

ACADEMIA ROMÂNĂ

DICTIONARUL
LIMBII ROMÂNE

ÎNTOCMIT ȘI PUBLICAT DUPĂ ÎNDEMNUL

REGELUI CAROL I

TOMUL I

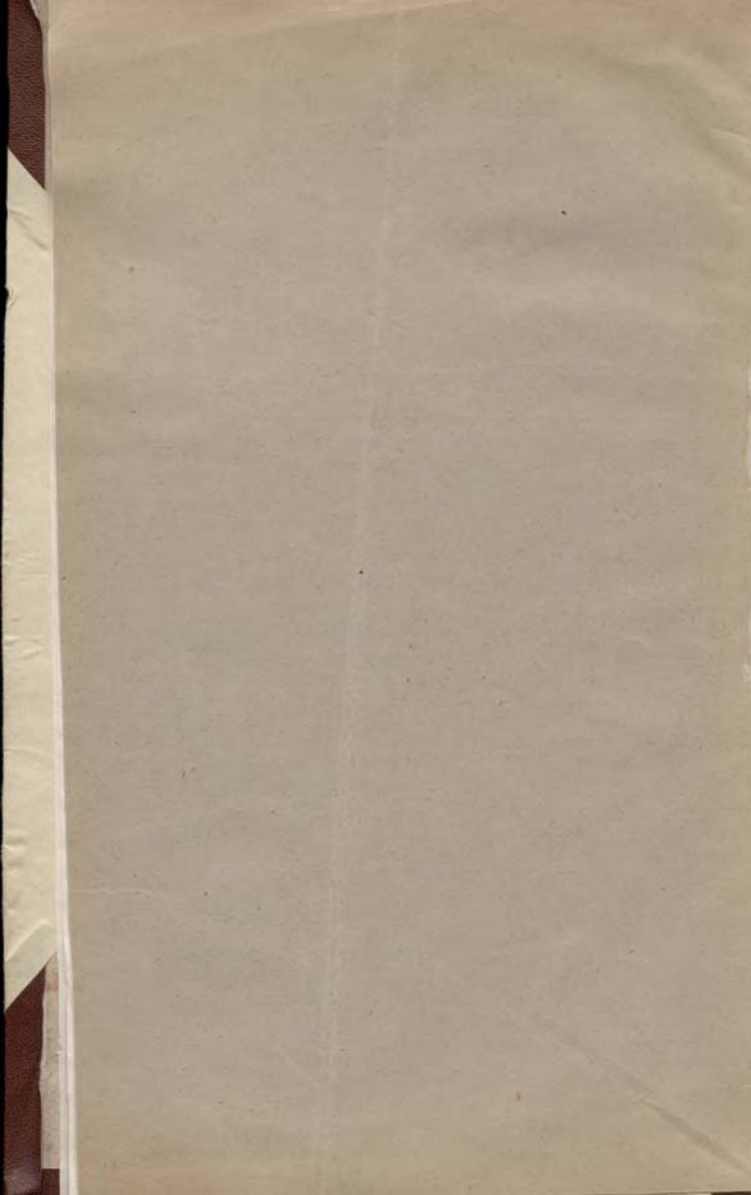
PARTEA II

C.

TIPĂRIT GRATUIT, DELA PAGINA 641 ÎNAINTE, DE ZIARUL „UNIVERSUL”

TIPOGRAFIA ZIARULUI «UNIVERSUL»
BUCUREȘTI

1940

17/115
D 39

D-5

ACADEMIA ROMÂNĂ

DICȚIONARUL

LIMBII ROMÂNE

ÎNTOCMIT ȘI PUBLICAT DUPĂ ÎNDEMNUL

REGELUI CAROL I

42-413

TOMUL I

PARTEA II

C.

TIPOGRAFIA GRATUIT, DELA PAGINA 641 ÎNAINTE, DE ZIARUL „UNIVERSUL”

77081

TIPOGRAFIA ZIARULUI «UNIVERSUL»
BUCUREȘTI

1940

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

P R E F A Ț A

Întâia coală a acestui volum — care cuprinde cea mai mare literă a alfabetului nostru — s'a tipărit în Martie 1913. După coala a opta, deodată cu izbucnirea războiului mondial, lucrarea a fost întreruptă și nu a fost reluată decât în Maiu 1927. De atunci încoace, în curs de doisprezece ani, s'au tipărit celelalte cincizecișinouă de coale, care au apărut paralel cu volumul II (acesta cuprinzând literile F—I), lucrat cu altă echipă de colaboratori.

Conducerea celor două echipe a avut-o cel ce semnează această prefață. Toate articolele au fost revăzute, completate și uneori modificate în întregime de el. Astfel s'a asigurat unitatea lucrării.

Întâia redacție la acest volum a fost făcută de D-l CONSTANTIN LACEA, profesor și fost rector al Academiei de înalte studii comerciale din Cluj, membru onorar al Academiei Române, cel mai vechiu și statornic colaborator al Dicționarului, care dăduse și întâia redacție a literelor A—B. Cu un devotament fără pereche, d-sa săvârșește de trei decenii munca grea și istovitoare a lexicografului conștiincios, preocupat să dea pentru fiecare cuvânt o mică monografie, urmărindu-l în evoluția lui dela origine și până în zilele noastre, în limba literară ca și în graiul de toate zilele, în opera poezilor, a oamenilor de știință, a traducătorilor și în literatura populară.

Numai incidental, către sfârșitul literei C, redacția primă a fost făcută de alți colaboratori. D-l Ștefan Pașca, docent la Universitatea din Cluj, a redactat o parte a cuvintelor începătoare cu *co-cu* (cam a șasea parte a volumului întreg); C. Diculescu, fost conferențiar la Universitatea din Cluj, câteva cuvinte începătoare cu *cor—*; D-l T. Naum, profesor la Universitatea din Cluj, cuvintele *contamina—contrage*; D-l I. Chinezu, profesor în Cluj, cuvintele *concludent—confluent*; D-l I. Gherghel, profesor în Cluj, cuvintele *coloană—combustiune*; D-l I. Costea, profesor în Cluj, cuvântul *copil* cu derivatele lui, și D-na Lia Manoilescu, fostă asistentă la Universitatea din Cluj, cuvintele *cuget* și *culca* cu derivatele lor.

Ultima revizie a manuscrisului a făcut-o — ca și pentru literele A—B — D-l I. A. RADULESCU-POGONEANU, profesor (din Oct. 1938 profesor onorar) la Universitatea din București, membru corespondent al

Academiei Române, care, cu spiritul său însetat de claritate și cu simțul său deosebit de ager pentru cele mai fine nuanțe de înțeles, a contribuit în mare măsură la o redactare cât mai completă a definițiilor și la stabilirea unei sinonimicii bogate.

Traducerea franceză, adesea foarte anevoioasă, a fost revăzută și completată de D-l YVES AUGER, profesor la Universitatea din Cluj.

Colecția de fișe s'a îmbogățit în anii din urmă prin extrasele făcute din cărțile cuprinse în suplimentul de Bibliografie dat la sfârșitul acestui volum.

Cu ocazia jubileului de 50 de ani al ziarului „Universul“, D-l STELIAN POPESCU, directorul marelui cotidian, a oferit Academiei Române să tipărească gratuit Dicționarul Limbii Române, asigurând prin acest gest generos și românesc continuarea lucrării. Partea din urmă a acestui volum — dela cuvântul *cojoc* înainte — e tipărită la „Universul“.

SEXTIL PUȘCARIU

15 Noemvrie 1939.

după cum și tu mai bine știi BIBLIA, 1688), cfr. 152₂. Ca miuinaște tată fii, miuinaște Domnul fricoșii de el. PSAL. SCH. 332, cfr. 527. Ca pițare fumul, așa se pițară; ca lăpăște-se ceara de fața focului, așa se pițară păcătoșii de fața Dzeu[ui]. ib. 198. Ca este tatăl, așa și fiul. ib. 528. Iasă nu ca eu voiu, ci ca veri tu. CORESI, ap. GP. 397, cfr. id. ap. CCR. 1. Nu facem c'ai [= ca ai] zis noao. id. ps. 431, cfr. 146, 107, 363, 386, 441, E. 26₁. Așa iubi Dumnezeu lumea, ca fiu-său unul născut dat-ău. id. E. 514₁₀. Și lasă noao greșalele noastre, ca și noi lăsim greșirilor noștri. CUV. D. BĂTR. II 124, cfr. 122.

2°. Comparație intensivă, asemănându-se un pozitiv cu un comparativ: „decăt”. Cerbul aclea este bătut tot cu pietre scumpe, mult mai mari și mai frumoase ca acestea. CREANGĂ, P. 217. Mai mare strălucire și gingășie ca această nu se mai văzuse. ISPIRESCU, L. 38. Înălțimea coastră, care sântefi mai mic și ca alți împărași. ȘEZ. IV 189₁. Ce-i mai rău ca urlitu? JARNIC-BĂRSEANU, D. 8. Ii mai om ca d-la. MĂNDRESCU, L. P. 151₁₀. Mai aproape dinfii ca (s. decăt) părinții. ZANNE, P. II 114. Limba tale mai rău ca sabia, ib. II 220. A ajuns out mai cuminte ca găina [într-o variantă: decăt]. GOROVEI, ib. IV 35. [Funcțiunea aceasta a lui ca nu pare a fi veche și singularu exemplu mai vechiu e din M. COSTIN, ap. TDRG.: Mai rău ca păgânii s'au purtat, care se analizează: S'au purtat ca păgânii, (ba) chiar mai rău. În limba veche după comparații urmă totdeauna „de”, păstrat până azi în construcții ca: E mai lung de trei metri și Iluocuit mai târziu prin „decăt”, așa încât azi se poate spune și: mai lung de s. decăt s. ca trei metri.]

3°. Comparație ipotetică: Ca (și) cum: Acest cucuț cu multe fealuri de nume să arată... întâi ca cum să zice opă vie... BIBLIA (1688) 4₁₀. Au oborit pre Turci, ca cum i-ar mătura cu o mătură. NECULCE, LET. II 357. Nu altă, ce ca cum într'un laegrintă să fim intrat ni să pare. CANTEMIR, BR. 75. Pre cruce s'au înălțat, ca cumă or fi fost vișoaf. MINEIUL (1776) 202₁. Sufletul mieu saltă de bucurie, ca cum or auzi glasul ingerului. MARCOVICI, C. 10. Iui mai spunea că nu știu să scriu, ca cum așa fi avut pretențiunea de a trece ca scriitor. I. GHICA, ap. TDRG. Trezari, ca cum ai vedea un duh nerăzuit. BALCESCU-RUSSO, M. Y. 569. Trebi de acestea la o împărăție, ca cum te-ar pică un purice, nu se mai bașă în seamă. CREANGĂ, P. 258. Iui spune că mă subște, ca și cum m'ar întrebă ce mai fac. C. NEGRUZZI, I. 53. Zidul pieri, ca și cum n'ar fi mai fost. ISPIRESCU, L. 26. Ca (și) când. De nu să vor arăta [greșalele]..., atunci e că și cândă nu s'are fi făcut nicicum. PRAVILA MOLD. 78. Rămăneă locul negru, ca când n'ar fi fost s'ământat nimic niciodată. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 224, cfr. 265. Furnicile, ca și când s'ar bate, aleară. ECONOMIA, 86. Zice că i-am jurat s'o iau, ca când astfel de jurăminte se mai în vreedată. I. NEGRUZZI, I. 20. Picioarele nu se mai mișcă, ca și când or fi fost butucite. ISPIRESCU, L. 35, cfr. ZANNE, P. II 427, 484. † [Numai la DOSOFTEIU] Ca ce cum și ca ce când. Până mai sus pre marle Vasilie și poporinul mai gios pre Kost-de-aur, că ce cumă ar fi stănd oarecum lui împotried. V. S. 42₂. Au priimit pietrele că ce când s'au sută în ceru pre dinsele. Ib. 107₁₀. (Pleonastic) Ca un fel de... († ca în chip de...), ca în loc de... Văzum besearic mare și în mijlocul ei ca'n chip de jărtescic. DOSOFTEIU, V. S. 80. Trimise Brăncovanul-vodă la... Duca-vodă, ca în chip de sol, pe un mitropolit. NECULCE, LET. II 302₁. Scofându-i toporul, sta cu dînsul gata, ca în loc de sabie. DRĂGHICI, R. 65. † Niel ca cât († Niel ca cum) = deloc, nicidecum. Copacii neroditori, carii nici ca cum fac poame, fără numai frunză. DRĂGHICI, R. 42, cfr. 67. Calul... nu s'a despitit de domnule

Iui nici ca cât [ai bate în palme?]. ISPIRESCU, M. V. 53. La vedeți, vinele lui Tugulea sânt ele unde le-am pus eu? — Ba nici ca cât? id. L. 317.

4°. Comparație aproximativă: vorbitorul e conștient că noțiunile asemănate „nu sânt întocmai una ca alta” s. „la fel”, dar că ele „seamnă mai mult sau mai puțin”. De multe ori aceste cazuri se pot explica a.) ca comparații ipotetice eliptice: M'e greu capul, ca de lut. COȘBUC, R. 10 = „ca și când ar fi de lut”; sau b.) avem a face cu noțiuni cantitative (număr, timp, spațiu, capacitate, greutate); c.) alte cazuri.

a.) Aproape, cfr. mai. Oile [căpinate] sânt ca turbate. CALENDARIU (1814) 187₁₀. Din adierea vântului prin ierburii, din fărâșitul greierilor, din miș de suzele ușoare și nedeluzite, se naște ca o slabă suspinare din sânu obosit al naturii. ODOBESCU, III 17₁₀. Se aude Bădău ca de albine. EMINESCU, P. 195. A adormit ca mort. CREANGĂ, P. 97. Căpitanul rămase ca lovit de trăsnet. ISPIRESCU, L. 144. [Gândindu-ne la rezultatul iminent al acțiunii] Treaba e ca sfârșită. TDRG. (fran la chose est comme faite). M'oiu și duce, is ca dusă. JARNIC-BĂRSEANU, D. 188.

b.) Cam, aproape, aproximativ, (la) vreo... (Urmat adesea de vreo s. de prep. de, (până) la, † in; cfr. abruzeze: ka mmezzje mije = ca la o jumătate de mie, ka mo = ca acum). Eră de toți bărbaii ca părd la 12. COD. VOR. 3₁ (: ca la N. TEST. 1648, ca vro BIBLIA 1688). Ca în doao casure strigard. Ib. 11₁ (: ca vro BIBLIA 1688). Sedăta țegii din cetate ca la trei proaște. DOSOFTEIU, V. S. 5. Duca-vodă domniut-ău și acolo ca la cinci ani. N. COSTIN, LET. II 19₁. Au strâns oastea Terrei-muntenesci ca 30.000 de oșteni. NECULCE, LET. II 220₁. Fîind om bătrân ca de peșteră de ani. id. Ib. II 250₁₀. Urzitura lemeli, că la doi coști de înaltă. CANTEMIR, IST. 129. De când stăpânește jupânul Gheorghie, sânt ca 60 de ani. URICARIUL, XVII 204₁. Stâncea de piatră... fiind ca zice coști de naltă. DRĂGHICI, R. 53. Cale ca de două zile. GORJAN, H. I 4₁₀. Urmarăm ca un sfer de leghe calea împărătească. ODOBESCU, I 229. Eră... înalt ca de opt palme și jumătate. ISPIRESCU, U. 28₁₀. Ca un pumn de bani de aur și de argint. SEVASTOS, N. 153₁₀. O copilă ca de zece ani de mărioară. RETEGANU, P. I 34₁₀. Un rău de foc, lat ca de o prîjină. ȘEZ. III 237₁₀. † Ca mâne (poimăne) = nu peste mult timp, în curând; ca ieri (alaltăieri) = nu de mult timp, ca astăzi (măne, ieri, Duminecă, etc.) = în ziua pe care o avem azi, însă cu (atâția) ani de zile înainte s. după (când e vorba de aniversări, succesiunea unor întâmplări, etc.). Și așa să sodăși ca astăzi, 26 Octoerie. VARLAAM, C. II 20. Mănași, oameni buni!... că, ca mâni îi anul de când mi-a murit bărbatul, și poimăne doi... de când am luat altul. ZANNE, P. IV 254. Ca mâne, poimăne mi se împlinesc anii. CREANGĂ, P. 161, cfr. ȘEZ. III 115₁₀₋₁₁. Ca mâne vine postul și rămdii nelusurat. SEVASTOS, N. 59₁₀. La nevoi să nu gîndim, Că ca mâine-o să pierim. TEODORESCU, P. P. 330°. Au încălcat ca astăzi (= într-o zi) ficiorul cel mai mare pe tapă... ca mâne (= a doua zi) a încălcat... ficiorul cel mijlociu. SIEREA, P. 165₁₀.

c.) † (În vechime și înaintea unui adjectiv s. adverb) Cam. [Psaltirea] să dezlegă fiind ca reacă. CUV. D. BĂTR. I 18. Se desteptă ca târziu. MOXA, 341. Au sosit Iasăș general lăngă o baltă, de au descălcat ca în laturii de Prut. NECULCE, LET. II 354₁₀. † (Astăzi, în construcțiile ca ce (fel) de), rar: ca cât = cam ce (fel) de, cam căt. Afând ca ce fel de marșă vo acea trecere prin acele locuri. GORJAN, H. II 6. Filosoafe, vei putea ghici Ca ce lucru este în âst sac d'acî? PANN, P. V. I 48. Omul la vîndătoare... nici nu prinde veste ca ce timp mai este. ODOBESCU, III 197₁₀. Să nu întrebăm mai întâi: ca ce felu de limbă vorbeau acile diverse

popoare? HASDEU, I. C. 184. *Ca ce fel de zătimeală ai putea să îndămpni din pricina asta?* CREANGĂ, P. 203. *Bine, tâlful, ca ce să fie asta, de n'am întâlnit eu, ca de atâtea zile, de când viu, nici un suflet de om p' aici pe la voi?* ISPIRESCU, I. 101, cfr. 231. *Să-l ispitești [pe Hristos]... Și să vezi ca ce foc are în inima-i așa tare?* THEODORESCU, P. F. 112°. *Totul: Au văzut o piatră mare și groasă.* — *George: Ca cât de mare?* DRĂGHICI, R. 78.

II. Se compară o noțiune cu sine însăși s. cu o altă noțiune în care se cuprinde.

1^a. Generalizând. Frază: *Hoții, întâlnindu-l singur în pădure, l-au bătut, precum fac hoții de obicei în astfel de cazuri*, se poate exprima românește mai scurt: *Hoții, ca (toți) hoții, întâlnindu-l singur în pădure, l-au bătut*. Când deci o noțiune se compară cu sine însăși, construcția aceasta corespunde a.) unui adverb de mod: „în felul hoților, cum știu hoții, hoștește”, sau exprimă ideea „ca de obicei. (în mod) obișnuit”. Când se pune un accent deosebit pe această comparație, atunci avem b.) o gradațiune, cu înțelesul „de-a binele, cum se cade, cu adevărat, nu glumă”. Cazul acesta se observă mai ales atunci când a două parte a comparației e un pronume (pers. s. dem.). Considerându-se cunoscută pătania celui ce a fost bătut de hoți, se poate zice: *Hoții l-au bătut cu pe el* = „foarte tare, zdrăvăn”, s. *l-au tras o bătaie ca aceea* = „zdrăvăn, de l-a mere vosta”. În sfârșit se mai întâlnește și c.) construcția: *Hoții ca hoții, dar l-a mai bătut și stăpănu-său*, în care comparația are înțelesul unei fraze concesive, exprimând ceva mai puțin important decât ceea ce se arată în propoziția următoare, introdusă prin dar s. însă. Exemple:

a.) În felul..., cum știu..., cum e obiceiul... *Chitesea, rămasă singură, ca femeia, a luptat cu inima, dar nu cu gândul*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Lumea, ca lumea, se uită curios după el*. VLĂHUȚĂ, ib. *Tătarii, ca dinții, răulăcioși și foarte răzbuđuitori... îi deteără foc*. MARIAN, T. 182. *Copiii, biet, ca copiii, nu știu ce să facă, ce să dragă, ca să umble după plăcut ei*. ISPIRESCU, I. 333. *Obicnuit, adevărat, aievea. Moș Nichifor nu-i o închipuire, ci om ca toți oamenii*. CREANGĂ, P. 105. *A fost și ea femeie ca toate femeile, dar blăstemul părinților... o făcut-o să fie gheonată*. ISPIRESCU, I. 4.] (După negațiune) *Obicnuit. Dulce-i gura de dinc, dar nu-i dulce ca gura, Ci-i dulce ca și miera*. JARNIK-RĂSEANU, D. 410.

b.) De-a binele, de tot, nu glumă. *Fata... căsă moartă ca toți morții*. SEVASTOS, ap. TDRG.] *Ercele dovedi pe acel dulău și-l omori ca pe el*. ISPIRESCU, U. 56°, cfr. 36°, 119°, 119°, L. 107. *Fetei îi plăcea tare (de) Urmă-galbenă, că eră un voinic numai ca el (= ca nealut, deosebit)*. RETEGANUL, P. V 72°. *Am să-l bat ca pe el = cum numai bine se cuvina*. PAMFILE, J. III.] *Ca acela = (aș) de mare, mult, etc. Mincină dară ca acia cuprinde în sine fabula lui Sulfer, cât o poftă pipă cu mâna*. P. MAIOR, IST. 195. *Din Sătmăr până'n Săcele, Numai vaduri ca acia*. EMINESCU, P. 161 (v. vol. I, p. 15^a); *unul ca acesta (și) cela ca acela*. COD. VOR. 43^a). = un astfel de... (cu deosebire) *una ca a (ea) sta = astfel de lucru, așa ceva (mai ales ca expresie de mirare, de indignare, etc.)*. [Hristos] *au urî biruința ritorilor, nu i-au trebuit limbile filozofilor, n'au slujit cu arme, după cum e obiceiul ostașilor, nici cu alte meșteșuguri asemenea acestora, pentru ca să nu atâd putearea nimenea din cei necredincioși să zică că au tras la sine Hristos multimea cu unele ca acestea*. ANTIM, P. 2°, 2°. *Au început boierii să zică: ce va să zică una cu aceasta? E. KOGĂLNICEANU, LET. III 266°*. (Alte exemple în vol. I, p. 321^b).] *Ca val de el (= de capul lui) v. vai.*

c.) Treacă-meargă, să zic, haide, mai înțeleg..., dar... *Acă, zina ca zina... mă mă ieu cu caprele,*

dar noaptea... toate stihile năpădese pe mine. ALECSANDRI, T. 616. *Stăpănu-tău ca stăpănu-tău, ce l'a face el, asta-i deosebit de bașca*. CREANGĂ, P. 266.] *Toate ca toate, dar... = toate le înțeleg, dar... Toate ca toate, dar cum de nu și-a fost rușine să faci o faptă ca asta?* TDRG.

2^a. Restrictiv. Frază: *Moș Nichifor, ca omul cu grija, s'a suit în căruță și a început a scormoni în toate părțile*. CREANGĂ, P. 133. se poate interpreta ca exemplele de mai sus (II 1^a a), în care prin ca se generalizează un caz special: „Moș N., cum fac toți oamenii cu grija, s'a suit...”. Dar pe ca omul cu grija îl putem interpreta și: „el, care eră un om cu grija”, s. „fiindcă eră un om cu grija”. În cazul din urmă prin ca se indică o anumită înfățișare sub care se prezintă cineva s. se întâmplă ceva într-o situațiune dată, și noțiunea comparată înseamnă o restricțiune față de noțiunea cu care se compară și în care se cuprinde.

a.) În calitate de... fiind..., de-oare-ce e (s. eră)... *Bătrânii cea ce-s întru voi rogu, ca bătrăru eu*. COD. VOR. 162°. (=ou încă bătrân deprună rogu N. TEST. 1648; rogu eu, cel împreună bătrân BIBLIA 1688). *Sputa domniei/tate, ca mai-marele meu, de ce-am înțeles și eu (a. 1521)*. ap. IORGA, I. R. 36. *Judecătorul, ca un Dumnezău, nu poate să greșescă*. BIBLIA (1688) 4°, 1°. *Ca niște oameni drepți și proști de răutate, n'au viclenit în mintea lor... ci, ca niște oameni blânzi și fără de răutate, au mers după dinstal ca hierul după piatra magnetului*. ANTIM, P. 3°, 2°. *Tăturile... nu existau la început ca titluri, căci nu se dau deosebit, ci reprezentau numai numirea funcțiilor*. RĂLESCU, M. V. 10°, 2°. *Ca un care-i mai bătrân, ar fi bine să între el în vorbă cu sătraru*. ALECSANDRI, T. 757. *După acestua încăleacă fiecare pe calul său și pornesc, spânul înainte, ca stăpân, Hlarap-Ab în urmă, ca slugă*. CREANGĂ, P. 207. *Te sfătuesc ca un tată ce-ți sânt*. id. ib. 286, cfr. 62. *Să-ți trăiască calul... ca un nădrărean ce este, căci de nu eră el, te mâncom fript*. ISPIRESCU, L. 5. *Ca (= fiindu-ți) superior trebuie să te pedepseșc, dar ca (= fiindcă-ți sânt) prieten, te admir*.

b.) (Modern, după fran.) Cu privire la..., în ce privește..., referitor la... *De atunci a scris din ea în ca mai bine... mai original, și ca gândire, și ca formă*. VLĂHUȚĂ, ap. TDRG. *Ca poziție socială, fiindă de una din cele mai neașe familii românești*. D. ZAMFIRESCU, ib.

3^a. Explicativ s. enumerativ (când se înșiră noțiuni cuprinse în noțiunea cu care se compară cineva s. ceva). (Pre)cum..., așa..., bună-oră..., ed exemplu. *Animale sălbatică, ca: lupul, ursul, vulpea*. (Cfr. *Unle dobitoace, cum lupii, urșii, lei*. ALEXANDRESCU, M. 321.)

4^a. Predicativ. În loc de a spune: *L-au ales membru* se poate zice și: *l-au ales ca membru*. În cazul dintâi numele predicativ „membru” arată în mod absolut înfățișarea sub care se prezintă cineva ca purtătorul acțiunii s. ca complement al verbului „alege”; în cazul al doilea se arată că în urma „alegerii” subiectul s. complementul frazei a devenit „asemănător cu” oricare alt individ care are funcțiunea de membru, că el se prezintă de aci înainte „în calitate de membru”. În funcțiunea aceasta ca concurează cu prep. de și (m. rar) cu drept (*L-au ales de membru*) s. cu prep. în (*li dă palogul să-l sârute, ca semn de peccăluirea jurământului*. CREANGĂ, P. 207, cfr. ISPIRESCU, L. 39 — în somn). Cu deosebire întâlnim asemenea cazuri a.) după verbe care însele cuprind ideea asemănării, precum „a se părea”, „a semăna”, deci unde avem o construcțiune aproape pleonastică, și b.) după verbe ca „a ține”, „a socoti”, „a crede”, „a judecă”, etc., care și ele exprimă în definitiv „o părere”.

a.) Oarecum, un fel de... *Văzu ca un câier de*

fuior. DOSOFTEIU, V. S. 114. Icoana zilelor noastre celor trecute ni se pare ca un vis lung. MARCOVICI, D. 3/14. Corabia în plutirea ei se părea ca o pasăre ce zboară. DRĂGHICI, R. 9.

b.) Drept, în loc de, de. [Era] educă de doi bărbai. — Ipolit se putea scoți ca mort. C. NEGRUZZI, I 57. Să-și aleagă... o lădă, care-a vrea ea, și și-o iete ca simbră. CREANGA, P. 289. Astăzi noapte am visat, Bado, că te-am sărutat. Și din somn când m'am trezit, Foarte rău m'am celuit: Tineam, bade, perina, Ca dulce gură ta. JARNIK-BĂRSEANU, D. 225.

B. Conjunctiune. (Numai în texte vechi traduse din slavonește, după paleol. *jako(že)*.)

1. † Temporal. Când, în momentul ce..., cfr. cum. Și ca fu a năde noao, zmulsemu-nă de la dinșii. COD. VOR. 24/1 (și fu când am vrut purceade. N. TEST. 1648; și după ce fu a purceade BIBLIA 1688), cfr. 32/1, 38/1, 82/1, 90/1. Și ca se apropiară către poarta cetății, și iată purtă un mort. CORESI, E. 383/1, 384/1. Și ca sfârșiră tot pre legea Domnului, întoarseră-se în Galilei. id. ib. 571/1, cfr. 12/1.

2. † Condițional. Dacă, cfr. cum, când. (Adesea acest ca, urmat de un timp verbal, exprimă aceeași idee ca gerundul verbului respectiv.) Și ca multe zile prebândă acie, deaci Fieșu spusu lu împărat ce s de Pașel. COD. VOR. 68/1. (= și trecând multe zile acolo... N. TESTAMENT 1648; și deaca multe zile zăbovii acolo... BIBLIA 1688). Și ca nu vădzușu de slava lumirii acei, de mără prinseră-mb. ib. 40/1. (= și când n'au vedea... N. TEST. 1648; și deaca nu vedeam... BIBLIA 1688). Ochiul ca-l veri strică și veri orb, tot trupul tău va pipăi în unșunarec. CORESI, ap. GCR. I 23.

C. Interj. (Munt, când ne adresăm cuiă; mai ales după ei) Ia! Ci! „Să dăm foc ostului”, strigă un flăcău. — „Ci ca ho, coinic, prea o iei repede!” răspune părintele. DELAVRANCEA, S. 149. Ci ca fuși și d-ta de la feroastră! Ce tot te zpăști? ISPIRESCU, L. 120, cfr. 47. Ce zici? Ca dă-te mai încoace și mai spune odată, că n'auz bine. id. ib. 345. — Din lat. *quam*. Cfr. ca mai, eam.

CA conj. A. I. (*Pour*) *que*, *afin* *que* (ou *de*), *pour* (suivi d'un infinitif). II. 1°. *Pour*, *de*, à. 2°. *Que*. B. (*Espérant*) *que*.

A. Totdeauna urmat de să.

1. Introduce propoziții finale. (Adesea precedat de pentru s. precum — exemplele se dau la aceste cuvinte — mai rar de spre aceea, așa. În cele mai vechi texte, cu aceeași funcțiune, numai: cum s.) Cu intenția, cu scopul, cu destinația de a... (spre) a (cu infinitivul). Vrea cu noi să fie, că să adevereaze a noastră slobozia cea ce avem noi în Isus! Hristofos, că noi să ne prinză. CORESI, ap. GCR. I 15/1-2. Și pre mai mare credințe ne-am pus și peceșto, ca să se știe (a. 1577). CUV. D. BĂTR. I 26. Eu-s pus de Domnul crain în muntele Sionul, Că să-i spusu de n'edăltură. DOSOFTEIU, PS. 14. [Ulful] cu tălmăcit unile părți ale Sfintei Scripturi spre limba lor, ca să să îndăreacă oamenii neamului său. BIBLIA (1688) 8/1, 12/1. Tu m'ai pedepsit, ca să mă întorci la calea luminii. MARCOVICI, C. 10/1. Orânduind vechi..., ca să obăduiască împărăția. GORJAN, H. I 3/1. Ar fi trebuit să calce peste trupul meu, ca să se ducă (= dacă ar fi vrut să se ducă) a se cunună cu el. C. NEGRUZZI, I 52. Nu da împrumut, ca să nu-ți faci (= căci s. pentru-că ai să-ți faci) dusmani. id. ib. 249. Cerul... mie mi-au dat suflet, ca fie să-l închin. ALECSANDRI, P. I 137. Unge toți părții cu sânge, ca să faci și mai mult în ciuda caprei. CREANGA, P. 25. Să-mi dai bani de cheltuială, straiu de primeneală, arme și cal de căldrie, ca să și pornesc, fără dăvadă. id. ib. 185. Dacă și-am săgăduit atunci, a fost numai ca să te împac. ISPIRESCU, L. 2. Ca să nu se întâmple însă cine știe ce, ca se culcă pe pragul ușei. id. ib.

30. Mai voi ei să facă ceva, cumă, așa ca să se depărțeze. id. ib. 35. Fă-mă peană'n clopot tău (= pătăria ta), Ca să te umbresc mereu. JARNIK-BĂRSEANU, D. 61, 63.

2°. Introduce, mai rar, propoziții consecutive (pseudo-finale). De, încât, că, și. Cine sânt eu, ca să fi-aduci tu aminte (= de fi-aduci aminte) de mine? MARCOVICI, D. 1. Prea v'afii bătut joc de limbă, de străbuni și obiceis, Ca să nu s'arate-odată (= astfel, încât se arată acum) ce s'adești: niște niște! EMINESCU, P. 249. Mă voi duce doară să-mi mai văd odată părinții și apoi m'oiu întoarce, ca să nu mă mai duc (= și nu mă voi mai duce) nici-odată. ISPIRESCU, L. 8.

II. De-oare-ce conj. „să” dă de asemenea une-ori înțeles final propoziției pe care o introduce, s'a putut naște ecuația: Se ducă să-l chemă (= cu scopul de a-l chemă) = se ducă ca să-l chemă. Urmarea a fost că se găsește ca să în loc de să și în cazuri când nu mai avem a face cu propozițiune finală: Nu cu putea fiercul..., ca să ceară giudeș (Munt: să ceară judecată) PRAY, 862. Ba chiar și în cazuri când conjunctivul introdus prin „să” are funcțiune de imperativ: De va încăpeă [vinovatul] în mânăle vrenuși scobu crășe, ca să abă (Munt: a tunci să abă) a-i țiti capul. id. 1070. (Acest ca să = „să” apare azi și la cei mai buni scriitori, atuci când între ca și conjunctivul precedat de să se intercalează părți ale propoziției: Să țerțai, boieri, ca nuntu s'o pornim și noi alături. EMINESCU, P. 196, sau când în frază urmează după oaltă două conjunctive introduse prin să: Mulțumesc lui Dumnezeu că mi-a ajutat să ajung ca să mă puie (s. ca să ajung să mai puie) mâna pe mine un coinic. ISPIRESCU, L. 3 — Incolo, scriitorii cu stil îngriji întrebuintăz numai pe „să”).

1°. (După cuvinte care înseamnă o destinație, o menire, o potrivire, etc., răspundând la întrebările: spre ce, la ce, de ce?) Înăfătura... vrednică ca să o-porească la fiii lor. BIBLIA (1688) 3/1, 11. Vânturile zburătoare... sânt menite ca pe-niures să mă ducă. KONAKI, P. 263.

2°. (Și după alte noțiuni, în propoziții complete, subiective s. atributive) Tit încă nu eră necoi ca să-l obrească (= nu l-au silit pe Titu să se supule circumziunii). CORESI, ap. GCR. I 15. Rugăm ca și de acum înainte să fie a toată bundăta pildă. BIBLIA (1688) 8/1, 12/1. Mă tem ca nu cumă... tocarăgul meu să-și dechidă ochii. BELDIMAN, N. P. I 48. Doamne, fă ca în sânu-și să mă deștept! MARCOVICI, C. 16/1. Porunci ca după două zile să fie boierii gata. GORJAN, H. I 4/1. Astăzi nu e destul ca o nație să-și abă un loc pe harta lumii. BĂLCESCU, M. V. 5/1. Alexandru... aveă porunci împărătești către hanul Tătardor... ca să-i deis oricăd ajutor. C. NEGRUZZI, I 137. De n'a vrea ca să vie... ALECSANDRI, P. I 7. Mulțumeste-le..., amice, ca în loc de a analiză scrupuloasă..., mulțumeste-le, zic, să-și spuie aci numai... ODOBESCU, III 12/1. Doar s'a'ndură Dumnezeu Ca să-și mântui neamul tău! EMINESCU, P. 162. Dă-mi voieca să mă duc și cu perna fraților miei. CREANGA, P. 192. Ca să trecem prin pădure, e peste poate. ISPIRESCU, L. 6. Dumnezeu să abă milă de mine ca să nu mă lase a muri rusinat. id. ib. 14. Ce nu făcără, ce nu dresără? Și ca să abă și ei mcar o mearță de copil, nici cât. id. ib. 93, cfr. 44, 311. Il rugau să se lase de a face călătoria aceasta, ca nu care cumăd să meargă la peirea capului său. id. ib. 4. Mui, bădăș, am dorit, Ca să scapi de cătănit. JARNIK-BĂRSEANU, D. 298, cfr. 103, 243. (Une-ori înlocuște pe pron. „care”) N'au rămas într-un neam, nici o limbă... ca să nu citească întru a lor limbă dumnezeiasca scriptură. BIBLIA (1688) 4/1, 12/1. Și acestea căte am lucrat cu mâinile, și căte am grăit cu limba, cine va vrea să le scoatească..., nici una nu va află ca să nu fie spre slava lui

Dumnezeu. ANTIM, P. XXV^{1/2}. *Mai fost-au vrân om pe lume ca să creadă' ma durere?* KONAKI, P. 101. *Cine'n lume s'ar afă' Ca să rupă rușița, Mare iubire-ar strică.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 12.

3°. † (Înainte conjunctivului cu funcțiune de imperativ; Mold.) *De acum înainte, nime din ruda mea ca să n'abă' o păr' aiastă' pără nice dîneoră în veaci (a. 1597).* CUV. D. BĂTL. I 77. *Cine va colă' locul acela unde să cade să plătească vamă, tot neșogul ca să-și piardă' (Munt.: să-și piarză).* PRAV. 155. *Oricine-și va găsi fata sa... curvind cu cineră, poate să-i facă moarte, însă ca (= trebuie; Munt.: iară însă) să ucigă împreună și curcariul.* lb. 378.

B. Din contaminarea unor propoziții ca: *I-au tăiat, ca să scape de ei, și: i-au tăiat, [nădă]duind* că doar va scăpa de ei, s'a născut construcția puțin obișnuită ca doar(ă): *I-au tăiat, ca doar de ei va scăpa.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG. *O surpă gios, ca doară' o vedea... DOSOFTEIU, V. S. 93^v. Trăgând... nădeje, ca doară' îi vor slobozi să meară' pre la casele lor.* NECULCE, LET. II 213, cfr. GORJAN, II. 1 2, DRĂGHICI, R. 40, 43, 154. *Acolo umbliă cătra timp... pe din afară, ca doar măștra va țese.* ISPIRESCU, L. 279, cfr. 44. *Au mers încolo și încoace ca doară' ar da de vro casă.* SBIERA, P. 200, cfr. 179.

— Din lat. qu[il]a.

CĂ conj. *Car. Que.*

Prin că se introduce propoziții secundare al căror verb o la indicativ.

1. 1°. (Ca în latinește, și în opoziție cu celelalte limbi romanice) În propoziții cauzale, arătând cauza s. motivul. (Obicnuit în texte vechi și azi în limba populară și familiară; în cea literară înlocuit prin compoșele) Căci, pentru-că, fiind-că, (s. prin de-oare-ce, de-vreme-ce, (în vechime și prin) † de-vreme-că, derept-ce că. *Ferice de bărbatul cela ce reabă' năpăsti, că cela ce va fi năpăstuit, preemi-oa curură de viață.* COD. VOR. 112, (= căci... luă-va cununa vieții BIBLIA 1688, cfr. 43^{1/2}, 51^{1/2} *Priceghiați, că nu știți în ce ceas Domnul nostru vine.* BIBLIA (1688) 4°, 12°. *Și oamenii n'aoce ce mănă, că eră săcșorul de faină căte cinsprezece lei.* NECULCE, LET. II 375^{1/2}. *Nevrând să i te citeșe — că nici acum vreme, nici ieri este drag să le mai auz — am zis...* ANTIM, P. XXVI^{1/2}. *Afară, boaste! Ieșiți, că pre toți od omor!* C. NEGRUZZI, I 161. *Grăim, Doamnă, cătră tine. Nu din gură, ci din carte, Că ne ești apă departe.* EMINESCU, P. 243. *Când faci copii, îți faci dușmani, C'altă minte au.* COȘBUC, P. 75. *A fost odată ca nicodată, că de n'or fi, nu s'ar mai poște.* ISPIRESCU, L. 1. *Să acum și noi o mângâiere pentru părdalnicele de bătrânețe, că grele mai sânt!* lb. 95. *Da la o vreme încoace însă, nu știu ce are, că eră tot greș id. lb. 2. Se sfătuiră... Ca să mi-o moare Pe cel Moldoan, Că-i mai ortoman.* ALECSANDRI, P. 1. *Nu știu fese, nu știu coșă, Da nu-mi pasi, că-s frumoasă.* ȘEZ. 1185. *Trage-o cătând să moară. Șașă trage de cu milă, Că moare'n fară străind... Șașă trage cu năcaș, Că... nu-i pânăz pe obraz.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 320. (Adeșca od împreună cu verbal său corespunde unui gerundiu cu înțeles cauzal) *Dar tu, că fi-am făcut (=făcându-ți) bine, de proastă n'ai socotit.* PANN, P. V. III 36. *Lele, nu mai suspină, C'ai rămas acum apă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 253. *Dar fratele cel mai mic — Că-i mai mic, e mai toinic — De moarte nu se'n-groză.* lb. 500, cfr. ALECSANDRI, P. 1. 153.

2°. După propoziții interogative și exclamative, raportul cauzal poate să devină atât de vag, încât el nu se mai exprimă printr-o conjuncție, că poate dar lipși. (*Dar ce folos?... că n'am nici o mângâiere.* KONAKI, P. 103. *Ce folos? Omul bun n'are noroc!* CREANGĂ, P. 200), sau conjuncțiunea românească nu

se traduce în alte limbi (*Încăde ușa, că-i frig! — mach' die Türe zu, es ist kalt!* TDRG).

a.) După propoziții interogative. *Dar cine puteă să se apropie de el? că acvârleau din copite, de zădnă unde loveau.* ISPIRESCU, L. 28. (Mal ales după apă e?) *Apă e că se însoară? strigă ea. C. NEGRUZZI, I 50. Apă-i c'a venit și rândul meu?* CREANGĂ, P. 54, cfr. 129, 187, 188, 212, 222, 227.

b.) (După propoziții exclamative s. după imperative) *Să-mi ajute! (=așă să-mi ajute!) Dummedzeul meu, cela ce crede eu întru el, că mai frumoasă fată de această n'am vădzut!* CUV. D. BĂTL. II 147. *Vin'... că de-acum pe vecinicie își sufletul îmi vând!* ALECSANDRI, P. 1 10. *Las' că Poiu învâș eu!* CREANGĂ, P. 28, cfr. 123, 177. *Ba păzește-ți treaba, japuneșică; sezi bineșor unde sezi, că bine sezi!* lb. 183, cfr. 29, 57, 76, 198, 276, 316, etc. *Taci, fiule, că ji-oiu da de soție pe... eutare fată de împărat!* ISPIRESCU, L. 2. *Deuță muncă avă; dar fie, că izbăți.* id. lb. 3; cfr. 5, 6, 43, etc. † Din fraze ca: *Ilai, teși repede și pornește, că nu-i erme de pierdut!* CREANGĂ, P. 212, s'au putut naște, prin elipsă fraze ca: *Hai la culcuș, că se face ziuă!* lb. 268. *Aidem, că ne așteaptă tatăl!* ISPIRESCU, L. 37. *Tot astfel după interjecții ca bre!* ISPIRESCU, P. 126, et! (lb. 206), hei! (SBIERA, P. 284), hî! (CREANGĂ, P. 108), iată! (lb. 194, MARCOVICI, C. 7^{1/2}, ALECSANDRI, P. II 90, etc.), mă(i)! (CREANGĂ, P. 46, 66, etc.), na! (lb. 46, 132, etc.), oai! (lb. 256, KONAKI, P. 256), zău! (JARNIK-BĂRSEANU, D. 37) ș. a. | P. ext. După: *bine* (DRĂGHICI, R. 6, CREANGĂ, P. 68, 159), *deștal* (KONAKI, P. 87, EMINESCU, N. 9), *ferice de el* (CREANGĂ, P. 16), *în zadar* (KONAKI, P. 86, 100), *negreșit* (lb. 268, C. NEGRUZZI, I 66), *no-roc* (ISPIRESCU, L. 36), *păcat* (CREANGĂ, P. 74), *poșabă* (JARNIK-BĂRSEANU, D. 253), în Transilv. și trebuie *că este = trebuie să fie* s. fi fost (BARAC, T. 14). (Uno-ori, eliptic, omițându-se exclamația „Doamne!”, „zău!” etc.) *Că nu curge ceea vale, Să mă pot spăla de jale; Că nu curge că izvor, Să mă pot spăla de dor!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 217 (cfr. căci I 2°).

II. P. ext. 1°. Propoziția introduce prin că corespunde adesea unui gerundiu, exprimând:

a.) un raport temporal. Când, după ce. *Araam, părintele nostru, am nu de lucru derept-se, că trălăf Isaac, fiul său, spre ginghetlor?* COD. VOR. 121, (= Au nu s'au îndereptat din fapte, când rădica pre Isaac. N. TEST. 1648; Au nu din fapte s'au îndereptat, aducând pre Isaac fiul lui la jărtăvnic? BIBLIA 1688), cfr. 122^{1/2}. (Astăzi numai ca franțuzism: *acum, că = momentan que...*) După-ce. *În viață-ți mult te-am iubit, dar acum, că te-am pierdut, te iubesc cu mai multă înfocare.* MARCOVICI, C. 44^{1/2}. *Acum, că sânt dezabuzați, cred că ne vor fi de folos.* N. BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 543. *Te fii de curând să mi-o poștești? — Acum, că ne odihnim și ospătarăm din biețuș, n'aș aveă încotro face.* CIOCĂRLAN, SĂM. III 137.

b.) un raport condițional. Dacă. *Să fie certat mai puțin decât că are și făcut bani răi.* PRAV. MOLD. 41. *Copiii născuți dint'o asemine înșofire pururea rămân slobozi, seau că ar fi tatăl lor sloboz, seau mama lor sloboadă.* CODICA TIV. 23/. *Ce folos că trage acasă, Că n'am necastă frumoasă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 183. *Ce haznă (=folos) că tot slujești, Și nimic n'apoiștești!* lb. 409. (Cfr. megl. *Că murid, undi sa grăburți?* = dacă murid, unde li-s mormintele?)

c.) un raport adversativ. (Urmat de...și) *Deși, cu-toate-că, măcar că, cfr. căci (II 2°). Calul, că e cu patru picioare, și tot se poticnește!* BARONZI, L. P. 62^{1/2}. *Eu, babei mele, — că merge pe douăzeci și patru de ani de când m'am luat cu dâna, — și tot nu i-am spus.* CREANGĂ, P. 122. *Cum nașta dor să nu-mi fie? Când și muntele, că-i munte, Și'necă are doruri multe?* JARNIK-BĂRSEANU, D. 144.

2°. Prin înlocuirea cauzei prin efect, că ajunge să introducă propoziții consecutive: *Tremură, că (= de-oare-ce) îi eră frig devine: îi eră frig, că (= încât) tremură.* (Adesea în corelațiune cu așa, atâta, prea) încât, așa că, de. *Atâta zăceală au așfat, că, în loc de împreunare, nici să auză de numele papii.* URECHE, LET. I 106¹². *De atât eră stranie, că mănușă așion dimineața.* CANTA, LET. III 181¹⁰. *Nu puteam scrie ce frică trăgeș' dieșii profeți, că se apucă la bătrâneș' să învețe carte.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 198¹³. *Eră un om prea fricos de frig, că și vara îmblă cu două blane, și aprindea și mângai în odaie.* id. ib. III 242¹². *Nevasta i-a murit; și-apoi I-a ars și casa; i-a trănit De-odată patru boi. Trăia la paguri și'n nevoi, Că'n urmă-a 'nebulnit.* COȘBUC, F. 72. *Eră un senin pe cerin și aș de frumos..., că-și venea să se scalzi pe uscat, ca găinile.* CREANGĂ, A. 64, cfr. F. 70. *Începe ușor A zice cu dor Un cântec duos, Atât de frumos, Munșii că răsun(ă), Soimii se adun(ă).* ALECSANDRI, P. 66, cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 310, 193. | Și atunci, în cazul acela, cele scrise să le socotești toate cu amărăntul, cu judecăt' dreaptă, că le vei află adevărat. ANTIM, P. XXIV¹¹. | (După întrebări oratorice) Cu ce nu l-au dăruit ei? Că se miera și el singur, ce dăduse peste dinu! CREANGĂ, P. 185. | (Adesea corespunde unei particule relative; cfr. a' A II 29) Care, de. Și mirându-se ce om este acela ca ară Dumineca, îndată au trimes... să-l găsească. NECULCE, LET. II 200¹². Voi, că sântei oameni cu minte, și tot îl credeți. Cfr. TEODORESCU, P. F. 70.

3°. Une-ori că apare în loc de conjuncții copulative, adversative s. restrictive:

a). (Mai adesea după un conditional) Și. *Șigur că tot mă iubesc! — Se înțelege! De-aș fi vroit să nu te iubesc, că nu puteam! (poate, eliptic, prin omisiunea lui „te asigur“).* CONTEMPORANUL, II 285. *În sfârșit, ce-or mai fi dondănit ei și cât or mai fi dondănit, că numai iată, se face ziuă (poate, eliptic, prin omisiunea lui „nu știu, atâta văzutu înșă...“).* CREANGĂ, P. 255. *Să cere bărbatul cu carul, și femeia să împărtășie cu poala, că tot se isprăvesc!* (cfr. variantele fără c) ZANNE, F. IV 251.

b). (Mai ales după fraze negative) Dar, înșă, ci, cfr. căci (II 3°). *Nu știu cine te-ai îndreptat la casa mea, că știu că ești berechet bun!* CREANGĂ, P. 162. *Nu mi-e jale că mă duc, Că mi-e jale după plug.* RETEGANUL, TH. 57. *Nu-i el, că-i frate-său!* POP.

c). Doar. *Da cum nu! Că nu mi-oiu festeli cu mânușele!* CREANGĂ, P. 292. *Hai, leiță, la cănat! — Baio, nu, că am bărbat. — Că și eu că am mișere, Da cu tine tot aș mere.* SEZ, V 44. | (Adesea sub forma) Că doar... *D'apoi colul mieu de pe atunci, cine mai știe unde i-or fi putrezidit ciolanele! — Că doar nu eră să trăiască un veac de om!* CREANGĂ, P. 193, cfr. 22, 124, 154, 241, etc. | (Tot cu înțeles restrictiv) Atâta (numal s. doară) că... v. vol. I 348⁹, numai că... (v. numai), nu (doară) că..., ci (s. dar)... = să nu dăruie cumvă că..., ci... *Nu că doară Hristos în sere dumezdităscă au răbdat munci, ce... VARLAAM, C. 110. Nu că mă laud, dar puteți întreabă și pe cocorn'... cum, Doamne iartă-mă-i zic?* ALECSANDRI, T. 9. *Și nu voi cu să mă laud, nici că voi să te'nspăimânt: Cum ventră, se făcură toți o apă ș'un pământ.* EMINESCU, P. 102.

III. În exemplele de sub I 2° am văzut cum raportul cauzal exprimat prin că poate deveni din ce în ce mai vag. Într'adevăr, când spun: *Noroc că a venit!* chiar lipsa virgulei după „noroc“ dovedește că pentru vorbitor că nu mai are valoarea lui „de-oare-ce“, ci „că a venit“ e simplu subiectul propoziției. Același lucru s'a întâmplat după verbe care exprimă o emoție sufletească. Când zic: *Eră tare măhnit, că nu știu unde se află (DRAGHICI, R. 46),* că are încă valoarea unei conjuncțiuni cauzale, cu înțelesul lui „de-oare-ce, fiind-că“, dar când

spun: *Mă bucur că e aici,* înțelesul original de: „prezența lui e cauza bucuriei mele“ s'a schimbat într'unul mai vag: „prezența lui mă bucură“. Astfel, că ajunge să nu mai aibă un înțeles, ci numai o funcțiune sintactică, servind la introducerea unor propoziții secundare care țin locul subiectului (*Mă bucur că va veni = venirea lui mă bucură*), a complementului (*Anunță că va veni = anunță venirea lui*) s. a predicatului (*Convingerea mea e că ea veni*). Adesea înlocuit prin cum că.

1°. (Încă în latinește, după verba sentiendi, apare de vreme quod în locul acuzativului cu infinitiv; înlocuit în celelalte limbi romanice prin alte conjuncții) După cuvinte care exprimă o emoție sufletească s. expresia ei, precum: *sint* (MARCOVICI, C. 10¹²), *mi-e frică* (JARNIK-BĂRSEANU, D. 52, 133), *mi-e teamă* (ib. 52, 411, ODOBESCU, III 97) s. *mă tem* (NECULCE, LET. II 339¹², CREANGĂ, P. 123, 195, JARNIK-BĂRSEANU, D. 256), *mă spariu, mă înspăimânt* (RETEGANUL, P. II 13), *imi pare rău* (JARNIK-BĂRSEANU, D. 431), *regret, mă căesc, mă mâhnesc* (MARCOVICI, C. 13¹¹), *mă supăr s. sânt supărat* (JARNIK-BĂRSEANU, D. 122, 450), *mi-e ciudă, mă mânișu, imi pasă* (ib. 250, ALECSANDRI, P. F. 98, TEODORESCU, P. F. 152); *sânt fericit, vesel, voios, mulfumit* (KONAKI, P. 233), *bucuros* (CREANGĂ, P. 218) s. *mă bucur* (ib. 113); *mă mir* (ib. 118); *răd* (C. NEGRUZZI, I 63), (*mă*) *plâng* (EMINESCU, P. 160), *mă laud* (CREANGĂ, P. 299), *mă fătesc* (DOȘTEIU, V. S. 37) s. a. *Eră cum căit că se calugărise.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 239¹². *Sint că mor după tine.* KONAKI, P. 85. *De bucuria că au venit, îi scăpă ea [de dobitoace].* ISPESCU, L. 7. *Cenușoara, că el va sta de pândă la holda cu ocaș, și de celălalt, puțin îi pasă.* MEIA, B. 122. *Ciudă mi-i și rău imi pare C'am iubită și nu-i mare.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 431. (Eliptic) *Eu joc... Dar mi-e [scil. teamă] că te-i supără.* ib. 490. [După unele din aceste verbe, când rezultatul acțiunii poate inspira o îngrrijorare, că stă în concurență cu să nu + conjunctivul: *Mă tem că va pierde = să nu piară!* De asemenea se pune ad în loc de că atunci când verbul ce exprimă o emoție sufletească e în viitor sau în condițional: *mă bucur că va veni, dar m'aș bucură să vie; mă mir că răde, dar m'aș mira să rădă!*]

2°. (Ca în lat., în opoziție cu limbile romanice) După cuvinte prin care se arată o acțiune săvârșită cu mîntea s. o percepere cu simțurile omenești, s. expresia lor. [Când pentru vorbitor știința s. observarea nu e sigură, în loc de că apare să + conj.: *știu s. se cunoaște s. pare că a fost la tine, dar nu știu s. se cunoaște s. nu se pare să fi fost la tine.*]

a). După cuvinte care exprimă o euzetare, o știință, precum: (*mă*) *gândesc* (KONAKI, P. 221, MARCOVICI, D. 14¹¹, ALECSANDRI, T. 139, JARNIK-BĂRSEANU, D. 42), *imi trece prin gând, imi zice gândul* (ISPESCU, L. 8), *cuget* (RETEGANUL, P. II 22), *cred* (COD. VOR. 120¹¹), *KONAKI, P. 81, ISPESCU, L. 5, CREANGĂ, P. 185*), *știu* (BIBLIA, 1688, 4^{1/2}, 120¹¹, C. NEGRUZZI, I 142, CREANGĂ, P. 97, 192, RETEGANUL, P. II 36, etc.), *dam cu socoteala, socotesc* (ANTIM, P. XXVII¹², MARCOVICI, D. 8¹¹, DRĂGHICI, R. 160, SBIERA, F. 77), *încăț* (BIBLIA, 1688, 4^{1/2}, 120¹¹), *în minte* (CREANGĂ, P. 28), *imi aduc aminte* (BIBLIA, 1688, 4^{1/2}, 120¹¹, CREANGĂ, P. 242, JARNIK-BĂRSEANU, D. 264), *imi amintesc, imi trece s. imi dă s. imi plesnesc prin minte* (RETEGANUL, P. V 71), *sit* (MARCOVICI, C. 15¹¹, BĂLCESCU, M. V. 77), *nădăjduiesc* (ANTIM, P. XXV¹²), *am nădejde* (ib. XXIV¹¹), *e nădejde* (LET. I 106¹²), *mă îndoiiesc* (C. NEGRUZZI, I 215), *sănu încredințat* (MARCOVICI, D. 7¹¹, BĂLCESCU, M. V. 332¹¹, CREANGĂ, P. 214) s. a. *De-aci priceșoasă, pomenindu că..., noaptea și dzuoa nepristoind încă. COD. VOR. 22¹¹ (= aducându-vă aminte că... N. TESTAMENT, 1618), Eu, ticlăsoasa de mine, mă știam că căni legată.* KONAKI, P. 82. *Ileana tristă...*

Că lumea moștenire despoșilor s'a dat. ALEXANDRESCU, m. 7. Tot chitea (că) ce să faci și ce să dregă. SBIERA, p. 179. Se culcă pe pragul ștei, cu gând că n'o să poată nimeni intra fără să simfă ea. ISPIRESCU, L. 30.

b.) După verbe care exprimă o observare s. o cunoaștere, precum: *observa, bag de seamă* (ISPIRESCU, L. 8), *iam seamă* (KONAKI, P. 114), *afiu* (GORJAN, H. II 28, JARNIK-BĂRSEANU, D. 371), *oidă* (DOSOFTEIU, PS. 31, ISPIRESCU, L. 29, etc.), *adrese* (GORJAN, H. IV 33), *cat* (JARNIK-BĂRSEANU, D. 302), *aud* (ib. 114, ISPIRESCU, L. 1, 3), *mă pomenesec* (ISPIRESCU, L. 134, 213, 209), *cunosc* (BIBLIA, 1688, 6^{pe/12}), *JARNIK-BĂRSEANU, D. 26, 50, 249*, (*mi*) *se pare* (DOSOFTEIU, PS. 33, LET. I 106^{1/12}), *EMINESCU, P. 208, etc.*, *mi se arată*, *mi se adăra*, *eișez* (EMINESCU, P. 203, JARNIK-BĂRSEANU, D. 236), ș. a. *Nu te uită* (= nu băga de seamă), *lele, hăi*, *Că mi-s ciorăcii cam răi!* (JARNIK-BĂRSEANU, D. 459. *Apoi dă, cumătră, se vede* [lucrul s. treaba] *că și lui Dumnezeu îi plac... pușiorii*. CREANGĂ, P. 31, cfr. 112, 134, 141, 180. *De-odată se pomenește cu doi tâlhari că pun mâna pe dinna*. *Id.* ib. 134. [Cu subiect s. complement dublu] *De-abia s'au fost cunoscut noul că-i lăsat NECULICE*. LET. II 210^{1/12}. *Vezi... pe tiran... că se chinăse*. MARCOVICI, C. 19^{1/2}. *Se visează că este...* Dumnezeu. KONAKI, P. 274. | P. ext. *Se ține că-i frumoasă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 440. *Pe semne c'asta-i Flămânzilă!* CREANGĂ, P. 241. *Adevăr că el nu știe*. KONAKI, P. 263. (Eliptic) *Dacă este* [scil. adevărat] *că o lăsat Dumnezeu să fim mai mari peste alții, ar trebui să acem milă de dinșii*. CREANGĂ, P. 209 (cfr. lat. est quod...). [După unele din aceste verbe, când ele exprimă o viziune, că stă în concurență cu cum: *Vizum că se năruia casa: cum se năruia casa.*]

c.) După verba dicendi și declarandi, precum: *zic* (BIBLIA, 1688, 4^{pe/12}), C. NEGRUZZI, I 47), *spun* (CORESI, PS. 168, RETEGANUL, P. II 43), *vorbesc* (CREANGĂ, P. 210), *strig* (ib. 241, ȘEZ. II 51), *rispând* (DRĂGHICI, R. 6), *scriu* (LET. I 103^{1/12}), *întreb* (RETEGANUL, P. II 65, etc.), *îpitesc* (BIBLIA, 1688, 3^{pe/12}), *vestesc* (CREANGĂ, P. 274), *dau de știre* (ib. 77), *întințesc* (CREANGĂ, P. 277); *recunosc* (ODOBESCU, III 11), *chizițuiesc* (C. NEGRUZZI, I 141), (*mă*) *jur* (ZANNE, P. IV 180, JARNIK-BĂRSEANU, D. 241), *mărturisesc* (MARCOVICI, D. 6^{1/12}), *pun martor* (ANTIM, P. XXV^{1/2}), *declar*, *mint*, *încincoțesc*, *dau vina pe...* (LET. I 106^{1/12}); *mulfinesc* (ISPIRESCU, L. 3), ș. a. (Adesea cu omiterea verbului „a zice”, etc. s. cu trecere la vorbirea directă) *leși venăto cătră mișugul glontei...*, *că turbură-se lersulimul*. COD. YOR. 34^{1/2}. *Toți se cură* (= se scapă) *cu priceini, unul [scil. zicând] c'i m'am insurat...*, *altul părechi de boi am cumpărat*. BIBLIA (1688) 3^{pe/12}. *Iară el finea pădurile și trimise cu înșelăciune soli* [care să spună] *că nu s'i se pleace*. URECHIE, LET. I 114^{1/12}. *În zadar se mucește a arătă* (= a demonstra) *că noi sântem numai pământ*. MARCOVICI, C. 12^{1/2}. *Dumnezeu că ne iubeste...*, *faptelu lui dovedesc*. DRĂGHICI, R. 117. *Să-mi spuie că pre Bibi nu-i va uită în toată viața!* *Va să zică că mai mult iubesc pe căfel!* C. NEGRUZZI, I 66. *Țineă una că: De e curcă, ce se'ncurcă?* ODOBESCU, III 9^{1/2}. *Gura babei umbliă cum umbliă melifa* [zicând]: *că folu lui nu ascultă, că-i usurică, că-i leneșă, că-i soiu rău...*, *că-i laie, că-i bălăie*. CREANGĂ, P. 285. *Și iocă apă cu cireșele, s'a împintit vorba mamei...* *că: Dumnezeu n'ajută celui care umbliă cu furtugă*. *Id.* a. 51. *Eu cossc a-ji da sfat* (că) *ce să ceri de la tata*. RETEGANUL, P. III 16, cfr. II 24, 70. *Întrebată de Maica-Domnului* (că) *de ce plânge, a zis că...* ȘEZ. V 36^{1/12}, cfr. 65^{1/12}. *Un întreat-o, ori de-a de vândut și că ce-ar cere pentru un odor ca acesta?* SBIERA, P. 45. *Dauzit-am o minciună, Că Mureșu-i apă bună*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 62. *Rea veste mi-a venit...*, *Că-s trei frați de spânzurați*. *Id.* 499. *Fetele...* Or

trimis carțe la Curte, Că ele-s fete de frunte. *Id.* 433, cfr. 251. | *Înt' un exemplu ca: Boierul o întreabă: „Da ce tot plânge copilul?”* — „*Că nu gîsc*”, *răspunse ea* (SBIERA, P. 176), vorbirea directă introdusă prin *că* este dependentă de verbul „a răspunde”. Dacă acesta nu se exprimă, *că* poate ajunge să introducă un răspuns s. o replică. Exemple de acestea se întâlnesc adesea în graiul popular, mai ales sub forma: *că bine zice!* = *Înt' adevăr s. (ba) că chiar!* = *nici vorbă! da de unde?* — *Poate eră nicosofea aur?* — *Ba că chiar, și tu ai găcit!* DRĂGHICI, R. 98, cfr. ALEXANDRI, T. 938. *Poate s'o tîmăduim*. — *Că bine zici D-ta, mătuș!* CREANGĂ, P. 175, cfr. 15, 87, ISPIRESCU, L. 95, 215. *Da cum nu!* *Că nu mi-oiu fețeli eu mănușele tălucufei și a mănușului* *Id.* *ib.* 292. *Da unde-i badea Petrea?* — *Că-i dus în farină*. SBIERA, P. 268, cfr. 51, 52, 54. *Bună ziua, drăguș!* — *Mășam d-tale, șeri la noi!* — *Că n'oiu ședea*. RETEGANUL, P. III 65, cfr. II 79, V 52, III 59. *Și zis împăratul, și așa trebuia să se facă*. *Că hăr, că măr, puce: zisa împăratului nu se punea desice*. ISPIRESCU, L. 376. [După unele din aceste verbe, că stă în concurență cu *oare*, s. *dacă*, când ele exprimă o întrebare: *Îi întrebă că vine = dacă vine, oare vine?*]

3). După alte cuvinte. *Ei așteptă el că se va aprinde și va cădea de năprasă moart*. COD. YOR. 37^{1/2}. (= aștepta pe el ca să se umle BIBLIA, 1688). *Lăudăm pre marele Constantin și alții mulți...*, *îndestăluindu-ne că...* *Ius ca o laudă mare ioc...*, *căci iaste de împăritesc...* *neam*. BIBLIA (1688), 6^{pe/12}. *Poate că nu am murit!* DRĂGHICI, R. 137. *Te vort...* *că ai îndăznit a crele*. C. NEGRUZZI, I 141. *Spădul se prefacă că i-e sete*. CREANGĂ, P. 204, cfr. 120, 100. *Nu știu, Mureșu-i de vină Că jese?* JARNIK-BĂRSEANU, D. 309. *Î Decăt că n'am măritat* (= decăt să mă fi măritat), *Mai bine m'as f'înnecat*. RETEGANUL, TR. 147. *După ce că* (= afară de aceea) *că-i murise femeia, că-i rămase copiii mici, că stare nu asea...*, *găsi și vaca moartă*. ȘEZ. I 283. *Acum, jupăneșică, mai că-mi vine și mie să zic...* *că are să ne fie masul în pălăre*. CREANGĂ, P. 128, cfr. ISPIRESCU, L. 16. *Fetele acle, necunoscut pe împăratul, nici că* (= nici măcar nu se cuștau) *că el să fie pe aci*. RETEGANUL, P. II 22. *Și-i grisea de jărtă, făcându-i pre toate toate, ca ceia că* (= de oare-co) *preste trezidele de dzile eră să-i giunghe de jărtă*. DOSOFTEIU, V. S. 137^{1/2} (cfr. căci II). *Din carță că...* *v. cauza*, *de vreme că...* *v. vreme*, *blînd-că...* *v. c. cum*, *că...* *v. c. cum*, *pentru-că...* *v. c.*

IV. În poezia populară întâlnim adesea pe *că* înaintea predicatului, fără ca înțelesul să se schimbe și numai ca un fel de umplutură ritmică. Originea lui se poate explica în mai multe feluri: sau că avem a face cu o întrebuintăre pleonastică, punându-se conjuncțiunea la începutul propoziției secundare și repetându-se înaintea verbului, când între *că* și predicat se mai intercalează ceva: *Din mine puteși afși Că moartea mea că va sta Din trei fire de grâu sfânt* (RETEGANUL, TR. 46), sau că avem a face cu construcții eliptice: *Dacă* [se va întâmpla] *cu că oiu muri, La mormăntu-mi ai veni* (BIBLI-CESCU, L. P. 40). *Câte sânturi n'au bătut, Toate* [să știți] *că m'au răcorit* (TEODORESCU, P. P. 284). De-oare-co acest *că* se întrebuintează mai ales la enumeratiuni și cu deosebire în propoziția care din punct de vedere stilistic înseamnă o gradațiune față de celelalte, o probabil că în cele mai multe cazuri avem să ne închipuim un „*lata*” omis înaintea lui *că*: *Că de cîind ne-a cîntînt, Plug din carle n'a ieșit, Fiarle au rușinat, Boii n'u grajd că au murit* *Și caru' a putrezi* (JARNIK-BĂRSEANU, D. 310). *De odată se oprau* *Și pe țară s'ageau, De ospă că s'apucou* (ib. 312) În asemenea cazuri acest *că* are aproape înțelesul unui „*chiar*”: *Una'n poală mi-i finea, Una patul li făcea, Una cu vin îl stropă, Una carne că-i frigăe, Una că mi-i desculta,*

Una'n gură-l sărută (ib. 52), sau unui „atunc”: Dar de-odată grea oftă Și Domnului că-i zicea: „Domnule, Măria-Ta, Cu mine să faci ce-i vrea” (ib. 50). Bine vorba nu sfârșește, larba că se vestejea, Piatra că se despică, Frunza 'n codru jos cădea, Fira'n'treagă că jelea (ib. 311), sau unui „incât”: Frunză verde de alună, Codreoaș cu vobună Se urcă în deal la stână, Se urcă și chiuia, Toți ciobanii că fugă (ALECSANDRI, P. P. 85; cfr. II 2^a). Exemplele sânt numeroase mai ales în poezile populare din Ardeal și din Moldova: Biata maică, vai de ea, Cosicioara că-și smulgea Și murguful blăstăma. JARNIK-BĂRSEANU, D. 498, cfr. 75, 204, 310, 319, 487, 493, etc., DOINE, 251/1, ALEXICI, L. P. 49/1, RETEGANUL, TR. 46, BIBICESCU, L. P. 40, 281, etc. Șade puil la porțișă, Cere apă și gurișă. Apușoară că i-oiu da, Dar gurișă n'oiu mai era. ȘEZ I 11, cfr. 13, 51, etc., ALECSANDRI, P. P. 74, 188, etc. [Despre o funcțiune analogă a lui que în dialectul gascon, cfr. MEYER-LUBKE, ROM. GRAM. III § 564.]

V. Adesea există puncte de atingere între *că* și *ca*. Se poate zice de o potrivă: *Să faci tocmeală, că după ce-ți implini anii, să ai a luă din casa lui ce-i vrea tu* (CREANGĂ, P. 146), sau: *Să faci tocmeală, că să ai a luă*. În cazul dintâi, *că* = „de oare-ce”, deci cauzal; în cazul al doilea, *ca* = „pentru ca”, deci final. Tot astfel se poate spune: *Zice că să-i aduc pe Dumnezeeu la prânze* (RETEGANUL, P. V 52), sau: *Zice ca să-i aduc*. În cazul dintâi, *că* introduce propoziția obiectivă dependentă de „zice” și al cărei verb în cazul de față e un conjunctiv cu înțeles de imperativ; în cazul al doilea, *ca* = *să*. Astfel, prin abuz, se găsește la scriitorii mai puțin îngrijii și prin regiunile extreme ale teritoriului românesc, *că* să în loc de *ca* și și în alte cazuri. *Că plângă și intrisă, apă plecă-mă* (= *ca* și când apă plângă, apă mă plecăm). CORESI, PS. 87. *Că să* (: *ca* și CORESI, PS.) nu grănescă rostul mieu lucrul omerecu..., nu ferisă caile izvoacele. ISAL-SCH. 40. (În această întrebuintare, după VAIDA, și azi, în Sălagiu) *Fă-mă, tată, că să-ți seamănă* FAXN, P. V. 1 4, cfr. 39. *Omul e făcut în lumoa asta că să se dedeă cu toate, cu binele și cu răul*. RETEGANUL, P. IV 62. *Dumnezeeu a voit că peste noapte să se facă... o casă*. id. ib. V 48.

[În unele regiuni din Ardeal, locuțiunea *că, zău, doară...* s'a scurtat în *căz doară*, din care s'a despărțit apoi: *căz* = doară, dar, zău. *Căz ghine zici!* (Brașov).]

— Din lat. *quad*.

CABADAIU, CABĂDAIU † s. m. *Brigand. Gailard*. — (Turcism de pe vremea zaverăi de la 1821) Hotoman, voinic. *O sumă de inși călări... toți negri cabadaii*. ARICESCU, ap. ȘIO. [În urma revoluției de la 1821] fecierii de boieri luară un fel de aer de cabadaii, termen adoptat de dinșii și care avea semnificarea de cointici. GHICA, s. 45.

— Din turc. *kaba-dayi* „craioș”. ȘIO.

CABALĂ s. f. *Cabala*. — (La Evrei) Doctrină mistică, născută din tradițiile biblice modificate de ideile orientale; p. ext. (În evul mediu) știința ocultă în legătură cu această doctrină; p. ext. uneltiri tainice împotriva cuivă, intrigă (în care sânt amestecați mai mulți), cfr. complot. *Dorința mea a fost... de a vedea pe acei care-și iubesc fara legea între dinșii printr-o comunitate de idei... iar nu... prin cabale*. GHICA, s. 148. [Familia: *cabalist* s. m. = învățat adânc în tainele cabalei cfr. vrăciuc, solomonar, cititor în stele, *cabalistic*, -ă adj. = de cabală, cfr. magie; p. ext. tainic, neînțeles. *Formulă cabalistică. Semne cabalistice*.]

— N. din fran. (Imprumutat, prin lat. medievală, din ebraicul *kabbalah* „tradiție”).

CĂBALĂCĂ s. f. Troun dans un tolt servant de

cheminofe. — (Putna) Gaură, fîcută într'o parte în acoperiș, prin care iese fumul. TDRG.

— Etimologia necunoscută. (Dacă acest fel de case erau caracteristice pentru țărâni neliberi, cuvîntul poate sta în legătură cu rus., rut. *kabala* „jăbăgie”).

CABALIST s. m. } v. cabală.
CABALISTIC, -ă adj. }
CABAN † s. v. capan.
CABANĂ s. f. (Imbrăc.) }
CĂBANĂCIOARĂ s. f. (Imbrăc.) } v. cabaniță.
CĂBANĂȘ s. a. (Imbrăc.) }
CĂBANICEĂ s. f. (Imbrăc.) }
CABANICER, **CĂBANICER** s. m. }

CABĂNIȚĂ †, **CABANIȚĂ**, **CĂBĂNIȚĂ** s. f. (Imbrăc.) l. 1^a. Manteau de gala des princes roumains. 2^a. Manteau de gala des boyards. II. Sorte de limousine (manteau).

I † (Subt forma *cabanișă*) 1^a. Mantă cusută cu fireturi, împodobită cu copece în briliante și blăniță cu blană scumpă; avea mâneci lungi aruncate îndărăt până la pământ și cu marginile blânte. Manteaua aceasta o primeau Domnii români (până la 1832, când fu înlocuită prin *hervaneă*) de la Sultan, la urearea lor în seau. ȘIO. Cfr. caftan, hlamidă, contop. *Împăratul... au adus pe Dimitrașco-beizade... și îndată l-au imbrăcat cu cabanișă și cu spinări de soboli, în loc de caftan, și l-au pus Domn în Moldova*. NECULEC, LET. II 300. *Domnul se imbracă cu halna cea împărătească ce se chiamă cabanișă*. GHEORGACHI LOGOFĂȚUL, LET. III 290/2; cfr. ANTIM, P. 63. *Domnul cu boierii au închinat Țara-românească fără războiu la împăratul Mehmed cel dintâi, și... priimii fiind cu bucurie la împăratul, le-au făcut multă cinste... Domnului dându-i cabanișă sau hlamidă împărătească, și cucă, și sangiac, și două tuiuri*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 255/1. *La zile mari, Domnul imbrăcă cabanișă, care era un fel de contop cu cîmpazuri de fir și cu profiruri de samur*. GHICA, s. 501. *Lăpușeanul... peste dulama poloneză de catifeză stacojie, avea cabanișă turcească*. C. NEGRUZZI, I 148. *Când capătă numirea de Sultan, Domnii noștri... poartă o elipă... cuca lenicerilor, și veșmântul lor albastru, cu copece de fir — cabanișă — peste halna de desub, roz; un dolman de blană le stă pe umeri*. IORGA, C. I. I 124.

2^a. P. ext. Mantă scumpă, boierească. *Solul acela leșec, dacă l-au dus la împărăție... căsând că nu-i dau seau, cabanișă ce eră pe dinmîi înedlindu-o, o au pus jos și au șezut pe dinmîi, în loc de seau*. M. COSTIN, LET. I 255/1. *Portul [aprozeilor] eră: imbrăcași cu șarcanca, cu cabanișe*. NECULEC, LET. II 199/2; cfr. BĂLCESCU, M. V. 650, ODOBESCU, I 73/11.

II. (Azi, în Banat, subt forma *căbănișă, cabanișă*) Suman mai mare (VICIU, GL.), mantă largă de lână (GR. BAN.), cfr. burcă. *Canuru, din care(a) se torc fire mai groase, pentru... zeich, șabe, căbănișe*. LIUBA-IANA, M. 120, cfr. ALEXICI, L. P. 48/1.

[S: (ad I 1^a) † *cabenișă* s. f. MAGAZ, LET. II 213. Diminutive: (ad II) *căbanăcioară, cabăniceă* s. f. *Zice... pruncului, sfătindu-l bine să păzească căbănișoara și băful (toiagul) cu care au umblat după oi*. TICHINDEAL, P. 162. *Căbăniceoara și toiagul cel păstoresc*. id. ib. 163/1. Derivat: *cabanicer* (căbănicer H. VIII 4) s. m. (BAN.) = cel care face cabano. Com. MIHĂILE, I (Reconstruit?): *cabăna; halnă femeiască* (H. III 145) de sărbătoare (ib. 73), *cabon* s. a. = halnă femeiască H. XIV 351 (plur. -boane H. XIV 378). Diminutiv: *căbanăș* s. a. H. III 328.]

— (Ad I) din turc. *kabaniča*, idem și (ad II) din sârb. *kabanica*, idem.

CABANLĂU † s. m. v. capan.

CABĂT s. a. *Manteau*. — (Pătrăuți pe Suceava, în Bucov.) Mantă, capot. ION CR. II 41.

— Din ung. kabát s. rut. kábat, idem.

CABAZ s. m. *Bouffon; drôle*. — (Turcism, în Mold.) Caraghioz, păcăliciu, bufon; p. ext. mucalit, posnaș, ghiduş. *Își deschise casa la toți cabazii și măscăricii*. GORJAN, ap. ȘIO. *Ian să vedem ce-mi mai scrie cabazul cel de Tachi. Iar o fi ghiduşii de-ale lui, că mai Pepesoi decât el, nici că s'a mai dat*. ALECSANDRI, T. 658. [Derivate: (o)cabazlăc s. a. (< ture. *hokkabazlık*; învechit; plur. *-lăcări*) — caraghiozică, bufonerie (ALECSANDRI, T. 1752), bazaconie (COSTINESCU, s. v.), comédie, ghiduşie, posnaș, glumă. *Arapul spune cabazlăcări*. GORJAN, H. IV 183, cfr. II 171. *Îa laaă glumele de-o parte, moșule, că nu-î aci locul de spus cabazlăcări*. ALECSANDRI, T. 768, cfr. 188, 1094. *Are să fie un cabazlăc nostim de tot*. I. NEGRUZZI, IV 518. *Ce fi-ar fi doc'ar umbă* [la Sf. Vasile] *numai oameni de treabă?* *Da sânt handralăii mari, care nu umbă de alta decât numai de cabazlăc*. ȘEZ. III 178₁₀₁ (cu derivatul, neoblicnuit) cabazlăcăr. -ă adj. = mucalit. *Pântecos, mănăcu, cu aerul lui cabazlăcăr*. GANE, ap. ȘIO.]

— Din turc. *hokkabaz*, „scamator“.

CABAZLĂC s. a., **CABAZLICĂR**, -Ă adj. v. cabaz.

CĂREL † s. a. v. căblă.

CABENIȚĂ † s. f. (Imbrăc.) v. cabaniță.

CABINĂ s. f. *Cabine*. — (Marină) Cămară uță (de culcare) pe un bastiment. *Într'un târciu voi să coboare în cabină*. DUNĂREANU, CH. 151. | P. ext. Cămaruță (într'o clădire mai mare) în care se desbracă cei ce fac baie, în care se poate vorbi la telefon (la un oficiu postal), etc.

— N. din fran.

CABINET s. a. *Cabinet*. — Cămaruță (accesorie, pe lângă o alta mai mare) *Cabinet de toaletă*. | Spec. Privat, latină, umbliătoare. Cămaruță de lucru (a unui bărbat), cfr. birou. *Om de cabinet*, care stă mai mult în casă, ocupat cu studii. *Cabinetul unui ministru*, biroul său de lucru și p. ext. funcționarii atașați imediat la persoana lui. *Șef de cabinet al ministrului de interne*. | P. anal. Consiliul de miniștri, ministerul unei țări, guvernul. *Demisia cabinetului*. | *Cabinet de lectură*, loc unde se pot citi (s. de unde se pot lua cu împrumut) cărți, reviste, ziare. | Sală sau șir de săli în care se păstrează anume colecțiuni de artă a științifice. *Cabinet fizic* (= de științe naturale), *întra care au pisole celor mai multe dobitoace dumastice... și jigăni*. GOLESCU, I. 27. *Capul lui să păstrează și astăzi la cabinet*. ȘEZ. VIII 58. [† și] *cabinet s. a.* (plur. *-neturi*). *Am intrat într'o cameră mare, unde păzea la ușa gabinetului Chesarului un deșor șambelan*. E. VĂCĂRESCUL, ap. ODOBESCU, I 284. *Într'aceste trei gabineturi*. id. Ib. 282₁₀₁].

— N. din fran. (< ital. *cabinetto*, idem).

CĂBLĂ † s. f. *Boisseau*. — (Mold.) Măsură pentru cereale și poame, corespunzând unei găleți și constând din patru ferdele s. fărtaie; cfr. baniță. NISTOR, H. V. 145-146. *Căblă de grâu*. IORGA, S. D. XIII 158. [și: *căbel* † s. a. lb. | Derivat: *căblărit* † s. a. (plur. *-rituri*) = un fel de dijmă luată de la recoltă. *Nu se luă... nici dare pe vii, vindicriului sau căblăritul, sau chilele pe recoltă*. IORGA, C. I. II 163.]

— Din paleosl. *кѡблѣ*, idem (< germ. **kubil* = Kûbel, în acesta din m.-lat. *cupella*. BERNEKER, SL. WB. 688).

CĂBLĂRIT † s. a. v. căblă.

CĂBLU s. a. *Câble*. — Funie groasă, otgon (de

cănepă), spec. otgon de corabie, efr. parămă; p. anal. otgon de sârmă slujind de cablu; p. ext. *cablu sub-marină (transatlantic, transoceanic)*, care stabilește legătura telegrafică, prin fundul mării, între două țări s. continente.

— N. din fran.

CĂBLĂCĂ s. f. (Bucov.) Furcă pusă la coasă, când se cosesc cerealele; cfr. criveă, hreapcă. Com. A. TOMIAC.

— Din rut. *kablak*, „arc“.

CABÓN s. a. (Imbrăc.) v. cabaniță.

CABÓNÇ s. a. *Vieille pantoufle*. — (Bucov.) Papuc vechiu și rupt. Com. A. TOMIAC. Cfr. bocăncă.

CABOTAJ s. a. (Marină) *Cabotage*. — Navigație de comerț de-a lungul țărmurilor, la mici depărțări, în deosebi între porturile aceleiași țări.

— N. din fran. (din verbul *caboter*, derivat de la span. *cabo*, „cap“.)

CABRĂS, -Ă adj. = abras (I 1°). Când fruntea și ochii [calului] sânt cărați, se zice *cal cabras*. H. II 131. *Cal cabras* (însemnat de Dumnezou), fiindcă are ochi învârgați ori cărați. H. II 137.

— Pare a se fi născut din fuziunea lui cal + abraș; cfr. iabraș.

CABRIOLĂȚĂ s. f. *Cabriolet*. — Trăsurică (de un cal), fără coș; cfr. brișcă, chibitică. [și: *cabriolăta* s. f.]

— N. din fran.

CABUL s. a. (Turcism; rar, învechit, numai în locuționea) *A face cabul* = a consimți. POLIZU. *Bine, mnea-ta, om care știi să trăiești tacticos, se poate să faci cabul la așa ceva?* MARION, ap. ȘIO. [Plur. *-buluri*, POLIZU. | și: *cabulă* s. f. | Verb: *cabullipsi* IV^a = a primi din condoscendență, cfr. *caudaxi*. *Dacă dumnealui cabulipsește să nu onoreze cu altă cinste...* CARAGIALE, T. II 71₁₀₁].

— Din turc. *kabul etmek*, idem.

CĂBULĂ s. f., **CABULIPSĂ** vb. IV^a v. cabul.

CABUR s. m. Nume de câne. H. VII 358.

CĂRĂZ † s. a. *Këbudz* = carbó vivus. ANON, CAR.

CĂCĂ vb. I 1°. *Chier*. 2°. *Souffler*. 3°. *Enfanter*. — (Cuvânt trivial)

I. (Despre oameni) 1°. A lepdă excrementele prin orificiul anal, (înlocuit adesea prin expresiunile mai civiliizoase) a se pune, a ieși afară, a se duce în (s. la) poiană, a avea scaun, a-și face trebuința s. treaba, a se vremul, a trăpăda; cfr. a se dihocă, a se spărcăli, a se otrăvi, a se cufuri, a urdina. Se construște de obicei reflexiv. (ANON, CAR, ZANNE, P. I 256, II 506, 507, IV 402, H. IV 258), rar, intrans. (în legătură cu *imi cine* TDRG).

2°. Trans. A murdări, a umplea de excremente. ȘEZ. IV 21^o₁₀₁ LB.

3°. P. ext. (Trivial; despre femei) trans. A naște (cu ușurință, fără multe dureri). LM.

II. P. ext. (Despre animale) A se bălăci, a se găinăți, a se spărcăli. ȘEZ. IV 21^o₁₀₁ (capră), TI-CHINDEAL, P. 112 (găină), ZANNE, P. I 256 (ciocară), lb. II 376 (vacă), GOROVEI, C. 343 (bou), C. NEGRUZZI, I 249 (lup).

[Derivate: (familia, compuse): *căca* subst., adj., adv. (în limba copilor) = murdărie, (lucru) murdar, scârboș (pe care n'au voie să pună mâna). LB., *căcă* s. f. = murdărie uscată din nas (REV. CRT. III 91); femeie murdără, puturoasă, leneșă

(ib.), cĂcĂce(a) († cĂcĂcea MOXA, 380/10) subst. = om care are slĂbiciunea de a ieși des afară, tipul unui om cĂcĂcios; p. ext. murdar, scĂrnăv (ANON. CAR.); fig. de nici o treabă, nevoiaș, fricos, cĂcĂfricĂ. LB., ZANNE, P. II 691, IV 410, cĂcĂciĂs, -oĂsĂ adj. = (despre oameni) care are slĂbiciunea de a ieși des afară; p. ext. murdar, scĂrnăv (ANON. CAR.); fig. nevoiaș, fricos; (despre boale) care sĂnt Insoșite de diaree (MARIAN, NA. 401, GRIGORIU-RIGO, M. P. I 7, LB.); (despre poame) care produc cufurealĂ. *MĂr cĂcĂciĂs s. vineciĂr*. II. XI 325, cĂcĂ-fricĂ subst. inv. = om (foarte) fricos, poltron, cfr. bĂșinĂs, cĂcĂlnĂ s. f. = femeie leneșĂ și murdarĂ (REV. CRIT. III 91), cĂcĂlĂu s. a. (plur. -lĂiĂ) = scĂrnĂ multĂ (în cantitĂți mari, cum e grĂmĂditĂ în latrine); p. ext. cantitate mare de lucruri proaste, netrebnice; p. ext. grĂmadĂ mare. *Nu se poate spune bucuria ce avĂri cĂnd se vĂzurĂ cu atĂta cĂcĂlĂu de bani*. IȘPIRESCU, L. 372. (Adverbial) *Am prins pește cĂcĂlĂu*. LM., cĂcĂlĂu s. a. = cĂcat mare. LB., cĂcĂnĂr s. m. (disimilat din *cĂcĂrĂr) = curĂșitor de latrine (COSTINESCU), latrinar, (Brașov) budar, cĂcĂnĂrie s. f. = meseria de cĂcĂnĂr, curĂșirea umblĂtorilor POLIZU, cĂcĂnĂș s. m. (Ornit.); o pasĂre. COSTINESCU (cfr. cĂcĂu), cĂcĂre s. f.: acțiunea s. trebuința de a se cĂcĂ, dihoicare; spec. cufurealĂ, urdinare, vintre, diaree. (Se construiește cu: a-1 apucĂ, gĂsi, lovi, scĂpĂ, tĂiĂ, trece pe cinevĂ), cĂcĂreĂ s. f. = bagatelĂ, o nimica toatĂ. LB., cĂcĂreĂzĂ s. f. (cĂcĂreĂzĂ s. f. LB. cĂcĂrei s. m. plur. LB.) = excrement în formĂ de globurele ale unor animale, precum oala (ȚI-CHINDEAL, P. 425), capra, lepurele (MĂNDRESCU, L. P. 223/11), șoarecele; (impropriu) gĂinaș (de vrăbie GOR. II 334/11), balezĂ de cĂmilĂ: cĂcĂrĂzĂ CANTEMIR, IST. 105, 124); p. ext. un instrument de lemn, avĂnd forma unui 5 și bĂtut în podul carului din dĂrĂt..., ca sĂ nu scape în afară partea de jos a loitrelor. ȚARA OLTEULUI, III nr. 21-22, cĂcĂreț, -ețĂ adj. = cĂcĂcios. LB., cĂcĂri vb. IV^a refl. = a-1 scĂpĂ cĂcĂrea pe cinevĂ; a se fasoli, a umbla cu cĂcĂri. LB., cĂcĂrie s. f. = urdinare, diaree, cufurealĂ, pĂntecarețĂ, fig. lucru de nimic, moft, acĂturĂ, bagatelĂ. LB., cĂcĂriĂs, -oĂsĂ adj. (pronunț. -rĂciĂs) = care umblĂ cu nimicuri; gingaș, delicat, rĂfĂșat. LB., (+ cĂrnĂt) cĂcĂrĂnĂt s. m. = cĂcat, excrement POLIZU, cĂcĂșĂr s. m.: cuvĂnt de ocĂrĂ. H. XI 351, cĂcĂștoare (cĂcĂtoĂre LB.) s. a. f. = umblĂtoare, ieșitoare, privatĂ budĂ. LB., cĂcĂștorĂ† s. m. = cĂcĂnĂr, budar. LB., cĂcĂșt s. m. = excrement (și de animale mici: cĂcat de purece, de muscĂ), scĂrnĂ (ANON. CAR.); fig. lucru de nimic. *CĂcat cu ochi* = om de nimic, (m. ales) copil (ze zice), la neceaz sau spre despreș, mai ales copiii obraznici; cfr. bo† cu ochi). ZANNE, P. II 508. *Nu mĂncĂ cĂcat!* = nu spune minciuni! *ib. CĂcatul-dracului* (Bot.) = aer l. LB., cĂcĂtel (și cĂcĂtat; acesta și ca adj. = nu tare scĂrnĂvit LB.) s. m. = cĂcat (de copil) mic, cĂcĂști s. a. (plur. -fișuri) = lucru de nimica, fĂrĂ valoare, fleac(uri), cĂcĂtoiu (cĂcĂtoiu s. m. = cĂcat mare, cĂcĂtor, -oĂre adj. *Friguri cĂcĂtoare*: care produc diaree. LB., cĂcĂtorĂ s. f. exprimĂ rezultatul acțiunii. *CĂcĂturi de muste* (Brașov), cĂcĂu s. m. = om cĂcĂcios (Brașov); (Ornit.) d umbrĂvĂnĂcĂ. MARIAN, O. I 62, cĂcĂ-vĂcĂ subst. inv. = om prost de bun ce e, cu care poate face cine ce vrea (propriu: pe care și vacile îl balezĂ). ZANNE, P. I 689, (+ mușid) cĂcĂș s. f. = mușidĂ (Bucov). MARIAN, INS. 368] — Din lat. cacare, idem.

CĂCĂ s. f. (Ornit.) O pasĂre rĂpitoare (nedefinitĂ mai de aproape). H. X 151.
— Probabil, formație onomatopeicĂ, dupĂ strĂgĂtul pĂșĂrii (ca-ca!).

CĂCĂ s. f. *Grand' mĂre*. — (În graiul copiilor) BunicĂ, mamĂ-mare. RĂDULESCU-CODIN. Cfr. bĂcĂ, bĂcĂ.

CĂCADĂR s. m. (Bot. Mold.) = mĂceș. ȘEZ. I 63, IV 52, GOROVEI, C. 37, ION CR. I 60, H. I 18, X 198. [Și]: cĂcadĂr PANTU, PL., VAIDA, cĂcadĂr = rug. MARIAN, INS. 253, cĂcadĂr DDRP., cĂcadĂr ib., cĂcadĂr H. X 149, PANTU, PL., cĂcadĂr = rug, tandafir sĂlbatec H. X 419, XII 286, 300, cĂcadĂr DICT., cĂcadĂș BĂRCIANU. | Fructul: cĂcadĂrĂ cfr. LEON, MED. 71, cĂcadĂrĂ MARIAN, cĂcadĂre plur. TDG., cĂcadĂere plur. PANTU, PL., cĂcadĂrie LB., cĂcadĂșĂ DDRP.]

— Etimologia necunoscutĂ. (Cfr. ung. *kakartar-fu* = oțetar (rhus typhina). CuvĂntul pare a fi fost apropiat, prin etim. pop., de verbul cĂcĂ, cfr. germ. Arschkitzel, fran. grattecul, ung. segváró).

CĂCADĂRĂ s. f. (Bot.) }
CĂCADĂRIE s. f. (Bot.) } v. cĂcadĂr.
CĂCADĂȘ s. m. (Bot.) }

CĂCĂI vb. IV^a = gĂgĂi (despre gĂște). H. XVII 334.

CĂCĂO s. m. *Cacao*. — Boaba unui pom din țĂrile calde, care, prĂjĂit și mĂcinatĂ, se preparĂ (cu lapte s. cu apĂ) ca bĂuturĂ hrĂnitoare, iar preparatĂ (special, în fabrică) cu zahăr dĂ șocolata. *Unt de cacao*, unt extras din boabele de cacao.
— N. din fran. (< span. cacao, idem, cuvĂnt împrumutat din graiul indigenilor din Mexic).

CĂCĂRĂȚĂ s. f. (Entom.) v. checherițĂ.

CĂCĂRDĂC s. a. *RĂsidu de suif*. — Rezidualele sului, dupĂ ce s'a topit. BĂRCIANU.

CĂCADĂȘ s. m. (Bot.) }
CĂCADĂRIE s. m. (Bot.) } v. cĂcadĂr.
CĂCE, **CĂCE** (†) adv., conj. v. cĂci.

CĂCEALMĂ, **CĂCEARMĂ** † s. f. 1^a. *Contrebande*. 2^a. *Perte; atrapă*.

1^a. † (Subt forma *căcearmă*) ContrabandĂ, marfĂ de contrabandĂ. Cfr. CONV. LIT. XXIII 81, ȘIO.

2^a. P. ext. (Azi, subt forma *căcealmă*, numai la joc de cĂrți, în expresia) A face s. a trage (cĂniĂ) o cĂcealmă = a „bate” (cu gĂndul de a face pe ceilalți jucĂtori „sĂ fugĂ”) fĂrĂ a aveĂ carte de bĂtut, (dec) a pĂcĂli (la joc de cĂrți). *Acrișta mĂ cĂzuse și la darul foștelor... erĂ și așiamie... și se'nfelege, pierdea gros. Toate cheltuielile și pierderile astea îl deșteau mult sĂlĂrĂi pe kir IanĂlea... „Numa de nu ne-ar bate odatĂ toba, cu atĂtea cĂcealmă!” CABAGIALE, S. N. 28. Zăpciul... eugeta: Proa se face liniștit, n'are lucru mare. E dat dracului. UmblĂ sĂ mĂ pĂcĂleascĂ. Căcealmă? Hm... imi cunosc eu marfa. M. CHRITESCU, CONV. LIT. XLV 621. *Se poate sĂ-mi dași și mie douĂ ruble?...* — *Ne tragi ca-a-a, încercĂ sĂ zicĂ doctorul* [care erĂ bĂlbĂit]. — *Căcealmă, strigĂ intendentul*. ZĂMPIRESCU, R. 204.*

[Verb (turc. *kaçyрмаk*): † cĂcedĂsi vb. IV^a = a trece contrabandĂ; fig. a ascunde, a tĂnu (STAMATI); refl. a se refugia peste grĂnițĂ. *Din partea celor cĂcedĂsiși la hotarele Austriei*. ARICESCU, ap. ȘIO.]

— Din turc. *kaçyрма* „contrabandĂ”. ȘIO.

CĂCĂR, **Ă** adj., subst. v. cĂclor.
CĂCĂRĂSI † vb. IV^a v. cĂcealmă.
CĂCĂȘI adv. v. cĂci.

CĂCI adv., conj. I *Pourquoi*. II. 1^a. *Parce*, *que*. 2^a. *Bien que*. 3^a. *Mais*. 4^a. *Qua*. III. *Qua*.

I. Adv. CĂnd dupĂ verbele a *intreba*, a *sice*, etc. urmează o propoziție interogativĂ, aceasta poate urmĂ, sau imediat: *Zise ingerul: Ce nu grĂșiți cĂ-*

tră sfânta? sau ea poate fi legată prin că (III 2° c): *Daize ingeral... că ce nu grăfi cătră sfânta maica lu Hristo/s?* (CUV. D. BĂTR. II 318). Acest ce care introduce propoziția întrebătoare are însă foarte adesea, ca și în cazul de față, înțeles causal: „de ce, pentru ce?” Prin urmare necunoașterea acestui raport. Înțelesul de „pentru ce, de ce?” a fost împrumutat celor două particule *că* și *ce* luate împreună și astfel a'a născut adverbul *nou căce*. La origine accentul ară încă pe *ce* și se spune: *căce*. Cu timpul însă el a fost mutat pe *că* (cfr. *de-oare-ce*), ceea ce a făcut ca, de pe la mijlocul sec. XVII, acest *căce* să se prefacă în *căci* (precum *cince* > *cinci*, *atunco* > *atunci*, *nice* > *nici*, etc.).

1°. † (În întrebări) De ce, pentru ce? (Tot așa la Aromâni: *că fe*). *Căce ei se batează prespre morși?* CORESI, ap. GCR. I 139^{1/2}. *O, căce n'am postit, o, căce n'am mîlul mișei, o, căce nu ne-am pocăit, de se ne fe acum ierlate păcatele, ce (=ci am răs și am beuf?* CUV. D. BĂTR. II 457. *Dumnezeul meu, căce mă lăsași?* PSALT. (a. 1651) 172. *Căci m'as teame în zile de pierire?* lb., ap. GCR. I 155^{1/2}. *Căci nu-ți fu mîla de fratele tău?* VARLAAM, C. 274^{1/2}. (Pleonastic) *Nu numai din ceriu pe pămînt ce să pogori, ce mai apoi și chinuri răbdă. Căci și pentru ce? Pentru noi păcătoși, pentru noi nemulțumitorii.* id. lb. 94^{1/2}, cfr. 189^{1/2}. *Și zise Domnul Dumnezeu șarpelei: căci ai făcut aceasta?* BIBLIA (1688) 3^{1/2}. *Mateiu: căci faci copilărie, de nu sezi?* AMIRAS, LET. III 141^{1/2}. *La a două dovadă a lui Eder, aș fi poștit să-mi răspundă el, căce de la jumătate suta a treisprezece... până la anul 1791... mai nici o curcie nu se fece limbei românești cu limba ungarască.* P. MAHOE, IST. 194. *Alexandru... chemă... pre ceia ce ucisă? pr Darie și le zise: căci ași ucis pr Domnul vostru?* ALEXANDRIA, 85, cfr. 73, 74, 155, 158. *Dumnezeul meu, căci m'ai lăsat?* MARCOVICI, D. 286. *Totdeauna îți vorbesc, și căci nu îmi răspunzi măcar nu cuvîntel?* GORJAN, H. I 73. *Tu, cum te văz, nu ești tânăr, ci mai mult încă bătrîn. Căci dar nu-ți cresc mustăți, barbă și d'amîndoa ești spân?* PANN, H. 73. | (Astăzi, resturi în poezia populară și uzual la Moși și în Bibor POMPILU, BH. 1006^{1/2}). *Că ce (=de ce) n'ai fost la țară?* FRÂNCU-CANDREA, R. 50. *Neguță, Neguță, La lume dragă, Căci tot dormitești?* TEODORESCU, P. P. 639. | † (Din contaminarea lui *căce* și *pentru ce* s'a născut *pentru căci*, pe care îl întâlnim uneori în texte vechi) *Pentru căci ai zis că soră mie este?* BIBLIA (1688) ap. TDRG. *S'ar întâmplă să-mi zică neștine: pentru căci începi de la stăpînirea adevă de la începătoria papei, și nu începi de la alte întrebări?* (a. 1699) ap. GCR. I 328^{1/2}.

2°. (Astăzi, s'a păstrat în întrebări oratorice și în fraze exclamative prin care se exprimă un regret) De ce...? Pentru ce...? (Doamne,) că (I 2° b)...! Ah! căci n'am gînit căntătorului ratului, ca să cănt mărimea omului virtuos în căderea sa! MARCOVICI, C. 45^{1/2}. *Năvăliu năcăjit înaintea ei, zicînd: o morminte, căci nu înghiți acest dobitoc puturos și mul?* GORJAN, H. I 73. *Visam fericirea în brațele ce erau să mă vîndă?... Ah! căci nu mi-a curmat moartea zilele în ceasurile acle!* C. NEGRUZZI, I 52. *Mă, Păstrăla, încălă-oțu, ia! colo după lună, zise Ochilă; căci nu pot eu s'o ajung, să-i dau o scărîmătură bună!* CREANGĂ, P. 268. *Alelei! fecior de lele! Căci răpiși zilele mele!* ALEXANDRU, P. P. 73, cfr. 214, 373, 141. *Foicică de dudău, Căci nu lasă Dumnezeu, Ce-oiu iubă, să fie-al meu!* TEODORESCU, P. P. 304, cfr. 314. *Mierlă, cîersul tău subfire, Căci cîntă tot desăpărut!* BICHESCU, L. P. 107; cfr. ȘEZ. I 113. | (Neoblicînut) *Iată! Boydan IV... am giruat crămei și craiului Poloniei... că le va fi ereditas și întru agiutoriu împotriva tuturor, afară de Turc..., iară almințirea va da Leșilor spre toată lipsa lor căte 7000*

de ostăși, nălegându-se Leșii să-i dea lui vren agiutoriu cînd va avea op de agiutoriu. Căci nebunia omului tîndăr! SINGAI, HR. II 223^{1/2}.

II. Conj. Funcțiunea de conjuncțiune care împreună cu verbul corozpondințiar arată un motiv s. o cauză s'a putut naște din fraze ca: *Oleoale, sofia mea! Căci, puicujă, mi te-ai dus, Păcat mare ai făcut!* (TEODORESCU, P. P. 622). În care unele întrebări oratorice („de ce mi te-ai dus?”) li urmează o propoziție exclamativă („ai făcut păcat mare!”). Între aceste două propoziții independente, s'a putut stabili lesne un raport de intimitate, *căci* considerându-se ca o conjuncțiune prin care se motivează ceva: „de oare-ce te-ai dus, ai făcut păcat mare?”. Se poate însă ca funcțiunea conjuncțională a lui *căci* să se fi născut și în mod mecanic, punându-se înaintea răspunsului aceeași particulă ca și înaintea întrebării, precum s'a întâmplat cu *de ce*: *De ce n'ai venit?* — *De ce am fost bolnav!*

1°. Pentru-că, fiind-că, de-oare-ce, din cauză că, că (I 1°). (Adesea *căci* împreună cu verbul său corespund unuia gerundiu cu înțeles causal; se construște cu indicativul).

a.) (Mai rar, propoziția introdusă prin *căci* se pune la locul întâi) *Căce au venit (=venind, prin faptul că a venit), el nenică n'au făcut.* PRAYLA MOLD. 174. *Căce iubii (=iubind) deșearte, Dumnezău va să vă coarte.* DOSOFTEU, PS. 18. *Căci au îndrănit (=îndrănind) acesta, a se face din Turc creștin, a făcut împăratul toate beserice gamii în Tara-ungurească.* E. VACĂRESCUL, IST. 254^{1/2}, cfr. PANN, E. V 40.

b.) (De obicei propoziția introdusă cu *căci* urmează în locul al doilea) *Pre ceia alăși se mîndu, căce nu se întoarșeră să dea har lu Dumnezău.* CORESI, ap. GCR. I 27^{1/2}. *Nu-și va piarde acuișă, căci o va da (=dănd-o, prin faptul că o va da) săracilor, ce o va ași în ceriu.* VARLAAM, C. 278. *Omul ce teaste deavădrăși dentru aceasta se cunoaște că iaste desăcărșit, căci pururea scoțoala și gîndul lui are la sădăritul acela.* BIBLIA (1688) 6^{1/2}. *Nu iaste altă... mai de folos în toată viața omului zăbău decăt cetitul cărșilor, căce cu cetitul cărșilor și a Scripturii cunoaștem pe ziditorul nostru Dumnezău.* M. COSTIN, LET. I 5^{1/2}. În multe tuburări... împărășia Romanilor să așle, ce nu căci puterile, ce căci capetele lipsed. CANTEMIR, HR. 232^{1/2}. *Îl pune pe vornicel... în butuci... căci n'au scos oamenii... la ruptă.* NECULEC, LET. II 310^{1/2}. *Sfântul să măhni, căci nu-și sădăryi calea muceniei.* MINIREUL (1776) 582^{1/2}. *Întrebându-se: „Pentru-ce ai răs?” zise: „Căci văzuși slava Domnului.”* lb. 77^{1/2}. *Mi-e scumpă celatea ce-a domnit, O iubesc, căci e tristă și căci a suferit.* ALEXANDRESCU, M. 11. *Acesta nu izvoră dîntr'o netoleranță, dar (=ci) căci Eoreii... se împreună cu acestia, ca să prade.* BĂLCESCU, M. P. 52. *Eu îi cunoac pe boierii noștri, căci am trăit cu dînșii.* C. NEGRUZZI, I 138. *Noroc numai c'am gîsit pe-o țestură un boș de mîmălișă, de-am mîncat, căci mi gîrdiau mafele de foame.* CREANGĂ, P. 145. *Noroc de la Dumnezău că eră o fată robace și răbdătoare, căci, altfel, ar fi fost vai ș'amar de pielea ei.* id. lb. 283. *Nu tamem că nu te vei mai întoarce; rîmăi cu noi, căci ne zice gîndul că vei pieri.* IPSIRESCU, L. 8. *Să ști că ai să-mi aduci pe stăpîna acestei coșife, căci de nu, unde-ți stau talpele, îți va sta și capul.* id. lb. 23. *De nu eră doamna plătului afară, dănd de mîncare puilor ei (căci așî nume ca li-glionile din pădure), îi prăpădea negreșit.* id. lb. 7. *Marcu bea și nu prea bea, Căci amar grija-l rodea.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 489. *Nu ești popă pe dreptate, Căci cununi soră cu frate.* BETEGANUL, TR. 15. | (Înaintea unui proverb) *Căte spune, adnt o frumoașă poveste, dar mare minciună, căci: minciuna boierească trece în Tara-ungurească.* C. NEGRUZZI, I 250. Cfr. CREANGĂ, P. 186. | (Adesea ur-

mat de de, doar, la dreptul vorbind...) *Îi spune toate cu de-amănuntul, căci, de, care om nu fine la viață, înainte de toate?* CRRANGĂ, P. 206. *Îi finșură de rău tatăl lor, căci, de, orice s'ar zice, flu îi eră și îl mic, și îl dură la inimă când îl luau în răd.* IȘPIRESCU, L. 37, cfr. ZANNE, P. II 377. | † (După numai, cu atăta, pentru aceea, decât) *Cu veșmântul cel dintâi îmbracă-L., nu pentru altă cea, numai căci să întoare din păcate.* VARLAAM, C. 317. *Cu atăta eră mai meșter Zamoischi decât Mihai-vodă, căci (= încât) cât au sosit, îndată au făcut... băști de pământ înalte.* M. COSTIN, LET. I 224. *Fabulele sânt asemenea aerului și apei, care numai pentru aceea, căci pretutindinea sânt, nu se prea arată a fi de mare preț.* TICHINDEAL, P. III. *Jupâne, el zice, nu mi-e altă vina Decât căci spuiu dreptul e toată pricina.* PANN, P. V. I 25. | † Subt formelo: căce că și pentru căce, chiar și: *pentru căci că. Să nu grăim de viața noastră, ce văm bea, nece de trupul nostru, în ce ne căm îmbracă, căce că e nu luera deșert.* CORESI, ap. GCR. I 23/15. *Costantin... se sfătui cu boierii, căce că Roman prea îmbătrânise.* MOXA, 392/10. *Aceasta dzise Iuda, nu că doară-i eră grija de săraci, ce căci că finea el chegiul lui I(r)istofo.* VARLAAM, C. 90. *cfr. BIBLIA (1688) 7/10. N. COSTIN, LET. I 227/10. Au vândut-o lui Enache... și giupănesii sale Antimiei, căci că altu' n'au încăput să cumpere această moșie (Mold. a. 1781).* URICARIU, XXIV 451/17. *Mis lui taste milă de Machedoneani, căci că taste și păcat să moară toți viteajii pentru noi.* ALEXANDRIA, 121. *Nici unul din cei cu minte nu ce socoti pre altul de rău, căci că nu se sloboade lesne până nu pricepe.* TICHINDEAL, P. 41. | *Nu blăstămărești, pentru căce n'au scris ceoă vroo mână curată... ce-ou scris un om pe cătoș.* EYSTRATIE (a. 1632), ap. GCR. I 79/11. *Adevăr grăesc voacă: pentru căce ași făcut unni frate al mieu de-acești mai mică, mie ași făcut.* VARLAAM, ib. I 104/17. *Nu căci sănteși mai mulți decât toate limbile s'au ales Domnul pre voi... ce pentru căci vă iubește Domnul pre voi.* BIBLIA (1688) 131. *Pentru căci au răbdat țepitele cu mare vitejie de inimă, fără zăbacă i-au dat Dumnezeu îndoit cele ce au pierdut.* ANTIM, P. 16. *Nu mai pentru căci n'a făcut rău, are să-l învețească de veci în rain.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 249/10. | *Orice cucăntă la Împăratul, i se ascultă cucăntul... pentru căci că codăna lui eră poșdnică Împăratului.* DIONISIE ELESNARHUL, ap. TDRG.

2^a. † (Neobicnuit: căci împreună cu verbul corespunde unui gerundiu cu înțeles adversativ) *Deși, cu toate că, măcar că, cfr. că (II 1^a c).* *Căce au îmblat [Isop] dintr'un loc într'alt loc, tot nu l-au putut scoate din firea lui.* ISOPIE (ca. 1705) ap. GCR. I 350/10.

3^a. (Neobicnuit) *Dar, însă, când, cfr. că (II 3^a b).* *Mărculeț... prin casă se primblă, Și sur împrejur cătă, Și cătă și prea cătă, Căci de-odată ce vede?* — *Vedeă mândră soțioară, Cu jeliță fejișoară.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 488.

4^a. † (Neobicnuit) *Decât că... Macar de n'are fi făcut altă nemică, căce au fost acolo de față... PRAYILA MOLD. 174/10.*

III. † Căci devenind, în desvoltarea sa = că (I), îl găsim mai de mult, mai ales la scriitori mai puțin îngrijii, și cu funcțiunea lui că (III), introducând o propoziție secundară obiectivă, etc. Acest lucru s'a putut întâmpla cu atât mai ușor, cu cât după unele cuvinte, căci se poate interpreta și ca „de-oare-co” și ca simplă conjuncțiune funcțională. *Pricina cea adecărată căci (= că s. pentru care) Români din Ardeal aleseră loruși Domn pre Tuhutu, o spune Notariul la cap. 27. P. MAIOR, IST. 97, cfr. ECONOMIA, 180/17. A început a înfrunță pe leiță (= localică) căci (= că s. de-oare-co) ea rar nu mai căte un pușu fată.* TICHINDEAL, P. 42. Alte

exemple: *Prins căce-i (= dovedit că e) creștin.* DOSOFTEIU, V. 8. 12, 11, cfr. 2, 113. *Să știți căci nu va fi izbânda pre culea carea tu mergi.* BIBLIA (1688) 176. *Ce mi-aste greșala căce ai gonit după mine și căce ai cercat toate uncelele casii mele?* lb. 25/10, cfr. 8/10, 4, 42. 144, 208, 237, 338. *Trebue să înțelegem, nu că doară până la fântânilă ei... s'au fost lunginți, ce căci spre fântânilă ei s'au fost întinând.* CANTEMER, HR. 65/1. *Iară căci limba românească nici o cucerie nu are cu limba gotilor... nu e nici o mirare.* P. MAIOR, IST. 194. | (Mai ales după numai și doară, cfr. că II 3^a c) *Iarprejară au stricat-o foarte rău Tătarii, că numai căci n'au luat robii, iar altă ce au găsit, tot au luat.* NECULCE, LET. II 262/10. *Mergând asupra lor, nu numai căci i-au gonit de pre hotarile împărășii, ce... i-au răzbit cu bătaie.* CANTEMER, HR. 245/10, cfr. 17, 198/11, 235/10, 245/10, 292/12. *Și ei se trag din românie... cu șteutelnicii, doar căci șteutelnicii s'au numit șteutelnicii.* ZILOU, CRON. 85. *Aftă... că ședea locmai în spre partea aceea... doară căci nu i-zisese că șade chiar la dînsul.* IȘPIRESCU, L. 186, cfr. U. 70/10.

[Și: †] căce, căce (și azi în Brașov, cu înțelesul „de ce”, „de-oare-co”), scris (și pronunțat pe alocuri și) căce, căci (RĂDULESCU-CODIN). Pe alocuri, forma contrasă: căl. BIBICESCU, P. P. 152, 461. Compus: (la Moși) căceși = de aceea: *Căceș n'au toif.* FRÂNCUCANDREA, R. 50.

— Compus din că și ce.

CĂCI adv., conj. v. căcl și căt.

CĂCI interj. Strigăt obicnuit de vânători [către câinii lor]. (Mai ales repetat) *Cuci-cuci.* H. II 88.

CĂCI interj. Strigăt cu care se alungă vițelii (Zaharești, în Bucovina). Com. GRĂMĂDĂ.

CĂCICĂDERE s. f. (Bot.) v. cadără.

CĂCIOR, -Ă adj., subst. 1^a. *Bariol. 2^a. Absurd, ridicule.*

1^a. (Despre ol) Alb în frunte (căci) H. X 354, cu botul și picioarele albe (căcer) TDRG., cu lăna roșietică și cu pete în jurul ochilor (căciur) DAMÉ, T.; cfr. (căciur) H. VI 153, (căciur) H. I 62, IX 193. | Substantivat. *Caciora sau pistrifa = oaie alb-neagră.* LIUBA-JANA, M. 112. | P. ext (Despre piei de oi a despre halne) *O piele de miel... caciură (pistrifa) cu părul dinafară.* lb. 21. *Haine caciore = pestră.* FRÂNCUCANDREA, R. 98. | (Despre porci) *Pestră, alb cu negru (căciur) VICIU, GL., (căciur) com. A. COCA, (căciur) REV. CRIT. III 91; cu pete (căciur) HEM. 759/10.* | (Despre cai) *Caciur.* H. IV 138, XI 96.

2^a. Fig. (Despre lucruri) Neîntemeiat, absurd, vrednic de răs, deșantat (căciur). LB. | (Despre oameni) *Cu doi bani în trei pungi (căciur).* VAIDA. [Și: caciur, caciur, căcer (pronunțat în Mold. căcer), -ă, caciur, -oară, căciur, -ă adj., subst. | Abstract: caciurie s. f. = deșantare, absurditate. LB.]

CĂCIOR, -OARĂ adj., subst. }
CĂCIORIE s. f., CĂCIUR, -Ă adj., subst. j v. caciur.

CĂCIU s. a. *Coffre à l'arrière d'une barque.* — (Dolj.; bulgărisim) *Lădița (în care se țin uneleto) din partea de dindărăt a luntrei, numită și: chi-chiță, chilinar.* DAMÉ, T. 126. [Plur. caciuri.] — Cfr. bulg. kăč „partea dindărăt a calului”.

CĂCIUȚĂ s. f. (Iht.) v. vegă.

CĂCIULĂ vb. I^a v. căciula.

CĂCIULĂ s. f. (Îmbrăc.) I 1^a. *Bonnet ou toque de fourrure.* 2^a. *Homme.* 3^a. *Capuchon.* II. 1^a-3^a. *Chapeau (de champignon). Huppe, huppe (d'oiseau).*

Coucoule. Toit. Chapiteau. Une des parties d'un moulin, d'un charriot, d'une meule de foin, etc.

1. ^o Acoperământul capului caracteristic al țărânului nostru (mai ales iarna), făcut din piele de oaie argășită (hârșle), cu blana în afară; cfr. oușmă, muhau. I. *Căciulă/ă neagră* (a. 1760). IORGA, B. R. 224. *Poarta... i-a-trimese căciulă, căftan, făcându-l deplin han* [tătăresc]. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 243₂₂ [Cojocarii subțire] *părea că desprăsește căciulă cu roată a bogasterului*. FILIMON, C. II 325. *Suitarii cu'nalte căciuli flocoase, la care atârna câte o lungă coadă de vulpe*. C. NEGRUZZI, I 29. *Un cap cu plăt... înfundat într-o căciulă de miel*. EMINESCU, N. 33. *Priștorii, cu căciulele în mână, îi urau drum bun, ori încotro s'a întoarce*. CREANGĂ, P. 307. *Șăi, mă, să-mi iau căciula, că mi-a căzut din cap!* ISPIRESCU, L. 110. *Voinice...*, *Cu căciule stogoate*. ALECSANDRI, P. P. 209. *Ciobani... cu căciuli crețe, De pui de mistrețe*. TEODORESCU, P. P. 76. *Cei-ă căciulă, nu-i tulpan; căciula poate să cadă și'n glod, și-o ta și-o scutură și-i tot căciulă, - da tulpanu', zînd a cădeă, apoi îi rău*. SEZ, I 220. *Rețevia rotund, Strânge păr'u'n fund? (= Căciula)* Ib. I 94. *Căciula fărțutul în mijloc satului?* (= Soarele) TEODORESCU, P. P. 245^v. *Căciulă zordăie*: nici albă, nici roșie (Putna, în Mold.). CONV. LIT. XLIV 268. *Căciulă frigiană* (POPOVICI-KIRILEANU, B. 22) = bonetă frigiană.

† La așa cap, așa căciulă [s. *chiulaf!*] = cum e omul apă e și purtarea lui. Cfr. SEZ, I 219. *Imi pot eu purta căciula* (= cinstea, rostul meu). PAMFILE, J. II. *Tulpanu'n cuiu și căciula după ușă: se zice despre căciunile în care femeia e stăpânul, în care cântă găina*. Id. I. A-1 leși cuivă părul prin căciulă = a i se uri (cfr. așa le lungi urechile). Id. I. A fi cu musca pe căciulă, cfr. muscă. Asta (s. aia) e altă căciulă! = altceva, altă socoteală, altă vorbă, altă mâncare de pește. Id. III 45. *Las-o p'ia! aia-i altă căciulă!* CARAGIALE, M. 306. *Ei, altă ei, altă căciulă* [= fiecare timp cu rostul și nevoile sale] PAMFILE, J. II. *A schimbă căciula* = a schimbă vorba, părerea, s. purtarea. ZANNE, P. III 46. *Cu căciula în mână* = umilit. *A umbli cu căciula n' patru* = a se căciuli la toată lumea; a căuți mult și în toate părțile. Ib. III 45-47. (Contrariu) *A fi ceaciu cu căciula pe cap* = a fi mândru, a nu se rugă de nimeni; a nu avea trebuință de nimeni. Ib. III 48. *A da cu căciula în căni s. în grindă* = a fi cu chef, a fi beat. Ib. III 49. *(A nu avea decât) sula și căciula* = a fi sărac lipit (pământului), a nu avea decât meritul său personal. Ib. IV 638-639. *Bine, să mă însor, răspuse flăcăiușul, dară eu n'am de nici unele. Sânt golani, precum mă vezi: sula și căciula*. ISPIRESCU, L. 288. *A sta sub căciulă* = a nu avea nici o locuință, a dormi pe unde apuci. Cfr. ZANNE, P. III 48. *[A umbli] cu căciula într-o parte s. a purta căciula pe-o urche*: în semn de nepăsare, bătăndu-ți joc de orice. Ib. III 44. *A îndesă (s. tuși) căciula pe urechi* = a se face năzlan. Ib. *A pune căciula pe-o sprâncană* = a se fuduli. Ib. *Bună ziua, căciulă, că stăpân tu n'are gură!* se zice, în bătaie de joc, unuia care intră în casă fără să salute. Cfr. PAMFILE, J. II. (Aluzie la anecdota cu Țiganul, care scăpând căciula pe apă și neputându-l prinde a lăsa-o să se ducă, de suflatul tată-său) *A scăpa căciula pe apă* = a scăpa prielung (PAMFILE, J. II), a pierde un lucru, dându-l fără voie (ZANNE, P. III 47). *A fi numai burță și căciulă*: seund. ZANNE, P. II 24. *Tot dintr-o căciulă acoși* = toți de o părere, dintr-o pănură. Ib. III 46. *Păcat că te-a făcut Dumnezeu Rumân cu căciulă!* s. de geaba mai porți căciulă! se zice unui om prost. Ib. III 49. *A fi prieten (s. cunoscut) de căciulă (cu cineva)*: a fi simplu cunoscut, de bună-zina. Cel cu căciula roșie = dracul, cfr. tichiuță, scufiță. Ib. III 50. (Bot.) Căciula-ciobanului = o

floare (nedefinită). H. IX 153. Căciula-havuzului = un fel de burete. POLIZU. Căciula-tarpelă = popenchiu. PANȚU, PL., H. III 321, 437, v 263, VII 500, x 531.

2° Fig. (metonimie) Om, persoană, individ; cfr. sufler, gură, rumân. *Boierul le-a dat câte un franc de căciulă*. PAMFILE, J. I.

3° P. ext. (Hațeg) Glugă (VICIU, GL.), care, în timp de ploaie, se pune în cap (REV. CRIT. III 91), bașlic.

II. P. anal. Diferite obiecte care au forma unei căciuli s. care servesc de coporământ:

a.) Partea de sus a ciuperelor (bureților) care e ca un fel de pălărie de-asupra piciorului lor. *Este un fel de ciuperă albă, cu piciorul scurt, cu o căciulă pușin înălțată*. H. IV 71.

b.) Moț (la pășări). *Găină cu căciulă* (Brașov).

c.) Capac (conceav). *Un căzânel...*, *cu căciulă de aramă, pentru finutul apei*. PISCUFESCU, O. 297.

|| Spec. (pop.) Căpăcelul de alamă (de la mașinaria lămpii) cu o tăietură pe unde iese flacăra flitului.

d.) Căciula casei = acoperișul casei. H. XI 148.

e.) (Dulgh.) Cioplitură în formă de floare, la capătul stăpilor, bașlic. DAMÉ, T. 99.

f.) (Mor.) O parte a morii (nedefinită). H. II 244, III 228, XIV 351.

g.) Mănunchiu de paie (s. rogoz) răsuicit care se pune în vârful căpșetelor de fân. *Înălțimea căpșii, cu vârc cu tot, însă fără de căciulă, este de 5 sau 6 palme*. I. IORSCU, C. 121.

h.) Ciocul leucii, la car. DAMÉ, T. 11.

i.) O parte a ciștelei mesei de lemnar. PAMFILE, I. C. 123.

[Înțelesul de „fructul plantei Amomum cardamomum” dat de DDRF. e greșit. Cu acest înteles se găsește, pe la sfârșitul sec. XVIII, turcismul *caclis*, care n'a fost însă niciodată uzual. | Plur. *-ciuli* (ISPIRESCU, L. 372) și *-ciule* (JARNIK-BĂRSEANU, D. 298). | Diminutive: *căciulică* L.B., *căciulită* s. f. = căciulă mică (JARNIK-BĂRSEANU, D. 471), *bonetă de blană*; un joc de copii (H. IV 90, V 9, IX 124, XI 351, XII 242, XIV 447) numit și: *de-o căciulifa* (H. II 32, v 434, XII 43). | Augmentativ: *căciuleu* s. a. | Verb: (rar) *căciula* I^a = a saluta, descoperind capul. *Toată lumea la mine s'a căciulat* (Hugi). PĂSCULESCU, L. P. 133, (de obicei): *căciuli* IV^a refl. (construit absol. a cu prep. la s. înainte cuiva) = a se plecă și a se rugă tuturor secăturilor, a linguși (SEZ, V 55_{1/2}), a se umili. *A trebui să alyo o săptămână, să mă căciulesc la toate autoritățile*. GHICA, s. 664, cfr. 68. *Decât să mă căciulesc, Mai bine mă haiducesc*. ALECSANDRI, P. P. 160₂. *Când oiu sta să mă smeresc, La toți să mă căciulesc, La ce, drac, mai haiducesc?* MAT. FOLC. 166, (cu abstractele) *căciulire, căciuleală* s. f. *Ernu deprinși... să primească... căciulele și intitulările de „stăpâne”*. IORGA, N. R. A. I 191. | Alte derivate: *căciulat*, *-ă* adj. = cu căciulă, care poartă meren căciulă. Cfr. SEZ, I 282_{1/2}, *căciulăr* s. m. = cel ce face căciule (H. X 539, XVI 288); un ce poartă căciulă, spec. (fig.) drobanț, infanterist (din armata română, care poartă, în costumul de paradă, căciulă plecată la vârf și împodobită cu pană de curcan), cfr. curcan (PAMFILE, J. I), (în Brașov) cel ce face parte din „junii” îmbrăcați național și cu căciuli în cap, numiți curcani (JAHREBER, VIII 14). Acea doi fini, unii căciulari și celalalt căldărari. M. CHIRITESCU, CONV. LIT. XLIV, II 660. *Toți drobanți, toți căciulari, Români de vișă veche*. ALECSANDRI, P. III 437. *Mormintele cele mari făcute de căciulari, Mormintele cele mici Sânt făcute de roinicii*. SEVASTOS, C. 268_{1/2}, cfr. VASILIU, C. 93, (cu derivatele, rare) *căciulăresc*, *-ească* adj. *Căciularii căciulărești, Imbrăcați în haine nemșoști*. MAT. FOLC. 261, *căciulărie* s. f. = fabrică s. atelier în care se confecționează căciuli. POLIZU;

căciulan s. m. = țărăn, care poartă căciula, (la Brașov) căciular (JAHRESBERG VIII 83). *Domnu' fării se uită la voi, căciulani săteni, ca la sfântu' soare.* JIPESCU, O. 87. (+ măciulie) căciulie s. f. = căpătâna de usturoiu (LB, ȘEZ. II 185), căpătâna copoi de sămânță (MARIAN, BĂRDIANU); măciulie de mare (TDRG), de baston (DDRF), cfr. căciulie; moț (la pasări DDFP, BĂRDIANU). *Ieu o căciulie sau și numai un fir (căfel) de usturoiu și, împungându-l... cu un ac sau cu un cuțit, rostesc în taină cuvintele de mai sus.* MARIAN, D. 192, cfr. N. A. 94. *Mai multe fete și flăcăi se adună la o casă, pe masă așază mai multe căciuli de usturoiu.* SEVASTO, N. 4/11, cfr. ȘEZ. I 182, 248.]

— Acest cuvânt se găsește și la Aromâni (căciulă, căciună, pe Olimp căpătâ „fes”) și la Megleniți (căciulă, căciună „fes”), iar dintre popoarele Invocate, la Bulgari (kačula „glugă, căiță, moț; (Bot) cupa-vacii; ciocărlan”, kačulest, kačulit „moțat”, kačulka „glugă”, kačulja se „luni pun căciula”), la Albanezi (kačul, kačul’e „moț de pasări”, kačuler „ciocărlan”, kačal’os „stau cu urechile pleoștite”), la Neogreci (κατσούλα „căciulă, căiță”, κατσούλα „glugă”, κατσούλα „creastă de coccoș”, κατσούλιρα „ciocărlan”) și la Unguri (kačula „pălărie de joc”, kačulna „capă albă cu cap negru”). Se pare că cuvântul s'a răspândit de la Români la celelalte popoare, dar etimologia lui nu e încă elucidată, deși s'a făcut mai multe încercări de a o explica (expuse în urmă în JAHRESBERG. XV 108).

CĂCIULĂN s. m. CĂCIULĂR s. m.

CĂCIULĂRESC, -KĂSCĂ adj.

CĂCIULĂRIE s. f.

CĂCIULĂT, -Ă adj. CĂCIULEALĂ s. f. } v. căciulă.

CĂCIULI vb. IV° refl. CĂCIULICĂ s. f.

CĂCIULIE, CĂCIULIȚĂ s. f.

CĂCIUR, CĂCIUR, -Ă adj., subst. v. caclor.

CACOFONIE s. f. Cacophonie. — Întâlnire de cuvinte care sună ușor improprie; (Muzică) Întâlnire de sunete discordante. *Tulburare în limbi... aduce confuzie în idei... cacofonie și stavilă în inspirație.* RUSSO, S. 79.

— N. din fran. (< grec. καχοφωνία, din καχος „rău” și φωνή „sunet”).

CACOM s. m. (Zool., Comerț) = ermelin. (Invechit)

1°. (Animalul) *Mîlțocul pardosului... pelița cacomului, unghiile inorogului...* CANTEMIR, IST. 162. *Hainele lor prea frumoase, imposibile cu lanțuri de aur și blăni de cacom.* IORGA, C. I. 127.

2°. (Biana lui) *Peregrin* (GHEORGACHI LOGOFĂTEL, LET. III 325/13), *giubeasa blăniță* (C. NEGRUZZI, I 70), *scurteică îmblăniță* (GHICA, S. 501) de cacom. (Atributiv) *O cașaceică cacom* (= blăniță cu cacom). URICARIUL, XI 249/1. *O blăniță cacom.* IORGA, S. D. VI 194.

[ȘI: cacom s. m. URICARIUL, XI 249/1, E. VĂCĂRESCUL, IST. 300/10.]

— Din turc. kakum, idem.

CACUM † s. m. v. cacom.

CĂDĂ s. f. (Dog.) *Чуче*. — Vas mare din doage de lemn și cu cercuri de fier, înalt până la doi metri, cu gura de două ori mai largă ca fundul (FAMFILE, I. C. 166, 219), puțină (ȘEZ. VII 185), tociitoare (H. XII 225, LM.), cfr. zăcătoare. Cfr. ANON. CAR., H. III 139, H. II 19, DAMÉ, T. 80. Se întrebuintează la prepararea vinului, a rachiului, a argăselei, etc. *Această vie cu eramă și cu două căi, le-am rănduit.* URICARIUL, XI 299/10, cfr. XXI 363/12, XXIV 440/1. *Fâina de ore sau secaru se pune într'o cadă așezată în podul de sus al velinței, dimpreună cu productul ce este destinat a se preface în rachiu.* I. IONESCU, D. 253, cfr. id. P. 251, C. 194. *Ici mustu' nă cadă se fră-*

mântă, Ici trec glumind culegătorii. IOSIF, P. 83. *Cada cu dubală.* CREANGĂ, P. 29. *Cada (toctoaara) ce stă... după ușă.* ISPIRESCU, L. 260. *Vin de cel ce fierbe 'n cadă.* ALECSANDRI, P. P. 131/10, cfr. TEODORESCU, P. P. 619, RETEZANUL, P. III 81/17. *Cu capul cât cada.* GRIGORIU-RIGG, M. P. 169. *Strugurii se culg în coșuri, tronci și coșe, pe care se duc la ciubăr de se mustesc, apoi se cară în căzi, unde, lăsându-se o zi sau două, pe urmă se calcă cu picioarele.* H. III 14. (Mold.) *Bă de cadă* = de puțină. TDRG. | *Spec. Un vas mare de lemn în care se sfințește aghiasma.* Com. A. TOMIAC. [După LB și ȘEZ. VII 185 ar însemnă și „butoiu, poloboc”.] Diminutive: cădăseară LB., căduliță lb., DAMÉ, T. 82, cădută LB., cădutițe lb., cădătuie s. f. TDRG. | Derivate: (cfr. ung. kádár, idem) cădăr s. m. = dogar de căzi. ANON. CAR., LB. (cu derivatele neoblicnute): cădărește, -ească adj. = de cădar LB. și cădări vb. IV° = butnări lb.]

— Din lat. cadus (cada) „un vas”, s. din slav. (rus, rut. kado, sârb. kad, bulg. káda, cfr. ung. kád, alb. kadq, idem).

CADAIF s. a. (Cel.) v. cataif.

CADALĂC † s. a. District. — (Turcism) District, județ. *Buciumul în mână luă... Ciobăniși că și adună... Cadălăcul tot străngă.* TEODORESCU, P. P. 475 [în notă, greșit: „crozile de oi”. | Plur. -Idauri.]

— Din turc. kadylyk, idem. Cfr. cadia. ȘIO.

CADĂN s. m. v. hadăm.

CADĂNA s. f. *Femme de harem.* — Femeie din haremul Turcilor; p. o. ext. Turcoaică. *Spun precum... să-l fi părți la Poartă la Tarigard cadăna, mierearea aceluia Turc agă.* N. COSTIN, LET. II 46/21. *Au tăiat pre Turci toți și cadănele lor.* MAG. IST. V 30/2. *Cadănele trăgeau puști și pistoale după ferestre, de ploaie gloanțele.* GHICA, S. 19. *Palata cadăna.* ALECSANDRI, P. I 237, cfr. III 4. *Femeile și fetele creștinilor erau răpite și făcute cadăne.* ISPIRESCU, M. V. 5/1, cfr. 15/1. *Dă-ți șutul la o parte! Ce te ascuzi, parc'ai fi o cadăna?* DUNĂREANU, CH. 193. *Caraghiorghie s'a jurat... Să lase Giurgiu! Sărac: Nici cadăna cu bărbat, Nici picior de Turc burlac.* TEODORESCU, P. P. 482, cfr. ALECSANDRI, P. P. 197, 150. *Decăt cadăna Turcilor, Mai bine rugină pietrelor.* ȘEZ. IV 222/10, cfr. MAY. FOLC. 37. † A sta ca o cadăna = fără a face nici o treabă. ZANNE, P. IV 287. (Aluzie la viața de sclav a cadănelor) *Să știi, cadăna nu vreu să-ți fiu!* S. NĂDEJDEL, ap. TDRG. | P. ext. Femeie voinică. FAMFILE, J. II. [Colectiv: cadănimie s. f. *Unde Băcuț se răstea, Haremul se speria, Cadănimiea leșină și turcimeă alergă.* TEODORESCU, P. P. 607.] Adjectiv substantivat: cadănească s. f. = numele unui danț țărănesc (H. II 245, 263, 289, VI 36), jucat de un bărbat și o femeie, care pocnesc din degete cât joacă (H. II 257, cfr. II 285), numit și (adverb) cadănește H. II 312 (dant), H. VII 507 (cântec). | Alt derivat: cadănețe s. f. plur.: o floare (nedefinită). H. III 325.]

— Din turc. kadya, idem.

CADĂNEASCĂ s. f. (Cor.)

CADĂNEȘTE adv. (Cor.) } v. cadăna.

CADĂNEȘTE s. f. plur. (Bot.)

CADĂNIME s. f.

CADĂR s. m. v. cadă.

CĂDĂR adj. invar. (Ban., sârbism s. bulgărim; în expresiunea:) *Nu mi-s cadăr să...* = nu am atâta drept s. voie să...; *Nu mi-s cădăr să-mi iau o falie de pâne.* Com. COCA.

— Din slav. (sârb. kăder, bulg. kădr, kadiren = capabil, în stare).

CĂDĂRESC, -EASCĂ adj. } v. *cadă*.
CĂDĂRI vb. IV^a }

CADĂSTRU s. a. *Cadastru*. — Registru oficial în care sânt trecute proprietățile teritoriale dintr'o regiune, cu arătarea precisă a situației, întinderii și evaluării lor. | Operațiunea prin care se stabilesc oficial aceste date. *S'a propus adesea să se înceapă lucrările cadastrului României.* [La Români din A.-U. și călăstru s. a., cu adj. *castrat*, -ă.]
 — N. din fran.

CĂDĂȚIE s. f. v. *cadă*.

CADAVÉRIC, -Ă adj. v. *cadavru*.

CADĂVURU s. a. *Cadavru*. — Trupul mort, al unei ființe, leș (de om), hoit, stărv (de dobitoace). | Fig. *Cadavru ambulat*, om galben la față, foarte slab, fără multă viață într'insul, numai pielea și osul, cfr. schelet, mortăciune, căzătură. [Adj. *cadavéric*, -ă = de (s. ca) la un cadavru. *Un chip lung, uscat, cadavéric* [al unui rănit]. D. ZAMFIRESCU, B. 271.]
 — N. din fran. (< lat. *cadaver*, idem).

CĂDEA vb. II. I-II. *Tomber* [I. 1°. *Baisser, perdre de sa couleur; renier* (sa foi). 2°. *Pendre; se jeter (se dit d'une rivière), frapper* (se dit de la lumière). 3°. *S'écrouter*. 4°. *Se jeter* (aux pieds de qqn.), *prier* (avec ardeur). 5°. *Arriver* (par hasard), *devenir*. 6°. *Pencher* (vers), *s'occuper* (de); *tirer sur* (se dit d'une couleur); *échoir; échouer; se trouver, être situé*. II. 1°. *Être atteint ou frappé* (de), *faire* (mal, etc.)] III. *Battre, frapper*. IV. 1°. *Revenir* (de droit à qqn.), *être juste, mériter*. 2°. *Être convenable ou séant, aller bien*. 3°. *Falloir*.

I. Intrans. (Aproape sinonim cu a pleca, care, mai ales în Mold. și Bucov, l-a substituit în multe cazuri) A se mișca (repede) spre pământ în urma greutății proprii.

1°. *Ceă* (s. *cinecă*), *de undeă* (din s. *de pe ceă*), *cade undeă* (pe, peste s. în ceă) când înțetează a mai fi susținut (s. mânat în sus) și se prăbușește spre pământ (s. spre fund).

a) *Atunce... îdără furca* (= funia)... și lăsară ea se cadă. COD. VOI. 92/. *Cădzu a piatră din ceru*. CUV. D. BĂTR. II 43. *Jelului să se sară de fărânc ce cădea din masa bogatului*. CORESI, ap. GCR. I 30/. *Miroase florile-argintii și cad — o dulce ploaie — Pe creștele-a doi copii*. EMINESCU, P. 281. *Piatra* [aruncată de jos cu praștia]. — *fiului celui mic... căzū dinaintea lui*. ISPIRESCU, L. 305/. *Când cade o stea de pe cer, a murit un om*. ȘEZ. II 66/. cfr. ALECSANDRI, P. 2°. *Să se suie în pod și, când o veni Busuoc de la cnduțoare, să-i cadă în cap*. STĂNCESCU, B. 198/. *L'al nostru mdr mă voi duce, și încet l-oi scutară, Mere din el cor cădea*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 82. *Asta-i lelea, bat'o moorii, Care-a cădă* [= căzut] *din pod'o morii*. REV. CHIF. I 470/. *A căzut frunza pe jos*. ȘEZ. I 46/. *A cădea de pe cal, de pe capră* (din trăsură). | P. ext. *Căzū cu copul pe masă*. STĂNCESCU, B. 185/. (cfr. *Capul greu cădea pe bancă*. EMINESCU, P. 232). (Despre copii, la naștere) *Se face ... o groapă în chilia unde a căzut copilul când s'a născut*. MARIAN, N. 103, cfr. RETEGANU, P. II 29/. FUNDESCU, L. P. 57/. | A se cutănda. *Pânea, udându-se, căzū la fund*. STĂNCESCU, B. 73/. (Fig.) *Căzuși* (= duși a. vărăți în fund) *în cap sânt ochii*. EMINESCU, P. 200. † *Căzut din cer = venit pe neașteptate, la timp potrivit* (LB); cu totul strein de cele ce se petrec în jurul său, cu totul nepregătīt la o întâmplare. *Toți rămaseră ca căzuși din cer, de spaimă*. ISPIRESCU, L. 99/.

b) Spec. (Despre ploaie, zăpadă, grindină, fulger și, după credința obișnuită, și despre roată și brumă; p. ext. despre lăcuste) Cfr. a da. *Căzūt-au*

o brumă mare, de au stricat pânile cele mici. NECULCE, LET. II 456/. cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 199. *Nici frunză pe păduri, unde cădea lăcusta, nu rămânea*. MUSTE, LET. III 53/. *Căzū nu trăsnet în dom*. EMINESCU, P. 210. *Cădea o ploaie amestecată cu zăpadă*. Z. BĂRȘAN, SĂM. II 102. | P. ext. (Despre frig, ger, seară, noaptea, etc.) Cfr. a se lăsa. *Neco soarele, neco stelele se ieiră în multe zile, și cădă frig nu puțin*. COD. VOI. 88/. *Au căzut iarnă* (= zăpadă) *prea mare, până la brâu*. NECULCE, LET. II 454/. *În sara ce cade...* IORGA, N. R. A. I 246. *Amurgul cădea*. DENĂREANU, CH. 70. *Apoi cădă noaptea cădea...* ALECSANDRI, P. P. 142/. | P. a nal. (Despre o sărbătoare s. o dată oarecare; cfr. fran. *la fête de Noël tombe le 25 décembre, germ. Die Ostern fallen auf...*) *Se arată în tablele [păscălii]... în fleșecare an... nașterea lui Iristroș în ce zi de o săptămâni cade*. CALENDARUL (1814) 35. *Eră a doua zi de Paști și se întâmplase să cadă sărbătorile din tremă*. Z. BĂRȘAN, SĂM. II 102.

c) Fig. A ajunge dintr'o situație bună s. înaltă într'alta rea s. de jos. *Ei au căzūtă de la Dum-nescău, pentru mulțimea păcatelor sale*. VARLAAM, C. 234/. *Nu să spărie, nice să măni cu inima, nice din creștină și din neadejce ce acea cădăz*. Id. ib. 304/. *Din mila ta [Doamne] să cădăz*. DOSOFTEIU, PS. 21. *Doamne, cum mai plângea bietul moșneag, vădându-se căzut aș de jos din mărirea la care ajunsesse!* RETEGANU, P. V 12/. *Dracul... la început a fost inger, da din cauza mândriei lui a căzut din cinstea ce avea*. ȘEZ. IV 179/. | A pierde un rang, o situație, o poziție înaltă socială. *A căzut din domnie*. PONTBRIANT. *După ce au căzut Ion... din terminănie*. AMIRAS, LET. III 148/. | A se abate de la calea dreptă, păcătuind, a decădea. *Inger căzut, înfipt-ai piciorul tău în tină!* ALECSANDRI, P. I 185. *Femeie a fată căzută*. | A se deda la obiceiuri rele. *Văzând ceilalți boieri cum se poartă trebie și Domnul căzut cu totul la mers mari și zefeturi...*, luară cu toții mare obraz. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 202/. | A scăpăta. *Și rămăntul casei lor sărăce și însăcrinate și cu datoriti, au căzut multe neamuri vechi și nici s'au mai rădicat*. RĂSCANU, L. XXXI/. | A avea un preț scăzut. *Obligațiunile concessiunii Stroussberg fiind foarte căzute, ele s'au putut cumpără de societatea formată*. GHICA, s. 455. | A-și pierde valoarea, a leși din viitoare. *Daocă tătăl își va ieși din minte... atunci cade stăpânirea părintească din lucrătoare puterea sa*. CODICA, F. V 31/. | (Despre o lege, un așezământ social) A fi abrogat, a fi abolit. *Iobăgia a căzut*. RETEGANU, P. V 57/. | A decădea. *Târșoșii căzūtă*. ALEXANDRESCU, M. 12. | A ajunge într'o situație rea, a da de un necaz, de o nenorocire, de o boală, etc. *Nichifor... căzut în slăbiciunea trupului și neșirea minții...*, trebuși să se retragă. IORGA, L. 1532. *A cădea în boală* (DOSOFTEIU, V. s. 112, MAGAZ. IST. 110/; MINEIUL 1776, 1609/; cfr. lat. *cadere* în morbum) s. la boală (ISPIRESCU, L. 115/; 157/), în cădere de boală (N. COSTIN, LET. 184/;), în cădere (CREANGĂ, P. 184/;), la grea cădere (TEODORESCU, P. P. 117), la grea slăbiciune (MINEIUL 1776, 72/;), la grea neputință (ib. 184/;), în dropică (ALECSANDRI, T. 99), de cinamă (GHICA, ap. TDRG.), la robie (N. COSTIN, LET. II 37/;), MĂNDRESCU, L. P. 120/;), în robie (ISPIRESCU, M. V. 28/; id. L. 42/;), rob (ȘEZ. II 69/; V. 90/; ISPIRESCU, O. 53/; SEVASTOS, C. 74/; DOINE, 302/;), la încheșoare (NECULCE, LET. II 214/; URICARIUL, X 225/;), † cu același înțeles la opreală (N. COSTIN, LET. I 244/;), prins (ȘEZ. I 41/;), în cmară (N. COSTIN, LET. II 126/;), în capcană (ISPIRESCU, L. 331), în gresală (DOSOFTEIU, V. s. 14, 116, KONAKI, P. 275), la gresală (Mold. a. 1747, URICARIUL, V 264/;), în pîcat (LB, ISPIRESCU, L. 176/; RETEGANU, P. III 6/; ALECSANDRI, P. P. 298/;), în păcat cu o femeie — a intra

in relații nepermise de dragoste (MĂNDRESCU, L. P. 191_g), în *ispită* (C. NEGRUZZI, I. 79, IPIRESCU, L. 289), în *prepus* (NECULCE, LET. II 261_o, 275₁₁₂), SHERA, P. 240₁₂₃, cfr. lat. cadere în suspiciune alieui), la bănuială, în *îndoială* (KONAKI, P. 274), în *blestem* (MELETH A. 1644, ap. GCR. I 113₁₁), *supt blestem* (CREANGĂ, P. 110), din *grăția cuișă* (BARCIANU), în *disgrație*, în *urșia cuișă* (IPIRESCU, M. V. 20₁₂), în *hulă* (N. COSTIN, ap. GCR. II 10_g), în *hulenii* (DOȘOFTEI, V. S. 146), în *gura cuișă* (KOGĂLNICĂNU, LET. III 216₁₁₂), la (NECULCE, LET. II 408₁₁₁), în (CODICA TIV. 30₁₁₂), *subt datorii* (PRAVILA 1814, 119; = a face datorii), la *nevoie* (MUSTE, LET. III 77₁₂), MERA, B. 16), în *nevoi* (DRĂGHICI, R. 37), în *nezac* (TICHINDEAL, F. 186), în *nenorocire* (POLIZU), *subt nenorocire* (N. COSTIN, LET. II 49₁₁₂), în *tru năpaste* (COD. YOR. 109₁₁₂), MOXA, ap. GCR. I 56₁₁₂), în *primejii* (NECULCE, LET. II 342₁₂), în *tru rare* (CORESI, ap. GCR. I 31₁₁₂), la *loc rău* (ALEXANDRI, P. P. 144), în *sărăcie* (BARCIANU, VARLAAM, C. 279₁₂), în *îscăloșie* (POLIZU), la *beție* (id.), în *patima beției* (CODICA TIV. 18₁₁), în *patima nebuniei* (PRAVILA 1814, 103), în *nesimțiri* (LM.), în *amorțală* (IPIRESCU, L. 106₁₁), în *leșin* (CREANGĂ, P. 15₁₁₂), în *necredință* = a deveni necredincios (TEODORESCU, P. P. 328), la *sfadă* = a se certă (DDRF., ODISIA, A. 1750-1780, ap. GCR. II 83₁₁₁), în *răspundere* = a fi responsabil (PRAVILA, 1814, URICARIEU, II 25₁₁), † *subt certare* = a fi pedepsit (DOȘOFTEI, V. S. 31₁₁), *subt vinocăție de moarte* = a fi acuzat pentru omor (PRAVILA, 1814, 102), †† A cădea din dreptatea moștenirii = a nu mai avea drept la moștenire, a fi desmoștenit. Când făt... să cor pune de improptore părinților spre a nu-l lăsa să-și facă diată și să-și rănduiească ale lor după bună plăcerea și voia lor... să cădă din dreptatea moștenirii. PRAVILA (1814) 152. A cădea de la lege strămoșesc (p. ext.) a cădea la o lege greșită) = a părăsi legea, a se lepăda de ea, a-și renega legea; cfr. abjură. Oricăși au căzut, adică s'au lepădat de lege... PRAVILA BIS, ap. TDRO. Alexandru-vodă au căzut la legea turcească. N. COSTIN, LET. I 230₁₁. Tot astfel: Doamna au căzut după un apă turc, până la moartea ei. id. lb. 234₁₁₂ | † A cădea în dragostea cuișă = a se îndrăgosti de cineva (cfr. fran. tomber amoureux), dacă căzând în dragostea altei femei, nu să a părăsi de aceasta. CODICA TIV. 18₁₁₁, cfr. PANN, P. V. III 38.

22. (Fiind vorba de un corp care se lasă într-o direcție, fără a înceta de a fi susținut) A atârna, a se da în jos. Eră încins cu un șal roș cu flori, din care o poală i se slobozeă pe coapsa stângă, tar copetele, alcătuint un fiong dinainte, cădeau apoi peste pupcii lui cei galbeni. C. NEGRUZZI, I. 16). Postelnicul lăsa să cadă perdea. id. lb. I 78. Părul său negru ca nori de ploaie De-a-lung pe umeri nedetăcâte. ALEXANDRI, P. I 20. | P. anal. (Acești ai cădeu o avem la corpuri ale căror părțile urmează unele după altele într-o neîntreruptă curgere la vale) A se vârsa (despre apă). Unde cade apa Satei în Dunărea. M. COSTIN, LET. I 7₁₁. Zburdalnic de pe coaste Gurea găstăie cad. COȘBUC, P. 125. | Luna (= lumina lunii) i cădea drept în față. EMINESCU, N. 63. Lăina AB cade perpendicular pe CD. LM. (Artându-se o reducere neconcentrată a înălțimii) A scâlpă. Soarele cădea la vale. EMINESCU, N. 50. 3^a. A înceta de a mai sta drept s. în picioare și (prin pierderea bazei a. a echilibrului) a se răsturna, a se îmburdă, a se prăbuși, a se năru, a se surpa, a se dărâma.

a.) Scoarța obosi, de căzu și născură odată 30 de porci. MOXA, ap. GCR. I 58₁₁. Căzu casa. MOLITVELNIC (A. 1635) lb. 84₁₁. Căzură bescarici (de cutemur). DOȘOFTEI, V. S. 89. La eră foarte cu greu cărușilor, că le căuse boii pe drumuri.

NECULCE, LET. II 442₁₁. Zădăria le-au înnoit... ce au fost căzute. HRONOGRAF (A. 1760), ap. GCR. II 74₁₁₂. Simfînd picioarele-mi slăbind, am închis ochii și m'am finut de strană, ca să nu cad. C. NEGRUZZI, I 54. Se 'mpiedică... și cade. ALEXANDRI, P. I 194. Arăd... în nesimțire cade pe-a jefului său spată EMINESCU, P. 208. Ca prins de frizură s'au sfârșit urmă a căzut. COȘBUC, P. 74. Fără să dejuze boii, iucepe a lădă copacul, să cadă în car de odată. CREANGĂ, P. 46₁₁. Ajunse să i se pară că stă să cadă coliba pe ei. IPIRESCU, U. 95₁₁. Asta-i mândra, bat-o sfinții, Care-a căst [= căzut] și i-a rupt dinții. JARNIK-BĂRSEANU, D. 431. Eu iubesc, maica iubeste, Casa ni se putrezește. De-ar iubi și tatăl meu, Ne-ar cădea casa 'n pârâu. DOINE, 216₁₁. La copacul căzut, toți alea [ajr]ă] să tui crângi. PANN, ap. ZANNE, P. I 146. | A se aplecă într-o parte. Bucatele (= cerealele de pe câmp, încă necosite s. nesecerate) cad = se culcă (Zorleni, în Tutova). ION GR. III 225. Gardul fără proptele Căde în timpuri grele. ZANNE, P. III 159 (cfr. Gardul cu proptele nu se îmburdă. ib.) | (Complinit) A cădea jos (CREANGĂ, A. 50, RETEGANUL, P. III 28, STĂNCESCU, B. 108₁₁, etc.), la pământ (DRĂGHICI, R. 42), spre pământ (COD. YOR. 38₁₁₁), cu gâble'n sus (IPIRESCU, U. 32₁₁), în genunchi (EMINESCU, P. 242), pe genunchi (RETEGANUL, P. III 21₁₁), în nas (STĂNCESCU, B. 193₁₁₂), în bot (CONTEMPORANUL, III 260), în brânci (ib.), peste cap (SEZ. III 214₁₁), pe spate (TEODORESCU, P. P. 124), grămadă (IPIRESCU, U. 104₁₁₂), morman (ib. L. 140₁₁₂), mort (COD. YOR. 97₁₁, N. TESTAMENT 1703, ap. GCR. I 349₁₁₂, ALEXANDRI, P. P. 5), de moare (NECULCE, LET. II 358₁₁₂), fără sine (CREANGĂ, P. 32₁₁₁), feapăn (STĂNCESCU, B. 139₁₁₁), leșinat (KONAKI, P. 87), amețit (DRĂGHICI, R. 74), într'un somn adânc (IPIRESCU, L. 73₁₁), de frică (STĂNCESCU, B. 108₁₁), de oboseală (id. lb. 226₁₁₁), de somn (LB.), de sete (MSS. A. 1692, ap. GCR. I 299₁₁₁), de ostenit (IPIRESCU, L. 234₁₁₂), de slab (RETEGANUL, P. V 53₁₁), ca lăsat de trăsnet (RETEGANUL, P. V 12₁₁), lat (la pământ). †† A cădea la pat = a te îmbolnăvi greu (în cât trebuie să zaci). Slăbit... cum eră, căzu la pat, bolnăc de moarte. CREANGĂ, P. 13, cfr. IPIRESCU, L. 187₁₁₂. A cădea de pe (s. de SEZ. II 187) picioare s. de-a'n picioarele (STĂNCESCU, B. 226₁₁ = a nu mai putea sta, de oboseală. Flămând, bătut cum eră, mai cădea de pe picioare; deci se puse jos să hodiească. RETEGANUL, P. III 229₁₁₁, cfr. A. ESCA, LUC. V 134, etc. (expresii analoge la Aromâni, Albanezi și N-greci, la PAPAHAĞI, P. A. nr. 87). | (Figură etimologică) † A cădea (la pământ) cădere grea = a cădea rău de tot, (fig.). a ajunge la mare nevoie. Onisifer căzu la pământ cădeare grea. MINIEUL (1776) 162₁₁. Ai... [lui Adam] viitori nepoți Căzură cădeare grea. AARON (A. 1802) ap. GCR. II 193₁₁₂.

b.) Spec. (Despre luptători) A cădea mort, a muri (în luptă). Doamne, Dumnezeu! mieu... să-mi dai rău, de să căzu amă de erijmașul mieu în desert. CORESI, P. 13. Căzut-au la acela răboșiu 1000 de trupuri de îmbă părțile. M. COSTIN, LET. I 225₁₁. El în foc căzuse, După ce făcuse Viteji de zmeu. ALEXANDRI, P. I 56. Pent' un Turc care cădea, Zece de-afară venă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 494.

c.) Fig. Împărăția româno-bulgară cade sub izbîrile Turcilor. BĂLCESCU, M. V. 8₁₁. Ca tot ce nu e la locu, va căde în trufia lor. ALEXANDRESCU, M. 23. | (Modern) Candidatul cade la examen. Guvernul a căzut. Președintele a căzut la alegere. Piesa cea nouă va căde la întâia reprezentare. †† A cădea cu inima = a desera. LB.

4^a. (Cădere a intenționată) a.) A se aplecă la pământ înaintea lui Dumnezeu spre a i se închina s. în fața unui om spre a-i arăta supunere, spre a-i cere iertare ori ajutor. P. ext. (învechit) A se închina (lui Dumnezeu), a

rugă (pe cineva) cu stăruință (adesea complinit prin: *in genunchi, la picioarele cuiuș a. cu rugămintele*). Se cădemu înainte la *Ilristojs* și se nu ne sculăm, până nu se va milostosi Dumnezeu. CUV. D. BĂTR. II 362. Cătră Tine Atoțitorului, prea sfute împărate, căză, de mă rog. MOLITVELNIC (a. 1633) ap. GCR. I 81^{1/2}. Alalt/și cădzăru la sedăntul, să-i miluască. DOSOFTEIU, v. 8. 29. Am propit pe ficatorul Pătrului din moară și l-am dat afară. Pe urmă țărăși au căzut, cu oameni bătrâni... și l-am lăsat până s'o strico moara, să se hrănească (a. 1725). URICARIUL, XXI 264^{1/2}. Au căzut după dumnea-lui... cu încoiala tuturor, cerșind să le deie dumnea-lui banii înapoi. (Mold. a. 1757). Ib. XI 232^{1/2}. CFR. URECHE, LET. I 176^{1/2}. Căzând cu rugăciune acești boieri la înălțata împărătească Ecaterina, l-au ținut. N. COSTIN, LET. II 127^{1/2}. Au căzut cu rugămintă, zicând că n'are cu cine să încalce, și i-au trimis Sultanului cincisprezece punși. NECULCE, LET. II 299^{1/2}. Unu' din Guardia-corpului cea nemfășe... m'au întrebat, de sânt eu boierul de la Valahia și au căzut înaintea mea. E. VĂCĂRESCU, IST. 290. Alt nu rămâne decât să cădem la Dumnezeu cu lacrimi. ZILOT, CRON. 78. Mai-marilor voievozi ai oștilor cerșiti... [păziți-ne] pre noi cei ce cădem cu de-adinăul și strigăm. CALENDARUL (1814) 10^{1/2}. Ei îndată se înfioresă de spină și cădă la rugăciune. MARCOVICI, D. 364. [Hobul] nu știu ce să faci: să fugă sau să căză să se închine [lui Robinson]. DRĂGHICI, R. 167. N'a rămas om știutor de carte pe calea aceea, căruia linca să nu-i cadă cu rugămintă, ca să-i cătească răcoșul lui Radu. VLAHUȚA, N. 26. Văzând Alexandru și mizeria lui minunea asta, căzări cu fețele la pământ și mulțumiră lui Dumnezeu. RETEGANUL, P. V 57^{1/2}. Fiul împăratului și mună-se căză cu rugăciune la glîndă-roasă, ca să se facă cum eră la năntă. ISPIRESCU, L. 311. (Complinit) A cădea la picioarele cuiuș (DOSOFTEIU, v. 8. 2, KONAKI, P. 85, ALECSANDRI, P. II 91, SBIERA, P. 115^{1/2}), (neobicitul) pre picioarele cuiuș (CORESI, ap. GCR. I 27^{1/2}), *in genunchi* (C. NEGRUZZI, I 140, CREANGĂ, P. 300^{1/2}, STĂNCESCU, R. 146^{1/2}, 131^{1/2}), *in genunchi* cuiuș (I. M., TEODORESCU, P. P. 162). † A cădea dragăș la căș, se zice când unul are nevoie de altul și vine să se roage de el. ZANNE, P. III 92, 184.

b.) A se lăsa a. a se arunca (în brațele, de gâtul cuiuș, etc.). *Destinse Pacl și cădză spr'insu* (= pe el), de-l cuprinsă. COD. VOR. 16^{1/2}: (= se plecă spre el). N. TESTAMENT, 1648, căză peste el. BILBIA, 1688). *Cădză pregiur gramadzi lor*. DOSOFTEIU, v. s. 155. *In brațele-mi ținuse să ațeri, pe piept să-mi căzi*. EMINESCU, P. 57. [Zmeul] i-au căzut [novești-sale] peste grumaz, de-au îmbrășat-o. SBIERA, P. 64^{1/2}. *Joe se făcu un cuc și căză la picioarele Junonei*. ISPIRESCU, U. 12^{1/2}.

c.) A se arunca, a se năpusti, a năvăli asupra dușmanului. *Cădză spre el toată gloata și-și puseră mărele spr'insu*. COD. VOR. 32^{1/2}. Nu mă tem de miș de oameni ce cadu împrejurul meu. CORESI, ap. GCR. I 10^{1/2}. *Mihaiu căză cu o furie mare asupra armiei dușmane*. BALCESCU, M. V. 431. *Căzări peste oastea Lesilor ca niște lăpi flămâzi*. ISPIRESCU, M. V. 47^{1/2}. † A cădea cu vorba = a spune covă pe neașteptate. *Asă, soro, căză cu vorba Cenușanca, ca din senin*. DELAVRANCEA, ap. TDRG.

5.) (Ideea mișcării de sus în jos s. a. prăbușirii devine o notă secundară — care poate apoi dispărea cu totul — și pe planul întâi se învește rezultatul acestei acțiuni: ajungerea bruscă și neașteptată undevă)

a.) A nimeri s. a. da undevă picând pe neașteptat. *Cine va sălpa groapă altuia, să-l surpe*. *Singur [i]și/i] va căde'n răpă*. DOSOFTEIU, PS. 26. *In oala acoperită nu cade'ș gunoate*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV 12 (cfr. varianta: nu dau

gunoate. Ib. IV 13). *Și cum ospătă el, buși' cade fără sine în groapa cu jarate*. CREANGĂ, P. 32^{1/2}. *Când își cad pe mână, față, ori oț, paingâni, cei primi o veste*. ȘEZ. I 192^{1/2}. *Vulpa bătrână nu cade în curse*. ZANNE, P. I 702.

b.) Spec. (Despre poști) A nimeri în mrajele întinse, a se prinde, a pică. *Nu eră zi, să nu cadă 150-200 [de] kilograme de pește*. DUNĂREANU, SĂM. VI 370. c.) P. ext. A ajunge, a sosi, a da undevă din întâmplare (cfr. a butică), a nimeri, a pică. (Tot așa la Aromâni: *cad pe finecă* = îl întâlnesc). *Cădză în lăthari*. VARLAAM, C. 343, cfr. DOSOFTEIU, v. s. 34, 96. r. *Traian împăratu', după izbândă, au căzut la apa Dunărei*. M. COSTIN, ap. DDRE. *Iară bietul Bucico cornicul în brunie au căzut la un hîn al său*. Id. LET. I 241^{1/2}. *Aceste vorbe, căzând în urechile prostimii...* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 197^{1/2}. *Directorul ministerului de interne vine ac la gazdă...* Il așteptăm să căză dintr'un moment în altul. ALECSANDRI, T. 862, cfr. 1478. *Au căzut la casă împărătească*. CREANGĂ, P. 257^{1/2}. *Mi-o făcut măca gura*. De cumăd m'oiu străină. *Să mă stâmpăr cu dinaș; De-oiu căde'n v'o casă grea, Să-mi stâmpăr ir'ma* [= inima] cu ea. MĂNDRESCU, L. P. 13^{1/2}. † A cădea de pripas v. c. A cădea la (s. în, intru, pe) mâna (s. mână), mai puternic: *in ghioare, fam. în laba*) cuiuș = a ajunge din întâmplare în posesia, stăpânirea s. în puterea cuiuș. *La care mână cu cădeă această sfântă carte, acela să aibă a o finecă în mare cinste*. PRĂVILA (a. 1640) ap. GCR. I 88^{1/2}. *Bator...* rădăci într'o pădure, au căzut pre mână ostenilor lui Mihaiu-vodă. M. COSTIN, LET. I 221^{1/2}. *Moșile lui căzără la mâni străine*. NECULCE, LET. II 274^{1/2}. *Alexandria...* nu știu cum a căzut în mână d'omnului? *Barac, de a țipărit-o*. C. NEGRUZZI, I 246. *Care rămăne pe urmă, cădeă în mână Moldovenilor*. Id. Ib. 171. *Ipravnicul: Ei! las', Păpăto, că mi-i cădeă tu la mână*. ALECSANDRI, T. 248. *Căzuse în mână lui paloșul lui Greuceanu*. ISPIRESCU, L. 228^{1/2}. *La mână mi-ai căzut*. TEODORESCU, P. P. 503. *Să nu cad la Turci pe mână*. BIBICESCU, L. P. 268. (Prin moștenire) *Un lucră să cădeă pre mâna celuiu ce va să moștenească*. PRĂVILA MOLD. 32^{1/2}. *De la Miron Stărcă, [satul] au căzut la mâna fiului său* (Mold. a. 1716). URICARIUL, V 376^{1/2}. (Prin vânzare) *Căzând căsăpia în vânzare la boieri și la alții* [= cumpărând boierii și alții căsăpia]. (Mold. a. 1806) URICARIUL, X 213^{1/2}. (Despre sorți, cărți, bobii, etc.) *Împăratul zise...* aruncăm sorți. *Deci aruncară și căză scartea spre fiul ei cel mai mic*. PALIERA (a. 1600-1625) ap. GCR. I 66^{1/2}. *Aruncând sorți sciinții apostoli, cui unde-i ca cădeă să meargă*. DOSOFTEIU, v. s. 28^{1/2}. *Ce sorți de viață fi-au căzut!* NECULCE, LET. II 249^{1/2}. *A pus sorți să-i osibească și să văză între ei, Cu căți inși o să se lupte*. *fiecare din cei trei*. *Și Cretanului căzără trei inși*. PANN, E. II 80. *A cădeă la sorți* = a fi destinat prin sorți la serviciul militar. TDRG. 492^{1/2}. *Pietichidi: Ai să dai Bizadelei cu cărțile*. *Duca nu ești proastă, spune-i cum i-ar plăceă mai bine să fie...* *Acina: Cum o cădeă cărțile*. I. NEGRUZZI, IV 494. (Despre voturi) *Asupra căruș ipochimen va cădeă glasuri mai multe, acela și va fi primit*. URICARIUL, IV 283^{1/2}, cfr. 286^{1/2}. (Despre o hotărâre, sfătuire, etc., cfr. germ. auf fallen). *Acele dictonuri din amiazăzi în desară nu cădeă toate prea de laudă*. NECULCE, LET. II 212^{1/2}, cfr. 331^{1/2}.

d.) † P. ext. A ajunge (prin) o întâmplare norocoasă, printr'o hotărâre neprevăzută, etc.) la o situație s. într'un rang superior, a deveni, a se face. *După moartea lătăno-său...* căzuse la domnie. M. COSTIN, LET. I 244^{1/2}. *Sobietchi...* care căzuse atunci de curând crăiu. N. COSTIN, LET. II 15^{1/2}, cfr. NECULCE, Ib. 282^{1/2}, 311^{1/2}, 380^{1/2}. *Au căzut Dimitrașco-vodă în mare cinste*. NECULCE, LET. II 336^{1/2}.

e.) P. gener. A ajunge (la un rezultat). † A cădea la alegere = a purcede la alegere. Muri și Sobieski... și căzură Leșii la alegere de cruși. E. VĂCĂRESCUL, IST. 271^{1/2}. A cădea la învoială = a purcede la actual învoială; (cfr. fran. tomber d'accord) a ajunge la învoială, a se învoi, a se ajunge (din pres.). Odată, un flăcău dintr'un sat departe de aici, venindu-i vremea de însurăciune, luă cu el pe lângă părinți și un Țigan, care să îndrăgea laude în partea flăcăului. Căzând la învoială, părintele flăcăului se lăudă cam așa... ȘEZ. IV 230^{1/2}. Cum o să căză ei la învoială, când fiecare urma să lăude... cum ura el? DELAVRANCEA, ap. TDRG. A cădea la pace = a face pace, a se împăcă. *Împăratul... i-au căsătat să căză cu dinșii la pace.* CANTEMIR, HR. 336^{1/2}. Mateiaș..., căzând că n'are încotră, căză la pace. ISPIRESCU, ap. TDRG.

6. Alte înțelesuri:

a.) † A inclina spre..., a se îndelincui cu... Căză la cercetări prelungite și cu amănuntul pentru vericoș pricină. E. VĂCĂRESCUL, IST. 277^{1/2}.

b.) † A se apuca de... s. să... Sultan Ibrahim... îndotă căză ca să curățesc Marea-neagră de cursari. E. VĂCĂRESCUL, IST. 264^{1/2}.

c.) † (Despre colorii germanice: ins Rote fallen) A bato, a da în... Secura... e de trei feluri: secară de rând, carea căde cam vântă... ECONOMIA, 34.

d.) (Despre scadența unei polițe. Cfr. fran. échoir) A se împlini, a fi. Căzând cade sorocul poliței. FONTBRIANT.

e.) (Despre găini) A cădea cloșcă = a fi bună de clocit. *Ți-au căzută... toate găinile cloști.* 'coană Anico? SANDU, U. P. 152.

f.) (Despre orașe, țări, edificii, etc.) A fi situat, a se afla, a da spre... Acel brad scobit cade în malul pârâului Ciogheș (Mold. a. 1804). URICARIUL, IV 92^{1/2}, cfr. ARHIVA R. II 102. Comuna Conceștii... cade pe poala meridianală a dealurilor, lângă Prut. ODOBESCU, II 183.

† A cădea pe gânduri (rar: pe cugete) SBIERA, P. 49^{1/2}, în cugetări DRĂGHICI, R. 25) = a se lăsa pradă meditației, a fi pe gânduri. *Eu pe gânduri cad.* EMINESCU, P. 3.

g.) † A nu izbuti. Judecă lor Zeul, să căză de cugetele sale. COREȘI, PS. 10 (decidant a.); qu'il s'échouent dans leurs desseins). A fi înșelat în... Să nu cădemă de la așteptări / MINEUL (1776) 198^{1/2}.

h.) † A fi redusă (o sumă), a lipsi (covă dintr'o sumă), a i se iertă cuiva (o parte dintr'o sumă). Să nu poată face nici o cerere ca să cădă vreun ban din suma cumpărării arătate, ce să plătească banii deplin. URICARIUL, XIV 303^{1/2}.

II. Intrans. (Când avem construcția cu dativul pron. pers., prin care se arată că omul e obiectul interesat s. ființa care suferă în urma căderii a ceva, s'au născut câteva înțelesuri nouă. În locul construcției: *ceva îi cade cuiva*, poate apărea construcția: *cecă cade pe cinev, asupra, pe capul s. pe spinarea cuiv.*)

1. (Între obiectul care cade și întro om nu există nici o legătură. Înțelesul se apropie de) A fi lovit de... I-a căzut o fiță de pe coperiș pe cap.

|| Fig. (Despre boale, necazuri, noroc neprevăzut, sentimente, etc.) A fi lovit s. ajuns de..., a da de..., a-i veni, a i se face; a-i prinde, a-i părea. Deci, den 26 a lui August, au căzut greul asupra Leșilor. M. COSTIN, LET. I 248^{1/2}. Toată răutatea cade peste cei supuși și necinovați. MUSTE, LET. III 41^{1/2}. Mare spaimă au căzut asupra norodului. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 192^{1/2}, cfr. (frică) P. MAIOR, IST. 220. (frică și cutremur) TICHINDEAL, P. 189. Leșii din fire i-au căzut spaimă, aici el, când aude cocoșul cântând, se spărie și începe a fugi. TICHINDEAL, P. 114. De când și de necaz li căză leșii. GORJAN, B. II 157, cfr. ISPIRESCU, I. 380, TEODORESCU, P. P. 305. Împărțirile ce căzuseră pe capul bieților locuitori. ISPIRESCU, M. V. 4^{1/2}, cfr. (ur-

gia lui Dumnezeu) L. 331^{1/2} (mare primejdie) 128^{1/2} (toate relele) 206^{1/2} (blestem de la Dumnezeu) 206^{1/2}. Tocmai pe mine căzuse păcatul să fiu mai mare între frați. CREANGĂ, A. 64. A căzut pe capul lui o păcoaste. STĂNCESCU, B. 365^{1/2}, cfr. (necazul) 336^{1/2}. Pot la inimă-i cădea. BIBICESCUL, P. P. 305. Jurându-l cu-oiu jură, Pe capul tău ce cădește. TEODORESCU, P. P. 241. † A-i cădea cuiva ceva bine = a-i plăcea cuiva ceva, a-i tîcni, a-i face plăcere; bun = a-i prinde bine, a-i fi de treburintă; rău = a nu-i plăcea cuiva ceva, a nu-i tîcni, a o duce rău; († de) amar = a-i părea că are s. a-i lăsa un gust amar; a face supărare cuiva; (cu) urit = a produce o împresie urită, a-i fi urit cineva cuiva; (cu) lesne = a nu simți nici o greutate; † cu dulce = a-i face plăcere; cu jale = a-i măhni; (cu) greu v. c. (cu) scump v. c., (cu) drag v. c., (cu) trone v. c. (la inimă), cu jale v. c., greață v. c. Acoasă spaimă a negușitorilor au căzut foarte bine frașilor sugari. SBIERA, P. 6^{1/2}. Vezi ce bine-i cade somnul. RETEGANUL, P. I 17^{1/2}. Nici mie nu-mi cade bine că ea să mă stăpânească pe mine. Id. II 27^{1/2}. Bătrânului i-a căzut alături de bine la inimă, de peste cămoșă zile a și murit de bucurie. Id. III 26^{1/2}. Făt-frumos, vino de laie pe așt dușman al meu, că ți-oiu cădeă și eu cre-odată bun la ceavă. ISPIRESCU, L. 19^{1/2}. Imito căde rău = mi se pleacă, mă beteješ. I.B. Răzi tu, răzi..., dar unde te duci, fără de mine, rău are să-ți cadă! CREANGĂ, P. 244^{1/2}. Of, dragă, măceșta mea, Să-mi păstrezi nevestică: Să-i dai, maică, lapte dulce, Că a'teai nu s'o mai duce, Să-i dai, maică, ș'un zahar, Dăca i-o cădeă amar. TEODORESCU, P. P. 622. De răutate și de amar ne-au căzut nouă Moldovenilor... NECULCE, LET. II 293^{1/2}. Cu urit au căzut acest lucru boierilor. MUSTE, LET. III 41^{1/2}. Tot urită mi-ai căzut. RETEGANUL, CH. 142. Nu cu lesne, încă prea cu greu le-ar fi căzut. CANTEMIR, HR. 216^{1/2}. Deaca-i atîngi [pe curvar] de curie..., îndată să mănește și să scărbește, și înedfătura aceea nu-i căde cu dulce. VARLAAM, C. 325. Maică, blestemele tale Mult căzutu-mi-au cu jale. BIBICESCUL, P. P. 96. A cădea cuiva (s. pe capul cuiv) belă v. c., năpăste v. c., vină v. c., lacomie = a face cuiva poftă, a-i face să se lăcomăscă după ceva. Numas să scape de răul astei jinește, căzută urdu-belă pe spinarea bieților oameni. ISPIRESCU, U. 122^{1/2}. Ștați, feciori, și vă uitați La poale din șase lași, Cum le-aruncă din călășie, Să ne căză lăcomie. DOINE, 292^{1/2}. A-i cădea cuiva în fire = a-i trănăi prin gând. Când căză o mândărire, Îi căză lui ceavă'n fire, Ș'i'n lăuntru se băgă. ȘEZ. III 37^{1/2}, ALEXICU, L. P. 20^{1/2}.

2. (Obiectul care cade e în posesia omului s. pe el. Înțelesul se apropie de) A-i scăpa cuiva ceva s. a scăpa de ceva. Stăi, mă, să-mi îau căciula, că mi-a căzut din cap! ISPIRESCU, L. 110^{1/2}. Îi căză cutitul și furculița din mână. STĂNCESCU, B. 76^{1/2}. Cum se mișcă Alexandru, odată-i căzură șarile de pe el, ca și când ar fi fost paltrele. RETEGANUL, P. V 56^{1/2}.

3. (Obiectul care cade e o parte integrantă a omului. Înțelesul se apropie de) A pierde. Când... Îi apucă... frigiditate, și perit de pe trup încă îi cad. CALENDARHU (1814) 162^{1/2}, cfr. C. NEGRUZZI, I 68. JARNIK-BĂRSEANU, D. 88. Măsele și dinșii i-au căzut. CREANGĂ, P. 52. || P. ext. (Despre pomi, etc.) Porumbel cu porumbel..., Căză-și porumbelule, Uște-și-să frunzele! JARNIK-BĂRSEANU, D. 59. † A-i cădea cuiva mușchii = a avea atacuri de dureri reumatice care se ivesc năprasnic în regiunea crucii spinării și a șalelor. (Brașov), împăratușul (I.B.) s. omoșorul (COSTINESCU) = a avea ușula lăsată în jos, nasul = (fig) a rămănea umilit, a-și pierde aroganța și mândria. Căți miniștri mândri [am văzut] la început, și mai pe urmă ca nasul căzută! ALECSANDRI, T. 47. A-i cădea cuiva buricul (fig.) = a rămăni la ceva (cfr. a-i lăsa cuiva gura

apă). *Dă-i și lui, să nu-i cadă buricul!* ZANNE, P. 11 22. Nu-i cade coada! = nu se prăpădește! *Fata, care stă cu de făcut treabă nu mai cade coada nimărui, își suflecă mânecile, călădă lut și lipi cup-toriul.* CREANGĂ, P. 287.

III. Trans. (Banat) (Despre ciocane) A bate, a lovi (ceva, neîntrerupt). [Ciocane] *cad (lovesc) pă-nura pusă într-o abia...* carcasa neîntrerupt se întoarce. LUHA-JANA, M. 105.

IV. Refl. Construcția: mi se cade s. se cade, ca (eu...). [Pentru nașterea acestei expresii, cfr. în funcțiune intrans. exemplul: *Să aibă dumnealor a-și trage partea ce li va cădea* (URICARIUL, XIX 40^{1/2}) = care li se va cuveni după drept. Ca la noi, și în bulgărește, d. ex. *padă li se da te izede* = ți se cade (= meriți) să te mănânc, *padna mi se da pizucan oia noită* = mi se cădea (= trebuia) să călătoresc toată noaptea.]

1°. A-i veni cuivă (ca parte din ceva), a i se cuveni după drept, a-i fi cu cale s. cu dreptate, a îndreptăți pe cineva, p. ext. a merita. *Dă-mi ce mi se cade par-tea den acufte.* CORESI, E. 11^{1/2}. *Pravile pentru ceia se găsesc creu comoră, cui să va cădea.* PRAY. MOLD. 42^{1/2}. Nu i s'au cădzut (= n'avea dreptul) să le-giuiașcă el greșal cu această. lb. 153. Pentru mila și darul Domnului nostru..., căruia se cade cinste și închinăciune. VARLAAM, C. 29. *Să-ți iai certarea ce fi să cade.* DOSOFTEIU, V. S. 146. *Domni... să nu se mai scoată..., fără că...* = va dovedi vreo vină a lor... de care se cade (= care îndreptățește) scoalera lor. ap. RĂȘCANU, L. XIII^{1/2}. *Că călădă să mă împărățesc și de intristarea ta.* GORGAN, H. I 6^{1/2}. *Eu cred că mi s'ar cădea,* Pentru osteneala mea, *Un păhărel bun de vin.* MARIAN, NU. 788. *El nici pricepere n'avea să ceară simbric că s'ar fi căzut.* RETEGANUL, P. III 28^{1/2}. *Ce pe-deasă s'ar cădea să suferă...* POMPILIU, R. 55^{1/2}. † (Loc. subst.) † Cel ce (s. de) se cade = cel în drept, cel competent. Pentru aceasta se porunc-ește și cu înalte porunci celor de se cade, și se opresc accepția de acest fel de lucru. TES. II 310. *Poronă au dat și ei la toți cei ce se cădea.* BELDI-MAN, TR. 427.

2°. A se cuveni cuivă, a-i gădeia (bine), a i se potriv. *Dară noao, creștinilor, cade-ne-se a finea apă Sâmbăta, ca Jolotaru?* CORESI, ap. GCR. I 24^{1/2}. *Ucenicii tăi fac carna nu se cade a face Sâmbăta.* BIBLIA (1688) ap. TDRG. *Înceapă acest lea-topisf...* nu cum s'are cădea, de-amărutul. M. COSTIN, LET. I 214^{1/2}. Multe voroace ce nu s'au căzut au grăit Lupul cornicul. NECLUCE, LET. II 386^{1/2}. *Înfrânsefându-se sfânta mânăstire cu toate cele ce i s'au căzut (= cu cele cuviniioase) în-untaru (Mold., a. 1762).* URICARIUL, III 57^{1/2}. *Har-șua... Se cade calului spre înfrânsefăre.* DONICI, E. II 31. *Tot ce-ar zice, i se cade.* EMINESCU, ap. TDRG. *Mare nuntă că făcă,* Cu nuntăși nenu-mărași, *Cum se cade la 'mpărăși.* ALECSANDRI, P. II 179. *În ziua de Alexii nu se cade să pui mâna pe ac.* MARIAN, SE. II 196. † (Loc. adv. și adj.) *Cum-se-cade v. c.*

3°. A trebui, a fi necesar. *Întaru ostroie oarecarele cade-se noao se cădem.* COD. VOR. 43 (=trebuiaște noao să cădem. N. TESTAMENT 1648; trebuie să cădem noi. BIBLIA 1688). *Acum te-am împrumutat, și ăm dat nu ban, și fi s'au căzut să-mi/și dai 5...* Ți se cade să-mi/și dai de 5 ori 40. ÎNVĂȚĂTURI (a. 1642) ap. GCR. I 95. *Au făcut toate câte s'au cădzut (= cele trebuințioase) pentru spăsenia noastră.* VARLAAM, C. 21. *Mi să cade să lucrăz lucrurile celuia ce m'au trimis.* lb. 167^{1/2} cfr. DO-SOFTEIU, V. S. 85. *Dacă nu v'am lăsat să intrași aici înainte mex, apă mi se cade (= așa-mi trebuie), bu înă și mai rău decât apă!* CREANGĂ, P. 253^{1/2} cfr. ALECSANDRI, T. 752. *Măncă-te-ar și focul, moarte, Rea ești și fără dreptate, Căci mergi unde nu se cade.* MARIAN, I. 282^{1/2}.

[Prez. cad și caz (MINEIUL 1776, 28^{1/2}, 197^{1/2}, etc.), imper. cazi! (VARLAAM, C. 19^{1/2}), aof. căzuiu, part. căzut și (Transilv.) căst (JARNIK-RĂȘCANU, D. 431, POMPILIU, R. 42^{1/2}, REV. CRIT. I 470, cfr. vâst, găst, gerund. căzând. | Derivate: căzută, -a adj. (și cu Infelesul) † (situat) Jos. *Si-i dăruu un loc căzută.* MINEIUL (1776) 181^{1/2}; (ad IV, învechit) cuvenit, meritat, potrivit; cuviniioase; trebuințioase, necesar. *Noi nici mai-marilor noștri, adăta căzuta bisericăști, căd și celor mirenești, nu le dăm căzuta cinste, nici lui Dumnezeu.* ANTIM, P. 22. *De va fi vremea din oi beteagă..., să-i puie căzuta doftorie.* id. lb. 90. *Că-roro le-au ardat dragoste și căzută primirea cre-știnească.* M. COSTIN, LET. II 85^{1/2}. *Să li se hotărăscă [ucigașilor] căzuta lor pedepsă.* RĂȘCANU, L. 36^{1/2}. *Să faceși căzuta cercoarță (Mold., a. 1778).* URICARIUL, XVI 128^{1/2}. *Înlesnindu-nă pre ficcare cu căzutele dreptăți.* lb. I 258^{1/2}. *Îndată ce vremea le dă [puilor] căzuta putere, și unii fug, alții zboară.* KONAKI, P. 295. *Când nu vor fi copii, atunci...* urmașii ca rulențiile ceale din sus să lasă căzuta moștenire celor din jos. PRAVILA (1814) 147. *Ah, primiește ca mai nainte, de a-și face închinăciunile căzute.* BELDIMAN, S. P. II 120. *Le da cu mare dărniceie tot ajutorul trebniioasă și toate căzutele sfaturi.* id. I 4. *Cu căzută șfială, îndată cum a intrat, S'a plecat la împăratul și mâna i-a sărutat.* PANN, E. I 107. *Ar fi călcat regulele bunici-cușine și a căzutul lui către înalta obăduire res-pect.* GHICA, C. 694. *Cele căzute = cele ce se cuvin, cele meritate.* Ca să lucrăz cele căzute la îndă-toria lor supunere. TES. II 311. (Negativul) necă-zut, -ă adj. = necuvenit, neîngăduit, nepermis. *Gân-dind că-i or'un lucru necăzut.* DOSOFTEIU, V. S. 190. *Acel mai mare din lucrurile necuveniioase și necăzute ce s'au înmulțit.* URICARIUL, I 309^{1/2}. | Adjectiv verbal: căzător, -oare adj. *Florile tale iară curund vedzătoare.* CĂLĂTOARE. CANTEMIR, ap. GCR. I 324^{1/2}. *Stele căzătoare.* LM. | Abstracte: (rar) căzut s. a. LB. (foarte obiectiv) cădere s. f. (ad I a) *Rotire și cădere.* EMINESCU, P. 306; (ad I b) † *Cădere de mas = oprire a unor zburătoare într'un loc spre a petrece acolo noaptea. Și nu se pornă [lăcustele], până nu se încelzez soarele bine spre prânz și călătoreă până în deseară, și, până la cădere de mas, căde și la popasuri.* M. COSTIN, LET. I 324^{1/2}; (ad I c) *Smerența den cădereare acote pre el.* CORESI, E. 4^{1/2}. *Cădereare păcatelor cine în-felcege?* id. ap. GCR. I 113^{1/2}. *Adurni Adam somnul cel amar, începătura căderiei.* MOXA, 346. *Mi-Domnul vârtute n'creame de cădereare.* DOSOFTEIU, PS. 49, cfr. 59. *Cădereare diavolului.* E. VACĂRESCUL, IST. 248^{1/2}. [Mazilii] au rămas la cădere și la de-făimare (Mold., a. 1803). URICARIUL, IV 80^{1/2}. *Să cănt mărimea omului virtuos în cădereare sa.* MARCOVICI, C. 45^{1/2}. *Cu muștrare-de-cușt este a se no-rocă cineva prin cădereare allora.* DRĂGHICI, R. 246. *Împerește și naștine au acut mărimea și cădereare lor.* C. NEGRUZZI, I 200. *Multe familii bogate... pribe-giră... aducând sărăcie pământului și cădere ne-gofului.* id. I 144. † *Cădere din dreptate = pierdere procesului. Înșuși dumnealui postelnicul au fost pricina căderii sale din dreptate de la judecata noastră (Mold., a. 1794).* URICARIUL, XI 313^{1/2}. (Concretizat) *Casă de prostituție. Să duse de o luă dintru acă cădere.* MINEIUL (1776) 178^{1/2}; (ad I 2°) *Cădere de apă = cascade* (DAMÉ, T. 147), *catara-că.* *Căderi (cascade) de pârăsi.* MOLDOVAN, T. N. 39. *Cădereare Rinului.* DDRF. *Cădereare soarelui* = asfințit, cfr. scăpătutul soarelui. *În spre cădere = spre apus.* DDRF. (ad I 3° a) *Păbușire* (la pă-mânt), stricaro, surprare, prăpădire, ruină. LB. *Nu e cădereare gârduil, necă prilaz, necă strigare întru ulifele lor.* CORESI, P. 391. *Ceale ceale înalte... cu mare răspă purcey la cădereare, când cad.* M. COSTIN, ap. GCR. I 199^{1/2}. *Negreșă că ceas-ul morții ar fi sunat pentru acul căzător, dacă,*

în căderea sa, turbanul nu i s'ar fi desfășurat. C. NEGRUZZI, I 21. (Figură etimologică) Onisfor căzu în pământ cădere grea. MINEIUL (1776) 162^{1/2}; (ad I 3^b) Moarte (în lupă). Au înfrânt pre Turci dar nu cu puțină cădere oștii leșești. MUSTE, ap. DDRF. Căderea necredincioșilor crișmași. MINEIUL (1776) 127; (ad 13^c c) Scadență. Căderea unui soroc (PONTEBIANT). Căderea ministeriului (TDRG); a unei pieșe; (ad II) Căderea părnului v. chelie. BIANU, D. 8.; (ad IV, nimal în expresii) A fi cu cădere = a fi cuvințios, potrivit; a avea cădere s. a. fi în cădere caică = în competență, în dreptul cuiă; † bună-cădere = bunăcuvință (BARONZI, L. P. 97^{1/2}); † după cădere = după cum se cuvine. Bine și cu cădere este la toți cei ce ar face călătorii... a scrie... și a istorici câte-i ar fi prin puțină. ARHIIVA R. II 1. În poala bădișii mele, Sede-o lele de muier. Ci n'ar fi, baș, cu cădere, Ca lelea are bărbat, El e june de n'urat. DOINE, 154/5. Nu e în cădere noastră a judeca. LM. Fiind ei mai mulți, iar acei mai bătrâni boieri suși după cădere în pendală (carii și avea mai mare cădere la ale țării trebi) mai puțin. ZILOT, CRON. 76. Nimeni altul decât Sfintele-locuri n'are cădere de a se amesteca nici la ocărnuirea averilor mândștirilor celor închinute, nici la întrebuirea veniturilor (a. 1833). URICARIUL, V 348^{1/2}. Poarta a propus o lege electorală, care nu este conformă cu căderile ei. C. BOLIAC, ap. DDRF; † (Gram. Incercare neuzbită de a înlocui neologismul) Caz (la declinare) LB., cfr. CANTEMIR, ap. DDRF. Slovenii au șapte căderi (casus) în numărul singularic. P. MAIOR, IST. 245, cfr. 244, 239. (Negativul) † necădere = faptă necuvințioasă, faptă care poate constitui o piedecă legală. De toate necăderile/ă să socotească (a. 1660) IORGA, S. O. XII 281. Carii să vor cădători, popa să de/a) țire la biseerică... și, de nu să va așta între ei nice o necădere, apoi vom cununa (a. 1675). ap. GCR. I 217; căzător s. f. = cădere; † necaz, nenorocire; † flintă căzută; ruină (mai ales despre persoane bătrâne și nepuțincoase, cfr. hodorig, tombateră); (la plur.) Căzături = copaci rupți de vânt și căzuți unul peste altul, printre care se află de obicei zmeurișuri (MARIAN). A căzut de pe scaun sub scenă și din căzătură a dat în friguri. CARAGIALE, ap. TDRG. Scritinura (pro)vine din căzături. ȘEZ. III 175. Fără de veste-i va veni zmintea și grea căzătură. DOSOFTEIU, PE. 33. Trăind pre diacol, de-l feace căzătură. Id. V. S. 241. Eră mai nainte 53 de maice, iar acum au rămas numai 39, niște căzături bătrâne și sărace. I. IONESCU, P. 336. Cum dar în așa vrăstă să ndrept eu barbe-albe Și căzături cinstite ce poartă ochelari? C. NEGRUZZI, II 259^{1/2}. Nu rade, nu știu ce vru să zică boala: din bărbat verde ajunsă babă bătrână, căzătură, hodorigoș. I. NEGRUZZI, I 107, cfr. IV 13. O căzătură de om. LM.; † cădiniță s. f. (cfr. dubletul cadonță) = cuvință; drept, privilegiu. Nemică cuconesc sau fără cădiniță să mă facă. DOSOFTEIU, ap. TDRG. Teodoric Amal... neșurfină luarea Sirminului, la care avea cădiniță din anul 489... au trimis pre Peșea Comitulu... cu oaste în contra Bulgarilor. ȘINCAI, HR. I 95^{1/2}, cfr. I 35^{1/2}, 183^{1/2}, II 17^{1/2}. Măcar că craiul [Ungariei] nici odată nu e din vișa Ungurilor, totuși cădinițele Ungurilor... rămasesă. P. MAIOR, IST. 206, cfr. 44. (Negativul) † necădiniță s. f. = ilegalitate. Cu necădiniță (= pe nedrept) i să fac... DOSOFTEIU, V. S. 56; (rar) cădenie s. f. = cuvință. Cel mai de frunte dintre sfătuitoari luă limbă, după cădenie. DELAVRANCEA, S. 83; † căzământ s. a. = cădere, decădere, decadență. Căzământul boierilor. LET. III 282^{1/2}.
— Din lat. cado, -ere (= clas. -ere), idem. Cfr. scădea, decădea.

CĂDELNIȚĂ vb. I^a v. cădelniță.

CĂDELNIȚĂ s. f. Encensoir. — Vas de argint, aur sau alt metal, atârnat de lanțuri, și în care se pun cărbuni aprinși și tămâie, cu care preotul aduce în cursul slujbei religioase jertfa de fum de tămâie, afumătoare, tămâietoare; cfr. cădelie. 2 cădelnițe de argint (a. 1588). CUV. D. BĂTE. I 194. Făcă casele moași, blidele ei și cădelnițele. BIBLIA (1688) 67, cfr. NECULCE, LET. II 306^{1/2}. Diaconii îmbrăcați în stihare, cu cădelnițele a mână. GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III 290^{1/2}, cfr. II 306^{1/2}. Popi... cu făclii aprinse în mâini și cu cădelnițe de aur. ALEXANDREA, 49, cfr. 51. Gaeril... s'ar fi închinat cu cădelnița pe la sfesnice, în loc de icoane. I. NEGRUZZI, I 16, cfr. CREANGĂ, A. 7. M'am trezit trăgând clopotele, aprinșud și stingând lumânările în biserică și purtând cădelnița după popă. SLAVICI, N. I 158. Când... popa mi-o descădă, La cap cu cădelnița, TEODORESCU, P. P. 287, cfr. DOINE, 214. † Fig. Acești predicatori... aveau ca model înaintea ochilor lor pe acel Demostene cu anteriu al greciiță de cădelniță, care a fost Ilio Misiat. IORGA, L. I 429.

[În vechime, pe lângă cădelniță (MINEIUL, 139^{1/2}), de obicei, ca azi, cădelniță (VARLAAM, C. II 35, 86, DOSOFTEIU, V. S. 12, BIBLIA, 58^{1/2}, 310^{1/2}).] Și: (Mold.) cădelniță s. f., † (forma etimologică) cadiniță s. f. BELDIMANN, N. P. I 23. [Cu alt sufix: (< paleosl. kadilo, idem) † cadilă s. f. = cădelniță. De se isprilească [rugăciunea mea] ca o cadilă. PSAL. SCH. 456^{1/2}.] Cfr. DOSOFTEIU, PE. 384^{1/2}. Verb: cădelniță I^a = a mișca cădelnița, ținând-o de lanț și tămâind cu ea; fig. a aduce cuiă laude exagerate, lingușioare; cfr. cădli, tămâie. Popi, șirag, cădelnișând, Ceteau ecetenii de comand. COȘBUC, B. 152.]

— Din slav. kadilica, idem (schimbat după suf. -elniță).

CĂDENIE s. f. v. cădea.

CĂDENȚĂ s. f. Codence. — Căderea (mai ales plăcută la auz) a sfârșitului unei fraze, unei perioade, unui vers s. emistih; succesiune ritmică de sunete finale (în muzică și în poezie). Conachi e poet numai prin ușurința cu care poate da o cadență, un ritm unor cuvinte comune. IORGA, L. II 504. † P. anal. Mișcare în timpuri egale și uniforme, imitând ritmul muzical, cfr. tact. Ale călătorilor mândșir generații... Zidul vechiu al mândșirii în cadență îl izbea. ALEXANDRESCU, M. 13. [Derivat: cadență vb. I^a = a da cadență (unei fraze, unui vers, unor sunete, unor mișcări). Pas cadențat.]

— N. din ital. cadenza „cădere“. Cfr. dubletul cădiniță.

CĂDÊT, -Ă adj., subst. Cadet. — (1st, în evul-mediu, spec. Franța) Al doilea născut dintre copiii unei familii de nobili, p. ext. frate (soară) mai mică(ă), fratele cel mai mic, cfr. mezin, prășlea, † P. anal. Ramura cadetă (a unei familii); care care so trage din fratele mai mic. | Spec. (Invechit) Tânăr nobil (cadet) care se destina carierei armelor, cfr. iuncăr, p. ext. (azi, în A.-U.) elev (s. absolvent) de școală militară. Școala de cadeți [în München]. GOLESCU, I. 121.

— N. din fran.

CĂDÎ vb. IV^a. Encenser. — A aduce jertfa de tămâie prin afumarea cu cădelniță; cfr. cădelniță, tămâie. De prin cădii cădind cu tămâie. DOSOFTEIU, PE. 369^{1/2}, cfr. V. S. 12, 135^{1/2}, VARLAAM, C. 368^{1/2}, 371^{1/2}, II 83^{1/2}. Mitropolitul... cădește întâi sfintele icoane, și apoi masa cea de ospetanie. GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III 308^{1/2}. Ar cădii cu sfinte miresme, cu smirnă și cu tămâie, altarul vândătorilor. ODOBRESCU, III 54^{1/2}, cfr. MARIAN, I. 260, NA. 121, REV. CRIT. I 281. Căfuțe = un cas de tinichei.

cu care printru' cădește. ȘEX. I 192. [Abstract: cădere a. f. Cu lumini și cu cădări căzătoare rădă sevdantului. VARLAAM, C. II 84_r.]

— Din paleol. kaditi, idem.

CADIASCHÉR † s. m. *Juge militairu*. — Mare dignitar turcesc (urmând în rang după marele-vizir) având atribuții de judecător militar, cfr. cadiu, emir. Veni în București un cadiascher sau emir, cu... oștire aleasă. BALCESCU, M. V. 53, cfr., 83.

[Pronunț.: -di-a-.] ȘI: † cazascher s. m. *Beli-şendi uleama, care stătuse cazascher, și pe urmă au stătut și muftiu*. E. KOGĂLNICIANU, LET. III 241₂₀ † caziascher subst. (plur. -schere). *Caziascherile, cu toate ulimalele*. ARHIVA R. II 17, † cazischiar s. m. ȘIO, † cazechier s. m. ib., caziscăr a. m. Întră... pe la Sultan, pe la caziacuri, căci eră foarte îndrăzneț. E. KOGĂLNICIANU, LET. III 203₁₂.

— Din turc. kadyasker, kazyasker, idem. ȘIO, TDRG. Cfr. ascher, serascher.

CADIFĂ † s. f. v. catifea.

CADILĂ s. f.

CADILNITĂ † s. f. } v. cădelniță.

CADINEASCĂ s. f. sing. (Cor.) v. cadănească.

CĂDINTĂ † s. f. v. cădea.

CĂDIȘĂ, CĂDIȘCĂ s. f. v. cadia.

CĂDIȘOARĂ s. f. v. cadă.

CADIU s. m. *Cadi*. — (Invechit) Judecător turcesc (îndeplinind în același timp funcțiuni civile și religioase). *Minci aiave, o cadinu!* VARLAAM, C. II 81. *Vodă... și-au făcut mărturie de la un cadiu de Hotin... că au fost bun și n'au luat nemica de la țară*. NECULCE, LET. II 418₂₂, cfr. N. COSTIN, ib. 97₁. *Domnul întreabă pe cadiu și pe cadilă Turci*. E. KOGĂLNICIANU, LET. III 216₂₀, cfr. 245₂₀ RĂȘCANU, L. XIII_{1/2}. *Cadii/i cei din prejur i pași... să nu se amestecă la ale țării noastre, cu nici un fel de pricină*. STOLNICUL DUMITRACHE, C. 462, cfr. 467, 449, E. VĂCĂRESCU, IST. 253₂₀, URICARU, XIV 108₁. *Au făcut și cadiu, judecător cetății*. ARHIVA R. II 99, cfr. TES. II 309, FILIMON, C. II 607. *Fata cadinului, Din satul Odriului*. ALECSANDRI, P. P. 149, cfr. PĂSCULESCU, L. P. 257, etc.

[ȘI: (pop.) cadriu s. m. *Pîn la casa Turcului, Turcului, cadriului*. PAMFILE, C. T. 89.] Derivat (rar): cadică = fată s. soție de cadiu (?). *Agus, mare, nolică Și cadică că-i grădă*. TEODORESCU, P. P. 612, cadicășă s. f. (explicit prin „femeie frumoasă”). *Tot în cadu' Giurgiului... La cea mică grădiniță Mi-este-o mândră cădișcușă*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 157.]

— Din turc. kady, idem. Cfr. cadalăo, cadiascher.

CADŌU s. a. *Cadeau*. — (Franțuzism) (Lucru dat cuiu în dar (cu prețului unei sărbători, etc.), prezent, cfr. ploeon. *I-a făcut cadou, la ziua lui de naștere, o bibliotecă. I-a dat cadou de nuntă, un cal. A primit multe cadouri*. [Plur. -douri.]

— N. din fran.

CA(DR)- v. cua(dr)-, eva(dr)- și patru-

CADRĂ vb. I^a. *Cadrer*. — (Construit totdeauna cu prep. cu) A se potrivi (a se lovi) s. a concorda) întocmai cu firea (faptele, vorba) cuiu s. cu însușirile unui lucru. *Cele ce-mi spu' despre cutare nu cadrează de loc cu cele ce știam eu până acum*.

— N. din fran. Cfr. cadră, cadran, încadră.

CADRĂ s. f. *Cadre*. — Pervazpătrat (și, p. ext., de orice formă) în care e cuprins un tablou, o fotografie, o oglindă, etc., ramă. | P. ext. Tablou (portret, fotografie, etc., cuprins în ramă), cfr. iconă.

Pereteii acestii săli împodobiti cu cadre mari de 3 și 4 stânjini. GOLESCU, I. 85. *Se face că fluieră... uitându-se la o cadră din perete*. CARAGIALE, M. 22. *Cadre, adică portrete, nu prea sânt* [prin casele țărănești]. PAMFILE, I. C. 414. *Frumos ca o cadră*. [ȘI: (mai ales fig.) cadru s. a. Ceea ce cuprinde ceva ca într-o ramă. *Viețuță cu un cadru restrâns*. | (La plur. Armată) Corpul de ofițeri și subofițeri ai unei armate, cel ce au un grad în armată; p. ext. statul-major, frunțașii s. conducătorii unui partid. *Cadrele armatei permanente*. *Vechile cadre*.]

— N. din fran. (< ital. quadro „lucru pătrat”).

Cfr. cadran.

CADRĂN s. a. *Cadran*. — Suprafață pe care sânt trase sau însemnate linii sau țifro spre a arăta orele zilei, spec. *cadran solar* (s. *lanar*): suprafață plană pe care s trase linii pentru arătarea orelor prin proiectarea succesivă pe acele linii a umbrei unui betișor („stil”) înfipt în acea suprafață, ceasornic de soare (s. de lună). *Egipteniis cunoșteau cadranul solar*. | P. ext. Placă circulară (de metal, etc.) pe care un ac învârtitur s. mobil arată (la ceasornic) orele sau (la busolă, barometru, etc.) alte indicații însemnate pe de margine.

— N. din fran. (< lat. quadrans, -lis, part. prez. al verbului *quadrare* „a fi pătrat”, cadranul solar fiind, la început, pătrat sau dreptunghiular.) Cfr. cadră.

CADRĂL s. a. *Quadrille*. — (It.; la origine, în Spania: Trupă de cavaleri împărțită de obicei în patru grupe, în culori s. costume deosebite, jucând într-un carusel; p. ext. număr cu soț de persoane așezate câte o pereche în fața alteia, jucând contra-danșuri; p. ext.) Șir de figuri de contra-danț jucate de câte două perechi de dăntuitori. *Au jucat un cadril. Cadrilul are cinci figuri*. | *Muzica acestui contra-danț*. *Lăutarii au cântat, la urmă, un cadril*. [Plur. -drile și -driluri.]

— N. din fran. (< span. cuadrilla „reunire de [cel puțin] patru persoane.”)

CADRIL s. a. v. cadrilat.

CADRILĂT, -Ă adj. *Quadrillat*. — Cu deseneri de linii drepte care se întretaie formând felurite figuri (pătrate, romburi, etc.). *Basmale mari cadrilate*. CARAGIALE, S. N. 106. *O haină cadrilată, ruptă la mâneci*. CONV. LIT. XLIII 1055. [Derivat: *cadrilatăr* = s. f. covă cadrilat, spec. țesătură cadrilată. H. II 118, 207; IV 87, 106.] Reconstruit: *cadril* s. a. (plur. -driluri) = (pop.) stofă (de îmbrăcăminte, spec. stambă) cadrilată. H. II 132, III 299, XVI 152.]

— N. după fran.

CADRILĂTER s. a. *Quadrilatere*. — (Geom.) Figură plană cu patru laturi. (MBit.) Regiune cuprinsă între patru laturi în ale căror unghiuri sânt cetăți înlărate. *Cadrilăterul dobrogean*. [ȘI: *cadrilăter, evadrilăter, patrulăter* s. a.]

— N. din fran. (< lat. quadrilaterus.)

CADRŪU s. m. v. cadu.

CĂDRU s. a. v. cadră.

CADUC, -Ă adj. *Caduc*. — Care e aproape să cadă, să piară, menit căderii s. pieririi. *Oryzane caduce* (ale plantelor). | Spec. (Jur.) Care cade (I^o e), nu mai are putere legală, nu se mai pune în lucrare. *Orice dispozițiune testamentară devine caducă, când acela în favoarea căruia a fost făcută a murit înaintea testatorului*. HAMANGIU, C. C. 217. [Abstract: caducitate s. f. = starea a ceea ce e caduc. *Despre revocațiunea testamentelor și despre caducitatea lor*. HAMANGIU, C. C. 216.]

— N. din lat. caducus, -a, -um, idem.

CADUCITATE s. f. v. caduc.

CADULIȚĂ s. f., CĂDUȚĂ s. f. } v. cadă.

CĂDUȚIE s. f.

CAPĂ † s. f. Fourrure (de la région cervicale). — (Turcism) Partea de la ceafă a unei blane. ȘIO. *Nurcile... le spintecă... pe lângă coaste, ca să poată alege pânțele, gușa și cafeaua.* MS. (sec. XVIII) ap. HEM. 1570/12. *Blana întreașă de nurci 70 tanele cu cafelele lor.* DOC. (a. 1794) ap. ȘIO.

— Din turc. kafa „ceafă”.

CĂPĂ s. f. v. cafea.

CAPADAR † s. m. *Compagnon*. — (Turcism) To-varăș credincios, prieten. *Șopârelor, cafadari vechi ai grădinărilor.* RALET, ap. TDRG., cfr. ȘIO.

— Din turc. kafa-dar, idem.

CAPĂNĂ, CĂPĂNĂ s. f. v. cafenă.

CAPĂS s. a. 1°. *Treillage*. 2°. *Chambre grillée*. — (În România)

1°. Grății de lemn care se întretaie ca o leasă (la ferestre); cfr. zăbrele, ostrețe. *Văză, prin cafeșul de de-asupra porții, că erău trei deșisii.* GORJAN, H. I 93. *Chioșc de lemniș, lucrat numai în cafeșuri.* ODOBRESCU, I 139/1.

2°. Un fel de cameră deschisă în catul de sus al unei case. Într'un turn, îngăduind priveliștea în afară; cfr. foisor, cordac, slomn. *Cafas* = casă de zăbrele, casă cu zăbrele de jūr împrejmur, spre pază. GOLESCU. *Casa cea domnească, ce este pe stâlp de piatră și cu trei cafeșuri.* MAG. IST. II 154/12. *Dintr'al nunții ceas O'nchise, să șază sus într'un cafeș.* PANN, S. I 73, cfr. E. VĂCĂRESCU, IST. 274/12. | (La biserică) În lăuntru bisericii se vede astupată o ușă, în sus de ferestă, prin care intră Domnul — și eta în cafeș, să asculte rugăciunile. I. IONESCU, M. 161. *La etajul intermediar [al clopotniței] eră cafeșul, iar de-asupra clopotel.* MON. IST. II 72, cfr. URICARIUL, I 156/1.

[Plur. -fășuri. | ȘI: căfăș s. a. *Dar linca ce-mi făcătă? În căfăș mi se urcă, Luă ochian și se uită.* MATESCU, B. 80, *cafăș s. a. Casa are două ferestre, cu cafeș în fața ușei.* FILIMON, C. I 742, *cafăș s. a. Sus în cafeș se suită.* MAT. FOLC. 104, cfr. 111 (tipărit: *cafăș*).

— Din turc. kafas, idem (cfr. sârb. *cafaz*).**CĂFĂS** s. a., **CĂFĂȚ** s. a., **CĂFĂȚ** s. a. v. cafas.**CĂFĂȘ** s. f. 1-2°. *Café*. 3°. *Lupinus albus et varius*.

1°. Sămânța (sămburele fructelor) unui arbust cu frunze totdeauna verzi, care crește numai în regiunile tropicale (*coffea arabica*), semințe cu care se face negoț în toată lumea. Boabele (s. grăunțele) de *cafeș* sânt foarte apreciate din cauza băuturii ce se prepară din ele, după ce s'au prăjit (în prăjitori de cafeș cfr. IORGA, B. II 239) și rășnit în rășnițe sau moriște (s. după ce s'au pisat). *Mergând la insula Martinica... ca să cumpărăm cafe.* DRĂGHICI, H. I 25, cfr. IORGA, S. D. VIII 29. *Frunză verde de cafeș.* MARIAN, N. P. anal. *Cafeș de meu (de orz, etc.)* = preparat analog din semințe de meu (orz, etc.). *Cafeșoa cea de meu, prăjită și rășnită.* PISCIUȚESCU, O. 273.

2°. Băntură (caldă) preparată din cafeș rășnită. *Cafeșua* e tare dacă este mai concentrată, groasă s. subțire după cum e mai puțin s. mai mult subțiată cu apă. Când se servește singură, se numește *cafeș neagră* (deosebindu-se, după modul de pregătire, *cafeșua nemțescă* s. *șvartul de cafeșua turcească* C. NEGRUȚI, I 69), iar când se amesteacă cu lapte, se numește *cafeș cu lapte* (SANDU, D. N. 238). *Cafeș sodeu* = cafeș neagră, fără zahăr. POLIZU. *Și-i cinsă pașă cu cafeș și cu cerbet.* NE-

CULCE, LET. II 291/22, cfr. 200/22. *Strecurătoara de cafeș* (a. 1790). IORGA, S. D. VIII 17, cfr. 75. *Abus de tutun și de cafeș.* MAIORESCU, CR. II 301, cfr. C. NEGRUȚI, I 222, EMINESCU, N. 37. *Cafeșua-4 gală.* BIRIGESCU, P. P. 357/12. *Până t-o face cafeșua.* TEODORESCU, P. P. 508, cfr. 572. *Bubela-dinți se tîmăduesc și cu drojii de cafeș.* ȘEZ. I 56/1. || P. ext. Timp în care de obicei se ia cafeșua (cu lapte, dimineața). *Sântem la cafeș.* COSTINESCU. || *Cafeș ru-sească*, se zice, în glumă, la vin și, mai ales, la rachiu. ZANNE, P. III 500. *Apă și dulceți, Cu capu' de păreși, Cafeș amară, Și pe ușă-afară!* se zice la o primiro proastă. Ib. 540.

3°. (Bot.) *Cafeluțe*. PANȚU, PL., cfr. H. I 19, IX 338, X 534. Cele două specii ale acestei plante se numesc, după culoarea florilor, *cafeș-albă* și *cafeș-albastră*. H. X 420.

[Ad 1° fără plural, ad 2°-3°: -fela. | ȘI: (< turc. *kahve*) † *cahve* s. f. ȘIO., † *cahvea* s. f. LOG. GHEORGACHI, LET. III 290/12 (< sârb. *kafa*) *căfă* s. f. ȘEZ. VII 178, RETEGANUL, P. V 50/12, 51/12 (cfr. germ. *Kaffee*, polon. *kafaj*) *cafeș* s. m. sing. RETEGANUL, P. III 51/12, MOLNAR, ap. JAHRESBER. X 180, *cafeș* s. a. MĂNDRESCU, P. F. 178/12. (< ung. *kávé*) *cafeșu* s. a. TIPLEA, P. P. | Diminutiv: *cafeșuță* s. f. (ad 2°, cu înțeles desmiertător) *Cuconul leni... își luă cafeșuța.* N. REV. B. I 37, (ad 3°, atestat numai la plural) *cafeșuțe* = plantă lerbosă cu flori albe s. albastre cu pete albe (*Lupinus albus et varius*). PANȚU, PL. | Adecitiv: (după *castaniu*) *cafeșin*, -ie adj. = de culoarea cafelei (2°). *Un binis de potaș cafeșin.* DOC. (a. 1790), ap. ȘIO., cfr. CONTEMPORANUL, VII 1. *O ceverșică cafeșin.* SADOVEANU, SĂM. V 1005, cfr. ALEXANDRESCU, M. 378, ȘEZ. III 134/12, 197/12.]

— N. intrat pe diferite căi în limbă, cu deosebire însă prin contactul cu Turcii (*kahvé*) și prin negustori italieni (*caffé*).

CAFEGI-BĂȘA † s. m. } v. cafegiu.**CAFEGIOAICĂ, CAFEGIȚĂ** s. f. }

CAFEGIU s. m. 1°. *Serviteur préposé à la préparation du café* (la Cour, etc.). 2°. *Cafetier*. 3°. *Grand buveur de café*.

1°. † Servitor la Curte însărcinat cu prepararea și servirea cafelelor. *Cafegiu* erau sub ordinile lui *Cafegiu-bășa* (*cel-cafegiu, marele-cafegiu*), care e designat, de obicei, cu numele de *cafeșin*. (Cfr. Tunuși-Sion, 27, Fotino-Sion, 310). *Orânduies Nicolai-voadă de-î părău... pe vâtașul de copii, pe cămărașul de dulceți și pe cafeșin.* AXINTE ERICARIUL, ap. ȘIO. *Fiind Egi cafeșin cu slujba acolo la Suceava* (sec. XVIII). IORGA, S. D. VI 264. *S'a-jungem cafeșin, ciubucci și cichirgii!* ALECSANDRI, T. 126. || (Azi) Servitor (la birturi s. în case mari) care face bine cafeșua și e ținut mai ales pentru slujba aceasta.

2°. (Azi) Proprietar de cafenea.

3°. Cel care bea multă cafeș. DDRF.

[ȘI: (ad 1°) † *cahvegiu* s. m. *Vel-cahvegiu*. RĂȘCANU, L. 77/12 † *cahvegiu* s. m. *Pe an, lei 240, vel-cahvegiu*. URICARIUL, XIX 339/12 † *cahgiu* s. m. *Vel-cahgiu... dă Domnului cafeș*. GHEORGACHI LOGOFĂȚUL, LET. III 301/12, cfr. 293/12 (ad 3°, Mold.) *cahgiu* s. m. | Feminin: *cahvegioaică*, (Mold.) *cahvegiță* = servitoare (în birturi s. în case particulare) care face de obicei bine cafeșua, † *cahvegișină* = slujitoare de la Curtea Doamnei rănduită în serviciul cafelei. 240 lei pe an *cahvegișina G[os]oj[or]dei*. URICARIUL, XIX 393/12. | Compus (< turc. *kahvegi-başı*, idem): † *cafegi* (*cahgi*)-bășă s. m. = boier inferior, mai-marele peste cafenele și peste cafeșin, având monopolul cafelei în capitală și în provinciile și care da cafeș Domnului la ceremonii. GOLESCU, ȘIO., GHICA, S. XIV, IORGA, CH. I. II 160.]

— Din turc. *kahvegi*, idem.

CAFÉIU s. m. sing. v. cafeă.

CAFENĂ s. f. (Chim.) *Caffeina*. — Alcaloid natural cristalizabil extras din cafea, întrebunțat în medicină ca stimulant al inimii. *Injecții cu cafeină*. [Pronunț. -fe-i]
— N. din fran.

CAFELŪȚĂ s. f. v. cafeă.

CAFENEĂ s. f. *Café*. — Local public de întâlnire și de consumație în care se bea odinioară cu deosebire cafea (turcească), azi și alte băuturi (la unele putându-se lua și mâncări), în care se citeșc jurnale și se joacă biliard, cărți, etc. *Petrecean, chefulind prin cafenele*. GHICA, S. 392. *Nu se nose gloriu pe stradă și la ușa cafenelei?* EMINESCU, P. 204, cfr. 229, 246.

[S]: † cafeenea s. f., † cahvenea s. f. ȘIO., cafenea s. f. *Cafinelele sânt... pline de consomatori*. ALECSANDRI, DAC, LIT. 261, (Transilv., < sârb. *kafina*, idem) *cafană, cafână* s. f. ALEXICI, L. P. 8/12, ȘEZ. VII 178, MAIORESCU, CR. III 256, ERICARIU, XIX 339/11 (barbarism recent) *cafeiu* s. a. (plur. -feuri) = cafeenea mare, elegantă. | Diminutiv: *cafeneluță* s. f. *Mereseră împredă la cafeneluța unui simbartriș, într-o ulcioară doșnică*. CAHAGIALE, S. N. 40. | Verb: (pop., neobincinut) *cafeni* IV° refl. = a petrece în cafeenea, a bea cafea. *Ei unde mergea? La neagră cafea, Dă se cafenea*. MAT. FOLC. 69.] — Din turc. *kahve-hane*, idem (propriu: „han de cafea”).

CAFENELŪȚĂ s. f. v. cafenea.

CAFENGIU s. m. v. cafeگیو.

CAFENI vb. IV° refl. v. cafenea.

CAFENIU, -IE adj. v. cafea.

CĂFER s. m. și a. *Cheron*. — (Transilv.) Căprior pe care se reazăm șipelele coporizului caselor, morbir, etc. LB., LM., PĂGALA, R. 99, FRANCU-CANDREA, M. 98, PAMPILÉ, I. C. 100, 439. Coperișul morii e așezat pe *caferi*, care sânt înclcațai la capătul de din jos lângă streășină, în niște grinzii groase, numite vanturi. Com. A. BANCIU. [Plur. *caferi*, (rar) *cafero*. LB.]

— Din sășește *käfer*, idem. Borcea, *Jahresber.* X 180.

CAFÉU s. a. v. cafeă și cafenea.

CAFIGI-BĂȘĂ † **CAFIGIU** † s. m. v. cafeگیو.

CAFINEĂ s. f. v. cafenea.

CAFLEŔ s. m. *Parasseur*. — (Straja, în Bucov.) Om lenoș. Com. A. TOMIAC.

CAFTĂL s. a. (Imbrăc.) v. caftan.

CĂFTĂLĂN s. m. (Bot.) v. captalan.

CAFTĂN s. a. (Imbrăc.) 1°. *Cafetan*. 2°. Sorte de *leotic* (juive, etc.).

1°. (Invechit) O haină largă, albă și cusută cu mătăsuri galbene sau cu fir galben, cu mânecile lungi până în pământ și despicate pe la umere, pe unde se poate mânin când o imbracă, rămânând mânecile atârșate. Cu acest *caftan* imbrăcând împăratul și vechiul lui, cum Vizirul la Țarigrad și Domnii în Țara-românească și moldovenească, pe oarecine li dăruia cin și slujbă după voința sa, după care căpăta acela nume de cinatit, de nobil. GOLESCU, cfr. ȘIO., IORGA, CH. I. 159. La început, *caftanul* se da ca semn de mulțumită a Domnului pentru un serviciu făcut; mai târziu (de la sec. XVII înainte) el se dă oricui e numit într-o slujbă (cfr. căftăni); cfr. *cabaniță, ferogea*. *Au imbrăcat pe oimacazani cu căftane, mulțumindu-le de slujbă*. N. COSTIN, LET. II 100/11, cfr. 127/13, III 13/11, 239/13

242/11, 243/11, 253/11. *Să-l imbracă cu căftan de domnie, în locul Ducăi-vodă*. N. MUSTE, LET. III 13/11, cfr. 216/13, 243/20, GCR. I 333-335, SINCAL, HR. II 179/20, MAG. IST. 288/1, IORGA, L. I 315. *Cei irtași robi... nu po(a)l(a) luă... nici pe fca vreunei persoane cinșite cu caftan sau din neam boieresc*. CODICA TIV. 25/1. *Vinde caftanle pe bani*. ZILOU, CRON. 76. *Boier cu caftan*. YILIMON, C. II 626. *Caftan de cornic-mare*. C. NEGRUZZI, I 287, cfr. II 190. *Largi caftane de vizir*. ALECSANDRI, P. I 148. *Te disbracă de caftanul boieriei*. Idem, T. 38, cfr. IORGA, L. II 596. *Le-a imbrăcat în caftan de boier cu barbă*. GHICA, S. 39, cfr. RUSSO, S. 14, 32, KONAKI, P. 52. *Scutarul lui Oprisan N'are față de ȧran; Pe de-aupra-i cu suman, Dar pe trup are caftan*. ALECSANDRI, P. P. 89, cfr. 202, PĂSCULESCU, L. P. 202, etc. *Caftan mândru domnesc*. REV. CRIT. III 185. | P. ext. *Vesmânt. Să să imbracă ca'n căftane*. DOSOFTEU, R. 385, cfr. MOXA, 362/1. | Spec. *Vesmânt profeseș, caftan cu 14 nasture* (a 1888). CUV. D. BATE. I 203. † *Imbracă caftanul = a deveni Domn; a fi boierit*. ZANNE, P. III 51. (Iron.) *A luă un caftan = a fi bătut*. Id., cfr. ALECSANDRI, T. 1045. *C'un caftan de Domn, Taie cap de om*: Domnul are drept de viață și de moarte asupra supușilor săi. ZANNE, P. IV 340.

2°. Generalizându-se portul apusean, și haina aceeașă pierzându-și rostul de odinioară, cuvântul se întrebunțază pentru deosebite haine, precum: un anterior ce-l purtă din vechime peste cellalt anterior, însă cu poalele despre amândouă părțile sumose, rădicate, prinse de brău (GOLESCU); spec. haina lungă, caracteristică pentru portul jidovesc; cfr. anterior (2°), halat, laibăr. *Caftanul cel de noapte*. SINCAL, ap. DDRF. [Pe Porț] *Îngropări învăit cu caftan de anr. ALEXANDRIA, 124, cfr. 152. Caftan jidovesc*. EMINESCU, N. 78, cfr. CONTEMPOANUL, III 820. *La mama purtam caftan, La barbat n'am nici suman, ȘEZ. III 60/11. † Caftan de popă li trebuie? : când cineva vrea un lucru nepotrivit (cfr. tichie de mărăgăritar). PAMPILÉ, J. II.*

[Plur. *ftane* și (rar) *ftanuri*. MARIAN, NA. 836, POLIZEU. | Ș]: căftăn † s. a., (numai în rimă, la plur.) *caftal* s. a. *Cu caftale Ruple'n poale*. MARIAN, S. 178. | Diminutiv: *caftănel* s. a., MATEESCU, B. 31. | Abstract: *caftănie* s. f. = privelegiul de a purtă caftan, (ironic) boierie. *Ciocoi cu căftănie*. DELAVRANCEA, S. 47. | Verb: *caftăni* IV° trans. = a imbrăcă cu caftan pe cel numit într-o slujbă, p. ext. a numi într-o slujbă a statului, a boieri (pe cineva); (ironic) a bate (ZANNE, P. III 51). *Când se căftănea vreun boier...* ALECSANDRI, T. 81. *Un boier căt de mic, dar căftănit*. I. NEGRUZZI, IV 462, cfr. ALECSANDRI, T. 42, 141. | Alte derivate: (cfr. turc. *kaf-tanğı*) † *caftangiu* s. m. = cel ce păstrează caftanele (din polițiesse). GOLESCU. *Vel-caftangiu*. ERICARIU, XIX 339/11, IORGA, CH. I. II 160. (Compus, cfr. turc. *kaf-tanğı-başı*): † *caftangiu-bașă* s. m. = maimarele peste garderoba domnească, care puneă caftanul pe spatolele noilor boierii. Cfr. ȘIO.; (cfr. turc. *kaf-tanğı*) † *caftanlia* s. m. = (ironic) boier căftănit. ȘIO.]

— Din turc. *kaftan*.

CAFTĂN s. m. (Bot.) v. castan.

CĂFTĂN † s. a. (Imbrăc.)

CĂFTĂNEL s. a. (Imbrăc.)

CAFTANGI-BĂȘĂ † s. m.

CAFTANGIU † s. m.

CĂFTĂNI vb. IV° trans.

CĂFTĂNIE s. f., **CAFTANLĂU** † s. m.

CAFTIZMĂ s. f. (Bis.) v. catismă.

CAFTORIE s. f. *Etoffe*. — Un fel de stofă. *Zăbunay de caftorie*. GOLESCU, L. P.

CĂFU vb. IV°. *Éclater de rire, fondre en larmes, acoir un accès de toux*. — A izbucni în râs, plâns

tuse. *Animalele încă căfuesc* = tușesc. FRĂNCU-CANDREA, M. 98.

— Cuvânt onomatopeic (cfr. ung. *köhögni* „a tuși”, ruten. *kahikati* „keuchen”, etc.). Cfr. căhuală, căhuci.

CAGODI vb. IV. *Attendre*. — A aștepta. ȚIȚLEA, P. P. *Scris-a mândru 'n carlea lui, De-l toacă și de-l ibăce, Să-l cagodi, că-i trăbuesc*. ib. 61. [Și: agodi vb. IV ib.]

— Cfr. rus. (dial.) *godiť*. (*vygoditi*, *dogodiť*), idem. (*Cagodi*) ar putea fi asimilat din *pagodi* = rus. *pagodiť*). Cfr. ogodi.

CĂHAL s. m. Communauté religieuse juive. — Comunitatea religioasă a Evreilor; spec. organizația politică-religioasă (secretă) a Evreilor în mijlocul celorlalte neamuri între care trăiesc. [La GHICA, s. 559, cu un înțeles neobișnuit, probabil prin confuzie cu haham: [israeliți] au o casă unde se adună de-și împlinesc datorile religioase, și un cahal care vine din când în când de le cătește.]

— N. din evrește *qahal*, idem.

CĂHALĂ s. f. *Carreau de brique (de vieux poêle)*. — (Transilv.) Olană de pământ ars de la cuptoarele cele vechi. H. XVII 178, REV. CRIT. IV 141, LB., JAHRESBERG X 180. *Cămălia constă din căhalo*. H. XVII 60. [Plur. -hale și -hăli.]

— Din germ. *Kachel*, idem. Cfr. dubletele *cală*, *cablă*.

CAFHEĂ † s. f. v. cafea.

CAFHEGIU † s. m. v. cafejin.

CAFHENEĂ † s. f. v. cafeună.

CĂHLĂ s. f. *Cheminée*. — (Mold., Bucov.) Gura ogeagului din pod (ȘEZ. I 192^{1/2}), deschizătură prin care iese fumul din horn în tinda casei țărănești, de unde pătrunde în pod și apoi afară sau de-a dreapta în pod; *cahla* se astupă de obicei după ce s'a stins focul, ca să nu iasă căldura din casă. Cfr. PAMFILE, I. C. 445, JAHRESBERG X 180. *Atăta pu-teare de fierbinteală și de vapoa, ca pre o căhlă iz-bucneă*. CANTEMIR, IST. 136. Se sui tute pe acoperiș și se uită pe căhlă în lăuntru, să vadă ce fac ei. SIBELIA, P. 270^{1/2}, cfr. 65^{1/2}, 112^{1/2}, MARIAN, N. A. 4, NU. 536, GOROVEI, C. 157. † Bătăle de căhlă = asfixiare ca oxidul de cărbune, provenit din cauza astupării pripite a coșului prin punerea capacului. LEON, M. P. 121. *Am astupat soba și ne-au bălăt căhla*. ȘEZ. III 23^{1/2}. [Derivate: căhleală s. f. = gura hornului din pod, când hornul nu-i scos prin acoperiș, ci se sfârșește în pod. ȘEZ. II 151, cfr. ursoaică; (< rut. *kahljanka*, idem) căhlinică s. f. = borfa, bucată de țol cu care se astupă căhla hornului, ca să nu iasă căldura. COM. A. TOMIAC, G. TOPAN. căhliță s. f. = astupătoarea de la sobă. ȘEZ. I 94.]

— Din rut. *kahlja*, idem. Cfr. dubletele *căhală*, *cală*.

CĂHLEĂȚĂ s. f., **CĂHLĂNCĂ** s. f. } v. căhlă.

CĂHLIȚĂ s. f. }

CĂHUIĂLĂ s. f. *Tintement d'oreilles*. — Văjăială, hăjăială. GRIGORIU-RIGO, MED. *Căhuală și un fel de moliciune îi cuprindă tot trupul*. ib. I 85.

— Cuvânt onomatopeic. Cfr. căful, căhuci.

CĂHUIU, -UIE adj. *Toqué*. — (Mold.) Turbure la minte, mai mult nebun. ION CR. II 277. Cfr. tehuu.

CĂMULĂ s. f. *Radeau* (servant de bac). — Plută mică cu care oamenii trec peste Mureș, unde nu este pod, servind ca pod umblător, cfr. brudină (2^a). PAMFILE, I. C. 107. [Și: căulă s. f. ibid.]

CAHVÉ † s. f. v. cafea.

CAHVEGIU † s. m. v. cafejin.

CAHVENEĂ † s. f. v. cafeună.

CAHVIGINĂ † s. f. v. cafejină.

CĂI vb. v. căci.

CĂI vb. IV^a. 1^a. *Se repentir*. 2^a. *Plaindre*.

1^a. Refl. (Se construiește absolut, ori cu prep. de, pentru s. cu conj. că, pentru-că) A simți remuscări, a avea mustrări de cuget și părere de rău, a-i părea rău, a regreta o greșală făcută, fiind în același timp hotărât de a nu o mai face în viitor; cfr. pocăi. *Și văză Domnul când tânjitu, și căl-se după mulți milă a sa (povnituit eum)*. CORESI, RS. 800. *Pre cela ce se căințe elu-i primească*, idem, E. VI^{1/2}, cfr. TETRAEV. (1574) 237. *S'au căit de locuala ce făcuse*. M. COSTIN, LET. I 226^{1/2}, cfr. GCR. I 355. *Mult s'au căit ce au făcut și de multe ori plângăde*. NECULCE, LET. II 265^{1/2}, cfr. 340^{1/2}. *Cela ce va fi suduit... să cade... să-și tocmosă lucrul și să să lase mai mic, căindu-să* (Munt. părându-i rău) ce au făcut și pocăința să fie de față (= pe față). PRAY, 896, cfr. 12, 208, 896. *Din suflet m'am căit*. BELDIMAN, O. 8. (Figură etimologică) *Se căiă căire fără folos*. ZILOU, CRON. 77. *Căindu-se pentru pușina su credință*. DRĂGHICI, R. 42, cfr. 116. *Încăle-tălu, și nu te vei căi*! ISTREȘCU, L. 21, cfr. 16, 22. *Se căiă că l-ai lăsat netăiat*. Id. ib. 82. *Se va căi, pentru-că a osândit pe un om drept*. Id. ib. 367. *Începură... a se căi de răul ce făcuseră de fratele lor*. Id. ib. 38. *Unul Dumnezeu știe de nu mi-a pă-rut rău și de nu mă căesc de acasă!* C. NEGRUZZI, I 149, cfr. 46. *I-aș spune, și nu 'ndrănesc; Aș tăcei, și mă căesc*. HODOȘ, P. P. 31, cfr. EPURE, P. 43. † (Neobișnuit) *Intrans*. *Și căințe de răută-țile oamenilor*. DOSOFTEIU, ap. GCR. 263.

2^a. *Trans*. A compătimi, a plânge pe cineva pentru un neceaz sau o nenorocire ce l'a întâmplat, cfr. căina. *Cine țarși nu va căi nemulțămirea Jidocilor* P. VARLAAM, C. 358. *Toți căi...* au vă-zut toate necazurile Moldovenilor... *pre toți oamenii Moldovei îi căiă toți*. N. COSTIN, LET. II 27^{1/2}. *În-păratul...* văcând jalba fării, au căit pe sâraca de feară. DIONISIE ECLESIARHUL, C. 200. *Îl plân-gă și îl căiă*. PANN, E. II 66, cfr. I 80, III 112. *În-cepură să-i căințe* „nforitele tinereși și îi jeteră cu plângere truștețile frumuseși”. Id. ib. II 104. *Pe Ba-dul mi-l căiă*. TEODORESCU, P. P. 549.

[Abstracte: cauza s. f. *Causa spăseniei, întâii taste căirei*. CORESI, E. 2^{1/2}. *Zădărnicia țăriiși căiri*. I. VĂCĂRESCU, P. 220. *Căire fără de folos*. GOJIAN, H. IV 144, cfr. ZILOU, C. 77. *A să face prada păcatului și a căiriși*. MARCOVICI, D. 243. (Inve-chit) *căială* s. f. *Acut-am mare căială... de Înstre-inarea sa*. N. COSTIN, LET. II 84^{1/2}, cfr. I A 53^{1/2}. *Mare căială în urmă și fără folos va simți*. CAN-TEMIR, IST. 220. *Căiala și durerea întru carea mă afla*. BELDIMAN, N. P. I 161. *Moarte fără bănuială și bunță fără căială* (In variante: *căință*) nu se poate: la orice lucru se găsește oarece pricină. ZANNE, P. II 621, *căință* s. f. *Cela ce... va face... nunta cu mestecare de sânge, acela, de se va căi dup' aceea...* atunci nu-i va folosi nemica acăi *căință* (Mold. *pocăință*), ce (=ei) se va certă. PRAY, 869. *Toate acele... au adus... pre Leși la mare căință*. M. COSTIN, LET. I 255^{1/2}. *Căințele cele de pe urmă* (= regretate postumo) *întru nimica sânt*. NECULCE, LET. II 351^{1/2}. *Ghimepe de căință*. KONAKI, P. 267. *Începă... în căință a intră*. PANN, P. V II 16. *La-crimi de căință*. C. NEGRUZZI, I 75, cfr. 309, II 47. *Tăzii și zădărnice căințe*. ODOBESCU, III 209^{1/2}. (Negativ) *neacăință* s. f. *Nu poate lăsa pe nenorocita în necăință, fără să-i zică o vorbă bună*. CARAGIALE, s. 97^{1/2}. Adjective: *căit*, *ă*=pătruns de căință s. de regret. *Eră cam căit că se călugărise*. E. KOGAL-NICURAN, LET. III 239^{1/2}, cfr. GOJIAN, H. II 138. *Ești foarte căit*. DRĂGHICI, R. 93. *Căit dar de pu-*

fiu lui credință. Ib. 164, (<căială) ↑ căialnic, -ă = plin de regrete. *Elegiile căialnice și tragicoști*. CANTEMIR, IST. 308.]

— Din paleosl. kajati se, idem (1°). Cfr. căina.

CAIĂ s. f. *Clou à ferrer* (les chevaux et les bœufs).

— Căiu de fier ce se întrebuințează la potocovirea căilor — a și boilor (cu o măciucă lungueață prismatică ce rămâne afară, înfingându-se în pământ, în ghiață, în pavin), când calcă vița și făcând-o astfel să nu alunecă), cfr. țintă. PĂSCULESCU, L. P., GRAIUL, II, II 30, 147. *Murgul și-l potocovește Cu potocove de argint...*, *Căiele de sarmă grousă, Să fie la piatră deasă*. SEZ, I 9^{1/2}, cfr. 141^{1/2}. [Plur. *căiele*.] După POLIZU ar însemnă „jumătate de potocavă“.]

— Cfr. turc. kayar „potocavă cu ghimpi, spre a putea merge calul pe ghiață“. ȘIO, TDRG.

CAIĂPĂ s. m. *Caipha*, *Tartufe*. — Marele-precot al Evreilor, care a osândit pe Isus. † *A trimite pe cineva de la Ana la Caiapa*, de la unul rău s. nefavorabil la altul la fel cu el; a amăna pe cineva, sub diferite pretexte. || P. ext. Fătarnic; cfr. fariseu. *Nu dăruiește un crâmpieș de salbă iconostasului unde se miștește, caiapa (de el)!* DELAVRANCEA, ap. TDRG., cfr. CONTEMPORANUL, VI II 17.

CAIĂFET † s. a. 1°. *Costume*. 2°. *Aspect*. 3°. *Luxu*. — (Turcism)

1°. † Port, costum, halne, atrale. *Amândoi în căiafete bilăreac*. STOLN. DUMITRACHE, C. 448, cfr. 368, 395, 438. *Un Neamț, un Ungur și un Leah, cu căiafeturile lor festecare*. E. YAĞARCIUL, IST. 290^{1/2}. *Pe căiafet lor, mi se pare să fie precum eu spuseiu*. GORJAN, II, I 93. *Căifet turcesc*. BELDIMAN, T. 381.

2°. Înfașurare, aspect. *Au eu căiafet (= asemănare) de hof*? FILIMON, C. I 764.

3°. *Lux* (în îmbrăcăminte, etc.). ALECSANDRI, T. 1767. *De unde ne hrănim?... Cu ce ne finem căiafet*? Ib. 861.

[Plur. -*feturi*.] † Și †: căiafēt, căiafēt ȘIO., TDRG., căiafēt (pronunț. co-i-), căiafēt s. a. *Umblând prin țară, eu căiafeturi străine*. URICARIUL, IV 64^{1/2}.]

— Din turc. kyjafet „aspect exterior, costum“.

CĂIALĂ s. f. }
CĂIALNIC, -Ă † adj. } v. căl.

CAIAC s. a. *Caique*. — Vas de plutit (H. I 121, III 19 209, VII 136, 476, XIV 107, XVI 31), de transportat mărfuri și persoane, între ușoară, lungă și îngustă, cu cele două capete încovoiate, întrebuințată de Turci, cfr. barca, șalec, ghimie, gondola. *Au intrat împăratul... în caiul lui*. AXINTE URICARUL, LET. II 171^{1/2}, cfr. III 258^{1/2}, ARHIVA, II 11, MAG. IST. II 206^{1/2}, V 143^{1/2}, URICARIUL, IV 70^{1/2}, DRĂGHICI, II, 11, 143, I. IONESCU, M. 487. *Un pescor turc trăgea la edec... caiul său încercat*. ODOBESCU, I 140^{1/2}. ALECSANDRI, P. I 147, DUNĂREANU, CH. 131. *Marfă... a cumpărat, Din corabia a deodăcut Și le-au încercat în caiu*. SEVASTOS, N. 127^{1/2}, cfr. MARIAN, NU. 832, ALECSANDRI, P. P. 117, TEODORESCU, P. P. 55, REV. CRIT. III 26, VASILIU, C. 22, PĂSCULESCU, L. P. 244, etc.

[La H. XI 117 e citat plur. *caice* între părțile morii.] † Și: (Dobrogea <rus. kajuk, idem) caiac s. a. ap. ȘIO. | Diminutive: caiacă s. a. *Caiacăș mi-l apăsă*. TEODORESCU, P. P. 559^{1/2}, caiacel s. a. *Caiacel lui oprii, De salciu prizonii*. Ib. 565^{1/2}, cfr. 562. | Alte derivate: (turc. kajiki, idem) caiicciu (calegiu) s. m. = proprietar de caiac; conducătorul unui caiac; cfr. bareagiul, luntraș, gondolier. *Caiicciu la Turigrad*. AXINTE URICARUL, LET. II 171^{1/2}, cfr. ARHIVA R. II II. *Caiicciu care-l luase să-l treacă Dunărea*. GHICA, S. 303, cfr. C. NEGRUZZI, I 277. *Turcia alesses atunci un caiicciu din*

Constantinopol, ca să-l pună Domn peste Tararomănescă. ODOBESCU, I 496; (turcism: *kajik-hane*, propriu „han de caiac“) † calhană s. f. = local unde se (în caiacele. CANTEMIR, ap. ȘIO. | Pronunț. *ca-ice*, etc.)

— Din turc. kajik, idem.

CAICĂȘ s. a., **CAICĂȘU** s. m., }
CAICĂL s. a., **CAICĂLU** s. m. } v. caic.
CAICĂOARĂ s. f. v. căiță.

CAIĐ † s. a. *Registre*, *dossier*. — (Turcism) Registru (turcesc), condică, dosar, cfr. delă, (la plur.) arhivă (turcescă). *S'au cercetat atunci la caiđul ce se păzește la împărătescul meu divan*. TES, II 308, cfr. 311. *Să se caute caidurile fitecării pricinii*. ibid. 312. *Încredinșându-se din caidurile (arhivele) împărăției de acest drept*. C. NEGRUZZI, I 242. † A face caid = a înregistra. *Copia acestui... firman să o faceți caid, adică să o treceți la condicile mehchemelelor*. STOLNICUL DUMITRACHE, C. 468. [Pronunț. *co-ıd*. | Plur. -*ıduri*.]

— Din turc. kajid, idem (*kajid ekmek* „a înregistra“).

CĂIE s. f. (Ornit.) = gale (1°). *Căie* = pasăre răpitoare (H. XII 441), un fel de vultur ce țipă a ploaie (SEZ, II 151^{1/2}). *Nu se vor mândă... sorțița, căia (milivum ac vultorem) și căie-s asemene ei*. BIBLIA (1688) 77, cfr. 137. *Căie, puii cloștii să apuce se sloboze*. CANTEMIR, IST. 129, cfr. 26, 179, MARDARIE, L. 1419, 2306. *Strigă vreo căie* (pronunț. caie). ȚICHINDEAL, P. 17. *Acesta pasere care... strigă... „caia“ „caia“... se numește... căie*. MARIAN, O. I 164, cfr. 134, III 1^{1/2}. † *Căia-gălnilor = bleandă*. MARIAN, O. I 119. † (*A apucă*) ca caia matul: fără de a alege, pe apucate, ZANNE, P. I 342, cfr. CANTEMIR, HR. 263^{1/2}. [După MARIAN, O. I 164 și: *căiă* s. f.]

— Din slav. (sărb., rus., rut.) kanja, idem s. din ung. kanya, idem.

CAIEFET † s. a. v. căiafet.

CĂIER s. a. *Quenouille*. — Cantitate de fuior (3°), care se înfășură și se leagă pofurcă spre a se torace; cfr. bue (1°), tort. Cfr. DAMÉ, T. 159, PAMFILE, I. C. 8. *Un caeră de fuior*. DOSOFTEIU, V. S. 114. *Căierul de burungie, din furcă*. C. NEGRUZZI, I 107. *Căier așă de rău eșcărmănat*. ODOBESCU, III 560^{1/2}. *O furcă, cu căierul și fusul cu totul de aur*. SPIRESCU, L. 91. *Căier de cănepă* (EMINESCU, X. 88), *de lână* (SEVASTOS, C. 296^{1/2}, MARIAN, NA. 152), *de canură sau de mizeră* (PAMFILE, I. C. 9), *de stupă, de butuci, de față* (BREBENEL, GR. F.); cfr. SLAVICI, N. II 163, DELAVRANCEA, S. 12, MARIAN, SE. II 49, SA. 145, RETEGANU, T. 166^{1/2}, JARNIK-BARSEANU, P. P. 387, ȚIPEA, P. P. 39. *Au un caer de ndrugat*. DOINE, 70^{1/2}. | Fig. *Toate-acuma sânt cuprinsă De lungi fire ce lăcesc. Unele s'adună'n caer, Altele, pierdute'n aer*. Țălnic, lin, călătoresc. ALECSANDRI, P. III 261. *Când torsul s'aude Făr erăjiilor caer*. EMINESCU, P. 60. † (în glumă) Păr. *Te-oiu înșfăcă de caer*. PAMFILE, I. C. 214. † P. ext. Furcă de tors. ȚIPEA, P. P.

[Plur. *caiere* (CREANŢĂ, P. 6) și *caieri* (BREBENEL, GR. F.). | Diminutiv (în poezia pop.): *căierel* s. a. *Din căierel Lasă fire aurel*. MARIAN, O. I 115, cfr. SE. II 179. *Să-ți torc un căierel*. EPURE, P. 86, cfr. HODOȘ, P. P. 160.]

— Probabil, dintr'un lat. pop. **carium* (de la *carere* „a pieptăna lână“). ZEITSCHRIFT, XXVIII 689-690.

CĂIER s. m. v. cal.
CĂIEREL s. a. v. caler.
CĂIERESC, -IĂSCĂ adj. v. cal.

CAIET s. a. *Cahier*. — (Mic) volum de foi de hârtie (îndoite și cusute împreună) pentru scris, desenat, etc.; cfr. carnet, cărticică, condicută, libret, fasciculă, trăta]. *Am gătit caiete, condicute nouă... nimic n'am uitat [pentru lecția de a doua zi].* C. NEGRUZZI, I 7. *Amesthi... de colbul școlii... Ascultam... Și pe margini de caiete scriam versuri.* EMINESCU, P. 232. *Începând cu 1775... Șincul începă să formeze caietele sale de notițe, la care făcea ca la ochii din cap.* IORGA, L. II 200. *Deponentului i se dă la mână un libel de depuneri, un libret, un caiet, o cărticică, un carnet, în care se însușează sumele depuse.* PANTU, PR. 62. | Spec. (Ingin., după fran. *cahier des charges*) *Caiet de sarcine*, caiet în care sânt însemnate clauzele cărora trebuie să se conformeze cel ce ia asupra-și executarea unor lucrări (publice). [Diminutiv: *caietel* s. a.]

— N. după fran. (de unde și polon. *kajet*), idem.

CAIETEL s. a. v. caiet.

CAIETȚ † s. a. v. caiet.

CAIGĂNĂ, CAIGĂINĂ s. f. (Cul.) = gaignă (VICIU, GL., Com. T. L. BLAGĂ), ouă sparte în unsoare (H. XVIII 146).

— Cfr. ung. *kajgonya*, idem.

CAIMANĂ † s. f. v. calc.

CĂILA s. m. art. Nom de bœuf. — Nume de bon. H. XVIII 103. [Și: căilea s. m. art.: numire de boi mari. H. XVIII 139. | Derivat: *caliac* adj. m. *Dragu mi-s boii caliaci.* DOINEI, 56;] subst. răzătoră dintr'un butuc. Com. A. TOMIAC.]

— Cfr. ung. *kajla* „învoiait în jos, cu coarnele întoarse”. PROCOPOVICI.

CAILĂ s. f. v. cale.

CAILĂC adj. m., subst. v. caila.

CAIMĂ s. f. v. caimac.

CAIMĂC s. a. *Crème*. — (În România)

l. Smântână groasă care se prinde la suprafața laptelui fierț (și care se vinde adesea deosebit, făcută mică suluri), cfr. frișcă (1^a), groșcior, smântână, spumă, cremă; cfr. JAHRESBERG XVI 218. *Caimac, gugoșe, alicenci... se îngropau în stomahul lui.* C. NEGRUZZI, I 286. *Cine știe ca să facă... calafuri și caimac?* ALECSANDRI, T. 965. *Isart, [cu] caimac proaspăt!* TEODORESCU, P. P. 120^b.

II. 1^a. P. a. n. a. a.) Spuma care se face la cafeaua turcească. De atunci n'am mai băut cafea cu caimac. CARAGIALE, M. 286.

b.) Pătura de sus, mai groasă și mai gustoasă, la brază. TDRG.

c.) Pătura de sus de totun din ciubuc, de de-asupra cărbunelui s. a. lecei. După ce-și aprinde un ciubuc cu caimac. FILIMON, C. II 610. *Un ciubuc plin de caimac.* I. NEGRUZZI, IV 479.

2^a. P. ext. și fig. Partea cea mai gustoasă, mai bună, mai fină, mai de seamă a unui lucru, elementul cel mai ales, cel mai distins, cfr. floare (III 3^a), frunte (III), lamură, cremă, elită ZANNE, P. III 500. † A lua caimacul (la un lucru, etc.) = a-i lua (pentru întâia oară, înaintea tuturor) ce are mai bun, mai de valoare (virginitatea).

[Plur. -macuri. | Diminutiv: *caimăcel* s. m. sing. TEODORESCU, P. P. 120^b. | Și: (Turc. *kajmâ*) *caimă* s. f. = fermental care crește laptele, maiă. MANOLESCU, I. 264. *Perșiș putincului nu se spală de caimă.* PAMFILE, I. C. 25.]

— Din turc. *kaimak*, idem.

CAIMACĂM s. m. 1^a. *Caimacan*. 2^a. *Lieutenant du prince roumain, régent, gouverneur provisoire.*

3^a. *Lieutenant du ban*. 4^a. *Administrateur d'un village.* 5^a. *Richard; homme gai, rusé ou bavard.*

1^a. † *Locuitor al diferiților demnitari turci, când lipseau din Capitală. Caimacului marei-vizir se numea *rekiab-caimacam*. (Com. C. GIURESCU). *Lesse porinocă [în Tarigrad] de la caimacamul... nime-din-afară de casa lui și nu iasă.* M. COSTIN, LET. I 254^b. *Ferhat-pașa, caimacamul.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 260.*

2^a. † *Locuitor al domnitorului (în caz de vacanță a tronului; de la numirea Domnului până la sosirea lui în scaun; în caz de absență din Capitală, fiind dus la oaste, la Constantinople, etc.), membru al unei căimăcămii, înlocuit pe timpul absenței Domnului sau pentru timpul cât tronul era vacant, cfr. locotenent domnesc, locuitor. *Leștu-i-au înainte [noului Domn, venit din Tarigrad] caimacii, cu toată slujitorimea.* NEULOE, LET. II 402^b, cfr. III 217^b. *Lupul cornicul... căimăcam pând se va apasă Domn în scaun.* MUSTE, LET. III 55^m. *Răpădint îndată pe spătarul Dumitrașcu Știrza, caimacam-mare la Moldova, și apă gândindu-se Domnul de toate câte trebuia.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 239^{iv}. *Sânt și eu orânduit caimacom.* E. VĂCĂRESCUL, ap. ODOBESCU, I 282. *Fiind-că la I Maiu 1856 expirau puterile Domnilor Știrbeiu și Grigorie Ghica, numiți la 1849 pe termen de șapte ani, ei erau să fie înlocuiți prin caimacami numiți de Poartă, până la alegerea Domnilor de către Camerele electice.* GHICA, S. 425. † (Atributiv) *Boierii caimacami.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 192^p.*

3^a. *Locuitor al marei-ban (al Craiovei). Caimacam în Țara-Românească se zicea cel ce ocărâmuia cele peste Olt 5 județe, în locul Domnului Țării (exact: în locul Banului), care își avea scaunul... în orașul Craiovei.* GOLESCU. *Se află într-oacă vreme caimacam în Craiova.* DIONISIE ECLES, C. 164. *A fost caimacam în acel oraș [Craiova].* FILIMON, C. II 76.

4^a. P. ext. *Caimacamii satului* = bătrânii unui sat, ce ocărâmuie acel sat. GOLESCU (propriu: locuitor al proprietarului în sat, la moșie. Com. C. GIURESCU). Cfr. *vornic*, *păcălăb*. *Caimacamii târgului.* TEODORESCU, P. P. 506^b.

5^a. P. ext. (Cu funcțione adjectivală, sub forma *caimacian*; pentru evoluția înțelesului, cfr. *crain*). Bogat, fruntea satului (CONV. LIT. XLIV n 395); p. ext. vesel, șiret, bun-de-gură (PAMFILE, J. I). *Unul mai căimăcan decât alții.* Ib. 356. *Ce Rumânș caimacș.* MAT. FOLC. 97.

[Și: *căimăcam* s. m. (ad 2^a). E. KOGĂLNICEANU, LET. III 195°, (după suf. -on) *caimăcan* s. m. (ad 2^a) *Îl lăsașe Racoși caimacan în locul lui, purtătoriu de grijă tuturor lucrurilor fărâ.* MAG. IST. I 314°, cfr. ZILOT, CRON. 66, (ad 4^a) *Caimacianii Oltului Și boierii târgului.* TEODORESCU, P. P. 478, cfr. PĂSCULESCU, L. P. 200, 245, (ad 4^a-5^a) *căimăcan* s. m., adj. m. *Căimacianii târgului.* REV. CRIT. III 60, (ad 5^a) *căimăcan* adj. m. | Diminutiv: (ad 2^a) *caimăcamăș* s. m. *Un biet caimăcamăș.* GHICA, A. 819. | Feminin: *căimăcăneasă* = soție de caimacam. *Cincizeci de căimăcăneșe.* PĂSCULESCU, L. P. 160. | Adjectiv: *căimăcăneșe*, -ească = de caimacam, al caimacamului. *Luă boii și-ă făcea cirață căimăcăneșed.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 192. | Verb: *căimăcămi* IV^a = a fi caimacam, a conduce țara în calitate de caimacam. *Au căimăcămit lupul cornicul.* N. COSTIN, LET. II 127°. *Țara căimăcămășă de Buhiș.* IORGA, L. I 353, (cu abstractul) *căimăcămit* s. a. = venit propriu caimacamului din Craiova, care primea câte 4 lei de fiecare vită ce trecea în Turcia. ȘJO. | Abstracte: *căimăcămie* s. f. = locotenență domnească în timpul unui interregnu sau în timpul absenței domnitorului; funcțiune s. f. sau de caimacam; timpul cât era cineva caimacam. *Viind la căimăcămie fărâ.* N. COSTIN, LET. II 127°. *Slăpăniul căimăcămiea cu bună învoială.*

NECELOE, LET. II 311°. *Boierii căimăcămii*. ZILOT, c. 351. *Intocmește căimăcămia*, id. 353. *Alcătuși căimăcămie*. FILIMON, c. II 622. *Căimăcămie-de-trei* = formă de guvern provizorie, instituit sub regimul regulamentului organic și compus din marele-vornic, marele-logofăt și președintele înaltului divan, (cfr. turc. *kajmakamlyk*, idem) *caimacamlac* † s. a. = căimăcămie. ARICESCU, ap. ȘIO. (Compus: † baș-caimacâm (baș-caimacân) s. m. v. baș, † caimacâm-agâ s. m. *La Tarigrad se întorcea...*, *Porunca lui beșleaga* și *lui caimacâm-aga* *De colo din Orava*. TEODORESCU, P. P. 636, † *caimacâm-pașă* † s. m. ap. ȘIO.]

— Din turc. *kajmakam*, idem (1^a).

CĂIMĂCĂM s. m.

CĂIMĂCĂM-AGĂ † s. m.

CĂIMĂCĂMAȘ s. m.

CĂIMĂCĂMI vb. IV^a

CĂIMĂCĂMIE s. f.

CĂIMĂCĂMLĂC † s. a.

CĂIMĂCĂM-PĂȘĂ † s. m.

CĂIMĂCĂN, CĂIMĂCĂN.

CĂIMĂCĂN s. m., adj. m.

CĂIMĂCĂNEĂȘĂ s. f.

CĂIMĂCĂNEȘC, -EĂȘCĂ adj.

CĂIMĂCĂL s. m. v. *caimacam*.

CĂIMEA † s. f. 1^a. *Lettre ou note* (officielle). 2^a. *Billet de banque turc.* — (Turcism)

1^a. Scrisoare s. notă oficială (de la un comandant turc). *Veni o căime* de la *Melechi-pașa...*, *prin care-l înștiință de războiul Nemșilor*. E. VĂCĂRESCU, IST. 294°. *C'o căime* la *Brâila dând de știre*. BELDIMAN, T. 353, cfr. 419.

2^a. Bancnotă turcoasă. *Rubiele...* *sânt astăzi înlocuite cu adrenerjoase căimele*. CONV. LIT. XXII 457, cfr. N. REV. R. I 169^b.

— Din turc. *kaime*, idem.

CĂINĂ vb. I^a, 1^a. *Se plîndre, se lamenta*. 2^a. *Plîndre*. 3^a. *Faire pleurer*.

1^a. Refl. A se văieta de mare părere de rău, a regreta amar, a se lamenta. *Nu mă voiis căină*. BELDIMAN, N. P. 198, cfr. DRĂGHICI, R. 101. *Se căină și se întristă în sufletul ei*. ISPIRESCU, L. 26, cfr. 281. *Ce te căinezi* și *te căinezi*? MARIAN, I. 15, GRIGORIU-RIGO, MED. I 17, N. REV. R. I 33, SEZ. I 117, VI 90. *Au început...* *a plînge și a se căină*. SBIERA, P. 74, cfr. 158.

2^a. Trans. A compătimi, a-și arăta marea părere de rău, a căli (2^a). *Nu-l mai căină, drăguță!* ALEXANDRI, T. 721. *Copiile căinează nașterea lor*. RUSSO, s. 143, cfr. 67, 86. După ce ne-a căinat și ne-a plâns bunica... CREANGĂ, A. 32, cfr. P. 202. *Căinându-l unii, alții făcând glume*. CONTEMPORANUL, III 678, cfr. SEVASTOS, N. 153°, SEZ. II 52. *Verbea tot satu' de ea, căinându-o*. N. REV. R. I 33.

3^a. (P. ext.) Trans. A necăji, a face să plîngă (pe un copil rău): *Nu-l mai căină atdă!* COM. COLBU.

[Și: vb. I. *Tot se căină*. GOROVEL, C. 11, MARIAN. *Îi căini pe cineva* [când] *îți pare rău de nenorocirea sa și-l zici: „sărmanul, săracul!”* FURTUNĂ, V., căini vb. IV^a. *Toți...* *o căineă, cum de apă pasăre...* *să nu așdă viers*. ISPIRESCU, L. 297. *De ce te căinești, bătefe, și te adrești?* idem, 314, (+ *văder*) *căira* vb. I^a. *Ce te văderzi, Ce te căirezi?* MARIAN, D. 246, cfr. SEZ. I 124. | Abstract: *căinare* s. f. = lamentare. *Lunga căinare* în *cerșuri proaste*. IORGA, L. II 83, cfr. 135. *Văierările și căinările*. SBIERA, P. 245. | Pronunț. *că-i-*.

— Probabil, din paleosl. *kajant* (part.-adj. al verbului *kajati* *se* „a se căi”). CHAC, II 37, TDRG.

CĂINĂR s. m. Vânt du midi, *autan*. — Vânt de miază-zi, cfr. austru, *băltăreț*. H. I 304.

CĂINE s. m. (ș. d.) v. *câne*.

CĂINI vb. IV^a v. *căina*.

CĂINIC, -Ă adj. 1^a. *Lamentabile*. 2^a. *Pleurincheur*.

1^a. Vrednic de plâns, de compătimit, lamentabil; p. ext. *sărman* (ALEXANDRI, T. 1703), *nenorocit*. *Bă-tăciul căinic*. ALEXANDRI, P. III 79, cfr. 231. *Căinicul de mine!* *La ce-am ajuns?* idem, T. 1463, cfr. ALEXANDRIA, 65, 77. *Mila și îndurarea...* *ce arată Mihai-vodă către căinicul său dușman*. BĂLCESCU, M. V. 396. *Geme căinicul amoroasă*. OLLĂNESCU, O. 190, cfr. 387.

2^a. Căinic = care veclie se tot căinează, se plînge.

PAMFILE, J. III.

[Și: căinic, -ă adj. *Căinici copilași*. ALEXANDRI, P. P. 318°.]

— Derivat din *căi*, prin suf. -*nic* (cfr. rus. *okajnyj* „nenorocit”). Cfr. *ocaanic*.

CĂINIC, -Ă adj. v. *cainic*.

CĂIȚĂ s. f. v. *căi*.

CĂIRA vb. I^a v. *căina*.

CĂIS s. m. (Bot.) *Abricotier* (*Prunus armeniaca*).

— Pom (originar din Asia) cultivat pentru fructele sale gustoase (de culoare portocalie, cu un sămbure mare, dulce și vârtos); înfloarește foarte de timpuriu. PANTU, PL., DAMÉ, T. 183, cfr. H. I 314, II 87, IV 83, IX 395, XII 18, 237. Cfr. *zarzăr* (cu sămbure amar). *Căișii înfloriseră*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. | Specie: *cais-sălbatec* s. m. = migdal-pitic. PANTU, PL.

[Fructul: *caisă* s. f., cfr. *zarzără*. *Bucule ei des-făcute ca și caisă răscoaptă*. SLAVICI, N. II 183. *Caise golașe, galbene sau persicane*. GHECESCU, P. 195. | Ajective(r): *caisîn*, -ie = de culoarea caisei. DICT. | Compus: † *cais-pastrămă* s. f. = mușchiu de vacă uscat, pastrămă de cea mai bună calitate. COSTINESCU. | Și: (Ban. < ung. *kajszin barack*, idem) *caisîn* (caisîn, ECONOMIA, 143) s. m. = amigdal. II XVIII, 3, 40; fructul: *caisînă* = jördileană. MARIAN, I. 391. | Pronunț. *ca-ia*, etc.]

— Din n.-grec. *καΐσι* (turc. *kajsyj*) „caisă”.

CĂIS s. a. v. *căiș*.

CĂISĂ s. f., CĂISIN, CĂISIN s. m. (Bot.) } v. *cais*.

CĂISINĂ s. f., CĂISIU, -IE adj.

CĂISNIR s. a. (Comert) v. *cașmir*.

CĂISŌRI s. m. plur. v. *cașșor*.

CĂIS-PANTRĂMĂ † s. f. v. *cais*.

CĂIȚĂ s. f. *Bonnet, béguin, coiffe*.

1^a. Bonetă (făcută din herbotă și adesea împodobită) pe care o poartă femeile; cfr. *bonetă*, *beretă*, *căciuliță*, *scufie*, *tichie*, *ceapsă*. Cfr. H. II 323, IX 285, XI 518, XVII 39. *Kăicăr* = pileolus. ANON. CAR. *Au șters din capul mamei căițe* pe *sculle*. STOLNICUL DUMITRACHE, C. 365. *Din prococefe făcut-au căițe și atliche*. MAG. IST. IV 339°. *Keitze de spîșuri* (= dantole) (a. 1803). IORGA, S. D. XII 146. *Căițe care se termină de-o parte și de alta a obrazului în „reșcă”* (impleturi de ață neagră). MOLDOVAN, T. N. 174. | *Căițe de noapte* = scufie de noapte. BĂRCIANU.

2^a. Scufiță, ce se pune copilor mici în cap, legată pe sub bărbie. Cfr. COSTINESCU, MARIAN, N. 90, H. XVIII 146. *Keitzele copiilor* (a. 1803). IORGA, S. D. XII 144.

3^a. (Transilv.) Căciulă bărbătească de blană, mai ales de oaie (REV. CRT. III 91), neagră sau albă, se poartă iarna (MOLDOVAN, T. N. 64, PAMFILE, I. C. 368); moț, șapcă (H. XVII 99), *cușmă* (VICIU, GL.), cfr. H. XVIII 35, 47, 104. *Căițe loie* = șapcă neagră. PAMFILE, L. C. 368.

4^a. Membrană (placenta?) cu care este acoperit câteodată capul copilului nou născut (H. XIV 66, 76). Poporul crede că copilul născut cu *căițe* e norocos (MARIAN, NA. 65), că se face înșă strigoiu după

moarte, dacă înghite cumva acea pielită (H. I 9, ZANNE, P. II 29, MARIAN, I 83); despre *căișa* aceasta poporul mai crede că are putere fermecătoare, din care cauză se usucă și se păstrează, întrebându-se ca talisman în contra diferitelor boale, la defecate descăntece, și mai cu seamă la afumatul de deochi (MARIAN, NA. 65, LEON, MED. 99, GRIGORIU-RIGO, M. P. I 52, 162), cfr. mătrice, cămașă. † Născut cu *căiță*, se zice de un om foarte norocos. ZANNE, P. II 29.

[Plur. *-ițe și -iți* (REV. CRIT. III 31). | Și; (Mold.) *goiță* s. f. = scufe de copil mic, legată pe sub bărbie, scufe împodobită cu monete. | Diminutiv: (ad 2°) *căicioară* s. f. *Nașa-i cumpără... căicioare*. CONV. LIT. XXXVI 554. | Pronunț. *că-i-, -go-i-*.] — Din sârb. *kaica* „podoabă de cap femeiască (din salbe de monete)”.

CĂIU, **-IE** adj. *Manșot*. — (Banat) Ciung, schiod, schilav. *Căiu* = fără de o mână sau cu o mână strâmbă. Com. LIUBA. *Căiu de picior* = fără de picior. *A rămas căiu de o mână*, Com. COCA.

CĂIUC s. a. v. caic.

CĂIUȘ † s. a. *Convroie; lasso*. — (Turcism) Curecă; spec. arcan de curecă. *Au început a-i prinde pe câțane și a-i luă cu căiușurile de gramați, pe lângă cai*. NECULON, LET. II 453/. [Plur. *-ișuri*.] LA H. II 282 se citează (fără definiție) un cuvânt *caiu* între părțile plugului.]

— Din turc. *kayš* „curecă”.

CĂIUȚI s. m. plur. v. caluț.

CĂJMĂ s. f. v. cărcinmă.

CAJMİR s. a. (Comerț) v. cașmir.

CAL s. m. *Cheval*.

1°. Numele generic al speței cavale; spec. individ masculin din această speță jugănit (cfr. râncaiciu; armăsar, armig; iapă). Măzul dacă nu se ține pentru prăsilă, după ce-i întâreat, de la un an (după H. II 3, după 6 luni) până la doi (după H. II 59, până la trei) ani se numește noatin, cărlan s. străjnec, la trei ani tretin, la patruani pătrar, la cinci ani cîncar, când i se zice apoi numai *cal* (după H. II 3, de la doi ani, după H. II 49, 59, 87, de la trei ani în sus) s. *cal desăvârșit* (DAMÉ, T. 47, H. VI 171). Vârsta *calului* se cunoaște după dinți, adecă după creșutul, rozătura s. căderea dinților (cfr. DAMÉ, T. 47-48). *Calul* nechează (ninchează), rânchează, (s)forăie (fornăie), miho(ș)te (mihotește), hohonote (hohotește), horcăne, huhurează, străfita, strănută; face spume s. spum(eg)ă; ciulește urechile. *Calul* are mai multe umbleto: la pas, în trăncăneală (trăncălău) s. la țăcăneală, în trepegiur, în treapd, în troancăte s. la trap, în bulestru s. la umblot, în sârite, în copce, în fugă, lupteș, în goană s. în galop; fugând, adesea el se cosește (la picioare), se ajunge, se bate s. se calcă. După fire, temperament, constituție, etc. se zice că e: aprig, ager, iute, sirep, trăgaciul, sumoț, fără splină, moale, lenoș, cu nărav s. nărăvaș, ca melic, năzuros, spăimos, băvaș, băzalinic, candoș, tare (s. moale) de gură, trupeș, pietros, (fig.) goim, zmeu, năzdrăvan. *Calul* zburdă, se poticnește, bate din picior, (a) zvârle, trănțește, se siește, se sperie, își face s. prinde nălucă, își face spăimă, la vânt, zmu(n)coște, dă înapoi s. îndărăt, nu ia din loc s. e cu zopor la luătură, se trănțește s. tăvălește, se pune jos s. se culcă la pământ, umbliă în hoanțe, țârște. *Caii* umbliă în herghelii s. în stave. Sânt *cai* sălbateci, nelnvățați, învățați s. dresați (la tras a. la călărie). După slujba

ce o fac, *caii* sânt de ham, de povară, de călărie (călării), de sea, de alergătură, de dărvală, de curăse, (învechit) de poștă, † de olac, † de menzil. După cum sânt înhamăți: înaintași, (a)lăturaș, rotaș, de rudă, porod s. în cetlău. Atributele și numirile de *cai* mai obișnuite sânt, după culoare: negru (eorb), alb, bălan, murg, roib, șarg, sur(an) (suriu), vânăț (vinețiu), goțelul s. cenușiu, deris, inspicat, porumb(ac), muced, dedețiu, grangur, buciu, caciior, târcat, pătat, bălțat, în doi peri, breaz, strănut (stărnut), țintat, pintenog (pintean), ceacăr, abraș, graur, rot. *Calului* rău s. bătrân i se zice boală, gloabă, mârțoagă, toroapă, ghipcun, bijog. Boalele mai obișnuite ale *calului* sânt: albeața (la ochi), arieul (la picioare), bubu-mânzuț (la cap), jigăraia, năduful, oșiorul (la picioare), răpeluga, rosătura de ham, (†)năspănarea, suspinul, țignafesele, tusea, zăbalele (bubulle) la gură din cauza zăbalelor, zămbrele (de sete), mucoare, etc. Cfr. GRIGORIU-RIGO, M. II s. v. După defectele corporale, *calului* i se zice: dupuros, grebănos, deșolat, spetit, șuiu, dăulat (dehulțat). *Calul* se ține în grajd s. în coșar; el poate fi odihnit s. stătuț; când pase, *caii* adesea se praponesc s. se împiedecă. Specii: *cal de câmp*, de munte: pietros (H. IV 153), de Rusia (H. II 142), russe (H. IV 115), de Olt (ib.), olănese (H. II 142), de Brașov (H. IV 115), de Basarabia (H. II 142), de Turcia (ib.), etc. Cfr. at. bidiviu, farij, telegar, călărie. (Numiri de cai, întrebuintate în Ban., la LIUBA-IANA, M. 16; numirile pentru părțile trupului, la DAMÉ, T. 48-49).

Adecă amă calului zăbalele în gură lă [= le] *băgăm*. COD. VOL. 122^{ix}. *Nu fireți ca calului și ca mășcoiul ce n'au mente*. CORESI, ap. GCR. I 13^{ix}. *Să fie în pace* (= să fie scutiți) *... de cai împărătești...* *de cai de olac*. HĂȘCANU, L. LXXI^{ix}. *Caii repezi, ageri, cu coame răsfirate, cu nările aprinse, cu gurile spumate*. ALEXANDRESCU, M. 30. *Numai armăsari și iepi sânt priimiți să alege, cai nu*. C. NEGRUZZI, I 34. *De-aș avea... Un cal aprig ca un leu, Negru ca păcalul gres*. ALEXSANDELI, P. I 4. *Au obosit, ca un cal de poștă ce nu-și are tainul la ereme*. id. T. 117. *Caii lor aleargă alături-așpumați*. EMINESCU, P. 212. *Voinicii cai spumau în salt*. COȘBUC, B. 19. *Alegeți-și un cal din herghelie*. CREANGA, P. 185. *Să-mi dai... cal de călărie*. id. ib. *Calul stăut de crain începe a sîri în două picioare*, forăind. id. ib. *Iată că țese din mijlocul hergheliei o răpiciuș de cal grebănos, dupuros și slab de numărăis coastele*. id. ib. 194. *Tot gloaba cea de cal vine*. id. ib. 195. *Moș Nichifor eră și giambuș de cal*. id. ib. 196. *Incalecăți și ea pe un cal năzdrăvan*. id. ib. 274. *Un cal gras, trupeș și cu patru aripi*. ISPIRESCU, L. 3. *Făt-frumos înșelă și înfrăndă calul, și chinga o strănse mai mult decăt altă-dată*. id. ib. 4. *Dănd pinteni calului, țepi pe poartă*. id. ib. *Necheau caii*. ȘEZ. I 240^{ix}. *Calul care n'are splină, fuge mai iute și nu ostenește*. ib. III 121^{ix}. *Pe locul unde s'a tăvăit un cal, să nu calci, că faci bălțuri la picioare*. ib. III 149^{ix}. *Iorgule, cu otul breaz*. ib. I 13^{ix}. *Trei voinici ardănești, Cu caii brașovenști*. ib. I 44^{ix}. *Vine Ghiță tineră, P'nu cal mureș și bididel*. ib. I 183^{ix}. *Doi voinici... Cu cai sumeși...* *Cu cai fugari*. ib. III 41^{ix}. *Ș'o ales un murg îndată, Un cal graur*. MĂNDRESCU, L. P. 218^{ix}. *Stoluri de voinici, Pe cai pedernici*. TEODORESCU, P. P. 92. *Calul buș și mândrele, Alca-mi mănăc zilele*. JARNIK-BĂBȘEANU, D. 15. *Calul fi-l potcovese*. ib. 266. *Copita calului*. ib. 485. *Cându-i mere a pești, Și la mine nu-i reni*. *Calu' fi se poticnească, Pe ține să te trănțească*. ib. 266. *Tropotul cantor*. ib. 287. *Trei cai de furat, Unu-i roșu ca focu', Altu-i negru ca corbu', Și pe care șed călare, Pintenog de trei picioare*. ib. 290. *Lumea, țara-mi strigă hoț, C'am furat eu caii toți*

Dar eu, zău, nu i-am furat, Făr' cu staca i-am mdat. (ib. 291. Să-mi aleg un cal porumb. (ib. 506. Alergare (s. curse) de cai. (C. NEGRUZZI, I 35. Hof de cai. (La botul (v. c.) calului. Calul troian. † Boii ară și cai mândăci (ZANNE, P. I 112): cel slab munceste și cel tare mândăci munca lui (IORD. GOLESCU, (ib.). Pe fumeia tânără, când face creș gresală, o numesc: cal neînvoțat. H. II 117. Calul de dar nu se caută în gură (C. NEGRUZZI, I 249) s. pe (s. la) dinți: cine primește un dar, nu se uită de are vreun ecur sau ba. Calul, [că e] cu patru picioare, și [tot] se poticnește: nu este nimeni care să nu gresească. COSTINESCU. Calul bătrân nu se mai însoață în buistrea. Se bate, ca calul de muncă — are o nevoie și nu știe cum s'o descurce. PAMFILE, J. II. Cal bătrân: se zice unui om bătrân și vrednic (ib.); unul om care nu mai e tânăr, deși ar vrea să fie considerat astfel. A fi (s. a ajunge) cal de poștă — a fi muncit peste măsură, a fi întrebuit la toate, trimis în toate părțile. ZANNE, P. V 509. Sărmana, biete Barbu! ai ajuns cal de poștă împrejurii horii. ALEXANDRI, T. 85. De-abia am venit; să pornesc iar? Da ce? eu sânt cal de poștă? PAMFILE, J. I. Cal de bătaie — cel ce duce greul, care suportă toate. Nu-s eu calul de bătaie al nimănui — nu sufer greul nimănui. id. (ib. Și cu alt înțeles (după fran. „cheval de bataille“ = germ. „Streckenpferd“): chestiunea de predilecție a cuivă, mai ales în atacuri s. lupte politice: astăzi calul lui de bătaie. A face pe cineva (s. a ajunge) din cal măgar — a scobi în rang, în slujbă (la PAMFILE, J. I: a-l scoate din sărite). Ia, ascultăți, măi, dar de când ați spus voi stăpânire pe mine? zise Gerilă. Apoi nu mă faceți din cal măgar, că vă veți găsi mantaua cu mine. CREANGĂ, P. 253. S'a dus cal și-a venit măgar. PAMFILE, C. A umbă după potcoave de cal morți (s. a căuta s. a umbă după cai morți, pentru a le lua potcoavele C. NEGRUZZI, I 247, CREANGĂ, P. 194): a umbă după căștiguri nerealizabile, a-și pierde vremea, a se afla în treabă. A-și alerga s. a-și jucă calul — a-și face mândrele. Știu eu nădrăciuni de-ale spanului; și, să fi erut, de demult i-aș fi făcut pe obraz, dar lasă-l să-și mai joace calul. CREANGĂ, P. 219. (A spune, a fâgâdui, a visă, a crede) cal (verzi) pe păreți: lucruri fantastice, imposibile, bleacuri, goșoși. (Cfr. SPIRESCU, E. 126/). A fâgâdui căi pe păreți. GHICA, S. 190. Nu-mi place..., e cheltuitoare..., visează căi pe păreți. ALEXANDRI, T. 784. Hoșu' cel de pământari m'o luat în trei parale, când m'o făcut să erut căi verzi pe păreți. id. (ib. 918. Ia, păziți-vă mai bine treaba și nu-mi tot spuneți căi verzi pe păreți, că eu sânt Șlan pălitul. CREANGĂ, P. 179. Drac'o mai căzut cal verde și Sărb cuminte! ALEXICI, L. P. I 217. Cât îi poate (cuivă) calul: cât îi plătește pielea, de ce e capabil. Cum ajung acolo, Ipaté se și prinde în joc lângă un pușcor de fată... Se învoiașe și el, șiretul, a le alege apă de pe de-aspura, dar numai Chircă băicelul știu ce zace în inima lor și cât le poate calul. CREANGĂ, P. 167. A deslegă calul de la gard — a începe vorba. Deslegă odată calul de la gard, să știu și eu... ce-i al tău și ce-i al meu. id., ap. TDRG. O fugă de cal: arăd o distanță măricică. Iau cât colé, o palmă de loc, o fușă de cal. ALEXANDRI, T. 45. Opt (pe) un cal (propriu): opt oameni în căruța trasă de un singur cal; și hop nu cal) se zice, în glumă, când e numai un cal înhamat la căruță (TDRG.) și căruța încărcată tare. Hii! opt-un cal, că nu-s departe Galafii! CREANGĂ, ap. TDRG. Jocuri de copii: de-a caii (MERA, H. 92, PAMFILE, J. III 35), de-a calul (H. XVIII 78, SEZ. IX 133, I 271/2, VIII 124, PAMFILE, J. III 4, H. 256, MARIAN, I. 207). (Cal de ginere s. de mire — cal primit de zestre pe care înlocuie ginerele când merge la cununie). După moarte, și cal de ginere: când se întâmplă ceva la timp (s. la loc) nepotrivit, când, după un rău, mai vin și alte neccazuri.

ZANNE, P. II 619, cfr. MARIAN, NU. 145; cfr. colac peste pupază. A-și căuta cal de mire: a se fudul, a căuta tot lucruri mari; se zice și celui leznez, care e bucuros să nu găsească ceea ce caută. ZANNE, P. IV 450. (Mitol. pop.) Cail lui Săn-Toader: spirite rele care nu crută pe nimeni, mai ales pe fetele și femeile care nu le țin rizele. Se serbează la 17 Februarie, când se fac alergări cu cal, s. 7, 8 s. 9 zile, începând din prima Marți la amezi din Păresemi. Se mai numesc și Săn-Toaderi. MARIAN, SE. II 38, 41, 42, 77.

În compoziții:

a.) (Entom.) Cal-de-apă — ospecle a calului-dracului, numită și căluț-de-apă, calul-dracului, calul-popii, căluș, păuniță, pițingăul-dracului, scăluș-de-apă, țânțar-de-apă (*Calopteryx splendens*). MARIAN, INS. 559-560, cfr. H. XI 190.

Calul-dracului = a.) insectă cu corpul lung și turtit, de culoare galbenă închisă, cu aripile lungi și late, și străvezi ca o plăoară. Zboară foarte iute, mai ales pe de-aspura apelor. Se mai numește: calul-popii, cal-turtit, cobiliță, călugăriță (H. X 355) (*Libellula depressa*). MARIAN, INS. 558 ș. u., „un fel de țânțar mare“ H. IX 52. Cfr. H. I 59, IV 54, V 116, IX 437, 473, X 259, XII 27, 374. † A fi ca calul-dracului, se zice de un om neastâmpărat. MARIAN, INS. 565. (De aici) Babă rea, cfr. neagarea. Cfr. COȘBUC, R. 92. Baba asta (verșitoare) eră calul-dracului: afulisită și rea. PAMFILE, J. I, cfr. ZANNE, P. II 3—b.) = cal-de-apă. MARIAN, INS. 559.

Calul-popii = a.) calul-dracului. MARIAN, INS. 558; — b.) cal-de-apă. id. (ib. 559. Insectă lungă și cu aripile pătate, având ochii mari. H. VII 481; cfr. H. I 59, II 307, 227, 117, V 280, X 151, 355, 498, XII 226, 429, XIV 350, 397, 467.

Cal-turtit = calul-dracului. MARIAN, INS. 558.

b.) (Zool.) la Românii din A.-U.) Cal-de-apă s. (după germ. Nilpferd) -de-Nil = hipopotam. LB., BARGIANT.

Cal-de-mare — *hippocampus brevisrostris*. BARGIANT. *Cai-de-mare, albi ca spuma*. EMINESCU, P. 114.

2. P. anal. (Mor.) Căii cu spetezole (în coșul și alcătuesc carcă coșului (DAMÉ, T. 152, 162); aparatul de lemn prin care se ridică sau se lasă plătra (morii) după trebuința de a măcina mai mare sau mai mic; cfr. armăsar II 2° (SEZ. VII 185, cfr. H. II 29, XI 469). Amândouă capetele punții din moară se rezază pe câte o altă grindă, așezată perpendicular pe direcțiunea punții și numită *cal*. Com. BANCID. Socorul morii e așezat pe o grindă numită *cal*. id. Cfr. H. XIV 351, XVII 8. (Dulgh.) Scaunul cu clește de strâns. DAMÉ, T. 113 (fig. 18). (Tea.) Împiedecătoarea de la sulul dinapoi, unde se învâluie pânza (Racovița, pe Olt). VICIU, GL., cfr. H. XII 33. (Constr.) Scaunul podului în comun, fetele, de aceeași grosime cu căprioara, fixate de-a-lungul; tot subț al patrulea căprioar apoi *caii*, care vin subț cătușe și se împreună, de o parte și de alta a podului, cu ipele. Cfr. PĂCALĂ, H. 59. (Ca suport pentru oalele de fier servesc pi-rostrile, iar pentru lemnele de foc, *calul*. (ib. 69.) Figură (cu cap de cal) la jocul de sah. TDRG. Numele unei figuri a jocului de copii numit „în bușă“. PAMFILE, J. II 252. Numele unui aparat de gimnastică, peste care se fac sărituri. (Astron.) — leul. OTESCU, C. 26.

3. Ca măsură: a.) (Fiz.) Unitate convențională (HP) pentru a măsura forța motrice a unei mașini de vapori; forță capabilă a ridică într-o secundă o greutate de 75 de kilograme la o înălțime de un metru. *Mașină de 3, de 4 cai*. Se numește și cal-vapor (IONESCU, M. 307), putere-de-cal.

b.) (Brașov, până de curând) Cantitate de peste cât se putea încărcă pe un cal (= 108 ocale s. 136 kgr.). Un *cal de peste* (foarte des în documentele brașovene).

4. (Cor.) Numele unui danț țărănesc. H. IX 128.

[Plur. căi.] Diminutive: călușor s. m. Și-mi scoate un călușor, Ca un mână de sprinteilor. POP., ap. HEM. 1768^{1/11}, căluțel s. m. RĂDULESCU-CODIN, ap. CDDE. nr. 209, (Căldău) călăior s. m. Un călăior (= călușor) gălbior. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 13, cfr. 14, cfr. călușel, căluț, călișor; căluș. | Augmentative: călăou s. m. = cal mare; p. anal. (Ban., cu pronunțarea *căloua*) scăunoala rotarului (LIUBA-IANA, M. 122), unealtă a dulgherului (H. XVIII 144); bărnă, lemnul scobit puțin la mijloc, care e la baza unei construcțiuni, de formă pătrată, de-a-supra tăpașnului; o ca un cupțor; subț el se face foc; este îngrădit și lipit cu pământ, pe din afară vărut; servește la prinsul fumului și la conducerea lui în pod (Hațeg, VICIU, GL.), o construcțiune de lemn pătrată înțepenită printr'un lemn gros în grinda casei și prin trei lemne groase în pereți; trei laturi ale călăoului sânt îngrădite și lipite; se vârușe numai de către ușă și ferestă (H. XVIII 5); cupțor făcut într'un unghiu al casei din lespezi mari de piatră; constă din doi pereți ce se roazămă cu câte o latură pe cei doi pereți ai casei care formează unghiul, iar laturile împreunate se rozău pe un drug de fier; subț el se faceă foc și se fierbeă (REV. CRIT. I 42, cfr. III 91, MOLDOVAN, T. N. 81, GRAIU, II 115, ANON. CAR., LB.), cupțor, sobă (H. XVIII 8, 256) de vară (H. XVIII 104) (E posibil ca în acest înțeles din urmă cuvântul să stea în legătură cu slav. *kals* „lut” sau cu *cală*); călău s. m. = cal mare (se zice, d. ex. la Brașov, mai ales fig. despre un om mare, mltăhălos, IRIĂU, LB.) Adjectiv: călăesc, -călăesc = de cal (mai ales în deșănțec, apoi ca atribut al numirilor de boale, insecte și plante). Brăncă (GRAIU, I 281), bubă GRIGORIC-RIGO, M. I 29, ȘEZ. VIII 112), cărtiță (TEODORESCU, P. P. 360), muscă (H. IX 41, VĂR-COL, V.) călăesc. Măcriș (LB.), soare (MAT. FOLC. 564) călăesc. | Derivat: călăer s. m. = sătean care are (căruță cu) cai: Toți călăerii au plecat cu lemne la țară (Ludești, în Dâmbovița). CONV. LIT. XLIV II 508.

— Din lat. *caballus* (care, în graiul popular, a înlocuit pe *equus*), idem. Cfr. căluș.

CĂLĂ s. f. *Cheminée*. — (Ban.) Horn, coș, ogoac, lohan ăla, care se mătură călile în raiu. CĂTANĂ, R. III 46. [Plur. căli.]

— Cfr. ung. *kalyha* „cupțor”. Cfr. dubletele căhălă, căhălă.

CĂLĂ s. f. *Souillon*. — Femeie murdară. ION CR. II 109.

CALABĂCĂ s. f. v. calabalc.

CALABALĂC s. a. 1°. *Cohus, foule; serviteurs, valetaille*. 2°. *Vacarme, tapage, scandale*. 3°. *Effets, bagage*.

1°. Gloată, lume multă (de rând); spec. slujitorie, servitorime. Rămăseră... toți ostășii și calabalcău afară. E. VĂCĂRESCUL, IST. 270^{1/21}. Vară pentru calabalcă (nota: slujile peste tot). FILIMON, C. II 341. Se strecură prin calabalcă. ISPIRESCU, L. 353-4. Pâne de calabalcă = pâne proastă pentru lucrători și servitori. LM.

2°. Fig. (Invechit) Zgomot mare (de voci omește), demonstrație ostilă a unei mulțimi adunate în grabă, turburare, scandal, zărvă (făcută de o mulțime agitată), la plecarea cuiă = mai ales a Domnului — cu tot bagajul). S'au făcut mari gălcevi și calabalcă. NECULCE, LET. II 252^{1/4}. Precum este obiceiul Moldovenilor, celor necăjiți de strămbătăși, să facă calabalcăuri Domnilor mazăi. id. ib. II 332^{1/17}. Eră atunci mare calabalcă de slujitori în curte, de-și ceră lefele de la Duca-vodă. id. ib. II 280^{1/17}. Iar cine s'ar află din rudenile mele (ca) să facă calabalcă... (a. 1739) URICARIUL, XXIV 441^{1/17}.

Lionescu: Vin', Vochișo, să ședem pe laifa asta. — Vochișo: Aya! Da ce a zice de mine lumea? Bărbatul meu a face un calabalcă... C. NEGRUZZI, III 23^{1/2}. M'am încercat de calabalcă = mi-am aprins pain' n cap. ȘEZ. II 151^{1/21}. # A nu face cuiă calabalcă = a nu-i rupe mâncocle, a nu merge des pe la dînsul, a nu sta îndelung la dînsul. LM. (Pam.) S'au făcut calabalcă la buric: se zice când se ceartă mai mulți oameni și s'au grămădit unii peste alții (Argeș), ap. ZANNE, P. II 22. || P. ext. Necaz, supărare, bucluc. Ca s'ăj n'atăă dumnea/luji nici un calabalcă, pentru aceste zapis(e) (a. 1721), ap. IORGA, S. D. VI 153.

3°. (Astăzi) Obiecte care se țin de menajul cuiă (cfr. catrafuse); spec. bagajul cu care călătorește (cfr. agărăc) s. se mută cineva. Și le-au rămas pe loc toată uria, tunurile, corturile, coșanurile, carele și alte calabalcăuri. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 278^{1/21}. Iși aveă calabalcă de drum acasă. BARAC, T. 62. Între o mulțime de mobile atricate și calabalcăuri grămădite, văzuu, într'un unghiu, un morman de cărți și hărți. BALCESCU, M. V. 546. Pe ulișă nu întănești decât calabalcăuri și oameni fugănd încotră pot. GHICA, A. 346. Calabalcău imi stă aici, de-o săptămână, gata să-i iau pe mână. ȘEZ. IX 68. Calabalcău miresei. H. IV 168. # Unde e calabalcă, e și bucluc: unde e avere, sânt și griji multe. ZANNE, ap. ȘIO.

[Plur. -lăcări. | Ș: # calabalic. (în Sălăgiu, ad 2°) calabăc = necaz, supărare, sfadă, ciiorobor. RUGĂRIU, NĂS. (cfr. calabăși).]

— Din turc. *kalabalyk*, idem.

CALABALIC † s. a. v. calabalcă.

CALABĂS s. m. *Marchand de céréales ambulant*. — (Transilv.) Omul care face negoț cu bucate (grâu, cereuz) aducându-le de la țară cu căruța și vânzându-le în munți (Roșia, etc.). VICIU, GL. [Derivat: călăbăși vb. IV^a = a aduce bucate de vânzare. Ib.]

— Poate stă în legătură cu ung. *kalaba, kalabale* „bătăie, ceartă, zărvă”, *kalabaladni* „a vorbi și a răspunde fără înțeles” (înruide cu calabalcă), având o trecere de înțeles analogă cu cea întâmplată la cuvântul băratul.

CĂLĂBŪR s. a. *Cheminée*. — (Ban.) Coș de nulele lipit pe dinăuntru, prin care iese fumul, budureț (Coroști, în Hațeg VICIU, GL.), coșul călăului (H. XVII 5).

— Cfr. sârb. *kalaburiti* „a amestecă, a confundă”.

CALACĂN, CĂLĂCĂN.

CĂLĂCĂN s. m. sing. (Comert) } v. calăcan.

CĂLĂCĂNI vb. IV^a

CALACATĂR s. m. *Grosse chaussure*. — (Mold.) Gheată ordinară, bocanciu (și) caftan (TDRG), tarapimțel papuci mari, grei (ION CR. II 22, cfr. H. XII 386); cfr. iminei, calevri, galenți.

CĂLĂCIE, CĂLĂCIE, CĂLĂCIE † s. a. *Sabre*. — (Turcism) Sabie. Călăciu (și) caftan erau insigniile dignității princiere, cu care Sultanul învestea pe Domnii români. Cfr. RUDOV, XVII 398, TDRG. *Vizirul s'au întors bucurându-se, trimițându-i Împăratul călăc și caftan*. MAG. IST. II 15^{1/21}. *Trimițându-i și călăc-coftan*. ib. IV 155^{1/17}. *Prinșapul să se facă dintre boieri...* și Împărația să aibă a cunoaște pre cel ales, trimițându-i spre cinste călăciu-caftan. E. VĂCĂRESCUL, IST. 255^{1/17}.

— Din turc. *kyljē* (kyljē), idem.

CĂLĂDĂU s. a. *Bilrot, bloc*. — (Ungarism) Trunchiu, bușten, gros. (LB. (subț gros). [ȘI (Bucov.):

coloadă s. f. = copac rupt de vânt și picat peste altul. Com. A. TOMIAC.]

— Din ung. kaloda, idem (cfr. clădi).

CALĂF, CĂLĂF, CĂLĂF † s. a. Étui pour bouton d'ambre (de chibouque). — (Turcism) Toc de imamea. *I-am cusut un călăf de ciubuc, cu măryele.* ALECSANDRI, T. 359, cfr. *calaf* lb. 1759. [Plur. *-lăfuri*.] Derivat: † încălăfat, -ă adj. = prevăzut cu călăf. *Ciubuc încălăfat.* C. NEGRUZZI, I 237, RUSSO, S. 103.]

— Din turc. kylyf, idem.

CALAFACIU † s. m. v. calafat.

CALAFĂT s. a. 1°. *Étoupe à calfater.* 2°. *Traversin (de tonneau).*

1°. Scamă formată din anum[it]e frânghii, care se bate printre încheieturile vaselor plătuitoare și se unge cu catran spre a nu intra ca înăuntru. H. III 348. *Spărsese luntrea'n fund, scofând calafatul dintre două scânduri și astupase spărtura cu o suviță de cărpă.* SANDU, SĂM. VI 329.

2°. P. anal. (Dog.) Stinghia de la fundul unui butoiu. DAMÉ, T. 89.

[După PONTERRIANT, și cu înțelesul — suspect — de „capac, coperemânt”.] Verb: (cfr. n. -grec. *καλοπαζίζω*, idem) † calafătu IV* = a astupa găurile unei luntre, corăbii, etc. cu calafat (1°). *Corăbiariul carile... găurica carea pisteaște, cu creame nu calafătuiaște.* CANTEMIR, IST. 157. | Derivat: (< turc. *kalafatçı*, idem) † calafaciu s. m. = cel ce astupă cu calafat găurile unei luntre s. corăbii. 248 lei calafacii (a. 1786) ap. ȘIO.]

— Din turc. (s. bulg.) kalafat, idem.

CALAFAT s. a. *Bruși, vacarme.* — (Neobitnuit) Zgomot, târboiu, calabalac (2°). *Iar Turcii, când auzeă, Mare calafat făcea* (Rogojeni, în Covurluiul). REV. CRIT. III 26.

CALAFAT s. m. Nume de câne ciobănesc. H. VII 227.

CĂLĂFĂTUȚI † vb. IV* v. calafat'.

CALAFĂRĂ s. f. v. carafă.

CALAIACĂM s. m. sing. (Comerț) v. calaică.

CALAIACĂN s. m. sing. (Comerț) *Couperose.* — (În România) Sulfat de fier (GRIGORIU-RIGO, M., Com. N. IONESCU) s. de cupru (L.M.), sare de cupru (H. III 350), vitriol verde (GRIGORIU-RIGO, M.), piatră-vânăta (LEON, MED. 114). Se întrebuințează la colorat (cfr. MARIAN, CH. 10, com. N. IONESCU), în medicina populară, etc. *Umăitate oca lână să [se] facă întâi roșie, apoi se ia de zece parale calaică.* MRS. (sec. XVIII) ap. HEM. 1040. *La calaicăn treizeci de dramuri și, prăfându-l, topește-l în două litre de apă curată și caldă.* PISCUPESCU, O. 319. *Matache fusese una pe mâni cu calaică.* CARAGIALE, ap. TDRG. *Hârbul cu calaică, cleiu și tot ce trebuie unui ciubotar.* CREANGĂ, A. 82. *Calaică de 4negrit.* CONTEMPORANUL, I 165. *Se presare pe năuș praf de calaică și scrum de tutun* (Argoș). GRIGORIU-RIGO, M. I 163, cfr. II 10. *Se întindea... pielea pe pământ neted și cu o perie aspră, muștat în calaicăn topit, se frecă până când căpăta culoarea neagră.* PAMFILE, I. C. 42, cfr. 249. *Poporul... vîndea [bubele dulci] unghinduri [pe copii] cu calaicăn picat în unt-de-lemn.* TEODORESCU, P. F. 366. *Calaicănul e o bună doctorie pentru tîmăduial de viermi.* H. III 350. *Își dă barba cu calaică, o'negrește el bine.* ȘEZ, IX 19. *Zămă de calaică.* ION CR. II 299. [Și: calaică, calăcăn, călăcăn BĂRCIANU, ALEXI, calaică I. IONESCU, M. 694. || Verb (rar): călăcăn vb. IV* = a da, a văpsi cu calaică. DDRF. *Domășpreșec țepe Sirepe, Cu cozie călăcănite.* MARIAN, SE. I 35, cfr. GCR. II 356.]

— Ca și sârb. *kalakan*, idem, derivă din n.-grec. *καλαχάν* (*χάλκαρον*), idem. Cfr. Scriban, *Arhive* (1912) nr. 11.

CĂLĂIE s. f. plur. *Accessoires, outils* (de vehicule, de charroa). — La toate părțile căruței, în genere, se zice *călăiele căruței*. Sculele de plugărie se numesc *călăiele plugului*; cfr. hâlțeu, tacâm, ciopoc. H. IX 231. — Cfr. călăiu.

CĂLĂIE s. f. (Cul.) *Pâtisserie.* — (Brașov, Bran, în Transilv.) Plăcintă din făină de grâu, cu lapte și cu ouă, coaptă în cuptor s. în vatră, groasă ca de 2 degete, de formă lungărească; se face la sărbători. *Călăie și de dulce, coca e de post.* VICIU, GL. [Pronunț. *-lă-i-je*.]

— Cfr. turc. *kalye* „legume fierte în unt”. ȘIO

CĂLĂIŌR s. m. v. cal.

CĂLĂIU s. m. sing. (Met.) *Étain.* — Cositor, zinc. *Lingură de călăiu* (Oravița). Com. COCA. [Și: călăiu = cositor. H. XIV 358.]

— Din turc. *kalay*, idem (în Tulcea direct s. prin mijlocire bulgară: *kalaj*, în Ban. prin mijlocire sârboască: *kalaj*). Cfr. călăngi, calangiu.

CĂLĂIU, -IE adj. *Vert, pas encore sec.* — (Depsre lemne de foc. Munt. Mai ales la plaur.) Verde, noușat bine, tăiat de curând. *Lemnele căldi se vînd mai ieftin.*

CALAMANDRŌS s. m. sing. 1°. *Pêlemê, désordre.* 2. Danse paysanne.

1°. Amestecătură din multe și felurite lucruri, ne-regulă într'o lucrare, incurcăală, harababură. *CREANGĂ, GL. 'Dapoi cu smântînitul oalelor, ce calamandros făcea!* CREANGĂ, A. 44.

2. (Cor.) Numele unui danț țărănesc. SEVASTOS, N. 281.

CALAMĂR s. a. (Iht.), **CĂLĂMĂR** s. a. **CĂLĂMĂR** s. a., **CĂLĂMĂRĂ** s. f. **CALAMĂRI** s. f. **CĂLĂMĂRI** s. f. plur. **CĂLĂMĂRIȘ** s. a. **CĂLĂMĂRIȘ** s. m. v. calapăr. } v. călmară.

CALAMHUR s. a. *Calembar.* — (Franțuzism) Joc de cuvinte întemelat pe o asemănare de sunete între cuvinte cu înțelesuri deosebite. [Plur. *-bururi*.] — N. din franț.

CALAMITĂTE s. f. *Calamité.* — Nenorocire mare care izbucnește în același timp pe mai mulți sau o întreagă națiune, cfr. urgie.

— N. din lat. *calamitas*, -tatem, idem.

CĂLANGĂCIU s. a. *Armon.* — (Belic, în Constanța) *Călangăciuri* = lemnele de care ține oțșeta. H. II 244. [Plur. *-găciuri*.]

CALANGI, CĂLĂNGI vb. IV* v. calangiu.

CALANGIU † s. m. *Étamieur.* — (Turcism, rar) Spoitor (de vase de aramă), cel care acoperă lăuntru vaselor de aramă cu un strat subțire de cositor. DICT. [Rămăs azi numai ca nume propriu de familie. DICT. dau și un verb: calangă, călăngi IV* = a acoperi cu un strat de cositor.]

— Din turc. *kalayçı*, idem. Cfr. călăiu.

CALĂP s. a. v. calap.

CĂLĂP s. a. v. căleap.

CALAPĂR s. m. sing. = calomflr. (Mold., Transilv., Ban.) LB, PANȚU, PL., DAMÉ, T. 86, LEON,

MED. 27, SEZ. I 71, FRĂNCU-CANDREA, M. 98, H. I 57, III 48, 226, X 85, XII 24, XIV 349. *Calapăr* u o buroiană cu un miros foarte plăcut; el se găsește prin grădinile cu flori ale țaranului. SEZ. I 71^{1/2}. *Calapăr* = calomfir: o plantă de grădina cu frunza cam lungă și lată și cu miros minunat. FRĂNCU-CANDREA, M. 98. *Oale cu magioran, mintă, calapăr și busuioc*. C. NEGRUZZI, I 323. *Pân'eram eu fată'n păr, Puncam flori și calapăr*. MARIAN, NU. 706, cfr. N. A. 278, L. 47. *Dragu mi-i cu cine săr, Că miroasă-a calapăr*. DOINE, 71^{1/2}, cfr. BUD, P. P. 54, MĂNDRESCU, L. P. 69^{1/2}, 89^{1/2}. [Și: (Transilv., Ban.) *calapăr* s. m. PANTU, PL. *Măndru calapăr*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 324, *calapăr* s. m. I. IONESCU, M. 373, *calubăr* s. m. CANDREA, T. O.; *calamb* s. m. *Rădăcină de calamb* (= calapăr) o amestec cu răchiu de drojdiți (Covurluiu). GRAIUL, I 315; *canapăr* s. m. (identificat cu „breiu”) VICIU, 91, *canapăr* s. m. *Miroasă a canapăr*. DOINE, 29^{1/2}. *colopăr* s. m. *Franzulă colopăr*. HODOȘ, C. 35.]

— Din sârb. kaloper, idem (cfr. rot. dial. kalupir „plantago”). Cfr. dubletul calomfir.

CALĂPICIU s. m. v. calupciu.

CALAPOD s. m. *Forme* (de cordonnier). — (Cism., Cojoc.) Buceată de lemn făcută în forma (abei) piciorului, pe care pantofarul s. cizmarul întinde pielea când face ghetole, cizmele, etc.; forma de lemn pe care cojoarul întinde căciulele. H. XI 259, cfr. calup, tipar. Pe *calapod* se trage s. se bate pielea. || Fig. D. M. ... fabrica de cizme Filaret, zice pușino curinte, urmând după calapoadele vechi oratorice. CARAGIALE, M. 59^{1/2}. Dacă căzu și căzu că și în anul al treilea i-a umbrit tot pe calapodul acela (= la fel)... CONV. LIT. ap. TRDGR.

[Plur. *-poadă*, (rar) *-poduri*. I. DERIVAT (rar): *calapodăr* s. m. — care face calapoade. ALEXI.]

— Din n.-grec. καλαπόδι, idem. Cfr. dubletul calup.

CALAPODĂR s. m. v. calapod.

CALARĂBĂ s. f. (Bot.) = gulle. (Mold., Transilv.) PANTU, PL. *Calarabă, rădăchi de lună, roși și albe* (a. 1795). IORGA, S. D. VIII 30. [Și: *calărăbă* L.B., *caralabă* lb., *caralabă* PANTU, PL., H. XVII 438, *cararabă* lb., (a. 1808) IORGA, S. D. VIII 44, (Mold.) *calarabă* PANTU, PL., *calarabă* DICT.]

— Din ung. *kalaráb*, idem (din germ. *Kohlráb*, dial. *Kohlrabi*, *Kal(t)rab*), etc., ital. *caecolo-rapa*).

CALARĂMBĂ s. f. (Bot.) v. calarabă.

CĂLĂRĂȘ s. m. I. *Cavalier*. II. 1°. *Soldat de cavalerie*. 2°. *Courrier monté*. 3°. *Valet monté*. 4°. *Cavalier* (accompagnant de nouveaux mariés).

I. † Călăreț. L.B. *Acost împărat* *eră călărăș bun și vândtor*. MUSTE, LET. III 13^{1/2}. *Când au intrat calul lui Faroum cu căruțele și cu călărășii în mare*. PSALT. (a. 1784) ap. TRDGR.

II. 1°. (Mil.) Soldat de cavalerie, călăreț (II 2°), † călăriu, cfr. dorobanț. Odimioară călărășii erau puși sub comanda hatmanului (cfr. N. COSTIN, LET. II 26^{1/2}) în Moldova, și a Spătarului în Țara-românească; erau călărăși hătmanești (RĂȘCANU, L. 9^{1/2}) și călărăși-de-țară (RĂLCESCU, M. v. 644); prin sec. XVII ei făceau mai mult servicii de poliție internă decât servicii militare (cfr. BOGDAN, C. 386); astăzi, călărășii formează, împreună cu „grijorii”, cavaleria armatei române (până mai anul trecut) cavaleria teritorială, fiind, o parte dintre ei, *calărăși cu schimbul*, care stau la cazarmă numai o parte din timpul de serviciu militar, iar cea mai mare parte din timp acasă, fiind însă obligați a-și cumpăra cal din averea lor și a face un an mai mult în armată;

cfr. dorobanț cu schimbul). Până nu se înființase jandarmeria rurală, călărășii făceau și serviciile pe care le face astăzi aceasta (cfr. TRDGR.). *Kălărăș* = eques. ANON. CAR. *Șaptezeci de călărăși*. COD. VOR. 53^{1/2} (c. călărăși N. TESTAMENT 1648; călărăși BIBLIA 1688). *Au pus la ero patru miu călărăși pe margine*. (sec. XVII) IORGA, D. B. 53. *Un cal a unuicălărăș*. BIBLIA (1688) 261^{1/2}. *Orânduindu-le și ia și din simenii de curte o samă... și din catane... și din călărăși*. ACSINTE URICARUL, LET. 157^{1/2}. *Se îmbrăcă crăiește, și colo, cătră amaeși, iese la preambulare, cu un regiment de călărăși*. RETEGANU, P. II 20. *Călărăși ce-4 slujeți, Ei la babă-i trimeteți*. TEODORESCU, P. P. 523. *Vin pandurii să mă ducă într'un mijloc de oraș, Să-mi fac slujbă'n călărăși*. SEZ. I 110^{1/2}. || † (Atributiv) *Strajea lui Ștefan-vodă* *eră, la Bacău, 400 de oameni călărăși și simenii călăieși*. M. COSTIN, LET. I 314^{1/2}.

2°. Spec. † Călăreț făcând slujbă de curier, cfr. ștafetă. *I-au sosit un călărăș de la Țarigrad, cu cărți, de i-au dat știre că i-au mazit*. URICHE, LET. I 206^{1/2}. *Iată și capichivele lui pornis călărăși la București, cu cărți, care călărăși, după obiceiul ce au, întâi se îmbrăță, și apoi pleacă*. E. KOGĂLNICĂNU, LET. III 241^{1/2}. *Mardarie, calărăș de Țarigrad* (Mold., a. 1774). URICARUL, XX 351. *Lei... 200, de la 40 călărăși de Țarigrad, câte 5 lei unul*. RĂȘCANU, L. 11^{1/2}, cfr. 49^{1/2}.

3°. *Valet* care merge călare pe lângă o trăsură. COSTINESCU.

4°. (Bucov.) Călăreț care însoțește pe miri, cfr. colăcer. Cfr. MARIAN, NU. 219.

[Femininul: † călărășimă = nevastă de călărăș DOC., ap. CDDE, nr. 210. | Adjectiv: † călărășesc, -ească. *Dajdnici călărășii* (a. 1660). IORGA, S. D. IV 271. | Colective: † călărășime s. f. = cavalerie, cfr. călărimă. *Făcut-au atunice Duca-vodă mare gătire de oaste, și au adus și câteodă polcuri de Căzaci de la Ucraina, și călărășimea*. NEULCEA, LET. II 239^{1/2}. | Abstract: † călărășie s. f. = datoria de a face serviciu de călărăș. *Prin călărăși de Coțmani, care șed pe moșii [le] episcopii [și] Rădăușilor, să le dea [și] paci [= paze] de călărășie; să rămâie să dea [și] bir cu [sar] a*. IORGA, S. D. VI 343.]

— Derivat din călăriu s. călare, prin suf.-aș.

CĂLĂRĂȘESC, -KĂNCĂ † adj. }
CĂLĂRĂȘIE † s. f. } v. călărăș.
CĂLĂRĂȘIME † s. f. }
CĂLĂRĂȘITĂ † s. f. }

CĂLĂRE subst. adj., adv. 1°. *Cavalier*. 2°-3°. *A cheal*. — (În opoziție cu pedestru s. pe jos, s. în trăsură)

1°. (Subst. masc.; învechit) Călăreț, călărăș, (†) călăriu. *Iară la Vasile-vodă* *eră 3000 de călări*. M. COSTIN, LET. I 316^{1/2}. *Intr'acela ceas să întoarsă călarele*. MĂRĞORITARE (a. 1746), ap. OCR. 200. *Durduind sossau călării, ca un zid înalt de salți*. EMINESCU, P. 242.

2°. (Substantiv atributiv, întrebunțat ca un adjectiv) Pe cal. *Au chemat în leafă Unguri călării și pedestri*. URICHE, LET. I 206^{1/2}. *Aripile fineș de-a dreptă Petru... cu oastea călare*. M. COSTIN, LET. I 224^{1/2}. *Nime n'am gândit pentru pedestrișime Căzaci să iasă vii cineva, den cădă româneseș după fuza oștii cei călării*. id. lb. 314^{1/2}; cfr. 317^{1/2}, 327^{1/2}. *Brudina Dunării* [eră]... b[ani] 15 de omul călare ce va trece în pod, iar de omul pedestru 6 bani. RĂȘCANU, L. 71^{1/2}. *Tineri călării... însoțesc pe mire*. H. IV 49. *O fată călare*. *Jandarmii călării*. || † (Neacordat) *Îngerii tăi cei călare*. DOSOFTEIU, PS. 352.

3°. (Substantiv predicativ, mai ales în legătură cu a fi, a sta, a ședa și cu verbe ale mișcării; întrebunțat ca un adverb) Încălecat pe spatele calului s. pe șă, călărind pe cal, p. ext. pe alt animal s. pe altceva.

a.) (Acordat) *Un om s'au rugat să-i dau un cal, să meargă călare.* PRAY. 133. *Ședând călare pe măgaru.* ib. 510. *Cum ai venit?—Nici călări (= călare), nici pedestru (a. 1784), ap. GCR. II 136/12.* *Amândoi, călări pe armășii turcești.* C. NEGRUZZI, I 138. *Călări ei intră 'năuntru.* EMINESCU, P. 214. *Pe-un cal negru e călare.* id. ib. 103. *Ades, călare pleacă în mândre nopți cu lună.* id. ib. 211. *Unele aleargă călări, altele pe jos.* IPSIRESCU, V. 51/10. *Ședea călare pe burducul cu banii.* CREANGĂ, P. 54. *M'oiu duce și cu cât călare, cât pe jos, cum oiu putea.* id. ib. 197. *La-mă, bădișă, călare.* POP., ap. TDRG. *Călare pe o trestie.* ȘEZ. III 66. *Atunci a zis lupul: suie-te pe mine călare și hai să mergem la pasăre.* ib. IV 172. *Amândoi tovarășii mergeau călări.* ȘEZ. V 41/1. *A crescut Murășu' mare, De nu pociu trece călare.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 129. *Negru... mai poartă călare.* ib. 505. *Când îmi vine dor de cale, Mery pe jos ca și călare.* ib. 221. *† A veni călare pe prăjină s. pe băf de alun: repede, mânat de puterea farmecelor.* Cfr. ȘEZ. III 66. *Nici călare, nici pe jos: nici așa, nici așa.* ib. (cfr. nici în căruță, nici în tologuță). A sta (= a ședea) călare în inima cuiva: a ști tot ce voește și tot ce cugetă cineva, a-i cunoaște toate gândurile, chiar și cele mai ascunse. ZANNE, P. II 208, cfr. LM. (cfr. a ședea grecește în inima cuiv). *Eu șăl călare în inima lor și, nu că mă laud, dar știu toate măruntățile dintr'insule.* CREANGĂ, P. 161.

b.) (Neacordat, sub forma sing. călare) *Ostașii intră călare.* C. NEGRUZZI, II 77/10. *S'au suie ei călare și-au pleacă.* ȘEZ. IV 174.

c.) (Neacordat, sub forma plur. călări s. în rimă, călări) *Copilul se suie călări și pleacă.* FRÂN-CU-CANDREA, M. 240. *Poate-a fost călări, Ca 'mpărărașii mari.* MARIAN, COLEA, 41/10.

† (Loc. adv., în opoziție cu de jos s. de-a'n picioarele) *De-a'n călare(a) s. de-a'n-călare(le) = călărind, de pe cal, din fuga calului, mereu pe cal; fig. fără odihnă, fără liniște.* *Li oboară'n fugă somnul, de căldare.* DOSOFTEIU, PS. 251. *Din Hotin și pân' la mare Vin Muscalii de-a-călare.* EMINESCU, P. 160. *Flori, pe care le culegea d'a-in-călarile.* DELAVANCEA, S. 245. *Mai fâ-mi bine și cu topa, să mădu boii de călare.* CREANGĂ, P. 47. *Îl croi de-a'n-călare cu paloșul, pe cărarea capului.* MUSCEL, 32. *Zi și noapte, de călare, Se bate'n patru hotare.* ALECSANDRI, P. F. 173, cfr. 292. *Să te sărut de călare.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 111. *Să te-ajungă-o jală mare... Și să picie jos de călare.* SEVASTOS, C. 174/10. *Mi-i hodina de călare și mâncarea din picioare.* ȘEZ. I 75. *Au domniț și el numai un an, tot de călare, că jara eră tot bejenită.* N. COSTIN, LET. II 9/10. *Zi și noapte, de călare, Trage bir din drumul mare.* ALECSANDRI, P. I 36. | (Acordat cu subiectul) *De ce ne-au întrebă, Sama de călări ne-am dat.* ȘEZ. III 41.

[Pur. călări. | (Cu pronunț. dial., în Mold.) *cadăre.* C. NEGRUZZI, II 77/10. ALECSANDRI, P. II 10. — Din lat. caballaris, -em. CDDE. nr. 211. Cfr. călariu.

CĂLĂRESC, -RĂSCĂ † adj. *De cavalier ou de cavalerie.* — De călăret. *Oștiri călărești.* GOLESCU, I. 101. *Melii eu câștigă, căci e bun călăreț.* — *Slabă nădejde...*, căci n'are nicidecum aer călăresc. C. NEGRUZZI, I 40.

— Derivat literar din călare, prin suf. adj. -esc.

CĂLĂREȘTE adv. *En chevauchant, à cheval.* — (Mold., Ban., Ungaria, Transilv. de-nord) Călăre (ȚI-PLEA, P. F., CANDREA, T. O.) de-a călărele, pe cal, călărind; cu călăreți. *Kelershtë* = echitand. ANON. CAR. *Veni călărește.* MOXA, 390/10. *Oastea... fiind deprinsă la loc larg, călărește a dare războiu, foarte este tare.* NECULCE, LET. II 223/10. *O venit un colună [= o cătână] hormeghiescu călărește, cu su-*

bie și cu piștoale (Țara Oașului). GHAIUL, II 61, cfr. 64. *Trece lăncul călărește.* MARIAN, P. F. 66. *La fâgădăul depește Beau votnicii călărește.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 288. *De te-ar duce călărește, Aș mai trage tre-o mă-dejele, Dar te duce'n car cu boi.* ȘEZ. II 46/11, cfr. BIBIESCUS, P. F. 35.

— Derivat din călare, prin suf. adv. -ește.

CĂLĂREȚ, -EĂȚĂ adj., subst. I. *À cheval* II. *Cavalier, amazone.* — (În opoziție cu pedestru).

I. Adj. *Care umblă s. (despre soldați) care so luptă călare, de pe cal.* *Mihaiu-vodă văzând cu trece oastea călăreafă (= cavaleria) a Leșilor prin alt vad, au întărit pedestreimea.* M. COSTIN, LET. I 224/10. *Guardia călăreafă.* BĂLCESCU, M. V. 592. *Bateriile călărești.* ODOBESCU, ap. DDRF. *Mai mulți ostași călărești și înarmați.* IPSIRESCU, L. 134. | (Impropriu) *Facut călare.* *Vream... să-d descriu călătoria noastră călăreafă.* GHICA, A. 258.

II. Subst. (Înlocuind pe mai vechiul călărag) 1°. *Care umblă călare, care călărește mult (și bine).* *Acest împărat eră călăreț bun.* NECULCE, LET. II 220/10, cfr. MUSTE, LET. III 81/10, C. NEGRUZZI, I 40. *Cine are șese picioare, dar numai pe patru îmblă?* (Călăreț călare pe cal). SBIERA, P. 320. *Acastă damă este o bună călăreafă.* COSTINESCU. (Cfr. amazone).

2°. (Mil., învechit) *Soldat de cavalerie, călărag* (2°), † călariu. *Au sărit călărești lui Ștefan-vodă, și în loc au înfrânt pre Orheeni.* M. COSTIN, LET. I 315/10. *A trimis pe loc pre căpitanul Turcului, c'o străzi de călăreți.* C. NEGRUZZI, I 170. *Călărești umpiu câmpul și rosez, după un semn, Și în caii lor sălbatici bat cu scările de lemn.* EMINESCU, P. 242. *A venit un tâlhar de general, cu un regiment de călăreți, și toate oalele mi le-a spart.* BETEGANUL, P. II 20.

— Derivat din călăria s. călare, prin suf. adj. -eș (s. dintr'un lat. pop. *caballaricus, -a, -um. CDDE. nr. 212).

CĂLĂRI, CĂLĂRI adv. v. călare.

CĂLĂRI vb. IV^a. I. *Monter à cheval* II. 1°. *Monter (un cheval).* 2°. *Faire monter (à cheval).*

I. Intranz. A merge călare. *Kelersk* = equito. ANON. CAR. *Tot alături călăresc.* EMINESCU, P. 105. *Bătrâna Bambo... Pe o scroafă... călărește.* GORUN, P. 180. *Va vedea strigoii călărind pe vad.* ȘEZ. III 134. *Trestia, pe care călăred, eră lungă.* ib. 66/10. *L-am văzut în țarg, Călărind p'un Sărb.* ALEXICI, L. P. I 217/10. *Nu știe să călărească.* *Călărește bine.*

II. Trans. 1°. (Complementul e „calul”) A-1 purtă stând călare pe el, a încăleca. *Prea ai călărit bietul cal, așa că l-ai făcut numai apumă.* LM. *Căi... 'n grajd îmbrățnesc; Nu-i pot ditchi, Nu-i pot călări.* TEODORESCU, P. F. 48.

2°. (Rare) A pune pe cineva pe cal și a-l lăsa să călărească. *Au călărit copiii până s'au săturat și ei de atâtea călări.* LM.

[Și: (neobincnuit) vb. IV refl. = a încăleca. *Să mă călăr pe Parnas.* ALEXANDRESCU, M. 273, cfr. LM. | Derivate: călărit, -ă adj. (neobincnuit, după fran. *à cheval*, cfr. germ. *beritten*) *Trei Turci, fiind bine călăriți* (= fiind călări pe cal bun), *acurși norocul să scape.* BĂLCESCU, ap. TDRG., *ne-călărit, -ă adj.* (despre cal) = pe care n'a călărit încă nimeni. LM.; *călărit s. a. = umblare călare.* *Tilu Bukhîndîndă să spurcase la călărit...* *s'au hotărât să-și cumpere un cal.* BARAC, T. 49. *Cal de călărit* = de călărie. *Școală de călărit* = de echitație. *De-a călăritea e numele unui joc de copii (denșeris la) PAMFILE, J. II 302; (neobincnuit) † călăritea s. f. = cavalcadă.* STAMATI, ap. CDDE. nr. 210.]

— Derivat din călariu s. călare. Cfr. încălări.

CĂLĂRIE s. f. 1°. *Équitation, exercice équestre.*
2°. *Cheval de selle.*

1°. Abstract. Acțiunea s. arte de a călări, călărit. A încațat călăria. LM. *La călărie* [eră] aprin-
sen. URECHE, LET. I 190/2. Cal bun de călărie. ALE-
CSANDRI, P. P. 290/2. SEVASTOS, C. 14/11. ȘEZ. III
60/22. Cal de călărie. CREANGĂ, P. 185.

2°. (Transilv., eliptic din *cal de călărie*) Cal de
călărit. LB, REV. CRIT. III 91, BĂRCIANU. Doi vi-
șei... și o călărie. AGĂRBIȚEANU, D. T. 7. „Unde-i
călăria mea? Călăria i s'a dat, și el pe ea s'a
urcat. RETEGANUL, TR. 72, cfr. P. IV 30.

[Piar. (numai ad 2°) -lării.]

— Derivat din călăriu s. călare, prin suf. abstr. -ie.

CĂLĂRIE s. f. 1°. *Cavalerie.* 2°. *Équitation.*

1°. (In opoziție cu pedestrimă) Multime de că-
lăreți, cavalerie, †călărășie, †călărășime. Că-
lărimă veche moldoveană trebuie să împărțim,
după arma pe care o întrebuință, în sulțișii
și arcași. Când călărimă descăleacă de pe cai,
ca să lupte alături cu pedestrima, se zice că
ea se pedestrește. BOGDAN, O. 423. *Călărimă*
serdarului de mazili... se alcătui de toți boierii
ieșiți din slujbă, ce se numeau mazili. BĂLCESCU,
M. V. 592. *Carăle lor și călărimă lor...* au înecat
apa Mării-roșii. BIBLIA (1688) 134, cfr. 9/22. Atunce
s'au icit toată oastea lui Bogdan-voivă, cu multe
steaguri și buciuri, și fără călărimă, iar multă
pedestrimă. URECHE, LET. I 114/22, cfr. 291/22, 312/22,
II 353/22, III 49/22, 53/22. În arma lor strălucind
o călărimă de tineri. (A. 1773), ap. GCR. II 89/22.
Unul din cei mai cești căpitani de călărimă. BĂL-
CESCU, M. V. 141. *Balta unde a pierit atăta călă-
rimă leșască.* C. NEGRUZZI, I 184, cfr. 36, II 78/22.
Strănaș ce ostași multime, Tot coșciici de călărimă.
TEODORESCU, P. P. 170, SEVASTOS, N. 353/22. [Atri-
butiv] *Iar el, cu toată oastea călărimă, au mers
împrotiva cășii cești leșști.* M. COSTIN, LET. I 224/22.
2°. †Călărie. Cal bun de călărimă, 20 lei. DIONI-
SIE ECLESIAȘIUL, 166.

— Derivat din călăriu s. călare, prin suf. col.
-ime.

CĂLĂRITURĂ † s. f. v. călări.

CĂLĂRIU † s. m. *Cavaliere.* — (În vechime și azi
în Sălagiu) Călăreț, călăraș. *Kälary* (pronunț. *călar*)
= equester. ANON. CAR. Lăsară călării (scris greșit:
căcării) a merge cu rusul (= cu dînsul). COD. VOR.
56/2, (pre călărași N. TESTAMENT 1648, pre călă-
reși BIBLIA 1688). *Cești în roate și ceia* (scris gre-
șit *caș*) *călării*. PSAL. SCH. 58 (cești în căruțe și
ceia călării CORESI). *Intră calul lui Faraon cu
carăle și călării întru mare.* CORESI, PS. 409. *Calul
și călăriiul.* FALIA (1582), ap. CP. 123, 124. *Toți călării
lui Faraon.* ib. [Colinda la TEODORESCU, P. P. 52,
în care se găsește versurile: *Să-i ridice la rang
mare, La rang mare-al ostilor, Mai-mare-al călării-
lor,* nu poate fi popular. | Și: *călar*(iu). VAIDA.]
— Din lat. *caballarius* (atestat numai cu înțele-
sul de „slugă la cai”). Cfr. călare și dubletul
cavalier.

CĂLĂSI vb. IV^a. *Se moquer* (de qqn.). — (Tran-
silv.) A lău în zeflema, a batjocuri. VAIDA.

CĂLĂTOR, -OARE adj., subst. *Voyageur.* — (Ade-
sea substantivat) (Cel) care călătorește (I), care
face o călătorie, care e în călătorie, la drum, drume-
ț, drumăș, (face de prisos franțuzismul *voiajor*);
cfr. ambulant. *Cela ce va lua de pre lângă drum
adăptările ce s'au făcut să să adape călătorii...* să
să caute ca un fur. FRAY. 121. *Iar carii au mers și
pe uscat, s'au amestecat print'alți călători, ca să
nu-i cunoască nime.* ACSINTE URICARUL, LET. II
137/22. *Cine este călătorii, foarte să se păzască să*

aibă pâine în sân și băț în mîini. BERTOLD (A.
1779), ap. GCR. II 121/22. *Călătorii pe văi, pe de-
luri, pe câmpii nemărginite.* KONAKI, P. 103. *Nimic
nu e mai writ decăt orașul Iași, pentru un călă-
tor străin.* C. NEGRUZZI, I 69. *Nași călătore...*
Umplut au... pustiul. EMINESCU, P. 200. *Un tânăr
călător, Sosind pe-acoala, s'a rugat Să bea din cana
lor.* COȘBUC, P. 156. *Și căt eră de linpede izvorul,
Când a trecut, cu setea-i, călătorul!* CERNA, P.
146. *Valurile de nisip se ridică peste 200 m., sânt
adevărate dealuri călătore.* MEHEDIȚI, G. F. 174.
*Luându-și ziua-bună de la călătorearea incredin-
fată lui...* CREANGĂ, P. 95. *Ospăd pe Făt-frumos
și-l omeni, ca p'un călător.* IPSIRESCU, I. 5. *Ză-
rește despre soare Cărduri, cărduri de cucoare,
Călătore, zburătoare.* ALECSANDRI, P. P. 145/22.
Badea-i călător, se duce. JARNIK-BĂRSEANU, D. 160.
*Am acut o măicuță, Tot pe drumuri călătore
Ș'napoi n'entorcătoare.* SEVASTOS, C. 8/22. *Fugi,
ploaie călătore, Că te-ajungă mândrul soare!* ȘEZ.
I 186/22. *Pasăre călătore.* †† *Baba călătore n'are
sărbatore.* În cursul călătoriei ești scutit de a ține
nădăprescripțiile bisericii (postul, etc.). Cfr. ZANNE,
P. II 4, ROMÂNUL GLEMET, 32/22. *Suflă călător:* se
zice omului care e tot boinov, cu un picior în groapă.
ZANNE, P. II 440. | Fig. *Fiind și tu un călător
care înainteză către viece.* MARCOVICI, D. 15/22. |
Trecător. O! farmec, dulce farmec o viești călătore
(traduce pe *fran. passage*). ALECSANDRI, P. III 5.
*A pornit să-și deie zor Acest cuednt, mai călător
Decăt un vânt.* COȘBUC, B. 17.

[Adjectiv (neobicitnuit): călătorește, -ească = de
călător. *Căți oameni de-orice zădă, cu pași călă-
torești!* În sus și'n jos țere zăine, prin luca din
Mirocești. I. NEGRUZZI, II 84.]

— Derivat vechiu (căci există și la Aromâni) din
cale, probabil, după modelul alb. *učeřati*, idem, din
uče „cale” (učeřon „călătorește”). Cfr. megl. *drumă-
tor*, idem, din *drum* (fără a exista la Megleniți un
verb **drumă*, precum nu există la noi **călă*).

CĂLĂTORÉSC, -EASCĂ adj. v. călător.

CĂLĂTORI vb. IV^a. I. *Voyager.* II. *Se mettre en
route.* III. *Porter* (qqn.) *en voyage* (= en parlant du
cheval).

I. Intrans. (Termen care face de prisos franțu-
zismul a *voiaja*) A face un drum (pe jos, călare, în
trăsură, cu trenul; pe uscat, pe mare, etc.) spre a
ajunge într'un loc mai îndepărtat (într'alt oraș,
într'alt țară, etc.), a fi pe drum (nu acasă). *Să
binecuvintează...* pre Domnul... *când vor călători.*
BIBLIA (1688) 8 v/22. *Doă săptămâni deplin au călă-
tătorit pre acei câmp.* M. COSTIN, LET. I A 83/22.
Trii crai di la răărit, Cu steaua [-au] călătorii
(A. 1784), ap. GCR. II 139/22. *Mulți din firografi
s'au călătorit într'insud (= în văzduh), cu bășici de
vânt (= baloane).* PISCUPESCU, O. 66. *Să-i dea voie
(ca) să călătorească prin țări străine.* DRĂGHICI,
R. 4. *Acasă-i boală (: raul de mare) se întâmplă
celor ce întâia oară călătoreș pe mare.* id. ib. 10.
Stelele clișesc și pe cer călătoreș. ALECSANDRI, P.
II 107. *Drumurile pe apă și pe uscat erou puțin
cunoscut și foarte încercate și de aceea nu se pu-
teă călători așa de ușor și fără primejdii, ca în
ziua de astăzi.* CREANGĂ, P. 184. *Doi oameni... călă-
toreau odată, erau, pe un drum.* id. A. 143. *Un
an de zile trecuse, de când călătoreă, IPSIRESCU, I.
357. Mi-e cubul lângă drum, într'o tuță de alun,
Căți drumășii călătoreș, Toți în ei zburătoreș.*
JARNIK-BĂRSEANU, D. 204. *Zi, noapte, călătorește
și nu se mai obosește?* (= Gărla). GOBOVEI, C. 171.
*Cui îi e frică de cănturi, pe mare să nu călătore-
ască!* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. 188. A călă-
tătorit foarte mult = a făcut multe călătorii, a um-
blat mult prin lume. | (Despre pașari călătore) A
se duce toamna în țări mai calde, spre sud. | Fig.

Sufletul călătorește din veac în veac. EMINESCU, N. 49.

II. Refl. A plecă, a porni la drum. PAMFILE, J. II. Să călătorești în luna lui Dichenovrie! STOLNICUL DUMITRACHE, ap. GCR. II 128/2-3. Având că să mă călătorești pentru oarecare trebuință, într'un loc eu depărtat... GORJAN, H. I 31. Când e omul tinerel, Șade dorul lângă el... Dar când omu-mbătrânește, Dorul se călătorește. ȘEZ. IV 140^b, cfr. II 218. Magii, cum sărind Steaua mare, Se călătorește După zare. TEODORESCU, P. P. 100, cfr. 101, 102^b. Fiii noștri iubii, De aici bine vă călătorești. SEVASTOS, N. 197/2. Câți din nepază și din șofle de prisos nu ră călătorești fără voie p'ailantă lume! JIPESCU, O. 74. | Absolut. A plecă s. a. trece din viața aceasta pe lumea cealaltă, a muri. Lăță, mă călătorește, Nu mă mai chem om lumes. ION GR. III 48.

[Fig. Să ne călătorim pe drumul bunei călătorii (a. 1803, Mold.). URICARIUL, VII 128/2.] Spoc. (De spre zile) A trece, a se sfârși. Zilele frumoase de voră începură a se călători. DUNĂREANU, CH. 73. Nu trecu mult și zisa se călători. CREANGĂ, P. 56.

III. Trans. (În poezia pop.; subiectul e „calul“ complementul „omul“) A purta (în spate) la drum, în călătorie. Ce mi-e drag în lumea asta? — Numai calul și nevasta. Calul a călători, Nevasta mă premeneste. ȘEZ. I 112, ION CR. II 76, cfr. SEVASTOS, C. 150/2^c.

[Adjectiv: (ad l., cfr. fran. *voyage*): călătorit, -ă adj. = care a călătorit mult, a făcut multe călătorii (departate), (om) umbliat. Om învățat și călătorit. IORGA, L. I 334. | Abstract: călătorit s. a. Prin locurile acestea e cam greu de călătorit singur. CREANGĂ, P. 199. Cfr. călătorie.]

— Derivat din călător.

CĂLĂTORIE s. f. *Voyage*. — Acțiunea s. faptul de a călători (I), drumul făcut de cineva când călătorește. Cfr. excursiune. (Face de prisos franțuzismul *voia*). Cineva face o călătorie, pleacă s. se duce în călătorie, se gătește pentru călătorie, se întoarce s. se înapoiază din călătorie. (Figură etimologică) Călătorie ce-au călătorii. VARLAAM, C. 320. Arătând vremea și locurile apostoliceștilor călătorii. APOSTOL. (a. 1683), ap. GCR. I 261/11. Călătorioie ce ei fac la Indii răsăritului. CRITILII ȘI ANDRONIUS (a. 1794) lb. II 151/23. Să se gătească și el pentru această dorită călătorie. GORJAN, H. I 232. Au hotărât în numele Domnului, ca a doua zi să facă măl înăuntrul ostrocului o mică călătorie. DRĂGHICI, P. 57. În călătorie, toate amintirile junții se grămădeau în închipuirea mea. C. NEGRUZZI, I 67. În călătorie ta, ai să ai trebuință și de răi și de buni. CREANGĂ, P. 198. Să facă o călătorie așa de lungă. ISPIRESCU, I. 42/20. După o călătorie de câteva săptămâni, ajunseră la smârcurile mării. Id. lb. 24. Călătorie pe mare, de plăcere, pentru sănătate, științifică. | Urări: Călătorie bună (ALECSANDRI, P. I 138) s. fericită (DRĂGHICI, P. 14). (În glumă) sprâncenată! (CREANGĂ, P. 307). Călătorie sprâncenată, Câți te-or întâlni, toți să te bată. CREANGĂ, GL. | Fig. Viață. Omul/ta cu durere te-ai născut, cu chinuri vei sădări călătorie ta. MARCOVICI, C. 21/2.

— Derivat din călători, prin suf. abstr. -ie.

CĂLĂU s. m. *Bourreau*. *Tyrant*. — Cel care e încredințat cu execuțiunea osândiților la moarte, gâde, armaș, gelat, cfr. henger, muncitor. Așa un țigău calău, adevă pierzător de oameni. M. COSTIN, LET. I 251/17. I-au tăiat calăul nasul. NEULUCE, LET. II 210/1. Calăul n'avea decât să învârtăscă grindinele, ca să sugrume pre pacient. C. NEGRUZZI, I 311. Călăuzi s'au mirat de omul acela. SIEREA, P. 236. [Domnul] striga: „Jos pe covor, Tăieți-i capul din zbor“. Un calău se răpează... ALECSANDRI, P. P. I 182. Când să-i puie calăul ștrean-

gul în gât... ȘEZ. IV 2/11. || P. ext. Cel ce supune (pe cineva) la chinuri s. munc, ucigaș. *Își dete duhul în mâinile călăilor săi*. C. NEGRUZZI, I 165. || Fig. Sugrumător (al libertăților publice), asupritor, tiran. *Călăuzii popoarelor*. C. NEGRUZZI, I 274. | *Vai de mine!* zicea în sine, „cum de s'au îndurată pârșinții miei de mine, de m'au dat pe mâna unui călău ca acesta! El are să mă piardă“. SIEREA, P. 277. (Cu funcțiune adjectivală) *Am ar urea un neam călău S'aruncă jug în gâtul lui*. COȘBUC, F. 117. [Și: călău, ț (cu forma originală) colo. CUV. D. BĂTR. I 272.]

— Din țigănește kaló „negru“ (călăuzii fiind Țigani). Hasdeu, *Cuv. d. bătr.* I 272.

CĂLĂU s. m. v. cal.

CĂLĂUZ s. m., **CĂLĂUZĂ** s. f. 1^a. *Commandant*, *chef*. 2^a. *Guide*.

1^a. † (Subt forma călăuz) Comandant, căpetenie, șef. *Călăuzii a toată gloatei sale* (duces totius exercitus) PALLA (1882), ap. Magyar nyelvőr, a. 1909, p. 208. *Slujitorii, căpitani, făcându-se ca la 300 de oameni, și având călăuz pre armaș Burnaz Alicavultra, au pures de s'au dus la Țarigrad*. MAG. IST. 26/1. *Gheorghie călăuz și căpitan Niculă, Tălhari rei și vitzi foarte*. BELDIMAN, T. 404.

2^a. (În limba literară de azi, mai ales sub forma călăuză) Persoană (plătită) care însoțește pe cineva spre a-i arăta drumul s. a-l conduce prin orașe sireine (prin muzeu, etc., dându-i și explicație necesare), conducător (face de prisos franțuzismul *ghid* și italianismul *cicerone*). *Kelenz* — director. ANON. CAR. Am luat de călăuz un om. URICARIUL, V 170/23. „Nu știu care e baltă...?“ am întrebă pre călăuzul meu. C. NEGRUZZI, I 184. *Ba că trebie împărăției nu-l iartă să facă o călătorie așa de lungă, ba că n'are călăuz... ISPIRESCU, L. 43. Dacă uru a ști ce eră acolo, călăuzu se feri d'a-i spune*. Id. lb. 278. *O călăuz bun, Să ne ducă pe calea care-o și bună*. TEODORESCU, P. P. 180. *La Ierusalim te-am dus și Ți-am năimit un călăuz*. MARIAN, NU. 810. *La Orașul ce se vede, călăuz nu trebie*. ROMÂNUL GUMETI, I 47/20. *Cei fără de ochi călăuz la cei cu ochi: se zice cănd cei proști de minte poruncesc celor învățați*. IORD. GOLESCU, ap. ZANKE, P. I 335. *Călăuz la drum, ca o lumină de flăcar*. Id. lb. IX 73. | Fig. *Îndrumător*. *Răul cel de stele e călăuzul tăinic*. Ce duce la Moldova pe răkădul căinic. ALECSANDRI, P. III 79. *Săpânirea e călăuzu noșiei*. JIPESCU, ap. ȘIO. *Intristarea morții lui Suleiman se fică călăuză tătăne-siu, lui Orhan, spre normăni*. E. VĂCĂRESCU, IST. 251/10. | *Maestru, model, îndrumător*. Pe dinșul (eronicarul polon Paul Piasecki) și-l aleam... drept călăuz Miron Costin. IORGA, L. II 573. | Titlu dat unor cărți care cuprind îndrumări practice în anumite chestiuni. *Călăuză celăfănată în materie judecătorească*. TDRG.

[Pronunț. -tă-uz, -tă-u-ză. | *Călăuz* are plur. -lăuzi și -lăuzii, *călăuz* are -lăuze. | Comp use (turcisme), †: călăuz-bașă s. m. = primul călăuz (1^a) ap. ȘIO., călăuz-ceaș s. m. (c. ture. *kylaguz*—cămșu „cel din capul rândului, la exerciții militare, herold conducător într-o procesiune“ LÖBL, c. 238) = ceaș care servea de călăuz (2^a) ȘIO. | Ver b (cfr. sârb. *kaluziti*, idem): călăuz († călăuzi) IV^a = a conduce în calitate de călăuz (2^a), a face pe călăuz; fig. a îndrumă. *Kelenz*—drigo. ANON. CAR. *Care t'au și călăuzit din Focșani și pân'acea în București*. STOLNICUL DUMITRACHE, ap. GCR. II 127/20. *Toate aceste vechi rămășițe a gloriei strămoșești... le vizitam, călăuzit de un bătrân mazi*. C. NEGRUZZI, I 184. [Co-coaro] în văzduh călăuzite de-un pilot, bătrân cu-core. ALECSANDRI, P. III 28. *Cotoșmanul însă o apucă înainte și zise vizitilor să se fie pe urma lui, că el îi va călăuzi*. ISPIRESCU, L. 292. (Fig.) [Mintea cititorului] călăuzită de o critică judicioasă

și atrăgătoare. ODOBESCU, III 51. *El nu găsea ceva care să-l călăuzească pentru începăturile principatului.* IORGA, L. II 617. (Refl. = pasiv.) *D'o stea ne călăuzim, Pe Iristos să dovedim.* TEODORESCU, P. P. 104^a. *Omul ce de rație se tot călăuzi.* C. NEGRUZZI, II 39^a; (cu abstractul) călăuzire s. p. = îndrumare. *A întrebuinșă... călăuzirea înaintașilor.* CONV. LIT., XX 665.]

— Din turc. *kylavuz*, idem (poate prin mijlocire n.-grec. *καλαυσις*; s. bulg. *kalaviz*; în Ban., prin sârb. *kalaviz* s. ung. *kalauz*).

CĂLĂUZ-BAȘĂ † s. m.
CĂLĂUZ-CEAȚĂ † s. m.
CĂLĂUZI vb. IV^a
CĂLĂUZI † vb. IV^a
CĂLĂVIE s. f. v. colivă.

CĂLBĂȘ s. m. (Cul.) = caltaboș. PAMFILE, I. C. 54. *În județul Tecuci se vindcă rânile și mușcăturile cu steiura de la călbăș fieri de porc.* LEON, M. P. 103. *Au un balaur mare, Și-i pus în frigare?* (= Călbășul.) PAMFILE, C. 23. [Și: *calbăș* = cărnaț gros (SEZ. VII 178), stomah de masec (= pore), umplut cu erupe (Com. A. TOMIAC). *Calbăș de porc* H. III 500, cfr. VI 97, *gălbăș PAMFILE*, C. 23, H. II 141, MANOLESCU, I. 321, cfr. (= caltaboș) 262, (cfr. polon. *kiełbaso*) *ghilbăș* s. m. = un fel de cărnaț de carne de porc tocat cu piper [și] usturoiu, cu care se umple intestinul gros al porcului, (cu alt sufix) *gălbăș* s. a. = caltaboș, cărnaț făcut din mațul cel mare și umplut cu carne de porc, care se fierbe. Com. S. POPESCU.]

— Din slav. (rus. *kolbasa*, bulg. *kalbasa*, idem) s. din ung. *kolbász* „cărnaț”. Cfr. *găldăbaș*, căl-moiu, caltaboș.

CĂLBĂȘOARĂ s. f. (Bot.) v. gălbășoară.
CĂLBĂZĂ s. f. (Med.) v. gălbează.
CĂLBEȚI vb. IV^a v. gălbeji.
CĂLBEȚOȘ, -OĂȘĂ adj. v. gălbejos.
CĂLBEȚI vb. IV^a v. gălbeji.

CĂLC interj. Onomatopoe care imită sunetul produs de un corp care înapoște de undeva. *Când, calc! ieși dintr'insul inima de putregaiu ce-i lăsase iele.* IESPESCU, ap. TDRG.

— Întrudit cu *gălgă*.

CĂLCĂ vb. I. I. 1^a-2^a. *Mettre le pied* (sur...), *toucher* (du pied). II. 1^a. *Marcher* (sur...). 2^a. *Passer* (sur...). 3^a. *Mettre les pieds, entrer*. 4^a. *Passer* (par...). III. 1^a-2^a. *Fouler, écraser* (en marchant ou en passant sur...). 3^a. *Briser; soumettre, vaincre, réprimer; opprimer, pressurer, humilier, tyranniser; transgresser, enfreindre, violer* (la loi, etc.); *atteindre*; (refl.) *tomber de fatigue*. IV. 1^a. *Fouler, presser; pressurer le raisin*, etc.); (refl.) *se blesser en marchant* (so dit des chevaux). 2^a. *Parcourir, traverser*. 3^a. *Faire irruption* (dans un pays), *envahir; fonder* (sur...), *empiéter, surprendre*. 4^a. *Repasser* (du linge); *aiguiser* (une scie); *s'abimer* (so dit d'une faux); *côcher*. I. (în înțelesul cel mai larg)

1^a. Intrans. A pune piciorul pe ceva și a se lăsa cu greutatea trupului pe acel loc. *Deacă-1 pusă ră pe picioare, au călcat, de au pășit de trei ori.* DOSSETTE, Y. S. 19. *Călcați cu călcăușul*, MAFDARIE, I. 2493. *Fiu împărățului nu călca să calce pe pardoseala băii și pe velințele... așternute prin palat, de milă să nu le strice frumusețea.* IESPESCU, I. 33. *Mi-a amorțit piciorul; nu pot călca cu (s. pe) el.* † Trans. A atinge punând piciorul pe ceva. *De-or ști, Doamne, cineva, Cum mi-e mie inima, Ar sta'n loc și s'ar miră, Cum mai pocu călca iarba.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 219, cfr. RETEGANU, T. 135^a, GCR. II 61^a. † † A călca iarbă verde = a umbla pe pământ, a trăi. *Până va călca el... iarbă verde,*

noi n'om fi... în tîcnă. SBIERA, P. 241. *Își calcă în lână* = i se întoarce, i se răzună răul ce l-a făcut altora, dă de greu și de necaz. Com. I. CORBU (imaginea pare a fi împrumutată de la oile netune, care, de multă lână ce au, ajung să calce pe ea).

2^a Spec. A mișcă un pedal, apăsându-l cu piciorul. *Fălcelele iepelor* [de la războiul de țesut]... *pe care calcă boreasa, de schimbă ieșele...* BREBENEL, GR. P.

II. Intrans. (Scopul s. rezultatul călcării o înaintare din loc).

1^a. A pune piciorul undeva, cu scopul de a înainta, a păși (atâta că nu ne gândim la pasul pe care-l face cineva spre a înainta, ci la rezultatul pășirii, la atingerea pământului cu piciorul s. la apăsarea piciorului pe pământ). *Cunoaștem unde calci tu și pe care căvire.* FANN, E. IV 21. *Călcaud pe bătăturile moșnegilor.* C. NEGRUZZI, I 38. *Parcului calcă înainte pe cocoare.* CREANGĂ, P. 83. *Unde calci, urmă nu faci.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 58. *De-ai călca din piatră'n piatră, Din străin nu-i face tată, De-ai călca din urmă'n urmă, Din străin nu-i face mamă.* Ib. 203. *Înai ficior după ficior, Călcați toți într'un picior.* RETEGANUL, TR. 36^a. *O pas... pietricele, Ca să calce murgu'n ele.* HODOȘ, P. 47. *Copri negră în piatră calcă, piatră'n patru buciși crapă.* SEZ. I 273, cfr. ALEXICI, L. P. 216^a. *Pă unde calcă leul, să cunoaște urma lui.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. 1504. (Fig.) *Prin gloriu calcă... Poporul împărat.* EMINESCU, ap. TDRG. I. (Complinit) *Calcă înfețată și cu trupul foșpân.* IESPESCU, E. 21^a. *Calcă în cărful picioarelor, îndesat, greu, ușor.* † † *Calcă a popă, etc.* = a popii, etc., p. ext. se cunoaște că se va face mai târziu popă, etc., va ieși ceva din el, va „ajunge”, e un om care „promite”. *Calcă a mare* (JIFESCU, O. 129), a domn (ZANNE, P. IV 352), domnește (BARAC, A. 15), a popă (CREANGĂ, A. 86), poștește (ROMÂNUL GLEMET, I 55^a), a pretească (CONTEMPORANUL, VII, II 11), a om cum se cade (PAMFILE, J. II), a erou (ZAMFIRESCU, R. 225), a beat (ZANNE, P. III 466, BARONZI, L. P. I 42^a). A călca în urma (s. pe urmele) cuiwă și trans. urma (s. urmele) cuiwă = (propriu și fig.) a urmă pe cineva, a se lăsa după cineva, a semăna cu cineva (în purtări), a avea apucăturile s. obiceiurile cuiwă. *Eu nu mă deșpart de tine, în urma ta voiu călca.* BELDIMAN, O. 96. *De n'ai fi fermecătoare, Nu m'ai întoarce din cale, Să calc în urmele tale, Cu desăgi pe spină.* RETEGANUL, TR. 124^a. *Nici un os nu mă găsea, Că'n urma voinicilor Calcă ceata lupilor.* ALECSANDRI, P. P. 262, cfr. 277. *Calcă în urmele lui tată-său,* ZANNE, P. IV 660. *Urmelă lui Iliodor... călcându... mijlocul istoriei... am făcut.* CANTEMIR, ap. TDRG. *O cereșcule împărată... nu mă lăsa ca să pieiu, călcând urmele pierzării!* DRĂGHICI, R. 61. A călca în străchini = (propriu: a nu te uita undeva calci) a umbla fudul, (mai rar) a fi greoiu la mișcări (și despre ologi), a fi stângaci, nătâng, a o nemeri ca Irimia (cu oiaștea'n gard); a se elătina (despre un om beat). ZANNE, P. IV 129-130. *E o fudulă...; când umblă, calci'n străchini.* DELAVRANCEA, S. 15. *Vreun fa-fanlache... cu gulerul stând să-l apuce de nas, umblând par'c'ar călca numai în străchini, cu sumările în cap.* IESPESCU, L. ap. TDRG. (Și substantivat) *Sânt Năstase Păllăgici, Om de treabă... Iar nu țările-brăie, calci'n străchini, precum voi.* I. NEGRUZZI, I 157. A călca cu dreptul = a începe ceva bine, într'un ceas bun, cu stăruință s. în sec: a nu avea noroc la o întreprindere, a nu izbui. A călca strămb, intr'alurea = a începe să nu mai fi credincios. *Slugi credincioși a lui Brâncoveanu încep să calce strămb.* IORGA, L. I 152. *Iubești pe alta... Te-am înțeles eu de mult că-mi calci într'alurea!* ALECSANDRI, T. 1017. A călca de sus s. din pod: mândru, trușăș, tanțoș. *Și a doua zi, calcă de sus, se simte de puple palmă mai înalt.* VLĂDUȚĂ, ap. TDRG.

Cum o să-și mai răsucescă mustața de grosau

printră tineret; o să calce din pod! DELAVRANCEA, s. 39. A călca în gara lăcomiei = a te lăsa ispitit de ceva ce-ți face poftă.

2°. (Construit cu prep. peste) A trece pășind peste ceva. *Ar fi trebuit să calce peste trupul meu, ca să se ducă a se cunună cu-el!* C. NEGRUZZI, I 52. *Ereucan calcă peste piatră.* ALECSANDRI, P. P. 15°. [Fig. *Au îndrăznit să calce peste voiața părinților săi.* DRĂGHICI, R. 30.] *Trans. A călca pragul (p. ext. casa) culvă = a trece peste prag spre a leși de undeva s. (mai ales) spre a intra la cineva. Dar nici pragul n'am călcat Și altul mi-am căpătat.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 235. *Nici pragul nu le calc!* ȘEZ. I 79/. *Eu casa nu i-o voiu mai călca.* RETEGANUL, P. IV 4/.

3°. A intra pășind undeva. *A hotărât să nu-mi mai calc în casă.* ALECSANDRI, T. 335. *Nimeni nu calcă pe moșia ei fără să fie omorât.* ISPIRESCU, L. 4. *Nu ești, mândră, vrednică, Să calci în biserică.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 249. | (Subiectul e piciorul) *Pe acele locuri nu se auză să calce picior de om pământean.* ȘIERA, P. 132/. *N'are să-și mai calce piciorul în casa mea!* DDRP.

4°. (Neobișnuit) A trece (pe undeva). *Această linie... a polului miezii-zilei calcă prin Africa.* PISCOPESCU, O. 61.

III. *Trans.* A apăsa ceva punând piciorul pe el și lăsându-se cu greutatea trupului pe picior. *Simțiu că mă călcat oarecine pe rochie.* ISPIRESCU, L. 238.

1°. A străvi, a zdrobi cu piciorul. *Cându-l va călca Munt: stropși* cu picioarele, *suu-l na ucide cu pumnii...* PRAY. 319. *Una [din seminte] cădău pre cale și fu călcată.* VARLAAM, C. 323. *Deaca vădău spurcatele jărte, le obori, de le călă.* DOSOFTEU, V. S. 50/. *Măicuța călcau-i-a. Cu copita calului, Tocma'n capu' pieptului.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 485. (Ironic) *A mai fost unu' apă ca dinu'n [de] ovinic, l-a călcat un boboc pe cap și a murit.* ȘEZ. I 219/., cfr. ZANNE, P. II 721. | (Complinit prin a. subț. picioare) *Calu-i... Calcă trupuri subț. picioare.* ALECSANDRI, P. II 16, cfr. (în picioare) ȘIERA, P. 109/., *Să călcam în picioare și cal și călăreș.* ISPIRESCU, M. V. 23/. *Mămăliga și pânea să n'o calci în picioare, că-i păcat.* ȘEZ. I 127/., *Să te calc în picioare, Ca pe un șarpe otrăvit.* ALECSANDRI, P. P. 260. (Fig.) *Vijelia 'ngrozitoare... Calcă totul în picioare.* EMINESCU, P. 242. † A călca pe cineva pe picior: spre a-i da să înțeleagă ceva s. în semn de dragoste; fig. a-l atinge cu vorba (ȘEZ. II 73/., *Cum se încălțău hora, ba o strâmbă pe fată de mână, ba o calcău pe picior, ba... cum s treaba flăcăilor.* CREANGĂ, P. 163. *Nu mă călca pe picior, Că știu eu de ce fi-e dor; Nu mă călca pe opinci, Că știu eu ce vrei să zici; Nu mă călca pe picioare, Că știu eu unde te doare.* TEODORESCU, P. P. 340. *Îl calcă bărna pe picior = îl imblânzește necazul.* Com. I. CORBU. A călca pe cineva pe bățării = a-l atinge cu vorba, a călca pe cineva pe coadă = a-l provoca, atingându-l unde e mai simțitor. (Originea acestei locuțiuni e proverbul: *Șarpele, până nu-l calcă pe coadă, nu se 'ntoarce să te muște.* ROMÂNUL GLUMET, I 20/.)

2°. P. ext. (Subiectul e trenul, trăsura, etc.) A zdrobi, trecând peste cineva s. ceva. *Merge pe jos... în primejdie de a fi călcat de carăți și droșce.* C. NEGRUZZI, I 70. *Tina... călcată de care... Călcată de boi domnești.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 346. *Călca-te-ai trenul!* H. XI 278.

3°. Fig. a.) A zdrobi, a nimic, a abol, a obori. *Viața'n pământ să-mi calci atocma (= făcând-o una) cu praful.* DOSOFTEU, ps. 25. *Călcat-am Domnia-mea acle obiceiuri rele și lo-am... pus jos (= desflințat).* MAG. IST. 133/. *Chiar mizeriile noastre... ne calcă cinstea.* GORJAN, H. I 8/., *Fericit acle călcau tirania subț. picioare!* ALECSANDRI, P. II 7.

b.) A supune, a învinge, a birui. *Eu mergea la*

iad, vrăjmașul călcaia. CUV. D. BĂTR. II 364. *Cu aceasta [cu evanghelia] călcam toate relele.* N. TESTAMENT (a. 1703), ap. GCR. I 348/. *Moștia și neștiința cea nebună pot... bunătața să o calce.* ȚICHINDEAL, P. 232. *Îristos a lăcut din morți, cu moartea pe moarte călcând.* || (Despre porniri, afecte, etc.) A învinge, a înfrânge, a potoli. *Pornirea să-și calci.* BELDIMAN, O. 18. *Pentru numele lui Dumnezeu! Să nu faci aceasta, ci calcă-ți mânia!* BACAC, ap. TDRG. (Intrans.) *Calcă, mândră, pe mânia, Acum mi-a trecut și mie.* HODOȘ, P. P. 189. † A-și calca pe inimă (mai rar: *inima ZANNE, P. II 761) = a învinge sentimentele de repulsione, teamă, mânie, etc. și a se hotărî la o acțiune la care nu te simți îndemnat de cugetul tău (cfr. a-și lua inima'n dinți, a se blăzni! 3°). A să-și calci pe inimă și să devii necasta ciocotului Lipicescu.* ALECSANDRI, ap. TDRG.

c.) (Complementul e omul) A asupri, a umili, a persecută, a nedreptăți (neținând în seamă drepturile lui). *Miluiă-te-mă, Doamne, călă mă calcă omul... Călcau-mă dracii miei în toată zi.* CORESI, ps. 145. *Dă-mă, pentru să potă călca mizerii (= săracii).* CUV. D. BĂTR. II 463. *Pe ceilalți boieri au început a-i călcăre din obiceiurile lor.* NECULCE, LET. II 259/., cfr. 263/., *Și pe Țitari au început a-i călca și a-i pune de a lucră la cetate de-avalmă cu creștinii.* id. ib. II 299/., *Cu strămbăta-tea dreptatea a se călca.* CANTEMIR, IST. 150. (Instrumentul asuprii se arată prin prep. e.) *Călcau-d-i foarte tare cu tot felul de dăjdi grele.* AMIRAS, ap. TDRG. *Și până la atăta rămăse de călcași și de supuși Nohai, cât ei la atăta smerire nici odată nu mai cenise.* id. LET. III 168/. *Să fie cu mare dreptate săracilor, neîngăduind pe nime ca să-i calce.* E. KOGLĂNICANU, LET. III 261/., *Să nu cunoașce pe tată-său, care mă calcă în picioare.* C. NEGRUZZI, I 28.

d.) (Complementul e legea, porunca, zisa cuiwă, căvântul dat, jurământul, făgăduiala, etc.) A nu ascultă, a nu lua în seamă, a nu ținea. *Calcă porunca ta.* CUV. D. BĂTR. II 418. *Cine curceață, omă învătătura călă.* CORESI, E. 8/., *Și nemică zisa ta călcau.* id. ib. 12/., *Va călca pravila aceasta.* PRAVILA MOLD. 4/. *Să calce cugetul Domnului.* BIBLIA (1688) 119/. *Împine noi de voia noastră da com face paraitis (= domisiune), călcam porunca și făgăduiala.* ANTIM, P. XXVII/., *Călcau Ungurii prietășul ce-l acă cu Petru-odă.* URECHE, LET. I 170/., *Au călcat giurământul.* NECULCE, LET. II 334/., *Calcă pravile și legăturile cu giurământ cele adevărite.* id. ib. II 428/., *Calcă credința căsănoasă.* MARCOVICI, D. 91. *Calcă legile.* URICARIU, X 3/., *Vai dar de acă nație care calcă voia lui Dumnezeu.* BĂLCESCU, M. V. 4/., *Aș călca hotărârile ce am făcut, de a spune adevărul.* C. NEGRUZZI, I 38. *Prin ademeniri voastre o faceți de își calcă datorile sale de femeie.* id. ib. 48. *Nu voiă să calce sfatul bătrânilor.* ȘIERA, P. 42/., *Cucoaană-să și-au călcat învoiala de la cununie.* id. ib. 219/. *Ți-ai călcat cuvoatul, ai făcut judecătă fără mine.* id. ib. 219/., *M'a blăstemat măicuța.* De ce i-am călcat vorba. JARNIK-BĂRSEANU, D. 196. *Cine calcă jurământul, Nu-l primește nici pământul.* id. 258. *N'ar fi erut să calce voia tădăne-său.* RETEGANUL, P. II 4/., (Elipitic) *A-și înșelă (soțul s. soția).* *Va călca muiarea fiind cu bărbat și să va pângări.* BIBLIA (1688) 98, cfr. pe aceeași pag., în alte două locuri.

e.) (Omul e complementul; subiectul e nevoia, focul, etc.) A ajunge, a bate. *Încă nu-i călcaș acest foc cumplit.* GORJAN, H. I 13. *Măi, podar... Trage podul, Să trec Otul, C'aceia te calcă focul Și te prăpădece cu totul.* TEODORESCU, P. P. 292/. *Du-te, bărbate, la boi, Calce-te grele nevoi.* RETEGANUL, CH. 87. *Badeo, Țibonica ta, Înaltă cu să-cara Și galbenă cu ceara Și dreaptă cu secerea,*

Par'o-o calcă nevoia. Id. TR. 161^{1/2}, cfr. DOINE, 240^{1/2} (Eliptic) *Mă calcă, aică nevoia* = mă stropoște. LB. *Lelea mică, mititică, Dac'o pui la sac, ridică; Lelea'naltă cu ș'o calcă, Dac'o pui la sac, o calcă* (= se spetește, o doboră'r) sarcina. JARNIK-BĂRSEANU, D. 435. *Călcă-te-ar!* Jurătură care se aude adesea în Transilv. †† *A calcă pe cineva datoră* = a se simți obligat moraliceste. *Pe părinți îi calcă datoră să dea bună-creștere fiilor lor.* LM. *Prietenul la aceste ș'a silit a-l mândăia, Cum îl calcă datoră și după cum trebuia.* PANN, E. III 121.

f.) † Refl. (= pasiv; mai ales despre vite) *Secală de drum, de osteneală* = se obosește, se curmă. LB. IV. Trans. 1°. A bățători, a îndesă s. a frământă ceva printr'o călcare repetată a picioarelor.

a.) A bățători pământul (iarba, semănăturile). *Pe morcovii, ceapă... după ce le cu sămănd, să le calcă.* I. IONESCU, C. 48. *Noi umblăm cu colindăm Și zăpada ș'o calcăm.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 512. †† *Faet. Călcă țarinile cu căii săi, ce-i lăsașe globozi, ne-împiedecați.* N. COSTIN, LET. II 86^{1/2}. *Încălecă și călcă toată grădina.* FUNDESCU, L. P. 68^{1/2}.

b.) A țesul cu picioarele strugurii (în „călcător”). PAMFILE, L. C. 219-220. *Au cules viile lor și au căcăta.* BIBLIA (1688) 181. [Strugure] *de voinici țineri călcă.* IST. POAMELOR (a. 1773) ap. GCR. II 89. *Materiile ce ies din struguri, când se calcă și fierbe împreună cu mustul, dă vinului trânciție.* I. IONESCU, C. 195. †† (În glumă) *Vin călcăt de broaște* = apă (Covurluiu). ZANNE, P. IV 189.

c.) A frământă cu picioarele lui (cu caligă). *Olarul calcă lutul cu picioarele, până ce-l face ca ceara.* DAMÉ, T. 73. *Fata călcă lut și lipi cuptorilor.* CREANGĂ, P. 287.

d.) A îndesă cu picioarele (lăna, fânul, etc.) ca să se așeze. LM.

e.) (Germanism?) *A calcă călcădul cîmsei* = a-l scălică. LB. *A calcă papucii* = a-l toci. TDRG.

f.) P. anal. *A calcă apa* = a lăna în apă stând în poziție verticală, menținându-se astfel numai prin mișcările picioarelor (ca la călcatul strugurilor, etc.).

g.) Refl. (despre vite). A se lovi (în mers) la picioarele dinainte, cu copitele (potcoavele) de la picioarele dinapoi, rănindu-se; cfr. a se bate, a se coli.

2°. (Complementul e un drum, etc.) A bățători (un drum), a cutreiera (un loc), a umbla mult (pe undeva), a străbate (călătorind). *Călcându* (= colindând) *orășele Caudachilor.* DOSOFTEIU, V. S. 125^{1/2}. *A umbla și a calcă cu sîință pădurea.* COD. SILV. 31. *Căta loc am călcăt, fără să găscuț vreun lucru de mănăcar.* DRĂGHICI, R. 62. *De când mă simt bărbat, Mulle țări eu am călcăt.* ALECSANDRI, P. I 97. *Toată [pădurea] o calcă, până ajunsă la o căsuță.* REȚEGANU, P. I 13^{1/2}. *În zădar voiu călcă calea.* Id. Ib. V 8^{1/2}. *Fu toți munții am călcăt, Mură-albastru n'am aflat.* ALECSANDRI, P. I 53^{1/2}. *Să călcăm cărările.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 57. *Al nostru împărat... țărîni a călcăt, Toate salele a umblat.* SEVASTOS, N. 135^{1/2}. *Poate fi nișă largă, C'at mieu mândruș nu o calcă.* DOINE, 120^{1/2}. (Complinit prin: cu piciorul s. picioarele) *Căt am călcăt cu piciorul, N'am văzut cărișorul.* BARAC, ap. GCR. II 176^{1/2}. *Dumnezeu calcă încă cu picioarele sale pietronsele pustii ale pământului.* EMINESCU, N. 3. *R'eu, mică, m'oi blăstăma, Să calc cu picioarele, Căt aleargă soarele.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 320. | P. ext. (Despre un vas plătitor) A străbate (o distanță). *Corabia plutea cu mare repejune... apă căt în puțină vreme am călcăt mai multe mile.* DRĂGHICI, R. 24. *Căldorile ce-ai călcăt cu noi.* DOSOFTEIU, V. S. 156. †† *Drum călcăt: umblat, bățut, practicabil.* BARCIANU. † A calcă oțina satului = a delimita teritoriul (a 1608). CUV. D. BĂTE, I 162. 3°. Fig. a.) (Subiectul e dușmanul, hoții, etc.; complementul omul s. țara, hotarul, casa, fig. drep-

turile lui) A da năvălă, a intră (pe neprevăzute) și a luă în stăpânire, a încălcă, pustiind, prădând s. jefuind. *Au călcăt hotarul altuia.* PRAYLA MOLD. I. *Ne-au călcăt [Turcii], precum le-au fost voia NECULCE, LET. II 293^{1/2}. Țara Moldovii ș'au stricat și ș'au pustiat, care de schimbările Domnului, au de oști ce eu călcăt-o?* Id. Ib. II 304. *Mai pe urmă am călcăt și mănăstirile și casele, desbrăcând lumea.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 195^{1/2}. *Sfăi, Alexandre! nu mai călcă locul sfânt, că tei piari și tu și oștile tale.* ALEXANDRIA (a. 1799), ap. GCR. II 167^{1/2}. *Lezghișii fîmă ojutători Porții, nădăriră a călcă unele sate pe hotarul Rusiei.* STOLNICUL DUMITACHE, C. 367. *Oștile franzeșcilor înjume marea le-am călcăt [pe cele pruziene].* DIONISIE ECLESIASTICUL, C. 213, 340. *Le-am călcăt la o moșie, prădănd tot, le-au și robii.* BELDIMAN, E. 381. *Oprise asemenea prin strănicul poruncă jaful în oraș și sate, hotărînd a fi osăndiți la bălăie toți oștenii români care o vor călcă.* BĂLCESCU, M. V. 435. *Subprefecții călcăru peste noapte casa din Curchiu, unde dormea înuștit Crișanu, și-l prînseser legat.* ODOBESCU, III 533^{1/2}. *Ne caleșă! păgînii, frote.* ALECSANDRI, P. III. *Când te calcă hoții, cîntea tu le oprește de-a te luptă în contra lor.* ALECSANDRI, T. 1451, cfr. P. II 36. IV 91, PAMFILE, J. II. *Nu care cumuă să fi trecut să calcă Țara-Turcului?* ÎMPIRESCU, M. V. 60^{1/2}. *Măi că nu eră om bogal... carele să nu fi fost călcăt și prădat de dinșii.* ȘBIERA, P. 266^{1/2}. (Absol.) *Furii au călcăt oarenește.* MARCOVICI, C. 51^{1/2}.

b.) P. ext. A surprinde pe cineva, a-l prinde în flagrant delict, dănd fără veste năvălă în casa s. în ascunzișul lui. *Călcându-i împăratul noaptea fără veste aci în iatac, îi găsi pe amândoi adormiți și strănși în brațe.* GORJAN, H. I 3^{1/2}. *Prin mazăș iute și grabnic, fără veste să-i călcăm.* C. NEGRUZZI, I 116. *Leși curînd din casa asta, că Doamne ferește! de te-o calcă aici bărbatul mieu... CARAGIALE, ap. TDRG. Să-i calci pe negăndita, că-i prîns!* SANDU-ALDEA, V. P. 101^{1/2}, cfr. A. M. 25, SADOVEANU, P. S. 78.

4°. P. anal. a.) A trece cu fierul (de călcăt) cald peste o rufă s. o haină spre a o face netedă; cfr. netezi, scrobi. *Să fi-o cale [cămașă] apoi frumos.* TEODORESCU, P. 308^{1/2}. *Și mi-o spală [bașmau] și mi-o calcă.* BIRICESCU, P. P. 381. (Absol.) *N'a spălat și n'a călcăt.* TEODORESCU, P. P. 308.

b.) A calcă un ferăstrău = a-l ascuți, strămbându-l cu dîntul s. cu pila dîntii, unul într'o parte și altul într'alta. † Refl. (Despre coasă) A face dîntii ca la ferăstrău. *Coazele slabe în trup și în gură se calcă, se încreșcă, li se bălăcează gura (Tutova).* ION CR. III 227.

c.) (Despre cocoși, p. ext. și despre bărbatul altor pasări) (A se urcă cu picioarele pe femelă spre) a îndepîlni actul împreunării sexuale, a cocoși, a pune ou. Cfr. COSTINESCU, SEZ. V 54^{1/2}. *Cocoșul calcă găina.* PAMFILE, J. II. [Cocoșul, și] *fi faci toate cheșurile tale, călcându-ți găinile fără vr'o rusine.* GORJAN, H. I 20. *Curcann' o dzis că n'a luă-o [pe curcă].* Până n'a calcă-o. VASILIU, C. 188.

[Abstracte: călcăre s. f. (la scriitorii vechi a descăsa pentru neologismele transgresiune, violare, contravențiune) (ad III 3° e). N'au călcăre (= spărare) de nime NECULCE, LET. II 292^{1/2}. *Aflându-se în mulță neputință, de călcărea limbilor (= din cauza persecuțiilor din partea păgînilor).* MIHEIL (1776) 162^{1/2}, (ad III 3° d) *Călcărea de lege, adică neșăgarea în seamă celor hotărîre și așezate în legi și în pravile.* ANTIM, P. 96. *Nonumărate călcări ale poruncilor.* MIHEIL (1776) 116^{1/2}. *Calcărea sau zmintirea sfîșieniei hotărîre (Mold. a. 1814).* URICARIU, I 225^{1/2}. *Se jăluiră Porții de astă calcăre a dreptului noșilor.* C. NEGRUZZI, I 242. *Îl acuză... de călcărea constituțiunii.* MAIORESCU, D. II 39. *Călcăre de jurămînt.* IORGA, L. I

323. Această călcare a vechilor obiceiuri. SADOVEANU, M. 117. O roată la flocii călcare poruncii tatălui lor. ISPIRESCU, L. 51, (ad IV 1^a a) Să nu se facă... călcare de fână cu caii pozelor (a. 1814). URICARIUL, I 204/123. (ad IV 1^b b) Călcare strugurilor. PAMFILE, I. C. 219, (ad IV 3^a a) Să se astâmpere, să nu mai facă călcare mîndărită (a. 1756). URICARIUL, XXI 106. Din cetirea acestor documente... se vede lămurit... că granița Austriei este înfrînătoare pe pământul României cu călcare în (= luare fără drept a unei părți din) moșia Bresnița a sf. mîndărită Tismana. I. IONESCU, M. 23. Moșia (= patria) o să cadă de înoacă în călcare pămîntilor. C. NEGRUZZI, I 140. Se întămpase peste noapte o călcare cu omor în hanul Sfîntului JELOV. CARAGIALE, S. 141/7. (cfr. lat. calcatus, -um) călcat s. a. (ad III 3^b e) Trimitere apocaliptică și călcatul (de boală). MAT. POLC. 569, (ad IV 1^b b) Călcatul v. II. XII 19, (mat. des) călcatul strugurilor. V. XII 237, (ad IV 4^a a) Fier de călcat; (ad IV 4^b c) Călcat = încrucșarea pasărilor. ȘEZ. V 54/1; † călcat s. a. f. = pas, drum (făcut de cineva). Căra mea și călcată mea tu ai isleatit. PSAL. SCH. 449/; (cfr. lat. calcatura „pășire”) călcată (plur. -turi) s. f. (ad I 1^a și II 1^a) Pas, mers, pășire, umblet; (concretizat) urmă. Sfîrșite călcatăre mele în cărările tale. CORESI, P. 33. Călcatăre ei nu-mi place. BELDIMAN, O. 66. El porceade mai înainte cu o călcatărei mai repede. Id. P. II 3. Îl cunosc pe călcatărei Că nu are fire bună. BIRICESCU, P. 59. După multă umbăritărei și călcatărei... o dat de tîrșul unde ar votafat acela. ȘEZ. VIII 73. Multe călcatărei de iepuri se văd pe aici. L.M. Să-ți arăt călcatărei. PĂSCULESCU, L. P. 227; (ad III 3^c c) Asuprire, prigonire, supărare. Și încă un vînt călcatărei lor. PALIA (a. 1882), ap. COR; (ad III 3^d d) Transgresiune, uzurpare. Și alte călcatărei de lege multe ca aceste făcătoare. URECHE, LET. I 192/15. Câte spurcate de jurămînturi călcatărei... făcătoare. CANTEMIR, ap. TDRG.; (ad III 3^e a) Stare de boală; (spec.) epilepsie (cfr. a.gâmbală, stropșală) L.E., H. XVII 428; (fig.) inspirație rea; (concretizat) bătaură pe pulpa a pe uger (Munții Sucevi, în Mold. ȘEZ. II 185/21). „Er. zise moyneagului, „doară acuma nu ca oacă călcatărei să mai poțtească cea, ci-ți va da fata”. HETEGANUL, P. V. 10. Știutu-te-o călcatărei. Că iubesti numai cu gura. Id. TR. 149. Duce-te, budo, n. călcatărei. DOINE, 6. Apucătură, Călcatărei De miezul nopții. MAT. POLC. 569; (ad IV 3^a a) † Năvălire, invaziune, prădăciune; dare. Că ea mai puțină apără Dachia de călcatărei lor. CANTEMIR, HL. 215/10. N'or suferi călcatărei ostentilor lui Halilchi. ACSINTE URICARUL, LET. II 150/10. Și au șezut și acolo alte două săptămîni, tot aceea călcatărei făcătoare Tătarilor, mîncându-le orzul și fânul. AMIRAS, LET. III 158/12. Adjective; călcat, -ă. Murguleșu' meu, Paști (= paște) de te mai îngrăși, Fă-ți spata lată și coama călcată (= lungă, de să calci în ea?). GIULEA-VĂLSAN, R. S. 65. (Substantivat) Hapnelor femeilor sânt... Pestelcă, ciorapi, călțani, pauci, cipici, călcași. H. XIV 430. (Negativul) necălcat, -ă = care nu a fost s. nu poate fi călcat; spec. pustiu, unde n'a ajuns picior omeneș. Toată poronca prea înaltului deșert... este la noi pravălită necălcată. URICARIUL, I 241/10. Nici o casă n'au rămas necălcată... de dînsul. ȘIERA, P. 13/10. Pămînt necălcată (= pustiu). BIBLIA (1688) 83. Locuri necălcate de pas de om. ALECSANDRI, P. III 318, cfr. BARAC, A. 34. Pustiuri necălcate. KONAKI, P. 222. Iarbă necălcată. MARIAN, D. 291. Cfr. călcatărei.] — Din lat. calcare, idem. Cfr. încălca și dubletul calchiă.

CALCABURĂ s. f. v. calcavură.

CALCĂIA vb. I, CALCĂIĂS s. a. } v. calcăiu.

CALCĂIOASA s. f. art.

CALCĂIU s. a. I. Talon. II. 1^a. Paturon. Eperon (de coș), ergol. 2^a. Partie posterioară ou inferioară de certains obiects, talon.

I. (la om) Partea dinapoi a piciorului, de la gleznă în jos; p. ext. partea ghetel, a cizmel, a ciorapului, etc., care acopere această parte a piciorului s. pe care calci cu ea; cfr. to c. Fără-țoaga călcăului meu incunguriță-mă. CORESI, P. 127. Tu veri mușcă și împunge călcăului lui. PALIA (a. 1582) ap. COR. 52. Oștenii Rămului nu încăle în obiele, ce croi picior încălțat cu pele și cu legături în eruși ca gratia, opinci, numai căt fînea piciorul la călcăiu legat. M. COSTIN, LET. I 28/10. Părul i-ajunge la călcăie. RMINESCU, P. 208. De te înalță de anșuori, Te n'alță din călcăie. Id. ib. 272. În multe locuri, porumbul... se pune în pămînt cu călcăiu. DAMÉ, T. 61. Să-mi cumere papucei Și să aibă și călcăiu, Ca să joc hora cu ei. ȘEZ. I 75. Zis-a tata că m'o da După Micșo cătana, Că-i cu peana n' părărie Și cu pînteni la călcăie. JARNIK-BĂRSEANU, D. 407. Sub călcăiu cîmei mele, Zace dracu' ș'o mutere. DOINE, 129/10. Să învartim fețele. Să-și tocvacă călcăiele. Ib. 173/10. † A da călcăie calului = a-l lovi în pîntecu cu călcăie, ca să pornească s. să meargă mai repede, cfr. a da pînteni. Fata dete călcăie calului. ISPIRESCU, L. 17. Dă-ți, popo, pînteni și bate iupa cu călcăiele! (C. NEGRUZZI, I 249, cfr. CREANGĂ, P. 39) se zice cînd cerem altuia ceea ce îl e de mare trebuință (IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV 519), s. cînd împrumutăm pe unul și nu-ți mai aduce îndărăt sau îți strică lucrul împrumutat, și, făcându-ți trebuință, nu-i mai ghești (Id. Ib.). A da s. izbă cu călcăiele în pînteni = a se răni singur (IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 30). A sta s. a. seșea în călcăie: pe vine, zgărit, atingînd călcăiele cu partea posterioară a corpului. DDRP., cfr. PONTARIANT. Fuge (s. merge) de-i părăie (s. sfărâie s. își prăpădește) călcăiele: foarte repede. Merge, de-i părăiau călcăiele, de frică să nu se răz-pîndească sfînta Duminecă. CREANGĂ, P. 293. Abia mă arătam înaintea vrăzmașului, și să te fii, părto! îi sfărâie călcăiele dinaintea feșii mele. ISPIRESCU, L. 13. Cfr. PAMFILE, C., TDRG. II joacă soarecii în călcăie (Argeș) se zice unui om neastîmpărat. ZANNE, P. II 31. A-și bate călcăiele s. a. bate în (s. din) călcăie = a sări în sus de bucurie; a-și bate joc, a nu-i păsa. DDRP., COSTINESCU. A se învarti (a se întoarce s. a sări) într'un călcăiu: repede (ca soldații cînd fac stînga'n prejur), într'o clipă, a fi lute la treabă. Cfr. ZANNE, P. II 32. Se întorez numai într'un călcăiu, cînd poroncez, și așeză lucrurile de călătoria. ISPIRESCU, L. 13. A se duce (s. a. plecă, a porni) cu călcăiele înainte = a fi dus, mort, la groapă; a sta pe loc, a nu merge unde ai de gînd; a fi oprit de la ceva. ZANNE, P. II 33-4, cfr. PAMFILE, C. A l se aprinde (s. a-i sfărâie) cuiuă călcăiele (după cineva) = a se topi de dorul cuiuă, a muri de dragoste după cineva; a nu mai avea astîmpăr, a fi zorit, nerăbdător. Cfr. ZANNE, P. II 32-3. ROMĂNUL GLUMET, I 48/10. PAMFILE, C. Cînd fii ș'or aprinde călcăiele, însoară-te, până a nu îmbătrîni. C. NEGRUZZI, I 251. I ș'au aprins călcăiele... după eușonia Anica. ALECSANDRI, T. 194. Ipate... se prinde în joc lîngă o fată... Și... i se aprind lui Ipate al nostru călcăiele. CREANGĂ, P. 163. Îi arite călcăiele ca să plece. DDRP. A nu ajunge pe cineva în călcăie: (nici) la degetul cel mic. TDRG. În căt se atinge de drăpota judecăt... nu mă ajungi nici la călcăie. ALECSANDRI, Ib. Mă doare în călcăie = nu-mi pasă. DDRP. A pune (pe cineva) subț călcăie = a stăpîni cu totul, a nimici s. a. înțopa pe cineva. ZANNE, P. II 32. A-și luă călcăiele de-a umere (cfr. fran. prendre ses jambes à son cou) = a fugi repede, a o lua la sănătoasa. ZANNE, P. II 33. Mi-am luat călcăiele de-a umere, și n'am dus, m'am dus, m'am dus, pînă ce m'am văzut departe și de

Ilic și de agie. ALECSANDRI, lb. A-și luă rămas-bun de la călcăie = a plecă englezește, a o sterge fără a-și luă rămas-bun de la nimeni, fără a spune nimănui. *Îndată ce m'am sculat de la masă, luându-mi rămas-bun de la călcăie, fugă la scăldat.* CREANGĂ, a. 60. *Îl rupe călcăile* (pronunț. *călcă-ăite*) cu usa = îl scoate afară, îl gonestă cu rușine (Coștoiu, în Ban.). ZANNE, P. III 426. | (Literar) Călcăitul lui Ahi(h)e = partea vulnerabilă a cuiivă, cfr. buba.

II. P. anal. 1°. (La animale. Neobișnuit a.) Chișița de la piciorul calului. *Va mușcă călcăiulă calului.* PALIA (1582), ap. GCR. I 36/17.

b) Pîntenul cocogului a. al altor pasări. DICT. 2°. Partea dinapoi a. de jos a unor obiecte.

a) La sînă, partea dinapoi a tălpii, cfr. bour. DAMÉ, T. 22.

b) Plazul plugului PAMFILE, I. C. 150, cfr. H. II 140, XII 31, XIV 8, 87 (cfr. fran. le talon d'une charrue).

c) Partea de jos, dinspre coadă, a ascuțișului securii a. al bardei, numită și barbură. DAMÉ, T. 111, PAMFILE, I. C. 116, cfr. H. VII 184. | Capătul coporilor coasei, în care se întepenește, cu brătura, cutura coasei (Bran, în Transilv.).

d) Crestătură sfântă în partea de jos a căprio-riilor, unde se îmbină cu corsoabele în altă cre-stătură numită cuib, și se prind de acestea prin cuișe de lemn. DAMÉ, T. 93.

e) (Ban., Mehedinți) Cuiul băgat în fusul roții morii, la capătul de jos de subț lingurii. LIUBA-IANA, M. 104, cfr. H. XVIII 143. În broasca [morii] se învârtesc călcăiele de fier ale ciuturii. H. IX 60, cfr. 37.

f) (Cu acest înțeles și fran. talon și meglen. călcăiu = colțuc de pâne) Colț de pâne (PAMFILE, C.), cfr. colțuc, donț; o bucată mare de mătăiu ori mămăligă, cfr. codru (ION CR. III 87). Se în-torace cu un călcăiu de pâne albă și moale cu pâ-nuca. MERA, B. 188.

g) Spatele unei cărți, unde coalele sînt prinse în sfiori, cotor. *Ambel capete ale călcăiului cărții.* CREȚU, ap. MARDARIE, L. 4.

h) Sfârșitul unei scrisori. ALEXI.

i) Citat, fără explicație, între uneltile de dulgherie. H. VII 184 (Probabil, un fel de rîndea).

[ȘI: (Mold.) călcăiu, (Ban.) călcăiău, Kalkény = calcaneus, ANON. CAL., (Sălăgiu) călcăliu s. a. VAIDA. | Diminutive: călcăiăș s. a. (dial. călcăiăș). *Mama v'aduce voad...* Mălăieș, în călcăiăș. CREANGĂ, P. 20, (și cu înțelesul bot.): numele unor ciuperce (PAM-FILE, A.) care se face toamna, pe mijlocul crîngu-ului, rotați, de mărimea farfuriei, albi, stîrbi de o parte (H. XVI 400), călcăior s. a. LM. | Adjectiv substantivat: (Ban. + așnătoasa) călcăioasă f. art. (dial. călcăioasă; numai în expresia) *A o luă la călcăioasă*: la fugă, la sănătoasă. JAHRESBER. III 318. | Verb: călcăia I = (intrans.) a pași cu pași mari (de-a 'ndărato), a se grăbi (CDEE. nr. 216), (trans.) a strivi cu călcăiul. Și au început [oștile] a călcăia 'ndărăt, ca să-și vindă în minți și să se numere. CONV. LIT., ap. TDRG. *Întăi legară-i [mu-cheniței] picioarele la ging de boi și călcăiată [fînd apol...]* DOSOFTEIU, lb.)

— Din lat. calcaneum, idem.

CALCĂN-BALĂC s. m. (Iht.) v. calcan.

CALCĂN s. a. și m. 1°. *Écu, bouclier*. 2°. Turbot (*Rhombus maximus*). 3°. *Mur de derrière* — (Turcism) 1°. Ș. a. (Mil.) Scut, pavăză. *Obrăznicia calcăin și nestidirea meteriz obrazului făcând.* CANTEMIR, IST. 311. 300 de Căzaci cu sineși și toți cu calca-nuri. N. COSTIN, ap. TDRG. *Are voie a face toate ale pompei, câtă fac cai cu trei tuiuri, alică nouă calcanuri.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 255/3. *Cai dom-nești, împodobiți cu... calcane de argint suflute cu*

aur. FILIMON, C. II 677. | Fig. *Se sfătuesc între dinșiți a cere un caimacam, Ca să îmbânzească țara și să-i aibă de călcăm.* BELDIMAN, TR. 387.

2°. S. m. (Iht.) Pește de mare cu corpul lat, în formă de romb. ȘIO, cfr. H. II 319.

3°. S. a. (Zid.) Zidul din spate al unei case care se înalță (ca o pavăză) în fața alteia (astupându-i vederea liberă) sau care e lipit de spatele acesteia, dosul unei case. Cfr. LM., DAMÉ, T. *Când sîntem silțiți a înalță prea mult un coș peste coperiș, fie din cauza unui calcan, sau unui coperiș prea înalt...* GAZETA SĂTEANULUI, ap. TDRG.

[ȘI: calcăn. | Plur. s. a. -cane și -canuri. | Com-pus: (Cturc. kalkan balıgyy, propriu „pește cu scut”) calcăn-balăc s. m. ȘIO, calcăn-balăc s. m. = pește cu un ochiu. H. XII 171, cfr. XIV 376; cfr. balăc.] — Din turc. kalkan, idem.

CALCĂN-BALĂC s. m. (Iht.) v. calcan.

CALCAR s. a. (Miner.) *Calcaire*. Rocă în care predomină carbonatul de calciu (ca: marmura, creta ș. a.). *Calcarul comun e o rocă de carbonat de calciu necristalizat... Sercește la fabricarea varului.* Când cuprinde și argilă poartă numele de marnă. ISTRATI-LONGINESCU, CH. 180. [Derivat: calcaros, -oasă adj. — de (s. cu) calcar. *Creta e o rocă calca-roasă alcătuită din scoici de microorganisme.* id. 182.]

— N. după fran. (lat. calcarius, -a, -um.)

CĂLCĂTĂ† s. f. v. călcă.

CĂLCĂTOR, -OĂRE adj., subst. I 1°. *Vainqueur*. 2°-3°. *Violateur, transgresseur, infracteur*. II. 1°. *Lieu passant, passerelle*. 2°. *Fouloir* (de vendango). 3°. *Pédale*. 4°. *Planche sur laquelle le potier pétrit la glaise*. 5°. *Courroies d'arrière*. 6°. *Chevron*. 7°. *Rainette*. 8°. *Sorte d'écluse*.

I. Adj. (adesea substantivat) (Cel a. cea) care calcă. (Construit cu de s. cu un genitiv obiectiv).

1°. † Invingător, biruitor (cfr. călcă III 3° b). *Bucură-te, arhanghete, călcătoriu muncilor.* CUV. D. BĂTR. II 314.

2°. (Invechit) (Cel a. cea) care nu ține (un jurămăt, o făgăduială, etc.; cfr. călcă III 3° d). *Cu călcătorii de leage* (= iniqua gerentibus) nu intru. CORESI, PS. 62. *Cu un călcătoriu a dumnezeitorii prăvia.* PRĂVILA DE GOTOVA, ap. GCR. I 80/2. *Scopără toți de cursa Mihăiel-vodă, călcătorii lui de jurământ* (= surja). GAVRIL (a. 1654), lb. I 172/2. *Făcându-să călcătoriu legii lui Moisi.* DOSOFTEIU, V. S. 125. *În loc de împunare, nici să auză de numele Popii și a bisericii Apusului, scotându-o în loc de (= drept) călcătorearea legii.* N. COSTIN, LET. I 106/1. *Giurământul a caloi călcătorii de giurământ se giură.* CANTEMIR, IST. 220. *Vreama călcătorii lui de leage* (= apostat) Iulian. MINEIUL (1776) 52/2. *Namindu-o [pe vulpe] vicleană și călcătore de credință.* ȚICHINDEAL, F. 90. *Afurisește... pe călcătorii acestui așezământ.* C. NEGRUZZI, I. 241. *Călcător de drepturie altuia.* ISPIRESCU, I. 43.

3°. (Invechit) (Cel a. cea) care intră (năvălește, se întinde, etc.) În proprietatea altuia, cu gîndul de a o prădă (cfr. călcă IV 3° a), cfr. cotropitor. *Prinzînd pe niște călcători ca aceștia, îndată să înștiințeze pe stăpînii cău.* C.D. SILY. 25. *Hoși și călcători.* TEODORESCU, P. P. 413.

II. S. a. și f. Loc pe care se calcă s. instrument în care s. cu care se calcă.

1°. S. f. Loc pe care calcă toată lumea (cfr. bă-tătură). *În pădure născuși, în pădure crescuti, Acasă m'au adus, Călcătorearea satului m'au pus?* (= Puntea). GOROVEI, C. 308.

2°. S. a. și f. Vas, (mai de mult) groapă în pămînt, în care se calcă (IV 1° b) strugurii; cfr.

Jghiab, lin, cadă. *Călcător* = un fel de albă mare, scobită dintr'un trunchi de fag gros, în care se calcă strugurii. PAMFILE, I. C. 219, cfr. DAMÉ, T. 80, H. III 14, 65, 139. *Călcătoare* = o bute, mai largă spre fund, în care se calcă strugurii la cules. VICIU, GL. *Un om oarecarele, răsădi o vie... și săpă într'însa călcătoare*. VARLAAM, C. 280. *Să vor de viu vârsă călcătorile de vin și de umbreleam*. DOSOFTEIU, ap. GCR. I 264/ii. 2 căzi și teasc călcător (Mold., a. 1733). URICARUL, XXIV 440/. *Se calcă poama sau în călcătoriu, sau în lin, sau în cadă*. I. IONESCU, C. 196, cfr. 194.

3°. S. a. și f. Pedală. (Dog.) *Călcător* = talpa sau tălpiga scăunoalei, pe care calcă (1 2°) dogarul când încrează. DAMÉ, T. 88, PAMFILE, I. C. 162. [Țes.; Mold., Transilv., Bucov.; mai ales la plur., subț formole] *Călcători*, (rar) *călcătoare* (SEZ. VIII 147) = ipelele războinului de țesut, pe care se calcă cu piciorul spre a schimba rostul. DAMÉ, T. 135, PAMFILE, I. C. 276, SEZ. V 55/ii. PAMFILE, C., VICIU, GL., H. X 22, 33, 69, 86, 111, 261, 480, 500, 506, 512, 539, XI 506. *Mă-su-4 arată să calce pe călcători*. VASILIU, C. 176.

4°. S. f. *Călcătoare* = scândura, pe care olarul calcă (IV 1° c) lutul cu picioarele până ce-l face ca ceara. DAMÉ, T. 73.

5°. S. f. (Mehedinți. La plur.) *Călcători* = curelele de la scriile șolei, trăgători. CDDE nr. 219.

6°. S. f. (Muscel) *Pârți ce servesc la încheierea unei case; călcătorile stau de-asupra cosoroabelor*. RĂDULESCU-CODIN.

7°. S. a. *Călcător* = dîntarul cu care se calcă (IV 4° b) dinții ferăstrăului. DAMÉ, T. 115, PAMFILE, I. C. 120.

8°. S. f. (Pesc.) Acest gard [cu care se închide gârja] are la mijlocul său un spusc s. *călcătoare*, care se poate rădăci și scobori după voință. ANTIPA, F. 77.

[Negativ: *ș necălcător*, -oare adj., subst. = noșovător. *Derapți așcătoia, frași drași, fiși tari și necălcători*. CORESI, ap. GCR. I 15*]. [Derivate (ad 1): *călcătoreasă* (mai rar, *călcătorită* CDDE nr. 219) s. f. = femeie a cărei meserie e de a călca (IV 4° a) rufele (cfr. *spălătoreasă*), *călcătorie* s. f. = atelier în care se calcă rufele, *spălătorie*, *ș călcători* vb. IV* = a bătațori un drum, cfr. pomostl. DOSOFTEIU, ap. CDDE nr. 219].

— (Ad 1) Adjectivul verbal al lui călca; (ad 1) derivat prin suf. instr.-loc. -ător și -ătoare (cfr. lat. *calcatorium* „loc în care se calcă strugurii” CDDE nr. 219).

CĂLCĂTOREASĂ s. f.,
CĂLCĂTORI Ț vb. IV*,
CĂLCĂTORIE s. f.,
CĂLCĂTORITĂ s. f. } v. călcător.
CĂLCĂTURĂ s. f. v. călca.
CALCAURĂ s. f., CALCAVĂR s. a. v. calcavură.

CALCAVĂRĂ s. f. 1°. *Pîșpe*. 2°. *Gîfle, mornifle; rossade*.

1°. (Neoblicnuit) Capcană mică de prins vânat (COSTINESCU), de prins vrăbii (DDRF).

2°. (În glumă; în legătură cu verbele: a da, a trage, a turna, a mânca, etc.) (Lovitură de) palmă, p. ext. bătaie (cu tragere de păr H. III 342). *În loc de bucate, fiși (=veți) mîncă o calcavură de cele lădărești*. ALECSANDRI, T. 663, cfr. 1176. *Zmeul trase fetei... o calcavură, de auzi căinții în Giurgiu*. ISPIRESCU, L. 262. *Am să-4 torn o calcavură, de are să pomenească și făța de la mă-su (Botoșani)*. GRAIUL, I 530. *Mă-o dat niște călcăvuri (=bătaii)*. COM. A. COCA. *Zice repede, de fricu calcavurei*. IONCR. IV 61.

[Plur. -vuri și -vure. | Ș1 : (ad 2°) *călcăvură, calcavură* MARIAN, TR. 349, *calcavăr id., calcavură* DIOT.]

CĂLCE s. f. (Bot.) *Caltha palustris*. — Plantă ierboasă, cu frunze groase, lucitoare, și cu flori galbene aurii; se mai numește și: *calcea-calului, bulbuco, bulbucoi, capră-nemțescă*, (Transilv.) *scalce* (PANTU, PL.); *buruiănă cu floarea galbenă și frunzele în forma copitei de cal* (H. X 496); *din frunzele ei late și cărnoase se fac găluște* (Com. TOFAN); cfr. H. X 353. || *Calce-mare* = *rostopască*. PANTU, PL. || *Calce-mică* = *unițor*. PANTU, PL., cfr. LB. [Plur. *călei*. LB. | Ș1: (Zagra, lângă Năssaud, în Transilv.) *calcu* s. m. = *buruiănă cu frunze mari și flori galbene*. Com. CORBU, *scălele* s. f. LB., (diminutiv) *căleă* s. f. BARCIANU, ALEXI.]

— Din lat. *calx, calcem* „călcău, picior de om și de animale” (numită astfel după frunzele ei în forma copitei calului, cfr. fran. *dial. pied de polain, sârb. koptac*). I. A. Candrea, *Romania* XXXI 301.

CĂLCE s. f. (Chim.) *Chaux*. (Franțuzism; întrebuințat adesea, impropriu, în loc de *calciu*?) Var. *Când calcea este lipsită de apă, se numește calce comună sau oxid de calciu impur sau car nestins...* HIANU, D. 8.

— N. după fran. (lat. *calx, calcem*, idem.)

CĂLCEĂ s. f. (Bot.) v. calce.

CALCEPĂUĂ s. f. *Palonnier*. — (Bucov.) *Adevărata tânjeală se prinde... numai atunci când se ară cu patru bol, iar urecușul, numit almintreoa și cruci sau calcepane, care nu e nimică alta decât un fel de... orez, se prinde numai atunci, când vitele dinainte cu care se ară sânt cai*. MARIAN, D. 59. — Probabil, din ung. *kölesőfa* (propriu: lemn pe care-l imprumuși). LACEA.

CĂLCEȚE s. f. plur. Sorte de botle. — (Ialomița) *Cizme răsfărto și cusute cu găitane*. GRAIUL, I 195, notă. *Dorobanții cu călcețe*. ib. — N. din ital. *calchetto* „gheață tălătat.”

CALCHIAĂ vb. 1°. *Calcher*. — A copii întocmal trăsăturile unui desen (unei hărți, etc.) cu ajutorul unei hărți transparente; fig. a imita servil. — N. din fran. Cfr. dubletul călca.

CĂLCHIU s. a. v. călcăiu.

CALCINĂ vb. 1°. *Calciner*. — A arde la un foc intensă piatră-de-var spre a le face var (calcea?); p. ext. a supune o substanță oarecare la acțiunea unui foc intens. *Oxidul de calciu... se obține calcinând marmora albă... la roșu deschis... în industrie se obține în stare nu tocmai curată și se numește „var nestins”. Pentru acest scop se calcinează carbonații de calciu (pietrele de var)... în cuptoare*. ISTRATI-LONGINESCU, CH. 174. [Abstract: *calcinare* s. f. *Varul gras se obține prin calcinarea unei pietre-de-var curate*. id. ib. 175.] — N. din fran. (din lat. *calx, calcis* „var”).

CALCIU s. m. (Bot.) v. calce?

CĂLCIU s. m. sing. (Miner.) *Calcium* — Corp simplu, metalic, alb-gălbui, care se obține prin descompunerea unor săruri ale sale. *Calcium* e foarte răspândit în natură, cu deosebire sub formă de carbonat, sulfat și fosfat de calciu. ISTRATI-LONGINESCU, CH. 173.

— N. din fran. (lat. *calx, calcis* „var”).

CĂLCIUNĂR s. m. v. călfunăr.

CĂLCUL s. a. *Calcul*. — Operațiune matematică asupra unor numere date, spre a afla rezultatul, socoteală. *Bătrânul dascăl... într'un calcul fără capăt tot socotea și socotea*. EMINESCU, P. 221. *Cal-*

cul mental = socoteală din gând. | P. ext. (Mat.) Metodă specială matematică. *Calculul infinitesimal. Calculul probabilităților.* | Fig. (mai ales la plural) Combinații s. măsuri spre a izbândi în ceva, socoteli. *S'a înșelat în calculele sale.* [Familia: calculă vb. I^a — a face o operațiune de calcul, a socoti, a face o socoteală, calculabil, —ă adj. — care se poate calcula (negativul): incalculabil, —ă și necalculabil, —ă. *De mare și necalculabilă importanță a fost că Dumitru Brătianu a șezut în sfaturile lui Mazzini.* D. STURDZA, M. 67, calculare s. f., calculat, —ă adj. (negativul: necalculat, —ă adj.), calculator, —oare = (adj., subst.) care calculează (bine), care știe să-și facă bine socoteli în toate afacerile sale. *Un spirit calculator;* (s. a.) mașină de calculat, cfr. abac.]

— N. din lat. calculus, idem (propriu „pietricică”, socoteliile făcându-se la început cu pietricele). Cfr. calcul².

CĂLCUL s. m. (Med.) *Calcul.* — Concreștini pietroase (pietricile) ce se formează accidental în anume organe animale (mai ales în ficat, în rinichi și în bătăca uterului), piatră. *Calculi biliari.*

— N. din lat. calculus „pietricică”. Cfr. calcul¹.

CALD adj., adv., s. m. sing. *Chaud.*

L. A. D. J. (În opoziție cu rece) Care are o temperatură ridicată dar nu e încă fierbinte (I). *Cela ce va îngropă pri cel mort otrăvit, încă fiind cald* (= nerăcit încă), și nu-l va lăsa nice să se răcoască, *face prepuz cum să-l fie el otrăvit.* PRAY. 426. *Apă* (GCR. I 351/12), *zeamă de carne* (DRĂGHICI, R. 27) *caasă* (COȘBUC, R. 130), *baia* (ISPIRESCU, L. 31) *caldă*, *Mănăște calde* (EMINESCU, N. 37). *Aer* (id. ib. 63), *stăpă* (ISPIRESCU, L. 304), *prânz* (JARNIK-BĂRSEANU, D. 197) *cald*. *Bate fierul până e cald*: nu lăsa să treacă prilejul potrivit, nu amână un lucru. C. NEGRUZZI, I 247, cfr. SEZ. I 221/1. *Soarele, cât de cald, tot nu încălzește lumea toată.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 75. *Le captorul cald puține lemne trăsese.* ib. III 137. *Gura lui îi suflă când cald, când rece s. suflă când cald, când rece, tot dintr-o gură:* vorbește când bine, când rău, azi laudă, azi defaimă..., când te ajută, când te derapănă, tot cu un graiu. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 173. *Cu claca nu te mai vezi cald:* nu-ți merge bine. PAMFILE, J. II Fig. Cfr. fierbinte, aprins, înflăcărât, arzător. *Caldă credință.* MI-NEIUL (1776) 88/1. *O inimă caldă și binevoitoare.* MAIORESCU, CR. III 66. *Poftă...* Să 'ntunezi ochii mișii pe vezi Cu-a gurii tale calde șopte. EMINESCU, P. 96. *Cu glasul...* de 'ntuioare cald. id. ib. 202. *Și suflul ei dulce din ce în ce-i mai cald.* id. ib. 203. *Singurătate caldă încă de fința lui Radu.* VLAHUȚA, N. 25. *Un farmec cald și'ntineritor.* id. ib. 27. *Acasă o privire caldă și liniștită.* id. ib. 85. *S'aude ginerul cald* (aburii calzi ce țâgnesc din locomotivă). CARAGIALE, N. 62/1. *Nădejdea caldă n'el slăbește, Pre cât creștea de rece gândul.* COȘBUC, R. 84. *La fognetul cald al roci, Dintr'un copil mă simt bărbat.* id. ib. 217. *Străluceau în tonuri calde alătururile de la instrumente.* ZAMPFIRESCU, R. 221. | P. ext. Călduros, care ține (de) cald. *Haine calde.* LM. | Spec. (Despre pâine) Proaspăt. *Bun ca pâinea caldă.* ZANNE, P. I 62. (Fig.) *Vă aduce nouăți calde.* LM. *A te spune calde* (subînțeles: minciunile) DDF.

II. Adv. [În opoziție cu frig. s. rece și în legătură cu verbele a (-) fi cald, a (-) se face, a (-) ține] Cu o temperatură ridicată. *Nu e cald, Și-i cald.* COȘBUC, P. 74. *Eră vară și cald ca'n casă.* RETEGANUL, P. I 31/1. *Amă-i cald și amă-i bine.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 166. *Această mantă fine cald.* COSTINESCU. *Asta nu-mi face nici cald, nici rece* = mă lasă indiferent. TDRG. *Mi-e cald.* | Fig. (Neobișnuit) *Să nu fugă Kumânul...* de muncă, chiar d'o avere la punga cald (= bani). JIFESCU, ap. TDRG.

III. S. m. sing. (În opoziție cu frig s. răcoare) Căldură. *S'a unieț primăvara cu căldură și cu seninul.* VARLAAM, C. 36. *A muri, a crăpa, a [se] înăduși de cald.* COSTINESCU. *Viul cald Al formelor rotunde.* COȘBUC, R. 38. | (Despre halno) *A ținea de cald.* LM. †† *A nu ținea de cald cuiva* = a nu-i fi de nici un folos; a nu-i interesa. *În luă cu cald pe cinecă* = a fi cuprins de fierbințeală, a avea friguri.

[Diminutive: *căldică*, -ceă, -cică = cam cald, nu tocmal cald, dar plăcut, călduț, căldișor, cfr. incropit (ad I) *Bucatele sânt acum pe masă, acoperite cu capace, care le țin căldicele.* IORGA, IST. R. I 156. *Rana la vite se vindece cu piatră vântă topită în apă căldică.* GRIGORIU-RIGO, M. P. II 19. (ad II) *Soarele bătea căldice pe prisăp.* VLAHUȚA, D. 300; *căldăț*, —ă (ad I) *Apă căldică.* CALENDARIU (1814) 176. *Două șiroase de lacrimi căldușe se se înnoară sub bărbie.* SANDU-ALDEA, A. M. 163. *Locurile tăiate le spală bine cu lapă fierc, călduț.* CĂTANĂ, P. II 25. (ad II) *De ar fi acum cojocul...* *Ce călduț mi-ar fi!* CONTEMPORANUL, I 569. (ad III) [Capra] *I-au pus [pe urs] îndată pe cuptorin, la călduț.* SEIERA, P. 205/23, *căldișor*, -oară (ad I) *Nu-i toc căldișoră.* CÂNTEC DE CRACIUN (sec. XVII), ap. GCR. I 136/22. *Cu multă ține Și cu lacrimi căldișoare.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 123, *căldușor*, -oară (ad I) *Mergi îndișor, Că-i Mărișor Și-i căldușor.* MARIAN, SE. II 113. | Adjectiv (neobișnuit) căldos adj. m. ap. ODDE, nr. 228.]

— Din lat. caldus, -a, -um (= calidus), idem. Cfr. încălzit, căldură.

CALDARĂM s. a. *Pavé, pavage.* — Pardoseală cu piatră tăiată (s. cu lespezi s. cu bolovani) a unei strade, a unei curți, etc., pavaj. *O calme de deal, pe care este caldarăm, de intră în cetate.* ISTORIE (a. 1715), ap. ȘIO. *În curte... dinainte[ea] casei... a făcut un caldarăm de piatră.* I. IONESCU, M. 418. *Stradale cu caldarăm aspru ale Abrudului.* IORGA, N. R. A. I 371. *Piatră de caldarăm.* H. XI 324.

[Plur. -rămuri. | ȘI: † caldarăm COSTINESCU, caldarăm TDRG., caldarăm SPERANȚĂ, ib. | Derivat: caldarămar s. m. COSTINESCU = (< turc. kaldırmış, idem) caldarămgiu (caldarămgiu, caldarămgiu TDRG., caldarămgiu ib., caldarămgiu COSTINESCU) s. m. = meșter care pardosește cu caldarăm, cfr. podar, pietrar. *Astă noapte, doi caldarămgii au spart pârtele casei.* ALECSANDU, I. 1397.]

— Din turc. kaldırmış (bulg. kaldırm), idem.

CALDARĂMĂR s. m. } v. caldarăm.
CALDARĂMGIU s. m. }

CĂLDĂRĂR s. m. și a. I. *Chautronnier.* II. Bois servant à suspendre un chaudron.

I. S. m. Meșteșugar care face s. repară căldări și alte vase de aramă; negustor de căldări și alte vase de aramă. H. XVII 48. *Ciocanele caldararilor.* CANTEMIR, IST. 87, cfr. MARDARIE, L. 1896. *Vătaf de căldărari...* din București (a. 1700). IORGA, S. D. V 357. *Acasă doi fini, unul căldărar și căldătar căldărar.* CHIRIȘTEȘ, CONV. LIT. XLIV II 660. *Uliza căldărarilor* (în Brașov). (Atributiv) *Țiganii căldărari.* PAMFILE, L. C. I.

II. S. a. Lemnul care ține lanțul căldării (Gorj. CDDE nr. 229), lemnul de care o atârnat zălarul (Mehedinți, com. N. IONESCU, H. IX 83), căldărău.

[Feminin: (ad I) căldărărească s. f. DICT. A] Adjectiv: † căldărăresc, -ească adj. *În ureache de pizemă îmbumbăcită și de zaristică astupată, nici buhnetele caldarărești... a rezbate pot.* CANTEMIR, IST. 87. *Marfă căldărărească* (a. 1700). IORGA, S. D. V 357. | Cu alte sufixe: (ad I) căldărăș s. m. = căldărar. ION. CR. II 247, XVIII 144, (ad II) căldărău s. a. = lemn de care atârna lanțul căldării; este înțepenit în budareț (Valea Jiului). VICIU, G. L.]

— Derivat din căldare, prin suf. -ar.

CĂLDĂRĂREASĂ s. f.
CĂLDĂRĂRESC, -EĂSCĂ † adj. } v. căldărar.

CĂLDĂRĂRIE s. f. 1°-2°. *Chaudronnerie*. 3°. *Ustensiles de cuisine*.

1°. Sing. Meseria căldărarului. A încălzi căldărrăria. LM.

2°. Atelierul, unde se fabrică, s. (mai rar) prăvălia unde se vând căldări și alte vase de aramă. COSTINESCU. In toate căldărrăria este afiă doară o căldare pe placul tău. LM.

3°. Aramuri. TDRG.

— Derivat (ad 1°-2°) din căldărar, prin suf. loc.-abstr. -ie și (ad 3°) din căldare, prin suf. col. -arie.

CĂLDĂRĂȘ s. m. v. căldărar.

CĂLDĂRĂȘ s. m. (Zool.) *Bovrenul* (*Pyrrhula europaea* ou *vulgaris*). — Pasăre mică, neagră-intunecată pe creștetul capului, pe gâtlee, pe aripi și pe coadă, cenușie pe spate, cu noada și partea inferioară a pântecului albe, celelalte părți ale corpului roșii-aprins. Se mai numește și: (Ban.) Iugaciul, (Transilv.) hot-roșu, pasăre-domenească, do mnișor, ghimpe. MARIAN, O. I 419, DOMBROWSKI, 316.

— După CDDE nr. 233, diminutiv în -aș al unui cuvânt dispărut din graiu *cărdeț, din lat. pop. *cardillus (= *carduelis*) „sticlete”, apropiat, prin etim. pop., de căldare.

CĂLDĂRĂU s. a. v. căldărar.

CĂLDĂRE s. f. 1°. *Chaudron*, *chaudière*. *Fonta baptismaux*. 2°. (Geol., Geogr.) *Cirque*. 3°. *Aquila nigricans*.

1°. Vas mare de aramă, în care se fierbe apă, etc.; cfar. cazan, ciauun, pârnaie, arămie, brăcaciul. ȘEZ. VIII 86, H. II 32, 50, 61, etc. III 20, VII 507, JAHRESBER. XVI 215. Căldărea are fund, buză s. margine, două belciugea urechila buză de care e prinsă toarta, cu care se atâră de cărlig s. de cujba, de-asupra focului. Se pune și pe pirotăriei. *Căldare* = cacabus ANON. CAR. 23 de căldăre (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 194. In căldări hiebaea-i [pe mucenici]. VARLAAM, C. 214. Au rumpi o bucătel de căldărea cea mare ce este zidită supt feredie. N. COSTIN, LET. II 52/. Oala și căldărea nu poate să se lărească, că, de s'or loci, iar oala se va strică. ACSINTE URICARUL, LET. II 135/10, cfr. ZANNE, P. IV 6. O căldăre mare de aramă, plină de galbeni de aur. MIHALCEA (a. 1747), ap. GCR. II 40/12. O căldare veache, care s'au găsit cu drojdiile de unt-de-lemn, în pinnifiă, eră spartă în fund (a. 1778). IORGA, S. D. XII 95. [Mustul] se toarnă în căldăre. ECONOMIA, 167. Mări în formă de căldare. MEHEDIŢI, G. F. 61. Mama pădurei îi va chinu, băgându-le mîinile în căldărea cu jărat. ISPRESCU, L. 232. Duccam eu la masă gume cu căldărea. Id. lb. 159. Când fundul căldărei lasă scăutea, plote va fi. ȘEZ. III 46/. Omiu negru cu căldărea. JARNIĆ-BĂREANU, D. 380. Câte fete cu plectare, Toate-s străbune de spinare, Ca cărligul la căldare. Ib. 430. Un berbec de frigare, O mică oară d'o căldare. MAT. POLC. 116. (În glumă). Căldare nesopită = om negru la față, țigan. ZANNE, P. III 52. A cădeă din căldare în foc: din lac în puț. DDRF. § Spec. Cazan, în care se fierb prunelo ca să se facă rachiu. Se acoperă cu un capac, care se lipește pe margini cu mămăligă — la instalații moderne, se năstose — ca să nu răsufle fiortura dinăuntru. Capacul are unul, două s. chiar și trei clăbuce, care se îmbracă cu niște țevi. Când se dă foc în cotlon, subț căldare, se zice că căldărea e gata de pornit. Cât timp funcționează, se zice că umbliă căldărea s. velniță. Căldărea se încarcă și se descarcă. Cfr. povarnă, velniță; alambic.

PAMFILE, I. C. 226 ș. u. *Cazanurile 4 căldările din toată țara, cu care fac rachiu de țescovine* (Mold. a. 1776). URICARUL, III 5/22. Pentru velnițe... au fost volnici fieșcine a face pe moșia sa, cu câte căldări au voit (Mold. a. 1820). Ib. IV 217/10. ¶ Vasul în care se botează copiii, cristalniță, colim vitră, baptisteriu. Căldărea de botez. BIBICESCU P. P. 247.

2°. P. anal. Adăncătură mare, rotundă, de origine glacială. În regiunea munților înalți, cfr. zănoagă. Căldări = gaurile adânci și răpasoce ce se găsec pe coastele unor munți. H. IX 435. De odată ni se deschide înaintea ochilor, tocmai sub obârșia văii, un loc larg, formând o mare căldare între piscurile de la vârf. TURCU, E. 143, cfr. 195.

3°. (Bot.) = căldărușă (II) (Țara-Oașului), CANDREA, T. O.

[Dial. (Mold.) și Sălagiu] *căldare*. VAIDA. ¶ Diminutiv: căldărășă s. f. GOROVIC, C. 127, cfr. SBIERA, P. 321/10, căldărășcă ANON. CAR., cfr. căldărușă. ¶ Augmentativ: căldăroiu s. a. DICT. ¶ Verb: căldări IV^a = trans a mării (LB.), refl. (Ban., Mehediți) și cu coell (N. REV. R. a. 1910, p. 85), (despre mănăcir și băuturi) a căpăta gust de aramă (GR. BĂN.). ¶ Abstract: † căldărit s. a. = impozit pe căldări. LM.]

— Din lat. *caldaria*, -am, idem.

CĂLDĂRI vb. IV^a } v. căldare.
CĂLDĂROIU s. a. }

CĂLDĂRUȘĂ s. f. I. 1°. *Petit chaudron*. 2°. Une des parties d'un moulin. II. 1°. *Aquila nigricans*. *Aquila vulgaris*. 2°. Sorte de raisin. III Jou d'enfants.

I. 1°. Căldare mică, vas mic ca și ceanașul (ȘEZ. VIII 86), cfr. hărăgu. Căldărușă. MARDARIE, L. 2271. Într'un colț al creței se fin piroteiele, pe care se așază căldărușa sau hărăpăul, când se pune de mămăligă. PAMFILE, I. C. 444. Atdră căldărușa de mămăligă în crăcane. ISPRESCU, L. 396. A dat un cazan și a luat o căldărușă (Putna). ZANNE, P. III 93. A face mănile căldărușă: a le împănă spre a putea lua apă cu ele. Făcând mănile căldărușei, le umplău cu apă, în spume. DELAVRANCEA, ap. TDRG. ¶ Spec. Căldărea mică, în care se ține aghizma, cu care botează preotul omenii, casele, etc., la Bobotează s. la zi întâi a fiecărui luni. Satu-l botează poșca... Cu apa'ntr'o căldărușă. PANX, S. II 44. La zi întâi, când îl luă popa cu căldărușa. VLAHUȚI, ap. TDRG. În ziua de Sf. Ioan, flăcăii din sat iau căldărușa popii din biserică. H. IV 65. ¶ (Bot.) Căldărușă-popii = o plantă urcătoare ca volbura, cu flori ce laurul; face semine ca rochițele. H. IX 122.

2°. P. anal. (Mor.) O parte a morii (nedefinită mai de aproape). H. VI 200.

II. (Bot.) 1°. Plantă ierboasă cu flori mari negreviorii s. (altă specie) cu flori albastre, violete, roșii, trandafirii, purpurii, mai rar albe. Se mai numește și: (Botoșani) candeluță, (Transilv.) cinci-clopoței, cinci-coade, toporăș, clopoței-cornuți. PANȚU, PL., cfr. H. IX 49, 396, XI 326, JIPESCU, o. 73, (floare de grădină) H. IX 205, x 420, (cu o floare albastră) H. XIV 65.

2°. Strugurii negri se numesc cracănă ori căldărușă, având ciorchișii lungi, deșirați, foarte rămurși, boabele rotunde, de culoare închisă (H. III 65), poamă rară în boabe și cam gălbie (H. II 270), cu boabele rari și cam lătarețe, foarte apoasă (H. III 305), cfr. H. II 319, XIV 348, 415, 436, JIPESCU, o. 53. (Cu funcțiune atributivă) Se mai numește și poamă-căldărușă: neagră, cu bobitele rari. H. XI 516, cfr. III 139, 116, 139.

III. Numele unui joc de copii. H. XVI 162 (scris căldărușie).

§I: căldărășe s. f. | Plur. -rușe și -ruși (ad II

14. H. XI 326). | Diminutiv: (Bot.) căldărușică s. f.:
nume de floare (nedefinită mai de aproape). H. IX 472.
— Derivat din căldare, prin suf. dim. -ușă.

CĂLDĂRĂȘCĂ s. f. v. căldare.
CĂLDĂRĂȘICĂ s. f. (Bot.) v. căldărușică.
CĂLDĂRĂȘĂ s. f. v. căldare.

CĂLDĂU s. a. = gâldău, apă afundă, unde dintr-o dată te bage în groapă, dar care nu ține mult și îndată ieși la apă mică (Tisa, lângă Dobra, în Transilv.) VICIU, GL.

CĂLDICĂL, **-CEĂ**, **-CICĂ** adj., adv. } v. cold.
CĂLDISOR, **-OĂRĂ** adj., adv. }
CĂLDOS, **-OĂSĂ** adj. }

CĂLDURĂ s. f. *Chaleur*.

1^a. (În opoziție cu frig, răcoare, ger) Temperatura ridicată care ne face să simțim că ceva e cald s. că ne e cald, cfr. fierbințeală, arșiță, zăpuc, zăpușală, viepe. *Căldură animală*: pe care o dezvoltă organismul animalelor cu sânge cald, *vegetală*: a plantelor, *atmosferică*: a aerului, *centrală*: din interiorul pământului, *specifică* = capacitate calorifică, cantitate de căldură necesară spre a ridica cu un grad temperatura unui kgr. dintr'un corp și exprimată în calorii, *radiantă*: emisă de un corp în toate direcțiile, *latentă*: pe care un corp o absoarbe spre a trece din stare solidă în stare lichidă s. din stare lichidă în stare gazoasă; când e însoțită de lumină, se numește *luminosă*, în caz contrariu *obscură*. Cfr. PONI, p. 144-146, 152. La căldură corpurile se dilată s. se vaporizează. *Căldura* poate fi uscată (seacă) s. umezită. O năpărcă din căldură ieși. COD. VOR. 96/. *Vara* [nu sânt] nădușale nă mari, ci cucioase călduri. N. COSTIN, ap. GCR. II 3/. *Căldura* căldurului (c. 1750). lb. II 64/. *Carnea supt gura cailor... de multă greutate și căldură să moare*. DRĂGHICI, R. 70. *De a vârștii ei căldură*, *Fragii sâdnului se coc*. EMINESCU, P. 185. *Cauza cea mai de căpetenie, care nu lasă materia planetară să rămână în repaus, este căldura venită de la soare*. MEHEDIȚI, G. P. 14. *Geră și de înținea, de căldură, de-îi troceau genunchele de gură*. CREANGĂ, P. 251. *Cfr. FAMILIE, J. III. Lucea lună cu lumina și soarele cu căldura*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 513. *O căldură potrivită*. (Imprecizațiune glumeață) *Bală-mi-te căldură!* TEODORESCU, P. F. 452. | Spec. (Adesea la plur.) Epoca cea mai călduroasă a anului. *Căldurile au ajuns neaferite*. LM.

2^a. Fig. Însuflețire, coc, înfocare, ardoare, patimă, zel. *Să... vie căldura dumnezeirii lui în mințile noastre*. NEAGOE-VODĂ (a. 1654), ap. GCR I 188/. *Strig cu multă căldură*. DOSOFTEI, lb. I 242/. *Să înaintăm cu îndrăzneală și căldură întru cărrile sfântului tău cucănt*. MARCOVICI, D. 96. *Chestia... s'au tratat cu îndostul căldură de unele din giurnale franceze și austriene*. URICARUL, V 193/. *Soptește cu căldură*. EMINESCU, P. 252. *Se rugă Domnului cu căldură*. ISPIRESCU, L. 189. *Șasă căntă cu căldură, De stă oltul și nu cură*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 106.

3^a. Spec. (Mai ales la plural) Temperatura ridicată a corpului s. senzație de căldură, care însoțește anumite stări de surescitare s. patologice, cfr. fierbințeală (2^a), fr. guri, febră, arșiță. *Tu ești bolnav, ai căldură*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Și dacă tac, îi vin călduri, Să moară*. C. ȘEBUC, p. 124. *În căldura frigurilor, cucăntul nu prinde loc*: adică, întru turburarea norodului, cucăntul în zadar, că nimeni nu-l ascultă. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 553. *A acea căldură la cap* = a iură. DDRF. *A intrat în căldură* = e apucat (Tutova). lb. IX 398.

[Plur. -duri. | Diminutiv: (ad 1^a) căldurică =

căldură (nu prea mare și) plăcută. *Cum au dat de căldurică, pe loc li s'au muțet ciolanele și au început a se întinde*. CREANGĂ, P. 251. | Adjectiv (adverb): călduros, -oasă = care are s. dă căldură (multă s. continuă), p. ext. (despre haine) care păstrează căldura corpului, scutindu-l de frigul din afară, cald, (despre om) care suportă ușor frigul, al cărui corp nu se răcește ușor; fig. plin de căldură (2^a), cu căldură (2^a), înfocat, cu însuflețire, cu foc, cu zel, etc. *Călduros*, -ș = calidus, -a. ANON. CAR. *Vara...* [va fi] călduroasă. (ca. 1750), ap. GCR. II 59/. *Un loc... călduros*. DRĂGHICI, R. 141. *Vreamă călduroasă*. BARAC, A. 47. *Sfântul soare-i călduros*. TEODORESCU, P. F. 279 b. *Să gustăm vinu' de bun și soba de călduroasă*. ȘEZ. I 291/. *Toată fața-i bună, Dacă căptușala-i călduroasă* (Tutova). ZANNE, P. III 147. *Vânt călduros*. H. I 174. *Casă, sobă, zonă călduroasă*. TDRG. *Cu multă dorire, din căldurică suflet, am pus de s'au tălmăcit*. CAZANII (a. 1742), ap. GCR. II 30/. *Călduroasă rugăciune*. MINEIUL (1776) 159/. *Unul din adepții cei mai călduroși [ai partidului curat românesc]*. GHICA, S. 627. *Tot atât de călduroasă a fost și aprobățiunea presi*. HADEU, L. C. XI. *O străngere de mână călduroasă*. TDRG. *O primira călduroasă*. id.]

— Din lat. pop. *caldura, idem.

CĂLDURICĂ s. f. } v. căldură.
CĂLDURÓS, **-OĂSĂ** adj. }
CĂLDUȘOR, **-OĂRĂ** adj., adv. }
CĂLDUȘ, **-Ă** adj., adv., s. m. sing. } v. cold.

CĂLE s. f. 1^a-2^a. *Chemin, voie, route, rue principale, chaussée*. 3^a. *Distance*. 4^a. *Fois*. 5^a. *Facon, procédé*. 6^a. *Sujet*. 7^a. *Motif*. 8^a. *Fonction*.

La origine, calea eră o cărare s. potecă prin munt (cfr. plaiu). În viața de munteni a strămoșilor noștri, cuvântul acesta deveni termenul generic pentru orice fel de drum. Mai târziu, intrând în limbă cuvântul drum, acesta îl făcu concurență, astfel că vechiul *cale* se întrebunțează astăzi pentru un drum lung (și larg) și cu deosebire în locuțiuni și în înțelesuri figurate.

1^a. FAȘIE (mai largă s. mai îngustă) de loc bătătorit (pietruit s. pavat) pe care se face comunicația de la un loc la altul, drum. Cfr. cărare, potecă, plaiu, șosea, etc. (Țintala care duce o cale se indică adesea printr'un genitiv: *calea bisericii* = care duce la biserică. *Calea* se închide, când încetează, se deschide, când iese la loc desfătat, ea e îngemănată (ANON. CAR.), când se bifurcă, e (ne)umbliată (ne)bătută, îngustă, largă, strămătă, bună, rea, ușoară, grea, netedă, hopuroasă, dreaptă, strâmbă, întortochiată, urcă, coboară, căile se încruciează, se fac cruce, se taie, etc., *calea* duce, (te) scoate, răspunde undeva, cotește, face la dreapta s. stânga, trece pe la, etc. *Luă iscodnicii și pre lată călea-i scoase*. COD. VOR. 122/. *Cătră selitea Bogăndeștilor, unde pogorâră calea carului* (astăzi: drum de care) de la Ruda (Vâlcea, a. 1608). CUV. D. BĂTR. I 161. *Una [din seminte] cădău pre căle*. VARLAAM, C. 323. *Ești pre căi și pre cărrări*. id. lb. 359. *Pustii vor fi căle voastre*. BIBLIA (1688) 91. *Umbland pre căle*. MINEIUL (1776) 110/. *Calea* (de obicei: drumul) *de sanie, ce aom, tare mult înlesnește această treabă*. I. IONESCU, C. 242. *Cărușa... abia înaintea, pe căi fără de urme*. ODOBESCU, III 15/. *Am greșit calea*. id. lb. 60/. *Sânt singură, pe căi trăesc*. *Sânt singură și mor*. COȘBUC, F. 160. *Iese înaintea fecioru-său, pe altă cale, și se bagă sub un pod*. CREANGĂ, P. 185. *De la o vreme, le intră calea în cotru*. id. lb. 199. *De la un loc, se închide calea*. id. lb. 21. *Doar nu m'a albit calea bisericii!* ȘEZ. IX 69. *Mă dusem în jos pe vale, Măntâlniu cu dor'n cale*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 70. *Când te*

văz, bade, pe cale, Inima-mi plânge de jale, ib. 83. Troscofel de lângă cale, ib. 518. Noaptea-i mică, Stele-s multe Si-ou pierde calea prin munte, ib. 141. Mergând la deal, la vale, S'abate pușin din cale, DOINE, 8/2. Să te-ajungă jalea mea, Unde-a fi calea mai grea, SEZ, I 9^{1/2}. Tine (=urmoază) tot calea aceasta, LM. Ne bate calea (=ne vizitează) cam des, DDRF. Căile cele străduie, curse oamenilor se'nfeleg, IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 227. Calea bătută e cea mai scurtă, DDRF. Spec. De oare-co, prin dezvoltarea orașelor, adesea s'au zidit case pe marginea căilor care duceau în diferite direcții și în urmă acestora au fost încorporate la oraș, avem numiri precum Calea Craiovei, la origine, drumul care duce în spre Craiova. P. anal. apoi, azi se dă numele de căi, în orașe, la strade lungi și relativ largi care merg până la marginea orașului, precum: Calea Victoriei (mai nănoasă "Podul Moșoșoaites": duce la Moșoșoai). Calea Dobroanșilor, etc. | (Modern) (După fran. voie ferrée) Cale ferată—drum-d-e-fier, șoseaua și șinele pe care circulă trenul. Iteia căilor ferate... eră mai lesne de realizat... cu ajutorul capitalului german. MAIORESCU, D. I 18. Pe când nu erau pe la noi căi ferate. RETEGANUL, P. I 11/12. (După fran.) Căi de comunicație, (fig.) căile respirației. Căi naționale sânt șoselele întreținute de stat, care pleacă de la capitala unui district, și merg până la capitala altui district, la granița țării sau la vreun port. DR. CONS. 102. Căi județene: șosele întreținute de județ, care unesc diferitele comune ale unui județ; vicinale sau comunale: șosele întreținute de comune, care duc de la o comună la alta învecinată sau la diferitele cătune ale unei comune. | (Astron.) Fâșia luminoasă formată pe cer de miriadele de stele aproape invizibile din cauza depărtării lor de pământ se numește calea-laptei (CULIANU, C. 53, H. II 169, 121) s. lactee (CULIANU, C. 53), calea lui Troian (H. III 5, IV 75), robilor (H. II 121, III 230), orbilor (H. II 121, III 230, X 518), schiopilor (H. III 230), Țiganului (H. XVIII 105), drumul-laptei (H. III 230), drumul-robilor (H. III 5, IV 75), paiele-Țiganului. Urmând, după cer, Calea-robotelor, nimeris la Bălteni. GHICA, s. 264. Calea-rătăcitilor (=constelația) șarpele. OTESCU, CR. 19. † Loc. adv. și adj. (A fi, a găsi, a afla) cu cale = potrivit, nemerit, corect, just, (cu s. pe) drept, cuvințios, cuminte, înțeleptes; bine, frumos; (în opoziție cu) fără (de) cale = nepotrivit, necuvințios, (pe) nedrept, necorect (cfr. fără II 1^a; construcții analoge la Aromâni și Albanezi. PAPAHAĞI, P. A. DE. 416-417). Să scolească gindețul această frică de va fi cu cale sau de nu va fi. PRAVILA MOLD. 83. După aceasta am scotit a fi cu cale să scriem împărății Râmului. N. COSTIN, LET. I 77/21. Domniei lui Aron-odă cu cale i-au zis cumplită. M. COSTIN, LET. I 215/11. Nici este cu cale să fie temnița sup' biserică. NECULCE, LET. II 309/27. Judecă Măria Ta... de este cu cale și de se curvine să vin lipsit... de amândouă. ANTIM, P. XXVII/25. Care [venitur] s'au aflat a fi drepte, cu cale și fără de supărare. RĂSCANU, L. 6/2. Bine și cu cale am judecat (Mold., a. 1794). URICARIUL, XI 313/12. Acea ce au aflat cu cale mîntea sa, mîntine pun îndată în lucrare. BELDIMAN, N. P. I 49. Dacă cererea îți va fi cu cale, nu-ți tăgăduie împlinirea ei. GOLJAN, H. I 13-4. Nu este cu cale a-i defăima, fără să judecăm mai întâi după dreptul cuvânt. DRĂGHICI, R. 115. Brâncoianu eră autorizat să deie numai pe cine va găsi el cu cale. IORGA, L. 1348. A găsit cu cale să deie fata după feciorul moșnegului. CREANGĂ, P. 85. Apă cred eu c'ar fi cu cale, când e vorba de dreptate. Id. A. 146. Să ascultăm cu oastea noastră de găsirea cu cale ce va face sfatul nostru. ISPIRESCU, M. V. 11. Sprincenele tale Tare-s făcute cu cale. SEZ. I 72/21. Nu găsesc cu cale (=nimerit)

să plec acum. PAMFILE, J. II. Poate să cearte bărbatul pe muiare-șii pe dreptate, iară nu cu înjelăciune și fără de cale. PRAVILA MOLD. 84. Cuvinte fără de ispravă și fără cale, ib. 155. Să aibi Măria-Ta știri că acel om îmblă fără de cale (c. 1650). IORGA, D. R. 85. Păcește să nu faci fără de cale. BIBLIA (1688) 378. Am multe, de mi s'ar înine la seamă, carele nu sânt fără de cale. ANTIM, P. XXVIII/2. Ce om fără cale lofofătu!; știindu-și jupăneasa bolocăi și a nu o finera aice cu sine! M. COSTIN, ap. DDRF. Toată țara Liboniei, ce au luat Șeculul de la strămoșii lui, fără de cale. NECULCE, LET. II 300. Nu părăsde la toate mesele domnești a ocări pre Bogdan Hatmanul și a-i zice curinte fără cale. MAGAZ. IST. III 59/11. Măna se tinsă fără de cale asupra mea. MINEIU (1776) 33. Rău și fără cale tribunalul și-a declinat competența. TDRG. | Din cale afară s. afară din cale—peste măsură, foarte, prea, neobișnuit, extraordinar, excesiv; mare, straniu. Două lucruri eră făcute din cale afară. ACSINTE URICARUL, LET. II 134/22. Pe mazișii zlotăși îi supără din cale afară. NECULCE, LET. II 314/12. Eră un vis misterios și blând din cale-afară. EMINESCU, ap. DDRF. Copiii cei din cale afară urlii. MARIAN, N. 352. Eră mîloasă din cale afară. CREANGĂ, A. 24. S'a făcut o bătaie apă de din cale afară, că... STĂNCESCU, R. 22. | † P(ri) eale (=pe) drept, după merit, cum se cuvine. Căle ce va sului pre altul, zicându-i curinte tot ade-vărate, pre cale, va scōpă de certarea sādălmii. PRAVILA MOLD. 128. Fuarle bine și pre căle zice. SICRIUL DE AUR, ap. GCR. I 273. Și începură a-i batere (pe boieroași)... și pe cale le-au făcut, că vai de boierul ce se roagă moicnului. NECULCE, ap. TDRG. | † Alătur(e)a cu calea = pe de lături, nu de-a-dreptul. Vorovind cam alături cu cale, i-au ponostit pentru feciorii lui că sânt răi. ALECSANDRU AMIRAS, LET. III 138/11. | (Transilv. și Mold.) Pe-aceea cale s. pe calea cea = tot așa, asemenea. Copiii i se trînteau pe jos de foame, mîierea pe-aceea cale. RETEGANUL, P. I 60/22. Amă basii i-au prăpădit, nevasta pe calea cea. SEVASTOS, P. 28. | Calea-(ca)-vralea s. (neobișnuit) calea-vale (SLAVICI, ap. TDRG.), cale-vale (ALECSANDRU, T. 46) =mai merge, treacă-meargă, fie (propriu: calea e dreaptă ca pe vale, merge ușor TDRG.). Cum grăiești acum, calea-valea: mai merge. PAMFILE, J. II. Celelalte calea-vale, dar o gură și căt lumea. EMINESCU, N. 88. Toate ca toate, dar uritul îi venea de hac. În zile de lucru, calea-valea: se luă cu treaba și uită de urit. CREANGĂ, P. 140. Mai nainte, calea-valea: erai deprins a trăi singur, dar acum are să-ți cadă greu; mai ales că și s'a îngreunat și gospodăria. Id. Ib. 161. Uite ce-am păfit... mi-a crescut mie un corn și unul la împărăteasă, calea-ca-valea! că sântem bătrâni, dar biata fată nu și-a căpătat peștorii. RETEGANUL, P. II 79/2. | A pune-la (rar în) cale († la o cale, † la căl) înțelesul fundamental este: a îndruma, prin fapt s. prin vorbe: a) (a lua măsurile trebuincioase s. a îndeplini cele de trebuință spre) a îndruma s. a duce ceva la bun sfârșit, a se îngriji de ceva, a pune în orânduială, a aranja; — b) a sfătui pe cineva, a-l povățui, a-l îndemna (intrigând în contra cuiva), a instiga; — c) a organiza, a (în)locui, a conduce, a administra; — d) a îngriji cu cele necesare (spre a-l scuti pe cineva de grijele vieții, etc.), a-l face rost (prin căsătorie), cfr. a căpui; — e) a pregăti ceva, a îngriji s. a face ca cineva să fie pregătit; — f) a-l aplica cuiva tratamentul cuvenit (spre a-l pedepși s. a-l nimici, etc.), a isprăvi, a prăpădi, a înlătură, a dîrege, a pune bine, a da gata, a învăța minte pe cineva, a-i face cuivă felul; — g) a se pune în înțelegere s. a lua hotăriri cu privire la ceva, a hotări; — h) refl. (neobișnuit, în Bucov.) a se sfătui, a chibzui, a hotări.

Exemple: (ad a) *A murit unchiul nostru fără a pune la nici o cale, și nerădând cui și cât șî se dea cele ce au rămas* (a. 1782). URICARIU, XIX 39/0. *Puind la cale, după cuviinciosul chip, trebuințele cele ce se cer de la împărățiile mele serhaturi* (a. 1802). TES. II 308/1. *Încă lăsași-mă să mă duc să-mi pun casa la cale!* C. NEGRUZZI, I 155. *Să punem la cale o comună.* ALECSANDRII, T. 768, cfr. 344. *Pune la cale să ne gătească un ospăț.* C. NEGRUZZI, I 147, cfr. ISPIRESCU, L. 3. *Toate treburile și le puned la cale singurel.* CREANGĂ, P. 140. *S'a pus la cale-un plan în contra libertății.* I. NEGRUZZI, VI 416. *Lucrurile s'au pus iute la cale.* VLAHUȚĂ, N. 7, cfr. SADOVEANU, M. 117. *Pusese [războiul] la cale și-l condusea IORGA, L. I 216. — (ad b) L-au pus la cale ca să facă șeretic.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 205/1. *L-au pus la căi să se rădice iar cu războiul.* DIONISIE ECLES. 234. *Baba pune la cale și pe feciorul cî millociu; și-și ie un suflet de nori întocmai după chipul... celei dintâi.* CREANGĂ, P. 7. *Cine te-a pus la cale să mă tei... în băltaie de joc?* id. ib. 83, cfr. CONTEMPORANUL, VI, 207. — (ad c) *Să îndreptese țara, puind la cale bună și cu odihnă.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 196, 17. *Ei pun țara la cale în zioa de astăzi.* ALECSANDRII, T. 38. *După-ce se urcă în scaunul tădăne-ădu... puse țara la cale ca și un om matur.* ISPIRESCU, L. 42. *Baba începă să pun la cale viața norori-sa.* CREANGĂ, P. 5. (I.ROB.) *Amibișioți pun țara la cale prin cafelele.* SANGU-ALDEA, A. M. 121, cfr. ALECSANDRII, T. 139. — (ad d) *Mi-am pus bine țara la cale, să-mi fie pe toată ziua.* CREANGĂ, A. 60. [Pe Electra] *pusă la cale (= măritată) s'o veri.* BELDIMAN, O. 34. *Un băiet mare, pe care mândri-poiamî o să trebuse să-l pun la cale.* L. NEGRUZZI, ap. TDRG. — (ad e) *Ei! pus-ai toate la cale?* C. NEGRUZZI, I 148. *Puse toate alea la cale pentru drum.* ISPIRESCU, L. 16, cfr. 13, DRĂGHICI, 88. *Du-te... de-și pune nora la cale (= îngrijește să fie gata de drum).* CREANGĂ, P. 113. — (ad f) *Așteaptă... cocotăle... te-oiu pune te la cale și pe tine acasă!* ALECSANDRII, T. 522. *Cât pentru chișle, mi le pune la cale (= mănâncă) pe toate.* idem, 1295. *Pe urs l-am pus eu la cale (= l-am adormit, de nu mai poate fi primejdios).* CREANGĂ, P. 215. *Băietul îl puse și pe aista [pe zmeul cu trei capete] la cale, dar pe al treilea cap nu i-l tăiat bine.* ȘEZ, I 67/1. — (ad g) *Să stau să vororesc măria-ta, și să punem la o cale pentru această prăd... că să facem pace.* NECULCE, LET. II 358/0. *Zoroastru și cu fiica sa... vroind a pune la cale lucrul acesta.* BELDIMAN, N. P. II 136/1. [E] *am pus la cale ca să fie în ograda lui cel puțin o lamă.* DRĂGHICI, II 165. *Am pus la cale unele ca aceste.* CREANGĂ, A. 101, cfr. SBIERA, P. 242. — (ad h) *Nepoata... să se pună la cale cu bărbatul său, cam pe când să fie boțelul.* MARIAN, N. 167. *Cu aceea s'a pus apoi în cale: cum și în ce chip să icodesească țara.* idem, T. 14, cfr. 210. (Abstract.) *Panere-la-cale.* *Cea dorită de bună de obște punere-la-cale.* URICARIU, I 9/10. *Sistematica punere-la-cale a acestor lucruri.* ibid. 127/0, cfr. 131/0, 133/0. *Așezarea, numită altmintețea și legătură, învoire, tocmeală, însemnează punere-în-cale și conștețerea (= înțelegerea) părinților...* MARIAN, NU. 135. | A (o) scoate la cale (cu cineva) s. a. leși la cale (cu cineva) = a se putea învol cu cineva, a o scoate s. a. leși la (un) capăt. *Dacă vâzu că nu poate s'o scoală la cale cu Tiganul în nici un fel...* FUNDESCU, ap. TDRG. | † A aduce pe cineva la cale (subînțeles: la calea cea bună) = a-l scoate din rătăcire și a-l îndrepta spre bine. *La câtlă cale și supunere i-am mai adus... încă nu am trecut a nu scrie.* AMIRAS, LET. III 167/31. | A fi pe cale (de a s. să...) = a fi gata, dispus, a avea intenția. *E pe cale să se 'naore.* DDRF. | A-l da în cale = a face pe cineva să înțeleagă ceva, să se învoiască la ceva, a-l convinge (cfr. a-l da

cuivă în bună). *Dacă eu, om bătrân, nu-i dau în cale, apoi ce atdă mai puțin fata mea!* ȘEZ, I 101/10. | † A avea cale cuvintelor = a avea voie a libertate de a vorbi. *Atunce acodnd cale Grigorie-codă cuvintelor sale, au spus Vezirului cum au sfătuit pre Husin pașă să iasă din șanșuri cu oastea.* NECULCE, LET. II 225/0, cfr. III 16/31. *Atunce și Lupul, lundându-și voie să grăiască, au început a grăi și a se apăra de fapta lui Dumitraz-codă acodnd cale cuvintelor.* MUSTE, LET. III 54/31. | A lua cuivă calea din picioare = a-l scuti de a mai face un drum: *Bodaprosite, neicafula, că ne luminași și ne luși calea din picioare!* RĂDULESCU-CODIN, L. *Mărită-te, Marioară, și ia-mi calea din picioare!* ib. | A i se face (s. a-i sta cuiva) calea cruce (s. cruci) s. a-l fi calea în cruce = a ajunge la o răspântie, (fig.) a sta la îndoaială, a fi nehotărât, a nu ști încotră s'o apuci, a șovăi. *Când li se făcu calea cruce, se opriră.* ISPIRESCU, ap. DDRF. *De urit, m'aș duce, duce, Calea mi se face cruce...* *Eu mă duc, uritul vine Tot altădura cu mine.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 211, cfr. 214. *Eu m'aș duce, duce, Dar mi-e calea 'n cruce.* TEODORESCU, P. P. 284, ȘEZ, I 111/1. | A l se închide cuivă calea în codru = a nu putea merge mai departe pe drumul apucat, fig. a fi silit să renunți la viața plăcută de mai înainte. *Înă când împliniu opt ani, atunci, vorba cea, mi se închisă calea-n codru.* Părinții miei... *mă așezară într'o școală.* GANE, ap. TDRG.

29. P. ext. Direcția luată de cineva spre a ajunge undeva, călătoria, drum. *Se întoare Meneala den cale.* MOXA, 322/0. *Cine va treace prin un drum, pre undă nu i-am fost călea să treacă, pre acela...* PRAY, MOLD. 34/0. *Trudii de cale.* VARLAAM, C. 157/0. *Căndu-i la mijlocul calei, apă un copaciu frumos.* CAZANIE (a. 1643), ap. CF. 365. *Băbădm greutatea călii.* DOSOFTEIU, V. S. 151/0. *Găindu-se... de cale.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 272/0. *Venind dintr'o cale depărtată.* DRĂGHICI, L. I 3. *Săcuți, în cale, aciseră pre prinși lor.* BĂLCESCU, M. V. 393/0. *Neputând înturna pre Lăpușcanul din cale, să-și urmeze drumul la Constantinopol...* C. NEGRUZZI, I 142. *Duce-m'aș și m'aș tot duce...* *Cine'n cale m'a viedă.* *Să plângă de jalea mea.* ALECSANDRII, P. II 103. *De e curcă, Ce se'ncură!* *Lea rădărsatul zorilor.* *În calea vândătorilor?* ODOBRESCU, III 9/10. *Vântul adună-a de flori de teiu troiene și le așterne'n cale reginei dundrene.* EMINESCU, P. 212. *Întâlniu pe Lina'n cale.* CĂȘIUC, R. 9. *Calul ud de cale.* id. P. 13. *Se oprește, sfărâșat de cale, și chiamă somnul care l-a uitat.* CERNA, P. 167. *Se opresc cu toți în cale.* CREANGĂ, P. 275. *Merjean... părăndu-li-se calea scurtă.* id. ib. 276. *Mery cale lungă, să le-ajungă.* id. ib. 207. *Harap-alb, urmându-și calea...* id. ib. 228. *Noroc că i se scurtase calea și ajunse acasă.* ISPIRESCU, L. 36. *Încă pe cale fiind...* id. ib. 21. *În calea ei, începă a curge de printre încrețiturile hainei sale mărdăritare.* id. ib. 40. *Cale lungă și grea.* id. ib. 27. *Îl tot opred cineva în cale.* id. ib. 36. *Nu mai umbu de gaba, Ci mă duc în calea mea, C'ai tăi, dragă, nu mă creă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 63. *Mi-a fost calea Pe la ușa măică-ta.* ib. 172. *Scurtă mi-a părut calea.* ib. 224. *Căndu-mi vine dor de cale, Mery pe jos ca și călare.* ib. 221. *Din Siret și până'n Piatra Este-o cale depărtată.* ȘEZ, I 9/31. *Se culcă în tindă, ca să-și scurteze din cale.* ZANNE, P. III 399. | P. anal. *Oprit-au calea unui păruș.* DOSOFTEIU, V. S. 132/0. *Ce rază luminosă Răvărșit a sa cale lucașăral cerese?* ALECSANDRII, P. I 136, cfr. II 291. | Fig. *Cine întoare păcătoșul din rătăcirea caiei lui.* COD. YOR. 136/1; (în calea rătăcirii). N. TESTAMENT 1648; *den rătăcirea căii lui.* BIBLIA, 1688). *Încăși pre noi cu bună înțelepție călea spăseniei.* CORESI, E. 11/0. *Giudețul pre căle(a) sa să marga...* *iară nu a-bătându-să giudețul din căle(a) sa cea dreptă.* M. COSTIN, ap. GCR. I 198/132. *S'au fost ispitind și*

Dabija-vodă să nu meargă la adunarea cu Vezi-
rul, ce să urmează calea lui Grigorie-vodă. N. CO-
STIN, LET. II 4/25. Calea luminii (MARGOVICI, C. 10/1),
vieții (KONAKI, P. 273), prosperității (URICARIU,
VII 239/32), progresului (BĂLCESCU, M. V. 4/1), bi-
nelui (id. ib. 418), pocăinței (DRĂGHICI, R. 90), in-
felegerii (id. ib. 73). Care este calea noastră națio-
nală? BĂLCESCU, M. V. 1/1. Preutul i-au multă-
mit... pentru că i-au adus femeia la căi bune.
SBIERA, P. 243/12.

‡ (Formulă de salut, la plecarea cui) Cale
bună! ISPIRESCU, L. 16 s. bună calea! CREANGĂ,
P. 299. | (A te duce până la) calea întoarsă— a te
întoarce după puțin timp, din călătoria începută, din
cauza unui accident, sau fiindcă ai uitat ceva,
fiindcă te-ai răzgândit, te-ai convins că nu vei
avea rezultatul dorit, etc. Cfr. EMINESCU, P. 239
(cfr. și întoarce). | (A se opri la, a se întoarce
de la) calea jumătate a. jumătate calea— numai o
parte din călătorie. | Calea mazăului— drum făcut
încoace și înapoi, înainte și înapoi, alergătură de
colă-colo, fără nici o ispravă. Știu că umbraiu,
mamă, calea mazăului! MERA, B. 36. | Cale pri-
mară s. primare v. c. | Cale albă v. c. (vol. I, pag.
95). | A leși (s. a se duce) cui) în cale, a întâmpina
pe cineva în cale— a-l ieși înainte s. intru întâm-
pinare, a-l întâmpina. | Și ca la măsura nunții de
crat, leși-i-n cale-ales alaiu. COȘBUC, R. 19. Cu
sfetnicii vecihi de zile măntimpinzi în cale. EMIN-
ESCU, P. 201. Tușulea se duse mai întâi în calea
zmeului celui mai mare. ISPIRESCU, L. 316. Bă-
dăra cu șapcă neagră leș-n cale și măntreabă.
JARNIK-BĂRSEANU, D. 44. În căile lor teșau fete
albe, înerele. POMPILIU, B. 79/2. | A fi în calea cui) —
a se afla, a locui în apropierea drumului apucat
de cineva; a sta cui) în cale— a-l fi (adesea in-
voluntar) piedecă, a-l zăgăni în acțiunile sale; a se
pune în calea cui) — a se împotrivi cui), a-l
aștepta (cu gând dușmănos) căntând a-l împiedecă
de a merge mai departe, (fig.) de a-și ajunge ținta;
a a)ține) calea (s. căile) cui) — a pândi venirea
cui) spre a-l opri, a-l ataca, a-l despoia, etc. Omul
de care fi-am vorbit fiu în cale și te poți abate
[pe] la dinnul. LM. Începură a li se părea că bă-
iatul le tot stă în cale, li se părură că de el se tot
împiedecă. ISPIRESCU, ap. DDRF. O, tu nici vesezi,
bătrâne, căși în cale mi s'am pus! EMINESCU, P.
259. Va fi)ne) căile oamenilor, de va fur) PRAVI-
LA MOLD. 18. Sosim (= sosir)ăm) la ramele aca-
le ce fi) căile și opresc pre ceia ce să sue. VAR-
LAAM, C. II 24. Tine)ți) călea, de-l prinde)ți). DO-
SOFTIEU, V. s. 88. O femeas m)rg)nd la sc)nt)ul,
fi)ndu-i) călea un om, desc)le)că și-i) făc)ă sil)ă. id.
ib. 118. Aler)nd Moscalii de la straj)ă, să-i) fie
calea, tar el mai din g)oz au ie)it în Moldova.
NECULCE, LET. II 328/22. Din Hotin și p)n) la mare
Vin Muscalii de-a c)lare. De la mare la Hotin
Meru) calea ne-o a)in. EMINESCU, P. 160. Ai de
s)nt ep)nzura)ți pin v)zduhuri au făcut v)mi și
fi) calea la oamenii d) de mor. SEZ. III 79/12. Nu
fi)ne) calea la d)nd. C) fi)ne) calea la una. DOINE,
2/14. Frumosul fuge de mine și uritul calea-mi
fi)ne). lb. 143/2. | A face cale — a merge, a umbla,
a se duce. Vr)nd a-și face calea c)tre Sirmion.
MINEIUL (1776) 160/12, cfr. 110/11, etc. Dragile mamii
picioare De-am) n)or mai face cale! MARIAN, I.
587. | († și dial.) A da s. face cui) cale(a) — a
l)asă (pe cineva) să treac)ă s. să plece, a slobozi, a
da drumul, a-l face rost să scape, a-l face sc)pat
(tot a)ș) la Bulgarii PAPAHOI, P. A. nr. 419).
Va veni un dobito) boc)ndu)nd) să spre altul, și c)la
nu-i) va da cale, ce-i) va sta înpro)te). PRAYLA MOLD.
11. C)la ce va ascunde furul, sau de-i) va da c)le să
fug)ă, să să coarte dup)ă voia g)du)ului. lb. 176/2.
In)ă) mai mult Moldovenii, cu multe r)ne încr)nt)ăți,
n)au mai putut suferi, ce (= ci) au dat cale Le)ilor și
s)au dat) înapoi. URECHE, LET. I 159/12. Inceri)... le tot

f)ăc)ă cale. NECULCE, LET. II 307/22. Mare nevoia
au tras, p)nd) au sc)pat, in)ă) d)nd) bani pe la
alfi Tarci, de i-au făc)ut cale cu chibzure, să scape.
DIONISIE ECLES. 202. Acolo l-o fi)nt) numai d)nd)
s)pt)ăm)ni la c)lt)ine) și i-or dat) cale. POPOVICI,
R. D. 147. Iarna ce se apropie și asprimea timpu-
lui nu mai d)ă cale izb)nd)rii (= o face imposi-
bil)ă). BĂLCESCU, M. V. 180. | A-și face cale — a-și
face loc de trecere, a-și face drum; a c)ută) un
prilej s. un pretext, a face rost ca să poți merge
undev)ă fără de a bate la ochi. Sas la m)nt)ă, jos
pe vale, și-au făc)ut dușmanii cale: Din S)dt)mar
p)nd) n) S)ce)le, Numai vaduri ca acele. EMINESCU,
P. 161. E t)rz)in)... C)te-o stea, c)z)nd)... Spre cul-
cu) și) face cale. CERNA, P. 141. A-și face cale prin
multime. TDRG. I)și face cale p)n) la pu)ă, ca să
se int)l)ănesc)ă cu el. PAMFILE, J. II. S)ă-mi) fac ca-
lea p)n) la ea. DOINE, 68/1. | A-și lu)ă calea (în pi-
cioare PAMFILE, J. II) s. a apuca calea — a plecă,
a porni la drum. E) i)și lu)ă calea iar spre p)dm)nt).
EMINESCU, N. 65. [Sul)et)at) i)și) ia) cale spre drumul
resniciei. SEZ. III 237/12. Și ap)uc)nd) calea c)tre
r)ș)arii, s) a dus. ISPIRESCU, L. 4. | A avea cale —
a-i fi drumul (pe undev)ă), a fi în c)l)st)orie (spre...),
a trebui să treci (pe la...), Av)nd) c)ile c)tr)ă T)ri-
g)rad). DOSOFTEIU, V. s. 21. De cine mi-e mi)ș) drag,
N)am) cale (= nu mi-o drumul pe acolo), și tot mi)
fac. RETEGANUL, T. 187/12. | A-și c)nt)ă, p)zi, vedea
de cale, a se duce în cale și — a plecă în drumul
s)u), a nu se amestec)ă în afacerile altuia, a-și ve-
de)ă de drum s. de treab)ă. Pus)ă, de-ți) p)ize)te)
c)lea. DOSOFTEIU, V. s. 117/12. L)ă)ș)ă) s)ă-mi) c)ut)
c)lea (= să-mi) caut) de drum). MINEIUL (1776) 130/12.
Du-te-n) cale-ți, mergi cu bine! ALECSANDRI, P. P.
31/12. S)ă-și) v)z)ă de cale. DDRF.

3. (Adesea determinat printr-o măsură de lungi-
me s. de timp) Dep)rt)are, dist)nt)ă. Am trecut
c)le de patru zile. DOSOFTEIU, V. s. 102. Socot)nd)
pe ceasuri cale p)nd) unde va fi să marg)ă. R)SC)A-
NU, L. 32/12. Cale ca tris) mile de loc. DR)GHICI, R.
155. Cale de vro) c)te)că ceasuri dep)rt)ate. BARAC,
T. 6. Aler)ș)torii... s)nt) d)atori a face jurul pie)ș)ii
de patru ori, adec)ă o cale de dou)sprezece vers)te.
C. NEGRUȘI, I 36. Par)c)ă s)nt)em) merg)și) cu mo-
ș)ile? — Cale de-un ceas unu' de altu'. ALECSAN-
DRI, T. 573. C)nd) ur)ă [motanul] d)intr)u) cap,
s) auzec)ă cale de-o zi, tar c)nd) ur)ă din c)le șapte
[capetele], s) auzec)ă cale de șapte zile. EMINESCU, N.
14. Am ajuns în satul P)tr)ă)ș)ani, calea jum)dat)ă
intre B)rl)ad și Poieniș)ti, VLAHUȘ)Ă, ap. TDRG.
S) a dus în Humulești, cale de dou)s ceasuri cu pi-
cioarii. CREANG)Ă, A. 15, cfr. ISPIRESCU, L. 26. | (Se
vede, se cunoaște, etc.) cale de-o post)ă — de dep)rt)at,
c)at) de colo. D)ăc)ă-i) omul v)ș)ă de boier mare... se
cunoaște cale de-o post)ă. id. lb. 606. | (Elip)tic) Dep)rt)are
mare. E) c)ald). De drum îndelungat, Picioare
de-ab)ă) l) mai fi)n) și-i) cale p)nd) n) sat. COȘBUC,
P. 69. S)ă-i) de)le) drumu' n) r)ău la vale, S)ă se d)uc)ă,
d)uc)ă, cale. TEODORESCU, P. P. 560.

4. Dat)ă (în expresiile): cu o cale = tot odat)ă,
d)intr) o (singur)ă) dat)ă, (T)ara-O)ș)ului) d) o cale =
od)at)ă. CDDE. D)ă-mi) să mai m)nd)nc) od)at)ă cu o
cale, apoi nu-mi pas)ă, m)ă și om)ar)ă cu o cale.
RETEGANUL, P. I 23/12. N)am) nebunit, s)ă merg) cu
v)reascuri ac)as)ă, ca țig)anii, în v)reas)ă s)ă d)uc)ă
o cale to)at)ă p)ăd)ura ac)as)ă. lb. IV 18/22. (Tot ast-
fel la Arom)ni: un)ă) cale, la Veg)io)ți) kal; de ase-
menea la Italiani: via, în dial. francez) voyage, la
S)ărbi) pu, etc).

5. Fel, chip (de a purced)ă), procedere, metod)ă,
m)j)loc. D)ăc)ă s) a)ș)ezut Alexandru-vod)ă la sc)an)...
tot pe ace)ă) cale ca și la domnia int)ă) au p)rc)es)
lucururile. M. COSTIN, ap. TDRG. A ar)ă) drumuri
și c)l)ă) de r)ă)u)ți), cu ce ar lu)ă bani, NECULCE,
LET. II 415/22. Putem proced)ă... pe calea tr)at)ei...
sau pe calea rem)ize). CLIMESCU, A. 291. ‡ A o lu)ă
pe alt)ă) cale = a încerc)ă) c)ut)ă) intr) alt) chip, cfr. Foale.

TRDG. | A aŝă chip și cale s. chip de cale v. aŝă (pag. 61^a).

6^a. † Sferă (de preocupare), subiect. *Aceasta aŝără din calea hronicului nostru a fi s'ar videă. CANTEMIR, HR. 259^{1/2}.*

7^a. † Motiv, cuvânt, posibilitate, pretext. *N'are egumenul Gavriul nici o cale a mai zice nimică (a. 1755). URICARIUL, XI 367^{1/2}. Nu ar fi cale să mai gândească la dînsu. GOLJAN, H. II 149. (Înțelesul de „pretext“ îl are și span. *callo*).*

8. † (Neobișnuit) Înșărcinare (oficială) cu implinirea unei slujbe. *Sătrar-mare pre corturi domnești și în oști și în alle căli, și purtător de grija tunurilor. URECHE, LET. I 103^{1/2}.*

[Gen.-dat. *căii, căiei, † caiei, † caliei* PALIA (1582), ap. CP. 124, † *caiei, † călii*. | Plur. † *caii, căii, † și Ban. JAHRESBER III 270*) *călii*. | Diminutive (rare, neobișnuite): *călicăa* s. f. LB. *Am plecat pe-o călicăa, M'atâlniu e'o alghinea. MARIAN, INS. 174. Miltaru-i militar, te vede azi și te ademeneste și mâni își ia călicăsa (= drumul) și dus e! PAMFILE, A., călicăa, căltoasă. FONTBERIAN, căliță (Țara-Oașului) D'o căliță=odată. CDDE. (+ *călrășă*) călrășă s. f. *Pi la noi pin prunșori, Călrășă de ficioiri: Unu' mere, altu' vine. MĂNDRESCU, P. P. 26^{1/2}.*—*

— Din lat. *callis*, -em „potecă prin munți s. păduri“.

CALEA s. m. art. Nume de bou alb (Banat). LUBA-IANA, M. 115.

CALEAP s. a. 1^a. *Petiă dăciđoir. 2^a. Echeveau. — (Mold.)*

1^a. Mic rășchitoriu (MARIAN), ca de 5-5^{1/2} palme (id. CH. 32), pe care se rășchie lăna și cănepa toarsă (șez. VIII 157), un băț lung având două crăcano la fiecare din capetele lui, pe care se deapănă lână toarsă; dacă însă se deapănă căneapă, atunci se chiamă rășchitor (CREANGĂ, GL.); cfr. H. X 6, 357. Letca se întrebuințează pentru pusul firelor de pe caleap pe moșoare. H. II 102

2^a. P. ext. Firele de tort rășchiate, secul, bucată (H 4^a), jurebie, jurubiță. DAMÉ, T. 140, PAMFILE, I. C. 13, 211, MARIAN, CH. 32, ȘEZ. VIII 157, cfr. H. 41^{1/2}. *Pe-o grîndă, călepe de tort. CREANGĂ, A. 96. Tot în această zi | miezul-Păresimilor îndătimează ele de a numără și călepele de in, de căneapă și cele de lănețe. MARIAN, SE. II 218. Bărbatul făcu rășchitorul și femeia... rășchid un tort și făcu un caleap. ȘEZ. V 10^{1/2}. În Bucovina... gospodăriele]... se îngrijesc ca la Bobotează să aibă toate călepile spălate. PAMFILE, A. 167.*

[Plur. -lepe, -lepi și -lepurii. MARIAN, CH. 32 | Și: căleap H. XVI 300, (ad 2^a) călep PAMFILE, I. C. 211, călăp ib., căleapă s. f. ib. 13.]

— Din turc. *keleb* „rășchitor“ (bulg. *kalp* „Flachsdocke zum Spinnen“).

CALEAPĂ s. f. v. căleap.

CALEASCĂ s. f. *Calèche*. — (Invechit) Trăsură (de casă) elegantă, cu patru roate, pe arcuiri și cu coș; cfr. droșcă, butcă, rădvan, caretă, brișcă. *Necontenit umbrel al căleșilor. GOLESCU, I. 23. Păindu-l [pe Costache Ghica mort] în calească, pe postav negru, luând coșu' după [= do pe] calească și păindu' la calească și 6 telegari (a. 1822). IORGA, S. D. X 265. Umbrai cu călească. PANN, E. IV 149. Au ieșit una după alta caleștile cu masale a Spătarului. GHICA, S. 10. Foarte rar se amzeă pe pod durăitul unei caleșce. C. NEGRUZZI, I. 15. O calească trecu în fușu cailor. id. ib. I 16. Caleasca e șta. ALECSANDRI, T. 852. Careta domnească și caleștile zuitei trebuiau să schimbă caii. CARAGIALE, M. 27^{1/2}. S'a plimbat în calească. IORGA, N. R. B. 234. Vicitiții puseră întu caii la*

căleșca Domnului. ȘEZ. V 20^{1/2}. Caleșca Radului. MAT. FOLC. 508, cfr. RĂDULESCU-CODIN, L. 105. [Plur. -lești a. -lești, (rar) -leșce TRDG. s. -lește. | Și: calească, călească.]

— Din rus. *koljaska*, idem (care e imprumutat din fran., iar aceasta din ceh. *kolosa*, cfr. BERNEKER, SL. WB. 549).

CĂLECĂ vb. I v. încălecă.

CALEIDOSCOP s. a. *Kalēidoscope*. — Aparat alcătuit dintr'un cilindru opac în lungimea căruia sânt așezate mai multe oglinzi dispuse astfel încât mici obiecte colorate puse în tub iau poziții felurite și simetrice când aparatul e clătinat. | Fig. Fel de fel de înfățișări care se perindează necontenit. *Caleidoscopul lui A. Mirea* (Titlul unei cărți). [Pronunț. -le-i-].

— N. din fran. (compus din grec. *καλός* „frumos“, *είδος* „înfățișare, imagine“ și *σκοπεῖν* „a vedea, a privi“).

CALEM † s. a. 1^a. *Chancellerie, bureau, office. 2^a. Administration. — (Turcism).*

1^a. Cancelarie, birou de administrație, departament special, oficiu. *Veștr într'aceă vreme eră Halil-Hamid-pașa, om foarte pricepsit, ce slujise și multă vreme la calemul dîcanului împărătesc. E. VĂCĂRESCUL, ap. ȘIO. Condeie ale visteriei, ce se numesc și calemuri (a. 1793). id. Am orănduit a fi în cancelăria visteriții 16 calemuri, adică șamele al visteriei, extractor, logofăt... (a. 1803). TES. II 364. Aceste poronci... s'au inseris... în calemul dîcanului (a. 1819). URICARIUL, I 131^{1/2}. Cumpără mai întâi calemul vîndicului. FILIMON, C. I. 604. La ce calem slujești? id. ib. II 77. Calemul armășiei, id. ib. II 677.*

2^a. P. ext. Putere administrativă, administrație. *Satul să rămăie sub calemul Ismailului (a. 1803). ap. ȘIO.*

[Plur. -lemuri. | Derivat: (< turc. *kalemî* cfr. ȘIO.) † *calemgia* († *calengiu* ZEITSCHRIFT XVII 399) s. m. = funcționar de cancelarie, scriitor de birou (erau socotiti între „ciococi“), cfr. pisar, contopist, diacon, logofăt, copist, impiegat. *Născocitori mai cu seamă și din calemgii visteriei. XILOT, CRON. 77. Palatul eră plin de boieri și de calemgii de tot felul. FILIMON, C. I 609. Calemgii... purtau ișlic mic. GHICA, S. 500. | (Fig.) Bun mănăitor al condeului, scriitor, stilist, cfr. literat. *Nicolae-vodă eră un învățăt calemgia. IORGA, L. I 398. | (Cu funcțiune adjectivală) Icusit în ale scrisului, bun stilist. Unul dînt'înșii, mai calemgia, A vrut să treacă de secretar. PANN, A. 31.]**

— Din turc. *kalem*, idem (1^a, propria „condeiu“).

CĂLEMAR † s. m. *Marchand, colporteur. — (Ungurism, numai la ANON. CAR.)* Neguțator, colporteur, bocegiu, marchidan. *Kălemar* = mercator, institor.

— Din ung. *kalmár* „neguțator“. LACEA.

CĂLEMĂR, s. a. **CĂLEMĂRĂ** s. f. } v. căllmară.

CĂLEMĂRI s. f. plur. }

CĂLEMBÉC † s. m. sing. *Bois d'aloës*. — (Turcism literar) Un fel de lemn negru (ALECSANDRI, T. 1775) din India, frumos, miroșitor, din care se făceau mătăni. ȘIO, cfr. aloa. Cu odăzare de cundii și de metanii de calembec. ALECSANDRI, T. 1237.

— Din turc. *kalemek*, idem.

CALEMCHERIU † s. a. Sorte d'étoffe. — (Turcism) Un fel de stofă de prima calitate, din care se făceau anterle și turbane. ȘIO. *Dascălul Chioșea, bătrân cu anteru de calemcheriu. GHICA, S.*

50, cfr. 501. Durban cu calecheriuri cu flori. FAZAGLU, ap. ŞIO [Pur. -riuri.]

— Din turc. kaleme klari „stofă colorată cu mână“ (cfr. basmă, boiamă), ŞIO.

CALENGIU † s. m. v. calem.

CALENDAR s. a. 1^a-2^a. *Calendrier, almanach*, 3^a. *Homme qui sait beaucoup de choses*. 4^a. *Arum maculatum*.

1^a. Sistem de împărţire a timpului în ani, luni şi zile. *Calendarul iulian* (s. ortodox), făcut din ordinul lui Iuliu Cezar şi păstrat la popoarele ortodoxe. *Calendarul nou gregorian* (s. † al *Papistaşilor*), făcut din ordinul papei Grigorie XIII, în a. 1582, spre a îndrepta greşelile celui vechiu (care rămăsese în urmă, atunci, cu 10 zile, iar azi e cu 13 zile în urma celui gregorian); cfr. stil e au *ales pace*, *Septembrie în 29 pe calendarul nostru, iar pe a Papistaşilor este Octomerie* 9. M. COSTIN, LET. I 252^{1/2}. *Întra aceste vremi, Frâncii au aflat calendarul cel nou, lăsat calendarul cel vechiu care umblă mai de demult, şi umblăm şi noi acum*. MAOAZ. IST. 220. *De la zidirea lunei, după calendarul vechiu*, 7322. CALENDARIU (1814), 3/1. *Toţi Grecii se jurară, pe toţi sfinţii din calendarul ortodox*. GHICA, s. 347. *Calendar perpetuu*. *Calendarul republican* (stabilit de Convenţiunea naţională a Franţei, în 1793), *calendarul politicist*.

2^a. Tabloul succesiunii zilelor, lunilor şi anotimpurilor pentru fiecare an, înscrise într-o broşură s. pe foaie separate (*calendar de părate, de masă, de birou, etc.*) purtând fiecare zi numele unui sfânt (de cele mai multe ori şi cunoştinţe astronomice şi meteorologice, cu sfaturi economice, cu povestiri, etc. Cfr. almanah). *Calendarul* [s. ... *acum întâi rumânesc...* Braşov, 1733. *Calendar mare, pe 112 ani*, BRĂCANU, L. LXXXV^{1/2}. *Calendarul la anul de la naşterea lui Hristos 1794, care e prost* (notă: ordinar, nevisect). IOBGA, s. D. XIII 17. *Nu sepeş nici un calendar care să nu-î aşă el întâi*. C. NEGRUZZI, I 4. *Solomonar, care face câlindare, adică (h)astronom*. RETEGANUL, P. III 82^{1/2}. *Şi calea bisericii o bate Tot la zile mari, Când cântă popii câlindar*. MAT. POLC. 159. † A-şi pierde câlindarul = a nu şti ce zi este, a greşi o dată, (despre femeie) a nu mai şti când are să nască. *Tinco!*... *noaptea asta îi zina cea mai fericită pentru mine*. — *Suăran-dia (în parte): Şi-a pierdut calendarul, bietul băiel!* ALEXANDRI, T. 320. A-î face calvă capul câlindar: a-î tocă verzi şi uscate (PAMFILE, J. II) spre a-î convinge a. moml, a-î zăpăci de cap, de multe ce-î spu. *Nu-mi faci capul câlindar!* *Nu te cred şi nu se poate*. COŞBUC, B. 109. *Destul acum, că ne-ai făcut capul câlindar!* CREANGĂ, P. 252^{1/2}. A-şi face capul câlindar s. din cap câlindar = a să zăpăci luând prea multe lucruri asupra sa, a-şi încercă memoria cu câte toate.

3^a. P. ext. (Pop. sub forma *câlindar*) Om care ştie multe. PAMFILE, J. II. *Parcă-i câlindar, aşă o potriveşte de bine*. SLAVICI, N. 69.

4^a. (Bot.) *Câlindar* = rodul - pământului. PANTU, PL.

[Şi: *câlindăr*, (pop.) *câlindăr*, (cu asimilare) † *câlindăr* s. a. (ad 2^a). *Propovăduş câlindarele cănd...* *au a fi căndre (planetele)*. KONAKI, ap. TRDG.]

— N. din lat.-biser. *calendarium* (intrat de timpuriu în limbă); cfr. *cârindar*, *calende*.

CALENDE s. f. plur. *Calendes*. — (Antic.) Întâia zi a lunii, la Romani, zi întâi. (*A trimite pe cinev, a plăti, etc.*) *la calendele greceşti* = la Sfântu'-aşă-toaptă, la Paştele-calului (Grecii neavând „calende“).

— N. din lat. *calendae*, idem.

CALENDRIU s. m. 1^a. *Joune taurien*. *Vieux coursier*. 2^a. *Pauvre, misérable*.

— N. din lat. *calendae*, idem.

CALENDE s. f. plur. *Calendes*. — (Antic.) Întâia zi a lunii, la Romani, zi întâi. (*A trimite pe cinev, a plăti, etc.*) *la calendele greceşti* = la Sfântu'-aşă-toaptă, la Paştele-calului (Grecii neavând „calende“).

— N. din lat. *calendae*, idem.

CALENDE s. f. plur. *Calendes*. — (Antic.) Întâia zi a lunii, la Romani, zi întâi. (*A trimite pe cinev, a plăti, etc.*) *la calendele greceşti* = la Sfântu'-aşă-toaptă, la Paştele-calului (Grecii neavând „calende“).

— N. din lat. *calendae*, idem.

CALENDE s. f. plur. *Calendes*. — (Antic.) Întâia zi a lunii, la Romani, zi întâi. (*A trimite pe cinev, a plăti, etc.*) *la calendele greceşti* = la Sfântu'-aşă-toaptă, la Paştele-calului (Grecii neavând „calende“).

— N. din lat. *calendae*, idem.

CALENDE s. f. plur. *Calendes*. — (Antic.) Întâia zi a lunii, la Romani, zi întâi. (*A trimite pe cinev, a plăti, etc.*) *la calendele greceşti* = la Sfântu'-aşă-toaptă, la Paştele-calului (Grecii neavând „calende“).

1^a. Termen glameţ şi batjocoritor dat tinerilor care fac năzdrăvăni (TRDG.); ştrengar; berbant bătrân (ALECSANDRI, T. 1752). *Ce trei să-mi dai a înflege, calindroiule?* ALEXANDRI, T. 195. *Guliţă: Nu pot să mă'mbrac singur, mineacă*. — *Chiriţa: Auzi, coşoşpe calindroiul! Doamne! că alintat ai mai fost!* id. ib. 426. *Aşa mi fi-i torba, calindroiule?*... *care era să zică, fi-ai bătut joc de mine, când mi-ai propus să te ieu?* id. ib. 640. *Măi, da calindroiul mi-ai mai fost!* id. ib. 640. *Mull' trebuie să fi căutat, până să găsească un puşchiu ca tine*. ISPIRESCU, L. 289.

2^a. (Năssăud, în Transilv.) *Calindroiul* = om sărac, calic, necăjit. BUGNARIU, N. S.

[Şi: *calindroiul*. DICT. mai dau şi formele neatestabile: *câlindroiul, colindroiul*.]

— Poate, derivat din *colindră* (= *colindă*), prin suf. aug.-peior. -oiu.

CALENGIU † s. m. v. calem.

CALEP s. a. v. căleap.

CALEŢĂ s. f. v. cale.

CĂLEŢĂ s. f. *Cage*. — (Ungurism, în Ban.) *Colivie*. *Kálthő* = cavea. ANON. CAR. AU PUS [papagalul] *întru o căleţă frumoasă*. ŢICHINDEAL, F. 293, cfr. 238. *Domnul cumpără o căleţă mare, băgă paserea înăuntru*. CĂTĂNĂ, P. III 8. *Să teie pasărea, fără căleţă*. POPOVICI, R. D. 164. [Şi: *căleţă s. f.*, (cung. *kalicka, galicka, galica*) *căleţă* (galicică) s. f. [Matca] o *bagă în căleţă, spre aceea treabă făcută*. ECONOMIA, 185, cfr. 187, 191.]

— Din ung. *kalitka*, idem. PONTBRIANT.

CĂLEVRI s. m. plur. *Soldiers*. — Un fel de gheata. *Îşi lepădă călevri...* şi se agăţă de copaciu, ca să se urce în el. ISPIRESCU, L. 266.

— Din bulg. *kalavra* „gheată“.

CĂLFĂ subst. *Compagnon* (ouvrier sorti d'apprentissage), *commis* (marchand). — Lucrător meseriaş (mai ales tânăr), care, după ce şi-a făcut anii de ucenicie, lucrează pe socoteala stăpânului şi e plătit de acesta. Cfr. *hâiat* (I 3^a), *funcţionar comercial*. *Gineva iese calfă*; un neguţător, maestrul, etc. scoate pe cineva *calfă*. *Să taie chereşet şi să cheme şi calfa, să facă izvod*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 237^{1/2}. *Acund la prăvălia lui den Bucureşti o calfă* (a. 1707). IOBGA, R. R. 405. *Calfete ce slujesc pe duşeneloe neguţătorilor* (Mold., a. 1783). URICARIU, II 40^{1/2}. *Calfete meseriaşilor*. I. IONESCU, M. 189. *Doar nu sânt necioplii, cuconiţă...*, *sânt tânăru cu educaţie...*, *calfă de spîşer*. ALEXANDRI, T. 1159. *O calfă de dulgher stângaci cuopărfeşte bărna*. ODOBESCU, III 166^{1/2}. *Meştere, când ai de gând să mă scofi calfă?* ISPIRESCU, L. 369. *Acum eşti calfă, ai scăpat de ucenicie*. id. ib. 570. *Faurul... porunci călilor să facă...* o căruţă. id. ib. 226. *Calfă* oche. id. ib. 137. *Novă meşteri mari, Calfă şi zidari*. ALEXANDRI, P. P. 186 (variantă: *Calfă* de zidar). TEODORESCU, P. P. 463. † *A pîlî-o calfa noastră!* se zice de unul care a umblat să păcălească pe altul şi la urmă el o cel păcălit. DICT. [O calfă.] Plur. *calfă* şi *rar, calfi*. | Diminutiv: *călfă* s. f. (Tipogr.) = bătătoare (4^a).

[Abstract: (după ucenicie, numai la PANN) † *călfie s. f.* = starea de calfă. *Trei luni am pân' la călfie*. P. v. II 18.]

— Din turc. (bulg., sârb.) *kalfa*, idem (propriu „Jocător“). Cfr. dubletul *calif*.

CĂLFĂ s. f. *Vieille femme*. — Babă. Com. A. TOMIAC.

CĂLFĂ s. f. *Vieille femme*. — Babă. Com. A. TOMIAC.

CĂLFĂ s. f. *Vieille femme*. — Babă. Com. A. TOMIAC.

CĂLFĂ s. f. *Vieille femme*. — Babă. Com. A. TOMIAC.

CĂLFĂ s. f. *Vieille femme*. — Babă. Com. A. TOMIAC.

CĂLFĂ s. f. *Vieille femme*. — Babă. Com. A. TOMIAC.

CĂLFĂ s. f. *Vieille femme*. — Babă. Com. A. TOMIAC.

CĂLFĂ s. f. *Vieille femme*. — Babă. Com. A. TOMIAC.

CĂLFĂ s. f. *Vieille femme*. — Babă. Com. A. TOMIAC.

CĂLFĂ s. f. *Vieille femme*. — Babă. Com. A. TOMIAC.

fătu, cu derivatele călfătuire s. f., călfătuiri, -a adj., călfătuitor adj. PONTBRIANT.]

— N. după fran. (arab. *calafata*). Cfr. *calafat*.

CĂLFĂȚUI vb. IV^a (ș. d.) v. calfaia.

CĂLFED, -Ă adj. = galfăd. (Țara-Hațegului) *Are față calfedă. Așa e de calfed* (= palid și phubav s. buget la față). REV. CRIT. III 91. [Derivat: (Oravița, în Ban.) *călfedi* vb. IV^a Intrans. — a se face palid, a (se) îngălbeni. Com. A. COCA.]

CĂLFEZI vb. IV^a intrans. v. calfed.

CĂLFIE † s. f. v. calfa.

CALFIU s. m. (Cul.) Un fel de mâncare. *La vină, Vâlcan, în casă. Că-i calfiu cold în [= pe] masă.* ALEXICI, L. P. 78/17

CĂLFŪȚĂ s. f. v. calfa.

CALGĂ † subst. *Lieutenant ou successeur du khan des Tartares.* — (Turcism) Locuitorul s. urmașul hanului la Tătarii din Crimeea, al cărui titlu era *Calgă-sultan*. ȘIO. *Au poronci împărăția lui calgă-sultan, ce eră la acea vreme calgă, să ia pe Ghicacodă.* AMIRAS, LET. III 135/17. [Și: *galgă* s. m. M. COSTIN, ap. ȘIO.]

— Din turc. *kalga*, idem. ȘIO.

CĂLI vb. IV^a I. 1^a. *Tremper* (le fer), *aciérier. Souder*. 2^a. *Raffermir*. 3^a. *Préparer le chon à l'écluse*. 4^a. *Duper*. II. *Se griser*.

I Trans. 1^a. A răci într'un mod brusce (cufundându-l în apă rece) fierul s. oțelul încălzit la o temperatură înaltă, spre a-l face mai dur și mai elastic, a luți. COSTINESCU, PONI, c. 225. *Lăncile tale sânt bine călitate.* DOSOFTEIU, ps. 148. *Oțelul întrebunțat la fabricarea magneșilor este călit.* PONI, p. 240. *Topor călit.* MARIAN. *Burdă călită.* id. *Ciocanul e de oțel călit bine.* ION CR. III 228. *Nu e paloș de fier. Călit de vr'un săbier.* TEODORESCU, p. p. 571b. *Scerile făcute de fierarii satului... [se] înroșesc în foc... în urmă... se căleşe în apă rece și se dau la tocilă.* PAMFILE, A. 116. [P. ext. *Fură arși] cu jigle de fier și căliri cu oțet și sare presă arsuri.* DOSOFTEIU, v. s. 90²¹, cfr. *MINIEUL* (1776), 173 v².] Spec. A încălzi fierul ca să-l poți lipi de alt fier (Com. A. COCA), a fierbe (II 1^a).

2^a. Fig. (Intrebunțat mai ales ca part.-adj.) A întări, a face rezistent, vânjos, a oțeli. *Această jărâncime călită în nevoi și necazuri de tot felul.* SANDU-ALDEA, D. N. 210. *Înainte de mea, pe capră, căld un stat drept, bine călit.* IORGA, N. R. B. 33, cfr. SBIERA, p. s. 350. *Feciori buni de mână.* *Căliți, tari de cănd.* ALECSANDRI, p. p. 63²¹.

3^a. (Cul.) A căli carul = a fierbe cu untură s. slănină și cu carne s. (în zi de post) cu unt-de-lemn. PAMFILE, J. II 357, H. IX 440, IV 158, VII 425, XVII 352. (P. ext. și despre alte mâncări.) *O fetșoană... opărește un pumn de mălaiu într-o scăpă de lemn, zorind ca să căleşcă o burod pentru ai casei.* M. FLORIAN, SĂM. I 386.

4^a. A păcăli (L.B.), a înșelă, a trage pe sfoară (REV. CRIT. III 91), cfr. *potcovi*.

II. Refl. (În glumă) A se îmbătă puțin, a se amăci (REV. CRIT. III 91), a se clirchili, a se a. ură. *Tu călăși carul de-a bine.* CONTEMPORANUL, I 881.

[Abstracte: *călire* s. f., *călit* s. a. *Călitul* armelor. ȘEZ. IX 127, *căleală* s. f. (Fig.) *Toți avem în căleală* (= compoziția) *firii noastre o picătură cât de mică de deșertăciune.* CARAGIALE, M. 34/21, *călitură* s. f. *Îspind din festicare bătătură [a conșei] nu numai o adevărată călitură, dar și o potricire foarte nimerită după soiul terții.* I. IONESCU, C. 112, cfr. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 34. (Fig.) *La două sau trei jînuturi erau boieri mai aleși, Ceilăși, po-o*

călitură [= unul ca altul], *derdemei și necoșei BELDIMAN, TR. 389. Limba (poporului)... făcută la călitura încercării, în timp de aproape 20 de veacuri.* JIPEȘCU, ap. TDRG. | Adjectival (sub forma negativă) *necălit*, -ă însemnăz în Transilv. și „fad, fără viață, nesărat, noblesnic” (L.B.). *Alfii... îi împroșcau [copulului] corbe necălite.* RETEGANUL, P. III 27/17. *Glume necălite* = fărânze, glume prosto, fără a sare. FRÂNCU-CANDREA, R. 51.]

— Din paleosl. *kalliti*, idem (II 1^a) (bulg. *kalji* și cu înțelesul 2^a).

CALĂN s. m. (Mitol. pop.) v. caloian.

CALIBRU s. a. *Calibre*. — Diametrul interior al unui cilindru gol înăuntru, spec. al armelor de foc, și cel exterior al proiectilelor. *Calibru* = lărgimea gurii tunurilor și a colorației arme de foc. I. GOLESCU, D. *Puşcă de un calibru de 8 mm.* [P. ext. Instrument (calapod) al cărui volum servește a determina (s. a verifica) capacitatea unor obiecte fabricate. Fig. Caracter, stare, valoare (a persoanei s. a lucrurilor), soiu. [Plur. -ibre și -ibruri.]

— N. din fran. (<ital. *calibro*), idem.

CALIC, -Ă adj., subst. 1^a. *Percuis, cul-de-jatte*. 2^a. *Gueux, indigent, Mendiant*. 3^a. *Parasite* (au fig.). 4^a. *Pince-maille, ladre, chiche, déshonneur*. 5^a. *Menteur, malfaitur*. 6^a. Nom de danse paysanne.

1^a. (Mai de mult, și azi în Bucov.) Olog, paralic; ciunt (Com. A. TOMIAC). *Caliciți și orbii și șchiopii și nevolicicii ard'inceos.* VARLAAM, c. 359. *Să nu răzi de oameni sluzi, De orbi, de șchiopi și de muși, Ci când vezi așa calici, Doamnă fereste să zici.* PANX, P. V. II 16. *E calic de picioare* (Bucov.).

2^a. P. ext. Cerșetor olog, om care trăiește din mila altora, p. gener. sărac (cu înțeles peiorativ PAMFILE, J. II, H. II 32). *Calic și sărac se aseamănă la înțeles și însemnăz pe cel lipsit de cele trebuincioase ale viețuirii, însă sărac, ca un cuvânt mai de cinste, so zice mai de obște pentru oricel fel de lipsit; iar calic, ca un cuvânt mai de necinste, so zice pentru săracul ce stă la drum și cere milă de la trecători.* I. GOLESCU, D. *Calic*, în Moldova, înseamnă numai sărac, sărman, cerșetor. CREANGĂ, GL. *Am hotărîi locul calicilor de aici din lași* (a. 1748). URICARIU, V 318/1. *Muncesc și nu săleze nemica de mine: pentru că tot de stăpâni calici mi-am avut parte.* CREANGĂ, p. 200. *Răspundea țute, țute și morăță, cum cer calici la pod id. A. 90. Cine eră să-i primească pe ei, dot calici? ISPIRESCU, L. 174. Să mearși înasși boierul, îmbrăcat ca calic.* SBIERA, p. 145/17. *Boierul nostru a rămas iarăși calic lipit pământului.* ȘEZ. I 261/17. *Eră odată o calică și acea o fată frumoasă.* E. SEVASTOS, ap. DDRE. *Toată lumea șo ales...* Bărbat mândru și de grație; *Nunai eu că mi-am luat... Om calic.* JARNÎC-BĂRSEANU, D. 168. *Polul calicilor* (azi Calea Rahovei), în București. *Ferăscă Damnezeu de calic; când a face pomana și dracul ție!* ION CR. I 157. *La calic slăjești, calic rămâi.* CREANGĂ, p. 200. *Cu un rac, tot sărac, c'un pitic, tot calic!* C. NEGRUZZI, I 249 (variantă: *cu un coverig, tot calic!* ZANNE, P. III 534). *Vrabia mălăiu vizează și calicul comandare.* C. NEGRUZZI, I 249 (variantă: *și calicul praznicul.* PAMFILE, J. II). *Călituri viță de Donn, că fine la c' o rpuat.* PAMFILE, J. II. †† *Se bat calici în (s. la) gara cuivă v. bate* (J. II, I^a a).

3^a. (Om sărăcit) care vrea să trăească de pe spinarea altuia, parazit, cfr. *lichea* (Intrebunțat adesea numai ca un epitet care arată necazul sau antipatia față de cineva). Nu care cumez să te aște caliciu de judecatori și de stăpânitori, să ți sufle [bogăția] din mână. GORJAN, H. II 141. *Mălăjina de Greci calici, lepădăți de Domnul, ca un mur de lăcuse trecură mările și se acăvăliră peste*

tine, o fară mea, și supereși sângele tău. BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 573. *Cererile călucului de Joe se încordau și poștea la jertfe.* ISPIRESCU, U. 85/12.

4^a. (Om) care, deși are destul, tot caută să mai apuce și de alții (I.M.), zgârcit de la care nu poți scoate nimic, care se calicește la ficcare ban, avar. *Ce are el cu mine, dacă trag tutun? Calic, necoșii mare!* CARAGIALE, ap. TDRG.

5^a. (Mar) Om care nu spune drept; făptuitor de rele. VĂRCOL, v.

6^a. S. f. (Col.) Calica = numele unui danț țărănesc. H. X 513.

[Și (Bucov.): calic, -ă. | Diminutive: caliceaș, -ă ad.] = slab, slăbănog, useziv, sec. BUD, P. P., calicel s. m. plur. (Bot.) = un fel de bureți (nedefinit). H. X 228.

[A]djective: calicesc, -ească. *Și-și lepădă hainele lor cele dorobănești, și se îmbracă în ferfenete calicești.* MAGAZ, IST. IV 341/21. *Da-și-ar Domnul Dumnezeu O căruță calicească. Să umbli pe [—prin] sate a cere.* BIBICESCU, P. P. 52, cfr. ION OR. I 53, DOINE, 121/11, calicos, -oasă = care face pe lipsitul, căruța îi place să se calicească, fără a avea (absolutul) nevoio, care umbli și cere ca un calic, care strânge, pune bine, ascunde ca un calic (COSTINESCU), zgârcit. *Acastă potitică tălătrească, calicoasă, miloagă.* JIPESCU, ap. TDRG. *De multe rele-i băntuit bătrânul; vecinic strânge și nu se-ntură, calicos, de stăra-a se atinge.* OLLANESCU, H. A. P. 21, (-+ calici) † calicios, -oasă. *Calicos și obrazec felul acesta [al mușterilor].* CANTEMIR, IST. 200. | Adverb: calicește. [Un zgârcit] trăia tot calicești. PANX, P. V. III 82. *În stromfe mă-nodălește, De mă schimbă calicește.* ALECSANDRI, P. P. 137/22. | Abstract: calicie s. f. = sârăcio, lipsă, mizerie (PĂSCULESCU, L. P.); cerșetorie (L.B.); zgârcenie, avarăție. *Ciumă și calicie! Spitalole și mândăritole pine de bolnavi și de cerșetori.* GHICA, s. 492. *Cin calicie s'o iuptat zi și noapte.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Nu mănăcă pe vatră, că tragi a calicie.* ȘEZ, VI 41, cfr. III 212/22. *De cât în calicie, Mai bine la haiducii!* TEODORESCU, P. P. 290. *Nu mă duc la sârăcio.* *Nu mă duc la calicie.* PĂSCULESCU, L. P. 273^b. *Se mână până în suflet Prometeu, când oază până unde merge calicie zeului zeilor.* ISPIRESCU, U. 85/11. | Colectiv: calicime s. f. A strâns tonă calicimes din lume la palat. DDRF.]

— Din rut. kalika „olog.” Cfr. calicel.

CĂLICEĂ s. f. v. cale.

CĂLICALĂ s. f. v. calicel.

CĂLICI s. m. plur. (Bot.) v. calicel.

CĂLICIENIE s. f. v. calicel.

CĂLICESC, -EASCĂ adj. } v. calicel.

CĂLICEȘTE adv. }

CĂLICI vb. IV^a. I. (Se)rendre perclus. II. 1^a. *Flon-ger dans la misère. 2^a. Tomber dans la misère. 3^a. Guesner 4^a. Lésiner.*

I. T. trans. și refl. (Mal de mult și în Mold, azi în Bucov.) A (se) face ca llic (1^a), a (se) oglindii, a (se) schilăvi, a (se) ciunti, a (se) nenoroci (Com. A. TOMIAC). *Pre carii nu-i omoria de tot copaci, iar de mâni și de picioare îi calicează.* URECHE, LET. I 101/22. *Unul [din spiritele necurate] e în stare(a) să-l mușcească [pe copil], altul să-l calicească,* al treilea să-l schimosească. MARIAN, N. 131. *Zgăbit... apă tot piciorul... și se calicește vita de isprăd.* DRAGHICI, ap. TDRG.

II. 1^a. A face pe cineva calic (2^a), a-l sârăci, a-l aduce în (s. l.) apă de lemn. *Oriceșe are la casă, luă tot, îl calicează.* BELDIMAN, TR. 414. *Te-oiu înolă și eu a cercă să necăsești nevetele oamenilor, după ce calicești bărbății!* ALECSANDRI, T. 1553. *După ce ne-ați calicit, luându-ne moșia și închizându-ne biserică cu zid, închideți acum în ciudă și poarta spitalului.* CREAȘOĂ, P. 79. [Blată țară.] *Rușii vin, te calicesc!* ALECSANDRI, P. P. 246.

2^a. Intrans. și refl. A ajunge calic (2^a), a sârăci. *Mulți negușitori... s'au calicit în acești de pe urmă!* ANI. I. IONESCU, C. 222. *De când ne-a orogăit, Mai de tot am calicit.* TEODORESCU, P. P. 552. *Șu-dorel că-mi sârăcă, Tudorel se calicează.* lb.

3^a. Intrans. A cere, a se umili cerșind ca un milog (COSTINESCU). *Văzuți copiii pe uliți calicind.* C. NEGRUZZI, II 236/12.

4^a. Refl. A nu se îndură de a da banul din pungă, a nu-l răbdă inima pe cineva, de calic (4^a) ce e, să faci nici chiar cheltuielile cele mai necesare. *Nu te calici pentru un galben!* PONTBRIANT. *Se calicește să cheme un dulgher, ori un lăcătuș.* TELEOR, ap. TDRG.

[Și: (ad I. în Bucov.) calici vb. IV^a. | Derivate: calicire s. f., calicet s. a. (ad II 3^a) Umbă... cu calicet (= cerșetoria) prin sat. N. REV. R. I 28, calicenie s. f. (ad II 3^a) *La oraș este calicenie (= cerșetorie) mare.* JIPESCU, U. 4, caliceată s. f. (COSTINESCU.)

— Derivat din calice (cfr. rus. *калечитъ* „a ciunti”).

CĂLICIĂ s. f. v. cale.

CĂLICIÉ s. f.

CĂLICIÉ s. f.

CĂLICIÉ-S, -OĂȘĂ † adj. } v. calicel.

CĂLICIU s. a. Calice. — Potir, pahar (de metal, cu picior), cupă; p. ext. (Bot.) Invelișul din afară al părții inferioare a corolii florilor, alcătuit de sepale. [Plur. -iții. | Și: (direct din grec.) † calix, -uri. I. GOLESCU, D.]

— N. după fran. (lat. *calix*, -icis < grec. *κάλος* „ozoc, idem, de la *καλοῦμαι* „învolesc.”)

CĂLICOȘ, -OĂȘĂ, CĂLICIŢ, -Ă adj. v. calicel.

CĂLIE s. f. sing. (Mitol. pop.) O ființă închipuită, despre care cred copiii, că poate rădă frig cât de mare. Pentru aceea, vara, după ce s'au scaldat și până se îmbracă, tot într'una o învoacă strigând: *Frigurile mele, La Calie 'n piele!* (Verșmört, Murăș-Uioara, în Transilv.) VICIU, GL. — Cfr. caloiar.

CĂLIF s. m. Calife. — Sveran musulman considerat ca locuitor al profetului, intrunind și puterea politică și pe cea religioasă, cfr. sultan, padișah. *Successorii săi [al lui Mahomed] s'au numit chaliși, adică epitropi.* E. VĂCĂRESCU, IST. 248/11. *Acastă cerere aduce doi califi, adică diadohi lui Mahomet.* STOLNICUL DIMITRACHE, 426, cfr. 452. *Califul Damascului porunci să-i taie mâna dreaptă.* C. NEGRUZZI, I 265. *Se plimbă vizitoarea Fatma, frumoasă fată A marelui Ben-Omar, califul din Bagdad.* COȘBUC, B. 14. [Și: † halif (scris și: chaliș) s. m.] Derivate: † halifeată s. f. CANTEMIR, HR. 335 = (neol.) califat s. a. (plur. -fate și -faturi) = rangul, dregătoria de calif; ținutul peste care stăpânește califul.]

— N. mai de mult din ture. khalife, azi din fran. Cfr. dubletul caifa.

CĂLIFAR s. m. (Ornit.) 1^a. Casarca ou *Anas rutila*. 2^a. Sorte de pigeon (de Bagdad).

1^a. O paște de apă, de culoare ruginie, grumază galben-înțeneat, aripelă parte albe, parte negre, coada luciu-neagră; e cunoscută în Muntenia, Dobrogea, Bulgaria și Rusia-de-aud. MARIAN, O. II 382. *Pe această pârlișoară puiază călifarii.* ARHIVA R. II 32. *Prine... mulțimea de găini, găște, rațe, cloponi, cocori și călifarți ce furnicau prin curtea boierească.* FILIMON, C. I 603. || Specii: Călifar alb = casarca cochină, roșu = casarca rutila. DOMBROWSKI, 332.

2^a. P. anal. Un soi de porumbel H. III 307, IV 54, 272 (care aduce la culoarea penelor cu călifarul)

[Și (ad 1°) gălifar: o pasere de baltă în forma și de mărimea rațelor domestice. H. II 310.]

CALIFAT s. a. v. callif.

CALIFICĂ vb. I. *Qualifier*. — A caracteriză (o faptă un lucru, o persoană) prin atribuirea unei calități anumite. *Legea califică de asasinat orice omor cu premeditare*. [Abstracte: calificare, calificare, calificățiune s. f. = atribuirea unei calități s. a. unui titlu. Numai în asemenea caz se poate aplica calificățiunea de „curat vinătoresc” unui... obiect de artă. ODOBESCU, III 125/1. | Adjective: calificat, -ă = care are calitățile s. condițiile cerute s. trebuințoase; spec. (Jur.) Furt calificat, care îndeplinește toate condițiile (impovăritoare: spargere ș. a.) ce constituie, după lege, furtul; (negativul: necalificat, -ă); calificativ, -ă = care califică, care arată calitatea. *Adjective calificative*, substantivat: *Un calificativ aspru*; (numai sub forma negativă) incalificabil, -ă adj. = care nu se poate califica (așa o de rău), care trece orice măsură. *O faptă incalificabilă*. | Scriș și pronunțat (învechit) și: cua-, mai rar, cva-]. — N. din fran. (lat. scolastică qualificare, compus din *qualis* „care” și *facere* „a face”).

CALIGRAF s. m. *Calligraphie*. — Persoană care are o scriere frumoasă (și face din această artă meseria, serviciul s. ocupația sa). [Fa milia: caligrafia vb. 1° = a scrie frumos (un text). *Se copiară cronicile, se caligrafiară izvoade*. IORGA, I 432, caligrafic, -ă adj., adv., caligraficește adv. = de caligrafic. *Scriere caligrafică*; caligrafie s. f. = arta de a scrie frumos. *Un manual de caligrafie*. IORGA, I, II 327.]

— N. din fran. (< grec. καλλιγράφος, din κάλλος „frumusețe” și γράφειν „a scrie”).

CALIMĂFCĂ s. f. v. camlăfcă.

CĂLINĂR, **CĂLINĂR** s. a. v. călămară.

CĂLINĂRĂ s. f. 1°. *Encrier, écritoire*. 2°. *Calmar*. 1°. (Intrebuințat adesea ca plur. tant.) Vas mic (de sticlă, portelan, metal a. de lemn), în care se ține cernașă și în care muiem condeiul când scriem. (Mai de mult deciu și logofeții îl purtau la brâu l.m.; păstrătorul călămarilor Domnului se numea „vic-tictar”. P. ext. Vasul de cernașă împreună cu nisipernița și cu tăvița de sub ele. *Trei călămări cu nisipernițe*. I. IONESCU, D. 111. *Aduse... hârtițe și o păreche de călămări de argint*. FILIMON, ap. TDRG. *Măna pe condeiul pusă, în călămări îl muia*. TEODORESCU, P. F. 601.

2°. † (lht., sub forma calamar s. a., plur. -maruri; grecesm) Specie de sepie (molușcă care produce o materie neagră ca cernașă). *Peliturimea și mulțimea peștelui este neocotilită; suriole... caracatițe... calamari...* C. GOLESCU, I. 81.

[Ad 1°] Plur. călămări (călămări COSTINESCU) s. f. (cu noul sing. Transliv.) călămar (călămăr DOINE, 168/11) s. a. (plur. -mare) și călămar s. a. (cu plur. -maruri LB.). *Călămarul din carele scrii* (a. 1765). IORGA, S. D. XIII 253. *Să bag mâna 'n buzunar, Să scot pană, călămar* (Avrig, în Transliv.), ȘEZ. II 35/11. | Și: călămară s. f. COSTINESCU, (Mold., Transliv.) călămară s. f. (mai ales la plur.) călămar s. f. plur. (cu nouăle sing.) calamare s. f. (C. NEGRUZZI, II 102/11), călămar s. a. (DOSOFTEIU, ap. TDRG.) și călămar s. a. (plur. -mare). *I-am trimis și niște călămări de argint, dar*. AXINTE URICARUL, LET. II 144/1. *O legătură călămar* (a. 1747). IORGA, S. D. XII 45. *Bunele mien din fetițe, Nu-i diac să-i poată scrie, Chiar de-ar fi cerial hârtie Și luna un colămar, Sfântul soare-n diacel. Să tot scrie mărunțel!* JARNÎC-BĂRSEANU, D. 176. *Condeiu cu călămar*. ȘEZ. I 115/11. *Logo-*

fele, brânză'n cuiu (în Munt.: *brânză'n bete*). *Lapte acru'n călămar*. *Chiu și vai prin buzunări* (CREANGĂ, A. 11): se zice, în bătaie de joc, celor care au crezut că învătătura le va aduce pricopseală și, în urmă, se văd înșelați în așteptările lor. ZANNE, P. IV 419; (< ung. *kalamaris*, idem) † călămaris s. a. ANON. CAR. | Diminutiv: călămaruș s. f. TDRG. — Din n. -grec. *καλαμάρις*, idem (1°-2°) (în parte, prin mijlocire slavă: bulg. *kalamar*, *kălimar*, sârb. *kălimar*, *kalamara*, rut. *katamar*).

CĂLINĂRI s. f. plur. } v. călămară.
CĂLINĂRĂȚĂ s. f. }

CĂLIN s. m. (Bot.) 1°. *Boule-de-neige*: *Viburnum opulus*. 2°. Nom. de danse paysanne.

1°. (Bot.) Arbust sălbatec cu flori albe; fructele sânt niște boabe roșii numite căline, cu gust acrișor; prin grădini se cultivă o varietate cu florile mari și sterpe (PANTU, PL.); se numește și amăruș. Cfr. H. II 18, 54, IV 52, X 205. *Franză verde de călin*, *Imi innec aleanu'n vin*. ALECSANDRI, T. 1609. *Crescut-a... D'un rumen căline*. TEODORESCU, P. F. 50. *S'un roșu călin*. Ib. 85b, cfr. FĂSCULESCU, L. P. 49. *Badea, de urtu' ei, S'o luat a hătui... Pe dealul cu călinii*. RETEGANUL, TL. 30. *Du-te, drace... Unde-s mai deși călinii*. MĂNDRESCU, L. P. 111. *Când călinul înfloarește, Toată lumea se neselește*. GOROVEI, C. 273. (Se întrebuințează și ca nume propriu de bărbăți).

2°. (Cor.) Numele unui danț țărănesc. SEVASTOS, N. 281/11, PAMFILE, J. III.

[Fructul: călina s. f. ȘEZ. VII 178, N. REV. R. (a. 1900), 85, H. IV 52, X 205. (Se întrebuințează și ca nume propriu de femeie. PAMFILE, J. II, H. XIV 66). *Călinele* se întrebuințează (fierite în rachiul LEON, MED. 28) ca leac contra tusei (ȘEZ. I 191/11, III 13, V. 69/11) s. ca băutură întăritoare de stomac (LEON, MED. 28). *Călină*. ANON. CAR. *Îmbărburează-te înca, în loc de căline, cu cocloașe*. JIPESCU, O. 67. *Rumână eș căline*. MARIAN, O. II 358, ȘEZ. III 60, cfr. SEVASTOS, C. 62/11. *Foaie verde de-o călină* (ȘEZ. VII 87b), *trei căline* (TEODORESCU, P. F. 287b, ȘEZ. I 142/11, FĂSCULESCU, L. P. 183). *Am mâncat, badea, căline*, *Să nu mă sârule nime*. SEVASTOS, C. 50/11, cfr. TIPLEA, P. F. 94. *Struguri* [=ciorchini] *de căline*. H. X 534, (cu diminutivul): *călinăuș* s. f. *Călinăuș verde'n cuiu...* *Călinăuș după masă*. MARIAN, NU. 569. | Colectiv: călinaș s. a. (a. 1579). CUV. D. BĂTR. I 253.]

— Din bulg. kalina, idem.

CĂLIN, -Ă adj. *Tiède* — (Țara-Hațegului, în Transilv.) Căldicel, călduț. REV. CRIT. III 91.

CĂLINĂ s. f. v. călin.

CĂLINĂR, **CĂLINĂR** s. a. v. calendar.

CĂLINĂRĂ s. m. v. călădar.

CĂLINDĂU s. m. *Bûche de Noël*. — Bustean care se arde în noaptea de Crăciun. ap. TDRG.

— Pentru etimologie cfr. colindă.

CĂLINĂȚ s. a. v. călin.

CĂLINĂȚĂ s. f. (Bot., Ban.) = filmică. PANTU, PL.

CĂLINĂȚĂ s. f. v. călin.

CĂLIȘORĂ s. f. v. cale.

CĂLIȘOR s. m. 1°. *Petit cheval, poney*. 2°. (Au plur.) *Carrousel*.

1°. Diminutivul lui cal (derivat prin suf. -șor; mai ales cu o nuanță de înțeles desmierdătoare). *Căluț, căluțoț, călușor, călușor, Tudorel... Călișor încălece, Intr'o fugă se duce*. TEODORESCU, P. F. 679, cfr. 37, 490. *Să ne oprim aici nișel*,

frate, ca să ne mai odăhnim cășorii. ISPIRESCU, l. 224.

2°. (Plur.) *Cășori* = carusel, călușel (IV), eomédie. *Pe la răspântii și în piețe cășori, leagăne, panoramă.* SANDU-ALDEA, D. P. 30.

[Plur. *cășori*.]

CALISTIR s. a., **CALISTIRE** s. f. *Binetto*.—(Rar; Mold.) Săpă mică, întrebuintă mai ales la bulgărie (Mănăstireni, în Botoșani). ION CR. III 156. *Calistirea* este o săpă foarte mică, apropiindu-se de forma casmalei; cu dină se prășește sturoiul, ceapa, etc. PAMFILE, l. C. 128, cfr. id. A. 193. Cfr. săpălugă. — Cfr. bulg. *kalistirka*, idem.

CĂLITĂ s. f. v. cale.

CALITĂTE s. f. *Qualité*.—Fel de a fi (bun sau rău) al unui lucru s. al unei persoane, cfr. proprietate, și felurime. *O stofă de prima calitate.*

Absol. Fel de a fi bun, cfr. însușire. *Cutare are mari calități.* | P. ext. însușire, condiție (socială, politică, juridică, constituind s. conferind un drept). *Aceea calitate de cetățean.* *A luă o măsură, în calitate de director, de frate, de episcop, etc.* [Adjectiv (adverb): calitativ, -ă = cu privire la calitate, din punct de vedere al calității. *Analiză calitativă.*] (Și (învechit): *qua-*, *eva-*).

— N. după fran. (lat. *qualitas*, -atem, idem).

CĂLITCĂ †, **CĂLITCĂ** s. f. v. căletcă.

CĂLITURĂ s. f. v. căli.

CALM. -Ă adj., s. m. sing. *Calme*.—(Franțuzism) l. Adj. Liniștit, în stare de neturburare, potolii, neturburat, așezat (II 4°; III), astâmpărat. *O mare calmă.*

II. Subst. Liniște, stare de neturburare (a naturii, a unui lucru, a unei persoane); cfr. sânge-rece. *Persoanele toate păstrază un calm imper-turbabil.* CARAGIALE, M. 325.

[Verb (trans. și refl.): *calmă* 1° = a liniști, a potoli, a înlătură turburarea, a (se) astâmpăra, a (se) așeza (II 4°), (cu adjectivul, adesea substantivat) *calmănt*, -ă (Med.) = potolitor, linișțitor, (doctorie) care liniștește (pe cineva turburat, dururile cuivă).]

— N. din fran. (ital. *calmo*).

CALMĂ vb. 1°, **CALMĂNT**, -Ă adj., s. a. v. calm.

CĂLMĂJIN s. m. *Drap rouge*.—(Ban.) Postav roșu, LUBA-IANA, M. 18. *Pieptariul... în spate e înfrumusețat cu flori roșii din călmăjin.* id. ib. [Diminutiv: *călmăjiniór* s. m. (Bot.): o floare (nedefinită). H. XVIII 168.]

— Din sârb. *karmazin*, „*charmasyna pellis*“ (<ital. *carmesino*). Cfr. dubletul *cărmăz*.

CĂLMĂJINIÓR s. m. (Bot.) v. călmăjin.

CĂLMÓU s. m. v. călmoiu.

CĂLMÓU s. a. *Boudin*. *Homme gras*.—(Brașov) Călboș. PITIȘ, CONV. LIT. XXXVI, 590, VICIU, GL. *Călmoie cu stafidă.* | Fig. (în batjocură) Om gras, cfr. burtea. [Cu alt sufix: *călmău* = om înalt și zdravăn. PAMFILE, J. II.]

— Din *călbaș*, cu schimb de sufix (cfr. *gălban*) s'a născut mai întâi **călboiu*, cu asimilare (*b-n*) > *m-n*) apoi *călmóiu*, în urmă *călmóiu*.

CALMŪC, -Ă subtl., adj. *Kalmouk*.—Numele unei populații mongolice; p. ext. (peiorativ) nume dat Rușilor (ca aspiratori de popoare și ca unii ce-s amestecă cu Tătari) *E sora noastră cea mezină, Gemână sub cnutul de Calmuc.* EMINESCU, P. P. 109. [†]: *calmucecă*, -ească adj. *Hanger calmucec*. C. NEGRUZZI, ap. ȘAINEANU, D. U.]

— N. din fran.

CALOFİR s. m. (Bot.) v. calomfir.
CALOFIRĂ s. f. v. carafă.

CALOIÂN s. m. (Mitol. pop.) Statuete en argile qu'on enterre en cas de sécheresse. — Mică statueta imitând un om, făcută de fete s. de neveste (tinere), în timp de secetă, din pământ s. din lut, și îngropată de ele cu prohod și bocste, invocând ploaia; se numește și *mama-pădurii*, *mama-ploaie*; cfr. *paparudă*. În unele părți stătoia se face din clisă; în unele sate din Moldova se fac două chipuri mitite-tele de pământ, unul bărbătesc și altul femeiesc; se întinde pe o scândură și se împodobește cu coji de ouă-roșii păstrate de la Paști, cu fel de fel de flori, mai cu seamă cu busuioce; pe a doua și și îmbracă în haine țărănești, cu opinci și cu căciulă. În Muntenia se face și se îngroapă în Marțea a treia după Paști (la câmp H. II 255), iar în Jolia a treia după Paști, în ziua de *paparudă*, se desgroapă, se duce tot cu petrecanie, se zvărie în fântână, întreg s. rupt în bucăți, s. se dă pe apă; în urmă fetele și flăcăii fac pomana-caloiânului (PAMFILE, J. II 253-4); de la fântână se pune într-o grădină, în bălării înalte, de unde i se pierde urma (id. SEZ. IX 76); e mare ca de o palmă; li fac un sieri de scoarță și-l învelesc în giulgiu (SEULESCU, ap. MARIAN, D. 299); în alte părți li îngroapă între bozii, iar după trei zile li desgroapă și-i aruncă pe gărlă, ca să turburo norii și apele; bărbații ară numai până la prânz în ziua *caloiânului*, iar de la amezi până seara beau și joacă la cărciumă (TEODORESCU, P. P. 209). | La *paparudă* se oblicnește facerea unui chip de om de lut, numit *caloiânii*, și-l îngroapă la răspântiile drumurilor; a doua zi li scoate și, făcându-se din fete una preot, alta dascal ș. a., urmează pe mort, bocindu-l până la gărlă, unde-l aruncă în apă, iar fetele se udă una pe alta. H. II 263]. *Caloiene, iene, Caloiene, iene, Duts'n cer și cere.* TEODORESCU, P. P. 211. *Iani, iani, caloiani*, ib. 212. [Și: *caliian* H. II 255, *caliian* SEZ. IX 76, H. XIV 403, (Mold.) *caliian* (pronunt. -li-*an*) SEULESCU, ap. MARIAN, D. 299, PAMFILE, J. II 253, (Dobrogea și Ilfov + *scoloiu*) *scoloiân* BURADA, ap. MARIAN, D. 299. *Iene, iene, scoiote, iene, iene, scoiote, Du-mițe la Dumnezee.* TEODORESCU, P. P. 211b, (Munt.) *cololan* PAMFILE, J. II 253. | Femei-nin: *scoloiți*; statueta reprezentând o femeie. Cfr. PAMFILE, J. II 255.]

— Cuvântul stă, probabil, în legătură cu slav. *kals* „lut“ (din acest material e făcut *caloiânul*) și reprezintă poate un adjectiv substantivat: *kalēn*; „de lut“. Cfr. (pentru obicei și etimologie) I. A. Candrea, *N. Rev. r.* II (1900) 94-97.

CĂLÓIU s. m. v. cal.

CALOMÉL s. m. sing. (Chim., Med.) *Calomel*.—Protocolură de mercur, praf alb, purgativ, anti-septic.

— N. din fran.

CALOMFİR s. m. (Bot.) 1°. *Herbe-au-coq*: *Tanacetum balsamita*, *balsamita vulgaris*. 2°. *Calte*. 1°. Plantă lerbosă aromatică, cu frunze ovale și cu flori galbene, numită și (Mold. și Transilv.) *calapăr*, (Ban.) *călăpăr*, isma-maieci-Proceste (PANTU, PL.), busuiocul-fetelor s. busuiocul-sintelor (v. busuioce). Cfr. H. VII 49, 438. *Eupeși fir De calomfir*. TEODORESCU, P. P. 16, cfr. 306. *Și pe pieptu-i trandafir, Și în mână-i calomfir*. MAT. VOLC. 393. *Mir și trandafir, Verde calomfir*. PĂSCULESCU, l. P. 42b; cfr. SEZ. IV 140.

2°. = garoafă. H. II 310.

[Și: (ad 1° și 2°) *calomfir* H. II 26, 125, 382 (dial. *calonfir* H. II 273). *Șade-o dalbă copiliță*

Pe-asternut de calonfiri. La umbră de trandafiri.
ALECSANDRI, P. P. 33, cfr. TEODORESCU, P. P. 82, 452; (toate cele următoare numai ad 1°) calofir H. II 11, 79, 130, 142, IV 269, 311, VII 4, IX 49, 447, XI 192, 246, XIV 6, 301. *Rupeți fir De calofir.* TEODORESCU, P. P. 17, cfr. 91, 304^b, 462. *Mai mult trandafiri Decât calofiri.* lb. 76, caramfil PANTU, PL. (cu pronunțare dial. caranfil ib.). *Merse din casă în casă... dând fecioria... stafițe și câte un caramfil.* SEVASTOS, N. 83, colofir a. m. H. II 99, XI 95; (ad 2°) caranfină s. f. *Foate verde caranfină (= garoafă), S'a dus mândra la grădina.* HODOȘ, P. P. 185, caranfir = garoafă. H. XVIII 277.]

— Ad 1°, din bulg. kalofir (rus. kalifera, rut. kanšipir, kanšifer, katšipir), idem, care formează dublet cu calapăr; ad 2°, din bulg. karamfil, idem, formând dublet cu garoafă.

CALOMNIA vb. I. *Calomnier.* — (Trans., complementul e omul pe seama căruia se spun calomniile) A spune pe socoteala cuiă lucruri grave dar neadevărate, cu intenția de a-i atinge onoarea și reputația, de-a-l micșora în stima oamenilor, a bârbi (2°), cfr. defăimă, ponegri, cleveți, hull. [Familiă: calomniator, -oare subst. = persoană care calomniază, bârfitor, clevețitor, calomnie a. f. = afirmare mincinoasă cu scop de a atinge reputația și onoarea cuiă, bârfire, cfr. defăimare, ponegri, clevețire, hullă, calomniös, -oasă (pronunț. -mii-ös) adj. = care cuprinde o calomnie, defăimător, de hullă. | ȘI: calumna.]

— N. din fran. (lat. calumniari, idem.)

CALONFIR s. m. (Bot.) v. calomfir.

CALORIC, -ă adj. *Calorique.* — De căldură. *Raze calorice.*

— N. din fran.

CALORIE s. f. (Fizică) *Calorie.* — Unitate de măsură a căldurii: cantitatea de căldură trebuincioasă spre a ridica cu un grad centigrad temperatura unui chilogram de apă.

— N. din fran. (derivat din lat. calor „căldură“.)

CALORIFER s. a. *Calorifere.* — Instalație specială destinată a încălzi o clădire întreagă cu ajutorul unei sobe s. unui cazan unic și a unor țevi de distribuție a căldurii; p. ext. țevile (vizibile în cameră) ale caloriferului, radiatoare. *Calorifer cu aer cald, cu apă caldă, cu aburi.*

— N. din fran. (compus din lat. calor „căldură“ și fero „port, duc“.)

CALP, -ă adj. *Faux.* — (Învechit. Despre monete) Falsificat, rău; cfr. (†) mincinos, tăiat. *Luă acasă la dănuș toți banii, ce se depunese în păstrare hătâdnăci, și-i schimbi... pe bani lăiași nu calpi.* FILIMON, C. II 619. *Toți pe buze au virtute, iar în ei monedă calpă.* EMINESCU, P. 246, cfr. URICARIU, XIV 249; PANN, P. V. II 73, ZANNE, P. V. 228. (Adverbal) *Un astaragin care a lucrat calp sau ar face precupie* (a. 1784). ȘI. (Joc de cuvinte) *Am fost și eu boier căinoară... Îmi ciceș lumea banul Arbure... dar de când am dat de bani calpi ca banul Valpe, m'am lepădat de boierie.* ALECSANDRI, T. 1449. | Fig. *Neveritabil, nesincer, presfetc. Noi în noi n'avem nimica, totu-i cap, totu-i străin.* EMINESCU, P. 180. *Și veselia noastră de multe ori e calpă.* VLAHUȚĂ, ap. TRDG.

— Din turc. kalp (*kalb*), idem. Cfr. calpuzan.

CALPĂC s. a. 1°. *Bonnet de fourrure.* 2°. *Covercle d'alambic.*

1°. † (Astăzi, rar, numai în poezia populară) Căciula cilindrică din piele neagră de berbeco, blănită pe margini, înaltă și dreaptă, purtată odinioară

de Domn și de boierii cei mari, mai târziu și de negustorii streini (ȘI.), cfr. illic. *Calpacul de blană al Armeanului ibrășimiu.* FILIMON, C. II 325. *Calpacile și glicile îngreună capul.* RUSSO, s. 17. *Românii grecii vroia să moară în antere și calpac.* id. lb. 110. *Mihaiu purtă pe cap un calpac unghure, împodobit cu o fule neagră de penă de cocor, legată cu o copcă de aur.* BĂLCESCU, M. V. 379. [Un dregător înalt al bisericii bizantine] în cap purtă 'naltul calpac de hârșie fumurie cu fund de serasir. ODOBESCU, I 133^e. *Odată ce au ajuns însă în scannul domniei... pe cap ei pun căciula sau scufia, calpacul Ungurilor.* IORGA, L. I 124. †† *Și-a găsit dracu' calpacu'!* PĂSCULESCU, L. P. 107b (cfr. și-a găsit sacul peteculi). || P. ext. (Rare) Boier mare care purtă calpac. *Un boierăș are 20 [de] slugi, un boier șlicar de la 20 în sus, calpacile se urmă peste sută.* RUSSO, s. 19.

2°. (Ban.) Capacul cazanului de fier rachi. LIUBA-IANA, M. 101.

[ȘI: (ad 2°) calpăc LIUBA-IANA, M. 101, calpăg s. a. = acoperământul cazanului, care e de regulă de fier s. aramă. Com. COCA, (ad 1° pentru rimă) calpăc s. f. *Lilicici dacă seapă, Sub căciuli ei fac calpăc.* DELAVRANCEA, s. 218. | Derivat: (<Turc. kalpakçy, idem) † calpaciu s. m. = fabricant a. negustor de calpăc (1°). *Cojocari, calpacicii și alții asemenea oameni cu neguțitorii* (a. 1814). TES. II 385.]

— Din turc. (bulg., sârb.) kalpak (ung. kalpag) idem (1°).

CALPĂCĂ s. f., **CALPACCIU** † s. m. } v. calpac.
CALPĂG s. a. }
CALPAZĂN s. m. v. calpuzan.

CALPĂZĂN, -ă adj., subst. 1°. *Fauxmonnoyeur.* 2°. *Trompeur. imposteur.* 3°. *Cheval mou.*

1°. (Învechit) Subst. Persoană care face bani calpi, falsificator de monete. *Calpăzâni, ceia ce fac bani răi.* PRAVILA MOLD. 40, cfr. lb. 40^e. [Dacă te prinde cu plagiatul.] *te pune la rând cu punzașii, cu controbonzii, cu calpăzâni.* ODOBESCU, III 147^e. || (Cu funcțiune adjectivală, despre monete) Fals, rău, calp. *Bani răi, calpăzâni.* PRAVILA MOLD. 155.

2°. P. ext. (Învechit) Înselător, amăgitor (LB.), grosolan (ca termen de ocără. Com. s. POPESCU). *Prea îl vîr șiret și calpăzan afar' de ordăneală.* GORJAN, H. II 95. *Cel mai mdrăv și mai calpăzan dintre toți Grecii din Țara-românească.* FILIMON, C. II 585. *Zic că ești un calpăzan și un ucigaș.* C. NEGRUZZI, III 293^e.

3°. (Subt forma calpazan) Cal moale (= care nu vrea să tragă, înselător). H. XIV 359.

[Abstracte: † calpăzânie s. f. = falsificare de monete. *S'au făcut acă calpăzânie la vreme sat.* PRAVILA MOLD. 40^e. (<Turc. kalpazanlık, idem) calpăzânie s. a. (calpăzânic, plur. -ăcari, -ăcari) = baterie de monete false; contrafacere, calpăzânie (DICT.); fig. Înselătorie, șarlatanie, cfr. pehlivănie. *Te-a înșezat cu un venit de una mie galbeni, din care... chiria apartamentelor... e obligatorie pentru mine; aici e calpăzânicul.* CONV. LIT. XIX, 486. | Verb: calpăzâni (după PONTBIANT † calpuzi) IV^a = a alteră monetele, a bate bani falsi.]

— Din turc. kalpazan, idem. ȘI.

CALPĂZĂNI vb. IV^a
CALPĂZĂNI † s. f.
CALPĂZĂNLĂC, **CALPĂZĂNLĂC** s. a. } v. calpuzan.
CALPEZI † vb. IV^a

CALT subst. (Zid.) Cuvânt citat între „materialele de zidărie“. H. IV 312. (Probabil „lut“.)

— Cfr. bulg. kal, kal „lut“ (articulat: kalst, kal'ta).

CALTABOȘ s. m. (Cul.) *Boudin.* — Mărtaie de

porc (ficat, bojoci, rinichi și alte bucățele de carne) tocate, amestecate cu orez, ceapă, pipor și alte arome, introduse în mașul gros al porcului și fierse cu maț cu tot (MANOLESCU, I. 262); se face cu deosebire la Crăciun; cfr. cărnău, călbaș, gălbaș, călmoia, chișcă, măloș. Cfr. GRIGORIU-RIGO, M., Com. s. POPESCU, PAMFILE, I. C. 54, H. IV 158, VII 185, XI 401. *Se unge* (pecinginea) *cu untură din callabaș fierț în noaptea de Paști*. GRIGORIU-RIGO, M. I 145, MAT. FOLC. I 702. *Am un balaur mare, Și-îpus în frigara?* (= *Callabașul*). PAMFILE, C. 23. [Și: (Roman) *entalbăș* s. m. TDRG, cartabôș (cartabôș DDRP, BĂRCIANU) s. m. = sângeroasă, stanița-popil, cărnău de ficat LB., cfr. LM., H. IV 168, cartabôș s. m. = mațul mai gros umplut cu păsut și carne (VAIDA), chișcă (SEZ. VII 178). Derrivat: *busôiu* (scurtat din **callabașoiu*?) s. m. = cartabôș VICHU, GL.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. *găldăbaș* și alb. *garđunbeș* „mațe umplute”, n.-grec. γαρđουμα „mațe de vite”; asupra diferitelor forme ale cuvântului românesc par a fi influențat cuvintele: călbaș, cărnău și boajșe).

CĂLTĂMINTE † s. f. v. incălțăminte.

CĂLTĂVĂȚĂ s. f. *Jarretière*. — (Mold.; mai ales la plur.) Legătură de panglică s. de gumelastă, cu care se țin ciorapi întinși pe picior, jarjetieră. SEZ. I 217^{1/2}. *Prințesa Amalia pierduse în focul jocului o călțavăț*. I. NEGRUZZI, VI 79. *O... călțavăț de mătăsoasă brodată*. N. A. BOGDAN, ap. TDRG. †† *A lepă călțavăț* = a arătă supunere mare unei femei, pe care o iubești. ZANNE, P. III 53. *Să știi că eu... am să-ți lep călțavăț*. CONTEMPORANUL, II 217. | *Ordinul călțavăț* = ordinul jarjetier, o decoratie engleză. *Are ordinul călțavăț*, ca și *infantul Portugaliei*. C. NEGRUZZI, III 265^{1/2}.

— Din n.-grec. καλτζήτικα, idem. CHIAH, II 641.

CĂLTĂ(a) adv. v. incălțea(a).

CĂLTĂ s. m. plur. *Étoupe*. — Resturile de fire (mici, groase s. putrede), care rămân din fuioara de căneapă (mai rar, de in) în dinții daracului (s. ragile), cfr. stupă, brebeni, zgrebeni, canură, drugăloc (PAMFILE, I. C. 208, SEZ. IX 142, ȚARA OLTULUI, III nr. 26, DAMÉ, T. 170, H. XVII 237), firele de căneapă care au căzut jos la răgălenea (dărăciul) acestora (MARIAN), ceea ce rămâne în drăguri din stupă drăglată (LIUBA-IANA, M. 117), a treia calitate de căneapă (Șișești, în Mehedinți, com. N. IONESCU, TDRG). Căneapă... o rupi în meloite, apoi o ragii și capeți fuioara; dacă fuioara tras prin ragile se porie, lea păcișele și călții; călții li plopteni și ies din ei buci; călții se întrebunțează ori ca urzeală, spre a țese pânza de călți, ori ca bătătură. CREANGĂ, GL., cfr. I. IONESCU, C. 154. *Călți adeoștrași sânt amestecați cu păcișele*. PAMFILE, I. C. 208. *Să făcără streangurii... ca niște călți*. BIBLIA (1688), 186. *Și va fi virtutea lor ca puzderia călților*. ib., ap. TDRG. *O tu, croais, cu vorba-n noduri ca și călții, când nu-i perii!* EMINESCU, P. 190. *A pus... focul în niște călți din pod casei*. SLAVICI, N. I 242, cfr. II 122. *Călți, buci și alte lucruri, zăhăite prin cele poliși și colțare*. CREANGĂ, A. 97. *Ragila și piepteni de pieptănat călți*. id. P. 59, cfr. SEZ. I 283^{1/2}. *Un pișoiu... areă cuib în niște călți dintr'un ștănebu*. MARIAN, O. II 148. *Feștă... de bumbac sau de călți*. id. I. 150^{1/2}. *Pentru izbitură, se dă bolnavului să puie la ochi... călți de in, plămădiși în rachiin de drojdie*. GRIGORIU-RIGO, MED. I 91, cfr. PAMFILE, B. 41. *Să ne dați... călți de după blidar*, *Să facem popă brăcinar*. THEODORESCU, P. P. 18^{1/2}, cfr. SEVASTOS, N. 211^{1/2}. *Ciams... cărpite cu călți*. DOINE, 3. *Călți cu care spală blădele*. SEZ. II 195^{1/2}. *Călți*

cătrăniți. TDRG. *Sacu' cu călții*, VASILIU, C. 161. *Am doi moșnegi cu barba șargă*. *Când se'ntănesc, se trag de barbă?* (= *Pieptonii cu călți*). SBIERA, P. 320 și 323. | (Se întrebunțează ca material de zădărie. H. II 222, VII 424, XIV 377 și ca tort s. ca material de țesut) *Ală* (CALENDARU, 1814. 113^{1/2}), *pânză* (PAMFILE, I. C. 212, SEVASTOS, N. 46^{1/2}, SEZ. V 4^{1/2}, H. III 4, 38, 118, X 33, MĂNDRESCU, L. P. 158^{1/2}), *ștergar* (CREANGĂ, P. 55^{1/2}, SEVASTOS, N. 46), *edmașă* (MARIAN), *haine* (BIBLIA 1688, 79^{1/2}) *de călți*. *Călții de la mămuca mi i-a luat... Din ce să mă facem noi aici?* CREANGĂ, P. 178. *Pentru țesutul volocului, urzala-i de fuior și bătătura de călți*. SEZ. IV 113^{1/2}. *Joimărița, dacă gisește femeile ori fetele cu călții (cânepa ori inul) netorși...* H. IV 46. *Călți în călți* se numește pânza cu urzeală și bătătură tot de călți; *tort în călți*; cu urzeala de tort. PAMFILE, I. C. 351. †† *A face călți* (pe cineva s. ceva) = fărâme. [Căni]. *Se puseră cu țoșii* [pe buturugă] *și roade și roade, de o făcără călți*. STĂNCULESCU, B. 203^{1/2}.

(Diminutiv: *călțișori* s. m. plur. [Insemnează și „păcișă” PAMFILE, I. C. 208]. *S'am tors călțișori*, *Să-m dai bani rotunjori*, *S'am tors păcișele*... SEVASTOS, N. 161^{1/2}. | Adjectiv: *călțos*, -oasă = incălțat, ca călții (MARIAN), moale, cu fire ca de călți (se zice și despre poame stricate și fără gust COSTINESCU), cfr. ațos, teios. *Lemnul plo-pului li călțos, și de aceea nu se rupe de grabă, când li lai*. CONV. LIT. XLIV II 132. | Verb: (cfr. bulg. *kalčavus* „adrobesc, fac fărâme”) *călțai* (călțai TDRG.) IV^{1/2} = a flocăi. LB. *Și s'au luat la bătaie și la călțăit și s'au intins și... s'au bontănit*. ION CR. IV 204.]

— Din paleosol. *kăci* (pluralul de la *kăks*, cfr. bulg. *kalčita* „călți”). Cfr. incălțea.

CĂLTĂI vb. IV².

CĂLTĂȘORI s. m. plur. } v. călți.
CĂLTOS, -OASĂ adj., **CĂLTUI** vb. IV².

CĂLTŪN s. m. (Îmbrăc.) I. 1°. *Sorte de gutre ou de jambiere*. *Caleçon*. *Chaussette* (rempăcânt la chausure); *bas*. 2°. *Bottine*. 3°. *Fleur*. 4°. *Nom de chien de berger*. — (Introbunțat mai ales la plur.)

1°. (În Ardeal) Un fel de ciorapi („fără talpă), un fel de ghetre s. de jambiere care îmbracă și ocrotesc partea de la gleznă a piciorului, cfr. buș, tuz-luci: (În Munt. și prin Ardeal) incălțăminte de lână groasă (un fel de pantofi de lână, de ciorapi scurți până la gleznă), de umblat prin ca-ă și prin curte (mai ales pentru copii și femei), cfr. țărlic. *Călțuni* = incălțăminte, un fel de ciorapi scurți, cașuți din bucăți de pănură de lână (albă VICHU, GL.); li poartă mai ales femeile, în loc de obiеле. Com. I. CORBU. *Călțuni* = ciorapi scurți (până din sus de glezne) făcuți din lână; se poartă iarna, spre a nu răci; vara se incălță când merg la fan s. la seceră spre a apăra piciorul de țesături. *Călțuni* mai lungi (până din sus de genunchi) se numesc ciorăci. VICHU, GL. *Călțunii* (călțunii, cōlțunii) sânt de pănură albă s. din dimie trasă la piță; făcuți ai pentru sărbători cōlțunii mai lungi decât ciobotele cu câteva degete, ca să li se vadă vrăstele colorate; femeile poartă iarna cōlțunii lungi, până peste genunchi, făcuți în casă cu cărligul s. cu andrelele, vara mai scurți, numai până sub genunchi; copiii mici și cei de școală au cōlțunii împletii în casă. Cfr. PAMFILE, I. C. 44, 317, 349, 362, 368. [Bărbații din Rășinari care poartă opinci, incălță mai întâi un fel de ciorapi de lână albă ca și ciorăcii, numiți cōlțuni (lip. cōlțuni). MOLDOVAN, T. N. 127. *Ciorăcii sânt strimți... iar la glezne sânt căriși în niște cōlțoni* (ciorapi) *numai de o palmă ieșiți din opincă*. FRÂNCU-CANDREA, M. 25, cfr. 178. | Spoc. *Călțuni* = izmene (MARDARIE, L. 696, traduce pe paleosol. *găiti*, cfr. *gaci*).

Din țele în căldie, Tot în călțuni de anghie (Avrig, în Transilv.). ȘEZ. II 34^b, || P. gener. (Aproape numai în Mold., sub forma *colțun*) Ciorap. *Trăgându-i cibotele, numai cu colțunii au fost încălțat.* NECULCE, LET. II 200¹. *Colțunii cei de porfir.* BELDIMAN, N. P. I 53, cfr. C. NEGRUZZI, I 32. *Cu colțunii albi m'am încălțat.* SEVASTOS, N. 12¹, cfr. (din Huși) PĂSCULESCU, I, P. 130. *Un colțun de galbeni.* ȘEZ. IV 3¹. *Nu-i dăduse răgaz să lege'n tein carneiu, să adune la călțun — așa pună bani la o parte, la ciorap.* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV II 76.

2^a. (Subt forma *călțun*) Gheață (LB.), cizmă (MARDARIE, L. 2002, 3150), cinbotă de sărbătoare, cu tureac scurt, și de-asupra tureacului cu o frunză de piele roșie, purtată la sărbători de bărbați (în Avrig, Transilv. MOLDOVAN, T. N. 159), gheață grosolană lucrată din piele, din pânură s. din lemn (LM.), gheață rea (Brașov). *Veni-va după mine mai tare de mine iaste, celui nu-s destoinic călțunii a purtă.* TETRAEV. (1574), 204, cfr. CORESI, E. 11¹. *Căpatele cizmelor lor și călțunii lor vechi și căpăcite în picioarelor lor.* BIELLA (1688), 159. *Stemele crâinei bulărești... eră: coronă de aur, cănăci de ibrișin și călțunii mohorâți.* SINCAL, HR. I 181¹. *Luă-voia... Călțunii lași... Și la horă merge-voiu.* TEODORESCU, P. P. 87. *Cu călțuni noi încălțată.* DOINE, 28¹. | † *Călțun de gheață* = PATINĂ. POLIZU.

‡ (Bot.) Călțunul-Doamnei = *Geum ricale*, plantă ierboasă cu flori galbene, cu vinisăro roșietic; se mai numește și: *corențel*, *crâncos*. PANTU, FL. | (Muscel) Călțunul-popii (și colțunul-popii) = *viorele* (-sălbatece) *nemisitoare*. Călțunul-popii: o larbă mică timpurie, de primăvară. H. IX 142, cfr. 482.

3^a. (Bot.) Călțunul: numire de floare (nedefinită). H. IV 53, 269.

4^a. *Colțun*: nume de câne cipăbănesc. H. X 32, 505. [Și: *colțan*, *colțon* (s. m. La ANON. CAR. o dată o formă *colțunile* (sing. s. plur.?) = încălțământ, soccus, calcea. Colțuna s. f. art. se găsește în H. IV 86 între numirile de vite; și nume de sat (Călțuna, în jud. Buzău).]

— E itălienescul *calzone*, ajuns la noi prin mijlocire bulgărească (*kalcun* „ciorap s. ghetă de stofă”) s. n.-grecească (*καλτσόν*), trecut și la Turci (*kalcın*) și Unguri (*kalcun* „cizmă cu carâmbul scurt”).

CĂLTUNA s. f. art. v. călțun.

CĂLTUNĂR s. m. 1^a. *Bonnetier*. 2^a. *Cordonnier*.

3^a. Persoanești care reprezintă un marit.

1^a. Meseriaș care face călțuni (1^a) s. ciorapi. COȘTINESCU.

2^a. Meseriaș care face călțuni (2^a), pantofar. LB.

3^a. Persoană însărcinată de ginere a duce miresei anumite daruri; cfr. *vernice*. După al doilea rând de bucate, mirele și-alege *călțunarii*: el va merge în casa miresei spre a-i duce călțunii de mătase albă cu flori și mărgăritare, precum și un ișlic cu pietre scumpe, un inel și o salbă. IORGA, CH. I. I 178. După masă, pleacă la mireasă ginerele călare..., iar în trăsură merg rudele, din care un bărbat și o femeie din cele mai apropiate rude duc în mâni plocon, cizme, ghețe, salbă (acești doi se zic *călțunarii*). H. IV 88, cfr. II 119, 308, IV 158, VII 157. *Un cărd de țărău, hădălmăi ca după niște călțunari la nunți.* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV II 545.

[Și (ad 2^a): *călcunari* (Banat). H. IV 177. | Femeine (ad 3^a): *călțunărăasă* (*călțunărăasă*) *Călțunărăsele* duc darurile (s. lucrurile H. IV 120) miresei, cfr. *stolniceasă*, *verniceasă*. SEVASTOS, N. 90¹. Sămbătă seara, în ajunul nunții, trimete ginerele col din urmă plocon cu brazi, haine, flori, încălțăminte și alte pedoabe pentru mireasă, prin

patru flăcăi și două sau patru femei, numite *călțunărăse*, dintre rudele sale. H. XI 402, cfr. H. II 208. *Dacă nici ea n'o fi călțunărăasă, d'apoi cine?* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV II 656. *Coriștele, trapădătoarele, vernicele, stolnicele, călțunărăsele strâng blătele.* SEVASTOS, N. 309¹. *În ajunul nunții, cam după amiază, porneau călțunărăsele, tot cuceau alese dintre rudele cele mai frumoase ale ginerului, în trăsuri înhămate cu armăsari de pref. GHICA, s. 33, călțunărăși = una dintre femeile care merg în ziua de nunță să la pe mireasă. H. II 225. | Derivat: călțunărie s. f. = pantofărie. DICT.]*

— Derivat din călțun, prin suf. nom. agent. -ar.

CĂLTUNĂREĂSĂ s. f.
CĂLTUNĂRIE s. f. } v. călțunar.
CĂLTUNĂRIȚĂ s. f. }

CĂLTUNĂS s. m. I. *Petit soulier, petite bottine*. II. Nume de flori. III. Sorte de găteu.

I. (Îmbrăc.) Călțun (2^a) mic, de copil. LB. | În Orlat (Transilv.), ciorapii, numiți altfel colțoni se numesc *călțunasi*. VICIU, GL.

II. P. anal. (Bot.) Nume de flori (H. I 382, II 26, 142, VII 480, XII 24): a) condurul-Doamnei. PANTU, FL. DAMÉ, T. 185, H. II 243; — b) toporaș. PANTU, FL.; — c) nemțioșor-de-câmp. DDRF, cfr. PAMFILE, C.; — d) gura-ieului. H. II 310. *L-am poruncit la un tâmplar o ramă, pe care s'o pirograves (am găsit un model cu călțunasi de toate frumusețea).* BRĂTESCU-VOINESTI, L. D. 15. *Foicică călțunasi.* TEODORESCU, P. P. 489¹. | Specii: *călțunasi-abstru*. H. I 129; *călțunasi-pitic*. BARONZI, L. P. 129¹; *călțunasi-urcitor*. Id. II 130¹; *călțunasi-popii* = a) condurul-Doamnei. PANTU, FL.; b) gura-mielului (v. gura-ieului). H. II 243.

III. (Col.) cuvântul fiind întrebuint în Mold. și Bucov., are forma *colțunasi*; varianta *călțunasi* o atestată numai în DICT. și la PAMFILE, C.) O pastă (H. VI 215, X 255, 436, 540, XVI 296), preparată din aluat în trei colțuri, umplut cu brânză (MARIAN), un fel de efciale (COSTINESCU), piroște (H. XII 276, MARIAN, NA. 136).

[Și: *colțunasi* s. m. | Cu alt sufix (ad II) călțunel s. m. plur.: o floare (nedefinită). H. I 344, IV 9, 447. *Călțunelii-popii*, despre care se crede că miroase numai până ce se aude cucul cântând întâi. MUSCEL, 36.]

— Derivat din călțun, prin suf. dim. -aș.

CĂLTUNEI s. m. plur. (Bot.) v. călțunasi.

CĂLTUNĂREĂSĂ s. f. v. călțunar.

CĂLUNĂR s. m. (Bot.) v. calapăr.

CĂLUNĂREȘTE adv.

CĂLUNĂRIE s. m. plur. } v. calușar.

CĂLUNĂRIE s. a. (Cor.) }

CĂLUNĂRIE s. a. (Cor.) }

CĂLUGĂR s. m. (Biser.) 1^a. *Moine*. 2^a. *Danse*.

1^a. Bărbat, care, după ce a stat câțva timp ca frate (3^a) s. novice într-o mănăstire (chinovie, schit, metanie), depune jurământul de ascultare, sărăcie și castitate pe viața întreagă și trăește (de parte de lume) ca membru al unei astfel de comunități religioase, monah; cfr. chinovnic, schimnic, pustnic, sibastru, anahoret, eremit. Dacă are hirotonia de diacon, *călugar* e ierodiacon (cfr. părinte), iar dacă are hirotonia de preot, e ieromonah. Cfr. egumen, stareț, arhimandrit. *Această carte o au tremes patriarhul de la Ierusalim pre un călugăr.* CUV. D. BĂTR. II 54. *Ioan... ce-au fost monah, ce să zice/călugar.* EYSTRATIE (a. 1632), ap. GCR. I 78¹. *Au nemerit la un părinte călugăr.* GAVRIL, XIF. 12. *S'au dus la o mănăstire, de s'au făcut călugări.* MINICUL (a. 1638), ap. GCR. I 321¹. *Săbor mare de călugări.* URCHIE, LET. I 106¹. *L-au tuns*

călugăr. N. COSTIN, LET. I A. 77/21. *Au poronci de au scos pe eromonași, călugării greci de pin mândăritile cele mari, orânduind profeți de mir.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 198/21. *Chilii... pentru locuința călugărilor.* ODOBESCU, I 401. *Călugărul Dan se tîna mirean.* EMINESCU, N. 48-9. *Jupânul Ștrul aduce pentru hatărul călugărilor și-a călugărișilor tot ce li trebuia.* CREANGĂ, P. 112. *Tocmai în toial rugăciunii, unde se cobori un călugăr din turnul bisericii.* IPSIRESCU, L. 99. *Și s'a pus Mărcu în silă Să ceoră meru la millă, Precum cer călugării.* Pe seama mândăritii. JARNIK-BĂRSEANU, D. 486. *De când pe lume sânt, N'am văst călugăr jucând.* Ib. 489. *Sus tună, Jos răsună, Negrele [s. negrele s. ciocarele] s'adună?* (= Călugării). ȘEZ. I 95-6. †† A se îneca (după cineva) ca dracul după călugăr: ca scutul de oaie, ca gâia maș. *Se îneca după dănele ca dracul după călugăr.* IPSIRESCU, L. 238. *Mănea și călugărul e numele unui joc de copii (v. maică).* Fig. Om care duce o viață retrasă și înfrântă, căruia nu-i place atingerea cu lumea. LM., PAMFILE, J. 1.

2°. (La plur.) Un danț. *În timpurile mai de mult, s'ar fi jucat și călugării.* BURADA, ap. TDRG.

[Plur. -gării, -gheri (a 1602) CUV. D. BĂTR. I 128.]

Forma: călugăr (a. 1606) lb. I 157 pare a fi o greșală de scriere. | Ș: călugăre s. m.: numele unui joc de copii. *Călugărele.* H. I 172. | Feminin, fam. (pe lângă forma obicnuită *călugăriță*, rar): călugăre (păstrat ca nume toponimic: cfr. C. NEGRUZZI, I 305), nume de oale prisme noagre. MARIAN, călugăreă s. f. = călugăriță. *Și'n cale mi-te-a oprit o călugăreă.* MARIAN, I. 572. | Diminutive: călugăraș (călugăraș GRAIU, I 284), călugărele s. m. = călugăr tânăr, mic, drag; frate (3°), noivă (DDR.F.); (spec.) călugărul ce poartă icoana lui D-zou în brațe, umblând din casă-n casă spre a căpăți ceva (I. GOLESCU, D.). *Adună amândoi inereții călugării.* DOSOFTIEU, V. S. 35. *Călugăraș oarecare ești de supt ascultare.* id. lb. 66. | *Sprîjinindu-se Theocist protin egumen de Patna și alți călugărași...* (a. 1736). URICARIU, XIV 181. | *Oarecare călugărișii să află la schit.* MINEIU (1776), 93 1/2. *Toate câte te dase... părintelui egumen și călugărașilor.* ODOBESCU, I 409. *Părintele călugăraș mai spuse olată ghicitoarea.* DELAVRANCEA, S. 259. *Un călugăraș școlar leșină și muri peste câteva zile.* IORGA, L. II 165. *Moș călugăraș, moș călugăraș, ce voiți tu aci?* IPSIRESCU, L. 375. *Amorule, amoruș, Velea-te-aș călugăraș, Călugăr la mândăritie, Cu mâinile pe psaltire, Cu ochii după copile.* TEODORESCU, P. P. 314. *Fuce-l-aș [pe drăguț] călugăraș, La mândăritie la Blaj.* RETEGANUL, TE. 105. *Și'n cale că-te-or oprit doi negri călugăreți.* MARIAN, I. 572. (DICT. mai cîtează o formă suspectă) călugărișor s. m. (Bot.) = ruin (Scabiosa succisa). | Adjective: călugărește, -ească = de călugăr, (ca) al (s. în felul) călugărilor, monahal. *Așpitere pra vecinii (= țărani gerbi) boieresti și călugărești încă nu-i de lesne stăpînitorii.* NECULCE, LET. II 399/2. *Viață călugărească.* DOSOFTIEU, V. S. 90. *Cîmul* (MINEIU a. 1698, ap. GCR. I 321/2), *potcopiu* (TEODORESCU, P. P. 229^b), *ghicociu călugărește.* *Tainele* (CREANGĂ, A. 122), *haînțele* (IPSIRESCU, L. 374, ALECSANDRI, P. P. 146), *prune, pere călugărești.* *Măr călugărește.* H. IV 52, BARONZI, L. 93/2. *Tuică călugărească.* (Substantivat) *Călugărească:* nume de dant. H. II 82, (rar) călugăreș adj. m. *Burele călugăreș.* H. X 228. | Adverb: călugărește. *Petrecă* (DOSOFTIEU, V. S. 13), *lăcuță* (MINEIU 1776 109^{1/2}), *viețai* (lb. 146^{1/2}), *vorbi* (EMINESCU, P. 307) *călugărește.* | Colective (rare): călugărim s. f., călugăret s. a. = tagma călugărilor. JIPESCU, ap. TDRG.]

— Din paleosl. kalugers (kalogers < grec. καλόγερρος, καλόγερρος, idem).

CĂLUGĂRI s. f. v. călugăr.

CĂLUGĂRĂȘ, CĂLUGĂRE s. m. }
CĂLUGĂREĂ s. f. }
CĂLUGĂREȘ s. m. } v. călugăr.
CĂLUGĂREȘTE, -EASCĂ adj. }
CĂLUGĂREȘTE adv. }
CĂLUGĂRET s. a. }

CĂLUGĂRI vb. IV°. 1°-2°. (Se) *face moine, (face) prende le froc; (face) prende le voile.*

1°. Trans. A face pe cineva călugăr(îță), a tunde pe cineva călugăr(îță) s. Intru monahism (cu de-a sila), a duce la mănăstire intru călugărie. *Călugărescu cu de-a-sila și feciori de Domni și de neamși* (a. 1635-45). IORGA, B. I 55. *Acceastă prea cucioasă Theodora...*, mergînd la o mănăstire de obște, să călugări. MINEIU (1698), ap. GCR. I 319/21. *Pre Domnișor încă l-au prins viu, ce (=ci) nu l-au omorît, numai l-au tăiat nasul, și l-au călugărit.* URECHE, LET. I 206/21. *Au lăsat cuvînt episcopilor și boierilor, de ar vedea că-i spre moarte, să-l călugărească.* N. COSTIN, LET. I A. 32. *Îl călugărișă, pînă du-i nume Paisie.* C. NEGRUZZI, I 159. *N'ar avea loc în pămînt, Și l-or bate Domnul sfînt, Cine m'au călugărit.* ALECSANDRI, P. P. 229, cfr. SEVASTOS, C. 169/21. *Primbă-se călugăriș, Blăstemându-și părinții, De ce i-au călugărit, Și nu i-au căldorît.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 217, cfr. DOINE, 25/2. | Fig. A silă pe cineva să trăiească retras de lume. *Nu-ți călugări cocoana, desăr e o serală venefiand; veniși!* S. NADEJDE, ap. TDRG.

2°. Refl. A se face călugăr(îță), a se tunde intru monahism, a se duce (s. a intră) la mănăstire intru călugărie. *Miars ce încă nu va fi călugărit.* PRĂVILA MOLD. 108^{1/2}. *Eră în țara Belhitei cu acesta giud, să se călugărească.* M. COSTIN, LET. I 220/21. *El s'a călugărit mai cu toți haidaii lui.* CREANGĂ, A. 21. *Am să mă călugăresc, Să mă duc la mândăritie.* TEODORESCU, P. P. 301^{1/2}, cfr. ȘEZ. I 267/2. | Ș: † călugheri PRĂVILA (1640), ap. TDRG. | Abstrac: călugărit s. a. *Tu ai fost bun de călugărit, iar nu de trăit în lume.* CREANGĂ, P. 47. *Fost-a creme de subit. Acum, la călugări!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 449.]

— Derivat din călugăr (cfr. bulg. kalugerjă, idem).

CĂLUGĂRIȘ s. f. sing. 1°. *Vie monacale, monachisme.* 2°. *Prise de froc; prise de voile.*

1°. Calitate, stare, viață, spirit de călugăr s. călugăriță; p. ext. mănăstire. Cineva merge s. se duce, pe cineva îl dă s. trimete la călugărie. *Certarea celor ce-și leapădă călugăria.* PRĂVILA MOLD. 165^{1/2}. *L-au semnat la nas și l-au dat la călugărie.* URECHE, LET. I 176/21. *Au lăsat călugăria.* M. COSTIN, LET. I 220/21. *Fîind slab de boală, apropiat de moarte, s'au giuruit călugării, de ar mai avea viață.* N. COSTIN, LET. I A. 77/21. *Pre dîna au dat-o la călugărie, și au călugărit-o.* NECULCE, LET. II 203/2. *Înșin din călugărie.* IORGA, L. II 208. *Acuș îi spun mamei că mă duc la călugărie.* CREANGĂ, A. 121. [Diaconul] s'a vorbit cu diaconesa, *Mull elevatoasa, Ca ei să... pribegescă* *La călugărie.* TEODORESCU, P. P. 34^{1/2}. *N'am fost de călugărie, Ci-am fost de căsătorie.* SEVASTOS, C. 169/21.

2°. Călugărire, tundere intru monahism. *Primiind întâi călugăria, au răpănit.* URECHE, LET. I 189/21. | Nume de călugărie: primit la intrarea în tagma monahală. *L-au călugărit și i-au pus nume de călugărie Pahomie.* id. lb. I 189/21.

— Derivat din călugăr, prin suf. abstr. -ie.

CĂLUGĂRIȘE s. f. }
CĂLUGĂRIȘOR s. m. (Bot.) } v. călugăr.

CĂLUGĂRIȚĂ s. f. I. Nonne. II. 1°. *Mantis religiosa.* 2°. *Libellula (Libellula depressa).* 3°. *Coccinella septempunctata.*

I. (Biser.) Fată a femeie (văduvă ori despărțită de bărbat) care, după ce a stat câteva timp ca soră într-o mănăstire, a depus jurământul de viață monahală, monahă, (intitulată adesea) maică; cfr. pustnică, schimnică; egumeniță, stareță. *Mănăstire de călugărițe*. DOȘOFTEIU, V. S. 22. *Atâta ascultare și cinste da coloralle surori călugărițe și stareții*. MINEIUL (1698), p. GCR. I 319. [Via] a călugăriților de la Socola (a. 1735). ERICARIEU, VII 55. *Soborul de maicele călugărițe* (a. 1803). lb. VII 128. *Călugări și călugărițe nu să pot căsători*. CODICA TIV. 13/15. *Găleala aceasta seamănă mult cu o călugărișilor dominicane*. C. NEGRUZZI I 308. *S'a sculat maica stărița și a mers cu călugărițele...* ODOBESCU, I 401. *Categoria a treia a călugărișilor (fetele de boier duse cu sula la călugărie) a dispărut asemenea din mănăstirile noastre*. MAIORESCU, CR. III 22. *Protopopul de la Neamț... ar fi zis unor călugărițe...* CREANGĂ, P. 109. *Puscnicul... chemase pe toate călugărițele la ascultare*. IPSIRESCU, L. 30, cfr. 29. *Doamna lui Năiță S'a făcut călugăriță*. TEODORESCU, P. P. 288.

II. (Entom.) 1. Insectă ortopteră cu piciorușă lungi și subțire, numită așa (în diferite limbi) pentru că seamănă cu o persoană care se închină. MARIAN, INS. 497. *Călugăriță cu necredință*. id. lb. 503, cfr. 504.

2. = calul-dracului. H. X 355.

3. = băburuză. SEZ. VII 123, PAMFILE, J. I 364. Cfr. gârgăriță (4).

[Accentuat (rar) și: călugărișă. LB. BARCIANA. | Diminutiv (numai în ghicitori): călugărișelă. Două rășcoare, călugărișoare. Pe unde mergea. Mulț se surpă? (= Poarfecele). GOROVEI, C. 154, cfr. 322. | Adjectiv (numai la DOȘOFTEIU) † călugărișesc, -ească = călugăresc. *Săborul călugărișesc*. V. S. 223.]

— Din paleol. kalugerică, idem.

CĂLUGĂRICIOARĂ s. f. } v. călugăriță.
CĂLUGĂRIȚESC, -EASCĂ † adj. }
CĂLUGĂRĂȘ ADJ. m. v. călugăr.
CĂLUGĂREȘI † vb. IV^a v. călugări.
CĂLUGĂRIȘĂ s. m. (Mitol. pop.) v. caloișă.
CĂLUGĂRIȘĂ s. m. v. cal.

CALUMN- v. calomn-.

CALŪȘ s. a. 1. *Forme* (de cordonnier, de chapelier, etc.). 2. *Morceau, pain* (de savon, etc.). 3. *Chapeau*. 4. *Tesson* (dans certains jeux d'enfants). — (Mai ales în Mold.)

1. Model s. tipar (de lemn) pentru confecționarea încălțămintelor, etc., calapod. cfr. formă (III), fason, tipar. *Calapod și calap* înseamnă o unealtă de lemn, un tipar, după care papugiile, cismarii, cărămidarii, olarii și alți asemenea meșteri taie, potrivește saftianul pentru papuci, cisme ș. c. I și pământul pentru oale, cărămizi ș. c. I. *Calap* de olari, de ciopotari, în care se toarnă materia, metalurile topite (I. GOLESCU, D.). *Calapul cizmarului* = calapod. CREANGĂ, GL. Nu fi-e destul că m'ai ametiți, puindu-ți sfârloapele pe calap? id. A. 106, cfr. 81. *Cine-a stăruit; hai la sorți!... capul la ciubotari, Fieci de calapuri mari*. SEVASTOS, C. 280. *Ciocanul și calapul cu care se îndelenească o cârpă iminții sătenilor*. N. A. BOGDAN, ap. ȘIO. *Calap de pălărie, de decubli*: bucată ce lemn de mărimea capului unui om, pe care se potrivește și se fasonază pălăria ori căciula, calapod. *Un calap de țigie* (a. 1792), ap. ȘIO. *Calap de plăcinte*: formă în care se coc plăcintele. *Nici tu tinziere cum se cade, nici tu calapuri*. M. XENOPOL, lb. *Calapuri pentru topoare*. H. II 282. (Zid.) *Calap pentru brăde*: cu care se fac brădele pe pârâzi. H. X 111, cfr. 508, 512. *Calapul capetelor de spiță*: cuprinde găuri de diferite mărimi, în care se potrivește ca-

petele spițelor ce se fixează în ciolane. PAMFILE, I. C. 170. *Calap de otoloință*, cu care se proasează săculețul cu semințe. id. lb. 238. || Fig. *Calapod*, formă, fason, fel, tipar. *Ne-am deprins unul cu altul, ne simțeam în toate, par'cum fi făcuti tot pe-un calap*. ALECSANDRU, T. 1231. *Acest iubit soare ni-am ațut odată cu razele sale un șir de idei și de imagini poetice, pe care le vărs în calapuri de strofe*. id. ap. ȘIERA, P. 235. *Diavolul edută să le prefacă [toate] după calapul său*. SEZ. VI 130. † A pune s. trage cuivă calapul s. a pune pe cineva în calap = a-l înșelă, a-l păcăli. cfr. a trage (cuivă) clapa, a potcovi. DICT. (pentru expresii analoge în limbile balcanice, cfr. PAPAHAĞI, P. A. nr. 202). *Cotoiul, căruin-ia prin cap toate drăcoveniile, puse și aci calapul*. CALENDAR (1882), ap. ȘIO. (Joc de cuvinte) *L-am pus în calap pe ciubotar*. ALECSANDRU, T. 1067. A mănca calapul = a te lăsa să fii păcălit, înșelat. DICT.

2. P. ex t. Bucată (întreagă) dintr-o masă confecționată într'un tipar. *Calap de sapon*. CREANGĂ, GL. *Să-mi/și trimiți/și patru calapuri* [de săpun] (a. 1798). IOHGA, S. D. VIII 36. *Săpun în lespede și în calapuri*. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIX 1 658. | *Po-ăștină pe cășeri (ca) să-i facă capcavalu' în calapuri mori* (a. 1810). ERICARIEU, XIV 239/10. | *Calap de șocoladă* = tabletă. DICT.

3. Bașlic (2). DAMÉ, T. 99.

4. Bucată de olan s. de ciob de strachină în patru colțuri, în joacă „cu palul”. ȘIO., cfr. DDRF., RUDOW, XVII 309.

[Plur. -Iapuri. | ȘI (Munt.): calăp. | Derivate: (< tur. kalıpyı, kalybıy, idem) † calapuca (călapuca) s. m. = col care trage cuivă calapul, înșelător, șarlatan. DICT.]

— Din tur. (și bulg.) kalup, kalyb, idem (grec. καλύπτω, καλύβιον). Cfr. dubletul calapod.

CALUPĂR s. m. (Bot.) v. calapăr.

CALUPCŪȘ s. m. v. calup.

CĂLŪȘ s. m. și a. 1. *Libellule*, 2. *Chevalet* (de violon), 3. *Bâillon*, 4. *Muselière à clous* (pour empêcher les voeux et les chevreaux de têter), 5. *Cheval* (de pointre), 6. *Coin de mire*, 7. *Poulie* (de métier à tisser), 8. Une des parties de la charrou, 9. *Garrot* (de scie, etc.), 10. Une des parties du moulin. 11. Bille débitée en planches jusqu'à l'une des extrémités, 12. Grappes de noisettes. 13. Épaulette de drap en forme de rouleau d'un uniforme militaire. 14. *Coin de fer*, 15. *Siège* (de voiture), 16. Danse paysanne. 17. *Empun*.

1. (Entom.) = calul-dracului. MARIAN, INS. 560.

2. Bucăția de lemn (anume lucrată) fixată pe partea de de-așupra a unor instrumente cu coarde, ca să susțină coardele întinse, scaun, scăunaș. COSTINESCU, H. II 120, IV 57, VII 32, 448, IX 417, XI 150. *Două coarde îi plesniră una după alta și călușul îi căzu din nou, trosnind sinistra pe trapul uscat al viorii*. DELAVRANCEA, T. 50, cfr. 48.

3. Bucată de lemn care se pune vertical între dinții dinainte spre a ține gura căscată (de ex. la animale, când li se face o operație în gură); p. ex t. motolod de pânză s. orice lucru cu care se astupă gura cuivă ca să nu vorbească (RĂDULESCU-GODIN, L.), să nu strige s. mușta. *Astupat la gură c'un căluș de fier*. C. NEGRUZZI, III 371/11. *Pune în gura călășii [oltăv de zămbre] un ōț ca de doi decimetri lungime și în diametru ca de 3—4 centimetri...* numit căluș. SEZ. III 202. *Când boii... se umflă în păntece... li se pune căluș în gură, ca să stea cu gura căscată și să răsuflă*. PAMFILE, B. 73. *Căluș în gură-i turnă*, De nici nu putea striga. VASILIU, C. 87. † I-a pus căluș în gură: i-a infundat gura, i-a tăiat vorba scurt. PAMFILE, J. I.

4. Botniță cu cuițe, care se pune viților și izilor, ca să-i înțarce (când vreau să sugă; întopând ugre-

rul mamelor lor, acestea nu-i lasă să sugă). DDRF.

5^a. (Pict., după fran. *chevalot*) Support de lemn pe care își așează pictorul tabloul, când lucrează. *Pe călușul din fața ferestrei... stă o altă pânză, neînchepută*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

6^a. (Mil.) Reazăm, pe care își așează recrutul pușca, când țintește, cfr. rastei. TDRG.

7^a. (Tea.) Scriptetele itelor. II. IV 87. În loc de scripete cu roțile, am văzut, un fel de cumpănă, numită *căluș* sau *călușel*... De multe ori lipsește și *călușul* sau scripetele și numai niște curele unse, care alunecă de-așupra fuștelor, ridică și scoboară itele. WEIGAND, ad. PAMFILE, I. c. 278. Iepole se leagă subțit în prințea cu *căluș*. II. III 73, cfr. II. I 140, II 81.

8^a. (Plug.) *Pe căluș* șade grindeul plugului, legat de un gânj de nuia, numit potânj. II. IV 279.

9^a. Bețitor cu care se prind două obiecte unul de altul s. de care se leagă o sfoară care se prinde de alt obiect, etc., cfr. bredel. *Îi pătrunsă gleznelo și băgară călușuri de hier*. DOBOȘTEIU, v. S. 115... Bețitor s. lemnișor cu doi craci, cu care se prind cămășile de funie, cărlig(e) de rufe. LM., ALEXI. | (La buhaiul urătorilor) La mijloc i-am făcut o bortică și am petrecut părul — un păr lung și alb legat de un bețitor creat ca-l zice *căluș*. ION CR. IV 50. | Bețitorul de care se leagă capătul aței ușit afară din nucă și de care tragem ața răsuțit pe osiăc (la sfârșiac). PAMFILE, I. c. 348. | Bețitorul care se răsuțeste la mijlocul unei ațe care împroună capetele unei nișele aduse în formă de arc, și care, descurcându-se din ață, se duce învărtindu-se la o distanță oarecare. id. ib. 336.

10^a. (Mor.) O parte a morii (nedefinită mai de aproape, identică, probabil, cu calul s. călușelul). II. IV 132, XII 140.

11^a. (Otenia) Bușteanul tăiat în scânduri, din care numai o parte mică dintr-un capăt rămâne netăiată, (în Suceava) BOG. DAMĂ, t. 176, PAMFILE, I. c. 113.

12^a. (Mold., Bucov.) Struțșor (= buchet) de mai multe alune, numit și călușol. HEM. 952¹¹. *A desghioacă... alanele de pe căluș*. ȘEZ. II 225.

13^a. (Mil.) Rotogol de postav de pe umăr drept al uniformei soldaților, care nu lasă să alunecă curea pușcii, susținător. TDRG.

14^a. S. a. Cuiul de fier ce se vede subțit veacă (la rășniță) trece prin piatra inferioară în cavitatea celei superioare, unde se înțepenește cu un căluș așă fol, ca să poată ține piatra suspendată. PĂCALĂ, R. 72.

15^a. † Seauul vizitului de la calească, de la careta ș. c. l. (I. GOLESCU, D.), capră.

16^a. (Cor.) Numele unui danț țărănesc. H. V 72, 390, VII 338. Cfr. călușar, călușel (III).

17^a. Șchioapă (măsura de lungime). LB.

[Pur. -luși și -lusuri. | Și: scăluș s. m. și a. (ad 1^a) *Scăluș-de-opă* = calul-dracului MARIAN, in. 560 (însemnează și „căluș” 2° lb. 518-519), (ad 3^a) LB., COSTINESCU, ZANPE, P. V 580, (ad 8^a) parte a plugului (nedefinită) II. IX 43, (mai însemnează:) spețea care leagă falcetele de la cărcoasa propului (DAMĂ, t. 13, cfr. I. IONESCU, M. 711). | Verbe (rare): scălușă 1^a (COSTINESCU) = încațușă 1^a = încațușă IV^a = a pune culvă călușul (3^a) în gură. *Odănitul o să fie acoperit c'un căl negru, încațușă*. C. NEGRUZZI, III 375/2. *Să zărnicească limba (românească), s'o ncațușacă cu botniță viatică* (= venetică). JIPESCU, O. 59. | Derivat (ad 8^a): călușire s. f. (Agric. Munt.) = hatul, hotarul (de obicei urmele unei singure brazde negrate), care desparte două proprietăți mici una de alta, cfr. răzor, cfr. PAMFILE, A. 25.]

— Derivat din cal, prin suf. dim. -uș, propriu: „căluș”. (Pentru înțelesul 2^a, cfr. rus. *kobyłka*, pol. *kobyłka*, sârb. *koblica* „căluș la violină”, propria „jepșoară”, pentru 10^a, pol. *kobyłka* „Mühsteg”). Cfr. călușel, călușar.

CĂLUȘAN † s. m. v. călușar.

CĂLUȘĂR s. a., CĂLUȘĂRI s. m. plur. (Cor.) Danse paysanne; dansoura qui exécutent cette danse. — (Subt forma *călușeri*; mai de mult, în Moldova) *Călușerii*, în număr fără soț (șapte, nouă s. unsprezece) se adună odată pe an, îmbrăcându-se cam ca femeile, purtau pe cap anuni împletite din foi de polin s. alte flori, își acopereau fața și vorbeau cu glas subțire, femeiesc, ca să nu fie cunoscuți. Purtau în mână o sabie, cu care străduneau pe cei ce voiau să le descopere fața, fără să poată fi pedepsiți de cineva. Conducătorul lor se numea stareț, iar al doilea conducător, primicer — acesta era mutul călușilor. Ei executau danțuri din cele mai complicate, cu o rară elasticitate, în zilele de la înălțare până la Rusaliu, ținându-l satelor și orașelor și dormind numai sub cuprinsul bisericilor, ca să nu chinușească Frumoșele (strigoaietele). Când se întâlneau două cete de *călușeri*, se luptau — adesea făcându-se omoruri — iar cei învinși se supuneau învingătorilor pe timp de nouă ani. Tot nouă ani dură timpul pe care se prindea cineva în ceta călușilor. Ei vindeau și boale, călcând în tactul muzicii pe cei bolnavi, și credința deșartă le atribuia puteri de vindecare supraomenești. Cfr. CANTEMIR, DESCR. MOLD. II, cap. 17. | (Azi în Transilv. — mai ales pe valea Mureșului —, în Ban. și Ung. și la București, în timpul târgului Moșilor) *Călușerii* sânt niște flăcăi (de obicei 12 la număr) îmbrăcați frumos, în cămăși cusute cu fluturi, și cu elopotoi la picioare (cfr. LM., GRIGORIU-RIGO, M. P. I 66), care se leagă între sine, cu anume formalități, pe un timp anumit, în sărbătorile Rusaliilor (LM.), 8 zile de-arând (GR. BĂN.) s. numai Duminică și Joia Rusaliilor (GRIGORIU-RIGO, M. P. I 66) s. la înălțarea Domnului (FRĂNCU-CANDREA, M. 130) s. la sf. Dumitru (SLAVICI, ap. TDRG.), și ținându-l satelor de prin împrejurime, executând sub conducerea unui vătaf (care so jură că nu vorbește 40 de zile DDRF.) și purtând un steag tricolor (la București), jocul cu același nume. Patroana *călușerilor* se numește Irodeasa. Cfr. FRĂNCU-CANDREA, M. 130 s. u., JARNIK-BĂRSEANU, D. 478, TDRG. *Banda de călușari, care cenise* [la Brașov] *tocmai după [= de pe] malul Mureșului...* ODOBESCU, I. 468. *Călușarii cei mîldioși și iuși la pas*. SLAVICI, N. 135. *Unii ca să fie fericiți de lale — femeile sau bărbat — trebuie să intre în hora călușarilor și să joace de-acalma cu ei*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 66. *M'a făcut maica'n coșer, Să știu paia de călușer*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 395. *Călușeri de pe Câmpie. Cu ochii de ciocârliu; Călușeri de pe Târnava...* lb. 415. *În călușeri n'ar fi rău, Că te-aruncă'n lepedea, Călușera-i om frumos, Și de față și de dos, Și din gură-i minciună*. BIRICESCU, P. F. 578. || (Subt forma *călușar*) Danțul jucat de călușeri, care în cursul timpului s'a modificat. Azi, în Transilvania, o un danț compus din douăsprezece figuri; fiecare figură e jucată mai întâi de vătaf, apoi de ceilalți călușeri care formează ca o horă în jurul lui; aduce cu danțul banului Mărăciune din Muntenia. În România e de asemenea un „danț voinesc”, cfr. SEVASTOS, N. 281/12, BABONZI, L. 91/23, PAMFILE, J. II 265, III 9, JIPESCU, O. 52, FĂRVEȘCU, C. 21.

[După COSTINESCU, *călușar* ar însemna și „jucător pe funie, pohlivan, comedian”. | Și: (singular nou) *călușer*; † *călușan* s. m. CANTEMIR, ap. TDRG., călușeni s. m. plur. [Într-un manuscris vechiu, fără dată, vorbindu-se de „dumnezeii limbilor elinești” se arată cum se cinstea idolul Cup al, apoi se continuă:] Această urită închipuire și până acum se ține aicea în țara noastră prin la unele orașe și sate, de se îmbracă bărbatul în haine muieresti și se numesc Cuci sau *Călușeni*, făcându-și cununi de buruienă, anume de pelin; iar cei ce nu joacă, pelin tot își pun în brâu.

Prostimea se înșală... cum că ar lua vindocări de toate neputintele sale prin călcarea cucilor, ap. SEZ. VI 127. Jocul de azi cu *călușenii*, în Ban., o descrie la MARIAN, SE. III 239-240, (singular refect din plural): *călușenii* s. a. — *călușer* s. a. — numire de joc, danț. H. XVIII 15, (cu asimilarea lui *l-r>l-l*) *călușel* s. m. (cu plur. *călușeli*) v. *călușel* III. | Adjectiv: *călușeresc*, -ească. LB. *Arii călușerești*. FRÂNCU-CANDREA, M. 132. *Versarii călușerești*. H. XVIII 153 (mss. din 1812). [Substantivat:] *călușerescă* s. f.: un danț. H. XVII 241, SEVASTOS, N. 281/12. | Adverb: *călușerește* (călcănește MARIAN, SE. III 240) — în felul călușerilor, LB. (și numirea unui danț). PAMFILE, J. III 3, SEVASTOS, N. 281/13. | Abstract: *călușerie* s. f. = costă de călușeri s. starea de a fi călușer. [Vătaful] îi întreabă [pe feciorii] dacă creau să intre în călușerie. FRÂNCU-CANDREA, M. 131. *Decăd în călușerie, Mai bine cu sapa'n viei* BIRBESCU, P. F. 378.]

— Faptul că la întreaga instituție a călușerilor una dintre condițiile de căpetenie este legarea de a nu vorbi — avem și un mut — face probabilă derivarea acestui nume de la căluș (3^a) (cfr. și căluș 16^a). Cfr. T. ȘPERANȚIA, N. REV. R. I 504. (Și la Bulgarii din Macedonia se găsește *kalušari*, „Gesellschaft junger Burschen, die besonders zur Pfingstzeit Spass machen und tanzen, auch Kranke heilen“ WEIGAND, B. WB.)

CĂLUȘEA s. f. v. călușel.

CĂLUȘEL s. m. I. *Petit ou jeune cheval*. II. 1^a. *Sauvercelle*. *Grillon*. 2^a. Une des parties du moulin à vent. 3^a. *Pouille* (de métier à tisser). 4^a. Grappe de noisettes. III. Danse paysanne. IV. (Au plur.) *Carrousel*. I. Diminutivul lui cal (derivat prin suf. -ușel, adesea cu o nuanță de desmiereare). Cal mic s. tânăr, noaten (COSTINESCU), căluț, călușor, călușor, căluțel. *Kălușel* = *equellus*. ANON. CAR. 5 *călușei striji* (a. 1588). CUV. D. BATE I 208. *Să ne miluiască... cu boulenii, cu călușei* (după a. 1620). IORGA, D. B. I 35. *Pe un călușel s'a pus*. PANN, P. V. III 82. *Mândrind în pas a-lene glabele lor de călușei*. ODORSCU, III 14. *Micelarii se întrecuau cu orsarii, pe călușei lor în buclăria*. MARIAN, SE. II 82. Am văzut un băiețandru călare pe deșelate pe un călușel. ISPIRESCU, I. 161. *Doi-trei călușei, în cărcăle de gălbinei*. ALECSANDRI, P. F. 97. *Călușelul lui, Puiul leului*. TEODORESCU, P. P. 322^a. cfr. MATEESCU, B. 115. BIRBESCU, P. F. 372. *Călușel Irde landa* = poni. PONTBRIANT. || P. ext. *Călușel de mare* = cal-de-mare, hippocampe. DDRF.

II. P. anal. 1^a. (Entom.) Numele mai multor insecte din familia călușelor: a) (Transilv.) Căluț-peștiș r. roșiatic s. gălbui. MARIAN, INS. 525-6; b) Căluț-de-iarbă. LEON, MED. 88; c) (Bucov.) greier. id. lb. 527.

2^a. (Mor.) Cali (2^a) care țin coșul morii de vânt. DAMÉ, T. 162. PAMFILE, I. C. 190.

3^a. (Țes.) Căluș (7^a).

4^a. Căluș (12^a).

III. (Cor., născut prin asimilarea din *călușer*) Numele unui danț țărănesc, cfr. călușar. SEVASTOS, N. 281/12. PAMFILE, J. III. (Și la plur.) *Danțul călușilor*. ALECSANDRI, P. F. 323.

IV. (Prin etim. pop., la plur.) Carusel (cu cai mici de lemn), comedio, cfr. căișori. POLIZU. *Se încadră în călușei, în scărâncob*. M. CHERITESCU, CONV. LIT. XLV 364. | P. anal. Un joc de hazard în care se învârtese mecanic mai mulți căișori de metal, în cercuri concentrice și câștigă cel care s'a oprit mai aproape de o linie anumită. *A fost la Constanța, la călușei*.

[Feminin (neoblicuit): (ad 1^a) călușea (*călușă*) = iapă mică s. tânără, iepșoară, noatenă (POLIZU, COSTINESCU). *Călușoaia, d'altă parte, Lor răspunde nichedănd*. I. VĂCĂRESCU, P. 191. *Împărțat eră pe*

o călușă. PANN, S. I 33. | ȘI: (ad 4^a) scălușel s. m. plur. — citat între unelele de Țesut. H. XI 214.]

CĂLUȘER s. m.,

CĂLUȘERESC, -EASCĂ adj., s. f.

CĂLUȘERESTE adv.

CĂLUȘERIS m. plur., **CĂLUȘERIE** s. f.

CĂLUȘIERE s. f. (Agric.) v. căluș.

CĂLUȘOR s. m. v. cal.

v. călușar.

CĂLŪT s. m. I. *Petit cheval*. II. a) *Locusta viridissima*. b) *Locusta cantans*. III. Danse paysanne.

I. Diminutivul lui cal (derivat prin suf. -uș, adesea cu înțeles desmierător). Călușel, călușor, călișor, căluțel. *Kăluș* = *equellus*. ANON. CAR. *Itai, căluțul meu!* CRRANGĂ, P. 197. *Un căluț prizărit și împiercit* (= închircit) începă a vorbi cătră dișul. SBIERA, P. 50. *Un voinic din fâgădău l'un căluț de la Buzău Saie drumul*. TEODORESCU, P. P. 350. | P. anal. Figură de lemn care reprezintă un cal mic. *Joacă un căluț mic pe care-l fac ei din lemn*. SEZ. III 182/12.

II. P. anal. (Entom.) Numele mai multor insecte din familia călușelor. Cfr. MARIAN, o. 59 (nota). Spec. *Căluțul* o de două feluri, unul mai mare, iar altul mai mic. a) Cel mare e de culoare verde ca iarba, pe spate, iar pe pantece alb. Se mai numește și: (Bucov., Transilv.) *căluț-mare*, -verde, -de-iarbă s. -de-câmp, (Munt și Transilv.) *lăcătă-verde*, (Bucov., Mold., Transilvania și Ung.) *coșăș*, (Mold., Bucov., Ung.) *coșăș-verde*, (Mold. și Bucov.) *coșăș-mare*, (Transilv.) *coșaciuc*, (Bucov.) *coșariu*, *cobiliță*, *cobilițariu* (Ban.) scăluș.

b) Cel mic e pe spate, de obicei, cafeniu-întunecat, cu laturile panteceului verzi. Fîind scortos la picioare, țărăște cu ele. Se mai numește și: (Mold., Bucov.) *căluț-mic*, (Bucov.) *căluț-cenușiu* s. -de-câmp s. -de-pământ, (Mold., Bucov., Ung.) *coșăș-mic*, (Bucov., Ung.) *coșăș*. MARIAN, INS. 518 și urm. | Căluț-de-apă = calul-draclului. lb. ib. 559. Căluț-gălbui = călușel (2^a). id. lb. 525. Căluț-negru = pârâitoare. id. lb. 516. Căluț-peștiș r. roșiatic = călușel (2^a a). id. lb. 525. [Pentru acest înțeles cfr. rus., cech. *konik*(s) „coșăș” propriu „cal mic”, sârb. *kobilica* „coșăș”, propriu „iepșoară”.]

III. (Cor.) Căluș = călușer (Joc). H. XVIII 62. [Plur. *căluși* și (Mold., Bucov.) *căluși*. *Țiganul nu-și află calul... ci o mulțime de căluși*. SEZ. V 82/10. cfr. MARIAN, O. I 59, PAMFILE, C.]

CALVIN, -Ă adj., subst. *Calviniste*. — Creștin-protestant (care se ține) de doctrina lui Calvin, cfr. protestant, luteran, anglican. *Subt influența propagandei... calvine*. IORGA, L. I 414. (Și ca nume toponimic: satul *Calvein*, în județul Buzău.) P. ext. (pop.) = (om) fără suflet, Țiran (Com. A. TOMIAȘ); cfr. turc, papistaș, letin, lotrean. *Românii... au zis calvin, înțelegând prin aceasta un Ungur rău și un spurcat eretic*. IORGA, L. R. 69. *Lumea este calvină, Nu te lasă la oină (Dol)*. MAT. FOLC. 1046. | ȘI: calvinesc, -ă adj. *Asta-i o limbă calvinească și papistașească și îndată ce-o înceși te zăpăcești*. SLAVICI, N. 161. *Catehismul calvinec*. Adverb: calvinec; verb: calvinii IV^a, calviniză I^a. *Voia să calvinizească... și pe Valahii*. IORGA, L. R. 143. *Silnfele... pentru a calviniza pe Români*. id. lb. 150. | Derivat: calvinism s. a. = doctrina religioasă a lui Calvin. *Împotriva lui birutoare în contra calvinismului*. RUSSO, s. 78. calvinist, -ă adj., subst. = calvin. *Tradiția calvinistă*. id. 74.]

— N. din fran.

CAM adv. I. *Approximativement, environ, près de*. II. 1^a. *Presque, à peu près, vers; plutôt; pas tout à fait, quasi, passablement, un peu*. 2^a. *Assez, trop, en quelque sorte, bien*.

I. Cu înțeles indiferent. Când întrebuițoază

pe cam, vorbitorul e conștient că afirmarea, compararea s. datarea pe care o face nu e tocmai exactă, ci numai aproximativă, apropiindu-se mai mult sau mai puțin de adevăr, fără a exprima că ceva e mai mic s. mai mare, mai mult s. mai puțin, mai aproape s. mai departe, etc.

a) Aproximativ. *Cam spre mare*. BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Nemții se prileșesc din den dosni oștii turcești*. M. COSTIN, LET. I 249^{1/2}. *Îi spun că cumva cineva câte ceod de pe undevă, care eră cam așa și nu așa*. CREANGĂ, P. 179. *Cam pe vremea aceea trăia Moș Nichifor...*, pe când bunicul bunicului meu fusese cimpoiș la cumătria lui moș Deliu. id. ib. 105. || (Adesea în comparații aproximative și înainte de particule întrebătoare, cfr. ca I 4^c) *Vorbese românește cam în felul „Franzozitelor” răposatului Costache Paoc*. ODOBESCU, III 251. *La cânditorie... nu mă pricep cam tot atâta precăt se pricepe vestitul agamăiu*. id. ib. 9/11. *Tronește câte una cam de (=ceva analog cu) aceeași*. CREANGĂ, P. 107. *Să vedem cam cum ar veni trebușoara asta?* id. ib. 202. *Hotărârea fu gata, cam ce, adică, să facă cu fata împăratului*. IPIRESCU, L. 353. *E cam ca tine de mare. Cam ce fel de om e?* *Cam (pe) unde l-oș putea întâlni?* *Cam așa = așa și așa, nici prea proa, nici foarte foarte, nici bine, nici rău, potrivit, sovând. Cam își merge? — Cam așa! Nu știu ce va face, că l-am vădit stând cam așa*. LM.

b) (În legătură cu numere) *Ca (I 4^b)*, ca la, vreo. *Mă costă cam zece lei. Vei umbli cam doi kilometri. Are cam șaptezeci și doi de ani*.

II. Prin cum se restrânge s. se micșorează cu puțin ideea exprimată prin cuvântul înaintea căruia e pus.

1^a. Vorbitorul, neputând preciza, indică prin cam că aserțiunea lui nu e tocmai exactă, dar nu lipsește mult spre a fi.

a) Nu tocmai, dar aproape. *Calul se urcă ca vântul până cam de-asupra ei*. IPIRESCU, L. 5. *Cam pe „nădratele*. CREANGĂ, P. 158.

b) Nu tocmai, dar mai mult... [Hotaral merge] *la deal, pe zarea unei ocolțe... și de-acolo cam pe costigă*. URICARIUL, XVII 193/11. *Șlicul de samur, pus cam într-o parte, eră împodobit...* C. NEGRUZZI, I 145. *Cumina se făcu cam pe sub ascuna*. IPIRESCU, L. 53. *Aduse paloșul cam pieziș și-i rețecă capul*. id. ib. 27.

c) Nu tocmai, dar încetiva. În parte, ceva (totuși), oarecum, așa...; cfr. ca I 4^c). *De nu să va cunoaște lucrul, ci va fi can cu prepus...* PRAY, 202. *Eră pe chipul trupului cană spaloș și cană ghîbos*. DOSOFTEIU, V. S. 17/11. *Este cam bolnav*. AXINTE URICARUL, LET. II 162/11. *Eră o samă din feciorii lui cam...* ZLOBICI, NECULCE, lb. 204/11. *Viind la scoun, găsră fara can turburată*. MAG. IST. II 3. *Doamne-să eu umbli cam „net (tip. cancel), den ce pricină ea va fi*. lb. 31/11. *Larna va fimare și bună... și can îndoită (sec. XVIII)*. ap. GCR. II 59/11. *Să-și mai ia odată zioa bună de la împărăteasa, cam fără de veste*. GORJAN, H. I 3/11. *Ierburi triste, cam pătis*. CALENDARIU (1844), 69. *Femeie groasă și frumoasă, dar cam prostă*. C. NEGRUZZI, I 246. *Este-o vorbă cam ciudată, însă plină de-adevăr: Lupul schimbă al său păr, Dar năracul niciodată*. ALECSANDRI, P. III 125. *Bucur se uită lung și cam a om prost la el*. SLAVICI, X. I 99. *O ia cam pe departe și-i spune...* CREANGĂ, P. 171. *Plecă și el, și, cam în dorul leții...* IPIRESCU, L. 33. *Boțierul rămase cam supărat*. RETEGANUL, P. I 12/11. *Mă cam rușine, da te-oș întrebă d'o vorbă*. IPIRESCU, ap. GCR. II 260. *Nu te uită, lele, hăi, Că mi-s cioareciti cam răi*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 459. *Am fost cam beat*. lb. 395. || (Adesea aproximația se mai exprimă și prin „oarecum, ceva, într-o câtvă, puțin”, etc., sau prin forma diminutivă a adjectivului) *Că-mă/și iaste oarece can rău*. COZMA (a.

1692), ap. GCR. I 305/11. *Bine... zice împăratul, uitându-se la dînzii cam acru oarecum*. CREANGĂ, P. 257. *Un făcucu cam negrișor*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 32. *Măndra mea cu d'altul șede. Da zăre cu Dumnezou, Că mie nu-mi pare rău, Numai o făr' cam cu jale, Că știam vorbele sale, Numai o făr' cam cu greu, Că știam năracul său*. ib. 158. [Aceeși ideile ca adjectival precedat de cam se poate exprima prin sufixe diminutive și, când avem a face cu nume de colorii, prin sufixe adjectivale restrictive: *proștuș* = cam prost, *albicioș* = cam alb, *albăstrăniș* = cam albastru, etc.]

d) (Înainte de verbe) O leacă, nițel, (câte) puțin. *Turcii l-au can bătut și l-au dat la pașa*. N. COSTIN, LET. II 61/11. *Se cam potolea zorbăoa, și iar se scorned*. NECULCE, LET. II 406/11. *După prânz, s'au lăsat să se cam odhănească*. MUSTE, LET. III 67/11. *Când eră mică, a căzut din scrincioș și de atunci cam șchioapă*. C. NEGRUZZI, I 59. *Sfânta Duminecă cam încrește din sprincene, dar s'are încotră*. CREANGĂ, P. 290. *Plecă... simjind că-i cam tremurau picioarele*. IPIRESCU, L. 9.

2^a. Adesea restricția făcută prin cam nu e sinceră; în cazurile acestea efectul ei poate fi tocmai cel opus. Același caz îl avem, bunăoară, la diminutiv, și când spun *depăricior, măricele*, adesea înțeleg mai mult decât o depărtare a. o mărimă obișnuită. Cele mai obișnuite cazuri pentru această întrebătoare a lui cam sânt: a) când avem a face cu o ironie: *Făcându-mi loc printre dame can (=nu prea) cavalereste, călcând pe bălăturile moșnegilor*. C. NEGRUZZI, I 38. — b) cu o glumă: *lar (cutare) Făi-framos, El să-mi fie săndatos, Cam (=Împreună) cu taica, cam cu maica, Cam cu frați, cam cu surori și cu noi colindători*. TEODORESCU, P. P. 72. — c) cu o restricție din modestie (adesea prefăcută sau glumeață) *Mi se pare că într-o atâta se cam mărginesc foile de dafin ce am putut culege în cariera mea*. ODOBESCU, III 22/11. *Știi că are Românu o vorbă care cam zice că acolo unde nu este puțină, la ce-i bună voiașă?* id. ib. 86/11. *Care eu să zică... înu ști?* — *Cam așa (=da, fără foarte bine)*. MĂRIUAȘA, IPIRESCU, L. 259. — d) când vorbitorul s. ascultătorul se află în fața unui fapt s. înaintea unor proporții neașteptate. *Sănușu e cam (=prea) strimă pentru doi*. ALECSANDRI, P. III 15. *Ivan atunci se cam pricepe (=incepe să înțeleagă) ce ar fi Asia*. CREANGĂ, P. 303. Astfel, cam poate însemna, în unele împrejurări: a) Destul de (corespunde lui „nu tocmai” + noțiunea opusă) *Văzând Turca că le-au mers cam bineșor (=destul de bine) asupra Nemților... au și porăit oaste*. NECULCE, LET. II 439/11. *Ieră casa cam grea*. id. ib. 387/11. *Tărgul eră cam departe și iarmarocul pe sfârșite*. CREANGĂ, P. 39. *Prin locurile iastea e cam greu (=nu tocmai ușor) de călătorit singur*. id. ib. 199. *Buu șosil... zise crăul cam cu jumătate de gură (=nu tocmai din toată inima)*. id. ib. 197. *Pata se supuse, dar cam cu îndoială (=nu tocmai hotărât)*. IPIRESCU, I. 335. *Haine noi cu bumbii vechi, Sună cam rău (=nu sună tocmai bine) la urechi*. ZANNE, P. III 182.

b) Mai. *Cam rar Domn au fost și a mai fi ca Antioh-odă*. NECULCE, LET. II 317/11. | *Mai mult*. *Ipate... se prinde în joc lângă o fată, care chitește că i-ar cam ceai la socoteală*. CREANGĂ, P. 163. *Cam târș, cam grăpiș, Ajunse la suiș*. ZANNE, P. II 773.

c) Prea. *Zina-și pare cam scurtă*. DOINE, 5/11. *Cine sare cam sus, îndată cade jos*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 713. *S'a uitat cam lacom în fundul paharului*. lb. IV 40. *Vorbește cam mult*. | După negătuire: *Nu cam știe = nu prea știe, nu știe de loc*. *Nu cam seamănă = nu prea seamănă*. *Bătrânii nu se cam îndură de el*. POP., ap. GCR. II 354/11.

d) (Înainte de verbe) Mai că... *Zic să-i fie dat atunci în cafe otravă, care și cam seamănă acol*

lucru să fie fost. NECULCE, LET. II 310^{1/2}. Noi cam primim de toate. Numai curând de feți scoată. TEODORESCU, P. F. 172.

e) (Mai ales înainte de verbo) De-a binele, bine (de tot), bineșor, prea bine. *La patru luni după ce se mărită, născu o fată. Astă născare fără-creme cam supără pre tata.* C. NEGRUZZI, I 247. *A încopu e se cam luă și el pe gânduri, de nădrădăniile lui.* CREANGĂ, P. 323. *Stăpâne, ia, de-acum ai femeie cum se căie; numai s'o cam fii din frâu.* id. ib. 178. *Îl cam delăsu în târbăceală, cu grăuri care mai de care păcălitoare.* ISPIRESCU, L. 36. *Arnele-apucați, Că cu cam auz Un glas de cobz.* ALECSANDRI, P. P. 65. *Colo jos, pe lângă Tisa, Merge mândra cam descinsă, Prin ierbuța pân'la brâu.* ib. 49. *Aseară, pe vremea cinii, Când treccam gardul cu spinii, M'amușai, mândră, cu căsni. M'amușai și nici prea tare: Cam știai (că) cine sare, M'amușai și nice prou, Cam știai cine trece.* JARNIK-BĂRSANU, D. 330.

[Și: can adv. TIPLEA, P. P., CANDREA, T. O. (și în Ban.) LA CANTEMIR scris: can! Cămila... mărindu-se, se can! înșfă. IST. 175. Stau can! departe. ap. TDRG. *Can! prea scurți.* ib.]

— Identic cu ca' (cfr. I 4^{1/2}), derivă din lat. *quam* (cfr. *aliquam*). Acesta a trebuit să dea forma cā, din care, prin dispariția nazalizării înainte de vocale, s'a ajuns la ca (cfr. grâu, brâu, frâu, o); înainte de consonante, forma nazalizată s'a ținut mai mult și din ea s'a putut desvoltă apoi can (cfr. *genuchiu* > *genăchiu* > *genuchiu*); cele mai obișnuite construcțiuni fiind *can mare, can mic* și *can mult* s'a născut, prin asimilare, *cam mare, cam mic, cam mult* (cfr. *inmulți* > *immulți*) și p. ext. s'a zis apoi și *cam puțin* (precum, în general, n) înaintea labialelor), etc. Păreră lui Philippide, *Principii*, 20 (incercare de a da o explicație sintactică la PUȘCARIU, ET. UR. nr. 264, cfr. și CDDE. nr. 203), că cam ar fi surtat din *camai*, nu se poate admite, fiindcă a) *camai* are alt înțeles și b) fiindcă întâmplin greutăți formale, rămânând neexplicată forma mai veche *cam*. Lipsa lui *cam* în cele mai vechi texte (unde întâlim pe *ca*, mai târziu pe *cam*, în locul lui) exclude și derivarea din *quam* *mo[do]*.

CĂMAI adv. 1°. *Plus, le plus possible.* 2°. *Plus, davantage, tout à fait.*

1°. (Înainte de adjectiv și adverbe, ca mijloc de gradătare; în vechime) Și mai, măi. În *camai* *aspră petrecere să deade scântul.* DOSOFTEIU, v. s. 18^{1/2}. *Și-1 munci camai cumplit.* id. ib. 70, cfr. 94^{1/2}. *Să adăcerese camai vederul credința omului acestuia.* id. ib. 130. *Feace camai mare răstăți.* id. ib. 174. *Pre mulți i-au ars prin case, iară cu mai mulți (= și mai mulți, partea cea mai mare) au murit de ger.* N. COSTIN, ap. TDRG. (Adesea precedat de forma pozitivă) *Boiaru bogat cu bogăția de-afară și camai bogat cu bogăția dumnedăscă.* DOSOFTEIU, v. s. 34^{1/2}. *De-a-hirea și cinsteș, și la suflet camai cinsteș.* id. ib. 192. *Cât de... Săndășarea cu dăru cu melioră (=seem cu mâna) numai, sau cu un cucănt camai mic.* id. ib. 56. *Cât se poate de... cât mai. Să-și/ji faci acupereământul camai frumos caselor.* id. ib. 49. *Au cūntal... a se apără ca mai bărbătește.* MUSTE, LET. III 54^{1/2}. (Adesea mai urmează un comparativ) *Dumnezeu... toate le pr-imește, mică și camai sârdeși și mai mici să (=dacă) sânt darurile noastre.* CORESI, E. 124. *I s'au tăiat limba, ș'au grăit camai limpede și mai curat.* DOSOFTEIU, v. s. 44. *Făcea camai cătoase și mai trădite rugile cu dinși.* id. ib. 209. *[Astăzi numai în loc. mold.]* Ca mai bine = cât de bine, cum e mai bine, de-a binele, (bine) de tot. *Ce rușina! Au pășit-o amândoi! S'o să-rădem ca mai bine!* ALECSANDRI, T. 628, cfr. 216, 504. *Se chircălită ca mai bine!* CONTEMPORANUL, V II 148. *Ca mai ba v. ba* (p. 398^{1/2}).

2°. (Înainte de verbo în forma negativă; în vechime) Mai (niciodată nu mai...; de loc nu mai...); *De veri umbra, întru toată lumea, nu veri camai află așă Dumnezii cu aceștia.* MOLITVELNIC (s. XVII), ap. GCR. I 83^{1/2}. *Să nu se camai țară (= să nu se mai vadă) unu cu altul.* PRAVILA (a. 1640), ib. I 90^{1/2}. *Vu coi camai da-șă de ocară în păpâni (=je ne voue xproserai plus à l'opprobre).* DOSOFTEIU, ib. I 264^{1/2}. *Trăesc nu ca mai de-acum eu (=nu mai trăesc de acum), ce trăieșă în mine Hristos.* id. v. s. 29, cfr. I pr. *Proa Hristos de-acia nu camai îmblă la arilare în Jidoi.* VARLAAM, C. 89^{1/2}. *După înțierea lui Hristos, nu camai are loc obrezania.* id. ib. II 44. *Fața ei n'au că mai scăzut.* DOSOFTEIU, v. s. 203^{1/2}. *[Azi, în Mold., Bucov. și Ardeal, numai în locuținea] A se camai (scris: ca mai și cam mai) duce = a se duce de-a binele, a plecă (și a fi) plicat, a o porol. S'au încercat bins cu meriula și s'au cam mai dus.* BARAC, T. 12, cfr. 55. *Fial crăutul... înceledă calul... apoi face o sritură înapoi și una înainte și se cam mai duc la împărășie.* CREANGĂ, P. 199, cfr. 41, 170, A. 59. *Se porol la drum și se cam mai duse în lumea largă.* MARLAN, O. I 9, cfr. T. 45. *Își luă mărgăca și se cam mai duse.* RETEGANUL, P. I 6^{1/2}, cfr. 12^{1/2}, 13^{1/2}, 4^{1/2}, ALEXICI, L. P. 252^{1/2}, CONTEMPORANUL, I 510, III 847.

— Din lat. *quam* *magis*. (Lat. *quam* urmat de superlativ însemnă „cât (se poate) de...“ *Quam maximus numerus* sau *quam saepissime* a devenit în limba populară *quam magis magnus numerus, quam magis saepe, coea* ce, în graul strămoșilor noștri, se prefăcă în *camai mare număr, camai deș*. La Aromâni, pe lângă această funcțiune, d. e. *deise câte nu camai puța* = cât puțin de multe, adverbul *camai* are și funcțiunea particulei comparative: *camai mult* = mai mult).

CĂMÂNĂ s. f. 1°. Poids (cinquième partie d'un quintal). 2°. Impôt. II. *Plombs* (d'un filet de pêche).

L. † 1°. Unitate de măsură de greutate, la origine de piatră, cu care se cântăreau cu deosebire mărfurile de băcănă, alcătuită în general a cincea parte dintr'o majă. În Oltenia arev greutatea de 30 de ocale. Atestată mai întâi la a. 1470 (Cetatea-albă). Cfr. NISTOR, H. W. 152, IOGA, CH. I. II 150. *Suma acia datorii face deoseu mii de cămine de galbeni.* VARLAAM, C. 273. *Au legat [craiu] să dea... pe an... 200 camine de moron.* LET. I 110^{1/2}.

2°. † P. ext. (Mold.) Impozit care constituia venitul lui vel-cămănar. La început eră, se pare, numai pe pivnițe sau cărciume; în sec. XVII eră o cămână mare și o cămână mică. Se plătea (1721) sau „șărănește“, de vadă câte 2 bani, sau cu ruța, câte 8, 10 ori 15 galbeni de pivniță în afară de taxa pe vadă ori pe cărciumă, mai eră și o taxă anumită de fiecare bute ori poloboc de vin ori de holeră vândute pe la târguri. *Camăna* a fost împușă apoi și la celelalte feluri de p.ăvălii, și chiar la meseriași. Pivnițele cu bănturi ale multor mânăstri și boieri erau scutite. În Muntenia îi corespunde, într'o oarecare măsură, căminăritul. C. GIURESCU. *Așijderea și cămână și bezmăul cu cepărie, ce au fost dând cărmele din toată țara.* N. COSTIN, LET. II 58^{1/2}. *O pivniță, ce are mânăstirea... să fie scutită de cămână* (a. 1752). URICARIEI, II 124^{1/2}, cfr. I 27^{1/2}, IOGA, S. D. VI 219. *Ca să aibă vel-căpuriu a luă din venitul căminii câte 500 lei pe an... și acești bani să-i ia totdeauna nescăzându-se venitul lui, sau cu prej mai mult de se va vinde cămina, sau cu prej mai jos (a. 1753).* URICARIEI, I 80^{1/2}, 29. *Camăna câte doi bani de cada de viu* (a. 1760). ib. II 34.

II. (Astăzi, pesc.) Setca de cegă... este astfel regulată, încât să pescuiescă numai pe fundul apal, îngreindu-se cămăna cu plumburi mari... Pe cămână (de setcă)... sânt din distanță în distanță

Înșirate plumburi alternând cu oase de cal... Pescarul ține funia în mână și lasă trandadaia să se târască cu camăna ei pe fundul Dunării. ANTIPA, P. 249. *Ține camăna; nu calcă camăna; ține camăna* (într-o termenie de pescărie). H. II 281.

[Și: (ad 1) ț. cămenă și cămina s. f., (ad 1) cămână s. f. | Derivate: (ad 1) ț. cămânăr (cămânar) s. m. (Mold.) = col înșărcinat cu strângerea dijei de coară pentru domnie sau a camănei (1 2). Cămânarul-mare s. vel-cămânarul eră boierul înșărcinat cu strângerea dijei de coară pentru Domn, plătită în pietre (s. slouiri) de coară. C. GURESCU. Cfr. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 236/237, GHEORGACHI, Ib. III 292/293, IORGA, CH. I. II 150. *Perit-au în acest războiu oameni însemnați din boierii Moldoiei, Bucium Stolnicul și Hristodul Cămânarului*. M. COSTIN, LET. I 313/315. *Către părcălabi... cămăfuar[ă] și bezmănur[ă]* (a. 1741-2). IORGA, S. D. V 127. *Să fie apăruți și în cântă cămânării* (a. 1754) ERICARIU, II 164/165. *Au făcut mare jalobă negușitorii asupra cămânărilor celor mari, făcându-le mare asupră la pionajele lor* (a. 1760). ERICARIU, II 34/35. *Negușitorii care vor avea pionaj și or vrea să se tocmească cu vel-cămânăr...* (a. 1760). Ib. II 35. *Pe an Lei 2400 vel-cămânăr...* RĂȘCANU, L. 75/76. *N. Dimachi vel-caminar* (a. 1803). ERICARIU, IV 176/. *Impuneri minime pe domeniul cămănarilor...* asupra alcătuirii fabricii (a. 1815). Ib. I 227/228. *Întâlni spre slujba sa, din însuși curtenii săi, pre caporalul... și pre cămănarul Spanionie*. C. NEGRUZZI, I 180. *Cămănarul Grigori...* eră bun prieten cu răposatul soful meu. ALEXANDRI, T. 327; cămănărie (Munt. cămănărie) s. f. = camână (1 2); rangul s. slujba cămănarului. *Încă să fie în pace și tertat de cămănărie de acolo den țărș* (a. 1707). IORGA, S. D. I 285. *Cucerite, cămănărite, păhărniciile și celelalte ajunseră de balcozur ZILOT*, CRON. 76.]

— Din paleosl. kamenz (kamny) „piatră” (în înțelesul l. în documentele latine „lapid”). Cfr. cămănit.

CĂMÂNĂC s. a. (Îmbrăc.) v. comăne.

CĂMÂNĂR ț. s. m. } v. camână.

CĂMÂNĂRIȚ ț. s. f. }

CĂMÂNĂRIȚ ț. s. a. v. cămănit.

CĂMAR ț. s. m. (Zool.) v. homar.

CĂMARĂ s. f. I. *Chambre*. II. 1°. *Cabine*. 2°. *Gardemanger*. 3°. *Chambre aux provisions, cabinet de débarras*. III. 1°. *Appartements* (du palais princier). 2°. *Administration des revenus du Prince régnant*. 3°. *Administration financière de l'Etat*.

I. ț. (în înțelesul cel mai larg al cuvântului) Odaie, cameră; p. ext. (la plur.) apartamente, case. *Cămară* = camera. ANON. CAR. *Când să vor găsi singuri într-o cămară...* PRAVILA MOLD. 55. *Le mestersug* [curțile] cu nește cămăruș[ă] (case) luminoase (a. 1648). UDRISTE NĂSTUREL, ap. GCR. I 133/134, cfr. 222/223. *Ca nu mire când stă de purcade Dintre a sa cămară unde șade*. DOSOFTEI, Ps. 57, cfr. v. S. 97/98. *Jară tu, când le rogi, intră în cămara ta*. BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Făcă trecerea cea de piatră la Uzun-Chiopru minunată, pe 60 de cămări lungi*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 256/257.

II. Odaie mică; cfr. chilie.

1°. ț. Cabină (de baie, într-o corabie); încăpere strimță (de închisoare). *În cămărie aceluși feretului închisăru sedntul*. VARLAAM, C. II 180. *Unul din filozofi, supț camara corăbiului aflându-se...* CANTEMIR, IST. 141. *În dreapta coridorului este o scrișă pe care suindu-te intri într-o cămară bolită, cu ferestre strimțe, care servecă spre schinguirea prizonierilor*. C. NEGRUZZI, I 311.

2°. (La orăș) Odișă (de obicei lătincoasă și răcoroasă) în care se păstrează diferite obiecte, cu deosebir alimento. *Căce ai intrat în cămări și*

ai mâncat smochinele? ISOPIE (sec. XVIII), ap. GCR. I 351/352. *Să nu fure nemici furi din cămări*. N. COSTIN, Ib. II 11/12. *Găspăneșle de la camăriș țipau*. RUSSO, S. 22.

3°. (La țărș) În Basarabia, *cămară* se numește odaia mai mică unde o patul și euptorul, în care țărșarul locotește zilnic (MANOLESCU, I. 73); la Moți, odaia în care păstrează lucrurile mai scumpe și se primesc și se cinaste oaspeții (PRĂNCU-CANDREA, M. 23); în Moldova (Suceava) o odăiță mică, care se află la toate casele țărșărești (ȘEZ. I 271); în Brașov a patra încăpere a casei, în care intri din căscioară și în care de obicei nu se face foc, cfr. *bolțiță* (PTIȚ, ȘCH. 107); în Jud. Dâmbovită, odaia în care se face mămăliga și se ține mălăul (H. IV 157); pe aiurea, încăpere mică despărțită printr-un perete subțire de casa cea mică fără ușă, ocupată mai toată de vatră (PAMFILE, I. C. 403, 424, cfr. DAMÉ, T. 99), taină (H. X 6). Bucătărie clădită în dosul casei a. Într-o parte, acoperită de prolongirea coporăului, numită și căsuță (PAMFILE, I. C. 402); șiindrămă clădită dinapoia casei, cu intrarea din tindă, numită și șopron (Ib. 445); celar (MARDAREȘ, L. 1479, 2010, 4112, COSTINESCU), cfr. pol. *tã, argeș*. În cămărie țărșărești se țin vase (în dulapuri s. pe polițe), borbițe, poloboace cu făină, ștoanduri, unelte, etc. (PAMFILE, I. C. 403, 446). *Peatra așezarea bucatelor sânt bune hămbarele, gălănașurile sau cămăriele cele de fiint bucate*. ECONOMIA, 57, cfr. 206. *Școțanul o piele de porc silbalec din cămări...* CEREANGĂ, A. 21. *Mergi degrabă la cămări...* De ia galbeni din comărd. ALEXANDRI, P. P. 125/126. *Și'n cămări, Ca șafarș*. JARNÎC-BĂRSEANU, D. 442; cfr. ȘEZ. I 271. PĂSCULESCU, L. P. 21, 22, 97, 28, ZANNE, P. IV 673, GOROVEL, C. 29, 316.

III. La curtea domnească, p. ext. în administrația statului.

1°. ț. *Cămărie* se numeau diferite încăperi s. apartamente ale palatului domnesc, în care se dedeau mese, se găzduiau oaspeții, care erau destinate pentru membrii familiei, sau în care se țineau diferite oficii (cfr. ODORISCU, I 127/128) s. se păstrau diferite obiecte, cfr. *camără*, odaie, iatac. *Cămară domnească*, adică în care se ține, se păstrează averea Domnului. I. GOLESCU, D. De multe ori poronocă cămărușului... de făcă masă boierilor pământeni, la cămara în dicantul cel mare. E. KOGĂLNICEANU, LET. II 235/236. *Sosind la Iași, au condic la Curtea domnească, la cămări...* Id. Ib. 225/226. *Pe an lei 12 000, cheuluiaa cuhnii gjoșpjođ la trei mese: la gjoșpjođ, la haren și la cămara gjoșpjođ*. RĂȘCANU, L. 80/81. *Vătaf de cămări*. Id. Ib. 77/78. *Camara de taină: odaia cămărașului de izvoad, în care serian și uricari și dieci de divan*. Cfr. GHEORGACHI LOGOPĂTUL, LET. III 292/293. *Cămara cu arme* = arsenalul. Cfr. BĂLCESCU, M. V. 65.] (Până azi, în lit. pop.) [Nurorile împăratului] plecară amilide în cămăriele lor, ca să se schimba. ISPIRESCU, L. 40. *Împăratul îl chemă în cămara lui*. STĂNCESCU, R. 183. *Măneș-codă adormit, Dormeă pe-un pat aurit, În cămări năneată, Tot cu șiluri îmbrăcăt*. ALEXANDRI, P. P. 203/204. În cămara ta (= a fetii de împărat) să cin, Să te privească de-aproape. EMINESCU, P. 264.

2°. ț. Spec. (în Principatele române) *Cămara* (domnească s. gospod) = administrația veniturilor speciale ale Domnului (ocne, vămi, dije), care constituiau cea ce am numi azi lista sa civilă; cfr. *caseta*; p. ext. *visticiorie*. *Pas-un Domnul nostru boiari mari ca să le ia sama a cămărei și să numere banii* (a. 1652). MAG. IST. I 127/. *Trei lei de pungă să ia de la cumpărătorii slujbelor vistoriei și a cămăriei, adică din destăin, din cădrărit, din goștină, din camă și din ocne, când se vor vind*. RĂȘCANU, L. 7/. *Leaă fi se da de la cămări, prin marfetul meu*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 222/223. *Cumpără aie cămăriei domnești*

venituri, ocne, vămi și celelante. ZILOT, CRON. 71. 3.617,43 din banii cămării (a. 1784-5). IORGA, S. D. VI 183. Afară de toate ruzumaturile cămării gospod, carii sînt pentru așezările și alte cheltuieli ale Domnului (a. 1802). URICARIUL, I 8/. Camara orînduește toți Jidovii eroitori A străilor eterii și ei să fie lucrători. BELDIMAN, TR. 343. Peceliindu-le (acelu mărțuri)... să le trimiță la cămăra domniei mele. FILIMON, ap. TRDG. | P. ext. În adeveratul înșeles, camara este cantora sărăriilor, dar în știință, ea este curtea Tărgului-Ocnei. Aice se concentrează toate interesele, nu numai a rufețelor, ci și a orășenilor. De la camară se înprăștie favorul și desgrația, dragostea și urgia, binele și răul. Într'un cuant, ea este o autoritate mai mult sau mai puțin însemnată, după gravitatea camarașului. C. NEGRUZZI, I 309. | Ladă în care se transportă bani (?). Iară payabile de la Tătari i-au plinit toate, șapte sute de puși de bani i-au adus în Iași, cu niște cămări cu cai. NECULCE, LET. II 406/10.

3°. † (Spec., în administrația austriacă, după germ. Hofkammer) Administrația financiară a Statului, ministerul de finanțe, vistierie, fisc, erariu, cfr. comoară. Cfr. IORGA, S. D. I 232, FRĂNCU-CANDREA, M. 36. [Hrisovul] se ține... în arhivel președintului cămării ungurești de Curte din Buda. ȘINCAI, HR. I 327/21. Trebuie să se plătească fiscalul, adică cămării cei împărătești. id. Ib. 10/22. | P. ext. Vistierie. Cămară = vistierie. MARDARIE, L. 4097. Cămarile împărățului (glosă pentru cistearele). DOSOFTEIU, V. S. 82.

[Cu pronunț dial. camără. | Diminutive: cămărășă s. f. = odăiță; cămără (II 2°-3°) (mică PAMFILE, I. C. 403, 449). Prelimbându-se în lung și în lat prin mica cămărășă... C. NEGRUZZI, I 19. În cămărășă 'nuciată Am o puică cucuiată? (=Cănelo). GOROVEI, C. 57, cămărășă s. f. = cămără mică, strămță, de pătă feluri de obiecte pentru nutrimenț, etc. COSTINESCU, cămărăle s. f. DULPU, ap. TRDG., cămărăleă s. f. LB., I. GOLESCU, D.]

— Cuvântul acesta de origine greco-latină (grec. κάμαρα „boltă”, lat. camera, camera) e răspândit în toate limbile romanice (cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 1545), germanice, balcanice și slavice (cfr. BERNKEER, SL. WR. 355-356). Forma cuvântului românesc e mai apropiată de bulg. kamara „odale, firdă în părete servind de dulap” și de n.-grec. κάμαρα „odale”. Diferitele înțelesuri ale cuvântului românesc se regăsesc în alte limbi, cfr. medio-lat. camera „vistierie”, rus. kamora „Vorratskammer”, polon. komora și ung. kamara „Speisekammer”, turc. kamara „Schiffskajüte”, etc. Cfr. dubletele cameră (neol.), comoară (slav.), chimir (turc.).

CAMARAD. -ă sub. Camarade. — Tovarăș de cameră, de clasă, de școală, de armată, de muncă (se zice despre oameni cam de aceeași vîrstă, avînd - temporar sau permanent - aceeași ocupație, în același loc, și simțindu-se astfel apropiați sufleteste), cfr. o leg. (†) ghioldăș. Camarad de școală. (Absol., fam.) De unde ești, măi camarade? Soldatul răspunde: - Din comuna Curmădura. SANDU, LUC. VI 335. E o bună camaradă. [Derivat: camaraderie s. f. = legătură prietenească între camarazi. Dar totodată, amîndoi Și-au amintit și de Maria; - Scurt, fînșof, s'au lăsat de braț: E raptă camaraderia. IOSIF, P. 69.]

- N. din fran. (<span. camarada, propriu „cei ce dorm într-o cameră”, termen militar derivat din camera „cameră”).

CĂMĂRAȘ s. m. 1°-2°. Chambellan. Administrațor des revenus publica affectés à la Cour.

1°. † Slujbaș la cămăra (camera de culcare, iatacul) domnitorului sau la alte servicii ale cămării (domnești). Cfr. șambelan, camerier. Cfr.

LB., COSTINESCU. Kămerash = camerarius. ANON. CAR. Zăbovindu-se Traian în Chesaria Copadociei, au mai omorîți pe Iachentia, cămărașul său. N. COSTIN, LET. I 78/10. [Lui Grigorie-vodă] s'au rădăcit un cămăraș al lui, asume Ișoc, cu o păreche de desugi cu gălbîn, NECTICE, LET. II 214/11. Să-i lasă numai cămăraș și ciohodaria. MAG. IST. IV 368/10. Să nu stremule stăpînirea urmașilor camarașului său Iacomi (a. 1753). URICARIUL, XIV 112/7. Macroordat sărîndu-și pe fata sa... după... cămărașul său. ȘINCAI, HR. III 262/10. Au venit Emir de la Iaurin... cu 2000 de ostași aleși, cu 50 de cămărași împărătești. id. Ib. II 251/7. | Părintele nostru Dimitrie, cămărașul de vase. DOSOFTEIU, V. S. 34/. Orînduise Nicolai-vodă de-l păzea [pe regele Stamslav] oameni de ai săi; pe... vel-căminar... pe cotoful de copii, pe cămărașul de dulceți și pe cafeșul. ACSINTE URICARIUL, LET. II 163/10. || Spec. Ranguri de boierie și funcțione la Curtea domnească: † Mare(le)-cămăraș (cămărașul-vel-mare, vel-cămarăș, în doc. și cronici numit adesea numai cămărașul), boier de rangul II, în rang după vel-grămătic) care avea în seamă veniturile Cămării domnești și cheltuielile Curții, precum și jurisdicția negățătorilor streini (Silistreni, Brașoveni, Armeni și Evrei, priveghind ca aceștia să-și vîndă marfa cu cotărie însemnată „cu boure domnești” date de el); prin el se trimeteau darurile la Turci „și la alte părți”; venitul lui erau plocioanele pe ștețecare an de la cămărașul, venitul cotăritului și „fosoase de la cheltuielile Cămării” domnești (50 -100.000 de lei vechi pe an), une-ori (când volă Domnul) și jumătate din răsura breslelor și mănăstirilor; avea și un număr de scutelnici (până la 40); nu avea semn distinctiv de dragătorie, nîd la Divan nu intră. Cfr. GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III 292, RĂSCANU, L. 14, FOTINO, III 309, TENUSLI 27, 30, 32, 53, 56, 59, 62, 64, 110. Cămarăș = cel ce păzește camera Domnului, un cin politicesc. I. GOLESCU, D. După apă [venea în rang] vel-grămătic, vel-cămarăș, vel-cameș. GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III 292. Care acești 30 [de] bani [pentru cotărit] să-i ia vel-cămarăș numai cînd se ca face vel-cămarăș și va îmbrăcă coflan, iar nu pe tot anul. Și vel-cămarăș să fie dator să facă coturi cu boure domnești, halepuri și arșinari... dînd la ștețecare dușmană cite 3 coturi, un halep și un arșin (a. 1776). RĂSCANU, L. 14. [Duca-vodă] apucasă înodătură de la Vasile-vodă, fiind camarăș-mare la Vasile-vodă. NECULCE, LET. II 245/27. A doua zi, stringîndu-se boierii la Curte, au început a-i boieră, făcînd logofăt mare pe... și pe Petrichi Ducele vel-cămarăș. Și apă petreceă... Domnul... De multe ori poronce cămărașului Petrichi, de făcea masă boierilor pămînteni, la cămară, în divanul cel mare. E. KOGALNICEANU, LET. III 234 g. u. | Subt marele-cămarăș eră † cămărașul al doilea (vtori cămarăș), care, împreună cu eaftangul, îngrijă de garderoba Domnului; avea 50 de lei (vechi) leață pe lună (cfr. FOTINO, III 309, TENUSLI 27). După cătafăl de aprozi, [venea în rang, între boierii mai mici ale Curții,] vel-cașegul, creștin-cerul, vltori- cămăraș, cătafăl de copii. GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III 293/10. | † Cămarăș(al)-de-izvoade, boier de rangul III numit și logofăt-de-talnă; avea venitul „6 bani de [la] tot pectulitul ce se dau la bresle cu preț pe gospod, bez 3 bani noi ai divietariului, bez rănduita leață” (RĂSCANU, L. 28). Al treilea boierii asemine urmează după ciste celților boieri și [celor de] al doilea [rang]... Logofătul de țaină, adică cămărașul de izvoade, carele în vechile vremi au acul și odăis oșbită în curte, de se nunea cămăra de țaină. GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III 292/10. În Gioia cea mare a Sfințelor patimi... însuși Domnul... făcea căutare la toată slujitorimea, strigîndu-i cămărașul de izvoade pe izvod;... care eră

bătrân... se iertă de la slujbă, dându-i cămărașul de izvoade cartea Domnului, să fie scutit de bir. id. ib. III 316. | † Cămarășul-de-catastife (corespunzător, în Țara-românească, cu precedentul?) purtă convida ostașilor. BĂLCESCU, M. V. 651. | † (Marele) cămăraș al ocnelor, boier de casa (cămara) Domnului, căruia i se da să administreze în regie („în credință”) pe socoteala Domnului ocnile de sare, când venitul lor nu se vindea (cfr. FOTINO, III 369) — nume păstrat și azi în administrația monopoliurilor statului, cu înțelesul de agent (uneori făcând și slujba de castler) la salinele statului. Duca-vodă... trecând muntele pe Oltuz au eșit la Trobuș, însă trimetând... străja înaintea, că acuia la Ocna [= Târgul-Ocnei] eră *Ilia Pleșea cămăraș, pus de Petricea-vodă*. S. COSTIN, LET. II 32. *I-au și cenit veste de la cămărașii de Ocna, că...* NECULCE, LET. II 451. *Porucimul cămărașilor ce veși fi la această ocnișă, Intocmai să fii următorii* (a. 1797). IORGA, S. D. I 245. *Vataful... dă socoteala cămărașului de la Târgul-Ocnei*. I. IONESCU, P. 354; cfr. C. NEGRUZZI, I 309, RUSSO, S. 109. *Cămăraș din Ocna veche*. TEODORESCU, P. P. 337^b.

2. (Azi, în Someuta-mare, Ungaria) Unul dintre feciori înscrinat de ceilalți să păstreze, la sărbătorile de Sân-Vasilie, chielele cămării în care se știe colaci, rachiul, etc. MARIAN, SE. I 85. | (Transilv.) Funcționar al oficiului statului unde schimbau Moșii aurul din mine. Cfr. LB.

[Cu pronunțare dialectală: *camarăș*. Diminutiv: cămărașel s. m. (neoblicnuit) = fecior (în casă), camerier. *Ar fi găsit... cămărașieii boabe de mărgharitar... prin odăia de culcare a lui Vodă*. ODOBESCU, I 78. *mal ales la plur.*] † cămărașel = „slujitor” fără leafă, sate întregi, la țară, atârând de marele-cămăraș, scutit de dări în timp de pace, datorită de a veni la oaste în timp de război (cfr. TENUSLI 32). | Femeinin: cămărașită s. f. = nevastă cămărașului; azi, neoblicnuit) (servitoare îngrijitoare a cămării, cfr. chelăriță, menajeră. *De-acii sfadă că nu știe a conduce casa*. *Dudăia îi spune: două-ți place, bine; eu nu-s cămărașică*. S. NĂDEJDE, ap. TDRG. | Adjectiv: † cămărașesc, -ească (păstrat ca nume patronimic). DICT. | Abstract: † cămărașesc a. f. = (ad 1°) boieria și funcționaie cămărașului (celui mare); localul acestor funcțiuni (cămara). *Venitul cămărașiei cei mari*. BĂSCANU, I, 141. *Salahorii cămărașiei (merg la coromonă întronării Domnului în „ordinul armășiei”) pe jos, cu bastoanele în mână*. FOTINO, III 256. *Stavruchi Spătaru's, epistola's cămărașiei* (a. 1806). URICARIU, V 53. *Gri-gorasco... ce este în cămărașie* (a. 1809). IORGA, S. D. XII 166. *Se aflau dinaintea cămărașiei ocnelor*. VILIMON, ap. TDRG. | Cu alt sufix: (după m. -lai. *camerarius*) † cămărar (ad 1°) LB., POLIZU, LM.; (ad 2^{o-3°}) LM.]

— Derivat din cămară, prin suf. nom. agent -aș. Cfr. ung. *kamarás* „cămăraș (1°)”.

CĂMĂRĂȘEL s. m.
CĂMĂRĂȘESC, -EASCĂ † adj. } v. cămăraș.
CĂMĂRĂȘIE † s. f.
CĂMĂRĂȘITĂ s. f.

CAMARILĂ s. f. *Camarella*. — Coterie influentă la Curte; p. ext. ceată (rostrată) de oameni (intimi a favoriți) care influențează actele unei autorități.

— N. din fran. (< span. *camarilla*, idem, literal „cămăruță”).

CĂMĂRUCĂ s. f., CĂMĂRUCĂ s. f. | v. cămară.
CĂMĂRUSĂ s. f., CĂMĂRUTĂ s. f. |

CĂMAȘĂ (Îmbracă) s. f. I. 1°. *Chemise*. 2°. *Vêtement, linge de corps*. 3°. *Nappe*. II. 1°. *Flacenta*. 2°. *Bale, pellicule, membrane, glanella*. *Êtui; chemise*

(de dossier, etc. 3°. *Toile d'araignée*. 4°. *Une des parties de la cornemuse* (outre?)

I. 1°. Îmbrăcămintele (la origine, numai) bărbătească (p. ext. și femească II. II 14, 31, 207 înlocuind, mai ales la oraș, pe vechiul II) făcută din pânză (p. ext. din flanelă). Se îmbracă pe piele, acoperind gâtul, trunchiul și brațele. Lungimea ei variază, la țărani, după ținuturi; la bărbați ajunge, de obicei, până pe la genuchi, iar la femei e mai lungă. Țăranii noștri mai de pretutindena poartă cămașa pe de-asupra izmenelor și a cioarecelor, iar iarna în unele părți, o vără în cioareci. Cămașa bărbătească are guler (răsfrânt s. nerăsfrânt), gură, mâneci largi, deschise la capăt s. încheiate (cu pumni, pumnași s. mâniceuțe), apoi dinaintea s. piepti, spinare, brățări, poale, clin, pavă, broască. La gât se încheie cu nasturi, cu cheotoris, se leagă cu băieri, la mâneci cu nasturi, cu cheotoris s. de loc. Cămașile se cos cu folecătură s. cu tivitură, s. se chindiesc (mai ales cele femești) cu cusături cu alțițe, cu pui, cu răuri, cu umărași, (Ban.) cu lătițariu s. cu lățiță, s. se împodobesc cu fluturi. La cămașile femeiești se deosebesc, de obicei, două părți: clupagul s. cămașa propriu zisă și poalele. Ele n'au nici guler, nici brățări, unele nici gură, și ai un mânecile scurte, cam până la coate. Se deosebesc: cămașa treantă (II. IV 158), și cămărească (ib.), fustă-lu-foi (ib.), cu și fără platea. Cfr. PAMFILE, I. C. 281, 312-3, 351-3, 360, 368, 370. Cămașile (nemțești ale) orășenilor nu, de obicei, un guler mic, de care se prinde, cu butoni, gulerul mobil mai lat, și pumni, de care se prind manșetele s. mâniceuțele. Gulerul cel mobil și pieptii sânt, de obicei, scrobiti. Se deosebesc cămași de zi și de noapte. Cele femeiești (de zi) sânt, la oraș, de obicei fără guler, decolate, fără gură și fără mâneci. *Pre lângă piata cămașa de lână*. MOXA, 394. *Arată-se cum s'au stricat feciorii în feate, pe sânge, ce se va arăta pre ha(unele) și pre cămașa* [Munt. iia] *featei*. FAY. 800. *Îmbrăcat cu cămașa de in*. DOSOFTEIU, V. S. 158. *Să-mi eu/șperi o cămașă de cele nemțești* (a. 1718). IORGA, S. D. XII 20. *Cămașa de lână, călugărească* (a. 1752). ib. XII 63. *Cămașa coimăcească* [= bărbătească] (a. 1778). ib. VIII 3. *I cămașa de matase țerăucească de Tălgărăd, lunșă* (a. 1817). ib. XII 174. *S'au cusut 2 cămași de bunbuc și 2 la copii* (a. 1820). ib. XII 208. *Măierea lui Iși câștigă hrană cu cusăturile de cămași pentru tineri și băneri, în sat*. BARAC, T. 5. *Flăcău cu cămeși albe*. C. NEGRUZZI, I 104. *Oameni, vrednici ca să gazd în zidirea sfintei Golii în cămași cu mâneci lungi* (= halaturi s. cămași de forță). EMINESCU, P. 246. *Pase pe trupul său... cămeșă de borangie, ținută în lacrămile nămei sale*, id. N. 5. *Au început a cămăfăni... de frig, de sărăcă cămeșă de ps dînșii*. CREANGĂ, P. 254, cfr. A. 4. *Fă-mi cămașă de futur*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 365. *Badiu care-mi place mie N'are casă, nici moșie... Nici o brazilă în holțită, Făr' cămașa cu alțiță*. ib. 39. *Cu fiori roșii la coșifă*. *Cu cămeșă în alțiță*. POP. ap. PAMFILE, I. C. 313. † *E mai aproape cămașa decât fundra* (I.B.). s. *anteri-* (C. NEGRUZZI, I 249) s. *sumanul* (SEZ. I 219/), = interesele personale sau ale rudelor de aproape sânt mai pre sus de ale stroinilor. A nu are cămașa pe sine (DDR.F.), a rămănea în cămașă (id., POLIZU), a luă o fată numai cu cămașa s. fără cămașă pe dînsa (LM., DDR.F.): arată gradul extrem de lipsă, de sărăcie, cfr. a nu avea după ce bea apă, a fi lipit pământului. A luă și cămașa cuică (LM.), a-și da și cămașa (DDR.F. ZANNE, P. III 64), a-și bea și cămașa (LM.): tot, cele de po urmă lucriuri ce lo mai are cineva. A se certă pe cămașa altuia (DDR.F.), pentru un lucru strein. *Pe unde scoți cămașa?* = cum vei ieși din încrecătură, ce vei mai zice? ZANNE, P. III 61. A zice a spune pe (s. ca prin) gura cămășii = a spune una

și a cugetă alta, a cam minți (ib. III 63), a spune ceva cu sfială (TDRG.). *Da! răspunsei eu cu prin gura cămășii, neputând tăgădui lucrul.* GANE, ap. TDRG. *Ca pe măneca cămeșei:* foarte ușor (cfr. a scurtă din mână că) (Tulova). ZANNE, p. III 63. *Nu-începe cămașa* = nu-începe locul, de treburi multe ce are, e nerăbdător (Olî, Ban.). ib. III 65-6. *Arde cămașa pe el:* de multă dragoste (Roman). ib. III 64-5. *A uscă cămășile la aceiași soare s.* pe un gard cu cineva = a trăi împreună, a avea aceeași interese; a se înruși; a-și lua nasul la purtare. ib. III 62. *A făcut cămașa izmene* = și-a greșit planul, n'a izbutit într-o treabă, a ajuns din cal măr. ib. III 63. | (Loc. adv.) *În cămașă* († cu cămașă) = fără altă îmbrăcăminte pe de-asupra. *S'au sculat, fiind numai cu cămașa.* LET. I 167. *Afară-i vremea rășmășă, și eu sânt numai'n cămașă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 375. | Poet. † *A se îmbracă cu cămașă de gheață* = a-î intra frică 'n oase, a îngheța de frică. *Iar Duca-vodă, dacă auzi că seî Cantimireștii la casele lor cu pace, îndată se îmbracă cu cămeșă de gheață.* NECLUC, LET. II 297. *|| Spec. Cămașă de mire (s. de gliceria) (în Sălagiu de miroiu):* cusută frumos de miroasă pe seama mirei. MARIAN, NU. 386, 247, 549. *Cămașă de soacră:* cusută de miroasă pe seama soacrii. *Nunta se făcu și baba își luă cămașa de soacrii.* CREANGĂ, p. 4. (Bucov. și Transilv.-de-nord) *Cămașă de moarte* (s. cămașa mortului): cu care se îngroapă mortul (în caz când n'are cămașă-de-mire), și care se face îndată ce omul și-a dat sufletul. MARIAN, I. 60-1. *Când cămașa mortului se greșește prea lungă, are să mai moară cineva din acea casă.* ȘEZ. I 125. *Cămașă neagră, murdară;* spec. cămașă unsă cu soa. a. cu unt, pe care o poartă clobanii fără s'o schimbe un an întreg. TDRG. (După fran. *chemise s. cote de mailles*) *Cămașă de fier s. de zale* = platoșă. PONTBRIANT, I.M. *Se mai află ici-colea și acuma cămeșii...* de zele. MARIAN, T. 246. (Modern, după fran. *camisole de force*) *Cămașă-de-forță:* făcută din pânză groasă și tare, cu mânecile mai lungi decât mâinile, încheată dinapoi cu curele s. cu sfori tari; cu ea se îmbracă nebunii furioși s. unii condamnați, pentru a le face imposibilă întrebunțarea mâinilor. Cfr. BIANU, D. S. (Bot.) *Cămașă-broaște* = algă (*Hydrodictyon reticulatum*) verde de apă dulce, cu celule reunite într-o colonie de forma unei rețele. PANTE, PL. *Cu cămeșă-de-broască îmbrăcămîn'am.* MARIAN, V. 113. Brașov și Țara-Oltului) *Cămașă-lui-Dumnezeu s.* (Bucov.) *cămașă-Maicii-Domnului* = volbură. PANTE, PL., VICIU, GL., ȚARA-OLTULUI, III nr. 26. MARIAN, I. 247. *Cămașă-rândunicilor:* floare (nedefinită mai de aproape). H. V 389 (probabil, rochia-rândunicii).

2. P. gener. (†) Veșmânt, haină; (astăzi, în Mold., la plur.) rufe; cămăși, izmene, basmale, pețete (cărpe), etc. PAMFILE, I. C. 370, cfr. 281, TDRG. *Stătu împărăteasă de-a-deroapă ta în cămeșii* (veșminte CORESI) *poate înveștă.* PSAL. SOL. 142, cfr. 330. *Împărșiră cămășile mele* (imes vêtements) *loru-și.* CORESI, Ps. 53, cfr. 278, 283, 312. *Nu-î plac bucatele ce-î face muierea, sau cămeșile* (= vestimenta)... FRAY. 593.

3. P. anal. Pânzătură, față cu care se îmbracă masa altarului, acoperământ *O dă* [cordica] *pălmariului, ca acesta s'o pue sub cămeșă mesei cele sfinte din altar.* MARIAN, NA. 5, cfr. DDRF.

H. P. anal. 1^a. Membrana cărnosă (placenta), în care e învelit fătul în pântecul mamei, cfr. casă, sălaș, căiță, oblață, perdeă. *Când fată căca cutică și lapădă cămașă* (casa în care a stat vișelul) *în urmă...* MUSCEL, 110. *Unii copii vin pe lume cu cămeșo.* SEVASTOS, N. 11. *Dacă un copil se naște în cămeșă, adică învelit într-un fel de pe-lia, va fi foarte norocos.* MARIAN, NA. 65, cfr. I. 418.

2^a. Invelitoare (subțire), membrană care păre a îmbracă unele materii s. obiecte: *cămașă* numesc

zidarii un fel de tencuială, topitorii suprafața în-vărtoșată a materiei topite, tâmplarii unele căptușeli. COSTINESCU, Spec. a) Polia care se prinde de-a-supra lichidului, poșghiță. *Mustul... începe... a prinde pe de-asupra o cămeșă.* I. IONESCU, C. 198. *Materie gelatinoasă, care la forma butoiului, înconjurând vinul care s'a lăsat mult timp netras, cfr. mumă. Vinul... oamăni... îl uită cu anii în pînșie, până ce putrezește doagele și cercurii polobocelor și rămâne vinul în cămeșă lui.* GANE, ap. TDRG.

b) Coaja de primăvară a arborilor. H. III 116.
c) Poșghița bobului de grâu, ghioace, pleavă. DAMĂ, T. 57.
d) Toc de hârtie. POLJIZU, BĂRCIANU.
e) Invelitoare de hârtie s. scoarțe de carton, în care se țin hârtii, dosare, etc. I.M., TDRG. *O coajă de hârtie cu cămașă.* DDRF.

3^a. Pânza paiașăului. LEON, MED. 78.

4^a. O parte a cimpinului (nedefinită mai de aproape). H. XIV 66.

[Și: *cămășe*, († și dial.) *cămeșă*, (Mold.) *cămeșe*, (Ban., Transilv., Sălagiu) *chemeșă*, *chemeșe* VAIDA, *chimeșă*, *chimeșe* POMPILIU, BII. XX 1007, LIUBA-IANA, M. 16, 100, H. XVIII 145, ZANNE, p. III 65. *Kemeshe*=indusium. ANON. CAR. *Plășe...* *de-chemeșe de pe el încă tremură.* RETEGANUL, P. III 24/. *Șapte chimeși...* are. DOINE, 242, cfr. POMPILIU, R. 26. (Pentru diferitele forme dialectale, cfr. studiile lui WEIGAND, "Normalwort" 47.) | Plur.: *-măși, -meși, -meșe.* RUSSO, s. 21. | Diminutive: *cămașuță* (cămășuță), *chemeșuță* ȚIFLEA, P. P. 77) s. f. (ad I 1^a) *Singurică'n cămășuță, brațe albe cu întinz.* EMINESCU, P. 187. *La porție, răsar... copii... în cămeșuțe.* IORGA, N. R. B. 128. *Cu mătase isprăcește Cămășușa nunului.* TEODORESCU, P. P. 82; (ad I 2^a) Rufe. *Toate cămășușele ce acă pe el erau colbăte ca sacul.* MERA, R. 117; (Bot.) *cămașuța-Dumnezeului* = volbură (Brașov); *cămășica* (cămășică), *chimeșuța* HODOȘ, P. P. 162) s. f. (ad I 1^a) *Fata-și coasă Cămășuța de miroasă.* ALECSANDRI, T. 273. *Unii* [copiași] *n'au decât o cămășuică udă blescă, peste bietul lor trup năcăjit.* IORGA, N. R. A. I 373. *M'a trimis mama de-a-casă...* *Să joc fata cea frumoasă; Oiu jucă și cea mai hădă.* *Că-i cu cămeșușă mândră.* ȘEZ. I 106. (Plur. *-șuici* MARIAN, NA. 331, *-șuice* CREANGĂ, A. 75); *cămășe* (la VICIU, GL., lipărit—greșit)—*cămășuire* = cămeșoia) s. f. DOSOFTEIU, ap. TDRG., PALIA, ap. CDDE, nr. 235, LM; *cămășoară* s. f. *Mi-am vândut și cămășoara.* TEODORESCU, P. P. 484, *cămășoară* s. f. (Gorj) CDDE, nr. 235. | Augmentative: *cămășoșă*, *cămășoșă* (pronunț. în Ban. *cămășoșă*) a. a. = haină țărănească (H. X 22, 540; XI 518, XII 289, 498), *cămășă de călți* (com. A. TOMIAC) fără plată, făcută de-a-ntregul (CREANGĂ, GL.); *cămășă* pentru copii până la 7 ani (VICIU, GL.). *În cămeșoale albe.* SADOVEANU, P. S. 76. *Moș Stan... își sunecă mânecile largi și unuroase ale cămeșoșului.* CIOCĂRLAN, P. P. 81. *Flori, bernevice, cămeșoș.* CREANGĂ, A. 48. *V'o șese cămeși de sîrbători, v'o căteva de purtat, și v'o două sau trei cămeșoșoie.* MARIAN, NU. 144. *Femeile cele bătrâne se schimbă de regulă cu cămăși simple, sau cu cămășoale.* id. I 63, cfr. NA. 279. *Mi-ai făcut de-un an, de doi, N'ai făcut de-un cămeșoș.* id. SA. 97.]

— Din lat. *camisia*, idem. Cfr. *camizol*.
CĂMĂȘCIOARĂ, CĂMĂȘE s. f.
CĂMĂȘOARĂ s. f., **CĂMĂȘOȘA** s. a.
CĂMĂȘOȘĂ, CĂMĂȘUȚĂ s. f.
CĂMĂȚĂ † vb. 1^a v. *camătă*.

CĂMĂȚĂ s. f. *Intérel* (en général usuraire); *usure*. — Dobândă, interese pe care le cere cineva pentru capitalul împrumutat cuișă; (cu doosebire) dobândă mare, neomenoasă, nologală, uzură, cfr.

(†) asupreață, (†) aslam. Bani se dau a se iau cu († in, † pro) *camătă*. *Camătă* la († spre MARDARIE, L. 3097, peste MĂRGĂHITARE a. 1746, ap. TDRG.) *camătă* = dobândă la dobândă. *Kamete* = uzura. ANON. CAR. *Datornicilor* ce nu le luă *camătă*. CORESI, E. 7₁₅. *Auflia taste...* *din camete, din furtașaguri*. VARLAAM, C. 279₂. *Când va da bărbatul bani în camătă și încă mai cârtoș când va prenașupri cu camătă*. PRUV. MOLD. 165. *Să nu iai de la dînsul camătă*. BIBLIA (1688) 90. *Argintul tău să nu-l dai lui pre camătă*. ib. 90. *Vezi plăți cametele tale*. ib. 267₁₅. *Luând bani cu camătă de la Turci*. URECHE, LET. I 206₁. *Negufitorii turci... încetase[ră] a face supărări pentru datorită sula, cum deprinsise mai înainte... a face și a supără cu cametele*. N. COSTIN, LET. II 87₁₁. [Grecii] *când țara fără milă și o precușesc pre camete asuprite*. MAG. IST. I 123₁. *Au dat 10 zloft(i) casuță...* pentru 60 de zloft(i) (a. 1809). IORGA, S. D. XIII 34. *Camătă sau dobândă nu se plătește, când nu iaste la mijloc tocmală*. PRAVILA (1814) 69. *Camătă neomenoasă*. MARCOVICI, D. 233. *Judanul... u'are inimă, pre-cum dovedește camăta ce ne ia*. C. NEGRUZZI, I 324. *Născurite cele mai vișioase... camătă, apriga lăcomie de bani*. ALECSANDRI, T. 1391. [Plur. -mete,] Substantive: (< paleol. *kamats-niks*, idem) † *camătnic* (cămătnic PSALT. a. 1651, 172) = (cfr. sârb. *kamatar*, idem) cămătar s. m. (cu femininele : cămătoreasă, cămătăriță DDRF, TDRG.) = (rar) cămătăș s. m. TDRG. (< cămătar + *camatnic*, rar) cămătărnice s. m. LB. = uzur. *Trebuiaște camatnicul să părăsască de-a hircă camătnic*. VARLAAM, C. 383, cfr. CORESI, E. 18₁₅, PRAV. GOVORA, ap. TDRG. *Măști, cămătării, lacomi*. N. COSTIN, ap. GCR. II 12₁₅, cfr. ANON. CAR., MARDARIE, L. 1661. *Cu orice preț îmi trebuia bani. Am alergat la cămătarul nostru*. C. NEGRUZZI, III 109. *Trepădase toată ziua după cămătar*. CARAGIALE, N. 28₁₅. *Doi datornici erau oarecărăia cămătarănic*. EVANGHELIA (a. 1894), ap. TDRG. | Adjective: cămătărește, -ească = de cămătar. *Negofia cămătărește*. ODOBESCU, II 38. *Dobândă cămătărească*. | Adverb: cămătărește = în felul cămătarilor. *Socotește dobândăzile cămătărește*. | Abstracție: † cămătălnicie († camatulcie) s. f. = cămătărie s. f. MARDARIE, L. 1662 = uzură. *Cămătălnicia oorece un aluat echiviu iaste... necurățită lucrăzile*. CORESI, ap. HEM. 939. *Casa cea de lăcomii și de camatnic...* stătu de fu casa lui *Djumnjezdu*. VARLAAM, C. 382₁. *Să părăsască... apucările, asupreațele, camatnicile*. id. ib. 383. *12 la sută! Asta-i curată cămătărie!* Verbe: cămătă I^a = † cămătu IV^a = † cămătnic I^a IV^a = (azi) cămătări IV^a = a da bani (cu) împrumut cu camătă (nelegală), a face cămătărie. *Să nu cămătești fratelui tău camătă de argint și camătă de bucate și camătă o tot lucrul carole vei împrumutăți, fratelui tău să nu cămătești*. id. 143. *Preotul sau diaconul de ca cămătnic*... PRAV. GOVORA, ap. TDRG.]

— Din paleosl. *kamata* (< grec. *κἀματες*), idem.

CĂMĂȚAR s. m., CĂMĂȚĂREĂȘ s. f.
 CĂMĂȚĂREȘC, -EASCĂ adj.
 CĂMĂȚĂREȘTE adv.
 CĂMĂȚĂRI vb. IV^a
 CĂMĂȚĂRIE, CĂMĂȚĂRIȚĂ s. f.
 CĂMĂȚĂRNIC, CĂMĂȚĂȘ s. m.
 CĂMĂȚNIC †, CĂMĂȚNIC † s. m.
 CĂMĂȚNIC † vb. IV^a
 CĂMĂȚNICIE †, CĂMĂȚNICIE † s. f.
 CĂMĂȚU † vb. IV^a
 CĂMBIĂL, -Ă adj. v. cambie.

CĂMBIE s. f. (Fin.) *Lettre de change, traite*. — Scrioare pe o foaie de hârtie timbrată (cu un anume formular tipărit) prin care subscritorul ordonă unei

alte persoane, din altă localitate, de a plăti în cutare zi suma arătată acolo, celui în al cărui folos o subscrisă scrisoarea; cfr. *sinet*, poliță, trată, bilet. [La Români din A.-U. *cambius* m.] Adjective: *cambial*, -ă = de (s. privitor la) *cambio*. *Drapt cambial*. | Pronunț. -bi-e, -bi-a.]

— N. din ital. *cambio*, idem (propriu: „schimb“).

CAMBULĂ s. f. (Iht.) *Pleuronectes flesus*. — Pește de mare, cu solzi mici și cu butoni aspri ca ghimpul, galben-cafeniu și verde-închis, cu pete mai închise pe partea superioară, alb cu pete mici sau puncte negre-cafenii pe partea inferioară. Se mai numește și limbă. ANTIPA, F. 89 s. u.; cfr. H. XIV 397, (pește lat) 488. [Și: *cambură* s. f.: pește. H. XIV 445.] — Cfr. bulg. *kambala* „Scholle“.

CAMBURĂ s. f. (Iht) v. cambulă.

CĂNCĂ s. f. v. cange.

CAN-DE-ODĂȚĂ adv. v. deocamdată.

CĂNEĂȘ (Imbrăc.) s. f. v. cămașă.

CĂNEE s. f. *Camée*. — Piatră fină (onix ș. a.) sculptată în relief, la care se utilizează colorile variate ale straturilor ei spre a nuanța diferitele părți ale obiectului reprezentat. — N. din fran.

CAMELĂCUȚĂ s. f. (Biser.) v. camilafăc.

CAMELEON s. m. (Zool.) *Camelion*. — O speță de reptil, un fel de șopărlă cu capul mare, cu pielea brobonată, care la colori deosebite după cum corpul e mai umflat ori mai puțin umflat de aer (iar nu prin reflexul obiectelor învecinate); fig. om care-și schimbă (din interes) părerile s. felul de a fi, după împrejurări. [Și: † (direct din grec.) *hameleon* s. m. *Hameleonul la toate amăgitoriu...* la *accasta se amăg*. CANTEMIR, IST. 251. | Pronunț. -le-on.] — N. din fran. (lat. *cf*) *hameleon* < grec. *χαμαιλιον*, propriu „leu care se târăște pe pământ“.

CĂMELIE s. f. (Bot.) *Camellia*. — Plantă de ornament cu foi groase și verzi strălucitoare, copăcel din familia teaecelor; p. ext. floarea sa (frumoasă, albă s. roșie dar fără miros; nu se vesteșteje curând). *Dama cu camellii*.

— N. din fran. (lat. botan. *camellia*, făurit de Linné, în cinstea lezuitului P. Camelli, vestit botanist din veacul XVIII).

CĂMENĂ † s. f. v. camână.

CĂMENIȚĂ s. f. *Fourneau, cheminée*. — (Transilv.) Cuptor, sobă. POMPILIU, Bih. 1006, ȘEZ. VII 178. *Untura-i pe cămeniță*. ȘEZ. VI 124. *Hodolită, Pe poliță, Și măța Pe cămeniță?* (= Șoarecele și măța). GOROVEI, C. 366.

[Și: (formă rotacizată) *cămiriță*, (Bihor) *cămeniță* REV. CRIT. IV 337, *cămișniță*, *camniță* = cuptor de formă veche, de căhale, pe care se pregătește mâncările; cuptor de pâne (VICIU, GL., cfr. H. XVIII 60), cuptor de olane sau lespezi de piatră, așezate pe o vatră, cu trei picioare și cu buduroii (PRĂNCU-CĂNDREA, M. 10, cfr. 98). *Îi află... după cămiriță, zgriburind de frică*. id. ib. 283; *camniță* = bărnele, pe care stă buduroii (Rachitova, în Hațeg). VICIU, GL. *Pe cămișă pun oale și alte case mai mici*. ib.] — Din ung. *kemence* „cuptor, sobă“. Cfr. cămin.

CĂMERĂ s. f. *Chambre*.

1^a. Încăperea a unei locuințe omenestii, odale; cfr. cămară. *Camera de culcare* = iatac, cfr. dormitor. *Muzică de cameră* (în opoziție cu muzica de teatru, de biserică), *muzică făcută spre a fi executată într-un salon (particular), spec. sonate, duo, trio, cvaturo ș. a.*

2°. Spec. Sală (mare) în care se adună dregători (publici) sau membri ai unei instituții (publice) spre a delibera (cfr. cabinet); p. ext. cei ce se adună spre deliberare; instituția însăși și localul său. *Camera consiliului* (s. de consiliu), încăperea (din localul unei instanțe judecătorești) în care se retrag judecătorii după desbateri, spre a delibera între dinși. *Camera de comerț*. *Camera de meserii*. *Camera de putere sub acuzare*, membrii unei Curți de apel care alcătuiesc instanța care confirmă sau infirmă mandatele de arestare. | (Polit., în țările cu regim reprezentativ) *Camera* (*deputaților*), una din cele două adunări legislative, care împreună cu senatul compun parlamentul (cfr. dietă), adunarea deputaților (cfr. țobțeasca adunare).

3°. P. anal. (Tehn.) Nume dat la deosebite cavități aducând mai mult sau mai puțin cu o cameră. (Fizică) *Camera neagră* (s. obscură), cutie cu o mică deschizătură, în care se poate fixa o lentilă convergentă prin care razele luminoase trecând de la obiectele din afară formează pe fundul cutiei șezat în focarul lentilei o imagine reală a acestor obiecte. *Aparatul fotografic este o cameră neagră*.

[Derivate: camerier s. m. [pronunț. -ri-er]—servitor care are de îngrijit în special de camera (de culcare) și de persoana stăpânului, fecior (în casă), cfr. cămăraș, șambelan, odăiaș. După ce s'a aruncat ancora... am expediat pe singurul meu tovarăș de călătorie, un servitor francez... care-mi servea de camerier, de reis și de bucatar. GHICA, s. 383 (cu femininul învechit: camarieră = fată în casă. STAMATI). (din fran. < span. *camarista*): camerist, -ă subst. = odăiaș (la autorități publice). — N. din ital. *camera*, idem. Cfr. dubletul cămară.

CĂMEȘE, CĂMEȘIE s. f. v. cămașă.

CĂMFOR s. m. (Chim., Bot.) *Camphre*. *Camphrier*. 1°. (Numai la sing.) Substanță albă, transparentă, cu gust amar și caustic, cu miros pătrunzător, foarte volatilă, extrasă din laurul de China, introdusă în ca antispașmodică, etc.

2°. Copăcelul din care se extrage substanța de mai sus, laur de China.

[Si (ad 1°): cămfor s. m. cămforă s. f. Mama cu față (= care lăptează) să nu umber cu cămforă. SEZ. VI. 59. | Familia: cămforat, -ă adj. = care conține (și în care s'a dizolvat) cămfor. *Alcool cămforat*.]

— N. din lat. științ. *camphora*, idem (< arab. *kafur*).

CĂNGAR s. m. sing. (Comert) *Étoffe de fil de laine pignée*. — Un fel de postav pentru îmbrăcăminte (care prin uzare devine lucios).

— N. din germ. *Kammgar*, idem.

CĂNGIE s. f. v. cange.

CĂMIHĂ † s. f. sing. (Comert) *Étoffe de soie*. — Stofă de mătase (cfr. SINCAL, IR. I 393/2), orientală (BOGA, L. R. 34, R. R. 10, 12), damască (ȘIO). [Si: (< grec. *καμιχός*, idem) † *camohas* s. m. sing. *Camohos* (greasă de țigar?) de *Veneția cu fir*, *camohas* sadea. FILIMON, C. II 598; (cfr. bulg. *kamika*, idem) † *kamuhă* s. f. sing. *Catifea cu fir i hamika*, TARIF, a. 1792, ap. ȘIO.; (cfr. v.-ital. *camucco* „un fel de stofă”) † *camocăto* s. m. ring. (BOGA, L. R. 34, R. R. 12; (< sârb. *kamuka* s. ung. *kamuka*, idem) † *cămică* s. f. *Këmukë* = damascu. ANON. CAR.]

CĂMIL † s. a. 1°. *Câble*, *cordage*. 2°. *Dérayure*. 1°. (Numai în DICT.) Funie groasă de corabie (POLIZU, CIHAC, II 642, BĂRCIANU), funia cea mare a năvodului (SEULESCU, ap. URICARIUL, X 401/1), otgon, eablu.

2°. Adesea... hotarul se făcea mai lămurit prin

săpare de șanț și ridicare de pământ, care se numea *brăzări* s. *cămil*. PAMFILE, A. 23.

[Plur. -mituri.]

— Din n.-grec. *κάμιλος*, „funie”. CIHAC, II 642.

CĂMILĂ s. f. (Zool.) *Chameau*, *dromadaire*. — Animal mare din regiunile calde, patruped și rumegător, cu picioare înalte, cu gâtul foarte lung, cu una s. două cocoșe în spate, introdusă în Orient, la călărit și la cărat poveri. *Cămila* cu o cocoșă se mai numește și dromader. *Këmilë* = camelus. ANON. CAR. *Mai lesne taste cămilele prin lintrul urechile acului a treace, decât bogatul în împărășia cerului a intră*. TETRAEV. (a. 1574) 223. cfr. BIBLIA (1688) 136, *L-au legat de coadele a două cămile*. URECHE, LET. I 196/23. *Zaharava ce-și adusesse pre cămili*. N. COSTIN, LET. I A. 79/2. *Cămila mult gelouă, căzând un țop odată*. C. NEGRUZZI, II 295/3. *Cu brășoru' de lână, Lână de păr de cămili*. MATESCU, B. 38, cfr. SEVASTOS, N. 144/2. | De-a cămila s. cămilele, o numele unui joc de copii, numit și de-a calul. PAMFILE, J. II 258, H. XII 43, MARHAN, I. 206. | Fig. (Termen injurios dat) unui om înalt, mătăhos, cfr. girafă. PAMFILE, J. II.

[Plur. -mile și -mili. | Derivat: cămilă s. m. = mânător de cămilă. *Am fost mera niște cămilari de a Vezirului, vro 20 de oameni și mai bine, drept iarbă spre sal*. N. COSTIN, LET. II 121/27.]

— Din paleosl. *kamila* (< grec. *καμήλα*), idem.

CĂMILĂFCĂ s. f. (Biser.) *Bonnet ou voile de moine orthodoxe*. — Potcapu acoperit cu un val negru, ce atârna numai pe spate, purtat de călugării ortodocși la zile mari; p. restr. pânza fină de lână neagră care acoperă potcapul. *Egumenul, -de... și va fi ascuns potcapul și chemelacha* (Munt. *cămilăcha*). PRAY. 1120. *Numai cu raso și cu camilafca și cu mandia [= mantia]... nădăjdum că ne vom spăsi*. MARGHITARE (a. 1691), ap. TDRG. *L-au îmbrăcat cu raso și în cap cu camilafca*. E. KOĞALNICIANU, LET. III 239/27. [Călugări] *cu camilafce, cu căciuli și cu mantii*. TICHINDEAL, F. 346. *Mitropolitul... își scosesse cuilonul, puse pe cap potcapul și camelauca*. V. A. URECHE, ap. TDRG. [Plur. -lafce și -lafci. TDRG. | Șe: cămilăfcă ÎNDEPTAREA LEGII, ap. TDRG., † cămilăvha, camilăvca, † camilăft s. a., camilăuca LM., CIHAC, II 642, camelăuca, † chemelăvha, (cu metateză, ca în bulg. *kalimafka*) *calimăfcă* s. f. TDRG.] — Din m.-grec. *καμήλαφα*, paleosl. *kamilaefka*, idem.

CĂMILĂFT † s. a. (Biser.) v. camilăfcă.

CĂMILĂR s. m. v. cămilă.

CĂMILĂUCĂ, CAMILĂVĂCĂ (†) v. camilăfcă.

CĂMILĂVHĂ † s. f. (Biser.)

CĂMIN s. a. 1°. *Fourneau*; *cheminée*. 2°. *Foyer*, *âtre*. 3°. (Tuyau de) *cheminée*. 4°. *Propriété familiale*. 5°. (Au figuré) *Foyer*.

1°. Cuptor. *Fu aruncat în căminul infocat* (glosa: cuptori u de foc). DOSOFTEIU, v. s. 2/2, cfr. 3, 35/2, 62, 70/2, 85, etc. | (Modern, litor, după fran. *cheminée*) Un fel de cuptor, în cameră, servind a o încălzi. *Florul pălpa votos în cămin*. ALECSANDRI, T. 1198, cfr. ODOBESCU, I 153/2. *Maria intră deodată în salonul încălzit și luminat numai de razele roșii ale fărâșcalui din cămin*. EMINESCU, N. 83, cfr. p. 34.

2°. Vatră (cu horn STAMATI), pe care se face focul pentru a fierbe bucatele (LIUBA-IANA, m. 97); spec. vatră faurului s. a. potcovarului (L.E.S., BĂRCIANU, LIUBA-IANA, m. 124); p. ext. Întreaga oficină a fierarului, cu șniță. H. XVIII 307. *Cuptoare și căminuri se vor surpa*. BIBLIA (1688) 77. *Vrea să chidească un cămin sau cătră*. HAMANGIU, C. C. 148. *Ganul Țiganului... fără cămin... fără casă, fără masă, numai c'un bordeiu*. HETEGANUL, P. I 59/27.

VASTOS, N. 108^{1/2}. *Cai în câmpuri nechezând.* ALECSANDRI, P. P. 287^{1/2}. *Munții cu urși, Văile cu flăcări, Câmpurile cu flori.* TEODORESCU, P. P. 177^{1/2}. *Câmp de față, de dos.* JAHRESBER, XIX-XX 71. *A mână în câmp* (în opoziție cu: în sat, acasă, etc.). LM. *Semănăm în câmp și cumpărăm din târg*: nu dobândim nimic din munca noastră. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 286. *Artilerie de câmp* în opoziție cu *artilerie de cetate* s. de *munte*. † Peste câmp = de-a-dreptul, nu pe drumul cel umbrit. COSTINESCU, cfr. CREANGĂ, ap. TDRG. † A nu da cuivă câmp = a-i tăia drumul, *ieșind de odată, nu le da Leșilor câmp.* N. COSTIN, ap. TDRG. † A-și pierde câmpul = drumul s. direcția. MUSTE, ap. ZANNE, P. IX 447. *A luă câmpii* = (†) a luă drumul peste câmp; (azi, sinonim cu a apuca câmpii, cfr. I. p. 214) a o luă la fugă orbește (de spaimă, desperare, durere, etc.); a-și pierde mințile, a căpia, a înnebni aproape (PAMFILE, J. I). *Vasilie-vodă... au luat cu Timuș câmpii pre la Gradiste.* M. COSTIN, ap. TDRG. *Dacă nu trei să tei câmpii pe urma lor...* ALECSANDRI, T. 38. *Când gândesc, amărutul de mine, că am să mă întorc iar la dinso acasă, lini vine să turbes, să iau câmpii, nu altă cea.* CREANGĂ, P. 123^{1/2}. *Dacă-n sta să-ți faci voiera de toate, zău, ar trebui de la o vreme s'apuci câmpii.* id. A. 60^{1/2}. *De n'as bea și n'as mână. Și pe puica de-aș uită, Eu cămchii i-aș opacă.* ȘEZ. II 181^{1/2}. *A bate câmpii v. bate* (A. I I p.) | P. ext. și fig. (modern, literar) Teren, loc. *Câmp de răboiu* (MAIORESCU, D. II 213) s. de *bătăie*; (TDRG.) *de alergări*; *de onoare*. *Câmpul vast al literaturii.* *A lăsa câmp liber imaginației sale.* | *Câmpul unui ocean* (telescop, etc.) = spațiul pe care-l cuprinde ochiul dintr'odată privind prin ocean. LM.

2°. (în opoziție cu munte s. deal) Șes, cfr. câmpie, [Casele] de la câmp... se deosebesc de cele de la munte. DAMÉ, T. 93. *Cele mai multe sate de munte s' compun din mai multe cătune, lucru rar la deal și mai cu seamă la câmp.* MANOLESCU, I. 12. *Pe Bistrița, la câmp însemnează la stânga, la munte: la dreapta.* TDRG.

3°. P. ext. Munca (agricolă a) câmpului. *Acți ieșim la câmp* (la muncă). PAMFILE, J. I. *Dragă mi-i mândra micuță, Că la câmp e hărănicuță.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 431.

4°. Coloarea dominantă s. suprafața netedă, fondul, pe care sânt desemnurile, podoabele, figurile, gravurile (unui tablou, unei armuri, etc.). *I bohoridar de argint, cu câmpul poleit.* POAIE DE ZESTRE, ap. ODOBESCU, I 422. *Ornamentele [turnurilor bisericii] cu câmpul colorat.* id. II 503. *Câmpul portretului eră albastru.* EMINESCU, N. 156^{1/2}. *Un leu de aur pe un câmp de argint.* TDRG. *Rochiile erau cu câmpul negru și flori de mătase, ori cu câmpul în tot felul.* FITIS, CONV. LIT. XXIV 323.

5°. Fața netedă a piellii tăbăcite. PAMFILE, C. 6°. *Hăturile care se pun caînr înhămații la trăsură* (Băicoiu, jud. Pahova, Com. V. BOLOGA), curea sau hăturilor, pe care o ține vizitil în mână, și de la capătul căreia pleacă două curele mai scurte la zăbalele calului; fiecare cal are un câmp. TDRG. [De prin sec. XVII, plur. nou câmpuri (DOȘTEVICI, FS. 55, MARCOVICI, C. 17^{1/2}, ISPIRESCU, U. 73^{1/2}, TEODORESCU, P. P. 179, 466, 549^{1/2}, MARIAN, SE. II 136, etc.) Inlocuete tot mai mult pe vechiul plur. câmpii (CORESI, BIBLIA 1688, ap. CP. 128, LET. I, A. 83^{1/2}, II 429^{1/2}, MAG. INST. I 162^{1/2}, KONAKI, P. 265, FANN, P. V. II 143, ALEXANDRESCU, M. 10^{1/2}, ALECSANDRI, P. II 13, MARIAN, V. 37, etc.), păstrat azi mai ales în expresiunile idiomatice. | Diminutiv (ad 1°): câmpușor s. a. *Câmpușor cu iarbă verde.* TEODORESCU, P. P. 304, SEVASTOS, C. 203^{1/2}, câmpuș s. a. LM., câmpurel s. a. *Câte flori pe câmpurele, Nu seamănă mândrei mele.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 27. | Adjective: (cfr. lat. *camposus*, -a, -um) câmpoș, -oasă = (care se află pe) șes, de câmp, (în

opoziție cu munte s. deluros) cu câmpii (Itinso), șesos. *Caloa Sorului cea câmpoasă.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Pe coif acea scris cu semne de argint un loc câmpoș.* FANN, E. II 13^{1/2}. *Coastele Atlanticului sânt mai câmpoșe decât ale Oceanului Pacific.* MEHEDINTI, G. F. 57. (literar) † câmpoș, -easă = de la țară, câmpenoac. *Desfătările vieții ceii câmpoși.* BREDIMAN, N. P. I 41, cfr. II 37, KONAKI, P. 212. *Toate vestese... dulceața vieții câmpoști.* C. NEGRUZZI, I 193.]

— Din lat. *campus*, -um, idem.

CÂMPĂ vb. I^o (Mil.) *Camper*. — (Intrana) A se așeza pe un câmp, în corturi, pe un timp relativ mai lung, a tăbări, a întinde tabăra, † a se câmpii, † a întinde corturile; cfr. bivouac. *Campez* = tăbăresc, mă așez cu armia. STAMATI. [Derivate: *campament* s. a. = *camparea* unei armate, p. ext. cele trebuincioase pentru înstarea unei armate la câmp; *campare* s. f.]

— N. din fran. Cfr. câmpii.

CÂMPĂDURĂ s. f. = bageac. DAMÉ, T. 98.

CÂMPĂMENT s. a. v. câmpă.

CÂMPÂN, -Ă subst. v. câmpean.

CÂMPĂNIE s. f. (Mil.) *Campagne*. — Pornirea unei armate la război, cfr. expediție. *A intră în campanie.* *Ținută de campanie.* *Piese de campanie,* artilerie ușoară care însoțește o armată în campanie. | P. ext. Expediție militară, cfr. podghiază. *Din aceste potru, una fine mai puțin... fiind mai mult o companie de jaf.* IORGA, L. II 9. *Olimpie sosește la Golești cu o mică escortă... zicând că eră chemat la Târgoviște, (ca) să se înfelească cu Ispilante despre planul de campanie.* GHICA, s. 112. *Compania din Rusia.* Fig. Luptă (care ține mai mult timp, print' un șir de articole de ziar, întruniri publice, ș. a.) pentru izbândă sau răspândirea unor idei, împotriva unui partid sau unei persoane, etc. *Apoi deschise campania împotriva aceluia care l-ofensase.* IORGA, L. I 338. *O campanie științifică, pedagogică, politică.* *O campanie de presă.*

— N. după fran. (< ital. *campagna*, propria „câmpie, șes întins“).

CÂMPĂNŪȚĂ s. f. v. câmpean.

CÂMPĂN, -Ă și -EANCĂ adj., subst. I. *Cham-pêtre.* II. 1°. *Campagnard.* 2°. Nom patronymique. Nom de boeuf ou de vache née dans une plaine ou dans un champ. 3°. Vent (soufflant dans la plaine).

I. Adj. (Rar, numai literar, învechit) De câmp, de la țară, câmpenesc. *Zonle cămpeană și danubiană a României.* HASDEU, I. C. 203. *Inspirațiuni câmpene și primitive.* ODOBESCU, I 199. *Vieții cămpene.* I. NEGRUZZI, II 29. *Satyrii cămpeni.* OLLĂNESCU, A. 30.

II. Subst. 1°. (La feminin și cămpeancă. În opoziție cu muntean). Locuitor de la câmp (29). *Le zic [Leșilor] Poleași, adică cămpeni.* N. COSTIN, LET. I 89^{1/2}. *Ambete naționalități [Dacii și Getii] acednd aceeași origine și vorbind aceeași limbă, dar unii fiind plătoși și cidalii cămpeni.* HASDEU, I. C. 245. *Impresiona ce resalte cămpeanul care, trecând prin pădure veche secdată arcu răzdu-se pe lângă di-su. un dobitoc mare și negru.* ODOBESCU, III 134^{1/2}. (După fran. *campagnari*) *Junele cămpeșe se duc-au... să petreacă sărbătoarea în vecini.* id. I 385.

2°. Nume de familie (Câmpeanu). | Nume de bou s. de vacă fătată pe un câmp s. la șes. DAMÉ, T. 29, MARIAN, cfr. H. X 85.

3°. Nume de vânt (nedefinit mai de aproape), probabil care vine de la câmp (2°), cfr. austru (1°). H. X 269.

[S]: (ad II 2°) câmpân, -ă MARIAN, H. X 85,

(*< Câmpuri*) câmpurean s. m. = nume de câne (Bacău). DAMÉ, T. 181; (ad II 2°) câmpolean s. m. MARIAN. | Diminutiv: (ad II 2°) câmpănuță s. f. MARIAN. | Adjectiv: câmpeneș, -ească. *Cei mai mulți orășeni nu cunosc viața câmpenească.* MARCOVICI, D. 209, cfr. CREANGĂ, A. 125¹². *Armonia câmpenească imple sara cu miile ei de glasuri.* EMINESCU, N. 50¹². | Adverb: câmpenește = ca la câmp. DICT.]

— Derivat din câmp, prin suf. -ean.

CĂMPENESC, -EASCĂ adj. } v. câmpean.
CĂMPENEȘTE adv. }
CĂMPESC, -EASCĂ adj. v. câmp.

CĂMPI vb. IV° refl. 1^a. *Camper*. 2^a. *Se precipită* *contra qcu.*

1^a. † (Despre o armată) A se așeza în tabără, a caampa. [Nemții] s'au câmpit la București. MAG. IST. II 148¹².

2^a. (Țara-Hațegului, în Transilv.) A se repezi, a se înleptă asupra cuivă, în mod dușmănos. REV. CRIT. III 91. Cfr. tăbări.

— Derivat din câmp.

CĂMPIAN, -Ă adj. v. câmple.

CĂMPIE s. f. *Campagne, plaine*. — Câmp (1^a-2^a) întins, regiune câmpească, (în opoziție cu munte s. deal) șes. [Întul unde fața pământului e netedă, așa că drumetul merge mult timp fără să auză sau să coboare, se numește câmpie sau șes. MEHEDINTI, P. 1. *Kämpie* = campestris locus. ANON. CAR. *Și eu pieri de tot câmpia.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Măna care pe câmpie îngrășă creștii și turme.* KONAKI, P. 290. *Vesela verde câmpie acui-tristă, veștejită.* ALEXANDRI, P. III 7. *Întreceri... și spahii vin de 'ntunăcă pământul la Rovine în câmpii.* EMINESCU, P. 238. *Vara, turmele se urcau la munte... și iară se coborau în câmpie.* OLLĂNESCU, ap. TDRG. *Fluieră oală cu apă putere, încet răsună câmpile.* CREANGĂ, Ib. *Dele de o câmpie frumoasă, pe de o parte cu iarba înflorită, iară pe de altă parte părțită.* ISPIRESCU, L. 5. *Pădurile se schimbaseră în câmpii.* Id. Ib. 9. *Chiamă din câmpie Calul meu de poinicie.* ALEXANDRI, P. P. 113¹². *Câte flori sînt pe câmpie, Nu-s ca tine, tu Marie.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 380. *Lasă codrii să nfrunzească, Câmpiiile să nflorască.* MARIAN, V. 37. *Câmpia Ardealului* (ung. *Mezőbény*): podișul (nu tocmă șes) din mijlocul Ardealului, între Mureș și Someș. *Pe Mureș și pe Câmpie, Nu-i mîndră să-mi placă mie.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 24. Fig. Suprafața mării, bolta cerului, etc. *A măriilor câmpie.* ALEXANDRESCU, M. 22¹². *Se 'ntindeau pe câmpia cerului.* MARIAN, O. I 357. | Teren. *Atî în câmpiiile mele de încercări, cât și în livezile și pășunile artificiale ce am creat.* GAZETA SĂTEANULUI, ap. TDRG.

[Derivat: câmpian, -ă (pronunț. pi-an) adj. = de pe Câmpia Ardealului. *Muntenii... nu vor de loc să fie întrecuți de frații lor câmpieni sau fărani.* PRĂNCU-CANDREA, M. 5.]

— Derivat din câmp, prin suf. col. -ie. (Forma bănățeană câmpie arată că nu putem pleca de la un tip *campinea, care se regăsește în span. *campiña*, „câmp”. Mai de grabă s'ar putea reconstrui un *campiia după sardul *kampie* „șes”, cfr. *Conc. lit.* XXXVIII 701. CDDE. No. 339 presupun *campiea, TDRG. pleacă de la *campanea*).

CĂMPINĂ s. f. *Platina, plateau*. — Câmp mic, mai ales între coline s. munți (L.M.), podiș între coline (DAMÉ, T.), poiană (POLIZU). [Și ca nume toponimic: oraș pe valea Prahovei.]

— Derivat din câmp, prin suf. col. -iună.

CĂMPIÓN s. m. *Champion*. — Luptător (într'un

câmp închis), cfr. atlet; spec. învingător într'o întrecere de sport. *Campionul României în cursele cu bicicleta.* | Fig. Luptător (pentru o cauză, o idee), apărător și propagandist (al unei idei, reforme ș. a.); cfr. protagonist. *Campionul libertăților publice.* [Pronunț. -pi-on. | Derivat: campionat s. a. = întrecere sportivă în care învingătorul primește titlul de campion.]

— N. din ital. *campione*, idem.

CĂMPIU, -IE † adj. *Plan*. — (Numai la DOSOFTEIU) Șes, de șes, de câmpio, cfr. o bli. *Sosind la un loc câmpiu* (glosat: de șes). V. s. 4; cfr. 46.

— Derivat din câmp, prin suf. -iună.

CĂMPOLEÂN s. m. v. câmpean.
CĂMPOȘ, -OȘĂ adj. v. câmp.
CĂMPOREÂN s. m. v. câmpean.
CĂMPUREL, CĂMPUSOR, } v. câmp.
CĂMPUȘ s. a. }
CĂMUCĂ † s. f. (Comerț) v. cambă.
CAN adv. v. cam.
CÂN adv., conj. v. când.

CANĂ s. f. *Cannelle*. — Cop de lemn s. de metal găurit, care se bagă cu capătul mai subțire în butoiul din care voim să scoatem lichidul, și care spre capătul din afară e prevăzut cu un robinet, pipă. *Când deschidem canaua de la un butoiu plin cu apă...* TDRG. [Și: canea s. f. *Turnă un păhărel de rachiu printr'o feacă de trestie înfiptă în gura burisului, în chip de canea.* SANDU-ALDEA, SĂM. IV 949, canelă = țevă cu șurub. STAMATI.]
— Cuvântul italianesc *canella* no-a venit prin mijlocire n.-greacă *κωνίλλια* s. bulgărească *kanella*, idem.

CANĂ s. f. v. căneală.

CANĂ s. f. *Pot (ă eau, à vin, etc.)*. — Vas de pământ (zmlăuit șez. VIII 92), de sticlă, de porțelan, de cositor, etc., cu toartă, (cu pantecele larg, cu gura de obicei mai strîmtă) cu care se scoate vin s. se aduce apă, etc. (COSTINESCU, DAMÉ, T. 74, PAMFILE, L. C. 389); uleică de băut apă, bardac (1^a), cănceu (L.B., COSTINESCU), urceor (L.B.). (Prin prep. de se arată și materialul din care e făcută cana și conținutul ei; prin abuz se întrebunțează în cazul din urmă și prep. cu.) *Cană* = cantharus. ANON. CAR. *Îi duceă dintoară în siplămănd o cană de apă.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Vase... de cusutoriu: o cană de o cupă* (a. 1780). IORGA, S. D. XIII 160. *L-au dăruit cu o cană de bere.* BARAC, T. 39. *Șau cum-părut... dooa cana de cositoriu, cu coperiș.* Id. Ib. 57. *S'a ragat Să bea din cana lor.* COȘBUC, F. 156, cfr. 35. *O cană mare de lut, plină cu vin de Odo-bești.* CREANGĂ, A. 97. *Vin din nouă buți Prin cale, prin cana.* TEODORESCU, P. P. 58, cfr. MĂNDRESCU, L. P. 102¹². *JARNIK-BĂRSEANU, D. 120. Cat în cofă, apă nu-i, Cana-i cu pelin în cuiu.* ȘEZ. III 158¹². [Plur. cana și căni POLIZU, TDRG. | Diminutive: căniță s. f. *Pe o măsușă... fumegă în cănișe cin fieri cu mirodenii.* SADOVEANU, SĂM. VI 1065; cfr. ȘEZ. IV 237¹². SEVASTOS, C. 258¹². cănuță L.M. DAMÉ, T. | Augmentativ: cănoale (cu pronunțare dial., în Mehedinți) *cănoale* N. REV. R. a. 1910, 85.]
— Din bulg. *kana* (s. germ. *Kanne*), idem. Cfr. cănăbet și dubletele canată, canță.

CĂNĂBET s. a. *Pot (ă eau, à vin, etc.)*. — (Toracumaro, în Bas.) Cană, vas de lut. VICIU, GL. — Cfr. cană, canată, canță.

CANĂBU, CĂNĂBIE, -IE adj. s. m. v. canablu.

CANĂC, CĂNĂC s. m. și a. } v. canaf.
CĂNĂCEL s. m. }

CANAF s. m. și a. 1°. *Frange, gland.* 2°. *Touffe* (de la queue du bœuf).

1°. Ciucure. 2 poale de sârmă la icoane și cu 50 de canafi (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 197; cfr. 194, 195. De-așupra acelor înimi sânt scrise slove: *Legea lui Mehmet, pre niște cănafe sau sicșori de lastră.* N. COSTIN, LET. I. A. 81/. *Platanii desfrunziți ai bulcăreilor își tremură printre crâci rotundile de peste cară, ca niște canafi SANDU-ALDEA, D. P. 29. Canaf de la salta canapelei.* SADOVEANU, P. S. 170. *Paiu cai birjărești... împodobiți cu canafuri și zurgălăi.* CONV. LIT., ap. TDRG. *Căneșă... cu cănași foarte frumoși, în loc de cheutori.* MARIAN, T. 158, cfr. NA. 57. [Betele] au cănași mari. PAMFILE, I. C. 293. *Vișelilor... li se dau găuri la urechi și li se leagă acolo canași roșii, ca să nu se deoache.* ID. B. 70. *Testemel... Cu canaf de mătasă.* SEVASTON, N. 126; cfr. SEZ. I 39/11.

2°. P. anal. Șfichiu coldei bouli. DAMÉ, T. 32. [Plur. -nafi, -nafe și -nafari.] ȘI: (ad 1°) cănaș s. m., (după suf. -ac; cfr. și polon. *kanak* „baleră s. salbă la găta”) cănae, canae s. m. și a. (o și nume unei flori Com. A. TOMIAC). *Cănaeci de ibrișiu.* ȘINCAI, HR. I 184/27. *Cușma lui moacănească, cu canace (ciucuri) de fir.* ODOBESCU, III 545/11. *Pipa cea cu cănaeci (ciucuri), în gură.* RETEGANUL, P. V 71; cfr. TR. 165, MĂNDRESCU, L. P. 151/10, DOINE, 261/10, etc. [Gazda] cu tulpianu naramgiu, *Bat canaci tot la brâu.* VASILIU, C. 176. [Diminutiv: cănașor s. m. PAMFILE, I. C. 324. În cunună mai pun un cănașor de mătase roșie. SEVASTON, N. 59/1; cănașel s. m. = ciucuraș; (Bot.) stânjinel, (scris: *Cănașel* H. X 420, (la plur.) *cănașe* = flori de trifoi. VICIU, GL. *Cheutoriile sânt un fel de podobe făcute din canae, cu cănașci mulți și, printre cănașci, mărgele și bănuși.* H. X 33.] — Din ungr. *kanaf* „ciucure de pânză”. CIHAC, II 487 (cfr. și sârb. *kanaf* „sfoară”). Cfr. canap.

CĂNAȘIOR s. m. v. canaf.

CĂNAȘIC, CANĂ-GIUGIUC, } v. canale.

CĂNA-GIUGIUC s. m. (Bot.) }

CANAL s. a. Canal.

1°. Conductă de apă, cfr. țevăv, uluc, sulinar, burlan. | Fig. Mijlocire, cale. *Știrea a venit prin canalul ministerului de externe.* | P. anal. Un fel de șant sau de râu artificial prin care comunică apele a două basinuri, a două cursuri de apă sau a două părți ale aceluiași curs de apă. *Fînduc aceste două gârle sânt mari au și deosebite canaluri.* GOLESCU, I. 131. *Canalul de Suez. Canalul Dună-căpului. Canale de irigație.*

2°. Braț de mare intro două uscături; cfr. † bogaz, † lagum. *Canalul Mănecei.*

3°. P. anal. (Șt. nat.) Conducte (a vase) în organismul animal și în cel vegetal în care circulă substanțe lichide s. semi-lichide; cfr. tub. *Canalul uretrului.*

[Plur. -nale și, învechit, -naluri.] Derivate: canaliză vb. 1° = a providea cu canale (o regiune); a face să curgă regulat într-un canal; a face navigabil (un curs de apă); canalizabil, -ă = care poate fi canalizat; canalizare (canalizație) s. f., diminutiv: (< it. *canalitto*) canală s. a. *Pîmbându-te cu gondola prin canalele de apă luminate...* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 229.]

— N. din fran.

CANĂL s. m. (Ornit.) v. canar.

CANĂLE s. f. plur. (Bot.) *Balsamina (Impatiens balsamina).* — Plantă ierboasă cu flori albe, roșii s. peștriți, cultivată ca plantă ornamentală, numită și copăcei, piersecei. PANȚU, PL., cfr. II. II 26, IV 53, 83, XI 192. [Și: (dimin.) canalățe s. f. plur. PANȚU, PL., († turc. *çicek* „floare”?) cană-giugiac

(cănă-giugiac H. V 389) s. m. — piersăcel H. V 374, cănașic s. m. — plantă (nedefinită). H. IX 70.] — Cfr. bulg. *kanela* „scorțișoară”.

CANĂLIE s. f. *Canaille.* — Partea cea mai de căzută a poporului; (despre o singură persoană) om care săvârșește o mișolie. *N'acem oameni ce se lupți...* În aplauzele grele a canaliei de uliți? EMINESCU, P. 245. [Pronunț. -li-e.]

— N. din ital. *canaglia*, idem (propria: „hăită de câni”, de la cane „câne”).

CANALINĂ s. f. (Ornit.) v. canar.

CANANARCHEMISI † vb. IV^a v. canonar.

CANĂP s. a. *Fil de chanvre.* — (Bouroni, în Dolj) Ață de cănepă, sfoară lucrată cu mașina (ION CIL 251), sfoară de cănepă, mai grosioară (BOCANEAN, GL.). — Din sârb. s. bulg. *kanap* „sfoară”. Cfr. canaf.

CANĂPĂR, CĂNĂPĂR s. m. (Bot.) v. calapăr.

CANAPEĂ s. f. *Canapé.* — Lung jeț (îmbrăcat în stofă s. în piele) pe care pot ședeă mai multe persoane una lângă alta, s. pe care se poate întinde ori culcă cineva; p. ext. bancă (de lemn) în prăvălii, etc. Cfr. divan, sofă. *Și două canapele irăși se-mi camperu...* cu asemane postav fistichiu (a. 1792). IORGA, S. D. VIII 23. *Olga dormea culcată pe o canapeă.* C. NEGRUZZI, I 60. *Sulă canapelei.* M. SADOVEANU, P. S. 170. | P. anal. *Ne-am pus pe o canapea de braze.* ID. IB. I 45. [Și (Transilv.): canapeu s. a. LB, LM, canapeiu s. a. *Vodă șezdună.* pe un canapeiu... ȘINCAI, HR. III 204/10. *Ce haznă ai de eșulete.* Dacă șezi pe canapeiu și de dorm mândri piei? BUD, P. 31. | Diminutiv: canapeleță s. f. *Aud un groșie hărăciți pe canapeleța uule ei* [= cătețul] dormeă. C. NEGRUZZI, I 62 (după POLIZU și COSTINESCU și cu înțelesul de: lăcioară pentru picioare, scăunel, taburet). — N. din fran. sau germ. (poate prin mijlocire turc.)

CANAPEIUS s. a., **CANAPELŪȚĂ** s. f. } v. canapea.

CANAPEU s. a. }

CANAR adj. m. (Mold.) învechit, în expresiunea: *Zahar canar* (a. 1792, URICARIUL, IV 132/10, SADEJDE, ap. TDRG.): de prima calitate.

— Pentru etimologie, cfr. cuvântul romanic *canna* „trestie”, deci („zahăr” de trestie” a. „zahăr” din insulele Canare”. TDRG.

CANAR s. m. (Ornit.) *Canari (Fringilla canaria)* — Pasăre mică cu penelă galbenă (la noi), originară din insulele Canare, al cărei bărbat cântă foarte frumoș. *Să-m/și găsești doi canari buni, încoșaj/și bine cântece frumoase* (a. 1793). IORGA, S. D. VIII 28. *Canarul îmblănd după mâncare...* C. NEGRUZZI, II 301/10. | Fig. Iubit, draguț. *Unde ești, iubite? Unde ești, cănare?* PANN, E. III 144. | (Bot.) *Canarul-bălțiți = Limosella aquatica*, mică plantă ierboasă, cu flori mici, trandafirii. PANȚU, PL. [Și: *cânăr*, (Brasov) cană, canarie s. f. LB, canariu s. m. (Nădesul-romănesc, în Sălăgia) VAIDA, canariu DICT., canalină s. f. BARAC, ap. TDRG. | Femeia *canarului* se numește: *cânăriță* MARIAN, O. T 496 (nrob/cr/ult), fig. și: *cânără* PANN, E. V 139. | Diminutive: *cânărăș* (dial. *canarăș*) s. m. MARIAN, O. I 436. *Mă ademeniți cu zaharicale, ca pe un canarăș.* ALECSANDRI, T. 336. *Ai un glas apă de dulcea...* ca un canarăș. I. NEGRUZZI, IV 35, *cânărăș* (și cu înțeles fig.), *cânărăț* s. m. *Un cuib din puf de boboc, din penel de cânărăși.* DELAVHANCA, S. 253. | Adjectiv: *canariu* s. canăriu, -ie = care are culoarea (gălbule a) penelor canarului. COSTINESCU, MARIAN, CH. 54. *Fefe...* sânt... alb, canariu. I. 10-

NESCU, M. 693. *Pufăciună cândrie*. MON. OP., ap. TDRG.]

— N. după numele insulelor Canare, de unde s'a importat la noi pasărea.

CANARĂ s. f. 1°. *Rocher, écueil*. 2°. *Gras păturage*. 3°. *Groupes*.

1°. Stâncă (H. II 257, 309, XIV 395); spec. stâncă de mare. (Mal ales complicit prin de piatră) *Spre partea de la deal în luncă este canară de piatră, munticel, pe care este culă naltă de piatră*. ARHIVA R. II 73. *Stâncile mării, numite canarale*. D. ZAMFIRESCU, ap. SIO. *Subt o canară de piatră*. TEODORESCU, P. P. 558^b. [Și nume de localitate (carieră de piatră) în jud. Constanța.]

2°. (Mold.) Pășune grasă, unde se trimet oile bătrâne, ca să se îngrase. TDRG.]

3°. Partidă, grupă, cârd, ceată de indivizi. PĂSCULESCU, L. P. *Copiii în ajunul Crăciunului pleacă... făcând mulți multe canarale (partide), pe mahalale*. II. XVI 16.

— Din bulg. kanarâ „stâncă (de mare)”.

CĂNĂRĂȘ, CANĂRIȘ, CANĂRIȘ } v. canar.

CĂNĂRIE s. f. (Ornit.) }

CĂNĂRIEȘ s. f. v. căne.

CANĂRIȘ s. m. (Ornit.) }

CĂNĂRIȘĂ s. f. (Ornit.) }

CANĂRIȘ, -IE adj. } v. canar.

CĂNĂRĂȘ s. m. (Ornit.) }

CANĂT s. a. 1°. *Battant, vantaîl*. 2°. *Cadre ou châssis* (de porte). — (În România)

1°. Oblon de ușă s. de fereastră, care se deschide în două (COSTINESCU), aripă de ușă, fofează (I. GOLESCU, D.), una dintre bucățile a. tablele din care se compune ușă (DAMĂ, T. 98, PAMFILE, I. C. 424). *Deschizând... canaturile ferestrelor, au început a răciți cu toții*. E. KOGĂLNICIANU, LET. III 249^{1/2}. *Ușa cu două canaturi de stejar, căptușite cu tînăle și legate cu drăgari de fier*. ODOBESCU, I 127^{1/2}, cfr. C. NEGRUZZI, III 427.

2°. Pervaz de ușă, cfr. ușcior, toc. *Casa săteanului are o singură ușă la o cameră, voacă să zic, nu două uși într'un canat*. MANOLESCU, I. 24. *Ciorciocelele de la gemurii și canaturile de la uși numai de stejar săpat în chip de flori*. STANCOESCU, B. 57.

[Plur. -naturi.]

— Din turc. kanad (bulg., sârb. kanat), idem.

CĂNĂTĂ s. f. = cană. POLIZU, PAMFILE, I. C. 392. *Iată cine la fântână o babă cu două cănăți în mână*. CĂTANĂ, P. I 16. *Cănată din care beu apă*. Id. ib. II 139. [Și: canăță POLIZU. | Plur. -năți. | Diminutiv: cănățu (cănățu H. IX 128) = căniță (BOCEANU, GL.); spec. cană mică de măsurat lichide (COSTINESCU). *Îngim înainte-i cu o cănățuie plină de feluri de flori*. GORJAN, II. IV 25. *Sapă o gaură ca o cănățuie de apă*. IPSIRESCU, ap. TDRG. | Augmentativ: cănățoia s. a. LM.]

— Din bulg. kanata „cănăță”; cfr. dubletul canță și cană.

CĂNĂȚOIU s. a. } v. cănăță.

CĂNĂȚIE, CĂNĂȚIE s. f. }

CANĂVĂ s. f., CANĂVAN, } v. canavăț.

CANĂVĂȚ s. a. (Comerț) }

CANĂVĂȚĂ s. f. (Comerț) *Canavas*.

1°. (Invechit) Un fel de pânză. *Trimetea giupă-neselor dării, canavăț, belacoase*. NECULCE, LET. II 249^{1/2}. *Lă se dăruia de către Domn câte o lastră sau canavăț cu fir*. LOGOF. OHEORGAGHI, LET. III 31b^{1/2}. *Alții [cercu] canavăț, belacoase și alte materii*. MAG. IST. IV 117^{1/2}. *O sucană de canavăț cu flori de fir* (a. 1741-2). IORGA, S. D. VI 250. *O saltea de creiel canefas* (a. 1798). id. ib. XII 123. *O ca-*

țavă de canavăț, blăniță cu singurap (a. 1787). URICARIU, XV 347^{1/2}. *Cărușă nemfască... înedilită, coveltiru' pe din năuntru cu canafas* (a. 1822). IORGA, S. D. VIII 65. *Eră incusă cu un colan de canavăț roșu*. FILIMON, C. II 345. *Binișuri de buhur, de cănăță și de sevaiu*. ODOBESCU, I 134^{1/2}. *Stofa ce se puneă în ele [veșminte] eră canevățul de fabrică italiană*. IORGA, CH. I. I 129, cfr. 130. *Canățe de canăv, cu firuri și peteală*. CONV. LIT. XLIV I 633. *Cu anteru de canavăț*. CE SE ÎNED Numa'n apă. CREANGĂ, P. 148, cfr. MARIAN, SA. 244.

2°. (Azi, subt formele canavă și canevă) Stofă de fire tari și duble, formând o împletitură de pătrate regulate, cu ajutorul căreia se coase pe pânză. *Pungile și pernele pe canevă împletite*. ODOBESCU, I 482. *Un 'abatjour' cusut pe canavă*. CARAGIALE, T. I 77^{1/2}. Fig. *Urzala. Căleca forme caracteristice și fundamentale, oarecum o canavă pentru țesături vitoare, rămân neatinse în existința timpurilor și formează unitatea unei limbi în carietățile ei istorice*. MAIORESCU, CR. III 363.

[Plur. -vafe și -vefe. | Și (în cea mai mare parte ț): canavăț, canavăț, canevăț, canavăț s. a. IORGA, CH. I. I 130, canavăț, canavăț, canevăț s. a. IORGA, CH. I. I 129, canavăț BARGANU, canavăț DIȚ, canevăț COSTINESCU, cheneafas (a. 1766). IORGA, S. D. XII 51, canavă, canevă, canavă.]

— Cuvânt intrat în limbă prin negoț (fran. *canavas*, ital. *canavaccio*, germ. *Kanefas*, *Kanecas*, n.-grec. καναβάς, pol. *kanawac*, *kanawac*, sârb. *kanacas*, bulg. *kanavă*, etc.).

CANĂVĂȚ S. A., CANĂVĂȚĂ S. F. } v. canavăț.

CANĂVĂȚĂ S. F. (Comerț) }

CANCAN s. a. 1°-2°. *Cancon*.

1°. (Franțuzism) Verbe rătăcioase răspândite pe seama cuivă, cfr. mahalagism.

2°. Danț cu mișcări prea libere, excentrice (danț desfrânt STAMATI). *O să jouce cancan franțozesc, numai în tricou*. GHICA, S. 216.

[Și (formă de comedie): caren. ALECSANDRI, T. 446, 1760.]

CĂNCE s. f. v. cange.

CANCELAR s. m. (Polit., Ist.) *Chancelier*.

1°. (În Rusia și Germania, mai de mult și în Austria) Primul-ministru și în același timp reprezentantul imperiului pentru afacerile streine (numit și: ț mare-cancelar). *Prințulul Kaonitz, ce eră mare cancelariu al Cărușii*. E. VĂCĂRESCU, IST. 288^{1/2}. *Principele Gorciuc, actualul cancelar al imperiului*. GHICA, S. 99.

2°. (În unele țări) înalt dregător al unei instituții, păstrătorul pecetilor ei. *Cancelarul universității*. | *Cancelarul unui consulat* = păstrătorul pecetei ce se pune pe paspoarte și pe alte acte diplomatice.

[Familia: cancelarie (ț cancelerie RUSSO, S. 70, cancelarie GOLESCU, I. 131) s. f. = birourile oficiale ale unui cancelar; p. ext. ale unei administrații publice sau particulare. *Când se scriă în cancelaria imperială ordinul de exil*. IORGA, L. I 333. *Scisoare de la cinstita cancelaria Lofoșeții (i) cei mari*. GOLESCU, I. 131; pop. (subt forma cancelerie, cancelărie MAT. FOLG. 1402, cancelărie, cancelărie (cu înțelesul germ. *Kanzlei*) = birou, oficiu, spec. primărie [de sat]. *Sede împăratu' Roșu în cănăfăria lui cu Fepelea*. ION CR. II 38. *Numa' ușa nu-i pastie Ș'acea-i cănăfărie; Sed trei lofoșeți și scrie*. VASILIU, C. 91; cancelariu s. a. = dregătorul de cancelar și timpul cât o cinevă cancelar, ț cancelărie s. m., (pöp. < germ. *Kanzleist*) cancelist s. m. (JAHRREBER, X 180) = scriitor într'o cancelarie, cfr. conțopist, logofăt, diac, gră-

mătic. Nici unul din cancelarii nu au știut că Mehădia nu este în finitul Transilvaniei]. GOLESCU, I. 131.]

— N. din lat.

CANCELĂRIE s. f. v. cancelar.

CÂNCER s. a. (Med.) *Cancer*. — Tumoare roșă care roade țesuturile unor anume părți ale corpului s. anume organe, (pop.) rac, cfr. schiros, sarcom. *Cancer la limba*. [Adjectiv: canceros, -oasă = de cancer. *Tumoare canceroasă*.]

— N. din lat.

CÂNCĂȘ s. a. 1°. *Pot (à eau, à vin, etc.)*. 2°. *Poche à mortier*. — (Transilv., ungarism)

1°. Cănk, urciol, căniță. Cfr. PAMFILE, I. C. 437. Să bem cu paharele, *Ba și cu cancealele*. SEVASTOS, N. 259^{1/2}. MARIAN, NU. 510. C'au canceu de cin să vă. VAIDA. Un canceu cu flori în mână oțu lui. PĂRYESCU, H. 77°.

2°. (Zid.) Căș, cu care la zidarul varul (Brașov). [Plur. -ceie și -ceauă. | Și: (ad 1°) căncășu PAMFILE, I. C. 437, (ad 2°) cancioc DDRF, II. IV 133, canciog DAMÉ, T. 104, canciog DAMÉ, T.]

— Din ung. kancsó, idem.

CÂNCĂȘ adv. *Rien, point du tout*. — (Mai ales în gura Țiganilor) Nimica, de loc. ION CR. III 87. Omul istic nu știe canci (= absolut, nimenic) românește. Com. G. TOFAN. *Halba* [= iapa] canci!.. Nu mai putez. MARIAN, SA. 318. *Toată ziua: toc! toc! toc!* Dar măncare, canci! CONTEMPORANUL, I. 405.

— Dinți gănește kanč, „cevă“, (după negațiune) „nimica“. Philippide, *Viața românească* IV (1907), 38.

CÂNCIÓC, CÂNCIÓG s. a. (Zid.) v. canceu.

CÂND adv., conj. I. *Quand*. II. 1°. *Quand, lorsque, lors de*. 2°. *Que*. 3°. *Tandis que, comme, voilà que*. 4°. *Au cas où* (avec le conditionnel), *si*. 5°. *Du moment que, puisque, car*.

I. Adverb.

1°. Intrebător. În care timp? În ce moment? (Adesea în legătură cu prop. de, până, pe s. cu cam) *Doamne, cându te-am văzut flămând, cându te-am căzut strîn, cându te văzum îndăgat?* CORESI, ap. CP. 384. *Cându?* — *Până voi veni!* BIBLIA (1688) 4°/31. *Până când* (= cât timp) *să crează lumea...* [Cărice dor de libertate a pierit, s'a stins din voi? ALECSANDRI, P. II 6. *Ia, ascultați, măi, dar de când ați pus voi stăpânire pe mine?* CREANGĂ, P. 253. *Cam când crezi să isprăcești? Pe când îți aștepti?* (În întrebări oratorice, cu înțeles afirmativ) *De când m'am sculat eu* (= m'am sculat de mult)! I.M.

2°. Nedefinit. *Când și când* = câte-odată, uneori. *Cela ce-i cându și cându nebun, iară nu în toate zile...* PRAVILA MOLD. 146². *Printre papuri, când și când, el aude triste șoapte*. ALECSANDRI, P. I. 13. *Așă-mi vine când și când...* DOINE 20^{1/17}. *Din când în când* = din timp în timp (cfr. span. de cuando en cuando, portug. de quando em quando). *Din când în când și foarte rar se auzea pe pod durutul unei călece*. C. NEGRUZZI, I. 15. *Pafne!* [de răș], *din când în când*. CREANGĂ, P. 79. *Din când în când...* un puștic vine pe la ele. ISPIRESCU, L. 29. | *Când-când s. când de când s. (rar) de când de când* = în orice moment, în tot momentul; din clipă în clipă; cât p'aci, gata, aproape (să...), măi; cât de cât. *Noi de multe ori... ne lepădăm de credința noastră și cându-cându girăm pre sfânta evanghelie*. VARLAAM, C. 377². *Așteaptă... când-când să se confundă*. PANN, E. III 11^{1/12}. *Eră bătrân și când-când își aștepta ceasul*. STĂNCESCU, B. 56. *Când de când aștepta prilea...* să locească în țară. M. COSTIN, ap. TDRG. *Cândă de cândă eră să ajungă pre Ilaşan-pașa, să-l laie cu mâna*

lui. MAG. IST. I 231^{1/11}. cfr. BĂLCESCU, M. V. 123. *Că-dușmanul lângă mine Cu două pistoale pline. Când de când să deie'n mine*. ALECSANDRI, P. P. 343b¹. *Așă stă înima'n mine, Cu și pasarea pe spină. Când de când să zboare'n lume*. HODOȘ, C. 58. *Așteptându-și când de când ceasul să moară*. SEZ. I 97^{1/12}. *N-astept să vină când de când (din clipă în clipă)*. PAMFILE, I. III. *Să tot gata, de când, de când să se răstoare la pământ*. CALENDARIU (1814) 162^{1/1}. | *Când...*, *când* = (câte)odată... altă dată, ba... ba, mai... mai (cfr. span. cuando... cuando). *Când nepoșii lor domnă...*, *cândă eră boiari*. BIBLIA (1688) 7°/31². *Cândă șuieră și-i spătimântă, cându-i rodea cu dinții*. MINEIUL (1776) 17^{1/2}. *N'au stăpânit nici unul toată împărăția, ci cînd unul, cînd altul*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 254^{1/12}. *Aceste state se căzură amenințate...* *cînd de Unguri, cînd de Poloni*. BĂLCESCU, M. V. 8^{1/2}. *Nu pot trăi liniștit de răul lui; cînd îi sar cîini peste gard...*; *cînd moșicul își întinde rufole cele streferoase pe spini...*; *când își scapă vaca în grădina mea*. ALECSANDRI, T. 253. *Prind cocoiși a cîntă...* *Când mai gros, cînd mai subțire*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 163. | (La Români din Austro-Ungaria) *Nici-când = niciodată*. *Să ne ferim de răutatea... vîntoare, carea necel-cîndă nu printr'altă, ce pre(a) [= pentru] binele nostru ne coartă*. PROPOVEDANIE (sec. XVII) ap. GOR. I 141^{1/12}. *Arie foc, dar cu toate acestea nici-cînd nu e lumină*. MARIAN, I. 458^{1/12}. *Nici-cînd nu ședea de geaba*. SBIERA, P. 248^{1/12}. *Eu nu am fost nici-cînd în sat între oameni*. RETEGANUL, P. I 16^{1/12}. *Nici-cînd nu-s sălăturat*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 394. | (Ban.) *Alt-când = altădată*. CIDDE, nr. 314. | (Cfr. compusule *ste-cînd, măcar-cînd, oare-cînd, oarecînd, ori-cînd, ori-și-cînd, vericînd, măi-cînd-eră*).

II. Conjunție.

1°. Temporală. (Precedat adesea de tocmai, chiar, cam, etc.; une-ori în corelație cu acum(a); atunci, de-odată)

a) (Coincidență în timp a celor două acțiuni) *Cîndu vă postiți, nu fiți ca acoperiții ce se intri-stează*. CORESI, ap. GOR. I 97^{1/12}. *Să binecuvîntează... pre Domnul și cîndu și vor culcă și cîndu și vor scula*. BIBLIA (1688) 8°/31². *Întâlni pre împăratul la Filipopol, când se întorcea la Tarigrad*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 251^{1/12}. *Nu am mai mare bucurie decăt cînd vorbești de Dumnezeu*. DRĂGHICI, R. 48^{1/12}. *Toată nobilimea eră la biserică, când am intrat*. C. NEGRUZZI, I. 53. *Când trec, Lina s'ascunde*. COȘBUC, B. 8. *Cînd a văzut pe Malca, nu mai ști'i ce să facă de bucurie*. CREANGĂ, P. 135. *Tocmai cînd eră soarele în cruce...* și p'apelo, id. lb. 273^{1/12}. *Cînd eră să treacă fiică-sa, de-odată țesu de sub acel pod*. ISPIRESCU, L. 13.

b) (Acțiunea din propoziția subordonată se întâmplă în urma acțiunii din propoziția principală) *După ce. Când i-a pierdut din ochi, voi să se ridice*. COȘBUC, P. 74^{1/12}. *Am dat în urma lui țărziu, tocmai când se duse*. CREANGĂ, P. 145^{1/12}.

c) (Acțiunea din propozițiunea subordonată se întâmplă înaintea acțiunii din propoziția principală) *Înainte de ce, până (a) nu...* *Când sosi Alecsandru-codă, sfînta slujbă începuse*. C. NEGRUZZI, I. 148.

d) (În legătură cu propozițiuni) *Pe când* = în timpul în care... *Lucaci at îi de vie, Pe când eram în lume tu singură și eu*. ALECSANDRI, P. I. 119. *De când = din timpul în care...* *Patrus-prădeceoz deile sânt astăzi, de când așteptați*. COD. VOR. 92^{1/12}. *Au fost om rău, de când g-au fost*. PRAV. MOLD. 90^{1/12}. *Mult, e mult, de când te-astept!* ALECSANDRI, P. II 91. *De când căzu un trăznit în dom, de-atunci... el doarme ziua toată*. EMINESCU, P. 210. *Sănt și pe la noi fânfari, dar așa de obraznici n'am văzut, de cînd mama m'a făcut*. CONTEMPORANUL, IV 137. *Mai m'incat-ai sălăți de aceste, de cînd i ești (= în viața m'ă?)* CREANGĂ, P. 210. *De pe când = din timpul în care... Semne*

mulle avea pe trup... și la mâni, de pe când fusese
ajutor în Țara-Teșacă. NECULCE, LET. II 254/19.
Până când = până în timpul în care... atâta cât (nu)...
Uteiorul merge la fântână numai până când i se
rupse (frânge) toarta. MARIAN, ap. ZANNE, P. IV 158.

e) (În propoziții cu predicat necomplet) în timpul... (+ genet.) Au pierit de Căzaci, când [de întregit: erau știutele] răcoaitoie (a. 1711). URICARIUL, V 247/19. Eră și el cu Dabija..., când bălălia Turcilor cu Nemții. ALEXANDRU AMIRAS, LET. III 85/19. Un om, de mult, de când vacu..., PANN, P. V. II 118. De când ești, moșule, căși omi ai? — I-ot, dragu' meu, când holera cea mare, eram flăcău. SEZ, II 189/19. Nu știți că mătușă-i moartă de când lupii albi? CREANGĂ, A. 23, cfr. P. 159. Așă ni eră obicei să facem la scăldat, de pe când Adam-Babadam. id. A. 65. (În acest înțeles de obicei): (De se p.) când cu... Le cînd cu dascălii greci, cîna copilor începuse cu răsăritul soarelui. GHICA, ap. TDRG. D-la ne-ai făcut bînde cel mare, cînd cu dîhania cea de taur. RETEGANUL, P. IV 52/19. De când cu moșii verzi. BARONZI, L. P. I 48/19. Nu sîntem de când cu boamela. FUNDESCU, B. 61/19. Acuma fusă, de cînd cu bulele acestea [= de când i-au loșit], și lor începă a le cădele tare cu greu și a le fi chiar rușine cu dîna. SBIERA, P. 296/21.

2. (Relativă după noțiunile de timp) (În) care. Va veni cîna, cînd braful tău... și va aceriți în reclină noaptea. MARCOVICI, C. 19/19. În minuta cînd coimă a mă duce, puterile m'au lăsat. C. NEGRUZZI, I 52. Ah! unde-i vremea cea, cînd eu cercam un cad, să ies la lumea largă? EMINESCU, P. 203, cfr. 230. Acum e timpul, cînd se dă de mîncare. ISPIRESCU, L. 7. (Neobișnuit) Au fost soi la pacea, cînd s'au făcut la Carloș. NECULCE, LET. II 303/19.

În vreme cînd = în vreme ce, în timpul în care... pe cînd. Tu dormi, în vreme cînd toșicealații carșă sudori de moarte muncind. DRĂGHICI, R. 10. (Eliptic, cu omiterea subînțelesului „timp”; propoziția introducea prin cînd verbe complementale celei principale) Nimenca nu știe cînd are să moară. LM. Vălele între acest/ă vremei au cînd să se odihnească. I. IONESCU, C. 3. Le-oiu da lei cu cîmpăna, Galbinii cu găleata, Că n'am cîm' de-a-i numără. SEZ, II 4b/19. A (nu) avea cînd = a (nu) avea timp spre a face ceva. Mă dusem Vinerea'n țarg, Par'că Joi n'am acul cînd [de întregit: să mă duc]. SEZ, V 46b/19.

3. Copulativă a adversativă (cu o nuanță temporală distinctă). Și, iar, în vreme ce... Cînd altăia i-ar căpă fața de rușine pentru asemenea fapte, tu nu te turburi de loc. LM. Tu ești bogat, pe cînd eu cu greu îmi agonisesc pînă de toate zilele. TDRG. (Adesea întregit prin numai ce, iată, la etc., indicînd legătura neașteptată între două acțiuni) Și de-odată, dar de-odată. Eră să ieie lumea în cap — cînd de odată vede răsăritul... cei șople cai. EMINESCU, N. 20/19. În sfârșit trupe să-coral... Cînd ia!... ce să cadă? CREANGĂ, P. 23/19. Bocnește el, cât bocnește, cînd pîr'! cade copacul peste car. id. ib. 46/19. Căi pe ce eră să-i prindă somnul, cînd numai ce iată, că-i sare o scînteie pe nas. id. ib. 131/19. Ajunsă cu norocire la sfîrm, cînd, ce să nazi? ISPIRESCU, L. 25. (Înainte de determinări locale și temporale, cu elipsa verbului „a fi.” „a ajunge”) Cînd prin dreptul podului, numai iacă și ursul. CREANGĂ, P. 187/19. Cînd pe la amiază, numai iată ce aude... un muget înădușit (= înăbușit). id. ib. 225/19. Cînd la împărșit, le-au venit prea greu să numere ei atîția bani. SBIERA, P. 4/19. Cînd să între în vorbă cu ea, futa ieși din biserică. SEZ, V 66/19. Se nîrumea spre Olh sugînd; Cînd la Olh, Olh-u înflă. ALEXANDRI, P. P. 159/19. Scoate, scoate la oale, Cînd... la plotă, nu-ș parale. TEODORSCU, P. P. 333/19. Cînd la (o) ajică, nu-i nîmîc: tocmal cînd eră să te alegi cu covă, vezi c'ai așteptat în zadar. Cfr. CREANGĂ, A. 114/19. Cînd colo

(rar: cînd acolo ALEXANDRI, T. 71): exprimă surprinderă în fața unui eveniment, unei acțiuni neașteptate. Cînd colo — țepele nicăieri. EMINESCU, N. 20/19. Și cînd colo, cine eră? — Ilarop-alb. CREANGĂ, P. 229/19. Și cînd colo ce să vezi? — Toți erau cu părul, cu barba și cu mustelele pline de promoroacă. id. ib. 256/19.

4. Condițională (cu o ușoară nuanță temporală). Dacă, de. Călugăre, ce... va lăcu la fară, pentru să-șji hrînească pîrînșii, nu să chiamă, că să leopădă de călugărie. cînd (MUNT. deaca) nu-i cu puter hrîni într'alt chip și cînd (MUNT. deaca) va ficu toia mai-marelu mîndștirii. PRV. 1129. Talandurile... cîndă nu se dau de la unii la alții, nu se zic talanduri. BIBLIA (1688) 4 pr. 15/19. Cînd ca Dumneze, și omul nenereste șfutul, NECULCE, LET. II 262/19. Ce pot șfaturile mele, cînd lacrimile d-tale nu folosesc? C. NEGRUZZI, I 51. Ce a scos din voi Apusul, cînd nimic nu e de scos? EMINESCU, P. 248. Cînd faci copii, își faci dușmani. COȘBUC, P. 73/19. Cînd m'aș potrici în babei la toate cele, apoi aș fi de ajutor... mat-mai că aș face așă precum zici tu. ISPIRESCU, L. 16. Ba, cîna, cum s'o părăsesc, Cînd ca ea nu mai gîsesc? JARNIK-BĂRSEANU, D. 32. (În exclamații; construit uno-ori cu conj.) O, gospo! di pomitai [= Doamne, miluește], cîndă pînd'ătr'ăta agiuje răutatea! DOSOFTEU, V. S. 31/19. Ah! cînd să fiu eu acum în Europa..., cîtă multămirre aș avea. DRĂGHICI, R. 58/19, cfr. 86. Ah! cînd ai ști cât te-am iubit! C. NEGRUZZI, I 62, cfr. CREANGĂ, P. 212/19. Ca (și) cînd și ț ca ce cînd v. ca' (pag. 2^a).

5. Cauzală. De-oare-ce, fiindcă, odată ce (cu o puternică nuanță temporală). [Bogații] nice odată în împărăția cerului nu vor intra, cîndă așteptă agiu-torin de la bogăție, iară nu de la Dumnezeu. VARLAAM, C. 278/19. Lumea ce-ni folosește, Cînd a ochilor mei lume din vedera îmi lipsește? KONAKI, P. 100. Mă vei iubi în acuma, cînd ști a cui sîni? EMINESCU, N. 9/19. Cînd știă că are să deie peste Ican, i se tăiau picioarele. CREANGĂ, P. 314/19. (Prin fuziune cu „de-vreme-ce”) Ț în vreme cînd = de-oare-ce. Robinson cum eră să le cunoască, în vreme cînd nici căzuse, nici au mîncat de aceste? DRĂGHICI, R. 63/19.

[Și] (dial.) cînd RĂDULESCU-CODIN, SEZ, V 57/19] — Din lat. quando, idem.

CÂNDĂI Ț adv., conj. — La origine, adverb de timp, cu înțelesul de: „cîndva, vreo dată” — care înțeles se mai observă în multe din exemplele ce se vor cită —, cîndăi pierde tot mai mult înțelesul său pregnant, și legătura lui cu conjuncția precedentă devine tot mai întimă.

1. (În propoziții negative) Se exprimă o temere sau dorință ca ceva să nu se întîmple sau paza de o eventuală întîmplare nedorită. De cele mai multe ori se poate redă prin „cumvâ”; în traducerile biblice avem, la locurile corespunzătoare, grec. *noti*, lat. *forte*, germ. *etwa*, fran. *de peur que* (+ conj.).

1^a. După verba timidă: Cîndăi să nu fie = (ca) să nu fie cumvâ. Vădîndu-i preutul că iaste pruscul în cîmpăna de moarte, să va teame cîndăi să nu-i scape nebotedcat. ȘAPTE TAINI (a. 1645), ap. TDRG. Mă tem cu de diusul, cîndăi să nu tie să mă locească (: ne forte veniens percussit). BIBLIA (1688) 24. Ca nu cîndăi în prepusul de zacit... să cadz, adevărul a-și grăi mă temeam. CANTEMIR, IST. 258.

2^a. Temerea nu-i exprimată, ci subînțeleasă: a) Construit cu conjunctivul: Cîntăi să nu fie = (de teamă) să nu cumvâ (proprie: cîndvâ) să fie. De la gonaci mă scoate din grea supărare, Cîndăi să nu-mi opuce (: să nu cîndvâ să parască PSAL. SCH.) sufletul, ca leul, Cînd nu-i cine

mă scoate, cându-mi vine greul. DOSOFTEIU, PS. 24. Nu grăiască cătră noi Dumnezeu, cândăi să nu murim (: de peur que nous ne mourions). BIBLIA (1688) 53₁₁, cfr. 29, 236₁₁. Văcând frații lui Iosif că au murit tatăl lor, ziseră: cândăi să nu-și aducă aminte de rău noao Iosif! ib. 39. Pentru-că zise Dumnezeu: cândăi să nu se cădiască norodul (: disait: il est à craindre que le peuple ne se repente). ib. 49. Iară pre Veniamin... nu l-au tremis cu frații lui, pentru-că zise: cândăi să nu i să prinză slăbiciune pre cale (: car il disait en lui-même: il faut prendre garde que quelque accident mortel ne lui arrive). ib. 32. Și zise Isaac: am zis, pentru căce cândăi să nu moriu pentru dinza (: répondit: timul ne moare). ib. 18₁₁. Cândăi pre urmă... să nu poțā mai rău... [au hotărât] să-l pue... pre Roman... la domnie (sec. XVIII). GCR. I 191. (După ca să nu) La urechile celui fără de minte nemica nu zice, ca nu cândăi să batjocorasă pre cele înțelepte ale lăle. BIBLIA (1688), ap. TDRG. Să nu canăi... ca să nu zică cândăi (: ne forte dicant). ib. 133. (Pleonastic, urmat de cumvā) Fii cu noi, de ne apință, cândăi să nu cumva smentească... DOSOFTEIU, V. S. 72₁₁.

b) Construit cu viitorul (indicativ): Ca nu cândăi va fi (s. să nu cindai va fi s. cindai nu va fi) (=de teamă) ca să nu fie cumvā (propriu: vreedată). Să nu să silească a să sui cătră Dumnezeu, ca nu cindai va piarile dentru dinși Dumnezeu (: dass er nicht etwa sie tödte). BIBLIA (1688), 53, cfr. 132. Grăbește, ca nu cândăi va plecā pre împințat (: de peur que le roi ne soit englouti). ib. 229. Iară dăna să făcā... și acum să nu cindai va întinde mīna sa și va luā den lemnul vieșii (: il faut prendre garde, qu'il n'avance sa main). ib. 3. Au zis să nu știe aceasta Ionathan, cândăi nu va crea (: de peur qu'il n'en soit affligé). ib. 211.

c) Construit cu perfectul (indicativ): Să nu cândăi au fost (=de teamă să nu fi fost cumvā (propriu: vreedată). Să ceorpe pre Domnul tū, să nu cândăi l-au ridicat pre el... și l-au aruncat (: de peur que l'Esprit... ne l'ait enlevé et ne l'ait jeté). ib. 266.

II. (În propoziții negative și pozitive) Se exprimă o bănuială:

1^a. Numai să nu... te pomenesci că... Și [učenicii] gândăi unde zine de grăii: cândăi să nu-l him scārbut in ceo? VARLAAM, C. 259. Auzind de ciudesele lui Hristo/s, gândea în mēntea sa și cugetā: cândăi să nu hie acela Mesia? id. ib. 38₁₁, cfr. 39. Sta în gânduri diaconul de cugetā, cândăi va fi inper acesta. DOSOFTEIU, V. S. 11₁₁. Slujite... văzură... ūșile cerdacului căcorite și ziseră: cândăi să nu șază la jefuri. BIBLIA (1688) 175₁₁.

2^a. (În întrebări) Cine știe? Oare? Să ispitim învâțătura lui, cândăi poate hi de spāsenie [înțelesul original: vreedată ne poate fi de spāsenie]. DOSOFTEIU, V. S. 126. Ce ai făcut aceasta noao? cândăi să nu him greșit (=am greșit oare) ceo cătră tine, pentru căce ai alus prede mine pīcat mare? (: en quoi t'ai-jé offensé, que tu aies fait venir sur moi...). BIBLIA (1688) 13₁₁.

III. (În propoziții pozitive) Se exprimă o speranță; de cele mai multe ori se poate redă prin: „doară” s. „poate”, lat. forsitān, germ. vielleicht, fran. peut-être que...

1^a. În legătură cu doară; înțelesul original: „doară vreedată” devine „doară-doaară”, „în nădejdea că doară”; construit cu viitorul sau cu condiționalul. Iară ei, cănt vor cellă aceea, cindăi doară se vor puteā dreptā. CORESI, E. III /₁₁. Pentru acest lucru... acoind un micor peanig ce am luat de la Dumnezeu... să nu-l ascunde în pământ, ce să-l dau și de alior... cindăi (sic) doară nu l-are mai impuținā, cel-are mai adaoje... EUSTRAIE (a. 1632), ap. GCR. I 79. Să-i aducā creun vraciu bun să-l păzescā, cândăi doară l-are tāmădui. PRVILA MOLD. 49₁₁.

2^a. (Căci) poate, doar.

a) Construit cu viitorul. Să roji pre D[umnni]dzen pentru pīcatele mele, cândăi pentru slujba sfontei liturghii să va milostici D[umnni]dzen de-mi va terlā pīcatele. SAPTE TAINE (a. 1645), ap. TDRG. Să o ducē [pe călugăria] la altā mănăstire... cindăi cu canon, cu post, cu rugā, să va puteā ceo folosi. PRVILA MOLD. 108. Că aceea s'iat mici și săraci, iarā înaintea lui Dumnezeu cindai vor hi mari. VARLAAM, C. II 89₁₁, cfr. (cândăi) II 86₁₁. Vīno... la toate pīrvele, cândăi vom aflā țarbā (: peut-être que nous trouverons de l'herbe). BIBLIA (1688) 259, cfr. 113₁₁, 262, 220, bis, 24₁₁, 230. Și vizā acolo pre un orb... iarā lui Leon i s[e] făcū mūā de el și-l trāgeā de mână să margā mai nainte, cândăi va aflā opā să-l adāpe (a. 1632), ap. GCR. I 299.

b) Construit cu prezentul. Il vādăz luminat și blīnd, cu chip de veaste bună venit. Ce (=dar) nu știu, cândăi taste venit cu rāu și cu mândrie. VARLAAM, C. II 82₁₁. Au zis: cândăi nu taste teamere (: forsitān non est timor). BIBLIA (1688) 13₁₁, cfr. 259₁₁.

IV. (În propoziții pozitive) Când = dacă (vreedată...)

a) Construit cu prezentul. Cândăi năcūlește creun hilean sau ero fiară la tatā-tū în pripā, iarā (= atunci) tu să aibi cu ce-l sprijoni. MOXA 390₁₁.

b) Construit cu viitorul. Cândăi să (MUNT. cândai doar se) va fi îndemnat fata... atunce silitorul să nevoicā numai să o îndestrealze. PRV. 797.

c) În întrebări. Cine știe, cândăi va întoarce și-a cu căi (: qui sait si l'Éternel... ne viendra point à se repentir)? DOSOFTEIU, ap. GCR. I 263.

d) Când în același timp în propoziție se exprimă o temere a dorința ca ceva să nu se întâmple — cfr. I — avem construcția cu negațiunea) Iaste... frațele meu om pāros și eu om neate. Cândăi să nu mă pipde (= numai de nu m'ar pipā) tatāi meu și vōm fi înaintea lui ca un nebăyat în seamā! BIBLIA (1688) 19.

[Accentuat, mai rar, și cândai. Și] (cfr. lucăile): † cândăilea = poate, Cândăilea pāreā-să-va cuică... (: opinabiter forsitān non nemo). CANTEMIR, HR. 9₁₁; cfr. 149₁₁. Și cândăilea imprenā cu fīcātorii și foptele tot într'un mormānt ș'ar fi inropat, de n'ar fi fost urmat îndatā scārsnetul condeador după tunel și trāșnetul armelor. ib. 170₁₁; cfr. 404₁₁, 418₁₁. Să să ispitescā, cândăilea fără veaste ar puteā răzbi în cetate. ib. 476₁₁.

— Compus din când și un element -ai, care nu-i clar, precum nu-i explicat nici în încoi, alături de înco. (După TDRG. ar fi persoana a doua a verbului cèle — neatestată sub forma aceasta — deci cândai ar fi aproape identic cu cāndea; s'ar puteā să fie și lat. *alias*, căci, deși acesta n'a lăsat urme în limbile romane, legătura *quando alias* — ca și *umquam alias* — o foarte obișnuită în latinește și însemnează „când altă dată”...)

CÂNDEL s. m. sing. *Sucre candi*. — Zăbăr cristalizat, zahăr de gheață. GRIGORU-RIGO, M. *Lucruri de ale gurii: mășline... candel*. M. CHIRITECU. CONV. LIT. XLIV, 658. Să pui în... *treștie... candel*, care să stea până dimineața. ȘEZ. VIII 136. — Din germ. *Kandel(zucker)*, idem.

CÂNDELA s. f. *Veilleuse* & *huile*, *petite lampe* & *huile* (qui brûle devant une image sainte ou devant un tombeau). — Lampă primitivă cu ulei (antdelemn), care dă o lumină slabă și care se pune de obicei la icoane sau la morminte; cfr. opaiț. *Li se stingē [feciorelor nebune] cantele*, căci nu areā antdelemn. MĂRGĂRITARE (a. 1691), ap. TDRG. *Noaptea candelā s'aprinzi labirii pe pământ*. EMINESCU, P. 123. Dar cind nunta se făcē, Vai de el, amar de ea! *Candlele se stingē, Clopotele se dojeā*. ALE-

CSANDRI, P. P. 28^b. [Și: (paleosl, bulg. rus., *kandilo*) *candila* s. f. DOSOFTEIU, V. S. 74^{b/20}, (sărb. *kandilo*) *candle* s. f. = chibrituri. VICIU, GL. | Diminutiv: *candeluță* s. f. (Bot.) = o floare (nedefinită). H. X334.]
— Din lat. *candela*, prin mijlocire slavă.

CANDELABRU s. a. *Candelabre*. — Un fel de sfeșnic mare (de metal, de cristal) cu mai multe brațe, (de obicei) suspendat de tavan, polica ndru, cfr. *hârzo* (3^a), p. ext. suport cu mai multe lumânări s. lămpi pentru gaz s. electricitate.
— N. din lat. *candelabrum*, idem.

CANDELUȚĂ s. f. (Bot.) v. *candelă*.

CÂNDES † adj. m? *Cal canles* (a. 1797). URICARIU, XVI 277^{12/23}.

CÂNDID, -Ă adj. *Candida*. — Plin de candoare, curat la suflet, neștiutor de relele lumii (ca un copil), cfr. *naiv*, *sincer*. [Accent., după fran, și *candid*.]
— N. din lat. *candidus*, -a, -um „de o albeață strălucitoare, curat, sincer”. Cfr. *candidat*, *candoare*.

CANDIDĂ vb. l' v. *candidat*.

CANDIDĂȚ, -Ă subst. *Candidat*. — Persoană care se prezintă la o alegere pentru o demnitate sau o dregătorie publică vacantă, p. ext. la un examen s. la un premiu, (fam.) care e pe cale de a îndepini ceva, de a fi atins de ceva. *Candidat la deputație*. *Candidat la un concurs*, *la un premiu al Academiei*. *Candidat de însurătoare*. *Candidat la mizerie*. [Familia: *candidă* vb. l' = a fi candidat la ceva; *candidată* s. f. = acțiunea s. situația de a fi candidat. *Și-a pus candidatura la senat*.]
— N. din lat. *candidatus*, -a, -um, part. lui *candido*, -are „a fi de un alb strălucitor” (la Roma, candidații la dregătorii publice se îmbrăcau în alb când veneau în fața alegătorilor); cfr. *candid*, *candoare*.

CANDILĂ † s. f., **CÂNDILE** s. f. plur. v. *candelă*.

CANDOARE s. f. *Candeur*. — Curățenie de suflet, simplitate și sinceritate naivă a unui suflet nevoinat (de copil), (iron.) naivitate. *Luptele lui Ștefan cel mare cu Turcii sânt strămutate cu candoare... sub Bănzid Fulgerul*. IORGA, L. I 393.

— N. după fran. (lat. *candor*, -orem, idem, propriu: „albeață strălucitoare”). Cfr. *candid*, *candidat*.

CANDOSIT, -Ă adj. *Misérable*. — *Candosit*: amărit, prăpădit. Com. OLMAZU.

CANDREĂ s. f. *Couverture* (de laine). — O țesătură de lână ce servește de asternut. *Din lână se țes asternuturi (velinse, candrele, macaturi)*. H. III 73. [Singularul ar putea fi și: *candrel*.]

CANDRIE, -IE adj. *Gris*. — (Rar, învechit, fam.) Beat (BARONZI, L. P. I 150^{1/3}), afumat de beție, chirohilit, tămâiat (PAMFILE, J. III, cfr. IȘPIRESCU, V. 103^{1/3}).

CÂNDVĂ adv. *Jamais*; *quelquefois*; *naguère*. — (Despre un timp vltor) Vreodată. *Ochii săi păjîntură, doară cănoa vor vedea cu ochii*. COD. VOR. 104^{1/11} (: să nu cumvǎ vază cu ochii. N. TESTAMENT 1648; ca nu cândvǎ vor vedea cu ochii. BIBLIA 1688 = ca nu cumvǎ vreodată să vadă). *Să nu cândvǎ-va zică limbile: io [= unde] e zeul nostru?* CORESI, PS. 322. *Luoafi încăldură, se nu căno mănu-se Domnului* (sec. XVI). GÖR. I 92^{1/2}. *Așteaptă... doară cândvǎ ne vom simți*. VARLAAM, C. 317. *Ne-bunul... de să va înțelepți cândvǎ* (cândvǎ MUNT),

nu să cu certă. PEAV. 1041. *Cândvǎ-de-aș agiuunge să te văz în față*. DOSOFTEIU, PS. 139. *Puseu gănil ca să mă mut de aici, ca nu cândvǎ-va să mă amăgese iarăși*. MINEIU (1776) 138^{1/1}. *Daca cândvǎ vreun nor măhnicios mă posomorașta, un allegro vivace mă înceștește*. C. NEGRUZZI, I 75. *Speră C-a-jungând cândvǎ ministri...* EMINESCU, P. 229. *Dacă vei avea cândvǎ neocie de mine, atunci să știu, că mă chiamă Făt-franco*. CREANGĂ, P. 88^{1/11}. [Mai rar, despre un timp trecut] Vreodată, oarecând, odinioară (LB). [Guzganul] *o burță mare făcuse, Ca doctorul Luther cândvǎ*. GORUN, F. 89. *Am fost cândvǎ la el?* Compuse: oarecândvǎ. DDRF. *Alcândvǎ = altă-dată, cândvǎ*. *Dacă nu poți acum, vei putea alt cândvǎ*. LM. [Accentuat (în Ardeal) și *căndvǎ*; pronunțat și *cănvǎ*.]
— Compus din *când* și *va* (persoana a treia a verbului *crea*).

CÂNE s. m. I. *Chien*. II. *Colombe* (de tonnelier).

I. l'. Gen de mamifere carnivore digitigrade, (în deobște) domestic. Puiul de căne se chiamă cățel, iar femela cățea. *Cănele* bate, baună, blehăe, brăhnește (brehnește), chealăște, hămăe, latră, scăncește, urlă, zăpăe, etc.; întro sine căniș se mănâncă; pe lângă om se gudură s. se giugiulesc; când îl asmuți (amuți, amuți), cănele se dă la om și-l mușcă. Boalele de care sufer căniș mai adesea sânt jigodia și turba (tur-barea). După răz, cănele e: creț, flocoș, lănos, mișos. După fire, o blând, blajin, bun, credincios, hoț, inimos, lingusitor s. lingar, moale, etc. *Căniș* umblă une-ori în halte a potâi. Atributele și numirile de căni cele mai obișnuite sânt: alb, bălan, breaz, buț, căstălan, cioară, cioban, ciolac, ciul, corb, curț, dudaș, flo(a)rea, griv(e)u, gulerat, lăbuș (lăbeș), lis(e)u, lup(e)u), modol (modoș), moza, mu-reș, neamțu, ordaș, porumbac, roșca, soimul, țelaica, țimișan, urs(e)lu, valcu, vulpoiul, etc. (cfr. LIUBA-IANA, 114-115); termeni bațocoritori: haită, javră, jigodie, potaie. Specii: căne de casă (H. II 143, etc.) s. de curte, de oi (H. IV 9, etc.) s. de stână (H. II 143, etc.) s. ciobăneș (H. III 15) s. păcuriresc (LB), de măcelărie (H. II 143) s. măcelăresc (LB), de cănat, de luz, etc.; cfr. boldeiu, box, cotelu, copoiu, dulău, mops, mosoc, ogar, prepelicar, vișlă, zăvoiu s. zăvod, etc. *Scrăneș cu dinții... ca niște căni turbați*. MOXA, 363. *Ce face cănele și hiara cumplită?* DOSOFTEIU, V. S. 25. *Un căne de ogar marse alături... și el, de urlă*. N. COSTIN, LET. II 61^{1/20}. *Căniș mic de tot, cu pără mare, de care au dănele cele mari lângă dinșele* (a. 1810). IORGA, S. D. VIII 49, cfr. 50. *Cine-au îndrăgit străniș, Măncă-i-ar inima căniș!* EMINESCU, P. 162. *Mânia lui Dumnezeu, ce eră orafă: să nu scoți căno din casă, dar încă om!* CREANGĂ, P. 143^{1/11}. *Păcat, sărmăniș, să moară cu nu căne fără-de-lege*. id. lb. 330^{1/10}. *Auș căniș bălând*. ȘEZ. I 248^{1/11}. *Când va urlă cănele, unul din cași va muri*. lb. III 46^{1/21}, cfr. (pentru alto credințe pop. despre căno) lb. I 17^{1/20}, 18^{1/20}, 126^{1/21-22}, 127^{1/22}, 192^{1/11}, 241^{1/10}, II 194^{1/10}, 197^{1/10}, III 46^{1/21}, 115^{1/20}, 122^{1/20}, etc. *Pentru tine, rujiș 'neocaltă. Mă rup căniș și mă latră*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 370. *Când treceam gardul cu spiniș, M'amușai, mândră, cu căniș*. lb. 390. *Cap* (PAMFILE, B. 60), *scărnd* (lb. 65), *păr* (lb. 48), *piele* (CREANGĂ, P. 310^{1/11}) de căne. (Vân.) *A întoarce căniș* = a-î întoarce din urmărirea greșită a vronului vânat. COSTINESCU. *Ce căniș (să te mănânce)?* = ce păcatele? ce draeu? *Dar ce căniș să te mănăce, fi-este?* BETEGANUL, P. III 46. *Dar ce căniș ai iar, foame fi-e, sete fi-e?* id. lb. III 55. *Cănele care latră nu mușcă*. PAMFILE, J. II, cfr. ȘEZ. I 280^{1/20}. *Petreci ca cănele în car* = rău. PAMFILE, J. II, C. NEGRUZZI, I 250, cfr. ȘEZ. II 79^{1/11}. *Trăște ca cănele la stână* = bine. PAMFILE, J. II. *Din coadă de căne*

sită de mătăsă nu se face. C. NEGRUZZI, I 248, cfr. ŒZ. I 220¹². *Pune câinii pe foc*, se zice de o femeie rea. RĂDULESCU-CODIN, I. *Parcă-i nu cine plouat*, se zice de cel care a pătit vreo rușine. ŒZ. II 74¹². *Se mânăncă s. trăsce c. câinii prin gard* (ib. I 220¹²; IX 146), ca câinele cu pisica s. ca câinii (ŒZ. II 47¹²) = rău, în mare dușmănie. *Este ca un câine de uși multe* = lung, care trăsoțe de la mulți stăpâni. ROMÂNUL GUMET, I 54¹². *Îi mânăncă câinii din trăsistă* = e nătâng, prost. Cfr. CREANGĂ, lb. *Cinele, unde vede ușa deschisă, acolo intră*. PAMFILE, A. *În satul fără câini, te plimbi fără băf*. id. J. II. *Când umblau câinii cu colaci în coadă*: în timpurile bune ca cele din povești. *A duce câinii la apă s. a tăia câinilor frunze* = a trândăvi, a nu face nimica. *Pentru a-și mască poziția sa de laie-câinilor-frunzi...* (= derbedeu, lenoș), se introduce printre slujbași legații române de acolo. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *A trecut (prin școală) ca câinele prin apă* = nu s'a prins nimic de el, n'a învățat nimic. LM. *Nu ne eră a învâșă, cum nu i-cănelui a linga sare*. CREANGĂ, ap. TDRG. cfr. ŒZ. II 75¹². | *Câne-lup*. *Un câne-lup cu coada și cu urechile tăiate din rădăcină, dobitoc floros și rău*. GHICA, S. 523. | (Zool.) *Câne-de-mare* = o specie de pești de mare cu pielea foarte tare. Cfr. LM. Cfr. focă, rechin. (Entom.) *Cânele-babel* = vierme păros (H. X 30) cât degetul de mare și care are la unul din capete un cărlig osos (H. X 44), larva unor fluturi (de noapte) precum a ochiului-păunului, a porumbacului. MARIAN, INS. 275 ș. u., cfr. 478, H. III 194, 487, X 465, 498, 535, 583. | (Ornit.) *Câne-tătăreș* = nagâț. id. O. II 292. | (Astron.) *Cânele-mare* = o constelație din emisfera meridională, sub Orion, ceavă mai s'pro apus; din ea face parte Zorilă s. Luca-fărul din zori (Sirius). Se numește și: Dulăul s. Cătelui-mare. Cfr. LM., CULIANU, C. 47, OTESCU, C. 459. *Cânele-mic* = constelație din emisfera septentrională, între Hydra și Orion; din ea face parte stelele Mănerul-Spițelnicului (Procion) și Vârful-Spițelnicului; se numește și: Dulăul s. Cătelui-mic, Sfredelul, Spițelnicul-mic. Cfr. LM., CULIANU, C. 45, OTESCU, C. 460.

2°. Fig. (Ca atribut dat oamenilor răi, Întregit adesea prin: la inimă, la suflet, la mațe) Om foarte rău, fără inimă. *La-u dăruil... foarte bine, ca să-l faci prietin, pre un câne*. NECULCE, LET. II 407¹². *Acet vezir eră un câine de om și un ble-malemal*. GORJAN, H. II 150. *Când voiam a trăi bine, Atunci m'ai stricat tu, câine!* BARAC, A. 61. *Êști câine la mațe, vreni să te tragi de la muncă!* RETEGANU, P. V 50. *Ciocoiu de câne!* ALECSANDRI, P. F. 250¹². *Câinii de Turci*. ŒZ. I 43¹². *M'a mărîtal...* *Dup'un câne de ficior*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 183. *Dar, cău, doru-i mare câne, Feste multe dealuri vine*. lb. 93, cfr. 305. *Măi bădiță, nu ști câine*, *Eu tot vin, tu fugi de mine*. HODOȘ, P. F. 114. *Nana de urtit furci Pusti casa și prunciți, Se duse-n pădurea verde, Că de furcă doar s'o pierde, Cănele de fus o vede, Și după ea se repide*. DOINE, 75. | (Termen injurios) *Porc-de-câne*. ZANNE, P. III 650. | *Câne turbat* = om furios (ib. IX 575); om beat (H. II 253, cfr. ZANNE, P. III 462).

II. P. anal. (Jud. Suceava, Mold.) Masa de tras doage a dogarului. DAMÉ, T. 87.

[Și: (azi în Munt., mai de mult și aiurea) câine. | Feminin (în descăntece, în loc de cătoă) că(i)-noică. MAT. FOLC. t 591. | Diminutiv (rar, cfr. căfel): că(i)nișor = câine mic (de stat), draguț. DDRF, cfr. RĂDULESCU-CODIN, I. 231 | Colective: că(i)nite s. f. CDDE, nr. 336. (Ban.) căneacă (cănăcă) s. f. lb., cănărie s. f. *Un lup... Nimeri... tocma într'o cănărie*. DONICI, I. II 27. | Adjective: că(i)neșce, -ească = de câne (mai ales fig.), cfr. canin, canicular. *Cănească e gura*. TICHINDEAL, P. I 0, *Tu ce prezidezi senatul cel căneșce*. *Te roy să mă ascuți*. ALEXANDRESCU, M. 378¹². *Viața*

asta cănească m'a făcut sănătoș. GHICA, A. 412. *Afară e o vreme cănească*. CARAGIALE, M. 247. *Tare căneșce*. ŒZ. II 38¹². *Glumă cănească*. PANN, P. V. II 93. *Bubă cănească*. GRAULI, I 27. *Zău cănești e zi*; *soare (v. c.)*, *lumin (v. c.)*, *dinte (v. c.)* *că(i)neșce*, *stea (v. c.)*, *boală (v. c.)*, *mască (v. c.)*, *iarbă (v. c.)* *cănească*; *arșiă cănească* = caniculară. *Nu este voie a înecă în ea* *conține decât numai* *Duminică* [= și] *alte praznice împăritești și în vremea arșiilor cănești* (a. 1803). URICARIU, II 29¹²; că(i)noș, -oasă = pizmatăreț, neînduplecat, rău la inimă ca un câne, negru la suflet. CREANGĂ, GL., PAMFILE, C. T., RĂDULESCU-CODIN, I. (complit mai ales prin la inimă). *Baba, cănoasă la inimă, de cuodnt face cum t-a zis stăpîn-său*. CREANGĂ, P. 65¹². *Că eră ră la inimă și cănoasă* (Miclăușeni, în Roman). ION CR. III 202, cfr. MUSCEL, 91, canetic, -ă = rău. Com. A. TOMIAC. | Adverb: că(i)nește = ca cânil (propriu și fig.). *Destr'un câne născu un fecior de câne, deci făcă tot căneșce*. MOXA, 88¹². *Oameni cătecani, divăno cu obraz de om...*, *sară dindărăpt cap de câine și lătră căneșce*. ALEXANDRIA, 99. *Turcu se uită căneșce*. TEODORESCU, P. F. 300. *A înnoit căneșce cu mânil pe rând și scoțându-le afară la fiscare trăsătură*. PAMFILE, J. I 330. *Căne-cănește* = cu multă greutate (ib.), de-abia, în silă. *Cu spinul tot am dus-o, cum am dus-o, căne-cănește până acum*. CREANGĂ, P. 234¹². *D'abiă, d'abiă, căne-cănește, pută să urnească din loc acă murdărie*. IPSIRESCU, C. 42¹². | Abstracte: că(i)nie s. f. = fire de câne, răutate, nerăsușare, mișelie (DICT.). *Pisma este o palimă urtă cu năcoz și cu câine legată*. CALENDARIU (1814) 65. *Cu dreptatea nu-i de-a trăi în lumea asta rea*; *haițăți, doar vom putea trăi cucănia*. RETEGANU, P. III 85¹². *Se mânăncă n' cănie*, se zice de doi înși care trăesc rău între ei. RĂDULESCU-CODIN, I., că(i)noșie s. f. = răutate, ură. CDDE, nr. 336, (despre animalele domestice mai mari) căntură s. f. = vită stricăcioasă, rea. [D. ex.] *Mânănc-te-ar lupii, căntură!* MARIAN. *O căntură de vacă*, de bou. id. | Alte derivate: căner s. m. = păzitor s. prășitor de câni (DICT.). (fig., Mold.) rău la inimă ca și cânele (CREANGĂ, GL.), porcăci dată la slujbași satului (ION CR. VI 30). *Până și clopetele, nu le-au oprit de tras cănerii de doftori*. CREANGĂ, A. 79¹². *Afurisii să fie cănerii de vornic!* id. P. 8¹², că(i)neșce s. m. Se au rău unii pe alții, d'ăia le zice căineși. VĂRCOL, v.]

— Din lat. canis, canem, idem.

CANEA s. f. v. cană.

CÂNEALĂ s. f. Teinture (pour les cheveux). — Văpșeală s. boală neagră (GIUGLEA-VĂLSAN, R. S., de cănit părul s. de făcut sobele DICT.), roșie, violetă s. albastră (ŒZ. V 55¹²). *Câneală, oca 5 bani*. TARIF (a. 1761) ap. ȘIO. *Cafigiul... care vinde și suliman și cană de păr*. CARAGIALE, S. N. 46. *Una cu căneală sau suningine*. H. IX 92. *Și-mi dă părul la cănele Șii fața la rumeneț* (Bucov.). POP. [Plur. -neli. | Și: cană s. f. POLIZEU.]

— Forma *câneală* e derivată din căni, prin suf. abstr. -oală, iar forma *cană* e împrumutată din bulg. *kană, kănă*, idem (ture. *kyna* „culoare roșie pentru văpsitul unghiilor“). Cfr. boia (lă).

CÂNEAMĂ s. f., CÂNEAN s. m. v. cană.

CANELĂ vb. I^o trans. (Arhit.) *Canneler*. — (Întrebuințat mai ales la participiu) A săpă (în lungimea unei coloane) brazde semicilindrice alterând cu muchii paralele, cfr. ghintul *Stăpîn... canelăși oblic în partea superioară*. GHICA-BUDESTI, MON. IST. I 23. [Derivat: canelară s. f. (plur. -lure și -luri) = brazdă semicilindrică săpată în lungimea

unei coloane și alternând cu muchiul paralele. *Canelări verticale săpate în piatră*. id. ib. 1 22. *Coloane... acedun un trunchi cu tresprece canelure slab pronunțate*. DRĂGHICANU, ib. 1 110.]

— N. din fran.

CANELĂ s. f. v. cană.

CANELURĂ s. f. v. canelă.

CÂNEPĂ s. f. sing. (Bot., Industr.) *Chanere*. *Filasse de chanere*.

1° (Bot.) Plantă textilă cu flori verzui (PANTU, PL.), cfr. haldan, bărzoci, poșomogi, podbici (porghici). Se deosebește căneapă de vară s. bărbătească, care nu produce sămânță, și căneapă de toamnă (s. de iarnă, în Nădegul-român, în Sălăgia VAIDA) s. *femească*, care produce sămânță (MARIAN, cfr. I. IONESCU, c. 147). Un fel de căneapă de vară se numește *căneapă nebană* (MARIAN). *Căneapă silbatică*, cea care crește pe câmp necultivată. La căneapă deosibm rădăcina, firul, bățul s. pațul și floarea, care când e uscată se numește zglăvoci (în Ban. plosconiță, în Muscel măciucă), în care se găsește sămânța de căneapă (numită și jufă s. julfă) din care se prepară uleiul de căneapă. *Căneapă* se culege a. se zmulge și se leagă în mânuși (s. maldăre); 12 s. 13 mânuși compun o chită. Cfr. PAMFILE, I. C. 202 §. u., a. 168-171. *Am înfalec că și căneapă destul s'au făcut pe acolo* (a. 1697). IORGA, B. R. 62. *9 căte de căneapă*. URICARIUL, XXIII 256/2. *Oleiu de căneapă* (a. 1792). ib. IV 132/21. *S'au strâns toți... de sta ca căneapă de deșt*. DIONISIE ECLES. C. 208. *Coaja eră aboasă, ca căneapă*. DRĂGHICI, R. 51/11. [Stiglețul] *zboară, la căneapă se lasă, Ciusepe deasă fire*. C. NEGRUZZI, II 302/11. *Mă dau iute pe-o creangă mai spre poale, și odată fac; zup! în niște căneapă*. CREANGĂ, A. 49/11. *Să te bată, badeo, bată Nouă boale dint'odată... Din culeșul căneapă, Până'n ruptul cămășii*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 265. *Acem căneapă de vară, S'o mână focul pe-afară, lară căneapă de toamnă în sopron stă cu o doamnă*. ib. 457. *Te-i duce la maică-ta, Când o'nflori căneapă*. TEODORESCU, P. F. 270°. *Pe la bordărele noastre, Cu pozdie de căneapă acoperite*. POP., ap. GCR. II 334/11. § P. ext. Lucrul căneapă. *Văzui trei fele ce munciau la căneapă*. IPIRESCU, L. 62. *La căneapă eu m'am dus, Dar nimic n'am ajutat*. ALECSANDRI, P. F. 319/11. *Las'o moartă'n căneapă! las'o baltă, încercată, las'o moartă'n păpușoi!* SEZ. II 75/11. PAMFILE, C. *La luat căneapă opa = a dat peste ce a căutat* (PAMFILE, I. C. 214, cfr. SEZ. IX 144). *De-a dracu'n căneapă e numele unui joc de copii (descriu în) SEZ. II 62.* (Bot.) Căneapă-codrului = *Eupatorium cannabinum*, plantă ierboasă, cu flori roșietice, numită și cănepioară, cănepoală, dumbravnic, PANTU, PL., DANÉ, T. 186. Căneapă-vrăbiei (dial. *vrăbii*) = nume de buruiănă (nedefinită mai de aproape). H. I 19. Căneapă-dracului = (propriu: planta) cătină-de-garduri. DICT.; (fig., în glumă) păr (femeșc CREANGĂ, GL.), mai ales coadele, când e vorba de părulăi (SEZ. IX 144, BARONZI, L. P. I 150/11), părul încalcat al babelor rele (RĂDULESCU-CODIN, I.). *Tu s'o ții de căneapă-dracului și s'o trănțești cu capul de păretele cel despre răsărit, cât îi putea*. CREANGĂ, P. 13/. *Când se duce băiutul acasă fără nici un purcel, îl înhață moșneagul de căneapă-dracului, și-i trage o sfântă de bătaie*. SEZ. II 154/11.

2° (Industr.) După ce căneapă s'a cules și s'a lăsat (strănsă în giugi) să se dubăsască (s. dospesască) câteva zile și s'a bătut sămânța din zglăvoci, se pune a-moiu ca să se topească, așezându-se mânușile pe o prăștină și formându-se astfel pluta care se vără în apă (în alte părți, mânușile se așază într'un „clește” — două prășini groase ca pe mână și legate la capete — care se înțepenește apoi cu pari în apă PAVELESCU). Scoțându-se din

topilă (s. topitoare) la vreme, partea lemnoasă a cănepii se desprinde și cade în formă de pudreră la melițat, rămânând numai partea textilă, ca fuilor de căneapă, care se prelucresă mai departe prin dărcoit (s. răgălit). Acest produs vegetal textil, format din numeroase firele, poartă (p. ext.) și el numele de căneapă. Cfr. stupă, păcișă, călți, călțișori, brebeni, zgrebni, canură. Cfr. PAMFILE, I. C. 208 §. u., a. 173-174. *Niște căneapă i-a duce, un fuior la coadă-i pune*. CONTEMPORANUL, I 688. *Avă o biciușcă de cele de căneapă, împletită de mână lina*. CREANGĂ, P. 107/11. *Sfoară groasă de căneapă*. id. A. 138. *Ală de căneapă*. SEZ. III 120/11. *Fetele de la Vaca Nu știu toarce căneapă, Făr' o' n-drugă ca lăna*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 452.

3° P. ext. Tort de căneapă care se întrebuintează la țesutul pânzii, fuilor (ș). Cfr. H. III 73, IV 75. *Tortul de unde în pânzării și din ce să face?* ... *Din în sau căneapă*. DRĂGHICI, R. 77/11. *Până* (H. III 73, IV 75), *fol* (H. IV 75) de căneapă.

[Și: cănăipă, (cu rotacizare) *căneapă* POP., ap. PAMFILE, I. C. 202.] Adjectiv: (ad) 1° căneapic (cănăipic), -ie = de căneapă, de culoarea seminței de căneapă, cenușiu-închis (PAMFILE, C. T.); (fig.) ameiți de băutura (DDR). *Păsăruică cănăipic, Spune puțului să vie*. SEZ. VIII 190, ION CR. III 154. *Am o găină căneapic, Dă de veste la domnie?* (= Scri-soarea) GOROVEI, C. 340.] Colective -locale (ad 1°): căneapiste s. f. (cănăipiste PAMFILE, I. C. 202, H. X 90, 154, dial. *cănăichiste* H. X 507) = loc (ogor, câmp) semănat cu căneapă (MARIAN, GR. BĂN., cfr. H. VII 155, X 507, XVII 17) s. de pe care s'a recoltat căneapă (Mehedinți, N. REV. R. A. 1910, p. 85, H. XIV 106, 236). *Cănăipistele* sânt totdeauna pe văi, pe malul apelor. PAMFILE, I. C. 202. *Trecând print'o căneapiste, văzui trei fețe*. IPIRESCU, L. 62, cfr. MARIAN, O. I 397, (în Sălăgia) cănepiștină s. f. = căneapiste, loc de sămănat căneapă VAIDA, cănepărie (dial. cănăpărie) s. f. = căneapă multă strănsă la un loc (LM), loc unde se lucrează căneapă (id.), obiecte multe lucrate din căneapă (id.), (mai ales) loc semănat cu căneapă (cfr. PAMFILE, I. C. 202, A. 165).

— Din lat. *canapa (= *cannabis*), idem.

CÂNEPĂR s. m. (Ornit.) *Linotte* (*Linota cannabina*). — Pasăre cu penole de pe de-asupra castanii, frunța și pieptul roșii, penole aripilor și ale coadei negre, pântecelul și gusa albe; se nutrește cu semințe de diferite plante, mai ales de căneapă; se mai numește: (Bucov.) pasărea-cănepei, (Ban.) cănepioară, (Mold.) pietroșel-cănepiu. MARIAN, O. I 396. [Și: cănăpăr.]

— Derivat din căneapă, prin suf. nom. agent. -ar. (Pentru cuvintele corespunzătoare din limbile slavice cfr. cănepioară).

CÂNEPĂRIE s. f. v. căneapă.

CÂNEPOALĂ s. f. (Bot.) v. cănepoală.

CÂNEPIOARĂ s. f. (Bot., Ornit.) 1° *Eupatorium cannabinum*. 2° *Linotte* (*Linota cannabina*).

1° (Bot.) = căneapă-codrului. PANTU, PL., DANÉ, T. 188; cfr. (*cănăichioară*) H. XI 427. *Tu ești pușor canar! Nu te hrănești cu zahar, Nici mîcar cu cănepioară*. E. VĂCĂRESCU, ap. ODOBESCU, I 290.

2° (Ornit.) = cănepar. MARIAN, O. I 396.

[Și: cănăpioară. MARIAN.]

— Derivat din căneapă, prin suf. dim. -ioară. (Cfr. pentru 1°, rus. *konopjânka*, idem, sârb. *konopljika*, *konopljica*, etc.; pentru 2°, ital. (dial.) *canevela*; rus. *konopjânka*, sârb. *konopjarka*, bulg. *konoparče*, etc., idem). Cfr. cănepiță, cănepoală.

CÂNEPIȘTE s. f. v. căneapă.

CÂNEPIȘTĂRIȚĂ s. f. (Entom.) v. coropișniță.

CÂNEPIȘTINĂ s. f. v. căneapă.

CĂNEPIȚĂ s. f. (Bot.) Nume de plantă (nede-
finită mai de aproape; probabil, cănepioara (1)
s. cănepoala). H. V 10, 380.
— Derivat din cănepă, prin suf. dim. -iță.

CĂNEPIU, -IE adj. v. cănepă.

CĂNEPOĂLĂ s. f. (Bot.) 1°. *Eupatorium canna-*
binum. 2°. *Agrimonia Eupatoria*.

1°. = cănepă-dracului. PANTU, PL.

2°. = turliță-mare. DDRF., BĂRCIANU.

[Și: cănipoală LM., cănipoală DDRF.]

— Derivat din cănepă, printr'un sufix neclar.

CĂNER s. m., **CĂNEȘC.** **CĂNEȘCĂ** adj. } v. căne.
CĂNEȘTE adv., **CĂNEȘC.** **CĂNEȘCĂ** adj. }
CĂNEVĂS s. a. }
CĂNEVĂȚ s. a., **CĂNEVĂȚĂ** s. f. } v. canavață.

CĂNEȚ † s. m. plur. *Pourpre*. — (Atestat numai la
COREȘI) Păpură. *Un om eră bogat și se îmbracă
în căneți și în firure*. COREȘI, E. 408/2. [Și căne s.
a. plur. ib. 404.]

CĂNGĂ s. f. v. cange.

CĂNGĂL s. a. = colac. [Balaurul] *Mare căngal se
făcea* (= se încolăcea). GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 271.
— Din sârb. *kaugal* (< turc. *kaughal* „funie, păr
impletit“).

CĂNGE s. f. 1°. *Croc, crochet, grappin*. 2°. *Cro-*
chet de balance. 3°. *Crochet* (de tailleur). 4°. *Serre*
(d'oiseau de proie). 5°. *Cravache*. 6°. *Épingle à che-*
veux; crochet.

1°. Prăjină lungă cu un cârlig de fier în vârf,
spre a putea apuca cu ea de departe. De căngi se
servea bunhoară pompierii (LM.), sau cei ce trag
luntrea, buștenii, etc. din apă. *Așă s'au prumbat
acile trupuri, fără cance, pân' ce vor fi dat și în
Marea-neagră*. MAG. IST. V 31/. *Oamenii smulg
cartofele din pământ... cu o cange de cele cu trei
crăcăni*. I. IONESCU, C. 215. *Și unii căngi și funii
aduc ș'acearl meru, Să impresore moara (luată
de valuri)*. I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Pare că o cange
de fier și se înfipsea în inimă*. VLAHUȚĂ, N. 45.
*Prinse [bucata mare de ghoață] cu cangea, ca s'o
fie'n loc*. SLAVICI, V. P. 102, cfr. 98. *Căngii cu vârf
ascuțit își aduc și prăjini ferecate*. COȘBUC, E. 88/27.
*Sări din luntrea lui Spirca în altă luntre... cei-
lalți îi ajutau cu niște căngi și cu topești*. CON-
TEMPORANUL, VI, 46, cfr. DUNĂREANU, SĂM. VI 371,
CH. 95. *Răsturnau cu cangea și străpungeau cu
lancea*. ALECSANDRI, P. III 234. | Spec. (Foracul-
mare, în Ban.) Brățar s. părghie cu fier încârligat
în capăt (VICIU, GL.) † *A aduce pe cineva cu
cangea* = cu sila. ZANNE, P. V 121. *Nu-i scoate vorba
nici cu cangea*. N. A. BOGDAN, ap. TDRG.

2°. Spec. (Munții Sucevei) Cârligul cântarului.
ȘEZ. V 54/24.

3°. (Croît.) Fâșie de pânură cu un cârligel (LM.)
s. cu un ac îndoit la un capăt, cu care croitorul ține
lucrul nemîncat pe genunchi. ISPIRESCU, ap. ȘIO.;
cfr. (citât între „unelte de cusut“) H. II 81, 89,
118, VII 8, 445, XI 341.

4°. P. anal. (Mold., Bucov.) Gheară (com. A. TO-
MIAC) de pasăre răpitoare (p. ext. de drac). ȘEZ.
V 54/24, cfr. ALECSANDRI, E. 783. *Caia e luat mistu
în cănci*. ȘEZ. V 54/24. *Veni un cultur așă de mare
și de tare, cât au apucat iapa în cănci*. SBIERA,
P. 166/2. *La labe, [dracul] are unghii mari și cănci
lungi*. ȘEZ. 124/20. *Un drăcușor mic... cu niște cănci
la mână, cu colții pieptenilor de călți*. Ib. 128/27.
cfr. 184/22. GCR. II 323/2. | Fig. *Cu greu scăpau
din canga crud-i morți*. CARP, ap. TDRG. | (Despre
mâncă oamenilor, în expresia: *A pune cangea pe
cineva; gheara. Când să pui cangea pe hoță... — tuță!*

ALECSANDRI, T. 1441. (Bot., Mold.) *Cangea-pasări* =
a) *Arthrobotium scorpioides* Dr. CRĂNICIANU, ap.
ȘIO.; b) Unghia-găll. BĂRCIANU.

5°. *Căngie* = biciușă cu plesne la vârf (Clepto-
tiva, în Hateg). VICIU, GL. *Căngia* (= = biciul) pă-
curarului (= păstorului). H. XVIII 141.

6°. (Ilfov, Prahova, Iași) *Căngă* = ac de păr
(al femellor), ac-cu-craci, splică, îngliță. Cim.
I. PAVELESCU.

† A face cangă = a face ceartă, bocluc, scan-
dal (Covurluiu). ION CR. V 279.

[Plur. căngi. | Și: cance, căngă, căngie (pronunț.
-gi-e), (ad 3° cfr. n.-grec. γάντζος) ganță s. f.:
unealtă de cusut H. V 419, cfr. COSTINESCU; (Ră-
chita, în Caraș-Severin) canigie (pronunț. căn-
gi-e?) s. f. VICIU, GL., cămcă s. f. = un clește de
lemn; și zico și: *Lam prins pe cinecă în cămcă*
(Neamța). ION CR. V 346. | Derivat: cânger † s. m.
= pompier prevăzut cu cange. Cfr. IORGA, CH. I.
II 212; cângiuit, -ă adj. = cu vârf în formă de
cârlig. *Cu lanca cângiuită în gâolă pătrundau*.
ALECSANDRI, P. III 224.]

— Din turc. *kangā*, idem, trecut și în limbile
romanice (MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 4673) și la
Bulgari (*kandža, kânža, cârlig*), la Sârbi (*kandža,
hanca* „gheară de vultur, cârlig de corăbii“, cfr.
ganac, ganac < ital. *gancio*), la Neo-greci (*γάντζος,
γάντζος*) și la Unguri (*gincs, gânesa*). Cfr. *gante*†

CĂNGER † s. m., **CĂNGIE** s. f. } v. cange.
CĂNGIUIT, -Ă adj. }

CANGRENĂ s. f. (Med.) *Gangrène*. — Distruge
complet, prin putrezire, a unei părți moii din te-
surile animale, cu tendința de a se întinde la
părțile vecine, cfr. antrax, bubă-neagră, bubă-
rea, dalac, cărbune. *Rana a dat în cangrenă și
a fost arsă cu fierul roșu*. *Cangrena oaselor* — necro-
ză. || Fig. Putreziciune morală într-o societate, cfr.
bubă, corupțiune. || P. anal. (Bot.) Boală a arbu-
rilor, care le distruge seorta și partea lemnoasă.
[Familia: cangrenă vb. P° intrans. și refl. (in-
vechit, cangrenă vb. IV°) — da în cangrenă; can-
grenat, -ă adj. — atins de cangrenă; cangrenos, -oasă
adj. = de natura cangrenel. *O rană cangrenoasă* |
Și: *gangr-*]
— N. din fran. (lat. *gangræna* < grec. γάντζων
„putreziciune“).

CANGÛR s. m. (Zool.) *Kangourou*. — Numele ge-
neric al ordinului marsupialelor. *Cangurul* pro-
priu zis (care se găsește în Australia) e uriașul
acestui ordin de patrupede: stând pe labele de din-
napoi, e înalt de doi metri; are o coadă foarte groasă
și lungă pe care se sprijină când sare; membrele
dinainte | sânt foarte scurte, iar cele dinapoi foarte
lungi și puternice; femela are în pielea pântecului
un fel de buzunar în care și-ascunde puii, la pri-
mejdie.

— N. din fran. (imprumutat din limbile indigene
ale Australiei.)

CANI † adv. v. cam.

CĂNI vb. IV° trans. și refl. 1°. (Se) *beindra* (lex
cheveux). 2°. (Se) *salir* ou (se) *souiller* (avec du
clarșou, etc.).

1°. A(-)și văpsi, boi (barba, părul, sprâncenele, etc.
mai ales cu negru, cfr. cer ni); spec. (Mold., în
munții Sucevei) a boi miieli și alte vite, în frunte,
spre a fi cunoscut din cele străine (ȘEZ. V 55/1),
cfr. căneală. *Barba potrică în apărătoare și că-
năță, mai mult roșie decât gâbenă*. GHICA, S. 5.
*Punicul Chiriac... care-și căneă părul și barba cu
cîreș negre*. CREANGĂ, P. 111, cfr. TEODORESCU, P. P.
157. *Coarne cănite*. Ib. 155, 174, cfr. VASILIU, C.

178, SEVASTOR, N. 110/10. PĂSCULESCU, L. P. 21. *Ol. Cu lăna cântă. MAT. FOLC. I 525. Măndru' murgu-1 potcoavește, Măndru' șede și-1 cănsște. TIPLA, P. P. 75. | P. anal. Ce stai, codre, așa cântă (= trist și deșbrăcat de potcoabă)? Nu vasi, cucu'li-a soșit? RĂDULESCU-CODIN, L.*

2. A (se) murdări cu cărbune (Com. A. COCA) s. cu funingine (H. IX 92), a (se) păta (com. BANCUI) (despre vase) a prinde cocleală (RĂDULESCU-CODIN, L.). *Unde te-ai cântă pe obraz?* = unde te-ai mănjit cu cărbune? Com. Dr. COCA. *Haină cântă. Com. BANCUI. Săteni îmbrăcați în haine albastre nemfești și cântă pe obraz. MARIAN, NU. 724. Măriuca... umbă... tot cântă (în notă: neșpilată) id. SE. II 288. Unde mergi, tu, răscuitule?* — *La ce mă n-trebi, găuritule? Că la coadă-s aurit, Nu ce tine tot cântă?* (= Fumul și coșul). GOROVEI, C. 161.

— Răspândirea cuvântului în Ardeal face ne-probabil derivarea lui căni din cană³; mai probabil avem a face cu ung. *kenni* „a unge, a măș-găli”, care în România a fost apropiat în privința sensului de cană⁴.

CĂNI vb. IV^a v. încăni.

CANIBĂL, -Ă adj., subst. *Canibale*. — (Om) mân-cător de oameni, antropofag; cfr. căpcaun; fig. (om) crud ca un antropofag. [Derivat: canibalism s. a. = antropofagie, fig. crimă ca de canibali.] — N. din fran. (<span. *canibal*, derivat din *canibis*, altă formă a numelui Caraiilor din Antile.)

CANICULAR, -Ă adj. *Caniculaire*. — (Numai în expresiune) Călduri caniculare, înăbușitoare, de Cuptor; cfr. căneșe.

— N. din lat. *canicularis*, -e, derivat din *cani-cula* „steaua Cănelui” (Sirius), care răsare și apune odată cu soarele în perioada de la 11/23 Iulie — 11/23 August, a marilor călduri.

CĂNIE s. f. v. căne.

CĂNIGIE s. f. v. cange.

CĂNIME s. f. v. căne.

CANIN, -Ă adj. (Șt. nat.) *Canin*. — De căne, că-neșe. *Rasă canină. Dinții canini* (și substantivat: *canini*) = dinții (ziși) cănești.

— N. din lat. *caninus*, -a, -um „căneș” (de la *canis* „căne”).

CĂNIPĂ s. f. (s. d.) v. cănepă ș. d.

CĂNIPĂLĂ s. f. (Bot.) v. cănepală.

CĂNISOȘ s. m. v. căne.

CĂNITĂ s. f. v. cană.

CĂNITĂRĂ s. f. v. căne.

CĂNIV, -Ă adj. = leneș. PAMFILE, A., RĂDULESCU-CODIN, I.

CĂNJĂU, CĂNIEU s. a. v. gânjelu.

CĂNOAICĂ s. f. v. căne.

CĂNOAIE s. f. v. cană.

CANON s. n. (Bis.) 1. *Canon*; *loi*, *regle*. 2. Ensemble de certains cantiques. 3. *Canon*. Instrument musical. 4. *Pénitence*; *peine*. 5. *Torture*, *supplice*.

1. *Lege*, *pravilă*, *normă* bisericească, adusă prin hotărârea unui sobor, cu privire la credință s. la disciplină; p. ext. (impropriu) orice lege s. regulă. (Slav.) *Pravilo* = inderoptare, *canon*. MARDARIE, L. 2596. *Cu toate canoanele ale sfințelor săboare și ap[ostol]i.* PRAYLA (a. 1652), ap. GOR. I 158/10. *Pravilă strămbă și fără canoane!* CANTEMIE, IST. 108. *După aceasta se săcărșește și cealaltă ordonință a povelirii, după canoanele sfinții bisericii.* LET. III 320/17. *Să găndești ce ceri de la mine, și care fi-este dreptatea și după ca-*

noanele Grecilor. MAG. IST. 83/23. *Dele lege și canon și regule de isnoasă împărăției.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 251/23. *Oșbit de poșcapa canonului bisericesc, ce i se va orându (a. 1785).* URICARIUL, II 87/23. [Om] *ura să iasă din canonul și măsură lui prescrite.* KONAKI, P. 272. *Este această putere a milei un prea puternic canon firec.* PISCOPESCU, O. 105. *Tara-rumânească având din vechime canoane pentru ceale în parte dreptăți ale lăcășitorilor săi...* CARAGEA, L. 100/19. *S-au potrivit, afară de regulă, învătășura spișelor, și la curșerie, așezându-se următorul canon...* CODICA ȚIV. 10/23. *Canonul 53 a[fi] soborului al 6-le[a] zice...* ib. 14/23. *M'a îndat șaptezeci de canoane măestrești.* GORJAN, II. I 126. *După canoanele sfinții noastre bisericii pravoslavnice, ticlătōși accepția merită a fi arși de vit.* C. NEGRUZZI, I 232. | † *Canoanele gramaticale* = regulele gramaticale. În școlile noastre se învătă cu *numiri și canoane*. URICARIUL, III 16/23. | Fig. Model. Țijeron... a *retoricilor canon*. CANTEMIE, HL 5/1-2. *Impreunarea mai multor pesne s. ode (nouă, când canonul e complet) compuse după oarecare norme, adecă după un număr și o măsură determinată, alcătuid un întreg de-sine-stătător. Tot canon se numește și partea propriu euharistică a liturghiei, adecă de la „cu vrednicie și cu dreptate” până la „și ne dă nouă cu o gură și cu o inimă a mări și a cântă”; se numește astfel, pentru-că cuprinde o normă hotărâtă și neschimbată, după care are să se indeplinească sfânta jertfă înstituită de Hristos.* Com. T. TARNAVSCHI. *Împând svânta beserică cu stihiri și canoane.* DOSOFTEIU, V. s. 4 pr. *Canoanele osmoglasnicului.* id. ib. 64. *Canon care ne stămpără necazuri-luamii accepția.* BIBLIA (1688) 4 pr./10. *Care minune închipește sfântul botez, după cum scrie sfântul Ioan Damascin, la un troparic al canonului de la Înălțarea cinștii cruci, la a patra peană.* ANTIM, P. 116. *As luminat sfânta biserici, împodbindu-o cu multe canoane de cântări și laude (a. 1748).* URICARIUL, I 63/10. *Amândoa canoanele din octoi.* MINEIUL (1776) 15. *Canoanele de la Poivceornie.* RĂSCANU, L. LXXXIV/10. *Îți cânt acatist și paraclice.* Citeș canoane d'acei sfinți scrisse. ZILOT, CRON. 348. *La șese ceasuri din noaptea spre Sămbătă, este obicei de ieși Domnul iarăși la biserica cea mare, și la canonul cel întâi se face dare de făclii de coară la toți.* LET. III 312/10. | Spec. *Canonul-de-mângăiere* = paraclicul Măicii-Domnului. Cf. ENCICL. R. *Canonul sfântului Andreiu s. cel mare* = complexul cântărilor de penitență (compuse de sf. Andreiu), care se cântă Miercuri seara, în a cincea săptămână din păsimi. Cf. ib. *Canonul la gireșea sufletului.* MARIAN, I. 40. | † P. ext. *Cântare eroică.* [Mateiu Corvin] *poroncea cântăreșilor de cântă în canoane șaptele a oameni bine numiți și îndrăzneși la rizboale cu Turcii, în stihuri scrisi pre limba a lor de noșie.* LET. I 38/10. | P. anal. *Cântec monoton și plângător.* [Baba] *întinde mâna și începe duioș, după canonul ei: „Faceți-vă milă și pomana, măicuțică!”* CARAGIALE, s. N. 256.

3. (Muz.) Formă muzicală în care diferitele voci, intrând succesiv, se limită riguros una pe alta, executând fiecare aceeași melodie, dar nu simultan, în unison, ci succesiv, în armonie. ENCICL. R. | Instrument muzical de origine orientală, format dintr-o lădă sonoră de formă trapezoidală, cu coarde, puse în vibrație de amândouă mâinile; cfr. [iteră]. ib. *David... jucând cu cântări și cu canoane (iv κίθαρ); și cu aliute.* BIBLIA (1688) 224. *Canonul (ψαλτήριον) și copuzul.* ib. 4, cfr. 352/23, 372.

4. *Podeapsă* (care constă din post, rugăciuni cu mătâni, etc.) dată călugărilor (și călugărilor) care greșesc contra canoanelor bisericii (cfr. COSTINESCU) s. rânduită la spovedanie de duhovnic s. pe care și-o impune cinevă de-bună-voie, pentru ispășirea păcator, cfr. osândă, pocăință, penitență; p. ext.

implinirea acestei pedepse. Cineva are, e supt, își pune, (și) face, își trage (DDRF, BĂRCIANU), își spășește (SEZ. II 151/30) *canon(ul)*. *Sânti supț canon greu de păcate*. MARDARIE, L. 4263. *Mare canonu și mare greutate au pre sufletele sale unii ca aceia*. VARLAAM, C. 378. *Aceștia... să aibă canon 5 ai*. ȘAPTE TAINÉ (a. 1645) ap. GCR. I 116/30. *Să o închidă [pe călugărița], cândai cu canonu, cu post, cu rugă să va putea ceva folosi*. PRAY. MOLD. 108. *Să va podă și-și] va face canonul*. Ib. 111. *Vărinții pumici din sfânta-Agură mi-au dat canon să mândăce lapte numai de la o vacă*. CREANGĂ, P. 116. *Popa Todică... te'ntrebă tăli [= toate] ceea la sporădanie... și-ți da canon cum să cade: să faci atâtea mătăni... CONV. LIT. XLIV, 649. *M'a fost blăstănat un om, pe care-l înșelasei, să mă fac măgar și chiar azi mi s'a împlinit canonul*. RETEGANUL, P. III 85/20. *Își pusesse el canonul, când cu probaza starefului, ca până la sfârșitul vieții să petreacă în adăncă singurătate*. SEZ. V 136. *Bate, Doamne, pe popa, Că mi-o sporidit mândra*. Nu știa ce canon i-o dat, Că de-atunca m'o lăsat. MĂNDRESCU, L. P. 147/10. HODOȘ, P. P. 177. JARNIK-BĂRSEANU, D. 194. SEZ. IV 232/30. P. ext. *Pedepză (i.B.), osândă (de la Dumnezeu). Câte urmează a i se îndată nu să poate socoti decât ca un canon rânduit de la dumnezeiasca pronic*. DRĂGHICI, R. 207.*

5^a. P. ext. Chin, tortură (com. N. IONESCU), cană, muncă. *Ce canon pre bietul om, că de săplămâni nu poate închide ochii* LM. *Eră în toate clipile vieții lui pătruns de gândul, că eișia omenească e un canon*. SLAVICI, N. I 246.

[S]: (cf. paleosl., rus. *kanuna*, sârb., turc. *kanun*) *canun* (cânnu Com. N. IONESCU) s. a. RĂDULESCU-CODIN, L. 63, SEZ. II 151/30, IV 232/30. PAMFILE, C. T. 208, 231.

— Din paleosl. *kanon* (grec. κανών), idem.

CANONADĂ s. f. (Milît.) *Canonade*. — Descărcare (deodată) de multe tunuri, bătaie prelungită cu tunul, bombardare, bubuituri de tun.

— N. din fran. (derivat din *canon* „tun“).

CANONARH s. m. *Premier chantré*. — (Invechit) Primul psalt în biserici mai mari (cântând mai ales canoanele 2^a). TDRG. [Verb: *canonarhis*] IV^a = a deveni s. a fi canonarh, a călta ca un canonarh. *Își trimiteau copiii la dascălul Chioșca... ca să învețe să canonarhisească* (sic!), *să fie ison cântăreților din strand*. GHICA, S. 55.

— Din n.-grec. κανονάρχης, idem.

CANONARHISĂ vb. IV^a v. *canonarh*.

CANONĂ vb. IV^a trans. și refl. 1^a. *Imposer une pénitence*. 2^a. *Punir, châtier, torturer*. (Refl.) *Se tourmenter, faire des efforts inutiles*.

1^a. Trans. (Bis.); invecchit; subiectul e episcopul, duhovnicul, etc.) A da cuivă canon (4^a). *Preotul să se isporădăscă de păcatul lui la arhierul său, și arhierul să-i canonedăscă, iară nu să-i ia darul*. PRAYILA (1652) ap. GCR. I 161/. *Duhovenicul... să nu canonedăscă pre dinșii greu*. MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG. *Pentru unii improvizatori ca aceia, să-i canonedăscă după pravilă* (a. 1751). URICARIUL, V 424/. *Să se canonedăscă ca furii de sfințe* (a. 1716). Ib. 369/10.

2^a. P. gener. (trans.) A pedepși (i.B.), a chinu, a tortură, a căzni, a munci (pe cineva). *A crescut băiatul, canonit și muncit*. CARAGIALE, N. 54/30. *Se uită la via canonită* [dupărit de vie]. id. S. 13/30. *Ne mai știind cum să-i canonedăscă nora... RĂDULESCU-CODIN, L. 10. *Măna pe cioban punea, Mi-l bătea, mi-l canonedăscă*. MATEESCU, B. S. cfr. MAT. FOLC. 50. *Bate-l, măre, și-l căznește... Cu chinuri mi-l canonedăscă*. TEODORESCU, P. P. 96. [Refl. A se chinu,*

a se trudi. *Așă se canonedă până despre ziuă*. VLAHUȚĂ, D. 327. *Te iartă inima să mă lași canonindu-mă să aflu ceea ce tu poți să-mi spui în trei cuvinte?* SLAVICI, V. P. 85. *Dacă cel ce este în agonie se canonedăscă prea mult până să-și dea sfârșitul, adică dacă hărățește și se trudește cu moartea... MARIAN, I. 35. *Să nu mândănce decât răddicini*. — *Pentru ce să mă canonedăscă așă, Haralampie?* MUSCEL, 25. *Din pricina Dochiei se canonedă oamenii*. RĂDULESCU-CODIN, L. 4. (Reciproci) *Vă canonisiți unul pe altul de geabo, nici tu nu ești de ea, nici ea de tine*. CARAGIALE, T. I 12/10.*

[S]: *canonă* vb. IV^a, *incănuță* vb. 1^a = a pune greutate în spinarea cuivă, a face cuivă neazuri. Com. N. IONESCU.]

— Derivat din *canon*. Cfr. *canonisă*.

CANONIC-Ă adj., s. m. I. *Canonique*. II. *Chanoine*. I. Adj. Conform cu canoanele (bisericești), privitor la canoane. *Dreptul canonic*.

II. S. m. (în biserica greco-catolică) Călugăr care e membru al capitolului unei biserici catedrale (arhiepiscopesci sau episcopesci). *Timoteiu Cipariu a fost canonic în Blaj*.

[Accentuat (ad II) și: *canonic*.] Abstract: (cfr. m.-lat. *canonicatus*) *canonică* s. a. = demnitătea s. beneficie de canonic. *Se înfruptară din beneficiile canonicatului*. IORGA, L. II 414. [Feminin (ad II; numai la DOSOFTEIU): † *canonică* = călugăriță v. s. 25. *La canonică faceu un zidul mare*. Ib. 33;] *canonicitate* s. f. = conformitate cu canoanele (bisericești.)

— Ad I, neol. din lat. *canonicus*; ad II, din m.-grec. κανονικός.

CANONICĂ † s. f. v. *canonic*.

CANONIERĂ s. f. (Marina milit.) *Canonnière*. — Mic vas de războiu înarmat cu unul sau mai multe tunuri.

— N. din fran.

CANONISĂ vb. IV^a trans. (Bis.) 1^a. *Établir, régler*. 2^a. *Canoniser*. 3^a. *Imposer une pénitence*. — (Invechit.)

1^a. A stabili prin lege s. prin canoane (1^a); p. ext. a orându, a prescrie, a regula, a ordona. *Peste dăditile canonisate să se puie... a da... câte o jumătate de leu*. DOC. (a. 1804) ap. TDRG. *Primele fără deosebire după gresală și canonisita pedepză*. PISCULESCU, O. 25. [Bolnavul] *canonisit* [= căruia i s'a prescriș] *să bea la ceas la ceas câte un feligan*. id. Ib. 251. *Alcătuirea aceștii pravilii este o deluzișare a pravililor împărătești... și a canonisitor obișnuiți ale pământului*. CARAGEA, L. 105. O regulată și canonisită lucrare a acestei codici. CODICA TIV. VI, 1. *Limba necanonisită* = fără canoane (regule gramaticale), nefixată din punct de vedere gramatical. DDFH.

2^a. (Despre oameni) A așeză între sfinți, între preafiericiți, a beatifica (COSTINESCU); (despre cărți) a declara că e în conformitate cu canoanele bisericești. *Nu se cade a ceti... cărți necanonisite, ci numai cele prișnile ale testamentului vechiu și nou*. PRAY., ap. TDRG.

3^a. A da cuivă canon (4^a), a canonî (1^a); p. ext. a pedepsi. (Refl. cu înțeles pasiv) *De care păcate nu s'cu canonisită*. DOSOFTEIU, V. S. 96. *De unde aș hi cu învătă a da chip cuișă și să-i canonisăscă?* id. Ib. 133. *Cei ce sânt canonisiti după d-zeștiele pravile... de vor îndăpreță păcatele lor... MĂRGĂRITARE* (a. 1691) ap. TDRG. [Mitropolitul și episcopii] *să-i certe, iar nu să-i globească* [*canonisind pe feștecare*]. RĂSCANU, L. LXVIII/30. *Să se canonisăscă cu lipsire de vrednicia preoției* (a. 1785). URICARIUL, II 90/30.

[S: (ad 2^a, neol.) *canoniză* vb. 1^a.] Derivate:

canonisire s. f. (ad 1^a) *Un om muncitoriu poate să-și adăugă sârghiștea numai cu buna-orânduială și canonisirea zilei.* DRĂGHICI, R. 148, (ad 3^a) *Toată vremea aceea care este de la Duminică intrării Domnului Iesus Hristos în Ierusalim până la ziua patimilor, au rănduit biserica noastră, ca să fie vremea canonisirii și a pocăinții.* ANTIM, P. 158. *Să tocmesci pocăința și îndreptare lor, prin canonisire potrivită cu stare[a] floșteacării (a. 1825).* URICARIUL, X 270/100

— Din n.-grec. κανόνις, idem.

CANONIT, -Ă adj. v. canonil.

CANONIZĂ vb. 1^a v. canoniș.

CANOPISTERITĂ s. f. (Entom.) v. coropișniță.

CANORĂ s. f. (Industr.) v. canură.

CANON, -OASĂ adj., **CANONȘIE** s. f. v. căne.

CANT s. a. v. cântă¹.

CANT, -Ă adj. *Sol.* — Prost, tont, nerod (ION CR. IV 185), ușor la minte, zăpăcit (Com. OLMĂZU). [S]: cantatur, -ă = stricat la minte (Jud. Telemoran ION CR. V 316), ușor la minte, zăpăcit (com. OLMĂZU). | Verb: cânti IV^a = a prosti, a zăpăci. *Mi-i tonțești și mi-i cântești* (Descântec). MAT. FOLC. 683.]

CÂNT s. a. Chant.

1^a. Cântec (1^a). *Cântul mamei de-obiceiș e trist.* COȘBUC P. 131/100. | P. anal. Cântec de pasări. *Răzile, grădini dulce, Eu din tine nu m'as auce, De mirosul florilor, De cântul passerilor.* (Pop. ?) MARIAN.

2^a. Cântec (2^a). *Alfred de Musset a pus în gura plășugului un cânt vesel.* ODOBESCU, III 83. *Cânturi nouă smulge tu din liră-mi.* EMINESCU, P. 49, 58, 206, 211, 214. *A fost atâta chin și cânt, Cum nu s'a pomenit cuvânt.* COȘBUC, B. 21, cfr. P. 131/100. 3^a. Spec. (Literar) Parte a unei pomeice epice s. didactice, cântare. *Al treilea cânt al lui Jung asupra [celei de] a doa veniri.* MARCOVICI, C. 5. *Sara am cetii tatălui meu tot cântul întâiu din moartea lui Avel.* C. NEGRUZZI, I 11.

[Plur. cânturi.]

— Formațiune literară, după fran. chant.

CÂNTĂ s. f. *Pot de metal. Broc, cruchon.* — (Ungharia, Ban., Transilv. de vest) Oală de metal (L.R.); vas de lut cu coadă, la gură ca o ulciă, încolto mai largă, un fel de cană (POMPILIU, BII. 1006); cfr. canată. *Canta-i cu pelin pe masă.* la cantă să beie odăntă. RETEGANUL, TR. 29/100-1. *De-ai ști toarece Sămbăta, Cum te'ntorci Duminica, N'ai ști goală ce o cală și m'abrăcată ca o cantă.* HODOȘ, C. 85. *În cantă de su' masă și m'o adă de vin rasă.* ALEXICI, L. P. I 134/100. [(Probabil, avem același cuvânt în) *I cantă de fânină* (a. 1588). CUV. D. BĂTEL I 206. | Și: *cântăla* s. f. = vas făcut din lut. POMPILIU, P. P. 63. *Opt cântule de pipule.* id. ib.]

— Din sârb. s. ung. kanta, idem. Cfr. doubletul căntăta.

CÂNTĂ s. f. *Lisidre* (d'étoffe). — (Rar, germanism) Fâșie colorată de la capătul unei bucăți de stofă, șiftoare, cfr. bată (2^a). DDRF. [S]: (Le-găt.) cant s. a. *Legal cu cant* = legătură cu buze, la cărți sau la registre. G. IONESCU, C. T.]

— Din germ. Kante „muche, margine.”

CÂNTĂ vb. I. *Chanter* (I 2° jouer [d'un instrument]; II 3° lire, réciter; II 5° [se] plaindre, [se] lamenter; pleurer qqn.).

I. Intrans. A începe cu vocea s. cu un instrument un sunet muzical sau o serie de sunete muzicale care se rănduiesc într'o gamă (acord, melodie, arie, etc.). Cineva *cântă* din gură s. din (în, la s. cu) vreun instrument, pe din afară (după auz) s. de pe note, singur (solo) s. în cor

(orchestră), ori fiind acompaniat (secundat, însoțit, întovărit, cfr. hang, ison) de altcineva. După felul vocii, deosebit sopran, alt, tenor, bariton și bas, care voci pot fi clare sau voalate, ori să facă impresia că zgârie s. zăbrănă. După intensitate, cineva *cântă* (cu glas) tare s. încet (cfr. fredonă); după mișcare (tempo), deosebit cântări ușii, vioale, încete, trăgănate; după impresia ce o produce, omul poate cântă corect, bine, frumos s. fals, greșit, urit, rău; după înălțime, omul *cântă* gros (jos, adăne) s. subțire (sus, înalt, pițigăiat, cfr. în falset).

1^a. (Omul cântă din gură, cfr. zice, doini, hori, hăuli, chin, dărlă) *Se neștore biresufletează* [= dacă cineva e vesel], *se cântă!* COD. VOR. 134/100. *Popa ce vo-cântă mirenaște, să se gonească din popa.* PRAY. DE GOVORA, av. GCR. I 91/100. *În veselele ceale de nuntă, în mâini plămînd și în masă băntând, cântă.* ISTORIA ROSILOH (circa 1750) lb. II 51/100. *Vin cântând în stăruire fete de la gură.* COȘBUC, B. 6. *Bună calea, Ivane, zise Dumnzeu. Dar cântă, cântă, nu te 'ncurci!* CREANGĂ, P. 299/100. *Umblam seara prin oraș, Tot cântând și fluierând.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 168. *Cântă, mândră, trăgănat, Să te-ai de la Bănat.* lb. 290. *Pune, frate, mâna 'n șale, Să cântăm una de jale.* lb. 310. *Cântă ca de zori = dulce și plăcut.* ZANNE, P. IV 295. *Cântare-ur dracii în tina = lua-te-ur dracii!* Com. I. PAVELESCU. || Fig. (Complemental e a ceea ce urmă) A cheltui pe cântec (și beții). RĂDULESCU-CODIN, I. || Spec. A cântă în biserică (în Maramureș păstrat numai în acest înțeles, pe când în înțelesul general de „chanter” a fost înlocuit prin hori, BUD, P. P.). *În usa bisericii, Unde cântă dieci.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 173. || A cântă (cuvă) popa (PANN, P. V. II 84) la cap (HO-DOȘ, P. P. 131) = de îngropăciune. *Cânta-ți-ar popa la cap = vedea-te-aș mort.*

2^a. (Omul cântă din, la, cu, în vreun instrument muzical, cfr. a zice, a suflă, a trage din...) *A cântă la pian.* DDRF. *Pune muzicele a cântă și din gură și din urte.* IMPRESCU, M. V. 23/100. *Cântând din frunză.* id. L. 130. *Copilul tot cântă din fluier.* RETEGANUL, P. I 35/100. cfr. (în fluier) ALEXICI, L. P. 183/100. *Știau să cânte puțin din scripă.* ȘEZ. I 281/100. cfr. (în scripă) lb. IV 136/100. *Să vă cânt cu tambura.* lb. V 63/100. *Cu trâmbițe a cântat, Mare oaste-a adunat.* SEVASTOS, N. 366/100. || Joacă cum îi cântă (ZANNE, P. IV 292) = face cum îi poruncește altul. || P. ext. (Instrumental e subiect) A produce sunete muzicale, a (ră)sună. *Cântă trâm-bițe jalelor astrucării.* LET. I 29/100. *Îngănat de glas de ape, Cânt'un corn, cu 'nduioșare.* EMINESCU, P. 102. *Ce jalinic cântă Clopotele-ucum în sat!* COȘBUC, R. 128. *Ușurel cântă când băleu, Fluierul frumos cântă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 510. || Fig. (despre pomi, frunze în care suflă vântul) *Ulmule... Tu cântă!* COȘBUC, P. 124. (Despre mecanisme ne-use) *Când obezile se usucă... roata se zice că-i hărăbită și cântă.* PAMFILE, L. C. 129.

3^a. (Pasărea cântă; în general so scotesc între „pasărele cântătoare” numai cele cu glas plăcut, între care Românu numără și pe cuc, dar adesea poporul spune că și alte pasări cântă, ca răndunica, vrabia, chiar și buha, pupăza, cucuveaua, vulturul, etc.; spec. despre cocoș, ca în latințește). *Feluri de pasări frumoase care cântă cu un glas prea dulce.* DRĂGHICI, R. 97/100. cfr. IMPRESCU, L. 17. *Face-m'as privighitoare, De-aș cântă noaptea 'n răcoare.* ALECSANDEI, P. I 4. *Face-m'as un cultur mare, De-aș cântă zina la soare.* id. lb. I 5. [Cucosii] începe a cântă: *cucurigu!!! cucurigu!!!* CREANGĂ, P. 68/100. *Începură a cântă cucușii de ziuă.* RETEGANUL, P. IV 12/100. cfr. IMPRESCU, L. 17. (Cfr. cântător) *Când găina cântă cucușește, nu-i a bine.* ȘEZ. I 17/100. *Când pe o casă v. cântă cucuveaua, trebuie să moară din acă casă cineva.* lb. I 18/100. *Puin' de găin, de cântă (= pîu) în găoace, e năzdrăean.*

lb. I 19/12. *Cântă puil cucului În mijlocul codrului. Şaşă cântă de cu dor, Frunzele în vânt că sbor; Şaşă cântă de cu jale, De pică frunza pe cale; Şaşă cântă de duioş, De pică frunzele jos.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 220, cfr. 122, DOINE, 132/11. *Duceţi-vă, rândunele, La fereastra mândrei mele, Şi cântaţi-i (= cîrpiţi) voi cu jale.* HODOŞ, P. P. 90. *Cântă buha'ntră hotari, Şi s'aude-a nuaa fară?* [= Clopotul]. GOROVEI, c. 88. *Vrabia (DICT.)*, pu-beră cântă (H. I 170). || (Uele pasării trec de auguri, deci): A cântă a... (mai rar: în... de... să... sau chiar construit trans.) = a prooroci, a prevedea, a menii, a cobii. *Pierit-ai-şi puil de cuc! Tu mi-ai cântat să mă duc: Mi-ai cântat mie de cale Şi mândrei de lungă jale.* ALECSANDRI, P. P. 297/1. *Faşăre galbenă'n cioc, Rîu mi-ai cântat de noroc!* lb. 373/1. *De fi-a cântă cucul bine, Trage nădejde de mine; De fi-a cântă cucul rău, Grijăscă-te Dumnezeu.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 43. *Câte păşărele'n codru Toate-mi cântă mai la modru. Numai biata ciocărlie Aia-mi cântă'n prăbie.* lb. 198. *Mierlă, vierzul tău subţire! Căci cântă tot despărţire!* BIBICESCU, P. P. 107. *Neagra ciocărlie Cântă mie-a duşmăni, Că ea-mi cântă-a cădănie.* RETEGANUL, TR. 55/12, cfr. 56/1.

4. (Uele insecte cântă: tot astfel broasca; cfr. bătăi, țărâi, orăcăi) *Ascultă pre grieri, carii cântă toată ziua.* GRECEANU (a. 1691) ap. GCR. I 291/1. *†† Cântă cu un bănoşu: urit.* Cfr. MARIAN, INS. 198. *†† Cântă grierul în sobă (Vasluiu): e sărit la mînt.* ZANNE, P. III 375. *A bea vin de unde cântă broasca: apă.*

II. Trans. (complementul putând să lipsească, uneori construcția e absolută)

1. (Complementul e cântarea) A face să răsună, a executa (o cântare), cfr. recită. *Cela ce tu cântă aceea cântă.* FRAV. 975. *Am cântat un paralis.* LET. II 352/11. *Cântă-ți, fată, cântă-teu... Că, dacă te-î mărită, Să cânti nu-mi mai culeză.* HODOŞ, P. P. 141. *Orchestra a cântat o simfonie.* †† A-și cânta cântă-tecu = a povesti ceea ce a pățit cineva din vina sa proprie. Cfr. ZANNE, P. IV 296.

2. Fig. (Absol.; numal literar) A face s. a scrie versuri. *La piciorăie poetul cântă.* ALECSANDRI, P. II 29. *Ş'n această sărăcie te inspiră, cântă, bard!* EMINESCU, N. 42/10. || (Complementul e obiectul poeziei) A descrie, a povesti în versuri. *Lumii cânt cu jale cumplită viața.* M. COSTIN, ap. GCR. I 202/11. *Incordă-voiu a mea liră să cânt dragostea?* EMINESCU, P. 230. I (Complementul e o persoană) A preamări, a glorifica (în versuri). *Voiu spune numele tău fraților miei, prin mijlocul besericii te voiu cântă.* MOLITVELNIC (a. 1698), ap. GCR. I 317/10, cfr. DOSOFTEIU, F. 39, 223.

3. P. anal. (Fam.) A recită o lecție (cu glas monoton, papagalicește), a torăi, a sloveni, a colii (o scrisoare). *La cântă-mi cartea aceasta!* Com. A. COCA. || (Scrisoarea, cartea dovine subiect) A cuprinde, a scrie, a spune. *Cum cântă cartea?* id. *Să vedem ce cântă această carte?* COSTINESCU. || A glăsuși, a prescrie. *Să se căsătorească Tinerii când sînt de odrăslă, După cum și legea cântă.* MARIAN, NU. 412/2.

4. A spune cuivă (lucruri — presupuse — plătute, ca un cântec), a-i tocă, a-i îndrăgă, merou (fără folos) același lucru (ca și când i-ai recitat ceva). *Ce-mi mai cântă tu de viitor? Nu vezi în ce hal am ajuns?* VLAHUȚI, ap. TDRG. *Dă-î la țărî (pe băit) —! Iacă ce i locă umu și-i tot cîntă cellui murei merou până ce-l plecără pe Moș Trohin.* RĂDESCU-NIGER. lb. 85-mi cântă lumea cădă vrea: Mi-e dragă una, și-i a mea. COȘBUC, B. 112. *Vra să zică nu erai? Spune așa, dar nu cântă de nihilști, de poliție, de dracul, de tată-su.* CONTEMPORANUL, III 822. *Tu ce-î cântă și el ce îți descântă?* PANX, P. V. I 86. || A tot spune cuivă despre urmările (rele ale) unei fapte ce e pe cale de a săvârși, a-i prezice, a-i preveni ceva. *Ți-am cântat eu c'ai s'o pățești.* PAM-

FILE, J. II. *La zurbavă s'a n'tărtat, Și-a pățit cum i-am cântat.* CONTEMPORANUL, II 419. || (În lezuri neobicitate) După ce s'au făcut papă, aceleași îndărăpt le-au cântat (= au retras toate ofensele aduse mai înainte). CANTEMER, IRL. 116/11. *Mi se adau o a doua scrisoare... Cine-î subscrise? Curico. — Curico? Nici pe acesta nu-î cunosce. Ce cântă (= ce mai vrea și) el?* I. NEGRUZZI, V 11.

5. (Transliv. Complementul e un om, de obicei un mort) A boei, a jeli, a plânge (pe cineva, cu vorbe, ca într'un fel de melopee), a tângui, a căina. *O, dragul nostru și domnul nostru! cum te ucisă Alizandra împărat!* Si-î cântă cu multă jale. ALIXANDRIA (1781) ap. GCR. II 134/11. *Știe că vrea cine să-î cânte, cine să-î plîngă cu adevărată durere la moartea lui.* RETEGANUL, P. IV 35. *Mamă-sa se jăluia, Și pre Valean îl cântă.* CATANĂ, B. 64. *Eu mă duc, codru rămâne, Plînge frunza după mine, Poți-mă, frunză, cântă, Că io-oiu trec Dumănea.* RETEGANUL, CH. 90. *De-ar avea fețele mome, Când cotu murei, să mă cânte!* DOINE, 213/11. || Refl. (construit și cu prep. după TIPLEA, P. P. I.B.). A se văieta, a se boei, a se tângui, a se jeli (L.B., BUD, P. P.), a se glăsuși (1°), a boei pe un mort, a cântă jalnic ca și cum al boei (TIPLEA, P. P.). *Prinseiu a mă cântă, Prinseiu a mă văieta.* MARIAN, N.A. 8, cfr. v. 123, PĂRVEȘCU, H. 77, 70. *Ce te cântă, Ce te căiești, Ce te tânguești, Ce te hăulești?* MARIAN, D. 101, cfr. ALEXICI, L. P. I 210/1. *Spune-î tu mă-ucefi mele... După min' să nu se cânte.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 172, cfr. RETEGANUL, TR. 54/11.

[Abstracte: (< lat. *cantatus*) cântat s. a. (mai ales despre păsări), cântăre s. f. (adesea concretizat cu înțelesul de „cântec, muzică“), cântătura s. f. (numai cu sensul de „tânguire, valet“ L.B.). (Ad I 1-2 și II 1°) În cântatul canoanelor stănd la sedutul altarilor. DOSOFTEIU, V. S. 9. *Eu am dat bani pe bucate, Nimeni nu-mi dă pe cântate.* PANX, P. V. I 18. *De cântat, ția-șu mai cântă, Dar mi-e friptă înima.* MARIAN, I. 114/11. *Toți se bucură întru cântări de cântec.* MOLITVELNIC (sec. XVII), ap. GCR. I 83/11. (Concretizat) *Doau cărți de cântare.* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 196. *Auzi cântări și glasuri.* LET. II 306/11. *Și eu mers înainte-i cu cântări.* LET. II 306/11. *În viața lui eră tot în prim-bări, și tot cu mese mari, și cu cântări, și cu feluri de feluri de muzici.* lb. 412/11. *Cântări cu curvele de iuboste (= dragoste) scornia.* MINEUL (1776) I. *Cântările steli* (a. 1784) ap. GCR. II 139. *Fieștecare să știe cântările sau glasurile bisericesti* (a. 1810). IORGA, S. D. XII 201. *S'a stins viața fainice Venești, Nauzi cântări, nu vezi lumini de baluri.* EMINESCU, P. 55. *Încet, adănc răsună cântările de clerici.* id. lb. 199. *Cântarea cea dulce multă poștă ne aduce.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 271. *Moartea fără jale ca o nuntă fără cântare.* id. lb. II 625. *Cântările proșilor (= cântec populare).* P. MAIOR, IST. 95. *Cântări bătrâne = cântec bătrânești, balade.* GIUGLEA-VĂLSEAN, E. S. I. *Cântarea cântărilor, o poemă din vechiul testament, atribuită lui Solomon.* BIBLIA (1688) 7 pr./11. (ad I 3°) *Cântatul cucului* (MARIAN, I. 270/11), *pasărilor* (H. II 35). După cântatul întăi, al doilea, al treilea al cocoșilor știe țărănul român când se face ziua și cam ce oră din noapte este (H. I 194, IV 68; cfr. cântător). *Până la cântătul cocoșilor, poate să te tîmșina moartea negata.* VARLAAM, C. 386/11, cfr. CHREANGĂ, P. 224/11, ISPIRESCU, L. 576, MARIAN, INS. 71. *Pe la cântatul de-al doilea al cocoșilor.* SANDU-ALDEA, A. M. 34. *Pașări... plătute la cântare.* POP., ap. DDRP. *Cântarea cocoșului* (MARDARIE, L. 2935, cfr. H. X 535), *prăieghioarei* (TICHINDEAL, ap. ZANNE, P. I 541). *Melodioasa cântare a cretăsoși (= moțale) ciocărlii.* C. NEGRUZZI, I 191. (ad I 4°) *Cântatul prierilor.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. (ad II 2°) „[Răspirea Ierusalimului]“ o am împărțit

în 9 cântări (= cânturi). BARAC, ap. GOR. II 236/27 (ad II 39) Nici un cuvânt nu e de ajuns cătră cântarea (= preamărirea) minunilor tale. PROLOG (a. 1675) lb. I 225/12. *Sufletele celor buni petrec în rai, în laude și cântări lui Dumnezeu.* ȘEZ. III 283/27 (ad II 59, Transilv., Ban.) *Cântări de priveghiu* = bocete. MARIAN, I. 118/12, cfr. 226/1.]
— Din lat. *cantare*, idem. Cfr. descântă, incântă.

CANTALOȘ s. m. (Bot.) v. *castalup*.

CANTALUP s. m. (Bot.) *Cantaloup*. — Un fel de pepene galben, foarte parfumat, cu coastele proeminente și zgrăbțoase. PANȚU, PL. [Și: cantaloș. PAMFILE, A. 175.]

— N. din fran. *castalup* (< ital. *Castalupo* = o vilă a papilor în apropiere de Roma, unde s'a obținut mai întâi această varietate de pepeni. PANȚU, PL.).

CĂNTĂR s. a. I. *Quintal*, II. 1^a. (*Balance*) romaine. 2^a. *Balance à bascule*. 3^a. *Niveau à perpendiculaire*. *Niveau à bulle d'air*. III. 1^a. *Brimbole* (de puț). *Arbre de couche* (de moulin). 2^a. *Volée* (de chariot). 3^a. *Lievier de moulin*. 4^a. *Crochet de suspension* (d'un gouvernail de radeau). 5^a. *Cric*.

I. † Unitate de greutate de 44 de ocale (CLIMESCU, A. 214) s. de 50 de kilograme (LM.), m. a. j. (NISTOR, H. W. 149). *Cântarul de poșmagi câte 84 galbini de aur cumpără Turcii*. LET. I. A. 82/27. *Le trimeteau câte un cantar-două de in*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 221/27. *Se găsi în cetate... pesmet cântare 500*. STOLN. DUMITRACHE, C. 380. 43 de saci cu lână, cântare două sute treiszeci (a. 1801). IORGA, S. D. XII 141. *Doa cântare de silitră și doa cântare de bronșant* (a. 1807). id. lb. VIII 41. *Cântare de grâu, de miere, de ceară, de tămăie*. ODOBESCU, II 13.

II. 1^a. (Astăzi) Instrument cu care se măsoară greutatea; are două brațe neegale (spre deosebire de cumpănă); pe brațul lung se mișcă o greutate (cozul cântarului); cântarul poate avea două puncte de suspensiune: unul cât mai apropiat de capătul brațului scurt, pentru greutățile mari, și altul mai depărtat, pentru greutățile mai mici (astfel că se vorbeste de greul și ușorul cântarului și de așezarea lui în greu s. în ușor); balanța romană. Cevă se trage s. se pune la cântar = se cântărește; cevă trage la cântar = cântărește; cântarul se cumpănește = e în echilibru. În cumpăna cântărilor, piatra mică *pe alta cu multul mai mare și mai grea decât sine în aer ridică*. CANTEMIR, IST. 152. 2 *cantare de cele mari le-au stricat și le-au toț (= luat)* (a. 1760). IORGA, B. R. 224. *Orice fel de marfă... se va trage la cântar*. RĂȘCANU, L. 39. *Cumpene și cântare* (a. 1778). IORGA, S. D. XII 99. *Plecă din stână'n stână, Cu cântarul la ciochină*. TEODORESCU, P. P. 514b. *Al buzdugan Care-mi trage la cântar... Peste cinci mi de ocale*. lb. 580. În cântar că mi-o puneă [măciuca], Zece oca că-mi teneă. lb. 599. *Nici moartă, nici vie, Numai din coadă adie? (= Cântarul)*. GOROVI, C. 59. *Ce-i mai mic decât oul Și fine cât și boul? (= Cântarul)*. lb. 60. *Se lasă și se ridică, Și tot te înșală? (= Cântarul)*. lb. 61. *Cântarul mincinos și măsurile indoite, write sânt înaintea Domnului*. IOED. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 228. *Venitul (taxa) I. IONESCU, P. 111) cântarului* = care se luă pentru cântărit. Cfr. RĂȘCANU, L. 39/17. URICARIU, I 87/17. IV 200/17. Fig. *Un pedant... aticimul limbei tale o să-l pună la cântar*. EMINESCU, P. 225. *Om cu cântar la cap* (PAMFILE, C.): cu mintea sănătoasă, cu scaun la cap. (Numai la la DDRF.) *Cântar cu două coade* = balanță, fig. om nesigur, care sovrăe, pe care nu te poți lăsa. 2^a. P. ext. (Mai ales în Transilv.) Balanță cu

basculă, decimal. DDRF. *Cântărită cu cântaru' satului*. DOINE, 69/17.

3^a. (Zid., Ban.) Nivelă făcută dintr-o scândură în trei colțuri, având în partea unghiului de sus un plumb. LIUBA-IANA, M. 128, cfr. II. XVIII 307. | *Cântariu-de-apă* = o teavă de sticlă cu apă (cu care se stabilește poziția orizontală a unui obiect). id. ib.

III. P. anal. 1^a. *Cumpăna fântânii* (cu buturugă). *Fântâna cu cântar*. HODOȘ, P. P. 163.

2^a. *Crucea* (H. II 322) s. *cumpăna* (H. XIV 417 cfr. 377) căruții.

3^a. (Mor., Dolj) *Cântarul pietrelor* = buhaiu (III 29). DAMÉ, T. 151.

4^a. (Transilv.) *Seoaba de la plută, de care se agată cărma*. VICIU, GL. 159. | *Cântarul lemnului* = cumpăna lemnului. CIUFĂLĂ, PL.

5^a. (Ban.) O unealtă cu care se ridică trunchii mari pe car, numită și *suveică*. Com. M. ITTE.

[Și: cântar, cântăr. | Diminutiv: cântărăș (cântarăș) s. a. și m., însemnând o varietate de struguri. H. V 97.]

— Lat. *centenarius*, trecând la Greci (κεντηράριον), s'a răspândit la popoarele balcanice (bulg., sârb. *kantar*, n.-grec. *κεντάρ*, turc. *kantar*), de la care l-am primit noi (în înțelesul I și II 1^a). Cfr. dubletul țitar.

CANTARAGIU s. m. *Peseur* (official). — Persoană care, pentru o plată mică, venea cu cântarul pe la case ca să cântărească (TDRG.); spec. funcționar de vamă (ȘIO), de gară (TDRG.), sau de obor, care cântărește bagajele, mărfurile, etc., cântăritor. 20 *bani de tot carul cu marfă, ce luă cantaragii oămni, când intră în vamă*. RĂȘCANU, L. 40, cfr. URICARIU, I 88/17. *Cantaragii să nu fie supărați de bir* (a. 1826) ap. ȘIO. *Fată de cantaragiu*. MAT. POLC. 421, cfr. (cantaragiu) PAMFILE, C. T. 98. *Cantaragiu cu cântarul de gal să ve înșifă la cel Prea Înalt*. IOED. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 128. | Fig. *Un lucru care din întâmplare e bun și fără aprobarea acestor cantaragii (= critici) grațiuși*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. [Și: cântaragiu s. m.]

— Din turc. cântarğy, idem.

CĂNTĂRĂȘ, CĂNTĂRĂȘ s. a. și m. (Bot.) v. *căntar*. **CĂNTĂREALĂ** s. f. v. *căntăr*.

CĂNTĂREȚ, -EĂȚĂ adj., subst. I. *Chanteur*. II. 1^a. *Chanteur, chanteuse, cantatrice*. 2^a. *Chantre*. 3^a. *Chantre, poète*.

I. Adj. (Despre oameni și pasări) Care cântă (I 1^a, 7^a) frumos și cu plăcere, care știe cânta din gură, cântător. *Cântărețele muze*. BARAC, A. 18. *O cântăreță priveghetoare*. ALEXANDRESCU, M. 343/2. *Pasăre cântăreță*.

II. Subst. 1^a. Artist (ă) care cântă bine din gură. *Au auzi-toiu... glasul celor ce cântă au al cântărețelor?* BIBLIA (1688) 236. *Musical Nicolae și cântărețul Olivarie*. SINCAI, HR. II 295/27. *Cântăreț de stradă, de operă*. | P. anal. (Despre pasări) A dumbrăveii cântăreță, gingașa priveghetoare. C. NEGRUZZI, II 14. *Bate vântul frunza'n dușugă, Cântăreții mi-i alungă*. EMINESCU, P. 15. *Sturzuțele, cântărețele*. TEODORESCU, P. P. 457^a.

2^a. *Cântăreț(ă)* (de biserică) = persoană angajată în serviciul bisericii (s., la mănăstiri, orânduia) spre a cânta răspunsurile liturgice, cantor, cfr. diac, pălmir, psalt, canonar, dascăl. *Aduc mortul la biserică... mergând înaintea boierilor cântăreții și proștii*. M. COSTIN, LET. I 29/27. *Incepe protopsaltul cu al doilea cântăreț a cânta troparul și condacul praznicului*. LOGOFĂTU, GHEORGACHI, LET. III 300/27. *Numai decât au început a zice cu trâmbieții în biserică, și cântăreț cântă, după lor obiceiul și rânduială*. GRECEANU, ap. GCR. I 335/12. [Popa] *plecă la cântăreți, îi scula și pe ei, se duceau la biserică*. ȘEZ. II 67/12.

3°. Poet(ă) (care cântă în versuri faptele unui erou s. o întâmplare). *Cântărețu precureariu* [a fost] *prorocul David* (ca. 1750). GCR. II 61/a. *Divinul cântăreț al Divinei Comedii*. ODOBESCU, III 34/p. — Derivat din cântă, prin suf. nom. agent. -ăreț. Cfr. cântător.

CĂNTĂRI vb. IV², I. 1°. *Peser, soupeser*; (refl.) *se faire peser*. 2°. *Acheler, racheler*. 3°. *Évaluer, estimer*. II. 1°. *Peser*. 2°. *Valoir*.

I. Trans. 1°. A determina greutatea unui corp prin ajutorul cântarului (cumpenei, balanței, basculei), a cumpăni. *Sare de se va cântări*... RĂȘCANU, L. 30/p. *Va urea să o cântărească, ca să știe câte ocă trage marfa sa*. id. ib. 39/p. *Se va da semnalul alergării, îndată ce se vor cântări concurenții*. C. NEGRUZZI, I. 40. *Luna... n'are mi mare greutate ca 6000 de ocă*... Cum, de unde știu? — Dacă nu credeți... n'aceți decât s'o cântăriți! ȘEZ. IV 188/p. *De când trăiesc cu străinii, O scăzi carnea pe mine, Stați, surori, s'o cântărim, Cîni o litră nu găsim*. ib. III 64/p. cfr. VASILIU, c. 148. *Lână necântărită*. † *Dracu*, când n'are de lucru, și cântărește coada. BARONZI, L. P. 149/p. † *Refl.* (Despre oameni) A se așeza pe un cântar spre a-și constata greutatea. Când s'a cântărit la Sf. Gheorghe, s'a rupt cântăru' cu d-lui MARION, ap. ȘIO. † P. anal. A cântări în mână = a lua un obiect în mână spre a-i constata aproximativ greutatea. *Le cântăreș [ghemele] în mână*. REȚEGANUL, P. I 54/p. cfr. 55/p. | A cântări din ochi = a da cu socoteala după vedere, fără a pune la cântar, cât e de greu ceva s. cineva. *Cum se uită la carcan, Și pe gară cum stă privindul Și cu ochii cântărimdu-l, zice...* ȘEFERANȚI, ANECDOTE 97. † Fig. Puterea prea înaltă, Care cântărește lumea în cumpăna sa cea dreaptă. KONAKI, P. 262. *Ti-am cântărit eu fațete, și-am măsurat cuendatul* OLLĂNESCU, ap. DDRF. † A-și cântări (bine) vorbele = a-și alege (bine) vorbele, a lua bine seama la vorbă.

2°. (Mai ales sub forma refl., cu înțeles pasiv) A plăti, a (răs)cumpăra (propriu: a da atâta pentru ceva cât ar trebui pus în teretia cumpenii spre a ajunge la echilibru, cfr. *Iepete care-s cu mână* *Fac cinei sute de florinzi, iar de soiu moldocenesc Cu galbeni se cântăreșc*. ALECSANDRI, P. P. 314²/w. *Rangurile se cântăreșc cu bani*. ALECSANDRI, T. 1338. (Fig.) *Să-i cântărești cu aur* (BARONZI, L. P. 169/p.), aiăta e de valoros.

3°. (Fig., complementul e omul) A-și da seama de valoarea cuiva, a apreții, a prețui, a judeca, a cerceta, a studia (PAMFILE, J. II) pe cineva. *Mă înțelesese și mă cântăreșc*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Îndată ce Lam cunoscut, I-am și cântărit*. DDRF. *I-a cântărit din ochi*. SANDU-ALDEA, U. P. 149.

II. Intrans. 1°. A avea o greutate de..., a trage (la cântar). *Cușărul cântăreșc 30 de kilograme*. TDRG. *Cât cântărești?* ALEXI.

2°. Fig. A avea valoare s. preț, a valoră, a prețui. *Vorba tu nu cântăreșc mult pentru mine!* LM. A cântări cât doi. BARGIANU.

[Abstracte: cântăreala s. f. = acțiunea de a cântări. *Marfa bună și cântăreala dreaptă*, cântărire s. f. PONI, P. 36, cântărit s. a. | Subst. verbal: cântăritur s. m. = cel care are slujba (publică sau particulară) de a cântări mărfuri, cantaragiu.] — Derivat din cântar.

CANTARITICĂ † s. f. invar. *Taxe de pesage*. — Taxa cântăririi mărale; venitul cântarului. [Jan] 6 să i se ia la 44 ocă cantaritică, orice fel de marfă a fi și se va trage la cantar. RĂȘCANU, L. 39. *Să plătească cumpărătorul cantaritica*. id. ib. 39, cfr. URICARIU, I 87/p. IV 200/p. 201.

— Dintr'un n.-grec. (neastat) *καραγιάτικα* (= *καραγιά* „pesce”, cfr. giuvaerică, etc.).

CANTARIDĂ s. f. (Zool.) *Cantharide*. — Insectă

coleopteră care răspândește un miros greu; uscată și pisată, se întrebunțează în farmacie în prepararea vesicitorilor, etc.

— N. din fran. (lat. *cantharis*, -idis < grec. *καραγιά*).

CANTARIG s. a. v. *hastarig*.

CANTARITOR s. m. v. cântări.

CANTATĂ s. f. (Muz.) *Cantate*. — Compozițiune destinată a fi cântată din gură (pentru una, două sau mai multe voci solo, cu cor și orchestră), prin opozițiune cu sonata, destinată a fi executată de instrumente; numită azi mai ales: scenă lirică, simfonie dramatică, poem simfonic, etc. ENCICL. II.

— N. din ital. *cantata*, idem.

CĂNTĂTOR, -OĂRE adj., subst. I. *Chanteur*. II. 1°. *Chanteur, chanteuse, cantatrice*. 2°. *Chante*. 3°. *Chante, poete*. 4°. *Cog*. III. *Chant du cog, minuit; aube, point du jour*.

— Adjectivul verbal al lui cântă, derivat prin suf. -ător.

1°. Adj. (Despre oameni și pasări) Care cântă (I 1° 79), care știe să cânte. Cfr. cântăreț (I). *Ne veni glas de cântători a gloate multe*. DOSOFTEU, V. s. 80, cfr. BIBICESCU, P. P. 366. *Sorocăr cântătoare*. HODOȘ, P. P. 105. *Pașărele cântătoare*. COSTINESCU.

II. Subst. 1°. (Astăzi înlocuit prin) Cântăreț (II 1°) de profesiune. ANON. CAR. *Cușărul lui David dat mai-mareliu cântătorilor*. P. SALTIRE (1651) a GCR. I 154/p. *Cântăreți și cântătoare 200*. BIBLIA (1688) 337. *Cânticele bătrânești... care s'au păstrat pe la cântătorii din sate*. ODOBESCU, III 261/p. Fig. (Despre pasări) *Melodiosul cântător al pădurilor* [= priveghetorul]. MARCOVICI, c. 68.

2°. (Astăzi înlocuit prin) Cântăreț (II 2°) de biserică, dascăl, cantor. ANON. CAR. *În mica bisericușă... Cântă-și nouă cântători*. TEODORESCU, P. P. 42^b.

3°. (Rar, învechit) Cântăreț (II 3°), poet. *Apolo... Cel mai nalt din cântători*. I. VĂCĂRESCU, P. I/2^a. *Căci n'am genul cântătorului raiului!* MARCOVICI, c. 45/p.

4°. (Vechiu și pop.) *Cocoș*. *În această noapte aintă până cântătorii nu va fi cântal, de trei ori te vei lepăda de mine*. TETRAEV. (1571) 248. *Eu mi ascuram din zori, După glas de cântători*. TEODORESCU, P. P. 439.

III. S. f. plur. (în locuțiunea) (Pe) la (până în, despre, rar, prin) cântători = pe la cântatul cososilor (ȘEZ. V 58/p. *CHIRIȚESCU*, GR.), pe vremea când cântă cocoșii (TIPLEA, P. P.) întâia oară (MARIAN, O. II 242), pe la miezul nopții (ALECSANDRI, P. P. 395/p. *MARIAN*, SE. I 108); (pe alocuri) după miezul nopții (ȘEZ. VIII 81), pe vremea cântatului de cocoși pentru ziua, în zori (PAMFILE, c. T.), despre ziua, când să se lumineze de ziua. *Mi-o făcut neașta astă-noapte pe la cântători*. ALECSANDRI, T. 1556. *Au venit doi îngeri... Noaptea pe la cântători, Când zorile-s albe*. id. P. II 183. *Când pe aproape de cântători, Scaraoachi... pornește... la locuștiud*. CERANOGĂ, P. 303/p. *Lupta fină... până despre cântători*. SPIRESCU, L. 254. *Sole și cetește Ne'ncetat, din zori Până'n cântători, Și din cântători Până'n rădăritu' scarului*. MAFIAN, VA 186. *Mă străjume Dan mică-noapte Până'n cântători, Din cântători Până'n rădăritu' soarelui*. id. ib. *Când fu despre cîntători, Până'n rădăritu' zori*. ALECSANDRI, P. P. 110²/p. cfr. 203/p. *Când eră la miez de noapte, Valena; trăgea de moarte; Când eră la cântători... Căni eră la zingară... Când soarele răsărea... ȘEZ. II 79. (-) miez-de-noapte) *Vă vin colindători*... *Pe la miez-de-cântători*. MARIAN, SE. I 10. (Complint prin de noapte) *Fre la cântători de noapte*. DOSOFTEU, ap. TDRG. | (Neobișnuit) *A umblă cu cântăbrilde: cu sorcova*. H. II 35.*

CĂNTAUR, -Ă adj. v. cant¹.CĂNTEC s. a. 1^a-2^a. *Chant, chanson*. 3^a. *Lamentation funèbre*.

1^a. (În sensul cel mai larg) Serie de sunete muzicale care se urmează în mod armonic, cântate de un din gură (cu s. fără text) s. dintr-un instrument, cântat, cântare; cfr. arle⁴, melodie, viera. *Cântecul nevinovat al copilului*. EMINESCU, N. 3/1^v Ian... o duceă tot într-un cântec, de parcă era bată lumea a lui. CREANGĂ, P. 299/1^v. *Ce cântec ălce Treacă pe drum?* CERNA, P. 151. | P. anal. Cântare de pasări s. de insecte. *Păstruțele nu cântă aoleași cântice voioase sau jalnice?* RUSSO, S. 111. *Mile de pasări cântau fel de fel de cântece*. ISPIRESCU, L. 17. *Un bondar... glăsuște n'cet un cântec*. EMINESCU, P. 196. *Cântecul lebedei* = (cu aluzie la cedința că lebăda, imediat înainte de a muri, cântă un cântec foarte melodios) cea din urmă operă a unui muzicant, poet, scriitor, etc. Cfr. ZANNE, P. I 52. *De cântecul cucului* = de geaba, în zadar, de pomană; cfr. de florile mărilor. BARCIANU.

2^a. (De obicei) Poezie (mai ales scurtă și lirică) care se cântă după o melodie oarecare; p. ext. poezie (și fără melodie); spec. o scurtă poezie lirică uoară (mai ales cu conținut anacreontic), cfr. cânt (3^a). *Cântec de jale, de dragoste, de dor, cfr. doină; de lume s. lumesc* (GCR. I 181/1^a). S. (în glumă) *de inimă abatră*, cântec de dragoste, romanță, în opoziție cu cel *bisericesc*; *bătrânesc* (ODOBESCU, III 261/1). S. *bătean* (II. II 90) s. *vechiu* (RUSSO, S. 78) = baladă populară cu conținut eroic. *Cântecul lui David* (GCR. I 1*) = psalm. † *Cântecul cel înalt* = Cântarea cântărilor. MARDARIE, L. 3391. *Limba cântecelor populare*. RUSSO, S. 52. *Când au murit hoierii aceia, ieșise și un cântec*, [po] *care-l știa latul mieu pe de rost*. C. NEGRUZZI, I 185. *Și cum vin cu drum de fier, Toate cântecde pier*. EMINESCU, P. 161. *La urechi-a mi cântec vechiu străbate*. id. ib. 209. *De întâluă pe drum necește și fete mari, cântă cântece șăgalnice*. CREANGĂ, P. 108/1^v. † *A scoate cuiă cântec [de oară]* = a povesti în versuri lucruri scandalose (despre o femeie). LM.; cfr. pamflet. *Cela ce va scie virșuri sau va scoate cântec întru oară cîntă...* PRAVILA MOLD. 131/1^v. *Povestea s. vorba cântecului* = povestea vorbii s. ăluia. PAMFILE, J. II. C. *pe povestea cântecului* = cum se zice, cum e vorba (Tutova). ZANNE, P. IV 296. *Povestea cântecului: lui că eră de la Piatră de locul ei, dar eră și îmborjorată Malca*. CREANGĂ, P. 114/1^v. *Vorba cântecului: Fuși de-acole, vină n'coace!* Șezi bimșor, ne-mi da pace! id. ib. 276/1^v. *Aista fi-i cântecul (vorba)?* PAMFILE, J. II. *Așa merge cântecul* = așa merge vorba, așa se spune; așa se potrivește, așa da! ZANNE, P. IV 296. *Lucrul are cântecul său* = are istoria sa, are explicarea sa (ascunsă), nu e așa de simplu cum crezi. TDRG. *Actul întâi din „Moartea civilă”... are cântecul său, și acel cântec voiu să vi-l istoriseșc astăzi*. N. A. BOGDAN, ap. TDRG. || (Modern, literar) Parte a unei poeme (epice), cânt (3^a), cântare. *Epopee în 12 cântece*.

3^a. *Cântec (de jale)* = bocet. MARIAN, I. 118/1^v. *Cântecul cel mare* e numele unui bocet, care se cântă la înmormântarea feciorilor și a fetelor, precum și a bărbatilor și nevestelor tinere. id. ib. 177/1^v. *Cântecul zorilor*, e numele unui bocet cântat în zori de zi, în Banat. id. ib. 226/1^v. Cfr. cântă II 5^a.

[†] *Cântic*, (<lat. *cantica*) cântecă s. f. LB. ȘEZ. V 57/1^v. Diminutive: *cântecel* (cânticel) s. a. *Niște pașeri... cântă niște cântecicele frumoase*. ALEXANDRIA, 100. *Șapte ani, răspuns cântecului [privegetoarei]*. TICHINDEAL, F. 459. *Pentru plăcintele mănăste, rămase bun plătit numai cu cântecul doacăului Caracangea*. ODOBESCU, III 10/1^v. *Destule cântecice făcūn eu mai de mult, Ce fetele le cântă*. C. NEGRUZZI, II 219/1^v. *Dă-mi răgaz să cânt un*

cântecel. ISPIRESCU, I. 338. *Un greiere... zboară apoi săltând, Prin iarbă cântecelu-i repelând*. GORUN, P. 15. *Cântecel comic* (la Alecsandri) = monolog comic, satiric, cfr. canțoneta; (rar) cântecă s. a. *Mă bătea dada să neași Un cântecăș cum șugubăși*. MARIAN, SA. 341, cântecută s. f. LB., cântecă s. f. *Cântă-mi o cântecă*. CĂTANĂ, B. 102, (neobicinuit) † *cânteceluie s. f. Auzind astfel de cântecime*. GORJAN, H. I 95.

— Din lat. *canticum*, idem.

CĂNTECĂ s. f., CĂNTECĂȘ s. a. }
CĂNTECĂ s. f., CĂNTECĂL s. a. } v. cântec.
CĂNTECĂȘ s. f., CĂNTECĂȘĂ s. f. }
CĂNȚI vb. IV^a v. cant¹.

CANTILENĂ s. f. (Muzică) *Cantilène*. — Cântec lumesc (în opoziție cu motet, cântec bisericesc); p. ext. cântec, melodie (gravă, sentimentală), spec. cântec târâgănat, monoton.

— N. din ital. *cantilena*, idem (lat. *cantilena*).

CANTINĂ s. f. *Cantine*. — Local (pe lângă o cazarmă, o fabrică, o școală, ș. a.) în care se vinde (adesea aproape fără câștig, uneori cu fișe, în loc de monedă) mâncare (gătită) s. lăcruri de mâncare și băutură la cel din așezământul pe lângă care e alipit acest local de consumație; p. ext. instituție (societate) pentru susținerea sau ajutorarea unor astfel de localuri. *Cantinele școlare*. [Derivat: *cantinier*, -ă = persoană care ține o cantină].

— N. din ital. *cantina*, idem (propriu, „pivniță”).

CANTITATE s. f. *Quantité*. — (Matem.) Tot ce e considerat ca format din părți omogene, putând fi măsurat sau micșorat, măsurat sau numărat, câtațime. | (Algebră) *Cantitate pozitivă*, cea precedată de semnul plus, *negativă*, precedată de semnul minus. | (Metrică, Gram.) Durata rostirii unui sunet sau unei silabe. *Versificarea în limba greacă veche și în cea latină eră întemeiată pe cantitatea silabelor*. || (În vorbirea obicinuită) Număr (mare) de lucruri sau ființe; cfr. evantum, grămadă. *Din păduri se scot haraci în cantități considerabile*. I. IONESCU, P. 70. [Derivat: *cantitativ*, -ă adj., adv. = de cantitate, privitor la cantitate, care arată cantitatea; în ce privește cantitatea. *Adjective cantitative*. (Chimie) *Analiză cantitativă*, care determină proporțiile elementelor unui corp compus. | Și (învechit) *cuant*, *evant*].

— N. după fran. (lat. *quantitas*, -atem, idem.)

CANTO s. m. sing. (Muzică) *Chant*. — Curs sistematizat de muzică vocală, cfr. cânt. *Clasa de canto de la conservatorul de muzică*.

— N. din ital. *canto* „cânt, cântec”.CANTON s. a. 1^a-3^a. *Canton*.

1^a. Colț (înfundat) de țară; spec. (Geogr.) ocol (dintr-o plasă de județ, în Franța).

2^a. (Geogr.) Unul din cele douăzeci și două de mici state care alcătuiesc confederația elvețiană.

3^a. Locuința celui care are în pază și spre bună întreținere o secțiune hotărâtă dintr-o șoseă sau o cale ferată.

[Verb: (ad 1^a) *cantonă* 1^a = a (se) așeză (vremelnic, fiind la drum) într-un loc oarecare, re f. (fig.) a se închide (într-o discuție) într-un anumit punct de vedere. *Armata a cantonat în satul...* | Adjectiv: (ad 2^a) *cantonă*, -ă = de canton. *Sistemul cantonal elvețian e foarte potrivit pentru statele cu populație de mai multe neamuri*. | Abstract: *cantonament* s. a. = așezare (a trupelor în marș) în anumite locuri de popas (mai îndelungat), locul în care sânt instalate trupele. *Cantonamente de iarnă*. | Nomen agent. (ad 3^a) *cantonier* s. m. (cu femininul, rar, *cantonieră*, *cantonierită*) = persoană însărcin-

nată cu paza și buna îngrijire a unei părți hotărâte dintr-o șoseă sau cale ferată.]

— N. din fran. (ital. cantone.) Cfr. dubletul căt u n.

CANTONETĂ s. f. *Chansonnette*.—Cântecel; spec. cântecel comic.

— N. din ital. canzonetta, idem.

CANTONIER, -Ă subst. } v. canton.

CANTONIERIȚĂ s. f. }

CĂNTOR s. m. (Biser.) *Chantre*.—(În biser. catolice și protestante și la Românii din A.-U.) Cântăreț, cfr. psalt, protopsalt.

— N. din germ. Kantor (lat. cantor).

CĂNTOR s. a., **CĂNTORĂ** s. f. v. comptear.

CANTORĂ s. f. *Vacarme*.—(La Moși) Ceartă, zgomot, larmă. FRĂNCU-CANDREA, M. 98.

CĂNTULĂ s. f. v. cantă'.

CANULĂ s. f. (Med.) *Canule*.—Teavă (mică, de cauciuc, de sticlă, etc.) întrebuințată la operațiuni chirurgicale, la spăturii și la clistere.

— N. din fran. (lat. cannula, dimin. din *canna* „trestie, teavă”). Cfr. canură.

CANON s. a. (ș. d.) v. canon ș. d.

CĂNINȚ, -Ă adj. (ș. d.) v. cărnit.

CĂNURĂ s. f. *Bourre de laine*.—Lână (de oale BUGNARIU, NĂS.) după ce se spală, se scarmână, se piaptână, se trage ușor cu mâna (s. cu pieptenele) și se alege din ea firele mai lungi, care se numesc păr și firele mai scurte care se numesc canură, din care apoi, printr-o nouă scarmănare se alege mierzura; p. ext. tort din canură, mai gros și întrebuințat sau pentru țesături groase (strale, ciorapi de larnă, șubi, cioareci, etc.) sau pentru bătătură (cfr. CREANGĂ, GL., PAMFILE, I. C. 6, S. 208, DAMÉ, T. 68, VICIU, GL., MARIAN, CH. 13, SEZ. II 185¹², IX 143, LIUBA-IANA, M. 120, H. XVIII 268). *Ifele se fac din ață sau canură răscutită pre șpeteză. LIUBA-IANA, M. 117. Mai stai numai nișel, Mărioaro, să-mi puni niște canură pe rășchilor. SANDU-ALDEA, D. N. 228. Canură toarsă nu eră pentru bătătură. CREANGĂ, A. 62. Torceam... câte-o moută de drugi de canură. id. ib. 63. La raci [contra deochiului] le pune roșn, canură roșie la coadă. PITEȘ, CONV. LIT. XXXVII 717. Copiii mici... se înfașie în scutele țesute din lână și se învâlesc într-un petic mai mare țesut mai gros, din canură. LIUBA-IANA, M. 14. Pune-tea pânza 'n șură. Nu-i ajunse bătătură, Bătaru cu ce putură. Cu canuri de lângă șură. RETEGANU, CH. 152. [Cuvântul se întrebuințează de obicei la singular, zicându-se niște canură; când ne gândim însă la firele ce-o compun, se poate zice și canuri (CREANGĂ, GL.) și cănuri (H. X 69), de la care noul sing. cănură s. f. Se ta un copac de lemn de prun și se împodobește cu cănură (lână) roșie. MARIAN, I. 99. Și: cănora s. f. BUGNARIU, NĂS., H. XVI 11.]*

— Cuvântul se găsește și la Bulgari (*kanura* „Gebinde von Fäden”), la Sârbi (*kanura* „Strähn od. Baumwollengarn”), și la Neogreci (*κάνωπα*), probabil împrumutat din românește. Cuvântul român însă nu e clarificat etimologicște (TDRC). crede că e disimilat din *canură și că derivă din lat. *canula din *carere* „a scarmână”, iar Papa hagi, Not. otim. 214-215, constatând că la Aromâni canură însemnează și „teavă pe care s'a depănat tort pentru bătătură”, crede că acesta e înțelesul original și avem să plecăm de la lat. *cannula* „teavă mică (de trestie)”, cfr. canulă.

CĂNUTĂ s. f. v. cană.

CANVĂ s. f. v. canavață.

CĂNVĂ adv. v. cîndvă.

CĂOĂCIU s. m. (ș. d.) v. covaciuc.

CĂOI vb. IV^a. *Glouglouter*.—(Despre curcă) A bolborosi, a chiorcăi. H. XI 232.

CAOLIN s. a. (Industr.) *Kaolin*.—Argilă refractară, albă, friabilă, care intră în compoziția porțelanului. [Pronunț. ca-o-]

— N. din fran. (cuvânt de origine chineză).

CĂOTĂ vb. I (ș. d.) v. căută.

CAP s. a. și m. *Tête* (I 3e *Cheveux*. 4e *Cou*. 5e *Mai de tête*, *migraine*. 6e *Checl*. II 2e *Individu*, *personne*; *tête*. 3e *Taxe par tête*. 4e *Capital* (placă a interêt). III *Raison*, *intelligence*. IV 1e *Vie*. 2e *Perle de la vie*, *mort*. 3e *Motif*, *raison*. 4e *Possibilité*. V 1e *Partie principale de qqch.*, *quintessence*. 2e *Chef*. VI. 1e-3e. *Partie supérieure*, *sommet*, *commencement*, *source*, *origine*. 4e *Extrémité*. 5e-6e. *Partie inférieure*, *fin*, *bout*. 7e *Chapitre*, *chant*, *paragraphe*, *article*, *point*, *condition*. 8e *Pain que l'on porte à l'église* en mémoire des morts. 9e *Testicules* (de nouveau-né). VII. *Cap*).

I. (Ca parte a corpului)

1^a. Partea superioară a corpului omeneș (anterioară, la animale), mai mult sau mai puțin sferică, legată prin gât de restul corpului (cfr. glavă, căpățână, în glumă și în batjocură: bostan, dovleac, oală, etc.); constă din două părți: cea de sus și dinapoi formată de craniu (cfr. hărcă, teastă, scăfărice, tidvă) și cea dinainte, numită față. (Cfr. brahicefal, dolicocefal, microcefal, macrocefal, hidrocefal). *Vece uruia de voi păr din capu nu-i ce cădă. COD. VOI. 92¹¹⁻¹². Cu trestie mă uceală (= lovea) pre capu (sec. XVII). CUV. D. BĂTE. II 36. Să-i taie capul. PRAY. 116. Crierii capului. ib. 493. Testul capului. MARDANIE, L. 793, cfr. 1565. O fură despre capu ca omul, tară despre picioare ca măgariul. ib. 2255. O spânzurară cu căpulu în gios. DOSOFTEIU, V. 1. 8. Capul vîjeriei. CANTEMIR, IST. 51. Un molan cu șapte capete. EMINESCU, N. 14. Căsuți în cap sânt ochii. id. P. 200. Capete pletoase. id. ib. 241. Sub cap o mând puiu, Dorm colea pe pîndant. COȘBUC, P. 74. Pune cușna pe cap (mai des: în cap). CREANGĂ, P. 81. Îi eră drag ca ochii din cap. id. ib. 153. Tăie... căpejala din capul unei țepe. id. ib. 125. Puindu-i frăul în cap. id. ib. 195. Lîndu-și păăria din cap. id. ib. 238. Îi smucește perna de sub cap. id. ib. 312. Ai să-mi aduci pe stîlpăna acestei coșpe; căci de nu, unde-ți stau talpele, îți va sta și capul (= îți voiu tăia capul). ISPIRESCU, L. 23. Își tot întorcea capul și se uită. id. ib. 36. Udă cărpa 'n apă rece, Te leagă la cap și-ți trece. JARNIK-BĂRSEANU, D. 14. Pun capul pe căpălăiu. ib. 89. Capu' mă doare. ib. 419. Capu' mi l-a spart. ib. 461. La Turc se repeză Ș capul îi reteză. ib. 490. † Peștele de la cap se împute. C. NEGRUZZI, I. 250. Dreptul [mai obișnuit: dreptea] îmblă cu capul spart. id. ib. 248. Capul de-ar fi să-nălos, că belelele curg gâră! CREANGĂ, P. 219. Cu capul gol = descoperit, fără pălărie. I.B. † Diferitelor mișcări ale capului li se dă diverse interpretări convenționale: aprobarea se face mișcând capul de sus în jos (a da din cap că da); negarea s. reprobara, ridicându-l de jos în sus (și pronunțând un fel de t în inspirațiune) s. mișcându-l de mai multe ori din stînga spre dreapta (a da din cap că nu); călătinarea lui (întovărășită adesea de un t inspirat care se repetă la fiecare mișcare) însemnează nedomirire, îngrijare, imputare, dojană, amenințare; plecarea capului (*punerea lui în pîndant*) însemnează supunere, resemnare, umilință, rușine, imbufnare; ridicarea lui e semn de mândrie, curaj*

dărz. împotrivre, sfidare, etc. Spânul, după ce-i acullă pe toți cu luare-aminte, călînd din cap și zise... CREANGĂ, P. 233. Doctorul... da din cap. EMINESCU, N. 77^{1/2}. Dau din cap, și lung priveșc... spre mine. COȘBUC, P. 125. „Im, hm!” zise ca suspinînd și dănd din cap. SBIERA, P. 29^{1/2}. Am plecat capul la poala Dumne/afliu (= l-am rugat cu umilnță) să fiu iar rumîn (a. 1650). GCR. I 134^{1/2}. Capul plecat nu-l taie sabia! C. NEGRUZZI, I 250. Bafo' cruciulfa lele, C'assară i-am dat inele, Șacum o văz fără ele. Eu o'n'treb ce le-a făcut, Ea pune capu'n pămînt Și spune că le-a pierdut. JARNIK-BĂRSEANU, D. 242. Murgu' capu' n jos plecă Și cu jalo necheză. TEODORESCU, P. P. 498. A umblă cu capul pe sus = a fi mîndru. Capetele voastre Domnului să le plecați!

† Din cap până în (rar: la) picioare = din creștet până'n talpă, peste tot trupul, desăvârșit. Eră cuprins de o boală, din căpă până la picioare. MINEIUL (1776) 160^{1/2}. Înarmați din cap până în picioare. C. NEGRUZZI, I 138. Natalia mea... este muzicantă din cap până în picioare. Id. Ib. 75. Eră chiar mă-sa, din cap până în picioare. DELAVRANCEA, ap. TDRG. Peste cap = cu capul în jos și cu picioarele în sus; fig. pe dos; prea destul. Treaba merge peste cap = rău (Olt). ZANNE, P. II 58. Mă-o (s. mi-a ajuns pînă) peste cap = sînt sătul. Com. I. CORBU. A se da (de-a roata SBIERA, P. 262^{1/4}) peste cap = a face tumba, cfr. de-a'n boulea, de-a borbealecul, de-a rostogolul; fig. a face tot ce o puțință (cfr. pe dracon patru) spre a izbîni în cer; (mai ales despre negustori) a da faliment. Dracii se adeaua peste cap. EMINESCU, N. 56^{1/2}, cfr. ȘEZ. IV 25^{1/2}. (În basme darea peste cap e actual ce precedea o metamorfozare) Broasca se dădă de trei ori peste cap și se făcă o zână. IPSIRESCU, L. 35, cfr. 18. STĂNCESCU, B. 62^{1/2}, SBIERA, P. 18/2 33/2 68/2 RETEGANUL, P. I 36^{1/2} 37^{1/2}, II 45^{1/2} 65^{1/2}, III 51^{1/2}, etc. A da (pe cineva) peste cap = a-l trînti astfel ca să cadă tumba, a-l da gata, a-l pune bine; p. anal. a dă paharul peste cap = a-l gol dintr-o dușcă. ZANNE, P. IV 40. În caic sărea Și pe cel Arap Îl da peste cap. ALECSANDRI, P. P. 117^{1/2} † A(-și) da peste cap (tumba) = a veni peste cap, a cădea rostogolindu-se (de la o oare-cară înlăime). Fiind și o răpădădăncă, mai mulți peste capete și-au dat, cu cai cu tot. LET. II 118^{1/2}. Bieții șoareci, tot peste cap dăndu-și... care'n'tro parte, care intr'alta fugea. TICHINDEAL, P. 144. Cine se razină de umbră, Dă'n dată peste cap tumbă. PANN, P. V. II 64. † A(-și) da în cap = (intrans.) a da în nas, a cădea de oboseală; (trans.) a doborî. Eră caii Moldovenilor leșinați, de-și da în cap. LET. II 364^{1/2}. Oricine face rele, îl dă în cap Dumnezee. PANN, P. V. I 77. Cu capu' n jos! = cu curu'n sus, de-a'n doasele; spre peire. Lumea asta e pe dos, toate merg cu capu' n jos! CREANGĂ, P. 248. Toată monarhia cu capul în gios prădăcește. CANTEMIR, IST. 51^{1/2}. Deade în gios cu capul (= căzû). DOSOFTEIU, V. S. 43. Și-l dădă cu capul în jos în baltă. STĂNCESCU, B. 208^{1/2}. Ori (cu) capul de piatră, ori (cu) piatra de cap (PAMFILE, C.) = într'un fel sau într'altul, fie ce-o fi! Săpăne, zise atunci calul, de-acum înainte ori cu capul de piatră, ori cu piatra de cap, tot adăta-i; fi odată bărbat și nu-ți face voie-rea. CREANGĂ, P. 212. A lega în cap = a luă de nevastă, cfr. a înveli. Zis-a badea să nu joc Fân' la storul vinului, Când voui fi mirceaș lui. Iată storul a trecut... Badea n' cap nu m'o legat. JARNIK-BĂRSEANU, D. 142. A scoate capul în lume = a ieși din casă, a ieși în lume. N'avea să scoată capul în lume Sălănică... că începu șusnițul și ponoazele. DELAVRANCEA, S. 14. † A ridică cap = a se răsculă (analogî din limbile balcanice la PAPAĞAGI, P. A. B. 225; tot așa fran., germ. etc.). Traian... s'au sculă cu oști... asupra

Armeanilor, carii rădicase cap. CANTEMIR, BR. 192^{1/2}, cfr. ZILOT, CRON. 334. BELDIMAN, TL 387. Holdărica... d'a ridică cap și sabie împotriva Domnului. BĂLCESCU, M. V. 475. A l se urcă (s. sui s. a-l sări) culvă în cap = a ajunge să-l poruncești. Dacă-i dai mult nas, și se urcă 'n cap! BARONZI, L. I 62^{1/2}. A se pune 'n cap (și 'n cur POLIUZ) să... = a face tot posibilul, a so face luntre și puncte să (nu izbutescă ceva). De v'afi pune'n cap cu toții, Eu (tot) ași fi primar în sa! COȘBUC, P. 26. A fi cap tălat (cinevă) = a avea o asemănare mare, a fi leit (cinevă). E tală-său, cap tăiat! ZANNE, P. II 61. A nu-ți (mal) vedeă capul de... = a nu ști unde-ți stă capul de... = a nu mai ști ce să mai faci de... = a nu mai priddi. Nu-mi vād capul de trebi (= sînt foarte ocupat). CREANGĂ, A. 62. N'are unde-și pune capul = e fără adăpost. POLIUZ. A-l dureă capul (pe cinevă) = a avea dureri de cap (din cauza...); fig. a-l păsă, a fi îngrițat. Treacă prin pădure, fără să-l doară măcar capul. IPSIRESCU, L. 8 A-și vări capul la... = a se băga la stăpîn. De ce nu-ți vări capul la erem om de treabă? PANN, P. V. I 25. A-și vări (s. băga s. pune) capul sănătos (s. teafăr PAMFILE, J. II) subț evanghelie = (propria) a se însură (mirii ingenuchind subț evanghelie la cununie), a-și legă viața de atul, (p. e. x. t.) a se pune subț ordinele altuia, a luă un angajament formal față cu cinevă; a se vări, fără a avea nevoie, într'o beleă. Cfr. PAMFILE, J. II. Păcește-ți treaba, omule, ce să-ți bași capul teafăr-sănătos subț evanghelie? SEVASTOS, P. 89 (Cfr. b. g. a I 14). A-și luă capul în poale = a luă la sănătoasa, a fugi; a te face că nu anzi și nu vezi nimic (Arges). ZANNE, P. II 46. (Dobloace) capul în poale luându-și, în monarhia pasirilor au pribegit. CANTEMIR, Ib. A umblă cu capul între urechi = a nu fi cu luare-aminte, a umblă gură-cască, a nu-și da seamă de ceea ce se petrece în jurul tău. ZANNE, P. II 54. A se da (s. hate PAMFILE, C.) cu capul de (toil) păreți(i) (s. de vatră) = a nu mai ști ce să faci de desperare, de ciudă. Vii acasă supărată, Te dai cu capu' de vatră. JARNIK-BĂRSEANU, D. 448, cfr. SEVASTOS, N. 130^{1/2}. Se bate cu capul de păreți și nu știe cum să facă. PAMFILE, C. Cu noaptea (s., mai rar, cu ziua) în cap = des-de-dimeineață. Ai ieșit de-acasă cu ziua'n cap. ALECSANDRI, T. 259. Cu noaptea 'n cap, din casa lor, Pe viscol am plecat. COȘBUC, B. 215, cfr. CREANGĂ, P. 6. A(-și) luă (s. a apucă) lumea 'n cap = a lăsa toate în voia soartei și a plecă, rătăcind, în lume, cfr. apucă p. 214^{1/2}. Desperat, eră să ieie lumea în cap. EMINESCU, N. 20, cfr. P. 101. Am să-mi teie lumea 'n cap! ȘEZ. VII 137. (Neobicituit) Am luat muștii în cap. DOSOFTEIU, V. S. 83. A-și aprinde (v. c. p. 203^{1/2}) pale'n cap. La așa cap, așa căciulă (v. c.) s. chulaf (v. c.)!

(Bot). Capul-ariului = buzdugan (6°). PANTU, PL. | Capul călăgăruului = Leontodon autumnalis, plantă ierboasă, cu flori galbene. Id. Ib. | Capul-cucului = floare (nedefinită). H. XII 429. | Cap-de-coce = dulcișor. BRANDZA, PL. 557. | Cap-de-zmeu = mătăcină. BĂRSEANU. | Capul-popii = trifoiu. H. XVII 17. | Capul-sarpelui = Echium rubrum, plantă ierboasă, acoperită cu peri aspri, cu flori roșii ca sângele. PANTU, PL., cfr. H. XVII 7. | Capul-viperel = iarba-șarpelui. PANTU, PL.

(Entom.) Capul-lui-Adam s. -morților s. cap-de-mort s. -de-moarte = strigă. MARIAN, INS. 258. Cap-de-mort (= flutura) de vei vedeă, să nu-l omori, căci el duce apă morților. ȘEZ. III 44^{1/2}. | Capul-cerbului = bou-lui-Dumnezeu. MARIAN, INS. 34.

(Iht.) Cap-de-delfin s. -de-mops = monstruoșitate de sălau, produsă prin încoacirea oselor frontale de la mijlocul lor și totodată prin lățirea lor. ANTIPA, P. I 22. | Cap-sec = pește (nedefinit). H. XII 227.

(Geol.) Cap-de-șarpe = fosile terebratule (Muscel). LEON, MED.

(Astron.) Capul-balaurului = o parte a constelațiunii numită balaurul (II 14). OTESCU, CR. 10. |

Capul-boului: constelațiune (nedefinită). MARIAN, nr. 1 109.

2. Efigia cu capul domnitorului de pe monete. *Cap ori pajură?*

3. Părul capului. *Cei ce-și tunseră capetele.* COD. VOR. 2/5. *Mergea la fântână, să-și spele capul.* DRĂGHICI, R. 148. *Capul bălăin.* KMINESCU, P. 212. *Cu capul nepieptănat.* DOINE, 207/10. †† A-și pune mâinile în cap = a se apuca cu mâinile de păr, a nu ști ce să mai faci de necaz, de ciudă, de mirare, de desperare. Cfr. ȘEZ. III 17/10. CREANGĂ, P. 261, 292. *Mi-am pus mâinile în cap, când am auzit!* PAMFILE, J. II. A căută (v. c.) în cap.

4. Gât. *Bale-mă, Doamne, să zac... Cu mândra pe după cap.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 382.

5. Dureri de cap, migrenă. *De asară m'a apucat iară capul!*

6. Căpătâiu (capul unuia culeat s. al unui mort). *Ipolit o privea stând la capul ei.* C. NEGRUZZI, I. 60. *Fuze seara la capul fecărui din ei câte un mănunchiu de flori.* ISPIRESCU, L. 20. *Celui care doarme greu, poși să[-i] tai lemne la capul lui.* ȘEZ. II 72/11. *Nu m'oiu duce [după diaț], Pân' mi-or pune la cap cruce.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 74. [P. ext. Partea aceea a patului unde e căpătâiul. *Punându-l [mănunchiul de flori] la capul patului său, se culcă și dormi duș.* ISPIRESCU, L. 20.

II. (Pars pro toto; capul fiind considerat ca partea principală a omului. Cfr. *Capul face, capul trage!* PAMFILE, J. 1)

1. (Când e vorba de nevoi, griji, bebele, etc. care colpesc pe cineva, cfr. spate, spinare) *Capul cutică=cineva. Să-și plătească nevoia și datoria ce are după cap.* LET. II 296/10. *Nu-s păcate aste?* *nu-s bebele pe capu' omului?* ALECSANDRI, T. 233. *Cine l-a adus iar pe capul nostru?* N. XENOPOL, ap. TDRG. *Acum se găseu a cinci condamnați pe cap.* VLADUȚĂ, N. 183. *Biata mamă nu știe de atât mare urgie ce i-a venit pe cap!* CREANGĂ, P. 25. *Mare foc și potop a căzut pe capul nostru!* id. ib. 27. *Am tare multe trebi pe capul meu.* id. ib. 169. *Aceștia curat sârdicie trimisă de Dumnezeu pe capul meu!* id. ib. 262. *Bucurie peste bucurie venă pe capul meu.* id. A. 33. *Când va cădea vr'o pacoste pe capul norodului tău.* ISPIRESCU, L. 328. *N'acem noi destule pe cap, mai... ne incură și tu?* STĂNCESCU, R. 303/10. *Decă tu urîi în casă, Mai bine cu boală n'ouă!* *De boală boles și scap, Dar urlitu-i tot pe cap.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 180. (Neobcînuit, cu alte prep.)

Iară la a doua domnie cu mult achimbat într'all chip, după patimi ce-i venise și lui la cap. LET. I 256/10. *De când nu mai am pe nime în capu' meu cu să mă silească la treabă.* ALECSANDRI, ap. TDRG. †† **Val de capul lui!** = val de el! **Haram de capul vostru!** = haram de voi! *Ca vai de capetele lor imblă, rugându-se țăranilor.* LET. II 325/11. *Vai de capul lor! pierzau cu sutele și ei și cai.* C. NEGRUZZI, I. 154. *Bolnază cu vai de capul ei!* CREANGĂ, P. 286. *Haram de capul vostru!* *De n'as fi eu aici, ași păfi voi și mai rdu!* id. ib. 310. *Ce-i de capul tău?* (C. NEGRUZZI, I. 207) = ce-i de tine? *Nu-i nimic de capul lui* = nu-i nimic de el, n'are nici o calitate. A cădea, a se întoarce, a se sparge etc. (ceva) în (s. pe) capul culvâ = a ajunge (vreo nenorocire) pe cineva. I se va întoarce în capu' răutatei. DOȘOFTEIU, PS. 26. *Pacatul în cap și ocară în obrazul lor să fie.* CANTEMIR, IST. 95.

Răul cel mai mare și osândă cade în capul lui. LET. II 274/10. *Nebuniile Domnilor se sparg în capul poporului.* I.M. *Să se întoarcă pe capul aceluia, care a trimis-o.* CREANGĂ, P. 233. *Înălțate împărate, Pune pace, nu te bate, C'or cădea pe capu-ți toate.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 316/10. † (Singer s. însuși) cu capul său = însuși, în persoană, singur (fără tovarăși, aliați, familie, etc.). *Când merge el singur cu capul său, de-i sofie, și singur cu sine să facă greșala.* PRAY. 1136. *Agust Che-*

sari împotriva Paunilor... singur cu capul său mergând... CANTEMIR, HB. 78/10. *Venit-au numai singur generalul Heizer cu capul lui, cu vr'o sută de oameni.* LET. II 261/10. *Brâncocanu-vodă cu capul său cu Muntenii...* lb. 262/10. *Sultan Mehmet singur cu capul său, împreună cu Vezirul și cu Titchel-grof, au purces la oaste.* lb. 276/10. *Se mărgini Traian, că iară însuși cu capul său să meargă în oastea romană asupra Dachiilor.* P. MAIOR, IST. 5. (Rar) **Capul meu** = chiar eu. (D. ex. *Mă duc capu' meu.* RĂDULESCU-CODIN, L. Nu știu ce să-mi fac (s. n'am ce-mi face) capului = n'am ce mă face, n'am încotro. *Nici nu mai știu ce să-și facă capului, cu atâtea aușii.* DELAVRANCEA, lb. *Pe ful cel mai mic... nu-l trăgea inima a plecă în peșt. Dară n'aveu ce-și face capului, căci tată-său îl trimela într'una să caute a se căpătui și el.* ISPIRESCU, L. 33. A cădea pe capul culvâ = a trege (s. a veni să stai mai multă vreme) la cineva (care n'are loc s. nu e bucurios să te primească); a veni la cineva cu o cerere (de împrumut, de serviciu) de care acela nu prea e bucurios. *S'a dus la București și a cęzut pe capul lui frate-su.* A sta, a se ținea, a se lega, a se apuca (v. c. p. 212^b) de..., a se pune pe..., a se duce de pe capul culvâ = cineva. *Toată ziua am stat de capul tăii, să-mi facă un bînăin.* CREANGĂ, A. 41. *Mama s'a pus pe capul tăii (= a stăruit mult) (ca) să mă dea...* la școală. id. lb. 16. *Duceți-vă de pe capul meu (= lăsați-mă în pace), că mi-oiș acos peri albi!* id. P. 270. *Se ține de capul lui, ca gâia marelui.* ZANNE, P. 1 465. *Ce te legi de capul meu?* CONTEMPORANUL, I 852. (ARĂ construcție!) *Nu-mi leg eu capul de fata asta!* (PAMFILE, J. II) = nu-mi leg viața de..., nu mă însoț cu... A-i da (ceva) culvâ de cap = a i se întâmpla ceva (neplăcut), a o păți, a i se infundă; a pune bine pe cineva. *Le-au făcut sfârșitul, adică le-au dat de cap.* TICHINDEAL, P. 35, cfr. 476. *Acum mi-a dat de cap și n'am nădejde să scap.* PANN, E. II 13. *Îi dăduse de cap zmeului.* STĂNCESCU, R. 98/10, cfr. 95/10, 194/10. *Asta a fost și-a trecut; da acum mi-a dat alta de cap.* RETEGANUL, P. II 53/10. *Vai de mine, ce să fac, Că mi-a dat dorul de cap?* id. CH. 175.

2. (Mai ales la numărări s. împărțiri) Individ. (Despre oameni) *Personă*, *om*, cfr. *Rumân, creștin, suflet, căciula* (2^a), *cur. Vine pe cap câte 5 lei.* I.M. *Să plătesc pentru șosele.* *Alteu vin, ruchi, pazele, Pe moșie și pe cap.* ALECSANDRI, T. 40. *Împărșind câștigul pe cap.* CONV. LIT. XLIV, 656. (Complinit) *Un cap de bărbat = un bărbat.* I.B. *Cap de creștin = om.* RĂDULESCU-CODIN. *Nice un cap de boier nu rămăseu.* LET. II 123/10. *Se duse trândănicii, pentru un cap de muiere.* ISPIRESCU, V. 71/10. (Despre animale, spec. despre vite) *Bucată* (III 4^a). *Patruzeci de mii de căpele* [de albine]. ECONO. MIL. 173. *Viteilor [să le dea] câte un dram [de sare]... de fleștecare cap.* I. IONESCU, C. 5, cfr. P. 448. *De rămăneau circiele peste noapte în bădătur, dimineața bieții păstori cu paguba gata: două-trei căpele lipseau.* AGĂRBIȚEANU, LUC. III 175. †† (La Români din A-U, după germ. K.opfsteuer) **Dare de (s. pe) cap = impozit personal.**

3. † P. ext. **Dare de cap**, cfr. *capitație*. *Acest Domn [Constantin Mavrocordat]... într'aceasta a doa domnie multă supărău am făcut țarei cu o-biceaiuri nouă... pre toată luna cerea capuri, și mulți oameni de frică și de sârdicie fugă prin munți.* LET. III 179/10. 4. (Avecea țaranului nostru stând odinioară mai ales în vite, plur. *capete* însemnă) **Capital** (vârit într'o întreprindere s. într'un negoț, ori dat s. luat împrumut cu dobândă). *Să scoțesească giudețul vîritul ce va fi fost dent'aceo ocină, deci giudețitate den tot să numere și să facă să fie capete, să să înșurazezce diu datorie.* PRAY. 16. *Partea ce ca prisoiă a banilor, să-i de[a] cu dobândă, spre în-*

mulțirea capetelor (a. 1804). URICARIUL, V. 45/17. Veniturile moșiei să socotească în câștigul banilor și în capetele datorii. PRAVILA (1814) 51, cfr. 22. Aceasta nu mai ține dobândă la dobândă, ci dobândă la capete. CARAGEA, L. 32/1. Să cerea capitele banilor împrumutați. CODICA TIV. 40/17. Crampele, ale căror capete nu sânt nici odată exigibile... HAMANGIU, C. C. 479. Dobândă neputându-se plăti niciodată, ea se adună la capete și acestea sporeau cu an. I. BOTENI, SĂM. IV 549. Nu s'ncară sumă peste sumă, cu dobânzi și cu capete. JIPEȘCU, O. 61. Am vândut cirezile Și mi-am scos capetele, Șam să beau dobânzile. TEODORESCU, P. P. 546. † A îndoi capetele = a adăoga încă odată pe atâtea banii împrumutați ori băgați în comerț. COSTINESCU, A.-și scoate din capete = a nu rămâne în pagubă, a fi răsplătit pentru osteneală, a se răzbuca cu prisosință asupra cuivă. Tu ți-ai bătut joc de mine. *Fie, că și eu mi-am scos din capete!* ISPIRESCU, L. 283. *Iși scoase Ercole din capete și asupra lui Augia, căci merge asupra lui cu războiu, îl bătă...* id. U. 42/17. cfr. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, 40. Nu mă țin capete = nu mă costă nimic, nu mă importă. POLIZU, P. ext. (în singular) *Va mărturisii... și eu da... căpula!* (traduce pe grec. ἀπολογία = suma totală) și a cincea lui. BIBLIA (1688) 97. Capul banilor = capitalul pus într-o marfă, prețul cumpărării. Spune-mi capul banilor. BĂBICESCU, P. P. 284. *Câștig s'arată bun, dar nu iese capul banilor* (Brașov), se zice (în ironie) despre un folos nu tocmai însemnat. ZANNE, P. V 153. A câștiga cap la cap = sută la sută. Cfr. I. IONESCU, D. 312.

III. (Capul considerat ca centru al facultății gândirii) Minte, (fel de) cugetare, predispoziție a inteligenței, inteligență, pătrundere, pricepere; memorie, țineră-de-minte (LB.); cfr. glagore, doxa. *Amă cap și la banul!* FILIMON, C. II 354. *Capul tău e de poet și al lui de oștean.* C. NEGRUZZI, I 64. *Înconștința unui cap genial.* MAJORESCU, CR. I 166. *Alcătuirea paradigmatelor este operațiunea seacă și uscată a unui cap geometric.* id. lb. 372. *Bunicul însă era așezat la mîntea lui; lăsa pe bunică într-ale sale, ca un cap de femeie ce se găsea.* CREANGĂ, A. 24. *Toți au cadă și moșie.* Numai eu trag la urgie; *Nimicuri vină nu-i bogie, Fără prostului de cap.* JARNIK-BĂRȘEANU, D. 180. *Unde nu-i cap, voi de picioare!* FANN, P. V. II 4. ††† (Pentru frazeologie v. și minte, gând). Cu cap = cu multă minte, deștept, cu judecată, (în opoziție cu) fără cap = necugetat, fără plan, rău. *Bărbatul meu e bun la suflet, dar se socotea prea cu cap.* ALECSANDRI, T. 313. *Tom noi mai eu cap!* id. lb. 61. *Nu-i lucru eu cap!* Com. I. CORBU. Cu scaun (v. c.) la cap = cu judecată dreaptă, logic, cuminte. A (nu) avea cap = a (nu) avea minte, a (nu) face progrese (H. II 33); a avea cap să... = a se gândi să..., a-i trece cuivă prin minte să... *Mult mă mir de tine ce cap ai să vii aici!* RETEGANUL, P. V 40. A fi bun (LB.), ușor (H. IV 160), chilit (CREANGĂ, P. 142) la (s. de) cap = a fi deștept, cu învățatură înaltă (LB.); contrariul: a fi greu (H. IV 160, cfr. greu I 3°); tare (H. IV 160, ZANNE, P. II 49) la (s. de) cap. Unuia mai prost i se zice și = cap gros, greu (ALEXICU, L. P. 21/1^a) sec (RETEGANUL, P. II 77/1^a), de Bugar, de cac (ALECSANDRI, T. 114), de stîncă, de boștan, ca doveleacul, etc. (cfr. TDRG., ZANNE, P. II 48, 50, 52). Adjective ca ameiit, bulmac, năuc, zăpăcit, etc. sânt adesea întregite prin: de cap. A nu avea capul la loc = a fi zăpăcit. Cu capul mare = încăpănat, îndărătnic (LB.); ameiit de băntură (Brașov). A-i fi (cu)lva în cap ceva = a se gândi (mult, continuu, mai pre sus de toate) la... *Lui nu-i era fară în cap.* MARIAN, T. 284. A-i băga a vâri (cu)lva în cap (ceva) = a-i face să creadă. *Cine ți-a cârbit în cap și una ca aceasta, acela...* CREANGĂ, P. 194. A nu-i intra (v. c.) cu)lva în cap ceva = a nu putea pricepe. A-i intra (v. c.) s. da (v. c.) s.

trece (v. c.) s. a-i veni (v. c.) s. plesni s. trăsni (v. c.) prin (s. în) cap să... = a-i veni gândul să..., a se gândi la ceva. A-i leși (cu)lva ceva) din cap = a nu-i mai sta gândul la..., a renunța de a mai spera ceva. *Dar de când m'am măritat, Mi-au ieșit toate din cap.* JARNIK-BĂRȘEANU, D. 177. A nu-i mai leși (cu)lva ceva) din cap = a nu putea uita, a nu-i stăpâni meru eu gând. A lua în (s., mai des, a băga la) cap = a pricepe, a ținea minte. *Făt-frumos luă în cap tot ce-l înecă grădinarul.* ISPIRESCU, ap. TDRG. A-i duce s. a-l tăla (v. c.) pe cine)lva capul = a se pricepe la ceva. *Au început u corbi care ce glia și cum îi ducea capul.* CREANGĂ, P. 232. cfr. 78, 245. A duce pe cine)lva capul la cine)lva (s. ceva) s. ca să = a-i sta mîntea la..., a se ținea de..., a-i trece prin mînte, a-i da în gând să... *Mai bine că al nostru nu poate vorbi, și nu-l duce capul, cu pe alții...* la atâtea înocove. id. P. 78. *Dar te mai duce capul, ca să-l botezi?* id. lb. 245. A-l sta capul la ceva = a-i sta mîntea s. gândul la..., a se gândi la... *Capu-i stă la sdrutat.* COȘBUC, B. 67. *Nu știu la cât îmi va sta capul cu cine)lva:* cum o voi scoate la cale. *Cu omul roș nu știu, zău, la cât mi-a sta capul!* CREANGĂ, P. 234. A-și bate (v. c.), frământă (v. c.), sparge (v. c.) capul = a se gândi mult, meru, intensiv la ceva, a-și frământă mîntea. Bătut (v. c.) la cap = prost. A-i întorce s. suel capul cu)lva = a momi, a înșela pe cine)lva (ZANNE, P. II 84), a-i face să se îndrăgostească de cine)lva. *Fata îi întorce capul, și Ipate vede că nu-i de lebdată.* CREANGĂ, P. 165. A deschide capul cu)lva = a-i face să înțeleagă s. să vadă ceva, a-i explica ceva, a-i atrage atenția asupra unui lucru. *Negustorul îi deschise capul și-l făcă să priceapă cum mery lucrurile prin oraș.* ISPIRESCU, ap. TDRG. A-și pierde (v. c.) (s. a nu și unde (l-e) capul) = a-și pierde mîntea, a te zăpăci (de treabă multă), a nu mai ști ce faci. ZANNE, P. II 53. A face cu)lva capul calendar (v. c.) = a-i plictiți pe cine)lva cu vorbă multă, a-i zăpăci. (A fi, a face, a umbli, a rămânea, etc.) de capul său = liber, independent (necontrolat, fără stăpân), de sine, cum l-a plăcut, cum a socotit (el singur) că e bine. *Îmbă ei de capul său* (a. 1637). IORGA, D. B. 50. *Cine)lva de capul lui, cum vrea așa făcea.* LET. II 309/1. *Umbliam de capetele noastre, făcând fleșteacare ce ni se pare.* ANTIM, P. 23. *Ciabani hallei, carii sânt de capul lor, fără stăpân și fără azeare* (a. 1809). URICARIUL, VI 466/1. *Calfele ce vor ieși de capul lor* (a. 1814), lb. XIV 9/1. *Am rămas liberă, de capu' meu.* ALECSANDRI, T. 74. *Să nu lucrăz de capul său.* MAJORESCU, CR. III 123. *Are să urmez cum știm noi, nu cum vrea el, că doar nu-i de capul său.* CREANGĂ, A. 120. *Las' să fie rău, nu bine, Că n'am ascultat de mine, Ci-am făcut de capul meu, Și m'a bătut Dumnezeu.* JARNIK-BĂRȘEANU, D. 218. *De capul lui, craina:* se zice când umbli cine)lva în craislăcuri. RĂDULESCU-CODIN. Din cap = iscodit, nu auzit de la altul s. cetit din cărți (după LB. și „de-a rostul”). (A face ceva) din capul său = fără a întreba pe altul, cum se pricepe el singur. *Va cerea fără scutul stăpînului ce)lva eu locul, așa numai den capul lui.* PRAVILA MOLD. 42. *Alai! femeie nepricipută! Ce-ai făcut? De te-a înecă cine)lva, rău ți-a priit; iar de-ai făcut-o din capul tău, rău cap ai avut!* CREANGĂ, P. 88. A da în cap pe cine)lva = a scoate din minți, a seduce, a momi. *El [și] bătuse capul mult și bine să dea în cap pe fata împăratului, în lipsa fiului său.* ISPIRESCU, L. 128. cfr. id. ap. TDRG. Ajans (v. c.) la s. de cap. A băga (v. c.), a vâri (v. c.) a lua (v. c.) a prinde (v. c.) la s. în cap. Cu gâr-gârău (v. c.) s. sticlet (v. c.) la cap.

IV. (Capul e considerat ca partea de care e legată existența cuivă. Cfr. *La Turc eu nu te-oi da, Până capul sus mi-o sta.* JARNIK-BĂRȘEANU, D. 492 = până voi trăi).

14. *Viață. Uciderea ce face veștina de frica altuia, pentru să-și scoată capulă den mîna lui.*

PRAVILA MOLD. 60, cfr. 65. Pentru să-și poată ameliu capul. PRAV. 1193. Care lucră apoi un mîncat capul Vizirului. LET. I 278^{1/2}. Numai norocul lui, s'au tîmplat o blană de hulpe de Mosc neagră, prea bună și scumpă; și aceea i-au scos capul; că, ducîndu-l la Yeziar, au arătat-o împăratului. LET. II 220^{1/2}. cfr. 233^{1/2}, 240^{1/2}. Pro urmări aflîndu-se, or petrece rîu capetele. lb. 310^{1/2}. Iată că pentru tulpe, pușin de nu pierdurăm capetele. TICHINDEAL, sp. GCR. II 212^{1/2}. Trebuie s'ascult, că mi-i capul în primejdie. CREANGĂ, P. 212. Spînul vrea să-și răpuie capul. id. lb. 213. Ai să scopi din toate cu capul teafăr. id. lb. 222. Veși plăți cu capul obrăznicia ce ați întrebunfat față cu mine. id. lb. 263. Îi rugau să se lase de a face călătoria aceasta, ca nu care cumcă să neagră la peira capului s'as. SPIRESCU, L. A. Fiindu-mi capul în joc... id. lb. 27. Mulțam, Doamne, ziseră atunci amândoi, că ne-ai adus pe această cale, de putem mîntui cap de om. RETEGANUL, P. I 14^{1/2}. Se duce de acum în lume, să-și găsească binele capului. ȘEZ, I 208^{1/2}. Fă cu mine, nu cu altul, Că-ți dau bani, de-ți plătesc capul. DOINE, 216^{1/2}. Să-și facă osînda, că omorise cap de om. RĂDULESCU-CODIN, I. 118. A plătit cu capul lui. † A-și pune capul (la mijloc) = a-și pune viața în joc s. în primejdie; a garanta cu viața sa pentru cineva (cfr. a-și băga mîna-n foc), a susține cu toată tăria un rîmășag (cfr. COSTINESCU); a se prăpădi. ȘI CAPULU Ș'AU PUS. VARLAAM, sp. GCR. I 107^{1/2}. Pune-mi/coiu și capul s'arei. DOSOFTEIU V. S. 97. Au căcut la prapuz, de și-au pus și capetele. LET. II 260^{1/2}. cfr. id. lb. 299^{1/2}. Aceasta e cu punerea capului. LB. Să-mi pun capul pentru Lîmă? Să mă fac un om prîbeag? COȘBUC, B. 9. Parcă despre asta mi-aș pune capul la mijloc. CREANGĂ, P. 170. Mîndră, ochii-ți tîi l-o pus mîncă-ta cu cleiu, De-mi pun capul pentru ei. DOINE, 115. O plecat buda la drum, Șapte mîndre capu-și pus. ȘEZ, I 78. † A-și aduce capul (s. capetele) la (s. subț)... = a se pune sub ascultarea s. subț scutul cuiu, a cere ajutorul cuiu. ȘI-AM ADUS CAPUL LA POALA ÎMPĂRĂȚIEI. LET. II 225^{1/2}. Toți boierii și toată slujitorimea și fara s'au lăsat de Petriceco-vodă, și au venit și și-au adus capetele supt mîla Împărăției. lb. 227^{1/2}. CA CAPUL A-MÂNĂ V. A-MÂNĂ (2^a). A se pune cu capul = a se împotrivi cu primejdia vieții. Dar cu capul mi te pune, Să n'o joace alți feciori. COȘBUC, ap. TDRG. (În blesteme) FI-ȚI-AR DE (S. IN) CAP! Toc, toc, toc... De capul nostru fi-v'ar alăta locat! CONTEMPORANUL, I 405. (Formule de amenințare) De capul tău s. de capul ce te ține! (Zagra, I. Nășud) Com. I. COȘBUC, cfr. ZANNE, P. I 643. A-i da ceva cuiu de cap = a o păli, a i se'nfunda. Odată cu capul! = cu nici un preț, nici mort! Nu mă dau, odată cu capu! LB. Nu mă las odată cu capul, să știu că m-oiu pierde și viața! GORJAN, B. IV 21. ȘI! Nu deschide, odată cu capul! CARAGIALE, T. I 94^{1/2}. În (s. de-a) ALECSANDRI, ap. TDRG. ruptul capului (mai rar: rupe-te capului) = cu primejdia vieții, chiar dacă și-ar pierde viața, p. ext. foarte, (după negație) de loc, cu nici un preț. Nu se osîmpără, nici în ruptul capului. CREANGĂ, P. 217. Satul, vîdînd că acest om nu se dă la muncă nici în ruptul capului, hotărî să-l spînzurc. id. lb. 329. Nu poși s'o întorci [lume] cu umărul, măcar să te ruși în ruptul capului. id. lb. 223. Țiganul... nu voia rupe-te capului să piaridă sfinția din mîni. SBIERA, P. 285. Pe capete s. pe un cap = în ruptul capului; p. ext. pe întrecute, de zor, care mai de care (ZANNE, P. II 474). Se lupără pe capete. SPIRESCU, L. 254. Când auziră muiereturile despre una ca asta, se adunară numai într-o cîmpală, ca frunza și ca iarba, așezîndu-se pe capete, care de care să ajungă la mare mai curînd. id. U. 51^{1/2}. Îi bate pe un cap (= mult). PAMFILE, J. II. Slugile fugeară

pe-un cap. GANE, ap. TDRG. † A se apucă pe cap = a se jură pe viață (cfr. apucă vi). Se apucase pe cap înaintea dîcanului că-i este năpaste. LET. II 314^{1/2}.

2^a. P. ext. Pierderea vieții, moarte. Din slugă credincioasă neprimată de cap (= dușman de moarte) îl face. CANTEMIR, IST. 38, cfr. 45. Craiul îndată au trimis cărțile sale preluținderea, de cap îngrozind (= amenințat cu moartea) carele se ca băgi să treacă peste încăfătura. LET. I 178^{1/2}. Bău au greșit, că n'ar hi pîșit pedeașa care i s'au tîmplat atocma cu capul (= pedeașă capitală). lb. II 127^{1/2}. Atunce împăratul l-au ertat de cap. lb. II 220^{1/2}. Îi lovisc un vicol mare cu ninsoare, de își sta Mocalci de capetele sale. lb. II 453^{1/2}. Vînd în tot ceasul pre boierii fării la domnia mea, cu pări de cap. MAG. IST. I 132^{1/2}. Să i să dea muncă de căpă. MINEUL (1776) 104 2^{1/2}. Când nu pări pre fiul său cu vinovășie de cap. PRAVILA C. 153^{1/2}. Averile... ori curvicia pămîntean supus la orice invinovățire criminalicească de cap, rămîn(e) a moștenitorilor sau a neamului său (a 1827). URICARIUL II 209^{1/2}. † A face cuiu de cap s. a pune capul cuiu = a-i face capăt (4^a). a-i face de petrecanie, a-i pierde, a-i omori, a-i pune bine, a-i pri-leji moartea (PAMFILE, C. T.). Hotărîră să-i facă de cap. STĂNCESCU, B. 336^{1/2}. cfr. 329^{1/2}. Îmi pune capul Codrean. MARIAN, NU. 262. Măndra capul fi l-a pune! — Ce să-i mai pune, că e pus, Numai cât mai stă în sus. JARNIK-BĂRSEANU, D. 97, cfr. 13. Dragostea capu' mi-l pune. lb. 9, DOINE, 195^{1/2}. A-ți face de cap = a face ceva ce poate să-ți primejduască viața s. să te nenorocască (cfr. ZANNE, P. II 60); a face blăstemății. L-am lăsat să-și facă de cap în casa mea. ALECSANDRI, ap. TDRG. Își faci de cap, Ioane! COȘBUC, B. 111. Poate să mai doarmă cineva, de răul nebunilor istor de prigîhitorii? parcă-și fac de cap, nu altă ceav. CREANGĂ, P. 131. Ia alți le-ai făcut pe plac, Ție ți-ai făcut de cap. JARNIK-BĂRSEANU, D. 223. Singur de cap ți-ai făcut. După vina ce-ai avut. TEODORESCU, P. P. 516b. De cine mi-i dor și drag, În tot ceasul-mi fac de cap. DOINE, 10^{1/2}. De cap și-a făcut, de cap i-a fost! (LM.) = fiecear suferă după faptele sale. ZANNE, P. II 60. De cap și-a făcut, de cap să-i rămîie! PAMFILE, J. II.

3^a. Fig. Motiv, pricină; beză, temei. Să ofte cap de price (= cause belli). LET. I 122^{1/2}. Împăratul Persilor arătînd cap de neprietenie, nu început a călca hotările împărăției. CANTEMIR, HB. 246^{1/2}. De patrie și de patrioți... dau înțelepți/ți legiuitori de seamă, că este cel mai înțai cap de dreptate firească și politicească. PISCUFESCU, O. 14. † (Jur.) Cap de acuzare = motivul principal pe care se întemeiază acuzarea. Unul din capii [aici: capetele] de acuzajione a Porții în contra lui Constantin Brăncoveanu a fost, că a îndrăznit să bată medali proprii ale sale. STURDZA, ap. HEM. 2432^{1/2}. În contra d-sale nu a găsit nici un cap de acuzare. MAIORESCU, D. II 89.

4^a. Posibilitate (în expresia): a (nu) avea cap (și Dumnezeu LB. s. și chip) s. s. de... = a (nu) fi în stare, a (nu) avea putința. N'ai cap să trăgești, de răul lor! ALECSANDRI, T. 471. N'am cap și chip pe toți să-i spun. COȘBUC, B. 155. Areă cineva cap să treacă pe aici, fără să fie jefuit, bătut ori omorit? CREANGĂ, P. 119. Mogen n'avea cap s'o mărire. REV. CRIT. I 39. Rea buclă-i dragostea; Cine prinde-o a gustă, N'are cap de-a o lăsa. JARNIK-BĂRSEANU, D. 8. Bate-l, Doamne, cui nu-i place Gura de fată bărnace; Că nici mie nu-mi plăcea. Pîn' nu m'am datat cu ea. Dac' am prins a mă dedă, N'a fost cap de-a o lăsa; Dac' am prins de-a o iubi, N'a fost cap a o urî. lb. 382, cfr. 164.

V. (Capul e considerat ca partea cea mai de seamă, conducătoare a omului)

1^a. Partea principală, esențială, cea mai bună, mai aleasă, mai mare, chintesență (III),

floare (III 3^a). În capul (grec. κεφάλων) prâzi-
lor, BIBLIA (1688) 119., cfr. 120. Și ce iaste căpul
lucrului, spre toate primejdiile priimitoare și afe-
ritoare voui fi. CANTEMIR, IRE. 46. Tăcerea căpul
filosofiei iaste. Id. lb. 82. (Preclativ) Ircina de va
fi lucru mare și capă... PRAVILA MOLD. 173. †
De cap = capital (cfr. IV 2^a). Gregala ce va face
iaste de cap. lb. 144., cfr. 177. AHHVA R. I 63.
Capul mesli (s. al bucatelor) = locul de onoare la
masă, fruntea mesii. Fiețunde între oameni pusă,
și ei — precum că bogat ești știindu-te — locul cel
mai de sus și capul mesii și vor arăta. CANTE-
MIR, ap. HEM. 1554/13. Socrul roagă 'n capul mesii
să poștească să se pună Numul-mare. EMINESCU, P.
195. Preoți, preotese, Prin capuri de mese. SEVASTOS,
N. 139/11. El vrea să fie totdeauna în capul buca-
telor. (Modern) Cap-de-operă v. capo-d'operă.

2^a. (Astăzi s. m.) Căpetenie, șef, mai-mare, conducă-
tor, comandant; p. ext. stăpân, ocărămuitor (STA-
MATI). [Hristos] ni-i capul nostru. EVANGHELIE
CU TĂLC (a. 1619), ap. GOR. I 55/1. Tăsară... pre
toți boierii și toate capetele. MOXA, 408/13. Cumu-i...
mirele căpă necetele sale... VARLAAM, C. 287. Fie
la ce greșală, ceia ce sânt căpete să coarță deplin.
PRAVILA MOLD. 150., 149. Mai pus capă preste
alții. DOSOFTEIU, ps. 16. Eră svinți părinți căpete,
adecă arhierii, trei sute. Id. V. R. 61. Eră căpă
în boierii sfatului. Id. lb. 99. Căpetele erascilor,
Id. lb. 146/13. Capul bisericii. ANTIM, P. XXVIII/13.
Alte... capete au avut Italia mai vestite și mai
reachi decât acel Fliaic. LET. I 11/1. După ce au
luat toată oastea lui Racoși în robie și toate ca-
petele Ardealului... lb. 334/13. Zic de acest Turc,
că eră cap mare la Turci. lb. 334/13. Pusă
pe Cărztea-cornicul cu toții să fie cap târgului.
LET. II 123/13. Boierii munteneghi ridică cap un
Domn în locul lui Grigorie. lb. 214/13. Au pus ca-
pete dintre dinții pe Zaharia și pe Sandul. lb. 258/13.
Iablonocachi, hatmanul coroni... eră cap la tot sfatul
incepăturilor leșești, cel mai mare. lb. 300/13.
Soldații atunce, pierindu-le capul, s'au părăsit de
nădala. lb. 361/13. Încredincindu-ne Dumnezeu... ad
fim cap acestei fări, unul asupra tagmei preușiei,
și altul asupra raelii împărăției. LET. III 251/13.
Cap stăbui (a. 1741-2). IORGA, S. D. V 213. Capă
oșilor sale. E. VĂCĂRESCU, IST. 250/13. Bărbatul este
capul familiei sale. CODICA TIV. 15/13. Capula a 500
se numea cătăf. URICARIUL, XXII 428/13. Boierii
erau slujbășii sării, adecă capii și ofițerii puterii
armate. BĂLCESCU, M. V. 10/13. Capetele oștirilor
erau... mădulari ai scutului domnesc. Id. lb. 597.
Academia... il alese... de mădular al său, în nă-
dejde de a-l avea într-o zi cap (= președinte). C.
NEGRUZZI, II 144/13. Capii unui alt partid erau în-
nuși sub acuzare. MAIORESCU, D. II 207. Regele ca
cap suprem al puterii executive, numește pe funcțio-
nari. DR. CONS. 34. Și-ai venit pân' la fereastră,
Și-ai luat capul din casă (= tatăl). MARIAN, I.
278. Înceală capetele alor trei împărății. MERA, B.
263. Capula răutăților (DIONISIE ECLES. 223) = eel
ce e inițiatorul s. conducătorul răutăților (cfr. lat.
caput scelerum). Capul legii = preot. Te iese în-
ainte diacoul, în chip de căldură. — Părinte... să ne
dai răspuns la o întrebare... Dacă nu-i și Sfîșia-
ta, care ești capul legii, cine să știe altul? BĂDU-
LESCU-CODIN, I. 47. († Cu funcțiune adjectivală)
De frunte, principal. Va cerceta giudețul carele den-
tr'aceia va fi mai căpă. PRAVILA MOLD. 183. Când
să va prileji în mijlocul a mulți, de vor fi unii
dentr'înși mai căpete, cumu s'are zice isprănceni, nu
va micșură giudețul certarea. lb. 149. Dintre carii
mai cap eră ferii... Bucioic. LET. I 237/13. Au legat
pre cățea den boierii, ce eră mai capile. lb. 263/13.
cfr. II 305/13. Cu ajutorul și mila și a prorocilor
mai cap, Muhamed Mustafa. LET. II 105/13. Iusuf
Mirzo, ce eră mai cap între Mirzaici. LET. III 155/13.

VI. (Capul considerat ca partea cea mai de sus

s. ca partea cu care se termină covă; adesea în
opoziție cu mijloc s. coadă)

1^a. Partea de sus, vârful (de obiceiul bulbucat) al
unui obiect. Aceasta [pistră] fu în capul unghiu-
lui. COD. VOR. 146/13. cfr. VARLAAM, C. 281. Au pus...
paznici... pres capetele munților. BIBLIA (1688) 181,
cfr. URICARIUL, IV 272/13. Se tate de la buciun [de
viță] capul. ECONOMIA, 158. Capul cometei. CULIAN,
C. 354. La de atunci e rîu în lume, de cănd a
ajuns coada să fie cap. CREANȚO, P. 23. Lemnele
se pleacă Cu capul cătră pământ. JARNIK-BĂRSEANU,
D. 152, cfr. MARIAN, I. 101. Aduc apă vie și apă
moartă de la munții ce se bat în capete. ISPIRESCU,
I. 126.

2^a. Partea dinainte, început, frunte (II 2^a); începă-
tură, origine, obârșie. Să începăz capul hotarului.
CANTEMIR, HR. 60/1. Tot capul și sfârșitul filosofiei
iaste: cinecă pre sine... a se cunoaște. Id. IST. 60.
Am aflat cap și începătură moșilor, de unde au
izvorit în țară. LET. I 95/1. Păindu-l în capul (=
în fruntea) unei oștiri nouă. E. VĂCĂRESCU, IST.
251/13. Venă în frunte batalionul I al regimentu-
lui al zecetele de dorobanți, care trebuia să formeze
capul coloanei din dreapta. ZAMFIRESCU, R. 253.
Și mă cătă, mamă, cătă... La capul șirașului,
Chiar la poala steagului. JARNIK-BĂRSEANU, D. 324.
† Din cap = de la început (pentru expresii ana-
loge în limbile balcanice. cfr. PAPAHOI, P. A. nr.
218). Să iau din cap iar calea ce de mult am
părăsit. OLLANESCU, ap. TDRG. De-a capul = de
la începutul rîndului, (cu) alineat nou, din nou, de
la început, cfr. din capăt. La mai spune încă o
dată povestea, de-a capul. Capul locului = partea
cu care se începe un loc. Decăt în fața arii, mai
bine în capul locului. PANN, P. V. II 144. Muncuau
mai departe, gloriându-și repede pe furis căde o la-
crimă, între două brațe de coadă sau la întorsul
plugului, la capul locului. SANDU-ALDEA, D. N.
286. Din capul locului = înainte de a începe covă,
înainte de-a face primul pas, (în mod) prealabil.
Fie acestea zise din capul locului! ODOBESCU,
III 11/1. Dacă vom zice din capul locului nu, a-
tunci nu se vor conoca acea camere de rezerve.
MAIORESCU, D. II 197. [Româncele] întrebănează
din capul locului, nemijlocit după naștere... dife-
rite prezeratice [contra deochiului]. MARIAN, NA.
352. Ipolita... ar fi voit să-și dea cingătoarea (brădu)
din capul locului. ISPIRESCU, U. 53/13. Cap de an =
începutul unui an. Dacă ești muncitor și te porți
bine, și sporec simbria la ficcare cap de an. SANDU,
LCC. VI 449. Cap de primăvară s. capul primă-
verii = 1 Martie, zina cea dintăi de primăvară, la
baba Dochia (MARIAN, SE. II 135) s. 24 Februarie
st. v. la Dragobete s. la Aflarea-capului-Sf. Ioan-Bo-
tozătorii (II. IV 97). Având în vedere că capul pri-
măverii este sosii. I. IONESCU, M. 202. Marele Va-
sile, capul primăverii Sămbăta de Paști. ȘEZ. V.
146. Cap de iarnă = 1 Decembrie, Sf. Andrei. HEM.
1122/13. Capul săptămânii = Luni. MARIAN, I. 248.
Cap de murg: când începe a inseră, a da în amurg.
H. XVIII 142. În cap de noapte s. în capul nopții =
după ce s'au întecat bine. Cum erai d-ia, finule, să
pleci acum [după cină] în cap de noapte pe aci în-
colo? RETEGANUL, P. I 76/13. cfr. 12, III 82/13. Fecă
Țiganul cătră casă în capul nopții. Id. lb. I 77/13.
Capul neamului = acela de la care se trag mai
multe generații înrudite. Cfr. HAMANGIU, C. C.
153.

3^a. Spec. a) † Capitel de coloană, bașlăc. Și eră
intocma de jos, și într'un chip, den căpete într'o
asămănare. BIBLIA (1688) 66.

b) Capul unei bube s. unui buboiu = umflătura
bubel produsă prin dare în copt și strângere de
purou. LM. Buba cap nu face, Până nu se coace.
PANN, P. V. I 60.

c) Capul pieptului = partea de unde începe piep-
tul. MARIAN, SE. II 17. Măscuța căteatu-i-a Cu co-

pila calului, *Toamna'n capu' pieptului*, JARNÍK-BĂRSEANU, D. 485.

d) (Dog.) Partea de de-asupra a scunzoaiei, cu care se strânge doaga, numită și: căpățână, clobant, cioc, ciocie, ceacăie, broască. DAMÉ, T. 88, PAMFILE, I. C. 161-2.

e) (Dulgh.) Partea dinainte a scaunului, fruntea. DAMÉ, T. 114, PAMFILE, I. C. 123.

f) Gura s. falcile cheștelui. id. ib. 117, DAMÉ, T. 113.

g) Partea de de-asupra, vârful fusului. BREBENEL, GR. P.

h) (Plug.) *Capul jugului*. BREBENEL, GR. P.

i) (Țes.) Inceputul urzului. *Pe nodurarin' mare se bagă capu' urzului*. BREBENEL, GR. P.

j) (Tip.) *Fruntea* (II 6^a), partea de sus a caracterelor tipografice.

l) Fructul, gămălia s. măciulia macului. *Rotunde cu un cap de mac* *Stau sănurile pine*. COȘBUC, B. 42.

m) Speteaza de de-asupra, pusă orizontal, a smeuului. PAMFILE, J. II 329.

n) *Capete* (la vița de vie) = lăstarele de un an, care se întind spre a formă coardele. II. IV 245.

o) Izvorul, obârșia (unui râu, cfr. arom. *cap de arâ*). PAPAHAJI, P. A. nr. 142). *Și pe urmă de la capul Visiei până la apa Odera... au stăpânit*. LET. I 89/12. [Murășul zice:] *Dară cum nu vom veni și turburăm nu vom fi, Când în capul apei mele* *Se bat două taberi grele?* MARIAN, P. P. 73.

p) Inceputul unei cărți. COSTINESCU.

4^a. Partea extremă, cu care se începe s. se termină un corp, un hotar, o țară, etc., capăt (2^a). *Un cornic-mare purtă un cap de danț și alt cornic-mare purtă alt cap de danț*. LET. II 238/10. *Duca-două sta în capul podului de cea parte de Nistru*. ib. 220/22. cfr. LET. III 13/13. ALECSANDRI, P. F. 153/17. ȘEZ. VII 58. *Unde se întimpină hotarul Sileștorilor cu al Gîzoenilor în capete* (a. 1741). URIBĂRUL, XXV 314/22. *Cara loc se alătură în cap cu Cocul dumi-sule Ilie* (a. 1755). ib. VII 24/12. *În capul străzii San-Gregorio*. ODOBESCU, III 70/12. *Am legat un cap al coarceafului de cerșoana de alături*. DELAVRANCEA, Șp. TDRG. Șo luăm noi... *locuim din capul satului din sus, cu gândul să umblăm tot satul*. CREANGĂ, A. 42 (cfr. v.-sard. *capu de villa*).

Falcetele la capu' atăntant imbucă tânărul de care frag boii. BREBENEL, GR. P. 22. *Cap în cap* = învecinându-se cu părțile extreme. *Județele României vin cap în cap câte două și trei de la munți la Dunărea, de-a curmezișul*. I. IONESCU, M. 30.

Din cap în cap = de la început până la sfârșit (I.B.), de la o extremitate până la cealaltă (COSTINESCU). *Ulifa... ce s'au deschis acum, în lăjime de 2 stânjeni... din cap în cap* (a. 1815). URIBĂRUL, II 18/12.

Cap de țară (s. de lume) = inceputul s. sfârșitul țării (lumi), margine; fig. lucr. de mare preț, lucru mare. *Toldeana la cap de țară să-ți faci casă*. PANN, A. 21. *Nu te mai pune și d-la pentru te-mierice și mai umica, că doar n'are să fie un cap de țară!* CREANGĂ, P. 152. *O săplă-măndă două nu-i un cap de lume, până ce veni boierul*. RETEGANUL, P. I 16/12. (Despre un bolnav s. convalescent care a stat multă vreme lungit în pat, — despre un prunc care nu poate încă umbla)

A stă în capul oaselor = pe șezut (cu drept. Făcă multă nopți albe, chinuit, în capul oaselor, ca să n'adoarmă). VLAHUȚĂ, N. 86. *Boierul Daniil stă acum cu ochii mari deschși, în capul oaselor și se gândea*. SADOVEANU, M. 104. // *Spec. Capetele osiei*. PAMFILE, I. C. 130. *De partea osiei, unde se încarte roata, se pune de către cap și umere, sus și jos...* BREBENEL, GR. P.

5^a. Partea de jos s. dindără a unui lucru (în opoziție cu mijloc și mai ales cu vârful), capăt (3^a),

p. ext. sfârșit. *Au descălțat locuina la ușa unui beciu, ce este la capul scării*. LET. III 47/12. *Doamne, stat-am să te 'ntreb, Când e capul veacului, Sfârșitul pământului?* TEODORESCU, P. P. 23. 22. A avea cap = a se sfârși. *Toată boala are leac, Da uritu' n'are cap*. H. XVIII 99. A ajunge în cap = a sfârși, a termina. I.B. A-1 da cuvă de cap = a-1 veni de hac, a-1 răzbi (Vâlcea, ap. ZANNE, P. II 60), a o scoate la cale cu cineva. *Șase argați nu le da de cap* (vitelor), *până nu se potoleau de bună-voie*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. A (o) scoate la cap s. a leși la un cap (PAMFILE, C.) = a termina bine, a ajunge departe, a reuși, a o scoate la cale, la capăt, la socoteală. *Cu Leșii nu va putea scoate lucrul la cap*. LET. II 10/22. *Să nu faci lucru ca acesta, ce nu-l va putea scoate la cap*. MAG. IST. I 322. *Ei dragă, cu rușinea astăzi n'o scoți la cap*. ALECSANDRI, ap. TDRG. (După numerele I în (neobincnuit: la GORJAN, H. II 189) cap = (în)locuial, fără să lipsească s. să rămână ceva (vreo fracțiune), exact! *Asă este... că stănt douăsprezece în cap?* ISPIRESCU, U. 68/12. *O mie de lei în cap*. Nu are cap, de rău (ce e) = o foarte rău. I.B.

6^a. P. ext. Bucăciă (rupă de la începutul s. sfârșitul unei ațe, funii, etc.), căpătâiu (II 4^a), lucru de nimica. *Pre un cap de păr au stătut atunci viața lui Constantin-vodă*. LET. I 351/12. *În loc de ștergar, întrebându-te... eroun cap de țol de căneșă*. MANOLESCU, I. 250. 22. *Până la un (s. într'un) cap de ață* = absolut tot, până la cel mai neînsemnat lucru. *Și t-au pătât lucrurile toate acle...* *până la un cap de ață*. LET. II 210/22. cfr. 229/22. A apuca cap de fune - v. apuca (I 1^a).

7^a. (Învechit) Capitol (al vreunei cărți s. scrisori I.B.), ț glavă (2^a), cânt (al unui poem), paragraf (de lege), articol (II 1^a), punct, condiție (de pace). *Capă dintâi, de fapta lumiei*. CUV. D. BĂTR. II 103. *Ecanghelia din Mateiu, în douăzeci și cinci de capete*. VILBLAAM, C. 222. *La capetele ce scriem mai sus*. PRAY. 970. *Cap I. BIBLIA* (1688) 1/1. *Poruncaște Djoannul, la al 6 capă al lui Ioan ecanghelistul*. Ib. 8 pr. 22. *Au zie cătră Mărio-Tă...* *cum să fu făcut 24 de capete asupra măriei-Tăle împăriei*. ANTIM, P. XXVI/22. cfr. XXIII/22. *Tot trupul istorii [în] ceace cărți, și fitecare carte în câtece, capete au împărțit*. CANTEMIR, HR. 52/12. cfr. 66/12. *Preacum vii [= ve] înfalepau mai bine la capul deosbit*. LET. I 9/12. *Capetele de pace au fost aceste...* Ib. 217/22. *Omir cel vechiu...* *carele la al 16-le cap a Iliadii au scornit începătura a tuturor lucrurilor o pâr Oceanul*. Ib. 41/12. *S'au făcut sobor mare...* *ca să poată împreunare biserica răsrăturii cu a opusului, pentru multă neingăduință și price pentru capetele legii*. Ib. 106/12. *Au deschis [pravila] la un loc și la un cap, unde zicou...* MAG. IST. V 124/12. *Capul al 22 de la soborul al șesele* (a. 1764). URIBĂRUL, I 310/12. *Capă de pravilă*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 251/12. *Capetele armistițiului*. id. Ib. 302/12. *În capul acesta al lui Eusevie, aceste scrie Valeriu*. ȘINCAL, HR. I 47/12. *Câtece capete din al-corum*. GORJAN, H. II 192. *Excepțiunile statornicite la capul care tratează despre servititudini*. HAMANGIU, C. C. 125.

8^a. (La parastas s. înmormântări H. II 82) Un cap constă din 9 colaci și o pâne cu colivă pe ea. MUSCEL, 109. Cfr. căpetel. *Obișnuce să facă capete la biserică, de susțelul lor*. Ib. *Foc parastas, capete alătea, căle urcioare a cunpăral*. SEVASTOS, X. 343/12. cfr. PAMFILE, A. 159.

9^a. (Bucov.) *Cap-mare* = lesticule mari, de copiii nou născuți. MARIAN, NA. 67.

VII. (Neol.) 1^a. (Geogr.; plur. *capuri*: de obicei urmat de numele propriu) Colț al ăscutului care intră în mare, cfr. promontoriu. *Capul Bunei-speranțe*. ODOBESCU, III 31/12.

2^a. (Alchimie) *Cap-mort* = caput mortuum = ră-mășițele din alambic. *Agiușem la cucăntul himi-*

cilor, aleeți la capul mort. CANTEMIR, ap. GCR. 1 360¹².

[Plur. *căpete* (afară de VII și V 2°), mai nou, (prin Transilv. și Bucov. și) *căpuri* LET. III 179¹², ECONOMIA 216, SEVASTOS, N. 139¹², BETEGANUL, P. V 40, 76¹², TL. 44¹², GOROVEI, C. 165, MARIAN, O. I 369, I. 272, (ad V 2°, rar, ad IV 3°) *capii*. | Diminutiv: *căpău* s. a. LB., ȚIPLEA, P. F., căpsor s. a. *Scote căpsorul din apă!* ȘEZ. I 229¹², cfr. ALEXICU, L. P. 83¹², THEODORESCU, P. P. 659, GORUN, F. 153, căpăcel s. a. *Ma bătu bărbățelul, Frângă-i Dumnezeu căpăcelul!* EPURE, P. P. 36. *Și de apă c'o umplea, Pe căpăcel că mi-o puneă.* MAT. FOLC. 36, căpăcea s. a. VLAHUȚĂ, ap. DDRF. | Augmentativ: căpăia s. a. = cap mare. | Adjective: căpos, -oasă = cu cap (1 6°), destept. GRAIUL. *Nu știu carte, da eră căpos, prindea tăt.* IB. I 491. *Și ca să vedeți cât eră bătuț de căpos, am să vă potocească...* ION CR. III 263, căpă-, -ăneerie; încăpă-ținat. DICT. *Doamna Chiajna, miere căpășă și dănuoasă...* *Știu să doboare cu urmele împotricirea Românilor.* ODOBESCU, I 118¹².

— Din lat. *caput*, idem (cele mai multe din sensurile românești se găsesc în lat.). Cfr. dubletul șef.

CAPABIL, -Ă adj. *Capable*. — (Construit cu prep. de) În stare (de a săvârși ceva). *Capabil de crimă.* (Jur.) Care are capacitatea legală (pentru un act oarecare). *Este capabil de a primi donațiune între cei oricui este conceput în momentul donațiunii.* HAMANGIU, C. C. 191. | Absol. Ineztrat cu multă inteligență, pricepere și pregătire (pentru o muncă oarecare), de valoare, cfr. destoinie. *Un om capabil.*

— N. din fran. (lat. -decad. *capabilis, -e*). Cfr. capacitate.

CAPAC s. a. 1°. *Coupercle*. 2°. *Retroussis, parement*. 3°. Instrument de păche.

1°. Parte (mobilă sau liberă) ce se lasă sau se pune de-așupra deschizăturii unui vas, cufăr, coșciug, unei cutii (PAMFILE, I. C. 157), bătăni, sobe, etc. spre a le acoperi sau închide; cfr. poeriz, coperiz, | acoperemânt, acoperitoarea, feteu, coperioară, pleoapă (de sicriu). *4 țingiri, cu capacele lor* (a. 1809). URICARIUL, X 254¹². *O fântână... cu un capac deschis în lături.* CREANGĂ, P. 204. *Ivan atunci nu pierde vremea, face trauc! capacul de-așupra [racliei].* ID. IB. 323. *Capacul oalei* (ISPIRESCU, L. 364), *chichișii* (ID. IB. 10). *Ai sau capacul la sobă?* | (Fig.) *Căpăcul minciunii de-așupra țingirii vicleșugului adăogând.* CANTEMIR, IST. 225. † *Și-a găsit țingirea capacul (și lelea bărbatul)* = a dat de unul (în cășătorie) ca și el, a aflat pe cineva care să-l învețe minte și să-l pună la locul lui; cfr. și-a găsit sacul petecul. ZANNE, P. IV 147. *După (a. cum e) țingire(a), și capacul* = după om și treabă!, cfr. *cu m e Turcul, și pistolul.* Cfr. IB. IV 147. *Găsește capac la toate* = găsește cursul vorbeli, nu lasă fără răspuns, dă răspunsul cuvenit (Covurleu). IB. III 502, cfr. PANN, P. V. III 42. *A-i pune capac* = a-l închide gura cu un răspuns bine potrivit; a acoperi, a ascunde greșelile cuiva (Vasiliu, Putna). ZANNE, P. III 502. *Asta pune capacul (la toate)*! = asta pune vârf la toate! Atât a mai trebuit! *Asta-i prea de tot!* (Brasov). *Vorbă fără capac* = fără rost. PAMFILE, A. | (Cul.) *Friptură, ouă, etc. la capac* = gătită într-un vas acoperit. || Spec. Coperișul căldării de fierț rachiu; se lipește pe margini cu mămăligă ca să nu răsuflie furtura din el; are una, două s. chiar și trei ciubuce care se imbuacă cu țevile ce străbat o eadă cu apă rece numită durbacă; vaporii de rachiu se ridică din căldare și trec prin *capac* în țev. PAMFILE, I. C. 227-8, cfr. 236.

2°. Partea răsfântă a mănecii unei blăni, unei haine. *I blână de gușfi de vulpe de Mosc, cu capacele*

ei (a. 1778). IOBGA, S. D. VIII 3. *Pentru capacele(e) bunzii, aleeți blău(ă) de vulpii* (a. 1790). ID. IB. 85. | *Furtă pantalonii de nanchin galben, cu capac, băgați în cizme ungurești.* GHICA, S. 502.

3°. Instrument de prins poște. ANTIPA, P. I. 114. | Plur. -pace, (rar) -pacuri. | Diminutiv: căpăcel s. a. = capac mic; spec. țest mai mic, în care se coace mălaiul. VICIU, GL. *Scuipă în pipă, și închide căpăcelul de alamă...* SADOVEANU, SĂM. VI 165.

— Din turc. (bulg., sârb.) *kapak*, idem.

CĂPĂCEL s. a. v. *capac*.

CAPĂCHEHAIA † s. a. v. *capicheala*.

CAPACITĂȚE s. f. 1°-2°. *Capacité*.

1°. Cuprinsul (în largime și adâncime) s. încăperea (unui vas, unei cavități); p. ext. întinderea puterii s. însușirii de a face ceva. *Litral este unitatea de măsură pentru capacitate. Capacitatea de absorbire a unui corp.*

2°. (Jur.) Putere (legală) de a săvârși un act. *Despre capacitatea de a dispune... prin testament.* HAMANGIU, C. C. 191. Putere de a săvârși (bine) ceva (cu care e ineztrat cineva de la natură sau pe care o capătă în urma unei pregătiri speciale și care se constată oficial pentru exercitarea unor anume drepturi), cfr. destoinicie. *Capacitatea de a cunoaște. A trecut cu succes examenul de capacitate pentru în-cășământul secundar.* | Absol. Persoană de deosebită capacitate; p. ext. persoana ineztrată cu o pricepere s. destoinicie deosebită în ceva. *Cutare e o mare capacitate medicală.*

[Negativul: *incapacitate* (învechit *neapacitate*) s. f. *Despre neapacitatea, exclusiunea și destituirea din tutele.* HAMANGIU, C. C. 98.]

— N. din lat. *capacitas, -atem*, idem; cfr. *capabil*.

CĂPĂLI vb. IV^a (Agric.) v. *căpălu*.

CĂPĂLNĂ † s. f. *Chapelle*. — (Ungurism) Capelă, cfr. *paraclis*. *Să faci o căpălnă la Mirislău.* SINCAL, HR. II 284¹².

— Din ung. *kaplana*, idem.

CĂPĂLUI vb. IV^a (Agric.) *Piocher*. — (Transilv., ungurism) Trans. și absolut. A săpa. *Se sapă (căpălușec) legumile.* ECONOMIA, 119. [S]: *căpăli* vb. IV^a. JAHRESBER. XIX-XX 82. *Decât în călășerie, Mai bine cu sapă-n vie; Cât îi zina, căpălești.* BIRIGESCU, P. P. 378. | Derivat: *căpăluit* s. a. *Pre vremea săpătoării (căpălului).* ECONOMIA, 41.]

— Din ung. *kapálni*, idem.

CAPAMĂ s. f. I. *Viande à l'étuvée*. II. *Vêtement de coton ou de soie*. — (Turcism, în România)

I. (Cul.) O mâncare, un fel de iahnie dreasă cu lămâie (COSTINESCU); carne de miel s. de puț gătită (cu sos alb PONTRIANT, DDRF. și) cu stafide (LM., ȘIO.). *Bucate de cele săndatoase...*, precum: *muscă, capamă.* ALECSANDRI, T. 74, cfr. 508.

II. (Comerț, învechit) Halnă de bumbac s. de mătase. *Capamă de șamaloșă sau cutnie.* TARIF (a. 1870), ap. ȘIO.

— Din turc. *kapama*, idem.

CAPĂN s. a. și m. 1°. *Magasin d'approvisionnement*. 2°. *Personne influent*. — (Turcism)

1°. S. a. † Magazie de aprovizionare a împărăției turcești. FILIMON, C. II 79 nota. *Să le vânzi [zaherele] după prețul ce se politifosește la ruzii corăbilor ai capanului.* TES, II 310. *Acei ce duc zahereaua fârei la împărătesc caban al Țurigradului* (a. 1806). URICARIUL, II 132¹². *Sămăna popozoiu...*, iar nu grâu și orz, care este pentru îndestularea cabanului împărătesc. IB. IV 347¹². *Prețurile...* se fixau pe fiecare an de marle-capăn din Țurigrad. GHICA, S. VI. | *Logofătul capanului* (măcelăriilor) ține socio-

telle pentru grăsimă, untul, brânza și orice zahareă ce rădică capanlăii din țară pentru Constantinopol. FOTINO, III 303. | Fig. Grănar. *Acost județ [Teleormanul] este un capan împărătesc neseccat.* VILIMON, C. II 79.

2°. S. m. (Azi, în jud. Suceava) Om într-o slujbă mare, cu influență, priceput. *El eră măi isteț și măi priceput și măi agiuns de cap decăt tăți. Eră la lucră printra dinșii cu un feliu de capan.* SEZ. VI 2.

[S]: (ad 1°) † caban s. a. | Derivat (< turc. *kapanly* „negustor instalat în capan“ LÖBL, CONTR. 239): † capanlău (capanlău, cabanlău) s. m. = furnisor al magaziei împărătești de aprovizionare, negustor turc care venea în țară să cumpere ieftin provizurile (grâu, unt, miere, seu, cirve) pentru îndestularea împărăției turcești și a garnizoanelor din cetățile dunărene (SJO.); fig. retrograd (PONT-BRIANT, ZEITSCHRIFT, XVII 400). *Dumitrache Popa-zoglu capanlău* (a. 1793). IORGA, S. D. 1240. *Viind negulători capanlăii, să va vindă după preșu ce să va rupe* (a. 1803). Ib. XII 147. *Șau vândut ei și zaharale la capanlăii, cu preșuri îndestul de foloșitoare* (a. 1813). URICARIU, I 196/. *Capanlăii acei ce duc zahareaua țării la împărătescul caban al Tarigradului.* Ib. II 132/. *Capanlăii au tăiat nartul grăului la schelele Dunărei pe șase lei chila.* GHICA, S. 512.

— Din turc. *kapan*, idem (1°).

CAPANGE † s. f. plur. *Piège*. — (Turcism) Cursă, capcană. *Îl prinsu și pe acesta în capange.* GOJIAN, ap. SJO. [Poate: *capangea*]; | DICȚ. dau și un sing. *capangă* și înțelesul de „fiare, câțuș“.

— Din turc. *kapanğa*, idem. Cfr. *capcană*.

CAPANLĂU, CAPANLĂU † s. m. v. *capan*.

CĂPARĂ s. f. *Arrhes, acompte. Fiançailles*. — (Ban., Transilv. de vest)
1°. Arvună (1°). LB., FRÂNCU-CANDREA, M. 98, REV. CRIT. III 91, VICIU, GL. *I-am dat căpară pre boi.* GR. BĂN.

2°. Spec. Arvuna ce o primește fata de la cel ce o peșt-o, când se învoacă (H. XVIII 269). *Din două vorbe tu târgul gata, primi fata căpara, o sărutare, și într-o săptămână eră să fie ospățul.* CĂTANĂ, P. II 58.

3°. P. gener. Logodnă (H. XVIII 308). Cfr. arvună (2°). *Cu banii de la căpară, Să-mi fi luat lumini de căară.* HODOȘ, C. 78, cfr. 141.

[Verb: (cfr. sârb. *kapar(is)ati* „a arvuni“) căpari (căpări) IV° = (trans., cu complementul fată) a îndeplini ultimul act de peștore a unei fete, arvunind-o de la părinți; refl. a se logodi (JAHRESBER. III 318). *Se duce tata feciorului cu alți doi și căpărase fata părinților ei, dându-le 10-20 fl(orinj).* H. XVIII 30. *Mândră, când te-am căpărit, Mai bine să fiu murit.* HODOȘ, P. P. 141. *De li-i păi [pe badea] adurmit, Să-i spui că m'am căpărit.* HODOȘ, P. P. 83. | Abstract: căpărire s. f. = logodnă. H. XVIII 284, 308.]

— Din sârb. *kapara* (< ital. *caparra*), idem.

CĂPARĂ vb. l. *Gratter*. — (Transilv.) A zgăria. DICȚ. *Vai, cum m'a căpărat mâța!* (Săliște) VICIU, GL. *Alage-te, Culego-te, Mașteșu* ca lucru rău, Nu mă căpără, Nu mă îmflă (Descănteo). BUGHARU, NĂS. (grosit: *căpă-ars* = jughitare, iurere, lb.) [LB. mai dă înțelesurile: „a fermenta, a fierbe (despre vin); a zvâcni (despre sânge); a scântăia (despre ochi)“; cfr. scăpără.]

— Din ung. *kaparni* „a răci“, a scurmă“.

CĂPĂRI, CĂPĂRI vb. IV° v. *căpară*.

CĂPĂSTIE s. f. (Mar.) v. *copastie*.

CĂPĂSTRĂ vb. I° v. *căpăstru*.

CĂPĂSTRĂȘ s. a. j v. *căpăstru*.

CĂPĂSTRU s. a. I°. *Licou*. 2°. Une des parties d'un moulin.

1°. Legătură cu care se țin caii, alcătuită dintr'un ochi de funie s. de curcă care se pune în capul calului (măgarului, etc.), numit botniță (botelniță, botelnic, botar) și dintr'un dârlog (ștreang s. une-ori lanț de fier) de care se leagă la iesele, se duc la apă. Cfr. DAMÉ, T. 50. *Képestru* = capistrum. ANON. CAR. *Muiarea să trapă măgarul de dârlogul căpăstrului.* PRĂVILA MOLD. 95/. *Pune-coiu căpăstru prejur nasul lui.* BIBLIA (1688) 331. *Pe cămău de căpestru purta.* CANTEMIR, IST. 134. *Frânghiile, ștreangurile, căpestrele și alte obiecte de cănepă.* I. IONESCU, M. 736. *Iepole... iarna... sânt puss în căpăstru și finute la grajd.* Id. D. 264. *Un cal, când scopă pe câmp fără căpăstru... C. NEGRUZZI, II 244. Sare să apuce căpăstrul unuia din cai.* SLAVICI, N. II 123. *Un căpăstru, un frâu, un biciu și o sea.* CREANGĂ, P. 194. *Voind să lege căpăstrul calului de propteaua porții... IPSIRESCU, L. 389. † Calul fără căpăstru cade în prăpăști.* ZARNE, P. IX 578, cfr. I 389. *Vrei să mă duci la apă de căpăstru? (=vrei să mă legi la gard?) întreabă cineva, ca să arăte că pricepe pe cel viclean.* SEZ. II 73. | Țărani, în unele părți, duc bucatele la câmp legate în căpăstru. Cfr. H. X 131, XVII 39.

2°. P. anal. (Mor.) O parte a teicei, numită și întinzător s. struneă. DAMÉ, T. 153, PAMFILE, I. C. 185.

[S]: † căpăstru. | Diminutive: (Cfr. lat. *capistellum*) căpăstrel s. a. Cu căpăstrel slab și supțel. POP. ap. GOR. II 296/297, căpăstrăș s. a. DICȚ. | Verbe: (lat. *capistrare* „a lega cu căpăstru“) căpăstră I°, căpăstrul IV° = a coase marginile din afară ale unui petec de jur împrejur cusăturii prin care s'a cusut petecele la o halnă; p. anal. a trage o brazdă de jur împrejur unui loc arat (cfr. PAMFILE, a. 63); fig. a termina. Când o halnă are o gaură neregulată, se rotunjește cu foarfecele sau se face în patru laturi, se pune un petec pe dos și marginile gării se căpăstrează. PAMFILE, a. Noi căpăstrăm cartea II prin o paralelă mângăitoare pentru moralitatea locuitorilor acestei țări. SUTU, ap. TDRG., (cu derivatele) căpăstrare s. f. = un fel de cusătură făcută în jurul unui petec. SĂGHINESCU, ap. CDDE. nr. 244, căpăstreală s. f. = a doua cusătură a unui petec pus la o halnă, de o diametru mai mic. PAMFILE, I. II.]

— Din lat. *capistrum*, idem.

CĂPĂSTRU vb. IV° v. *căpăstru*.

CĂPĂT s. a. I°. *Tête, sommet*. 2°-5°. *Bout, extrémité, fin; solution.* MORI. 6°. *Tête (de bétail).* Nombre. 7°. *Chapitre, paragraphe*. 8°. *Chef*.

1°. Partea de sus a dinainte a unui lucru (în opoziție cu mijloc și mai ales cu coadă), cap (VI 1°-2°), frunte (II 2°), VÂRF (COSTINESCU), început. Și tot adună așteți lui de patru cănture, den capetele cerului până în sfârșitul lor. TETREAV. (1572) 243, cfr. DOSOFTEIU, ps. 58. *Capătulă nasului.* FIZIOGNOMIE (a. 1785) ap. GCE. II 144/145. † Din capăt = de la început; de-a capul. *Ați boieri de țară, ce se tâmplase în lași, din capăt.* LET. II 295/297. *Spuse din capăt toată întâmplarea, pu unde-a fost și ce-a pățit.* CREANGĂ, P. 45. *În capăt = în cap (V 1°), în frunte. Iar în capăt [ul mesii] cine șade?* ALTECFANDRI, P. P. 706.

2°. P. ext. Partea extremă cu care se începe a se termina un corp, un hotar, o țară, etc., cap (VI 4°), margine. *Fământul se os utremură den toate capetele(a)* (sec. XVI). CUV. D. BĂTR. II 454, cfr. 455. *Iară'n capătul orașului ră curtea împărătească.* DOSOFTEIU, v. S. 46/. *În capătul moșiei din jos* (a. 1820). URICARIU, VI 172/3. *Din corabia, au agiuns să arunce capătul una frânghii.* DRĂGHICI, R. 11. *Capetele [salului], alăturiind un flong*

dinainte, cădau apoi peste popucii lui. C. NEGRUZZI, I. 16. *Capătul aleei* (id. ib. 45), *ulfeii* (EMINESCU, N. 63), *unei loși* (id. p. 192), *satului* (GROVEI, c. 358), *albuișii* (CREANGĂ, A. 21). *Capăt de lume* (id. p. 192), *de pot* (id. ib. 298). *A fostăit băfu' de amindouă capetele*. ȘEZ. I 218^{1/2}. *La capăt poacăste zăbiului!* (comit. Aradului). ZANNE, p. III 361. *Ciomașul are două capete, și cu cel de-al doilea se dă totdeauna mai cu sete*. III 112, cfr. I 119.

‡ *Din capăt până în capăt* = de la început până la sfârșit, cfr. (pentru cărți de citit) din scoarță'n scoarță. *Le spusă poveștea, din căpătă până în căpătă*. DOSOFTEIU, V. S. 153. *Din capăt până în capăt prin toată țara Nigriților*. CANTEMIR, IST. 149. 3°. Spec. a) *Extremitățile osiei carului*. H. X 209, CREANGĂ, GL. *Tate un sulharis de faj și face un capăt mininal. Apoi îl așază cum trebuie, pune roata la loc*. id. p. 135, cfr. 124. *Leuca...*, *se sprinjă jos pe capătul osiei*. PAMFILE, I. C. 134. *Partea inimei ce se află la spatele carului și trece afară din osie, se numește capătul s. coada inimei*. DAMÉ, T. 9.

b) *Extremitățile de de-asupra coardei, ale brațelor ferăstrăului, numite și: mere, cioace s. umeri*. id. ib. 86.

c) Dacă brațele războiului sânt prelungirile piccioarelor, se numesc *capetele* pictoarelor. PAMFILE, I. C. 271. | *Extremitate a sulului în care o înțepenit zăvorul războiului*. DAMÉ, T. 136.

4°. P. restr. *Partea de jos s. dindărăt a unui lucru* (în opoziție cu mijlocul și mai ales cu vârful), *sărșit*, cap (VI 5°-6°), *marginie* (COSTINESCU, TIPLEA), fig. încheiere (COSTINESCU, STAMATA), *delegare*. *Notoriul lui Bala...* *am scriis istoria sa cătră capătul sutei a douăsprezecea*. P. MAIOR, IST. 125. *Văzând Acroam că nu ce fi capăt bun intră el și intră nepotu-său*. CALENDARIU (1814) 107. *Pe la capătul anului 1693*. BĂLCESCU, M. V. 48, cfr. 107. *Vede'n capăt începutul Cine știe să năvește*. EMINESCU, P. 132. *Acuma se vede la capătul dorinșilor sale*. ȘIERA, P. 97^{1/2}. *În capăt, se întâlnește cu o mână*. ȘEZ. IV 227^{1/2}. | Spec. (rar, în Ardeal) *Sfârșitul vieții, moarte*. *Să nu mă spui la Vizor, craiul șerpilor, (că) ce fi-am descoperit, căci atunci e capăt de mine*. RETEGANU, P. II 43^{1/2}, cfr. 24^{1/2}, IV 42^{1/2}. ‡ *Fără capăt* = fără sfârșit. DD&F. *Intr'un calcul fără capăt, tot scoate și scoate*. EMINESCU, P. 221. *Capăt e de lucru meu!* = i s'a pus capăt, s'a zădărnicit. TIPLEA, P. F. *Capătul zilei* = cătră seară. BARCIANU. *A pune (rar, da) capăt unui lucru* = a face un sfârșit, a termina. *Pune capăt trebi* (o sfârșește). PAMFILE, J. II. *Esto vreme a da capăt chestiei Principatelor*. GHICA, A. 449. *A face capătul culv* = a-i face de potrecanie, a-l pune bine, a-l omori. *S'au sfătuit acumă maică-sa cu smel cum să-i facă capătul*. ȘIERA, P. 30^{1/2}, cfr. 24^{1/2}, 62^{1/2}. *A da de capăt* = a da de sfârșit, a ajunge la sfârșit. *Nu-i mai dădeau de capăt [poveștii]*. EMINESCU, N. 67. *Săp de atâta vreme și tot nu mai dau de capăt*. ȘEZ. IV 194^{1/2}. *A scoate* (s. nu dice) *INSPIRESCU, L. 18*) *ceva* (s. în) *capăt (bun)* = a termina ceva cu succes, a izbuti, a ieși bine dintr-o încercătură. *Să zădă, cum s'a scoată la capăt bietul vladică*. C. NEGRUZZI, I 226. *Acia imagine încă vie a războaielor dăce, scoate la bun capăt de glorioșul Traian, o vom vedea pota intr'o zi*. OROBESCU, III 68^{1/2}. *Asta-i o treabă foarte grea, și mare lucru să fie, ca o s'punte noi scoala la capăt!* CREANGĂ, P. 157. *Știu cum se fac de greu trebia acestea și rar le scoatem în capăt!* id. ib. 172. *De mă vei asculta, pe toate ai să le biruești și să le scoți la capăt bun*. INSPIRESCU, L. 22, cfr. ȘEZ. I 97^{1/2}. *A o scoate la (în) MARIAN, SE. II 188*) *capăt cu cineva* = a se înțelege, a se învoi, a avea traiu bun cu cineva, a o scoate la cale, a ieși la scootală. *Nu-i chip de a o scoate la capăt cu omul acesta*. C. NEGRUZZI, I 93. *Să-mi dea fata de ne-*

castă, că n'o scoala cu mine la capăt. ȘEZ. VI 14, cfr. PAMFILE, J. II. *A scoate pe cineva în capăt* = a-l ruina, a-l pune intr'o stare încetă să nu mai știe ce să facă. COSTINESCU. *A ieși în capăt* = a avea traiu bun, a o sfârși bine. *Trăbeu să strănuie casa, grajdul sau ce este, sau să le părăsoască cu totul*. Altmintrelea nu poate ieși în capăt. MARIAN, NA. 79. *A umbli fără nici un capăt* = fără căpătău, fără nici un rost, de frunza frășinoșului. *Le-o găsit îmbland prin păduri, ia așa, fără nici un capăt*. ȘEZ. VI 2. (După numerele) *În capăt* = (în)toamnă, exact, în cap, deplin. *Cinci mi în capăt?* ALECSANDRI, T. 257, cfr. 1143. *Obtu 2 zile în capăt*. LUC. III 363. *După ce se împlinesc trei ani în capăt, iar pornește la Dumnezeu*. CREANGĂ, P. 313.

5°. *Bucătă mică, rămășiță, lucru de nimica, căpătău* (II 4°), cap (VI 6°), cfr. *căpețel*, muc. *Un capăt de luminare*. COSTINESCU. *Mie nu-mi pierse...* *nici un capăt de afă*. SANDU-ALDEA, A. M. 25, cfr. CREANGĂ, A. 99.

6°. (Neobincuit) *Bucată* (de vită), cap (II 2°). *Vreun capăt de vită*. MARIAN, I. 293. | P. ext. *Număr. Am oi, de nu le mai știu capătul*. ȘEZ. VI 9.

7°. † (Rar) *Capitol*, (†) *glavă*, *paragraf* (de lege), cap (VI 7°). *O adverează marele dascăl limbă-our Ioan, la 22 și 26 de capăt de poslanica cătră Eccei*. DOSOFTEIU, V. S. 32. *Când se va găsi cu cale să faci vreun capăt de pravilă nou...* URICARIU, IV 289^{1/2}.

8°. † (Rar; cu funcțiune adjectivală) *Căpetenie*, *frunțas*, cap (V 2°). *Boterii carii e' mai căpeten în fură*. LET. II 302^{1/2}.

— Singular nou, refăcut din capete, plur. lui *cap*.

CĂPĂT s. a. (Mor.) *Boisseau*. — (Ban., Mehed., Vâlcea) O măsură de lemn, cu care se ia vama la moară (com. A. COCA, H. VIII 14), *meritic*, *găf* 2°, cfr. cășu. [Și: *căpăt* s. a. *VICIU*, GL., *VĂRCOL*, V., *căpète* s. m. = *vas de lemn* s. de tunică, de o că, cu care se ia vama la moară. DOCEANU, GL., cfr. CREȚU, ap. MARDARIE, I. 329.]

CĂPĂTA vb. I trans. I. 1°. *Acquérir, gagner*. 2°. *Attraper*, 3°-4°. *Obtenir*, 5°-6°. *Recevoir*, 7°-8°. *Attraper*, 9°. *Etre pris* (par...). 10°. *Trouver*, II. *Cuștări*. I. A ajunge în posesiunea (definitivă s. vremelnică) a ceva.

1°. (În urma unei munci, efortări, silințe, etc.) A câștiga (prin muncă s. prin pățanie proprie), a agonisi, a dobândi, a ajunge la..., a obține (ceva). *Capăt* = *acquiros*, *conquiro*. ANON. CAR. *Cându-mi va muri trupul, Fă să-mi capete sufletul A raiului mării*. s. CLAIN, ap. GCH. II 188^{1/2}, cfr. ALECSANDRI, P. F. 211^{1/2}. *Scoatesc că după aceasta va mai căpătă la minte*. DRĂGHICI, E. 12. [Cavalieri] *se luptau ca să capete o ochire de la dama inimii lor*. C. NEGRUZZI, I 36. *Fata împăratului-roș nu se capătă așa de lene cum crezi tu*. CREANGĂ, P. 244. *Un copil orfan... a plecat prin lumea mare, cum pleacă omul năcăjit, să-și capete pânea de toate zilele*. RETEGANU, P. III 27^{1/2}. *Pentru badea, bădișu', Bucuros mi-ăș da șurșu...* *Numai de l-aș căpătă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 9. *Am lăsat-o ca să croscă, Minte'n cap să-și dobândească; Ea minte și-o căpătă...* DOINE, 246^{1/2}. *Fân bun din iarăș proastă a-nevois a căpătă*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 162.

2°. A pune mâna pe..., a da de... *Au trimes Ia Neulaci, ca să se trimată cartea, să-i pedepsească; atunci l-au urât, zicând că nu-i înlămână, dar ea capătă-o și a trimite-o*. LET. III 257^{1/2}. *Îl doaderă în mâinile vrăjmașilor, carii dănuia de bucurie, căci îl putură odată căpătă în mâni*. CALENDARIU (1814) 112^{1/2}. *Aduce piatra la mine și i-o plăteac cât nu face; ba încă sânt bucuros că o pot căpătă*. CREANGĂ, P. 218. *Ah, urite, cum te-aș vinde, Numai de te-aș putea prinde; Dragoste, cum te-aș*

luă. Numai de te-aș căpăta! JARNIK-BĂRSEANU, D. 78.

3°. (În urma unei solicitări, cereri, stăruințe) A obține, a lăsa da, a-veni. Rămăse... (deprinderea, ca flocare mitropolit, după ce se alegea, să înștințeze pe patriarh și să-și capete încuviințarea. C. NEGRUZZI, I. 241. Am venit înaintea judecării, să capăt dreptate. CREANGĂ, A. 147. Cine-i gazdă și acut, Toți îi dau bani împrumut; Da noi care nu avem, Cerem și nu căpătăm. JARNIK-BĂRSEANU, D. 415. Copilul până nu plânge, nu căpăta făcă. ZANNE, P. II 83. A căpătat un post. PONTBRIANT.

4°. Spec. (în Ardeal și Mold.) A obține, a primi un preț la vânzarea unui lucru. Nu poți căpăta pe calul acesta mai mult de 10 galbeni. I.M. Din o falce sămănată în in poate să capete pe lăor și sămăntă peste 480 lei, iar... pentru că a loarce lăoral acesta, ca căpăta mai 1000 [de] lei. I. IONESCUCU, C. 42.

5°. A primi în dar, a i se da (ceva) de pomană. Iși băgă hainele cele frumoase ce le căpăta, în dăsuși. ISPIRESCU, L. 308. Păcălă fu bucuros că rămâne acasă să capite și de popa. ALEXICU, L. P. I 244. Mi-am pus, zău, peană uscată, De la tine căpătată. JARNIK-BĂRSEANU, D. 116. Strănuș ca puin' de miră, Nu capăt nici prânz, nici cină. Ib. 207. S'a dus să capete (= după căpătat, în cert-șit). PONTBRIANT.

6°. (În urma unor împrejurări pe care nu avem puțința de a le cărmui noi) A primi, a i se da... De la cine ai căpătat tu scrisoarea aceasta? EMINESCUCU, N. 76. Multe palme-i căpăta. JARNIK-BĂRSEANU, D. 318. Și-o capătașă! = își primește ocară s. pedespa. Cfr. POLIZU. † A căpăta de ofițer = a primi grad de ofițer. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S.

7°. A se alege cu..., a avea parte de... Tânăru' m'am măritat și rea soacră-am căpătat. JARNIK-BĂRSEANU, D. 170. † (În Mold., prin contaminare cu a se alege) Refl. Dacă trei și de te-apuci, C'un bacșiu frumos te capeti. SPERANȚA, ap. TDIĞ. Dar atât știu, că Țiganul s'a căpătat cu o flecheială (paludă) străduind de la boier. ION CR. II 221. E, he! ha! știu că mă pot căpăta cu fluierul. Ib. III 296.

8°. (Complementul e o boală, paraziți, etc.; cfr. dial. Muggia kopita una malatia) A se alege cu..., a se umple de..., a face (V 3°). Cum putem apăra dobitoacele să nu capete păduchi. CALENDARIU (1814) 181. Bând odată apă pe osteneală, au căpătat ofiță. DRĂGHICI, R. 3. A căpăta friguri, răni, dor de inimă, etc. LM.

9°. A fi cuprins (suflului s. inimă) de... Aluneci pierde toată iluzia, și, în locul fericirii, capăta pizmă și impietate. C. NEGRUZZI, I 56. Peste umăr m'am uitat, Mare spaimă-am căpătat. ȘEZ. IV 221 b/.

10°. A da de..., a găsi, a afla (pe cineva) undevă, a-1 afla vinovat s. cu minciuna lă.). Ori pe unde am umblat, Odăhnă n'am căpătat. JARNIK-BĂRSEANU, D. 9. Te-am lăsat și alta mi-am căpătat. Ib. 257. Fusc căpătat = aflat lângă garduri, copil găsit. I.B.

11. A culege (de pe jos, d. ex. urzici, pietricele, poame lă., căneapă, prune, mere, etc. POMPILIU, BIR. 1006).

[La CANTEMIR și: † încapăta vb. I (cfr. lat. incopitare CDDE. nr. 241) trans. și refl. = a ajunge la..., a pune mâna pe..., a găsi. Această porcaște, de unde să o fi încapătat Sarnișii, s'am putut desluși. IB. 129. Pune-toiu nevoiță să dealușim, acel Simion de unde s'au încapătat de această grosavă minciună. Ib. 136/14 (cfr. încăpuți). | Abstracte: căpătare s. f. (și cu înțelesul de „dobândă, câștig” LB.) Căpătarea acestui al doilea ordin. IORGA, L. I 348. Astfel pierdeau oamenii mai multă vreme fără folos și fără căpătare. MERA, P. 77. căpătat s. a. (ad 1°) Cineva umblă (LM.), pleacă (POLIZU), se duce după s. (mai rar) în s. cu căpătat (ul), trăește din căpătat (e BĂRCIANU). Se duse cu pâinea de căpă-

tat. PANN, P. V. III 89, cfr. MARIAN, NA. 114/2. Copii găsiți în vechituri de căpătat. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. Tată-său, ca popa; umblă după căpătat. CREANGĂ, A. 92. Babele umblă cu capatulul. ȘEZ. IX 137. Să umblă prin sat, După căpătat. Ib. I 99/12. Fugită de la bărbat, Cu altă, de căpătat. JARNIK-BĂRSEANU, D. 233. Face-ți bine și iertați, Că lumino-am gătat, Și n'am bani de cumpărat, Pân' nu umblă duce-n căpătat. CĂTANA, P. 128. (Transilv.) Copil de căpătat = din florii. MARIAN, A. 60. căpătătură s. f. (ad 1°) = copil lepatat de părinți, aflat și luat de altceva străin, care îl crește ca pe al său. LB., LM.]

— Se admite în general că verbul căpăta derivă dintr'un tip lat. -pop. *capitare, pe care unii (d. ex. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 1635) îl cred derivat din capere, cu care se potrivește la înțeles, iar alții (d. ex. ASCOLI, Arch. glott. XI 428) îl consideră a fi derivat din caput, capita; din înțelesul de „capital” (cfr. cap II 4°) s'ar explica cel de „a câștiga” (cfr. trecerea analogă de sens la a dobândi și contrariul, a scăpăta, „a sfârși”), iar din cel de „câșpat, sfârșit” (cfr. cap VI 5°) s'ar explica înțelesul de „a ajunge (la capăt)”; pentru toate aceste înțelesuri se găsește analogii în limbile romanice (cfr. PUȘCARIU, ET. WB. nr. 278, CDDE. nr. 241, MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 1635 și 62-65); s'ar putea admite că derivatul din caput să fi fost influențat în dezvoltarea lui semantică de capere. Bător la ochi e însă faptul că despre existența cuvântului românesc n'avem nici o urmă în scrierile vechi, iar arom. căpătari are cu totul alt înțeles („a tunde oile în jurul capului”); înțelesurile cuvântului nostru le are și ung. kopni „a obține, a primi, a pune mâna, a găsi”, cfr. căpui.

CĂPĂȚĂIER s. m. v. căpătaiu.

CĂPĂȚĂIU s. s. I. 1°-2°. Checet. Traversin, oreiller. 3°. Etouffes données en dot à une paysanne. 4°. Pièce de bois servant à soutenir qqch. II. 1°. Tête, sommet, commencement. 2°-4°. Extrémité, bout, fin. III. Charge de bois qu'on peut porter sur la tête.

I. 1°. Partea (patului) s. a normântului) unde vine capul, cfr. cap (I 6°). Jacov... au luat piatră și au pus la căpătaiu lui, MARGHITARE (1746) ap. TDRG. Crucet înfipte la căpătaiu normântului. N. REV. R. I 63. La căpătaiu [patului] sânt căpătaie (perini). LIUBA-IANA, M. 97.

2°. P. ext. Perină, umplută cu paie (ION CR. IV 121), cu vreji de curcuz s. cu fulgi (LIUBA-IANA, M. 97), etc., p. ext. orice obiect ce se pune sub cap, ca astiel omul să stea cu capul mai ridicat, când se culcă (COSTINESCU). Képeteny = fascicula, cervical. ANON. CAR. Că soc îi eră căpătaiu de dormit. DOSOFTEIU, V. S. 9. I piapomă, 4 căpătaie de maldet cu flori (a. 1798). IORGA, S. D. XII 123. Și eră el în fundul corabiilor dormind pre un căpătaiu. N. TESTAMENT (1648) ap. GCR. I 128/29. Pe căpătaiu său stă un potcap. C. NEGRUZZI, I 160. S'a tobligat apă imbrăcat cum eră, pe un deian moale ca bambacul, punându-și turbinca și cele două carboare sub căpătaiu, și așternându-se pe somn. CREANGĂ, P. 302.

Smeul se lăcăleă pe 9 căpătaie în pat. ȘEZ. VI 146. Scoală, scoală, năi bărbate. Nu mai tot zăcea pe spate, Că mi-am urit zilele, Mutând căpătaiele, Când la cap, când la picioare, Când la umbră, când la soare. ALEXANDRI, P. 53, cfr. MARIAN, I. 37. Soșiorul cel dintâi... te pune pe căpătaie, Și cu vorba te mângăie. ȘEZ. III 19. Trei frați, Într'un botz bolozăi, Într'un căpătaiu culcași, MARIAN, D. 82. Pun capul pe căpătaiu. JARNIK-BĂRSEANU, D. 89. Am 12 boi, dorm pe un căpătaiu? (= Podelele pe grindar). GOBOVEI, C. 300. Căscatul dintâi Cere căpătaiu. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 515. | (Adverbial) Puan, fin, fac ceva căpătaiu = aștern sub cap, în loc de căpătaiu. Un sultan... dormeă, fiindându-și căpătaiu

wana cea dreaptă. EMINESCU, P. 234. *Am să vi-l spun [basmul], dacă mi-o face poala căpătăiu o fată frumoasă*. DELAVRANCEA, S. 239. *Luau șana, o puseu căpătăiu și mă culcuși în grâu, cu fața în sus*. SANDU, LUC, VI 147. (Poet.) *Puseu dorul căpătăiu*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 144. || Spec. *Căpătăi* se numesc cele două perinițe, pe care le așterne lăutarul înaintea mesei, până nu pleacă nuni acasă, ca să inghenuche pe ele mirele și mireasa. MARIAN, NU. 581. | Fig. A da de s. a face (de) căpătăiu = a (se) însură s. mărita, a(-și) asigura existența, a (se) căpătui (I 1°), cfr. rost. *Să-ți faci și tu un căpătăiu*. FUNDESCU, L. P. 64/2. *Am trei feciori, Măria Ta... — Apoi să le facem de căpătăiu: să-i însurăm*. ODOBESCU, ap. TDRG. A nu ști de căpătăiul cui? de rostul cui? *Își aduse aminte de tatăl său și de mamă-sa și se intristă, că nu știa nimic de căpătăiul lor*. ISPRESCU, ap. TDRG. A avea căpătăiu = a duce viața unui om, cu rost, înșurat, așezat. *Geaba mă mai duc acasă, Că-s făcău și n'am neavată, Nici neavată, nici copii, Nici un fel de căpătăiu*. TEODORESCU, P. P. 277^b, cfr. 330. *Fără căpătăiu = vagabond, care n'are nici casă, nici masă* (COSTINESCU), derbedeu (ȘEZ. II 73), nestatornic (ȘEZ. II 73), fără rost, fără ocupație (statornic), neașezat. *Unde-l trimiș, unde-l mânu, Umbra fără căpătăiu*. PANN, P. V. I 100. *Îl alungă ca pe un om fără căpătăiu și vagabond*. C. NEGRUZZI, III 198/2. *Are să mă dea afară, s'oginuje pe uliți, fără căpătăiu*. ALECSANDRI, T. 919, cfr. 1567. *Un sat de oameni fără căpătăiu*. CREANGĂ, A. I. (Poet.) *Biet suflet fără căpătăiu*. VLAHUȚĂ, P. 118. (Neobicitul, la plur.) *Oameni fără de nume și fără de căpătăie*. I. NEGRUZZI, ap. TDRG.

3°. P. ext. Teasăru (cu deosebite perini) care îmbracă o casă țărănească și care, se dau miresei de zestre. Cfr. MARIAN, NU. 144, cfr. (citat între țesăturile țărănești) H. V 17, 123, IX 43, XIV 87, 187.

4°. P. anal. Diferite obiecte care prezintă o asemănare cu perina pe care-și reazemă capul:

a) (Mor.) Broasca (II 4°), a pe care se reazemă capătul grindeului roții morii. DDDF., Com. BANCIU. *Căpătăiul fusului*. H. II 146. *Drăgușă mea cea dintâie Fac'o dracul căpătăie, Și pe care de-a doua oară Fac'o dracul pod la moară*. RETEGANUL, CH. 78. *Moara că mi-o amăgea, Și pe loc că mi-o prindea, Pe căpătăiu mi-o puneă*. POP, ap. GCR. II 338. *La mai mișcă din călcăie, Ca moara din căpătăie*. ȘEZ. I 210, cfr. III 124. || *Căpătăie* = bucată de lemn pe care se încheie scândurile care formează secolul morii. Com. ITTU.

b) (La car) Vârtejul care se așează orizontal de-asupra perinocului de pe osie, feleherț. Cfr. VI-CIU, GL., H. X 63, PAMFILE, I. C. 131. Pe car sânt două căpătăie. H. XVII 236. | Perinoc. MARIAN, D. 58, Com. ITTU.

c) (La plug) Partea rotilelor, pe care se reazemă grindeul (corespunde mesei carului). H. XVIII 142, cfr. PAMFILE, A. 40, JAHRESBER. XIX-XX 79. d) Scaunul urzitoarei. DAMÉ, T. 141.

e) (La alte construcții) [La construirea unui coșar] *se așterne în curmeziș peste picioare 16 bucăți căpătăie, și se pune peste căpătăie de-a-lungul 2 tâlpoaic*. I. IONESCU, C. 167. *Accea are să fie de trebuință la talpa iadului, că un început a putrezi căpătăiele*. CREANGĂ, P. 147, cfr. 178. Întreaga construcție a morii e așezată pe niște grinzii puternice numite talpa morii. Pe acestea sânt așezate lepele, și pe acestea alte bărne: *căpătăiele*. Com. BANCIU.

f) Lemn scurt și gros, care se pune subț o bute, ladă, sipet, etc., ca să stea departat de umezola pământului (COSTINESCU, cfr. LM., PAMFILE, I. C. 223), orice bucată de lemn pe care se așază alte lemne, cfr. năclaz (Com. ITTU); spec. trunchiul pe care se așază podelele de scânduri (id.). *O însemnată îmbunătățire pentru stogurile aceste cu*

pâne este de a pune lupina lor... pe gratis de lemn rădicată la 1 sau 2 palme de la pământ pe căpătăie. I. IONESCU, C. 137. *Tocitorile sânt așezate frumos pe căpătăie*. ODOBESCU, I 84/2. *Som mai veni er'o doi-trei, și fi-om pune un căpătăiu [polobocului]*. CREANGĂ, A. 134.

g) Plută, când o alcătuită dintr'o singură bucată. CIUPALĂ, PL., cfr. H. X 585. | Un număr de 11-18 trunchi legați în plută; două căpătăie fac o plută. Com. ITTU.

II 1°. Partea de sus s. dinainte a unui lucru (în opoziție cu mijloc și mai ales cu coadă), cap (VI 1°-2°), capăt (1°), frunte (II 2°), vârș (COSTINESCU), început (cfr. MARDARIE, L. 698). *Un borderon trebuie să confie... în căpătăiu, la stânga, firma casei*. ȘTEFĂNESCU, C. 57. *Pedagogii... așezați în căpătăiele celor două mese lungi*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Către căpătăiul dintâii al vremilor, până unde prăștia minții nu aczeră*. id. S. 79. *A nu avea nici coadă, nici căpătăiu* (cfr. echivalentul, întrebuințat mai des, „a nu avea nici cap, nici coadă”): nici un scop, nici un înțeles, a fi contra rațiunii, ordinii, etc. ZANNE, P. I 433. *Parul se înfige cu căpătăiul în pământ*. IORD. GOLESCU, ap. lb. III 278. || Spec. Capitel de coloană, bașlăc, cap (VI 3°). *Căpătăie* (grec. κεφαλή) [stălp]lor. BIBLIA (1688) 58, 66.

2°. Partea extremă, cu care se începe s. se termină ceva, cap (VI 4°), capăt (2°), margine. *Veți împrenuți belciugele den choolori de căpătăie*. BIBLIA (1688) 57. *Căpătăiul podului*. MAG. IST. II 339/2. [Pământul] *rătănu și apsat la cele două în potrice căpătăiuri (= poluri)*. PISCUFESCU, O. 55, cfr. 135. *Căpătăiele sfoare*. ISPRESCU, ap. TDRG. *Oasele cele lungi se împart în trup și căpătăie*. CRĂTULESCU, ANAT. 18/2. *Sculpturile din căpătăiele aticului*. ODOBESCU, III 73. *În județul Ilfov se numesc „coțofene” căpătăiele lășurilor [sarculișelor] ce se încredinșază peste inima carului*. DAMÉ, T. 10. *Puse tarăși căpătăiu la căpătăiul celelalte oscioare*. ISPRESCU, L. 59. *O să mă fac Vie lângă mare, Cu nouă răzoare, Pe la căpătăiu Gutui și lămâi*. TEODORESCU, P. P. 458. || Spec. Podvalele joagărului. DAMÉ, T. 175.

3°. P. rostr. Partea de jos s. dindărât a unui lucru (în opoziție cu mijloc și mai ales cu vârș), sfârșit, margine (COSTINESCU), cap (VI 5°), capăt (4°). *Așa când vea să coasă, S'o 'nonda la căpătăiu*. PANN, H. 31. *Sternul... jos de tot se sfârșază printr'un căpătăiu foarte subțire*. CRĂTULESCU, ANAT. 34/2. *Ce n'are căpătăiu?* (= Drumul) GORVEL, C. 135. *Dacă o fost moșie întăiu, E și pân' la căpătăiu*. PANN, ap. ZANNE, P. IV 459. || A o scoate la căpătăiu (bun) s. a leși la căpătăiu (PONTBRIANT) = a termina cu succes, a ajunge departe, a reuși, a o scoate la capăt s. la cale. *Câte slujbe le fac toate Și te scot la căpătăiu*. I. VĂCĂRESCU, P. 210/2. *Cu pizma nu o scoate nimenia la căpătăiu*. PANN, P. V. III 21, cfr. GHICA, A. 430. *Cu ajutorul lui Dumnezeu, vei scoate-o la căpătăiu bun și slujba cu care te-a împodărit împăratul*. ISPRESCU, L. 27. A o scoate s. a leși cu clevea la căpătăiu = a se înțelege, a se învov, a se împacă, a o scoate la cale. A da de căpătăiu = a ajunge la sfârșit, a termina; fig. a descuroa, a descifra, a tâlmăci. *Mulți s'au ispitit a deslăși ci-militura; nomeni însă nu-i dă de căpătăiu*. HANSDU, I. C. 44. *E greu să dai de căpătăiu*. *Dar, dacă dai, mery strună toate*. COȘBUC, B. 66. *Cine știe, ce încurcătură vei face p'acolo, de să nu-i mai dea nimeni de căpătăiu, cât hău!* ISPRESCU, L. 13, cfr. T. 7/19, 41/17. [Orașului, de mare ce era] *nu-i dădeai de căpătăiu*. STĂNCESCU, B. 129/22, cfr. 214/7, 356/12. *S'adună toți meșterii și lemnarii... cercetează buturuga, dar nu-i puteau da de căpătăiu, pe unde s'o deschiză*. REV. CRIT. I 42. *Nici dracul mai întăiu Nu-i dă de căpătăiu*. ROMĂNUL GLUMET, I 57/2. Nu 1 se înțelege căpătăiul = nimeni nu știe

de unde să-l apuce, cum să se poarte cu el. Cfr. COSTINESCU.

4^e. Bucată mică tăiată, ruptă s. frântă, mai ales din capătul unui obiect lung, cap (V. I 6^e), capăt (5^e). Un *căpătâiu de oafă, de fune* (LM.), *de mătase, de bambac* (COSTINESCU). Două *căpătâie de lemne*. LM. Legă un *căpătâiu de scândură de cărful copaciului*. DDRP.

III. (Ban.) Sarcină de lemne, care o poate duce cineva în cap. CDDE. nr. 240.

[Plur. -*tâie*, rar -*tâinri*. | Și: (după suf. -*niu*) *căpătâiu* s. a. Com. BANGIU, H. XVII 236, (Sălăgiu) *căpătâiu* s. a. VAIDA. | Derivat: *căpătâier* s. m. = om care și-a făcut *căpătâiu*, înșurubându-se și stabilindu-se undeva cu casa și masă, cap de familie, care plătește contribuție personală, gospodar. LM. *Clasele plătoare de dări erau clăcoși, bejenarii hrivolșii, căpătâierii*. I. IONESCU, D. 117, cfr. CRIBUTU, XIII 328. *Căpătâierii plugari și lucrători*. ȘUTU, ap. TDRG.]

— Din lat. *capitaneum*, neutru substantivat al adjectivului *capitanus*, -a, -um „de cap”.

CĂPĂȚAN s. a. — *căpăstru* (în Transilv.). VICIU, GL. [Și: *capătăn* s. a. lb. (sub *cape*) el.], (+ *căpătână*) *căpătîn* s. a. *Căpătînă de frâu*. IORGA, D. R. I 89 (în JAHRESEB III 318 e dat ca s. m. cu înțelesul „legătură de lemne”). | Derivat: *căpătânăr* s. a. = *căpăstru*. VICIU, GL.]

— Dublet depărtat cu *căpeșă*: din lat. *capitium* derivă ital. *caezzone*, care a trecut la Germani, dând (cu etimol. pop.) *Kappzaun*, de la care il avem noi și Slavii (rus. *kapcan*, pol. *kawcan* etc.), cfr. MEYER-LÜBKE, R. WR. Nr. 1637, BERNEKER, SL. WR. 484.

CĂPĂȚAN s. a. și m. v. *căpățan*.

CĂPĂȚANĂ s. f. 1^a. *Crâne*. 2^a. *Tête, caboche*. 3^a. *Crâne ou tête* (d'animal). 4^a. *Bulbe, oignon, tête* (de pavot, etc.), *pomme* (de chou). 5^a. *Tête* (d'objet), *moyeu*. *Pain* (de sucre).

1^a. *Oțeta* osoasă a capului omeneșc, care cuprinde și apără creierul, p. ext. cap de om mort despoiat de piele și păr (LM.), cfr. *craniu*, *teastă*, *țigvă*, *scăfărlie*, *hărădă*. *Képezsen* = calvaria. ANON. CAR. *Făcă* o *piramidă de patruzeci și șapte căpăține* [de boieri uciși]. C. NEGRUZZI, I 156. *Dele peste niște grămăzi de căpățini și oase de oameni*. ISPIRESCU, I. 100. (Complint) *Căpățina capului*. MARIAN.

2^a. (Mai ales ironic) Cap omeneșc (mare și disproportionat s. prost LM.), cfr. *doivleac*, *glavă*. *Pegeuul clătină din căpățână*. EMINESCU, N. 76. *Parul strigă tot mai tare: cap, cap! îndreptându-se parcă spre căpățâna Pădureșului*. MERA, B. 160. *În cap mâna că-i puneam, Lu păuânt îl aduceam, Căpățâna i-o țiam*. ALECSANDRI, P. P. 89^{1/2}, cfr. PASCULESCU, L. P. *Două căpăține într-o căciulă*, ze rice despre cei ce au tot un gând, tot o părere. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 61.

3^a. Cap de animal (mort s. tăiat; adese preparată ca mâncare), *glavă* (1^a), *glavățână*. *Căpățână de cal* (ISPIRESCU, L. 324), *de porc* (H. IV 125, MARIAN, SE. I 47, ȘEZ. IV 6), *de mistref* (ODOBESCU, III 75), *de oaie* (a. 1749, ap. GCR. II 44^{1/2}), *de miel* (CARAGIALE, S. N. 106, M. 161), *de căuș* (ISPIRESCU, O. 513), *de vulpe* (I. IONESCU, M. 700), *de porumbel* (ȘEZ. VI 36), *de știucă* (ZANNE, P. I 664).

4^a. P. anal. Partea bulbucată a unor plante (de obicei: legume) alcătuită, de obicei, din foi cărnoase suprapuse strâns unele peste altele, cfr. *măciulie*, *băciulie*, *căciulie*, *bulb*, *tubercula*. *Căpățână de curechi* (ANON. CAR. I. IONESCU, C. 87, etc., SIERA, P. 179, ȘEZ. II 73) s. *de varză* (BIBI-ESCU, P. P. 319), *de usturoiu* (COSTINESCU, BIBI-

ESCU, P. P. 375), *de mac* (TDRG.), *de flori de trifoi* (I. IONESCU, C. 161). *La un fir de ceapă desvoltat, deosebit rădăcinile... ceapa sau căpățâna, și... foile*. PAMFILE, A. 143. (Atributiv) *Am pus pe țărnă varză tăiată și varză căpățână* (Brasov).

5^a. Partea bulbucată a unui obiect:

a) (Dog.) Partea de deasupra a scăunoaiei, cu care se strânge doaga, numită și: *cap*, *clobanț*, *cioc*, *ciocchie*, *coacăie*, *broască*. DAMÉ, T. 88, PAMFILE, I. C. 161-2.

b) (La car) Butucul (II 2^a) roții. PAMFILE, I. C. 129, DAMÉ, T. 8, com. N. IONESCU, H. II 29, IV 44, 86, XI 283, XVI 4, 10. Partea din afară se numește: *căpățâna la fus* s. *spre leucă*, iar partea din dosul roții: *căpățâna la val* s. *spre ungher*. DAMÉ, T. 8. *Căpățâna se face de ulm, fiindcă e teios*. H. V 153. *Prin mijlocul căpățânilor trecă osia*. RĂDULESCU-CODIN, I. 61.

c) (Mor.) Valul morii. H. XVI 10.

d) *Căpățână de zahăr* = *bucată mare de zahăr*, de formă conică, pusă în comerț. *Fără un fund de ceai și o căpățână de zahăr, nici nu gândeai să-mi lese bălăul*. CONTEMPORANUL, VII 292.

[Plur. -*tâni și -tâne*. | Și: (hiperurbanism în Mold.?) *căpățînă* s. f. Adjectiv: *căpăținos* (*căpăținos*), -oasă = cu capul mare (propriu și fig.: *incăpățânat*), *proștă-lău*; *căpos*, *mintos*, *ajuns de cap*, *priceput* (MARIAN), cfr. *capșoman*. *Képezsen* = *capito*, *capitosus*. ANON. CAR. *Dobitocul căpăținos*. CANTEMIR, IST. 60. *Eră... mic la obraz, căpăținos*. BEITOLD (a. 1779) ap. GCR. II 118^{1/2}-a. *Passăre mare, lăboasă și căpăținoasă*. GORJAN, H. II 85. *Asta căpăținosul e Țane, Bulgarul*. M. CHRITĂȘCU, CONV. LIT. XLIV, II 214. *A venit cu Vasilica, Frumușica, căpăținoasă*. TROBESCU, P. P. 124. *Ce folo că ești frumușă! Și la cap căpăținoasă!* ALECSANDRI, P. P. 340, cfr. MAT. FOLC. I 460, ZANNE, P. II 564. *Sânt o multime de oșpeși și boieri adunați, cari de cari mai corbăreși și mai căpăținoși*. MARIAN, T. 147. (Substantivat) *Căpăținoasă* s. f. (Bot.) = *rostogol*. FANTU, Pl.]

— Din lat. **capitina*, -am (derivat din *caput*, -*itis*), cfr. *incăpățânat*.

CĂPĂȚÂNĂR s. a. v. *căpățan*.

CĂPĂȚANOS, -OASĂ adj. v. *căpățână*.

CĂPĂȚIU s. a. v. *căpătâiu*.

CĂPĂȚINĂ s. f. (s. d.) v. *căpățână*.

CĂPĂȚUI vb. IV^a. 1^a. (Se) *caser*, (s')*stabilir*, (se) *marier*. 2^a. *Se procurer*, *s'apropovionner*, *s'enrichir*. 3^a. *Abritor qm. dans sa maison, loger*.

1^a. *Trans.* și refl. A (se) face om cu căpătâiu, cu rost, a (-și) asigură existența, viitorul (cuiva), a (-și) procură subsistența, traiul, spec. a (se) însură, a (se) mărită, a da (pe cineva) la casa lui, a se așeza, a prinde loc (Com. A. TOMIAC). *Un ministru care-și căpățuiește nepoții, mândru în funcțiuni*. Cfr. LM. *Să înzestrezi și să căpățuiești pe orfanii*. ODOBESCU, II 42. *Acasă din ce să trăiască și nu se temeți că-i vor rămânea copiii necăpățuși*. SLAVICI, ap. TDRG. *Nu mă voiu deslipi de lino, până ce nu te-oiu căpătui, și nu te-oiu vedea om în rândul oamenilor*. ISPIRESCU, L. 287. *Pe fiul cel mai mic însă nu-l trăgea înima a pilecă în peșit*. Dară n'avea ce-și face capului, căci tată-său îl trimetă într-una să caute a se căpătui și el. id. lb. 33. *I-a sfătuit să se însoare, că, dă, fiecărora vrea să-și vadă odată gloata (=copiii) căpătuiți*. ION CR. II 231.

2^a. (Rar) A-și procură ceva, a se aproviziona (cu ceva), a se îngrijii de-ale mâncării, a pune bine, a se căpui de ceva; spec. a-și face stare, a se îmbogăți. LM. *Șar fi căpătuiind [din niște gănuși: și găște sălbătice] toată trebuința hranei, de peste tot anul*. PISCUPESCU, O. 64. (Construit ap. prep. de, cfr.

căpui) D'astea nu se poate căpătui hiccare rumân. JIPESCU, O. 50.

3^a. Trans. (Rar) A oferi adăpost, a găzdui. *Cu dragă inimă v'asprimi, răspunse gazda, dară... m'am unde să o căpătuesc pe toți.* ISPIRESCU, ap. TDRG.

[Abstracte: căpătuire s. f. *Femeia poate... să dea imobilulul său dotat... pentru căpătuierea copiilor săi dintr'o căsătorie anterioară.* HAMANGIU, C. C. 316, căpătuală s. f. (și peiorativ: „ajungere la un căpătui s. rost din mila s. prin protecția altora“) *Se'ngroasă gluma și căpătuiala [= mărițișul] vius.* DELAVRANCEA, S. 16. *Umblă după căpătuială.* PAMFILE, C., căpătuit s. a. *Când lelea tot zămbeșta, umblă după căpătuit* (Suceava). ZANNE, P. II 848.]

— Derivat din căpătălu și modificat după suff. -ni. Cfr. căpui.

^ CĂPĂTUIALĂ s. f. v. căpătui.
CĂPĂTUIU s. a. v. căpătălu.

CĂPĂTĂȘCĂ s. f. *Fiehu.*—(Bucov.) Basmă. MARIAN, NA. 256, nota. *O căpătășcă albă și una cu flori.* id. ib.

— Poate, derivat din căpăt, prin suff. dim. -ușcă.

CĂPĂU s. m., CĂPĂCĂ s. f. } v. copoiu.
CĂPĂCĂ s. f., CĂPĂCĂȚĂ s. f. }
CĂPĂCĂN s. m. (Mitol. pop.) v. căpăcăn.

CĂPCĂNĂ s. f. *Plăge.*—(Mold.) Cursă (pentru prins fiare, pasări, șoareci, etc. Animalul (fig. omul) cade, dă (ZANNE, P. IV 297), se prinde în *capcană*. *Picioarele să-mi/și scoși/și din căpăcănă.* DOSOFTEIU, PS. 78, cfr. 115. *Ne făcă căpăcni de prins vrăbi și stigleți.* GANE, ap. ȘIO. *Dar doodată se auzi... clamp! Capcana (cursa) sa închise și prinsese laba lupului ca într'un clește.* ȘEZ. III 113/12. | Fig. *Te-ai prins cursă în capcană.* ALECSANDRI, T. 203, cfr. 262. *Încearcă sa de a liberă pe bietul vâdă prins în capcană e povestită cu toată lauda.* IOBGA, L. I 224. *Plecară, zicându-i să se păzească a nu cădea în capcană.* ISPIRESCU, L. 331. *Mi-si cădea în vrădută în capcană!* PAMFILE, C. [Plur. *capcane și căpăcni.* | Și: *căpăcna s. f.* | Verb (rar): *capceni IV** = a prinde (Mahală, în Bucov.). (Com. NANTREȘ.)

— Din turc. (rut.) *kapkan*, idem. Cfr. *capainge*.

CAPCANI vb. IV* v. capcană.

CĂPCĂN s. m. (Mitol. pop.) Ființă legendară pe care poporul nostru și-o închipue sub diferite aspecte și cu diferite atribuții, ca uriaș (H. II 319, 84) s. pitic (H. IV 69), jumătate om, jumătate cănie (H. IV 94, XVIII 314), cu cap de cănie (ȘEZ. II 25, OREANGĂ, GL.), cu bot de cănie după ceafă (H. IV 16), cu două guri, una dinainte și alta dinapoi, la ceafă, prin care ieseau oasele celor mâncați de el (H. III 71, cfr. 209), cu cioc (H. XI 167), cu patru ochi (H. IV 323), cu un ochiu în ceafă (H. XII 424), cu trei ochi, doi în față și unul în ceafă, cu care vedeă și când dormea (H. IV 69), cu patru picioare (RĂDULESCU-CODIN); sălbatec (H. II 22), foarte rău (H. IV 94), antropofag (H. II 246, IV 16, MARIAN, O. II 292, com. A. TOMIAC), mănăncă creștinii (H. II 71, ION CR. II 270) s. fete mari, copii mici (H. IV 69), se mănăncă și unul pe altul (H. III 231). Cfr.: ȘEZ. II 25-26, III 30/12, H. II 81, 123, 171, IV 323, IX 144, etc. *Meștem în țara căpăcniilor.* DOSOFTEIU, V. S. 79. *Și ajunse la o țară cu oameni călcăni, dinainte cu obraz de om și grău omenește, iară dinlărdăpt cap de cănie și lătra căsănoște.* ALEXANDRIA (1842), ap. TDRG. || P. ext. Om mănăncios (RĂDULESCU-CODIN), om care mănăncă de geaba de la altul, fără să mănăncă (H. II 293), cfr. trântor, parazit. | *Călcănu* = om slab la minte (H. XVIII 247), prostălău (ib. 175). | Om rău, hain, cfr. păgân,

c. calvin, latin. *Fugi, căpăcănule, că mi-ai omorât odor!* ALECSANDRI, T. 975. *La-a omorât hoțul de căpăcăn, jupânul Pogon.* RETEGANUL, P. III 48. | Spec. Numire dată Tătarilor (TDRG., LIUBA-IANA, M. 75) și Turcilor (RĂDULESCU-CODIN, L., cfr. ION CR. II 270). *De-az areă cu atâția gonitori în ocol... căți Căzici, căpăcni și alia liște spurcate au căzui morți aici... bina-ar mai fi de noi!* OREANGĂ, P. 117. *Venit-au Căpăcni și Tăvari și alie liște rele, și multe danne și supărări au făcut bietilor Români.* MARIAN, T. 13, cfr. 14. *Se întoarse biruințor dintr'o gonă [a] căpăcniilor de Tăvari.* ȘEZ. VIII 63. *Nici de Leah, nici de Căpăcna, nici de Turcăi, nici de Grec.* JIPESCU, ap. TDRG. *De frica Căpăcniilor, au luat-o încă.* RĂDULESCU-CODIN, L. *Rău mă doare mimișoara... De mîdăușa ce mă are, Că-i creștină și bătrână, Șa s'ajungă-a fi cadăna, De răzud Căpăcniilor, Pin casa păgăniilor.* ALECSANDRI, P. P. 197.

[Pe lângă căpăcăn H. II 22, 39, etc., IV 16, 69, 323, XI 167, XIV 424, XVIII 314, se găsesc și formele călcănu (L.B., H. IV 94, V 40, 347, XI 66, 181, 262, REV. CRIT. III 92, ȘEZ. III 30/12, GORJAN, H. I 44, POPOVICI, R. D. 164), cătehan s. m. (H. V 347), (Mold., Transilv.) căpăcăn (H. III 231, MARIAN, O. II 292, ION CR. II 270, ȘEZ. II 25, Com. A. TOMIAC). | Feminin: căpăcănăoică (cătehanăoică H. V 40) s. f. = antropofagă. H. IX 14. | Adjectiv: cătehanăeș, -ească. *Soare cătehanăeș.* MAT. FOLC. 561. | Colectiv: căpăcănime (cătehanime) s. f. *Trecură piște noi căte stoluri... de unpurime, lehim, căpăcănime, muscălim, neafime, turcime și toți soiul de jăgăniți ominești.* JIPESCU, O. 89. *A doua oară veni toată căpăcănimea asupra lui Dalea.* LIUBA-IANA, M. 75. | Pronunț. -că-nu.]

— Pare a fi traducere paleol. *psycolous* = grec. *ψυχολος*, intrată în limbă prin cărțile poporane. (Despre raportul acestor figuri mitologice cu Alexandria, v. N. Cartoian, *Alexandria în lit. rom.*, Buc. 1910, p. 95-96.)

CĂPCĂNIME s. f.
CĂPCĂNĂOICĂ s. f. (Mitol. pop.) } v. căpăcăn.

CĂPCĂS s. f. *Puisior.*—(Hatej, în Transilv.) Căuș de băut apă, scobit din lemn, cu coadă scurtă; bărbații o poartă legată de straiță, când sânt la munte (Jiu). VICIU, GL., cfr. H. XVII 100.

CĂPCĂN, CĂPCĂL s. a. v. cap.
CĂPCĂN, -Ă † adj., subst. } v. capui.
CĂPCĂN, -IE adj. }
CĂPCĂHEAIE † subst. v. capicheală.
CĂPCĂIU † s. m. (s. d.) v. capigiu.
CĂPCĂS s. f. v. copelcă.
CAPEL s. a. v. capelă.

CAPELĂ s. f. 1^a. *Bonnet* (de soldat). 2^a. *Chapeau*. 1^a. Bonetă de postav făcând parte din uniforma de toate zilele a soldaților (moale, cu cozorocul tot de postav, în desoabiere de chipui, care e tare și cu cozoroc de mușamă și e purtat în uniforma de ceremonie). *Soldatul... își așază capela n' cap, pușin pleacă.* SADOVEANU, P. S. 85, cfr. ib. 75. *Brigadierul Franz...* cu capela veclăie pe-o sprâncănă. SANDU-ALDEA, A. M. 68. *Dragii mi-i seara pe laudă, Venind de la caraulă...* Cu pușcălija pe spate, Cu capela la o parte. PAMFILE, C. T. 275.

2^a. (Fam., pop.) Pălărie (de oraș), (invocată) pălărie de dame. STAMATI; H. III 292. *Pălăria stă negru...* eșă... de sub o capelă de paie. DACIA LIT. 263. *Frăție 'ntro căciulă și capelă.* JIPESCU, O. 11. | Și (ad 1^a): capel s. a. PAMFILE, C. T. | Diminutiv (ad 2^a): capelută s. f.]

— N. din ital. *capello* „pălărie“.

CAPELĂ s. f. 1^a. *Chapelle*. 2^a. *Orchestra*.

77081

1°. Bisericuță (a unui castel sau a unei case boieresti, a unui cimitir, a unei școale, etc.), cfr. paracelis; spec. (în bisericile catolice) parte dintr-o biserică în care se află un altar secundar. *O capelă apusienască din Iași*. URICARIUL, XIV 131/10. *De vale 'n capela Madonei slăvite, O mamă... Se 'nchină*. ALECSANDRI, P. II 146. *Din paroclia făcut-a capelă Iutoran*. ID., ap. ȘĂINEANU, D. U³ La 25 Martie [Ipsilant] intră triumfal în București, trage la casa Belului..., face o rugăciune în capela din fundul curții... GHICA, S. 106. *Capela română de la Paris*.

2°. Reuniune de muzicanți care dau concerte în localuri publice (la origine, care cântau într-o capelă 1°), cfr. taraf, bandă, orchestră. *Dispuse a se întona... imnul popular prin capela muzicii militare*. ap. ODOBESCU, I 472. *O capelă de dame*. [Și (ad 1°, după ung.): ț căpălă s. f. LB.] Derivate: (ad 1°) capelân (caplân) s. m. = preotul unei capele catolice, (la biserici catedrale s. parohii mai mari) preot s. diacon ajutător al parohului. *Se vede, capelane, c'o veste rea m'asteaptă*. I. NEGRUZZI, VI 292; (cu adj.) căplănesc, -ească = de capelan, a(l) capelanului. IORGA, S. D. XIII¹¹, 55; (ad 2°) căpel-măistru s. m. (< germ. *Kapellmeister*) = dirigentul unei capele, șef de orchestră, cfr. primicer. H. X 180.

— N. din ital.

CAPELÁN s. m. v. capelá.

CĂPELEȘ s. m. Conducător (de dans). — (Munții-apuseni, în Transilv.) Fecior [= flăcău] înscănat cu conducerea jocului, birău. FRĂNCU-CANDREA, M. 133.

CĂPELE-MĂISTRU s. m. v. capelá.

CĂPENEAG s. a. (Îmbrăc.) I. 1°. *Manteau* (de soldat). 2°. Sorte de capuchon. 3°. *Fond* (de chapeau, de bonnet). II. Sorte de manteau. III. Arbuste.

I. 1°. (Transilv., Ban., Ung.) Mantă (JAHRESBER, V 189, H. XVIII 26, 262), cfr. ghebb, zeghe, suman, ipingea; spec. mantă de militar (MĂNDRESCU, L. P. 240). *Un căpeneag* (a. 1811). IORGA, S. D. XII 227. *2 chepene noi* (a. 1817). id. ib. XII 174. *Ducând o pasăre supț chepeneag*. TICHINDEAL, P. 233. *Haino sa cea pre dedesuyt mai lungă decât căpeneagul*. BARAC, T. 74. *Toate mândrele-a bitege După cei cu căpenege, Numai mândra-i sănătoasă, Că-i căpeneagu' acasă*. MĂNDRESCU, L. P. 134/2-4. cfr. BUD, P. P. 53. *Afură la câmp înșea, Căpeneagulo-asterneag*. RETEGANUL, TR. 43. †† *După ploaze, căpeneag!* = prea târziu! Cfr. TICHINDEAL, P. 120, PANN, P. V. III 15. *Și-a întors căpeneagul pe dos* = a întors cojocul, și-a schimbat părerea pe neașteptate; s'a separât, s'a iuțit. ZANNE, P. II 103.

2°. Un fel de glugă (Valea Bistriții, ȘEZ. VII 145, notă), gluga ipingelii (BOCEANU, GL., H. V 129, DAMÉ, T. 169).

3°. P. restr. Fundul căciulei s. pălăriei. RĂDULESCU-CODIN.

II. 1°. † (Munt. Subt forma *chepeneag*) Un fel de mantă de gală. *Azi Mihnea a'mbrăcat chepeneag de califea roșie cu coaprazuri și cu bumbi de aur*. ODOBESCU, I 71/10. *Căpitantii erau... pe umeri cu chepenege cusute cu fir*. ISPIRESCU, M. V. 44/10.

2°. (Mold.) *Chepeneagu' a se zroiala spontecului; unele au guler răsfrânt, blănit cu blană de vulpe, ca și piepți, iar restul cu blană de oaie; are gătane cu care se incheie în față ca și tunicele...; e de postav gros; altă dată era din înșurătoare a flăcăilor, cfr. giubea*. PAMFILE, I. C. 357.

III. (În munții Sucevei) Capitel. ȘEZ. II 185/10. [Și: *chepeneag* (ad 1²), *chlipinég* s. a. H. IX 85, (în rimă, odată) *chepeneș* s. f. *Cu giubea de chepeneag*. PAMFILE, C. T. 62.]

— Din (ad 1) ung. *köpenyeg* „mantă“ s. (ad 11) turc. *kepenek* „mantă (a ienicerilor)“.

CĂPERĂ s. f. (Bot., Comerț) *Căpre*. — (Intrebuințat mai ales la plural) Bobocul unui arbust, cu flori mari, albe s. roșietice; murați în oțet, se importează ca articole de bucatărie. PANTU, PL. 69 II. *capere* (a. 1766). IORGA, S. D. XII 80. *2 oă capere bune* (a. 1794). id. ib. VIII 30. *Am și după dînsul pe Ennibaharul...*, *Capera*, *Măslina*. PANN, P. V. I 121. [Și (> *capră*)] *căpre* s. f. plur. = nescari boambe; tufă s. spin pe care se fac aceste. LB.]

— Din ital. *cappero* (poate prin mijlocire n.-grecească: *κάρρα*?), idem.

CĂPEȘ, -Ă adj. v. cap.

CAPEȘTE † s. f. v. căpiște.

CĂPEȘTER † s. a. } v. căpiștere.

CĂPEȘTERE s. f. }

CĂPEȘTERĂLĂ s. f. }

CĂPEȘTRĂ s. a. } v. căpăștra.

CĂPEȘTRU † s. a. }

CĂPEȘ s. a., **CĂPEȘTE** s. m. (Mor.) v. căpăș.

CĂPEȘTEĂ † s. f. v. căpășel¹.

CĂPEȘTEA s. f. 1°. *Têtiere*. 2°. Păce de bois suportant iarbo de couche d'un moulin.

1°. Parte a frâului (I) alcătuită din curelele (s. sforile) care trec peste capul (cfr. ceafă s. comar), fruntea (cfr. frunțar și ochelari) și botul (cfr. botnița) alului și de ale cărei capete de jos sânt prinse zăbalele; p. ext. toată curelăria care se pune în capul alului. DAMÉ, T. 50. *Nu-s... căpișele*. ALECSANDRI, T. 397. *Vizitid potrici căpeșeana calului din hart*. SANDU-ALDEA, SĂM. IV 870. *Taie baierile de la traistă, mai căpeșala din capul unei țepe, și face cum poate, de leagă el gârneful, unde trebnă*. CREANGĂ, P. 125. *Leagă câte o năframă de căpeșele cailor*. MARIAN, NU. 600. *La apoi de la calul din dreapta căpeșala de pe cap*. id. ib. 633.

2°. (Bucov. Mor.) *Căpeșeală* = broasca (II 4° a) morii. SBIERA, ap. CDDE. nr. 238.

[Dial. *căpășea* DAMÉ, T. 50. *căpășa* CDDE. nr. 238. *căpeșeală* (*capeșeală*), *căpișeală*, *căpășeală*], *capeșel* s. a. VICIU, GL. (*căpășel* DDdF., *căpișel* DAMÉ, T.). [Cu schimb de sufix: *căpicu* = *căpeșeală* (1°). DAMÉ, T. 50. *Să ieși căpicule* [cailor], *când le dai apă*. BOCEANU, GL.]

— Din lat. *capitium* (care în limbile romanice însemnează și „căpeșea“) s'a născut o formă **căpeș*, de unde diminutivul *căpeșel*. Cuvântul întrebuințându-se mai ales ca plur. tant. (*capitia* > **căpeșe*), avem diminutivul *căpeșele*, cu nouă singulare *căpeșeă* și *căpeșeală*. — Cfr. căpășan.

CĂPEȘEAN s. m. v. căpitan.

CĂPEȘTEAN s. a. 1°. *Commencement*. 2°. *Capitean*. 3°. *Boul*. 4°. Pains que l'on porte à l'église en mémoire des morts; amănoe moudoue.

1°. † Inceput (într-o carte). *Întru căpeșele de carte scrisu-s'au pentru mine*. BIBLIA (1688), ap. TDRG.

2°. † (Numai în BIBLIA 1688) Capitel, bașcă. Cfr. cap (VI 3°). *Stâlpi 2, de cofi 35 de naști, și căpeșelele lor de 5 cofi*. 310, cfr. 67ⁿ, 68, 310. *Căpeșelele cortului*. 96.

3°. Bușăfcă mică, rămășiță, căpătău (II 4°), cap (VI 6°), m. uc. *Căpeșelul de înmănare... sta în gâtul gârăfei*. EMINESCU, N. 44, cfr. MARIAN, I. 29.

4°. (Mai ales la plur. La parastase s. la înmormântări) Colivă, colaci și prescuri care se dau la biserică pentru morți, la anumite termene hotărâte de datine, capete, soroace. PAMFILE, J. III, cfr. H. IV 290. *Un căpeșel e compus din: o năpuroanie... de-avura ei se pune colivă presărâtă pe de-avura cu nuci pisate și zahăr pisat și așezat cu gura cu-*

titulul în felurite figuri (laba găștei, etc.); se mai pune apoi o prescură și un ar[h]langhel (3°). MUSCEL, 44. Colac care se duce preotului la trei zile, la nouă, la trei săptămâni, la sease săptămâni, la o jumătate de an și de aici încolo la fieșterare an de la moartea cuiuă. Com. IZVERNICEAND. Șapte pâni și șapte făclii, care se pun la parastase și la immormântări pe seama preotului (Brașov). P. ext. Pomană mică. RĂDULESCU-CODIN, cfr. H. IX 484. *Nici pomană, nici sorocac, nici căpețel, nici pomnetu, nici prescură, nici colcăie, nimic la capu' și la sufletu' lui.* JIPESCU, o. 133. *După moarte, femeia care rămâne văducă nu e bine să aleagă grânul, când se fac căpețele.* ION CR. III 82.

[S]: (ad 4^a) căpățel, (ad 2°) căpețea s. f. BIBLIA (1688) 247.]

— Din lat. capitellum „căpșor, sfărul țâței, ghem”. MEYER-LÜBKE. H. WB. 1636 (pentru întotdeauna 4^a, cfr. cap VI 8°); cfr. dubletul capitel.

CĂPEȚEL s. a. v. căpețală.

CĂPEȚENIE s. f. L. 1°. Chef, commandant. 2°. Élite. 3°. Troupe.

1°. Persoană care stă în fruntea unei întreprinderi s. instituții, șef, mai-mare, conducător (suprem), președinte (al unei adunări, etc.), comandant, cap (V 2°) (al unui complot, al unei intrigi, al unei armate, etc.), persoană principală. *Sânt căpețeni ereslor.* DOSOFTEIU, v. s. 61. *Căpețenie fu rânduit de Dfa/jun/je/zu. id. ib. 112₃, cfr. 35₃, 130₃, 143₃. Căpețeni prese toți.* BIBLIA (1688) 49. *Căpețenie neamurilor fiilor lui Laci.* ib. 168, cfr. 346₃. *Și fiind Dragoș mai de cinstu între alți neame, domni și căpețeni, l-au ridicat cu toții să le fie Domn.* LET. I 91₃. *Boierii și... căpețeniile Ardealului...* ib. I 220₃. *Căpețeni mai de gios.* LET. II 413₃. *Este căpețenie pe oastea lezască.* LET. III 93₃. *Boierima și... alte căpețeni.* ib. 41₃. *Hrizea...* cu alți 12 căpețeni. MAG. IST. I 314₃. *Căpețenia turcescă ce-i zic Ricala.* STOLN. DUMITRACHE 385. *O domnie și căpețenie al duhurilor din văzduh? zise bătrânul cătră zmeu.* GORIAN, I. și 35. *După fuga lui Ispilanti și a celorlalte căpețeni...* C. NEGRUZZI, I 196. *Cantemir, vestita căpețenie de Tutoiri.* IORGA, N. R. B. 222. *Scarouochi, căpețenia dracilor.* CREANGĂ, P. 48. *Căpețenia noastră să fie Hristos.* IZPESCU, M. V. 11₃, cfr. 29₃. *Se lăudă în toate părțile că el ar cănta mai frumos decât căpețenia căpețenilor de cântăreți, Apolon.* id. V. 109₃. *Dumnezeu și dracu', căpețeniile celor doamne cete.* ȘEZ. II 60. [(Ca funcțiune adjectivală) *Unul ce se vede între alalți/și ingeri mai căpețenie.* DOSOFTEIU, v. s. 144₃. †† *De căpețenie = de frunte, principal, capital, esențial, suprem. În slobozim [sânge calului]... din cea mai de căpețenie vădă.* CALENDARUL (1814) 162₃. *Nesocotind nimic mai de căpețenie decât legile* (a. 1817). URICARIU, IV 301₃. *Ideile de căpețenie...* ODOBESCU, I 211. *Slujba lui de căpețenie eră să ducă...* IZPESCU, L. 164. *Cea mai de căpețenie fericire.* id. U. 27₃. *Sărbătoarea a mai de căpețenie este cea de la 9 Martie.* MARIAN, SE. II 145. (Neobicitnult) *An fost una din cauzele ceale căpețeni.* P. MAIOR, IST. 34.

2°. (Învechit; sing. cu înțeles colectiv) Cei mai de frunte, elită, frunte, floare, lamură. *Vei trimite... toată căpețenia dentru ei.* BIBLIA (1688) 102₃. *Căpețenia (κεφαλαίον) fiilor lui Caath Israel.* ib. 96, cfr. 115. *Pre țării și de Dumnezeu vestitorii propoveduitori, căpețenia ucinicilor tăi, Doamne, și-ai primit.* CALENDARUL (1814) 28.

3°. † Ceată, oaste. *Leși în trei căpețeni.* BIBLIA (1688) 203₃. *Căpețeniile* (despre o ceată de ingeri). MINEIUL (1776) 155.

[Dial. căpețenie.]

— Derivat din capete (plur. lui cap), prin suf. abstr. -enie.

CĂPEȚENIE † s. f. v. căpitanie.

CĂPIĂ vb. I^o intrans. 1°. *Acoir le tournis.* 2°. *Perdre la tête.*

1°. (Veter., despre oi, capre H. IV 293, rar, despre cai DAMÉ, T. 52, porci ECONOMIA, 102 și alte vite. Com. TOFAN) A avea capie (capiu, căpială). Oaia căpială își întoarce capul spre coaste și se învârtește mereu pe loc (ECONOMIA, 95, DAMÉ, T. 69), se dă înapoi și cade jos; nu mănâncă, nu bea, nu vede și în sfârșit pierd (ȘEZ. IV 126₃). Porcul căpială umblă cu capul strâmb aleargă câtva timp, apoi deodată se oprește și cade la pământ (ECONOMIA 102-3). *De multe ori capchie oile.* ECONOMIA 95. *Dacă se tund ghinpii de pe ariciu și se dau la oi în sare, oile nu mai căpiază* (Hatej). HEM. 1652₃. *Nu-i bine de tors Marțea, căci au să căpizeze oile.* ȘEZ. VI 59.

2°. Fig. (Despre oameni) A se sminti, a se turbura (pentru lucruri de nimic), a-și pierde capul, a-și ieși de-odată din minți s. din sărite, a innebuni, a deveni capiu (II 1°). I.B., COSTINESCU, VED. P. P., ION CR. III 377, Com. MARIAN, Com. COCA. *Burii să te-noroi? — Ba, ferească Dumnezeu, doar n'am căpchiat, la vârsta mea!* ALECSANDRI, T. 960. *Am căpchiat lumea!* id. Ib. 1087. *Eu să-mi pândesc mâine, cu un tulu de-aieștea? — îi răspunde Titirezul.* *Doară nu-s nebunul vostru, nici n'am căpchiat încă?* SBIERA, P. 181. *Ce vorbești, bărbate? ori ai căpială astăzi?* IZPESCU, L. 268. *Cine-și schilodește limba și vorba, e sec, dăhni, păduț, căpial.* Iud. JIPESCU, o. 60. *Că puica n-o căpial, Să dea gură la băiet.* SEVASTOS, C. 112₃. *De cine doru' se leagă. Nu mai fice mîntea n'urcșă. Că se culcă îmbrăcat, și se scotă căpial, și apucă n'ur' oftat.* HODOȘ, C. 39, cfr. 63. *Măndraluț cu păr tăiat, După tine-am căpial.* BUD. P. P. 34₃. [(Rar, trans. = fact.) *Ai căpchiat cu toții în casă...* ba încă n'ajă căpchiat și pe mine. ALECSANDRI, T. 505.

[(Mold., mai ales sub forma dialectală:] căpchiă. Abstracte: căplăre (căplăre s. căpchiere) s. f. (ad 1°) Boală a oilor (CALENDARUL 1814, ECONOMIA 96, MARIAN, ȘEZ. IV 126₃, RĂDULESCU-CODIN, H. VII 510) a porcilor (ECONOMIA 102). Cfr. H. III 141, IV 91, IX 500. (ad 2°) turburare, sminteală, nebunie, uluială (I.B., COSTINESCU, BARONZ, L. P. I 103₃), spec. nebunie în urma invențării cu bureți (Com. ITTU). *Nici raționiunile găteii, nici frica de căpăre nu l-a putut oprî de a merge să vadă pe acea mînăstră.* IZPESCU, L. 278; căpial s. a. (ad 1°) H. V 396; căpătură s. f. (ad 1°) H. XVIII 271. *Leac pentru căpătură.* DRĂGHICI, ap. TDRG., căpială s. f. (ad 1°) ȘEZ. II 185₃, H. II 122, 155, IX 60, XII 187, (ad 2°) = năuceală, nălucre, un fel de ipohondrie; omul bolnav de căpială oftează, se usucă pe picioare, are frică și nu poate ieși noaptea din casă, i se pare că-l strigă morții, i se arată intrupați, cerând să le caute de cele religioase, să le facă pomniri. LEON, MED. 124. [Pronunț -pi-a-]

— Derivat din caple (capiu).

CĂPIALĂ s. f. v. căpia.

CAPIC s. a. v. copcă.

CAPICHEHALĂ, CAPICHEHAIE † subst. 1°. Agent diplomatique des Princes roumains près de la Sublime Porte. 2°. Agent diplomatique des princes roumains auprès des pachas des villes turques situées le long du Danube. 3°. Soldat de la garde du palais du grand vizir. — (Turcism)

1°. Reprezentantul Domnilor români pe lângă Poarta otomană (având mai ales grijă să urmărească uneltirile ce se pregăteau de dușmanii lor la Constantinopol. Cfr. IORGA, L. I 205). *Trimdu-l Vasilio-vodă de credință, l-au trimis la Poartă capichihai, căzându-l om conțenit la toate.* LET. I 336₃. *Iară Mihniu-vodă unșă capichihai la Poartă pe Cupă-*

rești, pre doi frați a lui Iordachi Vornicul. LET. II 308/14. Tar de cele rele ce socotese ei, nu-i de nici unele, că așa are el vesle de la capichihăle lui. Ib. 324/15. Dară de moziile nemăi n'ou ștint, nu numai ei nice, ce nici capichihălele lui în Tarigrad. LET. III 148/20. Au trimes vezirul de au rădicoat pe feciorul lui Mihai-vodă, și l-au pus la închi-soare, împreună cu capichihăleoa lui. Ib. 148/20. Au sosit mai în desari și Domnului veste cum că au îmbrăcat capichihălele căștan de Țara-românească. Ib. 234/15. Capichihăleoa lui îi scriă să vie la vizir, că pre urmă va fi rău. MAG. IST. I 348/22. Domn... îndată au scris la capichihălele și la alți prieteni la Poartă. Ib. IV 143/22. Această boierie o avea boierii greci din cei mari, feciori de capichihăle și gineri de capichihăle (a. 1786). IOGA, S. D. VIII 12. Nu se luptase, nefind aceasta mestrea unui capucheala, care avea de aprărit interes moldovește. IOGA, L. I 339. Această cursă o cunoaște și o aprobă noul capucheala muntean Dimachi. Id. Ib. 367.

2. Agentul diplomatic al Domnilor români pe lângă pașii din cetățile turcești de-a lungul Dunării. Capuchealaie de Brăila, Silistra, Giurgiu, Nicopole și Vidin au câte 200 lei leafă pe lună: aceștia sânt boieri cu caftanuri și cu ranguri, având fiecare scutelnici, după rangul său. FOTINO, III 365.

3. Soldat din garda palatului marelui-vizir. ȘIO. Au pus Vizirul pe capichealiau lui de au pus peceat. DIONISIE ECLESIARHUL, Ib.

[Ptur. (de la capicheala) -ale și (de la capiche-hăle) -hăi (LET. I 229/15, II 417/20). | Un și o capicheala, la plur. două capichealaie. | ȘI: capiche-hăle (LET. III 202/12), capichihăle (LET. III 237/15, MAG. IST. V 149/22), capuchealaie. | Compuse: † baș-capichealaie v. baș; † capicheala-bela v. chehaie.

Abstract: (Turc. kapu kehalişik) † capichehală-lăc (capichihăleală, capachehalăle, capuchealələc) s. a. = funcțione, postul, rangul de capichealaie. Pe aceste vremi, la Tarigrad Stavracchi se nască cu socul său, Manoli Spatarul, născând pe socrul său să se amestecă la capichihăleală. LET. III 238/14. Fuind și tot chipul de silință ca să lipsească Neculachi din capichihăleală Moldovei. Ib. 260/15. Socoteli de capichealaie. STOLN. DUMITRACHE, 369. Mihai-vodă lădă ca reprezentanți la Constantinopol pe doi dintre Cupărești... împreună cu obșnișii oameni ai capuchealaiealăului. IOGA, L. I 365.]

— Din turc. kapu kehalişy, idem.

CAPICHIHĂI † subst. (s. d.) v. capichehală.

CAPICHOARĂ s. f. v. căpiță.

CAPICIU s. a. v. căpețelă.

CAPICLĂRIU † s. m. v. capitar.

CĂPIE s. f. (Veter.) *Tournee*. — O boală de oi (mai rar de alte vite), un fel de amețelă convulsivă, pricinuită de prezența unui vierme în centrele nervoase, căpială (cf. căpiă). H. XIV 67, JAHRESBER. VIII 315. [Dial. capchie H. X 25, 72.] Pronunț. -pi-e.]

— Din paleosl. kapla „picătură” (sărb. „apoplexie”, pentru înțeles, cf. gută).

CĂPIE s. f. *Porte*. — (Sărbism) Poartă cu boltă (fr. *voûte*): Pe căpie că-i băgă. GIUGLEA-VĂLSAN, H. S. 83, 112.

— Din sărb. kapija, idem.

CAPIGIU † s. m. *Huissier du sérail*. — (Turcism) Portar al serailului; căpitanul lor (insoțit de capigi) eră trimis în Țările-române în caz de mazilie a Domnului s. la inaugurarea unei domnii nouă. Și mergând, l-au și tâmpinat capigiul împărătesci, cari venă să-l în den scavn, să-l ducă la Împărăție. LET. I 207/15. Au trimis de la Poartă, împăratul, capigiul și

i-au tăiat capul. DIONISIE ECLESIARHUL, C. 165. Au venit un capigiul de la Poartă, de l-au chemat să să-rute mâna împăratului. MAG. IST. I 291/15. Capigiul și inicerii făcără gâlceavă mare asupra împăratului și a vizirului, ca să le dea 6 lefi. Ib. V 27/15. I-a dat... și dican-clăuși, capigi, și mecterhan împărătescă. E. VĂCĂRESCUL, IST. 255/15. Țara a avut dureră și mulțina de a vedea pe agentul său de la Constantinopol... transformat în capigiul al Porții. GEICA, S. 640. [ȘI: † capigiul, † capigiul s. m. | Căpetenia capigiilor, un fel de mare-jambelan, se numea (Turc. kapgygy-başı, idem) † capigi-bașa (capigi-, capugi-, -bașa, -baş) s. m. Cf. baș-capigiul. Bogdan-vodă... în legha turcească s'au săvârșit: agiun-sese la Împărăție de eră capigi-bașe. LET. I 234/15. Au venit un capigi-baș, cu ferman împărătesc, ca să-ia cu săla din Țara-muntească. LET. II 55/15. Iar când au fost a doua zi, chemat-au capigi-bașu pe toți boierii la Curtea domnească, să le cetească un ferman de mazilie a lui Constantin Duca. Ib. II 305/15. Capigi-bașu care strânga birul în Gălafi. Ib. 323/15. Moartea capigi-bașei. LET. III 29/15. Și așa cu acestea au trimis împăratul capigi-bașu, cu barat [= berat] împărătesc, de i-au dat domnia fărî, aducându-i caftan, buzdugan, după obicei. MAG. IST. I 291/15. Oare vizirul și capigi-bașu vor fi găsit pre vreunul care dă mai mult pentru domnia acestei fărî? IILIMON, ap. ȘIO. Turcul capugi-baș, călare înainte, arhieri purtând racla [cu moaștele]... C. NEGRUZZI, I 284/15. | Cel mai de frunte dintre capigi-bași se numea † capigiilor-chehalasi (Turc. kapgygyler-kehalişy) (capegilări, capigelar, capigilări, -chihăia, -chihaliş, -chihalesi) s. m. ȘIO. Au sosit la Tighinea capigilar-chihăie a vezirului și au adus ferman lui Abdi-paşa, cum că l-au făcut împărăția sarasar. LET. II 176/15. Capigilar-chihăiași al Vezirului, ce l-au trimis cu caftanul de domnie. Ib. 189/15. Sosit-au și capegilar-chihăie împărătesci de la Tarigrad, cu caftan la Grigori-vodă, să moară să fie Domn în Țara-românească. Ib. II 411/15. Mai jos de chioşchiu... acolo aleară ceas-bașu cu capigilar-cheheş, de-l-tau cu cinte. ARHIVA R. II 19.]

— Din turc. kapgy, idem.

CAPILĂR, -Ă adj. *Capillaris*. — Subțire (fin, îngust) ca un fir de păr. Vase capilare = cele din urmă ramificații ale sistemului circulator, la plante și animale. Subț picle găsim... o țesătură de vase foarte mici, numite vase capilare. CRETELESCU, A. 3/15. [Derivat: capillaritate s. f. = proprietatea ce au vasele capilare de a face ca lichidele ce circulă în ele să se urce. Principiul capilarității.]

— N. din fran. [lat. *capillaris*, e „de păr”, din *capillus* „păr”.]

CĂP-INTORTOCĂT s. m. sing. } v. capintortură.

CAPINTORTURĂ s. f. (Ornit.)

CAPINTORTURĂ s. f. (Ornit.) *Torcol*, *loisquelangue* (*Juncz torquata*). — Pasăre mică, ca o vrăbile, cu penele de pe spate cenuși deschise și cu pînțe întunecate, iar pe pînțe albe, cu pete întunecate, cu gusa și partea inferioară a grumazului gabone, cu linițe negre; de la ceafă până la coadă are o dungă neagră; celelalte părți ale penelor de pe spate sânt impestriate cu pete negri, rugini și suri; își întoarce gâtul ca un șarpe și face diferite schimonochiri. Se mîi ținește și vîrtecap, sucl-toare. MARIAN, O. I 83 s. u., H. IV 154. [ȘI capintortură H. IX 450, (Ban.) capantortură (MARIAN, O. I 90), capuntultura (ib.), (+ capră) capanturtură (ib.), Com. A. BANCUI, capanturture (Com. A. COCA), (Gor.) caprentortură (MARIAN, O. I 90), caprinturtură (Com. ITTU), caprintortole s. f. H. II 122, cap-intortocăt s. m. sing. ap. TDRG.; capotene s. f. RĂDELESCU-CODIN.]

— Compus din cap și un subst. postverbal *tor-

tură (dintr'un verb **törtur* < lat. **tortulo*; cfr. *codobă* și CONV. LIT. XXXV 829) sau din *cap-intort* (= intors) + suf. -*ură* (TRDG.).

CAPİ-OLAN † s. m. v. *capu-olan*.

CAPİOLDĂȘ † s. m. *Compagnon de service*. — (Turcism) Camarad de serviciu, cfr. *cardaș*, *tovarăș*, *coleg*. *Dar ce o să zică capîoldăși (amicii) miea, când vor află?* FILIMON, C. II 322; cfr. ALEXANDREI, T. 1587.

— Din turc. *kapu-ıoldaş*, idem. LÖBEL, CONTR. 239.

CAPİȘON s. a. *Capuchon*. — Acoperământ de cap (mai ales pentru femei și copii, de obicei de stofă groasă, de lână, pentru vreme de iarnă) în formă de scufiță și cu un volanș care se lasă pe gât și pe umeri, sau în formă de glugă. H. I 230, H. 31, IV 282, XVIII, 141, 146, BOCEANU, GL. [Kar, și: *capșon* s. a. *O femeie cu fața înfundată în capșon*... EMINESCU, X. 34.] Derivat: (ne)capșonat, -ă adj. = (ne)acoperit cu capșon. *Sepale necapșonate la vârf*. GRECESCU, FL. 129.]

— N. din fran. Cfr. *capușin*.

CĂPIȘTE s. f. *Temple païen*: *église chrétienne non orthodoxe*. — (Învechit) Templu (s. altar) păgănesc, (†) idoloniată, p. ext.; orice biserică a unui cult creștin neortodox. *Kapiste* = fanum. ANON. CAR. *Puseră nume bisericilor Capitoi, și de atunci până acum noi chemăm bisericile latinești românești capiste*. MOXA, 356_{1/2}. *Sedutul se dăse prestu noaple și pusî foc într'o căpiște păgânească a unui boazde*. VARLAAM, C. II 61. *Să surpi căpiștile lor*. BIBLIA (1688) 56. *Biserica sau căpiștea ceu păgânească ce se chemă Pustheon... fu detunată și arsă*. LET. I 78_{1/2}. *Căpiștea armenască*. ib. 271_{1/2}. *Mai bucuroși sînt [papistașii] să meargă la biserică românească decît la căpiștea colorații Unguri*. LET. I A 35_{1/2}. *Din naștea căpiștii lui Apolon*. CANTEMIR, IST. 119. *Căpiștile idolești surpînd*. MINEIUL (1776) 31_{1/2}. *O căpiște intru slava dumnezeoanei Ceres*. BELDIMAN, N. P. I 3. *Acolo găsiu un oltar sau capiste anume Pusteu*. GORJAN, H. I 132. *În proaste căpiști, care trecu de sfinte, Al idolilor preot...* ALEXANDRESCU, M. 32. *O căpiște a lui Ioc*. ISPIRESCU, V. 78_{1/2}. *Cînd întru într'o căpiște și ai bolfe, să te lovești la de de 3 ori c'au cîolan de mori și-ți trece*. SEZ. I 192_{1/2}. Fig. *Casu eră căpiștea desafătîrilor*. C. NEGRUZZI, I 86. *Bucureștii li se înfașiau ca o Gonoră, o lume stricată, căpiștea taluzor vîșilor*. VLAHUȚĂ, D. 238. [Și: † *capește*. *Au ieșit din căpiștea Arteni(i)*. ILIODOB (1773), ap. GCR. II 91_{1/2} cfr. 196_{1/2}]

— Din paleoslav. *kapiste* „statue, idol”.

CĂPIȘTE s. f. v. *căpiță*.

CĂPIȘTELE s. f. v. *căpiștere*.

CĂPIȘTERE s. f. *Huche, maie*. — (Munt.) Albie (mai mică), în care se cerne s. se păstrează făină s. mîlalu, cfr. *copaie*, *postavă* (GRAIU, H. IV 157, RĂDULESCU-CODIN, I., MANOLESCU, I. 57, VĂR-COL, V.) s. se frământă pînea, cfr. *troacă*, *covată* (COSTINESCU, GRIGORIU-RIGO, M. P., cfr. H. V 17). *Tărăde din căpiștere*. SEZ. IV 22. *Aduceși inimă... cutăriu la loc, Ca alut'u'n căpiștere*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 60_{1/2}. *Cum se plămădește miezina în făgure*. *Pînea în căpiștere*... MAT. FOLC. I 552 † Alb în căpiștere v. alb (H 3^e). *Din capul căpișterii* = de undea, oricît de puțin al avă. RĂDULESCU-CODIN, I. § 1. *Syec. Căpișterile morii*: în care curge făina de la piatră. COSTINESCU. [Și: *căpiștere* s. f., *căpișterile* s. f. POLIZU, DELAVRANCEA, S. 229, † *căpișter* s. a. ANON. CAR., *căpiștele* s. f. = albie mică pentru cernut făina și mîlalu și pentru frîmîntul coca. PĂSCULESCU, L. P. *Mătură ambarele*,

Toate căpiștele, Și să-mi faci merindele. ib. 305_{1/2}.
— Din lat. *capisterium* „vînturătoare”.

CĂPIȚĂ † vb. I^a v. *decapită*,
CĂPIȚĂ vb. I^a v. *căpiță*.

CĂPIȚĂ s. f. *Meule* (de foin, etc.). — Grămadă de fân (și de altfel de nutreț) de formă conică. Mărimea variază după regiuni: (prin Munt.) mărimea ei este obișnuit de la 1-4 trăsuri (car, căruță, trăgă). *Căpița* este o îngrămădire provizorie a fânului până să se mai așeze. După ce s'au uscat, brazdele de fân se strîng mai întâi în porcoaic, adică mici grămezi cât poate lua omul odată în furcă; acestea sînt apoi adunate, în aceeași zi, și făcute *căpițe*. Pentru ca fânul să nu se strice din cauza umezelii de jos, dedesubtul *căpiștii* se pun țărși, iar de vîrfii se agată prăjini sau prăștini, spre a nu fi împrăștiat de vînt. După cîtva timp (de obicei 2-3 săptămîni) *căpițele* sînt cărate de pe fănețe și grămădite pentru iarnă în clăi sau șire (c. m. GIURESCU); (prin Transilv.) grămăjoară făcută din mai multe pale s. din mai mulți porcoari, pentru ca apoi din *căpițe* să se clădească clăia (cfr. *boaghe*, *buglă*, *basalie*, *porcan*, *ploșcă*, *clăia*) de 5 s. 6 palme de înălț a vîrf cu tot, însă fără căciula (I. IONESCU, C. 121), grămăjoară de fân cât o poala lui un bărbat harnic de vreo trei ori cu furca (RETEGANUL, P. I 3). De obicei *căpițele* se fac la cîteva zile după-ce fânul a fost strîns în porcoaic și are ca scop numai înșirarea încercîntului. PAMFILE, A. 158. Cînd *căpițele* sînt mari și menite să rămîna peste iarnă... ca să se poată scurge lesno apa pe sub ele, li se pun dedesubt niște țărși... și se pune sub ele un prepeleac (cfr. *lipă*, *prepelicu*). ib. 159, cfr. CREANGĂ, GL. *Căpița de vară e mică*, făcută din mai mulți porcani; din mai multe căpițe de vară se face *căpița de măsură*, care e ascuțită [= conică] la vîrf (I. IONESCU, C. 107-108) și e până la un stînen de mare (TRDG.). | *Picior de clăie*. VIICU, GL. | Grămadă de mai multe maldăre de cococi de porumb, cfr. *ciucă*, *glugă*, *ciucul*, *pop*. DAMĂ, T. 62, PAMFILE, A. 224. | Prin unele regiuni (d. ex. în Dobrogea) se strîng și bucatele în *căpițe*. Cfr. PAMFILE, A. 137. *Văzînd că nu va putea scîpa... s'au cărit într'o căpiță de fân*. LET. I 183_{1/2}. *Și s'a luă... dejmu... de zice căpiști una* (a. 1803). UHICARIUL, IV 163_{1/2}. *Unii brazdele răstourău, în căpiști alții le-adau*. Le clădește apoi în stoguri și cu stuh le încunună. ALEXANDRI, P. III 68. *Și-i cănși [copilului] s'adoarmă 'n umbra Căpiștelor de fân*. COȘBUC, P. 43. *Au dat de o poiană foarte frumoasă și mare, pe carea eră acum fânul lucrat și pus în căpiști*. SBIERA, P. 174. *Dădură într'o poiană frumoasă, unde eră cîteva căpițe de fân și otocă groasă pe lîngă ele*. RETEGANUL, P. 146. *Mă dusei astăzi la fân... Mai strîngeam căto-o căpiță Și mai dam pe la gură*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 380. *Căpița fără vîrf*. SEVASTOS, C. 319_{1/2}. *Capu' ei căt o căpiță*. SEZ. IV 124. | Fig. (predicativ) Grămadă. *Ca bucurie, ce răcnet au fost, cînd și-au văzut pajura pui săi teaferi în cub și stăruial dușmanului căpiță la poala muntelui!* SBIERA, P. 86.

[Plur. -*pițe* și -*piți* (CREANGĂ, P. 38). | Și: (Munt.) *copiță*, (iar din plur. *copiști*, noul sing.) *copiță* s. f. (PAMFILE, C., A. 158). *O șiră de pain și niște copile de fân*. ODOBESCU, I 148_{1/2}. *Copițe de iarbă grasă*. TEODORESCU, P. P. 149_{1/2}. *O culcă într'o copită cu fân*. DELAVRANCEA, S. 253. *Copită de fân*. H. IV 63. | Cu alt sufix: (cfr. sîrb. *kapiste* „loc pe care s'au clădit căpițe”) *căpiște* s. f. = porcan (porcoiu, basalie) de fân, paie, etc. PAMFILE, J. III. | Diminutive: *căpicioară* s. f. TEODORESCU, P. P. 630, *căpiție* s. a. = grămadă de 50-60 de mînuși de cănepă, puse în cerc, cu florile înăuntru. JAHRESBER. XIX-X 92, *copiștea* (dial. *copiță*) s. f. = grămăjoară de fân cât

ai lua odată s. de două ori în furcă, porcoiaș. BOCEANU, GL., Com. N. IONESCU. *Adun toate căpățile la un loc și le fac cloie* (Vâlcea). GRAIU, 137. | Augmentativ: căpătoale s. f. (Broscăuții-vechi, în Bucov.) Com. T. SMOLINSCHI, căpătână s. f. Com. A. COCA. | Colectiv: copătărie s. f. = flănuș strâns puțin (Ban.). ZANNE, P. IX 446. | Verb: căpăți IV^a s. căpăți I^a = a aduna flănuș în căpăte. *Adunăm și căpătim.* CONV. LIT. XLIV, 656. *Cosesc, adună, căpătesc.* MARIAN, NA. 267. *Ce-am cosit, am căpășit.* TEODORESCU, P. F. 630, cfr. 382 bis, (cu abstractele) căpătărie s. f. COSTINESCU; căpătit s. a. *Zina de căpășit fân o falce.* SUTE, ap. TDRG.

— Din bulg. kopică, idem (schimbat în căpăți prin etim. pop., după cap).

CĂPIȚĂ s. f. (Imbracă) = călță (Sărbism, în Ban.) *Pre cap li se dă [copiilor] o căpă sau căpiță din lână de bircă.* LIUBA-IANA, M. 14; cfr. REV. CRIT. II 334, ALEXICI, L. P. 172¹², HODOȘ, C. 110.

— Din sârb. kapica, idem.

CAPITĂL. -Ă adj., subst. I-II. *Capital, Capitale.* I. Adj. (substantivat une-ori) ^{1a}. De cap, care atinge (răpune) capul (persoana, vicia) cuivă, de moarte, cu moartea. *Merită osândă, pedonșău capitală.* ALEXANDRESCU, M. 258. *Nesupunerea puzese pe comandantul lor în trista pozițiune de a orlonă mai multe execuțiuni capitale.* GHICA, S. 110.

^{2a}. Care se află în capul (în fruntea) unor lucruri la fel. (Tipogr.) *Literă capitală*, (substantivat) capitală = literă mare cu care (de obicei) se începe un alineat, majuscula. *Manuscript...* scrisse în litere capitale. ODOBESCU, I. 343. *Tiltările cu vintul din acest dicționar sânt tipărite cu capitale.* | S. f. († s. m.) *Capitală* (a unui Stat, a unui județ, etc.) = orașul de căpetenie, cel dintâi oraș (al unui Stat, etc.), scaunul (Domniei, etc.), reședința autorității centrale (a unui Stat, județ, etc.). *Sofia, capitalul Bulgariei.* E. VĂCĂRESCU, IST. 256/12. *Lisbona, capitalia crăiei Portugaliei.* DRĂGHICI, L. 29. *Un boier mare din capitale.* RUSSO, S. 17. *Acest lărg... ojunsesse a fi capitalie de fânt.* C. NEGROZZI, I. 129. *Tudor... atunci a părăsit și el capitala, pornind...* spre Pitești. GHICA, S. 110.

^{3a}. Care alcătuiește partea cea mai de seamă (de frunte) a unui lucru, esențial, fundamental, de căpetenie. *Chestiunile [= chestiunile] capitale.* RUSSO, S. 114. *Pentru partea mai veche, izvorul capital trebuia să fie Dlugosz.* IORGA, L. I. 91. *Punctul capital al discuției.* *Opera capitală a unui scriitor.*

II. S. a. Averea în bani a cuivă (considerată ca partea de căpetenie în afaceri, în opoziție cu dobândă s. venitul, considerat ca parte secundară), capete. *Bărbatul... singur are drept de a urmări pe debitorii și pe deținătorii averii dotale, de a lua fructele și dobânzile și de a primi capitalurile.* HARMANGIU, C. C. 313. | Spec. Bani considerată ca instrument de producere (intr'o întreprindere sau dați cu dobândă), capete, fond (de comerț), p. ext., (econ. pol.) orice bun produs prin munca omeనేască (și servind mai departe ca mijloc de producțiune), (jur.) orice lucru producător de venit (chiar și o valoare imaterială, ca d. e. renumele unei firme, intru cât privește pe proprietarul ei, brevetul de invențiune la o fabrică, etc.). *Nici un tovarăș nu poate să-și tragă capitalul părții sale din locușărie.* CARAGEA, L. 40/12. *Capitalul bădint intr'o industrie.* *Impozitul pe capital.* † (Despre o vorbă spusă de cineva mai mult în glumă, etc.) A o lău de capital = a o lău (foarte) în serios, a o repetă meru, a se ținea de ea. | Fig. *Măsură după care înăuntrul celor două tabere sânt cunoscuți gradul e capitalul politic pe care-l reprezintă, fie în virtutea abilității, fie în virtutea radeului.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 46.

[[Plur. (ad II) -tale și -taturi. | Și: (ad I) 2^a: † capitală s. f. | Derivate: (ad II) capitalăș s. a. = mic capital. *Să le faci dumneata rost de un capitalăș, să s'apuce și dinși de vre o negustorie.* CARAGIALE, S. N. 36. *Se bucură de mare trecere la ministru, pentru un frumos capitalăș de oțuri ce aced în oraș și în județ.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 248; *capitalism* s. m. sing. = puterea capitalului, a celor ce posedă capital; *capitalist*, -ă adj., subst. = de capital, în care stăpânește capitalul; persoană care are capitaluri, mai ales puse în întreprinderi financiare, industriale, comerciale, (fam.) locuitor al unei capitale. *Marele Mihail Cantacuzino, mândru capitalist și dibaciul agent politic.* IORGA, L. I. 25. *Nu voiu... epitropia Bucureștilor, capitaliștilor, asupra noastră.* CARAGIALE, T. I. 197. *Organizația capitaliștilor a societății; capitaliză vb. I^a = a transforma în capital (II), a pune de-o parte (venitul), a strânge, a nu cheltui (câștigul în bani). *Dacă interesele calculate... se adună la capital (se capitalizează)...* I. PANTE, PR. 30, (cu abstractul) *capitalizare* s. f.; (ad I. 2^a) *capitalăș* s. f. (Tipogr.) = literă capitală mai mică decât a corpului respectiv. *Numele autorilor la exemplele citate în acest dicționar sânt tipărite cu capitalule.* — N. din fran. (lat. capitalis, -e, derivat din caput „cap“.)*

CĂPITAN s. m. *Capitain, commandant; ancien chef militaire qui commandait 1000 hommes.*

^{1a}. (Învechit, azi înlocuit prin comandant) Cel care comandă o trupă mai mare de ostași (facând parte dintr'o oaste s. armată întreagă având un comandant suprem). *Kăpitan* = capitaneu. ANON. CAR. *Slujitorul (— soldatul) iaste datoriu să ajiute căpitanului său.* PRAYLA MOLD. 65. *Fu trimis căpitanul (nota: voivod) de împăratul la Italia.* DOSOFTEIU, V. S. 84. *Trimisă către el un căpitanu de 50 de oameni.* BIBLIA (1688) 263. *Căpitanii pe dinaintea gloatelor și a balucurilor se primăbă.* CANTEMIR, IST. 138. *Intrară sub cortul, unde el [Domnul] ședea, incongurat de boierii și căpitanii săi.* C. NEGROZZI, I. 138. *Din nenorocire, armata pandurilor nu mai eră ce fusese la început.* *Nesupunerea puzese pe comandantul lor în trista pozițiune de a orlonă mai multe execuțiuni capitale chiar asupra anora din căpitanii.* GHICA, S. 110. *Împăratul făcî un ospăț foarte mare în cinstea nepotului său, la care ospăț au fost poștii cei mai străluciți oaspeți: împărași, crai, voievozi, căpitanii oștilor, mai-marii orașelor și alți fețe cinșite.* CREANGĂ, P. 231. *Calul lui însă l-au luat căpitanul oștii și au purces mai departe.* SBIERA, P. 122. *În urmă venirii și Măntuții de la munte, cu căpitanul lor în frunte.* MARIAN, T. 13. *În sfârșit să mai știți bine, Că și împăratul vine, Cu căpitanii, cu catane.* TEODORESCU, P. F. 172. † A fi fata banului, *Sora căpitanului, se zice fetelor iudule și de neam mare (Vâlcea).* ZANNE, P. IV 250. † P. a. al. Căpetenie. *Aice s'a fost acuzat căpitanul dracilor.* SBIERA, P. 11. | (Modern, avându-se în vedere calitățile strălucite de conducător al unei armate victorioase, cfr. general, strateg) *Napoleon I fu cel mai mare căpitan al timpurilor nouă.* LM. *Carol I, marele Căpitan.* † Ori Stan, ori căpitan! = zice când cineva pune totul în joc, voind sau să piardă tot ce are, sau să se aleagă cu un câștig însemnat. Cfr. PAMFILE, J. II. (F'am., în g'ură) *Ai să dăi de căpitan Tăcliciu* = de tăvăleală, de belea, de bătaie. lb.

^{2a}. Spec. (în vechea organizare a armatei române) Comandant al unui corp de ostași sau slujitori (care nu aveau însă numai îndatoriri militare), cunoscuți în Țara-românească sub denumirea generală de roșii, iar în Moldova sub aceea de curteni. Aceștia se împărțeau în cete, care purtau diferite numiri: lozofetei, postelnicii, păharniceii, vorniceii, călărășii, dorobanții, etc.

Fiecare ceată cuprindea mai multe steaguri, comandate de *căpitani*. Numărul slujitorilor care alcătuiau un steag nu era determinat, nici nu-l puteam stabili. Slujitorii însărcinați cu paza hotarelor erau comandați de *căpitani de margine*. Tot în steaguri sau *căpităni* erau organizați și lefecii — Sârbi, Cazaci, Neumi etc., după naționalitate — care alcătuiau partea cea mai însemnată din armata permanentă a Domnului. După însemnătatea lor, determinată de numărul slujitorilor pe care-i comandau, unii dintre *căpitani*, cei de margine mai ales, purtau titlul de *vel-căpitani*. Slujitorii care alcătuiau o *căpitănie* erau împărțiți în mai multe steaguri mai mici, comandate de luzbași, cărora în Moldova le corespundeau, se pare, hotnoșii (Com. C. GIURESCU). [Slav.] *tyažonniks* = *căpitani*, *carele taste presele o mie de oameni, miază*. MARDARIE, I. 3733. *Văzură pre căpitănuță, și viteazii părăsirea de a bate pre Pavel. N. TEST. (1648) : văzură miazășulu. COD. VOR. 35: văzând pre polcovnic. BIBLIA 1688. Ștefan-vodă... de războiașie se găti, că au împărțit oștii sale steaguri, și au pus hotnoși și căpitani. LET. I 118/25, cfr. BOGDAN, O. 421. Un buluc de Neumi, cu căpitănuțul lor. Ib. 249/25. Îndată au chemat căpităni, dându-le poroncă să porcează intră-acă dată, cu slujitorii, și den slugi boierești, și den țării, cine va vrea să meargă în dobândă, să locosească pre Țării. Ib. 292/25. Am dat Domnina-mea tare poroncă, atât pe la ispravnici, cât și pe la căp[itu]șani] și alții dragători ce sânt pe afară, pe la județe, ca să că apere (a. 1765). IORGA, B. R. 393. *Lei... 56 de la căp[itu]șani] et Jora... et Cârjoc*, etc. RĂȘCANU, I. 57/12. *Boierii dîntii, de al doilea și al treilea trepte, boierănișii, căpităni, zabișii, și toți lăcitorii țării-rumânești... nu rugăm și arătăm...* STOLN. DUMITRACHE, 461. *Se vor alcătuși și 30 slujitori, aced și nu zăpuciu oșii] lor sub nume de căpitau, care vor fi în toată apărarea de toate dăruile (a. 1813). ERICARIUL, I 200/25. | Spec. Căpitau de armăni] (LET. III 298/25), de băltag (RĂȘCANU, I. 15/25. ERICARIUL, VII 377, XIX 326/25), de căldăruși (RĂȘCANU, I. 50/25), de dărbănișii (LET. III 293/25, 316/25. BĂLCESCU, M. V. 614), de dărbănișii (LET. III 138) s. *dorobanșii*, numit și *căpitănuțul cel mare* (BĂLCESCU, M. V. 590, 593), *despre Doamna (carele au avut steag de căldăruși, de au purtat trebile Doamnei. LET. III 293/25), de drăgăni* (RĂȘCANU, I. 8/25, 74/12. LET. III 293/25. ERICARIUL, XIX 319/25), *de lefecii* (LET. I 327/25, 303/25. BĂLCESCU, M. V. 591), *de lefecii* (RĂȘCANU, I. 74/12), *de margine* (= de frontieră, AXINTE ERICARIUL, ap. TDRG.), *de podari* (RĂȘCANU, I. 31/2), *de scann* (BARONZI, L. P. I 126/25), *al spălării* (BĂLCESCU, M. V. 591), *de eadători* (RĂȘCANU, I. 8/25. LET. III 309/12. BĂLCESCU, M. V. 591) *Căpitau-porocnic. LET. II 73/12.***

3°. (In armatele moderne) Ofițer venind în rang introlotenent și maior, comandantul unei companii de infanterie, al unui escadron de cavalerie, al unei baterii de artilerie, etc. *Poartă haine înfrate, Do-i și simplu trambiaș : cine-l vede, îl socotea Căpitau, iar nu oștaș. C. NEGRUZZI, II 75/25. Căpităno Pavelo, Unde-ți duci cătănele? — Da la foc, sârmanele! — Căpităne, căpităne, Pe drum nu le duce țare, Că-s răgăte tinerete, Și pe drum nu preu știu mare (= merge). JARNIK-BĂRSEANU, D. 302. De la Dudaire la vole, Mery căpităni] cătăre, Cu trei sute de cătăne. HODOȘ, P. P. 226. | P. a. n. (Marină) Căpităne de vapor s. de corabie = care are comanda supremă pe un vapor s. o corabie. ROBINSON... au căzut pe un tânăr de vârsta lui, fu] căpitănuțului unei corăbii, care cărdând eră să porceadă la Londra. DRĂGHICI, E. 5. Căpităne de port = ofițer însărcinat cu poliția maritimă s. fluvială într-un port.*

4°. Căpetenia unei bande de hoți s. de haiduci. Căpităne de codru. MUSTE, ap. TDRG. Țăharis o duse la căpitănuțul lor. ISPIRESCU, I. 134. Da-i ficior de ardecan, Peste-o sută-i căpitănu. ȘEZ, I 10/12.

Căpităne Răducanne, Coboară din deal de vale. JARNIK-BĂRSEANU, D. 505-6.

5°. P. anal. Cel care poartă „gâsca” la jocul de-a-gâsca, numit și gâscoar. MARIAN, I. 214.

6°. P. ext. Conducător s. șef în diferite funcțiuni administrative. (Bucov., după germ. *Landeshauptmann*) Căpitănuțul țării = mareșalul țării, dreptătorul suprem administrativ al provinciei și reprezentantul autonomiei ei (fiind și prezidentul dieței provinciale și al comitetului permanent al țării; e numit de către împărat dintre deputații aleși). (După germ. *Kreis- s. Bezirkshauptmann*) Căpitănuțul (al unui district) = șef administrativ al unui județ, prefect, și ispravnic. (Mold., învechit) Căpitănuțul de țară (RUSSO, s. 33) s. (Transilv., după germ. *Stadthauptmann*) Căpitănuțul orașului = prefect al poliției, țagă. | Ț Căpitănuțul de poștă. POLIZZI; *căpitănuțul de barieră* = pazitorul barierei orașului (ib.). † (Bot.) Căpitănuțul-leacurilor = fierrea-pământului. MARIAN.

[S]: (rar, apropiat de *căpetenia*) căpetean JIPESCU, O. 88. | Bangu] mai înalt de căpitănu (2°) se exprimă prin: Ț vel-căpitănu s. m. *Vel-căp[itu]șani] de Neamț...*, de *Tratag*, etc. RĂȘCANU, I. 9/25, cfr. 75/25. LET. 999, 293/25. *Vel-căpitănu de dărbăni* (RĂȘCANU, I. 25/25, 78/25), *al hălmăniei* (id. ib. 8/25) s. *hălmăneș* (id. ib. 74/25), *de lefecii* (id. ib. 25/25, 74/25). | Sub-căpitănu, ajutor de căpitănu: (Transilv.) *vice-căpitănuțul orașului* (Bucov.) *vice-căpitănuțul țării*. | Diminutive (desmierdătoare): *căpităneș s. m. I. NEGRUZZI, V 232, METEGANU, TR. 17/25. căpităneș s. m. ib. 17/25. | Augmentativ: (in batjocură) căpităneșu s. m. JIPESCU, ap. TDRG. | Feminin: căpităneasă = soția unui căpitănu (când, excepțional, o femeie comandă o ceată de luptători, se numește *căpitănu*, nu *căpităneasă* LM.). *Tu ești din Brăila: poate cunoști pe căpităneșu de care vorbește moșul. DUNAREANU, CH. 21. | Adjectiv: căpităneș, -ească. Au trecut în ceea parte la gîzdă, in casele căpitănești. LET. II 411/25.**

— Italianescul *capitano*, trecut la noi mai de mult prin mijlocire slavă (bulg. *kapitan*, rus. *kapitan*, etc.) s. ungurească (*kapitány*), mai târziu ca neologism. Cfr. *căpitănu-pașa*, *căpitănie*.

CĂPITĂNĂȘ s. m. v. căpitănu.

CĂPITĂNĂȘ s. m. v. căpitănie.

CĂPITĂNEĂȘ s. f. CĂPITĂNEL s. m. } v. căpitănu.

CĂPITĂNEȘC, -EASCĂ ad. }

CĂPITĂNIE s. f. 1°. 2°. *Capitainerie. 3°. Chef, capitaine.*

1°. Slujbă de căpitănu, comandă (peste o trupă s. armată, s. peste o regiune). *Dănd căpetenia și cinstea lui Andreiu. DOSOFTEIU, V. s. 178. Și intru această încetătură au fost domnia cu o căpitănie. LET. I 99/12. Ce noldănd in voia căpitănuților de Ardeal împăratul nunesce, an necotă și cu zăbia să-i supnie. LET. I 220/12. Grigorie-vodă l-au fîcut [pe lordache Costache] stolnic-mare și i-au dat și căpitănia-Codrului și tot finutul Fălcușului in seama lui. LET. III 160, cfr. NISTOR, H. W. 27. Polcoenică, căpitănișii și alta asemenea iraturi. GOLESCU, I. 61. | Localul unde-și are oficiul un căpitănu administrativ (de țară, de district, de port). *Legară bine lăntrea lângă căpitănia portului. CONTEMPO-RANUL, VI 31.**

2°. District, peste care se extinde autoritatea unui căpitănu (LM.); detașament militar condus de un căpitănu, cfr. căpitănu (2°). *Kăpităneș* = căpitănețuș. ANON. CAR. Darabanișii, pedestrima împărțită in opt căpitănișii, sub opt căpităni. BĂLCESCU, M. V. 644. *În urma lor veneau roșiorii și verzișorii căldări, desprășiți în căpitănișii, ficcari cu steagul ei. ODOBESCU, I 73. Zăpăcăcurile, polcoenicile de potăre și căpitănișile de jude]. FILIMON, ap. TDRG. Căpitănia Argeșului. LM.*

3. (Prin apropiere de *căpetenie*) Căpetenie, cap (V 2), mai-mare, șef. *Scaraoschi, căpitania dracilor*, CREANGĂ, p. 303.

[S]: (+ *căpetenie*) + *căpetenie* s. f. | Alt abstract: (neol., cfr. ital. *capitanato*) *capitanat* (căpitanat, căpitanat) s. a. = căpitanie (1^a-2^a). *Rădu Negru, viind în Turca-românească, găsi ace deosebite căpitanaturi, pe care deși le supuse sieși, dar tot le păstră întocmirea lor*. BĂLCESCU, M. V. 606. *Moșia Carcișului... în căpitanatul și județul Storojineșului*. SBIERA, p. 53.]

— Derivat din *căpitan*, prin suf. abstr. -ie.

CĂPITĂNOIU s. m. v. *căpitan*.

CĂPITĂN-PĂȘĂ † s. m. *Grand amiral turc*. — (Turcism literar) Comandantul, amiralul flotei turcești. *Turcii... au și vorinți pre căpitan-pașa cu câteva galioane și cu levinți, cu să opere Azacul*. LET. II 428/120 cfr. 171/120, 433/120, 444/120. *Pornî pe Musah-pașa și pe Iosaf capetan-pașa, cu armada și cu oaste la Crit*. E. VĂCĂRESCU, IST. 264/120. *Acest Domn fiind cirac al unui căpitan-pașa al oștilor de pe mări, fost-au mai pre sus decât alți Domni, care acest căpitan-pașa eră gătit cu mare putere de oști, cu galioane pre mări și pre uscat*. DIONISIE ECLESIAȘTIUL, 167. *Da'n caic cine eră? — Eră căpitan-pașa*. ALECSANDRI, P. F. 124. [S]: † *capitan-pașa*. *Macrogheni intră mai întâi slugă la Asan-beiu capudan-pașa*. MAG. IST. I 190/120. *Capudanul-pașa Piale eră Ungur*. ODOBESCU, I 121/120. — Din turc. *kapudan* (s. *kaptan*)-pașa, idem. §10.

CAPITĂȚIE, CAPITAȚIUNE s. f. *Capitation*. — Dădăie ce plătește cineva pentru persoana sa, pentru capul său (POENARU), dare (bir) pe capete (STAMATI), impozit personal. *Impărăteștile dădăii, haraci ai adică, și capitațiile celor ce intra acest sfînit schit se găsesc*. URICARIUL, II 195/120.

— N. din fran. (lat. *capitatio*, -onem, idem, din *caput* „cap.”)

CĂPITEȚĂ s. f. v. *căpiță*.

CAPITEL s. a. (Arhît.) *Chapiteau*. — Partea cea mai de sus, de obicei mai bulbucată și sculptată, a unei coloane, a unui stâlp; cfr. *bașlăc*. *Stâlpi de piatră... cu capitele imitate după forma corintică*. MON. IST. I 23.

— N. din lat. *capitellum*, propriu „căpșor”. Cfr. dubletul *căpețel*.

CĂPITEȚĂ s. a. v. *căpețală*.

CĂPIȚĂ vb. IV^a

CĂPIȚĂ s. a. } v. *căpiță*.

CĂPIȚOĂIE s. f. }

CAPITOL s. a. 1^a-2^a. *Chapitre*.

1^a. Fiecare din diviziunile unui tratat, unei convenții, unei cărți, unui cod, unui buget, etc. indicată prin acest cuvânt însoțit de un număr de ordine sau prin număr singur. (†) cap. † capăt (7^a), cfr. articol, paragraf; fig. obiectul special al unei convorbiri. *Făgăduim că toate capitularele și puncturile (pre carile împărății noastre... de la noi a fost)... să le păzim*. CANTEMIR, I 177. *S'au întărit totmăcar pace între imperiul Rusi și al Porții otomancești, după acesta mai jos capitule*. ST. J. DEMITRACHE, C. 450. *Am deschis cartea lui Petru Maior și i-am citit un întreg capitol*. C. NEGRUZZI, I 12. *Acastă carte [= scrisoare] au fost o mare ispită... capitol din mijloc a unui roman politic*. RUSSO, s. 114. *Să trecem la alt capitol*.

2^a. (Mai ales sub forma *capitul*) Corpul canonicilor unei dieceze catolice (sau unite) (numirea se derivă de la cuvântul „capitulum”, fiindcă cei ce erau membri într-o asemenea corporație fiind odinioară ze

adunau în fiecare zi ca să asculte un capitol din statutele sau regulile lor. Dr. AUG. BUNEA, ENCIIC. R.) *Capitulul metropolitan*.

[S]: capitol s. a. | Derivat: *capitulăr*, -ă adj. = de la (s. privitor la) capitolul unei dieceze, † *capăclăria* s. m. *Prus pre un capiclaru anume Maxim și-i străjuească*. DOȘTEIU, V. S. 141/120.]

— N. din lat.-biser. *capitulum* „căpșor, cap”.

CAPITONĂ vb. I^a. *Capitonner*. — A umplea spațiul dintre căpșală și față (la o haină, la un jec, etc.) cu o materie lănoasă (vată, călți etc.), fixându-l prin cusătură din loc în loc.

— N. din fran. (derivat din *capiton* < ital. *capitone* „călți de gogoși de mătase”).

CAPITUL s. a. v. *capitol*.

CAPITULĂ vb. I^a. *Capituler*. — (Despre o fortificație, o armată) A se predă inimicului (în urma unor tratări care au stabilit clauzele — „capitulele, articolele” — convențiunii s. învoielii de predare); fig. a se da învin (într-o discuțiune). *Bazina capitulează la Metz*. MAIORESCU, D. 131. [Abstract: *capitulare* s. f. *Convenție de capitulare*; (după fraa. și:) *capitulăre*, -lațiune s. f. *Luă prin capitulație orașul*. ARH. R. I 105.]

— N. din fran. (lat. *trăzie capitulare*, din *capitulum* „capitol, articol, clauză”).

CAPITULĂR, -Ă adj. v. *capitol*.

CAPITULĂRE, CAPITULĂȚIE s. f. v. *capitulă*.

CAPITULĂȚIE, CAPITULAȚIUNE s. f. *Capitulation*. — Convențiune (între un stat creștin și Poarta otomană) care regulează situația supușilor creștini din imperiul turcesc din punct de vedere administrativ, fiscal și judecătoresc. (S'a crezut că asemenea *capitulățiuni*, prin care li se recunoștea autonomia și li se stabilea raporturile față cu puterea suzerană, ar fi avut și Principatele române; textul lor nu este însă autentic). *Capitulățiunile încheiate de vechii noștri Domni*. GHICA, s. 623.

— N. din fran. (derivat din *capitulă*.)

CĂPIU, -IE subst., adj. I. *Tournis*. II. 1^a. (Bête) *agant le tournis*. 2^a. *Ahuri, étourdi*. I. S. m. sing. = *capie*. HEM. 106/120. H. IV 293, x 37.

II. Adj. (une-ori substantivat) 1^a. (Oaie, capră, etc.) căpiată, cu capie. *Oaie cachie*. ȘEZ. IV 126/120. *Berberce capchiu*. MARIAN.

2^a. Fig. (Despre oameni) Ametit, buimac (CONTINESCU), tohlu de cap, care se învârteste într-un loc și nu știe ce face (MARIAN), leșit din minți (id.), nebnatec (id.), zăpăcit (ION CR. III 377, RĂDULESCU-CODIN), năuc (ALECSANDRI, T. 1773), nebun (PAMFILE, J. II). *Fapta-mi/îi er'un capiu nu îndrănesc de paltrone să osăntescă*. I. VĂCĂRESCU, P. 465/120. *Ca să ne arate nebuni, capii, visători de neșosibili*. GHICA, A. 677. *Ard-ă focu, că mare capchiu îi!* ALECSANDRI, T. 1165. *Un capul bolnav și capiu*. CARAGIALE, s. 65/120. *D'ar fi de față, și tot n'ar fi așa de proastă și capie*. Zi-i făptură suțită, și pace bună! DELAVRANCEA, s. 31. *Acolo șade o măiastră, și oricine merge la dînsa se întoarce capiu*. ISPIRESCU, L. 278. †† A umblă capiu: ca nebunii, fără nici un scop. *Umblă capiu pînă'n sară*. PANX, P. V. I 156. *Umblă capchiu pe la gardurile oamenilor, să te latre căni și să te faci de răsul și ocară satului*. VLAHUȚĂ, N. 129. *Capiu de femei* = nebun după femei. *D'o fi er'un holciu, Capiu de femei...* TEODORESCU, P. F. 493.

[În Mold., mai ales sub forma dialectală: *căpchiu*, -ie, *căchin*, -ie PAMFILE, J. II. | Și (poate produs greșit) † *căpchin*, -ă adj., subst. Și așa s'au stins de sine, îmbăland (precum scrie liadul

Grecoanu) ca și niște capchini. ȘINCAI, BR. III 170/r.

— De aceeași origine cu substantivul *capie*.

CĂPLĂ s. f. *Fonçaille* (de toneau avec le fauset). — Partea [= fundul] care închide hermetic gura butoiului și care poartă ceput. Com. M. OLMAZU.

CAPLADINȘI † vb. IV^a. *Doubler* (un vêtement avec de la soie). — A căpțuși cu mătășarie o giubă. COSTINESCU.

— Din n.-grec. $\kappa\alpha\lambda\alpha\delta\iota\zeta\omega$, bulg. *kopladišcam* (= turc. *kaplamak*) „a căpțuși”. Cfr. *caplamă*.

CAPLAGEĂ s. f. (Bot.) = alac (PANȚU, FL.), un fel de grâne (H. XI 177, XIV 72, 209) care se cultivă mai mult pentru vâta (H. XI 5).

— Din bulg. *kaplăga* (< turc.), idem. JAHREBER, XIX-XX 85.

CAPLAMĂ s. f. (Numai în locuțiune adverbială) *A bate* (s. așeză) *scândura caplamă* = a așeză scândurele unei podele astfel ca marginea mai subțire (s. scorbilită) să se imbuce peste marginea scândurei de alături (DAMÉ, P. 96, cfr. PAMFILE, L. C. 421), a bate peste un rând de scânduri un al doilea rând, care acopere locurile goale dintre scândurile rândului dintâi (TRDĞ.).

— Din turc. (bulg.) *kaplama* „căpțușală”. Cfr. *capladisi*.

CAPLAMĂ s. f. = șubă. H. XIV 437.

— Poate același cuvânt ca precedentul, șuba fiind o mantă căpțușită cu blană.

CAPLAMĂ s. f. v. *capamă*.

CAPLĂN s. m. v. *capelă*?

CAPLĂN † s. m. 1^a. *Turban* (de certains soldats turcs). 2^a. Soldat turc portant le turban. — (Turcism literar)

1^a. † Un fel de turban (făcut din piele de tigru); îl purtau unii soldați turci. *Un gvoaz cu caplan* (a. 1784), ap. ȘIO.

2^a. Soldat turc care purtă caplan. *Apoi cătră ceaușii cu nume de caplani*. ALECSANDRI, ap. ȘIO.

[Căpetenia caplanilor (2^a) se numește *caplan-pășă* † s. m. *Atuncea au bătuț și țărșul Lioenul un caplan-pășă, trimis de Împăratul, de la Camenișă*. LET. II 9/15, cfr. 8/15, 17/15, 223/15.]

— Din turc. *kaplan* „tigru”.

CĂPLĂNESC, -ĂSCĂ adj. v. *capelă*?

CĂPLĂ s. m. v. *căprar*?

CĂPLĂC, -Ă, **CĂPLEĂN**, -Ă adj. v. *clăpăug*.

CAPLON s. m. v. *clapon*.

CAPOCELIU † adj. m., **CAPOD** s. a. v. *capot*?

CĂPO-D'OPERĂ s. m. și f. *Chef-d'œuvre*. — Lucraro capitală, desăvârșită, perfectă. *Eră atât de frumoasă, încât văzându-o cineva trebuia... să o pricească ca pe un cap d'operă a naturii*. C. NEGRUZZI, I 38. *Îndată după capodopera sa din 1512, Macarie ajunge mitropolit*. IORGA, L. R. 51. *Seriau capodopere*. VLAHUȚĂ, D. 56. [Articulat: un și o *capo-d'operă*.] Cu o formă româniată, și: *capo-opeară*, cu plur. (invechit) *cap-d'opere* (GHICA, S. 172) și *capete-de-operă*.]

— N. din ital. *capo d'opera*, idem (la origine, în evul mediu, „lucrarea capitală pe care trebuia să o facă un meseriaș în fața juraților, spre a dobândi titlul și drepturile de meșter”).

CĂPOLĂȘ s. m. v. *căpau*.

CĂPOIU s. a. v. *cap*, s. m. v. *copoiu*.

CAPORĂL s. m. (Milît) *Caporal*. — Milît cu gra-

dul cel mai de jos (inferior sergentului), nume dat acestui grad mai ales în infanterie; corespunde brigadierului din cavalerie și artilerie (grad arătat prin două trese late de stofă de bumbac galbenă), (pop.) *căprar*?. *Grija... de caporal și pușcă*. C. NEGRUZZI, II 248. [Și (din rus.): † *căpral* s. m. *Din cavalerie ucișă... 571 căprali și de cei de rând*. LET. II 74.] Derivat: (Politică) *caporalism* s. m. sing. = regim politic în care predomină spiritul militar. *Caporalismul prusian*.]

— N. din fran. (<ital. *caporale*, idem). Cfr. *dublet* *căprar*?

CĂPÓS, -OĂȘĂ adj. v. *cap*.

CĂPOT s. a. 1^a. *Manteau*. 2^a. *Peignoir, robe de chambre*.

1^a. (Mai de mult) Un fel de mantă boierească s. militărească. *Îmbrăcă... pe unii cu blană, pe alții cu caftane, pe alții cu capoturi*. LET. III 291/15, cfr. (a. 1784) IORGA, S. D. VI 187. [O femeie îmbrăcată bărbătește] *fugiți călare și cu plețele peste capot pe spate (că i-au fost căzut cașul din cap)... STOLN. DUMITRACHE, 448. Făcuse căpităni... îmbrăcând căpităni cu capoduri domnești*. DIONISIE ECLESIARHUL, c. 173. *Tată-mieu, care pe atunci era hatman, se leagă în grabă cu șahul la cap, își pune capotul cel roșu și încalcă calul*. GHICA, S. 320. *Unul c'o sabie 'ntoarsă, c'un capot roș înfrat și halne înarșite, este turcește îmbrăcat*. C. NEGRUZZI, I 120. [Călăreții turci] *purând pe dinții capoate de flindreș, de ghermenturi și de felurite stufe, care îmblânde, care cusute cu flori*. ODOBESCU, I 133/15, || (Astăzi, în Mold., pop.) *Palton, pardesiu*.]

2^a. Îmbrăcămintă femeiască de casă; cfr. *halat*. *Au putut vedea pe tânăra necastă, într'un larg capot alb*. C. NEGRUZZI, I 78. *Văzură copila țesind din iatac, în capot de noapte*. id. ib. 227. *Tifa, în capot numai horbote, îi sărea înainte răzând*. S. XADELDE, ap. TRDĞ.

[Plur. *-poate și -poturi*.] Și: *capod* s. a. H. II 81. Diminutiv: *capotel* s. a. (cu derivatul) *capoceliu* † adj. m. = îmbrăcat cu capot (1^a). ȘIO. *Postelnici capoceli și înarmași* (a. 1787). ib.]

— În înțelesul 1^a, din turc. (bulg.) *kapot* (*kapod*), idem (<ital. *capotto*, cfr. fran. *capote*); în înțelesul 2^a, neol. din fran. Cfr. *dublet* *cabat, căput*.

CĂPOT † adj. invar. *Capot*. — (La joc de cărți; numai în expresia: *A face* (pe cineva) *capot* = a nu lăsa (pe celălalt jucător) să facă nici un joc. *Voiu face capot pre ministru!* C. NEGRUZZI, I 281. — N. din fran.

CAPOTEL s. a. v. *capot*.

CAPOVENIE s. f. (Ornit.) v. *capintortură*.

CĂPRĂ s. f. I 1^a. *Chèvre*. 2^a. *Peau de chèvre*. 3^a. *Poil de chèvre*. II 1^a. *Homme fier*. Grec. *Prêtre*. Juif. *Diablo*. 2^a. Sorte *d'arlequin*. III 1^a. *Cheval de bois*. 2^a. *Tréteau, cheval*. 3^a. *Chevalet* (de câble, etc.). 4^a. *Chevron* (de charpente). 5^a. *Chevalet* ou *chèvre* (de sci). 6^a. *Chèvre* (de moulin). 7^a. *Chèvre*. 8^a. *Chevalet* (d'instrument à cordes). 9^a. *Chevalet* (du dévidoir); *rancher*. 10^a. *Chevalet*. *Chèvre*. 11^a. *Sûge* (du cocher). 12^a. *Branche* (de sauterelle ou fausse équerre). 13^a. *Compas* (de tonnelier). 14^a. *Cheminée*. 15^a. *Osslet*. 16^a. *La chèvre*.

I 1^a. (Zool.) Mamifer din familia rumegătoarelor, cu coarne tari și cu barbă; se ține mai cu seamă, pentru lapte și păr; spec. femela acestei specii (în opoziție cu țap). Până suge, se numește iadă, cfr. *ied*); de la un an până la doi ani s. până fată, se numește vâtuie s. țuguie (cfr. vâtuie, țuguie). *Capra* s. biară, *behă* (este), *brehăneșă*, s. *faco behehe!* *meacănește* (mecheherează), *mu-cucurează*, *prinește*, etc. *Capra* are păr, nu

lână (PAMFILE, I. C. 2, B. 14). *Capra* umbliă în turme. Numirile și atribuțiile mai obișnuite ale caprelor sânt: breaza, șileana, albuia, secera (LIUBRA-JANA, M. 112), bălțată, mărgelată, sivă (H. XI 6), șută (= fără coarne), radeșă (fără păr), pulpoasă (cu ugerul mare), etc. *Caprele* se chiamă, strigându-le: piță, piță! (id. ib.), s. silicia, silicia! (Com. I. PAVELESCU), iar când se alungă, se zice: herea breaza! (id. ib.), s. sisii! (Com. I. PAVELESCU). Fildid iefină și fildid se mulțumește cu nutreț mai slab, i se zice și: vaca săracului (MEHEDIŢI, G. F. 185). (Pentru terminologie, cfr. și oale). *Și ca pune oale de-a decepta lui, iară căprele de-a stânga*. CORESI, E. 26^v. *Zic în fluier, să mi se coboare caprele de la munte*. LET. II 206^v. *Caprele prin stânci, ciutele prin șesuri*. CANTEMIR, IST. 130. *Să nu mănânce carne de capră*. ZODIAR (ca. 1750), ap. GCR. II 66^v. *Laptele de capră îl mai ușoră puțin*. C. NEGRUZZI, II 154^v. *Capra cu trei iezi*. CREANGĂ, P. 19. *Dumnezeu avea oi și Sarsulă capri (= capre)*. ȘEZ. III 7^v. *Cine se naște cu barbă? (= Capra)*. Ib. I 63. *Capra sare masa și iada sare casa = copiii întrec pe părinți*, cfr. ce naște din piscică soareci mănâncă s. mărul nu cade departe de pom. CREANGĂ, P. 250. *Sare ca capra în zestre*, se zice (în Vaslui) când se face o arababură, un talmeș-balmeș s. fetelor celor obraznice. ZANNE, P. IV 694. *Capra, să-i pice coada de răs, și tot sus o ține*. PAMFILE, C. *Capra răioasă poartă coada îmbărligată: sărac și mândru* (Sălăje, în Transilv.). ZANNE, P. IX 578. *Capra, micăcă că i se ceala rușinea, da tot șede cu coada bărligată*. ȘEZ. I 219^v. *Ține nasul ca capra coada*. H. IV 53. *E greu să împaci și capra și carza* (aluzie la problema din fabula cu lupul, capra și varza care trebuie trecuți unul câte unul peste o punte, fără ca să mănânce lupul pe capră și capra pe varză). PAMFILE, C. *Branza de capră strică și pe cea de oale*. ZANNE, P. III 485. | *De-a capra e numele unui joc de copii* (H. XII 43), descrie la PAMFILE, J. I 278-9.

(Zool.) *Capra-de-munte* s. -neagră s. -sălbată = *Antelope rupicapra*: rumegătoare din genul antilopelor, care trăiește prin regiunile alpine. DICT. *Pe stânci albicioase ce se pierd în văzduh s'arată sfială capra neagră, cu cornifele-i crescute în formă de cărlig*. ODOBESCU, ap. TDRÖ. *Sare ca capra neagră*. ZANNE, P. I 397.

(Bot.) *Capra-nemțescă* = calcea-calului. FANTU, PL. *Capra-oi* = cașcafoiu (1^a). LEON, MED. 28. (Ornit., Ban.) *Capra-dracului* = berbecel II 1^a. MARIAN, O. II 77, 79.

2^a. P. restr. *Piele de capră lucrată* (pentru încălțăminte). *Să-i cumperi cisme de capră, Că altele s'ot crotop*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 437, cfr. ALECSANDRI, P. P. 363^a.

3^a. (Brașov) *Păr de capră tuns* (care se bagă în urzila strelilor de calitate mai proastă).

II. Fig. 1^a. Om (parvenit s. sărac) mândru (RĂDULESCU-CODIN). | Spec. Grec (H. II 117, PAMFILE, J. I). *Surugul... de-mi tine rândul Să duc er'o capră sau er'un Judan, La prăvălișuri îi culc de-a-rândul*. ALECSANDRI, T. 46. (Adesea compliment) *Capră răioasă*. I.M. | Popă. PAMFILE, J. I | Jidan. Ib. | Drac. Ib.

2^a. Făcătui mascat cu un cap de capră (cioplit din lemn), învelit într'un lăicier s. eșof, și cu clopotei la gât. *Capra joacă în seara de Sf. Vasile s. la priveghiu*. Cfr. brezaie. Cfr. ȘEZ. III 181-2, MARIAN, I. 204, PAMFILE, J. III.

III. P. anal. (Tertium comparationis sânt de cele mai multe ori picioarele răsăcărâte ale caprei)

1^a. (După germ. Bock) Aparat de gimnastică, cu patru picioare, pentru sărit, mai scurt decât calul (2^a).

2^a. Picioare (constând din niște eraci depărtați la bază unul de altul și împreună printr'o bătă orizontală) pe care se așază scânduri spre a forma o punte (pe care se suie zidarii, tâmplarii, dogarii,

etc., ca să poată ajunge să lucreze la oarecare înălțime). I.M. | Spec. *Capra podului* = două picioare, unite sus cu o corosoaă. PAMFILE, J. I. *Capra podului se'nearcă, căci acolo nădălea*. BELDIMAN, TE. 380. *Capul Grecului tăiu, Apoi trupul-i tăruă... Pân' la capra unui pod, Și poadea ridică Și sub pod îl aruncă*. ALECSANDRI, P. P. 138^v.

3^a. Lemne încrucișate cu care se întărește o construcție sau pe care se deapănă odgoane, etc. *Am căzut eu cum a lucrat Nae [la zăgăzul morii]... trebuie să bați piloți la margini, să tragi pietre printre ei, să întărești pteleul cu capre și să mai faci și un gard în fața pteleului*. SLAVICI, V. 51. *Cum alunecau, ca pe ciripie, de-a-lungul odgonului de sărmă întins ca o rămă uriașă, între urechile a două capre, de pe maluri*. CONV. LIT. XLIV. I 39.

4^a. *Capra (casei)* = o grindă groasă în acoperișul casei. Com. M. ITTU. | *Doi căprioři încheiați la vârf alcătuesc o capră*. PAMFILE, I. C. 424. | *La casele vechi, peste corzi [= coarde] se așază trei capre; o capră are un drug de teiu, de obicei răzimat pe altul, astfel că formează cu podul un triunghiun isoscel; capetele brațelor caprelor se săpurescă, adică se tale oblic, ca să se lipească bine de capetele corzilor... brațele caprei se unesc sus... cu un cui;... la unele case în loc de trei capre, se pun numai două, iar pe sub încheietura brațelor și sprâjindu-se pe niște stângii se pune un samar*. id. Ib. 421-2. | *Capriu* (II 2^a). DAMÉ, T. 93. | Pentru o mai bună asigurare în contra furtunelor, acoperișul se prevede pe de-asupra cu două prăjini strășnice, numite capre, care ajung de la coamă până sub streșină, unde sânt prînse de chingile ce se înalță pe lângă pereții colțului. PACALĂ, H. 75, cfr. H. III 229.

5^a. Unealtă de lemn cu patru picioare, câte două la fiecare capăt, împreunate cruciș, pe care se tale lemnele cu ferestrăul (COSTINESCU, RĂDULESCU-CODIN), cracelele pe care se pun lodvele, când se tale (Com. A. TOMIAC).

6^a. (Mor.) Parte a morii, pe care se ridică piatra de de-asupra pentru a o ferecă cu ciocanul de fier cu dinți, numită și cumpănă. H. II 29, XII 571, cfr. II 322, III 4, 18, XII 140, XIV 351. | *Roata, cu care se întoarce moara spre vânt*. H. II 282, XVI 407.

7^a. (După franc. ?) Mașină de ridicat greutate. DICT. 8^a. O parte a vioareli. H. XII 142.

9^a. Un lemn cu mai multe ramuri, întrebuințat ca picior pentru vârtejnița de deapănă (Com. M. ITTU) s. ca peștele pentru useatul trifoiului (id., VICHU, GL. 125).

10^a. Crăcan, pe care pune ciubărul cu rafe (Giorocuta, în Sălăgia). VICHU, GL.

11^a. Seauan (s. lada) dinaintea trăsorii (s. căruții), pe care șade vizitiul, când mână calul. Cfr. H. XII 480, XVI 105 (Cfr. germ. Boeck). *În cealaltă parte a trăsorii eră pe ici pe colo sânge încheștat, și capra de asemenea eră pe ici pe colo înrăvniată, deși ploaia spălase sângele de pe ea*. SLAVICI, N. II 122. *Vezelul iorăși se dă jos din capra trăsorii*. CREANGĂ, P. 65. *Moș Nichifor se avarăle pe capră*. id. Ib. 117.

12^a. (Dugh.) Tocul, în care intră limba colțarului-cu-limbă, numit și: clește, matcă, plăsele s. locaș. DAMÉ, T. 113, PAMFILE, I. C. 117, cfr. H. I 85, XI 27, XIV 308.

13^a. Compasul dogarului, pas(nic). DAMÉ, T. 87, PAMFILE, I. C. 162, RĂDULESCU-CODIN.

14^a. (Prin Țara-Hategului) *Capra ('n pod)* = babură, urloiu, ursoaie. (REV. CRIT. III 86), horn de-a-lungul podului căsii din lăuntru, în lungime ca de un metru, prin care se strecoară fumul în pod (VICHU, GL.)

15^a. Arșie de capră; cfr. mieă. PAMFILE, J. II 293. *Averea noastră în arșie se suică... până în două mii, tot capre curățite în var*. GHICA, ap. HEM. 1742^b, cfr. PITIȘ, SCH. I 233.

169. (Astron.) Steaua principală din constelația nea numită „vizitina”. OTESCU, CR. 18, cfr. CULIANU, c. 47. | Zodia caprii: Luna lui Șapte/nerie, a caprii zodiei. ZODIAR (ca. 1750) ap. GC. II, II 66¹¹.

[Diminutive: căpră=]a) capră mică (cfr. iadă, țuguie, vâtuie) s. dragălașă; p. ext. nume de oaie (DAMĂ, T. 182, H. III 18) s. de vacă (H. X 44) de culoare cafenie (MARIAN), care seamănă la coarne cu caprele (id.); unealtă în formă de furcă, cfr. a pră 9^a (POPOVICI, E.D. 164); b) (Bot.) plantă ierboasă (*Atriplex litoralis*) alburie, cu flori verzi, care crește prin locuri sărate și la malul mării, numită și lobo dă (PANTU, PL.); p. ext. o boală de vite (H. XIV 405) când pase iarba numită căprîșă. Când vita mănâncă o iarba numită căprîșă, atunci se umflă, adică se splinează. GRIGORIU-RIGO, M. P. II 21, H. II 116. Căprîșă crește în locurile grase și este foarte hrănitoare la vite, însă grea la mistuit; are trunchiul tare, cărnos, folie mici, de culoare verzie, sămănța mărunță și neagră ca pulberea de pușcă. H. III 66, cfr. II 130, 252, III 306, 385, VII 75, 223, XI 327, XIV 396, PAMFILE, J. L. Căprîșă arsă—(Bot.) brăncă 2^a) DIOT³, căprută s. f. L.B., căprică s. f. (în ghicitori) GOROVIL, c. 232, ȘEZ. VII 122, căpricea s. f. (în rimă) PĂSCULESCU, L. P. 230, 231^b, căprîșoară s. f. DIOT³. (după BARGANU, înseamnă și planta brăncă 2^a), căprîșor (căprîșor DIOT.) s. m.—(Bot.) mică plantă ierboasă (*Cyperus flavescens*), cu flori galbul (PANTU, PL.). Căprîșor oacheș = *Cyperus fuscus*: cu flori brune (ib.). Cfr. c a prio r. | Augmentativ: căprîn s. a.—(în Ban. pronunț. căprîn și în Ungaria) fusul cu trei picioare pe care stă vârtelnia, capră (9^a). LIUBRIANA, M. 118, REV. CRIT. IV 141, H. XVIII 144, 307, Com. M. ITTU. | Nom. agent.: (< lat. *caprarius*, idem) căprâr s. m. (cu femininul rar, căprăreasă s. f. DIOT.) = păstor de capre. L.B., TIPLEA, P. P. Căprariu eram. BIBLIA (1688) ap. TDRG., căprăș ț s. m. (traduce pe slav. *kozak*) Pentru că eră sprinteni și sălbateci, le-au zis *Cozaci*, adică căprăști... adică capră sălbatică, sau că îmblând ei la câmp pentru capre sălbatece. LET. I 287¹¹. | Adjective: căprește, -ească = de capră. Râia e de două soiuri: râie curată și râia căprească. ȘEZ. II 70¹¹, cfr. VII 91. Și unde nu ne trezim într-o bună dimineață ptini ciucur de râie căprească, de la caprele Irinucăi! CREANGĂ, A. 27. Cărtiță căprească. TEODORESCU, P. P. 360. Soare căpreșc. MAT. FOLC. I 564. Coccen căpreșc v. coccen, căprșor, -oasă = mândru și trușac ca o capră: Din căproșu coccin se face... o stană de piatră. RĂDULESCU-CODIN, I. 144, (< lat. pop. **caprineus*, -a, -um) căpriu (cu schimb de suf. căprău, cu metaliză căprău), -le = (despre ochi) cu pupila cafenie-galbenă, (despre oi) cu lână roșietică și aspră (MARIAN). Ah! ochișori vii, Cam negri-căprii! KONAKI, P. 69. O drăzită zmeacă... cu ochi căprăii. PISCULESCU, O. 142. Și-a întors lăntătorii ochi căprăi. C. NEGRUZZI, I 17, cfr. ALECSANDRI, P. I 126¹¹, MĂNDRESCU, L. P. 126¹¹, TEODORESCU, P. P. 372¹¹. Șarpe galbănu, Cu ochii căprăuși! TEODORESCU, P. P. 394. Berbece căpriu; lână căpră. MARIAN; (substantivat, cfr. lat. *caprina*) > arom., megl. căprînă [lână de capră] căprină s. f. = oaie cu lână lungă și necrețată (H. XVIII 141), teioasă și aspră (ib. 205). | Adverb: căprește: ca o capră. | Colectiv: căprămă s. f. (Ban. CDDE, nr. 247, căprît s. a. = turmă de capre. ȘEZ. V 55¹¹, Naiba și-i păștea și ei căprîrit¹¹ lui, ib. III 8¹¹. | Local: căprărie = staul de capre (I.B.), strungă în care se odihnesc caprele. Cfr. H. X 538. Dumnezeu și-a păscut oile până la amiază, le-a adus pe urmă la strungă, le-a umșit, și dracu' tot nu mai venise în căprăria lui cu caprele. ȘEZ. III 9¹¹, căprărit s. a. = staul de capre, locul unde dorm caprele mai multă vreme. ȘEZ. V 55¹¹, (< lat. pop. **capraria*, idem) căprăreacă s. f. = (Ban.) staul de vite (H. XVIII 303), loc de odihnă pentru

capre (GL. BĂN.), loc de păscut caprele (N. REV. II. a. 1910, 85), cfr. arom. *căpărleță*, idem. | Verb (substantivat): (cfr. sursele. *kaer* „a coji copaci”) căprărie s. f. = ciocănitare a coji copacilor. Com. M. OLMAZU. | (Formațiune glumeală, în ghicitori) căprărită s. f. Într-o naltă țuguită Zbiară o căprărită; Capra zbiară, Jigăniule s'adună? (= Biserica). PAMFILE, C. 17, cfr. ION CR. II 307.]

— Din lat. capra, idem. (Pentru înțelesuri: ad III 2^a sârb. *koze* „Baugerüst”, 3^a rus. *kozels* „pari încrușițați”, 4^a eng. *k'aveit*, rut. *kiz'ghe* „căprieri”, 5^a n.-prov. *kabro*, germ. *Sägebock*, 9^a rus. slov. *koza* „Dreifuss”, 11^a eh. *kozol*, germ. *Bock*, 16^a lat. *capra*).

CAPRAFOLIA s. m. (Bot.) 1^a, a) *Chèvrefeuille des jardins* (*Lonicera caprifolium*), b) *Lonicera nigra*, c) *Chèvrefeuille des buissons* (*Lonicera xylosteum*). 2^a, a) *Spiraea ulmaria*, b) *Spiraea ulmifolia*.

1^a. Mai multe specii de arbuști: a) cu flori roșietice, galbuli s. albe, foarte mirositoare; fructele sânt boabe eliptice portocaliu-brunii; cultivată ca plantă ornamentală; b) cu flori roșii-purpurii s. alburii; fructele sânt boabe negre, concrescute în partea inferioară; c) cu flori galbuli păroase; fructele sânt boabe roșii, concrescute în partea inferioară; aceste două specii din urmă cresc prin pădurile din regiunea muntoasă. Toate speciile se mai numesc și: cașie. PANTU, PL. Copăcel al căruia lemn e greu aproape ca al stejarului; din el sătenii își fac bețe, iar ciobanii bâte împiriste (Munții Sucevei). ȘEZ. II 23¹¹. O tufă ce-o mănâncă caprele. H. XII 300, cfr. 286, X 419. Com. M. ITTU. | P. ext. Fructul acestor arbuști. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 88.

2^a, a) = cretușcă. PANTU, PL. | b) = cununită. ib. [Și: (ad 1^a) căprifol s. m. L.P., TIPLEA, PL., căprifolă s. f. POSTBRIANT, capra-ol LKON, MED. 28¹¹, (ad 1^a) căprizol s. f. plur. Să bea bolnavul căprizol doșite în rachiul de chimion. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 88, (ad 1^a) catrafola s. m. ȘEZ. V 55¹¹, H. X 29.]

— Cfr. lat. *caprifolium*, idem (probabil, latinism, intrat în limba populară).

CAPRĂINTORTOIE s. f. (Ornit.) v. capintortură.

CĂPRĂL ț s. m. (Mil.) v. caporal și capră ț.

CĂPRĂMĂ s. f. v. capră.

CAPRANTĂRTURĂ, } v. capintortură.

CAPRANTĂRTURE s. f. (Ornit.) }

CĂPRĂ-OII s. f. (Bot.) v. caprafolia.

CĂPRĂR s. m. v. capră.

CĂPRĂR s. m. (Mil.) Caporal.—(Pop.) Caporal (mai ales la infanterie). L.B., TIPLEA, P. P. 691 căprari și cei de rând. LET. II 74¹¹. S'au rânit 2 căprari, 6 husari și 18 cai. STOLN. DUMITRACHE, C. 373. Căprariu în oaste. CONTEMPORANU, III 370, cfr. COȘBUC, B. 84. Căfi feciori de lingurari, Toți i-o pus Neamfu' căprari. MĂNDRESCU, L. P. 166¹¹, cfr. ȘEZ. I 72¹¹, TIPLEA, P. P. 80, HODOȘ, P. P. 227, DOINE, 81, RETEGANU, TR. 107, ȘIERA, P. 147. | P. ext. (în jocul cu țurca) MĂNDRESCU, L. P. 209¹¹. [Și: căprâr s. m. GUGLEA-VĂLSAN, R. S. 26. Feminin: căprărită = nevastă de căprâr (a. 1805) IOBGA, S. D. VIII 168, căprăreacă MAT. FOLC. 91. Derivat: căprărie s. f. = detașament mic de soldați sub comanda unui căprâr; fig. grupă de elevi (s. de oameni care merg undeva) sub supravegherea unuia din ei. Goarna sună semnalul de alarmă; o căprărie fu rânduită jos, la scara spitalului. VLARUȚA, D. 202. Copiii din școală sânt despărțiți în mai multe căprării, cum am zice. SLAVICI, N. I 157. Alegătorii țărani sânt duși la vot pe căprării.]

— Din ung. *káprál* (*kaprál*, bulg. *kaprál*, sârb. *kaplar*), idem (< *caporal*).

CAPRIȚIE s. f. † }
CAPRIȚIU s. a. (s. d.) } v. capriciu.

CĂPRIU, -IE adj. v. capră.

CAPRIZOI s. f. plur. (Bot.) v. caprafoiu.

CĂPRÓIU s. a., **CĂPRÓS, -OĂSĂ**, adj. v. capră.

CĂPRŪCI subst. *Vigne taillées*. — Vița tăiată la doi muguri (Vânju-Mare, în Mehedinți). HEM. 1868. — Cf. căpușă (II 2°).

CĂPRŪC, -ŪIE adj. v. capră.

CĂPRŪSNIC s. m. (Bot.) v. căpșunic.

CĂPRŪȘOR s. m. (Bot.), **CĂPRŪȚĂ** s. f. v. capră.

CĂPSĂ s. f. 1°. *Bottle*. 2°. *Capsule*. 3°. *Bouton* a pression.

1°. † (Latinism) Cutie. Ca într-o neagră capsă... *le fin închise*. P. MAIOR, IST. 270.

2°. Alveolă de aramă conținând o materie fulminantă, care slujește a comunica focul la armele cu percusie (pușcă, pistol), când „capsa” e izbîtită de „cocoș”. *Puști și pistoale ca capsă din din Orșova*. I. IONESCU, M. 743; cf. H. II 31, X 107.

3° Dispozitiv de metal pentru încheierea părților unei mânuși, haine, etc., alcătuit din două părți, care se îmbracă una într-alta; cf. c o p c ă.

— N. din lat. *capsa*, idem (înțelesul 2° și 3° după germ. *Kapsel*, idem). Cf. capsulă.

CAPSOMĂN, -Ă adj., subst. *Entité*. — (Munt. și Mold.) Încăpățânat, cf. căpățânos, căpățâlan (III). *Eu cu budalaua, cu capsomanul deta de Ianălea, mult n'am să mai fac purici*. CARAGIALE, S. N. 34. *Satele de hoțoman și Gricaniș capsomani*. SANDU-ALDEA, SĂM. VI 885. *Ufi Capsoman, tot capsoman!* JIPESCU, ap. TDRG.

CĂPSOR s. a. v. cap.

CĂPSŪG s. a. *Vestie de porc* (servant de tabătie). — (Rutenism, în Bucov.) Bășică de porc uscată în care își ține țaranul tutunul, jașcă u. Com. G. TOFAN, A. TOMIAC. *Mi-am prăpădit asară căpsugul cu tabac cu tot*. id.

— Din rut. *kapšuk*, idem.

CAPSULĂ s. f. 1°. *Cosse*. 2°-4°. *Capsule*.

1°. (Bot.) Fruct uscat, care se deschide la maturitate punând semințele în libertate, cu una sau mai multe „căsuțe”.

2°. (Zool.) Inveliș ligamentos al unor organe sau articulații. *Capsulele renale*: țesut mai tare de la suprafața rinichilor.

3°. (Farm.) Un fel de cutiuță (rotundă) de materie solubilă, fără savoare, în care se pun unele medicamente neplăcute la gust (d. e. chinina), spre a le putea înghiți fără a le simți gustul, cf. bulin.

4°. (Industr.) Un fel de capsă de cositor care acoperă dopul și gâtul sticlelor (cu apă minerală, etc.), spre mai bună păstrare a conținutului lor. | (Chim.) Mic vas în care se ard sau se topește substanțe.

[Accent., și: capsulă. | Derivat: capsulăr, -ă adj. — care ia formă de capsulă. *Fruct capsular*, fruct, care se deschide de la sine la maturitate.] — N. din fr. (lat. *capsula*, „cutiuță”). Cf. capsă.

CAPSULĂR, -Ă adj. v. capsulă.

CĂPSŪN s. m. (Bot.) v. căpșună.

CĂPSŪNĂ s. f. (Bot.) 1° *Capronier*. 2°. *Capron*.

1°. (Dial.) Plantă ierboasă, țărtoare, cu flori albe (*Fragaria elatior*) s. albe-gâlbui (*Fragaria collina*), cultivată adesea pentru fructele sale aromatice, ca niște fragi mari. *Frunzătoară de căpșună...* HODOȘ, P. P. 186, cf. 47. *Păștează frunză de căpșună*. ȘEZ. III 243.

2°. (Mai ales) Fructul acestei plante. PANTU, PL. *Ape de... căpșune, de liliac alb...* PISUCESCU, O. 298. *Ea mergea căpșuni s'adune, Fragi s'adune*. COȘBUC, B. 108. *Fragi și căpșune*. CREANGĂ, A. 85. *Am... înțeleac și pe-o căpșună, și v'am spus... o mare și gogonată mîntună*. id. P. 34, cf. ȘEZ. II 208.

[Plur. -șune și -șuni. | Și: căpșună s. f. (ad 1°) H. III 242, XII 322, căpșun s. m. forma literară pentru înțelesul 1°. PANTU, PL., MARIAN, CH. 54, H. XIV 301, căpșune s. m. (ad. 1°-2°). *Kăpșună* = fragum. ANON. CAR. *Frunză verde de căpșune...* ALECSANDRI, P. P. 329. Forma cpeiaș(ă) citată de DICȚ. nu se poate atesta. | Diminutiv: căpșunică s. f. (Bot.): *buruiană-de-rânză* H. IV 84 (cf. căpușnică). | A djectiv: căpșuniu, -ie = în colorarea căpșunei (1°). MARIAN, CH. 54. | Nom. agent: căpșuniar s. m. (Entom.): o insectă (nedefinită) H. III 130, 307.]

— Derivat din căpșună (care în dial. arom. are și înțelesul de „căpșună”) cu sufixul augment. -une (< lat. -onem), căpșuna fiind comparată cu o scăpușă mareș. DR. II 593-4.

CĂPSUNĂR s. m. (Entom.),

CĂPSUNE s. m. (Bot.),

CĂPSUNICĂ s. f., **CĂPSUNIU, -IE** v. căpșună. adj.

CAPTĂ vb. I^o. 1°-2°. *Capter*.

1°. A prinde s. câștiga (pe cineva s. ceva) prin meșteșuguri, prin șiretenii. *A captă o moștenire*.

2°. A prinde (într-un rezervoriu și în țevi) izvorul unei ape (mai ales minerale), chiar la obârșia ei.

[A bstract: captăre, captăție, captățiune s. f.] — N. din fr. (lat. *captare*, din *capere* sa prinde). Cf. captiv, captios, captură.

CĂPTĂ s. f. *Forme* (de cordonnier). — (Ban., ungarism) Calapod. LIUBA-IANA, M. 126. *Kaptă* = crepita. ANON. CAR.

— Din ung. *kapta*, idem. Cf. căptuși.

CĂPTĂLĂCI s. m. plur. (Bot.) v. căptălan.

CĂPTĂLĂN s. a. și m. I. 1°. *Calotte* (de ruche). 2°. *Cadre ou casier* (de fourdissoir). II. *Petasites officinalis*. III. *Homme à grosse tête*.

I. S. a. 1°. (Apic., Mold. și Bucov.) = căptar (DAME, T. 75, 119, PAMFILE, I. C. 93, MARIAN, INS. 145, HEM. 743/III), acoperământ de scoarță puțină de pe brazi (foliă u) la știubeie (CREANGĂ, GL.).

2°. Căpățâiul s. scaunul urzitoarei. PAMFILE, I. C. 264.

II. S. m. (Bot.) Plantă ierboasă mirositoare, cu frunze mari și late, și cu flori purpurii, mai rar trandafirii, numită și brustur (H. I 84), brustur-dulce (Brașov), buiedea-ciumei (Ban.), rădăcina-ciumei, cucuruz(i), sudoarea-lăptelui (PANTU, PL.), lipan (VASILIU, G.), un fel de podbalcu frunze foarte mari, ce crește pe marginea apelor la munte (CREANGĂ, GL., ȘEZ. VII 153, cf. H. I 19, V 278, VI 104, X 150, 315, XII 373, XVI 280), care se întrebuințează uneori în loc de cooperiș la știubeiele de albine. *Răstoarnă albinele frumzele din pălărie în buștihan, și întoarce dinșor cu gura în jos, și pune de-așupra niște căptălan, ca să nu răzbată soarele și ploaia înăuntru...* CREANGĂ, P. 239. *Frunză verde căptălan* (ȘEZ. II 183/12), *căptălan* (VASILIU,

c. 56). || **Căptalan-negru** = *Verbascum nigrum*, plantă ierboasă, cu flori galbene, cu stamine violete, numită și *somnoroasă*. PANTU, PL.

III. S. m. Fig. Om cu capul mare, căpățânos (cf. *capsoman*) (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

[Și: **căptălân**, **căptălân**, (ad. II) **căptălân** (H. XVIII 267, BOCEANU, GL.), (cu schimb de suf., ad. II) **căptălăi** s. m. PANTU, PL.]

— Pare a fi rezultat din **căptan** (= *căptar*) prin schimb de sufix.

CĂPTĂLUG s. m. *Radeau*. — Plută de trunchi mai scurtă de 10 m. (Rus, jud. Murăș-Turda, com. ITTU).

CĂPTĂN s. a. v. *captar*.

CAPTĂR s. a. (Apic.) *Calotte* (de ruhe). — *Capac* s. pocriș (din coajă de teiu H. XIV 338, une-ori o strachină sau o scafă DAMÉ, T. 119) cu care se acoperă stîmbeul de albine spre a-l apăra de ploaie și de soare (H. X 355, MARIAN, INS. 145) și care se întrebuițează adesea, spre a băga în el albinele, când au să răscască H. XIV 445. Cf. PAMFILE, I. C. 93, 391, H. VI 115. || P. ext. O coajă de brad care se pune dinainte, între găleată și locul unde șade ciobanul, când mulge, pentru ca laptele să nu sară pe straietele ciobanului, și picăturile ce sar să se scurgă iarăși în găleată. ȘEZ. VII 185. [Și: **căptăr**, (cu schimb de sufix) **căptân** s. a. MARIAN, INS. 145, HEM. 743¹¹, PAMFILE, I. C. 93.]

— Din ung. **kaptár**, idem. ȘIO. Cf. **căptălân**.

CAPTĂȚIE, **CAPTĂȚIUNE** s. f. v. **captă**.

CAPTÎOS, **-OĂSĂ** adj. *Captieux*. — Care caută să te prindă, să-ți surprindă și să-ți înșele mintea, cf. *insidios*. *Întrebarea tîni pare prea căpțoasă*. MAIORESCU, D. I. 222. *Un argument căpțos*. [Pronunț.: *-fi-os*].

— N. din lat. **captiosus**, -a, -um, idem. Cf. **captă**, **captivant**.

CAPTIV, **Ă** adj. *Captif*. — Adj. și subst. (Despre oameni) Prins în (s. de) războiu (ARISTIA, PLUT), prizonier, închis, pus la închisoare, lipsit de libertate, luat rob, sclav, cf. (†) luat de grumai, † fugiu, ferecat; căputi, găbuit. [Fig. *Chiar Atride se plecă Unei virgine captive*. GLĂNESCU, H. O. 128. O săptămîndă m'a făcut... *captiv*. CARAGIALE, M. 280. || P. ext. *Balon captiv* = balon care nu se poate înălța decât până la oarecare distanță, fiind ținut legat de o frînghie.

[Familia: **captivă** vb. 1^a) = a supune, a lua rob (a țineă captiv), cf. a fermeca (3^a), se duce (numai în înșeles fig.), a pune stăpînire pe... [Pe Eminescu] *nici o individualitate femeiască nu-l puteă captivă și țineă cu desăvîșire în mîrgînireă* cf. MAIORESCU, CR. II 303. *Știa să se captive atențiunea*. id. D. I 98. *Te-oiu captivă, Fiesco*, asta o așteptam de la frumusețea mea. I. NEGRUZZI, V. 489; **captivant**, -ă adj. = care captiv(ează). O privește... *zîmbînd... de rîsul ei dragălaș, captivant*. VLAHUTĂ, D. 277. O scriere captivantă; | Abstractual verbal: **captivare** s. f.; part. adj. **captivată**, -ă; adj. verbal: **captivator**, -oare; **captivitate** s. f. = starea în care se află cel prins în războiu, închisoare (I.B.), privat de libertate, robie; timpul cât ține această stare. *Captivitatea Babilonului*.]

— N. din lat. **captivus**, -a, -um, idem. Cf. **captă**, **captură**.

CAPTIVĂ vb. 1^a s. d. } v. **captiv**.

CAPTIVITATE s. f. }

CĂPTUȘ s. a. *Doublure* (de chemise). — (Craiova, Rucăr) Căptușala de pânză, care se aplică la

cămașile țărănești, la piept și la spate. 6 coși captuș vîndi închis (Craiova, a. 1778). FURNICĂ I. C. 80. [Și: **căptuș** s. a.; (Țara-Oltului) **căptuș** s. a. = căptușală de pânză mai groasă, cu care se căptușesc pe dinlăuntru cămeșele bărbătești, de la mijlocul spatelui în sus peste umeri, până la gaura pieptului, ca să fie mai durabile. ȚARA OLTULUI, III, Nr. 23.] — Cf. **căptuși**.

— Termen de croitorie s. lipsăcnie din germ. ***Kapptuch** «invălitoare». DR. II 595.

CAPTURĂ vb. 1^a *Capturer*. — A prinde, a pune mîna (în timp de războiu) pe cineva s. ceva (un inamic, un transport, o corabie a vrăjmașului, etc.), cf. † a prinde de grumaz. Un escadron de roșiori *captură* câteva care de provizii destinate oștilor turcești din *Rahova*. ODORESCU, III 597. În chestiunea *Vixenului*, *capturat* de Ruși pe coasta *Circasiei*, pentru că ducea arme și muniții lui *Abi Melek*... I. GHICA, s. 178. [Abstractual verbal: **capturare**; part.-adj.: **capturat**, -ă. | Familia: **captură** s. f. = capturarea unui om, unui transport, etc., sevestrarea lucrurilor de contrabandă, lucrul capturat. Fig. *Captura* lui s'o *facem* noi. CARAGIALE, M. 73.] — N. din fr. (lat. **captura** «prindere, găbuire»). Cf. **captă**, **captios**, **captiv**.

CAPTURĂ s. f.

CAPTURĂRE s. f. } v. **captură**

CAPTURĂT, -Ă adj. }

CĂPTUȘĂ s. f. v. **cătușă**.

CĂPTUȘĂLĂ s. f. v. **cătușă**.

CĂPTUȘI vb. IV^a I. P. *Doubler*. 2^a. *Lambrisser*, *planchêter*; *tapisser*; *garnis* de fer, *ferer*. 3^a. *Révêtir*. 4^a. *Gifler*. 5^a. *Attraper*. 6^a. *Couverir*, *catcher*. 7^a. *Voler*, *subtiliser*, *filouter*. II. P. *Attraper*. 2^a. *Se griser*.

I. Trans. 1^a. A coase, pe dosul unei haine, o stofă, spre a o face mai călduroasă, mai durabilă. Cf. a *caplădisi*. *Îmbrăcat-ou pre crăiu cu caftanul cel împărătesc, căptușit fiind cu cojoc de samur*. MAG. IST. II 170¹⁰. *Niste ciubote mari, căptușite cu blană de țepure*. CONTEMPORANUL, II 220. A căptuși cu vală = a vîtaui, a bumblăci, cu blană = a blăni (1^a), cu astar = a astări. *Căciulă necăptușită*. | P. ext. (ton glumeț). *Privește Sandule... m'am căptușit [= am dat să-mi căptușesc că hainele] cu stufe de mîlășă*. ALECSANDRU, T. I 664.

2^a. P. anal. A îmbrăcă s. acoperi ceva pe dinăuntru s. pe din afară cu un strat (subțire), d. ex. cu lemn (scânduri, lați, trunchi, dulapi, com. ITTU cf. *blăni* 2^a), cu hîrtie (cf. a *tapeta*), cu postav, cu piele s. cu fier (cf. a *fereca*). Și cu *chedru* ou *căptușit casa demăuntru*. BIBLIA (1688) ap. TDRG. *Lavite căptușite tot cu postav roșu*. FILIMON, ib. *Pereții căptușigi cu hîrtie bogată în liliac și transferi*. DELAVRANCA, s. 121. *Bărnele căptușite cu bucățele de lați*. PACALĂ, R. 60. A căptuși o corabie. COSTINESCU, LM.

3^a. P. ext. A acoperi, a înveli cu un strat subțire. [La vîrsat] să căptușește (= se încară) limba și găleleul cu un muc galben sau negru. PISCUPESCU, O. 249. [Firea] *i-au căptușit limba [boului] cu coșii întorși înapoi*. I. IONESCU, C. 88. *La unele sobotoace mai toată pielea se află oarecum căptușită ase așemenea mușchi*. CREȚULESCU. ANAT. 3/21. | Fig. *Voroaga mea nu de ascuțite, ce de căptușite urchi* or fi lovit. CANTEMIR, IST. 87. *E căptușit cu toți orăcii* = e drăcos. MARIAN.

4^a. Fig. A bate (POLIZU, PAMFILE, J. II) cu palma, a da (s. trage) o palmă, o calcavură. *Stăi, măi porcan, că te căptușește ea Mărioara acuș*. CREANGĂ, A. 49. *Jfi căptușesc una, de-ji blezemi și leptele supt la sînu' mumiții*. ȘEZ. IX 114.

5°. (Prin confuziune cu *căpuș*, *găbuș*) A pune mâna pe..., a-l prinde. MARIAN, CREANGĂ, GL., Com. A. TOMIAC. *Ah! ce bine-mi pare că i-am căpătușit!* ALECSANDRI, T. 460. *Ia! am căpătușit niște iepuroți, și am de gând să-i jumlelesc.* CREANGĂ, P. 304, cf. 206, A. 53. *Lasă, că te-oiu căpătuși eu!* MARIAN.

6°. † (Numai la CANTEMIR) A acoperi (mai ales figurat), a ascunde, a înveli (în Intinerec). *Cerul cu palma să căpătușesc.* HR. 24. *Nici apă adevărată să poate căpătuși, precum nici soarele cu tină să poate țipi.* ib. 119/8. *Mărturiile... curate și necăptușite să le aducem.* ib. 111/17, cf. 1ST. 225, 310/8.

7°. A fură, a șterpeți (un lucru); a înșela (o persoană), cf. a potcovi, păcăli. DICȚ. A căpătușit acest orologiu. COSTINESCU. *M'a căpătușit cu căteva mii de lei.* LM.

II. Refl. 1°. (În glumă) A se alege cu (s. a. aveă parte de) ceva, a se căpuși cu... *De nu agă, dar măcar socru... Tot m'am căpătușit cu ceva.* ALECSANDRI, T. 1140.

2°. A se amelă de băutură, a se îmbăta. DDRF. Cf. (a se) *chirchili*.

[Și: (Transilv., Ban.) *euptuși* vb. IV^a (ad 1°) *Kuptuszik* = subduco vestem. ANON. CAR. *Căpătușit* = paleosil. podšilă (= cusut). MARDARIE, L. 2431. (ad 2°) *Pațuri... căpătușite cu scânduri.* ECONOMIA, 219. Are și sensul de « înnașuri acoperind pe cineva: *Mama-păduri e o babă care cupătește, adică astupă oamănti în somn.* H. XVIII, 272. *Dracu... lăpă bu gură foc... P' amândoi îi cupăteșe și în brajii și strănje.* ALEXICI, L. P. 187/10. În Zagra (Jud. Bistrița-Năsăud) se zice căpăteșesc o hatină, dar cupăteșe găina cu o corfă, când o acopăr cu o coșniță, ca să nu poată fugi când se ouă. Com. N. DRĂGANU.]

[A bstracte: *căpătușire* s. f., *căpătușit* s. a., † *căpătușitură* s. f. = înșelătorie, amăgire. *Alta nu taste fără numai căpătușiri, amăgeale și masearale.* CANTEMIR, ap. HEM. 1004/11; — *căpătușală*, *căpătușală* s. f. (plur. -șeli, -șele și † -șale; mai ales concretizat) = stofă (tahă de fier, scânduri) cu care se căpăteșe ceva; îmbrăcămintea, înveliștoarea, tocul (unui pian, unei mobilă, unei tobe, etc.); bătaie cu palma, cf. *calca vură*, *șcataoalcă* (DDRf.); înșelătorie (COSTINESCU); † *invelis, taină.*

Kuptusale = subductura. ANON. CAR. „*Căpător*“, în care vine usa, li se fac *căpăteșele* din scânduri. LIUBA-IANA, N. 98. *Mai scumpă căpătușala decît hatina* = mai scumpă ața decît fața (Tutova). Cf. ZANNE, P. III 71. *A fi căpătușala cuită* = a înlocui pe cineva, fără însă a prețui cât dînsul. id. ib. *Spu-neți celui ce v'au trimis, ca să se ferească să nu dau peste el, de nu v'refa!* să fac... din pielea lui căpătușala dobelor mele. C. NEGRUZZI, I. 140. *Trecu la piano, li deschise, sfîșind căpătușala cu care eră acoperit.* ZAMPIRESCU, R. 110. *Ne vom apuca, ca cât mai pre scurt vom putea, căpătușala acestii basne până la goliciune să o descoperim.* CANTEMIR, HR. 144. *A viclegugului căpătușală o făcă.* id., 1ST. 226/1. [A djectiv: *căpătușit, euptușit, -ă* (negativ: *necăpătușit, -ă*)]

— Derivat din *căptuh*.

CAPUCHEHAIE † subst. (ș. d.) v. *capichehaia*.

CAPUCIN s. m. v. *capușin*.

CAPUDÁN-PAȘĂ † s. m. v. *căpitan-pașa*.

CAPUGIU † s. m. (ș. d.) v. *capegiu*.

CĂPUȘI vb. IV^a 1^a-2^a. *Mette la main* (sur...), *attraper*. 3°. *Se procurer*. 4°. (*S'*) *approvisionner*, (*se*) *pourvoir*, (*se*) *munir*, (*s'*) *équiper*. 5°. *Caser*, *établir*, *marier*.

1°. Trans. A pune mâna (pe cineva s. pe ceva, mai ales când caută să se ascundă s. să scape), a ajunge în posesiunea unui lucru, prinzându-l, cf. *găbuși*. *Au dat în grabă drumul la țoimi, s'o*

prindă; și zburând ei după dînsa, au căpătușit-o în-dală și au adus-o. SBIERA, P. 69/11, cf. 119/10. *Las' c'agă m'a trebuit, C'am lăsat ce-am căpătușit.* PAMFILE, C. T. 200.

2°. Spec. A pune mâna pe cineva, a prinde pe cineva cu scop de a-l face un rău (PAMFILE, J. II), a *găbuși*, a *găbuși* (id. C. T.), a pune brânca s. laba pe...; p. ext. a ține cu forța în posesiunea sa, a ține închis, captiv, în captivitate. *N'ai lăsat... Pizmașii miei să mă căpătușesc.* DOSOFTEIU, PS. 101. (Absol.) *Ca leu în ogrădă ascuns țepușiește, Tuptă s'apuce și să căpătușcă.* id. ib. 33, cf. 180. *Smeul ademenise cu vorba soarele și luna și căpătușindu-i la strămoțoare... RĂDULESCU-CODIN, I. 98, cf. SEZ. IX 122.*

3°. A face rost de ceva, a-și procura (din vreme). *Stăpîntrea se îndatorze satic... și județu' a-și căpuși și căpătuș... sămândii pentru... holdii satelor.* JIPESCU, O. 50. *Mergem să mai căpătușim vreo șă de la vecini* (Bran, în Transilv.).

4°. Trans. și refl. (construit cu prep. de s. c. u). A face rost de cele trebuincioase (cf. LUN-GIANU, CL. 219); p. ext. a (se) aprovizionă cu cele necesare într'o călătorie, într'o întreprindere, etc., a(-și) procura ceva, a se îngrijii de..., a prevedea s. echipa (BARONZI, L. R. I. 99/1) un soldat, o corabie, o casă, etc. cu cele trebuincioase. (COSTINESCU). *A se căpuși cu vite.* LM. *Se nevoia Măria Sa... ca pre toți să-i odhnească și să-i căpătușcă cu de toate cele trebuincioase.* MA-GAZ. 1ST. IV 172/10. *Ca să aibă vremea de a-și căpuși toate ale lor, li să dă și soroc de un an.* STOLN. DUMITRACHE, 458. *Se căpăteșe din vreme să-și împlinească datoria.* DOC. (A. 1815) ap. TDRG. *Toată sfera de lucrare a unui viețitor să mărginește într-u a căută hrană... a-și clădi un cuib sau a să căpuși cu o peștere.* MARCOVICI, D. 214. *Te voin căpuși de o funie și de o secură.* BARAC, ap. TDRG. *Norocire că nevasta și ginere, ce nu vîdă la d'al-de alea, se căpătușcă d'un finata pe potriva lor.* GHICA, A. 691. *Cine din vreme se căpăteșe, mai nici odată lipăd are.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 266.

5°. Trans. A face pe cineva om cu rost, a-l așeză, a asigura existența, viitorul cuiva, a-i procura subsistența, traiul; spec. a însură, a mărita, a căsători, a da (s. așeză) pe cineva la casa lui, a căpătuși (12). Cf. LM.

[În funcțiune refl. DICȚ. mai dau sensurile: «s'en-têter, s'obstiner, s'opiniătrre» (PONTBRIANT); «se garder, se tenir sur ses gardes» (DDRf.), care nu se pot atestă, întocmai ca și: a se căpuși pe cineva «nuire à quelqu'un» (PONTBRIANT).] [A bstracte: *căpăture* s. f. (ad. 3°) *De se va locmi, să fie slobod vînzătorul de căpăturea lucrului.* CARAGEA, L. 16, — *căpătuș* s. a. (ad. 2°) *Pușca-i iar de pușcărit, Pe ciocoi de căpătuș.* PAMFILE, C. T. 287.] [A djectiv: *căpătuș, -ă* adj. (ad. 4°) *Agă pe toți bine căpătuși și mîngătuși li aduseră în țară cu destulă cinste.* STOLN. DUMITRACHE, 444. *Agă căpătuși și pregătiti de drum, piecăd către satul unde trăiau părinții lui.* ISPIRESCU, L. 104, (ad. 5°) *Să vază pe copiii și nepoșii lor crescuți și căpătuși.* MARCOVICI, D. 171. (Negativ) *Întîmplându-se de ne-au pierit părinții și rămînd noi copii mici și necăpătuși* (a. 1692). IORGA, S. D. III 227. *Pentru ce... trăiești... cu copiii necăpătuși, necăpătuși și neluminăți?* JIPESCU, ap. TDRG.: *căpătușor, -oare.*] [Și: *încăpătuși* vb. IV^a (ad. 4°) *De când am încăpătușit eu singur o corabie... CARAGIALE, S. N. 18. (part. -adj.):* *încăpătușit, -ă*, (ad. 5°) *Au fost înzestrate surioarele amăndouă și amăndoi frății lor încăpătuși.* id. ib. 37.]

— Din ung. *kapni* sa obțineă, a căpătuși, a apuca, a pune mâna pe... DR. II 595.

CĂPUIRE s. f.

CĂPUIT, -Ă adj.

CĂPUITOR, -OARE adj. } v. *capui*

CĂPUN s. m. (Ornit.) v. clapon.

CĂPUNĂ s. f. *Baquet*. — (Ezerișul-mare, Ban.) Vas din doage de molid, cu o ureche, cam de 4-8 litri; prin ureche se aplică o rudăță, se întrebunțează la scosul apei s. mutatul cominei. Cf. ș a fr u. Com. ITTU.

— Din sârb. *kapunja* 'sgăleată'.

CAPE-OLĂN † s. m. *Messenger du prince*. — (Turcism). Omul trimis de Domn în țară, de la Poartă, înaintea instalării sale pe tron. ȘIO. *Capulanul, ajungând cu cea mai mare grabă la București, merge înțina la Mitropolie*. FOTING, ap. id. [Și: *capl-olân* † s. m. *Ne întâmpină un capl-olân al Măriei Sale Alex. Ipsilant-voevod*. STOLN. DUMITRACHE, ap. id.]

— Din turc. *kapu oğlany* 'comisionar al unui ambasador strein (verbal: om al Porții)'. ȘIO.

CĂPU-ÎNTOARCE s. f. (Ornit.) = *capîntortură* (Rășinari). PĂCALA. M. R. 29.

CĂPUȘA s. f. I. *Tique*. II. 1°. *Ricin* (*Ricinus communis*). 2°. *Bourgeon de vigne*. III. Partie de la voiture.

I. (Entom.) Arahnid (acarian) (RĂDULESCU-CODIN, H. VII 388, IX 396, X 259, XII 585, GOROVEI, CR.) parazitlar abdomen mare (cf. PĂSCULESCU, L. P.), care trăiește pe animale (COSTINESCU, com. LIUBA, H. VI 81), mai ales pe vite (H. XIV 213) cornute (ȘEZ. IV 122), în special pe oi (LB., ȘEZ. II 186/1, PRECUP, P. 21, 54), rareori pe găini (NOVACOVICIU, C. B. 6). Se înfige în pielea animalului, mai ales în bărbie (DAME, T. 30) și-i sugă sângele până se umflă. Unele căpușe ajung până la mărimea unei alună. E tare la piele (ȘEZ. IV 122). Se mai numește și: a cărhiță, bătuțel, botoș, chicheriță, chercheliță, mielăriță, muscă-de-cal, păduche (cf. GOROVEI, CR.). *Képusz*. ANON. CAR. 53 de căpuși pline de sânge. CANTEMIR, IST. 105, cf. 221. Zi-i odată de căpușă. PĂSCULESCU, L. P. # *A mânăca ca o căpușă* = a nu se mai sătura. ZANNE, P. I. 398. *A se face căpușă* = a fi sătul peste măsură. (RĂDULESCU-CODIN), cf. a fi sătul c i n c e. *A fi ca o căpușă* = umflat. ZANNE, P. IX 583; cf. *carabă* 3°. *Bu însu-mi l-am văzut cu ochii miei încredinându-și burdușul și, când l-am umplut, eră înflat ca o căpușă*. MARIAN, T. 320. || Un fel de vierme care roade rădăcinile porumbului. PAMFILE, A. 91.

II. (Bot.) 1°. Plantă ierboasă s. arborescentă, cu flori roșietice și galbui; semințele, precum și uleiul extras din ele, sânt întrebuințate în medicină ca purgativ; ricin. PANTU PL., cf. H. I 57, III 139, 242. *Se dă bolnavului [la Incuier] bere amestecată cu căpușă pisată*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 88. *Unt de căpușă* = ulei de ricin. DICT.

2°. Mugar (LM.) de viță (RĂDULESCU-CODIN, H. IV, V 4, ZANNE, P. II 198), din care se desvoltă coarda și rodul (PĂSCULESCU, L. P.). Cf. nod, ochiu. *Vîile... se părucesc primăvara, înaintea de a da căpușele*. ECONOMIA, 155. *Incorditul și săpatul [viei] trebuie a se face înainte de a crăpa ochii sau căpușa*. I. IONESCU, P. 250. *Distanța între noduri sau căpuși, din care ies algerii, e mai mică decît la alte soiuri de viță* (Hațeg). HEM. 153^{1/2}.

III. O parte a căruței (nedefinită mai de aproape). H. IX 466.

[Plur. -pușe și -puși. | Diminutiv: *căpușiță-de-râie* s. f. (Zool.) = *Sarcopites scabiei*, arahnidă care produce râia. LEON, MED. 84. | Verb: *căpuși IV* = [ad l. refl.] a mânăca prea mult, până i se umflă pântecul, ca [la] o căpușă (com. LIUBA-IANA, [ad II 2°, intrans. mai ales încomp.] 1°, *încăpuși IV*) = a înmuguri. *Vîdăstari încăpușiți de zalcie*. DELAVRANCEA, S. 51. *Flori încăpușate*. id. ib. 60.

Crește-un măr și crește-un păr, Crește, crește 'nmu-gurește, Mugurește, 'ncăpușește, Căpușește... SEVA-STOS, C. 70/1. Creșe verde 'ncăpușește ib. 151/11.]

— Cuvântul, care pare a fi derivat din *cap* cu suf. -uș, se găsește și la Aromâni și e răspândit și la Albanezi (*kepuse* ad I), la Bulgari (*kăpuf* ad I și II 1°, cf. *kapuska* 'Traubenstrunk') și la Sârbi (*krpufa* ad I) care l-au împrumutat probabil de la noi. DR. II 593-4. Cf. *căpșun*.

CĂPUȘI vb. IV.

CĂPUȘITĂ-DE-RÂIE s. f. (Zool.) } v. căpușă.

CĂPUȘNIC s. m. (Bot.) = *crăstăval* Cf. H. X 85. [Și: *capușnie* H. X 489. *Se scaldă într'o apă, în care au fost fierite hemicu, capușnie și floare de românăță*. MARIAN, NA. 5; (+ *căpușă*) *căpușnic* PANTU, PL. (+ *crăpă*) *erăpănie* *Crăpănișnicul* crește prin locurile mlaștinoase, are floarea albă, spinoasă, frunzele lungărețe și crestate pe margini, e întrebuințat la băi și oblojești contra boalei l p i c a (H. I 33), e bun și de dragoste (H. XI 516), cf. H. V 114, X3, 150, 464, XVI 96, *erăpănie* DAME, T. 186, PAMFILE, B. 66, *erăpăniea* s. f. H. XVI 146, *erăpănie* MARIAN, NA. 5, BARONZI, L. 132/1, (+ *capră*) *căprănie* MARIAN, SE. II 55.]

— Din slav. **kapušnik* ('*căpăsta* 'varză', cf. numirea germană 'Wiesenkohl'). TDRG.

CĂPUȘNIC s. m. (Bot.) v. căpușnie.

CĂPUȘUNĂ s. f. (Bot.) v. căpșună.

CĂPŪT s. a. Sorte de mantau; veston (de pay-san). — (Transilv., Ban., Mold.) Haină lărbătească (H. XVIII 21, 284) groasă, bătrânească (Târnave, ISVORASUL, IV. 8), de lână, de pânză, de vară, de iarnă (STAN, M. 148), în formă de mantă (cf. VICIU, GL. 48), mîntean (ION CR. II 219), surtuc (CABA, SĂL.) laibăr (DENSUSIANU, T. H.). *Keputuri de moldan* (a. 1803). IORGA, S. D. XII 145, cf. 174. *Pentr'un zumănuț cernă, [mi-or da] Căput mândru tot bumbit [milităresc]*. DOINE, 193/18. RETEGANUL TR. 76/21. *De mândru și de avut, Nu îmblu făr' cu căput, Cu căput și cu nădragi*. MANDRESCU, P. P. 185/12. [Plur. -putari.]

— Din ung. *kaput*, idem. Cf. dubletele *caba* t, *capot*.

CĂPŪT s. a. (Muz.) v. cobuz.

CĂPŪT s. a. v. cap și cobuz.

CĂPUTĂ vb. I (o) 1°. *Remonter* (des bottes). 2° *Ravauder* (des bas). 3° *Ajuster* (l'un à l'autre). 4° *Rapetasser, raccommoder*.

1°. A pune (din nou) căpută (2°) la o încălțăminte s. la partea de sus a ei. *Keputătz*. ANON. CAR. Să-i căputăți ciubotele. CREANGĂ, A. 107. *La cizme se pot încăpută cărămbe*. MARIAN, NU. 437. *Ciubota căputată, Bună ar fi, când n'ar fi spartă*. ȘEZ. V 15. # *Decăci cîmă 'ncăputată* Mai bine lipsă de toată, se zice celor care voiesă se căsătorească cu o văduvă. ZANNE, P. III 116.

2°. P. ext. A cărpi (ciorapi), împletind vărful s. călcăiul s. toată laba. DICT. *Încăputăză-mi ciorapi*. DLRE.

3°. Fig. A (se) potrivi astfel încât unul să fie tot atât de întins cât celălalt (ca să vină ca o căpută la încălțăminte). *Pământu-l greșic Dumnezec, de-l făcuse mai mult decăt cerul... și cerul eră mai mic decăt pământul și nu se puteau ajunge să se încăpută unul căt altul. Și atunci Dumnezec a trimis albina la ariciu, ca să spună ei cum să facă să 'ncăpută pământul cu cerul, că Netăhăruș zicese să tate din ei și să răstoarne în apă*. ION CR. III 208.

4°. P. ext. A înnădi (de mântuială), a înocioală. *Scurteica... o scurtase mercu pe la poale ca să-și încaputeze mănecile.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. În *față, pe paltă încăputat din cântea scândurii... zace o femele.* CIOCĂRLAN, P. P. 8. || P. ext. A face rost de, a scoate. S'a încăputat numai din globitlor lor douăzeci de pogoane de secară. SANDU-ALDEA, U. P. 99. *Za pune anu' rdu... Cu ce încăputezi A-rendă mare și sămânță?* ap. TDRG. [Și: *încăpută vb.* (6). | Abstracție: (in)căputăre, (in)căpută-tură s. f. (concretizate la plur.) căputări = cizme căpulate LB., cf. COSTINESCU, căputături = căpulate (puse la o cizmă s. la o gheată), cizme căpulate. Cf. id., POLIZU, *Leafă... aveă... 30 de lei vechi pe lună și două rânduri de căputături pe an.* GANE, ap. TDRG.; — căputăt s. a. COSTINESCU, Part. a. d. j.: (in)căputăt (cu negativ înecăputăt), -ă.] — Derivat din căpută.

CĂPUTĂ s. f. 1°. *Cou-de-pied*. 2°. *Empetigne*. 1°. Partea de deasupra (opusă tălpii) a (label) piciorului, de la încheietura gleznei în jos până la degete. LB., COSTINESCU, MARIAN. *Puindu-l [mama pe copil] pe picioruțele pe căputa picioarelor sale.* id. NA. 342. *Din cap și până la căputa picioarelor.* DAN, P. 47. *Gleaze la glezne, Căpută la căpută, Tălpi la tălpi.* TEODORESCU, P. P. 375. *Cel-pterit să mi-l scoateți... Din vârșu' degetelor. Din căputele piciorului.* MARIAN, D. 85. || (Entom.) **Căputa-căluului = tăn.** id. INS. 347.

2°. P. ext. Partea înălțăminteii care cuprinde căputa piciorului. *Kepută = crepita.* ANON. CAR. *Căputele cizmeilor lor.* BIBLIA (1688) 159. *L-a 'ncăputăt c'ăo pereche de ciobote Numat borie, Cu turcaica Fără căpută și cu căputa Fără tureată.* MARIAN, S. 233, cf. SEVASTOS, N. 160/12.

[Derivat: **căputăr** s. m. = pantofar s. cizmar care pune căpută, cărpaci u. l.m.; s. a. (Banat) calapod. Cf. LIUBA-IANA, M. 126.]

— Etimologia necunoscută. [Poate, înrudit cu ung. *kapta* scapalod, cf. captă. Deși analogia ruteanului *holová* «Vorschuh» e ademenitoare, legătura cuvântului cu cap nu e probabilă.]

CĂPUTĂR s. a. 1°. *Tête* (pour le cheval). 2°. *Muscifère à clous* (pour empêcher les veaux de téter). — (Provincialism, Transilv.-de nord).

1°. *Căpețea* (19), frâu. (Valea Someșului, com. N. DRAGANU, s. POP).

2°. Botniță cu cuișe, care se pune vâșlelor spre a-i împiedeca să sugă, căluș (4°) (Com. OROȘ).

— Din germ. **Kappzaum**, poate prin mijlocire ruteană (*kapcân*).

CĂPUTĂR s. m. v. căpută.

CAPUTIN, -Ă adj., subst. *Capucin*, -e. — Călugăr(i)ță catolic(ă) dintr-unul din ordinele franciscane. Pe poartă țeșă cine cu popi, cine cu călugări, cine cu capușini, cine cu dominicani, cine cu franciscani. ARHIVA R. II 192. [Și: **capucin**, -ă; (după germ.; termin de cafenea; numirea aceasta i s'a dat din cauza colorii cafeinii a hainei purtate de capucini) **capușiner** s. a. (plur. -șinere) = cafea cu lapte cu cremă (smântână). Am comandat un capușiner.]

— N. după fr. (germ. **Kapuziner**, ital. **cappuccino**, idem, propriu scare poartă rasă cu **cappuccio**, dimin. de la **cappa** «glugă»).

CAPUȘINER s. a. v. capușin.

CAR † interj. v. căr.

CAR s. m. (Entom.) v. cariu.

CAR s. a. 1°. *Charrette*, *chariot*, *char*. *Fourgon*. 2°. *Charrette*, *voit*, *charge*. *Grand nombre*,

grande quantité. 3°. *Prestation* (corvée de charroi). 4°. *Chariot* (de la scierie mécanique). 5°. (*Grande*) *Ourse*.

1°. Vehicul cu patru roate, tras (de obicei) de boi (LB., H. XVIII 142, mai rar de cai), care servește la cărat (COSTINESCU, PAMFILE, A. 140) poveri, mai rar (la munte) persoane. Cf. căruța (2°), căruț (1°). Pentru terminologie cf. DAME, T. 7 și u., LIUBA-IANA, M. 105-106. *Carul se încarcă, se răstoarnă, e tras de boi, scârțâie; cu carul se cară.* Kâr = currus, ANON. CAR. *Carule lu Faraonu. PSALTIRI, 310/10. I car mare de 4 cai.* CUV. D. BĂTR. I 206. *Să se știe... de cai și de cară și de tot dobitoacul.* ib. I 192. *N'au cale să meargă cu carile la moară.* ib. 226. *Când se va fi răsturnat vreun car.* PRAV. 131. *Pentru carile ce ar fi să vie den [ara dumnezeoasă] (a. 1708).* IORGA, B. R. 33. *Să poruncești cu să [a] faci 2 cară cu cai (a. 1768).* id. ib. 36. *Smoolă de la car.* CALENDARIU (1814), 192/12. *S'au finit toată slava și mărirea în cai și în rădvan (hinteze, carpențe sau cără do[m]nești).* TICHINDEAL, F. 246. *Poposit-au... Zece care mocănești, Cu boi albi.* ALECSANDRI, P. II 104, cf. P. P. 78 b/12. *Prăveale carul în vale.* C. NEGRUZZI, I 251. *Boii pasc pe lângă car.* COSBUC, F. 126. *Care cu poveri de muncă Vin înceț și scârțâind.* id. P. 5. *Un car plin de palce.* CREANGĂ, P. 305. *Jeși pe poartă cu vântul, și după dinul carule cu merinde.* SPIRESCU, L. 4. *Acolo erau două drumuri care se despărțeau. Unul căr bătu de care și cellalt părăsî. SEZ. IV 171/12. O luat sfredel' și o dat bortă în căpută' înimele carului.* ib. II 17/12. *Șapte care cu chirie Ale lui netca Ilie, Să-l rog să-mi faci și mie: Cu roate de rosmarin, Loitile de flori de crin, Cu spițe de marbotin, Răsoarele de dașin, Resticele de măsîn, Cu obezi de calomfir, Cu jugu' de trandafir, Cu proșap de busuioic, Cu șijeț de flori de soc și cu leuci de siminoc.* N. REV. R. II, sup. II 170. *Apoi carule'ncărcă și pe toate [clăile] le cără.* ALECSANDRI, P. P. 389/2. *Du-te, dor, cu carule, N'așteptă căruțele; Căruțele-ș mîitile, și nu'nchepti, dorule, 'n ele.* JARNIK-BĂRȘEANU, D. 90. *Carule fecate.* ib. 387. *Un car cu șese boi.* ib. 396. *Car-de-triumf s. triumfal* (cu două roate), cf. TDRG. *Car funebru s. funerar* (BARCIANU), s. -de-morți s. carul morților (MARIAN, I. 251) = dric. [P. a. n. a. (Ban., Transilv.-de-nord) **Car-de-foe** = tren locomotivă] SEZ. VII 185. PAMFILE, S. T. 162. *Și fluteră odată, de nici flusterul de la carul de foc nu l-ar fi întrecut.* RETEGANUL, P. V 6/4. *Cei frumozî [se duc] pe car-de-foe* id. TR. 53/12. HODOS, P. P. 219. | S p e c. Car cu muniții și proviant în război. *Două-trei polcuri de Muscali să rămăie să opere carule de călărimca Turcului, de or veni să le deie năvală.* LET. II 360/2, cf. I 243/12, II 264/12, III 278/12. || Fig. *Carul credinței.* BIBLIA (1688) 4 P-11. *Parcă s'ar opri carul eremit.* MARCOVICI, C. 56. *Frumoasa primăvară acuma se grădește La caru-i să înhame pe zefirii uport.* ALECSANDRESCU, M. 102. *Ficare căldcan are hambișionul să se jefisească pe altarul patriei, făcându-se roată la carul statului.* ALECSANDRI, T. 94. || Petreci ca cănele în car: rău. C. NEGRUZZI, I 250, cf. SEZ. II 75/12. *Pune (încarcă), că-i carul altuia! = zi, că fac eu!* PAMFILE, J. I. *Înjugă sacii la car și hăi la moară, să măcinăm boii: nu vezi ce prostii vorbești?* id. ib. I s'a rupt coru-n drum = a scriștii-o 'n mijlocul lucrului, când la-adică, nu-i nimic, o scriștii tocmai când eră să zică: Doamne ajută! id. ib. *Cutare e de unde s'a rupt carul cu prostii.* id. ib. *Sui în car!* — *Ba tu!* — *Dă-te jos!* — *Ba tu!* se zice de cel care nu e multumit cu nimica. id. ib. *Nici în car, nici în căruță, (nici în teleguță), cu același înțeles.* *Muirea fără bărbat, Cu carul fără proșap.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 300. *S'a pus sacii în car = a făcut ce doreă, nu-mi mai pasă de nimeni și de nimic* (Tutova). ZANNE, P. III 352.

A-și pune carul în pietre = a-și pune în gând ceva, cu toată hotărârea, a stăru cu tot dinadinsul pentru împlinirea unui lucru. O văducă frumoasă și viclăună îl ochi bine pe fecior, vedea că e voinic, frumos, dar neumbat în lume; deci își puse carul în pietri să-l amăgească. RETEGANUL, P. III 58/2. Incepă să plîngă, că doară l-ar putea opri, dar toate fură încadrate: feciorul și-a pus carul în pietri și nu se oprească pînă nu va da de soru-sa. id. ib. v. 23/2. **Cu carul**, în opoziție cu: pe jos s. că-lare; fig. cu grămada, mult, cu imbelșugare. Tatăl: ... Cîrînd eră să purecască la Londra. — Nicolai: Cu carul? DRĂGHICI, R. 5. Cînd vei voi să te apuci de ceva, prinde țepurele cu carul. C. NEGRUZZI, I 249. Îi aduce în casă cu carul, și ea tot nu-i mulțumită. PAMFILE, J. I. | În car s. de-a carul e numele unui joc cu boabe, pe trei pătrate (descrie la) PAMFILE, J. I 279 ș. u. | (Bot.) Carul-pădurilor s. zănelor = arnică. PANȚU, PL.

2°. P. ext. Cantitate (de fân, paie, lemne, etc.) care se poate încărcă odată pe un car, în cărca-tură. LB. Eră o scumpete mare de pîne și de fân, (în)că ajunsesse carul de fân cu doi boi câte patru lei. LET. II 443/11. Se duce la pădure să-și aducă un car de lemne. CREANGĂ, P. 143. Nouă cară de secară și nouă de grâu de vară. JARNIK-BĂRȘANU, D. 369. Cînci galbeni pe săpîmîndă, Pe lună o pungă plină, Și pe an caru' de bani. ȘEZ III 212/11. O livadă de un car (= care dă alături fân cât încapă într'un car), IORGA, S. D. XIII 205. = Ajunge (s. e. destul) o măciucă (bună s. bună bună) la un car de oale, pentru un om simțitor ajunge și a se spună odată ceva ca să înțeleagă LM., cf. ZANNE, P. IV 9 ș. u., CREANGĂ, P. 258, ȘEZ, I 219/22 | Fig. O cantitate s. un număr mare. A avea un car de copit, LM. A spune un car de minciuni. id. De un car de ani nu mai venise prin Rădini. GHIBĂNESCU, ap. TDRG. Decît un car de frumusețe mai bine un car de minte. ZANNE, P. II 568. (Ca urare) [Să-ți dea D-zeu] un car de minte și un dram de noroc!

3°. Împozit care obligă pe locuitori să facă servicii obștești, cîrînd diferite poveri cu carul. Și au scoș și care pe țară, de cără fân și lemne la oaste în Iași. NECULCE, LET. II 442/11. Și alte nevoi eră multe pe țară; care, chile, talovije, vîdcrii. id. ib. II 443/12.

4°. Parte a joagărului (fierăstrăului) compus din două bărne s. dreve legate prin stinghii și purtate pe șase s. opt roțițe (s. duri), pe care se așază buștenul de tăiat în scînduri. Se mai numește și: căruț (ă), războiu, sclaiu. Cf. DAME, T. 173 ș. u.

5°. (Astron.) Urșă (H. I 425) mare (LB., H. VII 394, XIV 285, cf. H. II 14, 50, 90, 102, 169, 177, 214, 283, 291, III 5, X 501, 543, MARIAN, SE, I 109, PAMFILE, CER. 189). Se mai numește și: carul-cu-(doi- H. VI 99 ș. patru- ib. s. șase-H. XII 556) boi. H. II 126, X 467. Pentru a se putea deosebi una de alta, urșă mare se numește carul-(cel-)mare (H. II 4, 82, 149, 186, 245, IV 286, X 319, 358, 521, PAMFILE, CER. 163), iar urșă mică carul-(cel-)mic (H. II 4, 149, 186, 245, X 319, 358). Acesta se mai numește și căruț (ă) (6°). Carul-cel-mare, compus din 7 stele, stă răsturnat cu oștea ruptă și o bol-deicuță păzește hamurile. H. IV 286. Vede și carul cum stă. COȘBUC, E. 61/22. Se uită pe car la drumul robilor, vedea cum se mișcă carul. ISPIRESCU, L. 247. | (Astron. pop.) Carul-draclui = Perseu. PAMFILE, CER. 169; Carul-Iul-Dumnezeu = Vizitiul id. ib. 169.

[Plur. mai vechiu cără se întrebuințează azi în graiul popular și în poezie, fiind înlocuit în proza literară prin care, (neobcinuit) carul]. PAMFILE, J. II. | A u g m e n t a t i v e: căruț s. a. = car mare. DICT., K. BRANDSCH, L. W., cărîn s. a. = car mare. DICT. (Numai la POLIZU) Cărân de cale

[erată = vagon. | Diminutiv (rar, în rimă) căruțe s. f. Păpăruș, rue, Sute-mă-n căruțe. PAMFILE, J. II 93. Cf. căruț, căruț(ă). — Din lat. carrus, idem.

CĂR! Interj. Interjecție onomatopeică (de obicei cu r susținut) care imită strigătul cioarei (rar al altor pasări, precum cloșca) și cu care se alungă pasările s. se batjocoresc Țiganii. Cf. gar, hăr (II 2°). Corbu...: Ai erca D-la să mă fac cuc, ș'apoi căr, Corbul, căr, moșule... spune câte vrute, câte nevrute. ALECSANDRI, T. 241. Atuncea ș'auzî un cărrr. CONTEMPORANUL, II 133. Cloșca, cum l-au văzut, au început să strige: cărrr! clonc! clonc! SBIERA, P. 292. Moșneagu' se înțoaare răpezindu-se spre pui și strigînd tare: căr, căr, căr! ȘEZ II 58/12. Căr, clonc, cioară! MARIAN, S. 235. = Căr(a) măr(a) s. că(-l) căr, că(-l) măr s. găr(a) măr(a) s. gări măr s. ba(că) căre, ba(că) măr: arată (cf. «o fi tunsă, c'o fi rasă», «o fi așa, c'o fi pe dincolo») încercarea cuivă de a scăpa, prin încunjur și prin fel de fel de vorbe, dintr'o încercătură s. dintr'o situație nepăcută; vorbă multă fără a se putea ajunge la vreo înțelegere; ciorovăială, ceartă; cf. hăr, măr. (Une-ori substantivat) Pără să se înțeleagă, Tot cu găr-măr să trăiască, Veclite să se amărească. PANN, ap. MEM. 1024/25. Face să 'nceapă între ci gără-mără. id. ib. I 53. Ce să mai zică puțul? Nu mai începă căr-măr. CARAGIALE, S. N. 13. De colcă pînă colcă... gări măr... a trebuit, conștiința mea, să jedge. id. T. I 216/2. Popa tot se codea: că-i căr, că-i măr, în sfârșit rămîne ca... a doua zi să-mi dea damii. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. Mă, Mihailo, bagă-ți mințile în cap și vedea locul tău... Ba că nu vreau, ba că votu să vîz luma mai de-apropae, ba că căre, ba că măr, arhanghelul se tot codea pe lângă D-zeu. N. A. BOGDAN, ap. id. Ce cașuți, mări, prin sat? — Că-i căr, că-i măr. SADOVEANU, P. S. 62. Ca să scape de gără-măro, că nu-i mai tăcea floancai [Țigancei], puse de-î tăt. ISPIRESCU, L. 69. Strămă-lemne au început a face căr, măr, ba una, ba alta, și ș'au trecut astă dată apă. SBIERA, P. 82/2. Ba că soacra-e a ajuns la cărmă, SEVAȘTOS, N. 317/22. Mai bine în pustie te lasă, Decît cu găr-măr fa casă. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 188. Toldeaua gără, mără și ratu cu vătrău. ROMÂNUL OLUMET, I 35/2. [Și: (variantă ortografică?) car? Cioara... se slobozi și: car, car, car! de trei ori poftori. CANTEMIR, IST. 117; — era Din gura corbului n'auzi decît car! PANN, P. V. I 96; — erau Cînd văd, mai ales coștii, câte un Țigan, îi strigă... crauuuu! ȘEZ, I 214; — căra (-măra), găr(a) (-măra), gări (-măr), căre (-măr); — (+gale) gărăgăie s. f. = gălgăie, cărîit de găște. Găștele fiind în înlămplare deșteptate ș'au speriat, și prin gărăgăia lor au deșteptat pre cei din casă. MARIAN, SE. II 12].

— Onomatopee. Cf. gar, hăr, cărâl.

CARĂ s. f. (Joc de cărți) v. caro².

CĂRĂ vb. I. 1. 1°. Charrier, charroyer. 2°. Porter, transporter. 3°. Porter, apporter, donner en grande quantité ou à plusieurs reprises. 4°. Emporter II 1°. Voulturer. Aller en voiture, à cheval. 2°. Se hăter, s'élancer, se précipiter. 3°. Se sauver, fi-cher le camp. 4°. Se trainer.

1 (Complementul e un obiect, o povară). T r a n s. 1°. A duce, a transporta ceva (în cantități mari) cu carul. Să-și care șnopii. PRĂVILA MOLD. 21. Svintele lor trupuri creștinite le cărărd și le astrucărd în oraș. DOSOFTEIU, V. S. 9. Nu mai birută a cărare trupurile în Nistru. M. COSTIN, LET. I 249/22. După ce se desfac poposuții de pene, se cară la coșer. I. IONESCU, C. 164. Ca să ducă să car la noi Averile de la voi. ALECSANDRI, P. P. 78. Să cărăm mereu la fân. id. ib. 258/2.

2°. P. e. x. t. (Instrumentul s. mijlocul cu care se transportă poate fi altul decât scarul). A duce, a transporta ceva cu brațele, cu spina, cu un vas, etc. *Îl puse să lucreze la pământ, să care apă, să ude florile.* ISPIRESCU, I. 150. *Dacă ție îți-i rușine să cari apă cu burduhal nostru, apoi dă-i încoace, c'oiu cădă cu apă cu el.* SBIERA, P. 179/22. *Să-ți care cu cofița Apă turbure 'n lemniță.* ȘEZ. II 6/22. cf. SEVASTOS, C. 76/1, 187/1. *Cară vinul cu urciorul.* TEODORESCU, P. P. 271. *Ce ești, lele, lață'n țele?* — *Am cărat, dragă, nucile, Și bărbatu' blestemat Cu multe 'n gură la culcuș, are să fie frig.* Ib. IV 119/22. *Măgarul cară pentru alții potar.* ZANNE, P. I. 535. [A b s o l. (une-ori complinit prin e u + mijlocul de transport). Am lăsat o mânășoară, Să-și care [bucatele] cu ea la moară. JARNIK-BĂRȘEANU, D. 291. Alții cărau [snopi de grâu], alții durau girezi. CREANGĂ, P. 158. Iar bărbatul ei, săracul, Cară la moară cu sacul. ALECSANDRI, P. P. 350/12. # A cără apă cu ciurul (la nuntă) = a nu face nici o treabă, a nu da nici un ajutor (ZANNE, P. IV 528), a susține ceva neadevărat, ce nu se poate dovedi. Căram apă cu ciurul [la nuntă]. RETEGANUL, P. III 26/1. Apă cu ciuru' cară Dumneală Engel. P. MAIOR, IST. 197, cf. 164. (După germ. «Wasserträgers?») Cară apă la ceilalți, se zice, în glumă, despre niște copii s. pui mai slabi decât frații lor. (Zagra, l. Näsänd). Com. I. CORBU.

3°. Fig. (Instrumentul devine o notă indiferentă; prevalează nota «în cantități mari»). A duce, a aduce, a băga, a da, etc. în cantități mari s. de repețiți ori (cf. cu carul = mult) Cf. RĂDULESCU-CODIN, I. *Începă A țica meru' în gură, pân'ce nu mai încopă, Și tot cară, tot mânăncă.* CONTEMPORANUL I 162. *La masă s'așează... Și începă să care zăranul Cât îi încopă pe gât.* DULFU, ap. TDRG. *Cară meru' la gură = se amețește de băutura.* DDRF. *Au strâns o mulțime de ouă de găscă și tot le cără la țarg, de le vindea.* SBIERA, P. 249/22. *Băutu trei zile de vară, Strigând: scoate meru', cară!* ALECSANDRI, P. P. 265 b/1. # **A-i cără** (cuivă palme, gârbece, cu băta, la pumni, etc.) = a-i da, una după alta, lovituri (cu palma, pumnul, băta, etc.), a tot lovi (RĂDULESCU-CODIN, I.). *Începe să-i care... gârbece 'ndesate.* PANN, P. V. II 101. *Cu un ciomag pornește în spinare a-i cără.* id. s. II 4. *Radu și Dinu tăbăreșeră pe ea și-i cărau la pumni.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Părdiau măciucile în lăncile lor... ne facem drum spre ei și începem a le cără la mir.* COSMOVICI, SĂM. I 37. *Ciobanul începă a cară cu băta în burduf.* ȘEZ. V 84/22. *Ercule țtu că mi-i cără meru' la chilomi d'ăia d'ai lui.* ISPIRESCU, U. 58/22.

4°. Sp e c. A lua ceva ce nu e al tău și a-l duce (în cantități mari). *Debrăcând țara rdu, cără banii la Tarigrad.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 264/7. *Băiatul... cără banii în borduș.* ȘEZ. III 96/22.

II (Omul e obiectul pasiv).

1°. T r a n s. A preumbla (în căruță, în trăsură, etc.). *Că și domni nu dragăge, Le cară țara'n căruțe.* DOINE, 136/22. cf. HODOȘ, P. P. 178. (Poetic) *Toți amorozii mă înconjoară. Mă car' p'a nopței lăcere sfântă.* I. VĂCĂRESCU, P. 466/2. || R e f l. A merge pe sus (cu carul, cu căruța, călare, etc.), a se căruța (BUD, P. P.). [Omul] a trebuit să renunțe în parte la această nealțărnare... cărându-se după un bou ori după un cal. ODOBESCU, I 378. *Eu murgu' nu țt-oiu da, Că n'am cu ce mă cără.* SEVASTOS, C. 308/2. || Fig. (Subiectul e păcatul) *M'a cărat păcatul țt-l am bătuț, și de atunci n'are ochi să mă vadă: m'a împins păcatul.* PAMFILE, A. cf. MUSCEL, 111. *Cine știe pe unde l-or mai cără păcatele!* VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

2°. R e f l. (Mijlocul de transport e indiferent; prevalează nota tuțime). A se duce (repede, după cineva), a se lua după cineva, a se repezi. *Buzeghii*

s'au cărat după ei, și țt-ai ajuns oștile dincoace de Focant, la un rdu. ȘINCAI, HR. II 290/2. *Anița s'o mânăta... La mpăratu' s'o cărat.* ALEXICI, L. P. I. 16/1. *Lumea toată cu s'auză, La biserică să se care.* TEODORESCU, P. P. 42. *Cete de volnici, Pe cai povârnci, Unde vă cărați Și de ce-mi umblați Pe la miez de noapte?* Ib. 92. *Vai, săracu' dăcui, Când nude clopotul, Țipă coasa 'n burutene Și se cară la pomeni!* JARNIK-BĂRȘEANU, D. 470. *De pe murg descăleacă Și în crăgă-m se cără.* ȘEZ. IV 8/22.

3°. R e f l. (Mai ales la imperativ, în ton poruncitor s. amenințător). A plecă căt mai repede (RĂDULESCU-CODIN, I.), a fugi de undeva (pentru a scăpa de o primejdie), a se cărbăni (II), a o șterge, a se duce în treabă-i (BUD, P. P.), a-și lua tălpășia s. catrafusele. *Tărgoreții de pe laturi s'au cărat cu totul pe la mânășorii.* LET. II 48/22. *Banul Barbu... se cară de acolo, de frica Turcilor.* HASDEU, I. C. 80. *Boierului nu-i plac [îrităturile țigănești] Hai, cărați-vă!* ALECSANDRI, T. 79. *Ți da cât cere, numai te cară îndată din casa asta!* id. Ib. 288. *Hai, cară-te!* — *Iaca mă car.* id. Ib. 485. *Țeși afară.* *Feruarie, țt hu, Martie, du-te, cară-te!* ODOBESCU, III 225/22. *Căruța-le-ai?* MARIAN, A. d. *Țidică masa și te cară de aci!* ISPIRESCU, L. 356. *Îndată au început țtecare a se cără pe-acasă, unul c'o mână frântă, altul cu ochii acoși.* SBIERA, P. 202/1. *Acei voi cărați-vă afară la lucru' vostru!* RETEGANUL, P. II 51/22. *Ța cofă albă'n mână Și te cară la fântână.* JARNIK-BĂRȘEANU, D. 231. *Cară-te la crâng în stuț, Că la câmp e prea rădu!* TEODORESCU, P. P. 486. *Cară-te din ochii miei!* ALEXI.

4°. R e f l. (Despre oameni, vite slabe, etc.). A se mișca (incoț, cu greu), a se țări. *Moșu-mieu... zace ta acolo în vintuța aceea și... abia se cară, de bătrân.* SBIERA, P. 260/22. *Se află mulțime de vite... dară atât de uscate și pricărâte, căt abia se cără.* id. Ib. 162/22.

[Part. - a d j. **cărat** - **ă**, (negativ) **necărat** - **ă**, (ad l¹).] *Și am rămas cu grul necărat.* DDRF. || **A b s t r a c t e:** (rar, din cauza omonimiei) **cărăre** s. f. (mai des) **cărăț** s. a.: acțiunea s. faptul de a (se) cără; timpul când se cară fănu s. mai ales bucatele; chirie de cărușiu (BARGIANU). *Blagosloveaște și mulțeaște și aria aceasta și căratulul vîpturilor țerților țai.* DOSOFTEIU, ap. HEM. 1639/22. *Să se plătească... preții țădării și al căratului acestii țereștele.* TES. II 311. *Pre vremea! căratulul de grâu porni noaptea cu carul la holde.* TICHINDEAL, P. 18. *Găscă de cărat lemne.* DUNĂREANU, CH. 18. *Căratul snopilor, căratul de snopi sau căratul pânii se face cu carul.* PAMFILE, A. 140. *Căratul toamna cu carul boierului.* CONV. LIT. XLIV. I 656. *Pe noi ne-a desprunat Din ară până'n cărat.* JARNIK-BĂRȘEANU, D. 265/1. **cărătură** s. f. = acțiunea și rezultatul; lucruri cărate, transport. *Cărătură de materii de țidiri* (a. 1813). URICARIUL I. 198/22. *Timpul cărăturii.* L.B. *Au început a le întrebuiții [lamelu] spre cărătura celor țrebuțioase.* DRĂGHICI, R. 102. *Țtecare să se silească o-și face țarna toate cărăturile de pânii și altele.* I. IONESCU, C. I. *Gvernul să obligariscă pe locuțorii a face cărături pentru acei bani.* ALECSANDRI, T. 1388.]

— Din lat. pop. *carrare (din *corrum*). Cf. cărător.

CĂRĂ s. f. v. **cărăi**.

CĂRĂ s. f. (Iht.) = zvrălugă (în jud. Neamțu) ANTIPA, F. I. 199, cf. H. X 4, 76, 96, 152, 188, 260, 465, 478, 499, 538, DAME, T. 127.

— Cf. rus, rut. *kyra* egăinăv.

CĂRĂ s. f. v. **cărăi**.

CARABĂ s. f. (Muz.) 1°. *Sorte de flute primitive.* 2°. *Tuyau de cornemuse.* 3°. *Cornemuse;*

gonflé. 4^a *Jambe (de chèvre ou d'ours)*. 5^a Partie du toit du chalet.

1^a. Instrument muzical (LIUBA-IANA, M. 7, H IX 128, XVI 31, XVIII 280) făcut din țevi de soc s. de cucută; un fel de naiu (POMPILIU, BIL. 1006); suierăș făcut din cotorul foii de dovleac s. din soc (RĂDULESCU-CODIN s. din ciumăfaie (CALENDARIU, 1844, 69) s. din cotorul unei pene de găscă (Com. N. IONESCU); cf. țilină c. *Se crede că cărbăbile lui Marian cântau și singure*. LIUBA-IANA, M. 63.

2^a. Spec. Fluierul dela cimpoi (REV. CRIT. II 91; cf. H. II 245, 282, XII 142, XIV 66, XVII 101); unul din tuburile de lemn implantate în burduful cimpoiului; e prevăzut cu 3-7 găuri (eventual și cu 1-2 clape), dă o serie de 8-10 tonuri și servește la producerea melodiei (PAMFILE J. III 40); [eavă pe care joacă degetele cimpoierului (H. IX 93) cf. DENUSIANU, T. H, LUNGIANU, CL. 219], constând uneori din două țevi (H. X 23). Cf. hang, bute (II 3^a), cioacă. Caraba e de prun, corn a creș, cu pliscoaie de soc înăuntru (ȘEZ. VII 190).] P. a.n.a.l. Pană de găscă crăpăla. LUNGIANU, CL. 219.

3^a. P. ex l. Cimpoiul H. XVIII 315, 284, CONV. LIT. XLIV, II 844. || Fig. (A dverbia) Umflat (ca un cimpoi, cf. LUNGIANU, CL. 219), sătul (ION CR. V 316), cf. tobă (Com. M. OLMAZU), căpușă (RĂDULESCU-CODIN), cince. *Cu chimțrul dădora și sătul — carabă*. ION CR. II 193. *Coprele carabele*. LUNGIANU, CL. 219.

4^a P. a.n.a.l. Picior (de capră s. de ur). LUNGIANU, CL. 219; cf. carabană, gaibarace, gionat.

5^a P. a.n.a.l. Unul din cei trei corni de pe copeșul mătării, pe cari se bat lețurile. Cf. PRECUP, P. 11.

[Ptur. *carabe*, și (ad 1^a) *cărbăi* CALENDARIU (1844) 60, LIUBA-IANA, M. 7. ȘI: (ad 4^a) *carăbă* s. f. LUNGIANU, CL. 219, *cărăbă* H. XVII 101, (ad 2^a) *caravă* PAMFILE, J. II 40, † *caradă*, (greșală de tipar?) *Deateră în tâmpene, în surle, în trîmbițe, în carade și în organe*. ALEXANDRIA, 160. | Diminutiv: (ad 1^a, < sârb. *karabice*, idem) *carabă* s. f. *Carabă* e făcută din soc. FRANCO-CANDREA, M. 52; (ad 3^a) *Pulpa a si* [= va fi] ca *donița*, *Tăjăle ca cărbăbăle*. T. PAPAHAZI, M. 126⁴⁰, cf. DR. IV 1084. | Nom. agent. (Ban). *cărăbaș* s. m. = care cântă din *carabă*, cimpoier (?). *Se zice că Marian Mărgovilă a fost un cărbăș în Mădan*. *Pre acesta l-a purtat zînel cu ele prin văzduh, să le cânte în cărbăi*. LIUBA-IANA, M. 63. | Adjectiv: (ad 3^a) *cărăbăit, -ă*. *Găsi-te-aș cărbăit*: umflat, mort. Com. N. IONESCU, cf. CONV. LIT. LIV, 165.]

— Din sârb. *karabe* «un fel de fluier ciobănesc». TDRG. [Cu greu se poate admite o legătură cu turc. *qaraba* «garafă, ploscă», v. Bogrea, DR. I 286].

CĂRĂBĂ adj. f. (Vieille femme) vouăte. — (Rar, pop.). Numai în expresiunea: *babă carabă*: gârbovită de bătrânețe, cf. *cotoroanță*, *hoacă*, *hoacă*, HEM. 2267³², ZANNE, P. II 5-6. [ȘI: *cărăbă*. *Dar stai tu, babă cărbăb, că multe le făcuși până acum!* MERA, B. 238.]

— Poate, identic cu *carabă* (3^a), cf. însă și *carabamba*.

CĂRĂBĂN s. m. (Entom.) 1^a. *Oryctes nasicornis* 2^a. *Lucanus cervus*.

1^a. Gândac castaniu, gol pe spate, iar pe pantece și pe picioare acoperit cu peri de culoarea vulpei. Trăiește prin apropierea duhăliștilor (tăbăcăriilor). Se mai numește și: dubălar, forfecar, băligar-cu-corn, taurul-lui-Dumnezeu. MARIAN, INS. 9 ș. u. Cf. H. I 21.

2^a. = *rădașă*. MARIAN, INS. 34.

[Femeiușca *carabanului* se numește *carabănă* s. f. MARIAN, INS. 9, 34, H. XII 515.]

— Etimologia necunoscută; cf. *carabașcă*, *carabete*. (Hiecke, *Jahresber. XII III*, crede că s'a născut din *cărbăș* prin substituție de sufix).

CĂRĂBĂNĂ s. f. *Jambe, cuisse*. — (Cuvânt suspect, atestat numai în DICT.) Picior (DDRF, cf. BĂRCIANU), șold (ALEXI), cf. *carabă* (4^a), *găibarace*.

CĂRĂBĂNĂ s. f. (Entom.) v. *caraban*.

CĂRĂBĂNI vb. IV^a. I. 1^a. *Emporter, porter* (à la bouche, évidemment, en grande quantité ou à plusieurs reprises). 2^a. *Rouer* (de coups) 3^a. *Tuer*. II. (Refl.) *Déguerpier, ficher le camp*.

I. TRANS. 1^a. A cără (I 3^a), a lua repede, cu fuga (CREANGĂ, GL.); a lua mai multe lucruri, ale transportă (ȘEZ. XXXII 16); a duce (ceva greu, com. AR. TOMIAC s. pe cineva fără voia lui s. ceva furat), a aduce, a băga (repede, cu lăcomie în gură, cf. COSTINESCU) în cantități mari s. de repeți ori. *Au apucat de spate pe bătrînu' preutu Lazăr... și l-au cărbănit cu sine* (a. 1819). URICARIU, VII 83/2. *De-ar crăpa odată să crăpe și harabagiul care v'au adus, c'ălunci știu că n'ar avea cine să vă mă cărbănească odă de des pe la țîrg*. CREANGĂ, P. 110. *Incep cu toții a cărbăni la sâltele cu puf, perini moi, o legătură cu demăncare și alte mărșăluguri*. id. ib. 117. *Incepe Plămînzilă a cărbăni deodată în gură câte o harabă de pînc*. id. ib. 261. *Incep a cărbăni la cireșe în sân, crude, coapte, cum se găseau*. id. A. 48. *Mi-am cărbănit toate lucrurile acasă*. PAMFILE, J. II.

2^a. A da cuivă lovituri dese cu palma, cu pumnul s. cu bățul (cf. COSTINESCU, ION CR. V 152), a bate, a snopi în bățul. *Ajungînd la țara uriașilor, se lădă cu dîșpi la lupă. Săgetă pe unti, tădă pe alții, toropîni pe cei mai mulți și mi-i cărbăni ca pe ei*. ISPIRESCU, I. 57³². # A-i cărbăni cuivă la pumni, rar a cărbăni cu pumnii în cineva = a lovi pe cineva cu pumnii, una după alta. Cf. PAMFILE, J. II cf. cără (I 3^a). *Cărbănindu-mi la pumni în spinare, fără nici o pricină*. GANE, ap. TDRG. *Brel... da ce l-o apucat, de cărbănește cu pumnii în oameni?* ALEXANDRI, T. 926.

3^a. A ucide. PAMFILE, S. T. *Sfete Spiridon, de mare ciudă... le reteză capul la amândoi și plecă, lăsându-i cărbăniți*. id. 187.

II. Refl. A-și lua catrafusele și a plecă repede de undevă, fără a lăsa în urmă păreri-de-rău (cf. COSTINESCU, CREANGĂ, GL., ȘEZ. V 55³², com. N. IONESCU, RĂDULESCU-CODIN, I.); a plecă oarecum fără voie, dela casa cuivă (id. 4.), a părăsi locul (com. AR. TOMIAC), a se repezi; (mai ales la imperativ, în ton poruncitor s. amenințator) a fugi de undevă (pentru a scăpa de o primejdie), a o șterge, a-și lua tălpășița, a se cără (II 3^a) (com. AR. TOMIAC). *Luași-vă catrafusele și începeți a vă cărbăni de la casa mea, căci nu vă mai pot suferi*. CREANGĂ, P. 270. *Atunci diavolii odată încep a se cărbăni unul peste altul în turbină, de par-că-i aduceă vîntul*. id. ib. 303. *De-o așa mare nevoie ne-am ridicat și ne-am cărbănit cu tot avuțul nostru în Buceag*. COSMOVICI, SĂM. I 36. *Îți dau voie să-ți iai un lucră care îți mai drag la casa mea, și-apoi i: cărbănește fudăta mare*. SIREA, P. 224³². *I se puse [cărțile] într'un mușoiu o furcăuă cu cater și fus, și se zice: toarce, ori te du! Și ea, neputînd toarce, se cărbănește de pe acel loc*. ȘEZ. V 127. *Sf. Petru îi strigă să se cărbănească din ratu*. ib. IX 71. *Cărbănește-te (cară-te) de aici, că dai de beled!* PAMFILE, J. II.

[Adjectiv: *cărăbănit, -ă*. | Abstract: *cărăbăneală* s. f. = bătaie, trînteală repede însoțită de lovituri. COSTINESCU.]

— Pare a fi derivat din *caravană* «car mare de transport» (cf. *chervan* și *ruten. caravan* «car mortuar»), cu o desvoltare semantică influențată de *cără*. G. Păscu. *Etimologii*, 63.

CĂRĂBĂNOȘ -OĂȘĂ adj. *Vil, roturier*. — (Boțoșani, Dorohoi) De jos, gospodăresc, nu boieresc. ION CR. VI 217.

CĂRĂBĂȘ. CĂRĂBĂȘ. -Ă adj., subst. (Mouton) *ou muscau tacheé de noir*. — Oaie (s. berbecu H. IV 270) neagră pe bot și încolo albă, afară de picioare (VĂRCOL, V., com. M. OLMAZU, cf. H. V 433, XI 6, 98, XIV 106), pistruipe pe bot, oacăru (DRAGOMIR, O. M. 202); [DDR. dă sensul — suspect — «qui a l'œil vairon».] Și: *cărbăș, -ă. Oaie cărbășă. H. V 389.*

— Din turc. (bulg.) *karabaș*, «cap negru». Cf. *cărăbuș*.

CĂRĂBĂȘ s. m. v. *carabă*'.

CĂRĂBĂȘĂG s. a. (Bot.) *Blé noir, sarrasin*. — (Tulcea) Grâu negru; e de două feluri: unul cu spicul negru și altul numai cu pana neagră. H. XIV 444. — Din turc. *karabașak*, idem.

CĂRĂBĂȘCĂ s. f. (Entom.) v. *rădașcă*.

CĂRĂBĂȚ s. m. (Entom.) v. *carabete*.

CĂRĂBĂIU s. m. Espèce de raisin. — Un soi de strugure. Com. M. OLMAZU.

CĂRĂBĂȚ s. m. (Entom.) }

CĂRĂBĂȚ s. m. (Entom.) } v. *carabete*.

CĂRĂBĂȚE s. m. (Entom.) 1°. *Larve du coustin et du taon*. 2°. *Artison*.

— 1°. Larva [ânțarului, numită și o u (MARIAN, INS. XIII 309)] și a strechii-oiilor (ib. 362). *Carabete* = vierme mare ce se face mai ales în nasul călărilor slabi și în apă clocită. SEZ. V 54/55. *Carabeț* = un fel de crustaceu străns cărel (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. *Carabeț de croact*. H. IX 307, cf. XII 429. [Către un pește] Tu vei trăi în tot felul de ape, și te vei hrăni cu găze, *carabeți, râme* și cu alte lighioi ce vei putea prinde. SEZ. II 31/32. || Fig. *Carabeț* = om mic de statură. Com. A. TOMIAC.

2°. = *carlu* (Banat, com. ITTU).

[Plur. -beți.] Și: *cărăbete* (Banat, com. ITTU), *carabăț, carabăț* MARIAN, INS. XIII 309, 362, *carabăț* H. X 151. Cf. *carabaș, cărbăș, caraban*.

CĂRĂBIN s. a. † v. *carabină*.

CĂRĂBIN † s. a. *Claque*. — (Numai la ANON. CAR.). Sunetul produs în urma unei lovituri peste bucle umflăte, pleoscănitură. *Kërebîn = sclopus*. — Cf. *carabă* (1°.3°).

CĂRĂBINĂ s. f. *Carabine* — Pușcă ușoară, cu țevă scurtă, de obicei ghintuită, purtată de cavalerie, cf. flintă, durdă. STAMATI, H. IX 55, IV 87, etc. *Georgehe Geanid*, cu o *rugină de pușcă*... *mat bine decât altul cu o carabină ghintuită*... *m'a adus de multe ori cu tănai, ODOBESCU*, III 15. *Stau dorbanșii la mână*... *O'no mână pe carabină*. SEVASTOS, C. 274. *Fîal poșei din Iantina Blând desmeară alba frînă A nevesti, dar din munte Moarie-duce carabina*. COȘBUC, B. 29. [Și] (germ.) *Karabiner* *carabin* † s. a. LB. | Familia: *carabinier* (in) STAMATI, *carabinier* (in) † s. m. = soldat (în Franța, Italia, etc.) care purtă carabină; p. ext. soldat (fără carabină) de cavalerie care avea platoșă și coif de aramă. *Trămise Potemkin*

pe Cacavinșki ghinăral, cu o seamă de *carasiri* și *carabinieri*. DUMITRACHE, 423.]

— N. din fran.

CĂRĂBÎT, -Ă adj.

CĂRĂBÎȚĂ s. f. (Muz.) } v. *carabă*'.

CĂRĂBOĂNȚĂ s. f. }

CĂRĂBOĂVĂ, CĂRĂBOĂVĂ s. f. } *boavă*.

CĂRĂBOIĂ s. f. † (Comerț) *Vitriol vert* — (Turcism) *Vitriol (DICT.)* de aramă, *galiț (c)ă* (H. XVIII 137). *Caraboiă 18 ocă I leu vechiu* (a. 1761) ap. ȘIO. [Și (după sufixul -oiu): *caraboiu* (H. XIV 102, com. M. OLMAZU) = calaian PAMFILE-LUPESCU CR., *cărăbăiu* s. m. sing. (H. XVIII 137).]

— Din turc. *karabaya*, idem (propriu «vopsea neagră»). Cf. *boiă*.

CĂRĂBOIU s. m. (Comerț) }

CĂRĂBOIU s. m. sing. (Comerț) } v. *caraboiă*.

CĂRĂBOIU s. m. (Bot.) 1°. *Cerfeul*. 2°. *Racine de Crocus Heuffelianus*.

1°. = *baraboiu*. DICT.

2°. (Valea-mare, în Muscel) Rădăcina mișoverei (= brândușei-de-primăvară). H. IX 436.

— Dacă aceste plante se întrebuintează la vopșit, ar putea fi identic cu *caraboiu* = *caraboid*.

CĂRA (-MĂRA) interj. v. *căr*.

CĂRABURĂ † s. f. *Sorte d'étoffe*. — (Turcism) Un fel de stofă pentru fote. ȘIO.; cf. *caragi u*. *Carabură halepcă testea 13 bani*... *carabură sau fote albe, două în testă, 5 bani*. TARIF (a. 1761) ap. id.

— Din turc. *kara* «negru» și *burya* «esătură groasă». RUDOW, ap. ȘIO.

CĂRĂBUȘ s. m. (Entom.) I. *Hanneton (Melolontha vulgaris)*. II. 1°. *Sobriquet donné aux Bohémiens*. 2°. *Epithète d'un boeuf (aux cornes ayant la forme des antennes du hanneton)*.

I. Insectă coleopteră ale cărei antene, picioare și elitre sânt de culoare roșietică-castanie, iar restul corpului mai închis; apare pe la începutul lunii lui Maiu și zboară pe inserate; larva, numită *ciormag*, roade rădăcinile plantelor. Se mai numește și: *cărăbuș-de-Maiu* s. -de-păpușoiu s. -de-primăvară, *gândac(-de-Maiu, Brașov s. -de-prun)*, *găinușă (-de-seară)*, *vruh, bu(n)zar, bondar (6°)*, *bongar, grângeoșe-de-zărnaică* (MARIAN, INS. 19 ș. u.) Și *voiu întoarce, de voiu da vood în locul anilor ce-au mândat lăcusta și cărbăgiu*. DOSOFTEIU ap. GCR. I 264/27. *Vin jânfortii, lăutarii, gândăceii, cărbășii*. EMINESCU, P. 196. *Vai, sărmane cărbăș, Pe-a cui mând-mă încopuși: versuri pe care le repetă copiii când se joacă cu moriștele s. zbrămătorile făcute cu cărbășii*. MARIAN, INS. 26, cf. PAMFILE, J. II, ALECSANDRI, T. 234. || *Cărăbuș-de-hrișcă* s. -de-iarbă s. -mic(șor) s. -mânăștel s. -roșu s. -de-vară = *cărăbușel*. MARIAN, INS. 16-18; *cărăbuș-verde* = *leean*. id. ib. 11.

II. P. ext. 1°. Poreclă dată Țiganilor, cf. *cioară, cioroiu, balaur*. Cf. PAMFILE, J. II.

2°. Nume de bou (H. X. 85) cu coarnele aduse ca antenele *cărăbușului*. (Une-ori ca atribut al substantivului coarne). *O vacă... coarnele cărbășe*. MON. OP. (a. 1878), ap. TDRG.

[COSTINESCU dă și înțelesul de «copil nebnatic».] Femeiușca se numește: *cărăbășă*. s. f. | (și poate printru o proprietate savantă de lat. *scarabaeus*): *scărăbăș* s. m. MARIAN, INS. 20 ș. u., PAMFILE, J. II | Diminutiv: *cărăbășuș* s. m. = *Rhizotrogus solstitialis*, insectă coleopteră ceva mai mică

decât cărăbușul, cu care se aseamănă de altfel; apare în luna Iunie. Se mai numește: cărăbuș-de-hrișcă s. -de-iarbă s. mic(șor) s. mănâncel s. -roșu s. -de-vară s. gândac-de-hrișcă s. hrișcar. MARIAN, INS. 16-18.]

— Pare a se fi născut, prin schimb de sufix, din *carabaș* cu capul negru, care se găsește și în bulgărește (*karabaš*) cu înțelesul de «haneton».

CĂRĂBŪȘĂ s. f. (Entom.) }
CĂRĂBŪȘEL s. m. (Entom.) } v. cărăbuș.

CĂRĂBŪȚ s. a. v. cărăbușă.

CĂRĂBŪȚĂ s. f. = roabă. PAMFILE, I. C. 153. [Și: † cărăbŭț s. a. lb.]

— Contaminare între car și țărăbușă (*țărăboanșă*).

CARACĂL s. m. v. caraculac.

CARACĂTĂR s. m. (rar, învechit) = calacătăr, papuc fără toc. ION CR. III 366.

— Din turc. *qara* «prost» + *katyr* (cf. catăr I 2°) Al. Philippi, V. R. IV 39-40.

CARACATICOARĂ s. f. (Zool.) v. caracatiță.

CARACĂȚIȚĂ s. f. (Zool.) *Polype, poulpe*. — Animal marin din clasa moluscilor, rotund la corp, cu 8 tentacule de vreo patru ori mai lungi decât corpul; p. ext. carnea acestui animal (pregătită, uscată). *Krakaticol* = *polypus*. ANON. CAR. Alvaia, icrele, *cracatițe* și celelalte *havaricale* de post. I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Niște ape frumoase, fără fund, unde dormeau cracatițele cu mit de picioare încolțite*. GANE. ap. id. *Un copil... schimonosii, care dădea ca o cracatiță din mâni și din picioare*. SADOVEANU, P. S. 149. [Și: (Mold.) *caracatiță* TDRG., *cracatiță* s. f. 20 oca *cracatiță bună* (1792, Iași) URICARIUL, IV 132/p. | Diminutiv: *caracatițoară* s. f. (în glumă, mai ales în poezii hazlii, fiind vorba de broască). *Dar ce pește prinde? Tot de ale caracatițoare, De cele cu patru picioare*. CĂTANĂ, P. III 62, cf. MARIAN, SA. 259.]

— Din rus. *krakaticia*, idem (cf. sârb. *krakaticia*, pol. *krakacica*). CIHAC, II 79.

CARACĂXĂ s. f. (Ornit.) v. caragață.

CĂRĂCĂNIE s. f. v. cărăi.

CARACĂLU s. m. *Cornelle* (măle) — (Straja în Bucov.) Gioroiu. Com. AR. TOMIAC.
— Cf. ung. *harákló* (de la *harákolni* «a-și drege glasul»).

CARACOLĂC s. m. v. caraculac.

CARACTÉR s. a. Caractère.

I. Semn săpat (în piatră, în metal ș. a.) sau scris. *Iți dăm slobozenie să bați bani înșămnași cu caracterul tău, în toată crâmea ta*. ȘINCAI, HR. I 240. *Caracteru hierogl. fice, caractere algerice*. | S p e c. Semn de scriere, semn dintr-un alfabet, literă. Inițialele acestei cărți cu buchi erau... caractere slave. EMINESCU, N. 44. *Inscripția are caractere șterse, în parte*. | P. ext. (Tipogr.) Mică prismă de metal (aliaj de plumb, cositor și antimoniu) având la unul din capete, în relief, figura unei litere (p. ext. a unei cifre ș. a. unui semn de punctuație), servind pentru tipar; litere de tipografie. *Mășinile, uneltele și caracterele* [tipogra-

fice] *cele mai alese*. URICARIUL, XIII 342. | Fig. *Cuvintele ce mi-ai spus vor rămâne scrise în inima mea în caractere neșterse*.

II. Fig. 1°. Trăsătură particulară, adâncă, ce hotărăște (s. ține de) firea ș. înfățișarea unui lucru, semn distinctiv, fel propriu (al unui lucru ș. al unei spețe, a ceva). *Caracterul fundamental al oaselor este d'fi totdeauna tare*. KRETZULESCU, A. 11. *Haracterii* [ierburilor]. CALENDARUL II 69. *De cel de-afară-i caracter... să poate zugrăvire? I. VĂCĂRESCU, P. 385. O petiție care poartă caracterul nerisodăției*. URICARIUL, X. 19. *Caracterul... obligator* [al convențiilor], ib. 366. *Lăsăm expresiilor reproduse mai sus tot caracterul lor*. MAIORESCU, CR. II, 33. *Zăpada... hotărăște caracterul râurilor*. MEHEDIȚI, G. F. 95. *Comunicarea aceasta nu are caracter oficial*. | Titlu (înșărcinare, misiune) care dă demnitate sau calitate de... *Canțier... nu pută îndată avea audiență de la rege, pentru că caracterul de ministru plenipotent nu avea drept la aceasta*. C. NEGRUZZI, II 151. | S p e c. Trăsătură ș. expresiune particulară, izbitoră. *O pictură fără caracter*. *Dans de caracter*, care înfățișează o mică acțiune și sentimente.

2°. P. e x t. Trăsătură (ș. trăsături) izbitoră și permanente ale înfățișării sufletești a unui om, ceea ce distinge, sufletește, pe o persoană (ș. o comunitate) de alta, fire. *Din haracturrite unui om avea obiceiul a judeca adminea de toată ghinta*. P. MAIOR, IST. 191. *Și-ou făcut halne după al sdu caracter*. PANN, E. II 5. *Un istoric... nu ar putea găsi urmele caracterului național decât în timpul domniilor prinților români*. C. NEGRUZZI, I 282. *Vioiciunea glumească a caracterului său a lăsat plăcute și vesele suvenire*. ODOBESCU, III 22. *Am luat îndrăzneala, de am scris aceste obiecturi, satire, prin care arăd osebite caracteruri și rele năravuri*. MUMULEANU (a. 1825). *Comedie de caracter: a cărei acțiune izvorăște din cursurile oamenilor, din firea lor* (în deosebire de comedia de moravuri ș. de cea de intrigă).

3°. S p e c. Înșurii sufletești izbitoră ale simțirii și voinței unui om, ale inimii lui (spre deosebire de inteligența ș. mintea lui). *Iaste el om de caracter ales*. ȚICHINDEAL, F. 59. *La haracturul ce poartă nimic nu se îndată*. BELDMAN, TR. 64. *Veși feri inima voastră de pizza care... strică caracterul*. MARCOVICI, D. 235. *Dulceaja și blăjindăteala birucesi și supun în sfârșit toate caracterurile*. id. D. 150. *Ce delicat caracter!* PANN, E. II 28. *Nu acusesse vreme a-și desulă urful caracter*. C. NEGRUZZI, I 142. *Haracturial cel cinstit al lui Vineri*. DRĂGHICI, R. 193. *Un caracter foarte slab*. GHICA, A. 828. *Măști răzând puse bine pe-un caracter inimic*. EMINESCU, P. 180. || Absolut. *Fire cu calități morale distins, cu tărie morală*. *Cu haractir și știință*. BELDMAN, TR. 98. *Caracterul e mai prețios decât inteligența*. *Om de caracter*. *Om lipsit de caracter*.

[Accentuat și: *caracter*. | Plur. -tere și (învechit) -teruri. | Și: (direct din grec.) † *caractir*, † *haractir*(in), † *haractir* (GORJAN, H. 114, URICARIUL, X 122, MARCOVICI, C. 44). || Familia: (cf. *caracteristic*) *caracteristic*, -ă = care arată (ș. alcătuște) caracterul special a ceva. *Un portret atâ de caracteristic*. C. NEGRUZZI, I. 237. *Publicațiunea întreagă este un semn caracteristic al stării în care a ajuns literatura română în anul 1867*. MAIORESCU, CI. I, IV. *Melanconia în vârsta lui este semnul caracteristic al orfanilor*. EMINESCU, N. 35. (Substantivat) *caracteristică* s. f. = trăsătură ș. însușire (fizică ș. morală) caracteristică. *Impiegatul... îl observă [pașaportul], uitându-se când la mine, când la caracteristicile însemnate într'insul*. GHICA, S. 244. *Una dintre caracteristicile penului e originalitatea*. [Mat.] *Parcia întreagă a logaritmului poartă numele de caracteristică*. CULIANU, A. 191.

(Gram., subînțelegându-se «vocală s. literă»): vocală după care se vede de ce conjugare a verb: „a” este în limba română caracteristica verbelor de conjugare I. | Verb: (= fr. caractériser) **caracteriză** vb. I. și (m. des) Ia. = a alcătui (constitui, arăta s. scoate în mai multă lumină) caracterul (înșușirea, caracteristică) a ceva s. cuiva; cf. categorisi. De n’az fi Român, încă az iubî limba română, pentru dragostea frățescă ce o caracterizează. C. NEGRUZZI, I 264. Modestia care-l caracteriză nu i-a permis să primească a fi numit... ca titular. GHICA, S. 670. Iată calitățile ce caracteriză stilul sculpturii din timpul lui Traian. ODOBESCU, III 75. Va fi de ajuns să caracterizăm numai creșterea acestei mișcări nesănătoase. MAIORESCU, CR. I, 212; (cu abstractul verbal) **caracterizare** s. f. Nu este fără interes pentru caracterizarea ziaristicii noastre, dacă reproducem din «Cuvierul de lași următoarea scrisoare. MAIORESCU, D. I 108. Discursurile... vor să sersească numai ca niște documente vii pentru caracterizarea mai exactă a unei întregi transformări a opiniei publice. id. D. I, 1. S’a zis, cu o așa de bună caracterizare etică a lui: Eminența eră omul cel mai personal. id. CR. II 366; (part.-adj.) **caracterizată**, -ă. Ochii mititei în fundul capului, obrăzii scoși și nasul numai o fărâmiță de sfară; tipul de Mongol cel mai bine caracterizat. GHICA, S. 517; (adj. verbal) **caracterizător**, -oare (învechit: -zător). În plasa Dumbrava, caracterizatoare regiunii de pădure, este cea mai multă pădure de calitate bună. I. IONESCU, M. 131; **caracterisii** f. IV^a Cuceria și simplitatea năvruvirilor sînt însușirile ce trebuie să caracterizească pe meșter. MARCOVICI, D.]
— N. din fr. (lat. caracter < grec. χαρακτήρ, unealtă de tras linie, de însemnat s. întipărit un semn; semn făcut cu acea unealtă; literă; însușire izbitoare — din verbul χαράσσει «a ascuți, a șgăria, a gravă»).

CARACTERISTIC, -Ă adj., s. f. }
CARACTERIZĂ vb. I a } v. caracter.

CARACUDĂ s. f. (Iht.) 1°. Carassin (*Carassius vulgaris*). 2°. Menu fretin, populace.

1°. Propriu. Pește care aduce puțin cu crapul, dar e mai lat și mai mic decât acesta; are corpul înalt, cocoșat și turtit, solzi mari, capul scurt, botul cărn, buzele moi, înguste și fără mustăți, spinarea, de obicei, verde-cafenie, iar laturile galbene-albăștii cu un luciu metalic; dar sînt și varietăți negre. Carnea e și gustoasă. Se mai numește și: (Mold.) caras (H. III, 174), sorean (DAME, T. 127), o bleț (ib.). Cf. ANTIPA, F. 121 s. u. H. II 12, 50, 88, 117, 167, 176, 186, 194, 203, 207, 221, 244, 253, 281, III 309, IV 10, 55, IX 308, 437, XII 6, 28. | P. ext. (Mold. la singular, cu înțeles colectiv) Pește mult și mărunțel (ȘEZ. IX 155). Chiticul se ‘noacăntase și carăcudă mit în preajmă-i adunase. DONICI, ap. TDRG. Caracudă vie, scoasă din heleșteu. CHIHIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, 660. Et la masă ce mîndăncă? — Numai stîncă și păstrungă și galbenă caracudă. TEODORESCU, P. P. 500, cf. 504 | Varietăți: **caracudă-de-baltă** s. de-lac, caracterizată printr’o spinare foarte înaltă. ANTIPA, F. 122, cf. H. XII, 139; **caracudă-de-heleșteu**, caracterizată printr’o spinare joasă și un corp lungăreț. ANTIPA, F. 122; **caracudă-de-Dunăre**, id. ib. 124; **caracudă-de-gărlă**, H. XII, 139; **caracudă-topărlăcescă** s. topărlăcă, varietate mică de tot, de prin heleștele și de prin jepci, numită și lună-ță. Cf. ANTIPA, F. 124.

2°. P. a. n. a. l. (cu peștele mărunț, de mai puțină valoare. Numai la sing., cu sens colectiv). Lume de rînd, fără însemnătate, prostime. (ZANNE, P. III 502), codașii societății (ȘEZ. IX 155). Tăcămurile sînt de argint pentru vodă, oaspete și boierii

cei mari, de lut pentru boierii ai doilea, de lemn pentru caracudă. IORGA, IST. R. I, 155. A rămas numai caracuda, zeții au fugit cu toții. ZANNE, P. III 502. Caracuda, poreclă dată de A. Naum, cu ocaziunea unei aniversări, unui număr destul de însemnat de membri ai «Junimeii», care, mai tineri și mai modești, șed obicnuit prin colțuri, vorbesc foarte puțin, cîrștes pe la ureche foarte mult și așteaptă cu nerăbdare momentul cînd se aduc ceaiul, cafeaua și cozonacul. I. NEGRUZZI, CONV. LIT. LVI 460. [Și: **carăcudă** s. f.]

— Din bulg. **karakuda**, idem (1°). (Subt forma **caracudă** li întrebunțezi și pescarii greci de la noi. ANTIPA, F. 124).

CARĂCUDĂ s. f. (Iht.) v. caracudă.

CARACULĂC s. m. 1°. (*Peau de*) **caracul**, lynx. 2°. Nom d’un fonctionnaire turc.

1°. (Zool.) Pisică sălbatecă; p. e. ext. blana acesteia. Cf. ȘIO, DICT. *Blană de caraculac* (a. 1870), ap. ȘIO. *Piei... de țed negru, de caraculac, de lup*. MON. OP. (a. 1875), ap. TDRG.

2°. † P. e. ext. Numele unui funcționar atașat pe lângă marele-vizir sau pe lângă chehaia-beiu. ȘIO. *Un atlaș ce au dat dar lui Ibraim-agă, caraculac al lui Mustafa-pașa, serascherul ot Bagdat*. CONDICA (a. 1693), ib. *Caraculacul lui chehaia-beiu*. E. VACĂRESCU, IST. 300/a.

[Și: **caracolac** s. m., (din germ.?) **caracal** s. m. = răs BARCIANU.]

— Din turc. **kara-kulak** («kara negru» și **kulak** «ureche») idem. ȘIO.

CARADĂ † s. f. v. carabă.

CARADĂICĂ s. f. 1°. *Guimbarde*. 2°. *Homme trapu*.

1°. Căruța rea (CONV. LIT. a. 1910, 3), mare (Baia, Suceava, ȘEZ. XXXII 15).

2°. (Bucov.) Om scurt și gros. Com. AR. TOMIAC, Cf. *bondoc*.

— Contaminare între ear și **daradalcă**.

CARADĂȘCĂ }
CĂRADĂȘCĂ } s. f. (Entom.) v. rădășcă.

CARAEÛ s. m. sing. *Vent de l’ouest ou de l’est*. — (Turcism). Numele unui vînt care bate de la apus (H. II 247, 286) s. de la răsărit (H. II 283). Cf. H. II 304. [Pronunț. -ra-el.] [Și: **caraiâl** s. m. H. II 247; **carail** s. m. H. II 283.]

— Din turc. **kara-yel** svent du nord-est.

CARAFĂ s. f. v. carafă.

CARAFĂ s. f. v. garafă.

CARAFEFİZ † s. m. Volontaire turc du temps de la révolution de 1821.—(Turcism) Voluntar turc din timpul zaverii. ȘIO. *Caravata... atacă pe carafefizi cu 800 de zaverigi căldări*. GHICA, S. 114.
— Numii astfel după **Carafeliz**, faimos căpitan de cărjalli. ȘIO I 72.

CARAFILĂ s. f. (*Petite*) **carafă**. — Garafă (mică COSTINESCU, *Fr’o [= vro] 40 caranfile* (a. 1784). IORGA, S. D. VIII 8. *Pun apă proaspătă în caranfile*. FILIMON, C. II 608. *Clondire, calafire de vin și rachiu pline*. POP. ap. TDRG. [Și: **carafină** s. f. = vas cilindric de tînchea, în care se ține petrolene (Miches, I. Turda) VICIU, GL. **caramifilă, caranfilă** s. f. COSTINESCU, **calafiră** s. f.]
— Din ung. **karafina** (cf. rus. **karafină**) idem. TDRG.

CARAFINĂ s. f. v. carafilă.

CĂRĂFIOARĂ s. f. = gârăfioară. Pe o tavă de argint o cărăfioară cu răchiu și trei pahare cu trei degetare. SANDU-ALDEA, A. M. 90.

CĂRĂFTĂ, CĂRĂFTĂ s. f. (Țes). Partie du métier à tisser. — Unul din cele două lemne orientate (stinghii) înfipite în capetele de sus ale furcilor, care țin vatale. Se mai numește și cio a că. Cf. DAME, T. 135, PAMFILE, C. H. X 261, XII 140, XVI 202, [Și: *carăftă* s. f. (Mahala, Bucov. com. ITTU.)

CARAGĂCE s. f. (Ornit.) v. *caragață*.

CARAGĂȚĂ s. f. Pfc. II. Jeu d'enfants.

I. (Ornit.). Coțofană, țarcă. MARIAN, O. II 48, H. II 253, cf. H. III 386, XII, 6. De astă dată mă făcu o *caragață*. SEZ. VII 53. Coțofana, numită și *caragața* sau *preceștițoarea oaspeților*. H. II 253. | Fig. Femeie care nu mai tace din gură. LM., gaită. Mai tacă-ți gura, *caragață*. | P. e x t. (Cu funcțiune de interjecțiune) Imită strigătul coțofanei. Taci, ... miere; și ce-ai auzit, și ce-ai auzit mai bine le vedei și le-aiuzed coțofeniile, că toi atăia eră. Gara-gața, ca și ele; și ce mi-e mîntea lor, ce mi-e mîntea ta! DELAVRANCEA, s. 224.

II. Numele unui joc de copii. H. XII 43. (=de-a mama-gaia?)

[Și: *caragăce* s. f. Poporul crede că la casa unde cântă *caragăcea* vor veni oaspeți. COSTINESCU, — *gara-găța interj.*, — *caragațin* s. m. MARIAN, O. II 48, — (din grec.) *caracaxă* s. f. DDRF.]

— Cf. n.-grec. *καράκαζα*, bulg. *karakalka*, idem, turc. *kara kargha* «corb».

CARAGĂȚIN s. m. (Ornit.) v. *caragață*.

CARAGEĂ adj. inv., s. f. I. Noir foncé. II. Rose d'Inde (*Tagetes patula*).

I. A dj. in v. (s. la plur. cu terminațiune turcească) Negru închis. ȘIO, BRĂDESCU, M. *Brăduț carageala*, *cusute*. FILIMON, C. II 599. |(Substantivat) *Suriță Pestră, Carageă* f = *pasare neagră*) de os? [= Ghionoaia]. TEODORESCU, P. P. 229 h. Tutun cărăgeț: soiu bun de tutun. GIUGLEA-VĂLSAN, R. 8.

II. (Subst. Bot.) = vârdoașă. Cf. BULET. GRĂD. BOT. V, nr. 3-4, 69, CABA, SĂL. Pe ulița casei mele, *Busuioac* și *carăgețe*. Dar cine le-a semănat? — Din clopuit badii-au picat. RETEGANUL, TR. 84/1. Ie-ă, mireasă, pe vecie, Rămas bun de la fetițe, De la fir de *busuioac*... De la fir de *carageale*, De la prietenete tale. MARIAN, NU, 592.

[O comună din județul Buzău se numește *Caragele*.]

[Plur. -geale și -gele. | Și: *carăgeă* adj. inv., s. f.] — Din turc. *karaga* «negricios» ȘIO.

CĂRĂGEĂ adj. inv., s. f. v. *carageă*.

CARAGHIÓS, -OĂSĂ s., adj. m. și f. } v. *caraghioz*.
CARAGHIOSLĂC s. a. }
CARAGHIOSLŪC s. a. }

CARAGHIÓZ, -OĂZĂ s., adj. m. și f. I. 1°. *Bouffon, pitre*. 2°. *Pantîn, jocr-se*. 3°. *Ridicule, grotesque*. II *Alosa pontica nigrescens*. — (În Regatul vechiu).

I. 1°. S. m. Personaj care te face să râzi, spunând glume, făcând strămbături, etc., cf. *bufon*, *păcăliciu*, *măscăriciu*, *soitariu*, *paiață*, *mascărală*, *păcălăș*, *chimiță*, *ciovn*. Cf. CANTEMIR, ap. ȘIO. *Glumele Coștache Șurduza, când îl vede gâtit astfel, și apucă râsul și-l primește cu: ce e asta, caraghiosule?* GHICA, ap. TDRG. *Să rîdă toți de dînsul, ca de un*

caraghioz. STAMATI, ap. ȘIO. *Anton Aghiuță, un pitic ghebos, care eră caraghiozul satului*. GANE, ib. 2°. S. m. și f. *Personă ridicolă, om care se face de răs, prostăluță*. Cf. PAMFILE, J. II. *Jidaniul tot sta la gânduri, iar cu stam ca un caraghioz*. CONTEMPORANUL, III 821.

3°. A dj. *Ridicol, de răs, comic*. *Porecle și născociri de cuvinte caraghioaze*. GANE, ap. ȘIO. *Ce uliți caraghiozai! nu mergi două minute lîntre dreață; pretutindeni numai cottiuri*. XENOPOL, ap. TDRG. *A lădă pe cineva caraghios*. PAMFILE, J. II. *Ești caraghios (ridicol)*. id. ib. *De-o fi una caraghiosă, Dumnezeu să-ți facă casă*. MAT. FOLC. 1378.

II. (Iht. Turcism) S. m. *Scrubie de Dunăre, cu cap negru*. ANTIPA, F. 225.

[Și (după suf. -os): *caraghios, -oasă* s., adj. m. și f. | Plur. m. -ghioși (Mold.) TDRG. și -ghioși. | Abstract (< turc. *karagöz*luk «bufonerie»): *caraghiozlie, caraghioslie, caraghioslie* s. a. (plur. -lăcuri, -lucuri) = lucru ridicol, fapță s. farsă de caraghioz, bufonerie. *Soitarii, îmbrăcați în haine peștiru, cu coade de vulpi la călcuți, jucând chiocecurile, străbându-se la lume pe uliță, și făcând fei de fei de caraghioslăcuri*. GHICA, s. 322. *Niște patrioți fără posturi se încercară a face... o revoluție... un caraghioslăc, ca toate revoluțiile de la noi*. ALECSANDRI, T. 115. *Aerul răsună de glasul cel tare și fîpător al telalilor, cari făceau din caraghiosluc și datoria funcțiunei lor un ce identic*. FILIMON, C. II 614.]

— Din turc. *karagöz*, idem (propriu: ochiul negru).

CARAGHIOSLĂC s. a. v. *caraghioz*.

CĂRĂGI vb. IVa v. *cărav*.

CARAGIU f. s. a. *Drap grossier*. — *Postav prost*. HASDEU, CUV. D. BĂTR. I 258. *Nădrăgi* [de] *caragiu* [a. 1589]. ib. Cf. *carabura*.

— Din ung. *karász* (*postă*) «postav tare», s. pol. *karaz* «un fel de postav prost din care își făceau haine soldații. ib.

CARAGRÓS s. m. v. *caragöz*.

CARAGRÓS s. m. *Monnaie turque*. — (Turcism, păstrat în poezia populară) *Moneta turcească cu diferite valori în diferite timpuri: 2 lei vechi s. 80 de parale (ȘIO.) s. de cinci lei GRĂDULESCU-CODIN, L.)*, *taler de argint dela Maria Terezia (TDRG.)*. *Moneta banilor turcești eră pe acea vreme* [a. 1775]: ...*caragöz* de doi zlofi și alții de doi lei, DIONISIE ECLES. 166. *Caragöz* ce au fost doi lei, acum [la a. 1815] 2 lei și 25 par[ale], *caragöz* ce au fost 2 lei și jumătate, acum 3 lei 15 par[ale], id. 224. *Cu chimiru* plin de bani, *Numai caragöz turcești*. POP. ap. ȘIO. *Galbeni, caragöz*. ap. GCR. II 347/1. [Și (reconstruit din plural, după cuvântul gros) *caragrós* s. m. 5 taleri, 60 bani, adică 5 și jumătate *caragöz* ordinar (a. 1819)]. FURNICĂ, I. C. XXIX. *Vr'o trei pui de căzalnici* Cu solzu' căi *caragros*' POP. ap. ȘIO, cf. GRĂDULESCU-CODIN, L. 89.]

— Din bulg. *karagros* «ban de argint, turc. *kara gurus*, *piastru spaniol* (Zenker), *piastru turc, valorând 40 de parale* (Yousouf), (propriu «grosiță neagră»).

CĂRĂI vb. IVa I. 1°. *Crosser, jaccasser, caqueter, cacarder*. 2°. *Grogner*. 3°. *Râler*. 4°. *Gargouiller* (en parlant des bouyaux). II. 1°. *Crosser* (envers qqn.) 2°. *Taquiner, quereller, gronder*. III. *Se trainer* (en parlant d'un malade qui ne reste pas allité).

I. In t r a n a. Imită sunetul produs de 1° diferite păsări, precum:
a) ciocara (mai ales când zboară în stoluri mari);

cf. croncâni, cloncâni, corăi. Cioara cârde (H. II 273, III 429, VI 215, VIII, 98, VIII, 251, X 4, 499, 538, XI, 301, XIII 67, XIV 416, XV 4, XVII 94), cârdește (H. I 22, VIII, 34, XVII 232), cârdește (H. VI 30, VIII, 260), cârde (H. VIII, 7, XVII 310, XVIII 304), cârde H. VIII, 215, 275), gârde (H. XI 131, XII 171, ION CR. III 148), gârde (H. V 16, XIV 59, 209), gârde (IX 6), gârdește (VII 29). Copaci bătrâni printre ramurile cărora cioarele cârdeesc toată noaptea. EMILGAR, SĂM. IV 22. *Alteoa ciortii cine-a mai vădit! Și când cârde ele, par'că te strâpușe cevă prin inimă.* AGĂRBIȚEANU, LUC. V 367, cf. ION CR. III 206. *Gârdeesc ciortile, trebuie să dea vreme (viscole, vișore).* H. II 131. *Săvoai, cum mai gârdești [cioara]!* PĂSCULESCU, L. P. 210. *Bănuștii sînt cigoare care gârde foarte urt.* H. I 7. || F. g. (despre Țigani, care, din pricina colorii lor negre, sînt porecliți scioare) A vorbi. *Da cască-ți pitecui mai tare, cioară, și cârde mai deschețai!* ALECSANDRI, T. 392.

b) corbul cârde (cf. CODRESCU, subț. croasser), gârde (H. XVI 9).

c) coțofana: *Când țarca (coțofana) bate (cârde ori strigă): țji tor veni musafiri, prieteni.* ȘEZ. II 65/m.

d) cârsteiu: *Un ochiu de apă..., din care fuși un cârsteiu cârdînd.* T. CERCEL, SĂM. III 443.

e) găina (cu deosebire cloșca), când se simte în primejdie sau când vrea să ouă (COSTINESCU, H. II 117). *Gătina (cloșca) cârde (H. I-IV, VII-XIV), cârde (IX 154, XIII 448, XVII 349, XVIII 4), cârde (II 99, XII 301, XIII 375), cârdește (V 53), cârdește (XVIII 140). O găină înțeapă să cârde.* DUNĂREANU, CH. 119. *Cloșca se tot duce cârdînd.* CONTEMPORANUL, III 261. *Fură cloșca de pe ouă, fără să cârde.* ZANNE, P. 1 422.

f) găoșcu (H. X 498).

g) găscă (Numai forma gârăi). *Găscă gârde (H. IV 54, 251, IX 283, 429), gârde (H. IX 220, XVI 47), gârde (cf. PĂSCULESCU, L. P.), gârdește (H. XIV 247), gârdește (H. VII 476, IX 308). Par'că gârdește găștele.* PANN, P. V. III 9. *Cum se vdră între găște streine, ca încep să gârde.* FUNDESCU, L. P. 161/2. *Par'că gârdește găștele.* MARIAN, O. II 376. | (Despre om). A face ca găștele. (Ei) *da de mănăcare la pașări și conversa cu ele.* GDRĂ gășteilor, măcneă răfoilor. TELEOR, ap. TDRG.

2°. (Despre porc; suspect) A grohăi. DICȚ.

3°. (Despre o persoană gusată). A suflă greu, producând un hârăit din gât. Cf. CREANGĂ, GL. *Areă o gușă la gât, căt o ploscă de cele mari și gârăită dintr'însa ca dintr'un cimpoiu.* id. A. 25. | P. a n l. Despre o persoană care se pregătește să boia o băutură alcoolică și scoate din gât același hârăit ca un gușat. Cf. id. GL.

4°. (Despre intestine) A chiorăi, a ghiorăi. Cf. CREANGĂ, GL. *Noroc numai c'am găsit pe-o teztură un boț de mămăligă, de-am mănăcat, căci fmi gârăiau mațele de foame.* id. P. 145. *Au început a-i cârdă mațele, de foame.* MARIAN, O. II 316.

II. Trans. 1°. (Despre cioară) A striga după cineva ca și cum i-ar lua în răs. *Te-or cârdă și cioarele, de te-or auzi.* ALECSANDRI, T. 1589.

2°. A supără cu vorba, a cicăli (COSTINESCU, RADULESCU-CODIN, L.), a îneca de rîu (BARONZI, L. 161/2, cf. REV. CRIT. IV 141), a cârli mereu (COSTINESCU), a înfruntă (CABA, SĂL.), a certă, a-i face imputări cuivă, *Keretesk.* ANON. CAR. (Construit și cu prep. a supra) *Aseupra altăia alta cevă mai mult și mai de ocară poate să gârdească.* CANTEMIR, IST. 53. *Lasă-mă dracului, nu mă mai cârdă și tu.* SLAVICI, N. II 127, cf. 137. *Toată lumea mă cârdește, Că mi-s tălhar de neveste.* REV. CRIT. IV 141. | Refl. (cu înțeles de reciprocitate) *Lumea sta grămădă, ascultînd cum se cârdătau unul pe altul trei înșt.* OHICA, S. 502.

III. Intrans. (Prin apropiere de cărav)

A fi bolnav, dar nu greu, a duce boala pe picioare, a cărăgi, a govî (2°). Cf. ION CR. VI 30. *O pâlă boala de lîngoare; zăcă căt zăcă, cârdă apă pe picioare.* CONTEMPORANUL, VI 239.

[Și: cârdăi, cârdăi, gârăi, gârăi, gârăi vb. IV(a) (+cucudă) și cârdărați vb. IVa. *Gătina când cârdărește, Tot la oul său gârdește.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 471. || Astracte: *cărăre s. f.* COSTINESCU, — *cărălăla, (cârălăla), gârălăla, (gârălăla), s. f.* (ad. I) gălgie, cloncăneală. Cf. COSTINESCU. *Decodată se deștepă, auzind o gârălăla de grauri omenești.* ISPIRESCU, L. 214, (ad. II, 2°) *ciocăleală, cicălitură, cărtire (COSTINESCU), ceartă, sfadă, nelnțelegere (PAMFILE, C.), supărăre. Cam cu cârdălăla, cam cu stla, fu nevoit să treacă.* ISPIRESCU, L. 153. *Ca să nu rămădie nici urmă de cârdălăla între noi.* id. ap. TDRG. — *cărăit, gârăit s. a.* (ad. I 1° a) [Ciorile] iar se'naltă'n zbor, umplînd cuprinsul cu cârdăitul lor jalnic. I. CIOCARLAN, SĂM. IV 150, (ad. I 1° g) H. I 262, — *cărălătura, (cărălătura)s. f.* (ad. I) DICȚ., (ad. II 2°) *ciocăleală, ceartă.* *Cărălăturile curgeau gâră pe capul lor.* GANE ap. DDRF. || Part. a-dj. *cărălăt, -ă* (despre glas) = răgușit. *Acum mult a fost, puștin a rămas, zise Anghel, cu un glas cârdăt, ca de cocoi ce se simte și el la timp.* REV. CRIT. I 129; a-dj. *verbal: cărdăt s. m.* (termen de sargot) = hoț. BARONZI, L. P. I 149/2. *Limba cârdătitorilor.* id. ib., — *cărălătore s. f.* = (ad. I 1° a, despre Țigane) *cioară* [fig.]. *Siușitorul [către Țigancă]: hăș, cărdătore!* ALECSANDRI, T. 392; *scărălătore* cu care se alungă pasările. PAMFILE, A. 148, (Aphida, Com. OROZ). | (Postverbal) *cără, gâră s. f.* (ad. II 2°) *ciocăleală, ceartă* continuă, clevetire. *Ca să scape de căra ei.* DDRF. *Ei, ne-am bătat, ne-am înjurat, acuma ho!... Ce, o să ne înșim de cărdă mereu?* VISSARION, FL. 172. *Dar nu mai sînt înconjurati...* *Cu gâră.* PĂSCULESCU, L. P. 116/2, # A se îneca de căra cuișă = a stărui pe lângă cineva, a urmări (PAMFILE, J. III), vorbindu-i într'ună, repetându-i mereu același lucru. *Impărătul... sta de căra lui, ca să-i taie.* GORJAN, H. I 51. *Sfatul împărăției... se tot îneca de căra împărătilui, ca să se însoare.* ISPIRESCU, L. 306, cf. 69, 333, u. 58/24; (în același sens și): *cărăoemie s. f.* Com. IZVERNIANU.]

— Derivat din onomatopea cărd (găr). Cf. c o r a i.

CARAIĂL s. m. v. carael.

CĂRĂIĂLĂ s. f. v. cărdăi.

CARAIANĂC s. m. sing. (Med. pop.) *Maladie du bétail.* — (Rar, pop.) *Boală de vită, ardere de ficat, de care moare vitea vara.* H. II 292. [Și: *carăinie s. m.* = bubă care se pune în gât, numită și *bubă-nepomenită.* H. XIV 353.]

— Cf. turc. *kara* «negru» și *yanak* «sobraz»?

CARĂIBĂ s. f. v. carabă.

CĂRĂIE s. f. *Trainee de suer, soletă sur la peau.* — (Rar) *Brazdă, dungă s. dără (de sudoare); murdărie pe piele, tină (RADULESCU-CODIN).* *Sudoarea curgea în cârdăte, pe obrajiți grăușiti.* DELAVRANCEA, S. 45. *Își ștergeau sudoarea (care le alunea în cârdăte crețe pe caafă și obraji).* id. ib. 136, cf. id. H. T. 136.

CARAIȘ s. m. v. carael.

CARAIMĂN s. m. v. caraman.

CARAINIC s. m. v. caralanac.

CARAIȘ s. n. *Caralie.* — Sectar evreu, care nu primește tradiția (Talmudul), ci admite numai Scriptura. [Pronunț. -ra-i].

— N. din fr.

CĂRĂITOARE s. f. v. cărui.

CARALĂMBĂ s. f. (Bot.) v. cararabă.

CARALIBE s. f. plur. Pattes. — (În glumă.) Laba, picioare: *L-a împuns berbecule pe gâtul (=iedul) acela, de s'a întors cu charalibele 'n sus!* (Giorocuta). VICIU, GL.

CĂRĂM s. m. *Montant de l'échelle*. — (Voila, jud. Făgăraș) Cărdmii = cele două rude paralele de la scară, în care sânt băgați fușteii (VICIU, GL.); d r u g i i scării. [Și: (jud. Sibiu) cărem s. m. (plur. carimii)].

— Din lat. *calamus* (*calemus) 'trestie, harag, prăjină. DR. I 226. Cf. carămb.

CĂRĂM s. a. v. carămb.

CARAMĂN, -Ă, s. m. și f. Nom de bouf (vache) au poil noir. — Nume de bou (de vacă) cu părul negru. DAMÉ, T. 28, H. XIV 444, cf. H. II 131, 319. [Și: cărămăn s. m. H. III 68; — (influențat, probabil, de numirea geografică) cărămăn s. m. = nume de câine (ciobănesc) H. II 28, 274, (de vânat) H. XI 85].

— Din turc. *karaman*, negru, de culoare neagră. LOBL, CONTR. 239. Cuvântul turcesc a pătruns și în bulgărește (*karaman*), cu înțelesul de som înalt; câine sau cal negru și în sârbește (*karaman*) «nume de persoană s. de ogar».

CĂRĂMĂN s. m. v. caraman.

CĂRĂMB s. m. Différentes parties de la voiture: a) Pièce de bois horizontale ayant dans la ridelle le rôle d'un montant dans la composition d'une échelle. b) *Ridelle*. c) Parties de la cheville ouvrière. d) *Volée*. e) Bout d'essieu. 2°. Bâton sur lequel on marque la quantité de lait obtenue après avoir trait les brebis. 3°. *Moussoir*. 4°. *Tige* (de botte). 5°. Lieu d'abri pour le bétail pendant la nuit.

1°. O parte a căruței. H. II 13, 29, 117, 221, III 49, 153, X 479, XI 60, XVI 10, XVIII 306:

a) Unul dintre cei doi drugi paraleli ai loitrei în care intră spetezele. *Carămbul-de-sus și carămbul-de-jos*. Se mai numesc și: *sulete*, *loitret*, *drăghinar*, *drug* (-de-sus și -de-jos) (DAMÉ, T. 10), *drug* (H. XIV 285), *drăghină* TDRO. Cf. H. II 239, V 154. *Din mestecădn se fac(e) butuci de roști, oiști, carămbi*. I. IONESCU, D. 437. *De-acum numai să te fii bine de carămbi și de speteze*. CREANGĂ, p. 126. *În delctuagul dela carămbul de desubi — din stânga — eră aminată o bărdită*. id. ib. 106.

b) P. ext. Loitră. Cf. COSTINESCU, RADULESCU-CODIN, I. 61.

c) Partile din care e format dricul căruței. H. II 88, IV 44, cf. XI 389.

d) Crucea (dinapoi) a căruței împreună cu amândouă labele. (Straja, în Bucov.) COM. AR. TOMIAC. *În vâlca păcurariului, Bate floarea macului, La carămbu' carului*. ȘEZ. XII 72.

e) Capătul osiei (REV. CRIT. IV 141) care iese afară din buciumul roții. ib. III 92. Partea osiei cât o ocupă roata. H. XVIII 142.

2°. (În Bucov., Maramureș, munții Sucevei, munții Rodnei și în jud. Ciuc.) Bă pe care se înseamnă, cu vârful cuțitului, înălțimea laptei de la o mulsoare (ȘEZ. II 186), cot, hărăg. Cf. PAMFILE, I. C. 32, DAN, P. 100, T. PAPAIAGI, M., PRECUP, P. 7.

3°. = *brighidău*. (Suciul-sup., jud. Solnoc-Do-băca, com. ITTU).

4°. P. anal. (Cism.) Partea cizmei de la căpută în sus, tureac, tureatăc. Cf. COSTINESCU, PĂSCULESCU, L. P. *Cizmele sătenilor se fac numai*

cu o talpă și cu carămbi lungi până la genunchiu. I. IONESCU, M. 704. *Văd cum i se urcă o furcă pe carămbul cizmei*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 91. *Iar cei hoj de căpitan... Măna pe carămb bădă, Mittel pistol scoțed*. TEODORESCU, P. P. 602. *Bea-mi-și Turcul cu papucul, Bea-mi-și Marcul Cu carămbul*. id. ib. 664, cf. ȘEZ. IX 172, PĂSCULESCU, L. P.

5°. (Sântău, jud. Sălaj; subț forma *cărdm*) Loc închis pentru adăpostul oilor s. vitelor peste noapte, un fel de sta ul. Com. ITTU.

[POLIZU dă și înțelesul epatului puștii. | Plur. și (rar) *carămburi*. ION CR. III 274. | Și: *carămb* s. m. ȘEZ. II 186, PAMFILE, I. C. 32, REV. CRIT. III 92, IV 141, H. II 88, IV 44, XI 60, 389, XVI 10, 97, XVIII 142, 306, Suciul-sup., jud. Solnoc-Do-băca, com. ITTU; — (refăcut, probabil, în forma dialectală a pluralului *carămbi*) *carămb* s. m. DAMÉ, T. 10; — (ad 2°) *carămbă* s. f. (Turghes, jud. Ciuc) com. ITTU; — (ad 5°) *cărăm*; — (+ *bif*) *carămbăț* s. m. = parte a căruței. H. XVIII 26. | Verb: (ad 2°) *carămbi* IVa = a măsura laptele cu carămbul, (cu abstractul) *carămbit* s. a. *Laptele muls separat (l pun pe rând în budaca de cărdmbit*. PRECUP, P. 7.)

— Din lat. **calamulus*, diminutivul lui *calamus* 'trestie, harac, prăjină' (cf. *calamellus*). Sensul fundamental e cel de 'drug, sul, tub'. Drușii de la scară s'au numit *carămi* (s. v.) < *calami*, iar cei de la loitre, care nu-i decât o 'escară mică', **calamul*. Din punct de vedere formal, cuvântul latin a devenit mai întâiu **carămiu*, cu intercalarea unui b între m și i (ca în *îmbăia*, *îmbăla*, etc.): **carămbiu*, apoi *carămb*, prin disimilare din forma articulată **carămbiul*, sau dintr'o formă intermediară **carămbri* (cf. *primbru* > *plimb*, *sămlare* > (în) *gânfare*). DR. II 596 ș. u.

CĂRĂMB s. m. v. carămb.

CĂRĂMBĂ vb. I refl. *Se courber*. — (Aghires, jud. Cluj). A se curbă, a se încovia, a se sco vără dă (despre lemne, scânduri). Com. G. GIUGLEA.

— Contaminare între *carămb* și *sealămbă*.

CĂRĂMBĂ s. f.

CĂRĂMBĂȚ s. m. } v. carămb.

CĂRĂMBI vb. IVa }

CARAMBIE s. f. (Bot.) = *caramfil*? *Măi nevastă cu chindeu, Vai, hăd îi bărbatul lău!* — *Da, io văd bine că-i hăd, Nu mă pot băgă'n pământ, Frunză verde carambie, Nu mă pot băgă de vie*. MĂNDRĂSCU, L. P. 111/2.

CARAMBOL s. a. v. carambolaj.

CARAMBOLĂJ s. a. *Carambolaj*. — (La jocul de biliard) Atingere a celorlalte două bile de către bila împinsă cu tacul: p. ext. ciocnire, izbire neprevăzută cu cineva. [Și: (prin apropiere de diminutive în -aj) *carambolăș* s. a.; (din germ. *Karambol*) *carambol* s. a. (intrebuținat mai ales fig.) a-i face cuivă *carambolul* s. un *carambol*, a-i face ceva neașteptat, care-l surprinde mai ales neplăcut ('abroboată', *cabasilăc*, *comédie*, COSTINESCU, 'scartă', sfadă, neînțelegere, amestecătură' ȘEZ. XVIII 269, XXXII 15). | Plur. -bôluri și -bôale.]

— N. din fr. (<span. *carambola*, 'stila roșie în care se izbește cu cea împinsă').

CARAMELĂ s. a. v. caramelă.

CARAMELĂ s. f. *Caramel*. — Bomboană din zahăr topit și în parte ars; cf. a c a d e a. [Și: *caramel* s. a.].

— N. din fr. (span. *caramelo*, id., de origine arabă.

CARAMFIL s. a. (Bot.) v. calomfir.

CARAMFILĂ s. f. (Bot.) = garoaia. Cf. calomfir (2°).

CARAMFILĂ s. f. v. carafilă.

CĂRĂMIDĂ s. f. (Zid.) *Brique* — Bucată de lut frământat (uneori amestecat cu paie) pusă într'un tipar, uscată apoi la soare, în urmă (de obicei) arsă în cuptoare; se întrebuințează la zidit, etc. *Cărmida MARDARIE*, L. 195. *Să facem cărmizi și să le ordem în foc.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Au făcut doi stâlpi, unul de piatră și altul de cărmidă.* LET. I 44/. *Acolo eră ziduri de cărmizi,* ib. A. 82/. *Cu var și cu prave de cărmidă.* CANTEMIR, IST. 127. *Glouful... se înfipse într'o cărmidă din părete.* C. NEGRUZZI, I 21. *În Mehedinți se fac plasturi din cărmidă pisată, cu rachi.* LEON, MED. 114. [Aduceți] *Var și cărmidă!* TEODOR-RESCU, P. P. 462. *Până și-am fost, bade, dragă, Ți-eră casa văruiță, Cu var peste cărmidă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 234. [La sing. și cu înjeles colectiv] *A face s. a vinde cărmidă.* TDRG. [P. a n a l. (După culoare) Nume de capră. DENSUSIANU, T. H. 83. (Plur. -mizi și (mai rar) -mide. BIBLIA (1688) 42, MAIORESCU, CR. III 365. [Dimitiv: cărmizi]oară (cf. LM, ISPIRESCU, ap. TDRG.), cărmizii)oară s. f. (DICT.) De-a-cărămizoara e un joc de copii, la care se aruncă mingea într'o cărmidă așezată pe muche. Cf. ISPIRESCU, ap. TDRG. [Nom. agentis: cărmizid (cărmizid GRAIU, II 104) s. m. (cu femininul cărmizidăreasă COSTINESCU) = cel (cea) care face cărmidă. Cf. COSTINESCU, H. X 356, 500. *Cărmizidart corii lăucea în Țaim.* BIBLIA (1688) 290. [L'e] 10 de la staroste de cărmizidari. RAȘCANU, L. 15/. *Grădinarul l-au vândut la un cărmizidaru [pe măgar].* TICHINDEAL, F. 105; (cu derivativ) cărmizidărie s. f. = loc unde se fac cărmizi (L.B., cf. COSTINESCU, cuptor de cărmizi (L.B.), fabrică cu mai multe cuptoare de cărmizi (cf. COSTINESCU); meșteșugul de a face cărmizi, lucrul cărmizidarului. Cf. LM, H. II 13, X 507. *I-au petrecut pre ei pren cărmizidărie.* BIBLIA (1688) 228. *Le chinuia Țiața lor... cu lutul și cu cărmizidăria.* ib. 39, cf. 42/. *Instrumente... pentru lăbcărie, cărmizidărie.* ODOBESCU, II 95; [A bstract: (numai în BIBLIA 1688) cărmizie † s. f. = meșteșugul s. lucrul cărmizidarului. *Tocneala cărmiziet care ei vor face.* 42/. [A djectiv (poate, cărmiziu + cărmidă) cărmiziu, -ie adj. = în culoare cărmidei. MARIAN, CH. 53. *O basmă cărmizie.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Haina de desupt e de brocard cărmiziu.* IORGA, IST. R. I 115. *Un flutur mare, de culoare cărmizie.* ȘEZ. IV 23/1.]

— Din m. grec. *κεραμίδια* sidems [poate prin mijlocirea paleol. *keramida*, idem]. Cf. ceramică.

CĂRĂMIDĂR s. m. (Zid.)

CĂRĂMIDĂRIE s. f. (Zid.)

CĂRĂMIJOARĂ s. f. (Zid.)

CĂRĂMIZĂR s. m. (Zid.)

CĂRĂMIZIE † s. f. (Zid.)

CĂRĂMIZI(OARĂ) s. f. (Zid.)

CĂRĂMIZIU, -IE adj.

v. cărmidă.

CĂRÂN s. a. v. car.

CĂRÂN s. m. *Pâtée* (pour les chiens). — Orice soadă de mâncare cânilor de la stână, cu deosebire zăr cu mămăligă. VICIU, GL. — Cf. cărânie.

CARANFIL s. a. (Bot.) Nume de floare (H. VII 369), probabil calomfir.

CARANFILĂ s. f. v. carafilă.

CARANFINĂ s. f. (Bot.)

CARANFİR s. a. (Bot.) } v. calomfir.

CARÂNG s. m. v. carâmb.

CĂRÂNIE s. f. Marc (de prune). — Lături din comină de prune. NOVACOVICIU, C. B. 6. — Cf. cărân.

CĂRÂNJEĂ s. f. (Bot.) *Jalouisie* (Dianthus barbatus). — (Someșul-rece, jud. Cluj) Garofiță-de-grădină. Cf. BULET. GRĂD. BOT. V, nrele 3—4, 57.

CARANTINĂ s. f. *Quarantaine*. — Ședere (timp de patruzeci de zile, p. ext. și mai puțin) la care sânt supuși într'un loc izolat (pe bordul unui vas sau într'un lazareț), la graniță, călătorii, lucrurile și mărfurile care vin dintr'o țară s. localitate bântuită de o boală molipsitoare primejdioasă (s p e c: de holeră și ciumă) sau care au călătorit pe un vapor, pe care s'a ivit un caz de boală molipsitoare gravă. *Delanul și Penedeca ca niște lei infocați Privea din carantină cum să bate ceilalți.* BELDIMAN, TR. 52. *Poliția carantinilor întocmice spre asigurarea sănătății statului.* URICARIUL, II, 219. *Terminând la Giurgiu zilele de carantină...* GHICA, A. 28. *Până după miezul nopții am stat numai într'o fumidăre de baligi, ca la carantină.* CREANGA, A. 125. *Frunză verde de grenate, Am avut un Tander frate S'au trecut în cea parte... Jar Cazaci l-au zărit... Și l-au prins și l-au legat Și'n carantină l-au dat.* ALECSANDRI, P. P. 238. [Fig. Ținere la distanță s. îndepărtare vremelnică a cuivă (bănuit s. compromis).

— N. după fr. (derivat din *quarante* spaturzecis), șederea aceea obligatorie fiind la început de 40 de zile).

CARAOL s. m.

CARAOLEÂNCĂ s. f. (Cor.) } v. caraul.

CARAOSCHI s. m.

CARAOSTI s. m. } v. scarasochi.

CARAOTCHI s. m. }

CARAPĂCE s. f. (Zool.) *Carapace*. — Teasta osoasă care acoperă corpul broașteilor țestoase, cf. bagă: p. ext. învelși tare (și la altor animale). — N. din fr. (<span. *carapacho*).

CARAPĂR s. m. (Bot.) = calomfir. BULET. GRĂD. BOT. V, nrele 3—4, 55.

— Din calapăr (cu asimilația lui l la r următor).

CARAPELIT s. m. (Bot.) 1°. Sorte de *chêne*. 2°. *Chorme*. — (Turcism; rar).

1°. Varietate de stejar (H. II 280), stejar negru (H. II 289).

2°. Carpen. H. II 309.

— Dintr'un cuvânt turcesc, al cărui prim element de compoziție e *kara* 'negru'; cf. *cază* pelit.

CARĂR † s. a. *Résolution*. — (Turcism literar) Hotărîre, rezoluțiune. *Negușitorii să aducă zaheră și din alte părți, numai să se dea carar pentru îndestularea obșteșcului norod* (a. 1794). ȘIO. *S'au dat carar prin sfatu' tuturilor.* CONDICA (a. 1813) ib. [Și (cu disimilare): *carâl*].

— Din turc. *karar*, idem.

CĂRĂRĂ vb. I^o v. cărare.

CĂRĂRĂBĂ s. f. (Bot.) = calarabă. [Și: *caralâmbă* s. f. ȘĂINEANU, D. U.]

CĂRĂRĂU s. m. v. cărare.

CĂRĂREA s. f. }
CĂRĂRI vb. IV^a }
CĂRĂRUCĂ s. f. } v. cărare.
CĂRĂRUIE s. f. }
CĂRĂRUSĂ s. f. }
CĂRĂRUTĂ s. f. }

CARAS s. m. (Iht., Mold.) = **caracudă** (1°). ANTIPIA, P. 124, H. III 341, XIV 436, cf. DAME, T. 127, H. II 270, III 17, 38, 48, X 478, 505, 507, XI 428, XVI 96, 104. *Du-te, Rusalie, pe ceea lume, și să vii înapoi, când or țezi carașii fripiți din Bahutu!* ALECSANDRI, T. 1017. *Vine ciouful de la Bălță, Cu plăcica mbătrănită, Cu suducul în pohoț și caraul în nevod.* id. P. P. 384/4. [Și: **caras** s. m. DICT., MARIAN, INS. 57, H. X 4, 31. || Diminutiv: **carășel** (cu formele dialectale) **carăgul** (H. X 87, 409), **carășel** (H. III 432, X 543, XIV 437), **carășel** (H. I 37), **carășel** (H. X 112, 538, 572) s. m. cu înțelesurile de **caracudă** mărunță (ANTIPIA, P. 124, cf. MARIAN, INS. 466, 469, H. X 409, 538) și dans țărănesc (ȘEZ. III 109/55, PAMFILE, J. III, PARVEȘU, H. 48, H. I 37, III 292, 432, VI 17, X 87, 112, 543, 572, XIV 437); — **carășie** s. a. plur. = (numai în înțelesul figurat) floacuri, nimicuri, glume. LUNGIANU, CL. 220].

— Din rus. **karasii**, s. bulg. **karasii**, idem.

CARAS s. m. (Iht.) }
CARĂȘEL s. m. (Iht.) } v. caras.
CARĂȘIE s. a. plur. }

CARASTOLĂ s. f. *Cale (pour caler les roues d'une voiture).* — (Ungurism, la Moși). Bucată de lemn alătmă sub căruța, cu care se împiedică roatele de dindărăt. Cf. FRÂNCU-CANDREA, M. 98.

— Cuvântul pare a fi un postverbal al lui ***cădrătă** < ung. *keresztelti* 'sa împiedecă' sau **cădrătă** < ung. *keresztülti*, idem, cf. *keresztülti* 'a străversă de lemn de la calea ferată'. N. DRĂGANU.

CARAT s. a. *Carot.* — A douăzeci și patra parte a dinarului, unitate de măsură care servea să se evalueze titlul aurului (dintr-o bijuterie, etc.) (*Cercel de aur de 18 carate*, având 6 părți aliaj și 18 părți de aur curat. *Aur de 24 de carate*, aur pur; fără nici un aliaj. Mai înnoțite, aurul fin se estimă în carate. CLIMESCU, A. 259. P. ext. Unitate de greutate (de spatru grăunțe), adică de aproximativ 20 de centigrame) de care se servesc încă giuvaergii pentru cântărirea diamantelor, pietrelor prețioase, mărgăritarelor. *Un diamant de 30 de carate.* [Și: **carată** s. f.]

— Din fr. s. din ital. **carato** (< arab. *qirat* 'sa 24-a parte dintr'un dinar', din grec. *κεράτιον* 'sa treia parte dintr'un obol').

CARATĂ s. f. v. carat.

CARATĂ s. f. }
CARATĂR s. m. } v. carată.
CARATĂȘ s. m. }
CARATĂȘIE s. f. }

CARĂTĂNIE s. f. (Mehedinți, în expresii ca:) *De nărod ce e, nu-i dai de cărăntenie = de rost. Nu știu singur de cărăntenia mea, nu știu ce să fac capului.* BOCEANU, GL. A *da în cărăntenie = a regăsi, a reafă, a descoperi scunea (la car).* (Sigești) Com. I. IONESCU. *Om fără cărăntenie:* fără socoteală, fără rost, vagabond. ȘEZ. XXXII 136.

CARĂTOR, -OARE adj., subst. I. *Porteur. Porteur, facteur.* II. *Tonneau.* — Adjectivul verbal al lui **cără**, substantivat în parte.

I. A adj., s. m. și f. (Bărbat) care **cără** (I) ceva, spec. hamal. *Adună împăratul Solomon 70 de oameni cărători cu umbrul. BIBLIA (1688) 309. Cărdătorii sau hamalii portului umbrau în sus și în jos ca furnicile. ODOBESCU, III 248/m. | Spec. (Agric.) Care **cără** bucatele (în căli). *Au venit cărdătorii și m'au împuns cu făpoatele și m'au zădărit în car. ȘEZ. VII 73. | (La fem.) Femeia însărcinată să care apă la elobozirea apei pentru mort. MARIAN, I. 397.**

II. Subst. 1°. S. a. **Cărător** = butoiu în care se pun prune ca să se frământă (PONTBRIANT), zăcătoare.

2°. S. f. **Cărătoare** = poloboc de mijloc, ca mărime, vechiu și desfundat la un capăt, care se înțepenește în car, și în care se **cără** strugurii muștiiți acasă. Cf. **pritoacă**. PAMFILE, I. C. 218.

CĂRĂTURĂ s. f. v. cără.

CĂRĂUI vb. IV^a v. căraui.

CĂRĂUIU, -IE adj. 1°. *Gris, țere.* 2°. *Fou.*

1°. (Puțin s. pe jumătate) beat (COSTINESCU), amețit de băutura, călit, chircchit, afumat, candriu; turtit de băutura (RĂDULESCU-CODIN). *Mă culcau în tatalui meu, cu capul cam cădrătu de ospățul ce arusesem în noaptea aceea.* GORIAN, H. I. 105.

2°. P. ext. Smintit. RĂDULESCU-CODIN. [Și: **carăuiu, -ie** RĂDULESCU-CODIN, **cărăuiu, -ie** DICT. | Derivat: **cărăui** (cărui) vb. IV^a = a (se) îmbătă, a (se) ameți de băutura. DICT.]

CARAU † s. m., **CARAUĂ** s. f. 1°. (*Corps de) garde, patrouille, escorte.* 2°. *Garde, veille* (dans les villages).

1°. Corp (s. soldat) de gardă s. de streajă (cf. sentinela, vardi, post, pichet, patrulă); p. ext. excoartă de pază. *Ghecarali carii și pusăe în Țara Legească, pre marginea Nistrului, pentru caraul, adică pentru pază.* LET. II 321/2. *I-au dus cu vartă (cu caraul) până la Harcov. ib. 369/4.* *Când vrea merge boterii caimacii la gheural sau aturea, tot cu soldații de caraul mergea. ib. 452/12.* *Veni-au poroncă... să ta și pre boterii caimacii cu caraul, de nu vor fi plintii banii. ib. 452/14.* *Caraulul Turcilor care strejă în vad, doar cât și-au deșertat praful armelor ce purtă asupra-le, și au fugit de-asupra dealului, unde le cră ordia. STOLNICUL DUMITRACHE, 422, cf. 439.* *Într'un loc să vede schimbând caraulul. BELDIMAN, N. P. I 44.* *Stai!... răstăe câte o caraulă din când în când. D. ZAMFIRESCU, sp. TDRG. O curte doimică a palatului, de nu vedeai... numai soldații de erau de caraulă. STĂNCESCU, B. 85.* *Prin streji și prin carauli s'au prins trei oameni străini. TEODORESCU, P. P. 102. || P. ext. Locul unde se află caraula. COSTINESCU † A face **caraul** = a aștepta pe cineva (uitându-te în toate părțile). *În zădar făcui caraul vr'o două ceasuri pe piață. V... nu vened. ALECSANDRI, DACIA LIT. 285.* (Învechit) **A pune (un copil) la caraul** = în colț, ca pedeapsă. *Să te duci de grabă la caraul și să nu crănești!* ALECSANDRI, T. 417, cf. 422.*

2°. (Azi, în organizația satelor) Streajă de noapte prin sate, cf. **boactăr** (PAMFILE, J. III), oameni mulți de pază (VARCOL, V.); spec. garda ce se face la primărie (H. IX 87). *La noapte sânt de caraulă = mi-au venit rândul să fac pe pătorul de noapte (Bran, în Transilv.). Se duse la primărie și-i dăte... doi oameni de caraulă, ca să-l ia pe Dușu... mort ori viu. SLAVICI, N. II 328.* *Drag mi-e sara pe lună, Când viu de la caraulă, Cu răncioara pe mână. RĂDULESCU-CODIN, I.*

[Pronunț. -ra-ul, -ra-u-lă. | Plur. -raule, rar -rauli. | Și: **caraul** s. m. TDRG. | Derivat:

caraulăș (pronunț. -ra-u-) s. m. = om care stă de caraulă, strejer, colgiu. RĂDULEȘCU-CODIN, I.; CĂRĂULEANĂ (H. IX 128), CAROLEANĂ (H. V 168) s. f.: numele unui danț [ărănesc.]

— Din turc. **kara(v)ul**, idem (rus. *karaul*, bulg. *kara(v)ul*, sârb. *karaula*).

CARALĂȘ s. m.

CĂRĂULEANĂ s. f. (Cor.) } v. caraul.

CĂRĂUȘ s. m. 1°. *Charretier*. 2°. (Astron.) *Alcor*. 1°. Om care cară (l. 1°), ca meserie, mărfuri cu carul s. cu căruța, pe plată; cf. căruțaș, chirigiu, † prahovean. *Kereush* = auriga. ANON. CAR. CĂRĂUȘ *fân...* și fiind țarna mare, le eră foarte cu greu cădrăușilor, că le căduse boii pe drumuri. LET. II 442/11. El au fost singuru, și cădrăuș[i] vro zece oameni (a. 1709). IORGA, S. D. X 210. In ce chip este cădrăușul cu carul, așă și sufletul cu trupul. MĂRGĂRITARE (a. 1746) ap. TDRG. Vătăjia de cădrăuși cu cară și de chirigiți cu căruțe. RĂSCANU, L. 38/11, cf. URICARIUL, XIX 362. A plăși la oșebii cădrăuși moldoveni (a. 1802). Ib. I 301/22. Cădrăuși te-or călca. ALECSANDRI, P. P. 403. Prinde caii, cădrăuși! DOINE, 291/11. Mare scârnelul voatelor astupă voroava cădrăușilor. CANTEMIR, IB. 47. # Nevota învață pre cădrăuș. C. NEGRUZZI, I 249. CREANGA, P. 56. | Spec. (La nuntă) Cădrăuși = cei ce au venit cu carele anume ca să ducă pe mireasă la mire. MARIAN, NU. 564, cf. 219.

2°. (Astron.) Numele unei stele mici, care abia se vede, din Carul-mare, de lângă a doua stea din proțap, numită în știință *alcor* s. *saidac*, iar de țărani și: cățelușă, paloschiță, ucișă-l-toaca s. -crucea, văcarul. OTESCU, CR. 5, cf. H. X 467.

[Pronunț. -ră-uș. | Derivate: **cărăușie** (pronunț. -ră-u-) s. f. = meseria cădrăușului (cf. chirigiu), transportarea mărfurilor cu carul; chiria ce se plătește cădrăușului pentru transport (cf. fraht). Pentru cădrăuși, caii sânt neprețuți. ECONOMIA. 74. Toți răzeșii se ocupă nu numai cu lucrul pământului, dară și cu facerea de cădrăuși. I. IONESCU D. 391. Trestiei feciorii babei umblau în cădrăuși și căștigau mulți bani. CREANGA, P. 4. Bărbatul femeii pornise la cădrăușie, ca să câștige ceva parale. ȘEZ. I 59/11. Ariciul e o umflătură ce o fac boii ce umblă mult la cădrăușie. HEM. 1656/22. Decât în cădrăușie, Mai bine cu sapa'n viei SEVASTOS, C. 191/11. Cădrăușia-i scumpă. ALECSANDRI, T. 954. | Adjectiv: **cărăușesc**, -ească (pronunț. -ră-u-) LM. | Adverb: (rar) **cărăușește** (pronunț. -ră-u-) DDRF. | Verb: **cărăuși** (pronunț. -ră-u-) † IVa = a face cădrăușie, a avea meseria de cădrăuș. *Kereushesk* = aurigam ago. ANON. CAR. (cu abstractul): **cărăușit** (pronunț. -ră-u-) s. a. Români [din Țara Oltului] se ocupă cu lucrul câmpului, cu economia de vite, și în măsură mai mică, mai ales prin satele de pe lângă drumul țăris (= șosea națională) și cu cădrăușitul. MOLDOVAN, T. N. 172.]

— Derivat din **cără**, prin suf. nom. agent. -ăuș (cf. *juoăuș*, *bădăuș*).

CĂRĂUȘĂ s. f. v. cărare.

CĂRĂUȘESC, -EASCĂ adj.

CĂRĂUȘESTE adv.

CĂRĂUȘI vb. IVa

CĂRĂUȘIE s. f.

v. cărăuș.

CĂRĂUȚI vb. IVa v. căruță.

CĂRAV, -Ă adj. *Languiasant*. — (Mold., Transilv.) Bolnăvicios, care meru e tot bolnav (ȘEZ. V 57/22) și nu se simte bine (VICIU, GL.) care

bolește, boleac, gubav (3°). *Să-milcutiască... copiii miei, care eră cam cărași* (dial. pentru cărav). ȘEZ. III 143/22. [Verb: **cărăvi** (cu pronunț. dial. *cărăși*) IVa = a gogi (= govi 2°), a boli, a zăcea de o boală (ȘEZ. V 57/22), a fi bolnav, dar nu greu, înainte de a ajunge să zaci (ib. IX 147).] — Pare a fi slav. **chryav* (cf. firav) «bolnăvicios». Cf. **cărăi** (III).

CARAVĂ s. f. Instrument du matelassier. — (Mold.) Instrument al fabricantului de saltele, constând dintr'un lemn încovoiat în formă de arc, ale căru capete sânt legate printr'o coardă (TDRG.), drâng.

— *Tiktin*, Dicț. rom. germ. îl compară cu n. -gréc. *napăși* «corabie», ital. *caravella* «un fel de corabie». Cf. **caravelă**.

CARĂVĂ s. f. (Muz.) v. **carabă**.

CARAVANĂ s. f. 1°. *Caravana*. 2°. *Voiture (de transport)*. *Char funebre*.

1° [În Africa de miază-noapte, Asia-Mică, Arabia, etc.] Ceată de negustori călători sau pelerini (hașii) străbătând pustii (pe cămile); p. ext. orice ceată de oameni care călătoresc împreună. *Mai mulți tineri urmau caravana căldri*. GHICA, S. 324. # *Căntii lairă, caravana trece*.

2°. Căruță (cf. *chervan*), car mare pentru transport (PĂSCULESCU, L. P.) *Pornesc cu caravana pârâșilor mei spre o rudă, la țară*. SADOVEANU, P. S. 206. Și *ndată umplă noulă caravane* [Tândărei, Ialomița]. PĂSCULESCU, L. P. 24. [Bucov.] *Dric*. *Cei mai avuți se duc la groupă cu pațaca sau caravana*. MARIAN, I. 250.

[Familia: **caravanseraiu** s. a. = (în Orient) han (1°) mare pentru adăpostul călătorilor (dintr'o caravă) și a vitelor lor. Cf. *carvasară*, *curvășărie*.]

— În înțelesul 1°, neol. din fr. (< pers. *karavan* «ceată de călători»), cf. dubletul *chervan*. În înțelesul 2°, din rut. **karavan** «car mare, dric».

CĂRĂVĂNE s. f. plur. (Îmbrăc.) *Pantalons* (larges en haut et serrés en bas). — Pantaloni (cum poartă muncitorii turci, bulgari s. sârbi), sus largi, de la genuchi în jos mai strâmți și, jos la glezne, strâni și nasturi de găitan sau cu copci de sârmă, p.ături. Cf. COSTINESCU, Cf. șalvari, nădrăgi. Îmbrăcăc... cu caravani de pânză de casă vopsiți *cafeniu*, FILIMON, ap. TDRG. Cu caravani (nădrăgi) de pânză albă. id. C. II 631. [Și: **caravani** s. m. plur.]

— Din bulg. **karavani**, idem.

CARAVĂNI s. m. plur. (Îmbrăc.) v. **cărăvane**.

CARAVANSERAIU s. a. v. **caravană**.

CARAVIEU s. a. *Débris*. — (Teleorman) Bucată (dintr'un întreg), fărâșă (ION CR. VI 152); scurtătură de lemn, rețeviu (CONV. LIT. LIV 165). *Plesnește și creapă ceva, de se face caravie*. Com. M. OLMAZU. *Ghinitu la ochi că-l pună Și'n Burelean mi-l sloboză, Patru caravie-l făcă*. MAT. FOLC. 146. [Și: **cărăvieu** subst. = trunchiu de copac. VĂRCOL, V. **caravie** s. m. (plur. -vei) = lemn necrepat așezat în steri (Sălașul-de-aus, Hațeg) Com. ITTU.]

CARAVELĂ s. m. v. **caravelu**.

CARAVELĂ † s. f. *Caravelle*. — Corabie (de război). *Armada turcescă eră de 15 galoane și [= și] 5 sambechii, 8 caravie și trei alte mai mici bastamente*. STOLNICUL DUMITRACHE, 385.

— Din ital. **caravella** «un fel de corabie». Cf. **carava**.

CĂRĂVI vb. IV^a v. cărav.

CĂRĂZUI vb. IV^a Echelasser. — (Cujir, în Transilv.) A aşeză parii de la vie în rând. Com. T. L. BLAGA. [A bstract: cărăzuit s. a. = împărui-tul (ul) viei]. H. VIII 302, cf. XVII 48.]

— Din ung. *körözni* ea încunjură, a împrejmui LACEA.

CĂRBĂCIU s. a. v. gârbaclu.

CĂRBĂŞ. -Ă adj. v. carabaş.

CARBID s. a. (Chim.) *Carbide*. — O carbură de calciu, întrebuinţată la fabricarea acetilinei.

— N. din fr.

CARBOĂNTĂ s. f. v. carboavă.

CARBOĂVĂ s. f. 1°. *Rouble en argent; pièce de cinq francs*. — (În vechiul regat; începe a fi învechit) Rublă rusească (de argint), odinioară în circulaţie şi în ţările româneşti, valorând pe alocurea 12 lei vechi (ŞEZ. II 186/2-3); p. ext. [pop.] piesă de cinci lei (românească), p. a. c. a. (ALECSANDRI, T. 1779, WEIGAND, B. 95, ŞEZ. II 186/2-3, PAMFILE, C. T.). *Baronul Kalkeski, scofând cu lene vreo trei carboanţe din buzunarul jiletei...* FILIMON, C. I 329. *Ian să videm, ce bacşiş mi-o aruncat boieru?*... O jumătate de carboanţă? ALECSANDRI, T. 45. *Unde-i carboava, hojule?* id. ib. 531. *Deschid cu [jocul] cu o carboanţă, zise majorul, aruncând un ban rusec de argint.* — *Se poate să-mi daşi şi mie două ruble?* întrebă citivul. D. ZAMFIRESCU, R. 204. *Peste vreo opt zile, m'a cădat d. Guşă tar, şi tar mi-a şters carboava.* CARAGIALE, M. 284. *Trei carboave, boierule.* SANDU, D. N. 246. *Işi pipăi în chimir punga plină de parale: două hârtii de câte douăzeci şi celelalte carboave.* SADOVEANU, LUC. VI 98. *L-au sloborit din oastea [rusească]... dându-i şi două carboave de cheltială.* CREANGĂ, P. 297. *Numa'n creştetul capului ated un semn odt o carboavă (rublă).* ŞEZ. VII 144. *O'apă-i place lui neica Să poarte pe puicuşa Ou o carboavă de cinci lei.* id. XII 204. *Podul curşii mele e numat carboava.* GAZETA SATEANULUI, ap. TDRG. Na-ţi carboave şi parale, NU-mi scurtă viaţa pe cale. PAMFILE, C. T. 36°, cf. 37.

[S]: *carboavă, caraboavă, cărăboavă* ŞEZ. II 186/2, *carbovan* s. m. PONTBRIANT, (învechit) *carboanţă* (cu plur. -boanţe şi -bonfi). ŞEZ. VII 44), *cărăboanţă* ŞEZ. II 186/2.

— Din rus. *karbóves, karbovánecs, idem* (propriu: «monetă cu zimţi).

CARBOL s. a. (Chim.) *Eou phéniqué*. — Acid fenic. [Adjectiv: *carbolic, -ă* = fenic].

— N. din germ. *Karbol(wasser)*.

CARBOLIC (Chim.) adj. v. carbol.

CARBON s. a. sing. (Chim.) *Carbone*. — Corp simplu, metaloid, care se află în natură sau cristalizat (diamant, grafit), sau amorf (cărbune de pământ, antracit, lignit). *Plantele sânt compuse din două feluri de substanţe: unele... cum este oxigenul, hidrogenul, carbonul...* I. IONESCU, M. 312. *Mă voiu fi înolxizat cu oxid de carbon.* SANDU-ALDEA, A. M. 111. [Familia: *carbonat, -ă* adj., s. m. = sare minerală a acidului carbonic. *Hydrogen carbonat* = sare formată din combinarea acidului carbonic cu o bază. *Carbonat de magnezie* (ap. C. NEGRUZZI, I. 317), de calce (cretă, marmură, piatră-de-var), de fier (PONI, Ch. 20) etc.; — *carbolic, -ă* adj. (în expresia): *acid carbolic* = gaz (otrăvitor) format dintr'un atom de carbon şi două de oxigen. *Apa gazeasă este apa amestecată cu acid carbolic*; — *car-*

bonifer, -ă (Geol.) adj. = care conţine straturi de cărbune-de-pământ. *Tărâmurii anterioare tărâmurilor carbonifere.* PONI, Ch. 127; — *carboniză* vb. I^a = a prefăce în cărbune (prin ardere), a cărbuni; (cu abstractiv): *carbonizare* (după fr. şi); *carbonizat(-i)une* s. f.; (participiu-adj.): *carbonizat, -ă*. *S'eu găsit în dărâmturile casei incendiate două cadavre carbonizate.*

— N. din fr. (lat. *carbo, -onem* «cărbune»). Cf. dubletul *cărbune*.

CARBONĂR s. m. (Ist.) *Carbonaro*. — Membru al unei societăţi revoluţionare secrete din Italia, la începutul secolului XIX (răspândită apoi şi în Franţa sub Restaurare), al cărei scop principal era izbânda ideilor liberale şi unificarea Italiei [ŞI: † (după n.-grec.) *cărbunar* s. m.; nume dat (la începutul renaşterii noastre în secol. XIX) tinerilor români cu idei înaintate, luate din Apus; cf. *bonjurist, pantalonar, dueligiu. Protectul de constituţie al cărbunarilor de la 1821.*] Derivat: *carbonarism* s. m. sing. = doctrina carbonarilor.]

— N. din ital. *carbonaro*, propriu «cărbunar» (nume luat de membrii acelei societăţi, fiindcă la început se întâlneau în păduri). Cf. dubletul *cărbunar*.

CARBONAT s. m. (Chim.)

CARBONIC, -Ă adj. (Chim.)

CARBONIFER, -Ă adj. } v. carbon.

CARBONIZĂ v. I^a (ş. d.)

CARBOS s. m. *Lăure*. — C h i n g a unei luntre. DAME, T. 126.

CARBOVÁN s. m. v. carboavă.

CĂRBUNA s. f. art.

CĂRBUNĂR s. m.

CĂRBUNĂREĂSĂ s. f. } v. cărbune.

CĂRBUNĂRIE s. f.

CĂRBUNĂŞ s. m.

CĂRBUNCE s. a. (Med.) *Charboncle, charbon*. 1°. (La om şi alte animale) Bubă roşie şi tare înfocată (LM), buboiu, furnicel, furuncel. 2°. (La plante) Arsură şi uscătură de prea multă căldură sau prea mult frig (LM).

[ŞI: † *cărbuncul* s. a. CANTEMIR, ap. DDRF.]

— N. din lat. *carbunculus*.

CĂRBUNE s. m. I. 1°-3°. *Charbon*. 4°. *Houille*. 5°. *Anthracite*. II. 1°. *Raiponce (Phyteuma Vagneri)*. 2°. *Charbon*.

I. 1°. (În înţelesul cel mai larg al cuvântului) Corp solid care prin ardere a pierdut o mare parte din elementele sale combustibile (cf. s. c. r. u. m., c. e. n. u. şă, z. g. u. r.ă) şi în care predomină corpul simplu, numit în chimie *carbon*. Cf. *funingine, stigrigie. Pănea s'a făcut cărbune, în cupior*.

2°. Spec. Bucată de lemn consumat în parte prin foc; cf. *tăciune*.

a) În stare incandescentă, numit şi *cărbune aprins* (GCR. 211/2, lat. *carbo candens*) s. vtu (LB., MARIAN, NA. 396, lat. *carbo vivus*) s. roşu, cf. *jar, jăratec. Kărbune* = *carbo*. ANON. CAR. *Cărbunii aprinsă-se d'insu*. PSALITRI, 25/11. *Tătarul... multă rădale au făcut oamntior din Moldova, muncindu-i şi pe cărbuni puindu-i*. LET. II 11/22. *Cu cleştice cărbuncle din cuptoriu... gând să scoată*. CANTEMIR, IST. 64. *Pe vatra cuptorului, în cenuşă, mă lăcureau cădte cărbuni*. EMINESCU, N. 21. *A frige carne pe cărbuni*. LM. *Când fii cere cineră un cărbune, să nu-i fii tu s'aprină, că-ţi cad dinţii*. ŞEZ. II 195. *Un tăciune Ş'un cărbune,*

Taci, băte, nu mai spune. ISPIRESCU, L. 68. A bătu- o preotu' Să-și spună ivotnicu'. — De n'ar frige pe-un cărbune, Ibotnicul nu-l voiu spune. JARNIK-BĂRSEANU, D. 10. Am un grajd plin cu cai roșii; dacă bași pe negru' n'îrîșii, el îi scoate toți afară? (= Cărbunii și vâtraru). SEZ. I, 96. Scoate trei cărbuni roșii, din foc. PAMFILE, S. T. 117. Cîne strînge cărbuni cu mîna altuia, nici să mînjăie, nici să arde. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 133. [Cînd se descîntă de deochiu] se sting în apă netrecută trei, șapte sau nouă cărbuni. PAMFILE, B. 16. # L-au bătu cărbunii la cap: e beat. PANN, P. V. I 111 || Fig. Ochii lui sînt doi cărbuni înfocați. LM. Cărbune stîns s. potolît s. acoperit, se zice unei persoane tăcută, ascunse și pline de răutate și viclășug. Cf. COSTINESCU, SEZ. II 73. | De-a- s. cu -cărbunele e numele unui joc de copii descris la PAMFILE, J. II 319 și SEZ. IX 136.

b) Stîns. LB. Negru ca un cărbune (LM). s. ca cărbunele (PAMFILE, J.). Și necredzî noi c'ar fi holar vechiu, I-am desgropt și am găsit sub stîlp cărbuni, cărdmîdi și hărburi de oale (a. 1743). URICARIU, V 263/1a. cf. VII 17/v. XXV 314/4. Foța coastră să se negrească cu cărbunele. C. NEGRUZZI, I 233. Cărbune stîns, La întîm aprins, se zice celui îndrăgostit. Cf. ZANNE, P. IX 448. Zăgrăvit-u c'un cărbune, copilășul cel isteț. Purcleuși cu coada sfredel. EMINESCU, P. 192. Cîte greșeli va face, să i le înzemne cu cărbune pe ceavă. CREANGĂ, A. 3 | Fig. Tutorul îi-l lumca lume, Numai mie mi-i cărbune (= mi se pare negră, tristă); Tutorul îi-l lumca dragă, Mie mi-i cernelă negră. JARNIK-BĂRSEANU, D. 221. Cîdă boală e sub soare, Nu-i ca doru' arzătoare; Că doru', unde se pune, Face tîmna cărbune (= o arde, o consumă). IODOS, P. P. 32. | (Bot.) De-ale -cărbunelui o specie de mere. DR. II 706.

3°. (Industr.) Combustibil obținut prin arderea lentă și necompletă a lemnului, numit și cărbune-de-fum (SEZ. III 88/2a), mangal (COSTINESCU). Cf. PONI, CH. 128-9. Să-i dea fier și cărbune să-și flăureze el o sabie și un buzdugan. ISPIRESCU, L. 137. Negreala din cărbuni de lemn, care se face din cărbuni pisați și apoi muștați în apă, nu fine mult. O folosec mai ales dulgherii. PAMFILE-LUPESCU, CH. 223. # A cumpără cărbuni de la faur s. de la faur cărbune = a cumpără ceva scump, din mîna a doua, nu de-a-dreptul de la producător. Cf. DICT. | Cărbune de lemn de salcie s. alt lemn moale, de care se servesc pictorii și desenatorii, spre a face schițe. Vom isprăvi cu penelul ceea ce am schițat cu cărbunele. HASDEU, I. C. 32. | Cărbunele vegetal se întrebunțează în medicină; este un praf negru, foarte fin și foarte ușor, fără savoare; se face din ramuri de plop s. de teiu. Cf. BIANU, D. S. Cărbunele animal se obține prin descompunerea substanțelor animale cu ajutorul căldurii. Cf. PONI, CH. 130/4.

4°. (Geol.) Cărbune fosil care arde cu flacăra și cu fum și care, destilat, dă gazul de iluminat și alte materii combustibile. Se mai numește și: cărbune-de-pămînt (PONI, CH. 127) s. -de-piatră (LB., DAMĂ, T.) s. huiilă; cf. antracit, lignit.

5°. † (Miner.) = antrax (1°). Piatra ce se zice cărbune. BIBLIA (1688) 4 pr. 12. O piatră (ce să chiamă adarscu) adică cărbune (ca. 1750). GCR. II 61/2a.

II. 1°. (Bot.) Plantă mică ierboasă, cu flori negre-violacee. Se mai numește și: spinuță (PANTU, PL.), bănișor (2°), baraboia (5°).

2°. (Med.) = antrax (2°). Numit și: cărbunele-cel-râu (BIANU, D. S.), dălac (H. XII, 150), talan (ION CRI I, 129).

[Derivat: cărbuna s. f. art. = nume de capră (H. IX 220, XVI 47, DENSUSIANU, T. H. 83) s. de oale negră (CANDREA, T. O.), cu capul negru (DENSUSIANU, T. H. 82) s. cărbă la bot (PRECUP, P. 24). | Diminutive: cărbunăș s. m. Să viți și la

pragul mieu, Să te miluiesc și eu C'o mînușă de tă-răp, Să știți că fi-am fost drăguș, Prin tărtoțe cărbunași, Să vezi ce mîndrușă lași. JARNIK-BĂRSEANU, D. 262, cf. SAVASTOS, C. 175/4. Supărare, volo-rea, Te-ai pus la tîmna mea... T'ai făcut acelu loc, Ca un cărbunas de foc (Maramures). GRAIU, II 53; cărbunel s. m. DICT.; (Bot.) specie de iarbă ce crește pe munte. T. PAPAHAĞI, M. | Adjective (rare): cărbunicios, -oasă, cărbunos, -oasă = ca cărbunele, care conține cărbune. DICT.; cărbunio, -ie = negru ca cărbunele. MARIAN, CH. 51, cf. id. O. I 320; (substantivat) cărbunească s. f.: numele unui dan țărănesc. PAMFILE, J. III | Nom. agent.: (<lat. carbonarius) cărbunar s. m. = persoană care face s. vinde cărbuni (I 3°); cf. dubletul carbonar; (Ornit.) pasăre acvatică, corb-de-mar (TDRG.). Cărbunariu și pânzariu (circa 1705). GCR. I 353. Let... 3 de la 2 cărbunari. RAȘCANU, L. 13/11. Bresle ce nu plătesc bir: Lăuzii... 21 cărbunari gospod. URICARIU, VII 377, (cu femininul) cărbunărăsă DICT. | Abstr. -loc.-colect. cărbunarie s. f. = meseria de cărbunar; loc în pădure (COSTINESCU), cuptor (POLIZU, LM.) unde se fac cărbuni (I 3°); cămară, magazie de cărbuni (DICT.); cărbuni mulți îngrămădiți la un loc. Cărbunarii să aibă în grijă și foarte să taie sama ca stoliurile cărbunării... COD. SILVIC. 39. Cărbunăria eră aștezată chiar pe malul Dundrii. DUNĂREANU, CH. 197. | Verbe (rare): încărbană | a = a înnegrii cu cărbuni; a preface în cărbuni. COSTINESCU; (in)cărbuni IV° = a carboniza, a preface în cărbune. POLIZU, LM.; cu part. -adj. încărbanut, -ă (poreclă dată Țiganilor, cf. Intâciunat). SEZ. I 214.] — Din lat. carbo, -onem, idem.

CĂRBUNEĂSCĂ s. f. (Cor.)

CĂRBUNEL s. m.

CĂRBUNICIOS, -OĂSĂ adj. } v. cărbune.

CĂRBUNIO, -IE adj.

CĂRBUNOS, -OĂSĂ adj.

CĂRBUȘ s. m. (Entom.) cărbuș.

CARBURĂ s. f. (Chim.) Carbură. — Corp compus, format din combinarea carbonului cu un corp simplu altul decât oxigenul. Petrolul ar fi datorit acumulării hidrocarburilor ce nasc, înlocuind ca acetilena, din contactul apei cu carbure metalice (corpi compuzi din cărbune și un metal) care s'ar găsi în miezul incandescent al pămîntului. MURGOI, SĂM. VI 387. Carbidaul este o carbură de calciu. [Familia: carbură vb | a = a combina (prin proceduri chimice) un corp simplu (altul decât oxigenul) cu carbon, a supu- a un corp la acțiunea carbonului; (cu a-dj.-part.) carburat, -ă; — carburărie, carburățiune s. f. = operația prin care un corp (altul decât oxigenul) e supus la acțiunea carbonului. Carburăția fierului îi preface în oțel; — carburator s. a. = aparat prin care se produce o saturație completă a gazului de iluminat sau a aerului prin vapori de uleiuri hidrocarburate.] — N. din fr.

CARBURAȚIE s. f.

CARBURAȚIUNE s. f. } v. carbură.

CARBUEATOR s. z.

CĂRC interj. (În expresiunile): A nu zice, s. a nu face (MARIAN, T. 291, RADULESCU-CODIN, I. 151) nici căre = a nu zice nici o vorbă, nici pis, a nu suflă, a tăce-ă chitic. Acum, drăgușu', nu mai zice nici căre, căci t-a astupat gura pămîntu' [= a murit]. ALECSANDRI, T. 101. Când le vorbeam, ei nu îndrăzneau să zică nici căre. I. NEGRUZZI, IV 49. Acuzînd noi ce ni se prăgătește,

ghiontătu-ne-am unul pe altul, chicotind înădușit, și ca mai ba să zicem nici cărc. CREANGĂ, A. 128/12. Sarsăilă nu zică nici cărc, tăcăd cum tace porcu' în păpușoiu. ȘEZ. II 104/12. [In Mold.] Cărc. Frangole! Cum țepi din sat, apuci de-a-dreptul prin Pădurea Lupului, și cât ai zice, cărc, Frangole! ajunsți în coturus' Sătuței, unde-s casele boterești... ALECSANDRI, T. 606. Vorba cea: Cărc, Frangole... hufțituc... s' o dus! id. ib. 844, cf. 1000. Cărc-mărc inter]. v. cărc. [Verbe: cărceni, (mai des) crăeni IVa (mai ales după negațiune) = a (nu) zice (nici) cărc, a (nu) suflă (nici) o vorbă. N'ou crăcnițu nimea cu limba den fîi(i) lui Israîl. BIBLIA (1688) 160/2. Cum potcu eu să crăcnesc? PANN, P. V. III 115. Ceilalți miștrîri nici crăcnesc înaintea lui. C. NEGRUZZI, III 274/12. Să nu crăcnești, ciorăd, că te-am prăpădit! ALECSANDRI, T. 352, cf. 1124. Marș înainte și nu crăcni! id. ib. 233, cf. 407, 417. Odată să-i pună mâna pe gât și nu mai crăcnești! SLAVICI, N. D. 273. Dacă va crăcni o vorbă măcar cărc cinec... IPIRESCU, U. 111/21, cf. L. 239, JIPIESCU, O. 64. M'a jurat să nu crăcnesc o vorbă cărc nimeni. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.; (cu abstractul) crăcneală s. f. Fără leac de crăcneală, ascultători și următori să ne arădm. CANTEMIR, IST. 176.]
= Onomatopee (cf. paleosl. *kraknati* sa piuiu, slovean *kraknem*, *krakniti* *mucksens*), cf. cărăi și cărcăli.

CĂRCĂ vb. I v. încărcă.

CĂRCĂ s. f. sing. Echine. — [Invechit] Partea de sus a spinării omului, a spatelui, când duci cu el o povară; | spate (DENSUSIANU, T. H. 61). Trădușdu-să în greutatea lucrului, muncind cu cărcă. DOSOFTEIU, V. s. 14. || P. anal. Muchea, creștetul muntelui (Câmpul-Jui-Neag, jud. Hunedoara) Com. ITTU. || Astăzi, numai în loc. adv. | In s. din crăcă. Le-nu ridicat în crăcă [coșnițele]. DOSOFTEIU, V. s. 196. Un leu puternic care t-a sărit în crăcă. ODOBESCU, III 125/2. Ia voinicete în crăcă pe mort. CARAGIALE, S. 10/24. Acest centaur... treacă gârba pe oamene în crăcă. IPIRESCU, U. 74/24. Mai bine sui-te în crăcă mea. RADULESCU-CODIN, L. Apoi trupul înghitit Plin de rane, otrăvit, El în crăcă-l rădică. ALECSANDRI, P. F. 126/2. # Pe cine-l duci în crăcă, tot p'ala-l do(a)r(e) p'ticoarele = tot acela, căruia-l faci bine, se vaită de tine. RADULESCU-CODIN, A. Iuă pe cinevă în crăcă: a-l luă subț sprîjinul său; a-l luă la vale, în răs. PAMFILE, J. II. A vea eu cinevă s. a-l fi eu cinevă în crăcă = a da de potcu cu cinevă, a o păți cu cinevă. Să-și fie idăpășița, că cu mine ai în crăcă. SEVASTOS, ap. TDRG. De m'a fi înșelată, apoi cu mine fi [cotește: t-c] în crăcă. id. ib. [La PONTBRIANT: crăcă de struguri = grappe de rais. | Derivat: crăcăș s. m. = cel care aduce lemne cu spatele din pădure (Coștelea, jud. Caraș-Severin) com. ITTU.]

— În crăcă — de unde s'a extras substantivul crăcă — corespunde sârb. (*nositi*) *na-krke* «a duce în crăcă».

CĂRCĂI vb. IVa I. 1°. Glousser, caqueter, chanter, glouglouter. 2°. Coasser. II. Grommeler. I. Intrans. 1°. Imită sunetul produs de diferite pasări, precum:

a) găina, când vrea să ouă (ȘEZ. II 66/22) s. când e multumită s. după ce a ouat (PĂRĂLI, s. când se simte în primejdie (cf. ȘEZ. VII 178). Cf. cotoacăci (In Munt. cărcăit ul și sunetul mai slab, când găina ciugulește s. răcăie s. chiamă pui pentru de mănăcare s. merge încet prin curte, iar cotoacăciul sunetul tare, repetat, ce-l scoate după ce a ouat). Găina cărcăie (ȘEZ. II 66/22, H. II 12, 88, 273, III 4, 17, 140, IV 10, 54, IX 396, 429, X 507, XI 339, XII 171), cărcăie (ȘEZ. VII 178, H. X 507, XVI 132), cărcăie (H. III

48, X 538), cărcăie (H. IX 27). Cocco potcovit, De oaste gătit, Găina cărcăită, Să meargă și ea! [= Plugu] GOROVEI, C. 299. Găina care cărcăie [cărcăiește DDRF.] seara, dimineața nu face ou. ZANNE, P. I 469. [Refl. Găina, pân'o trăit, Tot gă s'o cărcăit: Că trebuie bani de-argin, Că de-arămă Nu-s de samă. MARIAN, Nu. 669/b. | Fig. Fie-care cu norocul ei, după cum o cărcăli. DELAVRANCEA, s. 39.

b) cocoul: Cocoul cărcăie. H. III 290; cf. c. cântă.
c) corca: Corca cărcăie, S'o ic[e] și pe ca. VASILIU, C. 188.

d) biblică: Picheera va cărcăli. PAMFILE, VĂZD. 4. 2°. Imită o căcăit ul broaștei. Broasca cărcăie. H. V 210.

II. Trans. A cărcăli ceva din gură = a cărli. Sade iarna întrecăp, fără să aibă drept să cărcăie ceva din gură. BREBENEL, GR. P.

[Și: cărcăli, cărcăli, gărăli, cărcăli ț vb. IVa. Unde cărcăiește găina, ș'unde oul să-i găsești. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 473. | Abstracte: cărcăire s. f. DICT., — cărcăit s. a. (ad I, 1° a) # Cărcăite multe și ouă puține = multă vorbă și puțin folos. ZANNE, P. IV 583, (ad I 2°) În cărcăitul broaștelor. PĂSCULESCU, L. P. 224. — cărcălitură s. f. DICT. | Adj. verbal = cărcăitor, -oare. (ad I 1° a) Gătit cărcăitoare = care cărcăie (mereu). GOROVEI, CR., (cu negativul necărcăitor, -oare). Găinele noastre necărcăitoare și ouătoare, iar ale dușmanilor cărcăitoare. MUSCEL, 7.]

— Onomatopee. (cf. bulg. *krakam* sînghis, sârb., rus., rut. *krakati* «cărăi» (despre ciorăd), dial. ital. (Bergamo) *carcoja* «gracidore, certo gridare della gallina e dell'oca»). Cf. cărc, cărăi.

CĂRCĂIAC s. m. (Entom.) *Scolopendra. Lithobius forficatus*. — Miriapod (GOROVEI, CR., ȘIO) care trăiește în locuri umede și întunecoase, prin pivniți (L.M.) s. în pământ (H. XIV 246) s. în bușteni (H. IV 85); e de culoare verde și are un suc otrăvitor (H. IV 270, cf. LEON, MED. 98); se mai numește și: patruzeci-de-picioare (PAMFILE, B. 48) s. carete (H. IV 85). Cf. H. IV 116, V 389, XIV 65. Șoricii, moliițe și cărcăciți se folosesc de acle rămășițe. ODOBESCU, I 334. [Și: cărcălăie s. m. GOROVEI, CR., H. IV 85, 270, XIV 246, cărcăliag s. m. PAMFILE, B. 48, H. V 389, cărcăliag GOROVEI, CR., H. XIV 65.]

— Din truz. *kyrkayak* «colopender, millepedes» (din *kyrk* «patruzeci» și *ayak* «picior»). ȘIO.

CĂRCĂIAG s. m. (Entom.) v. cărcălăie.

CARCALÉTE s. m. v. cărcăli.

CĂRCĂLI vb. IVa. *Faire de la mauvaise besogne, bousillier, gâcher*. — A face ceva prost, urit, de mântuială, spec., a scrie prost (COSTINESCU), a desena urit (id.); (+ părăli) a frige ceva (mai ales păpușoi) numai pe deasupra, a părăli (MARIAN). Băgați bine de seamă... pe cine puneși ochii la alegeri, să nu cărcăliți lucrul' mai rău. JIPIESCU, O. 99. (Absolut) De t-or simți [fărăniți pe învâzătorii de plugărie] că cărcălește, că sînti țigurile la plugărie... id. ap. TDRG. Pușcă alt cerb și-l puse-n frigare să se frigă, dar de-abia opucă să se cărcălească o leacă, și fură aci ortaci de la vînat. RETEGANUL, P. III 63/22. Cine mîndăncă popușoi cărcăliți sau copți repede, se bolnăvește. ȘEZ. VIII 38. [Și: cărcăli. | Adj. - verbal: cărcăliitor, -oare = care scrie, desenează s. zugrăvește urit (COSTINESCU), autor, scriitor care scrie prost (id.), cărcăciu. | Abstracte: cărcălire, cărcăleală, cărcăliitor s. f. = scrisoare urită, incurată ce nu se poate cetli (COSTINESCU), (cel din urmă și cu înțelesul) hârtia scrisă ori lucrul desenat prost (id.); cărcălă, cărcălă s. f. = lucru neisprăvit, murdărie.

RĂDULESCU-CODIN. Noi nu luăm două lucruri de odată, ci de-a rândul, întâiu unul, și, când e gata, al doilea, că, dacă nu, rămânem în cărcală (Bran, în Transilv.). | Alt derivat: **carcaléte** s. m. = nume de batjocură dat Mutarilor (Nemțșor-Vânători, jud. Neamțu), ION CR. VI 313].

— Din sârb. **krkaliti** «a se bălăga, a murdări», **krkala** «bălgă». DR. II 595-6.

CARCALIŪ s. a. Unealtă de tăiat mămăliga, făcută dintr-o apă (s. sârmă) prinsă ca o coardă de capetele unui arc de nuia. ANTIPA, P. 759-60.

CARCANDILĂ s. m. *Diable*. — (Fam., în glumă) Drac. (Munții Sucevii, în Mold.) ȘEZ. II 185/11.

— Cf. turc. *kara-konjoloz* «oup-garou» alb. *karkanjol* «strigoiu», bulg. *karkandil*, n.-gr. *καρκαντζορας*. Cf. G. Meyer, Alb. Wb. 179.

CÂRCĂRĂȚI vb. IV^a v. **cărăi**.

CÂRCĂȘ s. m. v. **căreă**.

CÂRCĂȚI † vb. IV^a v. **căreai**.

CÂRCĂȚIȚĂ s. f. v. **eratiță**.

CÂRCEĂ s. f. v. **căreel**.

CÂRCEĂG s. a. *Cruche*. — (Sârbism, în Ban.) Uciur de pământ având în partea de sus (la gură) niște găurele și în toată o țără din care se bea apa sugând (LIUBA-IANA, M. 99, 91, com. COCA, cf. H XVIII 145, ZANNE, P. III 503), *burloiu*, cf. *burdac*. De se leagă [dorul] de-o copită, la cărceșele pe mână, și se duce la fântână. HODOȘ, P. P. 38. *Cârceag* merge de multe ori la fântână până se sparge (Coșteiu, în Banat). ZANNE, P. III 502.

— Din sârb. **kréag**, gen. **kréaga** «ulciur». BERNEKER, SL. WB. 665.

CÂRCEĂG s. m., **CÂRCEAN** s. m. }
CÂRCEI vb. IV^a, **CÂRCEIA** vb. Ia } v. **căreel**.
CÂRCEIE s. f., **CÂRCEIU** s. m. și a }

CÂRCEL s. m. și a. I. 1°. *Crampe*. 2°. *Querelle*. II. 1°. *Vrille*. 2°. *Queue* (du melon). 3°. *Frapp brodee* sur l'épaule de la chemise 4°. *Grappillon*. 5°. *Arbre couvert de vitre*. III. *Virole*, *anneau de fer*, *douille*. IV. *Izodes ricinus*.

I. 1°. (Mai ales la plur.) Constrație dureroasă care produce o înțepenie momentană a mușchilor, crampe, cf. furniceii, spasm; p. anal. constrație spasmodică a stomahului, zgârciu, mătrice (MARIAN, NA. 7). Pe cineva îl apucă (LEON, MED. 124, GRIGORIU-RIGO, M. P. 77, GORVEI, CR.) îl prind, îl frământă s. II zgârceesc (cf. CREANGĂ, A. 15/1) cărcăi, cuiă i se pune un cărcel. Apucându-l cărcăi la stomac, creză că i s'a apropiat ceasul morții. BĂLESCU, M. V. 78. Zgărcit de cărcăi de prin toate încheiturile, se pheadu sub piapomă. VLAHUȚA, ap. TDRG. *Imi pierdusem curajul, și acum, de ostenit ce eram, nu așteptam decât să mă prindă cărcăi și să cad la fund*. DINĂRANU, CH. 190. *Un fel de cărcăi de stomac care frământă pre copli înăuntru*. MARIAN, NA. 376. *Holera și ciurma... se arată cu cărcăi*. ȘEZ. II 190/11. † **Cărcăiul-babei** (cf. *carcea*-s. *crucea-babei*): un joc de copii, când se dau de-a tumba. PAMFILE, I. III 34.

2°. Fig. Sfadă, ceartă; cf. *crâmpăi*. Caută cărcel. PAMFILE, I. II.

II. Bot. 1°. Filament (răsucit în spirală) cu ajutorul căruia plantele căărătoare (cu deosebire vița de vie) se acată de corpurile din jurul lor, a că-

șele, cir. Cf. GORVEI, CR., H. III 139. *Legând la vie mazărul său, și la cărcăie (= Flax) mazărul mădărită lui*. BIRLIA (1688) 38. *Cu mărășele viței și cu cărcăele mădărilor tare eră cealiu*. CANTEMIR, IST. 78. *Foile au cărcăel peștolului primar transformat în cîri (cărcăi)*. GRECESCU, FL. 184. | (Predicativ) Răsucit ca un cărcel. *O veni ș'a mea drăguță... Cu coșta tot cărcel*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 393. | P. anal. Pe bălul furcii, din rămurele de la noduri, erau suciti cărcăi (inle) tot învâlușți cu noițe. BREBENEL, GR. P.

2°. P. anal. Codița cu care e legat de curpen fructul penelului. PAMFILE, A. 177.

3°. (Rășinari, Transilv.) Floare brodată pe umerii ei, bănicei. PĂCALĂ, M. R. 519.

4°. P. ext. (subt. formele cărcău, plur. cărcăi, și cărcăiu) Ciorchine mic de struguri (REV. CRIT. III 92, PAMFILE, I. 217, cf. H. VI 198) având de la două bobite până la 20 (H. III 496), ciorchine de struguri curățat de boabe (BUCUȚA, R. V.), greș (H. III 13). *Dă-mi și mie un cărcăiu de poamă*. H. III 496. *Rămășița de cărcăi se numește comină sau tesocovină*. H. XVI 41.

5°. P. anal. Cărcău = arbore acoperit cu brumă, iarna. H. XIV 352.

III. P. anal. Cerc (inel, lanț, etc.) care se aplică în jurul unor obiecte spre a le lega sau prinde de altul (cf. gânj):

a) Cărcă (VICIU, GL. sub cărcăie), cărcăie (LB.) = cerc s. inel de fier.

b) (La plug, grăpă, car) Cerc de fier (s. de nuiele) s. lanț scurt (cu câteva zale și cu belingă la capete) s. unealtă de lemn (cf. DAME, T. 13, H. IV 279, MARIAN, D. 59) servind a prinde o tânjală de car s. a o înnădi de proșap, când trag mai multe perechi de boi, cf. zale, cărlig, scripț, Cf. (cărcăie, art. cărcăia) CREANGĂ, GL. PAMFILE, I. C. 138, H. II 80, 88, III 228, IV 156, V 29, IX 452, X 6, 77, 110, 465, 489, 505, 539, XI 259, 401, 429, XIV 152, XVI 4, XVIII 19, ȚARA OLTULUI nr. III 35, (cărcăiu) COSTINESCU, ȘEZ. VIII 148, (plur. art. cărcăie) H. IV 253, (cărcăi) H. III 140, XVIII 142, (cărcău) H. XVI 10, PAMFILE, A. 44, (cărcă) PAMFILE, A. 44, (cărcăiu) H. II 254. *Sclipsim de colă o coasă ruptă, de tci o cărcăie de tânjală*. CREANGĂ, A. 42. *Mă lovei cu o cărcăie*. RETEGANUL, TR. 169, 22. *Cărcăiul pocnă*. VASILIU, C. 177, cf. ȘEZ. II 222/11.

c) Cărcăie = brătară (3°) cu care se înțepenește de coporăie custura coasei. PAMFILE, A. 126, ION CR. III 226.

d) (Transilv.) Cărcăie = inel de fier fixat de prăselele briceagului, de care se leagă acesta la șerpar. ȚARA OLTULUI, III nr. 35.

e) Cărcăie = o parte a joagărului, care leagă ceafa de jos a jugului cu măta. DAME, T. 176, PAMFILE, I. C. 112.

f) Cărcăiu s. cărcăie = amnarul (II 2°) de la războiul de țesut. PAMFILE, I. C. 274. ȘEZ. VIII 148. IV. (Entom.) Cărcăiu s. cărcăiu = o insectă (H. VI 105, VII 388, 420, IX 473), ce se lipește de vite (LM.), păduche de oasie mic de tot, uscat și vârtos (PRECUP, P. 21), mielărită (LB., POLIZU), căpușă (MARIAN, LEON, MED. 84, BĂRBIANU), după PĂCALĂ, M. R. «Melophagus ovinus. *Lindius*, păduchi, lăptori și cărcăi. CANTEMIR, IST. 239. *Când le smuigeam (boilor) căpușele și cărcăii înțipți în piele*, ap. TDRG. Cf. cărcăioabă.

(Plur. cărcăi și (ad I 1°) cărcăiuri ap. HEM. 1620/11. | ȘI: cărcăiu s. m. și a., ap. cărcăe, cărcăie s. l., cărcăiu s. m. | Verb: (cf. slav. *krăčiti*) (in)cărcăie, (in)cărcăi (pronunț. -ci-d) vb. I^a, cărcăe, (in)cărei (DICT.) IV^a trans. și refl. = a se încovia, a (se) îndoi spre înăuntru (LB.), a (se) zgărcei, a fi apucat de cărcăi; a lega în fiare, în lanț. *Colică cărcăioare*. ap. TDRG. Nu-l junghid,

Nu-I cădrea. MARIAN, NA. 399. Mi se cădrează pictorul. L.B. Mi se încădrează stomahul. N. A. BOGDAN, ap. TDRG. Cum o zări, d'odată i se zădri păru' în creștet și i se încădria vinăli. JIPESCU, O. 155. Pe Ion... l-au cădreaț jandarit = l-au legat (Proștea-mică, în Transilv.) VICIU, GL. | (In)-cădreaț = (In)chircit. DDRF., PAMFIEL, A. | Alte derivate: (< bulg. kărdjan «boală de ois») cădreaș s. m. = păduche mare de oais. Com. M. OLMAZU, cf. (citat între boalele de vite) H. VII 77, 491, XIV 498; — cădreaș s. m.: boală de oi (H. VII 341) s. de vită (H. II 250, V 73, 280, 474) un fel de friguri la oi (DRAGOMIR, D. M. 212); — cădrior, -oară adj. = strâmb, încărligat. Com. LIUBA. Un lemn s. băt cădrior. id. [Păcurarii au] o lingură cădrioră, ca să poată mănca lapte din găleată. LIUBA-IANA. M. 114. Fier cădrior. id. ib. 126. (Oais) cădrioră = cu lână creată (DAME, T. 67) s. cu coarnele scute (H. XVIII 272).]

— Cuvânt de origine slavă (lui cădriu I^o îi corespunde sârb. krô scrampe, iar lui cădriu II° bulgărescul kradă «chicioră, promoroacă; cădriol e sârb. krôel «uncuș»; din pluralul cădrii s'a format singularul cădriu; care corespunde și bulg. gărdel = găr scrampe). Cf. zărciu și chirci.

CĂRCERĂ s. f. *Cachot, prison*. — (La cazarme, la școale) Loc de închisoare pentru cei pedepșiți (de obicei, încăpere mică, întunecoasă) [Plur. căcere și cădcrii | Și (învechit): căcere s. f. = temniță. ARISTIA, PLUT.]

— N. din lat. *carcer*.

CĂRCERE s. f. v. *carceră*.

CĂRCIN s. a. (Med.) *Chancre, cancer, ulcere*. — Cărcin = boală de om. H. IV 91 (după BARCIANU și GODESCU: cancer, la animale și la om; după PONTBRIANT: ulcere). [Și: cărcin s. a. = broască (II 1°) (Bogăți în Tutova) HEM. 218, urciol la ochiu DDRF. | Adjective: cărcinos, -oasă = canceros. PONTBRIANT.]

— Pare a fi n.-grec. *καρκίνος*; scancers. (PONTBRIANT sau paleol. *karikínos*, idem.

CĂRCINÓS, -OĂȘĂ adj. v. *cărcin*.

CĂRCI vb. IV^a } v. *cărcel*.

CĂRCIĂ vb. I^a }

CĂRCICĂ † vb. I^a v. *erășcă*.

CĂRCIFOAIE s. f. (Bot.) v. *carciotof*.

CĂRCIMĂ, CĂRCIMĂ s. f. v. *cărciumă*.

CĂRCIN s. a. (Med. pop.) v. *cărcin*.

CĂRCIOABĂ s. f. (Entom.) = căpușă. LEON. MED. 84. [Cuvânt suspect; DICT. dau și forma cărcioabă s. f.] — Cf. cărcel, cărciog.

CĂRCIOB s. a. }
CĂRCIOBĂR s. m. } v. *cărcioe*.
CĂRCIOBĂȘ s. m. }
CĂRCIOBÓV s. m. }

CĂRCIOC s. a. *Ruse, subterfuge, truc, chicane (d'avocat)*. — (Mold. Întrebuințat mai ales la plur.) Tertip (ALEXSANDRI, T. 1771), apucătură, șirețlic judecătoresc (id. ib. 1779), subterfugiu, chichiță, chițbuș, bucluc; dificultăți făcute în afaceri; judecăți, procese (Baia, Suceava, ȘEZ. XXXII 16). *Cunosce orice cărcioguri și orice cădriuri* De'npricinași purtate prin judecătoria. ALEXSANDRI, T. 257. *Mărișuricți că n'at dreptate... cauși numai cărciocuri*. I. NEGRUZZI, IV 240. *Nu există... un*

alt loc decât acesta, unde să fie mai multe ființe cu apă talent de inventat cărciocurile. Dotadă... colosalul număr de advocați. IANOV, ap. TDRG. *Omul ista umbli numai cu cărcioguri*. (Baia-Suceava). ȘEZ. XXXII 16. [Plur. -ciocuri. | Și: cărciog, cărciob s. a., (+ corci) corciob s. a. MAIORESCU, CR. III 243. | Nom. -agent. cărciocă (cărciogă, corciogă, cărciobă, ȘEZ. XXXII 16, cărciobă, cărciobă) s. m. = om care caută cărcioguri, bucluc, sfadă, șvornic (ION CR. VI 126), care caută pricina cu lumânarea, (la pluri) care umbli cu judecăți, cu procese (Baia, Suceava, ȘEZ. XXXII 16); apărător de pe la judecătoria (CREANGĂ, GL.), cărcioș, chițbușar. *Hopa' de Pepelea fi cărciocar de frunte!* ALEXSANDRI, T. 840. *E un cărciogar, care caută pincin la toți vecinii*. I. NEGRUZZI, IV 291. *Corciogarii, porci-clii și apărătorii...* CREANGĂ, A. 150/12. *E cărciobov ai dracului!* N. REV. ROM. I 71. | A bstract: cărciociarie (cărciociarie) s. f. DICT. | Adjective: cărciocărește (cărciociărește), -ească = de cărciocar. *Doar am deprins eu să întorc suruburi cărciociărești*. ALEXSANDRI, T. 257; — cărciocos, -oasă = plin de cărciocuri. *M'am câștigat și procesul cărciocos*. id. ib. 257.]

— Din rus. *krjučok*, rut. *kručok* «cărligel; sup-terfugiu, chițbuș advocat[esc.]. D. Scheludko, *Balkanarhiv* I 161. (Pentru trecerea semantică, cf. germ. *Ranke* «trigri», de la *Ranke* «cărce de plante». TDRG).

CĂRCIOCĂRESC, -EASCĂ adj. }
CĂRCIOCĂRIE s. f. } v. *cărcioe*.
CĂRCIOCÓS, -OĂȘĂ adj. }

CĂRCIOFOI † s. m. plur. (Bot.) *Artichaut*. — Anghinară. *Tot fealtul de sălată: macrișul, măra-riul, unipul... cimbruț, șparga, carciotof și c. EGNOMIA, 124. [Și: carcifoale s. f. (transcrip greșit într-o cimilitură a fragilor s. a. vârteliniții): Într'o foate Carcifoaie, Șede-o oais ocără. DR. I 262.]*

— Cuvântul pare a fi introdus de Șincal de-a dreptul din ital. *carciofo* (din arab. *al-charsoff*), idem; dacă e însă popular, atunci a ajuns la noi prin mijlocul slavă (sârb. *karčofao*, polon. *karzof*, *karzoch*, rut. *karčocha*. BERNEKER, SL. WB. 489).

CĂRCIOG s. a. (ș. d.) v. *cărcioe*.

CĂRCIOG s. m. (Zool.) = hărețog. PĂCALĂ, M. R. 29.

— Contaminare din cărtiță și hărețog.

CĂRCIOR, -OARĂ adj. } v. *cărcel*.
CĂRCIU s. m. }

CĂRCIUMĂ s. f. *Cabaret. Local* (popular, de obicei în sate s. în mahalalele orașelor) în care se bea (s. se vinde cu amănuntul) vin, țuică și alte băuturi spirituoase, și în care adesea se află spre consumare sau vânzare și alte mărfuri (cf. *prăvălie*) și unde uneori se poate și mânca (cf. *birt, ospătărie*), mai rar și mănăa (cf. *han*¹ (2°), făgădău. *Mearge la cărciumă să mândnece și să bea acolo*. ÎNDREPTAREA LEGII, ap. TDRG. *Ea la cărciumă aleargă*. PANN, P. V. I 110. *Ton de cărciumi*. ALEXANDRESCU, M. 257/2. *Să fie toate cărciumele în cinste (= gratis), tot omul... să mândnece și să bea fără plată*. RETEGANUL, P. III 44/22. [Plur. -ciumi, (mai rar) -ciume. | Și (Mold și Ardeal, plur. în -e): cărcimă, cărcimă s. f. *Kércemé* = taberna, caupona. ANON. CAR. *Incă fiind pînăță, supți deserică sineă unți cărcimă*. MAG. IST. III 76/22. *Let 2 de toată cărcima mare, iar de cărcima mică pe gumdătate*. RĂȘCANU, L. 16/22, cf. 43/12. LET. II 442. *Am băut și adalmaș la cărcima lui*

Badaca. C. NEGRUZZI, I 306; — cărjmă s. f. Care popă... va îmbli la cărjmă... să i se ia popia/a. (a. 1675), ap. GCR. 217/22. Măind la o casă de cărjmă. DOSOFTEIU, V. S. 236. Au fost dând cărjmele din toată țara. LET. II 58/6, cf. 442/13, CANTEMIR, IST. 123. Satana făcuse cărjmile și rachiu'. ȘEZ. III 2/12. De dorușul mândrii mele, Nici în cărjmă nu pot bea. JARNIK-BĂRSEANU, D. 91, cf. 216; — erăimă s. f. (dintre exemplele vechi, cu chirilice, unele pot fi cetite și: cărcimă). Să meargem la cărcime. CORESI, ap. GCR. 20. A stat în cărcima lui Satana (= bordel). DOSOFTEIU, V. S. 24. Locul... cărcimci. URICARIUL, X 87/2, cf. 225/22. PRAVILA (1814) 176, GCR. I 24, 91. Adunările cărcimelor. RUSSO, S. 109; — crăjmă s. f. Cei ce beau la crăjme. DOSOFTEIU, PS. 223. Au țesit... dintr'o crăjmă. LET. II 206/22, cf. IORGA, S. D. XIII 265. S'au dus la o crăjmă, unde s'au pus să bea. C. NEGRUZZI, I 32; cf. EMINESCU, N. 34/2, CREANGĂ, P. 108, ALECSANDRI, P. P. 316/1, ȘEZ. IV 97. Cinc-o făcut crăjmă'n drum... JARNIK-BĂRSEANU, D. 385, cf. 388, 454, MĂNDRESCU, L. P. 57/23, ZANNE, P. III 504; — erăjmă s. f. Bărbați-s cu plugarile. Nevestile bat crăjmile. MĂNDRESCU, L. P. 109/12, cf. ap. ODOBESCU, III 553/22; — căjmă s. f. (Com. N. IONESCU, IORGA, S. D. XIII 264); — erjmă, s. f. BIBICESCU, P. P. 269; — erjmă s. f. PAMFILE, I. C. 472, VICIU, GL., RETEGANUL, TR. 33/20, GCR. II 224. | Diminutive: cărciumoară s. f. ION CR. IV 89, cf. TEODORESCU, P. P. 545; crăjmușoară s. f. ALECSANDRI, T. 1538; crăjmăuță s. f. MARLAN, SA. 22, SEVASTOS, P. P. 315/2, 264/2. ȘEZ. I 14/2. | Nom. agent. (cf. rus. korčmar, sârb. korčmar, bulg. krčmar(in), idem) cărcelumar, crăjmăr (etc.), erjmăș (II XVII 63) s. m. = cel care ține o cărciumă. Kercmar = tabernarius, caupo. ANON. CAR. Tot clericul să nu fie cărcelumar. INDEPTAREA LEGII, ap. TDRG. Fala cărcelumarii. DOSOFTEIU, V. S. 236. Oroitorii, blânarii, cărcelmarii. LET. II 345/2. Noi cărcelumarii nu sântem, să vindem vin (a. 1708). IORGA, B. R. 77, cf. PRAVILA (1814) 176, CALENDARUL (1814), 68. Zice la crăjmarii... FURDUL, ap. GCR. II 224. Măi podar, Măi cărcelumar, Trage podul, Să trec Oltul. TEODORESCU, P. P. 292b. Cărcelmaru' s'a brodit beat. (Vâlcea) COB. DRAGU. Petre Tudosiță, crăjmarii nostru. CREANGĂ, A. 17, cf. ȘEZ. IV 8/22, FRÂNCU-CANDREA, M. 143, JARNIK-BĂRSEANU, D. 388, 224, (cu femininele): cărciumăreasă (aceasta la plur., însemnând și planta ochii-cucului). PANȚU, PL., cf. H. IV 84, cărcel(u)-măriță (și numele unei flori, H. XI 349), crăjmăriță, crăjmăreasă, (Mold.), căjmăreță (MAT. POLC. 421) s. f. = femeia cărcelumarului; femeie care ține o cărciumă. Jupâneasă cărciumăreasă. BARAC, T. 31. Pivnicioara-i mititică. Cărcimăreasa frumuseț. TEODORESCU, P. P. 331. Iși ta nevastă frumoașă S'o pune cărciumăreasă, Cărcimăreasă buflor, Iubeașă voinicilor. BIBICESCU, P. P. 181. Femei cărcimărițe (a. 1741). URICARIUL, IV 405/2. Crăjmărița, cum ne-a zăcut, pe loc ne-a sărit înaintea. CREANGĂ, A. 96, cf. ȘEZ. III 20 b/22, ALECSANDRI, P. P. 254 b/11, ZANNE, P. V. 212. La Șantia, la crăjmăreasă... ALECSANDRI, P. P. 88/2, cf. 265/22, C. NEGRUZZI, I 315. Cărcimărița-de Român, PĂSCULESCU, L. P. 259. Pivnicioara-i mititică, Cărcimărița frumuseț. TEODORESCU, P. P. 331. Cărcimăriță. TIPLEA, P. P. | Verb.: cărcelumări (etc.) vb. IV a = (intrans.) a ține o cărciumă; a vinde, a servi băuturi) s. a. bea în cărciumă; (invechit, trans.; cf. v.-bulg. krčmar'avați ea face pe băcanul, pe cămătarul) a face negoț (rușinos) cu ceva, a specula (CUV. D. BĂTR. I 432), a trafic, a se tocmi pentru lucruri ilicite (BARONZI, L. P. I 104/1). Kercmarcz = educilio. ANON. CAR. [Domențian] cărcimăriță venturile. MOXA, 360/12.

Doamna sa de altă parte cărcimărea bucatele din casă, pâinea ori pe unde avea, și băutura și pocloanele ce le vena la beciu. LET. II 21/22. Doamnei venită strătini... și îndărăznă a vinde, a cărcimări sfintele tale. ODOBESCU, I 431. Care-i Bada cărcimămaru', De ziua cărcimărește Și noaptea măcelărește? MAT. POLC. 71, cf. TEODORESCU, P. P. 538 b. Să crăjmăreșe vin și bere La recrute linrele. MAT. POLC. I 502, cf. BUD, P. P. 21, ȘEZ. IV 8/22. Tu Anță, crăjmăriță, De nouă ani îmi crăjmărești. ȘEZ. I 108 b/2. Vin cine vînded Și-mi cărcimăreș? Chira Chiralină. TEODORESCU, P. P. 647 b, (cu abstractele): cărcelumărire s. f., crăjmăriță s. a. S'adunași pe toți cănditorii într'o casă fucăpătoare, în loc de cărcimărire. JIPESCU, O. 51. Trădesc din crăjmăriț. BUD, P. P. 21. | Abstracte: cărcelumărire s. f. = meseria cărcelumarului. COSTINESCU, H. II 118, 221, XII 32; — † cărcelumărit (etc., plur. -rituri) s. a. = dare pe cărciumi. Au scodut și desetina... și cărcimăritul. LET. II 403/1. Și au scos și cărcimărit, câte cincii lei de cărcimă. ib. 425/22, cf. 442/12.

— Din slav. (paleosl. rus. krčma, krcma, bulg. krčma, sârb. krčma) și din ung. kores(i)ma, koresoma, idem.

CĂRCI(U)MĂR s. m.

CĂRCI(U)MĂREĂSĂ s. f.

CĂRCIUMĂRI vb. IV a

CĂRCIUMĂRIE s. f.

v. cărcelumă.

CĂRCIUMĂRIȚ † s. a.

CĂRCI(U)MĂRIȚĂ s. f.

CĂRCI(U)MIOARĂ s. f.

CĂRCNEĂLĂ s. f.

CĂRCNI vb. IV a } v. căre.

CĂRCOĂBĂ s. f. (Entom.) v. cărcloabă.

CĂRCOFEĂLĂ s. f.

CĂRCOMI vb. IV a refl.

CĂRCOSEĂLĂ s. f.

v. cărcotă.

CĂRCOSI vb. IV a

CĂRCOTĂ vb. I

CĂRCOTĂ s. f. I. Dispuic, querelle, chicane, II. 1°. Personne qui n'est jamais contente de rien. 2°. Personne qui chipote, qui embrouille, qui hésite. 3°. Foule, agglomération.

I. Abstract. Pricină, ceartă, gâlceavă (COSTINESCU), neînțelegere, sfadă (ION CR. III 186, cf. ȘEZ. V 57/22), șicană (DDRF.). Ginevă um blă cu cărcota (REV. CRIT. III 92), se bagă, intră (POLIZU) s. se pune (ȘEZ. V 57/22) în cărcotă cu altul. Cu boieri în cărcotă nu mă bag! CARAGIALE, S. N. 43

II. Concretizat. 1°. Un om pururea nemulțumit. PAMFILE, C.

2°. Om care miglește, incurcă, nu se decide, caută subterfugii, trăgânează, se dă îndărăt. Cf. REV. CRIT. III 92.

3°. P. anal. (Cu înțeles colectiv) Mulțime de oameni îngrămădită la un loc; imbulzeală, îngheșală. Cf. NOVAOVICIU, C. B. 6.

[Și: (ad. I) cărcotă s. f. ȘEZ. V 57/22. || Verb.: cărcoti vb. IV a, cărcotă vb. I (cu prez. pers. 3 cărcotă NOVAOVICIU, C. B. 8) = (ad. I) a umbla cu cărcota (REV. CRIT. III 92), a face gâlceavă, a se certă, a se sfădi (DICT.); (ad. II 1°) a cărți, a-și arăta nemulțumirea (PAMFILE, J. II C.); (ad. III 2°) a migăi, a incurcă, a nu se decide, a căuta subterfugii, a trăgăna, a se da îndărăt.; p. ext. (Banat; despre viermii dintr'un cadavru) a se mișca încolo și înapoi, a foli, a viermul, a vermeti, a mișună. Cf.

NOVACOVICIU, C. B. 8. *I-am tot spus să se apuce de lucru, dar ei înlăbă tot cărcotău.* REV. CRIT. III 92, (cu abstractul) **cărcotău** s. f. DDRF. | Adjective (subst.): **cărcotăș**, -ă adj., subst. = (ad. I) care umblă cu *cărcote*, care caută pricină, gălăverie (COSTINESCU), buclucă (ION CR. III 186); (ad. II 1*) care cărtește, e vecinic nemulțumit (PAMFILE, J. III). *Tata stăndru/lu, Cam cărcotăș din fire, Vrea o tocmală ca la țară* 'Notă de cursier. RĂDULESCU, ap. TDRG. — **cărcotăș**, -oasă = certăreț (PONTBRIANT). În *Deolul Spirit...* sînt cei mai cărcotoși dintre toți Bucureștenii. SLAVICI, N. I 280. *Mișei, verișagi și cărcotoși.* JIPESCU, O. 78. | Din aceeași familie par a fi: **cărcos** vb. IV^a refl. = a se mișcă. Com. AR. TOMIAC; **cărcos** vb. IV^a refl. = a se codi (de lenă s. neșupunere). Com. N. IONESCUL. Nu te mai cărcosă alăta = nu săbovi cu nimicuri. ION CR. VII 155; (Banat) **cărcuși** vb. IV^a (atestat numai la part.) **cărcușit**, -ă adj. = plin de gălci, de tuse, de boale venerice (NOVACOVICIU, C. B. 6); (cu abstractele) **cărcotău** (cărcotău) (BĂRCIANU), **cărcoveală**, **cărcoseală** (ION CR. VII 155) s. f. = pretext, subterfugiu. BĂRCIANU. *Sigismund să dea chiteși lui Basta că nu va umblă cu cărcovele.* ȘINCAL, HR. II 294/. Nu umblă cu *cărcovele* = nu umblă cu minciuni. (Oravița, în Banat). Com. A. COCA.]

— Etimologia necunoscută (TDRG. îl compară cu sârb. *krkotja* 'neflexibilitate'; poate împrumut cu *cărc(c)*-, *cărcni* s. cu *cărcotog*).

CĂRCOTĂȘ, -Ă adj., subst. }
CĂRCOTEALĂ s. f. } v. cărcotă.
CĂRCOTI vb. IV^a

CĂRCOTI vb. IV^a refl. *Rire, ricaner.* — A râde, a chicoti. Com. AR. TOMIAC.
 — Onomatopee.

CĂRCOTEALĂ, -OASĂ adj., subst. }
CĂRCOVEALĂ s. f. } v. cărcotă.

CĂRCȘĂRDĂR † s. m. v. cărcșerdar.

CĂRCȘERDĂR † s. m. *Capitaine de gendarmerie.*—(Turcism din epoca Fanarioților) Căpitan de jandarmerie (turcă) căruia îi era încredințată paza ordinei (ȘIO); capul unei putere trimisă să prindă un haiduc. *Lei 650 cărcșerdarul.* FOTINO, III 312. *Begleți, cărcșerdăr pe-afară, el singur au rănduit.* BELDIMAN, TR. 389. *Coragă pierduse doi cărcșerdari și un tufecu.* GHICA, S. 289. [Și: † *cărcșerdăr* s. m.]

— Din turc. *kyrserdary* (kyr = câmp și *serdar* epăzitor), schimbat prin etimologie populară în *cărcșerdar*, după turc. *kyrk* = patruzeci), idem. Cf. TDRG.

CĂRCUȘI vb. IV^a }
CĂRCUTĂ s. f. } v. cărcotă.

CÂRD s. a. *Bandă, troupeau, harde, vol.* — Grupă mare de animale (azi, mai ales de pasări de casă) care umblă împreună, cf. stol, ciurdă, cireadă, turmă, ciopor, haită; p. ext. (mai mult în batjocură) ceată, bandă de oameni (adunați la întâmplare s. mergând în dezordine). O turmă mare de oi s. o cireadă mare de boi se împarte în două sau mai multe cărduri (Cf. URICARIU, II 150/23, IV 41/12). *Cărd de oi* (ALECSANDRI, P. P. 55/2, BIBICESCU, P. P. 251), *de berbeci* (ȘEZ. I 98/12), *de cărlani* (TDRG.), *de mieișori* (GOROVEI, C. 133), *de vaci, de boi* (I. IONESCUL, C. 329), *de zimbri* (ALECSANDRI, P. P. III 200), *de porci, de pasări* (CREANGĂ, P. 68/12), *de găște* (SBIERA, P. 250/2), *de boboci* (EMINESCU, P. 191),

de găște sălbatice (ODOBESCU, III 23/2), *de rațe* (L.M.), *de cucuore* (ALECSANDRI, P. III 7, P. P. 141/2), *de vulturi* (ALECSANDRI, P. 116), *de cocostârci* (ȘEZ. IV 119/2), *de dropii* (ODOBESCU, III 14/2), *de tepe* (a. 1741-2, ap. IORGA, S. D. VI 264), *de măgari* (ISPIRESCU, L. 282), *de cerbi* (EMINESCU, P. 29), *de capre-negre* (ODOBESCU, III 81/2), *de lupi* (L.M.), *de pești* (ANTIPA, P. 222), *de hoți* (COSTINESCU). *Femeile lor le-au împărțit tuturor lor să le dea petrecanie, fără lege alegându-și înțituri șie un cărd.* LET. I. A. 53/22. Pe acea vreme vitele Moldovanului din numeroasele sale cărduri, cirezi, herghelii, turme, îi aducea însemnate folosuri. I. IONESCUL, C. 219. *Vitele în care a dat boala încep a rămăna în urma cărdului.* id. D. 474. *Cărd de fete și nevaste de la sat aduc merinde.* ALECSANDRI, P. III 42. *Doi ani trecut, înainte ca ei să poată aduna un cărd de oștire.* ODOBESCU, I 425. *Gheșia și fiul său, regele Sfântului Ștefan, amândoi renumiți prin ardoarea cu care ademneau în Panonia numeroase cărduri de Sași.* HAȘDEU, I. C. 10. *De sus, din mândăstire...* Să ead cărduri de copile. ALECSANDRI, P. P. 229/2. Nu te apucă s'o păzești [pe femeie]; mai leac poți păci un cărd de țepuri. C. NEGRUZZI, I 251 | (Predicativ, adesea repetat) *Boii ce se rump cărduri din cirezi și fug* (a. 1784). URICARIU, II 150/22. *Fetele stau cărd pe puncte, zisa toată.* COȘBUC, B. 133. *Pe subii scără... bătești se adună cărduri, și se duc pe unde îi cheamă.* ȘEZ. I 91/22. *Sus la stână se duce, Șoile căt le vede, Cărduri-cărduri le rupe.* ALECSANDRI, P. P. 55/2, cf. SBIERA, P. 250/2. *Ce vă înieți cărd și înțoșiți oșă căntând?* TEODORESCU, P. P. 129/2. | [P. a n a l. Multime, grămadă (de ani, de vreme) Nu se mai apodăise de un cărd de vreme. SANDU-ALDEA, U. P. 219, cf. ION CR. IV 137. Cu bătrânul eră cunoscut de un cărd de ani. ap. TDRG. *De la un cărd de vreme...* # Loc. a d v. Cu cărdul = un număr mare, o ceată întregă. N'am avut câte una [câte o drăguță]. Oii cu cărdul, totdeauna. JARNIK-BĂRȘEANU, ap. TDRG. | A se pune s. a. Întră s. a-și pune s. a-și băgă (boli) în cărd cu cineva (s. cu draclu) = a se întovărăși cu cineva (ZANNE, P. I 332), a se asocia, a-și face cu cineva de lucru, a se potrivi cuiva. Cf. b. a. g. a. Nu-ți băgă'n cărd cu draclu. PANN, P. V. III 25. *Văzând bietul popă că s'a pus în cărd cu nebunii, începe s'o întoarcă la surub.* CREANGĂ, A. 95/2, cf. P. 32/20, 250/12. *Gândește bine, c'apoi într'n cărd cu mine!* SPERANȚĂ, ap. DDRF. [Plur. cărduri. | Și: cărd s. a. | Diminutive: cărduș s. a. Și mi-i cară cu cărdușul, Pân'ce împlu Cernădușul. ȘEZ. I 51/2; — cărdurel s. a. Mai tare-i prind și-i leagă [pe voinici] și mi-i cară cărdurele. id. I 51/2. | Verbe: (în)cărduri vb. IV^a (Prez. -duesc și -dăuș PAMFILE, J. III). = a despărți, a rupe în cărduri, a face (o turmă) clăia-clăia; a (se) aduna în cărduri, a (se) forma cete (GIUGLEA-VALSAN, B. S. 72, 75); (refl.) a se întovărăși, a se înhăita, a se cărdăși, a-și băgă în cărd cu cineva. Și mai ead ca căinele la lupi, la cea cară fac pagubă în beserica lui Dumnedzu, și cărduesc oile. Și n'otu pârăi lătrându-i și mușcându-i, până îi voiu piarăde cu agiutorul lui Dumnedzu. DOSOFTEU, V. S. 146/2. *Fruncle copaciilor încep a îngălbină și a pică; paserile a se cărdăși și (se) căldări.* I. IONESCUL, C. 157. S'a încărdut pe uliță. SANDU-ALDEA, U. P. 212. [Domii] se încărduesc numai cu boteri. JIPESCU, ap. TDRG. *Se încărduesc mai mulți și pleacă să adune floricele.* MUSCEL, 36. *Încărdură și p'ăta în ceată.* VISSARION, FL. 38. Ea pe cal încădeă, Toată oastea-o 'ncărdăuș (varianta: mi-o străngă). ȘEZ. VII 58, 59; (cu adj. -part.) **Încărdut**, -ă = întovărășit, înhăitat, **Încărdut** cu terchen-berchea, trei lei părechea. PANN, P. V. I 15].

— Din sârb. *krđ* 'cârd de animale de casă, mai ales de porci.

CĂRD s. m. (Bot.) = varga-clobanului. PANTU, PL.

CARDABÓJ s. m. (Cul.) = caltaboș. CABA, SĂL.

CARDABOȘ s. m. (Cul.) v. caltaboș.

CARDAMĂ s. f. (Bot.) = drobușor. PANTU, PL.: (plantă originară din India, ale cărei rădăcini și semințe servesc la bucătărie, ca aromatice (L.M.); se întrebuintează a face tiriacul (COSTINESCU). Să n'au parte de cardamă. ISTORIA FOAMELOR (a. 1773), ap. GCR. II 98/19. Cardamă și alte feluri de sămînți de sălături (a. 1807). IORGA, S. D. VIII 43. *Frunză verde cardamă*. ALECSANDRI, P. P. 344, T. 267. || **Specii: Cardamă-de-izvoare** = năsturel. PANTU, PL.; **cardamă-sălbatecă** = iarbă-lungă-de-lac, cu frunzele de pătrunjel. I. GOLESCU, C. I. || **Și: cardamă s. f. PANTU, PL., cardamán (cárdamán POLIZU) s. m. DICT., cardalmá s. f. Frunză cadalmá. ȘEZ. IV 136, cherdame s. f. DICT.**
— Cf. n.-grec. *καρδάμω* «rosson» (PONTBRIANT).

CARDAMĂ s. f. (Bot.) }
CARDAMÁN s. m. (Bot.) } v. cardamă.

CARDAMINĂ s. f. (Bot.) *Cardamine*. — Plantă cu flori viorii, care crește prin livezi și înfloreste primăvara. *Cardamină de pădure, cardamină amară, de-păraie, de-fânețe*. BRANDEA, FL. 123 și u.

— N. din fr. (<gr. *καρδαμίνη*).

CARDARMĂ s. f. *Chaussée*. — Șoseă pietruită. Să mă uit pe cardarmale, Să văd din obaci țepind vătoare. PASCULESCU, L. P. 208^b (în glosar explicat greșit prin eroată de car și de căruță).

— Din sârb. *kaldarm* idem. (< turc. *kaldarym*). V. BOGREA. Cf. dubletul *caidarâm*.

CARDĂȘ s. m. 1°. *Compagnon*. 2°. Danse paysanne.

1°. *Tovarăș, soț, ortac, camarad. Șiiți căți cardăși sântem, de se vor scula toți*. TICHINDEAL, F. 279.

2°. (Cor.) Numele unui danț țărănesc. SEVASTOS, N. 281/16, PAMFILE, I. III.

[Abstract: **cărdășie**, (+ **cărd**) **cărdășie** s. f., (din turc. *kardalyış*) † (intrebuintat ca turcism, de Ion Ghica) **cărdășie** s. a. = tovarășie, gașcă, clică. *Cărdășia lui... erau flăcăi de muncă*. DELAVRANCEA, S. 25. *Interesul, prietenia, cărdășia de partid politic*. IORGA, SĂM. V 203. *Când (săntem) vede în sine că toată cărdășia dregătorilor d'acolo e unită cu streinu' lacom...* JIPESCU, ap. TRDG. *Eteria eră formată după tipul vechilor frății... turcește cardașlăc*. GHICA, S. 94. || Verbe: (In)cărdăși, (In)cărdăși (COSTINESCU) vb. IV^a, **incărdăși** vb. I^a (JAHRESBER. VIII 85) = (trans.) a formă o cărdășie, o societate, o clică; (fig.) a snopi în bății (ȘO); (refl.) a se însoți, a se înhăți, a se încărdui. *Atunci rămâne ficăruși epítrop politic a-și cărdăși un cerc de oameni mlădăși*. JIPESCU, ap. TRDG. *Reșitiți lui Abdulah...* Cu măciuci că-l cărdășed. MAT. FOLC. 55. *Când pe seară jos se da, Toți Turcii că-l cărdășed*, ib. 58. *Tudor, încărdășindu-se și cu alții, au țepit din București*. ARICESCU, ap. ȘO.]

— În vechiul regat, direct din turc. *kardaş* «frate, tovarăș» (ȘO.) sau prin mijlocire bulgară (*kardaş*); în Banat, prin mijlocirea sârbescului *kardaš*, idem (care e tot din turc.).

CĂRDĂȘI vb. IV^a
CĂRDĂȘIE s. f. } v. cardaș.
CARDĂȘLĂC s. a. }

CARDENĂ s. f. *Gond*. — (Latinism, întrebuintat de Coșbuc în traducerea Eneidei) Țățână. *Grelele*

porți dau vuet în negrele cardeni. COȘBUC, AE. 21; ib. 120.

— N. din lat. *cardo*, -inis, idem. Cf. *cardinal*.

CARDIAC, -Ă adj., subst. (Med.) *Cardiaque*. — Care privește inima; s p e c. care întărește funcțiunile inimei, întăritor, întremător, impuțnector, tonic. (*Médecament cardiaque*. | S. m. și f. Persoană atinsă de o boală de inimă. | Pronunț. -di-ac).

— N. din fr. (lat. *cardiacus*, -a, -um < grec. *καρδιακός*, din *καρδία*, inimă).

CARDINAL, -Ă adj., s. m. *Cardinal*, -e.

1°. A dj. (Șt. nat.) Pe care se învârteste ceva ca într-o țățână. *Dinți cardinali*: dinți principali ai îmbucăturii celor două părți ale scoicilor bivalve. | Fig. Care alcătuiește partea esențială, fundamentală, principală, pe care se sprijină s. se întemeiază un lucru s. altel în legătură cu el. *Numerales cardinale* (unul, doi, trei... zece... o mie): numerales principale, cele care arată cantitatea și din care derivă celelalte feluri de numere (d. e. cele ordinale: al doilea, al treilea... cele distributive: câte unul, câte doi...). *Din partea bărbăților politici ai țării, ei [regenerarea spiritului public] presupunând hotărârea de a sprijini dinastia ce și-o ațeseră și de a avea totdeauna luarea-aminte aținită asupra acestui punct cardinal*. MAIORESCU, D. I 15. | S p e c. *Cele patru puncte cardinale*: cele patru puncte principale ale orizontului (răsărit, apus, miază-zi și miază-noapte), după care se determină situația locurilor pe pământ. *Cum se arată primăvara, ei [Emsul] începe a se păți, ca să primească mulțimea căldurilor... din sus-patru puncturile cardinale*. C. NEGRUZZI, I 326. *Virtuțile cardinale*: cele patru virtuți principale (dreptatea, prudența, cumpătarea și țaria de suflet).

2°. S. m. Fiecare din cei 70 de prelați catolici (episcopi, preoți, diaconi) care alcătuiesc «sacral colegiu» care alege pe papa și dintre care se alege papa și care sânt miniștri și consilieri ai săi; purpura e culoarea costumului lor oficial. *Sător, mitropolitul Chievului... pre care îl făcuse cardinal*. *Papa Evghenie de la Râm. LET. I 117*. | Fig. (din cauza culorii lui roșii). Numele unei spețe de pasări (din America și Africa); numele unei spețe de fluturi.

[Derivat: **cardinaliat** s. a. = demnitatea de cardinal. *Doreă în tot chipul să cădăște favoarea împăratului, ca printr'însuși să dobândăscă cardinalat*. BALCESCU, M. V. 327. DICT. dau și forma: **cardinalie** s. f., neîntrebuintată].

— N. din lat. *cardinalis*, -e (din *cardo*, -lais, țățână).

CĂRDĂȘI vb. IV^a v. cardaș.

CĂRDUI vb. IV^a }
CĂRDUREL s. a. } v. cărd.
CĂRDUȚ s. a. }

CĂRE pron. I 1°. *Quel? quelle? 2°. Qui? quel? quelle? lequel? laquelle? II. Qui, que (lequel; celui qui; chacun; l'un... l'autre, celui-ci... celui-là)*.

I. Pronume întrebător. Când întrebăm care? nu vom să știm numai despre cine sau ce este vorba, ci întrebarea aceasta presupune că avem, pînă la ur o recare grad, o idee despre cine sau ce e vorba, dar că vom să știm anume și în ce fel se prezintă. La origine deci *calitate* (= lat. *qualitas*, din *qualis*) e nota esențială care ne interesează. Cu timpul însă înțelesul lui care se slăbește și el devine simplu pronume întrebător (adjectiv sau substantiv).

1°. (În funcțiune atributivă, care are rostul unui adjectiv pus înaintea substantivului) Ce (fel de...) *Întrebă dintru care despus taste*. COD. VOR.

56/8 (: den care ținut iasta. N. TEST. 1648; den e e eparhie iasto. BIBLIA 1688). Care (MUNT. c) e certare tor ludă cea ce se vor găsi acolo de față? PRAY. 1182. Carii ochi văd mai bine? — Ai zavistnicului. PANN, P. V. III 22. Care om nu ține la viață înainte de toate? CREANGĂ, P. 206. Stau în loc și-mi fac de lege, Peste care munte-aiu trece? JARNIK-BĂRSEANU, D. 150. || (Rar. — în poezie, din cauza ritmului — așezat după substantiv) Să vedem spre sfârșit care certul au vrut a ne naște? KONAKI, P. 253. # Care alta = ce altceva. De asta te plângi stăpâne! D'apoi de care alta, mă Chirică? CREANGĂ, P. 155.

2°. (În funcțiune predicativă, adesea înțeles prin o a re) Cine oare...? Cine și cum se face de...? cine și în ce fel...? Ce fel de om...? Ce și cum (de...)? Ce și în ce chip...? Carele este omul cea ce nu știi cetatea eșeciancă? COD. VOR. 11/14 (: cine iaste om. N. TESTAMENT 1648; care ești omul. BIBLIA 1688). Carele-s acoale? (sec. XVI). CUV. D. BĂTR. II 100. Carele nu va suspină văzând jicid-na fecioară... să o ia oarecine și să-și răză de dinău? LET. I 175/12. Cărit ne asupresc pre noi, mișeiți au bogății? Cărit ne trag la judeațe? Cărit ne doădece? Cărit ne obiduesc? VARLAAM, C. 182. Cărele și-i lucrul tău cel nalt câdră D[um]n[e]jdădu. DOSOFTEIU, V. S. 133/2. Căre iaste talantul? BIBLIA (1688) 3 pr./22. Cărit îți sânt părinții? MINEIUL (1776) 130/2. Care oare va fi rezultatul final al acestei căi? BĂLCESCU, M. V. 3/2. Tălu lui care este? KONAKI, P. 267. Spune-mi tu care este păsul tău. IPSIRESCU, L. 16. Spune-mi, bade, -adebătr, Pentru care m'ai lăsat. RETEGANUL, CH. 162. M'a mânăta maica la joc... Să joc fata cea frumoasă... Dar din trei cine te-a ști, Cea frumoasă care-a fi? JARNIK-BĂRSEANU, D. 361. O dat poruncă n'ară, care s'o d-afă să-i fure cari babbii? ALEXICI, L. P. I 257/4. Am aut eu un dor mare, Și care, Dumnezee, nu i-are? BIBICESCU, P. P. 362. (Neobicituit) Se făcă întrebare, care daod n'a mai rămas cineva (contaminare între: care a rămas și dacă n'a rămas cineva) necreut. FUNDUSCU, B. 70/2. || (În întrebări directe, predicativ la subînțeles stus sau aia) etc. Strig: «Care ești șiă, măi?» SANDU-ALDEA, A. M. 27. «Care-i acolo?» întrebare de data acta moșii. DUNĂREANU, CH. 11. | Cine (dintre cei prezenți) s'ar potri mai bine să... Dejugară boii și se rândăru, care să vadă de ei? VISSARION, FL. 230. # Care pe care? = care din doi e astfel, încât să poată întrece s. birui pe celălalt? Eii! beți și nu vescești de-acum, copii, că eu mă duc să mă odihnesc puțin... Moș Corbulă, să te văd... care pe care... cei bătrâni pe cei tineri sau cei tineri? ALEXANDRI, T. 237. Ce să fac? Mă utam la un lănar care gonă un lup. — D'apoi? Care pe care? SANDU, LUC. VI 449. Acum să vedem care pe care? Ori e pe draci, ori draci pe dînsul. CREANGĂ, P. 301. Cu Stanca se rămășă Pe cin[ci] sute de florinți. Cari pe cari s'o 'nșeld-re. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 54.

II. Pronume relativ. (Încă în latinește, qualis devenise aproape identic cu qui).

1^a. a) (Propoziția introdusă cu care e relativă, înlocuind un atribut: cănele pe care-l bați = cănele bătut; pasărele care căldătoresc = pasărele căldătoare. În cazul acesta, în ortografia română nu se pune virgulă înainte de care). Oștile care le lășase la Lova... LET. II 213/22. Vreun cuodnt carele să nu fie fost pe plăcerea Măriei Tale. ANTIM, P. XXIV/21. Gura carea grăște hula... MINEIUL (1776) 73. Târna pe care-o poartă vântul... KONAKI, P. 109. Dobitoace cari au mințe ca și omul. DRĂGHICI, R. 103. De-ar crăpă... harababgul care v'a adus! CREANGĂ, P. 110. Pentru mândra care-mi place, Trei zile la domni aș face. JARNIK-BĂRSEANU, D. 11. Sărut măna pe care n'o poți mușca. ZANNE, P. II 244 || (În corelație cu (a) c e la). Sprîjinește

obrazul cea carele (Munt.; cel ce) iaste credincios. PRAY. 864. În adășa aceea carea ei gătără Li s'a au prins piciorul. DOSOFTEIU, PS. 31. Eu adnt acela Foca carele cereași. id. V. S. 25. Acela carii nu cinoște închipurile lui H[r]isto... MINEUL (1776) 68/2. Moarita este viața pentru cel care o cer. KONAKI, P. 114. Să-și scoatem costia ceea care fi-am spus eu. CREANGĂ, P. 174. S'a dat poruncă ca să-i deschidă... tronurile..., spre a-și alege... acelea care fi va plăced. IPSIRESCU, L. 3. || (În legătură cu prepoziții) Mîșloacele cu carele să vie fara la mai bună stare. TES. II 307. Tții minte zăua 'n care... KONAKI, P. 100. Pricina prin care se deosebte... MARCOVICI, C. 13/2. Făgăduința pentru care m'am născut... IPSIRESCU, L. 2. O căsuță... pe care eră crecut niște mușchiu. CREANGĂ, P. 213. (Prepoziția substantivului determinat se repetă înaintea lui care) Acolo, drice-ți-se-va de toate de carile drăd și-e să faci. COD. VOR. 40/1 (dar: de toate carele N. TESTAMENT, 1648; p e n t r u t o a t e c a r e l e BIBLIA 1688) În minutul în care... MARCOVICI, C. 7/12. Porn... pe-aceiași drum Pe carele-a venit. COȘBUC, F. 77. Femeia nu-i... de-acelea de care gîndești tu. CREANGĂ, P. 171. (Când nu se poate naște ambiguitate, în limba de azi poate lipsi în astfel de cazuri, prepoziția înainte de care) Nu-i de cei care crezi. (În limba veche și pop. prepoziția lipsește chiar când înțelesul poate fi echivoc) De lanca care eu m'am rînit (= de care am fost rînit). CANTEMIR, IST. 261. În zara care (= în care) s'au cununați. LET. III 254/12. La vărta care (= la care) sânt. RETEGANUL, P. I. 35/12. cf. 36/12. III 41/22. (La cei vechi lipsește uneori prep. înainte de care, chiar când substantivul determinat e fără prep. sau cu altă prep.) A ta sfîntă bunătate Cărea (= cu care) întorci pre om din răutate. DOSOFTEIU, PS. 76. (Să arate) cele nădeavrate carele (contra călora s. a) care) mă lupt în zădar. ANTIM, P. XXVI/12. Pîndă'n ceasul care (= în care) moare. KONAKI, P. 86. (Spre a se înălțura echivocul urmează, mai ales în limba populară, pronumele personal legat cu prep. care ar trebui să stea înainte de care) O pesteră care se vedea a lăcu om într'însa. MINEIUL (1776) 137. Dacă mi-i aduce calul împăratului de verde care de atîta vreme mă bat cu dînsul... eu și-oiu da pasărea. SEZ. IV 173/22. Fata care înghese sângele în ea de frică, își pierduse cumpătul. IPSIRESCU, L. 13. Făcă două palaturi cari la soare te puteai uita, dar la ele ba. FUNDUSCU, L. 138/22. Să merg la mândra mea care m'am iubit cu ea. ALEXANDRI, P. P. 252^b/12. cf. id. ib. 229/12. 295^b/12. TEODORESCU, P. P. 318^b. BIBICESCU, P. P. 44. SEVASTOS, P. P. 159/12. SEZ. III 215/12. III 215^b/12. Bata-te, bădiță, bată Zilele toate de-odată, Cele două zile grele Care-i Sămbăta'nire ele. JARNIK-BĂRSEANU, D. 257. (Astfel de construcții se găsesc cu deosebire după particula comparativă ca, spre a se evita cacofonia ca care) Are un cal..., care nu-i în toată țara cal frumos ca acela. BARAC, T. 44. Am să tasiu... Miorița ochișă, care nu-i în oi ca ea. RETEGANUL, TR. 22/2. (Și când care și la acuzativ adesea lipsește prep. pe înaintea lui) Darurile lui Dumnezee care... iaste fără de puțință a le dobândi. BIBLIA (1688) 5 pr./12. Accete 12 capete care le însemnăm atci. ANTIM, P. XXII 15. Tot pasul care vei face. KONAKI, P. 273. Fii ai României Care tu o ai cîștit. ALEXANDRESCU, M. 15. Vreun dor ascuns care nu-i venă a-l spune. CREANGĂ, P. 276, cf. 215, 289. Bade, mîndrului ția Care-o tudești acuma... JARNIK-BĂRSEANU, D. 248.

b) Propoziția introdusă prin care e explicativă (în ortografia noastră se pune în acest caz virgulă înainte de care). Să plătească pre toată ziua oște 12 aspri, cariș fac doi potronici de argint. PRAY. 36. Au trimis pre Groza tornicul cel mare și pre Barboești hatmanul, cariș eră mai credincioși din

boierii săi. LET. I 157²². Sântem pe moșia unei Gheonoaie, care e atât de rea, încât... ISPIRESCU, L. 4. Craiul acela mai are un frate mai mare, care era împărat într-o altă țară. CREANGĂ, P. 183. [După pron. pers.] Putea-voiu eu să prezid..., eu, care nu sânt în stare de a precedea... MARCOVICI, D. 6²², cf. 1. Tu, care ești pierdut... Și care-odinoară lucați... ALECSANDRI, P. I 119. [După un vocaliv] Oltule, care-ai fost martir vitejilor trecute... ALEXANDRESCU, M. 14. [Substantivul determinat se repetă une-ori, pentru ca să se evite o ambiguitate] Au tîlmăcit... cântarea cântărilor, care tîlmăcirea aceea asemănare nici au primit, nici va primi în veaci. BIBLIA (1688) 7^{pr/2}. Holdăria... să se facă înaintea cadului de Giurgiu... care cadii ai Giurgiului sânt datorii... TES. II 309. Ia mursa aceea și iute se duce de a toarnă în fântina din grădina ursului, care fântînd are plînd cu apă pînd în gură. CREANGĂ, P. 214. [În legătură cu o particulă comparativă] Pe mine de m'ar luă... împărțat, t-aș face doi feți-łogofei..., ca și care în lume n'ar mai fi copii. RETEGANUL, P. II 23².

2^a. [Adesea propoziția explicativă introdusă prin care ar putea fi înlocuită printr-o propoziție principală introdusă prin: Și s. iar e s. acesta]. Aceaste gregăle... taste precucura, sodomia, crețicia, carele (Munt.: a ceastea) trebuie să se arate la giudeș înțegi. PRAY. 563. Iacov și Ion cerșură locul cel mai de cinste, cărora Domnul le răspune. VARLAAM, C. 74. Pre taină spusur [jupăneș]ei de Petru-vodă, carea înțelegînd de Petru-vodă, cu dragoste l-au primit la casa ei. LET. I 162²². Iară l-au scos la dețin la boieri, pre care l-au rînduit boierii cu proșta ca să ta moarie pentru moarie. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 255¹². Cei mai mulți] zăced fără glas, din cărți și murid trei cuconi. DOSOFTEIU, V. S. 31². [Întărit, pleonastic, prin pron. demonstrativ a ce sta, a ceta]. Care aced bucurie pre urmă ou venit în suspinuri și amar. LET. II 325². Care acest sat este la Strungă (a. 1709). URICARIUL, V 246². Care acești 30 bani să-i ta veldmăroș. RĂȘCANU, L. 14².

3^a. [Din asemenea cazuri s'a putut naște funcțiunea de pronume demonstrativ] Acela care, cel ce, cine. Veniți careș t'ați înșeoați, la această apă. CORESI, E. VI²⁴. Care-i [= pe cei ce li] scriu mai sus (a. 1596). CUV. D. BĂTR. I 75. Ceri mi-ai de cărele [= acela căruia] nice o mîlă nu t'ai făcut. VARLAAM, C. 331². Carele (Munt.: cine) nu să va plecă supți țării înrădăturii legiți și giudețului, nu să va cerid cu moarte. PRAY. 1063. Scoț[i] din greutate pre cariș-[i] vor bine. DOSOFTEIU, PS. 26. Cărîi ou frică De Domnul, fi rădăci. [d. ib. 42. Eu sânt cel dentăi, adădăd dăntu care sânt toate. BIBLIA (1688) 6²². Au poronci ca carile din boierii... va vrea să-și fie creștîndătea să iasă din curie. CANTEMIR, HR. 234. Care dăntre cai a veni la făratic să mînduce, acela are să te ducă la împărăție. CREANGĂ, P. 192. Mai mincinos care nu crede. FUNDESCU, B. 61²². Las' să fie [voinic] tot de-a-rîndu'. Dacă nu-i care mi-i gîndu'. Las' să fie tot ștrag, Dacă nu-i care mi-i drag. JARNIK-BĂRSEANU, D. 109. Care-a fost mai voinicel, Acum e mai vă de el; Care-a fost voinic mai mare, Acum e legat mai tare. ib. 287. [Mai ales neutral] Ceea ce, care lucru. Să dăm den carele avem. ÎNVĂȚĂTURI (a. 1642), ap. GCR. 97². Ți s'au hărădit donnia Țării-rumânești, pentru care s'au dat și Ți s'au trimis aced această sfîntă a mea poronci. TES. II 307. De căre porondu-se împărțat cu mînie, poronci de-l bîdătur. MINEIUL (1776) 13. Căre văzînd ucigașii, să cutremuroră. ib. 104². Un văcar adese tot se mînia. De care sâtenii nimic nu știă. PANN, P. V. III 16. Baba Ți luă cămeșă de soacră, ba încă netăiată la gură, care înșenează că soacra nu trebuie să fie cu gura mare. CREANGĂ, P. 4. A fost odată... un îm-

părat mare și înțelept, pentru care și eră iubit foarte mult de poporal' său. ȘEZ. I 97². Dete de-o ospătlărie, aci se băgă'alduntru și mîncă, bînă și trăl cum i poști înima, pentru care plăti bani nenumărați. RETEGANUL, P. I 70². Ajunđnd la cal, fi vei lovi iar cu vîdrul în frunte, de care va înrîdă. id. ib. 58²². [Complinit prin lucru]. Muiarea poate să se despartă de dîns, pentru care lucru (Munt.: pentru că acesta lucru) se chiamă codăș și hoiu muerii sale. PRAY. 553. Apostolicești bisareci te-ai arătat ajutoriu... care lucru acesta taste cel dintîi al bunătăților. BIBLIA (1688) 7^{pr/21}. Pentru care lucru mergînd eu la Curte... i-am zis... ANTIM, P. XXIII²². De care lucru aprînzîndu-se de mînie înima lui Petru-vodă, de zirg au strîns oaste de război. LET. I 158²². Și zic să-i fie dat atunci în cafă oltă, care și cam samăndă acel lucru să fie fost și cam adăvrat. LET. II 310²². [Deci în funcțiune atributivă] Care muiare [= muierea aceea, care] va fură pe bărbatu-și, să nu atdă certare. PRAY. 181. Și pre carii tîlhari, pre unde t-au prins, cu rele și groznicie morși t-ou omorî. NECULCE, LET. II 393¹². În care zi a țegii Lot din Sodoma, a plouat foc și pialră pucioasă din cer. EVANGHELIE, ap. TDRG. # La s. după care = la s. după ceea ce. Mirele ou zis să-i țerte că nu poate să meargă, sînd gata să seadă la masă, rugîndu-se să nu-l supere; la care mergînd trimecul, t-ou spus pîcina că nu poate veni. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 254²². s'Amînă zise Domnul... după care apoi se depărță. EMINESCU, N. 16. După care Ercule se întoarce la Mitena. ISPIRESCU, U. 55². Care va să zică... = ceea ce înșenează, de unde urmează, drept aceea, adică. Orizonul politic s'o posomorît... Care era să zică țar bejîneș ALECSANDRI, T. 123. Care va să zică, eu lipsese d'acasă de v'o 16-17 ani. STANCESCU, B. 32. Care cum s'ar prinde... = ceea ce înșenează..., cu alte cuvinte. N'avea nici caif... care cum s'ar prinde... te-adeamene cu vorbe dulci. ALECSANDRI, T. 574.

4^a. [În limba veche și în cea populară, adesea care nu se raportă la un substantiv, ci la întreaga propoziție precedentă, avînd aproape o funcțiune conjuncțională] Și, iar..., dar (în astfel de împrejurări...), după aceea, din care cauză, de unde... Spun pe cum după ce s'au marșii Constantin Duca-vodă, să-l fi pîrți la Poartă la Țarigrad cădăna, muierea acelu Turc apă, pentru moartea bărbatului său, care și Constantin Duca-vodă au țegii la divan fajd cu aced cădăna, și nimică nu t-ou stricat. LET. II 45²². De le trebuie o doagă, o slă, îned aleargă la Moldova; care vedem că nice un bine nu va fi de Moldova, să-raca! ib. 60²². Și au trîit Cîrmul pîndă la o două domnie a lui Mihaiu-vodă Racoviș, și atunci au murit, care mare cinste t-ou făcut împărțat la moartea lui. LET. II 210²². Și după ce au mers în București, Grigorie-vodă fi tot bătea și-i chinută pre acei boieri și pre giupăneș; care lăsdă acum poestea lui Grigorie-vodă. ib. 215²². Vezirul au arătat o împărțatului; care s'au mirat și împărțat de aced bland. ib. 220²². Brăncovanul-vodă au adus pe Moscal. Care Dumnezeu pentru suspinurile sdrăcilor t-ou plătit, de s'au stins pomierica lui cu totul. ib. 264²². În scurtă vreme au murit [Bogdan hatmanul]; care moartea lui multă jale au avut Antioł-vodă. id. 313²². Mai pre urmă au intrat în scaun, îmbrăcîndu caftan de domnie nouă în Moldova; care și Grigori-vodă au îmbrăcat pre boierii caimacomi și pe alții, după obicei. LET. III 192¹². Multe ziduri au căzut; care și mîndăstirea Golici, fîrînd o tocmă într'acel vîră și o acopered cu fier alb... au căzut toate culețile mîndăstirii peste dîșii. ib. 192²². Au venit să vadă pre mori; care vădăndu-l toji, au cunozet că t-ou lovit cu cuști. ib. 255². După aceasta l-au trimis

la închisoare...; care peste câteva zile... tard l-au scos la divan la boieri. ib. 255/13. Țiind bădăle până la 1773 Dechemorie 30; care încă tot nu mă luase sfârșit. ib. 280/13. Pentru paretisă ce mi-au venit poruncă de la Măria Ta să să fac, zic cum că nu îndrăznesc, pentru făgăduiile care dăm noi înaintea lui Dumnezeu, când ne hirolozim. Care și noi înșine, de voia noastră de vom face paretisă, căldăm porunca și făgăduiala. ANTIM, P. XXVII/1. Acel împărat zisese: cine se va afla să mă facă să răd, să-și ceară de la mine trei daruri și-i voua da; care mulți s'au ispitit... să facă pe împăratul să răd. ȘEZ. II 118/13.

5* (Urmat de alt pronume, de un adverb s. de prep., care are înțelesul pronumelui nehotărât; adesea articulat) Fiecare; cf. careși. Această atenție de nu va fi întoarcat înapoi căreia a cui este... VARLAAM, C. 279. Cu tot felul de paseri Care cîntă'n felul de glasuri, Care după semnifica sa. MARIAN, NU. 579. De nu veți iertă cărele de voi cine... greșalele fratelui s'au. VARLAAM, C. 275. Să (= daci) va întrebă [Dumnezeu] cu slugile sale cărele cum au cheltuit darul ce i-au dat. ib. 299. Cu boierii trădă bine... și-i știă pre toți, tot anume, pre carele cum eră. LET. II 254/13. Îi cunoscă care cum îl vdră. RETEGANUL, P. V 44/1. Care cum poate = fiecare cum poate. PAMFILE, C. Au început a vorbi, care ce știă și cum îi ducă capul. CREANGĂ, P. 232. După războiu, oastea, care încotră t-au fost calca, s'au risipit. LET. I 221/13. Fugit-au toată boierimea, care încotră au putut. LET. II 218/13. Oamenii sărăra butimaci, care dincotră, crezând că-i foc. CREANGĂ, A. 113. Duci dăra care încotră (= cum) merge treaba, își cam mută gândul și plecă în ale sale. ISPIRESCU, U. 69/13. Se tologește care unde apucă. CREANGĂ, P. 251. Le porunci să meargă care de unde a venit. RETEGANUL, P. V 64/13, cf. TEODORESCU, P. P. 103b. Să știți care sămănse când trebuie să le seameni. ECONOMIA, 120. Voevozii nu știă care pre unde au țigii la lumă. ALEXANDRIA, 54. # Care... mal = oricare, orice (fel de), oricât. N'oiu veni la alăta nesimfite, de mi-să face căre carne mai cumplite ce nu s'au mai auzit. DOSOFTEIU, V. S. 55. # Nice care = nici un (fel de). Nice căre euodni nu a-jungă cădră lauda minunatelor tale. id. ib. 200. Care altul = vreunul. Aron Pumnul... a știat să deștepte și să învojește, ca var care altul, conștiința națională a învojeșilor săi. SBIERA, P. 151. Care cumvă (scurtat din carendă cumvă) = (?) oarecare, vreun, vreo, poate; (astăzi, după negațiune) (vre unul) cumvă. Măntem pre D[um]n[e]zdu cu vrun păcat sau cu vro curte care cumvă. VARLAAM, C. 290. Va fi băut niscare bădiură carea cumvă. PRĂVILA MOLD. 68. Să-și prepuie andesine carea cumvă cu înșelăciune, să nu omoară unul pre alt. ib. 82. Nu care cumvă at socotit că... DELAVRANCEA, S. 111. Îi rugoși să se lase de a face căldăria aceea, ca nu care cumvă să meargă la peira capului său. ISPIRESCU, L. 4. Când fi întră la pasdăre, s'o ței, dar să nu care cumvă să te muște. ȘEZ. IV 172/13. Însă nu care cumvă să vă pună păcatele să... RETEGANUL, P. I 701/1.

6*. (În corelațiune cu sine înșuși, care... care însemnează) Unul... altul, acesta... acela, parte... parte. Să dăm... cărele bucate, carele cuvânt bun, carele miltăure. INVĂȚĂRII (a. 1642), ap. GCR. I 97a-5. Se află... multe porcele între Români, care de la Unguri, care de la Sârbi, care de la Nemși. P. MAIOR, IST. 157. Și ne luăm noi de la școală și ne ducem cu toții. Și cari sădăpu cu carmalele, cari căracu cu lărbăoanșele, cari cu cărușele, cari cu coșfăile; în sfârșit lucrău oamenii cu trageră de inimă. CREANGĂ, A. 8/1. Și cum l-a prins, care zicea să-l spânzure, care să-l taie, care să-l împuște. ȘEZ. IV 173/13. Să-și facă o rochie de logodnă, frumoză ca câmpul, cu fel de fel de flori, care în-

florite, care îmbobocite. ib. VI 171. Gînercele alădată mergă tot călare, după cărușă mîreșit, și după el ceilalți oameni, care călare, care în cărușă, care pe jos. PITIȘ, CONV. LIT. XXIV 937. Fulga masă că-și gâtle, Mtes de piele că-i jupea, Care prin frigări friged. Care prin căldări fierbea. ALECSANDRI, P. P. 56/1. Poftim care cu înguriga, Care cu surculița. SEVASTOS, N. 284/13. # Care (mal) de care = unul mai (mult, tare etc.) decât altul, pe întrecute. SĂ'ndesă care de căre va'ncoșpe mai nainte. DOSOFTEIU, V. S. 54. Gătindu-să căril de căril să apuce înainte. id. ib. 100. Se sfăde... și Domni din Ardeal cu crăția leșcască, care de care să cuprinză țara. LET. I 215/17. Alergați la cei străini Greci, de-i apucați care de care să vă fie gineri. LET. II 442/13. Gospodarii se întrec care de care să fie mai bun și mai cinștii. I. IONESCU, C. 234. Ce să fie acolo, ziceau oamenii alergând care de care, din toate părțile. CREANGĂ, A. S. Începură a-i da care de care mai mulți bani. SBIERA, P. 131/17. Alergând pe capete, care de care să ajungă la mare mai curând. ISPIRESCU, U. 51/13-4. Se gătiră care mai de care să plece mai curând. id. ib. 33. Care de care-i după treabă. SEVASTOS, N. 52/1. Tot feciorul e cu ploșca de tin în mână, care mai de care ploșcă mai frumoză și vin îndulcit. PITIȘ, CONV. LIT. XXIV 1062. (Neobiciuit) Aci de gazdă, care din care se îndesă ca să povestească mai înainte. DRĂGHICI, R. 249.

[Astăzi forma gen.-dat. e, în funcțiune adjectivală, căruș, cărei, căror, iar ca pronume interogativ și relativ: cărușia, căreia, căroră. În vechime și dialectal (Moldova, Ardealul nordic) găsim încă accentuarea originală: cărăt(a), cărei(a), căror(a), iar pentru gen.-dat. singular feminin și forma cării(a). Cât despre formele cu -a final, scriitorii mai vechi și dialectele moderne le întrebunțeară și în funcțiune adjectivală, iar formele fără -a se găseșc întrebunțate și la pronumele interogativ și relativ: Hristos, căruia mulțimă și închinăciune tremitem. VARLAAM, C. 110/1, cf. 74. Li s'au înșăpăat o corabie... căruia luându-i sama ca doară o ar cunoaște, nu auzit niște glasuri sfidnd. DRĂGHICI, R. 25. Îi cuprinsese o mădnire negrădă pentru procurăria împărătesei sale, căruia nimic din lumă nu îi lipsed un minut. GORJAN, H. I 4/1. Utilă-te la indianul a căruia proastă minte N'au înșăfat a preface cele din țire urzite. KONAKI, P. 263. Mîntea căreia sînt suflete, id. ib. 271. Dulce somni tu, al căruia balsam... MARCOVICI, C. 6/20, cf. 4/20, 8/12, 14/2, 15/14. Tu, cării speranța s'arată... ALEXANDRESCU, M. 127, cf. 10. Voinicele stoluri, căror a mea ființă un semi-ceu păreă. EMINESCU, P. 200. Acela strigă căruia îi arde casa. ZANNE, P. III 83. Spune-mi căruș stăpîn ai jurat credință? dar: Ei e stăpînul cărușia t-ai jurat credință. TDRG. Pluralul care (articulat și nearticulat) pentru amândouă genurile — corespundnd lat. quales — se găsește din timpuri vechi (Muncile, cu care... BIBLIA (1688) 3/pr.10, cf. 3/pr.11. Oștile, care... LET. I 449. Făgăduiele care... ANTIM, P. XXVII/1. Lăcșurile ceale cerești, întru care... MINEIUL (1776) 81 1/2, cf. 114 1/2, 118 1/2. Cei care... KONAKI, P. 84, cf. 104. Împărașt... care... GORJAN, H. I. Ani care... MARCOVICI, C. 10/17, cf. 12/28, 20/28, D. 4/12, 8/12, etc. Suflete... care... CREANGĂ, P. 100, cf. 152, 191, 208. Lăcari care... ISPIRESCU, L. I, cf. 2, 4, etc. Cireșile... care... JARNIK-BĂRȘEANU, D. 37, cf. 314, 298, 374, 432, etc.), la cei mai buni scriitori, adesea promiscue, cu plur. cari (Școalele cu carile (Munt. C. a. e. l. e). PRĂV. 1165. Unii... cari... ANTIM, P. XXVI/12. Dobitoace cari... DRĂGHICI, R. 103. Hainele cu cari... CREANGĂ, P. 193, cf. 28, 265, 301. Călțea nebuni cari... ISPIRESCU, L. 5, cf. 9. Car' p'd car' v'ăfi biru... ȘEZ. III 216/13, cf. TEODORESCU, P. P. 632b. Bani, ca și cari n'au avut nimeni.

RETEGANUL, P. I. 69²², cf. II 36¹². *Mașorii cari...*
 JARNIK-BĂRSEANU, D. 296, cf. 415). În textele
 vechi, cu deosebire la Coresi, se găsește și plur. carei,
 corespunzând unui mai vechiu *carel*?, pluralul de la
carle (*Popilor carei slujesc* CORESI, ap. CCR. 21.
Slugi... carei... SICRIUL DE AUR, ib. 126. *Tări
 carei se dezbătuse*. LET. I 80²⁴). Din această formă
 s'a dezvoltat pluralul articulat *carrit*. Forma nearti-
 culată, mai rară în textele vechi (*Locul în care*
(Munt. carele) s'a făcut sudalma. FRAV. 904.
Domnul care lăcuiaște... DOSOFTEIU, ps. 30. *Care
 să fie și talandul acesta?* BIBLIA (1688) 3/pr. 21.
Scriptura taste care oștea raiul omului. ib. 5/pr. 11; cf.
 3/pr. 27, 3/pr. 22, 4/pr. 12, 4/pr. 22, 4/pr. 22, 7/pr. 22, 7/pr. 22
 etc. *Sălbiciune, care...* LET. II 13²⁴. *Supunere care...*
 ANTIM, P. 4²⁷, cf. XXV². *Lumina care...* MINEIUL
 (1776) 74^{1/2}, cf. 74^{1/2}, 78^{1/2}, 160^{1/2}) e azi aproape
 singura stăpânitoare, pe când cea articulată pre-
 mpușnește până pe la începutul secolului trecut
 (*Carele omul creștin?* CUV. D. BĂTR. II 99. *Carii?*
 Pădăniț. VARLAAM, C. 99. *Piemași cari...* DOSO-
 FTEIU, ps. 23. *Gloate carile...* id. ib. 25; cf. 12, 14,
 22, etc. *Carea taste neșugitorii?* BIBLIA (1688)
 3/pr. 22, cf. 3/pr. 22, 4/pr. 22, 4/pr. 22, 6/pr. 22, etc.
Lești... de carit... LET. I 160²¹, cf. 165¹², 172⁴,
 243²³, II 5¹, 213²², III 179¹². *Brusa...* carea...
 MAG. IST. I 88¹². *Mitrofan...* carele... ANTIM, P.
 XXIII², XXIV³, 3¹, etc. *Doica eî carea o creșcuse*.
 MINEIUL (1776) 45^{1/2}, cf. 49², 50², etc. *Ochitul
 carele...* KONAKI, P. 261, cf. 101, 293. *Alif, cari...*
 PANN, P. V. I 8, cf. I 62, III 22. *Șahizan ca-
 rele...* GORJAN, H. I 5^{1/2}. *O apă mare, care...* DRĂ-
 GHICI, R. 5 cf. 51. *Vestitul ageamisu, carele...* ODO-
 RESCU, III 9¹². *Capul...* carele... INSPIRESCU, L. 6.
Carele... acela... ZANNE, P. IV 607, — formă rămasă
 însă pretutindeni în rugăciunea domnească: *Tatăl
 nostru, carele ești în ceruri...*]

— Din lat. *qualis*, -em. Cf. nescare, fie-
 care, ori(și)care, oare(și)care, ve-
 ricare.

CAREĂ † s. f. (Milit.) Carré. — Trupă (de pe-
 destime) așezată astfel (spre apărare) încât alcă-
 tuia un pătrat. Din *carcaua* lui GUDOVICI se
 dete din tobe semnalul de nozot. STOLNICUL DUMI-
 TRACHE, C. 396. *Potemkin ghindral*, alegând din
 corpul său trei batalioane, îi rândui în trei ca-
 rile, *poștându-i înșuși pe cea din mijloc*. id. ib. 440.
 [Plural: *caréle*.] (Modern) și: *caréu* s. a., plur.
caréuri = a) o formațiune defensivă a infanteriei
 împotriva cavaleriei, care a rămas în regulamentele
 noastre până prin 1908. Trupa formă un pătrat,
 pe două rânduri, cu fața în afară. PAMFILE, C. T.
 38. *Paceți, fraților, careu, De-mi scăpați sufletul
 meu*. id. ib. 38; b) orice formațiune în pătrat.
Un careu de dans. | Familia: *carelăj* s. a. (fran-
 tuzism) = pardosire (și pardoseală) cu lespezi pă-
 trate.]

— N. din fr. (la începutul veacului al XIX-lea,
 intrat în limbă, probabil, prin mijlocire rusească:
karé, idem).

CARELĂJ s. a. v. *carelă*.

CĂRELEȘI, CĂREĂȘI † pron. v. *careși*.

CARENĂ s. f. (Marină) Carène. — Acea parte
 a unei corăbii care stă în apă, sub linia de plutire.
 Când *apele din golful Ionit...* s'fărâșă vor, urînd,
 carena ta. OLLĂNESCU-ASCANIO, O. 369. ([Pop.,
 pesc.) și: *carină* s. f. = (Romanai) lemnul curbat
 care formează partea de jos a dubei (= luntrei) și
 ale cărui extremități formează piscurile. ION CR. IV
 250. *Duba e foarte solid construită, atund o carină
 groasă de tuță de stejar...* Unii pun pe carină o
 șină de fier. ANTPA, P. P. 465.]

— N. din ital. *carena*, idem. (La popor intrat
 prin mijlocire neo-greacă: *καρήνα*, idem).

CARĚNTĂ s. f. (Jur.; Biol.) Carence. — Lipsă a
 tuturor obiectelor mobiliare, care ar putea răspunde
 pentru o datorie. *Proces-verbal de carență*. | S p e c
 (Duel). Refuz de a primi «cartelul» (provocarea
 la duel). | (Biol.) Lipsă unor principii alimentare
 necesare organismului. *Scorbutul este o boală de
 carență*.

— N. din fr. (lat. *carere* «a lipsi»).

CĂRENI pron. 1°. *Qui*. 2°. *Chacun*.

1°. † P f o n u m e r e l a t i v . *Careși* corespunde
 unui «care însuși», «care iarăși s. tot», eși e înșuși,
 eși tot etc. *Unul taste Dumăndăzu, căreși mai
 apoi să feace om*. DOSOFTEIU, V. s. 163. *Hristo
 Ia căreși taste mucenicilor cunună*. id. ib. 159.
Intru careși zi votu chemă pre tine. BIBLIA (1688)
 ap. TDRG. *Hronical vechimei neamului moldovă-
 nesc (în carileș țate numele Vlahilor se cuprinde)...*
 CANTEMIR, HR. 179²⁴.

2°. (Păstrat în unele regiuni în limba poporului)
 P r o n u m e n e h o t a r t l i . Fiecare; cf. care
 (II 5⁴). *Cântă coreași în chipul ei*. MOXA, 387²¹,
 cf. 29, 346^{1/2}. *Va da cărușăș după lucrul lui*. VAR-
 LAAM, C. II 17, cf. 261², 297², 299, 300², etc. *Au
 pus stealerul măsură, și numere, căreși pre (ăp-
 tură)*. DOSOFTEIU, ps. 488. *Id brăde, căreșeuș
 de sine înșirat*. id. v. s. 46. *Va plăd cărușăș pre
 lucrurile ce or hi lucrat*. id. ib. 188. *Dearte gră
 careleș cădră deapropoale său*. PSALTIRE (a. 1680)
 ap. CCR. 230. *Sta tot norodul privind, căreși de
 la ușa cortului său*. BIBLIA (1688) 63³, cf. 35.
*Pre carele toate dacă le-am luat sama, le-am so-
 cotit a fi adevere, și pe care le-am tocmă careși la
 locurile sale*. LET. I 170¹², cf. MAG. IST. I 232⁷.
Împărășit s'au întors careși la scaunul său. DIO-
 NISIE ECLÉSIARHUL, C. 170, cf. 200. *S'au împă-
 rășit cariși pe la casele lor*. SBIERA, P. 65¹².
*Lăundu-și ziua bună unul de la altul, s'au dus careș
 în partea sa*. id. ib. 267¹², cf. 272¹², 157¹², etc.
Să mergă careși la casa sa. MARIAN, NU. 581.
Tot feul de copaci, Careși după roada sa. TEGDO-
 RESCU, P. P. 166². † † *Câte unul careleși = fie-
 care, unul câte unul*. *Adusă-și la Hristo Ia, și-și
 puse mânele pe căte unul căreșă d'înșit*. VAR-
 LAAM, C. 309, cf. 200. *Careși pe unde = fiecare
 pe unde apuca s. pe unde putea*. Se împărășit că
 puti de potârniche, careși pre unde. INSPIRESCU, L.
 14, 144, cf. 212.

[Mai ales articulat: *căreleși, căreăși*. Se dedină
 ca pron. care, adăugându-se un «și».]

— Din care + și. Cf. cine eși.

CARĚTĂ s. f. *Carrosse*. — Trăsură elegantă cu
 patru roate, închisă (cu coș, cu uș și cu geamari),
 p. ext. trăsură ușoară (WEIGAND, B. B. 95), cf.
 Iandou, caleașcă, butcă, rădvan, cu-
 peu, droșcă. [Împăratul] *odată se puse într-o
 carăță ferecată cu aur*. NEAGOE, INV. 118, cf. 57.
*Au venit carăta cea împărătească, să-l rădăce, să-l
 ducă la Țarigrad*. DOSOFTEIU, V. s. 145. *Încind
 Ștefan-vodă o miță de loc înaintea-și, în carătu
 cu sine solul nu l-au pohtit*. LET. I 254¹. *Iar căit
 le-au murit loți din obuz, de le-au rămas carele și
 carățele*. LET. II 264¹². *Carătu cu șase cai*. MAG.
 IST. 172¹². *Am mare trebuință pentru o carătu
 de drum, sigură, japână* (a. 1817) IORGA, S. D. VIII
 54. *Marele Româ, într-o carătu minunată, pstru
 cei rai a-bi dădă și pșada eră îndămăși*. REIDI-
 MAN, N. P. I 61. *Să nu mai slujiești altă, Ci să
 umbli cu carăta*. BARAC, A. 44. *Trece într-o ca-
 retă*. RUSSO, S. 104. *Merge pe jos...* în primele
 (de) a fi călcat de carete și droșcă. C. NEGRUZI,
 I 70. *O carătu închisă bine, Cu o dușucă și uncu-
 conaș*. ALECSANDRI, T. 46. *Carețele și buicile do-
 terilor*. FILIMON, I 610. *Apoi a fost la not și doc-
 torul, cu careta*. SLAVICI, N. I. 300. *După dejun...
 se suie în careta ce-au tras de mull la scară* I.

NEGRUZZI, II 52. *Cardia domnească*. IORGA, C. I. I 170. *O caretă dusă de doi telegari trece repede*. CONTEMPORANUL, V 524. *La o stație, unde caretă domnească și calcările suitei trebuiau să schimbe caii, căldării noastre dădeau peste o scenă destul de nepăcătută*. CARAGIALE, U. 27. *Caretă (kocle)*. CALENDARIU, II 73. *Se puseră în carăta ameoaciei, care era numai și numai de sticlă*. ISPIRESCU, P. 197. *Tot rădăne cu cucoane și carăte stoborite, Prin așură zugrăvite, Cu postaturi învelite, Că de nuntă sânt gătite*. TEODORESCU, P. P. 656^b/₁₁. *Să-mi descurte porțile, Să-și bage carătele*. MAT. POLC. 110. [Și: (învechit și pop., din pol. *karyta*, idem) **carăta**, **carăta** s. f. | Nom. agent. **caretăș**, (învechite și pop.) **carătăș**, **carătăș**, **carătăr** (POLIZU) s. m. = fabricant de carete, rotar; (învechit, rar) vizitiu s. proprietar de carete. Au tocmit un botar de ai noștri cu Gheorgh carătașul (mai jos: carătașul). IORGA, B. R. 84. *Vezetule luasă pe botar sădea de carătaș RUSSO, s. 17. Cei mai ghibaci carătași, lăcătuși și stoleri sânt Nemfi, ȘUTU, ap. TDRG. Te sfărâm în bucăți, de nu te-a putea drege nici un carătaș*. ALECSANDRI, T. 588. *Trăduri pe care le aruncase de o parte... carătași din Viena... IORGA, L. II 32. L[e]i 6, de la 4 carătași câte 1 pol leu*. RĂȘCANU, L. 13^a, cf. 77^a: (cu derivatul) **carătașie**, (carătașie, carătașie) s. f. = fabricare de carete (TDRG.); meseria de caretăș.]
— Din rus. *kareta* (< ital. *carretta*), idem.

CARETĂȘ s. m. (ș. d.) v. caretăș.

CARETE, **CĂRETE** s. m. (Entom.) Vermisecau. — (Mai ales la plur. *careți*) Viermeleți mici: în lemn (COSTINESCU), câriu (GIUGLEA-VĂLSAN, R. S.), vierme de brânză (REV. CRIT. III 92, MARIAN, INS. 391), de slănină (REV. CRIT. III 92), de carne (H. VII 259), din maseă (LEON, MED. 124), de la zecutul cailor (H. V. 375), de buturi s. busteni (H. IV 85); larva gășniței (MARIAN, INS. 295), larva mușetei [id. ib. 369]; cf. H. V 280, XVIII 4; cf. bondreț, cărcăiac. Nu mai are astămpăr, ca un *carăte*. REV. CRIT. III 92. (Fig.) *Mai așezați-vă, căreților! se zice cătră copii [neastâmpărați] ib. Să-și dau din ea [= din lapa mearță] carne... e foarte bună, Cu careți ca pe mână*. MARIAN, INS. 369. *Căreți Pe păreți*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 352. [Cu alt sufix: **carăciu** s. m. = vierme; (în glumă) organ genital al bărbatului (PAMFILE, J. II). *Pare că are carăci pe limbă!* (Transilv.) ZANNE, P. IX 583.]
— Derivat din *carău*, prin suf. dim. -ete (= ef). JAHRESBER. XII 157.

CARÉU s. a. v. cară.

CAREVA pron. nehot. *Quei'qu'un.* — Vreunul, oarecare s. cineva (din mai mulți pe care-i știți). *Se fereă de toți, par'că-i are frică să nu înceapă carăre a-i mângâia*. S. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Spune cine te-a nărbă, Că nu e la Dumnea-ta [răvașul], Ci la altul carăre*. SEVASTOS, C. 108¹². [Accentuat: **carăreă** și **carăreva**; † (articulat) **carăreva** LB; (cu adverbialul -și) **carăreăș** pron. nehot. BUDAI-DELEANU, T. 497.]
— Compus din *care* și -va.

CAREVĂȘI pron. nehot. v. careva.

CĂRFĂ s. f. (Ban.; ungurism) = spetează (la loitră). Loitra constă din doi fucei și 10 *carfe*. H. XVIII 143, cf. LIUBA-IANA, M. 102, 106. Com. COCA.
— Din ung. *karfa* spetează.

CARFIOL s. m. sing. (Bot.) = conopidă. (Transilv.) [Pronunț. -fi-ol. | Și (+ germ. *Kartoffel*) să-sește *Kartifol*, idem; **cartafiol** LB., **cartifiol** ECO-

NOMIA 156, **cartofiol** (a. 1808). IORGA, S. D. VIII 44, **cartafion** (a. 1784), ib. 82.]
— Din germ. (bulg., ung.) **karfiol** (< ital. dial. *carol fior*), idem.

CARFIȚĂ † s. f. *Épingle.* — (Grecism; învechit) Ac cu gămălie, bold. DICT. *Câteva carfițe (acc) de aur, cu pietre scumpe*. FILIMON, C. II 599.
— Din n.-grec. *καρφίτσα*, idem.

CĂRGEALĂU s. m. v. cărjalu.

CARGOBÔT s. a. (Mar.) Cargo-boat. — Vapor destinat anume pentru transportul mărfurilor.
— N. din fr. (< engl. cargo-boat), idem.

CĂRHĂLA s. f. v. crihală.

CĂRHÂN s. m. (Entom.) v. corhan.

CĂRHÔLU s. a. *Rocher (couvert d'arbres).* — (Banat) Rădicături de piatră, care pot fi acoperite și cu arbori, ce se află de-asupra coamei unui deal ori munte. H. XVIII 137. — Cf. corhană.

CĂRI vb. IVa v. carău.

CARIAT, -Ă adj. v. carie.

CARIATIDĂ s. f. (Arhit.) *Cariatide.* — Statuă de femeie (modern și de bărbat), drapată, susținând, ca o coloană s. pilastru, un tăbulament, o cornișă. [Pronunț. -ri-a-].
— N. din fr. (ital. *cariatide* < lat. *caryatis*, -idă < grec. *καρυάτις* -ιδος, propriu sfemei din Carya, oraș din Pelopones).

CARICĂ vb. I^a v. caricatură.

CARICĂ vb. I^a v. cărieș.

CĂRIEȘ s. f. *Petite rose.* — (Transilv., Ban., Mold.) Rotiță. *Kériké* = rotula. ANON. CAR. Vă dau... cărieș asta să o doți de-a roata prin curte. LUC. III 360. (Cu funcțiune adv.) *De căpătat să-nțoareți [oala] așa cărieș*. DENSUSIANU, T. H. 131.
Spec.: a) **rotița** de care atărnă sforile Țelor. DAMÉ, T. 135.

b) scripetele sucalei. id. ib. 140, PAMFILE, I. C. 262.

c) **rotița** de la fus. JAHRESBER. IV 328. *Prin gdruteca de lângă fus a cărieș este noada (ota)*. BREBENEL, GR. P.

d) **roata** olarului pe care pune pământul de-l lucrează. H. XVII 98, DICT.

e) (plur.) roatele concentrice de la plită, care se pot lua jos ca să ajungă flacăra direct pe fundul oalei (Brașov), capace.

[Și (ad c) **carică**, (ad d) **cărieș**, (ad a și b) **gărieș**, cu plur. -rișt. | Verb (numai la ANON. CAR.): **cărieș** I^a = a învârti, a sucl. *Kerikéz* = roto, (cu part.-adj., cf. *rotat*): **cărieș** (cărieș), -ă. *Kerikat* = rotatuz. ANON. CAR. *Mere cărieș*. HODOȘ, P. P. 58, (cu diminutivul) **cărieșel**, -eă adj. *Fă-mă măr cărieșel*. ib. (nota: măr cu mere timpurii, coapte pe la Săm-Petru.)
— Din ung. *karika*, *garika*, idem.

CARICATURĂ s. f. *Caricature.* — Reprezentare «înăcrășată» (prin exagerarea unor trăsături), grotescă, schimonosită, a unei persoane s. a unui lucru (prin desen, pictură s. p. ext. prin cuvinte), făcându-l (cu s. fără intenție) ridicul; înfățișare (figură s. persoană) pocită, de răs, schimonositură. *Eaca Danil Scarinchi, cel mititel la statură, Căruț ti căă mușcața și e chiar caricatură*. C.

NEGRUZZI, I 208. *Formele unei spoteli de civilizație occidentală, strecurată în mod precipitat până în acel strat și transformată aici într-o adevărată caricatură a culturii moderne.* MAIORESCU, CR. II 173. *Alegerea... devine caricatura sistemului constituțional.* id. D. II 262. | **Verbul:** caricaturiză la, mai rar și: caricatură, învechit (după germ. s. ital.) *carică* la = a înfățișa ceva s. pe cineva în (s. ca o) caricatură; (cu abstr.) caricaturizare, (caricaturare, caricare) s. f.; (part. -adj.) caricaturizat, -ă (caricaturat, -ă, caricat, -ă). Ai un singur bloc de marmură: dacă îl întrebunțezi pentru o figură caricată, de unde să mai poți sculpta o Mincere? MAIORESCU, CR. I VI. | **Familia:** caricaturist s. m. = artist (m. ales desenator) care are talentul (s. profesiunea) de a face caricaturi (de obicei pentru jurnale umoristice). Caricaturisti de la «Journal pour rire» ilustrează în ficcare toamnă, la deschiderea vânătoarei, pe bieții burghezi pariziani. ODOBESCU, III 156.]

— N. din fr. (ital. caricatura, din caricare, a încărca).

CARICATURIST s. m. }
CARICATURIZĂ vb. la } v. caricatură.

CĂRIE s. f. (Med.) Carie. — Boală a oaselor, spec. a dinților, care le face să se găunoșe, să se strice, să se mănânce, găunoșire. Caria atinge mai cu seamă dinții și măselele, eternul (osul pieptului), coastele, vertebrele, oasele lungi... Semnele sînt: o durere vie, mai ales noaptea, umflătura osului, apoi ivirea puroiului (abces rece) care miroasă urtă. BIANU, D. S. | P. anal. Boală a boabelor de grâu; putrezire a părții lemnoase a arborilor. [Pronunț.: -ri-e. Accent, și: carie. | **Verbul:** caria vb. la (pronunț.: -ri-a; trans. și refl.) = a (se) strică prin carie, a (se) roade, a (se) măcina (ceva) precum roade cariiul lemnul (și fig.). Înăuntrul împărăției romane se plămădeau idei și credințe noi, care înoc și temeinic cariau temelii etc. TAPRALI, V. D. 151; (cu abstr.) cariere s. f.; (part.-adj.) cariat, -ă. O măsea cariată = stricată, găunoasă.]

— N. din fr. (lat. caries, putrezire). Cf. dubletul cariu.

CARIERĂ s. f. Carrière. — (Propriu, term. de antichit. romane). Loc închis cu bariere pentru alergări cu care s. cu cai, cf. arenă. | Fig. Cursul (calea s. drumul) vieții cuiva, timpul cât ține viața cuiva. Asemenea și creștinul rănoște cariera sa și să coprinde de nădejdi și de temere. MARCOVICI, D. 4. Văzîndu-se aproape de sfârșitul carierii sale, se însuflește. id. C. 111. || P. ext. Drum în viață (pe care vrea să înainteze cineva). Frumoasă și penibilă carieră ce îi-ai preînsemnat. GHICA, A. 848. După terminarea studiilor a început cariera sa în diplomația rusească. MAIORESCU, CR. III 63. Dedicînd broșuri la dame, a căror bărbăți ei speră, O'ajungînd cîndva miniștri, le-a deschide carieră. EMINESCU, P. 229. Carieră de diplomat. | Spec. Drum ce și-l alege cineva în viața sa profesione. Cîștuta a găsi vreo altă carieră, care le promitea cel puțin un adăpost și o bucată de pâine la bătrînețe. C. NEGRUZZI, I 346. Diplomat de carieră = de profesune. (Pronunț.: -ri-e.)

— N. din fr. (s. din ital. carriera, de la lat. carrus, car). Cf. cărare.

CARIERĂ s. f. Carrière. — Loc de unde se scoate piatră (de construcție s. de pavat), marmură s. nisip; cf. baie, mină. [Pronunț.: -ri-e.]

— N. din fr. (ital. carriera), idem.

CARIGĂ s. f., **CĂRIGĂTEL**. -EĂ adj. v. cărică.

CARINĂ s. f. v. arenă.

CĂRINDĂR s. m. sing. 1°. Janvier. 2°. Calendrier. Récit (malicieux).

1°. [Popular] Ianuarie. CALENDARIU (1844), 72, ALECSANDRI, P. P. 34, BARONZI, L. 91/10, H. XII 133, MARIAN, SE. I 94, 95. În luna lui Cărintă, pe un ger de crăpau lemnele și pietrele, bătu Rucitucul. ISPIRESCU, M. V. 15/10. După Crăciun, vine luna lui Cărintă, după aia se pune Faur. DEX-SUSIANU, T. H. 172.

2°. [Învechit, în Transilv.] Calendar. Cărintăriul din 1794, apărut la Sibiu.

3°. P. ext. (Pop., în glumă. Cf. calendar 3°.) Povestire (în versuri) răutăcioasă vizînd defectele cuiva (în felul povestirilor din calendari). Ascultați, voi flăcăiași, cărintăriul fetelor Astora lenze. SEZ. XII 33.

[Rosit și: cărintăria s. m. sing.]

— Din lat. calendarius, -a, -um scare se ține la calendae. (Calendele lui Ianuarie au fost fondate de serbările Crăciunului, care se țineau în luna ianuarie. Cf. DACOROMANIA, I 464). Cf. dubletul calendar.

CARIOLĂ s. f. Carriole. — (Franțuzism) Trisurică cu două roate; cf. cotigă, faeton. [Pronunț.: -ri-o.]

— N. din fr. (ital. carriola), idem.

CARITABIL, -Ă adj. Charitable. — De caritate, milostiv, de milostenie, care vine din iubirea de aproapeii. O faptă caritabilă.

— N. după fr.

CARITĂTE s. f. Charité. — (Teol.) Iubirea lui Dumnezeu cu a de-apropieii. Caritatea e una din cele trei virtuți creștine. | Pornirea sufletească de a face s. a dori binele altuia. | Spec. *De caritate* = (la catolici) călugăria făcînd parte dintr-o congregație care-și consacră viața îngrijirii bolnavilor și săracilor; (la noi) femeie dintr-un fel de congregație laică, avînd ca ocupație îngrijirea (gratuită s. cu plată) de bolnavi. Ne-a adus de acolo medici militari și surori de caritate. MAIORESCU, D. II 134. [+ (după grec.) și: haritate s. f. Fapte de haritate. URICARIUL, IV 439. Soră de haritate. I. IONESCU, D. 193.]

— N. din lat. caritas, -atis, «scumpete, iubire».

CARIU s. m. (Entom.) Artison. — Orice insectă sau larvă care trăiește în lemn și-l roade (MARAIN, INS. XII, H. II 49, cf. H. IV 85, 297, VII 259, IX 154, X 465, XII 170), cărăbetele, cărețe, și spec. larvă de rădașcă (LEON, MED. 84). Se numește și *cariu-de-stegar* (MARIAN, INS. 35) = larva vespuziului (id. ib. 257); mică insectă care roade lemnul, numit și *cariu-mic* (*Anobium pertinax*, id. ib. 60), mic gîndac care roade căzăturile din pădure, numit și *cariu-mare*, -de-pădure s. -de-seară (*Bostrychus typographus*, id. ib. 96) Cariul mănăncă, roade, găurește s. strică lemnul (PAMFILE, CER. 87). Tărăta lemnului ros de cariu se numește *fînd de cariu*. Măncat de cariu. POLIUZ. Un lemn... are un car într'insul. NEAGOE, INV. 253. Lovi per ei ca în chip de cariu. BIBLIA (1688) 365. Pe vîrtoasa inimă stegarului moale dîntele cariuului fîind făcînd-o, o mistuiește. CANTEMIR, IST. 152. Dîmbe vrache taste ca cariu: în tîmna copaciului... id. ib. 37. Drept dascăl, toacă cariuul sub încheiul mur. EMINESCU, P. 18. La căpătîiul patului Un laț gîurît de cariu. IOSIF, P. 10. Rodea în surorii, cum roade cariu în lemn. CREANGĂ, P. 12 [Pronunțat monosilab. | ȘI: car s. m. || **Verb.** *carii* IV^a = a roade lemnul (despre cariu). MARIAN, INS. 63; (cu part. -adj.) *carit*, -ă = mîncat de cariu. Grinzile afumate și carie, încovoate-s de greutatea copercușii aproape năruit. CIOCĂRLAN, P. P. 7.

(Fig.) Ce vierme neadormit îți cărește măduva osului? JIPESCU, ap. TDRG.]

— Din lat. *caries*, idem. (E atestată și forma *carlus* (animal qui et tinea dicitur). Cf. *carète* și dubletul *carie*.)

CĂRJĂ s. f. 1°. *Crosse* (d'èvêque). 2°. *Béquille*; *bâton*, *gourdin*, *trique*. 3°. *Bâton* avec lequel on remue le lait dans le chaudron. 4°. *Mantivelle* (de la scierie mécanique). 5°. *Livre*. 6°. *Outil* avec lequel le pelletier rase les peaux. 7°. *Outil des mineurs*.

1°. *Baston* pastoral, înalt și adus s. puțin în-covăiat la capăt (având sus la capăt o cruce), semnul demnității episcopale. Cf. *hazran*. *Episcopii îmbrăcați în mantii și cu cărjile amând.* LET. III 290/19. *Pe-un jeț tăiat în stâncă stă făpuș, palid, drept, Cu cărja lui în mână, preotul cel păgân.* EMINESCU, p. 204.

2. Băț tare, având în vârf o bucată de sprijin (s. două bețe limbinate jos și împreunate la mijloc și jos, unde s. mai departate, prin câte o spetează; ajunge până la subsuora infirmilor, care se sprijinesc pe ea). Infirmii de picioare (ologi), cu picioarele moi, numai cu un picior s. cu unul mai scurt, șchiopi) umblă în cărji. P. ext. Băț adus s. puțin încovăiat la capăt de unde se apucă cu mâna (PAMFILE, I. C. 127-8, H. XVIII 173), care servește de sprijin la mers (bătrânilor PĂSCULESCU, L. P.). Cf. *baston*, *băț*, *băt*, *bătă*, *boită*, *toiaș*. *A umblă în cărji.* POLIZU, *Crucea este șchiopilor cărji.* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. *Un bătrân... șchiop... rezimat în cărji le privea cu multă băgare de seamă.* GORJAN, H. IV 170. *Acum pe cărje se propăcă! N'avea puteri și tot venea.* COȘBUC, F. 162/3. *Avuși, badco, ochii dârji, S'acum ești cu trupu'n cărji.* ALECSANDRI, P. P. 338b. *Isi ridică genche, Genche cu cărjele, Ca să-și vadă oasele.* id. ib. 151b. *Tudorel că-mi sărăcă, Tudorel se calică, Și, de slăbit ce-mi slăbea, În cărje se sprijinea.* TEODORESCU, P. P. 670.] Fig. Sprijin. *Vinul, cărja bătrânețelor.* ZANNE, P. IV 181. *De-a cărja* e numele unui joc copilăresc. H. IV 57.] P. ext. Bătaie cu cărja. *Of! Of! Of! se uită Tândală în gândul său, când a ezut că popa, în loc de prescuri, îi dă cărje.* SEZ. III 130/30.

3°. P. ext. Băț (lung ca de un metru și jumătate, cu o stinghie în cap. LUNGIANU, CL. 220) cu care mestecă hăciul în căldare, când fierbe urda. H. II 28, cărlig (I, 2°).

4°. Coaca s. cocăria dela joagăr (Muntele-Săcelului, Turda-Arieș) com. ITTU.

5°. Chinga unei luntre. Cf. *carboș*. DAMÉ, T. 126.

6°. Unealta cu care rade cojocarul pieile (fiind adusă ca o cărjă). H. XVII 98.

7°. (Băieș.) Un fus sprijinit pe doi stâlpi, de care e legat un coș cu o funie s. cu un lanț, care se învârtte pe fus, lăsând coșul în mină s. ridicându-l, după trebuință. VICIU, GL.

[Plur. *cărji* și *cărje*.] [Și: *cărj(i)e* s. f. | Diminuti v: *cărjioară* [Pronunt. -ji -oa-] s. f. *Moși pe cărjioare.* MARIAN, I. 490b/21. | Augmentativ: *cărjoiu* s. a. = *babă* (H. 4°) așezată pe mărșani, la un scoc de pădure (Vișeuul-de-sus, Maramureș, com. ITTU). | Ver b: (neobincnuit) *cărjăi* IV^a = a umbla sprijinit pe cărjă (despre bătrâni). *Din cărji cărjăind.* MAT. FOLC. 1230-3. | Alt derivat (apropriat ca sens de *cărjăliu*) *cărjân* s. m. = voinic, spătos. ZANNE, P. IV 298.]

— Din paleoslav. *kryž* 'cruce'.

CĂRJĂI vb. IV^a v. *cărjă*.

CĂRJĂLIU s. m. 1°. Certain brigand turc. 2°. *Homme hardi, téméraire; bandit, brigand.*

1°. Tălhar turc care făcea parte din cetele, disciplinate de rebelul Pazvantoglu, care, în a doua jumătate a secolului trecut, năvăliră în Serbia,

Bulgaria și Oltenia, arzând orașele și jefuind pe locuitorii. Cf. *posvantliu*, *pasvangiu*. (Cf. DIONISIE, C. 198, ȘIO., ZANNE, P. IV 298). *Au pățimit țara, de la o vreme încoace, despre partea tâlharilor cărjălii.* ZILOT, ap. ȘIO. *Paravindu s'au unit cu cărjălii și face mari turburări împărătești.* DIONISIE, C. 198.

2°. P. gener. (Rar) Om viteaz, fără teamă și fără rușine, care nu ține socoteală de nimic; tâlhar, hoțoman (cf. ZANNE, P. IV 298, ȘIO). *Să mă amenințe el... hoțu', teniceru', cărjăliu'.* ALECSANDRI, T. 832, cf. 285, 636, 1171. (Cu funcțiune adjectivală) *Că eu oiu să te vâd, Tot din jos de Diu, La Turci cărjălii.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 65. (Glosarea meputincioși, dacă e adevărată, arată că avem a face cu o apropiere de sensul cuvântului *cărjă* cf. DR. I 273).

[Și: *cărjealu*, *cărjăliu* s. m. | Adjectiv: (alterat s. grafic greșit?) *chirjălișec*, -*rească* = ca de cărjăliu, cumplit. *Veși luă ficcare câte o sută baltoage chirjălișeci pe talpe.* C. NEGRUZZI, I. 24.]

— Din turc *kyrgali* 'șaiduc, tâlhar.' ȘIO.

CĂRJĂLIU s. m. v. *cărjăliu*.

CARJÂN s. m. v. *cărjă*.

CARJÂNCA s. f. (Iht.) = plătică (mică, în comerț). ANTIPA, F. I. 142, JAHRESBER. IX 227. [Diminutiv: *cărjencuță* s. f. id. ib.]

— Etimologia nesigură. După TDRG, derivat din *cărjă*, prin suf. -*ancă*, peștele fiind numit astfel din cauza botului său (care are însă mai mult forma unei potcoave, decât a unei cărje). Posibil ar fi și o derivare din slav. *karga* (Berneker, SL. Wb. 667), cf. bulg. *karga* 'murdăriș, de-oare-ce masculul are adesea niște bube pe piele (pescarii noștri zic în acest caz că eplătica e răpănoasă), iar femelele au icrele atât de lipicioase, încât de multe ori le rămân lipite pe burta și pe poală (cf. ANTIPA, F. I. 143—144).

CĂRJE s. f. v. *cărjă*.

CĂRJENCUȚĂ s. f. (Iht.) v. *cărjaneă*.

CĂRJE s. f. } v. *cărjă*.
CĂRJOARĂ s. f. }

CĂRJMĂ s. f. v. *cărelumă*.

CĂRJOB, -**Ă** † adj. } v. *gârjob*.
CĂRJOIĂT, -**Ă** adj. }

CĂRJOIU s. a. v. *cărjă*.

CĂRLĂC s. a. v. *cărlăciu*.

CĂRLĂCIU s. a. (Mar.) *Bateau à voile*. — Vas cu pânze (DIGT.), luntre mică cu fundul turtit (ȘĂINEANU, D. U.). [Și: (dacă nu e cumvâ un singular refăcut, greșit, de la plur.) *cărlăc* s. a. H. III 209.] — Cu schimb de sufix, din sârb. *krljaš* un fel de vas, pe Dunăre (din *krljo saripaš*) ȘĂINEANU, D. U.

CĂRLĂN, -**Ă** s. m. și f., adj. f. I. 1°. *Agneau sevré*. 2°. *Poulain âgé de plus d'un an*. 3°. *Coureur (de femmes)*. II. (Laine) *courte et fine*. III. 1°. *Chapiteau*. 2°. *Tuyau de cheminée*.

I. Subst. 1°. *Miel* s. mia (mai rar i e d. H. II 207) după înțercat (H. II 87, CREANGĂ, GL.), cam de la două (GIUGLEA, DR. I 245) la trei (H. II 131) patru (H. II 185, 203, dinspre toamnă ib. III 68) șase luni (DAMÉ, T. 68) după fătat, sau până la Martie viitor (H. II 131, cf. GIUGLEA, DR. I 245) ori până la un an (COSTINESCU, H. II 27, 49, CREANGĂ, GL., ION CR. IV 50, com. LIUBA) s.

până la doi ani (L.M., H. I 58, IX 482, PITIȘ, CONV. LIT. XXIV 1057, MARIAN). Cf. H. II 79, 207, 239, III 4, 265. Cf. berbecel, berbecuț, noaten, mioară. Cărlănit (gr. *darvo*) =-au împărțit Iacov. BIBLIA (1688) 22p. Tot felul de oi mari și de cărlani. LET. III 263/12. Un coșoc de cărlan. (a. 1792). URICARIUL, IV 135. Pun cinci cărlani rămășur, C. NEGRUȚII, III 13. Toată ziua te bate prundurile după scoldat, în loc să pască cei cărlani. CREANGĂ, A. 13. O cărlană la păr ursecac. MON. OF. (a. 1907), 7599. Un urs mi-a luat un cărlan. MARIAN, NA. 248. Să ta sare la mioare, Și bolovani la cărlani, Și țărăje la oițe. ALECSANDRI, P. P. 54. O turmă de cărlani, Păscută de opt ciobani. ib. 58/2. La cărlani să mițuască. PĂSCULESCU, L. P. 275b. Șapte fete pe-o cărlană, Și cărlana-i fără miță. ȘEZ. I 70.

2. P. anal. Mânzul care a împlinit un an (VĂRCOL V.), până la doi ani (H. II 220, III 67, IX 51), cal de doi ani (L.M., DAMÉ, T. H. V 131, IX 265) până la trei ani (H. II 185, RADELESCUCODIN, II, de la trei ani în sus, când îl încalecă (VĂRCOL V.), până la patru ani (H. XVI 42) s. până la șase ani (VĂRCOL V.). Cf. H. II 79, 117, IV 9. Cf. noaten. Calu', cărlan de trei ani, 8 let. DIONISIE, C. 166. Cum, pe câmp sărind, se joacă o cărlană de trei ani, OLLĂNESCU, O. 215. Ce mă fii închis d'un an, Pentru'o iapă și-un cărlan? MAT. FOLC. 390. # Te duci unde a dus multul iapă și jiganul cărlanul (departe s. într'un loc necunoscut). ZANNE, P. II 643.

3. Fig. Bărbat care se ține numai după femei, CRAIU. Cf. taur. S'au stins cu oel cărlan fără rugăme înduata casă o Batorșului. LET. I, A. 53.

11. A d. j. Lână cărlană = scurtă, subțire la păr, tunșă de pe cărlani s. de pe oi tinere. COSTINESCU.

III. S. m. (P. anal.) 1^a = bașlac (2^a). DAMÉ, T.

2. (Transilv.) Hornețul de la cuptorul din casă până în pod, făcut din căhali, ursoaie (B-Huniad). VICIU, GL.

[S]: cărlan, -ă s. m. și f. (ad. i 1^a), cărlân, s. m. Com. LJUBA. Diminutive: cărlăior (cărlăior), -ioară s. m. și f. (ad. i 1^a) Pe cel mic de cărlăior, Berbecel, Doamne, crescut Pe mila ciobantilor, În coada tăcutilor. MATEESCU, B. 8, (ad. i 2^a) H. XI 184. Iorgu Iorgovan, Fecior de mocan, Pe cal, pe cărlan, Cărlăior d'un an. ȘEZ. I 113/12. Peste câmp că se uită, Trei cărlăiori năzdră. MAT. FOLC. 124. Cărlătoară bracăz? Pe muste nechează? (= Sucevea) ȘEZ. VII 124; — cărlănaș (cărlănaș), s. m. (ad. i 1^a) JIPESCU, O. 48. Lupul... cu toată pofta jârna, ca cum carne de cărlănaș or fi, înghitea. CANTEMIR, IST. 79. Cărlănaș de la Ispas, Tinerel, rotund și gras. ALECSANDRI, P. P. 87, (ad. i 2^a) Mânzul... crescuse, de se făcuse un cărlănaș zburdănit. ISPIRESCU, L. 161; — cărlănuț s. m. GIUGLEA, DR. I 247; — cărlăniță s. f. Aidaica cărlănițe. PĂSCULESCU, L. P. 6. [Cu schimb de sufix: cărlănuț s. m. (ad. i 2^a) Dar [iapa] nu eră singură, Cu cinci cărlăni după ea. MAT. FOLC. 390. | Nomen agent: cărlănar s. m. = cioban care păzește cărlanii (H. I 34, 139, VII 484, XII 227), miei, berbecii, mioarele, cărlănele și sterpele (MARIAN). Cf. H. II 261, X 260. Se întănește cu un cărlănar, care păște o turmă de cărlani, berbeci. MARIAN, INS. 401.]

— Etimologia necunoscută. (După G. Weigand, *Jahresber.* XVI 222, cărlan reprezintă un slav. **krđlan* 'miei' s. cal care intră în cărd.) După G. Giuglea, DR. I 246, cărlan s'a dezvoltat din **carlnar(e)* care ar fi lat. *carnalis* 'din carne'; miel cărlan adică 'cărnos' s'ar fi zis mai întâiu mieilor ținuți pentru prăsilă].

CĂRLĂNAR s. m. }
CĂRLĂNAȘ s. m. } v. cărlan.
CĂRLĂNIȚĂ s. f. }

CĂRLĂNTĂ s. f. Fourche, croc. — (Atestat numai în REV. CRIT. IV 141). Cărlăntă = furcă s. cărlig cu care se trago gunoii din case. Cf. cărlig.

CĂRLĂNUȚ s. m. }
CĂRLĂU s. m. } v. cărlan.

CĂRLĒBĂ s. f. (Brebis) aux cornes en spirale. — (Banat) (Oaie) cu cornele sucite (rotunde LIUBA-IANA, M. 111). Intoarce înainte (H. XVIII 141). Cf. H. XVIII 142. [Accentul? | Diminutiv: cărlăbășă s. f. Nume de capră în Țara Hațegului. BENSUSIANU, T. H. 83.]

— Etimologia necunoscută (O tulpină cărlăb = găsește și în arom. *cărlăb* = cărlig, cață ciobănească; poate înrudit cu bulg. *krălebam* 'alegări, scuturi', cf. bulg. *krăljak* 'dăru de fân'). Cf. cărlăbont, cărlăionț, cărlălobat.

CĂRLĒBĂȘĂ s. f. v. cărlăbă.

CĂRLĒBONT s. v. Crochet. — (Transilv.) Cuiu de lemn s. de fier din capătul cărligului, cu care se scoate apă din fântâni (Ghorbom). VICIU, GL. — Cf. cărlăbă.

CĂRLĒG s. a. I. 1^a — 2^a. Croc, crochet, grappin. *Passer-partout*, *pince-monsieur*. *Volet* (d'établi). *Chevron*. *Hampeçon*. *Agrafe*. 3^a. A partie de la charue. b. *Armon*. c. *Ancre*. d. *Toilet*. II. *Houlette* (pourvue d'un crochet). *Septre*. III. 1^a. *Plant*, *provin*, *marcotte*. 2^a. Motif d'ornementation. 3^a. Entaille aux oreilles des brebis. 4^a. Nom d'une danse paysanne. IV. 1^a. *Attache*, circonstance (secrète) qui attache qq. à qq. ou qui l'empêche de faire qq. 2. *Truc*, *expédient*.

I. Unealtă (de lemn s. de fier) adusă la un capăt, cu care se poate apuca ceva s. de care se poate atârna ceva, cf. cange, cliențiu.

1^a. Cărligul s. cleștele de strâns de la scaunul dulgherului (DAMÉ, T. 114, PAMFILE, I. C. 123), cărligul cu care buștenarii prind bușteni dați pe apă (Muscel), țapină, cărligul cu care se închide o fereastră s. o ușă (DICT), cărligul de fier (al fierarului) cu care se îndepărtează zgura topită din cărbuni (LIUBA-IANA, M.), cărligul s. limba cleștarului de care se servește dogarul (DAMÉ, T. 88), cărligul cu care se smulg paiele din clăie (PAMFILE, I. C. 140, ȘEZ. I 299), cărligul de fier cu care se apucă sacii de lână (Brașov), cărligul tocului în care se ține gresia, și cu care se acată tocul de brâu (DAMÉ, T. 37), cărligul de lemn îndoit, înșift în pământ, de care se acată toarta ceanului (cf. *cu j b a*, *v a r t e j*). ȘEZ. VIII 88, PAMFILE, I. C. 195), cărligul tocăliei de care pescarul prinde capătul viței când începe a o depăna (cf. ANTIPA, P. 170), cărligul cu care pescarul prinde iglița aruncată supt ghiță, se cere (id. ib. 483, 487), cărligul cu care mestecă bacul în căldărea cu zer, când scoate urda, cărlă (3^a), cf. *brighidău*, com. GIUGLEA), cărligul întrebuințat în loc de cheie spre a deschide broaștele ușilor (PONTRIANT), 2^a cărlig de *magherniță*] (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 194. *Împărțutul au poronci de au pus în cărligie despre Galata pre Vîsnoveșchi și pre Pisacenești*. M. COSTIN, LET. I 184/12. O spânzură în cărligă cu lanțu DOSOFTEIU, V. S. 4. Căldările și cărligele... și toate vasele ceale de aramă cu carele slujesc cu enle, au luat. BIBLIA (1688) 286. I-au pus de vii în cărligie..., și în cărligie au trăit vii până a treia zi. LET. I. A. 72/2. Dar nu-i frig ei [pe berbeci] cum se frige, Ci-i întoarce prin cărligie, Și-i întoarce prin belciuge, Să le facă carnea dulce. ALECSANDRI, P. P. 262. Câte fete cu pieptare, Toate-s străbme de spinare, Ca cărligul la căldare. JARNIK-BARSEANU, D. 430. Mie-mi trebui jesoitoare, Fata ta-i scurtă-n picioare, Nu ajunge la tâlpile, De

nu i-oitu pune cărlige. ib. 435. La moara de pipirgi Șapte babe [spânzurate] 'ntr'un cărlig. DOINE, 288. Te copaciul ce va să fie bun de cărlig, de timpuriu începe a se strămbă. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 145. Omului care se ține cu mâinele de pânțele dintr'una unei dureri, i se zice: Măi, cărlig, ia mai prinde-te și tu de v'o treabă! ȘEZ. V 58/1. || (Predicativ și atributiv) A se face cărlig = a se ghemui, (făcut) cărlig = ghemuit. Moartea... se uoase, de se făcuse cărlig (se strămbase, se încovăiașe) în chichidă. ISPIRESCU, L. 10. Cu înțina cărlig, de frica lupilor. SANDU-ALDEA, A. M. 122. # Nu scoți vorba, cu cărligul, din el! PAMFILE, J. II. A pune cărlig într'o întreprindere = a încurcă treaba, a pune bețe în roate. PONT-BRIANT. Tovorâș numai la câștig. La pagubă pune cărlig. PANN, P. V. II 80. A se pune în cărlige = a face cauză comună. S'ajung (= se înțeleg) își cii mari, se pun în cărlige, ș'atunc nu încotro ne-om întoarce? CONV. LIT. XLIV: 651. A fi cărlig cu cineva: în strânsă prietenie. Erau cărlig una cu alta (Polțiceni) ȘEZ. XXXII XXI, 29. | (Fig. La plur.) Răutate. DDRF. | De-a-cărligul e numele unui joc de copii, descris la PAMFILE, J. I 46-7. Cf. DENUSIANU, T. H.

2°. Spec.

a) Băț lung s. prăjină cu clenciu la vârf, de care se atârână cofa când se scoate apă din fântână, cf. ciutură, cărlibonț. Iaca... stau pe la fântână. Dă-mi cărligul! COȘBUC, F. 88/. Umlam din mână'n mână, Ca cărligul la fântână. JARNIK-BĂRSEANU, D. 158. Moșu' mite și coboară Cu mîtușă subțiară? (= Cofa și cărligul). GOROVEI, C. 97.

b) Căprior (Ighiu, Alba-Iulia, com. ITTU).

c) Unealtă de cusut (H. IV 57, x 508), de împletit mînuși (PAMFILE, L. C. 318, 360) s. ciorapi (Săcele, jud. Brașov, MUSCEL, 30, POLIZU), de tors mătase (H. XII 195) (în acest înțeles, mai ales dimîn.) cărligel. Cf. igliță, undrea, croșet. Și bătrâna înșiră ochiurile pe cărlige, da din cap și vorbă. DELAVRANCEA, ap. TDRG. Ciorapi lucrăți într'un cărlig. ib.

d) O vârguță cu un clenciu la vârf, care se leagă de coporâia coasei prin două ațe (numite cheoturi); se pune la coasă, când se coșes grâne; câte odată se pun și câte două cărlige, cf. hreapăncă, buhaiu (III 3°), coșă-împiedicată, PAMFILE, A. 128, ION CR. III 226.

e) (Pesc.; mai ales la plur.) Instrument de prins pește, constând dintr'o serie de undițe — numit de aceea și șir de cărlige — de toate dimensiunile, legate fiecare cu câte o sfoară de 40—80 cm. de lungă, numită petilă și atârnată, fiecare la o distanță de vreo 50 cm. una de alta, de e coardă mai lungă și mai groasă numită trupul-cărligelor s. ană; supt vârfur lor cel ascuțit au, de regulă, un ghimpe întors înapoi, numit limbă, ureche, zâmboc, cioc s. u.hă, astfel încât cărligul odată intrat în carnea peștelui întâmpină rezistență la scos, de unde apoi și numirea de cărlige-cu-limbă (cf. ANTIPA, P. 68, 69, 93, 304, 305, F. I 114, 1M.); undițe mari și groase, de fier (s. de oțel ȘEZ. IV 116/a), foarte bine ascuțite la vârf (I. IONESCU, M. 85); s pec. partea undiței în care se înfige nada (F. R. AVILA, p. 28) Cf. PAME, T. 123, PAMFILE, I. C. 69. Spec.: cărlige-cu-bărbie s. cărlige-de-cărlige, care au o curbătură ieșită în afară în locul unde e îndoit cărligul (ANTIPA, P.) cărlige-fără-bărbie (id. ib.) cărlige-cu-mâncare s. -cu-nadă, care nu sînt puse la adănc și prind peștele în același mod ca și undița, adică de gură (cf. p. p. ION, ANTIPA, F. I 14, id. P. 305—306), cărlige-fără-mâncare s. -fără-nadă = carmace (id. F. I. 249, P. 305) cărlige japoneze = carmace-de-mare de Japonia (id. 332), cărlige-de-fund (id. F. I. 25), cărlig-de-somu-cu-făruș-la-mal, care constă dintr'un

singur cărlig mare cu ureche, legat cu o sfoară groasă... al cărei capăt se leagă de un făruș care se înfige în mal (id. P. I. 127, cf. 295—296), cărlig-cu-coadă s. ghergheriță, instrument simplu cu care se prinde crapul iarna supt ghiță, constând dintr'un cărlig de fier lung ca de 12 cm. și care e legat cu sfoară s. sârmă subțire de capătul unui băț (id. ib. 295), cărlig-de-mână s. undiță-de-mână, care n'are prăjină și e legat de o sfoară care se ține în mână (id. ib. 299), cărlige-de-Stoie = carmace mai grosolane cu care se prindeau mai nainte morunul și nisetrul și care se numeau așa după un fierar țigan, care le făcea mai de mult (id. ib. 327). Unul are un cărlig, altul două, unul o mreșă, altul alta, la un loc tot facem ceva. CONTEMPORANUL, VI; 21. Bărbăți prind lipeni și lostuce, cu mai multă dăbicie: zira cu cărligul, tar noaptea cu mreșă. POPOVICI-KIRILEANU, B. 90.

f) Partea copcii care se acată în babă (II 5°). BREBENEL, GR.

g) (Păst.) Băț cu care păstorul mestecă, când face urda, în zerul fier, frecând sau rîzînd în același timp cu capătul în formă de semilună pe fundul cazanului, ca să nu se lipească de partea solidă care se alege încetul cu încetul din zer; cărjă (3°). DR. III 583.

h) Cărlig s. cărligei (de rufe) = buciță de lemn (de fag) cu o tăietură la mijloc, cu care se prind rufele spălate, când se întind pe frînghie ca să se usuce.

3°. P. a n a l. a) (La plug) La plugurile primitive, fără cotiga s. rotile, e o prăjină lungă, legată de grindeul prin potâng, avînd la celălalt capăt un cărlig, de care se prinde jugul cu ciocălteul (cf. PAMFILE, A. 35). La plugurile cu cotigă, cărligul e o parte a acesteia (MARIAN, D. 58, H. II 3), numită și proțap-mic (H. III 71); e fixat într'o dăltătură din podul osiei cotigei, e drept și are un cuiu, numit cuiul potângului, de care apucă potângul plugului, iar la celălalt capăt are o gaură care se vîră în tînjelar spre a o apuca cu cuiul tînjelarului; mai are o gaură pe unde intră cuiul cocărțeilei (cf. PAMFILE, A. 38, 44, ION CR. VIII 89). La unele pluguri, nu se prinde de-a-dreptul de tînjelar, ci de cârceie (cf. id. ib. 45). La plugurile fără cotigă, se numește așa cărligul de fier, înțepenit în grindeu, de care se agată proțapul pentru boi s. crucea pentru cai (cf. id. ib. 42). Cărligul servește a aduce roata în brazdă, când se abat boii alături, ca să nu facă plugul a m'nare, adică să rămîna loc nearat (ION CR. VIII 89) s. a împinge de el, când întoarce plugul la brazdă (H. IV 156) s. a cărmui cormanul cu el (Săliște, com. BANCUI). Cf. H. II 13, 50, 80, 88, 117, 194, IV 75, X 77, 500, XI 233.

b) Piscul s. gruiul saniei s. carului (Sân-Mihaiu, jud. Mureș-Turda). Com. ITTU.

c) † (Numai la DOSOFTEIU) Ancoră, cf. cătușă, mătă. Să-i leage de-a gramaz un cărlig de curvobie și să-l afunde în mare. V. S. 157.

d) Cuiul de care se prinde vîsla de luntre, s. tra-pazanul (Mehedinți, ANTIPA, P.).

II. Spec. Bătă ciobănească adusă puțin la un capăt (cf. PĂSCULESCU, L. P.), la fel, probabil, cu cea; scrvoste și c. armă. Cf. cărjă (1°), țuc. Ciobanii, unii ca de somn adormiți, în cărlige rîzîmași. CANTEMIR, IST. 129. [În] mîna stîngă, cărlig de cioban. PĂSCULESCU, L. P. 114. Și Fulga că se pitea, Cu cărligul și minci. ib. 297. | (Bot.) cărligul-ciobanului = o buruiană. H. X 420. | P. a n a l. Sceptur. Un cărlig de împărat Cu pietre scumpe lucră. ALECSANDRI, P. P. 203 b.

III. P. a n a l. 1°. Mîldiță de viță de 1, 2, până la 3 palme de lungă (cf. I. IONESCU, P. 247) care se răsădește (H. II 251) primăvara (H. II 272). Cf. DICT. Au obținut unii a legă mai multe

cărlige de vișe laolaltă și, astupându-le în gropi, a le udă, ca să sloboadă din ochiuri rădăcini, apoi a le sădi. ECONOMIA, 148. Pământul se pregătește, făcând în el gropi în care se pun cărligile. I. IONESCU, p. 245. Zgăresit ca un cărlig de vie. ALECSANDRI, T. 615.

2^a. Motiv de ornamentare făcut în forma cărligului: a) pe coajone. Cf. PĂCALĂ, M. R. 515;

b) pe ouă încondeiate. Cf. PAMFILE-LUPESCU, CR. 185—6. Spec. Cărligul-popii. PĂCALĂ, M. R. 504.

3^a. Semn făcut în urecha oii (PĂCALĂ, M. R. 145), clenciu, cf. preducea.

4^a. (Cor.) Numele unui danț țărănesc (H. XVIII 284) s. figuri făcute de jucători care joacă brăul, constând din împletirea picioarelor (cf. PARVESCU, H.) *Ale ori... flăcăii... jucau până da lucafarul. Atunci își puneau bine picioarele pe o săptămână și strânsi de umere le frământau pe loc răsucindu-le în cărligele brăului*, id. ib. 49.

IV. Fig. 1^a. Împrejurarea (tănuită) care ține pe cineva legat de ceva s. îl împiedcă să facă ceva, clenciu, nadă. *Ion are el un cărlig (tănuță) pe undeva, de vine întotdeauna târziu acasă*. PAMFILE, I. III.

2. Apucătură, expedient; cf. cărciog, chichiță, chițibuș, clenciu. *Advocatul și judecătorul nedrept știu află cărlige, ca să încurce dreptatea cea mai încredutată. LM. Are un cărlig Cu care poate face ca nimeni să nu știe Cum am teșit la căpăt cu cea negustorie*. OLLĂNESCU, ap. TDRG.

[S]: cărlig, | Plur. art. și: cărligile. | Diminutive: cărligel s. m. și a. = cărlig mic, specie. cărlig de împletit (horbotă, îmbrăcăminte ș. a.), croșet; cărlig de fereastră (COSTINESCU); igiță; cărlionț de păr; cărlig de prins rufe pe frânghie; (Bot. mai ales la plur.) căldaruș (DR. I 362), micșunele (com. COGA), viorele (com. id.), cf. H. IX 4, XVII 7, XVIII 41, 102, 168; (Bot.) cărligeli-pătași = trei-frați-pătași (BULET. GRĂD. BOT. V. nrele 3—4, 70). (ad. l.). Și din pod eom cobori Slănuina din cărligele. MARIAN, SAT. 185. Pă-mă [Doamne] floare de hemciu La mândra sub cărligel. DOINE, 142/2. (ad. l.) Să-mi dai tu cărligul tău, Să-ți dau bălăceul mieu. MAT. FOLC. 211; — cărligul s. a. (ad. l. 1^a) Diverse copărtiri, și anume: ... covergi, colceci, scăruse, cărliguse mici, făcute asemenea din făină de grâu. MARIAN, I. 165/13; — cărligior s. m. = (Bot.) dentiță (PANTU, PL.); — cărligioară s. f. = (Bot.) iarbă-roșie (ib.); [Alt derivat: cărligean s. m. = hoț, tâlhar (cf. JAHRESBER. VIII 315, cf. cărljan). | Verb: cărliga l v. încărliță.]

— Etimologia necunoscută. (Derivarea cuvântului din lat. calabrix, -icem sun fel de spins, propusă de G. Giuglea, DR. III 1090 nu e sigură. — Avem a face cu un vechiu termen păstoresc, care se găsește și la Români din sudul Dunării: megl. cărlig scărță păstorească; ac de împletit corapiis, cf. cărl(ă)uș scripștea de la războiul, cărlciu sleagă în atârnat pe două beșes, arom. cărlig sac mare de împletit, băta ciobănească, cață), unde se găsește și variante în b: cărlibana «bucată de lemn în formă de S, care se pune la un capăt al bătei și servește pentru a prinde vitele, ca și la noi, cf. cărliebă, cărlibană, cărl(h)onț, cărlobat, cărlanță. Tot astfel la Bulgari — fără familie în celelalte limbi slave —: *kvrlık* «Wandhaken; Schäferstab», *kvrljak* «Huegabel», *kvrlig* «Hirtenstab», *kvrljaska*, *kvrljaska* «Schaukel, Wiege», tot sensuri care par a pleca de la o tulpină *kvrl* «creangă, clenciu, cf. *kvrlëbam* «schwanken machen, schütteln». Și în rutenegă găsim *karljuka* «krummer Ast», *karljucka* «Haken, Schlinge», pe când *girlița* «oben gekrümmter Hirtenstab» e împrumutat din românește).

CĂRLIG vb. I.

CĂRLIGĂT s. m.

CĂRLIGĂTĂ s. f. (Bot.)

CĂRLIGĂȚĂ s. f.

CĂRLIGĂȚICĂ s. f. (Bot.)

CĂRLIGĂTURĂ s. f.

v. încărliță.

CĂRLIGEAN, CĂRLIGEL s. m.

CĂRLIGIOR, -OARĂ s. m. și f.

(Bot.)

CĂRLIGUȚ s. a.

v. cărlig.

CĂRLIOANȚĂ s. f. (Pesc.)

CĂRLION s. a.

v. cărlionț.

CĂRLIONȚ s. m. și a. 1^a. Boucle de cheveux. 2^a. Instrument de pêche.

1^a. S. m. și a. Șuviță de păr increțită în spirală, cf. buclă, zuluț, perciun, cărligeli, scăr. Cf. H. IV 87. *Cărlionții blonzi, fini, care îi țineau ca o umbră coaja rotundă*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Pletoasele capete... cu cărlionți bogăși*. IORGA, IST. R. I 137. [P. anal. *Aur neprețuit Fruncea mi-mpodobit, Cu cărlionți de fir. I. VĂCĂRESCU, P. 100/10. || Adverbial. Răsucit. A fost fugind dracu' cu coada cărlionț*. STĂNCESCU, B. 363.

2^a. S. a. (Pesc.) Unealtă de prins pește, de forma unei linguri foarte mari, constând dintr-o prăjină de brad, lungă ca de 2—2,5 m., numită coada-cărlionțului, de capătul căreia e legată, în prelungirea ei, o nuă încovalată în sus, numită celnicul-cărlionțului; perpendicular pe coadă, puțin mai sus de locul unde e legat celnicul, este legată de ea, în formă de cruce, o altă prăjină, ale cărei capete sânt de asemenea îndoite în sus, ca și capătul celnicului; acestea sânt coarnezle-cărlionțului. Celnicul este legat din apropierea vârfului său cu o sfoară, numită sfoara-celnicului, al cărei celălalt capăt se prinde de locul unde se încrușează coada cu coarnezle. Această sfoară e bine întinsă și ține celnicul încărlițat (dncărlionțat). Întregul instrument în fine e îmbrăcat pe din afară cu o plasă pătrată, întinsă foarte bine peste cruce. Se mai numește și: chipceal, târboc, cărstăș, posfat. Cf. năpătcă. Cf. ANTIPA, P. 377 ș. u., P. I. 161, F. R. ATILA, P. 107, com. I. C. PANTU, H. I 297, II 319, VII 358, 483.

[Pronunț. -li-onț.] Plur. cărlionți și cărlionțe. | Și: (ad. 2^a) cărlionțică s. f. (H. VII 69), (ad. 1^a) ROSETTI, ap. TDRG., ad. 2^a H. VII 69) cărlion s. a. POLIZU, scărlionț s. m. În jurul buzelor îi mișcua tutele răsucite ca scărlionții răfoinului. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV 656, cf. TELEOR, ap. TDRG. | Verb: (in)cărlionța l a (in)cărlionți IV a PĂSCULESCU, L. P. 289) trans. și refl. = a (se) face (părul) cărlionți, a (se) încărliță, a (se) increți. *Doi copilași cu chica ciuf, cărlionțată*. DELAVRANCEA, S. 40. (Părul) mai mult se-ncărlițoază. PANN, ap. TDRG. *De ce-l muia și-l trăgea, de-aiă firul se-ncărlițoia și mai tare*. CARAGIALE, S. N. 12.] — Cf. cărlig, cărlibonț.

CĂRLIONȚĂ vb. l a v. cărlionț.

CĂRLIȚĂ, CĂRLIȚĂ s. f. *Auge*. — (Sărbism, în Ban.) Albie s. covată făcută dintr-o bucată de lemn (com. COGA), troacă lungăreată, mare (LIUBIANA, M. 99), coriță H. XVIII 145. [La VICIU, GL., tipărit: *cărlita* = covată, s. troacă de pâne (Lătușas, I. Vârșeț). | S: cărliță s. f. = troacă mică din care se dă ovăș (Lătușas) com. ITTU.]

— Din sărb. *karlica*, idem.

CĂRLOBAT, -Ă adj. v. gârjob.

CĂRLOGĂN adj. m. v. cărlogăneă.

CĂRLOGĂNCĂ s. f. (Bot.) Varietate de raisin. — Varietate de struguri (DDRF., VĂRCOL. V., JI-PESCU, o. 54), cu peliță picurie și boaba mare cărnoasă (H. XVI 41). [S]: cărlogăn s. m. H. V 88].

CĂRMĂ s. f. 1^a. Barre. 2^a. Poupe. 3^a. Rame. 4^a. Levier (du moulin à vent). 5^a. Gouvernement. 6^a. Conducteur, chef.

1^a. Piesă mobilă în partea dindărăt a unui vas plutitor, cu care se dă vasului direcția dorită. Cărma plutei are două părți: lo p a t a s. p (e) a n a și coada s. c o n d e i u l (Transilv.). Com. ITTU. *Slăbire furile* (= funiile cărmelor). COD. VOR. 94/2. *Au tras corabia într-o parte din cărmă iute* (a. 1783). GCR. II 129/2. *Îndreptând cărma corăbiei către acea parte*. DRĂGHICI, R. 20/1. *Ai putut să lepezi cărma, și lopește să lepezi*. După propria lor voie să ne ducă unde rezept. EMINESCU, P. 254. *Îa măriți voi cărmile, Trageți cu lopește*. MAT. FOLC. 80. | *La plută sânt două cărme, în partea de dinainte*. VICIU, GL.; cf. CIUPALĂ, PL. # *Cărma din mână când scapă*. Mormântul Ji-I sapă. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 275.

2^a. P. e x t. Partea dindărăt a unui vas plutitor, unde e așezată cărma, pupa, cur. LB., cf. ANTIPA, P. 365, 465. Cărma flăngă-se (= se frângea) de greșă (= greutalea) undelor. (p a r t e a d e î n d ă r ă p t. N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688) COD. VOR. 94/20.

3^a. Vâslă, cu care se și cărmuește luntrea. Cf. ANTIPA, P. 442.

4^a. P. a n a l. Proțapul morii-de-vânt. DAME, T. 162, PAMFILE, I. C. 189.

5^a. Fig. Conducere, (o) cărmuire, guvernare. *Îi deade dvorba și cărma orașului*. DOSOFTEIU, V. S. 16... *Și de aici au început a avea ră [= rea] cărmă* Dăția și Tara-ungurească, LET. I 82/20. *Stătu împărat însuși Alexandru, den cărma mănă-sta, Mania, nefind încă la vârstă*. ib. 82/20. *Nu sânt vreme supt cărma omului, ce bietul om supt vreme*. ib. 304/20. *Dumi-sale se va căde să ia cărma asupra noastră, și noi după poronca Dumi-sale vom face*. ib. 318/20. *Longhin sutașul (carile cărma oștii purtă și toate lucrurile lui Traian după vremele pleinea)... CANTEMIR, HR. 82/20. Sub imediață cărmă a ortodoxiei... (a. 1776). URICARIU, I 179/2. Poporu "ncrede cărmele-i la fiii ce-și alege*. I. VĂCĂRESCU, P. 75/20. *Să nu se mai încredințeze cărma arhipăstoraescă la străni țerari*. C. NEGRUZZI, I 241. *Aflând că sântei bine cu toți acci bărbăți ce stau la cărma fărți*. I. NEGRUZZI, II 40. *Cărma toată a acestei mici ceremonii o are viitoare nănoșă*. MARIAN, NA. 138.

6. P. e x t. Ocărmitor, îndreptător (LB.), căpetenie, conducător. *Coborând-se Cenușoica, armăzorul o luă la fugă după herșelice, care... a luat-o la săndătoasă, îndată ce a încălecat Cenușoica cărma lor*. MERA, B. 124.

[Derivat: (ad. 2^a) cărmoe s. a. = partea dinapoi a luntrei. ANTIPA, P. 76.]

— Din paleoslav. *karma*, idem. Cf. cărmăciu, cărmui, cărmi.

CĂRMĂC s. a. (Pesc.) Sorte de ligne de fond. — (Întrebuințat aproape numai la plur.) Instrument de pescuit (ca o cange CHIRIȚESCU, GR. 248) numit și cărlige-fără-nadă (cf. cărlig I 2), deoarece cu ele se prinde peștele fără mâncare, agățându-se de corpul lui, s. p e r e c h i, constând din cărlige mari cu urechi și foarte ascuțite la vârf. Unele cărmăc au două rânduri de un d i ț e, unele care merg în josul coardei și altele în sus. În unele regiuni, o șiră de 70—75 de cărlige se numeste cărmăc s. p a r c e ă. Pe fundul Dunării, se pun serii întregi de cărmăc, ancorându-se lângă fund,

iar de fundul mării cărmăcele sânt legate cu pari bătuți în fund, s. dacă nu e posibil, se ancorază cu saci de nisip. Cu cărmăcele se prind mai cu seamă morunul, nisetrul, viza, păstruga, șiful și cega. Cărmăcele umblătoare se scot zilnic din apă și, după ce se ascuțesc și se ung, se aruncă înapoi; cărmăcele statornice s. stătătoare se caută în fiecare zi pe loc, dar nu se scot din apă decât la 6-7 zile odă. La aceste cărmăc, de fiecare din cei doi bolovani de la capete e legată câte o frânghie lungă și mai groasă numită p r e p u s c ă s. p ă p u s c ă; cărmăc-de-fașă s. d e - m a r e, cărmăc-de-fund s. d e - D u n ă r e, cărmăc-de-mare-de-Japonia s. c ă r l i g e j a p o n e z e s. j a p o n c a, mai nouă și cu cărlige mai mari decât cărmăcele-de-Astrahan, cu un singur rând de cărlige care spânzură în jos; cărmăc-de-Dunăre, cu un singur rând de cărlige, foarte mari, numite d a l d o n, cu o plută mare tăiată într-o formă specială numită b u l b e r și cărmăc-de-Dunăre cu două rânduri de cărlige. Cf. ANTIPA, F. I 245, 249, 253, 269, P. 319-373, DAME, T. 123, F. R. ATILA, P. 396, H. II 25. *Stău Moteicu atunci, că nisetrul, morunul, păstruga au căzut cu ușurință în cărmăciu*. DUNĂREANU, SĂM. VI 366. *Petrea a fost om sărguitor și 'n puțină vreme a putut să-și cumpere și cărmăci la mare*. id. ib. 369. *Păi, furtuna-i aur curat, când nu face pagube*. Tot peștele îl mână spre cărmăc. TAIFALI, S. 16. [Plur. -măc, rar -macuri ANTIPA, P. 330. | ȘI: cărmăc plur. id. ib. 319, cărmăc plur. id. F. I 249. | Singularu refăcute din plur.: cărmăciu s. m. DAME, T. 123, DUNĂREANU, SĂM. VI 366, cu plur. cărmăci, cărmăc s. f. ANTIPA, P. 327. | D i m i n u t i v e: cărmăcuțe s. cărmăcuțele (de cega) s. f. plur., cu care se prinde cega, numite și s f o r i (F. R. ATILA, P. 96). Cărmăcuțe cu un rând de cărlige s. simple și cărmăcuțe cu două rânduri s. duble. Cf. ANTIPA, P. 321-325, id. F. I 249, F. R. ATILA, P. 401. | Alt derivat: cărmăcșiu s. m. = pescar care pescuește cu cărmăc. Cf. ANTIPA, P. 25.]

— Din rus. *karmaks* sein Angelgeräts.

CĂRMĂCĂ s. f. (Pesc.) v. cărmăc.

CĂRMĂCEA s. f. art. v. cărmăciu.

CĂRMĂCELE s. f. plur. (NEMER. } } v. cărmăc.
CĂRMĂCĂȘIU s. m. (Pesc.)

CĂRMĂCĂȘI † vb. IV^a v. cărmăciu.

CĂRMĂCIU s. m. (Mar.) 1^a. Piloate, timonier. 2^a. Conducteur, chef. 3^a. Grand bélier. 4^a. Partie du tralneau.

1^a. Cel ce ține cărma unui vas plutitor, piloat. (Spec. la pluto) Plutașul dinainte, care e și cel mai destoinic. CIUPALĂ, PL., cf. TDRG., cf. dălcăuș, plutăș, vâta v. O corabie, de nu va avea cărmăciu..., pre leme se va înecă. MĂRĂRITARE, (a. 1746), ap. TDRG. *S'au înfășoșat cărmăciul la căpitanul*. DRĂGHICI, R. 19. *Junimea nu se mai aplică la această treabă, care formează cărmăci și luntrași cei buni*. I. IONESCU, P. 407.

2^a. Fig. Cel ce stă la cărma unei țări, care cărmăuește pe alții, cărmăuitor, cf. guvernator, administrator. *Sutașul cărmăci ascultă*. COD. VOR. 85/20. cf. 86. *Acela fuse cărmăciul și de pravali dăătorul*. KONAKI, P. 301. *Veliții aceștia... ai Divanului cel mare, fiind cărmăci toatei obăduirii republicei*. URICARIU, IV 282/20. *Mai multe daruri tribuie un bun cărmăciu să aibă*. C. NEGRUZZI, II 192. *Înainte aveau de cărmăc: gorștiți, doboșeri și muzică*. ȘEZ. III 184. *Toți boierii țărului, Cărmăci divanului*. MAT. FOLC. 105.

3^a. P. anal. Berbec mare (VĂRCOL. V.), oale s. miel cu clopot, care merge în fruntea turmei (Vale, jud. Sibiu, com. ITTU).

4^a. Pisc de sanie. PAMFILE, I. C. 154.

[Și: cǎrmăciu, cǎrmăciu (H. II 25), (cu schimb de sufix, în Mold., ad 1°) cǎrmăz s. m. TDRG. | Fem. (ad 3°) cǎrmăce. Cǎrmăcea, nume de oase (DENSUSIANU, T. H. 82) Cele două Țări românești, ambele cǎrmăce ale mișcărilor de redescoperire națională. HASDEU, I. C. 43, (cu funcțiune adjectivală) Neamuri cǎrmăce. KONAKI, ap. DDRF. | Verb: (numai la DOSOFTEU) cǎrmăci, IV^a = a cǎrmi, (cu part.-adj.) cǎrmăci, -ă (ad 1°). Trupurile sciunților țegind din mare cǎrmăci de Dumnezădu, v. S. 50_p. (ad 2°) Mândăstiri... cǎrmăci... de acest părinte, ib. 47_p.]

— Din bulg. kǎrmăc, idem (1° cf. rut. kormăč) sau derivat românesc din cǎrmă prin suf. nom. agent.-aciū.

CĂRMĂCIU s. m. (Pesc.) }
CĂRMĂCUTE s. f. plur. (Pesc.) } v. cǎrmac.

CĂRMĂJIN, CĂRMĂJIN s. m. sing. Cuir cǎrmăci. — Piele colorată, roșie (Inchisă), cǎrmăzie. Flori tăcute din cǎrmăjin (pe cōjoc). BĂRCIANU, 20 jupe bune cǎrmăjin (a. 1771). IORGA, S. D. XII 86. Biciu de cǎrmăjin, cu codăriștea de os. SLAVICI, ap. ȘIO. Au, lele, cu n'am obtele, Că le-am rupt, tăind nucile, Să fac parul mândrei mele, Și-am avut de cǎrmăjin, Toate le-am rupt prin grădini. HODOȘ, C. 89. [Și: cǎrmăjină s. f. = haras colorat (Zagra, lângă Nășud), Gom. N. DRĂGANU.]

— Din ung. karmazsin 'piele roșie' (< ital. carmasino < arab. carmesit). Cf. cǎrmăz, cǎrmăziu.

CĂRMĂJINĂ s. f. v. cǎrmăjin.

CĂRMĂNĂ vb. I v. scǎrmănă.

CĂRMĂR adv. v. cǎrărl.

CĂRMĂȘ s. m. v. cǎrmăciu.

CĂRMĂȘ s. m. sing. 1°. Cochenille. 2°. Phytolacca decandra. 3°. Kermès. 4°. Principe colorant. 5°. Sirop (preparat avec la Phytolacca decandra).

1°. † (Entom.) Insectă care trăiește pe o specie de stejar și a cărei femelă depune pe acest arbore mici gogoși rotunde și roșii, coccinilla, chermes (-animal). Cf. COSTINESCU, CODRESCU (subt. cochenille și kermès).

2°. (Bot.) Plantă ierboasă cu flori mici albe-trandafirii; fructele sânt boabe globuloase roșii s. negre; se mai numește și: rume(n)ioară, (în știință) cǎrmăz-vegetal. PANTU, PL. cf. H. IV 84, IX 472, PAMFILE-LUPESCU, CR. 110 ș. u. [Contra gălbînării se dau] boabe de cǎrmăz pus pe o felie de lămâie. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 80. Boinorul de [pojar]... să dea cǎrmăz cu rachiu. LEON, MED. 123, cf. (cǎrmuz) PAMFILE, B. 25. Rachiu roșu, făcut cu cǎrmăz și cu alte dresuri. SEVASTOS, N. 316₁₁₋₁₂. Foate verde [de] cǎrmăz. MATESCU, B. 13.

3°. Preparație de antimoniu, întrebuințată în medicină, numită în știință și chermes (-mineral). Cǎrmăz bobonai (a. 1819). IORGA, S. D. VIII 88. Cǎrmăz mineral dozo grăunțe. PISCUSCU, O. 258₄.

4°. Materie de colorat, stacojie, extrasă din gogoșile insectei și, din stocul rășin. închis al fructelor plantei cu același nume (COSTINESCU, ȘIO., PANTU, PL.), p. ext., vopsea (de alte culori), cf. cǎrmin. Cǎrmăzul ocă 54 bani. TARIF (a. 1792) ap. ȘIO. Cǎrmăz (culoare neagră și albă) cu 2 galbeni ai cel negru și 20 șanji cel alb. I. IONESCU, M. 694. I se grămădiră sub țâmpale două benghiuri de o roșă și ca de cǎrmuz. VLAHUȚĂ, N. 147. [Florile de fasole-copăcel] la culoare-șo și ca cǎrmăz. ION CR. IV 250. [Copii fac cerneală] și din cǎr-

măz roș sau albastru (violet). PAMFILE, J. II 344.

[Atributiv] Aliaz cǎrmăz (a. 1681). HEM, 2066. 5°. (Brașov) Sirop preparat din cǎrmăz (2°). [Copiilor] le dă cǎrmăz, și cumpără din țipărie. PITIȘ, CONV. LIT. XXXVI 560.

[Și: cǎrmăz, cǎrmăz (PAMFILE-LUPESCU, CR. 110), cǎrmăz †, (Brașov, ad 5°) acǎrmăz, (ca neol. din fr.) chermès, BIANU, D. S.]

— Din turc. karmyz < cochenille. Cf. cǎrmăjin.

CĂRMĂZIU, -IE adj., s. m. Escarlate, cǎrmăci. — Roșu închis (ca și cǎrmăzul), stacojie, cf. cǎrmin. DICT. [Și: (< cǎrmuz) cǎrmuziu, -ie adj. Iși pricei multă faia-și uscată și albă... cu două benghiuri cǎrmuzii în umerii obrașilor. VLAHUȚĂ, N. 97; — (+ cǎrmăjin) cǎrmăjin, -ie adj. Iie cǎrmăjie, umplută cu fir de aur. PITIȘ, CONV. LIT. XXIV 921; — (cf. bulg. hrimiz < cǎrmăz) hermăziu, -ie, irmăziu, -ie adj. A băut vin hermăziu. TEODORESCU, P. P. 546. Vin d'ăi irmăziu, ib. 575; irmăziu s. m. = piele roșie. Cu cizme de irmăziu, ib. 474; (cu schimb de sufix) irmăz = cizma roșie (ȘIO) ? Irmăzele cumpără și de mână se gătesc, ib. 642^b).

— Din turc. karmyz, idem. Cf. cǎrmăjin.

CĂRMEĂLĂ s. f. v. cǎrmi.

CĂRMĂZ † s. m. sing. v. cǎrmăz.

CĂRMI vb. IV^a. I 1°. Gouverner. 2°-4°. (Faire) tourner. 5°. Esquiver (une promesse), biaiser. II. Conduire, gouverner.

I. 1°. Trans. (Complementul e scorbă, pluta, luntrea, etc.) A da, cu ajutorul cǎrmi (p. ex t. cu alt mijloc), o direcție anumită unui vas plutitor, a cǎrmi (1°), a conduce. Șoloparu' cǎrmi luntrea din lopoși și o dete la mal cu cǎrma înaintie. SANDU-ALDEA, SĂM. VI 330.

2°. P. a. a. l. (Complementul e scorbă) A întoarce (carul) într-o direcție anumită, cf. hartol. Apucă, omule, boii de funie, cǎrmește, întoară carul! SEVASTOS, N. 50₁₂.

3°. P. gener. (Cu alt complement) A suci, a întoarce (într-o direcție anumită), a cǎrmi (II 1°). Întinse mâna lui spre stierul lui Dumnezădu ca să-l ție pe el, și-l țină, căci îl cǎrmește pe el vâtelul (II suice, luncănd). BIBLIA (1688) 224. A cǎrmi copul spre dreapta. LM. A cǎrmi roata morii = a-i da apă. PONTBRIANT. (Fig.) Planul să nu mi-l cǎrmească. COȘBUC, E. 27₂₄.

4°. Absol. (Fără complement; de obiceiul complinț printr'un adverb, care arată direcția) A apuca (cu luntrea, cu carul s. mergând) o anumită direcție, părăsind drumul luat, a coti (la dreapta s. la stânga), a cǎrmi (II 2°). Rașu cunoșcă semnele bătrânului... pe care-l lăsa la mal. El cǎrmi într'acolo... grăbind lăptărea. ODOBESCU, I 145₄. Gata a cǎrmi la dreapta, ca să coborim în sat. ODOBESCU, III 194₄. Îl răzuia cǎrmind la dreapta. SANDU-ALDEA, V. P. 73₄. Nașta să ca n'armentă și nu poate cǎrmi 'naintie. JIPESCU, O. 9. Îl potăruțuț cu Poate cǎrmi din drept drum. I. VĂCĂRESCU, P. 363₂₂. Călea ține dreapta, până la cutare loc, de-acolo cǎrmește la stânga, LM.

5°. Fig. A se abate de la cele zise, a se codi de a mai face cele promise, a căuta pretexte spre a nu face ceva, a cǎrmi (II 3°). Apă trebuie să urnești, că n'oi încotro să cǎrmiști. CORJAN, I. I. 141. La vorbele tădne-său, Erotocrit cum cǎrmea. Nu-i vină să spute dreptul, ci alte pricepi găsea. PANN, E. I. 51₁₂. Ar fi voit s'o cǎrmească împăratul, spre a nu-i da fata de soție. ISPIRESCU, L. 52. O mai cǎrmi mătușă, dar n'ară încotro. RAULESCU-CODIN, I. 316.

II. † Fig. A cǎrmi (2°), †† a ocărmi, a conduce. Bine cǎrmind svânta besareacă 22 de at... DOȘTEIU, V. S. 82.

[Adjectiv și subst. verbal: (ad II) † **cărmitor**, -oară = (adj.) care cărmeste; (s. f.) cărmă. *Cu mila lu Dumnezeu, cărmitoriu legicii creștinească...* CORESI, E. I/16. *Irina bădă să fie însăși cărmitoarea. MOXA 382/2. Corabiile se întorc de mititate (= mititică) cărmitoare. (c: cărmă N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688). COD. VOR. 123/3. | Abstract: **cărmăală** s. f. (ad I 4°) Rândunica... zboară foarte repede... făcând fel de fel de întorsături și de cărmeli. ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG., (ad 5^a) DICT. Radul văzând că nu e loc de cărmăală, că oastea îi se înmoaie, dete dosul. CONV. LIT., ib. | Alt derivat: **cărmăș** s. a. (în locuțiunea) Loc de cărmăș = loc de întors, de cărmăt (3^a) (PAMFILE, A.); fig. scăpare (VĂRCOL, V.); cf. cărnăș. *Mergeam pe drum, prin mișlocul pădurii, și deodată iață lupul înaintea; loc de cărmăș n'aveam. Id. ib. Aci nu-e'n București, Cu cai să te fudești; Aici săntem la hăști, În câți de cărpăș. Nu mai e loc de cărmăș, TEODORESCU, P. P. 507 b. cf. PĂSCULESCU, L. P. 237, MAT. FOLC. 160, MATESCU, B. 59, ȘEZ. XII 89.]
— Din paleos. **kramit**, idem (I 1^a și II). Cf. cărmă, cărmăciu, cărmul.**

CĂRMIIJU, -IE adj. v. cărmăzu.

CARMIN s. a. *Carmin*. — Materie colorantă de un roșu aprins (de obicei scoasă din cocenile: *Coccus cacti*); p. ext. colorarea aceasta însăși, și a-cojiu; cf. cărmăz, carmajin. *Vorbesc... garoafele din glastră; Carminul să ni-l strângem în s pulbere mărunț Pe-obraji și să cernem ușor, în zi de nuntă. ANGHIEL, SĂM. V. 1012.*
— N. din fr.

CĂRMÎȘ s. a. v. cărmă.

CĂRMÎȚĂ s. f. v. cărmă.

CĂRMITOARE † s. f. v. cărmă.

CĂRMOAJĂ s. f. *Miette, croûte de pain (sec)*. — (Mold., Transilv.) Resturi (Com. CORBU, Iărămuri. *S'au fost pus amândoi la masă și au ospătat. Când la urmă le-au rămas v'o-o câteva cărmoaji. SIERA, P. 170/11. | Coaji de pâne uscată (Șez. V 58/4. T. PAPAHAĞI, M.). În căsu cărmoaji de pâne, cu zamă de chiță. s. TEODORESCU-KIRILEANU, SĂM. III 102. *Strânge de pe masă cărmoajele cele de pâne, că-i păcat de Dumnezeu să se iatrănoască!* (Bilca, în Bucov.). Com. O. TOFAN (cMiluirea) e strâns legată de cărmoajă, mai ales în poeziile populare, care sânt mai conservative.) Să te miștose și eu, *Cu cărmoaja cea uscată, Pe cea poliță-arancașă. BIBICESCU, P. P. 55, ȘEZ. I 9b/12. Te-oiu milu, C'o cărmoajă de mălaiu, Făcut de șapte ai. ȘEZ. V 90b/28; cf. VASILIU, C. 130. (Plur. -moji și -moaje. | Ș: cărmu) † s. a. (Plur. cărmăjure) Prinso, jertă, dar, ofrandă, pomană, comandare. Și dzise Domnul: io sântu Dumnezeu! | loră, ce ei upușcăi spr-înși; ce grazul cumăndariloru lă măncați, și beați vinul |, | cărmăjurar lor? Se vie (= învie vor.) și se agiute voao și se vie (= așie) coao coperitori. PSALT. 317/11. (Cf. vinu un libaminu; le vin de leurs aspersions; prinsoasele, COD. VOR.; vinul trebilor. DOSOFTEIU; vinul turnărilor lor, BIBLIA 1088; vinul pomeneilor lor, BIBLIA 1914; — cărmăjite s. f. I. H. II 25. *Tădăruță roșie, Plină de cărmăjite f (= Piporul). GOROVEI, C. 289; cf. gărbojie DR I 290 | Diminutiv: cărmăjiță s. f. Să viț și la-mea usiță, Să-ți dau și eu o cărmăjiță, Uscată de nouă ai (Cășna, I. Bistrița) VICIU, GL.]***

— Din intermediarul slav **kermuš** sau **kermuša** al germanului medieval **kermisse**, **kermesse**, orientat după rom. *coajă*, care a intervenit atât ca sens cât și ca formă (cf. sorb. sup. **kermuša** 'Kirchmess';

sorb. inf. **kermuša**; ceh. dial. mor. **karmal** (**karmel**), idem, și 'Bewirtung nach dem Begräbnis oder nach dem Fürgang'; slovac. **karmas**; pol. **kiermasz**, dial. **kiermaz**, vechiu **kierchmasz**, idem, 'Jahrmarkt', dial. 'Jahrmärkten', vechiu și 'Festlichkeit, Gelage' în general; din pol. rut. [**kermel**], rus. alb. [**kérmás**], ap. BERNEKER, 501). N. DRĂGANU.

CĂRMOC s. a. v. cărmă.

CĂRMOG s. a. 1°. *Mentonnet*. 2°. Instrument de pêche.

1°. Ciocul leucei. DAMÉ, T. II, PAMFILE, I. C. 134.

2°. Instrument de pescărie. H. XII 117. Cf. **car-maciu**, **cărmoc**.

— Derivat, probabil, din **cărmă**, prin suf. -og.

CĂRMOJIE s. f.

CĂRMOJITĂ s. f. } v. cărmoajă.

CĂRMUI vb. IV^a. Gouverner.

1°. Trans. (Complementul e corabia, lun-tră, pluta) A conduce cu ajutorul cărmii, a cărmi (I 1°). *Un caic mic, care leme putea a-l cărmi. DRĂGHICI, R. 146/28. Toader pluta-și cărmuește. N. GANE, ap. TDRG.*

2°. Fig. (Complementul e un om, o țară, un oficiu, etc.) A conduce, a guvernă; a domni, a administră. Să plătească Dumnezeu sfetnicilor carii au cărmuit pe Dumitrașco-vodă! LET. II 112/2. Tu, ce pretutindeni ești, Ce zideca-și cărmuești. I. VĂCĂRESCU, P. 70/12. Dumnezeu cărmuită toate. KONAKI, P. 297. *Cărmuește-și casa cu înțelepciune. MARCOVICI, D. 11/29. Fapte... cărmuite de egoism. Id. ib. 410. Pornirea unei inimă amorul o cărmuește. PANN, E. I 55/4. Dreptul de a se cărmi independent după legile lor. BĂLCESCU, M. V. 9/2. Domnul... cărmuită țara împreună cu un scaut de doisprezece boieri. Id. ib. 9/12. Un Neamj sar-băd și flegmatec, care cărmuită birul. C. NEGRUZZI, I 67. Ești în stare a cărmi și pe alții. CRĂNOA, P. 185/2. Se năpustiră... asupra arpei drepte cărmuită de voteodul Baba-Novoc. ISPIRESCU, M. V. 51/11. Fiul unui împărat... venit să cărmuităscă un popor. ȘEZ. I 101/12. Neputându-se cărmi și economic stănguri, t-ar trage căni pe drumuri. Ib. 265/12. (A bso.) Măria-Su nu prea șită rându-l ca să cărmuităscă. LET. III 254/11.*

[Abstracte: **cărmuire** s. f. = (ad 1°) dirijarea nare, conducere, administrare; ocărmuire, guvern, unui vas plutitor cu ajutorul cărmei; (ad 2°) guverisprăvnicie, prefectură (DICT.). O cărmuire blândă și cu măsură (a. 1773), ap. GCR. II 87/1. Nimenea nu-l întrecă în cărmuirea plutelor. N. XENOPOL, ap. TDRG. *Greutatea cea mai mare este a oia omul cărmită să și se încredințeze cărmuirea și privigherea asupra grădinei. I. IONESCU, C. II. Împărătul voște a da cărmuirea Ardealului lui Basta. BĂLCESCU, M. V. 412/12. Cum să-și împlinească datorile cărmi cărmuirea care se îngrijește pentru binele lor? C. NEGRUZZI, I 299. Ardeleni aduși de cărmuirea austriacă. IORGA, N. R. B. 64. *Asupra cărmuirei împărășiei n'am nimic să-și zic. ISPIRESCU, L. 41. | Adjectiv (subst.) verbal: cărmuitor, -oară (ad 2°) Eră bun cărmuitor. C. NEGRUZZI, I 179. Cărmuitor al Ardealului. ISPIRESCU, M. V. 49/2. Hoși și căldători, Răi cărmuitori. TEODORESCU, P. P. 413. (cu adjectival neobișnuit) cărmuitorește, -ească adj. (ad 2°) N'ai supliniț lipsele legii și nepăsarea cărmuitorească. ODOBESCU, III 38.]**

— Derivat din **cărmă**, prin suf. denom. -ui. Cf. **cărmi**, o (t) cărmiu.

CĂRMUITORESC, -EASCĂ adj. v. cărmui.

CĂRMÚJ † s. a. v. **cărmoajă**.

CĂRMUJUREĂ † s. f. v. **cărmoajă**.

CĂRMÚS s. m. sing. }
CĂRMÚZ s. m. sing. (ș. d.) } v. **cărmăz**.

CĂRMUZIU, **-IE** adj., s. m. v. **cărmăziu**.

CĂRN, **-Ă** adj., subst. I^o. *Au nez coupé, sans nez*. 2°. *Camară*. 3°. (À la pointe) *recourbée* II 1°. *Bac*. 2°. Nom d'un insecte aquatique.

I. A. d. j. 1°. Cu nasul tăiat, fără nas (COSTINESCU). *Iustinian Cărnul* (Iustinian Rhinotmetus). MOXA, 378. *Nicolae Cărnul*; Spătarul Milcescu (căruia i se tăiasă nasul, ca pedeapsă). Cf. LET. II 210/22. *Găsește... pe Tigan cărn, fără nas și fără urechi*. ȘEZ. II 156/22. *Mătușa n'avea nas, că eră cărn*. ION CR. IV 124.

2°. (Mai ales atributiv, pe lângă nas, p. ext. pe lângă bot). Cu nasul fără vârș, cu vârful turtit în sus (astfel că se văd nările întregi). *Buldog cu botul cărn și turtit*, ODOBESCU, III 149/24. *Căsi... mici, pletoși și cărnți*, HASDEU, I. C. 196. *Om săruat, sponchiu și cărn*, DUNĂREANU, CH. 49. *S'o'nălănit c'o babă cărnă și bătrână*, MANDRESCU, L. P. 219/22. *Nalt și'nholbat, Cărn și buzat*, MARIAN, S. A. 232. *De nas cărnă*, id. V 233 || Substantivat. Om cărn. *Tunde cărna oile*, PAMFILE, J. II, cf. ȘEZ. VII 167b || Box (câne cu botul turtit). H. II 27.

3°. P. ext. (Despre obiecte) Cu vârful strămbat s. adus (în sus); p. ext. strămb. *Cuțit cărn* [de tăiat struguri; cf. *cosor*] ISTORIA POAMELOR (a. 1773) ap. GCR. II 98. *În pădurea occasta mare nu puteai vedea nici un lemn drept, ci toate cărne*. FRÂNCU-CANDREA, M. 274. *Făcă câteva [secere] mai cărne*, Să *secere babe bătrâne*, TEODORESCU, P. P. 142, cf. ȘEZ. IV 165, PĂSCULESCU, L. P. 20, 24, 29. *Și sănt cărne, de bătrâne, Picioarele* nu le mai [sine. HODOȘ, P. P. 81.

II. S. f. 1°. Vas plutitor pentru a trece oamenii de la un țarm la altul. H. VII 359; cf. *brudină* (2°).

2°. (Entom.) Insectă de apă cu foarte multe picioare, în forma unei obede (Araniag, jud. Arad), o beadă, lătăuș. Com. ITTU.

[Diminutive: (ad. I^o) **cărniceț**, **-ciță** adj., subst. **Cărniceț**, când o să-ți crească nasu' D. TELEOR, ap. TDRG.; — **cărsor**, **-oară** adj. = strămb, încovăiat. Com. A. COCA. | Augmentativ (ad. I^o) **cărnog**, **-oagă** adj., subst. DICT. (Dicționarele mai dau și o formă, suspectă, **chărnog**, **-oagă** = milog). | Abstract: **cărnice** f. = defectul omului cărn; (personificat) om tare cărn (L.M.). *Eră frumos, de pică, bată-l cărnica!* STĂNCESCU, B. 145. [Alte derivate: **cărnice**, **-ă**, subst. = (Sălște, în Transilv.) om căruia îi place să-și sucească, să-și schimbe vorba odată dată (Com. A. BANCIDU); om fără căpătăiu (RĂDULESCU-CODIN); oaie care umblă rasna (DAME, T. 68); (+ cărnă) conducător: *oiaie asta-i cărnice* (VICIU, GL.); (+ cărnă, cf. cărnă III) care se vaită ușor. *Zise ursului să-și pipăie ranele, fiindcă el nu e cărnice* (= nu crăcește) și să-i așeze toate osicioarele la locul lor, de vor fi zdrobite. INSPIRESCU, L. 329; — **cărniceț** s. m. = poreclă dată unui om cărn (COSTINESCU, POLIZU, RĂDULESCU-CODIN); cosor mic pentru viță (RĂDULESCU-CODIN); (prin confuziune cu *cornice*; Entom.) rădașcă (MARIAN, INS. 35); în acest înțeles din urmă și: **cărnice** s. f. ib.]

— Din paleoslav. **krany** «cu nasul ciuntit».

CĂRNĂCĂ s. m. v. **cărnăc**.

CĂRNĂ-LĂMNE, s. m. v. **cărnă**.

CĂRNĂRIE s. f. v. **carne**.

CARNASIER, **-Ă** adj., subst. (Zool.) Carnasier. — (Franțuzim, rar) Carnivor, s. p. c. care se hrănește cu carne crudă și e lacom de carne | Subst. Ordinul *carnasierelor* = carnivorele. | Spec. **carnasiéră**, s. f.; maseana cea mare de fiecare parte a fălcei, sus și jos, la carnivore. *Urul brun are carnasierie tocie*. [Pronunț. -si-er.] — N. din fr. (din provensalul *carnassier*, derivat din *carne* «carne».)

CĂRNĂT s. m. și a. v. **cărnaț**.

CĂRNĂȚ s. m. și a. *Saucisse*. — Tocătură de carne (de porc, amestecată cu drăsură), umplută într'un mai; cf. mititei, trandafir, gălbăș, caltaboș. H. I 287, ȘEZ. VI 77. *Kérnat(s)* = farcimen. ANON. CAR. *Am mâncat colac cu cărnăș*. COLINDE (ca. 1820) ap. GCR II 228/a. *Cel cărnăș murat, Ce e bine pipărat*. GRATIE, ap. IOBGA, S. D. XIII 41. *Cărnățul, când se îndeașă, Incepe a crăpă*. IOB. GOLESCU, ap. DDRP. *Cărnăș crud, fript, verde*: de curând făcut, proaspăt. L.M. | (Trivial) Excrement de om. (L.M.) | Membrul viril (PAMFILE, J. II). # *A'nghițit cărnățul = a înghiți-o!* PAMFILE, J. II. *Se fuc cărnăș = intruna*, id. ib. *Când plouau cărnăși și erau pasărele cu ciocul de argint (aramă)*: în vremurile fericele ale basmelor. Cf. ZANNE, P. I 406. *Nu în toate zilele plouă cu cărnăși, nici nu e în toate zilele lăsatul secului!* V. A. URECHE, ap. TDRG. *A lungi cărnăși = a lungi treaba*. ZANNE, P. III 506. [Plur. **-oai** și (rar) **-oaie** (MARIAN).] ȘI: (singular nou din plur. **cărnăși**, mai de grabă decât din lat. *carneatus* «carnos»; prin Munt.) **cărnăt** s. m. și a. (plur. **-oași** și **-nate** TDRG., CDDE.) | Diminutive: **cărnățel** s. m.; — **cărnăciór** s. m. *Kérnecshor* = farcimen parvum. ANON. CAR. | Nomen agent. **cărnățar** s. m. = fabricant s. negustor de cărnăși, (cu femininul) **cărnățărășă** s. f. | Colectiv-local: **cărnățările** s. f. = fabrică, prăvălie de cărnăși și de afumături; cărnăși mulți și de tot felul. | Instrumental: **cărnățar** s. a. = mașină cu care se umple cărnăși, pușcă. BARGIANU.]

— Din lat. ***carneatus**, -um, derivat din *caro*, *carne* «carne».

CĂRNĂȚAR s. a. și m.

CĂRNĂȚĂREĂȘĂ s. f. } v. **cărnaț**.

CĂRNĂȚĂRIE s. f.

CĂRNĂȚEL s. m.

CARNĂȚIE s. f. v. **cărnațune**.

CARNĂȚIUNE s. f. *Carnation*. — Colorațiunea cărnurilor (s. p. c. a pielii feței) unei persoane. *Un copil cu o frumoasă cărnățune*. [ȘI: **cărnație** s. f.] — N. din fr. (deriv. din lat. *caro*, *carnis*, *carne*).

CĂRNĂU, **-AIE** adj. 1°. (Blé) *de première qualité*. 2. (Brebis) *à queue grasse*.

1°. (Numai ca atribut al substantivului *grău*) *Grău cărnău* = de prima calitate (DICT.), cu grăuntele turtit (DAME, T.), grău arnăut, cu specile: grău-cărnău-mustăcios s. de-ivară s. v-arat ec și de-iarnă s. de-to am nă s. -tuns s. -umbător. (PAMFILE, A. 193, I. IONESCU, C. 170. Cf. 3. III 366, X. 582. *Grău cărnău* (a. 1812). URICARIU, IV 346/7.

2°. (Numai ca atribut al substantivului *oaie*) *Oaie cărnate* = cu coada groasă. TDRG. O... *cărnăi*. DRĂGHICI, ib.

— Etimologia necunoscută (După TDRG., din carne, după DAME, T., din *cărn*).

CARNĂVAL s. a. *Carnaval*. — Câșlegile de iarnă, dulcele Crăciunului, mai ales timpul

defățărilor și al petrecerilor, de la Bobotează până la lisa secului de postul mare (nceputul păsesimilor), cf. STAMATI, COSTINESCU; p. ext. aceste petreceri însele (cu travestiri și procesiuni publice, în orașele din Apus), cf. carneleagă, cășlegi, frupt 3°, fărșang. Am văzut lași în carnaval, ALECSANDRI, T. 307. Baluri, ospete, făciti, muzici, gondole, teatre, carnaval de cinci luni, în Veneția, C. NEGROZZI, IV 406. Imi pare c'am trăit odată în Orient și când, în vremea carnavalului, mă deghizez cu cre-un coftan, cred a reuă adeveratele mele veștine. EMINESCU, N. 85. «De-ale Carnavalului este o simplă farsă de carnaval, precum se și numește. MAIORESCU, CR. II 196. Brezaua se obișnuiește mai cu seamă în carnaval sau cămpleci. H. IV. 14. Tăran de carnaval: persoană îmbrăcată țărănește, dar nereprezentând sincer țărănimea. [Plur. -vâde și -vâduri. | Și (după ital., rar, învechit): carnevâl s. a. | A d j. carnevalesc. -ească, de carnaval. RUSSO, S.]
— N. din fr. (<ital. carnevale).

CARNAVALESC, -EASCĂ adj. v. carnaval.

CARNAXI | interj. (Învechit, vulgar) Înjurătură de ciudă, de necaz. Parangalii de loc nu pândea la scrisule lui vodă și fâgăduțele nazirului, ci, după ce au sădrițit scoposul lor, ne mai având la ce ședea în Craiova..., într-o noapte s'au sculat și au țesit, făr'a le zice cineva mcar un carnaxi! ZILOT, ap. ȘIO. Chirșița: ...Carnaxi! că eră să mă chiorască!... Cine-avărie cu bulgări? ALECSANDRI, T. 392, cf. 395, 411. [Învechit, și: carnaxi! Accentuat: cārnaxi și (învechit) carnaxi.]

— Din truce. karnaksy «plesnire-ai» (propriu «colică, durere de pântec, din karu «pântec» și agryssy «durere, colică»). ȘIO.

CĂRNE s. f. 1°. Chair. 2°. Viande. 3°. Chair. 4°. Poulpe. 5°. Placenta.

1°. Mușchi corpului omului s. al animalelor vii s. moarte (cf. hoit, mortăciune), spre deosebire de oase, zgârciuri, vine, piele, păr, etc.; cf. hant, heiț. Ce nu toată carnea [e] aceeași carne, una carne iaste a oamenilor, alta a dobitoacului, alta a peștelui, alta a pasărilor. CORESI, ap. GCR. I 141¹⁻². Când fi-oiu spune până la sfârșit, cred că fi s'a încercămintă și fie carnea pe tine. CREANGĂ, P. 77. Iti tremură carnea pe dânsul de frică, id. ib. 23. [Pentru vătămătură] arzi țepi sau carne de ariciu, le faci prof, le plămădești în rachiu, și beai. PAMFILE, B. 67. Cine desparte doi dulci, Ducă-i corbi carnea'n nuci; Cine desparte doi dragi, Ducă-i corbi carnea'n fagi. JARNIK-BĂRSEANU, D. 281 (Fig.) Făt-frumos privea și creștea carnea pe el de mulfumire. SPIRESCU, L. 108. # Carne și oase totă-sdu = seamănă bine. PAMFILE, J. II. A fi în carne și în oase: în ființă, viu. ZANNE, P. II 64. A fi cu cineva prieten unghie și carne: frate de cruce. Vărului meu Ioan cu care (Pavel) eră prieten unghie și carne. CREANGĂ, ap. TDRG. (Bucată de) carne cu ochi = prost, nătărău, cf. boț cu ochi. DICȚ. A fi cu carnea bălțai = năzuros, răutăcios (Vâlcea). ZANNE, P. II 63. A-și băga carnea în saramură (pentru cineva) = a se face luntre și puncte, a-și pune viața. Când ti fi la creun aman, să ne dai de știre, că ne-om băga carnea în saramură și nu te-om lăsa. SANDU-ALDEA, U. P. 231¹⁻². Crește pe cineva carnea s. cineva prinde s. pune carne = prosperează, se îngrașă. Sultânica... nu eră d'alea țărănește ce pune carnea pe coaste cu lopata, și trece prin toate. DELAVRANCEA, S. 23. A-și mândă carnea de pe sine s. din carne, de rău s. de inimă ce e; a ajunge rău, nebun. ZANNE, P. II 62. Ca vacul, își mândăncă carnea singur, se zice despre omul îndărătnic și pizmas. id. ib. I

633. Carne vie = carne de om viu, carne fără piele; (Pat.) [tesături parazitare care cresc pe rane nevindecate, fără a se face piele pe ele, (în acest sens din urmă, după BARGIANU: carne moartă, după LM. carne putredă). Pielea se ia, și rămâne carnea vie, rana. PAMFILE, B. 12. A da (s. trage) în carne vie: în dușman, nu în gol. Pe când trăgeam noi tot în gol, El (Turcul) tot în carne vie. ALECSANDRI, ap. TDRG. Când aducea fata palagă... ea da în carne vie. SPIRESCU, L. 27. A tăia în carne vie = a curmă răul fără cruțare, prin mijloace energice. DICȚ.

2°. Spec. Carne (1°) (de mamifere și pasări), întrebuințată ca aliment (crudă, gătită, friptă, fiartă, tocată, afumată, sărată, etc., cf. PAMFILE, I. C. 52-56). Carnea e grasă, s. slabă (macră, cf. heiț), tare s. moale (fragedă), vânoasă, zgârcioasă, ușoară s. grea (de mistuit), carnea se bate (ca să se frăgezască), se toacă, etc. Nici nu pâne, nici nu carne nu-i putea sătură. LET. III 120¹⁻². Din bucoale (= vietele) lor tale carne (a. 1776). URICARIUL, XXI 217¹⁻². Mândăncă... carne crudă. DRĂGHICI, R. 39. Zamă de carne. id. ib. 27. Carnea fiartă se mândăncă cu mujdiciu de usturoiu. ȘEZ, VI 80. Am mândăncă carne de miel. JARNIK-BĂRSEANU, D. 364. Lângă pită carne friptă, Lângă carne, două cane. ib. 120. Ca să fiarbă bine carnea de vită bătrând, i se aruncă la fier un cutiu de fier (piron) în vas. ȘEZ, III 150¹⁻². A mândă carne = a nu posti, a mânca de dulce. COSTINESCU. | P. restr. Carne de vită (în opoziție cu carne de pasăre s. cu pește). Nu mai cumpără ostăzi carne, ci taie câțiva pușgiori. LM. # Cine poate, oase roade; cine nu, nici carne moale! (CREANGĂ, p. 248) = cel puternic (bogat) toate le poate face, cel slab (sărac) nici cele mai simple lucruri. Nici carnea nefriptă, nici frigara să se orăd! IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. III 508. Carne albă (v. c.) s. neagră (v. c.). Săptămăna cărnii = săptămăna fiului rățăcit, săptămăna dinaintea săptă mării brânzii și a doua săptămăna înaintea postului mare, în care se mândăncă și miercurea și vinerea carne (cf. harțji). TDRG. || P. ext. (Măcel.) O carne de miel = un miel întreg tăiat. ib.

3° Fig. Corpul (în opoziție cu spiritul), considerat ca sediu al vieții senzuale: Cine trea să-și înduplece carnea, se adresază la inimă. I. NEGROZZI, VI 7. # A fi carne rea s. rău de carne = aplecat la plăceri senzuale. ZANNE, P. II 63. Negustori de carne omenească. LM.

4°. P. anal. Partea suculentă, de sub coajă, a unor fructe, cf. miez, pulpă. Pomii, după cum le iaste coaja, cărnă, miezul și sămburii rodului, bine se împărțesc în patru featuri. ECONOMIA, 142¹⁻². Cireașe cu carnea roșie.

5°. Casa copilului din pântecul mamei, placenta. DICȚ.

[Cuvântul se întrebuințează de obicei la sing.; pluralul (ș. cărnii și cărnuri), mai uzitat în vechime decât azi, însemnează «feluri de carne I 2° (d. ex. de porc, de miel, de vacă, etc. s. pulpă, pecie, etc.), carne preparată în diferite feluri (friptă, fiartă, etc.), s. bucăți de carne I 1° s. întreaga carne (I 1°) de pe corp, s. carne (I 1°) în descompunere (pe un cadavru). Cine ne-ar da ncau den cărnurile lui să ne cătrănd? BIBLIA (1688) 376. O fabrică de cărnuri conservate în cutii de tinichea. SUTU, ap. TDRG. El scoase o torbă plină de cărnuri fripte. ALECSANDRI, ib. Să apropia supra mea făcătorii de rău, întru să mândănce cărnile mele. DOSOFTEIU, ap. GCR. I 247¹⁻². Cărnurile vițelului și piteala și balega vei arde cu foc. BIBLIA (1688) 60. Vor mândă cărnii cărnurile Etzevelii. ib. 273. Vedea căzându-și cărnurile dimpreună cu sângele. MINIEUL (1776) 112¹⁻². [Făptura] cea bărbătească este mai plină la

oase, la cărnuri și la vârtute. PISCUPESCU, O. 144. Porunci de tăia un bou, și altele toate cărnurile la un loc. ISPINESCU, U. 86¹². *Îi sârise înima de frică și-i tremurau toate cărnurile*. id. L. 133. Bătești, cam zglobit, Trag la naiba prin puști, Nu ca mine'n cărnuri vii. TEODORESCU, P. P. 291 b. *Sîdrurile ceale mai grase și cărnurile ceale mai seose cu corbul și cu vulturul și cu alaltzi ai lor afeaciti împănău le vor împăriți*. CANTEMIR, IST. 104. *Femei... mîncându-și copiii și dându-i și lui să guste din cărnurile lor reci și putrede*. FILIMON, ap. TDRG. | *Diminutive* (mai ales cu înțelesul de «carne bună, fragedă, gustoasă»): † **CĂRNECĂ** s. f. CANTEMIR, ap. CDDE, nr. 266. *Kérnesz* = căro modica. ANON. CAR.; — **CĂRNECĂ** s. f. = buclăică (gustoasă) de carne. BĂRCIANU, *Tot ciolanul Pe tot dealul, Toată cărnetica Pe toată vâlcea*. SEVASTOS, C. 305²². *Ce stă în colecție și așteaptă cărnetică?* (= Spinul) GOROVEL, C. 353; — **CĂRNEȘORĂ** s. f. *Dulceața a fragedii cărnetoarei mielului*. CANTEMIR, IST. 71. *Să-mi mîncăni din cărnetoară*. TEODORESCU, P. P. 615⁹; — **CĂRNIȚĂ** s. f. *Iar din cărnița cea grasă Mi-oiu face mie o masă, Din cărnița cea mai multă Mi-oiu face mie o pic de nuntă*. MARIAN, SA. 22. | *Colectiv-local*: **CĂRNIȚĂ** s. f. = carne multă (adunată la un loc); loc unde se păstrează carne (sărută) COSTINESCU, (rar) măclărie (LM). *Casapul zbovinădu-se în căsăpniță (mesariniță, cărnărie, măclărie) după lucrul său...* TICHINDEAL, F. 197. | *Ajective*: **CĂRNECIOȘ**, -oasă (despre poame) = cu carne multă pe ele. *Poame mîndre, arătoase, Cărnicioase și frumoase*. MARIAN, NU. 319; — **CĂRNIU**, -le = în culoarea cărnii. id. CH. 51. Cf. **CĂRNOȘ**. | *Verb*: **CĂRNIU** IV^a (Tăbăc.) = a curăți pielea de carne, a cărnosi. După ce s'a curățit de var, se cărnuește *pr carne cu falșul*, pentru ca să se potrivească și să fie [pielea] tot una de grosă în toată întinderea ei. I. IONESCU, M. 702. După ce se spală în apă rece, se cărnuește, *adecă se curăță de carnea ce pro pici ar fi rămas de la belii*. LIUBA-IANA, M. 122.

— Din lat. *caro, carnem*, idem. Cf. **CĂRNOȘ**.

CĂRNEALĂ s. f. v. **CĂRNI**.

CĂRNECE s. f. (Entom.) } v. **CĂRNI**.

CĂRNECIU s. m. }

CĂRNELEAGĂ s. f. *Mardi gras. Carnaval.* — (Adesea la plur. înțelesul variat, după regiuni.) Cea din urmă zi care încheie cășlegile, înainte de post (Zagra, I. Nașud, com. CORBU), cea din urmă săptămână a carnavalului (CREANGĂ, GL.), săptămâna hărții (explicarea lui I. CREANGĂ, hărți (MARIAN, SE. I 114), săptămâna cărnii (TDRG.), săptămâna antepentultimă a cășlegilor de iarnă (CREANGĂ, GL.), săptămâna dinainte de hărți, pentru că se mîncău în toate zilele carne (ȘEZ. VIII 160), dulcele Crăciunului (LM.), carnavala, cășlegile de iarnă (MARIAN, SE. I 114, I. 381¹, NU. 92, CREANGĂ, GL. Com. A. TOMIAC), săptămâna din urmă din postul mare (VAIDA, cf. DDRF.); s p e c. o sîrbătoare la Sașii din Șoroștin, comit. Târnava-mare (VICIU, GL.). Prin cășlegile Crăciunului, aproape de cărnetoară. CREANGĂ, ap. TDRG. *Înt'r'o Duminică, prin cărnetoară, a venit totăi mamei i. l. A 18¹. În săptămâna hărții sau cărnetoara, moș Vasile... duce feciorului său și trei porci grijiți gata. id. ib. 107. În tot decursul dulcelui Crăciunului sau cărnetoară ori cășlegi — cum se zice în limbajul popular. TEODORESCU, ap. TDRG. Când colea, în cărnetoară, *Vede fata că nu-i șagă; Scoate capu' pe ferastă; Amar, măică, și de mișe. Că tardă rămdiu cu tine și pe anu' care vine. VAIDA. # Chef! fâsu' teci în cărnetoară, se zice pentru o vorbă la**

locul ei. ZANNE, P. III 548. [Și: **CĂRNELEAGĂ**, s. f., **CĂRNETELI** s. f. plur. *Racii se mîncău, fie pîrcesimi, fie cărneteli*. ȘEZ. XIII 147.]

— Compus din **CARNEM** + **LIGA** (imperativul lui *ligare*, deci, propriu: deaigă carnea. Cuvîntului a legă i se atribuie aici — d. ex. în LB., JAHRESBER., XIX-XX, 14 — înțelesul de a opri, a interzice, în opoziție cu a *deslegă*, a da voies. După alții, compoziția e **CARNEM** + **LIGAT** (adecă epoca în care lumea se leagă să nu mîncăne carne) CDDE, nr. 279. După LM. în -leagă, -legi ar trebui văzut cuvîntul *lege*, deci zile legitime pentru carne. O explicare convingătoare din toate punctele de vedere nu s'a dat încă acestui cuvînt.) Cf. cășlegi, carnavala.

CĂRNETELI s. f. plur. v. **CĂRNELEAGĂ**.

CARNET s. a. *Carnet*. — Caiet mic de buzunar, pentru însemnări, caietel, cărticică (de însemnări), condictuță. *Răsfotesc un carnet în care treceau toate aproape zilnic în vremea când eram judecator*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 126. | *Spec*. Caiete cu foi cu unele însemnări împărite pentru o anume întrebuire. *Banca trece suma de care dispune la creditul său și-i dă un carnet de ocure cu un număr oare-care de foi-ocure*. ȘTEFĂNESCU, C. 44. *Carnetul de primire, — de predare*. CIUPALĂ, PL. *Carnet de lucrător* [Plur. -nête. | *Diminutiv*: **CARNETEL** s. a., plur. -nête. — N. din fr. (diminut. din v.-fr. *caern* — azi *cahier* — din lat. *quaternum*.)

CARNETEL s. a. v. **CARNEL**.

CARNEVĂL s. a. (ș. d.) v. **CARNAVAL** (ș. d.)

CARNEVÔR, -ORĂ adj. † v. **CARNIVOR**.

CĂRNI vb. IV^a I 1°. *Devenit* ou *rendre carnard*. 2°. *Rechigner*. 3°. *Émonder* (la *vigne* ou le *maïs*). II 1° *Tordre, tourmenter* (fig.) 2°. *Tourner, faire dévier*. 3°. *Chercher des prétextes, biaiser*. III (Ne pas) *souffler mot*.

1°. (Rare) *Intrans*. A deveni cărn, a se face cărn (PONTBRIANT); *trans*. (complinit prin: de *nas*) a face pe cinevă cărn, a-i tăia nasul (DENSUSIANU, T. H.); *refl.* a deveni cărn. *M'am trezit și m'am găsit...* De nas cărniță. MARIAN, I. 15²², cf. PĂRVEȘCU, H. 77. *Nasul s'o cărniț*. ȘEZ. XVIII 15.

2°. *A cărni* nasul s. *din nas* = a strămbă din nas (de miros greu, de nemulțumire), a arătă printr'o încrețire a musculaturii nasului neplăcere s. desaprobară. *Să fiu cucoană? ... — Ei las'... nu-ți mai cărni* nasul, *că știu că-ți pare bine*. ALECSANDRI, T. 330. *Ion...* *cărnește* ci [Chir lan] *din nas, pentru că cei mai mulți Români beu de la mine*. id. ib. 1538. *Când i-am spus, a cărni* *din nas și-a tăcut*. PAMFILE, C. *Cărni* *din nas și nu cru să spuie adevrul*. ȘEZ. V. 136¹².

3°. *P. ext.* A ciuntă vîrfurile (unor crengi, etc.). *Frunzare* [sînt] *vîrfuri de crengi din copaci cărniți încă cu frunza verde*. LIUBA-IANA, M. 102. | *Spec*. A rupe vîrful viței s. porumbului la prășit, că să le meargă mai bine; de unde se rupe vîrful viței, cînd o cărnești, mai cresc două feșnice; porumbul se cărnește la prășit, la tîrșit, via tot la prășit (BOCEANU, GL., cf. H. V. 34); a rupe s. reteză listării sterși (Com. N. IONESCU); a rupe, cu oza zia pleveii, vîrfurile lăstarelor ce au struguri. (H. IV 246). Cînd au crescut vițele prea mari, atunci se cărnece, adică le mai reteză din vîrf (H. V. 278), silind via a nu se face mai înaltă decît numai până la brău (I. IONESCU, M. 370).

II (în Mold. și părți ale Ardealului, prin conțuzie cu a cărni)

1°. A suci (LB.), a întoarce, a sminti din loc (com. A. TOMIAC), a cărmi (I 3°). *Au înhățat-o de*

picioare [pe vulpe], și, cărnindu-le, au întors vulpea. SBIERA, P. 167/13. | Fig. A aduce s. a întoarce cu vorba. *Măică-sa-l sucește, îi cărnește* [pe băiat] că ce are, ce-l doare, dar ei pace! SEVASTOS, P. 201. *Om cărnit* = sucit. LB.

2°. Trans. și intrans. A întoarce (carul) la dreapta s. la stânga, a face din drum (CREANGĂ, GL.). a face la dreapta s. la stânga (Com. A. TOMIAC), a se abate, a coti, a lua calea în dreapta s. în stânga (MARIAN); p. ext. a se mișca, a urni din loc, a porni (CREANGĂ, GL.). a cărmî (I 4°) *Am cărnit oștea spre mal.* ALECSANDRI, T. 15. *Cum am cărnit la cărnitura de la hudița noastră, am și răsturnat carul.* Com. TOFAN. *Apucă tepele de dărlug, și cărnește căruța și-o îndrepte cum poate, până în poiană.* CREANGĂ, P. 129/1. *Cărnind pe o cărare, mai mery ei o leacă înaintea, până ce ajung într-o poiană.* id. ib. 204/12. *Se zău pe o trăsură, cărnind spre un oraș învecinat.* ȘEZ, V. 79/2. *A ajuns la răspântie și apoi a cărnit la dreapta.* PAMFILE, C. | Refl. A se îndrepta. Nu mai știu încotro să se îndrească de atîta pojaric. ȘEZ, VI 1.

3°. Fig. (Intrans.) A căută pretexte spre a nu face ceva, s. a nu spune adevărul, a se codi, a umbli cu cărcofele (LB.), cărmî (I 5°) *Să nu umbli minșind și cărnind.* TICHINDEAL, P. 101. *Părinții cam cărnău dintru început și nu voiau să facă moarte de om pentru dînsa.* SBIERA, P. 140/1. *Tău-său știu dînsul toate... dară n'ou vrut să-i spuie acuma și lui... și au prins a cărnî și 'ncolo și 'ncocae* id. ib. 152/23. *Dac'o văzuți că n'are încădtr'o cărnî, o spus.* ȘEZ, IV 200/12.

III. (In Mold. și Transilv., prin confuzie cu a cărnî) A face cărc, a cărnî, (negativ) a nu spune, a nu sufla nici o vorbă. *Jigănișua aceeași ceavă mai mult a cărnî nici va și (pentru prostimea), nici a putea (pentru frica).* CANTEMIR, IST. 149. *Au măritat pre Eufrosina... după Noga, hanul Tâtarilor, de a căruia frică Constantin n'au cutezat una să cărnească.* ȘINCAL, HR. I 280/2. *Ne-am învotit, să nu mai cărnești.* PAMFILE, C.

[S]: *Încărn* vb. IV^a. | Part. -adj.: *cărnit*, -ă = (ad I 3°) rețezat. NOVAOVICIU, C. B. 8. | Abstracte: (In)cărnire s. f. *Cărnirea* sau întoarcerea plugului. PAMFILE, A. 54. *Încărnirea* (= abateră) de pe calea apucată... SBIERA, P. S. 210; -*cărnit* s. a. *Cărnitul* viet. H. IV 246, V 4 XVIII 260; - *cărneală* s. f. = (ad. I 1°) om cu nasul strămb într-o parte. ȘEZ, II 187/12. (ad II 3°) pre-text. DDRF.; - (In)cărnitură s. f. = (ad II 2°) întorsătură, cotitură. LB. [Stările se fac] pe la răspântie și cotiturile sau cărniturile drumului. MARIAN, I. 289/1; cf. *(Încărniturile drumurilor)* ib. 302, id. T. 234. | Alt derivat: *cărnîș* s. a. = cărnîș (în expresia) loc de cărnîș = de întors carul; de scăpare. *Prin hăjiș, prin cărnîș.* Unde nu-i loc de cărnîș. ALECSANDRI, P. P. 208/12. (în ediția I: cărnîș. TDRG.) | Compus: *Cărnă-lemne* s. m. *Figură din basmele noastre, numită mai adesea Strămbă-lemne.* Acesta eră năzdrăvanul *Cărnă-lemne.* FRÂNCU-CANDREA, M. 274.]

— Derivat din cărn. (Pentru I, cf. paleoslav. o-karniti sa amputat, rus. korndă sa ciunti urechile, coada).

CĂRNIC.-Ă subst. v. cărn.

CĂRNICEĂ s. f. v. carne.

CĂRNICEL.-CICĂ adj., subst. v. cărn.

CĂRNICICĂ s. f. }
CĂRNICIOS.-OĂSĂ adj. } v. carne.

CĂRNIE s. f. v. cărn.

CĂRNILEĂGĂ s. f. v. cărneleagă.

CĂRNÎȘ s. a. v. cărnî.

CĂRNÎȘOĂRĂ s. f. }
CĂRNÎȚĂ s. f. } v. carne.
CĂRNÎU.-IE adj. }

CARNIVOR.-ORĂ adj., subst. *Carnivore*. — Care se nutrește (numai s. mai mult) cu carne, mîncător de carne. Toată lumea cunoaște lupul, fiara asta carnivoră și nesăfoasă. C. NEGRUZZI, I 279. | (Zool.) Substantivat. O parte de animale se hrănesc de-a-dreptul cu vegetale și se numesc erbivore, iar altele se hrănesc cu carnea erbivorelor și se numesc carnivore. MEHEDIȚI, O. F. 178. [† Și: *carneliv*.-ORĂ adj. POLIZU.]

— N. din fr. (lat. *carnivorus*, -a, -um, din caro, carnis «carne» și voro «mîncă cu lăcomie»).

CĂRNÓG.-OĂGĂ adj., subst. v. cărn.

CĂRNÓS.-OĂSĂ adj. *Charnu*.

1°. Plin de carne, cu multă carne, numai de carne (LM.), muscular. [Căni de vînat să aibă] coapsele cărnoase, dar nu grase. ODOBESCU, III 64. *Eu n'am vrut să taiu vîrfurile limbilor... eu am idiat rădăcinile lor, pentrucă-s mai cărnoase.* SBIERA, P. 126/22.

2°. (Despre fructe, frunze, etc.) Cu carne, cu miez mult, cărnicios. Cf. C. NEGRUZZI, I 103. GRESCU, FL. 14, 19. [Pomi] pomoși-cărnioși, precum sînt: perii, merii, gutăii, scorușii și sorbiții. ECONOMIA, 142. *Cireșe foarte cărnoase.* LM. *Armurariu*' este cu frunza lată, cărnoasă (Sinești, în Iași). HEM. 1714/12. *Mîțărele* [sînt] niște ciuperci... cu pălăria cărnoasă. H. IV. 71. *Strigure* cu boabe lungi, grase și cărnoase. H. XIV 84. [Abstract (rar, formație literară): *cărnioșie* s. f. = faptul de a avea carne multă, de a fi plin (la față). Ea-și pierduse colorul trandafiriu al o-brajilor, ba încă ceavă și din cărnioșia lor. N. A. BOGDAN, ap. TDRG.]

— Din lat. *carnosus*, -a, -um, idem.

CĂRNOSEĂLĂ s. f. v. cărnosi.

CĂRNOȘI vb. IV^a I. 1°. *Hacher*. 2°. *Echarner*. 3°. *Tourmenter*. II. 1°. *Faire des m'amours*. 2°. *Devenir mou comme la chair, prendre la couleur de la chair*.

I. Trans. 1°. A sfîșia, a rupe carnea în bucăți, a măcelări. CREANGĂ, GL. *De i-ar împinge păcatul să-mi deschidă ușa... știu că i-aș cărnosi și jumul.* CREANGĂ, P. 21/1.

2°. P. a. a. l. (Tăbăc.) A prepară o piele, curățănd-o de carne, a cărnui. DICȚ. [Piele] se cărnosească, adică se curăță de toată carnea ce a putut rămănea pe dinăse la jupuită vitei, se cărnosească cu gripca (cele mari) și cu coasa (cele mici). I. IONESCU, M. 698, cf. HEM. 1569/24.

3°. Fig. A munci, a trage, a necăji pe cineva (ȘEZ, II 187), a chinui (Com. A. TOMIAC).

II. Refl. 1°. A se hărjoni, a se drăgosti (Com. A. TOMIAC).

2°. (Numai la COSTINESCU) A se muia ca și carnea; a dobândi culoarea cărnii.

[S]: (+ carnos) cărnioși, cărnioși vb. IV^a DICȚ. || Abstract: cărnoseală s. f. = chin (Com. A. TOMIAC). Cf. cărnosi.

CĂRNOȘI vb. IV^a v. cărnosi.

CĂRNOȘIE s. f. v. cărnos.

CĂRNUI vb. IV^a v. carne.

CARO interj. (Term. de argots) *Délalet, décampe!*—Fugi, șterge-o! *Têrcava sau caro!* = fugi! BARONZI. I 150.

— Probabil din vre-un cuvânt țigănesc, care înseamnă «fugi, șterge-o».

CARÓ s. a. (Joc de cărți) *Correau*.—Una din cele două culori roșii ale cărților de joc, cf. to bă. *Astăzi chiar și copiii știu jocurile toate, Secolul 'n'aintează.* Caro: ezci că și-e rândul, GR. ALEXANDRESCU, M. 265. *Așteptam pe riga de caro, și-mi cad cel de ghindă.* ALEXANDRI, T. 947. [Plur: -roui | Sî: cară s. f. (plur: -rale) *Conu Costache intră de două ori la șapte carale.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 86.]

— N. din fr. *carreau*, idem (propriu «mic pătrat, pătrățel», culoarea aceasta de cărți de joc având pătrățele roșii).

CAROĂFĂ s. f. (Bot.) = *garoafă*. PONTBRIANT. — Pentru etimologie, v. *garoafă*.

CĂROAIE s. f. 1^a—2. *Charrette*. 3^a. *Brouette*. 4^a. *Chariot allongé*. — (Transilv.)

1^a. Teleagă cu două roate, cu care se transportă plugul (VICIU, GL.), dric, dindărăpt cu două roate (BREBENEL, GR. P.). Cf. cotiugă, teleguță.

2^a. Teleaga morarului, cu două roate, cu care se transportă la moară măcinșul. VICIU, GL.

3^a. Roabă. DICT.

4^a. Carul cu boi desfăcut și lungit, cu care se aduce fânul de la pădure. VICIU, GL. Cf. ghiociu. *Căroaia* se formează așezându-se pe dricul dinainte al carului două lemne lungi care se târăsc pe pământ și se împănă în partea dindărăpt printr-un alt lemn de-a curmezișul, numit o *pleană*. H. XVII 234. *Unde te duci, tu brâncă, cu brâncoiu' în căroaie?* MAT. FOLC. I. 620.

[Plur. -roaie.]

— Derivat din *car*, prin suf. -oaie.

CAROFIL subst. (Bot.) v. *garoafă*.

CĂRŌIU s. a. v. *car*².

CAROLINGIÂN, -Ă adj. (Ist.) *Carolingien*. — Al dinastiei lui Carol-cel-Mare (Charlemagne). [Pronunț. -gî-an.]

— N. din fr.

CARŌTĂ s. f. (Bucăt.) *Carotte*. — (Franțuzism). Morcov mic, lănar.

— N. din fr.

CAROTIDĂ adj. f. s. f. (Anat.) *Carotide*.—Una din cele două artere (de o parte și de alta a gâtului) care duc sângele la cap | *Derivați*: *carotidian, -ă*, adj. [pronunț. -dî-an] *Canal carotidian*: canal în osul tâmplilor, prin care trece carotida.]

— N. din fr. (gr. *καρτίς, -ίς*).

CAROTIDIÂN, -Ă adj. v. *carotidă*.

CARP s. a. (Anat.) *Carpe*. — (Cele opt oase mici — arșice — care alcătuiesc articulația dintre antebraț și palmă, încheietura mâinii. Cf. BIANU, D. 8.)

— N. din lat. *carpus* (gr. *καρπος, καρπῶν*).

CĂRPĂ s. f. 1^a. *Chiffon, torchon, langes, haillon*. 2^a. *Pichu*. 3^a—4^a. *Mouchoir*. 5^a. *Robe*.

1^a. Bucată de pânură s., mai ales, de pânză (LM.), slabă, proastă COSTINESCU, *petică* (PAMFILE, I. C. 371, MARIAN, cf. COSTINESCU, *cărță* (ȘEZ, II 187¹¹), *zdreanță* (DICT., PAMFILE, C. 54), întruînțată pentru înfășat copiii mici (MARIAN, NA.

89, 175, cf. *pelincă, scutece*), pentru strecurat lichide (LM.), pentru legat rani (cf. *compresă, cataplasma*), pentru șters praful vase, etc. (DICT., cf. *otreașă păcaaură*) pentru pus cenușa, când se face leșie (PONTBRIANT, cf. *cenușar*) etc. *Kérpé* = tela. ANON. CAR. *De mult amă în cărpe și în cenușă podă-se-orca* TETRAEV. 218. *Fyrecă bine arginturile, apoi le șterge bine cu o cărpă uscată au aă, mai bine* CARTE DE BUCATE (a. 1749), ap. GBR. II 46¹¹. *Nici cărpe cu care să-ți lege [pe raniți] nu are* ȘINCAL, HR. I 1¹. *Să se strecoare pînă'o cărpă* PISCUPEȘU, O. 218. *Scamă de cărpă*, id. ib. 280. *Neavând cărpe să-1 înveluiască [pe prunc]* BARAC, T. 7. *Eră moale ca de cărpă*, SANDU-ALDEA, U. F. 187¹. *Mai mult pe lincă, numite almintrelea și cărpe, apoi vr'o câteva scutece*, MARIAN, NA. 88. *Pentru unsul osiilor fărâni întruînțează un băful cu o cărpă la un capăt, numit flectșin* DAME, T. 13. *Cu lum de cărpă te-oiu afuma*, ȘEZ, III 193 b/19. *Spăl cărpe săngerate, De la voinici aruncate*, BIBICESCU, P. P. 168. # *A face pe cineva cărpă (de șters) = a-1 vorbi de rău* (ZANNE, F. III 72), a-1 batjocori (PAMFILE, I. I. sub *cărpi*, S'a îmbăt și s'a făcut cărpă: s'a muiat, PAMFILE, I. II. *Are urechi de cărpă* = nu are aude bine. ib. II 464, cf. ISPIRESCU, L. 339. *A avea gură de cărpă* (BARONZI, L. P. I. 45), = a nu putea păstra o tăină, a flecări. || Fig. Om de nimic, *zdreanță*, *păcaură*, DDRF, LM.

2^a. *Spec. Basmă* (2^a), de obicei colorată, întruînțată (prin unele părți numai de femei măritate) ca legătură de cap (s. la gât). Cf. H. V. 72, VI 233. Cf. *broboadă, testemel, tulpan, baris, năframă, maramă, peșchir, ștergar, etc.* *Ca cum ar luă oarecine cărpa unei femei din cap, așa fîind ei că or luă și or bate puterea împărțirii turcești*, NEULCEA, LET. II 353¹². *I kerpe galbene de mătase* (a. 1803), IORGA, S. D. XII 145¹. *16 kerpe de baltat pentru grumazi...* *I kerpa pentru grumazi* (a. 1817), id. ib. XII 174. *De când bădița s'a dus, Cărpă roșă n'am mai pus*, BIBICESCU, P. P. 45. *Ia cărpă albă'n cap*, GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 55. # *A fi (mucieră necastă) cu cărpă (în cap) = a fi frumos* (Basarabia, ap. ZANNE, P. II 301), *fricos s. slab ca o femeie. Ba eu prins că nu m'oiu da...* *Că nu n'ecastă cu cărpă*, *De Unguri să-mi fie frică*, MARIAN, P. P. 42, cf. ȘEZ VII 20. # *A pus bărbatul cărpă = femeia poruncește în casă*, ZANNE, P. IV 264-5. *A pune cărpă în cap = a se mărita. Fetete, pând sînt fete, Prin cărciumă nu se vede; După ce puă cărpă'n cap, Prin cărciumi nu mai încap*, TEODORESCU, P. P. 339. | Un joc: *de-a cărpa* GHICA, S. 35.

3^a. *Basmă* (2^a) de legat și dus ceva în ea. Cf. *merindar*. *Prescurile făcute din fînă albă sînt puse în cărpă*, SLAVICI, N. 57. *Om'u' mieu a plecat... și nu mi-a lăsat nici un gologan în cărpă*, JIPESCU, O. 33. *Miu' în cărpă le luă [poamele]*, GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 165. | *Cărpă de bucate* numită și *merindărită*, [esută din tort, cu care se învalue merindea în traisă], BREBENEL, GR. P.

4^a. *Batistă* (2^a) (pentru șters nasul), POMPILIU, BIH. 1066. *I kerpe de burdanariu* (a. 1803), IORGA, S. D. XII 146. | *Ia cărpă la feciori, Să o joace'n sărbători*, DOINE, 54¹. | (Pe Târnave) *Cărpă-de-credință* v. *năframă*, MARIAN, NU. 23.

5^a. (Rar) *Rochie*. ION CR. I 153.

[Diminutive: *cărpăuță* s. f. *Ți-oiu trimete...* *O cărpăuță încipată*, DOINE, 31¹¹; — *cărpăuță* s. f. (ad 1^a). *O cărpăuță curată de în*, PISCUPEȘU, O. 254; — *cărpăoară*, (Munt.) *cărpăoară*, (Brasov) *cărpăoară* s. f. *Ei mă ta de cărpăoară, Și mă dă pe ușă-afară*, JARNIK-BĂRSEANU, D. 462. | Augmentativ (ad 2^a): *cărhoaie* s. f. = cărpă ce

face cutea cu care ascut bărbierii bricele. CREANGĂ, GL. Cf. H. II 11, IV 52. *Karpén*. ANON. CAR. *Carpeni stufoși... creac amestecăți cu fainăci jaguștri*. ODOBESCU, I 147, cf. (*carpin*) ib., 7. *Dracu' trage mai mult la carpin*. SEZ. III 80/27. El mi se culcă... Prin carpeni văgăși. TEODORESCU, P. 65. [S]: *cârpîn*, *cârpînă*, *cârpînă* PANTU, PL. (cu schimb de declinare, în Munt.) *cârpene* s. m. JAHRESBER. VIII 272; (cu adăugarea sufixului -ar, cu care se derivă numiri de pomi) *cârpînăr* s. m., cu același înțeles. Când a face plopul pere, *Cârpînariu'* porumbule. RETEGANUL, TR. 155/27. | Fructul: *cârpînă* (*cârpînă*) s. f. M'am urcat pe-un carpîn sus, Să culeg carpine. T. SPERANȚIA, CONTEMP. I 852. | Diminutive: *cârpînăuț* s. m. *Înt'r un cârpi de cârpînăuț*. DOINE, 274/22; *cârpînăș* s. m. COSTINESCU. Supt un carpanaș, zace-un țepuraș? (= Furca cu fusul) GRAULI, I 535; *cârpînă* s. m. COSTINESCU; *cârpînă* (*cârpînă*) s. f. = *Carpinus Duinenis*, cf. s. fine a c. O ridicătură stâncoasă, acoperită cu cârpînă. LIUBA-IANA, M. 37. | Collective: *cârpînă*, *cârpînă* s. a. = pădurice de (s. partea din pădure plină cu) carpeni mici și deși, desis de carpeni (tineri). Pin hâșig, pin cârpînă. ALECSANDRI, P. P. 208. *Mierla prin stufoși, Sturzu'n cârpînă*. TEODORESCU, P. P. 453b. *Cârpînă*, pădure deasă. JARNIK-BĂRȘEANU, D.; *cârpînă* s. a. DICT., DAMÉ, T.] — Din lat. *carpinus*, idem. Cf. *cârpăn*os.

CÂRPENĂ s. f. v. carpen.

CÂRPENĂ s. f. (Bot.) *Melampyrum arvense nemorosum* = *condroniu*. PANTU, PL.; *sor-cu-frate*. id. ib., L.B. Pe dealul cu florile El ar pasce oile, Pe valca cu carpenele Ar înturna caprele. MARIAN, NA. 271. [CIHAC, II 644 accentuează *cârpînă*, BĂRCIANU dă forma *cârpînă* s. f.]

CÂRPENĂ s. f. (Bot.) v. carpenă.

CÂRPENĂ s. m. (Bot.) } v. carpen.
CÂRPENIȚĂ s. f. (Bot.) }

CÂRPENȚ s. a. † *Carrosse*. — (Latinism) Trăsură luxosă; cf. rădvan, caleasca, caretă, droacă. S'au finit toată slava și mărirea în cai și în rădveane (hîntuce, carpențe sau cară domnești). ȚICHINDEAL, P. 246.
— N. din lat. *carpentum*, -i, idem.

CÂRPETĂ s. f. (Tes.) *Carpette*. — (Franțuzism) Covoraș, mică scoarță (esută de pus în cameră pe jos [la pat]) s. în părete.
— N. din fr. (engl. *carpet*).

CÂRPI vb. [V. 1. 1^a—2^a. *Raptéer, raccommoder, ravander*. 3^a. *Faire de nouvelles semelles. Remplacer les pieds de vigne morts*. 4^a. *Flanquer (un soufflet, des coups)*. 5^a. *Débrouiller, se débrouiller (avec peine)*. 6^a. *Tromper*. 7^a. *Inventer (un mensonge)*. II 1^a. *S'entr'aider*. 2^a. *Améliorer (sa situation matérielle)*. 3^a. *Pourvoir à ses besoins*. 4^a. *S'entrevier*.

I. TRANS. 1^a. A coase ceva descusut s. rupt, a pune petec, a drege adăogând (s. punând deasupra) un petec, a peteci, a împleți (un cioprap, o rețea) pe unde e rupt. Cf. *cârpăci*, *repară*. Niminea omu' nu poate gârțura cârpi ca pânză nenăbită spre câmășe vechi. TETRAEV, 213. Nimic nu sa cârpi țegmântul vechiu cu petec nou. BIBLIA (1688) ap. TDRG. Păscării țegșel de-și cârpiă mreșile sale. VARLAAM, C. 308. *Cârpă cime la săciant*. BARAC, T. 5. (Poetic) Noi cârpin cerul cu stele, EMINESCU, P. 181. (Absolut) Nevoasta core tûbește, Spală noaptea și cârpește. ALECSANDRI, P. P. 350/2. *Te gândește*. Că nu-i petec să-l cârpești, Ci e veac să vecești. TEODO-

RESCU, P. P. 303. *Tundra... mi-o dă să i-o cârpeac*. JARNIK-BĂRȘEANU, D. 277. *Borșile să le cârpească*. MARIAN, SA. 233. *Unde să sparge pielea de lap, cârpește-o cu piele de vulpe*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 510. *Unul croește și altul cârpește*. ROMÂNUL GLUMET, 44. | (Complementul e omul căruia i se cârpește hainele). *Nevoasta mă prenește, Mă spală și mă cârpește*. TEODORESCU, P. P. 294. *Să nu cârpești pe ali cineva, că-i cârpești mințile*. SEZ. XII 172. (Ref.) *Să ne cârpin*, că nu (ne) putem să ne tot înțim. ROMÂNUL GLUMET, 24. † A avea ochii cârpiți (de somn) = lipiți s. lincși (de somn), fig., a fi prost (ZANNE, P. II 313). Ea se sfiește să-i iasă nainte, cu ochii cârpiți de somn. VLAHUȚĂ, D. 207. *Clăpă numai din ochișorii lui cârpiți*, ca un broscuț în piezeară. CALA-GIALE, M. 14, cf. 291. A cârpi (de-a) fuga s. i o cârpi de fugă = a rupe la fugă. LM., PAMFILE, I, I. 2^a. P. ext. A drege și astupă crăpăturile unui obiect crăpat sau spart, cf. *meremetisi*, *repară*. Calcă ceva lui și mai cârpește cei părți. E de lipă a cârpi luntrea, care ia apă pre nai multe locuri. LM. A-și cârpi jaguri [străpunga cu cuțitul]. ECONOMIA, 200. | (În bățocură). A îndreptă și spori materialul unei cărți. Lumea se ndregește... Cu prăvăli nou cârpite. I. VĂCĂRESCU, P. 47/2.

3^a. (Agric., vrier) A semăna porumb a doua oară, pe unde n'a răsarit întâiu. DAMÉ, T. 61. | A împleni via cu mlađite nouă. Cf. ECONOMIA, 158. *Din sădăvia aceasta... se pot înțemei vii noao sau cârpi ceale vechi*. ib. 150.

4^a (Prin asemănare cu dresul unui părete, pe care se lipește tencuiala izbînd-o cu putere). A da cuivă o lovitură (cu palma, cu băla, etc.), a lovi, a bate. COSTINESCU, PAMFILE, I, I. (Complementul e palma ce se dă). *Cu'njurăteri îndată cîteva palme-i cârpeac*. PANN, S. II 152a. (Complementul e omul căruia i se dă palma) *Gădinarul totind să-l cârpească, fu oprit de fata cea mai mică*. ISPIRESCU, L. 152.

5^a. Fig. A împleni (ceva) cu greutate, supesficial, cum dă Dumnezeu, a-ți ajută cu expediente cu tot soiul spre a scoate ceva la capăt sau a-ți plăti o datorie, cf. drege, încropi. *Cârpă ioterii cum putea trebile țerii*. M. COSTIN, LET. I, 263. *Zice lumea că m'am uitat la banii tăi, penru ca să-mi cârpeac sărăcia*. ALECSANDRI, T. 1579. *Nu-ți-ai prăsit un ban, să-ți poți cârpi o nevie la o vreme grea*. VLAHUȚĂ, N. 129. | A-ți cârpi vicioș, trairul = a-ți duce trairul, a-ți petrece vicioș cu necazuri, ajutându-ți de poze pe alta, cum poți. *Vatra în jurul căreia și-au cârpiți cu zi trairul, îndrugănd povești și basme*. DELAVRANCEA, S. 263. *Auzi zile blestemate, Să-ți cârpești viața, măl frate*. Tot cu lemne 'ncreditate, Tot cu fiare 'ncordate *Pe răzoarele arate*. TEODORESCU, P. P. 291. † *Viață, cârpiță cu oță!* PANN, P. V. III 155.

6. (Nelintrebuințat) A înșela pe cineva. DICT., cf. *poico vi*. *Pre cine n'a cârpiți acel înșelător? — Și pe mine n'a cârpiți cu cîteva mi de lei*. LM.

7^a. Fig. A scoarță, a născoci, a inventa, a trage o minciună, spec. a drege o situație dificilă. *Not taturor le aflăm vînd, și de tot fealtul de piaduce le cârpin*. TICHINDEAL, F. 139. *Ce minciună să-i cârpească* ALECSANDRI, T. 235. *Se gîndeă cam ce lîngușală să cârpească împăratului*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Ajunge în sat la frate-său, și pe loc cârpește o minciună, care se potriveă ca nava în părete*. CREANGĂ, P. 47/2. | (Eliptic) Șite să le cârpească. LM.

II. REFL. (fig.) 1^a. (Cu înțeles reciproc) A se împrimută unul cu altul (RADULESCU-CODIN), a se ajută cu bani spre a astupă momentan o gaură.

2^a. A se alege, a se preocupă cu ceva (de la cineva), a se înțoli. *Nu ne putem cârpi nu*

nimică de la el. LM. Mai mă rup și mă sparg încă, în loc să mă cârpec. DDRF. [Cartoforii] măsluiesc... și le merge, se cârpec. CONTEMPORANUL II 26. Gândești să te cârpești, și mai rău te rupi. PÂSCULESCU, L. P. 111.

3°. A se ajuta, a-și împlini lipsele (cu ceva strein). Nu mă pututu cârpi cu dînsul în nici un chip. GORJAN, H. I 159. Limba moștenită de la străbuni se cârpea cu feluri de peticărit eterogene. C. NEGROZZI, I. 377.

4°. (Mold.) A se îmbătă, a se ameli. ALECSANDRI, T. 1768, 1770, MARIAN, PAMFILE, J. II, cf. a se chirchill. Se vede că s'o cârchiă vîrul Enachi. ALECSANDRI, T. 1011. Bre, dar groaznic le'mbătoși, te-ai cârpit de loi, sărmane. CONTEMPORANUL, I. 881.

[Prez. ind. pers. III cârpește, (rar) cârpe; Și-ți cârpe prohapurite. SEZ. XXXV, XX 129.] Abstracte: cârpire s. f. COSTINESCU; — cârpeală s. f. (la plur. și cu înțelesul concretizat) cârpele = niște lemne cu care se adaogă tînjaliele, când se ară cu patru boi. H. XVIII 142, cf. cărcea (ad I. 1°) COSTINESCU. Ei aveau cârpele de ziceri germane și maghiare. C. NEGROZZI, I. 338. Viața din casă? relațiile cu oamenii civilizați?... Minciună și cârpeală toate! DELAVRANCEA, S. 112; — cârpitură s. f. (plur. - ture) (și concret, cu înțelesul de lucru cârpit) Așteptau să vie niscai vechituri [de încălțăminte]. Și să ia parole după cârpituri. PANN, P. V. I. 31. Mai bine din nou decît tot să cârpești; că cârpeala îndată se rupe. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 275. (ad I. 7°) Auzind fata Duminiță cârpiturile lui Strămbă-lemne și Sfarmă-piatră..., au zis că toate câte le spun ei, nu-s adevărate. SBIERA, P. 88/89; — cârpit s. a. DAMÉ, T. 61, PAMFILE, I. A. 70. Cârpitul cămășilor. LM. | Substantiv verbal (rar): cârpititor s. m. = cârpiu. COSTINESCU. | Adjectiv: cârpit, -ă. Suman..., cârpit, RETEGANUL, TR. 165/166. (ad. II 4°) Om cârpit = ameliț de rachiu. MARIAN].

— Din slav. *krapiti*, (bulg. *кърпа*, sârb. *křpiti*), idem.

CÂRPCIU s. m. v. cherpicu.

CÂRPCIN s. m. (ș. d.) (Bot.) v. carpen. (ș. d.)

CÂRPITÔR s. m. } v. cârpi.
CÂRPITURĂ s. f. }

CÂRPOAIE s. f. v. cârpă.

CÂRPOCI vb. IVa }
CÂRPOGI vb. IVa } v. cârpaclu.
CÂRPOJI vb. IVa }

CÂRPUȘĂ s. f. }
CÂRPULIȚĂ s. f. } v. cârpă.
CÂRPUȘĂ s. f. }
CÂRPUȚĂ s. f. }

CÂRSĂG s. a. *Cruche*. — (Ungurism, prin Banat și Bihor) Cană, ulcior. VICIU, GL. *Cârșeșile* că-mi spală Și la apă se ducea. ALEXICI, L. P. I 70/r. [Și: cârșeag s. a. | Plur. -șope.]

— Pare a fi o contaminare din ung. *körsög* și *körsö*, amândouă însemnând ulcior.

CÂRSĂIAC s. m. (Bis.) v. eclesiarb.

CÂRȘCĂ vb. I v. crășcă.

CÂRȘEĂG s. a. v. crășag.

CÂRȘENIE s. f. *Querelle*, proces. — Cârcoț, încurcătură, bucluc (BOCEANU, GL.), proces, dara-

velă (com. OLMAZU, din Teleorman), cf. tărășenie. Să nu te împrietenești cu el, că dai de cârșenie, și o să-ți pară rău mai pe urmă. BOCEANU, GL. [Cu pronunțare dialectală: cârșănie. Com. OLMAZU].

— Din bulg. *кършене* erupătură, indoitură.

CÂRSIAC s. m. (Bis.) v. eclesiarb.

CÂRSIE s. f. *Rocher*. — Stâncă (DENSUSIANU, T. II, com. COCA, Bucova, jud. Hunedoara, com. ITTU), vârf stâncos (LIUBA-IANA, M. 36). Cf. H. II 176, V 15, XI 57, 95, XII 258, XVI 3, XVIII 69. Ambele cârșenige sânt foarte stâncoase, din piatră de var și cu cârșie (vârf stâncos), pre carea nu se poate umbla. LIUBA-IANA, M. 36, cf. 82. Să-I cauți prin cârdăle, cârșii și stînci (Banat.) GCR. II 342/11. [Și: cârșie, cârșă (gresală de scris?) H. IV 114].

— Din sârb. *kršje*, idem (atestat numai în croaște, din *krš* stâncă).

CÂRSINCA s. f. (Îmbrăc.) *Blouse*. — (Mold.) Halnă țărănească. H. I 24, cf. cașăncă.

— Cf. rut. *krasinčina*, un fel de halnă femeiască.

CÂRȘMĂ s. f. (ș. d.) v. cărciumă.

CÂRȘNI vb. IVa v. serășni.

CÂRȘNIC s. m. (și a.) v. crășnic.

CÂRȘOARĂ s. f. v. cârpă.

CÂRȘOR.-OARĂ adj. v. cărn.

CÂRȘTĂ s. f. *Tas de gerbes* (mises en forme de croix). — (Oltenia). Grămadă de snopi (câte 7, 9, 11 s. 13 (ION CR. II 163), câte 9, 10, 11, 12, 13 și mai ales 9, 11, 13 (ib. IV 100), puși unul peste altul (în) cruciș (ION CR. II 163), (în Munt.) jumătate (subînțeles: de claie). Două cărște fac un picior, patru cărște o clae. PAMFILE, A. 134. Cf. cruce, clăițăș, petițăș, popă, măgar. [Și (din bulg., *krastica*, idem): crășteț s. m. și (reconstruit greșit din plur., *crășteți*, ca musteți — mustață, forma metatezată) cârștăță s. f. (plur. -stăți) = grămadă de 11 snopi de grâu, seacă, etc., așezați pe câmp în formă de cruce (BOCEANU, GL.), jumătate de claie (Mehedinți, ION CR. III 225, PAMFILE, A. 134), claie (id. ib.), cf. id. J. II. Fiecare familie să secece câte o jumătate de pogan de grâu și să-I facă crășteți. I. IONESCU, M. 467. Înfiege seceera'n cârștăță. id. A. Câte cârștăți de grâu aceți la lot? BOCEANU, GL.; — (Gorj), cf. bulg. *krastak* cruce, înlocuirea) cârștăcă s. f. = claie. DAMÉ, T. 56.]

— Din paleoslav. *krastъ* cruce) sârb. *krst* cruce, grămadă de 18—20 de snopi (cf. bulg. *krastina*, sârb. *krastina*, rus. *kresténka*, idem), cf. cruce. Cf. cârștată, cârșto v.

CÂRȘTĂCĂ s. f. v. cârștă.

CÂRȘTĂNEASĂ s. f. (Bot.) = barba-boierului (PANTU, PL.), (plantă întrebuințată de vrfjiitoare la scaldat H. IX 122), cf. H. V 352. [Și: cârștăneasă JIPESCU, O. 74, H. II 125, IV 194, crite-neasă PANTU, PL., crăștănească s. f. H. XVI 46, creștăneasă s. f. LEON, M. 34, PAMFILE, B. 62, (Ban.) creștăneasă s. f. = ramurele sterile de Gratiola officinalis PANTU, PL., cf. HEM. 2175, creștăneasă s. f. HEM. 2175, creștăneasă s. f. HEM. 2177, criteștăneasă s. f. PAMFILE, D. 246, criteștănească s. f.: buruiană de pădure, cu trunchiu subțire și de mărime mijlocie, cu frunzele mai mari ca [a]le dudului (H. XII 24), buruiană bună de afumat spăriei (H. XIV 216). De obicei compus: avrămeasă-(și)-cristăneasă etc.].

— Pentru etimologie, v. avrămeasă.

CĂRSTAȘ s. a. (Pesc.) v. crăstaș.

CĂRSTĂȚĂ s. f. (Biser.). *Bain béni*. — (Și-șești, în Mehedinți) Prescură numai cu trei cornuri. Com. N. IONESCU.

— Din bulg. *krastata* «în formă de cruce, cruciș, patrat, cubic». Cf. cârstă, cârstov.

CĂRSTĂȚĂ s. f. v. cârstă.

CĂRSTEALNIȚĂ s. f. (Bis.) v. cristelniță.

CĂRSTEIĂȘ s. m. (Ornit.) v. cârsteiu.

CĂRSTIE s. f. Bande de fer. — Șină. *Unti bat dintr'o șină, numită cârsteie, și fac fel de fel de ghidugiți*. ION CR. IV 81.

CĂRSTIEU s. m. (Ornit.). — *Roi des caillies, rôte des genêts (Orex pratensis)*. — Pasăre cu penele de pe spinare castanii-deschise, aripile roșietice, gusa albă, și cu voce scârțuitoare. MARIAN, O. II 348 s. u., cf. COSTINESCU, H. V 417, XI 231, XVI 10. *Cerșură și vereră crăstei [HURM. potârnichei] și păre din ceriu sătură cf. PSAL. 221. Potârnichea, prepeșița, crăsteiul. CANTEMIR, ISL. 179/39. Cristeul cu răgușitul glas. C. NEGRUZZI, ap. TDRG. Un ochiu de apă plin de... rogoz..., din care fugi un cârsteiu cărdind. T. CERCEL, SĂM. III 443. Cârsteiul din arături. TEODORESCU, P. P 283. Când o cântă știuca'n baltă și cârsteiul pe corlată. MAT. FOLC. I 477 (= niciodată. ZANNE, P. IX 583). | Cârsteiu-de-apă s. de-baltă = rullus aquaticus. BARCIANU, DOBROWSKI, 329. [Și: (Transilv.) crăstelu, crăstelu s. m. MARDARIE, L. 1572, MARIAN, O. II 2345, (plur. în rimă crăstede ț DOSOFTEIU, PS. 365), (Mold.) crăstiu s. m. MARIAN, O. II 348; (cu schimb de sufix) cârstă s. m. MARIAN, O. II 348, H. I 7, XVI 10, ȘEZ. II 211/26 (Bucov.) crăstel s. m. id. ib., GOROVEI, CR. 939; (Banat) crăstiu (?) s. m. id. ib.; crăstet s. m. id. ib.; crăstet s. m. TDRG. | Diminutiv: cârsteiăș s. m. Cârsteiagul șiucept. TEODORESCU, P. P. 283 b.]*

— Din v.-bulg. *krastels*, idem.

CĂRSTEL s. m. (Ornit.) v. cârsteiu.

CĂRSTET s. m. v. cârstă.

CĂRSTINEĂȘĂ s. f. (Bot.) v. cârstineasă.

CĂRSTITEL † s. m. (Bis.) *Jean-Baptiste*. — (Slavonism bisericesc) Botezător. *Ioan Cârstitelă. VARLAAM, C. 24 v., DOSOFTEIU, V. S. 10^{b/22} etc.* — Din paleosl. *krastitelv*, idem.

CĂRSTNIC s. m. și a. v. crăsnic.

CĂRSTOV subst. (Slavonism bisericesc) = zina Cruel. *La cârstov să nu mănânce unt. PRAVILA DE LA GOGORA, ap. TDRG. Luam buțile de pe la Cârstov (nota: 14 Septem vre) și le deregeam. GRAIUL, I 51. [Tot cârstov trebuie cedit, probabil: Să aibu a-i da banii la cârtoval viitor. Doc. a. 1683] ap. HEM. 976/22.]*

— Din paleoslav. *krastovъ* din, idem. TDRG.

CART s. a. *Seau en bois*. — (Transilv., Banat). Cofă, doniță (REV. CRIT. III 92), mică doniță s. cofiță din doage de lemn, cu acoperiș (H. XVIII, 262) întrebuintată la mulsul vacilor (Clopotiva, Hațeg, VICIU, GL.), șuștar (H. XVII 100, com. T. L. BLAGA), vas pentru ducerea cheagului la câmp (H. XVIII 48), pentru păstrarea cheagului (H. XVIII 45), vas de bucate (H. XVII 256). Cf. PAMFILE, I. C. 164, cf. hârda u. [Plur. *cărturi*

REV. CRIT. III 92. | Diminutiv: cârțuț s. a. H. XVIII 100.]

— Cf. bulg. *karta*, eploscă, vas de lemn pentru măsurat.

CART s. a. *Quart*. — (Franzuzism). A patra parte dintr'o unitate, dintr'un toi, sferi, pătrar; cf. *firtă, ciosvârtă. Vino peste un cart de ord.* | S p e c. (Mar.). Serviciu de veghie pe bordul unui vapor, timp de patru ore la rând. *Izbeca vaporului de stânci s'a întâmplat în cartul al doilea.* [Plur. *carturi*. | Și: *cuart, evart*.]

— N. din fr. (lat. *quartus, -a, -um*, sal. *patrulea*).

CĂRTĂ s. f. v. carte.

CĂRTĂ s. f. 1^a — 2^a. *Carte*.

1^a. (Invechit). *Hartă. Când cartă are de scop de a reprezintă numai o porțiune din întinderea suprafeței terestre... poartă numirea de cartă particulară. CULIANU, C. 109. Nesce charte geografice imaginare. HAȘDEU, I. C. XI. Acolo se construac... charte meteorologice ale fie-cărei zile. PONI, F. 186.*

2^a *Carte* (I 2^a—3^a, III 1^a—2^a).

[Ad. 1^a scris și: *chărtă*.]

— N. din fr. *carte* (lat. *charta, shârtie, scri-soare, scriere*).

CĂRTĂ vb. 1^a v. cărti.

CĂRTĂ s. f. *Chiffon*. — (Mold., Bucov., Transilv.) Petică, cârpă, cf. (e) treanță, răză, zdreanță. MARIAN, SE. II 204, ION CR. 27, WEIGAND, B. B. 90, ȘEZ. II 187/26, VICIU, GL. *Copilu's fost bine învățit în cărje (Vaslăb, Varviz)*. id. ib.

CĂRTĂBĂCIU s. m. *Hâbleur*. — *Cărtăbaciul și ciofală* = om căruia îi place vorbă lungă. ION CR. IV 305.

CĂRTĂBĂN s. a. *Estomac*. — (Straja, în Bucovina). Stomac. Com. TOMIAC. Cf. bărdăhan. — Cf. *carte, cartaboș*.

CARTABOȘ, CĂRTABOȘ s. m. (Cul.) v. caltaboș.

CARTĂC s. a. (Zid.). Outil de mason. — Instrument pentru tras tencuiala udă (H. X 111), *drisică s. dreptar?* [Și: *cartăș* s. a. citat între unelele de zidărie, alătura de *mistrice, ciubuce*. H. III 153, *cartaj* s. a. H. III 464.]

CĂRTĂC s. m. (Bot.) = salcâm. *Oamenii au plântat pre la maluri sălci, răchizi... băgrini (cărtați sau acoți) etc.* LIUBA-IANA, M. 3.

CARTĂCE s. f. plur. † (Mil.). *Mitraille*. — (Invechit) Ghiulele mari de tun (COSTINESCU), de plumb, care se sălămă imediat după ce ies din țevă. *Să arunce în cetate și cu cartace.* DIONISIE ECLESIAHRUL, ap. TDRG. *În loc de cartace, cuie și piroane le-au trimes.* BELDIMAN, TR. 379. [Și: *cartăce* † s. f. plur. -țeci și -țecturi] POLIZU.]

— Din ital. *cartaccia*, s. garn. *Kartätsche*, ideta, probabil, prin mijlocire rusească.

CARTAFIOL s. m. sing. (Bot.) v. earfiol.

CARTAFIÖN s. m. sing. (Bot.) v. earfiol.

CĂRTĂI vb. IV ș. d. v. scârțâi ș. d.

CARTĂJ s. a. (Zid.) v. cartăc.

CARTÁL s. m. (Ornit. Turcism, în Dobrogea) = vultur, H. II 289, 299, 310, 319, XIV 353. Sânt mai mari decât găscă, negri, mănâncă leșuri. H. XIV 445. [Și: cartălă = porumbel sălbatcă (identificat greșit?) H. II 289 *Kértalé*. ANON. CAR.]
— Din turc. kartal, vultur.

CARTĂLĂ s. f. (Ornit.). v. cartal.

CĂRTĂLUIE s. f. v. carte.

CĂRTĂR s. m. v. cărțar.

CĂRTĂR s. m. (forma înne cărturărească, numai în Dictionar) = cartofor. BĂRCIANU ALEXI. [Și: cărtăr s. m. DDRF. TDRG.]
— Derivat din cărți (plur. lui carte), prin suf. nom. agent. -ar. Cf. cărțaș.

CĂRTĂR s. m. (Oier.) Chevreau ou agneau qui n'a pas encore un an. — led ori miel mai tânăr de un an. BUGNARIU, NÂS. Cf. cărlan.

CARTĂȘ s. a. (Zid.) v. cartac.

CĂRTĂȘ s. m. v. cărțaș.

CĂRTĂȘ s. m. 1°. Scribe. 2°. Joueur (aux cartes). — (Transilv., Ban.)
1°. (Ban.) Omul care poartă cărțile (= scriptele) pentru cancelaria comunală. VICIU, GL.

2°. (Transilv.) Cartofor.
[Și (ad 2°): cărtăș TDRG.]
— Derivat din cărți (plur. lui carte), prin suf. nom. agent. -aș. Cf. cărțar.

CĂRTE s. f. 1°. Lettre. 2°. Ordinance. 3°. Acte, charte. II. 1°—3°. Livre. 4°. Livre, registre. 5°. L'art de lire et d'écrire, science, érudition, instruction. III. 1°. Carte (à jouer). 2°. Chartre. IV. Feuillet (des luminants).

I. (Vechiu și popular). 1°. Scrisoare, cf. epistolă, răvaș. Karté = epistola. ANON. CAR. Carte luatu spre frații cea dintru Damaacu. COD. VOR. 38/a; (:cărți) luând. N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688). Cum și apostol Pavel la începutul cărții lui către Ovezi scrie. CORESI, E. 2/. De va fi apucat neșine o scrisoare den mâna vrăjmașului său și o va fi ars sau o va fi spari, să să dea giurământ celuia cu cartea. PRAVILA MOLD. 34. S'a sfătuit să trimiță carte cu mare jalobă și plângere la Sultan. URECHE, LET. I 165/22. Gligorie-vodă fiind și el agiuns în cărți cu Cratul, să fie tot una, după ce au sosit cartea la Hotin, au locuit oastea. N. COSTIN, LET. II 107/22. Au scris niște cărți viclene, și le-au pus într'un băș sfredelit și le-au trimes la Constantin-vodă. NECULCE, LET. II 209/22. Cf. PRAVILA MOLD. 161. Neculachi vădând acă scrisoare, îndată au deschis picul, de au cetit acele cărți. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 256/22. Logofete Dimule... am venit să-fi dau o carte de la băbaca Dumitale. FILIMON, C. I 752. De din vale de Rovine, Grătim, Doumă, către Tine, Nu din gură, ci din carte, Că ne ești apă de departe. EMINESCU, P. 243. Împăratul... căzând în zăcăre, a scris carte frăține-său cratului, să-i trimiță grabnic pe cel mai vrednic dintre nepoși. CREANGĂ, P. 184. Trimise soli cu cărți la Domnii Moldovei. IPSIRESCU, M. V. 10/22. Măi bătăi de departe, Mai trimete-mi câte-o carte, Dar nu o pecetui, Ca s'o pocui și eu ceti. JARNIK-BĂRSEANU, D. 117. (Pleonastic) Mă-au trimes carte scrisoare, Pân' soarele nu răsare, Să mă duc și să-i cunun. SEVASTOS, C. 187/17. T'oiu scrii [= scrie] răsus în carte. ȘEZ. II 137/17. [S p e c. Scrisoare de recomandăție. [Împăratul] dea-mi cărți către Domnii cei decindea de rău, ca să mă treacă

până voi veni la Iuda. BIBLIA (1688) 344/2. Feciorul cratului... primind carte de la dînsul către împăratul... pornește. CREANGĂ, P. 185. [S p e c. (Termen din cărți, făcut, neîntrebun[ă]t) Carte-de-cărat = fraht, epistola de transport, scrisoare de-trăsură. Cf. ȘTEFĂNESCU, C. 19. [(În opoziție cu carte scrisă): carte albă = hârtie (de scrisoare). Adă-mi căldmar și pană și-o leacă de carte albă. La tata să știu de samă. BIBICESCU, P. P. 298. (Sensul de șhărtie, neobicinuit, nu poate fi cel vechiu, al cuvântului latin; la Aromâni înțelesul de șhărtie e luat din n.-grec. χαρτί).]

2°. S p e c. Ordin (domnesc) la scris. Cărți împărătești cu poruncile ordnădulelor. DOSOFTEIU, V. S. 58. Oldăci cu cărți în toate părțile... să se trimăș. CANTEMIR, IST. 27. La un divan, au zis [Anlioș-vodă] elădicăi de Husi, lui Varlaam, strigând: Popo, ce nu giudeci drept, când îți vin cărțile mele? — și-oiu vede pletele. LET. II 62/a. Scrie carte Împăratul, scoate veste-n țara toată, Cîne s'ar găsi pe fete de la smei să i le scoată. EMINESCU, L. P. 124. Dă-mi-te, Iancule, prins, Precum ești-n carte scris. MARIAN, P. P. 43. Na, mândrușo, rin și bea, Că mai mult nu mi-i vedea, C'a venit o carte iute Să mă duc între regule. JARNIK-BĂRSEANU, D. 312. Drugi' micu, drugău' micu, De uită-te pe fcreastră, Că-ți vine carte domnească, De la noi să te pornească. ȘEZ. II 46/a, cf. III 42/a.

3°. (Adesea întregit printr'un atribut complinitor) Act scris dat de cancelaria domnească, de o autoritate publică s. făcut între particulari, document (uneori sinonim cu:) act (de posesiune, de hotărnicie, etc.), înscris, zapis, diplomă, rescript, edict, hotărnicie, sentență, procură, certificat (de identitate, de școală, etc.), învoială (în scris), contract; s p e c. foaie de lecture (MARIAN, NU. 138); citațiune (ȘEZ. VIII 172). Cf. și HASDEU, CUV. D. BĂTR I 162, IORGA, S. D. XII 189, 282-3, 293 etc. I-am căstat și cărțile la Sarchiz..., să-și fte moștia pre cărți (a. 1608). CUV. D. BĂTR I 162. Scriseră cărți de adeverit. MOXA. 401/22. Căla ce va aminti solii sau le va ușă cărțile ce aduc, iaste adeverit suduitorii de domnie. PRAVILA MOLD. 3°. Fac omenii pentru credință carte cu peceate, când fac vr'o tocmală ande sine. VARLAAM, C. II 43/. Muierea să va certă măi puțin [decăt bărbatul], când ea sporge carte domnească. PRAV. 155. Celor cădătoriți le făcă cărți de scuteală, ca să n'abă nici o supărare, și apă și trimetă pe la casele lor. AXINTI URICARIUL, LET. II 145/22. Și le-au dat cărți de voinică, să strângă omenii de oaste cât de mulți. NECULCE, LET. II 258/22. Să mi să dea... cartea de nemigă (a. 1750). IORGA, S. D. XII 56. Nimenia din tinerii ucenici nu se va sul nici la o cinste, de nu va arădă cărțile și a dascalului celui dîndău și a celorlalți didascalii de la Academia Iașului (a. 1775). URICARIUL, I 77/22. Și cărțile acestor slujbe scriindu-se după ponturile ce se vor striga la Cochit-vechi să se protocolăscă de cel-logof[ăt]. RĂȘCANU, L. 7/a. [Bani] 15 de toată cartea [șo] sp[oj]d de hotărni cu peceate. id. ib. 22/p. Acii domnișor[i] mi-au făcut carte de pace la mâna mea și la mâna lor (a. 1799). IORGA, S. D. XII 127. Dat-am carte D[om]nișiei Mele... Boierului nostru... Costache Ghico... să stăpenească și să va venitu de la țoți ce vor fi cu locuința pe această moșie (a. 1805). URICARIUL I 148/22. Rădășia... mi-ai mândat-o de haram, cu cărți minciunoase, cu plastogafii. ALECSANDRI, T. 1585. Nici o carte ordenească nu ni s'a păstrat din acest timp, precum s'au păstrat astfel de zapise din târgul de jos al Bărladului. IORGA, IST. R. II 191. Sânt din neamul răzădesc... Și am cărți bune domnești, Din Domni vechi moldovenești. SEVASTOS, C. 320/22. Este-un popă la Poiană Și cunună de pomână; Este-un popă la cetate Și cunună fără carte. HOĐOȘ, P. P.

163. Mândră, zău, mărturisesc, Că pe tine te iubesc; Dau-ți carte de la mine Că nu m'otu lădă de tine. JARNIK-BĂRSEANU, D. 380. # **Ai carte, ai parte** = ai act de stăpânire asupra unei proprietăți, câștigă la judecată, și se recunoaște dreptul, ești bun stăpân. (Contrariu!) N'ai carte, n'ai parte. Cf. CREANGĂ, A. 153. **Carte de judecată** = sentințe judecătorești. BARCIANU. De-î va fi făcut giudețul carte. PRAVILA MOLD. 2. Pentru orice pricină vor judeca ispravnicii, să fie datori să dea carte de judecată la mâna cui s'a cădeă. RAȘCANU, L. 42. (Modern, cu înțelese restrâns) Hoțărîre a judecătorului de pace. Cărțile de judecată sînti pronunțate de judecătorii de pace... sentințele de Tribunale... deciziunile de Curții. MAIORESCU, L. 45. **Carte de soroc** † = somațiune, cu termen de plată. S'au făcut și o carte de soroc la tofii datornicii Dumisale (a. 1677). IORGA, S. D. X 161. **Carte de hotărîre** (a. 1732). id. ib. XII 223. **Carte cu limbă de moarte** † = testament. Harta testamentului, adică carte cu limbă de moarte. DOSOFTEIU, V. S. 95. **Carte de blestem** s. de **afurisanie** † = scrisoare din partea unui achiereu prin care se îndatorează unul s. mai mulți a spune cu jurământ adevărul, a mărturisi ceea ce știu asupra unei crime s. alt ceva, amenințându-i cu anatema, de vor tăgădui. COSTINESCU. **Făcînd o carte de afurisanie părintelui patriarhului la tofii sătesii din Teșală...** ca să mărturisească ce vor ști adevărul... Și oșă nimini n'au vrut să ta acă carte asupra sufletului lui (a. 1695). IORGA, B. R. 136. cf. 264. **Carte de lăscăciune** † s. (mai nou, dar tot învechit) de **despărțire** s. **despărțenie** = hotărîrea autorităților prin care un bărbat se desparte de femeea sa, sentință de divorț. Cf. COSTINESCU. **Zis fu: cineș va lădă mulțarea lui, să dea ei carte de lăscăciune.** TETRAEV, 207. **Cel ce după desfacearea însoțit înțat, ea voi a veni cetră a doua, trebue să dovedească că însoțirea cea de mai înainte s'au desfacut după lege, adică ori prin moarte, sau prin carte de despărțenie.** CODICA TIV. 13. **Carte de voie veghiată** † = permisiune de a merge undevă și a se întoarce fără a fi împiedecat, să v-conducă (carte-blanches). Cf. BARONZI, L. R. 98.

11. 1°. Un număr mai mare de foi, broșate sau legate la un loc, cuprinzînd un manuscris sau (azi, de obicei) o scriere tipărită. Formă a cărții poate fi in-folio, in-quarto, octav etc. Cartea poate fi într-unul sau mai multe to-muri sau volume; când cuprinde un număr mai mic de foi se numește de obicei broșură. **Cărțile se vor deschide.** CORESI, E. 27. Cum nu sînt un goarec, Doamne... Mi-aș mîncă cărțile mele. EMINESCU, N. 42. **Cartea să nu fie deschisă, cînd mînducî, că uși.** ȘEZ, III 121. După diac nu m'otu duce, Că prînzul, cînd e mai dulce, El ta cartea și citește. JARNIK-BĂRSEANU, D. 75. **Cîmpul alb, oile negre, cin' te poște, le cunoaște?** [= Cartea]. SBIERA, P. 322-324. **Legătoria de cărți.**

2°. P. ext. Scrierea (de conținut literar, științific, didactic etc.) unui autor apărută în formă de carte (II, 1°). **Cartea ce se chiamă în[an]ghelie cu însoțitură.** CORESI, E. 1. **Au alcătuit o carte pravilească.** (a. 1819). URICARIU, IV 208. **Cea dintîiu editie a acestei cărți.** MARCOVICI, C. 5. **Ai voi, omice, ca mai înainte de a o tipări, să citești eu, în manuscris, cartea românească ce tu ai compus.** ODOBESCU, I 9. **Vorbește ca din carte.** Spune ca de pe carte [= înțelepțește, cuminte]. PAMFILE, J. I. **Că nu scrie la cartea popci** (= nu există) **că găna să edute și cocopol să cotodocoască.** V. A. URECHE, ap. TDRG. **Ce Adine din cărți știă** (= eră foarte învățat). NECULCE, LET. II 257. **Cartea cântecelor** † = cântarea cântărilor. CHEIA INTELESULUI, ap. GCR, I 238. **Cartea neamului** † = genealogică. ib. II 20. **Carte de școală** = manual. **Carte de citire** s. de **lectură.** **Carte**

de **ducate** = care conține rețete de mîncări. **Bin carte** e numirea unei flori la iie. BREBENEL, GR. P.

3°. P. restr. Parte mai mare decît un capitol s. cap a unei opere. **Serie Varro în cartea a patra de viața Romanilor.** M. COSTIN, LET. I 30. **Pravila, condica Armenopol, cartea a patra, titlu 12, fila 311 hotărâște așa...** (a. 1785), URICARIU, II 89.

4°. P. anal. Registru. **Serie-un scriitor, C'o mîndă pe carte scrie.** JARNIK-BĂRSEANU, D. 28. **Spec.** (Comerț. Fin.) **Cartea-mare** = registrul care conține rezumatul tuturor complurilor s. partidelor, în a estu. ȘTEFĂNESCU, C. 112. **Cartea depunerilor spre fructificare** = registru mare în care banca ține evidența despre deponenți. PANTU, PR. 63. **Carte-de-gir** = cont-de-gir. id. ib. 81. (Transiliv., după germ. G r u n d b u c h). **Carte funduor s. catastrală** = de cadastru. BARCIANU. [Fig. Cartea sorții, cf. Psalm 138, 16. **Cartea soartei** și **deschisă.** KONAKI, P. 262. **Scris în cartea vieții este...** Eu să fiu a ta stăpînd. EMINESCU, P. 235. **Dumnezeu șterge (s. rađe) pe cinevă din cartea vieții (s. villor)** = cinevă moare. **Dumnezeu pe urmă fără de zăbat l-au ras din cartea villor.** AMIRAS, LET. III 118. **Mă șterge** [Doamne,] și **pre mine din cartea vieții.** TICHINDEAL, F. 218.

5°. Fig. Arta de a celi și scrie, învățătură, studiu, știință, instrucție, erudiție, cultură. **Multe cărți întru neistocu te întoarseră.** COD. VOR. 80. [cărțile ceale multe te duc la nebulnie. N. TESTAMENT 1648; cartea cea multă spre nebulnie te întoarce. BIBLIA 1688]. **O, amar cea ce hulește cartea și scriptura** (sec. XVI). CUV. D. BĂTR. II 464. **Creștinat-au Sfântul Zlatoust pre Rumâni, ...învășînd pre unii deștr'înșii cărie și limba cîncească.** BIBLIA 1688/8 pr. 12. **Pre Ștefăniță-vodă l-au dat tată-său...** la cartea prieteni. M. COSTIN, LET. I 348. **Constantin-vodă au fost un Domn de carte prea învățat.** N. COSTIN, LET. II 46. **Foarte înțelept și prea învățat la cartea cîncească.** id. ib. II 46. [Cantemir-vodă] **carte nu știă, ce numai iscolitura învășe de o făcă.** NECULCE, LET. II 254. **Se apucă la bătrînețe să învețe carte.** E. KOGĂLNICEANU, LET. III 198. **Învășară tot meșteșugul cărții.** MINEILU (1776) 11. **Un biet morar, Fără nici un pic de carte...** ALECSANDRI, P. III 121. **Din moștenirea acestuia făcă parte însă și cartea slavoă.** IORGA, L. R. 130. **Întreacă mai pe toți băieții și din carte și din nebulni.** CREANGĂ, A. 2. **Dascăle carte învățate.** **Cel ce neștie școlarii carte...** TEODORESCU, P. P. 254. [Spec. Sfînta carte † = studiu teologic. Acel părinte l-au învățat svînta cîrte. DOSOFTEIU, V. S. 13, cf. 137. # **Cine are carte, are patru ochi.** TDRG., cf. PAMFILE, J. I. **A nu ști boabă de carte** = nici citi, nici scrie (cf. boabă I 3°). **Sărmane omule, dacă nu știți boabă de carte, cum ai să mă înțelegi?** CREANGĂ, A. 17. [Tobă (s. dobă) de carte = foarte învățat, erudit, cult. **La Socola să mergem, dacă voim să țegim dobă de carte.** id. ib. 115.

III. 1°. (Sens neologic, după fr. *carte*.) Bucată de carton (mai rar de hârtie), cu însemnări scrise cu mîna ori tipărite sau cu ilustrațiuni, servind pentru diferite scopuri (indicate de obicei printr'un atribut). **Carte de intrare într'un teatru sau la un concert.** **Carte de vizită.** **Carte poștală;** **carte poștală închisă.** **Carte de student.** **Carte de alegător.** (Pentru toate acestea și forma *cartă*). || **Spec. Cărți (de joc):** întrebunțate la joc (și de căpurăre s. ghicitoare la ghicit, la prezicerea viitorului). 52 (sau 32) de foi s. foite formează un joc, o pereche, un rînd sau o legătură (a. 1747 IORGA, S. D. XII 45) de cărți. **Cărțile se fac a. se amestecă, se taie, se împart, se trag sau se bat.** **Jucătorul iese cu o carte, care poate fi mare sau mică sau (la unele**

jocuri) cere o carte de la cel care dă s. face cărțile și care (la jocul de bacară ș. a.) se numește bancher, ține banco (s. banca); când cuiva îi vin cărți mari (as s. figuri) se zice că are *carte bună*. Cei ce (se) joacă în cărți sau joacă cărți (le) fac o partidă de cărți. Cărturăreasa dă cu cărțile s. în cărți. Tot la masă îi puneți, și se gude în cărți cu dînsul. NECULCE, LET. II 209/21 6. ūl. cărți de joc rum (ănești), franțuz (ești) (a. 1809-14). IORGA, B. R. 25. Joacă hărtiile din greu (a. 1822). id. S. D. XII 179. Să nu mai puie'n ghicitori temute, în bobî și cărți date de proaste femei. PANN, P. V. I 50. Venitul de la cărțile de joc. I. IONESCU, P. 111. Trageți țoți câte-o carte. ALEXANDRESCU, M. 265. Grupe de jucători de cărți. EMINESCU, N. 37. Eră bețiv, jucă cărțile. IORGA, L. II 93. Îmi da și mie în cărți, une-ori. SADOVEANU, P. S. 153. Manca cu împărțirea băteu cărții. ȘEZ. IV 202. # A da cărțile pe față = a-și arăta pe față gândurile și intențiile. ZANNE, P. IV 299. A(-și) juca ultima carte = (într-o întreprindere etc.) a întreprința cele din urmă mijloace de care poate dispune.

2^a. (Modern, după fr. *charte*, m. ales cu forma *cartă*) Lege fundamentală (a unui stat), constituție. Regulamentul organic eră o *chartă* care conținea și dispozițiuni administrative. GHICA, S. 469. | Spec. *Moara chartă* (a Angiei), prin care Ioan-fără-țară a acordat libertățile națiunii engleze.

IV. (Numai în LB., probabil tradus după germ. Buch, cu același sens, și fără legătură cu megl. carti = plămân, arom. frândz di h'carte). Stomacul al treilea al rumegetoarelor, a cărui cavitate interioară este imbricată în foite, eburtușul cel puturos a vitelor rumegetoare.

[Plur. cărți și cărți† (a. 1588) CUV. D. BĂTR. I 194, cf. 363, VARLAAM, C. II 58 etc. | În sensul III și cartă (după ital. s. lat.), scris și chartă s. f. | Diminutive: *cărticea*, *cărticea* s. f. [plur. -cele] carte mică, broșură; și cu înțelesul s. p. e. de: pachetel de foite de figură. *Kărticea* = libellus. ANON. CAR. Am aflat și această cărticea carea să chionăi Algorca darurilor (a. 1700). GCR. I 340/12-2. Băieții aplegou din toate părțile cu cărticele sub-suoaară. CONTEMPORANUL, III 615. A poruncit (ca) să se frîpărească o carte ce poartă în frunte titlul «Cărticea năravurilor bune» (a. 1810).

IORGA, S. D. XII 202. Astă cărticică, ce se alcătuește din două volume ș. C. NEGRUZZI, I 260. Și să scriu o cărticică, S'o trimis la matcă-mea. JARNIK-BARSEANU, D. 215. Numa' trei zile trecu, Cărticică că-i soasă, Carte de la București Cu pe-ceșile domnești. TEODORESCU, P. P. 612b. Tutun și cărticică și-ai luat? CARAGIALE, T. II 19/2. Și până la cărticele cu foite de figură, toate le pășești. CHRITESCU, CONV. LIT. XLIV. II 658. — *cărtisoară* s. f. DICȚ., *cărtisoară* s. f. Cărtisoarele Să-mi dați, Că sănt de la 'mpărțite, Cărți scrise pentru Dominic. TEODORESCU, P. P. 441. — *cărtiule* s. f. și cu înțelesul r. de: bilet de vamă (POLIZ), lîvret, ce se dă de poliție lucrătorilor și servitorilor, cuprinzînd numele, locuința lor etc. (COSTINESCU); condictuș (cu numele, locul, plata patentei) pentru negustorii ambulanzii, etc.; foitește de desub ale burșilor (CONV. LIT. XLIV. II 130). *Acastă mică cărăre, cărtiule numită*. GCR. 128. *Bu Pătrașcu Pătrunche fac mărțurie cu această mică cărțule, cum am avut o Tigană la mîndstire de Bistria*. CUV. D. BĂTR. I 77. *Ispravnicul dănd cărțule la cărdăș, să fie nespărat de părdălibe*. URICARIUL, XIX 357. *Să plătească [vamă] câte douăzeci bani no de vîtă curățit, de nu vor avea cărțule de plată* (a. 1794).

URICARIUL, IV 41/29. Cf. I 91/2. Cărtule de încărare = adeverință despre mărfurile încărcate pe un vapor și condițiile de transport. TDRG, cf. c. n. o-

sament; — *cărtăluie* † (ad II 2^a). *Adusu-mi-au și o cărtăluie mică în limba noastră românească tipărită*. VARLAAM, ap. BIBL. V. I 151. (ad I 1^a) *Scrisă-o cărtăluie* (Tuova). GRAIUL, I 415. | Augmentativ: (mai mult în plună) *cărtioșu* s. a = carte mare, voluminoasă. | (Într-o ghicitoare; + foite) *cartifoale* s. f. *Într-o foite, cartifoale, șade o oate acănd?* (= Fragile) PĂSCULESCU, L. P. 83.

— Din lat. *charta*, -am *hărtie*, scrisoare, scriere; forma românească a fost refăcută din plur. *cărți* (carti). Pentru înțelesul de scrisoare și carta de a cetii și scries. în limbile balcanice, cf. PAPAHAĞI, P. A. nr. 60-61 și Th. Capidan, DR. I 335, 521. Cf. dubletele cartă, hartă, hărtie.

CARTECĂ † s. f. [MIL.] v. cartace.

CARTEFIOL s. m. sing. (Bot.) v. cartioli.

CARTEL s. a. Cartel.

1^a. (Duel) Hărtie (scrisoare) prin care se adresează o provocare la duel și, p. ext., provocarea însăși.

2^a. (Învechit). Convențiune scrisă (între state în războiu) pentru schimbul sau răscumpărarea prizonierilor. || P. ext. (înțelesul actual) Învoială scrisă între fabricanți sau negustorii de un anume produs spre a regula fabricarea sau desfacerea lui (de obicei, în scopul urcării prețului). | Învoială între partide politice. *Cartel electoral* = înțelegere pentru alegerea unor candidați comuni.

[Derivate: *cartelă* vb. 1^a refl. = a forma un cartel în vederea fabricării și desfacerii mărfurilor. *Fabricanții de acid carbonic s'au cartelat*; (cu a-stractul) *cartelare* s. f. (și part.-adj.) *cartelat*, -ă].

— N. din fr. (ital. *cartello*), idem.

CARTELĂ vb. 1^a v. cartel.

CARTELĂ s. f. *Carnet de bons*. — Carton (cu numere care se anulează pe măsura întrebunării) pentru abonament la restaurant, la bărbier, pentru procurarea de alimente etc. Cf. *carte* (III 1^a). — N. din ital. *cartella*, idem.

CĂRTELNIC, -Ă adj. v. cărți.

CARTEZIAN, -Ă adj., subst. (Filos.) *Cartésien*. — De doctrina lui Descartes; partizan al acestei doctrine. [Pronunț. -zi-an. | [Derivat: *cartezianism* s. a. = filosofia lui Descartes].

— N. din fr. (din *Cartesius*, numele latinizat al lui Descartes).

CARTEZIANISM s. a. v. cartezian.

CĂRȚI vb. [V^a. I. 1^a. *Grogner, bougonner, murmurer, se plaindre*. 2^a. *Gronder, chicaner*. 3^a. *Blâmer, médire, critiquer*. II. *Mettre en pièces*. III. *Désirer; consceller*.

I. 1^a. Intrans. (Se construiește absol. s. cu prep. cu, (în) contra, împotriva, asupra, la, de, despre, † spre, † înaintea, s. † cu dat.) A-și arăta nemulțumirea prin murmur sau critica, a face vorbă pentru lucru de nimic (COSTINESCU), a se plînge, a face observații, a desaprobă; s. p. e. a se plînge contra soartei s. a lui Dumnezeu. SĂ [= dacă] nu se săturară, cărți-vor. CORESI, PS. 153. *De multe ori cărțiți cărtorul a ce nu să sute în scaun să țeah cumu-i obiceiul*. DOSOFTEIU, ap. GCR. I. 259/2. *Cărtiță spre dînsul și-l suduți*. BIBLIA (1688), pr. 22. *Eră norodul cărtind rău înaintea Domnului*, ib. 101. *Să cărtim celui ce ca un stăpân ale sale, cum au vrul, au orănduit*. ARHIVA

R. I. 143. *Solii ceilalți ar fi cărtii, zicând că de ce n'au așteptat.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 182. *Iar cine s'ar ispiți din frații noștri să strice sau să cărtească...* (a. 1710). URICARIUL, XXII 79. *Cărtea califul împotriva lui Abdul GORJAN, H. II 112. Începă a cărti și a se plînge.* BĂLCESCU, M. V. 326. *Fără a cărti tr'odăli și fără a-i veni greu, Nădăjdăia'n ajutorul și mila lui Dumnezeu.* PANN, P. V. II 59. *Norodul se învoia cu obăduirea lui Alexandru-vodă, cărtea numat asupra ministrului său Mofoc.* C. NEGRUZZI, I 150. *Cărtește la toate.* TDRG. *Soacra nu trebuie să fie cu gura mare și să tot cărtească de toate cele.* CREANGĂ, P. 4/24. *Fata împăratului începă a cam mdrâți și a cărti, că ei nu i-i îndămând nite de șezut.* SBIERA, P. 43/4. *Eu mă supun, fără să cărtesc.* ISPIRESCU, L. 181. *Nici că se gândea a cărti împotriva lui Dumnezeu.* id. ib. 286. *Trebuiă să se supună soacrei și să nu cărtească contra ei.* RETEGANUL, P. II 47/14.

2°. **TRANS.** (Complementul e un om). A certă, a mustră, a cicăli, a împunge, a atinge cu vorbe de nemulțumire pe cei din casa sa (COSTINESCU), a secă (= cicăli) cu vorbe pe cineva (com. LIUBA). *Au început să-l cam cărtească pentru dansele ce i-au făcut.* SBIERA, P. 10/49. *Cărtea pe toți cei ce fumă.* id. ib. 303/24. *Dac'o'ntrubi, dac'o'cărtești, Ea zice c'o' bănușești.* TEODORESCU, P. P. 345 b.

3°. **TRANS.** (Complementul e un om). A defăimă, a hull (L.B.), a vorbi de rău, a critica. *N'a voit ca lamea și mai ales dușmanii s'o' cărtească.* POPOVICI, ap. TDRG.

II. (Ban.). A sfâșia; cf. ciocărti. *Un căne dormind... au venit un lup, și au vrut să-l mănânce, iară ei au început a-i grăi să nu-l cărtească acuma, căci e foarte mdrăc.* ȚICHINDEAL, F. 97.

III. (Bucov.). A dori; a îndemna (Straja). Com. A. TOMIAC.

[Înțelesul sa se codiș dat de dicționare pare suspect. | Ș: cărti vb. IV^a; — în înțelesul II, la ȘINCAL, HR. III 7/6 și cărtă vb. 1^a. *Legeții de corile cailor li țără și cărtă ca pre niște nimici ai săi.* | Abstracte: cărtire s. f. (ad. I. 1^a) [Omul] pururea în cărtire de a sa însuși prostime. *Une-ori cade și pică în deplină tădălire.* KONAKI, P. 261. *Vaețele și cărtirile poporului...* II înțiorară de frică. BĂLCESCU, M. V. 77. *Iată cărtirile noastre, Dumnezeu pârinte, C. NEGRUZZI, II 40; — cărtit s. a. (ad. I. 1^a). *În fiecare zi de naștere, soacra găsea de bănuș și de cărtit, cum că se zdruncină sănătatea scumpes sale fitce.* GANE, ap. TDRG.; — cărteală s. f. (plur.-tele și -tele) (ad. I. 1^a). *I să euccerită fără cărteală.* DOSEANU, V. S. 195. *Voiu rădica de la tine cărteala fiilor lui Israel.* BIBLIA (1688) 109. *Fără pregeț și fără cărteală,* CANTEMIR, ap. TDRG. *Cu mullămită și fără de cărteală* (a. 1780). URICARIUL, V 394/22. *Vrednic de cărteală și de dojană.* ODOBESCU, I 47/4. *Sacrificiile de repaos ce, fără cărteală, le aducea pentru dînsul.* SBIERA, F. 358. (ad 2°) *Cioandră, sfadă.* L.B. *Ei se deprinseseră cu aceste cărtele și porcele, așa de tare, că nu le mai băgă în samă.* SBIERA, P. 252/12. *De ce, maică, m'ai făcut...* *Să trăsesc tot cu cărteală?* JARNIK-BĂRSEANU, D. 178. *De cât păine cu cărteală, mai bine corcofeală, în liniște și pace.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 276.] A d j e c t i v e : cărtitor, -oare (negativ: necărtitor, -oare).*

Cărtitor de ele și nemulțumit în toate. KONAKI, P. 259. *Săcuti erau neodhniți și cărtitori.* BĂLCESCU, M. V. 139. *Unchil lor îmbătrânise, de-abia mai umblă, vecinic cărtitor și răutăcios.* VLAHUȚA, D. 239. *Baba și cu odorul de fitecă-sa tot cărtitoare și nemulțumitoare erau.* CREANGĂ, P. 284/4. *Boierii cei mai tineri... erau cărtitori asupra trecutului.* id. A. 152. *Chiar moș Neculea că se necărtitoriu cum eră, tot bănuș, zicând că-i trebuie vărdră te poartă.* NĂDEJDE, ap. TDRG.; — (învechit) cărtelne, -ă adj. = cărtitor, bombănitor. DICT. Kêrtelnik.

ANON. CAR. | **Cărtoajă** s. m. = om cicăliitor (pe Târnave, Transilv.) Com. VĂTĂȘAN (cf. numele propriu *Carțoian*.)

— Căvântul, de origine slavă, a intrat pe mai multe căi în limba noastră. În înțelesul de sa împunge cu vorba amintește pe bulg. *карѣжа* escormonesc (înruidit cu c ă r t i ț ă) și m.-bulg. *карѣнѣе* sgrunitus; în înțelesul II — în Banat — vine din sârb. *kr̄iti* sa chinuș (cf. ciocărti); iar sensul III — în Bucovina — se leagă de rusescul (dial.) *кортѣл* sa dori fierbinte.

CĂRȚIB s. a. *Robinet.* — (Transilv.) C e p de bute pe care iese vinarsul (= rachiu) ori vinul. (BUGNARIU, NÂS.) can (e) ă. [Accentul?]

CĂRȚICEĂ s. f. v. carte.

CĂRȚICER s. m. v. cărtișă.

CĂRȚICICĂ s. f. v. carte.

CĂRȚICIOS, -OĂSĂ adj. v. cărtișă.

CĂRȚIE s. f. v. hărtie.

CARTIER s. a. *Quartier.*

1°. Parte s. despărțitură (administrativă) a unui oraș, mahalal. *Trăsura trece printr'un cartier de vile frumoase.* IORGA, N. R. A. I 245. *Cartierul latin (în Paris) e cartierul universității.*

2°. (Armată) Locul ocupat de un corp de trupe în campanie s. în manevre; casa unde-s găzduși unul s. mai mulți militari. *Principele sosește în cartierul imperial.* MAIORESCU, D. II 87. *Cartier general:* locul unde se află comandantul și statul-major al unei armate. *Atusesem norocul să mă trimiță de la cuarțierul-general la Zimnicea.* D. ZAMFIRESCU, R. 213.

[Ș: cartir s. a., cuarțier s. a.]

— N. din fr. *quartier*, idem. Cf. dubletele cvartir (cfartir) și cortel și verbele încvartieră, încartierul, încvartiră, încortelă.

CARTIFIOL s. m. sing. (Bot.) v. earliol.

CARTIȘOARIE s. f. v. carte.

CĂRȚIGE s. f. plur. (Plug.) *Avant-train (de charrue).* — (Transilv.) Rotilele plugului (Meșior, Jiu). VICIU, GL. [Ș: cărtișoi (Țara Hațegului).]

CARTILAGINOS, -OĂSĂ adj. } v. cartilaj.

CARTILĂGIU s. a. }

CARTILAJ s. a. (Anat.) *Cartilage.* — Țesut animal flexibil, elastic, de o consistență mijlocie între cea a oaselor și cea a ligamentelor, s g ă r c i u. *Scosăturile oaselor acoperite cu cartilagiuri s'au numit cap.* KRETULESCU, A. 18/22. *Niscuri... oase nu are ci numai rontiu (neri, cartilage).* I. IONESCU, M. 88. *Cartilajul nazului, al urechilor* [Plur.: -lăje și -lăjuri. | Ș: cartilăgiu s. a. | A d j e c t i v : cartilaginios, -oasă adj. = (alcătuit) de cartilaje, s g ă r c i o s. *Desvolțarea oaselor... prezentează trei perioade, numite... de starea mucoasă, de starea cartilaginooasă și de starea osoasă.* KRETULESCU, A. 12/17. *Țesut cartilaginios.* — N. din fr. (lat. *cartilago*, -ini), idem.

CARTIR s. a. v. cartier.

CĂRȚIȘOARĂ s. f. } v. carte.

CĂRȚIȘOARĂ s. f. }

CĂRȚIȘOARĂ s. f. (cu înțeles neprecizabil). *Franză verde cărțioară, Chiue badea, să moară.* RETEGANUL, CH. 99.

CĂRTIȚĂ s. f. 1°. *Taupe* (*Talpa europaea*). 2°. *Courtilière*. 3°. Nom d'une maladie (de peau). 4°. Nom d'une plante.

1°. (Zool.) = **sobol**, orbeș, mitorlan. CALENDARIU (1814), COSTINESCU, BĂRCIANU, LEON, MED. 85; cf. H. II 3, 99, VII 480. *Cărtița chifde*. H. XIV 209. *Cărtița să-ți dete proba aratului în câmpie*. KONAKI, P. 298. *Tot gospodarul bun... trebuie să nu îngăduie a-1 păgubi cărtițele*. I. IONESCU, C. 46. *Cărtițele orbește*. ODOBESCU, III 185/22. *Munșoate de cărtițe*. EMINESCU, N. 95/1. *Cărtița pe zupți pământ umblă, dar urma ei i se cunoaște d'aesupra pe pământ*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 399, cf. IX 583. *Lăbușele cărtiței*, numite lăpșele. ȘEZ. V 128/4.

2°. (Entom.) = **ecropişniță** (Transilv.). Com. ITTU. 3°. (Med. pop.) Buboiu care se face mai ales pe picioare (LM.), bube mari, roșii-vinete (PAMFILE, B. 21), un fel de bube s. buboane care se fac pe întreg corpul omeneș (MARIAN), un fel de noduri ce se fac subție piele (LEON, MED. 124/30, ȘEZ. V 128/4), scrofulie (H. IV 91), boală de om (H. VI 11, 86, XIV 439), boală de vită (H. X 525, XIV 22), de cai (H. XIV 367), răpciugă (BIANU, D. S.). *Să curdăsc pre (culare) De cărtiță cărticioasă...* De cărtiță viermănoasă... TEODORESCU, P. P. 360, cf. PAMFILE, B. 22. *Fapt cu cărtiță*. TEODORESCU, P. P. 374^b. *Cărtiță cătăscă* (= de cai) ib. 360.

4°. (Bot.) Numele unei plante (nedefinite) BARONZI, L. 130/12.

[Plur. *cărtițe* și (Mold. și) *cărtiți*. CONTEMPORANUL, II 220. | Și: *cărtiță*. | Masculinul: *cărtițolu* s. m. = bărbătușul cărtiței (MARIAN); (cu pronunțare dialectală: *cărtițonu* s. m., ad 3^a) umflătură (NOVACOVICU, C. B. 7) cf. broască; mușoniu (id. ib.) A d e j e c t i v: *cărtițios*, -oasă (numai în descăntate, ca atribut al substantivului *cărtiță*; uneori substantivat). *Să curdăsc pre (culare) De cărtiță cărticioasă, De cărtițioasă crăpăcioasă*. TEODORESCU, P. P. 360. | Alte derivate: (rar) *cărtițar* s. m. = bărbătușul cărtiței (PONTBRIANT); prizător de cărtițe (COSTINESCU); (s. a. 2) mușoniu de cărtițe (MARIAN); — *cărtițer* s. m. = un fel de bube s. buboane care se fac pe corpul omului (MARIAN), probabil identic cu *cărtiță* 3°).

— Din bulg. *картия* s. sârb. *картия* = sobol, cf. bulg. *картияна* = sobol, scrofulie.

CĂRTIȚĂR s. m. }
CĂRTIȚOIU s. m. } v. cărtiță.

CĂRTOAJĂ s. m. v. cărti.

CĂRTOC s. a. v. cărtog.

CĂRTOC s. m. (Bot.) *Pomme de terre* (*Solanum tuberosum*). — Plantă (importată din America) cultivată pentru tuberculele comestibile ce le produce. Se mai numește și: alună (-de-pământ), badaliurcă, bandraburcă, baraboiu, barabulă, barabușcă, bighiroancă, bigură, boambă, bobâlcă, bo-boasă, bulugheană, colompiră, co-roabă, crumpei, crumpene, crumpi, crumpiri, curulă, erdăpane, fidireie, ghibiroancă, ghistină, goață, gozeasă (-de-pământ), gonele, gramciri, grumbă, grumciri, grumpene), grumpiri, hadaburcă, hilibei, hiribe, măgheruste, măr (-de-pământ), năpci, nap (-de-pământ), ou-de-pământ, pară (-de-pământ), perușcă, picio[ilică], piroșcă, pe-amă-de-pământ, țermer, vovici. Cf. PANȚU, PL., PAMFILE, A. 188-9, HEM. 2462, BIANU, D. S., BUGNARIU, NĂS., LIUBA-IANA, M. 102, VICIU, GL. 105. *Au găsit... niște cartofle*, pe

care au socotit să le coacă. DRĂGHICI, R. 84. În Austria se întrebunșează cartoflele întru facerea rachiului. URICARIUL, VIII 135/22. *La munte a început a se cultivă cartoflie*. I. IONESCU, M. 124. *O broșură învățătoare meșteșugului de a face... crahmală de cartofle*. C. NEGRUZZI, I 3. *Nu cumă te-au înecat er'o cartoflă?* ALECSANDRI, T. 1035. *Apa vine mare și le pomenești că-ți înneacăd pen-peniți și cartofli*. SLAVICI, V. P. 35. *Cartoful*, por-nit din Chile... s'a înținis în toate finurile tempe-rate, devenind mai ales în spre zona rece până de toate zilele a săracilor. MEHEDIȚI, G. P. 176. *La schitul Rarău, până la 1050 m. reușește încă cartoful*. POPOVICI-KIRILEANU, B. 40. | Fig. (în glumă) *I-am dat o cartofă (scatoală) la ureche (o palmă)*. PAMFILE, C. | Om tembel. PAMFILE, C. *Cartofă nenorocită*: nume ce se dă în bătaie de joc acelor care se tot vaită de rele închipuite. ZANNE, P. I 135. [Și: **carto(a)lă** s. f., (în Mold., învechit) **cartoflă** s. f. (mai ales la plur. *cartofli, cartofle*) PANȚU, PL., PAMFILE, A. 188, VICIU, GL. 104. | Diminutiv: **cartoflăr** s. m. (Pronunț. -fi-or și -fior) = cartof mic. | Alte derivate (rare, creațiuni personale): **cartoflăr** s. m. = (în băjocură) mănăcător de cartofi, cf. *cotofleant*. *Iorgu* [unui Neamt]: ... *Sărmane cartoflarule!* ALECSANDRI, T. 1034; — **cartoflărie** s. f. = loc unde se cultivă cartofi. *Orășul se face... în... o popușoie sau o cartoflărie*. I. IONESCU, C. 23.]

— Din germ. *Kartoffel*, idem.

CARTO(A)FĂ s. f. (Bot.) v. cartof.

CARTOFIOL s. m. sing. (Bot.) v. cartof.

CARTOFIÓR s. m.

CARTOFLĂ s. f. (Bot.) v. cartof.

CARTOFLĂR s. m.

CARTOFLĂRIE s. f.

CARTOFÓR s. m. *Joueur de cartes passionné*. — Persoană care are patima (s. meseria) jocului de cărți. *Cartofor! Scărboasă bresă!*. CONTEMPORANUL, II 26. *Juni cartofori, bătrâni cerțetori*. ZANNE, P. IV 299. [D e r i v a t: **cartoforie** († și: **hartoforie**) s. f. = pasiunea (s. meseria) jocului de cărți. *Prăpăditu mat toată atrecă... cu hartofori... zamparalăcuri, cu bești*. GORJAN, H. II 5].

— N. din grec. *χαρτοφόρος*, idem (apropiat de cuvântul românesc *carte*).

CARTOFORIE s. f. v. cartofor.

CĂRTOG s. a. *Retraite* (de bêtes sauvages), *gîte, tanière, grotte*. — Culcuș, ascunzătoare (PAMFILE, A.) de animale sălbatice (com. LIUBA), loc de odihnă al animalelor sălbatice (GR. BĂN.), culcușul iepurelui (com. COCA); s p e c., culcuș făcut din fân, d. ex. pentru câine (Bouțariu, Hațeg, VICIU, GL.), cotărlă, coteț, coccină, p. e x t. peșteră în care locuiau oamenii în timpurile primitive (LIUBA-IANA, M. 96); loc cu iarbă pe unde s'au tăvărit doi inși (BUCUȚĂ, R. V.). Cf. vizuine, hârlog, gaură. *Câncele zace în cărtog* (Oravița). Com. COCA. *Cleșul... la cele mai multe case se află de o parte a țării, sub care de regulă sânt cărtogge sau cotețe pentru porci, găște, rațe, etc.* LIUBA-IANA, M. 96. *Și oasă din luncă, Porc din cărtog*. MAT. FOLC. I 589. [Plur. -toage, -toaguri. Com. LIUBA. | Și: **cărtoc** s. a. = gaura de subție vatra cup-torului (Clopotiva, Hațeg), VICIU, GL.]

— Din bulg. *картог* = bârlog, culcuș de animale sălbatice.

CARTOGRAF s. m. *Cartographe*. — Persoană care alcătuiește hărți (geografice, astronomice s. a.). [D e r i v a t: **cartografiă** vb. 1^a = execută hărți;

a abstractul: cartografiere s. f.; part.-adj.: cartografiat, -ă; a adj.: cartografice, -ă = de cartografie; cartografie = arta cartografului. Confuziunea pe care o observăm în descrierea... lacului de lângă Prut este iarăși proprie cartografiei din evul mediu. HASDEU, I. C. 33.]

— N. din fr. (din *carte* «hartă») și *ypépeu* «a descrie, a desena».)

CARTOGRAFIA vb. I-a

CARTOGRAFIC, -Ă adj. } v. cartograf.

CARTOGRAFIE s. f.

CĂRTOIU s. a. v. carte.

CARTOMANIE s. f. *Cartomanie*. — Meșterul de a ghici din cărți (de joc) trecutului, prezentului și viitorul oamenilor, datului în cărți. [Și: (direct din n.-grec.): *hartomanie* s. f. †. Și: fi spusu din *hartomanie* Ce-a fost, ce e, ce-o să fie. I. VĂCĂRESCU, P. 549/13.]

— N. din fr. (din *carte* și *partea* «ghicire»), idem.

CARTON s. a. *Carton*. — Foaie groasă fabricată din resturi de hârtie, de pânăz ș. a., muca v. a. *Cărți...* cu *legătură* de carton. I. NEGRUZZI, I 12. [(Constr.) *Carton guđronat* (cătrănit ALEXI), întrebuintat la acoperirea (provizorie) a clădirilor. || Spec. Foaie de carton mai subțire sau de hârtie groasă pe care un pictor desenează în mare modelul ce trebuie executat apoi în fresco, în vitralii, în tapet etc. *Cartoanele lui Leonardo da Vinci*. || P. ext. Mic tub de hârtie groasă la țigarete, alcătuint partea care se vâra în gură, prin care se fumează. *Cere un pachet* (de țigarete) *scu cartoane*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. | *Cutie* (de mucava); p. ext. conținutul ei. *Am adus coplilor un carton de prăjituri*. | *Dosar* din două scoarțe de mucavă, în care se pun acte, scrisori, ș. a. *Astfel a fost depus epistifa de la Iagis în una din primele ședințe ale Camerei de la 1871 și — zace încă în cartoanele arhizei*. MAIORESCU, D. I 70.

[Diminutiv: *cartonș* s. a. *Scrisul adreselor pe cartoanele cernite*. SADOVEANU, P. S. 193. | Verb: (Legăt.) *cartona* vb. I-a = a lega (o carte etc.) în scoarțe de carton; cu (abstractul) *cartonare* s. f.; (și part.-a d.) *cartonat*, -ă. *Scose din sân o broșură cartonată*. C. NEGRUZZI, I 7. | Alte derivate: *cartoniș* (și: *cartonișu*) s. a. = acțiunea (s. industria) fabricării obiectelor din carton (legătorie, cutii etc.); obiect făcut din carton. *Fabrică de cartoane*; *cartonieră* s. f. = dulăpior cu cartoane pentru hârtii, cf. *fișieră*.] — N. din fr. (ital. *cartone*, augmentativul lui *carta* «hartă»). Cf. *cartuș*.

CĂRTON s. a. (Țesăt.) *Cretonne*. — (Pop.) Pânăz albă, tare, din cânepă și in, creton (s. pânăz de bumbac, s. t. m. b. a.), cit. *2 suene de stambă*, 3 surșuri de carton (Foaie de zestre...), ap. PITIȘ, N. R. R. I 106. *Cartionu pl. -nuri*: der. Căttun LB. *Mândra cu surș de carton Ar fi bună dup'un domn*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 437. *Horă mare de cocoana Tot cu surșuri de cartoane*. BIBICESCU, P. 215. [Și: *cartiun* s. a. POLIZU; com. A. TOMIAC.] — Din germ. austriac *Karton* = Kattun (< croat. polon. *karton*), idem.

CARTONĂ vb. I-a

CARTONAJ s. a. } v. carton.

CARTONĂȘ s. a.

CARTONIERĂ s. f.

CARTOS s. m. [Bot.] Numele unei flori (nede-finite) H. II 207.

CĂRTOV † s. m. v. cărstov.

CĂRTULARIU † s. m. și adj. m. v. cărturar.

CĂRTULIE s. f. v. carte.

CĂRTURĂR s. m., adj. m., (rar și f.), s. a. I 1°. (Chez les Juifs) *Scribe*. 2°. *Leitře, zanani, erudit* 3°. *Scribe, scřitřaire, auteur de livres*. 4°. *Joueu (de cartes)*, *tireur de cartes*. II *Bibliothique*.

I S. m. 1°. † *Învățat evreu, cunosător și tălmăcitor al legii*. Cf. *fariseu*. *Sculară-se cărturar*, *partea farisească*, și se pârâia urul alaltu. COD. VOR. 48°. (o) *cărtularii*. N. TESTAMENT 1648; *cărturarii*. BIBLIA 1688). Și *adunți întâi preuși și cărtularii omenesți*, și *întreba de înșii*, io [= unde] e *H[risto]s* și *nască*? TETRAEV. 202. *De nu va fi mai multă dereptatea voastră mai vartos de a cărturarilor și a fariseilor, nu aveți a intră în împărăția cerului*. CORESI, E. 7/12. *Adună toți vladicii și cărtularii jidovești*. VARLAAM. C. II 39. *Cărturari și farisei*. TEODORESCU, P. P. 108.

2°. P. ext. *Care știe citi și scrie* (L.M.); (mai ales) *cunosător de carte, care știe carte* (multă), *învățat, erudit, (om) cult, cultivat*. *Cărturar = literatură*. ANON. CAR. *Eră iute și îndrăzneț și cărtulariu*. MOXA. 379. *Au cunoscut taina credinței, ca o cărtulare și înțeleptă ce eră*. DOSOFTEIU, V. S. 162. *Eră un boier... prea învățat și cărturar și știa multe limbi*. NEULCE, LET. II 209/10. *Omul cărturarii taste* *visitioriu desădărit*. ALEXANDRIA. 98. *Oare apelu la fară este numai așă, o fectiun, care o spunem noi, cărturarii constituționali*? MAIORESCU, D. II 218. *Eu, biei, nici cărturar nu sânt, nici scřitor*. SPIRESCU, U. 3/1, L. 366. *Se dăcă omul după cărturarii iscusitji, și nici unul n'a putut deslegă ce eră scřis, decăt o moașă din Bacău*. ȘEZ. I 287. *Bopdanul cel glumă, și la lupă îndrăzneț, și de carte cărturar*. ALECSANDRI, P. P. 175. *Să ne aduceți, scori mari, Oameni cărturari*. TEODORESCU, P. P. 175. *Mai mult știe Stan păpălu decăt toți cărturarii*. BARONZI, L. P. I 67/1-2.

3°. † *Scřitor* (MARDARIE, L. 1487, L.M.), *registrațor, arhivar, secretar* (L.M.), *gramatic, logofăt, † calemgiu, † pisăr, † uricar, † iazagiu*; (neobici-nuit) *autor de cărți* (COSTINESCU); cf. *diac*. Și *locul cărturarului gloata*. COD. VOR. 11/12. (logofătul. N. TESTAMENT 1648; *cărturarii*. BIBLIA 1688). *Pentru un diac, ce eră foarte de treabă de scřitoare, s'au rugat boierii ad-î terte, că este cărturar bun*. M. COSTIN, LET. I 231/2.

4°. [Neobiciuit, numai în Dicț.] *Jucător de cărți* (8°), *cartofor* (POLIZU), care dă în cărți (8°) (ALEXI).

II. S. a. (Transilv.) *Dulap de cărți* (LB.) s. de documente (L.M.) *construit în pãrete* (BARCIANU), *dulăpior în care se păstrează cărți de rugăciune și calendare, și ocupă unghiurile dintră pãreți longitudinalinal și pãrețele din fațș*. PĂCALĂ, TRANS. XLI/10.

[DICȚ. mai dau și înțelesul de *libraris*. | Și: *cărtularu* † (la DOSOFTEIU *cărtulare* adj. f.); (ad 2°) *cărturăr* s. m. T. PAPAHAĞI, M. I. În sensul pl. plur. -*roruri* LB. | *Negativ* (ad 1°) *ne-cărturar, ne-cărturăr* † s. și adj. m. *Contemtr* [eră] *la fire blând... necărturar*. LET. I 39/10. *Progi și necărturar*. ib. I 94/10. *Io (= ea) dăscă că n'a mearge dușă om necărturării*. DOSOFTEIU, V. S. 161. *Necărturăr* și *înțelepciune au înedfat*. id., ap. HEM, 396. | *Femininul* (ad 1°) *cărturăr* = femeie care știe să dea în cărți (s. cu cărțile. PAMFILE, C. cf. ȘEZ. III 234); p. ext. femeie care dă cu bobii. *Zodierii și cărturăr* *scree pe la cari cădute pentru mine...* și *băgașe mamei o multime de bazaconii în cap*. CREANGĂ, A. 12. *Zavrogi-oai-cle sânt cărturăr* *vestite*, de se zice că *ghiceșe totul, pnda și numele*. ȘEZ. III 36. *Motca e*

cărturăreasă. Când o chiamă de p'acasă, Ia bobii și pleacă'n țară. THEODORESCU, P. P. 351b. | A d j e c t i v : cărturăresc, -ească = de cărturar (1. 2^a) Sub alie numeroase puncte de vedere, mai puțin cărturărești. ODOBESCU, ap. DDRF. | A d v e r b : cărturărește. Vorbește cărturărește. | A b s t r a c t : cărturărie, cărturărie ș. f. (ad 1. 2^a) Altuia [i se dă] cărturăria. CUVANT PENTRU CURAȚIE (ante 1618), ap. GCR. I 51/11. Și le dade Dumnezeu înfelegere și înfelepțiune întru toată cărturăria și înfelepțiune. BIBLIA (1688) ap. TDRG. De vor fi cunoscuți și cu cărturăria, cum vor putea ședea? PISCUPESCU, O. 12. Terile noastre n'au avut numai un trecut de fapte mari și de fapte bune, ci și un trecut de cărturărie și de artă. IORGA, IST. ROM. II 3. Când să-și petreci și tu tinerceja, apucă-te de cărturărie! CREANGĂ, A. 123, (ad 4^a). Să ne ferim... de patimile cele streine, curvia, beția și cărturăria. PISCUPESCU, O. 168.

— Din m.-grec. *zographos*; sarhivar, scriitor de documente, (cu asimilarea lui l față de r următor s. precedent). Desvoltarea formală și semantică se explică prin influența cuvântului carte (cf. bulg. *knisnitka*, idem).

CĂRTURĂREASĂ s. f.

CĂRTURĂRESC -EASCĂ adj.

CĂRTURĂREȘTE adv.

CĂRTURĂRIE s. f.

CĂRTURĂȚE s. m.

v. cărturar.

CĂRTUȘ s. m. Casquette. — [Rusism, în Basarabia. Chipiu cu ocozoc. Cf. WEIGAND, B. B. 95. — Din rus. *kartuz*, idem.

CĂRTUȘ s. a. Cartouche.

1^a. Cilindru de carton sau de metal, conținând încăcătura unei pușci, unui revolver, unui pistol etc.; cf. *glen*]. Ș'o pus un plumb de cartușă Ș'o plesit-o drept în gusă. ION CR. IV 5.

2^a. Incadrare sculptată, gravată etc., în formă de carton îndoit la colțuri, în care se scrie o deviză, o inscripție, un titlu la o hartă, la un tablou etc.

[În înțelesul 1^a, pop. și: cartușă s. f. | Derivat: cartușieră [pronunț. -și-e] s. f. = săculeț (de piele) în care soldații își pun cartușele, în campanie, patronaș. Soldații începură... să-și luștrăiească ranțele... centurile și cartușierele. SANDU-ALDEA, A. M. 123.]

— N. din fr. [ital. *cartoccio*, din *carta*, șhartios].

CĂRTUȘĂ s. f. v. cartuș.

CĂRTUȘĂ s. f. Un lemn prins de proțap cu două cuie ca să țină jugul. II. XVII 274.

CĂRTUȚ s. a. v. cart 1.

CĂRUB s. m. = роуков. O pădure de maslini, de carubi, de lauri și de rodieri. ALECSANDRI, CONV. LIT. VIII 43, ap. TDRG.

— N. din fr. *caroubier* (caroubier), idem (de origine arabă).

CĂRUCEAN s. a. v. căruț.

CĂRUCER s. m.

CĂRUCIOARĂ s. f. } v. căruță.

CĂRUCIOR v. căruț.

CARUGEĂ, CĂRUGEĂ s. f. (Bot.) v. caragea.

CĂRUÎ vb. IV^a v. cărașu.

CĂRUÎE s. f. v. car.

CĂRUÎU, -IE adj. v. cărașu.

CĂRULEAN s. a. }

CĂRULĂL s. a. } v. car.

CĂRUNCIOR, OARĂ v. cărunț.

CĂRUNȚ, -Ă adj., subst. I. 1^a. A chevez gris, cheuu. 2^a. Vieuz. II. 1^a. Nom de chien (à poils gris). 2^a. Nom de chèvre (à poils gris).

1. A d j. 1^a. (Despre părul capului, din barbă, din gene etc., p. e x t., om cu părul) jumătate alb, care a început să albească (de bătrânețe), s u r, c f. alb (I. 1^a). Kérunt = canus. ANON. CAR. Amândoi eră bătrâni și cărunți. VARLAAM, C. II 86. Fața bugedă, barba afumaid, capul cărunț. MAGAZ. IST. III 27/11. Nu vorbi copilării, că ești om cărunț, ALECSANDRI, T. 1429. Cărunțul păr văprindu-și, se unge cu pomadă. C. NEGRUZZI, II 244/11. Cărunța-i barbă netezind, Să mut. COȘBUC, B. 97. Clăpind din genele cărunte. GOGA, P. 22. Te sâruiț Moșul cu barba cărunță? MARIAN, SA. 87. Înaintea celui cărunț să te scoți, cu cinstea ta. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 266. | P. e x t. (despre animale, cf. II. 2^a). Au legat o tîncheș După coada unui căne... cărunț. CONTEMPORANUL, I 834.

2^a. P o e t. Bătrân, vechiu, învechit. Nime din Țara grecească nu-i bătrân, căci iândru purure este mincea voastră, întru care nu-i nici o știință cărunță. N. COSTIN, LET. I 49/1. Un manuscris românesc de o vechietate cărunță. SBIERA, F. 407. (Cu deosebire, despre munți acoperiți de zăpadă și despre ape spumoase). Munților cărunților. ALECSANDRI, P. 195. Visul apelor adănce și a stâncilor cărunte. EMINESCU, P. 180. Bătrâne O! — cu buza arăd Iți sâruițm unda cărunță. GOGA, P. 13. S'a dus... În codri cărunți. ALECSANDRI, P. P. 144, cf. THEODORESCU, P. P. 340, MARIAN, NU. 170.

II. Subst. 1^a s. m. Nume de căne (sur la păr). Cf. JIPEȘCU, O. 51.

2^a s. f. Nume de capră (sur la păr). DAMÉ, T. 182, H. II 28, IX 230.

[Și: cărunț, -ă (Sălăgiu). VAIDA. | Diminutive: cărunțior, -oară adj. = cam cărunț. O ciudă mioară. Pe bot gălbioară. La păr cărunțioară. THEODORESCU, P. P. 58^a, cărunțică adj. f. DDRF., cărunțiu, -ie adj. CIHAC, I.]

— Din lat. *canutus*, -a, -um, idem. Cf. căruntețe, (in)cărunți.

CĂRUNȚĂ vb. I^a v. încărunți.

CĂRUNȚATE s. f.

CĂRUNȚĂLĂ s. f.

CĂRUNȚĂȚĂ ș. f. } v. căruntețe.

CĂRUNȚEȚE s. f. 1^a. Grissonnement, canitie. 2^a. Vieillesse. 3^a. Chevez gris. 4. Blancheur (de la neige). — (Mai ales la plural).

1^a. Înfățișarea, starea celui cărunț (de bătrânețe), culoarea părului cărunț. Căruntețe. MARDARIE, L. 3630. Kéruntéc = canities. ANON. CAR. Barba-mi strică fața și trei fire de mustețe. Cari mi-au dat în căruntețe. BIBICESCU, P. P. 303.

2^a. P. e x t. Etatea omului cărunț, spre bătrânețe. Iară căruntețea țaste mincea oamenilor. PAREMIALIU (a. 1683) ap. CP. 132. În orășă de căruntețe și până la bătrânețe. DOSOFTEIU, PS. 233. Împiedecat de bătrânețe și buisgit de căruntețe fiind. CANTEMIR, IST. 119. Nici lor nu le folosiră căruntețele, nici lui nu-i strică ră tinerceja. MĂRGARITARE (1746) ap. TDRG. Căruntețele sânt înfelepțiune oamenilor. MINEIUL (1776) 82. Au murit în bune căruntețe. ȘINCAL, HR. I 107/11. Eroul a îmbătrânit, căruntețele i-au răcit sângele. C. NEGRUZZI, F. 272. Abia la vremea cărunteței dobindi și el un copil. ISPIRESCU, L. 366.

3°. (Concretizat) Păr cărunț. Rămilenilor le place a se rade, și în chipul cealțăului acoper cărunțele sale. M. COSTIN, LET. I 28/22. Având înflorite cărunțele. DOSOFTEIU, V. S. 55. Cf. MINEIUL (1776) 45 7/8. Bătrânii plânged... și-și smulged cărunțele. MĂRGĂRITARE (1746) ap. TDRG., cf. ȘINCAI, HR. I 143/4. La priveștița cărunțelor lui, oamenii se oprise. MARCOVICI, D. 172. Din cealțăia strălucirii, Coborâz razele de lună și pe argintul cărunțelor Din aur împletesc cunună. GOGA, P. 23. Am intrat [în codru] fără de musteață, Ș'acum arunc cărunțeașă. ALECSANDRI, P. P. 252.

4°. Poetic. Albeața (zăpezii). De nouă ori... iarua cu cărunțea pe pământ s'au învârtit. KONAKI, P. 119.

[S]: † cărunțeașă (LB.), cărunțeașă. Cu alte sufixe: (ad 1^a-2^a) cărunție s. f. L-au ajuns vremuri de cărunție. N. A. BOGDAN, ap. TDRG.; — cărunțime s. f. Vezi aduce cărunțimea lui cu sânge în (ad. BIBLIA (1688) 242 b. — (derivat din verbul cărunți) cărunțeașă s. f. BIANU, D. S. Peris capului dădăru în cărunțeașă. DDRF.; — cărunțate s. f. Folosindu-ne de cercarea anilor noștri, să ne putem jăli cu cărunțășile noastre. MARCOVICI, D. 170.]

— Derivat din cărunț, prin suf. -ețe, (-cașă).

CĂRUNTİ vb. IV^a }
CĂRUNTİ vb. IV^a } v. încărunti.

CĂRUNTICĂ adj. f. v. cărunț.

CĂRUNTIE s. f. }
CĂRUNTIME s. f. } v. cărunțete.

CĂRUNTIU, -IE adj. v. cărunț.

CARUSÉL s. a. 1°. Carroussel. 2°. Chevaux de bois.

1°. Un fel de joc de petrecere (cu lupte cu lancea etc.) executat de oameni călări (în costume de cavaleri nobili) alcătuint cadrele. | P. e. x. t. Locul unde se țin aceste jocuri.

2°. P. anal. (În Transilv., după germ. Karussell) Cai (mai rar alte animale) de lemn, cum se văd pe la târguri, fixați pe un disc mare, care se învârtesc în jurul unui cilindru și pe care încalecă mai ales copii, spre a avea senzația că merg călare; cf. călușei, căișori, comédie.

— N. din fr.

CĂRUT s. a. 1°. — 2°. (Petit) chariot, charrette, (petite) voiture. 3°. Brouette. 4°. Partie de la scierie mécanique. 5°. Les quatre roues sur lesquelles roule la machine à imprimer. 6°. Petite ours.

1°. Căruță (trasă de cai). Tremură pe pietre căruțului hârbit. C. NEGRUZZI, II 206/12. Când ieși căruțul, Iancu răni odată la un mână, ce da să scape după trăsura. AGĂRICEANU, LUC, V 43. Unde mi se nomolă oțopina de cal, de nu mai putea nici piciorărele să și le mișce, necum să mai trăsească și căruțul [mai sus: căruța] cu butoiul de rachiu. ISPIRESCU, L. 373. De-aș ști că mă duc în raiu, Aș luă căruș și cot. JARNIK-BĂRSEANU, D. 373. Dacă se scobora baba din căruș, e mai ușor bălăsi (Basarabia). ZANNE, P. II 722. (Trasă de boi) Câte trece p'ândă noi? Un căruș cu șase bot. EPURE, P. P. 72.

2°. Car (1^a) ric, care se trage cu mâna, pentru căruț gunoii, lut etc. (PAMFILE, I. C. 140). În care se duc copiii (L.M.), cu care se joacă copiii [id., H. XVIII 142, PAMFILE, J. II 333]. Iată că fi-am trimis jucării și căruș, să te joci. ALEXANDRIA, 30. Căruș-de-vergi, făcut din nulețuș, semănând mai mult cu o sanie cu tâlpi. PAMFILE, J. I. 336.

3°. Roabă³ LB.

4°. Parte a ferestrăului [joagărului], car (4°), căruță (4°). DAMÉ, T. 175.

5°. (Tipog.) Cele patru roate care circulă pe și-nele patului și pun foată mașina în mișcare. CAL TIP.

6°. (Astron.) Ursa mică. (DENSUSIANU, T. H.) Căruța (6°), cf. car (5°).

[Diminutive: căruțior s. a. (mai ales ad 2°); cf. cărucior s. a. Au arat cratul optzeci de miș de oaste... și alid pihoi și cu căruțiorie trizece de miș în tabără... LET. I. A. 19/p. Dan meșteră cu briceagul un cărucior pentru fetiță. VLAHUȚĂ, D. 300. Cf. PAMFILE, T. II 333, I. C. 140. Sânt cai, sânt cărucioare, sânt păpuși. SLAVICI, N. 301; — cărucean s. a. (ad 1°) Unde ai mai văzut tu mizerile mergând la pădure, după un cărucean de lemne, cu bărbat cu tot? RETEGANUL, P. I 2/1. — Derivat din car, prin suf. dim. -uș. Cf. căruță.

CĂRUȚĂ vb. I(°) v. căruță.

CĂRUȚĂ s. f. 1°. — 2°. (Petit) chariot, charrette. 3°. Affût. 4°. Partie de la scierie mécanique. 5°. Voiture. 6°. Petite ours.

1°. (Rar) Car (1^a) mai mic tras de boi. Eu stam pe cărâmbul căruții... și mă gândeam ce fericit trebuie să fie nenea Ștefan că el șade în scăriță și mână boii. I. BOTENI, SĂM. IV 546. Are căruță, dar n'are bot. PAMFILE, J. II. Căruță moldovenească: mare și grea, trasă de boi. id. I. C. 128.

2°. (De obicei) Vehicul de forma carului, dar mai mic și mai ușor; el e tras de cai și servește la transport de marfă și persoane s. de poveri mai mici (gunoii, lemne etc.); în loc de proțap are o iște s. r. u. d. ă (când se înhamă doi cai la ea) ori huluțe (când e trasă de un singur cal); unele căruțe sânt pe arcuri, au capră, șerigă, lese, coș etc. (Termeni învechiți) Căruță brașovenească; v. brașovenească, nemșească (a. 1708, IORGA, B. R. 86), de poștă (PAMFILE, I. C. 158, PONTBRIANT). Ipodrom — loc unde cursă caii și alergă căruțele. MARDARIE, L. 1434. El va înhamă în căruță și va trece în Ardeal. LET. II 304/12. De se cîntă [Grigore-vodă Ghica] până afară din țăr... tot cu căruța cea de cusărie după dânsul, că presie tot ceasul dea ori vin cu peșin, ori vutcă. ib. 413/12. Vătăjia de cărușii cu cară și de chirații cu căruș. RAȘCANU, L. 38/2. O seamă de tineri ar fi fost expediți spre Dunăre, în căruțe de poștă. ALECSANDRI, ap. TDRG. (Vânătorii de droșii) pitulați în căruțele lor acoperite cu convergi de rogojină, și mândrî în pas a-lene gloabele lor de călușei. ODOBESCU, III 14/12. Tramtaie, automobile, căruță, sonerit de biciclete. I. TEODOREANU, M. II 128. Căruța lui, deși era ferecată cu teie, cu curmeie, însă era o căruță bună, încă pătoare și îndemnată. CREANGA, P. 106. Zâna porunci și trase la scară o căruță ferecată în aur, cu patru telegari. ISPIRESCU, L. 38. Du-te, dor, cu carele, N'asteptă căruțele; Căruțele mitește și nu'ncheptă, dorule, 'n ele! JARNIK-BĂRSEANU, D. 70. Cf. 43, 440, 443. # Niel în căruță, niel în teleguță, se zice despre un om năzuros care nu primește nici una din alternativele propuse. A rămas cu căruța în drum: la mijlocul trebin. PAMFILE, J. II. Când e drumul bănut, pot trece căruțele. ZANNE, P. I 158. | S. p. e. c. Care cu muniții și proviant în războaie. Unii se apără de Legi, alții s'apă bărbătește, de aruncă pământ pe căruțe și'ntr-o mișcă de ceas au rădăcat șanș. LET. I 319/21. | | P. e. x. t. Materialul încărcat pe o căruță. Două căruțe de lemne. LM.

3°. † Afetul (cu roțile) pe care steteau și se transportau tunurile (epustile) în vechime. Unde vedeai câte un buluc de Turci... ei și întorcea câte o pușcă cu căruș și da în Turci. LET. II 357/12.

4°. Parte a ferestrăului [joagărului], car (4°), căruță (4°). DAMÉ, T. 173.

5°. (Bucov., Ban.) Trăsură (Com. A. TOMIAC), calescă (H. XVIII 142), trăsură de lux (Ban., com. A. COSMA).

6°. (Astron.) Ursa mică. H. XIV 285. Cf. car (5°), căruț (6°).

[Plur. -ruțe, rar, -ruși. SBIERA, P. 70/10. | Diminutiv: căruțioară s. f. (cf. cărucior). Iată, o căruțioară, fără să fie trasă de cai, veni. ISPIRESCU, L. 188. O fetișoară Să te poartă'n căruțioară. SEVASTOS, C. 175/1. O căruțioară de lemne. MUSCEL, 33. Căruțioară de poștă. DICT. | Nom. agent: (Munt., Transilv.) căruțaș, (Mold.) căruțer s. m. = persoană care transportă cu căruța persoane, marfă s. poveri (COSTINESCU), care mână caii unei căruțe (L.M.), cf. cărauș, chirigiu; (Astron.) Căruțer = vizititor. CULIANU, C. 47. *Soma surugitorul, a cărucierilor* (a. 1814). URICARIUL, I 37/12. Două scrisori ce le aducă cărucierul. C. NEGRUZZI, III 196. M'am schimbat în strai de cărucier. ALECSANDRI, T. 529. Vândătorii și căruțași, culcași toți la pământ, dorm acum duși, la țară. ODOBESCU, III 19/12. Cărucer m'oiu face Și pe drum oți trece, Cu cară cu povară. MARIAN, O. I 266. Toți grănicerii, afară de apă porcelății scărufăiș, adică precupeții și misiții țărului, care prin sfârșitul erau făcuți scutiți și de socotene și de podvezi, fură lăbărțiți pe dighii. M. I. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIII 921. | Abstract-colectiv: căruțările s. f. = meșteșugul s. uneltelor, lucrările (TRDG.) căruțașului. Are ateliere pentru toate meșteșugurile necesare agriculturii, precum: rotărie, fierdrie, căruțarie. I. IONESCU, D. 192. *Unelte de drum de fier, unelte telegrafice, căruțarie*. ODOBESCU, II 95. | Verbe: căruța vb. I^a, încaruța vb. I, L.B., căruți, (+ căruș) căruși vb. VI^a trans. și refl. = a (se) duce s. a (se) primbla cu căruța; a plecă (cu carul) la drum (PAMFILE, J. III); p. ext. a (se) primbla cu luntrea (L.M.). II căruța cu rădoanul său cel de județ. P. MAIOR, IST. 36. *Acetia zicând, se căruși spre Giurgiu*. ISPIRESCU, M. V. 30/6-7. *Pe supt seară se duceau la Dunăre să se scalde ori să se căruș cu luntrea*. SANDU-ALDEA, SĂM. V 15.]

— Derivat din car, prin suf. dim. -ușă, cf. căruț.

CĂRUȚĂRIE s. f.

CĂRUȚĂȘ s. m. } v. căruța.

CĂRUȚI vb. IV^a.

CARVÂNĂ s. f. (Bot.) v. cervană.

CARVANSARĂ † s. f.

CARVASĂR † s. m. sing. } v. cartasară.

CARVASARĂ † s. f. Douane. — (Turcism) Edificiu în care se află vama turcească, în care trăgeau în gazdă negustorii turci, cu mărfurile lor. TRDG. Cf. COSTINESCU, ȘIO. Nu faceți casa tatălui meu casă de negoțorie și cărușdărie. INDEPTAREA LEHII, ap. TRDG. Gândurile... întră și ies cum are îmblă pentru chervăsărie multime de oameni. VARLAAM, C. 324/2, cf. 372, 369/2. Turcii din cărușdărie unii erau duși la iarmaroc, la otace. LET. II 111/12. Au prădat cărușdăria turcească. NECULCE, LET. II 277/11. Au prisă atunce și pe balgi-bașa Hanului..., și cărușdăria au lovit. LET. III 29/6. Pe negoțorii turci ce eră la cărușdărie i-au lovit. LET. III 98/12. Urmărireă datoritorilor lui Cerchez Suliman din cărușdărie (a. 1740-41). IOIGA, S. D. VI 214. Marfă orice fel ar fi vină la carvasară, vameșii să aibă voie s'o descarce și s'o prețuiască... cărușdăria carvasaralei să se fie în seamă la toate vămile. TARIF (a. 1792), ap. ȘIO. *Douăzeci lei pe toată luna, de la carvasarona vămii gospod, pentru făclii, unt-de-lemn și lămâie la biserică* (a. 1804). URICARIUL, VIII 37.

Să-mi dai bani turcești sau sfanjii de care umblă la noi; alți bani să nu-mi dai, că nu-i primește carvasarona de la București (a. 1801). IOIGA, S. D. XII 141. *Samceilor de carvasară* (a. 1806-7). id. ib. VI 206. *Vameș de carvasară* (a. 1814). URICARIUL, III 50/12. *Să arăți d-ta porinca aceasta la vcl-vameș al carvasaralți*. FILIMON, ap. TRDG. [Și: cărvăsără; (cu înlocuire de sufix) cărvăsărie s. f.; (+carovan) carvasaral s. f. TRDG.; chervăsărie s. f.; și azi mai numesc Evreii o stradă în Iași, unde a fost odinioară vama turcească] Carvasăr s. m. sing. TRDG. | Derivat: carvasaragiul † s. m. = vameș. ȘIO. *Au îndemnat pre Turcii carvasaragi să meargă la Poartă, să părăsească pre Nicolai-zodă. N. COSTIN, LET. II 91/12]. — Din turc. *kervan seray*, «carvasarail, hotelierie pour les carvanes». ȘIO. Cf. curvăsărie.*

CĂRVĂSĂRĂ † s. f.

CARVASARAGIU † s. m. } v. carvasară.

CĂRVĂSĂRIE † s. f.

CĂRVĂȘI vb. IV^a. Gronder. — (În Munții Apuseni, Transilv.) A ocări. FRÂNCO-CANDREA, M. 98. Cf. cărnosi.

CĂRVINĂ s. f. Peine, mal. — (Sărbism în Banat) Necaz, rău: *Mare cărvină pe capul mieu!* Com. COCA.

— Cf. sărb. *Krvnina* «Blutgeld».

CAȘ s. m. și a. I. 1°. *Fromage (frais)*. 2°. Substance blanche qui se forme aux coins du bec des petits oiseaux ou de la bouche humaine. II. *Fromageon* (Malva rotundifolia).

În timpurile vechi, caș eră și la noi, ca astăzi la Aromâni, Megleniți și Istro-români, termenul generic pentru orice fel de brânzeturi, precum dovedește termenul *cășlegi*. Mai târziu, sensul s'a specializat. Dacă în unele regiuni din Ardeal — la orașe — sub brânză se înțelege numai brânza sărată, preparată în țară (mai ales cea de burduf), iară cu caș se numesc toate brânzeturile streine, precum și cele mai fine dintre cele indigene (d. ex. cașcavalul), această deosebire se datorește influenței limbii maghiare, care face aceeași distincție între *turó* «brânză» și *sajt* «caș».

I. 1°. Substanță alimentară cu gust acrișor, preparată din lapte de oaie (de vacă s. de capră) încheșgat, apoi mestecat bine, scurs de zer în strecurătoare (s. crintă), lăsat să se svinde, să piardă zerul și să dospească pe hârțob, și uscat pe poliță s. pe leasă. Din caș se face brânza (v. c.). Cf. urdă, telemea, bulz, smăcoiu, saramură. | Specii: caș dulce s. proaspăt s. în zer (scăpat murat de zerul cel mult); nesărat, caș sărat, caș murat (păstrat în zer sărat? Cf. H. VI 30), caș cu îndesală (= brânză zburată. PAMFILE, I. C. 27). Cf. PAMFILE, I. C. 33, SEZ. VII 99-100, JAHRESBER. XVI 217-8, DAMÉ, T. 69, H. II 299, III 49. | P. ext. Masă din această substanță căreia i s'a dat o formă prin țecuirea în sedilă, teacă, cășar (2°) etc. Cf. cașcaval, turtă. Specii: (atestat din Brașov, numai în *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, II-III, între anii 1535-1547) caș-baciu † s. m. (cunoscut și astăzi la Români din sudul Dunării) e, probabil, cașul numit saramură. Cf. *Duco-romania*, IV 293, 346-7, 1565-6. *Pro 3 caseis kzbachsch asp. 7 den I*. (II 414), cf. 565, 566, III 28, 29, 30, 64; *Kash* = caseus. ANON. CAR. *M'ai încheșgat pre mine acemena cu cășgulă* BIBLIA (1688) 367 b. *Vite au multe, acemena lapte, caș, unt*. P. MAIOR, IST. 188. *Leasa pe care se usucă cașii*. DRAGHICI, ap. TRDG. *Aceste zecce cașuri du-le capului preste o mie*. BIBLIA (1871), id. *Bu-boaiice sparg, dacă le pui deasupra o felie de caș*

proaspăt. PAMFILE, B. 21. Odată, vine la el un cioban, c'un drăguț de caș, de să-l mânducă și cu ochii. RETEGANUL, P. III, 7¹¹. Am drăguț păcurăraș. Vine seara, — aduce caș. JARNÎC-BĂRSEANU, D. 410. Albă-i lelea ca și cașul. RETEGANUL, CH. 10. La Ispas un pumn de caș. PĂSCULESCU, L. P. 66. Felioară de caș cu sare presărată, Miercurea mîncată? [= Ridichea]. GOROVEI, C. 315. # Pește în bală, caș la stîndă. ZANNE, P. I 591. A fi pîne și caș: prieten bun, nedespărțit (Olt). id. P. IV 63. Așă în și ursu' cașu' (Tutova). ib. II 602. A deșertă cașul = a o zbughi, a fugi (Olt). ib. III 513. De-a-cașul e numele unui joc de copii. H. IV 402. || (Bot.) (Cf. ung. papsajt, germ. Paffenkäse. LB.) Cașul-popei = plantă ierboasă, cu floritrandafirii-albicioase, întrebuințată în medicina pentru proprietățile sale emoliente. Se mai numește și: caș, cașul-găinei (= nalbă H. XVII 15) s. -vrăbilor (= nalbă-de-câmp H. III 437). cășuții-popei (LB.). nalbă (= măruntă s. mică). PANTU, PL. Cf. LB., H. III 66, DAMÉ, T. 187, BARONZI, L. 130¹¹.

2^a. P. a n. l. Substanță albicioasă care se formează în colțurile ciocului puilor de pasări; p. a n. l. un fel de spuzeală de o parte și de alta la încheietura gurei (omului) [ȘEZ. VI 41, GOROVEI, CR.]. Cf. coadă. Să nu mînduci nimica, când scapătă soarele, căci vei face caș la gură (la chioțurile gurii). ION CR. III 148]. ȘEZ. VI 41. # Cu cașul la gură, copii fără experiență, nematur, neprețuit. ZANNE, P. III 512, PAMFILE, J. II. N'ași lepădată încă cașul de la gură (L.M.), nu i-a picat (cîzut ALEXI) cașul de la gură (BARONZI, L. 86¹¹): prea tînar, fără experiență etc. Tot cu caș la gură pai! JIPESCU, ap. TDRG.

II. (Bot.) = cașul-popei. PANTU, PL. [Plur.: cași și (rar) cașuri. | Diminutive: cășuși s. m. TRODORESCU, P. P. 511. (Bot.) Cășuși = *Chrysanthemum cinerarii-folium*: floare cultivată mult la țară pentru frunzele-i binemirosoare. BULET. GRAD. BOT. V nr. 3-4, p. 55. (Bot.) Cășușii-popei = cașul-popei. LB.; — cășulea s. a. Ceale zece cășuleașe... vei duce celui mai mare preste mie. BIBLIA (1688) 208; — cășulea s. m. LB. Sermanul om... aved... numai un cășulean în casă. CONV. LIT. ap. TDRG. | Colectiv: cășet s. a. DICT. | Adjectivi: cășos, -oasă = plin de caș, care cuprinde mult caș; de natura cașului (DICT.), cum e cașul (T. PAPAHAĞI, M.) | (Formație glumeață) cășevă s. f. = mîncare lîchipuită, cf. blej-dă, cascote. Arem blej-dă și cășevă (Olt și Tutova): nu avem nimica de mîncare. ZANNE, P. III 477. | Cășulina s. f. art. Nume de oaie albă. DENSUSIANU, T. H. 82.]

— Din lat. caseus, -um, «brînză». Cf. cășar, cășlegi.

CĂS. Interjecție care imită săsăitul găștelor. [Verb: căsăi IV^a, căsăii IV = săsăi, hășăi. Mă pomeniu că începă la mîne: căsă... căsă! # Mă... Un boboc așa mic, să zice căsăi ca găștele cele bătrîne! VISSARION, FL. 102. Gătuga mea, Când cădotea ea, Se strînge lumea la ea? (= Vioara). ȘEZ. XIII 34 II.]

— Onomatopee.

CĂȘ. -Ă adj. Qui n'a pas un ou plusieurs doigts, qui a une main paralysée. — Cîruia îi lipsesc unui c. rai mult; degete, boteșeg de degeta (ION CR. I 64), cu o mână boteșeg s. paralizată (PAMFILE, J II) (adesea complinit prin: de un deget), ciung (ION CR. III 54), ciunt, ciolac (ARHIVA A. 1921, nr. 2 p. 200). S'a întors la Suceava, îmbrăntărit și căș de mîna stîngă. ADAM, S. 160. Îi cășă la mîna dreaptă. ION CR. III 54.

— Pare a fi un singular nou din pluralul căși, iar acesta din sing. *căs, care ar derivă din bulg. kas «curt» (paleosl. kas «cu coada lăiată»).

CĂȘ! interj. (ș. d.) v. hăș.

CASĂ vb. Ia (Jur.). Casser. — A sfîrîmă, a desființa, a anula (un act, o judecată, o procedură), în virtutea autorității, pe temeiul legii. Ministrul a casat concursul (= — propriu — rezultatul concursului, hotărîrea dată de comisiunea de examen). | Spec. (Despre Curtea de casație). Înaltă Curte (= Curtea de casație) a casat sentința Curții de apel. | P. ext. (falsă întrebuințare, în Bucov. și Transilv.) A desființa, a anula, a face să înceteze; refl. a ieși din uz, a fi lăsat în părăsire. De vro 40 de ani încoace însă, datina aceasta s'a casat mai pretutindene. MARIAN, I. 224. [Abstr act: casare s. f. Motivele de casare au fost respinse; — part. adj.: casat, -ă. | Familia: casație (învechit: casațiune) s. f. = casare, numai în expresiunea: Curtea de casație și justiție (și a bsolut: Casația); tribunalul suprem de judecată în Stat, care singur poate anula, în ultimă instanță, o hotărîre de judecată a celorlalte instanțe sau o deciziune ministerială, pentru vîții de formă, călcare a legii sau abuz de putere și care judecă pe miniștrii puși sub acuzare de către corpurile legiuitoare pentru actele lor ca miniștrii. Propunem ca funcționarii precarioatori să fie judecați de Curtea de casațiune. ap. MAIORESCU, D. 59. Dacă urmează recurs în Casațiune, pricina se va trată de urgență. HAMANGIU, C. C. 49.]

— N. din fr. casser «a sparge, a rupe, a sfîrîmă, a casă» (< lat. quassare, frecventivul lui quareo, sa sgrudat, a sgrăi). Cf. dubletul păsat.

CĂSĂ s. f. I. 1^a. Maison. Demeur,abri. 2^a. Hôtel. Temple. 3^a. Administration des ressources et dépenses de certaines institutions. 4^a. Chambre. 5^a. Cuisine. II. 1^a. Cercuș. 2^a. Rucher. 3^a. Placenta. 4^a. Certaine partie de différents objets. 5^a. Gemma. III. 1^a-3^a. Famille. Maison. 4^a-5^a. Ménage.

I. (În foloșina omului) 1^a. În înțeles larg se înțelege subț casă nu numai clădirea destinată a servi de locuință omului s. toate încăperile de sub un acoperiș (cf. LB.), ci și toate acarelele, curtea, grădina etc. care se în (de o clădire (cf. PAMFILE, I. C. 399). După materialul din care sînt clădite, se deosebesc case de piatră (de cărămidă), de lemn, de bărne, de nucle (lipite cu pămînt) etc. Părțile principale din care sînt construite casele sînt: țările, stâlpii, temeliiile, fundațiile, țarașii, popii, pîlimarii, (a)cooperișul, coama, căpriorii, lații, cosoroabele, boldurile, prăștinile, streășina, burianele, coarda, dușumeaua, podinile s. scîndurile, grinziile, pragurile; apoi zidurile, părății, ușile, ferestrele, scările s. treptele, coșul, etc. Încăperile principale și părțile casei sînt: pivnița (beciu), podrumul, pridvorul, prîpsa, foisorul, cerdacul, sala, tindă, odăile, cămara, bucătăria, c(h)elarul, pimnița, poarta, fîrdele, podul etc.; casele de la oraș au adesea și galerie, terasă, subsol, parter, etaje s. catari etc. Cf. PAMFILE, I. C. 401-3, DAMÉ, T. 91-100, LIUBA-JANA, M. 92-7. Cf. palat, † beilic (1^a), bordeiu, buj-dă, bojdeucă, cocioabă, magherniță. Sînt (mai ales la oraș) case de închiriat, mobilate s. nemobilate. De aci intrăm în casa lui Filip evanghelistul. COD. VOR. 26^a. Domnul casei. CORESI, ap. CCR. 6. Îi duse în casă-ș[i] cu cîntă mare. MOXA, 388. De va face neștine casă pe loc strein... stăpînul aceluia pămînt să fie biruitoriu asupra aceluia case. PRAV. 90. Pragurile ușilor cășelor lor. BIBLIA (1688) 3 p. 17. Au scos atunci pe țară fumări, căte un leu de casă. NECULCE, LET. II 204¹. Dobitoacele...

sânt de două featuri, adică selbatice și blânde sau de casă (= domestice, după germ. «Haustiere»). ECONOMIA, 73. I-a arș... casa. COȘBUC, F. 72. Tu, măi, ești bun de trăit în pădure cu urșii, dar nu în casa împărăteșii. CREANGĂ, P. 252. Pe la toate cășile. SEZ. II 10. De la noi a treia casă, Este-o fată ș-o nevastă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 394. Loc de casă. ib. 436. Ce căși are taică-tău? POMILIU, B. 29/8. | F. a. m., în glumă. Piatra (de moară) din casă: fată de măritat (m. ales de oarecare vârstă, căreia i-a cam trecut vremea). Am să mă colorosec de fată! Slavă Ție, Doamne, că-mă umeresc piatră din casă! ALECSANDRI, ap. TDRO. Fată'n casă: servitoare, cf. jupăneașă. #În ură dăni la casă: sărăcie intrupată, nici câinii n'au ce mânca la casa lui. ZANNE, P. III 81. Casa scumpului, pururea pustie. IORD. GOLESCU, ap. ib. VIII 229. Casa cu chirie, marșă pe datorie. PAMFILE, VĂZD. || Fig. Adpost, lăcas, locuință. Casa lui e pe unde apucă. PAMFILE, J. I. Cu casa în căcătuș. id. ib., cf. ZANNE, P. III 85. Ca o vrăbiușă, să mătu fără casă. DOSOFTEIU, PS. 35. | (În corpul omenesc) Lăcas, încăperea (a unor organe). Casa sufletului = capul pieptului, unde se află organele respiratorii. Pe Busuioac mă-l loveș Sus la capul pieptului, Pin foaia sticului... La casa sufletului, Un[d]e-i păs voinicului. GIUGLEA-VALSAN, R. S. 109, cf. SEZ. II 78. Când îți zice Bufzeiu (scripcariu) căte una, te arde la casa sufletului, nu alta. (Vicolul-de-sus, în Bucov.) Com. G. NISTOR. Doru' unde se lasă, Face lacrimilor casă. HODOȘ, P. P. 32. Ți-le alege Din casa rărunchilor, Din baterile inimii. SEZ. II 96b. || P. a. n. l. Găoace, carapace, țest. Casa micleului s. a. broaștei țestoase. PAMFILE, I. C. 97. || Casa de paianjen = pânza lui, spec. conul țestut mai des, de unde paianjenul pândește muștele. id. J. I., cf. ZANNE, P. III 178. Casa șoarecilor = mișună. PAMFILE, J. I. Casa apoi = locul ocupat de apă într-o fântână. PAMFILE, J. I. || (În graiul copiilor). Figură la jocul numit în buși. id. ib. 277. La casa dracului s. rea = într'un colț, unde e trimis cel prins în jocul de-a-dubasul s. de-amija. id. ib. 284.

2°. P. ext. Clădire (mare) cu destinație specială, publică s. particulară. (În COD. VOR.) Templu păgân. Făcea case de argint Artemidei. 8/2 (: făcea besearici de argint Dianei. N. TESTAMENT 1648; făcând besearici de argint Artemidei. BIBLIA 1688). cf. 9/2. (Astăzi, mai ales complinit). Casa Domnului (LM). s. lui Dumnezeu = biserică. Vreame e a începe giudețul din casa lui Dum[n]eșdău. COD. VOR. 161a. Împăratul Solomon au făcut casa Domnului, cu 3 despărțituri. ANTIM, P. 70. Domnui care mă gricjește Din sfânta sa casă. DOSOFTEIU, PS. 36. Casă de rugăciune = casă (cu o singură cameră s. numai o cameră) într-o clădire cu mai multe încăperi | întecmă primitiv de o comunitate bisericească săracă s. puțin numeroasă (m. ales de credincioșii unei secte religioase) pentru îndeplinirea serviciului divin. Cf. LM., MARDARIE, L. 4383. Casă obștească ț, azi Casa obștei = un fel de eforie comunală s. a unei comunități (de proprietate) pentru administrarea unei averi în devalmășie (Cf. IORGA, IST. ROM. II 206), s. casă de economie. [Banii] să se dec cu dobândă la case obștești. CODICA TIV. 40/11. La Bărlad e și astăzi o Casă a obștei. | Căse de bolnavi ț (MARDARIE, L. 302) s. de vindecare ț (id. ib. 484) = spital. | Căse de judecată ț = judecătoria. Cf. MARDARIE, L. 2718. | Casă de oaspeți ț (MARDARIE, L. 427, cf. 756, 2236) s. de streini ț = ospălărie, han. Ospătărie, ce să zice căsă de streini. PRAVILA MOLD. 33. | Casă nebunescă ț (GORJAN, H. IV 18), s. de nebuni (EMINESCU, P. 249), de alienați (= bala-muc), de sănătate (= sanatoriu), de curvie

ț (= bordel) (VARLAAM, C. 288), s. de curvăsărie ț (MINEIUL, 1776, 179^{1/2}), de prostituție. | (În Ardeal și Bucov. după germ. «Rathaus») Casa statului = primăria. DICT. (În baljocură) Casă de stat = cărciumă. Și dacă cerea vindai, La casa de sfat mergeai. ION CR. II 207. || Stabiliment de comerț, firmă comercială (adeșea complinit). Are o casă la Constantinopol, alta la Galați. COSTINESCU. Multe case de negoș, însemnate, au căzut în acest an. LM. Încheera societatei unei case de comerț. ȘTEFĂNESCU, C. I. Casă de lombard s. de amanet s. de zălog = munte de pietate. PANTU, PR. 55. | La bănci... care se ocupă cu afaceri de cec; compensarea s. chiarificațiunea se face zilnic într'un anumit local numit casă de chiarificațiune, de saldare s. de compensație (cf. engl. clearing house, fr. maison de compensation). PANTU, PR. 74. | Casele (acum societățile) de asigurare se ocupă cu garantarea averilor de amenințările și pierderile provenite din diferite cauze. ȘTEFĂNESCU, C. 557. | (Brașov) Casă rece = cameră mortuară (la cimitir), unde se ține mortul până se îngroapă, cf. morgă. | (Odinioară în Ardeal, după germ. s. ung.) Casa de sus s. a magnașilor: senatul, în opoziție cu casa de jos: camera deputaților. LM. 3°. Administrația veniturilor și cheltuielilor unor instituții (școală, biserică, poduri etc.), cf. că-mară (III 2°). Casa mitei ț (a. 1803, URICARIUL, I 124^{1/2}), răsuriilor ț (a. 1814, ib. I 42^{1/2}, 188^{1/2}), podurilor ț (a. 1815, ib. I 236^{1/2}, 237^{1/2}), bisericii, școlii (a. 1828, ib. III 37^{1/2}), școlilor (ib. XIII 379^{1/2}), pensilor (ib. XIII 379^{1/2}), epitropiei (a. 1856, ib. IV. 413^{1/2}), emigrației (GHICA, A. 433). Să aiță și pe schitul Văratecul sau acul-tărea lor, făcându-se tot o casă (a. 1803). URICARIUL, VII 131^{1/2}. Iar ce am lucrat în 7 ani ce am fost acolo [la mănăstirea Snagovului], nu atdă din venitul casei, că din sudorile feței mele, lucrurile acelea mărturisesc la toți. ANTIM, P. XXIV^{1/2}, cf. XXV^{1/2}.

4°. Spec. Odaie, cameră, cf. încăperea, chilie, iatac, sobă, că-mară (II 3°, III 1°). LB., VAIDA, PITIȘ, SCH. REV. B. I. 107. Șezând Domnului în scaun în casa cea de mijloc. ALEXANDRU AMIRAS, LET. III 118^{1/2}. Vă luai o casă (odată) și totu veni și eu acolo. BARAC, T. 32. A băgat-o în buclărie, apoi s'a pierdut de ea prin cele căși mule. RETEGANUL, P. II 20^{1/2}. Tunc-n tindă și prin casă Ș'i'n capu' cui nu ne lasă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 281. | Casa (cea s. a) mare = odaia cea mai mare (dinspre stradă, la loc de frunte. PĂCALĂ, TRANS. XLI 61) a unei case țărănești, în care țaranul își ține curat, și primește oaspeții, cf. (la oraș) salon, spre deosebire de casa (cea s. a) mică s. căsuță, în care locuiește de obicei cu toată familia (și care e despărțită de casa cea mare prin tindă MARIAN, I. 73). Cf. LM., PAMFILE, I. C. 148, 248, CONV. LIT. XLIV I 309, FURTUNA. Făcând Nicolai-vodă dăvan în casa cea mare... ACSINTI URICARIUL, LET. II 186^{1/2}. [Mortul] se pune pe o masă sau și pe niște scânduri, care se așază în mijlocul casei celei mari. MARIAN, I. 73. Atunce noaptea... coaseră ț și pe Velico Vornicul din beciu de supt casa cea mică, și-l duseră la fântână, de-i dădău capul. N. COSTIN, LET. II 43^{1/2}.

5°. Spec. (Banat) Bucătărie. LIUBA-IANA, M. 96. com. COCA.

II. P. a. n. l. 1°. (Mai adesea complinit) Cosciug, sicriu; mormânt. LB. Casa mortului (Banat, MARIAN, I. 235) s. de brud (Transilv. id. ib.). Iaca Ivane, și casa de veți, zise el. Trei coși de pământ, atăta-i al tău. CREANGĂ, P. 321. Tatăl său casă-i făcând. DOINE, 15/2.

2°. Sopron în care sânt așezați stupii, stupină. Unii îi pun [stupii] în căsă, alții pre podul căsilor. ECONOMIA, 206.

3°. Placenta copilului (BIANU, D. S.), p. ext. a vițelului (DAMÉ, T. 31); cf. sălaș, cămașă (II 1°), obiașă. Cu casa (placenta) de copil se vindecă scrofulele. LEON, MED. 99, cf. ORIGORURIGO, M. P. 164. Moașa trebuie să caute ca femeia care a născut, până a treia zi de la naștere să nască numai deced și locul s. casa, în care s'a aflat copilul, MARIAN, NA. 134. În locut unde se îngroapă casa unei bluze, se pune și o pară de argint. IONEANU, ap. TDRG.

4°. Corpul unor obiecte în care se cuprind alte părți: a) Corpul carului s. căruței, în care stau persoanele s. obiectele de cărat (LM.), dric (H. VII 485). | b) Casa morii se compune din opt țâlp, pe care se pun mai mulți a m n a r i dăltuți la două părți, pentru a putea sta scândurile ce formează pârteși; în capătul amnarilor se pun opt c o s t o r o a v e, pe care se face acoperământul cu stuh s. șindriș (Bivolari, în Iași). HEM. 1097. Casa pietrelor de moară — colacul de lemn s. de piatră, în care stau așezate pietrele. Cf. LM. Cf. DAMÉ, T. 148, PAMFILE, I. C. 182, H. X 466. | c) Coșul teascului. PAMFILE, I. C. 222. | d) Găoaaca ghindei (Araniag, jud. Arad) com. ITTU. | e) Despărțitură (pătrată), fiecare din cele 64 de câmpuri de pe tabla de șah (LM.), (la jocul de stables) partea în care fiecare din cei 2 jucători trebuie să-și aducă piesele. | Tipogr. Despărțiri în care se pun literele de tipar. Pe lângă casele obișnuite pentru cules, în tipografie mai sînt un fel de case cu pînurile mai mari pentru păstrarea literelor ce prinosesc. G. IONESCU, C. T. 5°. (Astron. pop.) Steaua gemma numită și coliba s. cociorva, din constelațiunea numită coroana boreală, popular hora s. casa cu ograda s. curtea ei. OTESCU, C. 19.

III. Fig. 1°. Locuitorii unei case (care, mai de mult, fiind sub ascultarea unui cap de familie, s'a putut naște senul de familie (cu servitorime cu tot), cuprins, cf. liotă. Cf. LB. Sînt oameni leanegi, cărora e urît a săpă și a-și hrăni fâmeia și casa sa. CORESI, ap. IORGA, L. R. 79. Să boteară, cu toată casa lor. DOSOFTEIU, V. S. 126. Norodul... veți aduce după căsă, și căsa... veți aduce după om. BIBLIA (1688) 157. Și întorcându-se în Maramorăș, luatu-și-au casele s'au ieșii cu toții din Maramorăș. N. COSTIN, LET. I 91°. El tot au rămăc, că-i era casa bolnăv. id. ib. II 117°. Fugind Ioan-vodă Caragă în Tara-nemțoseacă, cu toată casa lui. ZILOT, CRON. Tot ventul... să-l împartă milostenie la ... casă scăpătate (a. 1822). URICARIUL, XI 350°. Am sculot toată casa; am trimis după doctor. C. NEGRUZZI, I 62. Casa s'a mai îngreșat cu un mîncău. CREANGĂ, P. 6. Împăratul nu mai pută de bucurie, când văză că fiul său cel mai mic îi aduce în casă [ca noră] minunca minunilor. IPIRESCU, L. 38. Rămăi, casă, sîndătoasă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 513. Casa fără mișcare, cu un trup fără suflet. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 229. A fi stălpul casei se zice de acela care ține pe ai săi prin munca, priceperea, influența lui. id. ib. III 90. # Ai casei: membrii familiei. A făcut Noc o corabie mare-marsă de tot, de a încăput ei, ai casei și tot felu' de lăgoane. ȘEZ. III 107. Casă grea: familie numeroasă (și greu de întreținut, pentru mijloacele de care dispune). Doamnă areă de treabă, bună și milostenă, cuconi cinci și cucoane trei, și-i era casa cam grea. NECULCE, LET. II 387°. A vedă o casă de copii = mulți copii. Să nu lasă Femeia lui săracă, c'o casă de copii? C. NEGRUZZI, II 199°. Dacă mă vede că-ș o vădătră strămană și c'o casă de copii, mai trebuie să-și bată joc de casa mea? CREANGĂ, P. 28.

2°. Totalitatea celor ce se trag din același strămoș, n e a m (distins, de domitor, cf. COSTINESCU). Cf. PAMFILE, I. C. 399. Fiind între împărății gre-

cești netocmai de casă. N. COSTIN, LET. I 86°. O parte fină cu casa Ieremie-vodă, iar altă parte cu casa lui Simion-vodă. M. COSTIN, LET. I 228°. Boierii carii eră mai capăți în țară și eră toți de casa Cantimireștilor. NECULCE, LET. II 302°. Aceă căsuă suverană ajunese în scurt timp la atăta prestigiu în Europa... MAFORESCU, D. I 15. Să te ferescă Dumnezec de casa Vădenilor = de cei din neamul Vădenilor, de-al-de Vădeanu! PAMFILE, I. C. 399. | P. ext. Neam (bun s. mare), familie (2°) mare. Pofitim... Testemel de legat, Cu canaf de mătășă, Ca la cucoane de casă. SEVASTOS, N. 126.

3°. Totalitatea persoanelor care sînt în serviciul cuiuiv s. țin de el (ca partizani, favoriți s. ocrotiți ai săi), spec. cei ce țin de un domitor s. de un personaj cu situație socială înaltă. Cf. LM. Cf. clientelă. Om de căsa lor. PRAVILA MOLD. 27. Pierit-au și boierii toți căși s'au prilejiți de venite cu oastea, tot oameni de casa Ieremie-vodă. M. COSTIN, LET. I 230°. Au dat isprănciștile și alte boierii mai mici oamenilor casei. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 192°. Unul fiind din cei mai de căsă slugi. MINEIUL (1776) 27°. # A fincă s. a fi de casa cuiuiv = a fi dîrtre oamenii cuiuiv, a fi clientul s. partizanul cuiuiv. Cf. LM, DDRF. Tămplându-se de eram și cu de casa lui Antioh-vodă. NECULCE, ap. TDRG. De-a putere-a fi, acum ești de casa noastră. CREANGĂ, P. 312. Copil din (în s. de) casă† = fiu de boier care făcuse servicii de paj la Curte, p. ext., fecior în casă. S'au mîntiat Dumitrago-vodă, de au pus copii din casă, de l-au scos din țîrg numai pe un cal călare, fără slugi. N. COSTIN, LET. II 102°. Beizădele, după ce iau făcîtle, le dau la unți din cei mai aleși copii în casă ce au. GHEORGACHI, LET. III 302. Cădălin, Viclean copli de casă. Ce umple ceupele cu vin Mescenilor la masă, Un paj... EMINESCU, p. 270. | (După fr. maison militair e) Casă militară = aghiotanții, ofițerii de pe lângă persoana unui princip, unui suveran, a căpeteniei statului. Boierul Kasanache, care făcă parte din casa militară a lui Ionifă Sturza, a fost arestat. GHICA, s. 119. | Casă civiță (a unui domitor) = persoanele civile de pe lângă persoana suveranului, în serviciul Curței.

4°. Căsnicie, traiu comun între bărbat și femeie. De va nebuni bărbatul, să să împarță (se despartă) acența căsă. PRAVILA MOLD. 82. Îscodit casele oamenilor. CREANGĂ, P. 231. Apucase a căntă gînta la casa lui și cucoșul nu mai areă nici o trecere. id. ib. 285. # Om cu casă = însurat. DDRF. A țineă casă cu cinevă = a trăi în căsătorie. O va luă altul, d'v va fine casă cu el. ZODIAC (ca. 1750) ap. GCR. II 67°. Ba zău, încă mă mier c'om avut răbdare să fin casă cu baba pîn'acum. CREANGĂ, p. 118. De ar și bărbatul căte știe satul, pînă-i lumca n'ar fincă casă. ZANNE, P. IV 257. | A face o casă = a însură s. mărită. LM. A(-și) da fata la casa ei = a mărită. Cf. LM. Au făcut nunta Vasile-vodă fiteci sale... după cneazul Ragivil... Numat cu ce inimă și s'at au făcut aceă casă după om de lege calineacă? M. COSTIN, LET. I 284°. Știu a face case bune. ALECSANDRI, T. 11. | A strică (sparge s. pustă) casa cuiuiv = a strică armonia dintre soți, a face să se învrăbească s. să se despartă o pereche de oameni căsătorii, s p e c. a-i luă cuiuiv bărbatul (s. femeia). Cf. LM., ZANNE, P. III 90, PAMFILE, J. I. Cu chevetele sale, au spart case, și soți de soți au despărțit. CUV. D. BĂTR. II 342. Bună ca'ai puști! ȘEZ. VI 122. N'a stricat (spart) Dumnezec (Domnui) două case (ZANNE, P. III 87) se zice cînd, într-o căsătorie, amîndoi căsnicii sînt răi. IORD. GOLESCU, ib. III 88. Mă-nă pus foc la casă (Dobrovăț, în Vasluiu) = a purtat vorbe, a vîrît o intrigă, de unde e trau-rău în casă ZANNE, p. ib. III 85. | A face (s. duce) casă (cu cinevă s.

Impreună = a se învoi, a trăi laolaltă în bună înțelegere (fiind mai ales vorba de soți); a se stabili, a se așeza, a ședea mult undeva. Cf. ZANNE, P. III 89-90. **Dumnezeu n' o vrut să facem casă împreună.** ALECSANDRI, T. 1502. **Nici cu asta nu fac casă.** id. P.P. 352. **Cănele nu face casă cu pisica.** ZANNE, P. III 90. | **Casă neprimită** = căsnicie în care nici bărbatul n'a mai fost înșurat cu alta, nici femeia n'a mai fost măritată cu altul. Cf. LEON, MED. 152.

5°. Gospodărie, economie casnică, tot ce are omul (PAMFILE, I. C. 399), menaj. **Bărbatul să fie socotitorul casei** [6]. PRAY, 534. **Pentru lucrurile și tocmelile casei lui.** M. COSTIN, LET. I 256/12. **Desparț-te de mizeria ta, și lipsește din casa ta și din toată agonisita ta.** ANTIM, P. XXVII/14. **Femeie care să nu fi fost adus zeare în casa bărbatului...** PRAVILA (1814) 163. **Acum se lucră răzându-i și adunate pănile, din care parte le prăface în bani, și parte le păstrează pentru trebuința casei sale.** I. IONESCU, C. 232. **Caulă de casă, cum se cuvine unei bune gospodine.** C. NEGRUZZI, 147. **Bărbatu-micu — Dumnezeu să-l ție!** — nu s'a putut plânge că l-am înșelat sau l-am răpăsit casa. CREANGĂ, P. 4. **Slavă Domnului, am ce mîncă la casa D-tale.** id. ib. 188. **Casă de becher.** PONTBRIANT. **Pâne, pânză, șervete** (C. NEGRUZZI, I 151) de casă; lucrute a. făcute de gospodină în opoziție cu cele „de (s. din) târg”, cumpărate de la prăvălii, lucrute de fabrică. **Casă bine înșută.** † **Casă deschisă** = în care oricine e bine primit. **A avea casă și masă** = a fi înșurat, având gospodăria sa (și oarecare avere). Cf. LM, Contrariul: a nu avea nici casă, nici masă = a fi sărac lipsit. Cf. ZANNE, P. III 86. **Maico, din copiii tăi Toți au casă, toți au masă.** Numai am trag la pedecapă; Toți au casă și moșie. JARNIK-BĂRSEANU, D. 180. **Taci, să-ți fie casa casă și masa masă.** PANN, P. V. I 21. **N'am ajuns la casa lui, adică la ajutorul lui.** PAMFILE, I. C. 399.

[Pluralul se întrebuințează foarte adesea și când a vorba de o singură clădire (mare TDRG.) cu mai multe camere (= case l. 4°). **Strada rusească, casele Petrescu.** id. **Tot de-a-lungul uliței, La casele Marcului.** ALECSANDRI, P. P. 125b. **Cu același înțeles o păreche s. un rând de case:** **Erau pușe spre vînzare mai multe moșii, patru viri lucrătoare...** șase părechi de case. FILIMON, ap. TDRG. | Plur. case, dialectal căsi SINGAI, HR. I 45/19. ȘEZ. V 55. VAIDA, căși: **Cășile tôle (=toate) erau de argint.** FRANCU-CANDREA, M. 280. **Se dușeră fleștecare la cășile lor.** ALEXICI, L. P. 246/28. | Diminutive (cu înțelesul de casă mică s. drăguță): **cășioară (cășioară PSALT. ap. CANDREA 173/24; cășioară † LET. I 64/1; cășioară GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 200; cășioară JAHRESBER VII 34; cășiorăni ib.; cășioarele PĂSCULESCU, L. P. 270; cășioară s. f. RĂDULESCU-CODIN, ap. CDDE, nr. 279; cășioară † LET. I 188/1) s. f. (ad. l. 1°). **I-au astupat ferestrele cășioarelor.** MOXA, 385/24. **Cășioară** [lemma pentru **bordeia**] s. DOSOFTEIU, V. S. 100. **Acolo am eu cășioară, Pe un târf de delișor.** I. VĂCĂRESCU, P. 7/21. **O cășioară întunecoasă, ce sta să cadă pe dinșii, de povara patelor.** GORGAN, H. IV 81. **S'au clădit case și cășioare.** GHIGA, S. 496. **Depart'e'n vîl e o cășioară.** **Cu prispă netedă de lut.** COȘBUC, B. 231. **Mai merse nițel și dete peste o cășioară, și bătu la poartă.** IȘPIRESCU, L. 348. (ad. l. 4°) **A treia încăpere la care se intră prin tindă e cășioara, la care se adaugă uncori o a patra încăpere scămaras...** **Din căsa a mare și din cășioară fumal ice prin țintă** (h)orneșes. PITIȘ, N. REV. R. I 107. (ad. II, 2°) **Toată albina își apără cășioara și hrana lor cu dește și cu venin sdu.** URECHE, LET. I 188/1. (ad. III, 4°) **Încpe baba adese să meargă La acă femete, cășioara să-i spargă.** PANN, P. V. I 54; — **cășioară (GRAIUL, I 3), cășioară** (în rimă ȘEZ. 11b/1) s. f.;**

cășoță (cășoță DOSOFTEIU, V. S. 99, 12, INDEPTAREA LEGII, ap. TDRG.), cu plur. -șoțe, în Mold. și -șoți), **cășiță** (rostit **cășoță DENSUSIANU, T. H.**) s. f. = casă mică (PAMFILE, J. I), cu o singură odaie, fără tindă, unde se stă mai ales iarna (id. I. C. 415, 426); **odață (POPOVICI, R. D.)** în care locuște țărânu zilnic cu familia sa, casa (I. 4°) cea mică (cf. FURTUNA); **bucătăria (PAMFILE, I. C. 402);** celulă de fagure (LM); partea mai bulbulcată a inelului, în care e prinsă piatra (PONTBRIANT). **Zburuși, porumbi drăguși, Tot sălind și colindând a noastre jalnică cășoți.** KONAKI, P. 58. **Avea o cășoță ascunsă sub vr'o trei butuci de vie.** C. NEGRUZZI, I 110. **Mai pe urmă și-a înjghebat și o cășoță, și apoi s'a statornicit în satul acela.** CREANGĂ, P. 139. **Vin' colo pe sub coastă, Până la cășoța noastră.** JARNIK-BĂRSEANU, D. 77; — **cășoică (cășoică CIHAC, cășoică T. PAPAHAOI, M.)** s. f. și; **alveolă de fagure (MARIAN, INS. 145);** o parte a cimpoiului (H. XII 142); un joc de copii. (H. V 321). **Kăšňkš** = domuncula. ANON. CAR. Văzuiu... o cășoică mititică. ION CR. II 53; — **cășoie (cășoie LB, cășoie)** s. f. și; **odață, chilioță (LB)** de călugări (LM); cabină de corabie (LM); cutioară; **alveolă în fagure (VAIDA);** cheutoare la haină, în care se încheie nasturele, b a b a, **cășiță** (Transilv.-de nord VICIU, GL.); **ochiul itelor, prin care intră câte un fir din urzeala pănzei; cășoța construită de-asupra torentului de apă, pe care plutăși mână plutele la vale (VICIU, GL. 99).** **Aceste bordeie sânt niște colibușe sau cășoți mici, construite din bobovan.** TURCU, ESC. 134. **La năvăliti, copitul dă mamei fir de fir, de-l trece prin cășoțile itelor.** BREBENEL OR. P.; — **cășoiață s. f. (Banat TDRG.)**

— Din lat. **casa, -am scollis**, care primise în limba latină vulgară înțelesul de **casă**, înlocuind **de domus** și **caes**. Sensul **sodaie** îl are și bulg. **kăšta**. Cf. **acasă, cășiță, cășoie, căsas, căsar, căsător** (l), **cășean, casnic** etc.

CĂSĂ s. f. Caisă.

1°. Dulap s. lădiță (de fier) în care se țin banii, hărțile de valoare etc. **Casă;** aerarium, thesaurus. LB. **Am o casă Wertheim.** | (Adesea, cimplinit) **Casă de bani.**

2°. P. ext. (Într'o prăvălie) **Masa s. pupitrul** la care se primesc banii pentru cele cumpărate, cf. **tejgheă, contoar.** (La o bancă, la o fabrică etc.) **Despărțământul unde se păstrează casa (s. casele) de bani și unde se primesc și se plătesc sumele operate (în casările și plățile).** **Casa este deschisă de la 9-12 (anunț la bancă).**

3°. **Fondurile (din casele) de fier** cu care lucrează o casă de comerț, o bancă, o administrație etc. **A face casă** = a stabili bilanțul încasărilor și al plăților. **Registru de casă** = registru în care se trec sumele plătite și cele primite.

4°. **Așezământ financiar** (de stat, județ, comună) care primește fonduri în depozit, le administrează, le valorifică; cf. **casă¹ (I. 3°).** **Luându-se eforice școalelor dreptul de dispunere a acestor averi, luându-se fondurile monastirilor și înglobându-se toate aceste fonduri într'o casă centrală...** MAIORESCU, D. II 156. **Diferitele fonduri provenite...** din case speciale. HAMANGIU, C. C. XXXIV. **Casă de economie s. (în Transilv. după germ. «Sparkasse») de păstrare s. de cruțare** = instituție pentru încurajarea economiilor, unde se pot depune cu dobândă și cele mai mici sume. **Casă de depuneri și consumațiuni** = instituție care primește spre păstrare (cu dobândă) sau spre consemnare depozitele judiciare, cauțiuni etc. **Casa împărătească** [de depuneri] (a. 1793). IORGA, S. D. VIII 28. **Capitalul imprumutat de la casa de depuneri.** ȘTEFĂNESCU, C. 568.

[Scriș și **căsă** s. f. | Familia; **casier** (pronunț.-si-er) s. m., cu femininele **casieră** s. f. = soție

de casier, casieriiță, (rar) casieră s. f. = persoană (funcționară) însărcinată cu ținerea «casei» unei bănci, unei societăți, unei administrații etc. — (In Transilv. - Bucov., învechit, artificial, și): ca(s)săr(iu) s. m. — (Banat, cu suf. -aș) căsărăș s. m. La căsărăș în Cenad am stat și eu la un ptean. IRINEU, S. B. 49, cf. 41; — casierie s. f. = a) localul în care se centralizează încașările Statului: casieria centrală (In Capitală), casierie județeană (azi «administrație financiară»); b) funcțiunea casierului (s. casieriei).
— N. din ital. cassa, idem.

CĂSĂ s. f. *Bouillie de gruau de blé.* — (Numai în Dîl[et]). Papă s. cir de griș, cf. cașcă (2^a).
— Din slav. (bulg. rus. rut.) *kaša* sau ung. *kása*, idem.

CASABĂ † s. f. *Bourg, petite ville.* — (Turcism din sec. XVIII) Orașel s. târg turcesc (ȘIO), cf. cașă. *Gheni-Sehri este oraș, casabă mare, iar nu cetate (a. 1715) ap. ȘIO. La Chigindu și la Soroca și la alte târguri și casabale. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 230/22. Și iarăși mare stricăciune și pierzare făcând Moscolii în optile turcești, au luat și toată casabana, cu toate averile ei. id. ib. 280/22. Să nu să dea voie de a intra în pământul Tării-românești și Moldovii, feștecare din cei care se află pe lângă marginea Dundrîi și pe la scriaturile și casabale. DUMITRACHE, 467. Când se duc raclele Tării-românești la casabale, sate și târguri. TES, II 310. [Păstrat pe alocuri și azi, sub forma casabă s. f. = orașel, cătun. BRĂESCU, M.]
— Din turc. *kasaba*, idem. ȘIO.*

CASABĂ s. f. v. casabă.

CASABASALĂC † s. a. }
CASAB-BASA † s. m. } v. casap.

CASAC s. a. *Vêtement d'homme.* — Haină bărbătească (H. XII 261, XIV 107) nedefinită. (Poate că e ortografiat greșit în loc de cazac, cf. ca z a c ă).

CĂSĂCI s. m. plur. v. căsaș.

CĂSĂGIU s. m. v. chesăgiu.

CĂSĂII vb. IV^a *Trotter.* — (Ban.; sârbism, la TICHINDEAL) A alerga. *Ogarul, când căsădește în zadar, umblă el pre ici pre colea, iară când se sloboade după țepure, are dinți fixați în falca de jos, iar în cea de sus cavitați în care intră acești dinți.* — Din sârb. *kasati*, idem.

CĂSĂI vb. IV^a v. căs.

CĂSĂLGEĂ s. f. *Espèce de froment.* — Specie de grâu, nedefinită. H. II 319.

CĂSĂLNITĂ s. f. (Entom.) Un fel de vierme (H. X 151), probabil găselnița (v. c.).

CĂSĂLÔT s. m. (Șt. nat.) *Cachalot.* — Mamifer din familia cetaceelor, diferit de balenă prin aceea că în loc de lame, are dinți fixați în falca de jos, iar în cea de sus cavitați în care intră acești dinți.
— N. din fr.

CĂSĂLŪIE s. f. }
CĂSĂLŪICĂ s. f. } v. casă³.

CĂSĂNCĂ s. f. *Pichu.* — (Mold., Bucov.) Un fel de testemel de lână, cu flori pe margini (MARIAN, NA. 299), b a s m ă de mătasă, cu care se îmbrădolesc fetele, mai ales când sînt de mijloc; flăcăii o fac legătoare (cravată) la gât; se la din târg s. se capătă pe la boteturi, înmor-

măntări și nunți, când sînt ca vornici și cînd o poartă pe piept (PAMFILE, I. C. 364), broboadă (GRAIUL, I 430, nota), cf. H. I 65, III 19, 50, 268, X 33, 77, 436, 506, XII 289, XVI 134, 153. *Finti-duc cumătrilor... o casnăd ori un tulp-an. MARIAN, NA. 301. Sonca d' mnei casnăd. SEVASTOS, N. 295/2. Femeite umblă... cu casnăd (Baciu). GRAIUL, I 430. Rochița nu-i a ta și casnăca tot așă (Basarabia). id. II 8. Mi-o ceru roci'albastră, și casnăd ci mdatăd. VASILU, C. 169. [Și]: casnăc s. f. CIHAC, II 45, H. I 65, X 33, 506 etc., casnăc, casnăc s. f. PAMFILE, I. C. 364.]
— Din rus. *kosynka*, «cărpa triunghiulară».*

CASĂNT, -Ă adj. *Cassant.* — Care se sfărâmă sau se sparge lesne, cf. fragil. *Ojelul călîi e casant.* [F. g. (despre vorba cuivă) Tăios. Ne-a torbit cu un ton casant].
— N. din fr. Cf. casă.

CASAOC s. m. (Zool.) Sorte d'écreuseil. — Un fel de neveriță care trăiește mai mult cu alune; mănâncă și mere. MARIAN.
— Cf. rus *kosokij* «chior, care se uită poaciș».

CASĂP s. m. *Boucher.* — (Mold., Ban.; rar sau † în alte părți) Măcelar. *Le tate Șerimii și Măroaci, ca un casap. NECULCE, LET. II 403/22. Cofocari, crotlori, ... casapi. MAG. IET. II 177/22. Cu ce preț să vîndă casapii peile de tîlpării (a. 1792). URICARIUL, IV 132. Nici unul din căsapii jidovi s' nu cuteră (= culeze) a vînde carne... (a. 1823). ib. III 280/22. Căsdăpul zăbovindu-să în căsapiiță. TICHINDEAL, P. 197. Au mers la un casap. SBIERA, P. 272/2. Casapi cu masatele. TEODORESCU, P. F. 136. Cincizeci de becheri, Fectori de boieri, și de negustori, Casapi de la Diuș, Haiduci de la Jiit, ib. 651. Băgă mâna pe turcac, Scoate cupt de casap, Și se pune-a-l ascuți. RETEOANUL, TR. 21] (Fig.) Om crud. *Fabiani pentru voi e păstor, pentru noi e casap. C. NEGRUZZI, III 266/22. [Și]: căsăp, (rar) hasăp BARONZI, L. P. 161. [Compușe: (turcisme): («kasab baŷy) casăp, căsăp-s. hasăp-bașă † s. m. = starostele măcelarilor, la Turci s. la Tătari (însărcinat a cumpără vile în timp de războiu). ȘIO. Așijdere și căltera punși de bani să de[ie] la omul lui casap-bașă, să cumpere oi pentru sulgeria împărătească. NECULCE, LET. II 461/22. Un postav zolu i un aldar, ce s'au dot casap-bașii al Hasului (a. 1693). ȘIO. Lui Casap-bașă i s'au dai căltera punși de bani, de-au cumpărat oamenii lui oi împărătești. LET. III 179/2. («kasab baŷyk) casăp-bașlăc †, casabășalăc † s. a. = meseria și funcțiunea lui casap-bașă. ȘIO. Ou pricină de casabășalăc se pricinuie multe asuprăle la țara noastră, cu silnice hrăpîri locutorilor. STOLNICUL DUMITRACHE, 463.]
— Din turc. *kasap* (kassab), idem; în Banat, prin mijlocire sârbească.**

CASĂP-BĂȘĂ † s. m. }
CASĂP-BAȘLĂC † s. a. } v. casap.

CĂSĂPI vb. IV^a. *Tuer, tailler en pièces.* — (Mai ales în Mold.) A măcelări (oameni), a tăia în bucăți, a ciopărți, a face (în) bucăți. *Ne pritez cu ochiana, în ce chip ne căsăpesc. BELDIMAN, TR. 353. Din Turci el căsăpă Căpi pe mână-i încăped. ALECSANDRI, P. P. 138, cf. 173, PĂSCULESCU, L. P. 282. [Part.-ad.] căsăpiti, -ă = cioplit(?). Furcuțe zugrăvite și linguri tot căsăpîte Pentru ale d-voastră guri gătite. MARIAN, NU. 179, cf. 849 b).
— Derivat din casap.*

CĂSĂPIE s. f. *Boucherie.* — (Mold., Ban.) Măcelărie. *Lă se dan... de căltri fîitorii căsăpilor acle pecele (a. 1805). URICARIUL, IV 143/22. Văndănd*

căsdăpia cu anul (a. 1806). ib. X 213/24. Căsdăpia sâ
fie în purtarea de grijă a episcopiei (a. 1813). ib. V
17/2. Căsdăpia târgului să dea pe tot anul câte cincizeci
[de] lei venit la cutia târgului (a. 1823). ib. VI
47/6. Boii și vacile ce s'vor cumpără pentru tre-
bănușă căsdăpiilor țării (a. 1826). ib. XXII 298.
Ne fim aici ca pe o turmă de oi de căsdăpie. ALE-
XSANDRI, T. 1515. Și luând nebunul vîșleul, l-au
îdăit și, belindu-l, au spânzurat carne în căsdăpie.
ȘEZ. II 117/22. (Cu pronunțare dial.) În bricidă
se suță, La căsdăchie mergă. BIBICESCU, P. P.
325. [Cu alt sufix: (Ban., din sirb. kasapnica) că-
săpnită s. f. TICHINDEAL, P. 197].

— Derivat din *casap*, prin suf. abstr.-loc.-te.

CĂSĂPNIȚĂ s. f. v. căsnăpie.

CASĂR s. m. }

CĂSĂR s. m. } v. casă².

CĂSĂR s. m. 1°. Qui possède une maison, homme
établi, marié. 2°. Casanier.

1°. † (Une-ori, cu funcțiune adjectivală, ca
atribut la o m). Care are casă, om stabilit, cu
casă, căsătorit, soț, casnic (II 2°), căsăș (1°).
Pentru care vine să despart căsării, ce să zice
bărbat, de fâncec-șii. PRĂVILA MOLD. 76. Să va
prileji un om căsării în viața lui să-șii dăru-
iască auză la fânceți sale. ib. 50, cf. 76, 77,
82. De să va înfăcege, cum vreau chip dentru
căsării, au bărbatul au muiare, va să hielescă
pre soțu-său cu otrăvă. PRĂV. 595. Câte 105 parole
să dea-ștece om căsăr; hoițelul cel cu pârîni
câte 55 parole. CANTA, LET. III 178/11, cf. (a. 1760)
URICARIUL, XX 95, (a. 1805) ib. II 146/11.

2°. (Maramureș.) Cel ce rămâne acasă (T. PAPA-
HAGI, M.), casnic (I 2°).

— Derivat din *casă*, prin suf. nom. agent. -ar
(cf. lat. *casarius*, a, -um, apartinător casei, *casari-
us*, -us, servitor). Cf. căsăș.

CĂSĂR s. m. și a. 1°. Fromager. 2°. Moule à
fromage.

1°. S. m. Cel care face caș s. cașcal (la stână
s. la cășărie), cf. baci² (1°). Povățind
pe cășeri cu să-ti faci cașcalu' în calupuri mari
(a. 1810). URICARIUL, XIV 239/14.

2°. S. a. Calul de lemn, ca o cutie, încre-
stață pe părțile dinlăuntru, în care se țesește
cașul, de i se dă forma unei turte, formă (III).

(Plur. (ad 1°) -șari și (dial.) -șeri, (ad 2°) -sore.

| Feminine (ad 1°): cășăriță. DICT., cășă-
reasă, cășăreasă. LM. | Local: cășerie (dial. că-
șerie) s. f. = clădire (s. o parte a stănei) în care
se face cașul, brânza s. mai ales cașcalul.
DICT., H. VII 262, XVI 142, cf. I 367, II 145,
III 228, 309, IV 86, VI 116, IX 194. Ne-au [șpus]
baci² de la cășărie că... a venit ș hoiț[ă], de au lot
[= luat] 15 cașcalo (a. 1760). IORGA, B. R. 225.
Ei dă vote ca să țânte [= țină] la Bran 2 cășării
(a. 1760). id. ib. 390. Să-ti fie marfa gata, la cășărie
mă (a. 1810). URICARIUL, XVI 239/14. Cășărie,
baci², hierbătoarea... toți și toate ar hă-nușlește
de ighirea (= ivirea) tea. JIPESCU, O. 48. Ai și
tu puțind brânză la puțină, și crezi acum că ai
cășărie. ZANNE, P. III 485].

— Derivat din *caș*, prin suf. nom. agent. și in-
strum. -ar. (Cf. lat. *casarius*, -a -um ede caș).

CĂSĂRĂȘ s. m. v. casă².

CĂSĂREASĂ s. f. }

CĂSĂRIE s. f. } v. cășar.

CĂSĂRIȚĂ s. f. }

CĂSĂRIU s. m. }

CĂSĂRIU s. m. } v. casă².

CASĂRMĂ (Mil.) }

CĂSĂRMĂ (Mil.) } v. cazarmă.

CĂSĂȘ s. m. 1°. Homme établi, marié, posses-
seur d'une maison. 2°. Membre de la maison,
domestique.

1°. (Une-ori în funcțiune adjectivală) Om stabilit,
cu casă, soț, care are o casă (BARCIANU), căsă-
tor (II), casnic (II, 19), căsar (1°), gospo-
dar (II). Un om oarecarele eră căsăș și răsădă
o vie. VARLAAM, C. 280. Nu va putea să des-
parță căsășii. PRĂV. 599. Scoțed cu sorți cășăși
de prin oraș și de prin sate și-i mută la alte țări.
M. COSTIN, LET. I 18/20. Să dea de tot omul cășăș
câte o sută și cinci pârăle la cievrt, iar hoiții
cei cu pârîni să dea câte cincizeci și cinci de
pârăle. NECULCE, LET. II 459/2, cf. URICARIUL I
355/22. Cu nepuțință eră pre Români cășășii a-i
scoate din Dachia. P. MAIOR, IST. 29.

2°. (Mai ales la plur.) Persoane care locuiesc într'o
casă (subt un cap de familie), care se află în ser-
viciul cuiă, ai casei, căsăș a n, membru al fami-
liei. Nărocul acel desdărușit ce taste în cerin dăat
slugilor și cășășii lui D[um]n[eu]zău. VARLAAM,
C. 359. Acolo plângere și lănguire eră de Doamna
sa Elena și de fiii săi... și de fiiță-sa... și de alți
căsășii. URECHE, LET. I 163/13. Aceasta de la ficu-
rul și cășășii lui... suferind. CANTEMIR, HR.
203/12. Mirele merge cu toți cășășii săi după mire-
asod. MARIAN, NU. 495. Bună ziua La dumnea-
voastră, Căsășii de casă! id. ib. 830. Nu face supă-
rare cășășilor și săială femeiei. ȘEZ. VI 110, cf.
II 26, 32, 189.

[Și: (ad 2°) cășășei plur. S'au milostivit Ion Oră-
șteanu împreună cu soția Stană și toți ai dum-
nezale cășășii, de l-au cumpărat (a. 1768). IORGA, S.
D. XIII 39.]

— Derivat din *casă*, prin suf. substantival -aș.
Cf. căsar¹.

CĂSĂȘOĂRĂ s. f. v. casă¹.

CASĂȚIE s. f. }

CASĂȚIUNE s. f. } v. casă.

CĂSĂȚOR † s. m. v. căsătorit.

CĂSĂȚOREALĂ s. f. v. căsători.

CĂSĂȚORĂȘC, -EASCĂ adj. Conjugal. — (Rare)
De căsătorie, privitor la căsătorie (DICT.), casnic
(COD. SILVIC, 51, 10). Legăturile familiei sâ alcă-
tuiesc prin căsătoarească tocmală. CODICA TIV. 11/4.
Șese lună trăcură, de când gustă Postelnicul
această timentă fericire căsătoarească. C. NEGRUZZI,
I 73. Dragoste gudească, târguire căsătoarească.
ALEXSANDRI, T. 351. Ei, ce cunosc că tija căsă-
toarească toată De-o parte-i și de alta o ferdă
necurmată? I. NEGRUZZI, II 66. [Cu alt sufix: căsă-
tornic, -ă † adj. Cine va create una ca aceea, e
zemm că nu știe ce este căsătoarnica soțietate. P.
MAIOR, IST. 14. | Adverb: căsătoarești. DICT.]

— Derivat din *căsător*, prin suf. -esc.

CĂSĂȚORĂȘTE adv. v. căsătorește.

CĂSĂȚORĂȘI vb. IV. 1°. Marier. 2°. Se marier. —
(Construit absol. sau cu prep. cu s. după).

1°. Trans. A uni legitim (s. cu cununie) un bărbat
cu o femeie (prin căsătorie), a însură, a mărita,
a da la casa sa; cf. căpătu. Pe dealu' cu struguri,
primblă-se călugării, Blesământu-și pârîniți,
De ce t-au călugărit și nu t-au căsătorit. JARNIK-
BĂRSEANU, D. 217.

2°. (Mai ales) Refl. (Despre bărbat s. femeie)
A se uni prin căsătorie, a se însura, a se mărita,
a face nuntă (cu cineva), a lua (bărbat s. nevastă)

cu cununie. *Kesătoreșku-mă* = nubo. ANON. CAR. Nu vor putea aceleia obrazu după acia să se mai căsătorească nici cu alte obrazu streine. PRAV. 859. Căsătorindu-se cu o femeie. DOSOFTEIU, V. S. 121. Într'această țară în cășlegile Crăciunului, s'au căsătorit Antioh-rodă. LET. II 47/20. Îmi pare că hrăsc numai de când m'am căsătorit. C. NEGRUZZI, I 75. Cei tineri să năzuiescă, Ca să se căsătorească. MARIAN, NU. 789. Că banii for trebui Dacă f'ei căsătorit. JARNIK-BĂRSEANU, D. 372.

[Și (ad 1^a, neîntrebuințat): înăsătorit vb. IVA, COSTINESCU.] Adj.-part.: căsătorit, -ă = înasurat s. mărită (de curând LM.) Nu e de cuvinta unui om căsătorit a lăuda astă desbrădoare și ruinoasă patimă. C. NEGRUZZI, I 74. Tinerii s. noii căsătorii, cf. însurățel. Căsătorit pentru a doua oară. DDRF. Negativ: necăsătorit, -ă, = celăbatar, cf. holțeu, becher, burlac. Ajutoriu al celor necăsătorii. MINEIUL (1776) 173 1/2. Viața necăsătorită La bătrâne și cea mai urâtă. ZANNE, P. IV 484. | Abstracte: căsătorire s. f., căsătorit s. a., (neobincuit) căsătorireală s. f. = căsătorie. Ori vremea că și-a venit, Vremea de căsătorit Și de năsurătoare Și de căsătorireală? MAT. FOLC. 49.]

— Derivat din căsător.

CĂSĂTORIE s. f. 1^a. *Marriage*. 2^a. *Marriage*, *ménage*.

1^a. Unire legitimă (cu cununie) între un bărbat și o femeie, înasurătoare, măriș, cf. cununie, nuntă. Căsătorie religioasă se face înaintea preotului; căsătorie civilă înaintea ofițerului stării civile. Căsătorie mixtă: încheiată între persoane de religii s. confesiuni diferite. Căsătorie morganatică, pe care un principe s. un nobil o încheie cu o persoană de condiție socială inferioară. Căsătorie se face, se încheie, se celebrează, se desfășoară. Cineva dă pe fiul său a. pe fiica sa cuiva în căsătorie. Cineva ia pe o persoană în căsătorie. *Kesătorit* = matrimoniu, uxoriatio, (maritatio). ANON. CAR. Căsătorie să se înceapă cu curândul lui Dumnezeu, și să se facă cu jurământ, să știe ce-i căsătorie. SAVA, AȘEZĂMANTURI (a. 1675) ap. GCR. I 217/22. Căsătorie te arată că ești om, iar nu dobitoac. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 267. Căsătorie a doua. IIMANGIU, C. C. 210. Contract de căsătorie. TDRG.

2^a. Traiu comun între soți, viață conjugală, căsnicie (2^a). Abia începuse a gustă dulcele unei căsătorii potrivite. C. NEGRUZZI, I 41. Pe lângă toată sărăcia lui, i-au fost încă și căsătorie stearpă. SBIERA, P. 225/2. Căsătorie, cât de dulce, multe neozări ne aduce, când unirea lipsește. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 267. Bărbatul surd și nevasta oarbă, cea mai tencilă căsătorie. id. ib. 269. Copii din a doua căsătorie. DDRF.

[Negativ (neobincuit): necăsătorie s. f. = celăbat, viață de persoană necăsătorită, traiu de burlac s. de fată bătrână, burlăcie, burlăcărrie, burlăcării. Zilele lor se vesteșce în necăsătorie. MARCOVICI, D. 234.]

— Derivat din căsător, prin suf. abstr. -ie.

CĂSĂTORIU † s. m. *Homme établi*, *maridé*. — (În-ori cu funcțiune adjectivală). Om stabilit, ct. casă, căsătorit; tată de familie, stăpân al casei; casnic (II 1^a), căsaș, căsar² †. *Podobnic taste omul căsătoriu, cela ce scoate din vistariul lui noaole și rechile*. TETRAEV. (1574) 224. Om neștine are căsătoriu. CORESI, ap. CP. 226. Nu pociu suferi a merge după căsătoriu mai prost de cât mine. DOSOFTEIU, V. S. 161/2. Ce asemenea este împărăția cerurilor omului căsătoriu, carele... BIBLIA (1688) ap. TDRG. Vai de căsătoriu cela

ce nu-ș[ti] va deșteptă fomcaia (sec. XVII). CUV. D. BĂTR. II 51.

— Adj.-verbal al unui verb dispărut din limbă *căsă din lat. vulg. *casare ca întemeia o căsnicie. Cf. cară.

CĂSĂTORNIC, -Ă † adj. v. căsătorese.

CĂȘ-BACIU † s. m. v. caș.

CĂȘO s. a. v. răsăc.

CĂSCĂ s. f. (Mil.) *Casque*. — Acoperământ de metal (m. rar de piele groasă) al capului, purtat de militari, coif, cf. chivără. *Infanteria după modelul rusec, cu căști și șepci*. URICARIU, XIII 440, 1. După sfârșitul călugului, steagul, cască multului, sabia și țepurile sânt sfărâmate în buddi și îngropate. PAMFILE, S. V. 70. | P. ext. (Herald). Figură heraldică, reprezentând o cască pe scut; împodobire exterioară a scutului, variind după însemnătatea personagiului. | Fig. (Zool.) Creață groasă și tare a unor păsări. | (Bot.) Pinten în formă de cască al unor orhidee. [Plur. căști (ap. TDRG), căști.] Familia: (după fr. *casquette*) *caschetă* s. f. = acoperământ de cap, de stoă, cu cozoroc, făcând parte din uniforma marinarilor, a școlărilor ș. a., șapcă, cf. chipiuri, ceșpă, căiță; învechit și: *caschet* s. a. POLIZU. *Sedea în picioare, cu pardesul pe umeri și o caschet englezească în mână*. TEODOREANU, M. II 207. — (+ *batonet s. panganel*) *cascanet* s. a. *Draju copilu' măi-sii, că el fi cu cascanet și cu panganel*. ALEXICI, L. P. I 254.]

— N. din fr. (< span. *casco*, propriu *cranium*, căpățână).

CĂSCĂ vb. I. I. 1^a. *Ouvrir (la bouche)*, *bâtler*. 2^a. *Écarquiller (les yeux)*. 3^a. *Entre-bâtler*. II. 1^a. *Bâtler*. 2^a. *Crier*. 3^a. *Avoir envie (de...)*. III. *S'ouvrir*, *bâtler*, *s'entr'ouvrir*.

I. *Trans.* 1^a. (Complementul e gura, p. e. x. l. falcile, gâttelej — despre oameni și animale; ciocul, pliscul — despre păsări). A deschide gura mare spre a vorbi, a striga, a-și da sufletul, a îmbruci etc. ceva, (despre animale) spre a urla, a îmbruci s. înghiți etc. ceva s. pe cineva. *Gâtlanul lor... căscă*. M. COSTIN, ap. GCR. I 206/22. [Calul] nu poate căscă gura. CALENDARIU (1814) 174/22. Îndată să umflă, căscând gurile spre a-și defăimă limba sa cea de patrie. LOGHICA (a. 1826) ap. GCR. II 253/2. Și când le dă de mâncare, o mândăncă răsturnări, *L[e]-e lene gura să-și casce*. PANN, P. V. I 109. [Dracul] căscă o gură cât o gură și, când chise odată, se cutremură pământul. CREANGĂ, P. 54. Acestea zicând, căscă gura de trei ori, și-și dele sufletul. ISPIRESCU, L. 41. Fetele căscară gura, să răspundă, dar muma lor le luă vorba din gură. RETEGANU, P. II 25/22. Nu căscă, fată, gura, Că mă tem că mi-i mândă. DOINE. 88/1. [Fără complement] *Văzuiu bălaur căscând și din gură foc vărănd*. POP. ap. GCR. II 322 b/22. Unul căscă gura, și altul înghite. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. III 513. # *A căscă gura (la s. după eevă s. cinevă)* = a se uita dus (cu gură deschisă), plin de curiozitate naivă, interes, mirare s. admirație copilărească, a privi prosteste; p. e. x. l. a sta s. a umbla fără țicci o treabă (privind în dreapta și în stânga), a pierde vremea, cf. a tăia cânilor frunză. *Chir. Iant... căscă gura la copila ascultând*. PANN, S. 9 II 46. Lădăi căscă gura la mășturile expuse prin magazine. C. NEGRUZZI, I 329. Oamenii căscău ironic gura, când îi vedeau. EMINESCU, N. 42. Mai șede el, cât șede, de căscă gura prin țarg, și-apoi ței ta tălpășița spre casă. CREANGĂ, P. 44. Căscam gura... pe la toate serbările. ISPIRESCU, L. 32. Căscase gura și bleășite

ochii la cele ce spună vândtorul, id. ib. 141. Ziu-
lija îndelungă, gade numai și mândrăci cu cască
gura după cei drumari, că numai a se găsi e.
RETEGANUL, P. I 51/4. | A rămâne s. sta cu gura
căscată = mirat (PAMFILE, J. II), buimăcit, inep-
lat în așteptările sale (ZANNE, P. II 190). Ră-
măscen increment, cu ochii holbați, cu gura că-
scată, căci nu înțelegeam nimic. C. NEGRUZZI, I 6.
Dar morarilor sta în vatră, Cu gura căscată. MA-
RIAN, SE. I 29. | Gură-cască s. -căscăță (și cu plur.
guri-căscate s., rar, gură-căscate), căscă-gură s.
m. invar. = persoană care te privește năuc fără să
te înțeleagă, p. ext. care nu-i de ispravă s. care
pierde vremea în zadar, oprindu-se să se uite la tot
ce întâlnește în cale, sau care nu-i atent la ce trebuie,
cf. căscă un, tândală, nătăflet, pro-
stănac, neghiob, tont. Se necăță foc pe
ci, când îl vedeă ai gură-căscă, pentru că... fi
plăceau băieții dezghețați și tuși. VLAHUȚĂ, ap.
TDRG. Umbă de colod până colod p'în mulțimea
de gură-căscă. CARAGIALE, N. 28/22, cf. M. 276.
În preajma cortului eră adunată ploaia de gură-
căscă. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV 381.
Se duce în treaba lui spre casă, lăsând pe Dănilă
gură-căscă tot pe loc. CREANGĂ, P. 42, cf. 285.
Bărbatul însă fiind un gură-căscă și un lasă-mă
să te las... MARIAN, SE. II 102. Să ne ducem cu toții
la gură-căscă? ION CR. II 174. Gură-căscă
[= gura căscată] semn de minte proastă. IORD.
GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 183. [Loc. a d. v.]
[Nerodul] umbă gură-căscă, Până să-ți vorbească.
PANN, P. V. I 96. Ori-care gură-căscată... se preocu-
pă numai dacă orizontul politic este posomorât
sau neposomorât. ALECSANDRI, ap. TDRG. Văd
niște guri-căscate uitându-se la mine, și nu-mi pot
da samă, de ce vă mirați așa. CREANGĂ, P. 243.
Din mijlocul gură-căscatelor. ION CR. II 279. De
când e prefectură, Not, sărmanii căscă-gură, Câm-
pii, zău, am apucat. ALECSANDRI, T. 728. Dacă
ochii acestor căscă-gură... nu erau mulțumiți de
priveliștea stradelor, totuși pe chipurile lor se
cită nedomirirea și neliniștea: «Vîn Rușii!»
ZAMPIRESCU, R. 7. | P. ext. A căscă gura = a
vorbi, a spune ceva ce n'ar trebui spus altuia.
Să nu-ți căscă gura! = să nu spui ce ți-am spus, să
nu suflă.

2. (Cu complementul: ochii) A deschide (ochii)
tare (mai ales după somn s. de mirare), a (în-)
holba, a bleođi, a zgăli (ochii) spre a
vedea mai bine; fig., a băga de seamă, a se uita
cu (mare) atenție. Căscă ochii la tocmală, tar nu
după ce te'nșald. PANN, H. 9. Mă trezesc, căscă
ochii și caut să mă dumeresc unde mă aflu.
VLAHUȚĂ, ap. TDRG. Brâncovene Constantin...
Căscă ochii-a te uita, De-ți cunoști tu ptelea ta.
ALECSANDRI, P. P. 212. Căscă-ți ochii în spre
ușă! SEZ. IX 159b.

3. (Prin asemănare cu gura pe care o caști, despre
capacul unei lăzi și p. ext. despre o ușă, o ferea-
stră) A deschide (propriind-o), însă nu de tot, a ri-
cădi puțin în spre lăsând o deschizătură, a crăpă
mai tare. LB. Lăsăse ușa căscată. DDRF. Căscă
numai lespeda (care formă capacul lăzii) de cătră
păreți, căi să-i încapă mâna pe căscătură. CONV.
LIT., ap. TDRG.

II. Intrans. 1°. (Despre oameni și animale)
A deschide gura mare printr-o mișcare reflexă
de inspirație adâncă, urmată de o expirație prelungită
și adeseori zgomotoasă, cauzată prin pofta de a
dormi, de foame, oboseală, plictiseală, s. după de-
șteptarea din somn etc., a ușta. Omului îi vine
să caște. Kask = oscito. ANON. CAR. Florin: Ca...
a...sc toată ziua și do...o...m...toată noaptea.
ALECSANDRI, T. 899. Cine-a trântit er'odată în
calea sa un popă... căscând cu zgomot, când nu-și
găsea omul cu care să stea la vorbă? CREANGĂ, P.
133. Ei se sculară, apoi începură a se 'ntinde și

a căscă. ISPIRESCU, L. 202. Omul ciumuruit...
vegine căscă de somn. SEZ. II 131. Căscă, căscă,
nea Ioane! ROMÂNUL GLUMET, 24/4. (Une-ori
complint) Stau se scoală întinzându-se și căscând
o gură, de gândeai că vrea să-ți soarbă. RETE-
GANUL, P. IV 19/27. Împăratul se scula cam a-lene
și, destul de mândros că i-au speriat somnul cu ast-
fel de minciuni, căscă una mare, se scărpină în
ceață. id. ib. IV 13/11.

2°. (Vechiu — și în descăntece; altfel, rar, în poezia
populară; despre oameni) A striga. Ei căscă, strigă,
grădă. TERAIV. (1574) 251. În loc ce-[[i] trebu-
caște să plângi, țaru tu căpeli și te bucuri. DOSO-
FTEIU, V. S. 196. Nici să sufle, nici să caște, Nici
inima să mai bată. SEZ. IV 130 b/12. (Cu comple-
mentul: gura; și construit cu prep. asupra)
Niminea nu ar zice că ești tu de vină, ci toți ar
căscă gurile asupra mea. TICHINDEAL, F. 281.

3°. † (P. asemănare cu animalele care se reped
asupra prădei cu gura deschisă) A răvni, a tinde
(la ceva). Pre ap[osto]f[ost]it că învied moriță... [Ji-
dovii] căscă să-i uciagă. VARLAAM, C. 333. Vădând
că Turcii din an în an se întăresc, și căscă asupra
Ardealului să-l cuprinză... M. COSTIN, LET. I
220/2. Acând feară, și țeara altuia a o cuprinde
căscă; și așa, lăcomind la a altuia, soșesc de pierd
și al său, id. ib. 277/12, cf. ODOBESCU, III 151.

III. Refl. (Despre lucruri) A se deschide, a
se desface, a (se) crăpă, (despre nuci LB.) a plesni,
a se deshioca. De cutramurc pământul se căscă în
multe locuri. LM. Ușa se căscă = nu se închide
bine. BARGANU. Fălcelele țepelor [de la războiu]...
pe care calcă boreasa, de schimbă țele, să se caște
roște. BREBENEL, GR. P.

[Perz. II sing. căscă și caști, pers. III sing. conj.
prez. să căscă și caște. || Ș]: (derivat din căscare)
căscări ver. IV^a (ad II, 1^a) Când se trezi uriașul
și se ridică căscărind, pică Parsion din măneca
sumanului lui. RETEGANUL, P. V 60/12. || D e r i v a t e:
căscăre, (în descăntece, + strigare) căscăre
s. f. Cf. DICȚ. (ad II, 2^a) COSTINESCU, (ad II, 2^a)
Să mă speli și pe mine... De strigare, De căscare,
De fapți' cel mare. MARIAN, D. 122. Spălatu-o,
Imperitu-o... De strigare. De căscări, De uricuni
și mîncunt. id. V. 71, cf. 118, SEZ. III 138, PĂ-
SCULESCU, L. P. 128. Beșcă prin căscare. POP. ap.
GCR. II 341/22, 9 cășgări, 9 cășgări. SEZ. II 88/12;
— căscă s. a. (ad I, 1^a) Nu e timp de căscat gura.
LM., (ad II, 1^a) Keskut = oscitatio. ANON. CAR.
Dacă în timpul descăntețului, îi apucă pe de-
căntător căscatul, boala era leac. PAMFILE, B.
27. Căscatul două lucruri înseamnă: ori că fi-
somm, sau că nu-și place vorba. IORD. GOLESCU,
ap. ZANNE, P. VIII 269. # Umbă din pom în
pom... Ca căscatul din om în om. PANN, P. V. I
100; — căscătură (plur. -turi) s. f. (ad II, 2^a) Colo,
înainte de miezul nopții... îi apucă pe sluga babei
niște căscături japene și adoarme ca pământul.
MERA, B. 160, (ad III) Crăpătură (LB.), deschizi-
tură. Vără fața pământului despicată cu o căscă-
tără. DOSOFTEIU, V. S. 41, cf. 219. Sări șearpele
în căscături țului, id. ib. 210. Căscă... leșpede...
căi să-i încapă mâna pe căscătură. CONV.
LIT., ap. TDRG.; — (Postverbal, Ban., ad II, 1^a) case
s. a. NOVACOVICI, ap. CDDE nr. 282. Kaskul =
oscitatio. ANON. CAR.; — (ad II 1^a) căscătă s. f.
(POLIZU) Formațiune giumeată (= mănăre făcută
din căscăta) întrebunită mai ales la plur.,
vrând să spună cuiuă care cere de mănăre — în
special unui copil mofturos la mănăre sau care
cere să mănăre mereu ori la nevreme — că tre-
buie să aștepte, că nu e nimic de mănăre s. că e
prea pretențios, cf. răbdări prăjite, caș-
covă. N'ai vrea să-ți dau căscote acuma? BO-
GEANU, GL. | Adj. -part. căscăt. -ă, une-ori
substantivat, cu înțelesul de gură-căscată. Om că-
scat = gură căscată. LB. E un căscat: un neant,

un nătăfleată. Cât am vint prin nouă sate, N'am rădat (= văzut) ca aici cascade. Cât am umblat pe sub munte, N'am văst ca aici urlete. JARNIK-BARSEANU, D. 451; ad III) larg deschis, cu o deschizătură (mare), gata să cuprindă ceva. DICT. Prăpaste cascade. DOSOFTEIU, V. S. 46. Nu prevedea grupa ce sta cascade înaintea-i. ODOBESCU, I 86^{1/2}. Arc de triumf... numită de marmură, cu o boltă mare cascade la mijloc. Id. III 71. Ochii ei, un hâu cascade. EMINESCU, N. 7.]
— Din lat. pop. *casco, -are (grec. *χάσσω*), idem. Cf. căscăun(d).

CASCADĂ s. f. Cascade. — Cădere de apă, (de obicei) a unui șiroi sau pârâu, de la o (mare) înălțime (la munte), urlătoare, săritoare; cf. cataractă, văioiu. *Întâmpinam vederi de lucruri... cum:... cascade...* GOLESCU, I. 66. Cerna... se bate de-a ei și zidici... și'n cascade albe saltă. ALECSANDRI, P. 1212. Toate râurile Africe se aseamănă într-o privință: pământul fiind un podis, apele cad din treaptă în treaptă și fac cascade. MEHEDIŢI, P. 27. | Poet. Curbucul se nîtinde cu mîre... formând... Mărețe... cascade de cristal. C. NEGRUZZI, II 133.

— N. din fr. (< ital. *cascata*, din *cascare* sa cădea).

CASCADĂR s. m. (Bot.) Arbore sălbatic (H. VI 15.), poate cacadărul.

CÂSCĂCIU s. a. (Mor.). Morceau de bois qui arrête la marche du moulin à vent. — (Turcism) Lemnul care oprește mersul morii (H. II 282), lanțul de strâns la o moară de vânt, halatul (Constanța, ȘIO, I 396). Lanțul căscăciurilor = celele de oprit moara de vânt. DAMÉ, T. 162. [Plur. -căciuri. | ȘI: căscăciu, H. II 282.]
— Din turc. *kyskat*, scară portativă care se deschide și se închide. ȘIO.

CÂSCĂI vb. IV v. căs.

CÂSCĂLI vb. IV^a Saveter, gâcher. — A face ceva în grabă, de mîntuială, ca un cărpaci, a cărpăci; (spec.) a mânca pe apucate (Principele-Ferdinand, Teleorman). Cf. ION CR. V 316. — Cf. cărcăli.

CASCANET s. a. v. căsă.

CÂSCĂNEU s. a. v. chishineu.

CÂSCĂRI vb. IV^a v. căsă.

CÂSCĂUIU s. m. |

CÂSCĂUN s. m. | v. căscăun.

CÂSCĂUND. -A subșt., adj., m. și f. *Nigaud*, niais, bécé. — Cel ce cască gura la tot ce vede și aude însă fără să înțeleagă cele văzute sau auzite; p. ext. cu puțină pricepere și judecată (LM.), gură-cască (CONV. LIT. a. 1910, 955), boblete (RĂDULESCU-CODIN); cf. nătărău, nătăfleț, tont, prostănac, neghiob, tândală, năuc, zevzec, zăpăcit, hăbăuc, zăbăuc. *Sta căscăundă, fără glas.* DOSOFTEIU, V. S. 54. *En dev'n vajabonit' ul' țiber, căscăundit' răsăndit'lor, trântorit' cafencelor.* VLAHUTĂ, ap. TDRG. Să-i aducă, drept dovadă, Vr'o trei oameni... Fî-vor țeferi ori nebuni, Ori zăluzi și căscăundi. CONTEMPORANUL, III 750. *En îl porocleau, zicându-i căscăundul satului.* ISPIRESCU, L. 229, cf. 230. Când ț-ar zice un căscăund: Moară-ți boulenit' JIPESCU, ap. GCR. II 260². | (Rar) Adj. *Eră tont și molatic. De bouluț lui, mărșel, cu chipul căscăund, grosolănia se ve-*

deă pe fața lui. CONV. LIT. ap. TDRG. [ȘI: căscăun, căscăun, s. m., (modelat după derivatele în -uiu) căscăuiu s. m. = zevzec, zăbăuc, zăpăcit năuc, uituc (Voicesti, în Vâlcea). ION CR. VI 252].
— Din lat. pop. *cascaundus, -um, idem. TDRG., Candrea, Romania XXXI 305.

CÂSCĂUNT s. m. v. căscăund.

CASCAVAL s. a. și m. Espèce de fromage. — Specie de brânză, preparată din caș, mai rar din brânză încheată, dospită la soare, frământată și sărată (H. IV 86), având forma unui taler, unei turte groase. De obicei cașul de oaie dospit și lăsat un timp în apă sărată e pus în veșcă (vășcăli) spre a-i da formă rotundă; în alte părți cașul se taie în felii subțiri, se opărește cu apă fierbinte și se pune la teasc; în unele regiuni, se pune la fum, spre a se svântă și rumeni (H. IX 54). PAMFILE, I. C. 86, cf. H. II 71, 117, 145. *Cașcavalul de vacă*, se face numai prin munții și dealurile Munteniei și Ardealului sudic. Cf. PAMFILE, I. C. 28. 39 oca de cașcaval, taleri 3. CONDICA (1693) ap. ȘIO. *Cașcaval care sînt răncezi.* N. COSTIN, ap. GCR. II 12^{1/2}. *Au lot [= luat] 15 cașcavale (a. 1760).* IORGA, B. R. 225. *Cașcaval de car 5 lei.* TARIF (a. 1761) ap. ȘIO. *Trimis de maica... două cașcavali (a. 1780).* IORGA, S. D. VIII 5. *Să-i dau zece mit ocă cașcaval (a. 1810).* URIGARIUL, XIV 239². *Refuză și limbă și cașcaval.* ALEXANDRESCU, M. 314. *Porunci o fete de cașcaval de Pentecus.* GANE, ap. ȘIO. *Cașcaval grecos:* foarte tare, uscat, și sărat mult. # A se întinde la cașcaval = a se obrăznic (ZANNE, P. III 515, PAMFILE, J. II), a-și lua nasul la purtare. *A se întinde ca cașcavalul prăjit:* fără săfârșit. *Prea se întinde abonamentul lui ca cașcavalul prăjit.* CARAGIALE, ap. ȘIO. *A se da cașcaval = a fi moale, prost.* ZANNE, P. III 515. | Fig. *Până e nu mă mușcă...pofta de a gustă din cașcavalul bugetului.* ALECSANDRI, T. 113. | P. ext. Brânzeturile streine, în felul cașcavalului. *Cașcaval de Elveția (PONTBRIANT), de Parma (ALEXANDRESCU, M. 210):* parmezan. *Din Olanda* ne vin cașcavurile cele roșii, în chip de ghiulele. MEHEDIŢI, P. 19. [Plur. -cavale și -cavali (= specii de cașcaval), ț -cavli. | ȘI: ț cașcavale, s. f. (H. IX 54), cașcavăli s. f. (cu plur. cașcavale, ț cașcavale a. 1719, IORGA, B. R. 374), cașcavet s. m. (numai la) LB. | Derivate: cașcavalăr s. a. = unealtă de ciobănie (H. III 449), probabil vășcălia; — cășcăvălărie s. f. = cășărie unde se prepară cașcaval. *Să aducă oile la 18 munți... să facă cășcăvălărie, tocându-să să dea oca câte 3 parale (a. 1741-2).* IORGA, S. D. IV 245].
— Cuvântul se găsește în toate limbile balcanice, și e împrumutat din ital. *casio-cavallo*, cum fel de cașcare se anină de-a-că-larele (= a cavallo) pe prăjini, ca să se svinte. TDRG., WEIGAND, JAHRESBER. XVI 221, cf. ȘIO.

CASCAVALĂR s. a.

CÂSCĂVĂLĂRIE s. f. |

CASCAVEA s. f. |

v. cașcaval.

CASCAVELĂ s. f. |

CASCAVET s. m. |

CASCHET s. a. |

CASCHETĂ s. f. |

v. căsă.

CÂSCIOARĂ s. f. |

CÂSCIOARĂ s. f. |

CÂSCIOARE s. f. |

CÂSCIOREIȚĂ s. f. |

v. casă¹.

CÂSCLĂ s. f. = polaită (Tulcea). PAMFILE, A. 217.

CĂSCOTĂ s. f. v. căseă.

CĂSCOVĂ s. f. v. caș.

CĂSEAN -Ă adj. subst. I. *De la maison, domestique*. II. (Au pluriel) *Personnes de la maison, domestiques*.

I. Adj. † (Numai la LB.) (Care se ține) de casă, casnic (I, 1°).

II. S. m. (Mai ales la plural) Persoana care locuiește într-o casă (subt un cap de familie), care se află în serviciul cuiuiv, al casei, familia (cuiuiv). *Așteptă adevărită vești ca să fugă și el cu căsenti săi, la munși, prin păduri*. SBIERA, F. 97. *Strigătu lui buhet... prevestește... moartea unuia dintre căsenti*. MARIAN, O. I 209. *Dacă cel ce a jimat lu-mădnarea e un căsan...* id. I. 155. *Un captor făcând aerul nerăspirabil, deși căsenti dormeau împrejurul lui*. PAMFILE, I. C. 400. *Hodinesc căsenti!* SBIERA, P. 49^{ps}. [Și: (dialectal) căsân].

— Derivat din casă, prin suf. adj. -can.

CASEINĂ s. f. v. caseină.

CĂSELNITĂ s. f. *Niche*. — (Cacova, lângă Aiud, în Transilv.) Firidă cu două mici ușițe; în ea se ține câte ceva de ale mâncării. VICIU, GL.
— Pare a sta în legătură cu bulg. *квѣж* sbucătură (de pâine).

CASEMATĂ s. f. v. cazemată.

CASENCĂ s. f. v. casăncă.

CĂSEREĂSĂ s. f. }
CĂSERIE s. f. } v. căsar.

CĂSERNĂ s. f. v. cazarnă.

CĂȘIT s. a. v. caș.

CĂȘETĂ s. f. *Cassette*. — Casă³ mică, căsuță, cutiuță (lucrată, de obicei, din metal sau din lemn ori alt material de preț) în care se păstrează bani sau scule prețioase, supele, besactea, besactelăuă, lădiță (COSTINESCU). [Fig. *Visteria particulară* (a unui suveran); p. ext. banii cuprinși în ea. *Trezoriarul meu să-mi verse casceta în mână voastră*. I. NEGRUZZI, IV 125. *Fundașinea Carol I a fost întemeiată și înscădată de regele Carol cu fonduri din casceta sa particulară*. (Pop. (cf. cășiță 2°) și: cășiță = cutie (Neamțu și Putna) MAT. POLC. 1203, cf. ȘEZ. II 186^{ps}].

— N. din fr. (< ital. *cassetta*), idem.

CASIA † s. f. *Cannelle*. — (Neologism împrumutat de primii traducători ai Psaltirei) Scorțisoară. *Smirna și istacti și casia*. PSAL. 87^{ps} [Acc. și: căsate † BIBLIA (1688) kap. TDRG].
— Din paleosl. *kasja* (grec. *κασία*), idem.

CĂȘIC subst. (Mor.) Cuvânt citat între termenii de morărit, fără explicație. H. XIV 315. [Accentuat, probabil, *cașic*].

— Cf. turc. *kaşık* lingură.

CĂȘICIOĂRĂ † s. f. v. casă.

CĂȘIE † s. f. (Bot.) = *caspafoiu*. (Transilv.) PANTŪ, PL., BĂRCIANU. — Cf. *casia*, *cașiță*.

CĂȘIER s. m.

CĂȘIERĂ s. f.

CĂȘIEREĂSĂ s. f. } v. casă².

CĂȘIERIE s. f.

CĂȘIERIȚĂ s. f.

CĂȘINĂ s. f. v. cazinó.

CĂȘINĂ vb. I^o v. căsună.

CĂȘINCĂ s. f. v. căsăncă.

CĂȘIÓPE s. f. (Astr.) *Cassiopee*. — Constelație din emisfera septentrională, numită și scaunul-lui-Dumnezeu s. mânăstirea. OTESCU, CR. 16, cf. CULIANU, C. 44. [Pronunț. -si-o- | Și: *casiopee* s. f., *casiopea* s. f. art. DDRF.] — N. după fr.

CĂȘIȚ s. a. v. chișiță.

CĂȘITĂ s. f. (Bot.) = *erin-galben*. BULET. GRAD. BOT. V nr. 3-4, p. 59. — Cf. *casia*, *cașie*.

CĂȘITĂ s. f. v. casă¹ și casetă.

CĂȘITĂ s. f. 1°. *Alveole*, 2°. *Petite boîtes*. 3°. *Morceaux de bois placés aux deux bouts des stères comme soutien*. 4°. *Cuculeage*. 5°. *Boutonniers*. 1°. *Alveola de fagure, căsuică, căsuță*. MARIAN, INS. 222, ȘEZ. VII 185, REV. CRIT. III 92, cf. H XII 342.

2°. *Cutie de lemn s. de coajă de mesteacăn, în care se ține sare* (ȘEZ. V 5, cf. VIII 89), cf. *solniță*, *sărăriță*, *sălăriță*. | *Lădiță mică sau despărțământ într'un sertar* (REV. CRIT. III 92), cf. *chichiță*, *puiu*, *sipet*, *casetă*. | *Despărțitură în șerpar*. *Cureaua de tucina...* are *cdjiță de pus parale, tabac, tucina*. CHRITESCU, CONV. LIT. XLIV, I 658. | *Firidă*. *La chip, am pomenit un zid în patru părți, partea de cădă (= către) drum era scobită, era o cdjiță*. DENUSIANU, T. H. 95.

3°. *La streagurile de steri, lemnele așezate cruciș la capetele sterilor, ca să nu se dărâme (Arad, com. ITTU)*.

4°. *Colacul s. ghizdurile fântânii (Sorbosin, jud. Arad, com. ITTU)*.

5°. (*Tisa, Huniad*) *Chioțoare la cămașă, în care se încheie nasturele (VICIU, GL.)*, *căsulie*.

[Plur. -șițe și (Mold.) -șiți. ȘEZ. V 5].

— Cuvântul nu pare a fi un diminutiv românesc din casă (căci am avea *cdjiță*), ci apropiat ulterior de acest cuvânt. În acest caz ne-am putea gândi la un slav. **kashica* din *kuca* (rut. *kuča*, *kúcha* — cf. cu *șcă* —, sârb. *kuća*) *casă*. În înțelesul de *lădiță mică într'un sertar* și *firidă* amintește viu pe *chichiță*; în sensul de *despărțitură într'un șerpar* pe rut. *kšenja* *șburunar*.

CĂȘITĂ s. f. *Mors*. — (Mehedinți) Zăbală la gură. N. REV. R. 1910, p. 85. [Și: *chișiță*, *chișiță* s. f. ib.].

— Stă, probabil, în legătură cu paleosl. *kasati* *ca mușcă*, cf. bulg. *каше* *sbucată*, *imbucătură*.

CĂȘITĂ s. f. *Pilotis*. — (Bucov.) Construcție de bărne, umplută cu pietre și alte obiecte grele, pe care se așază podurile peste o apă mai mare (MARIAN), *hatie de bărne* (Com. A. STRATAČ). *Cășitele se aplică ca razim unei clădiri în apă, greblă* (Transilv. com. ITTU). Cf. *căsoaie* (II 99).

— Din rut. *kašija* *edig zidit pieziș în apă*.

CĂȘIȚĂ s. f. v. chișiță.

CĂȘIȚĂ s. f. (Entom.) *Piophilta casei*. — Un fel de vermișori foarte mici și subțiri, ca scama, cu capul negru și incolo de culoare albă-gălbie, care se fac în brânza nesărată; p. ext. mușca ce li produce. Se mai numește: (Tara-românească) *carere*, (Bucov.) *codăț*, (Transilv.) *codaciu*, (Ungaria) *codăț*, *strepede*. MARIAN, INS. 391-2. Cf. *mușiță*.

— Legătura etimologică cu *caș* e îndoioasă; cf. rus. *кišit* *ca mișună*.

CĂȘIOARĂ † s. f. v. casă¹.

CĂȘLĂ † s. f. v. cășlă.

CĂȘLĂ s. f. 1°. *Quartier d'hiver (tartare)*. 2°. *Campement (des Turcs ou des Tartares)*. 3°. *Lieu où l'on fait paître des vaches, des moutons etc. Laiterie, fromagerie, étable*. 4°. *Caldorle*.

1°. † Cartier de iarnă (tătăresc) Hanului să-i dea din an în an daruri și miere, și șapte sate să fie de cășlele Hanului în Bucag. M. COSTIN, LET. I 217/22. Pe *Elogasi*... l-au trimis să năzuiască la cășla hănească. ALEX. AMIRAS, LET. III 154/22. cf. 155/2. *Purcedând pe Ialpuh în jos tot prădând și arzând și tăind și Tătari și muieri și copii... pogorându-se până împotriva cășlei cei mori*. LET. II 31.

2°. † Așezământ provizoriu (turcesc s. tătăresc). *Stricase Capegi-başa... câteva cășle tătărești*. NE-CULCE, LET. II 403/22. *Au părți pre Grigori-vodă la Poartă, pentru cășle, adică: odăile lor, ce le strică Grigori-vodă de pe hotarul Tărtui-muntești*. id. ib. II 416/22. *Acești Laji... nu făcuse case mari, ci numai cășlele, și vened și se ducă la Bender*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 224/22. cf. 227/22 și IORGA, S. D. VI 213.

3°. (Păst.) Așezământ de păstori, unde sânt mai multe mii de oi (H. XIV 446), loc unde se mulge o cireadă de vaci, și se face brânză și unt (TDRG.); casa unde șed ciobanii (H. X 356), grajd, poată (Dobrogea, ION CR. IV 305), cf. H. X 538. Cf. tărila, stână, suhat, cășoaiie (II, 5°). *Neajutorii și alții din stăpânirea austrieacă, care au cășlele lor aici în Moldova, vor plăti cu-nișa de toată viața câte 40 bani noi (a. 1709)*. URICARIUL, I 90/11. *Dându-i voie să facă o cășlă de otle, cu hotării loc pentru pășunea vitelor (a. 1803)* au. TDRG. *Boi, vaci sau tepe și cai care le țin în oșebită cășlă, afară din cireada celorlalți săteni (a. 1805)*. URICARIUL, II 140. *Pe locul imaulului tărului nimenca... să fie volnic a face locuință sau grădini sau cășle (a. 1816)*. id. v. 200/2. *Ort-ce averi... adică: satili, săliștili, cășliti, păscăriile și alte acareturi (a. 1818)*. GCR. II 219/11. *La toată cășla sau odată unde se strânge fructul vitelor trebuie a fi o pivniță*. DRĂGHICI, au. TDRG.

4°. Categorie (Măgurele, Teleorman). Com. OLMAZU. [Și: (cu accent turcesc) cășlă s. f. † Să surpe cășlălele care se făcă la Tora-rumânească (a. 1802). TES. II 309. *Dincolo de apă era cășlăua (cazarma belicului)*. GHICA, s. 322 (tipărit: cășlăua). || Derivate: cășlăr, cășlăr (a. 1803 URICARIUL, III 209) s. m., (cu femininele: cășlărie, cășlărească LM.) = cel ce ține cășlă (LM.), cel ce strânge fructul (tipărit cășlar I. IONESCU, D. 370), cf. H. X 5; — cășlărie s. f. = cășlă (3°) (TDRG.), loc de la câmp, unde se strânge laptele de la multe vaci (DAMB. T. 31, PAMFILE, I. C. 27), locuința ciobanului (H. I 47).

— Din turc. *kyša* «cazarmă, cartier de iarnă, loc de iernat vitele» (bulg. *къша* «cartier de iarnă»).

CĂȘLĂR s. m.

CĂȘLĂREĂSĂ s. f.

CĂȘLĂRIE s. f.

v. cășlă.

CĂȘLĂRIȚĂ s. f.

CĂȘLĂS s. m.

CĂȘLEGI s. f. plur. *Jours gras* carnaval. — Timp în care se mănâncă (de) dulce (COSTINESCU, MARIAN, SE. I 114, CREANGĂ, GL.); spec. dulcele Crăciunului, care ține de la Crăciun până în postul-mare, carnaval, cărneleagă, fărșang, fruct 3°, cf. moșii-de-iarnă (LB., POLIZU, COSTINESCU, ALECSANDRI, T. 1748, 1758, REV. CRIT. I 170, CREANGĂ, GL.), numite mai ales *cășlegi-de-iarnă* (MARIAN, SE. I

114) s. *cășlegile-Crăciunului*, spre a le deosebi de *cășlegile-Păstilor*, care țin opt săptămâni după Paste (TDRG.), *cășlegile-Sân-Pietriului*, de la Sân-Pietru până la 1 August, și *cășlegile-de-toamnă*, de la Sântă-Mărie până în postul Crăciunului (cf. COSTINESCU, TDRG.). *Au bătu pregitur curica, din cășlegi pân'la mieză-păsime*. M. COSTIN, LET. I 200/22. *Într'această iarnă, în cășlegile Crăciunului, s'au căsătorit Antioh-vodă, N. COSTIN, LET. II 47/22. Atuncea dar pre cășlegi, având Măria-so și nunță a face*. MAG. IST. II 343/2. *Sânt o mulțime de fărani cari Dumnezeu știe dacă se mai înfruptă în cășlegi cu carne, sau de nu trăesc mai toate cășlegile numai cu sec. I. IONESCU, C. 40. Chiar veselia din cășlegi este oprită*. ALECSANDRI, T. 59. *Le-am adus la Iasi... ca să ptreacă cășlegile*. id. ib. 405. *Când puned mama laptele la prins, eu, fie post, fie cășlegi, de pe a doua zi și începam a lînchi groșiorul de pe de-aupra oalelor*. CREANGĂ, A. 44/22. *Toamna târziu și mai ales prin cășlegile de iarnă, fiind nopțile mari, mă puteam repezi din când în când*. id. ib. 116/22. *Rămas-bun, cășlegilor... A sosit el și al meu [mire]*. A sosit 'n zile cu zori, *În cășlegile cu flori*. MARIAN, SE. I 278. *Supărâte-s fetele, că se trec cășlegile*. JARNI-BĂRSEANU, D. 450, cf. DOINE, 34/2. *Pecioraș de lele-ai fost, Că m'ai sărutat în post*. Ce n'ai lăsat prin cășlegi, Să-ți dau gură să te-neci? SEVASTOS, C. 151/22. *Am șapte răclii descusete, șapte înțele, și o mână de bucurie; găciți, boieri, ce să fie? (= Cășlegile de iarnă, postul și Paștele)*. ȘEZ. I 299. | P. ext. *Petreceri de carnaval. Oștenit de furtunoasele cășlegi ale acestui an*. RUSSO, s. 166. [Și: cășlegi; (neobiciului) cășlegiu s. a. *Trecă Nașterea-Domnului... trecă cășlegiul*. DELAVRANCEA, s. 50].

— E pluralul unui compus străvechiu *caș + leagă* (ca: gură-casă etc.), după modelul lui *cărneleagă*, cuvântul «carne» fiind înlocuit prin «caș», căci în biserică răsiriteană lăpturile sânt oprite în post (cf. săptămâna albă, săptămâna brânzii). Înțelesul verbului sa legă în aceste compoziții este cel opus verbului «deslegă», adică cel de a opri, a interzice (carnea, cașul). Numirile romanice pentru carnaval se dau după zilele lui din urmă sau după primele zile de post, pe care biserică le amintea, ca un fel de memento, credințioșilor, în veselia lor de carnaval. Astfel trebuie înțelese numiri ca *săirri*, *devers-dies* «zilele din urmă», *Pultimo giorno*, *carne tolendas* și cuvintele care se reduc la *incipere*, *întrouit*, *carne lazare*, *carne lezare* (> carnevale), *carne ligare* etc. Cf. LB. TDRG. și C. Merlo, *Die romanischen Benennungen des Faschings*, în *Wörter und Sachen*, III — 1911 p. 88 ș. u.

CĂȘLEGIU s. a. v. cășlegi.

CĂȘLIG s. a. (ș. d.) v. căștig.

CASHĂ s. f. v. cazmă.

CĂȘMĂREĂȚĂ s. f. v. cărciumă.

CĂȘMÊT s. a. *Sort, chance*. — (Turcism; rar) Soartă, noroc. H. XIV 102. [Și: *cășmêt* (Teleorman) s. a. ION CR. V. 316, *căzmêt* (Măgurele, în Teleorman) com. OLMAZU.]

— Din turc. *kesmet*, (bulg. *късмет*), idem.

CĂȘMÊT s. a. v. căsmet.

CĂȘMÎR s. a. (Comert) *Cachemire*. — Stofă foarte subțire, făcută din lână caprelor de Cașmir (stat în India). *Rochiți de cașmir*. ȘEZ. III 125/22. | P. ext. Șal făcut din această stofă. Cf. PAMFILE, I. C. 364, ȘEZ. IX 45. *Cașmir de matase în cap*

na-a aruncat. ŒZ. VII 198. [Si: **cajmir** s. a. PAMFILE, I. C. 364.]

— N. din fr. s. germ., intrat și în limba populară. Cf. **chismeru**.

CĂSNĂ s. f. (ș. d.) v. **caznă** (ș. d.).

CASNĂC s. a. (Mor.) **Cercle**. — (Turcism; rar) Cercul (H. II 282) s. Îngrăditura pietrelor (H. XIV 398) de moară, veșcă, văcălie, toc,ocol, obod.

— Din turc. **kasnak** cerc de fier s. de lemn.

CĂSNIC, **-Ă** adj., subst. I 1°. De la **maison**, domestic. 2°. *Economique*. 3°. *Homme, femme d'intérieur, casanier*. II 1°. *Homme établi, marié*. 2°. *Maitre de maison*. 3°. (Au pluriel) *Personnes de la maison*. 4°. *Domestique, compagnon*.

I. A. d. j. 1°. (Care se ține) a: **casă**, din casă, al casei, al familiei, **căsean** ț. LB. Pentru **aceea** [bărbatului] **mai ales** ș. **cuve** a fi **pozdătoriu casnic** ocdrmuiri. CODICA TIV. 15/11. Obiceiuri casnice. RUSSO, s. 14. **Treble casnice** și ale statului... nu-l putură înturna de la ocupațiile literare. C. NEGRUZI, II 146/12. [Despre animale: numai la TICHINDEAL. F. 220, probabil după germ. Haus-tier (animal domestic) Domesticit, îmblânzit. Pre un urs **casnic** îl fincă un Țigan în lanț.]

2°. (Învechit) Economic. Cf. POLIZU. Priviri asupra casnicilor gospodării a țării noastre. URICARIUL, XIV 144.

3°. (Persoană) căreia îi place să stea peacșă (LM), să se îndelănțească cu ale casei, cu gospodăria. Un om casnic, vrând (ca) să zamene grău curat în holda lui, pune multă nevoiașă, de-l cerne. ANTIM, P. 126. *Mușiere casnică*. LM.

II. S. m. 1°. (Învechit; astăzi numai cu funcțiune adjectivală) Om stabil, cu casă, căsătorit, însurat, soț, căsar ț, căsăș, căsător ț, (adj.) de casnic. Pentru care vini se dăspart oamenii casnici, ce să zice bărbat de fâmeac-și. PRĂVILA (MUNT.) 551. De va fi neștine casnic și va feuce stă vre unii feate, și apoi, edce are mușiere, nu poate să o ta... ib. 792, cf. 346, 560, 588, 595, 598, 599. Oamenii casnici, adecă însurași, cu mușieri, cu pranci. P. MAIOR, IST. 14. Doi casnici sâdrșesc numat un trup. MARCOVICI, D. 159.

2°. (Probabil, după germ. *Hausherr*) Ț Proprietarul casei (cf. LB.), stăpîn. Tapul căsnicului au început a-l goni și a-l boldi cu coarnele. TICHINDEAL, F. 172.

3°. (Mai ales la plur.) Persoane care locuiesc împreună într-o casă (având aceiași cap de familie, formând o familie), ai casei (LB.), **căsean**, **cășăș**. Pre dnu ce-l primătră **casnică** (în lemma: lăcuițoriu). DOSOFTEIU, v. s. 2 pr. De casnicii tăi poartă grije. ESOP (a. 1812) ap. GCR. II 208/11. Și la câte cere casnică rânduială să se supue, ce cum și toți casnicii. CODICA TIV. 15/12. *Bune gazde... adună pe zeama lor și a casnicilor*. GOLESCU, I. 3. Nu se întâmplă adeceri în lume într-o casă un mort, care, în viață fiind, nu-l sube casnicii? RUSSO, s. 13. Ducându-le la sine acasă, le mândănc eu cu casnicii săi. MARIAN, NA. 154. Ședeau casnicii la lucru țarna. ISPIRESCU, L. 285. *Chiperul și sarea din solniță de se voră, le ve sfădi cu casnicii*. ŒZ. I 19/12. Când se strică oplită, unul din casnici moare. ib. VI 46. [(În funcțiune adjectivală) Cu nu cumva... să facă rđu oamenilor casnici. MARIAN, SE. II 51.

4°. Persoană care se află în serviciul cuiuă, care ține de casa cuiuă, om de al cuiuă, tovarăș, soț. Porușește să se tate din casnicii și oștații lui *Getă 20.000*. ȘINCAL, HR. I 16/22. Săracii, slugile, căsnici, radenile... nu sânt primiși spre mărțurie. PRĂVILA (1814) 75. De casnicii noștri ne vedem a fi prădași. BELDIMAN, TR. 345. Stăpînul și stăpâna dau mâna cu noii casnici ori cu echii

oameni ai casei. EMINESCU, N. 141. *Vorbă cu un casnic al Movileștilor*. IORGA, L. R. 132.

[Negativ (neobicitu): **necasnic**, **-ă** adj., subst. = persoană căreia nu-i place să se îndelănțească cu ale casei (cf. LM.); de burlac, de necăsătorit. *Necasnica îndrăgind viața*. DOSOFTEIU, v. s. 68. | Adjectiv: (ad II 1°) (învechit) **casnicieș**, **-ească** adj. = (care se ține) de casnicie, conjugal. *Dragostea căsnicească le ușurează și îndulcește amărăciunea lor*. MARCOVICI, D. 161. *Hoț de cinste căsnicească*. FILIMON, ap. TDRG. Cel ce se 'nsoară, ș'a tras danful căsnicesc. PANN, P. V. II 116. | A d v e r b: (rar) **casniciește** DICT. | V e r b (rar): **casnici** IV^a = (refl.) a se căsători (DICT.); (intrans.) a trăi în căsătorie. Să trăiți, Cu noroc să căsniciți *Curs de ani nenuntrași*. PANN, E. V. 97, (cu part. -adj. negativ): **necasnicit**, **-ă** = necăsătorit. DICT. | A b s t r a c t: **casnicie** s. f. = administrația treburilor casei, economie casnică, gospodărie, menaj; trau între soți, viață conjugală, menaj; (rar, n e g a t i v u l): **necasnicie** s. f. *Hom, tu ară pământul și păzește casnicia și alte meșterșuguri irebutoare, fă ca un țaran*. LET. I 47/22. *Acest bărbat cu femeia sa trăsc bine s, rđu în casnicia lor*. COSTINESCU. *Ea de mult devense tezaurul căsniciei lui*. EMINESCU, N. 83. *Ar fi fost o copilărie să facă o apropiere între o biată căsnicie la întâmplare și între o gospodărie care se înșgheă cu grija, cu sfinție, cu un altar*. SADOVEANU, SĂM. IV 417. *Mărețele închină lumândriile... cu să-i dea copii frumoși și să-i ocrotască casnicia*. SEVASTOS, N. 340/14. *Va arec noroc în casnicie*. ŒZ. I 146/22. *Umblu după casnicie și dau peste sărdie*. TEODORISCU, P. P. 273. *Alte griji, înșugite necasniciei*. MARCOVICI, D. 118.]

— Derivat din **casă**, prin suf. adj. **-nic**.

CĂSNICESC, **-EASCĂ** adj.

CĂSNICĂȘTE adv.

CĂSNICI vb. IV^a

CĂSNICIE s. f.

v. casnic.

CĂSOAIE s. f. I. *Bâtisse grande (et laide)*. *Grande chambre*. II. *Cabane*. 1°. *Maison d'été* bâtită dans la cour à côté de la grande maison. 2°. *Cuisine d'été*. 3°. *Office, cabinet de débarras, Chambre de débarras*. 4°. *Chai*. 5°. *Cabane de berger*. 6°. *Cabane du garde-forestier*. 7°. *Ruche*. 8°. *Lucarne*. 9°. *Pied de pont*. 10°. *Partie de la scierie mécanique*. 11°. *Baraque*.

I. (Numai în Dicț. și la scriitori de la orăș) Casă mare (LB.), și urită, disproporționată. [Satul Șura-mică] nici nu e altceva de cât o lungă stăpânitoare. IORGA, N. R. A. I 173. || P. restr. Cameră mare. LB.

II. Casă mică (RĂDULESCU-CODIN) s. casă constătoare dintr-o singură încăpere. Spec.:

1°. Casă făcută în ogrădă lângă casa principală; în ea stau oamenii vară. CREANGĂ, GL.

2°. (Transilv.) Bucătărie de vară (Secădate). VICIU, GL.

3°. Un fel de cămară, de ținut vase și alte lucruri de gospodărie (CREANGĂ, GL.), odăită fără ferestre alătura cu odaia de locuit a țaranului (cf. COSTINESCU). | **Căsoaia** se compune, de obicei, din două părți; partea din fund e de cele mai multe ori săpata în pământ, cu pereții zidiți une-ori cu cărămidă; aici se țin poloboacele cu vin, rachiu, varza murată și verdețurile pentru iarnă; această parte are uși largi; în fața ei se află altă parte, ca un fel de tindă, unde se ține vase deserte, scule etc., despărțita din fund este podiță, iar cea din față nu, în pod se țin lucruri diferite: doage, cercuri etc.; căsoaiele se fac din bărne (PAMFILE, I. C. 426). Cf. cel ar. *Pion-i* în căsoaia de

alături. CREANGĂ, P. 5. *Soldul oatei Din fundul căsoaiei*. PĂSCULESCU, L. P. 22.

4°. Casă la vie (VÂRCOL), unde se duce ciubărul cu struguri mustuiți, de se vară în cadă (DAME, T. 80, PAMFILE, I. C. 218, 223); mai de mult era construită ca și căsoaia (3°) de lângă casă; tinda servea de bucătărie pentru tot timpul cât ținea lucrul viei (PAMFILE, I. C. 427, cf. id. J. I.) *Un pogan și jumătate cu trei prăjini, ce am lăsat de căsoaije în deal* (a. 1718). URICARIUL, XX 88. 25 pogoane de vie... cu crâmi și căsoaie (a. 1813) ib. XIV 300/22.

5°. (Păst.) Colibă a păstorilor (JAHRESBER, III 319), statornică, construită din bărne ca o casă cu două încăperi și cu ferestre și acoperită cu draniță, cf. mutare, târlă (cf. PRECUP, P. 11), stână. 6°. (Straja, în Bucov.) Casa pădurarilor. Com. A. TOMIAC.

7°. (Mehedinți) Loc pentru adăpostul albinelor, stup. N. REV. R. A. 1910, 85.

8°. (Muscel) Ferestrele mică în acoperișul casei pentru a lăsa podul, cu acoperiș separat. RADELESCU-CODIN.

9°. Picioare de pod făcut peste râuri de munte din patru părți de bărne în formă rombică și umplut cu piatră, spre a se împotrivi mai bine furiei apelor, cf. cășiță. CREANGĂ, Cf. CI. POPOVICI-KIRILEANU, B. 65.

10°. Locul în care se învârteste coaca de la jugul fierăstrăului (joagărului), coteț. DAME, T. 176. PAMFILE, I. C. 112, (Varheghiac, jud. Giuc). Com. ITTU.

11°. Sătră de scânduri. BĂRCIANU.

[În Ban, rostit căsoaie. JAHRESBER, III 319.] Și: (cu gen schimbat) căsoiu s. a. = casă cu o singură odaie (ION CR. 80), poiețică lipită, bucătărie de vară, fără pod; iarna se transformă în adăpost pentru vite mari ori mai adesea pentru oi (PAMFILE, I. C. 427), căsuță mai mică din bărne, chiler (ION CR. I 175), chelar. *Hădăragu...* *I-am acuns în hlujanii din ungherit casotului*. N. REV. R. I 33. *Să...* *omintat când supt cosoană căsoiului rumânesc, când supt lațit copeșului stânilor*. JIPESCU, O. 60. *Pune pe flică-ta să-mi strângă tot păștelul cea vârsat în căsoiu*. ION CR. II 175.]

— Derivat din casă prin suf. augm. și dim. -oate.

CĂSOIU s. a. v. căsoaie.

CASOLEȚĂ s. f. *Casolette*. — Un fel de vas, în care se ard mîrodenii și cu care se afumă prin casă, a fumătoare (cf. COSTINESCU), tămăier; cf. cădelniță. (Vedeți în casolete flori de plantă-aromatică. ALECSANDRI, P. III 87.)

— N. din fr. (< span. *cazoleta*, diminutivul lui *cazuela* vvas).

CĂȘOS, -OĂȘĂ adj. v. caș.

CASRĂC † subst. ? 5 oca de păcură cu casrăc (a. 1792). URICARIUL, IV 132/22.

CĂȘĂ s. f. ș. d. v. casă.

CAST, -Ă adj. *Chaste*. — (Mai ales despre feciore) Care-și păstrează sufletul și trupul curate, nepătate, neîntinate, nevinovate, neprihănit, fără prihană, cf. fecioară, fecior(esc), virgin(al). *Acteon...* *a cutezat să-și desfășeze vederile cu uimitoarea priveliște a castei zeife, scaldându-se în pârdu*. ODOBESCU, III 56/4. *Și castă încă te mai numești?* GANE, ap. DDRF. *O strălucă castă*. I. TEODOREANU, M. II 15. *Săntii sânt așa de casti, că-ți vine să le surzi*. ib. II 51. [Abstract: (< lat. *castitas*, -atem) *castitate* s. f. = însușirea celui cast; curățenie, neprihănire, ne-

vinovăție; feciorie, cf. virginitate. *Stricăciunea ce se depusese, în anii din urmă, peste inima lui bună, peste iubirea și castitatea copilăriei lui*. VLAHUȚĂ, D. 33. *Comăneștanu îi ascultă în tăcere. Eră iar fără tact. Dar așa îi croise firea. Castitatea lui sufletească îi făcea nedrepti*. ZAMFIRESCU, R. 216.]

— N. din lat. *castus*, -a, -um, idem. Cf. castă.

CĂȘT s. a. v. căștiu.

CĂȘTĂ s. f. *Caste*. — (La Egipteni vechi și în India) Fiecare din clasele sociale închise, alcătuită împărțirea ierarhică a societății. [P. ext. Clasă (socială), tagmă, neam (bucurându-se de privilegii și având un spirit de excludere față cu cei din alte clase). *Destinirea castei și privilegiilor*. I. I. ICA, S. 704. *Aceste principii, care singure constituie o castă nobilă, au fost niciodată recunoscute în țările noastre*. BALCESCU, M. V. 10/22. *Fraternitatea lor de idei, de talent și de suferință, i-au apropiat, i-au strâns ca într-o castă și i-au izolat de lume*. VLAHUȚĂ, D. 211.] *Spirit de castă*: închis, strimț, exclusivist. Cf. gașcă.

— N. din fr. (< portg. *casta*, propriu, 'eră neamestecată', din casta, adj. fem., 'castă' < lat. *castus* -a, -um, 'pur, neamestecat, cast'). Cf. cast.

CASTĂLA s. f. v. castană.

CASTĂMBOL † s. a. (Comerț) Sorte d'étoffe. — Un fel de pânză mai bună decât atamul și decât marasul. I. OOLESCU, C. I. 110, cf. s. t. ambă. [Și: *castămbou* † s. a. *Castanboul pentru perine*. IORGA, S. D. VI 205.]

CĂȘTÂN s. m. (Bot.) *Châtaignier* (*Castanea vesca* s. *sativa*), *marronnier*. — Arbore mare cu frunze late și flori frumoase, care produce fructele numite castane. La noi — afară de câteva regiuni (Oltenia-Banat, Maramureș) — e cunoscută numai specia *castanului-sălbatic* s. -porce s. -decal (ORECESCU, FL. 148), s. *castanul-calului* (LEON, MED. 29), cu flori mari albe s. trandafirii, al cărui fruct nu se mănâncă. [Și: *căștân* (com. LIUBA) sălbatic LB; *caștân* JAHRESBER V 189; (Transilv. (ungurism) refăcut din *aghistină*) *aghistin* s. m. ECONOMIA, 142.] *Collective* (rare): *castanet* s. a. = loc plantat cu castani, pădure de castani. DICȚ., DAME, T., *castanș* s. a. PONTBRIANT.] — Neologism (cf. germ. *Kastanenbaum*, paleosl. *kastanz*, bulg. *kăstan*, mai des *kăsten*.)

CĂȘTÂN s. a. *Garde-robe*. — (Germanism; în Transilv. și Ban.) Dulap, garderob, scrin. *Măsurat face din scânduri căștănele*. H. XVII 237. [Și: *căștan* s. a. (a. 1803). IORGA, S. D. XII 146, *căștin* s. a. PONTBRIANT, JAHRESBER X 181, (Brașov) *coăștin* s. a. *În dreapta pe podișor lângă coăștin* (glosă: masa episcopilor). PITEȘ, CONV. LIT. XXXVI 555, *coăștan* s. a. JAHRESBER X 183. *Coăștănele* (scrinuri) cu două aripi. PĂCALĂ, M. R. 488.] Diminutive: *căștănel* (castănel), *căștinel* (JAHRESBER X 181); *căștănăș*, *coștănăș* s. a.] — Din germ. *Kasten*, idem. Cf. caște.

CĂȘTÂN s. m. (Bot.) ș. d. v. castan ș. d.

CĂȘTÂNĂ s. f. (Bot.) I 1°. *Châtaigne, marron*. 2°. *Pomme de terre*. II *Hydrophilus piceus*.

I 1°. Fructul castanului (sălbatic). *Kăștăny* = castanea. ANON. CAR. *Gălcă, de mărimea unei castane*. KREȚULESCU, A. 10/4. *Frunze verde trei castane*. SEVASTOS, C. 112/2, SEZ. I 141, cf. 12. [Prin aluziune la fabula (lui La Fontaine) în care pisica scoate din foc castanele pe care le mănâncă

mămuța; expresie pe care o găsim în toate limbile culte; la noi, din fr.) A seotate castanele din *Toe* (cu mâna altuia) = a se folosi de ajutorul altuia spre a îndeplini ceva primejdios, în folosul său. ZANNE, P. III 516. *Not ne batem și murim, iar cei mari scot din spuză castane cu mâinile noastre.* CONTEMPORANUL, VI 1 49. | *Castane zahariste* (= fr. marrons glacés): pregătite în cafețerie și acoperite cu sirop de zahăr. | *Specii: castană bună* (PANTU, PL.) s. mare (PONTRBIANT); fructul comestibil al castanului. *Castană-de-apă* s. -de-baltă s. -de-lac = cornaci, PANTU, PL., cf. LB., LM., BĂRCIANU. *Castană sălbatecă* s. a. *calului* s. *pădureată* (cf. *ghistină*) = fructul castanului sălbatic. LB., LM., CALENDARIU (1814) 187/4. 2^a P. a n a l. (Rar) *Cartof. ȘEZ.* IV 44, nota. II. (Entom. Subt forma *castald*) *Bou-de-baltă*. TDRG.

[Și: (ad I. 1°) *căstăună*, (ad I 1°; ad II prin asimilarea lui *n*-I în forma pluralului articulat *castanele*):] *căstălă* s. f. *Nucle, alunje, castălie, ISTORIA POAMELOR* (a. 1773) ap. GCR. II 98/2. *Foaie verde trei castale.* ȘEZ. III 22, v 64/26, cf. II 137, VII 84, VIII 63; — (Transilv. = ad I 1^a 2° c ung. *gesztenye*) *ghistină* (LB., VICIU, GL.), *aghistină* s. f. (Giurocuta, în Sălagiu, VICIU, GL.) *Fărână de căstane* (*ghistine pădurețe*). CALENDARIU (1814) 187/4. *Un cai, cu părul în fața* (= colorarea) *aghistină*. SINGAI, HR. II 302/12. [Gheorghe Racoți II eră] *cu părul în fața ghistinei*. Id. ib. III 86/24. *Barabule* (= cartofi) = *ghistine*. ȘEZ. IV 44. — Femininul lui *castan*.

CĂSTĂNĂȘ s. a. v. *castăun*.

CĂSTĂNBOU † s. a. (Comerț) v. *castambol*.

CĂSTĂNĒL s. a. }
CĂSTĂNĒL s. a. } v. *castăun*.

CĂSTANIETĂ s. f. (Cor.) *Castagnette*. — [Întrebuințat la plural] Instrument alcătuit din două buciți mici de fier și de lemn de merisor, scobite, ca două scoici, care se leagă de degete astfel (una de degetul cel mare, iar cealaltă de degetele din potrivă lui), încât, lovindu-se una de alta, să răsună, bătând tactul unui danș. a. la unei arii, ge a m p a r a [le]. *Trei femei... fiind în mâni castanete, un felu de ciolane cu cari bat tactul, jucau un felu de horă.* CONTEMPORANUL, IV 140. *Danșurile spaniole se joacă cu acompaniament de castanete.* [Pronunțat cu *n*, ca în fr.] — *N.* din fr. (<span. *castañeta*, derivat din *castaña* 'castană').

CĂSTANIU, -**IE** adj. *Châtain*, (couleur) *marron*. — (Despre părul oamenilor și al cailor) de colorarea castanelor, cf. *cafeniu*. *Părul ei castaniu ce se sloboază în unde de matase pe albi ei grumazi.* C. NEGRUZZI, I 17, cf. 21. *Căstăniu la față*. SBIERA, F. 100. *Dănuș' e chipeș, căstăniu, roșcat*. JIPESCU, O. 100. *Cal castaniu*. H. II 165. *Un păr castaniu, scîpăște și-i lung până în călcătuș.* ȘEZ. V 8/2. *Fratele cel miclocos și cu părul castaniu*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 499. [(Cu funcțiune adverbială) *Așă să se urmeze udatărcă părului... până să vă dăpsă părul castaniu*. PISCUPESCU, O. 318. [Și: *căstăniu*, -**IE**].

— Derivat din *castană*, prin suf. adj. -*iu*.

CĂSTĂR † s. a. v. *astar*.

CĂSTĂRIGE s. f. plur. v. *cățărig*.

CĂSTĂU s. m. = *acăstău*. *Să mor, dragă, spânzurat, în căști de petrințeț, în fune de clopoșei*. MARIAN, A. 32.

CĂSTĂURĂ s. f. *Bătăsc laide*. — (Bucov.) *Casă, șură mare, lucrată urit și prost, cf. hardughie, magherăniță; p. ext. orice obiect mare și lucrat prost.* [D. ex.] *Bre, da ce și-i bună castăura asta?* — *Mai bine făceai o căsuță cîltăbie și frumoasă* (Vicolul-de-sus). Com. G. NISTOR [Accentul?]

— Cf. rus. *koștorjă* 'grămadă mare de lemne.

CĂȘTE s. f. *Casse* (*d'imprimerie*). — Cutia în care se țin literele separate în atâtea despărțituri mici (numite *găuri*), câte litere sînt, *cașă*. CĂL. TIP. DICȚ. *Jejarul cu literele bine regulate aljei unei caște de imprimerie*. ODOBESCU, II 63, cf. III 313/26. [Și: *căștie* s. f. După unele DICȚ. s'ar întrebunța numai la plural.]

— Din germ. *Kasten*, prin mijlocire polonă (*kasza*) sau ungurească (*kásta*). Cf. *castăun*.

CĂȘTEIU † s. a. *Château*. — (Ungurism) *Castel*. *I-au dat castelul din Vinții-de-gios*. SINGAI, HR. III 176/26.

— Din ung. *kastély*, idem. Cf. dubletul *castel*.

CĂȘTEIU s. m. *Avore*. — (Rar, învechit. Russism.) *Zgărcit. Căștei de soiu*. PANN, ap. CIHAC, II 45. [Și: *coșteiu*].

— Din rus. *кащик*, *koșcik* 'om slab; zgărcit'. CIHAC, II 45.

CĂȘTEL s. a. *Castel, chateau*.

1°. (Ist.) Clădire înaltă întărită, spre apărare (a unei tabere, a unui oraș etc.), post întărit, fort, cetățuie, cf. *castru*. [Cetățuile] *cele mai vechi cele mai mici sînt, și ca niște castale adevăz turnuri au fost, precum și locuințe*. LET. I 24/2. [Craiu] *trimetod pen [= prin] toate cetățuile sale și casteluri, țigondin și uciogind creștinii*. VARLAAM ȘI IOAFA-FAT (1764), ap. GCR. II 76/22-2. *De cu primăveară iarăși trecură Rușii la Tulcea și omorîră pe călăvești Turci, pușini, căți eră de paza aceluia castel*. DUMITRACHE, 400. *Ce castel e acesta, întrebă Sobiețchi, când, ridicînd capul, zări pe sprâncena dealului înălțîndu-se trușoșă dinaintea lui cetățuia Neamju*. C. NEGRUZZI, I 168. | *Ajuns, în unele regiuni, cuvînt popular. Castelul de la Bran*. Spec. *Castel de apă, rezervoriu de apă, o construcție mai înaltă în care se pompează apă spre a fi distribuită în încăperi sau locuri de care țin.*

2°. *Locuință regală, princiară sau seniorială* (de obicei la țară, la munte, izolată, pe o înălțime; în evul mediu, în Europa apuseană, locuință feudală întărită, apărată de ziduri înalte, turnuri și șanțuri; acum, vechiu castel medieval s. clădire impozantă la țară (imitînd vechile castele) servind de locuință (de vară m. ales) unui mare proprietar. Cf. *culă*. *Pare că se trecește transportat ca prin farmec în un castel descris de Walter Scott*. C. NEGRUZZI, I 192. *Pe o stîncă neagră, într'un vechiu castel*. BOLINTINEANU. *Șiă castelul singuratic, ogîndîndu-se în lacuri*. EMINESCU, P. 250. *Regedîndu de vară a regelui e la Castelul Peleş*. | Fig. *Castele în Spania, visuri, planuri himerice, irealizabile*: cf. *vis, călugăre!*

[Plur. -*tele* și (învechit s. popular) -*teluri*. | D. i. m. i. n. u. t. i. v. | †, formațiune din epoca Fanarioților]: *castelăchi* † s. a. *Cetate Argos în coaste de la vale are un castelăch, făcut de Frânci, pentru paza cetății*. ARHIVA, II 101.]

— *N.* intrat de timpuriu în limba românească, pe mai multe căi (lat. *castellum* — mai ales în sensul 1° —, pol. *kaszel, kastel*, germ. *Kastell*, ital. *castello*, idem).

CĂȘTELĂCHI † s. a. v. *castel*.

CĂȘTELĂN, -**Ă** subst. 1°. *Château*. 2°. *Gardien d'un château*. 3°. *Château*, -*aine*.

1°. (lat.) Comandant al unui castel (1°) guvernator al unei cetăți, cf. *părcălab*, *portar*, *burggrav*. *Trimis-au cărți la castelanul de Halcîi*. LET. I 198°. *Unul ce eră caștelean Cracovschie* [= al Cracoviei] și *hatman* Polnit. lb. II 30/32. *Au trimis sol la Sultiman împărat pre Oritovschit, caștelean de Breslau*, MAGAZ, IST. 171/12. *Voim dar ca toți cei mari episcopî, caștelani, cetățeni și fiecare ofițer s'au stea înșuși de foșă la jurământul adu prin epitropie*. DUMITRACHE, 416. *Să dea pe tot anul castelanului suprascrișului castel Mehădia, cine va fi după timp, câte trei groși de fiecare casă*. HASDEU, I. C. 27.

2°. P. e x t. (devenit în unele regiuni cuvânt popular) Păzitorul s. îngrijitorul unui castel (princiar, regal). *Castelanul castelului de la Bran*.

3°. Stăpîn(ă) s. locatar(ă) al(l) unui castel (2°): (fem.) soția unui castelan. *Fanfara triumfală a vânătorilor feudale... din acei timp de vesele și eleganter petreceri, cînd nobilul castelan... se pornea călare pe falnicu-i armăsar, ca să vîneze... cerbul și mistrețul*. ODOBESCU, III 54. *Vorbesc [floriile] de-o prea frumoasă și mîndră castelană Ce le-a purtat de grijă o 'nircagă primăvădă*. D. ANGHEL, SĂM. V 1012.

[[Ad. 1°] și: (din polon.) caștelán † s. m., (modelat după suf. -ean) caștelean † s. m.]

— N. intrat de mult în limba românească, pe mai multe căi (m. -lat. *Kastellanus*, pol. *kasztellan*, germ. *Kastellan*, idem.)

CAȘTELÁN † s. m. }
CAȘTELEÁN † s. m. } v. castelan.

CĂȘTIE s. f. v. caște.

CĂȘTIG s. a. 1°. Peine. 2°. Soin. 3°. Gain. 1° † (Transilv.) Trudă, muncă. Și căștigul [în celelalte Psaltiri: muncile, ostenealele, în slavonește *truda*] oamenilor luard. PSAL. 222/22.

2°. (Arad și Banat) Grijă. Căută, avînd căștig, cum va face din vultpe păpărd. TICHINDEAL, F. 12, cf. 476. # *A da vitele în căștig* = a le da spre îngrije unui strein, nu servitorului, a le încredința cuiuă să le păzească (Hălmgel, jud. Aradul). GAZETA TRANSILVANIEI, a. 78, nr. 115.

3°. (În opoziție cu pierdere s. pagubă) Ceea ce căștigă cineva, agonișită, folos, profit. Căștigul iese s. vine (= rezultă) din ceva; ceva aduce căștig. *Ai cazd și gloată, ai prita-fini, acesteia sânt veseltiore, și căștigul mîntuitoru și fericit*. GRECEANU (a. 1691) ap. GCR. I 292/2. *Din roadă mîntul sale răsădi căștigă*. PENTICOSTAR (a. 1694) lb. 313/. *Oareși ce căștig să aiță, spre răsplătirea ostenelelor*. RĂȘCANU, L. 4/12. *Nu te bucură la căștiguri mici, pentru că cu un rac tot sărac*. C. NEGRUZZI, I 249. *Numai banul îi vînează și căștigul fără muncă*. EMINESCU, P. 248. *Societatea universală a căștigurilor este aceea prin care membrii ei pun la mijloc căștigurile din industria lor, ce cu orice titlu ar dobîndi în cursul societății*. HAMANGIU, C. C. 380. *Ca tovarăș, eră părtaş la toate: și la pagubă și la căștig*. CREANGĂ, P. 247/20. *Să nu aștepi în deșert căștiguri*. ISPIRESCU, U. 23/22. *Cine-i lăndr și toinic Mere noaptea la căștig, Fără par, fără pistoale, Numai cu mînele goale*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 286. *Căștigul cel mai drept, cel ce din muncă țese drept*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 272. *Nu s'alege căștigul din pagubă*. BARONZI, L. P. 47/12. *Tovarăș numai la căștig*. ZANNE, P. IV 230. *A împărși căștigul*. PONTBRIANT. *Căștig la loterie*.

[Plur. -guri. |Și: căștig, căștig s. a. Căruia-i dă căștig, îi dă și nebanite. CONV. LIT. XLIV. I 662; — *chislig* JIPEȘCU, ap. TDRG. | D e r i v a t: (rar, învechit) căștigros, -oasă adj. = care aduce (mult)

căștig, din care căștigi (mult), avantajos, profitabil, productiv, lucrativ. *Kăștigit* = industrial, solera. ANON. CAR. *Meseria lor eră mai căștigoașă*. MALCOVICI, D. 230. Negativul (neobicinuit): *neacăștigros, -oasă*. POLIZU.]

— Substantiv postverbal din căștigă. Cf. căștigă.

CĂȘTIGĂ vb. I. 1° *Èlever* (les enfants). 2°. *Soigner, nettoyer*. 3°. *S'inquiéter* (de...) *se soucier*. 4°. (Refl.) *Se parer, se préparer*. 5°. *Se procurer, se pourvoir de...* *Acheter*. 6°. *Communier*. II (Refl.) *Se plaindre*. III *Se tourmenter, peiner*. IV 1°-3°. *Gagner* (conquérir, obtenir, acquérir). 4°. *Mériter*. V *Servec*.

I 1°. (Numai în Ardeal și Banat; complementul e un copil, subiectul părinții) A educă, a crește, a îngrijii, a vedea de... *Căștig princi* = cresc, (lat.) educă. LB. (Idea de a smunștră, a admonștră, a pedepsi = a cuvîntului latin (castigare pueros verbis, verberibus) apare intru cîtva modificată în românește. Aceași trecere semantică o observăm la v.-fr. *chastier* sa educă, a instrui; cazul invers se găsește la Neo-greci, al căror *παίδευω* = instruesc copiii a devenit *spedepescu*, cu care sens l-am primit și noi.)

2°. P. e x t. (Complementul e un animal, p. e x t. casa) A vedea de..., a îngrijii de..., a ținea bine; a detereca, s p e c. a curății. VICIU, GL., FRANCU-CANDREA, M. 98. (Trecerea aceasta de sens e veche. În latinește *castigatio* însemnează, la Plinius, îngrijirea arborilor prin curățirea lor de uscături, iar în Savoia *tsappé* = a afână pămîntul în jurul viței tinere și a o curății de puș.) *Bătrîna i-a dat lapa s'o duca la păune, dar i-o prichit (i-o făcut atent) să o căștigue* (îngrijiasă) bine. FRANCU-CANDREA, M. 98. *Văduț* [= vînzînd] cî'n casă nu-i căștigat, luă mătura de după ușă, și, cîd bași în palmi, casa fu căștigată, și toate pușe la locul lor, id. lb. 260. *Măică, măiculeana mîe, Căștigă nevasta mîe, Cu jîpășu, cu lapte dulce, Dor de mine doar n'o duce*. ALEXICI, L. P. 90. *Lavezi căștigate* = grijite (Munții-apuseni). VICIU, GL. | I n t r a n s. (construit — după sa vedea de... — cu prep. de...; despre vite) A purtă grijă (de), a vedea (de). *Se plînzeseză... de fată, cî nu poate căștigă de toate coprelle* (Hălmgel, jud. Arad). GAZETA TRANSILVANIEI, a. 78, nr. 115.

3°. Refl. (După ce căștigă a devenit sinonim cu îngrijii, reflexivul a putut însemnă) A se îngrijii, a se îngrijora de..., a avea grijă de..., a-i păsa de... (construit cu prep. d e). Și de *tegmint ce te căștigi?* TETRAEV. (1574) 209. *Nu de căștigăreși amă, grîind... ce vrem mîncă sau ce vrem dea*. CORESI, ap. CCR. 17. [Decheval] *se căștigă de arme*. P. MAIOR, IST. 5.

4°. R e f l. A se găti, a se îmbrăca frumos, a se dichisi; s p e c. a se găti de drum. LB. *Măi miere, noi atem un fin! El ne chiamă să-l cumîndăm! Tu să te ridici și să te căștigi după obiceiul din babaluc* (*ștră jmoșec*). MARIAN, Nu. 662/22. *Tot am zis și-am sfîlțuit, Ca să meargă la muncit; Dor ca, biata, n'are grijă, Ci mai frumos se căștigă; Cînd aude că e joc, Sare ca ară de joc*. HODOȘ, P. P. 191. *Șoimii au răpit Firul aurit, Cînd m'om căștigat*. POP, ap. GCR. II 325°.

5°. T r a n s. (să se îngrijii de ceva; devine) A(și) procura (ceva). *Kăștigit* = procura. ANON. CAR. *Avă un căne de departe căștigat*. SYNDIPA (a. 1802) ap. GCR. II 189/22. *Plugariță... de lipșă țaste ca să-și căștigne viciu tinere*. ECONOMIA, 80. *Îi mulțăm și lui că l-a scăpat de năcor, ne mai avînd grijă de-acî înainte de bălaur, să-i căștigne tot lo o jumătate de an o fată*. RETEGANUL, P. IV 48/22. *Căștigași ce trebuie, că frate-lău moare*. JAHREȘBER, IV 306. | A pregătii. *Ian căștigă-m[î] străcușă, Și-m[î] caută bătuja, Să mă duc la măicușă*.

ALEXICU L. P. 94/2. | (Obiectul de care ne îngrijim se arată prin prep. de) *Mă câștig de bani* = [lat.] comparo, procuro, [germ.] verschaffen. LB. *It laud pe el ca să câștige de fârnă și să o bage în saci.* FRANCU-CANDREA, M. 252. | Spec. A-și procură prin cumpărare, a cumpără. *Se duce Țiganca și câștigă de-un taler mai fârnă, mai brânză.* RETEGANUL, P. I 72/22. (În acest sens și în BIBLIA din 1688: *Iosif și aduce la Egiptul și-l câștigă pre dinul Pentefri.* 29.

6. Refl. (Munții-apuseni; după sa se griji cu același sens) A se cuminecă. DR. IV 676.

II Refl. (Numai în Ardeal și Banat; complementul e identic cu subiectul). «A se pedepsi» devine ea-și procură o durere și — efectul substituind cauza — sa se tângu, a se călnă, a se plânge cuiva: *Pe cel deal, pe cel colnic, Câștigă-se un voinic; Tinerel s'a înșurat, Tinerușă și-a luat, De l-a ajuns sârdăcia.* POP. IN TRIBUNA, a. 1888, nr. 73.

III † Refl. (În Ardeal; complementul e identic cu subiectul). A se pedepsi devine sa se muncă și, ca și acesta, «a se trudi, a se osteni. Omul... în deșertu se câștigă (în celelalte Psaltiri: se muncăște, se învâluiaște, se sementeaște, se aruncă) CORESI. Ps. ed. CANDREA, 74/22.

IV (Pe întreg teritoriul român) Scopul trudei, «agonisita», devine, din notă accesorie ce eră la început, nota principală: a se câștigă pentru ceva, «a se trudi spre a agonisi ceva» devine a câștiga ceva, «a agonisi prin muncă». Avem dar tocmai cazul invers de la «a lucra», care din «a agonisi» devine «a munci». Și la Slavi găsim ceva analog: de verbul *kazati* sa arată, a ordona, a învăța — cf. ucaz «ordin», cazanie «învățătură» — avem derivatul rus. *nakazati* «a pedepsi» și derivatul kazni «ordin, pedeapsă, caznă». (În opoziție cu a pierde sa a păgubi).

1. Trans. (Complementul e de obicei: averea sa. pânea cea de toate zilele). A agonisi prin muncă, prin trudă, prin încordare. A ceacea dau den tot cât câștigă. CORESI. E. 1/22. *Au câștigat pungi de bani.* CANTA, ap. GCR. II 82/2. *Mă pondeșuă cum să câștig bogății.* MARCOVICI, C. 18/22. *Acestă alearpă ca să câștige 1500 de ruble.* C. NEGRUZZI, I 36. *Câștigând cu cipocceald nerum rerum gemedarum.* EMINESCU, P. 231. *Turesti feciorii babei umblau în cărușie și câștigau mulți bani.* CREANGĂ, P. 4/22. *Părăduțe-am câștigat.* PAMFILE, C. T. 68. *Numa-un leu am câștigat.* MARIAN, SA. 38. (Absol.) *Anerosie se câștigă, leme se chel-tuește.* PANN, ap. DDRF. *Vara cine își câștigă, Iarna nu se încărăgă.* ZANNE, P. I 84. (Obiectul din care rezultă câștigul, e construit cu prep. la) *Când îi vine vremea, câștigi la el din gros.* CHIRITESCU, CONV. LIT. XLIV II, 657.

2. (Trans.) A lua ca pradă ceva într'o luptă, a dobândi, a rămânea cu un profit dintr'o judecată, dintr'un rămășag, dintr'o întrecere s. dintr'un joc de noroc; (când complementul este cel invins) a învinge, a birui, a rămânea cu cineva. *Chiros au câștigat Persilor împărăția.* HERODOT. 356. *În capul cortegiului îmbiau niște muzicanți... apoi o trupă, cu armele câștigate.* BALCESCU, M. V. 35, cf. 392/22. *Tara [pe] care a câștigat-o e mare.* PONTBRIANT. *A câștigă o biruință e. victorie, o luptă, un premiu, experiență.* (Absolut) *Mânti țese Tureci la halcă, Sus, în Hat-dar-pașă, Și ori-cine-a câștigă, Roabă lui Hamul m'a da.* ALECSANDRI, P. P. 106/22. *Doamne, fă să câștig de câte ori vreau jucă cu cărțile aceste.* C. NEGRUZZI, I 83. | *A câștigă un proces s. o cauză, o pricină* — a obține o sentență favorabilă. *Ei n'a venit la mine ca să-mi asculte pledoaria; el a venit ca să-i câștigă pricina, și i-am pierdut-o.* BRĂTESCU-VOINESCU, L. D. 52. | (Modern, după fr.) A face progrese, a sporti, a crește: *Stim sân a că-*

știgat în eleganță. | Spec. Fig. (Complementul e un om a cărui iubire, prietenie, simpatie, favoare etc. voim s'o avem) A cuceri, a dobândi. *Cu vorbele ceale aulei să câștigă mulți prietini.* ANTIM, ap. GCR. II 5/22. *Vioța... Se sfârșe, de bucuria nădejdei... De-a te câștigă, Zulnio.* KONAKI, P. 100. *Moșul, câștigat de răzvrătirea lui Stama...* CHIRITESCU, CONV. LIT. XLIV, II 551. *Ai câștigat mult în ochii miei.* LM.

3. P. gener. (Nota încordării spre a ajunge la ceva dispăre cu totul). Trans. A obține, a dobândi, a primi, a se alege cu, a căpăta un folos oarecare. *Nemori (= nemuritor) nume să-și câștigi.* MĂRGĂRITARUL (a. 1691) ap. GCR. I 290/22. *Când un neam piarde sau câștigă iarăși slobozenia (a. 1773).* GCR. II 87/27-s. *Ne-am învednicit la câștigă statornicia cea dorită a stărei și a stăpânirei (a. 1775).* URICARIUL, I 135/27. *Să câștigă țertare.* MINEIUL (1776) 200. *Pre tine, una nădeajde te-am câștigat.* ib. 207/2. *La orice prifacere a binalelor să-și poată câștigă uliște orașului lărgimea fîntei lor (a. 1813).* URICARIUL, I 199/22. (Complinit) *Legatum, core după moartea dăruitorului să câștigă în stăpânire.* PRAVILA (1814) 164. *Să se silească a câștigă oarecare procopală și cunoștință de lume.* DRĂGHICI, R. 5/2. *Care s'a întors de la ușa mea, fără să câștigă dreptate și mângăiere?* C. NEGRUZZI, I 140. *Tot de of și de oftat Foarte m'am îndestulat, Nimica n'am câștigat, Pără doar m'am întristat.* TEODORESCU, P. P. 276. | (Subiectul nu e omul) A aduce, a pricinui, a agonisi (III), a cuceri. (Taina evarhistiei) *viață de veaci ne câștigă.* LITURGHIE (1702) ap. GCR. I 345/22. *Toate aceste daruri fii vor câștigă inimile.* MARCOVICI, D. 10/2. | (P. ext.) *Veți câștigă... favorul prea puternicului... părinte.* DRĂGHICI, R. 157/22. *Ei n'a avut multă greutate a câștigă inima ei.* C. NEGRUZZI, I 21. *Pricina, nu rezultatul, laude și-a câștigă.* ALEXANDRESCU, M. 15/22. *Negrești că nu invenșinea graurii vi cu apă tare... fi va câștigă mai mult preț în ochii tăi.* ODOBESCU, III 61/2. | (Complementul e ceva rău, neplăcut, nedorit) Trans. A avea parte de..., a se alege cu...; refl. a proveni (din), a se căpăta. *Așă durere, ce câștigă el de la acele muște.* DRĂGHICI, R. 129. *Rânza sau răsturnatul rânzei se câștigă din ridicăturii peste mădur.* ȘEZ. IV 25/22.

4. (Neobincinut; germanism, după «verdienen») A merita. *Oare frumos îi accasta? Așa am câștigat eu să faceți voi cu mine? Nu vi-i rușine feței voastre!* SBIERA, P. 271/22.

V † Trans. (Din sensul de «a muștră, a pedepsi» s'a născut cel de «a lua de scurt, a strânge cu ușa» cf. lat. *castigare equum frenis*, și apoi, p. ext. «a strânge, a împresură din toate părțile», cf. lat. *insula castigatur aquis*. Acest sens pare a se fi păstrat în) A strânge, a adună. *Nu câștigăreși aur, nec argint, nec arame pre brănele voastre* (: nu strângereși aur, neci argint, neci bani în pungile voastre. NOUL TEST. 1648). TETRAEV. (1574) 215.

[Și: câștigă, (Mold.) câștigă, câștigă. DOSOFTEIU ap. TDRG. WEIGAND, B. 95. MAT. FOLC. 1378. *Doi câștigi Și trei mândăci, Ce-ți rămâne, Pune'n pungă.* PAMFILE, C. (poate, greșală de tipar) *găștigă †* (zd I, 5*) *Așă și-au mai găștigăți Sărbii arme de apărare.* TES. II 230; (cu asimilare vocalică) *chăștigă †* (ad I, 2*) *Cinstia și omnia ei o chăștigă.* CORESI, ap. GCR. I 30/2. — *Încăștigă, încăștegă* refl. † = a se îngriji, a se trudi, a se turbură, a se neliniști, cf. I, III. *Cu adevăr în deșeri se încăștigă.* PSALTIREA (1651) ap. GCR. 107. *Să încăștegă tot orașul.* MOLITVELNIC (sec. XVII) ap. GCR. I 233/2. | Abstract: *câștigăt s. a., câștigăre s. f.* *Câștigăreăa dumnezeiești desfă-lăciunt.* BIBLIA (1688) 8 pr./22. *Intecinea iaste mai bogată de cât toată câștigăreăa.* ANTIM, ap. GCR. II

5/12. Ca să... dobândească câștigarea împărăției cerești. MINEIUL (1776) 165^{1/2}. Câștigare biruinții. VÂRNAV (1802), ap. GCR. 196/11-12. Căștoritoria cea legiuitoră între bărbat și femeie, spre câștigare de soție și de fii. PRAVILA (1814) XI. Câștigarea vreunui lucru (DRĂGHICI. R. 109/m), unei bădălii (PONT-BRIANT), unei țări (id.); — câștigătură s. f. (plur. țării). | Adjective: câștigător, -oare. Cel câștigătoriu. MARDARIE, L. 3728. Këshitgător — procurator. ANON. CAR.; — câștigăt, -ă adj. (și cu înțelesul activ de) care rămâne cu (s. are oarecare) câștig din ceva, profitat (în opoziție cu păgubit). Întru ce D-zeu ar fi mai câștigat? DELAVRANCEA, ap. TDRG. Măgarul, când te lovește, să fugi și să-i mulfumești, că mai câștigat ești. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 535; (+ păgubaș; neobiciuit; formațiune personală a lui ALEXANDRI, pentru rimă) câștigăș s. m. Aldamaș, aldamaș, Obiectu dragălaș, Pentru-acel păgubaș Și acel câștigăș. T. 290.

— Din lat. castigare sa certă, a pedepsi; a conține, a strânge. Cf. câștig, câștigă.

CĂȘTIGĂ † s. f. Soin, sollicitudo. — (Ban. și Transilv.) Purtare de grijă, grijă. LB. Keshitgē = sollicitudo. ANON. CAR. Spre sine șa' lasat surumănu câștiga sa. PSALT. (1651) ap. JAHRESBER. III 172. Lucrul nostru-i de castiga (traduce pe ung. nyomoruság), lucrul lui de veselic. TODORESCU, 148. A ta-i câștiga de mâne. CUV. D. BĂTR. II 123. În loc de a purta câștiga războiului, acolo se deade spre deprinsele sale desfășurării. P. MAIOR. IST. 3. Părâniț lor... mare câștiga sau grijă purtă. id. ib. 264.

— Substantiv postverbal din câștigă. (Derivatul acesta pare a fi vechiu, căci îl întâlnim nu numai la Aromâni, ci și în celelalte limbi romanice, iar din italianești a trecut sub forma *castigo* și *castiga* «pedeapsă» și la Sârbi). Cf. câștig.

CĂȘTIGĂȘ s. m.

CĂȘTIGĂTURĂ s. f.

CĂȘTIGÓS, -OASĂ adj.

} v. câștigă.

CĂȘTIN

CĂȘTINEL } s. a. v. castiân.

CĂȘTORĂRĂ s. f. v. casă¹.

CASTITĂTE s. f. v. cast.

CĂȘTIU s. a. 1^a. Terme. 2^a. Loyer. 3^a. Pritz.

1^a. Rătă; s. p. c. (jumătate, a treia sau a patra parte de) arendă a unei moșii. Să dea taleri 1500 pe an în două câșturi... însă la Ianuarie 1 taleri 750 și la 6 luni, adică la Iulie 1, alți taleri 750 (a. 1795). ȘIO. Bani vâmiș, cămări, și aji casei văsurilor, împărțindu-se în câșturi pe 12 luni (a. 1826). URICARIUL. XXII 310. Bani câșturilor pe tot anul se vor plăti pe jumătate la Sfântul Gheorghe și pe jumătate la Sfântul Dimitrie (a. 1828). ib. IX 449. Nici arendarul să se înzele a da un câștu mai mare de cât face venitul moșiei. I. IONESCU, C. 250, cf. D. 308, 312. Cellați au adas câșturile moșilor. C. NEGRUZZI, I 87. Am primit toate câșturile înainte pe 5 ani. ALEXANDRI, T. 1354. Fac parte din întâiul colegiu proprietarii de moși, al cărora câșt anual este de la șapte sute galbeni în sus. ap. MAIORESCU, D. I 62. | **Căștutul Ghermel** † = desfacerea socotelilor la scoaterea unui Domn din domnie, care urmează între visterie cu caimacamii Domnului nou. URICARIUL, I 397/2^a. (Bucov.) Chirie (la case).

3^a. Bani vânzării, prețul vânzării. C'am vândut cirezile, Și-am băut câșturile. MAT. FOLC. 74.

[Plur. câșturi. | Ș: cășt, în Munt.]

— Din turc. *kyst*, sparte scadentă dintr'o datorie, trimestru. ȘIO.

CĂȘTORĂRĂ s. f. v. casă.

CAȘTÖR s. m. *Castor*. — Mamifer rozător trăind în Europa și America de miază-noapte, având picioarele de îndărăt palmate și coada solzoasă turtită orizontal, cășdindu-și cu multă măiestrie, pe marginea râurilor, locuințe întinse, adevărate colonii, † breb, biber. *Dobitoace* adăbaice: *castorh*, *crocodil*, *GOLESCU*, C. 51. *Castorul și alte lighioni* (titlul fabelule). Frați, zise un *castor*, *Zidar*, de totul lui, *Eu asta scotocesc*: De mi-ești da ajutor Să m'apuc să cădăsc *Zid* tare pe pământ... ALEXANDRESCU, M. 390. | P. ext. Blana castorului. Căciulă de *castor*. (Accentuat, ca în lat., și: *căstor*. | Derivat (după fr. *castorine*): *castorin* s. f. = postav făcut din păr de castor amestecat cu lână. Îndăltimea Sa e îmbrăcată astăzi cu haina Sa *castorină*. I. NEGRUZZI, VI 27.]

— N. din fr. (lat. *castor*), idem.

CĂȘTORĂUĂ s. f. v. casă¹.

CAȘTORINĂ s. f. v. castor.

CASTRĂ vb. I. *Châtrer*. — A extirpă (la un animal, la om) testiculele, cf. jugăni, sco'pi. [Familia: Abstracte: *castrare*, (după lat. *castratio*) *castrăție*, (mai rar) *castrățiune* s. f. = jugănire, scopire; part.-adj., și substantiv: *castră*, -ă = jugănit, scopit, scapet, scapoteț (†), famen, cf. enunc. clapon; fig. om lipsit de bărbăție. *Secta castrărilor*, așa de întinsă în Rusia, a început să se întindă și în țara noastră. L.M. *Rugine de acest secol* (= secol) de *castrăji*, ce nu e bun de nimic. I. NEGRUZZI, V 158.]

— N. din lat. *castrare*, idem.

CASTRĂȚIE s. f.

CASTRĂȚIUNE s. f. } v. castră.

CASTRĂVĂN s. m. [Bot.] v. crăstăval.

CASTRĂVETE s. m. (Bot.) *Concombre, cornichon* (*Cucumis sativus*). — Legumă cu tulpină acățătoare (cu rpen) cu cărcoi, cu flori galbene, cultivată pentru fructele ei mari și lunguete, care se mănâncă gătite în mâncări sau ca salată, proaspete sau murate în saramură s. în oțet (*castrăveți acri*). Se mai numește și: [Banat] *cucumăr*, (Moldova-de-sus și Bucov.) *pe pene*, *PANTU*, *PL. Cl. cuib*, *curpân*. [Porunci] *castrăvătihul*. ISTORIA POAMELOR (a. 1773) ap. GCR. II 98/2^a. *Castraweții* să nu-i pui în pământ *Miercuri* ori *Vineri*, că ies amari. SEZ. I 154, cf. III 120. *Capul de castrăvete*, partea cu care a fost legat de curpân, se taie și se pune pe frunte (când te doare capul). PAMFILE. B. 21. *Foaie verde castrăvete* (TEODORESCU, P. P. 279), cf. *castrăveți* (SEZ. II 8). *Cu mustăți în multe părți*, *Ca vrejul de castrăveți*. TEODORESCU, P. P. 558. *Da de cină ce-mi vei da?* — *Castraweți* ca *tedera*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 74. # **A vine castrăveți la grădinar**: a lămurii (s. explică s. spune) ceva unuia care știe (s. se pricepe) mai bine decât tine. *Nu vinzi castrăveți grădinarului!* PAMFILE, J. II. **A semăna castrăveți** și a răsărit seceji. BARONZI, L. P. I 56/n. *Castrawetele și mîdia își deschide pofta vîndîndu-le numai*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 136. *Mucera*, ca *castrăvetele*: până e *verde* se mîndăncă. id. ib. II 298. *Sămîna castrăveți pe păreți*: muncă zadarnică (s. absurdă; cf. cai verzi pe pereți) id. III 290. (În glume de copii) *Măi băiete Cucuțete*, *Șade 'mă-ta la perete* și *mîndănc'* un *castrăvete*.

Specii: *Castrawete pentru oțet* = *Cucumis sativus viridis*, cu fructe mici, verzi și cu proeminențe verucoase. PANTU, PL. *Castrawete române* = *Cucumis sativus flavus*, cu fructe mai lungi și

mai groase, puțin arcuate, netede și galbenii la maturitate. PANȚU, PL.

[S]: *crastavete*, s. f. BIBLIA (1688) 101, LB., ECONOMIA 125, MARIAN, I. 8, PAMFILE, C. J. II., SEZ. I 191/23, DOINE 239/4, *crăstăvete* GRECESCU, FL. 389, SBIERA, P. 223.]

— Din bulg. *krastavica* s. sârb. *krastavac*, idem (din *krastav*, rădăcină). Forma românească e un singular nou, refăcut din pluralul — mai des întrebunțat — *castraveți*.

CASTRIET † s. a. *Renoncation*. — (Turcism literar) Renunțare. *Înceleptul Domn...* alergă la *prea Inalta Poartă și făcă castriet și prostire Domniei*. E. VĂCĂRESCU, ap. ODOBESCU, I 279. — Din turc. *kasriyed*, idem. ȘIO.

CĂSTRITĂ s. f. v. *cratiță*.

CASTROALĂ s. f. v. *castron*.

CASTRÓN s. a. 1°. *Écuille, souprière*. 2°. *Casserole*.

1°. Vas (de pământ s. de metal) mare și adânc (cu sau fără capac), în care se aduce ciorba s. supă pe masă, ciorbăalic (COSTINESCU, cf. DAME, T. 75, cf. H II 32, 64, 82, 90, 132, 147, 208, 226, IV 57, XVI 5), strachină foarte mare (id. ib.), bled de cositor, cu toate s. urechi (PITIȘ, IV. K. R. I 151), cf. sahan, 4 *castrone de bucate* (a. 1802). IORGA, S. D. XII 143. *Castroane de supă* (a. 1804), id. ib. VIII 41. 7 *castrone de rasol cu căpăce* (a. 1822), id. ib. XII 179. 1 *castron cu capac*. URICARIU, XX 343/34. *Aduc o strachină mare adăncă sau un castron, îl pun pe masă plin cu apă, în care mai toarnă și un pumn de idrăje, și în castron dă drumul unei piese de 50 [de] bani sau [de un] franc*. SEZ. I 92/4. | *Castronul mării = golf*? *Da pe Grăia că-l ducă La castronul mării La roștelul temniței*. BIBICESCU, P. P. 297.

2°. Vas în care se gătesc bucatele (H. III 120, VII 9, IX 232), cratiță (LM., cf. LB.), cf. tingire (LM.) hârb, tripod (LB.), ligăie de aramă (BARCIANU, cf. ALEXI). Tingiri, *castrone și sahan*. ALECSANDRI, T. 432. *Vase negre de căușie, tigăi, castrone, mon. of.*, ap. TDRG.

[Ș]: (cu metateză) *crastón* s. a. H. X 542, (ad 1°) H. X 506, strachină mare. PAMFILE, I. C. 93, (ad 2°) H. X 35, 70. *Frunză verde irei crastone*. SEZ. III 60/24; — *castroală* s. f. = vas mare de tînichie (Straja, în Bucov.) com. A. TOMIAC; — *crăstólă* s. f. H. XVIII 6; — (ad 2°) *crastól* s. a. ALEXI | Diminutive: *castronăș* s. a. (ad 1°) COSTINESCU, POLIZU, DAME, T. 4 *castrone de hrean* (a. 1802). IORGA, S. D. XII 143; — *castroné* s. a. DICT.

— Din fr. *casserole* prin mijlocire săsească (Kastrol), polonă (kastrol), sârbă (kastrola) s. bulgară (kastrola), idem.

CASTRONĂȘ s. a. }
CASTRONÉL s. a. } v. *castron*.

CĂSTRU s. a. *Camp*. — [Ist. La Romani] Lagăr întărit, tabără. *Iulus alcară spre maluri cu rōbul în spume la castru dat răsvăritiri*. COȘBUC, A. 99/24.

— *Ă*. după lat. *castra*, -orum, idem.

CĂȘUCIE s. f. }
CĂȘUCIE s. f. } v. *casă* 1°.

CASUÎST(IC), -Ă adj., subst. v. *cazuist(ic)*.

CĂȘULEĂN s. m. și a. }
CĂȘULEȚ s. m. și a. } v. *caș*.

CĂȘULIE s. f. v. *casă* 1°.

CĂȘULINA s. f. art. v. *caș*.

CĂȘULITĂ s. f. v. *casă* 1°.

CĂȘUNĂ vb. (1a)

I. *Venir à l'improviste* (impers.), en parlant 1°. d'une idée, d'un désir; 2°. de l'amour; 3°. de soupçons injustes; 4°. d'une douleur physique; 5°. d'un avortement. II. 1°. *Arriver à l'improviste, tomber* (chez qq.). 2°. *S'en prendre* (à qq.), *accuser sans raison, en vouloir* (à qq.). 3°. *Insister* (auprès de quelqu'un). 4°. *Reprocher*. 5°. *Être de mauvais présage*. III. *Occasionner, causer* (surtout dans un sens péjoratif).

Cuvântul latin *ocasio* înseamnă întâmplare, prilej favorabil. Verbul derivat din acest substantiv trebuia să cuprindă aceste două note: a) ea se ivi în mod întâmplător, independent de voința noastră activă — ceea ce explică funcținea lui impersonală — și b) ea prileji.

I. Impera. 1°. Trans. și refl. (Subiectul — neexprimat — este gândul sau spofa) *Îi (s. i se) cășună = i se năzare dintr'o dată, îi vine pe neașteptate, îi abate* (I, 3°), îi trănește prin cap, îi apucă, îi vine (poftă de...), capătă (gust de...) (Vicolul-de-sus, în Bucov., com. G. NISTOR), dorește, pofteste (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC, Orașița, Ban., com. COCA), îi vine (s. are) un capriciu, cu stăruință. Cf. SEZ. XXXII 136. *I-a cășunat să plece la miezul nopții pe ploaie*. LM. *V'a cășunat să vă însurați*. id. *Ce-ți cășună?* BARGANU. *Nu ți-am spus eu, jupâne, că apă îți cășunecăză dumi-tate? M'ai făcut să alerg ca nebunii, să-mi rup gâtul! Doamne fereste! dacă făceam și moarte de om?* CARAGIALE, T. II 67/27. *I-a cășunat să joace*. SEZ. XXXII 136. *Știi ce mi s'a cășunat mie acum?* — *Ce?* — *Să mândăne fragi*. Com. G. NISTOR. *I-a cășunat să mândăne carne de porc* (Orașița, în Banat). Com. COCA. *Mi s'o cășunat să mândăne numai decât niște brânză de oi* (Bilca, Bucov.). Com. TOPAN. *Ce ți s'a cășunat astăzi?* id. *Nu știu ce i-a cășunat; destul, că și-a schimbat gândul* — nu știu ce nu i-a plăcut, nu i-a venit la socoteală, destul că... (Zagra, I. Nășud). Com. CORBU. | P ext. Îi place, îi priește. *Artinului ți cășună la apă*. (La Băiești din Somoșy) Com. ITTU.

2°. (Subiectul — neexprimat — este dorința, pofta de a avea; persoana asupra căreia se răsfărâge dorința se exprimă prin prep. pe) *A-i cășună cuipe pe cineva = a prinde* [dintr'o dată] dragoste de cineva, a pune ochiul pe cineva (Zagra, I. Nășud). Com. CORBU. Cf. LM. (pop.) a-i cădea cu tronc. *Amicului nostru i-a cășunat pe o văduvă, și cu orice preț să o ia de soție*. LM. *Pe cine i-o fi cășunat, nu știu, că nu spune, să-l tai*. DELAVRANCEA, S. 57.

3°. (Subiectul — neexprimat — este «bănuiala», persoana atinsă de ea se exprimă prin prep. pe) *A i se cășună pe cineva = a crede vinovat pe cineva*. *Uite, nene, i se cășună pe mine*. RĂDULESCU-CODIN, L.

4°. (Subiectul — neexprimat — e o durere, un necaz etc.) *A se ivi dintr'odată, pe neașteptate, în vreo parte a corpului*. *Nu știu ce mi-a cășunat în picior*. LB. *A-i cășună cuipe greu = a-i cădea greu*. *Nici odată însă nu-i cășunuse ajuristia asta de grănicerie mai greu ca acum*. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIII 925.

5°. (Transliv.; subiectul — neexprimat — e o spaimă, provocătoare de avort) *I s'a cășunat unei femei = a lepădat (avortat)*. MARIAN, NA. 74.

II. Intrans. (Subiectul e omul).

1°. *A cășuna* pe neașteptate (tăin-nesam, pofit-nepofit (RĂDULESCU-CODIN) în casa cuiva.

2°. (Construit cu prep. pe) *A se legă, din senin, de cineva, cu învinuiri nedrepte; a năpădi asupra cuiva, a prinde ciudă, necaz pe cineva*.

(RĂDULESCU-CODIN, L.), a cădea necazul pe cineva, a o ținea una (LUNGIANU, CL. 220). A cășunat pe mine, așă din senin. Ce-ai cășunat pe mine? RĂDULESCU-CODIN, L. *Domnul Șuful*, hiară cea cumplită... cășunând pe beșicidii mai cu dinădinsul, ZILOT, CRON. 72. Ceilalți argoși cășunară pe dănușul, și-l tot luau peste pictor, tară el nu luă aminte de flecăriile lor și-și cășută de treaba lui. ISPIRESCU, L. 229. | Refl. A se cășună pe cineva — a voi să se răbune, să se desdăuneze pe socoteala cuiă. PONTBRIANT.

3°. (Construit cu prep. asupra s. pe s. și absolut) A stă de (s. a cădea pe) capul cuiă, a nu-l slăbi, a slăru pentru ceva (RĂDULESCU-CODIN) s. pe lângă cineva să facă ceva, a se acăță de cineva s. ceva, a ciocăni (de cap) pe cineva s. ceva. După gease ani de luptă crâncenă, în care victoriile se preocupăncău, puterile Europiei, cășunând asupra Porții, au silit-o să încheie pace. GHICA, S. 28. Eră s'o pat și mai rău cu Mavrogheni; cășunase pe mine; ba nu! că să-mi dea pe fie-sa, și mai multe nu. id. ib. 504. Unde să-i gășesc eu potrină, zică împăratul toată ziulica, dând cu toaigul de cōlo cōlo o peticrică, pe care cășună în neștre. DELAVRANCEA, V. V. 9. A cășunat, ca baba la mormânt. PANN, P. V. III 4, cf. ZANNE, P. II 5.

4°. (Construit cu dat. Brașov) A face cuiă impuțări pentru ceva. Mă-a cășunat vecina, că n'am fost la botex. Com. C. LACEA.

5°. (Construit cu dat. Brașov) A cobî. Ne-ai cășunat, de când am plecat de-acasă, și ne-a apucat ploaia pe drum. Com. C. LACEA.

III. Trans. A prileji, a cauza (ALEXSANDRI, T. 1781), a pricinui (SEZ. II 186/1), mai adesea o pagubă s. nenorocire (STAMATI, une-ori implicând nota eșă din senin, fără a avea vreun motiv, RĂDULESCU-CODIN, L.) a provoca, a produce. De la perzarea Avarilor, prin Pipinus cășunată, Romanii cet din Dacia au avut pace. P. MAIOR. IST. 56, cf. 249. Scrisoarea a cășunat la toți ai casei mare și nespăă bucurie. LM. Ploile au fost multe și au împiedecat treratul, cășunând stricătine. I. IONESCU, M. 354. Te las să-ți închipuești mirarea ce a cășunat vederea astei nouă dovez. C. NEGRUZZI, I 231. Asta poate să-ți cășuneze vr'o supărare. ALEXSANDRI, T. 1365. Fiecare asociat rămâne răspunzător către societate de daunele cășunate prin culpa sa. HAMANGIU, C. C. 382. Îi cășunează moartea. DAN, P. 383. Copilul... uită de plâns și durerea cășunată prin căderea sa. MARIAN, NA. 341. Nu-i eră dețut Dochici de amarul ce cășunase ce pe capul lumii, cu lemnele? RĂDULESCU, L.

[Prez. ind. cășunéz, mai rar cășun și cășun. | Și: eșină vb. I^o) MARIAN, I. 68. | Abstracte: cășunare s. f. = prilej. Nici cășunare de plâns et dau... MAMEL-COȘBUC, E. 171/17, cășunătură s. f. = durere fără veste; idee capricioasă (LB.). De-o fi de pocitură, De-o fi de cășunătură... Voi puterea să i-o altoiți. MARIAN, D. 342. Tuse cu cășunătură. SEZ. VII 93. | Adjective: cășunăt, -ă, cășunător, -oare.]

— Din lat. *accasiono, -are (cu schimb de prefix, în loc de *occasiono, -are, derivat din occasio, -onem). Cf. MEYER-LIBKE. ETYM. WB. Nr. 6029; cf. v. fr. *achoisner* 'accuser, inquiéter, vexer'.

CASUNCĂ s. f. v. casăneă.

CĂSUȘOARĂ s. f. v. casă'.

CĂȘUȚ s. m. v. caș.

CĂȘUȚĂ s. f. |

CĂȘUȚĂ s. f. | v. casă'.

CAT s. a. 1°. Etog. 2°. Entre-pont.

1°. Rândul de camere s. apartamentele unei

case care se gășesc la aceeași înălțime, etaj. Catul de jos = parterul. DICȚ. Cele mai multe case sînt cu un cat, cu toate aceste sînt case și cu două caturi. I. IONESCU, M. 150. Casa de jos al cașlor abia are pe ici pe cobă câte o creștătură. ODOBESCU, I 126/12. Nite trepte de lemn duceau în catul de sus. EMINESCU, N. 37. Jos, la catul înădu, e casa lor privată. MAIORESCU, C. II 389. Ai niște palaturi! Cu câte țătru caturi. TEODORESCU, P. P. 132°. | P. a n l. (La scrierea chirilică) Șir de litere aruncate de-aupra rândului s. cuvântului de care tin. Scrisoare complicată, care, prin trăsuri fine și rotunjite, asperpuncă în 2 și 3 caturi diferitele litere ale unui cuvînt. FILIMON, ap. ȘIO.

2°. (Mar.) Etaj între cele două punți ale unei orăbii. PONTBRIANT.

[Plur. caturi].

— Din turc. *kat*, idem (1°).

CĂT. -Ă adj., adv., conj., numeral, pron., s. a. A. I. 1°. *Cambien, quel, quelle*, (exclam.) *que le, tant que, autent que*. 2°. (pour exprimer la dureté) *Combien, tant que*. 3°. *Autant que*. 4°. *Combien, quel, quelle* (exprime la grandeur). II. 1° — 2°. *Aussi... que, autent que, comme*. 3°. (correlatif) (autant) *Que, (autant) autent*. 4°. (tant, autent) *que*. 5°. (autant) *autent, (plus) plus, dans la mesure où, aussi... que possible*. 6°. *Que. III. 1°. Autant... que. SI... que. 2°. SI... que, tout... que. 3°. Autant... que. IV. 1°. Autant... que. 2°. Quant à, en ce qui concerne*. 3°. *Tantôt... tantôt, soit... soit, ci... et*. B. 1°. *Tant que, si bien que*. 2°. *Dès que, lorsque*. 3°. *Tant que. C. I. 1°. Autant que, combien? (à quel prix?)*. 2°. *Combien?, autent (de fois) que*. 3°. *Tant que, tous ceux qui, tout ce que*. 4°. *Tant que*. 5°. *Autant que. II. Quelque peu de. III. Quel? Quel? (rang, place). IV. (Distributif) Chacun, chacune* — avec un nom de nombre: un par un, deux par deux etc. V. *Quoient*.

În întrebări, prin căt voim să ne informăm asupra cantității (mărire, preț, număr, extensiune, măsură, greutate, grad, intensitate, iuțime, spațiu, timp); numai din context reiese dacă aceasta e mare sau mică. Întrebarea poate să atingă verbul (căt costă?) — în care caz căt are funcțiune adverbială — sau un substantiv (câte zile ai stat?) ori un adjectiv (căt de bătrîn este?), deci funcțiunea lui poate să fie a adjectivă. În cazul din urmă, căt se leagă de adjectiv prin prep. de; cazurile fără de sînt rare: *De are fi făcut cătă lucră mare. PRAXILA MOLD. 20*. În întrebări une-ori apare, prin atracțiune, înaintea lui căt, propoziția care va întovăși răspunsul: *De căt timp ești bolnav? — De trei zile. — Cu căt viari merele? — Cu zece lei*. Răspunsul imediat la întrebarea căt este gestul sau cuvîntul care întovărește sau poate înlocui acest gest: *aiă, tot*; cu acestea apare în corelațiune în propoziții afirmative (*Îți dau atît căt ceri, tot căt vrei*); corelativul poate și lipsi (*Îți dau căt ceri, căt vrei*).

A. Adverb și adjectiv.

I. Exprimă o idee de cantitate.

1°. (Idea de cantitate exprimă o mărime, mulțime, intensitate, grad etc. Precizarea cantității o dă abia cuvîntul de care se leagă căt).

a) (În întrebări și exclamări) *Ce mare (mic), mult, tare (intensiv), greu (usor), iute (încet)!* În ce măsură (grad)? *Adecă [=iată] pușin foc căte lucule [=lucruri] ard!* COD. VOR. 123/124 (mare pădure aprinde. N. TESTAMENT 1648; căt de mare materie aprinde. BIBLIA 1688). *O, căt să ne teamem de currie!* VARLAAM, C. 290. *Cătă țți iaste de luminată viaja, cătă țți sînt de frumoase picioarele, căt taste de minunată plecare!* MINEIUL (1776) 132/12. *CGIA scără și durere*

va fi simțind tatăl mieu! DRĂGHICI, R. 102/12. S'o vezi cât s'a făcut de biserică! C. NEGRUZZI, I 65. Cât se bate, cât suspină, O inimă de dor plină! ALECSANDRI, P. I 25. Nu pot să-ți spun... cât — ah! cât — tmi ești de dragă! EMINESCU, P. 188. Vezi... câtui de-a dracului lumea asta? CREANGĂ, P. 127/12. Vai de mine cât dor duce! JARNIK-BĂRSEANU, D. 94. (Neobincuit) Pe cât — ce mult, ce tare. Vezi tu pe cât te iubesc? KONAKI, P. 288.

b) (În răspunsuri și afirmații) Mărima (micimea), țaria (intensitatea), greutatea (ușurința), iuțimea (incetineala), măsura (gradul) în s. cu care... Mai puțin datoric avu soția sa decît cât fu el datoriu domnului. VARLAAM, G. 272/2. Defec cât te place! DOSOFTEIU, PS. 35. Tu vezi câtui mi dănt coarnele meale. TICHINDEAL, F. 236. O porțică, cât putea să treacă o lamă. DRĂGHICI, R. 102/12. Când jelică el apă, iaca și capra, venecă cât putea. CREANGĂ, P. 25/12. Oprindu-și pentru dînsul merinde numai cât a putut duce calul. SPIRESCU, L. 4/12. Cine n'are dor pe vale, Nu ști luna când răsore și noaptea. câtui de mare. JARNIK-BĂRSEANU, D. 87. Cât te ușiți în lung și'n lat, Nu mai vezi pământ uscat. ib. 320. | P(ri)je cât — în măsura în care... It dau toate laudile, pre câtă poate sluji mintea omenească (a. 1794) ap. GCR. II 151/2. Rabdă pe cât vei putea. JARNIK-BĂRSEANU, D. 151. Intinde-ți piciorile, pe cât pătura te iartă. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, II 592. † Până în cât — în ce măsură. Să vezi până în cât sînt Leyii de simeți la răbotu. LET. I 223/22. (Neobincuit) Cu cât. Cu cât ești de ghidav să-ți scriu în frămesețe. DOSOFTEIU, PS. 147. Încet v. c. # Cine știe cât — mult, foarte, tare. Ne credem cine știe cât de înedgăți! SBIERA, F. 98. Nu știu cât (fam. nu-s' cîi) = (foarte) mult, cf. n e s c â t. Mergînd înainte cale de nu știu cîte zile, dete de palaturile lui Verdeș-împărat. SPIRESCU, L. 44/12. La cât vine s. ajunge cinevă — în ce mizerie s. hal ajunge, cum decade cinevă. Eră... mare și tare... tar acum la cât venise! LET. II 425/2. Gîdecați la cât agiunge omul, când palmite îi întinucez mintea! DRĂGHICI, R. 162/2. Nu știu la cât mi-a sta norocul (CREANGĂ, P. 219/12) = ce noroc voui aveți, cum mă va ajuta norocul. Nu știu la cât mi-a sta capul e cinevă = cum o voui scoate la cale cu cinevă. Cu spînuț tot am dus-o, cum am dus-o, căne-cănește, până acum. Dar cu omul roș nu știu du. la cât mi-a sta capul. id. ib. 234/12. Cât se poate, în legătură cu un adjectiv s. adverb (la pozitiv și comparativ) arată gradul suprem posibil: foarte. Un boierinas frumos și bun la inimă, dar desfrînat cît se poate. C. NEGRUZZI, I 31. (Adjectival s. adverbul stă mai ales după locuțiune, și e unit cu aceasta prin prep. de e, cînd e în gradul pozitiv). Dacă știai să potrivești din gît pe moș Nichifor, apoi eră cît de se poate de șăgalnic. CREANGĂ, P. 108/2, cf. 128/12. Le lă și te îngrijeste, cât nu se poate mai bine. id. ib. 289/12. Să ată căt va pută mai multe poame și stridii. DRĂGHICI, R. 165/12. Ah! am strigat, ludînd un aer cît am putut mai melodramatic. C. NEGRUZZI, I 49. Împodobi palaturile și cetatea cît se pută mai frumos. SPIRESCU, L. 36/12. Cât ce pot — din toată puterea. PAMFILE, J. I. Fuge cît ce poate [de iute] cu sarcina în spate. CREANGĂ, P. 215/12. Să strigi cît ce-ți putea [de tare]. ALECSANDRI, P. V. 176 b/2, cf. 378/2.

2°. (Exprimă întinderea în timp.)

a) (În întrebări și exclamațiuni) Ce durată de timp!? Cât va trăi pe pământ! — Trezeci, ci trei de ani. TEODORESCU, P. P. 107°. Cât a făcut de la București la Cluj? Cât am așteptat în zadar!

b) (În răspunsuri și afirmațiuni; în legătură cu vremes. timp s. subînțelegându-se aceastea) În timp ce..., până cînd.... În cîntă vremea îm-

părădesc... pravilic... CONDICA (a. 1773) ap. GCR. II 87/29-30. Căci în cîntă vreme neamurile Evropii nu băgă în seamă limba sa ceata ce s'ă vorbă, eră muscele închise în mîndăstiri și în palaturi. LOGHICA (a. 1826) ib. II 252/20. Cîntă vreme nu-și cei țertare, n'at ce cîntă în casa mea. LM. | (Singer) În timp ce, până (ce), pe s. până cînd. Am aflat cu întru tine odihneală cîntă am fost întru tine. APOCALIPSUL (sec. XVI) ap. CUV. D. BĂTR. II 423. Încă cît crați în față, săraci de matorc'ați rămas. KONAKI, P. 49. Cât n'om aveă drumuri de fer, tot de-aceste o să pășim. ALECSANDRI, T. 367. Eu fu bun, cît fu bun, dar... CREANGĂ, P. 253/2. Apoi, mări, cît trăid, Frați de cruce se prindea. ALECSANDRI, P. P. 12 b/2. Să n'ai grija pentru tine, Cât ai fi tu lîngă mine; Să n'ai frică pentru mine, Cât ou fi eu lîngă tine! id. ib. 24/12. Cât n'am iubit cu ele, Le-am dat salbe și înle. id. ib. 346 b/2. Cătu-i postul lui Crăciun, Toate fetele se în. JARNIK-BĂRSEANU, D. 447. Cât ești năcolvală, suferă; cît ești ciocan, lovește. ROMÂNUL OLUMET 29/2. Omul, cît trăiește, învață, și tot moare năcolvală. ib. 20/2. Tîn'te mare, cît ai mălatu în cîddare. ZANNE, P. IV 425. | (Mai rar) În cînt. Rămase craiu Ungurilor Ioan, însă cu legătură la pace, ca în cîntă va trăi, tar după moartea lui Ioan, să rămădie la strălucită casa Austriei. E. VĂCĂRESCU, IST. 261/12. Și în cînt trăim pe lume... KONAKI, P. 286. Încep mulți fără sfială a se încercă făși, Căci în cînt eră domnia, tot eră cam pe furș. BELDIMAN, TR. 353. Mustul, în cînt sîm în cadă... începe a sfărâ. I. IONESCU, C. 198.

3°. (Predicatul se repetă în legătură cu cînt, care devine — ca și ce (A IV), întrebunțat cu aceeași funcțiune — un fel de acuzativ al măsurii; tot astfel în bulg. otide kolko otide = mersă cît mersă). O bucată (de vreme), un timp, un drum (mărisor), o leacă... Mersă ce, cît mersă, pe un drum. CREANGĂ, P. 286/12. În sfârșit mai strigă el, capul cerbului, cît mai strigă... și de la o vreme se face tăcere. id. ib. 227/2. Mai merge el înainte prin codru, cît merge. id. ib. 200/2. Se frămîntă el cu mîntea, cît se mai frămîntă, și... adormi. id. ib. 158/12. Tace el, cît tace, dar coace. MERA, B. 260.

4°. (Mai rar) Mare, coșogoc... nu glumă. Un boctă tîndr în cămăze, cu căta cîciulă în la parte. CARAGIALE, S. 12/12. (Urmat de mat) Snagovul e în vîsclocl unei cîntă mat băih. ODOBESCU, I 449. # Din cîntă s. de-a'n-cătele(a) = din răspuneri, cîntă a putut, foarte mult. Și apă duși pe jumătate pe altă lume, hohoteau din cîntă și urlau, de trebuia să-și astupi urechile. JARNIK, ap. TDRG. D'o fi fată, o s'algere d'a'n-cătelea pe la Soare-răsare. DELAVRANCEA, ap. HEM. 1164. Umblam d'a'n-cătele, cu să fugim de la părinși. CALENDARUL BASME-LOR. ib. Grădinarul umblă d'a'n-cătelea, să găsenec un ajutor. ib. ap. ib. 1165.

II. Ideea de cantitate servește la comparațiuni. Comparația poate fi completă: Aveam un nas cît al lui de mare. C. NEGRUZZI, I 7, sau eliptică, omițându-se, ca de la sine înțeles, adjectival cantitativ: Mearele cît o alună [de mic]. BARAC, A. 16. Cînd asemănarea se face numai prin adjective, regula gramaticală este: se leagă prin ce adjectivele care nu au un sens de cantitate, iar prin cît cele la care ideea de cantitate predomină: Nalt cît casa, verde ca mătasa, dulce ca miera, amar ca fierca. TEODORESCU, P. P. 235°. După cît, pron. pers. are, ca după prep. și după ca, forma acuzativului. Substantivul cu care se compară e articulat sau construit cu articolul nehotărit.

1°. Atât de (mult, mare, tare etc.) ca, cum, precum, după cum. Departe de Dumnezdu, cîntă e tadul de raîn. BIBLIA (1688) 6 pr./12. Groată cît mine. C. NEGRUZZI, I 59. Am fost să cumpăr un car de lenne, dar mi-o cerut cît dracu' pe

tată-său. ALECSANDRI, T. 826. *Creștea într'o lună, cât alții într'un an.* EMINESCU, N. 4/22. *Ochii i-au țigăi afară din cap, cât cepele de mari.* CREANGĂ, P. 53/2. *Aji băuți ficcare, cât șeptaprezece.* id. ib. 262/12. *Nu aveă milă de om, nici cât de un căne.* id. ib. 248/1. *Doi drugi, cât casa de înalți.* ISPIRESCU, L. 59/22. *Un buzdugan de fier, mare cât o bute de 50 de ferii.* RETEGANUL, P. V. 29/2. *Am ucis pe frate-tău, Viteaz mare, cât un leu.* ALECSANDRI, P. P. 79/1. *Ce mi-i urî, nu mi-i drag, De-ar fi cât capul de alb.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 14. | *Pe cât = încă odată atât (de mare, tare etc.) Asta n'as face-o eu, de-ar mai fi el pe cât este.* CREANGĂ, P. 229.

23. (Asemănarea nu se face între două noțiuni de același fel, ci termenul de comparație e o propoziție) *Străni cât pășete găina* [= pasul găinei] *Și lung cât vezi cu ochii* [= depărtarea cea mai mare]. GOROVELI, C. 392. | (Adesea în corelație cu așă; la scriitorii moldoveni de la începutul sec. XIX, în acest caz, cât poate fi precedat de prep. în sau pre) *Precum, după cum.* Numele acesta fmi taste apă de tubii, în cât își taste și fte. BELDIMAN, P. I 11. *La ochii noștri [Dumnezeu] se vede înțelept și tare, Pre cât în mica jivină, apă și'n felul cel mare.* KONAKI, P. 272. *Dar băiatul nu e apă prost cât seamă (franțuzism = pare).* C. NEGRUȚI, I 65. # (Anumite comparații de acest soi u au ajuns expresii stereotipe — întrebuințate apoi și în afară de comparații, spre a indica o multime mare, o cantitate mică, o deosebire mare, un timp îndelungat, maximul unei sfertări etc.). *Cât cerul de pământ* — foarte deosebit. *Albina de viespe, cât cerul de pământ.* IORD. GOLESCU, ap. TDRG. *Nici cât p'o măsă = foarte puțin, o cantitate mică.* ZANNE, P. II 267. *Cât (e) hăul (și dudăul s. și părăul) v. h.ău. Cât (e) lumea (și pământul) = în vecii vecilor, nesfârșit, totdeauna (după negațiune) niciodată, cât e hăul, niciiri.* *Cât lumea lângă tine oș trea (ca) să trăde.* ALECSANDRI, P. I 166. *Ali stăpân... nu mai face brânză cu Harap-Alb, cât fi lumea și pământul.* CREANGĂ, P. 230/7, cf. 324/12. *Când e omul înțel, Lesne-i vine a gândi* *Cât pământul e a trăi.* ALECSANDRI, P. P. 305/2. *Dragostea se sfârșește, Și cât lumea nu trădește.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 219, cf. 396, 25. *Maiică, la inima mea Este-un ghem de vete-rea: Cătu-i lumea nu se h. MĂNDRESCU, L. P. 26/12. Cât veaul (după negațiune) = cât oiu trăi, niciodată, cât e hăul. N'am să-l văd cât vencil!* COȘBUC, B. 34. *Cătă frunză, (și) cătă iarbă s. cătă pulbere și spuză = grozav de mult. Când răznuu a lor multime, cătă frunză, cătă iarbă...* EMINESCU, P. 240. *Au și început a curge furnicele cu droaia, cătă pulbere și spuză, cătă frunză și iarbă.* CREANGĂ, P. 264/2. *Cât e negru sub unghie s. (†) cătu-i negrul bobului = foarte puțin, în cantitatea cea mai mică posibilă. Nici cât e negru sub unghie nu vei afla acolo.* P. MAIOR, IST. 141. *N'au fost ei nici cătu-i negru supt unghie mai bun.* TICHINDEAL, P. 61. *Cătu-i negrul bobului macară ceazi a sminti peste socotala omenească este.* CANTEMIR, IST. 110/12. cf. ib. 240. *Cât un lucru mare = lucru mare, foarte tare, mult de tot, din cale afară. Eră vesel împăratul pentru aceasta, cât un lucru mare.* ISPIRESCU, L. 39/2, cf. 213/2, 222/12. *A strigă cât te la gura = cât poți de tare. Sirigă, căt fi luă gura, că macar ce frig.* CREANGĂ, P. 239/21. *Cât îi poate calul = cât poți, cât îți plătește pielea, cât te în curelele. Numai Chirică băiatul știu ce zace în inima lor și cât te poate calul [fetelor]: că ce-i mai greu de ales decât omul? id. ib. 167/2. || (Eliptic, rămânând neexprimată comparația) *Nici (ea) cât = atâta cât nimic, nici o clipă, nici de cum, de loc. Cf. c. a. (A I 3) N'am dormit nici căt. LM. Calul... nu s'a deslipit de domnul lui nici căt.* ISPIRESCU, M. V.*

53. *La vedeți, vinele lui Tușulea sânt ele uide le-am pus eu? — Ba nici căt!* id. L. 317. | (Spre a indica o durată scurtă de timp) *Cât ai bate înș. din palme, cât ai scăpără din(tr'un) amnar, cât te-ai șterge la ochi, cât ai elipi din ochi, († cât dăpeala ochiului), cât ai zice „pis”, cât cioara în pur, cât trece cioara peste gară, cât ai potevoi puricele. Și cât clipala ochiului, s'au aprins și biserică zfanțului Dimitrie.* LET. III 76/1. *Prăpădi și el, cât ai bate în palme, tot ce câștigase.* C. NEGRUȚI, I 41. *Lacurri de gospodărie, făcute de mâna lui Chirică, cât ai bate din palme.* CREANGĂ, P. 153/21. *Cât ai scăpără dintr'un amnar, se acunse pînăte niște rădăcini desc.* MARIAN, O. I 311. *Cât te-ai șterge la ochi, lupul fu aci.* ISPIRESCU, L. 77/12. *Cât cioara'n par și vinu'n pahar.* ZANNE, P. IV 159. *Cât trece cioara peste gară, copitul flămânțește.* ib. II 81. *Se zice'n slava cerului, Cât ai potcoi juricele la un pctor.* GOROVELI, C. 398/22. *Cât (cămă) eueul = foarte puțin, niciodată.* ZANNE, P. I 452. *Cât va da din deget = cât va fi, cât va trăi.* ZANNE, P. II 111. | (În legătură cu adverbe de timp și de loc) *Cât colo = la oarecare depărtare, (tare) ieaparte. Văzând că areă un gust foarte neplăcut, I-au zvrărit cât colo.* DRĂGHICI, R. 62/24. *Cât colo, o altă trâmăbă din cei mai junți.* BALCESCU, M. V. 541/22. *Fata fi pune atunci mâna în piept, îl brîncește cât colo.* CREANGĂ, P. 277/22. *Arunând săciula cât colo, cu carte cu tot, scoase fluterul.* RETEGANUL, P. I 17/2. *Dar colă, cât colo'n fund Jaid-un negru...* ALECSANDRI, P. P. 79b/17. *Cât de colo (neobinicuit în acest sens: cât colo) = de departe, de la (o mare) distanță. Se vedeă cât de colo, căt vorbea cu înțelepciune.* ISPIRESCU, L. 22/22. *Românul cât colo își bate la ochi!* ODOBESCU, I 468. *Cât pe colo = grozav de lăntis, mare. Se cutremurără, când văzură namila de lighioasă lângă dinți și un lac de sânge cât pe colo.* ISPIRESCU, L. 202/12. *Un balac de sânge, cât pe colo de mare. id. ib. 343/22. Cât colea = (tare) aproape, în apropiere, nu departe, la o parte. Așă, cucoane?... dacă-i lungă poșta deinaite?... Ba nu... san cât colă, o palmă de loc, o fugă de col.* ALECSANDRI, T. 45. (Repetat) *M'am luat, cât colă, cât colă, pe urmele fugărilor.* id. ib. 227. *Purcelul... se ia după moșneag, și cât colea, mergea în urma lui.* CREANGĂ, P. 82/2. *Se oprî și el mai cât colea, după un mărăcin.* ISPIRESCU, L. 109/2. *Eu mă duc, ia, cât colea, să tiau niște lemne.* id. ib. 334/2. *Fugea el, dar și cu: un colă în urmă!* PAMFILE, C. T. *Dina la poartă țegă, și potera cât colă.* ib. 39/2. *Paște murgul și rânchează, Georgehe doarme și visează; Iară Nuța, cât colă, Pe Georgehiță și păzed.* BUBESCU, P. P. 56. *Ce stai, bade, cât colă, Cu-ălăa inimă-rea?* JARNIK-BĂRSEANU, D. 46. *Trecă netica, cât colă; Ghioță la inima mea!* DOINE, 77/12. *Cât lei, cât colă = în curând, nu după multă vreme. Dumnezeu pornește cu sfântul Petre, și, cât lei, cât colă, ajung pe Ivan.* CREANGĂ, P. 299/24. *Cât de el f = de departe. Armasorului... cât de căt și apropiatara lupului simți.* CANTEMIR, IST. 77/2. *Cât pe ce s. pe-aci = aproape, mai, mai căt..., puțin a lipsit, n'a lipsit mult să..., gata să... Vedeți la ce mă aduseți: Cât pe ce să te jentești.* BELDIMAN, O. 74/1. *Cât p'aci să-mi dea și mie.* PANN, P. V. I 122. *Cât pe ce eră să mă trimeată băbaca [la Paris].* ALECSANDRI, T. 345. *Cât pe ce eră să i scimpă o rână a înimii.* EMINESCU, N. 77/2. *Calul... începe a sări în două picioare, forând, și cât pe ce să izbească pe stăpănu-său.* CREANGĂ, P. 185/22. *Îl strânse în brațe și cât p'aci eră să-l înghită.* ISPIRESCU, L. 90/2. (Repetat) *Și cât pe ce, cât pe ce, să nu-l teie corul înainte.* CREANGĂ, P. 41/22. *Eră cât pe ce să mor.* PAMFILE, C. *Cât ce, (Transilv.-de-nord, Maramureș) căi = îndată ce, imediat ce.* TIPLEA. *La mine'n prag veneă, Mamă-su cât ce-adurmed.* COȘBUC, E. 10/2

cf. 106/11. Cât ce-ai sta cu ei, face treabă. PAM-FILB, I. II. Cât ce vorbește ei, noi să credem? id. C. Cât ce l'vâzură admirat, îi luară cornul. RETEGANUL, P. II 75/2. Căci acolo am intrat Clopu [= pâlăria] n' masă l'am țipat [= aruncat]. RETEGANUL, TR. 172/2. Care voințe îi frumose. Cât ce ajunge [la moară], toarnă'n coș. MĂDRESCU, L. P. 96/22. Căci l-o prins, în lanț l-o pus. TIPLEA, P. P. 6. Pentru-o țipe de bere Onunad-ne-ar căci om mere. BUD, P. P. 10. (Învechit) Îndată căt = îndată ce, imediat ce... Vitele fără lapte să tîmăduță îndată căt vrea bea de ceaiu ap. DOSOFTEIU, V. S. 49. Îndată căt au luat țerbi, au și început a vîrșare otrava. LET. I 238/2. Orzul nu trebuie legat îndată căt se seaceră. ECONOMIA, 51.

3. (În corelație cu *atăt*, îl determină pe acesta; uneori întărit prin *și*, mai rar precedat de *pre*) *Macar de-are fi atătea de multe, pre căți oameni vor fi într'acea casă*. PRAV. 1055. Faraon au strâns în cei șapte ani mînoșt atăta pîne, cîtă să ajungă în ceilalți șapte ani nerodîți. I. IONESCU, C. 212. În lume sînt atătea condițiuni căți și oameni, un lanț de inegalități. I. GHICA, ap. TDRG. *Atăta amar de veacuri, căte port pe umerile aceste*. CREANGĂ, P. 190/11. *Căți frăgari pe la Arad, Atătea gînduri mă bat; Căți frăgari pe la Ineu, Atătea gînduri am eu*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 139. (Alte exemple subit a tăt II 1*).

4. (În corelație cu *atăt*; comparația nu servește spre asemănare, ci spre completarea ideii) *De o potrivă, precum și*; (după negațiune, adesea întărit prin *și*, mai ales, mai cu seamă, mai vîrtos) *nici, totuși, mai ales*. *Nu le ajungă atăt din rîndul mîncatului, cît și din rîndul purtatului*. LET. III 282/12. *Nu atăta din ventul casei, cît din sudorile feței mele*. ANTIM, P. XXIV/27. *Muli s'au sportit aceaste mîndășiri, atăta cu petreacerea cea plăcută lui Dumnezcu, cît și cu veniturile*. MINEIUL [1776] 30/1. *Au rămas... atăt moșie, bani, case... cît și la Iași vii (a. 1792)*. URICARIUL, XIX 39/2. *Boțeri, atăt cei în slujbă cît și cei din afară*. BĂLCESCU, M. V. 10/2. *Puteă să înghită în largile sale pînțecre atătea vedre, cît și o butie de la Dealul-mare*. ODRESCU, III 14/22. *Lele, nu mai suspină... Că-atăta vina mea, Căt și, lele, vina ta*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 253. *Atăt fîna, căt și aluatul, tot cu împrumutare*. ZANNE, P. III 544. (Neobincinuit) *Nici un lucru nu vă spui cu atăta bucurie, căt ca pentru Dumnezcu*. DRĂGHICI, R. 48/2.

5. (Comparație intensivă; exprimă proporția sau gradatia între două gîndiri; mai adesea în corelație cu *atăt*; acesta sau *căt* sînt adesea urmate de un comparativ) *Cu căt* = precum, în raport cu, pe măsură ce. *Cu cătă greșești, cu atăta te pocăiaște*. VARLAAM, C. 336. *Precum o frumuseaște, cu căt are mai mulți ibornici [= admiratori], cu atăta are mai mare slavă*. ANTIM, ap. GCR. II 8/2. *Cu căt omul se poate încredința mai mult în puterile sale, cu atăta mai puțină trebuință are de ajutorul celorlalți*. MARCOVICI, D. 11/2. *Grîjile cresc, cu căt și omul învață a cunoaște mai bine nestatornicia norocului*. id. ib. 115. *Drumul se lungeste, cu căt și sceta-i crește*. ALECSANDRI, P. IV 113. *Omul, cu căt oftează, cu atăt se ușurează*. TEODORESCU, F. F. 276/b. *Trandafirul, cu cătă mai frumos, cu atăt mai puțin fine*. JORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I. 297. [(Cu același lăteles) *De căt... de (s. cu) atăta și pre căt... pre atăt*. *De cătă să strică omul den afară, cu atăta să înnoaște cei din lontru*. VARLAAM, C. 244, cf. II 83. *De cătă mai mult îl suncează, de atăta mai mult s'întărită ceilalți*] creștin. DOSOFTEIU, V. S. 157. *Cu atăta are mai mare slavă... și domnul, de căt taste cu mai mulți oameni curtea lui*. ANTIM, ap. GCR. II 8/2. *Pre căt mai mult s'acopere, pre*

atăta mai tare să descopere. CANTEMIR, ap. HEM. 203. (Măcar) *căt de...* (mult, puțin, mic...) = foarte (mult, puțin, mic...). *Să veselii... Samuții... căt de tare*. BIBLIA [1688] 202*. *În lipsa lui [= a soarelui] cea [= steaua] căt de mică și de departe luminează*. CANTEMIR, IST. 32/12. *Nu socotim căt măcar de puțin mulțimea valurilor*. MARCOVICI, C. 53/12. *Nepuțind cinevă să scoată căt de mic cuvînt din gura lor*. DRĂGHICI, R. 21/2. *Mă-a făcut-o căt de bună*. PANN, P. V. I 168. *La drum, e bine să pornești căt de dimineață*. CREANGĂ, P. 115/1. *Vind căt de rare ori*. DOINE, 23/2. *Căt mai de grabă să piată*. TEODORESCU, P. P. 360. (Învechit) (Cu) *căt mai vîrtos* = cu atăt mai vîrtos, cu atăt mai mult; (după negațiune) cu atăt mai puțin. *De vream ce Ulfilă... iaste lăudat...*, cu căt mai vîrtos ești Măria-Tu vream de cinste. BIBLIA [1688] 8 pr./12. *Iaste cu dreptul să zică cinevă unui om, cu sila: desparj-te de muierea ta...*, dar cu căt mai vîrtos să îndame cinevă pentru un arhieru să-și lase eparhia? ANTIM, P. XXVII/19, cf. XXVIII/25. *Atăta de mult pește se vede în mare(a)*, înodă cu mînille numai puteă să prindă mulțime; cu căt mai vîrtos cu mreja. DRĂGHICI, R. 90/22. *Nu le-ar fi putut nici pune în gînd; căt mai vîrtos să le facă*. GORJAN, H. IV 155. *Ei nu vîrșură nici un tîbbăcaru macar; cu căt mai vîrtos de a dubi piei*. DRĂGHICI, R. 142/17. *Nime nu îndrăznă a grîbi împotrița lui; cu căt mai vîrtos a lucră ceva*. C. NEGRUZZI, I 143.

6. (Neobincinuit; exprimă comparație intensivă, după un comparativ). *Decăt*. *Socotind folosul ce puteă avea de la foc, mai mult căt orice, înălță nencetat glăsurii mulțămitoare cătăru ceriu*. DRĂGHICI, R. 75/22.

III. Pe lângă ideea de cantitate, exprimă și un raport condițional sau concessiv. (Verbul la condițional poate și lipsi. De-oare-ce condiționalul poate fi, în anumite cazuri, exprimat și prin viitor și imperfect, iar în vremile mai nouă condiționalul cu *să* are sens de conjunctiv, s'a putut introduce și construcția cu indicativul):

1*. (Une-ori întărit prin *fi* mai căt, adesea în corelație cu *tot*) *Oricît, fie căt, indiferent în ce cantitate, mărime, măsură, grad etc. Pietra adamant, cătă să o arc ucide cu hieial, tot nu s'ă zdrobește*. VARLAAM, C. 212. *De are face neștine bani căt de bun!*... PRAVILA MOLD. 41. *Șidovul, dacă să va botză, de are fi făcut căte păcate și scărîndăți, pentru darul botzului toate s'ă vor curdăți*. ib. 162. *Să strîngă oamenii de oaste căt de mulți*. LET. II 258/12. *De s'ar smeri căt și mai căt, și s'ar rușă, nimeni nu se încrede lor*. TICHINDEAL, F. 50. *Cine... minte nu prea are, Nu-i bine, căt de bun la inimă s'ă fie*. DONIC, F. 42. *Nici o nenorocire, căt de grozavă va fi, nu ne va aduce la desmădădure*. MARCOVICI, D. 17/12. *Să vă deprindeți a v'ă lipsi de lucrul ce ați iubi căt de mult*. DRĂGHICI, R. 157/2. *Căt dormi, tot nu te saturi de somn*. LM. *Lud stejorul căt de gros, îl îndotă cu mînille*. C. NEGRUZZI, I 245. *Ajunedă cu mîna la hană, la stele, la soare, și căt vîde de sus*. CREANGĂ, P. 245/2. *Soacră, soacră, poamă acră! De te-ai coace căt te-ai coace, Dulce tot nu te-i mai face*. id. ib. 10/12. *Lăutari sînt? — Ho, ho! Căți poștești*. id. ib. 309/2. *Tunuri mari, Ce sparg ziduri căt de tari*. ALECSANDRI, P. P. 210b/2. *Vind, zău, și-mi țarță Greșala mea toată, Căt este de mare, Și grea de tertare*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 503. *Cătă-i mogu' de bătrîn, Tot ar mîncă măr din sân*. ib. 467. *Sufle vîntul căt de rece...* *Tot de dorul tău nu-mi trece*. DOINE, 205/2. *Furnica, căt e de mică, dacă o calci pe picior, se înnoaște și te mușcă*. ROMÂNUL GLUMET, 20/12.

2* (Cu sens concessiv) *Ori-căt, cu-toate-că, deși atăt de (mult, tare etc.)...*, *asă (mare, mult etc.) cum este...* *Căt eră de pusnic Dîndă [= deși ținea*

Dănilă la cele sfinte, ca un pustnic evlavios], tot mai mult se bizuie în drughinească decât în sfânta cruce. CREANGĂ, P. 55/2. Măi Chitrică, d'apoi stii că și boierul, cătu-i de boieru, a pus-o de mândălipă. id. ib. 161/1. Babele, cătu-s ele de-a dracului, de prefăcute și iscoditoare, tot nu l-au putut face să se însoare. id. ib. 142/10. Și eu, mai dănușii, cât mă vezi de toinic, de-abia am scăpat. id. ib. 202/11. Zi de vară, cât de lungă [= așa de lungă precum se știe că sânt zilele de vară], Vă-nătorul o alungă. ALECSANDRI, P. P. 164b/2. Că și stejarul, cât și-i de stejar, tot dintr'o ghindă răsar. SEVASTOS, N. 46/2. N'am văzut vedre frunzuță, Ca la mândra'n grădinuță: Cât o vinde, cât o plouă, Ea e tot mândră și nouă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 21. Cătu-i [= așa mare cum e] Țara-românească, Nu-i ca fala-ardelenescă. ib. 31, cf. 8, 303, 29. Cât am fost eu de urți, Multe dragostea-am avut. TEODORESCU, P. P. 326 b.

3^a (În limba veche, în corelație cu țară = cu toate acestea) Oriacă, chiar, numai, doar. Îi legară la roată, de-i băcă cât în vedere, țară nemică nu s'atinge de dinșii dureaua. DOSOFTEIU, V. S. 90. Și cât împingea Căcații den foc pre Turci, iar Legii îi lovea den aripă. LET. I 248/17. Cătu să părea acelora că-i bat, țară ei nici un rău nu pătimită. MINEIUL (1776), 174.

IV. Cu înțeles restrictiv. (În propoziții ca: fi-am spus cătu am știut sau cătu am putut, am făcut, cuvântul cătu arată totdeauna o cantitate mică. Trezind sensul propoziției întregi asupra lui cătu, acesta a putut — mai ales întâiu în legătură cu verbe care însemnează puțință, știință, părere, înțelegere etc. — să primească un sens restrictiv. De-oare-ce cătu fmi aduc aminte devine în acest caz aproape sinonim cu după [s. pe] cum fmi aduc aminte, sau cu în măsura în care mi-aduc aminte, s'au putut naște, prin contaminare sintactică, expresiile după [s. pe s. în] cât mi-aduc aminte; tot astfel, cât exprimând aceeași idee ca «numai sau «fără», s'au putut naște combinațiile numat cât s. (fără) cât).

1^a În măsura în care... Cât va fi prin puțință, să ne agiutăm înșine pre sine. DRĂGHICI, R. 164/14. (De obicei în legătură cu prep.) După [s. întru s. pe, mai rar de s. din s. în] cât = în măsura în care, după cum. Ne-am silit den cât am putut. N. TESTAMENT (1648) ap. GCR. I 126/14. De câtă ne (aste puterea, spunem cu adevăr. MOXA. ib. I 57/2. După câtă va fi puțință, să se ferească de această. ANTIM, ap. TDRG. Pe câtă în] aduc aminte... (a. 1773) ap. GCR. II 89/21. Nu tot conțeni a urmă purtare-de-ghijă, în cât se va pută spre agiutoriul stării boierești (a. 1804). URICARIUL, I 18/19. Neamul tău, în cât se poate, să-l ridici. BELDI-MAN, O. 35, cf. 78. Nevioia l-au silit a se agiut în cât îi eră la puțință. DRĂGHICI, R. 132. Robinson de aceste, pe cât se vede, nici aveă în cuget. id. ib. 5/1. La 1821... pe cât fmi aduc aminte, intrase Ispilant în țară. ALECSANDRI, T. 955. Aiața nu-i semn bun, după cât știu eu. CREANGĂ, P. 188/2. Pe cât... am înțeles, S'a născut. TEODORESCU, P. P. 110. Și cum scăpă, de cât îi scăpărau picioarele, apă fugițiță... ION CR. III 269. Numai (s. doar s. fără ȘINCAL, ap. TDRG.) cât = atâta numai (s. doară) că... Însă acesta istoric nu apă greu nepriștin taste, cât numat acest nume Vlah, de pe Fliș Hatmanul cî (aste, scrie. LET. I 5/11. Om de șeptecet de ani, de numai cât nu-i sosit ceasul morții și lui, ib. II 266/14. Făcția... Numat cât ne nădăjește, iar de rău nu ne desprinde. KONAKI, P. 281. Numai cât a gândit Făt-Frumos, și îndată au și fost de față părinții împărătească lui. CREANGĂ, P. 102/11. Zic vecinii: Auzi, june, Mândra capu' și l-a punit! — Ce să-l (mai) puit, că e pus, Numai cât mai stă în sus. JARNIK-BĂRSEANU, D. 97. Doar cât nu plângă, apă eră de tristă. |

Cât să... = numai ca să. L'am întrebat cum îi chiamă, cât să zic c'am vorbit ceva cu el. I.M. | Cât de cât = măcar câtă, puțin de tot; cât (se poate) de puțin, oarece, oarecât (LB); (după negațiune) absolut de loc. Să apuce, cât de cât, și din ord. ECONOMIA, 90, cf. 127. Măncare le trebue, îmbrăcăminte, cât de cât. CONTEMPORANU, IV. 496. Cu coaja și-alungi batăr odăid foamea, cât de cât. RETEGANU, P. IV 29. Cât de cât, tot muncesc și eu, adecă. PAMFILE, C.

2^a (Ca în fr. quant à... și alb. sa per) Cât pentru (s. despre s., neobicituit, către) = în ce privește, cu privire la..., fiind vorba de..., relativ la... Hazreti Isă, cât pentru alte legi, cu un cuvânt ne arată, a nu putea vedea raiul. E. VĂCĂRESCU, IST. 249/12. Așa este, cât câtră voroădile cele politice; dar pentru niște voroăci cu aceștia... DRĂGHICI, R. 265/12. Cât pentru strâbul brunet, ei până că nu bagă samă... C. NEGREZZI, I 37. Cât pentru mine, mă cutremur la singură ideea de a iubi. id. I 45. Vase de argint existente, bine chezușite cât despre a lor proveniență. ODOBESCU, II 207. Poziția morală, în care se află poporul român, este poate unică în istorie, cât pentru greutatea ei. MAIORESCU, CR. I 390/1. Nu mai puțin excelente sânt poeziile populare cât pentru deștețata expresiunilor. id. ib. 130. Cât despre apă bună, nu vă îngrijiiți. CREANGĂ, P. 204/12. (Rare) În cât pentru, cu același înțeles. În cât pentru cât englez, zic că mărtima trupului lor stă în sacul cu ord. I. IONESCU, C. 2.

3^a (Mold. și Transilv.) Cât... cât = parte... parte, mai... mai, când... când, une-ori... alte-ori, și. Avem așternut truda noastră și țarba moale a pământului, ne înțelăm cât cu contăzurile, cât cu necazul. SADOVEANU, SĂM. V 1003. M'oiu duce și eu, cât câlare, cât pe jos, cum oiu putea. CREANGĂ, P. 197/14. De se'nămplă că'n locul fetei să ia [făcătul] pe cât o babă [în braț], cât într'adins, cât în gheală, apoi s'auri băjocuri și odri. SEZ. III 179/12. Se culcă Ileana, cât de frică, cât de supărare, cât de rușine și cât de bucurie. RETEGANU, P. I 53.

B. Conjunctiune. Funcțiunea sintactică a lui cât se poate ușor schimbă din adverbială în conjuncțională, fără ca adesea să fie posibil a spune în mod nelindoios când este încă adverb sau a ajuns să fie conjuncțiune.

1^a (Când, în loc de a spune: eră (așa de) înalt cât bradul, ne exprimăm — lipsindu-ne în momentul expunerii termenul de comparațiune — eră (așa de) înalt cât... nu se poate închipui, între cele două propoziții stabilim un raport de subordonare și cât ne face impresia unei conjuncții ce introduce o propoziție consecutivă sau explicativă). Încât, de, că. (Învechit s. regional: în Mold. și Trans.; în Munt. și în limba literară, în aceste cazuri, azi numai dncăta). Se tâmplă de fu cutremur mare, câtă se risipiță besearecele. MOXA, 389/19, cf. 402/2. Să socotim... ce veniți sânt accia, cât numai pentru numele cine-i pomesește, înecă sosește destul a să teame neștine d'înșii. VARLAAM, C. 197. Deaca crește..., se face copaciu, cât vin pusărite ceriului și alădușez în ramurile lui. BIELLA (1688) ap. TDRG. Au frânt pre Batoresți, cât obiă ou scăpat ei cu capetele. LET. I 225/24. Ioan-vodă eră minunat de om bun, cât nici acuză nu pct. uță Mănterți bunătața lui. ib. II 388/21. Nu-l lăsară, până a nu-i țără, câtă însuși împăratul porunci de-l lăsară. MINEIUL (1776) 105. Minciună dară ca aceea cuprinde în stăul său fabula lui Sulțer, cât o poji pipă cu mâna. P. MAIOR, IST. 195. Ne-at stricat obiceițele, cât am rămas săraci și n'aveam nici o armă. BĂLCESCU, M. V. 602/2. Urșitei... au trântit un hohot mare, Cât s'au răstunat pământul. ALECSANDRI, P. IV 42. Începă a geme și a se vâleră, cât își

eră mai mare mla de dînsa. SBIERA, P. 28/24, cf. 111/4. Au venit pîndă la mine Miros dulce de la tine. Căt am pus în gîndul meu Pe-o aripă să te ieu. ALECSANDRI, P. P. 31/12. Cînd ai noştri un deal suit, Trîmbiţele amar ziceau, Căt gîndeau că lumea piere De necazuri şi de jele. RETEGANUL, TR. 71/2. | (Adesea în corelaţie cu aşă s. (Intr'altă: cf. aşă III 1°, atît II 5°) În aşă măsură s. atît de mult, aşă de tare etc., încăt. Apă i-au cuprins pre Turci o negură, căt nu se vedea unul cu altul. URECHE, ap. GCR. I 71/12. Apostolii atăta au plecat oamenii, cătă nice moartea n'au socotit. VARLAAM, C. 210. Intr'altă smernic... veni, cătă nu numai din ceru pre pămînt ce se pogori, ce... id. ib. 94. Dracii din trupurile oamenilor aşă de cu putere mare-i scotă, cătă nu mai cu cuvîntul ce grăit. id. ib. 264. Vedem neamul omeneşc înpletindu-se în... nefolositoare învâluiale, atăta cătă a înfămnă şi pre Solomon să strige. BIBLIA 1688, 3 pr./22. Aşă mură [vite], căt nu mai birută oameni să le despoate. LET. II 333/22. Aşă au bătu Moscalii pe Turci... cătă abia au scăpat puşcui. LET. II 428/21. Atăt sînt de multe învâduirile lor... căt întrec la număr năşipul mării. ANTIM, P. 200. Atăta mură, căt nu-i puteă dovedă cu îngropatul. LET. III 192/22. Din patimi, fapte bune Iese aşă de viteze, căt nimic nu le răpune. KONAKI, P. 283. Se făcă cutremur mare atăta, cătă au cădat ceale înalte lăcaşuri. MINEULI (1776), 162/2. Aşă de rău au înfrînt pre Daci, căt n'au rămas nici carii să agonisăd pămîntul. ŞINCAL, HR. I 7/2. Aşă abia puşcui cu mare reşeune... aşă, căt în puşcui vreme au călcat mai multe mîle. DRĂGHICI, R. 24/20. Gloria te puse l'altă înălţime. Căt n'aveai tu de-asaupra-şi şi-aldăture pe nime! ALECSANDRI, P. III 253. Păleă şi soarele atăt de cumplit, căt cugeat că te aprinde. SBIERA, P. 227/12. Au fost slăbit de picioare într'altă, căt nu mai puteă să mergă. id. ib. 77/22. Şi aşă bine ce-i păru zmeului, căt nu se poate spune. ISPIRESCU, L. 337/12. | (Mai rar în corelaţie cu astfel) Aşă... că. Erevi se ocupă şi cu vânzarea bănturilor prin sate, astfel căt mai toate cărciumele sînt luate în arendă numai de cătră Erci. I. IONESCU, D. 77. Astfel e atunci omorul, căt ostăşii înceacă Obosit. ALEXANDRESCU, M. 22. Astfel gerul e tare, Căt îngheaţă n'oric loc şi a gurii răsuflare. ALECSANDRI, P. III 356.

2°. Conj. temporală. (Une-ori în corelaţie cu îndată, şi s. ↑ aşă) Îndată ce, cum. Cătă vrei cădă într'ina, tu vrei cunoaşte. MOXA, 389/2. Cătă-l vdră, aşă-l şi cunoscă. VARLAAM, C. II 30/2, cf. II 59/2. Cătă o loveacă hiebenţele soarelui, îndată sacă [sămînţa]. id. ib. 325. Ho-trul vreunii muieri cu bărbat, cădă-l vor prinde învâduia dată, să-l bată cu piala. PRAVILA MOLD. 91/2. Cătă l-or vedea, să-l şi ucigă. DOSOFTEIU, V. S. 154/2. Deci, căt i-au dus ceapă, îndată le-au tăiat capetele. LET. I 233/12. Căt s'au făcut vară, s'au gătit împărăşia Turcului şi au purces cu oştă. LET. II 218/12. Dar Soaţi, nemulţumitori şi mişei, căt bănuiră slăbiciunea făcătorului lor de bine şi răzură că şi împăratul e împotriedă, nu pregătă a-l părădă. BĂLCESCU, M. V. 481/22. Codrii şi drumurile împănate de cete de noţi, cari jefuiau şi căzneau, atăt teacă omul din streaşa Bucureştilor ofară. GIHCA, S. 492. Tu să stai la spatele meu, şi, căt vei auzi că încep a croi căte una mai deochetă, tu să mă traşi de mînică haină. ODOBESCU, III 46/2. Franza'n codru căt învie, Doina cănt de voinicie. ALECSANDRI, P. P. 224/2. Şi căt lucrul a s'ârşit, Iată, mări, s'a stărnit Un vînt mare pe pămînt. id. ib. 387/12. Căci, căt omul glaja de gură atinge, Toată supărărea pe loc i se atinge. SEVASTOS, N. 291/2. (Înlărit prin nume a) Numai căt vei îmbracă tu pre un gol, cu

îndată simţ căldura şi mă încălesc. MĂRGĂRI-TARE (a. 1746) ap. TDRG. Căt... căt = îndată ce (s. cum)... îndată. Căzaci..., căt le va da ştire, căt vor veni. LET. I 192.

3°. (Conj. adversativă, după propoziţie negativă) Ci (mai ales), fără (cu deosebire). Nemşi te batjocoresc Şi cocotii te hulesc. Nu mi-e ciudă de străini, Căt de pămînteni haini. ALECSANDRI, P. P. 246/2.

C. Numeral şi pronume.

1. (Ideea de cantitate poate implica şi preţul sau numărul; în acest caz căt — care poate fi întrebunţat şi în funcţiune substantivală — devine numeral nehotărît).

1°. (În întrebări şi exclamări) (Cu ce preţ?! (în răspunsuri şi afirmări; une-ori precedat de prep. pre, cu, mai de mult şi de în) Preţul ce (s. cu care)... De nu vor să plătească pre căt vor lua ei..., de două ori pre căt au luat să dea giudefului. PRAV. 15. De la cine i-au cumpărat şi în căt i-au cumpărat... LET. III 220/2. Ia banii, cu căt se învoiesc, şi se duce. CREANGĂ, P. 160/12. Noră-mea vrea să mergă la Piatră. Căt să-ţi dau ca s'o duci? id. ib. 113/2. Căt fi-i, Greece, nevasta? — O sută de lei. SEVASTOS, C. 233/2. Cu căt dai lemne?

2°. (În întrebări şi exclamări) În ce număr?! (în răspunsuri şi afirmări) Numărul în care... De cînd badiu te-a lăsat, Tu cu căpi te-ai sărutat? JARNIK-BĂRSEANU, D. 403. Căpi pomii vin într'un rând? (Referitor la dată) În cîte [scil. zile] avem astăzi? Căt e ceasul? La cîte (ceasuri) vîi la mine? — La trei. (În Transilv.) La căt e [ceasul]? = De cîte ori (une-ori în corelaţie cu de atîtă ori) = de fiecare dată, totdeauna cînd; în multe rînduri; adesea. De cîte ori e vrea să dechidă cartea, nu-i trebuia lămură. DOSOFTEIU, V. S. 18. De cîte ori fudulia... au născut fapte înalte de laudă! KONAKI, P. 283. Inima uită de cîte ori nădejdele ei au rămas îngelate. MARCOVICI, D. 8/2. De cîte ori da, de atîtă ori cădă. ISPIRESCU, ap. TDRG. Ori de cîte ori l-am văzut... DDRF. De cîte ori te-a întrebă? — De trei ori.

3°. (În corelaţie cu tot) (În numărul în care... Accă înţeleaseră toţi Iudeii şi Elenii, căpi vîidă întru Efes. COD. VOR. 6/, (tuturor Jidovilor şi Grecilor e celor a lăcui în Efes. N. TESTAMENT 1648; la toţi Jidovii şi Elinii ceia ce lăcuiă Efesul. BIBLIA 1688). Dăruşi Ńie Dumnezeu toţi căpi noată cu tine. ib. 89/12 (:pre totă cari. N. TESTAMENT 1648; pre toţi ceia ce. BIBLIA 1688), cf. 105/12, 181/12, 60/12-a, 73/2-a. Tot, cătă avă, vîndă. CORESI, ap. GCR. I, 17/22. Să plătească toată paguba, cătă să va fi făcut în turmă. PRAV. 66. Pre toţi-i cînşti cu daruri, căpi eră sveaticii lui, şi căpi eră cu dregătorii, şi căpi eră de oaste, şi căpi eră de cei proşti. NĂSTUREL (a. 1648) ap. GCR. I 133/2. Noi cu toţi, căpi ne eră casele în Iaşi. LET. II 359/22. Câte ciume şi răduşi, toate le-au făcut. ib. II 235/12. Rele-oric zice că sînt toate, căt nu vor înţeleg. EMINESCU, P. 226. Spune-i, că te prinză să-dai în gîrezi tot grăul, căt fi era semănat. CREANGĂ, P. 155/22. Nu mai sta dîn pœnit cu bicul, de gînat cu toţi drameşti, pe căpi Ńi învîdeă. id. ib. 112/2. (Se repetă predicatul în amîndouă propoziţiunile) Toate treble, căt le făcă, le făcă pe dos. id. ib. 39/12. Mi-e cutbul lîngă drum... Căpi drameşti căldoresc, Toţi în ei zburdăresc. JARNIK-BĂRSEANU, D. 204, cf. 198/1. (Corelativul tot rămîne neexprimat; adesea în corelaţiune nouă cu mult, alt, acela) Tot ce, toate care, care în număr atăt de mare... Chemă Pavel căpi eră învîndă Iudeilor. COD. VOR. 100/12 (:pre cei mai mari ai Jidovilor. N. TESTAMENT 1648; pre ceia ce eră Jidovi de frunte. BIBLIA 1688).

Și mulți de căți au crezut... ib. 6/7. (: mulți den ceia ce credeă. N. TESTAMENT 1648; mulți dntu ceia ce crezuse. BIBLIA 1688). Nu fuis protinetic cereștii vedare, ce a căți eră în Damasc. ib. 78/11-12. (: mainte că rora eră în Damasc. N. TESTAMENT, 1648; ce celor den Damasc. BIBLIA, 1688). Să sū ceae de păcate câte au faptu (sec. XVI). GCR. I 9/14. Sfinții apostoli și căți voșe și lucrează lucruri apostolești. BIBLIA (1688) 6 pr. 21. Eu oiu dă samă de ale mele câte scriu. LET. I 5/7. Se păred, că este anume urgia lui Dumnezeu, sosită asupra acei oști, căd eră deapre Vasilie-vodă. LET. I 313/29. Am scris singur dntu a mea știință, căt s'au împliat de au fost în viața mea. ib. II 195/27. Oine nu este dator, din căți ne fierbem într'această ticăloasă țară? ANTIM. P. XXVIII/7. Acestea câte am lucrat... și câte am grăt... să le socotesc. id. ib. XXV/22. Câte vra el... aele făcē. LET. III 181/2. Nici zărește acele rele pe câte în altul le ocărește. KONAKI. P. 254. Boierii, căți i-au mai lăsat vii, numai frica morții îi mai ține. C. NEGRUZZI, I 138. Câte spune, săni o frumoasă peceate, dar mare minciună. id. I 250. Ții tu minte, căt' n lume-ai auzit? EMINESCU, P. 225. Dintr'al prinților șirag. Căți au trecut ai casei prag, De-bună-seamă cel mai drag a fost ales. COȘBUC, B. 16. Nu ți-or putea răbdă, câte ți-am răbdat noi. id. ib. 286/2. Seudă spânul la ospă, împreună cu moșu-său, cu verele sale și cu alții, căți se întâmplase. id. ib. 210/12. Câte știi tu, numai dracul cred că poate să-ți dea de fund. id. ib. 169/2. Căți îi văd, de ei se plâng. ALECSANDRI, P. P. 162/2. M' a făcut maica pe mine, Să fii doftor de coapte; Pe câte le-oiu doftori, Prea frumos mi-or mulțumi. JARNIK-BĂRSEANU, D. 374. Pân'eram la maica sală, Căți voinici mă făcēam, Imi zăbeam. ib. 177. (Eliptic, cu înțeles neutru) Ce (fel de) împrejurări. Dacă or fi lăsat-o în câte a aflat-o, de-bună-samă că n'ar fi pătii ceea ce a pătii. MARIAN, T. 300/21. Nu te votu lădă câte zile votu aveđ. JARNIK-BĂRSEANU, D. 32. Căți... toți, mai ales la feminin, câte (...) toate = numărate și felurite, multe, de tot felul. Câte sluje te fac toate. VĂCĂRESCU, P. 210/2. Calcă câte locuri toate. BARAC, A. 35. Și-mi spune câte toate: Că-s scump, că ea nu poate, Că prea sănt multe... COȘBUC, B. 34. Încredut de câte podoabe de toate. MARIAN, O. I 18. Închiptuđ fel de fel de flori, de pasări și câte nagode toate. IPIRESCU, L. 38. | Tu subești pe câte toate. JARNIK-BĂRSEANU, D. 246. Zis-a maica că mă scoate De la câte, de la toate; De la două nu mă poate: De la mândră, de la moarte. ib. 7. Mi-a spus câte de toate. (Cu un sens asemănător) Câte și (mai) câte, câte alte s. și mai multe, câte în lună și în stele (s. în soare), câte vrute și nevrute = de toate, de tot soiul, tot felul de (nimicuri, minciuni, prostii etc.). Să vă povestesc câte și câte miți de faceri-de-bine au făcut David lui Saul. MĂRGĂRITAR, (1691) ap. TDRG. Au mers la Tarigrad, făcēnd mare pără asupra Lupului agă, arătēnd câte și mai multă că-le-ar fi făcut. LET. III 200/2. Brânzurile de munte, păstrăvi afumați..., vinurile de Odobești și de Cotnari și câte și mai câte alte produse alese ale țării. GANE, ap. TDRG. Ți spune codoșca câte și mai multe, ș'o face pe femeie să se alunece cu mintea. CREANGĂ, P. 172/22. Lă dă el pilde câte și mai multe. id. 163/2. Și câte și mai câte nu cântă Mihaiu lăutariul din gură și din scripa sa răsunătoare! id. ib. 118/22. Mă rog, nebunii de-a[le] lui, căt' n lună și în stele. id. P. 247/11. Încupără... a vorbi de strigoii și câte alte năzdrăvăni înștorătoare. id. ib. 14/2. Învăță și de la dinții câte în lună și în soare. IPIRESCU, L. 183/21. I-a spus câte și mai multe = i-a umplut capul cu minciuni. PAMFILE, J. II. Spune câte vrute și nevrute. ZANNE, P. II 743.

4'. (După un numeral, are funcțiune de pronume relativ) Care, cel ce. Din nouă, căți eram, Rămas-am singur cu. ALECSANDRI, P. III 438. Din trei feciori, căți are tata, niciunul... COȘBUC, B. 188/14.

5'. (La plural, ca subiect al verbului repetat, cf. A I 3') Cățiva, unii, dar au toți. Merseră căți merseră. Fugiră căți fugiră. LM.

II. (Subt forma invariabilă căta, mai rar căd, uneori întărit prin nici; în Ban. și Serbia; tot astfel la Istroromâni) Pușin, ceva. Dă-mi căd pâne! VICIU, GL. S'or întors oștile năpoi, fără nici căd bătate. ALEXICI, L. P. I 257/2. Să-mi dea mândra căta gură. HODOȘ, C. 46. Nici un pic nu-mi pare rău, Ci-mi șede căta că ți-am luat năraul tău. id. ib. 151. Ar trebui căta puic. GIUGLEA-VĂLSAN, R. 8. 356. | (Acordată) Atole ne-am luptat ce ne-am luptat, căteea [nota: căte v a] focuri (Mehedinți). GRAIUL, I 3.

III. Subt forma masculină al cătelea? și feminină a căteia? și a căta? se întrebuintează, în întrebări, când voim să știm ce loc ocupă cineva s. ceva într'un sir de persoane s. obiecte, fapte etc. de același fel; este deci întrebarea la care răspundem cu numerele ordinale. Al cătelea fetești? Al șaselea. A căta casă? A zecea. A căte greșeală e asta? [La plural nu se întrebuintează.]

IV. Subt forma invariabilă căte o parte constitutivă, cu funcțiune distributivă, a unor locuțiuni adverbiale s. atributive:

a). Urmat de numerele, arată că cele spuse se raportă la fiecare dintre numele determinate. Dacă locuțiunea e formată cu o prep., aceasta se poate pune și după căte, d. ex. Copii de căte (s., mai rar, căte de) zece ani. | (Cu numerele cardinale) Kete doș = bini. ANON. CAR. Duocalu taste câte 5 costande. ÎNVĂȚĂTORI (Câmpulung, a. 1642), ap. GCR. I 95/20. Dați-le putare căte pre deacez cetăți. VARLAAM, C. 301/2. Serafimiti cei câte cu șase orepi. id. ib. II 22. Să plătescă pre toată dzuă câte (MUNT. căte) 12 aspri. PRAY, 36. I-au tot idiat căte în patru buciți. LET. II 258/22. Strânge câte 30 bani de stup (a. 1814). URICARIUL, I 215/2. Păștecare din copii s'au tras câte într'o parte a grădinei. DRĂGHICI, R. 153/22. Patru giruri câte de un stânțin de lungi. I. IONESCU, C. 46. Toate [scrisorile] mi vesteau câte o supărare. C. NEGRUZZI, I 55. P'ici pe colo mai străbate căte-o voce mai curată. EMINESCU, P. 257. Vidre câte cu douăzeci și patru de capace. CREANGĂ, P. 94/21. I-a dăruit patruzece și nouă de mioare, ocheze numai de câte un ochiu. id. ib. 105/12. Întrară fiecare în câte o baie. IPIRESCU, L. 38/2. Făcură din holda secerată patru gramezi mari și se pusă fiecare din frați pe o grămadă, să doarmă peste noapte. RETEGANUL, P. V 59/20. A ales cincisprezece țepe, Tot șirepe, Câte de zece ani șterpe. TEODORESCU, P. P. 151. Merg răgute tinerele, Câte trei, ori câte patru. JARNIK-BĂRSEANU, D. 309. De când maica m' a făcut, Zău, draguță n'am avut... Că n'am avut câte una, Ci cu cărdul todeaua. ib. 374. Câte două e numele unui danț țărănesc. H. X. 482. | P. a n a l. N'a stăpănit nici unul toată împărăția, ci când unul când altul, pe câte jumătate. E. VĂCĂRESCUL, EST. 254/22. || (Cu omiterea numeralului, rar) De, lângă. Strângând părintele Duhu para câte para, și-a comisionat cărți spiritice. CREANGĂ, A. 141/12. || (Urmat de numerele multiplicative) De gapte ori câte de 70 de ori fac 490. MARDARIE, L. 3192. De 7 ori câte de șeptecize de ori. MOLITVELNIC (a. 1669) ap. GCR. I 183/22. Câte de trei patru ori pe an mergē în Țara-legească de prădd. LET. II 263/21. Obicnuind a se spădă câte de trei ori pe zi. DRĂGHICI, R. 149/12. | (Urmat de numerele neholărite) Heruvimi cei câte cu ochi mulți. VARLAAM, C. II 22. Noăd nu știm datori oamēnti mai câte pușin, numai câte

o sută de bani. id. ib. 269. Au început câte puțin a-și deschide ochii. DRĂGHICI, R. 27/12. Au pus înră toate foile câte puțin în sân. BARAC, T. 28. Ia, pe la sfântul Andrei, îmblă și ci mai câte mulți la un loc. CREANGĂ, P. 121/12. De acum trebuie să ne mai punem și câte pe-o leacă de carte. id. A. 100/12. Din ficcare fel de bucate fă câte niște. ISPIRESCU, L. 39/22. Câte câți gabini căpădit unul? LB. # (Tot) câte unul (doi etc.) s. (câte) unul câte unul s., rar, câte unul, unul = nu deodată mai mulți s. toți, ci unul după altul, pe rând. Întrând cădr Noe în cătot câte doao câte doao. BIBLIA (1688), 5b/22. Boterii... au țegit din țagi tot câte unul. LET. II 305/22. Să le tipăresc toate câte una. MINEIUL (1776) 28. Câte una-una, cărușele zosesse la țărta sau la stăna, unde vândătorii au să petreacă noaptea. ODOBESCU, III 18/2. Încovese din țecurii zile una câte una. EMINESCU, P. 243. Și'ncepă Marcu-a jude și câte-o haină-ă pșă [= aruncă] Pân' se zări sabia. JARNIK-BĂRSEANU, D. 490. Verși cu pumnul și aduni (culegi) câte unul. PANN, ap. ZANNE, P. II 423. Câte unul † = fiicare, toate pe rând. (Pleonastic) Lă să ordără lor limbi împărșite ca o pară de foc, și să puseră de țezură pe câte unul careleși dinșii. VARLAAM, C. 200. Cine poate să scrie câte una poruncile cele grele ce veneau toideana lui Nicolai-rodă? AXINTE, ap. TDRG. | Câte (m. des căteși) trei, patru, cinci etc. = toți trei, patru, cinci etc. (Substantiv următor e articulat). Eră lumin' în peșteră la câte patru unghiurile. MINEIUL (1776) 138/2. Omori pe câte 19 frații cei mai mici. E. VACĂRESCU, IST. 262/22. Stați aci câte trei la ușă și priviți. GORJAN, H. IV 14. Dint'r'o lovitură îi tăiau câte trele capetele. ISPIRESCU, L. 304/2. Frații câte trei plecară. TEODORESCU, P. P. 639/22. Orămele... cercă. Cercă una, cercă două, Pân'împlină câte nouă. ALECSANDRI, P. P. 137. (Numeralul are articol pronominal) Câte ai trei bdiști ai lui din prădăle. RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. | Câte un = oarecare, cătvă. Gustul câte de o mâncare de carne nu-i lipsă (= lipsă). DRĂGHICI, R. 149/12. Și iar mai bea câte un răsămp (= cătvă timp) și iar mornăv. CREANGĂ, P. 214/22. Dar și când da câte-o vorbă dintr'însul, vorba era vorbă. id. ib. Când spuned câte una [= câte o vorbă], ori te finea cu mâna de inimă răsând, ori te făcă să-ți sară înima din loc, de frică. id. ib. 120/2. | Câte doi-trei (s. trei-patru etc.) = cățiva, cățeva, un număr nu tocmai mare de... Mai trase câte-o dușcă-două de rachiu. id. ib. 297/22. Sta câte două-trei zile pe lângă casă. id. ib. 111/22. | (Urmă de substantive, pronume și adverb) Câte odată = din timp în timp, când și când, uneori. Măcar câte odată că (măcar numai odată MUNT.) pravila pre unii aceștia hoțri îi scoate den loată eparhia giudețului și aliă dată îi poartă pre toate ulișele. PRAY, 678. Prin aer câte-odată se vâd trecând în zbor lungi cărduri de corbi negri. ALECSANDRI, P. 341. Mama-mi spune câte-odată... EMINESCU, P. 192. Lupi și alte dihăniți mi-au țegit înainte câte-odată. CREANGĂ, P. 119/22. Cu dărbăul băutor, Nu-i face pită-n captor; Când ai face câte-odată, Nu-i făină, nici lopotă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 465. Așă-mi vine câte-odată. ib. 201. Binele = câte-odată = așteaptă și rău. CREANGĂ, P. 7/22. It sânu' ai dulce, vrea și amar, câte-odată. ZANNE, P. III 441. | P. ext. Câte ceva(și) (s. oarece †), arată o cantitate mică (distribuită în intervale s. la mai mulți înși). Să ta ei câte oari ce (câte ceva MUNT.) dobândă. PRAY, 658. Aduced câte oare ce hrană. LET. I 250/2. La toate începăturile cărților, câte oarece pridoslovie, înainte trimișind. CANTEMIR, HR. 49/22, cf. 51/22, 281/22. Și câte cevași Domnul cu Hutzler vorovă sfăcând îi îmbrună cu cuvinte de mândgătere. MAG. IST. II 163/22. Mai bine e și câte ceva rătorit și supărare a răbdă. TICHINDEAL, P. 219. Florin:... mândă-ți-aș

ochii! — Florica: Veză, mândă, tot ar vră să'm-buce câte ceră. ALECSANDRI, T. 896. Sidi, să mai bem câte-o leacă de apă. EMINESCU, N. 10/2. Într'una din zile moșnegul voșea a merge la țărg, să mai cumpere câte ceră. CREANGĂ, P. 76/22. Când îi spuned cumvă cinevă câte ceră de pe undă, care era cam așa și nu așa, Ipate sfalura din cap. id. ib. 179/22. || (Rar) Câte cinevă = cinevă, oarecine. LB. [Odată întâlnim că acordat în loc de invariabilul câte: Care câți șese dinpărund vor cercată trebușoia. URICARIUL, IV 289/2.]] (Mat) Numărul de aflat, în operația împărșirii, (în Transilv.) coțient, coțient. Cătul este și ei o potență a numărului. CLINESCU, A. 49, 65.

[Și: (adesea numai varianta grafică, mai ales în scrierea veche, cu chirilice) căt, -ă, | P. MAIOR a încercat, fără să izbutescă, a introduce în limbă forma latinizantă cāt. Au vrut să dea la lumină câte cuvinte au Slovenii luate de la Latini. IST. 280. | Gen.-dat., sing. fem. (neobincuit) cătē, plur. cătōr(a); în general dativul e înlocuit prin prepozitiv: La cătē săraci le-a dat pânē? | Derivate: (Neobincuit) cătōniāl † s. f. = partea ce se cuvine cuivă dintr'un venit, cotă, cota-parte. Pictō-corea (din biserici) după cumu-i va fi venit, apă să ată și cătōniālă proșlor, diaconilor și altor clericilor. INDEPRETAAREA LEGII, ap. TDRG. | (Numai la CANTEMIR, creațiune personală) cătōniāl s. f. † = cantitate, întindere. Acumă ea la întrebarea ceștiți, da răspunderea cătōniāl și feldcnișii. IST. 59/22, cf. 136. Ori câte în a cătōniāl cerișul cuprindere să cuprind. ap. GCR. I 323/22. Cf. cătime].

— Cuvântul cāt formează, pentru simțul limbii de azi, un singur cuvânt; etimologicește însă e și rezultatul amestecului a trei cuvinte deosebite: lat. *quantus*, -a, -um, lat. *quotus*, -a, -um și lat.-pop. *cata* < grec. *κωρ*). Amestecul acesta e atât de intim, încât uneori e imposibil a mai deosebi astăzi unul de altul cele trei cuvinte, care s'au influențat și în privința formei (*quantus* a dat *cāt*, păstrat încă în arom. *nișcāt* și a pierdut pe n sub influența lui *cāt* < *quotus* și **cātā* < *cata*, atrăgând după sine și un **tāt* < *tantus*, al cărui n se păstrează încă în arom. *ahântu*, dar a dispărut în al nostru *atd*). Atunci când sensul cantitativ predomină, recunoaștem ușor pe lat. *quantus* și tot astfel când corelativul său e *atd*; când înțelesul lui e distributiv, etimologia lui e lat.-pop. *cata* (cf. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* II § 569); când înțelesul lui este enumerativ și tot astfel când corelativul său e *toi*, recunoaștem pe lat. *quotus*, iar în forma *cătelea* avem, poate, a face cu lat. *quotus-libet* (DR. III 397). Uneori însă înțelesurile acestor trei cuvinte latine sânt atât de apropiate, încât s'au confundat. Astfel, *câte ore avem* ar putea fi *quantae horae* sau *quotae hora*; în *câte capete*, *atdlea cōciliū*, noi interpretăm pe *cāt*, precum arată și corelativul său *sătelea*, cu înțeles cantitativ ('sășă de multe'), deși acest proverb se exprimă în latinește prin *quot capita, tot sententiae*. (Apropierea lui *cāt* de *quotus* a făcut-o mai întâiu A. Propcopovici, în *Dacoromania* I 173). Cf. *cătvă*, *cățuși*, *decăt*, *încăt*, *neșchit*, *oarecăt*, *oarecătva*, *oricăt*, *varecăt*.

CĂT! interj. v. *căț!*.

CĂT! Interjecție cu care se alungă pisica. ȘEZ. III 189/2, H. X 498, (Zaharești, în Bucov.) com. ION GRĂMĂDĂ. *Căț, măjă de-acici!* PAMFILE, C. Căț, măjă. *Neagră priscornită!* MARIAN, I. 17/2. [Și: căt!] (Brașov) *caț!* (Mold. și Bucov.) *cheț!* ȘEZ. III 189/2, com. ION GRĂMĂDĂ. | Derivate = *cățai* vb. IV(a) = (complementul la acuzativ e pisica) a alungă pisica, strigând: *căț!* Cf. PAMFILE, C. | Compuse: *căt-măț* s. m. sing. = colindatul 1 a Joia-mare; copiii pleacă pe la fete, de le întreabă

ce au tors s. lucrat. cf. XI 180, **cații-măii** subst. invar. = dăcina colindatului la Joi-mari (Oltenia). PAMFILE, DUȘM. 107. Pentru **copii** e mare bucurie să umble după **cații-măii**. ION CR. II 187.
— Onomatopee. Cf. germ. Katze (săc. kōez, mosel. kōz, idem).

CĂȚ! interj. (Mai ales repetat) **Căț-căț** = sunetul, scârțâitul ce-l face plugul când ară. RĂDULESCU-CODIN, I. Și-a arănit [= hrănit] boii... i-a trujugat la plug și a început să are: căț... căț... căț! ib. 278.
— Onomatopee, cf. scârț.

CATĂ, CĂȚĂ vb. I v. căută.

CĂȚĂ prep. v. către.

CĂȚĂ num. invar. v. căt (C. II).

CĂȚĂ! Interjecție care imită strigătul coșofanei. Veni o coșofană și jucând zicea: *Cața, cața!* să prindeți o coșofană faură. ISPIRESCU, I. 345. [Și: **cățara!** RĂDULESCU-CODIN, I. 319.]
— Onomatopee, cf. cățâl.

CĂȚĂ s. f. *Bâton de berger* (pourvu d'un crochet). — Băț lung ca de 2 $\frac{1}{2}$ metri (SEZ. II 23/24), cu cârlig la vârf, cu care ciobanii prind oile, împănându-l în lâna lor (MARIAN, H. IV 99, ION CR. II 162) s. prinzându-le de picior (H. III 265), când nu stau să le sugă mieii (ION CR. I 60) s. la tuns (MARIAN, H. III 401, IV 155, VII 134, IX 406, Cf. H. I 23, II 131, 261, III 38, 195, 228, IV 10, X 77, 465, XI 428, XII 29, XIV 436), țuc. *Ja cară-te cu bine, Pân'nu'ncare cața pe tine*. PANN, P. V. III 144, cf. II 46. *Mă băgatu la cioban slugă, I mi dateră cața, plugă*. ALECSANDRI, P. P. 265. Sânt ciobăneii în căți răcimajți. TEODORESCU, P. P. 75b. *Chior c'un lup de mă'ntâlnece, Cu-acastă cața îi lovec*. ib. 111, cf. 502. # *A prinde s. umbilă cu cața* = a îngela s. minți pe cineva. Cf. DDRF., ZANNE, P. I 400, BĂRCIANU. | *A sta cățâl înalțea cuivă* = drept, smirna, băț. *O să-ți stau cățâl dinainte, Plec, uite, de-i plecă și tu*. RĂDULESCU ap. TDRG. [Plur. **cațe și căți**.]
— Postverbal de la *cătā (= acățā) din lat. *capitare* sa prinde. Aceeși trecere semantică o întâlnim în albanezul *krabe* cațaș, înrudit cu *grap* sprind, apuc. Din românește e împrumutat rut. *kaca* cațaș, cf. și n.-grec. *κατάρωνα, κατάρωvus* scroc, crochets.

CĂȚĂ s. f. *Mauvoisic langue*. — Gură-rea. [L.M.], persoană care vorbește într'una, căreia nu-i mai tace gura (mai ales ciobănil), cicălal, cicăllitor. Nu-i mai tace cața. L.M. *Ce cața rea e și miterca acastă*. id. # *A se pune cața pe capul cuivă* = a stărui mult pe lângă cineva. ZANNE, P. I 400.
— Postverbalul lui **cățâl** (I. 2^a).

CĂȚĂ s. f. (Îmbrăc). Haină femeiască, nedefinită. H. V 430. [Și: (variantă ortografică?) **cățle** s. f. = țesătură de lână. H. V 258.]

— Din ung. *kacabáj* (kacabajka, kacsabajka, înrudit cu cața veica noastră) haină femeiască.

CĂȚĂ s. f. (Crnit.) = biblică. (Oltenia) MAȚLIAN, O. II 273, H. IV 429, DICȚ.

CATABĂIE s. f. Filicé aux grands seins. — (Bihor) Fătă cu țâțe mari, cf. mamilică. REV. CRIT. IV 141.

— Cf. ung. *kacabáj* (kacabajka, kacsabajka, înrudit cu cața veica noastră) haină femeiască.

CATABOLEA s. f. (Mitol. pop.) *Croquemitaine*. — (Bucov.) Ființă imaginară cu care se sperie

copiii, cf. bordea, borza, babau, bolea, goga. MARIAN, NA. 342, cf. PAMFILE, D. 274.
— Contaminare între două cuvinte, dintre care cel de al doilea e *Bolea* (c. boală; cel dintâiu ar putea fi cataroai).

CĂȚĂ-CRĂȚĂ s. m. v. căută.

CATACLISM s. a. *Cataclysmus*. — Zdruncinare mare a suprafeței pământului prin răvășiri de apă, cutremur, erupția unui vulcan etc.; p. ext. mare nenorocire socială s. națională pricinuită de cauze economice, politice etc. Cf. *catastrofă*. *Dănuț îl urmărea cu o privire de supravegheator al unui cataclism*. I. TEODOREANU, M. II 19. [Plur. -clisme și (învechit) -clismuri.]

— N. din fr. (cf. lat. *cataclysmus*, din grec. *κατακλισμός*, derivat din *κλέζω*, sa se răvășească).

CATACOMBĂ s. f. *Catacombe*. — Subterană care servește odinioară de cimitir. Cf. *bolniță* (3^a), *osuarium*. Se duce de s'acunde sub pământ în *catacombe*. GHICA, S. 315. *Ciocancă spârgencă catacombele Romanilor și cenusa lor o aruncau în vănt*. C. NEGRUZZI, I 203. *Sub biserică asta nouă sânt catacombele monastirii, în care se pun oasele morșilor, când le desgroapă*. id. I 215. *S'a văzut o catacombă cu o mulțime de oseminte omenești*. ODOBESCU, II 178. [Și (din lat. *catacumba*): **catacumbă** s. f.]

— N. din fr. (cf. ital. *catacomba*).

CATACRÉZĂ s. f. *Catachrèse*. — Figură de retorică, întrebuințată figurată a unui cuvânt spre a designa un alt obiect decât cel al înțelesului său propriu, cu care însă acesta are o analogie parțială: *Un ochiu de fereastră, brațele unui folioș*.
— N. din fr. (lat. *catachresis* < grec. *καταχρησις*, propriu sabuz, întrebuințată abuzivă a unui cuvânt). Cf. dubletul *catachrisis*.

CATACUMBĂ s. f. v. *catacombă*.

CATADIXI vb. IV^a (Ne pas) *daigner*. — I ntrans. și (mai rar) e f. (Cuvânt din epoca fanariotă, întrebuințat mai numai în clasa cultă din Vechiul regat, aproape ieșit din uz. întrebuințat aproape numai după negație). A află de bine, a găsi de cuvîntă (să faci ceva pentru cineva pe care-l găsești că e vrednic de acel lucru), a condescinde, a se scobori până la cineva (cf. ALECSANDRI, T. 1759). *Chirșița: Cuconagiți din Tezi nici nu catadixesc să se uite la bițele copile*. ALECSANDRI, T. 427. *Cuocana nu se mai catadixeste să caute de gospodărie*. id. ib. 505, cf. 1087. *Nici măcar catadixeste să sdrute mâna la cucuonele bătrâne, par'că-i cine știe ce boier mare!* I. NEGRUZZI, IV 213. *Acăc ce? nu catadixez domni? judecător și amadama Dumalsac să vie!* VLAHUȚA, D. 266. *Mama lui Nicu nu catadixez să meargă la mama Mărioarei*. CONTEMPORANUL, V. II 482. [Și: (cf. arom. *cătdindis*) **catandis** vb. IV^a. *Ai auzit... la ce neuzinare A catandis! Pezostrot... Ai năddăduit... unu ca el să vie Să te ceard...?* PANN, E. III 76. | **Abstracte: catadixire** s. f., **catadixit** s. a., **catadixală** s. f. ALEXI.]

— Din n.-grec. *καταδίξις* (viit.-δεξιός, aor. *δέξιπποι*) <αερεπ, a accorder, permettre, CIAAC, II 644.

CATAFĂLC s. a. *Catapulte*. — Estradă decorativă funebri ridicată în biserică s. în casă, pe care se așează mortul (pus în sicriu) până la înmormântare, sau se închipea a fi, la comemorări. Cf. uranic, năsălie, patașcă. *Pe catafalc întinată, de flori împresurată, stă albă și frumoasă. La copii ai făclii*. VLAHUȚA, P. 1. | *În unele locuri și anume prin oraș, precum și la*

rezeții și jărării cei auși, se pune [mortul] pe o masă sau și pe niște scânduri care se așază în mijlocul casei celei mari, în formă de catafalc, și se acoperă cu lăcăr sau cu scorțe frumoase. MARIAN, I. 74. [Plur. -falce și -falcuri.]
— N. din fr. (< ital. catafalco.)

CATAFRÁCT † s. m. Couvert d'une armure de fer. — (Călăreț) îmbrăcat în fier, în zale. Leziți rândurii catafracti, carii sânt îmbrăcați în fier. ȘINCAI, HR. III 113/2, cf. id. II 118/2.
— N. din grec. καταφρακτος; (ἀνετος), idem.

CATAGRAFIE s. f. 1°. Inventaire. 2°. Recensement. — (Aproape învechit).

1°. Inventar, cf. izvod, listă, catalog, cens. *Catagrafia*, adică acea cu amănuntul înămânare de toată averea sărămanilor, trebuie neapărat totdeauna să se facă. CODICĂ TIV. 38/20. Să facă catagrafie de toată averea lui (a. 1793). URICARIUL, XVI 328/11. Înăd deacă să va dovodi prin catagrafia moștenirii, că nu le-au rămas deplin falchidion... CARAGEA, L. 165. După sădărișia catagrafiei, mărfurile... se vor da sindicilor. COD. (a. 1840), ap. TDRG. Proprietariul mai ține încă și o a doua condiție, de catagrafia tuturor acare-tilor moșiei. I. IONESCU, C. 247. Să-mi facă mie catagrafie, parcă așa fi marfă de băcălie! ALECSANDRI, T. 393, cf. id. ib. 605. Consiliul familiei sau... tribunalul șinutul de regulă facerea catagrafiei averii minorei. HAMANGIU, C. C. 101. Lucrurile de preț ale casei, despre care ștădalaus habar n'auvasese să facă și el, ca orice negustor cuminte, o catagrafie. CARAGIALE, S. N. 34.

2°. Recensemânt. Să facă catagrafie de toți preoții și diaconii cōți se vor află (a. 1785). URICARIUL, II 271/17. De trebuință fiind ca să se afle de față izvoadele și catagrafia ficădrăia șinut (a. 1804). Ib. I 22/1. Toate faptele câte se raportă la populațiune se constată prin două operațiuni administrative: catagrafiile sau recensamentele și rezumatele stăret civile. I. IONESCU, D. 66. Necăjit și obosit de lucrările catagrafiei, la care mă îndatoră sarcina mea de deputat, C. NEGRUZZI, I 220. Catagrafia acestor oșebite clase, ce se renocșie la fiecare șapte ani. ȘUTU, ap. TDRG.

[Accentuat și: catagrafiē. | Adjectiv: (în Dict., neîntrebuint) *opagrafiē*, -ă† = de catagrafie, relativ la catagrafie. Operațiuni catagrafice. LM. | Verbe: *catagrafiă* † I^a (DDRf.), (< n.-grec. καταγράφω < înregistrețz) *catagrafi* † IV^a (ad. I^a) = a înregistra, a inventaria. Să se catagrafisa-că în condiție (a. 1852). URICARIUL, II 198/1. Delegatul tribunalului, înșofit de procuror și de tutore, vor catagrafișăl acerea minorei. HAMANGIU, C. C. 101.)

— Din grec. καταγραφῆ, idem.

CATAGRAFIA † vb. I^a

CATAGRÁFIC, -Ă † adj. } v. catagrafie.

CATAGRAFISI † vb. IV^a }

CATÁHRISIS † s. a. *Abus.* — (Grecism) *Abus.* ALECSANDRI, T. 1778. Ca să contenească acest catáhrisis, de acum înainte (a. 1785). URICARIUL, II 78/10. Ca să contenească aceste catáhrisuri... danșite să fie șlobod numai a se face numai între rudenice (a. 1785). Ib. IV 35/2. Urmându-se... chipuri de catáhris (a. 1814). Ib. I 202/23; cf. ib. I 31/21, 207/17, 247/22. Mult catáhrisis se făcă mai nainte în privința vindicriului (a. 1803), ap. TDRG. Femeia deacă va nebuni și bărbatul o va părădi, făcând catáhrisis cu zeștra, atunci să pune zeștra supt seceștru. CARAGEA, L. 102. Să puteți face convincțiuni înădreptare unora asemine catáhrisuri aducătoare de căldura obștiei. DRĂGHICI, R. 276. Obșteasca obicnuita Aduanare au

ajuna o adevărată adunătură slugarnică, care în-cuvințază toate catáhrisurile. ALECSANDRI, T. 1338. [Și: *catáhris* † s. a. ALEXI (cu plur. -táhrisuri); (formă glumeață, în comedie) *catáhrismie* † s. f. Auzi D-ta, așa bătoșoră!... așa catáhris!... așa catáhrismie! ALECSANDRI, T. 453.]

— Din grec. καταχρηστος, idem. Cf. dubletul ca-tacreză.

CATÁHRIS † s. a.

CATÁHRISMIE † s. f. } v. catáhrisis.

CATÁHRISTICÓS † adv. *Abusivement.* — (Grecism) în mod abuziv. Cu lipsirea și de a cădător ce catáhristicós să urmă de la o vreme încoace de cădră dregători (a. 1820). URICARIUL, I 255/22. Câte din datorile unui post au trecut la altul catáhristicós (a. 1827). Ib. VII 95/2.

— Din grec., καταχρηστικός, idem.

CĂȚĂI vb. IV^a I. 1°. *Jacasser* (en parlant de la pie). 2°. *Caqueter*. H. *Quereller, gronder*.

I. Întrans. 1°. (Despre coșofană) A strigă. H. VI 215, IX 123. DICȚ.

2°. A flecări. Așa e moara trândavilor; căfăle, că nu ține parole. DELAVRANCEA, S. 25.

II. Trans. A cicăli, a necăji cu vorba, a sta de capul cuivă. Cf. căță². Femeile se căfălesc aproape trei șferti din traiul lor. DDRF.

— Derivat din eașă.

CĂȚĂI vb. IV^a v. căș².

CATAIF s. a. (Cul.) Sorte de vermicelle très fin dont on fait un gâteau. — Un fel de tăieței subțiri. *Fidea, steluțe, orșitor...* și *catăif* (a. 1875). MONITORUL OFICIAL, ap. TDRG. | (Adverbial) *Tutun catăif* = tăiat fin. TDRG. | [P. ext. Prăjitură făcută din astfel de tăieței, cu sirop și frișcă. *Catăifurile* treceau pe dinaintea lui, fără macar să le atingă. C. NEGRUZZI, I 286. Cine știe ca să facă... catăifuri și cainac? ALECSANDRI, T. 965. (Pronunț. -ta-if | Plur. -ifuri. | ȘI: *cadăif* s. a. DICȚ.)

— Din turc. *kataif*, vulg. *kadaif*, idem. CIHAC II 557, ȘIO. Cf. *catifeă*.

CĂȚĂLĂ vb. I^a v. căfăle.

CĂȚĂLĂNDRICĂ s. f. v. căfălandru.

CATALBÓS s. m. (Cul.) v. *callabos*.

CATALÉCTIC adj. m. (Prosod.) *Catalectique.* — (Vers grec s. latin) care se termină printr'un picior necomplet.

— N. din fr. (din lat. *catalecticus*, din grec., *καταλεκτικός*, derivat din *κατάλεω* = a sfârși).

CATALEPSIE s. f., sing. (Med.) *Cataleptic.* — Încetarea aparentă a vieții prin suspendarea simțirii exteroare și a mișcărilor voluntare și prin înțepenirea corpului. [Adjectiv: (după fr. *cataleptique*) *cataleptic*, -ă adj. = de catalepsie. *Stare cataleptică.* (S. substantiva) *Un cataleptic* = persoană atinsă de catalepsie.]

— N. din fr. (< lat. *catalepsis*, din grec. *κατάληψις*, propriu surprinderi).

CATALÉPTIC, -Ă adj., subst. (Med.) v. *catalepsie*.

CATALFOÁSE s. f. plur. v. *catrafuse*.

CATALICĂ s. f. }

CĂȚĂLICĂ s. f. } v. cățărīg.

CĂȚĂLIE s. f. v. făcălie.

CATALIG s. a. }
CĂTĂLIGĂ s. f. } v. cătărig.

CĂTĂLINĂ s. f. (Bot.) = tufăleacă. BULET. GRĂD. BOT. V, n-rele 3-4, 56.
 — Nume de persoană, devenit apelativ.

CATALITIC, -Ă adj. v. cataliză.

CATALIZĂ s. f. (Chim.) *Catalyse*. — Acțiunea prin care un corp, în cantitate mică, înlesnește reacțiuni între cantități mari de alte corpuri, fără a intra el însuși în compoziția lor. *Cataliză* e întrubunătățită mult în industrie. [Familia: (după fr. *catalytique*) *catalitic*, -ă adj. de cataliză. *Fenomena catalitice*; a adj. verbal m. (de la un verb neîntrubunătățit *cataliză*), subst. m. *catalizator*; (corp) care are însușirea de a produce cataliză. *Catalizatori* au fost asemuiți cu unsoarea care înlesnește mișcarea roții pe oșia ei.]
 — N. din fr. (din gr. *κατάλυσις*: «dissoluție»).

CATALIZĂTOR adj., s. m. (Chim.) v. cataliză.

CĂTĂLNIȚĂ s. f. Sorte de ver. — Un soi de viermușor unsuros, mititei și iuți, care se fac la doaga de jos a știubeului, când nu-l îngrijesti (jud. Botosani și Dorohoi). ION GR. VI 217. [Cu alt sufix: *cătăluțe* s. f. = vatră de vegetație (Telesman) com. M. OLMAZU.]
 — Cf. bulg. *котло* «cuib, locul unde se clocește pușii».

CATALOG s. a. *Catalogue*. — Listă (alfabetică) cuprinzând la rând cărțile dintr-o bibliotecă, tablourile dintr-o colecție, numele elevilor dintr-o clasă etc., *catastih*; profesorul strigă catalogul la intrarea în clasă (spre a vedea cine e de față și cine lipsește), pune note în catalog. *Nimeni din catalogul ieraticesc, de la presviter și până la cel din urmă slujbaş, nu este tertat a intra în cârciumă*. PRAV. ap. TDRG. *Iară pră mine în catalogul aderațiilor prietenî numărându-mă...* CANTEMIR. ap. DDRF. *Vădra tata că din catalogul figanților cu sfatul a tot statul s'au ras*. id. IST. 115, cf. id. ib. 49. *Pieștecare din deputați să aducă cu dănsul aderațu' catalog, încredințat și mărturisit pentru ceata cavalerilor și a boterilor*. DUMITRACHE, 416. *Acela ce va fi din catalogul preoțesc...* să se caterinască (a. 1764). URICARIUL, I 316/17. *Copie... de pe catalogul oșebitelor tipăririi*. ib. VII 225/4. *De la 26 Ianuarie 1841 până la sfârșitul lui Decembrie 1845, s'au ucis — după cataloagele visteriei — acești lupți*. C. NEGRUZZI, I 282. *Manuscrisul este trecut în catalogul Espozității cu titlul complet*. RĂSCANU, L. LXXXIV/17. *Din lecția cea mai știută nu s'au ales decât — un zero la catalog*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Băieții alergau... ca să scape cetirea catalogului*. CONTEMPORANUL, III 615. *Catalogul Manuscrisurilor românești, întocmit de Ioan Bianu*. | Tablă de materii. Cf. DOSOFTEIU, MOL. | [Astr.] Înscrerea [coordinatelelor ecuatoriale ale stelelor] în coloane verticale... formând ceea ce se numește un *catalog cereșc*. CULIANU, c. 43. *Catalogul cometelor*. id. ib. 354. [Accentuat și: *catlog* † s. a. |] Verb: *catalogă* la (cu prez. *catalogez* și *cataloghez*), (rar) *catalogiză* la DICT. = a înregistra într-un catalog. Să o *catalogheze* între monumentele istorice ale Iașului. I. TEODOREANU, M. II 71. (Cu abstractul: *catalogare* s. f. și part. adj. *catalogat* (negativ: *necatalogat*), -ă.)
 — Intrat, în limba veche, din grec. *κατάλογος*, «numărare, numărătoare», iar, în limba mai nouă, ca neologism, din fr.

CATALOGĂ vb. I a }
CATALOGĂ vb. II a } v. catalog.

CĂTĂLIE s. f. v. cătălniță.

CĂTĂMĂIU s. a. Morceau de bois. — Căpătăiu, buștean care se pune sub diferite vase, mai cu soamă sub cele de băuturi, spre a le ridica de la pământ: Să-l *putu* cu *cătămăiu* la lemne. RĂDULESCU-GODIN, I. 285. | Butuc care se atarnă de cumpăna fântâni, greutate (Fădimac, în Ban. Com. MICULA), coinac. [S]: *cătămăiu* s. a. = cără veiu, trunchi de copac. VĂRCOL, v. 91.]
 — Ar putea fi o formă metatezată din *căpătăiu* (*căpătăiu*): **cătăpădiu* (*cătăpătu*), cu asimilarea p -ă > m -ă, pe timpul când se rostea încă *cătăpădiu* (un caz analog în DR. I 323). RĂDULESCU-POGONEANU.

CĂTĂMĂIU adj. invar. Sale. — (Mehedinți și Ban.) *Cătămăiu* adj. invar. = murdar, negru (N. REV. R. A. 1910, 85, cf. GR. BAN.) *Umbli* cu cămașa *cătămăiu*, N. REV. R. A. 1910, 85 *Mai lapdă cămașa de pe tine, că s'au făcut cătămăiu, de când o fii*. ib., cf. GR. BAN. | Substantivat. *Spală-te, cătămăiu!* / *Spală-te, cătămăiu!* GR. BAN. | *Spală-te, cătămăiu!* / *Spală-te, cătămăiu!* GR. BAN.

— Poate, identic cu cuvântul precedent: *cămașa cătămăiu* ar fi deci cămașa murdară cu un cătămăiu. RĂDULESCU-POGONEANU.

CĂTĂMĂIU s. a. v. cătămăiu.

CĂTÂN s. m. I. 1°. *Plat, étuelle*. 2°. *Maie*. 3°. *Petit étang*. II. 1°. *Rocher*. 2°. *Pinus Pumilio*. 3°. *Tailliz*. — (Cuvânt aproape dispărut din graiu).

I. 1°. † Farfurie, strachină, blid. PALIA (1582) ap. CDDE. [În acest sens păstrat la Aromâni: *căfână*.]

2°. P. ext. (Subt forma *căfână*, în Vălcuț-romănesc, Sălăgiu) Covată, troacă de pâne. VICIU, OL.

3°. (Subt forma *căfin*, în Brăila) Bălțile mici și foarte puțin adânci, care se usucă vara, ANTIPA. P. II. P. a n a l. Grupă de stânci mari, formând o căldare. (În acest sens pătrat în toponimie, d. ex. *Căfânți* s. Căfânți Bucegilor).

1°. *Căfân(n)i* = stânci pieșuve pe munți (Zagra, I. Nășud, com. CORBU); *căfân* = bolovan, piatră mare, stâncă. BUGNARIU, NĂS.: cf. T. PAPAHAĞI, M. | *Căfân* = un loc foarte înalt și priporos. MARIAN, O. II 213.

2°. (Bot. Bucov.) *Căfân* = jeji (care cresc pe astfel de locuri stâncose) cf. PANTU, FL. *Căfân* = o specie de brad, nalt ca 1/2 metru; crește pe Călmăni. ȘEZ. II 23/24.

3°. P. ext. *Căfân* = un fel de pădure mică dar tufaasă. MARIAN, O. II 213.

[Plur. și *cătămni*. | Ș: *căfin* s. m.; (după suf. -un) *căfân* s. m.; *căfână* s. f. | Adjectiv: *căfănos*, *oasă* = (munte) pietros, stâncos. T. PAPAHAĞI, M.]

— Din lat. *catinum* «strachină» (cf. *catinus* «zorum»).

CĂTÂNĂ subst. 1°. *Soldat hongrois ou autrichien*. *Service militaire*. 2°. *Garçon d'honneur* (de la marie).

1°. (În Vechiul regat) Soldat din armata ungurească s. austriacă; (mai de mult) *cătane* = miliție, numite și slujitori de scuteală (BĂDESCU, M. V. 589) *cătane-de-jară* (cf. DIONISIE ECLÉS, 164); (În Transilv.) soldat. Pe tu cănăr II ia s. duce s. bagă *cătână*, s. la s. în *cătane*, II face *cătână*, II scrie *cătână* s. la *cătane*. Un tână se duce s. se dă *cătână* s. la s. în *cătane*, pleacă s. la s. în *cătane* (TIPLEA, P. P. BUD, P. P.), e la s. în *cătane*. Ca nume de familie e atestat, în cronicile brașovenesti, de la începutul secolului XVI. *Kathana sive Koste Hocrud* (a. 1530). QUELLEN ZUR GESCHICHTE DER STADT KRONSTADT, II 227, cf. 173 (a. 1529). *Kätan* = miles.

ANON. CAR. S'au întors Mihnea-vodă în Târgoviște, unde eră toate oștile străne, și Racoți i-au dat o samă de Nemți ai săi, și catane. M. COSTIN, LET. I 342/22. În cetatea Neamțului eră un căpitan, cap cătanelor, anume Frența. NECULCE, LET. II 388/22, cf. 389/22. Au pornit oastea cea ușoară, călărimea, donji, calmăgi, catane, și cu o samă de draguni. id. ib. II 449/22. Ai lui Mihai-vodă vinea Cazaci, Moldovenii înainte, și de altă parte vinea haiducii, și catanele, și în mijloc vinea el cu ai lui. MAG. IST. I 236/11. Iată altă veste vine: că pogorâ câtanele nemțești la Rușava. ib. IV 47/12. Vitele cari[e] le-au fost neguțat dumnea[ă]lui jupânului Mihalache cu catanile (a. 1719). IORGA, B. R. 218. Putea să se facă sron pe la cafenele că m'am dus [la Viena] să aduc catane, iar nu pe fiii Domnului. E. VACĂRESCUL, IST. 291/22. S'au dus sumă de dragoni și catan[e] la hotar, spre pază (a. 1821). IORGA, S. D. VIII 146. Fictor din cătane (a. 1821). ib. 171. Bătrânul, țapul și trei soldați (cătane sau panduri). TICHINDEAL, F. 347. Pând la Hrotoi vine cu pas lin și măsurat, Fără grijă, deși este de catane năconjurat. C. NEGRUZZI, I 119. Invinse fiindu-i cătanele [Mariei Tereziei] în război de sancțiozi turcești. ODOBESCU, III 520. Șese ani de zile am fost cătân [în armata austriacă] și m'au trimis prin multe țări. I. NEGRUZZI, V. 113. Și câte oștiri străne, și o droaie de cătane căldri, tot Nemți de cet mari, îmbrăcați numai în fir, au trecut în vremea copilăriei mele. CREANGĂ, A. 74. Odată se schimbă într-o catană (oștean), cu sabia goală în mână. ISPIRESCU, L. P. 261. Luada o pușcăluță frumoasă și sabia și o patronașcă cu plumbi și toate câte sânt de lipă unei cătane. RETEGANUL, P. III 13. Împăratul a poruncit, că pe fectior să-i facă cătână (oștaș). id. ib. III 7. Foate verde burșănu. Vat, matică, m'a scris cătână! JARNIK-BĂRSEANU, D. 295. Azi mi-l duce [pe bădița] cătână. ib. 299. Cine m'a băgat cătână, Nu-i mai trebuie pomand. ib. 304. Eu mă duc, mândră, 'n cătane. ib. 306. Haidעי, fectiori, la cătane, Să mândcăm piță cu carne. ib. 317. La cătane m'a luat. ib. 319. Is cătână 'mpărătească. ib. 323. Unde mei [= mergi], doamne Orbane? — Să scriu fectiori la cătane. MARIAN, P. P. 22. Și împăratul vine cu căpitani, cu catane. POP. ap. GCR. II 315/12. Căpitane Surdule, Trăi-ți-er cătanele. PĂSCULESCU, L. P. 248. | Cătână de margine ț = plâie, grănicer? (a. 1809). IORGA, S. D. XII 200. | Cătână bătrână = veteran (LB.), soldat în al doilea s. mai ales al treilea an de serviciu, nu recrut (răgută). Is cătână bătrână = nu mă poate înșelă, am văzut și știu multe. ZANNE, P. IV 301. | Cătână proastă = fără nici un grad. LB. || P. ext. Starea s. slujba militară, militărie, cătănie. Ascultă-mă, draga mea, Catana e grea bledă. ȘEZ, II 8. Din cătane m'o luat. T. PAPAHAĞI, M. 21/22.

2°. (În Munții-apuseni, în Transilv.) Vornicul mirelui... cere de la vornicul miresei și două cătane, spre a le fi călăuze, ca să nu rătească drumul. Cătanele sânt cei doi frați de mireasă, care li pun în car lada, hainele și alte obiecte și care însoțesc mireasa până la socri-mari, unde rămân până la isprăvitul ospățului. MARIAN, N. 595.

[Se construiește cu art. nehot. o și cu femininul adjectivului. La plur., în unele construcții însemnează: trupă, (detasament a corp de) armată. | Și (mai ales prin Mold.): cătână subst., cotună subst., VAIDA, ALEXICI, L. P. I 175/10. GRAIUL II 58, 61. | Diminutive: (mai ales ca atribute pe lângă numele unor haiduci, în deosebi al lui Ghiță Cătănușă) cătănuță, (în poezie, construit cu masculinul adjectivului) cătănuț s. m. Primblă-mi-se prin colnic Tândră cătănușă voinic. PANN, S. II 67. Ghiță cătănuș voinic. TEODORESCU, P. P. 627. (Și nume propriu al aceluiași haiduc. Pe cel deal, pe

cea culmiță, Primblă-mi-se Cătănușă. MAT. FOLC. 168, cf. 173 etc. Am o cătănușă tare, legea fine? [= Lăcutul]. GOROVEI, C. 194, cătăniță subst. Pe cel deal, pe cea coliniță, Primblă-mi-se o cătăniță. ALECSANDRI, P. P. 97/2. Și cu înțelesul de: nevasta unui soldat: Să mi-și tau cătănița și nevasta altuia. DENSUSIANU, T. H. 300; cătăniară subst. (și numele unui danț [ărănesc. H. XVIII 27 și a unei flori, nedefinite mai de aproape. H. XVIII 41). Vai, zdrece cătăniare, Că n'au nici o sărbătoare, Numai pușca pe spinare. HODOȘ, P. P. 221. | Adjectiv: cătănește, (Maramureș) cătănește (BUD, P. P., TIPLEA, P. P.) cotănește, -ească (MĂNDRESCU, UNG. 55). Oodărmireca mea intermală cătănească. GHICA, A. 310. Ciacău mândru cătănească. DOINE, 193/22. Cămașa cătănească, (dial.) cătănească, o poartă la miliție, e lungă și cu mâneci strimte. TIPLEA, P. P. (Cămașa o croiește bărbătească, Și o coase cătănească. DOINE, 194/3, cf., RETEGANUL, TR. 63/22, (substantivat) cătănească s. f. e numele unui joc cu lăutari. PĂRVEȘCU, H. | Adverb: cătănește, (Maramureș) cătănește TIPLEA, P. P., cf. BUD, P. P.; (c ung. katondas soldat[estis] cătănește. Pășește cătănește. TIPLEA, P. P. 42, cf. BUD, P. P. 36. Să n'o coși [cămașa] omenește, Ci s'o coși cătănește. JARNIK-BĂRSEANU, D. 307. | Abstracte și colective: cătănie, cătănie, cotănie (MĂNDRESCU, UNG. 54) s. f. = serviciu militar, starea de soldat, timpul cât servește cineva în oștire; oștire, miliție, armată. Kătănie = militia. ANON. CAR. Apă și cu cătănițe, zic că Românu' fugă de starea oștească. TICHINDEAL, F. 429. Cătănia, slujba militară, e privity... de fărantii români ca o stranică osândă. IORGA, B. R. 118. Trei ani vor fi la toamnă, de când l-au dus în cătănie. SLAVICI, N. I. 35. După ce trecură toți trei fectiori de anii cătăniei. FRÂNCU-CANDREA, M. 244. Munte, munte, piatră seacă! Laudă voinicii să treacă, Să treacă la ciobănie, Să scape de cătănie. ALECSANDRI, P. P. 294. M'o scris Neamfu' pe hărtie Și m'o dus la cătănie. JARNIK-BĂRSEANU, D. 301. Vin doi frați din cătănie. ib. 310. Duc flăcăii la cabăni (Sucaava). GRAIUL I 465. Iau voinici la cătănie. ȘEZ, I 50. Căntă cucu'n vârf de munte, Eu gândesc că-mi căntă mie, Ci el căntă cătănie. MARIAN, O. I. 31, cf. PĂSCULESCU, L. P. 65. Cămașa de comunie Duce oiu în cătănie. BUD, P. P. 40; — cătănie s. f. = cătane multe, armată, soldăție. LB.]

— Din ung. *katona*, idem (cu aceeași prefacere a lui o > a ca în sârb. *katana*, slov. pol. *katana*; formele cătănu- din rut. *katun(a)*). Cf. cătăni.

CĂTÂNĂ s. f. v. cătăni.

CĂTÂNĂ s. f. v. cătăni.

CĂTÂNĂ s. f. (Pesc.) Bancă du mât. — (La Turcuța și în Dobrogea) Bancă a catargului, s. c. a. u. n. ANTIPA, P. 468.

— Cf. bulg. *кацави* emă așez.

CĂTÂNĂȘESTE adv. v. cătăni.

CĂTÂNĂȘI vb. IV^a v. catadixi.

CĂTĂNEĂSCA s. f.

CĂTĂNEȘTE, -EĂSCĂ adj. } v. cătăni.

CĂTĂNEȘTE adv.

CĂTĂNI vb. IV^a. 1°. *Faire son service militaire*. 2°. *S'engager* (comme soldat). 3°. *Enrôler*. — (Transilv.)

1°. Intrans. A face serviciul militar, a sluji la oaste, a fi soldat, a face armată. *Eu toțos aș cătăni*. ALECSANDRI, P. P. 294. *Cătănire-aș*,

cătăni, Numai pușca de n'ar fi! JARNIK-BĂRSEANU, D. 303. Cătăni-u-aș, cătăni, La compania mândrii. MĂNDRESCU, P. P. 163^{1/2}, cf. ȘEZ. III 51. Cătăni-re-aș fără frică, Dară n'am drăgușă mică. BUD. P. P. 41.

2°. Refl. A intră (s. a se angaja) în armată, a se face cătăni (PAMFILE, C. T.) a face serviciul militar. Iar de când m'am cătăni, Viața mi s'a otrăvit. ALECSANDRI, P. P. 295^{1/2}. Cine nu se cătănește, Nu știi lumea, cât trăgește! ION CR. I 119. Cătăni-m'aș, cătăni, Numai pușca de n'ar fi! ȘEZ. II 79.

3°. Trans. A luă în armată, a înrolă. Aceste safe [= tinerii din aceste sate] s'or cătăni (a. 1767). IORGA, S. D. XIII 265. Foicică de bujori, Vai de mama cu factori! Necăjește, pând-i crește, Împărățu-i cătănește! BIBICESCU, P. P. 124. Generalii... Care cătănesc feciorii. JARNIK-BĂRSEANU, D. 296 (: Care au cătănit feciorii. MĂNDRESCU, L. P. 39^{1/2}). De când ne-a cătănit, Plug din curte n'a ieșit. JARNIK-BĂRSEANU, D. 310. O mai fost alți împărași, Da n'o cătănit doi frași! MĂNDRESCU, P. P. 40^{1/2}. De-i fecior, Îi cătănește, De-i fată, se cătănește. ȘEZ. VII 84. | P. ext. (În blesteme; subiectul e o boală.) A chinu (ca pe o cătăni, în armată). Ian țevi, maic', afar' din sat, De vezi cum mă duc legat... Minteni să mă cătănească. Cătăni-t'ar friguri Ce pe mine gândurile, Ca pe maica lacrimile. JARNIK-BĂRSEANU, D. 306.

[Și: cătăni. | Abstract: cătănire, (mai des) cătănit s. n. Mult, bătăit, am dorit, Ca să scapi de cătănit! ib. 298.]

— Derivat din cătăni.

CĂTĂNIE s. f.
CĂTĂNIME s. f. } v. cătăni.
CĂTĂNIOARĂ subst.
CĂTĂNITA subst.

CĂTĂNITOARE s. f. (Bot.) Nom de fleur. — Nume de floare, nedefinită. Cf. cătălină. Muștel e atât de tăcut sub nourăși roșcași ca niște flori de cătăntoare. IRINEU, S. B. 56.

CĂTĂNOS, OĂSĂ adj. v. cătăni.

CĂTĂNŪȚĂ subst. v. cătăni.

CĂȚAON s. m. Grec (pejor.). — Termen injurios dat Grecilor, cf. grecoteiu, capră-răioasă. Părintele Neclarie, cu cățanii săi, ... destul se lupțară. ZILOT, CRON. 73. Cățaniii țoți orbește nădăleac. BELDIMAN, TR. 343. Un cățan alungat din țara lui și care își batjocorește numele de grec prin fapte mărgare. ALECSANDRI, ap. TDRG. Nu-mi mai pomeni de cățanul cel de dascal id. T. 366. De te-aș prinde, cățanoane, Să-ți dau foc la fustanele, Să scape țara de ele, De lepră și de belele. DELAVRANCEA, S. 177. Să-și bată cățanul joc de mine? DUNĂREANU, CH. 214. Iuda de cățan. DDRF. [Și: cățan s. m. | Derivat: (formațiune literară glumeață, personală) cățanoni vb. IV^a refl.: = a se greciza. Toate personagile însemnate ale nucelei sale devin grece... Subiectul s'a cățanit cu totul. ODOBESCU, I 450.]

— Formație glumeață, în care se recunoaște n. grec. κίτρον, κίτρον, după. Philippič, V. 197. românească, IV (1907) 38. V. Bogrea, DR. I 79, 532.

CĂȚAONI vb. IV^a v. cățan.

CATAPETĂZMĂ † s. f. (Bis.) v. catapeteasmă.

CATAPETEĂSMĂ s. f. (Bis.) 1°. Voile du temple de Jérusalem. 2°. Rectable.

1°. † (În templul din Ierusalim) Vălu care despărțea partea numită sfântă de sfânta sfințelor, unde se află chivotul legii, toialgul lui Aron și mana. ENCICL. ROM. ȘI CHICOTUL MĂRTURIEI ȘI DRUGII LUI ȘI OLTARUL ȘI CAȘI[CATAPETAZMA. BIBLIA (1688) 65.

2°. (Astăzi, în biserica ortodoxă) Despărțitura împodobită cu cocoane dintre altar și navă (nartex), de t. m. pl. (Slav.) Zaveca = zavease, catapeteazămă. MARDARIE, L. 1191. Mitropolia veche au tocmi-o și au acoperit-o, și i-au făcut catapeteazămă, și toate ce au trebuit. MUSTE, LET. III 34/35. Catapeteazămă desăceci rumpându-se. MINEIUL (1776) 97^{1/2}. Catapeteazămă și strane, bucăcică n'au rămas. BELDIMAN, TR. 82. Biserica creștină, a ei catapeteazămă De-un fulger drept în două e ruptă. EMINESCU, P. 298. | Fig. Iar catapeteazămă lumii în adănc s'a înnegrit. Ca și frunzele de toamnă toate sticle-o pierit. id. ib. 223.

[Și: catapeteazămă s. f., catapeteazămă s. f., catapeteazămă † s. f.]

— Din paleosl. katapetazma «velum» (< grec. καταπέτασμα «rideau»). CIAC, II 644.

CATAPETEĂZMĂ s. f. (Bis.) }
CATAPETEĂZMĂ s. f. (Bis.) } v. catapeteazămă.

CATAPLEĂSMĂ s. f. (Med.) Cataplasme. — Pastă medicinală pregătită din burueni pisate, prafuri s. mai ales făină (de muștar și de in etc.), pusă între două bucăți de cârpă, aplicată de obicei caldă pe o parte a corpului, spre a muia o inflamație (bubo, abces) și a grăbi «scoacerea» ei s. a scoate răcoala, junghiurile etc. Cf. LEON, MED. 156. Cf. oblojală. Cataplasma de făină de muștar. LEON, MED. 156.

[Și (formă inculată): catapleăsmă s. f. ap. TDRG.] — N. din lat. cataplasma (< grec. καταπέλασμα, derivat din καταπέλασσει «a aplica ceva pe altceva».)

CATAPLEĂSMĂ s. f. (Med.) v. cataplasma.

CATAPULT s. f. catapulta.

CATAPULTĂ s. f. Catapulte. — (La popoarele vechi) Mașină de războiu (pusă în mișcare prin frânghii) cu care se aruncau pietre grele, săgeți, asupra inamicului, cf. praștie. [Și: catapult s. a.] — N. din lat. catapultă, idem.

CATĂR s. a. (Med.) Catarrhe, gros rhumc. — Inflamație acută s. cronică a unei mucoase însoțită de hipersecrețiune. Catar de plămâni, de băgică etc. [Spec. Guturajiu. LB. [Plur. -tare și -taruri. | Adjective: cataros, oasă = cel care catar s. guturajiu (DICT); — (după fr. catarrhal) cataral, -ă = (ce ține) de catar, în legătură cu catarul. Tuse catarală, LM. Afecțiuni catarale. HAȘDEU, I. C. 179. Anghină, conjunctivă catarală.] — N. din lat. catarrhus (< grec. κατάρρεω, derivat din κατάρρεω «a curge în jos»). Cf. cataroiu.

CATĂR s. m. (Entom.) Insectă care strică lăstarul la vii. H. VII 481. — Cf. a cățăra.

CATĂR s. m., adj. (Zool.) I. 1°. Muleț. 2°. Chaussure usée. Savate. 3°. Arbre noueux. II. Hybride.

I. S. Subst. 1°. Animal produs din împărecherea unei iepe cu un măgar (H. I 57, IV 84) s. unei măgărite cu un măgar (COSTINESCU). Cf. H. IV 9, m. 14, † m. 50 c. oiu. Măgăroiu, catăr, MARDARIE, L. 1890. Adus(ă) un catăr. COZMA (a. 1692) ap. GCR. I 304^{1/2}. Zaharava ce-și aducea pre cămăși și pre catări. N. COSTIN, LET. A. I 79^{1/2}. Nu firești ca calul și catărul, căroră nu este fuzelegere. id.

ib. II 62. Două sute de mii de cățări. ALEXANDRIA. 125. Pleacă Costea la Galați, Cu cățării'nă-mărați. TEODORESCU, P. P. 513. Ajunge din cal măgar și cățor din armăsar. PANN, ap. ZANNE, P. I 355. Cățării sânt cu mult mai buni decât măgarii cei mai buni. GOLESCU, ap. DDRF.

2°. Incălțăminte proastă (COSTINESCU, cf. PO-LIZU), gheată rea, scâlciată, papuc fără toc (Brașov), bocanciu.

3°. (Straja, în Bucov.) Copac noduros, încercit, terș. Com. A. TOMIAC.

II. P. ext. (satiric) A d j. Hibrid, eterogen (ȘIO), amestecat, (VĂRCOL) corcic. Boierii dau adesea naștini un guvern curat cățor. ORĂȘANU, ap. ȘIO.

[ȘI: cățăr, H. I 57; (reconstruit din feminin cățără) cătare s. m. Stăpânul mușcolului (sau al câldrului) n'au auzit căpântul. ȘINCAL, HR. I 113/12. | Feminin: cătără (la TICHINDEAL, F. 160; cătără), cătără s. f. femela cătărului (COSTINESCU), mușcoale, mazgă; (fig.) prostituată de la mahală (Com. P. VLADIMIRESCU). Obiectuise Mihail Cantacuzenul a cădri pre o mușcoale sau cătără. ȘINCAZ, HR. II 232/14. Cătără zestre fi-a dat. PĂSCULESCU, L. P. 259. | Diminutive: cătărăș, cătărăș (MAT. FOLC. 168) s. m. Cătărășii 'nădmără. TEODORESCU, P. P. 513. cf. 626, 676. Doisprezece cătărăși, încărăși cu gălbinași. ION CR. III 272; cătărăi s. m. Cu 12 cătărăi, încărăși, cu gălbinei. POP, ap. ȘIO. | Nom. agentis: cătărăș s. m. = păzitor s. mânător de cătări. DICT., (c. turc. cătărăș) econductor d'une filec, cf. DR. IV 862) cătărăș s. m. cu același înțeles. ib., și cătărășiu = nume de câine ciobănesc (H. I 347.)

— Din turc. katyr, idem. ȘIO. Cf. calacatăr, caracatăr.

CĂȚĂR s. m. (Zool.) v. cățăr.

CĂȚĂRA † s. f. sing. *Maldiction*. — (Grecism în INDEPTAREA LEGII, a. 1652.) Blestem, anatema, afurisenie. *Acela să fie blăstemat de cătara.* ap. TDRO. *Acela de doamni să fie supt cătara.* ap. id.

— Din grec. *κατάρα*, idem.

CĂȚĂRĂ s. f. (Zool.) |
CĂȚĂRĂ s. f. (Zool.) | v. cățăr.

CĂȚARA ! interj. v. cața.

CĂȚĂRĂ vb. I. *Grimper (en s'agrippant)* (Despre om) A se urcă, apucându-se cu mâinile (de ramuri, de colțurile stâncilor etc.), cf. a burcă; p. ext. l, a se urcă, a se sui; (despre capră, și alte animale) a se urcă pe locuri rezeși; (despre unele plante) a crește în sus, prinzându-se de ramuri, de ziduri etc. (cu cărceii). *Dat-am mie nu puțin oate-ucală... cașărindu-mă de la feluri de stânci* (a. 1819). URICARIUL, VII 74/5. *Mă cățărăm pe stâncile ceale mai mari.* BELDIMAN, P. II 34. *Mă cățăr pe Parnas.* DONICI, F. II 55. *Avetă o cășură ascunsă sub vr'o trei buluci de vie, care se cășură până pe copermânt.* C. NEGRUZZI, I 110. *Norodul încupea a se cășură pe ziduri.* id. I 155. *Se cașură p'un munte stâncos.* id. II 252/7. [Caprele] se acășură peste tot locul. ALECSANDRI, F. 613. *Vede-un bățet, ce se acășură pe stâlpul porței, de teama cânilor.* CREANGĂ, P. 147. *Chitrică, cum îi treaba bățejilor, se acășură pe cele garduri.* id. ib. 163. *Muma smesului... trecă muntele, cășărindu-se, din colț în colț.* ISPIRESCU, L. 25; (cășărindu-se, id. M. V. 47/). *Acășărându-se ca niște capre sălbatice pe edrul stâncilor.* MARIAN, T. 188. *Atunci își cercă tormanoga' norocul său prin înol, dar acășărându-se de dinzul otăt din oamenii, cât și din vietățile ce*

pluteau pe apă, și prinzându-se unii de coarnele lui, alții suindu-se pe spatele lui late, îl cufundară în adânc. ȘEZ. VI 103. *Cu coarne ca boul, Cu șea ca un cal, Se acășără (într'o variantă: se urcă ib.) pe pomii? [= Melcu] GOROVAN, C. 118. *Pre leul mort și șoarecii se cașără.* CANTEMIR, ap. ZANNE, P. I 505. [Pers. III, prez. ind.: cășără, (la C. NEGRUZZI, probabil greșală) cășără. | ȘI: cășără vb. I, cășeri vb. IVa BARCIANU, acășără, acășera vb. I. (Conjugat dialectal la prezent și: acășeri, acășera. MARIAN.) | Abstracte: (a)cășărare s. f., (a)cășărăt s. a., (a)cășărătura s. f. | A d j. (a)cășărăt-, -ă | A d j. și subst. verbal: cășărător, -oare. (A d j.) *Plante, pasări cășărătoare.* (Subst.; Ornit.) *Cășărătoare = ciocănitoare.* (MARIAN, O. I 74); *scorțar* (id. ib. II 153.)*

— Contaminat din acășă și din bulg. *katerja* se omă cațore. Cf. H. Schuchardt, *Zeitschr. f. rom. Phil.* XXVIII 41.

CATARĂCTĂ s. a. v. cataractă.

CATARĂCTĂ s. f. 1°-2°. *Cataracte*. 1°. Căderea unei mari ape curgătoare (fluviu) de la o (mare) înălțime. Cf. cascadă. [Nilul] nu peste puține cataracte se zdrobeste. CANTEMIR, IST. 140. *Această lucrare ar costă în a face... un opus care să oprească nădrălia apelor la cataractul ce cle și-au făcut.* I. IONESCU, D. 59. *Aici încep cataractele, care împiedică navigațiunea până la Orșova.* id. M. 76. *Frumoasa-i limpezime în clipă turburată se schimbă'n largi troiene de spume argintii, Ce valmeș se răstoarnă... formând o avalanșă de cataracte mii.* ALECSANDRI, P. III 135. *Ea copă cu destul talent, de pe acuarul, cataractul Rinului.* I. NEGRUZZI, III 325. | P. ext. *Polop de ape ce cade, ce se varsă din nori cu limbelugare.* COSTINESCU.

2°. (Med.) = alb ea ță (2°).

[ȘI: cataract s. a.]
— N. din lat. *cataracta* (grec. *καταράκτης*, rup-tură) din *καταράσσειν* «a rupe».

CATĂRĂGE s. f. plur. v. cățărăș.

CATĂRĂGI † s. m. plur. Nom d'une troupe de Cosaques. — (Mai ales ca atribut pe lângă Cazaici) Diviziune a vechii militii a Cazaicilor; ei nu primeau leață și serveau pentru simple scutiri de dăjdi, cf. BĂLCESCU, M. v. 608, ȘIO. Cf. *martalogi*.

— Cf. turc. *katarmak* «a lovi cu lancea». ȘIO.

CATĂRĂL, -Ă adj. (Med.) v. catar.

CATĂRĂM s. f. 1°. *Boucle*. 2°. *Jeu d'enfants*. 1°. Un fel de inel sau pătrat de metal (la mijloc cu o traversă cu unul s. mai mulți dinți) la capătul unei cingători (curele, panglici etc.) și în care intră celălalt capăt, făcând ca cingătorea să se încheie s. să se strângă prin introducerea dinților în găurile ei; cf. (In)cheietoare (GR. BĂN.), agrafă, pafă, copcă. *Catarama se încheie s. se pune, se descheie s. se desfăce.* *Kățărăm.* ANON. CAR. *Ti-a dat catarama cu diamanturi, de la mantaua lui.* C. NEGRUZZI, III 342/13. *A păstrat... două cătaramate de aur de ia șea.* ODOBESCU, II 185. *Îmbrăcate [scoarțele] cu piele, și încopiate cu cătărămți de alamă sau de fier.* MEHEDIȚI, CONV. LIT. XLII 81. *Să ne dați... călți de după blidar, Să facem popii brăcinar, O fără de aramă, Să-i facem și cataramă.* TEODORESCU, P. P. 180. *Curele'n cătărămți.* PĂSCULESCU, L. P. 253b. *Frungeți cătărămți [calul].* În catarămți îi strângă. ib. 266. *Mai lasă din cătărămă = lasă mai slabod, nu mai forță asă tare* (Galșa, comit. Aradului) ZANNE, P. III 91. | Loc. a d j. și a d v. *La cataramă = strâns tare,*

strașnic, extrem de. Combăteam la cataramă. VLAHUȚĂ, D. 36. *Prieteni* (TDRG.), *prietegug* (id.), *bătăie* (ZANNE, P. IV 268, PAMFILE, J. I), *beție* (ZANNE, P. III 490) la cataramă. *Bea la cataramă*. PAMFILE, J. I.

2°. Numele unui joc de copii. H. VI 83. (Cf. numărarea la jocuri de copii: Anarama, catarama. ALEXICI, L. P. I 220/4).

[Plur. -rame și catarămți și cătărămi. | ȘI: (ad 1°) catarăme s. f. ap. TDRG., cătărămbă s. f., cătărămbă s. f. (și cu înțelesul de) babă bătrână (Orlat, în Transilv.) ap. HEM. 2267/4, cf. cotooroanță. *Dragă ve făcă tot neveste, Din neveste babe slabe, Și din babe cătărăme. Ib.* | Diminutiv: cătărămuță s. f. LB. | Ver b: cătărămbă vb. I a (LB.), încătărămbă vb. I a (MARIAN) = vb. I a = a încheia o cataramă; încătărămbă vb. I a = a se împreună (despre un bărbat și o femeie). H. XVII 179; descătărămbă vb. I a = a descheia (o haină ș. a.) strânsă cu cataramă. O curelușă ce se încătărămează peste dosul pictorului. MANOLESCU, I 238. Când în casă că intră, El se descătărămbă. MAT. FOLC. 55.]

— Dintr'un sâșec (neatestat) Kattenramen, care corespunde germanului *Kettenriemen* scurea cu lanț. LACEA.

CĂTĂRAMĂ s. f.

CĂTĂRAMĂ vb. I a

CĂTĂRAMBĂ s. f.

CĂTĂRĂME s. f.

CĂTĂRĂMUȚĂ s. f.

v. cataramă.

CĂTĂRĂN † s. a. v. catran.

CĂTĂRĂNĂT adj. m. (În Maramureș; cu sens neprecizabil) *Măru-ți-ți pe legănați, Rozmolin cătărănați, Dulce-ai fost la sărutat, Parc-m[ti] răd că te-am uitat. TIPLEA, P. P. 69.* [ȘI: cătărănăt adj. m. Rozmolin cătărănăt, Dulce-ai fost la dragostii. Ib. 69b.]

CĂTĂRĂNIT adj. m. v. cătărănat.

CĂTĂRĂR s. m.

CĂTĂRĂȘ s. m. (Zool.)

v. catăr.

CĂTĂRĂTOR, -OĂRE adj., s. f. v. cățăra.

CĂTĂRĂUȚĂ s. f. Nom de chien. — Nume de câine ciobănesc. H. XI 276.

— Poate, diminutiv în -ușă dintr'un compus erată-rănu. RĂDULESCU-POGONEANU.

CĂTĂRC † s. m. (Zool.) v. catăr.

CĂTĂRCĂ s. f. v. catargă 2.

CĂTĂRCĂ s. f. (Zool.) v. catăr.

CĂTĂRCĂ s. f. v. catargă.

CĂTĂREL s. m. (Zool.) v. catăr.

CĂTĂRESIS † s. f. Ordre de destitution. — (Numai la SINGAI, HR. III 249/1a) Ordin de îndepărtare cuivă (dintr'o slujbă), destituire, caterisiră. *Cerând lucrurile, au aflat că toate sânt meșteșugurile Mitropolitului Antim, și făcând șfal Vodă cu boierii cei despre partea sa, au scris la Patriarhul și de acolo au venit cataresis, și au ales Mitropolit pe Mitrofan.*

— N. din grec. *κατάρεσις* «măruire, cădere». Cf. *caterisil*.

CĂTĂRG s. a. (Mar.) 1°. Măt. 2°. Sapin servat la faire des mâts. 3°. Hampe.

1°. Prăjină de lemn groasă și lungă, rotundă și

dreaptă, fixată în picioare pe o corabie s. luntre și de care se leagă pânzele (cf. ANTIPA, P. 468-469, cu ilustrație), numită și arbore (II. 2°). *Corabie cu un catari, cu două s. trei catarte. LM. Să sui desupra catărtului, să îndrepteze veacrice. VARLAAM, C. II 31/2. Chiparotii de Livan s'au luat, ca să facă catarturi. BIBLIA (1688) ap. TDRG. Corăbieri urcându-se pe catarguri. GOLESCU, I. 81. Lă s'au frânt cele mai trebuincioase catarguri. DRĂGHICI, R. 25. Catartul fără pânze. ALEXANDRESCU, P. 90. Aviso ambasadei rusești suid Bosforul spre Marea-neagră, purtând steagul de onoare la catartul cel mare. GHICA, ap. TDRG. [O păsărică] Pe catarg... saltă. ALECSANDRI, P. II 42. Imi explică folosul și întrebuințarea diferitelor părți ale corăbiei, precum catarturi, pânze. ODORESCU, III 248. Iar din umbra de la maluri se desface-acum la larg Luntrea cu-ale ei vintrele spânzurate de catarg. EMINESCU, P. 253. Brăila și se arătă în față, strejuită de o pădure de catarguri. SANDU, SĂM. VI 325. Mi-a legat coșile din cap. În jos de catart. TEODORESCU, P. P. 651. Mi-o legă. Cu plete din cap. De vârf de catarg. Ib. 644b, cf. MAT. FOLC. 88. Sosește D'un caic negru, smolit, Cu catargul zugrăvit. PĂSCULESCU, L. P. 192.*

2° P. ext. Brad lung și gros curățit de crengi și de coajă (din care se fac catarguri. I. NEGRUZZI, V 124), rotund, de 28-30 m. lungime, 40 cm. la mijlocul lemnului; se leagă patru la plută (CIUPALĂ, PL.); p. ext., (pe Bistrița) plută formată din trei s. patru brazi de aceștia legați la un loc (PAMFILE, I. C. 104, I. NEGRUZZI, V 124, cf. WEIGAND, JAHRESBER. IX 226), cf. gallon (2°). Să se ia, de tot catargul ce se coboară pe Strătuș, 30 bani. URICARIUL, I 87/4, cf. XIX 380/11, RĂSCANU, L. 67/12. Strunga e închisă de un catarg care o țesește. GANE, ap. DDRF. Se coboară pe catarguri, în jos, până la Piatra. I. NEGRUZZI, V 124.

3° (Neobicinuit) Băț de steag. Se duce în grădina, lângă catartul steagului. GHICA, S. 430.

[ȘI: (învechit) catăr. | Plur. mai ales -targuri. -targuri, dar și -targe (POLIZU), -targi (DRĂGHICI, R. 10). | Diminutiv: catărgel s. a. (ad 1°) DDRF., (ad 2°) PAMFILE, I. C. 104, trunchiul rotund de molid cam de 26 m. de lung și 45 cm. de gros; se leagă cinci bucați în plută. Com. ITTU. (= +catargă ad 2°) cătărgă s. f. WEIGAND, JAHRESBER. IX 226.]

— Din n.-grec., *κατάργη*, idem, trecut și la Ruși (*katartii*) și Sârbi (la care găsim și formele *kătarca*, vechiu *kătărpa*, probabil prin aceeași confuzie cu *catarga*); pentru sensul 3°, cf. sârb *kătarite* «băț de steag».

CĂTĂRG † s. a. (Mar.) v. catargă 1.

CĂTĂRGĂ † s. f. (Mar.) *Vaisseau. Galère.* — (Păstrat și în poezia populară) Corabie, s. p. c., galeră, fi g. muncă silnică pe galeră. Pe cineva îl dă (s. pune la s. îl bagă în) *catargă*. Cineva e la *catargă*. *Drept* [= pentru] *ucidre grabnică... trimițu-l, de-l bagă în catargă*. PRAV. 331. *It certă* [= pedepsă] cu *catarga* (MUNT.: *catărga*) în toată viața lor. Ib. 678. *Ori să-i puce supt sabie, ori să-i deie la catargă*. M. COSTIN, LET. I 268/9. *Ori-carele din trei zile va mai răboi, la catargă să se puce*. ARHIVA, R. II 10. *Soi-ndă cu călărgie supt Tariograd, au scoș căduca oaste la uscat*. CANTEMIR, HR. 476/12. *Slobozându-și pe cei ce vor fi la catargă sau la alie închisori*. DUMITRACHE, 451. [Alexandru] *ajunse la Marea-albă... și puse meșteri să facă catarge douăsprezece mii*. ALEXANDRIA, 52. [Să ajung] *rob la Turci pe Marea-albă, Să-mi tragi zua la catargă, Să-mi tragi catarg pe uscat*. MAT. FOLC. 318. [Plur. -targe, -lărgi. | ȘI catargă † s. f.; (prin confuzie cu *catarg* = catart) *catărg* †

s. a. După ce au scos pe capichiaele de la catarg, i-au chemat Văzitul la Poartă. E. KOGĂLNICEANU, LIT. III 258/19; catargă † s. f. | Derivat (n.-grec. *κατάργος* 'esclav de pe o galeră') catarg † s. m. = ștregar. ALECSANDRI, T. 1777. *Brec, ce katergar! are ibovnic!* id. T. 1277, cf. 384.]

— Din grec. *κατάργος* 'șgalără, pedeapsă', trecut și la Ruși (*katarga, katerga*, idem.).

CATĂRGĂ, CĂTĂRGĂ s. f. *Petit trafneau*. — Hurieștea este tot o sanie mică pe care o trage omul, cu lemnele, din pădure; pare a se numi și catărcă sau catărgă. PAMFILE, I. C. 155. *Cătărgă* = sanie mică, cioacă (Jud. Sibiu). Com. I. MATEIU. [Și: *cătărcă* s. f. (Himbav, jud. Sibiu) Com. ITTU.] — Cf. targă. Cf. DR. II 820.

CATĂRGĂ † s. f. (Mar.) v. catărgă¹.

CĂTĂRGEĂ s. f. (Mar.) } v. catarg¹.

CATARGEL s. a. (Mar.) }

CATARGIU, CĂTĂRGIU s. m. v. catâr.

CĂTĂRIGĂ s. m., **CĂTĂRIGĂ** s. f., **CĂTĂRIGĂ** s. f. 1°. *Échasse*. 2°. *Homme à longues jambes*. 3°. *Adolescent*.

1°. (Mold. și prin Bihor, mai ales la plural) Picioroange. *Catarigi* = două bucăți de lemne, cu cule la capetele de jos, cu care băieții merg ca și cu picioroale libere. ȘEZ. II 185. *Catalige* = două crăcane sau cărlige pe care se urcă cineva și umblă cu ele spre a se arăta mare, nalt. COSTINESCU. *Cataligele* le fac copiii și umblă în ele. Înălțimea lor nu se hotărăște. Piciorul se prinde într'un laț de funie sau într'un ciot. Copiii se stiușej de un al treilea sprijin sau rezăm înainte de a începe să umble în ele. PAMFILE, I. I 336. *Boțoase genunchete, catalige picioroale*. CANTEMIR, IST. 107. *Să mă'năl pe catalici, Să fte mândru cu cei mici*. ALECSANDRI, T. 908. *Jocul pe catalige și alte spectacole*. IORGA, L. II 50. *Când mergea, gândea că are catalige la picioroare*. CONTEMPORANUL, I 405. Eu t-ouă pune catalige. Și ajunge la idipge. MARIAN, SA. 24, cf. ION CR. III 52. *Un picior săndos e mai de primă de cât două catalige*. CALENDAR (a. 1853) ap. ZANNE, P. II 406. || P. anal. Picioroalele oamenilor înalți, s. picioroale lungi de pasăre, crăcane, compasuri, fuse. PAMFILE, J. I. *Cocostărcii, cu lungile lor catalige*. GANE, ap. TDRG. || *Catariga* = nume de capră (H. XVI 47), probabil, cu picioroale lungi.

2°. Fig. (Mold.) *Catarigă* = porecla ce să dă unui om cu picioroale lungi. ȘEZ. II 185/19. MAT. FOLC. I 1209.

3°. P. anal. (la vârsta aceasta copilul crește repede în înălțime, mai ales prin lungirea picioroalelor, care se aseamănă cu niște picioroange) † s. m. și f. Adolescent, tinerel, flăcăiandru; cf. durlan. *Cătărgiu vîos, june în etatea pubertății*. CANTEMIR, D. 4 ap. DR. IV, 812. *Cătărgă taste* [omul] den 15 ani până în doaozeci și doi. PRĂVILA TĂRGOVIȘTE (1646) ap. GCR. I 164, cf. IORGA, S. D. XVI, 17. [Slav.] *junosia* = tînăr cătărg ca de 20 de ani, voinic. MARDARIE, L. 4490. [Slav.] *otročeste* = cătărgiu, 9 ai. id. ib. 4352. *Vârsta cătărgului* tot în toate cu a copilului se potrivește. CANTEMIR, ap. TDRG.

[Și: cătărg, s. a. și m., cătărgă s. f., cătărgă s. f. plur. = catalige. POMPLIU, BH. 1006; cataligă s. f., cătărgă s. f. DICT., cătălie s. f., cătălie s. f. DDRF., (reconstruit din plur.) cătălg s. a. MARIAN, GOROVEI, CR. catarigi (?) s. f. plur. DDRF., (+ ung. *kastolnă* = a umplea de noroiu) cătărg s. f. plur. VAIDA, (+ cotoroage epifitice) cătăroage s. f. plur. = cătălgie. DR. IV 812. | Abstract: cătărgie † s. f. = vărsta

cătărgului (3°). *Vârstele sînt aceste: pruncia, copilăria, catarigia, voinicia, bărbăția, căruntețele și bătrînețele*. CANTEMIR, ap. DDRF.]

— Cf. bulg. *katerjaga* 'escară' (din *katerjasa* emă suiu, mă catăra, deci înrudit cu cătăra). Pentru trecerea de sens de la 'piciorul la 'copil', cf. V. Bogrea, *Dacoromania* IV 812.

CĂTĂRIGI s. f. plur. (Cul.) = piftii. (Transilv.) LB., COSTINESCU, ALEXI, VICIU, GL., CANDREA, T. O. O. *Idiara* [oiaia] și *făcură cătărgi* [răcitură] și le aşezară pe masă. REV. CRIT. I 232. [Și catarigi. DICT.]

— Cf. sârb *katrig* 'articulație, încheietură'. Cf. cotoroage, cotoțogi.

CĂTĂRIGIE † s. f. v. cătărg.

CĂTĂRILE v. acătare.

CĂTĂRINCĂ s. f. v. ceterincă.

CĂTĂRÎTI s. f. plur. }

CĂTĂROAGE s. f. plur. } v. cătărg.

CĂTĂROAICĂ s. f. }

CĂTĂROIE † s. f. } v. cataroiu.

CĂTĂROIU s. a. (Med.) *Apoplexie*. — (Învechit, astăzi numai dial., cu înțeles nedelusit) Dambă, apoplexie, gută (2° LB.), moarte repede ca de trîșnet (H. XI 10), boală de om (H. XI 455) s. de vite (HEM. 1339/1). Despre căderea stelelor poporul zice că smei scupă spre pământ, și, dacă scupatul lor ar cădea jos pe pământ, ar produce boala cataroiu; și stelele, când ei scupă, se reped și-l iau. H. IV 146. Pe cineva îl lovește cataroiu, cuiva îi vine s. (II) cade cataroiu. (Întrebuințat mai ales în blesteme) *Love-te-ar cataroiu!* (Brașov) *La ai treile ceas de noapte l-au lovit de pală, adecă cataroi, și după acă lovitură au mai trăit încă o săptămână*. N. COSTIN, LET. II 36/19. *Obținând că au poprit Ungurii banii, l-au lovit cataroi, ce se zice dămă, de voie-ră, și au murit în loc*. NECULCE, LET. II 246/19. *Pe acest prof/opof lovitdu-l cataroiu, i s'au luat gratul* (sec. XVIII) ap. DEȘTEPTAREA, nr. 8. *I-au venit cataroi și au murit*. MAG. IST. IV 165/19. *Au răposat cu moarte grabnică, căzându-l cataroi* [a. 1766]. IORGA, S. D. XII 78. *Love-te-ar cataroiu, de bleandă ce ești!* GORJAN, H. IV 176, cf. 76, II 165. *Noroc și bani, Și moarte în Jidani, Cataroiu în ciocot!* REV. CRIT. III 65. || P. ext. Om s. femeie răutăcioasă, tartor (i ță). *Arză-te focul, cataroiu bătrîn, moșneag rău și arțăgos!* ION CR. IV 26. *Dar și-ai găsit, cu cataroiul de împărăteasă!* *Parcă-i nîșpeă și-i plouă*. PAMFIL, CERUL 17.

[Prin apropiere de neologismul *catar*, la cărturari și cu sensul de) *Catar*, guturaiu (COSTINESCU, STAMATI, ALECSANDRI, T. 1768, ȘIO I 153), gripă (POLIZU, LM.) | Întrebuințat adesea nearticulat.

[Și: cataroie † s. f. (cataroiă † s. f.), cataroie † s. f. = catar. MOLNAR, ap. DR. IV 390, cătărie † s. f. = gută (2°) LB.; (orientat după sufixul -oiu -oaică) cataroaleă s. f. (Într'un descăntec) *Și am văzut nouăzeci și nouă de idoti, cu idoloaicele lor, Nouăzeci și nouă tartori, cu cataroalele lor*. PASCULESCU, L. P. 138.]

— Din grec. *κατάργιος* *fluxios*. CIHAC, II 644.

CĂTĂRÓS, -OĂSĂ adj. (Med.) v. catar.

CĂTĂRT s. a. (Mar.) v. catarg¹.

CĂTĂRTIC, -Ă adj. (Med.) *Cathartique*. — Care scoate afară, purgativ (mai activ decăt un laxativ și mai puțin energic decăt un purgativ drastic).

— N. din fr. (c. grec. *καθαρτικός*, din *καθαρός*; ecurat, pur).

CATARTOSI † vb. IV^a v. catartosi.

CATARŪIE † s. f. (Med.) }
CĂTĂRŪIE † s. f. (Med.) } v. catarolu.

CĂTĂSPEI subst. (Ornit.) Nume de pasăre, ne-definită mai de aproape. H. XII 301.

CATĂSTASIS † s. f. *Etat, situation.* — (Grecism, atestat într'un DOC. din a. 1804) Stare, situație. După *catastasis* ce (= în care) într'această vreme se află țara. ap. TDRG.
 — Din grec. *κατάστασις*, idem.

CATĂSTIF s. a. *Registre, livre, journal.* — (Aproape ieșit din uz și înlocuit prin) Registru, carte, catalog, caiet, listă, jurnal (LB), condică (de socoteli), protocol. A scrie, a trece (a pune) la (s. în), a însemna la (s. pe), a scoate din (s. de la), a șterge din *catăstif*. A înscă *catăstifele* = a purta contabilitatea unei afaceri. CIHAC, II 645, POLIZU, ALEXI. *Ținerea catăstifelor* = contabilitatea. POLIZU, ALEXI. *Catăstih de la manastire de la Galata* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 192. *Kăstaf* = catalogus. ANON. CAR. *Catăstihă*. MARDARIE, L. 2832. *Au cumpărat țapă den tōrg den Neamfu și e scris și la catăstivul țargului* (a. 1604—19). IORGA, D. B. 25. *Au cumpărat oțcă țapă în tōrg în Suceavă*... și-i scris în catăstih la popa cel domnesc (sec. XVII) id. ib. 23. *Vor fi având catăstije* (MUNT.: *catăstije*) și izvoade. PRAY. 209. *Să-mi daiți catăstijele și zapisiile*. SIMION DASCĂLUL (ca. 1650) ap. GCR. I 144/30. *Visternic mare... și toate catăstijele țării în mâna lui*. URECHE, LET. I 104/28. *Cei ce sânt slujitori în catăstiji* [= înregistrați]. M. COSTIN. LET. I 216/33. După *paracelis*, au cetit catăstihul cel de locmală ce au făcut lui Dumitracu-rodă. NECULCE, LET. II 352/21. *Visterniculul Pălații îi da pricină, pentru catăstijele țării și izvoadele, căci le luase toate Constantin-rodă, și n'avea pe ce fi lui sama*. id. ib. II 424/24. *Iar nevoi în țară eră multe, de chile, de saloțje, de care și de alte nevoi nespuse, tot țeșite pe catăstirile banilor hărtiilor ce fusese de primăvară*. id. ib. II 424. După *masă, mergă vornicul Doamnei, cu catăstif, ce aveă peccelut cu peceala gospod. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 235/2. Căji ziseră că sânt robiji, săraci, fugiji, morși, pre toți și scoase de la catăstih. MAG. IST. IV 354/22. De-i vom întrebă a erhenții catăstih și a ghenaloghiții rând. CANTEMIR, HR. 13/31. A cărora numere [= nume] în catăstivul [= lista alfabetică] ce urmază... le veți vidă. id. ib. 52/3. Au adus sfinții îngeri ai lui D-zeu catăstivul păcatilor mele la mine. MĂRGĂRITARE (a. 1746) ap. TDRG. Să se scoată și din catăstivul vistieriei domnești (a. 1764). URICARIUL I 312/2. *Au avut tōt un catăstih aceste două bresle* [a ciubotarilor cu a tâlpălarilor] (a. 1766). ib. XIV 1/33. *Intocmiră catăstije pentru venturi*. ZILOT, CRON. 69, cf. 83. *Aveam catăstihă de cherestă ce trebue. E. VĂCĂRESCUL IST. 292/19. [Epitropul] datoriu iaste să facă doau catăstije, anume de primirea averii și a datoriei nevrămeccului*. CARAGEA, L. ap. HEM. 552. *Le are însemnate chiar cu mâna sa, în acest catăstih*. GORJAN, H. II 14. *Pus în catăstihul nostru, ca însurat de curând*. PANN, P. V. II 145. (După fr. *registre-journal*) *Orice neșușilor esie dator a aveă un catăstih-journal*. CODICELE DE COMERCIU (1840) ap. TDRG. *Cămdrașul de catăstije purtă condică ostășilor*. BĂLCESCU, M. V. 651. *Câte hoști snt vor fi scōpat din vedere, însemnați-le pe un catăstih*. FILIMON, C. I 596. *Trebue să le trecem în catăstihul barierii*. ALECSANDRI, T. 393. *Verduțescu... Fă socotală... — Petcu: N'am nevoie... Imi cunosc cu catăstihul [= caietul cu) dăverile]*. id. ib. 1232. *Apoi dacă are-atătea sumi**

de bani, de ce n'a zis (= spus) Cum va răful condicul care'n catăstif e scris De-atăți ani și nu-mi plătește! I. NEGRUZZI, I 157. *În știce oră, socoteli și catăstije, buclni și chiondoreli!* DELAVRANCEA, s. 122. *Cred tă el [dracul] are un catăstif în care scrie păcatele oamtenilor*. H. XI 261. *Dacă s'ar deschide catăstifels de la marele stat-major...* GOGA, T. N. VI 1297. | Fig. *Obobanul ta legătura de răbușuri și înșiră pe acest catăstif al sdu care cite oi are și de ce fel are*. EMINESCU, N. 142. #4 A vedă pe cinevă însemnat la catăstif = la răbo), a urmări cu atenție faptele cuiva, spre a se răzbuia asupra lui, spre a-i prigoni, spre a-i putea dovedi neocorectitudinea ș. a. *Jupân Dumitracu:... Alai de-al cocotilor, îi știu eu; cât a umblat dinsul fel și chip, sdu șcape de gardă...* — *Îpingescu: Și eu îl am însemnat pe musiu Tache la catăstiful micu; e finul lui Popa-Tache*. CARAGALIE, T. II 14/19. *Catăstih mic* = listă ce poartă cineva cu sine spre a însemna daraverile într'insul, carnet. Cf. COSTINESCU, PONTBRIANT. [Plur. -ițe (POLIZU) și -ițuri. | Și: *catăstiv, cătăstiv s. a., catăstih, (scris și catăstih) s. a., cu plur. -ițe, -ițj, -ițe, -ițji, -iți, -ițuri (LB.)]*

— Din n.-grec. *κατάστιχος*, idem. CIHAC, II 645.

CATĂSTIH s. a. }
CATĂSTIV s. a. } v. catăstif.

CATĂSTRŌF † s. a. v. catastrofă.

CATĂSTRŌFĂ s. f. 1^a. 2^a. *Catastrophe.*

1^a. *Intorsătură năpranică a soartei, întâmplare neașteptată, cu urmări hotărâtoare și dezastroase, cf. cataclis m. În urma catăstrofei de la Drăgășani, n'a mai rămas din armata grecească decât trupe izolate*. GHICA, s. 115.

2^a. P. a. n. a. l. (Intr'o tragedie s. dramă, într'un poem epic) *Eveniment decisiv, care duce la desnoșământul tragic al acțiunii. Parturile sânt actele de sine stătătoare în viața omenească; ele au o naștere și o terminare pronunțată, au un început simțit și o catastrofă hotărâtă*. MAIORESCU, CR. I 55.

[[Neobicinuit] *catăstrŏf* † s. a. În prilejul catăstrofului întâmplat în acest Prinsipat la anul 1821—22 (sec. XIX). CAT. MAN. XIX 71. | A d j e c t i v: *catăstrŏfăli, -ă* = care produce o catastrofă (17).]

— N. din fr. (<lat *catastrophă*, din grec. *καταστροφή* «întoarcere».)

CATĂSTRŌFĂLI, -Ă adj. v. catăstrŏfă.

CĂTĂȚIME s. f. v. cătime.

CĂTĂTORIE s. f. v. cătători.

CATĂTREHMŌS † s. a. v. catătrexi.

CATĂTREXI † vb. IV^a. *Percuție.* — (Grecism) A prigoni, a persecuta. *Căpitan-pașă... catătrezise pe vizirul Halî-pașă, cu pricină că nu încălăt tractatul*. E. VĂCĂRESCUL IST. 293/21. *Dacă aș fi fost vreedată opozant, înțeleg să ju catătrexi*. ALECSANDRI, T. 91. [Scris și: *catătrexi*] POLIZU. Și: *catătrexi*. | A b s t r a c t: <n.-grec. *κατατρέξιμος*, *catătrehmŏs* † s. a. = prigonitor, persecuție. POLIZU.]

— Din n.-grec. *κατατρέξω* (viitorul *-τρέξω*) idem. TDRG.

CATĂTRIXI † vb. IV^a v. catătrexi.

CĂTĂȚURĂ s. f. v. cătută.

CAȚAUN s. m. v. cațau.

CATAVASIE s. f. (Bis.) Hymne religieux pour l'office du matin. — Irmosul care completează fiecare din cele nouă cântări ale canoanelor; se cântă, la utrenie, Dumineca și în sărbători. În vechime, catavasiile se cântau de amândouă stratele, cântăreții coborînd în mijlocul bisericii. *Catavasiile*. MINEIUL (1776) 32½. [Accentuat (în Ardeal) și: *catavasiie*.] Derivat: **CATAVASIER** († **catavasiar**) s. a. (pronunț. -si-er, † -si-iar) = cartea care conține catavasiile. ENICIL. ROM. I 755. *Catavasier la praznice, cu Paschalia și cu nașterea lui. RĂȘCANU, L. LXXXV/II. Catavasiar, cu alte trebuincioase cântări ce să cântă preste tot anul. București 1724.*

— Din paleosl. *katavasije* (grec. *κατάψασις*; escorbire).

CATAVASIER s. a. (Bis.) v. *catavasiie*.

CATAVĂCĂ s. f. 1°. Manteau de paysanne fourré. 2°. Femme russe. 3°. Nom de chien. 4°. *Petite truicel*. — (1°. 3°, numai în graiul moldovenesc).

1°. (Imbrăc.) Haină țărănească (H. II 132, X 86, XIV 351, 378) purtată de femei (H. II 262, X 516); mantă femeiască, puțin așezată pe corp, de culoare sură s. cenușie, blănită pe dedesubt cu blană de oaie, iar la guler și piepți cu șuvițe de piele de vulpe s. de lup, cu mâneci largi, neblănite; e lungă până la genuchi; de o parte și de alta în dreptul soldurilor are două crăpături piezișe, fără buzunare; cheotri n'are (PAMFILE, I. c. 362, cf. 366, SEZ. IX 44, H. III 16), scurtețică (POLIZU, LM., H. X 210). Cf. fermeneă, malotea. *Kacavejka* ș. h. IORGA, S. D. XIII 3. *O cataveică cacom* [= ermelin] (a. 1813). URICARIUL, XIV 234/12. *O să-mi fac un pieptar mic și femeii o cataveică*. C. NEGRUZZI, I 32. *Un bărbat îndrăg... își duce în cor nerasta boinară, culcată pe perna înflorită, supț cataveica de blând*. IORGA, N. R. A. I 328. *Femeile... deasupra [hainei] purtau o cataveică de catifea*. SEZ. XII 7. *Fetele se duceau la joc cu cataveică, că altfel nu erau de loc luate în seamă*. PAMFILE, I. c. 366. *Cataveică în spate am luat*. SEVASTOS, N. 12/II. *Cataveică cu vulpi*. id. ib. 139/II.

2°. Femeie șireată. *Iar muterea eră o cataveică d'alea de te joacă în ciur fără vâdălie*. ION CR. III 188.

3°. Nume de câine. (BACIU) DAMÉ, T. 181.

4°. (Zid. Prahova) Mistrie mică. DAMÉ, T. 103, DDRF.

[Plur. -veice, (mai ales) -veici. | Și: (ad 4°) **catavăci** = unealtă de dulgher (nedefinită mai de aproape) H. XVI 11 (și ca patronimic.)]

— Din rut. *kacavejka*, idem. Cf. *cațabaie*.

CATAVĂIEU s. a. (Dulgh.) v. *cațaveică*.

CĂȚCĂDĂCI vb. IV^a }

CĂȚCĂDĂȚI vb. IV^a } v. *coteodăci*.

CĂȚCĂHUN s. m. (Mit. pop.) v. *căpeăun*.

CĂȚCĂI vb. IV^a = *coteodăci*. DICT. *Cocoșul cântă, coteodăcește și căteodeste*. H. III 325. [Și: *cătcăi, cătcăi*.]

— Onomatopee.

CĂȚCĂRĂGI vb. IV^a }

CĂȚCĂRĂI vb. IV^a } v. *coteorigi*.

CĂȚCĂRIGI vb. IV^a }

CĂȚCĂRIGU! v. *cucurigu*.

CĂȚCĂUN s. m. (Mitol. pop.) v. *căpeăun*.

CĂȚE pron. invar. v. *căt* (C. IV).

CĂȚEA s. f. I *Petite chienne*. II *Chienne*. III 1°. *Dânse paysanne*. 2°. Nom d'un jeu. 3°. Un des osselets. *Jeu d'osselets*. 4°. *Gâchettes*. 5°. *Chienne* (fig., en parlant d'une femme méchante). 6°. *Mauvaise langue*. 7°. *Terre qui n'a jamais été labourée*.

I (În corelație cu *cățel*, ca în celelalte limbi române, a dispărut aproape cu totul și cuvântul a fost înlocuit prin deminutivul *cățeluș*). Puiu de câine de sex feminin: *Cănele când e mic se numește cățel și cățea*. H. III 168.

II (În corelație cu *câine*, ca în portg. *cadela*) *Femela cănelui, gudă, haită* (II. 3°). Numiri de cățele sânt: *braica, bujleica, dolfa, floarea, floria, griva, lucea, luica, lupa, moza, pința, potaia, puica, roșca, scântea, țelăica, vidra, zalinca* etc. Cf. LIUBA-IANA, M. 114/II, JIPESCU, ap. GCR. II 260. *Kčezé = canis femella*. ANON, CAR. II 21-se *Moldova pre numele unui cățele, ce-i zicea Molda*. URECHE, LET. I 97/II. Cf. CANTEMIR, III. 155/7. *Am o cățel cu dinți de oțel*. CREANGĂ, P. 90. *Nu pot să te iubesc, C'am o cățel lătrătoare și o soacră simțitoare*. HODOȘ, P. 164. *Câte cățele-s în sat, Toate după mine bat*. RETEGANUL, TR. 144. † *Cățeaua, până nu ridică coada, cântă n'o miroase*. ZANNE, P. I 401, cf. PAMFILE, J. II. *Sluga înșurată, Ca o cățel fâlată*. ZANNE, P. IV 595. *Mănera rea, Intreagă cățea*. id. II 295. | *Cățea de câine = cățea rea* (fig. și despre femei în sens desprețuitor, cf. *haită de câine*). *Nu mînși, cățea de cănel*! BUD, P. 18. | Nume de jocuri de copii. **De-a-cățeaua** (H. IX 116); **la arză** (s. *războiu*) **cățea**. (PAMFILE, J. III 18). | (La petreceri, indemn la cântec, la joc) **Ză, mă, să țipe cățeaua!**

III P. e x t. 1°. (Cor.) Numele unui dant țărănesc, cu lături (SEVASTOS, N. 251/II), un fel de brău (SEZ. III 109/III). Cf. JIPESCU, O. 51, H. II 120, IV 90, V 382, IX 128, X 87, 534, XII 302, XVI 313, XVII 142. Numit și **hit cățeaua**. PAMFILE, J. III.

2°. Numele unui joc la care flăcăii se bat, pe întunec cu căciulile și cu curelele, descris la PAMFILE, J. II 345. † *A da pe cineva cățeaua* (de la obiceiul de a chinui căinii, învîrtindu-i, la lăsată secului) = a bate pe cineva zdryan, apucându-l de păr și învîrtindu-l. *Spiridon... Ce-i porunca, jupdne!* — *Jupdă Dumitrache: Porunca; vino să-ți dau poruncă* (II ia de păr). — *Ipingeacu: Haha! hahă! dă-i cățeaua!* CARAGIALE, T. II 54/7. *Și-i mai dară cățeaua, de credea că se pierde prin mîinile lor*. ISPIRESCU, ap. TDRG. **De-a cățeaua** = pe-o ureche, pe-o parte, peste picior (ION CR. IV 305). *Int'o parte* (ca un om cu chef). *Pune căciula de-a-cățeaua*. ib. *Mă tei de-a-cățeaua*. ib. *Da ce ț-i, măi babă, par'căi măncat mîtrăgund, a ris moșneagul, care stătea mai departe, cu cusma de-a-cățeaua, luând pe babă în taraboașă*. ib. II 176. *Alba lelei cea găsită, Când te-ai face potcovită, Cu șaua de-a-cățeaua, Să se miere mahalaua*. CONTEMPORANUL, III 127/7.

3°. (La jocul în arșice) Gioala pusă în mijloc la un anumit joc cu același nume (descriș la) PAMFILE, J. II 296. *Om s. gaură cu cățea se zice, dacă ori icihul ori gioala au căzut și au rămas vertical, adică într'un cap*. id. ib. II 294. Cf. 7 u ț.

4°. Trăgaciul puștii (Vișag, Cojocna) Com. ITTU. Cf. *cocoș*.

5°. Fig. *Femeie rea* (ca o cățea), ticlăoasă, necinstită și rea de gură, haită (II 4°), gudă. DICT., PAMFILE, J. II. *Îi cățea și mușcă = femeie rea și arțăgoasă*. ZANNE, P. IX 585. *Pre cățeaua asta voiu ș'o tatu... împreună cu fîncul ei*. C. NEGRUZZI, I 161. *Și le-am tras bune și rele Pent'o cățea de mutere*. TEODORESCU, P. P. 308. *Fa, cățea De nora mea, Spune drept!* ib. 623. *Mă tubtiu cu multă frică, Dar vecina, cățeaua, Mă pări cătră*

maica. JARNIK-BĂRSEANU, D. 187. *Măi femeie, măi cădej, Taci, nu mai vorbi așa!* MARIAN, SA. 79. *Dar tu ești mare cădej.* DOINE, 221/12. | *Cădej de nouă uși* (s. *prapuri*) = se zice unei femei umblătoare (= căreia li place să umble mult pe la casele altora). PAMFILE, J. II. || P. ext. (Cf. germ. Hundewetter) *Cădej de vreme* = vreme foarte rea. Cu copitul gol pușcă, pe așa cădej de vreme. DELAVRANCEA, S. 183.

7. Gură-spărtă s. rea. BARCIANU. 7. Pământ care n'a fost arat niciodată. H. VII 184. Cf. țelină.

[Dialectal, și: cōjă (H. IX 116, X 87, 543), cōjă (ȘEZ. I 123, TIPLEA, P. P.), cōjă (H. XII 302), cōjă s. f. (H. V 272). | Diminutiv: cătelișă (dial. cōjlișă) s. f. = căteia mică; (fig.) nume de stea (PAMFILE, CERUL 163) și un joc de copii (H. XVIII 284). Din *întâmpiere*, fi țesl înainte o cătelișă bolnăd, ca tată de capul ei. CREANGĂ, P. 286. Am o cătelișă albă și tot câmpul alăergă? [= Coasa]. ȘEZ. IV 83-84. *Înt'o cătelușă Lătră-o cătelișă?* [= Melița, melițoiul]. GOROVEI, C. 225. Cum nu-i lelea cătelișă, Face patu' după ușă. ȘEZ. III 125; - cătelișă s. f. [Măicuța Domnului] a văzut o fată de *Jidov* și a zis: Cătelișco, fa vino'noacel PAMFILE, S. T. 21 b.]

— Din lat. *catella* «cătelișă». Cf. cățel, cățină, cățeli, încăteli.

CĂTE-CEVĂ adv. v. căt.

CATECHISM s. a. v. catehism.

CATECHIZĂ vb. Ia v. catehiză.

CATECUMEN, -Ă subst. (Bis.) *Catechumène*. — Persoană care învață învățăturile religiei creștine, spre a se pregăti la primirea botezului. (În graiul liturgic) *Catecumenii* = cei chemați. L.M. Nu se primeau ca nași necredincioși, eretici, catehumeni. MARIAN, NA. 166. [Și: *catehumeni* s. m., *cathūmen* † s. m. DOSOFTEIU, MOL.]

— N. din lat. *catechumenus* (grec. *κατηχούμενος*) cel care primește învățătura din viu graiu).

CATEDRĂ s. f. 1°. *Stège*. 2°-3°. *Chaire*. 4°. *Stège* (d'un évêché, d'un prince, d'une capitale).

1°. (Neobicinuit astăzi) Scaun comod (L.M), fotoliu, jeț, tron. *Împăratul... cum zăru pe catedră, îndată a poruncit ca toți viteji să vie înaintea-i*. PANN, E. II 79.

2°. (Astăzi; în școală etc.) Construcție (de scânduri) având un podiu pe care se înalță, în partea din față, un pupitru și pe care stă scaunul pentru profesor, conferențiar etc., cf. tribună. [(Bis.; rar) Amvon. Cf. LB.]

3°. P. ext. Post, funcție de profesor (COSTINESCU), profesură (L.M.). *Două lecții pe zi, adică 24 de ceasuri de catedră pe săptămână*. GHICA, S. 252. *Catedra de limbă romanică la universitatea din Cluj*.

4°. (Ieșit din uz) Scaunul, reședința unui cap de stat, unui patriarh, unui episcop, unui prelat (L.M.), capitală. *Poarta năci odintoară nu s'au amestecat la alegerea obrazelor bisericicii, nici chiar acolo, în cathedra turcescă, necum aici în țară slobodă*. ZILOT, CRON. 72. *Deputații cei aleși pin [= prin] județuri și trimiși la catedra republicii*. URICARIUL, IV 293/4.

[Accentuat rar, după latinește, și *cătedră* † s. f. LB.]

— N. din lat. *cathedra* (< gr. *καθέδρα*, idem). Cf. *catedrală*.

CATEDRALĂ adj. f., s. f. (Bis.) *Cathédrale*. — Adj. (Întrebuințat numai în legătura cu biserică) Care este scaunul unei dieceze. *Intrarea în biserică catedrală*. (a. 1834). URICARIUL, VIII

186. *Doamna B. este rugată să binevoiască a veni la 5 ceasuri deasăd la biserică catedrală, spre a asistă la cununia D. Ipolit B. cu D-na colonela D. C. NEGRUZZI, I 53. | Substantivat: Biserica scaunului mitropolitan s. episcopal; p. ext. biserică principală dintr-o localitate. *Politia Romanului întemetaț de Romani și numită Praetoria Augusta și mai apoi Forum Romanorum este catedrală episcopală și capitală de jnuit*. C. NEGRUZZI, I 194. *Catedrală Colosală Notre-Dame, căi az doră Subi a tale Mândre sale Oasele a-mi odihni!* id. II 103/12. *Au pornit pe la casele lor, ducând mai înainte pe Păstorul în slavă, ca niște relicvii sfinte, la catedrală*. RĂSCANU, L. LVI 17.*

— N. din fr. (<lat. bis. *cathedralls* = scare line de scaunul episcopal, de la *the cathedra* «scaun»). Cf. *catedrală*.

CATEFEĂ s. f. v. catifea.

CATEGORIC, -Ă adj.

CATEGORICESC, -EĂSCĂ † adj. } v. categoric.

CATEGORICEȘTE † adv. }

CATEGORIE s. f. 1°-3°. *Catégorie*.

1°. (Filos.). Fiecare din formele fundamentale s. noțiunile cele mai generale ale cugetării omenești subți care subsumăm toate percepțiile și ideile noastre despre lume (substanță, stare, relațiune, cauză ș. a.). *Categoriile sânt zece forme subți carile Aristotel toate ființele lucrurilor cuprindē. CANTEMIR, IST. 13. Categoriile loghice n'au cūit. id. ib. 59.*

2°. Treaptă, rând, clasă (STAMATI), fiecare din clasele în care așezăm ființe, lucruri, fapte etc. după deosebirile de grad dintre ele. *Mândăritrile... clasificate după importanța lor în patru categorii* (a. 1855). URICARIUL, IV 438/12. *Breștele se alcătuisă de oarecari slujbași mai mici ai fării și de deosebitele categorii ale burgheziei, locuitorilor din orașe, ale moșnenilor și oamtenilor liberi*. BALCESCU, M. V. 10/12. *Categoria a treia a călugărilor... a dispărut... din mândăritrile noastre*. MAIORESCU, CR. III 22. | *După categorii = după clase*. BĂRCIANU.

3°. P. ext. Clasă de lucruri etc. de același fel. *Generalizări pripte de această categorie*. HASDEU, I. C. 176. *Aceste două lucruri nu sânt de aceeași categorie = nu se potrivec*. COSTINESCU. *Acești oameni sânt de aceeași categorie = au aceleași năravuri și caractere*. id.

[Adjective (<lat. *categoricus*, -a -um, <gr. *κατηγορικός*) *categoric*, -ă, (vechiu) *categoricesc*, -ească = despre care nu mai încapă nici o îndoaială, hotărât, precis, limpede. *Probleme sânt numeroase și categorice*. HASDEU, I. C. 101. *Turcia nu răspunese în mod categoric la acea notă*. GHICA, S. 376. *Ca o consecință a acestei declarări categorice de acceptare... vine apoi fraza finală*. MAIORESCU, D. II 186. (Logică) *Judecățile s'au mai împărțit în categorice și ipotetice. Categoriile sânt judecățile, în care predicatul arată ce este sau ce nu este subiectul*. id. L. 48. (Cu funcțiune adverbială) *Ceea ce se afirmă categoric despre subiect*. id. ib. 49. *Spun opinia mea clar și categoric*. id. D. I 149. Alt a d v e r b (Invechit): *categoricește = în mod categoric*. DICT. || Verb: (ad 3°) *categoriile IV = a așeza după categorii, a pune lucrurile de același fel înolaltă. Toți țpi numărău banii, și categoriceau și se pregăteau să-i așeze prin buzunare*. CHRĂȚESCU, CONV. LIT. XLV 618.]

— N. din lat. *categorica* (grec. *κατηγορία* «spunere, afirmare»). Cf. dubletul *categorie*.

CATEGORIE s. f. *Médisance*; *calomnie*. — Descriere (s. apreciere) nefavorabilă (a cuivă), bârfeală; hulă, clevetire, defăimare (STAMATI).

calomnie (ALECSANDRI, T. 1760). *Acei ce se depărtează sub categoriile de vină...* (a. 1819). URICARIUL, I 129/II. [Omul] se ține... de laudă sau de categorii. PISCUPESCU, O. 114. Și Măria-Ta ai crezut toate aceste categorii? FILIMON, ap. TDRG. *Auzi D-ia, așa batjocură!*... așa categorii! ALECSANDRI, T. 453. [Și mai des, cu rostire neo-greacă]: **categorii** † s. f. || Verbe: (Invechite < n.-grec. κατηγοροῦμαι, viitorul -gōo) **categorisi** (DICT.), **categorisii**, **categorisii** † s. f. = a face aprecieri nefavorabile despre cineva, a vorbi de rău (pe cineva), a băga vină (cuiva pentru ceva); a calomniă (POLIZU). [Poarta] nădăjduște la dreapta judecată a prietenilor sale, cum că nu o va categorisi pentru urmările sale ce au făcut. DUMITRACHE, 426. Nime n'ar avea dreptate să mă categorisească, c'om edutat să împac interesele mele cu fericirea Adelei. ALECSANDRI, T. 1265 (explicat nu tocmai exact prin sa critică, ib. 1782). [Lumea] te categorisește pe dumneata ca pe-un părinte fără prevedere. id. ib. 1432. Cum poți, fără să le fi văzut toate astea cu ochii d-tale, fără nici un temein, să categorisești astfel pe o prietenă? CARAGIALE, S. N. 30. || Abstract: **categorisires**. f. DICT. | Part.-adj. **categorisit**,-ă. DICT.]

— Din n.-grec. κατηγορία, idem. Cf. dubletul categorie¹.

CATEGORISII vb. IV^a |
CATEGORISII † vb. IV^a | v. categorie 1-2

CATEHET s. m. (ș. d.) v. catihet.

CATEHIS † s. a. v. catehism.

CATEHISI vb. IV^a |
CATEHISIE † s. f. | v. catehiză.

CATEHISM s. a. *Catechisme*.

1°. Invățătură orală (procedând prin întrebări și răspunsuri) a principilor și tainelor religiei creștine. *Ce taste această catehismă?* — *Taste învățătură scurtată pentru înțelegă creștinătatea.* CATHISISU MIC (a. 1774), ap. GCR. II 99/20.

2°. P. ext. Cartea care cuprinde învățăturile principale ale religiei creștine. *Catehismul cel mare al lui Șincal din anul 1783.* Cf. IORGA, S. D. XIII 13. *Catehismul românesc de la 1544.* | Fig. Carte în care se rezumă esența unei doctrine. *Generația veche a admirat cu tundre scrierile lui Alexandrescu. Le-a avut ca un catehism de virtute și de patriotim.* GHICA, S. 673. *Catehismul de morală.* MAIORESCU, CR. II 184.

[Scriș și **catehism**.] | Și **catehism** s. a., (< grec. κατηγοροῦμαι) **catehisis** † s. a. (ad 1°). [Școala] ce s'au așezat acum din nou la Școala, pentru îndreptarea și catehisis tuturor acelor hotărâți pentru cinul profeții (a. 1804). URICARIUL, I. 17. *Încăpătura limbii românești, cu gramatică...* **catehisis** (a. 1828); ib. III 36/19, cf. VII 179/25; (ad 2°) *Carte catehisis în scurt.* RĂSCANU, L. LXXXV/25. *Sfințitul catehisis* [sind idimăct] (a. 1815). URICARIUL, II 230/2; (românizat) **catehis** † s. a. LB. **catehis** s. a. (ad 1°) URICARIUL, VII 179; (ad 2°) *Alții dîntr'o răsulare spreancu... cele șapte taine din catehisisul cel mare.* CRUNGĂ, A. 84.]

— N. din lat. **catechismus**, introdus prin propaganda luterană și cea calvină din secol. XVI (< grec. κατηγοροῦμαι) idem. Cf. catecumen. catehiză.

CETEHI vb. I^a *Catehiseri*. — A învăță (pe cineva) oral principiile religiei, procedând prin întrebări și răspunsuri. *Musterea ce se catehisește, ca să se boteze.* ap. TDRG. | Fig. A-i ținea cuiva cuvântări spre a-i vări în cap o doctrină, cf. ca-

tihiși. [Scriș și catehiză vb. I^a DICT. | Și: (< n.-grec. κατηγοροῦμαι) **catehisi** vb. IV^a DICT., **catehisii** vb. IV^a *Piccare frate cunoscând numai pe șeful său imediat, diacon, prool sau arhieru, acel care-l catehizea, îl înțiașe.* GHICA, A. 454; ref. (cu înțeles pasiv) *În cele dintâii veacuri ale bisericii creștinești... să boteză și tinerii... după ce înad să catehiseze în dogmele credinței.* MARCOVICI, D. 187; fig. *Trimitte pe Abu la Cuforjahi, să-i catehizeze și să le ia parole.* GHICA, A. 454. | Abstracte: **catehizare**, **catehizare**, **catehizare**, **catehizare** † s. f. **catehiză** s. f. DICT. *Încăpătura, îndreptarea și desăvârșia catehisis a celor cari se vor învrednici... a se hotărî să primească darul cinului profeții (a. 1804).* URICARIUL, III 39/19, cf. ib. VII 58/19. *Cu catehizare tinerilor erau înădrinași diaconii.* MARIAN, NA. 166. | Part.-adj. **catehisit**,-ă = care a învățat catehismul, dogmele religiei creștinești, p. ext. și ale alteia s. ale unei doctrine (politice etc.). *Acum tândrul eră catehisit și... gata a primi Islamismul.* GHICA, A. 17.]

— N. după fr. [lat. catehizare < grec. κατηγοροῦμαι, idem].

CATEHUMEN s. m. (Bis.) v. catecumen.

CĂTEL s. m. 1°. *Petit chien*. 2°. *Petit* (d'un animal sauvage). 3°. *Nom d'amitié donné à un nourrisson qui mord la mamelle en tétant*. 4°. *Flatteur intrigant*. 5°. *Larve d'abeille, de bourdon, de guêpe, de fourmi*. 6°. *Vésicule sous la langue*. 7°. *Gousse (d'ail)*. 8°. *Poignée de fils à tisser*. 9°. *Pointe du manche dans lequel s'emboîte la faux*. 10°. *Mentonnet*. 11°. *Panneau*. 12°. *Partie du métier à tisser*. 13°. *Diverses pièces de bois travaillées utilisées dans les constructions*. 14°. *Tire-bottes*. 15°. *Poteau*. 16°. *Pièce de métal*. 17°. *Mouche (barbe)*. 18°. *Nom d'une constellation*.

1°. *Puiu de căne (de curând născut LM, care încă suge COSTINESCU. In anul prim H. X 497), p. anal. căne mic LM, cf. COSTINESCU, H. I 7. Cf. țânc (H. I 199), coteiu. Kécel = catellus. ANON. CAR. Millot (= mylord) cêjelu, ... au murit (a. 1784). IORGA, S. VIII 9. Mai mult tubed pre cêjel. C. NEGRUZZI, I 66. Negeții... se dă să-3 lingă un cêjel sugariu, ad apoi cad. LEON, MED. 183. Luând dot cêjel de la o cêjelă, ce fătase de curând, și arătă doamnei sale. ISPIRESCU, L. 64. A doua zi, băiatul își luă cêjelii și plecă la vânal. id. L. 337. Când cineva intră pe nesimțite în casă, [so zice] a intrat tuchilus (= tupilus, pitulis), ca cêjelul. SEZ. II 75. # [A plecă] cu cêjel, cu pucei = cu totul, cu toți ai lui și cu tot ce are. Cf. ZANNE, P. I 402, PAMFILE, C. *Tup în vapor! Guliță, sup după mine! Ioana ștanca, sup după Guliță! Si, vorba cece, cu cêjel cu... am plecat.* ALECSANDRI, T. I. 70. *Duzmanții își luaseră de mult tălpăși și intraseră cu cêjel cu pucei în Vidin.* CONV. LIT. ap. TDRG. | *Om fără căpătău, nici cêjel, nici pucei, se zice de omul care nu are nimic după dînsul, adică nici casă, nici femeie, nici copii.* ZANNE, P. III 68. | *Ușa cêjelului = ușă secretă.* BARONZI, I 151/22. || (Zool.) **Cățelul-pământului** sau **șoarece-bălat** (H. VII 170), un fel de șoarecer (ib. 386), numit și grivan (ib. 419), țâncul-pământului, tocăniță (com. ITTU) = *Spermophilus Citillus*. DICT. (Cf. univ. földi kutya = id. ap. TDRG., bulg. сілпо куче s. kjo ravo kuce = *spalax typhlus*. SBORNİK, VII 418); p. ext. animal care joacă un rol în mitologia populară. **Cățelul-pământului**, — de le zice și șuite — cari scot capul la amăsi din găuri, ca să latre la soare. ODOBESCU, III 185. *În codri-ădănc cêjelul-pământului tot latră.* EMINESCU, P. 204. *Se vede c'au dat de cêjelul-pământului.* SLAVICI, N. II 67. *Două sau trei neamuri de ale lui se duc de cu**

noapte la mormânt și-l stropesc cu apă adusă într'un ulcior, îl îndăiază și apoi aprind totașul, care stă aprins... zicând că prin această se îmbălsăzește căfelul-pământului, ca să nu latre pe noul oaspe venit între celelalte mormânturi. MARIAN, I. 156. A ascultă la căfelul-pământului = a dormi (PAMFILE, A. 1. a adormi adânc, dus; a fi mort (ZANNE, P. I. 402).

2. P. a n a l. Puiu de orice alt animal (sălbatic TDRG) care seamănă cu cănela, căfel de lup, de urs, de vulpe etc. LM. *Vulpea... fiind grea... au făcut căfeii săi*. TICHINDEAL, P. 2. *Doomne, țără-ză tu căfelul ăsta (de lup)!* ȘEZ. III 190.

3. (Fig.) (Expresie de demerdare adresată unui copil care mușcă țâța, când sugă. LM.

4. (Fig.) Om lingusitor (LM. BARCIANU). *Căfel de două uși*: lingusitor (Gura-Râului, Transilv.) ZANNE, P. IX 586. Cf. mielul care sugă la două oi.

5. (Entom.) Larvă de albină (LB. DAME, T. 126. MARIAN, INS. 146, 234, H. I 16, X 498, XVIII 105, cf. ib. II 253, IV 54, XII 429, XIV 375, 397), cloștură de trântor (PAMFILE, I. C. 94), nu de albine (Iliești, Bucov. Com. V. HALIP). larvă de bordar (MARIAN, INS. 196), de viespe (ib. 223), de furnică (ib. XIII), Cf. o, puiu, *Fără de apă, nu se pot nici făguriți înlocmi, nici micrea prăface, nici căfeții pământii*. ECONOMIA, 202. *Situ-pi cutore are să roiască, pentrucă are căfeii (de trântori) (Iliești, Bucov., Com. V. HALIP. || Căfelul-frasinilor s. căfel-de-frasin s. căfel-de-turbă = cantharis visicatoria = cantaridă, o insectă coleopteră, și de culoare verde strălucitoare, care trăște pe frunzele frasinului și ale liliacului, răspândește un miros nepăcut și care se întrebuintează în medicină (la vezicatori etc.) și (de vițoși) ca afrodisiac. Se mai numește și: gândăc (-de-fras-in, -de-turbă, -de-turbat, -de-turbare, -de-turb s. -verde), gândăcel (-de-fras-in s. -verde). MARIAN, INS. 73 s. u., cf. GRIGORIURIGO, M. P. II 22, LEON, MED. 93.*

6. (Med. pop.) Căfel (-de-turbă) = boală de om (H. X 88, XII 303) s. de vite (H. XII 303), beșiuce ce se fac, uneori, sub limbă, la oameni, primăvara, pe vremea când turbează căni (Com. MARIAN, cf. GRIGORIURIGO, M. P. I 37, SEZ. I 17); vinele de sub limbă, în care se găsesc, precum se crede, un fel de fire pe care sânt înșirate mai multe gălme de carne care au forma unor căfeii (LEON, MED. 149), cf. zgalbă. [Vitele] scapă de turbă, dacă li se frige cu un fier roșu căfeii, un fel de beșiuce pe pe dosul limbii. ȘEZ. III 205. *La oameni se descăită în cofa cu apă, și în scurt timp căfeii tes cu pișatul*. ib. III 138. # *A-1 face cuivă căfel pe lină* = a-1 supără rău, fără ca să poată zice ceva (Slatina, Olt). ZANNE, P. II 125.

7. (Bot.; mai ales la plur.) Fiecare din părțile unei căpățâni s. căciului de usturoiu (s. aiu). Cf. ȘEZ. XVIII 52. Cf. baib. *Vreo căfina căfeii de usturoiu și vreo două cepe. Aida eră tot în casă*. CONTEMPORANUL, III 922. *Ia trei căfeii, adică trei fire de usturoiu*. MARIAN, D. 27. *În gură să-i pui (unii șarpe) un căfel de usturoiu*. ȘEZ. VI 58. *De la noi și pân' la voi Sânt tot căfeii de usturoiu?* [= Drumul prundui]. GOROVEL, C. 137. *Șapte pite și-un pitou, și-un căfel* (variantă: *șua găvan*) de usturoiu, se zice omului lacom la mâncare. ZANNE, P. IV 83.

8. (Țes. Banat.) La rășchiat (facerea motchelor) se observă așa numitele numărături și căfeii. Într-o numărătură sânt 30 de fire. Trei fire din numărătură fac o ve arbă, iar un căfel are 20 de verbe, adică 60 de fire din motcă. LIUBA, M. 118.

9. (Industr.) Coada coasei ce se leagă cu lennul se chiamă măseă... Măseera sau a dinte numit și căfel, (bonțoc s. măseă

PAMFILE, A. 125), perpendicular pe măseă, care intră într-o scobitură făcută în coada coasei. id. I. C. 141. Mănușa s. mâna coasei... are... mășețua s. căfelul ce intră în locul măselei (o gaură în toporiște) (Zorleni, Tutova). ION CR. III 226. Gaura din dărjiala (coada) coasei unde se prinde coasa. REV. CRIT. III 92. Partea legată de mâner (co pârle) la coasă. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. *Luatu coasa de pictor Ș'n văduh îi deteiu zbor, Ș'o izbtiu de-un păducel, Sări coasa din căfel*. ALECSANDRI, P. P. 259 b, cf. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 337.

10. (Numai în DIC.) Partea în care se îmbucă veriga unei uși. (LM., cf. BARCIANU), cf. copil (III. 1^a).

11. Partea (crestată a) cheii, care intră în gaura cheii. (Brașov) Com. LACEA, cf. floare.

12. (Țes.) La răboiu, o scândurică cu creștături în care se bagă slobozitorul și întinzătorul, când țesătoarea vrea să oprească sulurile să nu dea înapoi. Se mai numește și: scaun, tocălie, crispalcă, cordenciu, proptar, piedică, scară, răzuș. DAME, T. 136.

13. (La construcții) Butucul pe care se reazemă o parte orizontală (sulul morii) a unei mașini motrice care transmite mișcarea. Cf. DDRF. În bulvani se fac atâtea pilugi s. țopuri, câte sânt de lipsă, iară în aceste pilugi vin băgați căfeii, care stau perpendicular. În căfeii, de ambele părți, încă se scobesc vâlăie, în care se bagă bărnele, usciorii ușilor și a ferestrelor. Căfeii, de regulă, sânt de 2-3 metri, dar sânt și de 2-9 m de înalți, cum adică stăpânul voește să fie de înaltă chilia. LIUBA, M. 94. Căfeii sânt la case din lemn, iar la cele din piatră sânt usciori încheiați. ib. 95, nota. Zaplazurile se fac așa că bărnele cioplite se pun una peste alta în lungime și se încheie la capete cu altele în zimiți s. căfeii. PAMFILE, I. C. 447. Capătul unui stălp lăsat potrivit ca să poată intră în scobitura altui lemn (Tuighes, jud. Cluj). Com. ITTU. Cf. II m b a, c e p, m u c. (La o clădire de lemn) O bucată de trunchiu fixată în perete între cheutoare (vurghină) și uștor (Muntele Baișor, jud. Turda-Arieș). Com. ITTU. Cf. bărnuaială, groștor. Căfel = zimț (Straja, Bucov.). Com. AR. TOMIAC.

14. Trăgătoare care se întrebuintează ăla descălțatul cizmelor. Se mai numește și: slugă (PAMFILE, I. C. 348), descălțător.

15. Stălp (Făget, Banat) Com. ITTU.

16. (Țeslărie. Mold.) Piesă de metal găurită care se pune în tigia s. cuibul unui păj. Cf. TDRG.

17. (Mold.) Firele de barbă lăstate și crească numai sub buza inferioară, m u c a. Cf. TDRG.

18. (Astron. pop.) Numele unui grup de stele, numit și cănela mic. PAMFILE, CERUL 174 [Dial. și: căpăi s. m. || Diminutive: căfeluș (dial. căfăluș), (neobcinuit) căfelăș (căfăluș) s. m. (LB.) (ad 1^a) Kéczelush = catellus. ANON. CAR. *Doi căfăluși / i mici, frumoși. (a. 1796). IOEGA, S. D. VIII 34. Măngăi... Un căfeluș mic din casă. ALEXANDRESCU, M. 285. A găsit-o [pe căfel] culcâtă pe un mândr de paie și acasă împrejurul ei o grămadă de căfeluși, mici cât pumnul. ODOBESCU, III 42. Un coteliu (căfeluș)... le-o țesit înainte. ȘEZ. IV 180^u. Lângă un păruș, Hate (= latră) un căfeluș? [= Broasca] GOROVEL, C. 31. (Fig. ad 4^a) Căfeluș de nouă uși se zice unui om, mai ales unui băiat șiret, pe care nu-l poți prinde cu nimic (Brașov). Com. LACEA. [Alte derivate: căfelăan s. m. = căfel de vreo câteva luni. MARIAN, INS. 221 nota; (cu același sens, în jurul Turdeii) căfeloiu s. m. Cf. căfelăandru. | Adverb: căfelște (dial. căfălește) = ca un căfel, ca un cănel. Unul bate căfelște, altul hăune*

lupește. DENSUSIANU, T. H. 293. [Innotatul nimit] cădăle, cipdind, cum se mai zice: Arunci mână-tie afară înaintea capului, cam plescând apa. ȘEZ. XIII 78.]

— Din lat. *catellus*, idem. (Pentru înțelesul 7°, care se regăsește și în arom. *căđăl*, cf. abruzz. *kabkye* — un sfert din sămburele nucii — *catulus*; totuși s'ar putea ca în acest înțeles să avem a face cu urmașul lat. *cap/fellum* «câșpor», cf. S. P. uș-cariu, *Lat. Ty u. Kf.*, p. 10 și *Etymol. Wörth.* nr. 315). Cf. căteă, cățeli, încățelă.

CĂTELĂ vb. 1^a v. cățeli.

CĂTELĂN s. m. v. cățel.

CĂTELĂNDRÎC, -Ă subst. v. cățelandru.

CĂTELĂNDRU s. m. 1°. *Jeune chien*. 2°. *Renardceau*. 3°. Terme d'amitié pour un petit enfant. 4°. *Jeune garç*. 5°. *Flatteur intrigant*. 6°. *Bovard*.

1°. Cățelandru nu-1, la origine, nici cățel mic, nici mare, ci un cățel la care ții pentru frumusețea sau calitățile sale. Astfel se explică că definițiile date acestui cuvânt par a se contrazice: Cățel mic sau măricel (COSTINESCU, cf. RĂDULESCU-CODIN, PAMFILE, J. III) când îl fată mă-sa (H. X 447), de la patru (H. IV 53) s. șase luni până la un an (H. II 131), de un an (H. II 261), după ce nu mai sugă (H. II 87), cățel mai mare (H. IV 99, IX 244, I 58) care nu mai este puiu, dar nici n'a ajuns la deplină dezvoltare de căne (LM.), căne de stână (H. I 122), cf. H. I 306, 487, II 79, X 535, XI 273. Când lupul îmbătrânește, toți cățelandrîi ții fac răs de dinul. MAT. FOLC. I 726. Dară Dolca Dolcilor, Mama cățelandrîlor, De trei ori [stâna] mi-o'neunjură Și'n urma lui Fulga da. VASILIU, C. 16.

2°. P. anal. Puiu (mărișor) de vulpe. PAMFILE, J. III. Cf. cățel (2°). *Cei din urmă pui ai vâșpei se făcuseră* cățelandrî. ISPIRESCU, ap. DDRF.

3°. (Fig.) (Expresie de desmierdare) Se zice copiilor, în glumă. PAMFILE, J. III. Cf. cățel (3°).

4°. Fig. (Mehedinți) Băiețandru. Cf. CDDE.

5°. Fig. Unul care se vără în toate, cu lingușiri. PAMFILE, J. III.

6°. Fig. Om ce vorbește mult, verzi și uscate (H. XVIII 265), palavrăgiu. [Dial. și: cățelandru s. m. [Diminutiv nou: cățelandric (cățelandric) s. m. — cănele în anul al doilea. H. X 497, cf. H. XII 287, 309; (ad 4°) cățelandrică s. f. = fată tânără (Mehedinți) ap. CDDE.]

— Derivat din cățel, prin suf. -andru.

CĂTELĂȘ s. m. v. cățel.

CĂTELEA, CĂTEA pron. v. căt.

CĂTELEȘTE adv. v. cățel.

CĂTELÎ vb. IV^a. I (En parlant des chiennes, louves etc.). 1°. *Mettre bas, chiener*. 2°. *S'accoupler*. II 1°. (En parlant d'une maladie) *empirer*. 3°. *Exciter*. III. (En parlant de l'oignon et des bruyères) *Taller; s'étendre*. IV (En parlant de la reine des abeilles) *Pondre*. V (En parlant de plaies) *S'étendre*.

I (Despre cățele, vulpoace, lupoace; rar)

1°. Trans. A fată. DICT.

2°. Refl. A împlini actul împănării sexuale, a se pui. (PAMFILE, S. T.), a se încățelă.

II (Aluzie la răutatea și irascibilitatea cățelilor)

1°. (Despre boale) Refl. A se înrăi, a se stărni din nou. *Cel bolnav de cel-pierit nu mânăncă bory, că ț se cătește (se stârnește) boala*. ȘEZ. VI 65.

2°. (Straja, în Bucov.) A scorni, a ațăță, a nu da pace (AR. TOMIAC), cf. a zădări.

III (Aluzie la fertilitatea cățelilor, cf. și cădeă 6°; despre ceapa mare, crescută). Intrans. A încolți: *ceapa cătește*. LM. [(Despre ierburii) Refl. A se înțeleni, a se întinde. PAMFILE, S. T.

IV (Ad cățel 5°; despre matca albinelor) A ouă, a depune ouăle (Iliești, în Bucov.). Com. V. HALIP, cf. MARIAN, INS. 146.

V (Ad cățel 6°; despre bube și răni) A se lăji, a spori (L.B.), a se întinde (LM., com. M. SADOVEANU, a se mări (cf. MARIAN, D. 48), a se boboti (VICOVUL-de-sus, în Bucov. Com. G. NISTOR), a puiă (NOVACOVICIU, C. B. 7). *Rofilele nu dor, ci numai ustură, din care cauză apoi copiii devin nerăbdători, și mai ales, când le mărișori și când încep a le zgări și prin aceasta a le face să se cătească și punoiază mai tare*. MARIAN, NA. 357. *Niste bubuțe... cari necnetat se îmulțesc și se cătelesc*. ibid. 394.

[Dialectal și: căđăr, cađal vb. IV^a (Straja, în Bucov.) Com. AR. TOMIAC, cățelă vb. 1^a L.B., L.M., încățelă vb. 1^a (despre căne) H. XVII 229, (despre boale) POLIZU; încățeli vb. IV^a L.B. || A abstracte: cățelire s. f., încățelare s. f. BARGIANU; cățelit s. a. (ad IV) MARIAN, INS. 146; cățelitură s. f. (ad I 2°) CIHAC, încățelătură s. f. POLIZU. [Adjectiv: cățelit, -ă (ad v) *Beșicid cățelit*. MARIAN, NA. 45, (negativ ad I 2°) *nețățelit, -ă* = (căte) care încă nu s'a împănant. POLIZU, *incățelăt* (ad I 2°) *Eu am un cățel încățelăt, Cu lanț de fier legat*. MARIAN, D. 235.]

— Derivat din căteă și cățel; cf. încățelă. (Pentru verbe derivate în limbile slave, de la substantivul spicicâș, și având sensul de sa fată, cf. Berneker, SL. WB. 589-540).

CĂTELICĂ s. f. v. căteă.

CĂTELÎN } adv. v. căținel.

CĂTELITURĂ s. f. v. cățel.

CĂTELNUȚ adv. v. căținel.

CĂTELĂȘIU s. m. } v. cățel.

CĂTELĂȘ s. m. }

CĂTELĂȘĂ s. f. v. căteă.

CATENĂ s. f. 1^a-3°. *Chaines*.

1°. (Termen cărturăresc, ne mai întrebuintat) Lanț (făcut din mai multe inele de metal prinse unul într'altul). ARISTIA, PLUT. *Cine dar vorbă atcea de catene și robie?* ap. DDRF. *Deci, cu plugul ferecat, Cu cateni de fier legat*. TEODOR-RESCU, P. p. 139 (de sigur textul popular a fost falsificat de culegător). Fig. *Falsificându-se o singură verigă, nu vom mai putea înțelege totalitatea catenii*. HASDEU, I. C. IX.

2°. (Geogr.) Șir (de munți), lanț. [(Chim.) Lanț (de atomi cu legături). *Catenă ciclică, catenă H-neoră*.

3°. (Mat.) Metodă de a aranjă mărimile cunoscută și necunoscută, la calculul catenar, regula conjugată.

[Adjectiv: (ad 3°) *catenar, -ă* (în expresia) *calcul catenar* = calcul, cu ajutorul căruia putem afla o mărime necunoscută — din alte două s. mai multe mărimi cunoscută care variază direct s. invers proporțional — prin atâtea reduceri la unitate câte mărimi cunoscută avem date. Com. CIORTEA.] — N. din lat. *catena*, idem. Cf. dubletul cătină.

CĂTENĂ s. f. v. cătină.

CATENĂR, -Ă adj. v. catenă.

CĂTENEL adv.

CĂTENELĂŞ adv. } v. cătinel.

CĂTENELUŢ adv. }

CĂTE-ODĂTĂ adv. v. căt (C IV).

CĂTERĂ vb. I v. căfără.

CATERESI † vb. IV^a v. caterisi.

CATERGĂ † s. f.

CATERGĂR † s. m. } v. catargă¹.CĂTERI vb. IV^a v. căfără.

CATERINCĂ s. f. (Mold.) = flăgnetă. TDRG. Şi'n caterincă, ostenit, El înurătea neconcentit O veche melodie. IOSIF, P. 39. [Şi: catarincă s. f. TDRG., (Mold.) catrincă DDRF.]

— Din rut. *katerinka*, idem (numită astfel după un cântec vechiu nemţesc, care începea cu cuvintele «Charmanie Katharine», care se cântă la acest instrument. În ruseşte îi zice, din aceeaşi cauză, *harmanka*). TDRG.

CATERISI vb. IV^a trans. (Bis.) Interdire un pîrte. — A destitui un preot, a-i lua darul, cf. răsp. p. l. Să serie la Tarigrad să mă şi caterisească. ANTIM, P. XXIII/11. Acel ce au hirotonisit şi care ce s'au hirotonisit să fie caterisit... (a. 1764). URICARIUL I 310/1. Procutul Antiochiei cel ce au catherisită pre Pavel Samosateu. MINEIUL (1776) 174/1. (Complicit) Să se caterisească de darul preuŢit (a. 1785). URICARIUL II 89/12. Dacă vreunul din clerici ar îndrăzni să ocărăscă pe episcop sau măcar pe presbiter, să se caterisească. PRAVILA BISERICĂSCĂ, ap. TDRG. [Şi: caterisi vb. IV^a. | Abstracte: caterisire s. f. Unii ca aceia să fie sub blestem şi caterisirea preosfinŢitului Mitropolit (a. 1761). URICARIUL VII 29/14; — (c grec. *καταγιω*;) caterisă † s. f. = caterisire. De acolo i-au venit caterisă şi au ales Mitropolit pre Mitrofan. MAG. IST. IV 51/17.]

— Din n.-grec. *καθαγω* «degradez» (aor. *αίσησα*) TDRG.

CATERISIS † s. f. v. caterisi.**CĂTEŢI** num. invar. v. cătuşi.

CĂTEŢĂ s. f. (Geom.) *Cathète*. — [La un triunghi dreptunghi] Fiecare din cele două laturi care alcătuiesc unghiul drept. [Accentuat şi: *cătetă*.] | Derivat: (c fr. *cathétomètre*, Fiz.) *catetométru* s. a. = linie gradată în lungul căreia aluneacă o lunetă cu axă orizontală spre a măsura diferenţa de înălŢime verticală între două puncte.]

— N. din fr. (clat. *cathetus* < grec. *καθητος*; «dus de sus în jos»).

CĂTEŢINE s. f. v. cătine.**CATEMÉTRU** s. a. (Fiz.) v. catetă.**CATHISMĂ** † s. f. }**CATHIZMĂ** † s. f. } (Bis.) v. catismă.**CĂŢI** † interj. v. căŢi!**CATICHET** s. m. v. catihet.**CATICHSI** vb. IV v. catihisi.**CĂŢIE** s. f. v. căpule.**CĂŢIE** s. f. (Îmbrăc.) v. căfă.

CATIFEĂ s. f. (Comert) 1^a. *Velours*. 2^a. Nom de fleur.

1^a. Stofă fină şi preţioasă (de mătase, de lână s. de bumbac); ţesătura ei numai pe dos e ca a stofelor obicinuite, pe când faţa, cu peri deşi, scurŢi şi fini, face impresia unei blăni, urşinic, cf. ceatmă, somot, pluş; p. ext. haină făcută din această stofă. (IntrebuinŢă: unei ori d la plur.) *Catife*, *bucata 220 bani*. TARIF (a. 1761) ap. ŞIO. *Catifeă cu fir* (a. 1579), *cotul 16 bani... feje de perină de catifeă saded*. TARIF (a. 1792) ib. *Jiletea de catifeă virginie*, cu *gătas de fir de jur împrejur*. GHICA, s. 150. *PeŢa dulama poloneză de catifeă stacoŢe*, *avea cabanŢia turcească*. C. NEGRUZZI, I 148. *Baronit... ÎmbrăcaŢi în catifeă*, id. II 78/1. *Părul de aur, acoperit se o păldrie de catifeă neagră*. EMINESCU, N. 81. *Chie de catifeă*, *Umbă domni după ea*. BIBICESCU, P. P. 222. *Bate-o, bate-o la pod*, *La fuŢa cu catife*. SEZ, V 15. | Specii: *Catifeă cu şi fără flori*, *săpău* = *velours d'Utrecht*. PONTBRIANT, I (P. a n a l.) *În veŢmănt de catifele un bondar roŢand în pântec*, *Somnoros pe nas*, *ca popoi*, *glăsuŢe* nect un cântec. EMINESCU, P. P. 196.

2^a. Nume de floare (H. XI 427), *catifele Ţăă* (ŞIO). *Foate verde catifeă*, *Decept la Greci că-mi opucă*. POP., ap. ŞIO.

[Plur. -Ţele şi (termen negustoresc, de mahală, cu înŢelesul: feluri de catifele): -Ţeluri. *Scurtică d'alea de atlas şi de catifeŢuri*. RĂDULESCU, ap. TDRG. | Şi: *catifeă* (CONTEMPORANUL III 654), *cadeŢă* †, *cadeŢea* † s. f. *I abai cadefe ne(gra)*, ... *on abai sirma i cadefe* (a. 1579). HEM. 65. | Adjective: (probabil, formaŢiune nouă după fr.: *veloué*) *catifeŢat*, -ă adj. = (moale) cum e catifeaua. O insectă ce şi-a înŢipit picioarele şi capul în *pielea* ei albă şi *catifeŢată*. VLĂHUTĂ, ap. TDRG. *Pleoapele cu gene lungi catifeŢate*. SADOVEANU, P. S. 175; — (neobicinuit, formaŢiune personală) *catifeŢu*, -ie adj. = cu luciu de catifeă. *Ochi mari negri catifeŢii*. ALECSANDRI, ap. ŞIO. | Verbe (rare): *încăŢelii* vb. IV^a (PONTBRIANT), *încăŢelă* vb. I^a (COSTINESCU) = a face să fie ca o catifeă.]

— Din turc. *katifâ* (vulgar *kadifé*), idem. Cf. *catifeŢeluŢă*, *catăif*.

CATIFELĂT, -Ă adj. } v. catifeă.**CATIFELĂU**, -IE adj. }

CATIFELĂŢĂ s. f. 1^a. *ChenŢile (à broder)*, *riban de velours*. 2^a. Nom de fleur.

1^a. (Comert) *Fir de catifeă de brodat*, *panŢlică* (îngustă) de catifeă (DICT.) *PanŢlică unicoloră de atlas-papier şi catifeŢeŢe ordinare*. MONIT. OF. ap. TDRG.

2^a. (Bot.) = *trel-ŢraŢi-pătaŢi*. (DICT., BARONZI, L. P. 130/14), *văzdoagă* (*Tagetes patula* TDRG.). Cf. H. VII 480, IX 472, XVI 103, 159.

[BARONZI, L. I. 95/2 dă şi un plur. *catifeŢeluŢi*, ca nume de porumbel.]

— Derivat din *catifeă*, prin suf. dim. -uŢă. (Pentru sensul 2^a, cf. germ. *Sa m m t b l u m e*, bulg. *kadifenka*, sârb. *kadifca* «amarant»). ŞIO.

CATIFELĂŢI s. m. plur. v. catifeŢeluŢă.**CATEGORIE** † s. f. }**CATEGORISI** † vb. IV^a } v. categoris^o.

CATIBET s. m. *Catèchète*, *catèchiste*. — Cel care învaŢă pe copii catehismul, dogmele religiunii; profesor de religie (într'o şcoală laică); (învechit) profesor de teologie. *Te ordănuim catihet al acestui gimnaziu* (a. 1828). URICARIUL, VII 182/2. *Galbeni, stupi... trebuă să ducă dascăŢii poclon catihetului de la fabrica de popi din Folticent*. CREANGA, A. 81. *Eram... pe drum... îmbrăcând cu... catihetul gimnazial*. SBIERA, F. 226. *Figura*

părintelui *cathetus*, profesorul nostru de religie. VLAHUȚĂ, ad. TDRG. [Scris și: *catihét*. Și: *catehét* s. m. DICT.] A b s t r a c t (formație mai mult glumeață și personală) *catihetie* s. f. = școală primitivă, având ca profesor numai un *catihet* (cf. CREANGĂ, A. 80-81) de preoție, cf. seminar. *Fîre-ar afurisit să fie cine-a mai desfrînat și catihetile cele (aproape de satul lor, pe când Socola, la care se duceau acum, eră departe). CREANGĂ, A. 123.* || A d j e c t i v: *catihetic* (*catehétic*), -ă = (ținut) de *catihet*. *Auzim că Nicu Oglabanu s'a dus să învețe la școala catihetică din Folticeni.* id. ib. 80; s u b s t a n t i v a t: *catihetică* (*catehétic*) s. f. = știința de a predă catehismul s. religiunea, procedând prin întrebări și răspunsuri; p. ext. învățământul religiunii. DICT.].

— *N.* din greț. *κατηχητής*; idem (la început școl care, în timpurile primitive ale creștinismului, aveă sarcina de a învăța pe alții dogmele religiei). Cf. *catehisi*, *catehisie*, *catehism*, *catehiză*.

CATHETIC, -Ă adj., s. f. }
CATIHETIE s. f. } v. *catihet*.

CATHISIS s. a. v. *catehism*.

CATHISI vb. IV^a } v. *catehiză*.

CATHISIE † s. f. }

CATHISIS † s. a. } v. *catehism*.

CATHISM s. a. }

CATHIZĂ vb. [a v. *catehiză*.

CATHUMEN † s. m. v. *catecumen*.

CĂȚII-MĂȚII subst. invar. v. *căț'*.

CĂȚILENĂȘ adv. } v. *căținel*.

CĂȚILINĂȘ adv. }

CĂȚILINĂRĂ adj., s. f. *Catlinnaire*. — Una din cele patru cuvântări puternice ale lui Cicero împotriva lui Catilina; p. e x t. cuvântare violentă împotriva unui personaj public care a abuzat de situația sa.

— *N.* din lat. *catilinarius*, -a, -um (de la numele propriu *Catilina*).

CĂȚILINĂȘ adv. v. *căținel*.

CĂȚIME s. f. *Quantité, grandeur*. — (Formațiune literară) *Canitate*. *Când ochii ca microscopul la lucruri ar da mărime, și am fi văzut fânțariul în înmuită cățime.* KONAKI, P. 268. *Acești tălcuțori ărept au socotit rudenția după duh a fi mai mare după felurime, iar nu după cățime.* CODICA TIV. 14, cf. 50^a. *Cățime* [de sămânță] ce se va pune în o falce... I. IONESCU, C. 19, cf. 195. *Și la ei se introducea iarba rea (deși în mai mică cățime de cât la noi).* C. NEGRUȚI I 338. *Averea națională a Românilor este astăzi o cifră fixă, energia lor intelectuală se află asemenea într-o cățime fixă.* MAIORESCU, CR. I. V/19. *Iată ce se spune a-supra cățimei lennăriei ce sânt dator locuitorii să taie...* POPOVICI-KIRILEANU, B. 57. | (Mat.) *Cățime* pozitivă și... *cățime* negativă. CULIANU, A. 8. *Cățime de prisos* = excedent. PONTBRIANT. [Și: (neobliciruit) *cățime* BĂRCIANU. | A l t e d e r i v a t e: *cățitime* (*cățitime*), *cățitime* (PONTBRIANT, MARIAN, CH. 52) s. f. Pentru deplințarea cunoștințelor noastre în privirea cățitimi. CAT. MAN. 136, 306. *Socotește că nu le poate plădi o îndestulă cățitime de ferice.* MARCOVICI, D. 100. *El porunci să pună în primărie acelei mândăriti o mare cățitimi de praf de pușcă.* BĂLCESCU, M. V. 159. *Această abstracțiune a gândirii are grade deose-*

bile, și gradarea se face după cățitimea mai mare sau mai mică de sensibilitate ce se mai păstrează în gândirea noștrilor. MAIORESCU, CR. I 162, cf. III 126/17. *Mier în mici cățitimi.* H. IV 85.] — Derivat din *căt*, prin suf. abstr. -ime.

CĂȚIME s. f. v. *cățime*.

CĂȚIN s. m. } v. *cățină*.

CĂȚIN, s. m. }

CĂȚIN s. m. v. *cățân*.

CĂȚINĂ s. f. v. *cățină*.

CĂȚINĂ s. f. (Bot.) 1°. *Nom de divers arbustes.* 2°. *Xanthium spinosum*. 3°. *Cuscuta europaea*.

1°. Nume (urmate mai ales de adjective calificative) a diferiți arbuști și a fructelor lor: mărăcină des și ghimpos care face niște boboțe roșii și mărunte (COSTINESCU), plantă cu ramuri lungi și subțiri (PĂSCULESCU, L. P.), un fel de răchită: nuielele de cătină sânt cele mai bune de legat cu ele grâu (H. IX 4), lemn-cînesc care se pune pe șanțuri, de servește ca gard viu (ION CR. IV 305), un fel de arbore (H. IX 121) sălbatec (H. I 54, II 79, III 305, 398, IV 83, IX 493, XI 325), un fel de buruiană (H. XVI 320). Cf. H. XVII 7, CHIRITESCU, GR.

Cătină (-albă s. -cenușe BĂRCIANU) = *Hippophaë rhamnoides*, arbust alburii, spinos și foarte ramificat, cu frunze albicioase, flori galbene ruginii, cu fructe ca boabele, de o frumoasă culoare galbenă-portocalie. PANTU, PL.

Cătină (-de-garduri) = *Lycium vulgare*, arbust spinos, otrăvitor, cu ramuri lungi, subțiri și flexibile, cu flori vioii-roșietice (purpurii), cu fructe ca boabele, roșii și lungărețe. Se mai numește și: (Transilv.) *licină*, (Bucov.) *lițian*, *răchișoară*, *zaharică*. id. ib.

Cătină (-mică s. -roșie) = *Myrica s. tamariz germanica*, arbust frumos, cu tulpină roșietică, foarte ramificată, cu flori albe-trandafirii. Ovarul devine la maturitate o capsulă ovală, de culoare galben-deschisă. Ramurile verzi pot înlocui hameiul în fabricațiunea berei. Această plantă poate servi în vopsitorie spre a colora în negru. Se mai numește și: (Transilv.) *tamariscă*. id. ib.

Cătină (-roșie = a). *Tamariz gallica*, arbust cu ramuri lungi, flexibile și închis-roșietice, cu flori trandafirii; *Tamariz Pallasii*, cu flori dispuse în spice mai scurte și mai groase decât la specia precedentă. id. ib.; b). = *pomușel*. BĂRCIANU.

Spinii — *porumbrei*, *cățini* și alți spini — *să nu fie popriți, ce fștețe-cine să taie fără a (nu) da nici o rădăcină stăpânului moșiei* (a. 1792). URICARIUL, I 351/2, cf. IV 46/19. *Nu se mai satură privind copurile cu cătină încărcate până în buze cu pește proaspăt.* DELAVRANCEA, S. 65. *Creștea cătină în obrazul Mîlcoului ca o barbă înălțată și roșcovană.* D. ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XXXVIII 650, cf. id. R. 117. *Sălcie și tufețe roșii de cătină se vedeau răsturnate în oștina apei.* SANDU, SĂM. V 16, cf. id. LUC. VI 148. *Buhurugile, grăul, cătina, borceagul și rapșa zăceau sub unde și sloiuri.* CHIRITESCU, CONV. LIT. XLIII 927. *Frunză verde de-o cătină.* JAHRESBER. VII 70. *Nucluză de cătină.* *Arar voinic o răghință* [= Vița]. GOROVEL, C. 395. *Rădăcina de cătină, Pușinet sânt ce-o rășină* [= Cartea]. PĂSCULESCU, L. P. 76, cf. ȘEZ. XIII 16.

2°. = *holeră*. PANTU, PL.

3°. = *torțel*, *cănepa-dracului*. DICT.

[Accentuat și *cătină*. Și: *catină* s. f. H. IX 4, 121, XI 325, ION CR. IV 305, *cățenă* s. f. H. III 305, *cățină* s. f. H. XVII 7, (numele arbustului) *cățin* H. IX 493, *catin* s. m. H. I 54. | D i m i n u t i v: *căține* s. f. *Se duze prin cătinele. Să mănânce căpșuncle.* TEODORESCU, P. P. 143. | C o l e c t i v:]

cătiniș s. a. *Gardurile se suprîmă, când cătinișul plantat s'a îndesit și formează el singur un gard viu.* PAMFILE, I. C. 430. | **Adjectiv** (cf. lat. *cate-natus* deștat străns (în lanț)): **cătiniat**, -ă adj. = des cum e cătina. *Un brad verde cătinat.* ALECSANDRI, P. P. 21b^{1/2}. | **Alt derivat**: **cătiniars** m. (Ornit.) = o păsărică galbuie pe sub pantece, iar în genere negricioasă, trăind mai ales prin cătina (plantații foarte obicuinute pe șanțuri, care țin loc de garduri). Com. FURTUNĂ.

— Pare a fi lat. *catena* danț, legătură (păstrat în arom. *cătina* «coloană vertebrală»). CDDE. Sensul s'ar explica prin faptul că nuicile de cătina servesc la legat și la împletituri.

CĂȚINĂ s. f. v. *Chienne*. — (În părțile Năsăudului) Căfina = cățea, haită. BUGNARIU, NĂS.

— Din lat. pop. ***catina** (din *tulpina* de la care a fost derivat și *cat-ulus*, *cat-cilus* și sufixul -inus, -a, cu care se derivă nume de pui de animale). DR. III 665.

CĂȚINĂR s. m. (Ornit.) v. **cătina**.

CĂȚINĂȘ adv. v. **cătinel**.

CĂȚINĂȚ, -Ă adj. v. **cătina**.

CĂȚINCĂ s. f. (Bot.) Nume de floare, nedefinită mai de aproape. H. I 57.

— Probabil, din numele femeiesc *Catinca*, cf. *ca-tiță*, *catrinuță*, *cătălina*.

CĂȚINEĂ s. f. v. **cătina**.

CĂȚINEL adv. (Faire un mouvement) *lente-ment et avec précautions*. — (În vechime și azi în Mold., Bucov., Transilv.-de-nord, Maramureș; une-or repetat, conține simultan două idei: a micșării încete și a prevederii) încet și prevăzător, lin și cu luare-aminte, încetinel, încetisor, domol, lin; mereu, tiptil. LB., ȘEZ. II 187^{1/2}. CREANGĂ, GL., PAMFILE, C. *Bătăna cătinelă cu mâna în ușe.* DOSOFTEIU, V. s. 133^{1/2}. *Mearse cătinelă la șearpe și-i zise.* id. ib. 209^{1/2}. *Apă eră sfatul, să meargă tot cătinel, zădărnind, doară se va întoarce și Toma de la Brăila.* NECULCE, LET. II 352^{1/2}. *Catanele au purces cătinel a se opări aildure cu tușele, pe supt Hincea.* MUSTE, LET. III 68^{1/2}. *Mery cătinel, fiind că nici un vrăj-may nu au văzut pe acolă.* P. MAIOR, IST. 212. *Scofându-și sabia, o apropiă de gâtul sdu, și atingă cătinel cu dinna grumază săi (a. 1803).* URICARIU, I 277^{1/2}. *Maș bine fmi place a trașe cătinel și multă vreme din pipa asta.* RUSSO, S. 28. *Cum se șterge tătău plânsul dispărire, și apoi cătinel-cătinel toate amintirile copărliei lor.* id. ib. 105. *În vârful deștelor, cătinel, fiindu-și ră-suflu, au trecut prin un șir de odăsi.* C. NEGRUZZI, I 78. *Soptă și fmbă cătinel, ca să n'o audă împă-ratul.* CREANGĂ, P. 97^{1/2}. *Malca zise cătinel: Să nu mai zici că vine lupul!* id. ib. 120. *Au zărit în apă o mreață cu solzi de aur. El s'au plecat cătinel și au prins-o.* SBIERA, P. 156^{1/2}. *S'au luat... cătinel după dînșii.* id. ib. 170^{1/2}. *Este datină... a lovă cătinel cu stierul de trei ori pragul ușei de la tindă.* MARIAN, I. 264^{1/2}. *De grabă mare, a prins fuga tot cătinel, până acasă.* id. NU, 702^{1/2}. *Pe podul de după el, Merge Iancu cătinel.* id. P. P. 21, cf. 83. *Și te uită după el, Cum mere de cătinel.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 113, cf. MAT. FOLC. 364. *Hai cu danșul cătinel.* SEVASTOS, N. 230^{1/2}. *Bate vântul cătinel.* POP. ap. DDRF. *Cătinel s'o scoborî pe scări de-argint.* MARIAN, D. 172. # **Nel-cătinel** = încetul cu încetul. PAMFILE, J. III. *Și astfel, nel-cătinel, ajunsese acasă.* ISPIRESCU, U. 59^{1/2}. | **(Cătinel) pre cătinel** † = încetinel, încetul cu încetul. *Pre cătinelă totdeauna să pogorîță Adam*

cu rodul sdu, din bine în rău. VARLAAM, C. 347. *După aceea cătinel pre cătinel, să-și umple toată pocaania.* PRAVILA DE GOVORA (1640) ap. TDRG. *Pre cătinelă premeniră la cunoștința lui Dumnezeu pre toț!* I. Iacutariu. id. ib. DOSOFTEIU, V. s. 74^{1/2}. *Pre cătinel se trășe pre Nistru în gios.* NECULCE, LET. II 341^{1/2}. | **Și: cătinel, căteneț; cătinel, cătulin, cătulin** adv. BUD. P. P., MARIAN, D. 177, cf. VICIU, CUL. *Intru multe zile căteliu nutând.* COD. VOR. 84^{1/2} (: vânslând cătinel. N. TESTAMENT 1648) *Cătelină-cătelină votu goni et înaintea ta.* PALIA (1582) ap. CCR. 75. *Nu usteni feciorul, ce blânu căteliu.* CUV. D. BĂTR. II 190. *După șopruț cel de fân Ne-om sărută cătelin.* BUD. P. P. 33, cf. ȚIPLA, P. P. 17; — **chitenel** † adv. *Chitenel* = paulatin. ANON. CAR. | **Cu alte sufixe: cătingan, cătigan** adv. LB., VAIDA, POMPIIU, BIH. 20, CANDREA, Ț. O., CABA, SĂL.; — **chitigan** adv. = încetisor. [D. ex.] *Mergi maș chitigan.* FRANCUC-ANDREAR. 50; — **cătinaș** adv. (prin părțile Năsăudului) Com. N. DRĂGANU; — **cătinică** adj. f. *Maș trecând dîntică vreme la mijloc, se pomeni împă-ratul cu veste de la un alt împărat.* ISPIRESCU, I. 169^{1/2}. (Substantivat) *Povestea... este mare. Eu și-oiu spune o cătinică din ea.* id. ib. 101^{1/2}. | **Diminutive: cătineluș** adv. *Scofându-să cătine-luș, șeză.* DOSOFTEIU, V. s. 45. *Joacă zestra pe surcele, Cătineluș, vornicice, Cătinel, nu te săli, Că slujba fi-i prăpădi.* MARIAN, NU. 568^{1/2}; — **cătinelușel** † adv. *Cuconul, tremurând cătinelușel, tindă mânușile.* DOSOFTEIU, V. s. 237^{1/2}; — **cătineleș** adv. MARIAN, D. 177; — **cătineluț** (LB., LM.), **cătineluț** adv. MARIAN, D. 177; **cătineluț** adv. MARIAN, D. 177; — **cătiniș** adv. T. PAPAHAĞI, M., **cătiniș** adv. *Eu cu lelea duce-maș Prin farin și imăș, Povestind cătiniș.* *Nu ne-or trebui nămas.* RETEGANUL, TR. 190^{1/2}. | LA BARONZI, L. I 110^{1/2} e dat și un **incătinel** s. m. = om moleșit, care abia se mișcă.]

— Din lat.-pop. * **cautelenus** «cu precauțiune, în mod prevăzător» (din *cautela* «prevedere»). Cuvântul s'a simțit, prin etimologie populară, compus din *caute* și *lenuș*. Primul element, *căte*, a fost confundat cu *oția* «pușin» (cf. căt B II) și astfel s'a format la Megleniți *căteșu* «repede» (= căta + rău), opus lui *cătelin* «incetisor». După analogia lui *incetinel*, i s'a modificat sensul și s'a metatezat forma mai veche *cătela* în *cătinel*, iar prin substituție de sufix, s'a născut *cătinaș* și (după nișel-nișică, pușinel-pușinică), *cătinică*. Forma bihoreană *cătigan* s'a putut naște prin substituție de sufix (după *multigan, tirigan, virigan*) DR. III 658. (Mai puțin probabilă — cf. DR. IV 1322 — e etimologia lui L. Spitz er, DR. IV 656—662, care vede în *cătelin* și *cătinaș* derivate din *cattus*, cu sensul de «tiptil ca o pisică»).

CĂȚINEL

CĂȚINELUȘ adv.

CĂȚINELUȘEL adv.

CĂȚINELUȚ adv.

v. **cătinel**.

CĂȚINGĂN adv.

CĂȚINGĂȘ adv.

CĂȚINICĂ adj. f.

CĂȚINIȘ s. a. v. **cătina**.

CĂȚINȚĂ † s. f. v. **căt**.

CĂȚIOLCĂ s. f. v. **catolcă**.

CATISMĂ s. f. (Biser.) Chacune des vingt sections d'un psautier. — Psaltirea se împarte în douăzeci de secțiuni, numite *catisme* s. (†) *șederi*; cf. *zaceală*. Cf. SBIERA, F. 77. «Citanie de

Inchinăciune, de rugăciune, pe șezute. I. GOLESCU, C. *Duminecă sara catismă nu este* (Văleni, Maramureș). IORGA, S. D. XVII 203. [În vechime se scria cu th (θ) și se accentua căthismă MIKRIUL (1776) 31^{1/2} și cathismă ib. 83^{1/2}, 107^{1/2}. Să cânte acmă la noi la urâni Dumineca înaintea sfintei evanghelii cathisma aceasta cu tdlc, ce le dăcem antifoane. DOSOFTEIU, PS. 428. | ȘI: căthizmă † s. f. Care tâlcuiri s'au îlmădit de pre limba iudească și elinească și pentru toate cathismele cu tropare și cu molitve de rugăciune, PSALTIRE (a. 1743, ap. V. B. II 78; — (Cu pronunțare slavă:) catismă s. f. *Fiecare stâlp... confine cinci catismă*, MARIAN, I. 224.]

— Din paleosl. *kathisma* (grec. καθισμα) idem. Cf. acatist.

CĂTIȚĂ s. f. (Bot.) = stânjen, stânjinel (Orlat, în Transilv.) VICIU, GL., PĂCALĂ, M. R. 23. **Cătiță vână** = *Iris caespitosa*, PĂCALĂ, M. R. 24.

— Probabil, numele femeieș Cătița, cf. catinea, catrinuță, cătălina.

CĂTLĂC † s. a. (Turcism). *Disette, cherté des eivres*. — Lipsă, scumpete de traiu. ȘIO. Tot nu eră nici de o treabă, ce numai doar cât făcând căldic și foamele în tabără. ARHIVA R. II 120. *Dintr'aceasta se pricinuesc căldic* (în text, greșit: căldic) la carnea de oaie. DOC. a. 1801, ap. ȘIO.

— Din turc. *kylyk*, idem. ȘIO.

CĂȚ-MĂȚ s. m. sing. v. căț'.

CĂȚOȘ † s. a. ? 23 cofi] plisă pentru 2 canapele... pe trîi catocuri (a. 1807). IORGA, S. D. VI 205. [Plur.-locuri].

CĂȚOȘ s. a. (Fiz.) *Cathode*. — Polul negativ al unei pile electrice [A d j.: *catodic*, -ă = care poartă de la un catod. *Raze catodice* (într'o ampulă electrică goală de aer)].

— N. din fr.

CĂȚOLCĂ s. f. *Pot de fonte, chaudron*. — (Tulcea, rusism) Oală de tuciu, căldare. H. XIV 400. [ȘI: *catolcă* s. f. H. XIV 400.]

— Din rus. *kotelokū* (gen. -lka) «caldărușă».

CĂȚOLIC, -Ă adj. subst. [Bis.] 1^a—2^a. *Catholique*.

1^a. (Ieșit din uz) Universal, obștesc, ecumenic, sobornicesc, (†) chiuzd. Cf. COSTINESCU. *Biserica catolică*. LM.

2^a. Care ține de biserica în fruntea căreia e papa de la Roma, roman (s. romano-catolic), latin (pop. letin), papistas. Cf. greco-catolic, unit, uniat). *Sfătuitu-s'au cu un pretin să se facă catolic, că într'alt chip nu va putea scăpa de moarte*. LET. II 214^{1/2}. *Începă a sili pre strătini și pre catolici a-și lepăda reșeyca*. C. NEGRUZZI, I 144. *În următoarea zi, în vreme ce regele polon mergea la biserica catolică, ca să se comunice (= cuminece), stafetele lui Nicolai-vodă plecau ca să vestească Vezirului... C. NEGRUZZI, I 180. # A fi mai catolic decât papa = mai habotnic, mai riguros (în privința unor forme ce cer) chiar decât cei mai mari în a căror sarcină e păzirea lor. *Îmi par bine că sânt mai catolic decât papa, în această chestiune*. MAIORESCU, D. II 192.*

[Adjectiv (ad 1^a, învechit): *catolicese*, -ească. *Sfintei și catolicității și apostoliceității bisarerei în multe părți te-ai arătat ajutoriu*. BIBLIA (1688), 7 pr.¹²²; (ad 2^a) = papistășesc. | Adverb: (ad 2^a) *catoliceste* = în felul catolicilor, potrivit cu credința bisericii catolice (COSTINESCU), papistășește. | Abstract: (ad 2^a) *catolicism* s. m. sing. = credința, confesiunea, doctrina catolică,

papistășie. | Colective: (neobicinuite) (ad 2^a) *catolicime* s. f. sing., *catolicitate* s. f. sing. = totalitate catolicilor, lumea catolică (DICT.), papistășime. | Verb: *catolici* IV^a trans. și refl. = a (se) face catolic, a trece la catolicism, a se papistăși; (cu part-adj.) *catolici*, -ă = devenit catolic, trecut la catolicism, papistășit. *Un strănepot al marelui Mircea, catolici și ajuns în Ungaria la înaltă treaptă de arhiepiscop*, HASDEU, I. C. 27; — (formă pop., incultă) *catolnici* vb. IV^a refl. = a nu mai (mea datinele străbune, a nu mai urmă prescripțiile tradiționale ale religiei ortodoxe, a se papistăși. *Amă se catolintiește* (glosat prin: «se face nelegiuță») lumea (Ferestă, jud. Vaslui). GRAIUL, I 489.]

— N. din lat. *catholicus*, -a, -um, idem (< grec. καθολικός «universal»).

CATOLICESC, -EASCĂ adj.

CATOLICEȘTE adv.

CATOLICI vb. IV^a

CATOLICIME s. f. sing.

CATOLICISM s. m. sing.

CATOLNICI vb. IV^a

[Bis.] v. catolic.

CĂȚOȘ s. m. *Caton*. — Om cu moravuri austere, de o cinste desăvârșită. [Accentuat și: *căton*. | ȘI: (cital.) *catōne* s. m.]

— N. din fr. (numele propriu *Cato*, censorul, Roman vestit pentru moravurile sale austere).

CĂȚOPTRICĂ s. f. sing. (Fiz.) *Catoptrique*. — Partea opticii care se ocupă cu reflexia razelor luminoase.

— N. din fr. (< grec. κατατροπικός, din *κατροπίζω* «oglinând»).

CĂȚORTOȘI vb. IV^a † *Parvenir, réussir*. — (Grecism) A pune la cale, a ajunge, a parveni, a izbuti, a reuși, a executa ceva cu succes (ALECSANDRI, T. 1775 și 1784). (Trans. și absolut) *Poarta avea gîtință... cum că... eră* (ca) să *cahorthosească încheierea hotarelor*, DUMITRACHE, 434. *N'o cătorțoșit să mă scoadă din mîine*, ALECSANDRI, ap. TDRG. *Nu ești mîndru de-o epohă ca aceasta, unde tot omul poate să cătorțosească prin vrednicia lui* † id. T. 1234, cf. 1359. [ȘI: (mai ales cu asimilare vocalică) *catartosi* vb. IV^a, *N'am catartosit... a izbuti* (că) să mă rînduiesc *secretar*, ALECSANDRI, T. 95, cf. 72. | Abstract: *catortosie* † s. f. DICT.]

— N. din n.-grec. *κατορθώ(ν)ω* (viitorul *κατορθώσω*) «a organiza, aranja».

CĂȚORTOȘIE † s. f. v. *catortosie*.

CĂȚOȘ subst. Outil de maçon. — Unealtă de zidărie, nedefinită mai de aproape. H. XVI 134. — Cf. cătușă (II).

CĂȚRĂ prep. v. către.

CĂȚRAFŪSE s. m. (Bot.) v. *caprafoliu*.

CATRAFŪSE s. f. plur. *Hardes, effets, bagages*. — [Rare] Catabalac (sărăcăcios), zdrențe (DICT.); sculele casei aruncate în dezordine (RĂDULESCU-CODIN). *Toate catrafusele își aveau vătaful lor, și nimic nu eră nerostit*, ISPIRESCU, I. 354. *N'au avut cine știe ce catrafuse*, RĂDULESCU-CODIN, I. # [Mai ales în expresiunile] **A-și lua** (rar): **a-și strănge** CHIAC, II 488, BĂRCIANU **catrafusele** = a-și împachetă tot (a-și face bagajele) și a plecă (can fără voie ȘEZ. XXXI 111), a fugi, a da dosul (CREANGĂ, GL. ȘEZ. V 55^{1/2}, cf. ZANNE, P. III 91), p. ext., a se căra, a se muta, a fugi dintr'un loc. (LM.) Cf. a-și lua a tălpășița, a

spălă putina, a se cărăbăni. Până la ziuă, și-au luat catrafusele de acolo, de frică să nu-l apuce pentru gătele de la nunta. BARAC, T. 15. Ia-și catrafusele și fugi ca dracul de tâmăie. C. NEGRUZZI, I 249. Într-o dimineață, pe la toacă, mi-am luat catrafusele și am spălat putina. ALECSANDRI, T. 70, cf. 423. Luași-vă catrafusele și începeți a vă cărăbăni de la casa mea. CREANGĂ, P. 270. Văzând pețitorii cum merg trebile aice în casă, n'au mai rămas mult, ci și-au luat catrafusele și s'au cam mai dus. SBIERA, P. 253/4. Peste vr'o lună, satul era pustiu, și baba își luase catrafusele de acolo. ȘEZ. II 190/14. [Și: catălfăoasă s. f. = rămășiță de tot felul de lucruri, aruncate fără nici o noimă. ȘEZ. II 185/14; — (+ vase) catravăse s. f. plur. = unelte. GRAIUL Și luă nerovadele. Toate catravasale (Gângiova, jud. Dolj). ib. I 74.]

CATRĂMĂ, CĂTRĂMĂ s. f. v. catran.

CĂTRĂMI vb. IV^a v. cătrăni.

CATRĂN s. m. sing., adj., adv. I 1°. Goudron, poiz, bitume. 2°. Extrămită suferă de Fallumette. 3°. Poison (pr. et fig.). II 1°. Noir, bleu (de colère). 2°. Terriblement.

I. S. m. sing. 1°. Gudron (din destilarea cărăbunilor); p. ext. păcură (H. II 251, IV 175, IX 4, XIV 352, 444, XVIII 138) groasă (H. IX 87), cu care se ung corăbiile, funiile de la corăbii etc. spre a nu se strică de apă (COSTINESCU), cf. d. o. h. o. t. s. m. o. a. l. Jară Săcutii strinsese lemne uscate și catran și rășină și altele de aprins foc și au aruncat în celate. N. COSTIN, LET. I A 113/14. Ca mai lemne iaste cineva o mie de ani în fânănele catranului să lucreze, și cu catran să nu se pice, decât un ceas zovistnicul cu cea dăruia zovistuaște voroava să facă și cuvânt pizmos din gură și să nu-i iasă. CANTEMIR, IST. 52. I s'au înfășoșat... o multime de materie amestecată cu pietre, ce arde ca catranul. DRĂGHICI, R. 112. L-a desputat în pielea goală, L-a uns cu catran, din creștet până în tâlpi. GHICA, S. 41. Pământul... înghițit palatul într-o prăpastie plină cu catran și zmoală, ce clocoțeau, de fierțe ce erau. DELAVRANCEA, S. 103. Încoperia mică miroasă a peste sărat și a catran, DUNĂREANU, CH. 43. Ca să nu ruginească fierul... se dă cu zmoală sau catran. PAMFILE-LUPESCU, CR. 223. Astronome Valtazore, Varsă din cer foc și sare, Cu catran și cu pucioasă, Pe acest tiran să-l arde. TEODORESCU, P. P. 105^b, cf. 106. Casa mea mi-o încheșt, Pe cete mare lu-mi puseși, Cu catran mi-o îngrășii. MARIAN, I. 131. Șapte rogojini lud, Cu catran le cătrăneă. PĂSCULESCU, L. P. 193. Supărat foc și negru la față și la inimă, cum e catranul. RĂDULESCU-CODIN, L.

2°. P. ext. (Transilv.) Vârful de pucioasă al chibritului, cf. cătrăniță (1°). ȘIO.

3°. Fig. Venin, otrăvă (LB.), amar, mare suflare (propriu și fig.) Păhărelul Turcului Cu vin să-l înjumătățești, Cu rachiu [să-l] împițești, Cu cătrăn să-l cătrănești, Să-i dai Turcului să bea, Doar Turcul s'o îmbătă. REV. CRIT. III 95. # A băgă cătrăn în cinecă = a supără foarte tare pe cineva, a-l întărăta. LB. Înlărătăit se umflă și înșuță Cătrăni în înșură to: cătrăni. I. BUDAI-DELEANU, TIG. 41. Ca (s. cum) e catranul = foarte tare (d. ex. despre oțet). LB.

II. 1°. Fig. (intrebuințat adjectival s. adverbial) Negru (PAMFILE, J. III) la față (de mânie) cum e catranul (în expresia) A se face catran (de mânie) = a se cătrăni, a se face foc (de mânie), a se mânia tare, a se înfuria. Se, supără, de se făcă foc și catran, de mânie. ISPIRESCU, ap. TDRG. Când a auzit mai-marele Vodăi, s'a făcut catran. RĂDULESCU-CODIN, L.

2°. Rău (PAMFILE, J. II). # Catran de... = foarte, extrem de. (pop.) al dracului de, afurisit de... Borș (HEM. 215), vin (DDRF.) catran de acru. Cf. BARCIANU. Catran de scump (PAMFILE, J. III) de urft (id. ib.) Începă a se face catran de rău. H. IV 61.

[Plur. (rar, cu sens de feluri de c.) -trănuri. | Și: cătrăni, (+ sârb. kătran) cătrăn +, cătrăni + s. a. (a. 1799) GCR. II 171/14; — catrană s. f. sing. Venin, negru, de catran. SEVASTOS, C. 241/4. Cu catrană cătrănite. PĂSCULESCU, L. P. 34^b; — (cf. sârb. kătran, ital. catrame; Bucov.); — cătrăniță s. f. sing. (ad I 1°) T. PAPAHAĞI, M.; — catramă, cătrăniță s. f. = un fel de rugină metalică (MARIAN), un fel de venin (id. SE. I 31, notă), ceva acru și amar [Vicovul-de-sus, în Bucov., com. G. NISTOR]. Cursile Domnilor voastre Sânt tot cu var vârsute, Cu zindil' acoperite, Cu catramă cătrănite. MARIAN, SE. I 31 b. Paștile figănești... se fac. Cu ouă de cal, Și mai cu samă cu catramă. id. SA. 291. Iha! că pepenele istică cum îi catrama [Vicovul-de-sus, în Bucov., com. G. NISTOR]. | Derivate: cătrănos, -oasă adj. = plin de catran, care cuprinde mult catran, (fig.) plin de amar, de venin, de mare supărare. DICT.; — cătrăniță s. m. = (la origine în glumă și haljucur, însemnând cel ce pune catran în băutura, înveninează băutura, cărciumar (Munții-apuseni). Com. ST. PAȘCA. — Din turc. katran, idem., intrat la noi și prin mijlocire slavă (bulg. katran, sârb. kătran, rus. kătrăni), iar în Ardeal prin mijlocire ungurească (katrány). Cf. cătrăni, cătrăniță și dubletul gudron.

CĂTRĂN s. a.

CATRĂNĂ s. f. sing.

CĂTRĂNĂ s. f. sing.

CĂTRĂNĂR s. m.

v. catran.

CĂTRĂNEALĂ s. f. v. cătrăni.

CĂTRĂNI vb. IV^a I. 1°. Goudronner. 2°. Noircir, roussir. 3°. Se mettre en fureur; se dissoler. II. S'échauffer (la bile). Empoisonner. III. S'empanantir (de goudron).

I. Trans. 1°. A unge s. spoi cu catran (LM.) o corabie, funiile ei s. altceva, spre a nu se strică de apă (COSTINESCU), a gudronă; cf. a calfată. Cătrăne legate cu sfară [= sfoară] cătrăniță. I. IONESCU, M. 85. Maghiarul rănucește muștafa-i cătrăniță. ALECSANDRI, P. III 336. Luntra cră nouă și bine cătrăniță. CONTEMPORANUL, IV 42. Cu pași ușori începă să se primble pe punctea cătrăniță. DUNĂREANU, CH. 149. [La facerea bidinelelor] se cătrănește pânza de păr cu catran toțit. PAMFILE, I. C. 1-2. Du-te, de cauti nouă pici de bișol, să le cătrănești. ISPIRESCU, L. 27. Trăpu-i cătrăneă, După ce-l ai galeă, Apoi foc îi da. ALECSANDRI, P. P. 118, cf. TEODORESCU, P. P. 664, 668, GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 302. Trei rogojini c'aduăcă, Și, frate, le cătrăneă. MAT, VOL. 48.

2°. P. ext. A înnegri (POLIZU), a face întunecat (cf. PAMFILE, J. III); a părlă, a arde (partea care se vară în pământ a unui bulamac, a unui stâlp de telegraf etc.) — făcându-l astfel să nu putrezească, ca și când se unge cu catran; își zări ca prin vis chipul oșlăniț în apele cătrănite ale Ghenunei dracului, ODOBESCU, I 179/11. Cătrăniț se zice celui ce are hainele prea negre (Radina, în Mehedinți). H. IX 92. Iată steaua care vine și pe tine te aprinde, Cu schintii cătrănite, Cu fulgere... BIBICESCU, P. P. 238. Un pom oșlă, un pom cătrăniț, TEODORESCU, P. P. 413. Boalele cătrănite pe care Ucigă-l-toaca le scupă din văgăune. ODOBESCU, ap. TDRG.

3^e. Fig. Trans. și refl. A (so) umplea de amarăciune, a (se) aprinde de mânie; a se necăji, a se supăra (cf. NOVACOVICIU, C. B. 8, ȘEZ. XXXII 23). (Adesea complinit prin de mânie, necaz, ciudă etc.) *Domnul, cătrănit de mânie, îi învinoșă de trădător. BĂLCESCU, M. V. 29. Cucoana Marița se cătrănește că tot n'a sosit încă Spiridon cu oega. SLAVICI, N. I 286. Am făcut o față cătrănită. EMINESCU, N. 97. De ce-i bate acum la ușă și o cătrănește mai tare? POPOVICI, ap. TDRG. Sărăcia, bat-o amarul, mi-a cătrănit sufletul într'altă, că m'aș vinde și la Tătari de m'ar cumpără. CONTEMPORANUL, VI, II 2. Muma smelui... cum eră de cătrănită și amărită, se urcă... ISPIRESCU, L. 26. Se cătrăni de mânie, când văd neconvincinosa purtare a haiducului. id. ib. 143. Împărțat s'au cătrănit asupra Țigăncii. SBIERA, P. 115. Se întoarce acas' tot supărat și cătrănit. CĂTĂNĂ, P. II 30. Oltenean din Slatina, Cu ochii dă strachină, Mi-a cătrănit inima. TEODORESCU, P. P. 337.*

II. Trans. (Fig.) A transformă în catran; fig. o otrăvi, a învenina (MOLNAR-PIUARU, DR. IV 387). [Calul] departe-ă arădăci [pe călăre], Fierca într'insul cătrăneă, Mort pe jos îi așternă. TEODORESCU, P. P. 523.

III. Refl. A se umplea de miros greu (ca de catran) Aeral se cătrăni, se îngreună. CHIRTESCU, CONV. LIT. XLII 452.

[S]: cătrăni vb. I^a (ad I^a) Ca să nu rugănească, fierul... se șmoște sau se cătrănește (cătrănează). PAMFILE-LUPESCU, CR. 223; cătrăni vb. IV^a MARIAN; încetrăni vb. IV^a LB.; (Bucov.) încetrăni vb. IV^a refl. = a te supăra atât de tare, încât să nu mai poți nici vorbi; a se împietri la inimă (MARIAN). *Încetrăni* = a căpăta un gust deosebit (de ex. când pui căteodată oțet în bory și totuși borsul nu e bun); a deveni tăcut și posomorât (A. TOMIAC). | Adjective: cătrănit -ă; (Bucov.) încetrănit, -ă = furiat, furios (S. BODNĂRESCU, ap. TDRG.); pietros, călțos la inimă: *Du nu fi așa de încetrănit la inimă, aiți îndurare, doară ești de carne și de oțelane, nu de piatră!* (Vicoval-de-sus). Com. G. NISTOR. | Abstracte: cătrănire s. f.; cătrăneală s. f.; cătrănitură s. f. (ad I^a) 3^e Cătrănitura asta n'o mai pot rădă. SLAVICI, ap. TDRG.; cătrănit s. a. (ad I^a) Cearurile libere și le petrecu la ascuțitul cărțigelor sau la cătrănitul sfoarei. DUNĂREANU, SĂM. VI 370.

— Derivat din *catran*.

CĂTRĂNIȚĂ s. f. 1^a. *Allumette*. 2^a. Anze dans laquelle on conserve le goudron.

1^a. (Transilv. de sud) Chibrit (VICIU, GL., V. HANES, T. O. 112.) aprinjoară. Până nu eră cătrănițele (chibrituri mutate mai târziu în pucoasă și apoi în catran), p'atunca vreme toată casa aveă și trebuia să aibă amnar, cremene și țască, de scăpără. PITIȘ, ȘCH. I 231.

2^a. (Boureni, în Dolj) Troaca în care se ține cătrănul (păcura). ION CR. 276.

— Derivat din *catran*, prin suf. -iță sau (ad 2^a) -niță. (În sensul 2^a pare a fi împrumutat direct din bulg. *katranica* [Teofass]).

CĂTRĂNITURĂ s. f. v. cătrăni.

CĂTRĂNÓS, -OĂSĂ adj. v. *catran*.

CĂTRĂNȚĂ s. f.

CĂTRĂȚOIU s. a. } v. *catrință*.

CĂTRĂȚIRĂ s. f. Stoff s. pânză de proastă calitate? Cu cămeși de cătrățiră. Să nu-l fîndă nici o firă. MARIAN, SA. 244.

CĂTRĂVĂSE s. f. plur. v. *catrafuse*.

CĂTRE prep. I *Envers, pour*. II. *Contre*. III. 1^a—2^a. *Vers*. 3^a. *En*. 4^a. A. IV. *Pour*. 4. V 1^a. *De, du côté de*. 2^a *Après de*. VI. *Outre, à*; sur. VII 1^a 2^a. *Vers* (en parlant de lieu, de temps).

Sensul originar al lui *cătră* eră *cu față* (Intoarsă) spre...: *insula, quae contra Brundisium portum est* = insula care este (intoarșă cu față) către portul Brindisi, *contra aquam remigare* = a văli cu față Intoarsă spre izvor = în direcție opusă curgerii apei. Această poziție «față'n față» ne-o putem închipui, ca în exemplele citate, ca stare, sau ca mișcare; în cazul din urmă, prepoziția arată direcția spre ceva, fără însă să implice ajungerea țintei, ca în sau la («zboară în cuib» se întoarce la pui). În exemple ca *lat. contra aliquem pugnare* «a lupta împotriva cuiva», sensul originar eră numai: *cu față Intoarsă spre dușman, față'n față cu...;* abia cu timpul, în urma contactului mai intim cu verbe ca *pugnare*, i s'a adăos nota sentimentală de stare sau mișcare protivnică, *adversară*, *dușmănoasă*, precum o întâlnim, de obicei, în *lat. contra*, în urmașele lui romantice și în limba veche românească. Tot așa de bine, deși mai rar, întâlnim și sensul de stare sau mișcare prietenoasă, care e mai deasă în românește: *clementia contra minus validos* «căt-re cei slabi», *pro amore et benevolentia quam contra te habeo* «pe care le am căt-re tine».

I (Arată o poziție, o atitudine, un raport) în față, față de, cu privire la...

1^a. (Atitudinea e neutră și s'e urmarea unei obligații) *Carile sânt tot într'un chip cătră altul al trilei, tot într'un chip sânt între sine. CANTEMIR, IST. 39. Să fiți îndrăzneți cătră chinuri. MINEIUL (1776) 76/1. Epitropii... cari cătră acești țin locul părintelui lor. CODICĂ TIV. 26/1. Să fii cu sângrăvit cătră lucrurile tale. DRĂGHICI, R. 92. Cătră dins sânt tare vinovat. DONICI, F. II 8. A plădă datoria noastră cătră virtute. MARCOVICI, C. 51/1. Îndatorirea Românilor cătră Turci stă într'un ușor tribut anual de 3000 bani roșii. BĂLCESCU, M. V. 9/1. Văd și eu că am greșit, de am negrecit-o așa de tare cătră d-ta. CREANGĂ, P. I 134. (Recepți) *Față cătră față* pr. el vedeți. MINEIUL (1776) 70/1. | **De cătră** † = în față..., față de, cu privire la, în ce privește (pe), în privința... *Veri să blăstămă leanea ce te-ai lenit de cătră Dumnedzdu. VARLAAM, C. 138/1. Domnul... Leage ne-au pus de cătră păcate. DOSOFTEIU, PS. 76. Ești ca și mortul de cătră trup. id. v. S. 192. Cei ascunși de cătră tine. BIBLIA (1688) 131/1. Lești se mântuie de cătră Vasiliie-vodă și ziceă că nu sânt Leși, ce sânt Moldoveni acel ce pradă. NECULCE, LET. II 204/1. Să nu rămăde Vezirul ruginat de cătră Împăratul. id. ib. II 315/1. Acel învâdător care isprăvindu-și povăzuirile de cătră norod, adună destule părlăufe. GORJAN, H. IV 6/1.**

2^a. (Atitudinea e ostilă, păgubitoare) *Bun mai aleca p'entru săraci, dar aspru cătră boteri. RĂȘCANU, L. XXXII 29. Este fără îndoiere păgubire... cătră acel ce fac zădri (a. 1813). URICARIU, I 198/1. De la venirea mea cu a' doua domnie... am ardat asprime cătră mulți. C. NEGRUZZI, I 149.*

3^a. (Atitudinea e prietenoasă) *Nu mai Munteni eră cu două obraz; ardat prieteg și cătră Antioh-vodă și cătră partea lui Mihai-vodă. NECULCE, LET. II 315/1. Bunăvoinea împărății mele cătră tine. TES. II 307. După mila și milostivirea împărății mele cătră et. ib. II 311. Mă știam că sânt legat! Numai cu prietene și cu inimă curată Cătră omul ce eu cinsti m'au iubit și mă tubeste. KONAKI, P. 82. Am dragoste cătră părinți. L.B. S'a purtat bine cătră mine. PONTRIANI. Dobloacele sălbățice arată mai multă mulțămire cătră*

făcătorul lor de bine. DRĂGHICI, R. 103. Mișcat fiind de dragoste mare și de frăsod aplecare către fratele său. GORJAN, H. I 2^a. Vrînd supunere să dea Către iubitul său tată, după cum i se cădea. PANN, E. I 110. Iubirea ce ai către împăratul. ISPIRESCU, L. 15.

II † (Arată direcția cu fața spre...; intenția e dușmănoasă; astăzi înlocuit prin) împotriva (sau prin neologismul) contra, în contra, (în vechime sinonim cu) în aleanul, asupra. Măhădi cu mără către oameri. COD. VOR. 36/1^a (: amenință cu mână către oameni. N. TESTAMENT 1648). Lă se cădea înaintea ta să vie a grăi [ce] au către mine. ib. 62/2 (: să mă părsacă, să au ceva în proțiva mea. N. TESTAMENT 1648; de au ceva către mine. BIBLIA 1688). (În opoziție cu prep. cu, cf. lat. contra-pro) Nu apărareși lui, cine nu e către noi, cu noi taste. CORESI, ap. CP. 195. Mântu [= mint] unii către alții (sec. XVI) GCR. I 2/4. (Pleonastic) Oțeste împotriva... către ceale duhoniceti ale vicleniei. BIBLIA (1688) 8 pr./2. Adunatu-s-au către Atia și alle fări de 'nprețur. N. COSTIN, LET. I 85/2. Sîndu împotriva către împărați cumpliti. MINEIUL (1776) 65/1. Izbînda Turcilor către Nemți. E. VĂCĂRESCUL, IST. 271/2. O ură nebiruită au ele către durere. KONAČI, P. 278. (Arhaizant) Sub o purpură sîntă e un piept nevrednic și răzvrădit către cer. BĂLCESCU, M. V. 368. (Precedat de prep. de) Se sprețeneă unii pre alții de către vrăjmași. MOXA, 404/4. Dănd războire de către Bosna. DIONISIE ECLÉS. 173/2. Au trimis norodului său liniște de către acele fiere sălbătice. NECULCE, LET. II 408/27. Apără... țora de către vrăjmași. MOXA, 373/4. (Arhaizant) Apără vitejește independența țării sale de către Poloni. BĂLCESCU, M. V. 9/4.

III (Arată direcția cu fața spre...; intenția e indiferentă)

1^a. (După cuvinte care arată o mișcare, răspunzând la întrebarea în c o t r 0 ?) Spre, în spre, la. Ketré = erga, versus. ANON. CAR. Vere [= ving] către noi. COD. VOR. 27/2 (: veni la noi. N. TESTAMENT 1648; venind către noi. BIBLIA 1688). Se apropié către mitaș. ib. 44/4 (: mearse la căptan. N. TESTAMENT 1684), cf. 68/2, 104/1. Erași ca oile rătăcînd, și întoarsete-vă acum către păstoriul cels, ascocitoriul sufletelor voastre. ib. 150/12 (: v'ați înturnat acum către păstoriul. N. TESTAMENT 1648; v'ați întors acum la păstoriul. BIBLIA 1688). Eu trebucez de tine a mă botcă, și tu viți către mine. TETRAEV. (1574) 204. Duseră sfînta Veneri către foc (sec. XVI), ap. CUV. D. BĂTR. II 154. Să deșingă [= să descindă, să se coboare] către mine Arhanghel Mihail (sec. XVI). ib. II 312. Nu să va întoarce către mîndărire. PRAV. 1131. Să nu-mi scap pași către pierdzare. DOSOFTEU, PS. 46. Hanul, întătu au purcea către Orm, și Zamoischiți spre țara sa. M. COSTIN, LET. I 217/2. Către acel săhastru Ștefan au năzuț. ARHIVA R. I 51. Să trimiseră acești prea înțelepți de la cel ce eră atunci patriarh Ierusalimului către huliștorii de Hristo/ș a acela împărat. MINEIUL (1776) 63/1. Văd multe urme către tine, iar de către tine nici una. TICHINDEAL, F. 9. Au apucat al drum către mare. DRĂGHICI, R. 51. Îți dorec întoarcearea cu bine către părinții tăi. id. ib. 93. Ale turnurii umbre... Către țărnuț dăi potrică te întinș, te prîlungesc. ALEXANDRESCU, M. 13. Ei! pus-ai toate la cale? întrebă el, vînd grabnic către Armașul s. C. NEGRUZI, I 148. Vulturul... se ridică și zboară către nori. ALECSANDRI, P. I 136. Încearcă, drumul către Nirvana a fost tot apă de dureroasă căd și de strălucită. CARAGIALE, N. S. 15. Tot da către fîntîna zor. COSBUC, F. 69. Apucănd calea către rădărit, s'a dus. ISPIRESCU, L. 4. De la noui către soare. Printre lund și luceferi, Stele mîndre către soare.

CREANGĂ, P. 221. Cîntă i cruce'n par de vie, Să mă due la cădănie, Să-mi i las bot și grău'n pate, Și s'o iau către bălăie. JIARNIK-BĂRSEANU, D. 302. (În sens moral) S'a au întors către credința cea adevărată. PRAV. 5766. Leaga Domnului... Sufletele'ntoarce către sinne. DOSOFTEU, PS. 58. Gîndul... și tinzi către Dumnezecul. BIBLIA (1688) 6 pr./53. Își deate duhal cădătră Domnul, MINEIUL (1776) 174 1/2. Către născocitoarea de Dumnezec... să alergăm. ib. 207/2. Vostăști... către curata lumina. KONAČI, P. 259. Sufletul tău gata a zbură către eclicniul părinte. MARCOVICI, C. 20/4. Fiind și tu un căldor care înaintezi e cădăre vecie. id. D. 15/12. Să ne întoarceam înapoi cădătră [= să revenim la] Robinson. DRĂGHICI, R. 11593. De atunci omenirea a intrat în calea care o ducece gradat către perfecția sa. BĂLCESCU, M. V. 3/4. (Văntătorul cu gîndul zboard, poate, către alte dăoruri. ODORESCU, III 17/14. # A se due către DDoomnu = a muri. Către Domnul s'a dus. MINEIUL ((1776) 57/2. Ei, misticii, s'a au dus către Domnul, și datoria ne face să le cădăm de suflet. CREANGĂ, P. 30. (†) Precedat de prep. d e) Pasă despre vrăzădituri, de către curtea împăratului. DOSOFTEU, V. S. 130. Să nu mergi de către Dumnezecii limbilelor. BIBLIA (1688) 130/2. 2^a. (Fiind vorba despre ochi, despre privire, despre o mișcare a capului, a corpului etc.) Spre, în spre... Porcul... nu poate e cădătră către soare. VARLAAM, C. 15. Îndă boterii 'm'au mers să-i sdrute mână, nefind Donn aice, și ce numai către Turcul s'au închinat, după ce au căt fermandul. NECULCE, LET. II 411/22. (Oblăia cu capul către pământ plecat, abia răsufliă. CALENDARIU (1814) 188/11. Ardică-ți ochii cădătră cer. MARCOVICI, D. 15/12. Întorcându-și ochii i către partea de unde vine glasul, au edcut... DRĂGHICI, R. 161. Pustnicul... cădătră fata dele împărat cum zbură cu Galben-de-soare. ISPIRESCU, L. 30. Toate lemnele [= arborii] se pleacă Cu e capul către pământ, și mă'ntrăab de ce plîng. JIARNIK-BĂRSEANU, D. 152. De cănd, maică, m'atîi băiat, Cu amar m'ai blestemat, Cu mîntle către e isoare, Să trăesc cu supărăre; Cu mîntle către s' lună, Să n'am nîci o voie-bună; Cu mîntle către stele, Amar de rîlele mele! ib. 184. | A privi e cădătră = a se referi la. Driturii pezoanelor pe dade o parte privesc către personalitile înșușiri sau i legăturii, tor pe de ală parte se întemeiază pe legătururile familiei. CODICA TIV. 4/4.

3^a. (După verbele a nădădăjdui, a arec credință etc.; învechit) În, la. Cătră s' tîne, Doamne, mi-i toată nădejea. DOSOFTEU, P.S. 35. Pune-ți nădejea către Dumnezec. DRĂGHICI, R. 93. Credință către sfînta pronie. id. ib. 43.

4^a. (După verbele a zice, a răspunde, scrie etc. arată destinația comunicării pe care o face cineva; astăzi e adesea înlocuit printro c construcție cu dativul). Pavel grăiță către ei. COD. VOR. 15/1. Cătră sine strig. DOSOFTEU, PS. 50. Cătră cine grăiță. id. V. S. 29. Fotic... scriță dătră | [= lui] Mihail. BIBLIA (1688) 7 pr./22. Că potea sîsă se descopere către Nicolai-vodă, să-l șițe cine ește. N. COSTIN, LET. II 162/2. Vestire la Gavriil e cătră fecioara s'au făcut. MINEIUL (1776) 208/2. Descopocorindu și eugelul către unchiul său Hamza, 4 detete steagul stăpînirii sale. E. VĂCĂRESCUL, IST. 247/7/22. Scrișoarea către Zullnia. KONAČI, P. 99. Deatîdîmnește către dînsul, 'ărî i fială. MARCOVICI, C. 43/12. Coștî... s'au adresariți [= adresat] ei, cu întrebarea către țărniț lor. DRĂGHICI, R. 107.7. Pe lîngă aceste, aveă porunci împărețirii către i Hamul Tătarilor, Nogai, ca să-i dele ajutor. C. NEGGRUZI, I 137. Acel galus salurător, Ce se nalgă până! la ceruri... Ca o lungă trimare Cătr' un falnic vișțitor. ALECSANDRI, P. III 5. Vernzi dulci, ... Cătră i vreo trandafirie și sălbatică Clotidă. EMINESCU, P. 232. De din walle de Rovine, Grăm, Doamnă, cătră tine, Nu din

gură, ci din carte, id. ib. 243. *Îți dau o scrisoare de recomandare către el. TDRG. Moș Nichifor s'a răsuflat, la un pălhaor cu vin, către un prieten al său, despre întâmplarea din cadrul Bălaurului. CREANGĂ, P. 136. Carrtes [=scrisoare]... către împăraul, id. ib. 187. Nu cumva s'a bleștești din gură către cineva despre ceceea ce a urmat între noi, id. ib. 207. Zis-a mândria către mine: din noi, te las pe tine. JARNIK-BĂRSEANU, D. 231. Mă pârî către maica, id. 1187. Am zis către mama. DOINE, 99/.*

IV † (Din sensul de «mişcare în direcția unei ținte» s'a putut naște «sensul final») Cu scopul, pentru, spre, întru. *Buurăđ pristanție către țernare. COD. VOR. 86/2 (vadul) bun a iernă n. TESTAMENT 1648; tocmit binee fiind vadul de iernatic BIBILIA, 1688. Vedeđeja holdele, că sămî p'luife amă, către seacere. VARLAAM, C. 160/2. Încleocând, au puresc cătrei întâmpinarea Domnului. LET. III 295/22. Să rânduiază tunuri și să le trimetă să le așeze către împușcare. ARHIVA R. II 110.*

V (Mișcarea spre o țință devine o apropiere de ea).

1º. (După verbe către însemnează o apropiere, apoi: dependență, teamă, apărare etc.) De, despre, (din) spre. *Venit-au cu i blăndețe, ca să te apropieți către îndrăgire către însuși. VARLAAM, C. 94. Așteji către Domnul teamă. DOSOFTEIU, PS. 68. Și au apropiat pe socru-său: cătrei sfaturile sale. N. COSTIN, LET. I 83/12. [Rienni] sat de țară pe Dunăre, ascultător către ochiul Călașilor. M. COSTIN, ib. I 253/2. Pre cât vor fi stătuitorii la stejdrul supunerii și ascultării către preaputernica împărăție. TES, II 311. Însă frica trebuie să se judece după mărimea primejdiei și după apropierea către adevăr. CODICA TIV. 13/2. În partea de dinainte mă vor apăra copaci, iar cătrei cea dinapoi muntele. DRĂGHICI, R. 49. Se apropie soarele către amiază, id. ib. 15.*

2º. (După verbe către însemnează o stăruire) Pe lângă, la. *Au stătuat Honul la mijloc către Vestru, de au așezat să-l pue pe dinuși Leșii craiu. NECULCE, LET. II 231/2. Iară boțeri care aușese greutate la N'icolai-vodă sta tot vârtos către Dimitrașco-vodă, ca să părească pe Nicolai-vodă, id. ib. II 334/2.*

VI (Apropierea implică o alipire, un adaos, sau chiar o cupindere, încorporare, amestec; mai ales la scriitorii vechii moldoveni și ardeleni și astăzi prin Ardeal. Tot astfel la Istroromânii, unde către = la; întrebuintarea aceasta nu poate fi deci socotită ca o influență a ung. -hoz, -hez. În limba literară se exprimă printru un dativ s. prin) La, pe lângă, pe, peste, afară etc. *Către aceasta facem știrea Mărilor noastre pentru rândul tobagilor. IORGA, D. B. I 17, cff. 13/2, 28. Către acea tu veaghe de faptele tale. VARLAAM, C. 138. Iar pre mai mare credință, noi am pus peceata țărului și ale noastre către cest zăppis (a. 1614). GCR. I 45/2. Căteji multe le luase și la alpitse către țara Moldovii. URECHE, LET. I 98/2. Trăimându-i și 2000 de teniceri cătrei 60000 de oaste ce aveđ tătrească. N. COSTIN, ILET. I 216/22. Cuprinzând țara Ardealului iar cătrei sine, id. ib. I 226/22. Și de atunci sănt date [cădevea șate] către Smit, id. ib. 253/2. Către aceste, să cauț ce scrie icsușitul istoric Topeltin. N. COSTIN, LET. I 77/2. Bogdan... adunat-au către sine șpre Valah și au intrat în țară, id. ib. I 90/2. Drupăđ aceasta stăpâni Bosna... și în urmă toată Albannia; către acestea stăpâni Eripu și Mitlinu. JE. WĂCĂRESCUL, IST. 258/22. Împărațul l-au îmbrălițigat către pieptul său. TICHIUDEAL, F. 163. Cătrei toate aste dară și împărațul a poftit Ca să cauză cine este ast cătrei. PANN, E. I 33. Accepția ș fiți zides și case, au și capiști..., iar către acestea se ocărmuesc și de îm-*

părași. DRĂGHICI, R. 65. Pune puțin apă către oșei, că-i prea tare. (Auzit în jurul Aradului). || (Fiind vorba de o îngămădire; cu repetiția substantivului) Lângă, peste. *Adunăm păcate către păcate, cât măsură n'au. VARLAAM, C. 271/2. Petrecă truddă către truddă și durcare către durcare adăogă, id. ib. II 14.*

VII (Apropierea devine aproximație, cf. spre, fr. vers, germ. gegen).

1º. (În legătură cu noțiuni locale) Aproape de..., în partea..., mai spre..., pe la..., în spre, pe lângă... *Un împărat mare către răsărit... a fost prea vestit. PANN, P. V. I 30. Făcă zece pași și zări către un desj un fel de casă. ISPIRESCU, L. 59. Mai către mijlocul grădinei se făcă că eră o fântână de mormură albă, id. ib. 244. || (Precedat de prep. de; învechit) Lăcuia la țară de către orașul Pilișon. DOSOFTEIU, V. S. 97. Hotarile Moldovei... au fost până la Sarafiniți de către Horodinca (a. 1782). URICARIUL XI 205/22.*

2º. (În legătură cu noțiuni temporale; mai ales precedat de prep. de) Spre, pe la, aproape de. *În multe rânduri s'au dus la groapă și mai de noapte și mai de către zău. VARLAAM, C. 145. Veni mutarea de către demineađ. BIBILIA (1688) 189. Intr'o Marți sara șpre Miercuri, către Blagoesteine. N. COSTIN, LET. II 36/22. Ziced omenit că au înserat de către noapte, id. ib. II 49/22. De către sard venea la scaunul său. GHEORGACHI, ib. 326/22. Notariul lui Bela... au scris istoria către capătul șutei a doadăprececa. P. MAIOR, IST. 195. [Pe trântorii] fi... omară albinele de către toamnă. ECONOMIA 175. De către seară se arată despre o parte o gură luminoasă. CALENDARIU (1814) 81/22. Către capătul dinăuș al vremilor... se povestește... că omul eră croit din alte foarfece. DELAVRANCEA, S. 79. Chiar în acă zi, către sard, baba începu să pue la cale cioța nurori-sa. CREANGĂ, P. 5. Se luă de gânduri fata. Când, către nămiczi, ce-i veni ei, se uită și în sus. ISPIRESCU, L. 46. Jucă până către seard, id. ib. 185. Să aștepte până în prindăcarea următoare, căci atunci, când îi rugă ca mai cu stăruință, eră de către toamnă. MARIAN, T. 217. De către dimineađ însuș, în vedrășutul zorilor, așpi. CATANA, P. B. III 86. Cănu-i colea către sard, Bădea murgul și-l înșală. JARNIK-BĂRSEANU, D. 286. (Contaminat din către sard + în seară) Și iar au mers..., când a patra zi, colo de către n seară, tacă... MERA, B. 39.*

[S]: către, † către COD. VOR. 86/2, PSAL. SCH. 52; (în Mold. și Transilv. se păstrează încă forma mai veche) către (cătră), din care s'a născut forma literară (muntenească) către, prin fonetică sintactică înaintea unor cuvinte care aveau un e sau un i în silaba începătoare (de ex. către tine, către ele); (Transilv., Ban., Maramureș, Țara-Oașului, prin disimilare față de r al cuvintelor următoare în construcții ca acestea: către cer, către prânz) cătă JAHRESBER. VI 40, TIPLEA, P. P. CANDREA, T. O., DENUSIANU, T. H. 40, ȘEZ. XIX 105, CABA, SĂL. Vulpea... o pus pește să se frigă, zicedă cătă sup. ALEXICI, L. P. 230/22. Căteji căști băsădește... Căteji căști se uită. VAIDA. CĂTĂLĂLĂ = unul către celălalt. CANDREA, T. O.]

— Din lat. contra.

CĂTRĂNȚĂ s. f. v. catrință.

CĂTRĂNȚĂ s. a. (Sorte de) poulailler, cage (à volaille).—(Ungurism, în Transilv.-de-nord, Banat) Despărțitură făcută din scânduri s. din nișele (într'un grajd s. într'o cămară), în care se țin găini (Nășud). Com. S. POP. Coțet de gălile, cușă în care se transportă gălilele (Bacamezău, Carăș-Severin) Com. L. SIRCA. Cătră, cotră = coteneală,

cotej de găini. VICIU, GL. 36. [Când se pune claponul la clocei] se *ocopere* cu un *cătrîș*, ca, *desmețindu-se coponul, să nu poată fugi*. ECONOMIA. 106. [Și: (+ cotej, cf. slovac. *katrec*, idem) *cotrîș* s. a. (Nășăud). Com. N. DRĂGANU, cf. VICIU, GL. 36].
— Din ung. *ketrec*, idem. LACRA. Cf. cotej.

CATRINCĂ s. f. v. caterinică.

CATRINȚĂ, s. f. *Cotte*, sorte de jupe faisant partie du costume des paysannes. — Haină femeiască în locul fustei (nu însă cusută încheiat, ca fusta, și din stofă de lărg, ci o bucată de stofă — mai rar pânză — țesută, de obicei, în casă); se încheie dinainte, peste brâu, cu bărnețe [= bețe]; se țesută din lână boită în fel de fel de colori, predominant roșu; numai dosul e negru (CREANGĂ, GL.), cf. v. *vălnic*, opreg. În unele ținuturi *cătrinț* se numește foaia întreagă (cf. ALECSANDRI, T. 1752, 1765, MARIAN, I. 63, WEIGAND, B. H. 95, ȘEZ. IV 17/22, LIUBA-IANA, M. 120, H. II 4, IV 87, VI 236), în altele numai partea dinainte, șorțul (cf. L. B., MOLDOVAN, T. N. 66), iar în altele partea dinapoi (cf. MOLDOVAN, T. N. 160), zădăia, *Crătință de lână* (a. 1752), IORGA, s. D. XII 63. Fuste cari au replanșă [= înlocuit] cu mare succes *cătrințele și prijițoriile*. I. IONESCU, D. 499. *Femei... în cătrință, în bondăniță, în cămeșă cu alțăș*. ALECSANDRI, P. III 588. Fusta în *cute e îngustă și compusă din două buciș, cusute una de alta, mai sus de genuchi, precum sînt încă vîlnecile sau cătrințele țesute de jărancele române*. ODOBESCU, I. 418. *Stăpîna casei... țpi nețezețe cătrința*. EMINESCU, N. 141. În *biserica cea mare... vezi... albele cojoace de păstori, cu fațioarele țîrengărești și cătrințele, scerțînțele, negre, vîrgate în lat cu supțiri dungi roșii, ale femeilor*. IORGA, N. R. A. I 168. Dinapoi au [femeile din Avria] *altă surță, colorată cu fel de fel de aleșături, mai mult roșii, aceste surțe se numesc crătrințe*. MOLDOVAN, T. N. 160. *Întă vine-a mea drăgușă, Cu cătrința cu zălușă, JARNIK-BĂRSEANU, D. 360. Iese mîndra la porțiuă, Numa'n tie și'n crătință (crătință DOINE 160/), ib. 72. Dinainte lungă'n surță, Dinădră lungă'n crătință, ib. 426. Măndrușa șede'n porțiuă, Cu mîni albe de cătrință, HODOȘ, P. P. 121. Vinde-ți, mîndro, crătința și-mi plătește temnița. BIBICESCU, P. P. 176. La mama purtam rochiță, La barbat n'am nici cătrință, ȘEZ. III 60. Cătrință virginie, MAT. FOLC. 497. În pădure născuțu, În pădure crescutu, Acașă dacă m'aduce, Crătință vîrgată îmi puse? [= Grinda cu strajă]. GOROVEI, C. 120. | **A-i mirosi culvă a cătrință** = a începe a avea poftă sexuală, a începe a se uita după femei, Cf. CREANGĂ, GL., ZANNE, P. III 92. *Cînd s'a face mai mîrișor, are să înceapă a-i mirosi a cătrință*. CREANGĂ, A. 14 [Și: *cătrință s. f., crătrință s. f.* JAHRESBER, IV 328, *cătrință s. f.* H. XVIII 262. *Cătrințe de mătase*. SPIRESCU, L. 349. († *cotrăcință?* Banat) *cotrînjă* (VICIU, GL., H. XVIII 144, 269), *cotrîntă* = surță dinainte, VICIU, GL., cf. JAHRESBER, III 318. *Fetelor, numai după ce au trecut de 4—5 ani, li se dă o cotrință dinainte... Cotrințele sînt sau cumpărate și sînt de lână, somot [= catifea] sau mătăsă în diferite colori, sau femeile le țesă din păr de lână în diferite colori...; cotrințele sînt și de dia șădă albă, jăsușă de ele*. LIUBA-IANA, M. 15—17; — (cu metaleză) *crătință* JAHRESBER, IV 328, (+ *creșf*) *crătință s. f.* JAHRESBER, IV 328. | **Argumentativ: crătrințianu s. a.** = partea dinădră a fotei. Cf. DENSUSIANU, T. H. Dinainte poartă *cătrință, îndădrăptă cătrințoiu de lână sau opreg, jesusit numai în partea superioară, în lădime cam de-o palmă, iar de-aici în jos ciucuri nețesuți, pînă la călcăie*. MOLDOVAN, T. N. 66.]
— Etimologia necunoscută (Același cuvînt ca*

ung. *katrinca, karinca, kirinco*, idem, care însă se întrebunțează prin Ardeal și pare a fi luat de la Români. Cihac II 488 compară cuvîntul nostru cu pol. *katana* (ka), *katana* (jupe courtă) și lituanul *katemka* (corsage, camisole). Cf. *cotrăntă*.

CĂTRINŪȚĂ s. f. (Bot). Nom d'une fleur. — (Bucovina) Numele unei flori. (Vicoliv-de-sus, com. G. NISTOR; Straja, com. AR. TOMIAC).
— Probabil, diminutivul numelui propriu *Cătrina*.

CĂTRU † prep. v. către.

CĂTRUNĂ s. f. (Bot) = *țigvă* (Tulcea) H. XIV 349, 444. [Plur. *trună*. H. XIV 444].

CĂTUȚIĂLĂ s. f. *Quote-part, quotité*. — Cota-parte, parte (dintr-o sumă care se împarte în mod egal între mai mulți). *Pieșe-carea [din biserică], după cumu-i va fi venitul, așa să aibă și cătușiala proșilor, diaconților și altor clericilor*. INDREPTAREA LEGII (a. 1652) ap. TDRG.

— Derivat cu suf. abstr. *-eală* dintr'un verb. neatestat, *cătuș*, derivat din *căt*.

CĂȚUȚE s. f. (Bis.). *Cassolette*. — Vas de metal (tinicheia) s. de pămînt, cu coadă și cu găurele în părăși (une-ori un hîrb PAMFILE, C. T.), în care se pun cărbuni și peste ei tîmăie, pentru tîmăiere în biserică. MARIAN, SE. II 206, ȘEZ. I 192/3, PAMFILE, C. GOROVEI, CR. Cf. *afumătoare, cădelniță*. 2 căți [căt. cății] cu *cănași* și cu *măhrene albe*. CATASTIF (1588) ap. CUV. D. BĂTE, I 194. *Căția*. MARDARIE, L. 4551. *De prin cășăi cădînd cu tîmăie*. DOSOSTEIU, PS. 369. *Vei face... cășile... de aur curat*. BIBLIA (1688) 57. I *căție* poleită (a. 1790). IORGA, s. D. VIII 18/). *Katzie de arame* (a. 1803) ib. XII 146. *Măgălitorii Ce aleargă cu căđuia, tîmăind stăpîntorii*. KONAKI, P. 258. *Căție* de argint, cu flori zăfiate în aur, din care țeged fum de udagaci. GHICA, S. 33. *Au cerut o cățușie și foarfeci; am lăsat sărămiele scri-soarea și răvășelele viclenei, și le-am pus pe jăranceul din cățușie*. C. NEGRUZZI, I. 66. *O căție sau afumătoare de argint, în forma unei sfere cu capac conic*. ODOBESCU, I. 459, cf. 422. *Să ta foc întru căție și să puie tîmăie albă*. ION GR. II 272. *Toderel Din firicel Sus se aște, Din cățușie?* [= Fumul]. PAMFILE, C. 23. *Umblare-oiu pe ulicioare, Cu cățușie de tîmăie*. PAMFILE, C. T. 197. [Și: *căție s. f.*].

— Din n.-grec. *κατίζω* «pelle à feu». CIHAC, II 645 (modificat după suf. *-ie* și *-uie*).

CĂȚUN s. a. *Cotonnade, indienne*. — (În Bucov., germanism) Stambă. *Mărâni frumoașe de cătun*. MARIAN, ap. TDRG.

— N. din germ. *Kattun*, idem. Cf. *carto* n².

CĂȚUN s. a. I 1°. *Village montagnard*. 2°. *Hameau*. 3°. *Paubourg*. II 1°. *Cabane*. 2°. *Four creusé en terre*. 3°. *Tanière*. III *Endroit entouré d'arbres*.

În sensul vechiu al cuvîntului, *cățun* pare a fi însemnat o așezare (definitivă sau vremelnică) a păstorilor români. Documentele sârbești ne arată pe Vlăhii din evul-mediu locuind în astfel de *cățune*, iar în Istria toate nume de localități se numesc *Katun*, urme ale așezărilor păstorilor vlăhi în acele regiuni. Dintre românii sudici li au numai Meglienții, cu înțelesul de esate, pe când la Aromânii cuvîntul e cunoscut numai în toponomie (cf. DR. IV 334).

La noi, cuvîntul a primit accepțiuni nouă, care se explică toate din cel originar.

I 3°. (Numai în Dicționarul lui Prale din 1827) *Cotune* = sate prin munți. CCR. 659.

2°. (Din sensul de aşezare de case primitive, în opoziție cu *esatul*, s'a născut cel de) Grupă de case lăcănești, izolată, sat mic (fără biserică COSTINESCU, BRĂNESCU, M.) aparținând, într-un câmp, privește administrația, unui sat vecin, ca subdiviziune a unei comune rurale (cf. LM., TDRG., PAMFILE, C. T.), parte din sat, c o t (PAMFILE, C. T.). Cătun se zice adunarea cea mai mică, de puține case, p'împrejurul unui sat, unui oraș. I. GOLESCU, C. I. 240 h. *Cetății, orașe, sate și cătune*. DUMITRACHE, ap. ȘIO. *Moștile, sate întregi, Pașcanii, cu toate cotunurile* (a. 1805). URICARIUL XI 325/p. Cătune legate la alte sate nici-cum să nu mai fie DOC. (a. 1813), ap. ȘIO. Curtea cră plină de vădănuire de prin cătunele vecine. GRIGA, ap. TDRG. Cătunu-i adormit. VLAHUTA, P. 61. *Am răbdătuț... împărății și cetății, țărni și cătune*. ISPIREȘTE, L. 307.

3°. (Ban.) Cotun = mahală. Com. COCA. *Kotunē* = mahală. ANON. CAR.

II (Din sensul de «case păstorești» s'a născut cel de)

1°. Colibă (GIUGLEA-VĂLSAN, R. S.) ciobănească (H. V. 417, XIV 65, 284), locuință pentru porcari și pescari (PĂSCULESCU, L. P.), bordeiu (GIUGLEA-VĂLSAN, R. S.), cf. h o d a i e. *Sus, la poala muntei, în frunza viședului, în umbră teiului, La cătunu' Pătrăluț, ib. 95. Golea ci, Golea colă, Golea'n margine de lac, Într'un cătun afumat*. PĂSCULESCU, L. P. 273.

2°. Cotună = un fel de cuptor improvizat în câmp. Se face o săpătură în pământ cam de o jumătate de metru pe o suprafață de 1—2 m². La o margine, se face o gaură în perețele săpăturii pentru foc (cu paie s. cu țigic), ca o sobă. Gaura răspunde deasupra și acolo se așează căldarea. Găuri de acestea pot fi mai multe (Bărăgan). Com. I. C. PANTU. Cf. cotlon.

3°. P. ext. Cotună = vizuție (Giacăru, în Brăila), H. I. 128.

III. Locșor gol, încunjurat («ocolit») de copaci (Rucăr, Com. C. LACEA); hățis, desis (PONT-BRIANT). *Haideți țarna la ciocoi, Să cărâm sân pentru boi, Pân' ce-a da frunza'n cătun și-a cîntă cucu'n alun*. ALEXANDRI, P. P. 258b, cf. 389b. *Ține-mă, stăpîne, bine, Căci ca mîne anul vine, Și-a da frunza pe cătun și țiu-țiu lădă slujba'n drum*. SEVASTOS, P. P. 259/22.

[Par. -tune și -tunuri. Toate cătunurile românești (a. 1869). URICARIUL, XIV 147/33. | Și: (+ c o t, Mold.) *cotân* s. a. PAMFILE, C. T., (cu asimilare) *cătun* s. m. sing. (întrebuințat, numai ca nume propriu, pentru denumirea unei mahalale a Brașovului. Com. LACEA); *cătună* s. f. ap. TDRG., *cotună* s. f. JAHRESBER, IX 226. *Sătenii din aceeași cotună* BOGDAN, ap. ȘIO. | Diminutiv: *cătulor* s. a. = bordeiu. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. *Pe-ale oasteze de mare țesit năuă cătuoaie*. ib. 121. | Cf. numele patronimic Cătuneanu.]

— Cuvânt balcanic, care se găsește în albaneză: *katun* (I) *esat, katund* «villă», în Elbasan *ketun* «sat», în Borgo Erizzo *kotun, tosc katunt, katundi* «sat», în medio-greacă: *κατουνά* «lagăr (de corturi), bagaj, cort», în neo-grec. «câmp, cartier», «casă, apartament, cameră», în palaeoslavă: *katuni* «dagăre», în sârbește: *katun* «sat de păstori albanezi și români», mai târziu «sat, ținut, district, astăzi doc unde pasci și se mulg vitele, mai ales oile, la munte; stăni; locul unde se așază stăna», în bulgărește *katnis*, «colibă de ciobani, cort de țigăni», *katunar*, *katunin* «păstor s. țigăni nomad», *katuniste* «tabără țigănească», în țigănește: *katuna* «cort țigănesc». Cuvântul pare a fi de origine albaneză, împrumutat cu lat. *tenio, grec. τεινω* (< ind.-germ. *ten*) «întind (un sort s. cordele unui instrument)». N. J o k l, *Indogermanische Forschungen*, XXXIII, 5. Heft.

CĂTUN s. m. v. cătân.

CĂTUNĂ s. f. v. cătun.

CĂTUNESC, -EASCĂ adj. } v. cătână.
CĂTUNEȘTE adv. }

CĂTUNI vb. IV^a v. cătâni.

CĂTUNIE s. f. v. cătână.

CĂTUN s. a. 1°. *Souche, tronc d'arbre*. 2°. *Jeune arbre*. 3°. *Hallier, buisson, taillis*. — (Transilv.)

1°. Butuc de lemn (REV. CRIT. III 92), trunchiu (GRAIUL, II) de arbore tăiat (rătezat DENSUSIANU, T. H.), care rămâne în pământ (VICIU, GL.); cf. ciot, buturugă, buștean. *Pe de-o parte mulțimea săracă, silită de nevoie să fure, pe de alta prupuci străpnică să nu se miște un cătun din trupul pădurii*. ADAM, R. 170. *Biata mamă nici lemne de foc n'o fi având, că harnicii de frați nici lemne nu i-or fi dus; hai să-i duc eu un cătun, batâr*. RETEGANUL, P. V 34/15.

2°. Fag, stejar, brad s. alt arbore de grosimea unui lăstar până la a unui butuc de roată; p. ext. arbore înalt și subțire. VICIU, GL.

3°. P. ext. Huciu (VICIU, GL.), huceag. Căntă cucul din cătun, *Vara, cându-i dor destul*. ibid.

[Derivat: *căturou* s. a. = fag, stejar, brad s. alt arbore mai gros decât cătunul, dar nu așa de gros ca un copac format. Cf. VICIU, GL.]

— Pare a sta în legătură cu bulg. *katurjam* «răstorn», *căturșul* fiind un trunchiu răsturnat, doborât.

CĂTUROU s. a. v. cătur.

CĂTUȘĂ vb. I^a v. încătușa.

CĂTUȘĂ s. f. I Chat. II 1°. *Souricière*. 2°. *Ancre*. 3°. *Fers, menottes*. 4°. *Pièce de bois courbée, fixée à l'extrémité du timon, qui sert à relier le joug au timon*. 5°. *Traverse qui relie deux pièces de bois emboutées à angle aigu afin d'en empêcher l'écartement*. III *Marrube noir* («*Ballota nigra*»).

I. În înțelesul original de «spică», precum se întrebuințează în dialectul aromân și megienit, îl găsim atestat numai într'un glossar slav-român din sec. XVIII: *cătusa* = slav. *măčka* CUV. D. BĂTE, I 272, în nume de localități și în descănțec.

Face piță de cenușă și cu lapte de cătușă. MARIAN, D. 229, cf. SEZE, XX 55.

II. P. a. n. l. Diferite obiecte care se prind, se înfig sau cuprind ceva, cum prinde pisca cu ghearele.

1°. Fierul (cursa) de prins șoareci. SEZ, VII 101.

2°. † Ancoră. MARDARIE, L. 92. *Lepădoră & cătuși*. COD. VOR. 91/4. [Azi, arhaizant.] *Vasele ciocaul spre larguri îl au; cu dntele traintic doarme cătușa'n adănc*. COȘBUC, E. 105/30, cf. 15/12.

3°. (Mai ales la plural, mai rar la sing.) Fiare, obezi (SEZ, V 55/30), unealtă de supliciu în care se pun mâinile ori picioarele (ori grumazii LB.) criminalilor (COSTINESCU) s. nebunilor s. animalelor sălbătice (LM.); cf. butuc (II 1°). *Pă-ți cătușă* (= cătuși) *de lemn pregiur grumaz*. DOSOFTEIU, V. s. 104. *Îi băgă în cătușă de her. id. ib. 119. Cei băgați în cătuși se vor opri cu fune de sărăcie*. BIBLIA (1688) 378. *În obezi și în cătuși băgându-i, la Costandin-vodă cu un apă i-au trimis*. MAG. IST. II 201/30. *Luară pre Stăico și pre ai lui, băgați în fiară și în cătuși, și-i puseră într'un car mocănesc*. ib. v. 121/30. *Mă luară, mă legară, în cătuși de lemn m'au pus, Și dătu, ca vai de mine! la ispravnic drept m'au dus*. PANN, SEZ. II 84. *Pe bădija Vasile îl prinsese la oaste cu arcanul, îl celțuia acum zădrăvni și-i puneau în cătuși, să-l trimească la Piatra*. CREANGĂ, A. S. *Am fugit de piere, rupându-mi cătușa*. COȘBUC, E. 32/30. Să

te duci, bădiță, duci, Pân'ți pică rob la Turci, Cu picioarele'n butuci Și cu mânele'n cătuși, ALECSANDRI P. P. 17, cf. SEVASTOS, C. 277/2. În temniță la Opriș, Unde-mi zace Corbea'nchis... Cu lactate pe la uze, Cu mâini dahe în cătușe. TEODORESCU, P. P. 517. Rob la Turci, Cu picioarele'n butuci Și cu mânele'n cătuși. ȘEZ. V 90. [Fig. I] liberază și-l mântuiește de toate cătușile stărcine. SBIERA, F. 312.

4°. Bucata de lemn încovoiată, prinsă de capătul dinainte al proțapului (la car, căruță s. plug) s. al tănjeții, în care se îmbracă jugul. E înepenită în proțap prin două cercuri de fier și un cuiu. Prin ea și prin proțap pătrunde cuiul care ține jugul. Cf. jănchiță, japiță, armășarel (2°), cocoș. Cf. PAMFILE, I. C. 137, MARIAN, D. 59, REV. CRIT. IV 141, BUGNARIU, N. S., ȘEZ. V 55/2, com. MARIAN, com. AR. TOMIAC, H. X 46, 69, 77, 110, 209, 466, 500, 505, 507, 509, 512, XII 195. Placc-mi fata cea cu gușă, Cu tănjala cu cătușă. REV. CRIT. IV 141. Cf. MĂNDRESCU, L. P. 133. Sântușă cu cătușă, Dragă mî-i letca cu gușă. BUGNARIU, N. S.

5°. Bucata de lemn care ține căpriorii, alcătuită în capră (s. părțile ușii cf. RĂDULESCU-CODIN) ca să nu se desfacă. Se mai numește și coțofană, limba-caprei, cocoșlău, găinar, chingă, primblă, căprior, prinsoare, scieamă (Cf. PAMFILE, I. C. 424, RĂDULESCU-CODIN, com. ITTU). Puteă să taie din zăcoiu vrăjari, nuiele, zob și pari pentru copre și pentru cătușe. SBIERA, F. 50. Aici se păstrează cucuruzul, risipit pe jos sau acedat de cătușe, în coarde împletite. PĂCALĂ, M. R. 405. Pe cătuși dorm găntile, sub coperti. Cf. ȚARA OLTULUI III n. 35. || P. anal. Lînia orizontală a literei A (mare). ȚARA OLTULUI III n. 35.

III (Bot.) Plantă ierboasă, cu miros greu și cu flori roșii (PANTU, PL. cf. ȘEZ. XI 168), cearbă. Cf. cătușnică.

[Plur. -tușe (dial. -tușă) și -tuși. | Și: cătușe; (+ cotoiu?) cătușă = piscică DDRF. || Verbe: cătușă I a, cătuși IV a v. încătușă, încătuși. | Nomen agentis: (numai la COSTINESCU) cătușășar f. s. = cel care la o închisoare are sarcina de a pune cătușe prizonierilor criminali. | Alt derivat: cătușoaică s. f.: numele unei plante (probabil cătușă III). Cf. ȘEZ. XI 168.]

— Derivat dintr'un mai vechiu *cată, din lat. catta «piscică», prin suf. dim. -ușă, cf. L.B. Sensurile figurate se explică prin asemănarea cu ghearele pisicii, care epînd, cuprind țevă sau se înfig în țevă (DR. III 666); dintre ele, cel de sancoră se găsește în multe limbi (cf. Berneker, SEW, p. 589—591) și la noi pare a fi un decal după alăvonește. În înțelesul de «fiare, obezi», cuvântul a trecut la Ruteni (katușa sturtură) și la Polonezi (katuz, katuză sturtură, apropiat prin etimologie populară de kat scălau). Cf. cotoiu.

CĂTUȘĂR s. m. v. cătușă.

CĂTUȘE s. f. v. cătușă.

CĂTUȘI adv., pron. 1°. Stî peu que ce soit, un tant soit peu. 2°. (Au plur.) (Tous) ceuz qui. 3°. Tous les.

1°. A dv. (Exprimă un raport concesiv, fiind urmat de prep. de și ad. -dv. puțin, mic). Cf. căt. (III) Ori căt. Să să cearte de pururea, cătuși are și de micșoară certarea. PRAVILA MOLD. 121/2. Cătușă fără cătuși de puțină rușinare cărși în potrivea năravurilor celor bune. MARCOVICI, D. 21. A născut pruncu, fără a simți cătuși de puțin durerile facerii. CREANGĂ, P. 101/2. (Neobincuit) Căt. Să plecăm cătuși mai cu curând. GORJAN, H. II 58. Căt Cătuși de căt = căt de căt, (ori)căt (de puțin), căt se poate mai puțin, (după negațiune)

absolut de loc, de fel (Cf. căt IV). Ascunde-te cătuși de căt, până va trece mânia Domnului. BIBLIA (1688), ap. TDRG. Doar s'a încălzi cătuși de căt, și n'a mai călîndîni din măsele. CREANGĂ, P. 246/2. (Întărit prin măcar) Ce folos că cîteo orloc carte bisericăscă? Dacă nu știi a însemnă măcar cătuși de căt, e greu. id. A. 18. Boierii țarură că vor merge unde va merge și Domnul lor, fără să cărtăscă cătuși de căt. ISPIRESCU, M. V. 37—8. Bătă în sus, bătă în jos, și pește să prinză, cătuși de căt. id. L. 280/2.

2°. † Pron. rel. (Numai la plur.) Toți căți, care. Cf. căt (C I 3°). Aceasta nu înveță Domnul pre unu sau pre doi, ce pre toți cățiși sîni credincioși sît. VARLAAM, C. 316. Pre unii t-au omorît, pre alții mulți t-au și botecaz, cățiși s'au aflat Turci în țara lui. LET. I 342/2. Pre cățiși n'au putat scăpa din țăr, au început (dușmanul) a-i batere din tunuri. N. COSTIN, ap. TDRG. Jăcîndu pînă de pre la oameni din cătuși eră în țară. ib. id.

3°. (Subt forma invariabilă cîteși, cu funcțiune distributivă, urmat de numerele cardinale, arată că cele spuse se raportă la fiecare dintre numele determinate) Căteși trei, patru, cinci etc. = toți trei, patru, cinci, etc. Cf. căt (C IV). (Substantivul următor e articulat). Într'această zi întră Noe... și căteși trele fêmeile fiilor lui cu dînzul în chivot. BIBLIA (1688), ap. TDRG. Venîră cîteși[] cinci. ib. 324. Scoase inimile din cîteși șapte căt. EMINESCU, N. 22. Pornîră cîteși trei spre zîna crăiasă. ISPIRESCU, L. 77/2. Apoi intrară cîteși trele smeacele în casă. id. ib. 221/2.

[Și (adesea numai variantă grafică): cătuși. | Plur. † cățiși, (dial.) cătuși.]

— Compus din căt(u) + și.

CĂTUȘI vb. IV a v. încătușă.

CĂTUȘNIC s. a. (Bot.) v. cătușnică.

CĂTUȘNICĂ s. f. (Bot.) 1°. Herbe aux chats; Menthe de chat (Nepeta Cataria). 2°. Marrube vulgare (Marrubium vulgare). 3. Mélisse (Melissa officinalis).

1°. Plantă ierboasă, cu miros aromatic pătrunzător, cu flori albe s. roșietice, pe dinlăuntru cu puncte roșii. Are proprietăți tonice, excitante. Piscicile caută foarte mult această plantă, se tăvălesc peste ea și o mănâncă cu mare poftă. Se mai numește și: iarbă-flocoasă, iarbă-măței, iarbă-vântului, mintă-măței. PANTU, PL. cf. LB, LM, ION CR. I 8, CREANGĂ, OL, GOROVEI, CR., ȘEZ. III 152, IV 123, (Straja, în Bucov.) com. AR. TOMIAC, H III 129, 242, V 104; X 30, 85, 141, 445, 464, XVI 103. Nu se lasă, pînă ce găsește un buștihan putregăos, și scobește cu ce poale și-i face urdîni; după aceea așează niște fepuși într'însul, și freacă pe dînduntru cu cătușnică, cu sulcînă, cu mîlăciune, cu poala-Sântă-Măriei și cu alte buruiene mirositoare și prielnice albinelor. CREANGĂ, P. 238. Se pune în prima scăldătură... cătușnică, ca să fie [copilul] cărtosel. MARIAN, NA. 84, cf. 250, PAMFILE, B. 62, GRIGORIU-RIGO, M. P. I 157. || Cătușnică-sălbatică = 1° urugonică; 2° unguraș. PANTU, PL.

2°. = unguraș. LB. POLIZU.

3°. = roînță. BULET. CRĂD. BOT. V, nr. 1 34 p. 61.

[Și: (ad 1°) cătușnic (PANTU, PL), cōtușnic s. a. BARONZI, L. I 132/2. Cu alt sufix: cătușniță s. f. = buruiană bună pentru strănsul căt mare (sancă). H. III 448, XII 203.]

— Derivat din cătușă, prin suf. adj. -nic, -nică, cf. cătușă (III), cătușoaică.

CĂTUȘNIȚĂ s. f. (Bot.) v. cătușnică.

CĂTUȘOAIĆĂ s. f. (Boi.) v. cătușă.

CĂTVA, CĂTAVA adj., adv. I. 1°. *Quelque(s)*, (au plur.) *quelques un(e)s*. 2°. *Assez grand(e)*. II. *Quelque temps, quelque peu de* (temps, d'espace etc.), un peu.

I. A d. j. 1°. (Uneori lătrănt prin vreo) Arată o parte s. un număr oarecare (relativ mic) din s. de...: oarecare, puțin, nițel, (la plur.) unii, unele, vreo doi-trei. *Kețeva — aliquot*. ANON. CAR. Alți proroc cățea. PALIA (1582) ap. GCR, I 37/22. După cătăva ceas să alină marea. VARLAAM, C. II. 35. Să-l scoată den ocinele lui cătăva (MUNT. cătăva) vream. PRAY, 104. De vor treace cătăva zile, să să cearte amândoi. ib. 197. (Neobcinuit, după subst.) De are treace... și vream cătăva, nu vor avea nice o certare. ib. 200. După cătăva (astăzi: oarecare s. puțin) lupă între oști, au lovit Lești pe oastea ungurească. LET. I 218/2. Este... de aice o dumbrăv, de fine cătăva loc. ib. I 318/22. Un poșd cu cătăva oaste. ib. II 228/2. După cătăva pierdere de vream, CANTEMIR, ap. GCR I 360/14. Mai nainte cu cătăva vream. MINEIUL (1776) 52/1. Clădesc v'o cătăva fân. ECONOMIA, 48. Domnul luând v'o cătăva oaste turcească, s'au întors la București. ȘINCAL HR. III 249/11. În cătăva deparare se zărește foc. DRĂGHICI, R. 19/28. Trebuie să zmulg cătăva de aceste mai tinere și să le rădădesc. id. ib. 49/1-2. Nu poști roști pe f, d, ș, c, și altele v'o cătăva. C. NEGRUZZI, I 9. De cătăva timp încoace își stau gogoșele în gă. ALECSANDRI, T. 135. Păreclul... răstoară cătăvă oale, cu ritul. CREANGĂ, P. 81/11. Mai mergând cătăva loc, au sosit la alt puș. SBIERA, P. 106/2. Cățiva nebuni, carii s'au încumae a o face, d'abia au ajuns. IPIRESCU, L. 5/11. Am avut vreo cățiva lei, și 4-o dată [bărbațul] pe doi șieși. JARNIK-BĂRSEANU, D. 181. | A da culvă cătăva — a-l lovi (cu palma, cu bățul etc.) de mai multe ori. O să te mustru ș'o să-ți dea cătăva — după lege. PANN, E. III 86/22. | De cătăva ori. | Is mai sdrută de cătăva ori pe amândoi. CREANGĂ, P. 199/2.

2°. + Adj. f. in var. (Numai la CANTEMIR) Cam mare, mărisoară. Arev cătăva herghelie de iepre. IST. 75/22. | Cățăva de — cam, destul de. O apă mare și cătăva de lată curea. ib. 204/22.

II. A d. v. Puțin, oarecare (timp). Cățea (la Români din Serbia cătăva, cf. căt C. II) — un timp oarecare, puțin (timp, loc etc.). L-au închis în mânăstirea Sfântului Sava, de au secut cătăva. LET. II 14/22. Au răs cătăva. MINEIUL (1776), 77/1. În marginea Țigăneiei, cătăva afară din sat... trei Arnăuți au lăsat. BELDIMAN, TR. 75. 397. După ce s'au frecat lemnie cătăva în toată puterea, au început a slobozi puțin fum. DRĂGHICI, R. 69/22. După cătăva se smulge plantele cari sânt prea dese. DATULESCU, ap. TDRG. Abia dacă într'acel haos de idei străine subiectului... ne mai deșteaptă cătăva descrierea furtunii. ODOBESCU, III 90/2. Hotărî a mai merge cătăva. IPIRESCU, L. 357/22. Mai îngăduie cătăva. GIUGLEA-VALSAN, R. S. 200. Și cătăva fugă. id. ib. 227. Să mi-ajută cătăva. id. ib. 147. cf. 112. 174. | În cătăva (LB., POLIEU) s. intru cătăva — în parte, puțin, în oarecare măsură. Dacă am aurit apă, am zis și eu, în gândul micu, că ore intru cătăva dreplate matca. CREANGĂ, P. 116.

[Accentuat: cătăva, (astăzi, mai ales) cătăva. | Și: (adesea numai variantă grafică) cătăva, (cu adverbialul -și, învochit) cătăvăși, cătăvăși (ad I. 1°). Căpetenie peste cătăvași și steaguri. DUMITRACHE (a. 1782) ap. GCR. II 127. (ad II) De acolo țară cătăvași trecând. LET. ap. TDRG. Aci au stătut cătăvaș PANN, E. I 78/22.]

— Compoziție din căt și va (pers. III sing. ind. prez. a verbului vrea).

CĂTVĂȘI, CĂTĂVĂȘI adj., adv. v. cătăva.

CĂU, s. m. sing. v. caua.

CĂUA s. f. art. sing. (Superst. pop.) *Épouvantail* (pour enfants), *croquemitaine*. — Ființă imaginară cu care se sperie copiii, sperietoare pentru copii, gânganie, arătare cu care se sperie copiii (Baia, jud. Suceava, ȘEZ. XXXII 15), gogoriță (ALECSANDRI, T. 1746), cf. bau, babau (a), băbăluț, bodaiie, borza, bordea, bolea, mama-pădurii. Se vor teme de fine ca copiii de caua. ALECSANDRI, T. 1661, cf. 31, 436. Taci că vine bodaiia (sau caua)! ION CR. IV 122. Merge caua pe părete și mânăncă zeapre fete. MARIAN, NA. 340. [Se întrebătează articulat (și după prep.). | Și: cau s. m. sing. Taci, mamă, că vine cau'. PAMFILE, J. I. Dacă copilul caută să iasă afară într'amurg, din preajma lui se aude numai decă: «Fugi, că acolo e Cău sau Căul! Nu deschide ușa, că intră Cău!» id. DUM. 272. Cău, cău, un' te duci? — La Cocuța s'o mânănci. Da' de unde s'o apuci? Ia, de colo și de aci. id. ib. III 43. (Cu funcțiune de interjecție) [Copilul] vine în cet... în brânci, cu capul plecat ori acoperit cu oed, și îngână: ca-ă!, ba-ă! id. ib. I 55].

— Din tur. *kava*, cu același sens, *kau!* interjecție care imită strigatul cecei.

CĂUĂCIU s. m. v. covaciul.

CĂUC s. a. 1°. *Grande louche* qui sert à puiser de l'eau et à boire. 2°. *Outil* de maçon.

1°. Vas de lemn (de frasin s. de paltin H. XVI 9) s. de metal (aramă, tinichea) cu coadă (H. XVII 100), ca o lingură mare (com. COCA), cu care se scoate apă de băut (dintr'un vas mai mare, din găleată, doniță, hărădu (H. XVIII 145): c'ă uș (REV. CRIT. III 92). Pădurarii poartă, de regulă, caucul legat de țesită (com. ITTU). Cf. LB., LM., LIUBIANA, M. 92. VICIU, GL. H. IX S. Cf. fârg, bocaliță, olviță, căpcea, chepel. La fântână, după ce a scos apa, ta cu caucul din vadră odată și toarnă jumătate în șoftea. MARIAN, I. 488. Iau cu caucul apă din găleată. ION CR. II 210. Iară Voicița vinea Cu șoftea'n cap la apă, Cu șoftea și cu caucul'. ALEXICI, L. P. 50. # În tot șoftea' vrei să fe cauc, se zice pentru cel pretențios și leneș (Coșteiu, în Banat). ZANNE, P. IV 125.

2°. (Zid.) Unealtă de zidărie (H. V 374), ne-definită mai de aproape, probabil c'ăușul.

[La Polizu, Cihac și DDRG, și forma căuc, cu sensul esapă. | Și: căucă s. f. com. ITTU; căuce s. a. DENSUSIANU, T. H. | Diminutiv: căucel s. a. LM. (din care pare a se fi desvoltat forma căpcea s. v. și chepel s. v.); (+ căuș)căuc s. a. = lingură mare. (Banat) Com. I. PETROVICI.] — Din lat. *caucus* escupă de băut. LB. LM.

CĂUC, -Ă adj. *Sot.* — (Transilv.) Prost; cf. n'ă u c. Vai, cauc mai ești! VICIU, GL.

CAUC s. a. 1°. *Haut bonnet* rond, avec le dessus plat. 2°. *Toque* de moine et de nonne.

1°. (Ieșit din uz) Acoperământ de cap, făcut din pâlă, ca o bonetă înaltă, rotundă, lată în fund, purtată înainte de nobilii turci, iar la noi, de boieri (s. boierese), mai târziu de boierinași și de slugile boieresti. ȘIO. II. *Cauc*, cealmă, saric și turban se zice legătura împletită ce po[ă]ri[ă] Turcii în cap. I. GOLESCU, C. I 204. După tenicri mergea solaciții cu arce, ce poartă cauce în cap, cu sirmă cusute, de pâlă, albe. LET. I A. 81/2. Iară Stavurachi, îmbrăcându-se turcește și cauc în cap, luând cătăva Turci Arnăuți, au încălecat și au ieșit pe poarta grajdului. ib. III 246/2. Un ciohodar al lui Abdul-Razac, scăpând cu femeia lui, trăgea la otacu'

stăpânu-său, și câși o vede(a) fugind călare și cu pletile peste capot pe spate (că îi au fost căzut caucul din cap), toți s'au învitat cu gloată și cu zgomot, gonindu-i până la otac. DUMITRACHE, 448. Două cauce, un gal negru cu flori, altul cu plăt (a. 1821) ap. ȘIO. În cap cu cauc de gal, a căruși culoare nu se putea distinge, din cauza peticilor de diferite materii, cu care eră cărpit. FILIMON, C. 600. La cap, cu cauc de tacit vârgat cu cearăș alb. OHICA, S. 51. Viziții, cu coșof peste cămașa lungă, și cu doi feciori dîndărâi, cu cauce pe cap. id. ib. 498. | (Numai la BARCIANU) Cauce de noapte = bonetă de noapte.

2^a. P. a. n. a. l. (Azi) Acoperemânt de cap (făcut din păslă) purtat de călugări și de călugărițe. Cf. comanac, culion, potcapiu. Întâlni un călugăraș, și dădă neștințele ei și îi luă raza și caucul lui. DELAVRANCEA, S. 258. Biata călugăriță... Unde vede voinicul, îi tremură caucul. TEODORESCU, P. P. 301.

[Derivate: cauceiu † s. m., caucăr † s. m. = fabricant s. negustor de cauce. DICT.]
— Din turc. (sărb. bulg.) kauk egrand bonnet de drap noapte.

CAUCĂ s. f. v. cauc¹.

CAUCĂR † s. m. v. }
CAUCCIU † s. m. } v. cauc¹.

CAUCÉL s. a. v. cauc¹.

CAUCIUC s. a. (Comerț) *Cauitchouc*. — Sucul încheat al unor arbori din India etc., cf. gumă (2^a), gumilastic. Cauciuc vulcanizat: combinat cu o oarecare cantitate de pucioasă, spre a nu se altera sub acțiunea căldurii. [Plur. -ciucuri.] Derivat: cauciucat, -ă adj. = (roată) cu cauciucuri. Trăsura are roți cauciucate. TEODOREANU, M. II 305.

— N. din fr. (imprumutat din limbile americane).

CAUCIUCĂT, -Ă adj. v. cauciuc.

CAUCUȘ s. a. v. cauc¹.

CAUDĂL, -Ă adj. (Șt. nat.) Caudal. — Ce ține de coadă. *Innotătoare caudală*: în care se termină coada peștilor.

— N. după fr. (<lat. *cauda*, 'scoadă'). Cf. caudat.

CAUDĂT, -Ă adj. (Șt. nat.) Caudé. — Cu coadă. *Fruitele achentii numeroase, lung caudate*. GRECSCU, PL. 21.

— N. după fr. (<lat. *cauda*, 'scoadă'). Cf. caudal.

CAULĂ s. f. v. căulă.

CAULĂ s. f. *Petit radeau* (servant de bac). — Căpătău de 4—5 lemne, care servește la transportul oamenilor sau greutăților de pe un mal pe altul (CIUPALĂ, PL.), vas de plutit (H. X 33) format din 3—4 (H. X 277) s. 7—8 grinzi (H. X 69); un podișor de bărne (plută) ca de 3 m. de lung și 1 m. de lat, o plută mai mică (pătrată ANTIPA, P.), fără cărmă, compusă din scânduri groase ori lătunoși, legată la capete cu grinzi și mânăță cu ruda [= prăjina] s. cu cechea, plută încheiată din trunchii lungi de 11—31 m. (com. ITT?) cf. pod umblător, brudină. Com. I. BOZTEZ, VICIU, GL. H. X 6, 111, 357, 585, XII 289. *Ca(h)ula chipceului*, instalație de pescuit, descrisă la ANTIPA, P. 378—379 (ilustrație în tabela V). [Șt: căulă s. f. com. ITTU, căhulă s. f. VICIU, GL. 101. La H. X 22 se dă, fără definiție, între cuvintele privitoare la plutire, căune (pluralul de la căună?), care ar putea fi același cuvânt, căci forma articulată căulele s'a putut disimila în căunele (dacă nu cumva forma cu n e cea etimologică)].

CAULI vb. IV^a v. căuni.

CAUN s. m. (Bot.) *Melon jaune*. — (Turcism, în Dobrogea) Cauni = Pepeni galbeni. H. XIV 349, 444.

— Din turc. *kaun* 'smelon'.

CAUNĂ s. f. Mîne. — Ocnă. *Opind se zice la materialul grămădit înaintea unei caune sau ocne*. Com. LIUBA, Ștefan... a găsit o bucată mare de plumb. Tot aici se cunoaște și locul unei caune (ocne). LIUBA-IANA, M. 28.

— Ar putea fi un lat.-pop. **caivna* (de la *causus*), care a lăsat urme și la alte limbi romanice, cf. Pușcariu, EW, nr. 324.

CAUNE s. f. (plur.?) v. căulă.

CAUNI vb. IV^a (En parlant du chien) *Japper*. (En parlant de la dinde) *Glosser*. — (Despre căni, în special despre copoi, când alungă iepurele) A chieală. Com. VĂRCOL. Cf. chefnî. [Despre curcă] A strigă. H. XVI 47. [Prez. Curca căune.] Șt: (+ hăul) căuli vb. IV^a refl. *Cănele se căulește*. H. XVII 349.]

— Onomatopee.

CĂUȘ s. a. 1°. *Louche, écope, casse, mesure, scou*, 2°. Engin de pêche. 3°. Petit panier d'écorce. 4°. *Truelle*, 5°. *Auges*, 6°. *Feuille d'oignon*.

1^a. Vas în formă de cupă sau de lingură mai mare, cu mâner s. coadă, cu care se scoate un fluid sau o materie care scurge dintr'un recipient, spre a se turna în altul. E de obicei din lemn (de răchită s. de ploș SEZ. VIII 89), dar poate fi și de metal (aramă, brăsoț), având un mâner lung, vertical (Măgurele, în Teleorman, com. OLMAZU). Servește în deosebi la scoatut sau căratul apei din fântână (nu de la puț PAMFILE, J. III. cf. VICIU, GL. PAMFILE, I. C. 165), apoi la turnatul vinului din puțoaică în cadă (DAMÉ, T. 126), a strugurilor muștăii (I. IONESCU, P. 252) sau a prunelor, când se fierbe rachiu (com. N. DRĂGANU). Tot căuș se numește lopățica cu care se scoate apa din luntre (I. IONESCU, P. 252, NUNȚĂȘII pot... să dea... pâne albă, fie o merță, o dimirlic sau baniță, ba chiar merțic și căuș nu-i rău. SEVASTOS, N. 301^{1/2}. Ispolul sau căușul... cu care se scoate apa din locă și cu care beam apă din locă lopățării... ANTIPA, P. 470 (fig. 239 h). Porcu' zise cătră moșneag: s... pe mine să mă chemi cu un căuș cu grăunțe: ciod! ciod! ciod! SEZ. II 111. Se mă dă moșneag un căuș sau strachină, plină cu fână și sare de-aupra. ib. I 153. Apa ciurăuă din fec aurite și o lud cu năstrape și cu căușe de aur. ISPIRESCU, L. 38. [Iepel] grăul că mi-l vânturas, Cu urechile'n saci îl puneas, De nici căuș nu trebuța(u). POP. ap. GCR. II 336. Am un căuș de olușe Și numai două-s bune? [= Soarele și luna]. GOROVEI, C. 351. Ce mai atăta vorbă, pentru un căuș de tărâțe? ZANNE, P. IV 142. † A veni s. a căde(e) (cuiva) drăguș la căuș = a fi nevoit a cere ajutorul cuiva (care te are la mână, care are ceva în tine, care nu ți-e binevoitor), a avea nevoie de cineva (cf. a-l prinde pe cineva la strămoțoare, a-i veni cuiva apa la moară). Cf. ZANNE, P. I 84. Eu îi sânt popa de-acum! Am să-l călugăresc, căut ai zice Tatăl nostru. A! mi-a căzut drăguș la căuș! ALECSANDRI,

ap. TDRG. *Acuși iar, acuși îl văd c'a să-mi vie drăguș la căuș!* Id. T. 201, cf. 270. *Las' că mi-a mai venit el drăguș la căuș; ofuțci l-ou chibzui eu, cum știu că i se cade!* SEVASTOS, P. 175. *Ja, amă mi-o vinit și mii [= mie] SEVASTOS LA CĂUȘ!* ȘEZ. II 103. *Veți veni tu drăguș la căuș! Iarnă este, vară este!* ZANNE, P. I 84. **[A luă cu căușul de la inimă = a alina durerile, necazurile cuivă de odată, a și când le-ar fi luat cu căușul. LAMBRIOR, ap. ZANNE, P. III 93, cf. a luă cu mână. Țiganii... încep un cântec de inimă albastră, care pune pe gânduri până și pe cei mai zurbagii: iar unii, cei mai cu foc, încep să strige lăutarilor că au nemerit-o, căci par'că le ia cu căușul de la inimă. MARIAN, NA. 250.**

2°. Unealtă (de metal) pentru pescuit. Să tei căușul iat de prins pește, de ici, și du-te așa spre soare-răsare, până-ă veded așa departe ca o scântee de foc... *Odată ajunas, umpli căușul cu tăciuni.* ȘEZ. XXI 27.

3°. Coș mic făcut din scoarță, în care se pun fructe, rașină etc. Com. ITTU. Cf. corușă.

4°. (Zid.) Lingura cu care zidarul ia var din albie. Se mai numește și: canciog, cf. cauc' (2°). DAMÉ, T. 104, cf. H. XIV 66.

5°. (Mor.) Cupa roatei de moară, în care cade apă; bld, ciutură (DAMÉ T. 150). Făcău. Țăranii din munte întrebunțead... moriile cu roate așezate de-a curmezișul (roate cu căușe sau făcate). ODOBESCU, II 107. *Apă, izbind în căușe, învârteste [roata morii].* H. IV, 145.

6°. P. anal. (din cauza formei găvănate a acesteia) Foaie de ceapă. Se știe 12 căușe (foi) de ceapă. MUSCEL 10.

[S. m. la PANN, P. V. I 17: un căuș-doi, cu apă. | Diminutiv: căușel s. a. = căuș mic (ȘEZ. VII 89. RĂDULESCU-CODIN, I), cu care se la făină din covată de se pune în ceanș s. în căldare (PAMFILE, I. C. 140), vânturătoare, vânturească. Să-ți dau și de pomand un căușel de fâină. SEVASTOS, C. 175/2. *Podabne ce au fost arse odată cu mortul:... broșe... și căușelul delicat, întreg, înscut cel plecat nu s'a înșetai, de sigur, trei mii de ant pe lumea ceia. IRINEU, S. B. 43. (La BARONZI, L. I 104/2 și la DDRG. și cu sensul — suspect s. de șargot; — de scăpră, «grade militaire inferieur»; poate confuzie cu căuș). | Verbe: căușă 1^a refl. = (despre tencuiala de pe case) a se burduși, a se slăbănogi; fig. (despre om) a se slăbi. RĂDULESCU-CODIN, I.; (Transilv. de sud, termen glumeț pentru «a îmbătăi», adică «a duce prea des căușul cu vin la gură») căuși, (cauși) PĂCALĂ, M. R. 525) IV^a = a buimăci, a gămboși (PĂCALĂ, M. R. 525), a ameiți de cap, a năuci. L-o căușit cu boscoane, de nu mai știe de capul lui. TARA OLTULUI, a. III nr. 19—20, (cu part.-adj. și subst.) căușit (caușit), -ă = târbăcit, buimăciit (Săliste, com. A. BANGIU), uluit, distrat și perplex totodată, care nu știe ce zice și ce face, ci fac alții cu el ce vreau: N'o mai pot duce cu căușitul ăsta! TARA OLTULUI, a. III nr. 15—16.]*

— Derivat, prin suf. instr. -uș, dintr'un verb *cau-/*care (lat. cavo, -are, care, pe lângă înțelesul de «a scobi, a da o formă concavă», trebuie să fi avut și pe cel de «a scoate un lichid dintr'un recipient, a în lital. covare il vino «Wein schöpfen». DR. III 656 g. a., IV 656.

CAUȘĂ vb. 1^a refl.

CAUȘEL s. a. } v. căuș.

CAUȘI vb. IV^a

CAUSTIC.-Ă adj. 1°—2°. Causticue.

1°. Care arde, roade, mănâncă, distruge (esutul animal și vegetal, cf. coroziv. Piatra tadului are proprietăți caustice. Cf. COSTINESCU. Sodd caustic.

2°. Fig. Mușcător, satiric, de o ironie (s. glumă) arzătoare. Un ironist... a cărui putere caustică, arzând fulgerător, ar fi făcut cinste oricărei literaturii. IORGA, SĂM. V. 283.

[Pronunț. ca-ă-știe. | Derivat: (după fr. causticid), causticitate s. f. = proprietatea substanțelor (s. fig. spiritelor) caustice. (Oxidul de potasiu) pus în contact cu pielea, o moaie și o distruge; această proprietate se numește causticitate. PONI, C. 176.]

— N. după fr. s. din lat. causticus (c grec. καυστικός; scare ardes, din καίω s. ardes). Cf. cauter.

CAUSTICITATE s. f. v. caustic.

CAÛT.-Ă adj. Circonspect, prudent. — Precaut, cu băgare de seamă. Și un maior cu cal cu șea Cătră noi acum ziced: «Stăți, feciori, și nu vă dați. Ci cu voinici vă luptați, Dar fiți cauți și vă'ngrijiți și de moarte vă feriți. RETEGANUL, TR. 69/2.

— Mai de grabă latinism (cautus,-ă,-um, idem) decât cuvânt popular.

CAÛTA vb. I. 1°. S'nteresser a, s'occuper de. 2°. Soigner, se soigner; exorciser; surveiller; garder; pourvoir; protéger; administrer. 3°. Veiller à. 4°. Chercher à, s'efforcer de, tâcher. 5°. Examiner, étudier, scruter. 6°. Étudier, débattre. II. 1°. Regarder. 2°. Viser. 3°. Avoir l'air. 4°—5°. Regarder, être orienté, tourné vers. 6°. Se tourner vers. 7°. Regarder, concerner. 8°. Regarder, avoir égard à, considérer. III. 1°. Chercher. 2°. Fouiller. 3°. Chercher, voir, faire (dans des expressions comme: n'avoir rien à faire, à voir quelque part). 4°. Scruter (les astres, les lignes de la main, les cartes) pour prévoir l'avenir. 5°. Chercher à obtenir, à gagner. 6°. (Surtout au passif, en parlant d'un objet ou d'un être précieux) Rechercher. 7°. Percevoir. 8°. Fréquentier. 9°. Demander. IV. (Impersonnel) Falloir.

Căutarea este o încordare a puterilor sufletești spre a putea lua o atitudine față de influențele din afară. Această atitudine poate să fie, după împrejurări: atențiune încordată, observație atentă, privire scrutătoare, examinare sau cercetare cu băgare-de-seamă, interes viu, străduință, ocupație intensă, purtare-de-grijă, pază etc. Din aceste multe posibilități de manifestare se explică înțelesurile multiple pe care verbul căută le are în limba noastră, înțelesuri care adesea se unesc și se întretaie.

I. 1°. (Prevalезд idea de «interes și ocupare»; construit astăzi cu prep. de, mai de mult și cu spre, cu dativul s. acuzativul) Trans. și intrans. A se interesa (de...), a se ocupa (de s. cu...); a se preocupa (de...), a avea gândul (mereu) la... Spre simbrie numai ce căutată [= căutat] și nu căutată folosul oamenilor, ce [= ci] căutată ce e de la oameni dobândă spurcată. CORESI, ap. CP. 4-5. Păcătoșii căotă numai lumiei și binelui ei. VARLAAM, C. 15. N'au căușat spre slujba lui Grigorie-vodă și s'au apucat țară de alte amestecături să facă. LET. II 407/2. Fieștecare să se silească a-și face țarna toate cărăturiile de pâni și altele, ca vara să nu caute de altă, fără numai de lucrul câmpului. I. IONESCU, C. 1. Acum, dragă doamnă, du-te de-ți vezi de copii și caută de casă, cum se cuvine unei bune gospodine. C. NEGRUZZI, I. 147. Cine caută gurii, I se despolesc turii. PANN, ap. ZANNE, P. II 174. | R e f l. (Construit cu prep. d e) A se interesa de, a se ocupa (intens mai departe s. nestingherit) de..., a-și relua (s. a reveni la) ocupația cu..., a continua ocupația cu..., a-și vedea mai departe de... Să ne întoarcem dar de unde am plecat și să ne cătăm de timpărății. GORJAN, H. I 11. Căpitanul... căpătănează și aurora ei... își caută de ceain, sorb a-lene. DELAVRANCEA, ap. TDRG. Tempea pută de-acum înainte să-și caute [= să se ocupe mai stăruitor] de parohie. IORGA, L. II 157. Arde! — Las'o să ardă, răspunse el, și-și cătă

de somn [= își urmă nestingherit somnul] ISPIRESCU, L. 248. Să-i lăsdm pe toți la Dumnezcu tucolo și să ne cădăm de poavea cu Chimera. id. U. 121/12. Să-și ta catrafusele și să-și caute de sărăcie. id. ib. 122/12. Cătă-ți tu de cerul tău și cu de pământul mieu. ALECSANDRI, P. 279. # A-și căută treaba (azi, mai ales: de treabă) = a se ocupa de treburile sale fără a se interesa de ale altora, a-și vedea de treabă. Nu apuse nimăntu nimitca, ce-și căută treaba și slujba sa. GAVRIL PROTUL (a. 1654), ap. GCR. I 171/41. Să meargem să ne căutăm treaba. DOSOFTEIU, V. S. 11/2. Le poruncise... să-și caute deosebît treaba LET. II 307/2, cf. 322/21. Luând averea, și-au căutat de treabă. LET. III 269/22. Te poflesc, dă-mi pace și-ți caută de treaba dumitale. C. NEGRUZZI, I 84. Ce vrei?... Cătă-ți de treabă [= lasă-mă în pace] EMINESCU, P. 271. Ipate acum nici de treabă nu-și mai căută, nici mănăcară nu se prindea de dănsul. CREANGĂ, P. 166. Sosind cte mai aproape de Ercole, pe când cea dintâiu își căută de treabă [= mergea în drumul ei, fără să se intereseze de E.], cea de a doua... alcăgău cătră dănsul. ISPIRESCU, U. 22/2. [A-și căută calea (mai des: de cale, de drum s. de ducă) = a se ocupa numai cu drumul său, fără a se interesa de altceva, a-și contulmă drumul, a plecă, a-și vedea de drum. Lăsați să-mi căută calea [= dați-mi bună pace să plec]. MINEIUL (1776) 130/2. Domniule, fă-mi plăcerea de a-și căută de drum [= a plecă]. ALECSANDRI, T. 753. Se despart cu sănătate și-și caută fiecare de cale. RETEGANUL, P. III 85/22. Câte pădărele'n luncă, Toate cind și se culcă, Numai eu tmi cat [= imi văd] de ducă. SEVASTOS, C. 215/12. (Elliptic) Dăcă-i fi culcătu bine, Să mă dau pe lângă tine; Iar de-ai fi culcătu rău, Să-mi cauți [scil. de drum = să plec] cu Dumnezcu. SEZ. IV 140 [A-și căută de seamă (neobincinut) = a-și vedea de drum. Dă-mi giuncunoi tdi drept vamă Și îți cată-apoi de seamă. ALECSANDRI, P. 99. [A-și căută de sănătate = a se ocupa de sănătatea sa zdrcinută, a umblă după vindecare. Am să mă duc la băi, să-mi caut de sănătate! [A-și căută de obiele = a-și căută de interese, a se sili să ajungă la capăt bun fără ajutor strein (Coșteiu, în Bănat). ZANNE, P. III 254. [A-și căută de suflet = a se ocupa de binele sufletesc, a avea gândul la cele poruncite de biserică pentru viețu sufletescă și a le implini. Nu puteă oamenii nici la biserică să meargă, să-și caute de suflet, să se pricistatască. LET. II 426/12. Moșnege, nu fi-ai putut căută de suflet de un veac, de când nu ne-am înfădint? C. NEGRUZZI, I 91. De ce nu vă astămpărați în mânăstire și să vă căutați de suflet, măcar în săptămâna patimilor? CREANGĂ, P. 110. [A căută unui mort de suflet = a face cele trebuincioase (după credința religioasă) pentru mântuirea sufletului mortului: rugăcuni, slujbe, pomeni pentru sufletul lui. Ei, mitești, s'au dus cătră Domnul și datoria ne face să le căutăm de suflet. id. ib. 30. [A-i căută cuișed de dreptate = a se interesa de cauza lui, spre a face să-și poată validă drepturile, să-și scoată dreptatea. Vai, Român, de capul tău, Cum te-ajunse ceasul rău Și n'aveai măcar un frate, Ca să-ți cate de dreptate. ALECSANDRI, P. 238, cf. 308.

2. [Prevează ideea de 'grijă' și pază. Construit cu de s. cu acuzativul]

a.) În general. A se îngriji de..., a îngriji pe..., a purtă grijă (cuiva), a avea grijă de... Ceta ce nu căută numai de binele și de folosul său... VARLAAM, C. 300/2, cf. 331, II 40. Căută și de mine într'a ta milă. DOSOFTEIU, PS. 30. Pân'oiu fi vie, s'au adevărit Dumnezcu nepotul Lupașco să mă cate și să mă socotească (a. 1699). HEM. 333/2. Socotău-și și la această țară, macar că n'au mai fost căutat-o alții ce au fost Domni de mai nainte. LET. I 103/21. Imblăm toți ca niște oameni

hâmești și nu ne căutăm orânduiala războiului. ib. II 361/2. Iordachi Stolnicul... n'au căutat spre slujba lui Grigorie-vodă și s'au apucat țară de alte amestecături. LET. II, ap. TDRG. Am s'o învâd eu, cum trebură să caute alădată de dăbăit! CREANGĂ, P. 126. Umblă pre la temnițe, de căută pre cei închiși. MINEIUL (1776) 186.

b.) Spec. A îngriji pe un bolnav, (despre medic) a face unui bolnav vizita medicală, a-l trata. Doctorii obștești sânt îndatoriji să caute pe ucenici (a. 1803). URICARIUL, III 30/2. A căutat-o la boală. CREANGĂ, P. 291. A căutat... de tată-său când a fost bolnav. SBIERA, P. 1/12. Orbalui fime multă vreme, dacă nu se caută. SEZ. I 116/12. Nouă ani ca l-a cătat... L-a cătat tot ca pe-un frate; Zi și noaptea l-a vegheat, Perne albe i-a mutat. ALECSANDRI, P. P. 1129. Mergi, mată, la vrăjitoare, De-mi căută de-a mele boale. SEVASTOS, C. 151/22. (Construit cu dativul) Vrăjitoarea este chemată ca să coate bolnavului. SEZ. XIX 131.

[Ref. A consultă un medic (un vrăciu, o babă etc.), a-și vedea de sănătate, a luă doctorii spre a se vindeca de o boală (Doctoria se arată cu prep. cu, medicul cu prep. cu, p. e. s. la). Se vede că omul cel din car e bolnav, și-l duceți la vr'o doftoroara undera, să se caute. CREANGĂ, P. P. 330. Cătuat-s'a el pe la vrăci, pe la vrăjitori. ION CR. II 198. Ai, du-te și căută-te la răni. VISSARIU, FL. 175. Dacă nu te cauți în pripă, ciurmăluta degenerază în alte boli primejioase. SEZ. II 131. Opt ani să se cate cu leșie, Și să nu se mai lecuiașă. TEODORESCU, P. P. 106. (În glumă, cuiva care sustine ceva absurd, ca unul care aiurează) Du-te și te caută (subînțeles: cu un medic).

c.) (Despre deochiași) A descântă. În Sălăgiu... și împrefurimea Șomcutei-mari, mama miresei... cheamă... pre bătrânele cele mai iscusite... și acestea toate, pând 'ntr'ună, coată (adică descântă) miresei de deochiu. MARIAN, NU. 162/12.

d.) (Despre copii mici, nevărănci, pui, iubiti, flori etc.) A le purtă de grijă, a-i păzi. Ca pe-o floare te-oiu cătă De dochioiu, de soarte reie. ALECSANDRI, P. P. 8. Când e gerul mai cumplit... atunci zboard corbi de pe ouă, lăsdându-le să crape de ger, și, când văd că acumă oule sânt bine crape, se duc apoi la dănele și, scoțându-și puți din glăci, caută mai departe de dăniți. MARIAN, O. II 7. Femeia, după ce a născut, trebură tare bine să caote de copil, MARIAN, NA. 129. Nani, nani, copilaș, Dragul mamei fecioraș! Că mama te-a legănu Și mama te-a cătă Ca pe-o floare dragă-lăză, Ca pe-un îngereț în față. ALECSANDRI, P. P. 381/2. Cucușor frumos de munte, Rămâi în curte și-mi cătă, Că'n curte de mi-i cătă, Tare bine te-oiu cătă, Și foia face de măncat Aleor și grău spălat. SEZ. III 157. Copilul necudat..., dă în măncătură. ib. IV 32.

e.) (Despre vite) A păzi (oile, porcii etc.) I.B. (Zagra, I. Năsdul) Com. CORBU; cf. căști g. a.

f.) (Despre streini; construit cu prep. cu) A provedea (cu...). De a cărat soșira înfăgăduț Nicolai-vodă, cu cele ce s'ar fi căzut unist om de cinste și străin deplin l-au cătat, trimițându-i la gaza lui de toate ce i-ar fi trebuit. LET. II 85/22.

g.) (Despre călători; construit cu acuzat persoanei și prep. de) A feri, a pune la adăpost de... De acolo l-au trecut în țara țească, cu oamenii săi petrecători, cătându-l de o primejdie ca aceea ce i se gătise. LET. III 38/12.

h.) (Despre moșii etc.) A îngriji cu atenție (de o proprietate), p. ext. a administra. Avind cu o moșie... și neavând pe cine pune să-i caute venitul, m'am rugat de dumnea(a)ci, ca să pue omul dumi-sale să caute venitul acestei moșii (a. 1770). URICARIUL, XXI 352. Accatău xie tui răd cu depărtare a o cătă (a. 1811). ib. X 119/12. Să caute moștile stinguri, să nu abă vădăți prin curși.

GORJAN, H. IV 2. Ori în vânzare de vor fi ochile, sau în credință de se vor căuta ... (a. 1828). URICARIUL II 186/2. Grădina..., neudată și necăută de nimeni. EMINESCU, N. 28. Tîr-eră dragă lumea, să pricești la o grădiniță apă de cu amănuntul căutăta. ISPIRESCU, U. 13/24.

3^e. [Prevalază ideea de atenționare]; construit cu să sau absolut; la imperativ, mai ales în unire — prin de, și sau fără conjuncție — cu alt verb înrudit ca sens) A fi atent, a da atenție, a-și îndrepta lumea aminte, a băga-de-seamă. Cînge-ți coapsa ta, cată și ascultă!... Ziua dreptății se apropie. BĂLCESCU, M. V. 577. Pe mine căutați să nu mă smintiți: fata și ochii din cap! CREANGĂ, P. 266. Numai căută (ca) să-mi fir banii gata, că apoi nu ne-om prca învoi. SBIERA, P. 36. Căută și vorbește tot binișor cu dănsul. Ib. 41/22. Eu mă duc, măcuță, 'n lume, înima aici rămâne, Cată, măicu, strânge-o bine. ȘEZ, I. 46.

4^e. [Prevalază ideea de străduință]; construit cu inf. s. cu conj. să. A vrea (cu tot dinadinsul), a-și da silința s. osteneala (să...), a se strădui(ă)ni, a tinde (să...), a se silii, a umbia (să...), a năzui (să...), a da (să...), a încerca (să...), a proba (să...), a dori (să...). Și tot nărodul căută să se apropie de cl. CORESI, ap. GCR. I 19/15. N'au căutat să-i mai plătescă (a. 1728). URICARIUL, XXIV 437/2. Căută să te întori mai curând la părinți tăi. DRĂGHICI, R. 93. Văzând aceasta, au căutat să fugă de acolo. Id. Ib. 112. Miercuri-cel-bătrîn... căută a-și dobândi Bulgaria și Moldova. BĂLCESCU, M. V. 8/22. La umbră cată să pătrunză. ALECSANDRI, P. III 247. Eu, de-aș fi în locul dumitale, aș căută să o mândgău. C. NEGRUZZI, I 45. La blânda la mustrare... Eu caut a răspunde, nu știu ce să răspund. EMINESCU, P. 201. Vor câtă vieții tale să-i găsească patea mulle... Id. Ib. 226. Căută a te lăgădui dreptate și folosul. MAIORESCU, CR. I 19. Când vei ajunge și tu odată mare și tare, fi căută să judeci lucrurile de-a-fir-a-păr. CREANGĂ, P. 223. Tată-său îi trimitea într-una să caute a se căpătuși și el ISPIRESCU, L. 33. Căută acum să se însoare a o doasă oară. Id. U. 68/15. Cine o vedea din față, căută [=simțea dorința] s'o vadă și din dos. MARIAN, V. 83. O, tu, om nesocotit, La aceasta ai venit, Ca să mă omori pe mine? Amă ce va fi de tine? Cum nu căutăi a și Praf și cenușă că-ți fi? TEODORESCU, P. P. 117^b. Și eu săd tot pe cupsur Si cauti [= aștept] ca să mor. ȘEZ, I. 12. Nu căută a amăgi colul cu sacul deșert. ZANNE, P. I 357.

5^e. [Prevalază ideea de examinare]; construit cu acuz. sau absolut, în graiul popular cu prep. de = căt este de... A cerceta, a examina, a lua seama la, a avea în vedere, a iscodi. Cf. MARDARIE, L. 3514. Iară ceaste pravile împărătești... căută și cercetează. PRAVILA MOLD. 773. Iară rânduul poftește ca iardăși apă pre scurt de acești Decheval și de vinirea lui Ulptu Traian cu oștile asupra lui, și de stingerea crăiți Dachiilor să odătm. CANTEMIR, HR. 80/27. Le-au căutat seriorile și dovezile și cercetând... (a. 1758). URICARIUL XIX 8/20. Căutând soțoteala după înamuri și după ronică... (a. 1814). Ib. I. 205/22. Vulpea... Căutându-și ncamul bine, și ea rudă [cu lupul] s'a găsit. SPERANȚĂ, ap. TDRG. Doctrul căută p'usul bolnavului. NADDEJE, ap. Id. După ce te-au luat [ploscele], au început să le caute pe toate șerpile și să se mire de lucrul cel rar și iscrist. SBIERA, P. 69/2. Căutără rața, adică peana-s' eră din arpa cea dreptă p'căută. RETEGANUL, P. III 19/25. Măi băiete, ia să vedem n'ai tu er'un semn la picior? Căută băietul, îl vede cu peceata la picior. ȘEZ, I. 6/2. Mai dați-o [pânza] și pe la noi, S'o cădm de lătuoi. SEVASTOS, N. 76/2, cf. 295/5. De aș ști căntă ca cucul, Nu m'as mēncă cu lucrul, Ci-aș zbură din creangă 'n creangă Și-aș căută lumea de lară. RETEGANUL, TR. 89. Nu cătai bruma de groasă. HODOȘ,

P. P. 168. În l-ntrec de sândos, El călă parul de gros. MĂNDRESCU, L. P. 113/2, cf. 202/28. # Nu-i căută de bot bălțați = nu-l menajă. RADULESCU-CODIN, I. Călul de dor nu se căută în gură. C. NEGRUZZI, I 249, cf. BARONZI, L. P. I 53/5 (varianță: nu se cōută pe dinți). Nu se căută haina, ci cel din haină. ZANNE, P. III 180. A căută o pasăre de ou = a o examina, pipăind-o, spre a vedea de are ou în ea. Și cum i-o dau în mână [pupăza], jaură dracului se face a o căută de ou, și-i desleagă atunci frumuseț' ața de la picior. CREANGĂ, A. 57. A căută (u) ouăle = a le examina la lumină, spre a cunoaște dacă sânt proaspete. COSTINESCU. [(Vă-năt.) Un cōine care căută bine = care miroase, a-dulmecă bine urmele vântului, până îl găsește. COSTINESCU.

6^e. [Prevalază ideea de studiu]; în funcțiune transiitivă cu complementul treaba, judecata, pricina, procesul etc., mai rar cu prep. de; termen juridic învechit) A cerceta (o afacere), a studia (o cauză), un proces, spre a putea aduce o hotărîre, o sentință, a judeca (un proces). Voia căută treaba. DOSOFTEIU, V. S. 11. De nu va căută giudețul de ceaste, ce numai să cearte pri cel vinovat, atunci i va certă pre amândoi, ca pre niște vinovați. PRAVILA MOLD. 75. Moarte de om sau furtigaș, care se cuvine a se căută cu divanul domnesc (a. 1705). URICARIUL II 104/21, cf. V 252/22. Iar giudecările (le) căută camăncant, cărora s'o le face Dumnezeu giudecătă, că eră tot jacuri în toate părțile. LET. III 195/25. Le-au spus Domnul pre amărântul, arădînd cu cîi necaz și cheltuială s'au căută această poroncă. Ib. III 226/22. Acești străini să-și aleasă pre unul dintre dînși... și să se facă giudecători... să caute pricină ce vor avea mai mici, iară lucruri mai mari ce vor avea, să li se caute judecata cu divanul domnesc (a. 1756). URICARIUL, I 356/22, cf. XI 245/20, RAȘCANU, L. 25/12. Toate pricinile de giudecări ce se vor căută și se vor hotărî de vellei boieri a fi divanului. Id. Ib. 33/12. Înă Lunea și Miercuria se se căute pricina celor ce s'au judecat la departamenturi... și au cerut cu apelățe să țasă la divan. PRAVILA LUI IPSILANTE, (a. 1780), ap. GCR. 125/2, 11. Judecători... să zădă până la vremea prânzului, să să caute giudecări. Id. ap. TDRG. Judecările și pricinile lor se căută de mine. E. VACARESCU, IST. 299/20. În pământul Moldovii, împărălele de țigani au urmat a se căută fără parafrăzi. CARAGEA, L. 171. Din vremea cînd procesurile se căută înaintea Domnilor (a. 1835). URICARIUL XIV 46/2. | A-și căută (cu) judecata cu cinevă = a se răful la judecată, și se judecă cu cinevă, a purta proces cu cinevă. Până și-a mai căută egumenu' judecata cu divan (a. 1764). URICARIUL X 190/11. Atînd cinevă a răspunde, aciața își vor căută cu giudecata divanului (a. 1779). Ib. XXI 393. Nu poate creditorul să fie uruit cu cuvînt, ca să meargă să-și căute cu îndatoritorul său. CARAGEA, L. 54. | A căută pe cinevă cu legea s. la judecată = a da pe cinevă în judecată. LB. | A se căută = a-și căută dreptatea. Ai dreptate, măi Geriță, numai nu te cauți! CREANGĂ, P. 253.

II. [Din ideea de scrija, pază, observare atentă, examinare, s'a născut cea de sprivire], mai întăiu în expresiile a căută cu ochii s. în ochi; aceeași trecere semantică se găsește și aiurea, d. ex. lat. curare a pizi = a dat pe alb. K'üröu, sprivesc, văd, ital. guardare 'găzesc' apare în dialecte cu sensul de a se uita, d. ex. în Ampezzo varda).

1^e. (Construit în mod absolut s. cu prep. direcție: la, către, spre, mai de mult și în, pre, asupra; în vechime și cu dativul) A avea privirea îndreptată (spre...), a privi, a se uita (spre), a da cu ochii (de cinevă), (la imperativ) a vedea; (refl., mai ales despre privirea în oglindă, cf. cō t a t o a r e) a (se) privi, a se uita. Caut=quaero, aspicio. ANON. CAR. Cf. MARDARIE, L. 2547, 1211,

1213, 2751. *Sădă de-mi dzise: Săcie, frate, iane caută!* Și eu într'aceia ceasu căutatu spr'nsu. COD. VOR. 40/12, 13 (: Savile frate, ia v de care, și eu într'acel ceas vădzuu pr el. N. TEST. 1648. Saul frate, caută, și eu într'aceia ceas a căutat la el. BIBLIA 1688). *Căută Pavelu spre zboru.* ib. 46/1 (: căutănd spre săbor. N. TEST. 1648, căutănd Pavel la adunare. BIBLIA 1688). *Spre cea ce acmă nu căuțași, creadeți.* ib. 140/1 (: carele nevăzând, îl iubiți. N. TEST. 1648, pr carele neștiind, îl iubiți. BIBLIA 1688). *Dumnezeu din cer caută spre fiii oamenilor.* CORESI, PS. 139. *Și căutau și vădzuu toată lumea.* CUV. D. BĂTR. II 420. *Când va căută în obrazul căută și de-i va dzice jur...* PRAY. 1084. *Căutau în gios pr pământu.* id. ib. II 421. *Porcul nu poate caoă cătră soare.* VARLAAM, C. 15. *Căuțași pr pasările cerului.* id. ib. 225. *De la sfântul scaun din cer căută Domnul.* DOSOFTEIU, PS. 36. *Mișelul mișu de suflet fie căută.* id. ib. 185. *Îi căută Ecaterinei cu multă dragoste.* id. v. S. 162/2, cf. 3, 42, 52, 167. *Seoțina căută în ceru.* id. ib. 7. *Căutăta cum vine călare cel Grec.* id. ib. 88, cf. 117. *Căută din feroastră, de-i vădă.* id. ib. 102. *Să nu căduși asupra nestinicii norodului acestuia.* BIBLIA (1688), 133. *Veți căută și nu veți vedă.* ib. ap. TDRG. *Cată-te dar acmă, celitorule, ca într'o oglindă, și te privează de unde ești.* LET. I 9. *Atunce zic unii cum să hie zis Ion-vodă: «Ah! Căută că cu multe feluri de morți groznice am făcut!»* ib. I 196/25. *Căută la ce aduce roata lumii mari case.* ib. I 325/2, cf. III 37/12. *Au căutat Radu-vodă la boieri și le-au zis...* ib. I 257/13. *Nictu cu ochii asupra lor nu căută.* ib. III 45/12. *Ci văzând că se apără tare Mitropolitul, au început Domnia a-i cădu cu față posomorită.* ib. III 248/4. *Facem gire cu acest ispitoc... taturor celor ce pr dănuș vor căută (a. 1757).* URICARIUL, X 60/2. *Căutăndă în sus, îl vădă.* MINEIUL (1776) 192/2, cf. 200 3/2. *Intru aceeași vreme are culturi și corbi căutănd la bătaie.* TICHINDEAL, P. 32. *Mănunea lumii tu ești, Căci, când coși, inimă răneshi.* KONAKI, P. 33, cf. 86, 87. *Îți căută cu o mână, încoți te luă hiori.* BELDIMAN, TR. 367. *Căută maici țale, căută-i ceră mai blând.* id. 0.35. *Cu aceeași mirare caut și eu asupr-le.* MARCOVICI, C. 83. *Une-ori sta și fi căută fîntă în față.* DRĂGHICI, R. 267. *Cată cam pieziș din fire.* PANN, P. V. I 26. *Să-ți spun io, căută lo mine.* id. ib. I 115. *Care morții în față poate cădu, om slobod e.* CALENDARIU (1844) 65. *Să se ayeze... aldurea oștilor, și d'acolo să caute la războiu.* BĂLCESCU, M. V. 617. *Pe soare poși căută, și pe mine, ba?* ALECSANDRI, T. 795. *Florica: ...și-am adus papă. Ian căută coloa.* id. ib. 896. *Lenfo, ...căută drept în ochii miei.* id. ib. 1453. [Trecătorii] *beau multă apă, cătând la față.* id. P. I 20. *De trei zile cătă'n drum, Dar nimică nu dzeste.* id. ib. I 27. *Ei cu ochii căută vdnatul.* ODOBESCU, III 17/15. *Mă caut în păretele de-oglinzi.* EMINESCU, P. 187. *Dincolo câmp și lan și flori, Ei cătă!* [= ian te uită!]. *Și doine și zecerători; Părdă-i lat, și să nu mori? Ei cătă!* COȘBUC, B. 183. *Străngă cuștitu'n pumn, cătând* *Cu-aldă drag la el.* id. F. 75. *Ei căută când la împăratul, când la fratele împăratului.* ISPIRESCU, L. 277. *Pustniul... căută către fata de împărat cum zbură cu Galben-de-soare.* id. ib. 30. *Când o căduți [= te uitai la ea, dai cu ochii de ea].* *Oră cu ochii scoldăți în lacrimi.* id. ib. 126. *Căută cu ochianul.* id. ib. 46. *Când se întorcea necontent cu față la părete și căută cu ochii peste cap...* atunci e un semn că n'are s'o mai ducă mul. MARIAN, I. 24. *Când și-a tot căută cănele în ochi = când se va uită mult în ochii tăi.* GOROVEL CR. Iar pe Mihul dăcă-i vrei, *Cată drept în ochii miei.* ALECSANDRI, P. P. 208. *De-am fost mare pr pământ, Căută-acum, de vezi ce sânt.* ib. 211. *Cătă'n jos și cătă'n sus,*

Cată asupra caselor, Vede casa-acoperită Tot de vineși porumbi. TEODORESCU, P. P. 79. *Căuțași spre fiii dumnea-voastră.* ib. 166. *Când vor și feciori mai mulți, La mine să nu te uși, Să ceuș numa'n pământ, Să zică că ne-am urit.* RETEGANUL, TR. 120. *Hai, puicuță, și te schimbă și te cătă în oglindă.* ȘEZ. I 12. *Omitr-aga mi-auză* *Că-i [nota: privește numai, să vezi numai!] ...mumă-sa, O pungă nu-i-ajunge.* GUGOLEA-VALSAN, R. S. 40, cf. 43, 115, 160. *Lețio cu alunai, Nu cătă la doi, la trei, Și cătă la ochii miei, Că-s albaștri ca și-ai tăt.* POP. ap. GCR. II 308b/117. *Căuși chiar ca o găină, Cu'n ochiu la faină Și alt la slănină.* PANN, P. V. 26. [† Rar, cu funcțiune transitiivă] *Proștii numai pământul căoță, iară nu cerul.* VARLAAM, C. 362. *Când vedem vreu sărac goi plândând și strigând...* înadătă zicem: *La căută-i cum strigă, viclanul și mincinozul!* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. [Cu complement intern] *De abia a îndrăznit a căută o căutătură smerită asupra lui.* BELDIMAN, P. II 108. [Cu sens de reciprocitate] *A-și căută (în ochi) † = a se uită unul la altul, a se privi unul pe altul, a se pândi unul pe altul. Și-și căutătură amândoi, de să cunoscură.* DOSOFTEIU, V. S. 154. *Și eu zezut apă vreo lună de zile și mai bine, apă, ca lupul cu oaia, de-și căută într'ochi.* LET. II 454/22. [A căută la cineva cu ochi bun] = a privi cu bunăvoință, cu dragoste la cineva. COSTINESCU. [A cătă în ochii cuiu] = a iubi pe cineva și a se ținea de sfaturile lui. ZANNE, P. II 349. [A căută rău s. nu bine cuiu] = a se uită urit, cu ochi răi, dughmănește la cineva. *Așidăreți și Dimitrașco-vodă cu boierii moldovinești încă cătă rău, și grădă și ei să nu facă pace.* LET. II 362/18, cf. 402/22. *Și pr carii boierii și aflase că au fost sfincici la rădicarea țării asupra țărăne-său...* încoți nu le prea cătă bine. ib. II 213/22. *Atunci Dumitrașco-vodă n'au căutat bine, unde i-au răspuns împăratul apă.* ib. II 373/12. *Greci la cari cei de loc nu prea cătă bine.* RĂȘCANU, L. LII/2. *De! de! rău nu-mi cădă, Vîno, nu te depărtă.* PANN, E. V 137. [A cătă (varianta: a se uită) în coarnele cuiu, s. (mai des) a-i căută (cuiu) în coarne = a-l ascultă cu supunere, a-i intră în toate voile. ZANNE, P. I 439. *Bărbatul... stit fiind să caute și'n coarnele femeii sale...* se duse tarăși. MARIAN, O. II 160. [A cătă la mână altuia = a aștepta să-i dea altii ce-i trebuie. ZANNE, P. II 237.

2^a. A ținti, a luă la ochiu (cu pușca) DICT. *Din tabie două tunuri slobozod nencetat, Dar fără folos...* unde apucă necetat [= fără să se fi țintit bine]. BELDIMAN, ap. GCR. 245/22.

3^a. [Împreună cu adverbe s. adjective predicative] *A avea privirea...* a avea înfățișarea... *Când țesea afară în norod, tot posomorit cădă.* LET. II 215/22. *Căută mai voiașd.* TEODORESCU, P. P. 165. *Văd bine că m'a urit, Că-mi cătă posomorit.* HODOȘ, C. 68. # *Căută a...* = are înfățișarea, expresia, ca și când... țânjește, coboște a... *Mustățile fi căută a oală* (ze zice despre omul bețiv). PANN, P. V. I 111. *Adescori Radu, cu ochii auriți pironți în deșert, par'c'ar fi cătă a drum, rămăne...* dus pe gânduri. VLAHUTA, N. 12. *Ochii osteniți și părul nepieptănat...* cătău a melancolie. DELAVRANCEA ap. TDRG. *Cată a băș = dorește bătaie.* cf. ZANNE, P. III 23. [În Transilv., după germ. sausehen, ung. skinetni], *căută sau chiar căută afară se întrebunțeau de clasa cultă cu înțelesul de sarată (1, 6°). Căuși rău (afară) = arăți rău.]*

4^a. Fig. A fi îndreptat cu față (vârful, ascuțitul etc.) spre... (ca și când ai privi într'acolo). *Moscalii, scoborîndu-se la Fălceti pe de iastă parte de Prut, își căută în ochi [= stăteau față în față cu Turcii, că de ceea parte are multă oaste turcească.* LET. III 276/4. *Soarele acum cătă spre sfînși*

BĂLCESCU, M. V. 120. Când soarele cadă'napoi, la asfințit. [= razele soarelui se răsfâng pe cer GOROVEI CR.], se va îndreptă spre vama. ȘEZ. VII 63, cf. IV 120, GOROVEI, CR. Când merge de-acasă, acasă cadă, Când vine din pădure, în pădure cadă? [= Toporul pe umăr]. GOROVEI, CR. 368.

5^a. P. a. nal. (Invechit) A fi situat s. așezat spre..., a fi cu fața spre... Se îrneade în pristanțica Critului, ce cadă spre Liva și Citru Hora. COD. VOR. 86/2. (: carele cadă cătră... N. TEST. 1648; vadul Critului văzând ce iaste spre... BIBLIA 1688). Poarta cea ce cadă spre răsărit. BIBLIA (1688), ap. TDRG. Altă pânză pe muchea din sus ce cadă spre munții de la deal. ARHIVA R. II 105. Care piatră cadă spre cetățuie (a. 1781). URICARIUL X 176/2, cf. XVI 317, V 323/2. La regiunea cervicală, apofizele articulare alcătuiesc un fel de colană. Cele de sus cadă prin fața lor în sus și înapoi. KRETZULESCU, A. 25/2^a.

6^a. A se îndreptă (într-o direcție). Cel Grec cadă drept la mine cu sulfa. DOSOFTEIU, V. S. 88/2. Șase argoși nu le da de cap, până nu se potoleau de bună voie, și nu căutau spre obor. DELAVRANCEA, S. 18.

7^a. † A privi (ceva), a se referi (la ceva). Aici numam căte la propoziția noastră cadă, vom pomeni. CANTEMIR, HR. 154/2^a. Odoimstrua pricinitor ce cadă spre ostiri. TES. II 307, cf. 308. La aceasta cadă și dintr'aceste se alcătuiește epistasia boieriei a vorniciei de obște (a. 1803). URICARIUL I 126/2.

8^a. (Cu trecerea de sens s. privi) — «a considera» — «a lua în considerare»; rar transitiu, construit, mai ales, cu prep. spre, pre, la, în, de s. cu dativul s. urmat de prop. secundară introdusă prin că(c), cum că. A ținea sooteală s. seamă (de), a lua în seamă (că...), a se uita (la s. că...), a băga în seamă, a socoti, a considera, a lua în considerare, a se lua după..., a respecta. Și erdi cadă spre cea ce poartă tegmente luminate. COD. VOR. 116/2^a. (: veți cadă pre cea. N. TEST. 1648, BIBLIA 1688). Să-i spănzură, să nu cadă că-i(i) înțiu. PRAVILA MOLD. 108. Judecătorii să nu facă strămbătate la judecata lor, și de sărac să nu-i fie milă... cum am zice... să nu-i cadă [= să nu se lase influențat] căce [= că] e săracu. ce [= ci] să-i judece pe dreptate. PRAVILA (1652), 3. Domnul ner rugămăntea ei nu cadă. VARLAAM, C. 305/2. Căutându-nărodului. DOSOFTEIU, V. S. 104/2. Iară de-mi ve spune alina cine ești, atunci ce totu cadă într'alt chip. LET. II 162/2^a, cf. 272/2^a. Voi ați cadut căci [= că] strigă aman, și nu i-oși luat de grumaz. Ib. II 377/2^a. Dar nu cadă cum că... mai mulți săraci se găsece (a. 1793). URICARIUL, VI 169/2. Legea văz că nu ne'neală că să căutăm la neam. PANN, P. V. III 38. Nu cadă că-s rușinoș dinaintea oamenilor...; is tare cu duh, când sânt singur. ALECSANDRI, T. 354. Desculță, cu picioarele cojite și arse, nu mai cadă la bolovani și mărăcini. DELAVRANCEA, S. 196. Nu le cadă lor, cătește! ZAMPFIRESCU, ap. TDRG. Nu cadă la pite. TDRG. Nu cadă că-s mic, dar trebile care și le-oiu face cu, nu le-a face altu, macar să fie cu stea în frunte. CREANGĂ, A. 152. Eu cad mai mult la oameni și sânt îndestulat, dac'oiu avăc de mând. SBIERA, P. 7/2^a. Cine în viețu la e om cinstit și cadă la dreptu, cine muncete cu râmă și se roagă lui Dumnezeu, acel n'are nevoie să se ție după gura nimăru și treburile lui vor merge strună. ȘEZ. V 41/2^a. Cândă, cândă, gură mândră, Nu cadă că ești slăbândă. RETEGANUL, TR. 34. Bătrâneță, sculă reș. Vinde-te-ăș, de te-ăș puteă, N'ăș cotă pe ce te-ăș da. Id. CH. 27. Nu cadă la bogăție, Ci la sprâncene 'nghinate [= imbinate] JARNIK-BĂRSEANU, D. 375. Cadă, maică, cui mă dai. Nu cadă argintului [= nu te lăcomi la bani], Și mă da urtului! ȘEZ. I 12. Nu-i cadă, să fie măor de șapte palme în frunte! ZANNE, P. II 161.

Când fi-e foame, nu coși că mlăial e în cuptor. Ib. III 556. Nu cadă la căne, uite-te la stăpân. Ib. IV 619. Cioareci căi să-i cauți macar. Ea tot își va zice: gar! MARIAN, O. II 37. (În glumă) Io; nu cadă că nu-i; te poștece ca cum n'ar fi tocmă de ajuns (ca din modestie). ION CR. III 174. # A că-(u)ță (cuivă) în obraz (s. la obrazul cuivă) în barbă, în cinste și a căută în cinstea cuivă = a avea considerație pentru cineva, a-i arăta respect, stimă, a-l cinști, a-l respecta. Cf. ZANNE, P. II 325, 12. Judecătorii să se arate... fără de pizmă... fără de a cadă la obrazul cuivași. PRAVILA IPSILANTI, ap. TDRG. Nu-fi mai cadă'n obraz, Iți dă cu luleaua'n nas. PANN, P. V. III 37. Femeia să cadă în cinstea bărbatului, iar el să atbă milă de ea. SEVASTOS, N. 341/2^a. Nu cadă în cinstea cănelui, caut a cui e cănele. ȘEZ. I 218. || (Neobincinut) R e f l. A se ținea, a se crede, a se socoti. Merge Ana prin potână, Și se cadă ca ș'o doamnă? [= Vulpea]. GOROVEI, C. 398.

III. (Sensul cel mai pregnant al verbului; el s'a născut din înțelesul s. privi, a examina cu atenție, a cerceta cu atenție, cu de-amanuntul, când i s'a adăogat scopul spre a găsi. S'a putut naște și din înțelesul s. se strădui, când în construcția cauz. a... s. să... se intercalează un complement intern, ca în: Olga nu mai eră acum pentru dînsul decăd o supărăre, de care cadă vreau mijloc a scăpă. C. NEGRUZZI, I 49. Chip cădam cu viclenie Să te fac să'ntrăbi. COȘBUC, B. 12).

1^a. Trans. (Adesea în opoziție cu a găsi, a afla sau a pierde) A cercă să găsești pe cineva s. ceva (pierdut); cf. cercă; s. pec. (despre vânător) a umblă singur s. cu un căne după vânat (com. ITTU). Caut = quero, aspicio. ANON. CAR. Ceaie pierdute nu le cadătu (= căutăriți). CORESI, ap. CP. 164. Carei (=cei ce) vor căuta, află-vor. Id. E. V/2^a. În multe părți am întrebă ș'am cădătu. Id. Ib. VII/2. Un loc aproape de Jârmurile mărit cadă pe hară. DRĂGHICI, R. 15. Secuți se apucară a cadă prin păduri și prin strădmători pe nobilii cori ambiau rătăcind. BĂLCESCU, M. V. 392/2^a. Sosind însoab, slugile tmi spuseră că polișmaistru și doctorul S. mă cadăteră. C. NEGRUZZI, I 54. Vândtorul n'are nevoie să umble pe jos, să cadă vânatul ajutat de cănele său. ODOBESCU, III 15/2. A credințel biruință cădă ortoc cavaler. EMINESCU, P. 241. Caut în vocabular. POLIZU, S. Cf. germ. că mă chiamă Păfrumos și să mă cauți [cf. germ. aufsuchen] la mânăstirea-de-tămie. CREANGĂ, P. 88. Iar cauți sămână de vorbă, măd Bazilă? Id. Ib. 255. Aprinde lumânarea și începe a cadă prin casă în toate părțile. Id. Ib. 302. N'at să găsești slugă cum cauți d-ta. Id. Ib. 202. Nu așteptă să-i mai zică odată, ci primi cu toată mulțumirea, ca unul ce aceea și cadă. IPIRESCU, L. 8. Mulțam că mi-ai cotat [cf. germ. aufsuchen] casa și mi-ai cinștit masa! FRÂNCU-CANDREA, M. 5. Când ei cadăteră de mânăcare, găsiră șterful babei în cuptor și-i mânăcară bine. ȘEZ. II 26. De cum [se] joacă, își cadă prielu unu' altuia de e a ciondăni. Id. III 182. O capră... s'o dux în pădure să coate de mânăcare icizlor. ALEXICI, L. P. 235/2. Oiu cădă prin baltă O trestie'naltă. ALECSANDRI, P. P. S. Așă mândru și frumos, Poși să cauți nouă mări, Nouă mări și nouă țări. JARNIK-BĂRSEANU, D. 37/2. Și mă cadă, mamă, cadă, Unde-s cătane grămădă, ib. 323. Cătași-l, Cerași-l, Unde l-își cadă și mi l-își află, Nu-i dași loc de fel. MARIAN, V. 24. Nu te-am află nicădrea, Și te-am cotat tădă lumea. VAIDA. # Cel ce cadă, va află. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 264. Ce-au cadătu, pe nas le-au dat. CREANGĂ, P. 25. Nu cauți, și-o găsești. Id. Ib. 53. A cadă zluza de ieri: ceva ce a trecut și nu mai poți afla, a umblă fără scop, în zadar, fără folos (ZANNE, P. II 516). Cadă ce n'o pierdut = umblă fără scop, în zadar, fără folos; cadă să fure. Ib. Cadă fulgi gâștii în

oul găinii = caută cele peste fire. IORD. GOLESCU, ib. I 461. *Șede pe mgar și caută mgarul!* C. NEGRUZZI, I 248. *A căută ca iarba de leac: cu mare dorință, ca pe un lucru rar, prețios. Unde, Doamne iartă-mă, să fie?...! Ii cat, ca iarba de leac.* ALECSANDRI, T. 99. *A căută ca pe un ac: cu deosebită atenție. A căută ceva cu lumânarea = cu tot dinadinsul. Minunat! să se caute cinecă cu lumânarea, nu e'ar putea găsi mai potriviri.* ALECSANDRI, T. 775. *A căută (cuivă) ceartă* (neobicit: de ceartă), *pricină (cu lumânarea), vrajă = a căută prilej de ceartă etc. Dacă ai pierdut așerea, de ce-mi cauți de ceartă mie?* OLLANESCU, ap. TDRG. *Ne mai având ce pricină să le caute, rămâne pe gânduri.* CREANGĂ, P. 265. *Dumneata, moșule... cauți pricină, zăua — amiaza-mare, cu lumânare.* ib. 82, cf. ISPIRESCU, U. 54/55. *Să le dea mână de ajutor împotriva unui împărat, care le tot căută erajmă și se aculase pe nedrept asupra lor.* ISPIRESCU, L. 75/76. Cf. *Cată-ce-earță. A căută cuivă nod în papură = a te strădui cu tot dinadinsul să găsești vinovat pe cel fără de vină, ca să-l poți certă, pedepsi etc., a vrea să găsești cu ori-ce preț defecte, cusururi, greșeli — acolo unde ști bine că nu sânt. Orice făcui, nu mai eră de mulțumire, toată vorba eră ponciș, fi căută curat nod în papură.* CONTEMPORANUL VI 103. *Basta, ca unul ce căută nod în papură lui Mihailu, ti spuse că împăratul pe dînsul l-a pus comandant de căpitanie.* ISPIRESCU, M. V. 57/58. | *I-a catat colțele = i-a catat pricină = să-i găsească greșeli.* ȘEZ, IX 151. | *A-și căută vreme ↑ = a căută un bun prilej, ocazie potrivită. Cătuța-s'au (sic!) vreme Grigorie-vodă, și au fugit de la Bectiu la Veneția.* LET. II 214/25. *A căută vreme cu prilej = a căută un bun prilej (spre a face cuivă un rău). Un dușman de lup... de mult căută vreme cu prilej ca să pape țerii.* CREANGĂ, P. 21, cf. 29. *A căută pe dracul = a da de bucluc, amestecându-se în treaba altuia, a da de dracul. Cată ei pe dracul?... Las' să sară, s'apoi dracul e'ul CONTEMPORANUL II 782. *A căută cu gândul = a încercă să-ți aduci aminte. Veta: De la Iunton? (caută cu gândul).* CARAGIALE, T. II 46.*

2°. Complementul e omul s. o parte a lui, a îmbrăcămintei lui). *TRANS.* A scoții prin buzunarele s. prin hainele, pe supt îmbrăcăminteă lui, spre a află un obiect despre care presupui că e ascuns acolo; *re fi.* a-și cercetă buzunarele, hainele etc., scotocindu-le, spre a află un obiect care poate fi acolo. *Dar Suciă-murgă nu t-au crezut și s'au dat să-l caute, și, cercetându-l de-amărâncelul, au aflat floarea în turelca ciubotei.* SBIERA, P. 101/52. *De nu-mi credeți, mari boțeri, Ia-l cătați în posunar. În posunar și'n pieptar. Că-și găsi odoarele, Strălucind ca soarele.* TEODORESCU, P. P. 70. *Măi dăscălele, Ia caută-l tu pân'la piele: N'ei da de niscaiva mahmudele?* ib. 130. *Se căută și apoi prin buzunare și află un taler, pierdut din ziua de ieri.* RETEGANUL, P. I. 72/23. *În pieptar mi se căută, Un trcl că mi-și scotea.* TEODORESCU, P. P. 621. *Moș Drăgan, cum auzed, De pe Salga jos sărăd și la brău se căută* ib. 691. # *A-i căută (cuivă) în cap: de pădăchi s. lîndine; fi g. a descăntă pe cineva cu bățul, a-l bate (ION CR. VI 217). *O babă bătrână... sta cu capul... în poalele unei roabe tinere... care-i căută în cap.* EMINESCU, N. 19. *Punc-te, să-ți cauți în cap.* RETEGANUL, TR. 21. *A-i căută pe cinecă de lîndină = a-i căută ceartă.* ZANNE, P. I 508. (Cf. sic. *čircari la testa = a pieplăna).**

3°. (În unire cu o determinare locală; complementul e *cece*; mai ales în întrebări și în negații): *Ce cauți (undera s. la cinecă)? = ce (interes) te aduce, ce te scop vîi? N'ai ce căută (undera) = nu ai treabă, n'ai drept să mai vîi, n'ai de ce să mai vîi. *Pusule Secuiale!* ce cauți tu la noi în munte?* ALECSANDRI, P. II 23. *La ce-ai venit, regină, aicea fi pusuți? Ce cauți la barbarul sub streșina-*

de cetini? EMINESCU, P. 201. *În sat el ce-er cădă? El gîie tot ce-er mai fi trut Să știe'n vicoaja sa.* COȘBUC, F. 77. *Nu mai ai ce căută la casa mea.* CREANGĂ, P. 193. *Bădița cu șase boi N'are ce cădă la noi.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 38. *La arged, fără verged, N'ai ce cădă.* ZANNE, P. III 4. (Construit cu la ce?) *Drăguța s'ă mdrăit, Acașă la ce-ouă cădă?* DOINE, 198/4. *Ce să cădăm? = ce să mai umbliem s. încercăm? Dacă n'am mers prin Tara-muntească, când se îmbiă Șerban-vodă, iar de aice ce să cădăm?* LET. II 242/4.

4°. *S p e c.* (Complinit prin s'n palmă, s'n cărtiș, s'n bobis, sbobii etc.; complementul subînțeles e «sortas, svitorul» etc.; desvoltarea semantică ar putea fi și: sa privi cu atențiune în cărtiș, în palmă etc.), cu scopul de a ghici) *A ceti în palmă etc., a ghici din cărtiș, bobii etc., a prezice, a încercă să află trecutul, și mai ales viitorul, din diferite semne și arătări. A fmbat pe la eraci și filosofi ca să caute la stele și să le ghicească, dacă or să facă copii.* ISPIRESCU, L. 1. *În bobii nu se poate cădă decăt cu grăunțe de păpușoiu.* ȘEZ, III 126. *Când baba cădă bogi [= bobii] la mai mulți din casă, schimbă un bob din cei 41 și apoi caută.* ib. *Țiganca începe a cădă cu ghiocul pe la cei de gazdă.* ib. III 181. *Unit alcargă pe la babele vrăjitoare, ca acestea să le caute în cărti și în palmă.* MARIAN, S. I 60. *Știu bine că-i a mea [Maria]; C'am cătat în pădălele Și mi-o dă mated-sa mie.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 81. *Caută, maică, cu sito, Doar m'ouă pteută mdrăit.* ib. 446.

5°. *TRANS.* (A încercă de) a procură ceva, [a se strădui de] a ajunge în posesiunea unui lucru, a tinde să obții, să dobândești ceva, a umbli (după...), a gonli (MARDARIE, L. 2390-1), p. ext. (uneri exprimat, odată cu acțiunea, și rezultatul încercării) a găsi, a dobândi, a face de..., a agonisi (L.B.) [Păgânii] și cădă sădrăvituț lor. BIBLIA (1688), 6 pr./55. *Cum și patriorhul Alexandri țindă atce, de-ar fi avut mândășirea v'ro dreptate, și-ar fi cădătat dreptătea lui (a. 1765). URICARIUL V 390/1. *Maica la puti cădă hrând.* KONAKI, P. 295. *În anul tău caută scăpare.* MARCOVICI, D. 9/15. *Toate dobitoacele iubesc și caută sare.* I. IONESCU, C. 4. *Știința nouă... cădănd realizarea în omenire a dreptății și a frăției.* BĂLESCU, M. V. 3/1. *Hai copli de-același sânge!... Libertate-acum sau moarte să cădăm să dobândim!* ALECSANDRI, P. II 7. *Dute, de caută nouă ptei de bitol.* ISPIRESCU, L. 27. *Când cădătu vara cu soare, Cătat-am pădurea deasă, Ca să fîn cu dînea casă, S'am cătat galbini ușori, Să fac rochiu la surori.* ALECSANDRI, P. P. 255. *Celui care nu se mulțumește cu binele ce-l are [și se zice:] caută pâne mai bună decăt [cea] de grău, caută pe mama grăului.* id. II 47. *Cotoți bătrîni caută șoareci tineri.* ZANNE, P. I 441.*

6°. (Despre un lucru de preț, o marfă etc.); sensul s'a putut naște și din cel de *sa considera*). *Re fi.* (= pasiv) *A avă trecere, a se vinde; a se cere, a se obține* greu. *Păcintele și gugoarele erau mult mai căutate.* C. NEGRUZZI, I 286. *Oțiferul învdat și destoinic, cădătu în saloane pentru spiritul său viu, respect și temut printre colegi... ZAMPINESCU, R. 236. *Se caută ca pânea albă.* ZANNE, P. IV 63. *Calul bun se caută în grajd.* id. I 348. *Când fi-i gura amară, se caută cine fi-o îndulcește [= rar se găsește cineva să fi-o îndulcească], c'apoi, când fi dulce, origicine o sădrută.* id. II 180.*

7°. ↑ (Despre impozite; refl. = pasiv) *A încasă, a percepe. Să nu mai fie slobocenie a se mai cădă aici, într'această țară, oieritul de cu primăvară.* DOC. (a. 1805) ap. TDRG.

8°. (Despre oameni; după germ. «aufsuchen») *Re fi.* *Ne cădătu = ne vizităm, ne cercetăm (Brașov).* Com. I. C. PANȚU

9^a. (Neobicinuit, ca arom. *caftu*) A cere. *Ponte, cine ştie, de nu este menită s'o caut de softe*. I. NEGRUZZI, II 8.

IV. Unipersonal (Numai rar acordat cu subiectul; urmat de infinitiv sau de conj. să; construit în limba veche şi azi, în poezia populară, cu dativul persoanei interesate care e subiectul logic, cf. îi trebuie, i se cuvine; pentru trecerea de sens, cf. *Ca cratu, caut să pedepesc prihanile*. BARAC, ap. TDRG, = «mă străduesc» sau «sânt în dreptul meu, e de datoria mea, sânt dator, sânt obligat, trebuie», — sau: *De nu ai bătrân, câtă să-l cumperi*. ZANNE, P. II 486 = «grăjeşte să...» sau «trebuie să...»).

A fi în interesul cuiă, a trebui, a fi nevoit (să...), a fi necesar (să...), a fi obligat să..., a(-i) veni vremea să... Vă căuta a muri. VARLAAM, C. II 36. *Le-au cădatu a popor stănta scriptură tot mai pre cădeţul oamenter*. id. ap. B. V. I 140/15. *Imochinul căută să seace*. id. ib. 311. Ce [=ci] numai ce-i căută să margă după bărbat. PRAVILA MOLD. 640. *Atce ne caută a trăgând condeul istoriei noastre*. LET. I 84/85. *Au cădatu lui Constantin-vodă... a ieşire cu fuga din Iaşi*. ib. I 228/1, cf. 162/11, 222/1, 243/1, 250/11, II 199/1, 269/11, III 254/11. *Mat tare pre dăluu amuñid şi îmbrăbănda, adăta căt căută lupului a da dos*. CANTEMIR, IST. 72. *Pătru-vodă străngându-şi oastea, s'au dus de i-au încunguierat, iar ei, de nevoite, le-au cădatu a se chină*. MAGAZ, IST. I 220/12. *Căută să se alegă la un fel*. DIONISIE ECLESIASTICUL. 214. (De gălbează) *otlor le căută să se stângă*. ECONOMIA. 94. *Slăpîn am pr'adevărul, lui căută să mă'nchin*. ZILOT, CRON. 338. *I-au căută să meargă la lucru*. BARAC, T. 16. *Cată să le satisfacă curiozitatea*. C. NEGRUZZI, I 109. *Un pasagiu din bătrânil Plănu, pe care căută să-l reproducem întreg*. HASDEU, I. C. 223. *Vru să ştie lucruri ce cătău [= ar fi trebuit] să rămăie ascunse*. ISPIRESCU, U. 95/1. *De-ar fi apa până'n piept, La mândra căută să trec*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 15. *Vai, mândră, câtă să mor!* ib. 103. *Pe mândra o tras pe horn, Că n'are apă la casă, Cătă-i dar pe horn să iasă*. RETEGANUL CH. 98. *Bade, pentru domnia-ta M'a urli şi măciuga... La prilaz nu-mi dă răgaz, Căută, bade, să te las*. id. TR. 87. *== Ai intrat în horă, căută să joci*. ZANNE, P. I 379; cf. BARONZI, L. P. 50/11. *Cine vrea trandafiri, Căută să vrea şi spini*. ib. 60/11. (Forma *cafu*) *ută* să s'a putut sincopa în *cafu*/'să, încât une-ori nu mai ştim dacă avem a face cu construcţia unipersonală sau cu cea acordată: *Eu caut să rămân acasă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 458. *Cat să şed, că n'am ce face*. ib. 193).

(Rostit că-ut şi *caut* (monosilab), adesea şi în poezie, pentru trebuinţa măsurii versului: *Sau ce sete să caut forma...* EMINESCU, P. 229. *Sânt căduţai în cafenele...* ib.) În vechime s'a conjugat, de sigur: *căutu, căuşi, căută, cătămu, cătăşi, cădută; cădăm, cădăi, cădăre etc.* Din aceste forme s'a generalizat sau cea cu *au*, din formele accentuate pe tulpină, deci şi *căutam, căuţai, căutam, căduat, căduatu etc.*, sau cea fără *u*, din formele accentuate pe terminaţiune, deci *caut, coşi, cată, să cate*. Cele două forme *căută* şi *cătu* se repartizează geograficeşte astfel, că cea dintâi e întrebuinţată exclusiv la Aromâni (*caftu*), Istoromâni (*caftu, căptu*) şi în cea mai mare parte a teritoriului dacoromân: Banat, Oltenia, Muntenia, Ardealul de miază-zii, Crişana şi în multe regiuni ale Moldovei; forma *cătu* e meglenită, iar la Dacoromâni se găseşte mai ales în Câmpia Ardealului, pe Mureş în sus, prin Maramureş şi prin Moldova de miază-noapte (în timpurile mai vechi mai puţin răspândită decât astăzi). În unele regiuni — prin Moldova, Maramureş, Ardeal, Muntenia — există amândouă formele, întrebuinţându-se sau după cerinţele ritmului în poezia populară :

Ce caşi, mândră, pe-ateca? Eu îmi caut dragostele. JARNIK-BĂRSEANU, D. 52, sau după desosebirile de sens, d. ex. *caut* «incerca», *caut* «grăjeşte» (JAHRESBER IX 174). Tot astfel, în limba literară, unde Moldovenii au introdus forma *cătu*, se observă la unii scriitori încercări individuale de a repartiza asupra diferitelor sensuri cele două forme, d. ex. *Ispreşcu pare a avea pentru «chercher» numai cătu*, dar pentru «regarder» întrebuinţează mai ales pe *cătu*. | Variante: Din *cătu* s'a desvoltat *căotă*, († şi astăzi în Banat, CDDE nr. 295, TEODORESCU, P. P. 219) *căltă*, (la Istoromâni şi în Banat cf. JAHRESBER, III 222) *căptă*, (cu prefacerea lui *ău* în *o*) *coată*, conjugându-se apoi la prezent: *cof, coşi, coată, cotăm, cotaşi, coată; să coate* (BUD, P. P., BREBENEL, GR. P., FRANCU, M. 77); în senzul IV, prin Ardeal foarte des forma scurată: *coa'să* = *caută* să, *trebuie* să. Prezentul de la *cătu* e *cau* mai rar *cău* (JAHRESBER, IV 278). | Adjective: *cătuat* (cu negativul *ne-cătuat*), *-ă* = *că(u)lătôr, -oare*, *Trimizu-şi-a...* *Zori căduţorii, Luceferi ispititorii*. TEODORESCU, P. P. 20. *Lume... Căduţoare de pricină, Măuşi pe o bătrână*. ib. 131b; (substantivat) *că(u)lătôr, -oare* = cel (s. cea) care spune din cărţi viitorul etc., ghicitor, -oare, vrăjitor, -oare (MĂNDRĂSCU, L. P. 150); (învechit) administrator de moşie, cf. *vechil, epistat, logofăt*; spec. (şi subţ forma *căduţôr*-de-casă SEVASTOS, N. 49/11, cf. II 190, RĂDULESCU-CODIN, D. cel care e trimis de se informaşte despre un tânăr de însumat şi despre averea lui, cercetător, cf. *voitru*, (cu abstractul *cătuţerie* s. f., cătat între cuvintele privitoare la nuntă. H. II 62, 119). *Mamă...* *Ateargă la căduţôr, Să-mi vrăjască cărţile, Să-mi lunguească zilele*. MĂNDRĂSCU, L. P. 150. *Se alcătuşte un nou căduţôr moşiei Broşteni, cu leafă de 400 galbeni pe an* (a. 1859), ap. POPOVICI-KIRILEANU, B. 15. *Când tinerii sânt din sale deosebite...* *părinţii fetei... trimit în satul bătautilor căduţorii... şi aceştia în goapă şi pe nesimţite cercetează despre toate cele care privesc grăile despre viitorul fetei*. A. ELIADE, N. R. E. I 70; — *căduţoară* (cotătoare POMPILIU, BIII. 1008, VALDA) = (Transilv.) oglindă (adică: lucru în care te uzi, te priveşti, îţi vezi chipul). *De nemică oltă nu pondeazăte, fără numai... de netezăuri, de căduţoară (oglinde), de schimbarea hainelor*. ŢICHINDEAL, F. 262. *Din zori de zi până în prânzul cel mare, (cărămăria) nu s'a mai mişcat de la căduţoară*. SLAVICI, ap. TDRG. *Mai de-asupra, o căduţoară (oglinză)*. MARIAN, NU. 661. | Abstracte: *că(u)lătore* (cotăre, cu negativul *ne-că(u)lătore* s. f. = îngrijire, păzire (MARDARIE, L. 1951), pază; îngrijirea unui bolnav, tratament medical; descântare (MARIAN, NA. 7); îngrijire, administrare a unei moşii (PONTBRIANT); năzuinţă, străduinţă, ţintă, pretenţiune, (L.B.); cercetare, examinare, încodire (MARDARIE, L. 35/1); (cercetare medicală) recrutare (Transilv. Com. A. RANGIU), † inspecţie, revistă militară (BĂLESCU, M. V. 596); încercare de a află ceva s. pe cineva acasă, vizită; privire, vedere, înfăţişare; ochire cu arma, p. ext. boaba din capătul ţevii care serveşte la ţintit (DICT.); consideraţie, importanţă, vază, trecere; pret, vânzare cu preţ (COSTINESCU, com. I. C. PANŢU) (ad I 1—2^a). *Căţi fi loveş boala, fi scotă la câmp, orânduind şi a broască pentru căduţarea bolnavului, care le zic ciocli*. LET. III 193/1. *Arând multă căduţare şi folos de cătru ficioru-său* (a. 1768). URICARIUL, XVI 49. *Ponte însă nelegiuitul fiu [= fiul nelegitim], cu dreptul, să cere de la părinţii săi chelluce pentru hrana, creşterea şi căduţarea boalcor sale*. CODICA TIV. 29/11. *Oricare sôrac află în toată vremea aici căduţare şi ospătore*. C. NEGRUZZI, I 214. *Vănatul, mesele, căduţarea grădinei urmau ca înainte, deşi cu mai puţină veselie*. I. NEGRUZZI, I 326. În

grajdul împăratului se află acum cu un cal mai mult. Acestuia îi trebuia mai multă căutare decât la toți ceilalți cai. SBIERA, P. 76. Iși făcuse un nume așa de bun, în specialitatea de căutare de mure, încât trecea epistolă de o moșie la alta. GHICA, S. 302; (ad I 4^a) Cât își hi uniți într'un suflet și o căutare, nu vă calcați nimenia dreptu' vostru. JIPEȘCU, O. 64; (ad I 5^a). Spre căutarea cărții acestuia. CAZANIA DE GOVORA (1642), ap. GCR. I 97²². Și s'au prilitit atunci, de venisă și den fi-naturile den jos niște steaguri de călărași, la căutare. LET. I 232². [Traian] au făcut căutare oștilor sale, în care au oflat creștini 10.000 și i-au urgișit. ib. I 78¹¹, cf. 246²², II 10²⁷, 243²⁷, 36¹⁶, III 50⁷. Au poronic cu câteva zile mai înainte să fie toți zimenți hădmănești și cet așești de căutare gata, și cineși cu capul său, iară nu arăptă lor să se afle la căutare. ib. II 89¹². Au strâns cu cărți pre toți igumenii de pre la mândritii, la Boboiează, de le-au făcut căutare de câte moși au. ib. II 410¹². La începutul lui Iulie 1597, el făcu căutare armiei sale, care eră de 15.000 [de] oameni și dete de fiecare otaș câte cinci talere. BALCESCU, M. V. 248, cf. 178; (ad II 1^a). Apă lîmpele la căture. ZILOT, ap. DDRF. (Complinit) Numai din căutarea ochilor își arătă înfocarea și durerea ce inima lor o cercă. PANN, E. I 117. Dar Elisabeta pleacă-a sa căture înecată'n lacrimi și în înstrătare. BOLINTINEANU, ap. TRDG. Un boier tânăr, ca d-ia, mă luă la cătare: apoi, apropiindu-se, îmi zise... FILIMON, ap. DDRF. [Fata eră] mândră eră o călăre. COȘBUC, F. 151 (cf. acătare, acătării); (ad II 2^a) A luă pușca la (s. în COSTINESCU) căture (II. IV 155) = a pune la ochiu spre a ținti, a ochi. A luă pe cineva s. ceră la cătura = a lua la ochiu (cu o armă). Cf. DICT. II în [pe urs] la căture și-l culcă jos, dintr'o lovitură de pușcă. I. IONESCU, M. 96. Când d'odată s'arătă soldanul —, ca într'un fulger el ia pușca la căture și trage. ODOBESCU, III 42¹¹. O să-și mai vadă ochii hărțuși și bătați, cât tunu' va hauri și pușca o areă căture pe țevă. JIPEȘCU, O. 88. Când văd... ciocoi... Imi așez durda spre vânt, și mi-iau la căture, de la cap până la picioare. Și chitesc și scotese Pe unde să mi-i lovesc. ALECSANDRI, P. P. 260. Cu trei poteri se nălăde, Care mi-l înconjură și și-l luă la căture, Când cu pușca, când cu pistoale. TEODORESCU, P. P. 589. Punctul de căture = ținta unde ochete cineva, când vrea să lovească, f. g. scopul, sfârșitul unde țintește cineva să ajungă. COSTINESCU; (ad II 8^a și III 6^a) Am avut cinstă și căture în zilele Măriei-sale. LET. II 318². Iar boierii mazili nu areă căture și rămăsesse la sădrăce. ib. II 458¹², cf. 145¹², 271¹², III 250¹². Nu totdeauna numai cei pogoriți cu hărzoșul din ceru eră în bună căture în fața scaunului domnesc. URECHE, ap. TRDG. Intrebă: «De unde vine? De la ce locuri streine? Și de ce felu de neam mare și ce căture are?» BARAC, A. 40. Produsele au avut căture în tot timpul anului. I. IONESCU, M. 355. Va fi om cu vază și cu căture printre ai săi. VLAHUTA, ap. TRDG. O astfel de marfă nu și-a pierdut cu desădărire căturea. id. ib. Hei, asta-i poveste veche, boierule, are căture la ai care nu se pricep la viclesug. RĂDULESCU, RUST., ib. Că-i eră fata frumoasă și cu căture. CIOCARLAN, LUC. V 124. El areă acuma la împăratul mult mai mare trecere și căture. SBIERA, P. 76. Eu sânt hoj. Meseria aceasta nu mai are căture. ISPIRESCU, L. 368²². Ca tine cu căture, Cîne n'ar dori să fie învonică numai mte? SEZ. VIII 28. # Cojocul căture Numai la iarnă are. ZANNE, P. III 122; (ad III) Cugel a mă duce întru căturea acestor tâlhari de smei. ISPIRESCU, L. 219. O copră ce-mi rămăsesse și prin cîndguri se dusesse O luati la căture, Căi e zălăca mare. ALECSANDRI, P. P. 265b¹²; că(ă)utăt (ceată, cu negativul nec(ă)utăt) s. a. (mai ales cu sensul II 3^a și III 1^a) După căutul lui Dumnezeu.

COD. VOR. 138/8-9 (: din știința dintăi a părintelui Dumnezeu. N. TEST. 1648, după mai înainte știința a Dumnezeului părintelui. BIBLIA 1688). Înfricate slugile s'au pus pe căutate, și nici o ascundătoare... nu le scăpă din vedere. MERA, B. 134. Acum să pieci după cătat, și-mi ad'un princ nerinoat. TEODORESCU, P. P. 107. Kăutulul = aspectul. ANON. CAR. Iosif va creange făt crecând și frumos pre căutulă. PALIA (1582), ap. GCR. 36¹². De este sărac, moare cu zile, din necătat [= nefind îngrijit]. PANN, P. V. II 115; că(ă)utătura s. f. (plur. -turi, mai ales cu sensul de:) privire, înfățișare, expresie, mină (PAMFILE, C. T.), uitătura. (ad II 8^a) Când se părăște un curtean c'un jăran, mai de cinstă să fie curteanul, și la cutăntu' și la căutulăra Domnului. M. COSTIN, ap. GCR. I 198²², (ad II 3^a) Kăutulur = aspectul. ANON. CAR. Ca niște îndrăciți schimbă-și fața și-și schimosescu cătulăra. VARLAAM, C. 239. De sfântă-și cădulăra, Pizmași s'or face zăgur. DOSOFTEIU, PS. 20, cf. 34. O femeie stălpind cu cădulăra tot la vântul, id. V. S. 97. Acest Domn Constantin-voadă eră un om prea mic de stat, și de făptură prost, și cădulăra încrucișată, și vorba lui înecată. LET. II 419¹. Mi-a aruncat o cădulăra lungă și galeză. ALECSANDRI, T. 1302. Nu'nșeleți tu din a ei cădulăra, că deprindere, grimasă, este zimbetul pe gură? EMINESCU, P. 305. Numai ochii... nu sînt ai noștri, deși cădulăra lor are acea pătrundere bună, care deosebește privirea Românului. IORGA, N. R. B. 228. Bună trecea, cumătro... — Bună să-și fie inima, cumătre, cum fi-ă cădulăra. CREANGĂ, P. 30. O leacă ce nu-i veneă mamei la socoteală cădulăra mea... [= felul cum mă uitam cu ochii, și care trădă o stare de boală], îndată pregătită cu degetul înbălat pușină țină din cobul adunat pe opasul înclășărit. id. A. 35. Hăite, făptura ta, cădulărele tale, istețimea și îndrăzneala ta arată cum că tu nu ești din oameni proști. MARIAN, T. 97. L-o cumpărat cu cinci degete și o cădulăra rea = l-a furat. ZANNE, P. II 106. Au cădulăra culturească. id. ib. I 715. Cădulăra dulce lat de dragoste ne aduce. I. GOLESCU, ap. id. VIII 264. Într'o cădulăra = într'o clipită. BARGIANU, † A trece cu cădulăra = cu vederea. DOSOFTEIU, MOL.; (ad II 8^a, învechit) Iară noi... fugim... de cea ce-au cădulăra de unde ei au fost necredincioși, că Domnul nu gândează de văzătura oamenilor, iară noi avăm cea ce areă cădulăra nu într'alt chip învâțat. CORESI, ap. GCR. I 16¹², 13, 14. [C o m p u s : Căta-ceartă s. m. = om iubitor de ceartă, bulucă, care căută cearta cu lumănarea, arțăgos, arțăgăs. DICT., BARONZI, L. I 96¹²].

— Din lat. *cavitare, derivat din cavillum (cautum), participiul lui caeco, -ere sa[se] păzi, a griji (cave ne cadas = caută să nu caz). (*Cavitare a devenit în mod normal în lat. pop. *cautare, deci nu trebuie să pornim de la cautus sprevăzător, ca Burlă, Studii filol. 93 și CDDE. nr. 295. Din *cauto—*cautare se explică în mod normal reflexive românești caut—cătă, care sânt evident forme ale aceluiași cuvânt; deci pentru cătu nu trebuie să plecăm de la captare, propus de Hasdeu, susținut de Schuchardt, Zeitschr. f. rom. Phil. XVIII 38 și, într'o vreme, și de Pușcariu, ibid. 676). Cf. acătare, cautelă, cautiune, cătelin.

CAUTĂTOĂRE s. f. |
CAUTĂTURĂ s. f. | v. căută.

CAUTĂLĂ s. f. Cautăle. — Precăuțiune (inspirată de nelăcredere), măsură luată spre a preîntâmpina o primejdie, un rău etc. DICT. [Pronunț. ca-u-] — N. după fr. (lat. cautela, idem, din cautus, -a, -um eşire). Cf. dubletul (derivat) cătelin.

CAUTÉR s. a. (Med.) *Cautère*. — Instrument cu vârf incandescent cu care se arde un țesut, o rană. [Verb: (< lat. *cauterizare*) **cauteriză** 1^a = a arde (o rană) cu un fier roșu s. cu o substanță caustică. | Abstract: **cauterizat** s. a. **cauterizare**, **cauterizările** s. f. DICT.; part.-adj. **cauterizat**, -ă.]

— N. din lat. **cauterium** (< grec. *καυτήριον* — din *καίω* sa arde). Cf. **caustic**.

CAUTERIZĂ vb. 1^a [s. d.] v. **cauter**.

CAUȚIUNE s. f. (Jur.)

CAUȚIONĂ vb. 1^a (Jur.)

CAUȚIONĂMÂNT s. a. (Jur.) v. **cauțiune**.

CAUȚIONAMENT s. a. (Jur.)

CAUȚIUNĂ † vb. 1^a (Jur.)

CAUȚIUNE s. f. (Jur.) *Cautio*. — Suma pe care o depune s. se angajează cineva a plăti pentru un angajament luat (de altul s. de sine însuși), garanție, chezășie, (†) adevărită (2°); cf. amanet. | P. ext. (Rar) (Drept de ipotecă.) Cineva dă, pune, ia s. cere cauțiune. Cauțiunea se ridică, se șterge, se prescrie. Vechilul... se îndatorăște... cu să dea cauție înaintea judecării, pentru împlinirea celor ce să vor hotărî prin judecată ca să se dea. PRĂVILA (1814) 20. Întru toate să îndatorăște să dea cauție și chezeșie, adică de iaste bogat, să dea cauție în lucruri nemiscătoare sau miscătoare, iar de nu, să dea chezaș, ib. 137. Vînderea sau cestiunea unei creanțe coprinde accesoriile creanței, precum cauțiunea, privilegiul și ipoteca. HAMANGIU, C. C. 356. În orice materie afară de cele comerciale, străinul reclamant, care nu va avea imobile în România de o valoare suficientă pentru a asigura plata cheltuielilor de judecată și a dărilor-interese ce ar putea rezulta din proces, va fi ținut de a da cauțiune pentru plata acestora. id. ib. 15. Nici o cauțiune nu se va cere de la ziaristi, scriitorii, editori, tipografi și litografi. id. ib. XVII. Este dator a da cauțiune, că se va folosi ca un bun părinte de familie. id. ib. 136. Cauțiunea ce întrece datoria, ... e validă numai până în măsura obligațiunii principale. id. ib. 413. | Spec. Cauțiunea dotală (HAMANGIU, C. C. 1244), a soțului suprategător, (id. ib. 682), a ereditului beneficiar. (id. ib. 718). | (În Ardeal, după germ. *Kaution*) Zestre prevăzută de regulamentele militare pentru căsătoria ofițerilor. | Șic: **cauție** (rostit trisilab și, prin Ardeal, bisilab): **cauție** s. f. | Derivate (toate aproape eșite din uz): **cauționă** (†) **cauționă** PONT-BRIANT vb. 1^a = a da cauțiune, a chezăși, a lua în chezășie pe cineva, a se pune chezaș, a garanta. Cf. COSTINESCU, (cu abstractul) **cauționare** (cauțiunare) s. f. DICT., (cu subst. verbal) **cauționător** s. m. = cel ce dă cauțiune, chezaș, garant. Cf. HAMANGIU, C. C. 416. | Alt abstract: (c. fr. *cautionnement*) **cauționament** (cauțiunament) s. a. = chezășuire, cauțiune. Cf. COSTINESCU. Creanțele rezultând din abuzuri și prevaricațiuni ale funcționarilor publici, în exercițiul funcțiunii lor, asupra cauționamentului lor, precum și asupra dobânzilor, ce ar fi produs acel cauționament. HAMANGIU, C. C. 433.] — N. după fr. (< lat. *cautio*, din *cavere* sa lua seama). Cf. căută, cautelă.

CAUZĂ vb. 1^a v. **cauză**.

CĂUZĂ s. f. *Cause*.

I. 1°. (Filos.) Fenomenul anterior, căruia îi urmează necesar alt fenomen se numește cauza acestui fenomen. MAIORESCU, L. 148. (În limba de toate zilele) Tot ce produce un anumit efect, ce face să se întâmple ceva, pricină (LB.). *Legea*

evangelică, descoperind spiritului cauza absolută, proclamând mîntuirea omeniilor și a lumii, împiune mincia omenescă la demonstrarea și realizarea ei. BALCESCU, M. V. 2/1^a. Nu vedeți c'acel tubire sero' cauză din natură? EMINESCU, P. 256. *Cauzele fenomenelor consecutive, pentru noi aceleași întodeauna, există și lucrează momentan. id. N. 33. Nu e efect fără cauză, cum nu e cauză fără efect. LM. | Cauză finală = scop, țintă, sfârșitul care determină desfășurarea unui lucru, unui fenomen. # Loc. prep. Din cauza s. din cauză de... = din pricina, pentru. Am suferit mult din cauza ta. A lipsit, din cauză de boală. | Loc. conj. Din cauză că = pentrucă, fiindcă, de-oare-ce. Din ce (s. care) cauză? = pentru ce? Cele două întrebări specifice omeniei: din ce cauză? spre ce efect? MAIORESCU, CR. I 53.*

2°. Faptul pentru care se face ceva, cuvânt, pricină, motiv, mobil; p. ext. vină. *Pentru aceasta căducă [glosat prin vină] eru de să adusă de mătă-so. DOSOFTEIU, V. S. I. Ia spune-mi, flăcăule, ce este cauza de căduță pasărea măiastră, cum pui tu piciorul în biserică, și tace, dacă țepi? IPIRESCU, L. 299. Cauzele divorțului. HAMANGIU, C. C. 211—5.*

II. (Jur.) P. ext. 1°. Afacere pentru care cineva se înfățișază înaintea judecării, pricină, price, pără (LB.), proces. Cu a căruia judecată de nu se vor îndestulă, să poată mână cauzele sau părțile sale la judeca curții noastre. SINCAL HR. II 29/1°. [Pun] pretențiunii (= plenipotențiar) în locul micu până la isprăvitu (sic) cauză[ui] mele cu muiarea mea, pentru pricină de despărțanie (a. 1804). IORGA, S. D. XII 157. [Devenit pe alocuri popular] Am o cauză la judecătoria. FRANCO-CANDREA, M. 98. | (După fr.) A pledează cauza cuiă. TDRG. A era căduță de cauză (într'un proces, într'o discuțiune) = a câștigă, a birui; a da cuiță căduță de cauză = a hotărî procesul în favoarea cuiă.

2°. Totalitatea intereselor care sînt de susținut, de pus în lumină s. în valoare în favoarea cuiă; p. ext. chestiune (importantă, care preocupă o națiune, un partid etc.), afacere, interes. *Scrisoarea M. Sale Domnitorului Alexandru Ioan I. către Socrone Patriarcul Constantinopolului, în cauza independenței bisericii române (a. 1865). URICARIU, X 367/1°. După ideea mea, singura cauză de căpetenie, politică și economică, dinaintea importanței căreia toate celelalte dispar... (a. 1869). ib. XIV 145. Prin lucrările lor literare asupra vechilor autori clasici căduțigase cauzei grecești toate spiritele universităților. GHICA, S. 93. Fiii voștri vor ascunde a lor frunte în fărîndă. Dacă voi veți acum pierde marca cauză română, ALEXANDRESCU, M. 164. Cum voiți să faceți anchetă parlamentară într'o cauză privată? MAIORESCU, D. II 166. Cea mai dreptă cauză a neamului românesc: «Unirea, sfînta Unire!» CREANGĂ, A. 152. | (După fr.) A fi în cauză = interesat (într'o chestiune); (după fr. «être hors de cause») A fi afară din cauză = an 'u fi în pricină, a fi afară din urmărire s. din discuție; (după fr. «en connaissance de cause s. după germ. «Sachkenntnis», «Sachkenners») În cunoștință de cauză = cunoscînd bine lucrurile despre care e vorba. Cunoscător în cauză. BĂRCIANU; (după fr. «faire cause commune avec qqn.») A face cauză comună cu cinecî = a-și uni interesele cu ale altuia, a se uni cu dănsul. COSTINESCU.*

[Pronunțat trisilab: că-u-ză și bisilab cou-ză, une-ori în poezie, pentru măsura versului. | Șic: **căuză** † s. f. (glosînd cuvîntul «price») DOSOFTEIU, ap. B. V. I 243, cf. id. v. s. 216, 217. | Verb: **cauză** 1^a = a fi cauza (a ceva ce se întîmplă), a pricinui, a produce, a aduce; cf. cășună (II). *Aș fi dorit a putea ascunde... dureroasa*

surprindere ce mi-a cauzat inițiativa luată de Prea-fericirea Voastră (a. 1865). URICARIUL, X 369/14. Lăcustele cauzară multă stricăciune bucațelor. I.M. Mi-au cauzat pagubă de vro 20 [de] chile (a. 1889). URICARIUL, XIV 249/22; (cu abstractul) cauzare s. f. DICT., (și part.-adj.) cauză, -ă = produs, prilej, pricinuit. Măcarca cauzată prin aceste ocupațiuni încrederea va înceată. MAIORESCU, CR. I 51. || Adjective: (clat. causalis, -e) cauzal, -ă, (clat. causativus, -a, -um) cauzativ, -ă = cu privire la o cauză, de cauză. Condițiunea cauzală este aceea ce depinde de [h]azard, și care nu este nici în puterea creditorului nici într'aceia a debitorului. HAMANGIU, C. C. 239. Raportul cauzal între antecedente și sevente. MAIORESCU, L. 112. (Gram.) Conjunctie cauzală, care anunță că se va arăta cauza celor ce s'au spus mai înainte. Propoziție cauzală, care arată cauza celor ce s'au spus mai înainte; (învechit; formațiune literară românească) căuză, -ă adj. și s. m. = partizan al unei cauze (secrete), spec. cel care, la 1848, luptă pentru «cauza națională» (cf. TDRG.); p. ext. membru al aceluiași partid, susținător al cauzei (naționale, într'o organizație secretă), conspirator, revoluționar. Mi-e teamă că căzușii au dreptate, zicând că umbli să te faci Domn. GHICA, A. 575. Frații căzușii, m'afi cauzit? ALECSANDRI, T. 34. Ce sânteiți D-voastră, mă rog? Vagabonți de pe uliță? Nu... Căzușii? Nu... D-voastră, adică noi, sântem cetățeni, Domnie, sântem onorabili. CARAGIALE, T. I 139/14. Strada Căzușii (în București); (cu derivativ învechit) căuzășese, -ească adj. = de căuză. De cele d'aci pricinii cădușești, asemenea puține sânt, căci au încețat. GHICA, A. 574. || Abstract: (după fr. causalité) cauzalitate s. f. = raportul dintre cauză și efect, unul din principiile fundamentale ale minții omenești (una dintre categoriile) pentru priceperea lumii, în virtutea căruia tot ce se întâmplă trebuie să aibă o cauză. Cu firul cauzalității în mână, mulți vor gândi a fi ghicit sensul întâmplărilor. EMINESCU, N. 84. Omnirea, împinsă în suflul ei de forma apriorică a cauzalității, se urcă și se coboară pe scara timpului în sus și în jos. MAIORESCU, CR. I 54. A urmări fenomenele naturii pe firul cauzalității înapoi. id. ib. I 399.]

— N. din lat. *causa*, idem.

CAUZAL, -Ă adj.

CAUZALITATE s. f.

CAUZĂȘ adj. și s. m.

CAUZĂȘESC, -EASCĂ adj.

CAUZATIV, -Ă adj.

v. cauză.

CĂVĂ s. f. Creuz. — (Transilv.) Scobitură, parte concavă (a unui lucru). Com. ITTU. Cavă = adâncitură răpată în lăuntru, găunoa & ARIȘTA, PLUT. Cf. găvan (I 1°). Cava lingurii, Com. ITTU. — Din lat. *cavus*, -a, -um, substantivat sub forma feminină. Forma cavă, în loc de *ca, se explică din *caudă* (cf. *măduță, vâduță*), refăcut din forma articulată a *causa*.

CAVĂC †, **CĂVĂC** † s. m. v. cavaf.

CAVĂF s. m. *Cordonnier* (de bas étage), sarețar — (Turcism; învechit) Pantofar, cizmar (ordinar); negustor de încălțăminte (ordinare, de calitate inferioară). DICT. *Cavaful* (a. 1748—9). IORGA, D. VI 45. *Cavafii din gura pieței*. ZAMFIRESCU, R. 6. *Compania cavafilor*. CAT. MAN. 245, [542]. *Ulifa cavafilor*. [Și: (modelat după suf. -ac) **CAVĂC (cāvāc)** † s. m. URICARIUL, XIV 3/22, 3/22 (a. 1766). *Mi-au dăruit-o Mice Dimitri, căvācul*. CAT. MAN. II 563 (313). | Abstract (colectiv, local) (rar; învechit): **cāvālie** s. f. = meseria cavafului (ȘIO), lo-

calul, magazinul, atelierul unde se lucrează ori se vinde tot felul de încălțăminte; marfă compusă din pantofi, cipici, cisme, papuci etc. (COSTINESCU); impozit plătit de cavafi. *Toși cătbotării... să deie, supt numele de cădăfie, câte pol* [= o jumătate de] oacă ceară la grănie (a. 1814). URICARIUL, XIV 8/12. | Com p u s (turcism): **cavāf-bașă (-bāșā)** † s. m. = starostele cavafilor. ȘIO. *Carte de stărostie de cavāf-bașā* (a. 1785), ib.].

— Din turc. *kavaf* «negustor de încălțăminte».

CAVĂF-BAȘĂ † s. m. } v. cavaf.
CĂVĂFIE s. f. }

CAVĂL s. a. (Muz.) *Chalumeau* (*des bergers*). — Fluier mare (H. v 259) ciobănesc (luz.), făcut din lemn de paltin s. de alun, de 70—82 cm. de lung și de 5 cm. de gros; la capătul pe unde se suflă, e mai strămt decât la capătul opus; în jumătatea inferioară are 5—6 găuri, împărțite în două grupe: 3—3, 3—2; la amândouă capetele e legat cu coajă de ciureș s. cu piele, ca să nu crape; cele mai multe sânt împodobite cu creștături; cf. *fluier ar, fluier foiu*. PAMFILE, J. III 39, ENCICL. R. COSTINESCU, cf. H. I 8, II 33, 50, 120, 147, 245, IV 12, 57, IX 312, X 401. [Ciobanii cântând pe fluier sau pe cavaf doinele lor duioase. ODOBESCU, I 229. *Cântă în amurg cavaful*. ZAMFIRESCU, R. 246. *Plecă cu căfelușii săi, cântând din cavaf*. ISPIRESCU, L. 340. *Să'ncepe pe băieții și fetele satului la cântări cu... flusieru', flautu', cavafu'*. IPESCU, o. 51. *Vântul, când băleă, în cavaf suflă, De jale-mi cântă*. TEODORESCU, P. P. 437. *Merg pe cale Tot cântând, Din cavaf suferind*. ib. 679. [Diminutiv (cu sens desmiertător): **cāvālăș** s. a. *Când m'or îngropă... Să-mi puie la cap Ce mi-a fost mai drag; Cădăș de sac, Mult zice cu fec; Cădăș de os, Mult zice duioș; Cădăș cu fire, Mult zice suflă*. TEODORESCU, P. P. 436, cf. 681. *Stălp ce mi-i puneă? Cădășul lui*. MAT. FOLC. 4.] — Din turc. (alb., serb., bulg.) *kavaf* «flute des bergers».

CAVALARIE † s. f. } v. cavalerie.
CĂVALĂRIE s. f. }

CĂVALĂȘ s. a. (Muz.) v. cavaf.

CAVALCADĂ vb. I^a v. cavalcadă.

CAVALCADĂ s. f. *Cavalcade*. — Preumblare călare (în fuga calului), făcută de mai multe persoane împreună, cf. *călătărie*; (p. ext.) grupă de mai multe persoane călări. *Aceste cavalcade a domniței cu curteanul da ocazie de multe bănuiele oamenilor răi*. C. NEGRUZZI, I 107. *Găsece nuna că unceori tu ai prea multă plăcere a vedea cum trec cortele și cavalcadele reginei*. id. III 379. *Ja să te mai lași de cavalcade*. VLAHUȚĂ, D. 37. [P. anal. O cavalcadă de Engleze călări pe măgari, ne anunță că intrăm în oraș. C. NEGRUZZI, I 325. [Verb (atestat numai la V. A. URECHIA; despre călăreți eleganți): **cavalcadă** I^a = a călări. *Printre cardie cavalcadau boierii deprinși în buștriu*, fr. TDRG.]

— N. din fr. (c. ital. *cavalcata*, idem, < *cavillo* «scâl»).

CAVALĂRIU † s. m. v. cavaler.

CAVALĂR s. m. I. *Cavalier*. II. 1^a. 4° *Chevalier*. III. 1°. *Cavalier*. 2°. *Galant homme, chevaleresque*. I. (Mil. Numai în Dicit.) *Călăret* (II 1°); solat din cavalerie, călăraș (2°), † călăriu, căvlișter. | P. ext. Greutate de sârmă care se pune călare pe brațul balanțelor de precizie (pentru greutate foarte mici).

II. (Ist.) 1°. (În vechea Româ) Cătătean (un rudinul mijlociu între patrici și plebei, odinu

că lăreților (numit astfel, fiindcă fiecare avea un cal întreținut pe socoteala Statului).

2°. (În evul mediu, în Apus) Nobil care obține acest titlu ca membru al ordinului s. instituției «cavaleriei» (cu un deosebit ceremonial și căruia, prin aceasta, i se impuneau desprețul pericolului, lealitatea, apărarea celor slabi, curtenia față de femei). Noi Frederic, cu mila lui Dumnezeu împărat Prusiei, ... de trâmțem sântătea... către toți suptuși [=] boierilor din ceata cavalerilor. DUMITRACHE, 414. Fînța funcționarilor civili și militari, toți înmundați, da acestei privescți o pompă solemnă, ce aducă aminte de turnerile cavalerilor vrăstei de mijloc. C. NEGRUZZI, I 36. De pe zălele aurite Se cunosc că-s cavaleri. id. II 78/12. Singur numai cavalerul suspendând privea balconul. EMINESCU, P. 251. Francisc I a fost făcut cavaler de către cavalerul Bayard. | Modern, în statele monarhice cu titluri de noblețe) Cel mai puțin înalt rang de noblețe (subt «baron»). Aurel ca valer de Osmul.

3°. P. e. x. t. Membru al unor ordine militare și religioase instituite pentru lupta împotriva necredincioșilor. Luă ostrocul Rodos de la cavalerii de Malta, după asediul de cinci luni. E. YACĂRESCUL, IST. 261/1. S'a mbrăcat în zăle lui cavalerii de la Malta. EMINESCU, P. 239. Este el, cum îl arată sabia lui și armura, Cavaler de al credinței sau al Tăburlui stăpân, Traian? ALEXANDRESCU, M. 14. Cavalerii Teutoni, cavalerii Ioanți.

4°. P. e. x. t. Membru al unui ordin onorific instituit de suveran. (În Principate, la sfârșitul secol. XVIII și înția jumătate a secol. XIX, persoana decorată cu un ordin împărătesc, ruseesc s. austriac). Se dedică de Marite Logofăt a Dreptății și Capler Constantin Sturza. CODICA TIV, III/12. Arhivist Statului și cavaler agh Gheorghe Asaky (a. 1844). URICARIUL, VIII 98/24. Prea puternica imperatriță cinsti pe conte Panin, făcându-l cavaler a cei dintâii tagme a lui Sfetii Gheorghe. DUMITRACHE, 351. Graf Petru Romanșor, ... Cavaler al Sfântului Apostol Andreiu, id. 450. General Leitanant și a marilor ordine Cavaler Pavel Dimitritievici de Chișelef. CODICA TIV, VI/12. | S. p. e. c. (astăzi; alina și la noi) Persoană căreia i s'a dat gradul cel mai puțin înalt al unui ordin care are mai multe grade (cavaler, ofițer, comandor...). Cavaler al ordinului Mihail Viteazul, al Coroanei României.

III. P. e. x. t. (În limba de societate a oamenilor din «lumea mare»).

1°. Bărbat (spre deosebire de d. a. m. s. COSTINESCU) care însoțește o doamnă sau domnișoară, sau care, la un bal, dansează cu o femeie, sau care «face curte» unei femei. Amarnici și cavalerii din zina de azi. ALECSANDRI, T. 1154. Ploșnița ceea-i bătrând, cuvioș în mers pășește, Ceta-i cavaler... e tute...; care știe franțuzește? EMINESCU, N. 43. Din când în când trecu pe lângă el câte un tânăr cavaler, cu căciula jurchnească. id. N. 57. | Cavaler de onoare = tânăr care însoțește, împreună cu o domnișoară de onoare, pe mire, la cununie, frate-d-e-mire, cf. vornicel, chiemător. | (În irenie, după fr. «chevalier d'industrie») Cavaler de industrie = persoană care, prezentându-se sub înfățișarea unui om bine crescut, face înșelătorii în stă mare și trage din potlogării și expediente.

2°. P. e. x. t. Om onest, politicos, leal, cu purtări nobile. (În ironie) Să lac de slujnica lui, core au băgat-o mai târziu, ca un cavaler (a. 1817). IORGA, S. D. XII 173. Ba zice mai încolo... că el au îmbrăcat de nou și casa mea și casa Paciurii, la vrămea nunții, și precum că eu nice păpuci în picioare n'as fi arut, când au venit în casa mea. Aferim, ce cavalerii! id. ib. | (În funcțiune adjectivală) Aștept din parte-ți, o, rege cavaler, Că-mi vei da prișt pe-acela ce umită fi-l cer. EMINESCU, P. 202. | Vocativ: cavalerule și cavalerie. Bravo, cavaler!

dar după câte văd, ai o adresă... I. TEODOREANU M. II 18. | Și: (după germ. *Kavaler*) cavaliér † s. m.; cavaleriú † s. m.; (prin Transilv., după ung. *gavallér*, ad. III) gavalér s. m. | Adjective: cavaleresc, -ească, (opus: necavaleresc, -ească), (rar, în ironie) cavalerós, -oasă = de cavaler, vădind un caracter distins, nobil; voinicesc, semeț, mândru (COSTINESCU); aventuros (POLIZU). Purlare cavalerescă LM. Laurent eră un caracter independent și cavaleresc. GHICA, S. 431. Și cu noi să se fălească Franța, nația cea mare, Nația cavalerescă. ALEXANDRESCU, M. 166. Această ghiontire mi s'a părut mie, tândrului cavaleros, prea durceroasă. SBIERA, F. 132. | A d. v. e. r. b.: (ad III) cavaleriște = în felul cavalerilor (III), ca un cavaler. Eu, făcându-mi loc printre dame, cam cavaleriște, când pe bădăturile moșnegilor..., am alergat la celălalt capăt a galeriei. C. NEGRUZZI, I 38. | Colectiv: (Ist.) cavalerie s. f. = (în evul mediu) instituția s. ordinul cavalerilor (II, 2°); — (ad I, rar) cavalerime s. f. = cavalerie, călărie (I). *Precum un lanț de valuri pe marea albăstrie, Cavalerimea'n înții se'nține pe câmpie.* ALECSANDRI, P. II 158. | A b. s. t. r. a. c. t.: cavalerism s. a. = (ad III 2°) purtare de cavaler, politicoasă, generoasă. *Acți se deșteaptă un sentiment de cavalerism rău înfeșe.* MAIORESCU, D. II 59.

— N. intrat la noi mai întâiu din rusește (kavalerú), apoi din limbile apusene (ital. *cavaliere*, fr. *chevalier*, *cavalier*). Cf. dubletul călare.

CAVALERESC, -EASCĂ adj. }
CAVALERIȘTE adv. } v. cavaler.

CAVALERIE s. f. (Milít.) *Cavalerie*. — Partea unei armate («armas») care se compune din soldați călări, oștre călărează, călărie (1°), † călărășie, † călărășime. | Spec. *Cavalerie ușoară*, pentru exploriări, grea s. de rezervă, pentru atac, de linie, care ține mijlocul între aceste două. SĂINEANU, D. U. Cf. călărăș (II 1°), roșii. 1346 de cavalerie, infanterie și artilerie ucig. LET. II 75/11. 6 escadroane de cavalerie. URICARIUL, XXII 438. Cadeți de cavalerie. ALECSANDRI, T. 1105. Din trupele lor se mai formează o rezervă generală, atând atci colonelul Cerchez comanda infanteriei, colonelul Creșeanu a cavaleriei. MAIORESCU, D. II 89/17. Abia de 15 ani..., intrase în cavalerie. CONTEMPORANUL, IV 299. [Accentuat, în Transilv. și Bucov., după germ. *Kavallerie*, și cavalerie].

— N. primit prin mijlocire rusească (kavaleriia idem) și apropiat mai târziu de ital. *cavalleria*, idem.

CAVALERIE s. f. *Décoration, ordre*. — (Învechit, aproape esit din uz) Decorație (în grad de cavaler), ordin. S'au întors Luca Visternicul la Dimitrașcovodă, aducând lui Vodă de la Împăratul daruri un left cu diamanturi, cavalerie, pecete împărătească și câștia soboii. LET. II 338/12. Cinași și pe Conte Spiritoș cu cavaleria Sfântului Andreiu. DUMITRACHE, 389/2. Îi avea Muscalii la mare cinste, dându-l Împărăteasa și cavalerii, cruci cu pietri scumpe și cu aur ferecate. DIONISIE, C. 164/14. Muscalii au trimes cavalerii la 3 prefeți, Iancu, Azenție și Balint. GHICA, A. 504/2. Pierduse (din piept) o cavalerie. DDRF. [Și: (c. n. grec *καβαλαρία*) cavalerie † s. f.; (pop. și fa. m., învechit) căvălărie s. f. Domni după vreme da aceste cărți de scutelnici acelora carii se arată cu credincioasa slujbe către domnie și către patrie... iar întru adevăr sânt cavalerii ale scaunului țării. ZILOT, CRON. 84. Ofițeri încredințați de cavalerii. GORJAN, H. IV 2. [Un împărat] pierduse din pieptuși... O cavalerie. PANN, P. V. I 41, cf. 44. [Englezii] aveau o grază [= o mulțime] de cădădării. CARRAGIALE, T. II 181/23. Limba... e mai scumpă și decât căldăria, și decât potcapiu', și decât tot

bunu' după [= de pe] lumea-asta. JIPESCU, O. 59, cf. 58; căvălie \dagger s. f. POLIZU.]

— Din rus. kavalerija, idem.

CAVALERIE s. f. (Armată) v. cavalerie.

CAVALERIME s. f. (Milît.) } v. cavalier.

CAVALERISM s. a. }

CAVALERIST s. m. (Milît.) Cavalier. — (În Transilv., Banat, Bucov.) Soldat din cavalerie, cf. călăraș, roșior.

— N. din germ. Kavallerist, idem.

CAVALERÓS, -OĂSĂ adj. v. cavalier.

CAVALÉT s. a. (Pict.) = șevalet. DICT.

— N. din ital. cavalletto, idem.

CAVALIN, -Ă adj. Chevalin. — (Mai ales în legătură cu cuvântul *șrasă*) A(l) cailor. *A făcut mari îmbunătățiri razei cavaline*. I. IONNESCU, D. 176.

— N. din ital. cavallino, idem.

CAVALIR s. m. v. cavalier.

CĂVALIRIE \dagger s. f. v. cavalerie.

CĂVALIU s. m. *Maréchal ferrant*. — (Bucov. Rutenism) Potcovar. *Omul eră căvaliu*. DECI, rugându-l ea, căvaliu i-a potcovit calul. MARIAN, O. 1. 361.

— Din rut. kovali, idem. Cf. încovăiă, nicovăiă.

CĂVÂN s. a. v. găvan.

CĂVÂRGIC adj. inv. v. chivirgie.

CAVÁS s. m. *Gendarme turc, agent de police*. — (Turcism; învechit, reluat de scriitorii moderni, când vorbea de Turci) Jandarm (pedestru RUDOW, XVII 405), agent de poliție (ȘIO.) *Trămite cavazi, de pază*. CRON., ap. RUDOW, XVII 405. *Cavazi doi înainte și înarmați*. DOC. (a. 1787), ap. ȘIO. *Pornește cavazi îndată pe topici a-și înfrâna*. BELDIMAN, TR. 389. *Fu trimis, sub pază de cavas, la Serasker-ghica*. GHICA, A. 626. Nu ajunsesem bine pe deal acasă, când vine un cavas și mă chiamă la Emirghian, la Reșid-pașa. id. S. 427. *Un curier turcesc, pe care îl întovărășește un cavas*. ALBESANDRI, ap. RUDOW, XVII 405. [Plur. -cași. | Ș: caváz \dagger s. m. (cu plur. -cazi, -cași); (cf. și alb. gavas, bulg. gavar) gaváz \dagger s. m. (cu plur. -vazi). *Un gavaz cu caplan*. DOC. (a. 1784), ap. ȘIO. *Cavazi, gavazi și altele*. K. VĂCĂRESCUL, IST. 255/26. | \dagger c. turc. kavaz bafy). Caváz-baş(a) \dagger s. m. = slujbașul Curții care sta în picioare afară la ușa Domnului (ȘIO) și eră mai mare peste cavazi de strajă (GORGA, IST. ROM. II 160). S. lei emiclicul lui cavaz-baş. DOC. (a. 1785), ap. ȘIO. *Mă pomenui într-o dimineață cu caváz-bașa al împăratului*. GORJAN, H. II 142.]

— Din turc. kav(v)as esbire, huissiers.

CAVATINĂ s. f. (Muz.) Cavatine. — Bucată de solo făcând parte dintr-o operă și deosebindu-se de arie prin aceea că e mai puțin dezvoltată, conține mai puține ornamente și are un caracter mai liric. ENCLIC. R. I.

— N. din ital. cavatina, idem.

CAVÁZ \dagger s. m. }

CAVÁZ-BĂSA \dagger s. m. } v. cavas.

CAVEIU s. a. v. cafeă.

CAVERNĂ s. f. *Caverne*. — Pesteră, cf. speluncă, grotă. *Urzul cavernorului*. *Omul preistoric locuia în caverne*. P. ex t. (Med.) Excavație făcută în pământii atinși de fizie. [A]djectiv: (< lat.

cavernosus, fr. *caverneux*) cavernós, -oasă = cu caverne, cu peșteri, cu scobituri; (despre voce) care pare că vine dintr-o cavernă. *Munși cavernoși*. L.M. (În funcțiune adverbială) *Glauz* și răsună cavernos, ca dintr-o groapă. VLAHUȚĂ, N. 88.]

— N. din fr. (< lat. *caverna*, idem, din *cavus*, -a, -um egol, găunos).

CAVERNÓS, -OĂSĂ adj. v. cavernă.

CAVĞĂ s. f. *Ennuî*. — (Turcism; învechit; se aude la generația bătrână din Târgoviște) *Daî de cavğă* = dai de bucluc. Com. I. BRĂTESCU-VOINEȘTI.

— Din turc. (bulg.) *kavgha* (ghavgha) «dispute, querelles».

CAVIAR s. m., sing. *Caviar*. — (În Transilv. și Bucov. Franțuzism, prin mijlocire germană) Icre negre (moi sau tescuite) puse în comerț. [Pronunț. -vi-ar.]

— N. din germ. *Kaviar* (< fr. *caviar*), idem.

CAVITĂTE s. f. *Cavité*. — Loc gol mai mult s. m. puțin întins, parte găunoasă în interiorul unui corp solid; cf. gaură, borbă, găun. *În cavitatea scripetelui este pus un fir de mătăsoasă*. PONI, F. 20. (Anat.) *Cavitatea toracică, cavitatea abdominală*.

— N. din lat. *cavitas*, -atem, idem (derivat din *cavus* egol, găunos).

CAVÔU s. a. *Caveau*. — (Franțuzism) Construcțiune funerară într'un cimitir (de obicei, pentru o întreagă familie), criptă, propniță; cf. mausoleu. *A fost înmormântat în cavoul familiei*. [Plur. -vouri.]

— N. din fr. (derivat din care «pivniță», din lat. *cava*, fem. lui *cavus*, egol, găunos). Cf. cavernă.

CAVÛRMĂ s. f. *Sorte de mets*. — (Turcism; în jud. Teleorman) Un fel de mâncare (H. XIV 87), coleasă (H. XIV, 187).

— Din turc. *ka(v)urma* «mâncare (carne) prăjită».

CAVZĂ \dagger s. f. v. cauză.

CAZ s. a. 1^a—4^a. *Cas*. 5^a. *Cas*. (Gramm.)

1^a. Tot ce se întâmplă s. se poate întâmplă; întâmplare, accident, eveniment (COSTINESCU). *Cazu = întâmplare*. CODICĂ TIV. A. 4/11. *Pe mine nu mă preocupă cazul izolat de la Dorohoiu*. MAIORESCU, D. II 165/2. *Caz fortuit*. HAMANGIU, C. C. 1431—1435. *Un caz extraordinar*. | (Med.) *Felul în care se înfățișează o boală; p. ex t. ivirea unei boale*. *Un caz grav, rar*. *În oraș sânt câteva cazuri de scarlatină*.

2^a. Împrejurare (COSTINESCU), circumstanță, situație, condiție. *Sânt însă cazuri fatale, când un om, ce are cel mai mic sentiment de onor, nu poate face altfel*. C. NEGRUZZI, I 212. *Cazurile în care demnitațile se pot recoca*. HAMANGIU, C. C. 829—840. *Caz de forță majoră* (id. ib. 1431—1435). Împrejurare în care puterea ne-a fost hotărâtă de întâmplări mai puternice decât voința noastră. *Cunosca cazul d-tale*. *Un caz de conștiință*: Împrejurare în care e în luptă conștiința morală a cuivă. \ddagger *A pune (s. admite) cazul că...* = a presupune, a admite că... | Loc. adv. *În cazul acesta*. *În acest caz s. în (s. într'un) asemenea caz* = în asemenea împrejurări, atunci...; | (În Transilv., la) *tot cazul s. în (în Transilv., germanism, sub) orice caz* = în orice împrejurări, orice s'ar întâmplă, ori-cum; *în caz contrariu* = altfel, dacă împrejurările sânt altele; *de la caz la caz* (în Transilv. și Bucov., după germ. *von Fall zu Falle*) *din caz în caz* = după împrejurări. *Sper că d-i Sococ... în asemenea caz ar primi de sigur să-și fie editor*. ODOBESCU, III 12/4. *Iar în caz contrariu, vă rog*

scrieți-ne (a. 1872). URICARIUL, XIII 341/14. Ministerul Taaffe eră maestru a-și face majoritate din caz în caz. SBIERA, P. 329/19. | Loc. prep. **În caz de** = dacă s'ar ivi...; **afară** (rar: **fară**) de **cazul** (cu gen.) = cu excepția cazului când... **În caz de nemulțumire, cadul din Brăila** va da sfârșit pricinii. RAȘCANU, I. XIII/12. **Peste cifra de 30.000 [de] oameni... nu se va trece... fără de cazul vreneni înfelegri prealabile cu Sublima Poartă.** URICARIUL, X 365/17. **În** (prin Transilv.) **cazul când** (s. — franțuzism — **în cazul că**) = când s'ar întâmplă să...; **dacă. La caz când unul din ei [— ei] s'ar sădriți** din vicioj... URICARIUL, V. 27/12.

3°. Priele (COSTINESCU), ocazie, loc.

4°. Chestiune. **În cazuri de materii dogmatice.** URICARIUL, V. 152/1. # (Franțuzisme) **A face caz (mare) de ceva** = a considera ceva ca un fapt s. ca un lucru important; **a face caz (mare) de cineva** = a pretui mult pe cineva, a scoate la iveală calitățile, meritele cuiva.

5°. (Gram. În anumite limbi) Funcțiune (arătată mai ales prin dezințele diferite) substantivului, adjectivului, pronumelui, numeralului, ca subiect, complement drept, nedrept s. circumstanțial. **Limba latină are și cazul oblativ.**

[Plur. cazuri. | Probabil, tipărit greșit **cazuri**, în loc de **cauze**, într-un document tradus din grecește: **Au găsit 3 cazuri** (pe pag. următoare: pricină) ce au pusiat zisul ospital (a. 1862). URICARIUL, I 118/12. | Adjectiv: (clat. *casualis*, -e) **cazual**, -ă (pronunț. -zu-a!; ad 1° — 2°) = ce atâră de împrejurări; **întâmplător** (COSTINESCU), accidental, eventual (L.M.), nesigur (BĂCIANU), cf. contingent; (ad 5° Gram.) care arată cazul gramatical. (Jur.) **Condițiunea cazuală este aceea ce depinde de hăzard** (iar nu de voința creditorului sau a debitorului). HAMANGIU, C. C. 239. **Terminatiune cazuală.** | **A b s t r a c t:** (ad 1°; neobincinut) **cazualitate** (pronunț. -zu-a-) s. f. = calitatea, starea a tot ce e supus întâmplării, a tot ce e accidental, nehotărât, nesigur; **întâmplare**, cf. contingență. Cf. COSTINESCU. **Cazualitatea multor evenimente nu se poate negă.** L.M.]

— N. din lat. *casus*, propriu scăderii, în parte cu înțelesurile fr. *cas*.

CĂZ conj. v. eă.

CAZĂ † s. f. District; arrondissement. — Turcism District (ȘIO.), plasă, despărțire administrativă (PĂSCULESCU, L. P.) s. judecătorească. **Să nu cuteze... a intră în țară serhatli și alții din lăcătoria cazailor după [de pe] Dunăre.** TES, II 309, cf. URICARIUL, VI 437. **Când vor merge ratele Moldovei la târgurile cazailor și satelor peste Dunăre** (a. 1802). ȘIO. **Lângă marginea hotărâlor a plecatului nostru pământ câtră cazaua Iamatului** (a. 1802). TDRG. (Păstrat în poezia populară) **Trei Turci arambagii, Care în cazaua'n Dit.** PĂSCULESCU, L. P. 218, cf. 219 b.
— Din turc. *kaza*, idem. ȘIO.

CAZĂ vb 1^a Caser. — (Franțuzism) (Despre lucruri) **A așeză ceva în căsuța (despărțitura) sa;** p. ext. (mai ales despre persoane, trans. și refl.) a pune pe cineva într'un post (care-i asigură bine traiul). **S'a cazat tot neamul.**
— N. din fr. Cf. *cază*, *cazier*.

CĂZĂ s. f. Case. — (Franțuzism) Despărțitură regulată (într'un dulap s. birou), căsuță.
— N. din fr. (clat. *casa* = casă mică). Cf. *cazier*.

CAZĂC s. m. 1°. Cosaque. 2°. Soldat faisant partie d'une troupe indigène organisée à la manière des Cosaques. 3°. Sărire (iron.). 4°. Gaillard. 5°. Nom de chien. 6°. Danse paysanne. 7°. Vent d'est.

1. Recrutați, la început (sec. XIV), din elemente nemulțumite cu regimul moscovit, Cazacii se organizară mai târziu, sub influența tătarăască, în oștiri de călăreți temuși și la noi (mai ales Zaporojenii, cei de Don — donții —, de laic — ieșiți —, de Cuban s. a.) pentru incursiunile lor sălbătice. Recunoscuți sub Ivan cel Groznic (a. 1570) de țari, ei începură încetul cu încetul să facă parte din armatele acestora, formând corpuri speciale de cavalerie ușoară, cu anume orânduși și privilegii (având o căpetenie a lor, hatmanul). **O pagubă ce au făcut... când cu Cazacii.** HRISOV (a. 1651) ap. GCR. I 151/2. **Sânt Cazacii, de neamul lor, Ruși, rămășiță din oștenii a Cnezilor rușești.** M. COSTIN, LET. I 286/22. **Timuș, feciorul lui Hmil Hatmanul, cu 8000 de căzaci într'ales, trece pre la Soroca Nistrul.** id. ib. I 305/2. cf. 248/12. **Mînh feldmaresal... cu cinezii de mii Cazaci horodivi și cu trizecii de mii de Zaporojeni.** NECULCE, LET. II 433/12. **Cincisprezece mii de Cazaci din olatul Harcovului și cinci mii de Cazaci ce le zic Eiji, ce trădesc peste Don.** id. ap. ȘIO, cf. 357, ib. **Adu-s-au Mihailu-vodă lângă oastea sa și oștii străine... 2000 de Tătari și 7000 de Cazaci zaporojeni, de la Hanul, atice în Iași.** MUSTE, ib. **Cazacii botcalii adecă zaporojeni... de porunca Hanului ascultă.** AMIRAS, ib. cf. id. LET. III 154/22. **Se telu despre Foșani un Ilte Lepușcanul, cu vro-o 50—60 de oameni, între care eră și cinci-șase Cazaci, iar ceilalți Moldoveni, amestecați.** DUMITRACHE, ap. GCR. II 126/12. **Priveam Prutul cum curge și fericeam pe cazacul cu barba lungă, de la pîchetul din ceca parte.** C. NEGRUZZI, I 61. **Prutu-i mare, Prutu-i lat, și cazacu-i deșteptat.** CARANFIL, ap. ȘIO. **Alexandru împărat** Încă ne-a înscuzat Cu Cazaci și cu Muscari. BETEGANUL, TR. 27/12. **De-aș avea cu alții gonitori în ocol și d-a-ta alții băieți, câți căzaci, căpăni și alte lifte spurcate au căzut morși aici... bine-ar mai fi de noi!** CREANGĂ, P. 117. || P. gener. Rus. **Mai răi au fost Cazacii, cari au venit în urma Turcilor.** RĂDULESCU-CODIN, L. 89.

2°. † Soldat făcând parte dintr'un corp de pedestre și călărime pământeana (întocmită în felul Cazacilor ruși) în număr de 2000, sub comanda agăi, iar mai târziu redus la 240, sub polcovnicul de oraș și polcovnicul de Târgoviște. ȘIO., cf. BĂLCESCU, M. V. 592. **Lei... 18, de la 9 zapoici de la 3 steaguri Cazaci.** RAȘCANU, L. 59/12. **Vel-căpitan de cazaci, cu sarmacul și tobazol său...: cazacii așezăi pedestri, cu cimpoții i tobele lor.** DOC. (a. 1783) ap. ȘIO. **Vodă Ipsilanti, cu oaste: arăduși, ctohodari, cazaci, rumâni horoși și cazacii rumâni și pandurii.** DIONISIE, ib., cf. 209, 216, ib. || † (Munt.) Cătane s. slujitori de scuteală, în număr de 18000, sub 18 căpitani, răspânziți prin județe, neprimind leafă, scutele de dări și împărțiți în două diviziuni, sub numele de **cazaci catarași** și **cazaci martalogi.** ȘIO., cf. BĂLCESCU, M. V. 608.

3°. (Ironie) Zbir, agent de poliție. ȘIO. **Ce te-apucase mai dîntore, s'amuși cazacii apucă noastră?** ALECSANDRI, T. 1139.

4°. Fig. Copil s. om voinic și cu curaj. RĂDULESCU-CODIN, L.

5°. Nume de căne (DAME, T. 181, JIPESCU, O. 51) ciobănesc (H. II 28, IX 438).

6°. (Cor.) Numele unui danț țărănesc. PAMFILE, J. III 14, H. IX 128.

7°. (Mold., Transilv.) Vânt de răsărit (ce bate din spre țara Cazacilor) (H. X 407, ȘIO.), cf. cri-vă ț. **Vânt de la Cazac.** PAMFILE, VĂZD. 55.

[Și: **căzac** s. m. DOSOFTEIU, V. s. ap. TDRG. | **Diminutiv: căzăcel** s. m. (ad 1°). **Măi Cazace, Căzăcele, Ce căși noaptea prin argele?** MAT. FOIC. 458; cf. H. IX 44. | **Feminin: căzăciolăică (cazaciolăică) = nevastă de cazac;** (ad 6°, neltebruințat) **căzăcă = danț al Cazacilor.** COSTINESCU, cf.

căzăcească. | Adjectiv: căzăcesc, -ească = de cazaci), al Cazacilor. Toată nărala Turcilor au fost asupra taberilor căzăcești. M. COSTIN, LET. I 247/2. S'au mutat la Volodjtin, un oraș căzăcesc, id. ib. I 316/22. Să hie toate pre sfatul lui ca unui vestit slujitor și știtor obiceiului și hirie căzăcești. id. ib. I 318/2, cf. 321/22. S'au rădicat Hmil, hatmanul căzăcesc, asupra Leaglor. id. ap. GCR. I 201/14. Nu știu: oastea-i căzăcească Ori urdide-i lădărească? CARANFIL, ap. ȘIO. (Substantivat) căzăcească (cazacească H. XIV 251, căzăcescă) s. f. (rar) căzăcescu(I) s. m. art. H. X 426. (Cor.) Numele unui danț țărănesc, în care sânt și mișcări ce se joacă pe vine (introdus de Cazaci, ȘIO), și melodia lui, numit și cazac (6*), căzăcel, căzăcește, cf. cazacă. SEVASTOS, N. 281/12, PAMFILE, I. I 289, PĂRVEȘCU, H. 32, H. I 32, II 33, 245, 285, III 312, 388, IV 90, VI 228, H. 402, XVI 51. O căzăcească și ceteră ceardăpuri. GHICA, R. II 174. Areă un mierloiu care fluteră căzăcesca. CARAGIALE, N. s. 52/2. (Cu alte sufixe): (c rus. kazalka căzăcioaică) căzăciță s. f. Griga cântă cazacul, și doi slăci s'au prins să joace, frământând pământul cu ciubotele grele. TAFRALI, P. 30; căzăciță s. f. Incepe a chiu prin tad și a jucă horodina și cazocina. CREANGA, P. 310; (c rus. kazalkă șjocul cazacilor) căzăcițe s. a. Un cântec, la azul căruia nici un Rus... nu poate să nu joace, anume cazacocul. CONTEMPORANUL, VI 36. | Adverb: căzăcește (cazacește) = ca un Cazac, în felul Cazacilor. Legături i-au pus de in, Ca să-l ducă la Hotta, și să-l judece rușește. Și să-l bată căzăcește. ALECSANDRI, P. P. 238/12; (ad 6*) SEVASTOS, N. 281/12, H. III 80, X 191, 543, XII 282. | Colectiv: căzăcime s. f. Inevădundu-i, dacă vor slobozi focul, să se răpăd în căzăcime. URECHE, LET. I 198/22. S'au pornit toată căzăcimea, cu stinger Timuș, la locul unde cuprinsese Nemți. M. COSTIN, LET. I 321/22. Măzepa s'au închinat cu toată căzăcimea la Craiul zvedesc. AMIRAS, ap. ȘIO. Cel voadă bogdănescă Da năvală-n căzăcime, și da poroșă-n lădăcime. COSBUC, F. 114. | Verb: căzăci IV^a refl. = a se face Cazac, a trece în comunitatea Cazacilor (subînțeles: Rușilor). Când erai Român curat, Sufletul meu fi i-am dat, Dar de când te-ai căzăciit, Ești ca dracul de urât. ALECSANDRI, P. P. 411b/2. | — Din rus. kazakŭ, idem. Cf. cozac, cazaciu.

CAZACĂ s. f. *Casaque*. — (La alegări de cai, termen de cursă) Haină (de uniformă) de o anume culoare sau combinare de colori, care arată în numele cui alegară (al cui e calul încălecat de) cel ce o poartă; fig. calul călărit de cel îmbrăcat în acea haină, p. ext. proprietarul său. *La cursele de ieri a țegit în frunte cazaca tricoloră.* — N. din fr. (c ital. *casacca*, cuvânt, probabil, de aceeași origine, ca cel precedent).

CAZACĂ s. f. (Cor.)

CAZACEĂSCĂ s. f. (Cor.)

CĂZĂCEĂSCĂ s. f. (Cor.)

CĂZĂCĂL s. m.

CĂZĂCEȘTE adv.

CAZĂCĂ vb. IV^a refl.

CAZĂCĂCĂ s. f. (Cor.)

CĂZĂCIME s. f.

CAZĂCĂCĂ s. f. (Cor.)

CĂZĂCIOAICĂ s. f.

CĂZĂCIOAICĂ s. f.

CAZACIOC s. a. (Cor.)

v. cazac.

CAZACĂLĂU s. m.

CAZACĂLIE s. f.

CAZACĂLIEȘC. -ĂSCĂ adj.

v. cazaciu.

CAZACĂLĂU s. m. 1°. *Marchand de vins russe.* — (Invechit; păstrat astăzi numai în poezia populară și în onomastică).

1°. Negustor de vinuri și rachiri (la origine, din țara Cazacilor și, în genere, rus, făcând negoțului de vinuri între Moldova și Rusia.) Cf. ȘIO., ALECSANDRI, P. P. 122, notă. *Iar pentru horicid (= rachiu) ... afară din marfa ce vine la Iași și din negoțitorii cazacii... să să descurte... la margine (a. 1743). IORGA, S. D. VI 247. Venitul vămiți cazacilor (a. 1772). URICARIUL, XXI 354/2, cf. I 88/22. Vinul cules se vinde must. Prețul lui se rupe de către cazacii. I. IONESCU, P. 275. Mult vinăș se trece, Ca-l vinde Rădăra, Rada crăpmăria, Și-l beau cazacii, Negustorii de vit. ALECSANDRI, P. P. 121.*

2°. Negustor (la origine, din părțile Cazacilor) care aducea în țară blăni scumpe din Rusia s. trecea în Turcia. ȘIO. *Cazacii cu blane, de s'au așezat, să deie câte 16 lei vechi de car (a. 1761), ap. ȘIO. Ișlicul... marelui teribașă părea că reclama prioritatea nobleței asupra căciulei de cazaciu a cojocarului subfir.* FILIMON, C. II 325. *D'atunci începuse cazacii să aducă în Tarigrad scumpele blăni din Mosc.* ODOBESCU, I 133/12. *Pelceșe cumpără, Pelceșe brumării. Te vindeți la cazacii.* TEODORESCU, P. P. 604, cf. 552.

[Și: **cazaciŭ** s. m. | Adjectiv: **cazaciieș** (pronunț. -i-esc), -ăscă. *A cumpărat pelceșe, stărușturi, ca să facă căciulei cazaciiești sau boznegesti (a. 1785), ap. ȘIO. Hai, Ileană, 'n București, Să-ți fac stria muschiciei și papuci cazaciiești.* SEZ. II 223 b/22. | Feminin: **cazaciie** s. f. = căciulă (de cazacu, ca a cazacilor) de hărșie neagră, cu fundul de postav alb. ȘIO. *În cap purtă Tudor căciulă dreaptă și înaltă, numită cazaciie.* ib.]

— Din turc. **kazaklı** soriginar din țara Cazacilor (neatestat în dicționare). ȘIO.

CAZĂI vb. IV^a *Aboyer (?)* — A lătră? *Ogarul, când căzăște, în zadar umblă.* TICHINDEAL, ap. ZANNE, P. I 566.

CAZĂLBĂȘ † s. m. *Persan.* — *Persan.* *Arăd și cu Cazălbășii amestecare (nu neînțelegeri, războiu), început pentru Bagdad.* LET. I 274/22. *Turcul îmblă să facă pace cu Cazălbășii și da multime de bani Șahului Cazălbășilor, ca să facă pace.* ib. II 431/22, cf. 421/22, 423/12. [Și: **cazălbăș** † s. m. || Adjectiv: **cazălbășesc, -ească** † = persan. *Să-ți bună căzălbășescă* (Mold. a. 1748). IORGA, S. D. VII 233. | Adverb: **cazălbășește** † *Cu portul schimbat căzălbășește.* LET. II 423/12.] — Din turc. **kzyyl-baș** (propriu: «cap roșu»).

CĂZĂLBĂȘESC. -EĂSCĂ † adj. v. **cazălbăș**.

CĂZĂLCEĂ s. f. (Bot. Turcism, în Dobrogea) = grâu-de-toamnă (Constanța). H. II 289. [Și: **căzălăge** s. f. H. II 298.]

— Probabil din turc. **kzyylğa** erougeătres, numindu-se grăul astfel după colorarea lui roșietică.

CAZĂL-PELIT s. m. (Bot.) Sorte de *chêne*. — (Turcism, în Dobrogea) Varietate de stejar (H. II 280), stejar roșu (H. II 288).

— În partea întâia a cuvântului se recunoaște turc. **kzyyl** erouș, cf. **cara-pelit**.

CAZĂM s. m. sing. (Med. pop.) v. **esamăc**.

CAZĂMĂC s. m. sing. (Med. pop.) *Rougeole*. — (Turcism, în Dobrogea) Boală de om (H. XIV 405),

probabil pojar. [Și: (după suf.-lăc) **cazamlăc?** (scris: *cazamlac*) = pojar H. II 216, **căzâm** = boală H. II 246].

— Din turc. *kızamuk* 'pojar'.

CĂZĂMÂNT s. a. v. *cădeă*.

CAZAMLĂC s. m. (Med. pop.) v. *cazămăc*.

CAZĂN s. a. I. 1°. *Chaudière*, alambic. 2°. *Bos-sin*. 3°. *Famille tartare*. 4°. *Régiment de jant-saires*. II. (Mouton à laine) *rougeâtre*.

I. S. a. 1°. Căldare mare (de aramă) în care se fabrică băuturile spirtoase, mai ales rachiu și țuica (PAMFILE. I. c. 227, 236), în care se fierbe janțul din care iese urda (H. II 88, cf. 12, 145), se gătesc bucate (H. II 132, 147, 226, III 20) s. se spală rufele etc., cf. ce a un, căldare, tuciu. Și le-au rămas pe loc toată urda, tunurile, corturile, cazanurile, carele și alte calabalcuri. LET. III 278/50. Cazaurile i căldările din toată țara, cu care fac rachiu de țescovine (a. 1799). URICARIUL, III 5/22. 2 cazane de câte 5 vedr[e] unul... pentru prefăcut rachiu (a. 1804). IORGA, S. D. 153. Două cazane de aramă roșie, pentru făcut spirit din rachiu (a. 1829), ib. VIII 75. Cazanol fierbe, CĂRAGIALE, M. 291. Picăară apoi, aducând după puțin un cazan mare, plin cu borș. DUNĂREANU, SĂM. VI 369. Vine împărțat cu o multime de oameni, cu cazmale ascuțite și cu cazane pline cu uncrop. CREANGĂ, P. 256. Porunci la niște credincioși ai săi (ca) să atâă pregătita îndemnând câteva cazane cu smolă. SPIRESCU, L. 186. Puse un cazan cu lapte să fiarbă pe foc. SEZ. I 8/22. În odăte erau cazane pline cu aur topit. REV. CRIT. I 224. Iboenică îmi d'avea Pe Veta de la Soceni, Tocmai c'un căzan de bani. RETEGANUL, TR. 18/22. * Cu picătura din cazan butea se umple până în vrână de rachiu, IORD. GOLESCU, ap. ȘIO. A dat un cazan și a luat o căldărușă = a dat un lucru de preț și a primit altul de puțină valoare. Cf. ZANNE, P. III 93. Cazanol unet mașină de buclărie, al unei locomotive. Măncare de la cazan (la cazarmă: de la cazanol cel mare, unde se gătește pentru soldați).

2°. P. a. n. l. Formațiune geologică s. de altă natură senănd cu un cazan, cf. căldare (2°). Activitatea apei, de a spăla fundul într-o parte și de a depune în alta, este diferită, și de aceea fundul își capătă acel relief variat. În unele locuri un Cazane (la «Porțile-de-fier» în piatră), în altele gropi. ANIPA, P. 192.

3°. † (La Tătari) Familie constând din vreo zece inși. ȘIO. Scim Ghirai, hanul Tatarilor, s'aducă cu zine la câmpul de bătăie câte doi oameni din fiecare cazan, CANTEMIR, ap. ȘIO.

4°. † Regiment de ieniceri. ȘIO. În două zile, de astăzi, cazanuri și toți porniți, Prin Silistra îi să treciți; de-ți greși, sănteiți pieriți. BELDIMAN, E. 113.

II. A d. j. (Oaie cu lăna) roșatică. DAMÊ, T. 67. (Plur. -zane, și †-zanuri. |Și: **căzân** s. a. CABA, SĂL. || Diminutiv: **căzănél** s. a. (ad I 1°). Mai întâiu trebuze să fie un căzănél foarte curat și spoi bne, ca de o vadră: cel mai bun și mai îndemnănd este cel cu căciulă de aramă, pentru finutul opit. PISCUPESCU, O. 297. | Local. (cazan + iță) **căzănîță** s. f. = captor pentru cazanol de fier rachiu, cf. povarnă. Unti [oameni] au căzănîță, în care se fine căzanol de fript (= fier) răchite (= rachiu). LIUBA-IANA, M. 101; **căzănărie** s. f. = povarnă; o parte a zălhanalei, unde se prepară cirvișul sau seul (ȘIO), unde sănt cazanele. Proprietarul... a clădit o căzănărie cu două cazane, spre a scoate rachiu din comina ce aduc oamenii. I. IONESCU, M. 511. În fundul zanalet, căzănăria, unde se lopoște seul și se face cirvișul. MARION, ap. ȘIO. | Nomen agentis: < turc.

kazan (y «căldărars») **cazangiu** (**cazanciu**) s. m. = fabricant sau meșter de cazane, căldărar (DICT.); cel care topește seul în căzănărie (ȘIO), lucrătorul [meseriașul de colo până colo. MARION, ap. ȘIO; **cazangerie** s. f. = negoț cu vase (cazane ș. a.) de aramă; mărfuri de aramă. | (Ad 3°—4°) Co m-pus (turcesc): **cazân-ahesi** † s. m. sing. = impozit pe care Tătarii erau îndatorai a-1 plăti Turcilor. ȘIO. După ce au făcut Turcii pace, au trimis la Tătari, ca să-și dea **cazân-ahesi**. LET. II 53/4, cf. 49/2.]

— Din turc. (bul., sârb., rus., rut.) **kazan** «chaudron, marmite, chaudières» sau (în Transilv.) din ung. **kazán**, idem. (Ad 3°) Mărzăcii își numărău supuși după cazane, și (ad 4°) ienicerii aveau o mare venerație pentru cazanol care servea la împărțitul hranei. ȘIO.

CAZĂN-AHESİ † s. sing.

CĂZĂNĂRIE s. f.

CAZĂNCIU s. m.

CĂZĂNÉL s. a.

CAZANGERIE s. f.

CAZANGIU s. m.

v. **cazan**.

CAZĂNIE s. f. (Bis.) *Sermon; Explication de l'évangile, vie de saint. Recueil de sermons ou de vies des saints. Long récit ennuyeux.* — Predică, o milie (citită dintr-o carte anume). | (Deoarece în Biserica ortodoxă predicile constau de obicei din explicarea evangheliei sau din istorisirea vieții sfinților zilei, cuvântul *cazanie* s'a putut întru buia și pentru) Tălele evangheliei, viața de sfânt. | P. ext. Carte cuprinzând predici (omilii) pentru duminică și sărbători (chiriaco-dromion, adunarea cazanilor), explicări a evangheliei (tălculele evangheliei), carte cu învățătură s. învățătoare) ori vieți de ale sfinților (viețile sfinților). Dece pentru aceasta și toți cei veți nemi aceste cazanie, schimbă-ți mîntea acă rez. EVANG. ÎNVĂȚĂTOARE (a. 1644), ap. GCR. I 111/12. *Cazanie la a opta duminică după pogorirea Duhului sfânt. CHEIA INTELESELUI (a. 1678), ib. I 237/22. Să facă cazanie, de folosul sufletelor. DOSOFTEIU, V. S. 51/2. La cazanie, carea rîsul (= linul) împotriva plicii făcuse, dădui cel bătrîn într'acesta chip răspuns. CANTEMIR, IST. 328. Cazanie de prăznuire... ale lui Ilie Mîntiat (a. 1742), ap. GCR. II 30/2. Cazanie, ce cuprinde în sine evangheliile tălcute ale duminicilor de preste an și cu cazaniile emazorului praznicilor împărătești și ale sfinților celor mari. Rămnic 1748 (Titlu). Iar tu, cobă rea, du-te de fă cazanii la biserică, iar nu în casa mea. FILIMON, ap. DDRF. Și pînă va veni aici. Să citești numai cazanii De-a sfinților mucenici, C. NEGRUZZI, II 75/22. | P. ext. Descriere, povestire lungă și plictoasă (cf. COSTINESCU). * Toată zua-mi toncă la căzănii = îmi spune verzi și uscate (PAMFILE, J. II), mă dăscălește. [Plur. **cazani** și (mai rar) **căzănii**. |Și: **căzanie**, **căzanie** s. f.]*

— Din v.-sârb. *kazanie* «explicații de texte» s. din polon. *kazanie* «predică». (În paleoslavă însemnă «institutio, admonitio»).

CĂZĂNIE, **CĂZĂNIE** s. f. (Bis.) v. **cazanie**.

CAZANIER, -Ă adj. *Cazanier*. — (Franțuzism) Căruia-i place să stea mai mult acasă **caznic**. [Pronunț. -ni-cr]

— N. din fr. (<ital. *casaniero*, din *cașona* «casă»).

CĂZĂNÎȚĂ s. f. v. **cazan**.

CAZARMĂ vb. I^a (Mil.) v. **cazarmă**.

GAZARMĂ s. f. (Mil.) *Caserne*. — Clădire mare în care au locuția trupe de soldați; (p. e x t.) toți soldații dintr-o cazarmă. *Pură scopi din odăie, cu cuscutul: la cazarmă! URICARIUL X 13/10. Fiecare cazarmă are infirmeria sa. ib. XXII 474. Viind la cazarmă, mă aruncam pe trântul mieu pat. C. NEGRUZZI, I 332. O bucată de vreme, drumul e tot acela care duce la Turdaș, printru vile, căsărmi cu inscripție germană, parcuri și plantații. IORGA. N. R. A. I 260. Că deced să fii cătanu, Să dormi noaptea la cazarmă, Mai bine cloban de oi, Dormi noaptea pe pat de flori. BIBICESCU, P. P. 144. Și'n casarmă m'au băgat Și pe mine m'au jurat Pre crucița sabiei, În țara Italiei. REȚEGANUL TR. 58/10. Glume de cazarmă: grosolane, triviale; cf. caz. o. n. || Fig. Clădire mare lipsită de stil. *Astea nu-s palate, ci cazărmi.* (Plur. *cazarme, cazărmi și (pop.) căsărmi.* || Și: (Transilv., prin apropiere de casă) *căzărma, căsărma* (L.B.) s. f.; (ung. *kaszárnya*) *cașarnie* s. f. PAPAHAĞI, M. LXIV. DR. IV 1704. | Verb (< fr. *caserne*, idem) **încazarmă** la (învechit, **cazarmă**) = (trans. a așeza (trupele) în cazarmă; refl.) a se așeza în cazarmă; (p. e x t.) a pune (un elev) într'un internat, a supune regimului internatului. (Cu abstractul) (In) **cazarmăre** s. f., (part. adj.) (In) **cazarmat, -ă**. *Tinerimea să se crească în familie, iar nu cazarmat în internatele statului. MAIORESCU, D. I 476. | Adjectiv: (rar, formațiune populară-personală) **căzărmește, -ească** = (de s. din, de la, ca la) **cazarmă**. *La cazarmă (șăranul) e... răsul lumii căzărmești. JIPESCU, ap. TRDĞ. | Alte derivate: (familiar, adesea ironic) **cazarmăgiu** s. m. = (soldat) care e mai de mult în cazarmă, care știe cele ce se n'vață (s. cum se trăiește) la cazarmă, cf. deșcă. *Din când în când, soldații mai bătrâni, cazarmăgiși învechiți, își ridicau fruntea plină de sudoare către cer și învoau pe zeul tunetelor. ZAMFIRESCU, R. 71; neobicinuit; alestat numai la GORJAN; cf. n.-grec. *ἀρμόδου* (armée, flotte) **cazarmădă** † s. f. = flotă? [Împărțita] *avea o cazarmădă cu nenumărate corăbii de război. H. I 130/7; (< fr. casernement) **cazarmament** s. a. = încazarmare.]*****

— N. din rus. *kazarma*, idem (< germ. *Kaserne* < fr. *caserne*).

GAZARMĂDĂ † s. f.

GAZARMĂGIU s. m. (Mil.)

GAZARMAMENT (Mil.) s. a.

CĂZĂRMESC, -EASCĂ adj. (Mil.)

GAZASCHÉR † s. m. v. *cadischer*.

CĂZĂTOR, -DĂRE adj. }

CĂZĂTURA s. f. } v. *cădea*.

GAZECHÉR † s. m. v. *cadischer*.

GAZEINĂ s. f. (Șt. nat.) *Caséine*. — Substanță albuminoasă coagulabilă care se găsește în lapte. [Pronunț. -ze-t-] — N. din fr. (< lat. *caseus* caș).

GAZEMĂȚĂ s. f. (Mil.) *Casemate*. — Întăritură subterană boltită, făcută spre a pune la adăpost de bombe oamenii și munițiile; p. e x t. închisoare subterană. — N. din fr. (< ital. *casamatta*, propriu *casă nebună*).

GAZIASCHÉR † subst. v. *cadischer*.

GAZIC s. a. *Pieu*. — Târșu puternic, fixat pe mal bun, de care se leagă pluta, cu temeiu (CIU-PALĂ, PL.), șteampul cel gros și bățut afund în pământ de care se leagă pluta în schela de destinație (Com. ITTU).

— Din turc. *kazyk* epieus.

GAZIER s. a. *Cazier*. — Mobilă (un fel de dulap) cu căsuțe (scaze) în care se orânduiesc hârtii (de afaceri), scrisori, documente, dosare, condici s. a. | P. e x t., s p e c. *Cazier judiciar* (al unui individ); dosarul în care o autoritate judecătorească sau polițienească a adunat însemnări privitoare la un individ care a fost (de mai multe ori) osândit pentru fapte necinstite sau e suspect. [Pronunț. -zi-er.]

— N. din fr. (derivat din *case*). Cf. *cază*, *cază*.

GAZILBĂȘ † s. m.

GAZILBĂȘESTE † adv } v. *cazălbaș*.

GAZIN s. a. *Casino*. — [În orașe și s p e c. în stațiuni de băi] Local de întâlnire (adesea concesionat de stat s. comună, în cazul când în el e o întreprindere de jocuri de noroc) unde se adună lumea (în Transilv., membrii contribuabili) spre a sta de vorbă, a citi gazete, a juca biliard, cărți, table ș. a., a face muzică, a dansa. Cf. *cafenă*, *club*. [Plur. -zinuri. || Și (mai ales în localități de vilegiatură s. balnear, cu accentuare franceză): **cazinó** s. a. (cu plur. -zinouri); *Cazinoul din Sinaia și cel din Constanța au fost închise.* (Transilv., sub influența germ. *Kasino*) **cașină** s. f. Și *abătându-mă, după ce ajunsesu în acest oraș, la casina română, întrebaiu pe un domn. MARIAN, I. II; — (formă incultă, de mahalală) **gazin** s. a. *În mișlocul gazinului, față cu sute de oameni, fi strigase... M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, II 212.**

— N. după fr. *casino* (< ital. *casino*, diminutiv din *casa* «casă»).

GAZINCĂ s. f. *Fichu, chăle*. — (Huși) Boccea (colorată), dirmea. MANOLESCU, I. 195. Cf. *casacă*.

GAZINÓ s. a. v. *cazin*.

GAZISCHEIÁR † s. m.

GAZISCÚR † s. m.

} v. *cadischer*.

CĂZLĂGEÁ s. f. (Bot.) v. *căzălcea*.

CĂZLÁR-AGÁ † s. m. *Chef des cuisines*. — Șeful bucătarilor (care păzeau haremul Sultanelui). *Căzlar-agă, care este peste toată casa împărătească și pre fete mai mare. LET. I. 277/1, cf. 278/2, II 427/2, 21. S'au făcut alaiul validemti, a împărăteștii, teșind cu tot haremul, cu căzlar-aga, cu paratazi, după obicei. ARHIVA R. II 18. [R e f a c u t (păstrat și în poezia populară): **căzlar** (lu), **chizlar** s. m. = eunuc. *Prin alaiul fainic, torent de bei, de pași și de imami fanatici și de chizlari pizmași. ALECSANDRI, P. III 377. Copilaș de Sărb sârac, Mult mi-ești drag și-mi ești pe plac, Dar eu, frate, mult mă tem De căzlarul din harem, Cel cu chipul de lam. ALECSANDRI, P. p. 106.]* — Din turc. *kızlar-agași sidem* (propriu «mămarele fetelor»). ȘIO.*

— Din turc. *kızlar-agași sidem* (propriu «mămarele fetelor»). ȘIO.

CĂZLÁR(IU) † s. m. v. *căzlar-agă*.

GAZMÁ s. f. 1^a-2^a. *Pioche, pic. 3^a. Bêche*. 1^a. (Mold.) Unealtă de fier, cu coadă de lemn, care seamănă cu un ciocan lung, având o parte ascuțită și alta lată. Cu ea se sapă pământul când e tare s. pietros (CREANGĂ, GL.) se sparge zidul (H. IV 56) se sfărâmă pietre (COSTINESCU) s. se scot buturugile (DAME, T. 38). Se mai numește și: (Munt.) *tărnăcop, chiriopan, ciocan*. Cf. *DAME, T. 104, PAMFILE, I. c. 157. Să-și ta armele și cazmalele. (a. 1715), ap. ȘIO. Spiritul se stărpesc arzându-i, tâindu-i și apoi cu cazmata săpând pământul și scofând afară rădăcinile. I. IONNESCU, M. 320. Vine și împărțul cu o multime*

de oameni cu cazmale ascuțite. CREANGĂ, P. 256, cf. 8. | P. ext. Lovitură de cazmă. Se apucă și numai din două cazmale scoase câteva cărămizi. ISPIRESCU, L. 372.

2°. Unealtă de fier de forma unui topor mare, lat la capăt și adus, care servește la săpat pământul; săpoi, sapă-de-laz. Cf. PAMFILE, I. c. 140.

3°. (Munt.) Unealtă de săpat pământul: o lamă de fier lată, dreaptă și ascuțită la partea de jos, vărâtă într-o coadă lungă; se sapă cu ea pământul apăsând cu piciorul pe partea de sus a lamei, cf. (Mold., Transilv.) hârleț. DAMÉ, T. 38, PAMFILE, I. c. 145, cf. H. III 4, IV 138, v 375, IX 438, XIV 285.

[Și: căsmă s. f. | Diminutiv: căzmălută s. f. Căzmălutele luă. PĂSCULESCU, L. P. | Nomen agentis: (neobicinuit) cazmagiu s. m. = lucrător cu cazmaua. DICT.]

— Din turc. (bulg., sârb.) kazma idem (1°). ȘIO.

CAZMAGIU s. m. |
CĂZMĂLUTĂ s. f. | v. căzmă.

CĂZMÉT s. a. v. căsmet.

CĂZNĂ s. f. 1°. Torture, supplice, tourment. 2°. Peine, affliction. 3°. Effort, peine, fatigue. 4°. Raillerie.

1°. Chin (suferință fizică), supliciu, muncă, canon; spec., tortură, chinuire la care e supus un vinovat sau un bănuțit de o crimă, spre a o mărturisii, spre a face destăinuire (Cf. COSTINESCU). Cu mare căznă giurul-i că-l va cere. VARLAAM, c. 154. Rădicard căznă asupra lui. GAVRIL (a. 1654) ap. GCR. I 171/2. Destule căzme am făcut asupra-i. DOSOFTEIU, v. S. 36. Să temed de căzmele muncilor. id. ib. 134. Eu multe feluri de morși groznice am făcut, iară căznă ca aceea n'am știut să fac. LET. I 196/2. Îi tot omorâi [pe tâlhari] cu fel de fel de căzme. NECULCE, LET. II 258/2. Căzmele tadului sânt fără de număr. FILOTHEIU (a. 1700), ap. GCR. I 338/2. Au cerut, de la împăratul, cu mare rugămintă, să poroncoască să-i dea moarte, pentru ca să se măntuască din căzmele ceale cu durcare. MINEIUL (1776) 267/1. Fără de meșug dovezi numim cărțile, martorii, jurământul, cartea de blestem și căznă. CARAGEA, L. 94/2. Pedepsele și căzmele se înmulțesc. MARCOVICI, c. 115. Ca să nu mă puse la căznă..., am căsūt să-mi mărturisesc păcatul. BARAC, ap. TDRG. Le scoadea vinovății și îi muceau cu feluri de căzme. C. NEGRUZZI I 269. Îi băgară la jușcărie, spre a fi pus la căzme. ISPIRESCU, M. V. 7/2. Moartea cu căznă. BĂRCIANU. | Fig. (Mare) suferință morală, chin. Trag înțina-mă] roadă lor. Nu plăcere ca să-i dea, Numai foc și căznă grea. I. VĂCĂRESCU, p. 534/2. Bun pentru cei ce aveau glas, eră adecărată căznă pentru nenorociții fără glas. CONTEMPORANUL, v. I 198. Mai bine mă duc cât vâd cu ochii, decât să rabd cu apă căznă și ocară, apoi chiar la mine acasă. RETEGANUL, p. III 407/2.

2°. (Transilv., rar) Necaz, amar (LB.), ciudă. Căznă m-î și m-î rușine, Că rade râsul de mine. DOINE, 281/2.

3°. Silință, osteneală, încordare, muncă foarte obositoare, trudă (H. IX 9°), aplicațiune mare la o lucrare (COSTINESCU). După multă căznă și îngănare, n'a putut să spuie decăt: ofrate Manolache. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 216. Ori câtă căznă-mi dau, să isbutesc Cead măcar dintr'înă să știrbesc... GORUN, p. 57.

4°. (Numai în LB.) Batjocură.

[Și: căsnă s. f. | Și: hăsnă s. f. = chin, trudă grea. (Numai la) PAMFILE, J. III.]

— Din paleosl. (v.-bulg.) kaznĭ «pedeapsă» (cf. rus. kaznĭ, pedeapsă, execuție cu moarte), pol. kaznĭ, pedeapsă, închisoare, chin).

CĂZNĂ s. f. † Monstre. — (Numai la ANON. CAR.) Kaznĭ = monstrum, prodigium.

— În legătură cu verbul slav kaziti «a strica», cf. sârb. na-kaziti «a desfigura», nákaz «Missgeburt», nákazan «pocit, stricat». Cf. căznat, căznî, necaz.

CAZNAČEIU † s. m. Casier (militaire). — (Rusism) Casier (la armată). CIHAC, II 46.

— Din rus. kaznačĭ, idem. Cf. cazon.

CĂZNĂT. -Ă adj. Laid, bizarre, étrange. — (Vechiu și dial.) Urit, desfigurat; (astăzi, în Munții-ăpuse) curios, ciudat. Un urias mare, negru și căznă. DOSOFTEIU, v. S. 46, cf. 47, 127, 148. Pe acolo sânt, măi frate, Niște cărări încurcate, Și niște copile căsnate, Și v'ro' una'n spate Mă s'a aruncă. MARIAN, NU. 370, cf. 501, 846. [Și: căsnăt -ă adj.]

— Pentru etimologie, cf. caznă.

CĂZNI vb. IV^a. I. 1°. Torturer, supplicier, tourmenter. 2°. Chagriner, contrarier, ennuyer. 3°. Railler; violer. 4°. Duper, tromper. II. 1°. Souffrir des tortures, se tourmenter. 2°. S'efforcer de, se donner de la peine pour. 3°. S'occuper de, veiller sur. 4°. Se tromper. 5°. Faire des efforts pour..., avoir des épreuves.

I. Trans. 1°. A chinui, a mucea, a canoni, a face cuiăvă căznă (1°), a supune la tortură, a tortura; a silui. Rău sânt căznîi de fingeri. MARDARE, L. 4263. O spânzură în gios cu capul, de-o căznă. DOSOFTEIU, v. S. 20. Tu ai căznit [văduva], ca să omori pe fiul ei. BIBLIA (1688) 259. Tătarîi sânt lupi apucători: pradă, robesc, bat și căznesc pre creștini. NECULCE, LET. II 229/2. Voiu să te dau și muncitorilor [= chinuitorilor, torturătorilor] să te căznescă fără de milă. ANTIM, ap. TDRG. Întinzându-vă, muceniciilor, și căznindu-vă cumpăi, și aruncându-vă hiarflor... nu v'oji lepădat de credința cea fără prihană. ib. 562/2. Căznindu-o mai cumpăi, apă într'aceale căzme, ș'au dat sufletul. ib. 186. [Mustele] îi căznesc [pe puil] de moarte. ECONOMIA, 112. Unchiul său... potolise răzcoala... pedeapsă pe șefi cu mare cruzime, căznind pe unii, la alții tăindu-le capul, pe alții spânzurându-i. BĂLCESCU, M. V. 233. Bate-i, măre, și-i căznesce... Cu chinuri mi-l canonește. TEODORESCU, P. P. 95. Ai auzit d'un Jiian... ce căznesce pe podari? ib. 292. Doamne, bate-i și-i căznesce. CĂTANA, B. 34. | Fig. A chinui (sufletește) Cumpăilele miștoace ce-aveai, ca să mă căznesți... I. VĂCĂRESCU, P. 247/2. [Miul] mi-a căznit sufletul. PĂSCULESCU, L. P. 239/2. Dorul ce mă căznesce, Mai tare se întărește. BARAC, A. 68. Dadaco, ce mă tot căznesți și tot fmi dai povă? PANN, E. III 14. | Absol. Codrîi și drumurile împănate de cele de hoști, cari jefuiau și căzneau. GHICA, S. 492.

2°. A necăji (LB.), a supăra (COSTINESCU), a nu lăsa în pace, a plicisii (PONTBRIANT).

3°. A batjocori. LB., FRĂNCU-CANDREA, M. 98. (Trivial) A silui, a viola. Io pe deal, badea pe vale, Știe-i dracu' ce gând are, Are gând să mă tubescă, O are gând să mă căznescă; Căzni-o pe muma-să, Că to m'otou ști cumpăi. POP., ap. FAMILIA, 38, 42.

4°. A păcăli, a înșela. (Numai la) LB.

II. Refl. (rar intrans.) 1°. A suferi chinuri, a se chinui. Pentru credința lui H[risto]s căznind. DOSOFTEIU, v. S. 73. Tu cel ce nooptea toată La 'ntunerec te căznesți Cu patima. BARAC, ap. TDRG. A dat de un vultur mare de tot, care aced o aripă ruptă. Și a zis ei: mă duc să omor

bleanda aia, să nu se mai căsnească. ION CR. III 139.

2°. A se munci, a se canoni, a-și da silință, a se strădui. Să căsnească se areate precum Românii noștri să nu fie din Românii lui Traian. CANTEMIR, HR. 260/11. Calul său într'acod vreme căsneacă a se deslegă. PANN, E. II 74. După ce căsniții cu el... Atuncea se isprăviră și zilele lui. id. II 59. Nu vă căsniți cu tot felul de mijloace să aflați ceea ce se face în casa altuia. MARCOVICI, D. 47. În zadar se căsneacă să alunge gândul acesta. SLAVICI, N. II 210. Se prefăcea că se căsneacă să-și scoafă ce-i intrase în ochi. SANDU-ALDEA, A. M. 55. O să mă căsnească să-ji găsească un loc sigur. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 62. (Vevești) fiind cu laelele dinainte o ghindă sau o alună, pre care se căsnește să o spargă. ap. TDRG. Se căsni, până ce fi scoase [ursului] steopul. ISPIRESCU, L. 326. Se căsneacă să scoafă pe bălana din noroiu. H. IV 62. Căsnește-te să vii mai de grabă acasă, să nu înnoptezi pe drum. (Muscel) Com. C. LACEA. Drai... ai de sănt pe pământ căsnească de povățuică pe oamnei la reț. SEZ. III 77/4.

3°. A se ocupa cu ceva, a vedea s. îngrijii de cineva. Cu ele [= cu păpușile]-m[ă]i petreceam vremea, tot la dăse gândeam, Ele-m[ă]i eră mângâiere, și cu ele mă căsneam. PANN, E. 59. L-am prins [pe băiat] de pe Dunăre, sănt zăsprezece ani, și nu eră atunci mai mare ca de trei-patru ani. D'atunci m'am căsniit cu el, cum am putut. RETEGANUL, P. III 8.

4°. (Numai la LB.) A se înșelă.
5°. (Basarabia, Mold.) A se screme. Com. G. GIUGLEA.

[S]: căsni vb. IV^a. | Abstracte: căsniere s. f. căsniit s. a., căsniitură s. f. DICȚ. | Adjective: căsniit, -ă adj. adv. = chinut, trudit, necăjit. Ce căsniit și nenorocit viață ce are unul ca acesta! ANTIM, ap. TDRG. Atuncea Arghir rușește (= roșește) și căsniit apă grădește... BARAC, A. 26. Se scoală Amejii, căsniit de boală. id. ib. Bland cu soldații căsniit. ZAMFIRESCU, R. 210. Julea cuprinde orice simțire, când vede cineră frumoasă noastră limbă căsniit și schingiuită ostel. C. NEGRUZZI, I. 266; — căsniitor, -oare adj. DICȚ. Căsnitoriu. MARDARIE, L. 1443.]

— Din slav. kazniti (cf. pol. kazniti = a pedepsi, rus. kazniti = a pedepsi aspru, a executat, (refl.) = a se chinul, a se pocăi, a-și părea rău, rut. kaznyty, sârb. kazniti, = a pedepsi).

CĂZNI + vb. IV^a Bousiller, gâter qqch. — (Numai în LB.) A blăzni, a strică, a face rău (vreun lucru).

— Pentru etimologie, v. a. c. z. n. 2°.

CĂZNI vb. IV^a Parier. — (Bran, în Transilv.) A vorbi; cf. bășni. Să căsniim acum cum se cade.

— Inrudit cu cazanie, pare a fi derivat dintr'o formă corespunzând participiului slav kazoni- de la kazati = arătă, explica, predică.

CĂZNITURĂ s. f. v. căsni.

CAZON, -Ă adj. (Mil.) Fourni par l'Etat (au soldat). — Al statului, al stăpânirii, (primit de militar) de la cazarmă (în opoziție cu ceea ce e al său, cu ce își cumpără el), cf. eraric, erarial, fiscal. Pâne cazonă. Cizme cazone. | P. ext. De (la s. ca la) cazarmă, grosolan, trivial. Cuvinte cazone.

— Din rus. kazonnij (kazennij) «apartinător coroanei, fiscal. Philippide, Viața rom. vol. IV (1907), 38.

CAZUAL, -Ă adj. }

CAZUALITATE s. f. | v. caz.

CAZUAR s. m. (Ornit.) Casoar. — Pasăre care trăiește în insulele Americii centrale și seamănă cu struțul, numai că are aripile mai scurte. [Pronunț. -zu-ar]

— N. din fr. (< malaeză cazuari, idem).

CAZUIȘT s. m. Casuiste.—Teolog care caută să rezolve cazurile de conștiință; (p. ext.) cel căruia îi place a pătrunde până în cele mai mici amănunte ale fiecărui caz, analizând și subtilizând, cu gândul de a da o deslegare mai exactă și mai documentată. [Pronunț. -zu-ist. | Adjective: (< fr. casuistique) cazuist, -ă = de cazuișt; care subtilizează. Erpunerca sistematică și cazuistică din Institute și Pandectele. MAIORESCU, CR. III 99. (Substantivat:) cazuistică s. f. = acea parte din teologie care-și propune să deslege cazurile de conștiință; p. ext. dispoziție spre subtilizare.

— N. din fr. (< lat. casus = caz de conștiință).

CAZUIȘTIC, -Ă adj. |

CAZUIȘTICĂ s. f. | v. cazuișt.

CAZULCĂ s. f. (Pesc.) Engin de pêche. — (La pescarii ruși din Dobrogea) Cazulca este, ca și brișca, un instrument special pentru prinderea subț gheață a peștilor răpitori. ANTIPA, P. 302, cf. (cu ilustrație) 303.

— Din rus. kazulčka (propriu «șarpe, gândac»).

CĂZUT, -Ă adj. v. cădea.

CE pron., conj., subst. invar. A. I. 1°. a) Quoi? b) que? c) quel? quelle? 2°. a) Pourquoi? b) d) quoi? c) pourquoi? 3°. Quel? quelle! que! 4°. a) Quel? quelle? quelle sorte de? b) Quel? quelle? combien? que del? 5°. Comment? II. 1°. Ce que; que; quoi. 2°. Le... où, le... que. 3°. a) Celui qui. b) Ce que, ce qui; parce que, de ce que. 4°. Quel... que, quel... que, quiconque, quelconque. III. 1°. Qui, lequel, que; dont; dans, pour, avec, sur lequel, laquelle; où; depuis que, après que. 2°. Que. B. 1°. Mais, pourtant. 2°. Par conséquent, donc. 3°. Parce que, car. C. Quelque chose.

A. Pronome.

1. Întrebător și exclamativ.

1°. Ce? este pronumele prin excelență întrebător, prin care ne informăm despre un lucru, despre o situație, acțiune etc. necunoscute, și corespunzând lui cine? (cu care întrebăm despre o ființă).

a). Absolut (întrebăm ce? mai ales când am fost strigați sau când n'am auzit ceva bine, dar și când cele văzute sau auzite ne surprind; în acest caz întrebarea Ce? se rostește de obicei într'un ton răstîit). Aud? Cum? Nu cumva? Bine, mișelule! Nu fi-e destul cu atîta? Ce? trei să las vultura bearcă? ODOBESCU, III 47/4. Ce? să'nădăni pe coarda dulce, că de voie te-ai daada! La cel cor ce'n operetă e condus de Meneloidos? EMINESCU, P. 230. [Mândra] rău, capu' mi l-o pune. Ce să mi-î puie, că-i pus. Numai cât mai stă în rus. JARNIK-BĂRSEANU, D. 13. ≠ Ce? am uscat cămășile pe un gard? se zice celui care se obrăznicosește (ZANNE, P. III 62), permițându-și intimități necrite.

b). Neutral (în legătură cu verbul. Ce faceți plîndgînd? COD, VOR. 27/12. Ce să văd? Bietul Bibi eră în spasmele agontei. C. NEGRUZZI, I. 62/12. Ce să faci? Trebuie să urli cu lupii. ALECSANDRI, T. 64. Arală, ce însemnează pe tîne negrul port? Și fața ta cea albă, ca ecara neachimbaud? Ce ai? EMINESCU, P. 211. Despre ce e vorba? TDRG. Ce este? I-am întrebat. C. NEGRUZZI, I. 53/25. Da' ce-a fost aici, copile? — Ce să fie, mămuca? CREANGA, P. 27/1. I...ra! da' ce stai de vorbești, judecă Stul? id. ib. 115/2. Cu ce nu l-au dăruit ei? id. ib. 133. Stăpâne, stăi ce? (= știți ceva?) Culcă-te și te odihnește. I. d.

ib. 158. Din ce să mai facem noi saci? id. ib. 178. Ei, moșule, ce mai zici? — Ce să zic, nepoate? id. ib. 216/14. A doua zi, de, tinerete nu e? Ce-i faci? STĂNCESCU, B. 137. Dragostea din ce-i făcută? — Din omul cu vorbă multă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 80. De mândra ce mai știi? ib. 118. Ți-am spus, dragă, regulat, La mine ce-ai mai catat? SEVASTOS, C. 195/4. Ce mi-e mîntea lor, ce mi-e mîntea ta? DDRF. Ce mi-e Rada baba, ce mi-e baba Rada? = e același lucru (se răspunde cuiva care crede că propune altceva decât ce eră în discuție și, în fond, propune același lucru, numai subțil altă formă). Ce-are a face? v. face. Ce mai faci? Intrebarea cu care se întâmpină cei ce se 'ntănesc. Ce (mai) spui? Ce mai e pe la voi? (Urmat de: Dumnezeu, dracul, focul, etc.) Ce dracu' are dulapul ăsta, de nu urea să se deschidă? ALECSANDRI, T. 336. Dar ce Dumnezeu? Par'c'au intrat în pământ. CREANGĂ, P. 24/4. Ce focul, bade, te ține, De nu vii scara la mine? JARNIK-BĂRSEANU, D. 237. Tu, bade, știut-ai bine Că nu-s frumoașă ca tine. Ce foc ai căutat la mine? ib. 271. Pe ce (ne) prindem s. ne rămășim? Intrebă cel care se prinde (se rămășește) cu cineva. | Ce (mi)-ar fi? = n'as avea ce zice. Dacă t-ar fi luat Dumnezeu, ce mi-ar fi? — D'apoi așă. CREANGĂ, P. 31. | Ce mai (rar, ce-i) încoace și încoale, ce mai la deal, la vale, ce mai în sus, în jos? = pentru ce să mai întindem vorba, la ce atîta vorbă (de prisos)? Ce-i încoace și încoale, tractele pentru pace la mișloc puțin, unii trădău, alții împingău, iară cetă de adevăr și de folos nu se alegeă. CANTEMIR, IST. 360/1. Ce mai la deal, la vale? Bună, ne-bună, na-ți carul și dă-mi-o. CREANGĂ, P. 42/14. | Ce ce? = e numele unui joc de cărți, un fel de ștos. Cf. FILIMON, C. II 329. Școlan din brău câte o perche de cărți școlose și în cepeau a trage un ce ce? sau un suite popa, nu e popa. GHICA, R. II 173.

c). Adjectival. Ce folos iaste de la amân-doaș? BIBLIA (1688) pr./12. Ce vină dar vom putea da celui ce nu poate suferi amarul trimis sale? URICHE, LET. I 175/14. Ce lupte a purtat pentru realizarea legii lui Dumnezeu? BĂLCESCU, M. V. 5/12. Ce gândire amărită astfel te-a posomorit? ALECSANDRI, T. 161/4. Da' ce vânt te-a abdat pe-ace? CREANGĂ, P. 30. Ce lucru poate să fie, Să mă bage în robie, Nelegat, nevinovat? JARNIK-BĂRSEANU, D. 101. Ce hazard, badeo, de tine, Ce hazard că tot slujești Și nimic n'apoginsești? ib. 409. Ce folos, fată, de tine? Te gătu măică-ta bine, Mergi la joc, nu te ta nime! ib. 447. Ce limbă vorbiști? | Ce lucru? = ce? DICT. | Ce alta? cf. alt (I 17).

2°. Prin întrebare ne informăm în același timp despre cauză s. motiv: Din care cauză? Pentru care motiv?

a). Pentru ce? De ce? Sarle, Sarie, ce mă gonești? COD. VOR. 77/2. De îmbrăcăminte că vă grijiți? VARLAAM, C. 225. Ce-ai venit? DOSOFTEICU, V. S. 58. Neștiind ce o chiamă. id. ib. 90. Popo, ce nu giudeci drept, când îți vin oările mele? N. COSTIN, LET. II 62/2. Ce ai făcut aceasta? MINEIUL (1776) 117/12. Albă pădărie? (Ce stai singurică lângă cubul tău? ALECSANDRI, P. I 196. Boterți țepări mînșii. Moșce rămase. — Ce-ai rămas? Intrebă Lăpușneanul. C. NEGRUZI, I 140/22. De e curcă, ce se'ncurcă, La rădărsatul zorilor, În calea vîndătorilor? ODOBESCU, III 9/12. Ce te miri? Eu viu, fîrtate, Trist, așă, și lîngă. COȘBUC, P. 123/14. Da' ce stai așă pe gînduri? CREANGĂ, P. 189. Ale! Toma Alimos... Ce ne calci moșile? Nu se strici fînețele? ALECSANDRI, P. P. 73/12. Ouale, pasăre sură, Ce tot cănăi la noi pe gură? JARNIK-BĂRSEANU, D. 122. Nu știu ce s'or supărat, Că de mine s'or loat. ALEXICI, L. P. I 179/12. Ți-am spus, dragă, hotărîi, La mine

ce-ai mai venit? SEVASTOS, C. 195/4. Ian gâci' soro, ce-s cruntă? ib. 218/4. Mult mă 'ntrebă sfîntul soare, Ce m'am uscat din picioare. DOINE, 75/4. cf. | Ce căci? cu același înțeles. Că căci ai mers a darea războiu? BIBLIA (1688) 183.

b). La ce? de ce folos? Lor ce le mai este bună viața? ACSINTE URICARUL, LET. II 166/23. Au zis că: ce-i este bun Eghiptul fără Iosif? E. VĂCĂRESCUL, IST. 260/12. Tatăl: Pururea să băte cu gîndurile... cum ar face o corabie. — Ioan: Ce îi eră bună? DRĂGHICI, R. 142/21. Vine ea și turturica mai pe urmă, dar ce fi-e bună? CREANGĂ, P. 274. | Ce mai aiăta...? = la ce (s. pentru ce) atîta? Ce mai atîta grijă pentru astă pustie de gură? CREANGĂ, P. 331/22. Ce mai atîta vorbă pentru un căduș de tîrde? ZANNE, P. IV 142.

c). De obicei în legătură cu propoziții. De ce? s. la ce (bun)? (cf. pourquoi) pentru ce? † (d)rep(t) ce! (v. drept). Pentru ce aceasta? BIBLIA (1688) 3 pr./12. De ce plîngi cu jale? ALECSANDRI, P. I 196. De ce nu m'oi scula? CREANGĂ, P. 11. Spune, mîndră, și-mi ghicește: Codru' de ce 'ngăbineste, Voinic de ce 'mbrătnește? JARNIK-BĂRSEANU, D. 122. De ce dracul n'am aflat, Că tu ești de mîritat? ib. 371. De ce, de ne ce, se zice unuia căruia nu voim să-i răspundem la întrebarea: d e ce? Fătul meu, zice împăratul supărat, asta nu se poate. — De ce, Măria-ta? — De ce, de ne ce... Uite, pentru că nu vreau eu! CARAGIALE, S. 112. | Nu s'au băgat Muscalii în cetate, neavînd la ce. DIONISIE ECLES. 221/12. La ce-ai venit, re-gină, ateco în pustiu? EMINESCU, P. 201. La ce, măică, m'ai făcut Chiar pe vatra cea de lut, Să trăsesc tot cu urți? JARNIK-BĂRSEANU, D. 179. Nici n'am la ce e muri, nici la ce trăi! PANN, AD. ZANNE, P. II 639. La ce bun ai mai venit la noi? | Pentru ce n'ai fost la școală?

3°. Exclamativ (Arată mirarea, surprinderea, durerea etc.; absolut și adjectival; adesea complinit prin mai s. tot). Se întoarce și zice virzului: ce mirare, că nici unul n'are barbă! E. VĂCĂRESCUL, IST. 252/24. Ce fire năllă, măreajă! KONAKI, P. 274. Of!... ce viață amară! MARCOVICI, C. 7/12. Nu l-au scdat de foame și de sete? și încă tot este mic la suflet. Ce rușine! DRĂGHICI, R. 73/12. Petrecuse toată juneșă sa la curtea lui Lăcustă, a lui Papură și a lui Părle-vodă. Ce mai vreami acele! C. NEGRUZI, I 246/4. O, ce frumosi ochi ai! EMINESCU, P. 209. Câte fermuri înșorite, ce palate și cetăți! id. ib. 220. Ce mai freamă! ce mai zbucium! id. ib. 241. D-sa subește sla causeries ca la Paris... Ce mai gaticom! MAIORESCU, C. II 84/2. Ce fete dragi! Dar ce comori Pe rochii lungi iesute-n flori! COȘBUC, B. 19/2. Doamne, ce vorbă fi-a ieșit din gură! CREANGĂ, P. 9/12. Mă!... că rîu mi-a mai mers astăzi! Ce zi pociată! id. ib. 46/22. Uite ce vorbește gârbova și neputincioasă! id. ib. 191. Ce pușu de voinic eră în tineretele lui! ISPIRESCU, L. 15/22. Vai de mine, ce-am ajuns! Să tubesc pe sub ascuns! Vai de mine, ce păcat, Să tubesc ce am lăsat! JARNIK-BĂRSEANU, D. 81. Vai, ce lună și ce bine! Și bătătu nu mai vine! id. 100. De-aș avea un săgădău, Ce crămar aș mai fi eu! ib. 224. (Intărit prin: Doamne iartă-mă etc.): Ce, Doamne iartă-mă! fi [= vei] face broaște în pînțele, de atîta apă! CREANGĂ, P. 242/22. | Ba ce! = nu cumvă? Cf. POLIZU. | Ce face? = cum? se poate? Mă împușe! — Ce face?... săraca de mine! at ne-bună! ALECSANDRI, T. 577.

4°. Atributiv și predicativ. Intrebând ne informăm și exclamând ne mirăm de cantitate sau calitate.

a). Calitativ (mai ales în legătură cu verbe ca, sa vedeă, sa știe) Ce fel de, care (I). Ce e sfârșitul celor ce se potriveau evanghelicele dzeului? COD. VOR. 161/2 (cu m va fi svârșenie N. TESTAMENT,

1648). *Mirându-se ce om este acela că ară* Duminica. NECULCE, LET. II 200². *Carii din zi în zi cercă prilej, cum și în ce chip s'ar pute* mântui de accl. Domn al lor. MUSTE, LET. III 59¹². *Dar ce-i pricina, de ești vesel?* GORJAN, H. I 6². *Nu știu ce tenin este aceasta.* C. NEGRUZZI, I 50¹². *Știu ce nevoie te-a adus pe la mine.* CREANGĂ, P. 213. *A dracului treabă! Uite, ce blândă mi-a ieșit pe trup.* id. ib. 264. *Dumnezeu știe peste ce soitu de sămânță de oameni îi da.* id. ib. 286. *Bine, măicuță, dar nu știu ce trebi am să fac.* id. ib. 289. *Să vedem ce procopcală a să-mi faci.* ISPIRESCU, L. 15². *Calul spuse fetei cu ce tertipuri îmbidă ta lă-său să-l încerce bărbăția.* id. ib. 16²⁵. *L-am prins [pe drăguțul meu] într-o cercare, Să vedem ce fire are; Și l-am prins la noi la poartă, Să vedem ce minte poartă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 67. *Spune-mi, mândră, ce îți gându?* ib. 240. *Să vezi ce mândruță lași.* id. 262. *¶ Vasul curat spune în ce mână a picat.* ZANNE, P. IV 172. *Nu (= de) ce lemn e plosca, ci e e în ploscă.* IORD. GOLESCU, ib. IV 93. *|| Ce fel de, cf. fel (III). L-au întreat vezitul ce fel de oameni sânt Moscalii și ce fel de războiu au.* NECULCE, LET. II 329²⁵. *Ca ce felu de mărime ave, tată, ostrovul acela?* DRĂGHICI, R. 154²⁵. *Ce felu de treabă e aceasta? Noi să lucrăm și ea să doarmă?* CREANGĂ, P. 8¹². *Nu știu ce felu de împărat e acesta, de ne lasă fără scânteie de foc în vatră, să degerăm aici.* id. ib. 256². *Te miri ce v. miră.*

b). *Contantativ: Cât (de...) cât de (mult), cum. Doamne, ce se înmulțiră ceia ce mă trag cu pădă.* DOSOFTEIU, PS. 18. *Să vezi ce cinstie își face mie îți micii cei suflători!* ANTIM, P. XXVI¹². *De mirat eră încă și cât stătud, de s'au dătu, ce putiniciu eră ei să se bată cu oaste turcească!* NECULCE, LET. II 355². *Nu arată, dreptatea ce mult poate.* E. VACĂRESCUL, IST. 250¹². *Ce te-a mai căutat tată-tău!* I.M. *Și de-atunci copiii ce-l tot pomene!* ALECSANDRI, P. I 42. *Nu vedeți... ce mare și frumușel s'a făcut?* GANE, ap. TDRG. *Ce mult se iubesc și ce bine trăiau ei!* VLAHUȚA, ib. C. (n')am răs! ib. Dar auzi... ce jalnic cântă Clopotele-acum în sat! COȘBUC, F. 128². *Uite, grauriu pe luncă, Veseli, fericiți ce sânt!* id. ib. 129². *Ea văd de-atâtea dăți Ce cuminte-i firea!* id. ib. 129¹². *Îa, auzi prichetitorile ce haz fac!* CREANGĂ, P. 129. *Când ai ști cu ce greutate se capătă!* id. ib. 211. *Ce-ay mai rădă, să te văd înțorându-te cu nasul în jos!* ISPIRESCU, L. 15². *Doamne, ce se bucurară, când își edzură chiltile ordănuite frumos!* RETEGANUL, P. IV 5¹². *Soarele aștefă. Roșu ce eră! De sânge păred!* TEODORESCU, P. P. 456¹². *Copila ce ești!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 366. *Ce pocal! ib. 377. || Ce nu = cât, cum. Că nu-l străngă, ce nu-l strătu, că nu grăind și că nu făcând, într-atăta cât și cealea ce n'au suflat vrea face voie bună.* DOSOFTEIU, V. S. 59. *|| Ce def(-a) s. ce mai de s. ce de mai = cât (de mult); cf. fr. que de, lat. quid hominum ece de omenis).* *Mirându-ne, ce de cale și cât de groznică o trecum.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Acel offer au venit în chip de iscoadă, ca să văd ce de oaste este.* LET. II 159²⁵. *Care Dumnezeu știe ce de greu eră pe această țară!* II 417¹². *Ce de oameni, apă, bani, timp pierdut!* I.M. *Îa uități-vă, ce de mai dame frumoase, ce de mai cavaleri plăcuți se uită la D-voastră!* ALECSANDRI, T. 309¹². *Hei!... în vremea boierilor cu țighe și cu anteriu, ca mine, ce de mai veseli! ce bancheturi!* id. ib. 81². *Vlad-Tepeș... zice, cu gând rău: Ce de mai feți ay face, stejar, din codrul tău!* id. P. III IV 131. *Ce de lume plecă din București!* VLAHUȚA, ap. TDRG. *Câte mame bogate, ce de-a cocoonă mari și cu fete frumoase n'or să vrea de ginere pe Radu al ei!* id. ib. *D'apoi acolo, aoleo! ce de păzitori mai sânt!* ISPIRESCU, L. 372². *Prin îndemnul*

său, ce mai de pomi s'au pus în pinterim? CREANGĂ, ap. TDRG.

5^a. *Întrebarea este de mod.: Cum (de...) ? Aceasta Irod fecior eră luși! Irod împărat, cei ce ucise tinerii întru Vithleem. Că să înțelegem aceasta?* CORESI, E. 609². *Necastă accerțoare, Ce seceri vara la soare Și mijlocu' nu te doare?* JARNIK-BĂRSEANU, D. 37. *Badea 'nalt cât un cirez, Mândra cât un fetele; Badea 'nalt cât o prăjină, Mândruța-i toată'n fărâncă; Mă mir ce se mai iubesc, Că nici când nu se 'ndălesc.* ib. 429.

II. În propoziții afirmative, e adevărată particula neutră pe care o întrebunțăm de câte ori nu simțim nevoia de a preciza ideea printr'un cuvânt cu sens hotărât.

1^a. *Neutral. Să cunoașcă pre sine, în ce-au edzru.* VARLAAM, C. 17². *S'au sfătuit cu tată, ce vor face, ca să se poată curăț de dîsul.* URICHE, LET. I 175². *Dobitoacele nu avă ce paște.* id. ib. I 203¹². *Nu avă cu ce se hrăni.* id. ib. I 206¹². *Să înțelegi și să ști din ce și de când, și cu ce vină și sfaturi au pierit și s'au schimbat Crăia ungurească.* M. COSTIN, ap. DDRF. *Ce au adaos la această limbă îndreptată... nimeni din cei vechi nu ne lădă scris.* P. MAIOR, IST. 233¹. *Despre ce [= de pe ce] putem cunoaște [că] anul fi-va neroditoriu.* CALENDARIU (1814) 89. *Stând mult în gânduri, de ce să se mai apuce, în sfârșit au închipuit aceasta.* DRĂGHICI, R. 141¹². *Oiu să-l trag la judecată... și ce-o vrea Dumnezeu cu mine!* GORJAN, H. IV 69. *Postește... că n'are ce mănăc.* C. NEGRUZZI, I 250². *Se vede că-i dase supă fierbinte sau cine știe ce.* id. I 62¹². *Sânt bun Român și știu ce vrea.* ALECSANDRI, T. 32¹². *Controlor de nu știu ce.* id. ib. 64¹². *N'ai de ce să te plângi.* DICT. *Eu caut a răspunde, nu știu ce să răspund.* EMINESCU, P. 201. *Habor n'avă de ce face noră-sa.* CREANGĂ, P. 6¹². *Știu ce-am gândit eu, cât am stat lângă foc?* id. ib. 132. *Tot a știut ce-mi trebuie la drum.* id. ib. 134. *Nu mai ai ce edută la casa mea.* id. ib. 193. *Nu mai știi ce să faci, de bucurie.* id. ib. 135. *At cu ce să îți nevasta și copiii.* id. ib. 154. *Să văd ce-i de făcut.* id. ib. 214. *Mergău... Dumnezeu și cu sfântul Petre, vorbind, ei știu ce.* id. ib. 298. *Ce-a mai fi, a mai fi.* id. ib. 269. *Dracu știe ce are!* id. ib. 304¹². *Mai face el fărânel și alte feluri de mândări gustoase, când are din ce le face.* id. A. 103¹². *Chirică atunci — el știe că face și cum face — că într-o clipă adună două drăcimea.* id. ib. 158. *Îi spuse curat, ce edută.* ISPIRESCU, L. 5¹². *Pentru mândra care-mi place, Nici pârâniți n'au ce-mi face.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 11. *Nu știu, mândră, ce-i asta: Ori iubesc alla, ori ba. Pe tin' nu te pot uită.* ib. 80. *Toate cină și s'alind; Numai am n'am ce cină, Nici cu ce mă alind.* ib. 203. *N'am ce zice = recunoșcă că e așa.* *¶ Iată ce! Iată ce ai de făcut.* CREANGĂ, P. 224. *(A ști, a află) ce(-i) și cum (e) = a fi bine informat despre ceva.* C. POLIZU, PAMFILE, J. III. *|| Ce-i drept = într-adevăr, e adevărat, de fapt. Trădesc, ce-i drept, mult mai greu, dar fără nici pic de huzur.* ALECSANDRI, T. 113. *Două icușuri plătice... pentru ciubote.* Dar, ce-i drept, făceau parădele acle. CREANGĂ, A. 103¹². *(Elipitic, în loc de: nu știu ce) Ce face, ce drege, dar știu că iubitește todeana.* TDRG. *Nici o frunză, nici un fir de iarbă, dar nimica, [știu] ce-i nimica.* RETEGANUL, P. V 35¹². *Din ce în ce = cu cât trece timpul, cu atât mai mult, tot mai mult.* *Din ce în ce cântărea... tot crește.* EMINESCU, P. 206. *Sădesc din ce în ce.* FUNDESCU, L. P. 29. *(Mold.). Cu mare ce = cu mare greutate, după multă osteneală. Cu mare ce scăpând din labele [ursu] lui, am găsit cu cale să mă întorc la d-a acasă.* CREANGĂ, P. 186. *Fata babei îndrăgu și ea, cu mare ce, câte un fus.* id. ib. 284. *Numai ce (iată) = (iată că) de odată; (f) numai (că...); abia; (f) doar' atăta că...; (f) doar' numai. Ior*

boierii muntenești, dacă l-au văzut, numai ce au încremenit. NECULCE, LET. II 215/12. Și cum sta ce în preajma fântânei, numai ce iaca pe slujnica știută. CREANGĂ, P. 99/12. Smădul... numai ce s'au înflat odată și s'au despirnit și descălugit de pe părcie. SBIERA, P. 51/27. Mergând ei tot pe munte în sus, numai ce văd că de la o vreme nu se mai pot înțea 'n picioare. RETEGANUL, P. III 61/22. Nu plecase bine baba din casă, și numai ce vine la fată un chifgișoi. SEZ, V 66/2. Câte odată, arare-ori, numai ce-o vezi cu căle-o brândușă în pâr. DELAVRANCEA, S. 10. Troianii țegără și văzură pristanșieța pustie, numai calul ce afloră. MOXA, 353, cf. 369. Numai dândoară într'un an ce intru. VARLAAM, C. II 27. Păfind toate acestea sevdntul, atdă numai ce dăceză întru sine:... DOSOFTEIU, V. S. 43/1. Altda s'au dat cu necoința, cât numai ce mândă pufintedă zamă de orz. id. ib. 122/2. Numai ce au zis, că va veni acolo la loc, cu oaste sa. URECHE, LET. I 136/2. Ce (= ci) Despot, dacă s'au edzut așezat la domnie, nemic de aceea nu grijea, ce (= ci) numai ce prădă și făcără rău-tăți în țeară. id. ib. I 180/12. Pre boierii... îi luase la oaste cu sine, numai ce lășase căimacami pre Nicolai Racoviță... și pre Toader Paladie. N. COSTIN, LET. II 28/22. Numai norocul Ducăi-vodă ce au fost, de nu și-au pus capul. NECULCE, LET. II 216/12. Numai ce plecă bărbatul, și pe dată și scrie (Duduia) lui Nicleoșcu. NADEJDE, ap. TDRG. | Aceia numai ce n'ar ave păcat. (sec. XVI) CUV. D. BĂTR. II 330. Dece (= deci) cumu-i voia Domnului, numai ce-l caută să le placă tuturor, ori cu folos, ori cu paguba fărîi, care obiceiuri și până astăzi trăiește. URECHE, LET. I 98/2. Și, oricum, într'al chip a fi nu poate, numai ce sânt făcute de Daci cci vechi. M. COSTIN, ap. DDRF. Turcii s'au spăriat a mai da năvală la obzrul moschicea, ce (= ci) mergea[și] pre departe..., fără cât numai ce țegăz de se hărădeă cdtă doi-trei. NECULCE, LET. II 357/2. Nu-l văzură nimenca ce se făcă, numai ce să vedă praful înaintea lui. ALEXANDRIA, 15. | Care numai ce ț = (așa) încât. Bresiășii... strigă... Care numai ce luiă ditanul împărătesc. NECULCE, LET. II 315/12. | Mai mult ce ț = mai mult, atât numai că. Mai mult ce răzbea Căzaeci pen păduri, pe la cetăți aproape, și aduceă cdtă oarece hrană, ce (= ci) toră nu de ajuns. M. COSTIN, LET. I 250/2. | Toamal ce ț = toamai, de sigur, cu siguranță. | If/i pare că toamai ce mi-i întoarece de la creștinătate. DOSOFTEIU, V. S. 102. | Cât pe ce = cât pe-aci, aproape, mai-mai (să...).

2^a. Adjectival. Care. În ce ză[= în zăua în care] veți mânca, cu moarte veți muri. BIBLIA (1688) 2^a/10. Un an vine, trece, ș'alt an îl moștenește, și ce nădejdi dă unul, aceldaliu le ia. ALEXANDRESCU, M. 4/2. (În corelațiune cu acela) În ce oas te veri rugă..., într'acela ceas va țeră păcatele tale. VARLAAM, C. 316. Cu ce măsură veți măsura, cu aceea vi se va măsura. LM.

3^a. Demonstrativ și determinativ. a). ț (Rar, raportându-se la persoane) Cel ce, acela care. Să se pleace și să se rugineaze ce cerură sufletul meu, să se foarce (= întoarce) înapoi și să se spădănte că cugetă mie rău. CORESI, PS. 86. Ce faci ciudele (= minunile), tu ești zeu singur. id. ib. 235, cf. 270.

b). Aceea ce, ceea ce. Să dăreagă ce pre unde va fi stricat. PRAVILA MOLD. 23. Nu-și schimbă cundntul Cătră soț, de ce dăce. DOSOFTEIU, PS. 42. Ce vrea să facă, făcă. URECHE, LET. I 206/2. Din ce am zis înaintea Măriei-tale, nu voui țegă. ANTIM, P. XXVIII/12. Ce-am fost, acum nu sânt. KONAKI, P. 213. Ce se atinge de stilul [pare a fi germanism: was den Stil betrifft...; azi: în ceea ce privește stilul...] limbii, eu am prîtrighet după putință a fi lămurit și prețiu. CODICA TIV. VII/22. Cu

ce am, nu mă pot ajunge. LM. Ce cauzează părere-de-rău, nu este de dorit. MAIORESCU, L. 82. Și ce-a făcut, Destul de rău a fost. COSBUC, F. 72/12. Cu mine însă aveă ce aveă. CONV. LIT., ap. TDRG. De ce fi-e mai drag în lume, toamai de aceea n'ai parte. CREANGĂ, P. 31. Eu știu ce știu eu. id. ib. 118. Tine minte ce-ți spun eu. id. ib. 192. Să sfârșesc ce am pus de gând. ISPIRESCU, L. 16/2. Nu-mi lîgnește nici ce mînc, Nici ce beau. JARNIK-BĂRSEANU, D. 89. # Ce-i e scris omului, în frunte-i e pus. CREANGĂ, P. 220. Oaspele nu mîndăncă ce gîndește, ce [= ci] mîndăncă ce gîndește. ZANNE, P. IV 227. Ce ție nu-ți place, altuia nu face. TDRG. De ce te temi, [de ata] n'ai să scapi. id. (În corelație cu tot) Jupnădul Strul aduceă, pentru hatrăul călugărilor și-a călugărișelor, tot ce li trebuia. CREANGĂ, P. 112/2. | (Înlocuție construcții cu prepozițiuni) La (a)ceea ce. Ia sama ce iubești. JARNIK-BĂRSEANU, D. 251. | Pentru (a)ceea ce. Au dat arz la Împăratul, jăluind pre Nicolai-vodă ce le-au făcut. NECULCE, LET. II 334/12. S'au căit ce au făcut. id. ib. II 340/2. | De (a)ceea ce. Să se mire tot țărul ce mi-a făcut urtful, Să se mire și lumea Ce mi-a făcut dragostea. JARNIK-BĂRSEANU, D. 275. | De ce = pentru că. M'a blăstemat măciuca, De ce t-am călcat vorba. JARNIK-BĂRSEANU, D. 196, cf. 61, 217. Pentru ce ț = pentru că, de-oare-ce. Pentru ce mă ard eu cu cuvente bune cătră tine, pentru'acă te mărești altda. VARLAAM, C. II 62. Tatăl ce-ți va ucide feciorul, pentru ce-ți va fi lepădat leaga lui Hristo[și]. PRAVILA MOLD. 52. A ce ț = pentru că. Băcîră a ce rămaseră săraci. DOSOFTEIU, V. S. 160. Cu mînie le va dăce A ce s'ăltură cu price. id. PS. 14. Din ce ț = din care cauză; pentru că. [Sfîntul] l-au înfruntat [pe împărat], din ce spre mînie să porni împăratul. id. V. S. 40. Cergă țertăciune, din ce l-au supăratul. id. ib. 49. De ce... de ce (s. de aceea) = cu cât (... cu atît). De ce o lepădă de la sine Hristo[și]..., de-acăz ea să rugă mai cu milă. VARLAAM, C. 305. De ce mergeau înainte, de ce lui Harap-alb i se tulburau minșile. CREANGĂ, P. 275. De ce merge, de ce mai țare se îndăcește [pădurea]. SEZ, I 5/22. De ce joc, d'acia-ăș jucă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 362. Sădrna, dă (= de) ce o scormonești mai mult, mai mult și pule. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 718. Într'aceea ce ț = pe cînd. Și n'itr'aceea ce cugetă, adecă [= iată] soacește călare svîntul. DOSOFTEIU, V. S. 117.

4^a. Nehotărît. Oricare, orice, oricît. Ce preot să va oflă..., să pomenască și pre Radful] (a. 1571). CUV. D. BĂTR. I 18. Ce om [= oricărui om care] vrea face vitejie..., făcă-i chipul lui. VARLAAM, C. 187. Nu s'are putea mai plăci cu bani, macar de are scoate țara din ce nevoe. PRAVILA MOLD. 48. Cea ce va zice giupănu-său, să are fi ce boiarin, să nu-i voroacă cu muiarea, și ei tot va vorovi, poate să-l ucigă. ib. 57. Da de la sine din casă, unde ce trebuia fărîi. N. COSTIN, LET. II 21/21. Ajungînd la împăratul cu acei bani, au astupat gurile tuturor cine ce cereă. NECULCE, LET. II 276/22. Eu pun rămășag pe ce vrei, că aluga mea are să-mi aducă pîlea cerbului. CREANGĂ, P. 218. Zică cine ce va vrea, Eu tot joc pe toia mea. JARNIK-BĂRSEANU, D. 359. # Ce-a (în Munt. ce-o) da țărul și norocul = nu importă rezultatul, orice va fi, oriunde va ieși. Am să le vorbesc curat, pe față, ce-a da țărul și norocul. CONTEMPORANUL VI. I 485. | Ce eum ț = oricum, oricare. Vor fi făcut răsumpărarea atunce și curună, după ce le vor fi făcut acăz vltămare, ce cum va fi. PRAVILA MOLD. 181. | (Verbul predicat se repetă și după ce; une-ori întărit prin mai) Orice, oarece, ceva (cf. căt A I 3^a). Făt-frumos ospătă ce ospătă, dar apoi, luându-și buzduganul de-a umăr, merse mereu pe dăra de piud. EMINESCU, N. 8/12. A stat ce-a stat și-i dete 'n gînd Să iasă după

fată. COȘBUC, F. 110/19. Numai fii ce-i fi, asta nu mă privește. CREANGĂ, P. 162. Pune el ce pune la rană, și pe loc se îndămărește. id. ib. 177. Apă e lumea asta, și, de-ai face ce-ai face, rămâne cum este ea. id. ib. 223. Mai trecă ce mai trecă și tată dă și fata cea mică zise... ISPIRESCU, L. 14/28. De mergea ce mai mergea, Vălcule, măre, ajunsă, Cu murgul alăturea Colo'nă țara muscălească. TEODORESCU, P. P. 433/11. Matcă, lucră ce-i lucră, După urți nu mă da. JARNIK-BĂRSEANU, D. 274. Fă-mă, Doamne, ce m'ei face... id. 405. De-ar fi tărghi la Mica, Și-o-aș mână țibornica, Și o-aș da pe ce o-aș da, Și o-aș da pe bani de lut, Numai să n'o văz mai mult. id. 453.

III. Relativ (În limba populară și la scriitorii vechi — care-l întrebuințează și după prepoziții — ce e mai des decât în limba literară, care-l coplește atunci când se rapoartă la persoane și preferă adesea, din cauza posibilității de a fi declinat, pe care).

I. Care, de. *Protivitorilor* [le este] piatră ce nu o sădăcără ziditorii. COD. VOR. 146/4. [necredințioșilor piatră care a o lepdără ziditorii. N. TESTAMENT 1648; celor neascultători piatră care a nu o băgără în samă ziditorii. BIBLIA 1688]. *Aflămu o corabie ce trecă întră Finichia*. ib. 24/10. [aflând o corabie trecând în Finichia. N. TESTAMENT 1648]. Nu pomenără mântăle lui zăca în ce [azi: în care] izbără ei. CORESI. PS. 213. *Lucruri ce (MUNT. : carile) să fac în protivă dumnezăcării pravile*. PRAY. 1077. *Pentru vre o greșală mare ce (MUNT. : care) va fi făcut*. ib. 366. *Cum au făcut un muncitoriu (= tiran) de la Athina, ce (MUNT. : pre carele) i-au chemat Pistaratos*. ib. 1087. *Pentru bărbații ce-și (MUNT. : cari-și) vor hotri mustrile lor*. ib. 678. *Muțarea ce (MUNT. : care a) va fi făcut precăcurie*. ib. 524. *Muțarea sa ce (MUNT. : d e) va fi făcând precăcurie*. ib. 685. *Bărbațul poate să-și pute muțarea în hiară, pentru două vine, de ce (= din care) una taste când o va află făcând precăcurie*. PRAYILA MOLD. 85. *Ferice de omul ce n'a mearge în sfatul celor fără de lege*. DOSOFTEIU, PS. 11. *Vă certăți cu cuvântul Toți ce giudecăți pământul*. id. ib. 15. *Blagoslovit să fii, Doamne sfinte, Ce mi-ai datu-mi știință și minte*. id. ib. 44. *Aple fugi-vor... de rea'nfocare Ce-a să slobozască Domnul cu suflare*. id. ib. 51. *Piatra cea de mult preț ce să zice cărbune*. BIBLIA (1688) 4 pr./12. *Darul ce am luat, ib. 4 pr./12*. *Din stiele lui Traian ce am adus pe aceste locuri Rămieni*. N. COSTIN, LET. I 88/2. *L-au ospădat cu pâine și cu pește fript, oșpeț pădăscare de ce [azi: de care] mănăcă și ei*. URECHE, LET. I 162/11. *L-am scris [letopisetur] de pe niște țrvoade ce (= pe care le) am aflat la unii și alții*. NECULCE, LET. II 195/22. *L-au dat moștile înapoi, iar altă nimică nu le-au dat ce (= din ceea ce) le luasă*. id. ib. II 207/23. *Tractatul ce e încheiat cu Baiazet la Ișșă, asigurăcăză Românilor drepturile următoare...* BĂLCESCU, M. V. 8/28. *Dinainte eră un bălan ce puteă să aibă 35 [de] ani*. C. NEGRUZZI, I 37/12. *Tu, ce sîngi cu-a ta aripă Candela de pe mormânt*. ALECSANDRI, P. I 10. *Coroanele ce regii pe frunte le așază, Și stielele ce vecinic pe ceruri colindează*. EMINESCU, P. 202. *Pe ce o fine-acuma, ce fu a morții pradă*. id. ib. 209. *Îl văză rușindă a îndeplinii ordănele ce i se dăduseră în privința lui Brâncoveanu, ce trebuia prins*. IORGA, IST. LIT. I 238. *Veneă dinspre țăr, cu un car nou, ce și-l cum-părăse chiar atunci*. CREANGĂ, P. 40/2. *Harap-alb rămâne bucuroș, mulțămînd sfintei Dumniciei pentru buna gădăuire și îngrijirea ce are de el*. id. ib. 214/2. *Oamenii ce prăveau, și mai ales băieșii, legănu de răs*. id. ib. 306/14. *De multe ce dăduse peste dănușul, se făcuse cam hursuz*. id. ib. 111/11. (După un subst. nearticulat) *Halal de nepoți ce*

are! id. ib. 189. *Are să-și fte cuvântul, ce unul ce eră om de omenie*. ISPIRESCU, L. 43/12. *Pe Dumineca ce vine, Să-și gătească peana bine*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 40. *Când gândeșc, mândră, la tine, Nu mai am înimă'nă mine; Puținică ce mai este, Nu mai e de vreo nădejde; Puținică ce-a rămas, Mă s'a fript și mi s'a ars*. ib. 114. *Jurămăntu' ce-oiu jură, Pe copul tău va eodăe*. id. 241. *Eu cum săd nu-mi fac [voie-rae] Pentru unul ce mi-ă drag*. id. 214. *Păinea, ce lei dîn gura alută, ce m-ă sădrat se pare*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV 55. | (Construcție neobincinuită) *Legii fce ce au avut oaste mai aleasă [= oastea mai de frunte ce (s. pe care) au avut-o], o au tras de prin aripi în frunte*. M. COSTIN, LET. I 243/2, cf. 215/12. | (Loc. a d v.) **Pe zi ce merge (s. trece)** = din zi în zi. *Apoi de zi ce trecăe, [cometa] tot se arde pe cer*. N. COSTIN, LET. II 22/2. *Săbește, pe zi ce merge*.

(Vechiu și popular, înlocuște gen-datival pronumelui relativ) (Al) căruia. Un bărbat ce-i eră numele Anania. COD. VOR. 40/4. *Urii d[ă]n Asia Iudei, ce lă se eodăe înaintea ta să vic*. ib. 62/1. *I va fi pierirea de unul ce-i va fi numele Fita*. MOXA. 373/21. *O fămeacă, c-ă-i curgă singele de doispăzdeance ai (= ani), o tământul*. VARLAAM, C. 246. *Să fie tarăți a stăpănălul ce (MUNT. : a căru i) au fost mai de mult*. PRAY. 13. *Unui om de ocără ce (MUNT. : căruia) nu-i fte nime în samă cuvântul*. ib. 649. *Nice vei da trupul săd să strice A sfântul tōu ce n-ai dat ferice*. DOSOFTEIU, PS. 45. *Unde văz coplețe Ce le răsăr [ștele, M'a-pucă frigurile*. ȘEZ, I 175 b/11. *Au fost odată un voinic ce-i zicē Teiu-legănă*. SBIERA, P. 80/11.

(Vechiu, astăzi înlocuit prin care precedat de prepoziții) În (pe, de, la, pentru, după, prin, cu etc.) care, unde. *Ceata mare ce [= în care] lăcătui un împărăț. CUV. D. BĂTR. II 164*. *Petrecă acolo, într-a cel loc ce eră, 2 dzile*. VARLAAM, C. 78. *Omul cel dîndu n'a putut plăti gregala cu munca ce fu muncit în țad*. id. ib. 272. *Nice poate hi mai mare milă de (= decât) aceasta ce au tubit H[risto]s pre vrămașii săd*. id. ib. 315. *Pentru a freia pricină ce (MUNT. de carea) gudește cel vinocat*. PRAY. 1009. *Pentru a putra pricină ce (MUNT. : pentru carea) micșurează giudețul certarea*. ib. 1031. *Pentru a noa pricină ce (MUNT. : den carea) înmicșurează giudețul certarea*. ib. 1076. *Cu aceasta certare ce (MUNT. : cu carea) să va certă*. id. 1179. *Dumnezăz toale veade, Din scaunul său ce șeade*. DOSOFTEIU, PS. 14. *În urcioc ce areă lăthării vin, s'au tras o năpărdă*. id. V. S. 34. *Care cast este dîn jos de casa dumisale hat-manului ce șede Iorga (a. 1762)*. URICARIUL, X. 75/12. *S'au temut... a mergere, pentru acele amestecături ce-l amestecăz Văstle-voadă la Pașa*. M. COSTIN, LET. I 277/2. *Octind fermanul de domnie nouă ce l-au mîlūt împărășia*. E. KOĞALNICEANU, LET. III 191/2. *Să plătească cădrășul după preful ce se va vindă vinul acolo unde se descară*. RĂȘCANU, L. 40/22. *Pestera aceea ce răposase sfînșii*. MINEIUL (1776) 130/12. *După săbbăciunea ce se află toți locuitorii țerei (a. 1823)*. URICARIUL, V 181/22. *Alergă, pe căt puleă, după dînsa, spre locul ce o zărise*. GORJAN, H. II 174/12. *Am venit săd ne vindemăm de boalele ce sîntem coprinși*. id. ib. IV 219/12. *Pravilele ce se ocărșmă pământul Moldovei*. URICARIUL, IV 207/1. *În năczuri ce sîntem cuprinsne, mai acem timp ca să și glumim*. RETEGANUL, P. II 23/12. | (Prepozițiunea care are trebui să stea înaintea lui ce, li urmează în aceeași propoziție, în legătură cu pronumele personal) *Întunecă[er]cu gros, ce te poști răzămă de el (sec. XVI) CUV. D. BĂTR. II 228*. *Sădnta răclă ce-i într'ănsă veșmântul sfintei lui D[umne]zădu născătoare*. DOSOFTEIU, V. S. 12.

(Vechiu și popular, după noțiuni de timp) În (s. din) care, (de) când (în 2^a), căt, că. D[omi]nnul

H[risto]s într'aceați d[omi]ni ce învise (= învié) din mor[fi]... să ar[de] ucenicilor. VARLAAM, C. 135. Într'acel ceas ce au făcut răutatea. PRAVILA MOLD. 177. De deminează din mâncucuri. Pând'n saré ce m[er]g la calcucuri. DOSOFTEIU, PS. 241. Adu-cându-și aminte de adese ori ce-l fusese svântul Ioan dojenit. id. V. S. 120. Acum ce n'am spodobit dorul, nu-m[ă] în voi face voia-rea. id. ib. 167. La vremea ce vor auzi doba lui, să dea den toate părțile n[ă]val. M. COSTIN, LET. I 321/12. Ce am lucrat în 7 ani ce am fost acolo... lucrurile acelea mărturisesc la toți. ANTIM, P. XXIV/24. Au stăpânit tot Românii p[er] am[ă], ce-au încupit dumen-leul Ștefan (a. 1702). URICARIU, XIV 267/14. După multă vreme ce stătu spăzurat... l-au bă-gat în temniță. MINEIU (1776) 186/2. Că de trei ani ce-ai plecat, ploaie multă s'o vărsat. POMPI-LIU, B. 53/2. Pând m[ă]ne ce = pând m[ă]ne înainte de a... pând m[ă]ne când... Bine, babo, voie da fata mea după feciorul tău, dacă pând m[ă]ne ce răsare soarele, va curge pe sub puntea cea de aramă o apă mare. MERA, B. 11. [Loc a d v.] De (și în) vreme ce, v. vreme. | Pând când ce † = până ce; după ce. Să nu văd moarte, pând când ce va vedea pre H[risto]s. DOSOFTEIU, V. S. 51. | Deminează să deștept stărcul, ce v[er]ă acéa v[er]deanu. id. ib. 197. După patru ceazuri ce începuse pușcele a balere în Căzaci, au țegit Căzaci și au făcut n[ă]vală la pușci. M. COSTIN, LET. I 248/2. După câte-va săptămâni ce-au țezut Timuș aicea în Iași. id. ib. I 296/12.

[În corelațiune cu a(ce)l(a) etc.] Ce iaste ceia ce ai a-mi spune? COD. VOR. 52/2 (: ce iaste ca-re le vei să-mi spui? N. TESTAMENT 1648; ce iaste care a ai să-mi spui mie? BIBLIA 1688). Cea ce lăcutaște fără g[ă]lcană. MARDARIE, L. 148. Pre cea ce-au îmbătrânit. id. 1143. Cea ce vor fi într'un gând cu cea ce vor face o gregală, să să ceare to[ți] cu o certare, și cea ce n'au făcut. PRAV. 1151. Detăc cât le place, cea ce n'au minte. DOSOFTEIU, PS. 35. Luminând pre cei ce s[un]t supt ascultarea Mărit-tale. BIBLIA (1688) 8 pr./49. Între acei feciori de Domni, ce au nemerit locul acesta, au fost și Drago-vodă. DRECHIE, LET. I, 99/2. Dumnezeu cea ce-i ocărniilor tuturor celor ce i se roagă... id. ib. I 163/12. Pe o ploaie și furtună ca aceea, ce nici de un sporu nu eră. M. COSTIN, LET. I 313/24. Am făcut cele ce am făcut. ANTIM, P. XXVIII/2. Arătându-se acestea ce se zie în urmă. TES. II 308. Eră înăduțur cea ce [= aceea pe care îl căsăt. MINEIU (1776) 181. Acea ce ne pare că-i un rău. KONAČI, P. 272. Ca să te'ncredințezi de aceste ce-ți ziceti, Ceteșt mai jos. id. ib. 221. Vă încușăm acele ce socotim de cuvînță spre folosul și împodobirea năraurilor noastre. DRĂGHICI, R. 4/2. Arată semn acelor ce nu voesc să crează. ALEXANDRESCU, M. 5/2. Trage-și mâna din cel joc Ce se n[ă]oarcă lângă foc. ALEXANDRI, P. I 8. Iși vei da prins pe-aceia ce umilită-i cer. EMINESCU, P. 202. Au rămas încremenți de cea ce au auzit. CREANGĂ, P. 278. † Nu se m[ă]năncă tot ceea ce zboară. ISPIRESCU, L. 14/12. Vai de cel ce spală paharul pă din afară, iar pă d[in]ăduțur plin d[in] spurcăciune. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV 39. † [În locul pron. relat. în dat.] Ferice de cei ce [= cărora] lăsdăr-se (= li s'au iertat) fărălegile. CORESI, L. 77.

2°. [În legătură cu verbul sa fi] — mai rar sa se găsește — relativ ce se întrebuințează cu sens explicativ) Ca un D[omi]n[ic]ian[ic]ă ce eră, știu că va muri Lazar. VARLAAM, C. 79. Un prostac ce s[un]t și nevrednic. DOSOFTEIU, V. S. 116/2. Fiuță ticloasă ce s[un]t! adormeam pe nădejdea f[ă]gă-dușințelor lui C. NEGRUZZI, I 52/2. Ca băiet străin ce se găsește... s'a oploșit de la o vreme într'un sat. CREANGĂ, P. 139. Am s'o dau dracului de pomană, sou rău ce este ea! id. ib. 174. Te sfătuesc,

ca un tată ce-ți s[un]t [= în calitate de tată, după datoria mea de tată]. id. ib. 286. Să-ți trăsăscă-calul... ca un nădărdcan ce este. ISPIRESCU, L. 5/2. | De... ce = at[un]ci (de...), așa (de...). Cum ead, tu nu-mai nu dai în gropi, de prost ce ești. CREANGĂ, P. 52/11, cf. 140, 167. Le fuisă urechile, de urli ce li eră (= așa le eră de urit). id. ib. 73/11. Pere galbene ca ecaru, de coapte ce erau. id. ib. 290. Moneagul a rămas pleșu... de mult ce-l n[ă]tețed baba pe cop. id. ib. 294. De rele ce s[un]t, nu pot să trăsăscă la un loc. ISPIRESCU, L. 5/24. Nu putea nimeni să stea lângă d[ă]nsa. Ată de spurcată ce eră, dihania! id. ib. 195/22. Vai, tare-ai îngălbenit! — Cum să nu mă 'ngălbenesc, De-aiță gând ce gâdesc! JARNIK-BĂRSEANU, D. 189. Vestea'n lume că merged De frumoasa Ilina Și harnică ce eră. BIBICESCU, P. P. 262. De iubit ce ne iubim, Tot la anul ne n[ă]ldim. ROMÂNUL GLUMET, 51/2.

B. Conjunctiune (În limba veche, regional, în unele cazuri, până astăzi. Începând cu sec. XVI, dar mai ales din sec. XVIII încoace, înlocuit tot mai mult prin forma ci). Când pronumele relativ ce nu mai e raportat la substantival de care se ține, ci la conținutul propoziției precedente întregi, el primește funcțiunea unei conjuncții.

1°. Cazul cel mai obicinuit e acela în care între propoziția precedentă și cea următoare se simte un raport adversativ. Astfel fraza: Au doi băndit cetatea Bistrița ce (= pe care) nu o putea ține îndelung, devine: Petru-vodă... au dobdănit de la Săcu cetatea Bistrița. Ce (= dar, însă) nu o putea ține îndelung, având grijă de la Sultan Selim să nu-i vie bănat. LET. I 157/22. Tot astfel: Cercatu-s'au Antioh-vodă, când au vrut să se cădătoască, pentru o fată și la Constantin Brâncoveanu, Domnul de Tara-nomănească, ce (= care încercare a însă această încercare) nu i s'au trecut. LET. II 47/22. În multe tulburări și de multe părți citădit, pe acea vreme împărăția Romanilor se afla; ce (= căreia > dar ei) nu căci puterile, ce căci ca-tele lipșite. CANTEMIR, HR. 232/2. Une-ori avem chiar combinația lui ce cu pronumele demonstrativ: De mirat taste că limba Moldovenilor și o Muscetanilor mai multe cuvinte are în sine rămăncuț decât Italianii... Ce aceia (= care lucru) de fapt acest lucru, dar acest lucru nu taste de mirat. LET. I 10/2.

a). (După o negațiune, ascultătorul găsește în a doua propoziție cauza însăși a negațiunii exprimată în propoziția dintăiu; astfel ce devine conjuncția care corespunde prin excelență lui sed, lat., «mais» fr., «sondern» germ. etc.) Dimpotrivă, ci (1° a). Ce = sed. ANON. CAR. Nu ești făcătoriu legiei, ce giudeț. COD. VOR. 129/12. Nici pre noi nu lăsdăraci, ce tremie noao s[un]t în să apostoli. CORESI, E. III/3. Deci cel nebotezat nu va primi bot: ul, ce-l va întoarce și nu-l va boteză. CUV. D. BĂTB. II 332. Porunci să nu însă din ceata fecilor, ce să stea în besărică. DOSOFTEIU, V. S. 8. Tălmăcind... nu oarcore părți, ce toată scriptura. BIBLIA (1688) 8 pr./22. Vedem neamul omeneș necuno-scându-și cinstea lui, ce împleticindu-se. id. 3 pr./22. Pre Ardeleni nu-i lăsdăr odhnească, ce pururea le făcéd nevoie. LET. I 98/22. Că nemică, după ce s'au așezat la domnie, n'au zăbovit, ce de războite s'au apucat. id. I 157/2. Nice de pre un țevod a nămdră, ce am scris stăpur d[in]tru a mea țivnă. id. II 195/24. Nu dormed Ieremia-vodă, ce, deși ated nădejde în Ley, iară îndată au agiuns la Hanul. id. II 217/24. Nime n'au doșit, ce toți l-au așteptat. MAG. IST. III 76/21. (Se mai găsește, în sec. XIX, prin Moldova și prin Ardealul nordic) Părinți și Robinson însă nu au avut asemenea înfăleaptă în-grijire pentru d[ă]nsul, ce l-au lăsat slobod în toate voiașle lui. DRĂGHICI, R. 4/10. Tatăl său la aceasta nu-i da ascultare, ce, dimpotrivă, îi muștră id. ib. 5/12, cf. 51/2, 142/22. Bunătatea stofei nu stă în

floritură, ce în țesătură (Folticeni). ZANNE, P. III 385. Da nu-i frige (ca) cum se frige, Ce-i torcă în cărțig. JAHRESBER, VI 67. Nu-i de vină gura, ce-i de vină chiltura, VAIDA. (În corelațiile cu nu numai s. necum s. nu ca să s. nu altmintrelea, și urmat une-ori de și s. încă s. tocmai și) Eu nu numai legat se fitu, ce și se moriu gata sânt. COD. VOR. 28/1-2. Necum să agitorăscă pre cinea, ce încă gândesc, de unde vor lui. VARLAAM, C. 311. Darul... nu lam luat numai pentru noi, ce și pentru alții. BIBLIA (1688) 4 pr. 12. (Om) nu numai slujit la ceale politicești... ce și ales bogșilor. ib. 7 pr. 1. Nu numai apa Moldovii sau Siretul te-au fost hotar, ce până la Nistru și până la mare s'au lăfit. LET. I 98/21. Atunce Unguriu, necum să se bage să-i făcutoasă, ce încă i-au păzit. ib. I 172/26. Și nu numai căci limba și grațul tot un le-au fost, ce încă căci (= căci, fiindcă) și dintr'un loc au teșit. CANTEMIR, HR. 74/12. Făciun ceast'-adunare... De stihuri... Și nu ca să-mi fac fald, ce încă mai vârtos S'arăt cum pierde omul ceasuri fără folos. ZILOT. CRON. 331/2. Nu numai broaștele Bahluiului au rădicat glasul, nu numai prorocii Iașenilor au cuvântat, ce și Vulturul ardelenesc își scutură aripa. RUSSO, S. 57.

b). (După o propoziție introdusă prin smăcar, sdeșis, svaiaș) Cu toate acestea, totuși. Măcar c'am și răbdat munci, ce așă să cădea... VARLAAM, C. 179. Săci că și pălăia de la păgani, ce de la D[um]n[e]z[d]u li să iugură. DOSOFTEIU, V. S. 113. De au și greșit, ce s[un]t înția ta ești dădat celor ce să pocădesc. id. ib. 88. Măcar că scriu une[le] loto-pisețe moldovenesti că au prins pe Petru-vodă Aron și l-au omorât Ștefan-vodă, ce nu-i adevărat. LET. II 8/26. † (Complinit prin însă) Săci ai că-ș[i] ducă darurile îndoit, ce însă eră nebdgat samă. DOSOFTEIU, V. S. 10/2.

c). (După o propoziție ipotetică s. condițională) Dar, însă, ci (1^a b). Ți-ai căntă cântecul cu vierșuri, ce n'am deagiuș muzică. DOSOFTEIU, V. S. 112/2. O, Moldovo, săracă Moldovo! De ar fi Domni idii cari domnesc întru tine toți înțeleși, încă nu ai pieri așa lesne. Ce domniile, neștiutoare rânduiri tău și lacome, sânt pricina peirci tale. M. COSTIN, ap. BĂLCESCU, M. V. 642/2. Aș maldormi pușinel, ce mi-au zis să sărguesc. LET. ap. TDRG. d). (După o propoziție afirmativă, căreia însă vorbitorul îi opune o afirmație contrarie sau o restricție importantă) Dar, cu toate acestea, totuși, însă, ci (1^a c). Altă auzite taste dintr'agonistă dircoptă, ce ș'accasta să cade să o cheltuisă bine. VARLAAM, C. 279/2. Unți sânt de la slujește auziția: ce nu d[um]n[e]z[d]uște, id. ib. 228/2. Micșor Ioan despre stat să are, ce la D[um]n[e]z[d]u are cinsle mare. DOSOFTEIU, V. S. 115. Răit stricără lumea, că Domnul din scaun preste toți prăvește. id. PS. 40. Vor unți să-i zică Moldovei că au chemat-o Sittia... ce Sittia cuprinde loc mult... LET. I 97/4. Cu toții s'au rădicat asupra-i: ce n-ii nică n'au isprăvit. ib. I 155/2. Păcarii l-au dus la casa unui boțerin unguresc...: ce pre domnul nu l-au aflat acasă, numai pe giupăneasa lui. ib. I 162/2. Sullannul... au scăpat la grajduri; ce bau gâriti tencerii. ib. I 255/11. Trimidind rânduiri după rânduiri să vie mai curind, ce nu aveă cui zice. ib. 319/2. Se bătea la Norșu cu Șveții, iar pe altă parte dede oaste lui Argus, craiului lreșc intru agiutor. Ce birni Șvedul pe craiul Argus și-i goni în Saxonia. ib. II 301/2. † (Une-ori complinit prin însă). Intr'acunsă înăcă creștinește, ce însă nu putură ascunde. DOSOFTEIU, V. S. 25/2. Mireon la post, că creștin însă. id. ib. 186/2.

e). (După o întrebare oratorică) Dar. Până când, milostive, vei face zăbavă Să mă ntorci din pierzare spre sfânta ta slavă? Că te milostivește. DOSOFTEIU, PS. 23

f). Iară, însă. Pavel întru zbor, cum ar urea ceă a întrebă de el, ce tu amă să nu ascuți (iară tu nu-i create pre ei. N. TESTAMENT 1648; de ci tu să nu-i ascuți BIBLIA 1688) de et. COD. VOR. 52/2. De va deice neștine cuișă șhains, carele mai de mult cu adevărat va fi fost hain, ce-l va fi iertat domnu-său (iară apoi MUNT: qui a été traité..., mais à qui son prince a pardonné); PRAV. 925, cf. 71, 1171. Ce mai apoi și cu singele său ne-au rădscumpărat. VARLAAM, C. 271/2. g). (Servește une-ori spre a aduce vorba asupra unui subiect întrerupt, spre a tăia vorba cuivă s. numai ca un îndemn înainte unui imperativ) Dar, ci (1^a d). Răspunse- Ce amă, pasă! COD. VOR. 64/1. Eu sânt Isus cela ce tu-l gonești. Ce te scoală (ce scoală N. TESTAMENT 1648; ce te scoală BIBLIA 1688) și să se picioarele tale. ib. 77/2. Ce de aceste destului; ce să ne futoarcem la ale noastre. LET. I 106/26. Ce să... mergem după Sarmitie. CANTEMIR, HR. 131/22.

2^a. Consecutiv și copulativ.

a). Prin urmare, deci, de aceea, din care cauză, încât, cât despre..., ci (2^a a). Cu limba lor înșală Să facă n' lume sminteală. Ce le dă, Doamne, osândă! DOSOFTEIU, PS. 21. Scritorii noștri n'au avut de unde strânge cărți; că de la lăcutoirii de nădu n'au aflat scrisori, că n'au lăsat..., ce și ei au scris mai mult den banșe și den povăști. LET. I 95/26. De multe ori omul însuși ceale ce eade cu ochii săi nu poate să le puie pe rând și multe smintește...; dar ceale de demult și răsuflate de atăta ercami de ani! Ce eu, cum am aflat, așă am arătat. ib. I 96/2. Și n'au fost cine le să împotrivă. Ce multă pradă și robie au făcut. ib. I 140/26. Fără drum, fără povăști, au dat la strimuri ca acele, de nu eră nice de cal, nice de pedestru: ce i-au căutat a lăsa colul. ib. I 162/12. Ca și la domnia de nădu au purces lucruri. Ce cărpă boierii, cum puteă, trebile țării. ib. I 263/26.

b). Mai mult decât atăta, ci (2^a b). Să îndestulăm de trebuințioasele lor cheltuiate, ce încă și oareșce căștig să aibă. RAȘCANU, L. 4/12.

3^a. C a u r a l P e n t r u d, din care cauză..., deoarece, căci (II), că. Lor descuperi-se, ce nu șie... slujii. COD. VOR. 114/2. (Căroră-i arătat că nu șie... au slujit. N. TESTAMENT 1648; căroră s'au descoperit, că ci nu lor... slujeă. BIBLIA 1688). M'oiu închină cu rugă în frica ta ce și-ș slugă. DOSOFTEIU, PS. 21. Gânded că s'a curdă de rușine, ce-au strigat asupra Ninivei și nu i s'au izbândit. id. V. S. 23/2. Niece obiciale țării bine nu s' așezate, ce toată dreptatea nu lăsat pre cri mai mare să o giudece. LET. I 98/4. Iar Turcii au fost rădicat oaste în Țara-ungurescă, asupra împăratului nemșec, mai cărtos îndemând Hasan-pașa al Bosnei, vrând să-și curdăscă rușinea den anul trecut, ce n'au putut luă Osecul. MAG. IST. I 226/26. | Ca ce că-ș = pentru că. Mucenici... aleși ca viteazii lui Hristoșei și ca ce că băură păharul acinșii sale. DOSOFTEIU, V. S. 4 pr. | Că ce, v. că ci; † d(e)rep(t) ce, v. drept.

C. S u b s t a n t i v i n v a r i a b i l i (Numai precedat de articolul nehotărit un; literar, învechit, simțit acum ca ceva strein spiritului limbii și înlocuit prin) (Un) lucru (oarecare s. anumit), ceva. Deci tu, prea înțeleptule, îndată țesăși pace, Și-i dai un ce, și țara ta laba lui să nu calce. ZILOT. CRON. 333/26. Văz un ce alb așternut. PANN, S. I 13. Ațesea pe câmpie Auz o armonie, Un ce melodios. ALEXANDRESCU, M. 49/2. I se va înămplă un ce groznic și de moarte. BĂLCESCU, M. V. 82/17. Am să-ți spun un ce misterios. ALECSANDRI, T. 704/26. Oameni cari n'aveau dreptul să dispundă un ce care nu eră al lor, ODOBESCU, II 22. Pe câmpia geasă zădușim însă un ce negru și rotund, despre care nu ne prea puteam da seama. id. III 251/22. A servit ca organ a unui ce superior. MAIORESCU,

CR. II 238/14. *Perfecția lucrărilor noastre te și va fi un ce relativ.* URICARIUL, V. 133/23. *Simți că în creștii lui se petrece un ce de care nu-și putea da seama.* ISPIRESCU, L. 241/1. [(Cu funcțiune adjectivală, mahalagism) *Leonida: Ba nu zice[?] asta; puteai trage un ce profit.* CARAGIALE, T. I 79/2. *S'a crezut omul dator, ca un ce de politică, pentru ca să ne firitescască.* id. ib. I 80/2.

[Și: († și Mold.) **el.** CUV. D. BĂTR. I 175, TDRG. | **A bstracțe** (formațiune personală): **ceiță** † s. f. = calitate. *Acum ea la întrebarea cețiță da răspunderea cătiniță și feldeință.* CANTEMIR, IST. 59/30. cf. 136/10; **ceime** † s. f. = stare, calitate (?). *Își vine la treapta dintă și ceime-și privește.* PANN, E. III 80/13.]

— Din lat. **quid** «ce?» (*quid est?* «ce e?» *quid tu venis?* «de ce vii?» *quid est tibi nomen?* «ce nume ai?» etc.) cf. căci, ce vâ, fiece, oarece, oareșice, orice, niște, verice, ci.

CEA interj. *Hue, hurhau!* (exclamație pour faire tourner un attelage à droite). — Strigăt cu care se mână boii (mai rar caii) de la stânga spre dreapta (ALECSANDRI, T. 1753, H. X 498, MARIAN, ȘEZ. VIII 83, (Zaharești, în Bucovina), com. I. GRAMADĂ, cf. hâis; p. ext. dreapta, partea dreaptă. Cu ce se mână boii din stânga. RĂDULESCU-CODIN. «Hâis și ceal!» — *gem subț poveri Carele groate.* IOSIF, P. 53. *Să dea cea în spre partea locului de unde au încercat.* JIPESCU, O. 159. *De ce cea pe lângă bot.* TEODORESCU, P. P. 296/20. *Cea...* Roulă, măi! (refren) PĂSCULESCU, L. P. 19 b. *Incepură a pleși boii mândându-i: cea, Suridă, ho, bourcan, ho!* RETEGANUL, P. V 32/20. *Badiu...* Care mi-ară la isog, Mândănu: cea, Vraț! JARNIK-BĂRSEANU, D. 32, cf. BUD. P. P. 53. *Să trag cu mândra la el [= la car]...* Eu la heis, puica la cea. ȘEZ. IV 140 b/6. *În oaste am fost numai de zbuțum: hâis, haram! cea, haram!* CREANGĂ, P. 320/11. || Simplu strigăt de îndemn, la drum. *Cea, cea, cea, murguș, moi tare!* DOINE, 240/10. | *Boul de-a stânga tânjelei se numește boud-de-cea.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 333, notă. *Îfi dau șase boi de cea și șase de-a oidea.* DOINE, 184/12.

[Și: (Mold., Bucov.) **țal!** interj. TDRG., com. I. GRAMADĂ; (Mold., Bucov.) **ceală!** interj. MARIAN, com. I. GRAMADĂ, [ceala, țala!] interj. id. *Strigătul de hâis-ceala, al băștelor cu popușoi, răsună a desert.* CONTEMPORANUL, V. I 289. *Zice unul hâis și cealalt țeala.* id. VI 1 496. *Te dau toate de smintele!* Șopuci hois'a'n loc de ceal. ALECSANDRI, ap. TDRG. *Când noi vrotam să facem hois'a, ne sfătuiți să luăm ceala.* id. T. 233. *Tinc ceala și trage hois: se zice celor nehotărâți* (Tutova). ZANNE, P. IX 587. *Boul-din-ceala:* de la dreapta, din spre om. ȘEZ. VIII 83, **ceala-cea!** *Unul zice ceala-cea, altul hâis-a-hâis.* CHIAH, II 47. || Verb: **ce!** IV^a intrans. = a ține la dreapta (Frata, în Câmpie). Com. V. BUCUR.]

— Exclamație care se găsește și la unele din popoarele învecinate. (După A. Philippide, *Zeitschrift*, XXXI, 302 și G. Nandriș, *Revista filologică*, I 185-188, cea ar fi scurtat din cea parte, adică, de la mânător, partea cealaltă. În cazul acesta ung. *cséle*, rut. *ča*, čala, morav. *čale*, pol. *chala*, cu același sens, ar fi imprumutate din românește).

CEABĂRE s. f. (Bot.) v. **cebare**.

CEABIL † s. a.

CEABUL † s. a.

CEABUC † s. a.

CEABUR † s. a.

v. **ceambur**.

CEABUR s. m. și adj. v. **cheabur**.

CEAC s. a. *Gaffe* (dont on se sert pour conduire les billes lancées à l'eau). — (Ungurism) Băț lung provăzut cu un fier ascuțit și, la același capăt, cu un cârlig de fier, care servește la prinderea butucilor scâpați sau la mănarea lor pe apă. PAMFILE, I. C. 108, cf. id. I. II, cârlig, țap ină.

— Din ung. **esák** «vârf, cuiu».

CEACĂ! interj. *Attends!*—(Numai repetat, într'o zicătoare) Stai, așteaptă! *Ceacă, ceacă, și apa* [într'o variantă: *vâd! la mătă și săracul*] [în variantă: *prostul! la teapă.* PĂSCULESCU, L. P. 107 (glosat prin: *lucet, binioș*).

— Probabil, din bulg. *čakaj* «așteaptă!».

CEACADĂIE s. f. v. **cehadale**.

CEACĂIE s. f. 1°. Sorte de mauvais couteau. 2°. Tête de la chaise à tailler.

1°. *Cuțiaș* (ION CR. II 218, REV. CRIT. IV 290) rupt (ib. III 287), mic și prost (ib. VI 313), cu plăsele de lemn (Codlea, jud. Ialomița. Com. N. I. DUMITRAȘCU, ap. COM. SAT. 49), cuțiaș în cărcă cu mănunchiu de lemn (tipărit: *ciacă* ib. VI 153), cf. H. VII 185 (dat între armele sătenilor), cf. *buricaș, custură*.

2°. Capul scăunoaiei. DAMÉ, T. 88, PAMFILE, I. C. 161.

[Și **ceachie** s. f. = briceag (Măgurele în Teleorman). Com. OLMAZU.] — Cf. **ciochie**.

CEACĂIU, -IE adj. v. **ceacăr**.

CEACĂL s. m. (Zool.) 1°. *Chacal*, 2°. Chien tacheté de blanc au front et aux pattes.

1°. † = **șacal** *Hulpea, ceacalul, măja sălbatecă.*

CANTEMIR, IST 26/7, cf. 43/4.

2°. Câne (copoiu) H. II 299, cățea H. II 290) cu pete albe (și negre H. II 290) pe frunte și la picioare H. II 289.

[Feminin: **ceacălă** †. *Cecale și urși cumplăți.* STAMATI, ib.]

— Din turc. **čakal**, idem. ȘIO. Cf. dubletul ș a c a l.

CEACĂNĂU s. m. Homme irrésolu. — (Prin părțile Nășudului) Prostălu: care nu știe, mănăva sau bea-va (BUGNARIU, NÂS), terchea-berchea (Com. S. POP.) [Feminin: **ceacănău** s. f. ib.]

CEACĂNĂUCĂ s. f. v. **ceacănău**.

CEACĂR, -Ă adj. 1°. *Aux yeux vitreux* (soit que l'iris soit entouré d'un cercle blanchâtre, soit que les deux yeux soient de couleur différente). 2°. *Louche*. 3°. *Abrut par la boisson, gris*. 4°. Sorte de blé d'automne.

1°. (Despre om.) Cu ochi spălăciți (ALECSANDRI, T. 1745), (cal) cu ochii mai de tot albi (H. IX 389). *Nu cunoașteți pe... Măriașu cea cu ochii ceacări?*... *mi-i izbucnă mie.* ALECSANDRI, T. 5. *Puteți întreba și pe cuconu... cum, Doamne țorță-mă, îi zice?... unu' cam ceacăr.* id. ib. 9. | (Despre animale, mai ales despre cai) (Bon) care are lumina ochiului înconjurată cu un cercău albui (DAMÉ, T. 28, cf. COSTINESCU), care are un ochiu de o culoare diferită de a celuiilalt (ib.), (cal) care se naște cu un ochiu albicios (H. III 399) s. cu un ochiu albastru și cu altul negru (DAMÉ, T. 48), cf. H. II 12, 289, X 150, (despre căni) H. II 289, 290, IX 54, (despre oi) H. III 96, VII 406, X 535. *O bivoliță... ceacără de amândoi ochi.* MON. OF. ap. TDRG. *Un bivoliță... ceacăr de ochiul stâng.* ib.

2°. (Om) care nu se uită cu amândoi ochii în aceeași direcțiune, care se uită cruciș (COSTINESCU), chioris, poncis, șașiu, ceur, cu un ochiu la fâină și cu altul la slănină (cf. PITȘI, CONV. LIT. XXXVI 561), șpanchiu, honchiu, inercușat (ION

CR. V 183), care se uită rău, chiorș de un ochiu s. de amândoi (ION CR. IV 306); (vită) cu un ochiu (ib.).

3°. Fig. (Despre om) Posac; cherchelit, ametit de băutura. ȘIO, SEZ. XXXII 15. Când se întorcă pădrarul, eră în tolcauna ceacăr, n'avea chef de vorbă, MARION, ap. ȘIO. Aga ca un chior Bea dîntr'un ucior, Iar nenea Murat E ceacăr turbat. ORĂȘEANU, ib.

4°. (Bot.) Un soi de grâu de toamnă, cu mustăți. I. IONESCU, p. 239, cf. H. II 165, III 306, XIV 348.

[Și: (ad 4°) eicbir, -ă adj. (Baia, Suceava) SEZ. XXXII, 15; — (+ șaștu?) ceacău, -le adj. cf. PAMFILE, J. II. Unele DICT. dau și derivatele neobcinate: ceacărie = căutătură crucișă, piezișă (COSTINESCU); strabism (DDRF); ceacără vb. Ia = a se uita, a privi ceacăr, cruciș, pieziș, ib.]

— Din turc. *çakır* 'bleu strié de gris, qui a les yeux bleus; ivre, gris'.

CEACĂR s. a. (Țes.) v. eicărăc.

CEACĂRĂ vb. Ia v. ceacăr.

CEACĂRÉU s. a. (Țes.) }
CEACĂRG s. a. (Țes.) } v. eicărăc.

CEACĂRIBĂ s. f. (Bot.) = nap-turcesc. BUGNARIU, N. S. [Și: ciocaribă, ciocarapă s. f. DR. II 901, cu metateză: ciocărică s. f. JAHRESBER, XIX. 93.]

— Din germ. *Steckrübe* enaps, cu roștore săsească, LACEA.

CEACĂRIE s. f. (Țes.) v. eicărăc.

CEACĂRIE s. f. v. ceacăr.

CEACĂU s. a. (Mil.) *Shako*. — (Ungurism, în Transilv., rar aiurea) Un fel de chipiu de paradă, cu ozoroc tare, purtat de soldații austriaci. Cf. H. VII 185. Măi, *Neamfule, nu fă-i greu, Când vezi sânge pe ceacău, Izvoarnă din capul micu?* JARNIK-BĂRSEANU, D. 315. *Te uită, mânărdă, bine, Cum m'or îmbracă pe mine, Penit'un clopuș românesc, Ceacău mândru cătunesc.* RETEGANU, TR. 76/29. *De pușcă și de ceacău, Rău mă doare capul micu.* SEZ. III 51/33, cf. MAT. FOLC. 780. [P. a. n. a. l. Coif de hârtie făcut de copii. PĂCALĂ, M. R. 421, 423. [Plur.-câte. BIBICESCU, P. P. 151. [Și: ceacău s. a. VAIDA, ceacă s. a., plur. ciacuri. DELAVRANCEA, S. 226/4.]

— Din ung. *csákó* s. germ. *Tschako*, idem (împrimat din slav.).

CEACĂU s. m. Nom de bnf. — (Ungurism, în Sălaj) Nume ce se dă boilor. VAIDA. [Cu alt sufix: ceacău, -le adj. = (vită) cu coarnele plecate s. întoarse în afară. VICIU, COL. cf. țapoș. *A prins 12 boi... Cu coarnele... ceacău.* ib. 172.]

— Din ung. *csákó* (*ohór*) «(boi) cu coarnele aduse în afară. LACEA, DR. II 901.

CEACE s. m. sing. Terme villageois d'amicale déférence envers un homme plus âgé ou un frère aîné. — (Sărbism, în Banat) Nume de respect cu care te adresezi unei persoane mai în vârstă: n e n e, b a d e, t e t e. (Cf. VICIU, GL.) Ceace zice frațele ori sora mai mică fratelui mai mare. H. XVIII 269. [Diminutiv: (c sărb. *čajko*) ceacă s. m. sing. ib.]

— Din sărb. *čajka* stată. — Cf. tetea.

CEACHIE s. f. v. ceacăie.

CEACLĂ s. f. v. ceaglă.

CEACLĂU s. a. v. ceatlău.

CEACLIE s. f. v. ceaglă.

CEACO s. a. v. ceacău.

CEACOT s. m. *Frange*. — (Banat). Ciucure. *Sid o masă rotolată, Masă galbină de peatră, Cu mâsăul de argint, Cu ceacăoiți la pământ, De n'am răzut de când sânt.* POP. ap. LUC. III 136.

CEACÔU s. a. v. ceacău.

CEAC-PÁC adv. *Comme ci comme ça*. — (Expresie orășenească, din ce în ce mai rar). Așa ș'asa, binioș. [Și: ceat-pat.]

CEACȘĂRI s. m. plur. (Îmbrăc.) v. ceacășri.

CEACȘIRI s. m. plur. (Îmbrăc.) Sorte de pantalon larg (à la turque). — (Turcism, pe cale de dispariție) (Odinioară) Pantaloni turcești, largi, roșii, mai lungi decât șalvării; (astăzi, în jud. Constanța și Ialomița) pantalonii groși (H. II 245), albi, care se poartă numai iarna (H. II 285), lucrați din lână mai groasă și țesută în formă de abă (H. VII 360). Cf. *ci o a r e c i, i ț a r i*. O *perche ceacășri drădindam* [= «drap de dames, poslav fin pentru rochiile de doamne, noi (a. 1838). IORGA, S. D. XIV 180. Nu vou ca pazorghidanul micu să poarte ceacășri și یشلی. FILIMON, C. I 758. Boierii cei mari se îmbrăcau cu ceacășri roșii, cu meși. GHICA, S. 501, cf. 258. Lăutari de București... Cu papucii gălbiori, Cu ceacășrii roșiori. TEODORESCU, P. P. 520. *Fectoraș de Sărb bogat... Ia te-apucă de 'mbrăcat* [în haine femeiești]. Pune ceacășri streiuri Peste galteari roșiori. ib. 641. [Rar la singular: Ciacășri vântul îl umflă. PANN, P. V. I 43. [Și: ceacășri s. m. plur. H. II 285, VII 360.]

— Din turc. *çakır*, idem. CIHAC. ȘIO.

CEADĂR s. a. *Tente militaire*. — (Turcism literar ?; azi, rar, în Dobrogea, în regiuni cu populație turcă și la Români din Serbia) Cort militar. ȘIO. *Având supt câte trei mii după cortul Mustait-pașii, al cărora muhimat impresă cu 2 tunuri și ceadărurile le-au fost lăsat cu ordie afară din Razgrad.* DUMITRACHE, C. 447. *Și pe un pașă și stricid [pandurul]. Il ta cu lancea de sub ceadăr.* BOLIAȘ, ap. ȘIO. *El șidecă 'n palat, da'noi în ceadăr* (Monghioi, în Tulcea). GRAIUL, I 360. [Plur.-dăre GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 276, -dăruri.]

— Din turc. *çadır*, idem. ȘIO. Cf. ceadiriu.

CEADĂRIU, -IE adj. v. ceadiriu.

CEADIRIU, -IE adj. *Vert-tendre*. — (Învechit, pe cale de dispariție) Verde ca pail grăului. ȘIO. *Coliba haiducului cu poturi ceadirii și cu șerpaur verde.* DELAVRANCEA, S. 165/4. *Se află acuma pus bine, înfășurat într'un testemel ceadiriu, în fundul șeraturii de jos.* CARAGIALE, S. N. 46. *Cu panglice ceadirii Atârnat de chelii.* TEODORESCU, P. P. 337. [Și: ceadăriu, -le adj. ȘIO. *cederiu, -le adj.* DICT.]

— Din turc. *çadır* (yeşil) «scouleur de vert gris» (literal sde culoarea cortului [turcesc], cf. ceadăr) ȘIO.

CEADLĂU s. a. v. ceatlău.

CEAFĂ s. f. I. 1°. *Nuque*. II. 1°. Partie supérieure du joug. 2°. Partie du cadre de la scierie mécanique. 3°. *Tête*. 4°. *Mentonnet*.

I. 1°. Parte dinapoi a gâtului (la om și la animale), cf. cerbice, grumaz. *Ceafă* = occiput. ANON. CAR. *Mai tușor lui ț-ar fi să-și șpânzure o răgnită a satului de ceafa lui și să se afunde în volbură mării* [= mării]. TETRAEV. 230. *Preste ceafă cu pietri ucigându-o.* DOȘOȚTEIU, V. S. 20. *La cap din dos, la ceafă, tuncă pârul, să fie capul tot slobod de sudori și în răcoreală la ostenele.* LET. I 28/17. [Isopie] eră... *duplecăt la ceafă* (ca. 1705). GCR. I 350/33. *E ros, ca ceafa bouului de jug.* PANN, P. V. I 146. *Unul cu pâlăria naltă pe ceafă și cu*

mânile unite pe spate. EMINESCU, N. 37/11. În sfatul Tării se adun' să se admire Bulgăroi cu ceafa groasă, Grecotei cu naz subțire. id. P. 247. Tu să știi că eu dorm iepurește și, pe lângă își doi ochi, mai am unul la ceafă. CREANGĂ, P. 5/24. Dar și Costea ce făcă? Pas lui Fulga nu-i dedă, Ci la ei se rezează Și de ceafă l-apuca Și din gură-l judecă. TEODOREȘTI, P. P. 511 b. Buzduganul repeză, După ceafă mi-l lovea, La casa sufletului, Unde-i pas' deliului. id. 580. [Fig.] Ne-ai suit păgâniți în ceafă. DOSOFTEIU, PS. 210. # Să te vâd, când mi-oiu vedea ceafa: nici odată. Cf. ZANNE, P. II 66, PAMFILE, J. II. Rămânere-aș păgubaș de dinul și să-l vâd când mi-oiu vedea ceafa. CREANGĂ, P. 227/17. Vorbește pân' și s'o duce gura la ceafă. PAMFILE, J. II. Mândrinci? — Păi, cred că nu duc la ceafă. id. ib. Gros la ceafă: bogat, cu influență. ȘEZ. IX 149, cf. PONTBRIANT, ZANNE, P. II 64. Tare de ceafă: bogat. id. ib. 65. Tare 'n ceafă: obraznic. PAMFILE, J. II. Gros în ceafă și tare 'n chică. PAMFILE, J. III. Lupul are ceafă groasă (grasă), Că-și gătește singur masă. ZANNE, P. I 509, cf. ROMÂNUL GLUMET, 15/4. A făcut ceafă: s'a îngrășat; a prins la colț, s'a obraznicit. PAMFILE, J. II. A strică (PAMFILE, J. II), s. a scărpină pe cineva la ceafă (ZANNE, P. II 65), a-l muia cuiva ceafa (PAMFILE, J. II): a-i da câteva [palme], a-i bate. Să nu ne stricăm la ceafă: să nu ne sfădim. id. ib. A pune la ceafă: a da uitării, a nesocoti o poruncă dată, a nu-i păsa cuiva de ceva. ZANNE, P. II 65; cf. a pune la ciochină.

II. P. anal. Partea aceea a unor obiecte, care prezintă o asemănare cu ceafa omului s. care se așază pe ceafa animalului.

1^a. Partea de deasupra a jugului, ce vine pe ceafa boului. Se mai numește și: cerbice, jug, butucul jugului, sulul jugului, grin-deiul jugului, drug de jug. DAME, T. 13, PAMFILE, I. C. 137, cf. H. IV 253, IX 201. Se obișnuiește [și] un alt soi de jug mai mare, care se compune din: ceafa, care are cinci găuri pentru restele, bulfele și cuiul japei și alte găuri pentru a muța restele și bulfele mai aproape s. mai departe, potrivit, în chipul acesta, ca boii să meargă drept pe rastavuri. PAMFILE, A. 78.

2^a. Bărna pe care se reazemă vatalele jugului, la joagăr. DAME, T. 176, PAMFILE, I. C. 112.

3^a. Cureaua de la partea aceea a frâului, care vine îndărătul urechilor calului; se mai numește și: comarul căpețelei. DAME, T. 50.

4^a. Măseaua leucii. DAME, T. 11, PAMFILE, I. C. 134, cf. H. IV 86.

— Din alb. k'ale egăts.

CEAFLÈNDER s. m. sing. (Astr. pop.) Vênus. — [În jud. Dolj] Luceafărul de ziua. H. V 463.

— Pare a fi o corupție (în graiul țigănesc), glumeață la origine, din *luccafâr*.

CEĂGĂR s. a. *Piquette*. Sorte de cidre. — (Ungurism, Banat, Hațeg și Mehedinți). Un fel de băutură (H. XVIII 27), zeamă de prune crude (H. XVIII 35); mustul ce iese din prunele fierte (VICIU, GL.): oțet de prune (N. REV. R. a. 1910, 85); livej (H. IX 62); struguri necopiți (GR. BĂN.), cf. chiselită, a guridă. *Plânge ceagărul din vine* (=vie) Că nu-l ta să-l mănăce nîme. H. XVIII 150. [Și: *figheriu* s. a. = must de poame (Bistra, VICIU, GL.), liur, vin de poame, de trevere (= drojii). LB.; *fighîr* s. a. = un fel de băutură (H. VI 97), vin rău (cf. *poșircă*), vin de poame (BĂRCIANU). *Gubernatorul... îi trăgea jos figheriul, îi spărgedă bulfele*. ȘINCAL, HR. III 200/4; *eighêr*(lu) s. a. = liur, vin de poame, de trevere (= drojii). LB.; *eighîr* (scris și *cidîr*) s. a. = vin de poame, vin de vară. VAIDA, CABA, SĂL. După ce [se] storce

vinul, peste tescovină se pune apă și se lasă așă, să se desopască, și apoi se poate bea: acest vin se numește *cidîr*. REV. CRIT. III 92; *civîr* s. a. (În expresia:) *Acru ca civîrul* = foarte acru (Măidan, în Banat) Com. LIUBA; *eighîr* s. a. CIHAC II 490; *eighîr* (rostit *șughîr*) s. a. = oțet de mere (Gherla). VICIU, GL., *eighêriu* (scris *cidêriu*) s. a. = must de mere s. de pere verzi. ȘEZ. VII 178. [Plur. -ruri].

— Din ung. *esiger* (*csigér, cséger, csügör, ciger*, trecut și în sârb. *činger*) «piquette, cidre» CIHAC II 490.

CEĂGLĂ s. f. Pic. — (Transilv.; ungurism) Săpoiu, ciocan, târnăcop, cu care se sparge gheața. Com. OROȘ. [Și: *ceală* s. f. = săpoiu, târnăcop (Sân-Mihailu, jud. Mureș-Turda) Com. ITTU; — *ceacile* = patină (Bistra), Com. C. REBREANU), o unealtă de lemn (nedefinită mai de aproape) Com. OROȘ. *Ceaklé*. ANON. CAR.]

— Din ung. *esáklya*, idem. LACEA, DR. II 901, III 742-3. Cf. *cioaclă, țaglă*.

CEAGLĂU s. a. v. *cealiu*.

CEAH! Interjection imitant 1^a, le ramage des oiseaux; 2^a, le sifflement produit par le brandissement du sabre.

Onomatopée, care imită:

1^a, cântecul pasărilor. Să aud pasărele făcând *ceah, ceah, ceah...* ALECSANDRI, T. 180.

2^a, șuieratul săbiei. *Fata... făcă odată ceah! cu sabia, spre capul lui, și... i-au ras nasul*. SBIERA, P. 276/27.

CEAHĂI vb. IV^a v. *cehăi*.

CEAHLĂU s. m. (Ornit.) *Vautour fauve*. — Vultur auriu. Se mai numește și: (Transilv.) *soriliță*, (Banat) *șurliță*, (Tara-românească) *pleșuvul răpitor* de miel, zăgan. MARIAN, O. I 178, cf. AR. TOMIAC. [Și: *ceahlău* s. m. MARIAN, O. I 178, (Balaceana, în Bucov.) com. AR. TOMIAC. *Mănă-te-o ceahlău!* (*ceahlău* = un fel de pasăre). Com. N. DRĂGANU. | *Augmentative*: *cehlău* s. m. MARIAN, O. I 178; — *cehoale* s. f. = pasăre pestriță, cât o sarcă (Leud). T. PAPAHAĞI, M., cf. MARIAN, O. I 178; — *cehoale* s. f. = pasăre urtă. ION CR. II 163, (cu transcriere greșită a rostirii dialectale și cu sens evolut) *cehlăoale* s. f. = namilă, matahală. PAMFILE, J. II.]

— Din ung. *ceahló* «care scheună». (După pasăre a fost numit muntele *Ceahlău*). DR. III 673-5. Cf. *cehăi, cehni, ceahnă*.

CEAHNĂ s. f. v. *cehăi*.

CEAHOL s. a. *Bâche (d'un chariot)*. — Coviltir, cf. *burduf, coș* (de trăsură). DICT.

— Din ung. *čeholú*, idem. CIHAC, II 46. Cf. *cehlú*.

CEĂICĂ s. m. sing. v. *ceace*.

CEAIM s. a. v. *ceam*.

CEAINĂ s. f. *Vieille vache maigre*. — Vacă bătrână și slabă. H. IX 87. [Accentul?]

CEAINĂ s. f. *Maison de thé*. — [Rar, în Mold.] Local în care se servește ceaiu (TDRG.), *ceainărie*. [Și (mai des; derivat cu suf. col.-loc.-ărie): *ceainărie* s. f. *Deschisese ceainărie*. CONTEMPORANUL, VI I 36, cf. III 570.]

— Din rus. *čajnyj* «de ceai».

CEAINĂRIE s. f. v. *ceaină*.

CEAINIC s. a. *Théière*. — Vas în care se opărește ceaiul. I *ceainic de argint* (a. 1788). IORGA, S. D. VIII 16. I *ceainic cu capac* (a. 1824). URICARIUL.

XX 343/22. [Derivat (rar): **ceainicăr** (cu rostirea moldov. -cărți) s. m. = cel care ține un local unde se bea ceaiu (și alte băuturi). *Această probă de ceainicariu venise în Sulina de la muntele Alos, unde fusese cldugăr.* CONTEMPORANUL, VI 1 36.] — Din rus. *čajnikă*, idem.

CEAINICĂRIU s. m. v. **ceainic**.

CEAIR s. a. 1°. *Herbage clos.* 2°. *Côte.* 3°. *Vallée.* 4°. *Plaine.* 5°. *Enclos pour les veaux.* — (Necunoscut în Transilv.).

1°. Loc șes (imprejuiuit cu gard și cosit din timp în timp COSTINESCU), de pășunat (H. IV 86, XIV 353, VĂRCOL, V.), pentru cai (L.M., CREANGĂ, GL.) în apropierea unei ape curgătoare (Buzău); p. ext. islaz, fânaș (cf. COSTINESCU, PAMFILE, A. 151); câmpie nelucrată (H. II 254, XIV 377), în apropierea apei (CHIRIȚESCU, GR. 248), livadă de fân (BRĂESCU, M.). *Apoi au luat spre Socola, în șes, la ceir, la păruul ce vine pre acole.* LET. I 327/28. *Și caii lui Cantemir-vodă din ceair i-au luat Crupenșchi, cu un podgheaz lezeș.* ib. II 256/12. *Este obiceiul caii domnești la ceairu.* ib. III 316/25. *Ceairul cailor dumisale beșligăș.* URICARIUL, V 189/27. *În ceairu Moldovenii slobod caii, spre a răsuflă un aer curat.* I. IONESCU, C. 91. *Caii zburdă prin ceairuri.* ALECSANDRI, P. III 33. *Am ajuns într'un târziu, noaptea, în ceterul Socolei și am tras cu cărușa sub un plop mare.* CREANGĂ, A. 128/21, cf. id. ib. 51/2. *Eu am avut val odată, când am scăpat de la Tâtaru, cu capul gol, cldare, pe degelate, pe un cal prins în fușă din ceair.* SADOVEANU, SĂM. V 928. *În ziua de ajun, când ai vite în ceir, dacă îți vine întâiu un bărbat în casă, vaca arc să aibă un bou.* ȘEZ, VI 61. *A da caii la ceair = a pășunat.* PONTBRIANT.

2°. P. restr. Coastă [de deal]. H. II 243.

3°. Vale. H. II 297.

4°. P. gener. Șes. H. XIV 358.

5°. Spec. Ocol îngrădit în care se bagă vițeii (Muscel). Com. C. LACEA. *Păzeam vițeii în ceair.* I. BOTENI, SĂM. IV 725.

[Plur. -ruri. | Și: **ceir** s. a., **ceiriu** s. a. LET. I 346/22, **ceir**, **ceiriu** s. a. PAMFILE, A. 151. | Derivat: (neobincnit) **ceairăr** s. m. = păzitor de ceair. COSTINESCU].

— Din turc. *çayır* 'prairie'. CIHAC II 560. Cf. **ceairort**.

CEAIRĂR s. m. v. **ceair**.

CEAIRÓRT s. a. (Bot.) = grășor. H. II 289.

— Cuvânt turcesc, probabil compus din *çayır* 'livadă' și *ort* 'siarbă'.

CEAIU s. a. 1°. *Thé.* 2°. *Infusion, tisane.*

1°. (Bot.) Arbust cu flori albe, care crește cu deosebire în China, în India și în America, ale cărui frunze au un gust și un miros amăruiu dar plăcut și se vând în comerț sub același nume. | Specialități: ceaiul-verde și ceaiul-negru, care diferă unul de altul după modul de preparare al frunzelor, pentru export (cf. PANTU, PL.); ceaiu rusesc, cel venit (din China) pe uscat, prin Rusia; ceaiu englezesc, cel venit pe apă, prin Anglia. *I cutie pentru ceaiu* (a. 1771). IORGA, S. D. XII 86. *O jumătate de funt de ceaiu fain* (a. 1780). ib. VIII 5.

2°. (Cul.) Băutura preparată prin opărirea (infuziunea) frunzelor uscate ale plantei cu același nume; p. ext. băutura obținută prin opărirea s. mai ales prin fierberea (decoctiunea) frunzelor altor plante (medicinale): ceaiu de mușătel, de ismă, de (flori de) teiu, de soc, de siminichie, de ierburii etc. (De aceea, spre a se deosebi de acestea din urmă,

băutura de ceaiu propriu zis se mai numește și **ceaiu rusesc**). Cf. te. tizana. *Acesta intrând în vorbă cu Robinson, l-au poștit în corabia sa, ca să beaie te sau ceaiu.* DRĂGHICI, R. 16/19. *Adusece ceaiu și ciubuce.* C. NEGRUZZI, I 74.

[Plur. **ceairuri**. | Diminutiv: **ceișor** s. a. *Cdte-va prăvurele, un ceișor.* NADEJDE, ap. TDRG].

— Din rus. *čaj*, idem. Cf. **ceaină**, **ceainărie**.

CEAIZ s. a. Cereimonie de fiançailles. — (Rare) Logodna sau **ceaizul** este astfel: flacăul vine cu părinții și alte neamuri de aproape, părinții fetei strâng neamuri și amici. Pe păreți și în teancuri sânt expuse lucrurile de casă ale fetei; aci se cinstesc cu vin, rachiu sau tuică și se hotărăște strea amândoruni juni (Sutești, în Brăila) H. I 331. *Logodna, ceaiz.* H. I 121.

— Din bulg. *čajez* 'sînestrare' (< turc. *çehiz* 'szestre').

CEÁLA interj. v. **cea**.

CEÁLA pron. v. **cela**.

CEÁLA-CEÁ interj. v. **cea**.

CEALÁU † s. a. *Buisson.* — (Turcism) Tufis. *Sânt feje de dealuri foarte frumoase, cu livezi, iar sânt și mărăciui, cealái, crâng.* ARHIVA B. II 41.

— Din turc. *çaly* 'ronces'. ȘIO.

CEALÁU s. a. = **gealáu**. H. XIV 66 (dat fără definiție între uneltele de dulgherie).

CEALÁU s. m., adj. m. 1°. *Trompeur, charlatan.* 2°. *Appât, amorce.* — (Ungurism.)

1°. Înzălător (VAIDA), amăgitor, pungaș (BUD, P. F.) *Un blăstămat prialen,.... căldău și viclean, gata la orice răutate,.... ochi iubitul lucru.* TICHINDEAL, F. 288, cf. (celdule!) 120/17. *Intr'un saf învecinat se aflau odată doi oameni tare vicleni și mari cealái.* CĂTANĂ, P. III 40. *Neico, cu suflet celdu, De te-ar bate Dumnezău, Nici mai bine, nici mai rău Decât cum voui zice cu.* HODOȘ, P. P. 133.

2°. (Pesc.) Nadă (pentru prins peștii). *Se prind peștii cu celdu.* H. XVIII 4.

[Și: **celáu** s. și adj. m.]

— Din ung. **esaló**, 'amăgitor, înzălător; nadă'. Cf. **celui**.

CEALMÁ s. f. (Îmbrăc.) 1°. *Turban.* 2°. *Coiffure de femme.* — (În vechiul Regat și în Banat).

1°. Turban ordinar (ȘIO), legătura împletită ce o poartă Turcii în cap, cf. *cauc, sarić.* I. GOLESCU, C. I 204 b. Cf. H. II 323, cf. *durman.* *Au început a merge la dteanul împărătesc cu calei, adecd cu cealmăua ce poartă Vezirii, care vine în trei cornuri.* LET. II 174/22, cf. 234/22. *Îi rușă să-și scoală cealmăua și hainele.* GORJAN, H. IV 74/22. *Cealmălele cele rotunde și pline de semeție ale artiștilor musulmani.* FILIMON, C. I 611. *Zburau capetele, ca mîngăie, unele cu cealmăle turcești, altele cu chivere rusești.* GHICA, s. 19. *Îmbrăcat în costum de pușă și purtând pe cap o cealmă mare cu o semilună în vârș.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Un chip lung, uscat, cadaveric, cu o legătură la cap ca o cealmă.* ZADAVERIC, cu o legătură la cap ca o cealmă. ZADAVERIC, C. 271. *Ies zisua la primblare Numa 'n feauri și 'n cealmăle.* ȘEZ, V 11. *Capetele cu cealmăle, Trupurile cu pistoale.* TEODORESCU, P. P. 548 b, cf. 334, 481.

2°. (Banat) Conciul purtat de femeile măritate. *Măne zi [= a doua zi] urmează apoi înădrirea miresei, care... stă din conciu, cu păr înădrit, și se numește cealmă.* MARIAN, NU. 705/23, cf. 239/22. *Cu țalmă de gât îl lucură.* ALEXICI, L. P. I 40/22.

[Plur.-male. |Și: **celmă** s. f. *Au lepădat celmaoa și au intrat în divan. LET. III 149/4. Cădută se 'ngăbină, Celmaoa pe ochi punea...* ALECSANDRI, P. P. 151/16; — **celmeă** s. f. [Plur.-mele] *Și luă d'o florice! Și-i atâră de celmeă. MAT. FOLC. 55. Așa stau celmelele. PĂSCULESCU, L. P. 266, cf. GRAIUL, I 53; —* [In Ban. și la Români din Serbia, din sârb. *čalma*, cu accentul pe silaba inițială] **celmă** s. f. H. XVIII 279. *Cum mai cad florile, Așa le sâr celmele. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 62; —* **ciulmă** s. f. *Pe cap [purtau] un fes roșu, în jurul căruia eră înfășurată un șal turcesc, zis ciulmă. ȘEZ. XII 7. | Diminutive: **cealmelută. celmelută** s. f. *Cealmeluta i-o luă. PĂSCULESCU, L. P. 255 b. Celmeluta i-o luă. ib. 199 b.*
— Din turc. *čalma*, idem. ȘIO.*

CEALMELUȚĂ s. f. [Imbrăc.] v. **cealmă**.

CEALMŪC s. m. sing. Sorte de *mortier*. — Pământ galben frământat cu apă; e bun de lipit. [Caraula, în Oltenia]. CONV. LIT. LIV, 165, cf. lut, imală, muruială.

CEAM s. a. (*Grande barque*). — [Turcism]. Luntre mare, șlep (LM), mai mare decât barca (H. II 300), magazine plutitoare (CHIRITESCU, GR.); corabie cu pânze care face transporturi pe Dunăre (ANTIPA, P. 776); imbarcație. Cf. H. I 121, II 262, 312, XIV 66, 107. *Sânt să-i vie dooa butci de porunceală, de la Beci (= Viena), cu ceamu' (a. 1807). IORGA, S. D. VIII 42. Caici, slepuri, ceamuri (a. 1875), ap. TDRG. Lângă mai erau ancorate și legate ceamuri cu lemne de saietă. SANDU, SĂM. VI 324. Poposirea ceamurilor din susul râului. CHIRITESCU, CONV. LIT. XLIII 925. [Plur. ceamuri |Și: **cealm** s. a. H. XIV 87, (+ *cin*?) **cean** s. a. LM., DDRF., **ceam** s. a. H. VII 136.]
— Din turc. *čam*, idem [la origine «brad»] ȘIO.*

CEAMBŪL † s. a. v. **ceambur**.

CEAMBŪR † s. a. *Détachement (de hordes tartares) pour saccager un pays; expédition de proie, razzia*. — Detașament de trupe (spec. de horde tătară), trimis în țară străină spre năvălire, neașteptată și prădalnică; expedițiune de pradă, cf. podgheaz. (Se construia cu verbele a face, a da, a lăsa, a slobozi, a trimite, a purcede în...) *De la oamândă aceste firi luă daruri, ca să nu le facă, cu ceamburile lor, stricăciunea ferilor lor. LET. I 16/14. Treacănd peste munți, s'au tăbărit la Torian, și de acolo au slobozit căldrimea ceambur și au prădat orașele Săcutur. ib. I 173/27. Ce, cât sto lucrul gata și sfatul numai să purcează în ceamburii Tătarii, șosec de la hanul olcărei la Șerim-beiu. ib. I 322/23. O samă de Turci i-au trimis în ceambur prin țara leacăș, de au prădat-o. ib. II 9/4. După ce s'au întors Hanul și cu Calgasultan din ceambururi, au scris la Poartă de toate ce au lucrat. ib. II 335/14. Au și purces Tătarii pre Bahluin în sus... și de la Siret încolo au și slobozit ceambururi, a prădă cât au putut cuprinde. ib. II 390/27. Ce Tătarii, după obiceiul lor, au și lăsat ceambur în toate părțile, în șese zile, de au prădat și au robii. ib. III 69/14. Și trecând Adăl-Gherei-sultanul Nistrul țarăș dincoace... au așezat sfatul și au hotărât să dea ceambururi în toate părțile. ib. III 155/4. Tătarii... în Thracia trecând, peste tot au prădat... până la Greția cu ceamburile agiuș. CAMTEMR, HR. 384/4. În toate părțile năvărit și ceamburile trimțându-și. id. ib. 450, cf. (ciabururile) 208, (ciambul) 432. *Peste câte-vași zile se învartă colintrii ca... să facă ceambul satelor. DUMITRACHE, C. 420. ||* [Arhaism] Hoardă. *Și toți, de la generalii Impărătesii... până la cel din urmă pahon, se purtără ca niște sălbateci, ca un ceambur de Tătarii fără inimă. IORGA, L. I**

442. # (Astăzi, numai în locuțiunile) **A bate ceamburul** (ȘEZ. V 56/54, ION CR. III 85), **s. ceambura** (ION CR. III 377), **o umblă ceambura** (PAMFILE, J. II), **s. ceamburul** (ION CR. IV 22), **a da drumul** (vitelor) **ceamburu'** (H. XVI 267), **o umblă în geamburii** (Râmnicul-Sărat, com. RADULESCU-POGONTEANU) — a bate bambura, o umblă lela, de geaba, fără nici un rost, fără treabă, fără țintă, a seșea de geaba, a nu face nimica, a-și trece vremea cu nimicuri, cu jocuri, a-și pierde vremea în primblări, a nu se mai astâmpăra, a se ținea de primblări. [Plur.-bururi. |Și: **ceambul** † s. a., **ceabul** † s. a., **ceabil** † s. a., **ceabur** † s. a. ap. ȘIO., **ceabun** † s. a. ib., **geabul** † s. a. DUMITRACHE, ap. id., **ceambura** s. f. art., **geamburii** s. f. plur. art.]

— Probabil cuvânt de origine tătară, înrudit cu turc. *čapul* «incursiune de hoarde tătare», trecut și la Ruteni (*čambul* «patrulă de călăreți tătari sau de cazaci zaporoieni») și la Poloni (*czambul* «incursiune»). Cf. ȘIO.

CEAMBŪRA s. f. art. v. **ceambur**.

CEAMENIC, **-IE** † adj. Nom de couleur? — *I rochie dă belacoasă cremenie, dă fir (a. 1740). IORGA, S. D. XI 266.*

— Cf. rut. *čamjanij* «frumos»?

CEAMFİR s. m. v. **cișfir**.

CEAMFISTIC s. a. [Med. pop.] *Amande de pistache*. — [Turcism; termen de medicină populară; rar, spre dispariție] *Nuces pistaciae*. CONV. LIT. XXVI 452.

— Din turc. *čam fystygy* «pomme de pin, pignon».

ȘIO. Cf. *ceam* și *fistic*.

CEANPARĂLE s. f. plur. v. **geamparale**.

CEANȘĂ s. f. (Cor.) Nom d'une danse paysanne. — Numele unui danț țărănesc (SEVASTOS, N. 281/14) cu lături (PAMFILE, J. III).

CEANȘACĂZ s. a. (Med. pop.) *Bêsiue de lentisque*. — [Turcism; rar, spre dispariție; în medicina populară] *Pix alba*. CONV. LIT. XXVI 452. *Ceanșacăz cântarul 100 bani (a. 1792). TARIF ap. ȘIO. [Și: **geansacăz** s. a. † ȘIO.]*

— Din turc. *čam sakzyz*, idem (propriu «rășină de brad») ȘIO. Cf. *ceam* și *sacăz*.

CEAMŪR s. m. sing. (Zid.) *Mortier*. — Pământ muiat cu apă și amestecat cu paie, pentru tencni (N. REV. R. a. 1910, 85), lut frământat bine pentru făcutul caselor (ION CR. I 121); p. ext. amestec de nisip, var și apă [Șișești, în Mehedinți, com. N. IONESCU]. Cf. PAMFILE, I. c. 448—9; cf. imală, muruială, chirpici. În România, pe șose și în unele locuri din Dobrogea, casele se fac de ceamur, din stuh împletit pe inimă sau pe brâu. SEVASTOS, N. 2/4. *Greblă de ceamur. H. IX 61. Ciorba sau ceamurul. H. XVI 11. [Și: **ceamuri** s. f. plur. H. XIV 447, **ceamŭr** s. m. sing. H. IX 7 (trecut, greșit, între numirile uneltelor de zidărie), **ciamŭr** s. m. sing. DICT. [Verb: (+ murul) **ciamur**(u) IVA = a tencui. Cf. DICT.]*
— Din turc. *čamur* «argile, limon». ȘIO.

CEAN s. a. v. **ceam**.

CEANĂC s. a. *Terrine, jatte, tucelle*. — Vas mare de pământ (s. de lemn LM., cf. ION CR. VII 155), smălțuit pe dinăuntru, în parte și pe din afară, care conține mâncare pentru mai multe persoane (MANOLESCU, I. 66), strachină H. II 245, 256, V 5) mare (GRIGORIU-RIGO, M. P. I 136, com. OLMAZU) s. ma lmică (DAMÉ, T. 74, PAMFILE, I. c. 390, RADULESCU-CODIN), în care se pun bucatele pe masă (H. IV 57, VII 228, 337, 426, IX 312, 344, XII 176) s. în care se gătesc bucate (H.

VII 9, IX 128, cf. II 126, 168, 208, 282, IV 157, VII 374); spec. strachină mai mare cu marginile întoarse înăuntru, pentru coacerea unor anumite mîncări în țes (Șișești, în Mehedinți, com. N. IONESCU), bîid (COSTINESCU, GRAIU, II), castroiu (ib., PAMFILE, J. III), năstrăpă (BĂRCIANU). *Maria îi pregădește un ceanac cu lapte cu cafea*. DEMETRESCU, ap. TDRG. *Baciul, când se 'ntoarce la foc, aduce și două ceanace de lemn, pe cari, umplându-le cu jintiță, și le dădă în mîni... Fîlmînd ca un lup, goliu repede castronauul*. CIO-CĂRLAN, SĂM. III 122. *Adu-mi un ceanac, să puiu în el micra*. BASME, ap. ȘIO. *Și nu așteaptă să îi se toarne în ceanac*. PAMFILE, V. 116. *Un ceanac cu lapte dulce*. ION CR. IV 245. *Se crede că aceluia care mîndăncă din oală, nașteplînd să i se toarne în ceanac, îi plouă la nuntă*. MUSCEL, 6. [Și: *ceanăe* s. a. | Diminutive: *ceanăcîț* s. a. RĂDULESCU-CODIN, *ceanăcîț* s. a. LM., ION CR. VII 155].

— Din turc. *çanaq* «plat de terre, écuelle». CIHAC II 559.

CEANĂIE s. f. plur. Outils de menuisier. — *Ceanăe* = lucruri de tîmplărie (Nemțșor, jud. Neamțu). ION CR. III 187.

CEANĂTIE s. f. plur. *Paillettes*. — (Bucovina) Fluturi (3e) *fanateje* = Flitter. WEIGAND, B. 97.

CEANĂCĂ † s. f. (Zool.) Serpent venimeux. — Șarpe veninos, cf. *viperă*. *Ceanăcă neagră înmăinește țitu-i-ou*. DESCANTEC (a. 1784) ap. GCR. II 138/12. [Și: *ceanăgă* s. f. Nu mîndănci, mîndăc-te-or ceanăg! H. IX 92. *Picticițele mărunțele, Ceanăg-lană după cîț* (= Drumul). GORVEI, c. 136].

CEANDRĂȘ s. a. v. *ceardăș*?

CEANFĂȘ † s. a. (Comerț.) v. *ganfes*.

CEANĂGĂ s. f. v. *ceanăc*.

CEANĂU s. m. Hongrois de la Moldavie et d'une partie de la région sud-orientale de la Transylvanie. — Ungur din Moldova și din regiunea sud-estică a Transilvaniei, din Săcele, de lângă Brașov. *Colonțiile grăbești, țipterești, slodocști și ale Ceanăgilor*. MARIAN, NU. 268. [P. ex. Vagabond. Cf. STAN, m. 149.

— Din ung. *csángó*, idem.

CEANȘTE † s. f. v. *cn'ște*.

CEANŢ s. a. v. *ceanŭ*.

CEAP s. a. *Ruse, tour*. — (Numai la POLIZU care-l consideră turcism) Șiretlic, apucătură. [Plur. *ceapuri* id.]

— Etimologia necunoscută (După CIHAC II 488, din ung. *csab* «săpăt, leures»; după ȘIO., din turc. *lep strompeur*; cf. și ung. *csap* «palma, lovitură»).

CEAPĂ s. f. (Bot.) *Oignon (Allium cepa)*. *Bulbă*. — Plantă cultivată pentru mîncare și trebuințe culinare, al cărei bulb are o aromă puternică. În glumă se mai zice în popor și *slănină-de-post* s. *brînză-sărbească*. PAMFILE, A. 191. Se întrebuințează mult în medicina populară (cf. PAMFILE, B. 13, 32, 35, 38, 39, 61, 66, 67). *Ceapă* = *caepa*. ANON. CAR. *Ceapa*. BIBLIA, [1688], 101₂. *Ludmă fîină de orz, lapte, apă și 4 ceape tăiate*. CALENDARIU (1814), 178/12. *În toată împrejmuirea, un miros greu de oate, de ceapă și de rachiu*. ODOBESCU, III 18/12. *De mîncare? O ceapă, un usturoiu și o bucată de mămăligă rece*. CREANGĂ, P. 6/2. *De trîntitură scapi cu greu, de nu pui nimic; dacă pui ceapă coaptă în foc, ori ceară de albine, ea coace mai din timp și scapi*. ȘEZ, I 252/12. *Bunu-i vinu' decît apa și friptura decît ceapa*. ib.

I 104/17. *Cîne mîndăncă ceapă și nu lăcrămează?* GOLESCU, ap. DDRG. *Jucărîi cu foi de ceapă*. PAMFILE, J. I. [P. ex. t. (după fr.) Umflătură în formă de ceapă a unor plante, alcătuită din pielțe și foi redimentare cărnoase, lipite strîns unele de altele, b u l b. O ceapă de lăză s'a vîndut cu prețul *fabule de sece* miș [de] galbeni. C. NEGRUZZI, I 97. || **Lapie de ceapă** se întrebuințează în medicina populară împotriva negilor. PAMFILE, B. 50. Nu plătete (s. nu face s., m. rar, nu ajunge) nîl o ceapă (degerată s., rar, coaptă) = nu are nici o valoare. Cf. ZANNE, P. II 416, PAMFILE, J. I. *Ghicicuri deodinate, și care nu ajung o ceapă degerată*. P. MAIOR, IST. 270/12. *Cîte trei nu fac o ceapă*. GHICA, A. 248. *Una fîră alta, aceste bulendre nu fac nici două cepe degerate*. ISPIRESCU, L. 215/12. *Tropa, tropa pe podele*. La oala cu rumineț (= ruminele, sulimaniuri) Cîne nu s'a rumiț, Nici o ceapă n'a plăt. ȘEZ, VIII 61. *Calu-i șchiop și țapa-i oarbă, Amîndoi nu fac o ceapă*. ȘEZ, IX 95. *A mîncă o ceapă degerată* = a nu reuși. Cf. ZANNE, P. III 518. *L-a făcut ceapă cu apă*: de răs. PAMFILE, J. II. **Cu ochii căi ceapa** = mari de tot, umflați (de plîns), boboși. Cf. PAMFILE, J. I. *Ochii i-au țesit afară din cap, cît cepele de mari*. CREANGĂ, P. 53/2.

Compușe (Bot.): **ceapă-blîndă** = *praz*, PANTU, PL.

ceapă-boboloasă. DR. I 361.

ceapă-căinelui = **ceapă-de-mare**. Cf. TDRG.

ceapă-căinească = **porumbel**. BĂRCIANU.

ceapă-cioarei s. **ciorii** = 1°. *Gagea pratensis*, *stenopetala*: mică plantă bulboasă, cu flori galbene; se mai numește și scănteiuță. PANTU, PL. || 2°. *Muscari comosum*: Plantă bulboasă, cu flori albastre; se mai numește și: floarea-viorălelei, zambile, zambul. (Varianta?) *Muscari tenuiflorum*. PANTU, PL. || 3°. = **porumbel**. PANTU, PL. || 4°. = **bălușcă**. PANTU, PL. || 5°. = **brîndușă-de-toamnă**. PANTU, PL. || 6°. = *hyacinthus comosus*. LB. *Foaie verde ceapă-cioarei*. Se mîrșită fata chioarei. ȘEZ, IV 236/12. # **A mîncat ceapă-cioarei** = e nebul, spune prăpăști. Cf. ZANNE, P. I. 139, IX 448. *Dar n'om mîncat ceapă-ciorii, să plec acum, noaptea, la drum!* PAMFILE, c. cf. H. IV 9, IX 447, X 30, XI 502.

ceapă-cioarească = 1°. *Allium fistulosum*: Plantă bulboasă cu flori alburii; se mai numește și: ceapă-lungă, ceșoară. PANTU, PL. || 2°. = **turtă**. id. ib. || 3°. = *hyacinthus comosus*. LB. Cf. ECONOMIA, 47. *Săracele țetele, Multu-și bai picioarele Pe toate răzoarele, S'aduce ceapă-cioarească, Fața să și-o rumenească*. JĂRNIK-BĂRSEANU, D. 439.

ceapă-de-mare = *Urginea maritima* s. *Scilla maritima*: Plantă bulboasă, cu flori alburii; bulbi acestei plante sînt întrebuințați în medicină mai cu seamă ca medicament diuretic. PANTU, PL. Numită și: ceapă-căinelui. *Săse cepe mari de mare* (a. 1809). IORGA, S. D. VIII 48. *Se fierbe și se bea ceapă-de-mare*. PĂCALĂ, R. 252.

ceapă-frantzesească = **hașmă**. Cf. DDRF.

ceapă-lungă = ceapă-cioarească, ceșoară; *Allium fistulosum*. PANTU, PL.

ceapă-lungușă DR. I 361.

ceapă-mînuță = **arbagic**. Cf. TDRG.

ceapă-rea = **sorbestre**. BĂRCIANU, Cf. DDRF. [Diminutive: **cepăță** s. f.; **cepățoară** s. f. DICT.; **ceșoară** s. f. = ceapă mică; ceapă-cioarească (PANTU, PL., DDRF); **hașmă** (BĂRCIANU); **cepușoară** s. f. = ceapă mică; aiul-sarpelui (cf. LM.). *La gătul gîinii anină felii de ceșoară*. SEVASTOS, N. 57/12. | Augmentative: **cepoiu** s. a. = ceapă mare; un soi de ceapă (mare). Cf. ȘEZ, V 56/2, PAMFILE, A. 193. *Csepony* = caepae mas. ANON. CAR. | Adjective: **cepos**, **-oasă** = plin de ceapă, [gătut] cu multă ceapă;

cepeșe, -ească = (mare s. roșu) ca o ceapă. *Mere cepești s. de ceapă*: mari, rotunde (Brașov). DR. II 705. [C o l e c t i v - l o c a l : **cepiarie** s. f. = ceapă multă (strănsă la un loc); loc semănat cu ceapă. DICT.] (neobiciuit) **cepēt** s. a. PONTBRIANT. | N o m e n a g e n t i s : (cf. lat. *ceparius*) **cepar** s. m. = negustor s. vânzător de ceapă. DICT. (cu femininul: **cepareasă** s. f. COSTINESCU.) [Alt derivat: **cepar** s. a. = (Cul.) plăcintă cu ceapă coaptă în cuptor (Țara-Ha[egului] REV. CRIT. III 92; (Med. pop.) absces la subsuoară (mare cât o ceapă; cf. broască II 1^a), cf. scurtă, u d m ă DDRF.]

— Din lat. *caepa*, idem.

CEAPĂC s. a. Partie (7) d'un radeau. — Cuvânt care face parte din terminologia plutăriei (II. V 394), plasă (ALEXI) [Și: **ciopăe** s. a. H. V 169, **ciopăre** s. a. ALEXI].

CEAPĂR s. m. (Ornit.) v. **ceapur**.

CEAPĂRIU s. a. Instrument de charpentier. Unealtă de dulgherie. H. VI 82.

— Ar putea fi turc. *čapa* spioche, houes + suf. -ar.

CEAPARMACĂR s. m. sing. v. **șahăr-mahăr**.

CEAPĂT s. a. Morceau de jambon. — (Transilv. Ungurism.) Diferitele bucăți de șuncă se numesc în Ardeal hoșnuri, **ceapături** și hoșmeie. PAMFILE, I. C. 55. [Accentul? Plur. -turi.]

— Cuvântul pare a însemna șbucată (de șuncă), precum arată etimologia, care pare a fi ung. *ceapat*, sparte, cantitate de... LACEA.

CEAPĂUĂ s. f. plur. *Laçets des sandales*. — (Ungurism, în Suciul-superior în Transilv.) Cureaua la opinci, nojițe VICIU, GL. [Singularul pare a fi ceapău.]

— Din ung. *esapó* scureaua biculului. Cf. *ceapla* u.

CEAPĂCĂ s. f. Shako. — Chipiu (polonez), cf. *šapčá*, *ceacă* u. EI [Polonii] *merz*, *bătând din piniță*.. *Zburalnicia lor ceată Strălăuce de departe în haine poletie: Dulămi cu flori de aur la piept împodobite Și 'ncinse cu paftale de piatră nesimțată, Ceapce purtând un vultur și penă, la mijloc*. ALECSANDRI, P. III 200.

— Din polon. *czapka*, idem. Cf. dubletul *șapcă*.

CEAPĂCĂN s. adj. m. I. *Cheval d'ambie*. II. (Homme) *méchant, rusé*. — (Turcism, necunoscut în Transilvania).

I. † Subst. Cal (tm) buiestraș. *Cđutași, cum mai în grabă, să ne răpești doi ceapcăni (doi cai îmblători buni) și mai pe urmă patru telegari suri*. LET. III 256²⁹.

II. Subst. și a. j. Om rău la inimă (CREANGĂ, GL.), șiret, rafinat (ȘIO). *Măi ai dracului venetici și ceapcăn de popă*. CREANGĂ, A. 42/29. *Dedu Ivan, care eră mai ceapcăn ca ei*. CALENDAR (1881), ap. TDRG. *D'o veni Fulga bătrân, Fur bătrân Și om ceapcăn*. TEODORESCU, P. P. 513°.

[Abstract: (< turc. *čapkyntlyk*) **ceapcăniac** s. a. = șiretlic. *A arătat mult ceapcăniac, multă diplomație*. TELEOR, ap. ȘIO.]

— Din turc. *čapkyu*, idem (1^a-2°), CIHAC II 559, ȘIO.

CEAPĂCĂNLĂC s. a. v. **ceapcăn**.

CEAPĂCHÉN † s. a. |

CEAPACHIN † s. a. | v. **cepechen**.

CEAPĂLU s. a. *Mèche* (de fouet). — (Transilv. Ungurism.) Pleasă de biciu. Com. OROSZ; cf. *șfărc*.

— Din ung. *esapló*, idem. LACEA, DR. II 901. Cf. *ceapană*.

CEAPRĂZ s. a. 1°. *Passement, galon, brandebourg; frange; bouton de soie*. 2°. *Rainette, tourne-à-gauche*.

1°. (Îmbrăc.) Pasmanterie, bordură (de obicei de mătase sau fir, dar și de bumbac, lână etc.), țesătură sau împletitură cu fire sau ciucuri atârnați, aplicată pe pernele, perdele, haine etc.; p. ex. I. galon, gaitan, brandebourg, canaf, ciucure (de fir, de mătase s. de lână, cf. COSTINESCU); nasture de mătase (cf. IORGA, C. I. I 129). *Ceaprazuri cu mărginit de sârmă galben[ă] și mijloacele de sârmă albă, și în mijloc să să facă floarea de cabarale, adică de fluturi galbeni și albi (a. 1792)*. IORGA, S. D. VIII 24. *Veghinte de postav verde, cu ceaprazuri albe*. FILIMON, C. I 611. *La zile mari, Domnul îmbracă cabanița, care eră un fel de contop cu ceaprazuri de fir și cu profiruri de samur*. GHICA, S. 501. *Mihnea a îmbrăcat chepeneg de catifă roșie cu ceaprazuri și cu bumbi de aur*. ODOBESCU, I 71/19. *Hiccele eră[și] de parchet (= barchet) alb, cu găitanari negre pe piept, cusute ca ceaprazurile*. PITIȘ, ȘCH. I 110. *Băutu prețul murgului Și ceaprazul surului*. MAT. FOLC. I 407. # *A face cepraz = a face dunga tălpilor de la ciobote mai mare, mai lată*. Com. MARIAN.

2°. (Dugh.) Dințarul cu care se îndreptează dinții ferestrușilor, cf. zimțar, călcător, *ciaprazar*. DAMÉ, T. 115, PAMFILE, I. C. 120, H. IX 510.

[Plur.: -zuri | Și: **cepráz** s. a.; **cepreáz** s. a. TDRG.; **cepráză** † s. f. = cheutoare, butonieră. MARDARIE, L. 2300; (după suf. -ag, -eag) **cepráz** s. a. CIHAC, II 559, **cepreáz** s. a. DAMÉ, T. *Haine tot de foleandruș, cu nasturi și cu ceprage tot de argint*. LET. I 233/21, cf. 254/2. | Instrument: **ceaprazăr** s. a. = ceapraz (2°), dințar. DAMÉ, T. 115, PAMFILE, I. C. 120. | N o m i n a a g e n t i s : **ceaprazăr**, **ceprezăr** (COSTINESCU), (din *ceprag*) **ceprázăr** †, **ceprezăr** †, **ceprázăr** †, **ciaprazăr** † (a. 1748-9, IORGA, S. D. VI 45) s. m. = fabricant s. negustor de ceaprazuri; p. ex. t. de chipiuri și obiecte în legătură cu uniformele militare. *Lei 1,60 de la un cepragar*. URICARIUL, XIX 324/4. *Lei 10 de la staroste de cepragari*. ib. XIX 327/19. *Alătura cu locul lui Gligore cepragariului*. ib. XXIII 249. *Dacă stărostia voia să-i dea patentă de bogazier, el nu o primă, zicând că este ceaprazar*. FILIMON, C. II 57; (cu derivatul) **ce(a)prázărie** s. f. = meșteșugul ceaprazarului; diferite feluri de ceaprazuri; (cu deosebire) prăvălia ceaprazarului. *Ceaprazăria, răfăria feluristă*. ODOBESCU, II 95. *Să lucrăm... ceprázărie, pălăriei femeiești*. JIPESCU, O. 69. | A d j e c t i v : **ce(a)prázăresc**, -ească adj. = (ce ține) de ceapraz. ȘIO. *Mosor ceprázăresc*. STAMATI, ap. ȘIO. | V e r b : (neobiciuit) **cepráză** IV° = a împodobi cu ceaprazuri. PONTBRIANT.]

— Din turc. *čapraz* sbouton avec houpe, boutonnière à brandebourgs d'ors. CIHAC, II 559.

CEAPRĂZĂN s. a. Partie de la barque. — O bucată de lemn ce se pune la luntre s. la dușă pentru a se bigă într'insul cuiul care ține gubja. Se mai numește și broatec (Grojdibodu, în Romaniș). ION CR. IV 250. Cf. *strapazan*.

CEAPRĂZĂR s. m.

CEAPRĂZĂRESC, -EĂSCĂ adj. } v. **ceapraz**.

CEAPRĂZĂRIE s. f. }

CEAPȘĂ s. f. 1°. *Bonnet, béguin, coiffe*. 2°. *Tête (de clou)*. — (Azi, numai în Banat, Transilv. și Bucovina).

1°. (Îmbrăc.) *Boneta* (cf. LB., POMPILIU, BIH. 1006, VAIDA) purtată de copii (LM.), în unele regiuni, de fete (LIUBA-IANA, M. 14) sau numai de

femei măritate (BUD, P. P. DENSUSIANU, T. H. 242, MARIAN, NU. 704/1, cf. H. XVII 8, XVIII 35, XVIII 279), s. de nevestele tinere (Frata, Cămpie, com. V. BUCUR), peste concuul cu două coarne și fiind împuiată frumos (MOLDOVAN, T. N. 65). Cf. s. cufă, s. cufiță, căiță. Măritarea îmbrăcămintii lor și cepsile. BIBLIA (1688), ap. TDRG. [Cere] ceapșă copiliți cei mici d'un an (a. 1779.) IORGA, S. D. VIII 81. Apoi fuge de la fercașă, pentru ca să prindă pe Ileana, care a furat ceapșă bunică. SLAVICI, N. 30. Mi-oiu alege de pin dughene rochiile și cepsile cele mai icusite. SBIERA, P. 250/1. Le tot privece, jărâncle înalte și drepte, de la ceapșă din cap până la optinele lor ciudate. IRINEU, s. B. 7, 26, 45. Crăsmăriță, ceapșă neagră. Numai ceapșă ta mi-e dragă și peteana di sub barbă. MĂNDRESCU, L. P. 138. Ard'oiu focul ceapșă rea, Dor mi-a fost, dar mult mi-i grea. MARIAN, NU. 707/1, cf. HODOȘ, C. 75. Feciorii cu straturile, Nevestele cu cepsile. BUD, P. P. 20. || (Răsinari) Rochiță, recăluț. PĂCALĂ, R. 166.

2^a. P. anal. Latul cuiului (VAIDA), capul cuiului.

[Și] ceapță s. f. | Diminutiv: cepșică s. f. MARIAN, NA. 90/11. | Alt derivat: cepșoale s. f. Cepșoane = (oaie) cu coarnele întoarse îndărăt. H. XVIII 141.

— În Banat, din sârb. čepac escușită de femeis, în Ardeal și Bucovina din ung. csápea, csápsza escușită. Cf. CIHAC, II 47. Cf. cepiță.

CEAPȚĂ s. f. v. ceapșă.

CEAPȚĂ s. f. *Soufflet*. — Palmă. I-am dat o ceapșă (Frata, Cămpie, com. BUCUR).

— Stă, probabil, în legătură cu ung. csapni = a lovi, a plesni (pe cineva); modelat după cleapșă (cleapș).

CEAPUCLUC † s. a. Ruse. — (Turcism literar rar, care n'a circulat niciodată în limba vie) Șiretenie, viclesug. ȘIO. I-au slitit, cu un ceapucel, până a nu le profizăit alt prof din corpusul ot Ligărești, să treacă ca să-și tepeledisească de-a-mând. DUMITRACHE, C. 443.

— Din turc. çapukluk «vitesses». ȘIO.

CEAPUR s. m. (Ornit.) *Héron*. — (Delta Dunării; rusism) Stărc. ANTIPA, P. 776. Ceapur alb = ardea alba, stărc alb s. bălan. DOMBROWSCHI, 325, bătlan. [Și (Dobrogea): ceapăr s. m. SCRIBAN, ARHIVA a. 1921, Nr. 2, p. 238.]

— Din rus. çapura «bătlan». Cf. A. Scriban, *Archiva* a. 1921, p. 238.

CEAR subst. Cheveux? — Păr (cosiță)? (Într-o poezie populară: E vorba de un voinic, care ademențe cu flori pe o doamnă să vină la el și, punându-i mâna dreaptă în cear, o răpește pe calul său) Dar Iorță ce-mi făcătă? Cu stângă la flori se da, Dreapta în cear că-i puneă și călare mi-o puneă. MAT. FOLC. 1239.

CEARĂ s. f. I. 1^a. *Cire*. 2^a. *Cire d'Espagne*. 3^a. *Cire* (dans les oreilles). II. *Liane à fleurs de cire* (*Hoya carnosă s. Asclepias carnosă s. syriaca*).

I. 1^a. Substanță gălbuie s. albă și moale ce se topește ușor, pe care o produc albinele și din care fac ele fagurii (de aceea, pentru precizie, se numește adesea ceară de albine; cf. mai jos ex. din ȘEZ). Scosul cerii din faguri se face prin topire, iar sloierea cerii se face după fierbere, turnându-se ceara în străchini (PAMFILE, I. C. 95—6); se vinde de obicei în formă de turte; se întrebunțeară la fabricarea lumânărilor (de ceară) și (mai ales cea albă) a fiacilor, la modelat și la lustruit scândurile, parchetele, încălțăminte. Ceară = cera. ANON. CAR. Ca ceara miuă-se. CORESI, EV. 198/25. Duca-vodă au scos pre farani micre

și ceară, de au dat pe desătina de stupi, și de porci, de tot masculul și de un stup, câte o oca de miere și de ceară. LET. II 303/7. Lei I/1, de oca de ceară ce va trece piste hotar. RĂȘCANU, L. 66/17. Să micșoră la meșteru' acela ce au făcut 6 făclii de ceară în șfejnicele cele mari pentru Mândăstirea-dintr'un-lemn, ca să cerceteze pricina cu meșteru' acela, că eu am dat de atcea 10 oca/ă, 175 de dram/ă/ri ceară (a. 1816). IORGA, S. D. VIII 53. Stupii scapă frumoz și cu ceară multă (a. 1825). id. ib. VIII 163. Într'un salon... ardeau două mari polican-dele cu luminări de ceară galbenă. C. NEGRUZZI, I 60. Face un scăușez de ceară anume pentru lup. CREANGĂ, P. 30/1. De trăntitură scapi cu greu, de nu pui nimic; dacă pui ceapă coapșă în foc, ori ceară de albine, ea coace mai din timp și scapi. ȘEZ, I 252/25. D'auzit-am și știu bine Că n'oiu muri per perine, Ci-oiu muri în țări streine, Unde n'oiu aced pe nime; Fără lumină de ceară, Fără om din a mea țară. JARNIK-BĂRSEANU, D. 194. Ceară bună = produsă de către albine. Com. A. TOMIAC. | (Pentru felul de a spăla ceara, e instructivă următoarea ghicitoare): A trimis doamna de sus la doamna de jos să-i dea batista spălată în apă caldă și uscată în apă rece? (ceară). ȘEZ, I 93. | (Aluzie la colorarea galben-albue a cerii) A fi (galben) ca ceara s. ca turta de ceară s. (ca) de ceară = palid (din fire s. mai ales devenit astfel dintr'o dată, din cauza unei puternice emoții): frică, groază ș.a.; (m. rar) slab, piernicit, fără fire, fără vlagă. Cf. MARIAN, INS. 185, ȘEZ, II 47/17, PAMFILE, C. O parte se îngălbinise ca ceara și își frângea mâinile cu jale. DRĂGHICI, R. 21/1. Privitorii... semănau a niște stuturi de ceară. C. NEGRUZZI, I 295. Cu mâneli-de ceară ea tâmpla și-o mângăie. EMINESCU, P. 208. Il găsiră tot cu cartea în mână și searbăd și galben ca turta de ceară. IPIRESCU, L. 102/25. Până înțeam cu cotul, Eram roșu ca focul; Dar de când fu cu țara (= șesul), Găbenit-am ca ceara. JARNIK-BĂRSEANU, D. 296. | (Aluzie la chinurile din vremile trecute a vinovaților s. bănușilor, picându-le pe corp ceară fierbinte, spre a-i sili să mărturisască) Să-i pică cu ceară = să-i faci orice și tot nu cedează. Cf. ZANNE, IV 67, IX 449, PAMFILE, C. | Fig. (Aluzie la moliciunea cerii, care poate fi modelată ușor) Persoană docilă, supusă, fără voință proprie, care se lasă să fie condusă în totul de către altul. Neacănt-mea... este o ceară moale, pe care o întorc cu mi-e-coia. C. NEGRUZZI, I 77.

2^a. P. anal. (Comerț; mai ales complinit cu atribute) Ceară roșie s. tare s. de pecețuit (scriitori etc.) = o compoziție de gumă, lac și rășină, de diferite culori, cu care se pecețuiesc scrisorile ș. a. Domnul fării să aibă peceța neamului său, iară nu cea de obșca Domnilor Tării-minteneză, iară cu ceară roșie. LET. I, A 109/12. L[eu] I, ceară tare i cerneală (a. 1772). URICARIU, XXI 365/25. Cf. RĂȘCANU, L. 75/21. Clarinetu-i hârbut, lipit cu ceară tare. CONTEMPORANUL, VI, I. || (Miner; după germ. Erdwachs) Ceară de pământ = ozocherită.

3^a. P. anal. Secrețiune care se formează și se îngroașă în ureche. Când încep [buboalele] a se face, dacă le spurci ori le ungi cu ceară din urechi, atunci scapi de ele. ȘEZ, I 256/17, cf. LEON, M. 99, II. (Bot.) Arbust acățător, totdeauna verde, cu flori albe-trandafirii, plăcut mirositoare. Se mai numește și: floare-de-ceară. PANTU, PL., ceara-albinii. BORZA, BUL. GRAD. BOT. V. n-rele 3-4, p. 54, cf. BARONZI, L. 130/25, H. XI 338. [Plur. (rar): ceri. Neclar în: Cerădnul sau cerile carle untori împrejurul soarelui ca brăul se vede. CALENDARIU (1814) 78/1. | Diminutive: cerțăță s. f. Floricele n'au găsit, Ci-ou găsit o mică-albină, Și din albină s'a făcut ceruță, Și din ceruță s'a făcut o lumină. MARIAN, NA. 188/1, cf. VICIU, COL., ceriță s. f. Din mierță

Se face cerișă. id. INS. 174. **cerișoară** s. f. DICT. | Adjective: **ceriu**, -ie = galben ca ceara. MARIAN, CH. 51. **ceros**, -oasă = plin de c. (bogat în) ceră, ca ceara. DICT. | Nomen agentis: (lat. *cerarius*) **cerar** s. m. = negustor de ceră, cel care lucrează ceara. DICT., (cu femininul): **cerăreă** s. f. = nevasta cerarului; vântătoare de ceră. DICT., (cu derivatul abstract, colectiv și local): **cerărie** s. f. = negoț cu ceră; meseria cerarului; fabrică, prăvălie-magazin, depozit de ceră; ceră multă strânsă la un loc, obiecte multe de ceră. DICT. | Abstract: **cerărit** † s. a. = impozit asupra cerii. LM. | Verb: **cerui** IV^a = a acoperi cu un strat subțire de ceră, a unge, frecă, lustrui cu ceră. *Cărușk* = caera ungo. ANON. CAR., (cu adjectivele): **ceruit**, -ă. *Curțile cu cerăcuri și scări a[le] căror scindurii curate și ceruite scilicet în lumă. EMINESCU, N. 56/128. ceruitor*, -odre, (cu abstractele): **ceruire** s. f., **ceruit** s. a., **ceruilă** s. f. **ceruitură** s. f. — Din lat. *cera*, idem. Cf. *cerat*.

CEARBĂ s. f. (Zool.) v. **cerb**.

CEARC † s. a. *Cerle*. — (Turcism; numai la POLIZU) Compas; cerc; *cearcă*. (Plur. *cearcuri*). — Din turc. (sau bulg.) *čark* «roată».

CEARCĂ s. f. v. **ceră**.

CEARCAGI-BAȘĂ † s. m. v. **cearcagi**.

CEARCAGIU † s. m. *Escarmoucheur*. — (Turcism literar) Soldat din avant-gardă. ȘIO. *În ziua de-a no[ua], avangardia rusească, prohorisind mai înainte, să întâmpină cu Turci 500 cearcagi și, dând războiu, îl pierdură. DUMITRACHE, C. 438. [Și: cearcagi] † s. m. COSTINESCU. | Compus: cearcagi-bașă † s. m. Căpetenia cearcagilor. ȘIO. *Au trimis cearcagi-bașa limbă [= înștiințare secretă], pe un Franzuz. ISTORIA (a. 1715), lb.* — Din turc. *čarkagy*, idem. ȘIO.*

CEARCÂN s. a. 1°. *Cerle*. 2°. *Cerne (d'arbre)*. 3°. *Halo*. 4°. *Disque du soleil* ou *de la lune*. 5°. *Eclipse de soleil*. 6°. *Demi-cerle*. 7°. *Arc-en-ciel*. 8°. *Cerne* (qui entoure les yeux fatigués ou malades ou une plaie). 9°. *Compas* (de tonnelier).

1°. Cerc (tras pe pământ, pe nisip s. pe un obiect COSTINESCU), inel (COM. AR. TOMIAC). S'au teit în ceriu o cunună, *cearcână de stele. DOSOFTEIU, V. S. 31. Acolo făcă un cearcân, cu cufiul, pe pământ. GORJAN, H. 1127/2. Pe buzele-și înscamună adănc un cearcân încrutat, Atunci când lacomi dinții tăi îți mușcă-un sărutat. OLLĂNESCU, O. 57. | Fig. Și iar din cap începe S'împole, să s'îngale; D'ast cearcân al greșelii E toată istoria. I. VĂCĂRESCU, P. 53/22.*

2°. Cerc concentric ce se vede în tăietura curmeziș a unui arbore și care însemnează creșterea lui anuală. COSTINESCU.

3°. Cerc (II 1°) de vapori care se vede une-ori în jurul soarelui s. mai ales al lunii. PAMFILE, CER. 34. *Cearcânul sau cerile carele une-ori împrejurul soarelui ca brăul să teade. CALENDARIU (1814), 78/2. Într-o noapte de Marți, zărnă un cearcân în jurul lunii... DELAVRANCEA, ap. TDRG. Cearcân de lună. PĂSCULESCU, L. P. 65. *Bată-te, bădiță, băta Cearcânul de lângă soare Și dreptatea mea ast' mare, Cearcânul de lângă lună Și dreptatea mea ast' bună. RETEGANUL, TR. 143/15-17, cf. VAIDA (cu varianta: c e r c u ț u l d e p'ângă soare) BUD. P. P.**

4°. Discul (soarelui s. al lunii). *Soarele... se adună din trei, c'd are cearcânul, are lumina, are și înfrînșoala. MĂRGĂRITARE (a. 1746) ap. TDRG. Tată, ce-i așa de roy[ul] la fereastră? — Cearcânul lui va fi, dragă! CONV. LIT. ap. TDRG.*

5°. (Astr. pop. Beilic, jud. Constanța) Eclipsa soarelui o aduce cearcâne, iar a lunii svârcolaci; cearcânul aduce moarte, iar svârcolaci reșel. H. II 245.

6°. Semicerc. BUGNARIU, NĂS.

7°. Curcubeu. BUGNARIU, NĂS.

8°. Cerc (vână), vânătaie care înconjoară ochii obosiți s. bolnavi, s. care se formează în jurul unei răni. *Lungi cearcâne vinete se trăgeu Imprejurul ochilor. EMINESCU, N. 4. Accastă infirmitate, ca și cearcânele vinete de pe obraz, se datorește abuzului nemăsurat al gogoșilor de ristic. CARAGIALE, M. 88. Câteva pele rumene, cu cearcâne gălbui, îi răsăriră în obraji. DELAVRANCEA, ap. TDRG.*

9°. Compas (de dogar). DICT.; cf. țărcălan. [Plur. *cearcâne*.] Și: [+farc, cf. țărcălan] țărcălan s. a. (ad 3°) *Țărcănu' de p'ângă lună. JARNIK-BĂRSEANU, D. 257. | Diminutiv: cearcânel* s. a. (ad 3°) *Cearcânel de lângă lună, Spune-i bădiță voic-bună; Cearcânel de lângă soare, Trime-te-mi, bade, scrisoare. PAMFILE, C. T. 186, cf. id. CER. 34. | Verb (neobiciuit) cearcăni IV^a = a face [a trage] cearcân în jurul unui centru. COSTINESCU.] — Din lat. *circinus*, (> **circanus* cf. DR. III 396—397) idem. Cf. *cerc*.*

CEARCEAP s. a. |

CEARCEAV s. a. | v. **cearșaf**.

CEARCLĂU † adj. m., s. m. I. (Ducat) *cordonné* (e). II. *Ancienne monnaie qui circulait autrefois en Valachie*. — (Turcism)

I. Adj. m. (Galben) cu zimți (POLIZU), zimțat. II. S. m. Monetă în valoare de trei lei vechi, care circula în țară pe timpul lui Caragă-voivă. ȘIO. II 35.

[Și: *cerul* † adj. m., s. m. ȘIO.]

— Din turc. *čarkly* «muni de roue». ȘIO.

CEARDĂ s. f. *Auberge, cabaret*. — (În Transilv.; ungrism) Cărciumă, han. ION CR. II 219. *În malul apelor verzi, niște case mari, obosite, dintre care una-și poartă și pe românește firma, în aceste curții: «La cearda (crăma) podului Simeris. IORGA, N. R. A. I 263. [Derivat: (< ung. *csárdás*, idem) ceardăș s. m. = cărciumar. ION CR. II 219.]*

— Din ung. *csárda*, idem. Cf. *ceardaș*.

CEARDĂC s. a. v. **cerdac**.

CEARDĂS s. m. și a. 1°. Nom d'une danse hongroise. 2°. *Plumet*.

1°. (Cor.) S. a. Numele unui danț ungueresc, jucat pe alocuri, în Transilv., și de Români. SEVASTOS, N. 281/128. PAMFILE, J. III, ION CR. I 155, H. II 33, XII 149. *O adevărată fanfară de sunete... alimentă un ceardaș, pe care-l frământau de foc doi unguerini și-o Kati. VLAHUȚĂ, D. 5. Bunu-și jocu' românesc, Când cu mândra mă 'nvedreșc; Rău e, Doamne, lung îți pare, Când joci ceardașul cel mare. HODOȘ, P. P. 182.*

2°. (Bot.) S. m. = *colliie*. PANTU, PL.

[Plur. (ad 2°) *ceardașe* și *ceardașuri*.] Și (ad 2°): **ceardis** H. II 257, XVI 373; **ceandăș** s. a. PAMFILE, I.; **clordăș** s. a. H. X 97.]

— Din ung. *csárdás*, idem (propriu: [joc] de cărciumă).

CEARDĂȘ s. m. v. **ceardă**.

CEARDIĆ s. a. *Rangée de dents*. — (Numai la DDRF.) Șir de dinți.

CEARLATÂN † s. m. v. **șarlatan**.

CEARLĂU s. a. v. **ceatlău**.

CEARMĂ s. f. Femme noiraude et laide. — Femeie neagră și urâtă. BUGNARIU, NÂS.

— Cf. ung. *csárma* dărmuitoare, cu care pare a se fi amestecat și slav. *čarъ* negruș. Cf. *cearnapoaică*, *cermălu*.

CEARNAPOĂCĂ s. f. Femme noiraude et laide. Femeie neagră și urâtă. BUGNARIU, NÂS. — Cf. *cearmă*.

CEARSĂF s. a. 1°. *Drop* (de lăi), *linceul*; *châle*. 2°. Billet de banque de 100 lei.

1°. Bucată mare de pânză albă, une-ori cu cusături și broderii cf. IORGA. I. R. I 128), de așternut pe pat. (Mold.) prostire (H. XII 105, COSTINESCU). (Transilv.) l e p e de u. *Cearșaf* de pat — care se așterne pe saltelele patului; *de plapomă* — care se pune pe dosul plapomei, cf. IORDAN, ARH. 199; *de baie* — cu care te ștergi pe corp după baie s. după fricțiuni cu apă rece. *Un cearșaf cosut mătăș* (s. 1579). HEM. 65. *Voia da voao 30 de cearșafuri*. BIBLIA (1688), 185. 3 *cearșafuri* de borangiac (s. 1809). URICARIU, X 254/22. 3 *cearșafuri*, însă unul cu fir și 2 de purtal. Ib. XXI 368/11. Medalia de bronz... pentru un *cearșaf* cosut în gherghet. I. IONESC. P. 548. Găsi pe zeid înelut într'un *cearșaf*. FUNDESCU, ap. RUDOW, XVII 406. Înășură perna într'un *cearșaf* mare. BASME, ap. ȘIO. *Ea se plecă spre el, înținse cearșaful și-l așeză la loc*. D. ZAMFIRESCU, R. 279. *Un cearșaf verde lui Și pe Turc dacă-i legă, Și pe Turc dacă-l băte*. În *cearșaf* îl înășed. TEODORESCU, P. P. 660b, cf. (*cearșaf* în picăle) 78/11. | P. e. x. t. Pânză de turban, șal. *Banu...* cu cauc cu *cearșaf* alb. FILIMON, C. II 322. | S p e c. † Pânză în care se învește trupul mortului, giulgiu, lînțolu. *Și luând trupul lui Iosif, îl înveși în cearșaf curat*. BIBLIA (1688), ap. TDRG.

2°. (În giună, din cauza mărimii bancnotelor de 100 sau 1000 de lei, în comparație cu cele de 20 de lei, mai mici) Hârtie-monedă de 100 sau 1000 de lei. *Stama*, cu chef, plăd... un *cearșaf*, 3 *bumăști...* și o *fifirică*. CHRITESC. CONV. LIT. XLIV, 547.

[Plur. -*ceafuri*. | Și: *cearșaf* s. a., *cerceaf* s. a. URICARIU, XIV 234/22. *cearșaf* s. a. H. II 132. *cerșaf* s. a. H. III 81. *cerșaf* † s. a. = pânză de in, lînțolu. MARDARIE, L. 2331, 2488.]

— Din turc. *čaršaf*, *čaršaf*, idem. CIHAC, II 559, ȘIO.

CEARSĂLĂ s. f. |
CEARSĂLĂ s. f. | v. *ješală*.

CEARSĂLI vb. IV v. *ješală*.

CEARSÎT † s. m. *Espion*. — (Turcism literar) Spion. Mai găsim pre un *boter* moscol, ce îmblă țipit ca să găsească oameni de oaste, arnăuși și alții strâini prinzându-i și zicând că ar fi *cearșit*, în postul cel mare t-au tăiat capul. LET. III 186/11. Într'această zi... au prins pe un *cearșit* slavean, găsindu-l ascuns în casa Imamului de-acoala. ARHIVA, R. II 70.

— Dintre *čarșid*, idem. ȘIO., cf. *ceășitlăc*.

CEARTĂ s. f. 1°. *Querelle*, *dispute*, *démêlé*, *diférend*. 2°. *Rumeur*, *murmure*. 3°. *Discorde*, *inimicitie*, *hostilité*, *haine*. 4°. *Réprimande*, *blâme*. 5°. *Punition*, *châtiment*.

1°. Schimb de vorbe aspre, de imputări între două s. mai multe persoane, rezultat din deosebire mare de păreri s. de interese, discuție aprinsă, s. f. d. d. (cuvânt care corespunde regulat în Pravila Moldovei lui *ceartă* din Pravila Munteniei), *gâlceavă* (2°), *cioandă* (L.B.), cf. *ciorovăială*, *price*, (†) *vorovă*, *altercație*, *con-*

troversă, *dispută*, *litigiu*, *diseziune*. Cinevă începe, scoarnește (MARDARIE, L. 2437), face, are (cu altul) *ceartă*, se apucă (cu altul), la (s. se ia la) (s. † in) *ceartă*, pentru (s. din s. dela) *ceartă*. În *ceartă* sau în *șfade*. CORESI, EV. 123/11. Deci după moartea lui [Radu] *boter[i]* nu s'au putea veți pre cine vor pune domn; că unți zicod să fe *cearta*, iar alții ba *cela*, și eră *gâlceavă* și *ceartă* întru dînșii. GAVRIL PROTUL (a. 1654) GCR. I 171/1. Să luară în *ceartă* și în *cuvinte*. MINEIUL (1776) 120/1. *Zgărciul urechii drepte de să va călăș, ceartă sau gâlceavă vii (= vei) ared*. TREPETNIC (a. 1779) ap. GCR. II 123/11. *De-acum să vedeți voi certe, Lupte, vrajbe 'ntre boteri*. Pentru scaun și averti. ALECSANDRI, P. II 106. Și-apoi, după vreme, văzutu Că dînșii la *ceartă* 'nceput. COȘBUC, F. 83/1. *Așă trăiau de la un cârd de vreme, cu certuri și împăcături*. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. Văzând *cearta* iscată între tata și mama, din pricina mea, [bunicul] a zis... CREANGA, A. 18/1. Se vede că a avut vro' *ceartă* cu soră-sa și, viind s'o goncescă de pe lărdul ei, a părît tarba, pe unde a trecut. ISPIRESCU, L. 5/11. Unde s'au calce ca cuvântul bucdăreșii și s'au amestec în certurile și bectanicile celorlalți id. Ib. 309/11. Ei s'au luat la *ceartă*, de la o varză ce creascu în mijlocul vârzării lor, că adecă a cui să fie. ȘEZ. IV 5/1. Fig. *Ceartă* literară. † *Cearta* fără bătaie (s. fără părtală) e ca nunta fără lăutari. L.M., cf. ZANNE, P. IV 526, ISPIRESCU, L. 215/1. † *A cădută cearta*, cu lumânarea (BARONZI, L. P. 47/11) = a cădută cu răvnă prilej de *ceartă*, a provocat *ceartă* cu dinadinsul, a umbli după *ceartă*. Și de astă dată se (a)legară de dînșul și-i cădută *cearta*, cu lumânarea. ISPIRESCU, L. 248/1. *Cată-ceartă* (BARONZI, L. P. 96/1) subst. = persoană care caută meru prilej de *ceartă*. || (Bot.) *Cearta*-casei = *vinerița* (Brașov). PANTU, PL.

2°. († s. învechit) Gălăgie, *gâlceavă*, *murmur* (de nemulțumire). Fu *ceartă* mare. COD. VOR. 48/s (s. scoarn-se... strigare mare. N. TESTAMENT 1648; să făcă strigare mare. BIBLIA 1688). O *ceartă* de căntece voioase. DDRF.

3°. *Discordie*, *neînțelegeri*, *dușmănie*, *vrajbă*, *ură*. Stăi, *cuscre cadute*. Să ne-ascultăm vorbele. Că junii fac *certele* și bătrânii *pacele*. ALECSANDRI, P. P. 151b/11. De-i vrăjmas și om de *ceartă*, Mîhnea-vodă-acum îl țartă și-i pofteste ca să vie, Cu un frate, la Domnie. Ib. 203/11. Cum e *Badiul pus la chin*, Să-i dau un pahar de vin, De certuri să ne'mpăcăm, De greșeli să ne iertăm. TEODORESCU, P. P. 547/1.

4°. Înfruntare aspră adresată cuivă pentru o greșală, *muștrare* (L.M.), *dojană*, *reprimandă*. Cinevă (în Transilv.), *capătă ceartă* s. își ia o *ceartă* (în vechiul Regat) se alege cu, primește s. mânăncă o *ceartă* = e certat pentru ceva; cinevă trage cuivă o *ceartă* (zdrăcănd).

5°. († și dial.) *Pedeapsă*; cf. *certare*. Canonul acesta orată și felul bătăii și a *cerșii*. INDREPTAREA LEGII, ap. TDRG. Ar fi trebuit să o simți de mai de mult, și să înțelegi că eu atâți de mult mă tem de *cearta* legilor, încotă frica tui deschide mințile și-mi luminează calea pe care umbliu. SLAVICI, N. II 153.

[Gen.-dat. unei *certe* s. *cerși*; plur. *certe*, *certuri*, rar *cerși* TDRG. | Derivat: (rar) *ceartăș* s. m. = căruia-i place *cearta*, *certăreț*; care e *certat* cu cinevă. *C-rtăș*, *vrăjmas* căne și *lup*. Tot pe un calup. PAN, ap. TDRG. *Certășii* s'au împăcat cu *judicatura* *cucoanei*, și s'au dus acasă. SBIERA, P. 219/1.]

— Vechiu substantiv postverbal din *certă*, probabil încă din epoca latină-vulgară (cf. alb. *k'arte*, cu același sens).

CEAS! Interjecțiune cu care se îndeamnă vaca să stea liniștită la muls (MARIAN, PAMFILE, J. II), să-și dea piciorul de către mulgător îndărăt, ca acesta să poată umbla la uger (REV. CRIT. III 92). *Ceas, Bălaie, mamă, ceas!* PAMFILE, I. C. 21.

— Probabil interjecție primară, ca *st!* etc. (După Philippide, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXI 302, ar fi lat. *cessa*, imper. lui *cessare*).

CEAS s. a. 1°. *Heure*. 2°. *Heure, temps, moment, hour*. 3°. *Occasion*. 4°. *Office religieux, heures (canonales), petites heures*. 5°. *Montre, pendule, horloge*. 6°. *Danse paysanne*.

1°. *Temp* cuprinzând a 24-a parte a zilei, sau 60 de minute, o (a) r.ă. Ca în *doao ceasuri strigărd*. COD. YOR. 11/20; (; până la *doao ceasuri strigărd*. N. TESTAMENT 1648; ca v'ro *doao ceasuri strigărd*. BIBLIA 1688). *Ce graba în ceas... nu isprătească, aceea delungarea vremii...* BTRUAGTE. CANTEMR. IST. 168. *Ceasurile se primenesc fără încheiere*. MARCOVICI, C. 20/2. *În curgere de două sau trei ceasuri putem ajunge acolo*. DRĂGHICI, R. 8. *Prin câte depărtate locuri poate să umble duhul omului, în minute de ceasuri*. id. ib. 69/2. *Hrana să li se dea [vitelor] regulat la ceasuri hoărărite*. I. IONESCU, C. 3. *Nici că poate cineva să fie un ceas în liniște*. ALECSANDRI, T. 183. *Tu citești scrisori din roase plăcure și într'un ceas gândești la viața toată*. EMINESCU, P. 47. *Peste-un ceas păgândaltea e ca pleava vânturată*. id. ib. 243. (Complint) *Dup' un ceas de vreme, mamă-sa venind Nu știu ce să-i spui...* COȘBUC, F. 97/20. *Nu trece nici un ceas la mijloc, și-un cupliorțiu de plăcinte, câțiva puți... erau gata*. CREANGĂ, P. 10/2, cf. 70/2, 174/2. *Mergeau, fără a simți că merg, părădund-li-se calea scurță și vremea și mai scurță, ziua ceas și ceasul clipă*. id. ib. 276/20, cf. 130/20. *Un ceas fără lupta*. ISPIRESCU, L. 18/20. *Meru-mă iau la fiori, Din idipi până 'n susuori, Într'un ceas de nouă ori*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 91. *Când nu te văd un ceas...* ib. 97. *† Nu aduce anul ce aduce ceasul*. ZANNE, P. I. 2, cf. 3. *Rabdă un ceas, că trăiești un an*. PAMFILE, J. II. *Cu un ceas mai nainte (s. mai curând DDRF) — fără întârziere, fără a mai aștepta*. ZANNE, P. III 94, cf. DDRF. *Cere, ce mai ai de cerut, cu un ceas mai curând*. ISPIRESCU, L. 29/20. *Pe ceas = la fiecare oră (BĂRCIANU); îndată, la moment (id., CIHAC, II 47)*. *La ceas = la fiecare oră, la ora anumită*. Cf. POLIZU. *La tot ceasul = la fiecare oră*. id. (În Transilv., construcție neromânească, după germ.). *La toate două ceasuri (id.) s. tot la două ceasuri = tot la intervale de două ore = la fiecare două ore, din două în două ore*. Cu *ceasurile s.* (neobiicnuit, în rimă) *cu ceasul = timp îndelungat*. *La orice fi sare glasul și răde nebun, cu ceasul*. PANN, P. V. I 97. | *A lui o trăsura de piață cu ceasul*. *Am plătit birjorul un ceas și jumătate*. *Ceasul = = cursa de un ceas, cu trăsura de piață) e cincizeci de lei*. || *S p e c*. Distanța pe pământ, întinderea, spațiul parcurs (cu trăsura s. călare) timp de o oră. *I-au țepit Antioh-vedu înainte pe Bahliușu cale de un ceas*. NEUCLE, LET. II 292/20. *Apa Turcul alătearea cu dînsul, cu ceasornicul, ca să vadă câte ceasuri ou călcat Moscalii hotarul*. id. ib. II 323/20. *Doză ostroave mici cari cu căteva ceasuri se socoteau a fi depărtate de ostroav unde se află ei*. DRĂGHICI, R. 46. *Ei areă treizeci și două [de] ceasuri în lungime, adică de la un capăt al Basarabiei până la celălți și două în lățime*. IORGA. IST. ROM. II 104. *Muma smelului... suflă vâpaie din gura ei cea spurcată, cale de trei ceasuri*. ISPIRESCU, L. 26/2. *Acest sat e la trei ceasuri de București*. *Un ceas bun (s. buniceal s. bunior) = mai bine de un ceas*. || (Determinat printr'un numeral) *Una din cele 24 de părți în care e împărțită o zi de calendar, parte determinată prin arătările*

unui ceasornic; p. e. t., bătaia ceasornicului. (Azi, după numărătorea oficială, ceasurile unei zile se numără începând cu ceasul unu după miezul-noptii și continuând cu ceasurile 2, 3, 4... până la 24; neoficial, în graiul zilnic, ceasurile se numără numai până la 12, începând cu sunu tot după miezul-noptii și numărându-se cele următoare până la 12 — la amiază — după care începe din nou numărarea de la «unu» ziua până la 12 noaptea, făcându-se deosebirea între «unu după miezul-noptii» s. «noaptea» s. «din noapte» și «unu după amiază», s. «după prânz», s. «ziua», s. «din zi». Mai de mult se întrebuiță numărătorea bisericăscă (orientală, turcească) când «unu din zi» începea la «șase dimineața», iar «unu din noapte» la «șase seara». *Se meargă... din al treile ceas de noapte*. COD. YOR. 53/14. *De-aceasta apă grăd Domnul Hristos cu Samarcanina, la puțul lui Iacov, în șase ceasuri de zi*. VARLAAM, ap. GCR. I 107/20. *Am lucrat în via Domnului, de nu ca cel de [la] al nouălea ceas, măcar ca cel de la al unsprezecelea ceas*. ANTIM, P. XXV/20. *Accasă comită (= comelă) răsdred de cu seard, la un ceas din noapte [= la ora 7 seară]*. DIONISIE ECLES. 163/20. *Bate un ceas!...* Noi nu numărăm ceasurile, fără numai după ce le-am pierdut. MARCOVICI, C. 10/2. *Cum știț el... totdeauna ce ceas e?* DRĂGHICI, R. 150/20. *Iar în ceasul al nouălea a strigat Iisus cu glas mare*. EVANG. ap. TDRG. E un ceas. *Sânt două ceasuri*. *Ceasul e unu, două, etc. E ceasul unu. Sânt ceasurile două etc. La patru ceasuri fix*. *Cât e ceasul (s. câte ceasuri sânt)? Am fost la tine pe la (ceasurile) trei*. (Modern) *Trenul sosește la ceasurile 23 și 17 (minute)*.

2°. Durată de timp în cursul căreia se întâmplă ceva, a cărei lungime depinde de poziția subiectivă a vorbitorului. Când vorbitorul e indiferent față de ea, *ceas(uri)* e aproape sinonim cu *stimp, vreme*; și durata trebuie precizată printr'un atribut, de ex. *mult ceas* († s. învechit) = timp îndelungat, o mică de *ceas = o clipă*; când vorbitorul e nerăbdător să se întâmple ceva, atunci *ceas = stimp scurt* și se întrebuițea aproape în același înțeles ca *smintă, moment, clipă*. Poziția subiectivă a vorbitorului reiese și din atribute ca *bun sau rău*, care întovărășesc cuvântul *ceas*. || *Cu înțelesul de stimp, vreme* (azi numai la plural sau determinat printr'un genitiv sau atribut). *În ceasul de cină*. COREL EV. 412/20. *După câteva ceasuri să alină marea*. VARLAAM, C. II 35/2. *Popa idolilor mult ceas s'au muncit în vădud*. DOSOFTEU, V. s. 2. *Căldură (= privind) curvei ceas mult*. id. ib. 52. *Scăznd seara la vorbă mult ceas*. DIONISIE ECLES., c. 195/21. *Nu după mult ceas și-au și dat duhul*. DRĂGHICI, R. 27. *Unde sânt ceasurile cele trecute?* MARCOVICI, C. 10/20. *Ah! căci nu mi-a curmat moartea zilele în ceasurile acele!* C. NEGRUZZI, I 52. *Cu-a tale umbre azi în van mă 'mpresuri, O, ceas al tainet, asfințit de sară!* EMINESCU, P. 53. *Adesea țeged la vândătoare, ca să-și petreacă ceasurile ce-i prisosed*. ISPIRESCU, L. 42/2. || *Cu înțelesul de smoment, clipă*. *Se vînded dentr'acela ceasă (= îndată)*. COREL EV. 322/20. *Să nu mă 'nfruntesci, Doamne, la ceas de mînte*. DOSOFTEU, ps. 22. *Mulți, în ceasul bucuriei, au murit*. CALENDARIU (1844) 66. *I-a bătut ceasul norocului*. PANN, P. V. II 68. *Ei însă nu-și pierdă cumpătul, la un ceas așa greu*. C. NEGRUZZI, I 226. *Prieteni buni, să bem și să mîncăm, căci poate mîni vom da de ceas amar (= clipe amare)*! ALECSANDRI, T. 551. *Sânt anti la mijloc, și încă mulți vor trece, Din ceasul sfînt, în care ne 'ntălmîrăm*. EMINESCU, P. 49. *Din ceasul acela, au început a vorbi ele înde ele că spănu!*. CREANGĂ, P. 210/2. *Plîngeau în pumai, blăstămîndu-și ceasul în care s'au născut*. id. ib. În ceasul ce... (s. care) s. în ce (s. care) ceas = când, în clipa

(s. momentul) în care... *Cela ce-și va ucide fata, în ceasul ce o va afla curvind cu cineva, nu se va certă ca un ucigătoriu.* PRAXILA MOLD. 46.² Nu știți în ce ceas Domnul nostru vine. BIBLIA (1688) 4 pr.² Va rădănuț curat, luminat, ca în ceasul moaică ce l-a făcut. DESCÂNTEC (a. 1784) ap. GCR. II 139². 240¹¹. († și dial) **într'acel ceas** = în momentul acela, atunci, imediat, îndată, pe loc. Cf. MARDARIE. L. 2204. *În acela ceas, cădătau spri 'nau.* COD. VOR. 40/13. (:intr'acel ceas. N. TESTAMENT 1648; intr'acela ceas. BIBLIA 1688). Acesta ispravnic, cumși va muri stăpânul, într'acel ceas poate să ia acele bucate. PRAY. 215. cf. 660. De-l va ucide într'altă dată, iară nu într'acel ceasă, când veniți asupra-i, ca să aibă certare ca și un ucigătoriu. PRAXILA MOLD. 47. cf. 45². Va arlă [femea] într'acel ceasă răutatea [bărbătu]l. ib. 82. **Intr'acel ceas**, i-am dat în scris acele 12 capete. ANTIM. P. XXIII¹¹. cf. XXVI¹¹. Și într'acel ceas s'au strigat la meceluri ezanul ce se chiamă iafă, la două ceasuri de noapte. AXINTE URICARUL. LET. II 165¹³. Atingându-se de dinzul, întru acel ceasă să tîmăduiră. MINEIUL (1776) 105². Simțind ostașii că puteri nu le-au rămas, Plini de frică, cu grămadă atery, fug, într'acel ceas. PANN. E. I 40/4. cf. II 43/2. 100/11. P. V. I 100. Alerpă la el chiar într'acel ceas, și căză la picioare, și-i ceră iertăciune. SEVASTOS. N. 204². **Intr'acel ceas** = acum, la moment imediat, momentan. *La opt [clăii] răfuri le-am făcut; Numa una mi-a rămas Să-i fac vârf într'acel ceas.* TEODORESCU. P. P. 633¹³. În (s. pe, s. rar **peste**) **tot ceasul** = totdeauna, în fiecare clipă, în tot momentul. *Să'utr'a sa piznă'n tot ceas păcătosul...* Și căile sale pre tot ceasul spurcă. DO-SOFTEIU. PS. 32. cf. 29. Mă zice preste tot ceasul. id. ib. 20. Îmbli în tot ceasul, cum se zice, cu zilele a-măni. M. COSTIN. LET. I 231¹¹. cf. LET. II 233²². 333¹³. Cum să se împace [sufletul]... Când îl înnee, pe tot ceasul, cu suspinul și cu plînsul? KONAKI. P. 103. *Totdeauna și'n tot ceasul umbli necăjit.* PANN. E. II 17¹³. De cine mi-i dor și drag, în tot ceasul mi fac de cap. DOINE. 20/4. **Din ceas în ceas** = din clipă'n clipă, din moment în moment. *Așteptă din ceas în ceas să-i vie om de la Poartă.* NECULCE. LET. II 334¹³. *Din ceas în ceas vedeai Tașul groznic a se depărta.* BELDIMAN. TR. 358. *Așteptă din ceas în ceas moartea.* DRĂGHICI. B. 136. **Pe ceas, pe ceas** = din moment în moment, mereu. *Acei înfricoșare pe ceas, pe ceas tot slăbește.* KONAKI. P. 284. (Mold.) **Pe (s. într'o) mică** s. (ne mai înțelegându-se ce însemnează mică), acesta e înlocuit cu **nimică**, pe (s. de) **ceas** = în fiecare moment, mereu, neîntrerupt. *Să-și pizordă viața într'o mică de ceas.* VARLAAM. C. 213². *Acum și-a luat diploma de doctor și-i aștept să se întoarce, pe mică, pe ceas.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *I-a dat o multime de rețete, pe care le schimbă pe mică, pe ceas.* XENOPOL. ib. Pe mică, pe ceas, tot ar vrea să-i dau de mîncare. Com. TOFAN. Pe nimică, pe ceas, beam câte-un cofășel întreg de apă. CREANGĂ. A. 15. **Intr'o nimică de ceas** au fost toate gata. SBIERA. P. 160. || (În legătură cu un genitiv atributiv) Clipele imediat premergătoare (unui eveniment important) **Ceasul nașterii s. de naștere** = momentele nașterii s. facerii; **ceasul morții s. de moarte** (KONAKI. P. 211) s. de apoi (GCR. I 48) s. cel (mai) DRĂGHICI. R. 11) **de pe urmă** (MARCOVICI. C. 10/11) = momentele din urmă ale celui ce moare, cf. agonie. **Ceasul de naștere** veni. ALEXANDRIA. (a. 1799), ap. GCR. II 166¹³. *Mai înainte însă de a veni ceasul nașterii, copilul se puse pe... plîns.* ISPIRESCU. L. 2/6. *Cu secări m'a sprințecat. Înmitoarea mi-a mîncat, Sângele mi l-a vărsat, în ceas de moarte m'a lăsat.* TEODORESCU. P. P. 387²,

cf. ȘEZ. III 137². *Sîndăteca mi-o luat, Ceas de moarte că mi-o dat.* MARIAN. I. 13¹¹. *Puterea i-o luat, Ceasuri de moarte i-o dat.* id. D. 103. # *Băga în ceasul morții* (PANN) = a (se) speria rău. ZANNE. P. II 631. *A se da de ceasul morții* = a-și chemă moartea, de mare supărare, a se frământa de ne-caz. ib. II 631. *Să se dea fiul împăratului de ceasul morții, de ciudă, când auzi una ca aceasta.* ISPIRESCU. L. 311¹³. cf. 21¹³. || (E)l p i c e *Acum vrînd să nască, că i-a sosit ceasul [nașterii].* Plîngre. PANN. P. V. II 141. *Femeia își așteaptă ceasul [nașterii], cu frică.* *Își așteaptă numai ceasul [morții], să vie să-l omoare.* NECULCE. LET. II 205¹³. [Cei de pe mare] coprinți de mare frică *Așteaptă fiecare Cînd ceasul [morții] o să-i vie.* I. VĂCĂRESCU. P. 119¹³. *Moartea... l-a înțînțat că fiind că i-a sosit ceasul [morții], dumcei a venit să-l iei.* C. NEGRUZZI. I. 90. *De-ar fi mîndra ca o floare, Dacă-i vine ceasul [morții], moare.* JARNIK-BĂRSEANU. D. 148. *I-a venit vremea, dar nu i-a venit ceasul* (Fedetiș, în Tutova), se zice unei femei care e aproape să nască a unei fete de mîrlat care încă nu și-a găsit bărbat. ZANNE. P. III 94. # **Ceasul bun, ceasul rău** (s. slab DENSUSIANU. T. H. 244) este, în credința poporului nostru (ca și la popoarele balcanice, cf. PAPAĞAGI. P. A. 363 și 366), conjunctura norocoasă sau nenorocoasă în care se întîmplă s. în care se săvârșește ceva. De aceea (fie) **într'un ceas bun!** e urarea obicinuită care se face cuiva cînd începe s. înțepinde ceva, iar **ceasul cel rău** (s. cel slab) devine în mitologia populară numirea unor spirite de noapte, rău-făcătoare, un fel de smei (PAMFILE. DUSM. 244, 265), iar în medicina populară este o boală pricinuită de dăhuri necurate (GOROVEI. CR.), care se capătă din spaimă și se manifestă prin tresăriri și plîns în somn (numită și **ceas-rău-cu-lipitură** PAMFILE. B. 22, 23, 43, H. X 72), la copii, însoțită de tremurături, cu slăbire mare și cu sfărîmarea în piept (**ceas-rău-cu-speriat** MARIAN. NA. 382¹³, 349¹), iar la adulți e termenul popular pentru epilepsie (HEM. 1626¹³, LEON. MED. 124, GRIGORIU-RIGO. M. P. I 13, 17, BIANU. D. S. SEZ. I 123¹³, II 91¹³), poate, și pentru pleurizi e (HEM. 721¹³). Se vîndcă cu **buruiana-de-ceas-rău** (cf. BURUIANĂ). *Au urat pe Domn, zicându-i să-i fie într'un ceas bun.* E. KOGĂLNICEANU. LET. III 250¹³. *Începe într'un ceas bun.* I. VĂCĂRESCU. P. 315¹³. *Frăgi: Să-ți fie de bine! — Zamfira: Amin! și într'un ceas bun!* ALEXANDRI. T. 327. *Dacă s'a născut [copilul] într'un ceas bun, în toată viața lui are să fie norocos și fericit.* MARIAN. NA. 62²². *Face-s'a încredințarea și cununia într'un ceas bun sau rău?* id. NU. 163¹. (E)liptic) **Ceas bun, Noroc** să vă trimeată Mitostivul Dumncezu! TEODORESCU. P. P. 167². [P. a. n. a. l. (Neobicinuit)] *Mă jur în ceas curat Să-ți torc haine de mătăso.* ALEXANDRI. P. I 9. *A se naște, a grăi, a porni etc. într'un ceas rău.* Cf. PAMFILE. B. I. *Acția gonesc dinaintea sa dăhurele și ceasurile rele* [sec. XVI]. CUV. D. BĂTR. II 468. *Întău sosit în ceas rău, Pe malul unui pîrău.* ALEXANDRI. P. I 30. *Îl dase ceasul rău în drum.* COȘBUC. F. 95¹. [Soldatul] *sud supuztura briciului cu care au mai fost rași încă patruzeci înaintea lui, se strîmbă; ... bărbierul ... în conșoază: «Ceasul rău, băiețo; ce vrei să-ți faci? Ceasul rău!».* BRĂTESCU-VOINEȘTI. L. D. 157. *Dacă s'a născut [copilul] într'un ceas rău, în toată viața lui are să fie nefericit.* MARIAN. NA. 62²². *Pe mine unul, de n'aș grăi într'un ceas rău, pînă acum, dă, m'a ferit Dumncezu.* CREANGĂ. P. 119¹³. *Ei, copile, ce ispravă ai făcut!* — *Ia mai nemica, stăpînc...* se vede c'am pornit într'un ceas rău. id. ib. 145¹³. cf. 234¹³. *Oh! dragu' mîcu! ce ceas rău te-au adus pe tine pe-acei? Tu ai venit ca să mă scapi pe mine de smeu, dard tare*

mi-t frică că aice și-a și peira ta. SBIERA, P. 94/2. Vai! Român, de capul tău, Cum te-ajunece ceasul rîu! ALECSANDRI, P. 238. Ascultați ce-am pîfît eu, De mî du de ceasul rîu. TEODORESCU, P. 6. 440b. Vened ca ceasul cel rîu = repede (OH). ZANNE, P. IX 399.

3^a. [Prilej, ocazie. Dăc și eteriști nici ceas nu-i dau de răgaz. BELDIMAN, TR. 347, cf. O. 10/12. Te-am rugat fierbinte Ceas-mi dăruiești, Ca să văz, noroace, P'aceca ce-mi place. PANN, E. V 130/12.

4^a. [Bis. La ortodocși] Ceasurile = slujbele dumnezeiești săvârșite la anumite ore din zi, și a nume: ceasul întîiu dimineața la 6 ore, ceasul al treilea dimineața la 9 ore, ceasul al șaselea la 12 ore și ceasul al nouălea la 3 ore după amiază-zi. Astăzi, aceste slujbe nu se mai fac separat, ci împreună cu altele, și anume ceasul întîiu cu utrenia, ceasul al treilea și al șaselea cu liturghia, și ceasul al nouălea cu vecernia. (Com. Dr. N. STINGHE, cf. ENCICL. subț oară, TDRG.). Cf. mijloc ceas, ceaslov. Zi de mînie taste zioa aceca, ... zi fără de ceasuri și de peardere. CORESI, E. 28/2. Slujba besericii ce să zice vecernia, trossul, ceasurile, ȘAPTE TAINÉ, ap. TDRG. Cel ce este logofăt al treile de-cu-sară ia răspunsul de la Domn, la căle ceasuri ru să iasă la biserica cea mare după poartă, la ceasuri și la liturghie. GHEORGACHI, LET. III 297/2. Apoi rînduiala cedulul al treilea o săvârșă... după ceasul al șaselea să grîi cu puțină mîncare. VIETILE SPINTELOR (a. 1809) ap. GCR, II 203/28, 31. Bătrînu nu scăpă Nici utrene, nici ceasuri, nici liturghia 'n veci, C. NEGRUZI, II 233/24. [In biserica catolică] Rugăciunile cuprinse în breviar ce trebuie recitate la anumite ore din zi. Andreiu luă breviarul în mîna, se puse a citi la lumina lunii ceasurile canonice. BĂLCESCU, M. V. 388/25.

5^a. Aparat care servește a arăta orele, ornic, ceasornic, orologiu, cf. cronometru. (Azi, în acest sens, începe a se întrebuința mai puțin cuvîntul ceas și mai mult ceasornic). Sînt ceasuri de buzunar, de pîrete, de turn, de masă, cu cuc. Ceas de soare = cadran solar; ceas de nisip (fr. «sabliers») = aparat (întrebuințat mai ales la baie) în care o cantitate de nisip fin zurgăndu-se dintr-o despărțitură în cealaltă, măsoară o scurtă durată de timp; ceas de apă = clepsidră. Ceasul merge s. umbilă (bine, rău, înainte, îndărăt) s. stă. Ceasul se întoarce s. (în Transilv., după germ.) se trage. Unele ceasuri b. a. la fiecare [jumătate s. sfert de] oră. Au zidit o biserică cu ceas. ȘINCAI, BR. I 14/22. Când m'am uitat la ceas, eră aproape miezul nopții. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. Îi dete trei lucruri: un inel, un ceas și o lădiță de aur. RETEGANUL, P. II 10/12. Când bătea ceasul la unu', Eram gata ca pînuu'; Când bătea ceasul la doi, Eram cu mîndra-amîndoti; Când bătea ceasul la trei, Ne jucam ca doi copii. IARNIK-BĂRSEANU, D. 300. Ceasul umbilă, lovește, și vremea stă, odihnește. PANN, ap. ZANNE, P. III 94.

6^a. (Cor.) Numele unui danț țărănesc, cf. ceasornic (2^a). PAMFILE, J. III.

[Plur. ceasuri, ț ceasure | Diminutive: (Mold., Trans. LB.) ce(a)șuț s. a. = ceas scurt, timp (foarte) scurt, clipă, moment. Ceta ce va dzice: pasă, de scide pre Ioan, și prespe un ceasul să-i dzică: pasă, de bate pre Ioan... PRAY. 1253. Preste un ceasulă văzutu preuți întrînd. DOSOFTEIU, V. S. 12, cf. 54, 16. Eu zic [= zisei] că la mine nu am, ce, de-i va fi vota, un ceasul, să merg să aduc. CANTEMIR, IST. 136/11. După un ceasul, lenea au și fost arată toată. SBIERA, P. 190/23, cf. 202/2. Peste un ceasul, după ce s'au fost culcat cu toți și dormed acuma bine, iată că au venit drăgușul crăsmăriței. id. ib. 235/40, cf. 234/30.

Nu mai este decît un ceasul de vreme, și-l zocotim ca ceasuri. SEVASTOS, N. 52/2. Aruncă-le rușă'n cuiu, Că desară clocă nu-!... Mama peste-un ceasul vine și te ia la botofune. MARIAN, SA. 96; — ceasul s. a. IPIESCU, ap. TDRG.; — ceasuleț s. a. POLIZU. | Augmentativ: (în vrăji) ceasoale s. f. = ceas rîu. Ieși ceas, cu ceasoala. MARIAN, D. 234. | Alte derivate: (neobincinut) ceasuri ț s. m. = ceasornic. LB.; — ceasineț ț s. a. = ceas (5^a), ceasornic. Putînd și ceasnic, sus, în clopotniță. MAGAZ, IST. II 196/20. | Compus: (ceas + brăfără; ad 5^a) ceas-brăfără s. a. = ceas prins, cu o carelușă s. cu un lîngșor, de braț, deasupra încheieturii mîinii. Se utîa la ceasul-brăfără, îndreptîndu-l spre fața lunii. TEODOREANU, M. II 230.

— Din paleosl. časŭ, idem (înlocuind pe vechiul oară și înlocuit, la rîndul său, în parte, prin neologismul oră). Cf. ceaslov, ceasornic.

CEAS-BRĂȚĂRĂ s. a. v. ceas.

CEASCĂ s. f. Tasse. — Vas mic de porțelan, cu (m. rar fără) toartă, servind la băut (cafea, ceai, lapte etc.), cf. felegean (ȘEZ. II 227/14); p. ext. conținutul lui. Domnilor, nu poștiți o cească de ceai? ALECSANDRI, T. 1708. Se duse să puie ceasca pe masă. ZAMFIRESCU, R. 166. I s'a dat o cească de aur plină cu vin roșu. ȘEZ. IV 14/12. [Neobincinut] O cantitate, mai mică decît o litră. De cînd trîesc cu străinii, O scîdzut carnea pe mine; Stoți, surori, s'o cîntărim, Nici o litră nu găsim, Nici o litră, nici o cească, Că de dugmani nu-i rămasă; Nici o cească, nici un dram, Că-i mîncată de dugmani. ȘEZ. III 64b. [Plur. cești și cește | Diminutive: ceșuță, ceșuță (DAME, T. S. f. plur. -cuțe, (în Mold. -cuți). Cafeaua în ceșuță cînt un deget. SADOVEANU, P. S. 188. Se măsoară bine nouă ceșuți cu apă. ȘEZ. II 128/22; ceșuții s. f. PONTBRIANT. | Colectiv (rar): ceșărie (ceșărie) s. f. = cantitate mare de cești. POLIZU]. — Din rus. чайка, idem.

CEASCŪȚ s. a. v. ceas.

CEAȘIN s. a. Goult? — (Turcism) Gust? S'au luat de la acest isnaț [al brutarilor]... Inscrîc... cu îndatorire că, după ceasul ce se va face din vreme în vreme, vor scoate pîne și făină (= jîmbilă) de vânzare la norod, albă, coaptă bine (a. 1826). URICARIUL, V 169/2. [Plur. -gînurii?]. — Cf. turc. eâşin 'gusts.

CEAȘITLĂC ț s. a. Espionnage. — (Turcism literar) Spionaj. Sau să facă ceășitulcari și alte multe hainăcuri. HRISTACHE (a. 1818) ap. ȘIO. [Plur. -lăcuri].

— Din turc. eâşitlyk, idem. ȘIO. Cf. cearșit.

CEASLÓV s. a. (Bis.) Livre d'heures, heures, bréviaire. — Carte bisericească rituală care cuprinde rugăciunile și cîntările ce au să fie rostite și executate la anumite ore (cf. ceas 4^a) și care servește înainte vreme și drept abecedar sau carte de cetire pentru copii, la școală; orologier, orologhion. Cf. ENCICL. R. Nu se întîmplă a avea todeauna ceaslov sau calendaru. DRĂGHICI, R. 56/27. N'au alte cărți decît ceaslovul și psaltirea. I. IONESCU, D. 85. Am însemnat în ceaslov; m'am cununat spre sfîinți Aftanas și Chiridă. ALECSANDRI, T. 955/22. Tîncam ceaslovul deschis, și, cum erau fîlele cum unse, trăgeau muștele și bondarii la ele, și, cînd clămpăncam ceaslovul, căle zecă-douăzeci de susfete prăpădeam decodată. CREANGĂ, A. 4/12. Se ia popa mieu cu muierea mortului, își aprinde pipa, își ia ceaslovul și patrahirul subsoară și mergă edră casa mortului. RETEGANUL, P. II 64/25. Am o gîndă pesticoară, Șede la popa pe lăcioară? (Ceaslovul). ȘEZ. I 195. # [Rar, învechit] A-și face capul ceaslov = a-și încărca memoria cu căte toate,

a-și face capul cîlindar. *Vorbesc puțin și ascult mult, adecîc tîni fac capul ceaslov, de havadîșuri, fără ca alții să poată aflu de la mine ceod.* FILIMON. ap. TDRG. [Plur. -loave și (rar) -lovuri L.B. |Și: (pop.) ceaslov s. a. GRAUL II 106; — (forma originală și oficială, din care ceaslov s'a născut prin hapologie, eră) ceasoslóv † s. a. Ceasoslóv, acum înțeles înțeles în limba rumânească... de preafînșitul Mitropolit al Ungrovlahiei, Chir Anthim Ivireanul... în... Scaneanu Târgoviștei, la anul 7223 (=1715); — (< rus.-paleosl. časoslóvěc, idem) ceasoslóv † (ceaslovét) † a. 1588. CUV. D. BĂTR. I 196) s. a. Ceasoslóv, care are întru sine slujbele de noapce și de zi... Bălgrad, 1685].
— Din paleosl. časoslóv, idem.

CEASLOVET † s. a. (Bis.) v. ceaslov.

CEASMĂ s. f. (Pesc.) *Filet, rets.* — Mreață de prins pește în apele mari (Dunăre), în forma unei case de palanjen, cu un diametru de 2–3 metri, cu rețea de sfoară și pe margini cu gloanțe, iar în centru legată cu o funie. *Ceasma* se aruncă în apă, gloanțele se strîng și peștele rămîne prins în rețea. Se mai numește și prostovol. Com. I. PANTU.

— Formă metatezată din bulg. (< turc.) saemâ salices. Cf. ceșmê.

CEAȘMĂ s. f. v. cișmea.

CEĂȘNIC † s. a. v. ceas.

CEĂȘNIC † s. m. (Slavonism) = paharnic (cu rangurile vel-ceșnic paharnicul cel mare și al doilea ceșnic). *I potir d'argintu, de la Radul ceșnic (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 204, cf. URICARIUL, VII 43/12. Neculașu Moghilda vel-ceșnic (Iasi, a. 1657). GCR. I 173. Ștefan, al doilea ceșnic (Iasi, a. 1662). IORGA, S. D. XV 166.*
— Din paleoslav. časnikŭ, idem. Cf. ceașcă.

CEĂȘORNIC s. a. și m. 1°. *Montre, pendule, horloge.* 2°. Danse paysanne. 3°. *Fleur-de-la-passion (Passiflora carulea).*

1°. Aparat care arată ceasurile, ceas (5°), ornic, cf. orologiu, pendulă; cf. cronometru. *Ceasornic* = horologium. ANON. CAR. După ce l-au omorât, au dădit ceasornicul în sân, de aur, cu diamantiuri. LET. II 202/22. Făcut-au și turn foarte înalt în curtea domnească prc poartă, și ceasornic mare. ib. II 405/22. Au socotit să facă și un ceasornic de soare. DRĂGHICI, R. 150/21. *Ceasornicul arădă [ora] patru, C. NEGRUZZI, I 53. Cinci ceasornici de pîrte și v'o cincisprece de masă și de buzunar Leandru are întru a sa casă. id. II 306. Pupăza eră ceasornicul satului. CREANGĂ, A. 55/22. Găngonie fără suflare, Umbra fără astampărcare, N'are duh, nici nu viază, Toată lumea înrediează? (= Ceasornicul). SEZ. I 194, cf. IV 65. || Ceasornicul-casei (s.-de-casă s. -mortii) = ceva nevăzut (H. II 109, H. III 296), o vietate (PAMFILE, DUȘMANI, 76), o insectă (H. III 39, IV 16, IX 482), asemenea carului (H. II 209), carul (H. III 80, X 485), greierele (H. III 127) care ticăște, ca ceasul, în perete, în giurguvelele ferestrelor, în icoane etc.; se mai numește și: șarpele-casei (s.-de-casă) s. știma-casei. PAMFILE, DUȘM. 76. | Ceasornicul-casei = gospodina bună care conduce afacerile casei cu regularitatea unui ceasornic; se mai zice și: chei-a-casei. H. II 39.*

2°. (Cor.) Numele unui danț țărănesc, cf. ceas (6°). JIPESCU, O. 52, H. II 100, 120, X 543.

3°. (Bot.) Plantă acățătoare, cu tulpina lemnoasă, cu flori albe, trandafirii și albaştri; se mai numește și: floarea-suferinței. PANTU, PL., cf. DAMÉ T. 184, H. III 139.

[Plur. -so(a)rnică, rar (Mold.) -sornici (C. NEGRUZZI, II 306/3). |Și: ceșornic † s. a. | Diminutiv: ceasornicel s. a. TDRG. | Nomen agentis: (cf. bulg. časovnikar, idem) ceasornicar (ceasornicăr) † s. m. = fabricant, reparator s. negustor de ceasornice, orologier. Cf. H. X 539. *Ceasornicor* = horologarius. ANON. CAR. Drege ceasornicele stricate ale cunoscuților lui, edei ceasornicar în oraș nu eră încă. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 211; (cu femininele): ceasornicărăeasă (POLIZU) = «nevastă de ceasornicar» s. mai ales «negustoreasă de ceasornice»; ceasornicărîță (a. 1794). IORGA, S. D. I 141 = «negustoreasă, de ceasornice s. mai ales nevastă de ceasornicar» (și cu derivatul abstract și local) ceasornicărîe s. f. = orologerie, prăvălia ceasornicarului; meșteșugul ceasornicarului.]

— Din bulg. (s. v.-rus.) časovnic, idem, apropiat de ornic.

CEASORNICĂR s. m.

CEASORNICĂREĂȘĂ s. f.

CEASORNICĂRIE s. f.

CEASORNICĂRIȚĂ s. f.

CEASORNICUȚ s. a.

v. ceasornic.

CEASOSLÓV † s. a. (Bis.)

CEASOSLÓVET † s. a. (Bis.)

v. ceaslov.

CEASOVÓIU s. m. *Sentinelle.* — (Rusism; rar) Sentinelă, strează. (Mai ales în expresia) *A sta ceasovoiu:* de strează. PAMFILE, VĂZD. Doar n'ăi crede c'am să-ți stau toată ziua ceasovoiu la ușă. ib.
— Din rus. časovoj esentinelă.

CEĂȘTIE † s. f. *Poste de police.* — (Rusism, în Basarabia) Secție, poliție. *De la făcutoriu tâlharii au jurat O punga cu parale, Iar ei la ceăștie înad' au reclamat.* DONICI, P. II 37.

— Din rus. časŭi eparte, secție, poliție. CIHAC, II 47.

CEATĂ s. f. 1°. *Corporation, classe.* 2°. *Troupe, corps; bande.* 3°. *Groupe.*

1°. (Învechit) Clasă s. corporațiune de oameni, de aceeași condițiune sau situațiune socială, tagmă, cin, cf. școală, ordin, breaslă, teapă. *Cete* = ordo, status, sors. ANON. CAR. *Carde din boțeri sau dintr'alte cete și breslă* nu va veni la oaste asupra păgînitor, și-a pierde și moșile și va fi și poddan (=supus). LET. II 112/18. *Ceată de popi luminaț.* DOSOFTEIU, V. s. 12. *Acesta eră din ceată sfatului.* id. ib. 34. *Ceata senatului.* id. ib. 12. *Eră în ceată la școala Icanășilor.* id. ib. 72/2. *Filosoșii cari sînt din ceata Epicurilor.* CANTEMIR, ap. DDRF. *Ceata boțerimii* (a. 1728). URICARIUL, I 51/2. *Vă trimite sîndăte... către toți supușii i boțerilor din ceata cavalerilor.* DUMITRACHE, C. 414. *A nimfelor ceată.* BARAC, A. 18. # *A laee (s. a. sta în) ceată cu cinevă* † = a intră într-o tagmă oarecare, a se alia cu cinevă, a se înceti. *Au făcut ceată cu toți mai marii.* DOSOFTEIU, V. s. 30. *Stătu în ceată cu apostolul.* id. ib. 129. || S p e c. (și azi, Bis.) *Ceata sînișilor.* *Pre noi, Doamne, să ne spodobeghi să treacem în ceată scenșilor.* VARLAAM, C. 3429. (Bis.) *Cetele înțegreșii s. de înțegri* = corul înțegrilor. *Sînt 9 cete de înțegri.* id. ib. II 22. *Ascultădu vecinica armonie a ceteilor înțegreșii.* MARCOVICI, C. 34/2. *Sfânta armonie a ceteilor de înțegri.* ALECSANDRI, P. I 134. *Dascăle prea învătate... Spune-mi mie ce sînt nouă?* — *Nouă cete înțegreșii.* TEODORSCU, P. P. 255/22. *Ceată de colindători* = de copii care pleacă la colindat. PAMFILE, CRĂC. 37. | Asociație, tovarășie. *Pescarii de la naveoade au format între ei diferite feluri de asociații sau tovarășii.*

Forma cea mai răspândită astăzi pentru asemenea tovarășii este compania sau compania..., la Turculeni zisă și ceata. ANTIPA, P. 492.

2°. Trupă mai mare s. mai mică de oameni înarmați; spec. (Milit. în vechia organizație a armatei noastre) cete războinice = contingente militare ale boierilor noștri (asemănătoare cu «banderile» nobililor unguri sau cu «Gefolge»-ele Germanilor); afară de cetele boierilor de la Curte, mai erau cele ale boierilor de la țară, ale mânăstirilor și episcopilor, apoi ale părcălabilor și staroștilor și, în sfârșit, ale târgurilor sau orașelor fără cetății. După stleug pe care îl purtau, cetele primară și numele de steag, care, începând din sec. XVII este înlocuit prin cuvântul de origine turcească buluc; cetele de călăreți li se zicea, cu un cuvânt polon sau rusesc (de origine germană), și roate. BOGDAN, O. Cf. cohortă, detașament, companie, regiment, corp, trupă, ortă, horădă. Să nămească ceate de voitici. MOXA, 370. Atunce se spâr și adună ceată și se rădăceară, de uciseră pre Mihail. id. 389, cf. 384, 392. Fîind slujitorii în ceata ce zic Frâncii numeris, adică în ceata domnească... (a. 1675). GCR. I 221. S'au pomenit de sosirea lui Timuș la Suceadă..., iar alte cete pre la alte mânăstiri au purces în joc. LET. I 320^{1/2}. Câmpii între Nipru și între Nistru, ei [Cazaci], cu cetele lor stăpînesc. ib. 290^{1/2}. Ceata lui, toată, o mie și o sută și patru de voitici. DOSOFTEIU, V. S. 9. Să păzească mormântul, cu ceata sa de slujitori. MINEILU (1776) 97^{1/2}. În acel hrissov, Radu-voceod zice că Mihailu Vitcazul a cumpărat satul Costești de la Miclea cu ceata lui. RĂSCANU, L. LXXIII^{1/2}. În orașele Tatta și Șimlău încă erou niște cete de Nemți. BALCESCU, M. V. 412^{1/4}. O jună Doamnă... fugind de cetele tartare. ALEXANDROSCU, M. 11^{1/2}. Pe colnice, pe-a lor coaste, Se coboară-o mândră oaste, Cu trei steaguri de osteni și trei cete de curteni. ALECSANDRI, P. II 109. Brațul lui fără 'ncetare Bate oardele țătare, Bate cetele maghiare. id. P. P. 173^{1/2}. Călărit... Printru cetele păgâne trec, rupîndu-și large uliți. EMINESCU, P. 242. Am fugit în vremea zaverii... de frica unei cete de Turci, care se bătuase chiar atunci cu polintirii, la Secul. CREANGĂ, A. 20^{1/2}. || Spec. Totalitatea țișanilor aparținători unui boier. Dat-am cartea... Sandulul... și lui Gligorag, să fie volnicul... a cercă prin țară și oriunde ar găsi țișani ai Pîlăteștilor, să atăb a-i lud, cu tot ce vor avea, și să-i strângă la ceata lui (a. 1754). URICARIUL, XXI 388^{1/2}. | Bândă de haiduci (azi, de hoți s. de tâlhari). O ceată de haiduci puse mîna pe noi. ISPIRESCU, L. 290. Mult mi-e dor și mult mi-e sete Să văd frunza 'n codru verde, Să mai strîng vreo șapte cete. ALECSANDRI, P. P. 287^{1/2}. A mai fost prins unul [= un hoț, tâlhar] din ceata lui. | (La jocuri) Una din grupele de jucători care stau față în față; cf. p. art. d. d. Cf. TDRG.

3°. Un număr oarecare de persoane adunate la un loc (pentru o acțiune comună), grupă, cîrd, pâlce, cf. turmă, stol, ciurdă; p. ext. mulțime, grîmadă. Porunci să nu iasă din ceata feoților (= fecioarelor). DOSOFTEIU, V. S. 8. Marturitu butăre nu iaste ceata istoricilor vechi. CANTEMIR, IST. 101^{1/2}. Au fugit și Hatmanul Antioch și Marvodin, de se făcuse o ceată mare, în Taramuntenească, de boieri din Moldova. LET. II 279^{1/2}. Beizadé Scarlat cu mare ceată de boieri greci au mers și i-au isprăvit domnia Moldovei. ib. III 239^{1/2}. Să trăși!!! strigă norodu 'n cete. I. VĂCĂRESCU, P. 146^{1/2}. Cum nu vîi tu, Tepeș-Doamne, ca, pîndînd mîna pe ei, Să-i împarși în două cete: în smintîți și în mîșei?... EMINESCU, P. 249. O 'ntreagă ceată din popor, Spre tribunal acum pășește. COȘBUC, F. 59^{1/2}. Vened o ceată de fii de împărați și de boieri mari. ISPIRESCU, L. 246^{1/2}. Băr-

bații se strîng grîmadă de o parte și femeile de altă parte, fiecare ceată vorbind de ale sale. MARIAN, NA. 247^{1/2}. Cât ține ziua de vară, Cete de slăci muncesc. Cărduri de fete snopesc. TEODORESCU, P. P. 311^{1/2}. | (Cu funcțiuni adverbială, adesea repetată) Când soarele răsărise, Curvele cete venise. ȘEZ. II 79^{1/2}. Început a se strînge în cetele. C. NEGRUZZI, I 154. Oamenii umbrau cete-cete prin cetate, ca în zi de sărbătoare. ISPIRESCU, L. 36^{1/2}. Din codru mi s'adună Cîte unu', cîte doi, Cîte treizeci de slăci; Cete-cete că vened, Par'că la rzbel eră. ȘEZ. IV 131^{1/2}. || P. ext. (Despre căni) Haită. O ceată de dulăi țepeni, lătrînd cu înverșunare. ODOBESCU, III 118^{1/2}. | Fig. Miezul-nopții s'a ivit și prin lume-a răspîndit Ceata visurilor dalbe. ALECSANDRI, P. II 108.

[Și: cete († ceate) s. f. Să laude numele lui în ceate(a) PSALT. HUR. 307. (= în zboru SCH. în săboru vor. în horă DOS.) | (Neînțelegerile între colindători) nu se curmă decît dacă cetea venită mai pe urmă șite cîndul Cetea de feciori, PANFILE, CRAC. 48. | Diminutiv: cețioară s. f. (ad 1°) Radul Goleacu, Grigorie Băleanu, Șerban Bojoreanu au tros și pre alți boieri în partea lor și s'au făcut o cețioară, și au început a se sfîlci. MAGAZ. IST. IV 95^{1/2}. | Derivat: cețas s. m., adj. m. = membru al unei cete 1°-3° (ȘEZ. V 56^{1/2}); părtaş, soț, tovarăș, ortac, partizan; căpetenie a unui grup de luptători, căpitan (de haiduci), conducător (al unui grup de jucători). Cețas veri fi cu ceții din rasi. EPITAFUL LUI RADU BUZESCU, ap. GCR. I 44^{1/2}. Cu nusele [= dinsele] mă fă și pre mine cețasii. MOLITVELNIC (ante 1633), ib. I 81^{1/2}. Dimonul s'au făcut în chip de oștean, cu un cețasii. DOSOFTEIU, V. S. 29. De trupul lui H[risto] să ne cumenecăm, ca să him lui cețasii întru slava împărăției cerului, să varlaam. C. 47. Feciorii lui Zrevedu, ce eră cețasii lui Simon. id. ib. 308^{1/2}, cf. 205^{1/2}, 300^{1/2}, II 80. Bărbatul cu fămea-și sînt cețasii unul cu altul. ȘAPTE TAINÉ, ap. TDRG. Dănd mazădă vreușii cețas a lui sau vrunut slujnic, Păvr. 657. Ceta ce ra face niscare măscăricuni, de să rîdă cețasii lui. ib. 885. Cu niște cețasii ce aveă Tătarul, au fugit cu Constantin-vodă. LET. I 230^{1/2}. Au chemat Costandin-vodă pre toți căpitani de dorobanți, iushații și ceușii, vîtașii și cețasii, de s'au văduț cu dînyti. MAGAZ. IST. IV 337^{1/2}. Făcîndu-se Vasili Stărc cețas, cu catanele (a. 1741-2). IORGA, S. D. VI 249. [Văntorii] voese a se scrie printru vrednicii cețasii ai sfîntului Hubert. ODOBESCU, III 48^{1/2}. Fiecare cețas bate mingea, hălîită de bacii celei protivene, numai odată. CONV. LIT., ap. TDRG. Căpitan Caracatuș, Cețas mare de haiduci. ALECSANDRI, P. P. 59^{1/2}. Cețasii și vîtașii. PĂSCULESCU, L. P. 10b. cf. 10N CR. I 147. | (Cu funcțiune adjectivală) Prin jaloba ce au dat Domiet-mele bulubașii și giuzii și toți țișanii cețasii ai acestor două bresle cu plîngere (a. 1793). URICARIUL, I 282^{1/2}.]

— Din paleosl. četa staggă, falangă, cohortă, tovarășie. Cf. înceti. (După I. Bogdan, Organ. arm. 369, împrumutat acestui cuvînt — trecut și la Albanezi, Unguri, Turci și Neogreci — strebue să dateze din epoca imediat următoare invaziunilor, cînd Românii, după ce pierduseră toate noțiunile specifice militare ale Romanilor, afară de una singură, generală și permanentă, o aștea, au găsit la Slaviu așezați în patria lor străveche acele mici începturi de organizare armată, care caracterizează nu numai pe Slavi, ci și pe Germani... De sigur contingentele cnejilor din sec. XII și XIII se numeau în limba națională cete. E însă foarte probabil că acest cuvînt slav s'a suprapus peste un cuvînt cu formă și înțeles asemănător, de origine latină, și care eră — precum au întrezărit chiar autorii Lex. Bud. — lat. coetus adunare de

oamenis și pierdut, poate și din pricina omonimiei sale cu adjectivul *cel* (păstrat în *incet*) din *quietus*.

CEATĂ s. f. v. inec.

CEATĂ s. f. l. Maladie de l'œil. II. 1°. *Brume, brouillard*. 2°. *Halo* (autour de la lune). 3°. *Prutine*.

I. (În limba veche, păstrat și astăzi în unele regiuni) Boală de ochi, înrudită cu albeața, care întuneacă vederea, un început de albeață (Mold. com. R. DEMETRESCU); p. ext. tulburare a vederii clare, împaienjenire a ochilor (cf. L.B.). *Și-i eră părul alb ca omătul și să puneă pre ochi ceață, de albea lor. DOSOFTEIU, V. S. 81. Că i s'o făcut ceață cu albeață. VAIDA. Da voi mergeți și vă duceți, De curățiti albețele și cețele De pe ochii lui Gheorghe. MARIAN, D. 4. Toată lumea luminează, Numai mic-mi pini [= pune] ceață. WEIGAND, B. B. 97. # Imi ești deal și ceață înaintea ochilor = nu te pot vedea în ochi, nu te pot suferi (Zagra, I. Nășud). Com. I. CORBU.*

II. P. a n a l. 1°. Aburi de apă necomplet condensată care plutesc în aer aproape de suprafața pământului (II. IV. 51) și turbură transparența aerului, negură ușoară și fină, păclă rară (Com. A. TOMIAC). Cf. *bastarâ, bârnă, boaghe, bură, burhain, burhăială, buștină, chidă, mocirlă, neguriiță. Ceața se lasă, se pune, se întinde, se limpezește, se ridică, se împrăștie. Când zarea pare fumurie, astfel încât împiedecă vederea lă murită a lucrurilor, se zice că este ceață, lucru care se datorește vaporilor de apă din atmosferă. PAMFILE, VĂZD. 64. Să făcă întunecare, negură, ceață, pre tot pământul. BIBLIA (1688), 46b. La întunecare de ceață Va vedea lucruri de viață. DOSOFTEIU, PS. 391. Să rădăresc cum zburnești [= zburnește] și răzuri sfântul soari, din toți noștrii și din toți cețele. DESCĂNTEC (a. 1784), ap. GCR. II 137/4. Numai luna, printre ceață, Vărăș oaplor vâpăic. EMINESCU, P. 9. S'a mai limpezit ceața! COȘBUC, P. 92/4. Dimineața cră rece și filană, ceața nu se ridicăse încă. NÂDEJDE, ap. TDRG. Pe deasupra codrilor, Peste vârful munților, Prin ceața măgurilor. CREANGĂ, P. 220/22. Când e ceață prin bărgău, Aluncea caii se ico; Când e ceață și cu bură, Aluncea caii se fură; Când e ceață și cu cănt, Aluncea caii se vâdn. MARIAN, SA. 189. Iată că 'ntr'o dimineață, Dimineață fără ceață, Chirujoi... se sculă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 191. Când se lasă ceață jos, Este semn de timp frumos. ZANNE, P. 120. Ce merge prin pădure și nu sună? (Ceața). ȘEZ. IV 66.*

|| Fig. Din ceața vecinicii, stea blândă luminosă, Te văd lucind departe. ALEXANDRESCU, M. 72. O ceață i-a acoperit razele de voce-bună, ce i se vedea în față. C. NEGRUZZI, I 86. De când, neică, mi te-ai dus, Ceață (= tristețe) 'n casă mi s'a pus. HODOȘ, P. P. 157. A necă fum (ceață) în creieri = a fi beat (Slatina, în Olț). ZANNE, P. II 93. || Spec. Aburii care se așează pe o sticlă. Telescopul lui Arago prins ceață. C. NEGRUZZI, I 335.

2°. Strat de aburi în jurul lunii, cearcân. *Lana are ceață* (Brașov).

3°. Strat fin care acopere, ea o brumă, unele poame, precum prunele (și de aceea le și strigă Oltenii vânători, în București, prume brumărie), strugurii, brumă (2°), promoroacă. *Eră toamna, și prunele se arătau prin frunzișul copacilor, cu ceața lor brumărie. CONTEMPORANUL, III 654.*

[Adjectiv: *cețos, -oasă* = (încărcat) cu ceață. *S'a luminat a ploaic; lumină cețoasă; începe să cearnă mărunți și înjeșo. CARAGIALE, M. 7. | Verbe: (de la *cețos*) (la)cețeșă 1° = a face*

ca (ochii cuivă) să se îmbolnăvească de ceață. *Vânturile s'a bătat, Ochii (cutăruia) I-a turburat, I-a 'nceșat. MAT. FOLC. II 1593; — (de la ceață) cețui IV° (forma+june personală) = a aburi. În darn a mea suflare sticla rece cețește. C. NEGRUZZI, II 61.]*

— Din lat.-pop. (în glose) *caecia* scalgo oculo-rum (derivat din *caecus* orb; acesta și derivată ale sale însemnează în limbile romanice și enegură, cearcân al lunii, vultură de ninsoare, deci fenomene naturale care împiedecă vederea clară). S. Pușcariu, *Conv. Id. XXXVII 508, O. Denusianu, Romania XXXIII 74.* (Legătura cu *caecus* întrezărită încă în L.B.)

CEATĂL s. a. Partie du moulin. — (Turcism, în Dobrogea) Parte a morii, nedefinită (II. II 244). [Și: *ceatol* s. a. H. II 271, XIV 351.]

— Cf. turc. *çatal* sfourchette, fourche à deux dents. LACEA.

CEATARĂȘ s. m. v. ceteră.

CEATĂRNĂ s. f. v. ceatarnă.

CEATĂLNĂ † s. f. v. uciteină.

CEATLĂU s. a. I. 1°. *Garrot, tortoir*. 2°. *Corde* qui sert à fixer la flèche du trineau. 3°. Instrument de torture. Serviette serrée autour de la tête. 4°. *Palonnier*. 5°. *Pièce de bois ou de fer attachée à un chariot ou à une voiture à laquelle on attelle un troisième cheval*. II. 1°. *Gros bâton, massue*. 2°. *Gros morceau de bois, pilier*.

I. Obiect (o bucată de lemn s. o cârp înfășurată) cu care se strânge, se celtuește s. se înnădeste ceva.

1°. Par s. bucată de lemn tare cu care se răsuțește funia s. lanțul trecut peste o sarcină (de fân, de lemne etc.), spre a o strânge cât mai mult (ION CR. VI 126, MARIAN, VR. 218). Cf. *bredei, rengoie, sânzău. Ceatlele se taie todeauna de la rădăcină [pentru ca lemnul să fie mai tare]. MARIAN, VR. 218. [Păst.] Un băș scurt trecut pe sub nodul străcătoarei care se învârtește, pentru ca să se scurgă jîntulul din cas (CREANGĂ, GL., DAME, T. 69, H. X 108).*

2°. (La sanie) Apărătoarea s. gânjul cu care se leagă de sanie proțapul s. tânjala. PAMFILE, I. C. 155.

3°. (Mai de mult, în Mold.) Instrument de tortură (probabil un colac de fier înfierbântat) care se puneă împrejurul capului cuivă; (astăzi, rar) servet strâns în jurul capului, contra durerii de cap (cf. PAMFILE, B. 21). Cf. *cețliu* (2°). *Râmtenilor le place a se rade, și în chipul ceatălăului acoper cărunțele sale, LET. I 28/28.* (cf. rândurile 31 și 34).

4°. (La car) Lemnul care prinde între careul în partea dinainte, sus, (și corespunzătorul său în partea dinapoi a carului) și pe care poate ședeă (stând cu picioarele pe proțap) cel ce mână boii (ȚARA OLTULUI, III, n-rele 21-22, cf. VICIU, GL.), crucea-carului, scară, măgărieță, feleher, flântar, răscol (cf. RETEGANUL, P. IV 26/26). *Pe urmă e carul, șezând pe ceatălăul dinainte cuscirii... și pe ceatălăul dinapoi lăutarit. MARIAN, NU. 423/23.*

5°. Prăjină de lemn s. drug de fier adăogat la o căruță (prins s. legat de crucea s. — printr'o prăjină — de înima căruței) spre a înhăma un al treilea cal, praștie, lăgău (COSTINESCU, DDRF, BARONZI, L. P. I 104/21). *Mu s'a aruncat pe șalele calului din ceatlu. DELAVRANCEA, S. 203.*

II. P. gener. 1°. (Mold. și Bucov.) Băț gros, bătă, cio mag (ION CR. IV 26, com. A. TOMIAC). *Îndată oiu luă un ceatlu și fi-oiu da vr'o două, că nu te-ai pută urși. Com. TOFAN, Uită-te..., cu ce ceatlu zădre după ce o lovește! ȘEZ. III 204/2.*

2°. † Lemn gros, stâlp. *Pugorindu-o de pre ceatlău acela* [pe care o spânzurase pe sfânta], o *deade herilor* [= fiarelor]. DOSOPTEU, V. S. 85°.

[Plur. -late, -le și -lăie (TDRG).] †: **ceatlău** s. a.; — (ad 1°) **ceatlău** s. a. (Teaca, jud. Cocosna) com. ITTU; — **ceatlău** s. a. RETEGANUL, P. IV 26/22; — **ceatlău** s. a. DDRF., **ceatlău** s. a. (cu plur. *ceatlău* ad 4°) PĂCALĂ, R. 455, (Blaj) com. ITTU; — **ceatlău** s. a. VICIU, GL., **ceatlău** s. a. ȚARA OLTULUI, III n-rii 21-22; — **ceatlău** s. a. (Cubles, I. Dej) com. ITTU; (ad 4) **ceatlău** s. a. BARONZI, L. P. 1 104; — (cu schimb de suf. **ceatlău** s. a. (Sălaș) com. ITTU; † Derivat: **ceatlău** s. m. = cal înhamat în ceatlău (I 4°). TDRG. *Harabale... trase de căte șase și opt rimoniși (= cai ai armatei), cu roșiși, cu înaintași, cu celădiși.* CONV. LIT. XLIV, II 71.]
— Din ung. **csatló**, idem. CHAC, II 488.

CEATLUI vb. IV^a v. **ceală**.

CEATMĂ † s. f. Sorte de soie ou de velours brodé; *fichu*. — (Turcism) Un fel de țesătură fină, mătăse; p. ext. basmă. *Castane de ceatmă* (a. 1557), ap. ȘIO. 2 *zaccare...* de *ceatmă*, roșiș (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 197, cf. 198. *Pe care mând are (de) spațor și o năframă ce-i zic ceatmă*. LET. III 298/299, cf. 302/303. [† **ceatmă** † s. f.]
— Din turc. **çatma** 'țesătură de mătăse pentru căovoare și perne' ȘIO.

CEAT-PĂT adv. *Par-ci par-lă, comme ci comme ça*. — [Invechit subț. această formă; azi, aproape numai subț. forma *ceac-pac*] Cu una cu două, ici și colo, oarecumva, câte ceva, așa 'așa. *Cât știam eu nișel*, [turcește]. *Ceat-pat, i-am cîndat [calul]*, PANN, ap. TDRG. *Povestindu-că tot ce mai fu minte din căte am citit și eu, ceat-pat, până am cărunțit, să nu luați în nume de rău*. ISPIRESCU, U. 2°. [Una-alta; cf. ala-bala. *Ce mai ceat-pat (ceac-pac) pe la țîrg, ce mai e nou?* PAMFILE, L. III [†: **ceac-păc** adv.]

— Din turc. **çatpat**, 'din timp în timp, pe ici pe colo, rar'. ȘIO (sau din bulg. **çat-pat** 'oarecumva').

CEAUCĂ s. f. (Ornit.) v. **ceacă**.

CEAULĂ s. f. (Bucov., în expresia) *Om cu ceaulă* = om bine făcut, cu înfățișare plăcută (com. A. TOMIAC), cu statură și cu gesturi simpatice (com. G. NISTOR). *Nici nu mi-ai ciudă, dacă ve fi el tornic (= primar), că înalte-i om cu ceaulă, i se vede, id.*

— Avem, probabil, a face cu o pronunțare dialectală și cu același cuvânt ca **hăulă**, poate și **făulă**. Cf. și DR. I 258, 557, III 866.

CEAUN s. a. v. **ceam**.

CEAUN s. a. 1°. *Chaudron de fonte, marmite*. 2°. *Niteau (de maçon)*. 3°. *Danse paysanne*. — (În vechia Românie).

1°. Căldare (mică) de tuciu (fontă), cu toarță, cu fundul rotund, în care țărani (păstori) fac mămăligă (RĂDULESCU-CODIN, L. ȘEZ. V 4/25, IV 118/2, II 68, 226, III 20, 49, IV 57, XIV 378, XVI 161), (mai ales când sânt la câmp, punând ceauunul la foc pe pirosții s. în crăcană. RĂDULESCU-POGONEANU), în care se mai fierbe laptele, seul etc.; căldărușă fără urechi (Frata, în Câmpie, com. V. BUCUR), cf. tuciu, cazan, pârnaie, arămie, brăcăciu. *Ceauun* = căldare, tuciu, în care erau puși banii îngropați. RĂDULESCU-CODIN, L., cf. PAMFILE, com. 9. *Vr'o doi Români... Încungurî ceauunul ce fierbe fumegos pe foc*. ALECSANDRI, P. III 90. *Bătrânul... și ciopla frigara și poctumbri pentru ceauun*. SLAVICI, N. I 333.

Chiar atunci luase ceauunul de pe foc, să mestece mămăliga. CREANGĂ, P. 147/11. *Prăjau pe foc, într'un ceauun mare, niște hoștine cu sâu*. Id. A. 15/22. *Se pomeni cu doi Arapi, negri ca fundul ceauunului*. ISPIRESCU, L. 107/22, cf. (cu ceauun) ȘEZ. I 285/26, (cu dosul ceauunului) ib. IV 179/22. *Ceauunul, sau orice altă oală, se leagă cu o sfoară de loard și se scufundă în apă, umplut cu pietre și cu bucăți de mămăligă. Peștele vine atras de mămăligă...* ANTPA, P. 173. *Când rămâne mămăligă lipită pe ceauun, să n'o mănânci, că-i napaste*. ȘEZ. I 17/22. *Când arde scrumul pe fundul ceauunului, arc să tremușoasă*, ib. I 17/11. *S'o dus la stând... c'un ceauun, să le deie lapte*, ib. II 17/22. *Am o vacă neagră și, când fată, toți copiii alcorgă?* (= Ceauunul), ib. I 195.

2°. (Zid.) *Ceauun* = cumpăna orizontală. DAMĂ, T. 104 (care se aseamănă cu un ceauun răsturnat).

3°. (Cor.) *Ceauun*: numele unui danț [ărănesc. H. IV 12.

[Fronunț. **ça-un**, †: **ceauun** s. a. MARIAN, NA. 44/4, II 11 168, 226, IV 12, 57, **ceou** s. a. ȘEZ. IV 179/22. † Diminutive: **ceauunăș** s. a. = ceauun mic. ȘEZ. VIII 86. † Alte derivate: **ceunăr** s. m. = cel ce are sama (grija) ceauunilor (= ceauunelor) cu lapte, la fierț ori prin, PAMFILE, C. T. † *Și șfat bun lui Costea da, Un strungar, [= care ia seama oilor la strungă], un ceauun*, ib. 86.]

— Din tatarul **ça(h)un** (cf. turc. *çayın stuciu*), poate și prin mijlocire ruteană (**ça(v)un** 'soală de tuciu'). cf. Weigand, *Jahresber.* XVI 222, Gaster, *Zeitschrift* v 169, ȘIO. — Cf. dubletul **ciuel**.

CEAUNĂȘ s. a. v. **ceauun**.

CEAURICĂ s. m. Sobriquet donné aux Bohémiens. — Poreclă dată copiilor de Țigani, d'anciu. *Da ce ai păși, măi ceaurică, de te vădă-rezi așa?* N. A. BOGDAN, ap. TDRG.

— Din țig. **çavoro** 'scopilaș'. TDRG.

CEAURIT, -Ă adj. *Troublé, ahuri*. — (Teleorman) Amăgit, zăpăcit. ION CR. V 316.

— Cf. ung. **csabun** 'a lănebur' (cf. **ce bălui**) + **aurit**?

CEAUS s. m. I-II. *Chauvion. Courier, huissier. Officier*. III, 1°. *Chef*. 2°. *Bas officier*. 3°. *Gardien, geôlier*. 4°. *Chef de postillons*. 5°. *Serviteur de synagogue*. 6°. *Courtier*. 7°. *Personnage au jeu de Calusharis*. 8°. *Personnage dans les fiançailles populaires*. IV. *Danse paysanne*. V. *Variété de raisins*. — (În România vechie; invechit, aproape în toate accepțiunile; întrebuințat numai când e vorba de vremuri trecute, în care erau încă în ființă slujbe cu acest nume).

I † (La Turci) Funcționar inferior al Sultanului turcesc, făcând mai ales serviciu de usier la Curte, de curier însărcinat să transmită poruncile în toate părțile Imperiului sau de aprod aducând pe vi-novați înaintea justiției. *Ceauși* se recrutau dintre subofițerii bătrâni din corpul ieenicilor. Cf. ȘIO. *Trimitând [Sultanul] ceauși la cravai leyac, dându-i știre că vine asupra crăiei lui, cu toată puterea sa*. L. ET. I 245/2. *Au ceauș [Împărăția] pe boiarii [ării Moldovei, cu chemat împărătesc, la Poarta Vezirului*, ib. II 9/11, III 245/1, 291/1, cf. I 255/11, 235/2, 233/7, 164/10, II 226/12, 363/27. *Pupăza, ca ceauși, la alaiu îi așeză*. CANTEMIR, IST. 186. (Păstrat în poezia populară) *Împăratul de vedea, Nici p'altă nu se lăsa, Semn ceaușului (că) făcea, Și de grabă c'aducea, Un cal negru...* TEODORSCU, P. P. 608, cf. 484^b/2, 539/22.

[Compuse: **baş-ceauș** † s. m. v. **baş**; **baş-ceauș** agție † RĂSCANU, L. 78/27; — **baş-alaiu-ceauș** † și **alain-baş-ceauș** † v. **baș**; † **aloiu-ceauș** †

† RĂȘCANU, L. 78/11; — (< turc. *çauş-başı*) **ceauș-bașa** † și (< turc. *çauş-başı-agma*) **ceauș-baș-aga** † = comandantul suprem al ceaușilor; asistă la ședințele înaltei Curți de justiție și purtă grijă de captivii Statului; ca mareșal al Curții, introduce pe ambasadorii străini. Cf. ȘIO., LÖBEL, CONTR. 247. *S'au găsit un creștin și l-au înfodit, de au mers la Papa Capri, la ceauș-bașa, și să-i spusie toată pricina.* LET. III 267/2, cf. II 156/2, III 149/22. ARHIVA, R. II 12, (ceauș-bași) DIONISIE ECLÉS. C. 200/17, (*Ispir-aga, ceauș-bașa*) DUMITRACHE. C. 439; — (< turc. *çauş-baş-kesedari*) **ceauș-baş-chiesadâr** † s. m. = locotenentul lui ceauș-baş. ȘIO.; — (< turc. *çauşler-kıatibi*) **ceaușlar-chiatip** † s. m. = logofătul ceaușilor, însărcinat cu dosarele afacerilor remise de Marele-vizir tribunalului. ȘIO.; — (< turc. *çauşlar-kylauz*) **ceaușlar-colatiz** † s. m. = căpitan de ceauși. ȘIO. LÖBEL, CONTR. 242; — (< turc. *çauşlar-du'aşii*) **ceaușlar-doașii** † s. m. = ceauș însărcinat să rostosească aclamarea cu care ceaușii primeau pe Marele-vizir. ȘIO.; — (< turc. *çauşlar-emeni*) **ceaușlar-eminii** † s. m. = ofițer de ceauși în serviciul tribunalului de lângă Marele-vizir. ȘIO. *Au trimes [Vizirul] pre Enicer-çendii și pre Çiauşlar-emenii cu mare grabă...* LET. III 281/22, cf. II 140/4; — **iciolan-çeauș** † v. *iciolan*.

II † [La noi, prin imitație] Funcționar investit cu funcțiuni analoge. Comandantul ceaușilor de la Curte se numea **vel-çeauș**. O importanță mai mare avea și **ceaușul spătăresc** = comandant al lefeșiiilor spătărești (BĂLCESCU, M. V. 591/12) și **ceaușul de aprozi**. *I covor verde, de la un ceaușu.* CUV. D. BĂTR. I 192, *Cantemir... Îndătu au fost herghelgiu, apoi lefeciu, apoi și ceauș la steagul spătăresc.* MAG. IST. II 202/11, cf. LET. I 353/22, II 254/4, 413/22. *Au chemat Constantin-vodă pre toți căpitani de dorobanți, iusbașii și ceaușii, vâtașii și ceatășii, de s'au ardatu cu dăngii.* MAG. IST. IV 337/12 [În suita domnească] înaintea tebașii, **ceaușii** cu cioianii [= un fel de toiege] *lor a-mână.* LET. III 298/4, *çiauşii, de la ç steaguri de lecenți, câte 10 lei unul.* RĂȘCANU, L. 74/22, cf. 15/10. *Un tspran-nic al ceaușului de aprozi.* URICARIUL, XIX 331/22, cf. VI 465/22. RĂȘCANU, L. 21. *Çeauș de podari.* RĂȘCANU, L. 31/2.

III [În desvoltarea de mai târziu]

1^a. [Invechit; păstrat în poezia pop.] Căpetenie (CHIRITSCU, GR.), comandant, șef. *Holdărın 6 sunitigii...*, din care unul s'au fie caldă... altul s'au fie ceauș (a. 1804). URICARIUL, V 44/2. *Pornirăm amândoi pe jos, spre casa ciucerului, la care, în urma noastră, ceaușul de slușitori înșiruit oamant de jur împrejur.* GHICA, s. 9. *Iar ceaușul poterit, Slușitorul Domniet, De-l vedea, Hii tot ziced: Iancaie, Jianule...* TEODORESCU, P. P. 291b.

2^a. † Grad mic în armată (RUSSO, S.), căprar (de dorobanți) DICT.). *Alergau aleșii, cu ceaușii, să prinză făcăii la mulție.* DDRG. [Până prin 1880 trăiau, pe alocurea, bătrâni care avuseseră acest grad, în tinerețea lor, și li se zicea cu acest nume adăos la numele lor: *Çeauș Marin, Çeauș Preda*].

3^a. † Aproz, temnicer. *Un ceauș îi aduce înaintea doi împincioși, să-i judece.* GHICA, s. XVI. *Pe ușa [temniței] note n'avea, Că ceaușul n'o însă.* PAMFILE, C. T. 26b.

4^a. † Vătăful s. căpetenia surugilor de la poștele statului. COSTINESCU. *Opt cai, cu doi surugii, precedați de un ceauș călare.* GHICA, ap. TDRG.

5^a. † Servitor la sinagogă. TDRG. *Strângerea însă a acestor bani, după izvod, se va urma de la Jdovii prin epitropii toți, cu ceaușii lor (a. 1815).* URICARIUL, I 245/17, cf. II 40/22.

6^a. [Pe Lotru, plut.] Mijlocitorul între plutași și expeditorul plutei, cf. *dragoman*. Com. ITTU.

7^a. [Banat, sub forma *ceiuș*] Personaj al jocului de călușari. LIUBA, ap. PAMFILE, s. V. 55, DR. II 218.

8^a. [Banat, sub forma *ceiuș*] Ajutor al nunașului și nunașei, care poartă darurile nunașului și hainele goviei până la tânărcă. H. XVIII 147. *Lucaș-fărul mare Eră cumătra mare, Lucaș-fărul cel mic H făced vornic, Carul ca ceiuș, Iar Purcariul Eră stegariul, Si câte sticle 'n cerișu Veneau ca nuntășei.* POP. (Banat). CONV. LIT. XXXV 524.

IV. (Cor.) Numele unui danț țărănesc. SEVASTOS, N. 281/17, PAMFILE, J. III.

V. (Bot.) O varietate de struguri. DAMÉ, T. | (Cu funcțiune adjectivală) *Poamă ceauș*: struguri albi, se coc mai de vreme, cu boabe mari, cărnoase și gustoase; nu-s buni pentru vin; [vi]a] originară din Anadol. H. III 208. Varietăți: **ceauș-negru**. BARONZI, L. 94/2, **ceauș-mare**, id. ib.

[Și: *ceiș* † s. m. (a. 1650). GCR. I 135/24; (Banat) *ceiș* s. m. | Diminutiv: *ceaușel* s. m. = ceauș mic (de statură). TEODORESCU, P. P. 564. | A djectiv: *ceaușese*, *ceauș* † = de ceauș. *Aprozi ceaușești* (a. 1783). ȘIO. | Abstract: *ceaușie* s. f. = (†) starea și rangul ceaușului. *Lei 6000, de la vel-çeaușie*. Ib.; (la plutărit) însoțirea plutașilor care voiesc să plece cu un rând de plute [pe Lotru]. Com. ITTU. | Verb: *ceauși* IV^a = a ajunge (s. a face slujbă de) ceauș. *De când tu mi-ai ceaușit, Nici o slujbă n'ai făcut.* MAT. FOLC. 122.]

— Din turc. *çauş*, idem (I); (în Banat, din sârb. *çauš*). Pentru sensul V, cf. turc. *çauş* *üzümü* excelente calitate de raisin aux grains durs, originaire de Taif en Arabie. ȘIO.

CEAUȘEL s. m.

CEAUȘESC, **-EASCĂ** adj.

CEAUȘI vb. IV^a

v. *ceauș*.

CEAUȘIE s. f.

CEAUȘLAR -

CEB subst. Se zice despre forma coarnelor bouului și vacii H. VI 94. (Greșală de scriere, în loc de *cerb*?)

CEBĂ s. f. = ghebă (chebă). *Să te jupasod pe tine și să-mi facă cebă mică.* VASILIU, C. 38b. [Plur. și: -buri, lb. 29.]

CEBĂLĂ s. f. v. *cebălu*.

CEBĂLUI vb. IV^a 1^a. *Ahurir, étourdir. 2^a. Gâter, déchirer, mettre en pièces, massacrer. 3^a. Se moquer de qqn.*

1^a. † A ameți, a zăpăci. *Cebăclutak*. ANON. CAR. *A-i turbură crierii și a-i cebălu mîntea.* CORESI, EV. 83/22, cf. 277/22. | Refl. *Mîntea yu se cebăluiaște.* id. ib. 83/22.

2^a. P. ext. A strică ceva (Mehedinți, N. REV. R. a. 1910, 85), a rupe, a pocl, a diformă (Oltenia, CONV. LIT. LIVr 65), a ciocărti, a măcelări, a căsăpi (SCRIBAN, ARH. a. 1912, nrul 4). *Vest' c'as cebăluit-o?* N. REV. R. a. 1910, 85.

3^a. A-și bate joc de cineva. *Să fi ouzit cum m'a cebăluit.* Ib. (Mehedinți, N. REV. R. a. 1910, 85).

[Și: *cebălu* † vb. IV^a CORESI, EV. 277/22. (ad 2, + ciob) *cebălu* vb. IV^a (SCRIBAN, ARH. a. 1912, nr. 4). | A djectiv: *cebăluitor*, *-oare*. *Cebăluitor*. ANON. CAR.; — *cebăluit*, *-ă* = (ad 1^a) amețit, zăpăcit; (ad 2^a) rupt, stricat, pocl, deformat. CONV. LIT. LIV. 165. *Ingreuiat de somn, povestind Pavel multă vreme, cebăluit de somn, cădă.* N. TESTAMENT (1648) : | *plecă-se...* de somn. COD. VOR. 17; *biruindu-se de somn.* BIBLIA 1688. | Abstract: *cebăluitură* s. f. (ad 1^a) *În cebăluitură va fi.* CORESI, EV. 273/22. — (postverbal) *cebălă* s. f. = lucru neîntreg, rupt, *cebăluit* (Oltenia, CONV. LIT. LIVr 65); p. ext. (prin apropiere de *bală*) animal degenerat, m. c. și urit, *bălătenie* (Goicea-mică, în Dolj, ION CR. V 279). *Cebălie*. ANON. CAR.]

— Din ung. (el- s. meg-) *esăbulni* «a fi sodus, înșelat, a se înșela; a se buimăci, a se ameți», cf. *esăbul* «sotiv, biruit de..., rupt, obosit». LACEA, DR. II 901. Cf. *descebbălu*.

CEBĂRE s. f. (Bot.) 1°. *Pimprenelle* (*Poterium sanguisorba* s. *sanguisorba minor* s. *poterium polygamum*). 2°. *Ballote* (*ballota nigra*). — (Rar).

1°. Plantă ierboasă, cu flori la început verzi, devenind mai târziu roșietice. PANTU, PL.

2°. = cătușă. BARGIANU.

[Și]: *ceabăre* s. f. DICT., *cebărie* s. f. BARGIANU].

— Din ung. *esabral(e)* «pimpinella» (CIHAC, II 490), dacă cumva nu avem a face cu un nume de origine savantă, corespunzând lui «*poterium*» din nomenclatura științifică, adecă cu lat. *eboria* «p. tris». (V. Bogrea, DR. IV 894).

CEBĂRIE s. f. (Bot.) v. *cebare*.

CEBŪC s. a. ș. d. v. *clubuc*.

CEC s. a. (Comerț). *Chèque*. — Efect de comerț, constând dintr'un ordin de plată sau mandat, cu ajutorul căruia o persoană reține, în parte sau în total, banii ce se află la dispoziția sa la o Bancă, sau la orice persoană și care sânt trecuți la creditul contului său. ȘTEFANESCU, C. 43. *Banca trece suma de care dispune la creditul său și-i dă un carnet de cecuri, cu un număr oarecare de foți-ecuri*, id. ib. 44. [Plur. *ecuri*. | Și (grafic): *cek* s. a].

— N. după fr. («engl. *check*, de la verbul *to check* «a controla»), idem.

CECĂ s. f. (Ornit.) = *ciuhurez*. Cf. MARIAN, O. I 236, DOMBROWSKI, 304, DICT.

CECĂDĂIE s. f. v. *cehadăie*.

CECĂIU, -IE adj. v. *ceacăiu*².

CECĂL † s. m. v. *ceacal*.

CECĂL, -Ă adj. (Anat.) v. *cecum*.

CECĂLĂ † s. f. v. *ceacal*.

CECĂLI vb. IV^a v. *cecăli*.

CECĂR s. a. (Țes.) }

CECĂRCĂ s. f. } v. *cecărcă*.

CECE † s. m. *Pois chiches*. — (Italianism, la Șincai) Naut. *Ceale păstăioase... sânt: fasolea... mazerea, linica, bobul...*, *ceci* ș. c. ECONOMIA, 124.

— N. din it. *cece*, idem.

CECHE s. f. (Pesc.) *Bottle*. — (Mold.) Frăjină de mână peștele la voloc. ANTIPA, P. 776. Cf. *bol*. — Cf. rus *čekaŭ* (*čokaiŭ*) «ciocănis».

CECILIZ s. m. (Zool.) *Orvet* (*Anguis fragilis*). — Un fel de șopărlă care, neavând picioare, seamănă în totul cu un șarpe mic; e cafenie și veninoasă; Fragil. DICT.

— Cuvânt savant, în Ardeal (ca și Fragil), la baza căruia e lat. *caecilia* (sau ital. *cecilia*).

CECITĂTE s. f. (Med.) *Cécité*. — Lipsa văzului; orbire.

— N. din fr. (lat. *caecitas*, -*atis*), idem.

CECIUGĂ s. f. (Iht.) v. *cegă*.

CECMEĂ † s. f. v. *ceamă*.

CECMEGEĂ s. f. v. *ciemigea*.

CECRIC s. a. (Țes.) v. *cecărcă*.

CECUM s. a. sing. (Anat.) *Caecum*. — Întăia parte a intestinului gros, cuprinsă între intestinul subțire și colon și închisă la bază printr'o infundătură (apendicele cecal). (Familia: (după fr. *caecal*, idem) *cecal*, -*ă* adj. = care ține de cecum. *Inflamarea apendicelui cecal* e boala numită *apendicită*.)

— N. din fr. (lat. *caecum*, propriu sorbs, această parte a intestinelor terminându-se într'o infundătură) idem.

CECŪȘĂ s. f. *Mossue* — (Rusism; rar) Măciucă. ANTIPA, F. I. 270.

— Din rus. *čakuša*, idem.

CEDĂ vb. I^a, I—II *Ceder*.

I. *Trans.* A lăsa ceva (un obiect, o proprietate etc.) cuivă, renunțând la dreptul său. *Turcia, în urma rebelului ce aruse cu Rusia, violă toate tractatele și capitulațiunile noastre, cedând puterii învingătoare jumătate din teritoriul Moldovei*, C. NEGRUZZI, 1331. *Subt Petru-rodă, fiul lui Alexandru-cel-Bun, o vedem [Chilia] din nou în posesiunea Moldovenilor, care o cedază pe un moment Ungariei*, HASDEU, I. C. 9/7. | (Construit cu prep. din, subînțelegându-se: o parte — s. *cevă* — din) *Vânzarea... se poate face între sofi... când bărbatul cedă [= cedază] femeii, chiar neaparat, din aereca sa, pentru o cauză legitimă...* HAMANGIU, C. C. 336. *Eu nu ced [= cedez] călți negru sub unghie din dreptul mieu*, SBIERA, F. 272/19. | (Comerț) A trece altuia, prin vânzare. *A cedă o prăvălie, un fond de comerț, o invenție*.

II. *Intrans.* 1°. A se lăsa (în voia cuivă s. a *cevă*), încetând de a-i mai rezista (într'o discuțiune, într'o deosebire de păreri etc.), a nu se mai împotrivi, a da cuivă în bună, a se supune. *Cel mai cuminte cedază*. TDRG. *A cedat rugămintilor mele*. *A cedat forței*. | Spec. (despre o femeie) *I-a cedat* (unui bărbat), într'un moment de slăbiciune = i s'a dat.

2°. A se lăsa pe sine, a se da la o parte (în fața altuia), a slăbi (din putere). *Interesele personale sau de partid trebuie să cedeze în fața intereselor publice*. | Spec. (Med.). *Boala ș. temperatura) a mai cedat*.

3°. (Despre lucruri; frauzism) A nu rezista unei împingeri s. unei apăsări. *Au împins cu putere în ușă și ușa a cedat*.

[Ind. prez.: *cedez* și † (neobicinuit) *ced, cezi, cedă*.

| Adjectiv: *cedat, -ă* = care este lăsat sau dat cuivă, renunțând la dreptul de proprietate asupra lui. | Substantiv: (Jur., Contab. < fr. *cedant*, idem) *cedant* și (cu hiperlatinizare) *cedent, † cedente*

s. m. = cel care cedază (l) *cevă* (în opoziție cu *cesionarul*). *Cedantul... de la care s'omplăm sau primim efectul*, ȘTEFANESCU, C. 120. *Debitorile, care a acceptat pur și simplu ca un creditor să facă cesiunea drepturilor sale unei alte persoane, nu mai poate invoca în contra cesionarului compensațiunea care ar fi avut loc în privința cedentului, înaintea acceptațiunei*, HAMANGIU, C. C. 275. *Predarea între cedente și cesionar se face prin remiterea titlului*, id. ib. 354. | Astractiv: *cedare* s. f. = acțiunea de a cedă, de a renunța la dreptul ce ai asupra unui lucru, de a nu mai rezista. *Îndărțitul cedării Dobrogei și a retrocedării Basarabiei se ridică întreaga chestie a Dunării*, MAIORESCU, D. II 117.]

— N. după fr. (lat. *cedo*, -*ere*), idem. Cf. *retrocedă, cesiune*.

CEDANT s. m. (Contab., Jur.) }

CEDENT s. m. (Contab., Jur.) } v. *cedă*.

CEDERIU, -IE adj. }

CEDIRIU, -IE adj. } v. *cediriu*

CEDILĂ s. f. v. **sedilă**.

CEDRU s. m. (Bot.) 1^a-2^a. *Cèdre*: (*Cedrus Libani*).

1^a. Arbore din familia coniferelor întotdeauna verde, cu ramurile întinse orizontale, cu lemnul tare. Crește în Liban, Taurus, Cipru și Atlas, uneori cultivat ca plantă ornamentală. Este unul dintre giganti regnului vegetal, căci atinge înălțimea de peste 40 m., iar trunchiul său poate ajunge la 12—13 m. în circumferență. Cf. PANȚU, PL. *In ficcare grădina, câte trei și patru copaci mari, Cedri de Liban*. GHICA, s. 534. *Murad se crede — un cedru și nu-i decât un brad!* ALECSANDRI, P. III 253. 2^a. P. ext. Lemnul acestui arbore. *Așezați într-o luntre de cedru, coborau pe ascultătoarele valuri ale fluvului*. EMINESCU, N. 67. — N. din lat. **cedrus** (din gr. *κείδος*), idem. Cf. dubletul **chedru**.

CEDULĂ s. f. v. **fidulă**.

CEDVĂ s. f. *Bille de bois creusée*. — [Rușiori, lângă Hațeg]. Jumătate dintr'un trunchiu de copac, din care se scobește o moldă s. covată (Com. ITTU).

— Etimologia necunoscută (cf. ung. *csög*, sbutus și *lodba*).

CEF s. a. v. **chef**.

CEPALIC, -**Ă** adj. (Șt. nat.) *Céphalique*. — De la cap; a) l) capului. *Indicetele cepalite*.

— N. din lat. **cephalicus** (< gr. *κεφαλικός*, de la *κεφαλή* «cap»), idem.

CEFALOPÓD s. m. (Zool.) *Céphalopode*. — Moluscă având un număr de picioare (opt, zece, etc.) prevăzute cu ventuze și în legătură cu capul. *Caracatița, sepia, nautilul sânt speciile principale ale cefalopodelor*.

— N. din fr. (compus din gr. *κεφαλή* «cap» și *πόδος*, «podos» «picior»), idem.

CEFERIST, -**Ă** subst. Employé des chemins de fer roumains. — Slujbas(ă) a) l) căilor ferate române. [Și: **cheferist**, -**Ă** subst.]

— Formațiune (din limba jurnalelor, la început glumeată, acum intrată în uzul general) din inițialele C. F. R. (pronunțate *ce-fe-rè* s. *che-fe-rè*, scrise pe vagoanele *Căilor ferate române*), cu suf. -**ist**.

CEFÉU s. m. (Astron.) *Céphée*. — Constelațiune pe emisfera nordică a firmamentului, între Ursa-mică, Balaur, Lebdă, Cal (Pegasul) și Casiopea. Termen popular e «coasa» (OTESCU, CR. 15). *Acestor deosebite configurațiuni ale stelelor li s'a dat numiri particulare, ca Ursa-mare, Ursa-mică, Dragonul sau Balaurul, Cefeu, Casiopea și altele*. CULIANU, C. 44.

— N. din lat. **Cepheus**, regele Etiopiei, bărbatul Casiopei și tatăl Andromedei.

CEFLĂC † s. a. v. **ciftlăc**.**CEFLÉC** s. a. v. **cioflee**.

CEFLÉC † subst. *Quart*. — O pătrime de vadră.

DRĂGHICI, ap. TDRG.

— Cf. turc. *çiftlik* «cu soț». TDRG.

CEFTÉ-CAIC † s. a. v. **cifteă**.**CEFLIC** † s. a. v. **ciftlăc**.**CEFTELĂC** † s. a.**CEFTELIC** † s. a.**CEFTLĂC** † s. a.**CEFTLIC** † s. a.

v. **ciftlăc**.

CEGĂ s. f. (Iht.) *Sterlet* (*Acipenser ruthenus*).

— (Puțin cunoscut în Transilv.). Pește de apă dulce (mai ales de Dunăre), asemănându-se cu vița. a. cu corpul de grosime mijlocie, cu pielea acoperită cu solzi foarte mici, dar pe mijlocul spatelui cu un rând de discuri dorsale cu vârful ascuțit și încăleându-se unul pe altul, cu botul ascuțit și foarte lung. Se pescuiește pentru carnea sa delicioasă, în lunile Maiu, Iunie și Iulie, în mijlocul Dunării și unde este mult pietriș. ANTIPA, F. I. 246. DAMÉ, T. 127, H. II 88, 117, 144, 167, 176, 207, 281, 299, IV 85, 117, XII 28, XIV 85, 105. *Morvanul, nisetrul, păstruga, ciga, nu mânăncă pești*. I. IONESCU, M. 88. *Cega vened pe Dunăre, necoie mare*. CONV. LIT. ap. TDRG. *Tu de mi-i aduce, D'ore ciga păstrună*. MARIAN, INS. 341. *Dar cu ce se ospătă? De mâncare ce mândcă? — Numai cegă și păstrugă*. TEODORESCU, P. P. 504. † *A torbă cegă și păstrugă* — a vorbi fleacuri. ZANNE, P. I. 404. ||

Specii: **cegă-cu-botul-scurt** = *Acipenser ruthenus brevis* (Iht.). ANTIPA, F. I. 250-1, **cegă-de-mare** s. **cegă corcită** cu **păstrugă** = *Acipenser ruthenus stellatus*: reuneste caracterele cegei cu ale păstrugei. id. ib. 271. [Gen.-dat. *cegei, ceghei, cegăi*, plur. *cege și cegi*.] || Și: **cigă** s. f. L.B., ANTIPA, F. I. 249, GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 76, H. II 12, 270, III 17, 130, 227, 309, V 28, 381, X 152, 260, 583, XI 437, XIV 65, XVI 124; — (*+ cica*) **cigă** s. f. H. XVIII 74, GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 125, 126; — **ceciugă** s. f. L.B., L.M., **checegi** s. f. H. IV 177, (Mold.) **ceclugă** s. f. ANTIPA, F. I. 249; **cieliugă** s. f. ANTIPA, P. 249. Com. MARIAN. [Diminutiv: **ciguliță** s. f. = noștiță. I. IONESCU, M. 86. [Alte derivate: **cegar** s. m. = pescar de cegă (pe Dunăre). ANTIPA, P. 285; — **cegarniță** s. f. = setcă de prins cegă (p. ext. și alți pești). ANTIPA, F. I. 27, F. R. ATILA, 401. *Cegarnița de scrumbiță, de mărunțiș*. ANTIPA, P. 439.]

— Cuvântul se găsește, cu diferite variante și cu același înțeles, la Sârbi *čekičica*, čiga, la Ruteni *čechăna*, la Poloni *czecuga* și la Unguri *köcsög(e)*, *kecsége*, *csuka*, fără ca proveniența cuvântului să fie clară.

CEGĂ s. f. v. **egă**.

CEGAR s. m., (Pesc.) | v. **cegă**.

CEGARNIȚĂ s. f. (Pesc.) | v. **cegă**.

CEGHIRIU s. a. v. **eighir**!**CEGLĂU** s. a. v. **ceatlău**.**CEGORNICER** s. a. v. **cheag**.

CEH, **CĚHĂ** subst., adj. *Čechique*. — (Locuitor) al vechiului stat Boemia (astăzi încorporat în republica Cehoslovacia), boem. *Și Boemilor le zicem Cehi, de pre numele lui Ceh*. LET. I 89/11. *Vino, mază, pân' la cruce, De vezi Neamt' cum mă duce... Pe foata lăcului, Oblu 'n țara Cehului*. JARNIK-BĂRȘEANU, D. 308. *Poporul ceh, limba cehă*. [Plur. *cehi, țegi*. (LET. I 121), fem. *čehy*.] || Și: (pop.) **ceu** s. m. | Adjectiv: **cehese**, -**răscă**, **ceșese**, -**ăscă** † *Țara cehesă* = Boemia. URECHE, ap. TDRG. *Poloseira* (= întrebun[area] grațului *cehese*. SBIERA, F. 210/11. | **A d v e r b**: **cehește**. *La suplici cehesți, să se răspundă ceheste*. id. ib. 329/31. | Local: **Cehia** s. f. = Boemia, Țara Cehilor. | Compus: **ceho-slovăc**, -**Ă** adj. subst. = (locuitor) al statului **Ceho-slovacia** (mai rar: **Ceho-slovăchia**) s. f. (accentuat mai rar -**văc**-(h)ia); (cu adjectival) **ceho-slovăcește**, -**ăscă**, (ad-verbul) **ceho-slovăcește** (și colectivul) **ceho-slovăcime** s. f.]

— Din paleoslav. *čehŭ*, idem.

CEHADĂIE s. f. (Plug.) *Timon* de l'avant-train de la charroue. — (Ungurism; în Bihor) *Ruda*

de la cărucioara plugului, de care se prinde tânăla (REV. CRIT. IV 141) cf. schimbătoare. [Si: (cu înțeles figurat, asemănându-se omul nestatornic cu schimbătoare a plugului) **cecadăte**, (cu rostire dialectală *šacadăie*) s. f. = (termen de batjocură) Om nesuferit, nestatornic (Teleorman). ION CR. IX 125; **cecadăte** s. f. = flecar, batjocoritor (Mureș-St. Ana); **VICIU GL.**; **ciătăie** (cu rostire dial. *šidătie*) s. f. = om de nimic (Poiana, lângă Năsăud) com. s. POP.]

— Din ung. **cságató** (*cságatyó, cságatyú* (*csávatyú*) demnui strămb care dă direcția rudei de la căruciorul plugului. DR. III 673.

CEHĂI vb. IV^a 1°. *Aboyer, japper*. 2°. *Agacer, ennuyer*. — (Mold.)

1°. † A lătra. *Ca cîinele...* Pregiur tîrgul tot să cehăiască. DOSOFTEIU, PS. 194.

2°. A-i bate cuivă capul (Com. A. TOMIAC; ȘEZ. XXX 268) cu ceavă, a stărui foarte mult cu vorba pentru ceavă, a sili să facă o treabă (ȘEZ. V 55^{1/2}), a sta de capul cuivă, a necăji pe cineva prin stăruiță prea multă, a plictisi cu stăruița prea mare. *Aristifa...* *cihăidă pe Stănilescu, de ce nu stărue s'a-jungă maior*. CONTEMPORANUL, VII 209, cf. ib. 7. Tot *cihăidă mama pe tata, să mă mai dea undeva la școală*. CREANGĂ, A. 12^{1/2}. *Căi nu m'a ci-hăit de cap, să-i spun, și tot nu i-am spus*. id. P. 122^{1/11}, cf. 165^{1/2}, 308^{1/17}. *De ce-ai plătii așa de scump?* — *Dacă m'o tot cehăii, de-mi eră și rușine amă!* ȘEZ. V 55^{1/2}. *Veșnic o cehăidă să se lese de spatul dămeșiei în ziua de Sf. Vineri*. ib. 1 59^{1/17}. *L-am cehăit destul*. ib. XXX 268. *A început a mă tot ruga și a mă cehăi, ca să-i dau și lui să mă-nmăncie, că eră fript de foame*. SBIERA. P. 107^{1/12}. *Fe-mecio, folosindu-se de lipsa bărbatului, care veșnic o cehăidă...* PAMFILE, DUSM. 120.]

[S]: **ceahăi** vb. IV^a = a necăji pe cineva cu vorba. Com. A. TOMIAC; **cihăi** vb. IV^a = a bate capul, a stărui în tot felul (CREANGĂ, GL.), a bate la cap, a cicăli (PAMFILE, A.); † **cehni** vb. IV^a = a lătra (cu derivatele) † **cehnit** s. a. și † **cehnitură** s. f. = lătrat, lătrătură, **ceahnă** s. f. = căne, pușlă (Com. A. TOMIAC); [fi g.] om sgărcit (Poiana, com. s. POP.). *Coleții de cehnit, ogarii de scăncit, du-lăii de brechăit...* *amurșez*. CANTEMIR, IST. 203^{1/12}. *Dulăii înalță toți munșii...* *de cehnituri și de che-lăituri* timplură. id. ib. 236^{1/2}.]

— Din onomat. ung. **esah**, care imită lătratul cănelui când urmărește vânatul (cf. *ceaholni* ca lătră, a scheună, a cheală, a flecări). Cf. c e a h l ă u.

CEHESC, **-EASCĂ** adj.

CEHÊSTE adv.

CEHIA s. f.

CÊHIE s. f. v. ciochle.

CEHLUI † vb. IV^a v. celui.

CEHNI † vb. IV^a

CEHNITURĂ † s. f. } v. cehăi.

CEHO-SLOVÁC adj. subst. (ș. d.) v. ceh ș. d.

CEHREĂ † s. f. *Grimace*. — (Turcism) Grîmășă (COSTINESCU), strămbătură.

— Din turc. *cehre* «mine, grimace, visage» CIHAC, II 560.

CEI vb. IV^a. *Tenir la droite*. — A țineă la dreapta (Frata, pe Câmpia Ardeleană), Com. v. BUCUR.

— Dervat de la *cea*, exclamație cu care se mână boii spre dreapta.

CEICĂ s. f. *Tante*. — (Banat) Mătușă (LIUBIANA, M. 24, VICIU, GL., H. XVIII 269, com. COCA).

soră mai mică a tatălui (H. XVIII 146), cf. tă-tăișă, nică; p. ext. termenul general prin care cineva se adresează unei femei mai în vârstă, lele, nină, țată (ib.), dadă, daică, mamă. — Cf. *ceaică*.

CEIR s. a. v. ceair.

CEIRE pron. întreb. *Quoi, qu'as-tu dit?* — (La Moji) Ce (ai zis)? FRÂNCU-CANDREA, M. 98.

— Poate din ce ii (= vei) *vre(a)*.

CEIRIU s. a. v. ceair.

CEIŪS s. m. v. ceauș.

CEL, CEA pron., art. *Celui (-lă), celle (-lă); ce(i)...* (*lă, cettă...* (*lă*), *celui, celle qui, lequel, laquelle; l'autre. Le, la*).

A. Pronume demonstrativ al depăr-tării = **acel**.

(În literatura veche, iar azi în scrieri cu colorit dialectal sau popular; în limba literară de astăzi numai în anumite construcțiuni).

1°. În funcțiune substantivală. *Măntuși fură cea de Pavel din corabie*. COD. VOR. 95^{1/2}. *Nimea de cea nu-ți pot ajuta* (ca. 1550). CUV. D. BĂTR. II 451. *Eră o mutare...*; *cea bătrînise în zile multe*. VARLAAM, C. 54^{1/2}. *De se va legă de un di-rept...* și *cela [Munt. a cela] nu se va da*. PRAY. 259. *Cum să țineă cea la făclii, sfântul încă slobozi glos*. MINEIUL (1776) 162^{1/2}. *Au luat înapoi toate câte le răpise ceii*. P. MAIOR, IST. 46 *Tu ai dreptate; cea aiurează*. ISPIRESCU, L. 178^{1/12}. *Și le-o venit laptele înapoi la oi, dacă l-o lăsat pe ceala de bălăt*. ȘEZ. II 18^{1/2}. *Pogănciul cel mai mic, Acela mi-a fost iubit, Pogănciul cel mai mare, Cea la mi-a fost drag mai tare*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 345. [(Neutral.) *La noi nice un lucru nu-i mai bun ca ceala cînd murim*. DOSOFTEIU, V. s. 15^{1/2}. **Toate cele(a)** = totul, toate. *Toate celea în mine s'au prefăcut în durere*. KONAKI, P. 85. *Cînd m'og potrivec eu babeii la toate cele, apoi ai luă câmpii*. CREANGĂ, P. 77^{1/2}. *Eră năzdrăvană și zăia toate celea*. RETEGANUL, P. III 21^{1/2}. **Alte cele(a)** = alt-cevă; lucru neobicinuit, ne mai pomenit, mon-struos, altă aia. *Domnul (= proprietarul, boierul) nostru ne-a chemat ieri la lucru, iar eu, avînd alte cele pe acasă, mi-am trimes necasta*. RETEGANUL, P. II 49^{1/12}. *Să mi-i tundă ca pe miel (= miele)*. *Să-ți pară că-s alte celi (= cele)*. ȘEZ. IV 135^{1/2}. **Multe cele(a)** = multe și de toate. *Êști negustor vestit, Multe cele-ai petrecut*. *Și toate le-ai isprăvit*. SEVASTOS, N. 146^{1/12}. **Cealea între cealea** † (exprimă un superlativ;) deosebit de bune, de alese, de mari etc., care mai de care; cf. *ceia de cea*. *Măncărite cealea între cealea* (ca. 1600). CUV. D. BĂTR. II 228, cf. 226.

2°. În corelație: a) cu (*aceasta*). *Face-vremu ceasta sau ceala*. COD. VOR. 130^{1/12} (: face-vou ceasta sau ceala. N. TEST. 1648, vom face aceasta sau a ceea a. BIBLIA 1688). *Cești în roate și ce(i) în călării, noi în numele Dumnezului nostru chemăm*. PSAL. SCII. 58. *Luându-și amîndoi, cea sfîntul botez, ceaia iertăciune*. DOSOFTEIU, V. s. 118^{1/2}. *Cește (= acești) cu un nume mai de obște Elini, iară cită Ioni se chemă*. CANTEMIR, HR. 90^{1/2}. *Eresul lui Luther și a lui Calvin...* s'au în-lărit, cea îmbrășindu-l tot neamul sășez, ceaia parcea cea mai mare a Ungurilor. P. MAIOR, IST. 255. [b) cu sine însuși: unul-altul. *Arătînd cea cehnia ce au luat*. DOSOFTEIU, V. s. 203. *Toți boierii și căpitantii au purces cea după cea, pre-rînd*. LET. II 227^{1/2}. *Incep a se deșimă unul pe altul, a înfricoșă cea pe cea*. BELDIMAN, N. P. I 97^{1/12}. *Voi, în ziua de astăzi, La ca de nu vă du-ceți De cu zi, pe cea de cea, Pre voi cu voui legă*.

TEODORESCU, P. P. 382^b. *La fereastră or alergă, Cea pe cea s'or întrebă. MARIAN, V. 159. Cea de cea ↑ = care mai de care; cf. cealea între ceale. Și țineți boterii frînătea Vezirului, se fînea cea, de cea să-i alegă de domnie. LET. II 212/12. Ba ceea..., ba ceea = ba una..., ba alta. Ba c'o doare ceea, ba c'o doare ceea. CREANGĂ, P. III/11. Iasta ceea cf. ast (2^a a).*

2^a. În funcțiune adjectivală. (Pus după substantiv) Vezi în muntele cea de color? ISPIRESCU, L. 41/22. Să văd ce s'au făcut poamile cele. DRĂGHICI, R. 86/2. Ah, unde-i vremea ceea, când eu cercam... EMINESCU, P. 203. Ja mai sfârșește odată cu lupul cela! Altă-veea n'ai de vorbit? CREANGĂ, P. 123/12. Pe 'nsărate, ajunge la cerșile cele. id. ib. 501/2. Nu ne-am putut odihni, din pricina Rusului celuia. id. ib. 304/22. Vorba ceea: La plăcinte înaintea, și la rădăuio înapoi! id. ib. 189/2. Să cumpere ca lucrurile ceea. ȘEZ. II 115/22. Împărătu 'l-o dat afară și l-o pus pe filosofu' cela. ib. III 110/2. Ar putea să-i ducă haromul ceea pe amândoi. id. ib. V 41/22. Eră odată un om. Și omul cea oved... id. ib. IV 193/2. A înțălat-o să doarmă noaptea ceea în pod. SEVASTOS, NU. 272/22. || [Înaintea substantivului] Să ne ducem în cea cetate [în cel oraș N. TEST. 1648; în cea cetate BIBLIA 1688]. COD. VOR. 130/2. Numai, trebuie să arate aced înțălăturu a celui [Munt.: a celui] domn. PRAV. MOLD. 1069. Smochinea cu lapte, ca'n celiă ceas luat. DOSOFTEIU, V. S. 106/2. A stat în cel loc. RĂDULESCU-CODIN, I. | În limba veche, — și azi încă în porzia populară — mai ales când substantivul mai are un atribut sau o determinare) Se trei atunci cea stea comit (= cometă), ca o sabie. MOXA, 374/22. Acest mai mare a săborului mai tubiă să văză pr ceă fîmeae boinară, decedă să facă șomnu] Hristoșe ciuded. VARLAAM, C. 355/2. Sultanului susindu-i cea amară pitre, s'ou amplit de mare mînie. DUMITRACHE, 378. La cea cașă mare, Cu ferești în soare... ALECSANDRI, P. P. 121. Une-ori e greu de stabilit, dacă avem a face, în astfel de cazuri, cu pronumele demonstrativ sau numai cu un articol; astfel: Vrednic de minune taste cel lăudat neam al Măriei Tale. BIBLIA (1688) 7 pr./22 poate fi înțeles ca sacel neam lăudat sau ca meamul cel lăudat (cf. C. 1^a).

II. (Păstrat până azi în strănsă unire cu ce; scris de unii *celce*, *ceceae*, într'un cuvînt). Propoziția relativă poate fi o explicare a lui cel; în acest caz cel ce = acela care, cine: Cel ce ară primătoara, doceră toamna. Năliterar, dar destul de des la scriitorii vechi, găsim pe cel ce referindu-se la un substantiv în corelație cu pronumele care, cine, acesta etc., avînd funcțiunea literarului *cares*, deci tipurile: *plugarul cel ce ară primătoara, acerul toamna sau care (cine, acesta) este plugarul cel ce ară primătoara*. Adesea cel ce servește numai spre scoaterea în evidență a subiectului: *cu sînt cel ce te-am iubit* = eu te-am iubit. Când cel determină sau scoate în relief cele exprimate prin propoziția relativă, atunci cel ce + verb exprimă aceeași idee ca un adjectiv (verbal) substantivat și articulat: *Tatăl lui Mehmet celui ce a luat Tarigradu*. BIBLIA (1688) 7 pr./22 (= Mehmet, cuceritorul Tarigradului). *Ție încredințez pe toți cei ce-mă sînt iubiți*. MARCOVICI, C. 7/2 (= pe toți iubiții miei).

1^a. Cel ce. Carele taste omul cea ce nu știi cetalea efesească? COD. VOR. 12/2 (= cine taste om care le n'ară ști. N. TEST. 1648; care taste omul a cela care nu știe? BIBLIA 1688). Tot uci-gătoriu taste omul acesta, cea ce mîntul not de mare. ib. 96/22 (: taste vrîmăș omul acesta a r e l e... N. TEST. 1648). Eu eră cea ce-i bîdă (= eu i-am băgat) în temniță. ib. 42/2. Corabia cea ce întru ea (= corabia, în care) pufinei mîndurî-se de apă. ib. 156/2, cf. 96. O, mîșcîți de not, cum ne rugîndăm (= rugîndăm) noi, 1000 de bărbăți, cei

ce (= care) eram în cetate, de o fată! CUV. D. BĂTR. II 152. O, amar celue ce-și uriaște fratele. ib. II 463. O, Doamne, cea ce ești de toate văzătoriu! MOXA, 380/22. Feciorul cea ce [= aceleia care MUNT.] va face precacurrie. PRAV. 529. Vor blăstîmă pîcătoșii dzua în ceaia ce (= ziua, în care) au născut. VARLAAM, C. 28/2, cf. 200/2, 237/2. Primește Dumnezdu pocișnia hieciui celuia ce (= care) să pociștie. id. ib. 76/2. Cătle tale, cealea ce-s de viață, să le pădece. DOSOFTEIU, PS. 52. Neamul omeneș, cel ce taste de Dumnezdu zidit. BIBLIA (1688) 3 pr./22. Vin dulce pică în inimile celoră ce-l beau. ib. 4 pr./2. Nu va fi cel ce (= cine) să le apere. ib. 146/2. Se făcă... ca și fata ceea, ce zice omu voinic: Fă-le tu a mă trage, și eu oiu merge plîngînd. LET. II 307/22. Peceata... în mînule celui ce-l alege Dumnezcu. LET. I 99/2. Pre cei ce sînt pricina răuății, îi ştiu cine sînt. ANTIM, P. XXVI/12. Nu tastez celiă ce (= care) alcopă la tine, nu taste rugînat de la tine. MINEIUL (1776) 209/2. Ceea ce zici înlămpare, e ispravă de-o gîndire. KONAKI, P. 273. Fericiți cei ce nu se mă deșteaptă. MARCOVICI, C. 7/2. Deși n'a fost cea ce se poate numi un om înțălăt, el știe grecește bine. IORGA, L. 38. Șezi celoră și să ospătezi o leacă din ceea ce ne-a dat Dumnezcu. CREANGĂ, P. 32/2. Și-a pus mîniile în cap, de ceea ce-a găsit acasă. id. ib. 290/2, cf. 278/2, 159/2, 206/2. Introrîndu-se roabile, spuce Doamnei lor cele ce văzură. ISPIRESCU, L. 24/22. Nu se mîndăre tot ceea ce zboard. id. ib. 14/22. Pe cel ce nu-l lași să moară, acela te omoară. ZANNE, P. II 639 (variantă): Pe cine nu lași să moară, nu te lași să trăiești. Nu e nebun cel ce mîndăre găpte pte, ci cea ce i le dă. ib. IV 80. Nu crede ceea ce vezi, bărbate, ci ceea ce-și spusu eu, fratel! ib. IV 261. # Ca cearea ce ↑ = ca unul care, de-oare ce. L-au sfătuit, de s'au tusa în călugărie, ca cearea ce eră destoinic să să pue în cinul cliricilor. DOSOFTEIU, V. S. 3, cf. 1372. Pentru ceea ce ↑ = pentru că. Pentru ceea ce ne-am scăpat de pemințești, nu ne lăsa de ceale cerești să ne scăpăm. ib. 56. Acela cela ce ↑ = acela care. Părîndu-i de o grabă, că taste acela cea ce au început svada. PRAV. MOLD. 62/2. Fiecin cea ce ↑ = fiecare care. Primeștește Dzu]mnezdu pocișnia hieciui celuia ce să pociștie. VARLAAM, C. 761.

2^a. (Mai ales la scriitorii moldoveni, ce a fost înlocuit une-ori prin *care*, iar dialectal, în Țara-Românească, prin *De* *cealca* *carile-s* (= de cele) *strîne să mă apere*. DOSOFTEIU, PS. 59. *Cei Moldoveni, cari mersese la Azac, au încunjurat Azacul*. LET. II 428/22. *Moartea este viață pentru cei care o cer*. KONAKI, P. 114. *Să nu fim din cei cari (= din cei ce) zic: Lasă-mă, să te las*. C. NEGRUZZI, I 250. (Mai rar cel apare, în limba veche, despărțit de ce prin alte părți ale propoziției) *Celui împărat ce sine cerul și pământul*. PARACLIS (1639) 38 v/22. *Ceale toamele cu legătura, ce s'au făcut*. PRAVILA MOLD. 87. *Adia eră de... vicleani, căi fînea pr cei oamnet ce întrau într'ânții, tot în gropi*. VARLAAM, C. 237. *Datu-ți-am ceale meare, ce le-ai pus în patu-ți*. DOSOFTEIU, V. S. 15. *Au trimes pe cneazul Corechi, fratele celuia (azi: acelu) Corechi, ce fușe*. LET. I 242/22. *De la această apă, până la marginea celor vechi hotare ce sînt între Rusia și Lehia*. DUMITRACHE, 412. *Te-ai adaos la cel cor ce'n operă și condus de Menlaos*. EMINESCU, P. 230.

III. (Când cel arată spre cea mai depărtată dintre două poziții) = *celalalt*, cf. ă I (B I 3^a) (Mai ales în Mold., Bucov. și Transilv. de nord; poartă accentul și deci i se adaugă, de obicei, finalul -a).

1^a. În funcțiune substantivă. De să va prileji cea ce va să strice tocmala să nu fie arat, atunce ca să are și cel (Munt. *celalalt*). PRAV. 4, cf. 450. Șă-i porunci de muri în locul celuia. DOSOFTEIU, V. S. 122. *Dar golanul naibei, care*

'adopă la merindea celuia, dete din umeri. RETEGANUL, P. I 22/2.

2°. În funcțiune adjectivală, ca atribut înaintea unui substantiv. Mână-i să treacă în cobrie de cedă parte de mare. VARLAAM, C. 258. Băgă o fivă în focată în ureche, până 'n cedă ureche pătrundând. DOSOFTEIU, V. S. 38. În cea mal de Dunăre, iaste celata Scerînului. CANTEMIR, HR. 158/11. Mihailu-vodă de acolia nu eră departe în munți, vitind să se impune cu ceea oaste. LET. I 225/17. La un loc anume Buga, mai sus de Soroca, peste Nistru ceea parte. ib. I 235/11. Dumitrașcu Sturza vel-cămăraș..., pre care îl lunge Domnul, încă din cea domnie, la Tari-grad. ib. III 218/11. Din marginea boltei până în cedă margine eră tină o masă. MINRIUL (1776) 29/1. Procrom Pratul cum curge, și fericeam pe caracul..., de la pichelul din ceea parte. C. NEGRUZZI, I 61. Da bine, moșnege, când ai venit în cea rând, par'că erai în toată mintea. CREANGĂ, P. 83/12. Zina l-au ascultat și au băgat o mână pe o parte de copaciu în crăpătură și ceea mână pe de cealaltă parte. SBIERA, P. 37/1. Ține de cela capăt de țigă, și eu oia țină de cestaltă. id. ib. 34/2. Măstrea, care auzise din ceea casă vorbele feciorilor, nu se mai pută răbădi să nu meargă la ei. RETEGANUL, P. III 10/2. Și spre Dăndrea plecă, Apa'n două despădă, Se sălță din val în val, Pîn' soset la cela mal. ALECSANDRU, P. P. 132/2. Cum se topise ceara De fața focului, Așă să se topesec cărțile Până'n cea Dămăneacă. TEODORESCU, P. P. 360/2. Așa brânză în ceea traisă? ZANNE, P. III 483. # Niel cela.... niel cela—nici unul, nici cealaltă. Numai temeliu oșilor nu s'au luvit niciodată, că nu cuteră nici ceea parte, nici ceea. LET. II 423/11. Cef(e) la lume = lumea cealaltă s. de apoi, (în basme) cealaltă țărâm. Nu trebuie să se ducă pe ceea lume flămând și însetat. C. NEGRUZZI, I 217. Împăratul par'că eră duc pe ceea lume. CREANGĂ, P. 98/2. Ajuase fial oiu pe ceea lume. RETEGANUL, P. III 65/2. El a dat calculul și fărâșcă și a pornit la podul de aramă, a trecut peste pod, pe ceea lume. PAMPILS, VAZD. 35. Șotimul... se numește vântul cel mai de sus, care e și pe cea lume, de-asupra noastră. id. ib. 43. Oă plătută dăc-î fac, Pe cea lume ai să-î trași. id. C. T. 93/2.

IV. 1° = el. (La Varlaam) Mă D'omnășii noștri lui I[sus] Hristoș, celăl (—lui î) să cede slava și mărirea. VARLAAM, C. 100, cf. 123, 232, II 51.

V. O particularitate a limbii române, de care limba literară picat cu nu prea face uz, e următoarea: Prin pronumele demonstrativ cel — care în cazul acesta poartă accentul și e așezat înaintea substantivului — se arată asupra unui lucru cunoscut. Prin acest abuz de demonstrație se indică nota subiectivă a vorbitorului, care, după împrejurări, poate să fie — sau să simuleze — admirație, indiferență, lipsă de considerație, dispreț, ironie, glumă etc. Cel în cazul acesta — întocmai ca al B 2°, cf. A 4°, est I 3° — nu are un conținut precis semantic, ci mai mult stilistic, fiind un fel de: acela pe care-l știți (cât e de vrednic de admirație, de dispreț etc.). Îl cunoașteți (și nu mai trebuie să vi-l descui), despre care am mai vorbit sau voi mai avea ocazie să vorbesc, care nu importă cine sau unde este etc. Uneori se poate redă prin pronumele posesiv sau prin cel nehotărât. (Cevă analog se găsește în epopeele vechi franceze: je vas ferai cele teste colper = am să pun să-ți taie cel cap). Marind Despot..., s'au sfârșit cu cele slugi (= cu niște slugi ocarere), să zică că e este nepot lui Despot. LET. II 201/12. Craiul Șvedului... în toate zilele țesed la primăvare afară numai cu câte cinc-șase oameni, câte oște de un ceas-două, alergând pre cele oșmuri (= la întâmplare, pe câmp) drept vântului, că nu știă rân-

dul fărilor acestora, să imbie cu gloată. ib. II 321/12. Și s'au sculat împreună cu Hanul calmăgesc, și s'au dus la Crâm, la cei Mocalci. ib. II 429/2. Pentru mai bună hazmodie erau și ei rânduși pe alocuirea cu bătătoane, sau mai bine să zicem celă (= cunoscutul) cuvânt turcesc: Nerede ciociac, onda bocluc. DUMITRACHE, 440. Ia deci înbrațe cea (= simpatică) ploscă burduhoasă și-ți răcorești gâtulea. C. NEGRUZZI, I 245. Vino, moș Trohine, de giocac cu noi; hai, doar și-i mai scutură din cele bătrânețe (= bătrânețele tale uricioase) I ALECSANDRU, T. 380. Mai uitând cele nevoi, VLAHUȚA, P. 9. Chiroș, cum îl treaba băteilor, se acțeră pe cele garduri. CREANGĂ, P. 163/12. Corile acestea eră foarte flocoase; ia, cum sânt pe la cei duldă (= dulăii pe care-i știți, pe care-i vedeți în toate zilele). SBIERA, P. 14/11. După ce-și sfârși treburile, se gândi să ducă celei neveste și celor copii (= neveste și copiii, — cum e datorita). ION CR. II 278. Unde ași mai fost, fraților, de când nu ne-am mai edrat și ce-ași auzit prin cea lume mare? RETEGANUL, P. I 24/11. Zina mai lucră, ce putea, pe lângă cea casă (= casa sa). id. ib. III 28/11. Cele babe, slabe de gură, îi scoaseră vetea c'ar fi chiar leacoasă, ca toți lenoși. id. ib. I 51/2. Las' să mine boii țare, Că nu duc pe cel domn mare (= pe cine știe ce domn mare), Ci duc pe un rob leat. id. TR. 32/2. Iar la cea măicuță (= măicuțele mele mult iubite), să nu-i spuți, drăguță, Că la munda mea A cărat o stea. ALECSANDRU, P. P. 39/2. Aletei! mocoșna dragă, De mine dorul se lează. Pă și tu ne dăruț mieu, Că bun e cel Dămăneacă. ib. 87/2. Măcătura de nevoi, Ca țarba de cele oi. JARNIK-BĂRȘANU, D. 191. Pentru tine, mai bădiță, Mă teme ceea măicuță (= mama mea). ib. 403. Cea chișcă de sânge Pe mine mă plănge; Cel cărnău de porc Păne-mi-l la foc; Cea oă de vin Aă să fi-o 'nchin. SEZ. II 106/12. Aă-mi o cupă de vin, Să o bea de osteneală, Că mă duc în ceea țară (= în țară străină). ib. IV 8/12. Pe pelin verdă mă culc, Ca s'adorm, să dorm mai mult, Cetea gândari (= gândurile mele supărătoare) să le uit. ib. III 21/12. O fierțură de bot..., cu care se spală cele răni (= orice fel de răni). ib. III 83/12. Căcule, diacotro vii? — De pe cele edă puști. SEVASTOS, C. 221/11. Ceala fier de 'mpărat, Oa Rita Gănaa, El destul că e bogat. GIUGULEA-VALSAN, R. S. 191. Vai, săraca, ceea nevastă, Păzită de la bărbat, Ca pruncuț nebotesat! BIBICESCU, P. P. 201. Mai scurtează-ți cea limbuță (= limba ta cea ascuțită, rea) I ZANNE, P. II 225.

B. 1°. Rostul de pronume demonstrativ al lui cel se manifestă la acesta că el înlocuiește substantival exprimat în cele precedente, spre a evita repetarea lui. (Cf. it. *conosceva assai bene la natura umana, quella cattiva e quella buona = cunoștea foarte bine firea omenească, cea (= firea) rea și cea (= firea) bună; fr. (sec. XVII—XVIII): je joins à ma lettre celle écrite par le prince. Cf. MEYER-LÜBKE, ROM. GRAMM., III 784). Așadar la-le [izvoadele vechi] cu celă (= izvodul elinesc... BIBLIA (1688) 4 pr. 12. Și eu, Grigorie Urechi... cu multă nevință am cetit cărțile și izvoadele, și ale noastre, și celor străine. LET. I 95/1. Oșbu: Inel o dășcă, Băforaș drăguț!... Băfor: Și cele multe înaintel ALECSANDRU, T. 239. Măndra miod, rotăjoră, Oa iușirea te omăzără... Place-mi și cea (= mândra) mălțoră, Place-mi și cea (= mândra) rotăjoră. JARNIK-BĂRȘANU, D. 78. Oal din sate, mai bua ca cel (= oul) de acasă. ZANNE, P. IV 33. [Cu deosebire când avem a face cu o comparație sau cu din și de putitiv. Ua lucru ce nu se face... la o biserică de cele (= biserică) proaste. ANTIM, P. XXVII/12. Este silit să sapsă gropa unei ființe din cele (= ființele) mai iubite. MARCOVICI, D. 9/11. Îi țepi leul înaintea...*

cu niște colți ca cei (= colții) de fildes. ISPIRESCU, L. 17/16. Nu se știe care din toate acele corbe este cea (= vorba) adevărată. CREANGĂ, P. 233/3. *Trage... un somn de cele (= soamne) poezit.* id. ib. 303/14. *Tot haiduci de cei toinică.* ALECSANDRI, P. P. 58 b/17. *Grâu mărunțel de cel roș.* TEODORESCU, P. P. 147.

2°. Pronumele demonstrativ poate să se repete după o pauză, spre a explica substantivul precedent; în cazul acesta el se poate redă prin eși acesta este sau scare este. Ceva analog se întâlnește în vechea limbă franceză și provenșală: *Gautier cel de Vimeu; Folquets cel de Marselha*, cf. MEYER-LÜBKE, ROM. GRAMM. III § 252. În exemplele ce urmează se poate presupune, la origine, acest sens, și deci s'a pus virgula — care lipsește în text — înainte de cel). *La boala mea-mi trimitte mila sa, cea multă.* DOSOFTEIU, PS. 23. *Vi le-a spune...* Zulfia, cea mai frumoasă decît zorla, la fafă. KONAKI, P. 82. *Bodea meu, cel supărat, D'a a-seară ce-ai cinat?* JARNIK-BĂRSEANU, D. 54. Regional, poporul întrebuințează în acest caz forma emfatică *cela*, care indică și mai clar că omul *cela* bun trebuie analizat ca omul *cela*, (adecă) bun sau ca omul, (și adecă) *cela* (care e) bun. În textele vechi, mai ales din Transilvania și Munt., iar azi cu deosebire în Muntenia, întâlnim și construcția: *omul cel bunul*, care la origine trebuie de asemenea analizată *omul cela* (= acela), *bunul* (= cel bun). *Fratele cea smeritul.* COD. VOR. 111/1, (fratele smerit N. TEST. 1648; fratele cel smerit BIBLIA 1688). *Neștiința oamenilor celorla nebulilor.* ib. 148/4 (oamenilor nebuni N. TEST. 1648; oamenilor celor fără minte BIBLIA 1688). *Cine (= cui) i-e frică de Dumnezeu, acela uraște...* căile cealea hitleanele. CORESI, EV. 48/20. *Druții noștri cea neadurămii și vrăjmașii cea iuții subț picioarele noastre...* să căză. ib. 188/2, cf. 149/13, 137/30, 230/13 etc. *Această carte e scrisă de tatăl meu cela nevăzută.* CUV. D. BĂTR. II 52. *Lepădă-se-voș depreună în focul cea marele.* ib. II 227, cf. 44, 45, 48, 51, 53, 226, 420 etc. *Întru locul, cel de plângere.* ib. II 226. *Încă n'ai văzut munca cea, mare.* ib. II 344. *Cela, ucisul de mulți.* PRAY, MUNT. (= oel ucis MOLD. 1059). *Părintele voștru, cela din cerin VARLAAM, C. 316.* Dacă se sculără cea, înfricoșă, să rețeară lei la dânsii. MINEIUL (1776) 137 1/2. *Ea samândă celorla, îndrăgii de singuri ei-și.* RMINEȘANU, P. 186. [Pere] mari ca ouăle, celea, de găscă. RETEGANUL, P. II 77/23, cf. I 42/18, III 10/15. *Pe dealul, cela cu spinii, Mere (= merge) bădița cu cîdînii.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 81. *Ianus Unguru', Cela bătrânul', Cela toinică.* GIULEA-VALSAN, R. S. 66. *Genele, sprincenele, celea îngălătele.* PĂSCULESCU, L. P. 54b.

C. Ca și lat *ille*, cel poate scădea la funcțiunea de articol — prepozitiv — devenind un simplu instrument gramatical fără conținut semantic.

1°. Ca în exemplele de subț B 2°, la origine, există o deosebire de sens între *omul bun doarme liniștit* și *omul cel bun doarme liniștit*. În cazul din urmă analiza eră: *omul, care e bun, doarme liniștit*. De asemenea, când se zicea: *e bun ca pânea albă*, se făcea o simplă comparație între bunăstarea omului și gustul bun al pâneii, fără să se apese în deosebi asupra calității (albeii) acesteia; când însă se zicea *e bun ca pânea cea albă*, gândul eră: bunăstarea omului se asemănă cu gustul bun al pânei, și adecă (în special, mai exact) al pânei ca r e e albă. Între celelalte limbi mai cunoscute, numai greceasca veche are o construcție analogă: *ὁ ἀρθραπος σοφός*; = omul înțelept; *ὁ ἀρθραπος ὁ σοφός*; = omul cel înțelept. Astăzi, deosebirea între *omul bun* și *omul cel bun* este atât de palidă, încât cei mai mulți Români n'o mai simt și chiar poezi ca Eminescu întrebuințează forma *omul cel bun* numai din nevoia

măsurii versului: *La pământ dormeă, fiindu-și căpădătu mâna cea dreaptă* (P. 234; în proză, ar fi zis: *mâna dreaptă*) sau: *Peți-frumoși cu păr de aur, zmei cu solzii de oțel. Cettoritii cei de zodie și zebănticul Pepele* (ib. 194; în graul obicinuit: *cettoritii de zodie*). Și din alte două fapte se poate cunoaște că ecuația *omul cel bun* = *omul bun este*, azi, aproape desivărsită. Până nu de mult, acest cel, simțindu-se ca fiind de substantivul precedent, se acordă cu el, nu numai în gen și număr, ci și în caz: *Întina bălaurului celui viclean* (BIBLIA 1688, 4 pred./1); la ALEXANDRESCU, M. 7/1, încă *Aripele morții celei mântuitoare*; astăzi, când cel a devenit numai un instrument gramatical, articulând adjectivul, începe să se zică tot mai des (mai ales la masculin): *bălaurului cel viclean, morții cea mântuitoare*. Când două expresii devin sinonime, limba caută să le diferențieze, stabilind nuanțe nouă semantice sau sintactice. Așa se pare că se întâmplă și în cazul nostru, și adecă începe să se stabilească un uz nou, de natură sintactică: formula cu cel e preferată atunci când atributul nu e un adjectiv simplu, ci o construcție perifrastică; deci: *pânea albă*, dar *pânea cea de toate zilele*; *ceasul înaintat*, dar *pân' la ceasul cel de moarte*. Funcțiunea demonstrativă a lui cel se cunoaște încă mai ales în exemple vechi, în care el putea precedea substantivul întovărășit de atribut (cf. A 1 2°).

Zise cătră ce celă împărat. CUV. D. BĂTR. II 147. *Cei boiari buni și bătrâni, unii muriră.* MOXA, 388/4. *Sfatul celui înțez căzut l-nu luat.* ib. 347/14. *Când să vor tubi amândoi, răpitorul cu fata cea răpătită.* PRAY, 726. *După pravilele celoră împărașii bătrâni vechi, li s'au fost făcând moarte.* PRAY, MOLD. 70. *Deagetele măneci cētii dircopte.* VARLAAM, C. II 83/4. *Calea păgânului cea strîmbă va pieri.* DOSOFTEIU, PS. 12. *Acesta-i ficiorul cētii vādădu din Sarepta.* id. V. s. 23/3. *Li vci paste cu toiașul celă de her.* id. PS. 15. *Să făcă cea suță de talanșii de argint.* BIBLIA (1688), 67/4. *Conștiința celor dumezeștii și omenăștii lucruri.* ib. 6 pr./15. *Scriptura cea noo.* ib. 7 pr./15. *Ami aflat că și începătura moșilor, de unde au izoriti în țară...*, ca să nu se înnece omii cei trecuși. LET. I 95/12. *Zidită de cuednțutul lui Dumnezeu celui puternic.* ib. I 3/14. *Am mers împotriva oștii cētii leșști.* ib. I 224/15. *Sub legătura cea grea a aforiseniei.* ANTIM, P. XXIV/11. *Raza Dumezeștii cētii în trei lumini.* MINEIUL (1776) 41/1/2. *Soră decdă toate mai aproape cētii italienești.* P. MAIOR, IST. 194. *Împlinirea faptei cētii cu bunădate.* KONAKI, P. 266. *Satele cele de pîn preajma Tătării.* GORGAN, H. I 2/20. *Am început căte puștin a-și deșchide ochii cētii cu totul opuși.* DRĂGHICI, R. 27/10. *Robia și proprietatea cea mare (= marea-proprietate) trebuiră să producă... stricăciunile lor.* BĂLCESCU, M. V. 6/14. *Aripele morții celei mântuitoare.* ALEXANDRESCU, M. 7/2. *Fitiul Romei cētii bătrâne Scapă armele din mână.* ALECSANDRI, P. II 20. *Iar steaua cea polară i-arată a lui cale.* EMINESCU, P. 204. *Zidul de mine durat al Troiei cētii fără credinșii.* COȘBUC, X. 103/2. *Iedul cel mare și cu cel mijlociu dau prin băș, de obranznici e erau.* CREANGĂ, P. 19/2. *Toți boterii cētii mari și cētii micii.* ISPIRESCU, L. 4/2. *Ochii tăi cētii negrișorii Umples-mi trupul de flori, Fruntea ta cea albincășii Umples-mi sânul de dulceșii.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 31. *Și ocuma m'o lăsat Pentru sluta cea din sat.* ib. 253. *Limba cea moale frînge oaze.* ZANNE, P. II 218. || *Expresii ca cel bun etc.* s'au cristalizat cu deosebire atunci când atributul și un epitet stabil sau pus ca apozitie. *Duhul cel sfânt* BIBLIA (1688), 6 pr./14. *De domnia lui Bogdan-Vodă cel orb și grozav, fectiurul lui Ștefan-Vodă, celui bun.* (Titlul capitolului XIII). LET. I 146/2. *Uriș și al Daciei sau e Mircea cel bătrân?* ALEXANDRESCU, M. 14/14.

Suirea lui Ștefan celui Mare pe tronul Moldovei. SBIERA, F. S. 37²⁹. Că e ziua lui Crăciun, Lui moș-Crăciun cel bătrân. JARNIK-BĂRSEANU, D. 513. (Astăzi, cel nu se mai acordă în caz cu substantivul precedent: *Statuia lui Ștefan cel Mare, Domnia lui Mircea cel Bătrân*. Alături avem însă și construcțiile fără cel: *Mihailu Viteazul, Duhul sfânt*).

2°. Cel înlocuiește un substantiv de la sine înțeles: cel bun răspîndește bunătațe = omul bun; și-a luat cele trebuințioase pentru drum = lucrurile trebuințioase. Astfel, cel ajunge — ca dl, al B II 3² — la funcțiunea de a substitui un adjectiv, iar cel bun exprimă același lucru ca bunul, cu deosebirea că, fiind să redăm în franțuzește, am traduce pe bunul, vecele cu de bon, les maxima, iar pe cel bun, cele rețe prin sie bon homme, les choses mauvaises (L.M). Construcția cu cel se întrebunțiază mai ales în cazurile când avem a face cu o noțiune expr. mată nu printr'un singur cuvânt, ci printr'o perifrază, care nu poate fi substituită prin articolul postpozitiv, — deci cel fără-de-vingă = nevinovată; cele din potrivă = potrivnice etc. — și regulat în cazuri ca: cele șapte zile ale săptămânii, când aceea se articulează un substantiv precedat de un numeral. (La Aromâni avem construcția cu articolul enclitic: *doll'o oameă șcei doi oameis*; sensul de pronume demonstrativ al lui cel în această din urmă întrebunțare se mai cunoaște în exemple ca: *Făcușe Lești în cele trei zile o tabie*. LET. I 250/17. *Să-și aleagă de soție pe una din cele trei fete ce areă*. ISPIRESCU, L. 5/13).

Ferice de omul ce n'a merge în sfatul celoră fără-de-leage. DOSOFTEIU, PS. II. *Vezi da celoră bunți plati*, id. ib. 45. *Un Cantacuzino...*, *suflet la ceale politicești*. BIBLIA (1688) 7 pr./2. [Izvodul cel cinșe al celoră 70 de dascăli. ib. 4/pr. 46. *De la cei leaneși* (și) *să scature trîndăvia*. ib. 3 pr./12. *Au fost răvîntori a scrie nu numai ale sale, ce și ceale străine*. LET. I 96/5. *Este pornit omul din tinerețe lui spre cele violente*. ANTIM, P. XXVI/2. *Rumpându-i să ceale din lăuntru* (= mărunțiale). MINEIUL (1776) 101 2/2. *Pământul... cele de folos dă lumet cu cele de desfătare*. KONAKI, P. 264. *Cel cu pricina*. PANN, P. V. I 35. *Cele pămîntice*. MARCOVICI, D. 276/22. *Șite cele viitoare*. DRĂGHICI, R. 36/31. *Celii cele scrize*, C. NEGRUZZI, I 46. *În țara orbilor, cel c'un ochiu e împărat*, id. ib. 1 248 (Variantă: *În țara orbilor, chiorul e împărat*) *Ochii-i se făcură grei, ca celui îmbătat*. COȘBUC, F. 75/2. *Pătruns de sine însuși odihneț cel nepătruns*. EMINESCU, P. 221. *Cei trei Regi sau Cîndăoarea lui Orion*. CULIAN, C. 47. *Milostiv este cel de sus*. CREANGĂ, P. 84/2. *Ipate, ca cel cu grija în spate, se frămîntă...* cu mintea, id. ib. 158/12. *I-a spus ce se petrecuse...* în cele două nopți din urmă, id. ib. 99/2. *Cei trei prieteni*. RETEGANUL, P. III 82. *Să câștige de mîncare la cei o sută de copii*, id. ib. 16/2. *Sămănat-am mac în prag, Să vie cine mi-e drag; Și-a țegit macul mîrunt, Luatu-m'a cel urît*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 169. *Să cine* (= cineze) cu cei de-acasă, id. 179. *Vă gătiți...* cu cele de ospățare. TEODORESCU, P. P. 172/22. *Cel pă jos cu cel călare anevoie se învoiesc*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV 288. *Cele nouă Joi*. PAMFILE, A. 14. *Cele-cinci-degete* (și Bot.); *buruiană ce crește, cu cinci ramuri în forma degetelor, în păduri pe câmpii*. Babelo caută această buruiană pentru leac, pentru boala pe care o numesc *șdânsele*. H. III 368; cf. PAMFILE, B. 64. | În vechime, în funcție neutră a l se întrebunțiază și masculinul *Cel puțin ce are înță să ra luă de la dînsu'*. VARLAAM, C. 301/2. *Acel trimis de va face mai mult de cum i-au fost învîțătura, acela sîngur să va certă drept cel mai mult ce au făcut* [= pentru aceea ce a făcut mai mult]. PRAVILA MOLD. 183. *Vezi face cel plăcut și celi*

bun înaintea Domnului. BIBLIA (1688) 130/2. (Și azi în expresiile: *Cel mult*, loc. adv. = în cazul cel mai favorabil s. extrem. *Cel puțin*, loc. adv. = admițînd numărul s. măsura cea mai mică, pe puțin (socotit), măcar, barim, înalte. *Lușofi mîcar strămoșii ca să doarmă 'n colb de cronici; Din trecut de mîrire v'ar prici, cel mult, ironici*. EMINESCU, P. 249. *Să fie în ograda lui cel puțin o lamă măcar*. DRĂGHICI, R. 165. *Cati de la roate eră cel puțin de trei stînjenti depărtați de naintășii, pe care-i mîna un frumos băiat*. C. NEGRUZZI, I 37. *Socotiri...* că tîlharii trebue să fie cel puțin doi. ISPIRESCU, L. 373/21. *Cele sfînte* = sfînta cuminicătură. Cf. MARIAN, I. 18/12. *Săteanul, când se vede că s'a apropiat funia de par, chiamă la el pe popă, Ii spovidește și-l împărătește, și apoi, întîrit cu cele sfînte, așteaptă moartea nepăsător*. SEZ. III 115/22. *Cel-de-sus* = Dumnezeu. *Copiit și cel se întrebunțiază mai ales în cazurile când avem a face cu o noțiune expr. mată nu printr'un singur cuvânt, ci printr'o perifrază, care nu poate fi substituită prin articolul postpozitiv, — deci cel fără-de-vingă = nevinovată; cele din potrivă = potrivnice etc. — și regulat în cazuri ca: cele șapte zile ale săptămânii, când aceea se articulează un substantiv precedat de un numeral. (La Aromâni avem construcția cu articolul enclitic: *doll'o oameă șcei doi oameis*; sensul de pronume demonstrativ al lui cel în această din urmă întrebunțare se mai cunoaște în exemple ca: *Făcușe Lești în cele trei zile o tabie*. LET. I 250/17. *Să-și aleagă de soție pe una din cele trei fete ce areă*. ISPIRESCU, L. 5/13).*

Ferice de omul ce n'a merge în sfatul celoră fără-de-leage. DOSOFTEIU, PS. II. *Vezi da celoră bunți plati*, id. ib. 45. *Un Cantacuzino...*, *suflet la ceale politicești*. BIBLIA (1688) 7 pr./2. [Izvodul cel cinșe al celoră 70 de dascăli. ib. 4/pr. 46. *De la cei leaneși* (și) *să scature trîndăvia*. ib. 3 pr./12. *Au fost răvîntori a scrie nu numai ale sale, ce și ceale străine*. LET. I 96/5. *Este pornit omul din tinerețe lui spre cele violente*. ANTIM, P. XXVI/2. *Rumpându-i să ceale din lăuntru* (= mărunțiale). MINEIUL (1776) 101 2/2. *Pământul... cele de folos dă lumet cu cele de desfătare*. KONAKI, P. 264. *Cel cu pricina*. PANN, P. V. I 35. *Cele pămîntice*. MARCOVICI, D. 276/22. *Șite cele viitoare*. DRĂGHICI, R. 36/31. *Celii cele scrize*, C. NEGRUZZI, I 46. *În țara orbilor, cel c'un ochiu e împărat*, id. ib. 1 248 (Variantă: *În țara orbilor, chiorul e împărat*) *Ochii-i se făcură grei, ca celui îmbătat*. COȘBUC, F. 75/2. *Pătruns de sine însuși odihneț cel nepătruns*. EMINESCU, P. 221. *Cei trei Regi sau Cîndăoarea lui Orion*. CULIAN, C. 47. *Milostiv este cel de sus*. CREANGĂ, P. 84/2. *Ipate, ca cel cu grija în spate, se frămîntă...* cu mintea, id. ib. 158/12. *I-a spus ce se petrecuse...* în cele două nopți din urmă, id. ib. 99/2. *Cei trei prieteni*. RETEGANUL, P. III 82. *Să câștige de mîncare la cei o sută de copii*, id. ib. 16/2. *Sămănat-am mac în prag, Să vie cine mi-e drag; Și-a țegit macul mîrunt, Luatu-m'a cel urît*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 169. *Să cine* (= cineze) cu cei de-acasă, id. 179. *Vă gătiți...* cu cele de ospățare. TEODORESCU, P. P. 172/22. *Cel pă jos cu cel călare anevoie se învoiesc*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV 288. *Cele nouă Joi*. PAMFILE, A. 14. *Cele-cinci-degete* (și Bot.); *buruiană ce crește, cu cinci ramuri în forma degetelor, în păduri pe câmpii*. Babelo caută această buruiană pentru leac, pentru boala pe care o numesc *șdânsele*. H. III 368; cf. PAMFILE, B. 64. | În vechime, în funcție neutră a l se întrebunțiază și masculinul *Cel puțin ce are înță să ra luă de la dînsu'*. VARLAAM, C. 301/2. *Acel trimis de va face mai mult de cum i-au fost învîțătura, acela sîngur să va certă drept cel mai mult ce au făcut* [= pentru aceea ce a făcut mai mult]. PRAVILA MOLD. 183. *Vezi face cel plăcut și celi*

bun înaintea Domnului. BIBLIA (1688) 130/2. (Și azi în expresiile: *Cel mult*, loc. adv. = în cazul cel mai favorabil s. extrem. *Cel puțin*, loc. adv. = admițînd numărul s. măsura cea mai mică, pe puțin (socotit), măcar, barim, înalte. *Lușofi mîcar strămoșii ca să doarmă 'n colb de cronici; Din trecut de mîrire v'ar prici, cel mult, ironici*. EMINESCU, P. 249. *Să fie în ograda lui cel puțin o lamă măcar*. DRĂGHICI, R. 165. *Cati de la roate eră cel puțin de trei stînjenti depărtați de naintășii, pe care-i mîna un frumos băiat*. C. NEGRUZZI, I 37. *Socotiri...* că tîlharii trebue să fie cel puțin doi. ISPIRESCU, L. 373/21. *Cele sfînte* = sfînta cuminicătură. Cf. MARIAN, I. 18/12. *Săteanul, când se vede că s'a apropiat funia de par, chiamă la el pe popă, Ii spovidește și-l împărătește, și apoi, întîrit cu cele sfînte, așteaptă moartea nepăsător*. SEZ. III 115/22. *Cel-de-sus* = Dumnezeu. *Copiit și cel se întrebunțiază mai ales în cazurile când avem a face cu o noțiune expr. mată nu printr'un singur cuvânt, ci printr'o perifrază, care nu poate fi substituită prin articolul postpozitiv, — deci cel fără-de-vingă = nevinovată; cele din potrivă = potrivnice etc. — și regulat în cazuri ca: cele șapte zile ale săptămânii, când aceea se articulează un substantiv precedat de un numeral. (La Aromâni avem construcția cu articolul enclitic: *doll'o oameă șcei doi oameis*; sensul de pronume demonstrativ al lui cel în această din urmă întrebunțare se mai cunoaște în exemple ca: *Făcușe Lești în cele trei zile o tabie*. LET. I 250/17. *Să-și aleagă de soție pe una din cele trei fete ce areă*. ISPIRESCU, L. 5/13).*

Ferice de omul ce n'a merge în sfatul celoră fără-de-leage. DOSOFTEIU, PS. II. *Vezi da celoră bunți plati*, id. ib. 45. *Un Cantacuzino...*, *suflet la ceale politicești*. BIBLIA (1688) 7 pr./2. [Izvodul cel cinșe al celoră 70 de dascăli. ib. 4/pr. 46. *De la cei leaneși* (și) *să scature trîndăvia*. ib. 3 pr./12. *Au fost răvîntori a scrie nu numai ale sale, ce și ceale străine*. LET. I 96/5. *Este pornit omul din tinerețe lui spre cele violente*. ANTIM, P. XXVI/2. *Rumpându-i să ceale din lăuntru* (= mărunțiale). MINEIUL (1776) 101 2/2. *Pământul... cele de folos dă lumet cu cele de desfătare*. KONAKI, P. 264. *Cel cu pricina*. PANN, P. V. I 35. *Cele pămîntice*. MARCOVICI, D. 276/22. *Șite cele viitoare*. DRĂGHICI, R. 36/31. *Celii cele scrize*, C. NEGRUZZI, I 46. *În țara orbilor, cel c'un ochiu e împărat*, id. ib. 1 248 (Variantă: *În țara orbilor, chiorul e împărat*) *Ochii-i se făcură grei, ca celui îmbătat*. COȘBUC, F. 75/2. *Pătruns de sine însuși odihneț cel nepătruns*. EMINESCU, P. 221. *Cei trei Regi sau Cîndăoarea lui Orion*. CULIAN, C. 47. *Milostiv este cel de sus*. CREANGĂ, P. 84/2. *Ipate, ca cel cu grija în spate, se frămîntă...* cu mintea, id. ib. 158/12. *I-a spus ce se petrecuse...* în cele două nopți din urmă, id. ib. 99/2. *Cei trei prieteni*. RETEGANUL, P. III 82. *Să câștige de mîncare la cei o sută de copii*, id. ib. 16/2. *Sămănat-am mac în prag, Să vie cine mi-e drag; Și-a țegit macul mîrunt, Luatu-m'a cel urît*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 169. *Să cine* (= cineze) cu cei de-acasă, id. 179. *Vă gătiți...* cu cele de ospățare. TEODORESCU, P. P. 172/22. *Cel pă jos cu cel călare anevoie se învoiesc*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV 288. *Cele nouă Joi*. PAMFILE, A. 14. *Cele-cinci-degete* (și Bot.); *buruiană ce crește, cu cinci ramuri în forma degetelor, în păduri pe câmpii*. Babelo caută această buruiană pentru leac, pentru boala pe care o numesc *șdânsele*. H. III 368; cf. PAMFILE, B. 64. | În vechime, în funcție neutră a l se întrebunțiază și masculinul *Cel puțin ce are înță să ra luă de la dînsu'*. VARLAAM, C. 301/2. *Acel trimis de va face mai mult de cum i-au fost învîțătura, acela sîngur să va certă drept cel mai mult ce au făcut* [= pentru aceea ce a făcut mai mult]. PRAVILA MOLD. 183. *Vezi face cel plăcut și celi*

care păzește o comoară, știma banilor. PAMFILE, COM. 17. (Med. pop.) *Cel-răi* e numele unei boale de care omul s. vita se umflă în coș. Cf. PAMFILE, R. 24. *Cel-rău* = (Med. pop.) răul cel mare (id. ib. 57). o boală ca și ceasul r. (GO-ROVICI, CR.). *Nici-cel r. nu se poate apropiă de ea*, id. ib. Termeni eufemistici pentru drac: *cel-de-pe-comoară* (CREANGĂ, P. 150/21. PAMFILE, COM. 19). *cel-din-bolovani* (id. ib. 53). *cel-cu-coarne* (id. ib. 21). *cel-cu-chitla* (ION CR. III 288). *cel-en-căciula-roșie* (ZANNE, P. III 50). *cel-din-puț* (PAMFILE, DUSMANI, 282). *cel-din-baltă* (id. ib. 280, 284). *cel-de-pe-scorbură* (id. ib. 38, 221. RADULESCU-CODIN).

3°. Se întrebunțiază — ca dialectal — în legătură cu numeralere ordinale (formate mai des cu prop. de) când acestea stau singure sau se pun înaintea substantivului: *cel dintăiu* = întăiu. *cel de-al doilea copil* etc. *Au sînt celiă dintăiu*. BIBLIA (1688) 6 pr. 9/12. *Au lucrut în via Domnului, de nu ca cel de al nouălea ceas, măcar ca cel de al unsprezecelea ceas*. ANTIM, P. XXV/22. *Cel de al doilea congres*. DUMITRACHE, C. 425. *Ei nici să bucură pentru cea dintăiu, nici să mîhnțețe pentru cea de al doilea*. MARCOVICI, D. 9/12. *După ce s'a făcut ziua...*, *cea mai întăi treabă au fost...* *să facă o gustare*. DRĂGHICI, R. 51/2. *Un punct se mișcă...* *cel întăiu și singur*. EMINESCU, P. 222. *Căla pomă e tomnie, Nice una nu-i dulce, Ca măicuța cea dintăie*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 209. *Cel de pe* (dial. după. s. din) *urmă* = ultimul; *cea (mal) de pe* (dial. după) *s. din urmă* = (subst.) dorința din urmă (înainte de moarte); *urma urmelor*; *în cele s. cea*) *mal) de pe* (dial. după. s. din) *urmă* = (loc. adv.) la urma urmelor, în sfârșit. *Să judece la divanul cel după urmă faptele tuturor*. E. YACĂRESCUL, IST. 248/22. *Ceasul cel după urmă a bătu*. MARCOVICI, C. 10/11. *Judecata cea de pe urmă*. MARIAN, I. 438. *Să împlinescă cea mai de*

pe urmă a moșului. CREANGĂ, P. 184/13. Iacă-ți mai dau odată carul, dar asta îți-a fi cea de pe urmă. id. ib. 45/22. Eră price între botari, pentru Domn, pe cine ar pune; însă în cea după urmă ad rădicat cu voia tuturor pe Mihnea. MAG. IST. 111/20. În cele mai de pe urmă, ăte și peste calul taldui sdu din tinerețe. ISPIRESCU, L. 15/19. Cel de apoi — cel din urmă, ultimul; cea (mai) de apoi = (adj.) cea din urmă, ultima; † (subst.) urmă, sfârșit; † (loc. adv.) la sfârșit, la urma urmelor. Eu sânt celi denidău și celi de apoi. BIBLIA (1688), 6 pr./1. Ceale de apoi hotară ale lumii. ib. 58. Va hi omulău aceluia cea de apoi mai amară decât cea dintău. VARLAAM, C. II 23. Eră strânsă mulțime multă, să vadă ce de apoi ce a hi. DOSOFTEIU, V. S. 165. [Trupul] până la ce de apoi să strică. BIBLIA (1688) 3 pr./31. Când fu ce de apoi, unii... mearseră la împăratul, MINEUL (1776/21). Cei... mai de apoi, scriptură taste care află ratul omului. ib. 5 pr./11. [Boierii] socotind cea mai de apoi, să nu vie vreo peire fărîi, nu-i prinstăneă. LET. I 237/24.

4°. Despre cel în legătură cu alalt v. celalalt.

5°. Serveșe (ca țile în limbile romanice și ca dialectul dl B II 2°) la formarea superlativului în comparativ. Cea decât toate mai mare... sfinte biserică... te-ai ardat ajutorina. BIBLIA (1688) 7 pr./14. Zise Avram slugii lui cei mai bătrâne... ib. 15/2. Toată dreptatea au lăsat pe cel mai mare să o giudece. LET. I 98/4. Cea mai scdrnăă jivind, dobitocul cel mai mare... KONAKI, P. 267. Eră o grădînă din cele mai frumoase din lume. GORJAN, I 4/2. Pierdem cele mai multe ceasuri în trăndăvire. DRĂGHICI, R. 58/12. Dar pentru ce orașul atâ de strălucit, scaun între orașe, e cel mai umil? ALEXANDRESCU, M. 10/12. Colonia romană deveni una din cele mai frumoase provincii ale întinsei împărății romane. BĂLESCU, M. V. 6/2. Avem să-ți aducem cea mai frumoasă împărăteasă de sub soare, de soție. ISPIRESCU, L. 3/1. Tura în care împărăteza frațele cel mai mare eră tocmai la o margine a pământului. CREANGĂ, P. 183/12. Păine, la foame, udată E cea mai dulce bucată. ZANNE, P. IV 52. [Cel mai mic poate însemna nemțește sder kleinste, dar și — după C 2° — «dar kleinere», de ex.: Busuioțu roșu răsare, Unul mic și altul mare; Cel mai mic Mi-i tbovnic, Cel mai mare Mi-i drag tare. JARNIK-BĂRSEANU, D. 22.]

[Se declină azi: cel, celiu, cei, celor, fem. cea celi, cele, celor; la toate aceste forme se poate adăoga finalul -a (din cea + a s'a născut ceea pronunț. cea) când au funcțiune de substantiv, sau când, ca adjectiv, urmează substantivul. Mai de mult se accentuă — și dialectal se accentuiază încă: celiu(a) VARLAAM, C. 47, 94, etc., celor(a) id. ib. 16, 22, 27, etc. (dar celoră BIBLIA 1688, 4 pr./10, S pr./51). Mai găsim: în loc de cea, dialectal ceaia (SEZ, II 17/17); — în loc de cei, formale: cei DRĂGHICI, R. 26/14, VAIDA) și CI (VAIDA), iar în loc de cea formele: celi și celi (VAIDA); — în loc de cea, în vechime: ceaia (COD. VOR. 169/14 etc.), formă păstrată încă în Transilv. și Mold. în scuturarea cea (scris cei) Sănduleasa cel frumoasă. SEZ, II 137/12; în loc de cea ce și cea ce (MARDARIE, L.); — în loc de celi(a), care e o formă analogă după tipul esteia, mai de mult, și regional și azi, nu mai cet (la MARCOVICI, D. întâlnim alături Izvorul bucuriei cet adeverăte 15/12 și Întâmplările zilei ceti următoare 7/1), celi (MINEUL, 1776, 139/2 etc.), celi (Soră... limbei celi italienești, P. MAIOR. IST. 194), celi, celi, celi (VAIDA); — în loc de celi(a), în limba mai veche și regional și azi ceale(a) (COD. VOR. 19/14, 59/14 etc.). În Transilv. de nord, cu finalul -i (cf. a celi a și): celiși, celiși (cu gen. dat. sing. celiși, și plur. masc. celiși, celiși) VAIDA.]

— Variantă (din cauze de fonetică sintactică) a lui aeel.

CELĂINĂ s. m. v. celui.

CELALALT, CEALALTĂ pron. L'autre.

1°. (În opoziție cu cestalalt și cu acesta.) Dintre doi (sau mai mulți) cel mai depărtat, care nu e vorbitorul sau cel despre care e vorba; între doi, cel spre care se arată ca fiind mai departe și opus sau ca formând părechea; al doilea. (Adesea în corelație cu un u, l) a celi, sau cu sine însuși). A d j. Să face cale celalaltă îndăjătură; ce cine tubeașie pre de-aproape sdu, acela și pre Dău[m]n[ne]drădu tubeașie. VARLAAM, C. 294. Când să va lămplă bărbat cu fâmeaie să fie amândoi eretici, și unul de dîși să va întoare spre pranositate... și celalalt obraz să rămde toi [eretic... PRAY. 574. Piar-de-și va toată acea parte ce au luat singur, numai ce va rămâne cu cealaltă parte ce au fost neluati. ib. 217. Celalalt rob, ce sta de o parte și prăed toate lucrurile neomențituri acelora... vâznd pe toți îndeletnicindu-să întru junghierea celclant, fără de veste au rupt-o de fugă. DRĂGHICI, R. 166. Iute se întoarnă înapoi, zburând nelncet, de frică să nu-i mai rupă cineră și celalalt pictor. CREANGĂ, P. 96/2. La capătul punții, Scriu-i dorul mândruși; La capătul celalalt, scriu-i ș'al badet bănat. JARNIK-BĂRSEANU, D. 161. [E vorba de două grupe] Zece eretici, iar celalți zece eretici arapi, toți îmbrăcați mișerește. GORJAN, H. I 5/19. | S u b s t. De va birul cel denăi pre celalalt... PRAY. 63. Nu poate obrazul cea ce au făcut precurevia să dzăd celalalt (Munt. celiatle) sofiu lău, cum taste eretic. ib. 572. Cum și în ce chip teșă] precurevia unuia, să va putea tocmi și a celalaltă precurevia. ib. 560. Încind din ei unul afară la treabă, Moșul, gâsind vreme, pe celalt întrebă. PANN, P. V. 111. Un prinț... C'un braț în gold și pre prăsea cu celalalt. COȘBUC, B. 19. Nora cea mai mare lăimădi apoi celiatleale despre ochiul soacră-sa cel a-toate-văzătoriu. CREANGĂ, P. 7/21. Și odată mi îi-o înșacă ei, unul de-o mână și altul de cealaltă. id. ib. 269/2. Iar celiati zise și el... ISPIRESCU, L. 19/12. Pân' se 'ncalță la pictor, Soarele-i la prânțior; Până 'ncalță celalalt, Soarele-i la scăpălat. JARNIK-BĂRSEANU, D. 174. Cală' și se potenească, Pe tine să te trântescă, Mână stângă să îi-o frângă, Pe cealaltă să îi-o rupă. ib. 266. | Neutral. Dacă în una vi s'au părut cu dreptate, Pentru ce în cealaltă să pate cu strămbătate? KONAKI, P. 266. Lumea (vremea etc.) cealaltă = care va veni după moarte, viitoare, cf. cel A III. Acest veacu e de pocănie, iară cea alaltă de plată. CORESI, E. 537/24. Aceasta taste vremea de pocănie, iară ceaia alaltă de județ; aceasta taste vremea de nevoiță, iară ceaia alaltă de cununt. MS. (sec. XVII) HEM. 913. Să o găsești pe lumea cealaltă. ISPIRESCU, L. 341/19. Mori, mândră, să mor și eu, Să ne facă-un copârșeu, Ca pe lumea cealaltă Să fim, dragă, la olată. JARNIK-BĂRSEANU, D. 57. Lumea asta nu-i a mea, Cealaltă nici apă [jud. Cluj]. ZANNE, P. IV 213.

2°. (La plur.) Toți (cei de un fel s. de față) afară de unul (care vorbește s. despre care s'a vorbit) s. afară de acesta s. de acestia; toți cei de felul s. de seama acestuia s. acestora, a mea etc.; toți cei care au mai rămas afară de cei s. cei pomeniți mai înainte, restul, alții. A d j. Nu vor putea să dzăd nemică celiatli răzeși. PRAY. 92. De să va sculă o soție de a calpuzantilor și va edăi cără giudeș pre cealealte soții. ib. 287. Atunce se întoare împăratul cără celiatli cuconi și... DOSOFTEIU, ap. TDRG. Cealaltă lucruri mici aduc folosințele. BIBLIA (1688) 7 pr./12. Mai da cel dovedit și Mării-sale i dumealor celorlanți vânzătorii câte ceapă. ZILOU, CRON. 78. Se deosebete din celelalte viețuitoare. MARCOVICI, C. 134. Pentru ce aștepti da la celiatli oameni o fericire ce-ți poți face însuși? id. D. 10/14. Ești o floare Ce lucești mai viu la soare

Deci celalele flori, ALECSANDRI, P. I 210. Ce-or fi săprăvi ceilalți draci, nu știm, dar acestui de la pădure nu t-a mers bine în acă zi. CREANGĂ, P. 144/12. În tot timpul ospăfului, să stie numai la spatle stăpănu-său și nici măcar să-și ridice ochii la ceilalți mesent. id. ib. 231/10. Chiriță, cum îi treaba băieților, se acășeră pe cele garduri și se hlicea cu ceilalți băieți. id. ib. 163/14. Ca și la celelalte fete, tată-său dete pe de altă parte, și-i țegă înatite. ISPIRESCU, L. 16/22. A pornit, ca să vadă și el pe ceilalți oameni. ȘEZ. V 148/12. | Subs t. Ucișătorii să vor omori, iară ceilalți (Munt. celalți), ce le-au fost agutorii, să vor certă, după voia giudefului. PRAV. 1056. Cine t-au făcut rana cea de moarte și cine t-au făcut cealelalte, ce nu-s de moarte. ib. 1059. Va fi celorlalte învătățură bună, ib. 757. Cu acia va învătăți pră celalalți. BIBLIA (1688) 8 pr. 12. Înăi să tăi capul sfântului mucenic Sadoth, apoi ale celorlălți. MI-NEIUL (1776) 115/2. Căți bani au dat lui voad, banului, vornicului... și celorlanți. ZILOT, CRON. 78. Toate părțile lumii sânt lănuite într'astfel de chip, că e peste puțină de a cunoaște una fără celelalte și fără tolu. BĂLCESCU, M. V. 5/4. Doi [aler-gători] care întrec pe ceilalți... primesc... C. NEGRUZZI, I 36. [Dracul] a lăsat și bani și tot, și s'a dus după ceilalți. CREANGĂ, P. 60/7. Celalți juc-au, nu juc-au; dară zăna, când jucă, pără că n'atinge pământul. ISPIRESCU, L. 39/12. | Înărit prin toți, toate) Sudalma... featei treace și până la ceilalți la toți. PRAV. 936. Toți cialanși s'au așzăr fiesțecare la locul său. DRAGHI, R. 59. Pe lângă ea, toate celelalte femei erau slute. C. NEGRUZZI, I 64.

3°. Acela despre care a fost vorba, cel de mai înainte s. de mai sus, precedent. Acesta (mă să ată certarea celalaltă [despre care a fost vorba în paragraful precedent] PRAV. 56. Să să cearte, ca și celalalți, ib. 979.

[Și: celălalt, (cu sincopa lui ă) cellalt, (cu disimilare) celălant, celălant, celălant, (dialectal și) celălant (ȘEZ. IV 196/12). | În limba mai veche, cele două părți constitutive se simțeau mai bine decât astăzi și se scriau adesea deosebit, sau accentul se puneă pe amândouă părțile cuvântului; astăzi accentuarea obicinuită e celălalt, dar se aude și celălalt. | Se declină numai partea dintâi, iar partea a doua se schimbă numai după gen și număr: celorlalți. celorlalte; mai de mult erau întrebunțate și următoarele forme, care, regional, se întălnesc și azi: în loc de celălalt, și celăia alalt, celălalt; în loc de celălalt, și celia, alalți celălți, cialanși; în loc de celălalt și ceata alaltă, celălaltă (a. 1839) FURNICĂ, I. C. 414; în loc de celelalte, și celălalte; în loc de celorlalți, și celorlalți, celuralalți IORGA, s. D. XVI 381; în loc de celorlalte, și celuralalte. | Și: † acéalalți, acéalalți, acéalalți, acéalalți pron. (ad 1°) Un an vine, trece, ș'alt an fi moștenesc. Și ce nădejă dă unu, acéalalți le ia. ALEXANDRESCU, M. 4; (ad. 2°) Celalți bolari, carit... au auzit de peira acelorlalți, cu toți au fugit. MAG. IST. I 182/2. Deci dintre toate Accelelate Neamuri scdzute În vremi pierdute. ZILOT, ap. HEM. 913.]

— Compus din cel(a) și alalt, căruia s'a substituit cu totul în graul de azi. (Compoziția e veche, căci se găsește și la Istromăni).

CELĂLALT pron.

CELĂLANT(T) pron. } v. celalalt.

CELĂLANT pron.

CELĂNCĂ adj. f. v. celui

CELĂR s. a. Cellier, office, chambrette, garde-manger, cave. — Celăru este o încăpere mică în care se păstrează (la origine: în care se ascundea) lucrurile, mai ales cele de mâncare, s. băuturile. În

regiunile în care se mai păstrează, cuvântul are astăzi accepțiuni diferite, precum: o dăiță (PĂSCULESCU, L. P.), alipită la camera principală (V. HANEȘ, T. O. 113); cea mai mică din cele două odăi ale casei, despărțite de tindă, căsuța (cf. MANOLESCU, I. 37), care servește de locuință de iarnă (H. XVI 11); bucatărie, în casele țărănești mai vechi, comunicând cu tinda, și în care mâncau cei ai casei și păstrau bucatele (RĂDULESCU-CODIN, I.); cămară (cf. MARDARIE, L. 1479, 2040), cămaruță s. p. o. d. m. (PAMFILE, I. C. 439), în care se păstrează merinde (BARONZI, L. P. 104, CHIRITESCUL, GR.), mlauiu, vin (H. V 479), lucruri de rezervă, berbinți etc. (ȘEZ. II 186/11); pivniță (H. XI 99), beciu (H. XVII 406, cf. IX 364, X 209); grajd de bucate (PĂCALĂ, M. R. 114); chițimie, ascunzătoare (PĂSCULESCU, L. P.); despărțitură mică, în coliba de la stână, în care se păstrează vasele pline cu lapte (MARIAN), despărțământ în stână, cât o cămaruță, unde țin unt, (foi de) brânză, rachiu ș. a.; stâna foilor (VĂRCOL, PĂCALĂ, M. R. 450. VUIA, T. H. 86, DRAGOMIR, O. M. 205). Cf. chiler, polată. Ca un ginere ieși din celăruul său. CORESI, PS. 44. Întrați în celăruul vostru, închideți ușile voastre. id. ib. 428, cf. CUV. D. BĂTR. II 120. Trece la tarabă, d'acolo în celar, și ascultă prin ușă, pe care a lăsat-o crăpată. CARAGIALE, T. I 48. Vănu se fine în celăru, IORGA, L. R. 33. Și peste tindă e celăruul, Un greier căntă 'n el de zor. RĂDULESCU, ap. TDRG. Fătnea ce căpăta... o întinșă pe foale în celar, ca să se răcorescă. CONV. LIT. XLIV. II 79. În dosul caselor, este o gură ce înlocuiește vechea cămară și care, fiind mai mare, servește și ca celar și ca magazie. POPOVICI-KIRILEANU, B. 125. A pus o piele de purciță, [p] care o avea de vreo câțiva ani în podu' celăruului. ION CR. IV 50. Hatnle, ce le lăsa fata, baba le scoase din casă și le dete în celăruul ce avea lângă coliba ei. ISPIRESCU, L. 396/20. Și mai intră în celar, De scoate un mic ciolțar. TEODORESCU, P. P. 612b. Era zina zinelor, Iana sora soarelui; Și-a găsit-o și-a luat-o. În celar că mi-a băgat-o. În celar, în pănuor. REV. CRIT. I 3. Este o casă mare, Înălț n'ni foșoare, Cu nouă celare. MAT. FOLC. 139. Unii baci au celăruul lângă stână, VICIU, GL. După ce s'a luat capul din tease, se scoate din săculeț și se pune să fermenteze în celăru. PĂCALĂ, M. R. 297. † Din tindă (până) în celar — de la un loc la altul, de la Ana la Caiafa; (despre oamenii uiciți) prea curând, de Joi până mai apoi. Ce mă trimeteți din tindă 'n celar? vrei să scapi de mine? RĂDULESCU-CODIN.

[Dial. și: celăruu] Diminutive: celărăș s. a. Pe mândra o iud, În celărăș intră MAT. FOLC. 68; — celărê s. a. LM. Acum du-te 'n celărê, Să-mi aduci un coșcol, Și-mi scoate ai buzdugan. TEODORESCU, P. P. 580. Intră-o-ar colca 'n celărê, În celărê din păntine, Cu o șea de stejărel. PĂSCULESCU, L. P. 55b, cf. RĂDULESCU-CODIN, I.]

— Din lat. cellarium, cămară (în care se țineau cu deosebire mâncările). Precum arată corespondențele românești și germ. Keller, însemnă și epivniță. Cf. dubletele chelar, chiler.

CELĂRĂȘ s. a. |

CELĂRÊL s. a. } v. celar.

CELĂRNIC, -Ă † adj. v. celui.

CELĂȘI, CEEĂȘI pron. v. eel.

CELĂU s. a. v. cealău.

CELĂUȘĂG † s. a. v. celui.

CELBIȘ † s. a. (Turcim, cu înțeles neprecizabil). Fote celbiș, părăchea 30 bani. TARIF (a. 1761), ap. Ș.O. [Plur -bișuri].

— Etimologia necunoscută. (După ȘIO, înțelesul originar ar fi din valoarea de 45 de bani și cuvântul ar derivă din turc. *çihil beş* 'spatruczi și cincis').

CELBOȘ, -**OĂȘĂ** adj. *Bossu*. — (Straja în Bucov.) Ghebos. Com. A. TOMIAC. Cf. *chelbos*.

CELEBILĂC † s. a. v. *clibilo*.

CELEBIU¹, **IE** adj. v. *clibilo*.

CELEBIU² † s. m. v. *gelep*¹.

CELEBRĂ vb. Ia. 1°-2°. *Célébrer*.

1°. **Trans.** A săvârși cu solemnitate (prinț' o slujbă religioasă etc.) un act de mare însemnătate publică sau privată, cf. prăznui. *Actul sinodului din Constantinopol care s'a celebrat pe timpul împăratului Paleologu...* URICARIUL, X 375/2. *Cădătorii se va celebră în public, înaintea ofițerului stăruți civile.* HAMANGIU, C. C. 48.

2°. **Trans.** A prăznui, a sărbători în mod public și cu pompă un eveniment memorabil. *Asăzi celebrăză Lehimca în sărbătoarea Victoria dorită a zilei viitoare.* ALECSANDRI, P. III 206. | A preamări, a ridică în slavă, a lăuda cu strălucire, a proslăvi (cu cântări solemne), cf. *celebru*. *Mții de glazuri sunătoare Celebrează însoțirea naturii cu mândrul soare.* id. ib. 58. *Clio, pe care erou, pe care muritor Vei celebră cu lira ta, cu flautu-și sonor F OLLĂNESCU, H. O. 53.*

[Participiul-adjectiv: **celebrât**, -ă adj. = (despre un act bisericesc) care a fost săvârșit cu mare solemnitate; prăznuit, sărbătorit; lăudat, preamărit, proslăvit; — (rar, franjuzism) **celebrânt**, -ă = care celebrează. *Preotul celebrant.* COSTINESCU. | Abstract: **celebrare** s. f. (învechit, aproape † — franjuzism) **celebrațiune** s. f. = acțiunea de a celebră; prăznuire, sărbătorire; preamărirea, proslăvire. *Formalitățile relative la celebrarea căsătoriei.* HAMANGIU, C. C. 48. *Nimeni un poate reclamă titlul de soț și efectele civile ale căsătoriei, dacă nu prezintă un act de celebrațiune a căsătoriei, înscris în registrul stăruți civile.* id. 52.] — N. după fr. (cf. lat. *celbro*, -are), idem.

CELEBRĂNT, **Ă** adj. } v. *celebră*.
CELEBRAȚIUNE s. f. }

CELEBRITĂTE s. f. v. *celebru*.

CELEBRU, -**Ă** adj. *Célébre*. — (Despre o persoană) Al cărui nume este pretutindeni cunoscut și lăudat, ridicat în slavă, vestit (în toată lumea), preamărit, preaslăvit, care e renumit (însemnează mai puțin decât *ilustru* și este mai nobil decât *faimos*). *COSTINESCU. Celebru Vlad-vođa, su-pranumit Dracul, acordă nequștorilor din Polonia și din Moldova un privilegiu doganar (= de vamă).* HASDEU, I. C. 6/2. *De la Pesta ne-o venit o provocare măreață, subscrisă de băbași celebri.* MAJORESCU, CR. I 333 II. [Familia: **celebritate** s. f. = însușirea celui (s. a. lucrului) care e celebru, nume mare, renume, reputație mare. *Aveau goșii...; acele de la Chio, de la Chidonia și din București dobandiseră o adeverăță celebritate.* GHICA, s. 93. *Filtmon...* a cunoscut toate celebritățile curțiilor boierești. id. 64. *Pe temelul acestor celebrități monocolorite, s'au încercat, ce e drept, editorii germani, să puie în circulație și celelalte versificări ale lui Becker și Schneckemberger.* MAJORESCU, CR. II 228/2. | P. ext. *Persoană celebră. Scriitorul cutare e o celebritate europeană.*] — N. după fr. (lat. *celebris*, -e), idem.

CELÉD s. a. 1°. *Enfantis et serviteurs d'une maison.* Familie. 2°. *Bébé*. — (Ungurism).

1°. (Cu înțeles colectiv) Copiii și servitorii dintr'o casă (TIPLEA, P. P.). servitorimea din casă (VAIDA), membrii familiei fără capul familiei (id., cf. POMPILIU, BIH. 1007), familie, copii (T. PAPAHAĞI, M.), liotă, cf. gloată (II, 1°). *Am ajuns sfântu' Crăciun... Cu cinstită gupdnează, Cu frumos celest în casă.* TIPLEA, P. P. 97b. *A plecat la țarg, cu tot celedu' (Brașov).*

2°. Copil (mic, de curând născut) (Sociul superior, Someș). VICIU, GL., cf. prunc. *Că n'au mâncat costul de la mine în 4 luni și o jumătate, cu mutarea sa și cu cilețul său (a 1817).* IORGA, S. D. XII 179. [Plur. -leduri. | Și *celéd* s. a., rostit în regiunile nordice, cu mișcarea consonantelor ca în ruteneste, (čel'ed'): *cel'ed' TIPLEA, P. P., cilediu POMPILIU, BIH. 1007, cileptă VAIDA; ciledghiu s. m. T. PAPAHAĞI, M.)*

— Din ung. *eséléd* (= *cseléd*), cu aceeași înțelesuri.

CELÉDNIC s. m. 1°. *Valci de ferme.* 2°. *Aprenit.*

1°. † Servitor, argat. *Au țeșit, de au prins limbă pre un celédnic leah, și acela au spus căte steagari sânt de Cazaci.* NECULCE, LET. II 244/22.

2°. (Astăzi, în Bucov.) Ucenic. MARIAN. [Și: (ad 2°) **celédnic** s. m. Com. A. TOMIAC. | Feminin: (cf. rut. *čeljadnica*, rus. *čeljadinka* servitoare) **celédnică** s. f. = chelneriță, femeie stricată (PONTBRIANT). Cine nu vede și nu știe mărimea stricatității norodului românesc, ce să pricinuiască cu deșia și cu curvia, și să lucrează în nemurimărele cărciumi, cu priveghiate **celédnice**. PISCUPESCU, O. 4/2. *Cete rădăcite de celédnice și de hatmanale.* id. ib. 134/2. *O frumoasă celédnică, cum se numeau pe atunci femeile din hanuri și cărciumi.* V. A. URECHE, ap. TDRG.]

— Din rut. *čelédnik* *sucenic*, rus. *čeljadnik* *servitores*. TDRG., H. Bräskke, *Jahresber.* XXVI-XXIX, 18.

CELÉLIE s. f. (Bot.) Citat între numele de ierburi. H. XIV 463 (poate, c o l l i i a).

CELÉNCHIU † s. a. v. *celenghiu*.

CELÉNCHIU † s. a. *Décoration, aigrette*. — (Turcism). Decorațiune militară ce se purtă pe calpac, constând dintr'o egretă în formă de săbiuță s. steguleț și având penele împodobite cu mărghăritare. ȘIO. *I-au pus celenghiu de argint în cap, adun de vitejie...; aceste celenghiuri... sânt făcute de argint cu trei pențoare, în chipul penilor de găină de cele mai mari, și jos, unde sânt împresurate, au codișoară, [pe] care o înțepă în saric (a. 1715).* ARHIVA R. II 113. *Pentru că... nu-i cinsti cu celenghiuri, îl omorâră.* DUMITRACHE, C. 367. *S'au glăsiu... Turci morți, fiind în mână copete de soldați, pentru ca să ia celenghiuri.* id. 440. *De pe celenghiu îl cunoaște.* BELDIMAN, TR. 399. *Să-și dea și patria, pentru un celenghiu de zece parale.* GORJAN, H. II 95/14. [Plur. -lenghiuri. | Și: **celénchia** † s. a. ȘIO.]

— Din turc. *čelenk*, idem. ȘIO.]

CELÉNȚIE † s. f. v. *excelență*.

CÉLER s. a. (Bot.) v. *țelină*.

CELERITATE s. f. *Célérité*. — (Latinism în Ardeal, franjuzism în vechea Țară) lugeală, repeziune.

— N. după fr. s. din lat. *celeritas*, -atem (din *celer* *cute*, *repedes*).

CELEȘT, -**Ă** adj. *Céleste*. — (Franjuzism) *Ceresc*, din *cer*(uri), al cerului; înțerebințat mai mult în sens fig. de ingerul, s'atribuie.

— N. după fr. (lat. *caelestis*, -e, din *caelum* *scers*).

CELÉTNIC s. m. }
CELÉTNICĂ s. f. } v. *celednic*.

CELHUI † vb. IV^a v. *celui*.

CELĂ vb. IV^a refl. 1°. *Flétrir*. 2°. *Commencer à pourrir*.

1°. (Despre plante) A se ofili, a se vesteji repede, ca și cum ar fi fost opărite. *Uite, s'a celit scumpia, de cădura asta* (Vale, jud. Sibiu, com. ITTU).

2°. (Despre lemne) A începe să putrezească, a se bărzoi (Com. ITTU).

[Și: **CIULI** vb. IV^a (Valea Someșului, Năsăud) Com. ITTU.]

— Poate, același cuvânt ca **CIULI**.

CELIBĂT s. a. *Celibat*. — Starea unei persoane necăsătorite, burlăcie, burlăcărie, holteie. *Preoții catolici le e timpul celibatului*. [Familia: (după fr. *célibataire*, idem) **celibatar**, -ă subst. (m. și f.) = persoană care, deși are vârstă cerută, trăiește necăsătorită, nu se însoară, necăsătorit(ă), burlac, holteiu, becher, flăcău tomnatec, flăcău unguresc; — (latinism, în Transilv.) **celibe** s. m. = celibatar. BĂRCIANU.]

— N. din (lat. *celibatus*, -us, din *coelebs*, -itis necăsătorit, holteius).

CELIBATĂR, -Ă subst. }
CÉLIBE s. m. } v. *celibat*.

CELIBĂU † s. m. v. *gelep* 1.

CELIC s. a. *elie*.

CELICHIU s. a. *Jeu d'enfants*. — (Sarinusuf, în Tulcea.) Joc de copii, cu două bețe, unul mai scurt și ascuțit la amândouă capetele și altul mai lung; în Vlașca și Ilfov se zice *popic*. H. XIV 430. Cf. *țurcă*.

— Din bulg. *čelik* (čelik) «joc de copii» (probabil, din turc. *čelik* «boutele, deci dublet cu *čili*).

CÉLINĂ s. f. (Bot.) v. *țelină*.

CÉLALŢ pron. v. *celalalt*.

CÉLLANT, **CEĂLANTĂ** și **CÉLANTĂ** s. **CÉL-
LANTĂ** pron. v. *celalalt*.

CELMĂ s. f. (Îmbrăc.)

CELMĂ s. f. (Îmbrăc.)

CELMELŪŢĂ s. f. (Îmbrăc.)

} v. *cealmă*

CÉLNĂ s. f. v. *chealnă*.

CÉLNIC, -Ă adj. *Seul*. — (Crișcior, Munții apuseni) Singur, fără nimic aproape: *Nu sta aci celnic, că numa te bate cineva. Celnic te duci la pădure, fără boi* Com. ST. PAȘCA.

CÉLNIC s. a. (Pesc.) *Baguette du bordigue*. — Nuaua încovoită și legată de coada cârlionțului (2°). ANTIPA, P. 378.

— Din slav. *čelnikъ*, derivat de la *čelo* «frunte» (cf. bulg. *čelnikъ* «străgăla de la roata carului», sârb. *čelnikъ* «fruntes», arom. *čelnic* «mare proprietar de oi»). Sensul cuvântului nostru a fost deci «măia care se pune în frunte» (cf. *fruntar* 2°). Cf. *celniță*.

CÉLNITĂ s. f. Morceau de bois qu'on met dans le feu. — (Mold.) Bucată de lemn de lungimea a acia dului (dar mai subțire decât acesta, POPOVICI-KIRILEANU, B. 134), care se pune cu capetele pe buzari, de-asupra jăraticului (Suceava). ȘEZ. II 186/13.

— Dintr'un slav *čel(Ń)nica* (cf. sârb. *čelnica* «frontală»), derivat din *čelo* «frunte»; pentru sens, cf. rus. *čelo* «gura sobei», *čelnikъ* «gaura cuptorului, sobei». Cf. *celnic* 1.

CELT, -Ă subst., adj. *Celte*. — Popor de rasă indo-europeană, ale cărui mari migrațiuni sânt încă din timpurile preistorice. Celții au locuit și în regiunile noastre; împinși apoi din Europa centrală în Galia, Spania și insulele britanice, au fost absorbiți în mare parte de Romani; urmașii lor, păstrând până astăzi limba proprie, sânt în nord-vestul Franței (în Bretagna), în Țara Galilor și în Irlanda. [Familia: (lat. *celticus*, -a, -um) **celtice**, -ă adj. = (de) a(l) Celților. *Limba celtică; influență celtică*].

— N. după fr. (lat. *Celtæ*, -arum idem).

CÉLTIC, -Ă v. *celi*.

CÉLU interj. v. *purele*.

CELU vb. IV^a. 1°. *Tromper, duper, dăcevoir, séduire*. 2°. *Se tromper, avoir une distillation*. — (Ungurism în Transilv. și Mold).

1°. *Trans*. A înșelă. POMPILIU, BIII. 1006, TIPLEA, P. P., com. A. TOMIAC. BUD. P. P. *Celutesk* = deciplo, fallo. ANON. CAR. *E rău, pre cei buni să celuc*. TICHINDEAL, F. 325. *Să-ți fi pușă, lume, nume, Să-ți fi pușă 'nșelăciune, Că pe mulți ai celuit*. VAIDA. | A amăgi pe cineva cu vorbe s. cu purlări ademenitoare, a ademeni, a seduce, a atrage în cursă, a momi, a amăgi. Cf. LB. *Șarpele cîului-mă, și mînceau*. PALIA (1582) ap. CCR. 51. *Pe mine m'a celuit de la părinți, când eram numai de trei ani*. RETEGANUL, P. I 35/35. *Rar când ajută [dracul] pe om la bine, și atunci numa' pentru a-l celui, să se deie lui*. ȘEZ. IV 180/17. *Dar moartea-a venit Și te-a celuit Și m'a sărăcit*. MARIAN, I. 124/11. | A purta cu vorba, a minți. *Zis-a badea c'a veni Până'n fundul grădintii, Să-i dau gura și ochii, Da-a mințit și n'a venit!* Doamne, rău m'a celuit! JARNIK-BĂRSEANU, D. 97. | A înșelă în dragoste. *Știi tu, mîndră, cum erai, Când cu mine te tubea?* Cum umbrai din mână 'n mână, Că cărăgul la fânăndă?.. *Dar de când mă celuești, Nimic nu trebuiești*. lb. 244. *Dar nu te-oiu terță, Ci te-oiu blăstămă, Că nu m'ai iubit, Și m'ai celuit*. lb. 503. | A seduce o fată, a o scoate din minți. *Am fost floare demierdată, Că am fost la maica fată, Tu, bade, m'ai celuit Și inima mi-ai topit*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 263. *De m'aș face fată'n păr, Vai, vai, vai, voinic ar fi, Cine m'ar mai celui, Că badea voinic a fost Și din fire că m'a scoal*. MĂNDRESCU, P. P. 68 69/13. *Bată-te sfântul pe tine, Cum m'ai înșelat pe mine*. — *Ba, cu nu te-am celuit, Numai te-am prăbăluit*. BUD. P. P. 16.

2°. Refl. | A se înșelă, a se vedea înșelă, a avea desliuzii. *Cum mă culc, cum te visez, Pun mâna, nu te găsesc... Doamne, cum mă celuești!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 16. *Astă noapte am visat, Bade, că te-am sărutat, Și din somn când m'am trezit, Foarte rău m'am celuit: Tineam, bade, perina, Ca dulce garșa ta*. lb. 225. *Mul stau și mă tot gândesc, Din doi pe carti să tubes Și să nu mă celuești?* RETEGANUL, TR. 82/11.

[Și: **INCELUI** IV^a (ad 1°) *El ne înclue*. TICHINDEAL, F. 74. *Zise cătră muma-să să încluească (înșele) căntii 'nlduntru. Ș-i încluea bătrina*. RETEGANUL, P. III 40/11. *Amândoi mă'ncluești*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 277. | A d(e)ctive = (în-)celuit, -ă. *Ochiori negri, cerniți, Luați samă ce iubiți, Să nu v'afliți celuiți!* MĂNDRESCU, L. P. 41/11. *Las', bade, să-ți fi urtă; Bine că nu-s celuit!* id. lb. 62, cf. VAIDA. *Babele noastre foarte tare sânt înclueite*. TICHINDEAL, F. 18. *Câte fete sânt în lume, Nu-i nici una amărită Ca fata cea*

nceluită. MARIAN, NA. 321. *Eu să-l taiu, de ador-mi, El s'o jine 'nceluit*. PĂSCULESCU, L. P. 214; — (In) **celuitor**, -oare adj., subst. *Celuitor*, -e = deceptor, -trix. ANON. CAR. Cf. PSAL. SCH. 22/100, 101/10. *Celuitoare*, *Pismuitoare*. MARIAN, INS. 504, cf. PAMFILE, S. V. 140. *Bade*, *bădășorul mieu*, *Inceluitorul mieu!* M'ai făcut de fi-am jurat, Și tu ai mândruje 'n sat! JARNIK-BĂRSEANU, D. 241. | A bstracte: **celuire** s. f. PSAL. SCH. 54/22, etc.; **celuit** s. a. Cu gură de 'nceluit. HODOȘ, P. P. 54; — **inceulială** s. f. Că cerneală-i multă 'n țară Ș'o fi vreo 'nceluală id. ib. 217; — **celutură** s. f. *Celutură* = deceptio. ANON. CAR.; — (cung. *csalsăg* 'șingelăciune) **cel(u)șăg**, **inceușăg**, (+ *cealdū*) **celăușăg** † (PSALT. SCH.), **celșug** (CABA, SĂL.) s. a. (plur. -șuguri, -șuguri) = înșelăciune, amăgire, ademenire, seducere. *Celșog* = deceptio, fallacia. ANON. CAR. *Toate treburē s'le întoarcă, fără de celșog și înșelăciune*. ȘINCAL, HR. II 120/12. *Răpesc cu nedreptul, cu sila, cu celșogul sau cu înșelăciunea*. TICHINDEAL, F. 54. *Ieși, mândrușă, pând'n prag, Nu te teme de celșog, Că to-s omu' idu cel drag*. VAIDA. *Ți-e glasul bărbătesc Și fi-e portul muiereșc Și mă tem de celșog*. RETEGANUL, TR. 26/23. *Punga și pălăria care mi le-a luat cu încelușag*. RETEGANUL, P. II 80/2. | Alte derivate: (cf. ung. *csalók* 'șingelători) **celăncă** (tipărit greșit în loc de *celaucă*?) adj. f. = înșelătoare. *Țiganca hamidă și celăncă (= celaucă?) ca toți Țiganii începă a arăta crăiesei căte toate*. id. P. I 48/; — **celăină** s. m. = șarlatan. Com. IZVERNICEANU. — (csărb. *šlarnik* 'fallax, imitator) **celărnice**, -ă † adj. = înșelător. *Cselarnik*, -e = fallax. ANON. CAR. — Din ung. *csalni* 'a înșelă, amăgi etc.' CIHAC, II 488.

CELȘĂG s. a. } v. **celul**.
CELȘUG s. a. }

CELULĂ s. f. I — III. *Cellule*.

I. Cameră mică. I^a. (La mânăstire). Încăpere mică în care locuiește un călugăr sau o călugăriță, chilie, cf. cămăruță, cămară, odăiță, chilioară, chilioută.

2^a. (La închisori). Încăpere mică, în care este închis, izolat, un condamnat; cf. *carceră*.

II (La fagure de miere) Gaură, chilioară, chilioută, bortă, alveolă, căsuică (cavitate exagonală, de ceară), în care albinele își depun miera.

III (St. nat.) Element anatomic din care sint alcătuite țesuturile animalelor și ale plantelor. *Cellulele sângelui, celulele nervoase*. *Cellula* e alcătuită dintr-o masă de protoplasmă înconjurată de o membrană și cuprinzând un nucleu.

[Família: (după fr. *cellulaire*, idem) **celular**, -ă adj. = de (s. din) *cellule*. (Șt. n. nat.) *Țesut celular*. (La închisori) *Sistem s. regim celular* = închisoriare în care fiecare condamnat este ținut închis izolat într-o celulă; — (Șt. nat. după fr. *celluleux*, idem) **celulos**, -oasă adj. = cu *cellule*. *Subți această feștură celuloasă, se află mușchii așezați așternuturi, așternuturi...* KRETZULESCU, A. 3/12. — N. după fr. (lat. *cellula*, -am, idem). Cf. *celuloid*, *celuloză*.

CELULAR, -Ă adj. v. **celulă**.

CELULOID s. m. (Comerc.) *Celluloid*. — Substanță fabricată dintr'un amestec de camfor și de fulmicon și care imită bagaua, mărgeanul etc. *Din celuloid se fac piepteni, bile de biliard etc.* [Pronunț. -lo-id.]

— N. din fr. (engl. *celluloid*, compus din lat. *cellula* și gr. *είδος* 'formă, înfățișare'), idem.

CELULÓS, -OĂȘĂ adj. v. **celulă**.

CELULOZĂ s. f. *Cellulose*. — Corp organic care alcătuiește țesuturile vegetale și în special membrana celulelor vegetale. (În măduva de soc, în bumbac și a. o găsim în stare mai cu totul curată. PONI, C. 338.) | *Produs artificial, din lemn, întrebuințat ca deosebire la fabricarea hârtiei*. *Fabrica de celuloză din Zărnești*.

— N. după fr.

CELUȘĂG s. a. v. **celul**.

CÉMĂR s. m. sing. } v. **clumurlu**.
CEMĂRLUI vb. IV^a }

CÉME s. f. *Sommet de la tête*. — (Sărbism, în Banat) Creștetul capului. Cf. LIUBA-IANA, M. 22. — Din sărb. *tjeme*, idem.

CEMÉNT s. a. (ș. d.) v. **element**.

CÉMER s. m. sing. v. **clumurlu**.

CEMÉTIE s. f. sing. } v. **cimotie**.

CEMÉȚIE † s. f. }

CEMIȘIR s. m. v. **cimișir**.

CEMPOAIE † s. f. v. **cimpolu**.

CEMŪR s. a. (Zid.) v. **ceamar**.

CENÁC s. a. } v. **ceanac**.

CENÁCÉL s. a. }

CENÁCUL s. a. *Cénacle*. — [Propriu; (Biser.) Sala în care Isus Cristos s'a întrunit cu ucenicii săi pentru cină și în care erau adunați apostolii când au primit Sfântul-Duh; p. ext., fig. — În românește numai cu acest înțeles] Reuniune (nu prea mare), de literați, de artiști etc. care împărtășesc aceleași idei, urmează aceeași direcție, alcătuiesc aceiași «curenți»; cf. școala, cerc, bisericuță, coterie, gască, tagmă. *Ce interesează sânt pricetenii d-tale! Am fost și i-am văzut în cenacul lor din Strada Fântânii*. VLAHUȚĂ, D. 261. | P. e. x. t. (impropriu) Sală. *O păclă grea se răspândă din cenacul adunătorii*. GOGA, T. N. VI 130. [Plur. -nacturi și -nacte. | Și: † (+ cină) **cinăcel** s. a. COSTINESCU.]

— N. după fr. (lat. *caenaculum* «locul de cină la Romani, din *caena* «cină»).

CENÁCŪȚ s. a. v. **ceanac**.

CENĂȚUI vb. IV^a v. **cinătui**.

CÉNDEA s. m. sing. v. **ceadă**.

CÉNDES s. m. sing. Nom de boaf. — Nume de bou. H. XVII 228. [Accentuat și: *ceadă*. VAIDA. | Și: *ceădea* s. sing. Nume de bou (H. XVII 228) s. de vacă (H. XVII, 67).] — Din ung. *csendes*, idem (propriu: «blând»).

CÉNE † pron. } v. **cine**.

CENEVĂ † pron. }

CENGERE s. f. plur. *Cordes*. — (Sărbism în Banat) Funii (legate de două băte) cu care se aduce fân s. paie în spate. Com. LIUBA, H. XVIII 173. [Accent?]

— Cf. sărb. *čengel scârțig*. Cf. *cinghel*.

CENGHEMENGHE adj. fem. plur. (Foirs) St. Germain. — (Răsinari, jud. Sibiu) *Pere cenghemenghe* sau *orășești* = pere St. Germain. PĂCALĂ, M. R. 279.

— Formă stălică din fr. *Saint-Germain*.

CENOBÍT s. m. (Bis.) *Cénobite*. — (Opusul lui anahoret) (Mai ales despre întâiele vremuri ale bisericii creștine) Călugăr care trăiește în obște, laolaltă cu ceilalți călugări, în mănăstire, în chinovie, chinovít.

— N. după fr. (clat. bis. *cénobita*, din gr. *κηνόβιον* «viață laolaltă»), idem, cf. dubletul chinovít.

CENOTÁF s. a. *Cénotaphe*. — Mormânt gol, ridicat în amintirea unui mort al cărui corp nu s'a putut afla, sau e îngropat în altă parte.

— N. din lat. *cenotaphium* (cgr. *κενός*: «gol» și *τάφος* «mormânt»), idem.

CENS s. a. 1^a-3^a. *Cens*.

1^a. (La Romani) Înscriere în listă, la fiecare cinci ani, a numărului cetățenilor și a averii fiecăruia spre a-i împărți în clase, a așeza dările etc., recensământ, cf. catagrafie.

2^a. P. ext. (În evul mediu, sub regimul feudal) Rentă funciară pe care o plătește cetero feudului de care depindea oricine intră în stăpânirea unei moșteniri. *Petru Rareș primi ca zălog Bistrița, și izbul după 1530 să-și pute păredelabii acolo, luând de la orăgeni censul regal*, IORGA, I. R. II 96.

3^a. P. anal. (Până de curând, înainte de introducerea votului universal) Cățimea de imposít necesară spre a fi alegător și eligibil. «*Fac parte din a treia clasă comercianții și industriații cari plătesc către Slat o dare de 30 lei noi cel puțin. Sânt scutiți de cens în această clasă toate profesiunile liberale...*» ap. MAIORESCU, D. I 63. *Censul nu se poate dovedi decât prin rolul de contribuție*. HAMANGIU, C. C. XXIV, cf. PRETORIAN, DR. C. 21.

[Plur., rar, *censuri*.] În Ardeal, după model german, și: *cenz* s. a.]

— N. din lat. *census*, -us, idem. Cf. censitar, censor, censură.

CENSITÁR. -Ă adj. *Censitaire*. — Cu dreptul intemeiat pe cens (3^a). În ritele de apăsare ale regimului censitar... GOGA, T. N. VI 2. [Scris și pronunțat — fals — și: *censitár*].

— N. după fr.

CENSOR s. m. 1^a-4^a. *Censur*.

1^a. (La Romani) Fiecare din cei doi magistrați însărcinați cu facerea recensământului cetățenilor (censului) și investiți cu puterea de a supraveghea moravurile publice, a muștra și a pedepsi pe cei care săvârșau fapte împotriva bunelor moravuri.

2^a. (Astăzi) P. ext. Fig. Persoană care își ia de la sine rolul de a muștra public pe alții pentru faptele, pentru purtările sau pentru operele lor.

3^a. (Astăzi) Spec. Cel însărcinat (de către guvern s. altă autoritate publică (mai ales în timpul cât e decretată într-o țară sau o regiune estarea de asediu) să controleze (să censureze) publicațiile date la tipar (cărți, broșuri, ziare, desene ș. a.). Șeful biroului de censure.

4^a. (Finanțe) Cel însărcinat (de către «adunarea generală» a membrilor unei societăți, unei bănci etc.) de a controla gestiunea fondurilor instituției. *Banca (națională) face avansuri, adică împrumutată pe garanție de efecte publice naționale... în condițiile care se fixează periodic de administrație, în unire cu constituil censorilor și cu aprobarea Ministerului de Finanțe*. ȘTEFĂNESCU, C. 492.

[Scris și pronunțat — fals — și: *cénzor* s. m.]

— N. din lat. *censor*, -oris, idem.

CENSURÁ vb. 1^a v. *censură*.

CENSURÁ s. f. 1^a-3^a. *Censur*.

1^a. (La Romani) Funcțiunea censorului.

2^a. P. ext. (Astăzi) Pedepasă disciplinară (muștrare) dată de către autoritatea în drept subalternilor sau membrilor unui corp constituit.

3^a. P. ext. (Astăzi) Cercetare (de către un superior, care are sau își ia un drept de control) a scrisului cuivă (destinat tipării) spre a o pri de la publicare părțile socotite primejioase. *De la o vreme bag de seamă că d-l director fmi aplică censure, în toată regula. Nimic, nici o vorbă de rău, la adresa guvernului, nu se mai putea publică în «Steaua României»*. VLAHUȚĂ, D. 36. | Spec. (subt regimul estării de asediu) Cercetare oficială prealabilă (din partea unui censor 3^a) a celor destinate publicității (prin tipar, reprezentate etc.) În deosebi a ziarelor, spre a o pri răspândirea unor idei socotite primejioase, imorale etc. *Ridicarea censurei în privirea tuturor treburilor și a interesurilor din îndurțul țării...* (a. 1848). URICARIUL, II 11²². *Cum am zice, Poliția în contra Literaturii! Censura guvernamentală în contra spiritului comedilor!* MAIORESCU, CR. II 179. *Nici censure, nici o altă măsură preventivă pentru aparițiunea, vinderea sau distribuțiunea oricărei publicațiuni nu se va putea înființa*. HAMANGIU, C. C. XVII. *Măsurile preventive și censurea nu sânt admise de Constituțiunea noastră*. PRETORIAN, D. C. 50. | P. ext. Cei însărcinați cu această cercetare.

[Plur. -sure și -suri. | Scris și pronunțat — fals — și: *cenzură* s. f. | Derivat: (după fr. *censurer*) *censură* (scris și rostit și *cenzură*), v. 1^a = a exercita acțiunea de censor (2^a-3^a), a aplica censurea (2^a-3^a); (la Români din foasta Austro-Ungarie, după germ. *zensurieren*) a examina lucrările în scris la un examen. *Lucrăsi... liber fiind prin finalta sa pozițiune de a cenzură și oamienii și faptele*. ODOBESCU, I 46²². | Part. -a și j: *censurat* (cu negativul *necensurat*), -ă = care a fost supus unei censure. | Abstracte: *censuráre* s. f., *censurát* s. a. = acțiunea de a cenzura. *Transcriem aci pe rând aceste două poezice nestemate, în care cea mai aspră critică va avea foarte puțin de cenzurat*. ODOBESCU, 293¹⁴. | Familia: (după fr. *censurable*, idem) *censurábil*, -ă = care merită să fie censurat; — (rar, după lat. s. germ.) *censuránt* s. m. = persoană care examinează («censurează») lucrările în scris la un examen. *I-am explicat că eu, ca examinatorii și censurant, am să mă conving...* de candidatul este versat... în specialitatea sa. SBIERA, F. S. 345.

— N. din lat. *censura*.

CENSURÁBIL. -Ă adj. v. *censură*.

CENT s. m. (Comerț) 1^a-2^a. *Cent*.

1^a. (În Statele-Unite din America) Monedă de aramă, având valoarea de o sutime dintr'un dolar. În Statele-Unite: *dolarul... împărțit în 100 [de] cenți*. GLIMESCU, A. 290.

2^a. (În Olanda) Monedă de aramă având valoarea de o sutime dintr'un florin. *Florinul... împărțit în 100 [de] cenți*. id. 26.

— N. după fr. (lat. *centum* «sută»). Cf. centimă, centezimă și sutime.

CENTÁUR s. m. 1^a-2^a. *Centaur*.

1^a. (În mitologia veche) Ființă mitică cu corpul jumătate om, jumătate cal. După ce l-am văzut... într'armândă pre *Lapitheni* asupra *Centaurilor*... (a. 1773). ILIODOR, ap. GCR. II 90²². *Mă luai după un centaur (dobloc), până mă scoase la o câmpie*. GORJAN, H. IV 153.

2^a. (Astron.) Numele unei constelațiuni din hemisfera australă.

[Pronunț. -ta-ur. | Și (cgr. *κένταυρος*): *centáura* † s. m.]

— N. din lat. *centaurus* (gr. *κένταυρος*), idem. Cf. *†*intaură.

CENTENĂR, -Ă adj. s. m. și a. I—II. *Centenare*.

I. A d. j. (rar, neobicinuit) (Vechiu) de o sută de ani, cf. secular. *Cultura centenară* nemșejască a Românilor bucovineni pregătise de minune terenul pentru noi năvălitori culturali. SBIERA, F. 350. | Substantivat (s. m.) Bătrân care a împlinit vârsta de o sută de ani.

II. Subst. (s. a.) Aniversare a împlinirii unei sute de ani a unui eveniment însemnat (s. a. nașterii s. morții unui om mare). În 1921 s'a sărbătorit centenarul revoluției lui Tudor Vladimirescu.

[In sensul II și: *centenării* s. a., cu plur. -nării.]

— N. din lat. *centenarius*, -a, -um, din *centenus* 'de o sută de oris, din *centum* so sută.

CENTENĂRIU s. a. v. *centenar*.

CENTEZIMĂ s. f. (Comert) *Centime*. — A suta parte (o sutime) dintr'o liră italiană, cf. ban, pară. [Familia: (<fr. *centésimal*, idem) *centezimă*, -ă adj. — ale cărei părți sânt sutimi].

— N. din it. *centesimo*, idem. Cf. dubletul *centimă și cent*.

CENTEZIMĂL, -Ă adj. v. *centezimă*.

CENTIAR s. a. *Centiare*. — A suta parte dintr'un ar (v. c.), adică un metru pătrat. *Centiarul care este o sutime de ară*. CLIMESCU, A. 203. [Pronunț. -ti-ar | Și: *centiară* † s. f. O centiară este toamna un metru pătrat. id. 203].

— N. după fr. (compus din lat. *centum* și fr. *are*), idem.

CENTIARĂ † s. f. v. *centiar*.

CENTIGRĂD adj. *Centigrade*. — Împărțit în o sută de grade. *Termometrul... centigrad sau Celsius* [= al lui Celsius]. PONI, F. 101.

— N. după fr. (compus din lat. *centum* 'sută' și *gradus* 'grade'), idem.

CENTIGRĂM s. a. *Centigramme*. — A suta parte dintr'un gram. CLIMESCU, A. 209. [Plur. -grame și (învechit) -gramuri.]

— N. după fr. (compus din lat. *centum* și fr. *gramme*), idem.

CENTILITRU s. m. și a. *Centilitre*. — A suta parte dintr'un litru. CLIMESCU, A. 208. [Plur. -litri, mai rar -litruși și -litre]

— N. după fr. (compus din lat. *centum* și fr. *litre*), idem.

CENTIMĂ s. f. *Centime*. — A suta parte (o sutime) dintr'un franc sau dintr'un leu (nou). Cf. ban, pară. Ar plăd un imposit de cel puțin 10 centime pe kilogram de până. GHICA, S. 598. Ceapă, ce astăzi se poate cumpără cu câteva centime... C. NEGRUZZI, I. 97. [Și: (franțuzisme, forme inculte) *santimă* s. f. și *santim* s. a. (plur. -muri). Vine un ras ori un tuns 25 de santimuri, cu puădră, unt de migdale, licandă. CARAGIALE, T. II 79.]

— N. după fr. Cf. dubletul *centezimă și cent*.

CENTIMÉTRU s. m. și a. 1°-2°. *Centimètre*.

1°. A suta parte dintr'un metru. *Centimetru* [este] a zecea parte din decimetru, sau a suta parte din metru. CLIMESCU, A. 202. *Centimetru pătrat* = pătrat cu fiecare latură având o lungime de un centimetru. *Suprafețele de tot mică... se măsoară cu... centimetru pătrat*, id. 204. *Centimetru cub* = cub cu fiecare față de câte un centimetru pătrat. *Submultiplii metrului cub sânt: decimetru cub, centimetru cub... id. 205.*

2°. P. ext. Panglică (de stofă s. de metal având lungimea de un metru (s. mai mult), împărțită în centimetri, întrebunțată la măsurat de către croitorii, cismarii etc.

[Plur. -metri și (mai ales în sensul 2°) -metre.] În înțelesul 2°, și: (formă incultă, franțuzism) *antimetru* s. m. și a. N^o să-i măsoară cu, la bădărește vorbele cu *santimetru* | CARAGIALE, S. U. 13.]

— N. după fr. (compus din lat. *centum* și fr. *mètre*), idem.

CENTRÓN s. a. (Milii) v. *centuron*.

CENTRĂ vb. Ia (Mecan.)

CENTRĂL, -Ă adj.

CENTRĂLĂ s. f.

CENTRALIZĂ vb. Ia

CENTRALIZAȚIE s. f.

CENTRALIZAȚIUNE s. f.

v. *centru*.

CENTRIC, -Ă adj.

CENTRIFŪG, -Ă adj.

CENTRIFUGĂL, -Ă adj.

CENTRIPÉT, -Ă adj.

CENTRIPETĂL, -Ă adj.

CENTRU s. a. și m. I-II. *Centre*.

I. (Geom.) 1°. Punctul din mijlocul unui cerc s. unei sfere, la egală distanță de toate punctele circumferenței s. ale suprafeței sferei; cf. mijloc, țef(t); p. ext. (la o elipsă, o hiperbolă, un poligon regulat, un paralelipiped ș. a.) punct prin care orice dreaptă care unește două părți opuse ale figurii este împărțită în două părți egale. Se mai numește și: *centru de simetrie*. Cf. MELIK, G. 212, MURGOCI-LUDWIG, MIN. 12. *Centru* = Tinta, punctul carile este toamna în mijlocul lucrului răstund. CANTEMIR, IST. 13. Punctul O, centrul cercului înscris și a cercului circumscris, se numește *centru* poligonului regulat. MELIK, G. 126. *Centru* cristalului. PONI, CH. 13. *Magul pricepe pe gânduri în oglinda lui de aur, Unde-a cerulul mi stăde ca 'ntr'un centru se adun'*. EMINESCU, P. 69. [Optică] *Centru* unei lentile s. optic (PONI, F. 374), punct interior situat pe axa principală astfel încât orice rază refractată care trece prin el nu suferă nici o deviațiune. | Fig. Miez, fund, adânc. *Mintea vrea să pătrundă până în centru lucrurilor*.

2°. P. ext. (Ceea ce este în) mijlocul unei întinderi, unui spațiu, cf. buric (5°). *Suspînțele dreapte ceriurile pătrund și lacrămile obidite centrul pământului potredesc*. CANTEMIR, ap. HEM. 1534. *Atunci pământul, din centru luând a sa strămutare, ar cădea*. KONAKI, P. 271. | *Centru* unei țări, unei provincii, *Centru* unei armate, (în opozie cu aripile). | (Polit.) *Centru* (unei adunări legislative): locurile din mijlocul sălii de sedințe, p. ext. deputații care ocupă acele locuri (alcătuind un partid cu opinii moderate între partidele din — s. de — dreapta și cele din — s. de — stânga).

II. 1°. (Mecanică) Punctul în care lucrează rezultanta mai multor puteri. *Într'aceste 2 stele, adică într'o mijlocirii cântinși cerului, și în acea adăvărată mijlocie a răstundezăii pământului să aşteadă, carile din vârșitea a acelor 2 drept-cum-pânle, și potrivite stele, acealea câte de asupra centrului întemeiate sânt, nici cum în sus sau în gios, în dreapta sau în stânga, a să mută sau a să călă pot, ce ori câte în a cântinși cerului cuprindere să cuprind. Iate într'acei în mijloc drept-mijlocit centru să radimă spre-țe tot. CANTEMIR, ap. GCR. I 323. | *Centru* de greutate s. de gravitate (s. de gravitație s. al gravității POLIUZ), punctul unui corp prin care trece constant rezultanta forțelor gravitației care au acțiune asupra fiecăreia*

di moleculele sale. Cf. PONI, F. 33. Toate lucrurile cătră *chंद्रul lor* să pleacă. N. TESTAMENT, a. 1703, ap. GCR. I 347/22. [(Pleonastic) Pietecarea cu greutatea sa spre centrul mijlociului pământului se vor trage. CANTEMIR, IST. 152/22. | Centru de oscilație, într-o pendulă compusă, în care moleculele superioare tind a iuți oscilațiile, iar cele inferioare a le încetini — punctul în care aceste două acțiuni contrarii se compensează. | P. a. n. a. l. (Anat.) Centre nervoase (s. centri nervoși) = părțile sistemului nervos (în creier, măduva spinării etc.) de unde pleacă și unde vin ramificații nervoase (nervii) și în care sânt localizate condițiile imediate pentru anume mișcări sau funcțiuni sufletești. În a treia circumvoluțiune frontală stângă e centrul vorbirii.

2º. P. a. n. a. l. Loc unde vin să se întâlnească (s. de unde pornesc, se împrăști) felurile puteri, acțiuni, loc în care e cea mai via mișcare. Toate oștile și răzcoarele despre părțile noastre ca dintr'un centru spre apus și spre răsărit slobozindu-se. CANTEMIR, HR. 354/22. Un oraș, centru de lumini și de activitate. GHICA, S. 229. Centru de acțiune și scocunul direcțiunii să fie în Constantinopol. Id. A. 61. Vănzarea se urmărește înaintea tribunalului în circumstanțele cărora să găsească centrul exploatațiunei. HAMANGIU, C. C. 463. Un centru comercial, industrial, politic. | Fig. Omul este centru din care izvorăsc două nemărginiri împotriva lui. MARCOVICI, C. 11/2. | (Eliptic) Putere administrativă centrală, din capitală, ocăruiure. Domnul Ghiță Samson zămbește, eci stă foarte bine cu centrul. SADOVEANU, M. 166. | Centre mari, = orașele mari, în care se găsec cele mai importante instituții comerciale, politice etc. | Loc. prep. (neobincuită) În centrul. — În mijlocul, în toțul. Mahomet chiar în pat, în centrul plăcerilor sale, puse mâna pe cuțit și ucise /dră milă pe aced feridă nenorocită a ambiției mumei sale. BĂLCESCU, M. V. 236/22.

[Plur. centre și (Anat.) centri. | Și: (egrec. κέντρον) *chéntru* † s. a. (cu rostire neogrecoască) *chéndru* † s. a. | Adjective: *centră* (centră) † STAMATI), -ă = care se află în centrul (I) unui cerc, unei sfere etc., din (s. de la) centru (II), care are însemnătatea, puterea, funcțiunea unui centru; (locul) unde se întâlnesc felurile puteri, acțiuni etc.; care cuprinde s. conduce totul; p. e. x. l. principal. (ad I) Scheletul se compune de o coloană centrală ce se numește și coloana vertebrală. KRETZULESCU, A. 14/2. Față de acest izvor de putere (căldura soarelui), căldura care ne mai vine și din adâncul planetei (căldura centrală) este puțin lucru. MEHEDIŢI, G. F. 16; (ad II) Administrație centrală. Vama centrală din Iazi (a. 1833). URICARIUL, VII 224/22. O autoritate sinodale centrale pentru afacerile religioși ortodoxe în România (a. 1865). Ib. X 371/22. A fost trimis la Focșani, ca membru în comisia centrală. GHICA, S. 670. Nu puțin faad ne-au servit chiar în București Biblioteca centrală. HASDEU, I. C. IX/1. Ea... făcuse câteva clase de școala centrală. CONTEMPORANUL, VII 193. (Substantivat) centrală s. f. = oficiul central. Centrala telefonică; — (ieșit din uz) *centre*, -ă = central (1º). Punct centric. L.M.; — (c fr. *centripète*) *centripét*, -ă, (după germ. *zentripetal*, idem) *centripetă*, -ă = care tinde spre centru. Forță *centripetă* = forță prin care un mobil, care se mișcă descriind o curbă, e atras spre centrul acelei curbe; — (după fr. *centrifuge*) *centrifug*, -ă, (după germ. *zentrifugal*, idem) *centrifugal*, -ă = care tinde a se depărta de centru. Forță *centrifugă* = forță prin care un mobil care se mișcă făcând o curbă, tinde a se depărta de centrul acelei curbe. Cf. PONI, F. 29. | Verbe: *centră* 1º (Mecan.), *centraliză* 1º = a adună s. a strânge (mulțe s. toate lucrurile etc. de același fel) într'un centru, a con-

centră (COSTINESCU); (cu abstractele) *centralizare* *centralizăție*, *centralizațiune* s. f. = acțiune prin care forțele (spec. instituțiile, organele etc. ale unei întreprinderi, unei administrații, ale unei țări) se adună în (tr'un) centru (în capitală); spec. sistem în care acțiunea politică, administrativă, culturală ș. a. a unui stat e luată de la comune, de la județe, și e concentrată în mâinile guvernului central (opus: descentralizare, cf. a. autonomie). Tot aceea ce treacă / Ungurii a păstră mai mult, adică integritatea țării, limba lor diplomatică și chiar și centralizația... GHICA, A. 318. Țara lui o organizație oștăcescă și o centralizație puternică. BĂLCESCU, M. V. 11. Prin centralizare administrativă înțelegem raportul ce există între puterile locale cu cele centrale. PRETORIAN, DR. C. 57. Să nu fie lipsă de centralizare, căci ne-ar duce la anarhie. MAIORESCU, CR. III 154/22; (cu a adjectivei) *centralizator* = care centralizează. De legi centralizatoare are lipsă monarhia. L.M.; *centralizat*, -ă. DDRF.]

— N. din lat. *centrum* (c grec. κέντρον, propriu punct). Cf. *concentră*.

CENTŢULE -Ă Centuple. — (Latinism, în Transilv.) Insuțit.

— Din lat. *centuplus*, -a, -um, idem.

CENTURĂ s. f. (Imbrăc.) *Centure*. — Cingătoare (de stofă s. de piele, cf. brău (1º), brăneț (2º), [bete, cordon, șerpar, curea; centuron. Plur. -uri, mai rari -ure.]

— N. după fr. (clat. *cingtura*).

CENTURIAT -Ă adj. *centurie*.

CENTURIE s. f. *Centurie*. — (Ist.) În vechea Romă, număr de o sută de cetățeni formând una din diviziunile politice ale poporului roman; spec. diviziunea cohorții formată din o sută de oameni; cf. *sutime*. Fiecare ceată se subdividă în zece *centuri*, sub un *sutaș*. BĂLCESCU, M. V. 590/2. | Termenul a fost luat din nou acum, în instituția șcercețasilor. [Familia: (< lat. *centuriatus*, -a, -um) *centuriat*, -ă (pronunț. -ri-at) adj. = pe centurii. Cătea timp după introducerea constituțiunei numite a lui Servius Tullius, legislațiunea trece și asupra comițiilor *centuriale*, adică a adunării cetățenilor după censul aeris și după înalțarea la serviciul militar. MAIORESCU, CR. III 116.]

N. din lat. *centuria*, -am.

CENTURION s. m. (Ist.) *Centurion*. — Ofițer din armata romană care comandă o sută de oameni, *sutaș*, cf. † iuz-bașă. [Pronunț. -ri-on.]

— N. din lat. *centurio*, -onem.

CENTURON s. a. (Mil.) *Centuron*. — Cingătoare de piele, de care se agață sabia, baioneta etc., † brăneț (4º). (Și (pop.) *centron* s. a., *cintron* s. a. *Aida!* du-te iule și cere cocoșii să-mi dea sabia și cintronul. CARAGIALE, T. II 17/2.)

— N. după fr.

CENUȘĂ vb. 1º v. *cenușa*.

CENUȘĂ s. f. sing. I. 1º-2º. *Cendre(s)*. II. 1º. *Cendre*. 2º. *Poussière*.

I. Propriu 1º. Substanță minerală prăfoasă și (de obicei) răcită (în opoziție cu spiza, care e fierbinte) care rămâne după arderea unor corpuri organice (lemn, cărbuni etc.) *Celnushé* = cinis. ANON. CAR. *Derep-ce cenuse* [ce:rușe HURM.] ca *pâne mâncauta* PSALT. 208/2. Se cocă pe caltra sură două tute în *cenușă*. EMINESCU, P. 192. Ai să-l găsești dormind în *cenușă*, cu nasul în făcintă. CREANGĂ, P. 52/2. *Mersu ce mersu și dete de un cupior, care-i strigă... Fată-mare, fată-mare, vino de mă lăpște și mă șterge de cenuse*. ISPIRESCU,

L. 348. Pe unde ai văzut flacăra, să tai și să presari cenușă. PAMFILE, COM. 43. Eu la joc, mândra la joc, Mălăitul — de Joi la joc. Cu mândra jucăușă, Mânci mălăitul tot cenușă. JARNIK-BARȘANU, D. 421. Mândra cu șurț de carton Ar fi bună după'n domni, Dar cenușa-ajunge 'n horn. Ib. 437. D'or fi calca tot cenușă Până la Dimoia 'n ușă, Tot m'aj duce la Gheorghidă Să-i duc o jar' de gură. BIBICESCU, P. 25. Cenușă în zile de post să n'o dai afară din sobă, că-și mândăncă uliul galileile. ȘEZ, I 51/2. Cenușă cu apă să bra pentru mătrice. LEON, MED. 114. Cărbuncle cenușe se face când multă vreme îl fii în captor. ZANNE, P. 1 434. Cărbuncle, ca să trăiască, în cenușă se 'nvește. IORD. GOLESCU, ap. DDRF. # A se alege (s. a nu rămâne) decât praf și cenușă (din ceva) = a nu se alege nimic, a se spulbera totul. Nîmîc nu mai rămăse din acel păr decât praf și cenușe. ISPIRESCU, L. 224/2. A nu avea nici cenușă în vatră = a nu avea absolut nimic, a fi sîrac lipit pămîntului. Cf. PAMFILE, J. II. Nu-i casa lor, în care stau, Ș'n casă nîci cenușă n'au. COȘBUC, ap. TDRG. A luă (s. a vinde) cuivă și cenușă din vatră: absolut tot. LM. Măntîi fii vadeaua birului și vine să ne împlicească..., are să ne vînză și cenușa din vatră. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. A-și pune cenușă pe cap = a se pocăi, simțindu-se vinovat. ZANNE, P. II 45. A-i da (cuivă) luleana prin cenușă = a-l terfelii, a-l face de răs. id. ib. III 211. A trage cenușă (s. spuza) pe (s. sub) id. ib. IV 154) turta sa = a-și îngrijii interesul propriu, a-și apăra cauza sa proprie (une-ori, în paguba altora). Ai cercat să mă strict cu Florica, pentru ca să tragi cenușă pe turta ta! ALECSANDRI, T. 930. A luă cuivă cenușă pe turta = a-l despoia de ce are mai bun. Cf. TDRG. A preface în cenușă = a arde, a da foc (la ceva), a d-struge cu totul. Pojarul de 20 Iulie prefăcuse în cenușă mai mult de jumătate a orașului Iași. C. NEGRUZZI, I 15. Toate s'au prefăcut în cenușă = a pierdut tot. PAMFILE, J. II. Bate para în cenușă = s'a stins focul. id. ib. Vântura-cenușă (id. ib.) vagabond, f. vântură-tară. || Spec. Cenușa întrebunțată în leșie s. la fabricarea colorilor (cf. PAMFILE-LUPESCU, CR.) și noi, pe căldurile cele, ne ungem cu lește tulbure, ședem atară la soare, cu pîlea goală, pînă se uscă cenușa pe noi. CREANGĂ, A. 28/1. Cenușă vulcanică. | Transilv. după ung. hamă zstr) Oleu de cenușă = potasă, Cf. L.B.

2°. Ce rămăne în urma arderii mortului (pe rug s. în crematori). Străng cenușa trupului lui Tutile, o pun într'un vas. BELDIMAN, N. P. I 172/11. June genteu aripot... purtînd... o urnă funerară, păstrătoare de cenuși. ODOBESCU, I 212/13. | P. a năi. Rămășițele, tărâna morților. O salce... să umbrească cenușa mea. LM.

II, Fig. 1°. Resturi, rămășițe. Puternica ta liră, de mîna-ți pipăit, A teacurilor stînce cenușă-ar fi micșot. ALEXANDRESCU, M. 27/2.

2°. Praf, pulbere, colb. Azi în jărnă și'n cenușă ale tale se prefac. KONAKI, P. 204. Cu aceste arme s'au rădicat și s'au înălțat omul din cenușa lui, la cunoștința și orînduiala omenească cea desăvîrșită. PISCUPESCU, O. 91/2.

[Plur., rar, -nuși. | Ș: cenușe s. f. În textele rotacizante: cerușe. | Diminutive: cenușuță s. f. = cenușă mică, fină, puțină. LM.; cenușoară s. f. (Bot) = podbeal, cenușoasă. PAMFILE, DUȘM. | Augmentative-depreciative: cenușoasă s. m. (DICT.), cenușoică s. f. (DICT.).] (În Transilv., Ban.) cenușoică s. m. și f. = persoană leneșă și murdară care slă tot lângă vatră, lângă sobă, de se umple de cenușă; spec. (în basme) cenușăreașă, cenușărita. Cănușoahid = Endymio. ANON. CAR. Feciorul cel mai mic eră prăpădit..., năntăv și nespălat... Sădă în gura caprolului, îngropat în... cenușa ară în vatră

focului... Din această pricină, cei din casă îl numeau Cenușoica. MERA, L. B. 117. El arev numele de Petru Cenușoică. Asti nume i-l-o dat tatăl său, pentru că tot în gura caprolului o zeat. FRÂNCUCANDREA, M. 243. | Adjective: cenușiu, -le, (prin Sălaj) cenușoiu, -oale = de culoarea cenușei, cf. sur, sein. Col (H. II 116, 166), căme (H. II 131) cenușiu. Cotoț (C. NEGRUZZI, I 57), zore (ALECSANDRI, P. II 11/1) cenușie. [Grawit] au clocti ouăle lor cenușie. ODOBESCU, III 31/4; (substantiv) cenușie (cenușie DAME, T. 186) s. f. (Bot.) = firicăică; — cenușos, -oasă = plin de cenușă; ca cenușa. DICT. Cănele cenușos. TICHINDEAL, F. 331; (substantiv) cenușoasă s. f. (Bot.) = spălăcioasă (BARGIANU); podbeal, cenușoară (DICT.). | Verbe: cenușă la (DOSOFTEIU, ap. CDDE, LB, LM, COSTINESCU), cenuși IV^a (PONTBRIANT), încenușă la, încenuși IV^a = a (se) preface în cenușă (prin ardere) s. în praful; a prepara cu cenușă; a da (la ceva) fața cenușei, (refl.) a se face cenușiu; a acoperi, a presăra cu cenușă. DICT. Cănușoahid = incinerare. ANON. CAR. Copit... au încenușat capetele lor. BIBLIA (1688) ap. TDRG. Inima, de ofat arzînd, s'au încenușat. KONAKI, P. 172. Ca să-i ta părul [de pe piele], cerneau peste păr cenușă și începeau să frece părul cenușii, cu oada toporului sau cu alt băf. PAMFILE, I. C. 42. Când se vede că [firele] s'au colorat bine, se scot, se încenușesc, adică se presară cu cenușă. PAMFILE-LUPESCU, CR. 105. De unsoarea părului, se cenușează fața. PISCUPESCU, O. 320/1; (cu parl.) (în) cenușat, -ă adj. = prefăcut în cenușă, făcut praf, ca cenușa (COSTINESCU), cenușiu (ib.); fig. turbure (ca și când ar fi acoperit cu cenușă). Cănușat = încernat. ANON. CAR. Jar de e [luna] încenușată și întunecată..., va să fie vînt mare. CALENDARIU (1814) 78/21; (și cu abstractul) cenușătură (cenușătură) s. f. Plecă (cutare) Pe cale, pe cărare, Se nălăni cu urdănițele toate 'N cole, Cu gînuțuri, Cu fîmîngiuri, Cu cenușătură. MAT. FOLC. 1556.]

— Din lat. *cinusia (din cinis = cinis 'cenușă'). Cf. cenușar.

CENUȘĂR s. m. și a. I. 1°. Ramasseur de cendre. 2°. Cendrilla. 3°. Gratie-papier. 4°. Vernis du Japon (Ailanthus glandulosa). II. 1° — 2°. Cendrier. 3°. Urne funéraires. 4°. Chiffon formant sac où on met de la cendre pour faire la lessive. 5°. Grande balle dans laquelle on prépare le lait de chaux.

I. S. m. 1°. (Rar). Cel care adună cenușă (pentru fabricarea săpunului. COSTINESCU, POLIZU.)

2°. (În povesti) Cenușoică, cenușăreașă. Românul arev nouă feciori și unul ședă în cenușă. Ședînd Rom'nul la masă cu ai opt, și dându-i și aluina de mîncare, [zise]: Tine și tu, cenușerule. PAMFILE, COM. 33.

3°. (Mold., învechit; termen giunea și batjocoritor, dat după cenușa ce o puneau în loc de nisip peste scrisul proaspăt, ca să usuce cerneala.) Copist prost. (ALECSANDRI, T. 1758), scriitor (de cancelarie), cf. logofăt, pisar, diac, gramătic. Am păfît-o... Cenușerii de la giudecatorie o răs de mîne, cu hohot. id. ib. 918. Mă duc mă deunăzi în tipografie și... dictez unui cenușer, ce ședă acolo, semnălmntul deplin al unui medic șarlatan. I. NEGRUZZI, V 211.

4°. (Bot.) Arbore cu flori mici, galbene-verzi, cu miros neplăcut. Se mai numește și: arbore-putores. PANTU, PL.

II. S. a. 1°. Locul sub sobă unde cade cenușa (COSTINESCU); locul unde se strînge și se păstrează cenușa (MARIAN, CH. 41).

2°. (Rar) Scrumieră, cenușerniță. Cf. TDRG. Limba asta d'o vorbiți voi acuma... nineni

n'a mai zis că e nici limbă de furat, nici limbă...
bună de zblțuit ori de'mproșpat cu zgardă și cu hureștii ălor luminători de iștră'n vacu' d'acuma din cenușaru' năbădăos al loșoștelor deunzii cărturari d'alanidțeri. JIPESCU, o. 59.

3°. (Rar) Urna în care se păstrează rămășițele mortuilor. Cf. PONTBRIANT.

4°. Un țol mic s. un ceafșă în care se pune cenușă (amestecată cu paie BREBENEL, GR. P.) de-ăsupra rufelor spălate și așezate în zoluriță s. puțină (BUD. P. P.) s. prin care se strecoară leșia când se albesc cămășile (MARIAN, CH. 41), leșier, cărpă, cf. POLIZU. *Bală-te, mândră, hoheriul, Că-ți-ai deat cenușerul.* BUD. P. P. 62.

5°. O cadă mare îngropată în pământ și în care se pune var nestins, de se topește și se face lapte de var. I. IONESCU, M. 701.

[S:] *cenușer* s. m. și a. | Feminin: (Munt.) *cenușăreasă* (cenușereasă) și *cenușăriță* (cenușerită) DICT. = femeie care adună cenușă (COSTINESCU); femeie murdără (mereu, de cenușă) și proastă; spec. (în basme) fată-mare, desprețuită și prigornită de către mama vitregă și surorile vitrege din pricina frumuseței, înțelei și vredniciei ei (daruri ce lor le lipsesc), ținută numai la bucatărie, să gătească, să scoată cenușă din vatră și dându-i să poarte haine urite, dar descoperită în cele din urmă de Făt-frumos, care o ia de soție, cf. *cenușotcă*. (Cf. COSTINESCU). *Ar fi de dorit să țin cine a fost acă doamnă, a[și] căreț p[er]tor întrecă pe al cenușeresei.* C. NEGRUZZI, I 101. | Verb: (rar) *cenușări* (cenușeri) IV^a = a pface în cenușă. *Au lăsat în urmă, grămadă la un loc, O lungă risipire cenușărită 'n foc.* ALECSANDRI, P. II 57. | Alte derivate: *cenușărie* s. f. = cantitate mare de cenușă; loc unde se strânge cenușă. LM: — *cenușărnită* s. f. = scrumieră (BARCIANU, PAMFILE, C.). *Ți aprinse figura și puse lemnașul de chibrit în cenușărnice ce sta pe pat lângă el.* SLAVICI, N. 265.]

— Derivat din *cenușă*, prin suf. nom. agent. și instr. -ar.

CENUȘĂREASĂ s. f.	} v. cenușar.
CENUȘĂRI vb. IV ^a	
CENUȘĂRIE s. f.	
CENUȘĂRIȚĂ s. f.	} v. cenușă.
CENUȘĂTĂRĂ s. f.	
CENUȘĂSE s. f.	
CENUȘĂR s. m. și a.	} v. cenușar.
CENUȘĂREASĂ s. f.	
CENUȘĂRI vb. IV ^a	
CENUȘĂRIE s. f.	
CENUȘĂRIȚĂ s. f.	
CENUȘĂRNITĂ s. f.	
CENUȘĂTĂRĂ s. f.	
CENUȘĂ vb. IV ^a	} v. cenușă.
CENUȘĂIU - IE adj. s. f.	
CENUȘĂLIE s. f. (Bot.)	
CENUȘĂRĂ s. f. (Bot.)	
CENUȘĂIU - ȘĂOĂIE și - ȘĂOĂICĂ adj., subst.	
CENUȘĂȘ - OĂȘĂ adj., s. f.	
CENUȘĂȚCĂ s. m. și f.	
CENUȘĂȚĂ s. f.	
CENZ- v. cens.	
CEO- v. clo.	
CEON- s. a. v. cean.	

CEOTI vb. IV^a *Infecter*. — (Banat.) A infectă. Com. V. BRANISCE. [Pronunț.: ce-o-ŷ].

CEP s. a și m. 1°. *Branche de sapin, nauă de sapin.* 2°. *Cep de vigne.* 3°. *Racine de mals.* 4°. *Broche, faus-et, bondon.* 5°. *Cannelle.* 6°. *Trou du tonneau.* 7°. *Chevillle, goujon.* 8°. *Extrémité d'un poteau taillé de manère à s'ajuster à une autre pièce de bois.* 9°. *Tourillon.*

1°. Ramură de brad s. de molid (Bran); com. MARIAN, SEZ. V 56^{1/2}. VĂRCOL, H. XII 355, XVII 90) ciuntată, fără frunze, ciot (ION CR. III 303); nodul din tulpina unui brad s. molid din care crește ramura (COSTINESCU, Straja, Bucov. com. A. TOMIAC). *Îngrăditura lueților întinse... se face cu rășlogi și druci, (= drugi), așa că tot între doi druci înfipti în pământ, ale căror vârfuri se țin la un loc cu colaci de cepuri de brad, se pua orizontal rășlogi de nouă urme de lungi.* PAMFILE, I. C. 447. *De atunci au rămas scerpile cu cruce în fiecare brad.* MARIAN, I. 112^{1/2}. *Eu nu trag cepurile, Ci cu trag giunghiurile.* id. V. 143. *Pe brazii se fac cepi și cetină.* H. XVII 90.

2°. (La plivitul viei) Vița lăsată pe rod (HEM. 1868/89), ciuntată pe din sus de ochiul al doilea s. al trelea de jos în sus (H. XVIII 3), joarda cea scurtă pe care se lasă tăiat împreună cu strugurele și pus spre păstrare (RĂDULESCU-CODIN).

3°. P. a. n. l. Fir de rădăcină de porumb, numit și ghiară s. viță, care dă chiar deasupra moșorului de pământ, se întinde în jos și intră apoi în pământ. PAMFILE, A. 87, cf. DAME, T. 63.

4°. Dopul, astupusul de lemn cu care se astupă gaura de jos (pe unde curge lichidul) a unui vas (butoiu, bute, steand) (COSTINESCU, LM., RĂDULESCU-CODIN, com. MARIAN); spec. astupusul de de-ăsupra al buții (în opoziție cu vraniiu) Com. LIUBA. *Căp = epistomium.* ANON. CAR. *Vede bobocul' fără cep și vinu' curs tot pe pământ.* N. BOGDAN, ap. DDRF. *Trase cepurile la cotecă buți d'odată.* ISPIRESCU, L. 323^{1/2}. *Un doș, coccan sau cep de lemn.* F. R. ATILA, 90.

5°. P. ext. Cană, pipă. H. IX 83. *În trașeti-mi înocă câte o cinzeacă, de la cep (scoasă proaspăt).* ODOBESCU, I 84^{1/2}. *Procatăruț umple pe cep o glajă.* RETEGANU, P. III 87^{1/2}. *Cu gura la cep de bute.* ALECSANDRI, P. P. 314. || A da (s. pune) cep unei buți = a începe o bute plină. *Ei dete cep la o butie cu vin.* ISPIRESCU, U. 38^{1/2}. (P. ext.) *Doș-i cep, băieți! (arătând garafa).* ALECSANDRI, T. 238. | (Numai în DICT.) *Linge-cep* s. m. = bețiv.

6°. (Sens extras din expresia: a da cep butoiului) Gaura butoiului în care se pune cepul s. cana. Gaură dată pentru înlesnirea priticotului, cu spițelnicul, la fundul butei sau butoiului (RĂDULESCU-CODIN); gaura butoiului în care se bagă cana (COSTINESCU, PAMFILE, I. C. 223). *Vinul se scoate din cadă, trăgându-l pe cep.* I. IONESCU, C. 199. *Prin un cep sloboade apa (din bute).* C. NEGRUZZI, I 96.

7°. (Dulgh.) Cuiu de lemn cu care se împreună două lemne, mai ales două obezi, cf. p.ăj, cățel. (DAME, T. 8, PAMFILE, I. C. 128, APOLZAN, U. 19, RĂDULESCU-CODIN, H. XVI 10, II 29, IV 44, VII 184, X 69, 539, XII 118). *Faci cu sfredelul trei borie în pragul casei și apoi le astupi, bătând în ele cepuri (cute) de lemn.* PAMFILE, B. 60.

8°. Limba de la capătul unui stâlp tăiat potrivit ca să poată intra la scobitura altui lemn spre a se îmbină cu el (Blaj, com. ITTU). Cf. cățel.

9°. (Mor.) Boldul s. *cepul* se numește fierul ce se pune une-ori în capul grindeului. DAMÉ, T. 150. Căpelele fu-ului (fiind ascuțite la vârf) se numesc *cepurî* (Săliște, jud. Sibiu, com. A. BANCUI).

[Plur. *cepi* și *căpurî*.] Diminutiv: *cepușor* s. a. LM. | Augmentativ: *cepău* s. f. (cf. 8°, la joagăr) = capătul de fier al fusului roții, care se învârtiște în scobitura unei bărne (DAMÉ, T. 173), (la moară) partea unde se învârtiște ciutura cu pietrele (H. IV 10). | Adjective: *cepós*, -oásă, (din plur. *cepurî*) *cepurós*, -oásă = (lemn, copac, mai ales brad) cu multe *cepurî* (1°), noduros, cioturos. ȘEZ, V 56/2. MARIAN. Toiage cepóase. DOSPTEIU, V. S. 36, cf. 38. O mulțime de copaci groși și *cepușori*, răsturnați clate peste grămadă. MARIAN, T. 236/2. | Nomen agentis: *cepar*, (de la plur. *cepurî*) *ceparur* (H. XVII 448) s. m. = cel care are *cepurî* buzoii, la nunță. H. XII 35. | Nomen instrumenti: *cepar* s. a. = burghiu, sfredel (RĂDULESCU-CODIN, H. VI 172) de găurit butoaiele spre a le da cep (Muntele-Săcelului, com. ITTU), *ceparur* s. a. = sfredel cu care se fac găurile pentru *cepii* care împreună câte două obezi (H. XVII 4). | V erb: *cepu* (*cepurî* com. ITTU) IVa = a curăți un arbore de ramuri, a ciuhui, ciungări, crengui, dărâma (Viseul-de-sus, în Maramures, com. ITTU); a împreună cu *cepurî* (7°) două bucăți de lemn (DDRF.); a face *cepurî* (8°) cu rindeaua; (cu a bstractiv): *cepu* s. a. (și adjectivul verbal substantivat): *cepuitor* s. a. Cu rindeaua pentru *cepu* ori (cu) *cepuitorul* se fac *cepurile*. APOLZAN, U. 19. | Abstracte: † *ceparit* s. a., (plur. -rituri), † *ceparie* s. f. = impozit asupra cârciumelor. Câte 6 p(ot)onici de *ceparit* de bute (a. 1741-2). IORGA, S. D. IV 219. O piteiță care să fie scutită... de bezmân... de *ceparit* (a. 1765). URICARIU, I 275/11, cf. V 422/2. Bezmanul cu *ceparie*, ce au fost dând cărmele din toată țara. LET. II 58/2.]

— Din lat. *ceppus* columnă ascuțită, de piatră s. de lemn, care în limbile romanice are și înțelesul de strunchiu, erădăcină, sviță de vies etc., dialectal chiar și edop de lemn pentru astupatul butoaielelor. Peste acest cuvânt de origine latină s'a suprapus slavul (bulg.) *čepъ*, (cu înțelesul de edop de lemn) și de *čreangă* și (bulg.) *čepka* evies (înțelesul pe care le are și ung. *csap*), mărindu-i conținutul semantic. (Aromănescul *čep* edop, cu al său č, e imprumutat din bulgărește).

CEPAR s. a. și m. v. *ceapă* și *cep*.

CEPĂREĂSĂ s. f. v. *ceapă*.

CEPĂRIE s. f. v. *ceapă* și *cep*.

CEPĂRIT † s. a. v. *cep*.

CEPĂS s. a. 1°. Ornîere. 2°. Partie richie du filon. — (Ungurism).

1°. (Banat) Ūrmă de roată, făgaș, șlea u. Com. LIUBA, H. XVIII 172.

2°. P. ext. (În Munții-apuseni) Partea bogată a vinei de aur. FRĂNCU-CANDREA, M. 41. | P. ext. Bucată mai mare de aur. Com. ȘT. PAȘCA.

— Din ung. *cepas*, idem (1°). LACEA, DR. II 901.

CEPĂTOĂRE s. f. v. *incepe*.

CEPĂU s. a. v. *cep*.

CEPCÉL s. a. v. *chepeel*.

CEPCHÉN † s. a. Sorte de veston ou de manteau court, aux manches fendues. — (Turcism). Haină boierească scurtă, cu mânecile desfăcute, care se purtă pe umeri, peste jiletă. Cf. ȘIO. Se

îmbracă cu poturi, cu mîncești și cu *cepheș*. GHICA, S. 45, cf. 156, 290. *Seimēnți purtau cepchen roșu cu mânecile despicate*. BĂLCESCU, M. 7. 597. *Cepchen de flendrez stacojiu, numa'n fir și 'n mărghăritare*. ODOBESCU, I 132. [Și: *ceapchén* † s. a. RĂZGHICESCU, ap. ȘIO., *ceapchin* † s. a. C. NEGRUZI, I 121.]

— Din turc. *čepken*, idem. ȘIO.

CEPE † vb. III (ș. d.) v. *incepe* ș. d.

CEPELEĂG. -Ă adj., adv., subst. (*Personne qui zézait. En zézayant.*—(Mold.) (Despre om) A d j. Peltic (ALECSANDRI, T. 1757). *Ori se nase cu gura strâmbă, ori muți, ori cepelegi*. SBIERA, P. 318/2. *Doi prieteni, unul însă cepelag și tădăit*. CONTEMPORANUL, V 428. *'nîti vorbeau... că-i și cepelagă*. ION CR. IV 124. | Adv. *Vorbă pripit și cepelag*. VLAHUȚĂ, D. 19. | P. ext. (despre limbă) A d j *Îngână câte un răspuns hazliu cu limbuța et cepelagă*. IORGA, N. R. A. I 221. || (Cu funcțiune de substantiv abstract) *Ce te-apucă? Găngăvia ori cepelaga?* ALECSANDRI, T. 903. [Și *șepeleăg*, -ă. CIHAC, II 386, *șepeleav*, -ă † adj. *Poftescu-i, ca șepeleavii meale limbi... ascultătoare ureache să pleace*. CANTEMIR, IST. 111. | Verb: *șepeleji* IVa = a sopli, a găngăvi (CIHAC, II 386), probabil sens neexact, în loc de sa vorbi peltic, a *cepellu*. — Prin hiperurbanism în loc de *șepeleag*, iar acesta din *șepeleag* (orientat după suf. -eag), din rut. *šepeljavi* (adj.), *šepeljavo* (adv.) peltic. Cf. *cepell*.

CEPELĂ vb. IVa *Zézayer*. — (Bucov.) A vorbi peltic. Com. TOFAN. [Și: *șepeli* LB., *șupeli* vb. IVa (Bucovina), com. L. MORARIU.]

— Cf. rut. *šepeljati* sa vorbi peltic. Cf. *șepeleag*.

CEPÉLNITĂ s. f. v. *incepe*.

CEPÉSC, -EĂSCĂ adj. } v. *ceapă*.

CEPÉT s. a. }

CEPHĂNĂ † s. f. (Mil.) v. *gebhane*.

CEPIȘOĂRĂ s. f. (Bot.) v. *ceapă*.

CEPÎȚĂ s. f. *Casquette, képi*. — (Ungurism; rar) Șapcă (Com. A. TOMIAC), chipiu (ION CR. II 39).

— Din ung. *csapica*, idem. Cf. *ceapșă*.

CEPLĂC † s. m. *Misérable, pauvre*. — (Turcism) Nevoias, golan. *Îară pe Elapaz... și cu ail ceplac... l-au trimes să năzuiască la cișla hănească*. LET. III 154/11. *Unde și unde apți, mai răsară câte un ceplac de țenicier, prîbeșii din ortale*. DRĂGHICI, ap. ȘIO.

— Din turc. *čyplak* snu, *dépouillé, pauvre*. ȘIO.

CEPLEGEĂ s. f. (Bot.) = *alae* (1°). ȘIO, ALEXI.

— Din turc. *kaplyğa* çivraie, folle avone, chîndenț s. bulg. *kaplyga* «grăunțe de nure» ȘIO. (*ceplege* s'a desvoltat din *čaplyga*, iar acesta, prin asimilarea lui c -ğ la č -ğ, din *čaplyga*)

CEPLĂ † vb. IVa v. *ciopli*.

CEPÓIU s. a. (Bot.) v. *ceapă*.

CEPÓS, -OĂSĂ adj. v. *ceapă* și *cep*

CEPRĂG s. a.

CEPRĂGĂR † s. m.

CEPRĂZ s. a.

} v. *ceapraz*.

- CEPRĂZĂ † s. f.
 CEPRĂZĂRESC, EĂSCĂ adj.
 CEPRĂZĂRIE s. f.
 CEPRĂZI vb. IV^a
 CEPREĂG s. a.
 CEPREĂZ s. a.
 CEPREGĂR † s. m.
 CEPREZĂR(IU) s. m.
 CEPRIGĂR † s. m.
- v. ceapraz.
- CEPȘOĂIE s. f. v. ceapșă.
 CEPȘOĂRĂ s. f. (Bot.) v. ceapșă.
 CEPȘUCĂ s. f. v. ceapșă.
- CEPUÎ vb. IV^a
 CEPUITOR s. a.
 CEPURĂR s. m. și a.
 CEPURÎ vb. IV^a
 CEPURÓS, -OĂSĂ adj.
- v. cep.
- CEPUȘOĂRĂ s. f. (Bot.) v. ceapșă.
 CEPUȘOR s. a. v. cep.
 CEPŪT † s. a. v. început.
 CEPŪȚĂ s. f. (Bot.) v. ceapșă.

CER s. a. I. 1^a-2^a. Ciel, firmament. 3^a. Palais (de la bouche). 4^a. Perche (fixée le long du parc des moutons). 5^a. Ciel (de lit), baldachin. II. 1^a. Horizon. 2^a. Ciel (séjour de la Divinité). 3^a. Ciel (Divinité, Dieu, Providence). 4^a. Ciel (séjour des bienheureux).

Intrebuintat foarte adesea la plural (ca în lat. biblică: caeli, care, la rândul său, e grecesc-m biblic *oúranos*, după hebr. *schamajân*; tot astfel la Slavi: *nebesa*).

I. Propriu. 1^a. (Astron.) Spațiu nesfârșit în care se mîscă toate astrele, universul (afară de pământ). *Cer* = caelum. ANON. CAR. Nu s'au pomenit pentru semnele cerului corole s'au împlat mai înainte de aceste toate rădăși. LET. I 323/12. Stelele ce vecinic pe ceruri colindăază. EMINESCU, P. 202. Soarele și luna din cerul le rîdeă. CREANGĂ, P. 279/11. Răsunau tîrîile cerurilor, de bubuitul tunurilor. IȘPIRESCU, M. V. 41/1. Cerurile strălucău. ALECSANDRI, P. P. 28/12. P. ext. Toate corpurile cerești, tot ce există în spațiu (dincolo de pământ), cf. lume. Văz că-i făcui cerul de mîndule tale. DOSOFTEIU, P. 27. Jurăște-i cerul și pământul. CREANGĂ, P. 170/11. P. ext. Imaginea cerului înstelat oglindită în apă. Si-aduceaminte morea de jertfele tubirei S'aprinde în adăncuri un cer și pentru ele. P. CERNA, P. 46.

2^a. Parte din spațiu care pare a alcătui o boltă emisferică circumscrisă de orizont de-deasupra pământului, firmament, tîrie; P. ext. tot ce se cuprinde în această parte de spațiu, atmosfera pământului, văzduh, aer; p. restr. partea din spațiu de-deasupra capului nostru. Cerul e albastru, senin, limpede, curat, înno(u)rat, plumburiu, senusiu, ploios, întunecat, dulce, aspru etc. Adesea stă alături s. în opoziție cu pământul. Cerul desăde ploate. COD. VOR. 135/12. Furtună sau nor, carele din ceru s'ă sloboade. MARDARIE, L. 3292. Supt gol ceru [= afară, neadăpostit] chinându-să. DOSOFTEIU, V. S. 69. Precum este depărtat cerul de pământ, așa sînt depărtate sfaturile mele de sfaturile voastre. LET. II 141/1. Hîrile Domnilor se potrivește cu linul mîrilor și cu sîmbul cerului. NECULOE, ib. II 425/1. A

sa ființă pătrunde pământ, cer și lumea toată. KONAKI, P. 272/12. Nimică altă nu vedea [Robinson] împotrurul său, decât apă și aer, și de-asupra capului numai cerul. DRĂGHICI, R. 7/12. Dumnezău... are supt a sa purtore-de-grîșă pasă-urile cerului, id. ib. 40/12. Cerul eră turburat; nori groși se primblau ca niște munți pe el. G. NEGRUZZI, I 57. A[1] Moldovei steag de fală fălde falnic în cer. ALECSANDRI, P. I 32. Să vedă... cerul fulgerând, id. ib. I 194. Crîndul... văjite, Spulberînd zăpada 'n ceruri, de pe deal, id. ib. III 13. Pe ceruri lîmpezi... plutește-o ciocărlie. EMINESCU, P. 189. Atlas în vecime sprîjină cerul pe umăr, id. ib. 221. Din ceruri, luna lumescă și se coboară, id. ib. 234. Intina pe spate, într-o văgăună, cu fața la cer albastru. SA-DOVEANU, SĂM. V 1009. Se făcui un zid de cremene până la cer. IȘPIRESCU, L. 26/1. Când e cerul senin, are să cadă rouă sau brumă. ȘEZ. IV 120/12. Jar cînd Domnul cucăntă... Cerul se întunecă. ALECSANDRI, P. P. 29/12. Ceru-i mare, stele-s multe. JARN'K-BĂRSEANU, D. 100. Ză-a badea c'a veni, Luna'n ceru cînd s'a iel, id. ib. 134. Ne'nălțim cu Dumnezău, Cu vejmîntul mohort, Lung din cer pînă'n pământ, id. 512. Dragu-mi-i cerul norat Și voinicul ne'năurat, Drau-mi-i cerul cu stele, Și voinicul făr' mutere, Dragu-mi-i cerul cu ceață Și voinicul cu musteață. HODOȘ, P. P. 681. Vestitul lăutar Dumitracu... sub alt cer [= într'altă țară] or fi dobîndit un renume european. I. GHICA, ap. TDRG. # Seardă la cer și pod peste mare nu se poate. ZANNE, P. III 365. Cerul curat de trăsnet nu se teme, adică cel nevinovat nici o temere are. IORD. GOLESCU, ib. I 18. Cînd s'a lîc cerul de pământ = niciodată. ZANNE, P. IX 400. Subt cer. LB. = pe pământ. Nu mai sînt mînunt subt cer! Pînă-i cerul = cât e lumea; (după neaținea) niciodată. Eu mă duc, mîndrîtă, duc, Unde 'n floare pipierul Și nu vin pînă-i cerul. JARN'K-BĂRSEANU, D. 113. Aceste două lucruri sînt departe unul de altul, ca cerul de pământ = nu se potrivește de loc, e o mare diferență între ele (GOSTINESCU). sînt în cel mai mare contrast. Înălțimea cerurilor = înaltul (s. slava) cerului; cea mai mare înălțime a acestui spațiu. Noantea... azezîndu-se întru înălțimea cerurilor... întînde scripțuril său de plumb preste o lume adormită. MARCOVICI, C. 7/12. Calul... zboară cu zîmbul în înaltul cerului. CREANGĂ, P. 278/12, cf. 220/12. [Puricele] s'aruncă în slava cerului. IȘPIRESCU, L. 1/1. [Imagine învîmătată din basme:] Balauri corcoveți cu o falcă'n cer și una'n pământ, atît sînt de imenși; dar, fiindcă ei vin totdeauna cu cea mai mare iuteală și furioși în poțiva eroului hămului, de aci fig. Cu o falcă'n cer și una'n pământ = vijelios, plin de furie (cata-vă d'istrugă tot în drumul său). Pe cînd Regid eră urșit... șazete onerabil Menecof, cu o falcă în cer și alta în pământ. GHICA, ap. TDRG. (Nu) se va face zaură (s. hortic) în cer = (nu) va fi lucru mare, (nu) va urmă vreo mare nenorocire. Ori cum, toată șmune-ne și nouă, că doară nu s'o face șmură în cer, dacă vom ști și noi ce lucru te amărăște. IȘPIRESCU, L. 12/12. A cădeți (s. pleă) cerul pe cinevă = a fi surprins foarte neplicat (LM., PAMFILE, C. ION CR. III 252), în cel mai mare grad, de o veste s. un fapt cu desăvîrșire neașteptat. A pleă din cer, a fi pus în fața unui lucru cu totul neașteptat, ib. A se uita la cer = a fi mîndru (Slatina, jud. Olh). ZANNE, P. IX 400. Cînd s'a lipi cerul de pământ = niciodată (Brosteni, jud. Suceava), ib. IX 400. Bolta cerului = firmamentul. Chioțele despicau bolta cerului. EMINESCU, N. 4/12. Brăul (s. emuna) cerului = curcubeul, PAMFILE, VĂZ. 157. Poalele cerului = marginea spațiului circumscris de orizont. Cf. id. CER. I, 3. I-am găsit la capătul pământului, La

poalele cerului. id. ib. 3. Toarele (torțile) cerului = magiile cerului. Dracul... s'opuă zăruan cu mâinele de torțile cerului. CREANGĂ. P. 51/2. Inima cerului. PAMFILE. CER. 3, 23. Crângul (s brâul luminos al) cerului = calea laptelui. PAMFILE. CER. 188.

3^a. P. a. n. a. l. (Anat.) Cerul-gurii = palatul gurii. (Cf. alb. k'elzer, retr. rom. cel della buocia, lomb. cel della gola, sard. log. kelu de sa bucca, n.-pov. ces. de la bouco, span. ciclo della boca, portug. ceo da bocca, ngr. oğarloxoc, bulg. neber, rus. nébo). Int'a acesta au s'au născut un copil... fără mâni și fără cerul gurii. LET. II 58/2. Uscat e cerul gurii lor. COȘBUC. B. 97. Dochia... tră o zgrîpătoare cu cerul gurii negru. MARIAN. SE. II 123. Gurelbântă un fier lat, până la roșu. frige cerul gurii calului, mai ales pe lângă dinți... ȘEZ. III 202/13.

4. (Munții Rodnei și Bucov.) Prăjină înfiptă de-a lungul strungii, în care sânt înfășurate spătele și e legată de durobeață. Se mai numește și: cerul strungii s. fierul spătărilor. Cf. DAN. P. 103. PRECUP. P. 13, com. AR. TOMIAC.

5^a. Acoperământ de-asupra patului de dormit, de-acupra unui tron etc., uranisc, baldachin; p. ext. bolta bisericii (Frata, pe Câmpie, Com. V. BUCUR). Văzurăm aceea ce cră supt acel ceru. ARAVICON MYTOLOGICON. ap. GCR. II 130/22. În Vinerea Paștilor, oamnit trec pe sub cer (Brasov).

II. (Fig.) 1^a. (Ne-bicnuit) Orizont. Cerul trecutului. RUSSO, S. 99, cf. 126.

2^a. Reținea de-asupra pământului c'nsiderată de oameni ca lăcașul divinității (care, după credința poporului, are sporții și se deschide). PAMFILE. DUSM. 32, 71, id. s. t. 122, id. CRAC. 33, ȘEZ. I 126/14. Nu ești gîsurareți neco cu cerul! (: nu gîsurareți neco pe cerul n. TEST. 1648; nu v'ă jurareți nici pe cerul. BIBLIA. 1688) COD. VOR. 133/14. Toste de-a-deroapta lu D[um]n[e]șt[ru]u întru cerul (: suindu-să în cerul n. TEST. 1648; mergând în cerul. BIBLIA. 1688) lb. 157/12, cf. 141/1. Cel ce lăvește în ceruri va batjocori pe dînșii. BIBLIA (1688), ap. TDRG. Proalei-se-va întâi vostru ce taste în ceruri. TETRAEV. (1574), 206. Tatăl nostru, corle ești în ceruri... (: începui rugăciunii d'mnestii) întâ amă plata voastră multă e la cerure. CORESI. ap. OCR. 12. Veneți toți îngrii ceia ce vită în cerure. CUV. D. BĂTR. II 360. De la sfîntul scaun din ceru caută Domnul. DOSOFTEIU. PS. 36. Pogorîndu-se din ceru. BIBLIA (1688), 4 pr. 12. În ceru cerându-l, pre pământ îl află. CANTEMIR. HR. 287/2. Domnă în pace și vole-bună... ca și Dumnezeu în ceruri. SBIERA. P. 304/22. Iși rătăc mîinile către ceruri. IPSIRESCU. M. V. 40/12. # A se rugă (de cineva) cu cerul (și) cu pământul = cu tot ce are mai sânt, cu cea mai mare stăruință. (Cf. RĂDULESCU-CODIN. I). Te rog, cu cerul cu pământul, să nu mă dai pierzării. IPSIRESCU. ap. TDRG. Se ruga cu cerul și cu pământul, de mă-sa, s'o lase. CARAGIALE. S. 79/12.

3^a. P. ext. Dumnezeu, Dumnezeu. Dar ce să faci ceruri sfinte! KONAKI P. 84/12. Cerule, fii îndurător! DRĂGHICI. R. 10^a. Oh! când ar voi femele să știe ce înaltă solte au primit de la cer! C. NEGRUZZI. I 55. Bătă-le cerul de om! HODOS. P. 76. O nedreptate strigătoare la cer.

4^a. Spec. Lăcașul celor fericiți; p. ext. fericeia (după moarte). În mitologia populară românească se vorbește de 7, 9 s. mai mult ceruri. Cf. PAMFILE. S. T. 92. CER. 7. Adesea: înmăriața cerului (s. cerurilor). CORESI. E. II 126. BIBLIA (1688), 8 pr. 12. CREANGĂ. P. 298/21. Visul... m'a rădat în al 19-lea cer. ALECSANDRI. ap. TDRG. Privindu-mă cu ochii, în care-omei un cer, m'ai ză... EMINESCU. P. 202. Ea ești în ceruri, de bucu-

roasă. SEVASTOS. ap. TDRG. Nici în cer nu se găsea o mai mare frumusețe ca ceea ce areau ei dinaintea ochilor lor. IPSIRESCU. L. 39/12. Taci și mori în lega ta, Că tu ceru-i căpătă. ALECSANDRI. P. P. 211b/27. # A fi în al șeptelea (s. în al noulea) cer: a săli în sus, de bucurie. A ridică pe cineva în slava cerului s. a înaltă pe cineva (până) la cer = a-l lăuda foarte mult, a-l încărca de laude. Cf. COSTINESCU, ZANNE. P. II 696. În primul moment, Pradon fu înălțat la cer, prin laudele entuziaste ce i se dau. MAIORESCU. CR. II 114/12. Știe și toaca 'n cer: tot, și lucrurile cele mai greu de știut. Cf. ȘEZ. II 74/22. Se erde căzut (cu hărzobul) din cer: e foarte încrezut. Cf. id. ib.

[Și: (vechiu și dialectal) céri(n) s. a. | Plur. -ruri, (vechiu și dialectal) -riuri, -riure f. || A dje ctiv: (vechile, din lat. celestis, -e, care ar fi dat *cerete, cu plur. cerești, de la care s'a putut face noul singular cereac, după adjectivele derivate cu suf. -esc) cereșe, -ească (ad I. 1^a-2^a) = a(l) cerului, care e (se află) în (s. vine din) cer, (care tine) de cer; (ad II. 2^a-4^a) dumnezeesc, divin. Glob. corp cereac. COSTINESCU. Sferă cerească, ib. Omule, ...te bizuești să ofli înuntrul pe din afară și să încremezi și pravile pe-a mîncăreți cerești cale. KONAKI. P. 276/12. Crezi în poezie, în sfînta armonie din boltele cerești. ALECSANDRI. P. I 130. Lucașfărul cereac. id. ib. 136. Nu futu protivnicu cereștii vedare (: arătării cereștii. N. TEST. 1648; cereștii vederi. BIBLIA. 1688) COD. VOR. 78/11. Cerasca hrană. DOSOFTEIU. PS. 48. Cu un suet [al] unii cerești trîmbiește să răsună. BIBLIA (1688) 3 pr. 12. Cereștile tate. ib. 4 pr. 12. Prea înaltul și cerească împărat. RĂSCANU. L. LXXXIII/21. Lăcșorul cerești, unde nemuritorii gustă plăcere nemărginită. MARCOVICI. C. 16/22. Să mulțumescă bundășii cei nemărginti a cereascăl pînăie. id. D. 4^a. Pronia cerească. DRĂGHICI. R. 17/22. Toate bundășii cerești. E. VĂCĂRESCU. IST. 247/22. An nou! Aștept minunea-ți, ca o cerească lege. ALECSANDRESCU. M. 6. Eliza e viața ce toate 'nșuflește; Zămbirea-i e cerească, privirea ei Amor. id. ib. 106. Dumnezeu să-l țere și să-l odhănească întru împărăția cerească. CREANGĂ. A. 22^a. Fuși diochii dîntre ochi, că te-ajunge, te sozeste și amar te pedepăște Mânia dumnezeoară. Cu sabie de foc cerească. ȘEZ. III 195/12. Opșile s. celele cerești = îngrșii, celele îngrșite. Nici toate celele cerești [nu] pot prface în fărîndă nesimțitoare și mută înșirgimea fîinței mele. MARCOVICI. C. 12^a. | + Substantivat la plur., cf. lat. celestia) Cei din cer, zeii. Cînteca coadții mele netefeuă cereștii să o păzească. CANTEMIR. IST. 75/22. cf. 235/2. | A d v e r b: cerește = ca în cer (II), într'un chip cereac, divin. Cf. DICT.] — Din lat. caelum, idem.

CER s. m. (Bot.) Chêne-chevelu (Quercus Ceris). — Arbore mare și frumos, cu lemn tare (foarte călătat ca lemn de ars), înrudit cu stejarul și gorunul, cf. tufa. Fructul, numit ghindă, este mic, aproape conic și brun. PANTU. PL. DAMÉ. T. 183. com. LIUBA. H. IX 85, XIV 159, XVIII 294. Căbr = quercus. ANON. CAR. Apoi se începe dumberă și pădure de stejar, de cer, de gârniță. ARHIVA R. M. 142. În vâlcea Vamurului sânt goruni, gârniță și cer. I. IONESCU. M. 615. # Nici cerul cerc de bute, Nici moștel om de frunte! IORD. GOLESCU. ap. ZANNE. P. 139. [Din cauza lăzii acestui lemn] Cer-bocnă = tare, ca osul Cf. bocnă. Unde dădat cu capul, cer-bocnă, nu alia. ION. CR. IV 208. [Diminutive: ceruță, reficuit din plur.] cerulele H. XVIII 302) s. m. și a. Cereulez = quercus. ANON. CAR. O pădure mare de cer și cerefele. FRÂNCU-CANDREA. M. 244 | Augmentativ: cerolu. (Cf. pronunțare dialectală:

ceroniu s. m. = cer (H. IX 85), specie de stejar cu frunza mai păroasă, cu coaja nu așa de grasă și de tare (H. XVII 436). Cf. H. XVIII 301, VĂRCOL. V. *Cerul pentru foc și ceroniu e bun la edificat* (= construcții). H. XVIII 302; **ceroaiică** s. f. = yeuse (Quercus ilex). BARONZI, L. P. I 130²⁹, DAME, T. 183. | Colectiv-local: **ceret** (cerăt LIUBA-IANA, M. 43) = pădure de cer. *Codrét* = queretum. ANON. CAR.]

— Din lat. *cerrus*, -um, idem.

CER s. a. v. clur.

CERÁC s. m. v. cîrac.

CERÁMIC. **Á** adj. *Céramique*. — Privitor la fabricarea vaselor de pământ (ordinar s. fin), porțelanurilor, faianțelor. | (Mai ales) *Ceramică* s. f. = arta olăriei. *În numeroși articoli din foile sale, «Buctucul și «Trompeta Corpoilor», a consemnat adesea noțiuni prețioase despre descoperirile de numismatică, de ceramică.* ODOBESCU, II 413²². [D. e. r. i. v. a. l.: (după fr. *céramiste*, idem) **ceramist** s. m. = învățat care se ocupă cu arta ceramică.] — N. după fr. (grec. *κεραμικός*, din *κεράμος* sobiect de lut, olăriei.) Cf. cărămidă.

CERAMIST s. m. v. ceramic.

CERÁP s. m. (Îmbrăc.) v. cîrap.

CERÁR s. m.

CERÁRIE s. f.

CERÁRÍT † s. a. } v. ceară.

CERÁRÍTĂ s. f. }

CERÁR(IU) s. a. v. cerime.

CERÁȘ s. m. (Bot.) v. cîreș.

CERÁȘĂ s. f. (Bot.) v. cîreășă.

CERÁT. **Á** adj. Enduit de cire. — Acoperit (s. uns) cu ceară, ceros. *Tablele cerate*.

— N. din lat. *ceratus* -a, -um, idem.

CERÁT s. a. v. cer¹.

CERÁT s. m.

CERÁTÚRĂ s. f. } v. cere.

CERB s. m. (Zool.) 1°. *Cerf*. 2°. *Cerf-volant* (*lucone*). 3°. Nom de béliér et de bœuf. 4°. *Masque affublé d'une tête de cerf*.

1°. Mamifer patruped rumegător, cu coarne ramificate, care cad și se înnoiesc în fiecare an. *Cerbul zbiară s. rage*. *Cerb* = cervus. ANON. CAR. *În ce chip deșiră [= dorște] cerbul la țevorele apelor...* PSALT. 80^p. *Sfârșit au picioarele mele, ca cerbii*. CORESI, PS. 40. *Picioarele mele le-ai tocmnit ad salte ca cerbulu*. DOSOFTEIU, PS. 54. *Tine-te, cerbule, cu coarnele cele bourei*! LET. II 317²⁹. *Vânatul lor este: cerbi, ciute, capre*. LET. III 300¹⁰. *Se urcau pe dealul Catalinei, la vânătorearea cerbilor, ciutiilor și căprioarelor*. C. NEGREZI, I 106. *Ce-i de făcut cu cerbul?* CREANGĂ, P. 224^p. *Copita de cerb rădă prof, amestecată cu ojet, se dă de băut la epilepsie*. LEON, MED. 85. *Cerbul cu teppure se sfâdese amândoi, cine din doi are picior mai tunc*. ZANNE, P. I 404. *Putu de cerb*. PONTBRIANT *Fuge ca cerbul* = foarte repede. ZANNE, P. IX 587. | (Entom.) **Cerbul-lui-Dumnezeu** = rădășcă. MARIAN, INS. 34. | Bot. **Limba-cerbului**, v. limbă; **spinul-cerbului**, v. spin.

2°. (Entom.) P. anal. (având mandibulele ca niște coarne, ca cerbul) = rădășcă. MARIAN, INS. 35, 38. Cf. cerbar.

3°. P. anal. Nume de berbecu cu coarne lungi și drepte. PRECUP, P. 24. | Nume de bou, cf. cerban. H. II 319, VII 27.

4°. Obiectul de umblă la colindat, la Grăciun și la Sf. Ion, cu un om îmbrăcat cu cap de cerb, cf. brezaia, turca, țurca. H. XVIII 263, VICIU, GL., PAMFILE, CRĂC. 172, DENSUSIANU, T. H. 259, DR. II 217. (Tot așa în rușește: *olena*.)

[Femeișca cerbului se numește: mai rar (lat. *cerva*) **cearbă** L.B. (suspect: **cerbă** (L.M., com. MARIAN), **cerboale** (L.B.), mai ales **cerboaică** (DICT., com. MARIAN, H. XI 231) s. f. cf. ciută. *Acolo te-asteptă Ciute cu ciutouie, Cerbi cu cerboale, La muls aplicote*. MARIAN, D. 237. *Și cerboasca, căi de mare, când vede pe puți săi că de lup se sfârșiază, departe de ei stă și cu amăr lăcrămează*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 404. | Diminutive: **cerbúț** s. m. (ad 1°) BARONZI, L. P. 104²⁹. *Un cerbuț cam surior*. ALEXICI, L. P. 155⁷; (ad 4°) BĂRCIANU, PAMFILE, CRĂC. 172; — **cerbuluț** s. m. (ad 1°) DICT.; — **cerbușor** s. m. (ad 1°) *Și-a vânat, căi a vânat, Și nemică n'a aflat, Numai căi un cerbușor*. MARIAN, SE. I 14; — **cerbișor** s. m. L.M.; — **cerbiea** s. f. nume de vacă Com. MARIAN. | Augmentativ: (ad 1°) **cerbólu** s. m. DICT.; — **cerbăn** s. m. = nume de bou (H. IX 37, XVII 268), cu coarnele mari și simetrice, frumos crescute. Com. MARIAN; — **cerbană** s. f. = nume de vacă, cu coarnele mari și simetrice, frumos crescute. Com. MARIAN. *Rage rușana din pădure Și cerbana din genune Și țaur de la țaur?* [= Scăpărătorile]. GOROVEI, C. 330. | Nomen agentis: **cerbăș** s. m. = cel care umblă cu cerbul (4°) la Grăciun, DENSUSIANU, T. H. 259 ș. u. | Colectiv-local: **cerbărie** s. f. = locul unde se tin cerbi, parc de cerbi. Cf. PASCU, s. 188. | Adverb: **cerbăște** = ca cerbii. *Murșutul meu... mi te ceară cerbăște*. CORCEA, B. 12 (Adjectivul e: de cerb = corn, piele de cerb). | Alte derivate: **cerbălăță** s. f. (Bot.) = iarba canarășului. DAME, T. 187b; — (cf. lat. *cervarius*) **cerbăr** s. m. (Entom.) = rădășcă. MARIAN, INS. 34, 38; (Bot.) năvalnic (germ. «Hirschwurz, Hirschzungen»). DICT.]

— Din lat. *cervus*, idem.

CERBĂ s. f. (Zool.)

CERBĂLŪTĂ s. f. (Bot.)

CERBÁN s. m. (Zool.)

CERBÁNĂ s. f. (Zool.)

CERBÁNĂ s. m. (Entom.)

CERBĂRIE s. f.

CERBĂȘ s. m.

v. cerb.

CÉRB s. m. (Mit.) *Cérbère*. — (În mitologia antică) Căne cu trei capete care păzea porțile infernului. | P. ext. Păzitor neînduplecat. *Un cerb din oporție... luase cuvântul în Cameră*. VLAHUTA, D. 5. [Accent: *cérb* și (după fr.) *cerbér*.] — N. din lat. *Cerberus* (< grec. *Κέρβερος*, nume propriu).

CERBĂȘTE adv. v. cerb.

CERBÉT s. a. v. șerbet.

CERBÍCA s. f. art. (Zool.) v. cerb.

CERBÍCE s. f. I. 1°-2°. *Cou, nuque*. 3°. *Durillon* (à la main). 4°. *Maladie*. II. 1°. *Partie du joug qui porte sur la nuque du bœuf*. 2°. *Partie de la charrette*. — (Cuvânt ieșit aproape cu totul din uz).

I. 1°. *Partea exterioră a gâtului, grumaz (MARDARIE, L. 654. CHRITESCU, GR.); p. restr. partea dindărât a gâtului, ceafa* (mai rar la om

mai des la animale). *Cerbice* = cervix. ANON. CAR. I-au turnatu-i jeratec *prestie cerbice*. DOSOFTEIU, V. S. 20. *L-au rădăcat de cerbice*. id. ib. 25. *Vrca să lepede giugul de pe cerbicea lor*. CANTEMIR, HR. 291. *Că-i este cerbicea lui tână de fier și fruntea lui de aramă*. ANTIM, P. 96. *La dobitoac se va arăta ceod albă pețiță la gură, la grumaz sau cerbice*. CALENDARIU (1814) 182. *Ducipal luô pre calul lui Por, cu gura, de cerbice*. ALEXANDRIA, 123. *Vei și de aicea a-și mai îngrădă cerbicea*. BARAC, A. 72. *O osteneală zdrobitoare se lădă pe cerbicea lui Zibal*. CARAGIALE, S. 146. *† † † A cădeu de († sprv) cerbicea cuiu = a luă pe cinevă de după gât, a-l îmbrățișă (cf. lat. dare brachia cervici). Multă fu plângere tuturora și cădătură spre cerbicea (: pre grumazii BIBLIA 1688) lu Pavel (se jetant au cou de Paul). COD. VOR. 23. *Căru pre cerbicea lui și săruu el*. CORESI, E. 11. [După FRANCU-CANDREA, M. 99 spartea din jos de la grumazii bouluib.]*

2°. Fig. (Mai ales în expresii figurate, *cerbicea* animalului de jug fiind considerată ca partea pe care are apasă tot greul, care poartă povara, care rezistă etc.) Cf. spate. În *cerbicea mi(a) lucrării păcătoșii* (: sur mon dos). PSAL. SCH. 431. *Voiu sfărâma piugul împăratului... de pre cerbicea tuturor limbilor*. DOSOFTEIU, V. S. 104. *Eu știu... cerbicea ta cea năslăntic (: ton cou roide)*. BIBLIA (1688) 150. *Poporul român se gândă cum să trătească, cum să ducă pe cerbicea sa burdușită de lovituri greutățile blestemate ale timpului*. GION, ap. DDRF. *† † † A plecă (a frânge, a rupe, a asupri s. a muia, a tăia) cerbicea cuiu = a supune, a învinge, a umili rezistența, mândria, aroganța, trufia cuiu. Acesta plecă cerbicea Egipteanilor*. MOXA, 361. *Cu biruința armelor cerbicea plăcându-le, mînule li-au legal*. CANTEMIR, HR. 88. *Nu ne plăcăm cerbicea, de trufia multă ce avem*. ANTIM, P. 46. *A asupri cerbicea mândrilor*. ȘINCAI, HR. I 252. *Ca să le piece cerbicea... le trimite cerul oărmăstori*. C. NEGRUZZI, I 274. *Brațul român frânșeze cerbicea Germanilor*. CONV. LIT. ap. TDRF. *Trebău să frânșă cerbicea unui țapraivnic necinstit*. SADOVEANU, P. S. 216. *Să mutem cerbicea neiguităului*. IPIRESCU, U. 11. *A îi tare (s. vârtos) la (în s. de) cerbice = a îi taie, vârtos, rezi tent, neînduplecat, dărz, încăpăținat, a nu se mlădia, a nu se plecă la cereri, la rugăminți*. *Norodul acestă taste tare la cerbice*. BIBLIA (1688) 63. *Afurisanit de core, cu cerbice tare, nici zeamă nu lăgași*. ȘINCAI, HR. I 394. *Trebău să fi mai tare de cerbice... să te înfrâneci*. CONTEMPORANUL, VI, I 49. (: P. e x t.; despre seminț) *Rezistent (la umezeală)*. *Bobul este cel mai vârtos în cerbice, măcor de l-ar sămăndă cinevă într'o arătură cât de umeză*. I. IONESCU, C. 31.

3°. (Med. pop.) *Neg (la mână) (bianat)*. GDDE, H. XIV 67. (Probabil, la început, pleacă îngroșată pe grumazul boului de jug).

4°. (Med. pop.) *O boală (de gât?)*. *Boale la om: ... gâci, cerbice, dor de gură*. H. XIV 67.

— II. P. e x t. 1°. Partea de-deasupra a jugului, care se reazămă pe ceafa boilor, c e a fa jugului. DAME, T. 13, PAMFILE, I. C. 137, REV. CRIT. IV 337, FRANCU-CANDREA, R. 49, (Straja, Bucov.) com. AR. TOMIAC, H. XII 140, XVI 161.

2°. O parte a căruții (probabil epodul oșiei, cu scobitura ce se aseamănă cu *cerbicea* jugului). *Părțile căruții sânt: patru roate, două oșii, coșu, ș leuci, înțina, perinoc, vârtic, cerphicea, rînca, scara, crucea, s lambe, jug...* H. XVI 161.

[În vechime întrebunțat și ca plur. tant. *Domnul dereptu tădă va cerbicea păcătoșilor*. PSAL. 322. (: suspect) *cervice* † s. I. ANON. CAR., (cu pronunțare dialectală) *cerphice* s. I. DAME, T. 13, PAMFILE, I. C. 138, (poate prin înlocuirea termi-

nației prinsuf. -ig(ă) și -iță, sau, mai de grabă, în Moldova, cu rostirea lui c ca ș) *cerbișă, cerghișă* s. I. *cerghiș* s. a. DAME, T. 13, PAMFILE, I. C. 137, H. II 88, *cerdiș* s. I. (probabil pronunțat: *cerghiș*) FRANCU-CANDREA, R. 49, 50. | Derivate: (moderne, cărturărești): *cerbicie* s. I. = încăpățănare, tenacitate. *Odată erau numai boierinași ungu-rești, cu obticuri primitive și cu cerbicia netăvinsă*. IORGA, N. R. A. I 253. — (după lat. *cervicosus*) *cerbicós, -oasă* adj. = orgolios, dărz. *Mateiu pedepși încă cu crâncente [pe] cerbicoși nobili*. BALCESCU, ap. TDRG.

— Din lat. *cervix*, -icem, idem.

CERBICIE s. f.

CERBICÓS, -OĂSĂ adj. } v. cerbice.

CERBIȘĂ s. f.

CERBIȘÓR s. m.

CERBOĂICĂ s. f.

CERBOĂIE s. f.

CERBOÍU s. m.

(Zool.) v. cerb.

CERBULET s. m.

CERBUȘÓR s. m.

CERBÚT s. m.

CERC s. a. A. I. 1°. *Cercle, cerceau*. 2°. Instrument cu sertă să serer le douves. 3°. *Cercle* (de roue). 4°. Partie de quelques instruments de pêche. 5°. *Toupie*. 6°. *Diadème*. 7°. *Troussis*. 8°. Pièce de bois en forme d'arc de cercle utilisée dans les attelages russes 9°. *Bandage herniaire*. 10°. *Verge de coudrier*. 11°. *Echalassement* (de la vigne).

II 1°. *Cercle*. 2°. *Halo*. B. *Cercle*.

A. (Sensuri vechi și populare).

1. Obiect s. instrument format de o bandă circulară (de lemn, de metal etc.) îndoită în formă de inel.

1°. (Dog.) *Nuiă* (crăpată în două, de-alungul) s. bandă de fier care leagă doagele unui vas de lemn (but, butoiu, hărdău etc.) *Bejele pentru cercuri*. URICARIU, IV 44. *Atunci ea de-odată s'a vădit înclină cu un cer zădrăv de fier peste mijloc*. CREANGA, P. 88. *Cercurile vreunui butoiu vor plezni*. ȘEZ. III 47. *Flecat-a Moșii la țară, Cu cercuri și cu ciubară*. POP. A legă, a bute cu cercuri = binden, bereifen. POLIEU. Nici cerul (= lemnul de cer) *cerc dă bute*. Nici moșicul om dă frunte. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 139, cf. III 391, IV 306. | Pe burețele roții], de o parte și de alta a spițelor, sânt două cercuri de fier, numite *cercurile de la burete*. PAMFILE, I. C. 129. | *Cercul năului*. H. XII 142. | *Cercul pe care-l bat copiii, jucându-se*. PAMFILE, J. II 84-85.

2°. P. e x t. (Dog.) Instrument cu care se strâng doagele înainte de a pune cercurile. (1°). DDRF.

3°. Șina s. raful de fier cu care se leagă roata, cf. o badă. LM. *Sare un raf (cerc) de pe roată*. RETEGANUL, P. I 33, cf. (parte a căruței, nedefinită) H. II 13, III 38, 40, 195.

4°. (Pesc.) *Năuia* sacului și a crâsnicului de mână, îndoită în formă de arc, numită și arc. ANTIPA, P. 105, 114.

5°. Sfârșeală (Rogna, jud. Maramureș, com. ITTU).

6°. Fâșie de metal s. de stofă împodobită cu broderii s. cu pietre scumpe, pe care o poartă mai ales femeile, pe cap, ca pe o diademă. *Unul din ei (= boieri) cu frunica într'un cerc de aur, bătut cu diamante*. EMINESCU, N. 6/15. *Cerc*: po-dobă femeiască. H. IX 56.

7°. *Cerc de rochie* = îndoitură rotundă a materiei, la o rochie, în formă de cerc. COSTINESCU

8°. Lemn arcuit, care încunjură gâtul calului înhămat rușete. TDRG.

9°. Bandaj herniar, a suspensoriu. Cf. BIANU, D. S. COSTINESCU.

10°. Nuiă de alun fixată în părții casei de lemn înainte de a-i lipi cu lut (Suciul-superior, jud. Solnoc-Dobâca, c.m. ITTU).

11°. (Vier.) Via are șapte lucrări: tăiatul, hărăcital, cercu', sapa după cerc, sapa după lătar, plevia și sapa după plevia. H. XI 400. Hărăceala... se face tot odată cu cercu'... în alte părți nu se rize cerc, ci ebrăcicis. H. II 58.

11. Fig. Figură, desen, linie, mișcare etc. în formă de inel s. roată.

1°. Rotocol, arman, roată, horă. Au văzut într'un loc un chip de șanț cu un cerc, săpat în pământ. DRĂGHICI, R. 158/2. Cocostărcul... în cercuri line zboard. ALECSANDRI, P. III 26. Apa, unde-au fost căzută, în cercuri se rotește. EMINESCU, P. 263. | Adverbia. Se prind de mână și se desprind, S'adună cerc și tar se nînd. COȘBUC, B. 21/22. † Toate-a în cercuri = merg rău, pe dos. ZANNE, P. 522. PANN, P. V. II 148/22.

2°. Cercărc (în jurul lunii. PAMFILE, CER. 34, 62, ochilor etc.) Ochi... împrejurăți de un cerc purpuriu. C. NEGRUZZI, I 6. Bată-te... cercul cel de lângă lună... cel de lângă soare. DOINE, 209/22.

B. (Sensuri moderne și cărturărești, după fr. cercles).

1°. (Mat.) Suprafață plană mărginită printr-o circumferență (MELIK, O. 35), linie curbă ale cărei puncte sînt toate la o egală distanță de un punct fix numit centru. Ecualor... este un cerc din cele mari. GORJAN, H. II 77. Raza, diametrul, periferia cercului. Cercuri de declinațiune; polare (arctice și antarctice); de latitudine; de longitudine; de iluminațiune. Cerc orar = meridian ceresc. CULIANU, C. 16.

2°. P. ext. (Astron.) Calea pe care o percurge un corp ceresc, o orbita unui astru. DICT. Cercuri diurne = cercuri descrise de astru în mișcarea lor diurnă. CULIANU, C. 16. | Fig. Reuniune de persoane grupate în jurul uneia la o recepție, într'un salon. Fîindcă omului se duce din cercul nostru, propun să începem masa și a'o săfârșim cu un toast în sîndăteala lui. ALECSANDRI, T. 1691. Regele, făcînd cerc, a vorbit cu fiecare din cei prezenți. | Asociație de oameni care întrec în cheltuieli comună un local unde pot să se întrunească; p. ext. localul unei asemenea asociații, cf. club. Cercul militar.

3°. P. ext. Grupă de persoane aparținînd aceleiași clase sociale, s. avînd aceeași funcțiune, aceleiași principii ori interese comune. Asemenea oameni... nu pot aparține de curilor, în cari te miști tu. Eu sînt jos. EMINESCU, N. 72/22. Trînd în cercul vostru strămt, norocul n'ă petrece. Id. P. 282. Poaporele sînt chemate a se consolidă în cercuri etnografice. MAIORESCU, CR. I 356. Autorii... și-au făcut școala literară în cercul «Junimetei». Id. Ib. II 349. Dan vorbă de cercurile literare din București. VLAHUȚĂ, D. 61. El voi să exercite o ultimă presiune asupra cercurilor oficiale. IORGA, L. II 65.

4°. Fig. Cuprins, sferă, întindere, teren, limită (în atribuțiuni, cunoștințe, ocupațiuni etc.). c. a m. p. O autoritate care s'ă poată judeca după rațiune sîntînderea cercului libertății fecărui. OHICA, S. 202. Nu vom putea face altă decît a ne învîrîi mercu într'un cerc de neputință. URICARIUL, XIV 147/2. Ne vom mărgini în cercul strict al obiectului în sine. HASDEU, I. C. 111/22. Întreprinsesem... a cădu în cercul literelor și al artelor imagine vîndătorești. ODOBESCU, III 60. Strîmîntul cerc luminos al conștiinței. MAIORESCU, L. 21. Epitroptia bisericească o găsîm amîntută... fără de a țe se, precîdă cercul de competiție. SBIERA, F. 364/22. Aceasta nu tînră în cercul studiilor mele. TDRG

| Cerc rîștos = raționament în demers se ia drept premisă tocmai ceea ce ar fi de demonstrat. | † (La Români din fosta monarhie austro-ungară, după germ. *Kreishauptmann*) căpitan de cerc (s. cercual) = șef administrativ al unei regiuni numite cerc.

[Plur. cercuri. | Diminutive: cerculeț s. a. (ad IV 1°). Cămășile tinerilor... au lăturile gurii și peștii cămășii înfrumusețate cu înfățișuri verticale (cerculețe). MANOLESCU, I 171; — cerculeț s. a. Lăsdună îndărățitul lor Pe luciul apelor Vădurile ușurle și vîrteje 'n cerculețe. ALECSANDRI, P. P. 136; — cercureia s. f. art. Nume de capră. DAME, T. 182; — cercuț s. a. Soare, lună cu cercuș. PAMFILE, CER. 34, 66. Cercușu' de p'angă [= pe lângă] lună. TIPLEA, P. P. Cercușu' de p'angă soare. Ib.; — cercușor s. a. Gura gîrciciului și prinsă pe un cercușor de lemn. ȘEZ, IV 115/22. | Adjectiv: cercuriu, -ie = arcuit, adus în formă de arc; s. p. e. (la plur.) (coarne) aduse în sus în formă de cerc; (bou H. II 26, I 344, II 117, VII 149 s. vacă) cu coarne arcuite. Argă însemnează, la zidiri, o formă cercurie boltită cu piatră; apă, la case, pînție etc. (Gropnița, Iași). HEM. 1675/2. Jos. O vadă la pâr vîndî, coarnele cercurii în sus. MON. OF. a. 1907, 7598. O juacă la pâr porumb, coarnele laci-cercurii. Ib. | Nomen agent: cercurăr s. m. = cel care face s. care pune cercuri. DICT., (cu abstractele) cercurările s. f. = meșeria cercurării. L.M., cercurărît s. a. = plata pentru pusul cercurilor. L.M.]

— Din lat. *circus* «cerc». Cf. dubletele *circ* și *țarc*, derivatul cercul, familia: cercel, cercărcă, (în)cercă, cercetă și compusul cercăncă.

CERCĂ vb. I. I. 1°. *Borner* (une propriété), *rechercher* ou *vérifier* les bornes. 2°. *Rechercher*, *examiner*. *Contrôler*. *Sonder*. *Étudier*, *consulter*; *explorer*; *expérimenter*; *faire* une *requisition*, *une investigation*; *souiller*. 3°. *S'informer*, *se préoccuper* de savoir, *démander*. 4°. (Ref.). *Chercher* à se rapprocher (de qqn), à conclure une alliance. 11. *Envahir*, *pillér*. 111. *Poursuivre*. IV. 1°. *S'efforcer*, *lâcher* (de...), 2°. *Essayer*. 3°. *Éprouver*, *tenter* (Dieu, la fortune). 4°. *Essayer*, *goûter*. V. 1°. *Chercher*. 2°. *Chercher* à, *essayer* d'obtenir, de provoquer, de faire. 3°. *Faire appel*, *adresser* une prière. 4°. *Gagner*. VI. 1°. *Regarder*. 2°. *Visiter*, *fréquenter*. VII. 1°. *Éprouver*, *souffrir*, *subir*, *sentir*. 2°. *Obtêdre*, *envahir* (en parlant d'une sensation, un sentiment etc.)

1. Înțelesul originar al latinescului *circare* eră «a încunjura cu un cerc (inel, verigă)»: *anulo aureo vulsus circat*, apoi «a încunjura», a face o mișcare ocolitoare, a face ocolul (unui lucru), a percurge de jur-împrejur, a da tîrcoale: *circare montem*. Acest sens s'a păstrat până azi la Spanioli și Portugezei și se găsește și în limba veche italiană.

În graiul măsurătorilor de moși (în care e atestat mai cu seamă cuvîntul latinesc), *circare* a trebuit să însemneze «a face ocolul unei moși, a-i da ocol, spre a-i fixa hotarele». Acest sens îl regăsim în românește:

1°. † A cercă o moște = a merge de jur împrejurul ei spre a o delimita, a cercă hotarele = a merge de jur împrejur pe la toate hotarele spre a le determina, a le hotărîni, a le pune semn, a cercă semnele = a inspecta, controla, verifica, examina, de jur împrejur, semnele prin care se hotărîște o moște. Am luat hotărînit pe Timuș Crupenschi logofîțel și, hoidrînd Timuș logofîțelul, au făcut sotul în trei bătrîni pol [= și jumătate]... cu care hoidrîri neodîndindu-se răzăși și plîngîndu-se de strîmbătate... au fost poronct Măria-Sa d-sale lui Todocăcuș Cantacuzino și d-sale Sturza Clucer, (ca) să vie aice să cercă acă moșie (a. 1741). URICARIUL, XV 311. Nu ne-ăju fost vreme

acum să ne cercăm holarele [călcate] (pe la 1650). IORGA, D. B. I. 91. Să cerci sămnele și, pe unde or fi stricate sămnele, să le pui la loc (a. 1729). URICARIUL, XXII 410.

2°. P. gen. (adesea înlocuit azi prin *încredă*) Trans. și absol. A examină, a supune unei cercetări, a cerceta (cu de-amănuntul), a scruta, a sondă (pe cineva), a căuta să afli, a iscodi, a știrici. *Trebuie giudețul să cercce și foarte mult să cercce*. PRAY. MOLD. 577. *Cela ce nu va lăsa [pe vameș] să cercce negoju...* ib. 25. *Tu cerci de-amănuntul inimă și zgâl. DOSOFTEIU, PS. 25. Îscodă sântei, a cercă urmele fără oți venit. BIBLIA (1688) 32/1. Mai înainte de ce nu vei cercă, nu huli; gândeste întâiu și atunce doajncește. LET. II 62/11. L-au învâțat Vezirul, pe tată, să cercce pentru păra ce-l pârșe Delaban...* [dacă] este adevărat așa, au ba. ib. II 276/4. *Intr'acesta chip dară au fost țeytul, începătura și călcarea Gohilor de la Hunt; iară acum să cercăm după aceasta...* ce au mai lucrat. CANTEMIR. HR. 262/22. S'au trimis de s'au cercat la sfânta pravilă, cercă dicită să cade a să țină în somă (a. 1717). URICARIUL, XXV 281/24. *Cercând fântânelc cu stătină (a. 1815). ib. I 227/4. Celui ce va să cercce începutul limbii românești. P. MAIOR, IST. 232. Toți copaci ce cercase nu eră decât copaci neroditori. DRAGHICI, R. 42/1. De am cercă starea lui Robinson, atuncea am înțeleg că aceea ce nouă acum ni se pare a fi nemădă, lui trebuie să-i fie de o mare fericire. id. ib. 144/13. Cercând cu scumpătate a fabulei sujet...* DONICI, F. II 24. *Necromanți și vrăjitorii cercă în zodie și cu bobii viitorul suțetelor. ODOBESCU, II 370. Ca [șugul] care bagă degetul prin rana caudă de năvod, cu-a mele coate cu cerc vremea de se'nnoacă. EMINESCU, N. 42/13. Unul din ei, pleșeu și uscat, veni să-i cercce pulsat. id. ib. 79/27. [În cerci de la "încredere" nămul. COȘBUC, E. 137/23. Am trebuit să cerc mai întâiu toate actele și scrisorile parohiale. SBIERA, F. 79/17. Am trimis pe Pelepa afară, să cercce ori de nu-i pânzede cineva. id. P. 5. Dracii au deslegat sacii și, cercându-i, i-au aflat toți plini de cenășă. id. ib. 17. Ișumnețuși umblă cu Sf. Petru pe pământ printre oameni și le cercă firea și inima. RETEGANUL, P. III 56. Oamenii cercăm: Care-s cu păcate, Care-s cu dreptate. TEODORESCU, P. P. 92. Veniți înapoi La (cultur). La noi, De-i cotoși și-i cercoți, Din creștii capului, Din nările nazului. ib. 382. A cercă din fir în păr. BĂRGHANU. Verzarea [= ciocănitura] cercă copacul și, mai slab unde găsește, acolo ciocănește. PANN, ap. ZANNE, P. I 689. Vasul plin se cercă dez = omul bogat de toți e căutat. ib. IV 172. [Construit cu In] (Absolut) De la sfântul scaun din ceru caută Domnul. Cu ochii săi cet sfânti, de cercă'n tot omul. DOSOFTEIU, PS. 36. [Obiectul examinării se arată prin prep. de] A supune unei cercetări, a controlă, a verifică, a face o constatare. *Iegind suțetul, fi ies înainte ceata de draci și cercă învâț de clevele. DOSOFTEIU, V. S. 96. Dat-au și strinsoare mare, de cercă pre oameni de peceți. LET. II 459/18. [Mijlocul examinării se arată cu prep. cu] S'au cercat cu divan giudecata numișilor boieri (a. 1755). URICARIUL, XI 366/17. În valurile Volgăi cercam cu spada vad. EMINESCU, P. 200. || Sp e c. A sondă. Nu cercă marea cu degetul. ALECSANDRI, T. 1443. Cf. CREANGĂ, P. 269/1. A studiu, a consultă. Nu numai lectoșieșul nostru ce și cărți străine am cercat, ca să putem afla adevărul. LET. I 95/13. A experimentă. Să cucine a să urmă pământescului obiectu, carele, în curgere de mulți ani de obște pōzindu-să și întru giudecōtorii cercându-să, s'au învâțit. CODICIĂ TIV. 3/4. | A exploră. Înțeleștii cu mare osărdire și nevoișă cercă și sopă pământul. PRAY. MOLD. I. | (Jur.) A perchiționă, a face perchițiții, cercetări, investigații. Poate să**

cercce pren toate casele pre unde-și va prepune sau va cunoaște niscare zămmne de furțușag. PRAY. MOLD. 17/5. *Acând grijă să nu-i cercce casa, o scatulă ce arev cu odoarele sale le-au trimis...* la un mitropolit. LET. II 43/7. *Starostele să abă voie a cercă toate dușenile, ca să rândă...* cu cumpăna dreaptă (a. 1783). URICARIUL, II 42/10. | A cerceta, a scotoți. *Și cercă în toate hainele și săculețele căldătoriuului același și, neafând nimica...* MARGĂRITARE (a. 1746), ap. CCR. 197. Igi băga mînilc în sîn, pipând și cercând cealce căută. MI-NEIUL (1776) 27 3/2.

3°. (Construit cu prep. de s. cu doară) A întrebă, a se informa, a se interesă, a știrici. *Când va fi înblat, de va fi cercat și va fi întrebă cela cu paguba...* PRAY. 162. *Să mergem în Tir, să cercăm de Simon, ce face. DOSOFTEIU, V. S. 151. Cu lacrimile mele...* [f]m[i] moiu asterușul, *Ch când nu cerci de mure. id. PS. 23, cf. 40. Irod...* a cercat cu de-amănuntul de la dăngii, de vremea întru care s'au arătat steaua. BIBLIA (1688), ap. TDRG. Dă-i tin cât a pută bea, Da de banți nu te 'ngrijă, Da nici de vin nu cercă, Că, de-a trece, și-otu mai da. BIBICESCU, P. P. 295. N-știu, drogul miteu; fără (= însă), fiindcăi bătui atăia om de cale, o să cerc, doară vor și supuși mei. RETEGANUL, P. V 65.

4°. ↑ Ref l. A face întrebare, a căută legături, relații s. simpatii, a începe tratative (în vederea unei alianțe). *Și de atunce Ham au început a stricce legătura ce arev cu Tătarii și se cercă la Mosc. LET. I 325/7. Duca-rodă, domnind în Țara muntenească, eră Muntenci omul adiu de dăzul, ci începu a se cercă mai vdrōs Șerban Logofătul cel mare, cu frații lui. ib. II 16/23. Până eră acestea la Bugag, începuș Petriceco a se cercă la Turci. ib. II 34/4. Cercătu-s'au Antioh-rodă, când au vrut să se cădōtorească, pentru o fată și la Constantin Brăncoveanu...*; ce [= c] nu i s'au trecut. ib. II 47/22. *Zic că atunce se cercă acii Han să se închine la Impărăția Moscului și să lipsască de subț Impărăția Turcului. ib. II 216/4.*

II. Chiar în latinește legătura etimologică a lui *cercare* cu *circus* începuș să se piardă și *cercare* totam regionem (în inscripții) însemnă sa cutreieră, a străbate (în lung și în lat, de una capăt la altul) o regiune. Acest înțeles s'a păstrat în italienește și se reflectă în alb. *kerkōn* «a călători». La noi îl reconoaștem în înțelesul sa cutreieră, a străbate (păstrând) o țară, a face incursiuni prădalnice (undevea). *Tăbărt, pornind cete în toate părțile, carele mai mult de opt zile cercară țara, arzând orașele, hrăpind bucatele, robind pe locușorii. BĂLCESCU, M. V. 229/22.*

III. ↑ Când scopul acestei cutreierisuri este a prinde (un hoț) sau a ajunge (pe dușman), avem sensul: a umblă (mult, cu tot dinadinsul) după cineva, a-l urmări. *Și nu până la o vreme t-ou cercat Constantin-rodă, ce vreo doi ani. M. COSTIN, ap. GADEL. Voi să cercoți pre Perși, să le dați certare...*, *că așa li se cade acclora. HERODOT. 252.*

IV. Intr'o frază ca: *A cercat toată țara, să ofle un vatrū înțeleșul vechiu e sa umblat în lung și în lat, a cutreierat toată țara, cu scopul de a găsi un medic. Făcându-se însă cu timpul o legătură tot mai strânsă între verb și scopul acțiunii, s'a născut unitatea semantică a *cercat să afle* (cu noul complement un *vracu*) = *sa umblat să afle, și-a dat silința să afle, a căutat să afle*, ca în multe dialecte romanice. (Azi, înlocuit adesea prin *încredă*).*

1°. (Urmad de să...) A umblă să..., a-și da osteneala s. silința să..., a se strădui, a se silii, a se trudi, a face sforțări să..., a voi să..., a căută (6°) să... *Acet voinic bogat cercă trauș mult să custe (= să trăiască). VARLAAM, C. 227/2. Rușine să*

pașă... carii cedă sufletul să-mi piară, DOSOFTEIU, PS. 135. Ștefan-vodă... nu cercă să așeze țara, ce (= ci) de războie se găd. URUCHE, ap. GCR. I 70²². Atunce se cercă acel han să se încheie la împărăția Moscului și să lipsască de sub împărăția Turcului. LET. II 216¹². Vești... în tot ceasul toldeaua cercă, de trimetă la Poartă. ib. II 333²¹. Cine cercă a înșelă pe Dumnezeu, agă se oăndăște. E. VĂCĂRESCU, IST. 156¹². Eu voiu cercă, de voiu puteă, să fac o umbră cu a lui. DRĂGHICI, R. 59²². În zadar cercă ci să ridice un zid... despărțitor. ALECSANDRI, P. II 119. Ea cercă a surde, EMINESCU, N. 76¹². Unii oameni... nu se astămpără... măcar că au pățit multe, tot cercă în pădurea lui, să vadă nu-l vor puteă găbi cumva? CREANGĂ, P. 218¹. Cercă felii și chip ca s'o răpească. SBIERA, P. 315. Ian cereați a-i da ceva, id. ib. 247. Cercă... să chema pe Români. ȘEZ. V 80. Voiu cercă să vdd. RETEGANUL, P. II 50. Lupul, unde a mănca mielul, nouă ani cercă a-și găsi hrană. ZANNE, P. I 567. || Refl. (După sinonimul) «a se strădui, a se trudi». Căla ce să cercă «a să ispitească Munt.» să otrăvească pe cineva... PRAY. MOLD. 414, cf. 746. S'au cercat Muradin Sultan și la Moscali să se încheie. LET. II 49¹¹. M'am cercat să cetez un romanș din acele manuscrise. C. NEGRUZZI, I 11. Vultur... se ce[a]r[d] vesel ca să zboare. ALECSANDRI, II 6. Să te cerci a dovedi. ODOBESCU, III 48¹⁰. Oricum se cercă bietul om să-și scoată carul din imală, nu puteă, nici într'un feliu. SBIERA, P. 199. Să nu să cerce în zădar a-l însură. RETEGANUL, P. III 32. Biala fată de împărat se cercă să zică și ca ceva, dară împăratul îi tăie cucuțutul. IPIRESCU, L. 23²². Ei se tot cercă, Zidul că 'ndreptă. TEODORESCU, P. P. 462b.

3. Absol. A face o încercare (s. încercări), a proba (intr'o doară), a căuta. [Tălharii] cercal-au pre la toate mândăstirile, până au lovit la mândăstirea Putna [a. 1622]. IORGA, D. B. I 40. În dată au chemat pe Costachi la Curte, apucându-l să mărturisască care au arătat casa, ca să cerce, dar el nu știe nimic. LET. III 233²². Din mână și mai mare ar fi cercat, că ar fi chemat pre Turci într'u ogitoriu, de nu o ar fi așezat unii dintre boierii cei mai de frunte. ȘINCAL, HIR. II 28²¹. Nu să cade de prisoi să cercăm, că cercarea de prisoiți la mulți le-au fost spre stricăciune. TICHINDEAL, F. 178¹². Îngăduște să cerc și cu vitejește. BARAC, A. 13. «Bines, răspunse zmeul, «cercă, și vom vedea ce roinic ești. SBIERA, P. 134. Mutea cercă cu el și cu buna... dar nărodul nărod rămâne și 'n ziua de Paști! RETEGANUL, P. I 1. Un păru cu apă rece, Cine bea de dor it trece: Am cercat și am beut, Și de dor nu mi-a trecut. HODOȘ, P. P. 216. Jarba-cu-foaiată e cea mai bună doștorie de cop, și, de trei să mă ascuți, cercă, și vei vedea. ȘEZ. III 151. (Urmă de doară, dacă, de) S'au vorbit vro trei copii S'apuce 'n codrul de lei, să cerce de-s roinic. ALECSANDRI, P. P. 289, cf. 87. Eu, pe-un fir de româniță Voiu cercă de mă tubezti. EMINESCU, ap. TDRG. Ea cercă toate chipurile, doară ar deslăși-o de toima împăratului, dară nu puteă. SBIERA, P. 117. Hai la noi slugă, că mama de multă vreme tot cercă, doară va afi o slugă. RETEGANUL, P. IV 16. Închide ochii, pentru ca să cerce dacă poate trece podul cu ochii închiși. ȘEZ. III 56. || A proba în toate chipurile, a face tot posibilul, a întrebăntă (toate) mijloacele), a face și-a drege. Vai, mândro, mândruța mea, Ce putuși, mândră, cercă, De ti nu te pot uita? HODOȘ, P. P. 136.

3. Trans. A pune (pe cineva) la încercare, la proba (a ispiți, momi, ademeni (pe cineva)). Cărk= lento, proba. ANON. CAR. [Călugăria] nu să duce

să cerce pre nime, cumu-i bărbatul, de merge de o zmeoțace. PRAY. MOLD. 757. Mi-a cercatu-mi inima. DOSOFTEIU, PS. 46. De barce, plute, hutri nu sănt împotră și greutatea lor asupra-mi n'am cercat. DONICI, F. II 17. Rele... și s'au trimis din cer, ca să se cerce credința ta. MARCOVICI, D. 15²². «Cum ai să iei d-ă... un Rus? Rusul e ca porcul — o cerc eu. IORGA, B. 233. Se pricepuse îndată că inima zmeului nu poate fi acolo, și că el căută numai s'o cerce. SBIERA, P. 63. Eu v'ay așfătu ca să nu cercăm răbdarea lui Dumnezeu până în așărșit, ci să ne lăsam de tălharit. id. ib. 267. Eu n'umai cercasem firea muteri. RETEGANUL, P. V 82. Să ve cereați puterile, să vdd care sântei mai tari. id. ib. IV 17. Așară și alalădeară, Mă cercă doru' p'afară. DOINE, 159. # A-și ceră norocul — a-și pune norocul la încercare. Atrăși de frumusețea fetei și de bogăția părinților, au voit să-și cerce norocul. SBIERA, P. 140. S'o dus acolo la fântână, ca să-și cerce norocul, să vadă, n'a puteă să scape fata împăratului de la un nacar ca aistă? ȘEZ. IV 197.

4. Trans. A căuta să vezi dacă (ceva) e bun, valoros, potrivit etc., făcându-i proba; a proba (o haină), a gustă (o mâncare, o băutură), a încercă (o armă) etc. Apostolul, sugând un pahar, strigă că încă de la nunta din Căna nu băuse agă vin minunot, și pofti pe gazdă să-l cercă. C. NEGRUZZI, I 83. Să-mi mai cercă astă rugină [do pușcă]. ALECSANDRI, P. I 61. Cercă-l [salul] d-ă, ca să știm de se prinde pe o talie elegantă. id. T. 308. Cercărd toate femeile condurul și la: nici una nu se potriul. IPIRESCU, L. 187²² cf. SBIERA, P. 215. Nu odată și-au cercat tăușul cuștelor, coșelor și al securilor, vârful sulților și al furcilor de fier în copurile și coastele Tălharilor. MARIAN, T. 264²². «Cum voreți să ne dalem? Din fugă, din sabie, ori din trântă?» «Hai să le cercăm pe toate!» răspunse Suenă-murgă. SBIERA, P. 92. În ziua de moy... se cercă lut pe lut (omul cercă blidele, de-s țări). ȘEZ. I 128¹². Iar când a'nseră de noapte, Să mai cercă dardo, ce opte. ALECSANDRI, P. P. 256. Când eram de optăsprezece [ani], Cercam vinul doă-i rece. id. 254. Să cercăm vinul de-i bun. JARNIK-BĂRSEANU, D. 273. Trecuri în foră streină, Cercatu pânea de e bună, Și luasă odată'n gură, Pânea mi se pare tină. TEODORESCU, P. P. 285. (Modern, după fr.) A încercă să faci, să începi ceva. Nu e 'n stare nici o mândă ca să cercă-o tău portret. ALECSANDRI, P. I 161.

V. Când scopul cercării (= umblării de jur împrejur, cutreierării) este aflarea, ajungem la ideea exprimată prin «a căuta», care e sensul principal al urmașelor lui circare în limbile romanice și care se găsește la noi în Moldova și Transilvania nordică.

1. Trans. și absol. A căuta (adesea în opoziție cu a fi a s. g. și). Veni păstoriul... cercându-oaia cea pierdută. VARLAAM, C. 381. Unde-l cerci, acolo-l afli. id. ib. 80²². Merge cu multă neovină, de cercă locurile pustiei. DOSOFTEIU, V. S. 11. Fu cercată de la 'mpăratul și afiat și pus iorăși la cinstea cea dăntătu. id. ib. 22²². Măna Dumnezădului nostru preste toți cea ce-l cercărd pre el, și mănia lui preste toți cea ce-l părăsescu pre el. BIBLIA (1688) 341. De vei cercă la cărțile desericii, vei afli scris viața sfinștei sale. LET. I 103¹². Au trimis oamenii să cerce locuri mai bune de hrană. ib. I 85¹². Turci... pre toți morți i-au despropat, cercând pentru avere. ib. II 122¹². Într'adius am cercat-o, ce [= ci] nu s'au aflat. CANTEMIR, HR. 162². Să fie roinic a cercă pe un țigan ciubotar. (a. 1740). URICARIUL, XXI 387. Tălharit... pretutindena să se cerce și să se prindă. ȘINCAL, HR. I-352. Cercându-și loc de lăcușii, unii s'au așezat în Bulgaria. P. MAIOR, IST. 184¹². Odinoară Teucru, croul Salaminei, cercă pe lucial mărilor... o patrie mai ferice. ODOBESCU, I 252.

Cercodn aşd, n'au găsit nici o casă, dar au aflat o bordă în pământ. SBIERA, P. 200. Sânta Dumitrică a întrebato ce cercodn? id. ap. TDRG. Au mai cercat-o prin grădini, prin toate ungherele, dar degeaba, n'au dat de dănsa. id. ib. 90. Ce caşi, Magdale, la noi?... Am venit să cerc [fete] pe aici. De-oiu găsi una mai mare, Să-mi fie de înşurare. ALECSANDRI, P. P. 377. Ilcana... eră o fată, cât să-i cerci părechio, de frumoasă ce eră. RETEGANUL, P. I 51. | [Urmat de să..., de e..., do a r s...] Cercă pretulindeni, doar ar găsi vr'un copaciu care să-l poată scobi. DRĂGHICI, R. 143. Cercam un vad, să tes la lumea largă. EMINESCU, P. 203.

2°. † A căuta să obţii, să pricinueşti, să provoci, să ridici, să faci etc. De te deslegi de mutare, nu cercă mutare (a. 1618), ap. GCR. I 52/11. Păcătoarul cercod dreptul miorite. DOSOFTEIU, PS. 124. Pizmaşi ce-mi cercod scărbă. id. PS. 17. Cămilia cercodn corne, şi-au pierdut şi urchele. CANTEMIR, IST. 102/22. [Grigore Ghica-Vodă] cercă dreptatea feteleuă la judecată. LET. III 81/4. Au început să-măndăstire a-i supără şi a cercă pretenzie pentru aced culme (a. 1845, Craiova). IORGA, S. D. XXI 355. A cercă mijloace = a căuta fel şi chip, mijloace spre a..., prilej = a căuta o ocaziune binevenită, sfat = a te duce să iei sfat (de la cineva), a te sfătu, slujbă = a căuta un angajament, strămbătate = a căuta mijloace de răzbanare, vreme = a aştepta ocazia, timpul oportun. De nu s'are ht prilejii o samă dintre capete să cercă mijloace şi nu alerge la împărădie, are ht fost la perire şara aceasta. LET. I 236/11. Din zi în zi, cercă prilej, cum şi în ce chip s'ar putea mântui de aced Domn al lor. LET. III 59/19. Ovreii tofi t-au acos cercod şi cărturarii lor cercod Prilegiu să piardă pe Hristos. COŞBUC, B. 30/4. Unul cu altul cercă sfat, ce vor putea face ca să poată hădădu. LET. I 161/11. Sîta împotriva împărădiei Neamului, cercodn-şi şi Halicliche slujbă la Racoşie. LET. II 85/11. Deci Turcul t-au dat răspuns să-şi cercă strămbătatea, că el n'are acolo amestec, fiind bucuros să se înceapă gâlcearea acolo şi el să aibă pace. LET. II 397/1. Cu pândul lui nepotolindu-se — că eră sufletul lui amărît — deci tot cercă vreme. LET. II 20/4.

3°. † A apela la cineva, a se adresa cuiva cu o rugămintă, a ruga. Avem şapte sute de ingeri împotriva [diavolu]lui, de-i vom cercă, să ne hie ajutori. VARLAAM, C. 268. Cine te cercod cu rugă curod, îl grîjeşti la lipsă. DOSOFTEIU, PS. 30, cf. 112. Ceia ce-l cercod [pe Dumnezeeu]. NIFON, 6. Burti cu toţi soţii lor cercod pre Traian ca, făcând pace, să se întoarcă acasă. SINCAL, HR. I 4.

4°. (Ungurism, în Maramureş, după ung. kereset «a căuta» şi «a câştiga») A câştiga bani lucrând (Rogna). Com. ITTU.

VI. Ajuns în sfera de sinonimie a lui «căuta», cercă a putut primi şi alte înţelesuri ale acestuia.

1°. † A se uita, a privi, a căuta. Turcii, după ce au trecut în Lichireşti, cercodn-şi în preoşmă, şi vândn-şi se fără zădărnice, se îndreptară noaptea către Slobozie. DUMITRACHE, C. 394. (Acest sens s'a putut naşte şi din cel de «a examina» sau poate chiar în lat. să fi existat expresia circore oculos sa-şi roti privirile, a-şi face ochii roată, cf. ital. cercare con l'occhio = a investiga col guardo şi lat. med. circator «păzitor, streajă»).

2°. (Ca şi lat. visitare) A umbla des (pe undeva şi pe cineva), a cerceta, a vizita (LB.), a căuta (pe cineva), a frecventa (o şcoală). Invădănd mai noaptea pre gaza sa (de-l va cercă ce neştine) să spună că s'au dus. SINCAL, HR. II 247/11. Tinerimea nobleţii... cercod academiile (a. 1827, Transilv.) ap. CA. 618. Poate că nici crăsmăriei nu-i eră tocmat urfă a sta între noi, de ne cercă aşd des. CREANGĂ, A. 92/11.

VII. Într'o frază ca durerile au cercat pe bolnav, avem a face cu o expresie figurată, de felul lui nedăltorit au cercat şara, adică el-au străbătut, cuprins, răvăşit. Printr'o inversiune obicinuită între subiect şi complement, se poate zice şi: bolnavul a cercat dureri, în care construcţie sensul e pasiv: «bolnavul a fost străbătut, cuprins, răvăşit de dureri», adică «a îndurat, suferit, simţit». La acest sens s'a putut adăoga o nuanţă nouă de la cercă = a pune la încercare (Azi, mai cu seamă înlocuit prin încercă).

1°. (Subiectul — omul — e obiectul pasiv, fiind vorba, de obicei, de o întâmplare s. senzaţie nepăcută) A trece prin încercări, a suferi, a îndura, a avea parte de..., a fi expus la..., a gustă, a (se) simţi. N'ar fi cercat osăndă sluga cea c'un talant, ci mai vdrnos dobăndă, de nu l-ar fi îngropat. ZILOT, CRON. 65/11. Ţara aceasta au cercat atidea răutăţi, încăt săracii lăcături ajunseră la o desădărită demădăduire. DOC. (a. 1804), ap. TDRG. Primejdie ca aceasta alta nu eră c'ai cercat. BELDIMAN, O. 62/11. Cădă greutate a cercat Numa, spre a putea călca o hotărte ce eră mai scumpă decăt vieoa! id. P. II 144/4. Toşi patini cercodn, necazuri răbdăm. PANN, E. IV 123. Cercatu multe scărbe. GORJAN, H. I 116, cf. (Hispă) I 8/11. (ttedlopi) II 1, (mădnire) II 229. Nici o patimă nu cercod a voastră proastă simfire. KONAKI, P. 252. Împărătul cercod întristare pentru noi. E. VĂCĂRESCUL, IST. 284/11. Toşi poşcii cercod 'n lume feluri de nemulădmiri. DONICI, F. II 56. [Amorul] mă făcă a cercă toate chinurile despăfirii. C. NEGRUZZI, I 61. | (Neobcinuit, fiind vorba de o senzaţie plăcută) Eră mare purtam către dănsul ca cu un Turc, şi cercă mă mare plăcere. E. VĂCĂRESCUL, IST. 289/11. | Subiectul e ceva nelăsuţietă) Veri ce stricaciune va cercă lucrul cel închiriat... chirişorul nu să îndatorează. CARAGEA, L. 23. Când cercod pământul vr'o mică zrudătu... ALEXANDRESCU, M. 255. Trei groaznice focuri a cercat acest oraş. C. NEGRUZZI, I 70.

2°. Unipersonal (Despre stări sufletesti) A se ivi, a veni din când în când, (despre om) a simţi ivindu-se în răstimpuri (ca o încercare, tentaţie, ademenire etc.), a fi cuprins, obsedat (ca de o presimţire vagă). De cătea timp îl cercă în răstimpuri un junghiu în piept. VLAHUŢA, N. 14. Şi astăzi încă, din această pricină, mă cercod păreri-de-rău. SADOVEANU, P. S. 44. Şi tot îl cercă omintirea cu Lipovanul. id. ib. 20. Se întâmplă a doua sau a treia oră: par'că-l cercod, par'că-l prevestea în singurătatea vieţii lui, loviturile acestea par'că erau uşoare bădă în uşă ale morţii. id. M. 103.

[Adjective: cercăt, -ă (cu negativul necercăt, -ă) = încercat, cercetat, examinat, întrebato; (cu înţeles activ şi trecut, cf. germ. ein g e p r ü f t e r Mann) experimentat, cu experienţă, priceput, păţit; căutat. (ad l 2°). Domn hortic..., cercat şi înţelept. TES. II 307. Sânce ce se vară, Domnul necercat nu lăse. DOSOFTEIU, PS. 30. Necercat de Mithatu-vodă de-l trebeu oaste, au dat iară la Bei-Mărza. LET. III 120/11. Războinicii viteji şi cercăşi. BĂLCESCU, M. V. 325/11. Un copil necercat în ale războiului, IŞPIRESCU, L. 193. Sufletele lor cercate prin multe nenorociri. RALET, ap. TDRG. (ad V 1°). Praviă... cercat şi găsit. EUSTRATIE (a. 1632), ap. GCR. I 76/11. N'a rămas fără necercat de mine. LM.; — cercător, -oare = care cercă, cercetează, cercetător; (mai ales substantivat, învechit) om trimes să cerceteze, să caute, să sondeze terenul, să examineze; cercetător, cercetăş, investigator, explorator, iscodă, informator; (s p e c. la peji), pejişor; † spion (COSTINESCU); — (substantivat sub formă feminină) cercetătoare s. f. = sondă. DICŢ. Cercătorii (= cei care căutau) aflănd pe Temistoclei şi întrebându-l de sfântul Dioscorid, răspunse că

nu-l ştie unde-î. DOSOFTEIU, V. s. 233. Moisi den pustiie trimisea să caute fara cea fâgăduită şi poruncii cercătorilor să aducă din rodul aceluia ptei... CAZANIA (a. 1642) ap. GCR. I 100/14. Să sfârşă cercătorii de cercători. DOSOFTEIU, V. s. 48, cf. MINEIUL (1776) 34. Toţi învâşiaţi şi cercătorii adevăraţi istoriilor. CANTEMIR, HR. 52/4. De [= dacă] mirele e din al sat... tată şi mama fetei... merg cercători. SEVASTOS, N. 49, cf. H. III 141. Au venit cercătorii ce-î trimişese Jicmond, de au cercat să ştie de oastea lui Sinan-paşa, ce s'au făcut. LET. I A. 113, cf. I 130. La ce alt se poate cercă metalul aurului şi argintului decât la piatra cea cercătoare? ODOBESCU, I 299/9. Nu e rdu... ca traducătorul român să consulte şi pe cei cari, mai înainte de dînsul, s'au cercat a interpretă în limbe moderne pe autori vechi, dar... nu se cuvine ca noul cercător să-î ia orbeşte drept călduce. id. II 367/12. [Abstracte: cercare s. f. (azi înlocuit de obicei prin încercare) = examinare, cercetare, † investigaţie, † studiu, explorare (L.M.), experimentare, (pe la mijlocul sec. XIX red., în limba literară, adesea, pe) experienţă; încercare, probă, ispită (L.B.), (concretizat, cf. cercală) jerieb de tort cu care se cercă culoarea cea roşie, ca să se vadă dacă aceasta se prinde bine ori nu (PAMFILE-LUPESCU, CR. 122); † (urmărire; silinţă, tentativă) punere la încercare; căutare (L.B.); vizită (L.B.); îndurare, suferinţă; spec. durere pe care o simte femeia însărcinată când i se apropie ceasul naşterii. (Mai rar, negativ) necercare s. f. = lipsă de experienţă. DICT.] (ad I 2°). Când va avea o pricină, cu mare cercare să se dovedească (a. 1741). URICARIUL, IV 402/1. Să-î facă cercere, căci e creştin. MINEIUL (1776) 27/1. Cea mai scurtă vreme de la zămislire pînă la naştere sînt şase luni întregi, după cercarea celor întru aceste ispită, vechi şi nu bărbăci. CODICA TIV. 25/20. Cercarea oamenilor din veac în veac fac să înainteze mesteguriile. MARCOVICI, D. 224/22. Din hotărîrile dobdănite, după ce vor trece prin focul curăţor al cercărilor practice, vor ieşi adevăraţi lămurite. I. IONESCU, C. VI/12, cf. 19/20, 253/20. Rădăie, domitor, pentru că nu aveţi cercarea mea. C. NEGRUZZI, I 77/10, cf. I 90/20, I 272. Cercarea niciodată n'o tet în zadar. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 115. † Prin cercare † = din experienţă. N'a putut încă cunoaşte prin cercare, că soarta omului este schimbătoare? MARCOVICI, D. 14/10. Cercarea îi incredinţă în cea mai de pre urmă. GORJAN, H. I 83/20. Am aflat că poate cineva să facă o probă... de voiaşi a vedea în faptă, vom face o cercare. DRĂGHICI, R. 113/27, cf. 119/4, 52/10. Cercare cu gustul. POLIZU, Drept cercare, hai, fă-te lu cerşilor, la capătul ist de pod. CREANGA, P. 298/10. Fătul babet, căruia-î păsă multe ca fala... să se incredinţeze că el ştie... mai multe decât ce, au primit şi această cercare. SBIERA, P. 146. Văzînd că toate cercările lui sînt fără izbîndă, se feră din calea ei... ŞEZ. V 136/1. † Într-o cercare = într-o doară, de probă. L-am ales, într-o cercare, să vedem ce minie are. RETEGANUL, TR. 78. cf. JARNIK-BARŞEANU, D. 66. A face (o) cercare = a încerca, a probă. Făcînd cercare, au nimerit. DRĂGHICI, R. 119. Nu mă leg ca să prind pe tâlhari, ci numai o cercare să fac. ISPIRESCU, L. 83/2, cf. 16/4, 20/4, 83/4. (După germ. Prüfstein = probă doveditoare; cf. piatră cercătoare ODOBESCU I 299/1). Istoricul vieţii mele va fi o piatră de cercare pentru priclenia noastră. S. NÄDEIDE, ap. TDRG. [ad III]. Cu multe feluri de mesteguri şi cercări, Şerban-vodă printre alte părţi îi căută şi-l gonă. MAG. IST. II 200/27. (ad IV 1°). N'am lăsat nici o cercare [să te înduplece]. BELDIMAN, O. 38/4. Bunătăţile pe care ne odihnim dormitînd sînt cercări, tar nu răspădire pentru fapte rele. MARCOVICI, C. 26/24. Cercare zadărnică!

fiind contrară imaginaţiei mele vagabonde. ALECSANDRI, ap. GHICA, S. 81. (ad VI) Robinson... au început îndăşi a înjunjura muntelui, ca doar' va găsi loc îndemănat de locuinţă; înad... au fost zadărnici toată cercarea sa. DRĂGHICI, R. 48/21. Au dat boală între ei şi acuma-î cercare prin sat şi la cine s'au află lăna neopărită, acela a f' foarte aspru pedepsit. SBIERA, P. 238. (ad VII) Păpăria sau cercarea a multor lucruri. MARCOVICI, C. 65/12. Insuşi am făcut cercarea asta [e vorba de nenorocirile îndurate]. BELDIMAN, N. P. II 33/4. Dacă femeia capătă înainte de naştere de rapetă ori cercări, e un semn că i-a făcut cineva (Bucov.). MARIAN, NA. 45; — cercat s. a. = încercat, probat, examinat, căutat. Cserkat = probatio. ANON. CAR. Umbilă cu cercatui? PANN, E. V 27. Moşneagul a rămas pleqiu şi spătit, de mult ce-î netezise baba pe cap şi de cercat în spatele lui cu cociora, dacă-î copt malatu, CREANGA, P. 294/12. S'a apucat-o la cercat. La cercat şi la mustrat. TEODORESCU, P. P. 152. Am o neagră zăbuliţă. De cercat la gătul tău, Care nu te-a prinde rdu. ALECSANDRI, P. P. 36. După aceea s'au luat ei iară la cercat drumul, ca doară ar nimeri ocază. SBIERA, P. 68; — (învechit) cercătură s. f. = încercare, probă (L.B.); examinare, tentativă, experienţă (L.B.); probă, gustare (a bucatelor care se pregătesc); cercetare (a unei cauze), investigaţie (judecătorească); control (făcut de stăpînire relativ la strîngerea veniturilor ţării din partea contraccilor FILIMON, C. II 331). Iată să cădăm din aşintele scripturi această cercătură. DOSOFTEIU, V. s. 59/9. Căpitanul Domnului de Ardeal care va fi pus acolo pentru cercătura vinei şi a faptei. LET. I A 109/22. Am făcut jalobă la Poartă şi au isprăvit un فرمان şi au venit un apă, ca să facă cercătură. ib. II 181/10. La cercătură[d], gîsîndu-se căldorul făr' de peete de la sat au nescris pe faţa lui, va plăti peete împărit. IORGA, S. D. VI 217. N'ai decât să scoţi... cercătura în jară. FILIMON, C. II 331. Şi îndată să se iese [serbutul de pe foc], fără cercătură. DRĂGHICI, ap. TDRG. Înainte de, a se utiliză zeama aceasta, se face o cercătură într-o oală curată. PAMFILE-LUPESCU, CR. 115. Aceste frămîntături au darul de a fi cele mai bune cercături pentru cei străini. ŞEZ. II 157. [Alte derivate: (Postverbal) cercăre s. f. = întăiul ou care se colorează de Paşti, numit şi merişor, mîngişoară, norocul-copilor (Bucov.). PAMFILE-LUPESCU, CR. 187; — cercală s. f. = jerieb de tort, cu care se cercă culoarea (roşie), ca să se vadă dacă se prinde bine sau nu (MARIAN, V. 166); cercare (din care ar putea fi formă disimilată şi apropiată în urmă de suf. -ală). Înainte le-o ieşi, Cercală albă o nîms Călea le-o cuprins. MARIAN, D. 163, cf. (cercală roşă) id. V. 163. Cunună de cercală[d]. PAMFILE, B. 28; — † cercăreţ, -căţă = cercetător. Cercăreaşă făcutorul de noi venire. DOSOFTEIU, M. 111]. — Din lat. circare. De remarcă că acest verb s'a pierdut în dialectele transdunărene şi nu se poate atesta în Codicele Voroneţean, în Psaltirile huse şi la Coresi. Cf. cercăreţ, cercăreţ, cercală, încercă. Cf. Dacoromania IV, 671—674.

CERCAGIU † s. m. v. cearcagiu.

CERCALĂ s. f. (Crom.) v. cercă.

CERCĂLĂ s. f. (Pesc.) Sorte de filet de pèche.— (Bucov.) Unealtă (în formă de sac. MARIAN, V. 166) de pescuit, constînd din două niuele îndoită în formă de arcuiri aşezate cruciş şi legate la mijloc; niuelele acestea au câte o creştătură la capetele lor, astfel încît să se poată lega de ele nişte sfori, cu care se închide între dînsese o plasă pătrată. Se mai numeşte şi crăsnic-de-mână

s. fără coadă s. cristas fără coadă s. gheberu. ANTIPA, P. 114, cf. 47, 113, 145, P. 40, 134.

— Pare a fi același cuvânt ca cercalan, apropiat de cerc sau de cercod.

CERCALĂM s. a. }
CERCĂLĂN s. a. } v. făcălan.
CERCĂLĂU s. a. }

CERCĂNEL s. a. }
CERCĂNI vb. IVa } v. cearcăn.

CERCĂTĂ † vb. I^a v. cercetă.

CERCĂTĂRĂ s. f. v. cercă.

CERCĂF s. a. v. cearfaf.

CERCĂLĂ s. f. v. țesală.

CERCĂL s. m. 1^a. Boule d'oreille. 2^a. Nom d'une fleur. 3^a. Anneau fixé en bas de la pièce de bois courbé qui soutient la ridelle et dans lequel entre l'essieu. 4^a. Anneau où entre le bout supérieur de cette pièce. 5^a. Barrette qui est au milieu de la ridelle. 6^a. Chaine. 7^a. Partie de la bordigue. 8^a. Nom de bouef. 9^a. Nom d'une étoile.

1^a. Veriță de metal (în care pot fi fixate s. de care pot fi atârnată pietre prețioase, monede s. a.) purtată de fete și femei în urechi, ca podoabă. (Cf. H. II 14, 147, 168, 204, IV 12, MARDARIE, L. 3982) une-ori și de băieți și bărbați, cărora li se pune de mici, spre a-i feri (după credința pop.) de boala-re (epilepsie); adesea pusă și la animale domestice, ca semn de proprietate s. de recunoaștere (și în acest caz e de metal) s. ca podoabă (și în acest caz e de lână). Văzu cerceti. BIBLIA (1688) 16. Au cercat cămăla, să-i puie cerceti la urechi. MAG. IST. IV 107^{1/2}. Cercet, 5 părechi. DOO. (a. 1760), ap. IORGA, S. D. XII 54. I păreche cerceti de aur (a. 1809). URICARIUL X 254^{1/2}. Imposedești urechile, în loc de cercet, cu arpi și os de pește. DRĂGHICI, R. 158^{1/2}. Câte fete-s cu cerceti... Toate-asteptă să le ceu. JARNIK-BĂRSEANU, D. 371. Spăriat badea măntreabă... de cercet, Cine-a dat bantă pe ei? Ib. 77. La fete să nu se puie cercet când te plugară la câmp, căci li se rup urechile (Credință pop.). SEZ. III 121. Cercetul Doamnei ură'n fundul oalei? (= Clopotul) GOROVEI, C. 86. Încărligată, înrărligată, în ureche de carne aninată? (= Cercelul). SEZ. I 196. (Variantă): Usturime cu durime. Când o putu, îmi pare bine? (= Cercelul). O vită (bou, oaie s. a.) cu cercet. Un pisoiu s. un cășelcu cu cercet. # Vulpe cu cercet se zice unei femei prefăcute și viclene. ZANNE, P. I 709. Cercel la ureche = lucru fără importanță, care servește numai ca podoabă, || O a-re la ureche. Cf. ib. III 97. Cerceti mi-au căzut, dar urechile mi-au rămas = a avea am prăpădit-o, dar nu mă las. PAMFILE, CRAC, cf. ZANNE, P. III 967. || (Bot.) Cercelul-Doamnei = papucul-Doamnei. Cf. DAMÉ, T. 184, H. X 3, 205, 465, XII 281, XVI 207; cerceli-babel = lemn-răios. PANTU, PL.

2^a. (Bot.) Numele unei flori (nedefinite). H. II 142, IX 482.

3^a. Inelul s. ochiul de fier de la capătul de jos al leucii prin care intră osia. Com. MARIAN, DAMÉ, T. 10.

4^a. Rânca, postorunca s. runcul, în care vine băgat capătul de sus al leucii. Cf. LIUBALANA, M. 106.

5^a. Bucata de lemn (de stejar s. de frasin) s. de fier care ține legați cărămbii loitrei, la mijlocul spetezelor (și e îndoită pe după cărămbul de sus și fixată în dăltuitura scării s. în crucea de mijloc

cf. H. III 72, X 46). Cf. DAMÉ, T. 10, PAMFILE, I. C. 133, H. II 3, 132, 168, 221, X 500, XI 350, 506.

6^a. (La plur.) Lanț. Atârnat cercet de fier (lanț) prin copaci, dacă vrei să nu vie dihorul. GOROVEI, CR. 99.

7^a. (Pesc. La plur.) Niște inele mari făcute din mlajă arcuită, legate, la distanță de câte 50 cm. unul de altul, pe coarda de sus a mrejei (cf. ANTIPA, P. 163, 164); veriși s. gânjuri de ridicat cutița lesei, numite și colbe s. inele (cf. id. ib. 608, 613).

8^a. Nume de vită (H. II 176), de bou (com. MARIAN, H. VII 27), probabil, când i s'a pus cercel. Cf. și onomasticul Petru Cercel.

9^a. (Astron. pop.) Numele unei stele (nedefinite). H. XI 366.

[Și: (Maramureș) ciurec s. m. Și-o pereche de ciureci, Cu cîmizeci și cînei de lef. BUD, P. P. 6.] Diminutive: cercelut s. m. DICT.; — cercelut s. m. (ad 1^a) Urechii de cerceluși. TEODORESCU, P. P. 549. Cercelușul Doamnei, în jurul căldării? [= Clopotul]. GOROVEI, C. 86. (Bot. a). Fuchsia coccinea: frumos arbust; florile peștițe, alărnă în jos, caliculi, de forma unei pălării, este roșu. Fuchsia fulgens: arbust cu ramurile roșii, frunzele mari, florile cu caliculi roșii, atârnat în jos. Fuchsia splendens: arbust, florile cu două muchi de culoare roșie, cu petale galben-verzi. PANTU, PL: b. = lă cră mioare. id. ib.; c. = coada cocosușului. id. ib. Cf. H. 26, IV 53, VII 148, 224, 335, 475, XI 327, 349, XIV 436; — cercelut s. m. L. B.; — cercelica s. f. art. = nume de capră (DAMÉ, T. 182) s. de vacă (JIPESCU, O. 49). [Augmentativ:] cerceloiu s. m. = cercel mare; porumbel cu guler alb. Cf. BARONZI, L. P. 95. Alte derivate: cercelica s. f. art. (substantive dintr'un adjectiv ne mai întrebuițat cercelut = nume de vită, H. II 221); — cercelăr s. m. = cel care face s. vinde cercet, p. ext. boccegiu (DICT.) tolbaș coropcar (COSTINESCU), mămular (POLIZU), gogonar (Com. STRĂMBULESCU) (cu femininul); cercelărăsă, s. f. DICT. (și cu colectiv-localul); cercelărie s. f. = meseria cercelarului; fabrică de cercet; mărfuri de ale cercelarului, ib. | Verb: (rar) cercelă I a = a da forma cercelului (LM), a împodobi cu cercet, a atârna (cuivă s. la ceva) cercet. Am cercelut-o, mărgelut-o, Cu basmale am legat-o. ION CR. II 15. (Intrebuițat mai ales la part.) (in-)cercelut, -ă adj. = (despre păr, cf. v. fr. recerclé, prov. recerclat «buclat») buclat, încrețit (LM), călionțat; (despre coarne) crescut în formă de inele (?) Pădurile în depărtare, cu tulpini fumurii, cucurate de ninsoare, par cercelate cu flori de zărdări și de corodugi. DELAVRANCEA, S. 5^{1/2}. Decăi încercelată, mărgelată și fălmândă, mai bine ciulă și sătulă (Mehedinți). ZANNE, P. III 555. Coarnele boului sânt cercelate. H. I 58. Cercelată = numire de oaie. H. I 62, X 535.

— Din lat. circellus «ineluș», în limbile romanice și «cercel».

CERCĂLĂ vb. Ia }
CERCĂLĂR s. m. }
CERCĂLĂREĂSĂ s. f. } v. cercel.
CERCĂLĂRIE s. f. }
CERCĂLĂȘ s. m. }

CERCĂLEIE s. f. plur. Loquet. — Mănerul, ivărul ușii (Șepreus). VICIU, GL.

— Rostire dialectală în loc de cercelie; singularul cercel, ar corespunde unui ung. cserelő «care clănțânește, zurne» (cf. cseretni «a clănțâni, zurni», csörtőlni, cserdéltni, cserdéltni «a face zornot, a clempani»).

CERCĂLĂ s. f. art. } v. cercel.
CERCĂLICA s. f. art. }

CERCELIȚĂ s. f. (Entom.), v. *chercheriță*.

CERCELIU † s. m. Ancienne monnaie valant trois piastres. — (Cuvânt suspect, dat numai de DDRF.) Monedă veche, de trei piastri.

CERCELŌIU s. m. }
CERCELŪS s. m. } v. *cercel*.
CERCELŪT s. m. }

CERCETĂ vb. I. 1. ¹. Examiner, vérifier, contrôler, inspecter. 2. ². Etudier, faire des recherches, réfléchir. 3. ³. Enquêter, étudier, instruire (une affaire). 4. ⁴. Interroger. 5. ⁵. S'informer, s'enquérir. 6. ⁶. Chercher. II. 1. ¹. Aller voir, visiter, fréquenter. 2. ². S'intéresser (à), assister (qqn.). 3. ³. Mettre à l'épreuve. 4. ⁴. Châtier.

I. Înțelesul etimologic este sa da mereu târcoale; când în acest sens e implicat scopul: «să se vedă din toate părțile», se naște noua accepțiune sa examină din toate părțile (s. din toate punctele de vedere), cu atenție.

1. ¹. Trans. A privi de aproape spre a te convinge de starea unui lucru, a examină cu luare-aminte dacă ceva este just, (deci:) a controlă (o socoteală), a face controlul (la vamă), a inspectă, a revizui, a face revizua (LM.), a verifică, a observă, a căută, a cercă (I 2°), a scrută; (mai de mult) a examină un școlar la o materie (DICT.). Căpitanul) dator să fie, cu podari cari or fi de rând, pe toată ziua să cerceteze podarile. RAȘCANU, L. 31/12. Vacanșii todeauna este dator a se întâlni cu învâdăți ulermai..., spre a cercetă toate veștile, printrile și scrisorile ce merg și vin la împărăție. E. VĂCĂRESCU, IST. 246/1. Aceste valori mobiliere s'au cercetat, numerotat și evaluat, cu ocaziunea facerei statisticii. I. IONESCU, M. 150/22. Să cercetăm și să întrebăm și pe această nație românească... ce a făcut. BALCESCU, M. V. 5/11. A cercetă conștiința cută, PONTBRIANT. Nu trebuie să cercetăm fașele celor morți. id. Am găsit examenul pe la sfârșit. Se cercetea istoria, geografia ș.c.l. C. NEGRUZZI, I. 4/12. Fata împăratului după ce se uită și cercetă mai toate armele, își alege o sabie cam ruginită. ISPIRESCU, L. 21/1. Oculi de vreo două trei ori, cercetând fiecare cămară. DDRF. Da-i încoace (paloșul), fătul meu, Ca să-l cercet și eu. Și să-și spună adărat, Dacă'nt fost în înșelul. ALECSANDRI, P. 137. Serb-Sârco descălea, Potcoavele cercetă... N. Nici un cuiu nu le cădea. Ib. 107. [Manea] în câmp se uită, Drumul cercetă. Ib. 188. [Construit cu prep. pENTRU] [Dumnezeu] s'au întors fașa sfântă căușătură, Să nu cercetează pentr'a sa făptură. DOSOFTEIU, PS. 34. | Refl. A se examină însuși. DDRF.

2. ². Trans. și absol. A face cercetări, studii, a studii (științifice), a medită (asupra unui lucru), a căntări, a consulta (cărți), a scrută. Cercetăți scripturile. BIBLIA (1688) 5 pr. 1. Au cercetă întru gândul lui de multe ori această cuvinte. COZMA (a. 1692), ap. GCR. I 297/1. Cercetează cu scumpătate toate împrejurările. MARCOVICI, D. 16/11. Cercetând originea și limba lui, se văz că e Roman. C. NEGRUZZI, I 202/11. Omul ce mult cercetează nu doarme în odihnă. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 645.

3. ³. (Jur.). A examină din punct de vedere al legalității, a face anchetă, a anchetă, a face investigație, a căută (8°). După această trebuie să foarte cercetează [ca u te MUNT] giudețul și să socotească, de va fi fost acă nevoie și acă sdrăcie a părinților, carea să nu se fie putat într'al chip odormi cu alceva meșterug. PRAY. 676. Nice taste datoriu aceta să cercetează tocmla aceta, dreață-i, ou cu asuprea. Ib. 1070. Veneă [oamenii] la ditan cu mărturia boierilor, și însuși el [Constantin Mavrocordat] cercetă mărturia, și, după cum soco-

teă, așa și hotărăd. LET. III 177/11. Domnul Tărit-românești după vreme, cercetând cu dreptate pe felitur și pe părți, să împlinescă dreptatea ce se va dorăd. TES. II 309. Să se mai cercetează de iznoară pricina lor. CARAGEA, L. 5/11. Cercetându-i pricina, într'acel chip i-a vorbit... PANN, E. I 50. De-i videă-o [pe femeie] că nu vrea să plămădească și toată ziua cerne, cercetează-și casa, pentr-că bătoia e din raiu. C. NEGRUZZI, I 251/11.

4. ⁴. Trans. A luă (pe cineva) la întrebări, a supune unui interogatoriu, a chestionă, † a ispiți (LB.). Când va prinde giudețul vre un calpuzan, trebuie să-l cercetează mai are softi, și cine le dă agiutoriu, de fac acă lucru. PRAY. 288. În Tarigrad, după ce împăratul au cercetat pe Neculachi Suful și pe Grigori-vodă Calimah, și văzând cum că Domnul nu-l arată nice la unele vinovat pe Neculachi Suful, mătându-se împăratul, au poronic ca să-i taie. LET. III 277/11. Mai târziu, am cercetat pe oamenii din localitate. ISPIRESCU, ap. DDRF.

5. ⁵. Trans. s. absol. s. construit cu prep. de, despre, pentr'u. A căută să știi, să alii (COSTINESCU), a te informă, a face întrebare. Ori în ce cetate au sat veți intră, cercetăți cine taste într'înza harnic. TETRAEV. (ca. 1650-1675), ap. GCR. I 194/11. Mergi... la șchele, cercetează pentr'u vreo corabie ce are a se porni acum. DRĂGHICI, R. 14/11. Et întrebă cine are o slugă cu un chip așa de nepădău, și toți magnații, după ce cercetară și cădără, îi răspuneră că un asemenea om nu se află în armie. BALCESCU, M. V. 392/1. Pricina însuși o veri... și încă mai cercetăți? C. NEGRUZZI, I 119/11. Numai prin saibul lui n'a cercetat despre fata cea frumoasă. ȘEZ. V 67/11. Împăratul nostru... A cercetat numele Domniei-tale, SEVASTOS, N. 391/11. Cercetă el despre acat Gerion, și află că șade într'o țară spre soare-apune. ISPIRESCU, U. 55/11.

6. ⁶. Trans. și absol. A căută, a cercă (V 1°). Orbul a doua zi cercetând acolă, nu găsi banti. GOLESCU, ap. GCR. II 257/11. Cercetându-l de-a-mărunjelul, au aflat floarea în tureata ciubotei. SBIERA, P. 101. | [Construit cu de] Et venci încet-încet, De la Dunărea 'n Siret, Vadurile străbătând, Malurile cercetând, De-un Vulcan de-un căpitan. ALECSANDRI, P. P. 134.

II. Ca în lat. vis(itare), înțelesul sa privi pe cineva s'a putut transformă în «a merge la el, a-l vizită». Când scopul vizitei nu este numai preocuparea de a-l întâlni, ci și de a-l sta într'ajutor, avem aceeași desvoltare de sens ca în «a se uită după cineva, a-l căută».

1°. Trans. (În vechea Românie, învechit s. popular; întrebunțat și azi în Trans. și Bucov.) A se duce s. veni la cineva spre a-l întâlni, a vizită pe cineva s. un loc, spre a te informă de starea lui, spre a-i ajută, s. a-i arată sentimente de dragoste s. de compătimire, a-l mângăia etc., a căută (4°), a cercă (VI 2°). Să cădăreți besareca... Iul. CORESI, PS. 64. Socotează să cercetăți toate limbile (= ne amurile: intende ad visitando omnes gentes) id. Ib. 151. Cercetă-tăm toate cetățile. id. EV. 213/1. Merged... stărețul de-i cercetă. MINEIUL (1776) 52/1. [Doctorul] să fie datoriu a merge ori zi, ori noaptea, ca să cerceteze pe bolnav (a. 1799). URICARIUL, I 97/11. Ia zezi cum te tubesc eu, că tot des te cercetaz. PANN, P. V. III 4. Cei ce-l cercetează [mortul]. MARIAN, I. 143/11. Lună dîmneață noit cădătorii se due de cercetează pe nun. SEVASTOS, ap. TDRG. Așa-mi zice mândra mea, Să fac ziua ce-o vrea eu, Seară să o cercetaz, S'o sdrui, s'o 'mbrățițez. DOINE, 52. (În Transilv., după germ. «die Schule besuchen») A cercetă școala = a frecventă, a merge regulat la școală spre a învăță carte. (LM.), a umbla la școală. | Absol. Rășior să cercetăți Și mai pușinel și pezi. PANN, ap. ZANNE, P. IV 203. | A aduce cuiă un dar, vizitându-l. Frate, căte vr'odată cercetează de la

fară, la socru-micu, cu câte ceva unt, drânză proaspătă, găini..., cu așa se cade. IORGA, S. D. XXI 240. || (Subiectul e o boală, lomența omul; în Bucov., după germ. heims u chen) A cuprinde, la se atinge (de cineva). Dacă cel pătimas de această boală se afumă cu pene de corb, se zice că în scurt timp se vindecă și mai mult boala nu-l cercetează. MARIAN, O II 11.

2°. A se interesa de cineva (spre ai veni în ajutor), a vedea de cineva, ai-ave grija, a îngrijii, a căuta (1°). (În limba veche are complicit prin cu spăsenia, cu mila etc.) Să cerceteți (sic!) săracii și vădulele întru scribrii lor. COD. VOR. 116_{1/2}; (:a socoti săracii și vădule. N. TEST. 1648; a socoti pe săraci și pe văduve. BIBLIA 1688). Pașteți ceia ce e întru voi turma lui Dumnezeu, cercetându-o nu..., cu vomă, ce cu milă. ib. 162_{1/2}; (:socotindu-o. N. TEST. 1648; BIBLIA 1688). Blagosloviți Domnul zeul lui Israel, că cercetă și face izbăvire oamenilor săi. PSALT. 334_{1/2}. Cercetăți noi (: visita nos) cu spăsenia ta. CORESI, PS. 294. Să cerceteți și ale noastre neputințe și să ne vindece. id. EV. 43_{1/2}. Cercetă Dumnezeu omenștile (: au socotit D. pre norodul lui. BIBLIA 1688) id. ib. 345_{1/2}. Nu cunoaște oile, căce nu de pururea cercetează tale, id. ib. 486_{1/2}. Împăratul Moscului... îi va cercetă cu mila sa și-i va scoate de supt giugul robiei Turcilor. NEGULESCU, LET. II 346_{1/2}. Bolnavii să-i caute, pre cei din temnițe să-i cerceteze cu milă. MAGAZ. IST. IV 119_{1/2}. Bolnav [am fost], și m'ăși cercetat. MARCOVICI, C. 119_{1/2}. Cum se poate... să stea omul trei zile la poarta mea, și să nu meargă nimeni să-l cerceteze? IPIRESCU, L. 44_{1/2}. Împărdăteasa se duse să cerceteze găinile (= să le caute de oă?) id. ib. 184_{1/2}.

2°. † Trans. A vizită spre a pune la încercare, a încerca (4°), a cercă (IV 3°). Ispitiți-at inema mea, cercetăți-o noaptea. CORESI, PS. 33. Pre care om iudește Dumnezeu, pre acela și cercetăți. VARLAAM, O II 206.

3°. † Trans. A vizită pe cineva spre ai da răsplata, a pedepsi, a certă. Cercetă-vou cu fuște fără-legile lor (: je châtierai leur transgression par la verge). CORESI, PS. 246. Ne cercetează (= ne certă) Dumnezeu. id. EV. 60_{1/2}. Ca un eretic să ve cercetă (pedepsi. MUNT.) PRAV. 966.

[La scriitori vechi și vb. I: cercăch, cercăch, cercăch, să cercete; une-ori amândouă formele: Căcă ce cercetează boalele, Domnului, să cercete neputințele noastre. CORESI, EV. 539_{1/2}.] La DOSOFTEIU și: (+ cădă) cercetă și vb. I (ad II). Dumnezeu pre toți cercetează și socotește. V. S. 28_{1/2}, cf. 27_{1/2}, 320; — (+ încerca) încercetă vb. I^a (ad I 3°) Io an dat o hârtie la procurori, să vie jândori la foa locului, să 'necreteze (Vasluu). GRAIUL I 489 | Adjective: cercetăt (cu negativul necercetăt), -ă. Jurnii lor mând focal și fețele lor necercetate fură. CORESI, PS. 216. Nimic nu lăsu necercetăt. C. NEGRUZZI, II 142_{1/2}. Pricină cercetăt = judecată. PONTBRIANT. Loc des cercetat = frecventat. DDRF.; — cercetător, -oară (adesea substantivat) = (cel) care cercetează; s pec. (om) care caută să descopere cu mintea adevărul, scrutați; vizitator; † mângâietor; † examinator (la școală POLIZU); † inspector (LM.), † controlor (de vamă POLIZU); † (investigator judecătoresc), † trimis al guvernului ca să cerceteze, să examineze o întâmplare, o faptă extraordinară (COSTINESCU); † episcop, arhiepiscop (MARDARIE, L. 112), păstor sufletec. Toată turma întru ceia ce voi duhuș sfânt puse-va cercetători (: păstori. N. TEST. 1648, socotitori. BIBLIA 1688, ἐπισκόποι). COD. VOR. 21_{1/2}. Cercetătoarea celor bolnavi. MINEIUL (1776) 87_{1/2}. Recle... cercetător cu mintea. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 216. (Adverbial) Se ude cercetător = cu atențiune. DDRF. | Abstracte:

cercetare s. f. = (În scrierile mai vechi adesea în accepțiuni ne mai întrebunțate azi și înlocuite prin neologisme) examinare, examen (POLIZU), inspecție, controlare; studiu, investigație științifică; anchetă, investigație, instrucție judecătorească; întrebare, chestionare; informare; vizitare, vizită (LB.), frecventare (la unei școli), † îngrijire (a bolnavilor); † mângâiere. (ad I 1°) O din nou cercetare a monumentelor istorice. URICARIUL V 142_{1/2}. Prin cercetarea ce a făcut (copacilor), au aflat unu potrivit cu a sa nevoie. DRAGHICI, R. 40_{1/2}. Când intrăm în cercetarea neputințelor întocmiri sociale... ODOBESCU, ap. DDRF. Cercetarea unes socoteli. POLIZU; (ad I 2°) A mințet cercetare. KONAKI, P. 289_{1/2}. Au luat pricina 'n cercetare. DONICI, P. II 47. Iubirea cercetărilor curioase și a speculațiilor metafizice. C. NEGRUZZI, II 144_{1/2}. Să fii răsplătit... pentru toate cercetările serioase..., pentru toate ostentelle ce ai depus în opera ta. ODOBESCU, III 10_{1/2}. Cercetări patho-fizice. MAIORESCU, CR. II 143. Paginile următoare cuprind un șir de cercetări critice asupra câtorva forme de cultură română. id. ib. I/IV; (ad I 3°) Drua cercetărilor. COD. VOR. 147_{1/2}. (: zăoa socotințeei. N. TEST. 1648; zăoa socotinții. BIBLIA 1688). Prin desăvârșita cercetare aflându-se drept și făr' de supărare... RĂSCANU, L. 4_{1/2}. Acel câștig, carele prin cercetare se va afla în urmă neurmător datoriei sale, să se lipsască de slujbă (a. 1814). URICARIUL I 203_{1/2}. Să intrăți în cercetări (a. 1819). ib. X 203_{1/2}. Să facă cercetare la foa locului. C. NEGRUZZI, I 226_{1/2}. În cercetarea instanțelor criminale. MAIORESCU, D. II 75_{1/2}. La boieri că se plângă, și boierii lăscuții, Cercetare că făcă, Pe ciocotu îl pedepesă. TEODORESCU, P. P. 297. Cercetare prin mărturie = anchetă; cercetare neprecurmădă = investigație. COSTINESCU. Cercetarea mărturiilor = audierea marturilor. PONTBRIANT. A condamnă fără nici o cercetare. LM. Cercetarea paternității (HAMANGIU, C. C. 307), malernității (id. ib. 308); (ad I 4-5°) Merge hatmanul... înaintea solului, făcând cercetare pentru sănătatea lui, din partea Domnului. LET. III 322_{1/2}. Trimis-au pre Nicolai, Vornicul de Tara-de-jos, pentru limba leșască, cu închinăciunea și cercetarea venirii lui. ib. II 86_{1/2}. Îl opreau din drum și-l răpăucea cu cercetările. DELAVRANCEA, S. 216. Îi răspundă la orice cercetare. DDRF.; (ad II 1°-2°). Căce că cercetare primese [oile] de el [= din partea lui]. CORESI, EV. 488_{1/2}. Bolnavilor cercetare. PARACLIS (1639) 17_{1/2}. Bolindu-mi trupul și sufletul, socotinței dumnezeiești și cercetării ceti de la sfîșia ta mă spodebește. DOSOFTEIU, ap. GCR. I 214_{1/2}. Tămăduiașă, curată, neputința patimilor meale, învrednicindu-mă cercetării tale. MINEIUL (1776) 86_{1/2}, cf. 165_{1/2}. Despre vizite sau cercetări (Titlu). PANN, P. V. III_{1/2}. Cercetările mai bune sânt cele mai rare. ZANNE, IV 203. Cercetarea regulată a școlii de cântă școlari. LM.; — cercetăt s. a. = faptul de a cercetă; † vizită. În vremea de cercetătul lor. CORESI, EV. 236_{1/2}. Cauze de cercetat. LM.; — † cercetătura s. f. = cercetare. LM., CIHAC. | Alte derivate: cercetăș, -ă subst. = persoană trimeseă să cerceteze, să ia informații despre ceva; s pec. (Milii) soldat trimis în reconaștere; b) (sens modern, traducând pe engl. boy scout) băiat, fată, tânăr(ă) care face parte dintr'o organizație liberă a tineretului după un sistem de educație care exercită în observația atentă a naturii din punct de vedere practic și în spiritul de inițiativă; (cu derivatele) cercetășie s. f. = instituția cercetășilor, cercetășe, -easă adj. = de cercetăș, cercetășime s. f. = mulțime de cercetăș, totalitatea cercetășilor. (ad a) Am zărit mai adinecursi trecând într'acolo doi cercetăși de ai voștri. ODOBESCU, III 571_{1/2}, cf. II 185_{1/2}. Intr'o zi, cam pe înserate, cercetășii domniei, rupți de oboseală...

DELAVRANCEA, v. v. 219. *Iată că un ai doilea cercetaș sosește, în puterea calului, în Străduț și spune că Borgia arde.* MARIAN, T. 193^r. *Impăratul... trimise îndată cercetași prin toate locurile, ca să-l caute.* ISPIRESCU.

— Din lat. *cercitare* «a da târcoale», cuvânt pierdut în celelalte limbi romanice.

CERCETAȘ, -Ă subst.

CERCETAȘESC, -EASCĂ adj.

CERCETAȘIE s. f.

CERCETAȘIME s. f.

CERCETAȘURĂ s. f. †

v. cercetă.

CERCEVEĂ s. f. 1°. *Cadre, chassis.* 2°. *Croșillon* (de la fenestre). — (În vechia Românie și în sudul Ardealului, pe la Brașov, Rășinari).

1°. *Cădrul* (de lemn, m. rar de metal) în care e prins de câte patru părțile un tablou, o oglindă, o ușă, (cf. ușori) s. mai ales o fereastră, cf. *cădru, pervaz, ramă*. În unele regiuni însemnează toc (de fereastră), în altele numai ramă în care se fixează geamurile și care vine apoi prinsă în tocuri prin balamale (cf. H. IV 119). *Să faci nouăzeci de geamuri, după gergelele ce trimisău* (a. 1805). IORGA, S. D. VIII 41. *Cercevele ferestrelor se curtau sub presiunea zidurilor vechi.* MINESCU, N. 35/36. *O să fie pusă în cerceve.* CARAGIALE, ap. ȘIO. *Priviți la acea fereastră, dar locați atunci cercevele se deschiseră și o femeie tânără... privi drept și lung la mine.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Aci giurgiucele erau date de perete.* CHIRITESCU, CONV. LIT. XLV 370. *Cărlușul aplicat la cercevea uși.* PĂCALĂ, TRANS. XI 61. *Oglinzi mari, cu cercevele de aur.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Ciorciovelele de la geamuri și canaturile de la uși, numai de stejar săpat în chip de flori.* STĂNCESCU, B. 57. *Un portret de fald-mare, pus în nișe giurgiucele de lemn.* TELEOR, ap. ȘIO. *Ceasornicul casei... bate în giurgiucele ferestrelor.* H. II 29. *Inchietarea ciurciuvelelor la tablouri.* H. II 29.

2°. *P. restr.* Lemnăria din mijlocul ferestrei în forma crucii, în care sânt prinse ochiurile de geamuri, *cruce.* Cf. LM., DAMÉ, T. 98, ȘEZ. III 240^{ss}, ION CR. III 274, IV 28. *Scotea o scară de măsoare, o aruncă pe fereastră și leagă capătul de cerceve.* C. NEGRUZZI, III 183^{ss}. *Oinevă bălăse de două ori foarte deslușit în cerceve: tac! tac!* SA-DOVEANU, M. 170. *Sparse geamurile și, țesând afară cu cercevele cu tot..., o rupse de-a fuga.* BASME, ap. ȘIO.

[Intrebuițat de obicei la plur. | Și: *ciorcioveă, ciorcioveă s. f.*, DICT., MANOLESCU, I 26, *gergeveă s. f.* DELAVRANCEA, T. 21, *giurgiuveă* H. II 81, 255, IV 119.]

— Din turc. *cerîve* (cerîve), idem (literal: spatru stinghii de lemn). CHIAK, II 560, ȘIO.

CERCHEOĂLĂ s. f. *Sorte de balançoire.* — (Ungurism, în Agraștea, jud. Târnava-mică) Un fel de scrânciob (descriu la) VICIU, GL.

— Din ung. *cserkabala*, idem. LACEA, DR. II 901.

CERCHELIGI s. f. plur. *Buisson brouté par les chèvres.* — Tufe mici (roase de capre) de nici o treabă (Banat). Com. LIUBA [Și: *circhiligi* s. f. plur. id.].

— Pentru etimologie, cf. ung. *csereklye* «ramuri uscate căzute». Cf. SZINNYEI, 294.

CERCHEZ, -Ă subst., adj. 1°. *Circassien.* 2°. *Nom de kérier.* 3°. *Nom d'un élément paysan.*

1°. Numele unei seminții arice din grupa vestică a popoarelor din Caucaz. [Dinaintea] *Neculei Cerchiazului* (nume propriu) (a. 1642) ap. GCR. I 93/12.

Potochi... au purces den Var... spre Cercheji pe Nipru. M. COSTIN, LET. I 231/10. *Acel capeș-baga... de neamul lui cră Cerchez.* NECULCE, ap. ȘIO. *Hanul au zăbovit toată iorna acolo, pe la Cerchezi.* id. ap. id. *Frumoasa doamnă cercheză a lui Vasile Lupu.* IORGA, N. R. B. 29.

2°. Nume de ogar. H. XI 6.

3°. *Cercheză* = O haină, purtală în satele răzeși. H. X 489.

[Plur. -chezi și -cheji. | Feminin: *cercheză*, (mai rar, pop.) *cercheză* și *cerchezoaică* s. f. TDRG. | Adjectiv: *cerchezesc*, -ească. Au trimis Vasilevodă pre *Catargiu* în țara *cerchezescă*. M. COSTIN, ap. ȘIO. *I-au adus lui Nicolai-vodă și un cal cerchezesc.* AXINTE URICARIU, ib. (Substantiv, cu fem.) *cerchezească*: numele unui danț țărănesc. SEVASTOS, N. 281/39, PAMFILE, I, III, H. II 245. | A dver b: *cerchezește* = în felul Cerchezilor (și ca numire de dans H. II 312). *Să mă țânzi cerchezește.* MAT. FOLC. 128, cf. 129, 130, 151, ȘEZ. VII 58, GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 89—91, PĂSCULESCU, L. P.]

— Din turc. *çerkez*, idem. ȘIO. Pentru sensul 3°. cf. rut. *čerkeska* «Oberkleids. Cf. dubletul *cerchiasian*».

CERCHEZESC, -EASCĂ adj.

CERCHEZEȘTE adv.

CERCHEZOaică s. f.

v. Cerchez.

CERCİ vb. IV^a v. cerși.

CERCICĂ s. f. (Bot.) *Nom d'une fleur.* — Numele unei flori, ce se ține în casă. H. IX 396, 493. — Poate, forma feminină a lui *cercei*.

CERCILĂ s. f. *Bagage.* — Bagaj (Straja, în Bucov. com. AR. TOMIAC), povară, greutate (BUGNARIU, NÂS.) *Ia-ți cerčila, frațe'n spate și te du a răd pe sate.* ib. [Pronunțarea ar putea fi dialectală, în loc de *cerčila*.]

CERCLIU † adj. m., s. m. v. ceareliu.

CERCOFERINȚĂ † s. f. v. circumferență.

CERCOV s. m. *Garniture de bonnet de femme.* — (La plur) *Cercovii* sânt niște garnituri ale scufiei femeiești. H. II 325. [Accentuat?]

— S'ar putea să fie vorba de o podoabă cu care se gătesc femeile când merg la biserică și deci cuvântul să stea în legătură cu bulg. *čerkova* «biserică».

CERCOVI s. m. plur. v. *Circovi*.

CERCÓVNIC s. m. v. *țărcovine*.

CERCUAL, -Ă adj. v. *cerre*.

CERCUGI s. m. plur. v. *Circovi*.

CERCUI vb. IV^a I. 1°. *Cercler. Fretter* (une roue). 2°. *Encercler.* 3°. *Fixer des verges de coudrier dans les murs d'une maison.* 4°. *Lier* (la vigne). 5°. *Entourer.* II. *S'assoit en cercle* (autour du feu). *Décrire un cercle* (en parlant de la lune). I. *Trans.* 1°. (Complementul e un vas cu doage) A-1 pune cercuri, a-1 strânge, a-1 legă cu s. în cercuri. *Čerklutsk* = circuloș lig. ANON. CAR. [Buțile se *cerceusc*. ECONOMIA, 161. *L-au cercuit* [polobocul] *bine, cerc lângă cerc.* SBIERA, P. 78^{ss}. *A adus un fierar și pe nevastă-șă... a cercuit-o pe păntece, cu trei cercuri de fier.* ȘEZ. II 113/32. | *Spec.* A legă căpătâna roatei în cercuri, să nu crape. COSTINESCU, DDRF.

2°. (Subiectul e cercul, brățara etc.) A cuprinde s. înfășură ca într'un cerc. *Benzi de fir cuprind brațul..., iar altele cerceusc de mai multe ori încheietura mâinei.* IORGA, IST. R. I 113.

3°. A fixă nuiete de alun (cercuri 10°) în păreții casei de lemn, înainte de a-i lipi cu lut. (Suciul-superior, jud. Someș). Com. ITTU.

5°. (Complementul e vița de vie) A tăia și lega (cu teiu) vița, de araci (la origine de cerc, cf. H. XVIII 291) în primăvară, după ce s'a desgroat LB. RADULESCU-CODIN, I. Cf. hărăci. De tu luă neștine o vie în parte și... nu o tu cercul, pliv, clădi... INDEPTAREA LEGII, ap. TDRG.

6° (Intrebuintări literare personale, neobicinuite. Complementul e un loc, o persoană) A cuprinde ca într'un cerc, a face cerc s. a se adună în jurul cuiu, a înconjură pe cineva. Cercuind luna într-oagă în poenița înflorită..., voinicul... urse izbâzile sale de mai înainte. ODOBESCU, III 203₂. Pe împărțat... îl cercuiri, cu mângâieri și demeridări, odrasla lui de trei fete. DELAVRANCEA, ap. TDRG.

II. Intrans. (Intrebuintare literară personală neobicinuită) A se așeza în formă de (semi)cerc s. de roată în jurul cuiu s. a unui obiect. Oamenii de azi, când cerceau în jurul tăciunilor și povestesc... DELAVRANCEA, s. 81₂. | (Despre lună) A se mișcă descriind un arc. Unde-undă cucu' cântând și mierașă șuerdă... Luna pe cer cercuind... Nu mă știu om pe pământ. MAT. FOLC. 299.

[Și vb. IV: *cercue*. RADULESCU-CODIN, I. | Și: *inercuit* vb. IV^a DICT. | Adjective: *cercuit* (cu negativul *neercuit*), -ă = strâns în cercuri, adus în formă de cerc, arcuit; (despre vie) legată de araci. (ad I 1^a, fig.). *Spiritual* și-l fine *cercuit*, *Intr'un cuprins cât poți mai mărginit*. GORUN, F. 103. *Fruntă cea suită, Cu sprânceane cercuită*. BARAC, A. 19. (ad I 2^a). *D'apoi să vedeți pe nunul, Cu gâtul său larg ca tunul, Cu lătuțul cel de roată, Cercuită cu fier toată*. SEVASTOS, N. 290₂. (ad I 4^a). *Vie cercuită*, H. II 165, IV 8; — *cercuitor*, -oare (adesea substantivat) = care cercește; cel care face, pune cercuri, care leagă un vas cu cercuri, dogar, butnar (LB., PAMFILE, I. C. 167); *cercuitor* s. m. = cel care umblă cu cercuri de nuiete și leagă vasele cu doage (Munții-apuseni, com. ITTU). | Abstracte: *cercuire* s. f. = acțiunea s. faptul de a cercui; (la scriitorii mai vechi traduce pe) circulație. *Când se împledecă cercuirea sîngelui...* VASIGI, ap. HEM. 679₂; — *cercuit* s. a. (ad I 1^a) [lei] 22.90 de *cercuit* (a. 1773). URICARIUL XXI 363₂. [Cercuitorii] lucrează la *cercuital vaselor de lemn*. PAMFILE, I. C. 167. (ad I 4^a) *Hărăcitul sau cercuital viei*. H. II 11. cf. IV 104, 246, XVIII 291, 302; — *cercuială* s. f. DICT.; — *cercuială* s. f. ib. | Derivat din *cer*, prin suf. -ui.

CERCUIALĂ s. f.

CERCUITOR s. m. | v. cercui.

CERCUITURĂ s. f.

CERCULARIU † s. a. v. circulară.

CERCULEȚ s. a. v. cerc.

CERCUMFERENȚĂ † s. f. v. circumferență.

CERCUNSPECT, -Ă † adj. v. circumspect.

CERCUMFLĂS † adj. v. circumflex.

CERCURĂB s. m.

CERCURĂRIE s. f.

CERCURĂRIȚ s. a.

CERCURĂREL s. a.

CERCURĂCĂ s. f. art.

CERCURĂCĂ -IE adj.

CERCUSCRIE † vb. III v. circumserie.

CERCUSOR s. a. v. cerc.

CERCUSTĂRE † s. f. v. circumstanță.

CERCUȚ s. a. v. cere.

CERDĂC s. a. v. 1°. (Sorte de) *chambre haute*, *terrace*. 2°. *Vîrinda*, *partie du moulin à vent*. 3°. *Proue*. II. 1°. *Pavillon*, *belvédère*, *kiosque*. 2°. *Toit* protecteur d'un monument ou d'une fontaine. — (În România veche, cu Bucovina).

1. Clădire ținând de corpul unei case.

1°. (Învechit) Încăpere (mică, construită din lemn), unori ieșind afară din zid s. de-așupra casei; foisor. Eră făcîti multe în *cerdac*. N. TEST. 1648, ap. COD. VOR. p. 17. (: comarnicu. COD. VOR. foisorul. BIBLIA 1688). *Să-i facem lui dară cerdac, loc mic, și să-i punem lui acolo poț și masă și scaun și așeznic*. BIBLIA (1688) 267₂, cf. 175₂. *Cerdace ghizdave și frumoase, afară din zid, asupra apii scoase aveă*. CANTEMIR. 1ST. 128. *Rîndul caselor dedespri eră, iară al doilea rînd, cerdacile, ca trulele în sus se tîdău*. id. ib. *Au făcut și cerdacurile cele înalte despre casa domnească cea mică...*, ca la *Târigrad*. LET. II 16₂. *D'a stînga bisericiei lui Mitrea, se aflau casele domnești, purtînd pe d'asupra lor un coviltir cu cerdac nalt și întins*. ODOBESCU, I 126₂. *Atunci împărțat, bucoros, Rugă pe Rada Valaha Să se urce în cerdac și-o poțli pe scaun*. SEZ. III 231₂.

2°. Platformă (acoperită) cu balustradă ieșind în afară din fațada unei clădiri, la nivelul pardoselii (la unele case, închisă cu obloane s. cu geamlă, așezată, de regulă, deasupra gârlicului pivniței) și comunicând cu interiorul printr'una s. mai multe uși, pridvor (BARONZI, L. 1 160₂, DAME, T. 99), foisor (ALECSANDRI, T. 1749, DAME, T. 99), țarnăț (SEZ. V 56₂), balcon (ALECSANDRI, T. 1760, SEZ. V 56₂), țl storm, verandă. Servește la unele case, la țară, de vestibul s. chiar de salon. Spec. Parte analogă a morii de vînt, numită și pridvor s. tindă. DAME, T. 162. *Va țepi înainte, să-l împine la giușmăte de scări a cerdacului*. NECULCE, LET. II 292₂. *A doa zi, boierul eră călătînit și meterhancușa turcească îi țărliță sub cerdac*. ALECSANDRI, T. 141₂. *Piccare din noi aveă odăna sa. Salonul eră faimosul cerdac, care împodobește mai toate casele în provincie*. id. ap. TDRG. *Abia unde și unde se mai vede câte un palat vechiu... cu cerdace mari*. C. NEGRUZZI, I 71. *Ziua tologit în soare, pîndind cozile de soarec, Noaptea 'n pod, cerdac și streșini hemizînd duios la lună*. EMINESCU, N. 43₂. *Un găscan închis din neștine într'un cerdac*. DELAVRANCEA, ap. ȘIO. Văzînd pe cucușoța într'un cerdac, ei începură să se jeluască la dînsa. ISPIRESCU, L. 180₂. *Sofia lui a țepit în cerdac, la răcoare*. SBIERA, P. 157₂. *La cărciuma cu cerdac*. TEODORESCU, P. P. 556₂.

3°. (Pesc.) Piscul s. prora lotcei. ANTIPA, P. Lotca, mergînd încet, cu cerdacul înapoi... ib. 365, cf. 465.

II. Construcție de sine-stătătoare, izolată.

1°. Clădire (de lemn) izolată într'o curte, grădină, vie s. pădure, constînd, de regulă, dintr'o singură încăpere, așezată pe o terasă s. pe stâlpi înalți, de unde se poate vedea în depărtare, servind adesea de post de observație, pavilion (COSTINESCU, SEZ. V 56₂), foisor, chioșc, cîrt (POLIZU). *Căpitaniul...* și cu cei ce eră de paza curții într'ocă și au apucat în curte cerdacul cel de piatră și s'au orînduit de apărare acolo. LET. I 327₂. *Făcînd și cîșmă lângă cerdac, cu apă curgătoare*. ib. III 203₂. *Și descălcînd Domnul la cerdacul lui Mihail-rodă,*

merge supt saivant. ib. III 294². Un ceardac în piază, pentru cântărit și măsurat. I. IONESCU, D. 111. Unde-ți grădina de la cerdacul lui Ferenț? C. NEGRUZZI, I 321. Și acesta era Târgul boilor, unde veneau Domnului își areau cerdacul. IORGA, IST. II 197. La grădina, la cerdac Lui Hagt-Baba-Novac. ALECSANDRI, P. P. 149¹¹. Sus la munte, la cerdac, La cerdacul lui Novac, La masa de os de pește, Bea Novac și liborește. ȘEZ. I 107²³. Costică cel viclean Și-au făcut cerdac pe deal Și Pau zăgrăvit cu var. SEVASTOS, C. 168¹¹.

2°. Construcție făcută deasupra unei cruci s. unei fântâni spre a o apăra de ploii etc. Au făcut o movilă și o cruce mare de piatră și cerdac târziu de piatră deasupra crucii, ca să fie de pomenire. NECULCE, LET. II 390²¹. Cruci și cerdac cătră movilă am făcut (a. 1716). URICARIUL, X 83¹¹. La fântâna cu cerdac. ALECSANDRI, P. P. 411².

[Plur. -dace, -dacuri BIBLIA (1688) 306. | Și: ceardăc s. a., ciordăc s. a. Colo jos la scăpătat, La ciordacul lui Novac, Este-un cort mare, rotat. CĂTANA, B. 108. | Diminutive: cerdăcuț s. a. (ad l 1°) Biserica zidită pe la 1770, are la turna același cerdăcuț de lemn supt cruce, care deosebește pe toate cele din jurul Grădicilor. IORGA, N. R. A. I 251. (ad l 2°) La toată casa în cetate, câte un cerdăcuț de aceluși materie de marmură se află. CANTEMIR, IST. 131²¹. Casa părintelui din ograda bisericii, cu cerdăcuțul de scândurii boite galben ..., e vârtuit până unde ajunge cerdacul. I. NEGRUZZI, I 11; — cerdăcuț s. a. (ad l 2°) La Hurez el a pus, ca și dincolo, un cerdăcuț înaintea pridvorului, pe stâlpi IORGA, IST. II 43. (ad l 1°) Făcu un cerdăcuț denaintea bisericii, pre 4 stâlpi de marmură, peștriți, foarte minunăț bolțuți și zăgrăviți și învâliți și acela cu plumb (a. 1654) ap. GCR. I 172²¹. (ad l 2°) Pre tronul cu moastele, au făcut un cerdăcuț de piatră și l-au zăgrăvit frumos. MAG. IST. IV 258²¹.

— Din turc. (s. bulg.) țardak, idem. CIHAC II 560 (literal: «patru stâlpi»).

CERDĂCEL s. a. |
CERDĂCUT s. a. | v. cerdac.

CERDĂȚĂ s. f. v. erbice.

CERE vb. III. I. 1°. Chercher. 2°. (Réfl.) Etre demandé, faire besoin (se dit d'une marchandise). II. 1°. Chercher à faire. 2°-4°. Demander, réclamer, revendiquer. 5°. (Réfl.) Etre exigé, nécessaire; il faut. III. 1°-2°. Demander. 3°. Demander un mariage. 4°. Demander l'aumône. 5°. Demander la permission de...

I. În limba veche, verbul cere avea — ca la Istro-români și parțial la Megleniți — înțelesul fundamental al lat. *quaerere*, adică «căuta», păstrat până astăzi în anumite construcții și expresii, pe care însă noi le interpretăm de obicei ca și când ar cuprinde înțelesul francezului «demanders».

1°. † Trans. A umblă să întâlnești, să afli, a căuta. Ceryiu [: cerșiu CORESI] Domnui și auz-me. PSAL. SCH. 99. Laudă Domnii ce [= aici ce] cerșiu ei [: laudabunt Dominum qui requirit eum] CORESI, PS. 54. Veri ceree local lui și nu-l ceri oflu, id. ib. 93, ct. 57, 351. (Ref. = pasiv). Cere-se [: quæretur] păcatul lui și nu se oflu. id. ib. 23. Veru amă Irod să cerdă [: Hérode cherchera] cocorul, să-i piarză. TE-TRAEV. 203. O femeie cereșindu-și odornul. DOSOFTEIU, V. S. 213. Mântuire ceiu sau epăscute acum. MARDARIE, L. 288. || Refl. (= pasiv). Unde se găsește frâu, se cere [în variante: se caută] și calul. ZANNE, P. I 461.

2°. Refl. (= pasiv). A se căuta, a avea căutare, trecere (în negoț). Grăul a început să se ceară. DDRF.

II. 1°. † Trans. (cu dativul persoanei). A căuta să faci (cuiva) ceva. Dereptu casa Domnului... ceryiu [cerșiu HURM; COR; căutatu vor; cereat-am DOS.] bire fic. PSALT. 270¹⁹. Ce [= aici ce] ceră rău mie... CORESI, PS. 187.

2°. Trans. A căuta să obții ceva, a dori, a pofti (să ai), a voi, a încerca. Dracuia cu s[un] lea imblă, cerându [: căutându N. TEST. 1648; cercându BIBLIA 1688] nestire [= pe cine] să înghia. COD. VOR. 163²¹. Corabintii ceindu [: să ispitii N. TEST. 1648; cercându BIBLIA 1688] să fugă din corabie, spândurără luntrea în mare. ib. 91. A fată îi ț[er]ea dragă, ca și sufletu': îi făcuse o cămășu numai dă sticlă și orice ceră îi d-a; lapte dă pasdre să fi ceru, și lapte dă pasdre i-ar și găsit împărțutu'. SEZ. III 73²¹. Când apa te înneacă, ce ceri s'o mai bei? ZANNE, P. I 105. | (Construit cu prep. de) Boierul... trage ca să-și dea sufletul și mureau cere de domnia-ta. ODOBESCU, ap. TDRG. | Refl. (construit cu adv., ad.) s. part., în Mold.) A dori să fie... Parcă i-ar fi tot a-lene și s'ar cere sdrătuț. EMINESCU, P. 304. Mă cunosc vineau Că m'am cerut măritată. SEVASTOS, C. 227². De-acu nu mă lasă sabia să plac... Se cere ofară, se cere iar purtată. SADOVEANU, SĂM. V 332. | (Subiectul e mai ales inima, sufletul, trupul) Zi și noapte, cu durere, Duios sufletu-mi te cere. ALECSANDRI, P. I 85. De se n-ălănește drag cu drag, Cum inima ta cere. EMINESCU, P. 76. Trupul lui n'a cerut femeie, buzde lui n'au cerut copil de sdrălat. DELAVRANCEA, ap. TDRG. Măncară și se veseliră, cât le ceră inima. SPIRESCU, L. 39²¹. Daod inima țfi cere, Te nsoară și-ți ta matere. ZANNE, P. IV 392. || Ochii văd, inima cere, Ce folos, că nu-ni putere! ap. TDRG.

3°. Trans. A căuta să ai (pe cineva s. ceva), a reclama (cu stăruință). Să înbasoă a merge mai cârtos la masa unui sdrac decât la masa Domnului său, carele-l roagă și-l cedre. VARLAAM, C. 363. N'au putut isprăvi, căci țara toată stu și strigă, cereșind pre Mihalache Racoviță. N. MUSTE, ap. DDRF. Sabientii... te cer pe tine [de rege] BELDIMAN, N. P. II 15²¹. El cere... de la tot... tubire. KONAKI, P. 81. Orișoț iadul și mă cere, Pentru păcate de-a mcle. JARNIK-BĂRSEANU, D. 468.

4°. A pretinde (în baza unui drept), a revendica (Subiectul e omul) Cămăță pre camăță cereșind... CORESI, EV. 287². Ceryiu local cel mai de cinste. VARLAAM, C. 74. Are a-și cere paguba. PRAY. MOLD. 47. Talandul cu dobândă va să n-i ceră Domnui. BIBLIA (1688) 3 pr.¹⁹. Viziural au cerșiu zăpis de la Dimitrașco-todă... MAGAZ. IST. III 22²¹. Să nu cete de la dănsți nici un fel de dădie (a. 1774). URICARIUL, I 83¹¹. Poate să pornească jalobă și să ceate dreptul său. GARAGEA, L. 9¹¹. Nu trebuie să cerem de la vânzător o apărare rece și nepărintitoare a întâmplărilor. ODOBESCU, III 47²¹. Nu trebuie să ceri poezii o altă influență morală decât o certi muzice. MAIORESCU, CR. II 184¹¹. A cere cuvântul (la o adunare). ALECSANDRI, T. 30. A cere satisfacție (neobcinuit: duel). ALECSANDRI, T. 535. | (Urmat de o prop. secundară) introdusă prin să s. (ca să). Poate să ceară de la giudeț să-i facă bărbatul zăpis cu chi-zegie. PRAY. 614. Nu va putea feciorul nice nepotul... ca să ceară giudeț ca să ceară pre tată-său. ib. 890. Constantin... s'au sculat cu oaste asupra lui Constans, cereșind să-i mai dea Africa și Italia. CANTEMIR, HR. 247²¹. Și au cerșit o sumă mare de bani să le deie Legii. LET. I 242¹⁹. † A cere seamă s. socoteală (cuiva s. de cineva) = a trage pe cineva la răspundere. Trăgându-i la giudecată, cerind samă de la dănsii... LET. III 236¹⁹. Ce lupu a purtat pentru realizarea legii lui Dumnezeu?... Istoria, lumea are drept a-i cere astă seamă.

BĂLCESCU, M. V. 5/17. Dumnezeu lor va cere samă. C. NEGRUZZI, I 27. Cine mă chiamă?— Moartea, care-mi cere seamă. ALECSANDRI, P. P. 305/22. De gură-mi cere seamă. DOINE, 184. A-și cere seama— a-și pretinde leafa. Iși cere seama de la stăpîn. ODOBESCU, III 44/27. A-și cere legea (cu cineva) † = a chema pe cineva în judecată. Legii... s'au sfătuit să trimită sol la împăratul cu jalobă, să-și cete lege cu Petru-vodă. LET, I 16/19. † A cere la judecată = a aduce în fața justiției, a da în judecată. În multe rîmîniuri acea Sorocență fiind cerșută la judecată de... igumen... (Cernăuți, 1778). IORGA, S. D. XXII 255. || (Subiectul e datoria, slujba, cinstea, firea s. c. o însușire inerentă a unui lucru) A avea nevoie (de ceva), a impune (ca o datorie s. ca o necesitate). Firea omenească cere de mîncă. MINEIU (1776), 51. Bataie de piere, cinstea lui apa cere. E. VĂCĂRESCU IST. 254/10. Starea lui ceră liniște. GORGAN, H. I 4/25. Accesia cerind... multă osteneală și trudă. DIRĂGHOL, R. 164/22. Rînduială cere și furtuni și vijelie. KONAKI, P. 266. Luțerna cere un pămînt foarte bun. I. IONESCU, C. 41. Sistemul acest rațional de prețeluire cere cunoștințe întinse de gospodărie, id. ib. 254. Cum î' apa degrabă ne lasă?... — Slujba o cere. C. NEGRUZZI, I 39. Bucatele cer ploaie. LM. Sângele dreptului cere răzbumare. PONTBRIANT. Băduțura cere mîncare și mîncarea băduțurii. ZANNE, P. III 476. # Trebuința cere = trebuie, e nevoie, e necesar. Pără apărare trebuința cere ca să se îndeletnecască cu o neapăsă osteneală într-o îndelungată cetire. CARAGEA, L. XVIII. Iată, anin haria pe contactu, ca, cerind trebuința, să vă o arăți. DRAGHICI, R. 19/10. Piatra..., deși se despică în patru buciți, însă tot fiind deșul de mare, cerind trebuința de mai multă putere, id. ib. 118/11. Antea: Nu cere trebuința, cerșorale. ALECSANDRI, T. 198.

5. Refl. (mai ales unipers.) Se cere (urmat de obicei de să...) e o nevoie, e necesar, trebuie, caută să...; e o datorie, o obligație, se prelinge; se cade, se cuvine. Acel păgubaz să cere să cearce casa necuși. PRAVILA MOLD. 17. Dacă credeți că să mai cereți și altăceva din parte-mi, să ne porățiți, ca să o facem (a. 1774) URICARIUL, I 176/22. Toate trebuințoasele pricinii care se cer și s'au încredințat la vrednicia ta... TES, II 307. Sămînța de grâu se cere să fie îngropată cel puțin de un palmac. I. IONESCU, C. 178/2. Și pește acestea toate încă, spre împlinire. Se cere prieteșugul cu credință și iubire. KONAKI, P. 81. Se cere să fim și noi acolo. DDRF. Minie de bătrîn, putere de tîndăr și îndrăzneală de nebun la războiu se cere. ZANNE, P. IV 564. Se cere o la o lucrare, adică putere, vlagă, stăruință, id. II 383. Afurisia de gramatice fmi scoate peri albi, trîmțit-o-ar fi s'o trîncească! Parcă ai ce face cu dînsa la biserică? Dar dacă se cere? CREANGĂ, A. 87/10. La o față adică de înțelepciune, se cere un bărbat și mai înțelept. CATANA, P. 134.

III Astăzi mai ales cu înțelesul, atestat încă în latinește, de:

1. Trans. A-și exprimi față de cineva dorința de a avea ceva, a stărui pe lângă cineva pentru obținerea unui lucru, a-i arăta cuiuiva ceea ce dorești să-ți faci s. să-ți dea, cf. soliciție. (Construit cu dativul persoanei s. cu prep. de la, rar cu la). Caer = peto. ANON. CAB. Nu aveți, derep-ce nu cereți. Cereți și nu dobîndiți, derep-ce nu cereți. COD. YOR. 127/1-18. Acesta apropie-se cîdră Pilat, cerșu trupul lui I[us]. TRAEV. 252. Cine se va cere, de-i se-va. CORESI, E. V/22. Cu multă rugăciune cerșu-am de la Sfîntoia-lui, id. ib. VII/4. Cerșură pace. MOXA. 403/27. Au trimis la Sas, de m'au cerși; ci au cerșut 300 tol. (a. 1601). IORGA, D. B. 6. Bogatul... cu rugămintele cerșu aceasta și nu dobîndi.

VARLAAM, C. 332. Cădră la picioarele sîntului, de-și] cerșu tertăciune. id. ib. II 34. Iară de nu va fi luat [vamă], ce numat va fi cerșut... PRAY. 164. N'ai cerșută la Domnul putăcare. DOSOFTEIU, PS. 174. Să-ți cer voie să-i ajuriseș de față prece ce te scorneș. ANTIM, P. XXV/22. Să faci rugă la Dumnezeuul creștinilor și să cete agiutor împăratului. LET, I 81/7. Cereau țertare, vînd a se întoarce înapoi. BĂLCESCU, M. V. 413/2. Fîlul Romei cete bătrîne... 'n durere Moartea chiamă, moarte cere! ALECSANDRI, P. II 20. El cerșu dispref și speră amor. EMINESCU, N. 75/24. Aștept din parte-ți, o rege cavaler, Că-mi vei da prins pe-aceia ce umilit și-4 cer. id. P. 202. Când și-am cerut ouă, șiți ce mi-ai răspuns... CREANGĂ, P. 69/22. Pot să-ți dau orice-i cere de la mine, id. ib. 300/7. Se înfățășeau înaintea boierului și cere găzduire, id. ib. 301/2. Uite, matcă, urbul Cum fmi poarăți înclui; Eu t-1 tot cer să mi-l deie. El zice c'o să mă tete. JARNIK-BĂRSEANU, D. 274. Eu tî ceruși [bădii] o peniță, El ceră la min' gurii. HODOȘ, P. 65. Am cerut ministerului permutarea mea în alt orăș. TDRG. || Spec. La jocul de cărți, se întreabă: Ce cei? H. II 33. | La tomeli. De vânzare și-e gănușă cea..., măi bădăte? — De vânzare, moșie, — Și cîi cei pe dînsa? — Cîi crezi și dumneaia că fuce. CREANGĂ, A. 56. Și ce mi-i cere tu pentru trei ani? — Ce să-ți cer? Ia să-mi dai de mîncare și de purtat. id. P. 151/2.

2. (Construit cu să, ca să s. a + inf.) A rugă să... Mearșeră la igumenul, cerșindă..., să le spuie. MINEIU (1776) 57/2. [Boierul] ceră a se înnoie preatinăla poruncă. TES, II 308. Căru cu rugăciune și ceră a se supune. E. VĂCĂRESCU IST. 257/27. [Soli] cereau (ca) să se hotărască ce să facă cu orașul Chulujul. BĂLCESCU, M. V. 413/2. Du-te la împăratul și cere să-ți dea douăzeci de corbii. ISPIRESCU, L. 24/2. Șiți, bădăiță, cum cereai, Seara, cînd la noi veneai, Să-ți dau paharul cu mîere, Și io-ți dam buzele mele; Cereai paharul cu vin, Io-ți dam buzele deplin' JARNIK-BĂRSEANU, D. 258. | † (Construit cu acuzativul persoanei) A rugă pe cineva, solicițîndu-i ceva. Se rugară la Hristos și-lă cerșură să se ducă de pre hotărulă loră. CORESI, EV. 242/2. # A cere voie să... = a se rugă să obțină permisiunea să... Cerură voie să rîmăie a-i înșovărăși. C. NEGRUZZI, I 142.

3. Spec. (Trans.; complementul e fata, fig. după fr., mîna ei; adesea complinit prin de a vastă, de soție, în căsătorie) A face unei fete sau părinților ori tutorului ei propunere de căsătorie, a peți. O cerșu un boiarin. DOSOFTEIU, V. S. 29. Cereș și o față să-i dea, să-i fie doamnă. LET, II 283/22. [Pe mica mea] ațîia crui au cerșut-o în zadar. BELDIMAN, N. P. I 178/22. Craiul Maruzilor... au venit însuși în curțile tătine-mieu, ca să mă ceate pentru fiul său, id. ib. 50/22. Ceră mîna lîneret domnișe. C. NEGRUZZI, I 107. Nu s'o înfățoșat nci un hoțelcu, ca să cete dăducele? ALECSANDRI, T. 418. Și-au plăcut unul altuia. Și Ipale, ne mai omdnd vîddare, se și duce la tată-său și la mă-sa de-o cere. CREANGĂ, P. 168/2. Cine s'o bîzu, să vie s'o ceard de nevastă... id. ib. 78/2. Cine-a vrea ca să mă ție, Mearșă-acasă, să mă ție. ALECSANDRI, P. 49/22. De seardă via la voi... Să te cer de la ai tăi. JARNIK-BĂRSEANU, D. 366.

4. Trans. și absol. (Subiectul e un om sărac, lipsit etc.) A se adresa cuiuivă (mai ales trecătorilor) cu rugămintea de a fi ajutat, a solicițat mila și pomana, (azi înlocuit în limba literară) prin a cerși (construit cu dativul persoanei, cu prep. de la s. la și complinit prin milă s. — mai ales — prin de pomana). Rădicîndu-se să se mute-se fiii lui se ceard. PSALTIRI, 235/22.

Un orb... *ședea pre cale, de cerea*. VARLAAM, C. 375_{ca}, cf. CORESI, EV. 438_{ca}. După moartea lui, rădăra lui au cerșut prin Ardeal. ȘINCAI, HR. III 89_{ca}. Să meargă într'alt loc strein, unde ca o cerșetoare să caute hrana sa. BELDIMAN, N. P. I 42_{ca}. De-am avut, de n'am avut, Eu la altul n'am cerșit. ȘEZ. IV 219_{ca}. Măi sărac, sărăciță, De când umbli cerând milă... ALECSANDRI, P. P. 130_{ca}. Să cerea mereu la milă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 486. Un cerșitoriu... *ședea pe comoră și cerea milostenie*. CREANGĂ, P. 134_{ca}. Din bogat ce eră, azi cere de pomână.

5. Refl. (Urmat de o propoziție secundară introdusă prin (ca) să; construit una-ori cu prep. (de) la) A solicită voia; permisiunea de a...; a stărua să fie lăsat să... Să ceră... cu lacrimi să șerbasă lui Dju[m]ne(d)ădu. VARLAAM, II 1_{ca}. Să cerșă să meargă la svintele locuri. DOSOFTEIU, V. S. 56_{ca}. S'au cerșit de la mine David, până la Vileacm, celata lui, să meargă. BIBLIA (1688) 211_{ca}. S'au cerșit Mărcuțu... să-i hie cu toate să-i sloboază. LET. I 320_{ca}. Copitul se cere să meargă la școală. LM. Aice s'au cerșit ei (ca) să-i primăcează peste noapte și i-au primit bucurios. SBIERA, P. 113_{ca}. Fînt cel mai mic... se ceră și ei de la tată-său (ca) să-i lase să pîndească și ei. ISPIRESCU, L. 73_{ca}. [Prop. secundară finală se subînțelege] Lupul s'a cerut la leu nazir pe oi. DONICI, ap. TDRG. Aș vrea să ies. *Pot nimic mai simplu, cere-te la președinte. VLAHUȚA, ap. id. Întru-na se cere 'n războiu. COȘBUC, E. 181_{ca}. Măicăsa de aceea fi lăgăduia pe surorile lui, pentru-că se temea ca nu cumăd să se cerea după dinsele și să caute a le scăpa din mîna smelur. SBIERA, P. 131_{ca}. [Silea] nici nu zâmbește, nici nu se cere la dînsa. id. ib. 142. De cea parte fi înădmi un om, și te cere la dînsul peste noapte; ei te-a primi bucurios. id. ib. 150_{ca}. Tot la oaste m'am cerut. SEVASTOS, C. 279_{ca}. Elveul se cere afară = la privată.

[Prez. ind. I. cer (↑ ceriu CORESI, PS. 64 etc., ceru PSALT. MARDARIE, L. 1859, 2736, 4375, LET. I 11_{ca}), MINEIUL (1776) 3 pr., ALEXANDRESCU, M. 6_{ca}, ISPIRESCU, L. 253_{ca}, JARNIK-BĂRSEANU, D. 450 etc., dial. ceu RĂDULESCU-CODIN, L. 2, cei (ceri VARLAAM, C. 273, I. VĂCĂRESCU, P. 157_{ca} etc.) 3. cere; prez. conj. I. să cer (↑ să ceri CORESI, EV. 450_{ca}, să ceri MOLITVENIC 12_{ca}), JARNIK-BĂRSEANU, D. 371, ȘEZ. I 270_{ca}, 1069_{ca}, BUGNARIU, N. S., 2. să ceri ISPIRESCU, L. 42_{ca} etc. (să ceri id. ib. 3_{ca}, BIBLIA (1688) passim), să cerea CORESI, PS. 209 etc. (să caute, să caie PRĂV. 564 etc.); — Imper. *cerel* — Aorist și participiu: (formele *ceștitu și *ceștit, corespunzând lat. *quaesivi*, *quaesitum* nu s'au păstrat, căci, amestecându-se tulpina prezentului cer cu acestea, a rezultat contaminarea) ↑ *ceștitu*, ↑ *ceștit* (din care s'a construit noul prezent și infinitiv *ceșțese*-*ceșți* v. c.), iar cu orientare după verbele cu aor.-part. în -utu, -ut, *ceștitu s'a schimbat în ↑ *ceștitu* PSALT. 252_{ca}, iar *ceștitu*, *ceștit* în ↑ *ceștău*, ↑ *ceștău*; de la tulpina prezentului au fost create formele foarte rare în textele vechi și exclusiv întrebunțate azi: *ceștău* (ceruță CORESI, PS. 347_{ca}); *ceștău*; — gerundiu: *cerîndu* (u) COD. VOR. 163_{ca}, PSALT. 72_{ca} etc. alături de *ceîndu* (u) COD. VOR. 91, PSALT. 40_{ca} etc. (de la tulpina iotacizată) și de forma analogă *ceșîndu* (u) PSALT. 69_{ca} etc.; din contaminarea lui *cerînd* și *ceșînd* s'a născut ↑ *ceșîndu* CORESI, EV. 327_{ca}, 322_{ca}. | Ajective: *cerăt* (cu negativi *necerăt*), -ă, ↑ *cerșut*, -ă = căutat; dorit, reclamat, pretins, revendicat; obligatoriu, indicat (de la sine), cuvințios, convenabil, reglementat; solicitat; cerșit. (ad I 3^a-4^a) Să se îndoiorească a pune banii cerșuți, în secestru. CARAGEA, L. 20. Toate formele *cerșute* după pravilă. id. ib. 150. Buna obîdăuire ce eră cerută de la ei. TES. II 307. Să cerșetează pricina, cu cerșuta scumpătate și luare-ămînie. CO-

DICĂ TIV. 2_{ca}. N'ai încă vârsta cerută. TDRG. (ad III 1^a-2^a). La facerea logodniți tate mai întâiu cerșută să fie voința părinților. CARAGEA, L. 96. Îndată i se aduc cele cerute. CREANGĂ, P. 300_{ca}. — *cerător*, -oară = (substantivat) persoană care cere ceva de la altul. GORVEL CR. Cf. *cerșetor*. | Abstracte: *ceșere* (cf. *ceșire*), (în Oltenia, accent și) *ceșere* s. f. = căutare. (În limba veche și) ↑ *ceretare*, întrebare; dorință, reclamare; pretențiune, revendicare; rugămintă, solicitare, implorare; exigență; petiție, suplică. (ad I 1^a) Nu mă prețpez de de aceasta cearere (: îndoiindu-mă eu de întrebările acelea. N. TEST. 1648; îndoiindu-mă eu spre cercarea acestuia. BIBLIA 1688. COD. VOR. 70_{ca}, cf. 156_{ca}. (ad I 2^a) Cursul acestor valori variază, după cum cereera sau oferta este mai mare sau mai mică. ȘTEFĂNESCU, C. 522 (ad I 2^a) Da-ți-va cearerea (: *ceșirile*) tremiei tale. PSALT. 67_{ca}. (ad II 3^a-4^a) Nici cearere de război, nici războiu, nici pace, nici nimic nu se poruncește fără țefă. E. VĂCĂRESCU, IST. 251_{ca}. (ad III) Împlă [= îndeplinește] Domnul toată cereera ta. PSALT. 33_{ca}. Sărdcească cereere cerșărbuții. CORESI, EV. 441_{ca}. Merg came-nit la bezarecă, cum acolo... să facă rugăciune și ceșeri derept toate ticalile și nevoile meserățiișiei tuturora. id. ap. GCR. I 25_{ca}. Nu treace cereera mea. PALIA (1600-1625), ap. id. 67_{ca}. Câte ceareri sînt în Tatăl-nostru? (a. 1607). CUV. D. BĂTR. II 105. Ca să dobîndească cearerea lor. GRECEANU (a. 1691), ap. GCR. I 293_{ca}. Cu rugăciunea și cu cearerea cu Dju[m]nezeu te-ai împeunat. MINEIUL (1776), 90_{ca}. El știe ceea ce ne trebește, nu porrește, ci comandă cereera (a. 1774). URICARIUL, I 173_{ca}. Trimiseră soli la Sultan Mehmed, pe care-i primi cu multă politeță și li săgădui cereerile. E. VĂCĂRESCU, IST. 258_{ca}. Această cereera a lui eră prea nesocotită și fără nici un temetiu. DRĂGHICI, R. 4_{ca}. După cereera sa, fi conduse dinaintea starețului, C. NEGRUȘI, I 219. Cereeri de multitate (a cădătoriei). HAMANGIU, C. C. 162-184. Cereera d-voastră s'a încurvințit. TDRG. Fă o cereera să fi se recunoască gradațiile. Cereere în cădătorie; ↑ *cerăt*, + *cerșut* s. a. (Cf. *cerșit*) = cereere (III 1^a); cereere de pomână (cf. *cerșit*); (ad III 1^a-2^a) Știe amă Tatăl vostru ce vă trebește, înaintea de cerșutul vostru. TETRAEV. 208. Cereere ce mai ai de cerut... că tatăl să sărșese. ISPIRESCU, L. 29_{ca}. (ad III 4^a). Să-ți faci pomână Cu o săracă... Căriti nădejdeja și tot avutul E ajutorul ce-i dă cerșutul. I. VĂCĂRESCU, P. 333_{ca}. Să nu alege la cerșul. GORJAN, H. I 130_{ca}. După cerut mi-i rugine să-i trimat [pe băiatul meu]. NĂDEJDE, ap. TDRG. (La plural, în Transilvania) Toți s'au fost săturați de cereerile ei și nu-i mai da nimeni nimic. RETEGANUL, P. I 6S_{ca}. — (neobincinut) *ceretărăt* s. f. DOSOFTEIU, ap. CDDE. nr. 317; — (modern, literar) *cerință* s. f. pretențiune, condițiune, obligații (convenționale), nevoie. O *cerință* principală a programului național. MATORESCU, D. I 5. Vin apot *cerințele* artistice. id. CR. I 45, cf. 374, II 135. Înăurătoarea n'am făcut-o după inema mea, ci după *cerințele* societății. CONTEMPORANUL, VI, vol. II 203. *Corespondența tuturor cerințelor*. TDRG.]

— Din lat. *quero*, *quaesivi*, *quaesitum*, *quaerere* ca căută, a cere.

CEREĂLE s. f. plur. *Céréales*. — Plante graminee ale căror boabe făinoase servesc la hrana oamenilor (mai ales măcinată, ca făină) și a animalelor: grâu, secară, ghircă, porumb, orz, ovăz, orez; grâne (2^a), grânețe (2^a), (Munt.) bucate (III 3^a), (Mold.) pâine. [Întrebunțat, de prin, în contra uzului general, și la sing.: *ceredă*; cf. Pronunț.-re-a.]

— N. din fr. (< lat. *cerealis*, -e, de la Ceres, zeița secerșului, la Romani).

CEREBEL s. a. (Șt. nat.) *Cerebr.* — Creierul mic, creierul.

— Din lat. *cerebellum* (diminutiv din *cerebrum* «creier»).

CEREBRĂL, -Ă adj. *Cérbrał.* — De la (s. din. în) creier. *Fenomenele azației... dovedesc localizării cerebrale deosebite pentru cuvântul vorbit, pentru cuvântul scris și pentru înțelesul cuvântului.* MAIORESCU, L. 23. | P. ext. (impropriu) Sufletească, mental, intelectual, de inteligență. [Familia: **cerebrălitățe** s. f. = fel de viciață sufletească, fel de a cugeta.]

— N. după fr. (< lat. *cerebrum* «creier»).

CERÉBRO-SPINĂL, -Ă adj. (Șt. nat.) *Cérbro-spinăł.* — A(l) creierului și a(l) măduvei spinării. *Aza cerebro-spinăłă.*

— N. din fr. (< compus din lat. *cerebrum* «creier» și *spina* «sira spinării»).

CEREC S. a. *Quart.* — (Turcism; Invechit) Sfert s. jumătate de parte (la împărțea peștelui). Cf. ANTIPA, P. 361, 492, 766. [Și: jud. Buzău, numai despre bucăți de pâine] **clric** s. a. (cu plur. -ricuri și -rice) = o jumătate dintr-un sfert (de pâine), o optime. Com. I. A. RĂDULESCU-POGONEANU.]

— Din turc. *ferik* «quart».

CEREGEU s. m. sing. *Credo.* — Balaceana, Bucov. | Crezul. Com. AR. TOMIAC.

— Pronunțare dialectală a lui *credeu* (forma ardeleană-bucov. a cuv. *creșe*), contaminat cu *cere*.

CEREMONIAL, -Ă adj., s. a. v. **ceremonie**.

CEREMONIE s. f. *Cérimonie.*

1. 1°. Forme exterioare și regulate și de oarecare pompă, la săvârșirea unui cult religios, p. ext. la orice solemnitate (serbări la Curte, cununii, înmormântări, mese etc.) spre a-i da mai multă însemnătate, mai multă strălucire; cf. solemnitate, pompă, paradă, saltanat, fast, rit. *Sosit-au așel sol în Iași... venit-au și la curte, de s'au împănunt cu Nicolai-vodă, cu multe țeremonii.* LET. II 154/22. | *Punăe craiul Sobietși [pe mitropolitul Dosofteiu] de se îmbracă cu vestimintele cele scumpe... și stăjea liturghie la zile mari și iordan la Bobotează, cu țeremonie, după obiceiul țării noastre...;* și... *craiul... lăudă frumoașo țeremonie ce eră în biserică țării noastre.* ib. II 257/22. | *Țeremoniile obicinuite plinind, CANTEMIR, IST. 134. Țeremonia bisericească. BELDIMAN, N. P. I 5. Numa... se înloarce, cântând cântarea nunții, o dulce și curată țeremonie.* id. ib. II 87. *Toată țeremonia ce să cuprindă de persoanele cele pământești.* GOLESCU, I. 85. *Maș toate legile [= religioze] cele vechi au acut asemenea țeremonii [ca botezul].* MARCOVICI, D. 186. *Toată țeremonia îngropării.* BARAC, T. 76. *Îezind cu țeremonie mare din Constantinopol, merge de tâbări la Duai-pașa.* BĂLCESCU, ap. TDRG. *Țeremoniile curței, țeremonii mai amplificate decât țeremoniile curței cratului celui mare al Franței.* RUSSO, S. 110. *Ceremonia se sfârșie. Toți fericitau pe tinerii soți.* C. NEGRUZZI, I 53. *Luau sama însă că... patru tunuri stău în îndreptate spre poartă; dar socoteau că sânt puse pentru a serbă, după obicei, țeremonia, prin sațe.* id. I 150/22. *Participarea exclusivă a senatului academic la țeremonia liturghică din biserică catedrală greco-orientală.* SBIERA, F. 349/22. *Nu eră țarmonie la curte, unde să nu fie și el chemat.* ISPIRESCU, L. 192. | *Mastru de țeremonie (I.M.) s. de țeremonii, e cel ce, la o solemnitate oficială, e însărcinat a rândul ordinea țeremoniilor.* | P. ext. *Costum de țeremonie, mare ținută. Au fost de față [la examen]*

și prințipal, în cel (= cea) mai mare țeremonie, cu toți boierii patriei (a. 1830). IORGA, S. D. XIII 20.

2°. Manifestație în cinstea unei persoane, primire solemnă, cf. a la i u. (2°). *Mi s'a aplecat, de adăta [țarmonii ce îmi face lumea, ori pe unde trec.* GORJAN, H. IV 17/22.

11. (În relațiile sociale, în viața privată).

1°. Forme de politețe, de deferență, cu oarecare solemnitate (spre deosebire de felul intim, familiar). *Dacă au luat domnia... au scris corte la Moțai-vodă, cu mare mulțămădă... După această țeremonie au porces... den Tarigrad.* M. COSTIN, ap. TDRG. (Pleonastic) [Șuța] nu-ă primă [pe boieri] cu dragoste sau macar o țeremonie politicoasă. ZILOT, CRON. 68. *După țeremonia dulceșilor și a cafelei, cucoana începe a-și ardă turbanul și boierul a spune novitate.* C. NEGRUZZI, I 239/22. *O vizită de țeremonie.*

2°. P. ext. (La plur.). Forme de politețe exagerată, fașoane (2°). *De țeremonii sântem sădui, au vrea șapte politețe.* I.M. # **Fără țeremonie s. țeremonii** = familiar, fără (multe) forme (Cf. PONTBRIANT). *A poști pe cineva, fără țeremonie.* id. *Haide, haide, fără țeremonii, domnul mizu, areți un drept la recunoștința mea.* I. NEGRUZZI, V 41.

[Accentuat și **ceremonte**. (Tot așa, probabil, unori, și în formele următoare, mai ales în cele vechi) † **cerimonie** s. f. POLIZU, † **țeremonie** s. f., † **țerimonie** s. f. LB., STAMATI, † **țarmonie** s. f., † **țarmonie** s. f. POLIZU, DDRF. | Adjective: **țeremonial** († **țeremonial**), -Ă, [pronunț. -ni-ă] = de țeremonie. *Cărți țeremoniale* = cărți bisericești care cuprind normele pentru țeremoniile de la diferite ocazii. I.M.; (m. ales substantivat) s. a. (cu plur. -ale și -aburi, TDRG.) = totalitatea țeremoniilor, țeremonii (I-II); formular de etichetă care trebuș observat la țeremonii publice sau în relații sociale; protocol. Cf. STAMATI. *Carța ce cuprindă regulile titlilor și a țeremonialului scrișorilor.* RALLET, ap. TDRG.; — **ceremonios** († **țeremonios** (STAMATI)), -oasă, [pronunț. -ni-oa] = cu țeremonie, care face prea multe țeremonii, fașoane, mofturi, afectat. *Un moment se oprește gâdnitor, într-o atitudine țeremonioasă.* VLAHUȚA, D. 214. *O primire țeremonioasă. Chincii sânt foarte țeremonioși.* — (În funcțiune adverbială) *Își netezi barbetele și salută țeremonios.* VLAHUȚA, D. 13. *Comăneșteanu se înclind foarte țeremonios, deși nu-velcă nimeni.* ZAMPIRESCU, R. 115.]

— N. intrat în limba mai veche din pol. (**ceremonia**, **cerymonia**) s. rus. (**ceremonija**), iar mai târziu din lat. *ceremonia*, sau din ital. s. f.

CEREMONIOS, -OASĂ adj. v. **ceremonie**.

CERENTEL s. m. (Bot.) 1°. *Benotte* (*Geum urbanum*), 2°. *Dryas octopetala*. 3°. *Geum rivale*. 1°. Plantă înfloribă, cu flori galbene aurii. Se mai numește și: crânceș, cuișoariță (cuișoariță, DAMÉ, T. 186), ridichioară. PANTU, PL. 2°. = arziță, PANTU, PL. cf. C. NEGRUZZI, I 97. 3°. = călțunul-Doamnei. PANTU, PL.

[Și: (ad 2°) **cereneț** s. m. BARONZI, L. 130/22, PANTU, PL.; (ad 1°, + cerni) **cerneț** s. m. PAMFILE, DUȘM.; — (+ **ceriță**) **ceriță** s. f. = pidoșnic (Cerintha minor). PANTU, PL.]

— Din lat. *cerinth* «argincă» (cf. grec. *κίρκινθος* «floare de vară»), cu sufixul diminutiv -el. Cf. O. DENSUSIANU, *Romania* XXXIII 73.

CERESC, -EASCĂ adj. } v. **cer**.
CEREȘTEU adv. }

CEREȘTEU s. a. = lerăstrău. (cu pronunțare dialectală, în Bucov.) Cf. MARIAN, D. 346.

CERESTUI vb. IV^a = ferăstrui. [cu pronunțare dialectală, în Bucov.] MARIAN, D. 346.

CERET s. a. v. cer¹.

CERETIU s. m. *Broussailles basses, taillis*. — (Mold.) Cîrteți = tufiș (Vicovul de-sus, Bucov. Com. G. NISTOR), *ceretei* = copăceli care fac desigur pădurilor (CREANGĂ, GL.) pomișori mici și spinoși (MARIAN); s p e c. *cîrteți* = măcieși ce nu cresc mari (CONV. LIT. XLIV², 130 rect. 268). *Cît ce putea, cîrteacle scutură și cu picioarele uscate frunze... sună. CANTEMIR. IST. 73²³. Au așos și el toată oastea la câmp, cu tocmală, puind oastea prin văi și prin ceretei supuse. LET. I. 246⁵². Vr'o 2000 de Cazaci, carii pășteu caii, fiindându-i de-a-mână, prin ceretei, ib. 249²⁴. Cățea codri meri... au rămas câmp, numai abia se cunosc cîrteți (a. 1792). URICARIU, I. 349¹. Pe unde vor fi cîrteți, să-ți curățesc (a. 1794), ib. IV 48²⁰. Un piscucor... încungiurată de un păle de cîrteți. DRĂGHICI, H. 120¹⁰. Fîlca lui Romul se deosebea dintre toate, ca un copaciu mare în mijlocul unor cîrteți. BELDIMAN, N. P. II 177². Ne încurcam prînzîre cîrteți de brad. CREANGĂ, A. 30¹⁰⁰. Sub frunzî de cîrteți, Unde trec turme de miei. ALECSANDRI, P. P. 257¹³. [Și: *ceretiu, cîrteiu, cîretiu*. COD. SILVIC. 34 s. m. și a. | Cuvîntul se întrebuintează mai ales la plur.: *ceretei*, din care s'a refăcut noul singular *ceretel* (*ceritel*, *cîrtețel*) = desig; s p e c. s. m. *cîrtețel* = arbore (H. I 18), pom care crește mai mult în lat (Vicovul de-sus, Bucov. Com. G. NISTOR); arbust, copăcel; (Bot.) o plantă (Straja, în Bucov. Com. A. TOMIAC), cununită = *Spiraea ulmifolia* (PANTU, PL.). *Frunză verde stejărei, Ici în vale 'n cîrteț, S'a ivit un voinicel*. SEZ. I 10⁵. El au jucat sup't un cîrteț, până t s'au rupt cojoțul. SBIERA, P. 10¹⁰. Și mi se jucă Sub un cîrteț Un mic iepurel. MARIAN, SA. 234. | Cu alt sufix (orientat după desig s. tufiș) *cîrtețiu* s. a. (plur. -șuri). *Luacile și pometele, cîrtețurile și tufișurile... încep iarăși a slobozi mugurul*. MARIAN, O. I 1.]*

— Din rut. (o) *ceret*, epăpuriș. Cf. P. Skok. *Recue des Etudes Slaves* III, 64.

CERETIU s. m. v. ceretiu.

CEREVIȘ s. a. v. cerviș.

CERGĂ s. f. 1^a. *Couverture*. 2^a. *Bâche*.

1^a. Tesătură de lână (H. VI 9), cu care se acoperă țărani, când se culcă s. care se așterne pe pat s. care se pune pe cal (cf. LM.), pătură, plocat (COSTINESCU), țol (BUD. P. P.), cf. velință, scoarță; cf. *covor, plapomă*. Cf. H. II 3, V 4, X 509. I cerga tînădă de la Dragomir (a. 1588). CUV. D. BATR. I 193. O cergă albastră turcească (a. 1669), ap. ȘIO. *Cergă bună, de 7 un lei; cergi de cai, de 14 un lei* (Tarif, a. 1761), ib. O cergă noadă, cu lață [= lațe] mici (a. 1730) ap. IORGA, S. D. VI 156. A doua zi dimineața, s-am văzut mult orlîți. Unii goli, alții în șoluri, alții în cergi învelți. BELDIMAN, TR. 383. *Știți una, jupâne... acoperi-te cu cerga, ca să nu te vadă [tălharii]*. ALECSANDRI, T. 49. În vremea aceea, cărlanul tremură, cu urechile dăbălate, sub cerga fluturată de vînt. SLAVICI, N. II 4. Pe pat [lață] sînt cergi de lână. MANOLESCU, I. 73. Să n'o apuce ziua cu cerga 'n cap. PAMFILE, A. 83. *Și băă și se 'mbătă Și acasă se luă* [= se luă = se porni, se duse]. *Și pe cap se strofocă Și nu (= sub) țergă se băgă*. ALEXICI, L. P. I 134¹³. *Și pe iarbă Cergă albă*. BUD. P. P. 19. *♣ Căi t-e cerga* (variantă: plapomă) *aidă te 'ntînde*. ZANNE, P. II 591. *Pentru un pucece, nu puin cerga 'n foc*. ib. III 98. | S p e c. *Cerga* (pătura) se în-

trebuintează la prins peștele, în Oltenia; se prinde cu ea ca cu volocul. ANTIPA, P. 776.

2^a. (Banat) Coviltir (la căruțe) Com. A. COCA. [Plur. *cergi și cerge*.]

— Se pare că a intrat în limba noastră pe mai multe căi: turc. *čerga* epelite tente (bulg. *scovor prost*, sârb. *șatră*, alb. *șătură* pestrîjă de lână), ung. *csurga* *șatră* și *cserge* *șătură* (fig. *čerga scorts*). ȘIO.

CERGHÎȘ s. a. } v. cerbice.
CERGHÎȘĂ s. f. }

CERİM s. a. v. cerime.

CERİME s. f. *Vouăte, plofond*. — (Banat, Munții-Apuseni) Tavan, plafon (VICIU, GL., cf. scoporis FRĂNCU-CANDREA, M. 41); s p e c. (Băieș.) partea de de-asupra (tavanul) galeților din mine (Cricșior, în Munții-Apuseni, com. ȘT. PAȘCA); fig. bolta cerească (Timișoara, ION CR. II 247). Plafonul se acoperă cu scânduri sau se face din țiple de lemn, iar pre acestea se prind niulele de alun sau trestie, care, spoiundu-se, se zice *cerime*. LIUBA-IANA, M. 96. [Și *cerim* s. a. (Mîniș, jud. Arad) Com. A. VICIU; *ceriniu* (rostit *ceriș*) s. a. | Cu schimb de sufix: *cerăriu* s. a. VICIU, GL.]

— Din sârb. *čerčen* 'bolta' de-asupra veteiș (Prin etimologie populară, cuvîntul a fost considerat ca un colectiv în -ime de la *cer*¹).

CERIMONIE † s. f. v. ceremonie.

CERİNIU s. a. v. cerime.

CERINȚĂ s. f. v. cere.

CERİNOĂRĂ s. f. } v. ceară.

CERITĂ s. f. }

CERITEL s. m. }

CERITIU s. m. și a. } v. ceretiu.

CERITICĂ s. f. (Bot.) v. cerențel.

CERIU s. m. v. cer¹.

CERIU, -IE adj. v. ceară.

CERLĂU s. a. v. ceatlău.

CERMĂLIE s. f. v. cermălu.

CERMĂLUI vb. IV^a *Faire du vacarme*. — (Ungurism, în părțile Năsăudului) A face șgomot, larmă, a lărmălu: *Doamne, cât țmi cermăluște copitul ăsta în cap; mă mir că nu nebunesc!* Com. N. DRĂGANU. [Derivat: (cf. hargălaie) *cermălaie* s. f.; larmă, idem. N. DRĂGANU.]

— Din ung. *csarmálni*, idem. Cf. *cear* nă.

CERN, -Ă adj. Noir. — (Atestat numai la feminin) *Cernă* = Oale neagră. H. V. 274, XIV 187, cf. ib. XIV 86. *Opt oi, și anume una cernă, brează în frunte*. MON. OP. a. 1907, 7598. [Derivate: *cernea* s. m. și f. = nume de bol și de vaci (H. IV 247) și nume de familie; — *cernetu* s. m. = nume de căne ciobănesc. H. XII 30. — (cernetu + uf) *cernăuț* s. m. = nume de bou. H. X 85.]

— Derivat din paleosl. *črănū*, idem. Cf. *cerni*, *cerneală*.

CERNĂTOR, -OĂRE adj., s. a. } v. cerne.
CERNĂTURĂ s. f. }

CERNĂUȚ s. m. v. cern.

CERNE vb. III. I. 1^a. *Tamiser, cribler, bluter*. 2^a. *Répondre, parerem*. 3^a. *Brûner*. II. *Discerner, analyser, examiner*.

I. 1°. (Subiectul e omul) A trece (faină, nisip etc.) prin sită s. prin cior. Cărn = exerno. ANON. CAR. Cenușea cu sită... cerne. DOSOFTEIU, PS. 490. Cum să cearnă făina, cum... să facă dintr'bușă pâne. DRĂGHICI, R. 143/21. Se cerne cu ciurul. BREBENEL, GR. P. Și-m[i] cereau cu adlele, Ca să-mi facă pitele. ȘEZ. III 213/4. # Femcia care nu voește să frământă, toată ziua cerne. ZANNE, P. II 154, cf. ib. IV 58. ROMÂNUL GLUMET, I 34/29, C. NEGRUZZI, I 251. | (Subiectul e sita; absolut) Sită nouă cerne bine, TDRG. || P. anal. A face cu sita aceeași mișcare ca la cernut. Să-i pui [puii de la cloșcă] în sită și să-i cerni pe vatra cu foc = să simulezi că cerni, fiind puii în sită. GOROVEI, CR.

2°. P. anal. A face să cadă (fulgi de zăpadă, flori etc.), cum cade făina trecută prin sită, a presăra. Din vădusul cumplită țarnă cerne norii de zăpadă. ALEXANDRI, P. III 9. Numai tradăfărită mai cern petale diafane. ANGHIEL, I. G. 36. | (Refl.) A trece, a se strecură, a străbate ca prin sită. Se ațeză trudit sub streșină-i largă [a pomului], prin care se cerneau mărunții razele soarelui, VLAHUȚĂ, ap. TDRG. | Fig. A face să cadă peste ceva s. cineva (incoet, dar continuu). O beznă grea, ca giugiul morții, Să cearnă pace-adormitoare. GOGA, P. 115. Soartă nemiloasă... nu cerne asupră-nă decât năcazurii miș și miș. CONTEMPORANUL, IV, vol. I, 479.

3°. Năpăra. A plouă ca prin sită, a plouă mărunț (POLIZU), a bură. PAMFILE, J. II. Nu plouă, numai cerne (Zagra, I. Năsăud) com. CORBU. Burnișă = ceață deasă care aproape cerne. PAMFILE, B. Afară eră moară, cernea de sus o bură mărunță. VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

II. Fig. (literar) A trece prin examinarea judecării, a supune unei analize amănunțite, deosebind esențialul de accesoriu, a distinge, a lămuri, a discerne. Săvârșit găleciții aceștia să punem... ca nu căndat mai îndelung scuturându-se și cernindu-se voroava cădră această, încă mai multe șismate și crease să se scornească. CANTEMIR, IST. 34/12. Sfatul cernând lucrul cu de-amăruntul... BARAC, T. 24. Să cernem însă elementele cronologice și biografice ale unei teorii aild de ciudate. HAȘDEU, I. C. 79/27. Gândul îmi eră a cerni prin sita studiilor clasice cele mai multe din acele datine bătrânești, pe care noi cei de astăzi le-am apucat încă. ODOBESCU, III 227/12. La judecata de pe urmă reșpi și cerșitorii se cern tot print'o sită. I. NEGRUZZI, VI 93. | Refl. (= pasiv) (Despre un lucru) A fi pus la cale, a fi în curs de săvârșire, cf. a se frământa. Tocma atunci, când se cernea lucrul, [Vasile] Lupul au chemat înapoi pre trimișii săt. ȘINCAL, HR. III 33/12.

[Aor. cernutu, part. cernut, imperat. cernere, conj. pers. 3. să cearnă.] Abstracte: cernere s. f. (ad I, 2°) Utându-se la cernerea fulgiilor reci și moi. SANDU-ALDEA, A. M. 147; — cernut s. a. (ad I, 1°) Fetele și alte femei ce sânt la casă încep a cerni făina care este să fie pentru ospă; pentru aceea, se zice aceasta zina cernutului. MARIAN, N. 263/12. (Ghicitoare) În casă ninge și afară nu. (= Cernutul). ȘEZ. IV 68; — cernătură s. f. DICT. | Adjective: cernut (cu negativi cerneut), -ă, (ad I, 1°) Bucatele, mai nainte de a se lăd de pre arse, trebuie foarte bine cernute. ECONOMIA, 56. Cine mânăncă mămăligă cernută (= făcută din făina care nu a fost trecută prin sită. GOROVEI, CR.), face bube pe limbă. ȘEZ. VI 23. (ad I, 2°) O făneapă, cernută pe d'asupra cu flori de nemundrate fețe. DDRF. (Substantivat sub forma fem.) Cernută = un dans țărănesc. H. IV 98; — cernător, -oare adj. = care cerne; substantivat sub forma ambigenă) cernător = unealtă de zădărie pentru cernutul nisipului. H. IX 61, cf. BARCIANU] — Din lat. cerno, -ere, idem. Cf. discerne.

CERNEA s. m. și f. v. cern.

CERNEALĂ s. f. I. 1°. Teinture noire. 2°. 3°. Deul. II. 1°. Teinture noire. 2°. Encre. 3°. Café. I. Abstract. (Rar) 1°. Faptul de a cerni (1°), înegri, căni; ceruire, văpsire cu negru, înegrire, cănire. Proci d'ard taste pentru bileală în cerneală și cerneala în bileală, adecă pentru vădătorul în întunecare și orbecătorul în lumină, Iliciul... age-zământul pre leme și taste. CANTEMIR, IST. 115/4-0, dragul meu marchize! căci îți cernești barba, taste-ți de ceod ajutorul cerneala? ALEXANDRIA, 155. Băduleasa mea frumoasă!... Mergi de-grăb în cea casă, Pune față la ghileală, Buce moi la rumenale și sprâncene la cerneală. ALEXANDRI, P. P. 125/12.

2°. † Doliu (cf. cerni 2°). Deci vîind Smarandei boală grea și fără leac, au murit și o-au îngropat cu cinste mare..., iar Gligorie Postelnic Beleanul au rămas întristat și în cerneală, cu tot neamul lui. MAGAZ, IST. II 35/19.

3°. Fig. (Rar) Amărăciune, tristețe (cf. cerni 3°). Tuturor îi-i lumea lumă, Numai mie mi-i cărbune; Tuturor îi-i lumea dragă, Mie mi-i cerneală neagră. JARNIK-BĂRSEANU, D. 221.

II. Concret. 1°. (În acest înțeles, învechit sau numai popular-regional: Mold. și Transilv.) Culoare neagră, cu care se văpșcă, cu deosebire materiile textile sau se căneă părul (cf. PAMFILE, CRĂC.), negreală, cf. chinoros. Mai de mult... prin cerneală se înțelegea orice negreală, care... slujed... și la boit cu negru, la cernit. PAMFILE-LUPESCU, CR. 211, cf. 136, PAMFILE, I. C. 249. Părau, apă amară, Face-te-ai neagră cerneală, Ca să-mi cernesc eu portu'. Că m'a lăsat drăgușu'. JARNIK-BĂRSEANU, D. 160, cf. TDRG., DOINE, 179, PAMFILE, CRĂC. 88. Din serum și-ar face cerneală, Să-și facă sprâncenile, Să-și văpșască gențile. MĂNDRESCU, L. P. 82/11. Înnegrște pânșara în cerneală pregătită de popor (Zagra I. Năsăud). Com. I. CORBU.

2°. Spec. (Uneori complicit prin de scris, de tipar) Lichid (la origine negru, p. ext. de orice culoare) preparat anume spre a servi la scris s. la tipărit (cf. farbă), negreală. Învățătură de a face cerneală de scris bună. CARTE DE BUCATE (a. 1749), ap. GCR. II 46/2. Chelțulana vi-steterie: hărtie, cerneală, ceară tare. RĂȘCANU, L. 75/22. De ce pașa mea rămâne în cerneală? — mă întreb. EMINESCU, P. 228. Inițialele acestei cărți cu buchi erau scrise ciudat, cu cerneală roșie ca sângele. id. N. 44/27. Prutule, apă vioră, Face-te-ai neagră cerneală, Spuma ta o mesioară, Ștu-hul idu o penișoar, Ca să scriu o hărtioară. ȘEZ. I 47/2, cf. JARNIK-BĂRSEANU, D. 117. Cernela nu se prinde de hărtia usă. GOLESCU, ap. DDRF. # (În Mold.) Doar n'am băut cerneală (= nu m'am prosti, nu am căpiat), să-I împurmul PAMFILE, J. I. Flori de cerneală e numele unui joc de copii. id. ib. Cernală simpatice = care nu e vizibilă decât dacă spunem unor anumite procedee hărtia pe care s'a scris.

3°. (Argot) Cafă. BARONZI, L. 149/12. [Plur. -neie, -neli și — în comerț, când e vorba de diferite specii — neluri. PAMFILE, J. II 344.] — În înțelesul I, derivat din cerni, prin suf. abstr. -eală; în înțelesul II, în loc de *cerniță, din paleosl. černilo (sau bulg. černilo, rus. černita), idem, confundat cu derivatul românesc în -eală.

CERNĒIU s. m. v. cern.

CERNĒI vb. IV^a. 1°. (Se) noircir, (se) teindre en noir, 2°. (Se) mettre en deuil, porter le deuil, prendre l'habit de moine. 3°. (S')attrister, (s')assombrir.

1°. Trans. A Innegri, a văpsi în negru (GRAIUL II 89). spec. a-și căni părul, a Innegri (pă-nura) mînd-o în coloare neagră (cerneală Zagra, I. Năstăd, com. I. CORBU). *Eră om... bătrîn: numai își cerned barba. NECULCE, LET. II 245/22. Maică, dumanele mele, De-ar avea ele putere, M'ar arde, m'ar face surm. Maică, cu scrumul din mine Și-ar cerni sprîncenele, Dar deși te-or tot cerni, C'ale mele tot n'or fi. DOINE, 173. || Refl. A se Innegri, a se colora în negru. Lăcoșele inorogului, pășunite, grădinite cernească-se, pălească-se, vestejască-se, nu înflorească, nu înverzească. CANTEMIR, IST. 307/30. În urmă se pun firele [în zeamă], ca să se cernească. PAMFILE-LUPESCU, CR. 159. Domnul nu vă face parte! Să stați tot nemăritate Și cu mîinile 'nceleptate, Pânzele ei se 'nnegească, Pânzele ei se cernească, Cu cerneala din condei. TEODORESCU, P. P. 563°/135.*

2°. Spec. Trans. A Innegri (s. a. îmbracă în negru) în semn de doliu, a pune doliu. DICT., TIPLEA, P. P. A cerni o casă. DDRF. Tu, bădă-șă-a-și gîndit Oă, dacă mă vei lăsa, Altu' nu mi-ou căpădi Și portu' mi l-ou cerni Și pe tine te-ou jeli. Io portu' nu l-ou cerni, Ci bine l-ou sopeni. DOINE, 123. cf. JARNIK-BĂRSEANU, D. 235. *Itc albă mi-ou cerni. Dacă tu, bade, i porni; Părul mi l-ou despletit Și pre tine te-ou jeli. id. ib. 110. | Fig. (factiviv) A face pe cineva să poarte doliu. Moarte nemlăstivă, care pre toți ne cernești... răpînd pre fii, pre frații, pre părinții noștri. ARHIVA, I 71. || Refl. A se îmbracă în haine negre de doliu, a pune, a lua s. a. purtă doliu, a fi în doliu; spec. a se călugări, (propriu: a se îmbracă în rasa neagră a călugărilor). Dacă până la împintrea de doi ani, din zua oăndărei ei, nu să va învoi sau de va muri ei, atunci să va cerni femeia și va rămănea în mîndăstire. CODICĂ TIV. 18/20. Mă lepadă de toate-a lumet, mă cerneș, mă întristez. KONAKI, P. 38. Când văd o barză neagră, zic că-i văduș și s'a cernit dăndu-se prin Marea-neagră. ȘEZ. VIII 53. Cu strai(e) negre m'ou cerni, De tine m'ou despărți. SEVASTOS, C. 140/12. El că se cernea, Se călugărea. MARIAN, O. I 272.*

3°. Fig. Trans. și (mai des) refl. A (se) întuneca, a (se) măhni, a (se) întrista, a (se) amări. *Astfel de gînduri îmi cernăd tîna. TDRG. Atunci i s'ou cernit fața și ochii s'au turburat. KONAKI, P. 50/12. Când își puneți în mînte soarba ce vor simți moșnegii, i se cernea și mă strănic tîna. CONTEMPORANUL, V. vol. I 103/24.*

[A]djective: cernit (cu negativi necernit), -ă (ad 1°) Corbule, pasăre cernită, adu-mi tu mie un cioc de apă. SPIRESCU, L. 223/12. *Pentr'un sumănu cernit [mi vor da] Oăptu mîndru tot bumbit. DOINE, 193/12. Bată-te Dumnezec, naz, Cu cine mă cununagi: Cu urita cînovită, Cu căldura de cernită. HODOȘ, P. P. 141. Acel șez, aced dumberă și cointele cernite îi privesc, Și de-a lui jale Par'că-s și ele măhnite. C. NEGRUZZI, II 15/22. Aida-s de supără, Cumu-i cernul înnorat, Și aida-s de soarbit, Cumu-i cernul de cernit! JARNIK-BĂRSEANU, D. 221. Mie-mi pare că-i cernit [codrul]. DOINE, 115/4. (ad 2°) Putăd Domnul strai cer-nite... LET. III 231/22. *Tație i-au petrecut, îmbrăcîți s'ou haine cernite. BELDIMAN, N. P. I 19/2. Hotărî s'o jelsască căi va trăi pre pămînt... și 'n toată a sa viață să se poarte tot cernit. PANN, E. II 46. Is cernit [au pot giucă]. ALECSANDRI, T. 457. Poarta eră cernită. Biata cumnată-mea eră întinșă în salon, pe un catafalco alb. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. Cu părul și barba neătăte, cu gulerul cernit. NADEJDE, ib. Plicuri cernite, ib. Vădușă dragă, Tîndără și fragă, Dragă copilă, Ca o garoflă, Nu umbă cernită Și nepremănită, Jalnică, 'ntristată Și neșteptănată! TEODORESCU, P. P. 315°/4. (ad 3°) Ce pot fi cernite**

cîntecile ce auzitu. CANTEMIR, ap. DDRF. O văd umbilăd necontent gâbenă și cernită. C. NEGRUZZI, III 345/4. Norodului se ardă tot vesel...; numai tîma lui șted, că eră cernită. MAGAZ, IST. IV. 35/20. Cratu nou, strălucite! Plănuș m'ai găști, Cu gînduri măhnite, Cu chipul cernit. ALECSANDRI, P. 21/20. Inimă!... Ce-ți sjuște a plînge, într'ă! lumi tal cernit? id. ib. II 101. Uria prin aerul cernit mama-pădurilor cea nebură, EMINESCU, N. 7/27. Văzînd că începem cu sjuțe cernite și posomorite, RALET, ap. TDRG. (Substantiv sub forma feminină) Cernita = numele unui danț (ărănesc (care se aseamăna cu ciubețul. SEZ. I 272/20. SEVASTOS, N. 281/20. PAMFILE, J. II H. VI 10, X 8, 35, 54, 165, 436, 467, 543, XII 290); — cernitor, -oare adj., subst. = (cel) care Innegrește, care vestejește cu negru. DICT. Iară foja mi-o votu da La Turda, la rumenite, Părul la ficut inde, Ochisorii la scriitori, Sprîncene la cernitori, Buzele la tîpărie, Ca mine să nu mai fie, JARNIK-BĂRSEANU, D. 236. | Abstractive: cernire s. f. = Innegrire; (aproape ieșit din uz) doliu. Răbdare încă zece zile, până s'a împlini vremea cernirei mele. ALECSANDRI, T. 177. Mai bine mi-ar ședea un brodat de cernire decăt vestejmintele bogate ale nunții. I. NEGRUZZI, VI 492; — cernit s. a. Al micu piuu doar a murit? — De-az și bine c'a murit, Pune-az portul la cernit și fața la vesteji. MARIAN, I. 405/12; — cernitură s. f. = vâpșea neagră; doliu. PONTARIAN.

— Din paleosol. *ĕrănit* s. a. Innegri. Cf. cern, cerneală, cernușcă, ciornă.

CERNIȚEL s. m. (Bot.) v. cereșel.

CERNUȘCĂ s. f. (Bot.) = negrușcă și negriliță. PANTU, PL. cf. H. I 33, XVI 280, GORVEL, CR. *Ieț sămînță de cernușcă (= chimion negru), o ptezei ca pe o făină, o amesteci cu moare de curchii și o dai bolnavului. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 101, cf. LEON, MED. 31.*

— Din rus. *ĕrnuška*, idem. TDRG.

CERNUȚ s. m. *Gros clou*. — (Atestat numai la GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 3, care îl glosează prin) Piron. Pe cea mică Danărdă, Fuge-o șatec mîntit, Cateu' lu' Stăntălar, Cu ceștu de aur. — Cf. paleosol. *ĕrn* (*ĕren*) emăner, bulg. *ĕren*, *ĕrĕn*, idem, sârb. *ĕrĕn* (*ĕren*), *ĕrĕm* emăner, plăseles.

CEROAICĂ s. f. (Bot.) | v. cer'.

CEROIU s. m. (Bot.) | v. cer'.

CEROS, -OASĂ adj. v. ceară.

CEROSTEIU s. a. v. proștril.

CERPÎ † vb. IVa *Puier*. — (Slavism, la DOSOFTEIU) A scoate (apă, din fântîna). *Cerpîți cu cofa apă în vasile, den fântînele ceale de spănte, ap. CP. 368, cf. CCR. 664, DOSOFTEIU, MOL.*

— Din paleosol. *ĕrpa-ĕrĕti* s. din rus. *ĕrpati*, idem.

CERȘĂF s. a. | v. cearăș.

CERȘĂG † s. a. | v. cearăș.

CERȘĂLĂ s. f. v. țesală.

CERȘĂLĂ vb. I v. țesală.

CERȘĂTOR, -OĂRE adj. }
subst. (ș. d.) }
CERȘETOR, -OĂRE adj. } v. ceerș ș. d.
subst. (ș. d.) }

CERȘI vb. IV^a. I. *Demander*. II. *Demander l'aumône, mendier*.

I. = cere (însă numai în aorist, gerundiu, participiu trecut și în compusele cu acesta. Exemplele s'au dat la verbul cere).

II. Absol. (Și în prezent, infinitiv și în compusele cu acesta) A cere (III 4°) de pomană, a cere milă, a umbla cu cerșitul; fig. a cere cu mare stăruință. *El se da tot mai aproape și cerșed col-părește*. EMINESCU, P. 104. *S'au îndăruit pe ulișă cu o muiere bătrână, care cerșed de la trecători*. RETEGANUL, P. II 37^{1/2}. *Toată țarna și-am cerșit Să-mi dai două-trei parole*. TEODORESCU, P. P. 289. *Să umbli cerșind*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 261. | *Trans. Cântări dănuitoare prin zidurile reci Cerși-rot pentru mine răpaosul de reci*. EMINESCU, P. 32.

[Și: (cu asimilare consonantică) cerei vb. IVa PĂSCULESCU, L. P. 197;—(Cu sufixul -u) cerșul vb. IVa BARAC ap. TDRG. *Cerșesc străcate, Pe toate ulișele*. MAT. FOLC. I 77. | *Abstracte: cerșire s. f.* = ț cerere, rugăminte (DOSOFTEIU, ap. PSALT. 67^{1/2}); (azi) cerere de pomană; — *cerșit s. a.* = cerere de pomană. *Parălele ce adunare din cerșit*. ISPIRESCU, L. 364^{1/2}. *S'a tot dus, mândrind ce căpăd cu cerșitul*. RETEGANUL, P. III 27^{1/2}. *Să nu mai poți lucra Și 'n cerșit tu tei pleacă*. HODOȘ, P. P. 128; — *cerșitură (cerșetură) s. f.* = ț cerere, rugăminte; (azi, rar) cerșire, cerșit. *Maște de cerere, tuturor cerșetările le dai*. DOSOFTEIU, PS. 493, cf. id. ap. PSALT. 33^{1/2}. | *Adjective: cerșit (cu negativul necerșit), -ă*; — (Mold., Transilv.) *cerșitor (Munt. cerșitor, cerșător) -oare* (mai ales substantivat) = (om) care cerșete (de profesie), cf. olog, calic, pomanagi. (Adj.) *Am venit acum aici, ca să facind o mână cerșitoare pentru acii cari sufer*. ALECSANDRI, T. 1311. (Subst.) *Cherșitor* = mendicere. ANON. CAR. *Săracul acesta cerșitor... a zidit până și biserici*. C. NEGRUZZI, I 253. *Am păit și noi ca un cerșitoră care seada pe comoră și cerea milostenie*. CREANGĂ, P. 134^{1/2}. *Îndămpin, în pragul uși, cerșitoarea*. id. ib. 213^{1/2}. *Îotă-un biet de cerșitor*. ALECSANDRI, P. P. 129^{1/2}. *Să te ferșii de boierul nou și de cerșitorul vechiu*. ZANNE, P. IV 278. (Cu derivatele): *cerșitorăse, -ească* adj. BĂRCIANU; — *cerșitorăște* adv. id.; — *cerșitorie (cerșetorie) s. f.* = meseria cerșitorului; faptul s. obiceiul de a cerși, cf. milogire. *Destul cerșitorie*. IORGA, L. R. 175; — *cerșitorime s. f.* = ceată s. tagmă de cerșitori. COSTINESCU; — *cerșitori (cerșetori, cerșători) IVa* = a cerși, a umbla cu cerșitul (ca meserie), a veni să ceri ceva (ca) de pomană, a cere ca un cerșitor. *Spancioc, a căru avere ai fefuit-o, lădându-i femeia și copiii să cerșorească pe la ușile creștinilor*. C. NEGRUZZI, I 164. *Vă aduceți aminte de un sărac, pre care fi întâlnești... cerșitorind mila creștinilor*. id. I 252. *Aceasta scuti (pe) familia ilustrului poet de a cerșitori, ca să capete pânea de toate zilele*. id. I 336. *Amândoi (Ion Brătianu și Mihail Kogălniceanu) se înfășură nu cu unii ce cerșoresc ceră, ci cu fruntea sus*. STURDZA, M. 14. *Pacea ca cerșitori*. OLĂNESCU, O. 195. *Moșu... cerșitoră la acă biserici*. SEZ. VI 169. (Cu abstractele): *cerșitorie s. f.*, *cerșitorit (cerșetorit) s. a.* *Părintele Isaia, în loc să umble morșii, ca alți popi, după cerșitorit... dimpotrivă zicea că este de altă pădere*. CREANGĂ, A. 138^{1/2}].

— Formațiune nouă din aoristul cerșit și part. cerșit ale verbului cere (v. c.).

CERȘITOR, -OĂRE adj., subst. (s. d.) cerși s. d.

CERȘUI vb. IVa } v. cere.
CERȘUT, -Ă † adj. }

CERT, -Ă adj. *Certain, sûr*. — De care nu ne putem îndoi, neîndoios, sigur, cf. apriat, incontestabil. *Moartea e sfârșitul cert a*

eteții omului, însă ziua morșii nu e certă. (f. LM. *Un fapt cert*. TDRG. *Dată certă*. id.) (Cu funcțiune adverbială) *E cert că lucrurile au decurs în felul arlat*.

— N. din lat. *certus, -a, um*, idem. Cf. certifica, certificat, certitudine.

CERTĂ vb. I. I. 1^a. (Ref.) *Se quereller, se făcher; se brouiller*. 2^a. *Grander, quereller*. II. *Châter*. III. 1^a-2^a. (Ref.) *S'instruire*.

I. Latinescul *certare*, care are înțelesul de «a lupta, a se lua la întrecere în luptă», nu se referă numai la o luptă cu armele, ci și cu vorba (*verbis, oratione certare*). Acest sens de «a căuta să biruști pe adversar cu vorba s'a păstrat în românește, unde însă, funcțiunea verbului a devenit reflexivă, deoarece înțelesul lui cuprindea ideea reciprocității (unul cu altul).

1^a. Refl. (Prep. cu arată persoana, prep. pe obiectul, prep. pentru cauza certe). A se apăra cu glasul ridicat s. a. învinui cu vorbe aspre și cu imputări, a se sfâdi s. a. discută cu apărare și cu vorbe grele, a se lua la ceartă, a se gălcevi; (cu efectul:) a întreprinde relațiile (de prietenie), a se supăra, a se sfâdi, a se învâjbi cu cineva; (a absol.) a avea un temperament certăreț. Nici să dosădindu sau să ne certădm..., căci că... toate vrăjmășile și pierzăturile dropotea le birușate. CORESI, EV. 47^{1/2}. *În toate zilele ne rănjim și ne certădm*. ib. 341^{1/2}. *Se aculară oarecarii dntre cei ce adunare...*, *certându-se cu Ștefan*. BIBLIA (1688) ap. GCR. I. 284^{1/2}. *Cine să tmoșete în toate zilele, să ceartă cu crotolul în tot ceasul*. BERTOLD (1779) ib. II 121^{1/2}. *Nu te certă cu cei ce știu mai mult decât tine*. C. NEGRUZZI, I 250. *Flori și stele Se certau noaptea 'ntre ele*. ALECSANDRI, P. II 177. *Copila, spăimântată, cu dorul ei se ceartă, Ar vrea, ar vrea să fugă, dar înima n'o iartă*. id. ib. III IV 125. *Ei mergând ca păntul, se ceartă și se 'ntreabă*. EMINESCU, P. 213. *Noi nu ne certăm, ci numai ne sfădim*. ISPIRESCU, L. 215^{1/2}. *Nu eră zultă lăsată de Dumnezeu, să nu se certe cu el, ca să-și gonască copila*. id. ib. 347^{1/2}. *Nu te putești jucă, fără să vă certăți?* LM. *De când ne-am certat amândoi, nu mai vorbim unul cu altul*. id. *Nu mă întănesc bucuros cu el, căci îi place să se certe*. # *A se certă furcă*, cf. *furcă* (II, 4) DDRF. *Se ceartă, de-și mândrind capetele*. PANN, ap. ZANNE, P. II 55. *Găria să ceartă cu mară, se zice când cei mici se sfădesc cu cei mari*. IORD. GOLESCU, ib. I 185.

2^a (Din funcțiunea reflexivă a derivat cea) *trans.* A mostră pe cineva răstindu-se la el, a dojeni cu vorbe grele, a împroșca cu învinuiri, a înfruntă (LB.) cu imputări aspre, cf. a ocări, a sfâdi. *Cșeri* = argou, increpo. ANON. CAR. *Hristos împutată și oprită și certă pe ei, că fără minte cerea ei acel lucru*. CORESI, EV. 89^{1/2}. *Certă vânturile și marea, și fu liniște mare*. BIBLIA (1688) ap. TDRG. *Și deși obicidă Antonie-todă, încă nu le zicea nimic, și nu-i certă cu cuvântul, ca un părinte ce le eră*. LET. II 235^{1/2}. *De acă pre cineva a-l certă, cu blândețe răspundă, zicând: Ce (= pentru ce) ai făcut așa?* ib. II 46^{1/2}. *Astă noapte venă Dumnezeuți toșiri la mine, și mă certară foarte rău pentru toi*. ALEXANDRIA, 36. *Spre bine vă cert și să sfătuesc*. PANN, S. I 50. *Mama mă tot ceartă, Și lala-i supărat*. COSBUC, B. 26^{1/2}. *S'ar bucură De-o voră, biata mamă, Să-i deie sfaturi și s'o certe*. Când nu ra luă sama. GOGA, P. 31. *Illeana Simziana... prinze a certă pe negușător, că o țogelase*. ISPIRESCU, L. 25^{1/2}. [Grădinarul] *începă a certă pe argoi, de ce n'a îngrijit de grădina*. id. ib. 151^{1/2}. *Împăratul... o mat certă căde odată, din care pricină împărateasa nu eră mulțumită cu starca ei*. RETEGANUL, P. II 127]. (Absolut) *Ceartă, mamă, cu gura*. Numai nu

mai blestemă. BIRICESCU, P. P. 94. || (Neobicinuit) A critică. Aceste fapte... Prin scrieri înfocate certănd ai proslăvit. DONICI, P. II 60.

II. În latinăse certare se întrebuință și în înțelesul special de ea trage pe cineva la răspundere în fața judecătorilor. Din acest sens s'a născut — când subiectul e judecător (p. ext. supremul judecător, Dumnezeu, legea etc.) — cel de a pedeapsă (cu o pedeapsă corporală), a canonii (LB.), a condamnă (la o pedeapsă), a amendă. Trans. (refl. = pasiv; întrebuințat și ca termen juridic; pedeapsa se arată prin prep. cu). *Pre ceta ce nu certă Dumnezău atcea, acolă în ceata lumă-l va certă.* VARLAAM, C. 50. *Atunce judecătorul fi va certă cu bani sau cu dobitoac.* PRĂVILA DE LA TĂRGOVIȘTE, ap. GCR. 176. *Pre nebunul nu-l pot certă trupește.* id. ib. *Ceta ce vor tăd pomit, oclăia să să cedită ce nește tâlhari.* PRĂVILA MOLD. 12. *Să-l crate cu oca.* id. 18. *Să să ceară, pentru ce au stătut în protivă oamenilor celor domnești.* id. 25. *Ucideră să să ceară.* id. 61/2. *De are și certă prăvia pentru aceia greșolă cu moarte...* id. 144. (Figură etimologică) *Pentru că ce taste fucă nu de vrăstă, nu să va pută certă certare deplin ib. 184.* *Se va certă de la domnul den Moldava...* id. *Se va certă de la biroul locului aceluia.* PRĂV. 713. *Când se va certă (MUNT. p. pedepsi) ceta ce au rănit pre altul, și când nu să va certă (MUNT. p. pedepsi) ib. 498.* *Domnul... Nu certă n' toate dăvle.* DOSOFTEIU, PS. 26. *Și cu dreptariul va socoti Domnul, De-a certă cu legea rina a tot omul.* id. 30. [Moise] *când greșit norodul la Dumnezău, isă, amorită, certă.* BIBLIA (1688) 6 pr. 12. *S'au fâgăduit Dumnezău... lui Noe, cum nu va mai certă lumă cu potop.* LET. I 46/12. *Dumnezău certă și iardă tămăduște.* LET. II 141/12. *Pîind voia lui Dumnezău ca să se certe fucă și cu aceasta pământul Moldovii...* s'au orînduit... *agi împărătești, ca să meargă cu oclăia la Hotin.* id. II 175/12. *Pe cine tucăște Dumnezău, și certă, pentru ca să se îndrepteze.* MUSTE, ap. DDRF. *L'au certat pe unii cu moarte, pe alții cu închisoare.* LET. III 123/12. *Apă certă Dumnezău pe mândrii.* CANTEMIR, HR. 347. *Să-l debrace și să-i ceară (a. 1709).* URICARIUL, VIII 236/12. *Să aibă a-i certă cu sfânta prăvia.* RĂȘCANU, L. LXVIII/12. *Gaziele de tâlhari...* să certă de către judecăle de o protivă cu tâlharii. PRĂVILA (1514) 173/12. *Dumnezău certându-ne, nu înceată de a răndări împrejuru-ne bunăstățile pământului.* MARCOVICI, D. 445. *Dumnezău au voit să se certe, pentru că ai călăit poronca sa.* DRĂGHICI, R. 94/12. *Ca un stăpân și pârșite certă, dar și miluște.* C. NEGRUZZI, II 11. *Dar acă, tei vrea cu oaste și răzbeiu ca să ne cerși.* EMINESCU, P. 239. *Cu săgeată otrăvită a sosit ca să mă certe.* Fiul cerului albastru ș'al iluziei deșerte. id. ib. 291. *It ceară Dumnezău în acest an, cu o secetă atât de grosnică.* SANDU ALDEA, U. P. 115. *Te-am crecut de-atăla vreme, și n'auși de ce te teme; Nici cu verba te-am mustrat, Nici cu palma te-am certat.* TEODORESCU, P. P. 668. *De tată n'am ascultat, Dumnezău că m'a certat, Ș'am făcut cu cum am vrut, Dumnezău că m'a bătut.* HODOȘ, P. P. 157. *Doamne, atunci-i poți țertă, Și pre mine a mă certă.* RETEGANUL, TR. 49/12. *Gata Isue să țertă, iar porumbăia să certă.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 464.

III. Cu o desvoltare de sens tocmai opusă de la cea care a făcut ca a pedepsi înstruire les enfațo să însemneze spuni, certă se pedepsă a ajuns să însemneze a instrui (cf. Mama bună și certă bătutul. ZANNE, P. IV 457).

1°. † Trans. A instrui, a învăță pe cineva, a lumina, a deschide ochii cuiuivă, a face atent. (Slav.) *Nacertu = învăț, cirtă.* MARDARIE, L. 1957. *Și de năcrtu certă puțin.* COD. VOR. 137/2. *Certă*

amă, se nu cază de înțelepciurea credinței. id. 168/2. *Dumnezău pururea de ce e folos, pre noi înșurși și ne certă ce e spre spăscanie cuvînță.* CORESI, ap. GCR. I 31/22. *Și-i certăți cu teamă.* CUVANT PENTRU CURĂȚIE (ante 1618) ib. I 50/22. [Domnul] *l'au certăți pre el.* BIBLIA (1688) 150/2. *Isui țertă, înainte doi sfînți țertă, și mă certă să nu merg mai înainte, că totu pieri.* ALEXANDRIA (1784) ap. GCR. II 133/22.

2°. † Re II. A luă învățătură (de la ceva); a-și trage seama, a se lumina, a se instrui, a se cuminti. *Din chipul ce-șii pune înainte ochilor sfânta scriptură, te certă.* VARLAAM, C. 351. [Hristos] *deade [dracilor] voie pre porci să-i țertă, ca să ne certămă noi, să nu petracem porcește.* id. ib. 238. *Vă certăți cu curăntul Toți ce giudecați pământul.* DOSOFTEIU, PS. 15, cf. BIBLIA (1688) ap. GCR. I 283/12. *Spune-ne, doară te-ai certătu însu-șii și te-ai înțelepti.* id. V. S. 95. *Certându-să cu necoința învățăturii.* id. ib. 75.

[Prez. ind., neobicinuit certăz: D-ta să-i certăți cu bălăia la vederea obștei (a 1792). URICARIUL, IV 130/2.] A d j e c t i v e: *certat* (cu negativul *neccertat*), -ă = supărat, învârbăit, sfidit (cu cineva), în rele relații cu cineva; dojenit, mustrat, ocărit, cu vorbe aspre; pedepsit. (ad I 1°) *Și ca certătu-apoi și-a pus privirele n' pământ.* COȘBUC, P. 157/2. *Cei certăți să se împace înainte de a se cuminecă.* LM. [Fig.] *E certat cu biserica, cu justifiția = nu se împacă, nu se are bine cu...* DICȚ. (ad I 2°) *Fencia... temându-se să fi te nu numai certăți și usupră de bărbatul său, ci chiar și bătută...* MARIAN, NA. 5. *Mușterea neccertată e ca moara neferocată, nu macină bine.* ROMÂNUL GLUMET, 40/22. (ad II) *Cară eră răd, ei eră certăți.* MOXA, 398/12. *Să fi certăți cu capul (= pedepsit cu tăierea capului).* DOSOFTEIU, V. S. 71. *Asfel de ndegiuri nu rămân neccertate de cel prealnit.* GORJAN, H. IV 218/2. — *certător, -oare = care (se) sfidește bucuros, căruia li place certă, sfadnic (LB.), gălcovitor (COSTINESCU), certărește; care certă (mustră, dojenește), pe temelul unei autorități; pedepsitor. (ad II) Ignamiți să fi certători și judecători (a. 1693).* URICARIUL, I 58/2. *Că nu el, ce Dumnezău șimește pre unii ca acela să fi plintor și certător de păcate ca acle.* LET. I 175/22. — *certăreț, -easă, mai rar certăreț, -ă.* POLIZU și certăre, -ă CDDE nr. 321 adj., subst. = căruia-i place certă, care caută certă, iubitor de certă. *Om certăreț, de fire, de cirtă și asupra lopeților prin ajutorul cărora scăpase din nevoie.* CONV. LIT. ap. DRG. *Gloate n'prejur de Numizi certărești.* COȘBUC, A. E. 67/22. | A b s t r a c t e: *certăre* s. f. = mustrare, dojenire; ocărire; certă; pedeapsă (corporală), canon, amendă, condamnare; † învățătură (MARDARIE, L. 195/2). (ad I 2°) *Pre unii miluși cu certare.* CUVANT PENTRU CURĂȚIE (ante 1618), ap. GCR. I 50/22. *Ag suferi și cde mai mari certări și mustrări a[le] oamenilor.* DRĂGHICI, R. 80/12. *Certarea cu căcăt, cea mai bună povăle.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 645. *De certare nu se rușinează, de bătute nu se n'fricoșează.* PANN, ap. DDRF. *Efratul, Tigrul, Dunărea cu Nilul [și] fac certare.* Din de care mai adăre să-l facă adăpare. E. VĂCĂRESCUL, IST. 261/22. *Se întâmpă certare între slugile lui Avraam și a[le] nepotu-său Lot.* CALENDARUL (1814) 107. *Avraam în tot momentul certări și împăcare, Ș'indată după lacrimi urmă o sărutare.* I. NEGRUZZI, II 7. (ad II) *A acă certare † = a fi pedepsit. A face certare † = a pedepsi. Zac intru certărea focului de veaci.* CUVANT PENTRU CURĂȚIE (ante 1618) ap. GCR. I 49/22. *Boju-mă să aibă acă oameni răi certare mare (1604—19).* IORGA, D. B. 25. *Și va vrea să-i dea și creă certare pe trup.* PRĂVILA DE LA TĂRGOVIȘTE, ap.

CCR. 176. *Atunce le va schimbă certarea pre bani* ib. Să plătească omul greșeala sa, cu certare de muncă și de moarte. VARLAAM, c. 109. *Dumnezeu sloboade certări de rane și de boale.* id. ib. 244. *Să-i pedepsească [giudeaște] foarte cu mari certări pre furii.* PRAXILA MOLD. 167². *Să-i dea certare pre trup...* acestuia să-i fie certarea cu bani. PRAY. 134. *Să scape răpitoriul de certarea (MUNT. pedeapsa) morții.* id. 723. *Nice o certare (MUNT. pedeapsă) să nu aibă.* id. 297. *Ar treabul unii ca aceea să aibă certare(a) despre(a) dumne-voastră (ante 1652).* IORGA. D. B. I 102. *Să neștine țar sudul teoana obrazului, i-ai face grea certare.* DOSOFTEIU, v. s. 70. *Să-și tai certarea ce ți să cade.* id. ib. 146². *Prezându din cursul cerese că eră Dumnezeu să certe lumea cu două certări, cu apă și cu foc.* LET. I 44². *Dumnezeu nu-și plătise certarea Moldovei depliu.* id. I 207². *Dumnezeu... cu... certare pedepsește pre cei ce calcă giurământul.* id. I 139². *Că nu puțină certare au fost acest Domn pământului nostru.* MUSTE, ap. DDRF. *După lăminată poronca Măriei-tale, le-am dat câte o certare (a. 1744).* URICARIUL, XXI 159^{1/2}. *Vor luă și certare cei ce vor măriurta.* BELDIMAN, TR. 344. *Boala mea o să fie o certare prea dreptă de la Dumnezeu.* GORJAN, H. IV 221; — *certăt s. a.* (ad I 1°) *De certat, eu nu mă cert. LM.* (ad II) *De eră de certat, [zicea] doști-tă aște toame.* N. COSTIN, LET. II 46^{1/2}; — *certătura † s. f.* (ad I 2°) *DICT. Căstrătur = increpatio. ANON CAR.*
— Din lat. *certo*, -are sa luptă, a se luă la ceartă.

CERTĂRET. -Ă adj. subst.

CERTĂREȚ. -EĂȚĂ adj. subst.

CERTĂȘ. -Ă adj. subst.

CERTĂȚ. -Ă adj.

v. certă.

CERTĂȚ. -Ă adj. Qui n'a qu'une corne. — (În Mehedinți, despre bou și vacă) Ciutac, cionc, melcit, cut de-un corn, DAME, t. 28.
— Probabil dintr'un mai vechiu **certac*, din slav. **črtakъ*, de la *črtъ* -*čerstъ* «a tăia». Cf. *certi*.

CERTĂȚURĂ † s. f. v. certă.

CERTEȘI vb. IV^a v. *certi*.

CERTELIȚĂ s. f. (Entom.) v. *checheriță*.

CERTI vb. IV^a *Ecorcer*. — (Mehadia, în Banat) A coji un arbore în picioare, ca să se usuce, a săcul, plesură, înconjură, cheretui, ciungii. Com. ITTU. [Și (din slav. *čertъ* «tăietură», cf. rut. *čertъ* = loc arabil câștigat prin tăierea unei păduri): *certeji* (rosit *certepi*) = *certi* (Roșia j. Arad). Com. ITTU].

— Din slav. *čerta-čersti* «a tăia» (în sârbește, de unde va fi intrat cuvântul în Banat și în părțile Aradului, nu găsem forma și înțelesul core-spunzător, iar *čertъ* înseamnă «liniment», dar în slovenește există *črtati* «a zgăria»). Cf. *certa*¹, *certie*.

CERTIE s. f. (Ornit.) *Grimpercau* (*Picus canus*). — Ciocănitore sură. *DICT.* — Cf. *certii*.

CERTIFICĂ vb. I. *Certifier*. — A încredința că un lucru e adevărat, a adevăra (2°) (printr'un act s punând semnătura pe un act), a atesta, a arăta (1°). *Certifică prin acest înscris.* LM. | P. ext. A notă (pe un act). *Președintele găsește actual în-vestit cu toate formele cerute de lege pentru înscriciune, va ordona înscriciunea sa, după care se va fertifică pe actual original data și numărul de or-*

dine sub care s'a înscris în registru. HAMANGIU, C. c. 448. [Accentual în prez. *certific* și (rar) *certific*. | Abstracte: *certificare*, (rar, învechit, după fr. *certification*, idem) *certificație*, *certificațiune* s. f. = încredințare, adevărire, atestare, adevărință (3°) (în scris), † scrisoare de adevărință, întărire în josul unei înscris, unui memoriu, unui registru de socotele (COSTINESCU), *certificat*, *atestat*. | Ad-jectiv: (rar, după fr. *certificateur*, idem) *certificător* (*certificător*), -oare = care încredințează despre adevărul unui lucru, care adevărește, adevăritor, (substantivat) acela care certifică în scris, din oficiu o mărturie, un înscris (*DICT.*)].

— N. din lat. med. *certificare*, idem (compus din *certum* «sigur» și *facere* «a face», ital. *certificare*, fr. *certifier*). Cf. *cert*, *certificat*, *certitudine*.

CERTIFICĂȚ s. a. *Certificat*. — Act (oficial sau cu iscălitură îndreptățită, de la o persoană competentă) prin care se adevărește un fapt, atestat, adevărință (3°), † scrisoare de adevărință, dovadă, testimoniu, cf. † *chitap*, diplomă, patalemă. *Certificatul* se dă, se face, se prezintă. *Certificat de studii.* LM. *Pe lângă petițiunea de înscriere la examen vor trebui să înștuteze și următoarele acte: ...certificat public de trecerea examenelor primare, ...certificat public de promoțiune din clasa secundară precedentă.* MON. OF. 7. *Certificat medical.* *Certificat de naționalitate.* *Certificat de bună purtare, de pauperitate ș. a.* | P. ext. *Dovadă, încredințare. Veselia e un certificat de sănătate.*

— N. din lat. med. *certificatum*, idem (ital. *certificato*, fr. *certificat*).

CERTIFICĂȚIE s. f.

CERTIFICĂȚIUNE s. f.

CERTIFICĂȚOR. -OARE adj., s. m.

v. cer-

tifică.

CERTITUDINE s. f. 1°-2°. *Certitude*.

1°. Caracterul a ceea ce pentru cugetarea noastră e absolut sigur, neîndoișor, siguranță absolută despre adevărul unui lucru, încredințare deplină că e adevărat, cf. convingere. *Certitudinea unor judecări.* MAIORESCU, L. 103. *Certitudinea... este acea stare sufletească, în care o judecată nu pare evidentă. Numai că evidența este un alt criteriu pentru certitudine ca și pentru convingere.* id. ib. 108.

2°. (Impropriu, învechit) *Statornicie*, neștrămutare (COSTINESCU), stabilitate, regularitate (LM.). *Nu e certitudine în lucrurile lumii acesteia.* LM. *Certitudinea cursului astrilor.* id.

[Negativul: *incertitudine* s. f. = nesiguranță, îndoială. MAIORESCU, D. III 52].

— N. din lat. *certitudo*, -*inem*, idem.

CERTURI s. f. plur. *La maison et ses dépendances*. — (Nășăud, în Transilv.) Casa și clădirile înătoare de ea. (BUGNARIU, NĂȘ.), cf. *acareturi*, *dependențe*.

CERUI vb. IV^a

CERUIĂLĂ s. f. } v. *ceară*.

CERUITĂLĂ s. f. }

CERULIȚ s. m. și a. (Bot.) } v. *cer*.

CERULEȚE s. m. (Bot.) }

CERUMEN s. m. sing. (Anat.) *Cérumen*. — Cleiu s. *ceară* din urechi. [Adjectiv: (după fr. *cérumineux*) *ceruminos*, -oasă = cu cerumen, de felul cleiului din urechi.]
— N. după fr. [lat. med. *cerumen*, derivat din *cera* «ceară»]. Cf. *ceară*.

CERUMINOS, -OASĂ (Anat.) adj. v. cerumen.

CERŪTĂ s. f. v. ceară.

CERŪZĂ s. f. 1°. *Céruse*. 2°. *Crayon*.

1°. Subcarbonat de plumb, substanță albă, care se face ușor în pulbere și se întrebuintează ca suliman, dres, culoare în zugrăveala clădirilor, din care se face smaltul porțelanului s. a. Cf. PONI, CH. 246/34. Cf. știubete. BIANU, D. S. (sub plumb).

2°. (Transilv.; întrebuințat din ce în ce mai puțin) Creion, cf. plăivas, plum b. *Ceruză* roșie. DICT.

— N., în sensul 1° după fr. (= lat. *cerussa*, idem); în sensul 2°, după ung. *ceruza* «creion».

CERVÂNĂ s. f. (Bot.) *Lycopos europaeus* s. *erolatus*. — Plantă ierboasă, cu flori mici, albe. PANTU, PL., cf. LB., BĂRCIANU, DAMÉ, T. 184. [Dictionarele mai dau variantele: *carvănă* s. f. PANTU, PL.; *chervănă* s. f. FUSS, ap. TDRG.; *clorvănă* s. f. CIHAC, BARONZI, L. I 131/1, PANTU, PL.; *corvănă* s. f. PANTU, PL.; *țervănă* CIHAC, țervăne s. f. PANTU, PL.]

— Etimologia necunoscută (CIHAC, II 48 îl aduce în legătură cu paleosl. *črvenъ* «roșu», din cauza rădăcinii care se întrebuintează la boii cu roșu — ceea ce contestă Tiktin, Dicț. s. v. — Numirea acestei plante, cu variantele ei curioase, face mai degrabă impresia unui termen farmaceutic intrat în limba poporului).

CERVÊȘ † s. a. v. cerviș.

CERVÊT † s. m. v. cetvert.

CERVICAL, -Ă adj. (Anat.) *Cervical*. — Care ține de partea dindără a gâtului, de *cerbico* (I 1°). *Prin care țigheab trec rămurile dinainte ale nervilor cervicale* (azi; *nervii cervicali*). KRETZULESCU, A. 26/10. *Vertebrele cervicale*. [Și (+ *cerbice*; învechit): *cerbică*]. -ă adj. DICT.]

— N. după fr. (c. lat. *cervix*, -*vicis* «cerbices»).

CERVICE † s. f. v. cerbice.

CERVICIU † s. a. v. cerviș.

CERVIS s. a. *Graisse de bœuf fondue*. *Colle de pâte*. — (Învechit; necunoscut în Transilv.) Grăsimă curată scoasă din cărnuri și oase prin fierbere în zahăr și care se păstrează în bășici, pentru buclărie (COSTINESCU), grăsime de bou topită (DAMÉ, T. I). *Cervișul boilor* (a. 1826). URICARIU, XIX 284. *Unt, miere, cerviș, seu etc.* GHICA, S. VI. || P. ext. *Cerviș* = materie lipicioasă (Buzău). Con. ST. POPESCU, spec. cir. (DDRF).

[Plur. -*vige* și -*viguri* POLIZU. || Și: *cervvîș* † s. a. FEENICĂ, I. C. 378. *cervvîș* s. a. DICT. *Exportațiunea mărfurilor... a seului, a cervvîșului*. I. IO-NEICU, M. 744; *cirvîș* s. a. *Își puse o băgică de cirvîș în cap*. ISPIRESCU, L. 150; *cirvîș* (cu pronunțare dialectală *cirighis*) s. a. *Cu mantaua în jurul golarului enorm, zidite, d'ô parte și de alta, ea țoad burdufe de cirvîș*. DELAVRANCEA, S. 125/4. *Să lucrăm... unt și untură, cirighis, pomeluri și pondăre*. JIPESCU, O. 70; *cerviciu* † s. a. *Seu și cerviciu, din vitele ce se idă* (a. 1812). URICARIU, IV 348/3, cf. XXII 299. *Că acel car eră plin de bårdane și bășici, în care la cîdăpse se puse seu și cerviciu*. STAMATI, ap. ȘIO.]

— Din turc. *červîș* «grăsimă de anumite animale, seu topit» ȘIO. CIHAC, II 560

CESĂLĂ s. f. (ș. d.) v. țesală.

CESĂR s. m. (ș. d.) v. cezar.

CESĂRIU † s. m. v. ceas.

CESCĂRIE s. f. v. ceașcă.

CESCEVĂ pron. nehot. *Un lout petiț peu*. — (Bucov., Transilv.-de-nord) (În câtvă, puțințel, (măcar) cât de puțin. *Tot trebuie să rămână măcar cecevă din firea cea mai dinainte*. SBIERA, P. 120/21. *El s'a ținut cecevă în drept să facă aceeaș (auzit în Cernăuți)*. [Și: *eișevă* pron. nehot. *Apa trebuie să fie numai cecevă căldușă*. MARIAN, NA. 81. *Pe atari pasări, core numai cecevă scamând una cu alta...*, nu odată le confundă. id. O. I 205. [Căsenți) *să aibă măcar cecevă timp a dormi*. id. I. 193/12. *Toate femeile înscărcinate care știu cecevă carte, să citească în fiecare zi Visul Maicii Domnului*. id. NA. 22/1. *Incepură a umbli încolo și 'n-coace, ca niște dematoci, doară află măcar cecevă de rândul gurei*. id. T. 200/12. — (cu adverbialul -și) *cecevăși* pron. nehot. *Om dă cecevăși seceță, îndată seceță toate țvoarele*. RETEGANUL, P. I 25.]

— Compus din **ces[ti]* <lat. *quid selo* «ce știu» + *ceva*. Cf. arom. *čustucare*, megl. *fiștucare* «oarecare».

CESCEVĂȘI pron. nehot. v. ceșcevă.

CESCULÊT s. a. v. ceas.

CESCULITĂ s. f. v. ceașcă.

CESCŪT s. a. v. ceas.

CESCŪTĂ, CESCŪTĂ s. f. v. ceașcă.

CESEĂLĂ s. f. v. țesală.

CEȘESC, -EĂSCĂ † adj. v. ceș.

CEȘI vb. IV^a v. țeși.

CESIBIL, -Ă adj. (Jur.) *Cesibile*. — Ceea ce poate fi cedat (I). *Drepturi cesibile*. LM.

— N. după fr. <lat. med. *cessibilis*, -e, din *cessus*, part. verbului *cedere* «a cedea»).

CESIONĂ vb. I^a (Jur.) |

CESIONĂR s. m. (Jur.) | v. cesiune.

CESIU s. m. sing. (Chim.) *Cesium*. — Metal alcalin, corp simplu. PONI, CH. 28/12.

— N. din fr. (lat. *caesium*, -a, -um «sur-albastru», după cele două lungi albastre pe care le produce cesiul în spectrul solar).

CESIUNE s. f. (Jur.) *Cession*. — Cederea (a ceva, prin forme legale) altei persoane, trecere (a ceva) asupra altuia. [Tutorele] nu poate nici a cumpără bunurile minorului, nici a le luă în arendă, nici a primi cesiunea a vranului drept sau a vranici creanțe în contra pupilului său. HAMANGIU, C. C. 100. *Cesiunea bunurilor este abandonarea stărei sale întregi, făcută de debitorile ce nu poate plăti creditorului, sau creditorilor săi... Cesiunea bunurilor e voluntară sau judiciară*. id. ib. 269. [Verb: *cesionă* I^a = a cedă (I) ceva altuia prin forme legale, a face o cesiune, (cu part.-adj.) *cesionat*, -ă. *Dreptul de abitațiune nu poate fi nici cesionat, nici închiriat, afară de excepțiunea adusă la art. 572*. HAMANGIU, C. C. 142. || Substantiv: *cesionar* m. = (în opoziție cu *cedent*) = persoană căreia se face o cesiune. *Debitorile care a acceptat pur și simplu ca un creditor să facă cesiunea drepturilor sale unei alte persoane, nu mai poate înocod în contra cesionarului compensațiunea care ar fi avut loc în privința cedentului înainte acceptațiunei*. HAMANGIU, C. C. 275.]

— N. după fr. (lat. *cessio*, -onem, idem, din *cedere* «a cedea»).

CESLĂU s. a. v. ceallău.

CESME s. f. plur. *Plombé de chasse, grenatille.* — (Bana) Alice de plumb. H. XVIII 172, com LIUBA, VICIU, GL.

— Pluralul cuvântului *ceasmă* = *ceasmă* (cu ș din cauza lui *ș* precedent), iar acesta metateză din *ceasmă*, din sârb. (< turc.) *saema* «alices». LACEA. Cf. *ceasmă*.

CESME s. f.

CESMEĂ s. f.

CESMEGIU s. m.

v. *cișmeă*.

CESNIC, -Ă adj. *Mauzade, renfermé.* — (Atestat numai din jud. Teleorman) Închis la inimă, tăcut și retras. ION CR. V 374.

— Probabil din «*cestnic* < bulg. *čestna* «scintit» (modelat după suf. -*nic*). Desvoltarea de sens ar fi: scintit = «neaplecac la face transacții» — «neluduc-plecac» — «închis la inimă».

CESNIU † s. a. v. *cișniua*.

CESORNIC † s. a.

CESORNICĂR † s. m.

v. *ceasornic*.

CEST, CEĂSTĂ pron. I. 1°. *Ceci; celui-ci; cel, celui, ce. L'autre.*

(Astăzi aproape ieșit din uz și păstrat numai în unele regiuni în limba și mai ales în poezia populară cu caracter mistic. Se întrebunțează adesea în opoziție și în corelație cu *cel*, uneori chiar în locul lui, când vorbitorul interpretează ca apropiată poziția ce o ocupă cineva sau ceva mai departe de el).

I. Acesta, ăsta, (a)ista s. cel de aici, din apropierea noastră s. de acum, s. despre care s'a vorbit înainte s. se va vorbi îndată.

1°. În funcțiune substantivală.

a. (Stând singur). *Caasta* = ista. ANON. CAR. *Alunce-i dzise Hristoje: priimcaște ceastă, și-i deade o evanghelie; dzise lui și Precacista: priimcaște și ceastă, și-i deade un omofor.* VARLAAM, C. II 33. *Lăundu-i amândot, cea scântul botz, ceastă terțăciune...* DOSOFTEIU, V. s. 118₂. *Unii în Evropa, tară alții în Asia stăpânead... ceștea cu un nume mai de obște Elini, tară cîia Ionț se chieacă.* CANTEMIR, HR. 90₄. *Evesul lui Luter și o[?] lui Calvîn... s'au înțărîd, cela înbrăpșindu-i tot neamul sășesc, ceastă partea cea mai mare a Ungurilor.* P. MAIOR. IST. 225. || (În corelație cu altul) *Unul... altul. Grăesc ceștea su-tea... și altuia «cîna».* CORESI, EV. 228₂₂. || (Urmat de ce) *Să-l dea ceștea (Munt. Ceibua) ce s'au locmit întâiu.* PRAY. 211. *Nu-i destul că mi-ai scos astă dimineață un ochiu, mai vrei să-mi scoți și pe ceșta ce, bietul, mai am?* REȚEGANUL P. I 23₂₄. || (În corelație cu acela) *Acela amă pentru talanși rugă-se, tară acesta pentru dîmari, acela de o mie de talanși, tară ceșta...* CORESI, EV. 284₂₂. || (În corelație cu sine însuși) *Acesta... acela. Iaste pus înainte și lucrul bogatului și mișelului... ceștea cu sașul... iară ceștea cu supînde.* CORESI, EV. 363₁₂. || Neutral (întrebunțat uneori la plur.). *Face-vremu ceșta sau ceșta.* COD. VOR. 130₁₄. (: face-vom ceșta sau ceșta. N. TESTAMENT 1648; vom face a ceșta sau a ceșta. BIBLIA 1688). *Să uz face ceșta.* CORESI, PS. 13. *De ai er'o putere, frate! dă-mi la ceșta ajutor.* PANN, E. I 68₃₂. (Urmat de ce) *În-vrătoșadă Deu ceșta (CORESI: a ceșta) ce fapt-ai întru noi.* PSAL. SCH. 204. *Ah!... cerule, cum mai răbi Ceștea ce s'urmeară arz?* ZILOT, CRON. 74₁₂.

b) (În legătură cu alte cuvinte următoare) *Cești în route și ce în câldări, noi în numele Dumne-*

dreului nostru chemăm. PSAL. SCH. 58. *Cești pă-cătoși și ce se mulțiră în teacă înură bogăție depreună.* CORESI, PS. 192. *Den cești trei ce au venit cu tine.* MOXA, 383₄. *Fu necarnic den cet de sus întru cești de gios.* VARLAAM, C. 20. *În vremea de acmă, cești mai tineri s'au locmit loști împreună.* PRAY. 206. *Mutulat de ceșta penin-tești spre ceale cerești.* DOSOFTEIU, V. s. 59₂. *Românii er' atuncea la acă vreme în Maramorăș... ar cești dincoace, unde iaste acmă Moldova.* LET. I 4₂₂. *Iară slugile carii n'au parăoși, pun scoarăș de cește turcești.* ib. I 224₂₂. *Deci numai ce au cădulat cestor ai noștri a plăcare fuga.* ib. I 351₂. *Au pribegit... unți în Tara-legească, ce cești de aici în scurtă vreme și-au făcut pace.* LET. II 301₂₂. *Un tată din cești pământești.* ANTIM, P. 50. *Fac aliverturii ca și cești de loc (a. 1731).* URICARIUL, II 30₂₂. *Iuținea îngrozirii cești de acum.* MINEUL (1776) 163₂. *Din care curinte ale anonimului nostru curîntul iarăși, cest mai de pre urmă, se poate lăsa afară.* SINGAI, HR. III 9₁₂. *Poziția Petrii e foarte poetică. Ea stă între doi ascușiți munșiori. Cest mai înalți se numește Petricica, celalalt Cozla.* C. NEGRUZZI, I 196. *Au prins cu toști a jucă... Ceștia din casă iarăși se sfărma de perit, la joc.* SBIERA, P. 10₂₂.

2°. În funcțiune adjectivală, ca atribut.

a) (După un nume) În calca *ceșta* ce înblă, ascuseră cursă mie. CORESI, PS. 386. *Not cîteca ce-am credut din limbă.* VARLAAM, C. 234. *Acesta obiceau iaste de curund în pravile ceaste mai noă.* PRAY. 414. *Va fi cu bani la vreme om di cești mai mici și proști.* ib. 1092. *Darul ceștă nou a stinței evangheliei.* DOSOFTEIU, V. s. 112₂. *Să adeverece ca mai vederat credința omului ceștia.* id. ib. 130. *Tot unul er' Dumnezeu acela ce au pus legea și ceșta și aceștia.* id. ib. 183. *Luaseră în coroacă cu sine și pre stimentii cești de loc, asupra Nemților.* LET. I 327₂. *De vreme că cet mari stăpîni ai noștri... calcă pravile..., dar noi cești mici căzând pre cei mai mari, cum le vom fiică?* LET. II 428₁₂. *Not, cești mai de pre urmă, mai nici o știință iarăș pusă putca avc.* CANTEMIR, HR. 177₁₂. *Not cești de pre pământ.* MINEUL (1776) 31. *Iaste-aderătar CĂ-n locul cest singuratec...* BELDIMAN, O. 5₄. *Fă-ți un bine... și-mi leagă pictorul cest bolnav.* SBIERA, P. 57₁₂.

b) (Înaintea unui subst.) *Ceștă* (: a cest BIBLIA 1688). *mitari CORESI, EV. 11₇. Îneșă cuvințele ale ceștii evanghelice.* id. ib. 14₂₂. *Ceștia nărod fiilor tăi cu înemă sfățuitis.* id. PS. 193. *Spuneți-mi, ce voiă face cești maghenți?* (sec. XVI) CUV. D. BĂTR. II 154. *Credința ceștii hotnog agiudă.* VARLAAM, C. 231. *Cește pravile împărătești, ce sânt mai noo.* PRAY. 773. *Și-i dă ceștă scrisoare.* DOSOFTEIU, V. s. II. *Tatăl ceștii copil.* id. ib. 30₂. *Mărturisim cu cestu adevărat zapis al meu (a. 1685).* URICARIUL, XX 187₁₂. *Jeluită ceștă să-racă de jemie (a. 1702).* ib. XVII 24₁₂. *Incob Șo. bieșchi, tatăl ceștii Sobiečki ce au fost acmă cratu.* LET. I 251₁₂. *Au trimes Împăratul, de l-au în-trebat, cum de nu sânt oameni pe ceșta loc.* ib. II 276₁₂. cf. 304₁₂. *Scris și mărturisesc cu ceștă scrisoare a noastră (a. 1763).* URICARIUL, XI 284₂₂. *Pe cea noaple 'ntunecosă... Nemerităm ceștă casă.* TEODORESCU, P. 17 b. *Bună vremea'n ceaste case.* ib. 27. *Mai din jos de vadul lor, Scaldă-se ici cest om bun, Cest om bun, jupîn (cutare).* ib. 29. *P'inautea cestor curți, Cestor curți, cestor domni, Pîmbă-mi-se, mi se pîmbă, Măcuța Sântă-Măria.* ib. 31 b. *Voi, cești (= cești) nouă frați, Voi să m'ascuțați.* ib. 51. *Not să-mi petreacă, Ceștia jumi buni, Jumi colindători.* ib. 58. *Din toști poști ai măncat..., Numai din cest pom mai mare, C'ala-i pomul cel iudesc.* BIBLICESCU, P. P. 234. *Cine-i în cește corturi?* id. ib.

214. Ale cui sânt acestea oi? id. ib. 252. D'ală-tura acestui sat. PĂSCULESCU, L. P. 50. [Cu de partitiv] Se tâmplă, de se află de cest fel de oameni, de se lipesc mai leune mat la toți Domnii. LET. II 313/34.

3°. [În funcțiune adjectivală. Se întrebun-tează, une-ori, nu atât spre a arăta spre cineva s. spre ceva, cât spre a exprima un sentiment de compătimitoare, de despret, de durere, etc.] Cf. 4 I (B. I. 2°), 4 st (4°), cel (VI). Rodul nostru căsăt omenească. DOSOFTEIU, V. S. 112. Trupurile noastre ceste de carne. ANTIM, P. 13. Au necinstii făr' de miță părul meu cest îndăbit. DACIA LIT. 144. Dumnezeu cu Sfântul Petru... umblau prin lume, printre oamenii cești păcătoși. RETEGANUL, P. V. 69/70.

4°. [În funcțiune adjectivală; în opoziție cu ait, celalalt] Acest (4°) de dincoace, 4 st (5°). Pre această parte. MARDARIE, L. 4255. Dacă au trecut Nistrul în coasta parte, purcassă înainte la Tighinea. LET. II 291/32. [În legătură cu viciața, lume] Pământesc, terestru (în opoziție cu viciața, lumea ce(e)alaltă, ceea lum e). Om ce e îndăjat dulceții cești viciji. CORESI, EV. 26/30. Grija cești lumi. id. ib. 53/52. Nu e de pre această lume împărăția lui Hristojs. MOXA, 360, cf. PRAY. 649. Viciața această departă. MINEIUL (1776) 63/71.

5°. [În funcțiune adjectivală, în legătură cu cuvinte care însemnează o măsură de timp] Prezent, de față, acest (5°), 4 st (6°). Că întru ceasta noapte mi stătu înainte fingerul. COD. VOR. 89/; [într'această noapte. N. TESTAMENT 1648; în noaptea aceeași. BIBLIA 1688]. Ceastă eroame de post. CORESI, EV. 56/53. În cestă veac. id. ib. 182/11. În cestă ceas [= îndată, imediat] să te duci de aici. DOSOFTEIU, V. S. 63, cf. MINEIUL (1776) 78/73. În cestă seară a se isprăvi năddăduesc slujba mea. CANTEMIR, ap. DDRF. În cestă dată [= deocamdată] dară tomul at doilea încă neavădrjit fiind, socotit-am... mai mult să nu prelungim. id. HR. 52/13.

II. [Numai la CORESI, ps. 200] Cesta... cesta † = acesta... celalalt. [Dumnezeu] [pe] cesta smercește, e [= iar] [pe] cesta rădăcă, că păharul... Pleacă den [mâna] cesta în cesta.

[Une-ori, cu finalul -a, chiar când stă înaintea substantivului. Pentru declinațiune cf. acest. | Ș: est † (a. 1670) ap. GCR. I 207/11.]

— Se raportă la acest ca cel la acel.

CEST † s. a. Un des fragments que le prêtre rompt du pain consacré. — Una din bucățile pe care le taie din prescură preotul, la proscomidie. TDRG. Meritele sau cesturiv ceea ce scoate popa proscomidie. INDREPTAREA LEGII, ib. [Plur. cesturi, ib.]

— Din bulg. čest parte cf. TDRG. Cf. c-snic.

CĚSTĂLALT, CEĂSTĂLALTĂ pron. Ce., cf. — În opoziție cu celălalt.

1°. (Din doi) acesta din apropierea noastră (care e perchea celuilalt). Nu cu alăta lungime cum taste limba [de mare] ceastă laltă, despre noi. LET. I 7/12. Ajunse la cestlalt mal. CONV. LIT. XLIV, I 39. Mognegujul au astupat polobocul și de cestlalt capăt. SBIERA, P. 79/4.

2°. [La plur. s. în legătură cu un substantiv colectiv] Toți (cei de un fel) afară de unul (despre care s'a vorbit) s. de acela s. de aceea. Și așa, de pre Cetatea-Albă luând dovadă că acea cetate cu mult mai înainte au fost de Traian, poate fi cestelalte de Râmleu, după ce au descălecat Traian atce. M. COSTIN, LET. I 24/. Românii din Tara-Muntească au trecut munții, așezându-i la Olt, la Herjeag și pe la Făgăraș; iar cestilalt, unde sântem

acum noi... au trecut munții la Maramorăș. id. ib. I 31/2. De goană, mai buni sântei voi decât oastea mea ceastălaltă. id. ib. I 353/34.

[Ș: cĚstălalt, ceăstălaltă; cu sincoparea vocalei dintre accentul principal și cel secundar, la masculin și: cĚst'ălalt, ceăstălaltă. | Cu disimilarea lui l în n, cĚstălant, ceăstălantă.]

— Compus din cest(a) și alalt. Cf. celalalt, ăstălalt, istălalt.

CĚSTĂLANT, CEĂSTĂLANTĂ pron. v. cestălalt.

CĚSTER (accentul?) s. a. Grosse corde. — [La plătărit] Funie groasă cu care se leagă pluta de caric, în schelă, cf. odgon, țenchiu, cjoană. Com. ITTU.

CĚSTI † vb. IV^a v. cĚstii.

CĚSTI vb. IV^a. Elaguer un sapin. — [În munții Sucevei] A tăia cepurile bradului. ȘEZ. V 56/4.

CĚSTIE, CĚSTIUNE s. f. v. cĚsti(un)e.

CĚST'LALT, CEĂSTĂLALTĂ pron. v. cestălalt.

CĚSTOID s. m. și a. (Zool.) Cestolide. — Vierme intestinal, turtit, în formă de cureă, din care speția cea mai cunoscută este panglica (tenia). [Pronunț. -sto-îd. | Plur. -izi și -ide].

— N. din fr. (compus din grec. *κεστός* = cingătoare și *εἶδος* = formă, propriu 'în formă de cureă').

CĚSTOR s. m. } v. cĚstor.

CĚSTURĂ s. f. }

CĚSŪT s. a. v. ceas.

CĚSVĂRTĂ s. f. v. cĚsvărtă.

CĚT adv. s. a. v. înceț.

CĚTĂ vb. I v. înceță.

CĚTĂCĂU s. a. (Zool.) CĚtăc. — Mamifer de mărimi considerabile; trăște în mare și are forma unui pește; cf. chit. Balena, dĚlfinul, cașalotul ș. a. fac parte din ordinul cetacelor.

— N. din fr. (clat. *cete* < grec. *κῆτος*, nume dat peștilor mari). Cf. chit.

CĚTĂL s. a. v. ceatal.

CĚTĂL-MEZIL † s. a. Poste; estafete. — (Turcism) Diligență, stafetă, poștă grabnică. Cf. ȘIO. Îndată Capiccheata au scos cetalmezil, de au dat știrea Grigori-vodă, cum că au murit, iar peste trei ceasuri au scos alt mezil, cum că s'au trezit. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 193/34. Canțemir Dumitrașcu au venit în Moldova cu mare grabă, prin cetal-menzil. DRĂGHICI, ap. ȘIO. Căsmacamii însă, ajungând la Iai, cu poștă grabnică, cetal-menzil, Marroccordat au găzduit la Curtea cea nouă. id. ib. [Ș: cĚtăl-menzil † s. a. CĚtăl-mezil, cum se găsește în ediția II a Lelopișeilor, în exemplul citat mai sus din E. KOGĂLNICEANU, se pare a fi o retipărire greșită. Cf. ȘIO, TDRG.]

— O compoziție turcească cĚtăl-menzil nu e atestată în dicționare; ea ar putea să însemneze epoștă (menzil) care face două căis (cĚtăl = furcă, furculiță; bifurcat). Cf. ȘIO.

CĚTĂL-MENZIL † s. a. v. cetal-mezil.

CĚTĂRĂ s. f. (ș. d.) v. ceteră ș. d.

CĚTĂRIE † s. f. (Comerț) v. cĚtareă.

CETĂRNĂ s. f. 1°. *Gouttière; canal.* 2°. *Cuveau.* — (Ungurism în Ardeal, trecut și în unele părți ale vechii României).

1°. Jghebul în care se scurge apa de pe coperiș, burlan, uluc, streășină (cf. I.B. etc.), spec. scoc de lemn, în formă de ladă, pe care vine apa, ca să întoarcă roata de la moară, jilip (VICIU, GL. com. ITTU), scobul pe unde curge făina în albioară. SEZ. VII 189. În sunetul cetărnelor (sloateelor PSALT. SCH. S1) tale. PSALT. (1652) ap. JAHRESBER. III 172.

2°. Vas mare de doage, în care curge vinul de la botă linului. VĂRCOL, cf. DAMÉ, T. În cetărnd cu vodă (a. 1780). IORGA, S. D. XIV 98.

[Și: **cetărână**, **cetărână** s. f. (ad 1°) DICT., **cetărână** s. f. SEZ. VII 189, com. ITTU; (apropiat, prin etimologie populară, de a țărână) **ceatărână** s. f. (Sebeșul-săsesc) DR. II 815.]

— Din ung. *csatorna*, idem (1°). Cf. H. Schuchardt, *Zeitschrift* XXVII 169. Cf. dubletul, **cisternă**.

CETĂȘ s. și adj. m. v. **ceatăș**.

CETĂȚE s. f. l. 1°. *Forteresse, citadelle.* 2°. *Place forte, cité.* (II. 1°. *Droit de cité* (romaine). 2°. *Grôte*).

1°. Loc întărit, fortăreață, baște. (Despre cetățile de pământ cf. DACOROMANIA I 156). *Vor deschide poarta cetăției* (ca. 1550). CUV. D. BĂTR. II 460. *Cetatea Chiliei*. BIBLIA (1658) 7/pr. 28. *Se află și de Greci făcute cetății, cum este turnul Neoptolim, o cetate pustie*. LET. I 24²³. *Banul ce s'au aflat mai jos de Roman, la nărușurile unei cetății*. ib. I 25²³. *Pre multe locuri a zidului acestuia au lăsat și borte, ca la cetății*. DRĂGHICI, R. 165¹. *Mai mult de șaptezeci cetății, împreunate cu drumuri minunate, așternute cu piatră*. BĂLCESCU, M. V. 6¹. *Imi torbea de fortificațiile cetății Hotinului*. C. NEGRUZZI, I 30. *Lună...* *Câte țărniuri înflorite, ce palate și cetății, Străbătute deal tău farmec, fie singură și-arăși*. EMINESCU, P. 220. *L-am dus pe nădălie la biserica Sfântului-Dumitru, de sub cetate, unde slujește*. CREANGĂ, A. 43¹. *Am să te las să trăiești cât zidul Goliei și Cetatea-Neamțului*. id. ib. 324¹². *Craiova fu și cetate veche, preste care au trecut nenunțate ca-astrofe*. FRUNZESCU, ap. TDRG. *Și nu-i casă, ci-i cetate, Cu uște ferecate, Cu ferestre 'nzuinate*. TEODORESCU, P. 3. 188. *Mărculeț s'a dus de-acasă Și Turcu a d'oblicii Și la el d'a drept a vint Și rău l-a batjocorit, Cetatea prădatu-i-a*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 485. *Gura omului sparge cetății*. ib. II 172. *Unde-i cetatea mai tare, acolo bate dracul războiul mai puternic*. CREANGĂ, P. 236²³. | Fig. Loc de apărare, de siguranță, de refugiu. *Ce tatea ia să-și fie dragostea norodului*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 646. | P. anal. (în glumă) *S'a pus după cetate = după cuptor, adică la adăpost* (Zagra, I. Năsăud). Com. CORBU. | Spec. O parte dintr'un pătrat, la jocul numit bătația cu tunuri. PAMFILE, J. I 319. | P. ext. Locuitorii s. soldații dintr'o cetate. *Cetatea cndă slăminducește, de vrămyași se stăpânește*. IORD. GOLESCU, ap. DDRF.

2°. Oraș întărit (cf. țârg) s. partea împrejmuită de ziduri și întărituri într'un oraș; p. ext. oraș (mare). *Prin toate cetățile mărușiește și grăție*. COD. VOR. 20¹; (: spre toate orașăle zicând. N. TESTAMENT 1648; prete cetății mărușiește. BIBLIA (1688). *Văduta fărâșește și cearte în cetate*. PSALT. 105¹. *Și-i scoaset den cetății în cetății*. TETRAEV. (1572) 241. *Ierusalimul zidind ca cetate*. CORESI, PS. 345. *În cetatea șinutului domniei mele, în Brașov*. id. E. I 12¹. *I țărând capul în cetatea Râmului*. PRAY. 1030. *Într'acest șinui... taste o cetate foarte aleasă, ce să zice*

Chiușul. GEOGRAFIA ARDEALULUI (ca. 1660—1680) ap. GCR. I 177¹. *Și veți vedea... cetățile... de sânt între ziduri au între neziduri*. BIBLIA (1688) ap. TDRG. *Prăznylaște astăzi cetătea cea împărătească (= Constantinopolul)*. MINEIUL (1776) 102¹. *Oamenii umblau cete, cete, prin cetate*. ISPIRESCU, L. 36¹. *Dar de-o și vreo răutate, M'otu oprî în vreo cetate Și și-ou scrie, maică, carte*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 295. *În cetate, pe uliță, Fată ca o pănușă, Ducându-mi-o la temniță*. ib. 215. | (În Ardeal, după ungurește *szék-város*) **Cetate de scaun = capitală** (de județ). *Unvar, ce se chiamă secarăș, de cătră văsării, iaste cetate de scaun*. GEOGRAFIA ARDEALULUI (ca. 1660—1680) ap. GCR. I 177¹. | P. ext. Locuitorii unui oraș. *Și sată toată cetate țesură în timpinutul lui* [sau]. TETRAEV. (1572) 212.

II. Sensuri neexistente în limbă, ci atribuite greșit cuvântului românesc de întâi traducătorii ai cărților bisericești, prin falsă înțelegere a cuvântului din limba din care traduceau.

1°. † (Numai în COD. VOR.) Drept de cetățean (roman). *Eu cu mult preț agonisitu oceană cetate 45¹*; (: cu multă sumă de preț am agonisit orașul acesta. N. TESTAMENT 1648; cu multă cheltuială politica această am câștigat. BIBLIA 1688 = 'jai acquis cette bourgeoisie).

2°. † (În PSALT. 12⁷, 138³, 290³, 221³, prin traducere greșită a paleos. *grads*, care înseamnă oraș și ăgrindină) Grindină.

[Și: **cetăț** † s. f. CANTEMIR, HR. 385. | Diminutive: **cetățuie** s. f. = fortăreață mai mică, cf. castel, citadela. I.B. *La podul lui Traian peste Dunărea, în Țara muncăreșă, la județul Jiului, este nărușul o cetățuie*. LET. I 25¹. *Care piatră conșă spre cetățuie* (a. 1781). URICARIUL, X 176¹. *Îi îngropase...* *În cetățuia de la Gheria*. BĂLCESCU, M. V. 395¹. *Zări îndăldându-se trufașă dinaintea lui cetățuia Neamțu*. C. NEGRUZZI, I 168. *Toate locurile ce poartă astfel de numire, la noi, precum și în țările slavone, au fost în rechime prevăzute cu întărituri, cu cetății*. ODOBESCU, II 179. *Pe de-aupra de prăpăstii sânt zidiri de cetățuie*. EMINESCU, P. 184. (Fig.) *Toate aceste so-fetății sânt pe alătea cetății culturale de apărare, opuse năvălitorilor cu tendinși înstrăinătoare*. SBIERA, P. 353; — (cf. ital. *cittadella*) **cetăț** † s. f. I.B. (Conservat mai ales în toponimie) **Cetăț** = o parte de holar cu legenda unei cetăți (Zagra, I. Năsăud, com. CORBU); — **cetățuică** † s. f. I.B. *Cetățuicile le-au întărit cu stegări și cu baliste anglicești*. SINCAL, HR. I 337, cf. I 3²³. | Adjective: **cetățuit**, -ă † = întărit ca cetate. *Bragovul este mic și cetățuit*. GOLESCU, I 5; — **cetățese**, -ească † = cetățeneș, public. *Treble politicești și cetățăști*. DOSOFTEIU, V. S. 22¹.]

— Din lat. *civitas*, -*tatem* «drept de cetățean, popularitate», în limbile românece «loc întărit, oraș întărit». Cf. **cetățean**, **incetățeni**.

CETĂȚEA † s. f. v. **cețate**.

CETĂȚEAN, -**EANĂ** și -**EANCĂ** subst., adj. 1°. *Habitant d'une ville forte.* 2°. *Citadin, bourgeois.* 3°. *Citoyen.*

1°. Subst. † Locuitor cu îndatoriri militare al unei cetăți (1°), al unei fortărețe, al unui oraș întărit. *Iară cetățeni* (din cetatea Sucevei) *tare se apără*. LET. I. A. 19¹. *Cetățeniți Negranului nu se supun poruncii lui*. MINEIUL (1776) 143¹. || (În funcțiune adjectivală; neobișnuit) *Au rădicat o besărică, făcându-ă feritoare și cetățeană* = (ca o cetate apărătoare a orașului). DOSOFTEIU, V. S. 182. || Adj. De cetățeni (și) cetățenilor. *Alergără la 'mpăratul, Dându-i veste și zicând: Întimpină cu oștirca cetățeană mai curând*. PANN, E. IV 57.

2°. Subst. Locuitor de la oraș (une-ori în opoziție pe de o parte cu snobil, boier, aristocrat, pe de alta cu sfăran, sătean și cu slucător, muncitor, proletar), cf. orașan, târgoveț; burghez, pârگار. Din *neghiuta cetate cetățeanu* (: pârگارiu. N. TEST. 1648; orașan BIBILIA 1688). COD. VOR. 36/4. *Și mearse, de se lipi unuia den cetățeani ce lăcută într'aceia parte.* CORESI. E. 17/17. *Boitorii ungurești și cetățeanii împreună cu tot nărodul.* CANTEMIR, ap. GCR. I 362. *Pre cetățenii Ierusalimului celui de sus să-i lăudăm, pre Petru și Pavel.* PSALT. (1784), ap. TDRG. *Moartea unui cetățean nu face nici folositoare, nici neapără trebucioasă.* CONDICA (1773), ap. GCR. II 87. *Vin orășani din cumpăruri, Vin cetățenii din tunc.* I. VACĂRESCU, P. 28/4. *Cetățenii aji Agripeniei, zise, s'au oflat printre voi oamant ticăloși și vicleni.* C. NEGRUZZI, I 232. | P. ext. Locuitor. *Ai cerului cetățeanii.* CORESI, EV. 478/10. | (Cu funcțiune adjectivală) Din cetate, din (s. de la) oraș; de cetățean, cetățesc. *Un soarece cetățean au povnit la un sol.* ȚICHINDEAL, P. 143.

3°. P. ext. (Modern, după fr. *citoyen*) Locuitor (al unui stat) cu drepturi civile și politice). *Și-a câștigat, prin naturalizare, dreptul de cetățean român.* | (Cu funcțiune adjectivală). *Ginua unguerească... are cădînța să fie cetățeană în Ardeal.* P. MAIOR, IST. 107. | Fam. Apelative, înlocuind pe «domn». *Ce mai faci, cetățene?*

[Dial. și: *cetățan* s. m. MARDARIE, L. 761. | La feminin, ca subst. și: *cetățeană*. | Plur. † *-țeani, -țeanice, -țeanice*. | Adjectiv: *cetățenesc, -rască* adj. = de (s. ale unui) cetățean; orășenesc; burghez; civil. DICT. *Drepturi cetățenești*. | Adverb: *cetățenește* = ca un cetățean. DICT. | Abstract: *cetățenie* s. f. = calitate s. drept de cetățean (3°). *A dobândi cetățenia.* DDRF. *Soldaii cărora li se acordă dreptul de cetățenie.* GHICA, S. 163. | Colectiv: *cetățenime* s. f. (ad 1°) = clasa cetățenilor, spec. clasă mijlocie, burghezism) (s. spec., în opoziție cu snobilime, aristocrație și cu sfărănime, muncitorime, clasa lucrătorilor, proletariati). DICT.]

— Derivat din cetate, prin suf. adj. -ean. Cf. în *cetățeni*.

CETĂȚEANCĂ s. f.	
CETĂȚENESC, -EASCĂ adj.	
CETĂȚENEȘTE adv.	v. cetățean.
CETĂȚENIE s. f.	
CETĂȚENIME s. f.	
CETĂȚESC, -EASCĂ † adj.	
CETĂȚIUCĂ † s. f.	v. cetate.
CETĂȚUIE s. f.	
CETĂȚUIT, -Ă adj.	

CETCĂ s. f. (Pesc.) *Corde*. — Sfoară groasă care ține rețeaua de pescuit și e terminată la capetele ei cu câte o cheutoare. ANTIPA, P. 498 s. u. [Derivat: *cețui* vb. IV^a = a împleți plasa de năvod pe odgoane. PĂSCULESCU, L. P. *Cețuși nevoadele*, id. ib. 176.]

CETCUÎ vb. IV^a v. *ceță*.

CETE s. f. v. *ceță*.

CETEĂ s. f. (Ornit.) *Sorte d'oiseau?* — Un fel de pasăre (?) *Da ce mai eră?* — *Dot pui de ceteă.* *Cum făcă?* — *Tiri-tirițița.* PAMFILE, I. III 66. — Cf. *ceție*.

CETELNĂ † s. l. *Bibliothèque?* — Biblioteca (după de cărți)? — (În pomelnicul mănăstirii Bisericii din sec. XVIII, între alți donatori e citat)

Varlaam teromonah ș. a. Acesta au dot... o cetel-nă. IORGA, S. D. XVI 247.

— Cf. rus. *читалня*, bibliotecă.

CÉTEN s. m. (Bot.) |
CÉTENĂ s. f. (Bot.) | v. *cețină*.

CETERĂ vb. I. 1°. *Jouer du violon.* 2°. *Rabattre les oreilles de qqn., quereller.*

1°. *Intrans.* (În Ardeal) A cântă din ceteră (= alăută, vioară). LB., ȚIPLEA, P. P.; p. ext. a cântă (din alt instrument s. din gură). În vremea mea, *Ceteră nu-mi trebuia, Ceteram cu gura mea.* RETEGANUL, CH. 31. *Drept în irii o despicatu, Și cu una flura[m], Și cu una cetera[m], Și cu una gura[m].* ȚIPLEA, P. P. 10.

2°. *Trans.* (Mold.; cu o trecere analogă de sens cu la cântă (II 4°-5°) A bate capul cuivă (CREANGĂ, GL.) a plitici pe cinevă cu vorba; a face cuivă observații, a-l certă. *Îa tacă-nă gura de-acum, zise Flămânzîl. Destul e o măciucă la un car de oale! Nu tot ceterași pe Măria-să, că om e Dumnealui!* CREANGĂ, P. 258/12. *Începă a-l ceteră, zicându-i: fugi de-aci, ticălosule, că m'ai ostigiți!* ȘEZ. I 89/27. *Cetărdă-l de mazere și el căcă bobu 'ntreg (Smulți, în Covurlui); se zice despre cinevă, când i s'a spus să nu facă cutare lucru, că-i rău, și el face alta mai pe sus.* ZANNE, P. III 658.

[Și: *cețără* (dial. *cețară*); (< lat. *cithorax*, în Basarabia) *cețeră* vb. I = a colindă, a ură (com. G. GIUGLEA). | Prez. pers. I: *cețer* (LB., ȚIPLEA, P. P.), *cețăr, cețer, cețăr* (PHILIPPIDE, Viața rom. IV 38), *cețeră* (CIMAC, II 488, BĂRCIANU), *cețără* (PHILIPPIDE, Viața rom. IV 38). — Derivat din *cețără* (cf. v. ital. *cețerare*).

CÉTÉRĂ s. f. (Muz.) 1°. *Instrument à cordes. Guitare; horpe.* 2°. *Violon.*

1° + Instrument muzical cu coarde (greu de identificat; une-ori pare că e vorba de) chitară (IORGA, IST. LIT. REL. 31) s. de harfă. *Căntu șie în ceteri.* PSALT. 139/11. *Scoală-te psăltire și cețără (mon luth et ma harpe; ceteri vor., ceterile IUR., cețără COR., DOS.)* ib. 233/7. *Ispovădiți-vă Domnului în ceteri, în psăltire cu zece mafe cînțași lut.* CORESI, PS. 79 (în DOSOFTEIU, PS. 108). *În cețerea cea de zece strune și 'n psăltire viersul să răsunee). Tot cînțași Domnului în ceteri (: psalmodiez à l'Éternel avec la harpe). În ceteri (: avec la harpe) și cu glosurile cînțărilor.* id. ib. 268, cf. DOSOFTEIU, ap. GCR. I 249/10. *Primițiși cîntec și dați tîmpăndă, Psăltire frumoasă cu ceteri (: cum cithara).* CORESI, PS. 223. *O, amar cea ce be(a) și mînăncă cu cimpoi și cu ceteri.* CUV. D. BĂTR. II 464 (în COD. TOD. 88 v° 12: *cețere*). *Acesta va să întrecă pre a lui David prorocasca cețere și psăltire.* DOSOFTEIU, V. s. 197.

2°. (Astăzi, în Transilv.) Vioară, violină, cf. (a) lăută, diablă, scripcă. LB. II. XVII 62, MĂNDRESCU, L. P., BUD, P. P., ȚIPLEA, P. P. *Cu sunetul cețerei și cu cîntarea scofînd soarecii, îi înecă în rîul cel aproape de oraș.* P. MAIOR, IST. 130/7. *Se înmoale corzile pre cețără sau lăută.* CALENDARIU (1814) 87/12. *Ține, aici ai o ceteră (lăută, diablă).* RETEGANUL, P. V. 37/27. *Ost îi babu de bătrînă, Când aude cetera, Își tocmeește năframa.* id. TR. 183/10. *Decăt e'o ceteră rea, Mai bine cu gura mea, Cetera-i cu patru strune, Și mai reie, și mai bune... Gura mea loate le spune; Cetera mai și greșete... Gura mea le potrivește.* JARNÎK-BĂRȘEANU, D. 357. *Cetăra-i cu două strune, Cetăroșu' nu-i de lume.* H. XVIII 88. *Când încep ceterale, Desfățatăz înteme.* MARIAN, NU. 658/14. cf. I. 115/4. *Bine zice cetera, Măi bine joacă mîndra.* BUD, P. P. 63.

[Plur. *ceteri, cetero*, (*ceateri, ceatiri* PSALT. (VOR. 308/23). | ȘI: *cetără, ceateră* †, *ceatără* † PSALT. (HUR.) 109/23, *ceătere* †, *ceătare* †, s. f. | Diminutive (ad 2°): *ceteruică* s. f. LB. *Cârții, cârții, ceteruică, Du-te-acasă, nevestuică, Că-ți-i beteaș bărbatul*. RETEGANUL, TR. 163/13, cf. MĂNDRESCU, P. P. 108/11, *ceteruță* s. f. POLIZU, *cetereă* s. f. RETEGANUL, ap. CDDE, nr. 323. | Alte derivate: *ceterăș* (*cetărăș* H. XVIII 88, *ceatarăș* VAIDA) s. m. = lăutar (care cântă din violină), scripcar, alăutaș, diblaș. LB., DENSUSIANU, T. H., H. XVIII 62, MARIAN, NU. 116/23, 228/23, TIPLEA, P. P. Se arată satana orășeanilor, în chip de *ceteraș* sau alăutaș. P. MAIOR, IST. 130. Cine 'n lume-a mai căzut... Nuntă fără ceterași? MARIAN, I. 281/23, cf. NU. 619/23, NA. 304/13. *De-aci pân' la Făgăraș, Nu-mi trebuie ceterași; Ceteraș e gura mea, Și-mi poartă zice, când oiu vrea*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 363. *Adă-mi tu un ceteraș... Să-mi zică zecilele, Să-mi treacă durerile*. MĂNDRESCU, L. P. 110/23. *Florice! Ceterași!*

— Din lat. *cithera* = (*cithara*) «țiteră cu patru coarde». Cf. *ceteră* și dubletele *chitară* și *țiteră*.

CETERĂȘ s. m. |
CETEREĂ s. f. | v. *ceteră*.

CETEREZĂ vb. I. v. *ceteră*.

CETERNĂ s. f. v. *cetărnă*.

CETERUICĂ s. f. |

CETERUȚĂ s. f. | v. *ceteră*.

CETFELĂC † s. a. v. *ciftile*.

CETFERIC † s. m. Măsură de capacitate? *I-au dat numai 9 cetferici* [de pâne], iar *11 cetferici* au rămas (s. XVIII). IORGA, S. D. VI 233. — Cf. *certvert*, *sferit*.

CETIE s. f. (Ornit.) *Héron, butor*. — Bătlan, cocor de baltă. VAIDA [Rostit bisilab: *ce-ffe*].

— Pare a fi împrumutat din ung. *ceeti* «pocănit» (cf. *cețeniș* sa pocăni).

CETIN s. m. (Bot.) v. *cețină*.

CETINĂ s. f. (Bot.) *Branche ou aiguille de sapin. Sapin, pin, genévrier*. — (În înțelesul cel mai obicinuit) Ramuri s. crengi de brad (H. XVIII 30) pe copac sau țsiate; p. restr. acul s. frunza bradului (FRĂNCU-CANDREA, R. 50, com. MARIAN); p. gen. brad (N. REV. R. a. 1900 p. 85, GR. BĂN.), (după alții) ienuper (LB., PANȚU, PL.), pin (CIHAC II 48), brad-alb (DDRF). (Înțelesul neruzultând totdeauna în mod clar din exemple, le dăm în cele următoare împreună) *O brad frumos! Cu cetina tot verde*. ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. Boul., au ras [= răgit] oșă de tare, cât vâile s'au turburat, mușții s'au cutremurat, cetina de pe copaci jos au picat. SBIERA, P. 189/11. Atunci noi ne-ou lăsa, Când mă-ta o numără Cetina de p'un buhaș Și iarba de pe țmag. DOINE, 120. Ce-i mai mic decât acul Și mai înalt decât bradul? (= Cetina). ȘEZ. I 197. Amintirea mândrușelor, cărora vândătorii le desțină câte o cetină frumoasă de brad, verde, neuscăt, drept semn. ODOBESCU, III 90. Ce cauză la barbarul, sub stregina-i de ceteniș? EMINESCU, P. 201. *Luceferi ce tremur' apă recei prin negre ceteni*. id. ib. 254. *Ce-i mai [pe copii] și-l anină de cetina unui brad*. MARIAN, T. 20/13. *Căteva rămurile dintr'o mătură... de cetină*. id. NA. 384/13. *Vândătorii... fac... colibe de cetină*. id.

O. II 213. *Legănat într'un leagăn de cetină*. RETEGANUL, P. I 14/23. *Ce te legeni, codrule, Și ce vânt și fără vânt, Cu cetina la pământ?* MĂNDRESCU, L. P. 119/23. *Asă vară mi-am vărat Sută cetină de brad*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 63. *La hotarul Branului, Sub cetina bradului*. MATESCU, B. 79, cf. PĂSCULESCU, L. P. S. *Luceferi ce răsar Din umbră de cetini*. EMINESCU, P. 165. *Du-te dor pe cel izvor, Și-mi despietă molida', Nu-mi despietă sufletu'*. Și-mi despietă cetina, Nu-mi despietă inima. DOINE, 101. *Prunză verde de cetină*. ȘEZ. III 55/2. *Frunză verde de cetin, Da nici cună nu-i strein*. MARIAN, O. I. 286. *Pe cômptă verde, 'ntinș și de cetine coprină, Șade Toma Alimos*. TEODORESCU, P. P. 581b/9. *Apoi cine m'o dat jeliu, Zică 'n frunza cetini', În fereastră tomișii*. MĂNDRESCU, L. P. 19/13. *În sus pe Argeș, La cetinu 'nalt*. MATESCU, B. 15. *Hei, codrule, cetinule, Ce te legini?* TIPLEA, P. P. 55. | (În poezii) *Cetină-Împărat*.

CETENĂ-de-negl = *Juniperus Sabina* s. *Sabina officinalis*, arbust todeauna verde, cu lupină foarte ramificată, cu ramurile neregulate întinse, înclinate s. lărlitoare. Plantă veninoasă, întrebuințată în medicină. Se mai numește și *sabină*. PANȚU, PL.

[Baronzi, L. 104/23 dă și înțelesul: frunza ce se taie de la partea inferioară a unui arbore, ca să se dea caprelor de mâncare. | Plur. -*țini* și -*ține*. ȘI: *cețenă, cețină* s. f.; (la înțeles de copac și: *cețin, cețen* s. m. = ienuper (POLIZU, BARGIANU, TIPLEA, P. P. specie de brad, MATESCU, B. 15), molid? *Cetina* (die Fichte) *trebuiește ceva loc bun*. COD. SILVIC, 20. | Diminutive: *cețioară* s. f., *ceținică* s. f. (cu plur. -*nele*). *Dură cu când oiu cântă, Brazii înalți s'o leagăni, Cețioara mi-o cură*. GRAIUL I 118. *Ceținile, cețioară, dragă lei! Oțul mie mare-a venit*. TEODORESCU, P. P. 61, cf. PĂSCULESCU, L. P. *Ceținică, cețioară dragă, Oțu' mie, mare-a venit* (Argeș). ION CR. III 166, 167. | Colectiv: *ceținiș* s. a. = pădure tânără de brad. FRĂNCU-CANDREA, R. 50. | Adjective: *inčetinat, -ă* = (brad) cu cetină deasă, cu multă frunză, cu multe ramuri. Cf. PAMFILE, C. T. *Brad înčetinat, De unde-ai tunoși?* MARIAN, I. 101. *Aduce-și brazii înčetinași, Cu molifiși alăturași*. MĂNDRESCU, L. P. 212. Cf. GRAIUL II 111.

— Din slav. *četina*, colectivul lui *četa* «țepe, perie» (bulg. *četina* «tenper» sau sârb. *četina* «sace de confiere»). Ung. *cețina* «crengi tinere de brad», fiind răspândit în Ardeal, e împrumutat din românește.

CETINEL, -EĂ și -ICĂ adv., adj. v. *inčet*.

CETINICĂ s. f. (Bot.) |

CETINIȘ s. a. (Bot.) | v. *cețină*.

CETIOĂRĂ s. f. (Bot.) |

CETIȘOĂRĂ s. f. v. *ceată*.

CETLĂIĂȘ s. m. |

CETLĂU s. a. | v. *ceatlău*.

CETLUI vb. IV^a 1^a. *Garroter. 2°. Serrer la tête de qq. (avec un instrument de torture ou avec une serviette). Tonsurer une tate tout autour de la tête. 3°. Rosser*.

(Întrebuințat mai ales în Moldova și prin Transilvania).

1^a. A legă foarte strâns (cf. PAMFILE C., com. A. TOMIAC) s. strângând succesiv (PAMFILE, C. T.) o sarcină cu ceatlău (I 1^a) s. cu o funie (cf. MARIAN, V 218, ION CR. VI 126), cf. a legă butuc, a legă fedeleș, a legă cobză; spec. (Păst.), a strângă cașul în străcoțoare cu ceatlău, ca să se scurgă jntuitul din el (cf. CREANGĂ, GL.

PAMFILE, C. 35). *Fură... celuși cu vârtoaje*. DO-SOFTEIU, V. S. 234^b. *Îi bătură vârtoș și-i celuiră*, id. ib. 28. *Ei îi legară col la cot, apoi îi așezară de-a-spinarea pe șaua calului...*, *il celuiră din nou apa de cumpit, încât abia (se) mai răsuflă*. GANE, ap. TDRG. *Mos lile celuște în gînj de salcie... sculele de plugărie*. N. REV. R. II 225. *A tăiet lemne, a încărcat carul zdravîn și l-a celuit bine*. CREANGĂ, P. 143_{1/2}. *Pe bădița Vasile îl prinse la oaste, cu arcuial, îl celuitau acum zdravîn și-l puneau în cătuși*. id. A. 8_{1/2}. || Fig. *Durcea m'a celuit*. PAMFILE, C. *Unde-i astăzi căntărețul, Glasul codrilor s'asculte, Celuind pe patru strune, Taina zvonurilor mulț*. GOGĂ, P. 123.

2°. (Mai de mult; cf. ceatlău I 3°) A pune pe capul cuiva instrumental de tortură numit ceatlău; (astăzi, rar) a lega capul strâns cu un șervet, când te doare (cf. PAMFILE, B. 21); p. anal. (refl.) a se tunde s. a se rade împrejurul capului (cf. *Semnul aceti tunșuri, cu un ceatlău, au fost semn tălhăresc, cu care însemnă Răm-leu pe oamenii cei rău-făcători*. LET. I 28_{2/3}). *I-au ars împrejurul capului, de le-au părjolit părul cu un hier înhîerbantă: care semn trăște și până astăzi în țeara Moldovei și la Maramoruș, de se celuiesc prejur cap.* LET. I. A. 3_{1/2}. *Prins-au Cantemir-vodă pe Iordachi Postolnicul Rusii, de l-au închis și l-au muncit, că s-au celuit capul, ib. II 256_{1/2}*. *Tălării... multă rădăuta au făcut oamenilor din Moldova, muncindu-i... și la cap celuindu-i*. ib. II 11_{1/2}. *Se celuiesc oamenii cu cărare împrejurul capului*. ap. TDRG.

3°. P. ext. A bate zdravîn, a cărni, a munci. *Și-l pușorâră... de pre cruce, de-l celuiră*. DO-SOFTEIU, V. S. 119. *Toți... pun pe ei mâna, Unu-l țeleg, altu-l ține, Unu-l țasăd o leacă, celuindu-l coala bine*. AMINESCU, L. P. 127.

[Și: *ceatlui* vb. IV^a = a lega cu funia o sarcină și a o strânge jurub cu ceatlău: *Se cealucește... o sarcină de fân*. ION CR. VI 126; — (cf. *ceaglău, cealdu*) *ceatlui* †, (cu metateză) *ceatlui* † vb. IV^a; (numai la CANTEMIR, IST. 78_{1/2}) *ceatlui* † vb. IV^a. || Abstracte: *celuire* s. f. DICȚ., *celuit* s. a. (ad 1°) *Zerul gură ce curge la celuit se numește țățeu*. DAME, T. 69. — *celuitură* s. f. *Muncii ței cu foc și cu sabie... și celuitură de Domnul Galitei*. DO-SOFTEIU, V. S. 16^b. | Adjectiv: *ceatlui*, -ă. *Cu miadifele vișiei și cîrcecele miadifelor țare eră ceatlui*. CANTEMIR, IST. 78_{1/2}. *I-au călăreț, un biet Rumân în capul goș, ce-și bate pe amîndouă părțile călăpui celuit în pulpele lui dinjoase*. SANDU, D. P. 38. (Fig.) *Ferecate 'n celuita versurilor înțelegare*. VLAHUȚĂ, P. 78. *Pe ect celuită în marmură rece, Dorm clipele noastre de slovă*. GOGĂ, P. 55, cf. 63.]

— Din ung. *csatolni*, idem, s. derivat românesc din *ceatlău*.

CETOARE s. f. v. cheotoare.

CETÓS, -OASĂ adj. v. eet.

CETÓS, -OASĂ adj. }
CETŪI vb. IV^a } v. ceață.

CETVĂRNĂ s. f. (Cor. Mold.). Nom d'une danse paysanne. — Numele unui dan] țărănesc. Cf. SEVASTOS, N. 251_{1/2}.
— Cf. rus. *četoška* idan] jucat de două părechii. TDRG.

CETVĂRTĂ † s. f. v. ciosvărtă.

CETVĚRT † s. a. = șfert (a patra parte dintr'un întreg). TDRG. [Și: *cerveț* † s. a. *ș cerveți* de

păragină, cu pămîntul] ei, în dealul Mărișeneșilor [jud. Buzău, a. 1824]. IORGA, S. D. VI 137.]

— Din rus. *četvert's esferb*. Cf. dubletele șfert, ciosvărtă.

CEU s. a. Mormite. — (Ungurism, în Turdas, în Transilv.) Oală de fier. VICIU, GL.

— Din ung. *eső* 'teavă (de metal)].

CEU s. m. v. eel.

CEUC, -Ă adj. *Louche*. — Ceacăr. PONT-BRIANT. Cf. *ceur, ceuș* [Derivate (cu același sens): *ceucăș, -ă, ciocăș, -ă* adj. = chioruș (REV. CRIT. IV. 87), mier, cruciș la vederea ochilor (VAIDA). *Dragă mi-e lelea ciocușă, Suflă'n foc, se uită'n ușă, Gura-i plină de cenușă*. RETEGANUL, CH. 80.]

— Din ung. *esőka* 'cu ochii mari și de culoare nedeterminată; cu lumina ochilor înconjurată cu un cerc sticlos. (Cf. germ. *Krähenauge*). LA-CEA. Cf. *ceuș*.

CEUCĂ s. f. (Ornit., Bot.) I. 1°. *Choucas*. 2°. *Pic. II. Ratusin noir*.

I. (Ornit.) 1°. Specie de cioară (H. IX 122, TIPLEA, P. P.), în unele părți: cioară mică (H. XI 231, XVII 229, CREANGĂ, GL.), în altele: cioară neagră (H. XVII 229, REV. CRIT. I 172), lucioasă (com. N. IONESCU), cu penele cenușii (H. IV 250, BOCEANU, GL.). Se mai numește și stăncă (CREANGĂ, GL., MAT. FOLC., SEZ. II 186_{1/2}, VII 178, com. AR. TOMIAC), stănceuță (GOROVEI, CR.), stănceușoară (MARIAN, O. II 26), cioară-pucioasă (ib.), papagal-ițigănesc (ib.). E numită așa [ceacă] fiindcă face sciau, ciau; mulți o mănâncă. BOCEANU, MEH. *Csaulé* = monedula. ANON. CAR. CI. PĂCALĂ, M. R. 30. Păunul și ceuca. TICHINDEAL, P. 154. *Vestita cetate a Neamțului... străjuită de ceucele și vindiceti care au găsit-o bună de făcut cuburi într'lnsa*. CREANGĂ, G. 73_{1/2}. *Când umbă cioarele și stăncile (ceucele) cîdrăind, se va strică vremea*. SEZ. VI 26. *Sus țună, Jos răsună. Ceucele s'adună* [= Lingurele] ib. VII 104. *Cioacă cu cioacă se înțelege: se înțelege prost cu prost*. ZANNE, P. I. 407. || Fig. Țigan, cf. cioară. Așa o pătră cioacii și grauri de Ighipteni. IPIESCU, O. 101. (Atributiv) Neagră. Mă suitu pe o cioacă de căldare (= plină de funingine). FRÂNCU-CANDREA, M. 278.

2°. (Muscel) Coțofanș. RĂDULESCU-CODIN, JAHRESBER. VIII 318.

II. P. anal. (Bot.) Un fel de strugure de tot negru. H. XVIII 40.

[Plur. *ceuci*, mai rar *ceuce*. | Și: (ad I 1°) *ceacă, cioacă, cioacă, cioică* (BARCIANU), *ciocă*, s. f. H. IV 85, V 129, XVII 442, CABA, SĂL. *Ți-eră mai mai mare mla să te uși la ei; și slab și ciugulit de cioc*. STANCESCU, B. 168, *ciocă* s. f. Cf. MARIAN, O. II 26. || Diminutive: *ceucăță, ceuceșoară* s. f. ib. II 26, *ciocăță* s. f. = un soi de cioară (com. OLMAZU), mai mică, cu capul alb-vănit; nu face stricăciuni (H. V 273). || Verb: *ciuca* IV^a = a scoate strigătele caracteristice *ciucii*; (atestat numai cu lățeș figurat) a ciocăi, a cărăi pe cineva. *Jidovii mă ciucaiau* și tot una țim ziceau Ca s'o tain [ceuca] mai mică. PAMFILE, I. C. 114.]

— Din ung. *esőka*, idem. (I 1°, II), în unele regiuni din bulg. *čavka* sau sârb. *čavka*, idem. Pentru *ciocă*, cf. slav. *čikati* s. țipă (despre cucuiale). BERNEKER, SL. WB. 163.

CEUCUȘ, -Ă adj. v. ceuc.

CEUCUȘOARĂ s. f. (Ornit.) }
CEUCUȚĂ s. f. (Ornit.) } v. ceacă.

CEUNĂR s. m. v. e-aun.

CEUR. -Ă adj. *Louche.* -Coacăr (3^a) [DICT., com. BANCIU], chior (PĂCALĂ, M. R. 525), care se uită chior, chior; fig. strămb, necoresct; cf. ceuc, ceuș. Slav. kosvenil = cel ceură. MARDARIE, L. 1536. *Cațur.* ANON. CAR. *Trecă împărăția grecească și la Anazlabe Curul, ce cum eră el, așa aved și vtaț ceură, că ceuri dăntătuș strămb spre creșă lu Ecclie.* MOXA, 369/10. [Accentuat și: ceăr. L.B. || Ver b: ceuri † vb. 1^a = a se uită chior, Csăurez. ANON. CAR.]

— Din sârb. čor «chior». Cf. dubletul chior.

CEURÉZ s. m. (Ornit.) v. eluhurez.

CEURÍ † vb. 1^a v. ceur.

CEUȘ s. m. v. e-auş.

CEUȘ. -Ă adj. *Louche.* — (Numai la L.B.) Care se uită chiorăș, ceacăr. — Cf. ceur, ceuc(uș).

CEVĂ pron. nehot., adv. *Quelque chose; quelque peu de...*, un peu. (Aprés une négation équivaut à) rien.

Face cevă înseamnă la origine «face ce vrea»; cevă se deosebea deci de ce, pe care-l întrebuințăm de câte ori nu simțim nevoia de a exprima o idee printr-un cuvânt propriu, prin faptul că arată și desinteresarea, indiferența vorbitorului față de acțiunea săvârșită de altul (cf. *fă orice = fă ce vrei, ce-ți convine*). Din această atitudine indiferentă decurge nota nehotărâtă a pronumelui: «face ce vrea = face un lucru care nu mă importă mai de aproape și deci nu simt nevoia să-l precizez, face un lucru oarecare. — Din punct de vedere sintactic, cevă are la origine funcțiune substantivă, stând în raport de complement drept față de predicatul transitiv. Abia după ce, în urma evoluției semantice, ajunge să exprime aceeași idee ca adjectivul «puțin», s'a putut întrebuința și în funcțiune adjectivală sau adverbială. — Prin adăgarea elementului -și sau -șie(a), sensul lui cevă se intensifică: *cevași* se deosebeste de cevă, precum se deosebeste «cât uși de puțin» de «cât de puțin». Formele acestea amplificate sânt întrebuințate azi aproape numai în graiul popular și familiar.

1. 1°. (Cu funcțiune substantivă) Oarece, un lucru oarecare. *Ceva = orece, aliquid.* ANON. CAR. Nu că limba mea are cevă a cleveti (: nu că așa arevă ruda mea prenevă a o părî. N. TEST. 1648; nu ca având cevă a părî pre limba mea. BIBLIA 1688). COD. VOR. 101/11. Să faci cevașu. CORESI, EV. 245/1. Și unde să veți afla ceva neisprăvit bine. id. ib. 6/22. Ceva ce se va îndatori cu cea la altul, sau când îi va da neștine ceva să fie... PRAV. 186. Dă-mi cevă! dă-mi un pahar cu apă cu gheață. C. NEGRUZZI, I 63. Lucrul nu prea are înțeles, dar cuvintele sună a cevă. MAIORESCU, CR. II 25. De-am fost răi, tu n-ai țertă, căci și răul câteodată prinde bine la cevă. CREANGĂ, P. 275/10. Simți un nu știu ce, colcă la inimă, pare că îi săgetase ceva. ISPIRESCU, L. 35/7. De unde vi, măi creștine?... Luat-oi la drum răvăs, Să nu pătimești cevași ALECSANDRI, P. P. 162/10. [Accentuat] Un lucru. Mândră, mândrăleona mea, Toată vara mi-ai lucrat, La o masă de bambac, Ca să meri [= merg] după diac; Numai căea ai greșit; Diacu' nu îți-o venit. JARNIK-BARSEANU, D. 453. [În ghicitori] Lucru, ce. Am un cevă: Când fi bat cu ciocanul, nu se strică. (= Hărtia) GOROVEI, C. 116. [Pleonastic] Și de va fi ceva, vreun lucru, de fier făcut... CORESI, EV. 407/4. [Introdus în construcția este des + participiul substantival] Lucru. Cicoșul său

eră cevă de speriet. CREANGĂ, P. 68/12. | Câte ceva(și) = câteva lucruri. Pentru neamul românesc câte cevaș însemnă ne-au lăsat. CANTEMIR, HR. 110/10. Dă-le și lor câte ceva de lucru! [Adesea în legătură cu o negațiune, poate fi înlocuit prin] Nimic s. cât de puțin. Nee întru băscarecă, nece întru chesariu ceva greșiu (: nece spre împăratul n'am greșit. N. TEST. 1648; nici la chesariu n'am greșit ceva. BIBLIA 1688). COD. VOR. 66/10. Că nu va fi ceva ascuns. CORESI, EV. 37/4. Nu-l lasă nici ceva să facă. id. ib. id. 290/7. De începătura cea dintâiu a Romanilor cevași nu pomenece. CANTEMIR, HR. 157/10. În ceva cu inima, să nu scădeți, vă poftesc. id. IST. 59/10. Cevași de poment... nu aflăm. id. ib. 236. Scriu cu prelungire multă această jalnică istorie, și nu rămâne a mai scrie și cu cevași. E. VACĂRESCUL, IST. 258/10. Dar d-la, moșule, n'o să spu' ceră? C. NEGRUZZI, I 245. Măcar ceva(și) = (absolut) nimic. Măcar cevași înspoltrita noastră nefăcând... CANTEMIR, IST. 9.

2°. [În funcțiune adjectivală; cu deosebire în Mold. și Transilv. de nord; de obicei înaintea substantivului, mai rar în urmă] Oarecare, oarecât, câtva; (une-ori corespunde ca înțeles lui) câte un, câte o, vreo... Va luă de la dâns ceva băt, PRAVILA MOLD. 178. De eră mai înatute de acel săbor neșpăduință cevă între aceste beserici, eră nădeje că se vor tocmi și vor veni la împresurare. LET I 106/10. Mult au sidit Turci să primăscă Leșii cevași bir. ib. I 252/11. Însă Ștefan-coadă sileă să nu dete cevă pricină Leșilor. ib. I 253/20. Să fi avut... în Dachia cevași ținuț. P. MAIOR, IST. C0/7. Doară ar pătimi ceva schimbare legea lor. id. ib. 257. Leul și ursul au pornit prin pădure, căduându-și ceva leac pentru foame. TICHINDEAL, F. 25. De-acum înainte mă aveți și cevă treabă de făcut. CREANGĂ, P. 262/10. Eu nu am venit să te întreb asta... ci dacă ai ceră leacuri care să ne facă să avem copii. ISPIRESCU, L. 1/20. Țiganca... a ajuns iarăși la cinste și arev și cevă trcere la împăratul. SBIERA, P. 110/20. Am întrebat pe cumnatu-său Brumă, ori de n'au prină ei ceră veste de soțu lui. id. ib. 53/22. | Vreo două-trei. Herșcu... Nu poștiți ceră norunșuri. ALECSANDRI, T. 19. | Ca un... Măi băiete, ascultă și tu; pare că aud ceva glas nădușit, ca și cum ar fi plâns de copil mic. RETEGANUL, P. 147/1. cf. II 13/1. V 16/10. | Fără... cevași † = fără nici un. O vără sândoasă, fără sămăn cevași, să se cunoască loc de rană. DOSOFTEIU, V. 8. 20. Așa ceva = asemenea, lucru asemănător, un lucru ca acesta (Cf. așa p. 286^b). Nici nu mai auzise până atunci de apa ceră. ISPIRESCU, L. 124/17. [Adesea după un substantiv precedat de articolul nehotărât sau în mod pleonastic — chiar de vreun, vreo, are mai mult un rol stilistic decât semantic și poate corespunde, după contextul întregii propoziții, lui] Oarecare, bunăoară s. ceva analog... Celo ce va luă treun lucru ceră de la casa ce arde... acesta să se carte ca un fur. PRAVILA MOLD. 132. Domnilor, nu metahtirisiți în astă seară un stoisor cevă? ALECSANDRI, T. 455. Trebe neopărat... să te alegi un deputat cevă, altfel nu putem face nimic. VLAHUTĂ, D. 98. Cujiți și jurculișă și aduce ficare nuntă de acasă, învelie într-o cărpă ceră. PITIȘ, 937. Nu cumva să-ți lasă vru dăhanie cevă înaintea. CREANGĂ, P. 199/22. cf. 187/4. Odată a vrut împăratul să le facă o petrecere cevă. SBIERA, P. 129/20. O întrebă ori de mai șite și acuma treun leac cevă, ca să se poată înșănătoșă. id. ib. 29/10. [Rar] Cevă vre-un... De va lăsa neștine ceva treun lucru să se hrănească cineră cu dâns. PRAVILA MOLD. 215. || Alt... cevă = de altfel, oarecum (cf. alt p. 121^b). Alt rău cevă rom păși pentru înabur lui Hristo]. VARLAAM, C. II 3/2. De se va fi prilejit necuși... să șape sau să

coacească undevă sau alt lucru ceva să facă la vreun loc undevă, accepția să fie volnică să strice acea tocmală. PRAV. 9. | Câte ceva = oarecare, vreun. Fiind mândăritre câte cu ceva venit, au socotit Măria-sa că este lucru cu care să fie închinată mândăritre tarăși la Sfântul-normânt. LET. II 463/19. De multe ori, vrând să-și (tă) feiorii cu câte ceva mândări mai bune, chemă pe-ol buciăreși. RETEGANUL, P. IV 37/21. | Nime ceva(și) † = (absolut) nimic. La Dumnezeu nemică cerea dă-i-se. CORESI, EV. 386/2. După a sufletelor de nemică cereaș oprită pătrundere. CANTEMIR, ap. GCR. I 323/18.

11. (Indiferența vorbirii nu e absolută, ci imitată: cereă = oarece, dar nu prea mult.)

1^a. (Cu funcțiune substantivală). Un lucru (cât de) mic, o cantitate s. o parte (cât de) nelsemnată, (cât de) puțin. Și cugetând întru inima sa cum ar putea înțelege cerea de Domnul său, au, mers la pescari, să-i întrebe. LET. I 162/22. Precum este deprinsă firea Moldovenilor, grabnică la lucruri nouă; numai cât îi se părea cereași boierilor moldoveni spre Domnul lor, se și ducea în pribegie. Ib. III 41/20. Măcară de a se cerea în-tâmplă și cereași, care să nu poată de minte... MINEIUL (1776) 19/1. Iubea mai mult să-și petreacă vremea cu gucărul... decât să învețe cerea de trebuiță și folositorul. DRĂGHICI, R. 4/19. Trimite pe nevoiaș Să-și slujească la cereași. PANN, P. I 104. Fără a-i mai sta împotrît, au cereașica să-i zic... id. E. II 61. Se băga prin cămări a-și pipă cereași de mănăcare. BARAC, T. 11. Trebuie înainte de toate să reprezintăm cereași. GHICA, A. 566. Toderică îi poștă îndată să guste cerea. C. NEGRUZZI, I 85. Pe sus în case nu-și dă nimeni pas să vorbești cereași în taină. ODOBESCU, I 82/2. Dă-ne cereașica. Id. III 224/22. Vtu și tu după tine numai decât, numai să vorbească cereașica cu făcica. CARAGIALE, T. II 26/19. Dacă s'o întâmplă să zăbovească [bucătarul], să-i păstreze cereașica de-o parte. CHIRITESCU, CONV. LIT. XLV 361. Acum de-odată, mă duc să văd, nu mi-a pică cerea la turbincă? CREANGĂ, P. 300/19. Luminată crăitor, miștege baba cu cerea. Id. Ib. 191/2. Dacă te-i purta bine, își roiu da simbra curență, tar dacă te-oiu prinde cu cereași, nu-și va merge bine. MERA, B. 160. Cât se scouă, Cătă n' oală, N'a rămas cerea d'ascară? JARNIK-BĂRSEANU, D. 436. Până ce iubam copile, Mai eră cerea de mine; Dar de când iubesc neveste, Crește darba fără veste. Ib. 367. || Cu cereași = n'a lipsit mult să (nu)... cât p'aci să... Cu cereași gramaticit român au ajuns la caos, călărind pe gramaticile latine. RUSSO, S. 54. | Nu cerea = nu numai puțin, bine de tot, nu altceva (cf. alt p. 122^b), nu alta. I-a căzut tronul la inimă, nu cerea. CONTEMPORANUL, VI, vol. II 4. Cugetoiu că a turbat, nu cerea. MARIAN, O. I 15. Arșiă focului îi frigă de vtu, nu cerea. SEZ, V 49/18.

2^a. (Cu funcțiune adjectivală; și în legătură cu substantive la plural) Puțin, câteva. Ceva pizmă. CORESI, EV. 48/20. După cerea deile prinseră și pre svântul Evghenie. DOSOFTEIU, S. V. 237. Și să hie mai avut cereași vreme Timuș, vtece o mândăstire n'ore h rămas neprădată. LET. I 317/19. Focul lacrimilor mele... abia cerea potolire au avut la sânul tău. KONAKI, P. 96. Robinson..., mergând la fărnușile mării, și-au strâns și cerea stridi. DRĂGHICI, R. 60/21. Pleacă cătră pădure, în mând cu o aduce, cerea lemne să doboare. PANN, P. I 89. Leafă avră, pământ așiderea, mai cerea vitișoare. CONTEMPORANUL, V, vol. I 97. Lapte, brânză, unt și ouă, de-am putea scripi să ducem în țară, ca să facem cerea parale. CREANGĂ, P. 6/2.

3^a. (În funcțiune adverbială; absol. sau în legătură cu adjective, arată o cantitate mică,

o durată de timp scurtă, un grad scăzut) Puțin, cât mai (s. de) puțin, într-o câteva, cu câteva. Petru-Vodă... au trecut pre lângă mândăstire Bistriși, și lăsdându-se ca să poată cereași odihni în munte de-a-supra mândăstirii... LET. I 162/19. Au socotit și au scos tuisurile și corturile afară din Iași, spre Balica, ca să mai chivertisească lucrul cerea înainte, să vadă camenii că puredre în gios la oaste înaintea Vezirului. Ib. II 338/22. Ca să răsuflă cerea de răduf. MINEIUL (1776) 51/19. Găind drum mai larg cereași. TES, ap. TDRG. Cereș mai slab și mai nestalornic este. ARB. I 143. Cereș mai pro lory vorbesc despice accasia analit secucienței. ȘINCAL, HR. II 191/22. Taie cu firezul toși păducrii de la pământ, cu o palmă sau cereași mai sus. ECONOMIA, 117. De nu m'ăș fi desparțit de el, poate încă s'ar fi prelungit cerea zilele vieții sale. BELDIMAN, N. P. I 158/22. Și matca, după multe udduri, și-au mai venit cerea în simțire. DRĂGHICI, R. 27/19. Dormind cerea, a doua zi capul grozav îi urlă. PANN, P. I 118. Cereș prin piață până se vor învâri, O să vie să mănânce, după ce se va găli. PANN, P. I 66. Această cră mai în vrăstă și cerea încruciată. CREANGĂ, P. 7/19. Incepură, de la o vreme, parcă a cunoaște cerea locul. ȘIERA, P. 68/19. Din sus, măsle nu-s; Și din jos, dinții i-au scos; Numai cerea de-o mai trece, Sânt de paluzeci și zecce. JARNIK-BĂRSEANU, D. 447. (Pleonastic). Ca puțin cereași să nu dobdădească mândărire. CORESI, EV. 368/22. Nu puțin cerea cerș. Id. Ib. 441/19. Să vă veți și trudi cerea puținel, vă veți țugură. VARLAAM, C. 289. De va fi luat cereași cât de puțin certare. PRAV. 1106. Atuncea cu cereș puțină vreme mai natin merge un Vornic-de-poarta la Cupărie. LET. III 299/22. | Cu nișchitu cerea de † = cu cerea mai puțin decât. Înmicurat-ai elu cu nișchitu cerea de Ingeri. PSALT. 11/2. | Cereș-cereș = Căt(uși) de puțin. Cereș-cereș să-i fi contrariat, apoi strigă... GHICA, S. 518. Nu știă sârmanul ce să facă și cum să-și îmbunătățească soarta măcar cerea, cerea. ȘIERA, P. 225/2. | Nu... cereș. Id. de loc, cătuși de puțin. Ca să poată stinge numele cel rău a frățire-său, și ca să nu se ardă cerea obdūt de la pravoslavie. LET. I 174/19.

111. (Ca și eșușins, cerea poate primi, printr'o intonație deosebită a frazei, tocmai înțelesul contrariu.) Lucru de seamă, valoros, important, mult. Nu înțelegem nimic, eu, care mă țineam că știu cerea. C. NEGRUZZI, I 6. Eu mă tocmesc pe trei ani odată... Vreau să cunos cerea, când vtu tești de la d-ta. CREANGĂ, P. 151/2. Pe dumia-ta te văd de pe de-a-supra că ești cerea mare și frunțos. ȘIERA, P. 123/22. (Mold.) Mai cerea = mai de seamă, mai frumos, mai bun etc. Am putut să am fete mai cerea; dar vezi, nu-mi plac intrigile amoroase. NADEJDE, ap. TDRG. Cum pășise și alți peșitori, poate mai cerea decât accepția. CREANGĂ, P. 249/12.

[(În Transilv. și Oltenia) Accentuat †: cerea. |

Și: cereași, cereășile, cereășlea.]

— Compus din ce și va [pers. 3 ind. sing. a verbului a voi; cf. Dimineața-ăș bea vachie Și-ăș mândă ce va să fie. RETEGANUL, CH. 142]. Cf. carevă, ceșcerevă.

CEVĂȘI pron. nehot., adv. }
CEVĂȘILE(A) pron. nehot., adv. } v. cevă.

CEVREĂ † s. f. v. gevreă.

CEVRICĂ † s. f. = gevreă. O mantă de abă cevrică (a. 1792). URICARIUL, IV 136/12.

— Din cevră (= gevreă), prin substituția terminației -ă cu suf. -ică (ca în rânduina — rânduina etc.).

CEZĂR s. m. Căsar. — Împărat roman (la început, din familia lui Iulius Cezar: *Istoria celor doisprezece Cezari, de Suetoniu*). | P. ext. împărat, cf. **chesar** (19), imperator, suveran, țar, monarh. *Pe măturile Seneci, în fața de gald, Cezarul trece palid, în gânduri adducit*. EMINESCU, p. 121. [Accentuat și: **cezăr**; Scris și pronunțat și: **cezăr** (și **cesăr**).] Adjective: (rar, învechit) **cezărie**, -ă și (în rimă, rar, învechit, < lat. *caesarius*, -a, -um, idem) **cezarian**, -ă = împărătesc. *Austria... poartă cu mândrie coroana cezariană, La care-nsuși Carpații și Dunărea se 'nchină*. ALECSANDRI, p. III 335; — **cezarian**, -ă = în felul cezariani romani. *Va veni timpul despotismului cezarian să ne reguleze pe toți*. MAIORESCU, D. I 222/23. (Med., după fr. *opération césarienne*, germ. *Kaiserschnitt* < lat. *caesar* 'scopul scos din pântecul mamei prin inciziune, de la *cadere* sa *lăisă*). *Operație s. tăietură cezariană = operațiune făcută prin incizie în pereții abdominali (de obicei spre a scoate copilul din pântecul mamei); p. ext. orice asemenea operație prin care se deschide pântecul; — cezăricesc, -ească ț. al) împăratului Austriei, aparținător împăratului austriac. *Hascal Hotim, jidov, sudet cezăricesc*. URICARIU, XI 314/15. | Adjective compuse: (după germ. *kaisereich-königlich*) **cezăr-regesc** (s. -regal s. -erăesc), -ească = aparținător împăratului-rege al Austro-Ungariei, cf. **chesaro-crăesc**. | Abstract: (după fr. *césarien*, idem) **cezarian** s. m. sing. = guvernământ (ca) al cezariilor, sistem politic care consistă în guvernarea unui împărat sprijinit de-a dreapta pe popor, fără parlament, sau cu micșorarea drepturilor parlamentului.]*

— N. din lat. *Caesar* (numele său a fost adoptat de urmașii săi, ajungând să însemneze 'împărat') Cf. tripletele **chesar** și **țar**.

CEZARIAN, -Ă adj.

CEZĂRIC, -Ă adj.

CEZĂRICESC, -EĂSCĂ ț. adj. v. **cezăr**.

CEZARIN, -Ă adj.

CEZARISM s. m. sing.

CEZLUȚ † vb. IV^a v. **celui**.

CEZMÂN † subst. (?) *De niște cai... și de un cezământ și niște hamuri de bulgari* (a. 1639). IORGA, S. D. XVI 63.

CEZURĂ s. f. *Césure*. — (În metrică) Pauză ritmică înăuntrul unui vers, regulându-i cadența și făcând prin aceasta impresia unei tăieturi în mijlocul versului. [Scris și pronunțat (din ce în ce mai rar) și: **cezură**.]

— N. după fr. (< lat. *caesura* idem, din *cadere* sa *lăisă*).

CEZVĂRTĂ s. f. v. **clovărtă**.

CF- v. **CV**- și **CU**-

CFARTÂNĂ † s. f. (Med.) *Fièvre quarte*. — Frigur care revin din patru în patru zile. *Cfartana mădularile trupului scutură*. CANTEMIR, IST. 98.

— N. din lat. *quartana*, idem.

CFITĂNȚĂ s. f. v. **chitanță**.

CFINET † subst. *Finette*. — Finetă (numele unei stufe de bumbac țesută în țile încruciate, pufoasă pe dos și care se întrebunțază pentru vestiminte de pe dedesubt. *Zăbun negru de cfinet* (a. 1752, Sibiu). IORGA, S. D. XII 63. [Și: **finet** † s. a. 6 coșfi țupoițe (= germ. *Doppeltuch*) **finet** (a. 1747, Sibiu), id. ib. XII 45; (astăzi, după fr.) **finetă** s. f.]

— Din ital. **finetto** 'șesătură de bumbac. DRĂGANU.

CHEAB s. a. v. **chlap**.

CHEABĂ s. f. *Canif*. — (Sârbism) Instrument (Hațeg) spec. cuțitaz, briceag (Bocea-montană, Banat). VICIU. [Scris și: **trăbă** = instrument, unealtă; fig. *nu-ă a feabă* (despre om) = nu-ă acătare. REV. CRIT. III 170.]

— Din sârb. *kebe* 'briceag mic, briceguf.

CHEABĂP s. a. (Cul.) v. **chebap**.

CHEABUR, -Ă adj. subst. *Très riche, opulent* — (În vechia Românie) (Foarte) bogat, bogătan, cu stare, înstărit, avut (CREANGĂ, GL. ȘEZ. II 150/16, XIX 53, com. AR. TOMIAC), (mai ales dispunând de avere în bani), cu dare-de-mână, cu stare (mare), (în Transilv.) găzdar, găzduc, cf. barosan. *E cheabur, se scaldă'n averile sale*. PANN, P. I 164. *1599 galșeni!* [zestre]... *m'am făcut cheabur*. ALECSANDRI, T. 433. *Îi schimbă, din pămăz, ca vai de om, în frunțaz cheabur*. CALENDAR (1895), ap. ȘIO. *Negustori cheaburi*. CARAGIALE, N. 91/92. *Mă-a venit un fărân de la Măndrești, fărân cheabur, se cunoștea după port*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 54. *Uit'e cucuana cea mare!* *cheaburi!* *I-a îmbogățit pe fecior-micu*. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Acet cuprins de casă este al unei familii cheabure*. MANOLESCU, I. 16. *Cel mai mare cră harnic, griful și cheabur*. CREANGĂ, P. 375. *Ei cunoștea de mult pe un cioban cheabur*. ISPIRESCU, L. 207/20. *De toată grămăjoara cu urători, se dă mălmușă un colac*. *De la cei cheaburi, se dau și bani*. ȘEZ. III 181/2. *Ce ești fat' aya fudulă?* — *Cum n'oiu fi, dacă-s cheabură*. ib. IV 238/2, cf. *IV 38*. *Țiganul...* *S'ajungă cheabur, bogat*. *Tot plencă să ceard'n sat*. ib. V 151/16. [Și: **gheabur**, -ă subst., adj. = om bogat (Dâmbovița). REV. CRIT. IV 85; **ceabur**, -ă subst., adj. = bogat. ȘEZ. XIX 43.] Adjective: (rar, pentru trebuința rimei) **cheaburesc**, -ească = de cheabur, de om bogat. *Mustața să-mi răucească După-o fată cheaburască*. POP. ap. REVISTA NOUĂ IV 102. | Verb: (mai ales refl.) **cheaburi** și **încheaburi** IV^a = a ajunge bogat, a strânge avere (mare), a (se) îmbogăți (foarte tare). *Tudorel se 'mbogățea*. *Tudorel se cheaburea*. TEODORESCU, P. P. 670. *Noi cu el am haiducit*. *Noi cu el am cheaburit*. ib. 552b. *Au strâns bogății, să încheaburească din cle gloate de urmași*. GAZ. SĂT. ap. TDRG.]

— Din turc. **kjafir** 'puternic, bogat'. Cf. CIHAC, II 562, ȘIO.

CHEABURESC, -EĂSCĂ adj. } v. **cheabur**.

CHEABURİ vb. IV^a }

CHEAFİR † s. m., adj. *Infidèle*. — (Turcism literar) Necredincios (față cu religia musulmană); cf. **gheaur** (ȘIO). *Din damuit și din cheafir... Nu-î mai puteai potoli*. HRISTACHE (1818), ap. ȘIO. *Selim Rahid cheafirul*. ALECSANDRI, ap. RUDOW, 409.

— Din turc. **kjafir**, idem (forma literară pentru **gheaur**). ȘIO.

CHEAG s. a. I. 1°. *Présure*. 2°. *Caillotte*. 3°. *Caillot*. II. 1°. *Noyau* (d'une fortune). 2°. *Pinoat*, *centre* (d'un groupement, d'une société).

I. 1°. Substanțivă activă (ferment) extrasă din sucul gastric al mamiferelor, care încheagă caseina din lapte; se extrage din ultimul compartiment stomacal al rumegătoarelor tinere: din stomac de miel (CREANGĂ, GL. ȘEZ. IV 123/16, cf. H. XIV 489) s. de vițel sugător (LIUDA-IANA, M. 111), până nu mănâncă iară (H. IV 252, PAMFILE, I. G.

25). Această parte se umple în chegornicer (SEZ. VII 99), cu sare (CREANGĂ, GL.) până se umflă puţin (PAMFILE, I. C. 25), se moaie în zer şi se amestecă cu coajă de corn (cf. LIUBA-IANA, M. 111, com. N. GRĂMADA) şi apoi se usucă. (PAMFILE, I. C. 25). Din cheag se taie câte puţin şi se pune în lapte (Încălzit binisor, cf. LIUBA-IANA, M. 111, la cele mai multe stăni, smântânit TURCU, E. 78), ca să se prindă (PAMFILE, I. C. 25) spre a prepara brânza (CREANGĂ, GL.). Cheagul se plămădeşte adesea în apă caldă (PAMFILE, I. C. 32). Se mai numeşte şi ghem-de-miel-mic. H. XI 252. Cf. maiă, străgheată. Laptele i se dă cheag; laptele se dă la cheag (DAMĂ, T. 69). În medicina populară se întrebuintează şi cheag de purcel (PAMFILE, I. C. 25, LEON, MED. 103), de iepure mic (PAMFILE, I. C. 25), de soarece mic (LEON, MED. 109) s. de găină (id. ib. 91). Kĵag = coagulul. ANON CAR. Un bulgărag de cheag cât un fir de cânepă. SEZ. III 13^a. Contra pântecării, se dă victor de băut cheag de miel. ib. IV 123¹³. Cu cheagul de soarece mic se vindecă broaştele la ochi. LEON, MED. 109. Cheagul de purcel se plămădeşte în rachiu şi se bea pentru deochiu. id. ib. 103. Cheag de găină în lapte dulce se bea pentru diaree. id. ib. 91. | Fig. (din cauza pielii zăbrăcite). Cheag zăbrăcit se zice moşneglor neputincioşi; cf. jap. căzătură. Cf. CREANGĂ, GL. Eşti un cheag zăbrăcit, mai ca şi mine, şi lată ce-ţi urli prin cop. CREANGĂ, P. 127¹⁴.

2^a. P. ext. Rânza (H. XII 497) mielului, în care se găseşte cheagul, cavitate a patra a stomacului rumegătoarelor (DDRF).

3^a. (Med.) Masă roşie gelatinoasă în care se transformă sângele coagulându-se, coagul. BIANU, D. S. | P. ext. Orice materie care se coagulează.

II. Fig. 1^a. (Popular; une-ori complinit prin şanis, şaveres) Fondul iniţial al averii cuiă (sămburele), prin care (s. în jurul căruia) se poate strânge s. a'a strâns averea (mare) (de) mai târziu. Din câştigul acelor afaceri a ieşit cheagul averii frumoase de care se bucură. CARAGIALE, S. 118¹⁵. Acele maşini blestemate de drumuri-defter au luat cheagul grânelor noastre. DELAVRANCEA, S. 221¹⁶. Dacă nu simte el că prinde niţel cheag, te lasă oricând. SANDU-ALDEA, A. M. 30. În partea negoiului şi a plugariei, tute prinzi cheag, dacă pipăi lucrul cu hârnicie. JIPESCU, ap. TDRG. | P. ext. Avere, bogăţie, stare (mare strânsă la un loc). A avea cheag = a avea bani puşi la o parte, a fi bogat. DICT., cf. PAMFILE, C. A prinde cheag = a se îmbogăţi, a începe să se îmbogăţească. DICT. Are cheag la inimă. PANN. P. III 105. Eşti cald la cheag, ce te mitogeşti, că ai cheag destul. DELAVRANCEA, ap. TDRG. E nesocotit omul care intră în daraveri fără cheag de avere. SLAVICI, N. 52. Nu lucrare decât în cheagul lui, cu bani naht. CHRITESCU. CONV. LIT. XLIV, 657. Şi să aştzi cheag destul la pungă. JIPESCU, ap. DDRF, cf. id. o. 65.

2^a. (Literar) Element care încheagă, care ştie adună şi ţineă strâns împreună, centru, sămbure, cf. ciment. Mălându-se în oraşul nostru, el dereni în scurt timp cheagul societăţii.

[Plur. (rar) întrebuintat] cheaguri. | Scris adesea cheag. | Derivate: chegornită, chegornită (cu pronunţare dialectală cigornită) BUGNARIU, NĂS. PRECUP. P. 14, cigornită (Bucov.) com. AR. TOMIAC, cheghernită (com. MARIAN) s. f. = vas în care se prepară şi se păstrează cheagul (SEZ. II 23¹⁷, com. AR. TOMIAC, BUGNARIU, NĂS. H. X 377, XII 366, cf. XVIII 305); putină de brad mai largă la gură decât la fund şi de două ori mai înaltă decât largă, în care se încheagă laptele, bărbăntă, budacă, închegătoare

(cf. PAMFILE, I. C. 32, DAMĂ, T. 69, AR. TOMIAC, p. ext. berbincioară pentru slatină (Straja, în Bucov., com. AR. TOMIAC) — chegornic, chegornic (iu) (com. MARIAN), chegornic (iu) (H. 31, 96, XII 350, com. I. GRĂMADA) s. a. = vasul în care se prepară s. se păstrează cheagul (SEZ. VII 99, com. MARIAN, com. GRĂMADA); vas în care se stoarce caşul (H. X 317); — (în Bucov.) chegalău, chegalău s. a. = budău mic infundat în care se păstrează cheagul. Com. MARIAN; — (Benat) chegâr (iu) s. a. (cuvânt citat între termenii de ciobănie, nedefinit mai de aproape, alături de cheag şi urdăriu. H. XVIII 283); — chegăre (scris chegăre) s. m. = vas de lemn în care se ţine cheagul (H. XVII 95) = chegăret s. a. (GDDE) = chegărită s. f. (GDDE, cf. H. XVII 305) = chegărită s. f. (H. XVIII 34); — (neobiceiuit) chegărie s. f. = persoană bătrână, sărbăcită la faţă, cizătură; cf. cheag (I^a fig.). Par' că-i tândr, nici nu vede că-i chegărie. CONTEMPORANUL III 837.]

— Din lat. pop. *elagum < quagnum (Archiv. f. lat. Lex. XI 357) < coagulum, idem. Cuvântul românesc a pătruns la popoarele învecinate. Cf. în chegă.

CHEAG s. a. (Pesc.) (Ruisism). La pescuitul în Dunăre, o legătură de trei carmace sau de trei perimete formează împreună un cheag sau teag (sau periteag sau tacâm), iar o sută de cheaguri alcătuiesc un zăvod. Cf. ANTI-PAPA, F. I. 269, p. 319—373. [Plur. cheaguri. | S; teag s. a. şi (corespunzând rostirii dialectale a lui g rusec ca h); cheah s. a. Pe când eră aproape să isprădească un cheah, flăcăul simţi la capătul cârmaciului o zmuclură puternică. DUNĂREANU, SĂM. VI 371. Trânti cheahurile de câteva ori în apă, ca să le spele, şi te aşeză grămadă în luntre. id. ib. vi 372.]

— Din rus. ŵaga, idem (propriu «tragere»).

CHEAGALĂU s. a. (Păst.)

CHEAGORNICER(IU) s. a. (Păst.) v. cheag¹.

CHEAGORNITĂ s. f. (Păst.)

CHEAH s. a. (Pesc.) v. cheag².

CHEAHNĂ s. f. Nume dat pisicii (când e alungată). Mars, cheahnă, de atci! (Bilca, în Bucov.) Com. TOFAN. — Cf. ceahnă.

CHEAIE adj. f. v. chel.

CHEALFĂD. -Ă adj. Făc. — (Bihor, cu transcriere greşită) Tălfăd = palid, galben la faţă. POMPILIU, BIH. 1019. [S; (cu înlocuirea terminaţiei -ed prin -et, ca în fraget, zuleget etc.): chealfet, -ă † adj. [La judecata din urmă] toţi înir un chip şi într'un] obrazu vor învia; acolo nu e p[ă]l[ă]voş, nice mai n[ă]p[ă]ri, nice mai[ă] var[ă]ş[ă] (roşii), nece chealfet. COD. TOD. 148 v.]

— Forma chealfăd e refăcută din vechiul chealfet, cu rostire dialectală, în loc de călfet, care e derivat din călfăd = galfăd < lat. *galfidus, -a, -um galbuius, derivat din *galfus, -a, -um, forma oscică sau umbrică a lui galbus, -a, -um = galbinus. S. Puşcariu, Dacoromania IV 686. Cf. chefed.

CHEALFET. -Ă † adj. v. chealfăd.

CHEAŢ s. a. Rocher; montagne abrupte. — Stăncă (H. II 47, cf. IX 387), munte, deal (repede RĂDULESCU-CODIN), muche formată din piere mari (H. II 26); (la plur.) locuri înţesate cu măşticini (RĂDULESCU-CODIN). Fuga, de întoarcere oile, că dau de cheaŢ. H. II 26. Limba-vecinei [= o plantă] se găseşte prin cheaŢuri (stănci), vara. H. II 47. [Plur. cheaŢuri] — Cf. cleaŢ.

CHEANȚĂ s. f. (Bot.) Numele unei plante care se face din rădăcina de stof. H. VII 480. — Cf. *cheață*.

CHEANTAŪN adj. m. v. *chrantau*.

CHEANTAŪR adj. m. *Iere; sof.* — Amețit de băutură. ȘEZ. XXXII 136. *Umbiă tot cheantaur*. ib. | Dobotic, prostolan (Poiana-Sibiului, com. GH. MUNTEANU). [Și: *cheantaun* adj. m. Poiana-Sibiului, com. GH. MUNTEANU.] — Cf. *cheaun*.

CHEAR adv. v. *chlar*.

CHEAR † s. a. *Gain*. — (Turcism). Câștig, profit. ȘIO. *Ceia ce cumpără pentru chearul și negustoria lor*. DOC. a. 1794, ib. — Din turc. *kjar*, idem. ȘIO.

CHEARĂ s. f. (Țes.) v. *teară*.

CHEARFĂ s. f. v. *tearfă*.

CHEART s. a. *Jardin*. — (Ungurism, prin Transilv. de nord) Grădină. [Bostanii pe cari îi] poșă prăsi și în grădină (*heartiu*). ECONOMIA 100. [POLIZU dă și înțelesul de «ogradă, curte, îngrăditură».] Plur. *chearturi*. | Prin Sălajiu și *chert(in)*. VAIDA.

— Din ung. *kert*, «grădină».

CHEARUVĂN † s. a. v. *chervan*.

CHEAS subst. Sobriquet. — Poreclă (nedefinită mai de aproape). RĂDULESCU-CODIN. — Probabil din *uchiyay*, despărțit greșit în un + *cheos*. LACEA.

CHEATĂ s. f. (Bot.) Nume de floare nedefinită mai de aproape. H. II 11. — Cf. *cheanță* și *gheață*.

CHEATĂLĂ s. f. *Tablier (court)*. — (Sărbism, în Banat). Șorț mai scurt. H. XVIII 5. — Din sârb. *kéelja*, idem (ung. *kecele*, *köcölge*).

CHEATĂP † s. m. } v. *cheatip*.

CHEATIP † s. m. }

CHEATIP † s. m. *Scribe-secrétair*. — (Turcism). Scriitor, secretar (turc). ȘIO.; cf. gramatic. pisar, logofăt, oiaș. 500 tal. s'au trimis lui Hamza, *cheatip* al Vizirului, DR. CONDICA (a. 1693) ap. ȘIO. În ograda unei geamii..., unde șed *cheatipii*, cu călămarile în brâu. BALLET, ap. TDRG. [Și: *cheatib* † s. m. VACĂRESCU, ap. TDRG. — *cheitib* † s. m. ALECSANDRI, ap. RUDOW, XVII 408; — *cheatip* † s. m. (Mold. a. 1760). IORGA, s. d. XXII 135.]

— Din turc. *kjatib*, idem. ȘIO.

CHEAŪN. -Ă adj. *Iere, étourdi; sourd*. — Beat zăpăcit (Săliște, în Transilv., com. A. BANCUI); într-o ureche, surd (CHIRIȚESCU, DR. 248. PĂCALĂ, M. R. 525). *Ar trebul să fie chiauun, ăla care să se prindă să răzească până ocl, în propta mântiei de ape*. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIII 928. — Pare a fi adjectiv postverbal din *cheun*.

CHEAZĂ s. f. v. *piază*.

CHEBĂ s. f. (Îmbrăc.) v. *ghebă*.

CHEBĂP s. a. (Cul.) *Răți*. — (Turcism învechit, ieșit din uz). Fripură (la frigare, pregătită după bucatăria turcescă). FILIMON, C. II 69, notă. *Cheapuri de căprioară*. ODOBESCU, III 39*, [Plur. -bapuri. | Și: *cheabap* s. a. *Iși fâgăduesc o frip-*

ură care să întrecă toate cheapurile de la masa lui vodă. FILIMON, C. II 69.]

— Din turc. *kebâb*, idem. CIHAC, II 561.

CHEBĂRIU s. a. (Îmbrăc.) *Vêtement court*. — (Vâlcea) Haină scurtă. VĂRCOL.

— Derivat din *chebă* (v. *ghebă*), prin suf. -or (cu care se derivă nume de haine).

CHEBE s. f. (Îmbrăc.) v. *ghebă*.

CHEBREĂ s. f. v. *gebreă*.

CHEC s. m. *Avorton*. — (Năsăud, în Transilv.) Om mic, mizerabil, ticăit. BUGNARIU, NĂS.

CHECE † s. f. v. *checeă*.

CHECEĂ † s. f. *Tapiz de feestre*. — (Turcism) Covor de păslă. ȘIO. *I checeă de Tarigrad* (a. 1779). IORGA, s. d. XI 103. Cf. DOC. a. 1669, ap. ȘIO. [Și: (în Banat) *chece* † s. f. *Kécsé* = stragulom. ANON. CAR.]

— Din turc. *keče* «feutre, tapis ou couverture de feutres». Cf. *checețiu*. În Banat, împrumutat din sârb. *kéča*, «un fel de giugă».

CHECELIU † adj. și s. m. (Janissaire) *coiffé d'un bonnet de feutre*. — (Turcism) (lenicer) cu căciulă de păslă. Cf. ȘIO. *Doi teniceri checelii*. POTINO, ap. id. *Un checeliu împărătesc*. id. ap. id.

— Din turc. *kecelü*, idem. ȘIO. Cf. *checeă*.

CHECHERIȘ s. a. v. *chichriș*.

CHECIGĂ s. f. (Iht) v. *cegă*.

CHECIU s. a. *Tournevis*. — Șurupelniță. DICȚ.

[Plur. *checicuri*.]

— După ȘIO. ar fi turc. *egec* «crochet»; după TDRG. turc. *keğ* «strâmb», *keğe* «cârliș»

CHÉDEN s. a. (Țes.) v. *pieden*.

CHÉDÉR † s. a. *Dommage*. — (Turcism). Pagubă, dăună. ȘIO. *Li se pricinuisse cheder și zădărnire, cu luatul țecherelor de la staroste*. DOC. a. 1795, ap. id. *Pe lângă chederal ce Giurgiuvenii au dat la celelalte orânduici, au strâns și venitul huzneturilor domnești*. DOC. (a. 1821), ap. id. [Plur. -deruri.]

— Din turc. *kedir* «stort, prejudicet». ȘIO.

CHÉDRU s. m. (Bot.) = *cedru*. Cf. MARDARIE, L. LB. (Învechit; azi numai popular, rar) *Chiedrul sau livanul se află numai la munții Carpatului a Tatrelor, crește printre stânci și colțuri de piatră*. COD. SILV. 20 *Frânge Domnul chedrii Livanului*. PSALT. 49/, cf. NEAGOE BAS. INV. 249. *Dereptul ca chedrii Livanului (numul-feastă-se*. CORESI, ps. 256. *Miroșești ca un chedru*. MINEUL (1776) 105 bis 2/. *El se îmbogățește și creștea ca chedrul, până la ceru*. MAG. IST. IV 243/. *Pentru ce chedrii... privesc... chirofânt sub dănguși niște slobe tușoare?* KONAKI, P. 260. *Chedrul ramurile și tindă*. BARAC, A. 46. *Mihaiu și soții 'n vetejie, Ca chedrii 'nalță capul lor pe munte, pe câmpie*. L. VACĂRESCUL, P. 149/. *Să te 'nalțe Dumnezeeu... Ca chedrii Livanului, În înaltul cerului*. SEVASTOS, N. 393/. [Și: *chedru* s. m. T. PAPAHAĞI, M. *Tu chidrule, moldăule, Ia-n pleacă-ți tu vârfulul, Să-mi anin lăluțul*. BUD. P. P. 7. *Fruanduce verde din chidru, Mai în schimbă-mi, Doamne, gându*. T. PAPAHAĞI, M. 28/4. || Diminutiv: *chidruț* s. m. *Cacolo-i mormântu micu; Cu ruji albe-i îngrădit, Cu chidruț acoperit*. T. PAPAHAĞI, M. 3/16.]

— Din paleoslav. *kedrŭ*, idem (c. grec. *κίπρος*). Cf. dubletul *cedru*.

CHEDVES. *Ă* adj. *Joi.* — (Ungurism; în Sălagiu) Păcut, drăgălas. VAIDA. [Diminutiv: chedvesel, -eă s. -ică. Până-s fete mititele, La părinți-s chedveșele. POP. ib.]

— Din ung. kedves, idem.

CHEDVEȘEL. *EĂ* s. -*ICĂ* adj. v. chedves.

CHEF s. a. 1'. *Bonne humeur, gâlfé.* 2'. *Désir, envie.* 3'. 4'. *Joi.* *Envie* 5' *Habitude frisant la manie.* 6'. *Festin, bombance.* 7'. *Griserie.* — (În România veche; în timpul din urmă cuvântul pătrunde tot mai mult în noile provincii).

1'. Dispoziție (veselă), bună dispoziție, veselie, voie-bună, toane bune. *Și-au cam stricat cheful și nunta, acuzând de marție.* LET. III 225/12. *N'aș era să-ți stric cheful.* LM. *Ati noroc că m'at găsit în chef bun.* C. NEGRUZZI, I 94. *Cinevă n'are totdeauna chef să spuie toate cele.* id. ap. ȘIO. *De mult n'am răs așa cu chef.* ALECSANDRI, I 568. *Sermantul Baltag... pierde cheful și pofta de mâncare.* GANE, ap. TDRG. *Ajunseși biata fată să nu mai aibă chef, să nu mai vorbească.* STANCESCU, ap. ȘIO. *Când fi se varsă cofa cu apă chiar la fântână, face a chef (= a veselie).* GOROVEI, CR. *După cum va vedea cinevă întâiu dimineața un om lenș sau hornic, așa-t va fi cheful (= dispoziția de lucru) toată ziua.* id. ib. *Cheful la om — cea mai mare fericiere.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 232. *Cheful îngrășă pe om.* id. ib. *Până vine cheful bogatului, iese suflul săracului.* PANN, P. V. III 73. *Prier fără ploaie Cheful Românului moare.* MANGIUCA, ap. ZANNE, P. I 64. *## A fi cu chef = a fi bine dispus.* Când a ajuns acasă, eră foarte vesel, încă nu stă baba lui ce l-a găsit, de-i așa de cu chef. CREANGĂ, P. 136/1. (Contrariul) *A fi fără chef.* Nu rotă, vezi, să-l vada, nici o clipă de ochiu măcar, fără chef, eșpirescu, L. 103/22. *Chef și bucurie s. voie-bună!* se zice, când închină cineva cu un pahar de băutură. TDRG. *Chef și voie-bună!* zise cellalt, scojând o hrincă înghetată din desoț. CREANGĂ, ap. ȘIO.

2'. Voie, vrere, dorință, plăcere, poftă (LM.). *De bun cheful vrostru îmi veți da fâgăduința de a vă povesti.* DRĂGHICI, R. 174/2. *Ți-au făcut și băieții biserot atei pe loc, după cheful tău.* CREANGĂ, A. 39/10. *Eu, bărbălelui mieu, Când mă gai la fâgădău, Furca iese-n drumul mieu, Și-mi oprise căterul, Și nu-mi dă pace fusul, Ca să-mi împlinesc cheful.* RETEGANUL, R. 162/12. *## A avea chef de ceva = a fi dispus să faci ceva.* Am chef de lucru. LM. *N'am chef de joc.* ALECSANDRI, ap. ȘIO. *A face pe cheful cuivă s. cuivă cheful = a-i împlini cuivă voia, a-i face pe plac.* Dumnezeu... void să mai facă și pe cheful lui Ivan, nu tot pe-ăl morții. CREANGĂ, P. 315/11. *Lui Stan cheful să-i fac, Să-mi fiu și mie pe plac.* TEODORESCU, P. P. 587. *A lăsa pe cinevă în cheful (s. chefurile) lui = în voia lui, în apele lui, în banii lui.* Țineri lăași în voile și chefurile lor. DRĂGHICI, R. 4/12.

3'. Dorință curioasă, neașteptată, poftă, toane, capriciu; cf. ha chi țe. *Am chef să te bat.* LM. *Dač nu se făcea toate după cheful ei...* gura ei umbă ca o moară stricată. GANE, ap. TDRG. — *Bărbat bun, înuțat, câștigă de ajuns, urd nu-i, toate chefurile fi le face...* ce mai poștești? NÄDEIDE, ib. *## Să mor cu cheful mieu, iar nu cu gustul lor,* se zice când unul ne împinge la fapte care ne pot aduce vre-o pagubă (Movița, în Putna). ZANNE, P. II 637. *A-și face cheful = a-și împlini pofta, capriciul, dambლა, a-și săra inimă.* Am mai zcut... cu dănsa, până și-au făcut cheful. NECULCE, LET. II 246/21. (Cu un atribut care arată în ce constă pofta cuivă). *Nu și-au putut face cheful pismet cei vechi ce arăd id. ib.*

II 296/21. *L-a băgat [la răcoare]; dar vorba-i, și-a făcut cheful?* VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

4'. Bucurie, plăcere. *Cheful tuturor eră să o necăjească, când comită vre-o copărtărie.* CONV. LIT. ap. TDRG. *Parcă-s o pereche de porumbel, de aceea nici nu le stric cheful.* N. XENOPOL, ib. *Când mă vedea intrând pe ușă, îmi zicea cu chef: he, he! bine-ai venit, nepurorole!* CREANGĂ, A. 46/12. *Dar ce chef și veselie au avut el atunci, când un cercat să zică într'insul [în fluier], și când un vâzut că joacă toate dinaintea sa!* SBIERA, P. 7/12. *Ți-a cumpărat un fes...* Ca să-ți fie cheful deplin. TEODORESCU, P. P. 164.

5'. (Învechit) Tabiet, gustare liniștită, cu confort oriental, a cafelei și a ciubucului. ȘIO. *Ți făcă cheful cu ciubuc și cu cafea, după obiceiul oriental, pe când frantăși satului stau în picioare dinaintea lui, smeriți și respectuoși.* GHICA, S. 349.

6'. Petrecere veselă cu mâncări și băuturi din belșug (și cu lăutari), cf. guleaiu, huleaiu. ȘIO. *Cinevă face s. trage (un) chef, dă un chef cuivă, se pune la s. pe chef, se apucă de chef; cheful se sparge.* Acum Stambulul răde, și bea, și cocotește De-un chef, ce până'n ziuă, crescând, se prelungește. *Dar cheful cel mai mare îl gustă pe asă Doi gemeni de beție: Murad și Mustafă.* ALECSANDRI, P. III 383. *Nici un chef nu se făcă Fără astă cobz'a mea.* id. T. 80. *Și când veni ceaul de a se sparge cheful...* ODOBESCU, ap. TDRG. *Ar fi vrut să tragă un chef mai nainte de a plecă.* SLAVICI, N. II 301. *Știi, a făcut omenii chef, c'aseară a fost lăsată-secului.* CARAGIALE, ap. ȘIO. *Intr'o zi (împăratul) eră la chef mare.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Și cu pârharul plin în mâni, Precum e felul din bătrâni.* La orice chef între Români, El a 'nchinat. COȘBUC, B. 23/2. *Mat îndău să dai un chef ștregarilor.* CONV. LIT. ap. TDRG. *S'a petrecut tinereț'a chefurii și ștregării.* S. NÄDEIDE, ib. *S'ar fi lăudat, la un chef, ce au făcut cu toții, că știe unde este Ileana Sinziana.* ISPIRESCU, L. 23/12. *Se puseră la masă și traseră un chef, de să se ducă pomina.* id. ib. 141/2. *Capul te doare și când ai făcut vre-un huleaiu (chef) cu prietenii.* ȘEZ. III 14/12. *Masă mare căntindă și la chefurii se punea.* TEODORESCU, P. P. 541. *Și pe chefurii se punea, De tot bea și chiuia.* ib. 549. *Și după ce-l îngrăporă, Dă chefurii mi s'opucară.* ȘEZ. IV 133/24. *## Face chef de curcă beată* (PANN, P. V. II 93); prostește. ZANNE, P. I 457. *Chef, neneco! s. nenai!* sânt exclamații de îndemnare la petrecere. *De roșu, roșu! De acru, acru!* De Ploegii, Ploegii! chef nenai! PANN, P. V. I 113. *Chef, neneco, cu banii babachi = a petrece pe sooteala altuia.* ZANNE, P. IV 303.

7'. Dispoziția sufletească (de veselie) a omului care a hăut (cam mult, dar nu e încă beat de-a binele). *A fi cu chef = a fi cam amețit de băutură, dar nu încă beat.* Cf. ZANNE, P. III 460. *A prinde (la LM.) chef = a se ameți de băutură, a fi aproape de a se îmbătă, a începe a se îmbătă (LM).* Arănie: *Doar numai să-l îmbăt, să-l fur mîntie...* Omu' la chef multe face. ALECSANDRI, T. 840. *Ei mat susțin că Gavri! [preotul] ar fi slujit de căteoa ori fiind cu chef.* I. NEGRUZZI, I 16. *Oine-a bea, cu chef să fie!* SEVASTOS, P. P. 257/12. *Mă muștră fetele, C'am hăut gântile.* Da dač m'oiu mântie, Și cucoșu' mi l-ou be, Ori pe vin ori pe rachiu; Că nu-i treaba nimăru. Numai cu chef să mă știu. ȘEZ. IV 231/22.

[Plur. chefurii. | Diminutive: chefsor, chefusor, chefuluț s. a. (ad. 6'). Tot să bei, să veselești. | Chefurorul să'mplinesci. SEVASTOS, N. 296/22. | Verbe: chefuli IVA intranz. și (mai rar) refl. = a petrece (cu băutură, cu cântece și lăutari); a face chef (6'); a se ameți de băutură, a se (cam) îmbătă. Ce folos, fată, de tine, că te gată mă-ta bine; Vii la joc și chefuști. Meryi acasă, te sfădești. DOINE, 79.

Zec: O să chefuliți cu poporul... — *Cațavencu*:... *Chefulesc*. CARAGIALE. T. I 232/12. Trei zile și trei nopți înură petrecerile, și se chefulă și se bucură, de o înură minie, cât trăiră. ISPIRESCU. L. 41/12. (Figură etimologică). Tărănimca se aculă, Șapte buți de vin scotolă, Mare chef că chefulă, Și trei zile că-mi tot bea. TEODORESCU. P. P. 298b. Haideti, haideti d'un pelin, haideti să ne chefulim. VULPIAN, ap. ȘIO. Cu radele, bea și chefulițe, dar neșufiorii să nu facti (Covurluiu). ZANNE. P. IV 572. Cum se chefulă, îi venă și chef de lucru. CONTEMPORANUL. V. II 142; — (Mold.) chefului, chefuli (PAMFILE. C.), chefului (H. II 32) IV^a, — (refl.) a se ameți de băutură, a se îmbătă, (trans. = fact.) a îmbătă pe cineva. Vreu să ne întrecem la masă, măcar să țitu că m'oiu chefului. C. NEGRUZZI. I 222. Boierii s'o cam chefulău. ALECSANDRI. T. 554. De la o vreme, se chefulăște Ivan, cum se cade, și unde nu începe a chiu prin iad. CREANGĂ. P. 310/3. După masă și după ce mesenii s'au chefulău, colacarii părăsesc pe păzdași. SEZ. I 39/11; — (cu ad.) chefulăut, -ă = cu chef (7^a), amețit de băutură, (și cu abstractul) chefulăială s. f. (DDR^e). Eu încă colea, cam chefulău. C. NEGRUZZI. ap. RUDOV. XVII 407. Din când în când, un oaspe chefulău întinde un pahar de vin scripcarului ori cobzarului. MARIAN. NA. 249/12. | Adjective: (c. turc. kefli) chefulu, -ie = vesel, voios (COSTINESCU), bine dispus, cu chef (1^a); căruia îi plac chefuli (7^a); cu chef (8^a), amețit de băutură. Eră om foarte vesel, chefulu și vorbitor. TELEOR. ap. TDRG. Acest Bacus, fiind de firea lui chefulu, areă pre lângă dănuul tot prieten de teapa lui. ISPIRESCU. U. 103/25. Bună ziua, frate, strigă chefulu, intrând în casă. BASME. ap. ȘIO. Iacă sosa Neculcea, Cam beu și cam chefulu, Cu cheful de zurbogiu. TEODORESCU. P. P. 546, cf. 544b; — (Mold.) cheful, -oasă = vesel, voios, bine-dispus, cu chef (1^a); cu mare chef (6^a), cu mâncări și băuturi din belșug. Cu socotina că-i molanul mieu, și cheful că-l pășesc, căci eră vândător bun, îi prind. SEZ. I 147/24. Să știți să-mi spunăți, dacă G. are să vie cheful, voinic și în dușii buni. ib. III 126/20. Cei ce se întorceau de la târg erau chefoși. ib. V 40/22. Cămăria fu chefoasă și plină de bunădăți. ib. II 200/22.

— Din turc. kef, ke[fi]t 'bien-être, bonne humeur, gaité, ivresse légère (kef etmek 'se divertir, kef olmak 'se griser)'. ȘIO.

CHEFĂI vb. IV^a v. chefuli.

CHEPÁL s. m. [Iht.] *Muge*, mult de mer: *Mugli capito* s. *cephalus*. — (În România veche). Pește de mare din familia acntopterigienilor, cu partea superioară a capului mare și turfită; aduce, ca formă, cu cleanul. *Chefuli* săroși și *afumași* se împachetează în lăzi și se vând în comerț sub numele de licurini. | Specii: *chefulul-cu-rapul* mare, numit și *bala ban*, *chefulul cu-coada-lafă*, *chefulul-cu-nasul-ascuțit*. Cf. ANTIPA. F. I. 74, 76, 82, P. 29, 274, 572, 639, 656, F. R. ATILA. P. 378, 379, 381. Acolca ies... *chefulit*, din care scot icrele de *chefal*. ARRIVA. R. II 28, cf. FILIMON. C. II 335. — Din n.-grec. *céphalos*, idem. CIHAC, II 645.

CHEPĂLUI vb. IV^a v. chef și chefului.

CHEPĂLUIĂLĂ s. f. v. chef.

CHEPĂNEĂLĂ s. f. v. chefulău.

CHEPE s. f. *Brosse*. — (Ungurism; prin Ardeal). Perie. VISKI. CAMP. 221, DENSUSIANU. T. H. 60. SEZ. VII 185. [Plur. *chepe*.] — Din ung. *kefe*, *spicere*. Cf. *chefului*.

CHEFED. -Ă adj. *Pauvre*. — (Dolj). (Porumb, pământ) șicav, slab, sărac. H. V 148. — Cf. *chealfăd*.

CHEFELI vb. IV^a v. chef.

CHEFELNI vb. IV^a v. chefului.

CHEFELUI vb. IV^a 1^a. *Brosser*. 2^a. *Baitre*. — (Ungurism; în Ardeal și Mold.).

1^a. A periă. *Chefulusc hainete*. STAN. M. 149. 2^a. P. anal. A bate; cf. *cheffani*. Mîi în Lam *chefuluit frumos*. ALECSANDRI. T. 844. Pe Nufu Lor *chefuluit bine*, la făgăduu. STAN. M. 149.

[Și: (ad. 1^a) *cheveli* vb. IV^a VISKI. CAMP. 221, *chevelui* vb. IV^a Am drăguță, nu-i de-aci Și nu umbă cu opinci, Da cu cisme *cheveluite*, Cu obiele saponite. BĂRLEA. C. H. II 19. (Notă: *chevelusc* = curăț); — (ad. 2^a) *chevelui* vb. IV^a.] — Din ung. *kefelni* 'a periă'.

CHEFİL † s. m. *Garant*. — (Turcism). *Chezas*, garant. Să dăm *șapșile*, numai de va fi solut *chefil* că nu se vor pierde. ISTORIE (a. 1715) ap. ARHIVA R. II 8.

— Din turc. *kefil*, idem. ȘIO.

CHEFLU, -IE adj. v. chef.

CHEFNI vb. IV^a 1^a. *Japper*. 2^a. *Claquet de la langue en mangeant*.

1^a. (Despre căni) A lătră de bucurie (când au dat de urma vântului). DDR^e, ODOBESCU. III 88, cf. că unu, cian țani Lăsdă în urma lor toți căni mahalalei lătrănd și *chefnind* în bucurie. DELAVRANCEA. ap. TDRG.

2^a. A cefăi dia gură, mănăcând, a cefăi. Cf. CIHAC, II 61, BARGIANU.

[Și: (ad. 1^a) *chevni*, *chevni*, *chevni* vb. IV^a com. VĂRCOL. *chevni* (DR. IV 885), *chevni* vb. IV^a *Coposul chevni*. II. IV 251. | Derivat (ad. 1^a) *chevni* s. a. *Chevniul* [coposului] e aproape. ODOBESCU. III 88/22. Un *chevni* de căne sună de două ori în aăncimi, cu sub niște bolți nenădri-nite. SADOVEANU. SĂM. VI 337.]

— Onomatopee. Cf. *cheof*, *cefăi*.

CHEFÓS, -OĂSĂ adj. v. chef.

CHEȘ † s. a. v. cheș.

CHEȘÓR s. a. v. cheș.

CHEȘTEĂ s. f. (Cul.) v. cheștea.

CHEFULI vb. IV^a

CHEFULÉT s. a.

CHEFULUI vb. IV^a

CHEFUȘÓR s. a.

v. chef.

CHEGĂLĂU s. a.

CHEGĂREĂTĂ s. f.

CHEGĂRÉT s. a.

CHEGĂRÉTE s. m.

GHEGĂRIE s. f.

CHEGĂRIȚĂ s. f.

CHEGĂRIU s. a.

(Păst.) v. cheag.

CHEGĂTOARE s. f. (Păst.) v. închegă.

CHEGHĂRNITĂ s. f. (Păst.) v. cheag.

CHEGLĂ s. f. *Quille*. — Popic. PONTBRIANT — Din germ. *Kegeł* 'spicere, poate prin mijlocire rusească (*keglja*, idem). Cf. *cheglu*, *cuglă*.

CHEGLU s. m. (Tip.) Corps (de la lettre). — Mic instrument în turnătoria de litere, care dă lăimea corpului, adică 6, 8, 10, 12 puncte etc. CĂL. TIP.

— N. din germ. *Kegel*, idem. (Cf. și rus. *kegl*, idem). Cf. *cheglă*, *cuglă*.

CHEGNÎ vb. IV^a v. *cheftni*.

CHEGORNICER s. a. (Păst.) }
CHEGORNITĂ s. f. (Păst.) } v. *cheaz*.

CHEH s. m. sing. v. *chehe*.

CHEHĂI vb. IV^a v. *chihăi*.

CHEHAIA, **CHEHĂIE** subst. 1°. *Intendant* du grand vizir ou d'un pacha. 2°. *Agent diplomatique* des Princes roumains près de la Sublime Porte. 3°. *Sous-officier*. 4°. *Douanier*. 5°. *Chef des gardes forestiers*. 6°. *Maire de village*. — (Turcism; în România veche; acum ieșit din uz).

1°. † Intendental vizirului s. al unui pașă, însărcinat cu inspecțiunea curții sale. ȘIO. *Până a ajungere et la Vizirul, au venit într'o noapțe, poate-ai cu zireca chihai Vizirului... și au legat pe cățea de boieri*. LET. I 263/12. *Puțin de n'ou perit singur pașa, iar chihai la un plătit aced față cu capul*. ib. I 352/12. *Trinșând Vizirul pe chihai la împăratul, cu vestea isprăvii*. ib. II 139/11. *Și după rădcan mergea chihaiete pașilor*. ib. II 166/11. *Intr'un an și giământă, ce [= căl] au fost Domn [Mihai-vodă], s'au schimbat trei Viziri și șapte chihaiete*. ib. II 310/11. *Cu voia chihai Vizirului. M. COSTIN, ap. GADEL. Abdulah-pașa, ce atuncea fusese chehăiu, MAGAZ. IST. IV 150/7. Și înțelegând Vizirul de aceasta, numai secăt au trimis pe chehăiu la el, cu o seamă de oști turcești prea alee, ib. V 23/7. Plecă la Craiova, unde eră Domnul Manoil-vodă cu chehăiu pașii at Diu, 2000 inceri, DUMITRACHE. 390. Un agă al Vizirului ajungând chehăiu Vizirului, l-au mârțit pe Antonie-vodă Ruset. GRECEANU, ap. ȘIO. Acest guvernor general pornește pe Cara-Mustafă, chehăiu sa, cu un corp de 10.000 Turci... să ocupe Bucureștii. GHICA, s. 109. Soția chehăi Vizirului. N. XENOPOL, ap. DDRF. Dacă se ducea, Colo la pașa, Chihăiu-l postea Ciubucul să-și bea și cafea și da Bimbașii Saca. POP. ap. ȘIO. (Cu atributul Vizir, după constr. turc.) Atuncea au poruncit Vizir-chihăiului [= chehăi vizirului], căci îi spusese și lui să stea la Terzimanul. LET. III 267/11. *Chehăiu capugiilor v. capigilar-chehăiași*, sub capigiu.*

2°. † Reprezentantul Domnilor români pe lângă Poarta otomană, capuchehăi (1°). *Orice trebi se vor întâmplă, ver[și] Domniei noastre ver[și] Domniei frânie-nostru [lui Gheorghe Ghica]... chihăietele noastre împreună cu ale Dumnealor, acealea trebi să aibă a le isprăvi frățeste*. a. 1658. MAGAZ. IST. II 183. *Hangeriu-vodă au scris la Pa-triarhul Tarigradului să primească de la chehăiu ce o are la Tarigrad 50 de punți de bani, plocon pentru osteneala Prea-Sfinșiei Sale. DIONISIE, ap. ȘIO.*

3°. † Subofț(er), (une-ori) locotenent al căpitanului (IORGA. IST. ROM. II 196). *Să deie de tot polcovnicul câte o sută de ruble, de rotmistru câte trezeci, și de chihai și de stegar câte zece, și de tot tovarșul câte cinci ruble*. LET. II 344. *Scriem Domnia-mea la toți căpitanii și hotnoșii și la chihăi și la stegari și la toți slujitorii din înutul Tecuciului. ARHIVA, R. I 74. Mariuri: Crăciun, chehăiu at Teleajina (a. 1715). IORGA, S. D. V. II 97. *Lei 12, de la 6 zapci de la 2 steaguri, căldrași hălmănești câte 3 la un steag, adică stegar, odabapă**

și chihăiu. RĂSCANU, L. 9/2. *Lei 6 de la 3 zapci de la un steag a pașilor, adică chehăie, stegar și ceaș. id. ib. 44/12. Lei 15, de la chihăie de căldrași de Tarigrad, id. ib. 11/12. Lei 120, chehăiu de ciobdari. id. ib. 78/7.*

4°. Funcționar vamal s. șef de postă (?) (cf. TDRG.) *Iordache Pruncu, chehăiu, imi adusese podorojna și iată-mă iar pe drum. GHICA, s. 246.*

5°. (Mold.) Șeful pădurarilor. *Primarele comunei au fost silit să suspende din funcțiune pe chihăie pădurii. I. IONESCU, D. 443. Un oarecare chihăie de pădure, prin o explozie de prof... i s'au părțit obrazul. DOCTORUL SĂTEANULUI, ap. TDRG.*

6°. Primar (TDRG), vornic s. vătășelul primăriei (II. XIV 345). [Un Grec zice:] *Ma cam temo de chihai. ALECSANDRI, T. 1040. În mijlocul solutului [turcesc] ne opream și cavasul nostru începe... a strigă pe chihaiu. RALLEY, ap. TDRG. [Un fel de părgar care conducea [pe oieri] la vreo șodie, casă de oașpeți. DRAGOMIR, O. M. 240. Orice de lăzări ar fi ajuns în sat, începeau [oieri] a strigă: «Chihăiu!» id. ib.*

[Plur. (de la chehăiu) -ete și (de la chihăie) -hăi.] *Un și o chehăiu, la plur. două chehăie. [Și: chihăiu și chihăie † subst., (ad 6°) chihăiu † s. m., chihăiu † icit. chi-a-iă) subst.] Compuse: (capu)chehăiu-băiu, (capu)chihăiu-băiu, chehăiu-beg † s. m. = locuitorul Marelui-vizir, însărcinat mai ales cu afacerile interne și militare: comandantul general al oștii turcești pornită împotriva zaverigilor din 1821. ȘIO. Cf. CANTEMIR, ap. id. Chihăiu-beiu zăbet stranic, cu dănuul nu se jucă. BELDIMAN, ap. id. Chehăiu-beg care și intrase în București cu oștre turcescă. GHICA, ap. id.; — chehăiu-chihăi † s. m. = secretarul ministrului de interne. ȘIO. 500 lei, lui chehăiu-chihăi. DAPONTE, ap. id. | Abstract: < turc. kehāialyk chehăialae † s. a. = funcțiunea, rangul de chehăiu. S'o căntă... și chehăiu, ... și într'acastă vreme t-a dat și painoa ce o are chehăialdă acum, adică Rumeli paiaș. E. VĂCĂRESCUL, IST. 273/12.]*

— Din turc. *kehaya, kyaya* (pers. *kehudā* enaf-tre de la maisons, din *ket* «casă» și *huda* «Domn») întindant, agent d'affaires. ȘIO.

CHEHĂIU-BÉG † s. m. |
CHEHĂIU-BÉIU † s. m. | v. *chehăiu*.

CHEHE s. f. sing. Trouz (du cheval); *asthme*. — (Ungurism; în nordul Transilv., Banat) Tuse (la cal) cf. *signafes*. Cf. VISKI, CĂMP. 221, STAN. M. 149, H. XVIII 81. | *Năduf, astmă (la om) (Roșia-montană)*. Com. PAȘCA. [Și: *cheh* s. m. sing. | Adjective: *chehós, -oásă* = (cal) cu chehe. (Și: substantivativ). *Cum dai chehou' asta?* — (ung. *kehes*) *chehes, -ă* = care are chehe, (în batjocură și despre oameni). MAGYAR NYELVÖR. XXXIV 419, VISKI, CĂMP. 221, STAN. M. 149.]

— Din ung. *keh(e)*, idem.

CHEHEȘ, -Ă adj. v. *chehe*.

CHEHEMBĂR † s. a. (Min.) v. *chihlimbar*.

CHEHNITĂ s. f. v. *plivniță*.

CHEHÓS, -OÁSĂ adj. v. *chehe*.

CHEHRIR(İU) † s. a. (Min.) v. *chihlimbar*.

CHEIE s. f. I. Clef. II. 1°. *Clef; hymen; for-tune*. 2°. *Gorge, d'ist. III. 1°. Différents instru-ments qui ressemblent à une clef*. 2°. *Entre-deux*. 3°. *Curelage*. 4°. Terme de construction. *Clef de voûte*. 5°. *Clef (en musique)*.

I. Unealtă de fier s. de lemn care se introduce în gaura unei încuietori (broaște s. lacăt) spre a întoarce mecanismul cu care se închide s. se deschide broașta s. lacătul. *Clieș* = Clavis (*Kejș*). ANON. CAR. *Chéile* besareacit ce le voui face? HIRONOGRAF (ca. 1650), ap. GCR. I 148/14. *Bate, Doamne, pe leca, De ce și-a pierdut cheia C'a rămas lada 'nviată, Și ca umbă neschimbată.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 424. # Cu cheie de aur, orice ușă poți deschide. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. III 98. *A fi cheia și lacatul.* (Bărlad) = a ști toate ale lui. ZANNE, P. III 101, cf. IV 465. *Asta-i cheia și lacătul; totul.* PAMFILE, J. II. *Nu-s cheie de biserică* (: sfânt; cf. ușă de biserică), dar la lege în. id. ib. *Gaura* (Mold. *borta*) *cheii*: prin care se introduce cheia. *Aruncau cu uncrop pe la înfincele ușei și în borta cheiei.* CREANGĂ, P. 256/13. (După fr. *fousse-clief*) *Cheie falsă* = cheie fabricată cu ajutorul unui tipar luat după broască. | P. anal. *Drept la pământ trăgea, Deștu' ai mie cheie-i făcă.* *Ușă dă-mă dăscău.* ȘEZ. III 2130/24. || Fig. *Au pus pe Iordachi visteric-mare, de t-au dat Contemir-dodă cheia fărîi în mână.* LET. II 259/11. *Chiaie care ne deschide visteria d[um]n[esc]ă: deștu' fericiri.* BIBLIA (1688), 4 pr./s. Cum voiam s'aduc vorba, ci întorcea cheia: o da pe altă foie. PAMFILE, J. II. *Femeia vrednică este cheia sau eazornicul casei.* II. II 39.

II. Fig. 1°. Calea pe care poți ajunge la ceva. *Basarabia este cheia propășirii și puterii Românilor.* MAIORESCU, D. II 13. | Himen. *Cel ce n'at stricat cheile Fecioarei întru a ta naștere.* ap. DDRF. | *Avere, A da cheie pe mîna cută = a-i încredința avutul.* ZANNE, P. III 100. | Secretul s. formula cu care deslegăm ceva, care ne deschide (ne dă) explicarea a ceva, pe care trebuie să o cunoaștem spre a înțelege ceva. *De vii cercă cu chiaia cea de mine o ortografie întrecută, Inceputul sau rădăcina [cuvintelor] care la însele este înscăbită, vii află că sînt latine.* P. MAIOR, IST. 270. *Copilaria și junia sînt singurele chiaie pentru deslegarea numeroaselor enigme ale bărbăției.* HASDEU, I. C. VII. *Mulți din lectorii noștri vor fi căutat cheia înălțărilor lui în lucrurile ce-l încunajurau.* EMINESCU, N. 83. *Studiul limbilor este cheia științelor.* COSTINESCU. *Vorbe cu cheie: cu taină.* PAMFILE, J. II. *Numim... divizor fix sau cheie de interes* = acel număr care se capătă, dacă dividem numărul fundamental 36000 cu procentul. PANTU, PR. 37. | *A avea cheia unei depeși s. scrisori cifrate* = a cunoaște sistemul convențional care servește la descifrarea cuprinsului. *Statutele, scrise în cifre cu cheie, erau păstrate la mine.* GHICA, S. 689. | *Juxtă, traducere juxtalinară.*

2°. (Top.) Vale care serpuște între doi pereți de stîncă (și care deschide trecerea într-o vale s. la șes s. între două fărî ori tînurii: cf. localitatea *Cheia*, în Carpați, jud. Prahova); strîmtoare (H. XVIII 137), bogaz, șea, pas, trecătoare. *Cetățile ce sînt de pază în fruntea arhipelagului, unde taste boaz, strîmtoare sau, cum am zice, ... ca o cheie, DUMITRACHE, 385, cf. 441. Iară 'mpăratul deaca 'ntră în cheile Bulgariei, la strîmtoare...* DOSOFTEIU, V. S. 236/5. *Chiaiele Vîșnădușului* (a. 1727). URICARIU, XIV 170. *Rămîndu-le niște buți cu vin pe drum, pe la cheile munților, neputîndu-le sui de grab.* DIONISIE, C. 177/14. *Să cercetăm munții și dealurile acestei fărî, vîile și gurile, pasurile și cheile ei.* MOLDOVAN, T. N. I. || *Vamă. Când a trecut voinicul dincoala de cheie, cu mînzul, țapa cu dinții: clanj! d'o sfoară de mătase și a rupt-o.* RĂDULESCU-CODIN, I. 274.

III. P. anal. 1°. *Cheia plugului*: un fier mic, așezat de-așupra grîndieiului, între verigă și picior;

se poartă cu înlesnire împrejurul unui cuiu la dreapta și la stînga și se pune între dinții pieptenului s. piciorului. Cf. PAMFILE, A. 42, cf. H. II 254, XI 178. XIV 187. | (La moară) Mic instrument (compus din trei cuiu) legat de o sfoară; când se goleşte cuiul, cade pe piatra de moară. Cf. DDRF. *Cheia care strînge giroful* (= surupul cu care se regulează poziția pietrei. PĂCALĂ, R. 465-6. | *Cuiul surupului s. răsucitorul de la masa dulgherului.* DAMÉ, T. 114. | *Cheie de șuruburi.* COSTINESCU. *Cheie pentru piulțe.* BARGIANG, Cf. PONTBRIANT, II. IV 56. | *Mutercă,* la teasc. Cf. TDRG. | (Pesc.) *Cheile îndodului*: cele două frînghii de care se leagă otgoanele care țin aripile. Cf. ANTIPA, P. 459-60. | Din țara și cu care se îndreptează dinții ferestrului. Cf. LIUBA-IANA, M. 122. | *Cheia unui robinet*: partea robinetului care se întoarce spre a-l deschide s. a-l închide. | *Cheia unui ceas*: mic instrument care servește spre a întoarce resortul s. arătătoarele. | *Cheie de pian, fîmbal* (H. II 120), *de vioară* (H. XVII 241): care servește ca să întindă coardele. | (Tip.) Instrument de fier cu care se închid formele s. se strîng șuruburile. CĂL. TIP.

2°. *Dantelulă s. broderie* (JAHRESBER. III 319) de mână, făcută cu înghița (cărțigelul) sau cu acul, cu care se împreună două foi la o îmbrăcăminte de pânză (ărănească (ie, cămașă etc.), s. la o rufă de casă (față de masă, de perină, ștergar ș. a.); cf. *cheiță*, încheiță. *Nici foite cheimeși, nici foite din care se fac mîncăle sau izmenele nu se țivesc, ci se prind unele de altele prin niște țesături în figuri frumoase făcute cu acul din ață și acle se zic chei.* LIUBA-IANA, M. 17, cf. 117. *Bărbății... poartă... izmene mai scurte și largi și cusute în cheie.* MOLDOVAN, T. N. 69.

3°. *Chizdurile fîntanei.* PAMFILE, D. 8. *Am o fîntînă cu cheie verzi și cu apa roșie* (= Harbuzul). GOROVEI, C. 184.

4°. (Termen de construcție) Lemnul gros ce leagă stîlpul de sură la capetele de sus, peste care apoi se bat vînturile. TARA OLTULUI, III nr. 19-20. || (Modern, după fr. *clef* de vînt) *Piatra din mijloc pe care se reazimă celelalte pietre ale unei boltituri.* Numeroase etimologie... *formă în jurul căreia bolților niște largi roțete în formă de stele.* ODOBESCU, I 443. *Cu țurla răzîmăie pe două rînduri de arcuți suprapuse, din care rîndul de sus este așezat pe cheile celui de al doilea.* GHICA-BUDEȘTI, MON. IST. I 22.

5°. (Modern, Muz.) *Semn sau începutul portativului care, după locul ce-l fixează notelor de pe o linie oarecare a portativului, determină locul relativ al celorlalte note, în scara muzicală.*

[Forma veche *cl'ate* e atestată la ANON. CAR. *Cleș* = Clavis (*kejș*); (Munt.) *chie* s. f. WEIGAND, JAHRESBER. VIII 257, (neînțelese, în ghicitori) *chieu* s. a. *Am o fîntînă cu cheie verde și cu apa roșie* PĂSCULESCU, L. P. 87, (cf. ghicitoria din GOROVEI citată mai sus sub III 3°). | Diminutive: *cheiță* (*cheiță* f. = clavicula. ANON. CAR.), *cheiță* (DICT.), *cheișoară* (pronunț. *che-i* s. f. = cheie mică; cheuloare, acătătoare (PĂCALĂ, R. 513); chindisitură ce se face spre a coase la olărită marginile, cheie III 2°, cf. *cl'ică*, *dantela* (VICIU, GL.), *clin*, *pară* (TDRG), *găurile la cămași* (ION GR. III 300). *Dă-mi, Voico, chidățele, Să-mi dăscău lădițele.* TEODORESCU, P. P. 193. *Cheiele raiului.* MARIAN, SE. I 223. *Ștergătoriu' are la mijloc de-o parte o cheie de ață, cu care se acăță la fărîna ușii.* BREBENEL, GR. P. Cîrului... [e] făcut din piele de porc cu găurele, arînd veacă de brad c'o cheie de curcă, cu să-i poată acăță în cuiș, id. ib. La ille mai vechi, în loc de cloacă nele sînt așa numitele cheie (com. BANGIU). Părțile cămeșii se încheie una de alta... la tineri și la cămeși de Duminecă, cu *cheiță*. Dacă *cheiță*

e mai lată de un deget mic, se zice umbrenjă. BREBENEL, GR. P. *Fata zecă și cosă la niște alife cu cheiță* (notă: găurele la cămeși). ION CR. III 300. *Fă-mi cămășă de fuior și mi-o coasă cu cheițe*. RETEGANUL, CH. 32. | Nomen agentis: (rar) *cheier* s. m. = faur de chei, lăcătuș s. purtător de chei? *Laclă la ușă găscă... Pe cheier, mdră, chemă...* *Laclăt că-t descuță*. TEODORSCU, P. P. 521b. *Ado 'noace cheierul, Să deschidă vistierul*. PĂSCULESCU, L. P. 213b; (cu femininul) *cheierijă* s. f. = cea care ține cheile. POP. ap. CDDE nr. 325; cf. *chelar*, *chelăriță*.)

— Din lat. *clavis*, -em *scheies*. [În unele înțelesuri de sub III, poate să avem a face cu rămășițe ale lat. *clavus scuius*, care la plural a devenit omonim cu *clavis scheies*].

CHEIER subst. }
CHEIERIȚĂ s. f. } v. cheie.

CHEIETOĂRE s. f. }
CHEIETORĂ s. f. } v. cheotoare.

CHEIETURĂ † s. f. v. încheiă.

CHEIOTOĂRE s. f. v. cheotoare.

CHEISOĂRĂ s. f. }
CHEIȚĂ s. f. } v. cheie.

CHEIOTOĂRE s. f. v. cheotoare.

CHEIU s. a. *Quai*. — Tărâmorele unui râu (înălțat prin zid de piatră s. apărat prin parapet), având menirea de a opri înundările; p. ext. stradă de-a-lungul unui râu (între țărâmorele râului și case), cf. *splaiu*; p. ext. tărâmorele unui port, unde se încarcă și se descarcă mărfurile. De la *semicercul portului pornesc... o mulțime de strade d'în curmezișul străzilor circulare, paralele cu cheia*. GHICA, S. 536. *Valorile fonciare, adică acareturile ce se află făcute pe fața pământului, precum biserici, curți, veiniți, mori, crizme, cheiuri de moște și altele*. IONESCU, D. 88. *Am pornit spre cheiu...* *M'am apucat de plimbat de-a lungul cheiului*. CONTEMPORANUL, IV 138. [Plur.: *cheiuri*.] † [S: (rar) *cheu* s. a.]

— N. din fr.

CHEIU s. a. }
CHEIȚĂ s. f. } v. cheie.

CHEL, **CHEALĂ** adj., subst. 1^a. *Chauv. 2^a*. (Montagne) *dénudée*. 3^a. *Sorte de blé d'automne*. — [În Muntenia și Transilv. de miază-zii].

1^a. Adj. (substantivat uneori). Fără păr pe cap, (Mold.) pleșuț, cheles; cf. spân. *Chelul*,... orice i-or zice neștine, nu se mănâie; iar de-i va zice *chel*, se aprinde, se turbază de mânia. MUMULEANU, ap. OCR. II 246/248. *S'a 'ntovărășit rădionul Cu chelul și păducoșul*. PANN, P. V. II 74. *Antoneșcu era un om de v'o patruzeci și cinci de ani... chel ca sticla*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. II. *Gînerile împăratului cel chel șosea neveste-sii ce făcă*. SPIRESCU, L. 171/2. *D'o fi deochiat De față mare, Să-i cază costia, Să rămăte cheală*. TEODORSCU, P. P. 369. *Ia vezi cheala cum se poartă*. id. ib. 337. † *Ce-i lipsește chelului?* — *Tiește de mărgăritar: se zice pentru cei scăpătați ce vor să se împodobească tocmă ca cei mari* (I. GOLESCU) s. pentru acei care răvnesc la lucruri ce sînt nepotrivite cu starea lor, celor săraci și mîndri (ZANNE, P. II 517, cf. SPIRESCU, L. 185), sau celor care voiesc să aibă (ori își cumpără) lucruri superflue când le lipsesc altele de prima necesitate.

De tiehia chelului să nu te atingi. GOLESCU, ap. TDRG. *Chelul lesne se tunde*. id. ap. ȘIO. *Ce-ai eu el, Dacă-i chel?* id. ap. ȘIO. *A scăpă chel* = a fi hătut. ZANNE, P. II 520. || P. ext. (Despre animale) Fără păr. *Porc chel*. H. III 306.

2^a. P. anal. (Munte) fără pădure, gol, cf. pleș. *Înainte lor se ridică un munte chel; nici un arbore*. VLAHUȚĂ, D. 79.

3^a. O specie de grâu de toamnă. H. II 281. [Scriș și: *chiel*, *chială*.] Plur. *cheli* și *chei*; feminin (în rimă) și: *cheale*. TEODORSCU, P. P. 370b. | Verb: *cheli* IVa = (intrans) a rămăneă fără păr, a deveni chel, a pleșui. (p. anal., trans., în glumă) a goli, a despoji. *A cheli un os* = a mănca toată carnea de pe el. PONTBRIANT. | Abstract: *cheliere* s. f. *Chelierea sau pleșuirea capului de păr*. PISCUPESCU, O. 155/151. — (neobișnuit) *chilgus* s. a. [plur. -șuguri] = cheie. BĂRCIANU.]

— Din turc. *kel*, idem. ȘIO. Cf. *cheliie*.

CHEL s. m. (Bot.) = varză-creață. LM., (Oltenia) PANTU, PL., (Banat) LIUBA-IANA, M. 102, DR. I 361. [S: (Transilv.) *chil* s. m. ECONOMIJA, 124, PANTU, PL.]

— Din germ. *Kohl* 'svarză' (cu pronunțare dialectală; cf. sâs. *Kül*, idem, ung. *kehkaposzta*), idem.]

CHELĂCĂI vb. IV^a v. chelălăi.

CHELĂLĂI vb. IV^a. *Glapis, japper, piastler; hurler; pleurnicher, gémir*. — | *trans.* (de-pro căni s. despre vulpe. H. VII 262, s.p.ec. despre copoi. H. III 325 s. despre căței. cf. CUV. D. BĂTR. I 272) A scoate sunete plângătoare, ascuțite și dese (de durere, când sînt loviți, cf. PĂSCULESCU, L. P. s., mai rar, de bucurie, s. când dau de vînal, cf. COSTINESCU); p. anal. (despre copii) a plînge continuu, a scîlci, a se zîmărca (cf. COSTINESCU), a geme (*chelălăi* BUCNARIU, NÂS). Cf. a bate (A. IX), a schenă, a chehni, a clîntăni, a țîpă, a se vâieia, a urlă. *Întu toți fiii lui Israel, nu va chelălăi căine cu limba lui, de la om pînă la dobitoac*. BIBLIA (1688), 47. *Care căteale... începură a chelălăi, a urlă și a schinci*. GORJAN, H. I 98. *În tînce fuga, vîtîndu-se și chelălăind*. TICHINDEAL, P. 200. *Cîni... chelălăiesc sălbatec*. ALECSANDRI, P. III 206. *Ea, din scîdăre de seamă, am cîlcot pe coada căpșului...*, *încît dobitoacul începă a chelălăi*. I. NEGRUZZI, V. 39. *Găgălicea lor cănele, care sărvi... chelălăind*. T. CERCEL, SĂM. III 459. *Cîni... rîcîind cu picioarele în pămînt și chelălăind*. RETEGANUL, P. IV 46/2a. *Bieții căni, smuncindu-se, scot ceapurile și fug afară chelălăind*. ȘEZ. VII 66. *Schiopănd, chelălăind*. ALECSANDRI, P. P. 55/51. *Dolfa rîu chelălăie*. TEODORSCU, P. P. 515b. *Schilăidă cît putea*. PĂSCULESCU, L. P. 296. *Sî cîni chelălăind*. ȘEZ. III 21/2a. *Cănele schilăidește* (H. V 16), *chelăde* (H. II 17). [Scriș și: *chiel*, *chid*.] † [S: *chilălăi*, *chiolălăi*, *chelăcăi* (COSTINESCU), *schelălăi*, *schilălăi* (L.B.), *chelălăi* (H. I 237, ȘEZ. III 21/2a), *schilălăi* (L.B., cu prez. *schilălău* TDRG.), *schiolălăi* (TDRG.) vb. IV^a, (Muscel) *cherlăi* vb. IV H. VI 406. || Adjectiv: *chelălăit*, -ă = (despre lătrătură) plîngător. *Lătrătura [copoilor] chelălăie... rîsună cu o ciudată monotonică*. ODOBESCU, III 41/2a. | Abstract: *chelălăire* s. f. DICT.; — *chelălăit* s. f. DICT. *Preschimbând temnița lor... înt'o adicărită chelălăire*. GOGA, T. N. VI 1927; — *chelălăit* s. a. *Parc că se și aude...* *chilălăit* [cînt]lor, de bucurie sau de durere. ODOBESCU, III 134/131; — *chelălăit* (schilălăit) s. f. *Dulăni... toate vîlce... de chehnuri și de schilălăituri împlură*. CANTEMIR, IST. 236.

Lătrături și chelălăituri de câni. SANDU-ALDEA, A. M. 151. (fig.) Nu trebuie dat crezământ chelălăiturilor acestor cavaliți. CARAGIALE, M. 265; — *chelălăiu (chelălăiu)* s. m. sing. = chelălăitură, vaiet (și în Brașov, com. LACEA). *Skidellu.* ANON. CAR. Ași lăsat în urmă numai *chelălăiu* și amar *neptus*. CONTEMPORANUL, I 833. | Substantivul refăcut din verb: *schilă* s. f. = javră, potaie. REV. CRIT. III 168. | — Onomatopoe. Cf. (s) cheună, chiloman.

CHELĂLĂIALĂ s. f. } v. chelălăi.
CHELĂLĂITURĂ s. f. }

CHELĂR s. m. 1°. Celui qui tient les clés de la maison, de l'office ou du cellier, *sommelier; cellier; intendant; portier.* 2°. *Échanson.* — (Invechit).

1°. Acela care, la o casă mare, are asupra sa cheile casei, mai ales ale cămării și ale pivniței; cf. cămăraș (cf. SIMEON DASC. LET. 277); spec. călugăr care se îngrijește, într-o mănăstire, de aprovizionarea comunității; p. ext. intendent, portar (DDRF.). *Kelar* = clavier. ANON. CAR. *Pre lăhăru chelăru corbuli socoti să facă.* CANTEMIR, IST. 236/12. *Acesă... carte... datu-o-am eu, Spiridon monahul, ce am fost chelărul la sf. episcopie, nepoșilor miei (a. 1738-48).* IORGA, S. D. XIII 44. *Dinu Păturică... tuă cheile pînăși din mână chelărului și p'ale cămării din mână jupnăși.* FILIMON, C. II 65. *Poveștile chelăritului.* RUSSO, S. 36. *Pot să pricep mai bine cât fură într'un an vataul și chelărul?* C. NEGRUZZI, II 177/12. *Sfântul Petru nu mai vine, Că-i chelăru și n'are cine să rămâie 'n locul său.* CONTEMPORANUL, II 691. *Voi, chelari de buți, Vin să-mi priticociți. Vin din nouă buți, Prin oale, prin cane.* TEODORESCU, P. P. 58.

2°. † *Glucor.* *Au intrat la urechile lui Petruvoșă, și mai vortos Hărea chelaru i-au spus cum și țeara se vorovește ca să-l pârdească.* LET. I 161/12.

[Scris și *chelar* (chtlăr); † și dial. *chelăru* s. m. | Feminin: *chelăreasă* (+ *chelar*; *chelăne-rasă*), *chelărită* s. f. = soția chelărului s. femeia care face slujbă de chelar. *Chelăreasă banilor, Stăpână averilor.* TEODORESCU, P. P. 82. *Și pe mine că m'or pune Chelăreasa banilor, Stăpâna argoșilor.* ȘEZ. XIII 112. *Chelărita banilor.* PASCULESCU, L. P. *Țarca n'a fost pasăre ca acumă, ci ea a fost chelărită la unul dintre birturile cele mai mari.* MARIAN, O. II 52. | Abstract (rar): *chelărie* s. f. = funcțiunea chelărului. DICT. | Turcism: (*chelerji başı*) *chelargi-bașă* † s. m. = marele chelar al Vizirului s. al Hanului. ȘIO. *Un postar șatu i un atlat, ce s'au dat la chelargi-bașă al hanului.* CONDICA (1693) ap. ȘIO. 800 tal. s'au trimis la Odrinu, de s'au dat la chelargi-bașă al Vizirului. ib.]

— Din paleosl. *kelars*, idem, sau, ca și acesta, direct din grec. *κελλάρις*, idem.

CHELĂR s. a. v. chiler.

CHELARABĂ s. f. (Bot., Severin) = *elarabă*, gulie, brozică: *Măne o să gătesc chelarabe.* BOGRANU, GL. Cf. *chelarabă*.

CHELĂREĂ s. f. (Bot.) = *ochelariță*. (Biscaltella laevigata). PANTU, PL. [Și: *chelărăt* s. m. DAMĂ, T. 186, PANTU, PL.]

— În loc de *ochelăreă* (analizat ca o *chelăreă*) și *ochelăr*, derivat din *ochelari* (cf. numele german Brillenschote). (Cf. A. Philippide, *Viața Rom.* IV 40).

CHELĂREĂSĂ s. f. v. chelar.

CHELĂRĂL s. m. v. chelăreă.

CHELARGI-BAȘĂ † s. m. } v. chelar.
CHELĂRIE s. f. }
CHELĂRIȚĂ s. f. }

CHELĂU s. m. sing. (Atestat numai din Țara-Oltului, în expresia) *Lucru de chelău* = de pricopsală. v. HANEȘ, T. O. 113.

— Din ung. *kelő* «care se trece, se vinde bine».

CHELĂN s. m. v. chelbe.

CHELBAȘ, -Ă adj., subst. 1°. *Teigneux.* 2°. *Chauce.*

1°. Care are chelbe (1°). Cf. ȘIO. *Doar nu-ș chelbaș!* MILLO, ib.

2°. (Despre oameni și animale) *Chel*, fără păr (H. XII 26); (despre pasări) fără pene, golaș (COSTINESCU). *Iar morarul gheldămaș, De pe cap chelbaș...* ȘEZ. XIII 126.

[Verb: *chelbăși, chelboși* IV^a = (intrans., dar mai ales refl.) = a deveni *chel* (bașă), a căpăta chelbe; a cheli (DICT.); (despre animale) a-și pierde părul, penele, a deveni golaș (cf. COSTINESCU); (trans.) a lăsa (pe cineva) gol, a despoia. # *Doar n'am chelboșit* = doar n'am nebulit, doar nu-ș chelbaș (DRG.). s. *chelbaș*. *Un galben pe cinci chile (de ori)?... Doar nam chelboșit.* ALECSANDRI, T. 1541. P. ext. *La preș, et te chelbășă.* KIKIREZU, ap. ȘIO. | Abstract: *chelbăsie, chelboșie* f. = starea celui chelbaș (cf. TDRG.), chelie (cf. COSTINESCU.)

— Din turc. *kel* «cheli» + *baș* «cap». TDRG. (Cf. *kel* *başı* «teigneux» ȘIO), apropiat (în sensul 1°) de *chelbe*.

CHELBAȘI vb. IV^a } v. chelbaș.
CHELBAȘIE s. f. }

CHELBE s. f. sing. 1°. *Teigne.* 2°. *Calvitie.* 1°. *Boală* (H. XII 291, 303, XIV 439) de pielea capului; un fel de coajă pe cap, care supurează pe dedesubt și face să cadă părul; e foarte molsitoare (LEON, MED. 124); *bube* (COSTINESCU) în cap, provenite din necurățenie (cf. PAMFILE, R. 25). Cf. ȘEZ. III 174/12. *Aveți și o chelbe în cap.* CONV. LIT. XXII/12. *A da Dumnezcu chelbea în Țigani.* ION CR. III 80. *Să nu pui stă pe cap că faci chelbe.* ȘEZ. II 66/12. *Oamenii se ung pe cap cu gălă (gaz, petrolu), ca să le treacă chelbea.* ib. III 174. *Hora-i mare, flecăi n'are, C'o murit de gălbănare;* Numai unul o rămas Șiacela-i cu chelbea 'n nas. ib. V 15. *Ce porți, leco, chelbea 'n cap?* — *Dacă-i modă, ce-am să fac!* ZANNE, P. III 230. | *Chelbea-năzdrăvanul*, e numele unui erou din povești. PAMFILE, J. II. # *S'a umplut de chelbe (și de rapăn) = a sărăci de tot.* Cf. id. ib. ZANNE, P. II 520. *Prin ogradă, buruienile lăuate de Dumnezcu, de babă și de fata babei, și încolo nimic altă decât chelbe și rapăn.* ION CR. III 75.

2°. P. a. a. l. *Chelie* (1°). GOROVEI, CR.

[Adjectiv (une-ori substantivat): *chelbós, -oasă* = (ad 1°) plin de chelbe; (ad 2°) cu chelie, chel. DICT. *Când mămăliga e gata de mestecat, se țepțește... căutând a nu o țepși de tot, dacă vrei să nu-ți rămâie copiii chelboși.* ȘEZ. V 5/12. *A înțeles Cine poartă fes?* — *Chelboasa de la Rușnoasa.* ZANNE, P. III 143. # *Chelboasul tichie de mărgăritar nu-i trebuie.* C. NEGRUZZI, I 249. (Cf. PANN, ap. TDRG., PAMFILE, B. și varianta: *Ce-i lipsește chelului?* — *Tichie de mărgăritar*). *Cei cu plete le-au pierdut și cei chelboși le împletec:*

se zice pentru cei ce se dau după mode vechi. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 422. Doar *mușchelbos* = doar n'am nebunit. Cf. TDRG. | Cu al sufix: *chelbân* s. m. = om cu chelbe în cap (Mold.) TDRG.]

— Etimologia nesigură. După Tiktin, *Dict. rom. germ.* ar derivă dintr'un lat. pop. **calcia* (din *calvus* = *chelb*). Propagarea lui I (**calcia*) o mai întâlnim și în *închelbădă* (s. v.). După Al. Philippi, *Viața rom.* IV 39 și Meyer-Lübke, *REW.* nr. 1530, e împrumutat din alb. *k'el'p* «*spuroiu*» (deci înrudit cu *călbază*, *gălbază*). Nu e probabil să avem a face, cum crede L. Șăineanu, *Inf. orient.* s. v., cu un substantiv reconstruit din *chelbas*, cuvânt de care *chelbe* a fost apropiat însă, prin etimologie populară, în regiunile mult mai restrânse, în care acest cuvânt e cunoscut.

CHELBEAZĂ s. f. = gălbază. H. V 19, 73.

CHELBOȘ, -**OĂSĂ** subst. v. chelbe.

CHELBOȘI vb. IV^a } v. chelbas.
CHELBOȘIE s. f. }

CHELCEĂ s. f. O plantă (?) Prin vâlcele, Tot *chelcele*. ION CR. III 151.

— Ar putea fi o rostire dialectală în loc de *pielceă* sau un derivat din *calce* cu suf. dim. -*ea*. Cf. *chelculiță*.

CHELCO s. a. } v. chelșug.
CHELCIUG s. a. }

CHELCLITĂ s. f. (Bot.).—Atestat la H. XIV 396, printre numirile de flori, fără definiție. Cf. *chelcea*.

CHELDA s. f. (accentuat?) = ? O *chelda* (a. 1793). IORGA, S. D. XXII 341.

CHELDEȘI vb. IV^a v. chindisi.

CHELEȘI † vb. IV^a (Biz.) *Faire l'ordination*. — A da, prin punerea mânilor pe capul celui ales și prin rugăcune, un dar bisericesc ori o slujbă bisericească (PHILIPPIE, *Viața Rom.* IV 17), cf. a hirotoni. După doxologie, *aduc pe ioposifos din altar; scoțându-l pe ulyte cele împărătești, protopopul... îl aduce către Mitropolitul, cheleșindu-l*. LET. III 320¹².

— Din n.-grec. *χελεις*; pentru înțeles, cf. mediogrec. *χελεις* «*jussio sacra*», citat de Al. Philippi, *Viața Rom.* IV 17.

CHELEMÉT s. a. *Relation, affaire*. — Relație, prietenie (Suceava, Hânțești în Dorohoiu, ION CR. VI 30); afacere (Straja, în Bucov., com. AR. TOMIAC). [Intrebuințat aproape numai în locuțunea] *A face chelemet cu cineva* = a sta de vorbă (ȘIO.), a-și face de lucru cu cineva (cf. TDRG.), cf. a băga în plug (cu cineva). Eu văz că nu e treabă să fac chelemet cu dânsa. GORJAN, H. IV 173. *Ca vecini, se cunoșteau de pe nume, chelemet nu făceau unți cu alții* CONTEMPORANUL, V 482. [Ptur. -*tarif* | Ș: *chilmét* (*chilmát*) s. a. (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC). *Mamă, Toader a lui Tânăsău m'o bătu*. — *Ază-ți trebur*. Tu la ce-ți faci *chilmát* cu toți răii? (Vicovul-de-sus, în Bucov.). Com. G. NISTOR. *Apoi cu oția nu mai fac eu chilmét*. ION CR. VI 30. | Verb: *chelemetui* IV^a = a sta de vorbă, a-și face de lucru cu cineva. Cf. ION CR. IV 305.]

— Din turc. *kellmet* «*vorbă, discurs*». ȘIO.

CHELEMETUI vb. IV^a v. chelemet.

CHELEPIR s. a. v. chilipir.

CHELERĂBĂ s. f. (Bot., Banat). = *calarabă*. LIUBA-IANA, M. 102. Cf. *chelarabă*.

CHELER(IU) † s. a. v. chiler.

CHELERMÎN s. m. sing. (Min.) v. chilermenă.

CHELEȘ, -**EĂSĂ** adj., subst. 1°. *Teigneux*. 2°. *Chave*. — Cuvânt rar.

1°. Care are chelbe, *chelbos*, *chelbas* (1°). DICT. *A mai rămas un prăpădit de argal de la grădinițe, cheleş și doșădit, de n'are seamăn pe lume*. ISPIRESCU, L. 153¹⁷, cf. 164²¹.

2°. *Chel* (1°), *chelbos*. *Bé, cheleş, ce faci tu aici?* GORJAN, H. III 26, cf. 28. || *Cheleş-împărat*: personaj din povești. Cf. SADOVEANU, P. S. 226. [Accentuat și: *chêles*, -*d*. DICT.]

— Din turc. *keleş* «*teigneux*». ȘIO.

CHELËU † s. m. (Iht.) *Anguille*. — (Grecism) Țipar, chișcar. *Foc mare fără samă și smolă și iarbă pucioasă, zmei și chidne și chelëi*. DOȘO-FTEIU, V. S. 80¹³.

— Din grec. *χελί* «*chișcar, țipar*».

CHELFÂNĂ vb. I^a (ș. d.)

CHELFÂNATĂ s. f. } v. chelfâni.

CHELFÂNĂLĂ s. f. }

CHELFÂNÎ vb. IV^a. *Trans. Rosser*. — A bate zdravăn. PAMFILE, J. II, ION CR. V 374. Ioni (Grec): *Ar fi rușine se me las se me chelfanesca o zupinesca*. ALECSANDRI, T. 1591. [Ș: *chelfânui* vb. IV^a, CONV. LIT. ap. TDRG.; *chelfână* vb. I^a. *Lasă, cucoane, doar mort să fii, să nu te chelfânez eu*. CONTEMPORANUL, IV 290; (cu part.-adj.) *chelfânât, -ă* = bătut; (substantivat; formațiune personală, pentru rimă) *chelfânătă* s. f. = bătaie. Și-l întinde și mi-i trage-o chelfânătă, Cum nici n'a visat v'odată. T. SPERANTIA, ap. TDRG. || Astracte: *chelfânătă* f. = bătaie (ȘEZ. IX 154, CREANGĂ, GL., PAMFILE, J. II) cu repetiția (ION CR. V 374), pâruială (CREANGĂ, GL.). Știi c'am mai mâncat eu odată de la unta ca acesta o chelfânătă. CREANGĂ, P. 298¹¹. După ce-a venit el ruginat de la țesăpă, mi-a tras o chelfânătă ca aceea id. A 50¹². *Da bătaia lui Ion cu Costandin?* — *Nu-ți apusem? Calcie goală și chelfânătă la toartă*. VISSARION, FL. 182. *Mănăncă une-ori și chelfânătă, pe urma bunădății și a milostivirii lui*. MUSCEL.]

— Etimologia necunoscută. Cf. *chilfoseală* (subt. *chirfoși*).

CHELFĂRIE s. f. } v. târlă.

CHELFĂRIU s. m. }

CHELÎ vb. IV^a v. chel.

CHELIE s. f. 1°. *Calvitte, teigne*. 2°. *Teigne*. 3°. *Tête chauve*. — [Muntenia].

1°. Căderea părului de pe capul omului, boala care pricinuește această cădere (H. IV 91, VII 491), pleșuvie. *Pentru căderea părului (cheliu sau pleșnet în cap) întrebuițează [baba] o buruiandă pe care o numește arcu*. MAT. FOLC. I 699. *Leac de vindecarea cheliu*. PISUPESCU, O. 312¹⁰. | Specii: *cheliu-răpăseă* = tineea, BIANU, D. S. *cheliu fără bube* = peladă, id. ib.

2°. = *chelbe, bube-dulei*. DICT.]

3°. Cap chel, partea cheală a capului, pleșuvie. *Cheliului despre cheliu* Să nu-i spui v'o istorie. PANN, P. I 5, cf. ZANNE, P. II 519. După ce are *cheliu*, Mai are și *judălie*. id. ib. 160. *Se gătește în fața unei oginzi, își prapănă barbele și cheliu*. CARAGIALE, ap. TDRG. *Scoase din*

buzunar tichia și-o puse în cap, pentru că i-eră frică să nu răcească la chelie. MARION, ap. ȘIO. Să i se uadă chelia. PĂSCULESCU, L. P. # A frecă chelia cuiudă = a-l bate zdrăvăn. Cf. PONT-BRIANT. L-a lovit chelia = l-a găsit norocul. Cf. ZANNE, P. II 521. || Fig. Să se nșeze pe chelia literaturii noastre, cu tot ifosul... unsi critic de primo cartello. VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

[Și: chilie s. f.]

— Derivat din chel, prin suf. abstr. -ie.

CHELIE s. f. v. chilie.

CHELIBĂR † s. a. (Min.) v. chilibar.

CHELIPİR s. a. v. chillpir.

CHELM s. m. sing. v. pielm.

CHELNĂ s. f. I. 1°. Coffre (d'une voiture). 2°. Corne (du chariot). II. Compartiment. I. (Mold.) Parte a căruței. H. X 6, 69, 539, ION CR. IV 305.

1°. Lădița pe care șade cel care mână caii, și în care se păstrează diferite obiecte mici, merinde etc. (p. ext.) chichița trăsorii, de sub capra vizitului. H. X 46. A început a cotrobăi prin chelna căruței, să găsească niște frânghii. CREANGĂ, P. 125/14. Punea în chelna hărăbălii. ȘEZ. XIX 183. Bateau-atunci de bucurie. Ca săracul d'acuzie. Cu poala sumanului Turnă 'n chelna carului. TEODORESCU, P. P. 151/1. Și-a luat fână în poala măntălei Și-a turnat-o 'n chelna harabalei. MARIAN, SE. I 30, cf. ION CR. III 307.

2°. P. a. n. l. Partea dinainte s., mai ales, din-apei adăugată la coșul căruței, fund, șușlete, șiș(i)lete, codiră, scăriță, șerigla. DAMÉ, T. II. CREANGĂ, GL. (câlnă), VASILIU, C. 175, com. AR. TOMIAC, (chilnă), H. I 189, XII 173, PAMPILÉ, I. C. 135, I. IONESCU, M. 711. Piscu', scunu', leucile, chilna (șișilete), oștea se face din lemn de frasin, I. IONESCU, M. 709. Carele ce... când la chilnă cofi, oșie (a. 1806). URICARIUL, X 214/22. II chelne de car (a. 1834). IORGA, S. D. XXI 419. Pops și dascăl se așezară în chelna de dinainte [a carului]. DUNAREANU, CH. 99. Ce eră bun, în car porned; ce eră rău, în chelna carului oruncă. ȘEZ. XIII 132. Doi în car, Doi sub car, Doi în chelna carului. ZANNE, P. II 73.

II. P. a. n. l. (Transilv.) Parte a surii în care se pune fân s. secară neimblătită (Vașlab, Transilv.) ferdela surii (Varviz, Transilv.). VICIU, GL. || Despărțitură într'un lădoi de bucate (Frata, la Câmpiel. Com. v. BUCUR. || Despărțitură într'un portofel (Frata, în Câmpie). Com. v. BUCUR

[Și: (cu pronunțare dialectală) celnă s. f. VICIU, VASILIU, C. 175, AR. TOMIAC; chelnă s. f. H. I 348, III 4, 140, 195, 246, X 110, 479, XI 469, 506, XII 31, 118, XIV 377, PAMPILÉ, I. C. 135 etc. || Derivat: chelnăr s. a. = lada s. chichița luntrei. DAMÉ, T. 126.]

— Din pol. kielnia (stroziua) «coffre d'une voiture» (GHAC, II 49), iar acesta din germ. Kelle (Kellen). În Transilvania, cuvântul ar putea fi de origine săsească.

CHELNĂ s. f. v. pielm.

CHELNĂR s. m. v. chelner.

CHELNĂREĂSĂ s. f. v. chelăr'.

CHELNĂRIȚĂ s. f. v. chelner.

CHELNER s. m. Garçon (de café ou de restaurant). — Cel ce servește într-o cafenea a într'un restaurant, băiat (I 3°). Eră semnalul cu care

chemă chelnerul. CHRITĂSCU, CONV. LIT. XLV 601, cf. 373. [Și: chelnăr. || Feminin: chelnerișă (JAHRESBER. X 181), chelnărișă (accentuate și pe sufix) = femeie care servește într-o cafenea s. într'un restaurant, celatnică.]

— Din germ. Kellner, idem.

CHELNĂRIȚĂ s. f. v. chelner.

CHELOLOIMĂN s. a. v. chiloman.

CHELȘIG s. a. v. chelșug.

CHELȘUG s. a. 1°. Dépense, frats. 2°. Viatique, argent de poche. 3°. Don, cadeau, aliments, vires. 4°. Somme. 5°. Abondance. 6°. Bogatiele.

1°. Chelțulă (1°), spese (VAIDA). Kéltsg = sumptus. ANON. CAR. Chelțulă și banii per acest lucru înduratu-se-au a da jupânul Foro Miclșug. CORESI, ap. CCR. 30. Iaste început din sfatul și din [in]demnătura și cu chelțulă [în titlu: cu toată chelțulă] Măriei-tale. N. TEST. (1648). Ib. 83. Acest Testament l-au început a-l țevodi Erșomonah Sclăvestru, den porunca cu chelțulă Măriei-sale. Ib. ap. GCR. I 125/22. Au avut pagubă c[on]ștint mai marele părințele Athanasie... de cântăra samă de chelșug, cum șiș[e] [ara toată (1616—30). IORGA, D. B. 31. Iuda jined chelțulă lui Hristoș (= ținea socoteala chelțuilelor lui Hr.). VARLAAM, C. 90.

2°. (Păstrat numai în poezia populară) Bani de chelțulă (2°), bani meniți pentru acoperirea celor trebuincioase (VAIDA). Cf. chelțulă (2°). Chelșug înă să le dea. PALLA (1582), ap. MAYAR NYELVÖR (a. 1909), 210. Rătăci prin multe locuri, lipsit fiind și de chelșug. M. COSTIN, ap. GĂDEI. Și am rămas debrăcat, și dintr-o zi pân' într'alia înă fac locmat ca voi de mine, pentrucă, chelșugul sfârșindu-l, acum sânt și am rămas, cât mă moriu, și de golicime și de foame (a 1746). IORGA, S. D. XII 43. Ce țipi, Măle, și răcești, Te răcești, te vâlcărești? Ori din chelșug mi-ai fărșit? MAT. FOLC. I 30, cf. 165. ȘEZ. VII 57, ION CR. III 34, PAMPILÉ, DUȘM. 295, PĂSCULESCU, L. P., GRAIUL I 72. Da mi s'a ciunat chelșug', Veni vremea cu sustu'. VAIDA. Când Radu - așa urez, Costia înăiu-i curmă, Capul lui Măzrac idăi, Nici de chelșug mi-l cōță, Numai mândra și-o lud. POP. ap. ODĂBESCU, II 433. || Fig. Mulți, ouzind propovedanita învâțătoriuului, în în minte în toate zilele vieței, înă și la ceasul morții, dintr'aceia vor asă chelșugă. SICRIUL DE AUR (1683), ap. GCR. I 270/21. # A avea bani (s. parale) la chelșug = a avea bani de chelțulă (interpretat ca «bani în pungă». ION CR. V 374). N'om parale la chelșug, Să-mi cinstesc mândrele 'n țarg. MAT. FOLC. II 773, cf. I 372.

3°. † (Numai în BIBLIA 1688) Daruri (în natură), alimente, merinde, chelțuilei (5°). Și cndnu-l vei trimite pre el slobod de la tine, să nu trimiți pre el deșăr; cu chelșug să-l chelșuguești pre el, den oile tale și den grăul tău și den teacul tău. După cum te-au blăgoș[ol]o[ie] D[io]n[im]ul D[io]n[im]eș[ol]ăul tău vei da lui. Ib. 137.

4°. † Sumă. Ovești deaderă acel chelșug pre un sat a fi îngroparea streinilor. MAG. IST. IV 344/23.

5°. (La Românii din Bulgaria) Belșug. BUCUȚĂ, R. V.

6°. P. e. t. Lucruri mărunte, nimicuri. Cf. STAN. M. 149.

[Plur. -șiguri. Scris și chiel- || Și: chelșig, chelciug, chelciug (MAT. FOLC. 49), chelșig, chelșug s. a. || Diminutiv (cu o nuanță de desmierdare; ad 3°): chelșugel s. a. Să ne miștăscă sedinta mândăște[re] și svânta descarcă, cu bouleni,

cu călăuzi, cu vâdegere [= vâc(u)șoare]... cu chelșug (după a. 1620). IORGA, D. B. 36. || Verb: (Numai în BIBLIA 1688; ad 3°): **chelșugui** † IV^a = a da cuivă daruri (în natură). (V. citatul de sub 3°).

— Din ung. *költseg*, idem.

CHELȘUGEL s. a. }
CHELȘUGUI † vb. IV^a } v. *chelșug*.

CHELTĂIALĂ † s. f. v. *cheltăială*.

CHELTĂR s. a. *Boucherie*. — Măcelărie, unde taie carne (Racovița în Țara-Oltului). VICIU, GL. (Același cuvânt ca cel următor?)

CHELTĂR s. a. *Pressoir*. — (În Transilv., germanism) Teacă în care se store strugurii (Sighișoara), I I^a. ȚARA OLTULUI, III, 36. [Verb: **cheltări** IV^a = a stoarce (strugurii) în teacă. *Mâncă cheltărit din visul. ib.*]

— Din germ. *Kelter*, idem.

CHELTĂR s. a. *Corbelle*. — (Transilv.) Coș (PONTBRIANT) împletit din paie s. din făși de lemn mlădios (CONV. LIT. XLIV^a, 508), din nuiele de alun s. de răchită; are două toarle (com. ITTU). Cf. JAHRESBER. IV 288. *Nu e bine să pui cheltău (copul) sau sîta pe cap. PĂCALĂ, M. R. 159.* || P. anal. Instrument în formă de coș (H. XVII 232) de pescuit (Sibiu). ANTIPA, P. [Plur. -teud. Com. ITTU.]

— Din ung. *költő* «obiect de transport» (= *költöeni* «a transporta»), N. DRĂGANU.

CHELTIC s. m. (În locuțiunea) *A aduce la cheltic* = la înțelea, la țiririm (Botoșani și Dorohoiu). ION CR. VI 217.

— Ar putea fi un ung. **kelték* (**kelték*) «deșteptare, din *költöni* (*kelténi*) «a deșteptă, a trezi». C. LACSA.

CHELTUI vb. IV^a. I 1^a-2^a. *Dépenser*. 3^a *Dissiper, gaspiller, prodiguer*. 4^a *Consommer*. 5^a *Vendre*. 6^a *Marier*. II. 1^a *Faire des frais, se mettre en dépense*. 2^a *Subsister, vivre*. III. 1^a-2^a. *Employer*.

În opoziție cu: a câștiga, a dobândi, a agonisi, a strânge, a aduna.

I. Trans. (refl. = pasiv). Întregit adesea prin complementul drept bani (avere; rar, *cheltăială, pungă*); une-ori a absolut. Complementul, care arată pentru ce s'au întrebunțat banii, se indică prin prep. pe, † întru.

1^a. A da, a întrebunță bani spre a-și procura ceva necesar s. spre a ajunge la un scop; a face cumpărături; a suporta speșele cerute de ceva. *Cela ce va lăd bani de la cineva, ca să-i fie, și i va cheltui pe treabăle sale... să nu atdă certare.* PRAY. 140. *Cela ce va cheltui sau va schimbă bani răi... să să ceară. ib. 291.* Un plugar ce va fi sămănând sămânța sa în pământ strein și va fi cheltuit toată cheltăiala sa... ib. 21. *Cheltuit-au Șerban-rodă, de l-au otrăvit, ca să nu mai fie profetic sfatului.* LET. II 260^{1/2}. *Am cheltuit ca la o casă a mea cum cheltuește fleștecină la casa sa.* ANTIM, P. XXVIII^{1/2}. *S'au cheltuit banii.* BARAC, T. 18 *Grâu să fi-l îmbăditești, Pe leacuri să-l cheltuești.* DOINE, 5. *Mai lesne omul cheltuește decât dobândește.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 231.

2^a. † și întrebunță banii s. averea spre a ajută pe cineva. (C. nstruit cu prep. cu, s. † cu dat.) *O au cheltuită [avuția] srașilor și neputărniciilor.* VARLAAM, C. 22^a. *Și cheltăuște (COD. VOR te bla-goslov eaște; BIBLIA, 1688: cheltăuște) cu ei ca să-și rădă capetele.* N. TESTAMENT, 1648, ap.

COD. VOR. 30^{1/2}. *Andreu și-a cheltuit cu instalaria noastră tot ce a pus de o parte.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 17.

3^a. P. ext. A da, a întrebunță bani fără socoteală, spre a procura ceva de prisos, a risipi, a irosi, a prăpădi. *Rdu coareți se întru dulcașele voastre cheltuiți.* COD. VOR. 127^{1/2} (s: 65 le a mi-s tui și pre poftele voastre. N. TESTAMENT 1648; ca întru desmierdăciunile voastre să cheltuiți. BIBLIA 1688). *Cine trece, se oprește; Când o vede, nebunțește, Bea vin, punga-și cheltuește, Și, zdu, că nu se căște.* ALECSANDRI, P. P. 347^{1/2}, cf. MAT. FOLC. 398. *Cel ce fără măsură cheltuește, fără măsură și sărăcește.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 232, cf. 231. *Părinții adună bogății și fiii le cheltueșc în mod neocotii.* ION CR III 157.

4^a. † P. ext. (Cu complementele *măncare, băutură*) A consumă. Cf. LB.

5^a. † (Transilv.) A vinde (LB.), a desface (o marfă), a o petrece. *Er[oj]mond Theofan... trimeșce astă toamnă pe un căldură, pentru a vinde cal. Nu t-a putut, cheltuis la Bistrița; lasă unul la Cașoc în Blășfaldu. «Hoblicește popa de la Runcu și-l ia; acesta-l cheltueșc (a. 1642).* IORGA, D. B. I 73. (Cărțile) mi le trimt înapoi protopopii, cu relație că nu le pot cheltui atât, pentru vremele aceste sărăce de bani. SCRISOARE [1814], ap. CA. 518.

6^a. (La origine, în glumă) A măria. *Și-a cheltuit amândouă fețele (Auzit în Brașov).*

II. Refl. 1^a. († și regional) A face s. a avea cheltuieli (mari) cu ceva, a întrebunță bani (mulți) spre a ajunge ceva. [O femeie bolnavă] la mulți vraci să cheltuiască și nemică nu folosește. VARLAAM, C. 340. *Ce foloz taste că ne vom cheltui pentru să cinstim avântul, și acela mai rău să mănte pro noi?* id. ib. II 4. *De să va cheltui neștine să faci fie ce nămesonit pre loc streșu... PRAY, p. 339.* *Te-ai cheltuit astă-seară, pe fete să le cinstiești.* PANN, ș. I 26. *De unde v'afți cheltuit, Dumnezeu să vă 'mplinescă Inanșit și 'amit.* MARIAN, NA. 235.

2^a. † A se întrebunță, a trăi. Cf. TDRG. *Constantin-rodă, măcar că cu ai săi bani se cheltuisă... CANTA, ap. DDRF.*

III. Fig. 1^a. A întrebunță s. consumă puteri, facultăți, energie etc. spre a ajunge la ceva. (Slav.) *Iznuriatū = cheltuisă, store (puterea).* MARDARIE, L. 1286. *Cheltuisă toată puterea ta.* TES. II 308. *Tot focul amorului tdnăr, tot delirul juncei cei mai înșorite le-am cheltuit în adimenșirile unei cochete.* C. NEGRUZZI, I 55. *A cheltui puterile în deșert.* LM.

2^a. A întrebunță timpul (LB., cf. STAN, M. 149) spre a ajunge la ceva, a petrece (timpul, viața) cu ceva. *Alaltă viață ș'au cheltuit în filosofie.* DOSOFTEIU, V. S. 170^{1/2}. *Întră tu și [ceasul] acesta îl cheltuești în lucrurile lumești și în vorbe și în răsur.* MARGĂBITARE [1691] ap. GCR. I 293^{1/2}. *Rămășița vetei mele atce ș'o cheltuesc.* BELDIMAN, TR. 417. *Am hoitrit să cheltuisă câteva zile, cu să vânce cu ereun chip câteva lame.* DRĂGHICI, R. 71^{1/2}.

[Scris și *chel-*. Prezentul indicat, *cheltueșc*, prin Ardeal și *cheltuis*, † și: *chiltui* † vb. IV^a. *Keltuisăsk* = expendo. ANON. CAR. | Adjective: **cheltuit** (cu negativi **necheltuit**), -ă = (cu înțeles pasiv despre bani, puteri, timp) dat, întrebunțat pe ceva; (cu înțeles activ, despre om), având cheltuieli, supărat din cauza cheltuielilor. (ad I) *Bani cheltuiți cu nemăsură.* (ad II 1^a) *Să fii dăm[en]ta neocotii, nici cheltuit a mai intră în judec[ă]i (a. 1779).* FURNICA, I. C. 96. (ad III 1^a) *Ostență cheltuisă.* CANTENIR, ap. TDRG. *Comoară nelimpunată necheltuisă.* MINEIUL [1776] 85. (f. 203^b). — **cheltuior** (cu opusul **necheltuitor**) COSTINEȘTI, -oare (adesea substantivat) = (cel) care cheltuește; (mai des) căruia îi place a chel

tul (COSTINESCU), a da banii cu ușurătate pe lucruri de prisos, risipitor, mână-partă (LM.); care se poate cheltui (I 4°), se consumă, se trece; † funcționar care face cheltuielile, plățile, casier. *Domnul ordonului pe Constantin Kogălniceanu cheltuiitor* (= casier). E. KOGĂLNICEANU, ap. TDRG. *Lucrurile... se împărțesc... în cheltuiitoare și ne-cheltuiitoare*. CODICA CALIMAH, ap. TDRG. *Cheltuiitoare lucruri, res fungibiles, fungibles, sînt acele ce prin întrebuințarea lor se cheltuiesc, precum sînt: bani, grîn, vin, păpușoi și altele*. CODICA TIV. A. 4/17. [Omul] are mîni agonisitoare și gură cheltuiitoare. PISCUPESCU, O. 92/12. Nu fii zgîrcit, căci banii strîngătorului intră în mîna cheltuiitorului. C. NEGRUZZI, I 248 (variantă: în mîna risipitorului). O soție alintată și cheltuiitoare. IORGA, L. I 112; — (derivat din cheltuială) **cheltuielnic**, -ă † = căruia îi place să cheltuiască, risipitor. *Bărbatul... cheltuielnic, jucător de cărți*. GOLESCU, I 31; — **cheltuiós**, -oásă † = care se face cu mare cheltuială, la care se cheltuiește mult, costisitor. *Caută... feliurirea și susțineră gustului în mîncări și petreceri cheltuiitoare*. MARCOVICI, D. 231. | **Abstracte: cheltuire s. f.** (ad I 5° † Trans. IV.) *M'am posoluit, că și cheltuirea predicilor înecă mîi aduce nu puțin mîhnire...; cu cît dară mai puțin pocu să mă întinz și la cheltuirea celualalt felu de cărți*. SCRISOARE (1813) ap. CA. 318; — **cheltuit s. a.** *Bani de cheltuit* = de cheltuială.]

— Din ung. költeni, idem. Cf. cheltuială, cheltuiug.

CHELTUIALA s. f. 1°. *Dépense, frais. 2°. Viattage, argent de poche. 3°. Dépense, gaspillage, dissipation. 4°. Achats. 5°. Aliments, vires. 6°. 7°. Dépense. 8°. Impôt. 9°. Garniture (d'un vêtement). 10°. Fleur de farine. 11°. Partie du radeau.*

In opoziție cu: căștig, agonisită, strânsură, venit.

1°. Bani trebuincioși pentru a procura ceva necesar, sumă cheltuită (I 1°) s. de cheltuit (COSTINESCU). *Le-au scris în cheltuială multă*. PALIA (1582) ap. GCR. I 38/2. *Am vrut să le tipăresc cu cheltuiala sfintei mîndăstiri*. INVĂȚĂTORI DE CĂMPLUNG (1642). ib. I 94/12. *Ucigătoriu... iaste datoriu... să plătească rudaor celui ucis toate cheltuielile ce au făcut*. PRAV. 333. *Să-ți ducă [pe țaran] de unde o fost, tară ei să rămîie cu toată poguba și cheltuiala*. ib. 18. *Un plugar ce va fi sămănat sămînța sa în pămînt strecin și va fi cheltuit toată cheltuiala sa...* ib. 21. [Muierea] are putere toată cheltuiala, ce va fi de hrana ei, să ecară de la bărbat. ib. 557. [Muierea] să gîdă acolo cu cheltuiala bărbatului. ib. 618. *Un turu înali, carele l-au zidit lancel-vodă, ce-i zic Huneadi Janoș, tot de pietri copleite, cu mare cheltuială*. GEOGRAFIA ARDEALULUI (ca. 1660-80) ap. GCR. I 176/12. *Al necuț Măria-ta, necruțînd cheltuială*. DOSOFTEIU, ib. I 240/12. *Dintr'a Măria-tole cheltuială ađites cărți făcîndu...* BIBLIA (1688) 7 pr. 12. *L-au ales la domnie boierii... cu nevoia și cheltuiala lui Șerban*. LET. II 254/4. *Guvernul a ordonat să se imprimare operele lui, cu cheltuiala statului*. C. NEGRUZZI, I 236. *Ne-a așezat bunicii în gazdă, cu toată cheltuiala lui, la una Irinuca*. CREANGĂ, A. 25/12. *Cheltuielile sînt mai mari de cît veniturile*. TDRG. *Cine plătește cheltuielile? id. Cheltuiel de judecată*. HAMANGIU, C. C. 1727. *Osîndit să plătească și cheltuielile unui proces*. COSTINESCU. || [Loc. adj. și adv.] **Cu cheltuială** = care a costat mult, costisitor. *Bunătate de copilă, crescută cu cheltuială prin pensioane*. ALECSANDRI ap. TDRG. IORD. GOLESCU, P. ZANNE, P. II 321.

2°. Bani meniji a fi cheltuiți pe ceva, sumă destinată spre un anumit scop, necesară cuiva a

să cheltuiască (la drum, ca să poată trăi). *Ma aies: a aveă, a da, a luă etc. (bani) de cheltuială*. *Eu fti vou pură grija pentru toată cheltuiala drumului*. DRĂGHICI, R. 6/12. *Eu nu am nici a de cheltuială*. id. ib. 14/2. Cf. 17/2. *Taca mi-a dat și bani... Am știut cu dinainte că are să ne lasă și de cheltuială*. CREANGĂ, P. 161/2. *Te rog să-mi dai bani de cheltuială*. id. ib. 185/1. *Luă... și de cheltuială ce pe apă nu curge*. SPIRESCU, L. 33/12. *Dă-i bani de cheltuială și haine de premencală și trăsura de porneală, și să se ducă să-ți aducă Moșneagul de unde va ști*. SEZ. I 4/12. *Bani am azi și mîne tară*. *Stau dugmanit să m'omorie*. *Că mai am de cheltuială*. ib. III 157/2. *A aveă abia de cheltuială = a trăi de pe o zi pe alta*. PONTBRIANT. | Fig. (în glumă). # **A da cuiva de cheltuială** = a-l bate zdrăvăn. *Ei las' că fti-oia da cu fte de cheltuială, măi creatule și pînă-nutale!* CREANGĂ, P. 65/12. *Și-ți dai pumti de cheltuială*. DOINE. 25/12.

3. P. ext. Bani întrebuințați fără socoteală, spre procurarea unor lucruri de prisos, bani risipiti. *Cheltuiala unui ospăd ce ne îmbuiba păntecile*. C. NEGRUZZI, I 253. *Nerozia are cheltuială mare*. PANN, P. V. I 96. || [Loc. adj. și adv.] **Cu cheltuială** = scump, costisitor. *Vra să zică mîni o să avem bucate cu cheltuială*. ALECSANDRI ap. TDRG. *Boieria și prostia cu mare cheltuială se fin*. ZANNE, P. IV 253. # *Obrazul subțire cu mări* cheltuială se fine. IORD. GOLESCU, ap. id. II 321. || **A se pune pe cheltuiel** = a cheltui mai mult ca de obicei. COSTINESCU. **A hăgă pe cineva în cheltuială** = a-l face să cheltuiască (bani mult).

4°. P. ext. (La plur.; rar) *Lucruri cumpărate pentru ceva, cumpărături*. *Se ducă să cumpere cheltuiel pentru îngropare*. SEZ. VII 136.

5°. (La plur.) † *Lucruri de mîncare, merinde, alimente*. Cf. cheltuiug (3°). *Și-i deade cheltuielile și-i trimise cu corabie*. DOSOFTEIU, V. S. 156/2.

6°. Spec. Partidă, într'un catastrofi, unde se trec sumele cheltuite, ieșite (cf. COSTINESCU).

7°. Fig. (Cf. cheltui III). *Intrebuințarea (zadarnică s. cu folos) de timp, de muncă etc. risipă, irosire*. *Se vedeau perechi înșăritindu-se tot timpul în loc, cu o cheltuială de grați și cu o expresie de mulțumire, ce le făcă să zîmbești*. VLAHUȚA, D. 4.

8°. Spec. † *Impozit*. *Am teriat numiile mîndăstiri această pînă și de butură, de camăndă, de cepărit... și de toate cheltuielile, ori cîte ar mai fi, să nu se suere cu nemădă*. *Și drept aceea poruncim și vouă, carii veți fi rînduși să strîngeți cheltuielile de pre la cărcime...* (a. 1758). URICARIU, U. 62/12.

9°. *Garnitura (cu căptușală cu tot a) unei haine*. Cf. CIHAC, II 489. *Un antereu dintr'o alagă cu mîtasă, cu cheltuielile tară și de mîtasă* (a. 1792). URICARIU, U. 134/12.

10°. (Transilv. Numai în LB.) *Floarea fînii, iarmură, Polenă simila, flos farine: ... das Keramehls*.

11°. (La plătiri) *Capătul trunchiului care servește de legătură și nu se calculează la cubaj*. Com. ITTU. [Plur. -tuiele (URICARIU, IV 22/12) și tuțeli. || ȘI: (poate scris greșit) **cheltuiăla** † s. f., atestat numai la plur. *cheltuiăli*. HRISOV (1672) ap. GCR. I 208/1, — **cheltuiăla** † s. f. *Kiltuval* = expensă. ANON. CAR.]

— Derivat din cheltui, prin suf. abstr. -căla. Cf. cheltuiug.

CHELTUIELNIC, -Ă adj. }
CHELTUIÓS, -OÁSĂ † adj. } v. cheltui.

CHEMÁ vb. I. A. *Orier*. B. I. 1°. *Appeler*. 2°. *Appeler (au secours), invoquer, implorer*.

7. Appeler, interjeter appel. 4. Appeler, faire venir, aller chercher, inviter, convier. 5. Convoquer. 6. Citer. 7. Appeler II. 1^a-3^a. Nommer. 3^a. Nommer, désigner, destiner, engager. 4e. Appeler. C. 1°. S'appeler. 2°. Se nommer, porter le nom. 3°. S'appeller, signifier, s'entendre.

A. † Intrans. A. striga (tare), a da alarmă (strigând după ajutor). Cf. a zbiră. *Și mergea mulți oameni chemându-se: ia tu (strigându-i) a-l pre el N. TEST. 1648; strigând: rădăci-l pre el. BIBLIA 1688. COD. VOR. 35°. Chémă (pers. III plur.) și cîntă. CORESI, ps. 166. Eu chematu și auzăi-me. D-zeul meu PSALT. 23°. Chiemară derepîi, și Domnul auzi-i și de toată grăia loră izbăvi-i ei. ib. 50°. Chiematu cu toată înema me(a), auzi-me, Doamne. ib. 264°. Uste-nitu chemându (strigându HD) și idcă gramadul meu. ib. 131°. (Neobincuit, în forma pron minală: a-și chemă) Că tăcutu, vechtră-se azele meale, chemându-mi (strigându-mi B) în toate zile. ib. 54°. (Construit cu prep. cătră) Cătră tire, Doamne, chiemu (strigă-vou D). D-zeul meu, se nu tact de mere (=mine). ib. 47°. Și chiemară (strigară D) cătră Domnul, cînd tînjă, și de nevoie lor spăci ei. ib. 229°. Cu glasul meu cătră Domnul chiemu (strigau CD). ib. 4°. Cătră tire, Doamne, chiemu, cătră D-zeul meu rogu-me. ib. 50°.*

B. Trans. I. 1^a. A invită pe cineva să vie, pronunțându-i cu glas tare numele, a-i zice pe nume (COSTINESCU), a striga pe cineva. (Direcția în care dorești să vină cel chemat se arată prin adverb locale ca: (de) afară, des. în lăături, în apoi s. îndărăt, înăuntru etc.). *Kjém* = voco. ANON. CAR. Deaci chemă Pavelu din sutaj; [Pavel chemându-l unul den sutai. N. TEST. 1648; chemându Pavel pre unul den sutai. BIBLIA 1688. COD. VOR. 51°. Doamne, chemat-ai (scos-ai H; scosăși D; scoate CC; adu H) din tad sufletul meu. PSALT. 50°. Și chemă unul den feciori, întrebă. CORESI. Ev. 22°. Și chemă-o și zise cătră ea. CUV. D. BĂTR. II 153. Auz chemându-mă. Mă tertati, mă rog. C. NEGRUZZI, I 40. Într'o ei, capra chemă țezit de pe-afară și le zice... CREANGĂ. P. 19°. Și strigă seara pe lună: Hai, mîndră, la apă bună! Și mă chemă dimineața: Hai, mîndră, de-ti apă! fața JARNIK-BĂRSEANU. D. 49. [Complinit prin: pe nume] Pleacă gura la ureche-i, blînd pe nume el o chemă. EMINESCU. P. 193. Atunci țepi Ileana Simziana și le chemă [pe iepe] pe nume. SPIRESCU, L. 28°. Ea n-ti auză, Ea m-ti vedă și la el strigă. Pe nume-l chemă. TEODORESCU, P. P. 390°. # A fi chemat de Dumnezeu = a-i veni (cuvă) ceasul morții. Dragul tatei, iată că Dumnezeu mă chemă. SPIRESCU, L. 41°. | P. ext. Cheamă cănele: fluierându-i.

2^a. Spec. A rugă pe cineva să-ți vină într'ajutor. a invocă s. imploră ajutorul cuiă (spec. al lui Dumnezeu), a ap-la-l... (Se construie odinioară și cu prep. cătră) Doamne... auzi-mă în d-zei ce chemădu-le. PSALT. 33°. Și tu scôrbia mea chiemu Domnul, și cătră D-zeul meu chiemu (strigau D) ib. 26°. Din grije chiemau Domnul și auzi-me în largu. ib. 247°. (Cu complementul: nume) Numele Domnului chiematu. ib. 245°. cf. 246°, 217°. Omul ce chiamă numele tău cel sînt. BOSOFTEU, V. S. 40. (Complinit prin în s. spre ajutor s. ajutorul cuiă). Constantin, Ioan și Nicolai... chemă cu glas mare și pe cîlanși, spre ajutoriu. DRĂGHICI, R. 83°. Robinson chemănd agulotiuul lui Dumnezeu, au începă să facă zădul. id. ib. 105°. El chemă într'ajutor vicienia și intriga. COSTINESCU. Dor ce fac, ticloșu, chemănd spre ajutor zadarnica voastră putere? MARCOVICI, C. 8°. | P. anal. Vizitajă adesea pe acr-ți neyoroc-ți asupra cărera se chemă luarea voastră aminte. id. D. 221. Făiul Romei... pleacă

fruntea și 'n durere moartea cheamă. ALECSANDRI, P. II 20. # Moartea nu vine cînd o chemă. ZANNE, P. II 623.

3^a. † (Jur. Construit cu acuz., ca în lat.) A apelă, a face apel la instanța competentă, a alergă (II 3^a). Chiesariu chiem(t) (:ia u-mă pre împăratul. N. TEST. 1648; pre chiesariu chem. BIBLIA 1688. COD. VOR. 67°, cf. 72°).

4^a. P. ext. A invită pe cineva să vină s. să aducă, a pofti prin cineva să vină, a trimite după cineva, a invita pe cineva (la masă, la o petrecere, la un ospăț, la nuntă etc., cf. în latina de mai târziu: clamare amicos ad prandium). Și se lîngedzeaste neține întru voi, se chime spre ei băscarecilor, cumu se rugăciuri să facă s-ți ei. (: cheame preții besarecii. N. TEST. 1648; chimeae preții besarecii. BIBLIA 1688. COD. VOR. 134°. Și din Mîltu tremise întru Efesu și chiemă preții besarecilor (: trimise în Efes, de chiemă preții besarecilor. N. TEST. 1648; trimitînd la Efes, au chiemă pre cei bătrîni ai Biseacrii. BIBLIA 1688) ib. 18°. Nu chemă dogăși și pri-tinți [la praznic], că într'ală dată te vor chemă și aceia pre ține. VARLAAM. C. II 4. Întădă să chedme cu cîntate sine pre sđntul. id. ib. II 80. Cel vînt n'au erut să chime vraciu. PRAY. MOLD. 08°. Au trimiti Caimacanul un ciuhodar la Nicolai-vodă, ca să-l chime... la Poartă. LET. II 139°. Trimite Domnul pre slugile sale, chemăndu pre toți. BIBLIA 1688) 3 pr. 28. Înainte morții sale, chemădu-l, l-au sfătuit... cu multă înțelepciune. E. VĂCĂRESCUL, IST. 251°. Totăi meu... chemă pre nașu-meu Păcală, mă încredințai lui și apoi muri. C. NEGRUZZI, I 247. Talpa iadului... trimite slujnica degrabă să-i chime femcia cea strîină la palat. CREANGĂ, P. 96°. Ipate se trezește într'o zi cu socru-său, că vine și-l chemă la nuntă unu frate al femcei sale. id. ib. 169°. Chemă pe bucdăr și-ă dete poruncă, (că) tot ostfel de bucate să-i gătească. SPIRESCU, L. 23°. Eu n'o să-i întru 'n casă, Pân' n'o crește nac în prag Și m'o chemă ca să-l calc. ib. 269. [Absolut] Vorniceți mirelui chemă de regulă numai la mire. MARIAN, ap. TDRG. # Cheamă pe nebun la nuntă, ca să-ți zică: Și la anul! ZANNE, P. IV 520.

5^a. P. ext. A invită mai multe persoane, o mulțime la a odănare, a convocă (COSTINESCU) Chiemă Pavel cîpi că infănti Iudetor (: chemă Pavel pre cei mai mari ai Jidovilor. N. TEST. 1648; chemă l'avel pre cea ce eră Jidovi de frunte. BIBLIA 1688) COD. VOR. 100°. A chemă Cămerle (COSTINESCU) = a convocă parlamentul. A chemă subț drapel = a da ordine de prezentare la armată.

6^a. S. p. c. (Invechit; une-ori întregit prin față) A invita s. a convocă pe cineva să se prezinte la lege (LB.), la judecată (COSTINESCU), de mîrturie (DICT.), a soroci, a cită. Și chematu fu el (: chemădu-l înnamte, începă al-pări Tertule. N. TEST. 1648; chemădu-se el începă a-pări pre el Tertil. BIBLIA 1688. COD. VOR. 57°. [Da] cărți pe la scaune, la părdăblă, să cheme fald pe cutare cu Turcul, să stea să le ia sama. LET. II 87°.

7^a. P. anal. A-i face cuiă semn să vină, a provocă, a desfide să vină. A chemă pre cineva cu mîna. BĂRSEANU. Și-l trăgă de mînecă, chemădu-l la întrecere. SPIRESCU, U. 109°, cf. 76°. Ochi ei cei cu albu Mult mă chemă din culcuș. JARNIK-BĂRSEANU, D. 33. Ochi tei care-mi plac, Dulcisor și micriori, Mă chemă sub prunțori, Să mă scoașă din fiori. ib. 36. # P-tulicea la lupă și nu cheme pe vultur. ZANNE, P. I 605.

II. 1^a. A distingo o persoană (s. un lucru) printr'un cuvînt care îl designează (individual, a numi,

a pune nume. (Unipersonal; cu subiectul: oamnei s. Dumnezeu) (Slav.) *Trebnică* = cartea ce o chiamă m[ol]tădentic. MARDARIE, L. 3771. *Un lemn ce-l chiamă fragăruș, dud. id. ib. 4409, cf. 2326, 2567. Și chemă lumina zio și întunecarea nopții.* PALIA (1582), ap. GCR, I 34/. *Fu chemat Nifon.* GAVRIL, NIF. 6. *De acum înainte să știți că te cheamă Harap-alb, astu fi-i numele.* CREANGĂ, P. 207/1e.

2°. A numi pe cineva cu un calificativ, a designa pe cineva de... *Și se tatăl chemași nefă-lărind, cela ce giudecă tuturor (: să chemași părinte pre acela ce giudecă fără fălărie.* N. TEST. 1648; și deaca chemași părinte pre cela ce fără fălărnice giudecă. BIBLIA 1688). COD. VOR. 142/, *Sora ascultă Avraam, Dumnezeu acela chemându-i (: Sara îngăduia lui Avraam, chemându-l pre el giupân.* N. TEST. 1648; Sara ascultă pre Avraam, Domn pre el chemându-l. BIBLIA 1688). ib. 152/, | (R e l e x i v cu înțeles pasiv) *Accoasă Dumineg, ea se și cheamă preagăltoare.* CORESI, EV. 12/. *Cu fața de aramă; Obiceatu taste de multe ori a chemă [așa] pre caregi nu știe a-i fi rusine.* MARDARIE, L. 1895. *Ucigătoriu de păruși ad chiamă și cela ce-și va ucide feciorul sau nepotul.* PRAV. 351. *Să chiamă sânge amestecat, când să va împresună neștine cu o muiare ca aceea, cu care nu să vor putea împresună cu muntă.* İb. 837. (Complint) *Se chemă numele [aprei izvorul celui ce să roagă.* BIBLIA (1688) 186. *Tit bogășia numat pentru desfățarea ta? - Atunci te chemi [= și se cuvine calificativul] tăhar și nedrept.* ANTIM, ap. TDRG. *Pre toți oamnei cei mai de frunte İlirii îi chiamă cu același cuvânt [bolhari].* P. MAIOR, IST. 185. *Asta se va chemă Ńe De-acuma năute soție.* MARIAN, NU. 791.

3°. P. ext. A numi pe cineva într-o slujbă, a da cuivă o însărcinare, a designa pe cineva ca destinat, merit pentru ceva, a da cuivă o mi-june, a angaja (pe cineva pentru ceva). *Spr' aceasta chemași fuset, cum se blagoslovenie dobândiți (: spre aceasta sântei chemași, ca blagoslovenia să mosteniți.* N. TEST. 1648; spre aceasta v'ați chemat, ca blagoslovenia să mosteniți. BIBLIA 1688). COD. VOR. 153/, cf. 149/11. *Ficare unde au fost chemat, acolo să rămăte.* ANTIM, P. XXVII/11. *Este chemat ca profesor la...* POLIZU. | *A chemă în lafă* † = a angaja cu lafă (soldați mercenari), a năimi. *Și socoti [Aron-vodă] să nu se încreadă țerei și lefecitorilor de țeară, ce au chemat, în lafă Unguri, călări și pedestri.* LET. I 206/12.

4°. Fig. A îndemna pe cineva să vie undevă, să apuce pe o cale. *Cela ce dintru turcercu chemă voi în micurata a lui lumid (: v'au chemat pre voi într-o minunată lumina s.* N. TEST. 1648; pre voi au chemat la cea minunată a lui lumă. BIBLIA 1688). COD. VOR. 147/, cf. 164/15. *Nu veniu a chemă derepți, ce păcătoșii la poedniți.* CORESI, EV. 5/. *Patria...*, căși sânt necredinți at ei fiă, *İl chemă dnt itodolii.* L. VĂCĂREȘU, P. 270/. *O erere, o plecare...*, corcle pe nesimție la fericire te cheamă KONAKI, P. 293.

C. 1°. Refl. (= pasiv) și trans. (unipersonal). A se numi, a avea numele. *De-acă venim în locul cela ce se cheamă Bura-pristanție.* (: venim la un loc ce-l chiamă vad bun. N. TEST. 1648; venit-am la un loc oarecarele ce să chemă bune vaduri BIBLIA 1688). COD. VOR. 85/. *Cartea ce se cheamă e[an]gh[e]lie cu înodătură.* CORESI, EV. 1/. *Munte ce să chiamă acmă Staogora.* MARDARIE, L. 45. *Un muncitoriu de la Athina ce l-au chemat (: pre carele-l chemă MUNT.) = o Pisistratos.* PRAV. 1087. *Mă chiamă İulian.* DOSOFTEU, V. S. 16. *Vor unși să-i zică Moldovei ce au chemat-o de mat înainte Știtia sau Șchitia.* LET. I 97/. *Agungând la marginea Tării-muntenegii, unde se chiamă Cămpina.* İb. II 262/12. *Istorieul*

care să chiamă Halcocondū. BIBLIA (1688) 7 pr./14. *Să-fi sputu una și bună, jupân Codofă [așa chemă pe căne].* GORJAN, H. I 20. *Dacă chemă pe cinea Aristid ori Caton...* va să zică oare că și este însuși Aristid ori Caton? GHICA, A. 724. *La noi ea [pasărea gălinote] se chiamă... cum se va fi chemănd.* ODONESCU, III 33/12. *Cum te chiamă, mă copie?* EMINESCU, P. 191. *Să țiti că mă chiamă Făt-frumos.* CREANGĂ, P. 88/22. *Vezi satul ista mare și frumos? - se chiamă Grumăzeștii.* İb. İb. 117/19. *Ce fel de vorbă-i asta, tolă...* la *D-ta vreiți se cheamă găini?* İb. İb. 188/. *Cum se numeă cei doi mări, nu știu; dar cel mai mic se chemă Pepelea.* SBIERA, P. 1/2. *M'a făcut marea pe fan, Să mă chemă Ghe-rasim; M'a făcut marea pe paie, Să mă chemă Neculae.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 395. | *Ti-otu ardă (spune) eu cum mă cheamă!* (amestăntare). PAMFILE, I, II. *Pe mine doar nu mă cheamă X.* (ca să fiu ca el). İb. İb.

2°. (Mai rar în pers. I și 2; învechit) † A-și lua numele, a purta numele, a se numi. *Nu sânt destoinic să mă chem fiul tău.* CORESI, EV. 21/13. cf. 21/12. *Tu ești Simon, tu te chemi Chișa, ce se zice Petru.* İb. İb. 210/22. *Să chemă și ei feciori de Domn, cu alt nume.* BIBLIA (1688) 7 pr./19. *Frate lui Dumnezeu te-ai chemă.* MI-NEIUL (1776) 13P/1. *Eu nu mă chem țitue, cu mă chem Ionidă.* SBIERA, P. 8.

3°. († și regional) A se zice, a se socoti, a fi, a însemna, a se înțelege, a simboliză, a (se) considera; a se atribui cuivă ceva, a reveni, a fi al cuivă. *Caprele cheamă-se păcătoșii.* CORESI, EV. 39/2, cf. 27/11, 18. *Comoară să chiamă aur.* PRAV. 312. *Pomul de va fi bătrân sau ucoat, acela nu să chiamă pom.* İb. 74. (Comoara) *nu să va chemă a stăpănului, țară a celui ce o au găsit...*, de să va află de o au găsit comoara la vremea ce țineă Pavel a cel loc, să nu să chemă altuia (: să nu se chiami a altuia MUNT.). ce numat a lui Pavel. İb. 304. *Printrătel și ruda, de va sudăi pre pritatei sau pre ruda, nu să chiamă (: nu se socoteaște MUNT.) ce l-au sudăit cu gind rău, cumu l-are sudăit vreun străin.* İb. 895. *Cela ce-și va boga mutaria în hiard sau o va încheie undeva, ca într-o lemădă, să chiamă că are v'arjășie spre dănsa.* İb. 594. *Un om cu fă-mecia sa dormind într-un aternut, vor împresună-și pruncul între sine și-l vor omori, acesta lucru nu să va chemă c'au făcut ei de mintea lor cea rea, ce le-au fost greală.* İb. 1081. *Cela ce de mare străcie va fură...*, acesta să să țarte; țară de vor vrea să-l și carie, mai pre puțin, țară nu ca pre un fur, pentru că să chiamă c'au furat de nevie. İb. 175. *Ho, mă!* ce că este ție Zaharia, s'arind cu un vultur între dăniți. *Casă de oamnei de treabă se cheamă asta?* CREANGĂ, A. 113/. *İată ce se cheamă a vorbi* = așa se vorbiște omeneste, aceasta e vorbă cum se cade. COSTINESCU. *Acum își plete!* *İată ce se cheamă a vorbi!* CONTEMPORANUL, II 218. | (Și la persoana I și 2) A se socoti, a se considera. *Să te chemi și tu că ai doi juncant în bălătură, din munca ta.* VLA-HUTA, ap. TDRG. *Mă chem că sânt bogat* = se zice despre mine (s. lumea crede) că ași bogat. *Am o pipă și-o căldare și mă chem că-s gazdă mare.* MARIAN, SA. 133. † *Cum se cheamă, cum s'ar chemă* = cum s'ar zice, care va să zică. *Cumș, adicăteia nu știu a stränge, cum se cheamă nu-s gospodind?* NADEJDE, ap. TDRG. *Ce folos că are cap așa de frumos...*, dacă nu se arvește de el, decăt, cum s'ar chemă, de fudulie goală? VLA-HUTA, ap. İd. *Se cheamă (vorba) că* = se zice că, ci-că, e vorba că, d'ară. *Se cheamă (vorba) că a plecat.* TDRG. *Dar boierul se cheamă că eră bătrân țare.* SADOVEANU, LUC. VI 389. *Și pe vremea ceea eram cu v'er...* dar atunci se cheamă

că *cram tânăr*, id. ib. VI 389. Acu se *chemă* vorba că-i rândul *Mitranei*, GAZETA SĂTEANULUI, ap. TDRG.

[Scriș și *chemă*. Odată, în COD. VOR., *elemă* † vb. I. *Chemă-se vădă* lui. 72/6-7. | Abstracție: *chemăre* s. f. (ad A.) Strigare, urlet. Nu uita *chemăre* mișelor. PSALT. 13/1. *Chemări desperate și înfuriate*. DOBESCU, ap. TDRG. *Fiața* [lupul] *scose deodată o chemăre sfâșietoare și dureroasă, un glas de durere fără nume*. SADOVEANU, P. S. 42; (ad B. I. 1^a) Strigare pe nume. *Acum te chem; chemăre-mi ascultă-vei?* Din *neguri reci plătind te vei desface?* EMINESCU, P. 51, cf. 264. *Chemăre nominală* = strigare numelor după catalog. Cf. COSTINESCU. (ad B. I. 2^a) Invocare, implorare, rugăciune, rugămintă, apel. *Graiurile meale scotoțate, Doamne, înțelegă chemăre mea*. PSALT. 5/12. *Au doară și a Moscalilor chemare, și apoi mai pre urmă vicieșug...* LET. II 384/12. *Astupați ai gurile birărilor cu chemăriile ceale damnezeciți*. MINEIUL (1776) 56/1, cf. 123/1. *Nu putem decât a striga asupra vandalismului și a face o chemăre la înimă nobile*. C. NEGRUZZI, I 204. *Ah! la-a mea jale, la-a mea chemăre, Dacă-ai tău suflet e simțitor, Vin' să-ți dau numai o sîrulară*. ALECSANDRI, P. I 152. *Să chemi cumplită moarte și ea, la-a la chemare, Să rddă, să te lize luptând cu-a ta muștrare*, id. ib. III 305. (ad B. I. 4^a) Invitare. *Au trimis Cotmăcămănu un cîșahdar la Nicolai-Vodă, ca să-i chemăre să meargă la Poartă; care chemăre, macar că Nicolai-vodă o știa pentru ce este...* S'au sculat, de au mers. LET. II 139/12. *Împărțit umbă să prinză pe hoji, prin viclenie. Asta fu chemăre boierilor la ospăț*. SPIRESCU, L. 376/12. (ad B. I. 5^a) Convocare. *Acolo țegind în spărtorie Nicolai-Vodă, neștiind chemăreă sa Turci, unde acolo intrând și Turcii, chemănd și pre taza-giul, de le-au cetit fermonul*. LET. II 97/12. Din sfera mea venit cu greu, Ca să-ți urmez chemăreă. EMINESCU, P. 264. [Leul] au poruncit... să facă tuturor chemăre *De o obșcoacă adunare*. DONICI, F. I 51. *Ștruri de plătעי urcându-se la chemăreă unui buciun*. ALECSANDRI, ap. TDRG. *Întăia, a dona chemăre a rezervelor*. TDRG. (ad B. I. 6^a) Citație. *Și după formă întăia chemări s'au rânduit*. DONICI, F. II 47. *Judecătorul de instrucție, până atunci gata să intre în țegind la orice chemăre, începă să refuze acum, zicând că-i copleșit de treburi*. BRĂTESCU-VOINESTI, L. D. 28. (ad B. I. 7^a) *Se pornă din toate părțile șerpi, ca frunza și ca tarba, care veneau la chemăreă împărțutului lor [care le fluerau] și i se închină*. POP. ap. GCR. II 354/12. (ad B. II 1^a) Numire. (Slav.) Imenovanie = numire, *chemăre*. MARDARIE, L. 1314. (ad B. II 3^a) Vocațiune, destinație, menire, rost, misiune, slujbă (cf. LB.). *Să nu ne aridăm nedestoinții chemăreă, COREȘI, EV. 307/12. Vrând...* să-și pitească și această mare datorie a chemării sale. BIBLIA (1795), ap. GCR. II 156/12. *Porții ceti mari, a căror chemăre poctică este mai presus de contărate...* MAIORESCU, CR. I III/12. [Vasile Alecsandri] *părusă a-și fi terminat chemăreă literară*, id. ib. I 286/12. *Dumnezeul poeziei îi trimise pe pământ să-mi arde-a mea chemăre, Să deștepte al meu oânt*. I. NEGRUZZI, II 247. *Învățătorul își pare a fi un tânăr de isprăv, care-și pricepe chemăreă*. VLAHUȚA, ap. TDRG. *El și-au plinit chemăreă lor și i-am eduzat murind ușor*. COȘBUC, B. 155/12. *Năla chemăre a acestui popor*. DDRF. (ad B. II 4^a) Îndemă, impuls. *Chemăre la tipărireă cărților românești*. (a. 1821), ap. GCR. II 234/12. *Fvice depărtate De a lor nevinovate A secului chemări*. DONICI, F. I 59. *Instinctul... nici oșteptă chemăreă...* *Nici rămâne, nici adoarnă, nici face greș vreedată*. KONAKI, P. 233. *Pân' ce-și împlinesc [peștii] che-*

marca *Impercherit*. F. R. ATILA, 63; — (lat. clamatus) *chemăt* s. a. Cf. CDDE. (ad B. I. 2^a) *Te-ai cam grăbit, Măria-ta, cu chimeatul (= chemăre intr'ajutor) Moscalilor*. LET. II 342/12; (ad B. I. 4^a) *În loc de-a merge la logodnă ca la un chemat (= invitare), s'au dus asupra Turcilor*. ȘINCAI, HR. II 137/12; — *chemătura* † s. f. *Kjēmătură* = vocatio. ANON. CAR. | Adjectiv: *chemăt*, -ă (cu negativul: *nechemat*, -ă) adj. subst. (ad B. I. 4^a) *Kjēmai* = vocatus. ANON. CAR. (ad B. I. 4^a) *Invitat, pofilit. Svetușiașe dostoinicu chematului se vie*. COD. VOR. *Ziceți chemărilor, adecă [- iată] prânzul micu găttiu*. TETRAEV. (1574) 238. *Tremisc slugile sale să cheame chemății la nuntă*. VARLAAM, C. 286, cf. 288, 358. *Dacă la nuntă ești chemat, ce mai aștepti, să nu alergi?* ZANNE, P. IV 527. *Mulți sînt chemăți, și pușini aleși*. COREȘI, EV. 303/12. *Iară de ca fi mărș fata singur la bărbat... nechemăto de nime, atunci vinuțu nu o va îndăzestră*. PRAV. 797. *Gostului [= ospelul] nechemat fi-loc după upă = col nepofilit la ospăț n'are băgat în samă* [ZANNE, P. IV 207], nepofilit n'are scaun. *Nu intră în casă nechemat, nu dea pahar nînchinat*. SEZ. IX 168. (ad B. II 3^a) *Destinat, designat, menit, îndreptățit*. *Testatorul va treace supț tăcere pre acei ce după dreptate sînt chemății la moștenire*. PRAVILA (1814) 138. *Preștine că-i chemat în astă lume La un falnic viitor*. ALECSANDRI, P. II 75. *Poezia, ca toate artile, este chemată a exprimi frumună*. MAIORESCU, C. I 7/1. *Este o linie de demarcațiune... între poezii celi chemăți și între simplii făcători de rime*, id. ib. I 71/12. *Eu eram chemat să-i dau o slabă expresie [opozitiunii]*, id. D. II 250. | (Bis.) *Cei chemăți = catecumenii*. LM. s. v.; — (neobicituit; creația lui ȘINCAI) *nechemăciôs*, -oasă (îndărăpt) † adj. = irevocabil. S'au făcut acest contract care să fie pururea nestricat și nechemăciôs îndărăpt. HR. III 276/12, cf. I 354/12; — (lat. clamatorius, -a) *chemătôr* (chimătôr) DENUSIANU, T. H. -oare adj. subst. = care strigă, cheamă, invită; † [gram.]; substantivat sub forma fem., traducând pe vocativ (I. GOLESCU, ap. DDRF.); spec. tânăr (unul din partea mirelui, celălalt din partea miresei. H. XVIII 77) care invită la nuntă, vornicel. Cf. LB., PITIȘ, IV. R. R. I 108. MARIAN, N. 215/12. SE. I 85; DENUSIANU, T. H. PACALĂ, M. R. 168. N. R. R. IV 71; [la fem., în tinutul Năsăudului] fată s. nevastă lănară care invită la nuntă, v.ă tăjiță, vornicita, drucă, nevastă-tănară. Cf. MARIAN, N. 233/12. MĂNDRESCU, P. P. 195. *Kjēmătôr* = vocator, invitor. ANON. CAR. *Să ne fie însoțit cu chemătôriti bucuria*. DOSOFTEIU, V. S. 3 pr. *La țepi pân'afară, C'afară te cheamă Doi-trei chemătôriti, Juni colindătôriti*. TEODORU, P. P. 18. *Noi, Ioane, aș-am gândit, Că ni-i chemă chemătore; Ne-ai chemat petrecătore*. MARIAN, I. 281/12. *Aude-n depărtare glas de clopot chemătôr*. ALECSANDRI, P. II 38.]

— Din lat. *clamo*, -are, idem.

CHEMĂI vb. IV v. chimă.

CHEMĂTURĂ s. f. v. chemă.

CHEMBRICĂ s. f. sing. (Comerc.) Sorte d'étoffe (de coton), *colicot*. — Un fel de stofă de bumbac s. pânză vopsită și lustruită (cu care se îmbracă cosciugul. H. IV 160). DICT. cf. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, vol. II 659. *Perdele de chembricd*. FILIMON, C. II 601. *Chembrica roșie ce îmbracă stierul*. VLAHUȚA, D. 235. *Pleoapa de brad uscat [a cosciugului] îmbrăcată în chembricd verde*. DELAVRANCEA, S. 153/12. *Stumbă și chimbrică centru polci și cămăși*. SANDU, SĂM. V 14. [Și: *chimbrică* s. f. sing. H. IV 160, (poate numai grafie greșită)]

chimbric s. m. sing. *I cămașă de chimbric* (a. 1815). IORGA, S. D. VII 44.]

— Termen comercial, din engl. *cambric*, germ. *Cambric*, *Cambrat*. Cf. TDRG.

CHEMELĂVHĂ s. f. (Biser.) v. *camilafată*.

CHEMĂȘĂ (Îmbrăc.) s. f. (ș. d.)

CHEMĂȘE (Îmbrăc.) s. f. (ș. d.) v. *cămașă*.

CHEMETIN, -Ă adj. (Accentul?) *Actif, laborieux*. — Bărbat, harnic. L.B.*(subt bărbat).

CHEMIE s. f. v. *chimie*.

CHEMNÎ vb. IV^a v. *chefni*.

CHEMULUI † vb. IV^a. *Réfléchir, tenir compte de qqch., servir, observer*. — (Ungurism) A socoti, a chibui, a țineă seama, a cerceta, a observa. *Pre minștel socotind, chemulăndu și bine cerchind acest lucru...* (Maramureș, a. 1690). IORGA, S. D. XII 234. [Astăzi păstrat numai în Moldova, în loc. a d. v. cu *nechimul(r)uita* = cu nemiluita, fără socoteală, nechibzuit, fără să țină seama, fără măsură, foarte mult. (Un boier avea) *anere cu nechimuluita, de nu-i mai știa soma*. SEVASTOS, p. 61. *I dă bani cu nechimuluita*. id. ib. 131. *Atunci are să fie wat de cel ce a luat cu nechimuluita și cu hănauca muncșoara altuia*. ȘEZ. II 106/4.] — Din ung. *kémelni, kémelni*, idem. C. L. a. c. a. *Docoromania* IV 778.

CHEEN s. a. v. *chenar*.

CHEENĂR s. a. 1°. *Bord, bout*. 2°. *Bord, cadre, listère; vignette; crénelage, grènetis*. 3°. *Corniche*. 1°. † Margine (de sat s. de oraș). *Îteșind din curtea unui unchiăș ce-i eră casa cam la chenar*. STOLNICUL DUMITRACHE, 404.

2°. Marginea unui lucru (de obicei de o culoare deosebită s. cu un desen deosebit decât restul), spec. marginea unei stufe și broderia cusută pe margine (ȘO.), bordură, tivitură (de o culoare deosebită) (cf. COSTINESCU), bordura simplă s. înflorită (ce se face în jurul unei pagine (cf. CĂL. TIP.), creștătura de pe marginea unei monete, zimți (cf. PONTBRIANT, DR. III 747). *Roche de pambriu, cu 3 rânduri chenaruri* (a. 1821). ap. ȘO. Și tar mai citi poezia, răsfotnd mai departe filele cu chenar înflorit. ZAMPIRESCU, ap. TDRG. *Frumoșe farfurii, cu chenar dublu, unul conabit, lai, pe muche, și altul pomb, îngust, pe buză*. CARAGIALE, M. 27. *Pe foaia netrădă a pergamentului se desfac lămurit... chenarele și frontispiciile cu împletituri de linie*. IORGA, L. R. II. *Jilțul... vechiu, cu chenar galben, din fundul cărții se deslănuă cōlții negricioși*. SĂM. I 14. *Luă cu dăna... o basmă, cu chenar pe margine*. ISPIRESCU, L. 194/10. *I scoarță sau foiaș în păpuși, cu alesături pe de lături, în chenaruri*. SEVASTOS, N. 46/27. *Dacelul nostru s'a odhniit, în sfârșit, și dănsul, Mi-o spunc-o scrisoare cu chenarul negru*. PETRESCU, I. 62. | Fig. *Soarele, la zori, șerpuește munșii Triestului cu chenare de rubin*. DELAVRANCEA, S. 70/18. Și, cum tasca din punte pâlăușă ușor, chenarul umbrōs ce arzdrăc pe totan, se clădăie domol pe pereți. CHIRITESCU, CONV. LIT. XLV. 369. | [Bot.] *Chenar-bălții* = *Limosella aquatica*, mică plantă ierboasă, cu flori mici, trandafirii, numită (prin apropiere de cuvântul canor v. c.) și canarul-bălții. DICT.: *chinar-luncii* s. a. = horști. Cf. BĂRCIANU, ALEXI. 3°. Spec. (Arhitect.) *Sculpturi (în piatră), care încadrează ferestrele s. ușile unei clădiri, cf. ciubuc*. Și afară, pe arcuirea ruptă, se mai văd

chenare și urme de figuri în același stil. IORGA, N. R. A. I 286. *Un chenar frumos săpat, care înfășigează o ramură de acanșu cu flori*. GHICA-BUDEȘTI, MON. IST. II 24.

[Scris și *chienar*. | Plur. -nare și -naturi. | Și: *chinăr* s. a., (în Banat, cf. sârb. *činar*) *cinăr* s. a. *Pânză cu cinari (cu șargi)*. H. XVIII 144. | R. construcție: *chen* s. a. = margine, bordură. POLIZU, ALEXI. *Chen de fir* = tresă. POLIZU. | Verb: *chenăru* (*chinăru*) IV^a trans. = a împremui cu chenare, (cu participul) *chenăruit (chinăruit)*, -ă adj. *Își suflecă ră mâncile chenăruite în stacojiu*. DELAVRANCEA, S. 46/2. *Haine fșmuriu de vândor, chenăruite și gđtănate cu verde*. id. ap. TDRG. *Un candelabru plătut în mijlocul salonului, și, legănându-se ușor, mișcă flăcările a trei rânduri de lumânări cari se însuteau, chinăruite de curcubeie, în lanșurile de prismă ce legau în arcuiri-arcuiri feșnic de feșnic*. id. S. 121/4.] — Din turc. *kenar*, idem. ȘO.

CHEENĂRU vb. IV^a v. *chenar*.

CHEENĂNI vb. IV^a (En parlant du loup) *Pousser des hurlements*. — (Despre lupi) *Lupul ură, chenănește*. H. XII 139.

— Onomatopee.

CHEENDELĂ adj. subst. fem. = lăuză (în părțile Brașovului și ale Sibiiului) ALEXI. *Pentru melitea și stropicia șfeștanie a cășit unde au zăcut niuere chendelă fl. 7 creifari*. NORMA (Sibiu), a. 1784) ap. IORGA, S. D. XIII 15. [Și: *chendilă* adj. subst. fem. I. MOLNAR, ap. DR. IV 391. || Verb: *chendeli* IV^a = a deveni lăuză, a fi în lăuzie. | Abstract: *chendale* s. f. = lăuzie.]

— Din săsește (Kindl? Cf. germ. *Kindbett* «lăuzie»).

CHEENELI vb. IV^a

CHEENELIE s. f.

CHEENDILĂ adj. subst. fem. } v. *chendelă*.

CHEENDRU † s. a. v. *centru*.

CHEENEF † s. a. *Lieux d'oisance*. — (Turcism) Umbăltare (ȘO), privată, cf. latină, *closet*. *Dintr'un lemn se poate face și ușe de geamie și lupală de cheenef*. GORJAN, ib. — Din turc. *kenef*, idem. ȘO.

CHEENEFĂȘ † s. a. v. *cadavăță*.

CHEENÉZ s. m. (și d.) v. *cheaz*.

CHEENJERIE s. f. (Comerț) v. *tojer*.

CHEENONIC † s. a. (Bis.) v. *chinonic*.

CHEENĂVUR † s. m. v. *centaur*.

CHEENĂL, -Ă † adj. } v. *centru*.

CHEENTRU † s. a. }

CHEENŢŢ ș. a. (Îmbrăc.) v. *contăș*.

CHEENU † vb. IV^a v. *chinui*.

CHEENZINĂ s. f. *Quinzaine (salaire)*. — (Fraztuzism) *Leașa pe 15 zile (pe o jumătate de lună)*. *Nici până acuma nu mi-a venit cheenzina*. DUNAREANU, CH. 92.

— N. după fr. Cf. *duzină*.

CHEOF: Interjecție care imită strigătul copolilor. DR. IV 885.

— Onomatopee. Cf. *cheini* (1°), *clefăi*.

CHEOFNĬ vb. IV^a v. chefnĭ.

CHEOTOARE adj. și s. f. A. (*Pierre*) de bor-nage. B. I. 1°. *Entaille, coche*. 2°. *Jointure cor-nutère des solives d'une maison, angle (d'une mai-son)*. II. 1°. *Articulation, cou-de-pied*. 2°. *Com-misures* (des lèvres). 3°. *Lacet* (au moyen duquel on serre la chemise au cou). 4°. *Boutonnère*. 5°. *Agrafe* (de livre). 6°. *Attache* (de la faux). 7°-8°. *Lacet, naut, maille*. 9°. *Brûlerie, distillerie*.

A. Adj. f. † *Piatră cheotoare* = piatră de hotar (între două moși). Și s'au pus 2 pietri hotar, *chiotori* (a. 1785). IORGA, S. D. VII 238. O piatră veche cheotoare Pripicentilor și Stolicantilor (Iași, a. 1789). ib. VII 239.

B. S. f. I. (Dulgh.) 1° Crestătura făcută într-o bucată de lemn, în care se îmbracă altă bucată, în cheotoare (1°), încheietură (1°), mușcătură, cuib, prescură (Muntele Drăganu, jud. Cluj; Agriș, jud. Arad). Com. M. ITTU.

2°. Capetele bănelor, lește afară (ȘEZ. VII 185) la cele patru colțuri ale casei (DAME, T. 99, care de obicei nu se văresc PĂCALA, R. 404), numite și zimți (PAMFILE, I. C. 439); p. ext. colț de casă (VICIU, GL., ȘEZ. VII 178, făcută de bărne, fără stâlpi) s. de stână (Mușița, jud. Prahova, com. N. GOLOGAN), cf. încheietură, vurghină, zrob (Rășinari, jud. Sibiu, com. M. ITTU); colț de gard (constând dintr'un par înspit vertical în pământ, unde se împreună capetele parilor s. nuielor așezate orizontal), locul unde se întâlnesc două plăși de garduri (RĂDULESCU-CODIN, I., numit și zimți, căței (cf. PAMFILE, I. C. 447); coama s. culmea casei în locul unde se împreună cîmpirii, încheietură, cătușă, chingă (2°). Pe bărna cheotorii lăsată mai lungă se anină coasele. BUD. P. P. Și vei face loi chiotori vinete, la marginea unui gard, de o parte, la împreunare... Și 50 de chiotori vei face la un gard. BIBLIA (1688) 57b. O piatră hotar, ce s'au pus în chitoarea gardului din sus a casei (a. 1748). URICARIUL, V 317^{1/2}. În jos mersînd, alături cu Ulfa-ciobotărească, pînd în cheotoarea zăplazilor d-sale Paharnicu' Ilie (a. 1761). ib. VII 30^{1/2}. S'au dus pe cheotoare în poitul lui Samotîd Jiga (a. 1800). IORGA, S. D. XII 215. Au luat cloca și au trîntîi-o) de cheotoare (a. 1827). id. ib. XII 213. Se aflau nu departe de dănsul, ascunși după cheoturile unei case. MARIAN, T. 313^{1/2}. Locul sdu (al sufletului) de petrecere e încheitura (cheotoura) casei de cătră răsărit. id. I 432^{1/2}. Ie-ți acuma zica bună... De la grădina cu flori și de la patru cheoturi. id. ib. 573, cf. 538^{1/2}. Bucură-te, soacră-mare, Că-ți vine pieptîndtoare, Să te ungi cu unsoare. Să te deie cu capul de chitoare. id. NU. 631^{1/2}. Te roagă la cheoturi (chituri) MARIAN, NU. 94^{1/2}. JARNIK-BĂRSEANU, D. 446) Ca să-ți vie peftorii. BIBICESCU, P. P. 76, cf. MARIAN, SA. 109. Spală și haina mea Caro-am holțeu cu ea, S'o n-tinde la cheotoare, S'o pâlcescă sfîntul soare. ȘEZ. V 64^{1/2}. Iorgule, mă rog mîtule. Dă-i cutînd v'o cinci parale, Să-ți tate nucu' din cale și bradu' din chitoare și răchita din căvare. ib. III 22b^{1/2}. Am să li fac un legînel, Legînel de stă-fărel, Din cheotoarea căsuți Pîndă n' fundu gră-dînit. MĂNDRĂSCU, P. P. 191. Stați, măi, și nu arăți, Și de chiotori vă adîurați. POP. ap. GCR. II 333. Nu veni pe la cheotoare. RETEGANUL, TR. 114^{1/2}. Leoa care-i beutoare Sîd cu litra'n chitoare. id. CH. 118. Sculați, gazde, nu dormiți, Că pî vin colîndăntii, Pe la uși, pe la celori. ION CR. III 228, CRĂC. 54. De cînd sădă la cheotoare, O trecut e lumînare. ION, CR. III 247. Hai, murgule, n' pas mai tare, S'ajungem în sat cu soare, Să te leg de chitoare. ib. IV 302. Am lăsat coasa n' cetoare. DOINE. 197^{1/2}. Lăsatu coasa pe cheotoare și drăguța ca și-o floare. BUD. P. P. 39. Pădărică

zburătoare, fugi, bade, de cetoare, Că și alții m'ar tubi, De tine nu pot vini (Buduş. Trans.). VICIU. GL. Răd și cheoturile de la casă (de bucurie mare). Cf. MARIAN, NA 62^{1/2}, ZANNE, P. III 101.

II. P. anal. I. Articulație (a piciorului, cf. DDRF., BĂRCIANU), încheietură.

2°. Colțul gurii. Să nu mîndăni în capătul soarelei, că faci caș la chioturile gurii. ION CR. III 148.

3°. Una din cele două băieri s., mai ales, amîndouă băierile (de multe ori cu câte un ciucure la capete, Șisești, Mehedinți, com. N. IONESCU, fiind o podoabă a cămășii cu cîmășei mulți și, printre cîmășei, mărgele și bănuși H. X 33, cf. 540), cu care se încheie gura cămășii (îrînesc, în loc de nasture, (cf. TDRG., COSTINESCU, FRĂNCU-CANDREA, R. 50, ȘEZ. II 186^{1/2}, VII 178, VICIU, GL., MARIAN, SE. I 123, RĂDULESCU-CODIN, I., GOROVEI, GR., Valea Crișului, com. T. L. BLAGA); ochi de apă, de găitan etc. în care se încheie nasturele de la gura cămășii, sumanului etc., încheietoare, cf. agrafă, fibulă, butonieră, copenă (PAMFILE, C. T. 150, cf. RĂDULESCU-CODIN, I., com. N. IONESCU¹; p. ext. legătura s. ața cu care se leagă ceva (Abrud). VICIU, GL. Kyulort. ANON. CAR. Iși sfărîmă asemenea și chîntoarea mantalei ale. BALCESCU, M. V. 392^{1/2}. S'au descoperit două hărdăiașe de bronz, care conțineau brățări de aur, fibule sau chiotori în spirale. ODOBESCU, II 297. [Cămășii erau] tot găuri și tar găuri, fără bumbi și fără chiotori. SLAVICI, N. II 280. Iși desnodă cheoturile blanet, găind. PETRESCU, S. 125. Se mai obișnuiește ca în timpul holeret oamenii să poarte la cheotoarea cămășii struș (= buchetel) de peltin. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 87. Să nu gătești hainele Sămbăta, să leși măcar o cheotoare nelegată, că nu-i bine pentru sîndăte. ȘEZ. I 277^{1/2}. Întră arolo omul... călare, Cu căpsăstral de cheotoare. RETEGANUL, P. III 62^{1/2}. Gînerile rămănce, Să rupă soacrei cheotoare. El odată de zor trăgea, El nici ruped cheotoarea, Și ruped rochia. MAT. FOLC. II 1260. Dorul mieu și-al dumitale Facă-i Dumnezeu o floare, Să mi-i porti la cheotoare. PAMFILE, C. T. 150. De-ar fi dorul ca o floare, Să-i port legat la cheotoare. COSTIN, M. D. 12. Dintr'o suid de fuioare, Mi-a făcut o cheotoare MARIAN, SA. 139.

4°. Gaura din partea stîngă a gulerului hainei, butonieră. Cu rozta la cheotoare. TDRG. Gătit cu cravată roșie, cu flori la cheotoare... Robea întră în bufet. DUNĂREANU, CH. 154.

5°. Legătură de piele cu care se încheie tablele unei cărți, cf. cataramă. Chioturile de piele sînt rupte. CRETU, 4.

6°. (La coasă) Fiecare din cele două legături (cheotoarea-de-jos și cheotoarea-de-sus) cu care se prinde cîrșitul de coasă (Zorleni, Tutova) ION CR. III 226, cf. PAMFILE, A. 128;

7°. (La hamurile de un cal) Cureaua care, sucită și dată după hulubă, leagă cercul. Cf. PAMFILE, I. C. 49. (La plur.) Cele două ațe (adesea cureluse) de legat jugul. Com. FURTUNA;

8°. (Pesc. La plur.) Ochetele care servesc pentru a prinde cu ele plasa de cele patru capete ale arcurilor. ANTIPA, P. 142. La țul din capătul anauă, id. ib. 327. Ochiriurile de la perimete (cu care se prinde unul de altul, par'car fi un nasture). id. ib. 335, 345, cf. (la orie) 442, (la leasă) 607.

9°. Chitoare = povarna în care se fierb prunele pentru prepararea rachiului (Poiana-Sărata, jud. Trei-Scune). Com. P. BIRT.

[Plur. -tori. | Și: cheutoare, chioătoare, chioătoare s. f. ȘEZ. II 22b^{1/2} (pronunț. chî-o, chî-u și chlo-, chlu-, dial. fotoare VICIU, GL., ciotoare ib., Ch'utoare JAHRESEB, VI 58), (Banat, ad B I 2°, II 3°) cheptoare s. f. Folarium... are cheptori și bumbi de piele și se încheptură la umărul stîng

și la subțioara stângă. LIUBA-IANA, M. 20, cf. 94, cheotăre (dial. t'etăre JAHRESBER. VI 81, ce-foare), (+ cheie) cheioțoare, cheioțoare, chioțoare, cheioțoare s. f. (Mar.) = fr. oeil de pie DDRF; (cu schimb de sufix ad I 1^a) cheotură s. f. (pronunțat K'otură, jud. Cluj, com. M. ITTU); (+ încheia) încheioțoare s. f. = colț de casă încheiat din bărne (PAMFILE, CRĂC. 69), gaura hainei, chioțorile. Încheioțoarea copetii = babă (II 5^a). PONTBRIANT. | Diminutiv: chioțoră s. f. = încheioțură, articulație mică, cf. înche(ie)turea. Din toate cheioțoarele. PASCULESCU, L. P. 115. | Verb.: încheioțoră (pronunțat -chlo-), încheioțoră † I (ind. prez. pers. I încheioțor, încheioțor LB. și încheioțoréz VĂRCOL. V.), (Ban.) încheioțură (încheioțură GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 93) vb. I = a încheia (lemne); a îmbăieră (LB.), a îmbumbă, a încheia (cu șirete, cu o agrafă, cataramă, copcă, igliță etc. PONTBRIANT, BĂRCIANU). Rălogis de la o plasă se pun cu cei din altă plasă, capăt pe capăt încheioțoră. PAMFILE, I. C. 447. Cămeșă copitului nu se încheioțoră. GOROVEL, CR. 519. Cușma... se încheioțoră sub barbă cu o căldură de aramă prinsă de o curea. LIUBA-IANA, M. 19, cf. 20. | Abstract (concretizat): de la un verb cheotăre=încheioțoră: cheotărotură s. f. = limba cioplită, mai groasă în afară decât înăuntru, la capătul unei bărne, spre a putea fi încheioțată cu altă bărnă (Lunca, jud. Cluj). Com. M. ITTU.]

— Din lat. pop. *clantoria (din *clautus în loc de clavatus). DACOROMANIA, IV 706 ș. u.

CHEOTORĂTURĂ s. f. }
CHEOTURĂ s. f. } v. cheotoare.

CHÉPA s. f. (lht.) = scrumbie de Dunăre (Cluj-epa alosa). Cf. DICT.

— Din ital. cheppia, veneț. chiepa, idem. TDRG.

CHEPCEĂ s. f. Écumoire. — Lingură mare găurită, cu care se ia spuma (Mold. TDRG.), lingură de umblat în metale topite (ȘIO.), cf. checeă. [Și: chepceă s. f. TDRG.]

— Din turc. kepefe, idem. ȘIO. Cf. chepcel.

CHEPCEĂ s. f. Tapis de feutre. — (Suspect; atestat numai la DDRF.) Covor de păslă.

CHEPCÉL s. a. 1^a. Puisoir. 2^a. Instrument de pêche.

1^a. (Banat, Hațeg și la Români din Serbia) Cauc. DR. I 248. Jos la rădăcină, O lăcă fântână, Cu jgheab de alamă, Cu fuțur de fer, Chepcel de-aurul, Bea voinici cu el (Răteova, în Craina). DR. I 248.

2^a. (Pesc.) Instrument de pescuit (oblețul ANTIPA, F. I. 161), în forma unei linguri foarte mari, învelită în plasă. Se mai numește și: (Brăila) cărlionț, (Turcuia) tărboac, (Oltenița) cărstaș s. poslat. ANTIPA, P. 377.

[Și: chepcel s. a. (ad 1^a) Și-și scoase chepcelul lui și-l umplu cu apă. MĂRGĂRITARE (a. 1691), ap. CCR. 200; (ad 2^a) ANTIPA, F. I 161, (cu rostire dialectală) chepcel s. a. (Petrița, Hațeg). DENSUSIANU, T. H., Com. ITTU. | Nomen agentis: (ad 2^a) chepcelăr s. m. = pescar de meserie din porturi, care prinde pește cu chepcelul. ANTIPA, P. 377-8.]

— După G. Giuglea, DACOROMANIA I 248, formă dialectală (cu che-, chi-, în loc de că-, asmena ca în chemeye, chimeșe etc. și cu u > p ca în căpcel < căută, cheptoare < cheutoare), în loc de căncel (lat. caucellus), diminutivul lui cauc. Cf. căpcea, chepcea.

CHEPENEĂG s. a. (Îmbrăc.) v. căpeneag.

CHEPENÉL s. a. (Îmbrăc.) Mantie. — Mantă, căpeneag (mic). Mai ales când își mai aruncă și un chepenel negru pe umeri. IRINEU, S. B. 16.
— În loc de chepenegel, diminutiv din chepeneag.

CHEPÉNG s. a. 1^a. Trappe. 2^a. Volet, contre-vent. 3^a. Verrou.

1^a. Ușă de piniță așezată orizontal la nivelul podului. ȘIO., cf. COSTINESCU, Iese din bectu... încheie chepengul la loc. CARAGIALE, T. I 57₂. Ridică chepengul pinișet și-l legase, ca să nu-l ridice mereu la ficcare scoatere de apă. MARION, ap. ȘIO. Se spedeț, săltând chepengul de după țeghă. CHIRITESCU, CONV. LIT. XLIV, 656 (glosat prin: capăcaul pinișet). CHIRITESCU, GR. 245.

2^a. Oblon (I. GOLESCU, C. I 264) la fereastră, la un galantar s. la o ușă de prăvălie, care se poate ridica și lăsa vertical. Cf. COSTINESCU. = Loc. a d. v. În chepeng = putându-se ridica și lăsa vertical. Ferestrele catului de sus... cu obloane ce se trăgeau în chepeng. ODOBESCU, I 127₄.

3^a. (Borcea, jud. Ialomița) Zăvor. COM. SAT. I 49.

[Plur. -penguri. | Și: (ad 1^a) chipéng s. a. FAMILIA, ap. RUDOW, XVII 410, chipéng s. a. TDRG., (ad 2^a) chepenghiu s. a. I. GOLESCU, C. I 264, (ad 3^a) chepént s. a.]

— Din turc. kepenk, idem. ȘIO.

CHEPÉNGHIU s. a. }
CHEPÉNT s. a. } v. chepeng.

CHEPTOĂRE s. f. v. cheotoare.

CHER adv. v. chiar.

CHÉRA s. f. art. Madame. — (Grecism) Cicoana, doamna (urmat totdeauna de nume). Eram... în contact mai des cu chera Sofța (o grecoaică). GHICA S. 257. Chera Nastasia sau mania pensivilor (titlu). ALECSANDRI, T. 99. Chera Zinca, vino, dragă! I. NEGRUZZI, IV 524. Chera Cheralina. MAT. FOLC. 203. [Și (probabil din a-grec. xepή nov «doamna mea»): cheramă s. f. = cocoana (CHIRITESCU, GR. 250), cheramó s. f. Chirița (câtre figuranță): da tu, cheramo, ce stai, par'că clocești ouă! ALECSANDRI, T. 395, cf. 540, chiramó (cu plur. chiraméle) s. f. = doamna mea, cocoana mea. FILIMON, C. II 344, notă. Iată, botări domnia-voastră, vin și chiraméle (în loc de chiramélele). id. ib. II 344. | Diminutiv: chirăți s. f. Pe uliță chirăți și acasă chisăliță. PANN, ap. TDRG. Cucoana Chirița (tip vestit al unei provinciale cu ifoșe de doamnă cultă, în comedile lui V. Alecsandri).]

— Din grec. xepή, idem. Cf. chir, cherațiță.

CHERACHÉ † s. f. Mantie de cêrmonié. — (Turcism) Mantie de gală împodobită cu fir. ȘIO. Veziul hanului au îmbrăcat pe Nicolai-vodă cu chiraché, și peste chiraché cu caftan foarte frumos. AXINTE URICARIUL, LET. II 176. L-au trecut peste hotar, îmbrăcându-l pașa cu bland, și deosăbit chereché nouă. E. KOGĂLNICEANU, ib. III 231_{1/2}. L-au îmbrăcat [pe Domn] și cu bland de samur, și pe beizadea, fratele Domnului, cu che-raché. GHEORGACHI, ib. III 326_{2/3}. Domnul au poronci de au îmbrăcat pe Mehler-baș cu chera-chea. id. ib. III 327_{2/3}. [Și: chereché † s. f., chiraché † s. f.]

— Din turc. keraké (< grec. κεραχή χιρῆς; shlamidă domnească) idem. ȘIO.

CHERĂI vb. IV₂ v. chiorăi.

CHERĂI vb. IV₂ v. chirăi.

CHERAMÓ s. f. v. chera.

CHERAPLEȘ s. m. *Nigaud*. — (Mold.) Prostănac, prostălu. Cf. DICT. *Docă mi-i logodnică, de ce-mi zice cherapleș?* ALECSANDRI, T. 522, cf. 518. *O fatășă bogată. Și blândă și frumoasă Să fie măritată C'un cherapleș?* I. NEGRUZZI, II 43.

— Dintr'un ung. **kereplös* «flecac» (din *kerepl* «flecărește, hodorogește», cf. *kereplye*, *kereplő* «huruitor»).

CHERĂBĂRĂ s. f. (Bot.) = ealarabă (Banat). DR. I 361.

CHERĂȚĂ s. f. *Coquette*. — (Grecism) Femeie cochetă, afectată (greacă ALECSANDRI, T. 1759) *Chirăța: De când am venit în Iași, ca să-mi mărit fetele, am prins istericale, ca o cherăță*. id. ib. 414.

— Din n.-grec. *χαράτς*, idem. TDRG.

CHÉRBEL s. m. (Bot., Transilv.) *Cherbel auriu* = antonică (*chacrophyllyum aureum*) BĂRCIANU. — Din germ. *Käiber* (kropf), idem.

CHERC s. a. *Ronde paysanne* à l'occasion du dernier jour gras. Réunion de garçons et filles. — Joc ce se face în seara lăsatului de post la Paști (și la Crăciun); flăcăi și fete se adună (după cină) înaintea cârciumii sau la marginea satului, unde aprind un foc și joacă împrejurul lui până se stinge. DENSUSIANU, T. H. (Merisori pe Jiu) VICIU, GL.: adunare de fete și feciori la o casă (Veșmurt, pe Mureș) VICIU, GL.: bere! (2°) (Sângiorz, jud. Bistrița-Năsăud), com. E. MĂRCUȘ și E. BUIA. [Rostit'érk, scris și *iere*.] Ver b: *chereni* IV^a = (Munții Apuseni, despre flăcăi și fete) A se jucă glumind (SIMA, M.), a se ciupi, a se îmbrânci (FRANCU-CANDREA, R. 50).

— Din ung. *kerék* «roată». DR. IV 679.

CHERCĂNI vb. IV^a v. *chlorăi*.

CHERCĂNI vb. IV^a v. *chircăi*.

CHERCHELĂ vb. IV^a refl. v. *chircăli*.

CHERCHÉLIE † s. f. *Fers*. — (Numai la DOȘTERIU, la plur.) Fiare, ferecătură. *Ridicând două cherchélii* (lemma: *fer e că tură*) *greaie în umerile sale...* *le-au incins la mijloc, peste gol*. V. s. 240.

CHÉRCHELITĂ s. f. (Entom.) v. *chercheriță*¹.

CHÉRCHERITĂ s. f. (Entom.) 1°. *Pou du mouton* (*Melophagus ovinus*). 2°. *Hippobosca equina*.

1°. = *căpușă*. MARIAN, INS. 400, PAMFILE, J. II. † *Te-ai umplut de chercheriți* = ai nădăjduit mult, și n'ai flosit nimic. id. ib. (cf. m' ai umplut de Filipești). *Plin de chichirită* = n'are nimic. ION CR. II 109. *Mai capătă chercheriță (căpușe)*. DAN, P. 48.

2°. *Chercheriță de cal* = musca-calului. MARIAN, INS. 397, cf. TDRG.

[S]: *chêcheriță*, *chicheriță*, *chichiriță* (H. VI 105, X 259, XII 556), *chichiriză*, *chiciriză*, *chêrchelită*, *chêrchirită* s. f. *Chirchirița*, *Mîrchirița*, *Cărcet* *toborița* (= *Fasolea*). GOROVEI, C. 139/11; (+ *cerce*) *cêrcelită*, *certelită*, (+ *căcă*) *căcărăță* s. f. MARIAN, INS.]

— Pare a fi un derivat din tulpina slavă *kyk*, din care e derivat și verbul paleoslav *kyčiti* «a se umfla» și bulg. *kekercia* «broască». Și «căpușă» și «broască» pot fi considerate ca «animal care se umflă». Cuvântul se găsește și la Ciangăii din Moldova (*kiker*) și la Secuii din Ciuc (*kikircet*), cu sensul de «căpușă».

CHÉRCHERITĂ s. f. *Grêle*. — (Muscel) Grindină măruntă, Căderea pietrei în buchele mici de tot. H. IX 435. Cf. *chercheriță*¹.

CHÉRCHEȚ s. a. *Coassement*. — (Banat) Orăcăt (de broaște). *Că tare mi s'o urt, De cherchețul broaștelor, De șustelul șerpilor*. CĂTANĂ, B. 17. — Onomatopee (derivată cu suf. -et).

CHERCHEȚI vb. IV^a refl. v. *chircăli*.

CHÉRCHĂ s. f. *Ballot* d'un batelier. — Tot ce are un plutac ca povară de haine și mâncare, zechilă. (Com. ITTU); cf. *catrafuse*, *tărhat*.

— Pare a sta în legătură cu ung. *teher* (acoz. *terhet*) «povară, încărcătură», având sufixul din *zechilă*; cf. *terhechiu*, *tărhat*.

CHERCITURĂ s. f. v. *coeri*.

CHERCIU s. m. *Buisson*. — (Bărgău, Bistrița) Tufă, bufoi. Com. ITTU.

— Cf. *chirchilig*, *chirci*.

CHERCUI vb. IV^a v. *chere*.

CHÉRCURĂ s. f. (Bot.) = *păpănaș* (*Trifolium arvense*). BĂRCIANU, PANTU, PL. [Plur. *chercuri*]

CHÉRDĂME s. f. (Bot.) v. *cardamă*.

CHÉRDÓS s. m. sing. *Gain*, *profit*, *avantaj*. — (Cuvântul, al cărui sens original e cel de «câștig, folos, profit, avantaj, beneficiu», e atestat numai în câteva locuțiuni) **A nu are cherdós cu cinevă** = a n'o putea scoate la cale. *Vine băstinaș de slăbete și plângne, de nu știi ce să te mai faci, și mântu-se (= mă-sii) i se face milă, că vede că nu are cherdós cu el, nu are încătrău* (Brașov). PITEȘ, CONV. LIT. XXXVII 717. (Poate, influențat de ea se cărdăși cu cinevă) **A nu-și face cherdós (chirdos, chirdus) cu cinevă** = a nu-și face de lucru cu cinevă (= a nu începe afaceri, a nu căuta avantajii de la cinevă). *Să nu-ți faci chirdós* (glosat prin: «sprietenie, intimitate») cu Vasile, că te bate! (Baia, Suceava). ȘEZ. XXXII 16. [Nu-și face] *chirdus* = nu-și face săgă cu prostul, nu glum. ȘEZ. V 56/11. [Și: *chirdos*, *chirdus* s. m. sing. (accentul ?)].

— Din n.-grec. *χέρδος*, idem. Cf. *chirdosi*.

CHERDUS s. m. sing. v. *chirdos*.

CHÉRCHEȚ † s. f. v. *cherache*.

CHÉRÉM s. m. sing. 1°. *Faveur*, *grâce*, *bienveillance*. 2°. *Discretion*, *disposition*, *caprice*.

1°. (Invechit) *Favoare*, *grație*, *bunvoință*. Cf. ȘIO. *Câte lucruri mari a șcârșit acest prea lăudat om, și încă sădârșește până în zina de astăzi la oricine năzuște la cheremul său*. GORJAN, H. II 106.

2°. (În locuțiunile): **A fi (a rămâne) TDRG** la *cheremul cuivă* = a fi la discreția (dispoziția) *CHIRITESCU*, GR. 245) *cuivă* (Șișesti, Mehedinți, com. N. IONESCU, cf. ALECSANDRI, T. 1761), la bunul-plac al cuivă; **a avea pe cinevă la cherem** = a avea pe cinevă la mână, a dispune de cinevă; (rar) **a nu-i veni cuivă la cherem** = a nu-i veni la socoteală, a nu-i conveni. *Histologu te are la cheremul lui, după cum zic Turcii, căci are la îndemână un arsenal întreg*. GHICA, s. 350. *Bine că i-am prins portretu' la mână!; de-acum îi la cheremul meu*. ALECSANDRI, T. 513. *Arvinte: Să rup capșiu' F... nu-mi vine la socoteală!... Să-i dau pe Mândica;... nu-mi vine la cherem!... Ce să faci id. ib. 840.*

Ți vinea greu să se mîdicie sub disciplina de oje! a pensionului lui Aefiu, să asculte de toți, să fie cel mai umil dintre cei mai mari, mai umil chiar decât cei mai mici, la cheremul tuturor. CHIRITESC, CONV. LIT. XLV 362.

[Și: cherim s. m. sing. (Șișești, Mehedinți) com. N. IONESCU, (prin confuzie) chilim s. m. sing. Români eră la chitmu' lor (Glodeanu-Sărat, jud. Buzău). GRAIUL, I 224.]

— Din turc. kerem, idem. ȘIO.

CHERESTĂR † s. m. }
CHERESTĂRIE † s. f. } v. chereastă.

CHERESTEA s. f. 1°. Bois de construction, charpente. 2°. Construction en bois. 3°. Charpente, carcasse (en parlant d'un homme). 4°. Mécanisme.

1°. Lemn de construcție, lemna rîia (bârnel, scîndurile, laji, etc.) care intră într-o construcție spre a susține celelalte părți. Cf. H. XVI 48. Codri... al căror lemn nu este numai pentru chereastă și pentru foc. CANTEMIR, ap. TDRG. Vitind... multe porunci... pentru... care, bot... pod... cherețele și alte multe neșfârșite angării. LET. III 193/2. Se făcuse atâtea fermanuri la Domnul de Moldova, ca să trimită zaher la Hotin... și chereastă, ca să facă pod la Isacco. ib. III 270/2. Chereastea podului de Dunăre. DUMITRACHE, C. 401. Chereastea, adică lemnele cele lucrate ce merge la Turu turcesc... scoartele, scîndurile, laji sau alte cherețele. TARIF (1792) ap. ȘIO.

În vremea ce va avea cineva trebuință de chereastă, ori pentru casă, sau ori pentru care alt lucru, să găsească prin pădurile de pe aproape mai cu teftiu preț (a. 1792). URICARIUL, I 347/2. Cu rînduială să șteie cei ce vor avea trebuință de orice felu de chereastă și lemne de ars în foc (a. 1794). ib. IV 43/14. Când va fi trebuință de cherețele pentru întemeierea cetăților de la Rumel (= Rumelia). TES. II 311. Au trimis și meșteri și alți aposchevi de chereastă și, începînd, au zidit această mîndăstire. ARHIVA R. II 63. Vodă, în urma focului, au făcut și el ajutor orașului, cu herestă, măcar că o plăcă orșani oamenter din fară ce o aduce după domnească poruncă, dar numai mai ușor în nari și făcînd înlezire oamenter la facerea caselor. DIONISIE, ap. ȘIO. Făcînd, de odăvia ani, negoș de chereastă. ALECSANDRI, ap. ȘIO.

Vrea să-și târguiească lînd ori chereastă, de la munte. ODOBESCU, I 375. [S'a dat] medalia de argint... pentru chereastă. I. IONESCU, p. 550. Toată chereastea din fară a fost trasă de Ruși la Brăila și Zimnicea. ZAMFIRESCU, R. 209. Lemnele de cherețele. XENOPOL, ap. RUDOW. XVIII 408. # (Invechit) Nu-i e chereastă obrazul (se zice de omul cu obraz subțire). ZANNE, P. III 103.

2°. P. ext. Construcție de lemn pe care se sprijinește ceva. Un schelet de cort lungăreț de lemn (o chereastă), pe care se așează [porumbul tăiat în... anopi formînd un cort] care se numește gastră. ION CR. IV 221.

3°. P. anal. Construcție fizică solidă, structurată oasă (fig.), osatură; p. ext. persoană (mai ales femeie) bine făcută, bine dezvoltată. E un om cu o chereastă uriașă, un cap ca de taur... CARAGIALE, s. 139/22. Cucoana Casandra fși scotea la țevă, în preajma mea, chereastea de fînșă antediluviană. SADOVEANU, s. 157. | Ce mai chereastă! se zice (în Munt.), cu o aluzie peiorativă, despre o femeie voinică, bine făcută; cf. acătău.

4°. P. ext. Mecanism (de ceas). DICT. Cf. COSTINESCU, sub copertă.

[Pur. -stela] Ș (prin apropiere de ferăstrău, herăstrău); herestă, hreșteă (TDRG), ferestrea s. f. Se ducă cu tată-său în munte, la făcînd ferestrea.

CHERANĂ, CONV. LIT. XIV 374. | Derivate: (c turc. kerestey) chereștegiu, chireștigiu, herestegiu (TDRG), hirstigiu (I. IONESCU, D. 495), hirstigiu (TDRG), după POLIZU, și chereștar † s. m. = negustor de chereastă, cel care lucrează chereastă. DICT. Diferințele cari există... între chereștegiu, sulgher, îdimplar, strungar și ebenist... GHICA, s. 235. Jupân Dumitrache chereștegiu. MAIORESCU, CR. II 173/12. Chireștigi de prin Duceșu și Antim. ZAMFIRESCU, R. 6. — chereștegi (DICT), chereștegerie, chereștegiție (Mold.), herestegerie (TDRG), hirstegerie (ib.), după POLIZU și chereștărie † s. f. = curte mare unde se ține chereștea, depozit de chereastă. Să-mi arză chereștegeria? CARAGIALE, ap. ȘIO. Magazia cea mare de chereștegiție a lui Jupân Dumitrache. id. ap. TDRG.]

— Din turc. kerestê, idem.

CHERESTEGERIE s. f. }
CHERESTEGIU s. }
CHERESTEGIE s. f. } v. chereastă.
CHERESTIGIRIE s. f. }

CHERPĂRIU s. m. v. țără.

CHERANĂ s. f. 1°. Fabrique. 2°. Dépôt ou on travaille le poisson.

1°. † Fabrică de postav, de lumînări, de săpun, etc. Cf. ȘIO. Să vadă locul și apele, și să vorbescă cu ei, ca, de se va pute, să facă chirhană, adică postdărie. LET. III 267/12. Să plătească la cherhană câte 15 bani la oed de tabac. DOC. (a. 1783), ap. ȘIO. Lumînăria de ceasă albă și alte cherhanțele de lumînări de scu sau de săpun (a. 1790). ib. Cherhanău lumînăriei de ceasă albă este a mitocului episcopiei Râmnic (a. 1797). ib.

2°. (Pesc.) Construcție (făcută pe marginea apei) CHIRITESCU, GR. 248) simplă, răcoroasă, bine aerisită, în care se găsesc instalațiuni speciale pentru prepararea, conservarea și transportarea peștelui. Cf. ANTIPA, P. 369, 694, 689, 696, 697, H. I 120, 206, VII 262, IX 446, CONTEMPORANUL IV 141. Tot peștele scos de la cârșige se expediază imediat la cherhanțele cele mai apropiate. ANTIPA, P. 369. Pește vr'un ceas, am, ajung la chirhanul cel mai apropiat de Sulina. CONTEMPORANUL, IV 141. De asupra apei Dunder, pe podeaua de scînduri groase, pe care se înalță cherhanțele de pește, începînd a mișna oamenter de lucru. TAPRALI, D. 13. Cherhanău de țere eră deschisă. id. ib. 14. Toate țerele, toate cherhanțele le cunoștie omul acesta. SANDU-ALDEA, A. M. 5. Un căne de la vr'un chirhan urid a pusiu. CRASESCU, ap. ȘIO.

[Si: cherhană, chirhană, chirană (ANTIPA, P. 777, H. VII 262), chirhană (RUDOW, XVII 410) s. f., (ad 2°) chirhân s. a.] Derivat: cherhanăgiu s. m. = lucrător la o cherhană (1°), lumînărar, săpunar (ȘIO); (ad 2°) lucrător la o cherhană (2°). Cf. ANTIPA, P. 691. Să fie oprîși cherhanăgiu a nu mai lucra în țarg (a. 1790). ȘIO.]

— Din turc. kerhanê, idem (1°). ȘIO.

CHERHANAGIU s. m. }
CHERHANEA s. f. } v. cherhană.

CHERI vb. IV^a v. chiar.

CHERIM s. m. sing. v. cherem.

CHERINĂ s. f. Nourriture pour les porcs. — (Mehedinți) Amestecătură de dovleac fiert, făină, sare etc. care se dă la porci. H. IX 87. [Accentuat, probabil, -rînă.]

— Dacă înțelesul original a fost smâncare pentru cânie, cuvântul ar putea sta în legătură cu sârb, *ker* scânie (care, la rândul său, e împrumutat din rom. *căre*, forma rotacizată a lui *cânie*).

CHERLĂI vb. IV v. *chelălăi*.

CHERLOPÁN s. a. v. *chirlopan*.

CHERMEĂ † s. f. *Ballot*. — (Turcism) Păchet, balot, teanc (ȘIO), cf. *trâm-bă* (de pânză), s. u. *Chermele de postas de fară, ce merg la Tara turcoasă*. TARIF (a. 1792) ib.

— Din turc. *kerma* epli, plissage, plissures. ȘIO.

CHERMELÉU adj. m. *Gris* (pris de vin). — (Banat) Aștept de băutură, chircăilit. *Cum eă el acumă com chermeleu, apucă sabia de mănunchiu și începă a tăia în dreapta și în stânga, de cădeau zmei ca iarba și ca frunza*. CĂTANĂ, p. 1 102.

CHERMÉS s. m. sing. v. *cârmăz*.

CHERN s. a. (Tipogr.) Terme de fonderie de litere. — (Germanism) Instrument de turnătorie, care formează grosimea literei. CAL TIP.

— Din germ. *Kern* plăcă în instrumentul de turnătoare de litere. LACEA.

CHERNĂRIE s. f. Lieu où l'on garde l'eau dans des cabanes de bûcherons. — Locul destinat pentru păstrarea vaselor cu apă în coliba lucrătorilor de păduri (Vișeu-de-aus, în Maramureș). Com. I. ITTU.

— Din germ. *Kellnerei* «locul unde se dă băutură într-o cârciumă».

CHERPĂ s. f.

CHERPEDEL s. a. } v. *cherpedin*.

CHERPEDIN s. a. *Tenailla*. — (Turcism; rar) Ceste de fier (H. III 19, XII 173, 228, XIV 377) s. de dulgher (PAMFILE, I. C. 116, H. III 228, XIV 377). [Și: *cherpedine* s. a. ȘIO. *cherpedel* s. a. H. VII 407, (Dobrogea) com. GH. CĂRNU; (reconstruit): *cherpă* s. f. H. III 266.]

— Din turc. *kerpedin*, idem. ȘIO.

CHERPEDINE s. a. v. *cherpedin*.

CHERPICIU s. a. *Brique crue*. — (Turcism) Căramidă din pământ nears cu care sânt clădite casele în Dobrogea (CRĂINICANU, ap. ȘIO.); făcută din mojară amestecată cu paie; e de două, trei ori mai mare decât cea obicinuită (Oltenia, CONV. LIT. a. 54, p. 165).

— Din turc. *kerpiç*, idem. ȘIO.

CHERSĂ s. f. (Bot.) = *zarzără* (Gogolina, în Bucov.) Com. AR. TOMIAC. *Nucă nucosă, chersă flocoasă* [în variante: *persică flocoasă*], *porc pântânos, chersă de dărlug*? (= Plugul). GOROVEI, C. 300 (din Bucov.)

— Pare a fi o formă reconstituită din dialectalul *chersă* = *persică*. Cf. G. PASCU, *Cimitituri*, 138.

CHERSIN s. a. (Mold.) 1°. *Auge*. 2°. *Puisoir*. 1°. Covată adâncă, largă și scurtă (cf. CREANGĂ, GL. ION CR. II 110, ȘEZ. VIII 88), în care se plămădește pâinea (H. I 105). [Iedul] cel miștoic, fuștină tale sub un chersin. CREANGĂ, P. 23/12, cf. 24/12.

2°. P. anal. Căuș mare rotund (Broșteni, CREANGĂ, GL.) făcut din modălea ciotoroasă a unui copac (ȘEZ. VII 153).

CHERTĂNEĂLĂ s. f. v. *chertăni*.

CHERTĂNI, CHERTĂNI vb. IV. *Piatler, pleurnich-r.* — (Despre soareci) A chirtăni; (despre copii) a scânci. *Soarecele chertăne. Într-o zi, pe oănd copiii îi chertăneau de foame*. MUSCEL, 76 [Abstr. act: *chertăneală* s. f. Pe urmă auzi fel de fel de scânceli și chertăneli (de draci)]. PAMFILE, D. 72.]

— Onomatopee.

CHERTÉC s. a. v. *chertie*.

CHERTIC s. a. 1°. *Coche, entaille*. 2°. *Coupon*. 1°. Crestătură făcută în lemn (cf. DICT.), pe răboj, la oene, ca mijloc de contabilitate la vânzarea sării (cf. CIHAC, II 562, ȘIO); p. ext. doavădă pentru s. cotel. *Un chertic domnesc, de 2000 oed sare*. SOUTZO, ap. ȘIO

2°. Partea răbojului tăiată din matcă, servind pentru control (cf. răboj, țin cușă. (Rucăr, jud. Muscel). Com. LACEA.

[Și: *chertée* s. a. (Rucăr, jud. Muscel).]

— Din turc. *kerük*, idem. CIHAC, II 562.

CHERTIU s. a. v. *cheart*.

CHERTIU s. m. (Păst.) v. *terțiu*.

CHERVIC s. m. (Bis.) = *beruvie* (subt *heruvim*). *N'au mai putut să cante nici chervic, nici chernic*. GHICA, s. 61.

— Din gr. *χερυβικός*; (*έρυος*), idem.

CHERVĂL s. m. (Bot.) = *asmățulu* (*Anthriscus cerefolium*). PĂCALĂ, M. R. 22 (și la Brașov).

— Dintr-o formă să-ească corespunzând germ. *Kerbel* (intrat și la Slavi, cf. Berneker, *Sl. Wb.* 501).

CHERVÁN s. a. 1°. *Caravane*. 2°. *Grand chariot*. 1°. † *Caravană* (1°). *Mă băgau printre un chervan ce mergea la Egipt*. GORJAN, H. II 116, cf. 135, IV 8. *Chervanul se ținea lanț; sute de trăsură mergeau lin pe gleau, una după alta*. GHICA, s. 323. *Chervan pe mare* = flotă comercială. Cf. POLIZU.

2°. Car mare de transport. Cf. brașoveancă. *În urmă-le veniă un chervan mare moednesc, plin până în coevitir de sipeuri*. ODOBESCU, I 95/5. *Chervane vechi, căruțe cu bucate* *Se duc spre munți și curg merca din zarc*. IOSIF, P. 26. *Se depărtară chervanele și se risipiră valurile de praf*. STĂNCESCU, ap. ȘIO.

[Și: (ad 1°) *chervavan* † s. a. ARHIVĂ R. II 1; (ad 2°) *chervân* s. a. ALEXI. | Derivate: (< turc. *ker-van-ç*) *chervangiu* s. m. = conducător de caravană (POLIZU), căruș (COSTINESCU, ap. ȘIO.), (< turc. *ker-van-serai*) *chervanserău* † s. a. DICT. = han.]

— Din turc. *kervan* «caravană». Cf. dubletul *caravană* și compusul *carvasară*.

CHERVÂNĂ s. f. (Bot.) v. *cervană*.

CHERVANGIU s. m.

CHERVANSERĂU † s. a. } v. *chervan*.

CHERVĂSĂRIE † s. f. v. *carvasară*.

CHES † interj. *Coupe!* (impér.) — (Turcism) Taiel! ȘIO. *Când Olteneal zică ches!, copul și zbură*. GHICA, ap. ȘIO. # *A face ches* = a tăia. *Gios, de giur împregiurul [jenicor]lul, o mulțime de căpășini tăiete... Pricepi de odată, cum ti vezi, că le-au făcut ches pe toate, în vremea răzmeriței*. ALECSANDRI, T. 1242.

— Din turc. *kesi*, idem, imperativul lui *kesmek*. ȘIO. Cf. *chesăgiu*, *chisăgi*.

CHES s. a. v. chiseă.

CHES, -Ă adj. *Tachetă*.—(Ungurism) Bălțat (REV. CRIT. III 92), (bou) pe-triț (FRÂNCU-CANDREA, M. 98). *Strigă Chega din copaci?* (= Clopotul). GOROVEI, C. 90 || (Substantivat) *Chega*: nume de vacă. POPOVICI R. D. I 55. Cf. STAN, M. 149. [Derivate: *cheștu* adj. m. = (bou) peștiș. FRÂNCU-CANDREA, M. 98; *cheștu* adj. m. = peștiș (Jina, jud. Sibiu, com. V. LAZAR); *cheșet* adj. m. [accentul? poate greșală de tipar în loc de *cheș* v. oacheș] = (porc) cu pete albe. POMPILIU, BII. XX, 1007]

— Din ung. *kész* (*kesz*) «bălțat» (brun cu alb), cu pete albe (despre cai, boi, etc.).

CHES adv. v. chez.

CHES s. a. v. chiseă¹.

CHES s. m. sing.? *Prete cheș de lac, Trec, mi se porcă, Două păsărele*. PAMFILE, CRAC. 104. Cf. peș.

CHESĂCĂ s. f. (lht.) v. chisoagă.

CHESĂDĂR † s. m. v. chesedar.

CHESĂGIU vb. IV° v. chesăgiu.

CHESĂGIU s. m. 1°. *Volur*. 2°. *Boucher*.

1°. † Pungas, hoț (de buzunare) ȘIO. *Venise trei Sârbi, la Duca-vodă aice în țară, să slujască, carii acți Sârbi mai înainte vreme fusese chesăgiți*. LET. II 255/256.

2°. (În poezia populară; învechit) Măcelar, capșap. *Ziva este cărcimur, Noaptea este măcelar, Măcelaru' Turcilor, Chisăgiu' Orșirilor*. MAT. FOLC. 75. *Ziva e cărcimur la buși, Noaptea chisăgiu de Turci*. POP. ap. ȘIO.

[Și: chisaziu, chisăgiu, chisăgiu s. m. | Verb: chesăgi (chisăgi), IV^a = a cășăpi, a măcelări, a tăia în bucăți. Cum ajunseră la țărni, unde mi-ți începură a arunca în corăbiu... care cu ce găsi mai la îndemână, de să chisăgăscă pe Ercole și pe ai săi. ISPIRESCU, V. 51/52. *Vat, săraci Arăduți, Cum îi chesăgește Turriti*. TEODORESCU, P. P. 483^b. *Turci bogăși cu sărăcă, Greci haini cu chisăgă*. id. ib. 587^b. *Daș și pe ai apoi I-au chesăgiu ca pe boi*. id. 487^b. *N'am păr în capul meu, Căți potnici am vădus eu, Tot de dănsul chisăgiți, Tot de dănsul omorâți*. id. 566^b. (Prin hiperurbanism și apropiere prin etimologie populară de pisă) pisăgi (rar pisogi TDRG.) vb. IV^a (Munt.) = a bate zdravăn (pe cineva), a-i da multe lovituri, a-i muiă oasele; (mai rar + pisă) a pisă, a sfărâma leving cu un corp tare. *Se aud în solon bufnituri înfundate, parc'ar pisăgi cinecă ceră pe o masă*. CARAGIALE, M. 222. *Se așteptau... să sard la ei să-i pisăgăre*. T. CERCEL, SĂM. II 504. (Cu abstractele) pisăgire s. f., pisăgăță s. f. = bătaie zdravă. *Deunăzi, după alăia pisăgăle, se culcase, fără să se plângă de zale și dormise ca o buturugă*. CARAGIALE, M. 19.]

— Din turc. *kesiği* «qui coupe, coupeur de bourses, voleur adroit» ȘIO. Cf. ches, chiseă.

CHESĂIE s. f. v. oacheș.

CHESARICESC, -EĂSCĂ † adj. v. chesariu.

CHESĂRIU s. m. 1°. *Empereur (romain)*. 2°. *Cesar*. 3°. *Empereur d'Auriche*.

1°. (Termen literar; învechit) împărat (roman), imperator, cezar. (Nu se confundă nici odată cu sultan, țar s. șah). *N'er întru băscărecă, nece întru chesariu cea greșită* (: nece spre

impăratul n'am greșit. N. TEST, 1648; nici la chesariu am greșit ceva. BIBLIA 1688). COD. VOR. 66/12. *Porăncitu se lu veghe pără vouă trimite la chesariu* (: până-l vouă trimite la împăratul. N. TEST, 1648; până-l vouă trimite pe el cătră chesariu. BIBLIA 1688). ib. 70/12. *Cade-se dașe da se da lu chesariu au nu?* TETRAEV, 238. *Impăratului, chesarului, bunului, sectorului Nervit, lui Traian, fericitului, a Nemți și a Dăchiet...* LET. I 24/22. *Tratan, împăratul Râmului, al șeptele după August chesar*. ib. I 67/22. *Iară pre urma lui Antoniu au stătut doi chesari împărași Râmului*. ib. I 80/22. *Tiverie chesariulă*. MINEIUL (1776) 97^{1/2}. *Chesarul areă fată, Și-i zise ei odată: Ce te tot schimbă în rochi?* ȘILOT, 358². *Domitian, chesarul Râmului*. BARAC, A. 3. *Dași chesariul ce e a chesarului și lui Dumnezeu ce e al lui Dumnezeu* (dași ale lui chesariu la chesariu. BIBLIA 1688, ap. TDRG.). | P. ext. Împărat german (al imperiului roman de națiune germanică). *Acești crifați (= cruciați) s'au închinat la chesarul Fridric*. N. COSTIN, ap. TDRG.

2 † (Literar) P. restr. Titlu dat celor doi auxiliari ai celor doi «Augusti» în tetrarhia lui Dioclețian și care erau și succesorii de drept ai tronului; cf. ighemon. *L-au strigat chesari, a doa stepă după împăratul DOSOFTEIU*, V. S. 345. *Maximin ighemonul, chesariul împărașiei lui Dioclețian*. id. ib. 115. *Petrecățiile împărașilor și a chesariilor*. id. ib. 6 p.

3 † (Numai termen literar) Spec. Împăratul Austriei, cf. cezar (și ad. chesaro-crăesc). *Au trimis împărașia [turcească] sol la chesariu, dându-i țire că ore războiu cu Veneticii*. ARHIVA, B. II 11. *Rusia cătră care n'au folosit nici înșuși țaptele nici mijloacurile a celor două prietenii curși, adică a Chesarului și a Prusului*. DUMITRACHE, 428.

[Adjective: chesarițesc, -ească † (ad 2°). *Iar vezitul îi răspune să o cooră [pacea] de la curtea chesarițescă*. DUMITRACHE, 378. *Tcheri... dimpreună cu alți nemeci unguri... nefind mulțămiji de oblaăduirea chesarițescă, întoarse fața supunerii de către Nemți și nădărlă protecția prea înalței Porți*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 206/22, cf. ODOBESCU, I 279. [Compus (modern, cu formă arhaizantă): (ad 2°) chesaro-crăiesc (traduce pe austriacul *kaiserlich-königlich*). În *dărmăturile* [Sucevei vor sta tunurile chesaro-crăiești, pentru înfruntarea și rușinarea noastră. IORGA, B. 60.] — Din slav. *kesari* (= gr. *καesar*), idem. Cf. dubletele cezar și țar.

CHESĂT s. m. sing. (Comerț.). *Stagnation, crise (du commerce)*. — (Învechit, aproape ieșit din uz) Lipă de vânzare (ȘIO), de dever, de bani (ALEXI), criză în afacerile comerciale. *Și mai ales că bănuț p'atunci mare chesat asupra țărului, că s'a scurtat omului creditul de tot*. CARAGIALE, S. N. 39. | Derivat: (< turc. *kesadik*) chesaliție s. f. a. — chesat. *Încărdăm... postavurile pentru la Odesa, ca să le desfacem, că aici în mare chesaliție ne aflăm cu toții, la vânzarea mărfurilor*. (a. 1811) IORGA, S. D. XII 167.]

— Din turc. *kesat* (*kesad*), idem. ȘIO.

CHESATLIUC † s. a. v. chesat.

CHESCHEN † s. a. }
CHESCHENEĂ s. f. } v. chischneu.

CHESCHEREICĂ s. f. Unealtă de dulgherie (nedefinită mai de aproape). H. XVI 413. [Și: *chioschieroleică* s. f.: unealtă de dulgherie. H. VI 16.] — Pare a fi un cuvânt compus, de origine ungurească, al cărui prim element ar putea fi ung. *kés* «cuțit» sau *kis* «mice», iar al doilea *kerék* «roată».

CHESCHÉT s. a. (Cul.) v. cheşchet.

CHESCHÉT † s. a. (Cul.) Gruau cuit avec des morceaux de viande. — Grâu fierit cu bucăţele de carne. ŞIO. *Să-mi faci la masă vr'un cheşchet, vr'o plăcintă, vr'o musacă.* ALECSANDRI, T. 505. [ŞI: cheşchet † s. a. id. ib. 74.]
— Din turc. keşkek idem. ŞIO.

CHESCHIN adj. m. v. cheşchin.

CHESCHIN, -Ă † adj. *Intelligent, vif.* — (Turcism) Întelligent, vioiu. *Domnul a început a scrie... ca să cite de la Împărăţie pe Enicer-agası de Hotin bubayır, auzind Domnul că-i prea cheşchin Arnod.* LET. III 226/33. [ŞI: cheşchin adj. m. = (vin) tare. H. XIV 340.]
— Din turc. keskin † tranchant, violent, intelligent. ŞIO.

CHESÉÁ s. f. v. chiseá 1-2.

CHESÉDÁR † s. m. 1°. *Caissier*. 2°. *Archiviste*. 1°. (La Turci) Casier la ministerul de finanţe. ŞIO. 225 tal. *s'au dat la chesedarul, lui Reiz-efendi, dar.* CONDICA (1693), ib.
2°. (Mold.) Arhivarul Divanului. ŞIO. *Mehtupciul, carele se cheamă şi chesadar.* LET. III 293/33.
[ŞI: chesadar † s. m. | Intitulat şi: chesedar- (chesidar-) efendi † s. m. ŞIO. *Au făcut un fermán, scofând şi un bumbayır, pe un chesedar-efendi.* KOGĂLNICEANU, ap. ŞIO.]
— Din turc. kesedar s. payeur de la chancellerie d'État qui est en même temps archiviste. Cf. chiseá.

CHESÉIU adj. m. v. cheş.

CHESÉL s. m. v. oacheş.

CHESÉR s. a.

CHESERGÍU s. m. } v. chiser.

CHESÉT adj. m. }

CHESÉU adj. m. } v. cheş.

CHESÉ † s. a. *Expertise, évaluation.* — Expertiză, preţuire legală, devis. ŞIO. 800 tal. *s'au dat la chelutua Cladovei, când s'a făcut cheş pentru lucrul ce au lucrat fara acolo.* CONDICA (a. 1693), ap. ŞIO. [ŞI: cheş † s. a. *Cu meşteri zidari au făcut cheşul, coprinzând chelutială tal. 689.* DOC. (a. 1792), ib.]
— Din turc. keş, idem. ŞIO.

CHESLEÁG s. m. sing. v. chisleag.

CHESM s. a. (Comerţ.) *Papier d'emballage.* — (Banat) Hârtie de împachetat mărfuri. Com. LIUBA. — SIA, probabil, în legătură cu turc. *kesm* sparte, porţie (c. *kesmek* ta tăia); cf. şi sârb. *kesica* † top de hârtie. Cf. ches, chesagi, chesmeá.

CHESMÁRIU † s. m. sing. (Comerţ.) Sorte d'étoffe. — Un fel de stofă. *Î rând de haine bune, de chesmaru (a. 1794).* IORGA, S. D. XI 222. [A djectiv: chesmeriu, -ie † Tot fealiul de cumasari de Hîndia, adică ceale ce s'a numesc şaturi chesmerit (a. 1777). FURNICA, I. C. 55.]
— Înţelesul ar putea fi † (stofă de) Caşmir, a cărui formă turcească e *Keşmir*.

CHESMEÁ † s. f. *Paté.* — (Turcism) Piatrá (de pavati). ŞIO. *Pogorşul... este cale străimă, chesmea-caldarım.* ARHIVA R. II 71. *Calea făcută cu cotoanul, chesmea-caldarım.* ISTORIE (a. 1715), ap. ŞIO.

— Din turc. *kesme* † (action de couper), espèce de pierre molle. ŞIO. Cf. ches, chesăgiu, chesm.

CHESMÉC s. m. sing. Blé de mauvaise qualité. — (Turcism, în jud. Constanţa) Grâu gunoios şi pământos, z o a n á, g o z, c o d o n á. DAME, T. 56.

— Din turc. *kesmik* † epaule d'épis. ŞIO.

CHESMÉCI s. m. sing. *Intrigues ou menées secrètes, micmac.* — (Straja, în Bucov.) Afacere secretă, faptă făcută în ascuns. Com. AR. TOMIAC. Cf. ş a h á r - m a h á r.

— Pare a fi germ. (austriac) *Techtelmechtel*, idem.

CHESMERÍU, -IE † adj. v. chesmáriu.

CHESÓN s. a. (Milít.) *Caisson.* — Căruţă (cu două roate) având pe dric o cutie în care se transportă muniţiile (artileriei). | (Ingin.) Cutie lungă (de scânduri sau de tablă de fier) care se scufundă în fundul unei ape când se fac fundaţii (de beton). | (Arhit.) Despărţitură (ca o cutie) adâncită în tavanul unei clădiri. [Plur. -soane.]
— N. după fr.

CHESTELÍVÁ s. f. (Iht.) Nom de poisson. — Un peşte bălan din râurile de munte, de o palmă de lung. Cf. I. IONESCU, P. 365.

CHESTIE s. f.

CHESTIONÁ vb. Ia } v. chestiune.

CHESTIONÁR s. a. }

CHESTIUNE s. f. 1°.—3°. *Question.*

1°. Întrebare făcută cuiva spre a se informa sau lămurit despre ceva. A adresá s. a pune cuiva o chestiune. A răspunde la o chestiune. | Spec. Întrebare pusă unui elev s. unui candidat spre a se încredinţa de ştiinţa lui. *O chestiune grea, o chestiune uşoară, de geografie, de istorie etc.*

2°. P. ext. Punct care e de lămurit, de discutat; obiectul unei discuţii, unei cercetări (politice, diplomatice etc.), cf. problema. *Acasta e chestiune. Afacerea s. persoana în (s. din) chestiune:* de care e vorba. *În ceea ce priveşte chestiunea Principatelor, Poarta nici nu ta vre-o măsură...* Încă din zi în zi relaţiunile cu Miniştri devin mai acute. OHICA, S. 128. *O chestiune filosofică. A nu mai fi în chestiune, a se depărta de chestiune. Cere cuvântul în (tr'o) chestiune prealabilă (într'o adunare deliberantă). Ministrul a pus chestiunea de încredere, face din această o chestiune de cabinet (în parlament, când e vorba de votare în privinţa unei legi, unei propuneri etc.).*

3°. P. gener. Afacere, treabă. *Am nişte chestiuni de rezolvat la Bucureşti.*

[ŞI: (familiar) *chestie* s. f.; (mai de mult şi) *chestie, chestiune* s. f. || Familia: (după fr. *questionner*, idem) *chestioná* Ia - (cu acuzativul persoanei) a întreba (la un examen), a pune întrebări, a lua la întrebat, cf. *interpelá, anchetá, cercetá* (I 4°); (cu abstractele) *chestionáre* s. f., *chestionát* s. a. (şi cu adjectival) *chestionát, -ă*; — (după fr. *questionnaire*, idem) *chestionár* s. a. = serie de întrebări puse spre a ne lămurii, din răspunsurile primite, asupra unui lucru s. unei persoane (la o anchetă, la un studiu, etc.). Muzeul Limbei Române din Cluj a publicat, până acum, trei chestionare: «Calul», «Casa» şi «Fitul.»

— N. după fr. (lat. *questio*, -onem, din *querere* a căuta, a întreba).

CHESTOR s. m. 1^a-2^a. *Questeur*.

1^a. (În Roma antică) Mag. tal care administră finanț. l. statului.

2^a. (Astăzi) Cel care în anumite corporațiuni (precum Corpul legiuitoare) e însărcinat să supravăgheze întrebunțarea fondurilor (și ordinea internă). *Cestorii Senatului și ai Camerei deputaților se alege în fiecare perioadă legislativă.* [La universitățile germane și la cele cu o organizație asemănătoare] funcționar însărcinat cu supravegherea încasărilor (taxa de studii etc.).

[Și: *céstor* s. m. (Transilv. și Bucov.) *evéstor* s. m. || După lat. *quaestura*] *chestură* (cестурă, *evestură*) s. f. = (ad 1^a) sarcina, demnitatea che-torului; durată funcțiunii chestorului, (ad 2^a) funcțiunea de chestor; biroul chestorului.]

— N. din lat. *questor* (fr. *questeur*, ital. *questore*).

CHESTURĂ s. f. v. e. *estor*.

CHEȘUIȚ s. a. v. *chisea*'.

CHEȚ! interj. v. *câ!*.

CHEȚ s. m. *As*. — (Sărbism, în Banat) *As*, birlic (la jocul de cărți). *Cratu și cheț*. H. XVIII 151.

— Din să b. *kec*, idem.

CHEȚĂ vb. 1^a v. *cheță*.

CHEȚĂ s. f. *Quête*. — Umblare cu di cul s. cu o caselă spre a cere și a strânge (în biserică, pe la instituții, pe stradă) donațiuni în bani pentru opere caritabile s. pioase, mai ales pentru ajutarea unei instituții de învățare c. colectivă; p. ext. suma adunată astfel. *Și dacă ai ve a să mergi la dăru', de sigur că și acolo ar ieși vreun dăru' cu coada în băștigală, să ceardă cu toleranță la cheță.* V. POP. SĂM. II 696. Nu aveam cu ce plăti o consumație și o cheță. *CHRITĂȘCU*. CONV. LIT. XLV 361. [Verb: (rar, după fr. *quêter*) *cheță* 1^a = a face cheță, a colecta.]

— N. după fr. (sub. l. partic. verb. *querre*, *querir*, din lat. *querere* = a cere).

CHEȚĂ s. f. (Pesc.) Instrument de pêche. — (Belolușii, Banat) Unealtă de pe cuit făcută din sfoară, cu plumbi. *Com. ITTU*.

— Din ung. *kece* = sac de prins pești.

CHEȚĂLVÂN s. a. (Comerț.) *Sorte d'étoffe*. — Un fel de stofă. *Mintie nouă de chețălvân, neblănută* (Sibiu, a. 1752). *IORGA*, S. D. XII 63.

CHEȚANDISĂ † vb. IV^a *Finir* (par), *arriver* (ă.). — A ajunge. *L-au călătat pe așternut, cu dohlori, locul chețandisă într-un rând de se și zădărise* (a. 1823). *FURNICĂ*, I. C. 318.

— D. n. grec *κατάρω*, «arriver à, aboutir à» *CAPIDAN*.

CHEȚIN † s. m. v. *cheșip*.

CHEȚOĂRE s. f. v. *chețoare*.

CHEU s. a. v. *cheu*.

CHEUC s. a. v. *cauc*.

CHEUCĂ adv. (Mold. numai în locuțiunea) Îmbliă *cheucă* = fără țintă și fără folos. *CONV. LIT. XLIV, 268*. [Accentuat, probabil, *cheucă*.] ȘI: (*A umbliă*) e *cheucă* = parcă ar fi beat (ȘEZ. II 186-21). cf. *curcă* = beață.]

— Dacă înțelesul original e «a umbliă ca o găină», derivă din ung. *tyúk* «găină». Cf. *tiucă*.

CHEUCUȘ adv. v. *cheucă*.

CHEUTOĂRE s. f. v. *chețoare*.

CHEUNĂ vb. IV^a, 1^a. *Pousser des cris de jete*. 2^a. *S'entrer*.

1^a. (Mehedinți) *Intrans.* A da chiote, a chioti *Toată noaptea au cheunit și au jucat la tasecl. BOCEANU*. MEH.

2^a. (Săliște, în Transilv.) *Refl.* A se îmbliă. *Com. A BANCUI*.

— Onomatopoe. Cf. *cheaun*, *chiuni*.

CHEVERNISEĂLĂ † s. f. v. *chiverniseală*.

CHEVNĂ vb. IV^a v. *chevni*.

CHEZ adv. *Même*. — (Turcism, păstrat numai în poezia populară) *Toamă*, chiar. *Chez fata cadului, Nepota împăratului*. POP. ap. ȘO. *Dar fata de unde o ta? Chez din țarg din Dobrogea*. Ib. [Și: *chezi* adv. *HERODOT*, cf. DR. I 273: — *cheș* adv. *Eu, unchiule, am umblat Nouă ani pe nouă căi... Și potrică n'am găsit Chez fata cadului. În țargul Odrului*. *MAT. POLC. 1239*.]

— Din turc. *kez*, idem. ȘIO. I 62.

CHEZ s. a. *Sillon, Ligne de démarcation* (entre deux champs). — (Banat și Dolj) *Mezună*, *bradă*, *râzor*, *h-ta*; țărină (Covin, jud. Arad) *Com. ITTU*. *Negula, ficușo*. *Ce tot dormi în cheș*, *De nu mai lucrezi!* *MAT. POLC. 1266*. [Plur. *cheșuri*.]

— Dia. ung. *köz* «spațiu intermediar; pa-aj, stradă strimță». *LACEA*.

CHEZĂP s. m. sing. (Comerț.) *Eau forte*. — (Ra; livechit) Apă tare. *DICT*. [Și: *chizăp* s. m. sing. *PAMFILE-LUPESCU*, CR. 110, *BOCEANU*, GL. *Chizăpu* (apa tare), care mai înainte se făcea în *Cerneți*, din piatră arăd, din silindri și sare, acum se cumpără făcută gata, cu 5 galbeni mazăre de 40 de grade. I. IONESCU, M. 694. Cu *chizap* se încondițiază ouăle bine. *BOCEANU*, GL.]

— Din turc. *kezab* «eau forte» (din *kez* «tăres și ab «apă»). ȘIO.

CHEZĂȘ, -Ă s. m. și f. 1^a. *Cautișon, fidelișur*. 2^a. *Utage*. 3^a. *Témoin*. 4^a. *Support de bois*. 5^a. *Cadenas*.

1^a (Jur.) *Garant*, cel care răspunde cu averea sa pentru datoria altuia; care pune cauziune; *fideișur* (e) (*HAMANGIU*, C. C. 307), *sodăș*, cf. *girant*, *zalog*; p. ext. cel care garantează pentru cineva că nu se va ustrage judecării s. că, prin purtarea sa, nu va face altuia nici un rău s. nici o pagubă (cf. *LM*). *A fi chezaș pentru* (s. drept † s. pe) *cineva* †, a stă (s. a sluși de s. a se pune) *chezaș pentru* (s. pe †), a se face *chezaș pentru cineva* †, a se prinde (s. a intra) *chezaș* = a garanta, a sta garant, a răspunde (pentru cineva, pentru purtarea cui); a-și pune, a da s. a aduce *chezaș* = a da garant, cf. a-și pune obrazul (pentru cineva). *A cere chezaș* = a cere garant. Cf. *LM*. *Tot omul poate să-și ia bucatelile de la cea ce i le ține și i le socotește, macoră de se-are fi pus și chizăș* (*Munt. chezaș*), *cum să-i dea bucatelile toate de față, la vremea când s'au tocmii*. *PRAV. 466*. *Cela ce să va prinde chizăș* (*Munt. chezaș*) *denaintea giudefului, pentru cel tinovat, nu să cheamă cumu-i mulțimește*. Ib. 1245. *Nu primum chizăș dintre noi... de s'ar lămplă să strice cineva tocmala, măcar core ar fi mai mic, să plătim noi* (a. 1703). *IORGA*, S. D. XII 11. *Ne-am pus noi chizăș la Mărieș* = Sa, pentru *Enache vroitoru* și pentru *Jănețu lui*. *Sora*, *de o am* «oș din prisnor» [e]. *Și așa ne-am pus noi chizăș pe aceș[i] oameni* [e], *când îi va pohit*

Mărie(a)-Su, să avem a-i da de față, tor, ne-
fini oam(e)ni de față) să avem noi chizăși a da
săm(ă) de dinși (a. 1723). id. ib. X 328. Dumnia-
ta le ai făcut chezaș pentru ei (ca 1750). id. ib. X
337. Il tot grăbea de bani, ce eră e chizeși pentru
dănsul, ce luase în datorie. LET. II 274/12. Și pre
urmă l-au slobozit cu chizăș [lin închisore], până
a venire D-mniea, ib. II 317/10. Au căzut Do-
nuș, la Mitropolitul, cu rugămintea, ca să între chi-
zăș, că-i va aduce, ib. III 246/12. O au dus la ju-
decată pentru fiul său..., zicând că taste această
săracă chizeșă pentru fiu-său, și să fie și cosa
zal-g (a. 1759). IORGA, S. D. XII 70. Măcar că au
fost dot și chizăș pe Euachi Cîngul, pentru per-
soana lui (a. 1768). id. ib. XII 82. Acei carii mă
cunoscă îmi pot stuji de chizeș. ARHIVA, R. II, III.
Eu așa i-am lăsat, cu cheziș, ce, de nu-m(e)
va aduce banii? vămii..., să vâncă ei o păreche
de boi atcea, și să plătească, sau, să sau che-
zășu' lor (a. 1801). IORGA, S. D. XII 141. Prin
puterea judecătii poate cineva a se încredința
pre sine pentru banii ce are a lui de la alui...
cu zalog sau cu chieză. PRAVILA (1814), 49. De
astea bogai, să dea cuștie..., iar de nu, să dra
chieză, ib. 137. Când îndatoritul prelungeste
pre creditorul..., atunci se apucă [pre] chiezășul lui,
ib. 273. Femeia, de va și iscăli în zăpăsi de va-
lorta hărăbitului ei..., sau singură va înră chie-
zășă pentru bărbat, nu se fine în samă, ib. 126.
Să și puie chezaș(i) oameni de credință, ce vor
răspunde pentru dănsul. URICARIUL, IV 291/1. Sânt
chezaș pentru dumnea-l. C. NEGRUZZI, III 124.
De m'as înălăni cu cucușna Zoia, poate căz în-
duplecă-o să puie pe bărbatu-său chieză. ALB-SAN-
DRI, T. 1019. Inșuși Avhizia i dete străduțului
mă-a 'nărăndu-i sufletul, astfel chezaș stănd vor-
belor, fără de preget. COȘBUC, R. 63/12. Cine che-
zaș se pune, din punga sa pune. IORD GOLESCU,
ap. ZANNE, P. VIII 231, cf. ib. 230. De ai bani
mulți, fă-te chezaș. PANN, P. II 165. | Fig. Yrea-
șă și fi chieză pentru sufletul lui? DOSOFTEIU, ap.
TDRO. [Pravila] pentru vreme chezaș e, și martură
și puză. I. VACARESCU, P. 372/10. Dar când ia înșuși
mour ce a noastră apărare, Când negru sa peete pe
grupă s'a'n-s-mnat, Ca martur de credință, chezaș
de neuitare, Plătează zue-nirul aceluși depărt.
ALEXANDRESCU, M. 74. | Spec. (Răsinari) Patron
Sfântul George e chiezășul păstorilor. PĂCALĂ,
M. R. 193.

2°. † Spec. Oslatic, zălog, l-au dat pre Teo-
dor fiul său..., ca un chieză. ȘINCAL, HR. 188/20.

3°. † Spec. Persoană care garantează, la
boteș s. la încheiere căsătoriei, de purtare legală
a celui care pășeste la aceste taine, martor,
garant, c. naș. Când va trebui să fie che-
zaș drept (Munt. chezași pentru) bor-at ome-
n(e) de credință și încă să facă și zapis mu-
terii lui, cum să nu o vaterne întru ceva, nice
cu un lucr. PRAV. 614. Nu agiunge, nice poate
să fie lucru de credință tocmala și giurământul,
ce au făcut bărbatul..., iară trebuie încă și puie
și niște chiezăși [Munt. chezași], pentru să nu-i
facă vre o răutate. ib. 616, cf. 617, 619, 621, 622.
Să nu lotozăm nice pre o curdă, până nu va
aduce chiezăș, să o ta în chiezăș. DOSOFTEIU, V. S.
53. Botezul, prin care se pune noșilor tor și chezaș
întru un suflet nevinovat și ziditorul lui. MARCO-
VICI, D. 190. | (Astăzi, în Răsinari) Unul dintre
cei doi martori la chizășie (v. c.). Cf. PĂCALĂ,
M. R. 168.

4°. P. anal. Bucată de lemn pe care șade s.
se sprijină ceva:

a. Zasc, pe care se așează butea cu vin, cf.
talpă, căpătăiu. Bușile stau bine înșepente
pe chezași lor. ODOBESCU, I 84/4.

b. P. aiantă, lemnul care proștepe un stălp.
(PAMFILE, I. C. 420), proptea.

5°. (Argol) Chezaș s. pițigoiu = iacăt. BARONZI,
L. I 150/12.

[Scris și chiezăș. | Și: chizăș, chizăș, (Mold.)
chidzăș (SEZ. II 186/23), chizăș, chizeăș, chezăș
PONTBRIANT] -ă s. m. f. chizăș † (cu plur.
-jăși) s. m. HERODOT (1645), 81, 149 | Abstract:
-hezișie, chizășie, chizeșie, chidzășie (SEZ. V 60/14)
s. f. = garantare, garanție (1°), cautiune, (?) ade-
verință (2°), amanet, arj, zălog; p. ext. condiție;
s. p. c. (Răsinari, în Ardeal) act solemn, care se
face la opt zile după "incredințare" (= logodire,
datul mâinii), înaintea protului, de către miri și doi
chizăși (PĂCALĂ, M. R. 168). A da chezișie, a se
puie † (s. a fi †) chezișie = a garantă, a se obligă,
a se prinde; a da amanet, a zălogi. A pune ceoa
chezișie = a amaneta, a zălogi. A avă chezișie =
a fi garantat, acoperit. Cf. PONTBRIANT. A luă pe
(s. în †) chezișie = a garantă pentru cineva s. ceva,
a luă pe răspundere sa. Cf. POLIZU. A înră în
chezișie † = a da chezaș, a prezentă un garant. A
da pe (s. în) chezișie = a da pe garanție, a ama-
neta. A cere chezișie = a pretinde garanție. Chezi-
șia unei polițe = acoperirea (PONTBRIANT), girul.
A prezentă toate chezișile = a prezentă toate gar-
anțiile, a împlini toate condițiile. Cu chezișie să
s. ca... = cu condiția să... Chezișia taste tocmală
și faptă a chezașului CARAGEA, L. 35/2. Au în-
trat Radul în chezișie, de au pus pe Stancul che-
zaș, cum va merge Radul, de se va pără cu Opre.
DOC. (a. 1626), ap. GCR. I 74/12. După multă ru-
gămintă, cu mari chiezăși să se fie slobozit. CAN-
TEMIR, IST. 306/1. Slobozindu-l, cu chezișie să nu
fugă den țară. MAG. IST. III 54/2. Am luat eu,
Necula, pe cheziș(a) mea, de la Mărie(a)-Su
Domnul, pe Roman Peapin[e], de lam scos din
prenoare și(i) așa l-am luat în chezișie, pe om,
iar nu pe ban(i) (a. 1718). IORGA, S. D. X 326.
Și eu acd vire o am luat..., pentru o chiezășie ce
am fost noi de Toader Vidrole, și neplătind ei
datoria la Turci, am plătit noi, fiind chiezăș (a.
1724). URICARIUL, XXIV 434/4. Dau cortea mea
la mâna dăm[ne]ului jup[ă]nului Euahe Mavro-
șă, pentru chiezășia care am vrut eu să mă puie
pentru George Maricoci (a. 1779). IORGA, S.
D. XII 101/2. Alăt pe acei diobani, căt și pe acele
vile, le-am dat pă chezișie, până au venit stăpă-
nul lor (a. 1790). id. ib. XII 293. L-au dat pe
chiezășia lor să stee față. LET. II 252/4. L-au
luat Gavrilă Vornicul și cu Velicico Hatmanul
în chezișie, cum că nu va fugi din Moldova. ib.
II 256/12. I-au dat pe chezișie și i-au slobozit. ib.
II 267/22. Slobozitu-l au cu chezișie, lădănd în lo-
cul lui pre morcheș Doria. MAGAZ. IST. II 163/20.
L-au dat în chezișia boiarilor, pre Domnul, ca să
nu fugă. ib. IV 27/20. Inșă vălăful să fie dator să
tocmască chiragii cu chezișie. RĂȘCANU, L. 38/2.
Vor da zapis, cu adeverințe și cu chezișie (a. 1785).
URICARIUL, II 270/12. Cășapit țargutul..., să fie
legași prin zapis cu chiezăși la frunțași țargovești
(a. 1806). ib. X 215/12. Celuia ce i s'au hotărât
de călă judecată ca să plătească, i se dă din prav-
ilă vade de patru luni, ca să gâdească bani,
dănd înșă chiezășie. PRAVILA (1814), 13. Au dat
Franciscus contract..., cum că nu se va mai scula
cu răboșiu asupra Franciei, puind țara Hungaria
chiezășie și zălog. DIONISIE, C. 214/22. Luare de
chiezășie cuvântoșă la această nazire, de la
acești ce vor merge peste hotar (a. 1815). URICA-
RIUL, I 247/2. Epitropul nu se îndatoreste a da
chizășie la înțrarea în epitropie, nici în urmă.
CODICA TIV. 41/20. Nemșcănd piatra nimenea de
pre mormântul lui, sub chiezășie. BARAC, T. 74.
Casă ce împrumută gospodariilor pe chiezășia pro-
prietăților lor. I. IONESCU, C. 254. Când vor da
înșcis și chiezășie că nu vor mai mândă carne.
C. NEGRUZZI, I 280. Organizațiune, care să prezentă
toate chiezășile cerute pentru statornicirea unor

principii sociale folositoare. ODOBESCU, II 77. *Bagă de samă că...* nu vei putea să te mai încori această decăd pe bună chezdăgie. SLAVICI, N. II 110. Când nu plătești la vreme, după lege se vinde chezdăgia. OLLĂNESCU, ap. DDRF. Numai s'o vezi... și dau chezdăgie că-i vei dedica un tmn entuzias. N. A. BOGDAN, ap. TDRG. Primi cele zise de drac, cu chezdăgie însă ca ei [dracul] nu dădă burduful cu bani. SEE III 96/1. Măi bădișă Neculai, Spune-mi rândul care-l ai Și guriza cui o dat. Dă-mi-o mie'n chezdăgie, până la Sântă-Mărie, Că iară îți-oiu da-o fie. HODOȘ, P. P. 165. # Chezdăgia pentru fapte, onoare și se păzi foarte. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 231. [Fig.] Luând în chezdăgia sa Domnul... pre cei ce se apropie de dînsul. MINEIUL (1776), 116/1. Ai primit, drept chidăgie, ceriul, stelele și luna. KONAKI, P. 101; [ad 3°] [Măiere] poate să ceardă de la giudeț să-i facă bărbatul zapia cu chezdăgie (Munt. chidăgie ca aceea, să nu o vatăme întru ceva. PRAV. 614, cf. 622. Sireniului, ce voiește a se căsători în țara aceea, să nu i se dă o voi... până nu va da și chidăgie pentru siguranța căsătoriei. CODICĂ TIV. 12/37. — Din ung. kezés, idem. Cf. chezăș (l) u i.

CHEZĂȘI v. IV^a } v. chezaș.
CHEZĂȘIE s. f. }

CHEZĂȘIT, -Ă adj. v. chezăși și plezș.

CHEZĂȘLUI vb. IV^a v. chezășul.

CHEZĂȘUI vb. IV^a, 1°-2°. *Garantir, 3°. (S^o) obliger, (s^o) engager.*

1°. A garantă (1°), a sta bun s. a răspunde (pentru ceva s. cineva). Eu nu pot închezășul pentru dînsii. DRĂGHICI, R. 279. Noi închezășim că un fir de păr nu se va clăi din capul înălțimeti-Tale. C. NEGRUZZI, I 141. Dar cine pentru voi tmăi va închezășul? I. NEGRUZZI, VI 575. | A garantă cuiuă ceva. Tabelurile lui... au toate acel caracter care chezdășuește în todeauna cănătorilor o superioritate măgulitoare asupra fiarelor vătate. ODOBESCU, III 126.

2°. A garantă (2°), a apăra o persoană s. un lucru în contra oricărei întâmplări. Omule, duhul tău, care de geaba se lupă și se muncște... spune-mi, măcar vreun lucru de-ți chidășuește'n lume. KONAKI, P. 276. Pământul să fie amănunțit... pentru a închezășul încoțirea semințelor. I. ODOBESCU, C. 13. Măria-Voastră o va ridică din toată proseripția și îi va chezdășul asigurarea vieții. C. NEGRUZZI, II 320/10. O creștere morală și intelectuală care să chezdășuească onestă și sincera aplicare și observare a acelor legi. ODOBESCU, III 325. Nici odată însă, până la anul 1877, împărăția ruscască... n'a chezdășuit drepturile României ca stat de sineși stătător. id. III.

3°. Refl. (Construit cu dat. s. ↑ cu prep. cu) A se obliga, a se lega, a se angaja (față de cineva) a-și lua un angajament (pentru împlinirea unui lucru). Cf. L.M. (Slav.) isporučaiusă=chidășuecă-(mă). MARDARIE, L. 1362. [Arma] carea îi se chezdășuește să te măntuiască. MARGĂRITARE (1746), ap. TDRG. Numai tarăși să închezășluește prin jurământul credinței sale. BELDIMAN, N. P. II 11. După moarte, nu mă pocu chezeșul [că voui fi drept]. GORJAN, H. I 53. M'am chezeșuit cu dînsa prin jurământ ca să nu îți calc porunca. id. ib. IV 97. || Trans. (†) A obliga, a îndatoră, a conșura pe cineva să facă ceva. Cf. L.M. Saraschierul foarte i-au chidășluit [pe boieri]. BELDIMAN, TR. 106.

[Si: chezeșul, chidășul, chezăși DICT., (< ung. kezéselit, idem) (in)chezășul, (in)chidășul, (in-)chidășul vb. IV^a. | Adjective: chezășnit (che-

zeșuit, chidășuit, chezășit, (in)chezășluit, (in)chidășluit, (in)chidășluit, -ă = garantat, apărut. Zapci... să fie din mazilii și rupțaii... iară dîs oamenii dreptătorului, care să fie poronciți și închezășluești, a se mulțumi pentru ostentala lor. URICARIUL, I 252/10. Prin stăropighe se înțelege numai că nealărnaea așezămîntelor așfel numit eră chezășuită de capii supremi ai bisericet. ODOBESCU, II 21. (Substantiv) Chezeșuit se zice acela pentru care chezeșul dă chezeșie. CARAGEA, L. 35/12; — chezeșuitor, -oare adj. și subst. = garant (COSTINESCU). girant. | Abstracte: chezeșuire, (in)chezeșuire, chidășuire ↑ s. f. = garanție, garantare. Pașporturile... urmează a se da... după dovezile și chidășuirile ce vor avea [cei ce vor trece hotarul] (a. 1815). URICARIUL, I 248/5-6. Imputernicim slobozitul... hrissou... [cu] închezeșuire de puternică asigurare cu bledimări bisericetii. ib. I 120/20, cf. 380/1. Primește drept chezeșuire și logodnă acest de mult preș tmă. GORJAN, H. I 154. Ne slujește de chezeșuire pentru unirea noastră cu Cel-a-tot-puternic. MARCOVICI, D. 192. Eu scotocesc facerile lui de bine ca niște chezeșluitri veacintce, prin care îl liped de mine. BELDIMAN, N. P. II 13/22. Datoria lui Mihai ar fi fost de a da Românilor tertarea de iobăgie și proprietate de pământ, spre chezeșuirea aceli libertăți. BALCESCU, M. V. 401/1; — chidășluitură ↑ s. f. = garanție. Apucându-se pre chidășuitura rugătorului aceluia... DOSOFTEIU, V. 8 149/2.

— Derivat din chezaș, cu suf. -ui.

CHEZĂȘ, -Ă s. m. și f. v. chezaș.

CHEZĂȘ adv. v. chez'.

CHI- v. pl-.

CHIA- v. CHEA-.

CHIAF ! Onomatopoeie care imită lătratul cănilor la vânătoare. Bătăia copoilor răspunse răsunător: chia! chia! SADOVEANU, SĂM. VI 334.

CHIAIĂ ↑ subst. v. chehaiă.

CHIALĂLĂI vb. IV^a v. chehălăi.

CHIAMĂT s. m. sing. *Mauvais temps.* — (Săr-bism, în Ban.) Timp urit, cu ploaie, zăpadă, vânt; cf. zlo a tã. Ce chiamăt e afară! Com. COCA. Cf. NOVACOVICU, C. B. 6. [Pronunț. Chi-a]. — Din sârb. kijamet < turc. kyjâmet révolution, tumulte, tapage. s) LACEA.

CHIAR, -Ă adj., adv. I. 1°. *Clair, pur, 2°. Să-réntit. 3°. Clairement, purement; jugement. Vraiment, en effet, tout à fait, absolument.* II 1-4°. *Jugement, en plein, même.*

I. 1° & A d j. Clar, curat, pur, limpede, luminat, sincer, nepreficuit. Kjár = clarus. ANON. CAR. Și are a se arădă el noao mai înfrămășat și mai chear. CORESI, EV 535/1. Ia păharul vinului acestui chiar, den mâna mea. BIBLIA (1688), ap. TDRG. Cea chiară și adevărată... istorie. CANTEMIR, HR. 171. Pururea cu bun gînd și cu chidăș tmădă cătră dînsul au fost și iaste. id. IST. 228/10. Tigonul care n'ăuzisă Nici odată răsunare chiară Ca aceea, stete cu gura închisă. BUDAI-DELEANU, T. 157. Așa dînzii prin chidășia dovadă A multor pășiri trisite văzură. id. ib. 356, cf. 387. (Păstrat în loc. a dv.) Din chiar senin = pe neasteptate, nelam-nesam, fără nici un motiv. *Îi eră cu ciudă să-i pice lui mură în gură o bucdică așa de bună, din chiar senin.* ISPIRESCU, M. V. 35/20. Din chiar senin, mi-a crescut mie un corn. RETEGANUL, P. II 79/1. (Prin apropiere ulterioară de echior) Apă chioară se zice despre o băutură slabă

(amestecată cu apă, în care s'a turnat apă) s. despre o supă (ciorăbă, borș) subțire, fără putere, fără gust (propiu *apă limpede). Cf. PAMFILE, J. I. LITZICA, CONV. LIT. XLI 96.

2. S u b s t. † Senin, seninătate. MARDARIE, L. 4528.

3. A d v. † Clar, limpede, lămurit, pe înțeles, precis. *Kjar* = clare. ANON. CAR. Cf. L.B. *Și această... et(an)h(c)ite mai chedară arată-ne și ne spune*. CORESI, ap. GCR. I 31/12. *Mintea noastră... cheară să fie strigătoare*. id. EV. 271/7. *Și mai cheară spune-va grând așa*. id. ib. 431/27. *Strigă cheară*. MOXA, 386/27. *De mi-l va vedea bine și chiar duhovnicul său că are nădejde curată*. PRAVILA DE GOVORA (1640), ap. TDRG. [Hristos] *au știtu gândurile lui Nathanan!*... cum audzim mai chiar din zădăria evanghelie de astăzi. VARLAAM, C. 37. *Ierosolims să cheamă mai chiar fur de beșercă*. PRAV. 755. *Am să vă spui și alte pilde, care sânt arătate mai aiate și chear*. INVĂȚ. NEAGOE (1654), ap. GCR. I 166/10. (Pleonasm) *Se văd toate chidără și limpede*. DOSOFTEIU, PS. 300. *Ar trebui mai chiar și mai curat a se înțelege*. CANTEMIR, HR. 320. *Mai chiar s'au arătat înaintea noastră mărturia de credință* (a. 1716). URICARIUL, V 375/11. *Iară de va vedea mai chiar că în grădina aceea iaste multime de ape*. CHRILACOBROMION (1732), ap. BV. II 46. *Ce pagubă că nu-mi spusă... mai chiar și mai curat*. BUDAI-DELEANU, T. 351, cf. 396, 419.

În toate întâmplările, în care nu se arată chiar despărțită dristulul ființei lucrului, din dristul folosului, trebuie... CODICA TIV. 61/13. *Cu mult mai chiar vorbește Zosim Comitul aceasta scrieră*. SINCAL, HR. I 32/4. *Precum destul de chiar se vede din cititile a lui Vopiscus cuvinte*. P. MAIOR. IST. 47. || (Și astăzi) *În realitate, real, de fapt, adevărat (L.B.), într'adevăr (COSTINESCU), pozitiv, a i e v e a (I 5*)*. *Nice ingerți nu pot să-l vadă chidără*. VARLAAM, C. II 26. *Ochul ce iaste în trupul nostru vede chidără toate faptele, ceriul, pământul*. id. ib. I 226. *Unul amestecă [argintul] cu arame, altu-l fac chiar de arame și numai câte-l sporoc deasupra cu argint*. PRAV. 276. (Pleonasm) *Ceia ce-i chidără și adevărată lui Dumnezeu măică*. DOSOFTEIU, V. S. pr. 4. *Cine va să știe cum și în ce chip va săbi chiar pe prietenul său*. MARGĂRI-TARE, ap. TDRG. *Săditul-ou Domn țării Moldovei Constantin Cantemir-ruță, carele eră chiar pământean din părinții lui*. LET. III 26/10. *După dreptățile ce s'au cunoscut chear* (a. 1813). URICARIUL, V 7/11. [Pe acut] *se zăred o lupoaică argintie*. *Ce păred a fi chiar vie*. ALECSANDRI, P. II 10. *Nu eă zic eu, da chiar vine, tacădă-lă-i*. CREANGĂ, P. 121/2. *De asta chiar mă cuprindă mirare!* id. A. 147/7. *Și Chira cum se rugă, Turcii chiar se'ndușoșă* *Ș'un pic o mai aștepta*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 495.

11. Ca lat. pure din purus scurats — ital. pure și epure, friul. pur, prov. pur etc. — sau ca germ. spre in construcții ca ser ist rein verrückte sau ca slav. čisto = de tot, românescul chiar ajunge o simplă întărire a unor cuvinte. Uneori această nouă accepțiune s'a dezvoltat din adjectivul chiar, precum dovește forma feminină chidără și avem exemple dese care putem sta la îndoaia dacă nu ar trebui trecute supt I 1°: *La mijlocul drumului... Văzuși floarea câmpului, Dar nu-i floarea câmpului Șu-i chiar ochiul șerpului (= se tocmai ochiul și se ochiul limpede?)* ALECSANDRI, P. P. 11/4. *Străluceă chiar ca soarele (= în-tocmai ca sau limpede ca)*. N4 vedeți ce 'nțeleptune e 'n fâștura voastră chidără? (e'n însăși fâștura) sau arhaism: e'n fâștura luminoasă?) EMINESCU, N. 44/10.

12. [Înaintea adverbelor s. complementelor, arată că ceva e absolut așa, că e conform adevărului s. cerințelor]. Tocmai, întocmai, taman, exact. Spre

bine Ceriul l-au pus [pe om] chiar în starea care lui i se cuvine. KONAKI, P. 260. *Națiunile... produc chiar prin diversitatea lor, armonia totulul, unitatea*. BĂLESCU, M. V. 3/2. *Fata se culcă și Harap Alb se pune de strajă chiar la ușa ei*. CREANGĂ, P. 266/24. *Chiar în acea zi, cătră sară, baba începă să puce la cale vîtașă nurori-sa*. id. ib. 5/2. *La chiar mai dincoarea s'au dus*. id. ib. 11/12. *Sion eră acasă și chiar atunci luase caunul de pe foc*. id. ib. 147/11. *Dară e așa, hai pornește chiar acum la Impăratul Verde*. id. ib. 274/14. *Mergi în valea cu sulcină, Că-ti găsi o cofă plină, Scoasă chiar cu mâna mea; Descalceă și o bea*. ALECSANDRI, P. P. 5b/1. | *Chiar așa = tocmai așa, de sigur*. Cf. L.B. *Poate să fie și așa, moș Nichifor*. — *Ba chiar așa-i, jupăneacă dragă, cum își spun eu*. CREANGĂ, P. 119/6. | *Ba eă chiar v. b a (1*)*. || [În legătură cu un subst. s. pron.] *Înșuși, singur*. Cf. COSTINESCU. *Coșez din albumul meu chiar spunea domnea B. G. NEGRUZZI I 43*. *Dar ce sânt acele stele? — Sânt chiar lacrimile mele, Ce din ochii-mi au zburat* *Și pe cer s'au animat*. ALECSANDRI, P. II 69. *Reproduceri din chiar operele autorilor... nu pot avea loc aici*. MAIORESCU, CR. I 336/1. *Despre acestea avem foarte multe dovezi, în chiar cartea de care e vorba*. IORGA, IST. L. I 382. *Astă noapte chiar frate-miu mi-a adus răspuns, că pe sădina costiei a furat-o un smeu*. ISPIRESCU, L. 23/10.

2°. (Arată că ceva se întâmplă în mod neașteptat sau e de necrezut) *Tocmai, taman, abia (1)*. *baș, înșuși [Atunci viermuleții] își pierd piclea cea de-ainte și se îmbracă în piale chiar idnăd*. ECONOMIA. 217. *Cum chiar toana Ziditorului se vede zugrăvită în trăsurile lor*. MARCOVICI, C. 113. *Se păred a fi chiar sfârșitul lumii*. DRĂGHICI, R. 112. *Al ei foc păred un zbor Chiar de flutur spriclor*. ALECSANDRI, P. II 180. *Copilul cu boboci eră chiar copilul lui*. EMINESCU, P. 192. *Pe-o clipă se 'nălțase chiar în raiu la Mahomet*. id. ib. 237. *Un dușman de lup — și-opot știți care? — chiar cu-mătrăl caprei... trăjeă cu urchea*. CREANGĂ, P. 21/2. *Vindeă câte-o topă chiar în mijlocul drumului*. id. ib. 105/10. *Moșnegul auzind acosta chiar din gara împăratului, se pleacă pând la pământ*. id. ib. 81/2. *Împăratul, chiar în puterea nopții, se scoală, rădică toată curtea în picioare*. id. ib. 101/6. *Ist copil chiar din pruncie Maica sa mi l-a dat mie*. ALECSANDRI, P. P. 12/4. *Pământul... Nici al tău nu-i, nici al meu, Că-i chiar a lui Dumnezeu*. id. ap. TDRG. *Și la maică-ta te-i duc Chiar atunci și nici atunci*. *Când bondartu-o face mere*. POP, ap. GCR. II 320. *Măndru, nu cotu mai ascunde: Chiar dulce pedina la Mi-a ființ mie coala*. *Să nu mai um grîbi tu*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 69. *Și pe mur... 'nleacă Și în grabă eă plicat Chiar colo la Târguș*. ib. 406. [Poate de-părți părțile care constituie o grupă fixă de cuvinte, precum prepoziția de sub-tantiv etc.] *Mulle, frote, și moi multe Corturi mari, corturi măruște*. *În Ia chiar mijlocul lor Nulă-se un cort de coror*. ALECSANDRI, P. P. 77/8. | *Ba chiar = în-lăci, e e mai mult*. *Acest remediu este nefolositor, ba chiar vîd-mător*. COSTINESCU. *Ba chiar se făcuse buclucă, hărăpog și de tot hapșin, cînd sta căte două, trei zile pe lângă casă*. CREANGĂ, P. 111/3. | [În comparații, urmă de ca s. cum] *În-cmăi (ca... cum)*. *Alămăi prea frum-ase, care vîdădă chiar ca nște zămoșet*. DRĂGHICI, R. 67. *Poste și dorință... trecură Chiar ca o vîdăcitură Ce fi s'arătă, dor nu-i*. KONAKI, P. 218. *Bahluș, locaș de broaște!* *Rău i întic, fără maluri*. *Ce dormi chiar ca un pașă, pe patul tău de glod*. ALECSANDRI, P. I 202. *Mersese mai repede decât vîntul, mersese chiar ca gîndul*. RETEGANU, P. IV 67/24. *Am pîcî în negru loc, Chiar cum pică lemnu 'n foc, Fără urmă de noroc!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 179. *Bade, mie mi-i*

de tine Chiar ca lupului de căne, ib. 229. Cauți chiar ca o găină, C'un ochiu la fâină Și altu' la slăntină. ZANNE, P. II 346.

3°. Încă și, până și, dacă e vorba și. *Fericitrea or fugi chiar din crrari*, MARCOVICI, C. 17.^a Votoși ca șomul cel ușor, Ce zboară de pe munte, Aveam chiar pene la pîrîr Petoș și pene-n frunte, ALECSANDRI, P. III 436. *Petoșoara asta are trei coaste de drac într'însa, și chiar cea mai bună dintre femii în-că tot mai are una*, CREANGĂ, P. 164.²² Și chiar haidem, cu ajutorul Domnului, să ți-prăvim odată și trebușoara asta, id. ib. 224.¹⁰ *Ne făgăduim chiar a ne jertfi, dacă arcașta va putea să-ți aline oarecum măhnirile*, ISPIRESCU, L. 12.^a Părinții tăi nu mai trădesc de sute de ani, și chiar tu, ducându-te, ne temem că nu te vei mai întoarce, id. ib. 8.³⁰ *Îți dădeau coate de rădăcu, și chiar se vorbira... să facă pe fratele lor cel mic de răd, id. ib. 37.¹* Și chiar mori, oasele mele se vor bucura în mormânt de isprăvite tale, id. ib. 41.¹⁰ *Se duc să-l caute și să-l aducă împărătu-lui chiar din gaură de țarpă*, id. ib. 84.¹. *Du-te, cucule, în berz Și mă lasă să-mi petrec, Să-mi petrec cu cin' mi-i drog, De m'or duce chiar în tad*, JARNIK-BĂRSEANU, D. 13. *Să zac chiar patru ai*, id. 278. *Tu te duci, bade, sărcoș, Eu cu dorul tău re-oiu face?* — *Da tu, mândră-i face bine, Că mai sînt rotinci ca mine. — Lasă, bade, lasă să fe Chiar o sută, chiar o mie, Las' să fe tot de-o sîndu'*. Dacă nu-i care mi-i gîndu'! ib. 109. # *Femeia vede chiar unde bărbatul obiă zărește* ZANNE, P. II 154 | (În comparație) *Un șotman de armăsar care zăoară... și încușgînd pămîntul Mai ușor chiar decît răntul*, ALECSANDRI, P. II 177. | (Între) *Chiar și. Iubite autorile... ai știut, chiar și în materie de vîndătoare, să ur-zezi părinteștile lui poroșe*, ODOBESCU, III 11.¹⁰ *Chiar și 'n foc de țig-zice, să te arunci*, CREANGĂ, P. 206.¹⁷ *Veselia mare între toți cră, Chiar și sîrăcimea ospătă și bea*, id. ib. 279.¹⁰ *Chiar și eu m'as locmi la d-ra, dacă fi-a fi cu plăcere*, id. ib. 202.¹⁰ *Și de dragul dumitale Știe chiar și sfîntul soare*, JARNIK-BĂRSEANU, D. 15. # *Moșicu și tot moșic, chiar și în ritua de Paști*, ZANNE, P. IV 459. | *Niel chiar. Printra mîndra core-mi place, Nici părinți n'au ce-mi face, Nici judele saubul, Nici chiar domni sfatului*, JARNIK-BĂRSEANU, D. 11. *Pe la noi, pe la Vîldeni, Nu se fac nici chiar coceni*, id. 471. (Cu același înțeles, numai la MARCOVICI) *Și chiar. Vezi... pe asupritor, că nu poate scăpa de bl-ștemul jertfelor sale și chiar cîndu-se*, C. 19.^a | *Ba și chiar v. b. a (3°)* | (Umat de un condițional introdus prin dacă, de cînd) *Nu pot, chiar de-aș vrea*, TDRG. *Gîndește-te că toate sînt trerătoare într'arcășta lume; și chiar cînd te vei află într'o stare demădădută, și tu și pîrde întrăz-neală*, MARCOVICI, D. 11.¹⁰ *Pierdut-om oare tot?* — *Nu; și chiar tot de-ai fi pierdut, Îți rămîne acela c're toate le-a făcut*, id. ib. 14.¹⁰. *Și chiar de nu i-ți ucigă l-crucea, tot n'afii imblai cu lucrul car-l*, CREANGĂ, P. 160.¹¹ *Vrăjitoare, cum vei fi, Mîndră, eu tot te-oiu iubi, Chiar de te de m'ai orbi*, JARNIK-BĂRSEANU, D. 384. *Spovește-te, nevastă, Că moartea e la ferastă!* — *Ba cu nu m'oiu spovezi Chiar în coasă de vîni*, ib. 458. # *Hîrbul stîrș, chiar dacă e de our, nu e bun decît de to-pi*, ZANNE, P. III 573. | (Numai la MARCOVICI) *Și chiar cînd= n-ici chiar cînd*. *Nu ne părăsi și chiar cînd vom greși* fic. D. 5.¹⁰

4°. (Înainte de un complement de timp corespunde adesea neologismului sdeja) *Încă. Chiar distr'arcășta viață vei gustă rosiurile virtuților*, MARCOVICI, D. 9.¹⁰ *Cu dreți-curdni te așteptai să fii vîspălit, chiar de la început, prin la-de merritate, pentru toate cercetările serioase*, ODOBESCU, III 10.¹⁰. *Nu cumcă să se înlăpse cu vrenumt citilor... să-i vină răul gînd de a lepădă cartea ta*

din mîna, mai înainte chiar de a fi intrat în materia ei, id. III 11.¹⁰.

[Scris și *chear*.] *Și: chîrără* adv. MARDARIE, L. 4503. *Din cerușa a mea chîrără, Mă nasc și sînt tînăr tară*, PANN, E. II 16.¹¹. *Și se pune pe saltă, Chîrără din naintea mea*, PAMFILE, C. T. 115; *chear* adv. JAHRESBER, V 198; *chîrără* adj. f. cf. I.^a | Derivat (numai în DICT.) *chiri* vb. I.V. = a lămuri, a explica. Cf. L.B. (cu adjectivul) *cherit*, -ă = adevărat, real, sigur, clar, lămurit, dovedit. Cf. ib., (negativul) *necherit*, -ă. Cf. L.B., LM.] — Din lat. *clarus*, idem. (Ca adverb, ar putea corespunde unei forme *claro*, atestată în Mulomed. Chir. ed. Oder 25, 8).

CHIARĂ adv. v. *chiar*.

CHIARĂD s. adj. și m. *Nigaud, togué; țere.* — (Mold.) Năuc(it), huib, chiarhu, nebuu, într-o parte (PAMFILE, B. și C.), ză buuc; amețit, beat (ION CR. IV 85). — Cf. *chiarhuz*, *chur-luit*.

CHIARHŪZ, **Ă** adj. *Nigaud, togué; țere.* — (Mold.) Nebuu, într-o parte, *chiarau* (PAMFILE, C.); *chirchilit* (CREANGĂ, GL. subț *chur-luit*), amețit, beat (ȘEZ, VIII 157). Cf. *chiaraua*, *chur-luit*.

CHIARIFICAȚIUNE † s. f. v. *clarificațiune*.

CHIAU! Interjecțiune cu care vîntorul se adresează copioilor. H. XI 247.

CHIBĂL s. a. = *căblă*. (Făgăduindu-i) *toleri cu chibălu'*, POP. ap. DR. IV 1038. *Un chibălu de fâină*, T. PAPAHAĞI, M. 66.¹. [Și: *chibălu* s. a. = măsură de 120 de litri (Bihor). Com. A. P. RANU.] — Din ung. *köböl* (< germ. *Kübel*), idem. Cf. *căblă*, *ciubăla*.

CHIBIT s. m. *Membre de la galerie* (qui regarde jouer aux cartes). — (Germanism; în limba jucătorilor de cărți) *Personă care privește la jocul de cărți al altora și e considerată ca aducătoare de noroc* (cf. *mascotă*) s. de *nenoroc*. *Vezi-ți mai bine de bancuți, că te-ou scos chibit*. *CHIRITĂRE*, CONV. LIT. LXV 610. [Colectiv: *chibitările* s. f. = grup de chibiti, p. ex. l. de prietori. *Galeria, chibităria, alcătuită din curioși fără bani... se înghesușă din ce în ce*, id. ib. XLV 605. | Ver b: (< germ. *kibitzen*) *chibit* la (cu dativul persoanei) = a sta lăncă cineva cînd joacă cărți și a umări jocul. *I-a chibitai toată no-ștea*.] — Din germ. *Kiebitz*, idem (pr. priu: **agătuș*.)

CHIBITĂ vb. I. a v. *chibit*.

CHIBITCĂ s. f. *Cobriolet*. — (Rusism) *Tră-n-reă* (PAMFILE, A.), cîrnuț mică (rusească) de un cal s. de doi, desvelită (COSTINESCU), cf. *ca b r i o l e t ă*, *b r i y c ă*. *Bonaparte... serie istoria, cu au găsit un Ovrețu cu o chibitcă și cu un cal, de l-au dus cu chirte*, DIONISIE, C. 225.¹⁰. *Pe toată mîru mi-l aduceau aminte... Mă vedeam întorcându-mă cu dănsul de la vîndătoare, de unde venisă să mă ta înțoldeaua, cu chibitcă luț cu un cal, auzcum sunetul neuitat al ocrucilor chibitice!* BRĂTESCU-VONEȘTI, L. D. 299. — Din rus. *kibitka*, idem.

CHIBLĂ s. f. (Arhit.) *Pignon*. — (Banat) *Partea super-oară a zidului* (din față s. din dos) de formă triunghiulară, pe care se razimă coperisul. *frun-ti-ă, fundoaie* (H. XVIII 145), cf. *fron-ton*. *Părțile de din dos ale coperisului se zic streșni, iar dacă la fundoaie se fac chible ce se înalță pînă la vîrful acoperișului, atunci sînt la casă numai două streșni*, LIUBA-IANA, M. 95.

— Din germ. *Giebel*, prin filiațiune șvabească, idem. LACEA.

CHIBOREAN s. m. v. găbur.

CHIBRIT s. a. 1°. *Allumette*. 2°. Nom de chien. 3°. *Animation, ardevr.*

1° Lețior (de lemn, de ceară s. de carton) având la un capăt o gămbă de pastă inflamabilă care prin frecare se aprinde și transmite fiacără corpului bețisorului, aprințor, aprințoară, aprinzătoare, băț (1°), bătuță (2°), bățicel, cătrăniță, chindercă, focăriță, focălină, feștilă, ghiuflă leu nuș, piruscă, răpeliț, șveb. l. *Aprinzând un chibrît... ALECSANDRI*, T. 479. *Dă-i o pârleală bună cu niște chibrîți de țeste, care ară moacăni.* CREANGĂ, A. 111/4. *Când îți aprinzi țigara și porcă chibrîtul, veți lua bani.* ȘEZ, I. 125/10. *Când se vară chibrîturile, au să-ți vic musofiri.* ib. I 191/4. *Din țestă scose tute Trei surcele de chibrîte.* ib. IV 131/33. *O cutie de chibrîțuri* TDRG. # *1 a dat cu chibrîțul pe la nas* = l-a supărat. ZANNE, P. III 103-4 | *Fig. Om lung și slab s lute și mânios.* ib. III 104.

2°. P. a. n. a. l. Nume de câine ciolănesc. (probabil care se surprinde reped.). Cf. H. VII 227.

3°. *Fig. † Aprinder, ardere.* imbold. Cf. SIO. *Cu cum luară țire, dobândiră deosebit chibrît, și rezemâră toamă în Conaric, la sud (= județul) Prohora.* DUMITRACHE, 375.

[*Pur. -brîțuri și -brîțe.*] | Ș: *chibrîs* s. a. WEIGAND B. 97. | *Derivat: chibrîțelnică* s. f. = mic vas de porțelan s. cuti ară de metal, etc. în care se țin și pe care se ară înd chibrîturile. *Dau lui chibrîțelnică din mijlocul mesei.* VLAHUȚĂ, D. 19 |

— Din turc. *kibrit*, idem.

CHIBRÎTELNICĂ s. f. v. chibrît.

CHIBUL s. a. v. chibăl.

CHIBZ s. a. v. chibzuț.

CHIBZUȚ vb. IV^a. 1° *Induire, présumer, conjecturer, supposer, avoir l'idée de.* 2° *Se între fori de.* 3° *Réfléchir, juurer, p-nser.* 4° *Comparer.* 5° *Ronger, organiser, régler.* 6° *Délibérer; décider d'avance.*

1° *A-și da cu socotala, a pre-une, a bănuși* (II. 171). *a-și închipui, a combina* (f. l. B. Trans. *Kizpösk* = conjecție ANON CAR. *Chibzuind... din cauza soarelui vremea merit.* DRĂGHICI, R. 150. *După întregire senină au chibzuț că trebură să se fi aflând în prezințu ositorneilor caravice,* id. ib. 32. *Să pierdă curând, ca să strădăm de primăjite care e a chibzuț.* ARAVICON MYTHOLOGICON, ap. GCR II 129/1. *De acolo știu merce acasă și pe nemeșite, să oameții începuseră a aprinde luminte și chibzuțiu e unde trage casa lor.* RETEGANUL, P. I 41/19. | *Pronominal* *Țe-ze închidău-și chibzuț el că e satul cel cu fatu paupă cea bolnară.* RETEGANUL, P. I 26/2.

2° † Refl. (Numai în LR.) A se socoti (a și închipui că este, a se crede) capabil de ceva, a îndrăzni. *Mă chibzuț de a face țeră* = mă socotesc a face hainic. LB.

3° A judeca cumpănind toate eventualitățile, a socoti, a se gândi bine, a reflecta, a medita, a-și bate capul. Cf. l. B. Trans. *Derpt a cea chibzuțiu ca să nu mă ofu întru leane pentru negrițiu i lanului.* CHEA INTELUSLUI (a. 1678), ap. GCR I 23/1. *In tot chibzuț chibzuție ce fel să o nemeșiu.* d. P. NN, P. V I 91. *Țeț lui băful... și nă în apă, tot chibzuțiu încotro s'apuce.* CONTEMPORANUL, V 391/1. *Ea nu țeră niciodată*

din cuodntul bărbatului său, pentru că eră încerdințată că el chibzuție lucrurile mai bine decât dăna. SBIERA, P. 146/11. *Am chibzuț noi că o fi bine așa.* STAN, M. 149. [Intregit prin cu gândul] *Cădo-se ficeține den noi să chibzuțiază cu gândul său... de s'a făcut mai bun de cum eră.* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. | Refl. *Chibzuindu-se ce să facă, găsi cu cale să ordinuțasă vechi a împărții pe fi-său Corcut.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 259/1. *Nu să chibzuție îndestul.* MARCOVICI D. 7/2. *Se chibzuț să aștepte, dar vremea nu-l mai țeră.* PANN, E. II 73/4. *Să mă mai chibzuț.* DDRF. (Construit cu prep. a supra) *Așa dar, chibzuindu-te odănc asupra țelilor... întrebă-te: pierdut-am oare tot?* MARCOVICI D. 14/2. *Chibzuțiam asupra pricinii...* ZILOT, 72/1. (Construit cu prep. de) *A se gândi, a se îngrij de ceva.* *El care eră deprina a gândi la fiică-să, acum cu atât mai mult țeră să se chibzuțiasă de soarta ei.* SLAVICI, ap. TDRG. | Intrans. *După ce am chibzuț îndestul, primim în credință și client-la noastră... pe numitul Mihai-votevod.* BĂLCESCU, M. V. 418/14. *Le-au făgăduț că to chibzuț... va luă măsură... dar nu le-au zis (= spus) nimic hotărîtor.* ALECSANDRI, T. 1429. *Pă cum veți chibzuț.* DDRF. *Omul chibzuție, Dumnezău hotărâște.* PONTBRIANT (traducând locuț. fr. «l'homme propose, Dieu dispose»).

4° † P. ext. A asemăna (în închipuire), a compara. *ALEXI. Să se chibzuțiasă tot pământul cu un măr.* PISCUPESCU, O. 60/11.

5° A pune ceva la cale, a rândui, a face rânduială (l. B.), a aranja, a organiza, a-și face un plan, a plănuși, a luă disp. țiu, a luă o hotărîre cu privire la ceva, a (se) hotărî. Cf. LM. DDRF. *Mulți s'au neroti de au scris omșii și i-au chibzuț să spuie adeăr, și unul cu alt nu și-au sămănat.* MOXA, ap. GCR, I 57/4. *Prezum scrie psalmul 170: ganț săpă și căză într'înui ceta ce l-au făcu, așa și acest Cara-Mustafa-pașa chibzuind acute...* LET, II 28/4. *Om... cu știință bună a chibzuț oștile.* DIONISIE, ap. TDRG. *Îndată cărmuiră începe a cărmul, țărșul a pune la cale, toate a le chibzuț.* BELDIMAN, TR. 43. *Chibzuțiu cu acumpătate Cumpăna cea de dreptate.* DONICI, F. 18. *Ianicerit îngiș chibzuțiu a se trage.* BĂLCESCU, ap. TDRG. *Ou chibzuț-o să plănească tot (= voui aranjă lucrurile așa ca...)* ALECSANDRI, ap. id. *Așa am chibzuț treaba cu bărbatu-meu.* id. T. 478. *Și este mic de suflet acel ce-și chibzuție A sale înterșe cu cugetul curot.* C. NEGRUȚI, II 273/1.

6° A se sfătui unul cu altul, a se consulta, a delibera, spre a pune ceva la cale, a (se) hotărî, a luă o hotărîre. Refl. *Așa ne-am chibzuț să facem.* LM. *Judecătoria se chibzuț, fără să poată decide nimica.* id. *Boierii țării... se chibzuț a trimite o deputațiune... la Feldmareșalul rusesc Rumänoff.* ODOBESCU, I 285. *Amândoi se chibzuț (ca) să facă o primire frumoasă cu unui părinte bun ce le eră.* ISPIRESCU, L. 277/12. *Așa se mai chibzuț și se gășiră alți vândători mai cunosători.* Și țicără că-i urmă de căprioară. *Să fie împărorișul soțorău.* TEODORESCU, P. P. 174b. | Trans. *Apot doară că nu o fi blestem ca și d'once de sub pământ să țasă svon de ce vom chibzuț.* ODOBESCU, ap. DDRF. *Chibzuție împreună răzbușorul lor.* DDRF. *Aceștia chibzuțiu cu ce moarte să l'omoare.* ISPIRESCU, L. 142/13. *Să se mai sfătuiască, Pufin să mai chibzuțiască, cu feciorii săi Ai mai parolei.* Ce va face el. MARIAN, SA. 276.

[Ș: *chibzuțiu* vb. IV^a.] Ajective: *chibzuțiu* (cu negativul *nechibzuțiu*), -ă (Ad 3°, cu înțeles pasiv și activ) = cu judecată, socotit, gândit, cuminte, înțelept, † (construit cu prep. la) *priceput.* *Oarecare părinte bun chibzuțiu să rugă lui Dumnezău.* MINEIUL (1776), 93^{3/4}. *Au venit un general mare, chibzuțiu la oștire.* DIONISIE, 169/12. De

câte ori ideea cea mai bine chibzuită se preface în otravă. MARCOVICI, C. 29/12. Contrastul între naturile deosebite a lui Henri, omul rece și chibzuit, și a lui Mihailu, cu mintea frământată de aspirări multe și nehotărâte. I. NEGRUZZI, ap. TDRG. Lied. Tu ești om chibzuit. SLAVICI, N. II 77. Lângă cel stăpîn gros a uși Seda neda pîrălabul, înțeleptul, chibzuitul, Temelul războaielor și nădejdea oștilor. POP. ap. GCR. II 300b/12. (În funcțiune adverbială) «Să vedem», zise el, chibzuit. SLAVICI, N. II 274. Eră lemez, nechitit la minte și nechibzuit la trebi. CREANGĂ, P. 37. Sfinji nepricupești și nechibzuiti. TEODORESCU, P. P. 276; — chibzuitor, -oare adj. = care chibzuește lucrurile, care e deprins să se gîndească la toate; † (construit cu prep. I a) priceput. Pe înțel și cu mîni chibzuitoare trage miere dintr-o pîntă. KONAKI, P. 278. Prințul Evgheint, om înțelept și chibzuitor la oștre. DIONISIE, C. 229/12. | Abstracte: chibzuire (cu negativul nechibzuire) s. f. = socotință, socoteală, judecată; aranjament, plan, punere la cale, dispoziție; sfat, sfătuire, consultație, consult (de medici COSTINESCU), hotărîre, decizie; bună chibzuire = meditare, cumpănire adăncă; † a sta în chibzuire = a sta în cumpănă; s p e c. (ad. 3^a) (Jur.) Camera de chibzuire = camera de consiliu (a judecătorilor). Să înțerepti cu bună chibzuire înșiccare pricină. TES. II 308. Prin plecata anaforă ardăm chibzuirea și socotința noastră (a. 1802). URICARIU, I 7/12. Poate... să fie primejdioase chipzuirilor tale. MARCOVICI II 7/12. Putut-ai crede că omul teșit din mînuie firei Umbilă fără nici o samă, fără frîul chibzuirii? KONAKI, P. 296. Ei sta 'n chibzuire, cum să-i pomenescă. PANN, P. V. III 76, cf. E. I 63/2. Facerea cheltuielilor... s'au lăsat în chibzuirea consiliului comunal I. IONESCU, D. 100. Buna chibzuire de cele din urmă înșicjaste mai bine. A. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 233; (ad. 5^a) Au scăpat însă, dănd bani pe la alți Turci, de i-au făcut cale cu chibzuire să scape. DIONISIE, C. 202/12. Pe cale mergînd, își descoperi Mihail chibzuirile către mine la o gazdă. ODOBESCU, I 265. Virtutia să nu lipsească nici odată din lucrurile sau chipzuirile sale. MARCOVICI, C. 55; (ad. 6^a) Tribunalul va face interogatoriul părții și de nu va fi în stare a se înșicjă în camera de chibzuire, se va face la locuință, de unul din judecători. HAMANGIU, C. C. 113. După multe chibzuirii, sfatul împărăției găsi cu cale să împărătul n'ar păcătuț, de ar lăsa de soție pe Ise-sa. ISPIRESCU, L. 307/12. O făcut după chibzuiala sfatului împărătesc. ȘEZ. II 155/12; — chibzuit s. a. = socotire, judecare bazată pe cumpănirea tuturor eventualităților. Chibzuitul mult nu-i todeuana bun; — chibzuială s. f. = gînd, judecată, socotință, plan; cu chibzuială = chibzuit, cu cumpănirea tuturor eventualităților; cu cumpăt, cu rost; fără chibzuială = în mod necuțelat; bună chibzuială = dreaptă judecată; cu chip și chibzuială = cu înțelepciune, cuminte, prudent (DDRF); a sta la chibzuială = a sta pe gînduri, la îndoaie, a șovăi, a se coșii, a se sfii. Chipzuială hilcană. CORESI, EV. 313/12. Iară noi stricîndu-ni-se chipzuiăle și cugetele și fiind dașii realelor, den înșicjatele noastre, nici acești bine i-am primit. MELETII (a. 1844), ap. GCR. I 110/12. Această socoteală și chibzuială criind întru îneca mea. CHEIA INTELESULUI (a. 1678), ib. 236. Fără de nici o chipzuială... se sculară turburoși și fără veste începură a suduți pe Domnu-său. MAGAZ. IST. IV 338/12. [Romii] încredinșat fiind de toate chipzuiăle lui, se întoarce iarăși la locul său. BELDIMAN, P. I 108/2. A petrecut un an de zile, jucînd cărți cu chibzuiată, C. NEGRUZZI. I 87. Sărmană țară! Cu astfel de chibzuiti nechibzuiti at ajuns a fi satul lui Cremenine. ALECSANDRIU, T. 119 Casele boierești erau... împărțite cu chibzuială. XENOPOL, ap. TDRG. Purtarea bar-

bară a lui Ștefănișă cu partea mai mare din boterii țării ceti cu chibzuiată. ȘBIERA, F. 55. Se și cursive însă unui om din oameni, ca dănsul, să fie de bună chibzuială. SLAVICI, N. I 79. De cîte ori se amestecă la chibzuiăle lor. BRĂTESCU-VOINEȘTI, D. 40 A lucrat cu multă chibzuială. DDRF. Să nu stai la chibzuială nici o cîră, Măria-Ta, ci să tei strănice măsuri pentru odihna Măriei-Tale. ISPIRESCU, M. V. 6/12; — chibzuiință s. f. = judecată, socotință, cumpănire atentă. Una din celelalte ce cer chipzuiință și punere la cale, este și orînduiala ce se cade a se păzi între stăpînul moșilor și... locuitorii... URICARIU, I 133/2; — † chibzuitură s. f. = chibzuire, chibzuială; Kipzuitură = conjectura. ANON. CAR., cf. MĂNDRESCU, UNG. 146; — (postverbal) chibz (cu plur. chibzuri), numai în expresiune: a sta în s. la chibzuri (ad. 3^a) = a sta pe gînduri, a se gîndi, a reflecta (Iară a putea luă o hotărîre, Iară a se putea decide), a șovăi. Turcii sta în chibzuri să-i dea pre el în mîna lui Ergene. ȘINCAI, IR. III. 25/12. Uneori iar sta în chibzuri să fugă alt undeva, Dar amoral îl legase și nici decum nu-l lăsa. PANN, E. I 5/2. El și-a schimbat hotărîrea, și stă'n chibzuri, ca să iele alta. SLAVICI, N. II 283. Stau pușin la chibzuri, mă uit înapoi spre ca-dă, apoi la soare, și-mi zic hotărîți: tot făcui cu drumu' pîn' aici, hai ș'oiu veded odăii de aproape cum se împredună cerul cu pămîntul. VLAHUTĂ, SAM. I 362. Ercale, Ercaleș, te văz că stai înca la chibzuri, neștînd ce cale să apuci în lume ISPIRESCU, U. 22/2. Fata... după ce mai stătu nițel la chibzuri, întinse mîna și îi zise... id. L. 62/12, cf. U. 28/12. Măicuța și-o spus bine Că nu mă dă după tine, Pînă nu vei numără Paiele de p'un hotar și tot fânul dintr'un car... Ba și-atunci în chibz va sta; Dă-mă după tin', ori ba! JARNIK BĂRSEANU, D. 277. A înură în s. la chibzuri = a se pune pe gînduri, a se frământa cu gîndul. Iarși au intrat în chibzuri ș'asemenia s'a'ntristat. PANN, E. I 52/2. Nu mai pușin și împărătul intră la chibzuri, cum ar face să prinză pe acești hoși cutelidori. ISPIRESCU, L. 372/12.

— Din ung. *kép-zni* «a forma» (cf. *képzési* «a imagină»). Cf. *chip*.

CHIBZUIĂLĂ s. f.
CHIBZUIINȚĂ s. f. } v. chibzui.
CHIBZUITURĂ s. f. †

CHIC interj. Onomatopoe care imită răsul (înfundat). Cf. h. a. Cf. COSTINESCU. [Substantivat] *chic* s. a. (cu plur. *chicuri*) = stîgîț de bucurie. Cf. *chicot* (1). [Ioan Gură-de-aur] ca o rînduneț vorovitoare, în dîntri, în *chicuri* (1), ne spune nouă bucurie de primăcară. RAFAIL (1661), ap. GCR. I 179/12.

CHIC s. a. Faute faite au labourage. — Gresală făcută la arat. ION CR. IV 60, PAMFILE, A. 55. [Pur *chicuri*.]

— Probabil rostire dialectală pentru *tic*, iar aceia înrudit cu paleo-sl. *tykati* (bulg. *tikam*) «a împingea».

CHICĂ s. f. 1^a. *Checure, nalie, tresse* de *chevez*. 2^a *Chevez potiches*. 3^a *Crête, barbillon* (de la poule) 4^a. *Stigmatie* (du mâs).

1^a. (Mai de mult) Părul capului în întregime, crescut lung (cf. LM.), (a-tăzi, numai) părul care cade pe ceală s. până pe spate la bărbați, dar mai ales la fete, nepăpletit s. împletit (fără co-mi H. VIII 60) în coadă (una s. mai multe), mai ales la fete, nu și la femei, și la preoți s. călugări, odini ari, în unele r-giuni și la alți bărbați (bătrâni) care o lăsu să alărne pe umărul stîng până pe

piept s. o purtau subț căciulă). Cf. plete, coșiță, cănepa-dracului. Cf. COSTINESCU, FRÂNCU-CANDREA, M. 12, DENSUSIANU, T. H. 242, MARIAN, I. 404/4, GR. BĂN., ION CR. III 251, CĂTANĂ, B. 50, BUD, P. P. Kikē = coma (vel pike). ANON. CAR. *Își lega chica de coadă-i [de coada unui cal] și-l bătea comișăul cât putea, și nu putea să-l miște. MAGAZ. IST. I 352/2. Să nu faceți creș den chica capului vostru. BIBLIA (1688) 85, cf. 98, 370. Luându-mă de chică, mă zmulce. id. ap. TDRG. Pentru care pricină albești mai întâiu barba și musteața dăcăi pârui capului? — Pentru că chica se face mai întâiu decât barba. BERTOLD (1779), ap. GCR. II 120/7. Chica de să va căia, în oaste vit merge (= vei merge). TREPETNIC (1779), ib. II 22. Tu ești! Jana! Ia-l de chică! BARAC, A. 72. Moartea... apucându-l de chică, se îndăia în văzduh, C. NEGRUZZI, I. 92. Angheluz: Știu să fac și cu ulcica, de și se zburlește chica. ALECSANDRI, T. 10, cf. 567. [Miresei] îi fac concu; (ca fată-mare a purtat chică pe la ureche ori pe spate). DENSUSIANU, T. H. 242. Astfel că 'nfringându-mi mâna în chica Măricei-Sale... OLLANESCU, ap. DDRF. Dot coplată, cu chica ciuf. ib. Chica lui, neagră ca pana corbului, flutura ca o coamă pe grumajii lui. ISPIRESCU, L. 229/15. În temniță m'am uscat, Că 'n ea, de când am intrat, Din chica ce mi-a crescut M'am făcut de așternut. TEODORESCU, P. P. 518/9. Fetele își leagă chica (coșta, plete) la rădăcină, adică la ceață. MARIAN, I. 404/4. Dă-mi chica capului, Că chică calului, id. SE. II 64. Sus, feciori cu mândră chică, Stați în glădă (= rând) fără frică. id. I. 78. Călugăr, măcuță neagră, Numa cica la mi-î dragă. ȘEZ. IV 100/12. Strângeți-le, lele, chica, Că și-o tate Ghica. ION CR. III 251. Măi bădiță, chică creșă, Mână toi pe fânață. JARNIK-BĂRSEANU, D. 48. Și te uită după el Cum mere de cântel, Cu chica nepteliuată. Cu gura neșrutată. ib. 113. Vîno, bade, înapot, Gura sdrută-ți-oiu, Chica împlet-ți-oiu, ib. 113. Duminecă dîmîneacă, Tânr voinic se sculă, Fața dălbă mi-și apăla, Cica neagră perică. ALEXICI, L. P. 115/4. Un flăcău cu Chica lui. PĂSCULESCU, L. P. [glosar] Să-i cadă chica, ib. Chica la cea galbionă. ib. Lasă chica voinicească. ib. Frunză verde de hilecă, De cine doru? se leagă? — De-un voinic fără mustață, De fată cu chica creșă. HODOȘ, P. P. 37. Spune-mi, mândruțo, mie, Cine calea-ți ține ție..., Ca să-i pun mâna în chică, Să-l satur de țibonici. ib. 166. Și te fă în sus, fetiță, Cu chică și cu coșță. CĂTANĂ, B. 59. Că floarea din chică pică. DOINE, 152/4. Ci tot fată-i rădăneă, Până și-a albă chica. BUD, P. P. 46. | A face cuvă chica topor s. măciucă s. a face enivă morișcă în chică = a-l bate zdravăn. Cf. ZANNE, P. II 67. Beizadeaua scapă cu chica topor. GHICA, S. 40. Sună bine 'n cobză, sună, Să nu-și fac spetele strună și chica măciucă. ALECSANDRI, P. I. 88. Ia să-i faci chica topor, spinarea dăbă și pântecule cobză. CREANGĂ, P. 254/12. Lui zupănu! Guliță i-am făcut o morișcă în chică. ALECSANDRI, T. 73. | A fi tare de chică = sănătos, gras, voinic; bogat. Cf. ZANNE, P. II 67. Pe Leși cu chica tare și arăntă 'n spânzurare și-l înjugă ca să are. ALECSANDRI, P. P. 173/12. | A se lărdă de chica dracului = a se trage de păr (unul pe altul), a se lua la bătaie, a duce traiul rău (bărbații cu nevasta). După ce s'a însurat el, nu apucă să trăiască... nici o lună cum și-i omul, și-a și început a se lărdă de chica dracului. PAMFILE, S. T. 92. | (Bot.) chica-voinicului = *Nigella damascena*. Plantă cu flori albastre ca cerul, rar alburi, cultivată pentru florile sale frumoase. Se mai numește: barba-boierului, borză, morăriță, nigeluță, paingân, vergură-in velită. Cf. PANȚU, PL., II, XI 39; chica-*

Bulgarului, nume de plată (nedefinită mai de-a-proape) H. VI 25. | P. anal. (Neobincuit; la animale, părul din) ceață. *Vulpoiul sprintin îi sări în chică [lupului] și-l doborî jos.* ODOBESCU, III 245/22.

2°. P. ext. Păr strein purtat ca perucă s. coadă prepusă. Cf. pieată. [Preda] areă chică nemească, numai legală sus subț țlic. MAGAZ. IST. V 120/22.

3°. P. anal. [La pasări] Creastă (de cocos), bārbe (de găină) (Șonfalău, jud. Târnava-mică). VICIU. GL. *La cocoșii asta i-a înghețat chica. ib. Frunză verde pelinată, Pe cea verde moviță Se rotește-o pînuniță și-un pîn cu chica scurită.* ALECSANDRI, P. P. 410/3. Tare nu te spăimântă, Că nainte și-or ței Hubi cu pene împetrite, Cu fețe posomorite, Cu chicle mucește. MARIAN, IN. 258/2.

4°. Mătase (a porumbului). Cf. DAME, T. 63. [Plur. chică. | Și: (cu pronunțare dialectală); chică s. I. VICIU, GL. (ad 1°) Să nu cîi fiercă d' cură, N'at purtă cica rădănuță, Ș'ai purtă ra-țedzată. VASILIU, C. 47. | Diminutive: (ad 1°) chiculită s. f. Chiculțu lui, Spical orzului. TEODORESCU, P. P. 309/9; chieșoară s. f. WEIGAND, B. B. 95; chieță s. f. Eu neasta nu mi-oiu da, Că mi-a dat-o soacră-mea, Să-mi spele chieța mea. BIBICESCU, P. P. 318. Dragă mi-i fata neșrută, Cu groșia pe chiețuță. HODOȘ, P. P. 169. Și i-or tunde chieșuța. ȘEZ. XX 66. | Adjectiv: chieș, -oasă = cu chică mare. Eră... chieșoș, adică pârui lung. DOȘTEIU, V. S. 42/4. | Verb (probabil formație p-r-s-nală); chieși IV^a = a apuca (pe cineva) de chică și a lua la bătaie. *Te înalță, te mărește, Până ce te chieșuțe.* CONTEMPORANUL, I 33; (cu abstractul) chieșitură s. f. Ș'apoi ce chieșitură, Încă ochii nu-și răzură. T. SPERANȚĂ, ap. TDRG.

— Din slav. (paleosl. *kyka*, bulg. *kika* «Zops, sârb. *kika*, idem, rus. *kika* «Art weiblichen Kopfputzes»).

CHICĂI vb. IV^a (ș. d.) v. chieci.

CHICERĂ s. f. (*Sommet de montagne*. — [Munții-apuseni, Tara-Hațejuului, Maramureș] (Vârț de deal (Inalt), conic, mai înalt decât o colină (SIMA, M.), în forma coperișului casei; deal (DENSUSIANU, T. H. 58); munte. Întrebuințat foarte adesea ca nume toponimic. Cf. DR. I 117—129. Monument... așezat la poalele chicerii Mășuții. NEMALU ROMĂNESCU, 2 Dec. 1922. [Și: ceteră s. f. (Munții-apuseni) FRÂNCU-CANDREA, M. 93, SIMA, M.] — Cuvânt străvechiu, ca și alb. *kike*, «vârș, probabil de origine anteromană. Cf. N. D. Răzvan, *Dacoromania* I 117-129.

CHICETE s. f. (Iht.) v. ciele.

CHICEU s. a. v. cluceu.

CHICEU s. a. v. cluce.

CHICHERIȚĂ s. f. (Entom.) v. checheriță.

CHICHEU v. cluceu.

CHICHİ vb. IV^a } v. chiti.

CHICHIA vb. I^a } v. chiti.

CHICHIA vb. I *Gazouiller* (en parlant des enfants), *bégayer*. — A piui, a cripi (mai ales despre copiii mici), a gănguri. Cf. PAMFILE, J. II. *Chiche*, ca *pădărit*, id. ib. [Pronunț. *chî-d*.] Prez. ind. pers. I *chichiu*, pers. III *chichte*.

— Pare a fi rostire dialectală pentru *piptă*, iar acesta urmasul lat. *piptio*, -are ca *piu*. Cf. G. Pascu, *Cimilituri* 230.

CHICHIBUȚĂ s. f. v. *chibbuș*.

CHICHICEĂR † s. m. v. *chichia*.

CHICHIE s. f. v. *chită*.

CHICHIE s. f. ș. a. (Îmbrăc.) v. *tiehie*.

CHICHIE † s. f. = *chichia* (2^a). Cu *ceialaltă* mână au decuțat cutia mesei și de-odată le-au aruncat în *chichia* mesei, înruindu-le cu *chia*. DOC. (Prahova, a. 1838). FURNICĂ, I. C. 414.

— Din n.-grec. *θήκη* = boite, étui, fourreau. Cf. V. Bogrea, *Dacoromania* I 263.

CHICHIE s. f. v. *chită*.

CHICHILEAN adj. m. (Ungurism, în expresiune). Stă *chichilean* = stă nerăbdător și așteaptă pe lângă cineva care-i ocupat și pe care-l plătesc (Ș. Șeșli, Mehedintzi) | om. N. IONESCU.

— Din ung. *tellen* sinactif, oisif, désœuvré, sans occupations (cf. *tellen áll* = stă neocupat). N. DRĂGANU.

CHICHINEĂȚĂ s. f. l. *Rien, misère*. II. 1^a. *Bicoșu; goletas, soupente; tătă* | *poutes*. 2^a. *Veilleuse*.

1. Cevă mic de tot, nelsemnă (ION CR. IV 305), slab, sărăcicioș, miserabil, de nimic (cf. DICT.). Ce *chichinețe de părinte ai făcut!* ION CR. IV 305. Ce *chichinețe de tot!* ib.

II. Spec. Cevă cu înfățișare de tot mică, sărăcicioasă etc.

1^a. Casă mică (PAMFILE. A.). Intunecoasă (COSTINESCU) lupulată, bordeiul (ION CR. III 377), cf. *chitimiș, cocioabă, bujă, bujdeauă*. Odaie mică (DIT.). | Camera mică, întunecoasă. | Prăvălie mică, poaia (COSTINESCU) | *Colțineăț, coteț* pentru pașii (cf. id.) *Induntru, trei chichinețe, din cari una n'are lumină decât dela ușa coridorului*. CARAGIALE, M. 59. *Aprinsă lumădușica și o lumină sărăcă cuprinse chichineța, deștănd din întuneric un pal, o masă și niște borfe*. Într'un colț, DUNĂREANU, CH. 8. *Tărâni stănd în niște coșrețe, chichinețe, bordetaș și var în case bune*. JIPESCU, ap. TDRG. Ce *chichineță de coșă ai tu!* ION CR. IV 305.

2. Opait PAMFILE. A.

[Și: (ad 1^a) *chichineț* s. m. *Ieși afară... cară te... cât e traba cu cinste...; să nu te mai văd... Auzi un chichineț acolo!* ALECSANDRI, T. 497 (glosa! prin; fleac id. ib. 1761).] — Cf. *chichimoacă*.

CHICHION s. a. *Embarras, ennui* — (Mold.) Încurcătoș, necaz, întân pără nepăcătă (CREANGĂ GL.) bucluc, bel-ă, potcă. (Întrebuințat în expresiunile) *A intră în s. a. aduce pe cineră într'un chichion; a scăpa s. a. se) scoate dintr'un chichion*. Cf. TDRG. *Parc-ni-se c'am intrat în chichion*. ALECSANDRI, T. 1637. *M'am luat după capul tău... Și acum taca în ce chichion am intrat*. CREANGĂ, P. 84. *Pi-i-or neamul afurisit! În ce chichion m'a dus!* CONTEMPORANUL, V, vol. II 498. *De joți ademeni o fată, vorocul tău; nu-mă să te păzești de chichion* ib. V, vol. II 484. *Bine c'am scăpat și din chichionul tatal* GHIBĂNESCU, ap. TDRG. [Pronunț. -*chi-on*.]

— Din n.-grec. *κωκυλλ* = smăcelăna potio, confusos. Cf. *balmos*, germ. in die Tinte gerale. V. Bogrea, *Nomul românesc* a. 1914, Sept., DR. I 62, A. Scriban, *Arhiva* a. 1914, p. 132.

CHICHIRĂZ s. a. v. *tărez*.

CHICHIRIC s. m. v. *pipric*.

CHICHIRIS s. a. și m. 1^a. Petit taillis sans valeur. 2^a. *Acare*.

1^a. S. a. (B-nat) Pădure mică, de nici o treabă. Com. LIUBA. [Plur. -*rișuri*.]

2^a. S. m. (Mold.) Zgărit. SEZ. XXXII 15.

[Și: *cheheris* s. a. Com. LIUBA.]

— Probabil, din ung. *tekerős* = usciit, gânjos, întrebuit (at adeseori în legătură cu fa. *elemis*, spre a numi lemnul cu fibrele întretesute, cîrpănos, gânjos, care nu se poate ciopli și gelul. N. DRĂGANU.

CHICHIRIȚĂ s. f. (Entom.) }
CHICHIRIȚĂ s. f. (Entom.) } v. *cheheriță*.

CHICHIRNĂȚ s. m. v. *chichineăț*.

CHICHITĂ s. f. 1^a. *Coffre, cassette; coffre* (d'une voiture). 2^a. *Tillac, Tiroir, Panier*. 2^a. *Tiroir, compartiment d'un coffre*. Fig. *Finasseries, aruities, chicanes*. 3^a. *Espèce d'escarrots*.

1^a (Învechit) Ladă, cutie de lemn pentru păstrarea banilor sau a obiectelor de valoare, cutioarăș, cutiușă. *Deaderă toți boarii și tot norodul și aduceă* [impozitul] și punea în *chichită* (= *γλοσσάριον*). BIBLIA (1688) 323. *Pline de pânzături chichitefe hirurgilor* (= plenissima chirurgica theca). CANTEMIR, HR. 14². *Puțințele sânt... recetele științii mele și miei și străme chichitefe ierburilor doftorii mele* id. IST. II. 11. *Chichitefe căruite și pitulele sicute sânt* id. IST. 115². *Rochiță din chichită*. PĂSCULESCU, L. P. 55. [Spec. Ladă de sub capra unei trăsuri, cf. COSTINESCU. | *Aiți căldorii ședau*] pe *chichită*, în codriș și pând peste coritiri. ISPIRESCU, ap. TDRG. | *Lada* (cf. *căciu, chilnar*) luntrei DAMF, T. 12. | *Sertarul mesei* (Vânători, în Mehedintzi). N. REV. ROM. a. 1913, 349. | *Vas în care se duc bucatele la câmp* (H. I 270, 350), *lăcriță* (H. XII 120), *raclă de pus brânza* (H. II 262).

2. (Astăzi, cu deosebire) Despărțitură mică (de obicei cu capac), în formă de cutie, în partea de sus a unei lăzi, în care se păstrează mărunțiri sau obiecte de valoare, puiuț, puiuc, fioc. *Aceste memorii se găsesc în chichită lăzii de sub scaun*. DELAVRANCEA, T. 52. *Ridică capacul chichitei* (tronului) ISPIRESCU, L. 10^{1/2}. [Frag. la plur. (Despărțitura «secretă» a unei lăzi e luată drept «secret») *Taină, secret, subitălății* (de advocat); *șmecherie, șiretlicuri, subterfugii; artificio, mijloc m-ștesugit, viclesug; pretext* (cf. L.M. I. pr.-j, nod [în papură], *cărcioab* (PAMFILE, J. III), *clencu*. Cu *chichite* și cu *monieș*, *trai să-mi tai tot din pungă*. L.M. *Știi află mulțime de chichite, ca să scapi de bălata ce ți se cuvine*, id. *Să ți vie poate greu... pân' te-ai deprinde cu chichi/le meseriei*. VLAHUȚĂ, D. 215. *Gramatica cu chichi/le*, sințaxa și cu toate *chichitefe* e abstracte, id. ap. TDRG. *Habar n'ai de lume și de chichitefe* id. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 41. *Căl trăsce* (advocații), ei nu visază decât plesoarii, ceștioni prealabile și excepționi, *chichiteși clencuri*. ISPIRESCU, ap. TDRG. # *A căută chichite* s. (mai rar) a întoarce *chichite* și *dulapuri* = a te sili să găsești greșeli cuvă, a-i căută nod în papură. ZANNE, P. III 104-5. *A umblă cu chichite*: cu șiretlicuri, a căută să înșel, cf. ib. III 105, *PONT-BRIANT*.

3^a. P. anal. (Zool., la plur.) *Melci mici cu dungi negre s. roșii*. H. XIV 488.

[Și: (cu disimilare) *chitită* s. f. = sertarul mesei (Vânători, în Mehedintzi). N. REV. ROM. a. 1913, 349. | *Nomen agentis: chichiceăr* † s. m. = fabricant de chichite. DR. I 263.]

— Derivat din *chibieș*, cu suf. dim. -*ită*, sau dintr'un diminutiv neogrecese **chichitica* = *θήκη*. V. Bogrea, *Dacoromania*, I 263.

CHICIORĂ s. f. v. *chicioră*.

CHICIU s. a. (Anat.) *Hanche*. — (Banat) *Sold*, (NOVACOVICIU, C. B. 8), coapsă (REV. CRIT. III 92, com. COCA) de animal (com. LIUBA) sugător (H. XVIII 172). *Omaga spre poală se lărgește, așa că, de la chiciori, între foi se bagă de ambele părți o bucolă triunghiulară ce se zice chin. LIUBA-IANA, M. 15. Să cu mântile în chiciori. Com. MICULA și PETROVICI. Fă-mă, Doamne, ce mi-î face, Fă-mă cârpă d'ale miei, La bădița sus pe chici (glosat prin solduri). HODOȘ, P. P. 55. [Plur. *chiciori*.*

CHICIU s. a. *Bois*. — Pădure din care se pot tăia nucile. H. II 251.

— Cf. sârb. *kiće* (colectivul lui *kita*) «ramuri, nucile».

CHICIU s. a. *Banc de sable, pointe d'une île*. — Grind care abia a devenit aparent și pe care începe a se prinde o vegetație de sălcii și arini; începutul, vârful ascuțit al unui ostrov, a-cușitură de ostrov (pe Dunăre). Cf. prag întrebuțat adresa ca toponimic. Cf. ANTIPA, P. 192, 84. [Plur. *chiciori*.]

— Etimologia necunoscută. (Poate identic cu *chicu*?).

CHICIORĂ s. f. *Frimas, givre*. — (Munt). *Brumă* (3⁹) groasă, înghețată pe arbori, cu fire atârână ca niște mustăți (H. IV 152), *promoroacă* (H. II 322, XII 168), *poțeu* (H. II 34, 57), *chidă* (H. IV 51, B 3), *bură* (4), *buracă*, *stură* (PAMFILE, VĂZD. 66), *goțcă*. (cf. H. V 3 (ezăpadă), VII 384, XII 236. *Ogrăzile, înecate în fumuri, dorm, nălbite de chicioră și zăpadă*, DELAVRANCEA, S. 33/4. *Chiciora îmbracă pomii amorțiți*, RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. *O ploaie năucă, o hî furtună, ghițălie, nor, ceață bine, chicioră, neagră, poțeu, n'o hî, fie tot una și e*. JIPESCU, O. 61. [Și: *chicioră* s. f. *Crișful... putră să fie sec, putră să vie cu poțeu ori cu chicioră*. SLAVICI, V. P. 157.] Cu hiperurbanism: *pielură* s. f. (Straja, în Bucov.) Com. A. TOMIAC, L.M., DDRF., DR. I 123. | BĂRCIANU și ALEXI dau și o formă *chicură* s. f. = germ. *Eiszapfen*. — Din bulg. *chürs* «Büschel, Strauss, Eiszapfen».

CHICIORĂ s. f. *Epi* (de mals) *chétif*. — Știulete de porumb mic și pipernicit, ghijură, cucuruz, codină. PAMFILE, A. 89, ION CR. IV 220.

— Forma originală a cuvântului pare a fi *ghijură* (*ghijă*), modificată prin apropiere etimologică de *chicioră*, care în bulgărește însemnează și «mănuchiu, buchet, chită».

CHICLĂ s. f. Numele unui joc practicat la priveghiu, numit și moara, descris la PAMFILE, J. II 20.

CHICLĂ s. f. Plateau couvert de buissons. — Platou acoperit cu tufărișuri. PAMFILE, J. III. [Și: *chiclău* s. a. id. ib.]

— Cf. rut. *kiłova* «platou, podiș».

CHICLĂU s. a. v. *chiclă*.

CHICLĂZ s. a. *Vitriol vert*. — (Mold. Bucov.) Sulfat de fier, vitriol verde, calcaian, galițcă, piatră-verde. Cf. CREANGĂ, GL., com. AR. TOMIAC. *Un cer senin și verde ca piatra de chiclaz*, SĂDULESCU, ap. ARHIVA, a. 1912, nr. 4. *Jupân Struț din Târgul Neamțului, negustor de băcan... chiclazuri, piatră-vădădă*. CREANGĂ, P. 112/13. *Iau mîere [de bondar], apot un pic de chiclaz și un*

pic de piatră-vădădă. MARIAN, INS, 198 : «... în fel de piatră bună pentru ma: multe boale; se află prin dușene. Com. MARIAN. [Plur. -lazuri. | Ș: (cu pronunțare dialectală) *chiclăz* s. a. (Straja, B-cov.), com. AR. TOMIAC. | (Mold. de sud) *chic-lăzăr* s. a. ARHIVA, a. 1912, nr. 4].

— Pare a fi un cuvânt compus, de proveniență ungurească, a căru primă parte e *chic* «vântă» (cf. *kékalic* «galițcă, piatră-vădădă»). Cf. A. SCRIBAN, *Arhiva* a. 1912, nr. 4. F.rma chiclăzăr pare a fi o inversiune a ung. *lazurkék* «azuri».

CHICLĂZĂR s. a. v. *chiclaz*.

CHICLÔP † s. m. (Mitol.) v. *cielop*.

CHICLU † s. a. *Cercle*. — (Grecism) Cerc. O parte a *chicului*, ca *giumătate de odgon*, *lăsdnd neatădă și făr-de lui*, ILIODOR (a. 1773) ap. GCR. II 92/3. [Plur. *chicluuri*.] — N. din grec. *κόλλος*, idem. Cf. dubletul *ciclu*.

CHICLUÎ vb. IV^a *Bluter*. — (Numai la DDRF. și ALEXI; su.pect) A cerne.

CHICÔS, -OĂSĂ adj. v. *chică*.

CHICOT s. a. 1^a. *Rire* (*blouffé*), *riscalement*; *éclat de rire*. 2^a. *Cri*.

1^a. Ră-el (ALEXSANDRI, T. 1749) bifundat (DICT.) s. cu izbucniri zgomotoase, cu hohot (CHAC. II 49, cf. POLICU, de voie-bună s. în batjocură Cf. *chic*, *chic* (Slav.) *grohot* = *grohot* (f), *chicot*. MARDARIE, L. 772. *Cuma-și treacă... sfîșitul pre o uliță jidovească... Jidovi... rîsuri și hîhote făcă. VARLAAM, C. II 83. Ităse, iară mai pre urmă cu chitote hohotîră. CANTEMIR, IST. 39/40. Cu hîhote și rîsuri. M. COSTIN, ap. GADEL. *Acetă Gavril eră zburdat copilăndru, cu hîhote se mărturisă LET. I. A. 53/4. Tînea nuna cite o săptămîndă tot în chitote și'n chitote. ALEXSANDRI, T. 82. Cu dănsu' făcăm supă la caf-neaua englezească, pe bulcioră. Ce răsete, ce chitote! id. ib. 75. Între curtenți se făcă un rîset ca acetă și-un chicot, cît socoteai că se răstornă curtea. SBIERA, P. 41/33. [Complint] *Auz-nă Joe chitotele lor de răz și zgomotul ce făceau ei... se duse să se uite ce pută să fie asta*. ISPIRESCU, U. 83/4.**

2. Chiot, strigăt *Chitote! Tipete! Chitote! Urlete! Hurur! Brumb! Brumb!* I. VĂCĂRESCU, P. 341/4. *Să dai chicot = să strigi*. GOROVEI, CR.

[Și: (ad 1^a) *chihot* s. a. (DICT.) *hîhot* s. a. | Verbe: *chicoti* vb. IV^a, (hiperurbanism) *picoti* vb. IV^a (PAMFILE, CER. 100), (cu pronunțare dialectală) *chicoti* vb. IV^a (Straja, în Bucovina, com. AR. TOMIAC), *chihoti* (?) vb. IV^a (PONT-BRIANT, CHAC. II 49), (+ *hohot*) *hîhoti* vb. IV^a DDRF.; (cu alt sufix) *chihăi* vb. IV^a (id. ib.), *hîhăi* vb. IV^a, *chicăi* vb. IV^a (Brașov), (+ *chiuș*) *chihui* vb. IV^a; (+ *incoti*) *hîncoti* cf. *inc* = (ad 1^a) a răde (com. COCA, NOVACOVICIU, C. D. 6), provocat de lucruri de nimic (ION CR. VI 30), pe înfundate, stăpînit, pe ascuns (despre ma mulți deodată CREANGĂ, GL., COSTINESCU, cf. ION CR. II 110, PAMFILE, CER. 100, com. AR. TOMIAC), n.ânzește (ION CR. VI 315), cu *chic* (COSTINESCU), cu *hohot* (ALEXSANDRI, T. 1761), nerusnat (L.M.), făcând haz de cineva (CREANGĂ GL.) a strigă (NOVACOVICIU, C. B. 6). (cf. *hohoti*, *mi-hoti*, *hizi*, *hîizi*; (ad 2) a *chui*, a *chioti*, a da chitote de bucurie mare (L.M.); (+ *piroti*) a vorbi încet și rar (PAMFILE, J. II). *La o casă cînd să duc, D'ai de nu-șe față ș'apuc. Ei laură, și ponosușe, Răd de ei și chihuesc*. MUMULFANU, ap. GCR. II 250/4. *Cine chicot-te aici?* ALEXSANDRI, T. 497. *Ha, ha, ha... — Cine îndrăznește să*

chicotesc? id. ib. 639. Și baba chicoti cu luleaua în colțul buzelor, iar fata nu știe dacă trebuie sau nu să dea crezământ spustilor ei. SANDU-ALDEA. D. N. 194. Ghionțitu-ne-am unul pe altul, chicotind înmădușit. CREANGĂ, A. 128¹⁴. Pețele de la ghiții... numa-și dau ghiții una alteia și chiroteau pe so-coteala mea, de răsună prundul. id. ib. 66¹². [Femeile] torbesc foarte deodată, chicotesc și văd cu hohot. MARIAN, NA. 248¹⁰. Se vesteără hihotind și glumind între ele. ISPIRESCU, L. 50. Ce tot chicotiți atât, țepilor? ION CR. VI 315. Tustrei se iau la drum, chicotind și hărjoniindu-se. ȘEZ. I 279/27-s. Ce tot chicotiți, fetelor, acolo? Nu v'ești sătură odată? (Bilca, în Bucov., com. TOFAN). | (Ref.) Femeia lui Ipate... cum intră în casă, începe a se chicoti și a spune de la nunta. CREANGĂ, P. 173¹². Cine se chioțește acolo? Com. COCA; — (cu a bstractele) chicotire s. f. COSTINESCU; — chihotit s. a. Amescând din când în când chihotiturile înfundate ca niște strănutături de pisoi. CHIRITESCU, CONV. LIT. XLV 374. Îi venea greu să se simtă lual la rate de zămbetele, chihotiturile înfundate ale școlărilor. id. ib. 362; — chioțală s. f. id., (hiperurbanism) pioțală s. f. (PAMFILE. CER. 100), (cu pronunțare dialectală) cicoțală s. f. (Straja, în Bucov., com. AR. TOMIAC); chihăială, chihăială s. f. — răs cu clic. COSTINESCU. Că nu se trăgește numai cu bencheteli și chicheli [pronunțat, probabil, chiheli]. ȘEZ. IX 117.]

— Onomatopee răspândită și în limbile slave (bulg. kikota, kikotja, sârb. kikot, kikotati se, slov. hehiti, hehetiti se, pol. chichot, chychot, idem. CI-HAC, II 49, TDRG., BERNEKER. SL. WB. 393).

CHICOTI vb. IV^a (ș. d.) v. chicot.

CHICUI vb. IV^a (ș. d.)

CHICULIȚĂ s. f.

CHICUȘOARĂ s. f.

CHICUȚĂ s. f.

v. chică.

CHIDĂ vb. I^a v. ehidă.

CHIDĂ s. f. 1^a. Brouillard, brume. 2^a. Gelée blanche. 3^a. Frimas, givre. 4^a. Bouquet (de fruits).

1^a. Negură pe munți, buștină (Voila, jud. Făgăraș, com. D. VASU). Cf. burhaisu. Umblând Sânt-Ilii tot așa prin vădușarii, prin chidie și răceală. ION GR. IV 145.

2^a. Brumă. PAMFILE, VĂZ. 69. Deștindu ca roa grațurile mele, ca sloata spre troscoțu, ca înța (chidta DOS.) spre sârnu (= fân). PSALT. 312¹⁰. Lăsatu rămniceu'nflorit, Și l-am găsit vestejit Și de chidă (glosat prin brumă) năpădit. GRAIUL I 131.

3^a. P. ext. Chiciură (H. IV 51, v. 3), promoroacă (prinsă și pe barbă și mustăți), când e ger straguc RĂDULESCU CODIN. L.). H. IV 267, IX 93, X 149, XVIII 136, 266, PAMFILE, VĂZ. 66. com. MARIAN (Vicovul-de-sus, Bucov.), com. G. NISTOR). Dacă peste noapte s'a prins chidă (chidie) de dânsele, atunci, pe care s'a prins mai multă chidă, acela cred e/că va fi mai bogat. MARIAN, SK. I 135. Se mai crede că-i bine să se samene în ziua când a fost întâtu chidie pe copaci. PAMFILE, A. 59. O fost cidie pe lemne și el o zis că dă'n boi ș'o dat în pom. Cidia o căzu pe ea și ea zicod: Omule, ce faci? — Dau în boi și vântu' bate și cade cidia. ALEXICI, L. P. 233¹¹. Dumnezeu... La fântână că mergea, Vara'n postu' la Sân-Petru, Cu toiaș de ghiță'n mână. Cu mustășile de brumă Și cu barba de chidie. GIUGLEA-VALSAN. R. S. 276. Ieșă gerul din fântână Cu mustășile de brumă, Cu barba albă de chidă. RĂDULESCU-CODIN, L., cf. PĂSCULESCU, L. P. (glosar).

4^a. P. anal. Mai multe poame așezate pe aceeași crăcuță, formând un ciucure, cf. ciorchină. Cidd de poame = ciucur, de poame (Zagra, I. Năsăud, com. CORBU).

[Întrebuințat rar la plur.] Chidete. DOSOFTEIU, ap. PSALT. 231¹². | Și: chidie, chidie s. f. (com. MARIAN, PAMFILE, VĂZ. 66), (cu rostire dialectală) cidă, cidie, cidie s. f. (com. MARIAN), (Banat) chige s. f.; (+ vite, cf. DR. II 434) chidnie s. f. F. Marcu Pașă bătrân, Cu mustășile de brumă, Cu barba de chidnie (chidă), Cu toiaș de ghiță'n mână. REV. CRIT. II 377. | Verb: (Banat) ehidă I^a = a cădea chidă: Când e timpul așa, de îngheață ceața (aburii), se zice că chigeară [Pronunțare dialectală, în loc de chidează]. H. XVIII 136].

— Din ung. kőd «negură, bură, ceață» CIHAC, II 489.

CHIDELNITĂ s. f. = cădelniță. (Bihor). Mă rog... de lămâie, de chidelnită. ȘEZ. V 145¹².

CHIDEMONIE † s. f. Curatelle, protection. — (Grecism literar) Curatella, protecție. Au fost rămas supț ascultarea și chidemonia Mitropoliei (a. 1765). URICARIUL, I 273¹². — Din grec. κηδεμονία, idem.

CHIDIE s. f. v. chidă.

CHIDINC s. a. Engagement. — (Germanism; termen minier în Munții-apuseni) Tocm-ală; mijloc de a obține leață bună. Com. ȘT. PAȘCA.

— Din germ. Gedinge, idem. PAȘCA. Cf. DR. IV 1557.

CHIDINIE s. f. v. chidă.

CHIDRU s. m. (Bot.)

CHIDRUȚ s. m. (Bot.) v. chedru.

CHIE- v. CHE-

CHIE s. f. v. chele.

CHIEȚISM s. m. sing. Quietisme. — Doctrină mistică, care pune perfecțiunea omului în iubirea față de Dumnezeu și într-o viață de neactivitate, și contemplație pasivă. Chiețismul nu e decât fatalismul sau mai bine [zis] indiferentismul material și ipocrit. I.M. [Pronunț. chi-e-]. | Și: (cu rostire latinizantă) evietism. (scris și) quietism s. a. sing. | Familia: (după fr. quietiste idem) chietlist, -ă subst. = cel (cea) care profesază chiețismul.]

— N. din fr. (< quiet, din lat. quietus dinieștit).

CHIEȚIST s. m. v. chiețism.

CHIEȚOARE s. f. |

CHIEȚOREĂ s. f. | v. cheotoare.

CHIEVEAN. -Ă adj. -CĂ subst. Habitant de Kiev. — (Locuitor) din Chiev. Antologhiul chiețean din 1637. IORGA, L. R. 156. [Pronunț. chi-e-]. | Și: (cu sufix grecesc) chievit, -ă adj. subst. = locuitor din Chiev, apartânzător Chievului. Rușii și Grecii, Chieții și Constantinopolitanii nu se înțelegă de la început. IORGA, L. R. 151.]

— Derivat din Chiev, cu suf. care arată originea -ean. Cf. dubletul chiovean.

CHIEVIT. -Ă adj. subst. v. chievean.

CHIFĂR s. m. (Bot. Germanism) = pin. PANȚU, PL.

— Din germ. Kiefer, idem.

CHIFERIU s. m. Nom de chien. — Nume de câine ciobănesc. H. X 505. [Accentuat?]
— Dacă roșirea e chiferă, ar putea fi o stălcire a germ. *Klaffer* care lătră mult.

CHIFLĂ s. f. *Croissant*. — Corn. Să-ți aducă dămneața cafeaua cu lapte... cu chifle proaspete. ALECSANDRI, T. 1208. # Tot trei chifle zecé bani — tot același lucru, și lucru de nimic. ZANNE, P. III 520. [S]: **chiflă** s. f. ALECSANDRI, T. 1755; **chiflă** s. f. id. ib. 304; (Brașov și) **chiflu** s. a.; **chifpel** s. a. **Chifelă** și **covrigi** (ca. 1770). IORGA, S. D. XII 83. | *Nomen agentis*: **chiflăr** s. m. = cel care face chifle, brutar. Cf. JAHRESBER. X 181.
— Din germ. *Kipfel* (ung. *kifli*), idem.

CHIFLĂR s. m. v. **chiflă**.

CHIFLIGI vb. IV^a. *Broyer, écocher*. — (Mold.) A terciul. Cf. ION CR. II 219. [Atestat numai ca part. adj. **chifligit** -ă. Câte douăzeci, treizeci și mai multe căzi de acestea se înșiră, pline până în gură de prune chifligite care răspundec un miros acru de putreziciune. IORGA, N. R. A. 1 345.] Cf. **chilfac**, **chiftl**.

CHIFLU s. a. v. **chiflă**.

CHIFTEĂ s. f. (Cul.) *Boulette de viande hachée*. — [Întrebuințat mai ales la plur.] Turtă mică de carne tocată și prăjită; cf. perișoră (II. IX 365), gălușcă, cocoloș, boț, sarmă. Cf. H. II 81, III 19. IX 311. XII 158. *Chiftete* cu soș (BOGDAN, ap. ȘIO), *marine*. # *De la chiftete* la țemene, se zice de unul care istorisește fapte fără nici o legătură. Cf. ION CR. IV 86. [S]: **chifteă** s. f. *Nenorocită chifteă*; se zice, în bătaie de joc, aceluia care se tot vaită de rele închipuite, cartoafă nenorocită. ZANNE, P. III 519; **chiftoafă** s. f. H. XIV 351. *Chiftoana lui Ferteire*. CONV. LIT. XXII 49; **chiftoafă** s. f. ȘIO. **chiftoafă** s. f. *Cuștele, cantarul 50 bani echii*. TARIF (1761), ap. ȘIO., [hiperurbanism] **pițteă** s. f. H. IX 365. | *Diminutiv*: **chiftelută**, **pițtelută** s. f.
— Din turc. *köfte*, idem. ȘIO.

CHIFTEĂLĂ s. f. v. **chiftl**.

CHIFTELUTĂ s. f. (Cul.) v. **chifteă**.

CHIFTERITĂ s. f. (Entom.) v. **coropișniță**.

CHIFTI vb. IV^a 1°. *Bouillir; gicler*. 2°. *Eclater* (de vire).

1°. (Mold.; despre apă, noroiu subțire amestecat cu multă apă etc.) A produce sunetui caracteristic când se fierbe ceva; a [âșni], (când calci în noroiu), a [mproșcă]; a face flească, a fleșcăi, a fâșâi (3°), a face băși-i, a da [în] undă, a fierbe, a clocoți. *Colța se teme foarte de geruri, ce o prăpădește, dacă o vor apucă... aflându-se pământul chiftind cu apă*. I. IOANESCU, C. 191. *Cu piapă sa centrală, pe care chiftoe murdăria în timpurile de ploate, pentru a fi spulberată apoi de vânturi, Rădăușii dau cu adevarat încoana unui țarg galician*. IORGA, D. 122. *Sorărie ardeă foarte tare spre a uscă mai de grabă fața pământului care chifted de apă*. MARIAN, O. II 5. [Balmoșul] se fierbe și se mestecă, până ce chiftete (fierbe) unul pe de-asupra. ȘEZ. VII 115.

2°. P. anal. A buful (de răș). *Șteargarul tarăș chiftl în răș*. CHRITĂȘCU, CONV. LIT. XLV 375. .

[Derivat: **chifteală** s. f. = zgomotul pe care-l face apa de subț o scândură sau [de subț] niște paie, când calci. PAMFILE, I. II.]

— Formațiune onomatopeică. Cf. CIHAC, II 258. Cf. **chifui**, **pițli**, idem.

CHIFTIE s. f. (Cul.) v. **pițte**.

CHIFTIRITĂ s. f. (Entom.) v. **coropișniță**.

CHIFUI vb. IV^a *Gronder, grommeler, bouder, bougonner*. — Intrans. A bomlăni, a mormăi, a cărâi, a mărlă. *Azi așa, măni așa*, — oameti încep să jipe, să chifuiască și să spute stăpânului că, de l-o mai ține pe ăsta mai mare peste ei, țși iau tliuțele d'ocolo. PAMFILE, COM. 38.

CHIGORNICER(IU) s. a. (Păst.) v. **chiag**.

CHÍ-HA! interj. v. **chihal**.

CHIHAI ! Interjecție care imită tusea. Com. FURTUNA. [Și: **chi-hai!** T. SPERANȚĂ, ap. TDRG.] Cf. **chehe**, **chihăi**.

CHIHĂI vb. IV^a (ș. d.) v. **chicot** ș. d.

CHIHĂI vb. IV^a, I 1°. *Tousser fort*. 2°. *Glopîr. II. Importuner, ennuyer*.

I. Intrans. 1°. A tuși în sec (ION CR. IV 86), mereu (com. FURTUNĂ), din cauza unei boale de piept (cf. ION CR. II 23), a face tot **chihai-chihai** (com. FURTUNĂ), a sușcăi. *Zedro-lindu-se în ganoșul cailor și chedând ca de moarte*. POMPLIU, ap. TDRG.

2°. (Despre vulpe) A clănțăni. Cf. căuni, **chefni**. Cf. H. XII 413. *Vulpea lătră și chihănește*. id. I 137.

II. Trans. A cărâi pe cineva, a smeti pe cineva cu vorba, a picăsi, a pi-ă. *Chihaiam pe mama să se puce pe l'ngă tata, ca doar m'a da și pe mine la câțit*. CREANGĂ, A. 81/. *Ce mă tot chihărești?* ION CR. IV 206. (Complinit prin: de cap) *Femei săni?* — *Ba*. — *Lăutari săni?* — *Nu-s, Ivane, ce mă tot chihărești de cap?* CREANGĂ, P. 308/11.

[Și: (ad I 1°) **chihăi** vb. IV^a, (ad I 2°) **chihăini** vb. IV^a. | Abstract: **chihăitură** s. f. (ad I 1°) *O tușă seacă...*, *revenind în chihăituri*. ȚȘTU, ap. TDRG.]

— Formațiune onomatopeică. Cf. **chihai**, **chehe**, **chicot**, germ. *keuchen*, idem, ung. *keh-in*, *köhöng*, idem, bulg. *kiham* «strănut», rut. *kihavicia* «tuse convulsivă».

CHIHAIĂ † subst.

CHIHAIĂ-BEIU † s. m. } v. **chehală**.

CHIHAIIE † subst.

CHIHĂINI vb. IV^a v. **chihăi**.

CHIHĂIU † s. m. v. **chehală**.

CHIHANGIU † s. m. ? [Lei] *160 de la un chihangu*. URICARIUL, XIX 341/11.

CHIHĂRCĂ s. f. (Mold.) *Grosse femme*. — Femeie greoaie, ca o putinică, beșoandă, dop. Cf. ION CR. VII 252.

CHIFTEĂLĂ † s. f. — Flăcăraie? *Aprinzând o chiftelă mare, de mergea focul în sus*. DOSOFTEIU, ap. TDRG.

CHILIBĂR s. a. (Min.)

CHILIBĂRĂT, -Ă adj. } v. **chilimbar**.

CHILIBĂRIU, -IE adj.

CHILIMBAR s. a. (Min.) *Ambre jaune, sucin*. — Rășină fosilă, dură, sfărâmițoasă, semi-opacă sau aproape transparentă, de culoare variind de

la galben deschis până la roșcat-cafeniu, cu proprietăți electrice, din care se fac salbe, imamele, țigărele, mălăni etc., ambră, cf. electru. Și în mijlocul lui, ca vederea chehrîbării, în mijlocul focului. BIBLIA (1688) 534. Ca niște oameni blânzi și fără de răutate au mers după dânsul, ca hieșul după piatra magnetului și ca părul după chehrîbărul cel curat. ANTIM. P. 3/23. *Chirimbăr* de cel bun, oca 3 lei 7 potronici vechi: *chirimbăr* prost, oca 230 bani. TARIF (1761), ap. ȘIO. Alină oca de chehrîbării. ILIODOR (1773), ap. GUR. II 30/24. *Chihlibar nelucral*, oca 180 bani. TARIF (1792) ap. ȘIO. *Chehlimbar pe unde va intră sau teși*, 180 bani. TARIF (1792). ib. *Evențe de chihlibar*. PISCUDESCU, O. 288/23. *Învărtă pe degete niște mălăni de chihlibar*. FILIMON, P. DDRF. *Mălăni de mărgean sau de chirimbăr*. ALECSANDRI, ap. ȘIO. *Mobilele de chirimbăr*. C. NEGROZZI, I. 240. *Insecte efemere păstrate într'un chihlibar mai tracic*. MAIORESCU, CR. I 296/14. *Șaluri de Tarigrad și chihlibare cât ou de găină*. DELAVRANCEA, ap. ȘIO. *Icoane de sticlă, chihlimbar, matosai, tumeac*. JIPESCU, lb. I se făcă... o lută de argint și ciubucu' de chihlimbar (chihlibar). ȘEZ. VI 142. *Ciubucul... împodobit cu o inamă de chehimbar*. lb. XII 4. *Dinți mărunți, mărgăritar, Ochigoriți-și chihlibar*. TEODORESCU, P. P. 312. *Munții chihlimbarului*. PAMFILE, C. T. 89. | Specie: *chihlimbar negru*. POLIZU. *Chihlimbar negru mirostor*, din munți *Carpașilor*. DRĂGHICI, ap. ȘIO. [Și: *chihlibar* (COSTINESCU), *chihlimbăr*, *chihlimbăr*, *chihlibăr* (scris și *chihlibăr*), *chihlimbăr*, *chihlimbăr* (IDRĂG.), *chiribăr* (id.), *chehrîbăr* (lu), *chehlimbăr*, *chehimbăr* s. a. | Adjectiv: *chihli*(nu)bariu, -le, *chihlimbăriu*, -le = ca chihlibărul, de culoarea chihlibării (galben). *Vin chihlibării*. FILIMON, G. III 608. *Fața ei eră de o albeață chihlimbaric*. EMINESCU, N. 100/25. *Arzărind pe gău un pahar de vin chihlibării, răni ca o cănelă, când vede că i se gătește prada*. ODOBESCU, I. 84. *Buteici pline cu vinul cel mai chihlimbăriu*. N. GANE, ap. ȘIO. *A sorbi păhărele de vin chihlimbării*. SADOVEANU, LUC. VI 390. | Verb: (neobiceiuit, atestat numai la part): *chihlibărit*, -ă adj. = amestecat cu chihli(m)bar. *Să se dea să bea bolnavul picăturile de corn de cerb chihlibărite*. PISCUDESCU, O 257/22.

— Din turc. *kehribar*, *kehlbar*, *keliber* (< pers. *keh-râba* «tare-paille», idem. ȘIO).

CHIHOARĂ s. f. (Bot.) Varietăți de raisin. — Varietate de strugure (JIPESCU, O. 53) cu boabe mari și de culoare galbuie (H. XVI 66). [Și: *ghhoară* s. f. JIPESCU, O. 53, *ghihără* s. f. H. VI 131, (cu variațea) *ghihără-verde* ib., H. XVI 66, *zghihără* s. f. IDRĂG.]

CHIHOARCĂ s. f. *Mauvais chapeau*. — (Mold.) Pălărie s. căciulă rea (Suceava). ȘEZ. XIX 60. | P. ext. Persoană care poartă o astfel de pălărie. ib. *Ce mai faci tu, măi chihhoarcă?* ib.

CHIHOT s. a. v. *chiot* și *chicot*.

CHIHOTI vb. IV^a v. *chiot*.

CHIRIBĂR(IU) s. a. (Min.) } v. *chihlimbăr*.
CHIRIMBAR s. a. (Min.) }

CHIRUI vb. IV^a v. *chicot*.

CHIU † subst. *Massue*. — (Rusism, în Glosariul lui IORD. GOLESCU) Măciuc. DR. II 653. — Din rus. *киѣ*, «Stoc». Cf. dubletul *achiu* (1^a). V. Bogrea, *Dacoromania* II 653.

CHIJĂ s. f. *Espèce*. — SOIU. ION CR. II 277. *Bătăutul mieu îi chijă rea și pace*. ib. Cf. *piază* (chiază).

CHIJĂȘ † s. m. v. *chezaș*.

CHIJNĂ s. f. (Băieș.) Instrument de min-ur. — Instrument de lemn în formă de sapă, cu care băieșii (minerii) limpezesc aurul (Abrud). VICIU, GL.

CHIL s. a. v. *chilogram*.

CHIL s. a. *Tube réfrigérant*. — (Germanism) Teavă de răcit (la alamb.c). *Dospidă plămăda, se pune la fierț în căldări, din care țese prin chil și intră în mașina de distilat*. I. IONESCU, D. 2-4. — Din germ. *Kühl(röhre)*, idem. Cf. *chilștoc*. LACEA.

CHIL s. m. (Bot.) v. *chei*.

CHIL s. m. sing. (Fiziol.) *Chyle*. — Suc format, în intestinul subțire, de partea hrăntoa e a alimentelor și care se absoarbe în sânge. [Și: *hil* s. m. sing., (cu pronunțare franceză) și s. m. s. ng. | Familia: (după fr. *chylifère*, idem) *chilifer*, -ă adj. = care ducă chilul. *Vase chilifere* = vasele limfatice ale inte-tinului, în care se absoarbe, în parte, chilul și care-l duc din intestin în canalul toracic; — *chilifcă* vb. I = a preface în chil. Cf. IDRĂG., (cu abstractele) *chilificare*, (după fr. *chylification*, idem) *chilificăție*, *chilificație* s. f. = formarea chilului în inte-tinul subțire și în vasele chilifere.] — N. din fr. (< lat. *chylus* < grec. *χυλός*; esuca)

CHILĂ s. f. 1^a. *Mesure de capacité*. 2^a. *Împôt sur le*, cereale.

1^a. Măsură de capacitate (din vechiul sistem de măsură din țările românești) întrebuințată mai ales pentru cereale, cuprinzând, în Muntenia, 20 (s. 22 s. 24 JAHRESBER. XIX 76) de baniți (CLIMESCU, A. 214), deci 400 (COSTINESCU, LM.) s., mai demult, și 440 de ocale, s. 500 (PONTBRIANT) s. aproape 520 kg. (LM.) s. 679 de litri, s. 269 (DAMÉ, T.), iar în Moldova (cf. CLIMESCU, A. 214) numai 240 de ocale (LM.) s. 430 de litri (DAMÉ, T.). Prin introducerea sistemului metric, *chila* tinde să dispară (LM.) *Cumpără... făină, chila câte 20 galbini de aur*. LET. I A. 82/20. *Au fost trimis... câteva mi de chile zahere, făină și orz*. ib. II 128/12. *Dacă vrei să-mi dai grăul cu 50 de lei chila... îți cumpăr toată pâinea de pe moșie*. ALECSANDRI, T. 93. *Luă 21 de banișe în chidă în loc de 20*. ISPIRESCU, ap. ȘIO. *A vărsat stăpânul pasărilor din lumea asta 5 chile de mieu*. STĂNCESCU, lb. Când vezi cocoare întăite, să le numeri câte sânt, că atâtea chile de grâu ai să faci în acel an. ȘEZ. III 47/2. *Paști, murgule, paști, Paști, să mi te ngrăși, Că am să te vânz în lărg la Buzău, Pe chile de grâu*. TEODORESCU, P. P. 57. *Ăst Aguz al lui Topală A plecat la n-surditoare, Să ia fata lui Carale, Cu cinci chile de parale, Cu cinci sute de calane*. id. ib. 612. # *A bate ca pe-o chidă de popușoiu: cum se bate popușoiul*. ZANNE, P. I 265.

2^a. † Impozit care se plăteă cu un anumit număr de chile de cereale. *Să fie tertate de toate dăjdițele câte ar fi... împărătești, și de cai de mezu, și de chile, și de talovje* (a. 1740). FURNICA, I. C. 12. *Să fie în pace, să aibă pace, în aceste sale, de chile*. URICARIUL, ap. CIHAC, II 49. [Derivat: *chiligi* s. m. = muncitor (din port) care cară saci cu cereale (la corăbii). *Muncitorii chiligi trebuincioși la munca portului*. UNIVER-SUL, a. XX, nr. 252, p. 3, col. 2.]

— Din turc. *kil(e)* (< m.-grec. *κόλλος* «mesure de blé ou de liquides»). ȘIO.

CHILĂ s. f. v. **pilă**.

CHILĂ † s. f. 1°. *Hernie*. 2°. *Vaurien, malheur, misérable*.

1°. † (Med. pop.). (Atestat numai la DOSOFTEVI) *Hernie, vătămătură, surpătură; orhită. Având chilă împunotată*. V. S. 74₂. *Având 2 chile, la amândoi boții*. ib. 74₂.

2°. P. ext. (Numai în DICȚ.) Om de nimic, sârman, prăpădit, amarit (I.B.), nevoiaș (LM.); cf. *chilav*.

— Din paleosl. *kyla* (< grec. *κῆλη*), rus. *kilă*, bulg. *kila*, sârb. *kila*, idem (1). BERNEKER, SL. WB. 677. Cf. *chilav*.

CHILABĂ s. f. (Cor.) Danse paysanne. — Nume de danș țărănească (H. XIV 22, 66, 108), numit și cea la șura cortului (H. VII 426).

— Poate, din turc. *kelab* sturbares.

CHILĂCIU s. m. v. **chili (pili)**.

CHILĂP s. a. *Fourreau, gaine*. — (Turcism) Teacă. Cf. CHIAC, II 563, DDRF.

— Din turc. *ghylâf, quylyf*, idem. CHIAC, II 563. Cf. *calăp, căleap*.

CHILĂLĂI vb. IVa } v. **chelălăi**.

CHILĂLĂU s. m. sing. }

CHILĂMÂN s. a. v. **chiloman**.

CHILĂRIE s. f. v. **chiler**.

CHILĂȚĂ s. f. (Pop. în Transilv. și Mold.) *Culasse*. — Partea de jos a țevii de la pușcă, mai groasă, în care intră înăcrătura, sfierul puștii de la strai (Neamțu și Putna). MAT. FOLC. 1209. [Cățana] ca pușca cu chilă și te lasă fată, fată (Ocna-Sibului). ib. [Și: *chilăță* s. f. *Chilăta fiind împurulată de ală carabină, nu se potrivește la a mea*. CHIBICI-RĂVNEANU, CONV. LIT. XVII 110].

— Din fr. *culasse*, cu etimologie populară (după adj. lat). RĂDULESCU-POGONEANU.

CHILĂU s. m. *Masse ferrée*. — Ciocan ferecat, bățac, buzdugan, ghioagă. LB. DICȚ. [Plur. *chilăi* LB.].

— Din ung. *kölü (kölyü)* instrument de pisat, piua, pisălug. LACEA. Cf. *chilug, chilom*.

CHILĂV. -Ă adj., subst. I. *Malade, infirme*. II. *Fort*.

I. (Transilv., Mold., Bucov.) Adj. și subst. Bolnav (de picioare), olog, bolnăvicios, slab, prăpădit, neputincios, infirm, invalid, diform (LM.), sfărâmat (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), căzătură. Cf. *schilod, chilă* (2°). Cf. DICȚ. *Kilav*. ANON. CAR. S'au intras acasă schiopi și chilari. P. MAIOR, IST. 215. *Dacă arunci guse în foc, în ziua când pui rața să clocească, atunci pui de rață vor fi chilari*. MARIAN, O. II 395. *De nas cărnă, De picioare chilavă*. id. V. 233. *Toate urtele și stulele, Toate gureșele și chilavele, Cu mătura te-oiu mătura*. id. ib. 235. *Dar m'au găsit stând în loc, de picioare chilav* (Pătrăuți. în Bucov.). PĂRVEȘCU, II. 75. *Moartă'n pământ o lăsat, cităcă și bolnăvă* (Sângiorz, în Transilv.). ib. 81. *Numai una' rămăncă, S'acel cilav rămăncă*. VASILIU, C. 85. | P. ext. (Despre un obiect) Stricat, hodorigit. *Am adus chilavă cărușă de lemne* (glosat prin șpea multă). (Nemțioșor, jud. Neamțu). ION CR. VI 30.

II. (Prin amestec cu *chilos = pilos*, în Mold.) Zdrăvan: *Hei, e om chilav, nu buclat* (Nemțioșor, Vânătorii-Neamțului, jud. Neamțu). ION CR. III 156.

[Cu rostire dialectală și: *cilav*, -ă, adj. | (În limba literară, de obicei, după verbul *schilăci*) *schilav*, -ă adj. = schilod. *Esti schilav tot! Un cerșor te 'n-torci acum acasă, Și ce fecior frumos erai! COSBUC, B. 53. Nu-i bine a pune cloșe (cloșce), pentru că din ouăle puse... tes pui slabi, schilari*. MARIAN, SE. II 44. — (cu derivatul format după betegos) *schilăvos*, -oasă adj. = (schilav). *Vă petreceți vremea a fătă niște sthuri schilăvoase*. C. NEGRUZZI, I 224. | Abstracte: *chilăvie* † s. f. = chilă (1°), vătămătură, surpătură. *Având chilărie la boage*. MINEIUL (1776) 1/9°/2. *Punându-și chilăria de asupra năcovalni*. ib. 120°/1; — *schilăvie* s. f. = faptul de a fi schilav, olog; — *schilăvenie* s. f. = faptul de a fi schilav; ființă schilavă. | Verbe (cf. sârb. *kilaviti*): *chilăvi*, (dial.) *chilăi* (Brașov), *chilăgi* (Straja, în Bucov., com. AR. TOMIAC), *chilăgi* (id.), *chilăgi* (VAIDA), (cf. sârb. *isklaviti* «a produce cuivă o hernie») *schilăvi* vb. IVa=(intrans. și refl.) a ajunge (s)chilav, infirm, olog; (trans. și refl.) a sfărâma (com. AR. TOMIAC), a bate rău, a (se) lovi (Straja, în Bucov., com. AR. TOMIAC), a schilodi (POMPILIU, BIH. 1006), a (se) pâlă (sf. SEZ. II 186°/1) a (se) ologi, a (se) diformă, a snopi în bătai. *L-au schilăvit* [pe om] (a. 1765). IORGA, S. D. XIII 255. *Cel care au căzut acolo s'au prăpădit sau s'au schilăvit*. TURCU, E. 39. *Acum să te schilăvesc*. RETEGANUL, P. III 80°/1. *L-au bătat atât de tare, că l-au chilăvit de tot* (Bileca, în Bucov.). Com. G. TOFAN. *Să nu se năpustească asupra cuita, să-l chilăvescă, să-l betejască*. MARIAN, SE. II 51. *Fost-am fată de bogat și m'o dat dup'on sărac... Foamea dracului ce-o trag! Da de foame-ar fi ce-a fi, Dacă nu m'ar chilăvi*. MĂNDRĂSCU, L. P. 112°/1; — (cu a abstracte) (s)chilăvire s. f., *schilăvitoră* s. f. DICȚ. — (și cu part.-adj.) (s)chilăvit (chilăgit SEZ. III 186°/1), -ă = ologit. *Trupuri multe schilăvite*. PANN, E. IV 60.]

— Din bulg. *kilav* s. sârb. *kilav* scu hernie, vătămat; slab, rău. Cf. *chilă*, des *chilăvi*.

CHILĂVI vb. IVa } v. **chilav**.

CHILĂVIE † s. f. }

CHILĂVITĂ s. f. (Oltenia, Banat) (*Petite*) *bêche*. — Casmă (VĂRCOL), săpuță (Delta, Banat, VICIU, GL.), sapă onărească ascuțită, cu coada scurtă (LIUBA-IANA, M. 46). Cf. H. XVIII 142. [Și: *chilăvită* s. f. = unealtă de săpat pământul pietros, ciocan, gheunoiu (Conop, Arad). Com. ITTU. (+ *chilom*) *chilomită* s. f. = târnăcoș cu două părți, una lată și una ascuțită. CONV. LIT. LIV 165.]

CHILĂCIU s. a. v. **chelug**.

CHILĂLĂ s. f. v. **pili**.

CHILÉR s. a. *Appentis; cellier; magasin d'approvisionnement*. — Mică încăpere, la casele țărănești, așezată mai ales în dosul casei s. Într-o parte, sub același acoperiș cu casa (cf. DAME, T. 98), uneori dedesubt, cu pînă zidită, s., la gospodăria mai cu dare de mână, clădită (din bărne ION CR. II 175) la o parte, în curte, lipită cu lut, neînvelită; în ea se păstrează diferite lucruri de ale casei (H. II 255), dar mai ales de ale mâncării (poate servi chiar ca buclărie), s. se țin oi, vîței, porci în ea s. se adapostesc carul, plugul etc.; cf. *chelar*, pînă, becui; despărțitură mică în coliba de la stăna, în care se păstrează vase pline cu lapte (MARIAN), *celar* (2°, cf. H. VII 95), *polată*, *cămară* (GRAIUL, II 268), *căsuță*, *caroiu*. Cf. PAMFILE, I. C. 402, 415, LM. *Un butoiu curînd va scoate Din chilierul*

lui Sulpiciu. OLLĂNESCU, o. 320. *Curând chilerul cu merinde...* CONV. LIT. XXVI 108. *Apoi se duce în chiler.* SANDU-ALDEA, D. N. 194. *Du-te în chelarul mieu și alege-ți de acolo o lădă.* FUNDESCU, B. 112/3. *Bostanii... se păstrează țarna în chilere.* GAZ. SĂT. ap. TDRG. || Fig. Cămară de aprovizionare a Imperiului turcesc, cum erau considerate de Turci Țările românești, în a g a r ă. ȘIO. Cf. TES. II 308, 310. IORGA, S. D. XI 205. *Au pus și vâdrul, de au sărdciți de istov raiaua, și au degerat chelerul împărdesc, de nici vile nici bucate nici bani n'au mai rămas la oameni în țară.* DIONISIE, E. 194/. *Pământul Țării rumânești, fiindcă este cheler al împărdescului mele... este trebuință să se păzească și să se ocrotească.* DUMITRACHE, 467. *Din chelerul împărdescii, din Moldavia, lipsește chelerul țării (a. 1812).* URICARIUL IV 353/12. *Chelerul împărdescii să nu-l lase de picirul.* BELDI-MAN, TR. 352.

[Și: *chiléria, cheler(iu), chelăr(iu)* (MARIAN. GRAIU II 267). || Diminutiv (în poezia pop.): *chilerel* s. a. *Bagă oi la chilerel, Chilerel de păntinel.* Cu ușa de stejar. H. XII 181. | Cu sufix local: *chilărie* s. f. = *chiler. Alta* [câșuță] ca o chilărie, pentru trebuința acestor. (a. 1828). URICARIUL II 185/13.]

— Cuvânt care a pătruns în limbă din sudul Dunării, prin Bulgari (kilér), Turci (kiler) s. Neogreci *κελλήριος*), formând triplet cu *chelar* și *celar* (< lat. cellarium) Cf. și *chilie*.

CHILEREL s. a. v. chiler.

CHILERMENEĂ † s. f. sing. (Min.) *Terre boiaire* (*Bolus armeniaca* s. *rubra*). — Mineral întrebuințat la colorat și în medicină. Cf. POLIZU, *Chilermen de Ia oală, I leu.* TARIF (a. 1761), ap. ȘIO. [Și: (cf. etimologia) *chilermen* s. m. sing. *Prof... de pământ roșu chilermen.* PISCUPESCU, o. 311/3; și *chilermen* s. m. sing. BIANU, ap. TDRG.; (prin etimologie p-pulară) *chilie-armenească* s. f. sing. CONV. LIT. XXVI 452.]

— Din turc. *kil ermeni* «bol d'Arménies (kil «argile și ermeni «Arménies), cf. n.-grec. *κελλήριος*. ȘIO.

CHILERMENI s. m. sing. (Min.) v. chilermeneă.

CHILFĂC s. a. (Dulgh.) Instrument de menajier. — (Ialomița) Unealtă de dulgherie (nedefinită), care se întrebuințează în legătura cu dalta și cu ferăstrăul. *Daltă, herestrău pe chilfac.* H. VII 156.

CHILFOS(E)ĂLĂ s. f. *Rossée*. — Bătaie (ION CR. II 80), chelfăneală. — Cf. chelfăni.

CHILFOSEĂLĂ s. f. v. chirfos.

CHILHANAGIU † s. m. | v. chilhan.

CHILHANGIU † s. m. | v. chilhan.

CHILĂ vb. IVa (ș. d.) v. plli ș. d.

CHILICH s. m. plur. tant. *Semaine qui suit la Saint-Philippe.*—(Mold. Superst. pop.). Filipi. PAMFILE, S. T. 113. *Zilele de la apostolul Filp până la intrarea în biserică (14—21 Noemvrie). În zilele acestea nu-i iertat să tai cu foarfecel, ca să nu manânce lupul oile. Femele, ca nu cumva să se greasească, leagă foarfecel cu ață. Să nu tai, că-s Chilipchi (Jina, jud. Sibiu) Com. V. LAZĂR. *Chilichii* sânt niște ființe care se țin de oameni și femei în două zile din săptămâna albă. În aceste zile [țărani] nu lucrează nimica, nici nu dau niminui nimic din casă, și cred că, dacă nu-oi vor ține, le mor vitele și că ei li au de zestre de la părinți*

lor și ei asemenea îi vor da fiilor lor. Cf. H. XIV 345. Se mai numesc și *circovi*. H. VII 466. [Și: *Chilipchi* s. m. plur.]

— Rostire dialectală din Filipi, devenit mai târziu *h'ilitic*, apoi, cu asimilare (*h'-k' > k'-k'*), *k'ilitic*.

CHILICHIN s. a. (Bot.) v. tulichină.

CHILIE s. f. v. chelle.

CHILIE s. f. 1°. *Cellule*. 2°. *Chambrette*. 3°. *Cave*. 4°. *Partie du moulin à vent*.

1°. *Odăiță* din cuprinsul mânăstirei, în care locuiește un călugăr s. o călugăriță, odăiță de sihăstru, cămară, cămăruță. Cf. COSTINESCU. *Kilie* = *cella*. ANON. CAR. Nu țeseă din chilie, până nu cetă psaltirea toată. DOSOFTEIU, ap. GCR. I 253/10. *L-au lovit o amecală ce se zice damă, de au căzut în mijlocul mânăstirii, și luându-l feciorii în brațe, de-abia l-au dus până la chilie.* LET. II 425/17. *Mânăstire mare și curioasă, cu chilii de piatră.* MAGAZ. IST. II 330/2. *Părintele Paisie are o mică chilie în mânăstirea Raducanu.* C. NEGRUZZI, I 313. *Lasă tot: neagră chilie, Comanac, metanți, vasă.* ALECSANDRI, P. I 18. *Danțul, muzica, pădurea, Pe acestea l'ndrăgiiu.* Nu chiliele pustiți, Unde plângi, gândind aturea. EMINESCU, P. 101. *Au răcolit de-a-fra-păr toate chiliele matorilor, dar n'au găsit-o.* CREANGĂ, A. 74/13.

2°. P. ext. *Odăiță* (LB.) destinată numai pentru o singură persoană (cf. PĂSCULESCU, L. P.), (în care se retrage cineva pentru a se izola s. pentru a se culca); p. ext. odăie (mică), cameră, cămară, cămăruță. *Unde sând chiliele cele mari și împodobite?* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. *Frunzărind și zi și noapte tomuri de cărți colubrinoase, Se fericește năvălul în chilii întincoase.* KONAKI, P. 287. *Alegând (din cărți) ce mi se pără mai interesant, alergaiu, de mă închisiiu în chilii mica.* BĂLCESCU, ap. TDRG. [La casa domnească pe urmă venea o lădă întincoasă, în care da, de toate părțile, ușile deosebitilor încăperi, din care unele lungi și înguste, cu o mică ferestruie în fund, lăcăz de odihnă pentru noapte, purtau numele de chiiți. ODOBESCU, I 127/12. *Când intră în chilii lui, răsună lung.* EMINESCU, N. 57/20. *Ce chilie durată și-a făcut la poarta bisericel pentru școală?* CREANGĂ, A. 2/4. *Intră fata în-lăuntru, se uită prin toate chiliele, dar nu zări pe nimeni.* RETEGANUL, P. IV 5. *Procol îi cetește prohodul...* în sobă (chilie) sau afară. MARIAN, I. 309/10. *Ieși tu, mânărd, din chilie, Și te uită 'n sus prin vie.* DOINE, 6/12. *Și prin chilii eă culcați.* PĂSCULESCU, L. P.

3°. (La Români din Serbia) Pivniță, podrum (GIUGLEA-VĂLSAN, R. S.). *chiler. El, frate, că se mbătă și 'n chiele se culcă.* id. ib.

4°. O parte a morii de vânt. Cf. DAMĂ, T. 162. [Și: *chelle* s. f. (ad 1°) *Chelia stăruțului.* DOSOFTEIU, V. S. 162; (ad 3°) GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 299. | Diminutive: *chiliuță, chiliuță* (MARDARIE, L. 45) † s. f. [Pronunț. -li-u-, -li-i-] = chilie mică, cămăruță, odăiță; fig. alveolă (COSTINESCU). (Ad 1°) *Care e acolo, la chiișua mea?* — *Eu sânt, maică...* ȘEZ, II 114/2. *Făgăduia să-și facă pe munte, Prin vărfuri cărunte, Mică chiișua și mică cășuță, Cu icone sfinte, Sfinte și cinșite.* TEODORESCU, P. P. 37b; (ad 2°) LB. *Sezăă țair-o chiișua din casele unui boieru mare.* EMINESCU, N. 57/20. *I-o dat drumu'n chiișua, Tar ei, drumu' când i-o dat, S'o dus și s'o pus la pot.* ȘEZ, I 78b/20. — *chilioară* s. f. [Pronunț. -li-o-u-] = chilioară; fig. alveolă (DICT.). (Ad 1°) *L-au astrucatu-l la chiișora su.* DOSOFTEIU, V. S. 246. *Părintele Neofit plântă o viță de vie, la fereastra chilioarei sale.* C. NEGRUZZI, I 313. *Călugărița se zărește Din chilioară*

'neet țegînd. id. II 116². De ești om bun, aproape de chilioara mea; iară de ești om rău, departe de pe locurile acestei! CREANGĂ, p. 50^{1/2}. Ea mi-și făcea Mitcă chilioară, Pe mal de aproape. TEODOR-RESCU, p. p. 35; (ad 2^a) Oiu intră în chilioară, Pune-oiu față la 'năldeală. id. ib. 87.]

— Din poloslav, *kelja*, *kelija* (rus. *keltio*, *keltia*, bulg. *kelija*, *keltja*, idem), din grec. *κελίον* (cf. *chelear*, *chiler*, *celar*).

CHILIE-ARMENEASCĂ s. f. sing. (Min.) v. *chilermenă*.

CHILIFĂR s. m. (Ornit.) = căllfar (1). *Chilifarit* sînt niște pasări sălbatice, foarte frumoase care trîsese pe maluri, mărișoare ca rațele, cu pene mîndre, galbene, can roșietice. Cf. H. XIV 445.

CHILIFĂR, -Ă adj. (Fiziol.)

CHILIFICĂ vb. I (Fiziol.)

CHILIFICĂȚIE, **CHILIFICĂȚIUNE** v. *chif.*

s. f. (Fiziol.)

CHILIGIU, -IE adj. v. *celebriu*.

CHILIGIU s. m. v. *chilă*.

CHILINOĂIE s. f. v. *ceablău*.

CHILITĂ † s. f. v. *chilie*.

CHILIM s. m. sing. v. *cherem*.

CHILIM s. a. *Topis (broché)*. — Țesătură (H. V 4, VII 171, IX 55, XII 261, XIV 134) în formă de covor (DICT.) ales (H. V 177), cu două fețe (ȘI.); se țesută (LM.) îngustă de vre-un metru și înflorată (Șișești, Mehedinți, com. N. IONESCU); pătură cu flori (H. IX 123), cu care se acopere patul (H. XVIII 4). *Chilimurile turcești, de unul 14 bani buni; chilimuri broslavați, de unul 10 bani.* TARIF (1761), ap. Ș. O. [Cămarile] eră așternute cu chilimuri de mătase. GORGAN, H. I 65. Un pat de scînduri, acoperit cu un chilim de Tarigard. FILIMON, C. I 756. Femeile fac scoarțe și chilimuri, pentru așternut în case. I. IONESCU, M. 686. Un chilim vechiu, dar foarte frumos ales. DELAVRANCEA, T. 51. Năsdălite la cei săraci sînt împ. dobito cu scoarță sau chilim. MARIAN, I. 256^{1/2}. [Plur. -limuri.]

— Din turc. *kilim* 'tapis grossier à poils ras, nattes' ȘI O, sau din bulg. *kilim* (*kelim* și sârb. *kelim*, rus. *kelimă*, *kiltimă*, rut. *kyl'm*, *kyl'im*) ecovor (țesut în casă).

CHILIMANDROS s. a. *Embarras, ennui*. — Bucuc. C. m. FURTUNĂ. Ce-mi mai trebuie mie *chilimandros pe cap!* Com. id. [Plur. -drosuri.]

— Pare a fi același cuvînt cu *calamandros*.

CHILIMBĂR s. a. (Min.) v. *chihlimbar*.

CHILIMBÔȚ s. a. v. *chilimoață*.

CHILIMÛT s. a. v. *chelemet*.

CHILIMFĂR s. a. (Min.) v. *chihlimbar*.

CHILIMICĂ s. f. (Bot.) = *filmică*. BĂRCIANU. [Forma *chilimică* poate să fie numai o grafie greșită pentru rostirea dialectală *hitimică*.]

CHILIMIE s. f. *Rancher, corne, éperon* (de charrette). — Sp-teaza de care e legată leuca (Dolj, DAME, T. 11); bucată de lemn cu două brațe în formă de u, întrebunțată când se aduc lemne, carul fiind fără loitre (Gherești, Dolj, ION CR. VIII

89). | P. ext. Carul fără loitre se zice *în chilimie* (Șișești, Mehedinți, com. N. IONESCU). Cf. H. V 16. | P. ext. Lemnele încercate pe un car fără loitre. *A cumpărat o chilimie de lemne* (Gherești, Dolj). ION CR. VIII 89. — Din bulg. *k(î)limija*, idem.

CHILIMIN s. m. (Bot.) = *filmică*. BĂRCIANU. [Forma *chilimin* poate să fie numai o grafie greșită pentru rostirea dialectală *hitimin*.]

CHILIMINĂ s. f. (Bot.) = *filmică*. *Gheorghină, lemnul-Domnului...*, *chilimică*. PĂCALĂ, M. B. 206. [Forma *chilimindă* poate să fie numai o grafie greșită pentru rostirea dialectală *hitimindă*.]

CHILIMOĂȚĂ s. f. Pâte mal cuite. — Aluat copt rău (Nemșoș, Neanțu). ION CR. IV 27. [Și: *chilimoi* s. a. = gălmoz. SCRIBAN, ARH. a. 1922, nr. 2, p. 239. — (orientat după boi): *chilimbôț* s. a. = boi. Par'că-i un boi-chilimbôț Boiți, în frunte cu un ochiu, Numai să nu fie de dochio. CREANGĂ, P. 244^{1/2}.] — Cf. *gălmoz*.

CHILIMÔȚ s. a. v. *chilimoață*.

CHILIN, -A adj. adv. s. a. 1^a. *Diverz, distinct, séparé*. 2. *Séparément*. 3^a. *Tas*.

1^a. † A d. J. Deosebit, diferit, separat. Cf. LB., LM. I au pus ca turmele *chiline* Pre moșii, în răvd, cum îi să vine. DOSOPHTE, PS 378. Sînt oameni de *chiline* chemări. TICHINDEAL, F. 117. Precum și alte multe și *chiline* lucruri, așa și aurul și alte bogății... se laudă. id. ib. 290. | (Întrebunțat astăzi, în Transilv., în loc. a d. v. și a d. j.) De *chilin* = deosebit, separat, despărțit, o parte (POMPILIU, BIH. 1007, cf. de-a bașca, deosebi. O ai fi silind... o gîdea în casă de *chilin* (a. 1817). IORGA, S. D. XII 171. Cei mai mulți... pentru scoaterea și prășirea materilor nu îngăduie să se pună ouă de *chilin* sau deosebi. ECONOMIA 177. [Oile] se pasc de *chilin* pînă la Vinerca-mare. ib. 87. Șurile și pînțele și jîgnitele le vor avea de *chilin*. ȘINCAL, HR. III 278 1/2. Mîncă de *chilin*. STAN, M. 149. S'o dai de *chilin* de tată-so = s'a despărțit de tată-său. Cf. id. ib. 149.

2^a. † A d. v. Deosebit, separat. Cf. LB. *Kilin*' = seorsim. ANON. CAR.

3^a. [Rare] Subst. Gramădat. *Frunzele* [de tutun] se pun în *chilimuri* mici (grămăzi). I. IONESCU, P. 413.

[Și: *deschilin*, -ă adj. BĂRCIANU. | Adverb: *chilîneste* †, (printr-o etimologizare falsă) *chîneste* † = deosebit, separat, într'alt chip. LB. | Verbe: (cf. ung. *kälölniti* 'sa separa') *chilini* (mai întrebunțat) *deschilin*, (cu sncopă) *deschilini*, (cu pronunțare dialectală) *chilinghi* (VAIDA), *deschilindi* (STAN, M. 149), (prin etimologizare falsă, cf. LB. și) *elini* †, *deselini* † IV^a trans. și refl. = a (se) deosebi, a (se) separa, a (se) despărți, a (se) distinge, a (se) lămuri (cf. H. XVIII 40); p. ext. a se desmorți, a se deșteptă, după o spămă. Com. FURTUNĂ. Din care pricină, i-au *chilinit* într-o casă, de *chilin* (a. 1817). IORGA, S. D. XII 206. Chiar *deschilinceste* pre *Bulgari* de *Vlahi*. P. MAIOR, IST. 225. [Ole cu mie] trebuie să se *deschilincească* de berbeci. ECONOMIA, 91. Strugurii la cules să-i *deschilincești*. ib. 161. Știe să-și *deschilincească* nevota din nevota. TICHINDEAL, F. 158. De atunci au început a da *domnia* fărît *Moldovei* la oameni străini, și corii s'au *deschilinit* pre sine de la alții cu ceva stricare a creștinății. ȘINCAL, HR. III 6^{1/2}. Mă *chilinghească*. VAIDA. Cum și-a adus aminte în ce zi o fost *Crăciunul*, cum s'a *deschilinit* pe loc. Com. FURTUNĂ; — (cu derivatele): *deschilnire* (*deschilnire* †) s. f. = deosebire. *Deschilnirea* au făcut

Priscus între aceaste două dialecte. P. MAIOR, IST. 53. Desclînirea dialectelor numai în vorbă se aude. id. ib. 237. Așdărea scrie și Zonara și Katoana, cu accē desclînire, că dănaul toate aceste... le desparte în trei ani. SINCAL, HR. I 185/2. Întră [= între] al micu și întră al idu viera trebuie să fie terco desclînire. TICHINDEAL, P. 294. Numai o desclînire tot eră între puștile estea nouă de azi și a lui Agheran. FRÂNCU-CANDREA, ap. TDRG., desclîn(i)nit (desclîn(i)t, -ă adj. adv. = deosebit, diferit. Aldca ginte desclîn(i)te. P. MAIOR, IST. 14. Făcură împărăție desclîn(i)tă de împărăția Grecilor. id. ib. 225. Cursul poștelor în desclîn(i)te (desclîn(i)te 132/2) Jări. CALENDARIU (1814), 1/10. Colica din desclîn(i)te pricini se naște. ib. 168/12. Ceva desclîn(i)nit trebuie să fie 'n apropiere. SLAVICI, ap. TDRG. Maistrul să mănânce desclîn(i)nit. POPOVICI-BĂNĂTEANU, ap. id. Părțile (iei) se fac desclîn(i)nit și se prind(e) de olăltă numai așa după ac, ca la spălat să se poată decoace. BREBENEL, GR. P.]

— Din ung. *kälön*, idem.

CHILINÉȘTE † adv. }
CHILINGHĂ vb. IV^a } v. *chilnă*.
CHILINI vb. IV^a }

CHILINĂ s. f. (Med.) v. *chilină*.

CHILINDRU † s. a. v. *čilindru*.

CHILINICĂ s. f. (Bot.; Mold.) = *filmică*. DDRF. [Poate numai grafie greșită pentru rostirea dialectală *hlinică*.]

CHILIOĂRĂ s. f. v. *chille*.

CHILION-ARĂPESC s. m. (Bot.) Numele unor plante: (după DDRF.) = *păpădie*, (după BĂRCIANU) = *Athamanta libanotis* (germ. *Heilwur*). [Pronunț. -h-on.]

CHILIP s. a. = *căleap*. Spec. Scul de boiangie (Măgurele), în Teleorman, com. OLMAZU.

CHILIPÉR(IU) s. a. v. *chilipir*.

CHILIPİR s. a. 1^a. *Marchandise d'occasion et à bon compte*. 2^a. *Bonne affaire, aubaine*.

1^a. Lucru cumpărat foarte ieftin, marfă (de ocazie) cu preț de nimic. Cf. ȘIO. *Câte chilipiruri coitu' mai luă de acuma încolo*. GORJAN, H. II 204. *Umbă Bursulescu să-mi cumpere răsăția cu o nimică toată... S'o îndulcit cu chilipiruri*. ALECSANDRI, T. 258. *Nu scăpă chilipiriu' din mână!* id. ib. 828. *Să se ducă la lărg, să cerce a apucă nicoai chilipiruri*. STĂNCESCU, ap. ȘIO. # *A umbă după chilipiruri*. Cf. TDRG. || (Cu funcțiune adverbială) *Casa chilipir a cumpără*. PANN, H. 68.

2^a. Căștiq inlămplător, fără muncă; (ocazie de) profit neașteptat (cf. LM., ȘIO.), pleazăcă (PAMFILE, J. II). *Căci într'ăsa chilipiruri știaș cu nu vor mai da*. BELDIMAN, ap. ȘIO. [Ironie] *Afurișită noapte!*... *Să ne ferescă Dumnezcu de oșia chilipir!* CONTEMPORANUL, V. vol. II 2. *O vîșie miroșie a carne...*, *socotă că a dat de vr'un chilipir*, și *vened să-și cerce măslele în el*. ISPIRESCU, ap. ȘIO. *Bravo! peste bun chilipir am dat!* zise împăratul, uitându-se la frumusețea vitelor. BASME, ib. *O dat chilipiru' peste el*. ȘEZ. XVIII 268. | P. ext. *Fata asta, ce mai chilipir!* POLIZU.

[Plur. -piruri. | ȘI: *chilipér(iu)* s. a. PAMFILE, J. II: *chilipir* s. a. Când tubutul său dărbat se folosește de vr'un *chilipir*. ALECSANDRI, ap. ȘIO.; *chelepir* s. a. *Aemenca manuspuri sau chelepiruri*

bănoase. DRĂGHESCU, ap. ȘIO.; (cf. arom. *chilipuri*); *chilipăr* s. a. (cu plur. -pure). *De chilipure eră 'n ptoaf' precupitor*. PANN, H. 10; *chilipir* s. a. RUDOW, XVII 410. | Derivate: (c turc. *kelepeği*) *chilipirgiu* s. m. = care umbă după chilipiruri. Cf. ȘIO. *Sânt niște chilipirgit*. I. NEGRUZZI, IV 40. (*Oamenii serioși*) *ști croiese drum lung, dând la o parte cu brațele lor vânoase pe șarlatani și pe chilipirgit*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. | Verb: *chilipirgi* IV^a trans. = a cumpără ceva cu un preț foarte ieftin, a trage pe sfoară, a lăsa. Cf. TDRG., ȘIO. *Am chilipirgit brățara*. CONV. LIT., ap. TDRG.; (cu derivatul) *chilipirit* s. a. *A apucat nărov de chilipirgi*. KIKIREZU, ap. ȘIO.]

— Din turc. *kelepir*, idem (propriu 'șaf, pradă'; la început termen militar). ȘIO.

CHILIPIRGI vb. IV^a }
CHILIPIRGI s. m. } v. *chilipir*.
CHILIPİR s. a. }

CHILIUȚĂ s. f. v. *chille*.

CHILNĂ s. f. }
CHILNĂR s. a. } v. *chelnă*.

CHILNIȚĂ s. f. v. *plivniță*.

CHILO s. a. v. *chilogram*.

CHILOGRAM s. a. *Kilogramme*. — Măsură de greutate, de o mie de grame (CLIMESCU, A. 259), cf. o. c. litru. [Scriș și: *kilogram* s. a., abreviat *kg(r)*. | ȘI (c abrev. famil. fr. și germ. *kilo*) *chilo* s. a. *Crăsmaru!*... *le-a adus în două rânduri câte o jumătate [de] chilo — vin bun*. SADOVEANU, P. 8. 59; — (pop., fam.) *chil* s. a. = *chilogram*; sticlă de un *chilogram*. *Bu cer un pahar de vin, Ea-mi întinde chitul plin*. PAMFILE, C. T. 159b.]

— N. din fr. (compoziție savantă din gr. *χίλιος* = o mie și *γρᾶμμα* = gram).

CHILOGRAMONÉTRU s. m. și a. (Mecan.) *Kilogrammètre*. — Unitate de măsură a lucrului la mașini și la motoare, corespunzând unei forțe capabile de a ridica la înălțime de un metru o greutate de un *chilogram*. Cf. PONI, F. 159.

— N. compus, după fr., din *chilogram* și *metru*.

CHILOLITRU s. m. *Kilolitre*. — Măsură de capacitate conținând (teoretic) o mie de litri (în practică, neîntrebuințat). Cf. CLIMESCU, A. 207.

— N. din fr. (c gr. *χίλιος* = mie și fr. *litre*).

CHILOLOIMÁN s. a. v. *chiloman*.

CHILÓM s. a. și m. 1^a. *Hache d'armes*. *Massue*. 2^a. *Coup de poing*. — (Invechit).

1^a. S. a. (În vechime) *Armă* (H. IV 87), având forma unui baston cu secure la un capăt (H. V 448), baltac. Cf. DICT. *Văză pre un harap înfricoșat, care[le] lovei cu un chilom, în gura bogatului*. COZMA (1692), ap. GCR. I 301/2. *Stupați sânt niște găinari cu arme: chiloame, lănci, giumege* [= *ciomege*]. DIONISIE, C. 164/2. *Conușul de tincri, răzându-l ca un zapciu ce eră, au scos chilomul și l-au luat pe cap* [= a început să-i dea în cap], *fără de milă*. ARHIVA R. II 141. | P. a. n. l. Măciuca. *Iaco văd trecând un om! Călare... și'n mână cu un chilom*. PANN, Ș. II 7/2. 2^a. P. ext. S. m. *Lovitură cu pumnul*. *Ercele li mai dete vr'o cățiva pumni în cap, chilomi d'ăta d'ăi lui, îndoași*. ISPIRESCU, U. 32/2.

[Și: (ad 1) **chilăm** s. a. *Un chilum de fier vechiu.* HERODOT (1645), 226, cf. 228. *Și-l bădur cu chilămulă în cap.* DOSOFTEIU, V. S. 128. *Purtaiu cahil zoronat și chilumu' ferceat.* MAT. FOLC. 405; — **chilomb** s. a. *Cât eră neica dănac, Pură calul zoronat și chilombul ferceat.* N. REV. R. IV 74. | **Derivat:** **chilomân** s. m. = zdravân, voinic, troucan (PAMFILE, A.). *Când l-a făcut mă-sa, eră cât o lingură, și acă s'a făcut un chiloman de băiet, că nu-ți vine să crezi că-i el. ib.*; — (cu a adjectivul) **chilomănesc**, -ească. *Că te-oiu gonî Cu cat chilomănești, Că te-oiu bate Cu măciucă chilomănești.* PAMFILE, B. 70.]

— Pentru etimologie, cf. pol. *kłof* «marteau de main, mustru d'armes» (CIHAC, II 646), sârb. *čulum* «topuz» < turc. *külünk* «piche pour casser les pierres, pic» Cuvântul se găsește și la Săcu (cu mb): *kölömp* «prăjină de 1-2 metri». Cf. *chilău*, *chilug* (= pilug).

CHILOMAN s. a. 1°. *Vacarme.* 2°. *Orgie.* 3°. *Lătre.*

1°. Gălăgie mare, făcută de mai mulți laolaltă, cu răsede, chiote, țipele, ceartă și bătăi; p. ext. zarvă, gălceavă (PAMFILE, C.); furtună (H. XVIII 136). *Ne pomenim cu un ramăt de stupai! amestec cu vâți și cu chiloman împărțit cu aman!* DUMITRACHE, 371. *Ș'aurind gălceavă, țipeț, chilomane, Incepă să strige: ce e asta, Stane?* PANN, S. II 30^{1/2}. *Și răd mari și miei!* [la jocul de-a alvița] și *fac chef, petrecere și chiloman mare.* ISPIRESCU, ap. HEM. 966^{1/2}. *Cătei, cum simțără că li s'a răpus stăpânul, se puseră pe un chiloman, de-ți venea să-ți iei lumea în cap.* id. L. 345^{1/2}. *Acum să fi auzit chilomane; pe aștia de ței, c'au rămas fără fată; ea, biet, de dincolo, că-i eră frică.* STĂNESCU, B. 113. *D'ăia ouzeam eu așcară, pe 'nnoptate, de pe vârf, chilomane, ordăială și răgnet, p'în bădătura ta!* IPIESCU, O. 149. *Ce mai zăufate, Ce mai chiloman, Ce mai ramăt!* SEZ. XII 38. | *Cântarea leilor se cheamă chilomane.* H. XI 9.

2°. *Beție la toarță* (PAMFILE, A. 245).

3°. [În limbajul glumei al băutorilor, prin apropiere etimologică de *chilogram*] *Chilogram*, litru. BĂRCIANU, *Amice, jumote* [= o jumătate de] *chiloman de țuică!* CONTEMPORANUL, VII 145. *Întâitul chiloman trebură să-l dea totdeauna grănărar, ca să ude marfa.* CHRITESCULEA, CONV. LIT. XLIV 549.

[Și (ad 2°): (+ *chilăială*)] **chilămân** s. a. PAMFILE, C., **chiloloimân** s. a. CIHAC, II 330, **polizu**, **chiloloimân** s. a. POLIZU, **ghelămân** s. a. PAMFILE, A. 245.]

CHILOMAN s. m.

CHILOMĂNESC, -EĂSCĂ adj. } v. *chilom*.

CHILOMB s. a. }

CHILOMETRU s. m. și a. *Kilomètre*. — Măsură de lungime, de o mie de metri. *De la Întoarea la Deva se poate merge cu trăsura, întorcându-te la Pighet pentru a învinăți căți-va chilometri pe linia cea mare spre Apus.* IORGA, N. R. A. I 327. | **La chilometru** e numele unui joc de societate (descrie de) CARAGIALE, M. 277. [Plur. -*metri* și (mai rar) -*metre*.] Scris și: **kilometr** s. m. și a., abreviat *km.* | **A** adjectiv: (< fr. *kilométrique*, idem) **chilometrice**, -ă = de chilometru, însemnând chilometru (cf. *miliar*); lung de un chilometru, (măsurat) în chilometri. *Pietrele chilometrice pe șosele s. la liniile drumurilor-de-țier. Distanțe chilometrice.* (Fig.) *Discursuri chilometrice.* | Familia: **chilometră** s. a. = înregistrarea chilometrilor făcuți de un vehicul; indicarea (pe pietre sau stâlpi) a chilometrilor unei șosele.]

— N. din fr. (compoziție savantă din gr. *χίλιος* «o mie» și *μέτρον* «metru»).

CHILOMIȚĂ s. f. v. *chilăviță*.

CHILOPÂN, -Ă adj. *Doduș?* — Dolofan? Cf. *chiloman* (2°). [Într'o ghicitoare] *Am o purcăă chilopană, Cu purceți chilopani; Vin, sug, fug în tuță.* MAT. FOLC. 1199.

CHILÓS, -OĂSĂ adj. v. *pilos*.

CHILOSTRII s. f. plur. v. *pirostril*.

CHILOVÁT s. m. (Fizică) *Kilowatt*. — Unitate de putere de o mie de wați.
— N. din fr.

CHILOVIȚĂ s. f. v. *chilăviță*.

CHILSTÓC s. a. *Refrigidiseur*. — (Germanism) Aparat de răcit (la alambic). *După ce s'a fierit plămada [la preparatul rachiului], se scoate afară pe chilstoc, pentru ca să se răcească.* I. IONESCU, D. 254.
— Din germ. *Kühlstock*, idem. Cf. *chil*¹. LACEA.

CHILȘUG s. a. v. *chelșug*.

CHILȘUG s. a. v. *chel*.

CHILTUI † vb. IV^a (ș. d.) v. *cheltui* ș. d.

CHILŪP s. a. (Cul.) Numele unei mâncări nedefinite. H. VI 97. (Poate *pila* f).

CHILŪG s. a. v. *chilug* și *pilug*.

CHILŪM s. a. v. *chilom*.

CHILVĂRĂ s. f. v. *chivără*.

CHIM s. a. (Bot.) v. *chimen*.

CHIM s. m. sing. (Fiziol.) *Chyme*. — Un fel de pastă moale, rezultată din digestia stomacală a alimentelor. [Și: *chimus* s. a.]
— N. din lat. *chymus* (< grec. *χυμος* «umoare»).

CHIMĂ s. f. 1°. *Germe.* 2°. *Cime.*

1°. † (Numai în LB.) *Germe*, sămânță. (Înjurătură trivială) *O, f... chimă!* cu explicația «se zice la lucruri de mirare». IORD. GOLESCU, ap. DR. II 654. | (Astăzi, păstrat numai în eufemismul) **Chima-rânului** (s. = *capuzul*). COSTINESCU = dracul. Cf. PAMFILE. DUȘM. 269. *Ev, da ce răcoare-i aici, «Chima-rânului pe malul pârului!» mi vine să nu mai ies afară.* CREANGĂ, P. 205^{1/2}.

2°. (Numai în DICT.; suspect). Creștet, culme, vârf (de munte, de stâncă, de arbore).

[Și (suspect): *chimă* s. f. COSTINESCU.]

— Din sârb. *kima* «urculus, germe». (C. L. a. c. a în *Dacoromania* II 778-779) li derivă din săsește **Kim* = germ. *Keim*).

CHIMĂ † s. f. *Menton*. — (Numai în LB.) Bărbie.

— Cf. germ. *Kinn*, idem. LACEA.

CHIMÁC s. m. *Cheval gras*. — (Rutenism) Cal gras. DR. IV 1567.

— Din rut. *kimák*, «bucată de lemn» strămbă și netrebnică. S. POP, *Dacoromania*, V 172.

CHIMĂI vb. IV *Agiter la tête* (en parlant du cheval). — (Despre cal) A da din cap (VĂRCOL), ca să nu-i între muștele pe nări (NOVACOVICIU, C. B. 7). [Și: *chemăi* vb. IV. NOVACOVICIU, C. B. 7.]

— Din bulg. *kimam* s. din sârb. *kimaŭ* «a da din cap, a mușta».

CHIMĂTOR, -OARE adj., subst. v. *chemă*.

CHIMBĂL s. a. v. *chimval*.

CHIMBRIC s. m. sing. (Comert) }
CHIMBRICĂ s. f. sing. (Comert) } v. *chembrică*.

CHIMEDÓS s. m. — Alcătuire de sunete prin care se imită cîripitul rîndunelor. *Românii din județul Gorjului... spun că altă rîndunica căl și lostunul, cînd se întoarce la noi primăvara... începe a cîntă... cu glas trăgînat și îndigîtos; Chimedós, Chimedós! Cînd am plecat, Am lăsat Numai căl Peste căl, Numai pari Peste pari. Cînd am venit, Am găsit Urcici verzi, Urcici verzi.* MARIAN, O. II 128. — Cf. *chilimandros*.

CHIMEN s. a. (Bot.) 1°. *Cumin des prés.* (Cuminum Carvi). 2°. *Coriandrum sativum*. 3°. *Foeniculum vulgare*.

1°. Plantă ierboasă, cu flori albe s. roșietice, cu fructe aromatice, care se întrebuințează în medicină și la buclărie. Se mai numește și: *chimion-de-câmp*, *chimion-sălbatic*, *secăreă*, *secărică*, *secăriță* (PANTU, PL.), *areu*, *cărău* (PONTBRIANT). [Spec. Fructul acestei plante, care se vinde și în comerț. Zecuițițza și mărariul și chimenul. BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Chimenul cel mare*. ISTORIA POAMELOR (1773), ap. GCR. II 9727 s. *Chimenul, molotul, cimbrul și mararul*. PANN, P. V. I 121.

chimenu-cailor = chiminul-porcului. BARCIANU:

chimenu-căneș = cocoșei-de-câmp. PANTU, PL.:

chimenu-de-câmp. *Dăm oțel... chimin de câmp făcut prof.* CALENDARIU (1814) 188/24;

chimenu-de-grădină = anason. Cf. LB.;

chimenu-de-munte = briolă. PANTU, PL.;

chimenu-dulce = molură. id. ib., cf. LB., ION CR. I 85;

chimenu-negru = negricică. LB., PANTU, PL.;

chiminul-porecul = *Peucedanum campestre*;

Plantă ierboasă, cu flori galbene. id. ib.;

chiminul-ursului = briolă. id. ib.;

chimenu-ursului-de-munte = brie. Cf. BARCIANU.

2°. = *coriandru*. PANTU, PL.

3°. = *molură*. LB.

[Plur. (rar) *chimenuri*. LB. | Accentuat și:

chimên. BIBLIA (1688), ap. TDRG. | Și: (Biașov)

chimân s. a., **chimîn** s. a. LB., II. XVIII 40, (+

sărb. *čimîn*) **čimîn** s. a. CHAC, II 646; (c germ.-

austr. *Kümin* s. din sărb. *kim*, idem) **chîm** s. a.

(Săliște), ap. BANGIU, S. (Rășinari) PĂCALĂ, M.

R. 116, II. XVII 226, 348, (**pimpinella anisum*),

cu specile: *chim-de-bald* = *Oenanthe aquatica*,

chim-sălbatic = *carum carvi*. PĂCALĂ, M. R. 22. |

Diminutiv: (ad 1°) [prin hapologie din < **chî-*

minșor] **chînișor** s. a. PANTU, PL.]

— Din slav. (v.-bulg. *kyminā*, n.-bulg. *kimên*,

v.-rus. *kiminā*, cf. turc. *kimân*, ung. *kömény*; la

origine, din grec. *κίμινον*, iar acesta din limbile se-

mitice, cf. eвреесcul *kimminā*).

CHIMEGÓN s. a. (Bot.) v. *chimion*.

CHIMÉR(U) s. a. v. *chimir*.

CHIMERLÉU s. a. (Băieș.) *Éctuse*. — *Tî-*

merleu = împărțitoarea, la șteampuri, unde vine

apa până la un loc și acolo se împarte în două

parți, pe două roate de șteampuri (Roșia, Abrud),

VIGIU, GL.

— Din ung. *kimerülő* scare silește, seacă.

LACEA.

CHIMEȘĂ (Imbrăc.) s. f. (ș. d.) } v. *cămașă*.

CHIMEȘE (Imbrăc.) s. f. (ș. d.) }

CHIMET s. m. *Conseiller municipal*. — (Sărbism, la Români din Serbia) Consilier comunal. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. *Chimeții la el acasă că-mă mergă, Pe fu-su-că-l cătă*. id. ib. 295.

— Din sărb. *kmēt*, etăran chiabur; judecător (v.-sărb. *kmēt enobil*). Cf. dubletul *comite*, *conte*.

CHIMIE s. f. *Pouet*. — (Banat). Biciu, zbiru. II. XVIII 315. [Accentul?]

— Variantă dialectală a lui *cămgie* (v. *cangie* 5), poate influențată de *a schingiu*.

CHIMIC, -A adj. v. *chimie*.

CHIMIE s. f. *Chimie*. — Știință care se ocupă cu studiarea elementelor diferitelor corpuri, cu legea după care se combină elementele din care sînt formate și cu proprietățile lor. Curs de *chimie elementară*. **Chimie organică, anorganică** (s. *inorganică*), **vegetală, minerală**. *Chimie organică* se ocupă cu studiul combinațiilor cărănelui.

PONL. CH. 277. [Și: *hlmie* s. f., (Transilv.) *ehemie*

s. f. | Familia: (după fr. *chimique*, idem) *chime*,

-ă adj. = cu privire la chimie, de chimie;

(substăntivat; Transilv.) *chimist*. DICT. *Prepara-*

rea chimică și sinteza sacramentală a mirului.

CAT. MAN. 259, 570. *Mineralogia chimică studiază*

constituția chimică a mineralelor, caracterle

lor chimice, formațiunea și zăcămintul lor în p-

mîni și, în fine, sinteza, adică reproducerea arti-

ficială a mineralelor. MURGOI-LUDWIG, N. 6. *Vom*

căntări cu o minuțiozitate chimică (= ca în anal-

izele fine ale chimiei) toate aceste opințiuni. HAS-

DEU, I. C. 111/12; — (după fr. chimiste, idem)

chimist-ă subst. = persoană care se ocupă cu

chimia, care e versată în această știință.]

— N. după fr. (c grec. *χημεία*). Cf. *alchimie*,

CHIMILIOĂRĂ s. f. *Scie à main*. — Ferăstrău

de mână, firiz, corzar (lași). DAME, T. 86. Cf.

chimirlic.

CHIMIN s. a. (Bot.) v. *chimen*.

CHIMINET s. a. 1°. *Pierre fixée entre le foyer et le mur*. 2°. *Rebord de la partie supérieure de la cheminée*. 3°. *Étagère*.

1° = *cămineț* (v. c. subț *cămin*). VICIU, GL.

2°. (Bucovina) Margine ieșită mai afară din par-

tea de de-asupra a cîminului (cf. WEIGAND, B. 95),

braul care încunjură hornul și pe care se pun de

regulă chibriturile (PAMFILE, I. C. 442), lopățelele

dnprejurul hornului (SEZ. XVII 269). Cf. tă pșan,

prichiciu.

3°. P. ext. Poliță (făcută în colțul odăii),

colțar. În colțurile cazelor sînt adesea polițe

(*chiminesc*) pentru păstrarea multor lucruri. MA-

NOLESCU, I 33.

— Variantă dialectală a lui *cămineț* (v. subț

cămin). Cf. rut. *kominec* (JAHRESBER. XXVI-

XXIX. 18), ung. *kemence*.

CHIMION s. a. (Bot.) *Cumin, anis acre*. (Cu-

minum Cuminum). Mică plantă ierboasă, cu flori

mică albe liliacii, cu seminte aromatice, care se

întrebuințează în medicină, la buclărie și la fa-

bricarea lichezurilor. PANTU, PL., cf. II. XVII 348,

226. *Iar dacă cumva copitul poate să iose ceva*

în gură, atunci baba îi dă de băut ceală d'cim-

bru, de romanită, de anason, de chimion sau de

sarba-ratului GRIGORIU-RIGO, MED. I 108. [Și:

chimeón (Pronunț. -mi-on) s. a., | Adjectiv:

chimoniu, -ne = de culoarea negricioasă a chimeo-

nului. Cf. ȘIO., DDRF.]

chimionul-capului (poate, greșală de tipar în loc de *ch.-calului*) = smeoaică. Cf. DDRF., BARGIANU, ȘIO;

chimion-de-apă s. -de-bătăi = mărăraș. PANTU, PL.; cf. PĂCALĂ, M. R. 22;

chimion-de-câmp = 1°. *chimen* (1°). PANTU, PL., LB.; 2°. *Peucedanum Silaus* (FUSS, ap. TDRG.), *Silaus pratensis* (BARGIANU);

chimion-de-câmpuri = negrușcă. PANTU, PL.;

chimion-sălbatic = *chimen* (1°). id. ib.; cf. PĂCALĂ, M. R. 22;

— Din turc. (s. bulg.) **kimlón**, idem (la origine, același cuvânt cu *chimen*).

CHIMIONIU, -IE adj. v. *chimion*.

CHIMIR s. a. 1°. *Voûte, arcade*. 2°. *Ceinture; ceinture-bourse*.

1°. f. *Boltă, arcadă, câmară mică*. Cf. DICT. *Apă multă și bună* carea de la un loc este adusă pe *chimiri* de piatră înalte. ARHIVA, R. II 32. *Un Armean bătrân, ce cade în niște chimiri* din poarta de piatră a Cetățuței. STAMATI, ap. TDRG.

2°. *Brâu lat de piele (înflorit ION CR. I 73), al cărui interior fiind gol servește de pungă în care se (în bani, cremenea, iasca, etc., șepar, chingă (1°), cf. cingătoare, brâu, curea. (Cf. COSTINESCU, LM., ȘIO., CREANGĂ, GL., MANOLESCU, I. 192, PAMFILE, I. C. 50, 354, PĂSCULESCU, L. P. H. X 47, 509, II 118); p. ext. pungă (purată la brâu). Imi place ist mîndrî și plumbi din chimir*. ALECSANDRI, T. 6. *Tot cheful mi se strică, Când mă văd suspus la bir, Atins tocmai la chimir*. id. ib. 40. *Șopot tu nu știi, Porumbo, ce am cu toi la chimir*! id. ib. 154. *Amândoi purtau ciobane... și chimir cu oțel*. ODOBESCU, I 65¹². *Chimiriile de piele roșie împietrițe cu desemnări felurite, tipărite sus lipite deasupra și decorate cu alături strălucitoare*. id. I 483. *În de colo chimirul cu bani*. GANE, ap. ȘIO. *Scuturând chimiriul, scoate cele două parale*. CONTEMPORANUL, ib. *Incepă a-și deschide mantaua și o deslegă un chimiru* ce-l avea la guler. id. II 220. *Și aceștia sunt, stăpâne; pune-i la chimiru și taci molcom*. CREANGĂ, P. 161¹⁴. *Ți-oiu lui de la Fălcișeni pălărușă cu tîmă și-o curelușă de cele cu chimiru*. id. A. 62¹². *N'am lefate la chimir*, Să mai pot plăti de bir. ALECSANDRI, P. P. 228¹⁵. *Mocani bogăți de vite, cu chimiriile ticșite*. ib. 257¹⁶. *Chimiru s'o fi văraut, Bani s'or fi mprăștiot*. TEODORESCU, P. P. 441^b. *Când oiu vedră om săruc, În chimir mîna s'o bog, Și de chin și voi să-l scap*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 507. *De chimir se desface*! Și'n țecșă se cădă. *Din țecșă scoase iute Trei surcele de chibrile*. ȘEZ, IV 131²¹. *Lui Gheorghe chimir ceră și 'n slăușă mi-intră*. CARANFIL, ap. ȘIO.

[Plur. -mir, -și -miruri. | Ș: **chimir(ia)** s. a. | Diminutiv: (ad 2°, purtat și de femei H. IV 87) **chimirăș** (cu pron. dial. *chimirăș*), **ghimirăș** s. a. *Cellăi umpluse de sfași chimiraș*. PANN, P. V. I 155. *Ține chimirașul ăsta, Când vei fi în-cins cu el, ce vei voi, te faci*. ISPIRESCU, L. 315¹⁸. *Ghiozdănașul mi-au găsit, Chimirașul mi-au brodit*. TEODORESCU, P. P. 442. *La el o gă-ăt Mnit de gălbinaș(i) Plin un chimiraș*. VASILIU, C. 29. *Chimiraș cu gălbinaș*. TEODORESCU, P. P. 440^b.]

— Din turc. *kemer* s.vouă, arcade, cintre, ceinture, le milieu du corps ȘIO, înrudit cu grec. *καμίση* și lat. *camera* (cf. BERNEKER, SL. WB. 556), deci formând triplet cu cămară și cōmară; cf. și *ghimiriile*.

CHIMIRĂȘ s. a. v. *chimir*.

CHIMIRLIC s. a. *Scie à bois*. — (Rar) Ferăstrău. Cf. DDRF. — Cf. *chimilioară*.

— Probabil avem a face (la origine) cu ferăstrăul a cărui pînză e fixată în cele două capete ale unui lemn b-țit în formă de arc: în acest caz originea cuvîntului poate fi turc. *kemerli* eboltis.

CHIMIS s. a. *Tuyau de pipe*. — (Banat) Țevă de pipă. TDRG.

— Rostire dialectală a lui *cămiș*,

CHIMIȘT s. m. v. *chimle*.

CHIMITĂ s. m. 1°. Nom du diable. 2°. *Nigaud, m. 3°. Bouffon*.

1°. Numele dracului. BOGREA, DR. II 654.

2°. (Numai în DICT.) Prostălu, găgăuță.

3°. (Munt.) Persoană (mai ales copil s. tânăr) care vrea să facă pe alții să rădă prin mișcări și gesturi de bufon și prin vorbe pe care el le crede de spirit. E un *Chimțăd!*

— Numele unui personaj bucareștean vestit prin drăciile sale. V. *Bogrea, Dacorom*. II 654.

CHIMITĂ s. f. *Cage*. — (Numai la DDRF.) Colivie. — Cf. *chițimie, chișită*².

CHIMITĂ s. f. 1°. *Naud (dans le bois)*. 2°. *Paille (dans le métal)*. — Numai în DICT.

1°. Nod în lemn. DDRF.

2°. Fir în metal (DDRf), în fier (DAME, T.)

— Cf. sârb. *kimica* (dimin. din *kima*, esurculus, germens).

CHIMITĂRIȘ † s. a. }

CHIMITĂRIȘ(IU) s. a. } v. *chimir*.

CHIMNI † vb. IV². (Numai la ANON. CAR.) *Kimnesc* (fără traducere). [Derivate: **chimnit** † s. a. ib. **chimnită** s. f. ib.] Cf. *chemni, chimni*.

CHIMNICĂRIU s. a. *Grange adossée à une écurie*. — (Tran-iv.) *Feldăra* (cf. *Ferdela* 4°) surii, în dosul grădului, sub același acoperiș (Gura-Răului, jud. Sibiu). VICIU, GL. — Cf. *pimniță*.

CHIMOC s. m. Nom de chien. — (Banat) Nume de căne ciobănesc. II. XVIII 305.

— Poate, căne din regiunea Timocului.

CHIMU(R)LUITA s. f. art. v. *chemului*.

CHIMUS s. m. sing. (Anat.) v. *chim*¹.

CHIMVÁL s. a. 1°. *Cymbale*. 2°. *Cloche*, — (Învechit; întrebuit mai ales la plur.).

1°. (†) La cei vechi, instrument muzical compus din două jumătăți de glob de aramă care se loveau una cu alta. *Lăudași cu bune viersuri de chimvale*. DOSOFTEIU, PS. 497. *Chimvale răsunătoare*. BACAC, AR. 80. *În trîmbițe și 'n chimvale, pe loc cum au răsunat, S'a cutremurat teatrul*. PANN, E. II 80²³.

2°. (La unii scriitori moderni; arhaizant, impropriu) Clopot. Cf. DOSOFTEIU, MOL. *Și decodată clopotele bisericelor prîseră a vîl melodios în dimineața împede; din patruzeci de turnuri cîntau chimvalele de aramă*. SADOVEANU, SĂM. V. 906. [Ș: **chimbăl** s. v. DICT]

— Cuvânt intrat prin biserică, din paleol. *kimvală*, idem (c grec. *κύμβαλον*). Cf. dubletele *țimbală* și *țamba* l.

CHIN s. a. 1°. *Souffrance, tourment, torture*, (physique). 2°. *Chagrin, souffrance, torture* (moral).

1°. Suferință fizică (crudă), caznă, muncă, tortură, supliciu, (†) patimă. Cineva suferă, trage, cercară, † petrece, † e ținut de, † cade în chinuri. Se zice: a munci pe cineva cu, a (s)u pune la, a aduce cuivă chinuri, † a da pe cineva chinurilor. *Kin* = cruciatul. ANON. CAR. Ca împreacrușă chinurilor lu Hristosul, bucurăți-vă. COD. VOR. 160/2. (: Că simțeți soți scârbelor lui Hristos, bucurăți-vă. N. TEST. 1648; ce întru cei părtași santeji patimilor lui Hristos, bucurăți-vă. BIBLIA 1688). Să se muncească cu mare chin. CUV. D. BĂTR. II 230. Și aduseră toți bolnavii de toate boalele și de chinurile finuși și drăcești pre lună și sălbății de vine și venedecă ei. TETRAEV. (1574), 205. Chinul cruciei. CORESI. EV. 80/2. Trude și chinure. id. ib. 221/2. De chinuri să mă vindec. id. ib. 244/2. Chinurilor drăcești să-l dea. id. ib. 283/2. Cade în chinuri. id. ib. 273/2. Mainle vestind chinurile ce eră venitoare spre Hristos. N. TEST. 1648; (: mărturisică de ale lui Hs. strasti. COD. VOR.; mai nainte mărturisind ceale în Hs. patim e. BIBLIA 1688), ap. COD. VOR. 141. [Hristos] să deade pre chin și pre răstignire. RAFAIL (a. 1661), ap. GCR. I 182/1. Se întâmplă, de cad la robie și petrec multe grele năcazuri și chinuri. LET. II 174/2. După un chin (tipar) greșit chip de [o] jumătate [de] ocaș, în sfârșit își dele duhul în mântie calător săi. C. NEGRUZZI, I 165. Nu vezi că gura-mi orsă e de aște și 'n ochii miei se vede 'n friguri chinu-mi, Coptia mea cu lungi și blonde plețe? EMINESCU, P. 46. De durere, chin mi-e somnul; foc și fieră trauit micu. COȘBUC, F. 131/2. Cumpiit mă blestem: Să fii în lume de chin, Să trăesc ca un străin. ALECSANDRI, P. P. 379b/1. Cum e Badiul pus la chin, Să-i dau un pahar de vin. TEOPORSCU, P. P. 547. Omorât cu grele chinuri. DDRF. Chinurile facerii (LM.), morții (id.).

2°. Suferință morală apăsătoare, tortură, necaz mare, supărare peste măsură, grijă, nevoie, (†) dosadă. (Slav.) Străști, pristrăstie = chin sau vălămarea inimii. MARDARIE, L. 3414. Plângeți-vă, hălpindu, de chinurile voastre cealea ce viru spre voi. COD. VOD. 131/4. (: plângeți, vătându-vă, de scârbele ce-s venitoare spre voi. N. TEST. 1648; plângeți vătându-vă, spre dosăzile voastre. BIBLIA 1688). Spăsit-ai de chinu (rău C., grija C., nevoie H., nevoi D.) susțel micu. PSALT. 52/2. Chinurile vieții îi înolă. MARCOVICI, C. 11/2. [Amorul] mă făcă a cercă toate chinurile despărțiri. C. NEGRUZZI, I 61. Ai suferi acele chinuri morale ce nu se pot descrie. id. I 243. În lumea asta plină de amaruri și de chin. EMINESCU, P. DDRF. Chinurile amorului însă, dacă-i tătesc cheful și liniștea, nu-i tătesc și pofta de mândrare. GANE, ap. id. Dragostea e 'ngelătoare Ș'aduce chinuri amare. JARNIC-BĂRSEANU, D. 219. Când măcuța m'a scoldat, Ea ciupa că mi a fipat Tot în umbra naciilor, Spre chinul voinicilor. ib. 18. De-ai și, lăle, dragă floare, De ce inima mă doare, De ce trag alăta chin Și de dorul cui suspin. DOINE 4/2. Pă cei în chinuri să-i mângâi, tar nu în mai mari chinuri să-l cufunzi. IORD. GOLESCU, P. ZANNE, P. VIII 233. Chin și suspin. PAMFILE, C.

[Plur. chinuri, † chinure.]

— Din ung. *kin*, idem (trecut și la Sârbi: *kinj*, *kina*). Cf. chinul.

CHINA s. f. (Geogr.) *Chine*. — Numele țării Chinezilor. [Și: *Hina* † s. f. LET. ap. TDRG.] Adjective (substantive): (după ital. *chinese*) chinéz (cu plur. masc. -eți și în Mold. -eji), -ă adj. și sub.t.; chinzoală s. f., chinzeșe, -ească adj. = a)l) Chinei, (locutor din China; fig. cu totul necunosător (al unei chestiuni), ignorant, cf. ageamiu; † chitai. A! Chinule, care

ai o sulă de lătere! t. NEGRUZZI, I 10. *Ceramica chinéză*. Un chinéz, i. chinzoatăc. *Limba chinéză* s. chinzească. † Se lace chinéz (MAT. POLC. 1175) = se preface că nu înțelege, că nu știe nimic. *En, stimabile, prea te faci Chinéz, dă-mi voiel! CARAGIALE*, T. I 141. *Locul alergării este...* afară din oraș, unde este zătlă o galerie de sednduri în felul chinzeșe. C. NEGRUZZI, I 35. [O: casă] împodobită după obiceiul chinzeșe și turcesc. GOLESCU, I 55. *Zidul chinzeșe*: zidul care împrejmuește China spre miază-noapte; fig. stavilă pentru orice spirit inovator. *Prea eă îngrădiți cu ziduri chinzești!*; — (formațiune literară stângace, care n'a prins) chinzeșe, -ească † adj. = chinzeșe. Acești chinzești filosofi. ARHIVA, R. I 157. | A d v e r b: chinzește adv. — În felul Chinezilor, ca Chinezii, în limba chinzească; fig. așa. Incăit nu se înțelege nimic. Cei care cîntă latinzeș, franjuzeșe... sau măcar chinzeșe pot plăcedă pedanților, dar nu-s zoști români. RUSSO, S. 15. *Imi vorbești chinzeșe!* | A b s t r a c t e: (după fr. *chinoiserie*) chinzeșerie s. f. = prescripție s. procedere (burocratică) complicată cu formalități (ce par s. sânt) inutile, îngreuiătoare, absurde; lucru absurd, absurditate; — chinzeșism s. a. = chinzeșerie. *Idci anticivilizatoare, nedemne de secolul al 19-lea, un chinzeșism la marginea Europei*. MAIORESCU, D. I 78.]

CHINĂ † vb. I v. închină.

CHINĂ s. f. *Pied (du rouet)*. — (Transilv.) Căpătăiul s. scaunul în care e înfiptă urzitoarea (Bratei, Tarnava-mare). Cf. VICIU, GL.

CHINĂ s. f. (Bot., Med.) v. chinchină.

CHINÁP † s. a. *Corde*. — (Turcism) Frânghie, streang. ȘIO. *Chinapuri și funii* (a. 1783), ap. id. [Plur. -napuri]. — Din turc. *kinak*, ecorde de chanvres. ȘIO.

CHINÁR s. a. v. chenar.

CHINĂRÁUS s. m. sing. v. chinoros.

CHINARGIU † s. m. *Pêcheur*. — (Turcism). Pescar. ȘIO. *Oameni rânduți pentru trebuința corcașarilor Iogului, adică șase cantaragi și șase chinargii* (a. 126). ȘIO. — Din turc. *kenargi* 'spêchur' cei pêche sur le bord de la mer. ȘIO.

CHINĂRUI vb. IV^a v. chenar.

CHINAVÁR s. a. }

CHINĂVÁR s. a. } v. chinovar.

CHINCHIMOÁCĂ s. f. *Veilleuse*. — (Vale, jud. Sibiu) Opaiț făcut dintr-o bucată de zdreanță (erăză) mulată în seu, Com. ITTU. — Cf. chinchinașă (II 2°).

CHINCHÍT, -Ă adj. v. climp.

CHINCHINĂ s. f. (Bot., Med.) *Quinquina*. — Arbore exotic (din China s. din Mexic), a cărui scoarță se întrebuințează ca leac împotriva frigurilor; p. ext. scoarța acestui arbore. *Îți petrecă zilele, plămădită cantaragi și pisună chinchină*. C. NEGRUZZI, I 205. [Și (forma scurtată, < fr. *quina*, idem) chină s. f. L.B. MAIORESCU, CR. III 387.]

— N. după fr. Cf. chiniașă.

CHINCIU † s. a. *Trésor*. — (Ungurism). Co-moară. *Kincs* = thesaurus. ANON. CAR. — Din ung. *kincs*, idem.

CHINDEIU s. a. v. *chinde*.

CHINDERCĂ s. f. *Allamette*. — (Ungurism, în Transilv.) Chibrit (Ciunga, Vereșmort, Uioara). VICIU. GL. [Pronunțat, probabil, -d'ercă.]
— Din ung. *kingyertya* «chibrit» (din *kin* = kén «pucioasă» și *gyertya* «dunânares»).

CHINDESI vb. IV^a v. *chindisi*.

CHINDETE s. f. v. *tsedete*.

CHINDEU s. a. *Mouchoir de tête; essuie-main*. — (Ungurism, în Transilv.) Bucată de pânză albă (s. vârgată, cu flori V. HANES, T. O. 21), întrebuințată ca legătură de cap (H. XVIII 60) s. pentru șters fața și mâinile s. ca podoaală la icoană s. la ferestre (V. HANES, T. O. 113, cf. PĂCALĂ, R. 521). Cf. maramă, basmă, tulpan, bařiș, ștergar, șervețel, prosop. *Chindeu* de pânză veche (a. 1752). IORGA, s. D. XII 63. 6 *chindeu* subțiri (a. 1803), id. ib. XII 146. *Nevestele* [din Bozai] poartă în toate zilele pe cap chindeu (învelitoare albă) țesut de ele din bambac. MOLDOVAN, T. N. 328. Șterge-ți ochii cu năframă, Dar plânsul nu bagă / În seamă Și-tai mai șterge c'un chindeu, Lacrimile curg mercur. JARNIK-BĂRSEANU, D. 119, cf. MĂNDRESCU, P. P. 31/13. *Marșeau* cu chindeu, Vai de măritatul ău! / Că le-ai măritat cu dracu' / Și și-i beutor dărbatu'. JARNIK-BĂRSEANU, D. 185, Bate-o, Doamne, și-o trănăneștel / Nici de oare nu plăcile! / Că de-o pui la lucru greu, / Îți leagă capul c'un chindeu / Și zice c'o doare rău. RETEGANUL, TR. 148/10. Nici de pat nu-s lepedeie, Nici pe culme nu-s chindeie. CONV. LIT. XXIV 1092 [Flor. -dăie, și -deauă. MARIAN, I. 251/10. | Și: chinđu s. a. chinđu (a. 1814). IORGA, s. D. XII 170; — (hiperurbanism) *hindeu* s. a. *findae* (a. 1811), id. ib. XII 227. | Diminutiv: *chindeuț* [pronunț. -de-uf] s. a. PĂCALĂ, M. R. 412, 321.]
— Din ung. *kendő*, idem.

CHINDEUȚ s. a. v. *chindeu*.

CHINDICĂ s. f. v. *chindie*.

CHINDIE s. f. 1^a. *Après-midi* (différentes heures selon les régions), *après-dînée, soir*. 2^a. *Collation* (de quatre heures). 3^a. *Concert du soir* (au palais du prince). 4^a. *Instrument de musique, grosse caisse*. 5^a. *Tour* (d'eu était annoncée l'heure de chindies). 6^a. *Danse paysanne*.

În România veche întrebuințat adesea la plural.
1^a. Timpul zilei între amiază și seară (Șișești, în Mehedinți), com. X. IONESCU, mai precis: până la apusul soarelui LM., cf. H. I 188, 194, la amurgul serii H. III 141, la ieșirea luceafărului de seară H. II 262), timpul între ora 3 și apus (COSTINESCU), între 2 și 4 (ȘIO, H. II 247), între 2 și jumătate și 3 (Vălcăra, PAMFILE, A. 83), la al doilea ceas după amiază (BRAESCU, M.), pe la ora 3 (H. II 299) la ora 5 (H. III 144), între 5 și 6 seara (H. XVIII 26), seara, la vecernie, în amurgit (H. XVIII 315), la toacă (ALECSANDRI, P. P. 395/10), când soarele se apropie de apus (cf. id. ib., COSTINESCU, MARIAN, I. 189/10. RĂDULESCU-ZODIN, L. H. II 271, 277), când e soarele de uz copaciu de deal (VĂRCOL). După cum se află scările mai aproape de amiază sau de asfințit (cf. IM, PONTBRIANT, ȘIO, BĂRCIANU, H. V. 377), se face, în unele regiuni, deosebire între *chindia-mare* (între orele 3 și 4 Dolj, H. V 5, pe la ora 4 Dolj, PAMFILE, A. 82) și *chindia-mică* (între 2 și 5 Dolj, H. V 5, la 6 ore H. XVIII 261); aceasta se mai numește și cinamică (PAMFILE, C. 35). Căuț soarelui cu fruntea

spre apus și carul spre ursul-cel-mic a înțoarece, adică după 9 ceasuri de zi, prin chindie. CANTEMIR, ap. ȘIO. *Înt'acca zi au dat războiu foarte tare, pân' la vreme de chindie*. LET. I 242/20. *Să-tui-au războiul peste vreme de chindie*. ib. I 271/10. *De două ori făcea divan în zi, deci la dăneul cel de dimineață dăorea loți la divan, iară la cel de chindie îmblă fustații pe în ōrg, chemând oameni la divan*. ib. II 5/10. *Când au fost pe la chindie, numai ce au împulț Turcii ogrado*. ib. II 304/20. *Au mers Luni toată ziua, până în vremea chindiei*. ib. II 357/17. *Mănăcă aștia dimineața, și la vreme de chindii bea pelin, cu ulciarul*. ib. III 181/10. *Iar când au fost mai înainte de chindie, au trimes Vizirul de au chemat pe Int'cer-agă*. ARHIVA R. II 84. *Doctoru' să fie dator a merge câte de două ori pe zi, dimineața, și la chindie, să vadă pe loți bolnavii* (a. 1799). URICARIUL, I 97/10. *Când vine îndărăt? Pe la chindii, cocoane*. FILIMON, C. II 73. *Trierătorii, de se vor sili a pune pe arie mai înaintea zorilor, atunci pot să strângă vravul la par pe la chindii*. I. IONESCU, C. 186. *Au știut lupta de la chindie până a înnoptat*. BALCESCU, M. V. 659/10. *Înt'ro sfântie de Vineri, cam pe la chindii, numai iar s'a pomenit cu stema din cununa împărătească, că se umflă și crește*. DELAVRANCEA, S. 82/10. *M'am pornit și cu la vie, Cam sub sară, la chindie*. CONTEMPORANUL, II 419. *Să se opuce de legat pe la chindii*. SANDU-ALDEA, P. 164. *Pe la chindii, am ajuns la palaturile znelor*. ISPIRESCU, L. 300/10. *D'amiază până în chindie, Tale Novac sapie mic*. POP. ap. GCR. II 304b/1. | P. ext. Parte a cerului unde se află, în aparență, soarele și chindii. Soarele se lasă în chindii și cogații se adăncără nițel pe cotoarele potoogelor. SANDU-ALDEA, SAM. IV 954. *Pe timpul când e soarele la chindie...* MARIAN, NA. 153/10. *Soarele scăpă la chindie*. DUNĂRIAN, CH. 134. *Când soarele eră la chindii...* FUNDESCU, L. P. 116/10. *Se suără și se învârtără, până a fost venind soarele în chindii*. STĂNCESCU, ap. ȘIO. *Când fu soarele 'n chindie, M'eră lupta cu mântie*. ȘEZ. III 215b/27. *Pân' eră soare 'n chindie, Rămase Tâdari o mic*. POP. ap. ȘIO. *Fii cu ochii după soare; De-o da soarele 'n chindie, Tu s'olțeri la prădăte*. MAT. FOLC. 46. # *Măncare de chindii = gustare laută între amiază și cină, ojină*. cf. Ș. CIHAC, II 563.

2^a. P. ext. Masa pe care o iau lucrătorii, la câmp, pe la orele 4 după amiază (Mahala). Com. I. NANDRIȘ. Cf. ojină.

3^a. † Concert de seară, dat de muzica domnească, cf. tabulhană, nubi. Cf. ȘIO. *Strănu-au mehterii și tabulhanagii* [i] a fării, și punea de bătea chindie în toate zilele în Curte. LET. II 124/20, cf. III 174/17, 327/4.

4^a. † Instrument de muzică; s p e c. tobă mare, făcând parte din instrumentele meterhaneli. Cf. ȘIO. *Pentru aceea, cu încă laud pe tine, cu chindii*. PSALTIREA (1651), ap. JAHRESBER, III 173.

5^a. P. ext. Numele unui turn observator, în Târgoviște, de pe care se vede chindia. ȘIO.

6^a. (Și prin Transilv. de sud) Numele unui danț țărănesc care aduce cu sârba, dar se joacă cu pași mai mărunți și într'un tempo accelerat, precipitat. Cf. SEVASTOS, N. 281/10. JIPESCU, O. 51. PAMFILE, J. III, S. V. 69. PĂRVEȘCU, H. H. II 120, 168, 208, 263, 276, IV 12, V 376, IX 156, XI 203, XII 44, 132, XIV 94. Ziseră lăutarilor să le cante pistoloanca, chindio. FILIMON, C. II 346. Hai, iubito, hai! cu fuga, Să jucăm și noi chindia. COȘBUC, B. 177/10. În totul sârbei, chindiei, mocancei, când tineri... jucau, de rupeau pământul... ȘEZ. XII 31.

[Și: chinđu s. a. H. II 271, 277. *Chindie-cu-mare* (H. XIV 416), -mic (ib.); chinđu s. a. H. III 4, 144; (cu asimil.) chinghie s. f. (Șișești, în Mehed.)

Com. N. IONESCU; (cu metal.) *tinghie* s. f. (Teociu) HEM. 171. (Văloea) VĂRCOL, v. | Diminutive: (Ad 1^a) *chindioară* (pronunț. -di-oa-) s. f. = *chindia*-mică: pe la ora 3 (Doi) PAMFILE, A., cf. H. V 19) *li gonăd, cât li gonăd, Zi de vară până 'n sară, Pân' aci la chindioară, GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 300; — chindioară* (pronunț. -di-u-) s. f. = *chindia*-mică, H. V 377; — (ad 6^a) *chindiea* s. f. PAMFILE, J. III.]

— Din turc. *ikindi*, «timp între le midi et le coucher du soleil, la prière que la loi prescrit de faire vers la moitié de ce temps. ȘIO. Cf. a chindie.

CHINDINĂR † s. a. Poids. — (Numai la MOXA) Măsură de greutate de 150 de litre. Cf. id. 387/1200 de chindinare de aur, un chindinar este 150 de litre. id. 387/12.

— Din n.-grec. *κεντηνάριον* (= m.-lat. *centenarium*). Cf. cântar. TDRG. Cf. dubletul *centenar*.

CHINDIOĂRĂ s. f. v. *chindie*.

CHINDISĂ vb. IV^a 1^a. *Broder*. 2^a. *Sculpter*, orner.

1^a. A brodă, a coase în (s. la) gherghof; cf. împistri. LB., VICIU, COL., BUD, P. P. BREBENEL, GR. P. *Se apucă fina... de gălțirea cămeșilor... cosându-le și chindisindu-le, cu toată dibăcia acului său. MARIAN, NU. 75/2. Imi coase și-mi chindisește Guleray lui taică-său, Băitatu lui frate-său. TEODORESCU, P. P. 61b. | Ref. l. A și brodă ceva. Tese, lano, țese. Te cam chindisește și te cam gătește. MAT. FOLC. 13.*

2^a. P. anal. A sculpta, a împodobi a garnisi ceva. Cf. BREBENEL, GR. P., MARIAN, NU. 753/12.

[Și: *cheldisi* vb. IV^a. *Tese-mi, cheldisește și mi se gătește. PAMFILE, C. 125; chindisi* vb. IV^a PĂSCULESCU, L. P.; (cu înțeles dialectal) *chindisi* vb. IV^a PAMFILE, CRĂC. 163; — *chindosi* vb. IV^a. *Ci-mi coase și-mi chindosește De-un guler și de-o basmă. ȘEZ. XIII. 111, cf. 115; — (cu asimilare a foniei) *ghindisi* vb. IV^a. *Ea-mi zăde și ghindisește cămașă idăne-său. ION CR. III 166; — închindisi* vb. IV^a. *Coase, 'nchindisește. TEODORESCU, P. P. 792, cf. 410b; — (derivat nou din *chindie*) închindisi* vb. IV^a. *Ea tot coase și 'nchindisește. POP. ap. TDRG. | Astracte: chindisire* s. f., *chindisit* s. a.; — *chindisală* s. f. = brodare; parte brodată a îmbrăcămintei. Chindisala de peste umeri se numește u mărăși și alțișă. (Jina, jud. Sibiu) HEM. 933/46; — *chindisără* s. f. LB. = broderie. Cusăturile sau chindisurile de pe cămeși și piepture sânt reprezentate în măsură mai mică. MOLDOVAN, T. N. 56. Partea de dinainte a tei, din grumaz până 'n brâu, dimpreună cu chindisitura de la gât, cusută pe creț, se numește *ciupag*. BREBENEL, GR. P. | Part. adj. *chindisit*, -ă = brodat; împodobil. (Ad 1^a) *Cămașa are guler chindisit, la bătrâni cu aruncu roșu sau vânat. id. ib.; (ad. 2^a) Jugul are două scândurele... chindite (= garnisite) ori săpale cu flori. BREBENEL, GR. P. Sub [= în] decursul ospățului, mai face unutul fucă o cinste finei sale, predându-i adecă un măr mare și frumoș, chindisit cu cruceri și băncuțe. MARIAN, NU. 753/12.**

— Din n.-grec. *κεντῶ, κεντιζῶ* «piquer, broders

CHIHAC, II 647.

CHINDIU s. a. v. *chinden* și *chindie*.

CHINDIŢĂ s. f. v. *chindie*.

CHINDOSĂ vb. IV^a v. *chindisi*.

CHINDOSI s. m. sing. } v. *chinosos*.

CHINDRU s. m. sing. } v. *chinosos*.

CHINDRUS s. m. sing. }

CHINEA art. Ștefan-vodă că-mi venă, Cu pulere tot usă, Și peste cioba că-mi da, D'o bună zina că-i da; «Bună zina, măi că-mi da. Mă sta, de răspundă: «Mulțumesc Domniei-tale! Ștefan-vodă ce-mi grăia: «China [explicit de editor prin: «formă pop. cu sens de exclamație], bută-i mamă-să. Iar ciobanu răspundă: «Am un tată com bătrân Ștefan o mamă com bătrână...» (Celeiu, în Romanai?). PĂSCULESCU, L. P. 232. [Accentul?] — Pare a fi bulg. *kină* «ce? ha?».

CHINEJĂ vb. IV^a v. *chinez*.

CHINEMATOGRAF s. a. v. *cinematograf*.

CHINEZ, -Ă adj., subst. v. *China*.

CHINEZ s. m. 1^a. Chef d'une contrée. 2^a. *Maire*. 2^a. † (ist., păstrat numai ca nume patronimic). *Cnez. Pavel Chinezul a fost în secolul al XV-lea un viteaz, oștean Iaon Chinezu.*

2^a. (Azi, prin Banat și Oltenia) Jude comunal, primar. Com. COCA, GR. BĂN., ION CR. V 346, GIUGLEA-VĂLSAN, R. S.; cf. vorbire. *Scrisoarea... e scrisă de chinezul din satul lui. POPOVICI-BĂNĂȚEANUL, ap. TDRG. Bay chinezul' al din sat Mare savor a-adunat, GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 102.*

[Verb: *chineji* IV^a, intrans. = (Banat) a funcționa ca primar; cf. vorbire. *Am chinejit mult ani. Com. COCA. | Astract (formațiune savantă): chinezăt (chenzăt) s. a. [Pič, în Abstemung der Rumäni-n] lămurește pozițiunea kenazator romăniști. SLAVICI, ARDEALUL 114.]*

— Din sârb. *knez* «principe, primar, Cf. dubletul *cneaz, cnez*.

CHINEZĂT s. a. v. *chinez*.

CHINEZERIE s. f.

CHINEZESC, -EASCĂ adj.

CHINEZESTE adv.

v. *China*.

CHINEZISM s. m. sing.

CHINEZOĂCĂ s. f.

CHINGĂ vb. IV v. *închingă*.

CHINGĂ s. f. 1^a. *Ceinture (de cuir), courroie; angle, sous-ventrière, surfaix, bricole*. 2^a. *Traverse; traversin; râde, ringură; liure; tringle*. 3^a. *Bande de terre longue et étroite.*

1^a. Fasie țesută (H. X 508) din lână s. din căneapă s. făcută din piele, care servește a) la încins, b) la strâns, c) la ridicat țesut.

a) Cingătoare (puritată de bărbaji peste brâu, Bilca, în Bucov., com. G. TOPAN), brânej (2^a) simplu scurt și lat (MARIAN, CH. 48) cu care se încing țărâncele (cf. H. X 512), mai ales fetițele (com. MARIAN) s. băieți (cf. id. I. 66/2) și băiețandrii (com. FURTUNĂ), brâu (1^a) (de cură, mic COSTINESCU), chimir (2^a), cureă, bete, șerpar. Cf. DIȚ. Cf. frânghie (II 1^a).

P anal. *Chingile mănăle* = două bucați de stofă la spate care se încheie spre a strânge mantaua peste mijloc sau a face mai strânsă la spate, gaică. TDRG.

b) Bandă ungă de căneapă s. de cură, cu cataramă, cu care se strânge șeșua s. pătura pe spânarea animalului (CONSTINESCU), taftur (PAMFILE, I. C. 49, com. FURTUNĂ).

c) Banda ce se pune pe umeri, pe la spatelul gâtului, spre a ridica o greutate (PONTBRIANT). | La lăsatul sicriului în groapă se întrebuintează două *chingi*. Cf. MARIAN, I. 322/11. | La potcovitul boilor, se trec două curle late, numite *chingi*, pe supt pântecel și pieptul bouului, spre a-l putea ridica, cu scripetele, ca să nu atingă pământu cu

picioarele. Cf. LIUBA-IANA, M. 125. | Pat de chingi: în care salteaua se așează pe niște bete late, numite chingi și care se poate desface și strânge, după trebuință.

Kingă. ANON. CAR. *Strânge chinga pe zăvencel-e șate.* ALECSANDRI, P. III 283. Când nu-ți [= nu ve-ți] mai avea plumbi, încercați cu nasturi de la chingă. id. T. 1505. *Chingile, șeaua lui, frâul, ferecate cu argint, Arată cum că luate de la vr'un mare Leah sânt.* C. NEGRUZZI, I 121. *Chingi fine pentru țelari și lășișeri.* MON. OF. ap. TDRG. *Căpeștre, ȗri de hamuri și chingi de căncăp.* id. ap. id. *Tatăl fetei, cum îl vede pre mără, îi dă o chingă (taftur) de șea.* MARIAN, NU. 126/10. *Făt-frumos înșelă și înfrână calul, și chinga o strânge mai mult decât altă-dată.* ISPIRESCU, L. 4/14. *Scotea, scoate la ocate. Când la plută, nu-s parale.* Băgău mâna 'n punca chingii, Găsiu oja mămăliții, TEODORESCU, P. P. 333p. *Zeaua nu mă 'nădăș, Șaua nu m'apasă.* Frâul nu mă strânge, Chinga nu mă frânge, ALECSANDRI, P. P. 63/12. *Nu scotea țarpe bătaor, Ci scotea o cingă de aor* (Șona, Târnava-mare). MAT. FOLC. 1071. (Complinit) *Surugiul intră pe scenă îmbrăcat cu poturi de abă, ilit de postav...*, chingă de curăză bătută cu ținte, ALECSANDRI, T. 45. # *Cal bătrân cu chingă roșie:* potriveală proastă, lucru ridicol. Cf. ZANNE, P. I 352. **A strânge în (rar, din) chingi** = (propriu) a închingă strâns (calul etc.); (fig.) a strimțora pe cineva, a-l sili să facă o mărturisire, să plătească etc., a-l lua din (s. de) scurt, a-l strânge cu ușa (cf. ȘEZ, IX 147), a-l încoți. **N'am armă să 'ncing, Nici murg bun în chingi să strâng.** BIBICESCU, P. P. 161. *Șeaua pe dănaul punea și din chingă m-1 strângea.* TEODORESCU, P. P. 53p. *Pentru că ei au nădădădit cu ei [= lauruli], după vreme, își vor lepădă sălăbățicrea sa și...*, apoi prea leme îl vor putea strânge în chingi. CANTEMIR, ap. TDRG. *Un țelar (la congres): Trebuie să-i strângem în chingi pe adversari.* CARAGIALE, M. 57/21. *Mă duc la jandari, trebuc să să scioroasăz ei, să strângă 'n chingi pe toți borfașii.* SADOVEANU, P. S. 104. *Strânză 'n chingi de împăratul, (babu) spuna tot ce glăd.* SEVASTOS, ap. TDRG. **A slăbi din chingi** = (propriu) a lăsa chinga (calului) mai slabodă; (fig.) a mai lăsa pe cineva să răsufoie, a nu-l mai strimțora așa de tare. Și mai slăbind (șarpele) pe om, din chingi. ISPIRESCU, ap. TDRG. **Mă în chingile** = mă simt în putere, sânt în stare (cf. mă ține cureaaua). Toate danjurile sânt bune, când bute în piept inima aprinsă a tinereții și când te în chingile. D. R. ROSETI, ap. TDRG.

2^a P. a. anal. (La unelte, construcții, etc.) Bucală de lemn (rar, de fier), prinsă de obicei de-a-curmezișul peste altele și servind la întărirea lor. stinghie. Cf. LB., COSTINESCU, com. ITTU. | (La războiul de țesut) *Chingile sânt o-le două blăni (= scânduri) care leagă țalpile războiului.* DAME, T. 134, PAMFILE, I. C. 272, com. ITTU, cf. ȘEZ. VIII 146, H. X 500, 512. [Razele, carafetele s. stinghiile urzitoare se mai numesc și chingi. Cf. DAME, T. 141, PAMFILE, I. C. 264. | Stinghia care împreună picioarele mesei (Cf. LB., COSTINESCU), stălpul porții (PACALA, M. R. 477), care întărește patul (com. TOFAN, com. FURTUNA) etc. *De răul bărbatului, S'a rupt chinga patului.* ION CR. I. 121. | (Dulgh.) La casă, coama, cheatoarea (7^a) unde se împreună căpriorii (com. ITTU), lațul bătut peste căpriori (com. id.) *Chingile adoptate diagonal pe sub căpriori măresc rezistența la presunca vântului,* PĂCALĂ, M. R. 405. *Chingile destinate a asigură rezistența porții și a formă scheletul pentru căptșoală.* id. ib. 440 Cf. DDRF. La sură, stinghie pusă între bărne. Cf. JAHRESBER. XIX 101. *La fectecare două săgeți se pun câte două chingi de-a-curmezișul coșerului.* I. IONESCU, C. 167. | La moara de vânt,

dre velele aripelor și brațele brăului. Cf. DAME, T. 162. H. X 539. | La car, stinghiile care împreună scândurile care formează fundul (DAME, T. II) și scoarțele căruței (cf. id. ib. 13). *Doi la car, Doi sub car, Doi pe chinga carului.* ZANNE, P. II 72. | Brăcinar (II 2^a) la plug. PAMFILE, A. 36. | *Chingile grapei, în care sânt înfișți colții.* Cf. DAME, T. 36. | La uneltea de risipiț moșoroaiele (care seamănă cu grapa): *În mijlocul oacelor (a grinzilor) să punem două chingi, câte de două palme departe una de alta; chingile să fie de fier.* I. IONESCU, C. 46. | *Puntea ferăstrăului.* Cf. DAME, T. 86. | *Stinghiile mesei de dulgher.* Cf. id. ib. 114, PAMFILE, I. C. 122. | *Stinghia care împreună doagele fundului unui butoiu.* Cf. DAME, T. 89. | La puia tăbăcarului, stinghia care leagă cei doi drugi bătuiți în pământ. Cf. PAMFILE, I. C. 42. | *La teasc, chingile țin doagele puse în dăltătura mesei.* Cf. I. IONESCU, P. 252. *Pe chingi, numite și mâni, argăa s. c. clește, se sprijinește popul teascului.* Cf. DAME, T. 82. | *Parte a luntrei (v. carboș, cf. id. ib. 126) s. a. dubasului (ANTIPA, P. 468).* Acestea sânt numite și postvoale. | La plută, lemn rotund (cojit s. necojit), gros de 15—22 cm, lung de 4—5 m., care servește la scusuta lemnele în plută. CIUPALĂ, PL. Se mai numește și: conciu, făiceă (4^a), flească (VICIU, GL. 100—1), cunună, tar, căpătăiu (com. ITTU). Cf. PAMFILE, I. C. 105. *Chingă cioplită = chingă bună de pus în plută, cioplită pe jumătatea care vine aplicată peste mărgețură.* CIUPALĂ, PL. | La lemnele așezate în steri, cărligul, copcia s. legătura care ține parii să nu se aplice. Com. ITTU. | La scărnciob, chingile s. liitoarele sprijinescșoției. Cf. PAMFILE, I. C. 470.

3^a P. a. anal. Fășie de pământ lungă și îngustă. BRĂESCU, M., cf. H. IX 361. Cf. funie (3^a), sfoară, șuşenită, hliză, curea.

[Și: (ad 2^a) **chirgă** s. f. = o parte a mesei de dulgher. DAME, T. 114; — (cu asimilare, poate din cauza rimei) **chinea** s. f. Te-au cam strâns în chinci *Betele opinet.* ZANNE, P. III 262; — (hipercorbanism) **pingă** s. f. = funie s. prăjină pe care sânt atârâte cărnurile afumate. *Tu șuncă dafumată, Ieși afară din cămară...* Da popoară de pe pingă... (a. 1792, Amlaș în Transilv.). IORGA, S. D. XIII 41. | Diminutive: **chinguță** s. f. (Ad 1^a) *Să tragi folu' [de pe cai] Cu picior!* Și chingula Cu mânășua. JARNÎR-BĂRSEANU, D. 264; — **chinguliță** s. f. (Ad 1^a). *Doi voinici... amnou cu vesicle Unu-o salbă 'n chinguliță, Altul flori la pălărie.* ALECSANDRI, P. I 73. *Călușelul lui: Puiul leului, Șeulța lui: Falca zmeului, Chingulița lui: Doi balauri, Cu capul de zmei, De coade 'n nodaji, La gură 'ncețoaji.* TEODORESCU, P. P. 92p, cf. ȘEZ. I 113/22, MATRESCU, B. 116; — **chingușoară** s. f. (Ad 1^a) *În fundul scerșitui, se pun în cele mai multe părți numai niște chinguşoare curmezii.* MARIAN, I. 236/s. | Instrument: **chingar** s. (Dulgh.) = rindeuca cu care se lucrează legăturile lemnului, mai cu seamă chingile (Corbești, jud. Giuc) com. ITTU, cf. H. XVI 134.

— Din lat. ***linga** (rezultat prin metateză din **cing(u)la**), idem. Cf. cingă, închingă, deschingă.

CHINGĂR s. a. (Dulgh.) v. chingă.

CHINGHIE s. f. v. chindie.

CHINGULIȚĂ s. f.

CHINGUȘOARĂ

CHINGUȚĂ s. f.

v. chingă.

CHINECĂESC, EĂSCĂ † adj. v. China.

CHININ s. a. (Med.) v. chinină.

CHININĂ s. f. (Med.) *Quinine*. — Alcaloid vegetal extras din scoarța arborelui cichina, din familia Rubiaceelor. Cf. BIANU, D. S. Sulfat de chinină (și, familiar, prescurtat, numai chinină) — medicament contra frigurilor, format din chinină și acid sulfuric. Cf. PONI, CH. 383. Ne-a dat și America ceră: din coaja unui copac american se scoate chinina, leacul frigurilor. MEDHINTI, P. 34. [Și: prin Transilv. (după germ. *Chinin*, idem): chinin s. a. POLIZU; — (cu disimilare, incult, popular) eblină s. f. *Unioament*, după ce au cercat fel de fel de doftorii — ferindu-se bine înțeles de chinină (chină), căci nu le aduce nici un folos, — pentru a scăpa de friguri, se duc pe la dascăl... ȘEZ. VI 86.]

— N. după fr. (derivat din *quina*).

CHINISĂU s. m. sing. (Met.) *Mercur*. — (Ungurism; termen minier din Munții-apuseni) Mercuriu. Cf. VICIU, GL. După alegere, aurul care e în nisip și freacă în un mojeriu (= piură) mai mic, cu chinșidu (argint-râu), id. ib.

— Din ung. *kénsav* «vitriol, acid sulfuric». LACEA.

CHINȘOR s. a. (Bot.) v. chimen.

CHINOGRĂCĂ -EĂSCĂ † adj. Grec vulgare. — (Intrebuințată la feminin, despre limbă) Grecese-comun, obicnuit, a plă. (Substantivat) A frăză și elinește și chinogrecăscă. E. KOGĂLNICEANU, ap. TDRG.

— Formațiune literară, din n.-grec. *κωρός* «comun, obicnuit» și *grecese*.

CHINOLOGHIE † s. f. *Communication*. — (Grecism; atestat numai la DUMITRACHE, 415). *Communicatione*. De acum înainte să nu mai aibă Țara țărăscă cât de mică *chnologie*.

— Din grec. *κωρολογία*, idem.

CHINONIC s. a. (Bis). = *priceasnă*. Cf. TDRG. [Cântăreții] n'au mai putut să cânte nici cheruică nici chinonic. GHICA, s. 61. [Și: *chenonice* † s. a. ap. TDRG.]

— Din m.-grec. *κωνωνικός*, scil. *ἀσμα* s. *τροπικός*, propriu scântare (tropar) cântată în comun. Cf. TDRG.

CHINOROS s. m. sing. *Notr de fumtă*. — Fumtă foarte fină, întrebuințată pentru colorat. Cf. DICT. [Accentuat și: *chinoros*. TDRG. | Și: *chinoroz* s. m. sing. *Chinorozul, pe semne, are efect răcoritor*. CARAGIALE, N. 102; — (+ roș) *chinorós* s. m. sing. *Bidneluștile... slujesc la trasul brâtelor cu chinovar sau chinoros prin prejurul caselor și ferestrelor*. PAMFILE, I. C. 2; — (forma etimologică) *chinrus* s. m. sing. *Chinrus 6 loți*. CALENDARIU (1814), 172/12; — (Brazov, probabil dintr-o formă săsea-că) *chinăraus* s. m. sing.; — (Mold.) *chindros, chindrus* s. m. sing., *chindru* s. m. sing. *De-o leacă de luptor galben ori de chindru negru... de tras brătie*. N. REV. R. II 226.]

— Din germ. *Kleurrass*, idem. TDRG.

CHINOROS s. m. sing. }
CHINORÓZ s. m. sing. } v. chinoros.

CHINÓV s. a. v. chinovie.

CHINOVĂR s. a. (Min. și Industr.) = *cinabru*. LB. *Pușintă praș de chinovăr*. PISUCUȘCU, O. 311/22. *Mateu-vodă țscădește și lopățul pune alături peceata domnească cu chinovar*. ODOBESCU, I. 438. *Sierciul e vopsit cu chinovar roș*. BURADA, ap. TDRG. *Bidneluștile... slujesc la trasul brâtelor cu*

chinovar sau chinoros prin prejurul caselor și ferestrelor. PAMFILE, I. C. 2. *Obiceul femeilor de a bol cu chinovar boboci de rață ori cei de găscă... ca să nu se deoache...* PAMFILE-LUPESCU, CR. 166. *Părțile ce se poapote se ung cu un ir făcut din pudră, lămâie albă, camfură și chinovar*. PAMFILE, n. 13. [Plur. -varuri. LB. | Și: (Mold.) *chinovăr* s. a. TDRG., *chinavăr* s. a. CIHAC, II 647.]

— Cf. n.-grec. *κινωβάρι, κινωβάρι*, rus. *kinovari*, idem. CIHAC, II 647. Cf. dubletele *cinabru* și *ținober*.

CHINOVĂSC -EĂSCĂ adj. v. chinovie.

CHINOVIĂH † s. m. v. chinoviarh.

CHINOVIĂL -Ă adj. v. chinovie.

CHINOVIĂRIH † s. m. *Cănobilargue*. — (Numai la DOSOFTEIU) Starețul unei chinovii. *Măndăstirea svântului Theodosie chinoviarhului*. V. S. 26/2. [Și (după *monah*): *chinoviăh* † s. m. ib. 10.]

— Din grec. *κωροβόργης*, idem.

CHINOVICĂȘTE † adv. v. chinovie.

CHINOVIE s. f. (Bis) *Monastire de căno-bites*. — Măndăstire (de călugări care trăiesc în comun). DICT. *L-au trimis... la chinovie, adică la obște*. DOSOFTEIU, V. S. 199, cf. 75/2. *Intr-una din acele mândăstiri, economul chinoviei, spre răspuns la dorința mea de cercetări și descoperiri istorice, mă duse în biblioteca mândăstirii*. BĂLCESCU, M. V. 545/4. *Călugării Orientului, și chiar cei din unele chinovii din țara noastră... au lucrat asemenea obiecte*. ODOBESCU, I 451. *El ajunse la 31 de ani călugărul Petru și starețul chinoviei din peștera IORGA*. L. R. 134. [Accentuat și *chinovie* s. f. TDRG. | Și: *chinoviua* s. a. DICT.; *chinov* s. a. POLIZU. | Adjective: *chinovăsc*, -*răscă* = a) | chinoviei, aparținând unei chinovii. Și încercară nouă cară Cu povară Nouă chinovești (Intr-o variantă *chivești* = din Chiev) Și nouă mocănești. ȘEZ. VIII 110; — *chinoviăl* -ă (pronunt. -vi-ol). DICT. Sf. Schit chinoviăl (a. 1856). URICARIU, IV 409/22. | A d-ve r b: *chinovicăște* † = ca într-o chinovie. Se po-roncește ca să *viețuească chinovicăște*. ib. IV 416/22. — Din slav. *kinovija, kinovije*, idem (din grec. *κωροβόριον* < *κωρός*; «comun, laolaltă și βίος» «viață»). Cf. CIHAC, II 647. Cf. *chinovit*.

CHINOVIT -Ă s. m. și f. (Bis) *Cănobite*. — (Aproape ieșit din uz) Călugăr s. călugăriță dintr-o chinovie. Cf. COSTINESCU. *Calistrat, egumenul monastirii Putna, împreună cu chinovii săi*. URICARIU, V 138/12. [Derivat: *chinovite*, -ă † adj. = chinovial, de chinovie. COSTINESCU.]

— Din n.-grec. *κωροβίτης* (*κωροβίτης*), idem. CIHAC, II 647. Cf. *chinovie* și dubletul *cănobit*.

CHINOVITIC -Ă † adj. v. chinovit.

CHINOVIU s. a. v. chinovie.

CHINROS s. m. sing. v. chinoros.

CHINȘ s. m. (Zool.) *Souris*. — Soarece de câmp, numit și *poponeș*. H. II 322. — Cf. *chițăț*, *chițoran*, *chițcan*.

CHINTĂL s. a. *Quintal*. — Unitate de greutate de 100 de funți s. de o sută de mii de grame (CLIMESCU, A. 209), cântar (1), *majă* (COSTINESCU). [Plur. -tate și -tături. | Scris și *culintăl*. COSTINESCU.]

— N. după fr. (lat.-med. *quintale*, din arabul *qin*). Cf. dubletul *cântar*.

CHINTEȘ s. a. (Îmbrăc.) v. *contăș*.

CHINTEȘĂNTĂ s. f. 1^a—2^a *Quintessence*.

1^a. (Ist. filos.) Substanță eterată, considerată ca al cincilea și cel mai subtil element, extras din corpul care o conține și despărțită de alte patru elemente mai puțin fine.

2^a. Partea cea mai fină, cea mai de seamă, cea mai prețioasă, cea mai importantă, cea mai reprezentativă din ceva, elementul cel mai ales, cel mai subtil; cf. *lamură*, *miez*, *floare* (III 3^a); p. ex. tip, model, *Quintessenz* de micrită de la creștet până 'n talpă. EMINESCU, P. 246. *Poeziei lui, în care și-a intrupat... quintesența cugetărilor și simțirilor...* MAJORESCU, CR. II 303. *În faimosul «Salon carrés din Louvre... este așezată la un loc quintesența picturii frumoase.* id. ib. II 194. *Cu mare prestigiu rămân însă numai operele ce exprimă tipuri esențiale. Ba chiar esențele, cu vremea, sânt înlocuite prin quintesențe.* MEHEDINTI, CONV. LIT. XLII 176.

[Și: *evintesăntă* s. f., scris și *quintesăntă* s. f., (Transilv., latinizare) *clintesăntă* s. f. DICT.]

— N. după fr., după lat. *scolastica quinta essentia*.

CHINTIC † s. m. *Drachme*. — (Transilv.) Măsură de greutate întrebuințată odinioară prin Ardeal, corespunzând unei *drachme* L.B., L.M. [Și: (Transilv. germ. *Quintil*) *evintil* † s. a. (rostit, probabil, *evintil*). *În core apă puțin alaua, ca un evintil într'o 1/2 de fărtăliu de apă, să se bage.* CALENDARIU (1814) 177.]

— Din ung. *könting* (< germ. *Quint*, *Quenchen* 1,66 gr.), măsură de 1/12.

CHINTUȘ s. a. (Îmbrăc.) v. *contăș*.

CHINUI vb. IV(a) I 1^a. *Faire souffrir, torturer, tourmenter*. 2^a. *Faire souffrir* (moralement), *tourmenter*. II 1^a. *Souffrir*. 2^a. *Faire de grands efforts, des sacrifices, se donner du mal, de la peine*.

I. Trans. 1^a. (Complementul e o ființă) A supune pe cineva la suferință fizică (crudă), la muncă, la cazne, la chinuri (1^a), a canoni, a munci, a căzni, a tortură, (L.B.) *kinutesk* = crucio. ANON. CAR. Cându-l tor certă și-l tor chinui la locul cel de muncă... PRAV. 358. *Îi tot bădă și-i chinuiește pre acei boieri.* LET. II 215/22. *Tu ai fost bun de călugărit, iar nu de trăit în lume, să ne dăjești omenii și să chinuiești nevasta și copiii!* CREANGĂ, P. 47/22. *Să vezi cum zmeul chinuiește și pe mă-sa.* ISPIRESCU, L. 131/22. *Doi Tătari țoapa-i gătesc, Doi amar mi-l chinuiesc.* ALEXANDRI, P. P. 77b. | A-și chinui trupul = a-și supune trupul la diferite torturi s. privațiuni, a nu da odihnă, hrana necesară etc., spre a-l slăbi și a-l face astfel mai lesne capabil de înfrânarea poftei. Cf. DICT.

2^a. A supune pe cineva la mari suferințe morale, a tortură, a canoni, a necăji (L.B.), a-l aduce mari suferinți, a cauza cuivă chinuri (2). *Adevărul mă chinuiește mai mult decât înșelăciunea.* MARCOVICI, C. 7/22. *Gândirea mea... mă chinuiește necontenit.* id. ib. 20/22. *Olga... mă teme, mă chinuiește, îmi scoate sufletul, cu adăta dragoste.* C. NEGRUZZI, I. 47. *Spune babei, ce te chinuiește?* Că, de unde îți? poate să-ți ajute și ea ceva. CREANGĂ, P. 189/22. *El rămăse într'un neastâmpăr, ce-l chinuiește mai cumplit decât moartea.* ISPIRESCU, L. 45/a. *Mult mă chinuie bărbatu'.* Că nu sânt bună de dracu'. HODOȘ, P. P. 200.

II. († și dial.) Intrans. și (astăzi aproape numai) refl.

1^a. A suferi (torturi); a pătimi, a răbdă (chinuri), a se canoni; a păți (cevă). Cf. ȘEZ. II 151/22. *Kinutku-mě* = crucior. ANON. CAR. *Cine chinuiește după voia lui Dumnezeu.* COD. VOR. 161/12. (: carii p at rău. N. TESTAMENT 1648; cea ce pătimesc. BIBLIA 1688). *El scutură șarpele în foc, și nu chinui nemic rău.* COD. VOR. 96/12 (: nece un rău nu păți. N. TESTAMENT 1648; nemic rău n'au păți. BIBLIA 1688). Că de chinuiești cu aceasta pentru robii... CORESI, EV. 471/27. *De chinuiești un nod (= membru al corpului), cu acela toatele dor.* id. ib. 342/22-23. *Cătu se chinuie într'u pusăte.* id. ib. 4/12. *Iară tu bolești și chinuiești.* id. ib. 368/22. [Sluga] rău ce bolită și se chinuie. id. ib. 225/27. *Cătu tase fierărie bolnavo atăta a chinui și a răbdă.* id. ib. 244/2. *Chinuiește fiercior lui de lună.* id. ib. 79/12. *Mencăi... au chinuit pre mare.* MOXA, 354/2. *Așa se cădă în lui Hristo!* să chinuiească. VARLAAM, C. 179. *În lună noadă se îndrăcește și rău chinuiește.* id. ib. 263. *Chinuiește într'ocastă pară de foc.* id. ib. 329. *Să-l bage în ocnă în toată viața lui, acolo să chinuiească* (Munt. să se chinuiească). PRAV. 672. *Pentru numele evinții tale chinuiești.* DOSOFTEIU, V. S. 37. *Pentru căci (= pentru ce) ați venit acum la mine, când v'ajă chinuiești?* BIBLIA (1688) 182. *La ce-l făcuose oare Dumnezeu [pe Mateiu] să chinuiească și pe o lume și pe alta?* NADEJDE, ap. TDRG. *Sermana, s'a chinuit așa până despre zisă.* CREANGĂ, P. 98/2. *Fie-ți milă de două suflete nerinoase, care se chinuiesc de patru ani!* id. ib. 100/12. *E păcat de moarte să chinuie blata fetiță adăta!* RETEGANUL, P. I 26. *Sărmană inima mea! Multă vreme-a tot jelit, Tot mercu te-a chinuit!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 218. [Turturica] *unde-aude să pocnească* Pușca cea vîndătoarească, *Ea se duce s'o locașcă.* Că să nu mai chinuiească. RETEGANUL, TR. 14. *Mai văcut-ai om pe lume Să chinuiească ca mine?* SEVASTOS, N. 164/22. | (Cu complement intern) *Ce chin au a se chinui omenii?* CORESI, EV. 218/7. *Cătu chin chinuiește de draci carei se pleacă lor.* id. ib. 238/22.

2^a. Refl. A se supune la chinuri s. privațiuni, a se munci, a se osteni, a se căzni, a face mari jertfe (pentru ceva s. cineva). Și a trupului pofte chinuiește-se-au, de au răbdat. CORESI, EV. 13/27. *M'am chinuit, de l-am crescut și l-am scos din toată nevoia; și acum... par'că văd o'am să rămân fără dănuil!* CREANGĂ, P. 81/22. *Eu s' dracu' cel mare, care mă chinuiește să scot roata de la carul nuntașilor.* ȘEZ. IV 3/2.

[Prez. ind. chinuiește și (m. rar) chinuie. | Și: *chenui* † vb. IVa COD. VOR. 129/2. | Abstracte: *chinuire* s. f. (Ad I 1^a) (Slav.) Strădnice = pătimire... *chinuire*, *nevoire*. MARDARIE, L. 3402. Strădnice=*chinuire*, *muncire*. id. ib. 3403. *Boala... tase în multă vreme chinuire.* CORESI, EV. 211/22. *Chinuirea eră postul, nedormitul.* DOSOFTEIU, V. S. 216. *At suferit tot fealul de chinuiri.* MINEIUL (1776) 30/2; (ad I 2^a) [Prieteșugul] *pentru mine este muncă, dojană și chinuire.* KONAKI, P. 84; (ad II 1^a) *Dragostea să asemănă cu beția, oșidere și cu nebunia, și mai vărtos tase și mai rea chinuire decât acelea decât toate.* PRAV. 1035; — *chinuit* s. a. (Ad II 1^a) *Nu-s zile de trăit; Ci numai de chinuit!* MARIAN, P. P. 51; — *chinuială* s. f. — *chinuire*, chin (1^a). *Muscaltii ne 'mpresară și ne pune la oprață și la mare chinuială.* TEODORESCU, P. P. 482/2; — *chinuitură* † s. f. (Ad I 1^a) *Răbdând chinuituri.* DOSOFTEIU, V. S. 148. | A djective: *chinuit*, -ă adj., subst. = care a fost supus la chinuri; plin de chinuri, de mari suferințe; făcut cu mult chin, cu mare osteneală, cu mult necaz. (Ad I 1^a) [Venisera] † *chinuită* [și] de duh necurat, și se vindecă. CORESI, ap. G.R. I 19/22. [Hristos] cel pentru

mine chinuit. CLAIN, ib. II 187₁₂. Mai bine cră să se fi îngropat în mare, ca citalanți tonarăși ei săi, decât să moară chinuit de foamă! DRĂGHICI, R. 42₂₅; (ad I 2°) Nu știu ce înfricoșătoare pre-simțiri a[le] unui troiu vitlor amărîți și chinuit au venit și au sfârșit biata sa inimă! C. NEGRUZZI, I 28. Scăpam de o viață chinuită, pustie, fără de lumină. EMINESCU, N. 73₂₉. (Arestat[ă] torc în ascuns firul unor întămpirii însemnate și hotărîtoare pentru chinuita lor viață. VLAHUȚA, ap. TDRG. Fiind pînza foarte chinuită, să aște suflul ușurință în lumea viitoare. MARIAN, I 304₂; — chinuitor, -oare adj., subst. (Ad I 2°) M'ai chinuit chinitorul de suflute. EMINESCU, N. 80₂₂; (ad II 1°) (Slav.) Strădlécă = luptătoriu, chinătoriu (?) MARDARIE, L. 3401. (Substantivat) chinuitoare † s. f. (neobicinuit) = instrument de tortură. PONTBRIANT.]

— Derivat din chin, prin suf. -ui. Cf. chinuzi.

CHINUITOARE † s. f. }

CHINUITURĂ † s. f. } v. chinui.

CHINZĂIU s. a. v. chinzai.

CHINZĂIU vb. IV^a trans. și refl. = chinui (I 1°). (Ungurism) VAIDA, POMPILIU, BH. 1007. Pe mine s'or tănit Afuris[ă] căni de Jidovi, Și m'or chinzăiu. ALEXICI, L. P. I 162₁. [Abstracție: chinzătură s. f. = chinuire], instrument de tortură. Să poată face și rădăci furci și tot felul de toruri (chinzături). SINCAL, HR. I 331₂₁; — chinzăiu s. f. = tortură, muncă. VAIDA; — chinzăiu s. a. = tortură, muncă. id. S'încă le părea Că nu-i chinzăiu mare, Ce mie-mi făcea. ALEXICI, L. P. I 146₂₁. Alta nu mai auzcam, Fără numai ai și vai! De amar și de chinzăiu. RETEGANUL, TR. 73₆. [Adjectiv: chinzător, -oare adj., subst. = chinitor, torturător, muncitor. O. chinzătoriu mite! POMPILIU, B. 67₁]

— Din ung. kőznai, idem. Cf. chinuit.

CHINZĂTURĂ s. f. v. chinzai.

CHIOĂRĂ adj. f. v. chiar și chlor.

CHIOĂRCĂ † s. f. Galet. — Piatră rotundă și lucie de pe țărmurii apelor. Cf. CIHAC, II 489. Ar fi dat de chioarcă, cărând sarea pe cellalt mal, adică pe sub apă. SOUTZO, ib.

— Din ung. görkő, idem. CIHAC, II 489.

CHIOĂRCĂ s. f. (Cul.) Mets fait de citrouille bouillie au lait. — Măncare făcută din dovleac fiert în lapte dulce. RĂDULESCU-CODIN.

CHIOĂRDĂ s. f. v. chloriș.

CHIOBŪR s. a. v. cobur.

CHIOC s. m. sing. Bon goût. — Gust bun (RĂDULESCU-CODIN), savoare (dată, de substanțe aromatice). Măncarea n'are chioc, id. [Fig. Om fără chioc = fără lipiciu, id.]

— Din ung. gyök 'rădăcină'. LACEA.

CHIOCĖC † s. a. Sorte de danse (turque). — Un dans turcesc. Au pornit pe la amiază săritări..., jucând chiocecurile, strămbându-se la lume pe uita și făcând fel de fel de caraghiosități. GHICA, S. 322. [P'ur. -cêuri. | Adverb: chiocește; se zice despre un fel de dans în Dobrogea. H. II 312.]

— Din turc. köçek edansators. ȘIO, II 141.

CHIOCEȘTE adv. (Cor.) v. chiocee.

CHIOFTEĂ s. f. (Cul.) v. chiftea.

CHIOI † vb. IV^a v. ehiul.

CHIOLĂLĂI vb. IV^a v. ebelălăi.

CHIOHĂN s. a.

CHIOHLANG s. m. } v. chiulhan.

CHIOHLANIU s. și adj. m. v. ehiulhanu.

CHIOHLĂNÓS, -OĂSĂ adj. Miserable, indigne. — Tăcolos, mișel. Da'ar ști el, chiohlănósul (: scuvânt de batjocură CREANGA, GL.) și ticătuț, de unde-am pornit astă noapte, ș'ar strânce loarba acasă! CREANGA, A. 127₁₂. — Cf. ehiulhanu.

— Probabil, derivat din ehiulhan (chiulhan), prin suf. -os; propria: «cărui-a plăc ehiulhanurile, chefliu, bețiva.

CHION, CHIOĂMĂ adj., subst. v. ehiomb.

CHIONB, CHIOĂMBĂ adj., subst. 1°. Nigaud, bête. Infirme, boiteux. 2°. Myope, Louche. — [In Transilv. de nord, Bucov. și Mold.]

1°. Nebăgător de seamă (ȘEZ, II 186₂₂), prost. nătărău, care face fața negocitiei (ION CR. VI 135, cf. BUGNARIU, NĂS.), netot, nătăfleaș; împiedecat (Brașov), neputincos, care abia-și mișcă mâinile și picioarele (Năsăud, com. N. DRĂGANU); p. ext. (prin apropiere de ghiop?) chop, cu piciorul zdrobot: Chioampa lui Bostan (ION CR. VII 252).

2°. Care nu vede tocmai bine (ȘEZ, II 186₂₂), PAMFILE, A., MAT. FOLC. 1209), care n'are vederi limpez (PAMFILE, J. II), miop (MAT. FOLC. 1209, Com. G. NISTOR); spec. (prin apropiere de ghiop?) chior (Brașov); care cantă cu un ochiu la faimă și cu altul la slănină (BUGNARIU, NĂS.), care se uită chiorș, sbanghu, șașu.

[Și: (cu pronunțare dialectală) eomb s. m. BUGNARIU, NĂS.; — ghiomp, chioămpă PAMFILE, A. J. II, ION CR. VI 315; — (suspect) chiom, chioămă adj., subst. I. BĂRCIANU; — (în Munt., Râmnicul-Sărat; ad 2°) schiomb, schioămbă adj., subst. Abstract: e'ombie s. f. = miopie, DDRF. Verb: ghiompăni IV^a = (intrans.) a umbli în bobote, cu ochii închiși (ION CR. III 156), a lucra pe întunec (PAMFILE, C.), Mai ghiompănesc (voz) la o cămășă, id. ib.; (refl.) a te trudi ca să faci, id. A.]

— Etimologia necunoscută. (Cf. ung. dial. — prin nordul Ardealului — tòmpe = tompa, «nătărău, netot, id. etc.)

CHIOBIE s. f.

CHIOMP, CHIOĂMPĂ adj., subst. } v. ehiomb.

CHIOMPĂNI vb. IV^a

CHIONDORĂLĂ s. f. Mine renfrognée. — Față posomorită, privire încruntată. De șase ani, de când îmi mănânc zilele cu neajunsuri și sărăcie; în fitrec ară, socoteli și calastie, bufneli și chiondorăli! DELAVRANCEA, S. 6. — Cf. în chiondoră, chiondorîș.

CHIONDORIȘ adv. (Regarder) de travers, en louchant. — (Mai mult în Muntenia, familiar; în legătură cu verbele «a se uita» «a privi» «a căuta») urit (ION CR. IV 123, PAMFILE, J. I), încruntat, cruciș (PAMFILE, J. I), chiorș (2°). În curtea locului de alezări, se văd două tubere răzuite..., uștându-se chiondorîș unii la alții. JIPESCU, ap. TDRG. Frații lui Tușulea începuse a se uita la el cam chiondăriș. IPIRESCU, L. 320₁₂. Zmeul îi cădă chiondorîș, id. ap. RUDOW, XVII 410. Dracu', te uși ca la popă, adică te uși chiondorîș, rău (Botoșani și Dorohoiu). ION CR. IV 123. [Și: chiondorîș adv. Nu te uita chiondorîș la mine. PANN] P. V. II 106; (la ALEXI, suspect) chiondorîș adv.,

— Derivat din (fn)chiondori, cu suf. adv. -iș.
[A. Scriban, *Arhiva a. 1914, 133*, se gândea la ung. *kondoros* sîncrētis; Șăineanu, *Infl. orient.* I 115, la o contaminare între *chiomb* — care însă e cunoscut mai mult în Moldova, Bucovina și Ardealul de nord — și *chiorși*]. Cf. chiondoreala.

CHIONDORÓS adv. }
CHIONDORŪS adv. } v. chiondoriș.

CHIONDŪS s. m. sing. *Sorte de froment.* — O specie de grâu (nedefinită mai de aproape). H. II 319.

CHIONI vb. IV^a v. ploni.

CHIONTÁG s. a. (Cul.) = *chitonag*. *Gutâi, din care [femeile] făceau beltă și chiontag.* ȘEZ. XII 5.

CHIOPÉNG s. a. v. chepeng.

CHIOPÉRCĂ s. f. (Cul.) *Vase de cuisine.* — Vas (nedefinit mai de aproape), care servește la gătitul bucatelor. H. VII 187.

— cate din ung. dial. *esporka* (dimin. lui *espor* = *esupor*), *sulciacă*.

CHIOR, CHIOARĂ adj., subst. l. 1^a. *Borgne.* (Pièce) *perole*; correspond au français: (pas) un rouge liard; rien. 2^a. *Louche.* 3^a. *Myope.* 4^a. *Aveugle.* 5^a. *Lumignon.* 6^a. *Az.* 7^a. *Fugitif de Sibérie.* 8^a. (Fenêtre) *opaque.* II. [Eau] *pure.*

I. 1^a. (Despre om s. animale) Care vede numai cu un ochiu (COSTINESCU). s. care are numai un ochiu (LIUBA). *Intr'una din zile, fiind acest vezir la fereastră, și eu slobozînd o zăgătat după niște pesări, l-am lăsat din șezăla în ochiul cel drept, și a rămas chior-vezir.* GORJAN, H. I 106 *O iapă, chioară de ochiul stîng.* MON. OF. ap. TDRG. *Lăștele, nefîind chioare nici moarte, au zburat.* CREANGĂ, P. 46/21. *Am o căleșușă chioară.* PAMFILE, C. 25. # *În [sara orbitor (cel c'un ochiu s.) chioru-i împărat.* PAMFILE, J. I; cf. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 232. *Și o găină chioară, acurmadă, găsește oște odată mîrgăritore.* ZANNE, P. I 466. *Îi de răsul chioarei = e prăpădit, e de răsul lunei, de batjocură.* FURTUNA. *A-i fi (cutură) gura 'chioară = a vorbi prea multe, a-i umbla gura.* SĂDĂ, cî nu și-e gura chioară; *Tine rîndul, ca la moară.* PANN, P. V, I 15. *Mară chioară = se rice despre nuci și ouă, al căror interior nu se cunoaște.* id. *ib.* *Pară (s. tesale) chioară = găurită la o margine (cf. ȘIO), fără valoare; (după ea nu fi s. ea nu avră) nimic (RĂDULESCU-CODIN, D). Nu e în ea pară chioară.* PANN, P. V, I 18. *O pară chioară nu mai are.* MARIAN, SA. 251. *Fără să le plătească nici lescate chioară.* JIPESCU, ap. ȘIO. *Mai leagă-ți banii, roșnice, și mai pun-i la chimir. Că-ți mai trebuie de bir; Că te-ajunge-o vreme rea, Fără de chioară de pară.* ȘEZ. IV 142/1/2. (Substantivat). N'are chioară în pungă. (CARAGIALE, T. II 5.

2^a. Care se uită cruciș, chiorîș (și vede dublu), *chiomb*, *ceacăr*, *șasiu*, cu un ochiu la făină și cu altul la sîmînă. *Asîzî par'că s chioară, Und-i' uou', par'că s doi.* CONTEMPORANUL, II 143. *Dragă mi-e lelișă chioară, Suflă 'n foc se uită 'n oală.* DOINE, 215/1. # *Ome trădește cu chiorîș, se încață a se uită cruciș.* ZANNE, P. II 521.

3^a. P. ext. Care nu vede bine (LM.), cu vederile scurte, miop.

4^a. (Prin exagerare) Orb (momentan). *Ce dracu', ești chior?* TDRG. *Să nu te uși înapoi, că acumă vine mama; căci, cum te i uită înapoi, îți ia ochii și rămîi chior.* ȘEZ. I 229/1. *Dare-ar Dumnezeu să*

te văd chior! H. II 32. # **A da chior peste cinevă = a da năvală, orbește, prosteste, peste cinevă. Nu vedea nemica; da chior peste ce apucă.** CREANGĂ, P. 243/2. *Dar ce-ai pășit, măi pahonș fule... ziseră oamēni boterului, care dau chior-unul peste altul, de par'că aveau orbul gînilor.* id. *ib.* 304/14. *Ivan atunci; văzînd că moarța dă chioară peste dînsul, se stopsește la ea, zicînd: Păgol, vîdmă, nu turbînca!* id. *ib.* 312/4. **A o luă de-a-chioara = a merge orbește, fără a ști încotro, a o apucă razna. De acum s'o luăm de-a-chioara, și unde ne-a fi scris, acolo vom ieși.** id. A. 30. | Fig. Orb (momentan), fără judecată, fără minte. *Am fost destul de chior, ca să te cer pe tine de necastă!* TDRG.

5^a. P. anal. (Substantivat) *Chior = lampă de gaz primitivă (care dă o lumină atît de slabă, încît abia vezi), de tablă s. de pămînt, numită și gaz (orb)îlă.* Cf. PAMFILE, I. C. 59.

6^a. P. anal. (La jocul de cărți, substantivat) *Chior = as, birlic (fiindcă are un singur ochiș).* H. II 245, 301.

7^a. (În limbajul lucrătorilor din apropierea Rusiei) Fugar din Siberia, care n'are pașaport. CONTEMPORANUL, III 572, notă. *Chiorîș îngrupă pe cineva, ib.*

8^a. P. anal. (Fereastră) oarbă, cu gemuri astupate cu hîrtie, prin care nu străbate destulă lumină. Cf. ȘIO. *Odăi joase, cu ferestrele chioare.* CONTEMPORANUL, V 144.

II. (Prin confuziune cu *chior*, v. c.) *Apă chioară = apă curată, (se zice mai ales despre o băutură care, la gustat, nu are calitățile așteptate, d. e. despre un vin slab, falsificat).*

[Și (toate formele următoare, rare): (ad 3^a) *chioro* s. m. BUGNARIU, NĂS.; — (cf. turc. *körleme* sorbimes) *chioralim* adv. = *incruciat* (ȘEZ. II 186/22), *chiorîș*. | Abstracte: *chiorie* (POLIZU), *chiorănie* (PAMFILE, J. I) s. f. = defectul celui chior. | Substantiv: (În baljocură) *chiorilă* s. m.: se zice cuivă, cînd nu vede un lucru care-i stă în drum; spec. (în basme) urias cu un singur ochiu (ȘIO). *Acești-i vestitul Ochilă... năr primar cu Chiorilă.* CREANGĂ, P. 244/2. | Loc. adv. **La Chiorăni:** se răspunde unuia care caută un lucru ce-i stă în față. PAMFILE, J. I.]

— Din turc. *kjör* (kör) sorb. (În Ardeal, poate, prin mijlocire sârbească: *cor*, idem). Cf. chiorîș, chiorîș, (fn)chiorchioșal.

CHIOR interj. Cri de la dînde. — Strigătul curc-i. Cf. TEODORESCU, P. P. 349b. — Onomatopoe. Cf. chiorăi (2^a).

CHIORĂI vb. IV^(a) intrans. 1^a. *Gargouiller.* 2^a. *Glouglou.*

1^a. (Despre mațe, mai ales ale celui făcînd) A produce zgomotul caracteristic (în mișcările gazelor din interior). PAMFILE, C. H. IV 56. *Să postească și să umble nemîncat, Mațele s-î chiorătasră.* PANN, P. V, II 115. *Mergînd pe drum, au flămînzit grozav, încît nu mai ștîu ce să facă? Îi chiorădit mațele cumplit. SBIERA, P. 210. *Se duse într'un suflat la Bacus, poclîrit de foamă, cu mațele chiorînd și cu burta hînită.* ISPIRESCU, U. 106/21-2. *Dor din bory care sorbea, Mațele și chiorădit.* MARIAN, SA. 260. *Îmi chiorăsc mațele, de foamă (Bîca, în Bucov.)* Com. G. TOPAN, cf. (chioră) ROMÂNUL GLUMET, I 48/14. # *Cînd înima (= pîntecul) chiorăcește, Gura nu prea conține.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 217. | P. anal. Cînd își chiorăcește gîtul, ai să bei vin. ȘEZ. V 35.*

2^a. (Despre curcă). A produce strigătul caracteristic acestei pasări. Cf. bolhorosi (3^a). *Curca chiorăcește (chiorăcește).* H. II 325, V 143, X 141, 538, XVI 160. *Curcle chiorăie.* H. X 498.

[Prez. ind. *chiordătu* și (mai rar) *chiordăsc.* | Și: *chiorăi* vb. IV^(a) (de pre curcă) H. I 170, III 140; — *ghiorăi* (ghiorăi) vb. IV^(a) = a chiorăi (1^a), a clocoli prin mațe (ION CR. III 187). *Umbă cu mațele ghiorăind.* I. IONESCU, M. 470. *Ne ghiorădesc mațele de foame.* CREANGĂ, P. 257. *Iși strânge caruca, ca să nu-i ghiorde mațele.* CRĂSESCU, E. 8. *Imi ghiorde mațele de foame.* CONTEMPORANUL, V. 195. # *Cu cupticile scărbind și cu mațele ghiorăind:* se zice de cei îmbrăcați bine, dar care nu au ce mânca. ZANNE, P. III 114; — *chioroi* vb. IV^(a). *Curcaul chioroi.* H. I 367; — *cherăi* vb. IV^(a). *Curca cherește* H. VI 30; — *chiorcăi chiorcăi* vb. IV^(a) *Curca chiorcăște.* H. I 188, VIII 282, XII 326. *Curca chiorcăde.* (H. I 347), *chiorcăde* (H. VII 226, 315); — (+ *ghiorc*) *ghiorcăi* vb. IV^(a) (COSTINESCU); — *chiorăni* vb. IV^(a). *Curca chiorcănește.* H. II 99, 207, 273, VII 441, XII 171, *Găna chiorcănește* H. IX 253; — *cherăni* vb. IV^(a) *Curca hercănește* (H. I 328), *cherăne* (H. IX 396, 429). *Biblică chercănește* (H. IV 85), (cu hiperurbanism) *plercăni* vb. IV^(a). *Curca piercănește.* H. IV 85; — *corăi* vb. IV^(a). VAIDA. *Băiești...* *corăindu-le mațele de foame.* MARIAN, O. I 154; — *gorăi* vb. IV^(a). DR. I 96; — (+ *cărjă*) *ghiorjăi* vb. IV^(a). DICT. | A bstracte: (ad 1^a) *chiorăire*, *ghiorăire* s. f. DICT.; *chiorăială*, *ghiorăială* (COSTINESCU), *ghiorăială* s. f. (ib.); *chiorăitură*, *ghiorăitură* s. f. [Descântec de cei răi (aprinde de mațe, ghiorăitură la vite)]. ION CR. II 299; *chiorăit*, *ghiorăit* s. a. = sunetul produs de mișcarea gazelor în intestine. Cf. ȘEZ. II 228/29.]
— Onomatopee. Cf. *chior*², *cărăl*.

GHIORĂNI s. m. plur.
GHIORĂNIE s. f. } v. chior.
GHIORC s. m.

GHIORCĂI vb. IV^(a) } v. chiorăi.
GHIORCĂNI vb. IV^(a) }

GHIORCHIOȘĂT, -Ă adj. v. închiorchioșă.

GHIORDIȘ adv. v. chiorîș.

GHIORFĂRTĂN s. a. Morceau de viande non pesé. — (Neamtu și Putna) Bucată de carne necântărită, hurtă. MAT. FOLC. 1209. — Cf. Cio-svârtă.

GHIORHANIU s. și adj. m. v. chiolhanu.

GHIORI vb. IV^a v. chiorî.

GHIORI vb. IV^a I. 1^a. *Ébrouer.* 2^a. *Aveugler.* 3^a. *Tromper.* II. 1^a. *Perdre un œil.* 2^a. *Perdre la vue.* 3^a. *Fermer un œil, pour viser.* III. *Loucher; regarder de travers.* IV. *Manger des yeux.*

I. Trans. 1^a. A face pe cineva chior (1^a), pentru totdeauna, a scoate cuivă un ochiu, a i-l vătăma [astfel, încât] să nu mai fie bun de nimic (RĂDULESCU-CODIN, L.). *Ahanci...* am desocăvit fără drept și i-am chiorit (pe ura) de ochiul drept. GANE, ap. TDRG. *Jidanul spune că-i lovit în ochi cu-o piatră și că l-a chiorit.* CONTEMPORANUL, III 164. # *De prea mult ce mă iubeste, Ca cocoșul, mă chiorăște.* ZANNE, P. II 523.

2^a. P. ext. A face pe cineva chior (4^a), a-l face să nu mai vadă (momentan) cu nici un ochiu, a orbi pe cineva. Cf. RĂDULESCU-CODIN, L. *Eră să mă chiorăsc!* Cine azevile cu bulgări? ALECSANDRI, T. 392. *A chiorî cu pulbere.* I.M. *Cu lingura te hrănește, iar cu coada te chiorăște* (în variante: *Iți scoate ochii*). SEVASTOS, ap. ZANNE, P. III 592. # *A nu arez cu ce chiorî o găină s. un goarece* = a fi de tot sărac. Cf. I.M.

3^a. Fig. A înșelă, a trage pe sfoară pe cineva, susținând un neadevăr bătător la ochi, a prosti (pe cineva). Cf. ZANNE, P. II 523.

II. Intrans. 1^a. A ajunge chior (1^a), a rămâne fără un ochiu, a pierde un ochiu. COSTINESCU, GOROVEI, CR. *Să chiorăsc, dacă mint!* TDRG.

2^a. P. ext. A ajunge chior (4^a), a nu mai vedea, a-și pierde vederea (I.M.), a orbi (momentan). *Niște ochi ce ies de la întineric trebuie pe încet, încet să se deschidă, pentru ca să nu chiorăsc mai tare.* KONAKI, P. 335. *Se vede că ai chiorit, de nu mai vezi pe unde calci!* I.M. *Unul din ei, fuga să vâre mâna în ceauș, să ieie apă și să deie la ochii celui ce aproape chiorise, de durere.* ȘEZ. I 250/22.

3^a. A închide un ochiu și a se uita chiorîș (1^a), numai cu celălalt, spre a îndreptă o linie, a căă dacă este dreaptă (COSTINESCU), a ținti, a lua la ochiu, a ochi. *Unde chiorăște, și unde lovește!* PANN, P. V. I 10. (Cf. *Unde dai și unde crapă!*) (Rar, trans.) A lua la ochiu, a ținti asupra cuiwă. *Mă chiorăște, parcă va să mă împușce.* id. ap. ZANNE, P. IV 304.

III. Intrans. și refl. A se uita chiorîș (2^a), ceacăr; fig. a privi pe cineva cu dispreț (COSTINESCU). *A trebuit să luăm căciula din cap la orice urag s'ar fi chiorit la noi, pe la holare.* JIPESCU, ap. TDRG. # *Cu chiorit chiorăș, Cu gângavii gângărești.* ZANNE, P. II 533.

IV. Refl. A se uita locom (PAMFILE, J. I), a mânca cu ochii.

[Și: (rar) *chior* vb. IV^a. | A bstracte: *chiorire* s. f., *chiorit* s. a., *chioritură* s. f. DICT. | Adjectiv: *chiorit*, -ă. DICT.]
— Derivat din chior.

GHIORIE s. f. } v. chior.
GHIORILĂ s. m. }

GHIORIȘ adv. v. chiorîș.

GHIORIȘ adv., adj. I. 1^a. (Viser) en fermant un œil. 2^a. (Regarder) en louchant, de travers. 3^a. *Aceuglement.* II. *Louche.*

I. A d v. 1^a. Închizând un ochiu (și privind cu celălalt printre gene. Com. LIUBA), spre a vedea mai limpede (cu deosebire spre a ținti cu pu-ca), ochind *A da chiorîș la (s. în) ceră* = a ținti, a ochi (cu pușca), a lua la ochiu. *În pădurea de la strungă Sânt de cei cu pușca lungă, Care dau chiorîș la pușgă.* ALECSANDRI, P. I 57. *Tu dai chiorîș în fiară, și altul face cu ochiul tinerii tale soțioare.* ODOBESCU, III 97/22.

2^a. Ca chiorii (2^a), cruciș, cu privirea ceacăr, *chiondorîș*; fig. dintr'o parte, cu coada ochiului, cu dispreț, peste umăr, cu asprime, cu dușmănie. *Incepură (cocoanele) să se critice una pe alta, de la distanță, și să se privească cum chiorîș.* TELEOR, ap. TDRG. *Mă se păreă că mă 'ncunjură, că te uși chiorîș la mine.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 483. *Mătușă Catina se uita la el chiorîș.* DUNĂREANU, CH. 85. *Stăpănu-tău, ca stăpănu-tău; ce îți-a face el, asta-i deocșit de beașca, risc împăratul, uitându-se chiorîș la dănuși.* CREANGĂ, P. 266/12.

3^a. Ca orbii, orbește. Cf. *chior* (4^a). # *A da chiorîș de cineva* = a da peste el fără multă bătaie de cap. *Corbu: Cum? ai obraz să-mi spun mie că n'ai trea să aflu unde am acuns pe ecla... care-l călutași... când v'am îndreptat calea 'ntoarș?... — Dujoz!... Bună ne-ai jucat-o, moș Corbu! — Corbu: Mă bună!... că almintrelea dați chiorîș de ei, pe stănce goimilor.* ALECSANDRI, T. 242. *A da chiorîș prin ceră* = a călca ca orbii, fără a lua seama peste ce calci. Și așa o fierbeam

de tare [= dansam cu patimă], de nu ne ajunge casa; și dam chiorțiș prin fasole, prin mazăre și bob. CREANGĂ, A. 98/28. A da chiorțiș unii peste alții = a se lovi unii pe alții, ca orbii. Cf. ALECSANDRI, ap. ZANNE, p. II 523. | Fig. Orbește, fără nici o judecată, fără minte, prostete. Nu cerem ca Osmanliti să adopteze chiorțiș ceea ce murește în Europa o tau drept civilizație. RALETTI, ap. TDRG.

11. (Cu funcțiune adjectivală) Chior (2°). Uită-tură chiorșă. LM. (Nurorile) stau chiorșe și la masă. SEVASTOS, ap. TDRG. Dragă mi-e lelea chiorșă. Sufli 'n foc, se uită 'n ușă. DOINE, 215/7. Asta-i lelea cea chiorșă, Sufli 'n foc, se uită 'n ușă. HODOS, P. P. 181.

[Și: chioris, -ă adj., adv.; — (prin apropiere de suf. -uș) chioruș, -ă adj.; — (ad 2°) [prin amestecare cu cordis] chiorșis, adv. = chioris, chion-doris (PAMFILE, A.), cu coada ochiului (Mehedinți, N. REV. R. A. 1910, 85), pe furis, fără a fi băgat de seamă (Oltenia, CONV. LIT. LIV 165). Lumea se uită cam chiorșis la ei, pe unde-l vedeă. ȘEZ. XIII 165. Se uită chiorșis a minile, și nu i-am făcut nimic. N. REV. R. A. 1910, 85. | (Reconstruit din chiorșis, după expresia sa trage cu c o a d a ochiului): chioardă s. f. A trage cu chioarda = a se uita numai cu coada ochiului (Oltenia). CONV. LIT. LIV 165.]

— Derivat din chior, prin suf. adv. -iș.

CHIORLĂIT, -Ă adj. v. chiorluit.

CHIOROI vb. IVa v. chioră i.

CHIORPEACĂ s. f. *Échandre, petite planche*. — Șind(r)ilă, șită (PAMFILE, I. C. 108, 422), scândura mică (com. ITTU). [Și: chiorpeacă s. f. Com. ITTU.]

CHIORPĂCĂ s. f. v. chiorpeacă.

CHIORT s. a. Corn, colț, ungher? I se pune (copilului) pe care vrea să-l înțarce) un ou răcoapt la gnoiu, — într'un colț al casei, unde de obicei se strânge gnoiu, — într'un chiorț, și dacă copilul se duce și-l ia, e semn că se va înfrâca lemn. PAMFILE, CER. 86.

— Cf. ung. *kürti* (corn), *kürtő* (horn).

CHIORTĂI vb. IVa v. chioră i.

CHIORUȘ, -Ă adj. v. chioris.

CHIOS adj. m. *Imberbe*. — (Sărbism, la Pădureni) Spân. POPOVICI, R. D. 165. [Rostit: *čov*.]

— Din sârb. *čoso* (c turc. *köse*) espână.

CHIOS s. a. }
CHIOSC s. a. } v. chioșc.

CHIOSC s. a. 1°-2°. *Kiosque*.

1°. Construcție (în formă de pavilion) așezată de obicei în parcuri s. grădini, foisor (2°), filigrorie. Trece pe sub chioșcul Împăratului. ISTORIE (1715), ap. ȘIO. Văruul mieu va ocupa chioșcul din grădină. ALECSANDRI, T. 1229. Locul de pre-dilecțiune al lui Ghorghe eră chioșcul din gră-dină. FILIMON, ap. TDRG. Apot ia o scardă... și, urcându-se pe dânsu, stropește de sus glicina și țedera care îmbracă chioșcul. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 242. Lângă crâșmă, un chioșc acoperit de selder. DUNAREANU, CH. 153. Împăratul stăcică un chioșc în pădurea aceea. SPIRESCU, L. 152. Sultanus ce făcără? — În chioșc se urcă. TEODORESCU, P. P. 672.

2°. (Modern, în orașe) Mică construcție (de lemn s. de metal, în gări, pe trotoare) în care se vând (de obicei) jurnale, reviste, țigări ș. a.

[Plur. chioșcuri. | Scris (uneori și rostit) și: chioșc ș. a.; — (popular) chioș s. a. = casă mică, dar mai înălțată, având beciu de-desubt (Dănb-ovici). REV. CRIT. IV 85. | Nomen agentis: (ad 2°) chioșcă s. m. = cel ce vinde gazete ș. a. într'un chioșc.]

— În sensul 1°, din turc. *köşk*, idem; în sensul 2°, după fr.

CHIOȘCĂ adj. invar. *Gonflé, rempli* (de). — Plin (de ceva), indesaț, ticsit. Cf. TDRG. *Coșcoș-mi-te țearh* [= pungă], *chioșc de plocoan*. V. A. URECHIA, ap. TDRG. *Pesuri... legate cu tulpăna...* cu capetele chioșc de bibluri și moșari de ar-nicturi vii colorate. id. ib. — Cf. chioșca.

CHIOȘCĂR s. m. v. chioșc.

CHIOȘCHORICĂ s. f. (Dulg.) v. cheșcherică.

CHIOȘTEC s. a. și m. 1°. *Entraves* (de cheval). *Corde*. 2°. *Cordon pour fermer un manteau*. 3°. *Mégot*.

1°. (Învechit) Piedică cu care i se leagă calului piciorul de dinainte cu cel de dinătră ca să se lăvețe să meargă în revan s. în buestru, sau amândouă picioarele dinainte, ca să nu se poată depărta prea mult, la păscut. Cf. DR. II 401, BUCUȚA, R. V. *Scîți, ocupași...* a împiedică cu chioșteci picioarele dinainte ale unor călăuzi sălbatici. ODOBESCU, II 275. | Fig. (Despre om) Când te uși la ei și trâce, Par'că este în chioștece. PANN, P. V. I 102. # A fi la chioștece = la mare strămoare. ION CR. V 374. || (Pesc.) Frânghie cu care e legat sulul sacoviștilor de un par de la capătul din deal al punții. ANTIPA, P. 382. Un băștor creat la mijloc, de la carmă, id. ib. 327.

2°. † Șiret la gulerul mantalei, cu care aceasta se încheie, când se luă numai pe umeri fără a se îmbrăca pe mânci (când se îmbrăcă). *Boterți...* merg înaintea Domnului... cu conășile pe umăr, numai în chioștece. LET. III 304/7. *Venherod* de postov negru, cu brandeburari și cu chioștecuri. GHICA, S. 150.

3°. (În glumă, între copii, în Muntenia) Muc de țigare. Com. AL. DUCEA.

[Plur. -stece, -steți și -stecuri. | Și: chioște s. a.] — Din turc. *köstek*, epiedecă, baiera.

CHIOȘTĂ s. f. *Écharde*. — Așchiuță, țândărică, (legată de lemn s. de altă materie tare. ȘEZ. VII 121.

CHIOT s. a. *Crî (d'appel, de jote, de guerre, de victoire, d'assaut, de chasse, de douleur), huies, clameur*.

Strigăt puternic, țipăt, zbierătură (LB.), larmă, zgomot (COSTINESCU). Gneva dă a trage (cuiva) un chiot s. (rar) dă în chioțe. Spec.:

a) Strigăt tare (prelungit), strident, spre a chemă pe altul (intr'ajutor), spre a-l opri și stea pe loc, să asculte ce-i spui, etc. spre a îndemna căii etc. *Chioțe netocmite și hucțe neuzite*. CANTEMIR, IST. 32/28. El cheamă cu chioțe desperate. DDRF. Făcutu... dîntr'un chiot simfonie. EMINESCU, P. 43. Nu pot să sufar chiot, scărșălă, și zgomote de jocuri de popci. GORUN, F. 41. Năfă primaru' fi zări, dar nu-i dădă chiot. RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. Dădă chiot, strigă, țipă, dară nimeni nu-i răspunse. SPIRESCU, L. 395/28. Cum a ajuns la poartă, a început să dea în chioțe d'acolo, adă le deschiză poarta. ȘEZ. III 75/1. *Dochiana cea frumoasă C'auză tomăi din casă Chiotul flăcălor, Scărșălătur carlor*. ALECSANDRI, P. P. 390/11. *De ce dai chiot astă-noapte, măi nea Ioane? H. II 27. Ce trece peste apă și nu face valuri? [=*

Chiotul]. SEZ. I 299. | P. anal. Strigătul unor pasări. Cruda găiă o urmărea [pe păsărică] cu chiot mare, prin aer. ODOBESCU. III 193₄;

b) Strigăt de bucurie, de veselie, de biruință; (intrebuințat uneori la sing., cu înțeles colectiv) zgomot de strigăte multe ca acela ce fac fărâșii la nunte (COSTINESCU). c h i u. Să le dăm chiot cu... sfântul nume A Domnului nostru. DOSOFTEIU, PS. 61. În mijlocul chiotelor de bucurie sălbatice ale Turcilor. BALCESCU, ap. DDRF. Iată se aude zgomot, împuscături și strigări, Chiot de biruință. C. NEGRUZZI, I 125. Boierii închinou și urau pre Domn cu vivate zgomoloase, la care răspundeau lefecții prin chiot, și tunurile prin bubut. id. I 151. Cântările cu chiot, strigările și zgomot, Pân' și pe surd îl face să-i fiue urechea. id. II 230_{1/2}. Tineă nunta câte o săptămână, tot în chiot și 'n chiot. ALECSANDRI, T. 82. Ei, frat' Arbure, nu trogi un chiot de bucurie? id. ib. 1471. Vinul curgea din butii sparte și chiotele depăneau tota ceriulul. EMINESCU, N. 4₁₂. Ei petrec în vin și 'n chiot orice noapte, până 'n zori. id. p. 71. Când fmi tăzuiu Iubitul mieu codru 'n picioare, Și cerul albastru cu soare, De chiot-abia mai putuiu. COȘBUC, F. 85_{1/2};

c) (Învechit; întrebuințat aproape numai la sing., cu înțeles colectiv) Strigăte de luptă, de atac. Cu tine da chiot. DOSOFTEIU, PS. 144. [Calul] de departe ulmă războiul cu chiotul și strigare. BIBLIA [1688] 350₂. Cu mare chiot spre înaltrul celății puzegănd, pre oricine timpină, sub sobie pucă. CANTEMIR, BR. 477₁₂. S'au scornit chiotul între Căzaci cei den frunte, și au slobozit focul. LET. I 313₁₂. Turcii și cu Tătarii... au făcut un chiot mare și au dat o năvală străznică. id. II 356₁₂. Iar când [Moscalii] au fost la poarta Crâmbului, aza le-au dat Tătarii un chiot cu mare năvală, cōt părăd că vor trece preste Moscali. ib. II 429₁₂. Pedestrima da năvală, cu chiot mare. DIONISIE, ap. TDRG;

d) Strigăt de vânatoare, de goană (cu care se alungă fiarele). Toate a mușilor înalte vârturi de iuși chiot și groase hucle în chip se corăzge. CANTEMIR, IST. 27₁₂. O gonesc [pisica] cu toții, dând chiot și strigări. PANN, P. V. II 63. Rămând codrul de 'mpuscări, De chiotе voioase, ALECSANDRI, P. III 138. Chiotele de vânatoare ale bădășilor. ODOBESCU, ap. DDRF. Fiarele pe care le gonesc fărâșii, cu chiotele lor. id. ib.;

e) Strigăt cu care se alungă cineva, strigăte însoțite de vorbe de batjocură adresate unei persoane, huiduia. Va peri pomeana lor, cu chiotă. CORESI, EV. 363₁₂. Se luară după dânsul, cu chiot și cu uideo. ISPIRESCU, L. 79. # Astăzi își dă de pomand, și mâine își dă chiot [Brașov]. A da cinuă un chiot la deal și unul la vale = a nu-l răspăti cu nimic pentru serviciile făcute (Smuți, în Covurluiu). ZANNE, P. II 523.

f) Strigăt de durere, vaiet, țipăt. Cf. LM. Au... picrii, cu chiot mare. CUV. D. BĂTR. II 229. Eră plânoare și chiotе multe. MOXA, 378₁₂. Viteama amană dăte un chiot și căză jos țegănată. FILIMON, ap. TDRG.

[Pronunț. chi-ot. | Și: **chihot**, (cu pronunțare dialectală) **chiot** s. a. [Zagra, I. Năsăud, com. CORBU]. | Verbe: **chioti** (pronunț. chi-o-; dialectal cihot) ALEXICI, L. P. 36₁₂; (rar) **chiotă** vb. I; **chihoti** (cu pronunțare dialectală **chihot**, Zagra, I. Năsăud, com. CORBU) vb. IV^a intrans. = (subiectul e omul) a țipă, a zberia (L.B.), a da s. a scoate chiotе, a striga, a face larmă (COSTINESCU), a chiu i (GOROVEI, CR., TIPLEA, P. P.) a cântă să răsunе [Zagra, I. Năsăud, com. CORBU]; (subiectul e locul în care se aude chiotul omului) a răsună. (Ad a) Cei mai tânări chiotă: Alelei, puicuța mea! De m'og mai vedea ocașă, Mire eu, și ti m'reasă! COȘBUC, B. 127_{1/2}. Unde căne nu latră, Om nu

chiotеște. MAT. FOLC. I 564. Odată că-mi chiotă, Așa din pură-mi grădă: D'alei capu' c'o să-și taiu. ALEXICI, L. P. I 24₁₂. Codrul negri clocotea, De-un lung chiot chiotă, De-un greu tropot tropotea. ALECSANDRI, P. P. 209. Zdrobită 'n praf, murea orama și codrul chiotă, viteazul. GOGA, P. 15; (ad b) Nuntași... chiotă și dau din picioare, tot drumul. DACIA LIT. 41. Noi chiotim în cetate, sărmanii, și trecem în chiot Ziua din urmă. COȘBUC, E. 35_{1/2}. N'asteapță multă vreme semn să plece și chiotă și-i gata iar să meară. IOSIF, P. 16. Și tu bei și chiotеști și de Badiu nu 'ngrijеști. MAT. FOLC. 73. Unde fala-mare coșta nu împletește, Voinic nu chiotеște. ib. I 595. Plecă Mărza chiotind, Lui Dumnezeu multumind. CĂTANĂ, B. 20. Cine 'n joc n'a chiotă, Drăgoiara i-a murit. BUD, P. P. 52; (ad c) Chiotind groznic, au dat năvală căldrimea și pedestrima asupra Muscalilor. DIONISIE ECLESIARHUL, 171₁₂, cf. 182_{1/2}. | (Cu abstractele) **chiotire** s. f., **chiotеală** s. f. **chioti** s. a. DICT.]

— Derivat din onomatopeea **chlu**, cu suf. -ot. Cf. **chiul**, **chicot**.

CHIOTĂ vb. I |
CHIOTI vb. IV^a | v. **chiot**.

CHIOȚOĂRE s. f. v. **cheotoare**.

CHIOVEĂN s. m. *Charretier*. — (La început chioveanii trebuie să fi fost căruși care făceau drumul la Chiev; v. ext., învechit) Căruș, chirigu cu car mare și cu mai mulți cai (COSTINESCU), căruș care cară cu chevanul (L.M.); cel care are cărușii și cai (Satul-lung, jud. Brașov, CALUL 73) mai mulți și face transporturi depărtate (Merii-Petchi, în Ilfov. CONV. LIT. A. 1910, 508); cf. *prahovean*. [Pronunț. chi-o-. | Adjectiv: **chioveănesc**, -ească = (despe car) de chiovean; (despe boi) frumos, mare (VĂRCOL, V.) Umplă care *chioveănești* și mai multe moadnești, și porni pe drum la moară. TEODORESCU, P. P. 142₂, cf. SEZ. XIII 121, 130, ION CR. II 7.]

— Derivat din numele propriu **Chiov** (= Chiev), cu suf. adj. -ean.

CHIOVEĂNESC, -EASCĂ adj. v. **chiovean**.

CHIP s. a. A. I. 1^a. *Image, dessin, tableau*. 2^a. *Portrait* 3^a. *Photographie*. 4^a. *Plan*. 5^a. *Effigie*. 6^a. *Statue*. II. 1^a. *Aspect, forme, figure*. 2^a. *Image, figure*. 3^a. *Type*. 4^a. *Stature, taille, aspect*. 5^a. *Mine, figure, physionomie*. 6^a. *Visage, face, Personne, personnage*. *Classe sociale*. 7^a. *Modèle, exemple*. 8^a. *Image, signe, symbole*. *Représentant, vicair*. 9^a. *Signe*. 10^a. *Égard*. III. 1^a. *Sorte, genre, façon, manière*. 2^a. *Manière, façon, procédé*. 3^a. *Moyen*. 4^a. *Motif, prétexte*. 5^a. (plur.) *Sortes de fromages*. B. 1^a. *Voire, parait-il, à ce qu'on dit*. 2^a. *C'est-à-dire, vraiment*. 3^a. *Plutôt*.

A. Substantiv. Cuvântul chip eră în limba veche, și în parte și acum în graul popular, cu mult mai întrebuințat decât în limba literară și a claselor culte de astăzi, care l-au înlocuit prin neologisme cu sens mai precis.

1. [Cu sens concret].

1^a. Înățisare a unei persoane sau a unui obiect prin desen, pictură ș. a.: tablou, icoană, desen, pictură, zugrăveală, ilustrație, planșă, litografie, cadă. Va zugrăvi chipuri de oameni. PRĂVILA MOLD. 137₁₂. În câmara sa cea de taină să fie fost având chipurile lui Apolon, a lui Hristos, a lui Atram și a lui Orfeoș. CANTEMIR, BR. 206₁₂, 2 chipuri roșii (a. 1803). IORGA, S. D. XII 146. Duceți pe copiii voștri înaintea chipurilor sau a statuelor bărbajilor celor mari. MARCOVICI, D. 240

Casa e încărcată cu chipuri pe păreți. BARAC, T. 9. Popa pe atunci făcea un chip de-așupra uzei, căruia el îi zicea că-*dracu*. ȘEZ. IV. Carte cu chipuri = cu ilustrații. Istoria Românilor în chipuri și icoane. N. IORGA. | (Cf. un. *irott-kép* = chip scris = pictat) **Chip scris** † = pictură, zugrăveală. Desupra porței, sus, au fost o spațiu cruntă, în chip scris. GEOGRAFIA ARDEALULUI (sec. XVII), ap. GCR. I 176²⁰.

2°. Portret. Dându-i împăratul semn de domnie chipul său, ce-l purta Dimitrașco-vodă la piept. LET. ap. TDRG.

3°. (Pop.) Fotografie, poză. Nu este bine să se lase a se lua chipul = a se fotografia. GOROVEI. CR.

4°. † Plan (al unei clădiri, al unei cetăți). Să-iarate chipul de beserică, cum se face beserică. DOSOFTEIU, V. S. 90. Au trimis poroncă la Duca-vodă, să-i trimită chip și starea cetății Cameniș, să răză ce loc ș; ce țările ar avea. LET. II 219².

5°. Efigie (pe o monetă). PONTBRIANT. Chipul și scriptura ce pune prin dănișii [= pe bani] taste mincinoasă. PRAY. 276. Prin deasa întrebunțare se tocesc monetele și se pierde chipul și pajura exprimate pe ele. MAIORESCU, CR. I 31⁴.

6°. † (și pop.) Statue. Ce om vrea face vieție,.... făcă-i chipul lui în ce chipă eră el... și deocita pună chipul acela în mijlocul cetății. VARLAAM, C. 187. Acolo s'a păsit un chip de aur. I. IOANESCU, M. 714. Faurul pământului se apucă și făcă chipul lui Greuceanu numai și numai din fier. SPIRESCU, L. 220¹¹. | **Chip vărsat** † s. **turnat** † = statue (de bronz, DDRF); idol. Toate chipurile cele vdrate (idola xoretu) ale lor le vești pierate. BIBLIA (1688) 122⁴. **Chip cioplit** = idol. Să nu faci ție chip cioplit. BIBLIA (1688), ap. TDRG. † **În chipuri** e numele unui joc de copii (descria la PĂCALĂ M. R. 205). | (Bot.) **Chipul măiei** = taposnie, PANTU, PL.

11. (Mai puțin abstract; subimpărțirile ce urmează sânt mai mult sau mai puțin arbitrare, unele din exemple putând fi trecute dintr-o subimpărțire într'alta) Modul s. felul cum se înfățișază cineva sau ceva, efectul optic pe care îl produce cineva sau ceva:

1°. Înfațșare, aparență, aspect, exterior, ipostas, figură. **Chipul de trup de om spre el** (= pe sine) **hd. b. CORESI, EV. 2¹¹**. **Avră chipul de om bun. id. ib. 15¹²**. **Mergă cu chipă bărbătesc** (= îmbrăcată bărbătesc). DOSOFTEIU, V. S. 56². **Au poronci împăratul să-i aducă pe Dabija vornicul, să-l vadă în ce chip este. LET. III 7¹²**. **Dumnezeu micu... chipul micu luându-l, s'ou îmbrăcat într'nsul. MINEIUL (1776) 201²**. **Gândeam c'am tubit un inger din cer, sub chip feciesc. KONAKI, P. 221. Nu vedea 'n chip pochtura** (= nu călăra în înfațșarea ei). **Ci vezi ce-i vorbeste gura. PANN, H. 12¹**. **Mi se înfațșă sub chipul cel mai amăgitor. MARCOVICI, C. 15¹¹**. **Dascalul acesta luă în ochii miei un chip mărci, academic. C. NEGRUZZI I 6**. **După chipul lui, poate crede cineva că este om onest. PONTBRIANT. Întălbiriu vitezou oștean... Cu chip frumos de zeu. ALECSANDRI, P. II 10**. **Spănuț de felu nu samănu în partea lor, nici la chip, nici la bunătate. CREANGĂ, P. 210²**. **Nici că se uită la dănuș, care-l tot bădea copul, arătându-i se sub deosebite chipuri. SPIRESCU, V. 15²¹**. **I-o plăcut chipul și făptura omului acestuia. ȘEZ. VII 144**. **Când umbra Dumnezeeu pe pământ, a venit în chipul unui cerșitor** (= deghizat ca un cerșitor). GOROVEI, CR. **Tăldăricea purcedă Și pe Grăie mi-l ducea La cel popă creștinesc, Sfânt cu chipul omesc. ALECSANDRI, P. P. 79¹²**. **Căzlarul din harem, Cel cu chipul de arap. ib. 106**. **O, voi, năduci pământiești, Cu chipurile crăiești, Pe la noi ce căutați? TEODORESCU, P. P. 103**. **Chipul omului e oplină sufletului lui (Suceava)**

= înfațșarea omului îi arată dacă e bun sau rău. ZANNE, P. II 68. † **În chip de** = având înfațșarea de, fiind schimbat, transformat, deghizat în... [Dimenul] s'au făcut în chipul de oștean. DOSOFTEIU, V. S. 29. **Păditu în chip de unele** (= crezând, după înfațșare, că sânt unele), și sânt allele. LET. I 302²⁰. **Au trecut la Tarigrad, în chip de negustori. M. COSTIN, ap. DDRF. Ea ar fi venit, în chip de pasăre, de a dătu acum la fereastră. CREANGĂ, P. 232²¹**. **După (s. pre) chipul și (s)semnarea s. obrazul cuiu s. (†) toema (†) și spre chipul cuiu** = după imaginea, înfațșarea cuiu; întocmai ca (s. leit) cineva (exemple și sub asemănare II 1⁴). **Duhul scânt** [pe om] **și face pre chipul și pre obrazul lui. VARLAAM, C. 203¹**. **Fă piatra în chipul și semnarea mea. DOSOFTEIU, V. S. 107²**. **Omul bat** (= beat) **de are greș toema și spre chipul Domnului fărât, tot să va certă. PRAYLA MOLD. 145**. **Întru tine... cu osărdie s'au mântuit cel după chipul. MINEIUL (1776) 80¹²**. **Și-și ta un suflet de noră, întocmai după chipul și asemnarea celei de 'ndă. CREANGĂ, P. 7¹¹**.

2°. Apariție, vedenie, arătare, spectru, imagine. **I s'au ardat chipulă scintei cruci. DOSOFTEIU, V. S. 17**. **De pe stăncă chipuri negre se cobo(ă)ră. ALECSANDRESCU, P. 13**. **Văză chipul cel luminat al Domnului, ce mergă pe valurile mărci. EMINESCU, N. 16¹²**. **Și chipul morții pare că'n orice colț îl vezi. id. P. 210**. **Vede chipul celui ce a dat foc** (glosat prin imaginea). GOROVEI, CR.

3°. (Prin apropiere etimologică de *tips) Tip, figură reprezentativă, caracter. **Un împărat... se miră De osebitele chipuri între oameni, ce eră. PANN, H. 71²**. **Neagoc Basarab... luă... pe aced Despina... care e unul din cele mai curate chipuri de Doamne române. IORGA, IST. R. I 78**.

4°. Făptură, ființă; statură, talie, boiu. **Rahită eră frumoasă la chip și ghidavă la față. BIBLIA (1688) 21**. **Neamul a fi dăntă, chipul pasăre. CANTEMIR, IST. 48¹¹**. **Sufletu-mi se pierde după chipul tău frumos. EMINESCU, P. 7**. **Ceți pasă ție, chip de lut, Dac'oiu fi eu sau altul? id. ib. 282**. **Ei nu mai văzuse până atunci alt chip de miere, decât p'al mă-să. SPIRESCU, L. 124²¹**. **Putulășă, chip frumos, Eu te-așă tot bucuros. ALECSANDRI, P. P. 17¹¹**. **Trei copile tot de-un stat, Tot de-un chip asemănăt. ib. 177¹²**. † **De chip** † = chipes, bine făcut, arătos, impunător, distinct. **O fâmetie de chip, însă săracă de îmbrăcăminte. BARAC, ap. TDRG**.

5°. Expresie a feței, înfațșare, mină, fizionomie, aer, nutră, față (II 1⁴). **Chipulă obrazului lui. CORESI, EV. 170¹²**. **Chipul feței lui. id. ib. 531¹²**. **Eră cam mărunțel la stat, dar cinșty și curios la chip. LET. II 176²**. **Mă rog d-tale, nu te 'ndură, fi cu te-orată chipul. ALECSANDRI, T. 382**. **Se spouducește un tândr cu chipul isteț. I. NEGRUZZI, I 19**. **Se puse la poartă, cu chip umilit și smerit. SPIRESCU, L. 308²¹**. † **Cel cu bun chip** † = cel cinștit. **MARDARIE, L. P. 110**. **Într'aceata vreme veni Iosif din Arimathei, cu bun chip (εὐχρηστῶν) scealtic. BIBLIA (1688) 141¹¹**. † † (La plural) Schime, convulsioni, strămbături. **Șarpele de duceare... se colcăi, de făcă chipuri groznice. VARLAAM, C. II 59**.

6°. (Concretizat) Față, obraz, figură. Cf. **MARDARIE, L. 1210, 2237, 3590**. **Au stătu de față Domnul, necunoscut la chipul. MINEIUL (1776) 107¹²**. **Întristarea și spaima pomorăsc chipur-lu. MARCOVICI, C. 112**. **Pe chipul acestui om, poști ceti cruzime. LM. La chip (față) samănu cu mine. PAMFILE, J. II. † **În chip** † loc. adv. = pe față, față, deschis (?). **Gură cu gură voiu grăi lui în chip (ér idei), și nu pren pildă. BIBLIA (1688) 102²**. † (Ca și un. *kép* și al nostru *efată*) și sobraz, se găsește, în limba mai veche și în poezia pop., și**

cu sensul de) Persoană, ființă (GIUGLEA-VĂLSAN, 89), spec. personajul înalt, față (I 4^a), obraz. Un *taid sau feciorii lui, un frate sau mutarea sau alte chipuri asemenea acestora*. PRAY. 182. Să se cunoască pre cuvinte ce va și sudați sau ce feal de chip (Mold. obraz) va fi fost. ib. 967, cf. 595, 934. Alte chipuri și capete au arut Italia, mai vestite și mai vechi decât acei Fleac. LET. I 11^a. Socolind că, fiind chip duhovnicesc, nu o va vedea acelu șatulea. ib. II 93^a. D'alei, taică, Miză-craiu. Da nu știu, și s'a urit, Tot trei su-flete-ardăind și trii chipuri îmbrăcând. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 89. (Complinit printr'un genitiv sau adjectiv) Clasă socială, cin, condiție, teapă, tagmă, stare. Apa s'au înfeles din multe chipuri de oameni alcei, precum de toată oastea moschicească mai mullă n'au fost de 90.000, cu bun cu răit. ib. II 117^a. Care ori chipurilor boierilor, ori Curții va face stă... să te se faci certare de cap. N. COSTIN, ap. TDRG. Căla ce va hideni cinul și chipul (Mold. obrazul) călugăresc, ce se zice: *va lepădă călugăria...* PRAY. 1131. Vorbind Gavril... fiind și chip mirenesc, nu trebuie a fi stăpân sau mai mare sfinției bisericii. DOG. (a. 1713) ap. TDRG. # **Singur (s. însuși) cu chipul său** † = însuși, în persoană. *Căptea Domni, din Tara țească, singuri cu chipurile sale, cu curțile lor au fost*. LET. I 284^a. Că și împărăția sa, însuși cu chipul său nu s'au crufat. ib. II 69^a. **Despre chipul lui** † = cât despre el, cât îl privește pe el, despre (s. din) partea lui. *Poate stăpânul robului despre chipul lui să facă pără la giudeț*. PRAY. MOLD. 130.

7^a. (Vechiu și pop.) Model, exemplu, pildă, prototip. Cf. MARDARIE, L. 2821 Puse-i chipu celora ce vor era senecurătească. COD. VOR. 170^a; (le făcu pildă celora ce viețuesc fără de lege. N. TESTAMENT 1648; pildă puind celora ce vor să facă necurăție. BIBLIA 1688). **Chipă dende noao de smerenie**. CORESI, EV. 379^a. **Chipă...** eră acelora, ce le se tâmplă... id. ib. 375^a, cf. 106^a, 284^a. Când reși vedă, frați, mortul, chip să luom acesta, cealul de apoi. MOLITY. MARTIAN, 24^a. (Sfântia cruce este) Iuzur svinților chipă bun. VARLAAM, C. 57. Din iubov puceade mila, cum arem chip pe Domnul Hristos, id. ib. 315. Cu această cu toate, dă [lusu] chip de faptă bune ție. id. ib. 371. [Hristos s'a obrezuit] ca să ne dea... chipă spre ascultare. id. ib. II 43. **Ludă chipă de nevdătură de pre dănișii**. DOSOFTEIU, V. s. pr. 5. **Am pre Isata chipă**, id. ib. 40. **Plinești chipăla părintesc cel împărătesc**. BIBLIA (1688) 7 pr. 13. **Ca la un... chipă al viefții cei dreptce...** toți la tine venind. MINEIUL (1776) 173^a. **Indreptătoriu credinței și chip blândăcelor**, îndreptătoriu înfrângerii te-au ardat pre tine turmei tale. CALENDARIU (1814) 12^a. **Eră el chip de un aderărat părinte duhovnicesc**. ȘEZ. VI 133.

8^a. † Imagine, reprezentare, simbol, înțeles, sens. **Kip** = imago. ANON. CAR. Și ca chipă și scrip-tură să fie noao botenunca. CORESI, EV. 512^a. Că acesta amă porumbel, chipă eră celui porumb ce... id. ib. 510^a. **Chipăla reacului acestuia**, id. ib. 73^a. **Acoperă chipulă cuvintelor**, id. ib. 159^a, cf. 426^a, 507^a. **Chipul zăcutul** (= ierbi) se sântu. MOLITY. MARTIAN 27^a. **Sufletul omului se chiamă chip lui Dumnezeu** celut necădzul. VARLAAM, C. II 57. Că Sămădita are chip (= simbolizează, închipuiește, reprezintă) facera lumii, tară Dumineca înțerea. PRAVILA DE LA GOVORA (1640), ap. TDRG. **Cunoaște-te, frate, pre tine**, că ești chip al lui Dumnezeu. ANTIM, ap. TDRG. || † (Concretizat; tot așa la Săru: a biră kipe = locuitorul primarului) **Reprezentant, locuitor, supleant, substituit, vicar, namesnic**. Smeritul Ivan, arhiepiscopul și chipul vladădici lui Gheneadi de Belgrad (a. 1628), ap. IORGA, D. B. 43. **Au fost socolitorii în casa lui Irod împără**

și chipă împărăției lui. VARLAAM, C. 146^a, cf. II 34. # (Învechit) **în chip de...** loc. adv. = ca, în semn de... **Au și trimis pre fiul său...** la Tarigrad... în chip de zălog. LET. II 39^a. Când sosește solul la gazda lui, la Curtea domnească, se face slobozire de toate turmurile, în chip de «Bine ai venit!». ib. III 322^a. **Întrigă croitorul, în chip de botjocură, zicându-ti...** MINEIUL (1776) 120^a. **Amândoi, căzând în genunchi, au aruncat acelelea pe foc în chip de jertvă**. BELDIMAN, P. II 69.

9^a. (Pop.) Semn (făcut cu figura, printr'o mișcare a capului, a ochilor, prin schimbarea expresiei feței, spre a atrage atenția cuiuă la ceva). **Măia-i face [împărățului] chip**. SEVASTOS, C. 123. **Spiridon le făcu chip să steie**. PAMFILE, S. T. 191. **Chip gealupului făcând și-i dete capu-aldura**. MAT. POLC. 64. **Lasă că văd cu, nu-mi mai face chipuri!** (Brașov). Com. C. LACA.

10^a. (Învechit) **Punct de vedere, privință**. **Oameni cu duhul neburat sânt, în multe chipuri**, prunci. MARCOVICI, D. 381. **Desvolțarea oaselor, privită sub un chip general, prezentează trei perioade**. KRETZULESCU, A. 12^a.

III. 1^a. (Felul de a se înfațișa devine, prin generalizare) **Fel, mod, gen, soiul**. Când fitru năpăști în tot chipulu cădeți. COD. VOR. 109^a; (: în multe fealuri de ispite. N. TEST. 1648; la multe fealuri de ispite. BIBLIA 1688). **Mai înainte de marea și de pământ și cât acopere cerul, un chipă eră a firiți în toată lumea, căru chipă i-au ză haos**. LET. I 41^a. După chipurile celora ce vor greși, ce feal vor fi, va cunoaște giudețul. PRAY. 983. **Îndoit răbdă durare stricatul, într'un chipă pre trup, într'al chipă pre suflet**. VARLAAM, C. 365^a. **Vrând Dumnezădu să arate...** cu chipurile (= cu modul, cu manifestările) ce știe sfinția sa... dzua înțerii. DOSOFTEIU, V. s. 27^a. [Dragostea] în trei chipuri să împarte. BIBLIA (1688) 6 pr. 1^a. **Într'acastași chipă au fost și taste**. ib. 7 pr. 1^a. **Apucasă...** ca un chip de obicei (a. 1764) URICARIUL I 291^a. **Crutul chip prin care locuitorilor li s'au fost refuzat petiția lor...** ib. X 2^a. **A prăși cu chipul cel mai repede și cel mai teștin**. I. IONESCU, C. 97^a. **Ezercițiile vândtorești au darul de a desolță într'un chip cu totul excepțional imaginaționarea omenească**. ODOBRESCU, III 47^a. **Arătându-le lămurit chipul de exploatare și legăturile cu locuitorii...** POPOVICI-KIRILEANU, B. 11. (Pleonastic, cf. fel III). **Toate părțile lumii sânt lănuțate într'astfel de chip, că e peste puțină de a cunoaște una fără celelalte**. BĂLESCU, M. V. 5^a. **Chip de graiu** † = expresie. **Cu mult mai leane eră din limba latinească cea de obște să se baze cuvinte și chipuri de graiu în vorba latinească cea corectă**. P. MAIOR, IST. 235^a.

Loc. adv. și adj. **Fel și chip s. feluri și chipuri s. în toate felurile și chipurile** (RĂDULESCU-CODIN, I) s. (învechit) **în feluri de chipuri s. multe feluri de chipuri** = în tot felul, în toate modalitățile posibile, tot felul de..., fel de fel de..., variat. **Unți și din cei ce au domnit mai nainte de noi, metahirisind multe feluri de chipuri, au vrut să le îndrepteze**. RAȘCANU, L. 4^a. **A doua noapte tarăzi au venit pătătorii și au început a stăru felu și chip, tot cu binec, ca să i-o deie numai decăi**. SBIERA, P. 50^a. **Fata rămâne acasă ca pe spini, bălându-și mîntea cu fel și chipuri, ca omul în așteptare**. SEVASTOS, N. 49^a. **Ea ne va da mîncare feluri și chipuri, dar noi să nu mîncăm**. CATANA, P. I 18. (Alte exemple subț fel III, unde se explică și geneza locuțiunii). (La CANTEMIR) **în divuri, în chipuri** † = în toate felurile, fel și chip, tot felul de... **Vădra cu ală sale în divuri în chipuri amestecături**. IST. 173. (Hameleorul) **fata în divuri în chipuri multănd**, ib. 309. **În toate chipurile s. în tot chipul** = în

toate felurile. *Flori înfrumusețate în toate chipurile*, CUV. D. BĂTR. II 461. Mă voi duce la *Hamburg*, mă vor bălănci în tot chipul. DRĂGHICI, R. 15/11. **Un chip de...** = un fel de, ceva ce are în (a) și a de... (înaintea unei noțiuni de timp) cam ca, așa ca. *Au educt într'un loc un chip de șanț cu un cerc săpat în pământ*. DRĂGHICI, R. 158. *Ceasornicul îi un chip (= specimenele de drac*. GOROVEI, CR. *Dintr'o picătură, Dintr'o stropitură, Faptu-ni-s'au, fapt*, Ca un chip de lac. TEODORESCU, P. P. 58p. După un chip de [o] jumătate [de] ceas, în sfârșit își dete auzul în mâinile căldilor săi. C. NEGRUZZI, I 165. | (Cf. ung. más kőp, idem) **(în s. într') alt chip** = altfel, altcum, în alt mod; de altcum. *Sfătuindu-s'ă cu un prietin, să se facă catolic, că într'alt chip nu va pute scăpa de moarte*. LET. II 214/1. *Doară vizași, aș mai credel Alt chip*, minciună se vede. BARAC, A. 75. *Pre tot ceasul să se roage lui Dumnezeu...*; *iară într'alt chip însuși datoriu taste a postă Miercuria și Vinerca*. PRAVILA DE GÓVORA (1640) ap. GCR. I 88/11. | (Cf. ung. milyékép, cu același sens) **în (s. cu) ee chip** = cum, în ce fel. În ce mod. *Așa va fi în ce chipu zăd-mi fie*. COD. VOR. 90/2; *ășa va fi cu un mi-au grăit mie*. N. TESTAMENT 1648; *ășa va fi în ce chip mi-au grăit mie*. BIBLIA 1688). **În ce chip deștră** [= dorește, aspiră] *cerbul la izvoarele apelor, așa jeluiaște sufletul mieu cătră țire, Zeu (= Dumnezeu)!* PSALM. 80/2. *Și învață în ce chip se cade a face...* rugă. CORESI, EV. 58/1. *L-au sfătuit...* în ce chip se cuvine și să viețuiească, și să împărătească. E. VĂCĂRESCUL, IST. 251/2. (Pleonastic) **Cum și în ce chip teșd preacurcia unuia**. PRAV. 560. *Au întrebat cu ce chip calcă poama*. DRĂGHICI, R. 28/12. *Cu ce chip am putea noi, oare, lată*, (ca) să trimitem aceste scrisori? id. ib. 85/7. | (Cf. ung. úgyképen, cu același sens) **în (s. cu) chipul acesta s. într'acest chip** = în felul acesta, astfel. *Îi deștopă [pe boieri] de aperi...* lipsindu-i cu chipul acesta de singular mijloc cu care puteau ademni și corupe pre norod. C. NEGRUZZI, I 143. *Toată a urnal ıtarisireu într'acest chip*. DRĂGHICI, R. 19/1. | (Cf. ung. egyképpen, cu același sens) **Într'un chip** (cf. Intruchipă) = de o potrivă, fără deosebire, la fel, în același fel, egal. (Soarele) luminează presie tot într'un chip, așa și împărăția acă de sus presie tot într'un chipu va lumina. VARLAAM, C. 233. *Iară de se vor oflă c'au făcut vreuna de acestea, să se cearte toți într'un chip*. PRAV. 128. *Sucalcial nu să va certă într'un chipu cu tinovatul*. PRAVILA MOLD. 170. *De nceputul lui Despot nu spun omăndoi într'un chip*. LET. I 180/1. *Și așa mergă [lăcustele] pre de-aupra pământului ca de doi coți până în trei zădăre în sus, tot într'o desime și într'un chip*. ib. I 324/2. *Carile sânt tot într'un chip cătră al...* treilea, tot într'un chip sânt între sine. CANTEMIR, IST. 39. (Neobincinut) **În tot chipul** † = la fel, în același fel, de-o potrivă. *Aceste fapcie...* făcură pe Shazinan a judecă în tot chipul pentru toate muierile. GORJAN, II. I 5/11. **(în) multe chipuri** = (în) multe feluri, divers, feuriri, fel de fel. *Multe chipuri de boale*. CORESI, EV. 58/1. *Ncamure de înperi în multe chipure*. CAZANIA (1642) ap. GCR. I 54. **Cu chip de a s. ea s. încât** = a-tfel încât, cu intenția să..., așa ca... *Să năbă voie lăcutorii ferri a înnoi...* zisa șchela, însă cu chip de a nu păgubi pre preînalta mea împărăție. TES. II 309. *Împărătește cu chip încât împărăția ta să poată fi vecinică*. MARCOVICI, C. 137, cf. II 155. *Au purces în cale plin de bărbăte, cu chip însă cu să nu se prea depărteze de sfărurile mării*. DRĂGHICI, R. 154/11. **În (s. pre) chipul** (urmat de genitiv) s. **în (tr'un) chip de** † = în felul, în calitate de, ca, la fel cu, (înănd locul de, ca și când ar fi...), subț pretext de...

În chipulă mișcelor... se plângă. CORESI, EV. 399/11. *Pre chipulă năravului lor*. id. ib. 501/10. *Și acei doi bărbăți, Moysi și Ilie, stănd cu Domnul, și grăită în chip de robii*. id. ib. 533/12. cf. 308/12. 275/2. *Ni să cade să ne aducem amente de acestea, în chipulă a nește robii*. VARLAAM, C. 321/2. *Să vor certă omăndoi într'un chip de preacurari*. PRAV. 533. *Lui nu i-ar fi fost gândul să-l speculiască, ce să dzice, în chip de plumă, să sđ cearte ca un sudutoriu*. ib. 880. *Slobozii de vecinătate, în chipul oștenilor cu hrană slobodă pre Nipru*. LET. I 287/1. *Să fie îndemnat Dragoș...*; și au tenit peste munte, în chip de căndătoare. ib. I 90/17. *Iegise o sumă de oșteni...* Peste Jijia, în chip de hară (= spre a se hărțui). AMIRAS, ap. TDRG. *Hară un furn înalt, în chip de clopotniță*. LET. II 309/12. *Gășitu-s'au și un copil de cristin muncit de bezaconicii Jidovi, în chipul muncilor Domnului Itsus*. ib. II 400/11. *Și-l au în chip de sfînșite accl sânge*. AMIRAS, ap. TDRG. *Un scip, în chipul podului*. CANTEMIR, IST. 127. *Hlujanul cră oșos, în chipul inului de la noi*. DRĂGHICI, R. 52/1. *Au găsit... niște pietre... din care au ales una...* în chipul unui topor. id. ib. 53/11. *Cercă...* doar ar găsi vreun copaciu, care... să-i slujască în chip de caic. id. ib. 143/1. [Un stejar] *cioplit în chip de ghioagă*. ALECSANDRI, P. III 368. *Eră o grămadă de butuci bătrâni puși unii peste alții în chip de păreți*. SLAVICI, ap. DDRF. *Și în chip de mori lăsatu-l-au*. ȘEZ, V 146/22. *Și te-ai dat în chip de slugă, Să ne scoți pre noi din muncă*. H. II 35. *Un toți prani cu zamă de măcinăci în chipul crucii*. II. II 39. **Ca în chip de †** = ca un fel de, subț titlul de, subț numele de; (pleonastic și cu sensul lui) în chip de, ca... *Cu în chip de durmitare să se chiniască*. CORESI, EV. 375/12. *De-l va luă vreun lucru ca 'n chip zălog*. PRAVILA MOLD. 30. *Văzum besaric măre...* și în mijlocul ei ca 'n chip de fărțente. DOSOFTEIU, v. s. 80. *Trimitie Brâncocanul...* la Constantiu... ca în chip de sol, pe... LET. II 302/1. *Că intrase ca în chip de juc în labăra noastră unii de dăngii*. AMIRAS, ap. TDRG. (Rar) **Chip de** = ca un fel de. *Că chip de slugă iaste cine o face vâștiilor*. CORESI, EV. 470/22. *Ea mi-și făcde Măcă Chiloară, Pe mal de apoură, Chip de mândăstire și de pomenire*. TEODORESCU, P. P. 35. **După chip ca și †** = în același fel ca și. *După chip ca și aceea*. CORESI, EV. 390/1. **Spre chipul** (urmat de genitiv) † = ca la, ca pentru... *S'au făcut a se apropiă spre oastea șfezască, tocmindu-și oastea spre chipul războiului*. LET. II 65/11. **Cu chipul** (urmat de genitiv) = la fel cu..., având înălbșarea..., ca... *Cu chipul cıamii că boala*. LET. I 354/12.

2°. **Fel, mod, modalitate, posibilitate, rost** (cf. cale, mijloc etc); condiție, caz. *Toate aceste chipuri ce scriu, pentru paguba deostrotor să înșelege să fie*. PRAV. 547. *Chipurile cu care stăpânim moștele din cordunul nemese* (a. 1815). URICARIU, I 242/22. *Poate... trage apă la fabrică, de unde ca află chip mai îndemnatnic* (a. 1815), ib. I 227/22. *Mântuitorul ne arată... chipul cu care ne putem mântui*. BALCESCU, M. V. 2/11. *Să-l facă vr'un chip să-l ia pe lângă dănsul*. VLAHUTĂ, ap. TDRG.

Loc. adv și adj. A află chip (și cale) = a găsi mijlocul de a... (cf. află p. 61°). *Aflöse chip a se deslăgă pre nestrămție dintr'un lanț*. C. NEGRUZZI, I 24. *Că n'ou gândit ei încolo și n'ocnoce, tot n'au aflat chip și cale*. SBIERA, P. 44/1. (Mold.) **A face toate chipurile** = a face tot ce e cu putință, tot posibilul. *Difomju' polișmaistru mă încredințază, că va face toate chipurile ca să-mi găsească odoru'*. ALECSANDRI, T. 73. *Nu potm trări în casa aceasta, d- n'om face toate chipurile să scđpăm de hărcă de babă*. CREANGĂ, P. 12/11. cf.

A. 159/. | **Cu orice chip s. cu (s. în) tot chipul** = cu orice pret, întrebuințând toate mijloacele posibile, cu tot dinadinsul, în ruptul capului, cu orice condiție, pe toate căile. *Căută în tot chipul (ca) să poată găsi o mijloc, ca să facă un lucru, care să nu fi mai fost altădată.* LET. III 263/. Petrece cu papagalul său, pe care se stătește cu tot chipul (ca) să-l învețe a vorbi. DRĂGHICI, R. 149. Spămlul vrea să-l răpue capul, cu orice chip, id. ib. 213/. Cf. 116/. Cf. uig. *semîi kâp, idem* în nici un chip s. nici într'un chip, † nece cu un chip s. eu nici un chip = în nici un caz, cu nici un cuvânt, nici de cum, de fel, odată cu capul. Să nu-ți tai nice într'un chip (tipărit greșit *chîmă*); pre all mire. DOSOFTEIU, P. S. 163. Să veniți numai decăt la mine în gazdă... N'oiu suferi nici într'un chip să trageți ațurea. I. NEGRUZZI, ap. TDRG. Nece cu un chipă nu poți treace. EVANGHELIE CU TALC (1619) ap. GCR. I 54/. Cea mai mică nu coia, cu nici un chip, să se mărite. ISPIRESCU, L. 89/. **Nu e chip** = nu se poate, nu e posibil, e imposibil (s. peste putință) să..., nu e nici un mijloc. *Când au avut [Avram] 318 (de) slujitori la casa sa, nu e chipă să hie fost sărac.* VARLAAM, C. 279. *Bărbatul fiind sărac, chip nu va fi de unde să iașă toată zestre.* PRAVILA (1814) 120. *Nu-i chip de a o scoate la capăt cu omul acesta.* C. NEGRUZZI, I 93. *Domnia-i fu atât de scurtă, încât nu e chip a ne pronunța asupra capacității... acestui mare ostaz.* HASDEU, ap. TDRG. *De el nu-i nici un chip să scape [fata].* COȘBUC, B. 65. *Ducatele le-au făcut așumate, arse și stete, de nu mai eră chip să le poată lud cineva în purd.* CREANGĂ, P. 292/. *Văzând cu că nu-i chip de stat împotriva părinților, începutu a mă gândi la pornire.* id. A. 120/. *Multe sărindare mai adăduse el... pe la popă..., ca să-i poată țigoni drăci de la casa, și nici că fusese chip.* id. P. 305/. *Chip țite că avem a zăbovi, căci altfel nu e chip!* ISPIRESCU, L. 30/. *Nu mai e chip, mămucă!* NADEJDE, ap. TDRG. (La CREANGĂ) **Nu e de chip**, cu același înțeles. *Nu e de chip s'o scoți la capăt cu buclucașul acesta!* P. 254/. *La cada cu dubală, cămătre lup; că nu-i de chip!* id. ib. 29/. **A nu avea chip (să...)** = a nu avea posibilitatea, a nu-i fi posibil. *Azi n'ai chip, în toată toia, în privirea-i să te pierzi.* EMINESCU, P. 255. *Hyperion... Nu cere semne și minuni Care n'au chip (= imposibil de realizat) și nume.* id. ib. 278. *Cocțoiari..., ne mai având chip de tratu numai din minciuni..., s'ar apucă de muncă.* CREANGĂ, A. 150/. **N'avea chip, bietul tată,** să spuie o vorbă unei slugi. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *N'am niciun chip (= mod, puțință) să-ți dau banii.* PAMFILE, J. II. *De-ar plouă ploaie cu foc, [Cătana] N'are chip de stat în loc.* ȘEZ, I 76/. **A nu avea nici un chip** = a nu putea face nimic, a nu mai avea încotro. *Vezi și tu, că n'arem nici un chip.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

3°. (Mold., Bucov., Transilv. de nord) Încercare, mijloc, cale (5°). Cf. COSTINESCU. *Lupul cu chipuri filosofice și ceremonii politicești înaintea aduimcând, puzcease.* CANTEMIR, IST. 71/. *Scritind ferman la Ali-Pașă..., ca să pue tot chipul de si-înșă să scoată pe Leși.* LET. III 222/. *Va mijlocul cu chipuri de meșteșug, ca să se cunune [șigana] sau șigana lui (a. 1785).* URICARIUL, I 226/. *Au legătuți, puțin așezământuri obștești și țemăncine împotriva celor ce s'ar urmă cu chipuri amăgitoare și viclene.* PRAVILA (1814), XIX. *Tăndrul să cuvine a fi agiutorul, mai întâiu de cătră duhovnică dăcaterie, prin chipuri s'ăbilitoare.* CODICA TIV. 1226. *Aceat chip au aflat Robinson ca să nu uite cursul anului.* DRĂGHICI, R. 56/. *Să cercăm a arădă chipurile prin care vom putea scăpa holdele de adște premejdii.* I. IONESCU, C.

124. *Fără chip de bani (= fără a umbli cu bani), nu mai încercăți nimic.* GHICA, A. 531. *Mai sîtu să jur că n'oiu face nici un chip de a afla cine ești.* ALECSANDRI, T. 311. *De ce oamicii, care au aflat chipuri de a se desbăra de mușce și de înțari, nu caută vr'un mijloc de a stărpi și creditori de pe foța pământului?* id. ap. TDRG. *Domnul Lehăscu zice că prin chipurile sale o să facă visteria să se vîdoe cu parale.* I. NEGRUZZI, I 157. † **A căută (ou) chip(uri)** = a căută (toate) mijloacele să... *Ihanok... cădă chip, prin depărtare, să scape.* KONAKI, P. 83. *Chip cătam cu viclene, Să te fac să n'trebă.* COȘBUC, B. 12/. *Vom cădă cu chipuri (= cu toate mijloacele) părăncăscă milostivire (a. 1813).* URICARIUL, I 193/. **Chipuri și mijloace** = tot felul de mijloace. *Cercădă chipuri și mijloace ca să-l scoată din rețelele periculoșilor...* SBIERA, F. 61.

4°. † Motiv (PONTBRIANT), cuvânt, pretext, cale (7) *Aflând chip de pricină ca accasta.* AMIRAS, ap. DDRF. *Chipuri de pricinure punea păgăni asupra țării, ca să o robească.* LET. III 188/. † **Cu (s. rar în) chip (ca) să** = (pentru) ca, cu gândul ca, având intenția. *Au trimis pe Siana-pașă..., în chip ca să se împrene cu Mateiu.* MAG. IST. I 298/. *A pune vinul... pe numele bisericiei, cu chip ca să-i scutească (a. 1748).* URICARIUL, V. 429/. *Au însemnat locul, cu chip ca, cănd ar fi mai având trebură să meargă să tete.* DRĂGHICI, R. 67/. *Împregiurul locuștii sale să rădăscăscă pădure deasă și negurgată, cu chip ca să nu se cunoască cetatea.* id. ib. 164/. *Văzând niște liște pe apă, zărrrr! cu toporul într'înțele, cu chip să ucidă vreuna.* CREANGĂ, P. 46/. *Pre-făcuse... pe... Făt-frumos în purcelul cel ogărit...* cu chip să-i poată face mai pe urmă (ca) să iete vre-o fată de ale ei, id. ib. 101. **Cu chip ca** = subțl cuvânt, subțl pretext că... *Cu chip că ești hazlișu, fmi spuu o mulțime de... grosolănti.* VLAHUȚĂ, D. 110. *Ies din casă, cu chip că mă duc la scăldat.* CREANGĂ, A. 48/.

5°. (Concretizat; la plur.) Feluri (de brânză). DDRF.

IV. † (La CORESI întâlnim cuvântul întrebuințat și în înțelesuri neobicinuite, în construcțiile) **Cu chip loc. adj.** = de seamă, înțelgit (?). *Nu zise că Samareanți cu Jidovii nu se meacăș, de Jidovii de Samareanți nu se apropie; după aceea arăd-se muiare ca înțeleptă eră și cu chipi, și de șirca leagte aved.* EV. 158/. **În chipul cuiuă** = pe seama cuiuă (?). [Draci] *cerșură în chipulă lor turma de porci, iară Hristos văcă hitlesugul lor.* ib. 377/.

B. **Cu funcțiune adverbială.** (Se întrebuințează, adesea articulat și mai ales la plural, ca o exclamare parentetică, spre a arătă că avem a face cu o aparență înșelătoare, cu un fel de a vorbi, căci vorbitorul se îndoiește de adevărul celor spuse și lasă să se înțeleagă că vorbește în ironie, că dă o explicare în care el însuși nu crede) *Făcându-se că..., vrând să-și dea înfățișarea (s. să te facă să crezi) că...*

1°. *Vorba vine, vorbă să fie, ca să zic așa, așă zicând, adecă (?). Dete parole acela, chip, a-i plăti.* PANN, P. V. I 63. *Chipurile, vine să mă coză, dar nu-i placă să stea mult cu mine.* Cf. I.M. *De odată, chip, se mai stăpâncea soacra.* DDRF. *Chip, zice că mă înbești.* id. *Venit, chip, să-mi spuie.* id. *Accam și cu, chipurile, un ibovnic în sat.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Preutul... să pregădă să meargă, tot codindu-se, chip, își cădă cărja pe care o lășase în ungheria la uđă.* NADEJDE, ib. *A fost ieri slugă și astăzi e, chipuri (chip, chipurice), boier.* PAMFILE, J. II.

2°. *Adecă, anume (POLIZU), la dreptul vorbind, nu-i vorbă, după părerea lunei.* *Bărbăți și fâmeile plăcivți... sănt... cei mai înbești și, chip, leme strămutători de fel.* PISCUPESCU, O. 141/. *Ba, chip,*

occam un subiect. CARAGIALE, S. N. 102. Și dacă eram trecuți de 30 [de] ani și necădătorii, le zicea burduc; chip, așa erau mai de ceod. PITEȘ, CONV. LIT. XXIV 916. It tertă împăratul eu vro' oșindă, chipul; dară intră la mai mare grijă. ISPIREȘ-U. L. 375/12. † **Chip că** = în semn de...; în credință că, fiind sigur că. It făcă semn cu mâna, arșmanul lăcău, chip, că o vede. JARNIK, ap. TDRG. Altă, dămpotrică, le lasă [râmelor] tocmai partea ruptă afară, chip că pește, stîmjin carnea sângărindă, îmbucă fără să mai facă nazuri. F. R. ATILA, P. 59.

3°. Ba chiar, sau mai bine zis. Și din fugă vă cosește și vă tate, chip, snopește. ALECSANDRI, P. P. 81/12. Dar nu-i poartă ciobănește, Ci mi-i poartă, chip, domnește, Cu caftane de pambru, Cu etize de irmiziu, Cu obiele de bumbac. TEODORESCU, P. P. 474.

[Plur. chipuri, (ad B. I) și: chipur(i)le(a) adv. | Diminutive: chipușor, chipuleț s. a. DICȚ.] Adjective: **chipos**, -oasă = (om) bine făcut, arătos, înfățișător, cu înfățișare măreață, căl un munte (ZANNE, P. IV 219). **chipeș**. Dup' aceasta, sosi 'ndată alt voinic foarte chipos. Decăți toți cei ce veniră cu mult cră mai frumos. PANN, E. II 19/. Baba nu știă ce să facă, de bucurie că are un dičet așa de chipos, de hazlău, de gras și învâltit ca un pepene. CREANGĂ, P. 76/12. [Vâlcu] om de treabă și chipos. TEODORESCU, P. P. 550b. Ca dănsa n'a găsit Mai chipoasă, Mai frumoasă, Mai cu chip de puc' aleasă, ib. 636. Altă mândrăre Să nu fie 'n lume, Mândră și frumoasă, Nălă și chipoasă. PAMFILE, C. T. 20. La față chipos, La trup bubos (= Strugurele). SEZ, VII 123. | Alt derivat, (ad B. I*) **chipuială** s. f. **Chipuială**, adică: am bani, dar nu-s ia mine. PAMFILE, C.]

— Din ung. **kép** (dial. *kép*), idem. (Cuvântul a pătruns cu formă și sensuri analoge și la Sârbi, cf. BERNEKER, SL. WB. I 504). C. **chipeș**, în chipul, în (tru)chipă, în chipu(r)ul.

CHIP s. a. v. **chlip**.

CHIPARIS s. m. (Bot.) } v. **chiparos**.
CHIPAROASĂ s. f. (Bot.) }

CHIPAROASĂ s. f. (Bot.) *Jacinthe des Indes, Tubereuse des jardins* (Polianthes tuberosa). — Plantă de grădină, cu flori mari, albe, foarte mirositoare. Numită și tuberoză. PANȚU, PL. [Și: **tiparoasă** s. f.]

— Din fr. **tubereuse** s. germ. **Tuberosa**, și apropiat, prin etimologie populară, de **chiparos**.

CHIPAROS s. m. (Bot.) *Cypress* (*Cupressus sempervirens*). — Frumos arbore rășinos din familia coniferelor, cu frunziș verde închis care nu se vestește iarna, plantat cu predilecție în cimitire, lângă morminte. O spânzură într'un chiparos. DOSOFTEIU, V. S. 18. Lemne de chiparos. BIBLIA (1688) 349. Grinzile caselor noastre, chedri; podurile noastre, chiparosi. Ib. ap. TDRG. Plopul, chiparisul și paltiuul, copaci fără roadă. CANTEMIR, IST. 170/22. Să deschideți lada cea de chiparos (a. 1790). IORGA, S. D. VIII 18. Acta, între chiparisuri. BELDIMAN, O. 42/. Sub tăcuta umbră a chiparisurilor. MARCOVICI, C. 76. Gândirea-i chiparisul Ce nu se vestește. ALEXANDRESCU, M. 198/. Mor, stăpână, cu un verde chiparis. ALECSANDRI, T. 103. *Chioz*: de lemnărie, lucrat numai în cafazuri și în săpături de chiparos și de iasomiu. ODOBESCU, I. 139/. Nu ești curată ca șteorul, mîlăioasă ca chiparosul? EMINESCU, N. 122/. *Prezum Români de astăzi, așa și Români, strămoșii noștri, aveau datină de a pune*

înaintea casei mortului un chiparos. MARIAN, I. 110/. Rămăscă ră dinaintea unui palat de zămfir-piastră și cu porțile de chiparos. ISPIREȘCU, L. 115/12. Jelă de chiparos, Cu miros frumos. TEODORESCU, P. P. 24b. La crânguță de chiparos. PĂSCULESCU, L. P. || **Chiparos-mie** = lemnul-maiel-Domnului. DICȚ. [Și: **chiparose** s. f. plur. SIBILEANU, ap. TDRG.; **chiparoz** s. m.; (Invechit) **chiparis** s. m. și a. (cu plur. și -parturii). VĂRNAV, ap. GCR. II 197/22; **chiparoz** s. m. În fiecare grădină, câte trei și patru copaci mari, cedri de Liban, arocarii, chiparosi. GHICA, S. 534. În câmpul Rusalimului, Mă crescute un chiparos, Chiparos, miros frumos, Mult mi-e verde și stufoși. TEODORESCU, P. P. 93; **chiparoză** s. f. BARONZI, L. P. 131/2; (hiperurbanism) **tiparoz** s. m. TEODORESCU, P. P. 93, nota; (germanism lat.nizat) **chprés** s. m. MARIAN, I. 94/12; (prin confundare cu lat. *cyprus*, un arbore din insula Cipru, din care se preparau niște uleiuri parfumate) **chpru** s. m. *Imbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină, Cu cipru verde 'ncinge antică fruncea ta!* EMINESCU, P. 7 (ed. «Cartea Românească, 1928).]

— Din grec. *κωνιαρος, κωνιαρος*, idem (cu sfârșitul modelat după cuvinte cu suf. -oz).

CHIPARÓZ s. m. (Bot.) v. **chiparos**.

CHIPĂTĂ s. f. (Anat.) v. **pipotă**.

CHIPCEĂ s. f. v. **chepece**.

CHIPCÉL s. a.

CHIPCELĂR s. m. (Pesc.) } v. **chepeel**.

CHÍPEL s. a. v. **chiflă**.

CHÍPÉNG s. a. v. **chepeng**.

CHÍPEȘ. -Ă adj. 1°. *Convenable*. 2°. *Bien fait, beau*.

1°. † *Convenabil*, cum se cade. *Kipish* = conveniens. ANON. CAR. *Să cade preutul să hie... treaz, curat, smecarin, chipeș, iubitor[ul] la nemernici*. CUVĂNT PENTRU CURĂȚIE (ante 1618), ap. GCR. I 47/2.

2°. (Despre oameni) Bine făcut, arătos, cu înfățișare măreață, măret, fainic, mândru, frumos (la chip), **chipoș**. Un voinic frumos și **chipeș**. MOXA, 396/. Voinici **chipeși**. DOSOFTEIU, V. S. 88/. Antioh-vodă... eră om tândr ca de doăzeci de ani, om mare la trup, cinatș, **chipeș**, la minte azezal. LET. II 282/. Au oles muieri mai **chipeșe** și mai frumoase. DIONISIE, C. 194/22. Eră un erculean de voinic, **chipeș** și **legat**, știu cola, numai cum e bun de lupă. ISPIREȘCU, U. 118/12. D'o fî v'un viteaz, **Chipeș**, viu și treaz, Palmă să nu-i dați, Ci să mi-l legați Frumusei și bine, Pân'atci la mine. TEODORESCU, P. P. 493. | P. ext. (Despre animale, obiecte, înfățișare) *Asemine unor poame, carde pe din afară ardoase și chipeșe se arată*. CANTEMIR, ap. DDRF. *Ja pe estalati* [cal], căt tan could numai, cătu-i de mândru și de **chipeș**, de sircop și de tute! SBERA, P. 61/22. Cosa lui Miteșcu din Băilești... eră printre cele mai **chipeșe**. ZAMFIRESCU, R. 201. *Cuconiș* eră... de stul mijlocie, cu o înfășoșare **chipeșă**, părcă mult mai tândră decăt eră. CONTEMPORANUL, IV 390.

[Și: **chipeș**, -ă, adj.]

— Din ung. **képes** scapabil; cu chipuri, figurat.

CHIPÉȚ s. a. Mesure de capacitate. — (Ūngurism prin Sălagiu) Măsură cu care se ia vama la moară. VAIDA.

— Din ung. **köpec** (**köpecze**), «a opta parte dintr'o ferdelă». LACA.

CHIPĂ s. f. } v. **chiflă**.

CHÍPELĂ s. f. }

CHIPINÉG s. a. (Îmbrăc.) = căpeneag, giugă. H. IX, 85.

CHÍPIȘ, -Ă adj. v. *chipeș*.

CHÍPIU s. a. (Îmbrăc.) *Képi*. — Acoperământ ușor de cap, (făcut din postav s. pânză), cu cozoroc, pe care îl poartă în mică ținută ofițerii, elevii, funcționarii de la căile ferate, etc. Cf. șapcă, capelă.

— N. din fr. (< germ. *Käppi*, diminutivul lui *Kappe* șapcă, capelă).

CHIPÓS, -OÁSĂ adj. v. *chip*.

CHIPOSÍ vb. IV^a v. *tiposí*.

CHÍPOTĂ s. f. v. *pipotă*.

CHIPINDÉL s. m. v. *prichindel*.

CHÍPRU † s. m. (Bot.) *Erica vulgaris*? — Iarbă neagră. Coaste pre care cresc tufe de brad... și *chypru* (erică). ECONOMIA. 91. *Chípru* franze înverzescute. BARAC, A. 46.

— Pare a fi un neologism al școlii latiniste, deși sensul nu se potrivește cu gr. *κύπρος*, lat. *cyprus* «*Lawsonia inermis*».

CHÍPUI † vb. IV^a v. *inchípu*.

CHÍPUIĂLĂ s. f. }

CHÍPULÉȚ s. a. } v. *chip*.

CHÍPURĂ s. f. v. *chipără*.

CHÍPUȘÓR s. a. v. *chip*.

CHÍPZUI vb. IV^a ș. d. v. *chíbzul*.

CHIR s. m. *Seigneur, monseigneur, messire*. — (Învăchit. Pe vremea influenței grecești, termin de politețe s. de respect, în clasele sociale suprapuse; astăzi, aproape numai când e vorba de Greci sau cu o nuanță de familiaritate, de glumă, de ironie, de despreț ori de batjocură; numai în legătură cu nume de persoane) Donn, cf. *jupân, musiu*. *Prea sfințitul părintele nostru chíru Theodosie mitropolitul*. BIBLIA (1688) 4 pr.₅₂. *Acum... a venit și rândul meu*. În *hatărul lui chíru Ioní să spuie vro două și ce*. PANN, S. I 34/. *Mă dusei în ziua hotărâtă acasă la chíru Namaran*. GORJAN, H. II 130. *Stan: He! S'a trecut timpul bacalarelor pentru voi, chíru Panait!* ALECSANDRI, T. 138. *Să-mi luați pe chíru ăla care trece în căruță, și să nu-l alăbiți, până nu va scoate inelul*. ISPIRESCU, L. 107₁₂. *Lui chíru Zess, odică jupânului Joe, îi răvica mustoaja, când vedea alăta hoii*. id. U. 84/. *Ce mai face, chíru Dumitre? Așa te porți, chíru Ioane!* [Și: (forma vocativului) *chirie* s. m. = domn. *CHIRITESCU*, GR. 250; — (uneori repetat, ca titlu de înaltă reverență, înaintea numelui mitropolitilor) *chirio-chir(io)* † s. m. Domnul domn. În... *mâna înalt prea osfințitul mitropolit al Moldovei, chíru chíru Veniamin Costachi*. RĂȘCANU, L. 1/12. *Prea sfințitul părinte chíru chíru Partenie*. NECULCE, ap. TDRG. — Din grec *κύριος* idem. Cf. *chera* (m), *chiraleisa*, *chiriárh*.]

CHIRACHÉ † s. f. v. *cherachi*.

CHIRAGELĂC s. a.

CHIRAGI-BĂȘĂ † s. m. } v. *chirgiu*.

CHIRAGIU † s. m.

CHIRĂI vb. IV^a. 1°. *Glosser* (en parlant de la pintade), *chanter* (en parlant du grillon). 2°. *Crier, gémir*.

1°. Imită sunetul produs de unele animale: (despre pasări) a *ciripi* (DICT.); (despre biblică) a *păcăi*, a *cărâi* (H. V 250); (despre greier) a *ărâi* (DICT.). *Un grier chíruce după sobă*. VLAHUȚA, D. 311. *Greierii de ce chíruce, când noaptea înrâdăie pământul?* DELAVRANCEA, S. 71₂.

2°. P. a. a. i. (Adesea refl., despre om) A *tipă* (Șișești, Mehedinti, com. N. IONESCU), a *ștrigă* (ION CR. I 122), a se *văita*, a se *văicări*, a se *jeli*, a se *plânge*, a *gemi* (ORIGORIU-RIGO, MED. I 68). *Tipă, vere, chírucește*. PĂSCULESCU, L. P. 172^b. *Maica Preceasta-a aiergat și l-a înțrebat: Ce îi-e, (cutare), De ce ștípuți și te chíruți, De nu poacia sta 'N scaunule mele, De vaitele tele?* MAT, FOLC. 1609₂₀. *Plecă (cutare) Pe cale, pe cărare, Chírușină și văitându-se, Maica Preceasta-l auzi și-l înțreba: Ce îi-e, (cutare), De chírușgi și te voiști?* ib. I 554₂₀₀, cf. 1567₂₂. *Chírușându-se și văicărându-se... Ce te chírușești, Ce te olicăești?* ib. 1556₂₂₋₂₃. *Îndărât mă 'ntorseiu, Chírușându-mă, Jeluindu-mă, id. I 650. Chírușându-se și olicăcându-se... Nu te chíruți, Nu te olicăci*. id. 1601₂₇₋₂₉, cf. 1605₂₇. *Și l-a lăsat Tipând și chírușind Cu glas până 'n cer Și cu lacrimi până 'n pământ*. GRIGORIU-RIGO, MED. I 68. *Foc pe tine c'a sărit, Din gură-ai chírușit*. SEZ. XII 68.

[Și: (ad 1°) *cherăi* vb. IV^a, *Îi tipă și cherăi*. GRIGORIU-RIGO, MED. I 43; *chiriă* vb. Ia, *chiriă* vb. IV^a. *Mă-i bădă, mă-i canone!*, *Începă d'a chíruși*. ib. *El chíruși și tipă... Ce plângi și te chírușești?* MAT, FOLC. I 567; *chiriăi* vb. IV^a, REV. CRIT. III 92. | Abstract: *chiriăi* s. a. (Ad 1°). *Apoi, la tine, toate-s lucruri de nimic...!* — *Toate, afară de tubirea ta și de chírușitul tău de pădărică moștat*. VLAHUȚA, D. 258.]

— Onomatopee, cf. *cărâi*, *chireăi*, *chirie*.

CHIRALĂU s. a. *Enclos, parc*. — (Ungurism) Ocol, țarc în care se închid micii primăvara (Sân-Mihail, Cluj). Com. ITTU. [Plur. -late, idem. Com. ITTU.]

— Din ung. *kerülő* «care înconjoară». (Cf. *kerüles* «țarc, ocol»). LACEA.

CHIRALEISA interj., s. f. sing. art. 1°. *Kyrie eleison*. 2°. *Esprit malin*.

1°. (Bis. În Mold.) Formulă liturgică grecească (pentru «Doamne miluete», cf. *gospodi pomilui*) păstrată, pe alocuri, numai în obiceiul din ajunul Bobotezii (mai rar al Crăciunului) și rostită de băieții (sau chiar și oamenii bătrâni cf. MARIAN, SE. I 170) care însoțesc pe preot, când umblă cu botezii. Cf. CANTEMIR, ap. MARIAN, SE. I 170, CR. GL. *La Bobotează, strigom schiraleisa/s, de cloceata satul*. CREANGĂ, A. 10₄. *În ziua de Bobotează, când strigă schiraleisa/s, să nu fie nici o cotreanță sau petecă de pânză pe-afară*. PAMFIL, VĂZD. 78, cf. 145.

2°. P. ext. (Mit. pop.) Duh necurat, ființă fantastică (ALECSANDRI, T. 1763) înspăimântătoare. Cf. DICT. *Papaluga, chiraleisa, colinda, turca, zburătorul*. CANTEMIR, ap. TDRG. *Noaptea... toate stihile năpădesc pe mine... strigoi, moroi... până și papaluga, până și turca, până și chiraleisa*, ALECSANDRI, T. 616.

[Și: (Ad 1°) (subt forma originară grecească, cu înlede) Mulțumesc-ți, Doamne! Slavă Domnului! Har Domnului! *Ispraicnicul: Chirie, eleison!* c'om scâpat. ALECSANDRI, T. 225. *Zecă mit de galbeni!* *Chirie, eleison!* id., ap. TDRG. — (ad 1°) *chiralășă* s. f. sing. art. *Chiralășă, Margareța, Sută rară, Ieși ofară!* MARIAN, SE. I 171; — (ad 2°) *chiralăis* interj. *Chiroles!* vorbește ce-ți aduce, nu ce se duce! sfat pentru cei ce-și spun lucruri necuvincioase. ZANNE, P. II 841; — (ad 1°, amestecat prin etimologie populară cu *Sy, Alexa* s. din grece. *κύριος* «Doamne apără, ferește» DR. III 881).

chir Aléxai, Doamne apără! interj. (MARIAN, SE. I 170). **chiraléxa**, **chirărăxa**, **chirărăsa** s. f. (In Maramureș, construcția) a umbilă cu ∞ = a umbilă în procesiuni, încunjurând satul cu icoanele bisericilor în mâni și strigând cuvintele de mai sus, pentru îndepărtarea nenorocirii abătute asupra satului. T. PAPAHAĞI, DIN FOLKLORUL ROMANIC ȘI CEL LATIN, p. 6-7. (In Dâmbovița) Verb: **chirizezi** vb. IV^a (despre fiărâi) = a umbilă prin sat, în ziua de Sf. Ioan Botezătorul, cu căldură și cu bușuicul, și a boteză lumea, a iordâni. Cf. H. IV 162; (cu derivatele): **chirlezeală** s. f. = fapta de a chiriză; (postverbal, atestat numai la plur.) **chirlezi**; (postverbal, atestat numai la plur.) **chirlezi** s. m. = fiacăii care chirlezează. Cf. H. IV 152.]

— Din grec. *χίρρος* *χίρρος*, idem (1^a). Pentru evoluția cuvântului, cf. pe de o parte fr. (Hautes Vosges) *Kyriolé*, *Oriolé*, «poesie locale chantée par les jeunes filles faisant leur entrée dans l'église le lundi de la Pentecôte, ital. (Val Brozzo) *Krijalesim*, (Bergamo) *Krioles* (cf. T. PAPAHAĞI, DIN FOLKLORUL ROM. 7-8), pe de altă parte rus. *kyroléska*, *kereléska* «sich seltsam benehmen, Streiche machen», *kyroléxa* «Ungereimtheiten» (BERNEKER, SL. WB. 502), ung. (dial.) *kiria* slarmă. Cf. chir, chirielă.

CHIRALÉS! interj.

CHIR ALÉXAI! interj. } v. **chiraleisa**.

CHIRANÓ s. f. v. **chera**.

CHIRÁNDÁ s. f. (Nom de) *bohémienne*, *putain*. *Coureur de filles*, *ivrogne*. — (Nume de) țigancă; p. ext. (peior.) femeie rea, curvă (ȘEZ. V 56/57). Au și *lăbărit bălaurii pe mine și cât pe ce să mă înghită*, de nu eră o chirandă mai tânără... *să-mi fie de parte*. CREANGĂ, A. 51/52. *Ai venit să-ți mai vezi chiranda?* SADOVEANU, P. S. 80. | *Șval* (probabil din germ. *schweig*, «tacile») **chiranda** = (om) curvar, bețiv și cu alte rele. ȘEZ. II 186/187, III 90/91.

— *È*, pe cât se pare, cuvânt de origine țigănească.

CHIRÁSÁ s. f. (s. d.) **chlu(1)rasá**.

CHIRÁȘÁ s. f. (Bot.) v. **chirășá**.

CHIRÁU s. m. (Bot.) v. **pir**.

CHIRÁC s. f. *Bêche*. — (Mold., Dobr.) Sapă mică (SCRIBAN, A., a. 1923, Nrele 3—4), întrebuințată la curățitul burieniilor (DAMÉ, T. 55), cașă (H. XIV 351), uneltă de scobit molde (Mitoc, Bucov., com. ITTU).

— Din rus. *kirka*, idem. A. I. Philippide, *Viața românească* IV (1907), 39, A. Scriban, *Arhiva* a. 1913, Nrele 3—4.

CHIRÁ s. f. (Bot.) = **ghircă**, grâu de toamnă (H. II 298), grâu roșu (H. XI 46). Cf. PAMFILE, A. 68. H. II 220, XI 26, 115, 311, 427, XII 237.

— Din rus. *kirka* «eine Weizenart ohne Grannen». Cf. **ghircă**, **hircă**, **chircuță**.

CHIRCĂI vb. IV^a. *Crêtele*, *glousser*. — A scoate sunetul caracteristic: despre găină (ALEXI, WEIGAND, JAHRESBER IV) despre cocoare (Pătrăuț), Bucov., ION CR. V 279), despre curcă, când își cheamă pui (COSTINESCU). *Supte găște potcovite Mery la țerg să se mărire*, *Dar găina căcădiă Că s'ar mărită și ea*. JAHRESBER IV 321. [Și: (cu rostire dialectală (In Banat) cîredî vb. IV^a) TICHINDEAL, F. 368; — **chircăni**, **chercăni** vb. IV^a.) COSTINESCU, ALEXI.] Abstract: **chircăire** (chircăire) s. f. *Căniștile sau cîredîștile tale* TICHINDEAL, F. 368; **chircăneală** s. f. COSTINESCU.] — Onomatopoe. Cf. **cărăi**, **chirăi**.

CHIRCĂNI vb. IV^a v. **chircăi**.

CHIRCHILÍ vb. IV^a refl. *Se griser, s'enivrer*. — A se ameți de băutură, a se (cam) îmbătă. *Câte odăi, numai când se chirchilică, se sfădeă cu vecina lui, baba Catina*. DUNĂREANU, C. 65. *Lăudă tot și toate și se chirchilică ca mai bine*. CONTEMPORANUL, V, vol. II 148. *După ce se chercheleşte bine, pleacă la locul lui; pe două cărări, RĂDULESCU-CODIN, I. 118. [Și: **chercheli** vb. IV^a, **chircheli(u)** vb. IV^a. *Oaspeții, tot gustând vinul cel bun, începuse a se chircheliului câte o leacă*. CREANGĂ, P. 232/3; **chirliu** vb. IV^a (atestat numai la part.); **cherchezi** vb. IV^a (atestat numai la part.).] A djective: **chirchilit**, -ă; **cherchelit** (cherchelit RĂDULESCU-CODIN, I.), -ă; **chirliu**, -ă = amețit, beat, chiarhuz. CREANGĂ, GL.; **cherchezit**, -ă = candriu, afumat de beție, tîmțiat, PAMFILE, J. III. *Moș Andreu, chirchilit, se 'nărdăre de colo până colo prin ogradă, înjurând și mormăind*. DUNĂREANU, C. H. 72. *Vîind și moș Bodrăniș, chirliușu, începe a-și face cruce*. CREANGĂ, A. 114/15.]*

— Etimologia necunoscută (Pare a fi o compoziție glumeată, al cărei al doilea element e *chil-* pînă «a se îmbăta», iar primul ar putea fi ung. *kerék* «roată, cerce». Cu ung. *kérkedni*, *kérködni*, «kerkeli» «a se fuduli». A. Scriban, *Arhiva* a. 1912, nr. 4, cu greu are vreo legătură).

CHIRCHILIG s. m. Petit buisson rabougré. — (Banat) Tufa mică, tufts ros de viței, care nu mai poate crește drept în sus, cf. *chirici*. Cf. H. XVIII 173, LIUBA-IANA, M. 45. — Cf. **chirci**, **inchirci**.

CHIRCHIRITĂ s. f. (Entom.) v. **che(r)cheriță**.

CHIRCI vb. IV^a. 1^a. *Se rapetisser, se crispier*. 2^a. [Se] *rabougrier, dégénérer*.

1^a. Refl. A se strînge la un loc, a se face mic; spec. a se zgîrci (în convulsioni). *Însă cînd ajunge-acolo, stă pe gânduri și se miră; Ori creșuse el pe cale, Ori ciobanii se chirchiră!* IOSIF, P. 72. «Apucatul dă mai cu seamă peste copiii mici. La început, copilul bolnav doarme greu... Mai apoi..., țipă..., se chircește, i se tuclătează fălciile, se mîrcolește. GRIGORIU-RIGO, M. I 8.

2^a. Refl. A rămănea în urmă în creștere, în desvoltare (din cauza boalelor, necazurilor, a lipsei de hrană îndestulătoare etc.), a sta locului (în creștere MARIAN), a nu se desvoltă (GOROVEI, CR.), a nu crește (despre om s. plantă H. XVI 267; com. ITTU); a rămănea pipernicit, a degenera. *Oile ce au început a fătă simțesc cea mai mare nevoie de a primi hrană îndestulă și bună; fără de care, atît ele cît și micii, se chircesc*. I. IONESCU, C. 67. *Români adevărați, cari sufer și se chircesc de boale necutate*. VLAHUȚA, D. 38. *Copilul se închircitește*. GOROVEI, CR. 881. *Unii se nasc cu fire slabe... Alții se închircesc..., din pricina bolilor și a necazurilor*. PAMFILE, B. 62. *Până făranul să-și facă și boierescul, cîrta lui se închircitește, i-o îngălbenește mohorul și pălămida*. SEVASTOS, N. 332/33. [(Mai rar, intrans., cu același sens). *Copilul închircitește și nu crește*. MARIAN, NA. 337. A închircit de foame, de mult lucru. MARIAN. [(Neobincuit trans., cu înțeles fact.) A face să rămănea nedesvoltat. (Baba Dochia) pe vîile le chircește și grăuntele de an. Il seacă 'n lan. ALECSANDRI, P. III 617.

[Și: **închire** vb. IV^a, (cu disimilare) **încherei** vb. IV^a, (cu hiperurbanism, poate și prin apropiere etimologică de a pieri, la unii scriitori din Bucovina) (im)pierci vb. IV^a.] Adjectiv: (in)chircit, -ă; **închercit**, -ă; (im)piercit, -ă = strâns, zgârcit, zbărcit; pipernicit (ALECSANDRI, T. 1748), rămas mic de trup (CREANGĂ, GL.), care nu crește

[despre animale s. vegetale II. XVI 267], degenerat, pucioș (ALECSANDRI, T. 1774), cf. prizărit, sfrijit, porghic, șomigă. (Ad 1^a) Cu înțina închircă... țeși Nică de-acasă. S. NÂDEJDE, CONTEMPORANUL V, vol. II 393; (ad 2^a). Și vijeți cei mai chirciți dobândesc o putere și o frumusețe mare. I. IONESCU, C. 2. Generația asta nouă e chirciul, cu un fruct necopt. ALECSANDRI, T. 1199. Orașul... cu casile închircite. EMINESCU, N. 78. Oamenii sânt urși și râi, vitele slabe, pomii strămbi și chirciți. VLAHUȚĂ, CL. 56. Pe zemele că și stratele acestea poște fac să arăți așa de sfrijit, închircit. CREANGĂ, P. 148. Vrăbtoiu închircit, id. ib. 149. Un căluț prizărit și împiercit. SBIERA, P. 50. [Oamenii] cei închirciți, cari sânt de statură mici și arăd tineri, dar ei sânt cu mult mai bătrâni de cum arată. MARIAN, O. I 409. Brodiu = căpătână de curechiu închircit. ȘEZ. II 151^{1/2}. Porghic = mic, închircit, ib. III 85^{1/2}. Șomigă = închircit și care merge rău tare. ib. III 98^{1/2}. Buhaș = brad închircit, ib. II 151^{1/2}. Pădure chircită = care e rău crescută, rară, strămbă. Com. ITTU. | Abstracte: **chircire** s. f. = degenerare. (Confundat cu coreire?) Câte amestecături, câte chirciri nu vedem astăzi în cași din țară? I. IONESCU, C. 90; — (m)chircitură, închercitură, (m)pirechitură s. f. = iunță s. plantă rău crescută, pipernică, degenerată. [De păpușoi] nici să tragă nădejde! Ia, niște chircituri! N. REV. R. I 27. S'au uitat cu toții de o piercitură cu asta. SBIERA, P. 178^{1/2}. Am mai multe închercituri = vite rele, slabe și milite, rău nutrite. MARIAN.]

— Derivat din aceeași tulpină slavă *кърк-* (cu varianta *къръ-*, cf. rus. *korog* sverkruppeltes Bauma, *korzaryi* sverkummert), de unde avem și pe cărei, cf. și cărei II 2^a, cherciu, chircilig (și ung. *elkoresodott* schircit).

CHIRCI-BAȘA † s. m. v. chirci-bașa.

CHIRCITURĂ s. f. v. chirci.

CHIRCOTI vb. IV^a v. pirotii.

CHIRCUTĂ s. f. (Bot.) Nom de plante. — Numele unei beruiei (nedefinite mai de aproape). H. III 325.

— Probabil, derivat din *chircă*, prin suf. dim. -uță.

CHIRDOS s. m. sing. v. cherdos.

CHIRDOSI vb. IV^a, trans. *Perdre, consommer; gaspiller.* — (Învechit, rar) A pierde, a prăpădi, a mistui, a consuma, a absorbi, a cheltui. Cîne se leapădă de Hristos și nu va să dă moarte pentru el, ce pentru pohta ceștii lumii... săblăzneaște-se de el și va să-și spăsească sufletul dent'acea moarte, pentru dragostea ceștii lumii. Rară atunce mai lesne-l va piarde; și piarderea este focul nestins și viermi neadormiți. Și întunecăreț ceta creștinii chirdosi-l va pre acela suflet. CORESI, EV. 72^{1/2}. Eu l'am văzut [pe Hristos] la porțile lui Pilat, Răstignit pe cruce de brad, Unde cîmii de Jdorei îl chinuiau și-l chirdoseau și cu cununi de schini capul îi cingeau. MAT. FOLC. 1073. Dundera l-a hădnuit, El Dundera s'o hărănească, Dundera să-l chirdosească [glosat prin: «a pierde cu încetul»]. PAMPILE, C. T. 75. Câte hamale-au trecut, Tot tu că le-ai chirdosit [glosat prin: «a cheltui»]. Și Stancu le-a chirdosit, PĂSCULESCU, L. P. 217^{1/2}. Câte hamale a pierit, Tot Voica le-a sprîjnit și Stancu le-a chirdosit, ib. 241. [Abstract: **chirdosală** s. f. = cheltuială, ib. Să țau bani de pistozală [= prisoseală], Gălbiori de chirdoscolă, ib. 213.]

— Din bulg. *kerdosvam* «priesc, câștig» (cn. -grec *κερδοῦμαι* «câștiga», deci înrudit cu *cherdos*), cu o schimbare de sens la baza căreia pare a sta ideea de «a profita de pe urma cuiva, a exploata pe cineva». Se poate însă ca evoluția semantică a cuvântului românesc să fi fost determinată și printr-o apropiere etimologică de *perde*, tot în multe regiuni *cherde*.

CHIRDUS s. m. sing. v. cherdos.

CHIRFOSEALĂ s. f. v. chirfosi.

CHIRFOSI vb. IV^a = *Salir.* — A lăvăli, a murdări amestecând cu ceva murdar. *Scăpă* [bomboana] jos, ș'o amestecă bine cu [dărud...]; după ce le chirfoseă (tip. *chirfosia*) așa pe toate, ruped cutia... upucată de un hohot de râs. VLAHUȚĂ, D. 58. [Abstract: **chirfosală** (cu rostire dialectală *chirfosală*) s. f. = amestecătură de nu-dai de rost (Oltenia, CONV. LIT. LIV 165). Încurcăli (ȘEZ. VIII 157), harmfula e (CREANGĂ, GL.), zăpăceală. Bătești dau să-l prindă, Oșlobanu se orucă în mijlocul lor să și-l țieie și se face o chirfosală ș'un răs în școală, din pricina ursului [= cocoloș de brânză] celui, de-i poacă. CREANGĂ, A. 77^{1/2}; — (+ chel/du) **chirfosală** (cu rostire dialectală: *chirfosală*) = bătaie. ION CR. II 80.]

— Etimologia necunoscută. (V Bogrea, Dacoromania III 729 crede că *chirfosală* ar fi sârb. *krvosolja* «schwere [i. e. blutige] Arbeit»).

CHIRGĂ s. f. v. chingă.

CHIRGELĂC † s. a. }
CHIRGIU s. m. } v. chirglu.

CHIRHANĂ s. a. }
CHIRHANĂ s. f. } v. cherhană.
CHIRHANEĂ s. f. }

CHIRI adv. v. țiri.

CHIRIĂ vb. I^a v. chiriă.

CHIRIACODRŌMION s. a. (Bis.) *Collection de sermons.* — Colecție de cuvântări bisericesti pentru toate Duminicile (ENGICL. R.), cf. cazanie. Se va celă tălcul evangheliei din acă zi, din chiriacodromion. PRAY. BIS., ap. TDRG. *Kyriakodromion* sau *Evanghelie învâțătoare, care are întru ea cazanii la toate Duminicile preste an și la praznicile domnești și la sfinții cei numiți*. Bălgrad [= Alba-Iulia] 1699. [Pronunț. -ri-a-].
— Din grec. *κηριακοδρόμιον* (*κηριακοδρόμιον*), idem.

CHIRIARH s. m. (Bis.) *Évêque, métropolitain, archevêque.* — Episcop [s. mitropolit] șef al unei eparhii. Cf. ENGICL. R. Cf. arhieru, vlădică. Erd lucrător împreună și prea Sfințiașă Părintele Mitropolitul Dionysie, noul mitropolit, ca un chiriarih. ZILOT, c. 75^{1/2}. *Episcopul fu despărțit de chiriariul său, luat de la Rădăuți*. IORGA, B. 207. *Raportul... se îndreptează la chiriariul eparhiei*. PRAY. BIS., ap. TDRG. [Pronunț. -ri-arh. | Adjectivi: (învechit) **chiriarihesc**, -ească = aparținător unui chiriarih, unei chiriarihii, unei eparhii; cf. arhieresc, vlădicesc, **Chiriarihescți mândăstiri**. URICARIUL, v. 359^{1/2}].
— Din grec. *κηριαρχος*, idem. Cf. chir, chiriarihie.

CHIRIARHICESC, -EĂSCĂ adj. (Bis.) v. chiriarih.

CHIRIARHIE s. f. (Bis.) *Dignité, juridiction (archi)épiscopale.* — Dignitatea, stăpânirea s. puterea duhovnicească și administrativă a unui

chiriari; p. ext. ocărnuirea (chiriarihcească), oficial prezidat de un chiriari; chiriarih (insuși) ca reprezentant al eparhiei sale. *Singurul toată a aceluia după vreme păstorii, a chiriia chiriarihce este numit întru aducerea jertfelor celor mai pre sus decât omeneira* (a. 1820). URICARIUL, I 260². Tot felul de chiriarihce și de ocărnuire a acelor din Moldova mândrești (a. 1828). ib. VII 112⁴. Biserica ortodoxă română este și rămâne nealtrănată de orice chiriarihce străină. HAMANGIU, C. C. XVI. Inscrisuri și mărturii fără voia chiriarihcei să nu dea (preotul). PRAY. BIS., ap. TDRG. I-au luat chiriarihia [părintelui Duhu] puterea de predicator. CREANGĂ, A. 137². [Pronunț. ri-ar. | Cu grafie învechită: chiriarihie s. f.]
— Din grec. *χωραγία*, idem. Cf. chir, chiriarih.

CHIRIÁS, -Ă s. m. și f. v. chirie.

CHIRIBĂR s. a. (Min.) v. ehiblimbar.

CHIRIC s. m. 1°. Grillon. 2°. Puce. 3°. *Enfant turbulent.* — (În Țara-Hațegului, în glumă).
1°. Greer. REV. CRIT. III 92.
2°. Puce, ib.
3°. Fig. Copil vioiu, neastâmpărat. ib.
— Onomatopoe, cf. chirăi (1°).

CHIRIC s. f. 1°. Bail, louage, location. 2°. Loyer. 1°. *Chiria* este, ca și аренда, o cesiune, o schimb unuia preș și pe un timp determinat, a unei averi mobile s. imobile s. a unui beneficiu, făcută către cineva (chiriaș) de către proprietarul lucrului cedat astfel (luat cu chirie, închiriat). În timpul mai nou, *chiria* e, mai ales, o locațiune de edificii, de prăvălii s. de teren urban, de căruță, trăsură (mai ales pentru transport de mărfuri la distanțe mai mari), etc., iar аренда o locațiune de fonduri rurale. Cf. аренда, posesie. | Cineva dă, ia, nă (i) mește ț, prinde ț, ține ceva cu, a ț s. șade cu (s. în ț) chirie. (Loc. adj.) Cu chirie = închiriat. *Ce va fi plata, ce să dăce chiriia, să-i plătească îndoit.* PRAV. 20. De să va află că aced casă au fost prinsă cu chirie... ib. 279. După cum le-au fost tocmala, să ție acel loc cu chirie. ib. 308. Cine va nă (i) mi o casă, de va ședeu cu chirie. ib. 313. Că ce va nă (i) mi casă în chirie. ib. 670. Și încă au căduat câțera care cu chirie. LET. II 408¹². Obiceul cel mai vechiu au fost, că Domni, de la Țarigrad, după ce luă domnia, prindea căruțe cu chirie, de-și aducea agărâcul lor. ib. III 291¹². Șed în casă cu chirie. C. NEGRUZZI, I 198. Unde pui chiria de aici pân' la Dunăre? ALECSANDRI, T. 954. Hanul poșt să-l dai cu chirie. CARAGIALE, ap. ȘIO, Măi bătăi Nicolai, Spune-mi gura cui s-o dai? Dă-mi-o mie cu chirie, Pân' la țăr la Pântâlc. HODOȘ, P. P. 165. Dragostea nu e moyie, Ca să mi-o ței cu chirie. SEZ. 1112¹⁴.
2°. P. ext. Prețul dat la schimbul unei cesiuni; spec. plata ce se dă pentru o casă închiriată; suma ce se plătește pentru transportarea mărfurilor, cărăușie (PANȚU, PR. 6). *Chirie de cuplor* = plată pentru ceea ce se coace la un cuplor. COSTINESCU. *Plata ce să dăce chiriia* (pentru un dobitoc luat la drum) să plătească îndoit. PRAVILA MOLD. 4. 3 bani din suma chiriiei de tot leul, să ia ratarul de cărduși și de chiragi (a. 1776). URICARIUL, XIX 350⁴. Încărcând corabia cu marfa mea și cu a altor neguțători care da chirie, am plecat. ARAVICON MYTHOLOGICON (1783), ap. GCR. II 128²². *Chiria* unui pagon de grădină este de la 8 până la 14 galbeni. I. IONESCU, M. 133. Ei căduțau, adică plăteau proprietarului în muncă chirie pământului. GHICA, S. XII. Să plătească masa și chiria odăilor, pe o lună. C. NE-

GRUZZI, I 86. *Casa, a cărora chirie ar fi de la una sută galbeni în sus*, ap. MAIORESCU, D. I 63. *Itai, copilă, după mine, Că te-oiu țineă foarte bine*, Că am moară după casă, Cu piscața pe fereastră; *La chiriă nu te-oiu mândră, Nu te-i duce, nu-i mândă*. SEZ. I 220b¹⁹. # *Chiria* deosebită pe chiragi (cărduș PAMFILE, I. II), și drumul pe călători. PANN, P. V. II 85. *Gura nu cere s. nu ține chirie; e o scuză a celor vorbăreți s. flecari*. Cf. ZANNE, P. II 173. *Gura nu cere chirie, Poate vorbă orice fie*. PANN, P. V. I 3. *Biții oameni, de spaimă și ținând că gura nu-i ține chirie, spus...* precum îi învedăse cotoșmanul. ISPIRESCU, L. 293⁴.

[Derivate: (cf. sârb. *kirija* «cărăuș») **chiriăș** (dial. *chiriéș*, pronunț. -ri-aș, -ri-e), -ă = s. m. și f. = cel ce ține o casă cu chirie, locatar (DICT.); (rar) cel ce face un drum într-o căruță s. trăsură luată cu chirie etc. *Chiriéșii, vrând neardnd, trebuiau să se deie și ei [jos din căruță]* CREANGĂ, P. 107¹¹. # *Și pentru calul șchiop se găsește chiriăș*. PANN, ap. ZANNE, P. I 348; — (cu schimb de suf. neobiceiuit) **chiriér** † s. m. *Chiriéru, este acel ce ia în chirie o casă sau dugheană*. CODICA ȚIV. A. 4/12.

— Din turc. *kirij* s. bulg. *kirija*, idem (care, ca și sârb. *kirija*, *čirija*, derivă din turc.). Cf. chirigiu, închiriă.

CHIRIE ELÉISON! interj. v. chiraieisa.

CHIRIÉLĂ s. f. *Kyrielle*. — (Franțuzism) «Ploaie» (urmare nesfârșită) de cuvinte de mustrare. *Toată această frumoasă chiriélă de epitețe se adreă la mine*. C. NEGRUZZI, ap. TDRG. [Pronunț. -ri-e].

— N. din fr. (< gr. *κύριε*, vocativul lui *κύριος*, din litania *κύριε ελεησόν* «Doamne, miluiește!» Cf. chiraieisa).

CHIRIÉR † s. m. v. chirie.

CHIRIETÓR, -OĂRE † subst. v. închiriă.

CHIRIGELĂC s. a. v. ebrigiu.

CHIRIGHIȚĂ s. f. (Ornit). *Sterna hirundo*. — O pasăre de apă cunoscută sub numele acesta, în Brăila, Constanța și Argeș, numită și *crișcovă*. Cf. ANTIPA, P. 777, H. II 253, MARIAN, O. II 407. — Cf. chirță, caragață.

CHIRIGIE s. f. v. ebrigiu.

CHIRIGIU s. m. 1°. *Charretier, voiturier*. 2°. *Localitare*.

1°. Cel ce duce oameni, marfă etc., pe plată, cu căruța, cărăuș, (hi)arabagiu, cociș, cărăuș (Șișești, Mehedinți, com. N. IONESCU), sechereș; cf. chiovean, prahovean. Nu numat chiria țși plăte, ci și chiria cu păsulă, dând întâlu domnia acei șazereci de bani chirigilor, apoi cu vreme[a] scotă de la acii oameni. LET. II 408¹¹. *Vădăjia de cărduși cu care și de chiragi cu căruțe*. RĂȘCANU, L. 88¹. *Stăroțele de chiragi*. URICARIUL XIX 326¹¹. *Vătaful de cărduși și de chiragi*. ib. XIX 350⁴. *Chiria chirigilor de la Vâlcan pân' la Hațeg* (a. 1802). IORGA, S. D. XII 143. *Am tocmă chirigi a veni să-l încarce [vinul] (a. 1804)*. id. ib. XII 152. *Ce au fost chirigi, toți s'au dus, au fugit (a. 1807)*. id. ib. VIII 124. *3 de leu de la chiragi, din soma chirișii* (ce să va tocmă fștece chiragiă sau cărăuș (a. 1820)). id. ib. XXII 7. *Un chirigiu cu tocmală Incoaci încolo umbând*. PANN, P. V. I 97. *Un foc mare... ocolit de feciori, de vicții, de rânduși și de chirigi*. GHICA, S. 324. Și eu că m'oiu face *Ca un chirigiu, Cu ține să țiu, În*

broș' să te fiu. TEODORESCU, P. P. 458b. # *Chiria* deșteaptă pe *chirigi* (cădrăș PAMFILE, J. II) și drumul pe călător. PANN, P. V. II 85.

2^a. (Mold.) Cel ce ține o casă cu chirie, *chiriaș*. Cu câți însă se înnoțește cu posesorul [=arendășul], cu *adaia* e nemulțumit de *chirigi*; aici acest impiegtat public îi plătește foarte rău *chiria*. C. NEGRUZZI, I 301.

[Și: *chiragiu* † s. m.; *chirgiu* (CIHAC, II 564) s. m. | Vataful s. starostele chirigiilor se numea *chiragi-bașă* † s. m. ȘIO. O sută de cai, ce s'au tocmii de la *chiragi-bașă* (a. 1796) ib. || Derivate (învechite, rare): *chirigie* s. f. = căruștie H. XII 32; — (turc. *kiragelek*, idem), *chirigelaie*, *chiragelaie*, *chirigelaie* (CIHAC, II 564) s. a. = meseria s. starea, ocupațiunea chirigiului. Cu să poată lua acest venit, de la toți acei ce urmează *chirigeldul* (a. 1820). URICARIU, II 65/18. *Chirageldul* sau *transportul* pe cai. ALECSANDRI, ap. RUDOW, XVII 410.]

— Din turc. *kiragy*, idem. Cf. *chirie*.

CHIRII vb. IV^a v. *chirăi*.

CHIRILĂȘ s. m. v. *erilaș*.

CHIRILIC, -Ă adj. *Cyrillique*. — Alfabeta *chirilic* = alfabetul Sclavilor, a căruia invenție se atribuie sfântului Chiril, care a trăit în secolul al IX-lea; la noi s'a întrebuițat până pe la jumătatea secolului al XIX-lea. Cf. *buche*, *slovă*, *poicoava*, *glagolitic*. [Și (cf. fr. *cyrillique*): *chirilic*, -ă adj., (subst.) *chirilică* f. = scriere cu caractere chirilice. Scrierea de *pe ziduri* e un stângaciuc amestec de *chirilică* și de *litere latine*. IORGA, N. R. A. I 162; (neobincinuit) *chirilic*, -ă adj. = *chirilic*. Românii au început a *părăsi scrierea vechi*, cu *literele așa numite chirilice*, de pe la anul 1780 încoace. SBIERA, F. 373; — (cu alt sufix, după fr. *cyrillien*) *chirilăan*, -ă (pronunț. -li-an) † adj. = *chirilic*. [Petiția eră] *scrisă cu slove chirilice*. C. NEGRUZZI, I 281; — *chirilicească*, -ească † adj. = *chirilic*. [Cuvântul] l-am scâpat din sclărie, și de *calicele chirilicești* petece. P. MAIOR, IST. 270.] — Derivat din numele propriu (al sfântului) Chiril, prin suf. adj. -lic.

CHIRILICESC, -EASCĂ † adj. v. *chirilice*.

CHIRIMBĂR s. a. (Min.) v. *chilimbar*.

CHIRIMIREĂȚĂ s. f. sing. Numele unui joc de copii (nedefinit mai de aproape). H. V 382.

CHIRINGIU s. m. *Poulin de deux ans*. — Noatan de doi ani (Gârvan, în Tulcea). H. XIV 349. — Poate un derivat în -giu din turc. *kerenmak* se mouvoir coquettement.

CHIRIO-CHIR(IO) s. m. v. *chir*.

CHIRIPİR s. a. v. *chilipir*.

CHRISTIGIU s. m. v. *cheresteă*.

CHIRIT adv. *Clairement*. — [La Moși, în locușunile] *Vorocște chirit* = spune clar, nu incurcat. Com. Dr. v. GIOBANU. *Spune-mi chirit* = rupt, ales. (Abrud). VICIU, GL.

— Cf. ung. *kirini* sa țipă, a vorbi țipând.

CHIRIȚĂ s. f. v. *chera*.

CHIRJALIESC, -EASCĂ adj. v. *cărjalu*.

CHIRLĂI vb. IV v. *chirăi*.

CHIRLĂUCĂ s. f. *Prunus rabougrica*. — (Mold.) *Chirlauce* = prune tinere deformate și transformate de ciuperca *Exoascus pruni*; cf. *hurlupi*. PANTU, PL.

CHIRLISI vb. IV^a. *Tavailler dans l'obscurité; perdre son temps par monis et par roux*. — A lucra ceva pe întunerice (ȘEZ. II 186/181); a pierde vremea cu drumurile (ION CR. IV 60).

CHIRLOPÂN s. a. *Pic*. — Unealtă, cu care se sapă în pământ pietros, având la un capăt o mucle lătăreată, iar la celalalt un vârf ascuțit (Bran, jud. Brașov), unealtă în forma unui topor dar ascuțit, cu care se scot pietrele din pământ (H. IV 152), tărăncăop, gheunoaie, crampân (Brad, VICIU, GL., pe Crisul-alb, com. ITTU), cf. *cazmă* [1^a], *ciocan*. [Și: *cherlopân* s. a. = gheunoaie, pioce, țiu, țuclou, crampen (Zărnești, jud. Brașov). Com. ITTU.]

CHIRNAV, -Ă adj. *Malade; convalescent*. — Bolnav (ION CR. III 284), aproape bolnav (ib. V 280), convalescent (ib. V 280). [Accentul?] — Cf. *hărlav*.

CHIRNÔG s. m. *Atore* — (Teleorman) Cupit, zgârcit (com. OLMAZU), care cere și tot se vaită că n'are (ION CR. V 374). [Un sat în jud. Ilfov: *Chirnogi*.]

CHIROGRAF s. a. *Chirographie*. — Scrisoare autentică, scrisă de mâna cuiva; act, diplomă prevăzută cu înscăltura autografa. [Derivat: (Jur.) *chirografar*, -ă adj. = (în opoziție cu *potecar*) care se întemeiază numai pe un simplu act scris (chitanță etc.), fără privilegiul unei ipoteci. *Creață chirografară*, *creditor chirografar*.]

— N. după fr. (lat. *chirographum* < grec *χειρῶγραφον*, din *chei* «mână» și *γραφειν* «a scrie»). Cf. dubletul *hirograf*.

CHIROGRAFAȚ, -Ă adj. v. *chirograf*.

CHIROMÂNȚ s. m. *Chirromancien*. — Cel care pretinde că știe ghici viitorul s. caracterul cuiva, după privirea mânei și în de-sebi a liniilor de pe fața palmei. [Derivat: (după ital. *chirromanzia*, idem) *chirromanție*, (< gr.) *hiromantie*, *hiromantie*, *hiromante*, (cu rostire neogreacă) *hiromantie* s. f. = înțeleptnicirea s. meșteșugul chirromantului.]

— N. după ital. *chirromante*, idem (< grec. *χειρῶμαντις* și *μαντεία* «ghicace»).

CHIROMANȚIE s. f. v. *chirromant*.

CHIRON s. m. *Chef d'équipe*. — (Rutenism, în Maramureș). Conducătorul unei soții (= echipe) la exploatarea unei păduri, *zavist*, *gazdă*, *văta v* (Crăcești, Maramureș, com. ITTU).

— Din rut. *keron*, santeprenor, conductor.

CHIROPĂSTE s. f. *Molleur*. — Năpaste, nevoie (RADULESCU-CODIN, I.). năpastinaș pe nedrept: *Te-a ajuns chiropastea*, id. GL. *Îi încheide într'o chilie rece și întun-coasă, unde să stea Românul până să-l spânzure...* Se miră și el că a picat din *chiar* senin și *chiropastea* asta pe el. id. I. 298. — Cf. *năpaste*.

CHIROȚI vb. IV^a. *Travailler*. — (Larga, jud. Bacău) A lucra. *Ce mai faci, ce mai robeștești, ce mai chiroțești* ION CR. VI 315.

CHIROȚIȚĂ s. f. *Toile (?)* — Pânză (?) GCR. *Pe pământ ce-i asternut, Și cu ce fi înredii? Covor verde de mătăș, De mătăș tot oleasă, Peste covor chiroțică De cea mândră, pteclăică*. POP, ap. id. 500.

CHIRPCEL s. m. *Épine*. — (Muscel) Teapă (spin) de trandafir. RĂDULESCU-CODIN.

CHIRPIC s. a. v. **chirpicu**.

CHIRPICIU s. a. *Tuile*. — Cărămidă mare, neopăită, făcută din pământ lutos sau clisos, care se mestecă bine cu paie sau cu rgoz (ANTIPA, p. 756), frământată din lut și paie (Șiriu, Dobrogea, com. VINES), uscată la soare (Dobrogea, com. I. C. PANTU), nearsă. [Și: singular refăcut din plural] **chirpîc** = s. a. Com. VINES.]
— Din turc. (s. bulg.) **kirpîc**, scărămidă de argilă.

CHIRȘIȚĂ s. f. v. **chișită**.

CHIRȚĂ s. f. (Ornit.) *Martin-pêcheur* — Pasăre care zboară pe la suprafața apei spre a prinde pește (Măgurele, Teleorman). Com. OLMAZU.

— Cf. ung. *kérta* specie de lăstun de mares. Cf. **chirighița**.

CHIRTENI vb. IV^a *Grincer*. — A scârțâi (despre rozătoare). Cf. COSTINEȘU.
— Onomatopee. Cf. (s.) cârțâi, chițâi.

CHIRUI vb. IV^a. *Donner une seconde façon, bîner*. — A ară a doua oară (REV. CRIT. III 92), cf. a face ogor, a întoarce (cu plugul pământului). [Abstract: **chiruit** s. a. = aratul al doilea, întors (Făgăraș). HEM. 1464.]

CHIRURG s. m. (Med.) *Chirurgien*. — Medic care se ocupă, în special, cu leziunile externe (răni, fracturi etc.) și face operațiuni impuse de anumite boale, cf. cicriciniu, felcer. *Chirurgul* [italian] *Mezenite*. ȘINCAI, HR. II 295/29. [Și: (< gr.) **hirurg** s. m. | Familia: **chirurgie** (**chirurgie** † L.B., **hirurgie**) s. f. = partea medicinei pe care o practică chirurghul; — (< lat. *chirurgicus*, -a, -um, idem) **chirurgie** (**hirurgie**), -ă, (mai des, < lat. med. *chirurgica*, -e, idem) **chirurgical** (**hirurgical**), -ă adj. = (ceea ce ține) de chirurgie. *Îmbărbățează pe cei supuși la operațiile chirurgicale*. MAIORESCU, D. II 135. *Clinică chirurgicală*.]
— N. din lat. **chirurgus** (< grec. *χειρουργός*, idem, din *χείρ* «mână» și *ἔργον* «ducarea»).

CHIRURGHIE † s. f. (Med.)

CHIRURGIE s. f. (Med.)

CHIRURGIC, -Ă adj. (Med.)

CHIRURGICAL, -Ă adj. (Med.)

} v. **chirurg**.

CHIRVĂIU s. a. 1^a. *Fête patronale*. 2^a. *Fête bruyante*.

1^a. Hrom. *Mere* [= merge] *Neamțu la cirvâi*, *Cu cocie cu trii* cof. ALEXICI, L. P. I 217. | Spec. *Chirvâi la berbece* e numele unei sărbători a băieților (= minierilor) din Munții-apuseni, descrisă de FRANCU-CANDREA, M. 39.

2^a. P. ext. Petrecere cu mare gălăgie și cu bătaie. Com. PAȘCA.

[Și: (cu rostire dialectală) *chirvâiu*.]

— Din germ. *Kirchweih*, idem (1^a). JAHRESBER. X 181.

CHIRVĂN s. a. v. **chervan**.

CHIS s. a. *Verge*. — Nuiă care se întrebunțează la împletitul gardului (Bran, VICIU, GL., Munții-apuseni?; com. ITTU). [I. lur. *chisuri*. | Adjectiv: **chisós**, -oasă = bătos, tare. *Conducătorii noștri îndată au făcut foc cu lemne de șneapăn, ce sînt de toi chisoase și foarte tari*. TURCU, ESC. 20. [Coatoarele florilor de steluțe] sînt tare chisoase, id. lb. 205.]

CHISĂ vb. 1^a (ș. d.) v. **psiă**.

CHISĂ s. f. *Motif caché*. — (Teleorman) Motiv ascuns. ION CR. V 374.

CHISA-CĂINELUI s. f. (Bot.) O floare (nedefinită mai de aproape). H. XIV 349.

— Ar putea fi o rostire dialectală pentru *pișacnelui* și deci o compoziție a cărei parte dintâi ar fi un postverbal din *pișă* («buruiană pe care se pișă câinii»).

CHISĂG s. a. *Ceinture*. — Șerpar sau curea lată de căto-e mână și mai bine, cu câte 3-6 calarame, chimir. [v. țiganii zic *chisăgh*.] REV. CRIT. IV 142.

— Originea necunoscută (probabil țigănească. O legătură cu *chisăd*, *chis*, precum crede C. L. a c e a, *Dacoromania* III 742, nu-i probabilă).

CHISĂGĂ s. f. (Iht.) v. **chisoagă**.

CHISĂGI vb. IV^a

CHISĂGIU s. m. ș. d. } v. **chisăgiu**.

CHISĂTOS, -OĂȘĂ adj. v. **chișaiu**.

CHISĂIU s. a. *Argile. Terrain sablonneux*. — l'ământ gras, cu fața albă sau galbuie, cleios, cu care se pot lipi casele, humă, lut (cf. I. GOLESCU, C. I 103); pământ de luncă (MUSCEL 57), bun de lucrat (RĂDULESCU-CODIN); strat nisipos și pietros străbătut de apă (cf. DAMÉ, T.); pietriș mai mărunt decât care se pune pe șoseă (H. XI 416), un fel de pământ nisipos, dar mai prost decât nisipul (BARONZL, L. I 104/105), nisip care nu produce nici iarbă (H. V 147); P. ext. mic șes mănós mai șezat (= așezat mai jos) față de vecinătate (Muscel, com. ITTU). [A d-jectiv: **chisătos**, -oasă = cu chișaiu, bogat în chișaiu. *Loc chisătos*. RĂDULESCU-CODIN.]

— Dacă înțelesul original e cel de epământ care ține unezealas, ar putea fi un derivat, cu suf. -tu, din *tulpina kîs-umeda*, pe care o întâlnim în bulg. *kîsa svreme umeda*, *kîsa* «umed, pioasă, kîskov «moale». Cf. **chișav**, **chișorniță**.

CHISĂLITĂ s. f. (Cul.)

CHISĂLITĂ vb. IV^a } v. **chiselită**.

CHISĂM s. a. *Redevance*. — (Hațeg) Contribuție în bani s. în natură pe care o dădea proprietarul de pământ (VICIU, GL.) (ăranul ciăcaș, iobagul, în locul ziilor de muncă la care era obligat, cf. REV. CRIT. III 92); cf. *dijmă*, *ciacă*, *boiere*. *Căi mai ai de tot în chisăm?* VICIU, GL. [Plur. -ăsmuri. | Și: **chisim** † s. a. *Kisim*. ANON. CAR., (cu pronunț. dial.) *ciăsm* s. a. VICIU, GL.]

— Din turc. *kesim* «prix déterminé payé d'avance pour le tout, probabil prin mijlocire sârbească: *kesim* «Bauschsumme; Miete für den Fruchtgenuss, die meist in der Frucht selbst besteht». Cf. **chisimi**.

CHISAR s. a. v. **chiser**.

CHISAR † s. m. sing. (Min.) *Pierre ponce*. — (Grecism) *Pumice*. DICȚ. [Accent?]

— Din grec. *πίσσαρος*, idem. CIHAC, II 647.

CHIȘĂRĂU s. a. (Bot., Banat). *Sorte d'oignon*. — Un fel de ceapă, care e cea dintâi bucată în an, căci se face prin Martie. Cresc două-trei fire la un loc, în formă lungărețată, nu rotundă ca ceapa, în pământ. Din afară are fire lungi, verzi, ca și ceapa comună (Com. COCA);

un fel de ceapă de primăvară, lungăreată; se mănâncă mai cu drag verde, căci uscată este iute (Com. LIUBA); arpagic (PANTU, PL.). *Kışêruu*, ANON. CAR. *Franză verde chișârău*, *Ce n'a lăsat Dumnezău Să fie cerul hârte și luna cînșlăriei* HODOȘ, P. P. 379. [Și: *chișerău* s. a. Com. LIUBA.]
— Dacă nota caracteristică, ce a dat plantei numele, este gustul ei, etimologia ar putea fi ung. *keserő*, «amars».

CHISARGIU s. m. v. *chiser*.

CHIȘĂTOĂRE s. v. *pișă*.

CHIȘAV. -Ă adj. 1°. *Pluvieux*. 2°. *Méchant, envieux*. *Contrariant*. *Enlêlé*. *Paresseux*.

1°. (Zorleni, Tutova) Ploios. Vremea de ploaie se chiamă... vremea *chișăv*. PAMFILE. VĂZ. 107.

2°. P. anal. (Om) căruia nu-i știi nici voia nici nevoia, rău la mâte, (om) care se scărbește de binele altuia (ZANNE, P. II 212), care zice «ceas, când toți zic «hăș» (ION CR. V 374), rău la inimă (com. OLMAZU), de fire, certăreț (cf. IZVERNICEANU), uricios, prolvnic (ION CR. II 55), șod (com. COCA); îndărătnic în neam și rudă (ION CR. III 251); încopălanat; lenes (RĂDULESCU-CODIN). *Pre ceta ce-s chișăv, da-le-va* [Domnul] străsoare. DOSOFTEIU, PS. 214. *Da, oșă-i el, din neamul lui, chișăv*. ION CR. III 251. *Chișăv* la inimă. ZANNE, P. II 212. | P. ext. (Cal) care cam mușcă. Com. COCA.

[Accentuat și: *chișăv* RĂDULESCU-CODIN. | Și: (Banat) *chișăv*, -ă. Com. COCA.]

— Din bulg. *kışav*, «ploios, umed». Cf. *chișaiu*, *chișornită*.

CHIȘĂV, -Ă adj. v. *chișăv*.

CHISC s. a. (ș. d.) v. *pisic*.

CHIȘCĂ vb. I (ș. d.) v. *pișcă*.

CHIȘCĂ s. f. 1°. *Estomac d'animal*. 2°. *Boudin*. 3°. *Cylindre de toile plein de sable qui servait à donner la bastonnade*. 4°. *Partie du joug*.

1°. Stomac de viță, mai ales de porc, rănză. PAMFILE, J. I. CRĂC. 202, I. C. 54. *Untura de pe chișcă și moște de porc...* se folosește când se țvesc bolșii în porci. id. S. T. 204.

2°. Un fel de caltaboș (COȘTINESCU), mâțele porcilor curățite și umplute cu carne hăcută și cu păsat (CREANGĂ, GL. ȘEZ. VIII 157). Cf. H. X 255, 436, XVI 228. *Costițe de porc afumate, chiște și buș umplut...* se duc unse pe gât. CREANGĂ, A. 103/104. *Cea chișcă de sânge* Pe mine mă plânge. ȘEZ. II 106/107. | (Cu funcțiune adverbială) Plin, îndesat. *Buzunorul...* umflat *chișcă* cu cei 500 de napoleoni. VLAHUTĂ, ap. TDRG. *Cei doi gineri, cu desagi chișcă de galbeni*. ION CR. III 70. Cf. II 279.

3°. Maț de stofă umplut cu nisip, cu care se băteau oamenii. Cf. DDRF.

4°. Parte a jugului (nedefinită mai de aproape). PAMFILE, I. C. 49. Cf. ION CR. VI 217, H. III 140. [Plur. *chiște, chiști*, PAMFILE, I. C. 50. | (Cu hiperurbanism și) *pișcă* s. f. (Ad 2°) H. X 261, XVI 228. | Diminutiv: (Ad 2°) *chișcătă* s. f. id. CRĂC. 2.]

— Din rut. *kýška* (paleol. *kyška*, rus. *kışka* «maț, burtă», pol. *kiszka* «maț, cărnate»). CHAC, II 56, BERNEKER, SL. WB. 679, JAHRESBER. XXVI-XXIX 18.

CHISCĂN s. m. (Zool.) v. *chișcan*.

CHISCĂR, **CHIȘCĂR** s. m. (Iht.) v. *piscaer*.

CHISCHENÉU s. a. }
CHISCHINEĂ s. f. } v. *chischineu*.
CHISCHINÉE s. f. }

CHISCHINÉU s. a. *Mouchoir, fichu*. — (Ungurism, în Transilv.) *Batistă, cârpă* (altă, cf. DENUSIANU, T. H. 245), *pânzătură* (VAIDA), cf. *tiștimel*. *Chischinea de pânză* (a. 1752). IORGA, S. D. XII 63. 2 *chischineae albe* (a. 1811). id. ib. XII 227. *Eu mă duc, mândră, ca mone, Inima la tin' rămâne...* *Grijește-mi-o, mândră, bine, Mă-nvâdă 'n chischineu, Și mi-o bagă 'n șoulu tău*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 338. [Plur. -*nele* (VAIDA) -*nele* și -*ncăud*. | Și: (cf. etimologia) *cheschén* † s. a. *Uneori pune numai cheschenul pre bolnavi și se vindecă*. CATEHISMUL CALVINEȘC, ap. VAIDA; *chischineu* s. a. POPOVICI, R. D. 165, STAN, M. 156; *chischeneu* s. a. MARIAN, I. 99/101; *chischiniele* s. f.; *chischinea* s. f. *Bădișor, capu' mă doare*. *D'adă-mi, bade, -o chischinică, Să mă leg la cap cu ea*. POP, ap. DDRF; *chescheneă* s. f. *Na, bade, chescheneaua*. Când i hi la tri sote *Și-on jumătate, Coată chescheneaua*. VAIDA; *chischineu* s. a. *Cărnăcu de la cheoara, Bădeo, inima mă doare*. DENUSIANU, T. H. 160.]

— Din ung. *ke(s)zkenő*, idem. VAIDA, STAN, M. 150.

CHISCHINÉU s. a. v. *chischineu*.

CHISCHIRIȚĂ s. f. v. *coropișniță*.

CHISCRĂCIUN † s. m. sing. *Noșl*. — (Ungurism) *Chișcu-Crăciun* (ms. Ac. nr. 4151 f. 322). designând sărbătoarea «Nasterii-Domnului», față de Anul-nou sau Sf. Vasile, numit «Crăciunul-mare». DR. I 464.

— Din ung. *kiskarácsony*, «Crăciunul-mic». V. Bogrea, *Dacoromania*, I 464.

CHISCUI vb. IV v. *chișai și pișcut*.

CHISCŪȚĂ s. f. v. *chișcă*.

CHISEĂ s. f. *Bourse, bague, Ceinture*. *Tampon de laine*. — Pungă (VĂRCOL, GIUGLEA-VĂLSAN, R. S.) [ărănească (PĂSCULESCU, L. P.)], de pus banii în ea; pungă de piele, jașcău, în care se ține tutunul (cf. VICIU, GL., COCA), teșilă. Să vă umpleți *chiseaua*. ORĂȘANU, ap. ȘIO. *Șadună, adună mercu la chisău*. id. ib. *Boterun'tinse cheseaua*. PANN, S. I, 57/58. *Țineă într'o mână o chisă de goi, plină cu tutun*. FILIMON, C. I 760. *Două chisele de tutun...* cusute, de copile, cu fluturi. ALECSANDRI, T. 433 *A avut Așuș chisă de goală* Și i-a umplut-o de parale. MAT. FOLC. 55. *Care pe sub pat intră, Căfele că răsturnă, Ciubuce că-și aruncă, Meșii 'n urmă că-și lăsa, Chiselele că-și pierdea*. TEODORESCU, P. P. 572b. *Negustori la bălcii treacă, Cu rhesale zdornicodă*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 338. *Bagă mōna la chisă*. PĂSCULESCU, L. P. 70. | P. ext. Brău lat de piele, în care mocanii țin bani (COSTINESCU), cf. chimir, șerpar. | P. anal. Somoioag de lână cu care se freacă cei ce fac lăi turcești (PONTBRIANT). [Și: *cheseă* s. f. (cu rostire dialectală) *chesh* (VĂRCOL, V.), *chisă*; — (din sârb.) *chesh* s. f. = pungă de pânză sau de piele, pentru bani (Șești, în Mehedinți), com. N. IONESCU; — (cf. turc. *kış* «sac, pungă») *ches* s. a. = traisă mică de piele, pungă de piele, jașcău, în care se ține tabacul de fumat cu pipa (Banat, VICIU, GL., com. A. COCA), bășică de porc în care se ține tutunul (Banat, com. ITTU); despărțitură în țesla pădurarilor (Banat, com. ITTU); *chesh* s. a. = pungă de ținut tabac (Boujar,

în Hațeg), portmoneu făcut din împletituri în ochiuri (Timișoara). Com. A. COSMA. | Diminutiv (c. cheș): **cheșuț** s. a. = săculeț (Lugos). VICIU, GL.]

— Din turc. **kiş** (**keş**), «pungă», în unele regiuni intrat în limbă prin mijlocire sârbească (**kesa**, **česa**) sau bulgărească (**kişja**). Cf. **cheș** a dar.

CHISEĂ s. f. Pot (de confiturer), canaze. — Vas mic de sticlă, cristal, porțelan s. (rar) de metal, pentru ținut dulceața sau tutunul (POLIZU), mai de mult și pentru supă. Cf. COSTINESCU, ȘIO., PASCULESCU, L. P. I **chisă** de ciorbă, de coș(ătoriu) (a. 1786). IORGA, S. D. VI 109. Lăuntescu: Dulceți de chitru mai avem? — *Safta*: Mai sânt încă două **chisele**. ALECSANDRI, T. 1088. *Pe niște mânsufe ovale se rănduiau chesele de tutun și de dulceață*. DELAVRANCEA, S. 121^{1/2}. *Da tu, de ce tragi? mă nătrăvnea maiorul, lucrând cu limbură în cheseaua de dulceață*. CARAGIALE, M. 131. [Și: **cheseș** s. l., (cu rostire dialectală) **chisă** s. f. **chisă** s. f. I. NEGRUZZI, ap. RUDOW, XVII 410.]

— Din turc. **kişeş**, «grande tasse à boire, coupe, vase».

CHISEDĂR † s. m. v. **chessedar**.

CHISELĂU s. a. v. **pișălău**.

CHISELITĂ s. f. (Cul.) *Bouillon aigre* avec des prunes, cerises etc. vertes. — Zeamă (acră LB., GR. BAN.) de știr, de lobodă (sau de alte plante, s. acrită cu prune necoapte (LM.) ori cireși (ZANNE, P. I 109); zeamă (s. must GR. BAN.) de prune (mere, pere, cireși cu vișine, etc., cf. LM., H. VI 33, BIANU, S. D.) fierte cu sămburi cu tot (cf. LB., LM., H. I 107, VI 33, GR. BAN., Bilca, Bucov., com. TOFAN), în unele părți frecate (ȚARA OLTULUI, III nr. 17-18) s. flecuite cu o lingură și aromate cu puțin piper (cf. ȘEZ, VIII 34, cf. m a r m e l a d a; compot de prune (ALECSANDRI, T. 1753); b o r ș (făcut din țărâțe LB., VAIDA, cf. GR. BAN., PASCULESCU, L. P.); supă de vin (cf. MARIAN, NA. 135^{1/2}). Cf. H. IV 57, X 436, XII 392, XIV 437, XVI 189, XVII 8, 69. *Am cerut la Pavloaia niște cireșe, ziceai că îți-e dor de chiselită*. NÂDEJDE, ap. TDRG. *La gustă, bărbate, din chiselită aia*. ION CR. III 188. *Ponte verde cruciuliță, Dragostea de copilită, Ca zeama de chiselită: Cine n'ghite, tot sughiță*. TRODORESCU, P. P. 328. *Vecină, dragă vecină, Ce faci la bărbat de cină? — Chiselită pârghălită; La drăguț, găină friptă*. DOINE, 63. *Intr'un vârf de moviță, Fierbe-o oală cu chiselită*. (= Furnicarul). GOROVEI, C. 167^{1/2}. # *Pe uliță chirăță, Și-acasă chiselită*. PANN, P. V. 110. *Trei ape în chiselită*: se zice despre rudeniile de departe, pe care nu le mai poți socoti de rude. IORD. GOLESCU, ap. 'ANNE, P. III 521. (Cu același înțeles, în Hațeg): *Sapte ape în chiselită și o mână de țărâță*. ZANNE, P. III 521, cf. I 109. *Sapte ape 'n chiselită* = lucru de nlimc. id. ib. I 109. *Când ai piper mult, pui și în chesălită*. id. ib. IV 76. || P. a n a l. (Despre ceva strivit, terciuit) Talmesbalmes, terciu. Cf. id. ib. III 522. *Ŏudle, când am erut să le tau, erau toate numai o chiselită*. CREANGĂ, A. 55^{1/2}. *A face pe cineva chiselită* = a-l snopi (în bătai). *L-o bătuț, de l-o făcut chiselită!* (Bilca, Bucov.). Com. TOFAN. *Te 'ntind jos și te fac chiselită, de bătaie!* ALECSANDRI, T. 236. *Zmei crezură că l-o făcut praț și chiselită pe Ghivirdic*. BOGDAN, ap. TDRG. [Plur. *chiselite*, (prin Mold. și) *chiselți*. | Și: **chiselită**, **chiselită** s. f. SBIERA, P. 321^{1/2}. — (cu hiperurbanism) **pișelită** s. f. ALEXI. | Ver: **chiselă** IVa = a face (măncarea, fructele) **chiselită**, a le terciui, (atestat

numai la part.) **chiselă**, -ă adj. = (măncare) fărâmată la fier, (fructe) fărâmate în vasu' unde-s puse. ȘEZ, IX 154.]

— După regiuni, din rut. **kyseľfa** «sauersuppe» s. bulg. **kiselica** «gesăuerle, gegohrene Masse von Fruchtens», s. sârb. **kiselica** «sauere Suppe; Weinhefe; sauere Obst» (toate din paleosl. **kys(e)řa** «sacru»). Cf. CIHAC, II 50, JAHRESBER., XXVI-XXIX 18, BERNEKER, SL. WB. 678.

CHISER s. a. (Dulgh.) *Aissete*. — Unealtă de dulgherie (H. V 11, 29, 116, IX 28, XVI 11); teslă (DAME, T. III). *Rotarii fac toate părțile de lemn... servindu-se cu instrumentele următoare: toporal, barda, chiseru, cuțitoala, șfrăclu*. I. IONESCU, M. 711. *Cu barda la șold, cu chisăru 'n mână și tăia șindău*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 182. [Accentul?] Și: (cu rostire dialectală) **chisăr** s. a. = unealtă de dulgherie (H. V 36, 165, 375) s. de rotărie (H. XVI 48); teslă (ION CR. V 280, GIUGLEA-VĂLSAN, R. s.: (fig) un fel de dans [ărănesc (H. V 421), **chisăr**(in) s. a. = unealtă a măsarului (H. XVIII 144), s. a. rotarului: în forma unui săpou și care se deosebește de **cieste** (= teslă) numai prin aceea că nu are ascușul în formă de semicerc ca aceasta (LIUBA-IANA, M. 121), **cișer** s. a. H. XVI 31; **chisar** s. a. = unealtă de dulgherie (H. V 11); **cheșer** s. a. = uneltă de scobit lemnul, la lucratul cobletului (Hisiș, Caraș-Severin, com. ITTU). | Nomen agentis: **chisargiu** s. m., **chesergiu** s. m. = dulgher. DDRF.]

— Dn turc. **kesser** «doiloara (< **kessmek** «tailler, couper».) ȘIO. Cf. și ung. **készor**, «un fel de topor». Cf. **cheshăgi**, **cheshăgiu**.

CHISER s. a. *Chaine, anneau*. — Parte a plugului (H. V 123, VII 337, IX 43, 452), cerc de niște împletite (H. XI 418), care se pune la capul osiei, între leucă și căpătâș, spre a împiedică roader lor (ION CR. VIII 89); lanțul cu care se leagă lemnele când aduc țărâșuri de pe coastă, cu boii în tânăla (RĂDULESCU-CODIN, I); lanțul s. fierul care leagă tânăla de jug (PAMFILE, A. 78); lanțul cu care se împiedică sania la tâlpci, când coboară de pe deal (RĂDULESCU-CODIN); drăgul de lemn de care sânt legate șleaurile calului (BUCUTA, R. V.).

— Pare a sta în legătură cu ung. **kisérni** «a însoți», a urmă.

CHISEREU s. a. (Bot.) v. **chișărău**.

CHISIG s. a. v. **chișig**.

CHISIG s. a. *Outil*, (plur.) *ustensiles, accessoires*. — (Ungurism) Unealtă (I. POPOVICI, Magyar Nyelvőr, a. 1909, 213, com. ITTU). *Nu plecă la lucru, până nu au toți lucrătorii chisigurile în mână* (Rosja, Arad). Com. ITTU. [Intrebuintat mai ales la plur. subț formă] **chisiguri** = accesorii: amnar, cremene, iască etc. (com. VICIU), toate accesoriile puștei: carture, prof. capse, alice etc. (Mun[ă] Sucevii). ȘEZ, V 56^{1/2}. [Plur. -șiguri. | Și: **chisig** (cu rostire dialectală **chisăg**) s. a., **chisig** s. a.] Cf. **catrafuse**.

— Din ung. **készég**, idem. Cf. DR. III 742.

CHISILITĂ s. f. (Cul.) v. **chiselită**.

CHISIM s. a. v. **chisâm**.

CHISIM vb. IVa, *S'atteler* à (fig.) — (Banat) A se apucă cu energie de lucru ceva, a se înhăma la ceva. Com. MICULA. [A d j e c t i v: (prin apropiere de turc. **kyismet** «oartă, urărit») **chisimit**, -ă-ursit. *Așa sânt chisimit eu*. Com. COCA.] — Poate, derivat din **chisâm**.

CHIȘIȚĂ s. f. v. cășiță 1-2 și pișă.

CHIȘIȚĂ s. f. *Cage*. — [În Brașov și Săcele] Colivie pentru pasări. VICIU, GL. Duclăndu-1 [pe papagal] acasă într-o chișiță. BARAC, ap. TDRG.

[Și: (hiperurbanism?) pișiță s. f. (Brașov). [Accentuat (pe la Sibiu) și: chișiță].

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul aduce aminte de sârb. *ptičica*, care înseamnă însă 'păsărică'. Ar putea fi un derivat din *chis*, întrucât la origine colivile au fost făcute din nuiele. Mai probabil e însă că avem a face cu o variantă — cu *ă*-i asimilat în *i*-i — a cuvântului *cășiță*¹, care are un înțeles destul de apropiat și e accentuat și el și pe tulpină și pe sufix. Și *chișiță*² are o variantă *cășiță*. Cf. și *chimiță*).

CHIȘIȚĂ s. f. I. 1°. *Touffe de pots située au jarret des chevaux. Boulet*. 2°. *Piscuie* à peindre les œufs de l'aques. 3°. *Balai* à nettoyer le four. II: *Fausceau, fagot, bouquet, botte, gerbe*, plusieurs choses liées ensemble.

1. Înțelesul fundamental e smoc de păr.

1°. Motul de păr la încheietura dindără de-așupra copitei calului (Bran, în Transilv.) s. a boului, cf. pîntea (DAME, T. 32); p. ext. scobitura de deasupra copitei (PĂSCULESCU, L. P.), glezna calului (LB., COSTINESCU, DAME, T. 49) *Kishicel*. ANON. CAR. *Semne de ariciu la chișiță, la toate picioarele*. MON. OF. ap. TDRG. *Șade (cutare) călare, ... în sânge până 'n chișiță*. TEODORESCU, P. P. 55. *Vedea capul șerpului. La chișița murgului*. ȘEZ. III 65/28, cf. MAT. FOLC. 7.

2°. Pensulă, periută de încondeiat ouăle (făcută dintr-un smoc de păr) (Straja, Bucov.). Com. A. TOMIAC. | În alte regiuni, se face dintr'un bețșor, dintr'o buciățică de alamă s. tinicheă subțire și câteva fire de păr de porc; are înfășurarea unei țevi; bijară, vizaric, condeiu. PAMFILE-LUPESCU, CR. 190, cf. VICIU, GL. *Unele ouă se închistrec foarte frumos cu chișița sau închistrițoarea*. ȘEZ. VII 116. | [În LB.] Condeiu de aramă.

3°. (Ban.) O unealtă (probabil, la început, dintr'un mănuchiș de păr) de scos din cuplor spuza și cărbunii (LIUBA-IANA, M. 100), cf. pămătuf, șomoiog, șterț.

II. Cu înțelesul de 'mănuchiș, chită, ciucure.

1°. (Muscel) Mănuchiș de teiu. RĂDULESCU-CODIN.

2°. Mănuchiș de flori. *Mocani s'or întoarce, [flori] Chișițe le-or face*. PAMFILE, CRĂC. 92.

3°. (Târnava-mică, Țara-Oltului) Legătură de câteva tulpie de porumb, la care s'au lăsat câteva foi cu care se leagă laolaltă, cf. cunună, pop. VICIU, GL. | (Ban.) *Cășiță* = grămadă, căpiță de tulpie de porumb: *Tuleți se fac toamna cășiță, ca să se uște [= usuce] mai ușor*. Com. COCA.

4°. (Munții-apuseni) Mai multe vase de lemn (băgute unul într'altul), căi poate încercă Motul pe cal. *Chișița-mare* conține 14 vase, cea mică 12. Cf. FRÂNCU-CANDREA, M. 62-3, nota.

5°. (Munții-apuseni) Legătură de 100 de șindile, (pe Jiu și în Hațeg) *O cășiță de prăștile* = legătură. VICIU, GL. *Cășiță* = legătură de lemne despicate s. de scânduri (Rodna-veche, Transilv.). Com. ITTU.

[LM. mai dau înțelesul 'ăbătătură la picior sau mână; smod de arbore; în H. IV 152 (Pietroșița, jud. Dâmbovița) *chișiță* este citat, fără explicație, între cuvintele privitoare la vie și lucrarea ei. | Și: (Ad II 2°) *cășiță* s. f.; (ad II 4°) *cășiț* plur.; (ad I 2°) *chirșiță* s. f. PAMFILE-LUPESCU, CR. 190; cu hiperurbanism (ad I 1° și 2°) *pișiță* s. f. DAME, T. 32, PAMFILE-LUPESCU, CR. 190.]

— În cuvântul românesc par a se fi amestecat două cuvinte slave: sârb. *klieca* 'coroana copitei calului' și 'mănuchiș, creastă', diminutiv din

klieka = 'chică', și bulg. *klieka* 'copită', dim. din paleosl. *kyta* 'chită' (cf. *klieca* 'smocul de păr deasupra copitei calului, mănuchiș de busuioac cu care se stropește cu aghiazmă', cf. și rut. *kytyca* 'bucchet de flori, snops'). Cuvântul pare a fi fost împrumutat în diferite timpuri, ceea ce reiese din varianta *cășiță*, care presupune, în silaba întâia, un *y* slav.

CHIȘTOĂRE s. f. v. pișă.

CHIȘTURĂ s. f. v. țești.

CHIȘLEAC s. m. sing. v. chișleag.

CHIȘLEAG s. m. sing. *Lait caillé*. — (În Mold. și regiunile învecinate) Lapte de vacă pus la prim, până s'a înăcrit, și de pe care s'a luat smântâna; lapte prină smântănit, lapte acru. Din *chișleag* se face brânză de vacă. Cf. DAME, T. 31, CREANGĂ, GL., MARIAN, SE. I 29, H. I 106, ȘEZ. VII 97, Cf. H. X 467, XIV 437, XVI 322. *Când puneți mama laptele la prins... începeam a lînchi groșiorul de pe de-așupra oalelor... până ce dam de chișleag*. CREANGĂ, A. 44/28. *Parte din babe descăntă... cu făină de popușoiu în chișleag*. GRIGORIU-RIGO, MED. I 132. *Turte subțiri făcute din făină de popușoiu cu chișleac și brânză se numesc ativenci* (Rînghilești, Botoșani, HEM. 894/12). *O oală de chișleag*. MARIAN, SA. 275. # *A fi gustat la oale cu chișleag* = unde nu trebuie, a fi greșit. ZANNE, P. III 522. [Și: *chișleac* s. m. sing. VICIU, GL.; — *chiesleag* s. m. sing. Pentru obrinteață, se moate făină de popușoiu în *chiesleag*, se pune între petici... LEON, M. P. 56; — (cu rostire dialectală în Transilv.-de-nord) *elșiae* s. m. — lapte acru de oaie. BUGNARIU, NÂS.; — *chiesleac* s. m. H. I. 106.]

— Din rut. *kisľjak*, idem (cf. bulg. *kisľeak* 'ăbătură acră', sârb. *kisľjak*). A. Scriban *Arhiva*, a. 1912, nr. 7. Cf. JAHRESBER. XXVI—XXIX, 18. Cf. *chiseliță*.

CHIȘLĂC † s. a. *Cave, office*. — Pivniță (STAMATI, ap. ȘIO), cămară pentru iarnă [ȘIO].

— Din turc. *kyľlak* 'cămară de iarnă pentru animale sau plante'. Löbel, Contrib. 241.

CHIȘLIC s. a. *Gamelle*. — Strachină ostășească. (Straja, Bucov. Com. AR. TOMIAC), gamelă.

— Poate, diminutiv în -to dintr'un neatestat '*chisă' < germ. *Kessel* 'căldare'.

CHIȘLIG s. a. v. căștiș.

CHISMERIU † s. m. Un fel de stofă? *I rând haine de chismeriu* (a. 1798). IORGA, S. D. XII 123. [Accentuat?]

— Probabil, e vorba de *caşmir*, și cuvântul se reduce la turc. *Kaşmir* 'Caşmir'.

CHISNOVĂȘ. -Ă adj., subst. } v. *chiznovat*.

CHISNOVĂȚ(IC). -Ă adj. } v. *chiznovat*.

CHISOAGĂ s. f. (Iht.) *Fretin*. — (Mold.) [Cu înțeles colectiv] Peștișori mici de orice soi, care trec prin plasă, *plevușcă, mărunchiș*. Cf. ȘEZ. IV 113/2, ANTIPA, P. FURTUNĂ, H. XVI 288. [Și: *chisăgă* s. f. Cf. BARONZI, L. P. I 94/12. *Kisagă*. ANON. CAR.; — *chisăgă* s. f. (dat între numirile de pești) H. I 23; — *chesăcă* s. f. = Niban (1° BĂRCIANU), *plevușcă* (cf. DDRF); icre (ALEXI, GHETI); — *chisoără* s. f. = pleavă: *leucaspius delineatus*. ANTIPA, F. I. 172, p.]

— Din ung. *keszeg* 'Cyprinus alburnus' (A. Scriban, *Arhiva* a. 1912, nr. 7, îl derivă din sârb. *kesega*, un fel de obște).

CHISOARCĂ s. f. (Iht.) v. *chisoagă*.

GHISOARE s. f. v. **Inchisoare**.

GHISOIU s. m. [Iht.] Nom de poisson. — Nume de pește, nedefinit mai de aproape. H. XVII 425.

GHISOLI vb. [V^a v. **pisoli**].

GHISORNITĂ s. f. *Brouillard*. — Vreme cu ceață și negură. H. XII 226.

— Derivat din tulp. slavă *kŕ-umed*, după *vi-formiță*. Cf. *chișav*, *chișaiu*.

GHISOS, -OĂSĂ adj. v. **chis**.

GHISOSCĂ s. f. **pișă**.

GHISOTCĂ s. f. v. **pișoteă**.

CHIST s. a. (Med.) *Kyste*. — Umflătură s. tumoare în forma unei pungi s. a unui sac închis de toate părțile, care se dezvoltă în țesăturile organice (prin dilatarea fundurilor sau a canalelor diferitelor glande al căror orificiu s'a astupat) și care cuprinde lichide sau alte substanțe morbide. Cf. BIANU, D. S. Cf. m o d ă l c ă. [Plur. *chisturi*. | ȘI: (prin hiperlatinizare) *rist* s. a.]

— N. din fr. (grec. *κυστις* *chistică*, *buzunars*).

CHITIGĂ † vb. l v. **căștigă**.

CHITIRE s. f. *Accouplement des bêtes*. — (Tansilv.) Împreunarea sălbaticunilor (Săliște). BANCUI, S. Com. ITTU. — Cf. **piști**.

CHISUG s. a. v. **chișig**.

CHISUGĂ s. f. [Iht.] v. **chisoagă**.

CHIT adv. *Quitte*. — (Franțuzism; numai în loc. in var.) *A fi (s. țep) chit cu cineva* = a nu mai datoră unul altuia nimic, a-și fi răfuit socoteliile deplin. (Locuțiunea a început să devină populară). *Sântem chit* = tocmai pe tocmai. (Baia, Seavea). ȘEZ. XXXII 15. *Am ieșit chit*.

— N. din fr. Cf. dubletele **fit**, **cvit** și derivatul **achită**.

CHIT s. a. *Manteau*. — Suman negru s. alb, tundra (Iiva-mare, l. Năsăud, VICIU, GL.), tunică (TĂRNAVE, IV nr. 11, p. 11). [ȘI: **chitlu** s. a. ib.; — **chitlon** s. a. = căput scurt (Sângeorzul român) Com. DRĂGANU; — **chitai** s. a. (Zagra) Com. id.]

— Din germ. **Kittel**, idem.

CHIT s. m. sing. *Mastic*. — Substanță pastoașă (făcută dintr'o argilă fină și din ulei de in) cu care se fixează (se chituesc) geamurile în rama ferestrel. Cf. DAME, T. *Vine lipită sticla cu chit*. APOLZAN, U. 16. [Verb: **chitui** [V^a = a lipi cu chit.]

— Din germ. **Kitt**, idem.

CHIT s. m. (Zool.) *Baleine*. — Balenă. H. XVII 229. *Blagosloviți săntărilor, marea și riurile, chitii și toate ce se cătăscu întra ape*. PSALT. 332/12. ȘI *făcu Dumnezeu mari pești ce se chiamă chit-tele*. PALIA DE LA ORĂȘTIE, ap. GCR. I 34/23. *Iona, nu cea ce fu zădărit den chită, ce altul*. CORESI, EV. 210/12. *Chitii cei mari, și pești și gadine*. VARLAAM, C. 253/2. *Fac chitii joc și goană*. DOSOFTEIU, PS. 357, cf. V. S. 128. *Intâmpinarom multime de chitii grozavi, ce plutea pe fața mării*. GORJAN, H. II 11. *Au găsit... oaze de chit*. DRĂGHICI, R. 57/4. *Chitul nu are sânge rece*. MAIORESCU, L. 96. *Iona prorocul s'a născut al doilea, din pântecul chitului*. TEODORESCU, P. P. 251. ||

Fig. (Astr.) Constelație din emisfera austral. Constelațiunea *Chitalus* sau a *Bolenel*. CULIANU, C. 50. Cf. PAMFILE. CER. 175. [ȘI: (din grec.) **chitos** † s. m. *Făcu Dumnezeu chitosis și mari*. BIBLIA (1688) 1^b/22, cf. 374/12, **chitosă** † s. f. HERODOT 325 (cu plur. *chitose* BIBLIA 1688, 367/14.)

— Din paleosl. **kita** (c grec. *κίτος*), idem.

CHITĂ s. f. 1°. *Bouquet, botte, poignée*. 2°. *Compagnie* (de perdrix). 3°. *Jeu d'enfants; danse paysanne*.

1°. Mănuchie:

a) Mănuchie de flori, buchet, struț. Cf. VICIU, GL. JAHRESBER. III 320, GR. BĂN., CONV. LIT. XLIV 395, RĂDULESCU-CODIN, ION CR. III 176, V 374, BUCUȚA, R. V. *Kită* = fasciculus. ANON. CAR. După ce dansa și-a pus în cap o căciulă, la ureche o chită de busuoc, începe frământarea colacului. N. REV. R. 71. *La grinză sânt chitii [bucheți] de bozoc*. LIUBA-IANA, M. 99. *I-a dat o chită [chituz] de flori de micșe și de cocosei*. MARIAN, SE. II 116. *Du-te, de-mi adă o chită de viole*. RĂDULESCU-CODIN, L. Spune, neică, mănec-ta, Să-ți astupe urmița, C'o chită de rosmalin și cu oala de dafin, Ca să nu ne mai tubim, id. ib. *Între sprâncene, O chită de micșule*. MAT. FOLC. I 671. *Câte-or rămâne, Ei le-or adună, Chite le-or făcă*. TEODORESCU, P. P. 76^b. *Frânză verde chit de flori, Vat de maica cu factori*. HODOȘ, P. P. 207. *Genele, Sprâncende Stau chită, ca penete*, id. ib. 48. *T'a fost gura fermecată... Cu chită de bujor, Ca să nu-ți mai poaci de dor*, id. ib. 95. *D'o chită de flori luă*. PĂSCULESCU, L. P. 257.

b) Mănuchie, jurubiță de douăsprezece (legate cu un al treisprezecelea) s. de treisprezece fioare (v. c.) s. mânuși de cănepă s. de in. Cf. I. IONESCU, C. 155, com. MARIAN, ȘEZ. V 56/21, VIII 157, IX 140, PAMFILE, I. C. 204, 236, J. II CREANGĂ, GL., GOROVEI, CR., com. A. PROCOPOVICI, com. G. TOPAN. 9 chitii (= chite) de cănepă. URICARIUL, XXIII 256/2. *Peste 500 de chite de in se transformă, la Dărăbani, în tot felul de pânză*. I. IONESCU, D. 353. *Se suie tute în pod și scoabă de acolo... niște chite de cănepă și vreo două dimeriți de pânză*. CREANGĂ, P. 5/2. *Îi dete o chită de cănepă și-i spuse că până în seară s'o toarcă*. MARIAN, O. II 183. *Un harapnic de douăzeci de chite de cănepă*. PAMFILE, VĂZD. 40. *Câte cuoară ti vedea primăvara întâiu, ațta chite de cănepă ai să faci*. ȘEZ. I 277/22. *Am avut o chită de in; O aduc ș'o dau pe vin*, ib. V 142;

c) Mănuchie, snop mic de grâu. *Lepătura se face din două chite, formată fiecare cam din 35-50 fire*. ION. CR. IV 99;

d) Mănuchie, păpușă (mai mare) de frunze de tutun. *Frânzele se fac păpuși, și păpușile nasadă ațecă chită, teamuri*. I. IONESCU, P. 314.

e) Mănuchie, ciucure de cireși. *La mânășu oalei, se leagă o chită de cireș și de flori*. MARIAN, I 388/12;

f) (La vița de vie) *Când [via] se prăgește înainte de a înflori, se zice că țărpește la chită (Mehedinți)*. HEM. 1868/12.

2°. P. a. n. l. Stoi (de pasări). *O chită de păter-nichi*. CHIAH, I. 50.

3°. P. ext. Numele unui joc de copii (H. II 285, VII 487) și al unui danț țărănesc (H. XIV 66, 108).

[Plur. *chite* și *chitii*. | ȘI: **chiche** s. f. = legătură de bambac (Șonfalău, jud. Târnava-mică), VICIU, GL. | Diminutive: **chitioară**, **chitioară** s. f. *Nu-mi dai chitioară [de flori] toată*. MAT. FOLC. 229. *Aduceți o chitioară [de cănepă]*, *Că v'oiu da o ocușoară*. ION. CR. II 160; — **chilică** s. f. *Fetele... umblă nebune după viole, din care își fac apoi buchețele sau chiticele*. MARIAN, JUN. LIT. I

50. *Adunând la floricele, Făcându-le chiticele.* ȘEZ. I 291^b/₁₀. cf. MAT. FOLC. 224, PĂSCULESCU, L. P. 257; — *chităț* s. a. *Yara 'n sărbători, Cu chităț de flori.* VICIU; — *chităț* s. a. = mănuchi, buchet, struț. MARIAN, SE. II 116. *Kituș*, ANON. CAR. *Pemele aruncă cu chituze de busuioc miuit în apă.* SE-VAȘTOȘ, N. 234/₁₂; — (în funcțiune predicativă, întrebunțat cu un adjectiv) *chitățel*, -*ea* = frumos (ca un buchet de flori). *Stau chitățele* (tipăr. *chituzele*) = stau frumusele (Toracur-mare în Banat). VICIU, GL. | A u g m e n t a t i v: *chitôiu* (cu rostire dial. *chitôiu*) s. m. = (bun) căpățânos, flocoș între coarne. LIUBA-IANA, M. 115. | A d j e c t i v: (cf. sârb. *kitan* TDRG.) *chităt*, -*ă* = în formă de buchet, împodobit cu (bucete de) flori. *De-o rădări cam chităt*, Să știi că m'am depărtat. id. ib. Rozmălin, frunză *chitătă*. VICIU, GL. *Busuioc roșu chităt*, *Cine mi le-a sămănat?* — *Măria, fată din sat.* HODOS, P. P. 53. *Frunză verde teiu chităt*. id. ib. 168. *Busuioc chităt ca noru'*, id. ib. *Până m'au iștat, Mi-or tot fluturat Și s'or laudat*, Că ei m'or sărb *La mișoc de sat, La cel loc chităt*. MARIAN, I. 103/₁₂. *Frunză verde lomu chităt*, *Măndru lăncu s'a gătat*. ALEXICI, L. P. I 196/₁₂; | Verb: *inchităt* vb. IV^a = a face chite. MARIAN, (cu part. a d j.) *inchităt*, -*ă* = făcut buchete. *inchitate* = puse lângă olălu în orânduială (ca florile într'un buchet). POMPILU, BIH. 1012 | — Din slav. *kyta* (rut. *kyta* «ciucure, mănuchi, buchet», sârb. *kita* «bucchet, ciucure»). Cf. *chiti*.

CHITĂ s. f. 1°. *Préoccupation, moment décisif.* 2°. *Mouvement pensée.*

1°. (În Mold.) Griji, dorință imperioasă (ION CR. V 374); moment decisiv (cf. ALEXI), noroc (PAMFILE, J. II). Cf. TDRG. *Acum mi-i chită...*, *de ori mai dorji am scăpat*. XENOPOI, ap. TDRG. *Apoi amă, chită lor (a lupilor), de Sf. Andrei*. NADEJDE, ib. Nu e altceva, dar mi-e chită să-l răz scăpat de becaua asta. ION CR. V 371. Când se face vinul, e chită (norocul) lui. PAMFILE, J. II.

2°. Gând rău, (RĂDULESCU-CODIN), pică. *A venit cu chită pe mine*, id.

— Etimologia necunoscută (În înțelesul 2°, ar putea fi un postverbal din *chiti* = a se gândi, sau poate în loc de *chită*, formă dialectală pentru *pică*).

CHITĂ s. f. v. *pită*.

CHITĂB s. a. *Document, acte.* *Vieuz livre, bouquin.* — (Turcism; mai de mult) Scrisoare oficială, act autentic (ȘIO); p. ext. (astăzi; învechit) carte veche, bucovină, volum (de format mare), ter felog. *După aceasta, se sculară pământentii Șumlei, și dau vezirului un arzuhal după chitap*, așa scriind: că sangeac-serif și peceța nu se fac muhozera. DUMITRACHE, C. 449. *S'au rânduit să meargă împreună cu tine în slujba chitapului* (a. 1822), ap. ȘIO. *În cealaltă țință chitapul Coraului, FAMILIA, ap. RUDOW, XVII 411. Puteă să ne prezinte... un chitap important.* REV. N., ap. id. *Fașă de volumce de arz...*, *chitaburele acelea, cu scoarțe dintr'o scândură și cu slovele căt bondarii, erau întocmai ca niște pachiderme antedevliane.* S. MEHEDINTI, CONV. LIT. XLII 81. [Plur. -puri. | Ș: *chităp* s. a.]

— Din turc. *kitab* «scrieri, litere, document; ecriture santele. ȘIO.

CHITĂC s. a. v. *chitoc*.

CHITĂCIU adj. m. v. *chitț*.

CHITĂI! interj. Imită sunetul produs de animale care chităie. *Dot pui de scripete.* — *Cum făceau, mă! Nușule?* — *Chitai, Chitai!* (= *Banița*). MAT. FOLC. I 516. (Accentuat, probabil, *chitai*.) — Onomatopoe. Cf. *chităt*, *chitcan*.

CHITĂI vb. IV^a. *Orier, platler.* — A produce sunetul strident caracteristic pentru unele animale, întrebunțat mai ales despre soarece, guzgan, cărțiță, dihor. *Chităie vorcele* (I.M., H. II 289, VII 371, XIV 105), *dihorul* (H. VII 29). *Erau unsprezece burșucei* [căleuși de curând fătați], cari se săvârcoleau, *chitând și mterlând, sub umerul mamei.* ODOBESCU, III 42/₁₀. *Dihorul începă a chităi*, în limba lui de lighioană, id. III 184/₁₂. *Se pomentră că se simple biserică de soarece, de liliaci și de bufnițe, și începură a chităi.* ISPIRESCU, L. 99/₁₂. [Ș: *chităi* vb. IV^a (despre soarece) H. XIV 105, (despre cărțiță) 209; *chităi* vb. IV^a (despre soarece) H. II 289; *chitai* vb. IV^a (despre mănușă) H. I 418; — (cu tulpina reduplicată) *chităi* (*chităi*) vb. IV^a = a tipă. ION CR. V 94, (despre guzgan) H. III 140. [Puii] *ptuc 'ncetșor, de-abia pângurind vorbele lor neînțelese...*, iar mama, 'ndușoară de dulcea îngănare a călătorilor, vădă plucul prin grămăzina de ouă calde și le 'ntoarce cu griji, chitând în dragostoașă chemare. CIOCARLAN, SĂM. II 99; (cu abstractul) *chităit* s. a. *Cămpul încropit vibră de chităitului ascuțit, prelung, tremurător și metalic al cristelilor și grețurilor de ierbur.* VLAHUȚĂ, N. 24; *chităie*, *chitșeni* vb. IV (despre puii mici), p. a n a l a vorbi de geaba. PAMFILE, J. II; — (+ *chitcan*) *chităieai* vb. IV^a = chităi (despre soarece mari). COSTINESCU.]

— Onomatopoe. (Cf. bulg. *kiti* «winseln», serbo-croat (*skitati* «winseln», *kitjkatati* «squeken» (von Ferkeln), rut. *kytjaty* «squeken», rus. *kitjati*, *kitjkat* «squeken, zwitchero, winseln», CIHAC, II 51, BERNEKER, SL. WB. 656). Cf. *chitai*, *chitcan*, *covițai*.

CHITĂIU s. m. și a. 1°. *Chine.* 2°. *Chinois.* 3°. *Colonnade.*

1°. S. m. † China. *Tumciun, împăratul Chitaiului.* ANTIM, ap. TDRG.

2°. S. m. † Chinez. *Marele împărat al Chitaiilor.* NECULCE, ap. TDRG.

3°. S. a. (Comerț) Stofă de bumbac pentru căpțușali, un fel de șifon. DICȚ.

[Ș: (ad 3°) *chităn* s. a. CIHAC, II 564. | Diminutiv: (ad 2°) *chităț* s. m. (Pronunț. -*fi-ay*) *Chităț*, cu capul arz. (= *Vătraul*). PĂSCULESCU, L. P. 103.]

— Din rus. *Kităt* «China» (*kitătka* «sein Baumwollentstoff, Nankings»), sau rut. *kitaj* («ka») «Taffet, leichtes Seidenzeug». CIHAC, II 564, BERNEKER, SL. WB. 505.

CHITĂL s. a. v. *chitț*.

CHITĂN s. a. v. *chitaiu* și *pitan*.

CHITĂNȚĂ s. f. (Jur.) 1°-2°. *Quittance.*

1°. Act scris (timbrat) prin care cineva declară că a primit o sumă de bani (de la o casierie, de la un debitor etc.), că s'a achitat o datorie; cf. a *adeverință* (3). Cineva dă, semnează, primește *chitanța*. *Chitanțe*, înscrise, *adeverință dată de către primitorul îndestulării sale.* CODICAȚI, A. 4/₁₂. *Datornicul... trebe pentru siguranța sa să care de la dănsul [de la epitrop] și să vadă de are în scris o așa felu de voie a Comisiei epitropicești, făr' a să mulțăm numai cu chitanță lui.* ib. 41/₂. *Elisaveta, după cum arată cietianța ei de la Prut, au luat corona... în 9 zile ale lui Nucurie.* ȘINCAI, HR. II 1/₁₂. *S'au dat această chitanție din partea isprănciciei* (a. 1848). URICARIU, X 271/₁₂. *S'a primit banț, fără ca să se dea chitanție din registrele cu malcă.* I. IONESCU, P. 148. *Cumpărătorul dădăc imediat și chitanță pe suma de o mie de lei, întârită cu timbru.* SANDU-ALDEA, D. N. 251. † (Pop., fam.). E deprins să vorbească fără *chitanță*; drept. PAMFILE, J. II.

2°. P. a. a. l. Act scris prin care cineva recunoaște că a primit de la altul un obiect (de ex. o carte) spre folosință, cu obligația de a-l înapoia; cf. adevăriniță (3°), do vadă (de primire), I se vor predă sculele și obiectele, sub dare de chitanță din parte-i, de primirea lor. MON. OF. 10.

[Și: **chitanție** † s. f. (Mold., pop. *chitanție* s. f. cu plur. *chitanții*. SEZ. V 56/52), **chitanță** s. f. DICT., (scris și) **chitanță** † s. f. DICT., (cf. etimologia) **evietanție** † s. f. L.B., **chitanță** † s. f. L.M., **chitanță** † s. f. DICT., **chitanță** s. f. (Bragov) și **RĂDULESCU-CODIN**, 31; (suspect) **chitanță** † s. f. DICT. || Derivat: (neobicit) **chitanțar** s. a. (TDRG.), (de obicei) **chitanțier** s. a. = registru de chitanțe.]

— N. intrat în limba română pe mai multe căi (m.-lat. *quitantia*, ital. *quitanza*, fr. *quittance* rus. *kvitanca*).

CHITANȚAR s. a. }
CHITANȚIE † a. f. } v. chitanță.
CHITANȚIER s. a. }

CHITĂP s. a. v. chitap.

CHITARĂ s. f. (Muz.) 1°. *Guitar*. 2°. *Cithare*. 1°. Instrument muzical cu 6 coarde, care aduce cu vioara, dar e mai mare, și pe care se cântă pisând sau lovind coardele cu degetele. Cf. H. III 21, IV 57, XV 211. *Chitara* lor cea italienească este întotdeauna de sunetul lanțurilor. C. NEGRUȚI, III 265/25. *Organe, fluiera, chitari...* cântau într-o unire. SPIRESCU, L. 237/22.

2°. † = **șiteră**. L.B., POLIZU, BĂRCIANU.

[Plur. -tare și -tări. Și: (cu hiperlatinizare) **chitară** s. f. DICT.; (ad. 1°) (< fr. *guitare* idem) **ghitară** s. f. || Derivat: (it. *chitarista*, idem) **chitarist**, (cu hiperlatinizare) **chitarist**, -ă s. m. și f. = cel s. cea care cântă cu chitara (1°-2°). DICT. *Urania* născu pe *Linos*, fiu mult plăcut, pe carele, odii muritori sânt cântăreți și citaristi, toți îi plâng în ospețe și 'n jocuri. ODOBESCU, I 200. *Ne batem joc de chitaristul atîngînd fals coardele într'un loc. OLLANESCU, H. A. P. 49. Chitaristul... pisca, (patetic și cadențat, coardele chitarei. DELAVRANCEA, ap. TDRG.)*

— N. din ital. *chitarra* (sau din n.-grec. *κίθαρα*), idem. Cf. dubletele ceteră și șiteră.

CHITARIST, -Ă s. m. și f. v. chitară.

CHITĂT, -Ă adj. v. chită.

CHITĂI vb. IV v. chităi.

CHITĂIT, -Ă adj. *Circospect, minutieux*. — Chitit, socotit, care nu se apucă de ceva până ce nu-și face zece planuri (CREANGA, GL.), circumspect, minuțios, săcăit, cf. belaliu. *Am vădus și eu desuți bărbai mult mai ticăși și mai chitcăi decît cea mai bicizîtoă femeie. CREANGĂ, P. 141/12.*

— Dacă înțelesul original e cel de sunul care te săcăie, te bătăie, te picătesse mereu, ar putea sta în legătură cu rut. *kithai* 'a gădăia'.

CHITĂN s. m. (Zool.). Rat. — Subt numirea de *chitan* se înțeleg, în diferite regiuni, diferite specii de rozătoare, începînd cu șoarecele mic (H. VII 387) până la guzgan (H. X 498); un fel de șoarece (H. I 346), VII 419, IX 448, XI 231), însă mai mare (identificat cu *chitoran* COSTINESCU, H. I 244, *pițoran* H. IV 99, *șobolan* H. XVI 104, *guzgan* H. X 498, *grivan* H. I 346), de câmp (DDR., RĂDULESCU-CODIN), de pă-

mînt (H. IX 231), de hambar (H. II 281), morăresc (H. II 27), de magazii (H. IV 53). Pe alocuri se face deosebire între *chitorani* (= șoareci de câmp) și *chitcâni* (= șoareci mari de casă). H. II 243). **Chitcan** călător = mus decumanus. BĂRCIANU. *Portrete de dulăi, de căni și de căței... începînd de la mîndrui fox-hounds... până la ciuful de spinchi care sucește gîtul chitcanilor. ODOBESCU, III 149/22. El de Paști se apucă Șoaga le gătea: Cu lapte de leucștean, Cu untură de chitcan, Cu oțet bun de un an. TEODORESCU, P. P. 263/3. [Și: **chiscan** s. m. L.M., H. IX 448, RĂDULESCU-CODIN:— **ghiscan** s. m. Numeroasă șoricime... Șeful ei, un ghiscan mare, În dosare locește. ALEXANDRESCU, M. 208. || Diminutiv: **chicșeală** s. m. COSTINESCU.]*

— Pare a fi un derivat, cu suf. -an, din *chiteală* (cf. însă ung. *ctekány* «musaraign», CHIAȘ, II 564). Cf. *chitoran*.

CHITĂNĂL s. m. (Zool.) v. chitcan.

CHITĂNI vb. IV^a }
CHITĂI vb. IV } v. chităi.

CHITEALĂ s. f. v. chităi. 1-1

CHITÊLE s. f. *Vêtement de femme*. — (Banat) Opreș (LIUBA-IANA, M. 17, H. XVIII 144, 269, GR. BĂN.) care constă dintr'un petec și ciucuri (H. XVIII 146), și pe care-l poartă bînațenele înapoi, avînd în față cătrînța (cf. LIUBA-IANA, M. 17, H. XVIII 145). *Kicetel* = praecinctorium. ANON. CAR. [Cu rostire dialectală: *chitêle* H. XVIII 145.] Plur. *chitêli* H. XVIII 144.]

— Din sârb. *kecelja* s. ung. *kecele* «șorț».

CHITELINI † vb. IV^a v. chitilean.

CHITENEL adv. v. cătinel.

CHITĂ vb. IV^a. 1°. (Se) *parer de fleurs*. 2° (Se) *parer, (se) faire beau; (se) pavaner*. 3°. *Arranger, disposer. Réparer*. 4°. *Arranger, préparer, projeter*. 5°. *Calculer, juger, penser*. 6°. *Se rapeler, penser à*.

1°. (Sens etimologic) *Trans. și refl. A (se) împodobi, a (se) dichisi, a (se) găti cu chite de flori. Flori mîndre culeșcă Șă 'n cunună le făcea Șă la Graia le ducea Șă lui din gratu și grădi: Frate, frățigoral mieu, Când va fi ospățul ădu, Eu cu toate te-oiu chit. BIBICESCU, P. P. 311. Pîn' eram eu fată 'n păr, Puncam flori și calapăr, Mă 'npănam și mă chiteam. MARIAN, NU. 706/20.*

2°. P. ext. (trans. și refl.). A (se) împodobi (FRĂNCU-CANDREA, M. 99), a (se) înfrumuseța (L.B.), a (se) dichisi, a(-și) potrivei frumos îmbrăcămintea, hainele, podoabele ori lucrurile într'o casă (COSTINESCU), a (se) găti, a(-și) face găteala, (p. ext.) a se pămîni (REV. CR. III 93). *Kitêsk* = orno; *kêtsku-mê* = ornor. ANON. CAR. *Crăciunul când șosește, (Fata bătrână) se piaptînd, se chitește. MARIAN, SA. 105. Să știu că bade-ar veni, Casa mîndră o-aș chit. DOINE, 66.*

3°. P. ext. (Prin regiunile de apus. Din ideea de a se potrive, a rîndui, a aranja frumos, s'a născut cea de a potrive, a aranja bine și în urmă, p. gener.) A potrive, a aranja, a pune s. așeză în bună rînduială, a rîndui. *Prinse masa, pe care o pusese jos, o chită bine pe pămînt... RETEGANUL, P. I 63/21. Graia bea cu fetele: Una vinu-i îndulcește, Alta potu-i l chitește. BIBICESCU, P. P. 310. Să mă duc la mîndră'n pat, Ca să văd cum s'a culcat Sîngur, fără bărbat! De s'a fi culcat cum rău, S'o iau și s'o chiteșc eu. HODOȘ, P. P. 58, cf. (chicheac) GIEUGLEA-VĂLSAN, R. S. 351. # A chit pe cineră =*

a-1 aşeză, a i-o face (cf. a-1 aranjă, a-1 pune bine): *Las', că te chiteşc eu!* REV. CRIT. III 93. || S p e c. A aşeză bine, cu artă, măestrat, a clădi. *Înima pînului... se chiteşte (clădeşte) în groapă.* I. IONESC, M. 410. *Cărmănda se chitează la captor, adică se aşeză ca o boltă, lăsând mai multe găuri, pentru a-i da foc. id. ib. 706. Şi trăieşte mică săboară... Şi mi-î taste ca pe grădu, Şi mi-î chiteşte, (glosat greşit prin «chiteşte», culcă la pămînt) s n o p e t e. Să nu le mai tragi nădejde.* JIGULEA-VĂLSAN, R. S. 9, cf. 62 || A drege. *De ciudă... trânti înima (carului) la pămînt, zicând: tot n'am eu ce ce o chit, n'o mai duc în spinare în tatnă (= în zadar).* CATANA, P. III 31.

4^e. Fig. (Mai ales prin Mold. Din ideea de a aşeză bine, a potrivi, s'a născut cea de) A aranjă, a pune la cale, a plănui. *Nemîc trupeşte... să nu chitimă, nice să şinem.* VARLAAM, C. II 44. *Zăţned orice pădire chitea Rusii împotriva Turcilor.* DUMITRACHE, C. 367. *Să n'ai grija, că am chitit eu lucrul aşa de bine, înct nu poate să nu iasă la bun capăt.* L.M. *Da ştii c'ai chitit-o bine, măi Chirică?* CREANGĂ, P. 163. (A s o l u t) Nu-î totdeauna cum se chiteşte, ce-î şi cum se nemereşte. CREANGĂ, P. 8. *Am chitit eu, ce-am chitit, dar nu m'am ales cu nimica (Bilca, în Bucov.).* Com. G. TOFAN. | (Urmat de «aşă ca să...») A potrivi (lucrul) astfel, încât... *Chiteşti aşa, să fie câte de trei ori nouă cărbuşi.* ŞEZ. III 141, ca să

5^e. (Mai ales în Mold.) T r a n s. (urmat de o propoziţie obiectivă introdusă prin că) şi i n t r a n s. (construit cu de, la s. în) A plănui (CREANGĂ, GL.), a-şi face scooteala, a socoti (LB.), a gândi să faci ceva cât mai bine (Com. A. TOMIAC); p. gener. a judecă (LB.), a cugetă, a (se) gândi, a crede (ALEXSANDRI, T. 1777, CREANGĂ, GL., MAT. POLC. 1209, GRAIU, com. AR. TOMIAC), a propune (LB.), a fi de părere. Să neştine se va împreună cu Oveşti şi cu dănsii va chiti într-o credinţă. *PRAVILA DE GOVORA (1640) ap. TDRG. Nu-î vedea nime... ce numai cu sine chitindă... şi de Dumnedădu chitindă.* DOSOFTEIU, V. S. 70. *Chitit prestă puşind... vreme să le vie culesul poamelor.* id. ib. 223. *Şi cugetai noaptea, cu inima mea, chiteam şi se mîhnă duhul meu.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Brehnacea în sine aşă chitindu-le şi socotindu-le... socoteala într'acesta chip şii aşeză.* CANTEMIR, IST. 94. *Înfeptul mai mult de cele împotrivi decît de cele după voie chiteşte.* id. ap. DDRF. *Prinţipul... chitind bine cum i se cutrine a se ostăşi, le strică Turcilor tot tebirul.* DUMITRACHE, 367. *În vreme ce mintea face socotele şi chiteşte, Iubirea de sine tute cere şi se holăreşte.* KONAHI, P. 277. *Arvine: A! puşchile! ai chitit că îi-oiu da bunăte de fată... Ai chitit să întri în neamuri, moşcule!* ALEXSANDRI, T. 831. *Când te-am văzut torcând, am chitit, în gându' meu, că-î păcat de un voitcă ca tine să fie de răsu' felor!* id. ib. 907. *Tot chiteam şi nu gîndeam cum să ne cadă 'n ghiard (reduta Griviţa).* id. P. III 440. *Pentru că eu, de, chiteşti c'asa ar fi frumos, să pornim amîndouă nunşile odată.* VLAHUŢA, C. 19. *Chitea p'acolo să mă 'ngroape Al nabii Neam!* IOSIF, P. 65. *Am chitit să vin la d-ta, ştiu că ai felu de felu de buruşene.* CONTEMPORANUL, V 291. *Chiteşti (socoteşti) că-l găseşti acasă?* PAMFILE, J. I. Se prinde în joc lîngă o fată, care chiteşte că i-ar cam veni la socoteală. CREANGĂ, P. 163. *Chiteşti că fata împăratului-roşu' numai aşa se capătă?* id. ib. 246. *Mai bine să rămî pe loc, Ioane, chiteam în mintea mea cea proastă, decît să plîngi nemîngădit.* id. A. 117. *Nu chitea la alta decît numai ce să facă, ca să se curăţască de fitorul său.* SBIERA, P. 24. *Dracu' vine şi chiteşte cam la care ar fi (beişorul).* ŞEZ. II 60. *Brăncoveni Constantin... Adevăr e c'ai chitit, Pân' a nu fi mazitit, Să desparji a ta domnie De*

a noastră 'mpărărie?

 ALEXSANDRI, P. P. 210^b. *Ard'o focul recepei! Eu chiteam că-î boierie, Şi-î numai o străcie.* ib. 227. *Îmi aşez durda apru vînt, şi mi-î iau la căduare, De la cap pîn' la picioare, Şi chiteşc şi socoteşc Pe unde să mi-î loveşc.* id. 260. *Te-ai grăbit cu firea, ai chitit că-î împărăji lumea!* SEVASTOS, N. 132. *Cum chiteşti? — Cum gîndeşti, cum socoteşti, cum crezi?* CREANGĂ, GL. | (După să se gînda) R e f l. *Austria tîrzi pentru alte pricin şi pentru rudenia se chitea, cu nădejde ca să coprinză şi să stăpînească Lehia.* DUMITRACHE, 362. *«Multe ai mai fost ştiind tu!» — «D'apoi, cum te chiteşti d-ta?»* VLAHUŢA, ap. TDRG. *Mă chiteşc eu în mine, cum s'o dau, ca să nu mă prindă.* CREANGĂ, A. 47.

6^e. † T r a n s. intrans. şi refl. (Numai la DOSOFTEIU) A-şi aduce aminte, a se gândi la, a medita, a observă. *Mic somnul mi se stărneşte Şi 'n vreama nopţii, de te chiteşte.* Ps. 202. *Şi mă noaptea chitea'n [= mă chiteam în] sfînta scriptură.* ib. 253. *Mîgelul micu suflet veseleşte Că de tine pre tot ceas chiteşte.* id. 286, cf. 253. *Am împlut 60 de ai, nice văzut de nime, nice grăt cu nime, ce întru sine admînd, şi pre Dumnedezu chitind.* V. S. 100. *Accele nestricăcioase frămesei a doritului H[risto]s chitit.* id. 163. *Chitind în crucea aceea, o cîntită, id. 184.*

[Şi: (dial.) chilehi vb. IVa, chehiă vb. Ia. | A d j e c t i v: chitit, -ă = (cu sens pasiv şi trecut) împodobit (cu flori), dichisit, gătit (REV. CRIT. III 93), înfrumuseţat (LB.), pînuit (REV. CRIT. III 93); curat (LB.) îmbrăcat, curăţit (BARCIANU); bine aşezat (POMPILIU, BIH. 1007), clădit; (cu înţeles activ) socotit (ALEXSANDRI, T. 1747), chibzuit, cu măsură (CREANGĂ, GL.) (Ad 1^a-2^a) Kîtitîm ornatus. ANON. CAR. *Dintr'o vîrgură au născut voaş porbucul aşet frumos şi chitit.* CANTEC DE CRĂCIUN (sec. XVII) ap. GCR. I 136. *Chititji la cap cu vederă.* SEVASTOS, N. 216. *Mîreasa... chitită ca de joc... aşteaptă să-î vie rîndul.* id. ib. 56. *În haină oleasă, Haină de mătăso, La masă chitit, Masă înflorită.* MARIAN, I. 175. *Casa ta-î frumos chitit (= bine înlocuită, împodobită).* POMPILIU, B. 35. *Cărnuri şi plăcinte, Pentru dumnea-voastră, mesent, chitite (potrivite, găite).* MARIAN, NU. 845; (ad 3^e) *Lemnele chichile ard înnduşi, pînă se isprăvesc.* I. IONESC, M. 410; (ad 5^e) *Căpitan-paşa ştiind chitit şi măstru la războiu... DIONISIE, C. 170. cf. (măstru) şi chitit la minte) 185. Fîcîndu are chitit la capul său şi nu se da cu una cu două.* CREANGĂ, P. 142. *Om chitit la cap = cu chiteală.* PAMFILE, J. I. | A b s t r a c t e: chitire s. f. DICŢ. (la Dosofteiu şi cu sensul de «învăţătură») PSALT. 259. — chitit s. a. (la Dosofteiu şi cu sensul de «meditare») Să jînu cu postul şi ruga şi cu chititul ş[ri]ntelor scripturi, V. S. 60 (cf. la Miron Costin: cu ce tit u cărţilor a face iscusită zăbavă... dispitiţi scripturilor); — chitităr s. f. = podabă (ANON. CAR.); învăţătură (DOSOFTEIU, ap. PSALT. 259); — chiteală s. f. = împodobire (cu chite de flori), găteală, dichicelă; s p e c. (în Banat, la plur., cu rostire dial. chicelă) = salbă de bani la grumaz (com. A. COCA); Intocmire, potrivăală; chibzuială, socotină, socoteală (LB.), judecată, cuget (LB.), gând, opinie (LB.), hotărîre, presupunere, prepus (LB.) (Ad 1^a-2^a) *Gura lui are tot aur şi chiteala lui.* MOXA 382. (ad 3^e, l o c. a d v.) *De chiteală = aranjat, întocmit cu înşelăciune, falsificat. Cu carte de chiteală şi fără dreptate, de multe ori s'au înţins căldurii de Bărnova.* URICARIUL, XIV 112. (ad 5^e) *După cea de dumnedezul duh suflăit istorie, tîrziu mai pe urmă au început cea din truda şi chiteala omenească a purceade.* CANTEMIR, HR. 58. *Lupul între toate jiganşile purarea mai socoteşti şi mai griliv în chitecele sale.* id. IST. 119. *Acel inginer... prin*

stînjă și chiteală, Poate face niscait planuri mai cu bună vîndutală? KONAKI, P. 294. Acel mai cu chiteală tragă pe toți cătră dînsul. id. ib. 299. Noi surugii judecăm omul după bacșiș și nu dăm nici odală greș cu chitcala. ALECSANDRI, ap. TDRG. Ducîndu-se în lîrș și cumpărînd fierul de plug, după multă chiteală, îl puse în sîn. ȘEZ. V 130/24. Deci să n'aveți vr'o chiteală, Să ne faceți de smîntea. MARIAN, NU. 108/7. Îi cu multă mîe de temeu lucrul care se face cu chiteală și cu socoloală decăt cel care se face cu hop și fuga. 10N CR. I 9.]

— Din sîrb. *kliti* «a găti, a împodobi» s. din bulg. *klitja* «fac buchete, împodobesc».

CHITĪ vb. IV^a. 1°. Se *țeter*, s'elancer (sur)... 2°. Lancer, faire partir (une arme), tirer. 3°. Viser. 4°. Remarque. 5°. Atteindre.

1°. Refl. A se arunca, a se repezi, a se pune pe... Mîna pe paloș puneă și pe Turci mă se chiteă și pe Turci că mi-l îdă. MATEESCU, B. 78. El pe surul (= cal) să chitește și-l încoadă, mpintenește. ȘEZ. II 33/22. ALEXICI, L. P. I 15/4. [Radu] pe războtu că se chiteă, Trei zile că mi-l îdă. POP., ap. ODOBESCU, II 431. După friptură, se chiteș pe bîd. N. REV. R. 73.

2°. Spec. (trans.) A repezi o armă, a da drumul unui proiectil dintr'o armă, a trage cu o armă. Palopul din sîn scoteă, S'aga bine-l învîrteă, S'aga bine mi-l chiteă, Că pe Toma mi-l îdă Pe la furca pieptului. ALECSANDRI, P. 73/31.

3°. P. ext. (trans.) A ținti (cu arma s. cu piatra CREANGĂ, GL.) a ochi (CIHAC II 51, MAT. FOLC. 1209, GIUGLEA-VĂLSAN, R. S.) Aduceți arce. — Și voi, dragii miei, incusînță! Chitîți bine! C. NEGRUZZI, III 211/21. Apucă de grabă șușaneaua soldatului..., chitește, trage. ALECSANDRI, ap. TDRG. [Mihaiu] mi-l chitește, Drept în frunte mi-l lovește. id. P. I 39. Până aia-l omoră și-l jupută, el arma o chicheă. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 370. Un șoiman mchedînțel, Care știe să chitească, Rîndunica n'o lovească. ALECSANDRI, P. 292b/4. # Cine nu chitește, nu nîmerește. ZANNE, P. IV 304.

4°. Fig. A ochi, a pune ochiul s. ochii (pe cineva s. ceva, remarcându-l dintr'o mulțime); p. ext. l. a fixă (MAT. FOLC. 1209), a alege. Romli... chitește locul unde să lovească [pe Leo]. BELDI-MAN, N. P. I 122. Ori ai chitîți, ca mamă, pe unul din flăcăi Ce bun ar fi și vrednic și care o tubeste, Dar, neplăcîndă Floricîi, pe dînsul nu-l voeste? I. NEGRUZZI, II 126. El de grabă 'n jur chitește Vr'un ocol, cîci e pierdut. COSBUC, P. 65/1. Baba tîeă toată cu orice chip să atîă o troiță necăpărîță de nurori, de aceea și chitise una de mai înainte. CREANGĂ, P. 8/4. Cum ajunge în pădure, chitește un copac care eră mat mare. id. ib. 46/2.

5°. P. ext. Trans. A nemi (ceva s. pe cineva în care arunci cu un lucru). CREANGĂ, GL., PAMFILE, J. II. Zeăr! de vr'o două, trei ori, cu bulgări, în mine, dar nu mă chitește. CREANGĂ, A. 49/4.

[A]bstracte: *chitire* s. f. = țintire, ochire, POLIZU: — *chiteală* s. f. = nemereală (ALECSANDRI, T. 1761, 1774), lovitură bine țintită; p. ext. exactitate, precizie. Cu pușca te-otu gîdînt, dintr'o chiteală. ALECSANDRI, T. 518. Nu pot spune cu chiteală, cam pe unde va fi mers Ștefan-vodă MARIAN, T. 109/14. [Adjectiv: *chitit*, -ă = țintit, ochit. Lovitura n'a fost chitită bine. A fost străpunsă numai mantaua. I. NEGRUZZI, VI 559. Substantiv: *chitacu* s. și adj. m. = țintaș (bun), bun ochitor și lovitor (PAMFILE, J. I); (cf. sîrb. *hitar* «isteț», hîtrina «iscusînță») iscusit, isteț, ingenios, inventiv (DICT.), hîtru. De stai mici, Dar din gură mă chitaci. ȘEZ. II 101/1.]

— Din sîrb. *hititi* (hitati) s. grăbi, a repezi, a arunca (spec. despre un proiectil). Pe teren românesc s'a făcut de sigur o apropiere între acest

cuvănt (Inrudit etimologiceste cu hâtru) și între *chitii*¹. S. Pușcariu, *Revista filologică* I 271—275.

CHITĪ vb. IV^a v. plū.

CHITĪAȘ s. m. v. chitalu.

CHITĪBOAICĂ s. f. Espèce de bûcher, de cave; ouverturé dans le mur, par laquelle on allume un poêle. — (Numai la PONTBRIAN) Un fel de șopron, de pîvnită; gaură în zid prin care se aprinde soba. — Cf. *chitîmie*.

CHITĪBŪȘ s. a. 1°. Bagatelle. 2°. Truc. 3°. Bredinînă. — (Termen familiar. În România veche și prin Brașov).

1°. Lucru de puțină însemnătate, lucru de nimica; bagatelă, cf. fleac, mof. DICT., cf. ȘEZ. XXXII 14. Cu chitîbuzuri de aceste să ne războrim noi? CREANGĂ, P. 263/12. Am o mulțime de chitîbuzuri de făcut. ȘEZ. XXXII 14.

2°. Apucătură, șiretlic, tertip, subtilitate (de mică importanță). DICT. A află chitîbuzurile cuiva. BĂRCIANU. Nu umbli cu chitîbuzuri!

3°. (RAR). Numai la DDRF. Mecanism cu scripete servind la ridicatul greutăților mai mici.

[Plur. -buzuri. || Și: suspect; ad 2° *chitîbuză* s. f. ALEXI. | Derivat: (ad 1°-2°) *chitîbuzăr* s. m. — om care se ține numai de lucruri de nimica, de bagatele, care umbliă cu tertipuri, cu subtilități de mică importanță. Cf. DDRF.] — Cf. *pițiguș*.

CHITĪBUȘĂR s. m. v. chitbuz.

CHITĪC s. m., adv. v. pitie.

CHITICEA s. f. v. chită¹.

CHITIE s. f. ș. d. (Îmbrăc.) v. tiele.

CHITĪI vb. IV v. chitîi.

CHITILEAN, -Ă † adj. Obligé, forcé. — (Un-gurism) Obligat, forțat, constrâns, silit. Nefăcîndu-m[ă] dumneavoastră sâdesfacția, sînti chitîlian a da instanția m[ă] și mai departe (a. 1749). IORGA, S. D. XII 52. [Verb: *chitilini* † IV refl. — a fi constrâns, silit. Eu... popa Ioan (dă de țire) că, chitilindu-mă eu de șugurțile mele, am luat de la Săpânțai Vasile... doisprezece flo-rinți. id. ib. XII 233.]

— Din ung. *kételen* (= kénytelen) «silit».

CHITĪMIE s. f. Hulle. — (În Munt.) Casă foarte mică; cf. *bojdeucă*, *chitîboaică*. [Și: *chitumie* s. f.]

CHITINGÂN adv. v. cătinel.

CHITĪON s. m. (Bot.). Nom de plante. — Buriuiană din care copiii fac niște pastă numită mestică. II. VII 480.

CHITĪȘĂRĂ s. f. v. chită¹.

CHITĪȚĂ s. f. v. chiehiță.

CHITĪȚURĂ † s. f. v. chitî¹.

CHĪTIU s. a. v. chit¹.

CHITĂȘCĂ s. f. v. pitoașcă.

CHITĂ(CĂ) s. f. (Bot.) v. pioletă.

CHITĂIU s. m. v. chită¹.

CHIȚOIU s. m. *Parcelle de terre* (où les travaux restent à faire). — (Oltenia) Colț, triunghiu, rămas de secerat s. de arat. *Măi* [= mai] am un chițoiu și odorâc de arat. CONV. LIT. LIV. 165.

CHIȚON s. a. v. **chiț**.

CHIȚONĂC s. a. (Cul.) v. **chițonag**.

CHIȚONĂG s. m. sing. (Cul.) *Cognac*. — (Mold.) Pastă de gutui. TDRG. [Și: **chițonăe** s. m. sing. CIHAC, II 132].
— Pare a fi o stălcire (metateză) a fr. *cognac*, «confiture de coings». CIHAC, II 132.

CHIȚONĂG s. a.

CHIȚONĂG, -OĂGĂ adj. și s. a. } v. **cotonog**.

CHIȚORĂN s. m. (Zool.) *Rat*. — Un fel de soarece (H. XI 230) mare (H. IV 312, VI 235, IX 244, Com. LIUBA), de câmp (DAME, T. 63, H. II 243, în opoziție cu *chițoranul*, care e soarece mare de casă), care umblă în aretul apei (LUGOS, HEM. 1543/2), care taie produsele (H. II 281), cloșan (Deva, Cujir, jud. Hunedoara, com. T. L. BLAGA), poponete (H. VIII 170), gherlan, șobolan (H. XI 40), chinț. | Specii: **chițoran-alb** = die grosse Haselmaus, BĂRCIANU; **chițoran-de-munte** = myoxus glis. id.; **chițoran-ului-Faran** = herpestes ichneumon. id. *Chițoranul* (gr. *μυξάρν*) și *hamelon* și *nevăstucă* și *șopâră* și *șomăcul*. BIBLIA (1688) 77b/12. Soarecii de câmp și mai ales *chițoranii stricți* [păpușoiu] în-deojuns. PAMFILE, A. 92. O scomeție, de a cu fiară... Lupi, urși, mățe... *chițoranii*... VICTOR VLAD DELAMARINA, PAGINI ALESE (ed. «Cartea Românească»), 7. [Și: (cu hiperurbanism) **pițoran** s. m. H. IV 99, IX 244, 494; — (cu alt sufix, sub influența lui *gherlan*) **chițorlan** (*chițorlan* H. II 253) = soarece de câmp (H. II 270), soarece mic, din casă și curte (H. II 253), cârtiță (H. IV 250)]. — Cf. **chițcan**, **chinț**.

CHIȚORLĂN s. m. (Zool.) v. **chițoran**.

CHIȚOS † s. m. și a. (Zool.) } v. **chiț**.

CHIȚOSĂ † s. f. (Zool.) }

CHIȚRĂ s. f. (Bot.) v. **chițru**.

CHIȚRU s. m. (Bot.) *Cédratier*, *Cédrat*. — Frumos arbore spinos, cu flori mari, albe, originar din Asia. L.B., PANTU, PL. DICT. || (Mai rar) Fructul acestei plante, **chițră**. *Dulceț* de *chițru* mai avem? ALECSANDRI, T. 1088. [Fructul: **chițră** s. f. = în culoarea și forma unei lămâi mari, aromatică, servind la noi mai ales ca să-ze facă dulcețul din ea. *Poame de tot felul: chițre, năramce*. LET. I 8/14. *Pe vestita chițra cap a fi o puse*. PANN, P. V. 1 119.]

— Din n.-grec. *χίτρον*, idem.

CHIȚUC s. m. *Tronc* (d'arbre). — Trunchiu de copac, căraveiu. VĂRCOL V. *Loc de groapă mi-a săpat. Dar în groapă ce mi-a pus? Tot chițuci și tot butuci*. PAMFILE, C. T. 49.

CHIȚUI vb. IV^a v. **chiț**.

CHIȚUI vb. IV v. **chițai**.

CHIȚULĂ vb. | a ș. d. v. **pitulă**.

CHIȚUMIE s. f. v. **chițimie**.

CHIȚURLĂN s. m. (Zool.) v. **chițoran**.

CHIȚUȘ s. a.

CHIȚUȘEL, -EĂ adj. } v. **chiță**.

CHIȚUȚ s. a.

CHIUI interj., s. m. sing. I *Hourro*. II 1°. *Cri de joie*. 2°. *Cri de durere*.

I *Interj.* Strigăt de bucurie. Cf. i-ha!, ura!
Chiui și virat fericii! Bوترii s'o căstănu, Chiui, chiui, chiui și ha, ha, ha, Trăiască Mărio-Sa! ALECSANDRI, T. 81.

II (Rar; literar) Substantivat.

1°. Strigăt de bucurie, **chiot**. COSTINESCU. *A prins să sune sunet viu De treaze și trâmbiți și de chiui*. COȘBUC, B. 20/2, cf. 21/12. *Făcură alt ospăț, cu chiui și hop, cu alai și voie-bună*. MERA, B. 113.

2°. (Numai în legătură cu vai). Strigăt de durere. *Va fi un chiui și un vai, cum n'o mai fost de când lumea și pământu'*. SEZ. III 98/2. *Hoide iar, murgule, hai, Hai la munte, sus pe plau, Să scăpăm de chiui, de vai*. ALECSANDRI, P. P. 160b/2. *În chimir mâna s'o bag Și de chiui și vai să-l scap*. JĂRNIK-BĂRSEANU, D. 507. *Logofete brânză'n cuiu, lapte acru'n în căldmări*. Chiui și vai prin buzunări. CREANGĂ, A. 12/2. # [Loc. adv.] **Cu chiui, cu vai s. cu (mare) chiui și vai**, (neobiceiuit) **cu val, cu chiui** = cu mare nezar, după multă osteneală. *Și apa, cu chiui, cu vai, ajunse la curtea boierescă*. ISPIRESCU, L. 179/22.

Abia cu chiui și vai, putură să învingă piedicile ce îndalînă. id. U. 47/2. *După ce au ajuns cu mare chiui și vai...*, *deteră cu ochii de o peșteră*. MARIAN, T. 61/2, cf. 188/2. *Cu vai, cu chiui, cum se zice, și respiră a adună ca la 3000 de lupători aleși*. HASDEU, ap. TDRG.

— Onomatopee. Cf. **chiui**, **chiot**.

CHIŪĂ s. f. v. **piuă**.

CHIŪĂREASĂ s. f. *Habile couscuse*. *Brodeuse* — (Ăngurism, în Ardeal). Femeie care știe a coase cu multă măiestrie. (Câmpie) VICIU, OL. [Și: **chiŪăreasă** s. f. = femeie care coase broderii cu acul, care chindsește (pe Câmpia Ardealului). Com. N. DRĂGANU].

— Din ung. *tűvárró*, idem (= *tűsz* țarró scu-sătoare cu acul), N. DRĂGANU.

CHIUB s. a. v. **chiup**.

CHIUCHIURĂȘ s. m. (Ornit.) *Alouette huppée*. — Cioacărie, JĂHRESBER, VI 81.

— Derivat, cu suf. moțional -oiu, dintr-o tulpină onomatopeică, care se găsește și în ung. *pittyer* (*pittyér*, *pütyör*) scioacărie, N. DRĂGANU.

CHIUCIU s. m. (?) (Numai la ANON. CAR. fără traducere). *Kjuacs*.

CHIUD s. a. (*Mauvoise*) *habitude*, *vicc*. — (Sărbism, în Banat) Nărav (H. XVIII 173) rău (Com. LIUBA), minte, fire (H. XVIII 315). Cf. *melle*. Om cu *chiuduri*. Com. LIUBA. *Calul ăsta e cu chiuduri*. id. *Are chiuduri, ca calul*. H. XVIII 173. [Plur. -duri. || Adjectiv: **chiudós**, -oasă. Com. LIUBA].

— Din sărb. *čud* = fire, caracter.

CHIUDÓS, -OĂSĂ adj. v. **chiud**.

CHIUFTEĂ s. f. (Cul.) v. **chifteă**.

CHIUI vb. IV^a *Pousser de grands cris, hurler* (pour appeler qqn., — pour exciter des bêtes ou des gens — à la guerre ou à la chasse — pour exprimer la joie ou la douleur etc.) A striga cu voce tare, a țipa, a da **chiot**, a **chioti**:

a) Absolut. A striga tare și prelungit cu același sunet vocalic, într-una (d. e. *uŭ-ia!* etc.),

spre a chemă pe cineva s. a-l deșteptă din somn, spre a îndemna căii la mers, la tras, pe soldați la luptă etc. *Perziș alergă după dâniși, strigând și chiulind.* HERODOT. 420. Cf. 477. Chiulură la războiu. BIBLIA (1688) 208. Și voiți striga și totu chiul. ib. ap. TDRG. Jan să-1 trecesc. — Și dus pe ceea lume... Mări, să-1 chiuiu la ureche. ALECSANDRI. T. 657. Surugial chiuește; caii zboară ca doi zmei. id. p. III 15. Să mai strig? — Nu, chiue mai bine; poți? CONTEMPORANUL, VII, vol. II 101. Chiue după el. DDRF. Ce s'aude 'n depărtare? Glas de om chiulind tare: Hai, ho, ja, ho, Bourcan, Troce brazda pe topșan. ALECSANDRI, ap. TDRG. Când oiu chiul, Ei m'or auzi. POP, ap. DDRF. Chiue, chiue, nu strigă, Să răsune ulița, Ulița la mândruța, Să-mi deschidă porțile, Să mă iubesc cu dânaș. MĂNDESCU. L. p. 130₁₂.
b) Trans. A strigă tare și prelungit spre a anunța ceva s. spre a-și exprima un sentiment puternic. Au strigat Căracii toți până într'unul, chiulind: e'Nhat slava nașă nez hinet. LET. I 351₂₂ | P. exl. A chemă pe cineva cu voce tare. Sprinten ca un flăcău se repezi în tindă... Iși chiulă baba... strigându-i: Găbiți, bogu-i proaspăt! COSMOVICI, SĂM. II 455. | P. anal. (La fabrică, în porturi) A sună, a anunța prin sunet prelung (de irenă) începerea s. încetarea lucrului. Când docul chiul încetarea lucrului, toți într-o larmă mare se repeziră pe punte, năpustindu-se la mal. DUNĂREANU, CH. 227.

c) A scoate un strigăt tare, ascuțit și prelungit, de bucurie; s.p.c. a spune, în ritmul dansului, versuri cu nuanță epigramatică, cu împunsături, cu aluziuni glumețe sau satirice, a strigă. Cf. HEM. 1524₁₂. PAMFILE. C. T. 9. Biruind doi de-a Iraceniilor, așa să veseliră și chiulă. HERODOT. 275. Chiulură norodul și trâmbitură cu trâmbităse proști și, deca auzi norodul glasul trâmbitelor, au chiulă tot norodul cu chiot mare și tare. BIBLIA (1688) 156. Multii... bea apă ventru sântătea lui Sărbăn-codă; și jucă, și chiuia. MAGAZ. IST. II 19₁₂. Să strige în bencheturi și să chioiască. ARHIVA. I 44. U-uu! ce floare frumoasă! zise tare, chiulind. PANN. P. V. I 113. Cântă și chiuește vesel răndolilor, căci izbândă este a lui. ODOBESCU III 81₁. Vara... cândnd și chiulind, cutieram dumbrăvele. CREANGĂ. A. 117₂₂. De la o vreme, se chefulăse Ican, cum se cade, și unde nu începe a chiul prin țară și a juca horodina și cacacina. id. p. 310₁₂. (Cu complement intern) Cuvânt... tot el să fie acela, care-i chiue cele mai plăcute și mai măgulitoare chiuituri în joc. MARIAN, NU. 69₁₂. Sfârșind hora aceasta, nu încrețea de a chiui și mai departe și allele. id. ib. 557. Flăcăii și ceilalți ce se mai întâmplă chiue, de-și iau auzul. SEVASTOS. N. 62₁₂. Spre Duvăre-alergă, Hautind și chiulind, Bazduganul învârtind. ALECSANDRI, P. P. 59₁₂. La masă se pun și beuchetuse Și se veselise, Plocește ciocnese, Vesel chineac. id. ib. 66₁₂. La fâșdădul de nuc, Beau voiniciei și se duc, Din pistoale trăsând și din gură chiulind; Foate vesele siminic, Asta-i viață de voinic! JARNIK-BĂRSEANU, D. 288. Chiuire-ag, chiui, De toți, toți, m'ar auzi. MARIAN. C. I 220. Am să joc, să chiuese. DOINE, 3₁₂. Mândra dea și chiuește, Mândru' tace și plătește. ISPIRESCU, ap. ZANNE, P. III 452. | Cu tine m'oiu întrece din chiuit... las că te oiu chiui cu (= te-oiu învăța eu să chiui), măi Michiduță? CREANGĂ, P. 53₁₂.

d) A strigă după animale sălbatice spre a le alungă, sperindu-le. La alle turme, ca când lupul oia ar fi apucată, ciobanii chiulă. CANTEMIR, IST. 130₁₂. Ciobanii... Chiue și cântă după lup amuță. CONTEMPORANUL, III 27.

e) A țipa de durere, a se văita. Cf. LM. Chiuiam și oftam în locu' [cuconasu] lui [Indrăgostit], până mi se uscă gâtița. ALECSANDRI, T. 83.

Frunză verde cărțigooară, Chiue badea să moară. Și-ar muri și nu se 'ndură, Până t-a da nana gură. RETEGANUL, CH. 99.

[Pronunț. chi-u-i. | ȘI: chioi + vb. IV; — († auzi, hău!) chiuu vb. IV. Pre drum că îmi plăc, Aulind și chiulind. BIBICESCU, P. P. 314. | Abstracție: chiure s. f. DICT.; chiuilă s. f. DICT.; chiuit s. a. (Ad a) Cu tine, și numai cu tine, m'oiu întrece din chiuit. CREANGĂ, P. 53₁₂; (ad c) S'audez în depărtare chiuit de danj. DDRF. Luna-i sus, de trei zăorlile, Badea-i dus la chiuite. JARNIK-BĂRSEANU, D. 107; — chiuitură s. f. (ad c; Transilv.)=versuri cu ascuțit epigramatic, cu împunsături, cu aluziuni glumețe sau satirice, care se recitează în cursul jocului, strigătură, horă (S^a). Cf. MARIAN, NU. 519₁₂ 69₁₂. | O. I 220, II 236. VAIDA. Urcând, își adresază prin chiuituri tot felul de satire. FRÂNCU-CANDREA, M. 69. | Adjectiv: chiuitor, -oare adj. — Derivat din chiu. Cf. chiot.

CHIUI vb. IV^a v. plu.

CHIUI(Ț)RĂSĂ s. f. 1^a 2^a. Cuirasă, 3^a. Vêtement de femme.

1^a. (Mil.) Armură de zale, de fier s. de piele, care acopere corpul de la umeri până la brați, platoșă, zale. | P. anal. Iuvelis tare al unor animale. Bondarți înzăduți în chirase arămti. SANDU-ALDEA. A. M. 158.

2^a. P. a anal. Căptuseală de oțel cu care se îmbracă un vas de războiu.

3^a. P. a anal. (Imbric. Mold.) Numele unei haine femeiești, nedefinită mai deaproape (H. III 268, IV 131), probabil, ilic, lalbă.

[Pronunțat: chi-u; scris și pronunțat și: (ad 1^a 2^a) chîrășă, cîrășă s. f. Popular și: chîrășă s. f. În lusa lui Maiu, în șase, Ne dă [la armată] erme și chirage. SEVASTOS. C. 250₁₂ | Verb: (după fr. cuirasser, idem) chiuirășă (cîrășă) 1^a = a îmbrăca cu platoșă, cu oțel, fig. cu haine groase; (cu part-adjectiv) e(h)liurășăt, -ă adj. Fagur... cumpărăse... o haină groasă și îmblăntă cu blând de lup. Cuirasat oșiel, Fagur n'avea habar de frig. TELEOR, ap. TDRG., (substantivat, după fr. cuirassé) e(h)liurășăt s. a. = vas de războiu îmbrăcat cu chiuirășă. | Alt derivat: (după fr. cuirassier, idem) (M.lit.) e(h)liurășăt s. m. = soldat (din cavaleria grea) cu ca că și platoșă.]

— N. după fr. (= cuir = pielea, probab, influențat de ital. corazza), intrat în limba românească și prin mijlocire rusească kirass (= germ. Kirass, idem).

CHIUIȚA s. f. art. (Mold.; întrebuințat numai în loc. a d.v.) Cu (s; de-a TDRG.) chiuița = cu grămsă, cu nemuită, nenumerat, foarte mult (cu omul la chef mare, când a ajuns să chiue, să dea chiuite). Cf. CREANGĂ, GL. Afî umplut, cu chiuita, de cernal' -atâtea coale. VLARUȚĂ, P. 86. Și doar mă și feracam eu, într-o părere, să nu mai dau peste vre'o pacoste; dar par'că naiba mă împingea, de le făceam atunci cu chiuita. CREANGĂ. A. 52₁₂. [Și (neobincuit); scurtat, pentru măsura versului): chiuită adv., cu același înțeles. Fugaș dancii chiuita și prin tuțe s'acundeau. SPERANȚA. A. 193. | Pronunț. chi-u-] — Poate, femininul articulat al lui chiuit, dar cf. chiuuita.

CHIUIȚĂ s. f. v. chiu.

CHIUIȚĂ s. m. |

CHIUIȚĂ s. m. | v. tușer.

CHIUL s. a. Truc, tour, ficelle. (A trage chiuul = jouer le tour, rouler; esquiver une obligation, un engagement). — (În România veche, familiar,

mai ales în graiul școlăresc) Subterfugiu. *«Dosto-rașul, pliciat, ... se hotără să recurgă la un sub-terfugiu, la aceea ce... în argoul studentesc se numește un chiul. CARAGIALE, M. 88. # (Mai ales în expresia) A-1 trage cuivă chiulul (mai rar: un chiul DDRF.) = a-1 înșelă (ZANNE, P. III 105), a-1 trage pe sfoară (ION CR. III 287), a-1 jucă o festă, un renghiu; s pec. a nu-și țineă cuvântul dat, a găsi mijloacele de a se sustrage de la o datorie, (în graiul școlăresc) a nu se duce la cursuri. Ai văcut cum ți-a tras chiulul? CARAGIALE, M. 69. I-am tras chiulul. Am făcut cum ne înțelessem: în patul meu am făcut o momdie din haine vechi. CHIRITESCU, CONV. LIT. XLV 375. Și-și face socoteală să-i tragă chiulul (negustorului). SEVASTOS, ap. TDRG. [Plur. *chiuluri*.]*

— Reconstruit din *chiulangu*. ȘIO. (Cf. turc. *kühluş*, tromperie, gain ilicite, *kühluş etmek* 'trompera', cf. A. Scriban, *Arhivea*, a. 1912, nr. 11). Cf. *chiulaf*.

CHIULĂ s. f. Bille (de bois). — Trunchiul de molid curățit de ramuri, destinat a fi tăiat în joagăr, care se taie apoi în groși, s. bălvani (2°). [Jud. Cluj] Com. ITTU.

— Cf. ung. *küla*, 'șteamp, piua'.

CHIULĂC s. a. v. *chiulaf*.

CHIULĂC s. a. *Bonnet (turc)*. — (leșit din uz) Un fel de căciulă turcească, asemenea islicu-ului (ȘIO), fes mare (ALEXSANDRI, T. 1751) în jurul căruia se înfășură turbanul (cf. TDRG). *Chiulaful ce îl port zina*. PANN, H. 69. *Bătrânul Sinan însuși, izbindu-se de pod, își pierdă chiulaful și feregeaua*. BĂLCESCU, ap. ȘIO. *Osmanii și Bostangii au să curgă miș de miș, ahl aman, aman!* ALEXSANDRI, T. 125. *Și în cap, drept chiulaf, avem fes cu canaf*. I. NEGRUZZI, IV 478. # *La așa cap, așa chiulaf: arată potriveala, cf. la așa cap, așa căciulă; cum e Turcu' și pistolu'; cum e sacu', și petecu'*. Cf. PANN, P. V. II 52, ZANNE, P. III 106. [Plur. — *Lafuri*.] Și: (din forma mai veche *chiulaf*, modelată după suf. -ac) *chiulăc* s. a. # *A avea chiulac* = a avea cap, tivgă, a fi deștept, chibzuit: se zice, în bătaie de joc, omului prost care se crede deștept (Vâlcea). ZANNE, P. II 50.]

— Din turc. *kühah*, 'bonnet de forme conice en poils de chevreau, bonnet de derviches'. (Forme cu *f* și la Bulgari: *külah*; Sârbi: *čulaf* și Albanezi: *külah*). CIHAC, II 564, ȘIO. Cf. *chiul*.

CHIULANGIU s. m. v. *chiulhan*.

CHIULANGIU s. m. *Roublard, fumiste, farceur; bambocheur*. — (Familiar, în vechea Românie) Unul care trage chiulul, care înșală pe alții neînțelepind obligațiile luate, care nu-și țineă cuvântul, care se sustrage de la datorie; s pec. (în graiul școlarilor și studenților) care nu se duce la școală, la cursuri; p. ext. căruia îi place să petreacă, chefiu (TDRG.). *Un om isteț, chiulangu*, ap. ȘIO.

— Din turc. *kühahş* 'crusé, fourbes (propriu 'fabricant ou vendeur de bonnets de feutres)'. A. Scriban, *Arhivea*, a. 1912, nr. 11.

CHIULĂT. -Ă adj. *Timbré, fou*. — (Banat) Smintit la cap, șod, într-o parte, într-o ureche, cu care nu te poți înțelege. Com. LIUBA. COCA, VICIU, 61. *Pază-te, măi, c'ala-t un chiulat, de loc te pică*. Com. LIUBA.

— Cf. sârb. *čulanija* 'prost' (VicIU, *Glosar* s. v.). Îl aduce în legătură cu ung. *hüle* 'prost, șchiat'.

CHIULĂTĂ s. f. v. *chilată*.

CHIULHÂN s. a. *Ripaille, nocce, festin*. — (În Munt.) Chef (mare și zgomotos), beție, zica-fet, benchet. Că a prins-o odată bărbatu-ădu, zina 'namiata mare, la Turioaia, la chiolhan, la țarbă verde, cu consulul muscăleac. CARAGIALE, S. N. 29. *O nuntă (ărănească pe aici fine chiolhanu' de Joi și până Joi, opt zile (Chioara, Ialomița). HEM. 1331/24. Stan Păpușă, deșcă veche, la chiolhanuri tcutist. MOFTUL ROM. a. 1. 14. Apoi nuntă că făcă... Iar chiulhanul căd tinea? Câte zile-s într'un on. TEODORESCU, P. P. 568. # *A se pune pe chiulhan* = a se apucă de chef, a se pune pe chef. *Îi trimise o baclavă și vorbă că are să vie să se puie pe chiulhan*. ISPIRESCU, ap. ȘIO. [Plur. -hanuri și -hane (Și: *ehiolhân* s. a. | Derivat: (c turc. *kühânşî* ȘIO.) *ehiolhangu* (*ehiolhanagiu*, *ehiolhanagiu* †, *ehiolhanagiu*, *ehiolhanagiu*) s. m. = cel ce încălzește baia. Lei 160, de la un *chilangu*. RAȘCANU, L. 30/12, cf. URICARIUL, XIX 393/2. *Un chiolhanagiu, 2 lei pe lună*. CONDICA (a. 1776), ap. ȘIO.]*

— Din turc. *küh-han* 'sculptor pentru încălzitul băii, etuvă'; sensul românesc provine de la dativele Turcilor de a petrece și benchetul la baie. ȘIO. Cf. *chilhanu*.

CHIULHANAGIU s. m. } v. *chilhan*.
CHIULHANGIU s. m. }

CHIULHANIU s. și adj. m. *Roublard, rusé*. — (Turcism, învechit) Viclean. *Ăsta e un șireț și jumătate și un chiolhanu*. GORJAN, ap. ȘIO. [Și: *ehiolhanu* s. și adj. m.; (+ *chiorf*) *ehlehanu* s. și adj. m. DDRF.]

— Din turc. *kühani* 'ecare se ține noaptea în camera de încălzit a băilor publice, mișel, vagabond, viclean' ȘIO. Cf. *chiolhânos*, *chilhan*.

CHIULI vb. IV^a v. *chilul*.

CHIULICHIU s. a. v. *chilug*.

CHIULUĞ † s. a. *Massue*. — Un fel de măciuca, cf. *chilom* (1°). *Ceausul Agă, cu chiolug de argint*. FOTINO, ap. ȘIO. [Și: (prin confuzie cu *pilug*) *chilug* † s. a. *Agă, înaintea Domnului, ține în mână chiolug de argint*. TUNUSLI, ap. id.; (păstrat și astăzi în Ialomița sub forma) *ehiliehlu* s. a. = măciuca s. instrument de lemn în forma unui unghiu obtuz, cu coadă, tot de lemn, lungă de un metru, care o poartă cucii în mână. Cf. ȘEZ, I 41/7-s.]

— Din turc. *kühug* (*kühüng*), 'masse d'armes'. ȘIO. Cf. *chilom*, *chilău*, *pilug*.

CHIUNDELĂC † s. a. = *ghlundelle*. Cf. ȘIO. DDRF.

CHIUNGHIU † s. a. *Canal, conduit, égout*. — (Turcism, atestat numai la I. GOLESCU) *Sanjuri, canaluri, chiunghiuri, olane, prin care curge, se strecoară apa*. c. I 79, cf. 79°. [Pronuț. monosilab: *chlunghtu*.]

— Din turc. *küng*, idem. LACEA.

CHIUNI vb. IV^a. *Glousser*. — Curca *chivnește*. H. VII 245. Cf. *chioră* [Pronuț. *chi-u*]. — Onomatopoe. Cf. variantele căuni *chiul*.

CHIUP s. a. *Jarre*. — (În Mold.) și prin regiunea Dunărei, rar în alte părți; învechit Borca mare (cât un butoiu, CHIRITESCU, CR.) de let (id.), de tînichie s. de lemn, având forma unei amfore (cf. DAME, T. 74, com. ITTU), spre a pătra în el unt-de-lemn, măslina, varză-roșie murată, urdoi apăriți în oțet (PAMFILE, I. c. 389) s. unturi (Pecice,

jud. Arad, com. ITTU). Cf. pârnaie. Toate chiupurile, cu marinate și licoriuri. C. NEGRUZZI, III 56/21. *Mergi la chiupul cu măslina*. I. NEGRUZZI, I 151. *Un spân burlos, cât un chiup de unt-de-lemn*. CHIURESCU, CONV. LIT. XLV 601. *O rupsă de-a fugă și se acunse într'un chiup de aramă*. ISPIRESCU, U. 40/22. [Plur. -purii, | ȘI: **chiupă** s. f. *O chiupă cu pietre acumpe*. SLAVICI, N. II 240; — **chiup** s. a. PAMFILE, I. C. 389; — **chiub** s. a. Zece **chiuburi** tot cu galbeni puși în rând. PANN, ap. ȘIO. — [poate greșală sau alt cuvânt] **cheab** (chlab) s. a. În unele părți se zice **chiaburi**, la castrone. DAMÉ, T. 74. | Diminutiv: **chiupușor** s. a. TDRG.]

— În Mold. din turc. **kiup**, idem; prin părțile Aradului, prin mijlocire sârbească (*čup, čupa*). Cf. ČHAC, II 564, ȘIO.

CHIUPĂ s. f.

CHIUPUȘOR s. a. } v. **chiup**.

CHIURALIM adv. v. **chior**.

CHIURC s. a. (Îmbrăc.) *Pourpoint fourré, gilet*. — Nume de haină (H. II 132) hărbătească (H. II 81) s. femeiască (H. XII 158, XVIII 296), cojoc (ȘIO.) mic femeiesc (com. COCA), chintuș, laibăr s. pieptar de pănura, ca vesta (cf. VICIU, GL.). [Plur. **chiurcuri**. | ȘI: (Banat, cu rostire dialectală) **ciure** s. a. VICIU, GL., H. XVIII 296, com. COCA; — **chiurelu** † s. a. *Un chiurelu postav de jară*. Doc. (a. 1787), ap. ȘIO.; — **chiurt** s. a. H. II 81, XII 158.]

— Din turc. **kürk**, *epelisse*, ȘIO. Cf. **chiurci-bașa**, **chiurec**.

CHIURCĂ s. f. *Astic*. — Bețigor cîoplit dintr'un lemn tare, cu care se **chiurcește** adică se lustruește fierul, cum ar fi zăbăluța și zăbala la cavalerie. PAMFILE, D. [Verb: **chiureci** IVa — a lustrui (cu **chiurca**). id. ib.]

— Dacă instrumentalul e la originea de os, e înrudit, probabil, cu ung. **türkő**, *scornă*.

CHIURCHIU(L)I vb. IVa v. **chirehili**.

CHIURCI-BĂȘA † s. m. 1°. *Fourreur du sé-rail*. 2°. *Syndic des pelletiers*.

1°. (La Turci) Blănarul saraiului, ȘIO. *Nicolaf-vodă și cu Constantin postelnicul Ipsilant și cu frate-său Manolachi chiurci-bașa, ce avăd cinstea la vezirul*. LET. II 401/24.

2°. (La Români) Starostele cojocarilor subțiri. ȘIO. *Afară de chirci-bașa, de țirci-bașa...* CONDICA (1776), ap. id. *Rușetul iltcarilor să fie osebit de breasia blănarilor, întru toate, și întru nimic să n'aită a face chiurci-bașa al cojocarilor cu dânsii* (a. 1785), ib. *Să se facă foaie de chiurci-bași pentru căți se află într'aceă vreme la meștrugul și neștoria aceasta a blănarilor, adecă a cojocarilor subțiri* (a. 1794), ib.

[ȘI: **chirci-bașa** † s. m.]

— Din turc. **kürkü-başı**, idem. ȘIO. Cf. **chiurc**, **chiurec**.

CHIURCIU † s. a. (Îmbrăc.) v. **chiure**.

CHIURCIU vb. IVa v. **chireă**.

CHIURÉC s. m. 1°. *Cuir tanné*. 2°. *Soufflet de forge*.

1°. Un fel de piele argăsită, ȘIO. *Pielea de cal argăsită care vine de la țara turcească, care se cheamă chiurecuri*. TARIF (1792), ap. id.

2°. P. ext. Foi de fierar, foale H. XIV 399. [Plur. -reuri.]

— Din turc. **kürk**, idem. (1°). ȘIO. Cf. **chiure**, **chiurci-bașa**.

CHIURECCIU † s. m. *Rameur*. — (Turcism) *Vaslaș, lopătar*. ȘIO. *S'au dat la căpitan-pașa de Dunăre... pentru chiureccii și meșterii de la ustacue și burazone*. CONDICA (1693), ap. id. *Cheltuiala căpitanilor și a chiureccilor de la caice domnești care umbli pe Dunăre*, ib. ap. id.

— Din turc. **küreköl** «rameur, galérien». ȘIO.

CHIURLU vb. IVa refl. (ș. d.) v. **chirehili**.

CHIURT s. a. (Îmbrăc.) v. **chiure**.

CHIUȘĂ s. f. *Pipette à vin*. — Curcubetă de tras vin din bute, trăgută, țigvă, țevă, tragă (Clopotiva, în Hațeg). VICIU, GL. [Pronunț. *chi-u-ă*, ib.]

— Transcrierea pare a fi greșită, în loc de **chiușă**; în acest caz, cuvântul ar putea corespunde ungu-rescului *čevôš*, *čônes* cu țevăș; cf. ung. *szivô-cső* «sifon». Ar putea fi vorba însă și de un sing. reconstruit din pluralul *tiuci*, rostit /uă/, al lui 'tiucă' (ANON. CAR. 374) < ung. *tök* «bostan, curcubetă» (cf. p.-sl. *tyky*, idem). N. DRĂGANU.

CHIUȘĂR s. m. |

CHIUȘÉR s. m. | v. **tușer**.

CHIUSTEC s. a. v. **chlostec**.

CHIUĂOARE s. f. v. **cheotoare**.

CHIUȚUC † s. a. *Archives de l'Empire turc*. — (Turcism) Arhivă împărătească. ȘIO. *S'a înscris în chiuțucurile noastre*. FOTINO, ap. id. [Plur. -țucuri.]

— Din turc. **kütük**, idem ȘIO.

CHIUȚOC s. m. (Pesc.) *Sorte de petit esturgeon*. — (În regiunea Sf. Gheorghe-Portița) Ni-setru mic, de 5—6 kg. ANTIPA, F. I. 260.

CHIUVĂREĂSĂ s. f. v. **chivăreasă**.

CHIUZ s. a. *Courroie du fléau*. — (Ungurism) Cureaua care leagă hădăragul cu dârjeaua îmblăciului. Cf. PAMFILE, A. 199, REV. CRIT. IV 142, com. AR. TOMIAC. [Plur. **chiuzuri**. | Cu rostire dialectală și: **tiuz** s. a. = un fel de verigă de piele, curelușă care ține strâns legate ogălile de îmblăciu (MARIAN); — **tiuză** (la ANON. CAR. se dă — fără traducere — un *kjuz*, care pare a fi același cuvânt) s. f. = lanțul format de ogălji, cu care e legat hădăragul de odărijă. FRÂNCU-CANDREA, M. 106.]

— Din ung. **köz**, «de mijloc, mijlociu». Cf. **chiuzd**. LACBA.

CHIUZ † adv. *Universellement*. — Universal, a-toată-lumea, sobornicească, of. catolic. *Cred desereca kjuz creștinească*. CATEHISM (1648), ap. GCR. I 124/1.

— Din ung. **köz** (= *között*, în loc de *köz*), idem. Cf. **chiuz**.

CHIV † s. a. *Cube, dé*. — Cub, zar (la IORDACHE GOLESCU).

— Din grec. *κύβος*, idem. RĂDULESCU-POGONEANU. Cf. dubletul cub.

CHIVĂRĂ s. f. *Casque*. — Cască militară, mai ales de metal, pentru protecția capului, la luptă, cf. *coif*, *ceacău*; p. ext. căciula (GIUGLEA-VĂLSAN, R. S.), comană (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC). *Kiveri* = pileus. ANON. CAR. *Șlice au de pălă, pre limba noastră dădească* [= dăciacă = românească] *glugă, poate fi chivere, care nu de mult e acat fealtiu de chivere la boiari, atcea*

în jar. LET. I 28^{1/2}. [Aveau] în capul lor chivere negre. LET. III 81^{1/2}. Chivere negre de husari (a. 1789). IORGA, S. D. VIII 83. La Paști, dăruind Domnului fecedruș otaș o chivără și o bucată de postae. URICARIUL, XXII 427. Zburau capetele, ca mingele, unele cu esulmale turcești, altele cu chivere rusești. GHICA, S. 19. Poftim! vă închipuiți pe mine, Nae Găscănescu, îmbrăcat husărește, cu nădrăgi strânși și cu chivere? ALECSANDRI, T. 128. Purtoare vechea uniformă națională; haină vândută și în cap chivere. BĂLCESCU, M. V 596^{1/2}. Iși potolici chivăra în cap. SLAVICI, N. II 130. Șepti, chivăre, cacuiri și purcoate jucăușe de puști și de sulije. DELAVRANCEA, S. 226^{1/2}. Samurache stetea suliu, cu o chivără de hârtie în cap. CARAGIALE, N. 50^{1/2}. Soldași cu chivără, cum erau pe atunci, stăteau și aprau grămădeala, cu epungile puștilor. SADOVEANU, SĂM. VI 547. Flăcăi groși în ceață. Voinici far' de leață; Cu chivere nalle, Cu cozi late. Lăsose pe spate. ALECSANDRI, P. P. 63^{1/2}. Dă-mi căciulă neagră-găsită, Să-ți dau chivără 'nedită. MATEESCU, B. 58. Ține pe soru-mea bine, Că bani se găsece la mine. Șfanții cu chivăra și galbenii cu ferda. BIBICESCU, P. P. 279. cf. PĂSCULESCU, L. P. 210. Burelean, cum auzed, Măna pe flintă puneă, Puncă tarbă cu mâna și gloanțe cu chivăra. SEZ. II 77^{1/2}, cf. MATEESCU, B. 82, REV. CRIT. II 380, II IV 203, MAT. FOLC 163, ALEXICI, L. P. I 45^{1/2}. || [Impropriu, din cauza asemănării fonetice cu grec. *chivara*; din textul de pe care se traduce] Turban. Vezi face chivăra de măsose. BIBLIA (1688) 59^{1/2}. [Plur. chivere, mai rar chivăre. | Ș: chivără s. f.; cu pronunț. dial. chivără s. f. ALEXICI, L. P. I 45^{1/2}. VASILIU, C. 52. chivără s. f. SEZ. VII 20, chivără s. f. ALEXICI, L. P. I 15^{1/2}. chivără s. f. [Teaca, Transilv.] VICIU, GL.; chivără s. f. Bay prau' [= praful de pușcă] cu chivăra. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 26. Tot cântone spăldărești... Cu chivăre moaște, Dai cu glonța, nu străbute. id. ib. 268. || Diminutiv: chivărășă s. f. Una-i peana crinului, Una-i a bujorului, Ce pun fetele 'n coșile și fectorii 'n chivărășă [glosat prin scu j m a]. VICIU, COL. 122^{1/2}; chivărășă s. f. Cu flori dalbe 'n chivăruță. PĂSCULESCU, L. P.; chivărășă s. a. Când la mine s'or uită, Chivărelui și l-o luă. B. IV 308. | Nomen agentis: chivărarilor † s. m. = cel care făcea chivăre. Ufca chivărarilor IORGA, S. D. XII p. XIX. | Adje ctiv: închivărat, -ă = acoperit cu chivăra; în cap. Trei voinici închivărați. Căldări pe trei pui de haz. ION CR. III 33, cf. PĂSCULESCU, L. P. 256.] — Din rus. *kivăr*, idem. CIHAC, II 51.

CHIVĂRAR † s. m. v. chivără.

CHIVĂRSĂRIE † s. f. |

CHIVĂRSIE † s. f. | v. carvasară.

CHIVĂRĂȚĂ s. f. |

CHIVERĂ s. f. |

CHIVEREL s. f. | v. chivără.

CHIVERIȚĂ s. f. |

CHIVERNIS † vb. IV v. chivernisi.

CHIVERNISİ vb. IV^a I 1°. Gouverner. 2°. Administrer. 3°. Avoir soin de, entretenir, faire vivre. 4°. Préparer, arranger. 5°. Établir, donner une situation, une sécurité. 6°. Approvisionner, pourvoir. 7°. Mettre de côté, amasser. II. 1°. Se conduire. 2°. S'établir, se faire une situation. 3°. Se soutenir, vivre de. 4°. Faire fortune. [În vechea Românie; întrebuințat mai mult în clasele culte.]

I. † Trans. 1°. A (o)carămi (LB.), a guvernă, a oblađui (o țară), a stăpăni, a conduce, a dirigi,

a îndrumă, a comandă. [Principii] carii nevoase cu osărdie să chivernisească țările sale. M. COSTIN, ap. GĂDELI, Ingerii... chivernisește aced după noi erarhie. POPA IOAN DIN VINȚI (a. 1680) ap. GCR. I 146^{1/2}. Pentru că prea multostve ești și dulce făcătoriu de bine, chivernisești și bine oblađuești. BIBLIA (1688) pr. 7^{1/2}. Stăpân lumii te-au lăsat; pre carea... a o chivernisi și se cade, CANTEMIR, ap. GCR. I 326^{1/2}. Acești doi boicri chivernisești pre Antioh-vodă. LET. II 313^{1/2}. Ioan... încă nefirmă de vdrată, ca să poată chivernisi împărăția, au chemat pe Ioan Cantacuzino. MAGAZ. IST. I 88^{1/2}. La Moldova au pus Domn pre Ștefăniță-vodă... carci, lăndr fîind, nebunești au chivernisi domnia. ib. I 324^{1/2}. Ține toată lumea... și o chivernisește. MINEIUL (1776) 41^{1/2}. Cu un Domn... chivernisești toată cetatea. ib. 147^{1/2}. Îndreptăz viața mea și o chivernisește. ib. 148. [Ironie] Au purces doi sultani și cu trii paști, și cu v'ro trizeci patruzece de mii de Tătari, și cu trizeci de mii de Turci... și au dat Dumnezeu de t-ou chivernisi așa de bine, că t-ou încungturat Moscalii și Căzaci, de n'au scăpat nici un Turc. LET. II 432^{1/2}. L-au ales și l-au pus preste acest norod, ca să poată chivernisi cu înțelepciune întreaga turma ce i s'ou încredințat. ANTIM, P. 36. Tăindu-l împăratul, căci n'a chivernisi oștile bine, E. VĂCĂRESCUL, IST. 258^{1/2}. Ea o să-i chivernisească, în lume cum să îndrăscă. PANN, P. V. III 46. Vorze și pe mine (ca) să mă chivernisești. id. ib. III 84. | A b o i t u t. Eră el boter și chivernisi precum ti eră voia. LET. II 254^{1/2}. Hanul încă au chivernisi bine, că au trimes pe fiul său Tohtamiz Gheret-sultan cu o samă de oaste. ib. III 154^{1/2}. Atăta ou chivernisi de bine cu mintea sa la vezirul..., căl... CANTA, ap. TDRG.

2°. [Învechit] A administră. [Bogăția] de o trei chivernisi bine, vei luă, ca un ispravnic bun, plată de la Dumnezeu. ANTIM, ap. TDRG. Boterile... se cade a se da între Greci și între pământeni cei aleși, carci pot a le chivernisi bine și de credință. TES. II 311. Aceste doau mândăstiri... să chivernisească de un țigames. MINEIUL, (1776) 30. Pentru moară și pncru vatră, am să plătesc o mie de lei pe an: pot, ori nu, să scot atd din ele? — Pofti, — grăi Zamfir — și mai mult, dacă le chivernisești bine. SLAVICI, V. P. 15.

3°. [Învechit] A îngriji, a aveă, s a purtă grijă de ceva, s de cineva, a-i procura cele necesare vieții. Cf. LB., LM., DOSOFTEIU, MOL. Nu te rog să-mi chivernisești viața, că am cu ce trăi. ANTIM, ap. TDRG. Iară acum viind cu domnia, știu să-și piarăze numele cel rău; au donat mai la vdrată venise, au doară chiverniseșă viața lui, unde nu eră pace. LET. II 333^{1/2}. Va chivernisi și pe omenii morțului, căci au rămas nechivernisiști. LET. ap. TDRG. [Ironie] Cum au văcut pre pașă răzând, au început a-i zice: Aferim! oferim! adică: bine m'oști chivernisiști! AXINTI, ap. GCR. II 20^{1/2}.

4°. [Învechit] A întocmi, a aranjă, a pune la cale. Au acos înturile și corturile afară din țapi, spre Balica, ca să mai chivernisească lucrul ceva înainte, să vadă omenii că puredce în gios la oaste. LET. II 338^{1/2}. Mihaim-vodă... se oști în curte, ca să chivernisească trebile sale. LET. ap. TDRG.

5°. A aduce pe cineva în situația de a trăi, punându-l să învețe o meserie, punându-l într-o slujbă, luștrându-l s. procurându-i orice alt mijloc spre a-și câștiga cele necesare pentru înțerea vieții (cf. LM.), a-l căpătuți, a-l face cu rost în viață. Deși tată-mieu a avut multe fete, însă pe toate le-a chivernisești, dându-le la casa lor după bărbăți cum se cade. LM. Deși sărac, acest om și-a chivernisiști toți copiii, dându-i să învețe fiecare o meserie. id. | P. e. x t. A pune în pâine, a

procură cuiă o sinecură, a procopsi. Cf. DICT.

6°. A prevede pe cineva cu ceva, mai ales cu cele necesare traiului, a aproviziona, a îndestula. Pe vidră... cu hrană și cu alte trebuințe să o chivernisim. CANTEMIR, ap. TDRG. *Ar chivernisi și cetatea de bucate, până în primăvară. NECULCE, ib. Până a nu da desădintă, cu stupi își chivernisesc casele lor, și își plădă birul. MUSTE, ap. GCR, II 25^p. Pă locuitorii ot tam slobod taste a-i chivernis cu hrana. DUMITRACHE, 405. I-au poruncit să caute să chivernisească oștile cu cele trebuincioase. DIONISIE C. 190^{ss}. Să-și poată chivernisi viața cu cinste. GORJAN, II. 1. 35. Omul bărbat își chivernisește casa și pe ai casei cu toate cele săni de lipsă. LM. Pe toate le chivernisește cu mâncare. ȘEZ. VI 106.*

7°. A face economii, a agonisi, a strânge, a aduna (cele necesare vieții, prin bună administrare și mai ales prin economii), a economisi, a cruța. Cine nu se îngăduie a chivernisi la tine, va suferi amar la bătrânețe. LM.

8°. R e f l. 1°. (Invechit) A se guvernă (insuși), a se conduce în lume, a-și întocmi lucrurile (bine) a se purta (cum trebuie). Cf. DICT. *A te chivernisi la greutăți cremi, nu poți. M. COSTIN, ap. GADEL. Rugăm... să luați sama acestei scrisori, că, de s'ar tâmplă vreedată să mai vie niște lucruri cu aceste... să ed șiți chivernisi, să nu pășiți și voi cu și noi. LET. II 359^{ss}. Constantin-vodă... s'au chivernisit bine. N. COSTIN, ap. TDRG. [Dobitoarele] n'au înțelepciune, prin care s'ar pută chivernisi. ECONOMIA, 73. Nu te știu chivernisi pe tine însuși și trei a chivernisi pe alții! LM. | (Cu înțeles pasiv) Dumnezău, după ce a făcut lumea, a orânduit să se chivernisească [= se fie chivernisită] cu lege. ANTIM IVIREANUL, ap. TDRG.*

9°. A se aranja, a-și întocmi lucrurile (tasfel, încet...), a-și face un rost (în viață); a se căpăta, a se procopsi. Voi toți ed chivernisiți cu toți ca să rămâneți la creștin, și numai cu singur să rămâni pentru voi la păgâni. LET. II 342^p. Fiețecarele în rânduita sa să se chivernisească (a. 1728). URICARIUL I 50^{ss}. A se chivernisi de uneltile acelu. R. TEMPEA, ap. CA. 644. Caută de te chivernisește cu ce-ți pot da. LM. În loc să te folosești de slujbă, ca oamenii, pentru că te chivernisești, alergă după vizuri deșerte și te închini la niște cuvinte scet! ALECSANDRI, T. 1090. Destul să-ți apuți ed, înecă-înec, m'am chivernisit cum se cade, ajungând m'am o stare destul de bună, pe potrua mea. CARAGIALE, S. N. 19. Într'o zi marsă [= mers] acel nebun la totă-său, cerând să-i dea rîșelul să și-l taie și să facă neguștorii cu carne, să se chivernisească. ȘEZ. II 117^{ss}. | P. e x t. A-și procura o sinecură, a se procopsi. Cf. DICT.

3°. (Invechit) (A-și procura cele necesare pentru) a se sustine, a trăi din ceva. Neavând cu ce se chivernisi, în grabă trebuind bani, au scos vâdrul. LET. II 262^p. Numai din desădintă... și din vamă ce luă, se chivernisea. ib. II 303^{ss}. Cu ce te chivernisești acum? — Cu slujbă. FILIMON, C. II 77.

4°. A face economii, a fi strâns în cheltuieli, a strânge (ceva) avere, prin bună administrare și mai ales prin economii). Se chivernisea omul, ca să-i ajungă apăsata muncii... pentru multă vreme. IPRESCU, L. 205.

[Și: **chivernisi** vb. IV^a IANOV, ap. TDRG.; — **chiverni** † vb. IV^a (Ad I 1°) Iară ca un măstru chivernitoru a chivernit. DOSOFTEIU, ap. CA. 664. Fintănd am avut parte (ca) să trăiască răposat frate-mieu de a mă chiverni alfel... (a. 1779), ap. IORGA, S. D. XXII 271. | Abstract: **chivernisire** s. f. (Ad I 1°) Guvernare, (o)cărmuire, oblađuire. Dumnezău în sfânta Scriptură îndoit se zice a fi în lucrare, spre chivernisirea neamului omeneș. ANTIM, P. 52. Deci într'această țară

având Domnia pace și liniște, se află asupra treburilor și chivernisitorilor fărîi. MAGAZ. IST. II 211^{ss}. Înțeleapta chivernisire a viteazului nostru Domn. ARHIVA, I 47; (ad I 2°-3°) Administrare, procurare (de mijloace de trai) LB. Grijă cea mai mare și mai alocă ce avem nu taste alta fără numai chivernisirea (= admin. strarică) besărecii. ANTIM, ap. GCR, II 28^p; (ad I 6°) Veniturile de toate părțile, spre chivernisirea și hrana (călugării)lor. MINEIUL (1776), 30. Spre chivernisirea vieții le-au dat moși. SINCAL, HR. I 47^{ss}. | Adjective: **chivernisit**, -ă (cu negativul **nechivernisit**, -ă) = (ad I și II) care a știut să-și cărmuiască bine viața (și astfel a strâns cele necesare vieții, avere), care are îndestul tot ce-i trebuie; provăzut s. căpătat cu cele necesare. Iubitor de bani nu eră, pe oameni îi tubed și doredă să îi vadă chivernisiti. E. KOĞALNICEANU, ap. DDRF. Un neguștoriu s'aracul, ceva pentru c'au gredit a vorbă din împotrivă, că el e chivernisit... I-au bătu foarte sumplî. BELDIMAN, TR. 9; (ad I 6°) Și va chivernisi și pe oamenii morțului, căci au rămas nechivernisiti. LET. III^a 250, ap. TDRG. E un om foarte chivernisit!; — **chivernisitor**, -oare (la DOSOFTEIU **chivernitoriu** † ap. CA. 664) adj. și subst. = (o)cărmuitor; guvernator; locotenent domnesc, caimacan; administrator (bun, înțelept); strângător; purlător de grăji. (Ad I 1°) Bani chivernisitorii și credincioși derepeditori. CANTEMIR IST. 110^{ss}. Iară Hâncul și cu Dărac... au rămas la Iași chivernisitorii. LET. III 57^{ss}. Au lăsat chivernisitoru domnia pe Preda, fratele său. SINCAL, HR. II 134^p. A orânduit guvernatori sau chivernisitorii eparhiilor ce săpăndă. E. VACARESCU, IST. 250^{ss}. Stair-beu, chivernisitorul Dumnezăului, și Gazici-beu, chivernisitoriu Holpăului. id. ib. 260^{ss}. [Împăratul] după ce se-au întrebat și de sântem mulțumiti și de generalul cetății și de chivernisitorii locului... au mulțumii generalului. ap. ODOBESCU, I 270; (ad I 2°) Dacă se tâmplă boierul chivernisitorul de-i înțelept și bun, măcar de-i și Domnul său, îi îmbălnăzește. LET. II 313^{ss}. Că eră om foarte chivernisitor bun, ib. II 399^{ss}. Trebuie să se socotească nu ca niște săpăni vecinici ai acvilor lor, ci ca niște chivernisitori vremelnici, orânduiți de Dumnezău. MARCOVICI, D. 134. Incep fetele să fie mai harnice și mai chivernisitoare (glossat prin: bune gospodine). RADULESCU-CODIN, I. 112; (ad I 3°) Am fost purtătorii de grăji și chivernisitorii la facerea besărecii (a. 1785). IORGA, S. D. XV 325; — **chiverniselnic**, -ă adj. = (ad I 4° și II 2° și 4°) care știe să strângă, să păstreze bine (ceea ce căștigă). Postulorii chiverniselnici, carc..., cum șterg doi, trei gălbinași din banc, numai ce-i auzi: «Bonsoir la boterișe IANOV, ap. TDRG.]

— Din grec. *χοίτρον* (aor. *-χοίτρον*), *οὐδεν*, guvernare, cărmuire, administrator, regiz, venir eu aide, recourir, se tirer d'affaires. Cf. chiverniseală și dubletul guvernă.

CHIVERNISEALĂ s. f. 1°. *Gouvernement.*

2°. *Administration.* 3°. *Moyens d'existence, situation, sécurité.* 4°. *Ressources, revenus, subsistance.* 5°. *Fortune.*

(În vechea Românie, mai mult la clasele culte; invecit; întrebuintă aproape numai la sing.)

1°. † (O)cărmuire, guvernare, oblađuire, stăpânire, conducere. Cf. chivernisi (I 1°). Tocmit-au și boterieile mari în saf, de chivernisela fărîi și a pământului Moldaviei. LET. I 104^p. S'au sfârșit victoria... prin socotala și chivernisela cea prea înțeleaptă a prealuminatului Petru Alexievici. ib. II 69^{ss}. La domnia lui, au arlat semne de bună chiverniscolă. MUSTE, ap. DDRF. După ce au luat [Traian] chivernisela sălogilor împărășii... CANTEMIR, HR. 186^p. Care în vremea furtunii

chiverniseala corăbiei lasă? id. ap. DDRF. Oștenul... din repezunea colului asupra unui mal înalt zăsnid, nici treme de chiverniseală să conducă și să înfrâneze calul, cf. TDRG., nici loc de fereală mai puțin adec. id. ap. TDRG. Și den reu chiverniseală a creștinilor, au biruit Baizir pre creștin. MAGAZ. IST. I 96/4.

2°. Orânduială, îngrijire, (bună) administrare, administrație. Cf. chivernisi (I 2°—3°). Te-au luminat Dumnezeu, de ai aflat chiverniseala acelor trei pungi. ANTIM. P. XXX/4. Bogățiile fără chiverniseală [sânt lucruri nefolositoare] id. ap. GCR. II 7/17. Votu povestă bundătea ia și chiverniseala cea... de multe fealturi. MINEIUL (1776), 147/1. Când ne orânduim în treabă de slujbă, atunci ne prădm, cu numire de chiverniseală drepă și adecădrată. PISCUPESCU. O. 14/1. Anul nu poporul îl crede ca un început de bună orânduială sau o bună chiverniseală. H. IV 68.

3°. Căpătuire; mijloc de a-și procura cele necesare vieții; căpătuială, procopseală; funcțiune (LM); p. ext. hatâr, sinecură (PONTBRIANT). Cf. chivernisi (I 5°). Dumitrașco-vodă văzând aceste lucruri, că au rămas mai singur, și-și căută cineși chiverniseala lui... schimbat-au socoteala într'alt chip. LET. II 341/4. Această mare și nebirută armă... statorniciește dragostea de ajutor între o familie, și îngrădirea unirii unui neam, spre chiverniseala și spre ocrotirea... lor. PISCUPESCU. O. 106/1. Pentru ei (dasclul Chiosea) școala nu eră o chiverniseală, nu se gândea la: treci zi, treci noapte, aproprie-te leafă. GHICA! ap. TDRG. Sânt chiverniseali, iar nu slujbe. BOLLIAC, ap. DDRF. Unul altuia se vaică... Că nu au chiverniseală și că slujbele sânt date Tot la oameni fără merit. SIHLEANU, ap. TDRG. Ce să-mi mai băd capul? Mai bine să-mi văd de chiverniseală! ODOBESCU, III 623/12. Asemenea hatâruri sau chiverniseali se făceau numai pe seama unui om și pe timpul vieții sale. id. II 33. Onest a-ta? Pe de o parte «Răcnetul Carpaților, pe de altă parte chiverniseala confraților! CARAGIALE, T. I 189/14.

4°. Izvor de venit, mijloc de traiu, subsistență; avere agonisită (LM). Cf. chivernisi (I 6°). Lui Dumitrașco beizadea... să-i dea Brâncovanul-vodă pre an câte zece pungi de bani, pentru chiverniseala lui. LET. II 312/4. I-au dat [împărătul lui Toma Cantacuzino] sate în Țara-Moschicească, de chiverniseala vieții lui. NECULEA, ap. TDRG. Aceste fărle [Moldova și Țara-Românească] eră toată chiverniseala și agonisirea. E. KOGĂLNICEANU, ap. GCR. II 102/16. I se cuenecă cea mai întâiu dragătorie, nu pentru că areă trebuință de chiverniseală, având destulă, ci pentru căci... luptase. ZILOT, 68. Cari bani... să se dea... la locuri scăpătate și lipsite de chiverniseala hranei lor. RĂȘCANU, L. 5/10. Numai pentru chiverniseală slujesc la Frânci, precum și alții mulți la alți soli slujesc cu simbrina. ARHIVA. II 9. Casa și celălalte pentru chiverniseala vieții. DDRF. Cealaltă parte să rămâde oamienilor, pentru chivernisecele lor. ISPIRESCU, U. 86/1.

5°. Avere agonisită (prin bună administrare și mai ales prin economie în cheltuieli), economii. Cf. chivernisi (I 7°, II 4°). Ori pe care îi socotea că are ceva chiverniseală, îndată trebuia (ca) să-i găsească un mijloc, ca să-l distbrace de averea lui. LET. III 264/1.

[Plur. -sele și -seli. | Și: (cu rostire dialectală) chiverniseală s. f.; chiverniseală (t) s. f., cheverniseală t s. f.]

— Derivat din chivernisi, prin suf. abstr. -eală.

CHIVERNISELNIC. -Ă adj. v. chivernisi.

CHIVIRGIC adj. invar. Excelente race de moutons. — (Turcism) Cea mai bună calitate de oi din

Dobrogea, cu lâna roșietică-neagră și cu carnea excelentă, cf. carnabot, oaie de Cazan. ȘIO., TDRG. (Citat de CANTEMIR, cf. ȘIO). | Și: căvârgie adj. invar. TDRG.]

— Din turc. *kyvrynyk*, idem. ȘIO.

CHIVIRNISEALĂ s. f. } v. chivernisi.
CHIVIRNISĂ vb. IVa }

CHIVOT s. a. 1°. Coffre, cassette, éerin, armoire; cercueil; arche d'alliance. 2°. Arche de Noe. 3°. Tabernacle, chaise. 4°. Modèle d'église. 5°. Vaisseau (astron.).

1°. † Ladă, cutie, dulap; raclă, sicriu (LB.). Învie, Doamne, în răpaosul tău, tu chivote (se criniulă H, raclă D) sfînșita-ta. PSALT. 278/11-2 chivote de argint. CUV. D. BATR. I 194. Mergă... cămăi împodobită frumos cu chivot, de-ășura căreia șade un copil cu coranul în mână, deschis. ARHIVA, ROM. II 14. [Diavolul] mestecugi ca să arză chivotul sfântului. MINEIUL (1776) 161/1. | Spec. (Numit și) chivotul legii a. mărturie (†) = lada în care Evreii țineau tablele legii și toagul lui Aron. ENCICL. R. Ieremia proroc... au intrat în Sion și au luat odoarele și veșmăntele, adică sfântul chivot. HRONOGRAF (ca. 1650) ap. GCR. I 148/1. La ziua învierii întâiu se va ridică chivotul, adică scriul legii. DOSOFTEIU, ap. TDRG. Ve face chivotul mărturie de [= din] leamne neputrede. BIBLIA (1688) 57. Și au luat păgâni și chivotul lui Dumnezeu. NEAG. BASARAB, INV. 24. Și cum redică David chivotul legii Domnului, așa și Neagoe-vodă redică biserica cea căzută. MAGAZ. IST. IV 250/12. David înaintea chivotului a sălta, jucând. DDRF.

2°. † (În biblie) Corabia, arca (lui Noe). LB. Și din toate dobitoacele... să bapți în chivot. BIBLIA (1688), ap. TDRG. Chivotul lui Noe în liman să primejduiască. CANTEMIR, IST. 308/15. Lui Noe i-au poruncit Dumnezeu să facă chivotul și i-au făcut. ANTIM. P. 28/11. Ararat, unde scrie sfânta Scriptură că au stătut chivotul lui Noe. MAGAZ. IST. IV 134/2.

3°. Spec. (În biserica creștină) Dulăpiorul s. cutia de argint, ășezată pe sfânta masă (din altar), în care se păstrează cuminăcătura, sfântul mir, moaște s. alte obiecte sfînșite, tabernacul. Cf. ENCICL. R., ODOBESCU, I 455. Și vădmănte multe au făcut, și evangheliu scumpe... și chivote. HRONOGRAF (1760), ap. GCR. II 74. Sîntă să-i facă și un chivotul. DOSOFTEIU, V. S. 87/1. Au luat din sfântul chivot, a sfântului preșoi o mică pârțică, din cînșitul trupul Domnului Hristos. DOSOFTEIU, ap. TDRG. Chidătuială facer(i) acestu(i) sf. chivot es[ce] de dum[nea-lui] Haș(i) Radu Pricop (a. 1768). IORGA, S. D. XIII 64. Chivot de agneț. DDRF.

4°. (De-ore-ce cutiile de pe sfânta masă aveau adesea o formă care înfățișă, în miniatură, biserica însuși) P. ext. Model (de lemn) al unei biserici. Prin unele părți, Irozi poartă cu dânzii un chivot; acesta e înalt de un metru, și lung de un metru și jumătate, are înfățișarea unei bisericuți. PAMFILE, CRĂC. 159.

5°. † (Numai la CANTEMIR) Numele unei constelațiuni australe. Cf. DDRF.

— Din paleosl. *kirotъ* (< grec *κιβωτός*), idem.

CHIVUȚĂ s. f. Femme de peine employée à badigeonner les maisons. — (În București) Femeie (de obicei, țigancă) care stă în piață, cu bidi-neaua, spre a fi angajată să spoiască (cu var) camerele, la o casă. Oși ai dat-o, nenorocito! — La o chivăță. CARAGIALE, M. 27.

— La origine, numele unei astfel de femei: Chivuta, diminutiv scurteat din Paraschiva.

d) (Adesea înaintea unui imperativ, prin Muntenea, arătând nerăbdare) Dar, bre, ț ce (B 1° g). «Ci nu stas, zise ologul, et-a-l cu mîntîle de păr!» PANN, P. V, I 113. Ci lăsați să ne spute nenca Ștefan cum a fost, când eră să-l arunce din clopotniță. GHICA, S. 505. Ia uite colo... colo...! Ia cădă-l...! Vîno, vîno, Dumitrel...! Ci uită-te! CARAGIALE, T. I 44/22. Ia lasă astfel de vorbe, ci dă-mi ipăngeaou! ISPIRESCU, L. 370/22, cf. 47, 177/12. Ci taci, maică, la naiba, Că așa e femeia; Poate lungi și minte scurtă. TRODORESCU, P. P. 520/9, cf. 115, 437b) 524b. (Complint prin ea). Ci ea ho, roinice, prea o ies repede!—răspune părintele Ștubeu. DELAVRANCEA, S. 199. Dădaca ci fi zise: Ci ca fugi și d-ta, de la fereastră! ISPIRESCU, L. 120/12, cf. 47/a, 120.

2°. Consecutiv și copulativ.

a) Prin urmare, deci, de aceea, încât, cât despre... ț ce (B 2^a). Mîhaiu-todă de aceea nu eră departe, în munți... Ci dacă i-au dat știrea Uarea de răstpa sa, nu început și ceilalți a-l părăsire. LET, I 225/12. Turcii tar au lovit tabăra țească... Ci și den șanșuri și den tabie dănd țare Lești foc, au căutat Turcii a se dare îndărapt. ib. I 250/12. Ci noi acum, de această dată, vom lăsa într-o parte cele ce au zis Anaxagora. ANTIM, P. 51. Ci așa să știi Împărăția ta, că noi sîntem sub mîna lui Daric. ALEXANDRIA I 0/2. Trînd în cercul vostru strîm, Norocul eă ptrece. Ci eu, în lumea mea, mă sînt Nemuritor și recc. EMINESCU, P. 282. | Ci dar = deci (tocmai). Căză cu rugăciune și ceră a se supune; ci dar și împăratul, ca să nu piardă vremea altor mai trebuincioase birăne și dobîndiri, i dete țerțiune. E. VĂCĂRESCU, IST. 257/12. Ci dar în mijlocul acestor vremi, la 2 Noembrie, generalul Basta... se duse cu oștile... la Oradia-mare. BĂLCESCU, M. V. 407/1.

b) Mai mult decăt atăta, ț ce (B 2^ob). Copiit, mai vîrtos cî de neam, să înceapă a doua școală, de învățatura gheografiei și a istoriei universale, a firii, ci și a matematicii. PISCUPESCU, O. 38/a.

— S'a dezvoltat din ce (B) în poziție neaccentuată, mai întăiu în combinații ca ce și, ce-4 etc. Că de fapt acest ci e identic cu vechiul ce — precum a recunoscut Meyer-Lübke, Rom. Gramm. III 1 699, și nu corespunde lat. quā, cum credeă Fickin, Diez, rom.-germ. s. v. — rezultă din identitatea întrebunțării celor două forme și din unele construcții în care funcțiunea originală de pronume relativ se mai recunoaște, de ex.: Împăratul este mari în mijlocul țergului, ci (= ce ceea ce) > șdars, «cu toate acestea» tu nu știi. MAG. IST. V 166/12. Noi avem mușeri, ci (= «ce scare» > șdars acestea) nu lădeasc cu noi, ALEXANDRIA, 104. Eu sînt Daric împăratul..., ci (= ce spe care) > «stotusis» nu mă lădă, Alexandre, în pulbere. ib. 82.

CI interj. 1°. Cri d'allégresse. 2°. Cri pour appeler les vaches. — (Se întrebunțează repetat).

1°. Strigăt de bucurie. CI, ci, ci, ochi mîndării, Pogubă că nu-i aci, MĂNDRESCU, L. P. 148/12. — Cf. ciu.

2°. Cii... ciciicici! [strigăt] pentru a chemă vaca. SEZ. III 188/12.

CIA- V. CEA-.

CIĂBĂRE s. f. (Bot.) v. cĕbare.

CIANHĪDRIC, -Ă adj. (Chim.) Cyanhydrique. — Produs prin combinarea cianogenului cu hidrogenul. Acid cianhidric = acid prusic, otravă fulgerătoare. [Pronunț. ci-an-]. — N. după fr.

CIANIC, -Ă adj. (Chim.) Cyanique. — Produs prin combinarea cianogenului cu oxigenul. Acid cianic. [Pronunț. ci-a-].

— N. după fr.

CIANOGEN s. m. sing. (Chim.) Cyanogène. — Gaz incolor produs prin combinarea azotului cu carbonul și care se comportă ca un corp simplu în reacțiunile chimice. Cf. PONI, CH. 141. [Pronunț. ci-a-].

— N. după fr. (compus din grec. κίανος, albastru și γενάρ, sa naștes).

CIANOMETRU s. a. (Fizică) Cyanomètre. — Aparat care servește la măsurarea gradului de lumină a zilei după gradul de intensitate a culorii albastre răspândite în aer. [Pronunț. ci-a-]. — N. după fr. (compus din grec. κίανος, albastru și μέτρον, măsură).

CIANOZĂ s. f. 1^a, 2^a. Cyanose.

1°. (Med.) Colorația albastruie pe care o ia pielea la anumite boale ale plămînilor, ale inimii, etc.

2°. (Miner.) Sulfat de cupru hidratat, zis și vitriol-albastru.

[Pronunț. ci-a-].

— N. după fr. (grec. κίανωσις; coloratură albastră).

CIANURĂ s. f. (Chim.) Cyanure. — Sare formată prin combinația cianogenului cu un metal. Cianură de potaș, de mercur. PONI, CH. 141. Cianură de fier = albastru de Prusia. [Pronunț. ci-a-].

— N. după fr. (derivat din radicalul lui cianogen).

CIB s. a. v. ciob.

CIB ț s. a. Nourriture pour les oiseaux. — Măncare pentru pasări. DIGȚ.

— Latinism (lat. cibus), ieșit din uz.

CIBĂR s. a. v. ciobăr.

CIBĂRĂ s. f. v. chivără.

CIBĖC s. m. [Îmbrăc.]

CIBIC s. a. [Îmbrăc.] | v. cĕbică.

CIBICĂ s. f. [Îmbrăc.] 1°. Bonnet de police. 2°. Sorte de chapeau.

1°. (Transilv.) Capelă militărească. Când am fost să am drăguț, M'a făcut o cădănuță și mi-o dat în cap cibic. MAT. FOLC. 921.

2°. S. a. (Bucov.) Un fel de pălărie (DAN, P. 105), comanac (com. AR. TOMIAC). Se purtau cĕbice, adecă comanace de suman în cornuri. DAN, P. 105.

[Și: cĕbice s. a. DAN, P. 105; — cĕbĕ s. m. (atestat la plur. cĕbeci). Com. AR. TOMIAC.]

CIBLÓN s. m. Outil de maçon. — Unealtă de zidărie (nedefinită mai de aproape). H. XVI 134. — Cf. ciublă.

CIBOTĂ s. f. (ș. d.) v. ciobotă ș. d.

CIBOTĂIE s. f. (Bot.) = măsseau-clutei. O floare (Erythronium dens canis) care crește prin tufisuri și pe lângă cărări, cu flori viete-roșietice și frunze lungărețe și late ca de 2 cm. VICIU, OL. [Și: cĕibotă s. f. id. ib.]

CIBRIC s. a. v. chibrî.

CIBUC s. a. (s. d.) v. **clubuc**.

CIBUC s. m. (Entom.) Sorte de moustique. — (Transilv.) Tăn[ar (Hodac, jud. Mureș-Turda, com. ITTU), mic (Gurghiu, VICIU, GL.). [S]: **ciobăc** s. m. = [tăn[ar mare. MARIAN, INS. 312.]

— Pare a fi înrudit cu ung. *csibogár* «Stechfliege» (sibor «Wasserkäfers, csiborogni «cântă»). cf. [oabă, [obăc.

CIBUCCI-BĂSĂ † s. m. v. **clubuc**.

CIBUȚEA s. f. v. **ciobotă**.

CIC! interj. v. **ciecă**.

CIC s. a. v. **cioc**.

CICA! interj. v. **ciecă**.

CICĂ! interj. Expresie de mângâiere adresată unui băiat. ION CR. VII 154; cf. Ți că. Cică, mă, adău d' cause! (Gvardinița, Mehedinți). ION CR. V II 154.

— Scurtat din **puțică**. Cf. puță, puțică, țică. LACEA.

CICĂ! interj. (Banat) Expresie de mângâiere adresată unei fete. Com. COCA. Auzi, cecă? = auzi fetiță? (Oravița) Com. id.

— Rostire dialectală pentru **țică**, scurtare din **țetică**.

CICĂ! interj. Cri pour appeler les porcs. — Interjecție, întrebuințată mai ales repetată, cu care se cheamă porcii. Să mă chemi cu un căduș cu grăunțe: **ciă!** **ciă!** **ciă!** SEZ. II 111/21. [S]: **cie!** interj. L.M., **cioc** («cioc») interj. H. X 498, (Bragov) **ciuc!** interj., **ciocio-cicio!** interj., DR. II 388. || Derivat: **ciocioacă** s. f. = [alomița] jocul de copii, numit aiurea poarcă ib.]

— Scurtat din **puțică**! LACEA. Cf. **ceiu**.

CICĂ! interj. Cri pour appeler les moutons. — Interjecție întrebuințată mai ales repetată, cu care se strigă oile. Cf. H. III 252.

— Onomatopoeie, sau scurtare din **oieică!**

CI-CĂ loc. adv. I 1°. (Il, elle) dit que, c'est que. 2°. On dit que, dit-on, à ce qu'on dit. II. 1°. Dit-on, croit-on, paraît-il. 2°. Vraiment? non? est-ce possible?, pas moins que, bien plus. 3°. Sûr que, vous voyez bien que. 4°. Voire, à ce qu'il prétend. 5°. Et voilà.

(În graiul popular și familiar).

I (Cu înțeles verbal).

1°. (Cu subiect la pers. 3.) Zice că... (ALECSANDRI, T. 1779, CREANGĂ, GL., GOROVEI, CR.), susține că..., pretinde că... Moș Popa, când spune din vânghele, **ciă** să răbi și iar să răbi. DELAYRANCEA, R. 17. Dracul ține ce are; **ci** că a prius niște țepuri și **ereca** să-i jumălească. CREANGĂ, P. 204/22. Ai să mergem să căutam ceva de lucru, că burta, auzi, ci că n'am mâncat de ieri, și cere, sărmana, ISPIRESCU, L. 275/12. Irod-Împărat, Ce caută și ce vrea? — Ouzgul I: Ci-că **ereca** că să serbească Cu fața împărătească, TEODORESCU, P. P. 116. Ci-că mlațu' nu-i copt Și el înfulcă ci op! pentru cel la com, și vecinic nemulțumit. ZANNE, P. III 598.

2°. (Subiectul e persoană necunoscută; servește mai ales ca a introduce la o povestire; corespunde fr. «on dit», germ. «man sagt») Se zice că..., lumea zice că, povestește că, afirmă că... Auzi-afă, oameni buni, vestea cea mare? — Tărâni: Care este, moșule? — Bătrânul: Ci-că se trag Moscalii de pe locurile aceste și că ne vine stăpânire mol-

dovenească! ALECSANDRI, T. 151. Fost-au, **ciă**, un Novac... Un vitez... Ce sărca pe gâpte căi, id. P. P. 144. Ci-că eră odată o babă și un moșneag. CREANGĂ, P. 77/2. Amă, **ciă** eră odată un om, și omul acela merese în treble lui... MERA, L. B. 215. Căci într'un sat trăia un om prost, da' prost de tot, numit Vlad. SEZ. V 129/12. Amă, **ciă** o fost odată, pe când o fost, că dacă n'ar fi fost, nu s'ar fi povestit, o fost un moșneag. SEZ. II 133/2. Ci-că a fost odată, ca nici odată, că de n'ar fi, nu s'ar povestit... RETEGANUL, P. III 10/22.

II. Loc. adv. Pierzându-și tot mai mult caracterul de construcție verbală, ci-că devine un fel de locuțiune adverbială, care servește de mijloc stilistic spre a exprima poziția subiectivă pe care o ia povestitorul față de cele ce le povestește. Astfel, găsim pe ci-că întrebuințat pleonastic după zice; Aved nevoie de dănsii, în călătoria sa la Împăratul-roy, care, zice, ci-că eră un om răutăcios. CREANGĂ, P. 247/22. Sau «persoana nehotărâtă» e exprimată printr'un pronume la plural construit cu ci-că, care la origine e o formă de singular: Mai sânt un fel de ape, care le zic ape vii; dar nu să știe unde or fi; unii **ciă** ar fi la marginea pământului, SEZ. III 103/2.

1°. (Povestitorul, nevoind să risce o afirmație, o pune pe socoteala altora) Lumea zice că, pe cât se zice, precum se afirmă, după cum se crede... Ci-că hrcanul are la vâdăcina un vierme, care îl roade. ALECSANDRI, T. 252. Și-a venit flăcăul, ci-că l'un roinie, cum alții nu e. COȘBUC, n. 199/2. Împăratul ci-că s'a bolnăvit, de supărare. CREANGĂ, P. 78/12. Apoi da, cineștiie părțile — ci-că ar fi răspuns ele, cu smerenie — lăna asta ne mânăncă! id. ib. 110/2. Căci la început Români n'aveau domnitori și stăpânitori, ca 'n ziua de azi. MARIAN, T. 16/2. Pe sfântu' Andrei **ciă** l-o găsit o femeie pe apă, unde eră dat de mă-sa, într'o albuia. SEZ. II 163/2.

2°. (Povestitorului nu-i vine să creadă în cele ce le spune după afirmația altora, sau, dacă crede, se miră de ele) Dacă e, cu puțință! Așa am auzit: Ci-că i-o trănuț (ca) să ție pe cucuona Callopi, vecina moșiei! ALECSANDRI, T. 939. Și-apoi ci-că să nu te strici de răd! CREANGĂ, P. 254/22. | Nici mai mult, nici mai puțin! Amă o scornit alta: Ci-că să-i aducă pe fata Împăratului-roy. id. ib. 234/2. | Mai mult decât atât! Acelați îi dă fata; ba ci-că-o mai dă și jumătate din împărăția lui. id. ib. 78.

3°. (Povestitorul admite ceea ce se spune în de obște, e convins de înțelepciunea cuprinsă într'un proverb etc.) Vezi bine că..., sigur că... Apoi, vorba ceas: ci-că nu-i în toate zilele Paștei! ALECSANDRI, T. 5. Cine oaste are, Dușmani ci-că n'are. ZANNE, P. IV 532. | Să știi [bine] că... În ziua de azi, dacă nu-i fi și cu draci, o leacă, apoi ci-că te fură sfînșit; și iar nu-i bine! CREANGĂ, P. 163/2.

4°. (Povestitorul se face că admite ceea ce se spune, dar e convins că nu e așa) Zice el, zic ei; chipurile, ca să zic așa, adecă [2°], sub pretext că..., vorba vine, vorbă să fie! Soldan: mă [în la soare, ca pe un cocostărc... ian așa!...] numai într'un picior, ci-că să mă învețe a face marș. ALECSANDRI, T. 4. Într'o zi, chiar din mijlocu' horei m'o umflat pe sus, ca să mă dea la mlață..., ci-că să mă facă vitez ca Ștefan-vodă. id. ib. 5. Și ce pușchi! Ci-că-s patrioți, liberali, progresiști, naționali, demagogi... dracu-i mai țtic! id. ib. 38.

5°. Ci-că așa — adecă așa: Ci-că așa, o murii să-racu' N., Dumnezeu să-l terie! (Săcărâmb). VI-CIU, GL.

— Scurtat (prin hapologie, din forma **țic-că**) din **zice** că.

CICĂ s. f. v. **chieă**.

CICĂI vb. IV^a }
CICĂLĂ s. m. și f. } v. **cicălă**.

CICĂLI vb. IV^a I. 1°. *Être après qqm, pour des riens, tracasser, quereller, chicaner, se chamailler* 2°. *Assaillir de sollicitations, importuner*. II. *Blaguer*.

1. **Trans.** 1°. A certă mereu pe cineva (pentru lucruri de nimica, cu rost și fără rost [RĂDULESCU-CODIN, I.], a nu mai da cuiva pace cu vorba, a sta într'una cu gura pe cineva; a ta-chinâ. Cf. COSTINESCU, II. XVII 177. *Gheorghe nu-l mai cicălă. Se obțineau cu loanele amicului său, VLAHUTĂ, N. 66. Când îi ciomăgră [pe copii], când îi cicălă, și când îi da tutulor rădior, gonindu-i, SPIRESCU, I. 333/34. Dochia areă o noră în casă. O cicălă și o bădă într'una, MUSCEL, 33. Și toi una-l cicălă Să nu-i iașă 'n calea sa, MARIAN, SA. 181. || Refl. || Înțele reciproc) A se certă. *Doză pădărele Stau pe ră-murele: Mierla prin stuș, Sturzu 'n cărpenti, Și se cicălesc, Și mi se sfădesc.* TEODORESCU, P. P. 453b.*

2°. A cere ceva de la cineva, cu stăruință, într'un mod stăruitor și supărător, a importuna pe cineva cu rugămintele, a sta de capul cuiva (să facă ceva). *M'a tot cicălă să-i cumpăr pălărie nouă (Brasov). Ce mă cicălăști atâta, ca un Tigan? (Bilca, în Bucov.)* Com. TOFAN. *Cigăli* = a nu da pace (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

II. **Intr.ans.** A vorbi mereu (verzi și uscate), a spori din gură, a sporovăi, a flecăli. Cf. TDRG. și derivatele.

[Prez. ind. **cicălesc**, mai rar: **cicălă**, -li, -le. Cf. RĂDULESCU-CODIN, I. || **Și**: **cecăli** vb. IV^a. **GORDJAN, H. I 8/10**; — **cicăli** vb. IV^a. *Maica mă tot cicălește, dar geaba mă dăcălește.* SEZ. VIII 190; — (+ **ciugăli**?; ad I 2°) **cigăli** vb. IV^a; — (cu schimb de sufix; ad I 1°) **cicălăi** vb. IV^a = a nu mai da cuiva pace, cu vorba: *Ce mă tot cicălăști?* H. XVII 177. | **Abstracte**: **cicălire** s. f. **DICT**: **cicălitură** s. f. (Ad I 1°) Nu mai pot suferi cicăliturile tale. **LM**: — **cicăleală** s. f. *Azi dem și mândră bucate, Pe parole pezin date, Și mâine, fără căteală, Ospătăm pe cicăleală.* PANN, P. V. I 17. | **Adjective**: **cicălăi**, -ă (ad I 1°). *Mat bine bădă, decădă cicălăi.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 647; — **cicălitior**, -oare = rău de gură, cerlător într'una (RĂDULESCU-CODIN, I. (Ad I 1°) **Cicălitior** în trebile cele casnice. **MARCOVICI, D. 71.** *Să te feracădă Dumnezeu de omul cicălitior!* **LM**. [Bătrân] **ursuz**, **cicălitior**, **OLLĂNESCU, ARS 22**; (ad II) *Aceștia ero!* **cicălitior** *neșuferiți.* **BARAC, ap. TDRG. Ia, o babă cicălitioare și real** **ION CR. II 263**; — **cicălălos**, -oasă (ad II). *Oh, vai, ce om cicălălos, Hodoroagă, flecăros!* **MARIAN, NU. 621b/7.** | **Postverbiale**: **cicălă** s. m. și f. = bărbat s. femeie cărora le place să certe mereu pe altul (pentru lucruri de nimica) cf. **DICT**; **flecar**, **tărăie-brău** (**MARIAN, INS. 456**). (Ad I 1°) *Ce cicălă de om!* **LM**. (Cu funcțiune adjectivală) **Muterea cicălă, gura ca toaca-i toacă.** **IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 299**; (ad II) *Nu mă vătămă, de-mi zici cicălă, de toată lumea mă numește...* *Assanit (tăcutul), adecă toama' din potriță.* **BARAC, ap. TDRG.** — **elea** interj.: imită pe omul cicălitior: *Nu-i mai tace gura, toată ziua l-auzi: cica, cica!* **LM. id.**]

— **Derivat** din ***cicără** (azi **cicoare***), numele unui greier, care prin zăuțul lui neconținut te plictisește (cf. ital. **cicola** greiere) și alimbut neșuferit), iar acesta din lat. vulg. ***cicla** = lat. **cicada**. S. Pușcariu, **Dacoromania V 901.**

CICĂLÓS, -OĂSĂ adj. v. **cicălă**.

CICĂRĂC s. a. 1°. *Rouet à bobiner, bobinoir, dévidoir*. 2°. *Partie du moulin.*

1°. (Țes.) Instrument care servește spre a lua firele de pe moacă (așezată pe vârtelniță) și a le pune pe moșoare (partea lui principală fiind o roată, care pune în mișcare fusul subțire de fier, care și el susține moșorul. Șișești, Mehedinți, com. N. IONESCU, cf. H. III 73); instrument complicat pentru a depănă sculele de pe vârtelniță (**ION CR. IV 306**), compus din sucălă, fusul pe care se pun moșoarele spre a le umplea cu bumbac, precum și țevile, chiorange, pe care stă fusul de fier ce stă la depănatul moșoarelor (H. II 255); o roată vijlăută împrejur, care se întoarce mai repede ca sucăla, și întoarce fusul pe carele se află țeva (**LIUBA IANA, M. 102**); un fel de sucălă cu care se fac țevi de bumbac (H. II 239, cf. II 244); sucălă (**DANĂ, T. 140, PAMFILE, I. C. 261, Gogolina, Bucov. com. AR. TOMIAC, cf. H. XVI 355**), vârtelniță. (H. IX 124). Cf. H. II 274, III 311. *Făcăm mamei țev, la cicărag.* **SANDU, D. N. 161. *Tragi burungiucul la moșor, cu fus de leică: cocoanele din vechime ti trăgeau pe cicăric.* **SEVASTOS, ap. ȘIO.****

2°. (Mor.) Parte a morii (nedefinită mai de aproape.) H. XIV 351.

[**Și**: **cicărare** s. a. (ad 1°) H. III 73, XIV 351, 399, H. XIV 351 (ad 2°); **cicărie** s. a. (ad 1°) **PAMFILE, I. C. 261**; **cicărie** s. a. H. III 171; **cicărag** s. a. H. III 153; **cicărag** s. a. H. II 255; **cicărag** s. a. H. II 255; **cicărig** s. a. H. XII 149; **cicărig** s. a. H. I 348, III 401; **cicărig** s. a. (Gogolina, Bucov.) com. AR. TOMIAC; **cicăhrig** s. a. H. X 77; **cicărie** s. a. ȘIO., H. XII 174, XVI 355, **PAMFILE, I. C. 261**; **cicărie** s. a. H. XIV 107; **cicărit** s. a. (Buzău, com. ST. POPESCU); **cicărie** s. a. **PAMFILE, I. C. 261**; **cicărie** s. a. = vârtel făcut în cruce, care se pune pentru a împiedeca trecerea vitelor pe un drum s. într'o stradă, lămbă, Com. ITTU: (< srb. **čekrč**) **cecar** s. a. = sucăla de făcut țevie (Gherești în Dolj, **ION CR. VIII, 90, cf. Șișești, Mehedinți, com. N. IONESCU**; **cecarăg** s. a. H. II 239; **cecarie** s. a. **ION CR. IV 306, H. V 116, IX 19**; **cecarie** s. f. [Bumbacul] *dupre ce s'a uscat, se deapănă pre moșoare, cu ceacărie (unealtă de depănă).* **I. IONESCU, M. 689**; **ceacăren** s. a. H. IX 124; (Ban. † **cioc**) **cicărie** s. a. **LIUBA IANA, M. 102.**]

— Din turc. **čykrık**, idem. ȘIO., în unele regiuni prin mijlocire bulgară (**čekrčk, čakrčk**) sau sârbească (**čekrč**).

CICĂRĂG s. a. (Țes.) v. **cicărare**.

CICĂRDĂU s. a. Trou (dans la terre, pour un jeu d'enfants). — Gaura, numită și gașcă (1°) s. coteț, de la jocul de-a-poarca. Cf. H. VII 361, 457.

CICĂRÍC s. a. (Țes.) }
CICĂRÍC s. a. (Țes.) } **cicărare**.

CICĂRÍCĂ s. f. (Bot.) = **veninăriță** (Gratiola officinalis)? **Otédric** = un fel de lemn sec, cu grăunte într'insa (sic), ce sună, H. III 269. — Dacă identificarea ce o facem e justă, cuvântul vine din ung. **esikorka** «Gratiola» (< **čikortrosnes**).

CICĂRÍG s. a. (Țes.) v. **cicărare**.

CICĂRIU s. m. (Iht.) *Anguille*. — Țipar, ește lung ca șarpele. (REV CRIT. IV 142), pișcar (POMPILIU, BIH. 1007, MARIAN.)

— Din ung. **esik**, idem, cu adăgarea sufixului nom. agent. -ar, după analogia lui pișcar, pișar. **LACEA.**

CICĂRIU s. a. **Buisson**. — (Ban.) Tufă deasă, tufiș. H. XVIII 282. Cf. **lăstar**.

CICĂȚĂI vb. IV^a v. *cicăli*.

CICĂȚĂIE s. f. v. *cehadale*.

— N. din fr. (după numele oratorului roman; întâia ediție a scrierilor lui a fost tipărită la Roma în a. 1458 cu astfel de litere). Cf. dubletul *cicerone*.

CICERONE s. m. *Cicerone*. — Călăuză care arată vizitatorilor cele vrednice de văzut într'un oraș, într'o regiune etc. *Monahul ce-mi slujed de cicerone mi-a spus că [scăfăria] eră a unui fete ce-a murit acolo*. G. NEGRUZZI, I 217.

— N. din ital. *cicerone*, idem (numele oratorului roman *Cicerone*, dat, în glumă, la Roma, călăuzelor bune de gură care arată și explică monumentele, operele de artă etc.). Cf. dubletul *cicero*.

CICERONIAN, -Ă adj. *Ciceronian*. — (Ca) al lui Cicero, (în) felul de a scrie al lui Cicero. *Stil ciceronian*. [Pronunț. -nt-on.]

— N. din lat. *ciceronianus*, -a, -um, idem.

CICHÉL s. a. (Agric.) *Pellule pour nettoyer le soc et le versoir de la charrue*. — Olic. H. XIV 398.

CICHIĂCĂ s. f. Casca de fer-bianc des travailleurs des pétroleries. — (Mold.) Pălărie de tinchea cum au lucrătorii de la puturi sau de la sonde petrolifere. TDRG.

CICHÎR, -Ă adj. v. *ceacăr*.

CICHIRGI-BAȘĂ † s. m. v. *cichirgiu*.

CICHIRGIU † s. m. *Confiseur*. — (Turcism) Cofetar; spec. purtător de dulceațe (ALEXSANDRI, T. 1750), la Curtea domnească. *S'afungem cofești, ciubucști și cichirgi*. ALEXANDRI, T. 126. [Și: *șiehirciu* s. m. ȘIO. || Starostele cofetarilor se numea: *cichirgi-bașa* s. m. *Șirigă prin saraiu...*; *cichirgi-bașa*! ALEXANDRI, T. 101.]

— Din turc. *Şekerçi*, idem. ȘIO.

CICHIRIG s. a. (Țes.) v. *cleără*.

CICI! interj. Cri pour appeler les chèvres. — Interjecție cu care se cheamă capra. *Cici, capră!* (Cotârșea, în Suceava) ȘEZ. III 159/1. [Pronunț. *ci!*] Și (+ interj. *au!*) *ciema!* interjecție cu care se strigă caprele (Munții Rodnei, în Transilv.). PRECUP, p. 14.]

— Poate identic cu adv. *cice(a)* «nici, întoace». Cf. însă *ci²*, *cic*, *cică²* și *cică³*.

CICI s. m. plur. *Vermicelles*. — (Ungurism, în Transilv.) Tăieței s. tomnagi cam groși. VICIU, GL. — Pluralul unui **cic* (neîntrebuințat), din ung. *esk* «tăieței».

CICIBOTĂ s. f. (Bot.) v. *cibotă*.

CICIC s. a. și adj. 1^a. Nom d'une fleur rouge. 2^a. *Teinture rouge vif*. 3^a. *Laine teinte en rouge vif*. 4^a. *Ceinture rouge vif*.

1^a. (Bot.) Numele unei flori roșii. *Fîre roșii ca cicicu* (Mehedinți, com. STRAMBULESCU). *Boabe de cicic*. BOCEANU, GL.

2^a. P. ext. (Crom.) Văpșea s. culoare roșie aprinsă, deschisă, vie. Cf. ȘIO., (Șișești, Mehedinți) com. N. IONESCU, BOCEANU, GL. *Fețele [= colorile] ce se întrebuințază mai mult în Mehedinți sînt cicic, verde, galben*. I. IONESCU, M. 693, cf. PAMFILE-LUPESCU, CR. 2.

3^a. P. ext. Lână văpșită roșu-aprins. BOCEANU, GL. *Căi cicic am avut, tot nu mi-a ajuns la zăvelc*. id. ib.

CICATRICE s. f. (Med.) *Cicatric*. — Semn lăsat pe piele de o rană, tăietură, arsură, bubă, etc. care s-a închis, după vindecare. *Când mi s'ed reși tîutoarce, ad-mi recențiși ferice, Toți înstelofi pe frunte cu mîndre cicatrice!* ALEXANDRI, P. III 477. [Și: (după fr.) *cicatrîță* (†) s. f. POLIZU. || Verb.: (după fr. *cicatriser*, idem) *cicatrîză* 1^a, (neobișnuit) *cicatrîci* † (PONTBRIANT) IV^a refl. = (despre răni) a se vindeca, a se tămădui, a se închide. | Abstracte: *cicatrîzare*, *cicatrîcire* † (PONTBRIANT) s. f. *cicatrîzat* s. a. | Adjectiv: *cicatrîzat*, -ă = (rană) închis(ă).]

— N. din lat. *cicatrix*, -icem, idem.

CICATRICI † vb. IV^a (Med.) }
CICATRÎȚĂ (†) s. f. (Med.) } v. *cicatrice*.
CICATRIZĂ vb. 1^a (Med.) }

CICE vb. ind. prez. v. *lice*.

CICE(A) † adv. Ici. — (Cu sens local, mai rar temporal) Aici. *Tu zezi cicea bîre*. COD. VOR. 117/3. (: zezi tu cicea bine, N. TESTAMENT 1648; tu zezi a cicea bine, BIBLIA 1688). *Și nu-i sînt surorii lui cicea tîtru noi*. CORESI, ap. CCR. *Dă-mi cicea în bîdă capul lui Ioan*. id. DDRF. *Cice catasîd de la mîndrîrea de la Galata* (a. 1658), ap. CUV. D. BĂTR. I 192, cf. 194, 200, etc. *Iar cicea stărim numele Tatălui*, ib. II 291. *Și cînd fu pîndă cicia și pîndă cicia, și certul se întunecă de noori*. DOSOFTEIU, ap. HEM. 181. (Păstrat în unele regiuni la graul popular). *Cicea, cicea, în ceste curți*. MAT. POLC. 1486. *Te rog cu lacrimi în ochi, ca și lăși de cicea, ca să faci...* T. PAPAHAĞI, M. 171/12. || *De cice* † conj. = de aceea. *De cice roagă cîdrî line fîcine*. IOAN DIN VASLUI (a. 1710), ap. GCR. I 365/22. *Cice așa?* = oare așa? FRÂNCU-CANDREA, M. 98.

— Din lat. pop. *ecce* -*hie* -*ee*, cf. *acicea*.

CICEA adj. invar., adv. *Gentil; gentiment*. — (Rutenism, în Bucov.; în graul copiilor) Frumos, drăguț (Com. g. TOPAN), *g i g e a*. Când desmiardă pre copiii cei frumoși sau le arată vreun obiect frumos, atunci spun că ei sau obiectul respectiv e *cicea*, adică frumos, plăcut. MARIAN, NA. 340/58. *După ce l-au dus [pe copil] la fereastră, moașa zice: Uită-te la lumă cicia, cicia* (frumoasă, plăcută), id. ib. 92.

— Din rut. *šica* «frumos (în limbajul copiilor s. cînd li se arată copiilor un lucru frumos); cf. și ung. *ecce*, idem. Cf. *gicea*.

CICEACLIU, -IE † adj. *Émaille de fleurs*. — (Turcism) Împodobit cu flori. *Șal de India ciceacliu*. FILIMON, c. II 599.

— Din turc. *šekik*, idem, TDRG. Cf. *cicic*, *ciciclic*.

CICERÎ vb. IV^a ? (Înt'r. un descîntec). *Doamna înșucierată, înapoi îndreptată, Cicierîi cuvinte*. (Dorna, în Suceava) ȘEZ. III 204/29. Cf. *cicierîș*.

CICERÎȘ s. m. *Ratleur*. — (Transilv.) Om care nu poate trece nimic cu vederea, fără de a nu-și face observările sale critice pline de satiră și sarcasm împotriva. BUGNARIU, NÂS.

— Dint'r. un ung. **cicseres*, propriu scripitorilor (c. *cicser*-, în *cicseregui* «a ciripi», cf. rut. *šičkati* «a flecăli»).

CICERO s. m. invar. (Tipogr.) *Cicéro*. — Nume dat caracterelor tipografice (literelor) de 12 puncte.

4e P. ext. (Îmbrăc.) Brâu femeiesc, de lână de culoare roșie-aprinsă. Cf. BUCUȚA, R. V., com. N. IONESCU, II. XVI 12, v. 17. *I-aș da via și pristelea și cicicul și zavlea*. POP. ap. ȘIO. *Și eu m'am călugărit Cu cicic și cu vâlnic, Cu cărpă de bo-rangic (Gorj)*. Com. DRAGU.

[Plur. -cicuri.]

— Din turc. *çikik* «floare» (*kumoz çiçeyi* (flori), deseri colorate sau țesute pe stofe; orice fel de stofă sau slămbă cu flori), ȘIO., Löbel, *Contribuțiuni*, 242. Cf. ciceacliu, ciciclic.

CICIC s. m. (lht.) v. cegă.

CICIC s. m. (lht.) Sorte de petit poisson. — Un fel de pește mic. BUGNARIU, NÂS. [Și: *chicete* s. f. VAIDA.]

— Poate, derivate din ung. *kiesi(ny)*, *kiesid* «micos».

CICICLIU † s. a. *Parterre*. — (Turcism) Strat de flori. Cf. ȘIO. *Azupra unei grădini minunate, Împodobită cu copaci, cicicliuri și fântâni*. BELDIMAN, ap. TDRG. [Plur. -cicuri.]

— Din turc. *çiklik*, idem. ȘIO. Cf. cicic, ciceacliu.

CICIE s. f. (Îmbrăc.) v. tiehie.

CICIE s. f. *Ramure d'un arbre*. — Coroana (la băieții din Somegy, Ungaria) s. poala unui arbore (Mînis, Arad). Com. ITTU.

CICIL vb. IV^a. *Faire reluire. S'attifer*. — (Bucov.) A lustrui, a dichisi. [Femeia] ia vâdrariul acela și-l spală frumos, îi cicilește, îi spoete cu aur, îi împodobeste foarte mândru și-l anină în cuiu la icoane. SBIERA, P. 63/64. || Refl. A se găli, a se împodobi. Com. AR. TOMIAC. [Și: *çili* vb. IV^a. Com. id. | Adjective: *çelilit*, -ă = lustruit, dichisit, «clivisit. În urmă au venit și Tigănuș, colcă: *grîjî, pteptînat, çicilî și îmbrăcat numat în aur și mărpăritare*. SBIERA, P. 97/98.] — Cf. cicea¹.

CICIMIGEĂ s. f. v. clemigeă.

CICINA interj. v. cief¹.

CICIOĂCĂ s. f. v. ciefă.

CICIOĂNCĂ s. f. *Glissoire*. — (Ungurism, în Cluj) Gheșușca pe care se dau copiii, iarna. — Din ung. dial. *sisonka*, idem.

CICIO-CICIO! interj. v. ciefă.

CICIRÉZ s. a. v. titirez.

CICIRIS s. m. (Pesc.) *Croc*. — Cărlig mic de carmace. ANTIPA, P. I. 337. [Accentul?]

CICIRIZĂ s. f. (Entom.) v. checheriță.

CICISBÉU s. m. *Sigisbée*. — Curtezan al unei femei măritate, căreia îi înlesnește toate ale casei, pe care o însoțește ori unde iese. COSTINESCU. *A pierde un bărbai, vrea să zică a câștiga zece cicibei*. I. NEGRUZZI, V. 346.

— N. din ital. *cielsbeo*, idem.

CICIGĂ s. f. (lht.) v. cegă.

CICLĂMĂ s. f. (Bot.) *Cyclamen*. — Plantă de grădină (cf. pânea-porcului) din familia primulașelor, cu foi în formă de inimă, verzi deasupra și roșii pe dos, și cu flori albe sau purpurii care atârnă în jos. [Și: (lat. *cyclamen*) *ciclămen* s. a., (cu pronunț. germ.) *șiclămen* s. a.]

— N. din ital. *ciclame*, idem.

CICLĂMEN s. a. v. ciclămă.

CICLĂU s. a. v. țielău.

CICLĂZ s. a. v. chielaz.

CICLIC, -Ă adj. v. ciefu.

CICLIȘM s. a. (Sport) *Cyclisme*. — Sport cu bicicleta.

— N. după fr.

CICLOID s. m. și a. (Geom.) *Cycloïde*. — Curbă descrisă prin întreaga revoluție a unui punct care ține de o circumferență ce se învârteste împrejur unei drepte fixe. [Pronunț. *çlo-îd*. | Plur. -izi și -ide. | Adjective: (după fr. *cycloïdal*) *çicloidăl*, -ă (Geom.) = care aparține unui cicloid.] — N. după fr. *çycloïde* (grec. *κύκλωδής*; «în formă de cerc»). Cf. ciefu.

CICLOIDĂL, -Ă adj. v. ciefoid.

CICLÓN s. m. și a. *Cyclone*. — Vânt mare, cu furtună și vârtejuri, cf. uragan. Cea mai mare abateră... de la lege obișnuită ale vânturilor și aceasta: între alizee și între poli, adică în finutul unde predomină vânturile din apus, se întâmplă adeseori vânturi ciudate, care suflă din toate părțile, făcând un fel de vârtejuri... Masa aerului începe să se miște toată de la dreapta spre stânga împrejurul locului gol, formând astfel un vârtej sau ciclon... Când toată masa se pune în mișcare de la stânga spre dreapta, făcând iarăși un vârtej numit anticiclon... MEHEDIŢI, G. F. 47. *Alexandru a amețit o lume, ca trombele și ciclonii căldători*. CARAGIALE, N. F. 82/83. [Plur. *çloni* și *çloane*.]

— N. după fr. (din engl. *cyclone*, care e grec. *κύκλωσ*, part. prez. al lui *κύκλωσ* «a aduna în-vârtind»).

CICLÓP s. m. (Mitol.) *Cyclope*. — Figură mitică de uriaș cu un ochiu în frunte. Cf. căpca un. [Și: (din grec.) *çiclop* † s. m. *Tot focul Etniei să vedea aprins în Roma, ca când chitlopiti s'ar fi nevoind a face lanțuri pentru toată lumea*. BELDIMAN, N. P. I. 44/45. | Adjective: (cf. il. *çiclopico*, idem) *çiclopice*, -ă, = de ciclop, din vremea ciclopilor.]

— N. după fr. (lat. *cyclops* < grec. *κύκλωπ*, idem).

CICLÓPIC, -Ă adj. v. ciefop.

CICLU s. a. *Cycle*. — Un număr oarecare de... o serie de..., formând un întreg. *Ciclu de conferențe ținute la Universitate*.

Spec. a) (Astr.) Perioadă continuă a unui număr determinat de ani, în care timp unele fenomene astronomice revin în aceeași ordine. Cf. C. R. U. G. *Ciclu lunar s. ciclu lui Meton s. metonian* (CULIANU, C. 295) = perioadă de 19 ani, care aduc aceleași faze de lună în aceeași ordine. *Ciclu solar* = perioadă de 28 de ani, în care datele diferitelor zile ale anului cad în aceeași zile din săptămână;

b) (Fiz.) Seria modificărilor prin care trece un corp până să ajungă în starea lui inițială;

c) (Aritm.) *Calcularea în ciclu numerilor până la 100*. SBIERA, F. 283/84;

d) (Lit. liter.) Serie de poeme asupra aceleiași epoci, asupra aceluiași subiect;

c) (Bot.) Linia spirală formată împrejurul unui trunchiu, unei ramure, prin punctele din care ies frunzele corespunzând una cu alta.

[Plur. *cicliuri* | A d j e c t i v : (după fr. *cyclique*, lat. *cyclicus*, -a -um) *ciclice*, -ă = cu privire la ciclul s. care ține de un ciclu (astronomic s. literar). Poezii *ciclice* au anticlitaxii grecești și ai cului mediu. L.M. Să nu începi, cum începi un *ciclic* cântăreț: Cântă-voiu soarta lui Priam. OLLĂNESCU, H. A. P. 17.]

— N. după fr. (lat. *eyclus*, grec. *κύκλος*; *cercu*). Cf. dubletul *chiclu*.

CICMIGEĂ s. f. *Tiroir, cassette*. — (Pe cale de a dispărea) — Lădița s. cutia (unei mese, unui dulap, unei teșchele în care se aruncă banii vânzătorilor zilnice, într-o prăvălie (COSTINESCU), ladă cu bani (GHICA, s. 407), cf. *chichiță, casetă*. Cătușa a *sparge cicmigea* cu bani. GHICA, s. 407. *Niște hainamale, care îi dă tama pe la cicmigeă*. ORĂȘANU, ap. ȘIO. Trecu în odaia de alături, descuie și trase în afară *cicmigea* de la un sotu de teșche... CHIRITESCU, CONV. LIT. XLIV vol. II 546. *La han trebuș, musai, o femeie. Cine vede de cicmigeă?* id. ib. 656. [Și: *cecmegeă* s. f.; *cigmigeă* s. f.; (cu asimilare consonantică) *cicmigeă* s. f. (pronunț. *țic-mi*). POLIZU, *elșmegeă, cșmigeă* s. f.]

— Din turc. *čekmeğe*, idem. CIHAC, II 560.

CICNI vb. IV^a. *Crener*. — (Despre animale; p. ext., în glumă s. în batjocură, și despre oameni. Cf. H. XI 508) A muri, a căra, a pleși. LB., II. XIV 339. *Murind Crum, stătu în locul lui Ducum, ș'acela cicinăuă curand, stătu Donn Bulgarilor Dieg. DOSOFTEIU, v. s. 27. Fulger... l-au detunat ș'au cicinău. id. ib. 191. Să te răz cicină! — Ba să cicinăși tu!* H. XIV 430. [Și: *eigni* vb. IV^a H. XIV 339. | A d j e c t i v : *cicni*, -ă = mort, cărat.]

— Etimologia necunoscută (Nici slavul *čikni* — căsnuți sa lovi, a ciocăni, nici ung. *csikkani* «a scria, a luxa», *csikkant* «sterpelește» nu se potrivește bine cu sensul verbului românesc).

CICOARĂ s. f. (Bot.) v. *cicoare*¹.

CICOARĂ s. f. (Entom.) v. *cicoare*².

CICORIE s. f. (Bot.) *Chicorée sauvage* (*Cichorium intybus*). — Plantă ierboasă, cu flori albastre, rar roșii-trandafirii s. albe. Din rădăcina ei amară se fabrică un surogat de cafea. Se mai numește și: *cicoare-de-vară, cicorie* (PANTU, PL.). Crește înaltă (H. IX 429), de un metru și jumătate (H. V 415). În ziua de Drăgaică se încing țărani cu un brâu de *cicoare*, ca să nu-i doară mijlocul peste an (H. II 33, 116, cf. 125). Cf. LB., H. 1126, 79, 99, 130, 207, 220, IV 44, 84, IX 338, XI 311, XIV 65. Pentru legenda cicoarei, cf. PAMFILE, CER. 56. || Specie: *cicoare-de-grădina* (*Cichorium Endivia*), cultivată pentru uzul culinar; numită și *cicorie* (PANTU, PL.), *andivie* (LB.). *Csikoré* = cianus. ANON. CAR. *Cicoriele ca niște ochi mari albaştri, vîghează în volurile de fâncauă nemărginită*. DELAVRANCEA, ap. TRDG. *Ochiu unui ținer scump, ca albastrul din cicoare, Și cicoare vreu să rump*. COSBUC, B. 9/2. *Frunză verde de cicoare, Când văzuți vara cu soare, Cătuș-am pădurea deasă, Ca să țin cu dănașă*. ALECSANDRI, P. P. 255/2. *Foate de cicoară, Viața mi-e amară*. TEODORESCU, P. P. 284. *Ai mănăci și nu îți-a foame, Numai te uști pe pictoare, Ca și floarea de cicoare*. IARNIK-BĂRSEANU, D. 212. *Unu om slab și negru și ze zice* că e ca *cicoarea*. H. II 79. || P. ext. Surogat de cafea fabricat din rădăcina plantei. || *Cicoare-de-larnă* = *odolean*. Cf. LB. [Și: *cicoară* s. f. MAT. FOLC. 393, ȘEZ. VIII 82, PĂSCULESCU, L. P. 182; (Mold.) *cicoare*,

cicoară s. f. H. I 19. X 20, 67, 354, 489, 534, XII 286. [Au mîncat] *numai... cicoare*. DOSOFTEIU, V. s. 310b/22. *Foate verde ș'o cicoară*. MAT. FOLC. 1342. *Frunzuleană de-o cicoară*. VASILIU, C. 101. | Cuvîntul a pătruns, prin comerț, în limbă și ca neologism, sub forma *cicorie* s. f., iar prin mijlocirea limbii germane, *ficorie* s. f. (Brașov). — Din lat. **cichoria* (< *cichorium* < grec. *κικύριον*), idem (păstrat ca vorbă populară și la Albești și în Italia meridională).

CICOARE s. f. (Entom.) *Cigale*. [*Cicada orn*]. — Insectă (H. IX 122), al cărei cântec aduce cu țărîitul greierului. E de culoare castanie și pe spinare neagră. Are capul lat și botul lung. Se mai numește și: *greier-de-toamnă* (MARIAN, INS. 456—7). Are forma și culoarea unei muște, dar mult mai mare, mai lată și mai turtită; trăiește în păduri de gorun, se așază pe trunchiu și scoate un sunet strident, care se aude din depărtare [jud. Arad, com. ITTU]. *Tărîitul greierilor și al cicoarei fi adormă*. CONV. LIT. XLIV, II 80 [Și: *cicoară* s. f. MARIAN, INS. 456.]

— Forma originală va fi fost **cicard* (apropiat mai tîrziu de *cicoare*¹), din lat. vulg. **cicula* (alb. *k'ingale*, ital. *cicula*, prov. *cigala* etc.), pentru *cicada*, idem. Cuvîntul se găsește și la Megleniți (*ficiori*). S. Pușcariu, *Revista Filologică* I 270; cf. *cică* II.

CICORIE s. f. v. *cicoare*¹.

CICOSĂL s. m. *Gărdien de haras, cavalier*. — (Mic) hergheligu, călăreț. Cf. DOINE, 237, notă. *De-o fi făcut [măndra] ficiorul, Să mi-i fac un sbicicel, Să mi-l fac un cicosel; Când cu bicicu ș'o pocni, Șeopte tepe ș'or stări, ib.* — Diminutiv în -el din *cicș* (neîntrebuit), iar acesta din ung. *csikős* «hergheligu».

CICOVĂ s. f. Ornement de femme. — (Atestat numai la plur. între podoabele femeiești). Fără altă definiție) *Cicove, mărgele, salbă*. II. II 323.

CICRIC s. a. v. (Țes.) *cicără*.

CICRIT s. a. (Țes.) v. *cicără*.

CICUDIU, -IE † adj. *Rouge*. — (Turcism) De culoare roșie-dechisă. Cf. ȘIO. *O boiamă cicudie cu bibuliri de sormă* (a. 1817). REV. ap. id. — Din turc. *ügde* «jugube rouges». ȘIO.

CICURĂ s. f. v. *chicură*.

CICURI s. a. plur. v. *cicure*.

CIDIR s. a. v. *elghir*¹.

CIDIU, -IE adj. *Benit, niguad*. — Om de nimic, prostănc, motolog. *Ba că al de Nijă e cidiu, ba că al Floarei e ciucu, — apoi pe cine vrei să tei?* (Merii-Petchii, Sudiți, jud. Ilfov). CONV. LIT. a 1910, 508.

CIDRU s. m. sing. *Cidre*. — Vin de poame, mai ales de mere. BIANU, D. S.

— N. după fr.

CIER s. a. *Sîgnă*. — Cier = un mod de a-și însemna, prin creștături, lemnele sale ori pe cele făcute de el pentru proprietar. În sine e un fel de răboj; ficare om își are însă semnul său neasămănător cu al altora (Munții Sucevii). ȘEZ. II 186/2. [Pronunțat monosilab.]

— Rostire dialectală (*șer*) pentru *h'er=șter* (2^a) esențial ars cu fierul pe armurul vitelor, spre a le desemna ca ale sales. N. Drăgan a, *Daco-romania* I 313—314.

CIER s. a. v. cealr.

CIFĂIU s. a. *Gravier*. — (Transilv.) Pietriș. DICT. (Cuvânt suspect).

CIFERT (†) s. a. v. sfert.

CIFLAC † s. a.

CIFLĂC † s. a. } v. ciftlăc.

CIFLIC a. a.

CIFRĂ vb. 1^a v. cifră.

CIFRA s. f. 1^a. *Zéro*. 2^a.—5^a. *Chiffre* (nombre, somme, monogramme).

1^a. † (Numai în L.B., cf. etimologia) Zero, nulă. 2^a. Semn care reprezintă un număr. *Cifre arabe*, cele întrebunțate astăzi. *Cifre romane*, reprezentate prin litere majuscule. O *cifră scrisă la stânga unei altele* reprezintă unități de un rang de zece ori mai mare. CLIMESCU, A. 13. *Meloda ultimă a sume a cifrelor numerilor*. id. ib. 83. *Iar dacă se 'ncurcă în tre-un loc, la vro-o țifră* [din registru] și nu-i da de căpădăiu, își adună gândurile. I. A. BASARABESCU, CONV. LIT. XLIII 402.

3^a. Număr, sumă. *Veniturile au atins cifra de...* I.M. *Sîntele locuri găsesc neîndemănate o cifră schimbătoasă în fiecare an* (a. 1855). URICARIUL, IV 435¹². *Nouă nu ni se pare exagerată cifra*. RĂSCANU, L. LXXIII¹². *Mai toate acele cifre nu sînt interesante decît prin curajul de a fi așezate în rubricile unde le vedem*. MAIORESCU, CR. I 329¹².

4^a. P. ext. Caractere numerice întrebunțate, prin conveniune, în locul caracterelor alfabetului, într'o scriere secretă. *A scrie o scrisoare în cifre*. I.M. | P. anal. Orice semn convențional adoptat pentru o scriere secretă, pentru a marca prețului unui obiect, etc. *Cheta cifrei s. a. cifrului*.

5^a. P. ext. Literele inițiale ale numelui cuiva, cf. monogramă. *Armăturile și țifra ții sînt cusele pe ea*. C. NEGRUZZI, III 339¹².

[Și: (cf. germ. *Ziffer* s. rus. *цифра*) țifră s. f.; (ad 4^a) cifru s. a. și (cu pronunțare fr.) șifru s. a., cu plur. *cifruți, șifruți*. | Verbe: *cifra*, (învechit) țifra 1^a = (ad 2^a) a indica un număr cu ajutorul cifrelor, a numerota. I.M.; (ad 3^a) a calcula cu cifre, a evalua. *A cifra cheltuiala*. [Și refl. *Cheltuielile se cifrează* (= se ridică) la suma de...; (ad 4^a, cu formă franțuză și fră vb. 1^a) a scrie cu cifre, într'o scriere secretă, telegramă, etc., (întrebunțat mai ales ca part.-adj.) *cifrat* (șifrat), -ă. *În același an, el transmite depeși cifrate prietenilor săi de peste hotare*. IORGA, L. I 300; — (numai la EMINESCU, format după *descifra*) *incifra* 1^a = a încurcă, a încalcă. *Carte tristă și 'ncălțată*. Ce mai mult o încifrează cel ce vrea a descifra. P. 182.]

— N. din ital. *cifra* (m.-lat. *cyfrum, cifra*, din arabul *šifr* zeror). Cf. *descifra*.

CIFT-DULĂP † s. a. v. ciftă.

CIFTEĂ s. f. *Fusil à deux coups*. *Fusil court*. — (Turcism, în Dobrogea, învechit, rar, pe cale de dispariție) Pușcă cu două țevi (H. II 290); pușcă cu țevă scurtă (H. II 282). [Compuse: (ture. *cifte kagyk*) *ciftăleale* † s. a. = fes în formă de calc, purtat odinioară de cocoonă. ȘIO. — *ciftă-dulăp* (*ciftă-dulăp*) † s. a. = chereștă adusă cu pluta (?). *Doi bani de tot ciftă-dulap ce vine pe Siret*. CONDICA (1776), ap. ȘIO., cf. URICARIUL, I 87¹². RĂSCANU, L. 68¹². *Lei 2 de tot ciftă-dulap* (Mold. a. 1820). IORGA, S. D. XXII 11; — (c. ture. *ciftă-tator*) *ciftă-tatar* † s. m. = păreche de curieri, însărcinați cu misiuni importante. *Îndată se puseseră ciftă-tatari la Tarigrad, cu înțînținare*. VĂCĂRESCU, ap. ȘIO.]

— Din ture. *cift*, *cifte* epărechea. CIHAC, II 565. ȘIO, LOBEL, CONTR. 242 (*cifte țăfenk* apușcă cu două țevi).

CIFTE-DULĂP † s. a. } v. ciftă.

CIFTE-TATĂR † s. m. }

CIFTILĂC † s. a. }

CIFTILIC † s. a. } v. ciftlăc.

CIFTLĂC † s. a. *Ferme; maison de campagne*. — (Turcism, ieșit din uz) Moșie mică, fermă, conac de moșie (cf. ȘIO.), parte de moșie (PAMFILE, J. II), feudă (IORGA, S. D. XXI 40). *Un ciftlăc ce avea Reț-cendî, depărtat de liman*. CRONICĂ, ap. ȘIO. Să-l ducă la Iambol, la ciftlăcul lui, carele este aproape de Odrișu. MAGAZ. IST. IV 154¹². *Se pogoră a cercă cu pradă cogrăste sau, cum zic Turcii, ciftlicurile ce eră pe hotar*, DUMITRACHE, 372. *Să nu aibă case, prăvălii, ciftlicuri, mori, slugi sau slujnice din pământeni, după vechiul obicei*. id. 462. *Le-au hărăzit și locuri, două în Odrișu, unul în poștea mitropoliei, peste uliță, să facă saraiu...* *Iar unul oșară din Odrișu, pentru ciftlăc*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 255¹². *Vitele ce sînt în zeama ustaliți la Mangalia și care sînt la ciftlăcul Mangaliet*. TES. II 311. *Mai la voie este un sîtucean, în chip de ciftlăc, ce se cheamă Rizvan-aga*. ARHIVA R. II 142. *Nu este tertat a avea în pământul Moldovei neguțătorii otomani ciftlicuri*. URICARIUL (a. 1802), ap. ȘIO. *În urmă au sosit opt(și) muscălești puteri, și au gonit pe Turci peste Dunăre, și le-au stricat toate ciftlicurile, și au stăpănit aceasă țară zepte ani*. DIONISIE, C. 164¹². *Trecea peste Dunăre prin ciftlicurile Vidintilor*. ZILOT, ap. ȘIO. *Spune lui Ionescu să-mă copie și mie un ciftlăc, căci am de gînd ca cel mult de primăvară să merg să mă așez în Dobrogea*. GHICA, A. 537. *Un mic ciftlăc lângă Silivrio*. id. s. 363. *În hanurile turcești care se așă pe ciftlicuri* (notă: mici proprietăți particulare)... *nu se păsăte altă mîncare decît pește (lăpă)*. REV. P. IST. I 390. [Plur. *lăcuri*. | Și: *ciftlăc* † s. a. ȘIO., *ciftlăc* † s. a. ib., *ciftlăc* †, *ciftlăc* †, *ciftlăc* †, *ciftlăc* † s. a. ȘIO., *ciftlăc* †, *ciftlăc* †, *ciftlăc* † s. a. IORGA, S. D. XXI 40, *ciftlăc* †, *ciftlăc*, *ciftlăc* †, *ciftlăc* † s. a. PAMFILE, J. II, (greșală de tipar) *ciftlăc* † s. a., *ciftlăc* s. a.]

— Din ture. *ciftlik* (*ciftlik*) ferme, maison de campagne, métairie. ȘIO.

CIFTLIC † s. a. v. ciftlăc.

CIFŪT s. m., adj. v. cufut.

CIGĂ s. f. 1^a. *Escargot*. 2^a. *Treast*, *gruc*. 3^a. *Hie, demotelle*. 4^a. *Toupie*. 5^a. *Jeu d'enfants*.

1^a. (Zool.) Melc. LB., LM., CABA, SĂL. 2^a. P. anal. Scrpete, macară. Cf. LB., LM., etc., STAN, M. 150.

3^a. Maiu de crăpat lemne (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), unequală de fier s. schiă cu care se bat stâlpii de stejar în pământ (Nemișiori-Vânători, jud. Neamtu, ION CR. VI 218).

4^a. Sfârțec, țilirez. DICT., cf. H III 312. 5^a. Un joc de copii. *Se mai joacă d'a ciga*. H III 312.

[Și: *cegă* s. f. (ad 2^a) POLIZU, BARGIANU.]

— Din ung. *csiga*, idem (1^a, 2^a, 4^a).

CIGĂ s. f. (lit.) v. cegă.

CIGĂ-MICĂ s. f. (Bot.) = bureți-galbeni. PANTU. PL. | Fig. (Mai ales complement al verbelor a vorbi, a spune, a da, etc.) *Cigă-mică* s.

la plur. **ciguri-miguri** (L.B., etc.) = nimicuri, fleacuri (cf. L.B., etc.), te miri ce și mai nimica (Mănăstirea, Botoșani, ION CR. III 345). [Și: **cigă-migă** s. f., **ciga-niga** s. f. art. ION CR. III 345, **ciga-nigai** s. m. invar. *Umbă cu cigat-nigai* = după doi iepuri, cu curu'n două luntre. PAMFILE, A.]
— Din ung. *csigabiga* (*csiga-liga*, *csiga-riga*) = întortochiat; închiric; un fel de melc. Asemnarea acestor bureți cu un melc — în alte părți li se zice «urechiuși» — s'a făcut din cauza formei lor întortochiate. Prin etimologie populară, s'a amestecat cu cuvântul smelc. Cf. *cigarete*.

CIGĂ-MIGĂ s. f.

CIGĂ-NIGĂ s. f.

CIGAI-NIGAI s. m. invar. }

v. **cigă-mică**.

CIGĂIE adj. f. v. țigale.

CIGĂLI vb. IV^a v. cleali.

CIGĂLI vb. IV^a v. cîguli.

CIGĂRE adj. f. v. țigale.

CIGĂRETE s. m. (Bot.) Sorte de *champion*. — Bureți albi; cresc mulți laolaltă prin ierburii, dar nu prin păduri; sânt buni de mâncat. Se mai numesc și *micureți* (Cuvin, Arad). Com. ITTU. Cf. *ciuculete*.

— Forma *cigarete* este un singular nou din pluralul — mult mai des întrebunțat, căci acest solu de bureți cresc mulți împreună — *cigareți*, cuvânt care ar putea fi un ung. *csiga-reece* (din *csiga* «melc» și *reece* «ceva întortochiat, compus ca *csiga-biga*, *csiga-boga*, *csiga-buga*, *csiga-liga*, *csiga-riga*), cf. *cigă-migă*.

CIGHÈR s. a. v. ceagăr.

CIGHÈR s. a.

CIGHERĂȘ s. a. }

v. **eighir**¹.

CIGHILÎ vb. IV^a v. cîguli.

CIGHIR s. a. 1^a. *Fraise d'agneau*. 2^a. Sorte de mets.

1^a. (Anat.) Partea încrețită a măruntaielor la miei (ȘIO.), praporul (mielului PAMFILE, CRĂC., glosar, H. I 107), băzăr. *Ţighir*, cu praporele lor. TARIF (a. 1792), ap. ȘIO. *Frângerea... ceghritului, dacă se rumpe păretele pântecului de sub piele, încât măruntaiele tea afară... FILIPESCU, ap. TDRG. Trimetă la măcelar Și luă ghighiri (fcați) de jânțari. MAT. FOLC. I 495.*

2^a. (Culin.) Tocătură făcută din ficat, plămâni și mațe de miel (s. de oaie H. X 255), preparată cu ceapă și cu ou și învâlită în prapor de miel (H. I 107, ȘEZ. V 56/58, VI 77, PAMFILE, CRĂC. glosar), drob (com. MARIAN); tocană (ȘEZ. XXXII 15). Cf. H. X 318, 540.

[Plur. -ghiruri ȘEZ. V 56/58. || Și: **eigher** s. a. DDRF.; **ceghiru** s. a.; **ŷighir** s. a. PAMFILE, CRĂC., glosar), (hiperurbanism) **ŷibir** s. a. id. ib.; **oidir** s. a. H. X 318; (Munt.) **gighir** s. a., (< n. grec. *γίγυρις*) **ŷighir** s. a. | Diminutiv: (ad 2^a) **eigherăș** s. a. Cei mai mărgiori de-abia așteaptă să mănânce chigcuță și cormădiori făcuți cu usturoiu, *eigherăș* și costițe fripte în hărădu. PAMFILE, CRĂC. 2.]

— Din turc. țeger «fressure, poumon, foies. ȘIO.

CIGHIR s. a. v. ceagăr.

CIGMEGEĂ s. f. }

CIGMIGEĂ s. f. }

v. **clemigeă**.

CIGULÎ vb. IV^a v. cîguli.

CIGULIȚĂ s. f. (lit.) v. cegă.

CIHĂI vb. IV^a

CIHĂRÓS, -OĂSĂ adj. }

v. **cehă**.

CIHĂRÓS, -OĂSĂ adj. *Fâché, méchant*. — (Zagra, l. Năsăud) Incrunțat, mánios. ráu. — Cf. *ce hăi*.

CIHĂUS † s. a. *Arsenal*.—Arsenal. CIIAC, II 52.

— Din rus. *cejggaus* (< germ. *Zeughaus*), idem. CIIAC, II 52.

CIOAIE s. f. v. acioale.

CIOHODĂR † s. m. v. ciohodar.

CIOURÉZ s. m. (Ornit.) v. huburez.

CIL CILA † adv. = *aci, acia*. *Mărgănd cila și 'ncolea*. DOSOFTEIU, V. S. 209.

CINI vb. IV^a — (Numai la RĂDULESCU-CODIN; despre vite) A țâcăni de colo până colo, de foame.

CII s. m. (Ornit. Rutenism) = scatiu. MARIAN, O. I 388. [Și: *cis* s. m. id. ib., *ciz* s. m. id. ib.]

— Din rut. *čyž*, idem. CIIAC, II 52.

CIJMĂ s. f. (s. d.) v. cismă.

CIJMĂITOARE adj. f. *Malveillante*. — (În descântece) Voitoare de rău. ȘEZ XXXII (v. XX), 145.

— Probabil rostire dialectală pentru *chizmitoare* = *pizmitoare*.

CIJMEĂ s. f. v. cișmeă.

CIL adj. m. *Taché*. — (Turcism. în Bucovina, despre cai). În trei peri. H. XIV 359.

— Din turc. *çil* «gris». LACEA.

CILEÁNDRA s. f. invar. (În expresiunea-*Umbă de-a cileandra* = fără de nici o grijă, ne-păsător, fără de nici un capăt. Com. FURTUNĂ) [Și: *cileandra* s. f. art. (Coreogr.) = numele unui dans național, în Argeș (cf. romanul *Ciuleandra*, de Liviu Rebreanu).
— Cf. ung. *csellegni*, «a rătăci, vagabondă». Cf. *ciligăie*.

CILÉD s. a. v. ciled.

CILEHOAIE s. f. (Ornit) v. ceahlău.

CILEN † s. a. *Membre d'un tribunal, juge*. — (Rusism, în Moldova, în întâia jumătate a sec. XIX, ieșit din uz astăzi) Membrul unui tribunal BRĂESCU, M. 64/1), mădular. *Se adăcrește de cătră mine, cilen al presurteiei* (a. 1838). URICARIU, XIV 238. *Incăltiturile cilenurilor aceștii judecătórii* (a. 1825) ib. XI 359/27, cf. (a. 1839) V 11/29. *Au răzut din parica unora din cilenurile gaid[ecătoriei] că urmează abateri din forme și călcări de pravile*. IORGA, S. D. XXI 270. *Din pricină că cilenul rânduít au fest boínav peste trei luni...* (lași, a. 1835) ib. XXI, 404. [Pronunț. monosilab: *çen*. | Plur. *citenuri*. | Și: *çlen* s. a. *Se urcase cu vremea până la rangul de çlen la Divanul apelatîre*. I. NEGRUZZI, I 352.

— Din rus. *çlen* «membrus».

CILÎ vb. IV^a v. cleli.

CILIBÁCHE s. m.
CILIBÍC s. m.
CILIBIDÁCHE s. m. } v. *clibbu*.
CILIBILÍC † s. a.

CILIBÍU, -IE adj., s. m. f. I. 1°. Noble. 2°. *Monstieur. 3°. Elegant, gracieux, beau, poli. 4°. Dêlicat. II. Nom de chèvre.*

I. A. dj. 1°. † (Odinoară, titlu dat de Turci mai ales Europenilor și echivalent cu *sefendis*, rezervat Turcilor) Nobil, frunțos, distins, boier (2°). Cf. ȘIO. [Italienii] sânt subțiri, pentru aceea le zic *gentilomi*, cum zic Grecii celebri. LET. I 8/*n. Grigorascu veș postelnic, Grece Jârigrâdean, din toți Grecii acestia a doua domni cu mai bun și mai înțeles și celebri. ib. II 425/12. Alerga la cei străini Greci, de-i apucași care de care să vă fie gineri, că-s cilibii și bogăși. ib. II 442/12. (Astăzi, rar; substantivat) Cine sânt cu cilibii, de umbilă câte un an numai în caleci? JIPESCU, ap. ȘIO.*

2°. (Titlu de politețe; ieșit din uz) Domn, chir, boier, † jupân. Cf. ALECSANDRI, T. 1751. *Bine, cilibiule! Eu țiști votu terță banii. BARAC, T. 32.*

3°. P. e. x. l. Elegant, fin, grațios, frumos (LB., com. AR. TOMIAC), curat (LB., com. AR. TOMIAC, H. X 576), bine făcut, avânt, frumos gătit, împodobit (ȘEZ. V 56/22, cf. H. X 576), subțiro, tras prin inel (MUSCEL 6); bine-crescut, delicat, politicos, galant; deosebit, neobicinuit (contrariul de la banal). Să fie desădârșit procopșit, ca un cocoșag cilibiu. STAMATI, ap. ȘIO.—Dă-mi o rimă la pădure. — Mure. — Dă-o dracului, că prea e spălăciță! Dă-mi una mai cilibie. VLAHUȚĂ, N. 73. *Lumea ce gte mai cilibiu cu misterie. V. A. URECHE, ap. TDRG. Putu mai cilibiu și mai frumos ca al meu năcări n'am putut ofi. MARIAN, O. II 40. Mai teri auziu, hinc, că dăscăleci copilor de la jâră umbilă cu minciuni și 'mpândără vorbe, că limba rumânească curată nu e cilibie, că e mai bine să vorbești ca la oraș. JIPESCU, O. 54. Să e 'nădă o mizerie Delicată, cilibie. ORĂȘANU, ap. ȘIO. *Lelii, trup cilibiu, Ce porți otravă sub brâu, De omori omu' de tîu? ȘEZ. II 198/11, cf. VIII 59. Mierliță, mierliță, Poșare peștriță, La cap cilibie, Cum imi place mie. POP, ap. ȘIO. || A. d. v. Mândrașo de peste râu, Poartă-le mai cilibiu, Lasă-mi poarta descuiată, Să viu la tin' cîte-odată. POP. (din Vâlcea).**

4°. Delicat, gingaș, slăbuț. Mici și moi coapsele arată slăbăciune, cilibiu și fricos om. FIZIOGNOMIE (a. 1785), ap. GCR. II 145/11.

II. S. f. Nume de capră. H. IX 60.

[Ș]: (urmat de nume) cilibii s. m. nedec. = chir, domnul, conul. Cilibii *Andronache* imi serie că de astăzi înainte ai să fii unul dintre slugile casei mele. FILIMON, C. I 658; — *celebiu, -ie* adj., (cu pronunțare grec.: *çelebiç*, ad I 2°) sebi s. m. *Iaca un Grecușor. El trebuie să prețuiască plăcintele. N'auzi, sebiș ALECSANDRI, ap. ȘIO.*; — (cu rostire dialectală) cilibiu, -e adj. = (ad 3°) fercheș (ION CR. IX 27), grifului, curat cu hainele (H. X 576); — *cilinghiu, -ie* adj. *Iti frumos și cilinghiu* (Suceava). ȘEZ. XXXII vol. XX, 8. || Diminutive: *cilibidăchi* s. m. nedec. (Ad I 2°) *Care moșii, cilibidăchi? ALECSANDRI, T. 137, (scurtat) cilibăche* s. m. = nume de căne ciobănesc. H. I 328, XII 30. || Abstract: (c. turc. *çelebiç*) educație bună) *cilibilăe* †, *cilibilie* † s. a. = purtare de om bine-crescut, gentilețe, noblete, politețe, curtoazie, urbanitate. S'ou ascuns... în casa unui pașă, care... În 40 de zile l-au ținut cu mare cilibilic. CANTEMIR, ap. TDRG. *Mitriston cu Milorodovici generou apoi de la prințipul Ipsilanti, prin ved-istier, să-și arate Măria-sa cilibilic, de a-i mulțumi cu 70 sau 80 de pungi de bani, pentru ostentia lor. DIONISIE, C. 216/11; (păstrat până*

azi sub forma scurtată) *cilibie* s. a. = fel [de a se purta], obicei: *Lasă-l; dă-i bună poce, c'asta-i cilibie!* lui Com. FURTUNA.]

— Din turc. *çelebi* «seigneur (grec sau european); poli, ayant de bonnes manières, noble, aimable, gracieux». ȘIO.

CILIC s. a. 1°. *Acier. 2°. Perle d'acier.* — (Invechit).

1°. Oțel (I. GOLESCU, C. I 41^b, CIHAC, II 565) confecționat în formă de bobite găurite (ȘIO.) *Fierțurile, decocturile de îndulcirea sângelui: cilibic, zerul, zemuri de turbur și de orz înfrunțit. PISCUPESCU, O. 211/12.*

2°. (Mai ales la plur.) Mărgea (de metal) lucioasă. Cf. POLIZU, CIHAC, II 565. *Ciubucul... împodobit cu calți de mărgele și de cilibicuri. V. A. URECHE, ap. TDRG. Cu ochi negri și ei, ca două cilibicuri negre. CHRITĂȘCU, CONV. LIT. XLV 365, cf. 368.*

[Plur. -licuri. || Ș]: (ad 1°): *celice*; — (din grec. *κελίς*) *țelice, țilie* † s. a. I. GOLESCU, C. I 41^b.]

— Din turc. *çelik* «otet». CIHAC, II 565.

CILIGĂIE s. f. *Vacarme.* — (În Vâlcea) Gălgie. VĂRCOL, V.

— Cf. ung. *cellegni* «a face glume, a face drăci». Cf. cileandră.

CILIHOU s. m. (Ornit.) v. *ceahlău*.

CILIMINĂ s. f. (Bot.) = filimică (Sălcua, jud. Turda-Arieș). BULET. GRĂD. BOT. V 56.

CILIMNIE s. f. (Bot.) = filimică (Tagul-mare, jud. Turda-Arieș). BULET. GRĂD. BOT. V 56.

CILINDRIC, -Ă adj. }

CILINDROID, -Ă adj. s. m. } v. *cilindru*.

CILINDRU s. a. 1°-2°. *Cylindre. 3°. Chapeau haut de forme.*

1°. (Geom.) Corp, în formă de coloană, născut din învârtirea unei drepte împrejurul unei axe cu care e paralelă, cf. s. ul. *Cilindru drept*, a cărui generatrice e perpendiculară pe planul directoarei. *Cilindru oblic*, a cărui generatrice e oblică pe planul directoarei. Cf. MELIC, G. 221/12. Să luăm doi cilindri verticali de mărime deosebită, reușii între dânsii prin un tub orizontal. PONI, F. 44/12. *Cilindrul central de jeștură. GRECESCU, FL. 5/12.* | P. anal. Sticlă (cilindrică) de lampă. *Cilindrul lămpi de petrol.*

2°. P. anal. Tăvălug. *Cilindrul acesta iaste un lemn gros și rotund, în capetele cărui se înlocuște două preșii așa ca cilindrul să se poată înturna în dânsze. ECONOMIA, 24/12. Cilindrul... omoară goangele, găoșii și viermușcii cei stricători holdor. id. 25.*

3°. P. anal. Pălărie înaltă cilindrică, joben. Cf. ION CR. II 13. *Domni în cilindră și pălărie tare. IORGA, B. 81.*

[Ș]: (Transilv. < germ. *Zylinder*, mai ales ad 3°) *țilindru* † s. a.; (cu pronunțare grecească) *chilindru* † s. a. || Adjective: *cilindric, -ă* = care are forma unui cilindru. *Când directricea este o curbă și când suprafața cilindrică se mărginește prin două planuri paralele, se capătă un solid care se numește cilindrul. MELIC, G. 221/12. Deavălire cilindrică. CULIANU, C. 140 (cu funcțiune adverbială) *În fund e altarul bolii cilindrică. GHICA-BUDEȘTI, MON. IST. I 28; — (după fr. *cylindroide*, compus cu grec. *ειδος*; «formă») (Geom., Anat.) *cilindroid, -ă* (pronunț. -dro-id) = care seamănă cu un cilindru. ȘI s. m. Un *cilindroid* = solid care seamănă cu cilindrul, dar având bazele elipse în loc de cercuri.]**

— N. din lat. *cylindrus* (grec. *κύλινδρος*; idem)

CILINGHIU, -IE adj. v. cilibiu.

CILIOAIE s. f. (Ornit.) v. ceahlău.

CILIPCHI vb. IV^a v. cîrpli.

CILIPSI s. m. plur. tant. = Filipi, MARIAN, SE. I 254, PAMFILE, S. T. 113, D. 163. Cf. chilichi.

CILIPÍ vb. IV^a v. cîrpli.

CILVIE s. f. (Bot.) v. șalvie.

CIM s. a. }
CIMÁ vb. I^a } v. cin'.

CIMÁȚINĂ s. f. v. cîmote.

CIMBÁL s. a. (Muz.) v. cimbal.

CIMBÉR s. a. (Îmbrăc.) v. cîmbîr.

CIMBÎR s. a. (Îmbrăc.). 1°. Sorte de coiffure de femme. 2°. Coiffe.

1°. (Îzverna, în Mehedinți) *Cîmbîrul* este... un fel de conciu: îi poartă [femeile] cele bătrâne, ca broboadă. II IX 61, cf. 123.

2°. P. ext. Prin Mehedinți, Ialomița, Brăila, Dobrogea, Brașov și satele din jur, până în valea (rahovei) *Gîmbîr* = o învalitoare de cap pentru femeile căsătorite, făcută din borangic (VICIU GL), cârpă de legat la cap (MOLDOVAN, T. N. 243), măricică: cîmpul e negru-vînat, cu pușorii roșii...; marginile sînt cu flori mai mari, roșii, brăzdate de galben... Când se pune miresii *gîmbîrul* în cap, se zice că so învălește (PITIȘ, REV. N. I 108; cf. v. 1); *cîmbîr* = batistă de lână (II IX 123); *cîmber* = tulpan (II XIV 351), te-temel (II II 245, cf. 362), *cîmber(tu)* = tulpane colorate cu care se leagă la cap nevestele tinere (II II 255, cf. 240, 271, 282, 290, 300), te-temel sau maramă (II VII 95, cf. 70, 171, 360, 141, 330, XIV 22, 66, 107, 236, 378) cf. II XI 277, 341, 390, 410. Cf. broboadă, bariș, testemel, tulpan, rariță, năframă, maramă, cârpă, bocceă, grimeă. Își înnoadă *cîmberul* sub bărbie și porul. SANDU, D. N. 266 83-și cîmpîr *cîmbîr(u)* și fes. TEODORESCU, P. P. 613_{1/2}. Luă-toiu... brău... din Tarigrad și *cîmber(u)* de la Berberi (ibid. 87)_{2a}. Te cunosc după *gîmbîr(u)* Că cîți puic... BIBICESCU, P. P. 228₂ (explicația smărgel, dată de editor la pag. 465, e greșită). † Ti-ai văzut *gîmbîru* 'n cap: te-ai văzut învalită (smăritată). PITIȘ, REV. N. I 108.

[Și: *cîmbér* s. a.; — *cembér* s. a. *Incepă, fără grabă, să coboare din roșturi cutile, pline de tulari, mahrome și cemberuri orientale*. TAPRALI, S. 64; *cîmber* s. a.; — *cîmbîr* s. a. (II II 285); — *cîmbér* s. a.; — *gîmbér* s. a.; — *gîmbir* s. a.; — *gîmbir* s. a. (PĂRVESCU, II.)]

— Din turc. *cembir*, *cembir* «cer» și *evâle*. (Cu-vântul se găsește și în limbile balcanice și la Aromâni; cf. ȘIO).

CIMBIR † s. m. sing. (Bot.) v. cimbru.

CIMBISTRĂ vb. I^a v. cîmbîstră.

CIMBÎSTRĂ s. f. *Pincette (ă epiler)*. — Mic instrument de metal, în formă de clește, latrebunțat spre a smulge firele de păr, cleșțisor, (în graiul medicilor, franțuzimul) pensică. N'ai decodă să te tunzi cîmbîr, și păr'u e rămăne pe cap să-l smulgi cu cîmbîstră, fir căde fir. ALECSANDRI, T. I 14. Un tănăr care-și petrecea viața la oglindă, între pomezi, piepten și cîmbîstre. GANE, ap. ȘIO

II, 127. *Sprâncenele subțiri...*, plătite cu cîmbîstră, C. PETRESCU, C. V. 195. *Cleștele de smulă [perii răi] samănu cu cîmbîstră, dacă nu cumva se zmulg chiar cu cîmbîstră*. ȘEZ. I 256. [Și: (c. n.-gr. τζυμίστρα) *țîmbîstră* s. f. CIHAG, II 565, *țîmbîstră* s. f. PONTBRIANT. | Verb (neintrebunțat): *cîmbîstră* I^a = a scoate perii cu cîmbîstră. COSTINESCU.] — Din turc. *cîmbîstră* (ȘIO.), *țîmbîstră* (CIHAG, II 565).

CIMBÔIU s. a. v. cîmpolu.

CIMBOLICĂ s. f. (Bot.) v. țîmbolică.

CIMBRIȘOR s. m. sing. (Bot.) v. cimbru.

CIMBRU s. m. sing. (Bot.). 1°. *Thym (Thymus serpyllum, lanuginosus, ovotus, alpestris, comosus)*. 2°. *Sartette (Satureja hortensis)*.

1°. Plantă miroitoare și aromatică din familia labiatelor (numită și cîmbrișor sau cimbrușor, cimbru-de-câmp, cîmbrișor-de-câmp, sârpun, sârpunel, sârpunele, schinduf, timian) întrebuințată în medicină (în formă de infuziune) ca excitant, de păstori ca plantă aromatică în zeama de carne, pentru a înocul cimbrul-de-grădină. Cf. PANȚU, PL. 59. DAMÉ, T. 185 și 187; BIANU, D. S. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 39, H. I 344, II 26, 79, IV 441, IX 142, X 534, XI 311, XII 286. *Vine cimbrul de câmpuri cu fetica de rie, Naștrul din ballă vine...* ALECSANDRI, P. III 55. [Și: *cîmbru* s. m. II III 473. | Diminutiv: *cîmbrișor* s. m. LB, II III 209, 242, X 85, XII 261, 286, XVI 103, PANȚU, PL. 59. MARIAN, S. II 53, PĂCALĂ, M. R. 18, GOROVCI, C. R. *Frunză verde cîmbrișor, Bate murgul din picior...* ȘEZ. I 10, SEVASTOS, C. 77, 142, cf. ȘEZ. VIII 59. *Oblojele de frunze și scoarță de nuc, socărf, cîmbrișor*. ȘEZ. II 69. *Se fierbe cîmbrișor...* cules înativ de Sănzăne... la un loc cu frunze de măr dulce și frunze de gutui. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 39. Prin jud. Suceava coaja de măcieș... se fierbe cu socărf, scoarță de prun și cîmbrișor, adăugându-se pînă-acră, și se dob'ndește o zărnă roșie, PAMFILE-LUPESCU, CR. 103; — *cîmbrișor* s. m. H. X 353. PANȚU, PL. DAMÉ, P. 187. | Compuse: *cimbru-de-câmp* s. m. H. III 306, XI 385, PANȚU, PL. 60, BIANU, P. S.; — *cimbru-silballe* s. m. H. II 116, XI 326, XII 137; — *cîmbrișor-de-câmp* s. m. Zărnă de măr dulce, de socărf și cîmbrișor de câmp e bună, cînd boala e ușoară, ȘEZ. I 16. *Se fierbe la oală coji de corn uscate bine la umbră, cu puțin socărf și cîmbrișor de câmp...* PAMFILE-LUPESCU, CR. 101.]

2°. Plantă miroitoare și aromatică din familia labiatelor, cultivată foarte mult pentru trebuțiile bucătăriei, care se numește și *cimbru-de-grădină*, *piperniță-de-grădină*, *lămăioară*, *lămăiță*, *ciumurică*. Cf. PANȚU, PL. 59-60 și 141-2, BARONZI, I 131, BUD, P. P. (glosar), PĂCALĂ, M. R. 18, DR. I 362. *Cimbru* = pulegium. ANON. CAR. Să-i toci mărunt, amestecându-i cu foi de pătrunjel locale, cimbru, izmă, GCR. II 44. *Faci știri împărșii[i] tale, că înțiuș croșincioșul chipere, și chiminul cel mare și cu cimbru, spătarul cel mare...* nici unul nu oșculi de porunca împărșii[i] tale. GCR. II 97. De acestea [legume cocenose și foioase] se fân: ... cimbru... ECONOMIA, 124. *Umplându-sci mai înțiuș o scăldătoare cu trei părți de apă împede și proaspătă și curată, de băut, și încropit și fiartă, pe cât va răbda mîna, să se ia aceste terburii: frunză de izmă-de-grădină, frunză de mă-tăcină sau lămăiță, frunză de rozmarin, frunză de jaleș, frunză de cimbru. PISCUSCU, O. 295. Iată mîntă, săbiușă gladiolus, sălte, mloștiră*

gratiola, maioranu, mama-pădurii asperula, rosmarinu, cimbru thymus, dobornică melișia, tulchină daphne, angelică și Cerentelu dryas (unde, deși se traduce cu thymus, pare a fi vorba de cimbrul-de-grădină, nu de cel de câmp). C. NEGROZZI, I 97. Bătăutul... eră dus în grădina, ca să culegă cimbru și mărăriu. MARIAN, O. II 135. I-au peroncilu..., să păzască zoma din oală să fiarbă la foc, și să puie într'însa câte o coadă de mărăriu, de cimbru și de pintrețel. SBIERA, P. 14. Cimbrul, cimbrul-de-grădină sau ciumurica se folosește, verăde și uscat, în unele mâncări, pînăndu-se întreg. PAMFILE, A. 197. Pentru mărărice este bună și sare arsă și rădăcina de cimbru, pisate și date în apă. ȘEZ, IV 22. Fierbi cimbru în borș, zeama o îngroși cu miez de pâine, faci legătură, și o pui la răcoace. PAMFILE, B. 9. Acolo să te ristești, Să te potoprești, Că de nu te-i duce, Cu seceare te-oiu seceră, Cu furcuța te-oiu împunge, Cu cimbru... te-oiu afumă. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 27. # Se amestecă cu cimbrul - se vără în tot locul. ZANNE, P. III 522. [Compus: — cimbru-adevărul. PANTU, pl. 60.]

[Și: cimbrî ↑ s. m. Decii punci-le și cimbrî curat și tăiat mărunt, sare și piper. GCR. II 43; — cimbru s. m. H. III 139; — ghimbru s. m. O vîal d'imbru cu miros d'z zamă. ALEXICI, L. P. I 225.]

— Cuvântul se reduce la grec. θύμβρος, idem, fără să cunoaștem exact calea pe care a ajuns la noi. De-a dreptul din grecește crede că ne-a venit cuvântul Al. Philippide, Bausteine Mussafia 54 ș. u. O formă latinizată *thymbrus ar fi dat cimbrul, din care cimbru s'a putut desvoltă ulterior (cf. *cinn > cin), deși fenomenul invers (ci > cu) e mai frecvent în limba română. Dacă admitem mijlocul slavă (ca A. Byhan, Jahresber. V 308), trebuie să plecăm de la forma paleoslavă *čebra, care stă la baza formei ruse, rutene și cehre, iar nu de la *čebra, din care derivă formele sârbească, veche-rusească, polonă și variantele cehe. Dar în limbile slave însăși trecerea grecescului θ în č nu e explicată (cf. Berneker, Sl. Wb. 160. M. Wasm. er, Gr.-slav. sijdny III 225. crede că formele polone sau rutene sânt imprumutate din românește). În ungurește (de unde crede că e imprumutat cuvântul românesc Weigand, Krit. Jahresber. IX, I 80): csonbor, combor, csonbör, cömör e imprumutat sau de la Slavi sau de la Români (Se găsește mai mult la Săcu). Cf. S. Pușcariu, Dacoromania IV 1405-6.

CIMBRUȘOR s. m. sing. (Bot.) v. cimbru.

CIMCEĂ s. f. v. simceă.

CIMEL interj. Formule inițiale de devinettes. — (În Mold.; necunoscută — ca și cuvântul cimitilitură — în Munt., unde formula inițială e: «Găci găcițoarea mea!») Formula inițială a găcițoarelor. (De obicei repetată) Cimel, cimel, Cicielu-câmpel. (Iepurele). GOROVEI, C. 189. Cimel ce-i PASCU, C. 8. [Și (cu pronunțare dialectală): șimel-cimel. SBIERA, P. 319; — (prin asimilarea lui m-l în n-l) emel (cimel, sânel. PASCU, C. 8). Cimel-ghici! DARONZI, L. I 160^{ca}. Cimel, cimel, Sus bat dobele, Jos cur negurele. PAMFILE, C. 20, cf. GOROVEI, C. VI, PASCU, C. 8. Cimel Cimel Ce e Bulce și nu-i dulce...? MAT. FOLC. 1213; — elumel-ciumel. Cimel, ciumel, ce-i acco? MARIAN, O. I 124; cf. GOROVEI, C. 185.] Formațiuni spontane (de obicei modificări voite, spre a produce rimă: unele din ele influențate de desleagă): Cimilaș, De unde foc te luaiși? (Untura de porc) GOROVEI, C. 382, cf. și ap. PASCU, C. 8. (Cimilaga-cimilă, Se leagă de om belă. (Seacnul) GOROVEI, C. 330. Cimilaga-cimilă, Ocolse lumen cu ea. PAMFILE, C. 26, cf. și PASCU, C. 32. Cimilică mi-

titică, Nici de vodă nu-i e frică (Scanteia). ALECSANDRI, P. P. 393, nr. 7 și GOROVEI, C. 331, (cu pronunțare dialectală) Șimilică mititică, Nici de vodă n'are frică. SBIERA, P. 319, cf. și MAT. FOLC. I 1213, PASCU, C. 40 și 78. Cimileaga-grasa Încunjură dumbrava. (Albina). GOROVEI, C. 9. Cimileagă-leagă Limba și se leagă, Cu 'n fir de mătăsoasă neagră. (Piperul). GOROVEI, C. 289, cf. și PASCU, C. 8, 53, 140 și 224; (cu pronunțare dialectală) Șimileagă-leagă, Limba și se leagă. SBIERA, P. 321. Cimiliga prin tufig, Tuști din țarbă 'n alunis. (Iepurele). GOROVEI, C. 189, cf. și PASCU, C. 32, 53, 224 și 227 și PAMFILE, C. 26. Cimiliga-liga, ciumlească-și-se limba. (Piperul). GOROVEI, C. 289, cf. și PASCU, C. 53. Cimiliga-liga, Leagă-și-se limba (Piperul). GOROVEI, C. 289; cf. și PASCU, C. 8, 53, 224 și 227. Cinghiliță-minghiliță, Păc, păc, trichiliță (Scanteia). PAMFILE, C. 32, PASCU, C. 78; (+ melciu), ciumelile WEIGAND, JB. III 237, cf. GOROVEI, C. 126, PASCU, C. 47. Ciumelii ce-i? GOROVEI, C. 37, PASCU, C. 8. Ciumelii ce-i? ȘEZ, IV 55.)

— Pentru etimologie, cf. cimilî. (V. Bogrea, Dacoromania I 278, crede că: «Cimileaga din cimititura albinei (Pascu, I 140), ca și heligă-melgă, etc., din diferitele-i variante (ibid., 52), ar putea fi identică cu ung. cömelyke, cömely — rus. čemel, rut. čemelj, apis terrestris, apis muscorum, bombus terrestris, abeille souterraines (Gombocz-Melich, s. v., cf. Berneker, I 167).»

CIMENT s. a. Ciment. — Praf artificial de culoare cenușie, care, amestecat cu apă, servește la lipirea pietrelor, zidărilor etc., întărindu-se ca piatra după ce s'a uscat. Cimentul se prepară (caz) prin calcinarea pietrelor ce cuprind 30 până la 60 la sută argilă. PONI, CH. 201. | Spec. Ciment roman (aluzie la trănica construcțiilor romane), produs prin calcinarea unui calcar argilos și magnesian, care se întărește repede la aer și chiar sub apă. Ciment hidraulic, amestec de calciu, de nisip și de pulbere de lavă, pe care apa îl întărește. | P. ext. Compoziție ce se pune între două lucruri spre a le uni și întări; fig. legătură traică, cheag (II 2°). În țabire se cere și oarecare curaj, oarecare viziune, loemal asta e cimentul tăbirei: unde nu-i primejdie, nu-i plăcere. CONTEMPORANUL VI, vol. II 203. El e' cimentul societății. [| Accentuat și ciment | Și: (cf. fr. ciment) cement s. a.; (prin Transilv., după germ. cement) țiment s. a.; țement s. a. | Verb: (< fr. cimenter) cimentă (cementă, țimentă, țementă) 1^a = a întări cu ciment; a clădi s. acoperi cu ciment; a lega cu ciment pietrele s. cărămizile unei clădiri; fi g. a uni strâns, a întări legăturile. (Cu abstractele) cimentare s. f., cimentat s. a. Acolo s'a făcut cimentarea oamentilor de sus cu cei de jos. GRICA, S. 647.]

— N. din it. cemento (cemento), din lat. cementum.

CIMENTĂ vb. 1^a v. ciment.

CIMENTE s. f. v. cimotoe.

CIMILĂȘ interj.

CIMILEĂ interj.

CIMILEĂGA interj. } v. cimel.

CIMILÎ vb. IV^a. 1^a. Pozer une devinette. 2°. Deviner (une énigme). Expliquer. 3°. S'exprimer par devinettes. — (În Mold., prin Ardeal, Banat; necunoscut în Munt. și Ardealul de miază-zii, unde se zice «a găci, găcițoarea, șgăcițora».)

1^a. Absol. A-i da cuivă o cimitilitură ca să o deslege sau să o tâlcuiască: Și tot cimitilete Apo-

stolicește și din gură cîrpește. MARIAN, SA. 222, cf. L.B. Și el cum ședea, Astfelu cimlică Copăilor săi, MARIAN, SA. 321.

2. Absol. A deslegă sau tălcul o cimilitură. L.B. Cimili ce-îț PASCU, C. 8. || P. ext. A tălcul, a explica, a clarifica. Multe cimlicește această pîdă. VARLAAM, C. 281/2.

3. Refl. (pasiv). A se tălcul, a se exprima printr-o cimilitură. *Sufletul se cimlicește apă: Am o cămășă, și'n cămășă am o porumbiță; dac'o zbură porumbița, ce mi-î bună lădăta?* ȘEZ. III 259/11.

[Și: ciunli vb. IV^a; cinghli vb. IV^a, (dial.) și-mă vb. IV^a; ciunli vb. IV^a, cf. GOROVEI, VI. PASCU, C. 8; ciuneli vb. IV^a. Ciuneliga-ciuneliga, ciunelicaș-ți-se limba. GOROVEI, C. 289. || Par-ticipiul-adjectiv: (ad 1^a) cimilit, -ă = în-fățișat, pus într-o cimilitură. *Astfel, ca o fîntină ce nu se poate vedea, vîntul este cimilit: Ce trece pe sub soare și nu face umbră?* PAMFILE, V. 29. Substantiv verbal: cimiliitor, -toare. L.B. POLIZU. | Abstracte verbale: (Rar) cimili-toare s. f. = găcitoare, enigmă de deslegat. MAR-DARIE, L. 23, L.B. PONTBRIANT. (De obicei) cimilitură s. f. cu variantele: ciunelitură s. f., ciunelitură s. f. GOROVEI, C. VI. PAMFILE, C. 5, PASCU, C. 8; ciunelitură, ciunilitură, cinghilitură, sănilitură s. f. ap. PASCU, C. 8. (plur. -turi) = găcitoare (CREANGĂ, GL.), găcitoare (ALECSANDRI, T. 1754), enigmă de deslegat sau de găci. Din rîstul mieu voiu scoate pîde și ciunilituri. DO-SOFTEIU, PS. 256. Filozofii îl batjocurî, arun-cându-i întrebări și ciunilituri, id. V. s. 150. Ciunilitura sau găcitură lui Solon celui înșelpt. N. COSTIN, LET. I. 49/6. Iacă o adevărată ciunilitură! HASDEU, I. C. 11/14. Ia să le vedem, dac'ă mi-î găci tu ciunilitura aceasta: — *Lăță peste lăță; peste lăță — îmbojorată, etc.* CREANGĂ, P. 150/1. Cf. id., A. 14/11. Dar înt'astă băutură! Este ș'o ciunilitură, și ciunilitura mea Zice, zău, mîndrușă, -așă... JARNIK-BĂRSEANU, D. 517. Cei cărțurari sau mai aproape de cărțurari rostesc ciunilituri, în loc de similituri. SBIERA, P. 319. (Nota.) | (Im-propriu) Proverb. «*Farina de diavol va presto în senola.*» Cu înțelepciune grădăște ciunelitura ita-liencească. TICHINDEAL, F. 26.]

— Etimologia necunoscută. (Cuvîntul nu poate fi despărțit de arom. ciunulesc, smolănesc, folănesc, mestec, întrebunțat în sens figurat și pentru a spune prostii, care la Megleni), sub forma ciun-mă, are înțelesul de «a glumi, a înșela». Cf. și vechiul nostru ciunelul «a mîncas». Interjecțiunea cimel pare a fi extrasă din verb — ar putea fi chiar un imperativ: cimeli!, «glicia», — iar nu invers. L. MORARIU. De la noi p. 76 și A. Scriban, Arhive a. 1912 nr. 11, cred, că cimel rezultă din *cimel-1, imperativ scurtat — ca cimel-1 = cîtește-1, pîdă-1 = păzește-1 etc. — dintr-un verb *cimel c paleos. ținîti a compune, a meșteșugii. V. Bogrea, *Dacoromania* 1 279, compară cuvîntul românesc cu slav. čin «farmec», činlica «vrăjitoare».

CIMILICĂ interj.

CIMILIGA interj.

CIMILINGĂ interj.

v. cimel.

CIMIN s. a. (Bot.) v. chimen.

CIMIR s. m. v. cimșir.

CIMIRICĂ s. f. (Bot.)

CIMIRUGĂ s. f. (Bot.)

v. ciunurică.

CIMIȘĂR s. m.

CIMIȘĂRIU s. m.

CIMIȘIR s. m.

v. cimșir.

CIMITÉR s. a. v. cimțir.

CIMITÉR s. a. Cimetiére. — (În Munt. și părți învecinate din Ardeal.) Loc îngrădit (la marginea satului s. orașului, avînd uneori și o capelă, — mai demult chiar în curtea bisericii) în care se îngroapă morții, (Mold.) țintirim, îngropeliță, progadie, pițigăi, morminte, comoară, dormir, (după sâs. *Leichen-garten*, idem grădina-morților (Brasov), grădiniță (Rucăr). *Acum se strîng în cimțir Stațile la lună, și-o horă deșuchiată 'n-tînd și cîntă împreună.* IOSIF, LENORE. *Se duce... la cimțir, la mormântul unui frate.* ȘEZ. III 116/11. # *Păzește cimțiru' s. s'a băgat pîndar la cimțir = a murit ZANNE, P. III 106. [Și: cimțir s. a. PAMFILE, I. C. 457, BĂRSEANU; — (c grec. κοιμητήριον) cimțiritor s. a. MINEIUL (1776), 162/1; — cimțir(itu) s. a. *Le zidește cimțirre, spre veșnică pomente.* PANN, P. V. II 131, cf. RĂDULESCU-CODIN, COSTINESCU.]*

— Din n.-gr. κοιμητήριον, cu românizarea savantă a mai vechiului cimțir, după fr. cimetiére, it. cimitero, cimterio (c m.-lat. cimeterium, cim-iterium). TDRG.

CIMNI vb. IV^a. — A tresări? A răsufla? Tîgă-nul, sărcuț, mai nu cimni, de frică, cînd auzi porunca împăratului. MERA, L. B. 112. [Ab-stract: cimnire = das Springen, Sprudeln. POLIZU.] — Cf. țivni, chimni, chefni.

CIMOFĂIE s. f. (Bot.) v. dumăfale.

CIMOTIE s. f. 1^a. Branche, ramcau. 2^a. Parenț. — (Mold.)

1^a. Ramură, creangă, DDRF.

2^a. Rucă, rudenie, rubedenie, neam. REV. CRIT. IV 290, CREANGĂ, GL. (șimotie), H. III 500. *Recomandări de pe la... cimotii de-ale egumenilor.* URICARIUL, VII 119/7. *Pe vremea mitropolitului Iacob, care trăi oleacă de cimotie cu noi.* CREANGĂ, A. 19/11. *Nu te-ai deus să-ți vezi cimotile de pe ceca lum?* SADOVEANU, SĂM, V. 1001. | P. ext. Semeni, (ființe) (lucruri) la fel cu... *Toată cimotia lor! adică toate cele deopotrivă și de o făptură cu ele.* FURTUNA, V. 90.

[Și: cimție s. f. *Duca-vodă viind pîna la Bărlad, iar alți oădarii vin de spun că au fugit Șarban-țoșoi cu toată cimția lor.* MAGAZ, IST. II 16; — cemție s. f. = rudenie, neam depărtat (Măgurele, în Teleorman, com. OLMAZU), toți cu mic cu mare, tot neamul [RĂDULESCU-CODIN]; p. ext. cireadă, grămadă mică de vite (LUNGIANU, CL.). *Sântem cemție = sântem dintr-un neam (Principele-Ferdinand, în Teleorman).* ION CR. V 374; — (probabil greșală de tipar, prin confuzie cu cemțiție, explicabilă mai ales pe vremea întrebunțării alfabetului de tranziție, semi-chirilic) cemție f. s. f. *Veni-au aici... cu maica lor și cu jupîncea lor și cu toată cemția lor întrecă.* MAGAZ, IST. V 13; — cimă-tină s. f. = rudă, neam, rubedenie (Nemțiori-Vă-nători, în Neamț). ION CR. VI 218.]

— Din ung. esemete (csömöte, csömöte, csomota, cimota), ramură, rubedenie, CIMAC, II 490.

CIMOU s. a. 1^a. Faiseau, paquet, botte. 2^a. Foulle, masse. — (Ungurism, prin Sălagiu).

1^a. Legătură, păpușă. (Tipărit greșit: cînou). VAIDA.

2^a. P. ext. Multime de oameni, gloată. *În uliță sta un cimou de oameni.* VAIDA.

— Din ung. esomó, idem. VAIDA.

CIMPĂGI vb. IV^a.

CIMPĂGIRE s. f.

v. cimpăvi.

CIMPĂNS, CIMPĂNZ (Zool.) s. m. v. cim-panezu.

CIMPANZEU s. m. [Zool.] *Chimpanzé* (Simia troglodytes). — Specie de maimuță mare, antropomorfa, din Guinea și Congo, dolicocefală, cu piele neagră. *Ochi lacrimoși de cimpanzeu*. C. PETRESCU, C. V. 191. [Și: (prin Transilv., după germ. *Schimpanse*) **cimpânș**, **cimpânz** s. m.]

— N. după fr. **cimpanzé** (împrumutat din idiom african).

CIMPARĂLE s. f. plur. = **geamparale** 3^a (Voi voda, în Teleorman). H. XIV 314.

CIMPĂRI vb. IV^a v. **cimpăvi**.

CIMPAV, -Ă adj. (ș. d.) v. **cimpav** (ș. d.)

CIMPĂ vb. IV^a refl. *S'accroupir, se blottir, se tapir, s'asseoir à la turque.* — (În Mold., Ban. și Ardeal; despre oameni și animale; uneori complinit cu adv. *șoss*) A se strânge ghemuindu-se, a se lăsa la pământ stărcindu-se s. așezându-se pe un genunchiu, a se așeza pe vine (în vârful picioarelor și cu șezutul pe calcăie) ca Turcii; p. ext. a se tupila. [Lupul] *călând vr'un loc să șază, chiar pe-o cioață s'a cînchit*. CONTEMPORANUL, I 689. *După ce i-o dus ca turta de cenușă, se cînchește într'un dos și trage cu ochiu' ce are să fie*. ION CR. IV 102. *Se cînchește jos, aproape ca zănd*. PAMFILE, J. III 47. [Fig.] *Și locmai de-anupra lui se cînchește, subi coperemântu-i de gîndită neagră, bisericuța de la Ițcanți-vechi*. IORGA, N. R. B. 13. [La CIHAC, II 52 și la DDRF. se dă și înțelesul figurat de «s'humilier, demander qch. humblement; la ALEXI, greșit, «star werden, steif werden.»] Cuvântul întrebându-se mai mult în Moldova, a trecut în limba literară cu rostirea dialectală **cînchi** vb. IV^a. Forma **cîmți** vb. IV^a în LB. — de unde a trecut în celelalte dicționare — e și ea o literarizare greșită a rostirii dialectale. **CIHAC**, II 52, mai dă o formă **cînei** vb. IV^a, neatestabilă și suspectă. | Și: **cîmпи** (dial. **cînchi**) vb. IV^a refl. = a se lăcași. POMPILIU, BIH. 1007, VAIDA. *Cumpesk*. ANON. CAR. *S'a cînchit jos = s'a pus într'un genunchiu*. ȘEZ. IX 152; — **incemпи** (atestat numai sub forma dial. **incenchi**) vb. IV^a. POMPILIU, BIH. 1007, VAIDA. | Adjective: **cîmpit** (dial. **cînchit**), -ă = (cu sens activ) stînd ghemuit, stărcit, pe vine. *Lupul, cînchit într'un colț...* (= Clînjită) *din dinți la topt*. DONICI, F. II 27. *Deci de-odată se rădăc, după cum zădă cînchit, și pe cel ce sta în față-i peste coafă l-o lovit*. CONTEMPORANUL, I 774. *Se vede căte o țărancă purtînd cîtrință și legătură de tulpan în jurul capului; dar mai des descoperi, ca singur locuitor și domn, ciobănașul, cînchit pe tarba plonată*. IORGA, N. R. A. I 376. *Acuma sta cînchit și, neclintit, privea la durerea grîmădită în juru-i*. SADOVEANU, SAM. V 975. *Țigănci sprîncenate, cu cozile pline de irtăciți, stăleau cînchite lângă oale...* SADOVEANU, SAM. II 600. *Lăptăreșele stăteau cînchite lângă tîncelele pline și într'o țecere adăncă așteptau mușterii*. DUNĂREANU, CH. 76; — **cîmпи** (atestat numai sub forma dial. **cînchi**), -ă, adj. *Soba... la pură căreia zădeam în copilărie cînchit*. N. GANE, ap. TDRG. —† **incîmпи** (dial. **incînchit**), -ă, adj. = pe vîrful picioarelor, lăsat pe vine (în poziția ce o ia cineva când iese la scaun); p. ext. nemîcat (CREANGĂ, GL.) = pe pulpa picioarelor, jos; tupilat (Com. LIUBA). *Cînd copiii pot zădă în cîmпи* (= «incîmпиți, înțeles rău de autor), *adecă pe mîni și pe picioare, nu se lasă să șază pe vatra goală*. LIUBA-JANA, M. 14. *Șezînd încînchit și cu limba seosă afară...* CREANGĂ, A. 425.] — Dintr'un paleosl. ***čepiti** (A. Byhan, *Jahresber.* V 308) = **čepiti**, idem. (BERNEKER, SL. WB. 144).

CÎMPITĂ s. f. (Ornit.) v. **cintez**.

CIMPOAIE s. f. v. **cimpolu**.

CIMPOI vb. IV^a. 1^a. *Jouer* (de la cornemuse). 2^a. *Réciter à haute voix des plaisanteries ou compliments gaillards mis en vers.*

1^a. A cînta din cimpoi. DICȚ.

2^a. A chiui, a striga, a spune (în horă, la joc chiuituri, strigături. *Despre bărbatul care recitează, se zice că a strigă, pe la Năsdud; pe la Bărgău «cimpoeștes, pe alte locuri «chiueștes sau «des-cîntă», etc.* HEM. II 1524.)

[Și: **cimpoiă** † vb. I^a. *Cimpoi-am roaș și n'afi jucat*. TETRAEV. 217. | Substantiv verbal; **cimpoitoriu** † s. m. = cîntăreț din cimpoi, **cimpoiaș**, **cimpoier**. *Carole se va făgădui să fie preot, aceluia nu i se cade să fie vrăjtoriu sau cimpoitoriu...* PRĂVILA (1640), ap. HEM. 2361/2.]

— Derivat din **cimpolu**.

CIMPOIĂ vb. I^a v. **cimpoi**.

CIMPOIĂRIU † s. m.

CIMPOIĂȘ s. m.

CIMPOIĂSCĂ s. f.

CIMPOIĂȘ s. m.

CIMPOIEREĂSCĂ s. f.

CIMPOIȘ s. m.

v. **cimpoi**.

CIMPOITÓRIU † s. m. v. **cimpoi**.

CIMPOIU s. a. I. 1^a. *Estomac des ruminants, Outre.* 2^a. *Soufflet.* 3^a. *Cornemuse.* 4^a. *Danse paysanne.* 5^a. *Enflé* (comme un outre), *trés gros*.

1. 1^a. Burduf, burduș (H. IX 93), foale.

2. Unealtă de fierdrie (H. IX 7); foi, foale.

3^a. (Sensul obicinuit) Instrument muzical țărănesc, alcătuit dintr'un burduf (foale s. butus, făcut dintr'un stomac de vită rumegătoare ori din piele de capră s. oaie tîndră), cu o prelungire (gât, în care sînt prinse 2-3 țevi sau tuburi de lemn (fluiere) de lungimi diferite și prevăzute la capătul dinlăuntru cu limbi. Dintre tuburi, unul, care e făcut din paltin, prun, corn sau cireș și are 3-7 găuri (eventual și 1-2 clape, pe care joacă degetele cimpoierului și dă 8-10 tonuri), se numește carabă sau caravă, iar celelalte, care nu au găuri și dau numai căte un singur ton (cel mai mare dă tonul fundamental, iar ceilalți cvinta), se numesc hanguri (= fluiere care țin în hangul, isonul). În unele părți, în locul hangurilor, găsim, pentru bas, hărgoiul, o țevă lungă făcută din patru țevi de soc, țipa, țiplele sau bazoii (care bázăe) și luleaua cu mărgelele și un fir de măturaș ori în bazoii, spre a modula tonul, făcîndu-l mai gros ori mai subțire. Teava de soc cu care se umflă cimpoiul se numește suflătoare, iar micul instrument, alcătuit din limbă și capătul tubului, care produce sunetul, piscoaie sau pliscoaie.

Părți de ale cimpoiului mai sînt: căsuica, cătia, pluhopa, cornul carabei, cioaca (în care e vîrît capătul inferior al coadei), bo-roiu și cămașa. Cf. H. II 245, 282; V 288, 488; IX 93; X 262; XII 142; XIV 66, 494; ȘEZ. VII 190; PAMFILE, J. II 327 și III 39-40, I. C. 50; VICIU, GL.; Com. MARIAN. *Cîntecule cu cimpoi*. CUV. D. BĂTR. II, 230. *Și glăuci în glasure de cimpoi*. CUV. D. BĂTR. II, 452. *Țințorii cu flutere, grierii cu surle, albinele cu cimpoi, rîntec de nuntă cîntînd, muștile în aer și furnicile pre pămînt, mari și lungi daușuri ridicară*. CANTEMIR, IST. 108. *Optzec de oi despoate și prin frîgări le pun; De surle, de cimpoaie, Pădurile rînuu*.

C. NEGRUZZI, II 24. Ductumul vueste'n munte, sună valea de cimpoi. ALECSANDRI, P. I 30. (Bârbați)... se vesceau cu cântările cimpoierilor și cobuzelor muntenești și cu dibile lăutărești. ODOBESCU, I 137. Părînice Dumitru de la Părîdul Cârjet... aacă o gușă la gât că o ploacă de cele mari și gâră dînt'însa ca dînt'un cimpoi. CREANGĂ A. 25. Lupul cu cimpoi, Îmbland după oi... ALECSANDRI, P. P. 47. Mult mi-e dor, mămuco, dor De cel odru frățior și de stăna cea cu oi și de cântic de cimpoi! ib. 295^{1/2}. Câte fete 'n sat la noi, Toate-s bune de cimpoi, Iar fata diacului De cimpoiul dracului. JARNIK-BĂRSEANU, D. 438, cf. ȘEZ. IV 236. Iar de-oiu înfîlni ciocota, De piele să mi-l despotu și să fac din cu cimpoi. JARNIK-BĂRSEANU, D. 507. Am două rațe-cudulațe, cine-a ghiic, șapte mațe a'or zgăric. (Cimpoiul). ȘEZ. IV 69, cf. PAMFILE, C. 20. Belți și mîncat și zburat prin sat. (= Cimpoiul). ȘEZ. IV 69. Am o găscă goaică-boaică, de grumaz potu-bărlota. (= Cimpoiul). ȘEZ. IV 69. Umfă-mi-se, 'ngămfă-mi-se, brăneanu dăi, dăi, și n'ai ce-l face. (= Cimpoiul). ȘEZ. IV 69. De la noi și pîn' la voi Te petrec tot cu cimpoi. (= Porcii, când vrei să le dai de mîncat). SBIERA, P. 321, cf. GORVEL, C. 304. ¶ Când oiul vede Lupul cu cimpoi Umbland după oi = niciodată. ZANE, P. I 517. A-i face cutușă pielea burduf de cimpoi = a-l bate (zdravăn, să se umfle), id. ib. IV 305.

4. Danț Țărănesc cu lăutari. PAMFILE, J. III 9. Nuntași se prind la joc... cam cu următoarele jocuri...: chindia, chindăca, cimpoiul, ciampă. SEVASTOS, N. 281.

5. Fig. Om gras și umflat. PAMFILE, J. II 386 (Glosar).

[S]: (In Ban. și Țara-Hațegului) cimpoiul LIUBIANA, M. 7, DENSUSIANU, T. H. 35; — ciumpoiu s. a. ANON. CAR. Zicid în toate feliturile de cimpoi. VARLAAM, C. 1/2, cf. 41. Organe, flutiere, chitări, alăute, buciune, ciumpoie și alte multe d'altde-astea cântau într'o unire. SPIRESCU, L. 237^{1/2}. I-x'a umflat burta ca un cimpoi. GRAULU, I 237. Sînt poezii de Sfîntele ce umblă prin ater cu cimpoi, toaca și clopote, înainte de cântatul coșogului (Vânju-mare, în Mehedinți). ap. IEM. 2180^{1/2}; — ciumbôiu s. a. H. XIV 494; — cimhólu s. a. Cf. I. GOLESCU, C. I 187; — cimpoale (cimpoale t.) s. f. (cu plur. cimpoi). Glazurele cimpoier. COD. VOR. 157^{1/2}. O, amor cela ce deși și mîndăca cu cimpoi și cu ceteri! CUV. D. BĂTR. II 464, cf. GCR. I 181. Cimpoieșul cu cimpoite îmbrăcate de urșinic, în dovră cu zicături. LET. I 330^{1/2}. Sună lăute voioase și flutieri, cimpoi frumoase. BARAC, A. 80. Fost-am, fost, cu oile Pe coasta cu florile Ș'am pierdut cimpoite și le-ou găst Țigancele. JARNIK-BĂRSEANU, D. 399. Nu bătî, ca cimpoite. MAT. FOLC. I 1594. Oamenii care cîntă foarte bine cu cimpoate, se zice că vin secele și le iă degetul cel mic, pentru că el le-a luat cîntecul. H. II 126 (Lăpina, în Buzău), cf. XII 120, XIV 66. Alte instrumente nu se cînoase de poporul de-aci decît vioara și fluterul, cu care cîntă ciobanii, și cimpoite. H. II 65, cf. II 147. Nomina agentis: cimpoier (cimpoiăriu) † MARDARIE, L. 2623 = cîntăreț din cimpoi, cimpoias. Iaca moș Corbu cimpoieru! ALECSANDRI, T. I 215. Dacă timpul e nefavorabil, ceea ce foarte lenne se poate înălțăm în Dobrogea, și cimpoierul chemat nu poate să vie la timp ca să le cînte, atunci [Bulgarcele și Românecele] joacă și cîntă și singure. MARIAN, NA. 408. În ziua de Drăgăuță, se alegeau... trei grupe... care plecau în trei părți..., avînd câte un fluteror, cimpoier sau lăutar (Aliman, în Constanța). H. II 239. ¶ Mamei îi place hora, și și-a ales bărbat cimpoier = a dobîndit ajutor după placul ei. ZANE, P. IV 378; — cimpoiăș (în Mold. cimpolés) s. m. = meșter care face

cimpoie (H. X 261); (mai adesea) cîntăreț din cimpoi (CREANGĂ, GL.), cimpoier. ARON-ROD... nu se sătură de curdrit, de giucat, de cimpoiași, pre care îi fînea de mîscării. LET. I 206^{1/2}. Alceargă la cimpoie, care se duce de spune feiei, în versuri întovărășite de cimpoi, că cutare flăcău moare, piere pentru dînsa. M. KOGĂLNICEANU, DACIA LIT. 35. Cam pe vremea carea trîdă Moș Nictfor în Tujueni, pe cînd bunicul bunicului meu fusese cimpoiaș la camdria lui Moș Dediu din Vîndători... CREANGĂ, P. 105^{1/2}. Cimpoieș, drăgușul meu, Sună, sună, -așă mereu! ALECSANDRI, T. I 243. Feciorul merge... cu vr'o doi lăutari sau un cimpoieș, ca... să peșcească pe alena sa... MARIAN, NU. 106. Iar dacă din întâmplare nu pot căpăta lăutari, se mulțimesc și numai oște c'un cimpoieș sau fluteror. id. NA. 242. Îndată lau văzu înpărătu' că este un cimpoieș... ȘEZ. II 119^{1/2}. Cimpoiești buni încă pășești la dănești. ib. III 108^{1/2}. Adjective substantivativă: cimpoiească s. f. = danț Țărănesc (H. III 247, 388, PAMFILE, J. II 283); cîntec (H. XII 195); — (c cimpoier) cimpoie-rească s. f. = cîntec Țărănesc (H. V 462).

— Precum dovedesc sensurile 1^a și 2^a, cimpoi însemnă la origine «stomacul» rumegațoarelor, din care și azi se construiește, pe alocura, instrumentul muzical («burduful», foalele sau butușul cimpoiului de munte se face de obicei din stomacul (rînză, foioșul) vitelor rumegațoare PAMFILE, I. C. 50); corespunde deci latinului *centipellio*, cu același sens (propriu «cu o sută de piei»), păstrat în limbile române (unde apare uneori contaminat cu *folium*, cf. MEYER-LÜBKE, R. W. nr. 1812). Cuvîntul romănesc presupune o formă **centipollium*, născută prin contaminare din *centipellio* și *folium* sau, mai de grabă, un **centipollia* (*centipellis* + *folia*), din care a rezultat *cimpoie*, cu noul singular (după analogia lui *foiu*, refăcut din *foale* < lat. *follem*) *cimpoi*. Ung. *cimpolya* (*cimpoia*), care-i împrumutat din romănește, dovedește că forma originară a cuvîntului nostru eia *cimpoie* și deci că bîn. *cimpoi* are și în loc de l', ca și în ed-trănu < sârb. *vojralj* (Dacoromania III 667). Etimologia aceasta a lui G. Giuglea (Dacoromania III 594) e preferabilă etimologiei din lat. (< grec.) *symphonia*, apărută, în urmă, de L. Spitzer, în Dacoromania IV 649. Cf. cimpoi.

CIMPOȚI vb. IV^a. Sourdre, failir (en murmurant). — (Despre apă) A izvorî frumos și în clocot. Inga că d' frumos cimpoiești (= cimpoiește). ȘEZ. V 56^{1/2}.

— Cuvînt onomatopeic derivat din rădăcina *cimp-* + suf. -oi, pentru care cf. șipoi, idem, șopot, (z)boicot, clocot, etc.

CIMPOVI vb. IV^a
CIMPOZI vb. IV^a } v. ciumpav.
CIMPRĂVI vb. IV^a

CIMȘĂR s. m. } v. cimșir.
CIMȘĂR s. m. }

CIMȘIR s. m. sing. Bois de buis. — (Turcism, învechit) Lemn de merișor (turcesc), din care se fabrică diferite obiecte. DICT. [S]: cimșir s. m. PANTU, PL. 60. Acate obiecte nu se executau mai nici odată în piatră, ci... în deosebite lemne, precum stejar, nuc, castan, lișă, cimșir, chiparos, sandal, odaguciu... ODOBESCU, I 452; — cimșir s. m. DAMÉ, T. 186; — (aproap de fir și, poate, de turc. *čan* «brad») ceamfir s. m. = merișor, verdeață totdeauna verde. H. VI 235; — cimșir s. m. MON. OP. 1875, 2285, ap. TDRG. — cimșir s. m. Linguri de cimșir de 2 testele una. TARIF (a.

1761), ap. ȘIO., ARH. ROM. II 248, ap. TDRG. | DICȚ. mai dau formele: cimir s. m. DDRF.; cimsâr s. m. LB.; cimsâr(in) s. m. PANTU, PL. 60; cimsâr BARGIANU; cimsâr s. m. POLIZU.]

— Din turc. ĩmîr (sîmîr) idem. CIHAC, II 565, ȘIO.

CIMP † s. a. Ceintură (en parlant du corps de l'homme). — Mijlocul trupului omeneș, șale. Că cimpul meu împlu-se baigocuri. PS. SCH. 118. [Plur., probabil, cimpuri. | ȘI: gim† s. a. COREȘI, PS. 95. | Adjectiv: gimțuros, oasă adj. = cu cioturi și cu umflături (care se află adese pe copaci), cioturos, cf. (z)grunțuros. Îi gimțuros Bradul, nu-i de nimic. (Vicovul de sus). Com. G. NISTOR.]

— După Candrea, Psalтира scheină, vol. I, p. CGXXXI, e un singular refăcut din *cimp pluralul lui *cimitu < lat. cinctus 'la ceintură, en parlant du corps de l'homme' (cf. cingătoare 2°). Înțelesul de șale, pe care-l are cimpu în text (cf. în textul slav ѿааѿѿ, lat. lumbi, Psalтира din Bălgrad de la 1651: iile [vintrele], Jahresbericht, III 175, Psalt. sl.-rom. de la 1680 a lui Dosofteiu: soldurile, o. c. v. II 72) e aproape identic cu al cuvântului latin.

CIMTI vb. IV^a refl. v. cimp.

CIMUR s. m. sing. ș. d. (Zăd.)

CIMUR vb. IV^a

CIMURUI vb. IV^a

v. ceamur.

CIN s. a. Canot, barcă. — (Mai ales de-a lungul Dunării, prin Banat, Oltenia, Muntenia și Dobrogea) Vas (mai mic) plutitor (H. I 299, 368, II 253, 262, 274, 319, 323, V 165, VII 86, 95, XIV 351), luntre făcută din întregul trunchi al unui arbore (H. VII 359), luntriță (LB.) mică (Ban. ANTIPA, P. H. XVIII 307), barcă (varcă), cf. ciobacă (Suceava și Dorohoiu), liotea s. lotcă (Tecuci), dubas (Tulova), ceam, șeică. DAMÉ, T. 126, PAMFILE, I. C. 72. (Pentru părțile cinului, cf. luntre). Orișii de la Prut și Siret... au, în loc de dube, un fel de bărci speciale, cu totul primitive, numite cin, scobite dintr-un singur butuc de salcie, plop... și care merg numai cu vâsle. ANTIPA, P. 439. Iară pre coconti 'i lepădară cu un cină pre apa Teeriet, să piară. MOXA, 355¹⁴. Acestora moșii s'ajănta Donna le ou astrucat, cărdându-le cu cinulă la un loc ales. DOSOFTEIU, V. S. 242⁷. Și mergându de acolea puținel, zădă pre Iacob... în cin, atredându mreșile. BIBLIA (1688) 774. Cel mai grabnic au scăpat în cinuri, alții au sărit în mare, să înnoale. BARAC, ap. TDRG. Moșu'n cin deaca intră, Pe Dunăre se duce. TEODORESCU, P. 569¹². Mult că nu merge... Și mi-și înțindă Un cin de alamă, De nu-i bași de seamă, Cu vâsle d'arpint, Cum n'am mai văzut... TEODORESCU, 645¹¹⁷. [ȘI: (Ban.) cin s. a. Com. ITTU, VICIU, GL.; — (în poezia pop. + ceam, cf. cean) cim s. a. Cu cimă' cimdând, Marca turburând, Iuda că țegă. PAMFILE, S. V. 25. | Diminutive: cimă s. m. Moșul deac'ogă veded, Vâslă'n mână că lud... Și la Dunăre-alegă, Și la Dunăre-ajungă, Iar acolo și alegă Un cinel tot de alamă, Mic, de nici că-i bași de seamă. TEODORESCU, P. 569¹²¹. Stanislav, deaca scăpă, De cinel se apucă, De cinel se înțeșă, Și'n năuntru de sără. TEODORESCU, P. 569-570; — cimlét s. a. I-a spus popa să facă un cinuleț lo o apă curgătoare și să treacă pe toți căldătorii. PAMFILE, S. T. 197. | Verb: (< cim, în poezia pop.) cimă vb. I^a, Cu cimă' cimdând, Marca turburând, Iuda că țegă. PAMFILE, S. V. 25.]

— Din sârbo-cr. ĩun (< paleosl. ĩunъ), idem. Cf. cinac².

CIN s. a. 1°. Classe, rang, ordre social; rang, grade, dignité, ordre. 2°. Corporation. Ordre monastique. 3°. Dignité, position, fonction, charge. 4°. Groupe, assemblée, foule, multitude. 5°. Bout, extrémité.

1°. (Învechit, aproape dispărut din uz) Categorie, clasă s. poziție socială; rang (ALECSANDRI, T. 1772), grad, ordine (corespunzătoare rangului), demnitate, onoare; tagmă, teapă, † stepenă, chip (A II 6°). Măritari amă den ponozul vieției și al păcatelor, la cinulă cela bunul și la fericita viață zui-se. COREȘI, EV. 17¹²². Pildă noao intru cinulă (= ierarhia) bundăitilor și realepe prea cu mândrie scrise. id. ib. 363¹²². Biscarica slătă în cinulă (= rândul, ordinea curenită) ei. DOSOFTEIU, MOL. După acestea din toate stepene și cinurile Romanilor, adică din boieri, din orășeni, și din toate celele slujitorești, multime de oameni alegând... în Dacia I-au mutat. CANTEMIR, HR. 105¹²², cf. 190¹²². Se omorâră și doi polcovnici... afară din olți ofițiali din cinuri mai dă jos. DUMITRACHE, 441. Să se lase după cinstea lor, și cinurile cele vechi, și să stăpânească acele cu care s'au mulțămii ei până la începerea oșirei (1774). URICARIU, I 82¹²². Pronomile câte are cinul boiereș, prin pături și obiceiuri, să se păzească (a. 1805). ib. II 130¹²². Pre Ioann Vlad I-au făcut Domn în Valahia... adăruindu-l cu stemele sau șimariul cinului celui drăcesc, ordinis Draconis. ȘINCAI, HR. I 387¹²². Subt numi de boierinași, să înțeleși [= înțeleși] un clas care... au dobândit cinuri mai mici, ce sântu de la vel-satrari în gios. GCR, I 220¹²². Incepe a da pitace cu cinuri de boieri. BELDIMAN, E. 80¹²². Numă... cinulește pre oșteni, fă-le a-i numi tovarășii tăi, înalță cinurile lor. BELDIMAN, N. P. II 157¹²². Ipodiacoți, diaconi, preoși și cit (= cei) intru mai mari cinuri decât aceștia. CODICĂ TIV. 13¹²². Să trag din neamuri de Domni și boieri mari, adică bani, vornici, vistieri, loșofeși, spătari și alte cinuri. KILOT, CRON. 67¹²². Mă potășua cum să cășig bogășii, să dobândeș cinuri, și acca slădă de sum care împărășește în curțile stăpânitărilor... MARCOVICI, C. 18¹²². Omul să prețuește numai după virtutea sa, iar nu după postul sau cinul său. id. D. 56. Nici aurul, nici cinurile, nici strălucirea nu aduc fericea. id. D. 207. Nu voiu, la cărșta care sânt, să mă 'mbrăncești în patimi, Cu necinste cinul să-mi pierz și să petrec în lacrimi. PANN, E. 63. Credeă că acest nume [de Moldo-valah] eră un rang, un cin: popă sau momamăși! GHICA, S. 154. Pentru tine, doreș cinuri și slară! Pentru tine, oș birni lumea! ALECSANDRI, T. III 1093. Hei! când mi-ar ajută Dumnezeu să 'nhaț un post ș'un cin, Crișul eut id. ib. III 1328. Boierii, netezindu-și bărbile mari și tufoase, după rang și cin, strigă... RUSSO, S. 17. Să nu ne înțelăm: în Moldova aslătă există cinuri, dar boieri nu. id. S. 35. Nici lacom de avere, nici de cinuri; mulțămii cu cât are, cu cât n'are... CREANŢA, A. 135¹²². Că ziceă la [articulul] 41: Cinurile de jos, cari... vor scoate sabia în fînța șefilor, ... se va pedepă cu munca silnică la oenă. PAMFILE, I. C. 238. # Fiecare cu el său cin = fiecare trebuie să trăiască cu semenii lui. ZANNE, P. IV 305. Cinurile cu cât mai mari, cu atât adăvărul îi urdă, că nu-I cunosc. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 647.

2°. Breaslă, corporație, țis naț. Eră domnu pre cinulă limitanțelor. DOSOFTEIU, V. S. 214. În cinurile pășcării. BIBLIA (1688), 381. | Spec. (Sensul în care mai trăește și azi — din ce în ce mai puțin — cuvântul) Ordin călugăresc s. protesc, tagmă; p. ext. veșmânt călugăresc. Și voră fi mulți perși den cinulă călugărescu... CUV. D. BĂTR.

II 471. Cînul preușesc eră cînstit. LET. II 190. Diac, ce să zice om den cînul beserocîi. PRAVILA MOLD. 107. Hiclean ce vîrajmas cînulul cîlăgăresc să chiamă cela ce s'au făcut cîlăgăr și dup' acea va lepădă rasele. ib. 164_{1/2}. Eră destoinic să să pule în cînul clericilor. DOȘOFTEIU, V. S. 3. Acesta eră cetet de cin. id. ib. 35. Deaca-l ezdură părinții în cină (= în haine cîlăgărești), porniră lacrima. id. ib. 59. Păstorescul cină. MINEILU (1776), 6^{1/2}. Și s'au dus la o mîndăstire, de s'au făcut cîlăgăr, purlînd cînulul cîlăgăresc. GCR. I 321_{1/2}. Cu rugăciunile curioșilor egumeni și a cucernicilor proși și a tot cînulul bisericesc, ca eu o gură și cu o inimă, cu bucurie sufletească să zicem, împreună cu ingerii: Slavă lui Dumnezeu! ANTIM. P. 107. 2500 lei, școlii ce s'au apdăat., pentru îndreptarea și catihisiz tuturor acelor hotărîți pentru cînul preșoi... (1804). URICARIUL, I 17. Iar jupîncasa Elena și cu feciorii ei n'au vrut, ei s'au rugat la Antonie-vodă să-l orte da moarte, și să la cînul cîlăgăresc MAGAZ. IST. V 5_{1/2}. Cucernicul bărbat fratelui Dionisie, lectorului din cînul fraților minorii... giurînd de față, SINGAI, HR. I 273_{1/2}. Noi... priorul cînulul Sîntului Ioan din Ierusalim... id. III 182_{1/2}. Hodorîstam a te lăsa moștenitoru proși și a-și da cînul mieu. BELDIMAN, N. P. I 26. În sfârșii porai..., gîndînd că e de greu și cînul preușesc. CONTEMPORANUL, V 294.

3°. (Vechit) Post, oficiu, dregătorie (CREANGĂ, GL.) slujbă, funcțiune, profesiune, ocupație, meserie. Cela ce-ș[ti] va lăsa cînul s'au și să va apud de alt cîni mai cu nevoie, nu să va chemă cîd hicleoneșu. PRAVILA MOLD. 165. Lăsdă cînulul cel de oaste, petrecu la pustie. DOȘOFTEIU, V. S. 135_{1/2}. Fămeile sînt depărtate de toate cînurile politicești. CARAGEA, L. 1_{1/2}. Leafele ce vor luă pentru cînul lor... ib. 141_{1/2}. I s'au încredințat acest cin, cu iraturile și îndatoririle de mai jos (a. 1818). URICARIUL, I 251. Mai potrivit ar fi să se răndușască de acum proși de miru cu cînurile de economi (a. 1826). ib. I 377. Am socotit după a cînulul datorie, a unui pămîntean doctor, să fac oarecare, călugi de pușină, luminare întru-acel noiam al neștiinții. PISCUPESCU, O. I. Străniș să împărășesc de obște de asemene politicești drituri și îndatoriri, ca și pămînteni..., afară numai dacă căștigarea vrecunii drit cere trebuința ca să fie străniș în rîndul pămîntenilor, sau să fie de o credință, precum... la căștigarea de cînurii. CODICĂ TIV. 7_{1/2}.

4°. Grupă, ceată (LB.), mulțime, adunare. Doao cînure de oameni: dereșii și păcătoșii. CORESI, EV. 23_{1/2}. Sfintele cînurii acolo adunatu-se-au. id. ib. 176_{1/2}. Și cădă însuși... cu toate cînurile sf[ș]tașloru. CUV. D. BATE. II 362. Sa-voam alese cînure luminate de dereșia lu Hs. ib. II 459. [U]n cînu de seboru mare vor fi cîlăgării cea ce se-au pocătu. ib. II 470. Și taf[ă] un cin înfricoș de ingeri de foc veni[ș]a... GRC. I 304_{1/2}.

5°. P. e. t. În expresia din cîna până'n cîn = dintr'un hotar (propriu: rînd) până în celalalt (Buzău). Com. ST. POPESCU. Au cumpărat Dumitru Părtoc partea lui Pravad și a la Costadin toată..., den cin pân[ă]n cîn (a. 1606). CUV. D. BATE. I 155, 157.

[Plur. cînurii.] Verb: cînu vb. IV^a = a îngrijii? Se zice despre unii oameni, cari nu-și cînuște trupul sau mersul: este ca un urs, sau merge ca un urs. II IV 54.]

— Din paleo-sl. cĭna sordine, rînd, rang, demnitate, ceată. Cf. cĭnovnic, încinat. În cĭniă, cĭnie', cĭnac'.

CIN' pron. interog. v. cine.

CINĂ vb. I (a). 1°. Souper. 2°. Donner à souper. — (În unele regiuni din România veche, mai ales la

orașe, întrebuințat rar, cu tendința de a dispărea, fiind înlocuit de expresia generală sa mîncă (seara), iar în lumea celor ce știu franțuzește — după fr. dîner — de impropriu sa prânz s. de expresiile după fr. ea lu a masa (de seară), «a supă». La unii din clasa cultă începe însă o reacțiune pentru menținerea lui cînd, cînd).

1°. Absolut. A mîncă (la) masa de seară. Cinez = caeno. ANON. CAR. Iar sluga-i gătită masa, de să cinez (a. 1675). GCR. I 223. Și veni tot nărodul, ca să cineză cu David. BIBLIA (1688), 222_{1/2}. Într'amurgul... mulge lamile [= lamele], apoi, cînd, la lumina lunii..., să zise în vîrfu muntelui. DRĂGHICI, R. 152. Domnule, îmi zise sluga, trăgându-mă de haină, gaza dină întrecăb de nu vrei a cînd. C. NEGRUZZI, I 58. Sezură nișel, de se odihniară de drum, cînoră împreună și se culcară. ISPIRESCU, L. 53. Tot atunci căpitanul de tălhoari își adună ceata... și se puse a cînd. id. ib. 143. El cineză ca ș'un craiu, Eu suspin și rod mălaiu... El cineză după masă, Eu suspin de după casă! JARNIK-BĂRSEANU, D. 172-3. Feciorul cineză, apoi merge la capre, să se culce. RETEGANUL, P. III 38. A cînd 'ncepură, Și cînd, cînd și cu gust mîncă, MARIAN, S. 254. Dar nici n'o cînt, Nici n'o ospătat. MARIAN, V. 196. De cînd lanca e 'mpărat, Domni' n'pat nu s'au culcat, Nici la masă n'au cînt. MARIAN, P. P. 29. După ce cineză, se culcă. PAMFILE, A. 83. | Trans. (Cu obiectul lucrului) Nemăncat toată ziua, el cînd ce-i adăuse baba... EMINESCU, N. 20. Bădea meu cel supărat, Dar acasă ce-ai cînt? — Vreo două mere cu prune. JARNIK-BĂRSEANU, D. 54. Acum se puse Stan la pîndă în staur, în mijlocul oilor, de bună seamă după ce cînoră un bulmoș păcătoresc. RETEGANUL, P. IV 16. [Figură etimologică] Că de cînd n'am mîrdat, Nici-o cînd n'am cînt, Nici o cînd cu lumină, Nici un prînz cu voce-bună. MĂNDRESCU, L. P. 118. cf. DOINE, 265.

2°. Trans. (fact.) (Rar) A face pe cineva să cineză, a da cuiva de mîncat seara, a-l ospăta la masa de seară. [Cutare] Nu vă poate purdă, Nu vă poate cînd, Adăpă și pîmbă. TEODORESCU, P. P. 365_{1/2}.

[Prez. cinez, cinezî, să cineză și (Transilv.) cin, cînt, să cine (LB.), regional, la conj. și să cîn, să cîi, să cite (ȚIPLEA, P. P. BUD, P. P.). Străniș până cînd, Eu i-s fegite și lumină. JARNIK-BĂRSEANU, D. 132. cf. 175. Eu maichii i-am poruncit Pe frunză de lemn dăbit, Să cine cu cei de-acasă, Că pe mine nu mă lasă. ib. 179. Cîte păsărele'n codru Toate cînd mai la modru, Toate cînd și a'alind; Numai cu n'am ce cînd, Nici cu ce mă alind. ib. 203. Cu tîbunică 'n recini, Nu și-i hasnă de ce cîni. ib. 373. Acolo să cîni, Acolo să odîni [= să te odihnești]. MAT. FOLC. I 563. | Cu schimb de conjugare (în poezia pop., pentru rimă sau asonanță): cîni vb. IV^a. De-i vei găsi la masă, Lasă-i să cinezăc. MAT. FOLC. I 120. Șci la masă și cînește, Și hodinește. MARIAN, N. A. 362. | Abstracte: cînăre s. f. = cînd. Dar cînd fu după cînare, După dalba ospătare. MATEESCU, B. 29. Ciobanii împart ziua în prîncor, mulsul d'amiază și cînare, după mulsul de soră. II IX 143; — cînat s. a. Ori maică-sa i-o fi dat Astă seară de cînat, Dintr'un taler neșpălat. JARNIK-BĂRSEANU, D. 100. M'apuc și eu de cînat. ib. 132. | Adjectiv (= lat. cenatus, -a, -um, idem) cînat (cu negativul necînat LB.), -ă, adj. (cu înțeles activ) = care a isprăvit cu cîna, care a cînat. Sînt cînat.]

— Din lat. cĕno, -are, idem. Cf. cĭnă, cĭni.

CINĂ s. f. 1°. Souper. Păturașe de nuit. 2°. Souper, dîner, festin. 3°. Cène, communion, eucharistie. Repas mortuaire; repas après l'accouchement. 4°. Soirée.

1°. (Astăzi, înlocuiri în România veche, mai ales în Muntenia și în deosebi la orașe, în cele mai multe părți, prin masă — ceea ce explică lipsa cuvântului în scrieri literare mai nouă — sau, la cei ce imită moda franceză, prin prânz, după fr. dîner, sau prin supeu = fr. souper). Măncare, masă de seară (TIPLEA, P. P., H. II 31). *Cina* se face, se dă, se ia; se gătește; se pune; cineva vine, se pune, stă, e poftit, chemat s. invitat la *cina*, se apucă de *cina*; omului i se dă s. i se pune de *cina*. În vremea cinei, CORESI, EV. 414/1. *Să se culce și fără de *cina**. DOSOFTEV, PS. 194. *Seara, la *cina*, cu el a șezut*. PANN, P. V. I 118. *Din aceea *cata* vândorii să-și întocmească culcuș și *cina**. ODOBESCU, III/12. *Se puseră la *cina**. EMINESCU, N. 17/21. *Adese, stând la *cina**... Nu pot mânca de locrimi, COȘBUC, B. 25/1. *Ele, de bucurie, pătiră o *cina* plăcută, și numai în vase de aur*. ISPRESCU, L. 7/22. *Adă și *feria de vin*, Să fie *cina* deplină*. GCR. II 229. *Săpînca noastră, Tândră, frumoasă, Pune *cina* 'n masă*. Ib. II 321. Tu, leicuță Catalină, Ce dai la bărbat de *cina*? JARNIK-BĂRSEANU, D. 411. *Strănu-s ca puiu' de miră, Nu capăt nici prânz, nici *cina**. Ib. 207. *Măicuța pune de *cina*, Dar înima mea suspină*. Ib. 99. *Mă strigă de la *cina*, ib. 33*. *Novac de cin' s'apucă*. ALEXICI, L. P. I 20/1. P. anal. Păscutul de seară s. de noapte (cf. Incină). *Clobanii merg cu oile noaptea 'n *cina*, pentru a nu se dădăpi sau înspînă*. H. XI 505.

2°. Masă mare și bogată dată, seara, oaspeților, ospăț, cf. dîneu, supeu. *Deretă această și *cina* și beare făcă împăratul*. CORESI, EV. 545/10. cf. 511/1, 419/12. *Ospățul acela cu adevărat se chiamă *cina* mare*. VARLAAM, C. 359/1, cf. 358. *Un om oarecure făcu *cina* și chemă pre mulți*. ANTIM, P. 109/12. *Face *cina* boierească*. BARAC, A. 37. [Corbi] după ce mănărcă și după ce dădură mult sânge, Incepură... să cânte *cina* lor. ALEXANDRESCU, M. 282/1. *Taci, cu *cina* nu mai da, Nu mai da, nu mai cântă, Că tot așa mi-ai cântat, Până m'ai înstrăinat*. PAMFILE, C. T. 229.

3°. Spec. (ca bulg. *taina* *večerja*) *Cina* (cea de taină, mai rar a apostolilor) = masa Mântuitorului cu apostolii săi. *Domnul Dumnezeu Is. Hs. după *cina* lăo pită și blagoslovi*. GCR. I 42. *Așțiere și păhar luă după *cina* și blagoslovi*. Ib. 43, cf. 52. *Căci cândă au făcută Hs. *cina* aceea de taină, n'au fost vremea azimelor*. Ib. 330, cf. 331, 332. *Masa aceasta au fost mai veselă decît *cina* Apostolilor*... C. NEGRUZZI, I 85. | † *Cina* (Domnului L.B. s. cea dulce) = sfânta cumenețură, împărtășanie, grijanie. *Neatînd nici o grijă de *cina* cea dulce a dumnezeiești mese*. BIBLIA (1688), 3 pr. /14. *Care omu... nu va merge la desertă, nice cu *cina* Domnului, popii să-i dojenească și să-i turețe*. GCR. 218. | *Cina* (mortului s. de apol) = masă de pomeneire (a mortului), pomană, ospăț după înmormântare, cinișoară. În unele părți din Transilvania, precum bună-oară în Orlat, *cina* mortului se dă... în trei seri de-a rândul, după îngropăciune. MARIAN, I. 191. În ținutul Năsăudului este datină de a se face în a doua seară după repausarea cuiva așa numita *cina* de apol... Id. Ib. 191. | *Cina-ursitelor* = (Ban.) masă pe care o pregătește moașa în spre seara a treia după nașterea copilului, numită și cinișoară. MARIAN, NA. 153, PAMFILE, D. 5.

4°. P. ext. Vremea cinei, timpul în care oamenii se așază la masa de seară sau *cina* (MARIAN, SE. I 107, TIPLEA, P. P.), pe la dînnegurați (H. V 6). Poporul împarte noaptea în patru părți: de la apusul soarelui până la *cina*, de la *cina* până la miezul-noapții... H. II 4. Împărțirile le cunosc oamenii după lună și stele și mai cu

deosebire după cocoși: când cîntă întâiu, atunci zic că este *cina*, al doilea miezul-noapții, al treilea răsăritul zorilor, iar al patrulea cîntă cocoși de ziuă. H. XI 154. *Poruncitu-mă a marea... Să mă duc la ea pe *cina**. JARNIK-BĂRSEANU, D. 179. Se deosebete: *cina mică*, cam pe la 4 ore d. a. (MARIAN, SE. I 107), adică pe la chîndie (PAMFILE, CERUL 35), *cina*, între 8-9 ore, *cina cea bună*, între 9-10 ore (MARIAN, SE. I 107) și *cina mare* între 10-11 ore (MARIAN, SE. I 107), sau cam două ore după murgit (H. XVIII 263). Prin jud. Teleorman întîlnim prânzul mic sau conacul întăiu, la 9⁰⁰-10 ore (dimineața), prânzul mare, conacul al doilea sau nămiaza, pe la 8⁰⁰-3, când e soarele la chîndie și *cina* de seară, pe la 8, 9, 10, ba și 11 ore seara. PAMFILE, A. 83. *Colo, pe la *cina* cea bună, nimește înăd într'un sat*. RITEGANUL, P. I 11. *Cînd fu pe la *cina* cea bună, se uită în jos pînă în vale*. FRÂNCU-CANDREA, M. 247.

[Plur. *cine* și *cini*: *Acția nu-ți vor zice altă fără cîi numai de oștepe, de prînzuri, de *cine**. MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. | ȘI: (rar) *ciună* s. f. SLAVICI, ap. TDRG. | Diminutiv: *cinișoară* s. f. = *cina* mortului; *cina* ursitoarelor. Prânzișorul și cinișoara se fac pînă la nouă zile după ieșirea sufletului...; *cinișoara* [se face] înainte de apunerea soarelui, cam pe la chîndie. MARIAN, I. 189. În... Banat, moașa pregătește în spre seara a treia după naștere o *cina* numită *cina* sau *cinișoara* ursitoarelor. Id. NA. 153/11. | Verb: *cinui* IV^a = (trans) a ospăta pe cineva (HĂDULESCU-CODIN), a *cina* 2°; (intrans.) a mânca, a îmbruca [de *cina*]. *Acolo să cinuiești, Acolo să educești*. GRIGORIU-RIGO, MED. I 9].

— Din lat. *cena*, -am, idem (se ținea, la Romani, cam între orele 3 și 4 după amiază). Cf. *cina*, Incină, cinișoară.

CINABĂR s. a. (Chim. Com., Med.) |

CINABÓR s. a. (Chim. Com., Med.) | v. *cinabru*

CINÁBRU s. a. (Chim., Comerț, Med.) *Cinabre*.

— Sulfură de mercur, de culoare roșie, întrebunțată la colorat și ca medicament la boala de piele, chinovar. [Plur. (rar) -naburi {teluri de cinabru}. | ȘI: *cinabăr* s. a. DICT.]; — (Transilv., unde cuvântul a pătruns în popor, în unele regiuni, cu înțelesul de «sfeanț» = sifilis) *cinabór* s. a. BĂRCIANU, PĂCALĂ, M. R. 268; — (Transilv., din germ. Zinnober) *inóber* s. a. JAHRESBER. X 216, *inabór* s. a. BĂRCIANU].

— N. din fr. sau ital. *cinabro* (cf. lat. *cinna-bart* (s) < gr. *κιννάβαρι* (c)). Cf. dubletul chinovar.

CINÁC s. a. *Harnais*. — *Cinacuri* = lot ce se ține de inciențit (întărînatul) calului (Năsăud-Sângeorz, în jud. Năsăud) H. XVII 276. Cf. *ciniele*. [Plur. -nacuri. | ȘI: *cinag* s. a. = mobilierul casei (VAIDA); treabă, lucru (GABA, SĂL.); — *cinag* s. a. = unealtă (Zagra, în Bistrița-Năsăud). Com. N. DRĂGANU.]

— Cu schimb de sufix din *cinle*¹ (poate, prin influența eng. *csanak* evas; toate vasele din bucătărie, *csinik*); *csanak* evase mărunte nefolositoare, cf. rus. *čínak* «strachină», care are aceeași origine ca ce(a)nac al nostru. Pentru sens, cf. germ. *Geschir* «vase» și «nașamente»).

CINÁC s. a. *Canot, bargue*. — Luntre (H. III 196) dintr'un buștean (Brateș, ANTIPA, P. 777). [Plur. -nace s. -nacuri?]

— Din sârb *čunak*, idem. Cf. *cin*¹.

CINÁCUL s. a. v. *cenaclu*.

CINÁG s. a. v. *cinac*¹.

CINĂLTUI vb. IVa

CINĂLTUIĂLĂ s. f.

} v. cinăut.

CINĂU s. m. (Bot., Comerț, Med.) Canelier (*Laurus cinnamomum*, *Cinnamomum Zeylanicum*). Conclie. — Un arbore mic din familia lauraceelor, care crește și se cultivă prin țările calde. LM., BIANU, D. S. || P. ext. Scoală aromatică a acestui arbore, condiment întrebuințat în bucătărie, iar în medicină, sub numirea de *cortex cinnamomi*, pentru însușirile sale excitante și stimulente, scoarțisoară. LM. BIANU, D. S. [Și: *cinamón* s. m. LM., BIANU, D. S.]

— N. din lat. *cinnamom* și *cinnamomum* (din gr. *κιννάμωμον* și *κιννάμωμον*, cuvânt de origine ebraică).

CINAMOM s. m. (Bot., Comerț, Med.) v. cinam s. m.

CINĂR s. a. v. chenar.

CINAȘ, -Ă adj. 1°. *Genții, joli, graciosuz.* 2°. *Propre.* — (Ungurism, în Transilv. și Bucov.).

1°. *Drăguț, frumuseț. Hei, leliță de la Blaj, Ce îți trage-așă cinaș? JARNIK-BĂRSEANU, D. 402. Și l-aș da, maică, la Blaj; Nu mă 'ndur, că-i prea cinaș! MĂNDRUCU, L. P. 66. Bună maică ai avut, Că cinaș te-o făcut! Ib. 92. Așu-i cinaș și frumos, Pare că-i din ladă scoț! MARIAN, NU. 360. Măndrușită, trup cinaș, Vai, cu tine culca-m'as! DOINE, 223. Poruncit-o, poruncit Un lăihar de generar... S'aleagă miei de grași Și voinici de cinași. CONV. LIT. XXII 535.*

2°. P. ext. Curat. Ingrizit. *Cinaș, cinașel* = togetel. VAIDA. *Trandafir, trandafraș, Drag îmi e omul cinaș, Că se 'nalță frumuseț Și sărută subțirel. JARNIK-BĂRSEANU, D. 384; com. PROCOPOVICI.*

[Accentuat cinaș și (în poezie) cinaș. | Și: *cinaș*, dar numai ca nume de cal și bou. STAN, M. 150, com. N. DRĂGANU. | Diminutiv: *cinașel*, -ea adj. = frumuseț; togetel (VAIDA). *Că mă uit p'ăcei prin casă, Nu văd ochi ca la mireasă. Măitici și cinașei, Joacă lacrimile 'n ei. MARIAN, NU. 291. Place-mă mândra cinașă, Că mi-i fală 'n tărș cu ea! JARNIK-BĂRSEANU, D. 383. Și se 'ncălță cinașel Și sărută frumuseț. MAT. FOLC. II 979.]*

— Din ung. *csinos*, idem (apropriat de derivatele în -aș).

CINĂȘEL, -EA adj. v. cinaș.

CINĂȚUI vb. IVa. 1°. *Nettoyer* (une volaille, un poisson). *Dépecer. Couper* le bois mort. 2°. *Etrangler, tuer, dévorer.* — (Mai ales prin Mold., Bucov., Maramureș).

1°. (Cul.) A curăț(ă) de pene și de puf (Bilca, în Bucov., com. G. TOFAN), o găină s. altă pasăre (ION CR. II 79), și a o face gata de pus la foc (Vicovul-desus, Bucov., com. G. NISTOR), a jumuli; a curăț(ă) o pasăre (s. un pește TDRG.) de mațe și de mărtaie și a o spala pe dinăuntru pentru a o pregăti de mâncare (cf. CREANGĂ, GL., ZANNE, P. III 522-23, MARIAN, O. I 55); a tăia în bucăți un animal, adică a-l desface în părțile anatomico-din care e alcătuit: *se cinaștește* o găină, desfăcându-i aripel, picioarele etc. și păstrându-le întregi (ȘEZ. VIII 157). *Ată mreană albă, codalbă, de ar p[ri]nde-o cinevă s'o cinașiască, s'o fiarbă. SBIERA, P. 118/11.* Și-a prins a-l cinaș(ă) și din gură-a croncăni: *Cine-a mănca pește bun? SBIERA, P. 118/11. Du-te și cinaștește găina, că eu n'am vreme.* Com. G. TOFAN, || P. ext. (Despre porci, fig. și despre oameni) A ciopărți, a pecia: *Porcul se face și se cinaștește astfel: după ce s'a înjun-*

*ghiat, i se zmulge coama; părul jumălit se leagă în mănunchi... MUSCEL. 103. Se cinaștește și porcii, a căror mațe se aruncă afară. ȘEZ. VIII 157. Iar zmulă; hruștiți îi cinaș(ă) corpul bucățele. ION CR. II 203. | A cinaș(ă) = a curăț(ă) copaci de uscături. PAMFILE, J. II. | În glumă (în amenințări). *Nu te mai uita în gura ei. Ia, mai bine s'o cinaș(ă)tim. Pune-o jos și să-i scoatem costia ceca. CREANGĂ, P. 177/17.* — *Până ce mi-i oltăși, zise Pavel, eu acuz te cinașteze frumuseț, cu dichiciul. Infeles-ai? CREANGĂ, A. 107/1.* Am să-i cinașteze (cenașteze)! ZANNE, P. III 522.*

2°. P. ext. A strânge pe cineva de gât, a-l lua viața, a-l junghia, a-l omor(ă) (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC); a mănca, a distruge (se zice despre lup. ȘEZ. II 187/1).

[Și: (cu rostire dialectală) *cinaș(ă) vb. IVa. Com. A. TOMIAC; — cinaș(ă) (cenaș(ă)). Com. G. NISTOR* vb. IVa. CREANGĂ, GL., ZANNE, P. III 522, PAMFILE, J. II (glosar), ION CR. II 79 și 203, com. TOFAN (Bilca); — *cinaș(ă) vb. IVa. Com. MARIAN. Ie puica dîngă cocoș [= de lângă] S'o cinașteș(ă) (= pregătește) frumos. TIPLEA, P. P. 91. (Pește) l-au cinaș(ă)tit. T. PAPAHAĞI, M. 84/1. | Abstracte: *cinaș(ă)lă, cinaș(ă)lă s. f.* Dacă oșul pictorului... s'ar tăia în două, aceeași n'ar mai fi cinaș(ă)lă. ȘEZ. VIII 157; — *cinaș(ă) s. a.* Acum începe grizitul, curățitul, cinaș(ă)lă, ciopărțitul sau peciașul. PAMFILE, CRAC. 200. Când spina porcului, la cinaș(ă)lă, e mai groasă spre coadă, tarna va fi mai grea spre așorțit. ȘEZ. VI 63.]*

— Derivat, cu suf. -ul, din ung. *csinált* 'pregătit' (participiul lui *csinálni* 'a face, a pregăti'). Forma *cinaș(ă)lă* se explică din rostirea dialectală ungu-rească *činyat*. N. DRĂGANU.

CINCA. Cuvânt fără înțeles, din formule de eliminare întrebuințate în jocurile copiilor: *Unca, donca, trınca, panca, cînca, rînca, oghir, pohgir, fîblichitu, pichiu!* ȘEZ. III 240, PAMFILE, J. III 27, DR. IV 800. [Și: *cînca. Unca, donca, trînca, panca, cînca, rînca, oghir, pohgir, fîblichitu, pichiu.* ȘEZ. III 240, PAMFILE, J. I-II 814; — *cînchi.* PAMFILE, J. I 316; — [+ pangă] *cînghă. I-II 258; — cînghă, PAMFILE, J. I 317; — cînchiava. Unica — donica — trînca — pătrica — cînchiava — ciocăle — bocăle — limani — Tănasa — Bângeriu. PĂCALĂ, M. R. 214.]*

— Numeralul *cinci*, modificat după terminația celorlalte cuvinte din formulă. Cf. V. Bogrea, *Dacoromania*, IV 800.

CINCĂDI vb. refl. IVa. *Chanceler, vaciller.* — (Ungurism, în Munții-Apuseni) A nu se putea hotăr(ă) la o acțiune, a șovăi, a sta mult la socotit. *A se cincădi* = a se socoti. *N'o vindă (via) p'ă cale, că vezi, acasă omul se cincădește, cum s'ar da în tărș. Că vezi, omul se cincădește mult (Abrud). VICIU, GL.*

— Din ung. *csüggedni*, rost(ă) și *csüngedni*, ea se descurajă; a șovăi. N. Drăganu, *Dacoromania*, III 712.

CINCĂDI vb. IV. 1°. *Agacer, taquer.* 2°. *Mendier.* — (În Bucov. și Transilv. de nord).

1°. (Cu acuzativul persoanei) A necăji mereu pe cineva cu vorba, a nu-i da pace, a cere cu insistență, a cicăli, a cihăli (de cap). *A cincădi* = a cere vârtos, insistent: *nu mă mai cincădi altă! (Zagra, j. Bistrița-Năsăud).* Com. I. CORBU. *Bu, măntos, că prea mult mă cincădește, lasu-o plăcintă, t'o trântitu în cap, și de-alunci a rămas pleșu.* MARIAN, O. II 54. *De la o vreme, văzându-se bătrâna smecoată prea mult cincădi și înțrebată de feciorul său, zise... id. ib. II 83. Ne 'nceal mă cincădi Să le spun adevarat. id. SA. 104. Saca Samul zicea Și mereu îl cincădiă...*

id. ib. 185. Mai pe urmă însă, căzând că tot una (= într'una, nelncetată) îl cîncește, și nu odată chiar și plînge, pentru-că nu voește să-l descopere, îl pune păcatul și-i spune toată istoria sa, de la început. Id. T. 301.

2^a. P. ext. A. cerși (Șcheia, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

[Și: (cu rostire dialectală) ctucul vb. IV^a. Com. A. TOMIAC; — **cincui** vb. IV^a = a cere cu insistență. L.B.]

— Cuvânt de origine onomatopeică (cf. pe de o parte lat.-vulg. *cigare, sa ciripis, de unde ven. țigar, ital. cigolare, cingollare, cinguetare. MEYER-LÜBKE, REW. nr. 1911, pe de alta cîndă și cihăi, cihăi; pentru sens, cf. și bázăi, cărăi, săcăi).

CINCANTIN s. a. Varietă de mazăre. — Numele unei varietăți de porumb, cu druga scurtă și subțire, cu bobul portocaliu; porumb nemțesc, mărunt, mărunțel, chircă, portocaliu sau moldovenesc. Cf. DAME, T. 64. PAMFILE, A. 68. PANTU, PL., H. IX 446, XI 5.

— După tl. **cinqantini** 'specie di formentone o grano turco, cosi detto perché cinquanta giorni occorrono dalla semina alla raccolta', de unde și germ. **Cinqantiner** (Mais). V. Bogrea, *Daco-romania*, IV 800.

CINCĂR s. m. Cheval de cinq ans. — Cal de cinci ani (DAME, T. 18, H. XII 274), cal care merge pe anul al cincilea (H. I 34). (Cu funcțiune adjectivală) El R'baa înscemează, în limba arabă, cal cincor, în toată frumusețea și puterea sa. ALECSANDRI, P. 11 199. [Și: **cincări** s. m. = cal de cinci ani (BARCIANU); monedă de cinci (BARCIANU). | Dîmînativ: **cincărel** s. și adj. m. Când la grajdul ei ce zăreă? Un bahmet ce tot zăreă, Un călău cum pătrărel, Tegeă 'n vară cincărel. ALECSANDRI, P. 79b 12. Erau tot călăpeș rotunzi de Dobrogea și bahmeți zbrățiți, de Bugiac, apleși tot pătrărei și cincărei, negri la păr ca peana corbului... ODOBESCU, I 161.]

— Derivat din **cinci**, cu suf. -ar.

CINCĂRĂL s. și adj. m. v. **cincar**.

CINCE † num. ord. masc. v. **cinci**.

CINCE s. m. Punate. — Flosniță, stelniță. (Păstrat numai în expresiune): Mă-s (= esănt) cince, de sădul Com. COCA (Banat).

— Din **cimex**, -iteem, idem. În locuțiunea citată, cuvântul e întrebuințat figurat; înțelesul ei este: esănt sădul, ca o ploșniță umflată de sângele supt. N. Drăganu, *Daco-romania*, I 293.

CINCEA num. ord. fem.

CINCELE(A) num. ord. masc. } v. **cinci**.

CINCEȘEL s. a. (Imbrăc.) v. **contăș**.

CINCEȘTE adv.? Ea mi-și gade armenește și mi-și coază cincește, (= cum se coase un cinceștel?). Cinceșel frăține-so, Gulerel tătăne-so. MĂNDRESCU, P. P. 213₂.

— Pare a fi o formație spontană, în rimă, plăsmuită după cuvântul cinceșel.

CINCII v. **cinea**.

CINCII vb. IV^a refl. v. **cimp**.

CINCI num. s. m. I. Cinq. II. Pièce de cinq centimes.

I. Numeralul 5 (având, în numărătoare, locul între 4 și 6). **Cinci zile**. COD. VOR. 15₁. **Cinci bărbai ai avu**. CORESI, EV. 152₁₂. **Cinci lucruri** (a. 1713). GCR. II 7. **Gândesc eu că din cinci ne-**

spăloși, căți merg cu Harap-Alb, i-a venit el unul de hac. CREANGĂ, P. 248₁. **Au născut cinci copii** (1550—1580). GCR I 6. **Și să treacă cinci cu cinci**, Și eu, bade, de pe-acici! JARNIK-BĂRSEANU, D. 140. **Când bătea ceasul la cinci**, ib. ... 300. **Vai de mine, n'am opinii**, Dar mândruș am vreo cinci. ib. 377. **Șimel, șimel! Co-i cinci? Răsp.**: Măna cu cinci degete bine lucră. ȘBIERA, P. 319. **Trei mă ții**: trei mă poartă, cinci mă duc, de mă adapă; cîn în numl micu curge mîere și otravă, (= Condeul, când scrii). ȘBIERA, P. 322. — **Cine cunoaște cinci?** — Eu cunosc cinci, Cinci sînt cărțile legii. TEODORESCU, P. P. 252^b, cf. (Cinci ronele Domnului) 254, (Palma cu cinci degete). În cinci ale lunii. POLIZU. De cinci ori mai mare. PONTBRIANT. De cinci ori cinci fă douăzeci și cinci. LM. † **Vorba ceca**: sînt cinci degete la o mîna și nu samănd toate. CREANGĂ, P. 19. **Face numărul cinci** = cumpără cu cinci degete (= fură). PAMFILE, J. II. || (În legătură cu 'patru sau cu șase exprimat un număr nehotărît, dar mărgor). În cinci-șase sate, abia puțin nimeri una după placul ei. CREANGĂ, P. 4/17. **Erau vreo patru-cinci fete**.

În legătură cu -sprazeci și -zeci avem compusele **cincisprezece** (s. v.) și **cincizeci** (s. v.); compoziția e mai puțin încheată la **cinci sute** = 500 [care, totuși, în graul de toate zilele se rostește **cîn' sute**] și nu mai e simțită la **cinci mii** = 5000, **cinci sute de mii** = 500 000, **cinci milioane** = 5 000 000 etc. **Mai puțin de-a** (= la mai puțin de) **cinci sute de frați arăd-se** Domnul. CORESI, EV. 176₂₈. **O găria pe care s'imbau numai 500** (cit.: cinci sute) de mori. CREANGĂ, P. 242. **Măndra, când e rume-nită**, **Ou cinci sute nu-i plătiță**, **Dar când se desrumenește**, **Nici doi bani nu mai plătește!** JARNIK-BĂRSEANU, D. 440. **Cu Stanca să rămăși, Pe cin' sute de floriști**. GIUGLEA-VĂLSAN, R. 8. 53.

Compuse: (termen glumeț; formațiune personală) **Cinci-ghiară** s. f. = mână. **Dar n'am vut să fac plăceară**, la nunta mea, c'un netot, Că ții-l făceam să se lîngă de cinci-ghiara mea pe bot. PANN, P. V. III 55.

Foarte multe numiri populare de plante sînt compuse cu numeralul **cinci**: **cinci-clopoțel** (Trans.); **Aquilegia nigricans** și **A. vulgaris**, numită și căldărușă, clopoțel-cornuți, toporași (PANTU, PL.) = **cinci-clopoțel** (BULET. GRĂD. BOT. V 52) = **cinci-coade**, identică cu cea de mai nainte, PANTU, PL. BULET. GRĂD. BOT. V 52 = **cinci-cote**, identică cu cea de mai nainte (Munții Apuseni. BULET. GRĂD. BOT. V 52); — **cinci-degete**: **Pentaphyllum quinquefolium**. ANON. CAR.: plantă ierboasă țărloare, din fam. rosaceelor, care crește prin locuri umede, pe marginea pădurilor și prin livezi, numită și iarba-degetelor și ochiul-s. ochii-boului (**Potentilla reptans**, PANTU, PL.), scrintiltoare (BARCIANU); buruiună de leacuri încrețată în 5 colțulare (H. XI 516), cf. H. III 129, 226, 306, X 20, 67, 150, 464; — **cinci-foi** s. **cinci-foi-mari** = sănișoară, sănicioară (**Santula europaea**), PANTU, PL.

II. Substantivat (s. m.) (Pop., fam.) Monedă de 5 bani (5 parale). **Nu mai ei, când venea la chetă**, din toată sărăcia lui și cădea cete o bucată de nichel de douăzeci de bani, pe când la celalalte le puneă cu neșărire pe taler cinciul. CHIRITESCU, CONV. LIT. XLV 365.

[Numeralul ordinal: (al sing., al plur.) **cincilea(a)** **cincilea(a)** † și **cince** † m. sing. (a sing., ale plur.) **cineca** (**cinecia**, **cineleaa**) † f. | După a **cincia dzi detingser arhiercii**. COD. VOR. 56₁₂. **A cineca botetjune**. CORESI, EV. 512₁. **Al cince** an. DOSOFTEIU, V. S. 53₂. **Va pune al cincilea preste dănuș**. BIBLIA (1688) 87. **Mă-au dat întru a treia căsătorie pe a cincilea fitică a mărieșale**. E. VĂCĂRESCU, IST. 291₂₈. **Etajul al cincilea**; a **cineca**

oard. COSTINESCU. (Adverbul, azi sub forma masculină. În vechime sub cea feminină) *Întâi amu, să fie destoinic...; iară a doa, de a fi ruga...; iară a treia, de ne vdm ruga...; a patra, de nu vdm ceare...; iară a cincea, ce e dentru noi a le aduce toate.* CORESI, EV. 722¹². *A doa... a cincea... VARLAAM, C. 210. Întâiu, să fii credincios; al doilea, să fii ascultător... al cincilea, să nu fii leneg, totă cum trebură să fii!* [Prin eliziunea subînțelesului *spartes*, în vechime, substantivat] a cincea = partea a cincea, cincime. *Să facem milostenie, sărei acincea din cât avem.* DOSOFTEIU, V. S. 96. *Bărbat au fămece va mărturisit și va da păcatul, capul și acincea lui.* BIBLIA (1688) 97. [Derivat] a cincea s. f. (formațiune relativă recentă) = a cincea parte dintr'un întreg, considerată ca un grup. † a cincea; spec. *Întâia cincime* † (sec. XIX, traducând pe grec. *protspendada*) = aristocrația cea mai înaltă. *Doi boteri din întâia cincime.* URICARIUL, V 26¹⁰. — *cincitâri* s. f. (format după *furcitură*) = cinci snopi puși peste olaltă, la seceră (Cămarăș, pe Câmpie). VICIU, GL.] — Din lat.-pop. *cincue* (= clas. *quinque*), idem. Cf. *cincisprezece*, *cincizeci*, *cinzeacă*, *cinciar*, *incinci*.

CINCIA num. ord. fem. v. *cincl*.

CINCIAR s. m. v. *cincar*.

CINCIAVA v. *cinea*.

CINCILE(A) num. ord. m. și f. } v. *cincl*.

CINCINĂL, -Ă adj. subst. 1°. *Quinquennial*. 2°. (Augmentation de traitement) *quinquennale*. (Formațiune cînturătoare; n'a prins)

1°. Adj. (Franțuzism) Care revine după un interval de cinci ani, din cinci în cinci ani. *Inchirierea sau arendarea... pe mai mult de cinci ani, nu sunt obligatoare... decît până la împlinirea de cinci ani de la începutul lor sau până la împlinirea vericărui period cincinal următor.* HANGU, C. C. 323.

2°. S. a. (Transilv.) Gradație de leafă primită după un interval de cinci ani. Com. N. DRĂGANU. — N. după fr. [lat. *quinquennalis*, -e, din *quinque* (cinci)].

CINCISPRĂZECE num. card. (§. d.) }
CINCISPRECE num. card. } v. *cincl*
CINCISPRECEA num. ord. fem. } *sprezece*.
CINCISPRECELEA num. ord. masc. }

CINCISPRECE num. card. *Quinzé*. — Numeral 15. *Den Ierusalim până în Vihontia sînt cincisprezece pîstreale, ce sînt doao mîle și jumătate.* CORESI, EV. 97¹². *De cincisprece ani, vai mie, tot de-aceste auzim.* BELDIMAN, O. 33¹². *Intr'o zi, loamat cînd copilul împlînea cincisprezece ani... ISPIRESCU, L. 2¹². Nu știu: zece sau cincisprece. Sau peste sută mai trece.* ALECSANDRI, P. P. 262, cf. 82. III 154. *Toacă, popo, toacă; Dacă n'ăi toacă, Coloci n'ăi mîncă. Cinci, popo, cinci, Cincisprece să fii!* TEODORESCU, P. P. 192. *La cărciumă se ducea, Mîna p'o cofă punea, cincisprece-oacă vin turnă.* ib. 519. *Sînt cincisprece bufi de vin, cincisprece taloafie fripte, și cincisprece cupoare de pîne.* SBIERA, P. 94. *În cincisprezece ale lunei.* POLIZU. [Accentuat (mai rar) și: *cincisprezece*. Rostit: *cinisprezece*, în limba curentă de obicei *cin* - (adesea *ci* -) și, în partea finală, *sprece* (-*sprece*), dialectal și *sprăzece*.] Nume e r a l o r d i n a l: (al sing., al plur.) *cincisprezecele(a)* (*cincisprezecelea*, *cincisprecelea*, *cincisprece* † masc., (a sing., ale plur.) *cincisprezecea* (*cincisprezecea*, *cin-*

sprecea, *cineasprezece* †). Al *cinspredece* an. DOSOFTEIU, V. S. 23. *Pentru a cinceasprezece* (: *cinceasprezece* MUNT.) *prîncîna ce micsurează certarea.* PRUV. glava 65. *În rîndul al cincisprezecelea.*

— Compus din *cincl* + *spre* (vechii și regional *spră*, *epste* < lat. *super*) + *zece*, după model slav.

CINCISPREZECE, num. ord. fem. }
CINCISPREZECELEA, num. ord. masc. } v.
CINCITURĂ s. f. } *cincl*.

CINCIUIT, -Ă adj. *Grognon*. — Morocînos, ursuz și în același timp zgârcit, care nu-ți dă ceea ce cere decît cu ceartă. *De frate-ădu, om cinciuuit, nu se putea lipsi, și de aceea plecă în toată lumea.* PAMFILE, D. 84. — Cf. *cincăi*.

CINCIZÉCEA num. ord. fem. }
CINCIZÉCELEA num. ord. masc. } v. *cinclzece*.

CINCIZÉCI num. card. 1°. *Cinquante*. 2°. *Pentecôte*.

1°. Numărul 50. *Cincizeci de zile den* (= de la) *Paști.* CORESI, EV. 144¹². *Om de cincizeci de ani.* POLIZU. *De cincizeci de ori cincizeci de franci.* COSTINESCU.

2°. † (Substantivat) *Rusalii* (a cincezece zi după Paște). *În ziua cincizeciloru* (zua de Rosalii N. TEST. 1648; zua Rusaliilor BIBLIA 1688) *să fie întru Ierusalim.* COD. VOR. 18¹².

[Accentuat (mai rar) și: *cincizeci*.] Rostit de obicei *cinzece* (și *cinczece*). Nume r a l o r d i n a l: (al sing., al plur.) *cincizecelea* (*cincizecelea*, *cinzecelea*) masc. (a sing., ale plur.) *cinzeceea* (*cincizecea*) fem. *Articolul al cincizecelea; cartea a cincezece.* COSTINESCU. [În limba mai veche, substantivat sub forma feminină] *cinzecea* † s. f. art. = grup, cealță de cincizeci de înși. *Acesta-ă Ardu cel al treilea trimis cu cindzăcia sa.* DOSOFTEIU, V. S. 135. [Derivate] *cincizecime* (*cinzeceime*) s. f. = a cincezece parte. *Să dea... cincizecimea la sîrbătoare sfîntului martir Georgiu.* HASDEU, I. C. 27. *Cincizecimea luminată:* cele 50 de zile de după Paște, timpul dintre Paște și Rusalii. Sărbătorile cele mai păzite de popor în cursul lunii lui Iunie sînt *Cele Joi, Joile grele* sau *Joile păzite*, cuprînduse în săptămîna a opta și a noua de după Paști, prin urmare cele din urmă din *Cele nouă Joi* ale *Cincizecimii* luminate. PAMFILE, S. V. 1; — *cinzece-ear*(lu) † s. m. = comandant peste 50 de oameni. *Cîndzăciaru și mînuat sfîntulor.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I. 265.]

— Compus din *cincl* + *zece*. Cf. *cinzeacă*.

CINCIZECÎME s. f. v. *cinclzece*.

CINCUI vb. IV^a v. *cinclă* și *cîmp*.

CINDR(I)-CĂ conj. }
CINDR(IL)EA-CĂ conj. } v. *hînd-ă*.
CINDURĂ-CĂ conj. }

CINCHINĂ s. f. v. *clochină*.

CINCHITĂ s. f. (Ornit.) }
CINCHIZĂ s. f. (Ornit.) } v. *cințez*.

CINDISI vb. IV^a v. *chindisi*.

CINE pron. I. 1°. *Qui?* 2° *Quel?* II 1°. *Qui?* 2°. *Qui, quel, tel que, comment.* III 1°. 2°. *Qui, celui, celle qui?* 3°. *Quelqu'un qui, personne qui:* dans les cas où le français dit 'n'avoir, n'y avoir' personne pour, à, à qui. 4°. *Quiconque, chacun.* 5°. *Qui... qui, tel et tel.* IV *Quelqu'un, n'importe qui,*

I (În întrebări directe) Pronume întrebătoare cu funcțiune substantivală.

1°. Prin cine ne informăm despre o persoană (mai rar despre mai multe persoane; corespunde deci lui c e, cu care întrebăm despre lucruri). Cere ești D[omane] ? COD. VOR. 39/4, 77/4. Iară voi cine ești (= sânteti) ? ib. 5/35. În tad cine ispovedi-se-va fte? PSAL. SCH. 9. Spore-mi (= spune-mi) cine ești tu? CUV. D. BĂTR. II 193. Cap cine le este? LET. I 318. Dar și Domnii cu cine vor puteă să se încrează, când ti violența neamul lor? LET. III 62. Cine it-s părinții? DOSOFTEIU, V. S. 16. Cine-t altul Domn, fâsă de tine? id. PS. 53. Cine nu este dator, din căți ne fierbem într'această ticlăoasă de fară? ANTIM, P. XXVIII, 7. Cine poate înfălnirea lor s'o scrie? KONAKI, P. 85. Cine sânt eu? MARCOVICI, D. 1. Oltule..., cine oare poa? să fie omul care te-a ngrozit? ALEXANDRESCU, M. 14. Cine ești? Deunde ești? Pe la noi ce rădăcești? ALECSANDRI, P. II 11. Cine ar ești să descrie toate perfecțiunile, tot farmecul acestor trei opere, cine ar puteă să rostească tot ce spun ochiului și minții aceste splendide idealizări? DOBOSIEU, III 53. Din când în când se aude... glasul sântinelor... strigând: Cine-i? Cine-i? Rond..., sădi! VLAHUȚA, ap. TDRG. D'apoi cine-i, dacă nu-i ea? CREANGĂ, P. 22. D'apoi dacă n'ouă și tu, cine oltul are să știe? id. ib. 299. Cine-i acolo? — Eu. — Cine eu? — Eu, Ioan. id. ib. 308. Dară cine puteă să se apropie de ele? ISPIRESCU, I. 28. Și cine l-a fermecat?... Mândruțu lui din sat, JARNIK-BĂRSEANU, D. 11. Ctv-ne primblă pe uliță?... Trandafir ș'o scânteușă..., ib. 157. Drumul de cine-t bălăt? ib. 207. De la noi până la Cluj, Vioarele și lemnuș; Da acela cin' le-o pus? ib. 305. Spune-mi, bade, adevărat, Pentru cine m'ai lăsat? ib. 254. (Adesea urmat de 'dracul', 'naibas', 'spăcateles', 'amars', ș. a., care exprimă mirare, indignare, necaz, ciudă, nerăbdare etc.). Cine dracu-a mai răzuit Iepure vora coșind? ib. 415. Cine naib'a pomente, Cât în lume a trăit, Din copilă înțără, Nevastă cu voie-rea? ib. 185. Dacă frunza s'a uscat, Cine-amar ne-a cunund? ib. 49. | Cine (mai) știe, precedând întrebările introduce prin c a n d ? c u m ? u n d e ? În propoziții mai mult exclamative, servește spre a arăta că vorbitorul nu poate da nici o precizie asupra timpului, felului sau locului: Nici idee n'am..., habar n'am..., nu se știe (când, cum, unde). I-am zis... că fiind vreme de nepace..., cine știe, cum s'a întâmplat...! LET. II 359. Doamne! cum se ta omul țăta la drum cu vorba și, când se trecește, cine știe unde a ajuns...! CREANGĂ, P. 119. D'apoi calul mieu de pe atunci, cine mai știe unde ț-o și putrezind ciotolene? id. ib. 193. Cine știe ce și cine știe cine = ceva (cineva) mare, deosebit, neobicinuit, neprevăzut... Inchipuște-ți, că se vede că-i dase supra ferbinte sau cine știe ce (= ceva neobicinuit). Pe la miezul nopții aud un grozav hărdăt. C. NEGRUZZI, I. 62. Ca să nu se înfălmpe cine știe ce (= vreun lucru neprevăzut), ea se culcă pe pragul uși. ISPIRESCU, I. 30. Cine știe ce (= mare) încurcături vei face ș'arolo? id. ib. 13. Căruța eră împodobită cu pietre nestemate, de scispeau în fața soarelui ca cine știe ce lucru mare (= un lucru mare de tot), id. ib. 38. Tot satul îi cinșat și îi aculă ca pe cine știe cine (= cineva deosebit), id. ib. 98.

2°. † (Raportându-se la lucruri) Care? Ce? Spune-mi(i), cine fi-e numele? PALLA (1582), ap. CP. 373. Spune-mi, cine-i cetatea aceasta? DOSOFTEIU, V. S. 106. Cugești ad n'trebi locul acesta cine-i? ib. 46. Cine-s acarele toate ce-s într'inași? ib. 46.

3°. În întrebări indirecte și în oratio obliqua; stadiul de trecere de la pronume întrebătoare la pronume relativ.

1°. Noi = nu) știa cine meorge cu n'ăsu. CUV. D. BĂTR. II 150. Și într'ă în toată oastra: cine s'ar află

un voinic, să iasă pre furis, să se sloboadă la Iași. LET. II 359. Găstăd vream să caute moartea id-tăne-său den cine au fost. MAGAZ. IST. I 357/28. Pre cei ce sânt pricina rădăfii și știu cine sânt. ANTIM, XXVI/11. Nimeni nu o știa de unde este și cine este. C. NEGRUZZI, I. 43. Ce-măi poasă a cui ești? — zise el. Destul că te tubesc. EMINESCU, N. 9. It spune cu cine are să se înfălnesc și ce să vorbească. CREANGĂ, P. 95. Nu știu cine te-a înfăptat la casa mea, că știu cu ești berechet de bun, id. ib. 162. Știu cu cine-i de vină aici, id. ib. 174. Spune și nouă, totă, cine este vîpra aceea care nu-și dă pace. ISPIRESCU, L. 12. Et nu știa ca cine să i le fi luat, id. ib. 109. Busuico verde din prag, Ia găciți cine m-i drag? JARNIK-BĂRSEANU, D. 31. Tot gîndesc și tar gîndesc (Că) pe cine să tubesc? ib. 42. Ieșt, mîndruș, pînd'n prag și mi-arată cin' și-i drag, ib. 123. Să fi luat seama bine Cu cine te împreună și cu cine te cununi, ib. 171. Nici cu gîndul n'am gîndit Cine m'a ciufuluș... ib. 433.

2°. (Mai ales în descrieri și amenințări) Ce fel (de om), cum. Știind Zamotschi de Mihai-Vodă cine (= cât de vitez) este la războate... LET. I 225. Cine eră Sultan Murat, nu eră de a pugiure cu el (= sultanul eră un om cu care nu puteai glumi). M. COSTIN, ap. TDRG. Tu nu știi cine-i mămăcu, n'ai mîncat nici odată moara ei? CREANGĂ, P. 8. Trăind și ne-murind, at să vezi cine sînt eu! ib. 80.

III. Pronume relativ.

1°. În propoziții subiective (Une-ori în corelație cu a c e l a) Cel ce, acel care, al de... Cine e prea-mîndru (= înțelept) și meșteru întru voi, se orate... lucrul său. COD. VOR. 125/4. Se știe că cine întoarce păcătoșul din rădăcirea entel lui, mîntu-l va sufletul lui. 135/14. Iară cene se va aculă să facă altceia, să fie afurisit... CUV. D. BĂTR. I 153. Ciri să va întrebă cu altul, să știe răspunde, ib. II 107. Cine m'au rănoțogat, acela mi-au zis... VARLAAM, C. 153. Strămbătatea cine o tubescă, Acela el singur sufletul ș'urcoște. DOSOFTEIU, PS. 36. Câte am lucrat cu mîndre, și câte am grăt cu limba, cine va vrea să le sorolască..., nici una nu va află... ANTIM, P. XXV 33. Cine au tubit ca mine, va crede dureri mele. KONAKI, P. 100. Ah! ferice cine nu tubesc și nu simte! C. NEGRUZZI, I 54. Cine-o vede, o răzeșe Ca o stea care lucește Ș'i n' vădăruș se mistuște. ALECSANDRI, P. I 29. Zică cine-a zice și cum o vrea să zică... CREANGĂ, P. 223. Bine-a zis, cine-a zis... id. ib. 236. De când se scriă muzica pe părete, mai mincinos cine nu crede. ISPIRESCU, L. 1. Dacă nu e cine, nu e; cine e, să nu mai fie. BARONZI, L. 54/11. Gură și fagur dulce, Cin' gustă nu se mai duce. JARNIK-BĂRSEANU, D. 33. † † (În literatura veche sau arhaizantă, găsim pe cine putând înlocui și un subiect în plural) Cei ce, acela care... Cine-l vădăruș, scărbită și suspină de la inimă. COD. TOD. 198. Și cum ou mîdră Turcii lăngă cetatea Camenței, n'ou răbovit zecă zice, blănd din pușca, ș'au și închinat cine (= toți cei ce) eră în cetate. LET. III 14. Cine au fost pricinuitoșii țerei mele, vor da seama înaintea lui Dumnezeu. ANTIM, P. XXIV/28. Tratul lumii, dragă totă, cine vor, acela lese-l. EMINESCU, P. 101. † Foarte dese sânt astfel de propozițiuni subiective în maxime și proverbe (cf. lat. q u i tacet, consentire videtur). ≠ Cine umbă cu pizma, îngreacă durare. DOSOFTEIU, PS. 26. Pă cine (s. car) nu-l ăși să moară, nu le lașă să trădești. ZANNE, P. II 638. La moară cin' să duce, să umple de fâină. ib. III 233. Cine rade mai la urmă, rade mai cu folos. ISPIRESCU, L. 36. De nu curge, macar pizură; și cine mișcă, tot pișcă. CREANGĂ, P. 110. Vorba ceea: cine poate, oare roade; cine nu, nici carne moale, id. ib. 248.

2°. În propozițiuni atributive (Cuvîntul determinat — foarte des etote — poate fi exprimat

sau poate lipsi; în cazul din urmă, cine se poate înlocui prin: Cel ce, (aceia) care, (toți) căți, câte.

Propozițiunea atributivă se rapoartă:

a) la un cuvânt în nominativul singular ori (f) plural. *Aceasta fu și alaltă cire avăd lăpedzi întru ostrovu.* COD. VOR. 98₂. *Omul creștin taste acela om cine în Hs. create.* CUV. D. BĂTR. II 99. *Bejd-nari, cine au fost acolo, au sîrit după dănzii.* LET. II 259. *Boterii lui Constantin Duca-Vodă, cine au fost.* (Titlu). LET. II 281. *Să minud to[și] cine vedea.* DOSOFTEIU, V. S. 42.

b) la un cuvânt în genitivul singular ori plural: *Cela ce va face roia Tăitului mi[ș]u cine (= a celui ce) taste în certu.* CCR. 89.

c) la un cuvânt în dativul singular ori f plural. *Iaste D[um]n[e]zdu tuturor semenților cine-l va create și-l va rugă.* VARLAAM, C. 232. *N-l va fost nici tată-său, nici moșul său oecin de moșie aceluia cine-l trăgea [în judecată].* LET. II 46. *Logofăt-mare... giudecilor tuturor cine sînt cu străbădății în țară.* LET. I 104. *Vornic-mare de țara de sus, giudecilor tuturor den țară, cine au străbădăți.* LET. I 104. *Zicind naitea tuturor cine acolo.* DOSOFTEIU, V. S. 63. *Mulți giuruesc daruri bune, Binele cine le-ar spune.* id. PS. 19. *Cin' poștește tratul mieu, Să t-l deie Dumnezeu...!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 127. *Cine nu-mi crede vorba, Nu-i ajute Precistal ib. 133.* *Puica la apă trece Să mi-aducă apă rece, Cine bea, de dor fi trece... Apă rece de fântînd, Cine bea, de dor i-alină.* TEODORESCU P. P. 319.

d) la un cuvânt în acuzativul singular ori (f) plural: *Cumu cire voiu află, acele legați s-ă aduca.* COD. VOR. 38₂. *Scoală-te și fă noao domnezei, cine să ne fimbă înaintea.* PALIA (1582), ap. CCR. 76. *Să înțelegă cire chemați întru agiutorii tău.* CUV. D. BĂTR. II 121. *Cine va trece pre(a) lăngă tine, tu să-i împedece.* ib. II 288. *Au început a stringe și din țarg slujitorii cine eră.* LET. II 390. *Pos[i]i cunoaște preutul, cu cine ești nempăcat.* DOSOFTEIU, V. S. 12. *Cine carica va ceti, Lacrimile t-or porni.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 296.

e) la un cuvânt în caz cu prepoziție (de obicei a cel, care lipsește în urma brahologiei) Să vie fieș-carele cu de cine înaintea, să se împreune la bucate. *PRAVILA (1640) ap. CCR., 149.* *Și cu cine (= cu acei care, cu cei ce) au putut, au țesit, și, împindându-se, și-au dat războiu.* LET. I 178. *Ce el, cu cine au avut pe lăngă dănsul, s'au tras spre Fălcitu, asupra Tătarilor.* ib. II 258. *Du-te, cucule, în berc Și mă lasă să-mi petrec, Să-mi petrec cu cin' mi-e drag, De m'ar duce chiar în tad!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 13. *Drag mi-ar fi, mândră, de tine; Mi-i urd de cin' (= de acela s. aceia care, de cel s. cei ce) te fine...* ib. 60.

3^e. [În propozițiile în care verbul a fi și a avea are înțelesul de a exista, cine = om, ființă]. Este s. are cine și, mai ales, nu-i s. n'are cine, urmat de infinitiv sau s' + conjunctiv = (nu) există om care..., (nu) se găsește cineva (s. nimeni) care... Nu-i cine mă scoate. DOSOFTEIU, PS. 24. *De ar crăpă odală să crape și harabagiul care v'au adus, c'atunci știu că n'ar avea cine să mă mădărănescă apă de des pe la țăr!* CRIANGĂ, P. 110. *Iepele erau ale lui și, când le griseă, grise erau; iară când nu, n'avea cine să-i bînătască.* id. ib. 107. *Dacă mă vezi apă de jigărit, este că n'are cine să mă hrănescă.* ISPIRESCU, L. 15. *Jele-i, Doamne, codrului De armiele hoșului, Că le plouă și le ningă Și n'are cine le 'ncinge...* JARNIK-BĂRSEANU, D. 288. *Jelut-m'os, și n'am cut.* ib. 192. *Nici n'am pe cin' porunci.* ib. 133. *Trăre-az, și n'am cu cine.* ib. 147.

4^e. Fiecină, fiecare, ori(și)cine, ori(și)care, (f) vercină, (f) cineși. Și vor sta toți aseamene, cine cu faptele sale. COD. TOD. 215. *După cercetarea*

ce vor face cine dintr'acei deputați..., vor balotaria deputații judeților. URICARIUL, IV 286. *Cine ce... Hs. zice: Cine ce bine sau ce rău va face unui om de acești mai mici, mie face.* VARLAAM, C. 186. *Pând când nu veri întoarce cui ce ai luat, să aștepti...* id. ib. 268. *Le ia de ramă cine ce lucrează.* DOSOFTEIU, PS. 40. *Dimitrașco-Vodă... au întrebă sfat..., ca să vadă cine ce or zice...* LET. II 337. *Tureți știu tot, cine ce au făcut.* ib. 365. *Cine ce pută apăcu, pe poartă țegă...* ARH. ROM. II 129. *Zică cine ce va urea.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 359. *Cine ce poate.* PAMFILE, C. Da-mi-ar, cine ce mi-ar da... PAMFILE, C. T. 109. *De la cine ce.* Zocheiu întoarșă de patru ori mai mult de la cine ce luase. VARLAAM, C. 279. *Cine cu ce.* Pre(a) toși [ou] fi scriptură, cine cu ce au slujit lu Dumnezeu. CUV. D. BĂTR. II 459. *Cine cu ce să află avind în mînd, cu aceata aruncă într'ns.* VARLAAM, C. 83. *Cine în ce.* Cine în ce limbă să născuse, într'acealia l-avudă grăind mărirea lui D[um]n[e]zdu. id. ib. 200. *Cine de ce.* Domnul dă tuturor cui de ce-l roagă și răspunde tuturor cui de ce-l întrebă. id. ib. 277. *Cine căl.* Au dat toși câte un zlot, de bou, de vacă, cine câte vite au avut. LET. II 45. *Cine cum.* Făcându cire cumu preemitsu daru de la Dumnezeu. COD. VOR. 159₂. *Alții vor fi cine cum va fi fostu și eu.* CUV. D. BĂTR. II 459. *Pentru binele ce împarte D[um]n[e]zdu oamenilor și pentru cine cum fine binele acela.* [Titlu]. VARLAAM, C. 298. *Fiind el om blând..., cine cum grăită, pre toși creded.* LET. II 9. *Într'o săpămână au fmbat, de au văzut mândăritie, lucrurile și salele boterești, ca să știe cine cum se fine.* ib. II 410. *Cine unde.* Îndată cum țegim în ostrov, mearsăm cine unde i au fost drag. DOSOFTEIU, V. S. 152. *Iară pe de laturi mergă alte polcuri, unii înaintea, alții mai înspoi, cine unde puted.* LET. I 81. *Și mergă unii în Tara-țenească, alții în Tara-țenească, cine pe unde puted.* LET. III 23. *Cine încolor* (cf. c a r e încolor). *Și au fugit Români cine încolor au putut scăpa.* LET. I 86. *Iară Leyit, cine încolor au putut, apă s'au risipit prin pădure.* ib. 138. *Au purces [Muntele] în risipă, cine încolor t-au putut.* ib. 310. *Au plecat fuga cine în colto au putut să scape cașt lor.* ib. II 244. *Cine..., cine = unul..., altul...* *Să ducă la cei den temniță cine bani, cine haine, cine bucate, și alții curinle de mîngiere.* MĂRGHITARE (1746), ap. TDRG. *Pe poartă țeged, cine cu popi, cine cu călugări, cine cu copușini, cine cu dominicanii, cine cu franțescani, cine cu Greci, cine cu Frânci, cine cu doftori, cine cu gerahi, cine cu Armeni, cine cu Jidoi, cine cu muieri, cine cu fete-mari, cine cu voinici, cine cu copii mici, cine cu aur, cine cu juvencuri, cine cu armuri, cine cu fier, cine cu fericele, cine cu haine..., cine cu postaruri...* ARHIVA R. II 129. *Cine și cine = (la enumerări) unul și altul, cutare și cutare, mai mulți.* *Au întrebă și pentru Domni, ce Domni sînt; și spuindură cine și cine = (enumerându-i pe rând), au zis Hanul; cel din Moldova.* LET. III 271. *Jele-i, Doamne, cui și cui, Jele-i, Doamne, muntelui De armiele Iancului!* MARIAN, INS. 89. *Fost-ai mîndră, cui și cui; Dar acuma nîmăru.* DOINE 245.

IV (A b s o l u t, s u b s t a n t i a t v a t. Neobcicnuit) Oarecine (= cineva fără importanță). Să lîminează trupul mai mult de suflet..., ca când s'or jădui sau s'or judecă de către un cine. PISCUPESCU, O. 124.

[Și: f cîne, (în texte rotacizante) cîre, cîre. În vorbirea repede și în vers, -e final e adesea șoptit, încât găsim cuvântul transcris și cin s. cîin (= cîin) Da'n șatră cîin mai tară (= eră)? MAT. FOLC. I 817, cf. ȘEZ. V 56_{1/2}. Se declină, pentru amîndouă genurile (mai de mult și pentru amîndouă numerele): cîine, cîine, (al, a, ai, ale) cul, dat, cul, acuz. pe cîine. Păscării, a cui (= ale cărora) eră tasele acceale, eră

ucenței mărici-sale. VARLAAM, c. 309. *A cui-z, mamă? — Zburătorul ți-este tată.* EMINESCU, p. 192. *Draga mea g'a cui te jine.* JARNIK-BĂRSEANU, d. 371. *În brațele cui m-î drag.* ib. 96. (Deosebit de uzul literar de azi:) *Apucă herghelii a cui (pe ale cui le) găsită...* LET. II 263. *Cui sănt, Doamne, aceste case?* TEODORSCU, p. P. 299 (variantă: *Ale cui sănt, Doamne, aceste case?* ib. 39) — *Cui c'ați dat cu porncăciă întru duh.* CUV. D. BĂTR. II 226. *Împăratul... n'avea cui să lese moștostrea urei lui.* EMINESCU, N. 3. *De-o fată cui t' pasă?* COȘBUC, B. 13. *Așă a trebuit să se întâmple și n'ai cui bănuî.* CREANGĂ, P. 223. *Cine-a dat banii pe ele?* — *Cui (= acela căruia) ți plac buzele mele!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 77. *Pă cine nu-l lași să moară, nu te lasă să trăiești.* ZANNE, P. II 638.]

— Din lat. **quem** (accuzativul lui *qui*, care în latina vulgară a înlocuit pe *quis*, pătruns, ca în celelalte limbi romanice, și în nominativ; monosilaba tonică *quem* s'a rostit **quen* și apoi **quene*), dat enf. W. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* I § 551, II § 107, III § 515, 629, 692, REW, nr. 6953. Cf. acar *cine*, *cineescu*, *cineși*, *cinevă*, *cinevași*(le), *fi(e)și*(cine), *fieste*(cine), *măcar* *cine*, *neștine*, *oare*(și)cine, *ori*(și)cine, *veri*(și)cine.

CINEAG s. a. v. *cinac*'.

CINEGÉTIC, -Ă adj. *Cynéttique*. — De vânătoare, privitor la vânătoare, de-al(e) vânătorilor, vânătoresc. *Monument cinegetic, cam în forma fânănelor moderne.* GHICA, s. 285. *În carica-ți plină de rețegle tehnice...*, tu vorbești, omice, cu un despreț superb despre toate acele petreceri cinegetice, în care vânătorul n'are nevoie să umble pe jos... ODOBRESCU, III 15.

— N. din fr. s. it. *cinegetico* (< gr. *κίνησις*), idem. Cf. *pseudochinegeticos*.

CINÉL interj. v. *cimel*.

CINÉL s. m. v. *ela*'.

CINEMĂ s. a. sing. v. *cinematograf*.

CINEMÁTIC, -Ă adj. (Fizică) *Cinématique*. — Cu privire la mișcare. (Substantivat) *Cinematicea*: partea mecanicii care se ocupă cu studiarea legilor mișcării.

— N. din fr. (< gr. *κίνημα*), idem, iar acesta din *κίνημα* mișcare).

CINEMATOGRAF s. a. *Cinématographe*. — Aparat cu care se proiectează pe un ecran vederi fotografice succesive, care, în urma persistenței impresiunilor luminoase, în această succesiune, fac asupra privitorului impresia mișcării; p. ex. l. local în care se dau asemenea spectacole. (Plur. -grafe și -grafuri. | Și: (învechit, prin Transylv. & germ. *Kinematograf*) *chinematograf* s. a.; — (scurtat; fr. *cinéma*) *cinemă* s. a. sing. | Familia: *cinematografie*, -Ă adj. — în felul cinematografului, de (s. ca în) *cinematograf*; — *cinematografist*, -Ă subst. = cel (s. cea) ce se ocupă cu cinematografierea; — *cinematografiă* vb. I^a = a face filme cinematografice; (cu abstractele) *cinematografiere* s. f., *cinematografiat* s. a. (și cu adjectivul) *cinematografiat*, -Ă = luat într'un film cinematografic.]

— N. după fr. (< gr. *κίνημα* mișcare și *γράφω* scriu).

CINEMATOGRAFIA vb. I^a

CINEMATOGRAFIC, -Ă adj.

CINEMATOGRAFIST, -Ă subst.

v. *cinematograf*.

CINERĂR, -Ă adj. *Cinéraire*. — Ce conține conușa unui corp incinerat, ars după moarte. Cf. ALEXI, BARGIANU. *Urna cinerară*.

— N. după fr. s. din it. *cinerario* (< lat. *cinerarius*, -a, -um, idem, iar acesta din *cinis*, -eris cenușă). Cf. *incineră*.

CINÉSCU † pron. *Un chacun*. — Fiecare, fiecine, (†) *cine* (III 4'), (†) *cineși*. *Adusă fu dereptă unul cirescu* (: fiece carele N. TEST. 1648; fiece carele BIBLIA 1688) de ei. COD. VOR. 32/s, cf. 22/s, 29/s. *Nu năpăstuiască nimirile (= pe nimeni), ce cirescu* (: fiecele N. TEST. 1648; fiece carele BIBLIA 1688) *ispitocște-se de ale sale pohtiri*, ib. 112/s. *Deci lucrul său să-și ispitocască cinescu*, și alucea numai întru sineși lăudare să așijbă, e (=iară) nu altuia, *cinescu* amu sargină purta-și va. MS. (s. XVI?) ap. JORGA, ANAL. ACAD. ROM. LIT. S. II, t. XXVIII, 104. [În texte rotacizante: *cirescu*. | Și: (compus cu -și): *cinéscuși* (*cirescuși*) = fiecare. *Învăță cu lacrimi unul cirescuși* (: fiece carele N. TEST. 1648; fiece carele BIBLIA 1688) de voi. COD. VOR. 22/s.]

— Probabil, singular nou, refăcut din pluralul unui **cinește*, derivat, acesta, din *cineși* după *fieste*(care). (Cu greu e de admis că în acest *cinescu* s'ar păstra lat. *quisque*, cum crede W. Meyer-Lübke, *Literaturblatt f. germ. u. rom. Phil.* VII 150 și A. Philippide, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXI 360). Cf. *careși*, *cineși*.

CINÉSCUȘI † pron. v. *cinescu*.

CINESI † pron. nehot. *Chacun, tout, quiconque, n'importe qui*. — (Aproape numai la vechii scriitori moldoveni și ardeleni; se raportă la una sau mai multe persoane, rar la lucruri) Fiecele (fieceare), oricine (oricare), orișicine (oricare), tot omul, [Ban.] tot natul, vericine († vericare), (†) *cine* (III 4'), *cines* (cet. *cineș*) = singul. ANON. CAR. *Deserta grăd cines*. PSAL. SCH. 31. *Că tu dai cutși după lucrul lui*, ib. 186. *Atue Dumnezdeu dă lui trup cum va, și cutși ven sămănța lui trup*, GCR. I* 13. *Tot cinesă culcagă den ea cătu-i va fi deatul pe mănăcare*. PALIA (1582), ap. CCR. 63. *Cereți cu grezalele sale*. CUV. D. BĂTR. II 48. *Să dea răspuns cinesă de păcatle sale*, ib. II 225. *Asemene vor să cinesă cu ale sale păcate*, ib. II 449, cf. COD. TOD. 213. *Și slobodează cines pre via sa în această lume*. COD. TOD. 211. *Și vor sta cinesă... în slava sa*, idem, 225. *Tot creștinul oare pădătos, oare drepti, are cines țngerul său*, VARLAAM, C. 22. (Pleonastic) *Fiecearele cinesă de sine găt (= știe) a cui slujitorii taste*, id. ib. 60. (Pleonastic) *Veti ertă carele de voi cinesă id. ib. 275. Să întoarără cinesă la sărdăcia sa*, id. ib. 360. *Tot omul să să înloacă cinesă din calea lui cea rea*. SAPE TAINÉ, ap. TDRG. *O va arădă [scrișoarea] prietănelor săi sau cutși = fiecearuia pe care îl va găsi*, PRAY. MOLD. 137. *Cineși la casele sale, cu mare grijă și spătimă...* MIRON COSTIN, ap. GADEI. *Pentru aceea cinesă copilul ce i se nădăcă în apințecă obrazul în doă*. LET. I 85. *Iară Domnii se întoarără cu toată oastea lor, cinesă la țara lor*, ib. I 177. *Să-ți știe cinesă rândul care după care va merge*, ib. I 318. *S'au întors drepti cinesă la scaunul său*, ib. II 4. *Au și început a scoate urdile, și apoi și oastre, cinesă după orânduiala sa, cu alinauri*, ib. II 28. *Să fie toți stimentii hătămănești și cei agești de căutare gata, și cinesă cu capul său*, ib. II 89. *Din vreme în vreme, tot s'au mai adaos spurcatele de obiceiuri, care mai înainte se vor scrie, cinesă la rândul lor*, ib. II 249. *Ofișerii moșchicest mergeă tot pre dinafara părcanelor, cinesă drept stragul său*, ib. II 357. *Apoi au făcut și dămarul, cinesă în țara lui*, ib. II 411. *Mă 'mprohiă cinesă (= fiecare din cei ce) mă zăroște*. DOSOFTEIU,

PS. 65. *Mărg cineși la 'nchisoare*. id. ib. 356. *Să dusărd cineși în jara sa*. id. ib. v. s. 61. *Să ta cineși dreptă plată ce i să cuneie*. id. ib. v. s. 150, cf. 129, 163, 192. *Să osebărd cineș de fratele său*. BIBLIA (1688), 9. *Desărdărd cineș' sacul pre pământ*. ib. 34, cf. 47, 63. *Toată împărăția în patru părți desărdărd, și fiilor săi, cineși partea sa să împărășărd urăd...* CANTEMIR, HR. 16. *Să marg cineș la eparhia sa*. id. ib. 251, cf. 186, 425, 466. *IST. 25, 128. S'au întors îndărđi, cineș pe la Jdrile lor*. MAG. IST. I 292. *Ca să aiă treabă a-i judecă și a-i certă, și a-i globă, cineși după dela (= treaba) sa*, RĂSCANU, L. LXV 29. [Se declină ca cine, adăogându-i-se un și, deci la dativ: cineși. | Și cineși; în texte rotaciante: cineși, ce-geși.]

— Compus din cine + și. Cf. careși, cinescu.

CINEVĂ pron. neh. 1^a-2^a. *Quelc'un*, 3^a. On. 1^a. (Se raportă de obicei la o singură persoană, mai rar, în scrieri vechi, la mai multe) [Între mai mulți] un om oarecare, vreo persoană (pe care nu țin sau nu pot s'o numesc), oarecine, careva. *Se va afla cineva...* CUV. D. BĂTR. I 52. *Au luat cu strămbul de la cineva*, VARLAAM, C. 383. *Vor face pagubă de la via cineva*, PRAV. 17. *Va găsi ceva... să jure, sa să jecuităsd pre cineva*, ib. 32, cf. 40. *De-ău areă cineva să ucigă pre cutare...* ib. 321. *Nime n'au gândit pentru pedestreica Căzătorilor să însă vi cineva*, LET. I 314. *Oaste numai den sunet răspută, nice gonită de cineva*, ib. I 350. *Acasta este cineva cea mai mare la Turci; când imbrađ pre cineva împărătul cu blond de sobol*, ib. II 82. *Și așa se întâlniră tustrei odată la un loc, ca când 4-or fi locmit cineva*, ib. II 291. *Au întors cutra strămbădată*, DOSOFTEIU, V. S. 24. *Cum te-ai dus d-ta de-acasă, n'a trecut locmit mult și s'aude cinevă bădănd la usă*, CREANGĂ, P. 27. *Numai, tu să nu cumvă să te răsufi cutvă, ca să prindă el de veste*, ib. ib. 29. *Reana Simziana zise împărătul să pună pe cinevă să-i mulgă tepele*, ISPIRESCU, L. 28. *Ar fi voit să plece, dară parcă îl pironise cinevă locului*, id. ib. 35. *Să mă bată Preciote, De-ouă iubă pe cinevă, Făr' singur pe dumneata!* JARNİK-BĂRSEANU, D. 51. *Datu-și-a gura cutvă*, ib. 243. *Dară maica tot mă 'ntreabă De-mi este cinevă dragă*, SEVASTOS, C. 176.

2^a. [Literar, după franțuzește] Om de seamă, de valoare. În orice împrejurări Miron Costin a fost cinevă, pe când Nicolae Costin dătește totul alora. I. IORGA, L. I 78.

3^a. Adesea cinevă se întrebuințează ca subiect general, corespunzând francezului *son* s. germanului *mann*. Poate să miră cinevă, BIBLIA (1688), 3 pr. 112. *Nu se cade să acuză cinevă [talanturile]*, ib. 4 pr. 112. *Să dăcă cineva unui om cu stia sădespară-te de muiera ta...* ANTIM, P. XXVII 11. *Ahl când cinevă tubeste...* *Uită, iartă și împac greșala oricid de mare!* KONAKI, P. 80. *Au rupt-o de fugă, ca cum îl goncă cinevă*, DRĂGHICI, R. 158. *Ar fi zis cinevă că este o statue de marmură*, C. NEGRUZZI, I 50. *Trebuă să aiă cinevă 26 [de] ani și să tubăcă cum tubăcam cu, ca să simtă acea ce am simțit*, id. ib. I 65. *Și de s'ar puteă pe dănsa Cinevă ca să o prindă, Când cu ochi mari sălbateci Se privește în ogindă*, EMINESCU, P. 186. *Dar o explicație mulțămitoare se capătă, gândind-se cinevă la înstrăinarea mult mai desărdărdă a boierimii moldovene în această perioadă*, IORGA, L. II 74. *Acvă cinevă cap să treacă pe-aci, fără să fie jăfuit, bălăt ori omorât?* CREANGĂ, P. 119. *De-ar ști, Doamne, cinevă, Cum mă-i mie înima, Ar ar sta în loc și s'ar miră, Cum mai potu călca iarba!* JARNİK-BĂRSEANU, D. 219. *† Până la douăzeci de ani, se însură cinevă singur*, ZANNE, P. IV 397.

[Accentuat și cineva (VARLAAM, C. 383, PRAV. MOLD. 5, și acum în Transilv. și Oltenia). Dativ cutvă (accentuat și cutva DOSOFTEIU, PS. 24). | Se declină ca cine, adăogându-i-se un va, deci, la dat., cutva. | Și: cinevă ți, în texte rotaciante: cineva PSAL. 181/1. | Compuse: (Învechit) cinevăși (accentuat și cinevăși) pron. neh. = cineva și, chiar cineva; (une-ori subiect general, ca și) cinevă (2^a). *De au făcut cutvăși și înalțoșul, tot pentru Turci au făcut, să le între în voie*, LET. I 192. *De-și va vinde cinevăși fata lui roabă...* BIBLIA (1688), 54. *Nu lăsd (co) să aducă cinevăș vreu vas*, GCR. II 80. *Ori una să socotească cinevăși, ori alta, nu va greși*, MAG. IST. I 85. *Eră om nemulțumitoru dincluc ce au avut de la cinevăși*, ib. I 105. *Ca cum i-or fi trimis cinevăși...* MINEIUL (1776) 28/1. *Cu dulcetoate este, oarecicum, a porcăi cinevăși de patria sa*, DIONISIE, C. 161. *Mi-ar dăce cinevăș cum că mă potrece înțeleptulu istoric*, DUMITRACHE, 360. *Dă se va îndărđi cinevăși până la ziua jurământului a se ardă împotrictor la poruncile noastre...*, *vom pedepsi pe acela*, id. ib. 411. *A nu să țușeleage de cinevăși înăștjele sau dorurile*, GCR. II 106. *De la cinevăși nu-ți taste a luă*, ib. II 189. *Nici să lase pe cinevăș a aruncă gunoia pe ulițe*, RĂSCANU, L. 31. *De va întreba cinevă...* PISCUPESCU, O. 11. *A făgdăul cutvăși și a nu-i implini făgdăduția*, id. ib. 162. *Cinevăși s'apucă defetele s'arate...* ALEXANDRESCU, M. 270/1; — (popular, familiar) cinevăși(a), pron. neh. = oarecine, cineva. *Când o da cinevăși(a) cenă cu cărbiși în noaptea dă Pălipi, atunci vine lupu' și-i mănăncă ceaptele dă pă lângă casă*, ORAIUL, I 188.]

— Compus din cine și va. Cf. careva, ceva.

CINEVĂȘI pron. neh.

CINEVĂȘILE(A) pron. neh. } v. cineva.

CINFĂLOR s. m. (Ornit). *Loriot* (Oriolus galbula). — Grangur (Dolj) MARIAN, O. II 132. [Și: cinflore s. m. VĂRCOL, V.]

— Etimologia necunoscută (Pare a fi fost apropiat numai prin etimologie populară de sfloare, ca sinonimele sale pișcă 'n flori, pișcă 'n floare).

CINFLORE s. m. (Ornit.) v. cinfior.

CINGA v. cinea.

CINGĂ s. f. 1^a. *Ceinture*. 2^a. *Sangle, surfaix*. 3^a. *Traverain*.

1^a. Chingă (1^a), cingătoare, brâu, un fel de brăneț simplu, însă ceva mai scurt și mai lat (MARIAN, CH. 48), cu care se încing femeile și mai ales copilele (Com. MARIAN). *Nu scoteă șarpe-bălaor, ci scoteă o cingă de aor* (Șona, jud. Târnava-mare), MAT. FOLC., I 1071

2^a. Chingă (2^a) cu care se strânge șava pe cal. (Com. MARIAN). (Germ.) Pferdegurt = cingă, STAMATI. *Cu șava m-i încingă, Cu cingă m-i încingă* (Com. MARIAN). REV. IST. ȘI FIL. VII 74.

3^a. P. ext. Chingă (3^a), stighie. *Peste bărnice care formează pluta, se pun trei chingi* (pron. cingă), care sânt buciți de lemn cioplit în partea de jos și puse peste bărne, la capete. *Prin cingi se bat cuie de lemn*, VICIU GL. 106. *Cingă se numește o scândură la pat* (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN.

— În unele regiuni (de ex. în Moldova), cingă ar putea fi o rostire dialectală pentru chingă (cf. N. Drăganu, *Dacoromania* I 564), în altele însă (de ex. în Transilvania de sud) forma aceasta presupune un lat.-pop. *cinga, reconstruit din cingula, sau derivat post-verbal din cingere. Cf.

I. A. Candrea. Rev. p. ist., arh. și fil. VII 74. Cf. încingă, descingă, chingă.

CINGĂR v. cinea.

CINGĂTOARE s. f. 1^a. Ceinture, écharpe. 2^a. Taie. 3^a. Constellation. 4. Nom de plante.

1^a. Cingătoarea este numele generic pentru partea aceea a îmbrăcăminții cu care omul se încinge peste mijloc, pe când brău, bete, colan, șerpar, chimir, curea (cf. centură) sânt termeni speciali pentru anumite feluri de cingători. În cingătoarea bărbații poartă obiecte, ca arme, fluieri etc., femeile furca, basmaua, flori etc. În unele regiuni însă, cingătoarea e termen special însemnând un «brău îngust» (MARIAN, D. 359). În altele, dimpotrivă, un «brău foarte lat, de mătase» (PĂCALĂ, M. R. 176). 2 cingători (a. 1582, Tărgoviște). CUV. D. BĂTR. I 257. Și învâdă să-i poarte poi..., numai împrejurat cu o cingătoare. DOSOFTEIU, ap. TDRG. 3 cingători de mătase. 1 cingătoare de purtat (Bran, 1760). IORGA, S. D. X 224. Scofând un pistol din cingătoare, îl slobozi în d. C. NEGRUZZI, I 21. Aprinzi feciorii strâng prăseua Căpitului din cingătoare. GOGA, P. 22. Dacă cel mort este un prunc mic, se schimbă cu cămășuț curată, se încinge cu un brăuț, chingă sau cingătoare. MARIAN, I. 66. Adunați-nă, voi, Frumoselelor..., Cu păiori, cu cingători, cu brăni roși [= brăne roșii]. MARIAN, D. 339. Dragu mi-i câmpu' cu flori Și mândra cu cingători. JARNIK-BARȘANU, D. 33. O fîne de cingătoare, Ș'o jură pe sfântu' soare. Ib. 51. Aduceți-mi vrăjitor, Pe la brău cu cingători Și pe ctoareci cu șinor... Ib. 102. O cunosce pe (=după) cingători Că pierd după feciori. REGANUL, GH. 10. Doru' mieu ș' ai du mitale Fac-î Dumnezeu o floare, O floare miroitoare, Ca ș'o pun la cingătoare, Unde tîna mă doare. HODOȘ, P. P. 34. Vei acasă supărată, Tipi (= arunci) cingătoare pe vatră. ȘEZ. II 18. Pune furca 'n cingătoare Ș'alcargă la zețioare. ȘEZ. VII 162. (Fig.) Vlad Tepeș încrunțatul 4-au pus o cingătoare. O cingătoare largă de oameni înțepați, ALECSANDRI, P. III 324. Vezi luna 'n cingătoare Aprinsei bolți albastre. Argintul ei tiește Și pragul casei noastre. GOGA, P. 36. Flutură 'n vânt Peste pămînt Largi cingătoare Adumbrătoare Peste tușul Tainic de sfînte Clipe divine, Dulci legămînte. GORUN, F. 61.

2^a. P. ext. Mijlocul corpului (pe care-l încingi cu cingătoarea), brău (III), talie. Văruiu... o femeie... goală pînă la cingătoare. C. NEGRUZZI, I 294. Să mă leg la inimioară, Să mă izbăcesc de boală, Că mi[-] boala prin picioare D'asupra de cingătoare. EPURE, P. 78.

3^a. O constelație. Cei trei regi sau cingătoarea lui Orion. CULIANU, C. Orion are trei stele în mijloc. Ele se numesc Tri-sfetitele..., Toategele sau Cingătoarea regelui. PAMFILE, CER. 172.

4^a. (Bot.) O plantă cu foi albastre care crește înaltă de un metru și n'are foi regulate. H. IX 141. [Plur. -tori, rar -toare.]

— Adjectivul verbal substantivat al lui cinge (= încinge). Cf. încingătoare.

CINGE (ț) vb. III v. încinge.

CINGHEL s. a. 1^a. Croc. 2^a. Anceau, boucle. — (Munt., Vidin, sudul Mold.)

1^a. Cărlig întrebunțat de măcelari ca să atârne ciosvârtele s. bucățile de carne. TDRG. Un berbec a'dă bătută, puși în cinghel și creastașă așa, de t se vede grășimea, tri-oolo. RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. | În sudul Moldovei, cinghelul servește la întins pielea de vulpe; de aceea, figurat], când cineva simte că-i vine a vomită, mai cu samă din pricina băuturii, este trimis la cinghel, fiindcă a vomită se zice figurat], tot în sudul Moldovei, a

bell vulpea. I. JORDAN, ARHIVA a. 1921, p. 196. || Cărlig de pește în ogeac. BUCUȚA, R. V. | Iglită, cărligel. DDRF.

2^a. Belciug (CHIRIȚESCU, GR. 248, vârat în nasul unor animale, spre a le putea conduce după voie). Trei namite de urși, lădrăți de cingheluri. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, vol. I 206. # I-o aîdnănt cinghelul de nas = îl stăpânește, îl poartă după plac, (ca ursarul ursul). ZANNE, P. V 172 (cf. A-i pune belciug în nas, A-i aîdnănt belciug de nas. Ib. III 22).

[Plur. -gheluri și -ghele POLIZU.]

— Din turc. čengel «cărlig» (cf. alb., bulg., srb. čengel, n.-gr. τζηνγέλι. Cuvântul, în înțelesul de «incovăsietură», se găsește și în toponimia de origine turcească, cf. Cenghelchtoiu. RUDOW, ZRPB. XVII 412).

CINGHIASĂ † s. f. v. cinghie.

CINGHIE † s. f. 1^a. Harpe. 2^a. Dansuce. 1^a. Harfă (harpă). Goni Domnului pre loți ceia ce glădăti cu cinghi și cu fluere. VARLAAM, C. 341. Adămăndă cunctele în limbă streină cinghiiloră, bucinilor... și alduțelor. PSALTIRE (a. 1651), ap. VB. I 186/2.

2^a. Dansatoare publică, cinghiasă. Mai 'nainte de ce vor întră cinghiile sau măscărici caris fac glumc... INDREPTAREA LEGII, ap. TDRG.

[Derivate: cinghiasă (pronunț. -ghi-to-ă) †, cinghiresă † s. f. = dansatoare. Cinghiasă se cheamă muierile care cînd pe la veseliți cu tambura. INDREPTAREA LEGII, ap. TDRG., Cinghiresse, jucătoare. CUV. D. BĂTR. I 273.]

— Din turc. čenk «sorte de harpe, čengi «joueur ou joueuse de harpe, danser ou danseuse publiques» (cf. srb. čenglja, idem).

CINGHILĂ vb. IV^a (ș. d.) v. eimili ș. d.

CINGHINEĂ s. f. Tsiganc. Impudent, effronté. — Poreclă dată, în Muntenia, Țiganului. ȘIO, RUDOW, ZRPB. XIX 421. || P. ext. Obraznic. ȘIO, I 128. [Și: cenghené (cengheneă) s. f. ȘIO, I 128, ALEXI. SIAI tu, că te'ndră eu pe tine, cenghené turcească! CARAGIALE, S. N. 33.]

— Din turc. čingäné, idem, care e un dublet al lui Țigan, derivând din n.-gr. τσιγγανός, m. gr. δόγγανος, numindu-se astfel după secta eretică bizantină a Athinganilor. ȘIO. (Cuvântul se întrebunță la turcești și ca numire injurioasă dată Muntenilor, cf. CANTEMIR, ap. ȘIO. Este și numele turcesc al peștelui numit de Lipoveni avat [Aspius rapax], cărui i se mai zice și pește țigănesc, bou lean, pește cu șapte nume. Cinghiné balcă. ANTIPA, F. I 170).

CINGHIR s. m. sing. v. eighir.

CINGHIREASĂ † s. f. v. cinghie.

CINGHIȚĂ s. f. (Ornit.) v. cinteț.

CINGI vb. IV^a }
CINGITURĂ s. f. } v. ciung.

CINI vb. IV^a v. cină.

CINIC. -Ă adj., subst. 1^a-2^a. Cynique.

1^a. (Filosof) ținând de școala filosofică întemeiată de Antisthenes, numită astfel (cinică), pentru că la început eră așezată în Cynosarges, mahală a Atenei. Diogene cinicul, cel care a exagerat principiile dascălului său Antisthenes și a rămas prototipul acestei secte. Doctrina cinică.

2^a. P. ext. (prin aluziune la înțelesul de «căino», care e în radicalul cuvântului, și la purtarea în lume a adepților acestei secte: oameni care des-

prețuiam conveniențele sociale, care duceau o viață răcitoare și aveau obiceiul de a hărțui pe trecători cu vorbe mușcătoare, evocând astfel o analogie cu câinii). (Om) fără rușine, nerușinat, care calcă fără nici o sfială regulile bune-cuviințe, normele morale ale societății și ale statului. *Exprésit, opiniuni cinice. Un cinic.*

— N. după fr. (lat. *cynicus*, idem < gr. *κυνικός*). Cf. cinism.

CINIE s. f. 1°. Instrument. 2°. Souricière. 3°. Règlette. 4°. Sort, sortilège.

1°. (Des la scriitorii vechi moldoveni și azi prin Bucovina) Unealtă (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC), instrument, sculă, dichis. Cândă să vor găsi scări, pre unde s'au suit, sau alte cinii (m e ș t e ș u g u r e MUNT.), carele slujesc la descut... PRAY. 220. Căla ce va arăd în casa sa cinii (m e ș t e ș u g u r i MUNT.) bune, ca acelea de furtașog, face prepus... cum să fie el furat. ib. 233. Acelea cîinii (dichise MUNT.) s'au dat pentru alte treab. ib. 1171. Toate cințiile și măstrețile ceale de munci. DOSOFTEIU, V. S. 4. De arme și de alle... ostenești cinii lipsiți și tindu-să... CANTEMIR, HR. 8. Fincioști de la cari Ellinii au luat mat pre urmă și slocele, iară cințiile învâțăturilor de la Eghypși. id. ib. 58/59. Cu aceste dară cinii și instrumenturi Ellinii slujindu-să... id. ib. 86/87. Toate cințiile cîite la oaste... trebuiesc. id. ib. 94. Organul rădăuții și cinții vicleșugului. id. IST. 219. Cinii de mrieje ca acea a țimplii gata nu-i sânt. id. ib. 348/9. Fieștecare vândor își gătește sculele și cințiile meșteșugului său. ANTIM, P. 140. Unde s'au văzut să se poată face dintr'o bucăciță de lemn apă de mică ca aceasta toate cințiile țesutului? SBIERA, P. 222/23. | † Spec. Membru viril artificial; cf. treabă. Imparte-să (= se desparte) mutaria de bărbat, când va face mutaria cinie sau niscare meșteșuguri, să să poată frecă să să viarsă sâmbăna, să să poată stâmpără de poftă, ce să dăce: cu cinie de lemn, sau de her, sau de sticlă, sau de pândă, sau stece olă, să fie lucru ales de aceași treabă. PRAY. 568. Oricare mutare cu meșteșugul de va merge la altă mutare ca un bărbat, cu cinii (= meșteșuguri MUNT.) ca acealea, cum am scris și mai sus..., pre amândoo să le omoară. ib. 816.

2°. Spec. Cursă de prins șoareci, cf. capcană. Deh, par'că sânt un șoarece în cinii M. I. CHIRITESCU, CONV. LIT. XLIII, 924. Păsărică 'n colivie, Intra noaptea în cinie (Șoarecele). GOROVEI, C. 365.

3°. Spec. (Tes). Fuștel (la războiul de țesut). Fuștel sau cinii = două bețigoare bătate în natră, ca să nu se încălce (= încălcească) rostul (Hațeg). H. XVII 98.

4° † Făcătura, fapt, farmec, vrajă. Neprestitul (= neprostitul) acesta... gonind cinții dracului, tept nerădmănt. MINIRUL (1776) 197.

[Accentuat cinie și cinie. | Diminutiv: (în poezia pop.) cînioară s. f. (pronunț. -ni-oa- = unealtă (de pescuit). Și mie, taică, să-mi dai Vasele, nevoadele, Toate cînioarele, Tot nevoade de mătase, Împlete 'n vișe 'n gaze (ROMANAȘI). PĂSCULESCU, L. P. 175/76, cf. 176/77. — cîniole s. f. plur. (pronunț. -ni-e-) = harnașament, cf. cinac¹. Din lumina trupului Făcă frău' murgului, Din pândă de pă obrăz Ș-o făcut căpenege, Și din cele luminate Făcă la murg cîniole. T. PAPAHAĞI, M. 122/23.]

— Dintr'un slav. *činije* (derivat din *činiti* sa rândul, a alcătui, a face), cf. pol. *na-czynie* «vas, instrumente, czyn» «unealtă»; pentru înțelesul 4°, cf. serbo-cr. *činiti* sa face, a văja, čini plur. «făcătura, farmece» și al nostru face III 3°. Cf. cin², cinac¹, încinat, înciniă, pricină

CINIE † s. f. 1°. *Porcelaine, faience. 2°. Assiette. 1°. Portelan. faianță*; p. ext. decorațiuni de faianță. *Au făcut... curțile ceale domnești... casele cele cu cinii, grădini, grajduri.* LET. I 283/29. *Au sărit [focul] în patru locuri pe curtea domnească: pe casele de la harem, pe casele cele înalte de la cămară (cu cinii) și pe ceașnicul de pe poartă, pe biserică cea mare domnească.* LET. III 232/3. *Douăsprezece talgere de cinie (1797) URICARIUL XVI, 277/28.*

2°. (La Români din jurul Vidinului) Farfurie. BUCUȚA, R. V.

— În sensul 1°, din turc. *čini* «chinezesc, porțelan». *ȘIO*; în sensul 2°, din bulg. *činija* «farfurie», cu aceeași trecere de sens ca la cuvântul nostru *farfurie*. (În exemplul din LET. III 232/3, A. Philippide, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXI 308, a cetit greșit *cîniole*, ca un singur cuvânt, căruia i-a dat sensul de «bucălărie», derivându-l din lat. *coquina*. Cf. V. Bogrea, *Anuarul Inst. Ist. Naț. Cluj* I (1921) 310-314, care crede că în cronicari *cinie* ar avea sensul special de «clădire pentru baie».)

CINIELE s. f. plur. v. cinie¹.

CINILĂ vb. IV (ș. d.) v. cîmilă ș. d.

CINIOARĂ s. f. *Heure du souper, soirée.* — Vremea s. ora cinei. Și ne veghă, ne priveghă, De cu seară pîn' la cînioară, De la cînioară pîn' la rădărsat de zori. TEODORESCU, P. P. 188, cf. PAMFILE, V. 90, DUȘ. 46. De cu seară 'n prori Până la cîniori, De la cîniori pîn' la cînioară, De la cînioară Până 'n dalbe zori... TEODORESCU, P. P. 189, MARIAN, D. 296. [Pronunț. -ni-oa-.] **ȘI: cînioară s. f.** De cu sară pînă în cînioară, Din cînioară pînă în mieznoapte, Din mtez de mieznoapte pînă în cînioară, Din cînioară pînă în zori. JAHRESBER, VI 72; — (+ sară?) **sânioară s. f.** Sore și coboară, Zi mare de vară, Din vârsat de zori, Pîn' la fărțători, Și din fărțători Pîn' la sîniori, Trei cărduri de oi, De oi bucălăi, La lână țigăi. VIAȚA ROM. XIV — 1922, nr. 11, p. 237.]

— Din lat. *cinae* hora «ora cinei». N. Drăganu, *Dacoromania* III 693-695.

CINIOARĂ s. f. v. cinie¹.

CINIS s. a. 1°. — 2°. *Cynisme.*

1°. (Ist. filoz.) Doctrina școlăie filosofice cinice sau a cinicilor.

2°. Alitudine, opinie s. purtare de om cinic, îndrăzneală nerușinată. *Conductul său stigmatiză înjosirea, cinismul și lipsa de probitate.* GHICA, S. 672. *Aceleași neadevăruri, cu plângeri duioase asupra cinismului și cosmopolitismului nostru, le cuprinde și articolul «Albino» din 18 Iulie 1871.* MAIORESCU, CR. I 360/62. *La Paris, în lupanare de cinisme și de lene, Cu femeile pierdute și 'n orgile-ți obscene, Acolo v'ajă pus averea, încrețele, la stoa.* EMINESCU, P. 248. *Ce glume crude și pline de cinism spuneați VLAHUTĂ, D. 163/64.* *Cinismul ăstui om și zeflemeaua țefină... sub care își ascundeă cu aildă meșteșug nulitatea, scoteă din fire pe Andreu.* BRĂTESCU-VOINĂȘTI, L. D. 58. *Vorb... cu sfidare în glas și cinism în ochi.* TEODOREANU, M. II 64. [Plur. (rar) -nisme, (invectiv) -nismuri.]

— N. după fr. (lat. *cynismus* < gr. *κυνισμός*, idem).

CINOCEFAL s. m. *Cynocéphale.* — Maimuță cu botul ascuțit ca de căine. [Și (direct după gr.): *činočefal* s. m.]

— N. după fr. (lat. *cynocephalus*, idem < gr. *κυνόκεφαλος*, din *κύων*, *κυνός* «căine» și *κεφαλή* «cap»).

CINIȘOARĂ s. f. v. *cină*.

CINONACIĂLNIC † s. m. *Chef de troupe, hetman*. — Conducător al unui cin¹, al unei cete, căpetenie, hatman. *Le taste cinonacials sau hetman*. DOSOFTEIU, V. S. 4 pr. *Duhul se dănt pre amândoi la un cinonacials și scriă*. id. ib. 34.

— Din palco-sl. *cinonacjal-nika*, idem. Cf. cin², cinovnic.

CINOȘ s. m. v. *cinăș*.

CINOVNIC s. m. *Fonctionnaire, employé*. — (Cuvânt din epoca influenței rusești, învechit, păstrat încă prin unele regiuni ale vechii Românie și foarte răspândit în Basarabia) Funcționar (RUSSO, S. ALECSANDRI, T. 1760, BRĂSCU M.) subaltern (ȘĂINEANU, D. U.), slujbaş (de stat WEIGAND, B. B. 97) inferior (BARCIANU), cf. a cea înic [†], am ploiat, im piegat; s p e c. slujbaş înscrinat cu cercetarea pricinilor și executarea poruncilor stăpânirii. Erau două feluri de cinovnici: domnești și boierești. RADULESCU-CODIN, L. *Alți 6 cinovnici duhovniciești vor face sinodul URICARIU*, IV 295. *Model pentru alcătuirea tabelii la împărțirea meselor și îndatoririle din partea fecărui cinovnic din tribunal*, CAT. MAN. XV 66. *Saga mea...* e damă mare; am măritat-o după un cinovnic de la Tulciu. C. NEGRUZZI, I 59. *În anul 1828...* ispravnicii și mai cu seama zapeții și cinovnicii, lepdați de Dumnezcu, găstră ocaziune a feșei poporului. I. IONESCULESCU, M. 253. *Cinovnicul vine cu podorojnea 'n căruță de poștă*. ALECSANDRI, T. III 1358. *Tată-său a fost mulți ani cinovnic la spirtosea, GHICA*, S. 518. *Ei da brațul unui cinovnic mare, cu care împreună venise la volare*. I. NEGRUZZI, II 58. [Dicționarele mai dau sensuri: «cercetător; trimis al guvernului ca să cerceteze ori să înlesnească ceva» COSTINESCU, «inspector administrativ, financiar sau militar», «administratori» LM.]

— Din rus. *cinovnik*, idem. Cf. cin².

CINOZURĂ s. f. *Règle de conduite*. — (Latinism, în Transilv., învechit). Regula de conduită, model, îndreptar. BARCIANU.

— N. din lat. *Cynosura*, (constelația) urșă-mică, care servea de călăuză s. îndreptar crăbierilor (c grec. *κυνόσουρα*, propriu, «coadă de câine»).

CINSĂTEL, -EĂ adj. *Ceint, paré*. — (În poezia pop. cu caracter mistic) Încins, împodobit. *Iată că m'au întâlnit Savatina, Mărgălina și, cu ele, Rujalina, Gârlifele, Împururile, Cu bețife puchifele, Cu știtori roși cinsățele, Mergând tute ca gândul...* TEODORESCU, P. P. 380/15, 381/15, cf. PĂRVEȘTEU, C. 79. PAMFILE, S. V. 23. [Și: cinsătel, -eă adj. TEODORESCU, P. P. 380/15.]

— Diminutiv derivat din *cinș* (participiul lui *cinge* = încinge) cu suf. -(ă)șel, după analogia participiilor diminutive ca *înțășel*, *gâțșel*, *înșurășel* etc.

CINȘETEL, -EĂ ad. v. *cinșătel*.

CINȘPRECE num. card. (ș. d.)

CINȘPRECI num. card. (ș. d.)

CINȘPREZECE num. card. (ș. d.)

CINSTĂ s. f. } v. *cinste*.

CINSTĂȘ s. m. }

CINSTE s. f. I. 1^a. *Honnêteté, fidélité, honneur*. 2^a. *Honnêteté, politesse*. 3^a. *Honnêteté, chasteté*. 4^a. *Honneur*. II. 1^a. *Respect, e-time, honneur, faveur*. 2^a. *Honneur, hommage*. 3^a. *Honneurs, gloire*. 4^a. *Honneur, distinction*. 5^a. *Honneur, cérémonie*. 6^a. *Dignité, rang*. 7^a. *Remonncé*. III. 1^a. *Offrande*. 2^a. *Présent, cadeau, pourboire*. 3^a. *Régat, festin*. 4^a. *Boisson*; s'emploie dans les cas où le français dit: offrir, payer à boire. IV. *Couvre-chef*.

I. Subt *cinste* înțelegem complexul calităților sufletești care fac pe om să se respecte și să fie respectat de alții. Concepțiile morale variază în diferite epoci, și noțiunea *cinstei* e întru cănta alta la predecesorii noștri — când ea se confundă mai mult cu fidelitatea, omnia și curățenia — decât în zilele noastre, când prevală sentimentul virtuții și demnității morale. De-odată cu pătrunderea culturii apusene, nu numai concepția despre *cinste* a evoluat spre înțelesul cavaleresc medieval al *onoarei*, ci și acest neologism a înlocuit tot mai mult cuvântul vechiu. Totuși, în zilele noastre, cel puțin în anumite locuțiuni, *cinste* începe să fie preferat lui *onoare*. (Mai mult individuală e distincția următoare: «Noțiunea *onoarei* nu se acopere cu totul cu aceea a *cinstei*. Legea *cinstei* este o lege absolută; *onoarea* este relativă». SĂM. V 256).

1^a. *Onestitate, probitate, lealitate, fidelitate, credință* (către alt om: tovarăș, soț, stăpân, Domnitor). Nu va fi înblat într'acea solie cu *credință* și cu *cinste*, cumu se cade. PRAV, 73. Și slugile între sine unit decât alții cu *cinste* (= în privința onestității) se oacheș. LET. I 318. L.o.c. ad j. **De cinste** = cinstit, onest, vrednic de încredere. *Iaste om de cinste și vestit de om bun*. PRAV. 101. *Sfătuindu-se [boierii], au ales pe Petriceico Ștefan-Vodă, ce eră clucer, om bun și de cinste*. LET. III 89. *Trimise pe oarecare om de cinste*. MINIKUL (1776) 169/. *Un bătrân de treabă și foarte de cinste*. PANN, P. V. I 11. *În toată cinstea* = în mod onest, sincer. *Îți spun, în toată cinstea, că nu-mi place!* **Fără (de) cinste** = necinstit, neonest. *Lotru, ce să zice fără de cinste*. PRAV. MOLD. 97.

2^a. *Purtare plină de condescendență față de alții, bună-cuvință, omenie (L.B.), urbanitate, politețe*. *Cu bună cinste și cu obraz ziseră...* CORESI, EV. 172/. Și la mânia lui, tot cu *cinste* grăd și cu îngăduială. LET. II 274.

3^a. *Curăție, puritate, îngeri ceta ce nu-și feriră cinstea sa*. GCR. I 49. || *Spec. Curăție sufletească și trupească, curățenie, castitate* (despre o fată, cf. feciorie, virginitate), credință, fidelitate în viața căsnică (când e vorba de femeii măritate, mai rar, de bărbați). *Va vrea să-și facă stă spre cinstea ei...* (= atentă la pudorea ei) răpitoriul. PRAV. 716. *Au vicietit [soțici sale] cinstea curățeniei ei, dându-o pe mâna altor bărbați*. CODICA TIV. 18. *Să-și fi pierdut fata sa cinstea fecioriei*. GORJAN, II, 153. *Eră... să-și bată de cinste-și joc* (= să te batjocurească, siluiască) PANN, V, 22. *Își calcă... cinstea, ca să se arunce în brațele voastre*. C. NEGRUZZI, I 48. || *Cel scoșpit nu cunoaște cinstea feței*, ZANNE, P. II 722. *Cinstea feței prej n'are*. ib. II. 130. L.o.c. ad j. **De cinste** = cast, feciorelnic; credincios (în căsnicie), legitim. *Fecioară, sau și văduă curată și de cinste*. PRAV. 112. *Vor răpi muțarea cuiva cea de cinste*. ib. 180. **Fără de cinste** = necinstit, lipsit de castitate. *Ver cinstită, ver fără cinste*. ib. 182. *Orî core mutare, după ce o va stă cinera...*, *aceasta nu să chiamă fără de cinste, nice rușinată...* *că au fost denăți mutare de cinste*. ib. 201.

4^a. (Modern) *Onoare*. *Holțea, purgatorul acest mărșav, unde își riscă cineă punga, cinstea și viața*. C. NEGRUZZI, I 74. *Morți în câmpul cinstit, pentru patrie și lege*. M. KOALNICEANU, ARHIVA R. I 117. *Și-a dat cuvântul său de cinste*. *S'a jurat pe cinstea lui*.

II. În limba veche și în cea populară, subt *cinste* se înțelege mai ales «cinstirea» de care se bucură cel «cinstit».

1^a. *Prețuire, considerație, stimă, respect, trecere, vază*. *Dându-i cinste*. COD. VOR. 152/15. *Iară ei întră, după zile, tară în Copernau. Și acolo mergând pre cale, de multă cinste ce-l cinstită oa-*

menii și de slavă, el nu vrea să se arate. CORESI, EV. 57^{1/2}. Binele și cinstea ce dă [Hristos] pre lume ovenitor. VARLAAM, C. 299. Vrădnic de cinste. BIBLIA (1688) 8 pr. 1/2. Ni s'au micșurat cinste de la Turci, că ne-au înmulțit obiceiurile rele aspru și ne-au făcut oameni de nemică de sântem. LET. II 293. Brăncoveanu-vodă... fiindu-i nepot lui Șerban-vodă și în cinste la dânsul, îi știa bontii pre urde eră. LET. II 261. Nu s'au săturat de bine și de cinste ce are la Ștefăniș vodă, ce au găzuit și au scris niște cărți viclene. LET. II 209. La Perși, faptele bune la mare cinste ajung. HERODOT, 206^{1/2}. Nu zavistul binele și cinstea altuia. ANTIM, P. XXVI^{1/2}. Acei cinste de dânsul. MINEIUL (1776) 97^{1/2}. Se va afla în cinste la Domn. URICARIUL I 357. Nu năddâjul altă cinste din partea oamenilor... MARCOVICI, D. 10. Polită în tot palatul prea multă cinste are. PANN, E. I 107. A făpturilor de a rândul este cinste și ocară. KONAKI, P. 275. Vei răde, tată, cum ai răs și de murorile mele, fără, cu toate astea, să le brază cinstea. ISPIRESCU, L. 15. La masă, s'apuză lângă preot... ceilalți gospodari, fiecare cu gospodina lui, după vdrată și cinste. SEVASTOS, N. 268. Ar fi voi de cinste la (= n'ai aved nici o trecere) I JARNIK-BĂRSEANU, D. 509. # Căci merg mai dă să se vază, Cinstea li se 'mpușcoază: să nu supărăm oamenii cu cercetări (= vizite) prea lungi și prea dese. ZANNE, P. IV 203. Loc. adv. și adj. De (s. în) cinste = cu trecere, cu vază. Boiaru sau all om mare de cinste. PRAY. MOLD. 17. # Și fînd Dragoș moț de cinste între alți nemeși, domni și căpitani, l-au rădicat cu toții să le fie Domn. LET. I 91. Aceștii erau boierii lui Mihai-vodă... și nu eră nici unul moț de cinste decât altul, că eră mai tot de un neam; numai Constantin Postelnicul eră oarece mai în cinste. LET. II 387. Când s'au făcut acest zapis, a fost multe obraze de cinste. URICARIUL I 15. Cu cinste = merițând respectul lunei, (în mod) onorabil, cinstit, cu față curată. Cea cu cinste sdrăde. N. COSTIN, ap. GCR. II 11. Când să va pdrădi de curție și va pedecă cu cinste... PRAY. 529. S'au petrecut viața cu cinste. lb. 739. Am teșit cu cinste. ANTIM, P. XXIV^{1/2}, XXV^{1/2}. Ba încă fi da nădejde, și coraj d'a cupedă, Că negreșit fi va bate și cu cinste va scăpă. PANN, E. I 39^{1/2}. Bundeștite... sdrăgintja de a sdrăgii cu cinste trebile ce fi să încredințoază... și vor căștigă inimile aciora care acum le privesc cu nebdăgor-în-scămă. MARCOVICI, D. 10^{1/2}. Să înveți vrasn meșteșug, prin care să poți trăi cu cinste. DRĂGHICI, R. 5. Fără (de) cinste = care nu meriță respect, rușinos, de ocară. Iară fariștel, den slavă întru propaste fără de cinste căru. CORESI, E. 8^{1/2}. Fără cinste eră crucea, lb. 194^{1/2}. Vor fi neputernici, fără nice de o cinste și rușinași înaintea tuturor. PRAY. 108. Rămâne fără de cinste, ce să zice de ocară și de rușinea ceștii lumi, și de-acia s'are nice o credinșă nice într'un loc. lb. 170. (Mold.) A da cinstea pe rușine = a rămâne de rușine, a leși rău dintr'o afacere, a se păcăli, a o feștel. Să nu vie vremea cădă dinstea pe rușine! C. NEGRUZZI, I 249. cf. ALECSANDRI, T. I 461. Ioane, cală să nu dăm cinstea pe rușine și pacea pe gldceavă. CREANGĂ, A. 119. Mă-i nu cumva să te întâlnesc cu scărba în drum și să dat și tu cinstea pe rușine. id. lb. 193.

2°. Laudă, slavă, preamărire, fală (I 1°), glorie ce se aduce cuivă, (azi înlocuit mai ales prin:) onoare, (une-ori și prin:) fa voare, o magiu. Mte mi se cuvine această cinste, pentru că sânt cel mai mare dintre frași. CREANGĂ, P. 184^{1/2}. Cinstea ne este prea mare, Să ne 'nfrățim împărțite tale. TEODORESCU, P. P. 103. (Ironic) Am să-și face o cinste! = am să te batjocuresc. PAMFILE, J. II 138. # Steagul cel mai vechiu, cinstea ostașului. ZANNE, P. IV 633. Cinstea mesei se numește pe slucuri grăul

s. pânea de grău. MARIAN, SE. I 286. (În gâcitorii). Cinstea casel = masa. În pădure năcutu... În saf docă m'aduseră, Cinstea casel mă puseră (= Masa). GOROVEI, C. 219. A face cinste (cuivă s. unul luern) = a-i) servi spre laudă, a-i) face onoare, a se arță vrednic (de cineva s. ceva), răspătind prin fapte frumoase binele primit s. urmând exemplul bun (dat de cineva). Muiarea să focă cumu să cade cinste bărbatului. GCR. I 45. Cinste strămoșilor făcându-te. BIBLIA (1688), 7 pr. 1/2. Să vezi ce cinste îmi fac mie fișii) miei cei suleșezii. ANTIM, P. XXVI. Toși sorbeau astă iscutiță băutură [ceaiu], care face nu mai puțină cinste aflătorului ei decât aflătorului tipografici. C. NEGRUZZI, I 75. Mă mir, cum de mi-a făcut cinste să mă ia de bărbat. id. lb. 77. Bun creștin, tot cinste ne-a făcut! COȘBUC, F. 71. Niște preoși și ducăli și poporâni ca aceia, de făceau mare cinste satului lor. CREANGĂ, A. 2. Să-mi fac fală frașilor și cinste părinților. TEODORESCU, P. P. 87. În (s. spre) cinstea (cuivă) = spre laudă s. slava (cuiva), spre a preamări s. onora (pe cineva). Să tărăpăreacă această cartea... spre cinstea și lauda sfintei Troiți. CORESI, EV. 6^{1/2}. Nici una nu va afla, că să nu fie spre slava lui Dumnezeu, spre cinstea Măriei-Tale, și spre folosul Turci. ANTIM, P. XXVI^{1/2}. Biserica asta roșie este tar de Ștefan înălțat, în cinstea Mergătorului-Înainte. C. NEGRUZZI, I 196. Împăratul făcu un ospăț foarte mare, în cinstea nepotu-său. CREANGĂ, P. 231. A bea în cinstea cuiva = (la masă, la un banchet) a ridică paharul făcând urări de bine pentru cineva, mulțumindu-i etc. (Termeii de condescendență, la cărturari, după fr. acoir l'honneur, faites-moi l'honneur de...) Am cinste să... (s. a... s. de a...) = am onoarea...; fă-mi cinstea să... (s. a... s. de a...) = fă-mi onoarea, favoarea să... Am arut cinste a înșoșă D-voastre prohoristirele ucenilor mei în istorie, cetire, scriere, aritmetică. C. NEGRUZZI, I 5. Cu domnul Ghifluiu am cinste să neberbec? ALECSANDRI, T. 570. Și, după cum am cinste a vă spune, multă vorbă s'au făcut între tata și mama pentru mine. CREANGĂ, A. 14. Faceți-mi cinstea să măncăfi la mine. | Loc. adv. și a dv. De cinste = de onoare, de mare importanță. Loc ca acela, de cinste. PRAY. 910. Scana de cinste. DOSOFTEIU, PS. 56. Se răduesc împrejurul palatului sdu, înlocuim ca oșteni în postul de cinste. MARCOVICI, C. 45. (Modern, familiar, răspăndindu-se din ce în ce mai mult din capitală în provincie) Pe cinste = (foarte) bun, frumos, elegant etc. Mergi... cu mine și îți aleg o cravată pă cinste. C. PETRESCU, C. V. 55.

3°. Mărire, onoruri, glorie, slavă. Află-se-va întru laudă și în cinste și slavă. COD. VOR. 140^{1/2}. Cu multe cinști cinștiră noi : ils nous firent de grands honneurs, id. 98^{1/2}. Cu slavă și cu cinste curat-ai elu (= l-ai încununat) PSAL. SCH. 20, cf. GCR. I 11. Aduceți Domnului slavă și cinste. PSAL. SCH. 83. Că e a ta împărțita și puterea și cinstea, în vecii vecilor. GCR. I 39. Iordachi, măcar că eră om înșăplei, tară firea îi eră de Grec, lacom la cinste. LET. II 302. Ce mari sdrăpni ai noștri înblă măgându-se unul pre altul pentru lăcomia și cinstea acestii lumi, și colcă pravile și legăturile cu giurdământ cele adeverite. LET. II 428. Slavă lui și cinstea nu se obdrăștie. DOSOFTEIU, PS. 34.

4°. Distincție. Imbrăcându-i Împăratul cu blană de sobol, care aceasia este cinstea cea mai mare la Turci. LET. II 82. Fericitrile, cinștile, boierile, dreptura, toate eră de vândut, în Nivezia. BERDIMAN, N. P. II 97.

5°. Manifestare exterioră a considerației față de cineva: Ceremonial, paradă, pompă, fast. Și omorindu-i tenceriți pre cale la Edecula, l-au îngrapat la un meccă împărădeac, fără de nici o

cinste. LET. I 255. *Impăratul Moscului... și cu venitul la Iași, și cu cele cinste și teferici multe se hămeșd, de nu se putea să se mai grijească nimică.* LET. II 353. *Nu tubă a muri apă fără de cinste, ca făclorii cei de rău.* DOSOFTEIU, V. S. 141. *Primiți fiind cu bucurie la împăratul, le-au făcut multă cinste.* E. VĂCĂRESCU, IST. 255. *Întimpându-l cu toată cinstea, veni la Târgigrăd.* ib. 259. *Te îngropă cu cinste.* ALEXANDRIA, 14. *Îl primese cu toată cinstea cuscunii unui fiu de cratu.* CREANGĂ, P. 208. *Acesta primi cu multă cinste pe Ilcana Simțiana.* SPIRESCU, L. 26.

6*. (Invechit) Rang, treaptă socială, situații înalte, demnități, slujbă (conformă cu rangul cuivă), p. ext. (†) funcțiune, oficiu. *Fiecare den cîros poate să-și dăruască cinstea sa (= beneficiu clerical) oricui va vrea, carea au arut de la besărică... înainte di ce-4 va orîndi giudeful.* PRAV. 332. *Cela ce va dzice cutea: «eu sînt mai de cinste decît tine și mai botariu...», de vreme ce nu ta nemîc din cinstea lui, sau den boeria lui... nu se va cerî... ib. 902. Cu obrăznicia cinstei semețindu-mă... BIBLIA (1688), 357. *Pre loi hotmanii... și seosă din cinste împăratul.* HERODOT 325/19. *M'au gonit din moșie-mi și cinstea mi-au luat.* ib. 392/19. *Eu de cardîd m'am zuit la cinstea aceasta.* ib. 391/19. *Comisia epistropicească holdîrîce cele pentru hrana și creșterea copîlului cuvințioase cheltuieli, pîrîvite după cinste și starea familiei.* CODICĂ TIV. 38. *Pîtețcare, spre îndestularea toată, Jertfește averi și cinste, ba și viața cătodală.* KONAKI, P. 282. *Îmi zice că nu e de cinstea mea să tau o fată săracă.* C. NEGRUZZI, I 19.*

7*. (Neobicinuit) Nume bun, faimă, renume. LB.

III. (Azi, numai în graiul familiar și popular) Cinste concretă, prin daruri (pentru vreo purtare bună sau vreo faptă aleasă) LB.

1*. *Dar adus în semn de jertfă, o frandă.* O. Doamne... *Primește a noastră cinste; Te rugăm ca să primești De la noi daruri cerești; Aur, sîmrnă și tîmăie.* TEODORESCU, P. P. 106. | Spec. (În ritualul vrăjilor și al descântecelor). *Omul pe-depăi de Iele cu hăliure, ulgîre etc., nu scapă de boală, până nu află vreo muliere știutoare, care să-i descende și să-i facă «cinstele». «Cinstele» constau din 3-9 turte mici, tot atîtea cîrpe și un bită curat cu care descântă vrăjitoarea.* H. XVIII 270. *La grîni sînt chiți de botoc... buziene, fotoftu, dumbrăvnic, leopștan și priboiu. Toate aceste foi se tin în casă, ca să fie la îndemînă în cazuri... de boală, căci cu aceste flori se fac «cinstele» și se descîntă.* LIUBA-IANA, M. 99.

2*. *Dar, danie (care se dă cuivă din singură bunăvoință, întru arătarea iubirei) LB.*, ca d o u, p r e z e n t. *Cînd face neștine vreo greșală și pentru această greșală nu dobîndiește nice o cinste... rom crede c'au greșit fără înșelăciune, și mai vîrtos cînd se păgub.* PRAV. 252. *Cinstele ce îți făcuiu și droștope ce îți ară... GORJAN, H. IV 195. Hai la mine... vr'o cinste, vr'un tuipan să-ți dau.* CONTEMPORANUL, II 143. *Pescarii... hotărîră... să ducă peșterii la împărat și să-i facă cinste.* SLAVICI, ap. TDRG. *Finit... areau să vindă a doua zi de Crăciun, cu cinste.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, ap. TDRG. # *Loc. adv. și adv. De s. In cinste = îndar, dăruit; p. ext. (cf. «în dar și gr. doșesiv) gratis, grauit (ȚIPLEA, P. P.), fără plată, de geaba; p. ext. (cu aceeași trecere de sens ca la «de geaba, cf. zadar și germ. um-s-o nst) de geaba, în zadar, în van. În cinste (= în zadar) mă vîră.* CORESI, EV. 472/24. cf. 53/29, 90/29, 468/29. *În cinste luat-afi, în cinste dați (vous l'avez reçu gratuitement, donnez le gratuitement).* TETRAEV. (1574) 215. *Tatăl acestui țigan a lui Gavril Simion mi-au fost mie de cinste de la părintele meu Ursul.* URICARIUL,

XXIII 273. *Multe îngropări a făcut de cinste (= pe de geaba).* AGĂRBICEANU, P. MAN 73. *Impăratul... porunci, ca'n împărăția lui să fie toate cărciumile în cinste, tot omul care-și va spune poestea să mîdnănce și să bea fără plată.* RETEGANUL, P. III 4. *Cine bea în cinste ori în dalor, se îmbală de două ori.* PANN, P. V. I 114, cf. ZANNE, P. III 454. | P. ext. Remunerare a unui serviciu (L.M.), bacșis (POLIZEU). *Întîiu stujește, apoi cere cinste.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 648. | Spec. Daruri—constând mai ales din mîncări la nuntă (H. XVIII 147, MARIAN, NU. 309), la nașteri (numite și (Möld.) rodion, poclon s. plocon, chirvaiu. MARIAN, NA. 135) s. la diferite sărbători și petreceri populare. *Pe cînd soorit și cu cusurii stau încă la masă, pe atunci chemații se pregîdesc și vin cu «cinstele»... «Cinstele» acestea la Români din Ungaria constau din niște colaci mari ca roșile plugului, din picioare și coaste de porc, din o pogace, pe care frig cîte un puțu și coc pancove de aluat.* MARIAN, NU. 661. *Cel mult peste o oră încep a se adună și fetele din toate părțile, dimpreună cu mamele lor, care adau felurite bucate, ce le numesc «cinste», precum: colaci, plîcînti... MARIAN, SE. I 83. Fetele care-s coase la joc, de 'nainte și-au închipuit că-le un colac de cei mari, pe care-l dau fîclăilor, pe lîngă cinstea cu rachiu ce o dau părinții lor.* SEZ. III 183. *După terminarea colindei, sectorii intră în casă cu sturca, spre a jucă, iar pe masă e pusă cinstea (daruri): un colac mare făcut din grâu curat, carne de rîndor, un fiorin și cîte o doniță de vin.* PAMFILE, CRA. 167. *După ce intră în casă și eră poștii să țeară, vened și mîrșana și da bună-sura și s'arută mîna streinilor, pînd și ginerelei, apoi după ce mai sta de vorbă, de obicei aduceă ceră cinste la oaspeți.* PITIȘ, SCH. 106. # *Cinstea miresei = darurile ce se aduc la emasa mare.* MARIAN, N. 665. *Toți nuntășii mirelei se tau apoi, cu vorucul în frunte, și se duc pentru scoaterea cinstei miresei la casa socriilor mici.* PĂCALĂ, M. R. 177.

3*. Ospă. MARDARIE, L. 271. *Au mers [Antioh-vodă] pre la sat pre la Ieșei, pre la soră-sa Lupa... care acolo i-au făcut cinste două zile.* LET. II 312. *Vine vedea la ce au ventit cinstea lui Mîntă, că vinul cel ungureș dulce s'au făcut venin amar, și răsul plîns, și voia cea bună groază și frică.* LET. II 451. *Unde sînt cinstele cele de frunte și închinăciunile de sîndate?* MARGĂBITARE (1746) ap. TDRG. *Masă mare că-i pusese, Cinstea bună i-o făcuse.* TEODORESCU, P. P. 22. *După închinarea colacilor, mesenții se pun pe cinste; ploșca fuge din mînd 'n mînd și chefal începe.* SEZ. I 36. # *Capul cinstei = capul mesei, locul de frunte la ospă.* *Apoi se pun [femeile] la cinste și tot îndesind părhere de rachiu... își deschid în vorbă inima toată.* LAMBRIOR, ap. TDRG. *Pre fecior și pre părinții acestuia... îi așeară după masă în capul cinstei.* MARIAN, NU. 111. *Să vă vedeți popi odată... la mese ședeți în capul cinstei și mîncăți tot plîcînti și găini fripte.* CREANGĂ, A. 108.

4*. Băutura (alcoolică), rachiu. H. II. 89. (Gă-văngeț, în BUZU) SEZ. V, 56. *N'am nici un pic de cinste în casă.* MARIAN. *Băiețanul să 'nsojdc și au adus din bună vreme cinstă (rachiu).* SEZ. II, 211. *Să ne îndarească mai mult cu udeala, pentru că acolo stă toată puțerea și îndrăzneala. Vorba cea: să-i cu cinstea, să piară rușinea!* CREANGĂ, P. 258. # *E plin de cinste = beat.* PAMFILE, J. II A *face cinste = a cinsti, a omeni, a da de băut (PAMFILE, J. II), a trată, a ospăta, a plăti consumația pentru alții cu care te afii împreună. Nu faci tu vr'un fleac de cinste, ca să-mi ad măcar un dîntre!* PANN, P. V. I 17. *Șiți una, băieți? Mie mi-e sete. Cine face cinste?* FILIMON, ap. TDRG.

IV. (Scoaterea pălăriei înaintea cuiva fiind semnul respectului pe care îl dătoarești) Acoperământul capului, pălărie, căciulă, veșmânt. L.B. Pune cînstea pe cap! (Intrebuințat în trailul de obște) L.B.

[Scris în texte vechi și: cîste † s. f. PS. SCH. 142, 154, CUV. D. BĂTR. I 414, GCR. I 61; Cîste † s. f. PSALT. (HURM.) II 95 și glosar; cînste s. f. lb. 94; cînste s. f. GCR. I 180. Și: cînștă s. f. Iară cînșta și omenia ei u chîștigă. GCR. I 29-30. Darurile... se numesc... în Bănat cînștă și crăvatu. MARIAN, N. 135. Cînșta mea, dar: Cu cînștea mă cînștesc... ȘEZ. II 95; | Pluralul (rar și mai ales în înțelesurile II 3^a și III 2^a): cînște (artic. cînștele) și cînști, rar (la cărturari, după onorari) cînșturi = diferite feluri de cînște. Vin cu cînștele. MARIAN, N. 661. Și n'am nimic din ce-i pe lume, Nici bani, nici cînșturi, nici renume. GORUN, F. 20. Ei [jordanătorii] primesc în schimb, de la fiecare casă, bani, cînșturi, cărnuți și altele. MUSCEL. 18. Dativul sing. (neart.) cînște, (art.) cînștei și cînștii. Unii (= une) cînște spodobesc-se. CORESI, EV. 319^{1/2}. Cu obrăznicia cînștei semețindu-mă. BIBLIA. (1688) 357. || Derivate: (Mold.) cînștes (cînștis), -ă † adj. și adv. (1^a) Arătos, frumos (la înfățișare), cf. mândru, chipeș, înfățișător, impunător. Acesta Nicolae Alexandru-vodă era la stat de mișloc, era cînștes om... LET. II 98. Era acel Caplan-Gherci Hanul cam mdrunț la stat, dar cînștes și cuvios la chip, și dulce la voroavă. lb. II 176. Antioch-vodă... era Om mare la trup, cînștes, chipeș, la minte așezat, lb. II 282. Întru mîncare cu măsură, întru îmbrăcăminte cînștes, întru băutul treaz. MAGAZ. IST. III 32. La stat sprintin și cînștes. DOSOFTEIU, V. S. 20, cf. 35, 46, 126. Om de-a firea cînșteșă, id. lb. 150, cf. 192. Cînșteșă la stat, id. lb. 222. Nu fără oarecare chip de cînștes și ardoș a zavistiei veșmânt. CANTEMIR, HR. 23. (2^a) Cînștit, de omenie, omenos, onest. Boierii urmînd pre boierii cei cînștes și înșfălești... De urmează pre cei cînștes, cînștes este, și cine urmează pre cel rău, rău este, și rău se va sfârși. LET. I 340. Obicaițele ceale bune și cînștește. CANTEMIR, HR. 85. Cu un cînștes scriitoriu, ce n'au știut, așave zice că nu știe, id. lb. 126. Mai cu ferice așu finit cînștes a muri, de cât cu chip de cînștea și de bărbăția lor nevednic a trăi, id. lb. 180. (3^a) Vrednic de cînște, onorabil, respectabil. Dăruie cînșteșule! DOSOFTEIU, V. S. 165. Nu rău și fără socoteală, ce bine și cînștes este de viețuit. CANTEMIR, ap. TDRG. (4^a) Cînștit, prețuit, respectat. Întră neprimeni... cuvintele și socotelele aceaste cînșteș și lăudate sînt. CANTEMIR, IST. 217. (Cu negativul) necînștes (necînștis), -ă † adj. = irreverențios, nepolitic, nerespictuos. Cei tineri să nu îndrăznească a fi împotriva celor bătrîni necînștes și neacultători. MUSTE, ap. TDRG. (Cu abstractul, formație personală a lui Cantemir) cînștește † s. f. = politețe, urbanitate, omenie. Dacia... cu cînșteșia nărodilor (= populus urbanitate). CANTEMIR, HR. 16^{1/2}. Cînșteșia omenescă, id. lb. 179: -cînștăș s. m. = cel care aduce cînște (III 2^a = daruri de nuntă). Alăt mireasa, cîd și mirele, stînd între drugiele lor, după masă, primese cînștea ce li se aduce și cînșteș cîde un pahar de rachiu pre ficarele care a adus-o, pînă socot ei că s'au adunat acuma toți cînștășii. MARIAN, N. 311; - (incidental, în poezia pop., din cauza rimei) cînștîl adj. m. = cînștit, vrednic de cînște, venerabil. Frunză verde vîginei, Nunul nostru cel cînștîl, Frunză verde vîginei, Nuna noastră cea cînștîl (cînștîcă?)... MARIAN, N. 352^{1/2}; - cînștîl, -eătă † = vrednic de cînște, onorabil. Că era om tînăr Stroici, și din casă (= de familie) mai vechiu și cînștes decît toate casele în țară. LET. I 230; - cînștîlnic, -ă † = vrednic de cînște, venerabil. Viața lor este mai

curată și mai cînștelnică în parte protească (a. 1791). IORGA, S. D. XII 114.]

— Din paleo-sl. *čestiti* estimă, onoarea. Se pare că încă pe teritoriul slav — după cum arată polon. *czestotać* «a ospăta» — cuvântul acesta a primit un n, prin apropiere etimologică de *čestiti* «parles, norocos» (cf. bulg. *čestiti* «felicită, *čestiti* «norocos»). Sensul de «ospăta» și «dar s'a desvoltat de asemenea încă pe tereni slav (bulg. *čestija*, *čestvom* «ospătează, s'arb. *čest*, «ospăta» po-*čestiti* «a plăti conaștăria», polon. *czestotać* «a ospăta, pocłotać «a dăruia, pocłotać «dar de nuntă»). Cf. necînște.

CINȘTEĂLĂ s. f. v. cînști.

CINȘTEL adj. m. v. cînște.

CINȘTELIȘTE † s. f. v. cînști.

CINȘTELNIC, -Ă † adj.

CINȘTEȘ, -Ă † adj.

CINȘTEȘIE s. f.

CINȘTEȘ, -EĂTĂ † adj.

v. cînște.

CINȘTÊ s. m. (Bot.) *Sauge glutineuse* (Salvia glutinosa). — Plantă ierboasă din fam. labiatelor, numită și brânca-porcului (Bucovina), ceccean-căpresc (Trans.), jale-cleioasă (Trans.), lăpuși-de-capră (jud. Prahova). PANTU, PL. DAMÉ, T. 188.

— Din slav. (cf. rus. *čistec*), numele mai multor plante, precum «Geum urbanum», «Stachys recta», ruț. *čistec* «Stachys recta», cf. și s.-r. *čistac*, pol. *czyściec*. BERNEKER, SL. WB. 158.]

CINȘTI vb. IV^a 1^a. Honorer, respecter. 2^a. Adorer. 3^a. Saluer. 4^a. Observer, célébrer une fête. 5^a. Observer, respecter une loi. 6^a. Glorifier. 7^a. Honorer. 8^a. Distinguer qqn., décorer de. 9^a. Apprécier. 10^a. Gratifier de, faire un présent. 11^a. Récompenser. 12^a. Régaler, offrir à manger et à boire. 13^a. Porter la santé de qqn.; boire.

1^a. Trans. A onoră, a respectă (pe cineva sau ceva), a da cuiuă cînștea, onoarea cînuvîntă. Și gice împărutul se-l cînștească. COD. VOR. 137^{1/2}. Rușine și împulare(a) fum gerbilor tîi cei ce cînștia-te. PSALT. SCH. 514. Tată-tău și muma-tă cînștește-ă. GCR. I 40. Cu multă cînște ne-au cînștită, id. lb. 350. Nu mi-e de alt venire, Decît să-ți cînștesc poftirea. PANN, E. II 50. Au cînștit cu lacrimi moartea unui prieten. DRĂGHICI, R. 136. Cînșteac pe bătrîne în amintirea trecutului frumuseții. C. NEGRUZZI, I 38. Întîmplarea ce știu și vouă s'o povestesc Mi-a spus-o un bătrîn, pe care îl cînștesc. ALEXANDRESCU, M. 293. Ti-am ardat dragoste și te-am cînștit mai mult decît pe ceilalți. IPIRESCU, L. 23. Vă rugați și mă scăpați. Să mă văz țară 'nre brazi, Că eu drag eu vouă cînști și cu drag eu vouă tubi. JARNIK-BĂRSEANU, D. 289. Cînștește [pe] omul de treabă. RETEGANUL, TR. 174. Și în fuță te cînștești, Și în dos te vorbește. ZANNE, P. II 134. Cînștește pă cădine (sc. prin tratament bun) pentru al său stăpîn. lb. I 375. | (Fig. și ironic) Pre această bănuțitoare poveste [precum Leucărie o cînștește] urmează Leahul Orhovie. CANTEMIR, HR. 125. Știu că s'au cînștit unu pre altu! = știu că s'au batjocorit! Com. MARIAN.

2^a. Spec. (Invechit; complementul e o divinitate s. o putere supraomenească) Trans. A veneră, a adoră. L.B. E (=iar) ea [pe Artemida] toată lumea o cînștește. COD. VOR. 9^{1/2}. În ce chip trebuțea a cînști pre Dumnezec. GCR. I 25. Sîntem datori primind trupul lui Hs. a-l cînști pre el. lb. I 101. Acel om ce ca un inger se cînșt (= fu adorat) cîd fu în viață, Ca un murtoriu în lacrimi răpōșă pe a lor braț. KONAKI, P. 301. O zel a zeilor, Ai cărturarilor, Ai saduchetilor Ș'ai fari-

seilor, Precum v'am cinstit și v'am omenit Așă
ad voiu cinsti și ad voiu omeni. TEODORESCU,
P. P. 1089.

3. † Trans. A da cuiva dovada respectului ce-l
păstrezi salutându-l, a se închina (II 4^a), a salută.
Mers-au și saraschearii și sultanii și alaltii pași
toți căți eră; pre care cratul deodată cinstindu-i,
veni-au numai decât botari aderenți, de au poh-
itit și pe crati... să așă încoruneaze. GCR. I
334. Cine va să cinstescă pre toți, curund i să
sporge glicul. ib. II 121. Alexandru mearse cu
mamă-sa și cu împărăteasa lui la Egiptea, să se
primble, și să întâmpinără să-l cinstescă. ALE-
XANDRIA, 163. || (Neobicinuit) A da cuiva cinstea
cuvântit poftindu-l să șadă. Oum veni... Pe un
scănușu țu cinsti. PANN, P. V. II 7.

4^a. (Vechiu și pop.) Trans. A respectă, a ob-
servă cu sfintețe dătinile obiceiului la anumite
ocariuni festive, a ține a o zi de sărbătoare, (†) a
o feri (I 1^a), a o respectă, a o păzi, a o serbă. E (=iar)
cela ce te va fere și va cesi [sânta Duminecă] și
va post... aceluș se va da dulceața rosiului. CUV.
D. BĂTR. II 47. No (= nu) veți cinsti sfânta
Dumnezeu. ib. II 47. Și dăna praznicului să o
cinstiți. ib. I 181. Se cinstesc și se prăznuiește
hramul sfinților Ierarhi (1763). URICARIUL, XIX
96. Joile-legate, N'ouă lucră, să-mi fac păcate,
Vinerile ce cinstesc și nu mă prea ostenesc. JAR-
NIK-BĂRSKANU, D. 426.

5^a. † Trans. A țineă, a observă o lege (po-
rucă, dispoziție), a o respectă, a o păzi, (†) a
o feri (I 2^a). Să faci judecată prespre toți, să obte-
cești toate necurățiile lor, de toate lucrurile ne-
curăției lor, ce nu cinstără... GCR. I *12. Pravila
aleasă... carea de toți... ioste cinstiți. ib. I 76.
Cinstescu cuvântul lui Dumnezeu. ib. I 218.

6^a. † Trans. A lăudă, a glorifica, a mări, a
slăvi. Cu cuvinte de laudă l-au cinstiți. GCR. II
204. Și de-creame-ce cel atoma apostol... Constantin
împărat, căci au scris sfânta scriptură, să laudă
și să cinstescă, cu oți mă vartos vreadnic de mit
de laudă ești Măria-ta... BIBLIA (1688) 8 pr. Pre
Luca apostolul întru cântări să-l cinstimă. MINE-
IUL (1776) 111⁷.

7^a. (Literar, după fr. honorer) Trans. A face
cinste s. onoare, a onoră. Toți de miltile tubesc,
Lucruri care nu-i cinstesc. P. MUMULEANU, ap.
GCR. II 247. Meseria nu cinstesc pe om, ci omul
trebuie să cinstescă meseria. MARCOVICI, D. 234.
Să știți că pre om cinstesc Duhul cel cu vreadnicie,
iar nu schiptrul ce lucrește. KONAKI, P. 234. Să-
rutare (= salutare), umbră vechi! primeteși 'nchi-
ndăcune De la fiii României, care tu o ai cin-
sit. ALEXANDRESCU, M. 15. | Refl. A se onoră.
Mă voiu ține de parolă, ca să mă cinstesc cu
venirea în casa dumitale. GORJAN, H. II 130.

8^a. (Invechit) Trans. A distinge. De vrea
pune vr'un vorod sau vrea cinsti cu ală boterie,
nu-l mai schimbă. MOXA, 358. Cii (= pe cei)
ieriați robi... nu poate lăd... nici pe ficia vreunei
persone cinstite cu caftan, sau din neom boteresc.
CODICĂ TIV. 25. Eu înșă s'aleagă p'ocel voinic,
și chemându-l, să-l cinstescă cu ramura de finte...
PANN, E. II 7. Împăratul... îi cinsti cu titlul de
principe. BĂLCESCU, M. V. 89.

9^a. Trans. A prețui, a aprețui. Cinstiți [e]
între D[umnezeu] (= înainte Domnului) moșie[a]
prea podobnicilor lui. PSAL. SCH. 355. Coardele...
care Americanii... le cinstesc mai mult decât aurul...
DRĂGHICI, R. 17.

10^a. (Familiar și popular) Trans. (Cu acuză-
tival persoanei; darul se arată prin prep. cu) A
dărui (pe cineva cu ceva), a face cuiva danie (ca-
douri, prezenturi) s. scutiri de plată; p. ext. a
da cuiva un bacșiș (POLIZU). Cu mari daruri
cinstesc și se veselește. CORESI, EV. 31⁷⁷.
Cinstim de dascăl cu tertare de bir (1803). URI-

CARIUL I 280. Îi dă daruri și-l cinstescă. BĂRAC,
A. 52. Vin', Codrene, înapoi, Dă-mi încalte cei oți
boi, Căpăta bani de cheltuială și cheba de prim-
neală. — Ba-ți fă cruce, măi mocan, Zi c'ai cinsti
pe Codran. ALECSANDRI, P. P. 87. Împăratul,
cinstind pe soacră-sa cu fel de fel de daruri, a
lăsat-o să se ducă acasă. RETEGANUL P. II 26.
Nănașul a cinstit pe fiul său cu o pușcă și cu
un paloș... id. ib. V 69. || (Complement e darul)
A dărui (civă cuv.) Cinstiți darurile. CORESI,
EV. 24⁷⁶. Vornicul către soacra mare: eți vei
cinsti și-o grădini, fiind mireasă străină. PĂ-
CALĂ, M. R. 175. I-nm cinsti un ceas de aur.

11^a. † Trans. (Cu acuzativul persoanei) A ră-
splăti, a recompensa, ea dărui pe cineva întru ră-
splătirea purtării ce-i bune. LB., cf. premii.
D[umnezeu] cinsti-i pr'înșii și ciudece (= minuni)
mari au făcut în viața lor. VARLAAM, C. 217.

12^a. (Mai mult familiar și pop.) Trans. (Cu
acuzativul persoanei) A da fără plată cuivă mân-
care și (mai ales) băutura s. a-i plăti consumația
(spre a-i arăta astfel respect, prietenie, recuno-
ștință etc.), a omeni, a ospăta, a trată (pe cine-
nevă). Zachei Iud-I [pe Hristos] în casa sa cu drag,
cinsti-l în casa sa. VARLAAM, C. 379. Și cinstără
pe Nemfi, până îi îmbătrăni, și pesie noaptea îi
uciseră pe toți. LET. I 183. I-au făcut Crăiul
masă frumoasă Ducă-Vodă, și l-au cinsti tare.
ib. II 241. Face cină boterescă, Cu pre Arghir
să cinstescă. BĂRAC, A. 37. Ai să lași cu nouă
lei, moș Nichifor, și te-a mai cinsti și fecioru-
mieu, la Piatră. CREANGĂ, P. 113. Doamne, par'că
l-am învoiat cu, zică mama, cu păreure-de-bine;
am să-l cinstesc, zău apa, când l-ou înfădi. id.
A. 46. Și cinstesc cu rachiu, tocmă ca și la
nunță, pre toți oamenii ce-i înfădiște. MARIAN,
IN. 254. Se pomenește că-l cheamă cineva, să-l cinstescă.
ISPIRESCU, L. 207. La întoarcere, cinsti
pe prieten cu un gă de rachiu. DUNĂREANU, GH.
67. Și-l tot cinsti, până înnoptă și-l îmbătră bine.
SEZ. I 205. Vasili, dăci Iuda, hai mâni, cum s-a
crapă d'adeu, și ni-om idni la cutari fântână
și ni-om cinsti: tu cu băutura d'i-a ta, și Ńeu cu
d'i-a me[a]. SEZ. III 3. Ficare-și duce băutura acasă,
și cinstesc pe flectii mari și pe plugarii ce ură
mai frumos. SEZ. III 180. | Refl. (cu sens pasiv
sau reciproc). După ce țasă Domnul din Naștere,
adecă alit porțea bisericească, căd și boteri,
se cinstesc cu vutcă, confeturi și cafea; și de nu este
masă, merg boteri și la casele lor. LET. III 309.
Toți deau, se cinstesu și se ospătau. TEODORESCU,
P. P. 23. Cu Neculca se cinstă, Lui Neculca-i
mulțumed. ib. 548. # Cu Românu și cu lăutaru'
trebuie să te cinstesci, ca să te cinstescă. ZANNE,
P. III 524.

13. Trans. și absol. A închina (II 7^a), a
dețeră un pahar de vin în sântătea cuivă, ea
nu trece pe cineva cu paharul (SEZ. V 56); p.
gener. a bea (cu cineva). (Mai rar cu acuzativul
persoanei; de obicei complementul — une-ori sub-
înțeles — e paharul s. băutura) După ce s'a mân-
tuit de spus serădăcune, stolnicul cinstescă mai
întăiu pe cel ce-a curăntat-o, apoi dă paharul în
mâna mirelui și-l umple cu rachiu; ei cinstesc la
socru și-l sdrută mâna... stolnicul umple din nou,
închină la fald... SEVASTOS, NU. 202. Cinstescă ea
[moaș] mai întăiu un pahar [de rachiu]. MARIAN,
NA. 98. Femeia, primind paharul în mână, trebuie
numai decât să-l cinstescă de bine, căci numai
așă poate fi copilul curat. id. ib. 138. Să cinstim
căle-un pahar de vin, în sântătea gospodărilor.
CREANGĂ, A. 60. Ia poftim, puțuțică, de cin-
stește dumneata întăiu; să vedem, poate c'ai pus
ceva într'insul. id. ib. 97. Nici nu ai turme de oi,
Nici coșer cu păpuși, Nici car mare 'n patru
boi, Cu să poți cinsti cu noi. ALECSANDRI, P. P.
41. Și până ne-om învoi, Amândoi că vom cinsti

Vînșor tom gustări. JARNIK-BĂRSEANU, D. 487. Drăguță, drăguță, Nu fii tu nebună, Ci mergi de-l canună, Cu dănaul cinștește, Inima-i tocmeste; Cu dăna cinștește Și mi-o otrăvește. SEVASTOS, C. 188. Ițic îl poți înușura, să să mai hodinească pușca și să cinștească cerul, c'a fi tare trudit. ȘEZ, I 205. Și i-ți drag a mai cinști, Cu câți tocinți or veni. ION CR. III 184. Tot cinștește și mărește, Din pahar nu mai gătește. PAMFILE, CRĂC. 54.

[Și (mai ales prin Ardeal; forme etimologice): cesti vb. IV^a, GCR. I 9, COD. TOD. 222. (Ad 4^a) Va fîrea și va cesti și va poști. CUV. D. BĂTR. II 47; cisti vb. IV^a, COD. VOR. 20^{1/2}, GCR. I 101. (Ad 4^a) Și zua cistiți. CUV. D. BĂTR. II 80; (ad 12^a) A ajunsa într-un sat... S'a dat la vorbă cu omu' s'a cistiți și, cîn' s'a plece... (Gășița, în Ialomija). GRAIUL I 208 | A bstracte: **cinștore** s. f. (Ad 1^a) Nu deșteaptă într'înșii atîta cinștore. GCR. II 202. Dobîndă cinștorea și preteșugul oamnelor celor de ispravă. MARCOVICI, D. 10. Să aflăm pî ceii de acum vrednici cinștore și respectului nostru. id. C. Nu dau măcar cinștore la sezul rușinos. C. NEGRUZZI, II 229. Traiu plăcut, cinștore mare, are tot acel ce are un simț bun, grăsuț și aurit. ALECSANDRI, T. I 144; (ad 3^a) It va trîmite și cinștiri mari, care vor crește și înălță mîrirea lui. BALCESCU, M. V. 272; (ad 2^a) Boul... au primit la Egipt cinștirile prosădite. KONAKI, P. 261; (ad 12^a) În mijloc cinștirilor... DDRF. — **cinștiti** s. a. (Ad 12^a) Au cumpărat și ceteră vase de vin, să fie de cinștiti oștenți. LET. II 351^{1/2}; — (rar) **cinșteală** s. f. (plur. -steli și -stete) = cinște (12^a), ospătare. La cinșteală, Aleargă toți. RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. | Adjective: **cinștit**, -ă (s. v.); **cinștitor**, -oare. (Ad 1^a) Și(e) D[om]niul bunătața cinștitori din năpasta a-i zăbări. COD. VOR. 170^{1/2}. Eră... nemărește, cinștitor (= politicos, binevoitor), apropiat cătră toți boierii. LET. III 102; (ad 2^a) Inste neștine cinștitoriu pre D[um]ne[scu]lășu. VARLAAM, C. 169. (Substantivat) De șapte ori cupiorul l-au ars cinștitorilor de dumnezeei. MINERUL (1776). 20^{1/2}; (ad 7^a) Post cinștitor (= care cinștește pe un om, de mare cinste) au ocupat doispresce ani, M. KOGĂLNICEANU, ARHIVAR. I 1; (ad 10^a) Această afîjîndă teoandă cu cheltuiala dumncăului cinștitor (= dăruitor) Iosif Bălăgeanu (a. 1831). IORGA, S. D. XIII 101. | Alți derivat: (= cinșteală) **cinșteliste** † s. f. (ad 2^a) statue, idol. Cinștelistile Ellinilor, ca niște trupuri cioplite, balgiocurind... DOSOFTEU, V. S. 71.]

— Din paleol. **cistili** «a onoră». (Pentru desvoltarea formală și semantică, cf. cinște). Cf. ne-cinști, descinști.

CINȘTIȘ, -Ă † adj. și adv. v. cinște.

CINȘTIT, -Ă adj. adv. 1^a. Respectiv, onoriv; vînerabil, rîcîrend, honorabil (titres). 2^a. Adoriv, cîrîrî. 3^a. Noble, haut. 4^a. Honnête, polit. 5^a. Beau, propre. 6^a. Honnête, franc, fidèle, loyal. Franchement. 7^a. Pur, vierge, immaculé. 8^a. Précieux. 9^a. Iere.

1^a. Respectat, onorat, luat în seamă, prețuit (fapt de des în titulatură); vrednic de cinște (MARDARIE, L. 263), onorabil, venerabil. Adecă putu întru Stouu piatră în margire de unghiu alcasă și cinștit. COR. VOR. 145^{1/2}. Ceasta carte să dea în mîna cenștitului birdu de orăș Bustricei (a. 1607). IORGA, D. B. I 29 și 30. Scriș(-am) cu Stana pîn' la ai nostru cistit și dirșcitor jupan Mărzea (1609). CUV. D. BĂTR. I 173. Durure dulci și cinștite. ib. II 416. Preoșii și feștele ceale cinștite cu cinșiri mari nu să pot îndatori spre a mîrturisii. PRAV. COM. 74. Cinștite și tîbte cîlioriule! LET. I 5. Protopopul sau al obraz cinștit din cei mai aleși egumeni, ib. III 320. Ca o tîmde prea cinștit arîndu-te. MINERUL (1776) 44^{1/2}. Precum taste omul acă mai cinștită și mai desădrîrți z-

dire... CALENDARIU (1814) 102^{1/2}. La împăratul acesta s'află mulți cinștiti boierii, Mînistri, cu vrednicie, înșeleșii și cu averi. PANN, E. I 3^{1/2}. Numele cinștitorilor prenumărâni (= abonați). id. ib. III 141. Cinștite Scarăușehi! zise Toderiță. C. NEGRUZZI, I 88. (Către preoșii) Blagoslovesțe, cinștite părinte! CREANGĂ, P. 110. Moș marii orășilor și alte feșe cinștite. id. ib. 231. D-voastră, cinștiti oaspeși...! id. ib. 233. Cînd tești d'acole, ce să vedeți D-voastră, cinștiti boierii? Părul i se făcuse cu lotul de aur. ISPIRESCU, L. 163. O eruscă (= ieruscă) cu pene, Care vă este trebuitoare la astă cinștită vreme. TEODORESCU, P. P. 168b. Dumnea-lor să se bucare de fii, și să vă trîdnesc pîndă la cinștite bătrîneși. idem. 183. Dumnele părinte! să mă țerți că vorbesc așa înaintea unei feșe cinștite. SBIERA, P. 8. Draga latei, fîca latei, la cinștita împărășie, trebue multă aușe. ȘEZ, I 9. Mai mare simț îți dă poporul din Maromureș, cînd îți zice: Cinștite dumnele! TIPLIA, P. P. (Glosar). (Ironic) A venit în vora aceea și cinștita holera de la '48. CREANGĂ, A. 14. Cam pe înserate, ne luăm țîrig, cu moș Bodrîngu cu lot, și ne băgăm într-o cinștită crămă, la fata vornicului de la Rădășeni. id. ib. 96. † **Fi-v'ar fașa cinștită!** Să lerte cinștita fașa a d-voastră! se exclamă de popor (ca modernul «pardons»), cînd își cere iertare pentru o vorbă care ar putea părea jignitoare s. necuvincioasă: «fie cu iertare!» șierță-i mi vorba. În rîdză bogat aved un măgar — fi-v'ar fașa cinștită! N. A. BOGDAN, ap. TDRG.

2^a. Venerat, adorat. MARDARIE, L. 127. S'au lepădat de cinștita cruce. CUV. D. BĂTR. II 348, cf. CALENDARIU (1814) 6, TEODORESCU, P. P. 148b. Cinștitul vegmîntul ce acopere cinștitul capul lui. GCR. I 7. Orcine va fură lucră avinșit, den loc ca ocela cinștit și vîndt, pre acesta să i spînduce. PRAV. 149. În zioa de ițiere, cinștitului cap a sfîntului Ioan Botezătorul. LET. II 456. Cinștitul nostru Domn. DOSOFTEU, V. S. I pr. Le astrucă [moaștele] în loc cinștit. MINERUL (1776) 40^{1/2}. De aceea și fîrancele, făcînd ouă roșii înconditate, pentru Pașii, nu uită să facă printre figurile cinștities — de acele ce nu supără biserica — sfîrșit plugului. PAMFILE, A. 45.

3^a. † De neam mare, de casă mare, nobil, bogat, nemeș, †) blagorodnic, †) evghenit. Și cei ce pîrșit și n'au cunoscut pentru ce am mersu, și ce eu facu, și fiduitor și preoșilor, și celor cinștiti, și vovozitoriu... BIBLIA (1688) 34^{1/2}. Tîrînele noastre la cei cinștiti (gr. ζωπικ). BIBLIA (1688) 344 bis, 2.

4^a. Omenos, cuvîncios, politicos. Cantemir-vodă fost-au om cinștit la curînt, și cunosător la giudețe. LET. II 44. Haridim încă de dănaul s'a apropiat smerit, și cu politică mare l-a herștit cinștit. PANN, E. II 53^{1/2}.

5^a. † și pop.) Arătos, frumos, mîndru la înfășurare, †) cinșteș, elegant; cf. cilibiu. Cel cu bun chip: cel cinștit (= slav. blagobraznyj). MARDARIE, L. 10. Nu s'a grîșit... cu să aibă și el... o cămășă mai cinștită, mai curată. MARIAN, I. 68^{1/2}. Dă-mi o hatnă mai cinștită! | Adv. Bine, deslușit. Vorbește mai cinștit!

6^a. Onest, de omenie, de credință, de treabă, credincios (fidel), de cuvînt, parolist, franc, de onoare, onorabil. De bine făcîtoriu = cel cinștit (= slav. dobrodětelnyj). MARDARIE, L. 132. Eră și credincios la jurămînt, își înședă cinștită horbă... LET. II 282. I-au făcut mare ospă și cinște credincios și cinștit boierului său Hura vornicul, ib. II 169. Cinștit credincios al Domniei mele boieru. URICARIUL, I 293. Cinștit pîctin. KONAKI, P. 84. Nu doară că tîdgădușcar caracterul lui cinștit și nobil... C. NEGRUZZI, I 49. Eră om destoinic, cu frica lui Dumnezcu și cinștit. ISPIRESCU, L. 164. Am nemerit La casă de om cinștit, JARNIK-BĂRSEANU.

D. 513. (Ironie). *Așă ai fost, cinstiute, la mine? Așă ți-ai ținut, cinstiute, cuodntul?* Com. MARIAN. || A d v. În mod onest, în toată cinstea, sincer, franc. *Froților, tă zic* [= spun] *cinstiut, că n'am poruncit eu nimic.* ALECSANDRI, ap. TDRG.

7°. Curat, pur, neamestecat, nefalsificat, autentic. *Și aural, cât de cinstiit, murdăria într'insul s'a găsit.* ZANNE, P. I 116. Nu și-ar vini să crez că umbă cu lucru cinstiit [falomita]. GRAUL, I 213. | Spec. Cast, nepătat, neprihănit, fără prihană, imaculat. *Femeie cinstiută = credincioasă bărbatului.* *Paid cinstiută = fată-mare, fecioară, virgină.* *Cela ce răpește fată de suflet, ver bogată, ver săracă, ver cinstiută, ver fără cinste...* PRAV. 182.

8°. De preț, prețios, scump. *Lucrătorul așteaptă cinstitul rodu a pământului.* COD. VOR. 132/11. *Piatră cinstiută (= piatră scumpă, după gr. *λίθος τιμωρ*).* PSALT. 33/42. *Rădăcă pietri mari cinstiute la temetia casei.* BIBLIA, 246°. *Și aur mult foarte și piatră cinstiută.* ib. 251, cf. 247.

9°. Care s'a cinstiut cu băutura (cu alții) prea mult, amețit (de băutura), chefuluit, beat (Com. MARIAN).

[Și: cinstiit, -ă † adj.; cistit, -ă adj. PARACLIS (1689) 17 v° 13, GRAUL, I 213.]

— Participiul lui *cinstiit*, devenit adjectiv. (În înțelesul 7°, nu e exclus să avem un amestec cu slav. *čistiti* «curat». Cf. necinstit.)

CINTĂULĂ s. f. (Bot.) v. cîntaură.

CINTĂURĂ s. f. (Bot.) *Herbe-à-fievre, petite centauree (Erythraea centaureum).* — Plantă din fam. gentianaceelor, care crește prin fânețe și poieni umede; se mai numește *floarea-de-friguri*, *frigor*, *friguriță*, *fierea-pământului*, *potroacă*, *potrocuță*, *scânteuță-de-friguri*. PANTU, PL. 97, DAME, T. 186. BIANU, D. S. [Pronunț. -ta-u-]. | Și: (după cocoare) *cintoare* s. f., *cintorie* s. f. DICȚ., (prin mijlocire germană) *țințaură* s. f. VICIU, GL., DAME, T. 186, (= potroace) H. IV 268. *Moi bună e țințaura, pentru friguri.* DELAVRANCEA, S. 265. *Când se duceau cu vișei la câmp, ei îi culegea flori de mac sărbatic și de țințaură, pe care ea și le așeză la tâmpile, între șuvițele de păr negre.* SANDU-ALDEA, SĂM. IV 949, *țințaulă* s. f. H. IV 52, PANTU, PL.]

— N. (răspândit prin farmaciști și în popor) din lat. *centaurium*, idem.

CINTENEZICĂ s. f. (Ornit.) v. cîntez.

CINTESENȚĂ † s. f. v. chintesență.

CINTEȚ s. m. (Ornit.) } v. cîntez.

CINTEȚĂ s. f. (Ornit.) }

CINTEZ s. m. (Ornit.) *Pinson (Fringilla caelebs).* — Mică pasăre cîntătoare — confundat pe alocuri cu scatiul și pițigoilul, numit și *ciz* (cis, cij), *finchiu* și *săghieș* — care trăiește în cârduri prin păduri, livezi și grădini. Cîntezul are un cioc scurt, conic și tare; aripile lui sînt rotunjite — din care cauză zborul lui nu este susținut — verzi pe de margini și cu o pată mare albă; penele pe piept și pe pînțecoare sînt cărămizii. | Spec. Masculul acestei păsări. *Erau sticleți cu pete de sânge, pițigoii rolanzi cu pene cenușii și negre, cîntezi cu piepturile cărămizii.* SADOVEANU, SĂM. VI 334. Cîntez, *petrușcu, sticleți și florinși de cel semeți S'amăgise S'o pețise.* MARIAN, O. I 389, cf. 382, 3-8. [Plur. *cîntezi*. | Și: *cîntez* s. m. (Bucov.) MARIAN, O. 382. | Derivat (însemnând atât masculul cât și pasărea în general):

cintezoiu s. m. (Munt.) MARIAN, O. I 382; *cintezoiu* s. m. id. ib.; *țințoiu* s. m. id. ib.; *țințoiu* id. ib., POLIZU. *Am un țințoiu zchiop și fine o tacă 'n cioc.* (Cântarul). PĂSCULESCU, L. P. 75.

| Femeia (dar și *pasărea* în general): *cinteză* s. f. H. V 483, IX 450, XI 146; XVI 9, (spăsură aproape de felul soției, dar mai mare); p. ext. nume dat caprelor. H. IX 220. *C'o să-i duc în Valea-rea unde cîntă cînteză (scris cînteză).* SEZ. II 76, cf. MAT. FOLC. I 370; *cintiză* s. f. *Ciniza și petrușcu făceau să răsună colnicie, prin voca lor ascușită, dar pînă de dulceață.* FILIMON, C. II 667; *cinehiză* s. f. PĂCALĂ, M. R. 30; *cineză* s. f. Cînteză și presuri. PAMFILE, A. 65; *cineță* (Bucov.) s. f. MARIAN, O. I 382; *ciniță* s. f. CANTEMIR, IST. 179, H. X 187, PĂCALĂ, M. R. 30. *Băliță, unde mieriele, cîntifele și gangurii se scoldă.* C. NEGRUZZI, I 96. *Una dintre paserile, care... înveselește atât pădurile, cât și pometele noastre... este cinița.* MARIAN, O. I 382; *cinehiță* (Ban., cu hiperurbanism: *cimpțiță*) s. f. MARIAN, O. I 383; *cinehiță* (în jurul Oraviei) s. f. MARIAN, O. I 382; (+ *șăniț*) *șănițeză* s. f. MARIAN, O. I 383; *ciniță* s. f. MARIAN, O. I 383. | Diminutiv: *cintenezică* s. f. PAMFILE, J. II 376. | Jocuri de cuvinte: *Cîntez, cîntenezăci, Cine cin'te-a nedezi?* MAT. FOLC. I 1199, cf. PAMFILE, J. III 79. *Un cine cîntezoiu, Din țara cîntene-munte-nească.* MAT. FOLC. I 1199, cf. PAMFILE, J. II 376, III 79.]

— Derivat, cu suf. -ez(ă) (cf. *pupăză*), dintr-un radical *cin-*, (disimilat în) *cin-*, de origine onomatopeică, pe care-l găsim pe deoparte la lat. *cincitor*, întrebuințat pentru cîntecul mierlei (N. DRĂGANU, *Dacoromania* III 695-696), pe de altă parte în bulg. *cin-čin* și *činka cîntez*. Caracterul onomatopeic al numelui rezultă și din interpretarea pe care o dă poporul nostru cîntecului păsării și care e: *ceinei opinei într'un picior și călcăiul e tot gol.* PĂSCULESCU, L. P. 382.

CINTEZĂ s. f. (Ornit.) } v. cîntez.

CINTEZOIU s. m. (Ornit.) }

CINTIE s. f. (Îmbrăc.) } v. cintien.

CINTIEI † s. m. (Îmbrăc.) }

CINTIENE † s. f. plur. (Îmbrăc.) }

CINTIENI (†) s. m. plur. (Îmbrăc.) Sorte de pantaloni care portau anterior felurile fremele. — (leșit din uz și păstrat numai în poezia pop.) *Cintienii* se zice [pantaloni] aceia ce-i po[ar]ă[m]ă muierele piste izmene, ca niște șalvari muieresti. I. GOLESCU, C. I. 175; cf. *ciocareci* (1°). *Trei cintieni de ghermesit.* URICARIUL, XVI 275. *Nu mi-și fugă cum se fugă, Pare-i crângu' tot colnic, Cintienii nărămzați Stau pe buturi atârnați.* MAT. FOLC. I 1078. [Pronunț. -ci-ent. | Și: *cintiene* v. f. plur. *Cintiene descomute.* N. COSTIN, ap. GCR. II 11; *cintiei* † s. m. plur. 2 *părechi cintiei.* URICARIUL, XI 249; *cintie* s. f. *Să-mi dai haince tale Și cintia din picior, Să-ți arzi umbrelul, Că ți-e drag ca sufletul.* REV. CRIT. III 62.]

CINTINIȚĂ s. f. (Ornit.) }

CINTIȚĂ s. f. (Ornit.) } v. cîntez.

CINTIZĂ s. f. (Ornit.) }

CINTZOIU s. m. (Ornit.) }

CINTOARE s. f. (Bot.) } v. cîntaură.

CINTORIE s. f. (Bot.) }

CINTRON s. a. (Mil.) v. centuron.

CINUI vb. IV^a v. ein^a; eină.

CINULEȚ s. a. v. cin^a.

CINZEACĂ s. f. 1°. Mesure de capacitate. *Carafon, cruche.* 2°. Mesure de surface.

1°. (Munt., pop., în sistemul de măsură și greutate vechiu — cu *ecouas* — înainte de introducerea

sistemului actual zecimal, cu «litru» și «chilogram»; de aceea cuvântul e, azi, învechit) Măsură de capacitate pentru băuturi: 1/8 dintr-o oacă (=50 de dramuri TDRG.; de 6 decilitri și 1/4 PONTBRIANT); p. ext. sticla s. cînița de această capacitate, în care se servește băutura. *La trageți-mi încoad câte o cinzeacă de la cep.* ODOBESCU, I 84. *Oameni adunați în prapă de vîdărețul satului, prin ademînirea bacșifului și a cinzeacă de rachiu.* id. II 266. *Scoase gămlățile la o duzină de cutii mari cu chibrituri și le aruncă într-o cinzeacă de rachiu de drojdi.* CARAGIALE, M. 81. *Scoase ciombrul verzui... și o cinzeacă pîntecoasă, cu flori.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV vol. II 544. *Cînd te-ai lăsa de rachiu, dă oală, dă cinzeacă, dă oacă.* I PESCUS, ap. TDRG. *O cinzeacă de rachiu de 21 bun.* II 32.

2°. P. ext. (Banat, Vâlcea) *Cinzeacă* = o întindere de pămînt de 200 de stăneni pătrați (1/8 dintr-un jugăr) de pămînt (Oravita). Com. A. COCA. Pogonul are 120 [de] st[ăneni] [v]echi lungime și 10 stăneni lățime; se subîmpărțea în două jumătăți de pogon sau 4 litre sau 8 cinzeci (sing. *cinzeacă*) sau, cînd e vorba de arie, 8 *ciocane* (Zlătăre), în Vâlcea). PAMFILE, A... [Piar. -zeci și -zeci. | Cu rostire dialectală: *cinzeacă*. | Și: (singular nou, din pluralul *cinzeci*): *cinzee* s. a. = *cinzeacă*, sîngep, sîngeacă, o jumătate de litră. PAMFILE, C.]

— După toate aparențele, e un singular nou de la *cinzeaci* (de dramuri), întrebuințat cu funcțiune substantivă: *dă-mi un cinzeaci de vin!* *Dă-l-mă-mă, Dieț, macedo-rom, dă și un arom. fîndzac, cu același sens. Neclarificat e raportul etimologic al cuvîntului cu sinonimul său moldovean sîngeap(ă).*

CINZEC s. a. v. *cinzeacă*.

CINZECEA † s. f. art.

CINZECEĂRIU † s. m. } v. *cinzeceal*.

CINZECI num. card. (ș. d.)

CIOABĂ s. f. 1°. *Baquet de bois sale.* 2°. *Pipe vicille et sale, bouffarde.*

1°. (Bucium, în Transilv.) Un vas de lemn spureat. VICIU, GL.

2°. (Bucov.) Pipă (com. A. TOMIAC), luleă mare de lut, veche, stricată, urtă și cu ciubuc lung. Com. MARIAN. *Îa-ți lut și-ți fă o cioabă cu un ciubuc lung.* SBIERA, p. 301.

— Etimologie necunoscută. Cf., mai ales pentru sensul 1°, ung. *csoba* «fedeles, vas de lemn» (în batjocură și șgură). Cf. *ciobăblă* și *ciubeică*.

CIOABLĂ s. f. *Tronc, souche.* — Lemn uscat, gros și burtos (BUGNARIU, NĂS.), arbore rupt pe jumătate în stat («în picioare»), cioafă, ciung, ciolplan, ciompleu (Tulgeș, Cluc. Com. ITTU), cf. *ciol*. [Și: *cioblă* s. f. Com. ITTU.]

— Cf. ung. *csobolyó* «fedeles».

CIOACĂ s. f. 1°. *Colline, hauteur.* 2°. *Crampon. Volei, argette; chassoir.* 3°. *Montant (d'une scie).* 4°. *Jouet d'enfant.* 5°. *Pic.* 6°. *Erminette.* 7°. *Louche, écope.* 8°. *Tronc, souche.* 9°. Terme de viticulture.

1°. Deal (DENSUSIANU, T. H.), înălțime, vîrf de deal (DAME, T. 86, GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 236, 237, VICIU, GL.); vîrf de munte (NOVACOVICI, C. B. 7), deal mare rotat la vîrf care întrece în înălțime toate dealurile împrejurului (H. XVIII 267); deal mic cu coamă rotundă deasupra altui deal (Com. LIUBA); vîrf de munte de unde s'a tăiat pădurea, cu că (Com. COCA), deal sterp (Șișești, în Mehedinți Com. N. IONESCU). *Pe ciocana Indreștilor, toldeaua bate vîntul. Pe ciocana bi-*

bolilor (= bourdior), mai de mult a fost un tîu (= lac). VICIU, GL. *Că eu gonesc culmile, Culmile și ciocacele...* DENSUSIANU, T. H. 297.

2°. Cărlig menit să prindă sau să țină un obiect de altul, să întărească [o construcție], se coboară (Măgurele, în Teleorman. Com. M. OLMAZU); cărlig care ține al doilea cărlig (Poiana Sibiului, com. GH. MUNTEANU); cărligul de vranită, sau de la ușa oborului sau a grădinei, care se sucete ca să prindă ușa, să nu se deschidă (ION CREANGĂ, II 277); un fel de cărlig cu care se prinde ușa de la gîrlăciu; se mai întrebunțeară pentru a atîrnă căldarea într'insul (ib. IV 85); (la războiul de țesut) fiecare din cele două lemne orizontale la capătul de sus al furcilor, lemne numite și «carafte» care țin vatalele (DAME, T. 135, PAMFILE I. C. 271); cărligul fîntanei, numit și *ciobant* s. *cărlibont* (Ardeal, VICIU, GL. PAMFILE, I. C. 466); la scaunul vîsarului, partea care prinde lemnul ce vine la netezit (Munții-Ăpuzeni, com. ITTU); unealtă cu care se strîng cercurile la buți (RĂDULESCU-CODIN, BĂRCIANU, PONTBRIANT); unealtă de soc în formă de luleă, în care e vîrit capătul interior al carabei de la cîmpoiu (SEZ, VII 190). *Căpătîtul celălalt [al joagărului sau fereștăului de munte] are o scobitură mare dreptunghiulară și o ciocă bătută în el.* PAMFILE, I. C. 111, cf. ib. 112, DAME, T. 175.

3°. Capetele s. umerele încrețite ale lemnului vertical al ferestrelor unde se așează coarda sau foara de întins. DAME, T. 86.

4°. Ichiu (la anumite jocuri de copii); p. ext. jocul cu acest ichiu: Se joacă cel puțin doi înși... Numărul doi strigă: — Dă-mi ciocaca... Numărul 1 svărele ichiul său în direcția jocului, cam la un pas de perghel. PAMFILE, I. C. 45.

5°. Tărnăcop (Veza, I. Blaj). VICIU, GL. sub *șchioacă*), cazmă (1°), crampan, gheunoaie, chirlopian, țarșită. PAMFILE, I. C. 157-158.

6°. Unealtă de tăiat și de scobit, în forma unui ciocan, cu capete lungi, ascuțite; se întrebunțeară la făcutul cobilețului, cf. ciuc, țiclu, pupăză, dihoroiu, scobitor, sâlmoc, sfeclă (Copop, jud. Arad. Com. ITTU).

7°. Lingură de băut apă, polonic, căus, căuc, cupă, hârgeai, cofă (Banat). Com. ITTU.

8°. Trunchiul cu rădăcinile unui arbore uscat, scos din pămînt (LIUBA-IANA, M. 44), ciot, cioată, butuc, buturugă.

9°. Termen privitor la vie (după ȘĂINEANU, D. U., cărlige cu care se prăsește vița de vie). Bucium, rînd, răzor, vie oioagă, vie cu haragi, butaș, ciocă, H. V 185.

[Și: (ad 2°) *ciocă* s. f. = băț îndoit la capăt (VAIDA, CABA, SĂL.); cuiul cărligului de la fîntînă, în care se agață vasul, cînd se trage apă (Dej, VICIU, GL.); (ad 9°) *ciocă* la vie. H. XVI 30; — (ad 5°) *șchioacă* s. f. = tărnăcop (Sălaj). VICIU, GL. | Diminutiv: *ciocăță* s. f. = rumire de strugure. H. XIV 435.]

— Avem a face cu mai multe cuvinte, intrate în limba noastră pe mai multe căi, dar care, în definitiv, se reduc toate la tulpina onomatopoeică *čok-* (cf. *cioc-boc, ciocăni*, apoi fr. *choc*, span. *choque*, «lovitură», alb. *čokás* «bat, ciocănesc (la ușă)», prin care se imită sunetul produs de o lovitură seacă, și din care se explică toate înțelesurile. Mai înainte, cel de instrument cu care se lovește, deci sensurile 5° și 6° (cf. *ciocan*), apoi cel de obiect tăiat prin lovitură, deci sensul 8° de «butuc, ciot» (cf. bulg. *čokur* «ciot, sârb. *čok* «butuc, it. *ciocco* «buturugă») și p. ext. sensul 7°, desvoltat din cel de «lemn scobit, găvănă, scorburos». Tot ca un instrument de lovit a fost privit *ciocul* păsărilor (alb. *čok* cu același sens), care însă, din cauza formei sale adesea adusă, a putut ajunge și la înțelesul 2°, de «cărlig». Dar *ciocul* fiind în același timp partea predominantă

a capului, a putut ajunge, ca și episc, la înțelesul de *svâr* de munte și apoi, în general, la sensul 1° și 3° (cf. bulg. *čuk* și *čukan* = ciocan și deal, *čukla*, *čokata* = deal, sârb. *čuk*, *čuka*, numiri de dealuri, alb. *čuke* = vârful unui deal). Pentru sensul 2°, cf. sârb. *čokot* = vîșta de vies. Cf. și cioc, ciochie, ciucă, cionc, cionca, cioancă, ciocancă, ciochină. Cf. BERNEKER, SL. WB. 159.

CIOACĂ s. f. (Ornit.) v. ceucă.

CIOACLĂ s. f. 1°. Petit traqueur. *Charge* (de bois). 2°. *Gaffe* (pour accrocher un cadavre de pestiféré). 3°. *Petite voiture* pour transporter les cadavres des pestiférés.

1°. Săniuță cu care se dau copiii iarna pe zăpadă, bărzeică (VICIU. 6L.). *Iarna, mai ales Dumineca, să-ți mai vazi pe cei mai mari (băieți), cum pleacă de-acasă, de cum mănă de amiază; se duc să se dea unii cu cioacla, alții cu sanda, iar alții cu piciorandele... Cioacle au fost, de când lumea: la cioaclă, unu' șade 'n cioc, de rapădă [= conduce].* PITIȘ. XXXVII 725-6. || Sanie mică întrebuințată de obicei pentru adusul lemnelor din pădure, numită și cochirlă, bărzeică, bărzeică și țarniță. PAMFILE. I. C. 155. *Cioacla, o sanie în care se aduc de obicei lemne și se întrebuințează și pentru alte poveri; are și o șotie [= oște] și un șamș (Brașov).* Com. I. PANȚU. | P. ext. Cantitate de lemne cât încapă pe o astfel de săniuță. Cf. PONTBRIANT. *P'asa frig, o cioaclă de lemne costă un galben.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

2°. Prăjină, cu un cârlig în vârf, cu care se trăgeau cadavrele celor morți de ciumă, ca n. g. CI-HAC, II 52.

3°. (Combinare a sensului 1° și 2°) Cârncioară pentru transportul celor morți de ciumă. ȘAI-NEANU, D. U.

[Derivat: (Munt.) *cioclăc* s. m. = 1°. țaran care vine la oraș cu o cioaclă de lemne de vânzare (mai ales buturugi); 2° (în București) om care se ține după pomană, pe la înmormântări.]

— Din ung. *csaklya* = prăjină cu vârful încârligat spre a trage luntea la țarm; patină. C. LACEA, *Dacoromania*, III 742-743. Cf. ceaglă, ceacie, cioancă, cioclu.

CIOĂFLĂ s. f. v. cloabli.

CIOĂFLĂ s. f. *Gifle*. — (Straja, în Bucov.) Palmă (lovitură). Com. A. TOMIAC.
— Probabil, onomatopee.

CIOĂGĂ s. f. (Ornit.) v. ceucă. H. II 299.

CIOACĂ s. f. (Ornit.) v. ceucă.

CIOAIE s. f. v. acioale.

CIOALNAV, -Ă adj. v. ciolac.

CIOANCĂ s. f. 1°. *Pte*. 2°. *Perche* employée par les conducteurs de radeaux.

1°. Unealtă de săpat pământul tare: are două capete, unul ascuțit și celalalt lățăreț, ciocan (Conop, jud. Arad; com. ITTU). țarnăcop, cază (1°). cioacă (3°).

2°. (Plut.) O nuă groasă cu un nod (măciucă din rădăcină s. trunchiu) la un capăt și la celalalt sucită ca gănju; înlocuște otgonul; cf. cestec. Com. ITTU. *Plutașul se aprovizionează de unu sau doi porci sau manole, un fânchiu cu ciocărie sau cioancă, prevăzută cu gănju' ciocăriei, una funie de metal, și țuică, CIUPALĂ, PL. 227. Cioancă mărgelată, la plutărie, se numește un mod de legal huzerul trunchiilor în plută. Com. ITTU.*

— Cel puțin în sensul 1°, pare a fi o variantă (cu obiceinuta intercalare a lui n înainte de v-lare) a lui cioacă.

CIOANCĂ s. f. v. clone'.

CIOANȚĂ s. f. 1°. *Querelle, dispute*. 2°. *Querelleur*. — (Transilv. și Mold.).

1°. Ceartă, gâlceavă, sfadă, price (REV. CRIT. III 93, SEZ. XXXII 16); spec. început de sfadă, de ceartă (CREANGĂ, 6L., SEZ. V 57). *M'am luat la cioanță = m'am sfădit, dar nu tare.* SEZ. IX 145. *Cioanță și dătonia nu se mai sfărăde. CONTEMPORANUL V vol. 1 103. Nici una, nici două, feciorul și cu baba se iau la cioanțănit. De la cioanță, la bătoie.* ION CR., IV 132.

2°. (Personificat) l'ersoană iubitoare de ceartă, certăreț, ciondănioare. *Lasă-4, nu-ți pierde vorba cu 4! ciondări!* REV. CRIT. III 93.

[Și: *ciocăndră* s. f. = sfadă, price, gâlceavă, LB. subț certare și gâlceavă.]

— Pare a fi un substantiv refăcut din verbul *ciondăni* (*ciondări*, *ciondăni*), dar e cu puțință ca *cioanță* să fi venit direct din germ. sâs. *Schande*, iar *cioandră* din sâs. *Schander(mensch)*. Cf. N. DRĂGANU, *Dacoromania* III 1089.

CIOANE s. f. (Bot.) 1°. *Agripaume* (Leonurus cardiacus). 2°. *Crête-de-coq* (Rhinantus glaber).

1°. Talpa-gâstei. PANȚU, PL.

2°. Creasta-cocoșului. POLIZU, LM., DDRP., TDRG.

[Pronunț. *cioa-ne*. | Și: *clône* (pronunț. *cio-ne*) s. f. PANȚU, PL. LEON, MED. 68.]

CIOANTĂ s. f. v. ciont 1-2.

CIOARĂ s. f. (Ornit.) I. 1°. *Cornelle*. 2°. *Choucas* (Corvus monedula). II. 1°. Soubriquet donné aux *Triganes*. 2°. *Diable*. 3°. Soubriquet donné aux Saxons de Transylvanie. 4°. Nom de chien. 5°. Nom de jeu.

I. (Ornit.) 1°. Subt numele colectiv de cioare — simplu sau urmat de un determinat — se înțeleg mai multe feluri de pasări de același gen (cf. MARIAN, O. 25 și urm.):

a) *corvus corax* se numește *cioară* sau *cioară-čenueș* s. -de-pădure s. -sură (PACALĂ, M. R. 30), *cioroaică*, *cioracă*, *cioroaie*.

b) *corvus corone* se numește: *cioară-neagră* s. *coroiu*;

c) *corvus frugilegus* se numește *cioară-bălțată* s. -de-râmpe s. -de-holde (PACALĂ, M. R. 30) s. -gulerată s. -vânăță s. -neagră (DOMBROWSKI 305), *crancău*, *corcan*, *cioroiu*;

d) *cioară-pucioasă* = *coracias garrula*. [După alții = *ceucă*. Cf. DOMBROWSKI 319];

e) *cioară-de-mare* = *Sterna* (germ. *Seeschwalbe*). BARCIANU.

Cioara cărăe (gărăe) s. *croncănește* (*croncăește*, *croncăne* H. IV 85), *cloncănește*; mai rar și regional se zice că *clorcăește* s. *clorăe* (H. IV 85), s. *găește* (TICHINDEAL F. 17) s. *căește* (id. ib.) s. *ciohăește* s. *ciuește*.

Subt numirea *cioară* se înțelege femela (*Coară* = cornix femella ANON. CAR.) sau specia, fără precizare de sex. În câi ai *geat* lor ca o *cioară* pusată. BIBLIA (1688) ap. TDRG. *Cioarăle și corbii preste ziduri înalte întru multe timpurj zboară.* CALENDARIU (1814) 85%. De nu ar fi căniț [= găi] și *cioară* să cănte și să cătăză în toată lumea, poate că alinaea nu ar muri... TICHINDEAL F. 17. Mîț și mîț de cuburi de ciori printre crăcile copacilor. ODOBESCU, III 17. Apoi, lăsdându-i stăruul ciorilor și cofofenilor, se duseră. ISPIRESCU, L. 2%. Când se strîng multe cioare la un loc și cloncănece, are să plonie ori are să ningă. SEZ. IV 119%. *Corbu' și cioara sînt paseri urîte de oameni, zicînd că trag a hoit.* H. IV 75. Vine *cioara neagră*. Duce *clay* a'ntreagă. MARIAN, O. II 38. *Intr'o vale-adîncă, Multe ciori s'aruncă.*

[= Lingurile și strachina]. TEODORESCU, P. P. 231b. # Cioară albă nu se poate. GOLESCU, ap. DDRF (cf. corb alb). Decât un cioară, mai bine o zi șoit. id. ap. ZANNE, P. I 5. Cel tânăru crede (că) căte cioare zboară, toate se mânducă. ȘEZ. I 220_v. Nici odată să nu dai erabia din mână pe cioara din par. ib. I 219_{1/2}. Cioara nu calcă pe urma vulturului = copilul nu seamănă în apucături cu tatăl său (Jorăști, Covurlui). ION CR. III 252. I-a mânduc cioara colacul = a murit. ZANNE, P. IX 591. Cât (s. ea) cioara 'n par = foarte puțin timp, aproape de loc, pe apucate. Nu stai locului nici cât cioara'n par (Com. POPOVICI). De-acum în dulce stabilitate Am s'o duc vesel, fără habar, Scrindu-mi feara pe așezate, Iar nu din fugă, ca cioara 'n par. ALECSANDRI, T. 118. E adevărat ce a spus el, cât cioara 'n par! PAMFILE, J. I. A stat înșifpi ca cioara 'n par = a se fâi, a fi încrezut. TRG. Ți-ai înduțat neamu' ca cioara 'n par. ALECSANDRI, T. 60. | (Blesteme, de obicei nu prea grele, căci invocarea pasării, să mănânce cadavru, nu se face în glumă) Fire-ai ai ciorilor! DICT. Du-te cioarelor! Cf. LM. Cioară! RĂDULESCU-CODIN, L. DA-4 ciorilor să-l scoabesc! PAMFILE, J. II. Știe-vă cioarele! TRG. Mâncă-l ar ciorile! DDRF. Lasă-le [vacile] la cioarele. DOINE, 125_v. (In Munt., mai des: Lasă-l ciorilor, încoloi!) Tact nu-mi mai pomeni de el, mai bine-l lasă'n cioare, să nu le mai aud de numel, RETEGANUL, P. I 44_v. Îndrăgă-l ar [pe dușmanii] ciorile și epânzurdorile! EMINESCU, P. 163. Nu mai vine, veni-t-ar numele pe ciori și pe coțofene! BARONZEL, L. P. I 86_{1/2}. | A se da în laț ca cioara = a) a se băga orbeste într'un pericol; b) a-și face mendrele, dar a) o să păi; c) a lucra fără trager-de-inimă, a face dificultăți, pentru care poți păi rău. LM. Se fâlește ca cioara 'n laț. PAMFILE, J. I. Pentru că era fata mamei, se alintă, cum s'alintă cioara 'n laț. CREANGĂ, P. 283_v. | Nu vreau să mă cuplească ciorul fără plus (un prost ca tine). PAMFILE, J. II | (Când unul întreabă pe un neșitor, aude): Păi, dă, să întreb și eu ciorile de ieri, de alalidieri. ib. | Marța-ciorilor se serbează Marța în săptămâna brânzei, pentru ca ciorile să nu strice sămănătura. PAMFILE, A. 14. | De-a cioara e numele unui joc cu căcutile (PAMFILE, J. I 327). s. al jocului numit aiurea «de-a-pasărea zboară» (ib. II 289) s. numai cioara (II 5^a).

2^a. = ceacă. MARIAN, O. II 26.

II. P. anal. 1^a. Poreclă care se dă Țiganilor (cf. ȘEZ. I 214_{1/2}, III 36_{1/2}, H. XVIII 268, RĂDULESCU-CODIN, L.) și celor negricioși la față (PAMFILE, J. I), cf. boroiu, garoiu, garvan. Decât s'ar fațe] cuminte păntru niște cior[e] ce folos va fi] (a. 1645). IORGA, B. R. 127. Și întră un Țigan înlăuntru. Ce cauți aici, cioară? zise cioroiul, supdrat. FILIMON, ap. TRG. Ei, nu mai denteți, cioară, și țesi aferă! ALECSANDRI, T. 324. Ce vrei, măi? Payol, te cară! Ce-mi tot întri 'n suflet, cioară? CONTEMPORANUL, II 759. Proclata de cioară, cum vâză fata, fi puse gând rău. ISPIRESCU, L. 63_{1/2}. I-aș zice cioară, dar mă fac de oară (a spus Țiganul, când a văzut o cioară moartă). PAMFILE, J. I.

2^a. (Subt forma) Cioară = uciga-l-toaca, dracul. RĂDULESCU-CODIN, I. Invocarea paserii e un mijloc stilistic spre a exprima uimire, nerăbdare, indignare, însă mai puțin expresiv decât vorba «drac». Lucru cioarelor! TRG. Cum, cioarele, eră să mă duc la Caterlez? CONTEMPORANUL, IV 136. Ce cioarele, de nu dau peste păcatele de buruiene? ib. v. vol. II 144. M'afi tot rugal... și, ca cioarele, par'că eră un fâcu, de n'am putut să vă împlinesc cererea. ISPIRESCU, U. 1_{1/2}. Aritu' mic, mic, da înfundat ai cioarelor, oât e de ghemuț. ȘEZ. III 27_{1/2}.

3^a. (Transilv.) Sas (Îmbrăcat nemțește). Com. V. LAZAR (Jina, jud. Sibiu).

4^a. Nume de căne (probabil, negru DAMĂ, T. 181, JIPESCU, O. 51, H. II 117) ciobănesc (H. II 28, III 71, IV 56).

5^a. Numele jocului numit aiurea «de-a-pasărea zboară», descris la MARIAN, I. 213, cf. H. III 312, XVI 14. 161. Acest joc... seamănă cu săritul cioarelor pe câmp: sare sălând și băntând din mâni, ca cioara din aripi, PAMFILE, S. V. 57. | Cioara cu pușorii = joc de copil. H. XVIII 47.

[Plur. cioare, cioară, ciorii. || Și: cioăre s. f. Cf. ȘEZ. II 211_v.] Când voim să distingem femela de mascul, li zicem cioroate, cioroacă (s. v. cioroiu) și ciorică s. f. (MARIAN, O. II 25; ca nume de rău, atestat în 1556, CUV. D. BĂTR. II 244-45), iar spre a deosebi masculul de femelă, întrebuintăm derivatul cioroiu (v. c.), rar ciorăc s. m. DHLR. 249 și masculinul reconstituit din feminin: cior s. m. MARIAN, O. II 26. || Diminutive: ciorită s. f. DDRF.; cioruță s. m. MARIAN, O. II 27; cioruță s. f. LB. MARIAN, O. II 27; cioroacă s. f. (Banat) = coțofană, țarcă, ciorobară. MARIAN, O. II 48, H. XVIII 14, 296, 305. (Compus. Bot.) Pi-ciorul-cioroaceș. Pe lanuri de oază, alădăstrețe pi-ciorul cioroacăș IRINEU, S. B 48; ciorică s. f. = Țigan. H. III 223; cioroacă s. f. (Bot.) = un fel de strugure. H. IX 400. || Colectiv: ciorărie s. f. = cioare multe la un loc. MARIAN, O. II 29. || Adjective: ciorăse, -easă. (cu rostire regională): ciorăse, -asă = de cioară, în felul cioarelor, (ca) al cioarelor, preferit de cioare. (Mai ales în numirile de plante): Ceapă cioroacă, cf. ceapă (II 1^a); păr (H. IX 374, RĂDULESCU-CODIN, M. N. 97), prun (H. IV 52, 83) ciorăsc. (Substantiv) ciorăse s. m. = trahit (VICIU, GL.), cea mai tare piatră din baie, granit (com. ST. PAȘCA); — (La origine, diminutiv de la cioară, întrebuintat însă în glumă, ca adjectivele, în funcție atributivă) ciorăș, -ă = negru ca un Țigan. REV. CRIT. III 93. Spune-mi, bade, adevărat, Pentru care m'ai lăsat? Pentru cheia de la ușă, Pentru mândra cea cioroacă? RETEGANUL, CH. 162. || Al II derivat: cioroin s. m.: poreclă pentru bărbați. PASCU, S. 310 (cf. cioroiu).

— Cuvânt de origine onomatopeică, cu o arie întinsă. Mai apropiate de forma românească sânt formele alb. *soře* (soře) și friul. *čore* (*soře*, *čura*, *čola*), cu același sens. (Cf. și sic, calab. *čula*, neap. *čolge*, tarent. *čola*, n.-prov. *chavo*, *chavio*, *chavrio*, piem. *čoya*, n.-prov. *čoya*, *čura*, sav. *čave* «Saatkrahes». Cf. MEYER-LÜBKE, REW. nr. 2449, DHLR. 231, TRG. Pentru formele rutene (*čora* «femme grossière»), polon. *ciura*, *čeh*, *čura*, *čura*, despre care se crede că sânt împrumutate din românește, cf. St. Wedkiewicz, în *Mitteilungen des rum. Instituts an d. Univ. Wien* 272 și *Revue Slavistique* VII (1915) 111-132. Pentru caracterul onomatopeic al cuvântului, cf. scând vld... câte un Țigan, li strigă... ciorarr, garr, crauu, ȘEZ. I 214. Pentru II 1^a, cf. Țigan. čor «hoș». TRG. Cf. cioroiu, cioarăc.

CIOARĂ s. f. (Cul.) v. ciorbă.

CIOARĂ s. f. = 1^a țarcă. DDRF.; 2^a. broască. Com. LIUBA. Cf. cioacă.

— Contaminare (la origine, probabil, glumeață) între cioară și țarcă și broască.

CIOARĂ s. f. v. clură.

CIOARE s. f. (Ornit.) v. cioară.

CIOAREC s. m. (Îmbrăc.) v. cioarec.

CIOARECI s. m. plur. (Îmbrăc.) 1^a. Pantaloni de paysan, en drap de ménage blanc. 2^a. Sorte

de jambiere de paysanne. 3°. *Drop de ménage blanc, bure.*

1°. *Îmbrăcăminte țărănească* — corespunzând pantalonilor s. nădragilor orașenești — de pânură albă, groasă, de lână, de dimie (H. VI 235), de abă (COSTINESCU), cusuți, nu împletii (Jina, jud. Sibiu, com. v. LAZAR), purtați de bărbați iarna, toamna și primăvara (ȘEZ. VII 178) (la munte, pe frig mare, purtați și de femei, sub roche), confundați pe alocuri cu nădragi (LB., MANOLESCU, I. 188), țării (MARIAN, I. 62/22, NA. 237/22, ȘEZ. II 23b/22, H. XXXII 107, MANOLESCU, I. 185), berneveci (SBIERA, F. 140, MARIAN, I. 62/22, ȘEZ. II 23b/22, com. AR. TOMIAC), cf. ceacșiri, poturi, cintieni. Cf. H. II 4, 14, 56, 63, 118, 132, 147, 168, 176, 207, 223, IV 12, 56, 57, 75, 98, V 129, 258, 2 părechi cioreci (a. 1760). IORGA, B. R. 224. [Au cioplit] *pioaarele cu cioareci din marmure albă* ȘINCAL, HR. I 5/8. *Arđicându-și ciorecii, cari-i cădeă*. PANN, P. V, I. 104. *Uniforma grănicierilor a fost alcătuită până la 1862 din cioartici albi, optici*. I. IONESCU, M. 272. *Cioareci albi, tuiți cu găltoane de str. ODOBESCU, I. 71/22*. *Cioareci strimți de abă*. SLAVICI, N. I. 136. [Femeia însărcinată] *să nu desculte pe nime, nici să nu-i tragă cioarecii cuiea*, MARIAN, N. 11/22. *Să-mi mai dai cioarecii țăi, Ca să-și dau șalvari mtei*. TEODORESCU, P. P. 501b. *Pestru cioareci rănășeni, Pantaloni mândri domnești*. RETEGANUL, ap. ȘIO. *Badiu, care-mi place mie, N'are cașă nici moșie... Nici o brazdă de ogor, Fără (= ci, are însă) cioareci cu șinor*. JARNIK-BARSEANU, D. 40. *Șoful de lămpă mine Fuge cu cioareci 'n vine*. SEVASTOS, N. 208/22.

2°. P. a. al. (Mehedinți, Banat, Bucov.) Cioari de dimie, subțiri și colorați, cu găltoane; li poartă țărancele, căud e frig s. pentru a nu se înțepă în spini, (cf. N. REV. R. a. 1910, 85. GR. BAN., com. AR. TOMIAC); cioari de postav cu care se încălță copiii (PĂCALĂ, M. R. 125); cf. cioci, călțun, buș, jambiere.

3°. P. ext. Stofă albă, groasă, de lână, pânură albă (LB., LM.), dimie, abă (din care se fac cioarecii, cf. H. XI 374). *Urzului... pănzet și al cioarecilor*. LIUBA-IANA, M. 11. *De aici până la voi, Sânt tot cioareci noi (= Neaua)*. GOROVEI, C. 238.

[Și: *cióareți, cióriet* (H. X 47). s. m. plur. || Rar și *cióarec, cióarie, cióarie, ciórie* s. m. *Cióaric* se lungeste și formează creșturile. MANOLESCU, ap. TDRG. *Măi Săcutu, ciórie de pânză, Hai la mine, să-și dau brână*. MANDRESCU, L. P. 167/22. || Diminutive: *ciórecuți* s. m. plur. LB., *ciórecăși* s. m. plur. ib. || Alte derivate: *ciórecăr, ciórecăr* s. m. = țaran (care poartă cioareci, adesea în opoziție cu nădragar). *Țărani înzechiași, țărăni-mari, cióricari, sânteiți țalpa cușei*. IPESCU, O. 20. *Martașoi-și fac cheful e-le tot pe noi, cióricari, ne nimeresc* ȘEZ. II 212). | Verbe: *ciórecă vb. I* = a fi cărăi din gură. DICT. *Mănăcă, tot ciórecă* = spun cu grabă (LB.), vorbesc repede (LM.), bolborosesc; — *inciórecă, inciórecă vb. I refl.* = a se îmbrăca cu cioareci; (fig.) a fi cărăi din gură. DICT. Atestat ca part.-adj. *inciórecănt, -ă* = încălțat așa, încălțat în miști cu greu (Măgurele, jud. Teleorman, com. OLMAZU). *Gălnă ciórecăntă* = cu fulgi pe picioare (Țara-Hațegului). REV. CRIT. III 93. *Cocoș înțecănt* = cu pene mari la picioare (Dolj). CONV. LIT. LIV 366, cf. *cocoș încălțat*.)

— Cuvânt vechiu (care se găsește și la Aromâni: *cióarici* și *jambiere* și *cióaric* tabă), a cărui origine e necunoscută. De sigur că nu derivă din turc. *čaryk* 'grăsos, chășures' en cuir à l'usage des pères et des paysans, cum credă ȘIO, (cu atât mai puțin din ung. *szőcsék* 'șesțură' CIHAC, II 490). Nici părerea că ar fi o scurtare din *ci-

cióareci (= **pióareci*, derivat din *pióar*, cf. LM.) nu e probabilă. Th. Capidan, *Daco-romania* IV 265, aduce cuvântul în legătură cu arom. *cióară* 'sfoară de legat cioarpii.

CIOÁRĂ s. f. predicativă. *Tremplé*. — (Intrebunțat în funcțiune predicativă) Ud, leacărc. *Ne-o apucat o ciurată de ploate, de ne-o făcut zeghele cióarfă, nu alta*. RĂDULESCU-CODIN, M. N. 145.

CIOÁRIC s. m. (Îmbrăc.), **CIOÁRICI** s. m. plur. (Îmbrăc.) v. *cióareci*.

CIOÁRSĂ s. f. 1°. *Instrument tranchant usé*. 2°. *Mauvais osselet*.

1°. Obiect tăios (fier ION CR. I 121, cuțit ȘEZ. VIII 88, IX 151, com. AR. TOMIAC, coasă com. id., topor ȘEZ. V 57/22, sabie), vechiu, care e tocit s. tirbit și nu mai taie bine, custură care taie rău (ȘEZ. XVIII 269), ruginită, fără plăsele, de fier prost, în stare rea; cf. *bleau* (2°), *hordeac*. *Nștie cióare, de nici o treabă*. ap. TDRG. | Fig. *Bătrân (de nici o ispravă)* ION CR. I 121; cf. *căzătură, babalăc, tombateră*.

2°. (Brașov) *Capră (de joc) roasă, arșic rău, cf. nióalță*.

[Și: (ad 1°) *cióarsă* s. f. *Ce voiu căștigă dintro' sard, Cu-o gaoară de săbioară* H. XI 307. | Augmentative: *cióarsă* s. a. = cuțit care taie rău. *Scoscuți ei buzul micu... Ceiațăi scóare[ră] și ei cióarsocole* lor. BOGDAN, ap. TDRG.; — *cióarsiu* s. m. = om greu, om care umbă nimic (SIMA, M., cf. DDRF.), om slab (Rășinari, com. E. CIORAN), om bun numai de dragoste (H. XVII 175), vagabond, om de nimic (cf. PONTBIANT), cerșetor (cf. ALEXI, BĂRCIANU). | Verb: *cióarsăi, gióarsăi* (DICT.), *cióarsii* (PONTBIANT) vb. IV = (trans.) a tăia (greu, ca și cu un ferăstrău) cu o cióarsă (ȘEZ. V 57/22), a cosi cu o coasă rea (com. AR. TOMIAC); a curăți (DDR.F.); (refl.) a se scărpină (DDR.F., SIMA, M., com. AR. TOMIAC, cf. hórțăi); a se deprinde (ȘEZ. IX 151; propriu: a se freca de asperitățile vieții); (suspect) a se împoțni (cf. ALEXI); a se înșosi, a decădea (DICT., propriu: a se face o cióarsă bătrână, a nu mai fi bun de nimic). *Găbităre se apucă să cióarsătoască cu paloșul găl balaurului*. BOGDAN, ap. TDRG. *Se mai întămplase și nște cîmpăn verde, că vărăd moșneagul sudorii, cióarsind într'înnul*. CONTEMPORANUL, v. vol. II 333; — *cióarsii* vb. IV = a rână coastele vetrelor, ale captorului, a rână pe jos tărând opincile. ȘEZ. II 187/22. | Astracte: (ad I°) *cióarsăi* s. a. *Românul... se dă cu secerca și ta pe țigan la cióarsăi pe barbă*. ȘEZ. IX 26; — *gióarsăliă* s. f. = gălire, împodobire. Cf. DDRF.]

— Derivat din onomatopeea *ciórc* (cf. *rut. čersiti* ea zgrăie, *čersak* scăietes. TDRG. Cf. *cióherse*).

CIOÁSCĂ s. f. (Zool.) = bronsă răioasă. LEON, MED. 80, cf. H. XVIII 139; cf. *cióarcă*.

CIOÁȘPĂ s. f. *Abcșă, grande pustule*. — Bubă albastră, mare cât aluna. DAN, P. 437.

CIOÁTĂ s. f., **CIOÁTĂ** s. f. v. *ciót*.

CIOÁTĂ s. f. v. *ciótă*.

CIOB s. a. *Tesson, pot de fleurs; mauvais haquet* — Bucată dintr'un vas (de lut, sticlă s. metal) spart; blid, vas s. oală spartă, fund de oală (spartă ION CR. II 22) s. fărâmă de oală (H. IX 88), hăr, spărțură, breanc. PAMFILE, J. II, Com. IZVERNICEANU, AR. TOMIAC. | Spec. Oală, vas mic de pământ pentru tămăit (GIUGLEA-VALSAN, R. S.) oală de fiori (Bouțariu, Hațeg, VICIU, GL. PAMFILE, I. C. 392). | (În Bucov., spre deosebire de hăr b) Vas făcut din doage (cofe, ciu-

bere, donițe, putini, etc.) stricat. MARIAN; p. ext. conținutul unui astfel de vase. *Amândouă mâncoși dintr'un ciob.* PANN. P. V. II 107. *Mat toate vasele de la Piscul-Crăsnii sânt reduse în cioburi.* ODOBESCU, II 273. *Sălbațicii din America schimbau aurul și mărgăritarele pentru cioburile de oțel din Europa.* MAJORESCU, CR. II 384_{1/2}. *Vectinii de dimprejur au însă o spuță de copii, care aruncă cu cioburi în grădini și se joacă cu zmeii.* SLAVICI, N. 251. *Jungări ascuțite și tăiau, ca niște cioburi de sticlă, prin toate încheieturile.* VLAHUTA, ap. TDRG. *Fata scâpa urciorul și-l făcu cioburi.* DDRF. *Plânge peste măgherunul prăpădit și peste cioburile ghiiveciului tubit.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, S. 116. *Lumintele rarelor felinare se ogîndeau în băltoacele de pe pavaj, rupte în mici puncte de foc, de picăturile de apă ce stricau foja acilor cioburi de oțel...* SANDU-ALDEA, A. M. 59. *Tăst... în grădini și... prin cenușaria tăbăcirii lui Iosef Ungureanu, care ne aroma clasa... cu miros de pitei și de ciobe.* N. REV. R. I. Supl. II 185. *Dac-ar fi cineva să-mi dea... un ciob de lepte.* ISPIRESCU, L. 263_{1/2}. *Dele de o colbă în care ardea un opaci în ciob.* id. ib. 395_{1/2}. *Iarna umblau cu cioburi cu foc în mâini.* ȘEZ. III 36_{1/2}. *Luă foc în ciob.* MUSCEL, 39. *Că n'ai venit cu ciobul, să mă tîmă și pe mine.* ION CR. II 288. *Diminețuș, mută-na Ciobul de foc îl luă și la tîmăială se ducă.* GIUGLEA-VALSAN, R. S. 187. *Nița birădușia când apă auză, Ciobul' cu farmecul-l loă și 'n podrum că tună, și butoiului descăntă.* id. ib. 73. *Imi zici hărb, și zic ciob.* PANN. P. V. III 127. *Răde ciobul de strachin (variantă; răde hărlul de oala spartă).* PAMFILE, J. III *I-a pus ciobu', adevă-l-a vrăjit cineva, mai cu seamă pentru înșurătoare s. măriș (cf. I-a făcut cu uleica).* ION CR. III 118. [Plur. cioburi și (rar) ciobe. | Și: ciob s. a. *Văzu pe bietu' surd înghetaț în colțul sobei, cu poala plină de ciburile de strachin, cu care se făcuse.* VISSARION, FL. 203; — (Mold., Bucov., Transilv.-de-nord, + hărb s. g. și hărb? cf. înă și ung. *csorba* etc. și germ. *Scherbe* etc.) ciob s. a. = vas stricat și gol (ȘEZ. II 187_{1/2}), oală veche, dogită (MARIAN); (la plur.) mai multe oale vechi, hărburi de oale (id.); vase de lemn ori de lut, oale, berbițe, etc. (BUGNARIU, NĂS). *Torni apa într'un ciob.* ȘEZ. III 141_{1/2}. *Scurtă, groasă und' te duci? mă 'ntrebă ciobul negru ca corbul.* [Căldarea și pirostrile]. GOROVEI, C. 55. || Diminutiv: ciobuleț s. a. *Ciobulețe de sticlă colorată.* CARAGIALE, T. I 138_{1/2}. | Verbe: ciobi IV₃ refl. = a se fărâma. ȘIO. *Legumca s'a isprăvit Lingurite s'au ciobit.* MAT. FOLC. 402; — ciobă vb. I₃ refl. = a se strîbi. Com. N. DRĂGANU: — (Mold., Bucov., Transilv. de nord) cioburi IV₃ trans. = a învechi, a strică. *Vremea toate [le] ciobuște.* BUGNARIU, NĂS). — După ȘIO. vine din turc. (pers.). *foh* spîce de bois, éclat, copeaus. Marea răspîndire geografică a cuvîntului pe teren românesc și lipsa lui în idiomele balcanice face puțin probabilă această etimologie. Cf. ciobacă, cioban, ciobiă, ciobiă.

CIOBĂ vb. I₃ v. ciob.

CIOBĂC s. a. (Pesc.) v. ciobacă.

CIOBĂC s. m. (Entom.) v. ciobuc.

CIOBĂCĂ s. f. (Pesc.) *Canot (creusé dans un tronc d'arbre), barque.* — (Mold., Bucov.) Luntre (DAME, T. 126; în Suceava și Dorohoiu) mică (ȘEZ. IV 115_{1/2}), făcută din trunchiul de copac c'obit (PAMFILE, A., ANTIPA, P. 141), s. din scînduri (id. ib. 59), luntreșoară (cf. PAMFILE, I. c. 67), ciob (ANTIPA, P. 141, cf. H. I 64, X 6, 22, 69, 209, 357, 425, 466, 506, 538, 585, XII 195), în

care se pun pescarii (cf. H. X 538), cf. lotcă, dubă, varcă, șeică. În apele mai mari (se pescuiește) cu 2 șeci sau ciobace, în care stă câte un pescar în fiecare (ANTIPA, P. 131) sau doi (id. P. 141). Cum îi zări pe voine, voi să fugă, dar Vania începu să strige: *Hei, fetișo, stai puțin!* și sări din ciobacă. DUNĂREANU, SĂM. VI 372. *Moaga a voit să fugă cu ciobaca.* MARIAN, NA. 270_{1/2}. *Doi din pescarii înduă câte un capăt a mreței în ciobacă.* ȘEZ. IV 115_{1/2}. *Au aruncat-o într-o ciobacă și-au trecut-o apa dincoace.* RĂDULESCU-CODIN. *Pe o bălă lată, S'a treit odată O pasăre porumbacă, P'un putregaiu de ciobacă.* MARIAN, SA. 221. [Plur. -bace și -băci TDRG. | Și: ciobăc s. a. (H. X 466, 506, 538) = luntre de pescuit; — ciobăc s. f. ANTIPA, P. 152. | Diminutiv: ciobăcică s. f. (H. X 425) = luntreșoară.] — Din rut. *ciobak* «vas H. Bräske, Jahresber. XXVI—XXIX (cf. ung. *csobák* «bucată năduroasă din trunchiul unui arbore uscat; ploscă de lemn). Cf. cioban».

CIOBĂCĂN s. m. (Iht.) Sorte de poisson. — (Mehedinți) Un fel de pește lat ca palma. BOCEANU, MEH. — Cf. ciobacă.

CIOBĂCĂȚĂ s. f. (Pesc.) v. ciobacă.

CIOBĂLCĂI vb. IV₃ v. Patauger, barbater. — (Banat) A bolborosi, a răsuflă în apă (NOVACOVICIU, C. B. 7); a se bălăci pe mâine în apă. *Am auzit că cineva ciobălcăie în apă.* COM. COCA. — Onomatopoe.

CIOBĂLIGĂ s. m. v. cioban'.

CIOBĂLUI vb. IV₃ v. eobălini.

CIOBAN s. a. *Vaisseau de bois.* — Vas de lemn pentru băut apă, scafă (Sălăgiu, cf. VAIDA) s. pentru dus apă, fedeleș (2) (Maria-Radna, Arad, com. ITTU). [Accentul? Și: ciobănie (pronunț. ciobănie) s. f. = vas de doge, cu două funduri, cam de 10—12 litri, cu care se duce lucrătorilor apă la câmp, bure, fedeleș (Maria-Radna, jud. Arad) Com. ITTU.]

— Din slav. *čban*, intrat în limba noastră, probabil, sub forma *cioban*, din ung. *ciobány* «un fel de ploscă», iar sub forma *ciobănie*, din sârb. *čobanja*. Cf. SZINNYEI, 335, MELICH-GOMBOCZ, *Magy. ethym. Szoótár*, 1118, BERNEKER, SL. WB. 165. Cf. ciuvaniu.

CIOBAN s. m. 1°. *Berger*. 2°. Nom de certains grands chiens de berger. 3°. *Buffletin*. 4°. *Vega* (étoile).

1°. Nume colectiv (cf. berbecar, cărlănar, sterpar, scutar) dat păstorilor de oi, în cele mai multe regiuni, înlocuind pe vechiul păcurar. Cf. moca. *Ciobanii, urți ca de somn adormitînd în cărlige răzimoși, alții ca de ploaie și de vînt rece, cu giugile peste cap lăsate și pre un cot la pămînt lăsați eră.* CANTEMIR, ap. ȘIO. *Doi prunci a unor oameni proști îi luă și-i dedită la un cioban, să-i hrănească.* HERODOT, 91. *Atît pe acei ciobanii, cît și pe acele vite, le-am dat p'ă cheaște (s. 1790).* IOROA, S. D. XII 293. *Niște ciobanii, ce pășteau turmele noastre de oi.* ODOBESCU, ap. ȘIO. *Ciobanii și bacul habar n'aveau de asta.* CREANGĂ, A. 15_{1/2}. [Făt-frumos se îmbracă în haine de cioban. ISPIRESCU, L. 157_{1/2}. *Voi, când ajunge lupul cioban la oi!* HINTESCU, ap. ZANNE, P. I 516. | Spec. Baciu (1°). PAMFILE, I. c. 30. | P. anal. Personaj (trăvestit în păstor de oi) la Vicleem. Cf. id. CRĂC. 157—8. | Ciobanul din lună. Cf. id. CR. *Lună se făcă, cu ciobanu 'n cea, La oi fluță.* id. ib. 124. || (Astron.) *Steaua-ciobanului* = a) luceafărul de seară (OTESCU, C. 4), planeta Venus. (Cf. fran. *étoile du berger*). *Steaua care tinău se arată de cu seară, steaua*

ciobanului. CANTEMIR, IST. 9. *Răsărise de mult Steaua-ciobanului, și lui Pintea încă tot nu-i treacă prin minte (ca) să se întoarcă cu oile la stână.* MARIAN, T. 293; b) steaua polară (câci după ea se călăuzesc noaptea ciobanii). OTESCU, C. 4. | **Ciobanul-cu-oile** = Lira, constelațiune din emisfera septentrională. id. ib. Cf. PAMFILE, CER. 165. Cf. 4°.

2°. (Banat) Nume de câine ciobănesc, mare, flocoș, vânat (= de culoare închisă), peștri, care stă pe lângă cioban. Cf. LIUBA-IANA, M. 114, H. XVIII 103, 305.

3°. (Transilv.) Malac (Mândra, Făgăraș).

4°. (Astron.) Vega, steaua principală din constelațiunea numită ciobanul-cu-oile = lira. OTESCU, C. 12. Cf. H. XIV 437.

[Accentuat ciobân, (ad 3°) ciobân. || Feminine: ciobăneasă, ciobăniță] (une-ori cu sens diminutiv). COSTINESCU; cf. păstoriță, băciță. *Pasc vitele sub ochii ciobănițelor.* IORGA, N. R. A. I 227; — ciobăneă = femeia ciobanului a. păstoriță de oi. Cf. COSTINESCU, CIIAC, II 565, DAME, T. In găcitori (în rimă) întâlnim și forma ciobăneă s. f. *P'o vale adăncă Vine un cioban, ciobăneă.* [Ursul]. PĂSCULESCU, L. P. || Diminutive: ciobănaș s. m. (Ad 1°) Cioban mic s. tânăr; cioban simpatic s. drag. *Pe uitocarele strănse între garduri vii, se grădesc în urma trăsurii ciobănași și ciobănițe, cu fețe albe, subțiri.* IORGA, N. R. A. I 283. *Un mic ciobănaș, Din fluier doinăș.* ALECSANDRI, P. P. 8b/12; 2°. (Bot.) Un fel de burete, care se mănâncă. TDRG., cf. H. XII 397; 3°. (Cor.) Numele unui danț [PAMFILE, J. II, H. XII 220, PĂRVEȘCU, H.], ardelenescă (Cosereni, Ialomița, ap. HEM. 1527/4; 4°. (Astron., ad 4°) Mult îi mult de când ne-am pus, Ciobănașul s'a ascuns. PAMFILE, C. T. 130^b; — ciobănel s. m. = cioban mic s. drag. (Ad 1°) Mândru ciobănel, Tras printr'un inel. ALECSANDRI, P. P. 3. *Trei turme de miei, Cu trei ciobăneli.* ib. 1/4, cf. DENSUSIANU, T. H.; — ciobănețuță s. f. = ciobăncă mică, frumoasă s. dragă. *De-aș fi nimerit Ciobănețuțe, cum văduserăm într-o carte.* ALEXANDRESCU, M. 262/12. || Augmentative: (ad 1°) ciobănoiu, ciobănau, ciobărian, ciobărlău, ciobărlău, ciobărlănoiu s. m. = cioban mare, bine făcut; p. ext. uricior, care se poartă rău. ION CR. IV 305. *Am o găscă etoantă, boantă, cu grumajii ciobărlan [= Bicuşca].* ŒZ. I 29. *Am o găscă ciocă, boică, Cu grumajii ciobărlor; Din gură pohanu izbește, Sat, domnule, și-o ghiceste [= Ploșca].* GOROVHI, C. 295. *A nitrebă p'ă un ciobănau.* GRAIUL I 238; — (+ bălgă) ciobălligă s. m. = cioban slab (Straja, Bucov.). Com. AR. TOMIAC. || Adjective: ciobănesc, -ească. 1°. De cioban (1°), pastoral. *O'ă măciucă ciobănească...* *Unuia de-ă da cinci-gase, teafăr nu mai rămăneă.* BELDIMAN, TR. 385; *Fluter, cântec, căne* (II. IV 53) ciobănesc, viață ciobănească. 2°. (Cor.) *Brăul ciobănesc* = ca la perdea. H. XII 44; (substantivat) ciobănească s. f. = numele unui danț țărănesc. SEVASTOS, N. 291/2, H. X 87, PAMFILE, J. III; — ciobănos, -oasă = cu înfățișare s. apucături de cioban, ca un cioban. *Femeia aia pieptoașă, ciobănoasă.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV 377. || Adverb: ciobănește = ca ciobanii, în felul ciobănesc, (spec.) în felul cum joacă ciobanii. *Bătăel se pune ciobănește, într'un genunchiu, Îmbucă repede.* CREANGA, P. 153/2. (Cor.) Ciobănește = numele unui danț țărănesc, ciobănească, Cf. SEVASTOS, N. 281/2, H. VI 183. | Verb: ciobăni vb. IV^a (trans. numai în DICȚ.) = a face pe cineva cioban; (de obicei în trans.) a servi ca cioban, a face slujba de cioban (GRAIUL), a avea s. a lua ocupația de cioban, a fi cioban; (refl.) a se face cioban. Am în-

văfat a cânta din fluier..., să giuri c'am ciobănit de când ăa pe lume. ALECSANDRI, T. 613. *Am vînit să-mi dai dreptu', Să mă răfuiesc cu tînt, Că't'am ciobănit cu îdi (=je).* VASILIU, C. 86. *Mîul mi se ciobăneă, Cu oile/pe mi pomeă, Și 'n păgune le mănă.* TEODORESCU, P. P. 502. (Cu abstractele) ciobănire s. f. și ciobănit s. a. (și cu part.-adj.) ciobănit, -ă. | Abstract: ciobănie s. f. = slujbă, meserie s. stare de cioban. Cf. H. II 118. *Lupul, de rușine, ciobănia și-a lăsat.* CONTEMPORANUL, I 686. *Munite, munite, piatră seacă, Lasă voinici să treacă, Să treacă la ciobănie, Să scape de căntăe.* ALECSANDRI, P. P. 294/2. *Ucenie la ciobănie, Din mica-i copilărie.* TEODORESCU, P. P. 517, cf. 117. | Colectiv: ciobănie s. f. = totalitatea ciobanilor, clasa ciobanilor, ciobanii mulți.]

— Din turc. *çoban* «berger, pătres, cuvânt care a pătruns și în limbile balcanice (bulg. *çoban*, *çobanin*, sârb. *çoban*, *çobanin*, alb. *çoban* «păstors și «Român, n.-grec. *çobançor*), din care a pătruns poate și la noi, de sigur însă (din albaneză) la Aromâni — unde e foarte rar (*çobanba*, cf. și localitatea *Ciobanlades* în Tesalia, DR. IV 335), termenul obiceiuit fiind *picurar* — și (din sârbocroată) la Istro-români (*çoban*), unde de obicei se zice *paștar*. Cuvântul a trecut (de la Tătari sau prin Români) și la Ruteni (*çoban* «păstor; bou, *çobanyk* «codobatură), regional la Ruși (*çobănu* «cioban, păstors) și la Poloni (*czoban* «păstors; un fel de dans; un fel de berbeces, *caban* «un fel de berbeces), iar în Ardeal, de la noi, la Unguri (*çoban*, *çobány* «păstors de oie). Nu e nevoie să considerăm, ca Hasdeu (*Etyim. Magn. Rom.* 229S), acest cuvânt ca un împrumut dinainte de venirea Turcilor, de la Turduri (Pecenegi sau Cumani), ci marea lui răspândire pe teren românesc se explică prin transhumanta păstorilor de oi, mai ales a mocanilor. E posibil ca noi să-l fi primit de la Bulgari (cf. Weigand, *Jahresber.* XVI 222) și dispariția vechiului *păcurar* (păstrat încă în regiunile nepetrolifere) să se datorească omonimiei cu *păcurar*, derivat din *păcură* (cf. D. Caracostea, în *Mitteilungen des rum. Instituts an der Univ. Wien*, 98 s. u.).

CIOBĂNAȘ s. m.

CIOBĂNAU s. m.

CIOBĂNCĂ s. f.

CIOBĂNCUȚĂ s. f.

CIOBĂNEĂSĂ s. f.

CIOBĂNEL s. m.

CIOBĂNEȘC, -EĂȘCĂ adj. s. f.

CIOBĂNEȘTE adv.

CIOBĂNI vb. IV^a

CIOBĂNIE s. f. v. cioban¹.

CIOBĂNIE s. f.

CIOBĂNIME s. f.

CIOBĂNIȚĂ s. f.

CIOBĂNOIU s. m.

CIOBĂNÓS, -OĂSĂ adj.

CIOBĂR s. a. v. ciobăr.

CIOBĂRCĂU s. m. *Vagabond*. — (Mold.) Cel care umblă prin locuri stăine s. care umblă noaptea, bătând cărciumele (ŒZ. VII 178), vagabond. hainană.

— Din ung. *csavargó* «vagabond, hainană. C. L. a. e. a, *Dacoromania* IV 1557.

CIOBĂRDĂC s. a. v. ciobărnac.

CIOBĂRLĂC s. a. *Louche*. — Polonic, lingură mare cu care se ia mâncare din oală și se pune în strachină, mai ales la praznic. ION CR. IV 26.

— În partea dintâi a cuvântului, avem, poate ung. *cséber*, *csöbör* 'ciubăr, hârdău', sensul primitiv fiind 'căsușă cu care se scoate apa din ciubăr'. Cf. *ciobărnac*.

CIOBĂRLĂN s. m.

CIOBĂRLĂNOIU s. m.

CIOBĂRLĂU s. m.

CIOBĂRLĂU s. m.

v. *cioban*'.

CIOBĂRNĂC s. a. 1°. *Băton*, *perche*. 2°. *Augé*.

1°. Par (lung), părghie care se vâdă prin urechile hârdăului s. pe sub toarta căldării, pentru a le duce de-a-p-ărânga a. în spinare (cf. BOCEANU, GL.; H. IX 83; Șișești, Mehedinți, com. N. IONESCU; BUCUȚA, R. V.; p. ext. prăjină, ciomag mare, gros, lung, fără măciucile. ION CR. II 163.

2°. (Banat) Hârdău, ciubăr de 30—80 litri, cu două urechi, cu gura strimțată și fundul mai larg, pentru lătrările porcilor s. pentru murat varza. Cf. LIUBA-IANA, M. 100—1; com. ITTU.

[S]: *ciobărnăc* s. a. BOCEANU, GL.; *ciobărnăc* s. a. BUCUȚA, R. V.; *ciobărnăc* s. a. Com. N. IONESCU; *ciobărnăc* s. a. ION CR. II 163; *ciomărdăr* s. a. ib. || Derivat: (Banat) *ciobărnăcăr(iu)* s. m. = băț mare cu măciucă la un capăt. Cf. LIUBA-IANA, M. 113.]

— În partea dintâi a cuvântului, avem probabil ung. *cséber*, *csöbör* 'ciubăr, hârdău' (cf. SCRIBAN, ARH. a. 1912, nr. 1), poate un *csébernek* (ralo) 'ede ciubăr'. Cf. *ciobărlac*.

CIOBĂRNĂCĂR(IU) s. m.

CIOBĂRNĂCĂ s. a.

CIOBĂRNĂC s. a.

v. *ciobărnac*.

CIOBI vb. IV^a v. *ciob*.

CIOBLĂ s. f. v. *ciublă*.

CIOBOTĂȚĂ s. f. v. *ciobotă*.

CIOBOTĂ s. f. 1°. *Botte*, *bottime*. 2°. (Sorte d') *amende*. — (Mold.).

1°. Încălțăminte (H. II 223), un fel de cizmă (BARONZI, L. I 159^{1/2}, I. IORDAN, L. M.) țărănească (cf. I. GOLESCU, C. I 182), mare, cum o poartă Sași (cf. L. B.) s. (pe alocuri) gheată (GOROVEI, CR.); cf. *botfori*. *Ciobotă* = calcos. ANON. CAR. *Să fie toți încălțați cu ciobotele lor*. MAXIM PELOPONISEANUL (a. 1699), ap. GCR. I 331^{1/2}. *Celorlalți cristiani este poprit să poarte stranie verzi și ciobote galbene*. CANTEMIR, ap. TDRG. *Tăutul Loafăfulu...* n'au fost având mestii la nădragi, că, trăgându-i ciobote, numai cu colțunii au fost încălțați. LET. II 200^{1/2}. *Să încălță cu cioboti largi*. HERODOT 350^{1/2}. *Această ciobotă ai ciușu-o tu*. ib. 313^{1/2}. *Galoși = încălțăminte scurtă de- asupra ciobotelor, a ciomiilor*. STAMATI. *Inhlebă = a se încălță cu ciubote mari în care se pun obiele multe* (Bogdănești, j. Suceava). ȘEZ. XXXI 11. *Boței = ciobote mici pentru copii* ib. IX 35. # *Pitecare știe unde-l strânge ciobota* ('gheată', în varianta muntească). ZANNE, P. III 106. [În glumă] *A umblă cu ciobote roșii* = descult. ib. III 110. *Păralele* ts cu ciobote roșii = nu-s, ts scumpe. ION CR. IV 85. [Mai de mult] *Ciobota* (a) cu *dulamă* = cizmă fără călcăiu, numai cu potcoavă și cu o sușăniță de piele, numită dulamă, între talpă și potcoavă. Cf. ȘEZ. VIII 22. *Ciobote făcute de porunca* = comandat pe măsură, la cismă (în opoziție cu cele luate de-a-

gata) din târg, de la prăvălii). *Ciobote* la rămparu s. la o talpă; cu o talpă, purtate adesea de uncheși și babe. Cf. ȘEZ. IX 33. *Ciobote de sută* = de târg, cusute cu mașina. Cf. ib. IX 34. *Ciobote cu luvreată*. [Jur.] † (Bani de) *ciobote* = amendă s. indemnizare pentru alergătură, pentru ruptul ciobotelor, cf. 2°. Cf. CUV. D. BĂTR. I 53, PAMFILE, I. C. 342. *Să aibă a dare(a) acei 12 boi și trei galbene de ciobote* lui Necor[ă] și lu Ștefan (a. 1588), ap. CUV. D. BĂTR. I 51.

2°. † (Jur. La plur.) Amendă ce trebuia să o plătească (celor ce li aduceau) acela care eră adus cu sîla spre a fi judecat; indemnizare pentru alergătură (pentru ruptul ciobotelor). Cf. (bani de) *ciobote*, subț 1°. *Proca se împacă cu răzeșii, se uită scârbele și se decide a se plăti* împreună *ciobotele* (a. 1680). IORGA, S. D. VI 91. *Vom trimite de atcea nești armăși, de vor aduce cu ciobote și vom pune fa temniță*. BRĂDESCU, M. 53.

[S]: *ciobotă*, *ciubotă*, *ciubotă*, *ciobă* s. f. | Diminutive: *ciobotiță*, *ci(u)botiță*, *ciobotă*, *ci(u)botă* s. f. (cu plur. -ește) = cizmuliță (CREANGĂ, GL.), gheată (ION CR. II 240) femească (ALECSANDRI, T. 1736, 1752), cu gumilescic (ȘEZ. IX 35). *Herscu: ... voca pentru ciubote*. ALECSANDRI, T. 19. *Ce mai fustă de târg, și ciubotele cu căldice nalte* [poartă Ilincă] NĂDEJDE, ap. TDRG. *Să nu cumeta să le duci numai c'o ciobotă sau ciobotă*. ION CR. II 240. [Bot.] *Ciubotea-cucului* s. f. = aglicel. PANTU, PL. ION CR. II 176. Cf. H. X 534; — *ciubotea-ursului* s. f. = plantă ierboasă (*Cortusa Mattholii*), cu frunzele rotunde și cu florile purpurii; crește prin locuri umbrase și umede. PANTU, PL. Cf. H. II 11. | Augmentativ: *ciobotoiu*, *ciubotoiu* s. a. = ciobotă mare, diformă, urâtă. *Niște ciubotoate unse cu păcură*. BOGDAN, ap. TDRG. | Nomen agentis: *ciobotar* (*ci(u)botar*) s. m. = cizmar. CREANGĂ, GL. H. III 4, (cu femininele) *ciobotăriță* (*ciubotăriță*) și *ciobotărrăscă* = nevastă de ciobotar. *Ciobotar* = sutor. ANON. CAR. *Ciobotarie*. MARDARIE, L. *Unul din ciobotări... feace*. DOSOFTEIU, V. S. 75. *Ciobotarii, crotorii, blănarii, cărcimarii*. LET. II 345^{1/2}. *Ciubotarul care va vrea să se facă cazac (= canaf) să dea una oacă de ceard la praznic* (a. 1766). URICARIUL XIV 3^{1/2}. *Levi 10*, de la staroste de ciobotari ce lucrează sehtini (= ci-bote de piele de saftian) RĂȘCANU, L. 16^{1/2}. *Ciobotăriții și ciobotarii le prisosi mai mult, de să vâdă pe de- asupra*. ESOP (a. 1813), ap. GCR. II 211^{1/2}. *Văzut-ai vr un ciubotar cu ciubote bune?* ZANNE, P. V 181; (cu diminutivul) *ciobotără* s. m. = (Entom, Bucov.) *ciobotăre*, *măscă*. MARIAN, INS. 58; (cu adjectivul) *ciobotăre*, *-ească*. DICT. (la fem., cor.) *ciobotărească* = joc iute. PĂRVEȘCU, H. | Abstract-local: *ciobotărie*, *ci(u)botărie*, s. f. = cizmarie (meseria și prăvălia cizmarului). DICT. *Aș face ciobote, dacă aș ști ciobotării*. ALECSANDRI, ap. TDRG. *S'a apucat tar de ciubotărie*. ȘEZ. I 261^{1/2}. *Atelier de ciobotărie*. TDRG. *Brecsua ciobotăriet*. id. | Verb: (ad 2°) *cioboti* † vb. IV^a = a amendă (cu amenda numită *ciobote*). Cf. TDRG. *Imblă deșugubinarit...* de fac pradă și-i bagă în fieră (pe sădini) și-i ciobotesc (a. 1628), ap. TDRG.]

— Cuvânt de origine turcească (*çabata(n)*), trecut și în limbile române apusene (ital. *ciabatta*, fr. *sanale*, sp. *zapata*) și pătruns la noi de la Ruși (çobotă 'gheată înaltă femească', cu toc). Ruteni (çobit, genit. çobota 'cizmă', cf. çobot JAHRESBER. XVI 19) sau Poloni (çezobot 'cizmă').

CIOBOTĂRIE s. m.

CIOBOTĂRĂȘ s. m. (Entom.)

CIOBOTĂRĂȘĂ s. f.

CIOBOTĂRĂȘC, **-ĂȘCĂ** adj.

CIOBOTĂRIE s. f.

v. *ciobotă*.

CIOBOTĂRIȚĂ s. f.

CIOBOTEȚĂ s. f.

CIOBOTI Ț v. b. 1Va

v. ciobotă.

CIOBOTICĂ s. f.

CIOBOTOIU s. m.

CIOBRE s. m.? (Sensul originar neclar, căci e atestat numai ca termen de comparație): *Ce umbli apă, ca un ciobret* = deshamat, demățat, zdrențos (Gherla). VICIU, GL.

— Cf. ung. *csorba* 'sgură', știrbitură; știrbu.

CIOBULEȚ s. a. v. ciob.

CIOC adj. invar. *Grand*. — (Turcism; în compoziții; atestat numai într-o poezie populară) *Mare. La măidan. La cioc-măidan. Pe drumul buletelor. La mormântul Turcilor*. PĂSCULESCU, L. P. 211.

— Din turc. *çök* 'amult, trecut și în bulgărește (çök). LACEA.

CIOC adv. *Rien*. — (După negațiune) *Nimic. Nu-ți dau cioc odată* = nimic odată (Criscior, în Munții Apuseni. Com. ST. PAȘCA), absolut nimic.

— *Cioc odată* va fi fiind o expresie pleonastică, căci *cioc* pare a fi ung. *csak* 'sodată, numai'.

CIOC interj. Interjecție imitant le bruit des coups de marteau! *Pan!* — Interjecție imitativă pentru zgomotul produs de lovituri puternice și repetate într-un obiect tare: ciocniture la ușă, de ciocan, de sapă (DDRF.), de îmblăci (VICIU, COL.), etc. Se lovea lemnele unul de altul și tot făcea cioc! cioc! SBIERA, P. 170²³. *Odată face: cioc!* în capul pitșoiului. RĂDULESCU-CODIN, T. *Cioc, cioc, cioc!* (Glu, glu, glu).

— *Cine e! — Ingerul*. TEODORESCU, P. P. 197⁹. *Făcui mână cioboc și o apucă [moara] de scoc, Cu toporul îi dă cioc! cioc! S'o trăni iardși la loc. id. ib. 155⁸*. | Adesea întrebuințat ca predicat, înlocuindu-l formă a verbului 'slovă, 'izbă, spoenă..

O pune p'un tăietor și... cioc! cu *securea*. RĂDULESCU-CODIN, I. | (Înlocuiește substantivul) *Bătaie. # Face din joc cîrc, se zice de cei ce încep cu gluma și sfârșesc cu cearta*. ZANNE, P. IV 405.

A sta cioc pe capul cuiu = a sta ciocan (v. c.) VAIDA. | Repetat sau rimând cu *boc* (a) s. cu *poc*. *Mopu' cioc-boc, cioc-boc* (= lovi cu carmuza), *până dădă de buzele cazanului*. DELAVRANCEA, S. 249¹⁰. *Stă apa 'n loc? — Bu vine*. — *Ei, acum cioc-poc și roata se 'ntritește*. COȘBUC, P. 144¹⁰.

Iăci cioc-boc. PĂSCULESCU, L. P. *Dăduri cioc-boc, id. ib. În pădure cioca-boca, În lărg hi-hohō, Și acasă trepa-leapa*. [Calu]. GO-

ROVEI, C. 37. *Toată ziua, cioca-cioca; Vine seara, boca-boca*. [Toporul]. ib. 367. *Cioc-boc Gîoi dimineța, Săcereti gata*. VASILIU, C. 185. (În enumerări, la jocurile de copii) *Ala bala, Portocula, Cioc, boc, Trect* la loc. TEODORESCU, P. P. 194.

[S]: *cioca interj., cioca-boca interj.*: imită sunetul îmblăciilor. VICIU, COL., *cioc-boc, cioc-poc*. |

— Onomatopee. Cf. *cioc'*, *ciocan*, *ciocăni*.

CIOC s. a. (Ornit.) I. 1°. *Bec*. 2°. *Gorghe, becocșe*. 3°. *Museu de poison*. II. 1°. *Pointe; proue; bec; mentonnet de la ranche; tête de la chaise à tailler; mâchoire des tenailles; touffe de plumes; pic, pointe de rocher*. 2°. *Barbiche*.

I. 1°. Termen general pentru partea anterioară (lunguiață) a gurei pasărilor, numită pe alocuri s. pentru anumite păsări și p(l)isc, *ciocă, cioclonț, ciup, roat, cianță, ciobant, flisc, plisc; cf. bot, ciort, flit, rât, tic, sură, teflu, țiu*. *Aceluia cu crucea 'n cioc*. URICARIU, XXII 428¹⁰. *Vulturii... cei suri, al căror cioc ascuțit și aprig la pradă dăreie hidos din ale lor gramazuri fupnite și golașe...* ODOBESCU, III 16¹⁰.

Cum nu sântem două pasări, Sub o stragină de stof, Cioc în cioc să stăm alături, Într'un cutb numai de puf! EMINESCU, P. 298. *Cucoșul... începe a trăni cu ciocul în gramuri și a zice: Cucurigu!* CREANGĂ, P. 66¹⁰. *Nimercește pe corb chiar în trimă, de scopă inelul din cloș (cioc)*. RETEGANUL, P. II 18¹⁰. *Psădure galbenă 'n cioc, Rău mi-ai cîntat de noroc!* MĂNDRESCU, L. P. 19¹⁰. *Îi înăd cu ciocul galben* (ca pui de pasăre) = proștă (Banat). ZANNE, P. IX 587 (cf. a vea că ș la bot). | P. anal. În timpul când (căluserii) își pregătesc hainele, au grijă să găsească o piele de iepure, din care trebuie să facă ciocul. Acest *cioc* se face astfel: iau un cârlig de lemn pe care se înfășoară și se coase acea piele... PAMFILE, S. V. 71 || P. ext. (ca înfruntare, despre oameni) *Gură; cf. bot (I 1°), fl eo ancă. (Sandu cătră Gran, fecior boierec): Tacă-ți ciocul!* ALECSANDRI, T. 660. Cf. PAMFILE, J. II.

(Ornit.) *Cioc-gros* s. m. = *cișșar*. MARIAN, O. I 416 (cf. bot-gros).

(Bot.) *Ciocul-berzei* (H. V. 208, VII 480) s. *cioc-de-barză* (H. XI 95) = a.) *grehetlin* (*Geranium pratense*, germ. *Storchschnabel*) PANTU, PL., PĂCALĂ, M. R. 20; b.) = *pliscu-cucoarei* (*Erodium cicutarium*) PANTU, PL., numit și *ciocul-cocorului* (DDRF.), *cioc-de-cocor* (I. GOLESCU, C. I) s. *cioc-de-eucară* (= germ. *Kranichschnabel* BĂRCIANU). *Ciocul-berzei* e un trunchi roșu, subțire și lăptos pe pământ; face floare albă și mărunță, iar fructul ca *ciocul berzei*. H. IX 122.

| *Ciocul-paserii* (H. XVII 227) = *Delphinium ajacis* (Săncel, I. Blaj, Agărbic, j. Târnava-mare) BUL. GRĂD. BOT. V 58 = *ciocul-cioarii* (Spătaș, jud. Alba inferioară). ib. | *Ciocul-corbului*: la nevoie se mănâncă, mai ales la munte, când se isprăvesc proviziunile de acasă. PĂCALĂ, M. R. 116. | *Ciocul-raței* (atestat sub forma *ciocul-răției*) H. XVIII 168. | *Ciocul-stăreului* = nemțșori (germ. Ritter-sporn). H. XVIII 267.

2°. P. ext. (Neobiciuit, după gură (II 2°) de apă, întrebuințat la oameni) Cantitatea de lichid cât poate lua o pasăre odată, cu ciocul, înghițitură. *Corbul, corbul, pasăre cerniță, adu-mi tu mte un cioc de apă!* ISPIRESCU, L. 223¹¹.

3°. P. anal. *Botul ascuțit al unor pești, precum e cega*. Cf. F. R. ATILA, P. 61.

II. P. anal. 1°. Partea (anterioară și) ascuțită s. lunguiață a unui obiect (care se aseamănă cu un cioc), cf. *capăt, vârf*. Cf. *bot (II)*. *Condurii sânt ca papucii, înăd cu ciocuri de lemn la căldie*. I. GOLESCU, C. I 182. | *Ciocul corăbiei* (DICT.), *lotci* (ANTIPA, P.), *carinei* (id. ib.). *Vasele ciocui spre larguri fi au*. COȘBUC, E. 105¹⁰. (*Alesso*) *sări călare pe ciocul 'Luiselis* (nume de corabie) și *începă să trapă ancora afară*. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. *Ciocul leucei*. DAMÉ, T. 11. | *Ciocul arpiți* = *scocul crinții*, pe care se scurge țanțul din caș (Brân, Muscel). *Ciocul lănuțului*, pe unde curge vinul în curătoare. H. IV 152. *Ciocul țărcului*, «buza» prin care se toarnă din ibric. | *Capul scunoaici*. DAMÉ, T. 88. | *Gura deșteii* id. ib. 113. | *Urechea undeții* s. a. *cârligelor* s. a. *cârligelor* s. a. *ostilor*. ANTIPA, P. 126, 294, 295, 297, 305, 319. | *La plătire, unșalia* cu care se scoț lemnele din apă, *ciocoroiu* (Vinerca, Hunedoara. Com. ITTU), cf. *țapînă*. | *La încondeierea oușilor, mic instrument cilindric, subțire, făcut din alamă, cu un fir de porc trecut prin lăuntru, ca să se poată șcrie cu el, condēiu*. Cf. MUSCEL, 48. | (La pasări) *Moș de pene*. MARIAN, O. I 335. | *Conciul femeilor*. PĂCALĂ, M. R. 122. | *Colț* (de slăneș), țielău (Temeșșor, Arad). Com. TITU.

2°. S. p. c. *Barbă mică* (GUGLEA-VĂLSAN, R. S.) și *ascuțit, lă-ata să crească numai la barbă, barbison, țacălie*. *Un bătrîn bondoc, cu*

mustăți furate, lungi și albe, cu cioc de general DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Mustața nu-și strică fața. Nici barba nu te-mpresoară. Să te razzi ca'n vervece. Să lași cioc, Cum săd bine la votac.* OIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 156.

[Plur. ciocuri. || Si: (Banat) ele s. a. VICIU. GL., com. ITTU. || Diminutive: cioculț s. a. (Ad I 1^a) *Prepătia prindea câte o furnică... le-o firemăți în buchele mici, și ei; pic! pic! pic! cu -cioculețele lor, o mâncau numai decăt.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 88; [ad II] *Cioculețul leocel.* DAME, T. 11; — *ciocăță s. f.* (Ad I 1^a) DDRF.]

— Ca și alb. *čok*, cu același sens, substantivul *cioc* (care se găsește cu aceeași formă și cu înțelesul de «ciocan» la Meglenoromâni) este, la origine, onomatopea (cf. *cioc*) care imită loviturile repetate într'un obiect tare, așa cum le face pasărea când ciugulește. Cf. *ciocăc*, *ciocan*, *ciocăni*.

CIOC s. m. v. *ciocolu*.

CIOC s. m. *Mais égrené*. — La (plur.) *Cioci* = Cucuruz cules de pe cocean (Sălaj). Com. A. BĂNUȚIU. Cf. *ciocălu*.

CIOCĂ interj. v. *eloc*?

CIOCĂ s. f. v. *elocăci* și *toc*.

CIOCĂ s. f. (Ornit.) v. *ceucă*.

CIOCĂ-BOCA interj. v. *eloc*?

CIOCĂI vb. IV *Déposer* (un cadavre) — (Banat. Despre căni) A mănăcă [dintr'un hoit (ciocău)]. H. XVIII 115. *Am văzut nește căni ciocăind (= mănăcând) la un ciocău (= stârv).* Ib. — Pare a fi un derivat din *ciocău*.

CIOCĂLĂȘTE s. f. v. *ciocălu*.

CIOCĂLĂU s. m. 1^a. *Épi de maïs égrené*. 2^a. *Queue de la tige de maïs, restée sur place après la récolte*. 3^a. *Pomme de pin*. 4^a. *Agaric vénéneux*. 5^a. *Frangé*. 6^a. Nom d'une danse paysanne.

1^a. (Mold.) Știulețe de porumb cu boabe, s. mai adesea după ce a fost curățat de boabe (CREANGĂ, GL. Cf. ȘEZ. V 57/13, GOROVEI, CR.), numit pe aiura dragă (drugălu), cotoțolan, cocean, chică, ciocan (11^a). *Ciocălu* se ard, iar cei de la seminceri se împărăște pe drum, spre a fi mănoasă sămânța, sau să nu facă tăciune. CREANGĂ, GL., cf. PAMFILE, A. 71 și 88. *S'au mirat; dar vedea grăunțele... de care într'un ciocălu să pută numără peste 200 fire...* DRĂGHICI, R. 143/13. *Pănușile de la desghiocatul ciocăldilor ar fi foarte bune de întrebuințat.* I. IONESCU, C. 60. *Boabele de pe drugi (ciocăldi) sânt dese.* Id. M. 345. *Păpușoiul pșivicanian dă pe un hlujan până la 14 ciocăldi.* Id., ap. TDRG., cf. id. C. 60, M. 345. *Câte o broșură îndătoare mșteșugului de a face zahar din ciocăldi de cucuruz.* C. NEGRUZZI, I 3. *Lângă coșeris, niște curce dădeau clară la ciocăldi.* CONTEMPORANUL, V, vol. I 97. *Să se spele bolnavul pe cap cu leșie de ciocăldi (cocoș de porumb).* GRIGORIU-RIGO, M. I 140. *Cu leșie de ciocăldi se spală în cop pentru bube și chebe.* LEON, MED. 55. [Furculi]e cu mânușchi de ciocăldi. SEVASTOS, N. 292/13. *Și mat multe perini moi, Implute cu ciocăldi.* H. X 49. *De-asupra hărție, în mijloc prof și dedesupt pârhață [= Ciocălu].* ȘEZ. I 294.

2^a. (Mai rar) Partea de jos a cotoțului (hlujanului, strujanului) cu rădăcina rămasă pe câmp, după ce s'a tăiat porumbul, cocean, ciocan (12^a), ciuclej, tulaea n. DAME, T. 68.

3^a. P. anal. Cucuruz de brad. DICT.

4^a. (La plur.) *Ciocăldi* = ciupercă veninoasă. CHIRIȚESCU, GR. 248.

5^a. (Transilv. de nord) *Ciocălu* = cănac (= ca-naf, ciucure). VICIU, GL.

6^a. (Cor.) Numele unui danț țărănesc. SEVASTOS, N. 281/13. H. I 37, PAMFILE, J. III 9.

[Si: (dial.) *ciocălu* s. a., (ad 1^a) *ciocălu* (*ciocălu*) s. a. = partea care rămâne când luăm boabele de porumb (CARDAS, C. P. J., știulete de cucuruz cu grăunțe, (spre deosebire de cocean, care e fără grăunțe. Frata, pe Câmpie, com. V. BUCUR), cf. CREANGĂ, GL., ȘEZ. V 57/13, MAT. FOLC. 1409, 1496, GOROVEI, CR. || Derivat: *ciocăluște*, (*ciocăluște* H. X 5, 154, 339, PAMFILE, A. 225) s. f. = (ad 2^a) loc unde au rămas cocenii de porumb în pământ (DAME, T. 63), câmp (Iucrat H. X 5, 96, 130 154, 465 s. nelucrat H. X 260, 539) de chis, după strângerea strujinilor (ION CR. IV 248), țarină de păpușoi după tăiatul și căratul ciocanilor (PAMFILE, A. 225), cf. *ciocăniarie*, *ciocăniște*, *cucăiște*, *cucoloaște*, *mălaiște*, *mălaină*, *mălaiștină*, *porumbiște*, *păpușoiște*, *cucuruziște*, *puiște*, *tuleiște*, *tuleană*, *tuluziște* (CC. II-III 214, 220—221, unde se arată răspândirea cuvântului). Cf. H. VI 116.

— Cf. sârb. *čokov* «tete de maïs égrené» (IHAC, II 53, Schuchardt, *Z-tschrift f. rom. Phil.* XV 106), *čokla* «ramus» (DR. III 834), ung. *csukló* «vârf de frunză» (Scriban, *Arhive*, a. 1912, nr. 11), bulg. *čokutka* «Maiskolben (ausgekört)». Cf. *cioc*, *ciocan*, *ciocăltău*.

CIOCĂLDĂN s. m. *Jeune homme* (de 17 à 18 ans). — (Maramureș) *Fecior tânăr* cam de 17—18 ani. BARLE, ap. DR. IV 813; cf. *flăcăian* *andru*, *cătărigă*.

CIOCĂLINĂ s. f. (Bot.) Nom de fleur. — (Ban.) Nume de floare. *Frunză verde ciocălină*, *Vai de robia străină!* HODOȘ, P. P. 221.

CIOCĂLTĂU s. a. 1^a. *Cheville de bois*. 2^a. *Chevillon* (qui relie le joug au timon du chariot). 3^a. *Outil* (de labourer).

1^a. Cuiu, scurtătură de lemn (Măgurele, în Telemann, com. OLMAZU), par mic vârit în gard, ca să nu intre găiniile (VICIU, GL.).

2. Spec. (Gorj, Valea Jiului, Ban., Munții Apuseni) Cuiu de lemn cu care se prinde jugul de proțap (Crisicr, în Munții Apuseni, com. P. NISCA), cuiul japiței, care leagă jugul de căștia și de proțapul carului, numit și tigliciu. Cf. VICIU, GL., DAME, T. 12, CC. II-III, u. 144, 151, DDRF., com. N. IONESCU, H. V 16, 152, IX 123, XVIII 306 *Patru ciocălteie duc un car cu fân.* [Oais] GOROVEI, C. 270, # (în gluma) *Zamă de ciocăltău* (Merisor, Valea Jiului). VICIU, GL.

3. P. ext. Unealtă, instrument (Sălajiu, VAIDA), cf. *cinie*, (la plur.) halaturi (= unelte) de plugărie (Putna). H. XI 506, cf. V 123, IX 6, XVI 4. [Plur. *teșe*, prin Transilv. *tauă*, VAIDA. || Si: *ciocăltiu* (*ciocăltiu* DAME, T. 12) s. a. TDRG.; *ciocăltiu* s. a. (Păcliaș, Dej, Com. ITTU); *ciocăltiu* s. m. H. XI 506; *ciocăltiu* s. a. = cuiul care trece prin japiță și proțap. I. IONESCU, M. 710; (+ *ciocărdi*) *ciocărtiu* s. a. (și cu înțelesul: așchie, bucată de lemn care sare la ciopârț. DICT.).]

— Din ung. *csikoltó* idem. A. Scriban, *Arhive* a. 1912, nr. 4. Cf. *ciocăc*, *cioc*, *ciocălu*, *ciocălti* (s. *ciopârți*).

CIOCĂLTIEU s. m. } v. *ciocăltău*.

CIOCĂLTĚU s. a. }

CIOCĂLTĚI vb. IV^a v. *ciopârți*

CIOCĂLTĚIU s. a. v. *ciocăltău*.

CIOCĂN s. a. și m. 1^a. *Martrou, brochoir, matilet. Pic, pioche*. 2^a. *Casse-mottes*. 3^a. *Baguette*

(de zymbalon). 4°. Sorte de halberde. 5°. *Heurtoir*. 6°. *Came* (du moulin à foulon). 7°. *Chevillote* (de dévidoir). 8°. Partie du métier à tisser. 9°. *Mentonnet* (de loquet). 10°. *Chien* (de fusil). 11°. *Epi de maïs*. 12°. *Tige de maïs restée sur place*. 13. *Trognon de chou*. 14°. *Pomme de pin*. 15°. *Pied de champignon*. 16°. *Petite fiole (d'eau-de-vie)*. 17°. *Marteau (Zygaena)*. 18°. *Membre viril*.

1°. (S. a.) Instrument de fier (de oțel s. de lemn cf. maiu), cu coadă de lemn (mai rar de fier întreg), cu care batem; spec. cu care batem cuiele, ca să intre, cu care coșagul își bate coasa, pietrarul sparge piatra (cf. fistău), ocnașul sarea, cu care furul bate fierul (H. II 30, 186, 207, cf. baroa), potcovarul, pantofarul, etc. cuiele, dogarul cercurile, clopotarul toaca, cu care zidarul sparge zidul s. taie cărămida (cf. H. 146, 186, 204), morarul ferecă roata morii (cf. H. XVII 17), etc. Cf. COSTINESCU, DAME, T. 87, 103, 153, PAMFILE, J. I. I. C. 117, 141, 186, id. CRAC, 25, SEZ. 149/10. LIUBA-IANA, M. 125, 126, PĂCALĂ, M. R. 468. Cu tăietoarea s. cu ciocanul și sparseră-o. CORESI, PS. 196. Ciocanul și lăul. HERODOT, 28. *Daric făcătoare pildă* [= medalie] de aur, cu ciocanul bătută. lb. 384. *O bătă cu ciocăne de plumb*. DOSOFTEIU, V. S. 85. *Ca trestia s'au socotit ciocănele*. BIRLIA (1688) 381b. *Cu ciocan de fier au adus galgăii de la ocnă, de la-o risipiți* [zidul]. LET. III 73/10. *Faurul... să-și desfășureze ciocăniul*. MINKIUL (1776) 120/1. *S'au cheltuit pe untelele... cele de săpat, adică pe săpă, și pe lupată, și pe ciocane*. IORGA, S. D. XII 216. *Puină dalta și lovină cu ciocanul, să răluie căile o bucată mare din piatră*. DRĂGHICI, R. 54/1. *Povestea-tă a ciocanului ce cade pe tău*. EMINESCU, P. 121. *Nu mai taie întră și Chirică pe apă, cu un ciocan, c'o dalță și c'o păreche de clești în mână*. CREANGĂ, P. 177/10. *Am trei coase nerăzute, Cu ciocan de foc bătute*. ALECSANDRI, P. P. 39/11. *Luați toaca de-a stânga, Ciocanele de-a dreapta, Și'n clopotniță urcați, Voi în toacă cu să-mi dați*. TEODORESCU, P. 42. *Lucrat din fierăc = martel, repossu*. DDRF. # Ciocanul făcătoare pildă nci un lucru nu sădărește. GOLESCU, ap. DDRF. *Tot țigamul își laudă ciocanul* (C. NEGRUZZI, 1 249) = fiecare își laudă opera sa s. lucrul său. *Azi mătășit de tufan, Măine coadă de ciocan*. ZANNE, P. I 12. (A II) *Între ciocan și nicovală: în mare strimtoare. Junele, văzându-se pus între ciocan și nicovală, nu puteă face decât a îmbrăca hatna*. FILIMON, ap. TDRG. *A sta ciocan pe* (s. în COSTINESCU) *capul cuiva s. cuiva la cap* (PAMFILE, J. I) = a stăru cu mullă nerăbdare (într'una s. revenind mereu) pe lângă cineva pentru dobândirea unui lucru s. spre a-l înduplecă la ceva (COSTINESCU), a nu-i da cuivă pace (L.M.), a-i bate capul (cf. PAMFILE, J. I), a-l cicăli. *Rău ciocan la copul micu!* PAMFILE, J. I. *A sta ciocan* (s. *cioc*) = a sta dus pe gânduri, măhnit, indispus, cu capul lăsat pe piept (VAIDA), (depre vite) pătrunse de frig (com. CORBU), cf. gogă. (În funcțiune atributivă) *Înghețat ciocan* = tare, înghețat toacă, bocnă (Frătuții-vechi, în Bucov.) ION CR. V 152. || S pec. Unealtă de săpat în pământ pietros s. cu rădăcini, chilo-viță, chirlopian, ciocănc, cracopan, gheunciu, târnăcop, țiu, țerlociu (Cop. nov. jud. Arad). Com. ITTU. *Ciocan marvator* (= de emarcate — de sinsemnat, de sinfiert — arborii din pădure sau bușteni) s. silvie = unealtă în formă unei securi mici, cu mușchea ceva leșită (lungă) și toporiștea scurtă; pe mușche are un monogram s. alt semn, ca marcă; cu lășul se ciocleşte o aschie din tulpina arborelui care se marchează apoi cu mușche, cf. fier, bălta. Com. ITTU. *Ciocan numărător s. revolver* = roțila de fier, cu numere, pentru numerotarea trunchiurilor;

are în mijloc o coadă de lemn, Com. ITTU. *Ciocan-de-plută*, cu care se desprind lemnele care se opresc în cursul lor pe apă, cf. ciocot, ciocoroiu, țapina. Cf. PAMFILE, I. C. 104. *Ciocan de caldarâm* = epinçoir. PONTRIANI.

2°. (S. a.) P. a. anal. (Bucov.) Bucată de lemn fixată într'o coadă lungă, cu care se sfarmă bulgării, după grăpat. Cf. ION CR. V 152.

3°. S. a. (la plur.) *Ciocane* = cele două bețișoare cu care se lovesc coardele țambalei. Cf. H. II 120; cf. ciocănaș (I 1°), ciocănel.

4°. (Invechit, s. a.) O armă, un fel de bălta c. Cf. LB. [Eghiptenii] *aveă la cap coifuri... și sulță de corabi și ciocani* (= ciocane) mari. HERODOT, 388.

5°. (S. a. Brașov) Bucată de fier (în forma șarpelui) atârnată de poartă, în partea dinspre stradă, cu care se loveă în poarta încuiată, spre a da de știre celor dinăuntru că cineva cere să se deschidă. Cf. POLIZU, COSTINESCU.

6°. (S. a., la piună) *Ciocane s. labe* se numesc niște pene înfipte în fusul s. grindeului pe care-l vârtește roata de apă. DAME, T. 168. Cf. PĂCALĂ, M. R. 464, com. ITTU.

7°. (S. a., la plur.) *Ciocane* = fusele vârtel-niței. DAME, T. 140.

8°. (S. a., la plur.) *Ciocane* = brațele războiului. PAMFILE, I. C. 271.

9°. (S. a. Dâmbovița) Căpîțul ușii. Cf. DDRF, 10°. (S. a.) Cocosul puștii (Vișag, j. Cluj), Com. ITTU.

11°. (S. m.) Știulete de păpușoi cu boabele pe el (cf. DOINE, 286, nota), dar mai ales curățit de boabe, coccan, ciocălău (1°), drug, cotolan. L.M., TDRG., GOROVEI, CR., PAMFILE, J. I. I. C. 21, 429, PAMFILE-LUPESCU, CR., 25. *Vitele mușeu de foame, în bălătură, căci patele și ciocanii se isprăviseră*. SANDU-ALDEA, D. N. 233. *Fata se împiedică într'un maldăr de ciocani*. id. A. M. 138. *Leșic cu cenușă de ciocant*. GOROVEI, CR.

12°. (S. m.) Tulpina păpușoiului rămasă în pământ după cules, ciocălău (2°), hluț, hluțan, coccan, ciuclej, tulean. DAME, T. 63, COSTINESCU, JAHRESBER. IX 230, PAMFILE, J. I. com. AR. TOMIAC. *Sătenii cari... n'au putut profita de perioada secetăasă... a-și culege porumbul și tăia ciocanii*. GAZETA SĂTEANULUI, ap. TDRG.

13°. (S. m. Transilv., Munt.) Coccan de curechii (= varză), de pe care s'a tăiat căpătâna (Bouțariu). VICIU, GL.

14°. (S. m.) Cucuruz de brad. Cf. COD. SILV. 26.

15°. (S. m.) Tulpina bureților. CONV. LIT. XLIV, vol. II 130.

16°. (S. a.) Păhărel s. sticleuță cu gătuș strimt și lunguieț, din care se bea rachiu, servit și ca măsură. Cf. țoiu, țuică, țuiculiță. Cf. GRIGORIU-RIGO, M. 147, CIHAC, II 54, REV. CRIT. IV 142. *După ce, ca tot omul, un ciocan de rachiu trag, O țau pe jos la drum tute*. PANN, S. I 313. *După fiecare coacă, bolnavul trebuie să mai bea și un ciocan zdărată de țuică*. GRIGORIU-RIGO, M. 147. *De cum însă apucă de bea numai un ciocan de rachiu, își pierde mințile*. ISPESCU, ap. TDRG. *Se duce în bir, să-și stămpere șitea cu un ciocan de răchie*. CĂTANĂ, P. II 42. *Ciocan de hortică*. T. PAPAHAĞI, M.

17°. (S. m. lht.) Un fel de pește, cu capul lărgit în forma ciocanului (Zygaena malleus, germ. Hammerfisch). DICT.

18°. (S. m.) Membru viril. Cf. PAMFILE, J. II. [Plur. în unele sensuri ciocane, în altele ciocanii. | Și: (ad 11°, +coccan) ciocăni s. m. Trei grindele pe-un ciocan. DOINE, 286/1; —(reconstrucție) ciocăni s. m. = ciocan de păpușoi. POMPILIU, Bih. 1007;

(+ cincantin) ciocantin s. m. = păpușoiu (Udești, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. — (Cor.) ciocăna = numele unui danț de călțeri. Cf. PAMFILE, s. v. 56. | A d v e r b (formație incidentală): ciocănește = ca și când ar bate cu ciocanul. Cântă cucii măruțește, Măruțește, ciocănește, Neica calul potcovește. SEZ. I 287^{1/2}. | Colectiv-local: (ad 12^a) ciocăniare, ciocăniște s. f. = câmp de păpușoi de pe care s'a cules păpușoi și s'au tăiat bluanii, prșșitură de porumb, cf. ciocăliște, cucăiște, cucoloiște, mălăiște, mălăină, porumbiște, păpușoiște, tuleiște, puiste, tuliziște. Cf. CG. II-III 214, PAMFILE, A. 50, 51, 225, I. C. 31, H. VI 30, XII 117. Dacă vitele vor pasce vr'o două săptămâni prin ciocăniști... GAZETA SĂTEANULUI, ap. TDRG.]

— Din slav. (paleoslav. čekanj anaples rostratus, ligos, rus. čekanj «masse d'armes, poinçon», bulg. čuk(an), čekan «marteau», sârb. čokanj «Stumpf, Stengel, și cu sensul 16^a, rut. čokán, čukán «Keilhaue»), de unde și n.-ger. rökavoc, ung. csákány, csokány (și cu înțelesul 4^a), turc. čekan, idem. Cf. CIHAC, II 54, BERNEKER, SL. WB. 159, SZINNYEI, 259. În înțelesurile 11^a-12^a, confundat, ca și în bulgărește (čokan și kočan) și în sârbește (cf. DR. III 834), cu coccen (înțeles ca o formă metatezată). Cf. cioc, ciocac, coccen, ciocăni, ciocăncă, ciocănel, ciocănaș, ciocăneă. Cf. DR. III 380, 834.

CIOCANĂ s. f. (Cor.) v. ciocan.

CIOCANĂR s. m. v. ciocănaș.

CIOCANĂRIE s. f. v. ciocan.

CIOCĂNĂS s. a. și m. I. 1^a. Martelă, Baguette de tambour, Marteau de piano. 2^a. (Bot.) Capucine. Pied d'aloette. II. 1^a. Mineur (de saline). 2^a. Raboteur.

I. 1^a. (S. a.) Ciocan mic, ciocănel, Ciocănaș de zidar (H. IX 202), de potcovar (DDRF), de bățut coasa, etc. (JAHRESBER, XIX 47). Ciocănaș cu două borte, unde-l bagți? (Nasul). GOROVEI, C. 236, cf. SBIERA, P. 320/321. | Bățul cu care se bate toba (STAMATI, ap. TDRG.), ciocănel. | Spec. Bucată mică de lemn îmbrăcată în postav, care, atunci când apăsam pe clapa unui pian, se ridică și, căzând, bate ca un ciocan mic pe coarda întinsă. | (Anat.) Osul în formă de ciocan din urechea medie. TDRG.

2^a. (S. m. plur. Bot.) Ciocănași = conduceri. Doamnei (Tropaeolum majus), plantă ornamentală, care se răspândește tot mai mult pe la sate (Sălcia, jud. Turda), ciocănașei. BULET. GRĂD. BOT. V 69. | Ciocănaș = sarguci (Delphinium Ajacis) (Turda-nouă, jud. Turda). ib. 58.

II. I. (S. m.) Lucrător liber, care sparge cu ciocanul și scoate sare, în oțele de sare. (Cf. ciocăni 1^a). Au poruncă vodă să meargă Turcii cu salahori și cu ciocănași ocnai din Măglaș, să strice o parte de zidurile mănăstirilor. DIONISIE ECLESIASTICUL, 176/177. Erau înțeleși cu ciocănași, ca de-ucolo să pornească să răscole Ploiești. GHICA, S. 709.

2^a. Gonaciu (3^a), la vânătoare. H. XII 29. [S]: (ad II 1^a + ocnaj) ciocănaș s. m. DDRF. || Cu alt sufix: (ad II 1^a) ciocănar s. m. O băniță de sare... se plătește cu 10 parale, din cari 8 se dau ciocănarului și 2 sdrarului. I. IONESCU, P. 36.]

— Derivat ad I din ciocan, prin suf. dim. -aș și ad II din ciocăni, cu suf. nom. agent. -aș.

CIOCĂNĂȚEI s. m. (Bot.). Capucine (Tropaeolum majus). — (Bogdana, jud. Sălaj) Conducerea-Doamnei, ciocănaș (I 2) BULET. GRĂD. BOT. V 69.

— Derivat din ciocan, cu un suf. extras din numiri de plante ca bozâțel, cornățel etc.

CIOCĂNĂTOARE s. f. (Ornit.) v. ciocănitare.

CIOCĂNCĂ s. f. Croc, grappin, pic. — Par de lemn cu cârlig la capăt, cu care se împing lemnele plutitoare, cârlig, țâpou, hâuc, cioc, ciocoroiu, clasibocru, țâpușă, țapină. Com. ITTU. [Plur. -cance și -cânci id.]

— Pare a fi o contaminare între ciocăc¹ (2^a) și cance (cange, cu plur. cânci, cângi).

CIOCĂNDIE s. f. Jouet. — Jucărie (Bouțariu, I. Hațeg). VICIU, GL.

CIOCĂNEA s. f. (Ornit.) Bécasse (Scolopax rusticola) — Sitar. CIHAC, II 54. Cf. MARIAN, O. II 299, DOMBROWSKI, 328.

— Numele i s'a dat pasării de sigur după ciocul ei lung, deși formația cuvântului (de la ciocăni) nu e tocmai clară. Cf. și sârb. čoketa, idem (din ital. ciocchetta «bucșetel?»).

CIOCĂNEĂLĂ s. f. v. ciocăni.

CIOCĂNEL s. a. 1^a. Martelă, Baguette de tambour, Marteau de piano. 2^a. Poulte. 3^a. Petite fiole d'eau-de-vie. 4^a. Broderie des chemises de paysannes. 5^a. Danse paysanne.

1^a. Ciocan (1^a) mic, ciocănaș; spec. ciocan mic cu care se bate toba, toaca s. coasa (H. XVII 17), care lovește cordalele pianului, ale țambalului, care se întrebunțeară la împletirea găitanului, a ceaprazurilor (POLIZU) s. a. covoarelor, cu care lucrează fierarul (H. IV 157, XVI 11), etc. Ciocănelul MARDARIE, L. 358. Am un ciocănel cu două găurele (= Nasul). GOROVEI, C. 236. || De-a-ciocănelul e numele unui joc de copii. H. XVI 31.

2^a. (Tes.) Scripete, care ridică și lasă ștele. H. IX 124.

3^a. Păhărel s. sticlă (de rachiu). PONTBRIANT. Cf. ciocan (16^a), țuică, țuiculiță, țoiu.

4^a. Flori cusute pe pieptul iei țărănești (Săliște, Sibiu, com. A. BANCUI) s. dealungul mâncii, a un deget de lat (PĂCALĂ, M. R. 132), deosebite de alțițe (VICIU, GL.). Să-mi pui ciocănelele largi. VICIU, GL.

5^a. (Cor.) Nume de danț țărănesc. PAMFILE, J. II.

— Derivat din ciocan, prin suf. dim. -el.

CIOCĂNEȘTE adv. v. ciocan.

CIOCĂNI vb. IV^(a) 1^a. Donner des coups de marteau, marteler. 2^a. Frapper, choquer, heurter. Percuter. 3^a. Cognier, battre. 4^a. Trinquier. 5^a. Béqueter. Craqueter. 6^a. Gronder, importuner.

1^a. Trans. și absol. A lovi, a bate, a lucra ceva cu ciocanul (1^a), a sparge (pietree, sare) cu ciocanul (cf. ciocănaș I 1^a); p. ext. a bate cu alt obiect tare, făcând zgomot, cf. bocăni. DICT. La mănăni... când și când le trebuie... ciocăniile copile. ECONOMIA, 77. Iar pe marginea drumului, din când în când, da de pietrării care ciocănesc din zori de zi. SLAVICI, N. I 29. Ciocănește, bocănește. PĂSCULESCU, L. P. 54, cf. 27. || Fig. Bun ciocan te-a ciocănit, Că frumos te-a potrivit! PANN, P. V I 4.

2^a. P. anal. (trans. și absol.) A bate de repetate ori cu degetul într'un obiect, spre a-i agita conținutul s. spre a-l cercă cum sună; spec. la ușă s. fereastră, cerând intrare s. spre a atrage luarea aminte a celor dinăuntru (cf. bocăni, tocăni); (Med. pop.) a percută, a scușcila. Dacă barometrul cade, adică ciocăntind-l puțin cu vârful degetului. PĂSCULESCU, ap. TDRG. (Doctorul) mi-l ciocăni și pe față și pe

doz. URECHE, ap. id. *M'apropiatu de fereastră*, privind, și ciocăniți ușor cu două degete. DUNĂREANU, CH. 116. *Ciocăni în poartă*. ȘEZ. IX 70. *Caută pe care-i costă, tot ciocăniind cu degetul în cap pe fiecare [bostan] lb. II 61/12. Tine-ți bărbăteful bine, Că vine seara la mine Și ciocăne la fereastră*. MAT. FOLC 278. *La ușă se duce și n' ușa ciocăne și bocăne. El... întrebă: Cine ciocăne și bocăne la ușa mea?* ȘEZ. IV 155/12.

3°. Trans. și intrans. (construit cu la s. In) A lovi în ceva cu scopul de a sparge, s. In cineva spre a-i cauza dureri, a buchisi, a bate (LB.), cf. tocă. *Maș dește și el în noi, maș și noi în el, ciocănim și-i luăm din prânji câteva mi de șaltrapagi... și-i zgăturăm pe Turc, până-l făcurăm de strigă: amani JIPESCU, O. 139. L-a muștrat, l-a ocărți, ba chiar zice-se că l-a și ciocăni, dar de geaba PAMFILE, VĂZD. 54. Ia toporu', se închină leacului de trei ori, și se apură să ciocăne cu tăgu' toporului în câpșiere, peste muguri*. ȘEZ. IV 152/12.

4°. Trans. A lovi încetșor paharele (la masă), închinând în sănătatea cuiva, a ciocni (paharele). Cf. ciocănit.

5°. (Despre pasări, trans. și absol., construit uneori cu prep. în) A lovi mereu cu ciocul. cf. ciuguli; (despre barză) a cântăni (lovind într-una una de alta cele două părți ale ciocului ei), cf. tocă, tocăni. *Dușmanu', strănu' te ciocănești cap, ca ciurle*. JIPESCU, O. 126. *Când vin erbiști și ciocănesc la fereastră, arată vreme grea*. ȘEZ. I 152/12. *O zis Prea-Curata Că i-am furat taca, Și i-am dat vacă... Și o rață creasă, Cu aripelă păbăia, Și cloșul ciocăne*. [Moara]. GOROVEI, C. 230.

6°. Fig. (trans.) A certă mereu, a sta cu gura pe cineva, a plictici cu diferite cereri, a ciocăli, a pisă, tocă (cuivă la cap), tocăni. Cf. COSTINESCU, *În toate zitele îl ciocănesc, fără să-l pot face a ținejece cuv.* L.M. *După ce-l mai ciocăni muterea o toamnă, puse în gând să-i facă voia. DDRF. Ciocănesc capul cuiva = îi stau ciocan pe cap, îi bat capul. PAMFILE, C.*

[Pers. 3 sing. ind. și conj. prez. ciocănește și ciocăne. | Și: ciocăni vb. IV^a = a bate toaca (Straja Bucov.). Com. AR. TOMIAC. | Adjective: ciocănit (cu negativ neococănit), -ă = în care s'a bătut de repetate ori, care a fost lucrat s. tortit cu ciocanul; alterat prin dese loviri și prin uzare. Nu are un singur leu în fundul unei buzunar, măcar o monedă turcă, ciocăniată și scoasă din uz. C. PETRESCU, C. V. 129. *Fier ciocănit* = germ. Schmiedeseisen. BARGIANU; — ciocănit, -toare adj. = care ciocănește. | Abstracte: ciocănire s. f.; — ciocănit s. a. (Ad 4°) În sucul cobzei și vioarei, în ciocăniul paharilor și uracei nuntaiilor, trece această noapte a nuntii. ȘEZ. I 223/12. Am auzit un ciocănit ușor în fereastră. Copții se bucură auzind ciocăniul berzei; — ciocănitură (plur. -turi), s. f., ciocăneală (plur. -nele și -neli) = zgomot produs de lovitură de ciocan, de bătaia cu degetul, la ușa s. la fereastră, etc. Auzi la ușa din afară o mișc ciocănitură, ce părea a fi bătaie de om. GANE, ap. TDRG. Copții, auzind bonăntura și ciocăniura aceea, credeau într'adevăr că acolo se află tata lor, făcând lemne. SBIERA, P. 170/22. Făș-furmo... porni; când auzi o ciocănitură groznică. ISPIRESCU, L. 4/22.]

— Derivat din ciocan. Cf. ciocni.

CIOCĂNIȘTE s. f. v. ciocan.

CIOCĂNIȚĂ s. f. *Mulot*. — [Banat] Specie de soareci mari de câmp. H. XVIII 139. Cf. gherlan, chișoran.

CIOCĂNIȚOARE s. f. 1°. *Pic (Picus)*. 2°. *Oréelle*. 3°. *Mitroilleuse*.

1°. (Ornit.) Pasăre din ordinul agățătoarelor, cu ciocul drept, cu care bate în scoarța arborilor, spre a prinde insecte; ghionoaie, căță-rătoare, verdaie. Cf. MARIAN, O. I 73 s. u., LB., ECONOMIA, 201. GOROVEI, CR. H. IX 122. *În liniștea codrului, auzi apoi deslușit bătaia rară, răsunătoare, a unei ciocănițori nezdure, SADOVEANU, SĂM. V. 1005. Bate împrejurul cutbului ciocănițoarei. PAMFILE, COM. 61. Ciocănițoare outoare Scoate ochii cui e n' picioare. MARIAN, O. I 80. | Specii (cf. MARIAN, O. I 74 s. u., DOMBROWSKI, 320 s. u.); ciocănițoare-neagră s. -cu-cărpă s. -cuculată = *picus martius*; ciocănițoare-pestriță s. -roșe = *picus major*; ciocănițoare-pestriță-mijlocie = *picus medius*; ciocănițoare-pestriță-mică = *picus minor*; ciocănițoare-verde = *picus viridis*; ciocănițoare-sură s. vânăz s. -albăstrie = *picus canus*; ciocănițoare-galbenă = bărbătușul ciocănițoarei sure. Ciocănițoare-mică = scortșar.*

2°. Instrument care ciocănește (imitând ciocănițor berzei) «Brezaia însemnează un fel de ciocănițoare de lemn. H. II 286.

3°. Spec. (Pop.; numită astfel după răpăitul pe care îl face) Mitralieră.

[Plur. -toare, mai rar -tori. | Și: (ad 1°) ciocănițoare s. f. COSTINESCU, H. X 152, 187, XII 301.] — Substantiv verbal (derivat cu suf. -toare) din ciocăni. Cf. sard. (logudorez) *toccadordza*, idem (propriu 'toacătoare).

CIOCANTIN s. m. v. ciocan.

CIOCĂRĂPĂ s. f. (Bot.) v. eecaribă.

CIOCĂRĂPĂ s. a. *Gros os*. — (Sălție, Rășinari, Sibiu) Os mare, ciolan, hodolan. Cf. com. A. BANCUI, VICIU, GL., PĂCALĂ, M. R. 138.

— Pare a fi un derivat în -du din sârb. bulg. *čokur* (bulg. și *čokur, čokor*) snod în copac, cracă. Cf. ciocoroju.

CIOCĂRC s. a. (Țes.) v. ciocăre.

CIOCĂRIBĂ s. f. (Bot.) v. eecaribă.

CIOCĂRLĂN s. m. l. 1°. *Alouette huppée (Alouette cristata)*. 2°. *Alouette (mâle)*. II. 1°. *Homme hautain*.

2°. Danse paysanne. 3°. *Fauçille (Coronilla varia)*. I. (Ornit.) 1°. (Bucov.) Pasăre, ca o vrăbie mai mare, care nu se duce nici iarna de la noi și are un moț în vârful capului, din care cauză se mai numește și ciocărlan-cuculată s. moțal. MARIAN, O. I 334 s. u. Cf. ciocloiu, ciocluț.

2°. (În unele regiuni) Masculul ciocărliei. LEON MED. 85, MARIAN, O. I 334, ȘEZ. V 57/2. *Ciocărlanul și ciocărlia își fac cutbul lor în țarine, sub brazde, printră țarbă. TDRG. Și atunci numai taca un ciocărlan șchiop se vede viind, căi ce putea. CREANGĂ, A. 93/1. Vremea se va strică, dacă... ciocărlanții vor țărăi pe lângă casă, se vor țeb în fereastră sau vor țipă pe sus. PAMFILE, VĂZD. 6. *Ciocărlan cu pâlărie... DOINE, 131/12. [Despre] ednțul turbat [poporul] crede că stă de-asa-pă tăhurar vânturilor, la care numai ciocărlanul ajungând, pică morți și cântă, mănăcându-l, țurbează. H. IV 68. *Ciocărlan moțal Strigă noaptea 'n saț. [Puțul cu cumpănă]. TEODORESCU, P. P. 241b. Te-ai prins, ca ciocărlanul, în laf, se zice când vrei să scapi de cineva și nu poți. ZANNE, P. IX 588. A se cucuți, ca un ciocărlan = a se mândri, a se fuduli. id. ib. I 407. E ciocărlan (de beat) s. e beat cum e ciocărlanul (aluzie la zborul lui învârlit) = e beat rău. MARIAN, O. I 353. A prins ciocărlanul de coadă = s'a îmbătat. id. NA. 307. II. 1°. P. a n al. Om mândru, fudul. *De-aș pu-****

teu să-l zmulg de pene pe ciocărlanul ăst de proprietar nou! ALECSANDRI, T. 258.

2°. (Cor., prin asemănarea cu zborul săltat al pasării, cf. ciocărlie 2°) Un dans țărănesc. Cf. SEVASTOS, N. 281^{1/2}, H. V 434, PAMFILE, J. III, com. AR. TOMIAC.

3° (Bot., Mehedinți) Coroniste (PANTU, PL.), plantă cu floare deschisă, numită și turcaban (H. IX 436, cf. v 208, 279, IX 509).

[Femininul: (ad I 2°) ciocărlăniță s. f. (Bucov.). MARIAN, O. I 335.]

— Ca și *ciocărlie*, și probabil și sinonimul *ciocloiu*, cuvântul *ciocărlan* de origine onomatopeică, cf. sârb. *čokrljuga* (*čokrljuga*) *salouettes*, *čokrljak* «sturnus» (CIIAC, II 54), rut. *čokuriti*, *čokurdeli* «mălăud arborea și cristata», numiri care imită — ca și *chiuchiuroiu* — cântecul pasării. Cuvântul românesc ar putea fi împrumutat și cu it. *cioc(c)o* «beate (răspândit în multe regiuni din Italia), și el de origine onomatopeică, la care s'a adăugat elementul imitativ *ri*, care simbolizează o mișcare rotativă, o învârtire (cf. *sărliță*, engl. *whirl*, ital. *cirulo* «beats», cf. L. Spitzer, *Achivum romanicum* XII 160). Într-adevăr, *ciocărlanul*, din cauza zborului său învârtit, face impresia de beat. Onomatopasticul sârbesc *Čokrljan* este de origine românească (*Ciocărlan* este și la noi un nume de familie cunoscut, la început, probabil, poreclă, cf. sensul II 1°).

CIOCĂRLĂNIȚĂ s. f. (Ornit.) v. *ciocărlan*.

CIOCĂRLĂT † s. m. sing. (Comerc.) (Étoffe) *écariate*. — (Păstrat numai în cântece vechi) Stofă de culoare stacojie. Dar cu ce e îmbrăcat? — Cu șaleari de ciocărlă, Cum se poartă la 'mpărat. TEODORESCU, P. P. 640. Cf. MAT. FOLC. 1076, 1077. [Și: (Mold.) *șocărlăt* s. m. sing. ȘĂINEANU, D. U.; — *ciocărlăt* s. f. Cu șaleari de ciocărlăid (scris despărțit: *ciocărlă lată*). ALECSANDRI, P. P. 105₆.]

— Din ungh. *sakarlat* (= *Scharlach* (roșu), ital. *scarlatto* «stacojii»). ȘĂINEANU, D. U.

CIOCĂRLĂU s. a. 1°. *Colline, montagne*. 2°. *Manne d'osier*.

1°. Deal, munte. H. XVII 7. — Cf. *ciocacă*.

2°. Pătulaș de nuielă împletite, răzcolit pe o roată de car și lărgit din ce în ce. ION CR. V 374.

CIOCĂRLĂT s. m. (Ornit.). *Bêque-bois* (Sitta europaea). — Scorțar. CIIAC, II 54, MARIAN, O. II 153. — Cf. *ciocă*, *ciocărlie*, *ciocărlan*.

CIOCĂRLIE s. f. I. 1°. *Alouette* (*Alauda*). 2°. Air populaire imitant le chant de l'alouette (sur le violon et surtout la flûte de Pan). Danse paysanne.

1°. (Ornit.) Pasăre cântătoare, de mai multe soiuri (cf. și *ciocloiu*, *chiuchiuroiu*). Cea mai cunoscută e *Alauda arvensis* care, cum se desprindăvăreață, începe să cânte, înălțându-se foarte sus în văzduh, cu un zbor săltat, făcând impresia că pasărea se învârtăște în aer. Se mai numește și *ciocărlie-de-câmp* s. -de-țarină s. -de-vânt. | Alt soi, care petrece mai mult prin păduri și munți, se numește, în Bucov., *ciocărlie-de-munte* s. -de-pădure s. -mică s. -fucătoare (*Otocoris alpestris* s. *penicillata* s. *alauda arborea*). Cf. MARIAN, O. I 334 și u., LB., DDRF., DOMBROWSKI, 317-8. | Alte specii: *ciocărlie-cuculată* s. -moțată. | În unele părți, *ciocărlie* se numește numai femela acestor specii de pasări, al căror bărbătuș se numește *ciocărlan*. DICT., ȘEZ. V 57₆, MARIAN, O. I 334, PAMFILE, CER. 42 s. u. | Ea cântă dulce, ca *ciocărlia*. ALECSANDRI, P. I 20. Pe ceruri limpezi... plutește-o ciocărlie. EMI-

NESCU, P. 189. Duce-v'ăști învârtindu-vă, ca *ciocărlia*! CREANGĂ, A. 115_{1/2}. Dacă țarna stă *ciocărlia* pe câmp, pitulată la pământ, va fi moină. PAMFILE, VĂZD. 65. Când *ciocărlie* cântă trămaș, are să bată edni. ȘEZ. IV 119. *Ciocărlia* când va cântă și se va sul mult în sus, se vorbește că oamenii sigur vor țegi la araf. H. III 16. Cântă și măfele turbă, când mânăncă *ciocărlie* moarte, core, în zborul lor, urcându-se până la edntul cel rău și turbat, turbă și ele și mor, căzând pe pământ. ȘEZ. III 205_{1/2}. *Ciocărlia* se dă peste cap. TEODORESCU, P. P. 380. † *Ciocărlia* ne prevestește primăvara și răndunica țara: fetele de copile fac bucuria părinților. ZANNE, P. IX 588.

2°. Cântec imitând (prin note prelungi și ascuțite, de vioară și mai ales de naiu) cântecul *ciocărliei*. | (Cor.) (P. anal. cu zborul săltat al pasării, cf. *ciocărlan* II 2°, sau după numele cântecului cel însoțite) Numele unui dans țărănesc. Cf. SEVASTOS, N. 281_{1/2}, H. X 87, 436, PAMFILE, J. III, ION CR. I 155, PĂRVEȘCU, H. 12.

[Diminutiv: *ciocărliaș* s. f. (Ad I 1°) Nu ești... nici porumbiță, Nici mierță, nici *ciocărliaș*. MAT. FOLC. I 310. | Masculul: *ciocărlou* s. m. MARIAN, O. I 334 și *ciocărlan* s. m. s. v.]

— Pentru etimologie, cf. *ciocărlan*. *Ciocărlie* este, probabil, un adjectiv substantivat. La început se va fi zis *pasăre ciocărlie* = pasăre cu zborul învârtit, beată.

CIOCĂRLIE s. f. 1°. Partie du gouvernail du radeau. 2°. Cep de la charrue.

1°. (La plută) Nuiă cu gânj la un capăt, pe care plutăși o anină în culele de cărămă, spre a opri plută (ȘEZ. II 23_{1/2}), i apă, țin chiu de legat plută la mai (ib. III 16_{1/2}, v 57_{1/2}). Cf. CIU-PALĂ, PL.

2°. (Țara-Oltului, în Transilv.) Ciuil gros de lemn ce se bagă printre craci plugului, ca să prindă potângul care leagă plugul de dricul dinainte, popă, cf. *ciocălteu*. ȚARA OLTULUI, III, n-rele 17-8. Cf. BREBENEL, GR., H. XVII 425, 445.

— Pare a fi derivat — cu același sufix ca în *codărlă* din *coadă* (cf. DR. III 832) — din *ciocă*.

CIOCĂRLIE s. f. *Cep de vigne*. — Viță de vie tăiată și pusă în pământ spre a prinde rădăcină. ȘĂINEANU, D. U., cf. H. XII 169; cf. Butaș.

— Din sârb. *čokrlja* «viță».

CIOCĂRLIȚĂ s. f. (Ornit.) }
CIOCĂRLIOU s. m. (Ornit.) } v. *ciocărlie*.

CIOCĂRT s. m. (Bot.) }
CIOCĂRTAȘ s. m. }
CIOCĂRTĂURI s. f. plur. } v. *ciopărti*.
CIOCĂRTĂU s. m. (Bot.) }

CIOCĂRTĂU s. a. v. *ciocăltău*.

CIOCĂRTI vb. IV^a v. *ciopărti*.

CIOCĂU s. a. *Cadaave*. — (Banat) Slăvr. H. XVIII 145. — Cf. *ciocă*.

CIOC-BOC interj. v. *cioc*.

CIOC (-CIOA)! interj. v. *cioc*.

CIOCE s. m. v. *cioc*.

CIOCEAN s. m. v. *ciocan*.

CIOC-GRÓS s. m. (Ornit.) v. *cioc* și *bot-gros*.

CIOCHEIE s. f. v. *cioclie*.

CIOCHELCEIE s. f. Sorte de mets. — Un fel mâncare (nedefinită). H. XVIII 26. Cf. cio c a l t a u.

CIOCHIE s. f. 1°. *Utinet. Tête de la chaise à tailler.* 2°. Partie du chariot, de la charrue, du métier à tisser. 3°. Morceau d'agneau ou de brebis rôtii à la broche. 4°. Arçon.

1°. (Dog.) Ciocan de lemn care servește la pusul cercurilor la bute (Buzău. Com. ȘT. POPESCU), numit și bățic, păpușă (DAME. T. 87, fig. 12); cf. maiu. | Capul căpățâna, clobanțul, ciocul, broasca, ceacăia) părții mobile, în formă de ciocan mare, a căunoaiei dogarului.

2°. *Ciochie*, pl. *ciocții* = parte a căruții (H. XI 283, 350). Colțurile ridicate ale scaunului dinapoi se numesc în Oltenia *ciocheț*. DAME. T. 9 | *Ciochia* = parte a plugului. H. II 117. | Caraftele vatalelor. SĂINEANU, D. U.

3°. BUCATĂ din miel s. din oaie care se gătește frigându-se pe *frigarea de ciochie*. Cf. PĂCALĂ, M. R. 115, 403 (fig. 3).

4°. (Mehedinți) Partea dinainte și dinapoi a unei șele țărănești. N. REV. R. XIV 345. Cf. ciochină.

[ȘI: *ciochele* s. f.; — *cechie* s. f. = briceag. BUCATA. R. V.]

— Pentru etimologie, cf. pe de o parte *ceacdie* (care este bulg. *čekijsa* sbriceags), pe de alta *ciocă* și *ciocină*.

CIOCHINĂ s. f. 1°. *Trousseauin. Courrote du porte-manteau, trousses.* 3°. *Crochet de montagnard.* 3°. *Chevillle du pied.*

1°. Capătul dindărăt al șelei (având uneori forma unei furci) de care se poate atârna traisă, dăsağı, cântaru, etc. cf. o b l a n c (cf. DAME, T. 50, GIUGLEA-VĂLSAN, R. S.), nasturele șelei (Mehedinți), com. STRĂMBULESCU), bot de șea căzacoasă (GHIRITESCU, GR.); p. r e s t r. curelușă dinapoi șelei (COSTINESCU, ȘIO., TDRG.); p. a n a l. curea la harnașament în oștire (PAMFILE, C. T.). *Ciochina, 15 bani* una (a. 1791) ap. ȘIO. *Pe calul cel tădresce la ciochine legând...* STAMATI, ib. *Puse două pistoale la brâu și alte două la ciochina șelei.* FILIMON, C. II 646. *Ai să-ți rupi ciochinele umblând, și tot n'ai să găsești slugă cum cauți d-ta.* CREANGĂ, P. 202^{1/2}. *Ei cărlanul și-l luă. La ciochine și-l legă, și cu robitul iar plecă.* ALECSANDRI, P. P. 88^{1/2}. *Și plecă din stână'n stână, Cu cōntaru la ciochină.* TEODORESCU, P. P. 514^b. *Căpățâna a că i-o luă, La tădchie-o atârnu:* Da c'o buză la ciochină și cu alta prin țărânu. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 115. *Cu dsağı cu păine și cu ploca la ciochină.* MAT. FOLC. I 371. # *Dobândă [= prindă] multă (s. mare C. NEGRUZZI, I 249) rupe ciochințele.* PANN, P. V. II 80. *A pune (s. a legă s. a atârna s. a spânzura) cevă la ciochină (s. la ciochine)* = a da uitării, a nu se mai ocupa de ceva, a părăsi cevă, (cf., cu același sens, germ. an den Nagel hängen). Cf. GOLESCU, ap. ZANNE, P. III 110-1. DITȚ. *Vamegul pusese cartea domnească la ciochină și nu creă să dea călugărașilor ce li se cădea.* ODOBESCU, I 437.

2°. Cărligul pe care-l poartă uneori țărani de la munte la brâu. DDRF., ȘIO., ZANNE, P. III 110. 3°. Osul rotund de la giezna piciorului. DDRF., ȘIO.

[Accentuat și (ad 1°) *ciocchină* (Buzău, com. ȘT. POPESCU. | ȘI: (ad 1°. Ban. cu rostire dialectală) *șocină* s. f. Aminte că - și aducerea De cea mică ploșculiță, Mică-i, Doamne, de nîmca, Cinci vedre și-o poluvină, Animată la șocină. ALEXICI, L. P. 34^{1/2}; — (Dobrogea) *ciocchină* s. f. *LEXICINA colului, Sub poala căstanului.* POP. ap. ȘIO. || Derivate: *cioclinar* s. a. = nasturele dindărătul șelei. DAME, T. 50, cf. TDRG.; —

(Mil.) *cioclinare* s. f. = curea de legat dăsağı și pachetașul [la ciochină]. PAMFILE, C. T.]

— Etimologia necunoscută. (Probabil. Înruțit cu *ciocă*. CIHAC II 54 propune etimologia serb.-cr. *čekijsun* +loquet, croc, combătând pe RÖSLER, care credeă că vine din turc. *čekijs* 'shavresac, etimologie primită și de ȘIO. și TDRG.).

CIOCHINĂR s. a. }
CIOCHINĂRE s. f. } v. *ciocchină*.

CIOCHITĂ s. f. (Ornit.) v. *ceacă*.

CIOCI s. m. 1°. *Toupet. Chignon.* 2°. *Chien.* 1°. (Plur. tant.) Chică (Bistra, în Transilv.). VICIU, GL.

2°. (Sing.) Căne de curte. H. V 416.

CIOCI s. m. plur. (Îmbrăc.) *Bas, chaussettes.* — (Transilv. și Muscel) Ciopari (Porumbacul-de-sus, com. V. STOICA, V. HANEȘ, T. O. 113) din materie de cioareci (H. IX 54) s. de pânură albă, lungi până la genuche, pe care în Munții Apuseni țărăncile li poartă în opinci (FRANCU-CANDREA, M. 23); în alte părți ei sânt scurți, fiind purtați mai cu seamă de copii (Avrig, com. V. STOICA), c a l Ț u n i de pânură (mai ales pentru copii mici. REV. CRIT. III 93). Cf. buș. *Numai unele, care-s măș cu stare, pun în picioare cioci sau strinchi.* V. HANEȘ, T. O. 18. || Fig. (În acest sens întrebuințat și singularul) *Cioce* s. m. = om copilăros, cu puțină judecată (propriu: care umblă încă tot cu cioci), cf. v i d u ț u. Cf. H. XVII 178. *Ciocea, mocea stă în cōdrare.* [Mărcinele]. PĂSCULESCU, L. P. [ȘI: *clonel* s. m. plur. (Avrig). Com. v. STOICA.]

— Din germ. *Soeken* sciorapi scurți. Cf. LB.

CIOCI vb. IV refl. *Se griser.* — A se chirchili. [Abstract: *ciocire* s. f. = chercheire, îmbrătare (Măgurele, în Teleorman). Com. OLMAZU.]

CIOCIOL vb. IV. *Siffler* (en parlant du merle). — A fluera. *Mierla ciocioe.* H. IX 123. — Onomatopoe.

CIOCIOL vb. IV a v. *ciocului*.

CIOCIU s. m. v. *ciocan*.

CIOCLĂȘ s. m. v. *ciocăli* și *cioclu*.

CIOCLĂȘ s. m. *Tige sèche de maïs, restée sur place.* — Partea din tulpina păpușoiului, care rămâne în pământ, după ce ai tăiat-o cu secura s. cu seceera, cio c a l Ț u. CREANGĂ, GL., com. MARIAN, id. O. I 314, BĂRCIANU, (Straja, Bucov.) com. AR. TOMIAC, H. XII 286, 355. [ȘI: *ciocleș* s. m. = știulete de porumb de pe care s'au desfacut boabele. WEIGAND, B. B. 97; *ciuelj* s. m. DAME, T. 63, (singularul *ciucleag* în glosarul la DAME, T. 6 construit greșit din plur. *ciuclegi* = *ciucleji*), PAMFILE, A. 224; *cioclej* (PAMFILE, A. 224), *ciolj* (H. XII 286) s. m. | Diminutiv: *cioclejiș* = *ciocleji* mic; (Ornit., Bucov.) pasărea împărțuș (Troglodytes parvulus), numită astel, fiindcă poartă prin ciocele. Cf. MARIAN, O. I 304, 313.]

— Și sufixul -ej (cf. *gătej*) și tulpina *čukl-* (cf. slov. *čuklja* membru tăiat, *čuklja* vschlođa) sânt slave, deși un **ciocleș* nu se poate atesta în limbile slave cu care am fost în contact. Cf. și cio c a l Ț u, cioclud.

CIOCLEJEL s. m. }
CIOCLEȘ s. m. } v. *cioclej*.

CIOCLETE s. m. (Ornit.) *Motteau.* — Vrăbje (Clopotiva, în Hațeg). VICIU, GL. — Cf. *cioclejel* și vrăbete.

CIOCLI vb. IV^a v. cioclu.

CIOCLOÁVĂ s. f. v. cioclovină.

CIOCLÓD s. a. *Trogon de pomme; tige de mats.* — (Transilv., Ban.) Cœcan (Ardeal. ION CR. VI 127) de măr (Boutari, Hațeg, VICIU, GL.) s. de porumb curățat de boabe (Oravița, com. COCA), **CIOCAN** (Timisoara, A. COSMA), **CIOCĂLĂ** u. *Mere încă a mîncat, dar a înghițit și ciocloadele, și nimica n'a lăpdat jos.* CĂTANĂ, P. II 117. [Ș]: **cioclod** s. a. VICIU, GL.]

— Pare a fi o contaminare între cele două sinonime **ciocle** și **glod** (3^a).

CIOCLÓIU (Ornit.) = **ciocărlie** (Giulești, în Maramureș, Treșlia, Hidalmăș, unde **ciocărlie** e necunoscut). T. PAPAHAĞI, M. VICIU, GL. [Ș]: **ciocloiu** s. m. = **ciocărlie** (Gărbău, VICIU, GL.); **ciocărlan** (Lăpuș, MARIAN, O. I 335). Că-i un **ciocoiu** De prin ganoiu. MARIAN, NU. 664/1.]

— Pentru etimologie, cf. **ciocărlie**.

CIOCLÓNT s. a. *Bea.* — Cloc. N. DRĂGANU, DR. II 900.

— Contaminare din **cioc** + **clonț**. DR. II 900.

CIOCLOVINĂ s. f. Terme de mépris appliqué à un homme rogue. — Nume de dispreț dat celor aroganți s. celor ce sfac pe boierii, adică sînt îngâmfați față de subalterni și abuzează de situația lor; p. ext. parvenit (LUNGIANU, CL. 230). *De-acum te fîne S'amețezi bine Pe cioclovine și pe bonfuri.* ALECSANDRI, T. 921. *Subprefectul..., notarul..., președintele..., procurorul..., proprietarul Negradului...* cu toți **ciocoi** și **cioclovine** lor. N. XENOPOL, ap. TDRG. În vremea asta **cioclovină** (= fiul proprietarului) se pîrpoled pe jăratice s'o vadă [pe Anuța]. VLAHUȚA, ib. [Ș]: **ciocloavă** s. f. *Inebunesc pe bărbuți și pe pîrinții lor, boieri, boierinași, negustori, ciocloave.* JIPESCU, O. 45, cf. 59—60.]

— Face impresia unui cuvînt, care la origine avăa alt înțeles (cf. bulg. *šulovka*, un fel de bufniță) și, numai după ce a fost întrebunțat ca termen de baljocură, a fost apropiat, ca sens și formă, de **ciocoiu** sau **cioclu** (2^a).

CIOCLU s. m. 1^a. *Infirmier ou enfouisseur de pestiférés, corbeau; croque-mort; fossoyeur.* 2^a. *Dur, sans pitié.* 3^a. *Homme rougouri.* 4^a. *Nécrophore* (Necrophorus). — (În Țara veche).

1^a. Odinioară, **cioclii** erau persoane orînduite pentru îngrijirea și mai ales pentru cărarea ciurmașilor la groapă (cf. LET. III 193^a, COSTINESCU, POLIZU, etc.); p. gener. (azi, numai cu acest sens) cel care are ca meserie transportarea morților la groapă, însoțind dricul; p. restr. (în Bucov. și în Mold.), cel ce sapă groapa mortului, gropnicer (MARIAN, I. 319/11), gropar, îngropător. *Pre un mort îl ducea cioclii, să-l îngroape.* DOSOFTEIU, Y. S. 126^a. *Căjiți locuță doala (ciuma), și scoteți la câmp, orînduind [în anul 1736] și o breaslă pentru căutarea bolnavilor, care le zic ciocli.* LET. III 193^a. *Jordachi croitoru', vîtaș de ciocli (a. 1762).* URICARIU, X 75/1^a. *Cioclii în târgul Pietrii, ib. VII 276.* *Podul ciocliilor, ib. XXII 115/1^a.* *Cioclii, coborînd pe moartă, începură a săpa groapa.* C. NEGRUZZI, I 32. *Un Țigan se duse la praznicul unui Român, unde servise și de cioclu.* ŒZ. III 135/1^a.

2^a. Fig. Om (rău, hain și fără îndurare) care provoacă distrugerea morală s. materială a cuiu ori sfîrșitul unui lucru; s. p. c. slujbaş lacom și mîncător al satului, **cioclaș** (RĂDULESCU-CODIN, L.). *Ziceau cărmutorii că l-au mîncat goarecii, și porumbul eră mîncat de cioclii satului.* RĂDULESCU-CODIN, L. 105.

3^a. (Bistrița, în Transilv.) Om mic și pipernicit. *Numa ce-i un cioclu de bărbat.* Com. C. REBREANU.

4^a. (Entom., savant) insecta *Necrophorus*. BARCHIANU.

[Nomen agentis: **cioclaș** s. m. (Ad 2^a, învechit) = consilier comunal care încasă ludea, adică darea pe lux. RĂDULESCU-CODIN, I. *Cioclașii satului nu știu încotră s'o mai dea.* id. ib. | Ver b (neobincuit): **ciocli** vb. IV^a trans. = a căra morți; ↑ a îngrijii de îngroparea ciurmașilor s. altor fel de morți. COSTINESCU, cf. PONTBRIANT.]

— Din bulg. (dial.) *čokla*, idem. — Cf. **cioclață**.

CIOCLÚT s. m. (Ornit.) = **ciocărlan**. (Sălagiu) VAIDA. — Cf. **ciocărlie**, **ciocloiu**.

CIOCMĂGI vb. IV^a | v. ciocmăni.

CIOCMĂNEALĂ s. f. | v. ciocmăni.

CIOCMĂNI vb. IV^a. *Quereller, gronder. Se quereller. Se disputer, se chamailler.* — Trans. A certă pe cinevă, a ciocli. a-i bate cuiuă capul, a ciocăni (6^a). *După ce-l mai ciocmăni muretea [pe bărbat] o toamnă, puse în gînd să-i facă voia.* IPIRESCU, L. 333/1^a. || Refl. (cu înțeles reciproc) A se certă. *DICT. E. dar erau certăți; se ciocmăniseră din niște vorbe.* I. A. BASARABESCU, CONV. LIT. XLIII 392. || Intrans. (familiar) A discută cu zgomot și cu vorbe ofensatoare. *ȘAI-NEANU, D. U. [Ș]: ciocmăni vb. IV^a, BARCHIANU, (ad 2^a) Nu eă mai ciocmăniși surda!* JIPESCU, O. 44. — (+ **ciomăgi**) **ciocmăgi** vb. IV^a = a bate. *Cînd îi ciocmăgi, cînd îi ciocli.* IPIRESCU, L. 333. || A abstracte: **ciocmănies** f., **ciocmăneală** s. f. *DICT.* — Cf. **cioceni**, **ciocăni**, **ciocăni**, **ciocăni**.

CIOCNĂ s. f. v. ciocni.

CIOCNĂȘ s. m. v. ciocnaș.

CIOCNEALĂ s. f. v. ciocni.

CIOCNI vb. IV^a 1^a. (Se) *choquer*, (se) *cogner*, (se) *heurter*. 2^a. *Choquer* (les œufs de Pâques). 3^a. *Choquer* (les verres), *trinquer*, 4^a. *Fêler*. 5^a. *Frapper, heurter* (la porte). 6^a. *Cogner, rosser*. (Se) *tamponner*. 8^a. *S'entrechoquer*; eu ventr *auz mains*. *Se heurter, s'opposer*. 9^a. *Se griser*. 10^a. *Béqueter*.

1^a. Trans. și absol. A lovi (cu ceva tare s. în ceva ori de ceva tare) producînd zgomot. *Coaknă = concutio.* ANON. CAR. *Polobocul ajunse la margine, adus fiind de talazurile Dunării și-l ciocni de busteanul pe care tot apa îl duse la margine.* IPIRESCU, L. 354/1^a. | Refl. A se lovi, a se izbi în ceva tare s. (despre două obiecte) unul într-altul, producînd un zgomot. *Icoana cînd s'a ciocni cu peretele, nu este semn bun.* ŒZ. III 44/1^a. *Dacă se ciocneac sîtă.* GOROVEI, CR.

2^a. Spec. (Obiceie de Paște) Trans. A lovi cu un ou roșu în oul ținut în mîna de altul (care persoană se arată în prep. cu), spre a-l răgi. *Semrîndița a ciocni o multime de ouă roșii cu mine.* CREANGĂ, A. 33/1^a. *În ziua de Paști, cînd ciocnește oule bărbatul cu femeia, a[1] cut nu se vea strîc [= sparge], acela va trăi mai mult.* ŒZ. I 128/1^a.

3^a. Spec. (Trans. și absol.) A lovi încețigor paharele (la masă, la petrecere), închinînd în sănătatea cuiu; cf. închină. Cf. COSTINESCU, *Tinde paharul, ca să ciocnească.* C. NEGRUZZI, III 207/1^a. *Să ciocnim cîteva pahare.* ALECSANDRI, T. 841. (P. ext.) *Și benchetueze și se veseleşe, Plocește ciocneac, Vesel chiuac.* id. ib. 66^b /1^a.

4^a. Spec. (Despre obiecte fragile) A lovi (din neabgare de seamă) astfel încît obiectul rămîne

crăpat s. plesnit, a sparge (LB.), însă nu de tot s. In bucată, ci producând obiectului numai o crăpătură, o plesnitură, a plesni, a făcni (mai ales la part.). *Am ciocnit un pahar, o farfurie, un ou.* Com. POPOVICI. *Oala asta e ciocnită* = sună a vas spart.

5^a. Spec. (Rar) Intrans. A ciocni, a bate la ușa. DDRF.

6^a. Trans., fig. (Complementul e omul) A lovi cu ceva tare (de repezițe ori, spre a produce o durere, a bate pe cineva (dându-i în cap s. peste degete etc.) LB., BUD P. P.

7^a. Spec. (Refi., despre două trenuri, automobile și ori-ce vehicule care vin din direcții opuse) A se lovi unul într'altul producându-se o coliziune (puternică). *Îi eră teamă să nu deranjeze sau să nu se ciocnească trenul.* SANDU, SĂM. V. 446.

8^a. Spec. (Refi., despre arme care se lovesc a. despre ființe care se lupă îndându-se una într'alta, p. ext. despre două armate s. partide adverse în lupă) A se lupta unul într'altul, a se angaja la bătaie s. la luptă, a începe bătaia. *Armatele au început să se ciocnească.* LM. *Berbecii se bat, ciocnindu-se înfricoșat frunte în frunte.* Id. *Palotele albe ciocnindu-se 'n loviri.* *Dau foc.* ALECSANDRI, P. III 227. | (Despre oameni) A începe o. artă, a se încalera, a se răzământă, a se lovi reciproc cu sudalme. NOVACOVICI, C. B. 17. | Fig. (Despre interese, păreri, despre două s. mai multe date, etc.) A fi s. a veni în coliziune s. în contradicție, a se bate cap în cap; cf. a se împoșnică. *Acest dat [-această dată]... se ciocnește cu o altă indicațiune de tot obscură.* HADEU, I. C. 11/12. *Interesele acestor oameni se ciocnesc între ele = sânt opuse.*

9^a. Refi. (Mai mult în glumă) A se îmbătă. POLIZU, ZANNE, P. II 524.

10^a. (În parte prin apropiere de cuvântul cioc; despre pasări) A lovi de repezițe ori cu ciocul în ceva (LB., cf. a ciugui); spec. a da cu ciocul în coaja oului spre a-l sparge. Trans. [Puii] *ciocnesc găscile ouălor.* ECONOMIA, 105. *Cioarile zbură la ei [la măgar] pre spate, și fi ciocnesc rana.* TICHINDEAL, F. 107. *Țigănuț mai lăutase gădul, ca o barză când e gata să ciocnească lăcusta.* VISARION, FL. 129. *Cu ciocul s'o ciocnești.* *Din somn s'o trezești.* SEZ. IV 21/2. (Intrans.; construit cu prep. în) *Vulturăoacă veni la copii și cu piticul începa a ciocni în pieptul copilului.* ISPIRESCU, L. 390/21. | (Absolut) *Puii ciocnesc = sparg cu ciocul găscile ouălor.* LM. | (Refi. neobscinuit) A se dragosti stând cioc în cioc (= germ. esich schinbels). BĂRCIANU.

[Și: ciocni vb. IV^a. (Ad 3^a) *S'abătura de n'arară într'o pămîț, mai vorbiră, mai ciocniră bîrdaca'*, mai uleca... și togma după câteva închinări se n'otără.] JIPESCU, O. 12; — *ciocni vb. IV^a* (Ad 2^a) *Al ouă, să ciocnim amândoi?* BOCEANU, MEH. | A bstracte: *ciocnire s. f.* (Ad 1^a) *Împreunădu cuvintele [urării] cu sunet de telincă și cu ciocniri de fere de plug...* ALECSANDRI, P. P. 102. *Fulgeră mi de scînteie dintr'a armelor ciocniri.* Id. P. II 16; (ad 7^a) *Coliziune, izbire.* *Auzt... glasul gondolierilor, care strigă ca să se vestească și să înălture vreo ciocnire.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 229; (ad 8^a) *Ciocnire între două armate.* Cf. PONTBRIANT. *Eră mat să vindă la ciocniri serioase și la pdrutele.* SBIERA, F. 231. *Liberățile exagerate... produc ciocniri între interesele comune și cele particulare.* GHICA, ap. TDRG.; — *ciocnit s. a.* (Ad 2^a) *Ciocnitul ouălor la Paști;* — *ciocnitor s. f.* (Ad 3^a) *În cărciumă se auzeau ciocnitori de pahare;* — *ciocneală s. f.* (cu plur. -nele și neli) (Ad 3^a). *Înălțurii (cârciumei) s'amețecă, val-văteje, ciocneli de pahare, bușeli de căldie, cu zbrăntățul oțoa al cobzarului.* DELAVRANCEA, S. 6; — (post-verbal, ad 2^a) *ciocnă = ciocnire. Se dau cu oule*

în ciocnă (Borșa, în Maramureș). T. PAPAHAĞI, M. | Ajective: *ciocnit* (cu negativul *neciocnit*), -ă (Ad 1^a) *Lovit; spec. lovit, atins de o boală (molipsitoare), infectat.* *Găsind vreuna (din oi) ciocnită de această primejtoasă boală.* INVĂȚĂTORUL COPILOR, ap. TDRG. *Ciocnit de atac = bolnav de atac (la începutul boalei), atacat (= fizic).* Com. POPOVICI; (ad 3^a) *Pahare ciocnite susd.* BARAC, A. 80; (ad 4^a) *Crăpat, țicnit; fig. care nu e în toate mințile, nebun* (ZANNE, P. II 524). DICT. *Tu mergi cu întrebările pe neșfârșite.* *Da ciocnit mai ești!* BODNĂRESCU, ap. TDRG.; (ad 9^a) *Chirehilit, pilit, amețit de vin* (ZANNE, P. II 524). *Ciocnit de vin.* BĂRCIANU; — *ciocnitor, -oară = care ciocnește.* (După PONTBRIANT și ca substantiv feminin, cu sensul de epie, grimpează — probabil prin confundare cu ciocnitoare = și scasse-noisettes.)

— *Din slav.* (rus. *čokniti* *echoquer* contre qch. de sonnante, CIHAC, II 54-5, bulg. *čuknavam* 'da u lovitură lovesc puțin, cf. și bulg. *čukam* *ciocnesc paharele*, sârb. *čuknuti* *beats*).

CIOCNIȚOARE s. f. }
CIOCNIȚURĂ s. f. } v. ciocni.

CIOCO interj. v. cioc.

CIOCOĂICĂ s. f. }
CIOCOAZE s. f. plur. } v. ciocolu.

CIOCODĂN s. m. Nom de chien. — Nume de câine ciobănesc. II, XI 276.

CIOCODNIȚĂ s. f. v. ciocnițină.

CIOCFLEĂNDURĂ s. f. }
CIOCŌI vb. IV^a } v. ciocoin'.
CIOCŌIȘ s. m. }
CIOCŌIȘTE, -IĂSCĂ adj. }
CIOCŌIȘTE adv. }
CIOCŌIME s. f. }
CIOCŌINIC, -Ă † adj., subst. } v. ciocolu'.
CIOCŌINICI vb. IV^a }
CIOCŌINICIE s. f. }
CIOCŌISM s. a. }

CIOCŌIU s. m. I. *Choucas* (măle). II. 1^a. *Domestique, valet, page. Plat valet.* 2^a. *Parvenu; citadin, bourgeois, monsieur; tyran.* 3^a. *Membre du parti conservateur.*

I. (Ornit., rar) *Masculul pasării ciocnă.* POLIZU; o specie de corb (LM., SĂINEANU, D. U.)

II. Fig. (În România veche, pătrunzând în vremea din urmă și în provinciile nouă).

1^a. (Mold. și Bucovina veche) *Servitor domnesc (care ținea, la Curte, papuci și meșii boierilor.* TEODORESCU, P. P. 51 nota), slugă (BRĂDESCU, M.) *boierească* (COSTINOTA), fecior din casă (care însoțea pe Domn la primărie pe jos sau în trăsură, stând în acest din urmă caz îndărătul trăsurii LM.), cf. fecior (boiere), Iacheu, valet. *Așă merg, fără ciocoi, La teatru, amândoi.* DONICI, ap. TDRG. *Banu-s surd...*, dar nici ciocoiul nimerău. ALECSANDRI, T. 1389. *Feciorul, un ciocoiu fină, în frac și mânuci albe de bumbac, mi deschide ușa.* V. A. URECHE, ap. TDRG. *Antă dragă!* — *strigă ciocoiul lui Vasiliță...* — *cucogașul nostru a nebun.* CONTEMPORANUL IV 306. *Mergi, măi ciocoiule, de-i trage vro câteva cu biciul ăsta...* *Ciocoiul s'au coborât din rădnoș și au prins să îmbălescă pe bietul Țigan.* SBIERA, P. 288. *Căi să nu-i doș, Căi la comișci, Arme la-ormășci, Papuci la ciocoi.* TEODORESCU, P. P. 51b # *Banul e ciocoiu la uși mește.* PANN, P. V. III 28. | (Prin asemă-

nare fonetică cu cuvântul *jocheu*, cele două cuvinte au ajuns une-ciri să se confunde) *Un drăcugor mîltel și frumuseț ce împlinesc slujba de jochei (ciocoiu) pregăti toate cele trebuitoare*. C. NEGRUZZI, C. I 88, cf. 298. || Fig. Slugoiu linguşilor, om slugarnic (COSTINESCU), servil, smerit cu cei mari și trufaș cu cei mici (ȘAINEANU, D. U.). *Pre ciocoiu' care te laudă cu mîncîniuni, și hrănești*. MĂRGĂRITARE (1691) ap. TDRG. *Vedea mîncînoșii și ciocoi suindu-se și pogorîndu-se în casa bogatului*, id. ib.

2°. (De-oare-ce Domnii, în epoca fanariotă, adesea recompensau pe servitorii lor, mai ales de neam strein, acordându-le funcțiuni boierești și de-oare-ce mulți servitori boierești ajunseră cu timpul arendași și în urmă chiar proprietari de moșii, ciocoiu ajunse să însemneze) Boier ridicat din curând (COSTINESCU), nou-boierit, om înstărit de curând s. m. = pe cale necinstită, par venit. (Pentru boierii de neam, ciocoiu rămase deci un termen de dispreț), căci însemnă un parvenit, o ființă la care ie se uitau de sus în jos; pentru țărani însă ciocoiu se confundă une-ori cu) Arendaș de moșie (de neam strein, mai ales grec), ↑ funcționari (particulari ai boierilor BRAESCU, M., ori și publici, dar mai ales streini, cu deosebire) ↑ percepători (HEM.), ↑ slujitori înscăinați cu străngerea birurilor (cf. ciocoi tniță), epistați (LM.); p. gener. albaștrime, oricine nu e din rândul țărănilor și e îmbrăcat nemțește, domn, boier. (De-oare-ce acești venetici fără legături cu țara și ajunși pe căi lăturale la boierie se arătau trufași și cruzi cu populația țării, ciocoiu ajunse să însemneze cu vremea) Asupritor, tiran, împilător, om care trăiește cu înșelătorii și cu meșteșuguri hoțogeli, pe spinarea sătenilor (II. IV 48). *Vândut-au toate fi-nuturile la cochî-rechi (= la mezat, la licitație) ciocoiilor*. LET. II 310/2. *Iar ciocoi n'au avut trecere în zîlce Măriei-sale*. id. II 416/2. *În zărele lui se îmbogățise ciocoi, că luă slujbele cu dări și cu mite de la Greci, iar boierii mazii nu aveau căutare și rămăsece la sărdăcie; și începuse a-i și boieri pre ciocoi*. id. II 458/2. *O vindedă acea slujbă (= șireți) de ciocoi* (a. 1786). IORGA, S. D. VIII 12. *Călcările și jafurile cădăru numai asupra ciocoiilor funcționari*. I. IONESCU, M. 249/2. *Astfel a domnit el șapte ani, și ajunse să tremure boierii cei răi și ciocoi*. GHICA, S. 7. *Jafurile boierilor și ale ciocoiilor... ajunse fără frîu*. id. ib. 6. *Lume de toată mîna, boieri mai mici, calengii, cocoanași, ciocot și slugi*. id. ib. 499. *Mișcarea Românilor... e dreptăți într'aceea că Ungurii erau ciocoi (= împilătorii) lor și le refuză naționalitatea*. id. A. 235. *Boierii și ciocoi* (numele unei drame de) ALECSANDRI. *Ololiu, ciocoiu bogate! Iei de-ai trece, din păcate, Să-ți arunc dot plonți în spate!* ALECSANDRI, P. I. 58. *S'o luă la picior până la curtea ciocoiului*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Ciocoiu prîbeag, adus de vînt, De ai cu tadul legămînt Să-și fim tot cănti, lovește-n noi!* COȘBUC, F. 31/2. *Iaca și codrul Grumăzeștilor, grija negustorilor și spaima ciocoiilor*. CREANGĂ, P. 119/2. *Frunză verde de negară, A iești Bujor în țară, Bate, prădă, nu omoară, Pe ciocoiți și bogă-n fiară*. ALECSANDRI, P. P. 156/2. *Decăt slugă la ciocoi, Mai bine cioban la oi!* ȘEZ. I 72/2. *Nu te încrede în ciocoi: Ciocoiul e ca răchita; de ce-l tai, de ce răsar*. C. NEGRUZZI, I 248. *Și a se băga la ciocoiu = a se învoi pe moșia boierească (pentru arături)*. Com. I. PAVELESCU. *Ciocoiu gulerat* = tipul

ciocoiului de la oraș. Cf. LM., ZANNE, P. IV 307. *Lătră, ciocoiu gulerat, Că eu așăzi n'am mîncat!* ALECSANDRI, ap. TDRG.

3°. ↑ Nume de batjocură dat în România veche membrilor partidului conservator. ȘAINEANU, D. U. [Și: (reconstruit din ciocoiu s. din forma masculină a lui ciocoi; prin jud. Buzău, f. am. și pop.) ciocoi s. m. = arendaș al moșiei satului, ciocoiu (2°). *Cară dîjma la al-de ciocoi*. Com. I. A. RĂDULESCU-POGONEANU. | Diminutiv: ciocoiță; (dial. ciocoiță) s. m. = ciocoiu mic (de stat s. ca rang). (Ad 1°) *De pe la moșii votajii, de la boierii ciocoițăii, Alergău toți ca turbații*. BELDIMAN, TR. 401; (ad 2°) *Acă străinu' ca străinu', dar cum sînt unii ciocoițăii, cu moște petrețe, scările-ar sămînță! că mare urgie mai sînt pe lumea asta!* ALECSANDRI, T. I 49. *Iaca, un ciocoiță de la tribunal*. id. ib. 136. *Cînd I. Matu cade într-o Miercuri sau Vineri, ză de sec, nimine din popor nu-l petrec* [acest obicei], *fiindcă nu mîndăncă carne*. Ciocoiții înșă de la țară și petrec întotdeauna (Măstăcani, Cuvuriiu), ap. HEM. 1710/2. *Frunză verde barabotu, La moară la Doroboiu Mergu un car cu patru boi, Încăru cu popoiu, Iar în arma carului Ciocoișul satului, Cu nărușu' dracului*. SEVASTOS, P. P. 317/2. | Feminin: ciocoiță = soție de ciocoiu; femeie cu purtări de ciocoiu, parvenită, (desprețuitoare) boierozică, femeie fudulă, îngâmflată, «cu nasul pe sus». *Cum oiu duce pe ciocoița oasă, tîm străng cătra-fusele... și o apuc la săndătoane*. FILIMON, I. II 608. *Am să te fac ș'ajungi ciocoiță: oi să-ți calci pe inimă și să devii nevasta ciocoiului Lăpicescu*. ALECSANDRI, ap. TDRG. *Acum poți să deschizi ferestra. Să iașă mirosul de ciocoiță!* C. PETRESCU, I. II 103. *N'ay da o săvănăcă zăruvînd pe trei orăzence, nici pe șapte ciocoițe*. JIPESCU, ap. TDRG. *Eră sărac lipsit pămîntului, și ciocoița de fată nu se uită după un lăudroiu cu el*. ȘEZ. XII 37. | Verbe: ciocoi IV° refl. = a se face ciocoiu, a luă apucături de ciocoiu, a face pe ciocoiul, pe parvenitul, (desprețuitoare) a se boieri; a fi slugarnic, a se plecă, a se lingui. *Dar tu, Moșe! Invechit în zile rele, deprins a te ciocoi la toți Domnii, ai vîndut pre Drăpat*. C. NEGRUZZI, I 141. *Și Ardeleții noștri s'au ciocoi, dragușii de ei!* C. PETRESCU, I. II 214; (cu derivatele) ciocoiere s. f. PONTBRIANT; ciocoi, -ă adj. PONTBRIANT: = (ciocoinic) ciocoinic + s. f. = slugarnicie, linguișrie jocosă. *A pomeni toate bunătățile... cîte areă Domnul, nu mă lasă obiceiul istoriei, pentru ca să nu dau bănuială de colacite, care rămănește se cheamă ciocoinicie*. MAG. IST. IV 147/2. | Adjective: ciocoițesc, -iască = de ciocoiu s. ca ciocoi; fig. slugarnic, linguşitor, tărăitor. [Către țara românească:] *Vot de sînu-ți pînă de dor, Căt e el de hrînit, Și la tepe căzăcești, Și la căni flămînzii nemțești, Și la pîtașii turcești, Și la râme ciocoițești*. ALECSANDRI, P. P. 246/2. *Bătăie ciocoiască*. TEODORESCU, P. P. 340; s. p. c. (despre scriere întrebunțată în oficiu, în cancelarii, în birouri) afectat. *Slotă ciocoiască*. GHICA, S. 297: = ciocoinic, -ă ↑ adj. și subst. = ecurțanzul cel fără cinste, fără prețuire de sine, cel tărăitor. POGOR, HEN. 237. | Adverb: ciocoițește = ca un ciocoiu. DICT. | Collective: ciocoiime s. f. = ceata, tagma, colectivitatea ciocoiilor. DICT.; = ciocoiăze s. f. plur. = ciocoinie (Broșteni, în Suceava) CONV. LIT. XLIV 131. | Abstract: ciocoiism s. a. = purtare, sentiment, apucătură de ciocoiu; slugarnicie, servilism, linguşire slugarnică, nedemnităte. *Ne lăsuu, spre răsplata averilor ce au fost stors ciocoiismul, luzul și corupția*. C. NEGRUZZI, I 202. *Ciocoiismul îndemnă a fi mare cu cei mici și mic cu cei mari; el areă obraz de răștin, după vorba Românului; primea zămbind insulte căi de grave*. ALECSAN-

DRI, ap. TDRG. | Compuse (glumețe, joc de cuvinte în comedie, exprimând mai mult dispreț decât simplul ciocoiu): (+ fleandru) **ciocofleandură**, **ciocofleandură** s. f., (+ fleac) **ciocofleac** s. m. **Ciocofleac**, **ciocofleandură**, **ciocofleac**, care se țără pe urmele tâlpilor boierești, ca să le adrate și chiar să le lingă, la nevoie! ALECSANDRI, T. 1344. *Liticescu: N'auri, bade Arbure!*... te sama, c'atci nu te afli la Arbureni. — Arbore: Cred și eu, **ciocofleandură**... *Acolo-i bagină de răzdi, ș'atci e roiu de ciocoi*, id. ib. 1330. *Al ciocofleacule!*... *faci plastografi*, ca să calicești pe stăpânu-tdu? id. ib. 1469. cf. 1344. *Eu vroiam să le aduc* [oile] *aceia și să fi le dau în samă, însă o ciocofleandură mi-a spus să nu le aduc*, MARIAN, T. 329/29.] — Derivat din **ciocară**, cu suf. moțional **-olu**. (Termenul de comparație a fost voracitate pasării și a slugilor boierești). LM. Cuvântul românesc a trecut și la Bulgari (čokoi, idem, cu derivatul čokoládki). Cf. ciocloavă, cioclovină, ciocotniță, cioclaș.

CIOCIOIU s. m. (Ornit.) v. ciocolu.

CIOCOLĂDĂ s. f. v. ciocolată.

CIOCOLĂTĂ s. f. **Chocolat**. — Pastă alimentară solidificată făcută din sămburi de cacao zdrobiți pulbere și din unt de cacao amestecat cu zahăr. | P. ext. Bătură făcută cu această substanță dizolvată în apă și în lapte. **Ciocolată de vanilie**. POLIZU. **Ciocolată**, **ceaiu**, **rom**, **șampante** (a. 1811). IORGA, S. D. VIII 51. *Aștept ca să-ți aduc cafeaua, ciocolada*. C. NEGRUZZI, II 189. [Și: (după fr.) **șocolată** s. f. Acum Robinson putea să bea și șocolată. DRĂGHICI, R. 143; — (c germ. *Chokolade*) **șocoladă** s. f.; — (**ciocolată** + **șocoladă**) **ciocoladă** s. f. | **Adjectiv** (nelntrebuintat): **ciocolat**, -le = în culoarea ciocolatei. TDRG.] — N. din Ital. **ciocolata** (cspan. **chocolate**, cuvânt de origine mexicană).

CIOCOLĂȚI s. m. plur. (Bot.) v. ciuclețete.

CIOCOLĂȚIU, -**IE** adj. v. ciocolată.

CIOCOLÓD s. a. v. cioclod.

CIOPOCURI vb. IV^a v. ciopoc.

CIOCOROLEAC s. m.

CIOCOROLEANDURĂ s. f. } v. ciocoiu.

CIOCOROIU s. a. **Crochet**. — Cârliș de fier cu coadă de lemn, cu care se trag lemnele (Lupsa). VICIU, GL. | **cioc** (II 1^a) unealta cu care, la plătire, se scot lemnele din apă (Vinerea, Hunedoura, com. ITTU), țapină. — Poate fi un derivat din **cioc**, sau din **ciocac**, cu sufixul compus -orelu (-uroiu), sau un derivat, cu augmentativul -olu, din bulg. **čekur** «cracă». Cf. **ciocărău**.

CIOCOT s. m. 1^a. **Frange**. 2^a. **Babilărd** (du moulin). 3^a. **Souche de vigne**.

1^a. (Transilv.) **Cănac** (=canaf), **ciucure** (Boutariu, Hațeg). VICIU, GL. *De chioț își atârână [fetele] ciucuri lungi, lăsați în jos pe spate, pe care îi numesc ciocoiși*. MOLDOVAN, T. N. 69. *Să cumperi un steagul lat, Cât de lung apă de lat, Cu ciocoiși negri cerni, Ca să fie la felii*. DENSUSIANU, T. II. 256.

2^a. (Mor.) Bucată de lemn legată de coș, care atinge piatra morii, înlesnind curgerea boabelor pe gurița coșului în piatră, **teterez** (=titirez). H. IX 61. cf. XVIII 284.

3^a. **Bucium de viță de vie**. H. XVIII 267.

— În sensul 3^a, e sârbescul **čokot** «bucium de viță», în sensul 2^a pare a fi un derivat din onomatopeea **cioc**, cu suf. -ot (cf. **ciocoti**).

CIOCOTA s. f. *De-a ciocota* e numele unui joc cu mingea, numit aiurea «de-a țicuș». VAIDA. Cf. CABA, SĂL.

— Formațiune postverbală din **ciocoti**.

CIOCOTI vb. IV^a 1^a. **Picoter**; **pépter**. 2^a. **Patire**. 3^a. **Manger avec bruit**. 4^a. **Dégrossir** (une pièce de bois).

1^a. (Despre pasări) A ciuguli, s pec. a ciupi cu zgomot (de ex. galilele, când mănâncă păpușoiu s. o bucată de pâine uscată pe care o strămîșesc cu ciocul) Com. AR. TOMIAC (din Straja în Bucov.) și G. NISTOR (din Vicovul-de-sus). *O ciocotitoare ciocotește*. Com. G. NISTOR | A cîrpi zgomotos. GOROVEI, CR. *Când vrăbiile stau multe pe ganotu și ciocotesc* — *seamă de viscol*. PAMFILE. VĂZD. 58. 2^a. (Despre animalele domestice) A paște pe câmp. H. XIV 236.

3^a. (Despre oameni) A mânca cu zgomot, a ciocăli (Țara-Hațegului REV. CRIT. III 93), a plescăi (din gură).

4^a. (Prin apropiere de **ciocotni**) A lucra un lemn din topor, luând câte-o bucată din el și producând zgomotul cel face cel de cioplește în lemn (Vicovul-de-sus). Com. G. NISTOR.

— Derivat din onomatopeea **cioc**, cu suf. -oti. Cf. **bocoti**, **ciocăni**.

CIOCOTNIȚĂ † s. f. 1^a. **Bavard**. 2^a. **Parasite**, **pique-assiette**, **courtisan**. **Percepteur**.

1^a. **Flecar**, gură-spartă. **Čokotnic** = garrulus. ANON. CAR. *Ciocotnițe* (= gr. *čisagogi*) *scoditoare grăind ceea ce nu se cade*. N. TESTAMENT (1648), ap. TDRG.

2^a. **Parazit**, **mincinos**, **lingușitor**, **ciocoiu** (II 2^a). **Ciocotnița** = slav. **pritrpeznik**; **šepotnik**. GLOSAR, ap. CUV. D. BĂTR. I 273, HEM. Add. XXXI. *Oameni care au la slujba să nu fie furi și ciocotniți deși*, IORGA, S. D. XXI 339. (Prin apropiere de **ciocoiu**) În glosarul unei cărți scrisă grecește despre Mihail Viteazul și tipărită în 1672 la Veneția, **čokotnyčice**; e explicat ca eperceptor domnesc de dăria. CUV. D. BĂTR. I 273.

[Plur. **-cotnițe** și **-cotniți** (construit cu atributul la masc.). | Și: **ciocotniță** s. m. = parazit. *Ce va această ciocotniță* (= gr. *č amepolito*); *să grătescă?* N. TESTAMENT (1648) ap. TDRG. | Ver b: **ciocotniți** † vb. IV^a intrans. = a se linguși, a se plecă, a se ciocol. Cf. TDRG. *Și zic pentru cel bogat...* nu ciocotnițea la el până țeri și-l laudat? Nu-i sărutai mânăle? MĂRGĂRITARE, (1691) ap. TDRG.]

— Derivat din **ciocoti**, cu suf. -niță (cf. **ciopotniță**), având la origine, probabil, sensul de instrument care ciocotește. În înțelesul 2^a, a fost apropiat ulterior de **ciocoiu**.

CIOCOTNIȚI † vb. IV^a v. ciocotniță.

CIOCOVETE s. f. plur. **Ustensiles**. — (Răhău, în Transilv.) **Obiecte** (= unelte) ce se țin de casă, de ex. **ciocan**, **nicovală**, **cute**. Com. VULCU.

— Cf. sârb. **čokor** «ciocăliu».

CIO-POC interj. v. **cioc**, **cioc-boc**.

CIOCĂC s. m. Nom de chien. — Nume de căne ciobănesc. H. III 118. [Și numele unei părți a Scheilor Brașovului].

CIOCĂSI vb. refl. IV^a. *Se griser*. — (Teleorman) A se îmbătă, a fi ajuns de băutură. ION. CR. V. 374. — Cf. **ciocăsi**.

CIOCȚIȘI † vb. IV^a refl. *S'h'umectez?* — A se umezi, a prinde igrasie? *Neprimitivă mușterii a nămil pinișii cu chirie, din pinișia necurățenilor din care să ciociaște pinișii și hrubele (a. 1793). URICARIUL, XI 315¹⁷. — Cf. ciocsi.*

CIOCULĂȚ s. a. v. cioc¹.

CIOCULI vb. IV^a v. ciuguli.

CIOCŪȘ, -Ă adj. v. ceuc.

CIOCŪȚĂ s. f. v. cioc¹.

CIODĂLĂN s. a. v. ciolan.

CIODĂR s. m. v. ciohodar.

CIODICĂ s. m. Ncm de chien. — Nume de căne. H. XII 261.

— Poate în legătură cu ung. *csoda* eomonstru, minune.

CIODOLĂN s. a. v. ciolan.

CIODORĂNCĂ s. f. *Vieille ratatinée*. — Babă, hăbornișă, cf. hoancă¹, hărcă, hodoroabă (hodoroagă), tâlpoiu, cioanță etc. Și s'apucă ciodoroanșă și, mai cu vorba, mai cu mișelii de-ale ei, se apropie de birșii calicți și prinde a se cămă... FURTUNĂ, V. I. 8; cf. și PAMFILE, D. 37.

CIOF s. m. și adj. v. cluf.

CIOFĂI vb. IV^a. *Manger avec bruit*. — A mânca făcând zgomot cu limba și cu buzele (cf. LB.), a pleșcăi (din gură), clefăi, ciocoti; p. ext. a mânca mult și urla, a se hălbări în mâncări (MARIAN, O. I. 232). Mai multe feluri [de mâncare], pe lângă care fratele meu mai murdă de foame, ciodăind din făclă BARAC, ap. TDRG. Nu ciodăi, cănd mănți (Agrașteu, j. Târnava-mică). VICIU, GL. [Și: ciodoi vb. IV^a. *Crăpiti ciodoșe în stuf, la ruperea vâstarelor și decojirea fragetelor foi sau frunze, întocmai ca porceii. F. R. ATILA, 286; — ciodăni vb. IV^a = a mânca câte puțin și binșor: Ai [= haide], mânducă mai repede; până când o să-mi tot ciodăni? (Teleorman) ION CR. V 346, 373; — ciodăi vb. IV^a = a mânca porcește (Șișești, în Mehedinți). Com. N. IONESC. — ciodoi vb. IV^a = a mânca făcând sunet neplăcut și lăsând să cadă zdrușcițiuri din gură (despre porci). VICIU, GL. | Abstracte: ciodăire s. f., ciodăit s. a. = acțiunea de a mânca cu zgomot; — ciodăitură (pronunț. -fă-t-) s. f.; ciodăială = zgomot produs la mâncare.]*

— Onomatopee.

CIOFĂIALĂ s. f. } v. ciodăi.

CIOFĂITURĂ s. f. }

CIOFĂLĂ vb. I } v. ciufuli.

CIOFĂLĂ s. f. }

CIOFĂNI vb. IV^a v. ciodăi.

CIOFĂRTĂ s. f. } v. ciosvârtă.

CIOFĂRTĂN s. a. }

CIOFEAC s. m. *Personne de métier ou de rang social indéterminé.* — «Ceva ce nu poate fi încorporat într-o grupă»: *Nici popă, nici plugar, un ceafeac (Teleorman). ION CR. V. 373. Cf. ciofleagă².*

CIOFLĂC s. m. *Enfant gâté.* — (Munții Sucevei) Copil mădărit, slintat (SEZ, II 187¹), răsfățat. — Cf. cioflec.

CIOFLĂGĂ s. f. (Tipogr.) v. ciofleagă¹.

CIOFLĂI vb. IV^a v. ciodăi.

CIOFLĂNC s. a. *Gaffe*. — (Mold., Maramureș, Bucov.) Pană de fier (Straja în Bucov., com. A. TOMIAC) în forma unui cuiu de grapă, care se bate în capătul unei bărne când vrea s'o scoată cu tânjala dintr'un loc rău în unul mai bun (Com. MARIAN), cuiu de fier cu verigă la un capăt și ascuțit la celălalt capăt, care se întrebunțează la scosul butucilor din pădure (Vicovul-de-jos, în Bucov., com. P. CĂRSTEAN), cuiu gros de fier (numit și limbă) având la capătul cel gros o za, în care e prins un lanț și care cuiu se bate în huzerul unui trunchiu spre a fi tras de vite pe nea (Maramureș, com. ITTU), instrument pentru tras butuci: se alcătuște din trei sau mai multe verigi groase de fier și din o pană, tot de fier, care se infixe în capătul butucului (Suceava, SEZ, II, 23, PAMFILE, I. C., 23), cărceie ce se termină printr'un priboiu, iar priboiul se împănă în capătul lemniului (ION CR. IV 131); p. ext. cârlig cu care se târăe fânul la strâns (Baia, j. Suceava, SEZ, XXXII 15); lanț de tras poveri (Maramureș, com. A. P. BĂNUT). Îi scot cu ciodăncu' ori cu trăsura. ION CR. IV, 131. Fierul și oțelul îi lucrează pentru topoare, bărzi, tesle, cioflănce etc. H. X, 424 (Hangu, în Neamț). | l. -flănce și -flăncuri. Com. MARIAN. | Și: ciodlâng s. a. Unu' ară, doi se miară, patru 'mping la un ciodlâng (Porcul). GOROVEI, C. 302.

— Din săs. *Schivlänk* (= germ. *Schiebling*), cf. și ung. *csafing, csapling*, idem, care însă pare a fi împrumutat din românește. N. DRĂGANU, DR. III 707.

CIOFLĂNG s. a. v. cioflăne.

CIOFLEA s. m. v. ciofleagă¹.

CIOFLEAGĂ s. f. (Tipogr.) *Composteur*. — (Mold.) Scânduricea de zețut, (Munt.) cutie. DICT., SĂINEANU, COLUMNA LUI TRAIAN a. 1883 p. 244. [Și: ciodlăgă s. f. DDRF]. — Cf. germ. *Schublade steirische*. CIHAC, II, 55.

CIOFLEAGĂ subst. *Propre à rien, pas grand' chose*. — Om de nimic, târâie-brău, p-erde-vară, zgărie-brânză. MARIAN, O. I 232. [Și: ciodleă s. m. = cel ce nu se știe încălță, ci i se trag după el obielele, opincile, hainele, (om) cioflesg. Com. LIUBA, H. XVIII 173. | Derivat: ciodflegos, -oasă adj. = cioflea. Com. LIUBA, H. XVIII 173]. — Cf. cioflec, cioflegar, ciofeac.

CIOFLĂC s. a. 1°. *Verre (à eau-de-vie)*. 2°. *Moitié de citrouille*. 3°. *Branchette*.

1°. Pahar, ciocan de țuică (Balaci, în Teleorman). ION CR. VII 153. Cf. țoiu.

2°. Jumătate de dovleac (Balaci, în Teleorman). ION CR. VII 153.

3°. Lemn mic și scurt, ramură căzută jos. PĂSCULESCU, L. P. Am un puș de Grec, Ce se suie pe cioflec. (Broțceșul) ib. 74.

[Și ca onomastic. | Și: ciodleă s. a. (Ad 1°) *La spahars se zice ciodle (Valea-Viel, în Buzău)*. N. G. TISTU, B. 81; (sens neclar): *Pe mine nu mi(-i) bate, că eu și pe tine făcându-te ciodle, și pe bociocul tău îl dau în câine și te-otu mână la slujbă în Ardeal, când o fi drumul mai rău*. DOC. (a. 1815). IORGA, S. D. XII 204; — *celle s. a. = vas de un sferi de găleată (?)*. DRĂGHICI, ap. TDRG.].

— Etimologia necunoscută. (Dacă sensul originar ar fi «petică» și, figurat, «fleoac», ne-am putea gândi la germ. *Schuhfleck* «petec (de gheață)».

Cf. ciofeac, cioflac, ciofleagă, cioflingar, ciociofle(a)c, ciufflică.

CIOFLECĂT, -Ă adj. v. cluffcă.

CIOFLEGĂR s. m. v. cioflingar.

CIOFLEGÓS, -OĂSĂ adj. v. ciofleagă².

CIOFLENGĂR s. m. v. cioflingar.

CIOFLIC s. a. v. cioflec.

CIOFLICĂR s. m.

CIOFLIGĂR s. m. } v. cioflingar.

CIOFLINGĂR s. m. 1°. *Gâcheur, bon à rien.* 2°-3°. *Poscur; qui affecte dans sa tenue une élégance hors de rapport avec sa situation.* 4°. *Propre à rien, vagabond.*

1°. (Numai la L.M.) Om care nu știe și nu se pricepe a face nimica, care și ce face, face rău: *Tu nu ești tâmplar, ci cioflingar de tâmplar.* Cf. cărpaci.

2°. Termen de batjocură pentru orașenii sărăntoci pentru cei ce umblă îmbrăcați în straie neajuste (CREANGĂ, GL.); om cu haine strimte, surtucar (Hănjești, în Doroboiu, ION CR. VI. 314), pantalonar (ȘEZ. III 82/4), albăstrit. Trece un ciofligar și un om. ȘEZ. III 82.

3°. Sărăc, dar îmbrăcăteț, ca să arate că-i din neam mare (ION CR. III. 54), persoană căreia îi place a se împodobi, a se arăta fără a avea vreun merit, acela care fiind în clasa de jos afectă aer de nobil, care prin oarecare hăinișoare afectă pe avuți (COSTINESCU).

4°. Vagabond, scăturaț (ȘAINEANU, D. U.), pierdevară, om de nimic, țărăne-brău, șgarie-brânză (MARIAN, O. I. 232), morofieț, marțafou (ȘEZ. III 82), cf. ciofleagă². Numa la Cratona... am auzit că v'o șese cioflingari, flaimuci, ou mizdril... pe puțin un milion de gălbiori. JIPEȘCU, O. 108. Am mai văzut, dăunăți, îmbulind pe-aici prin sat un ciofligariu de-al de tine. CREANGĂ, P. 148. De unde se aștepta [boierul] să vie cu oaste și cu mârșe, ca un împărat, mă rog, îl văzu stând ca un cioflingar, și începu a se îndoi să dea fața după dânsul. ISPIRESCU, L. 291. Soldați adevărați, iar nu cioflingari. SLAVICI, V. 10.

[Și: ciofligar s. m. ȘEZ. III 82/4, ION CR. VI. 314; ciofliear s. m. ap. TDRG; cioflieăr s. m. = germ. Ohrenbläuer. JAHRESBERICHT, IV. 332; ciofligar(iu) s. m. POLIZU, MARIAN, O. I. 232; cioflingar(iu) s. m. MARIAN, O. I. 232.]

— Poate, din germ. Seuhfleker, scizmar mic, care petește ghele, cărpaci. JAHRESBERICHT, VIII 38, X 181, cf. și TDRG. Cf. însă și cioflec, ciofleagă².

CIOFOI vb. IV^a v. ciofăi.

CIOFOIU s. m. (Bot.) v. ciuf.

CIOFOTI vb. IV^a v. ciofăi.

CIOGĂRC s. a. — Vărtelnită? «Un instrument întrebuințat de femei, compus din o roată mare și una mică care e sprijinită pe o vergea de fier subțirică». Com. IZVERNICEANU. Cf. cîcărăc.

CIOGMĂNI vb. IV^a v. ciocmăni.

CIOGNĂ vb. IV^a v. ciocni.

CIOGOLI vb. IV^a v. ciuguli.

CIOHAI vb. IV^a. Croasser. — (Rare) A produce sunet caracteristic al cioarelor, a cărăi, gărăi, ciul, ciorăi, croncăni. *Măi ciorăi! da tu când îți vedea una ca aceasta, nu să ciohăiești, ci să strigi: «Să-ți fie de bine!»* SBIERA, P. 289

— Onomatopee. Propriu zis, strigătul cioareci, întrebuințat pentru ciorăi, cf. și ciul. Cf. și onomat. ung. csahol slatră, flecărește.

CIOHĂR † s. m. v. ciohodar.

CIOHĚRSE s. f. plur. *Attirail des bergers.* — (Transilv.). Tot ce au cioabanii la țară; cf. ciuvăi, cotrobențe, catrafuse s. a. [D. ex.] *Măi Ioane, măi! Hai tuie, că ne-o furat cîneră toate ciohărele!* (Uricani pe Jiu). VICIU, GL. — Cf. ciorăși.

CIOHOĂTĂ s. m. v. ciohotă.

CIOHODĂR † s. m. I. *Serviteur, laquais* (d'un Vizir ou d'un Pacha). II. 1°. *Officier de la garde-robe.* 2°. *Domestique, valet* (du prince).

I. (La Turci) Singlă la un vizir sau la un pașă. Cf. ȘIO. DICT. Un ciohodar al Vezirului, ce au venit pentru cai. COND. (a. 1693), ap. ȘIO. N'au trecut multe zile, și au trimis caimacomul un ciohodar la Nicolai-vodă, ca să-l chemă să meargă la Poortă. LET.² II 126. Și au venit un ciohodar a vezirului, cu fermă să meargă să risipească acele două cetăți, adevc mândătri. LET.² III 65. ... Orânduise și un ciohodar, Turc tânăr, bumbăgri asupra lucrătorilor. ... LET. III 248. Răscănu-Hanul cu Tălarți, și pașa numai cu ciohodari... GCR. II 18. Văzum că începură vezir-tălarți și ciohodari, trecând și întorcându-se din lași. DUMITRACHE, 404.

II. (Mai de mult, și la Români, dar numai în principate; păstrat pe locuri în poezia populară) 1°. Slujbaş care îngrijea de încălzimintele Domnului și ale Curții. Cf. CANTEMIR, ap. ȘIO. I 130. Tol. 400 s'au dat ciohodarului, pentru încălzimintele ce au dat la Curte, de Crăciun și de Paște. COND. (a. 1693) ap. ȘIO. I 130.

2°. P. ex I. Suitor domnesc, cămăraș (= camerier), lacheu al palatului. ȘIO. I 130, BRĂESCU, M. 64. «Ce-i ciohodar, mamă Dumitră?» «Ei ce să fie? Un ciohodar, un slujitor domnesc...» VLAHUȚĂ, CL. 111. Și de acolo l-au pus în corectă domnescă cu șase cai și cu ciohodari și boieranași... LET.² III 242. Toți aceștia stau la rându-tala lor, și cu semtele boierii lor pe a-mână; asemenea și paieți și ciohodari se află dăvoriti la divan înaintea Domnului... GCR. II 75. Atunce Domnul căzută-au la loți boierii țării cu multă rugăciune... făgăduindu-se cu mare jurământ că va fi bun... și va scoate Grecii din țară, să-i lase numai cămăraș și ciohodari, iar alt grec lângă el nu-i mai trebuie. MAG. IST. IV 368. Pe an, 864 lei 12 ciohodari. RĂȘCANU, L. 78. Ciohodari, în număr de 20, primesc fiecare câte 10 lei pe lună. FOTINO, ap. ȘIO... Trimiteți un ciohodar și îi aduse acelu. GORJAN, H. IV 39. Acest fanarici... făcuse meseria de ciohodar în curtea aceluși principate. FILIXON, C. I 603. Caruța domnească... cu 2 ciohodari pe capră, doi în coadă și alți șase împrejurul carcei. id. ap. TDRG. Trimite-mi sus 4 ciohodari. GHICA, S. II. ... Pune până de ciohodari la ușa lăcașurilor sfinte. IORGA, L. I 454. ... Acest cal... călca mândru la sfârșit, între ciohodari sau lachei. id. C. I. I 163. Nouă ciohodari Tăioși nouă frați. TEODORESCU, P. P. 51^b. O voi, băg-boierilor și mai mari parșilor, și voi, ciohodarilor... MATEESCU, B. 36, cf. ȘEZ. XII 207. Se făcă, făcă, și se arătă Ciohodar nemțes, Pe zidul domnesc. PAMFILE, C. T. 21.

[Și: ciohodăr † s. m. Puneă ciohodari la ușă și nu lăsa nici pre unul să tasă afară. LET.² III 213; ciodor † s. m. Iară Manolachi vornicul..., legând pe un ciohodar a lui Nicolai-vodă, au prîbegit la Brason. LET.² II 85; ciodhăr † s. m. LET.² II 132; cf. DIONISIE, ap. TDRG; ciodăr s. m. Trimise ciodari și idelci, de ti chemă la

Impărăție. FUNDESCU, L. P. 14. || Derivat: **ciohodărit** † s. a. = dare pusă pe cavafii, cizmarii și papugii din toată țara, care plăteau câte 1 leu și 12 bani de prăvălie, ca venit lui baș-ciohodar. TUNUSLI, ap. ȘIO. *Care din orășeni se va hrăni cu meșteșugul cizmariei, să nu dea ciohodărit.* DOC. (a. 1775), ap. ȘIO. || Compuse: **baș-ciohodăr** † s. m., (mai rar) **baș-ciohodăr** s. m. și **ciohodăr-baș** † s. m. (CONV. LIT. X 78) v. baș; **ciohodăr-agă** † s. m. = intendentul garderobei imperiale, care păstră mantaua Sultanului și-i trăgea în saraiu papucii; la zile mari, urmă după Sultan și arunca parale mărunte poporului. CANTEMIR, ap. ȘIO. II 41.

— Din turc. **çohadar** (çokadar) «domestique du Palais, laquais, de unde și bulg. și sârb. **çohadar**, ung. **csuhadár** n.-g. *тоохранягоц*. ȘIO. I 130.

CIOHODĂR -AGĂ † s. m. }
CIOHODĂR -BAȘĂ † s. m. } v. ciohodar.
CIOHODĂRIT † s. a. }

CIOHOLĂNE s. a plur. v. ciolan.

CIOHOTĂ s. m. *Garçon d'honneur.* — Colăcarul care strânge «cinstitile» (darurile) la nuntă (Banat). VICIU, GL. [Și: **cihoată** s. m. ib. *Diâr* (cihoată) e, așă *ciodnă*, totum factum al ospădulii, care strigă *spenite*; *umoristul*, *săitricul*, *crăsmăru*, *aranjatorul*, etc. DENUSIANU, T. H. 236.]

— Cf. ung. **csahol**, **csahit** elatib., *fielceșteș*.

CIOIÂN † s. a. *Bâton argenté, insigne des chaux.* — (Turcism, rar, în România veche) Toiag acoperit cu argint și purtat de ciauși domnești. ȘIO. *Înainte de izbaviți, ciaușii cu ciotanile lor a-mândă, după rândăluială.* LET. III. 298½. [Și: (grecizat) **țulan** s. a. *Alain-ciaușării* în în mână, *ridicată în sus, niște cărje mici, cu clopoței aurii și lăntășoare de argint, care se chiamă țulene.* FOTINO, ap. ȘIO. II 41.)

— Din turc. **çevkian** (çevgian, çövgian) idem. ȘIO., LÖBEL, CONTR. 212.

CIOICĂ s. f. (Ornit.) v. ceucă.

CIOINĂC s. m. sing. și a. 1°. Sorte de raisin. 2°. *Serpente.*

1°. S. m. sing. (Bot.) Varietate de struguri (H. II 125, III 116, 143, XII 105, 114. JIPESCU, O. 53), roșii, cu frunza creasă (H. II 297); prin alte părți, de culoare albă, crește în formă de butoiș, la m. joc mai grosă și la extremități mai ascuțită decât coarna; gustul său este cu totul deosebit de al celorlalți struguri; dintr-însa se face cel mai bun vin (H. XII 216); cu boabe dese și vârtoase; se coace târziu; albă și neagră (H. III 305); cu boabe foarte mari și așezate puțin mai rar, cu coaja tare (cf. H. III 65); cu brobină albă, mare și cam ovală (H. XIV 374); cu boabe mărunte (H. XII 19); foarte vinoasă (cf. H. XIV 352); lămoasă (JIPESCU, O. 53). Cf. DDRF.

2°. S. a. *Cosoraș de vier.* DDRF., TDRG. [Și: (Ad 1°) **ciolnăg** s. m. sing. (JIPESCU, O. 53); **ciolnăg** s. m. sing. (JIPESCU, ap. ȘIO.); **ciolnăg** s. m. sing. (H. III 143, XII 114); (cu funcțiune adjectivală:) (Poamă) **ciolnăgă** H. III 116, XIV 374; **ciolnăg** s. m. sing. (H. III 65); **ciolnăg** s. m. sing. (H. II 125, XII 19, 216); (cu funcțiune adjectivală:) (Poamă) **ciolnăgă** H. XII 105.]

— Din **ciuen**, derivat cu suf. -ag, -eag, -le), strugurii fiind numiți după aroma lor asemănătoare cu mirosul plantei. Cf. ȘIO. I 138.

CIOINĂG s. m. sing. }
CIOINEĂG s. m. sing. } v. ciolnăc.
CIOINIC s. m. sing. }

CIOIU s. a. *Ecuelle.* — Vas mic de lemn, având forma unei farfurii, cu coadă de lemn; face ca 1/2 căpeșă, cam 1 dcl. (Uricani pe Jiu, VICIU, GL.); șapte căpeșe fac un **cioiu**, iar șapte **cioiuri** o găleată (DENUSIANU, T. H.); măsură de tinichea de un litru, cu care măsură ciobanii laptele (Oltenia, CONV. LIT. 54, p. 165), cauc mare cu care iau ciobanii laptele (H. XVII 95); p. ext. lemn scobit în care se pisează ardeul, sare, usturoiu (BOCEANU, MEH.). (Pronunț. *țoi*, Plur. *cioiuri*.) — Etimologia necunoscută. (După V. Bogrea, DR. II 655, același cuvânt ca *actoare*). Cf. **cioiu** 2°.

CIOIU s. a. *Noeud.* — Nod în tulpină (BOCEANU, GL., cf. H. IX 88), puițune de arbore care provine, de regulă, dintr-o creangă mai groasă, ruptă s. uscată; de multe ori lemnul a crecut peste el (Figet, Banat, com. ITTU); **ciot** (PAMFILE, A.). (Pronunț. *țoi*, Plur. *cioiuri*.) — Cf. **cioiu** 1°.

CIOLĂ s. m. *Mensonge.* — (Ungurism) **Ciole** = minciuni (Grăcești, în Maramureș). T. PAPAHAGI, M. — Din ung. **csal** «îșelătorie». Cf. **ciolar** și **celui**.

CIOLĂC. -Ă adj. și subst. 1°. *Estropié, mutilé, manchot.* 2°. Nom de chien. 3°. *Valet* (dans le jeu de cartes). — (Muntenia, Banat).

1°. Adj. Cu un membru al corpului (brațul, mâna, piciorul) bolnav, fie că e paralizat, fie că nu e întreg, (persoană) căreia îi lipsește un braț, o mână, ciung (COSTINESCU), încordat (POLIZU), cf. **ciocne**, **ciut**(ac), **ciunt**, **mutilat**, **schilod**. *Sădău cu fruntea la pământ și se rugă pentru mâna lui ciolăc.* DELAVRANCE, V. V. 66. | Subst. (și ca nume patronimic, în Mold.) Persoană cu asemenea defect corporal. *Mândă, proțeană; bate pe robitul; să zor; par'că ești ciolăc!* DELAVRANCE, s. 196. *Și mai am și pe ciolăcu!* [cal], *De nu mi-i întrece dracu!* MAT. FOLC. I 382.

2°. (Banat) Nume de câine. **Ciolăc** are urechi late (negre). LIUBA-IANA. M. 114.

3°. (În argot) **Valet**, fante (în jocul de cărți). BARONZI. L. I 151. Cf. **șchiop**.

[Și: (+ *bolnav*) **ciolnăv**, (**ciolnăv**, **ciolnăv**)-ă, adj. **Ciolnăv** = bolnav. ION CR. IV 188. **Ciolnăv** = șontorog, bolnav (nu poate merge bine, sau îi pălit, lovit la un picior; nu zace-n pat, dar are dureri când umblă pe picioare) (Vicovul-de-us, în Bucov.). Com. NISTOR. O vint și tel... *târ zgărit și ciolnăv și imblit* (= umblet). SEZ. III 9½; — (+ *schilod*) **ciolăv**, -ă adj. = schilod, mutilat. PONTBRIANT; — (+ *olog*, Transilv.) **ciolăg**, -oagă adj. = olog, slab. *Hârzoabă de cal, ciolăg de țapă* = mărzoagă. SIMA, M. *Pentru doi ciolăgi de bot, Aduceți cioma la noi.* RETEGANUL. TR. 174; — **ciolob** s. m. = om bolnav, paralizic, căruia îi lipsește cutare membru, de ex. o mână, un picior. BUGNARIU. NÂS. [Abstract: **ciolăvi** s. f. = mutilare. PONTBRIANT. | Verbe (puțin obicnuite): **ciolăvi** vb. IV^a = a ciunta, a ciunti, a schilodi, a mutila. *Și far fi ciolăvit mănăle babe!* CONV. LIT. XLIV, vol. II 78; (*ciolăv*) **ciolăvi** vb. IV^a = mutila, schilodi. PONTBRIANT.]

— Din turc. **çolak**, (alb., bulg., sârb. **çolák**), «manchots». CHAC, II 566, ȘIO.

CIOLĂCI vb. IV^a v. ciolac.

CIOLAMĂ s. f. (Cul.) v. ciulamă.

CIOLĂN s. a. I. 1°. *Membre.* 2°. *Os à ronger.* 3°. — 4°. *Os.* II. 1°. *Janie.* 2°. *Terre crayeuse.* 3°. *Sorte de raisin.* 4°. *Nom de chateu de berger.*

I. 1°. (Sens etimologic; în exemplule ce urmează noi simțim azi și înțelesul de «os», care la origine

nu eră cuprins în cuvânt Membru, mădular (al corpului). Și adună ciolanele, os cătră încheietura sa. DOSOFTEIU, ap. GCR. I 215. O, sârmane Robinsoane, cred că-ți vei fi sfârșimăt ciolanelor! DRĂGHICI, R. 41. «Pie ce-o fi! Acum să-mi odhesc ciolanele!» gră dânsul. SLAVICI, N. I 264. Tu fii rupi ciolanele, făcând la copii, și, când să te bucuri de ei, numai ce... ȘEZ. IV 178. O, sârmană, departe, pe arături, să-și odhescă ciolanele. RĂDULESCU-CODIN, I. 160. Mă dor toate ciolanele = simți durere în tot corpul (Brașov). # A-1 trece cuivă ciolan prin ciolan = a fi rupt de osteoneală. ZANNE, P. II 68. Eu mă las puțin, că mi-a trecut ciolan prin ciolan. CREANGĂ, P. 5. A-1 putrezii cuivă ciolanele = a fi îngropat undeva; p. ex. l. a se prăpădi, a pieri. Cîne mai știe unde ț-or fi putrezind ciolanelor! CREANGĂ, P. 193. Să-mi spunți tu cine ești..., că, de unde nu, acolo fii putrezesc ciolanelor! id. ib. 206. A l se muia (cuivă) ciolanele = a slăbi, a se molesii. Cum au dat de căldură, pe loc li s'au mutat ciolanele și-au început a se întinde și a se hârjoni. CREANGĂ, P. 251. A-și face de cap și de ciolane = a-și face de cap; a face ceva ce ți-aduce mari neajunsuri, ce se sparge tot în capul tău. În locurile unde hoții fii fac de ciolane, unul de leac nu părăște. ZANNE, P. II 65. (Blestem) Să-ți fie (de cap și) de ciolan! = să-ți iasă rău «să-ți fie de cianoțe, de cap, de zile scurte!» (Broscăuții-vechi, în Bucov.) Com. T. SMOLINSCHI.

2°. (La început, va fi însemnat «mădular» — mai ales picior — detașat de corp, ap. p. restr.) Os cu carnea pe ei (mai ales al piciorului. RĂDULESCU-CODIN, I.) s. os de pe care s'a mîncat carnea; s.p.ec. os care se aruncă la câni, să-l mînce (Brașov). Care gată (= isprăvește) mai tute de mîncat, să arunce ciolanele (oasile) în capul cărui întărește. RETEGANU, P. V 25. La pămînt cu talpa goală, să iasă zoma din oală, Rămăie ciolanele, Să le roadă babele. ȘEZ. I 108. Bău, motcă, m'ai blestemat, ... Să mînceci ciolan de caie, Să beau aporă din ploaie, Să mînceci ciolan de capră, Să beau aporă din pînză, Să mînceci ciolan de miel... RĂDULESCU-CODIN, I. Vede un căne rozînd un ciolan. ȘEZ. IV 178. # A-1 da (cuivă) un ciolan (de ros) (varianta: os de ros) = a procura cuivă un avantaj material (un venit, o slujbă publică), spre a-l mulcomi, a-l face să nu mai ceară, să tacă, spre a-1 astupă gura. Căt rubădă acest sârman, Pân' ce-al său prieten îi dă un biet ciolan! I. NEGRUZZI, II 61. A rămas fără ciolan de ros. ZANNE, P. III 525. Umblă după ciolane = după oase de ros, după căpătuială, după pomană. Cf. PAMFILE, J. III.

3°. (Munt., Mold., de miază-zi și Transilv. de miază-zi) Os mare (I. IORDAN, ARHIVA a. 1921, p. 199), os de animal (cu măduva în el LM.); (în glumă s. în batjocoră cf. LM.) os de om, cf. ciocărău, ciont.

4°. P. gener. (În Mold. și Bucov., unde os începe să fie simțit ca termen literar, pe când cuvîntul popular e ciolan) OS. PAMFILE, I. C. 61. ȘEZ. V 57, com. AR. TOMIAC (în afară de osul de pește). Iar după ce putrezesc, ... strînge ciolanele toate și le duc... în ostrov; acolo toate le îngroapă. HERODOT 107. Coaja cea mai din lăuntru [a fructului de cocos eră] nărtosă ca ciolanul. DRĂGHICI, R. 51. Spunetii dau ce v'au trimis, (ca) să se ferescă să nu dau pește ei, de nu ureau să fac din ciolanele lui surle. C. NEGRUZZI, I 140. N'a aflat nimică decăt... ciolane în jurul ei. SBIERA, P. 3/12. Numai căteva ciolane a dat Dumnezcu omului în gură, și s'aclele li nădălesc. ȘEZ. II 20. Am un dou bîlan, Paște pe munte de ciolan. (Briciu). ȘEZ. IV 49, GOROVEI, C. 31. Aibi îndurare, doar ești de carne și de ciolane, nu de pînză! (Vicovul-de-sus, în Bucov.) Com.

G. NISTOR. # A fi ciolan = rău (ZANNE, P. III 525), om care nu se moaie, de pînză. Umblă cu ciolane legate de gât = a înnebuni de tot. id., p. 525. Umblă cu ciolan; p'na brău: cu ceva care să înfricoșeze pe alții. PAMFILE, J. III. A fi cu ciolane în pîntece = a fi însărcinat (se zice mai ales despre femele care au greșit). ZANNE, P. II 69. O fată-mare însă, care se află în asemenea împrejurări [insărcinată], se zice că e... cu ciolane în pîntece. MARIAN, NA. 10.

II. Fig. 1°. (Mold.) Obadă (parte a roții de car și de moară PAMFILE, I. c. 82), năplă. DAME, T. 8, 14 (Covurluiu, Fălciu, Roman, Iași, Botoșani, Doroh-ou, Vaslui, Suceava, Tulcea H. X 539, XII 288, XIV 377, XVI 143). Ciolani = părțile de lemn care incheie roata. ȘEZ. V 57. O roată [de car] cuprind: roata propriu zisă sau colucul, care se compune din 6 bucăți numite ciolane, năplăte sau obei. PAMFILE, I. C. 12°. Spîjelnicul slujește la găurirea ciolanilor sau colucilor roții la car, spre a intra în ele capătul spîjelor. id. ib. 124. Dacă cel ce este în agonie se canonește prea mult, pînd să-și dea sfîrșitul..., cîte odată i se pune sub cap jugul de la boi, ori spije și ciolane de la roatele carului. MARIAN, I. 35. Când Șf. Pîtru fii udă ciolanele carului său, ca să nu mai scîrșăie, plouă. PAMFILE, V. 95.

2°. Pămînt, loc cretos (propriu: pămînt neroditor, tare ca osul). Locurile cretose sau sigoase (= sigoase, cu sigă), cele pînte de sîpă, se numesc ciolane. PAMFILE, A. 18; cf. RĂDULESCU-CODIN, I.

3°. (Prahova) Un fel de strugure (H. XI 311), rău la gust, mic și cu broboana vîrtoasă, din care cauză podgoreni-l stîrpește din vii (H. XI 400).

4°. Numire de căne ciobănesc (H. XVIII 26).

[Plur. -lane și (ad li 1°) -lani. Ciolanți de obadă. GCR. II 336.] Ș (prin contaminare cu alte cuvinte) ciololane s. f. plur. = ciolane, schelet (= germ. Gerippe). MOLNAR-PIUARIU, DR. IV 387; — ciolbân = ciolan. BUGNARIU, NÂS; — cioldolan, cioldolan (DICT.), (cu ro-tire dial. moldovenească?) iodolan s. a. = os mare dintr'un animal, bucată mare de os, os dintr'un cadavru (COSTINESCU). Le dam cinci șase croaiei (= loviturii) cu un iodolan de mort. GORJAN, H. II 53. Da ce-at făcut caprele?... Mai pe deal, mai după deal, Șos, bădiș, sus, Mat e câte-un iodolan. MAT. FOLC. I 514. Să vede Fulga cel bătrîn, Că zedă p'un boteșean Și roedă d'un cioldolan. ib. I 117; — (+ gold) cioldoman, soldoman s. a. = sold, coapsă mare de porc (VICIU, COL.), cioloboc. Ne dăruiescă fupănu' gardă și e'un cioldoman de porc: Dar nouă nu ne pare că-ți cioldoman de porc. Ne pare că-ți porcul cu totul. ib. 194. | Diminutive: ciolanăș s. a. = os mic. Pește trei zile, nu rămîne din ei (din liliac) decăt două cioldoșne subțirele: un cârtic și o lopăciă. ALECSANDRI, T. II. Ș și s'au amnat... Pe tot cioldoșnaș Caragă. MARIAN, SA. 270; — ciolănel s. a. = mădular mic; os mic, osior. Adu-sără clești și croaie, de-i scoarsără ciolănele de prin chețuri. DOSOFTEIU, V. S. 95. Iești, perți!... Din toate cioldonele, din toate 'ncheieturele! MARIAN, V. 171, cf. D. 21, ȘEZ. I 59. O ceată de țingri luă carnea lui Harolampie și o puned, bucăciă după bucăciă, cioldnel după cioldnel și vinogărd după vinogărd, la loc. MARIAN, SE. 20. Am înghiiți repede îmbrucătura cu un cioldnel, carele mi-a rămas în gât, de se cunoaște pînd acum. SBIERA, P. 80. | Adjective: ciolanôș, -oasă = cu mădulare și oase mari, osos. Oamenii cu mîntie ciolanôșe și cu gratul aspru. C. PETRESCU, S. 118. E de mare laudă... să aibă rumănu' la bădătura lui și... taur la vaci mari, ciolanôșe și alze de prădă... JIPESCU, O. 49. Amândoi [boli] cudăbi, fînțați în frunte, ciolanôși și grași. CREANGĂ, P. 38. Scurt de statură, slab, ciolanôș. N. A. BOGDAN, TDRG.; — (substan-

tivat) ciolâneasca s. f. art. = un fel de joc (Voi-voda, Teelerman). II. XIV 314.]

— Din paleosl. *član* «membru». (Pentru înțelesul soș, cf. serbo-cr. *član* «gleznă»). Cf. dubletul *člen*.

- CIOLĂNAS s. a.
 - CIOLĂNEASCA s. f. art.
 - CIOLĂNEL s. a.
 - CIOLĂNÓS, -OĂSĂ adj.
- } v. ciolan.

CIOLĂR s. m. *Tricheur*. — (Transilv.) Înzălător. Căpi ciolari, căpi ciorlogari, Toți la frățări (= frunțiși) și-s căprari, Numai eu, fecior de popă, Mă puse neamțul la dobă. DOINE. 190 11. — Derivat din *ciolă* cu suf. nom. agent -ar.

- CIOLĂV, -Ă adj.
 - CIOLĂVIE s. f.
 - CIOLBÁN s. a.
 - CIOLBOMÁN s. a.
- } v. ciolan.

CIOLHĂ s. f. 1°. *Tronc creux*. 2°. *Organe genitale* de la jument.

1°. (leud, în Maramureș) Trunchiu găunos. T. PAPAHAOI, M.

2°. P. anal. (Nordul Transilv.) Organul genital al iepii, pizdă, fătătoare, pipotă, ploid, pupază, soție, chipt, fâșcăță, găoază, podoabă, potcă, prohud, prună, tămăduș, viviță, vreană, zdroanță. DR. V 314.

- CIOLNAV, -Ă adj.
 - CIOLNĂV, -Ă adj.
- } v. ciolac.

CIOLOAGĂ s. f. *Rosse, haridelle*. — Mărțoagă; p. ext. lucru slab: *Cioloagă de țapă*. SIMA, M. Cf. *cioropină* (2°) și mărțoagă.

CIOLÓB s. m. v. ciolac.

CIOLOBOACĂ s. f. 1°. *Eau trouble*. 2°. *Résideu*. — [Ban., Mehedinți].

1°. Apă stătută, apă turbure. GR. BĂN.

2°. P. ext. Drojii, bobală (N. REV. R. 1910, 85), cf. lături, hălbe, brahă.

CIOLBOC s. a. *Pied de porc*. — (Transilv.) Picior de porc (LB.), *cioldoman*. Și c'un cioloboc mare de porc. Cel mai mare fu pod. Da nouă nu ni se pare că-i un cioloboc mare de porc; Ci ne pare că-i un porc întreg... FRĂNCU-CANDREA, M. 144; cf. PAMFILE, CRĂC. 167. [Plur. -boace și -bocuri. DICT.]

— Ar putea fi o creație spontană din *ciolan* + *lahă* + suf. augmentativ -oș. N. DRĂGANU, DR. II 500.

CIOLBÓT s. m. (Bot.) *Centaurea spinulosa*. — Plantă ierboasă cu flori vioii-purpuri, cu spini, care crește prin fânețe sterile, coline aride, pe marginea câmpurilor și a drumurilor. Se mai numește și zglă voc. PANȚU, PL. cf. H. VII 27. *Frunziță ciolobot*... ȘEZ. VII 23.

CIOLÓC s. m. Nom de chien. — (Clopotiva, în Banat) Nume de câine flocos și porumb. II. XVIII 8. — Cf. *ciomoc*.

CIOLÓG, -OĂGĂ adj. v. ciolac.

CIOLÓD s. m. sing. (Bot.) *Sorte de maia*. — (Ungurism, în Banat) Cucuruz semănat des, primăvara târziu și lăsat să-l năpădească mohorul, ca să fie coșit de nutreț pentru vite; cucuruz-de-boi (Lățunaș, în Banat). VICIU, GL., PAM-

FILE. A. 72. [Și: *ciolomádă* s. f. (Timișoara). Com. A. COSMA.]

— Din ung. *csalamáde*, idem.

CIOLOMÁDĂ s. f. v. ciolomad.

CIOLOMÉT, -EĂTĂ adj. v. ciolomi.

CIOLOMÍ vb. IV^a refl. *Insister*. — (Criscior, în Munții Apuseni) A stăruî: *Nu te tot ciolomi atdta!* Com. P. NIȘCA. [Derivat: *ciolomét, -eată* adj. = stăruitor, obraznic.]

CIOLPÁN s. m. 1°. *Tronc d'arbre*. 2°. *Pied*. 3°. *Humme long et difforme*.

1°. Trunchiu de arbore rămas în pământ, ale cărui ramuri s. crăci au fost rupte de vânt ori au putrezit de vreme (RĂDULESCU-CODIN, ION CR. IV 350, PĂSCULESCU, L. P., GRAIUL, I 200, II 199); arbore rupt pe jumătate în stat, *ciolafă*, *ciung*, *ciompleu* (Com. M. ITTU), *ciomp*; p. ext. ramuri dintr'un copac rupt de vânt, care n'au crăci și frunze (RĂDULESCU-CODIN); s. pec. prun bătrân (H. IX 389); tufan (H. IV 277). *Poiana aceea va fi în lung și în larg ca un ceas și mai bine, în care nu se află altă nimic, fără pietre și cimbru sălbotic; sânt și niște ciolpani de gârnițe*. ARHIVA ROM., II 71. *Mă gândesc la Calafai, La ciolpanul dărdămat, De scumpe arme năcruc, TEODORESCU, P. 298. Foale de ciolpan, fir de leuștan... ib. 418. El e de hoși căpitan, Seade trântit p'un ciolpan, ib. 602. La craca ciolpanului ib. 614. Și-asfel via că mi-am visat: Șapte corbi într'un ciolpan... MAT. FOLC., I 59; cf. PAMFILE C. T. 126, ION CR. IV 390. Cum mai cântă cucu'n deal, Și cântă pe un ciolpan, Cântă ca un căpitan, PĂSCULESCU, L. P. 768. Arde-te-or focu' Bojdan, Să rămâie d'un ciolpan, D'un ciolpan și-o rămură, Să se urce neica'n ea, ib. 876. Glasul mi-este de an și I-am pus într'un ciolpan, ȘEZ. IV 219. La umbra ciolpanului, Dorm stăpâniți (harmelor... GRAIUL, I 200. La ciolpan la crucea 'naltă, La lelija sprânceană... POP. # (Pe ciolpani trag iarna ciolile, de aci a ieșit zicătoarea) Iși cunoaște ciolara ciolpanul, se zice când un copil, fie cât de mic, cunoaște pe tatăl sau mama sa și dă fuga la ei, RĂDULESCU-CODIN.*

2°. Picior, cf. crac (Straja, în Bucovina). Com. A. TOMIAC.

3°. P. anal. Om mare și diform. RĂDULESCU-CODIN.

[Și: *ciolpán* s. m. = copac bătrân care stă încă în picioare (PAMFILE, DUȘM. 246); lemn din pădure fără crăci, ciont (BOCEANU, MEH.). Smeul se aciolează într'un ciolpan. PAMFILE, DUȘM. 246. *Primos cântă cucu'n deal, Pe-o crecuță de ciolpan*. BOCEANU, GL. | Diminutiv: *ciolpănel* s. m. = ciolpan mic; (și nume de om). RĂDULESCU-CODIN. *Frunză verde dedeșd, Cântă cucu'n ciolpănel, Mi-ascultă mândra de el*. RĂDULESCU-CODIN. *I-a făcut dolofănel, Să cânte prin ciolpănel*, ib.; *ciolpănel* s. m. *Printre dalbe oi, Merg(e) ciolpănel; Da nu-s ciolpănel, Ci sânt ciolbănel*. PAMFILE, CRĂC. 92; [probabil greșală de tipar: *ciolpănel* s. m. *Prin dalbele oi, Negri ciolpănel; Dar nu-s ciolpănel, Ci sânt ciolbănel*. TEODORESCU, P. P. 75.]

CIOLPĂNÉL s. m. v. ciolpan.

CIOLTĂR s. a. 1°. *Chabraque, housse*. 2°. *Tapis*. 3°. *Manteau court et fourré* (des paysannes). — (În R-mânia veche).

1°. Postav s. altă materie (împodobiță cu cusături etc.) întrebunțată ca pătură s. ca așternut subț sau caluzii; abai, harșă, s abracă, ibănci, țoi, valtrap. ȘIO, HEM. 1741/b, H. IV 87, GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 176, PĂSCULESCU, L. P. *Cioltaru* țesut și ales de mâna miresii eră,

și este pe alocuirea până astăzi, nedespărțit de calul de ginere. LM. Cioltarul, o pătură anume, ce se pune pe spatele calului subțea, e cam de 75 cm. lată și 100 lungă, aleasă frumos, ca și celelalte scoarțe, dar cu motive mai mici. La capetele lungute sa ciucuri frumoși. Cioliare se purta[un]e înainte vreme; acum, rar de tot îl mai vezi subțea sau românească (de lemn) a câte unui bătrân (Oltenia). CONV. LIT. LIV 165. Dot [ca] eră albă și trei negri, și alți trei roșii, galanți. Tot cu cioliare cusute cu fir și cu diamanți. PANN, E. II 25. Armăsarul îmbrăcați cu cioliare cusute cu sârmă de aur. FILIMON, C. I 610. Te-o dăru! c'un dar, C'un cioltar, C'un caflan de Domn. MARIAN, O. I 104. Și mi-l netezește Și mi-l potrivește Cu cioltar de fir. TEODORESCU, P. P. 45. Puse șea de Pasargie, Cu cioltarul mohorât. MAT. FOLC. I 1239. Dar cioltarul de pe cal, Aur și mărgăritar, Plăteă zăpte pungi de bant. PĂSCULESCU, L. P. 141.

2^a. P. ext. Covor țărănesc de perete, țesut peste tot (Mehedinți). N. REV. R. XIV 349, cf. citat între șesăturile țărănești) H. I 348, II 274, V 382, IX 390; cf. scoarță, chilim.

3^a. Scurteică scurată (Melinești, în Dolj). H. V 380, cf. cațaveică.

[Și (probabil greșită): solțar † s. a. Eră un boier anume Nicolai Miteșcu Spatar... și eră mândru și bogat, și îmblă cu povodnici înainte, domnești, cu buzdugane și cu paluce, cu soltare, tot străină, la cal. LET. II 209; — ciulțar s. a. Și pe roșu (= cal roșu) l-oitu scotăd, Cu ciulțare de argint, Face dără pe pământ. REV. CRIT. III 61; — ciolrân s. a. DR. II 433.]

— Din turc. soltar, idem (cf. și bulg. zultar «sabrață» și șorț, srb. soltar, ung. esolțar, pol. ciolard). CIHAC, II 566, ȘIO, I 131. Cf. † ol.

CIOMĂ † s. f. (Med.) v. ciomă.

CIOMĂG s. a. 1^a. Gourdin, trique. 2^a. Flău (à battre). 3^a. Membre genital de l'Étalon. 4^a. Coup de bâton.

1^a. Bătă lungă și groasă, de obicei cu măciucă la un capăt, uneori ferecată, cf. băt, băț, botă, boțochină, brădule, bâzdoacă, cață, cață, cârjă, ciobărnăcar, ghioagă, măcău, moacă, toaig, ȘIO, PAMFILE, I. C. 127, id. J. I 335, H. IX 406, BARONZI, L. 92, IONCR. II 12. Sfidețind un ciomag... MAG. IST. II 7. Varner ridică ciomagul, C. NEGRUZZI, III 228. Apucând ciomag, lemn, toată lumea spăimântată, încep să arunce 'nir'insul. CONTEMPORANUL I 687. Nici una, nici două, ta ciomagul lui de vâdărie..., și undă prinde a mi-l eroi. ȘEZ. I 264. Se căpătătră cu câte trei perechi de opinci și ciomegi nodoroase. BASME, ap. ȘIO. În pădure născuțu, În pădure crescutu, Acasă, dacă m'aduseră, Vătao mare mă puseră. — Am un lucru: mare în cap, subțire în trup. — Nu mi-e friă, nu mi-e teamă. Că am capul ferecat și piciorul plumbat (= Ciomagul). ȘEZ. I 294. † Popa intră în biserică și ciomagul îl lasă afară. ȘEZ. VII 82. Dumnezeu nu bate cu ciomagul cf. CREANȚĂ, A. 160. Să-i sai urma în ciomag, se zice despre oameni răi, de neam rău. RĂDULESCU-CODIN. Nu da cu ciomag cui nu ești drag, Să nu îi-l întoarcă 'n cap. ROMÂNUL GLUMET, I 53. Ascundeți ciomagul de câini, că mai rău te mușcă. GOLESCU, ap. ȘIO, I 131. Când întărești câini, să ai ciomag bun — nu te leagă de oameni, dacă n'ai putere. ZANNE, P. I 363. Găsește sat fără câini, umbli fără ciomag. PANN, ap. ȘIO, I 131. Ajunge un ciomag (în variante: o bătă (bună), o măciucă, o boată) la un car de oale (ZANNE, P. IV 9): când muștri pe cineva, ajunge un cuvânt, e destul că i-ai spus odată (s. că i-a spus unul), nu trebuie să-l muștri mereu (s. să mai intervină și

alții). Ciomagul are două căpătăie s. capete = orice lucru își are binele și răul său; precum lovești, poți fi și tu lovit (ZANNE, P. III 2), violența la potriiva altuia se poate întoarce și de la el asupra celui ce l-ua violent. A fi treaba pe ciomag = a fi pe bătaie (cruntă). Ib. Bate-l urma cu ciomagul = bate-l, dacă-l poți prinde. Ib. A merge pe ciomag, se zice, în glumă, despre cel ce vrea să meargă undeva, dar nu are mijloc. Omul nu fuge de colac, ci de ciomag = omul nu fuge de bine, ci de rău. id. III 111. Eu umblu cu păne după el, și dănsul dă cu ciomagul după mine, se zice când faci bine unuia, și el caută să lovească în tine. ib. IV 44. | Ciomagul a fost întrebunțat de Români în timpurile ve-hi ca armă; se mai întrebunțează de săteni și acum, cf. BOGDAN, O. 438, H. II 89, V 268. Stupoi sănt niște gătari cu arme, chiloame, lance, giunoge și cu câte o pușcă ruginită. DIONISIE, ap. ȘIO. Au intrat la Turci cu ce au avut în mâni: sape, topoare, lance, coase, furci, ciomege mari. DIONISIE, II 236, ap. TDRG. Alții, în loc de puști, ciomegele apucă. ZILOT, ap. ȘIO. | Ca măsură populară de precizat situația corpurilor cerești de-a-supra orizontului: Călea soarelui pe cer... se prețuște, se scoțotește în ciomege. Cf. PAMFILE, CERUL 31. Sara, când soarele eră de trei ciomege să scape... ȘEZ. VI 142.

2. Spec. Imblăciu pentru păpușoi. Imblăciul sau... ciomagul de bătuț popușoi este un ciomag ordinar, făcut din lemn tare sau din două scurțuri de lemn, numite odărje (mai ales coada) sau hădărogi (mai ales capătul). PAMFILE, I. C. 145; cf. și A. 227.

3. P. a. n. l. (p. o. p.) Membre genital al armăsarului (și al calului), cf. drugă, cotor (Rusul-Bărgăului, l. Năsăud). DR. V 311.

4^a. Fig. Lovitură s. bătaie dată cu ciomagul. Ba adesea și ciomege Pe spinare cam câștig. ALEXANDRESCU, M. 286. De vreme ce-i treaba pe ciomag, apos încep îndată! ALEXANDRI, T. II 1045. Ce-i vine în gând? S'apucă și trage un ciomag celui de la margine. ȘEZ. I 266. Câte păhăruțe bru, Alăte ciomege teu. ȘEZ. III 58; cf. V 46. † Știe numai de ciomag = de frică, de bătaie. PAMFILE, I. Cine de cuvânt nu înțelege, [nu înțelege] nici de ciomege. ROMÂNUL GLUMET, I 29. A umflă ceața de pumn și spatele de ciomege = a bate rău (ZANNE, P. II 66), a-i face spinarea lobă. Se găsește vr-unul, de-și umflă ceața de pumn și spinarea de ciomege. ROMÂNUL GLUMET, I 12.

[Ciomag (BoL) dat de DAMÉ, T. (Glosar, 19) este o greșală de tipar, căci la pag. 187, unde se face trimiterea, găsim ciormoiag «miază-noaptea, «grăul prepeleții». | Plur. -mege (dial. -megi) și -măge. | Și: (ca nume patrimonial în Mold.) ciomăe s. m.; — ciomăg s. a. H. V 268; DIONISIE, ap. TDRG; ALEXANDRIA, ap. TDRG; COD. PUȘC. 79. E soarele ridicat... de-un ciomag... PAMFILE, CERUL 31. Murea să-și ta furca cu fustă și omu' să-și ta ciomagul. ȘEZ. III 31; — ciomăg s. a. (Transilv.) DDRF.; — giunag † s. a.; — ciomăe s. a. Sare Dandă 'n ciomag. GIUGLEA-VĂL-SAN, R. S. 155. | Nomina agentis: ciomăgăz s. a. «bătăuș, Cam. POPOVICI; — ciomăgăz (dial. ciomagăz) s. m. bătăuș (I) [DICT., com. PO-VOVICI] cel ce, la cea mai mică ceartă, este gata de bătaie (se zice și de copiii arțăgoși, galevoțori); cel ce bate bolii (COSTINESCU); — [formație glumeală, poreclă] Ciomăgăz s. m. Pe unu-i chemă Pălmăș și pe cellalt Ciomagăș. PANN, P. V. III 29. | Diminutive: ciomăgăș s. a. = ciomag mic, ciomagel. Acesta, cu ciomagășul său de cioban, fi loș în cap. BASME, ap. ȘIO. — ciomagel s. a. = ciomag mic. Tirs... pe subitu' câine Criș 's'un ciomagel ta de-noasă, I. VĂCĂREȘU, P. 455. Făcă un scurci ciomagel În adăci pentru școlarul, ca să-l

invețe cu el, PANN, H. 55. Puseră pe lângă dângii și câte un ciomăgel. PANN, P. V. II 60. Îi trebuia un ciomăgel, bun de pălit la mir. BASME, ap. ȘIO.; — ciomăguf s. a. = ciomag mic; lovitură (asoară) de ciomag. I-a dat vr'o două ciomăgușe. [Verb: ciomăgi vb. IVa = (trans.) a bate (pe cineva) rău cu ciomagul, a da (cuiva) lovituri cu ciomagul (în cap, pe spate). Când cu gândul nu gândește, îl prinde și-l ciomăgește. PANN, P. V. II 29. Slugile ale[a]ră[ă] îndată, Pe jurpân îl ciomăgeșc. Că e măgar îi arată. ALEXANDRESCU, M. 287. Ce l-aș ciomăgi! ALEXANDRI, T. I 270. Ce avem noi cu boterii? Ei ne ciomăgesc pe noi, Vodă ne dângi: parte ăreaptă! ALEXANDRI, ap. TDRG. | Abstracte: ciomăgire s. f., ciomăgit s. a. DICT.; — ciomăgeală (ciomăgeală) s. f. = bătaie (cu ciomagul). Se încing păruieli și ciomăgelei străzintec. MUSCEL, 103. | Adjective: ciomăgit, -ă = bătut cu ciomagul; ciomăgitor, -oare = care ciomăgește.]
— Din turc. *čomak* (*čumak*), idem. CIHAC, II 566, ȘIO.

CIOMĂGAR s. m.
CIOMĂGĂS s. a. și m.
CIOMĂGEL s. a.
CIOMĂGEALĂ s. f. v. ciomag.
CIOMĂGI vb. IVa.
CIOMĂGUȘ s. m.
CIOMĂGUF s. a.

CIOMĂNDI vb. IVa. *Se quereller.* — (Rășinari, în Transilv.) A se certă mai domol (Com. E. CIORAN), a se ciorovăi, a se ciondăni.

CIOMĂRDĂR s. a. v. elohărnae.

CIOMB s. m. v. chlomb.

CIOMNI vb. IVa v. eloeni.

CIOMOC s. m. *Chien à poil long.* — Căne flocoș, sur și cenușiu. H. XVII 8. — Cf. cioloc.

CIOMOFĂIE s. f. (Bot.) }
CIOMOFĂIU s. m. (Bot.) } v. elumăfale.

CIOMOLI vb. IVa v. ciomoli.

CIOMÓN s. a. *Tax.* — (Ungurism, în Sălaj) Grămadă. CABA SĂL.
— Dintr'un mai vechiu *ciomoi* (= ciomoiu), cu schimb de sufix în loc de **ciomău*, din ung. *csomó* egřmadă.

CIOMP s. d. 1^a. Tronc d'arbre dont on a coupé les branches. 2^a. *Motignon*. 3^a. *Atelae*.

1^a. Bucata rămasă cu rădăcina în pământ din trunchiul unui copac s. al unei tufe, după ce i-ai tăiat crăciile și partea de sus a trunchiului, buturuga din pământ (CHIRIȚESCU, GR.), țesătură (URICARIUL X 400^{mb}), el cionc, butuc, cioabă, ciolpan, ciung, cioafță, ciompleu. Din pic-deca ciompurilor și a coanei netăioase numit *zgrăucește țarba*. URICARIUL, X 407. Dar cum ciompurile, îmbrobodite cu smocuri de nutele, zac revărsate pe renia țărcații de jăpși și de privoluri. M. I. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIII 920. Ciompurile rămase în picioare țeleșc cu lăcărni curate de rășină. CIOCĂRLAN, P. P. 37. || Spec. Coturul (ciotul, ciocanul) păpușoiului. PAMFILE, A. 89.

2^a. P. ext. Fragment, frântură, bucata rămasă dintr'un membru al corpului s. din orice obiect din care s'a rupt o parte, cf. ciot, m. u. c. Dum-

nezeu numai că rămâne c'un ciomp din coada lui în mână, și cănele... (Micești-Vasluiu). ION CR. IV 108. Din pricina zmcuiturei, se întâmplă ca țechea să se rupă; din undiță nu-ți rămâne decât un ciomp. F. R. ATILA 37.

3^a. P. anal. (Straja, în Bucov.) Umflătură, buboiu. Com. A. TOMIAC.

[Plur. ciompuri. | ȘI: cioampă s. f. = vită rămasă înapoi cu creșterea (Straja, în Bucov.) Com. A. TOMIAC].

— Etimologia necunoscută. Cf. ciump, cimpi, ciumpav, cionc.

CIOMPĂGI vb. IVa }
CIOMPĂVI vb. IVa } v. ciumpav.

CIOMPLEIU s. a. 1^a. *Tronc d'arbre*. 2^a. Partie de la queue d'ou crott la touffe de poils.

1^a. Arbore rupt pe jumătate în stat, cioafță, ciung, ciolpan. Com. ITTU.

2^a. «Rădăcina» coadă, partea din care crește părul, numită și trupină, băf, butur, ciont, cotor, muc, tuleiu (Plaiuri, jud. Turda) DR v 307.

[ȘI: ciompleiu s. a. (plur. -plei) = ciompleu (DR v 307), arbore rupt pe jumătate în stat (= lără să fie răsturnat), cioabă, ciolpan, ciung, cioafță (Bărzava, jud. Arad). Com. ITTU; — ciompéu s. m. (plur. -pei) = arbore rupt de vânt, dar nu răsturnat. Com. ITTU; — ciompéu s. a. = instrument de dogărie, în forma unui cuțit mic, cu care se crapă cercurile. (Ilustrație la) DAME, T. 89. Într'o ghicitoare sochii sânt asemănați cu doi ciompéu. PĂSCULESCU, L. P. 91]; — elpéu s. a. = ciompleiu (Șieu-Odorhei, jud. Somoș DR v 307.) — Cf. ciomp.

CIOMVIC interj. v. elovic.

CIOMVICĂ s. f. (Ornit.) v. elovică.

CIONĂIE s. f. *Vache vicieuse.* — Vită nărăvașă. RĂDULESCU-CODIN, I. 243. [Scris: eonăie ib.]

— Din ung. *esunya* «sălbatic, însălbăticis» (despre cai, tauri, oameni), cu adăogarea sufixului -ate, obșnuit la numele de vaci. N. Drăgan, *De coromania* III 712.

CIONC, **CIOĂNCĂ** adj., s. f. I. *Mutilé, écourté, manchot, privé d'une corne*. II. *Pipe, brôle-gueule*.

I. Adj. (Despre om) Fără un braț, (despre oi și vite) fără un corn (MARIAN, PRECUP. P. 24. Com. COCA, CREANGĂ, GL.) (despre obiecte) din care lipsește ceva (Com. C. REBREANU, din Bistrița Ard-alului), ciunt (ȘEZ. II 187^a), ciutac (DAME, I. 28); cf. ciung, ciut, ciolac, certat¹, ciul, melcit. Cioancă = nume dat de ciobanii vitelor [cărora le lipsește câte un corn], ca să le deosebească una de alta. H. VII 372.

II. S. f. P. ext. (în glumă, în Mold.) Pipă, lulea cu coada scurtă. CREANGĂ, GL. *Moy Nichifor... fși aprinde cioanca și țice...* CREANGĂ, A. 12^a. *Ja să-mi rănesc (= cură) cioanca* (Mânăstiri-eni-Botoșani). ION CREANGĂ, III 153. *De ciudă s'omgă; Cioanca i se stânga, Cu cioacanul meru bătea.* ION CREANGĂ, IV 147. *Cu cioanca 'n dinșfți.* VASILIU, C. 174.

[Derivat: eloneă vb. Ia trans. = a ciunti, a mutila, a trunchia, a ciompăvi. Dar ne-a cioncăf pre amândoi, pre Dan de un braț, pre mine de o ureche. I. POP FLORENTIN, CONV. LIT. IV 155. cf. TDRG. (subt ciunt); (cu part. -adj.) eloneăf, -ă. Pipăruș Petre scosese atunci cele 12 rărfuri de țimb din țarată... și fșiți d-voastră ce a fost... Ale țiganului erau cioncate, țar ale lui Petru țhor din vârf. MERA, B. 113.]

— Din ung. *esonka*, idem. CIHAC, II 490. (Cuvântul unguresc însuși este, după H. Schu-

char d t, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XV 106, de origine romanică: it. *cionco* «trunchiats, ciocnare sa mutilla, iar din românește e imprumutat rut. *lanca* «pipă frântă». Cf. *ciung*, *ciunt*, *ciomp*, *ciump* v. Pentru sensul II cf. însă și *cionoc*.

CIONC s. a. *Digue* (faite de branches et de pierres). — Grămadă de crengi apăsată cu pietre, pentru abateră apei de la țărmure. Se pune de regulă un butuc gros cam de 1-2 m. lung, cu un cap la țărmure, iar cu celalalt către mijlocul apei. Pe acest trunchiu se pun crengi; pe trunchiu vin capetele cele mai groase, iar restul de la butuc în jos. Pe crengi se pun pietre multe și mari, ca apa să nu le ducă (jud. Cluj). Com. ITTU. Cf. ie-zătură, zăgaz, dig.

— Dacă numele s'a dat după butucul pe care este clădit digul, ar putea fi din ung. *csónak* «butuc», deci înrudit cu *cionc*¹ și cu *cioncaș*.

CIONCĂ vb. I^a v. *cionc*¹.

CIONCĂNI vb. IV v. *ciocăni*.

CIONCĂȘ s. a. *Petit bois*. — (Ungurism) Poiană mai mică, cam de 3-4 țugăre (Crăcești, în Maramureș). Com. ITTU. [Diminutiv: *cioncășel* s. a. id.]

— Din ung. *csónak* «pădure cu crengile tăiate». Cf. *cionc*¹-2.

CIONCĂȘEL s. a. v. *cioncaș*.

CIONDĂ s. f. *Monstre* — Monstru? Arătare? (Înr'un descântec) *Dimineața, (cutare) s'a sculat, Pă potec'a apucat, C'o ciondă mare s'a nălănit. (Cutare) când l-a văzut, Tare țipă, tare se vătă, Măica Precista din cer auză. N. G. TISTU, B. 58.* — Cf. ung. *csoda* «miune, monstru».

CIONDĂNEALĂ s. f. v. *ciondăni*.

CIONDĂNI vb. IV^a I^a. *Bougonner, gronder, quereller*. 2^a. *Se quereller, se disputer*. — (Mai ales prin Transilv. și Mold.).

1^a. *Trans.* A certă, a sfădi, a ocări (ALECSANDRI, T. 1752, 1772), a-și vărsa necazul pe cineva, a-luă în primire (LUNGEANU, CL. 221). *Ce mă tot ciondănește de graba, monșerică!*... *Ba că grăse prea mult; ba că nu șta locu! Da ce?* ALECSANDRI, T. 188. *Nu-mi măi ciondăni nepoțică!* id. ib. 1139.

2^a. *Ref.* A se luă la ceartă s. sfadă, a se certă (contrazicându-se), a se cam sfădi, a se sfădi (dar nu tare, nu cu ciudă), a se ocări (pușin, în măsură mică), a se împunge cu vorba, a se tot luă cu vorba (aproape de ceartă), a se certă fără a spune cuvinte mai grele, a se hărțui s. tăia cu vorba, a se ciocorovă. LB., CREANGĂ, GL., PAMFILE, J. II. ȘEZ. V 57, IX 145, XXXII 16, GOROVEI, CR. 1255, RĂDULESCU-CODIN, I. 46, 246, Com. G. NISTOR s. A. TOMIAC. *Mognețit s'au ciondănit cât s'au măi ciondănit și, cât erau ei de îngrijii, despre ziuă au adormit.* CREANGĂ, P. 85. *Un bărbat cu-a lui femeie într'o zi se ciondănea. T. SPERANTIA, CONTEMP. II 260.* *Și așa mult s'au ciondănit până s'au putut înțelege.* CRĂSESCU, SPIRCA 81 *Atunci și însurăței hojma se vor ciondăni.* SEVASTOS, N. 252. *De cum joacă, își caută prilej unu' altuia de a se ciondăni.* Nu mul, și se teu la sfadă. ȘEZ. III 182. *Ne-am ciondănit-nt o hădă.* ȘEZ. V 57. *Tot ciondănit-du-se ei, merg de se tocmesc să lucreze la un logofăt.* ION CR. I 76. *Pe când să ciondăneau ei așa...* PĂCALĂ, M. R. 152. *I-am lăsat ciondănit-du-se, nu știu cum s'a alege.* Nici unul nici altul nu erez să lase dinst' o lui (Vicolul-de-sus). Com. G. NISTOR *Tot s'o ciondănit, până ce s'o înțăte-rat la bătaie (Bilca).* Com. TOFAN.

[Și: (+ *ciond*, cf. «ai cionti cuivă vorba») *cion-tăni* vb. refl. IV^a, Com. A. TOMIAC (Straja, Bucovina); — (cf. *ciocandă*) *ciondrăni* vb. refl. IV^a LB., REV. CRIT. LIT. IV 149, FRĂNCU-CANDREA, M. 98. *Se tot ciondrănesc, până numat fi vedd ei se înțăter!* VICIU, GL.; — (+ *hondromăni*) *ciondromăni* vb. refl. IV^a = a se sfădi H. XVII 175, a se certă, a se hărțui cu vorba (REV. CRIT. II 93). || Abstract: *ciondănire* s. f. = lovir, ciocnire, sfădire. BUGNARIU, N. S.; *ciondănire* s. f. DICT. *ciondănit (ciondrănit)* s. a. DICT. *Mătușa Măruca...* se ta la *ciondănit* cu mama, det' p'cina mea. CREANGĂ, A. 55. *Nici una, nici două, fectorul și cu baba se tau la ciondănit.* IOR CR. IV 132; *ciondăneală* s. f. = dispută, început de ceartă, sfadă trecătoare. *Mătoara petrecă vara destul de veselă; când și când numat, câte-o ciondăneală.* CONTEMPORANUL, V, vol. II 497; *ciondrăneală* s. f. = început de ceartă. VICIU, GL. || A d j e c t i v: *ciondrănit*, «oare = sfadnic, gâlceviator. LB. (subt «gâlceviator»).]

— Probabil, din germ. sâs. *schänden* (cf. *Schände*) «a face de rușine, a certă, a ocări; sufux -dnă corespunde, în Imprumuturi din nemțește, terminației -en a infinitivului; cf. *stricken* < *stricken* ș. a.) Cf. DR. III 1089. Cf. *ciocandă*.

CIONÉ s. f. (Bot.) v. *ciocane*.

CIONEAĞ s. m. sing. v. *ciocnac*.

CIONCI s. m. plur. v. *cioc*.

CIONIC s. a. *Barque*. — (Ungurism, în Maramureș) Luntre, șeică, cf. *barcă*, *caic*, *cin*. (În giună) *La noi șute cu cionicu' p' oald și ta grosioru'* (= smântâna)... și *jăpă* (= aruncă) în cionc. T. PAPAHAĞI, M. 151/a. — Din ung. *csónak* «luntre» (în rudit cu *cin*).

CIONOATE s. f. plur. = gionate. DR. III 697.

[Pronunț: *cio-*]

— Din lat. **genuata*. N. DRĂGANU, *Dacoromania* III 696-98.

CIONÓC s. a. *Tchibouk, pipe*. — (Ungurism, în Transilv.-de nord) Ciubuc, pipă turcească. BUGNARIU, N. S. Cf. *ciocanc*.

— Probabil din ung. *csanak* «ciutură» (= vas de lemn pentru scoaterea apei).

CIONDRĂNEALĂ s. f. }
CIONDRĂNI vb. IV^a } v. *ciondăni*.

CIONT, **CIOANTĂ** adj. subst. I. *Mutillé, camard, camus*. 2^a. *Pricé d'une corne*. II. 1^a. *Moignon, Bout de la queue (d'où pousse le poil)*. 2^a. *Sobriquet. Nom donné aux chiens*.

I. A d j. Cu o parte (mai ales: vârful, marginile, toarta) ruptă, tăiată, rețezată s. tocită, stropșit, mutilat, amputat, cf. *ciunt* (Com. A. TOMIAC), *ciung* (LB.), *bont* (COSTINESCU), *ciocn*, *ciomp*, *scurt* de coadă. *Peciorul de boier* (care își tăiașe nasul și urechile), *șut*, *ciont* și *plin de sânge...* ISPIRESCU, L. 222. *Am o găscă ciontă, boantă*. Cu grumăși *ciobărlan*. (Biciușca). ȘEZ. I 29. || *Spec.* Fără un corn. *Ercule...*, *apu-când pe țaur de coarne...*, *fi lăsd ciont de un corn*. ISPIRESCU, U. 73. *Oaic ciontă*. H. V 408, XI 259. *Ce întră ciont în luncă?* (Sania). GOROVEI, C. 327 (din Vâlcea).

II. Substantiv. 1^a. *Ciont* = crâmpeliu rămas dinst' o bucată mai mare (de băț, de lemn, de ciocnac, de ramură COSTINESCU), cf. *ciump*, *ciot*. | *Spec.* *Ciont* = partea care rămâne dinst' un membru amputat (BIANU, D. S.), *picior ciunt* (Straja în Bucov., com. A. TOMIAC). *Cioantă* = mână ciuntă (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC).

[Ciontul (s. ciotul, ciotul) coit = rădăcina coadei, partea din care crește părul coadei (Cuța, în Satmare). DR. V 307. Cf. ciomp(lei)u].

2^a. [Poreclă] *Ales unu' Ciontu...* (eră fără o mină). CONV. LIT. XLIV, vol. I 654. | Nume de câine ciobănesc (probabil scurt de coadă, cu coada tăiată). H. V 116.

[Derivate: *ciónte(a)* s. m. = nume de câine (H. IX 18) fără coadă. H. V 353; — *ciónteu* s. m. (h. găitori, cu varianta *cióntietu*). *Cióntetu, bonleu, Picioare de ciotu*. (Pirostrile). GOROVEI, C. 290; — (+ tonide cf. DR. I 278) *cióntăe* și *cióntie* subst. sing. (In găitori) În mijlocul câmpului, E cutbul ciontăcutul. (Biserica). GOROVEI, C. 25, cf. (ciónticului) ȘEZ. XIII 15. | A d j e c t i v e: (+ cióntac) *cióntăe*, -ă = ciung. *Vacă ciontăe de coadă*. BARONZI, L. 105; — *cióntăg*, -ă = cu coada tăiată s. ruptă. *Un farmac... ciontăg de coadă*. MON. OF. (1878), ap. TDRG.]

— Variantă a lui *ciunt* și *ciung*, cu vocala din *ciunt*, *ciomp*, *ciont*. Cf. și *bont* (alături de *bonc*), *ciontorog* (șontorog), *cióntă*.

CIONT s. a. 1^a. Os. 2^a. *Doigts, main*.

1^a. (Ungurism; mai ales în Transilvania de nord, unde a înlocuit în mare parte pe) Os (ANON. CAR. BUD. P. P., TIPLEA), *ciólan*. *Cine joacă 'n postul mare, Pice-i pielea de pe nare (= nas) Și rămâie-i ciontu' gol, Ca și muchia la topor*. MARIAN, SE. II 6. *Zaiba de la N. Din ciont o săpași, Din carne-o tăieși*. MARIAN, D. 348. *Cine desprăiește dragi, Trăgă-i corbi carnea 'n fugi, Cioantele pe sub cepaci*! RETEGANUL, TR. 18. *Să-ți ajungă os pe os, Cioantele prin pat în jos...* ib. 134. *Niet nu-i grău, nici nu-i săcară, Numai cioante-s pe hotăr*. BIBICESCU, P. P. 131. *Iepi, râu, ghin creții capului, Ghin fața obrazului, Ghin unghii, Ghin ciont, Ghe sub ciont, Ca N. să rămâe curat, Precum Domnu' l-o dat...* VAIDA. *La o mână de ciont de pește, Besu lăși craii călărește*. TIPLEA, P. P. 3. *Ieși din creții capului, Din fața obrazului, Din cioantele nasului...* GRAIUL, II 49, cf. (din tăte *cióntile*) ib. II 57. *Să rămâi cu ciontul gol*! BUD. P. P. 6. # *A înghiețat ca ciontu' = a înghiețat os, bocnă, bocnă*. *Untr'un loc, uscat ca ciontul, să se prăsească o herpetie atâd de sumeață și acumpă*! MERA, L. B. 102. *Că cine o ascultă-o bine (povestea), [va] frunză-o; și pândă-i gata, mulțiși coțnic-or adurmi Și mulțiși (s')or deșteptă ciont*. JAHRESBERICHT, VI 61. *Să-ți fie de cioante = de cap, de ciolane, de zile scurte* (Broscuții-vechi, Bucovina). Com. T. SMOLINSCHI.

2^a. (La plur.; în giună, la Brașov) Degete. *Am să-ți dau (= să te lovesc) peste cioante!* (După emănă, elabă, și la singular) *Mână. Ia-ți cioanta!* *Jos cu cioanta!* (Brașov).

[Și (formă reconstruită din plur.; ad 2^a) *cióntă* s. f. | Diminutive: *cióntăș* s. a. = os mic. CABA, SĂL., com. N. DRĂGANU; — *cióntiță* (cióntiță T. PAPAHAĞI, M. 143/79) s. f. = os mic. *Din tăte ciontăile, Din tăte 'nchiețurăile*. GRAIUL, II 49. | A d j e c t i v: (c ung. *csontos*, idem) *cióntos*, -ă = osos. CABA, SĂL.]
— Din ung. *csont*, idem.

CIONT s. m. Espèce de souris — Șoarece de munte. H. XVII 229.

CIONTĂ vb. I a v. *ciónti*.

CIONTĂ vb. IV a 1^a. *Tronquer, amputer, mutiler, écorner, décapiter*. 2^a. *Raccourcir*. 3^a. (Se) *terminer*.

1^a. Trans. A tăia (rupe, frânge) o bucată dintr'un întreg, a trunchia, a reteza, a tăia de tot (L.B.), a amputa; spec. a tăia coada sau capul, a decapita; a ciuntă, ciuntii, cioncă, stropși.

Din scena cionțiilor, nu poți suprîmă o parte, precum nu poți cionti dintr'o ființă vie organcele absolute necesare vieții. CARAGIALE, N. F. 23/2. [Știuca pe pești mici] și ciontăit, și tate în două. F. R. ATILA, 303. *Începă bătata munților și-i ciontară munții coada; de atunci n'au lupti coadă lungă, ca vulpile; RETEGANUL, P. III 37/31. El sab[e] o apucat și capu' i l-o ciontat*. MĂNDRESCU, L. P. 191/7. *Am ciontat coada calului, că eră prea lungă*. TARA OLTULUI, III nr. 19-20. *Omul își luă barda și, prinzând un puț de găscă și punându-l pe buciom, îl ciontă*. VICIU, OL. (subt buciom). *A ciontă urechile unui cal = [fr.] bretauder*. PONTBRIANT.

2^a. Trans. A scurtă (L.B.) un obiect (tăind capetele s. o parte din el). *La a treia [smunecală de mănăc, coada vulpei] o ciontă pând la doi coști*. ODOBESCU, III 40/39. *Am ciontat sulinarii (= trunchii lungi) în doști (= butuci scurți), să-i pot înecură*. TARA OLTULUI, III nr. 19-20. *Fierarul... prinde fierul cu cleștele, îl fierbe..., bate cu ciocanul, îl căleşte, înmădește, ciontat fierul, îl găure, pilește, ascute*. H. XVII 237. [Fig., despre vicioși] *Dacă [e] să fie vicioș mea de nimica, ticăloasă și defăimată... fie-ți milă și-mi mai ciontă din vremea vieții 20 de ani*. CALEN-DAR, ap. GCR. II 358/2. *Nu-i rupeși capu'!*, *Nu-i ciontași veacu'!*, *Nu-i luași mitea!* GRIGORIURIGU, M. I 51. *C'a fost mândră, săleaca (= să-raca) Și și-a ciontat vicioșul* BUD. P. P. 10.

3^a. (Neobicinuit). Trans. A sfârși (despre mâncare și băutură); refl. a se sfârși, a se termina (de ex. vinul). L.B. [și subt verbul găd].

[Și *cióntă* vb. I a (cu prez. ind. *cióntăe* și, prin Transilv., *ciónti*). | A d j e c t i v e: *cióntit* (*cióntiță*), -ă = stropșit, tăiat, trunchiat, rupt, frânt, amputat, decapitat, scurtat, ciuntat, ciuntii, ciuntă, cioncat. (Cu negativul) *necióntit* (*necióntiță*), -ă. *Lumea toată de pre lume, Ne-a și pus urte nume: Mie grău, tic lăciune; Mie frunză de sălcuță, Că-s copilă tănărufă, Tie roșgalin ciontat, Că ești copilă blăstămat*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 66. *Trupina arborelui ciontă în mai multe colțuri*. PAMFILE, I. C. 103. *Vacă ciontăia de coadă*. DDRF. | A b s t r a c t e: *cióntire* (*cióntăre*) s. f. = trunchiare, retezare, tăiere, frângere, rupere (a unei părți): — *cióntit* s. a. = ruperea vârfurilor de la vâslărele tinere ale viței de vie. H. II 281; — *cióntitură* (*cióntătără*) s. f. = ciontire, tăiere (L.B.), ciuntitură; spec. semn care se face în urechea oil (cf. produceă, cărlig), spre a o cunoaște din alte oi. Cf. PĂCALĂ, M. R. 145.]

— Derivat din *cióntă*. Cf. *cióncă* și *cióntii*, *cióntă*.

CIONTĂC subst. sing. }
CIONTĂC, -Ă adj. } v. *ciónt*.
CIONTĂG, -Ă adj. }

CIONTĂNI vb. IV a v. *cióntăni*.

CIONTĂTĂRĂ s. f. v. *ciónti*.

CIONTE(A) s. m. }
CIONTEIU s. m. } v. *ciónt*.
CIONTIC subst. m. sing. }

CIONTÎȚĂ s. f. v. *ciónt*.

CIONTITĂRĂ s. f. v. *ciónti*.

CIONTOROG, -OĂGĂ adj. v. *șontorog*.

CIONTOȘ, -Ă adj. }
CIONTOȘ s. a. } v. *ciónt*.

CIONVICĂ s. f. (Ornit.) v. *cióvlică*.

CIOPĂC s. a. }
 CIOPĂRC s. a. } v. ceapăe.

CIOPĂRICĂ s. f. (Bot.) v. ceacarbă.

CIOPĂRLĂC s. a.

CIOPĂRTĂ s. f.

CIOPĂRTĂ s. f.

CIOPĂRTĂC, -Ă adj. și subst.

v. ciopăta.

CIOPĂRTĂN s. m. (Bot.) v. ciopărti.

CIOPĂRTĂTIC, -Ă adj. }

CIOPĂRTE s. f. }

v. ciopăta.

CIOPĂRTI vb. IV^a, 1°. Couper, déchtquer, dépeccer. 2°. Entailler; taillader; couper à tort et à travers.

1°. Trans. A tăia (animalul, carnea) în ciopăți: p. ext. a tăia bucăți-bucăți (RĂDULESCU-CODIN L.), a tăia o parte din corp, cf. hăcui, ciungări, ciontă, ampută, mutilă, schiodi, stropși. După ce s'a îngrăpat purceaua bine, ... a tăiat-o. Și după ce-a pălăt-o și a ciopărtit-o, apăsând-o la saramură... ION CR. II 286. Pe unta îi ciopărtește cu coasa, ȘEZ. III 114. Și tot n'a lăsat pe față în pace, până nu s'a ciopărtit mântile, MUSCEL 46. Pe care îl zădă și-l ajungea, Copil-Roman II și ciopărteț. RĂDULESCU-CODIN L.

2°. Trans. P. a. a l. A scoate, dintr'un lemn, cu toporul, o bucată, a încere-tă dintr'un lemn cu toporul (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC); p. ext. a tăia s. ciopărti rău, în mai multe locuri, unde nu trebuie și în mod neregulat s. cu un instrument neascuțit; a strică (un lemn) învățând să cioplești (ȘEZ. IX 152, cf. CREANGĂ, GL. COSTINESCU), a tăia ceva fără rost (Crisior, în Munții-apuseni, com. ST. PAȘCA), fără scoțeață, fără îndemănare (PONTBRIANT), în neștire, în prea multe locuri. O călă de dulgher stăpânicu ciopărtește bărna. ODOBESCU, III 166/2, cf. II 513. Cine mi-a ciopărtit toți prunii de pe lângă gard? DDRF.

[Și: ciopărti] — (v. etimologia) ciopărti vb. IV^a trans. = a tăia (în mici) bucăți (PĂSCULESCU L. P., PAMFILE, C. T. BARONZI, L. P. 105/2), a tăia fără scoțeață (PAMFILE, J. III); spec. a curăți animalele tăiate, mai ales pasările și peștii, de mărtaie și a le găti, cf. cinăuți, peciă (RĂDULESCU-CODIN, L., MUSCEL, 103). Să-i batem, să-i ciopărtim. TPODORESCU, P. P. 479. Cap de Turc să ciopărtesc. PĂSCULESCU, L. P. 199; — (+ cioc) ciocărti (ciocărti) vb. VI^a trans. = a tăia scoțând mici bucăți (PĂSCULESCU, L. P.), a tăia în bucăți (PAMFILE, C. T.), a ciopărti. Ciocărtindu-i trupul în demicartii multe. DOSOFTEIU, ap. TDRG. Acole pe loc cu sabiile într'înșii a-i tăia și a-i ciocărti, unde și pe străorinarul l-au omorât. ARHIVA R. II 93. I-au ciocărtit mântile, obrazul. ȘINCAI, HR. III 156/12. [Cei care tund oile] să nu ciocărtescă pieile utor. ECONOMIA, 93. Ce vrea să zică de-a fi cineva doctor, hirargi!... Până ce n'a tăiat, n'a ciocărti, n'a hăcut, nu se ține mulțumit. ALEXANDRI, T. 1200. Juspeac din răutate copaci întregi... și ciocărtesc. COD SILVIC, 35. Da cine te-a ciocărtit aiă de urit? — Ia, nu tăia tocmai bine briciul! (Bilca, în Bucov.) Com. TOFAN. Începe a ciocărti un gârnet de stejar din anul trecut. CREANGĂ, P. 125/12. Cu paloș capu-i zburat, Bucășle-l ciocărtă. TEODORESCU, P. P. 577b. Din gură-i judecă, Cu paloșul îi ciocărtă. MAT. FOLC. 39, cf. PĂSCULESCU, L. P. 229; — (+ ciopă) ciopărti vb. IV^a trans. (v. adj.) Abstracte: ciopărtire, ciocărtire, ciopărtăreală (DDRf.), ciocărtăreală (COSTINESCU) s. f. = acțiu-

nea de a ciocărti; — ciocărtătură s. f. = acție ciopărtă dintr'un lemn. Ciocărtituri și surcele tăiate din copaci. COD SILVIC, 37 | Adjective: ciopărtit, ciopărtit, ciopărtit, ciopărtit, ciopărtit, (DDRf.), ciopărtit (RĂDULESCU-CODIN, L.), ciocărtit, ciocărtit, -ă = tăiat în bucăți, tăiat rău în multe locuri, fără rost; p. ext. (despre față) brădat; (impropriu, despre vase) știrbit. Improprieal unei mise încercate cu pahare ciocărtite și butelci deșerte. ALEXANDRI, ap. TDRG. Ciocărtit = ciopărtit. JAHRESBER. VIII 85. Cadavre ciopărtite. SHELLEAU, ap. TDRG. Bucățile din întregul ciopărtit se zic ciopărti. RĂDULESCU-CODIN, L. Alții au fost ciopărtiți de ostășii lui Vodă, ib. Ce ție calul d'asudat... Ogăreții ciopărtiți și dalăți nădușii? TEODORESCU, P. P. 70b. Nevastă t-am căpătat, Rămășiță și ciocărtătu (glosat prin: ciopărtă). DENUSIANU, T. H. 289. Căci din lupștele vieții, ca un vechiu oșcan, truduță, Ai rămas cu fruntea nădușă și cu fața ciocărtătu. VLAHUȚA, P. 26 | Alte derivate: ciocărtăș s. m. = persoană care ciocărtăște. Chirurgul, casapul, ciocărtășul Mi-au spus că amputașul chiar astăzi pătimășul. ALEXANDRI, ap. TDRG. — (Bot.; post-verbal?) ciocărt s. m. = ciuciolete. BIANU, D. S. (cu diminutivul) ciocărti s. m. = creastă-coșului (Araniag, Arad), Com. ITTU; — ciopărtăn s. m. (Bot.) = burete care dă toamna, după ploaie, pe la bucmii s. pociumbii de goron. Cf. H. IX 90; — (+ cocăurt) ciocărtăuri s. f. plur. locuri deluroase, răpoase. ION CR. VI 314. Când te-oiu duce cu prin niște ciocărtăuri, să-ți arde pe unde pasez vitel, ai să te spărti! ib.

— Derivat din ciopăta (ciopărtă). Cf. cărți (II).

CIOPĂRTI vb. IV^a v. ciopărti.

CIOPĂTĂ s. f. 1°. Morceau de chair. 2°. Mouton d'un fruit.

1°. (Întrebuițat aproape numai la plur.) Bucată de carne tăiată s. ruptă din trupul unui om s. unui animal (cf. DICT., RĂDULESCU-CODIN, I.), ciopărtă (BRĂDESCU, M. 64), cf. hartan, halcă. Lovindu-o cu sabia odată, îl tăie trupul în două ciopăți. GORJAN, H. I 82. Să-i fac mie de ciopăți. id. ib. IV 223. Eu eram la o parte, cu tăgășul scos, la a mai mică mișcare să-i fac ciopărti. N. REV. R. I. s. II 155. [Adesea repetat] Îl făcu ciopăți-ciopăți. GORJAN, H. I 77. Începă a mi-și creață pe șerpe, și cruci și curmezis, până ce îl făcu ciopăți-ciopăți. ISPIRESCU, L. 343/2. L-au tăiat pe bietul Dan ciopărti-ciopărti. STĂNCESCU, B. 238. Îl fac ciopăți-ciopăți și-l aruncă în apă. PAMFILE, D. 57.

2°. P. a. a l. Jumătate de nucă s. de măr (Zagra, jud. Năsăud), Com. N. DRAGAN.

[Plur. -păți. || Și: (+ parte) ciopărtă (LM.), ciopărtă (POLIZU); — (+ cioc)ciocărtă ciopărtă, ciopărtă (DICT., BRĂDESCU, M. 64) s. f. || Diminutive: ciopăteș s. f. Ciopăteșle te-aj făcea. PĂSCULESCU, L. P. 195; — ciopăteș s. f. (Cor.); numele unui dan țărănesc. H. IV 285. | Alte derivate (atestate numai la plur.): ciopărti s. f. = bucăți de suncă afumată, hosieme, hosiământ (Sohodol, în Munții-apuseni), VICIU, GL.; — ciopăteș s. f. = picioare, ciopote, SCRIBAN, ARHIVA, a. 1921, nr. 2, p. 239; — ciopărtăle, -ă adj. (CIHAC, II 387) = cu coama s. coada rețezată; — ciopărtăle, -ă adj. subst. = (bou s. vacă) cu coada scurtă s. fără șchiu, b. e. c. ciumpav (DAME, T. 29, cf. H. III 226); unealtă (probabil cu coada scurtă) cu care morarul îndeasă sacul. Cf. H. II 120; — (+ prepelea, cf. PASCU, C. 142; dacă nu va fi cumva greșala de tipar, în loc de ciopărtăle) ciopărtăle s. a. = par, trunchi (Atestat numai într'o găcitoare) Pe un vârș de ciopărtăle, Două felii de doitrac. [Urechile]. ȘEZ. VII 124; — (+ ciocărtă)

clevărtăie s. a. (Atestat numai în aceeași găci-toare) Într'un ciocărtac. Două felii de dovleac. [Capul]. PAMFILE, C. 19.

— Din ung. *csapat* 'ceată', trupă, grămadă' (c. *csapni* 'ca tăia, a amputa', cf. *csapatos* 'bătut bine'. Cf. SZINNYEI, 268). Cf. ciopărtii. LACRA.

CIOPĂȚAI s. f. plur. }
CIOPĂȚEA s. f. } v. ciopată.

CIOPĂȚI vb. IV^a v. ciopărtii.

CIOPĂȚICĂ s. f. (Cor.) }
CIOPĂȚURI s. f. plur. } v. ciopată.

CIOPCA s. m. art. *Diable*. — (Munții Sucevii) Dracul sau alt spirit rău. ȘEZ. V 57.
— Probabil din ung. *csapka* 'șapcă', cf. *ti-chiuță*. (Cf. însă și *cioplea*).

CIOPLĂC s. a. *Chemin, sentier*. — Drum, cale-cărare: *Abia am țesut aici, și el a și apucat ciopleacul*. BUGNARIU, NÂS.

CIOPLĂȘ s. m. v. ciopli.

CIOPLĂȘ s. m. și a. 1°. *Martelage. Arbre martellé, pied corcier*. 2°. *Bois façonné*. 3°. *Grosse goutte*. — (Ungurism; în Mold., Bucov. și Transilv. de răsărit).

1°. S. m. și a. Înferatul arborilor (Tuigheș în Cluc, com. ITTU) printr'o tăietură în trunchiul lor; p. ext. tăietura care se face într'un arbore cu scopul de a face un semn în el (cf. fier); cioplișura (cu toporul ION CR. II 20), într'un copac (PAMFILE, COM. 2), ca să nu rălecești drumul prin pădure (Straja în Bucov., com. AR. TOMIAC); p. ext. copac în care s'a făcut o tăietură cu toporul spre a marca hotarul dintre două păduri (Nemțșor, în Neamț, ION CR. III 151). De-i comoroara sub un copac, atunci este ciopliș în copac. PAMFILE, COM. 2.

2°. S. a. (sing. colectiv) Lemnele cioplite în pădure. *Măhoară are mult ciopliș, capdă frumoși bani*. Com. ITTU.

3°. S. m. Stropii mari [de ploaie], unde și unde, rari. ȘEZ. II 187^{1/2}.

— Din ung. **csaplás* (din **csaplan* pentru *csapni* 'a izbi'). Cf. *ceaplău*, *ciopliău*.

CIOPLĂU s. a. *Fourche à faner* — (Ungurism; în regiunile apusene) Furcui (Dumbrăv[ă], j. Arad). VICIU, GL. *Paloanele ăstca trebuie să le aruncăm pe căpîta cu ciopliău* (Caras-Severin). lb. [PAMFILE, I. C. 143 și A. 136, 158, 211, citând pe VICIU, dă greși: *ciopliău*].

— Din ung. **csapló*, substantiv verbal din **csaplan* (cf. *csaplás*, *csaplîd*, *csaplan*) *csapni*, care are și înțelesul de 'a arunca', cf. și compusul *felcsapni* 'a arunca în sus'. N. DRĂGANU, *Daco-romania*, III. 712.

CIOPLEA s. m. art. }
CIOPLEALĂ s. f. } v. ciopli.
CIOPLEICĂ s. f. }

CIOPLI vb. IV^a. 1°. *Couper, façonner, équarrir, tailler. Railler*. 2°. *Tailler, chanfreiner; sculpter, graver*. 3°. *Sarcler*. 4°. *Polir*. 5°. *Polir, former, corriger. (Se) former, (se) cultiver*.

1°. A tăia cu barda o bucată de lemn, din gros (fără a o da apoi și la rindea), a tăia lemnul din bardă s. din topor, a tăia în muci un arbore, o grindă (LB.); a subția s. scurta o bucată de lemn (cu secura), un lăț (cu briceagul), o ramură, etc. (tându-i laturile și vârful MARIAN). Cf. bårdul, hălciul, ciocărtii (care e 'a ciopli rău, a strica ciopliind'). *Cioplesc* = fabrico, (dolo). ANON. CAR. [La altoit.] *ramurile ceale de*

implântat se cioplesc tocma pre lângă nod, din gios. ECONOMIA, 129. *Teslarul ciopliind grinzile cu bårdile, le suie pe zidul*. DRĂGHICI, R. 44^{1/2}. *Îmi vine să mor, când cuget că-cioplesc securii!* C. NEGRUZZI, III 350^{1/2}. *Briar, Ce n'are 'n lume decât un gros stejar... cioplii în chip de ghioagă*. ALECSANDRI, P. III 368. *Pentru ca țarăși să-i împace, îi ciopliă [dintr'o bucată de lemn] Antifei o păpușă*. SLAVICI, N. I. 53. *Bocu stidică ca înșep-nit... privind... la bătrînul care-și ciopliă frigarea și pociumbii pentru ceam*. id. ib. I 333. *Fidăcul roind a ciopli ceca cu barda... a ascuț-o cu cutea*. ȘEZ. I 187^{1/2}. *Știrea la lume au dat Că ție o să-și cioplească Cuce'naltă, 'mpărătească*. TEODORESCU, P. P. 44°. [Teul zice:] *Pe mine mă cioplesc, și iconțe crosc*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 508. || Fig. [La origine, în glumă; complementul e omul] *A vorbi de rău (pe cineva)*. *În față te netezește, și în dos te cioplește*. PANN, ap. ZANNE, P. II 134. *Nu mă ciopli cu vorbe — nu-ți bate joc de mine* (Țara Olteului). T. DINU, I 136.

2°. P. ext. A tăia piatra cu dalta spre a o fătu, a-i formă fețe (cf. *PONTBRIANT*) s. spre a-i da o formă; a netezi, a potrivi (mai bine) o față, o formă (tăind cu dalta); (în limba veche înlocuiește pe) a sculpta; a săpa s. a scobi în piatră, în metale, etc. litere s. figuri, a gravă (cf. LB.); (rar) a modela (în lut). *Cioplesc* = sculpto. ANON. CAR. *Ceplăște fie dooa table de piatră*. PALIA (1582) ap. CCR. 79. *Au poruncit de li să cioplii țipurile din marmure*, ȘINGAI, ap. GCR. II 205^{1/2}. *Puse îndată de-i ciopli pentru pedestaluri niște grosolane figuri de Victorie poete*. ODOBESCU, III 73^{1/2}. [Dracul] *a făcut din lut un lup...* Dumnezeu s'apucă de-i mă cioplește. ȘEZ. I 180^{1/2}.

3°. P. anal. (Neobicinuit). A obli, a netezi, a curăți (pământul, cu sapa, lăind buruienile), a prăși. *Fața ariei se cioplește (prăștește)*. I. IONESCU, C. 185.

4°. Fig. A face unele corecturi și adaosuri, la o lucrare, a o netezi, lustrui, pieplăna. *Um am sfârșit lucrarea, o stăng, o dau uitării; Apoi o cioplesc țarăși*. C. NEGRUZZI, II 270^{1/2}.

5°. Fig. (Complementul e omul) A face pe cineva să se lepede de apucături s. de maniere aspre, grosolane, primitive, și să-și însușească altele mai bune, mai politicoase; a sa polei, a scoate din prostie (LB.), a civiliza, a cultiva, a fașona, a educa, a politicia. *Unii au gândit că [Ioan Huniadi] s'au cioplii (refl. = passiv) de Chesariul Sigismund*. ȘINGAI, HR. II 2^{1/2}. *Ecropeti... să îndeletnicesc a-i îmbălnzi... a-i ciopli [pe săbaticii] de grosimea lor*. DRĂGHICI, R. 39^{1/2}. *Ei!... gamba, geaba... Cât îmi bat cu capul să-l mă cioplesc... să-l mă chilesc... pace! Îi săi rugina de o șchioapă la ceașă!* ALECSANDRI, T. 508. *Mai lesne să cioplește pomul decât omul, adică mai lesne împodobim un lemn cu ciopliul decât înșăgăm un om*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 260, cf. PANN, ib. || Refl. A se subția, a deveni delicat (COSTINESCU), a se maniera; a-și cultiva spiritul (id.), a deveni mai deștept, a se deșteptă (cf. ȘEZ. II 74^{1/2}), a învăța feul de purtare al lunei bine-crescute, cultivate. *Toate țele o schimbare, și lumca se cioplește*. Numai pe noi mândria nu ne mai părește. ALEXANDRESCU, M. 321^{1/2}. *Ajunse să fie mâna dreaptă a împăratului, atât se ciopli... în puțină vreme*. IPSIRESCU, L. 142^{1/2}.

[și] cepli vb. IV^a. || Abstracte: *ciopli* (cu negativi, rar, *neociopli*) s. f. = acțiunea de a ciopli; s. p. e. (ad 3°) săpătura ce urmează după tăiatul vici, prășire. H. XVIII 267. (Ad 5°) *Să treci cu vederea oarecare neociopli a apucăturilor sale*. ALECSANDRI, T. 183; — *ciopli* s. a. S'a apucat de cioplii bårdile; — *ciopleală* s. f. = ciopli; sculptură. (Ad 2°) [Biserica de la Argeș] *pare-o sculă nestimată... cu măstrele-i ciopliete*. AL-

CSANDRI, P. III 591; — **cioplitură** s. f. = cioplire; gravare; obiect cioplit; s p e c. (cu sens colectiv): urcele, aşchii răzute prin cioplire (COSTINESCU), bărne, grinzi, mucheri, nu lemn mare (POPOVICI-KIRILEANU, B. 67). (Ad 1°-2°) **Cioplitură** = fabricatio, sculptura. ANON. CAR., cf. LB., COSTINESCU, H. X 111. *Făcură amândouă pietrele zmarogdului... săpate şi cioplite, cioplitură de peccat.* BIBLIA (1688) 68. [A djective: **cioplit**, -ă adj., subst. = tăiat din bardă s. cu briceagul, din gros; sculptat, gravat, netezit; (cu negativul) **ne-cioplit**, -ă (mai ales cu înţelesul de): grosolan, nepolitic, nemanierat, necultivat, rău-crescut, bădăran, necivilizat, mitocan. (Ad 1°) Lemne cioplită = lemne care au fost tăiate pe laturi, dându-li-se formă de muchii. GOROVEL CR. (Fig.). *Aşa dar, au rămas Tora-leyasă, cioplită şi bădărită, deocamdată cu pace.* DIONISIE ECLÉSIARHUL, 163/34. Casa... eră cioplită, de lemn. ALEXANDRIA, 141. *Priador, al cărui acoperiş sta rezimat pe stâlpi ciopliţi din bardă.* ODOBESCU, I 127. *Vădă că venă [pe apă] o cutie mică şi necioplită.* ISPIRESCU, L. 319. *Cu ghioaga neastruţită, Numai din topor cioplită.* ALECSANDRI, P. P. 73/11. *Am nevastă de pădure, Cioplită ca din secure.* BIBI-CESCU, P. P. 181. # *Omul neslujit e ca lemnul necioplit.* ZANNE, P. IV 491. *Cioplît în patru muchi = gătit, ferchezuit.* Cf. BARONZI, L. P. 59/10. *Cioplît numai din bardă, se zice unuia care nu e deştept.* SEZ II 74/11; (ad 2°) *Au făcut... doi oameni ciopliţi, câte de 32 de coţi, pre sine şi pre fimeia-şi.* HERODOT (1645). 121. *Un brâu de piatră... cioplit cu flori.* GAVRIL (1654), ap. GCR. I 172/22. *Pietri scumpe cioplită, de multă preţ.* HRONOGRAF (1760), ib. II 72/20. *Ai fărîşvut celor ciopliţi [= idoliilor].* MINEIUL (1776) 1177/2. *Nici marmura cioplită albimea ta nu 'ntrece.* ALECSANDRI, P. III 71. [Inel] din piatra tronului din raiu, Cioplît în flori măreşte. COŞBUC, B. 39/10. [Fig.] *Cuvinte cioplită (= rafinate, meştesugite) şi sub pîde oarecum acoperite.* CANTEMIR, IST. 50/20. (Chip) **cioplit** = statue, idol. *Să nu faci ţie chip cioplită.* CATEHISMUL MIC (1774) ap. GCR. II 100/12. (Substantivat, la masc. şi fem., cu acelaşi înţeles) *Pregiur ciopliţi lor slujă.* DOSOFTEIU, PS. 371. *Cioplitele dumnezător lor să le ardeţi cu foc.* BIBLIA (1688) 64b. *Să nu faceţi voo... făcute de mână, nice cioplită.* lb. 100; (ad 5°) *Un barbar necioplît.* PANN, E. II 142. *O bărbote necioplită (= necultivată).* TICHINDEAL, F. 59. *Un provincial com necioplît.* MAIORESCU, CR. III 265. *Eu sînt un German necioplît şi deschis.* I. NEGRUZZI, VI 13. *Un arheolog necioplît.* ODOBESCU, I 392; — **cioplitor**, -oare, adj., subst. = (cel) care ciopleşte; lemnar (H. XVIII 143), dulgher, bărdas, cioplaş; ↑ sculptor (ordinar SĂINEANU, D. U.), pietrar; lucrător la ocnă, care netezeşte pereţii de sare (SĂINEANU, D. U.). **Ciopitor** = sculptor. ANON. CAR. *Au dai cioplitorilor puetrîr...* BIBLIA (1688) 275. | Instrumente: **cioplitor** s. a. = unealtă de dulgherie (H. III 450, VII 407, XII 204), un fel de rîndea cu care se ciopleşte partea aţoasă a lemnului (H. II 29) s. se scoat aşchii groase (DAME T. 115, PAMFILE, I. C. 120, germ. «Schrohobol» APOLZAN, U. 7, germ. «Schnitmessers» LB.); lemn pe care cineva ciopleşte alte lemne (LM., germ. «Schnitzbank» LB.), cf. cioplitoare, cioplească; — **cioplitoare** s. f. = unealtă de dulgherie (H. I 140, germ. «Schnitmessers» LB.); lemn pe care se ciopleşte (= germ. «Schnitzbank» LB.), cf. cioplitore, cioplească. | Alte derivate: **cioplaş** s. m. = cel care ciopleşte, ciopliitor, bărdas; ↑ sculptor, pietrar. (Ad 1°) *Pîşecăre cioplaş de lemn, căruia... să se arate chipul cum se încheie.* COD. SILVIC, 48. *Adună împăratul Solomon... 3000 de*

cioplaşi [de piatră] în munte. BIBLIA (1688) 309; — **cioplească** s. f. = unealtă de dulgherie (nedefinită mai de aproape) H. VII 156, cf. ciopliitor, cioplititoare; — **cioplea**, s. m. art. (Mitol. pop.) = dracul s. un alt duh rău, cf. ciopca. *Te ta cioplea, de frig (Munţii Sucevei).* SEZ. V 57/8. — Din slav. (sărb. **čopljiti**, — *čopljim* şi *čopjati* — *čopljem* ea rupe cu puterea, bulg. **čoplja**, «scobesc, scormonesc»). O. DENSUSIANU, *Ist. lang. roum.* I 365. Cf. şi ung. regional **csopladni**, **csoplis**. Cf. cioplaş, cioplaşu.

CIOPLITOARE s. f.

CIOPLITOR s. a. şi m. } v. ciopli.

CIOPLITURĂ s. f.

CIOPNITĂ a. f. 1°. *Entrée de eave.* 2°. *Séchoir de prunes.*

1°. Gârliciuul pivniţii. PONTBRIANT.

2°. Sîlaniţă, în care se usucă prune. id. [Şi — suspect — **ciopriţă** s. f. ALEXI]. — Cf. 5 o p.

CIOPOR s. a. *Outil*. — (Transilv.-de-nord; în-trebuinţat mai ales la plur.) Unele de tot felul, scule (Com. A. CORBU), rechizite (BUGNARIU, NĂS.), instrumente; s p e c. unele agricole: furcă, greblă, plug, coasă, car şi celelalte obiecte de casă (Someş, Suciul-superior, VICIU, GL.). [Plur. -pocuri. | Verbe: **ciopocori** vb. IV^a = a lucra ceva. BUGNARIU, NĂS.; **ciopocări** vb. IV^a = a lucra ceva cu securea; a lucra în grajd s. pe lângă grajd. VICIU, GL.; (aproxiat de cioc-poc) **ciopococuri** vb. IV^a = a lucra cu securea, a tăia, a-şi face de lucru. Com. A. CORBU. *Am ciopocorit frumos în potată* (Someş, Suciul-superior.) VICIU, GL.]

— Din rut. **čopok** (diminutivul lui **čip**, care, pe lângă înţelesul de «ceps», mai înseamnă şi fel de lemn).

CIOPOCĂRI vb. IV^a } v. ciopoc.

CIOPOCORI vb. IV^a } v. ciopoc.

CIOPOR s. a. 1°-2°. *Troupeau, harde. Fovle, bande.*

1°. Mai multe animale de acelaşi fel (precum: vite, BRĂESCU, M., boi, VAIDA, porci, STAN, M. 150, găste, lb., pasări, PONTBRIANT) formând un cîrd, un stol, o ciurdă, o cîreadă sau o turmă. În unele regiuni, bunăoară în Munţii-Apuseni, despre vitele comute nu se poate zice «ciopora, ci ciurdă». STAN, M. 100. *Domnul C. Popescu are prăsiţă de porci, din care scoate câte un ciopor de 100 [de] capete.* I. IONESCU, M. 566. *Avem noi de la Dumnezeeu Stog de grâu, Ciopo[are] de ho[are] (= pasări, găliţe), Ciubere cu unsoare (Banat).* MARIAN, NU. 662. | P. ext. Mai mulţi oameni la un loc (ARH. OLT. VII 521), lume multă grămădită (Teleorman, ION CR. V 373), grup (ISVORAŞUL, V 2-3), grămadă (Gorj, SĂINEANU, D. U.), cîrd, ceată, trupă. Şi hărăşind cu săbii de pară *Printre păgîneştile ciopora.* BUDAI-DELEANU, T. 257; (cf. *ciopoare*) 262/2, 448/. *De unde pînd unde, ne-am pomenit în casă cu un ciopor de Turci.* N. REV. R. II 154. *Frunză verde de dulete, Unde e dai ciopor de fete, Trece prin apă mort de sete.* HODOŞ, P. P. 170. [Femeile măritate] se strîng câte-un ciopor «Şindulesc câte-un ucior [de rachiu] Şi-şi chiamă câte-un fecior. BUD, P. P. 63. | (Cu funcţiune adverbială) Mulţi şi unul lângă altul, nenumăraţi, buluc (RĂDULESCU-CODIN, I.). *Se duce lumca ciopor la locul cu pricina.* RĂDULESCU-CODIN, I. 81, cf. MUSCEL, 87. *Ai mai itineri se strîngeau ciopor împrejurul lui vodă şi se luptau cu păgînii.* ION CR. II 3. *Lumea, după el, ciopor, să văză pe călugăr în spînzurătoare.* PAMFILE, DUŞM. 90. *Femeile stau ciopor (trădus greşit franţuzeşte prin «accroupies») împrejurul*

focului, DDRF. # **Cu cioporul** = cu toptanul: *Vând cu cioporul*. PAMFILE, J. II.

2°. Spec. (Păst.) O parte dintr-o târlă de oi (cuprinzând de obicei mănăzările s. mioarele s. sterpele s. plecătoarele s. berbecii bătuți s. miei s. cărlanii), grămadă de oi (VĂRCOL, V.), ajungând în unele părți până la 1000 de capete (GRAIUL, II 23). Pe alocuri se confundă cu cârd (H. XVI 90, ION CR. I 122) sau cu turmă (H. XVII 228). La o turmă de oi se zice ciopor, iar la mai multe ciopore împreunate la oală într-o turmă se zice bot eu. LIUBA-IANA, M. 108. La 1 Iunie, Ungureni ies la munte și ciobanii aleg oile ca să le înțerce și fac 3 cărduri (ciopoaă)... H. XVII, 10. Oile suite în munte se despărț în trei ciopoaă, adică: unul cuprinde miei, pe cari li înțarcă odată cu suirea în munte; al doilea, mioarele, între cari se cuprind tot felul de oi sterpe, berbecii și miei din anul trecut; al treilea ciopor cuprinde oile cu lapte numite plecători, cari numai acestea vin la stână de le mulg ciobanii de trei ori pe zi... (Valea-mare, în Muscel), ap. HEM 1326. În orice târlă bine alcătuită se fac trei cărduri (ciopoaă): 1. mănăzările; 2. berbecii bătuți; 3. sterpele... PĂCALĂ, M. R., 295. Fiecare târlă de cam 1500-2000 [de] oi constă din trei ciopoaă: 1. mănăzările sau oile cu lapte, numite și plecători...; 2. sterpele; 3. mioarele și noatinii (miele și miei). DRAGOMIR, O. M. 202. După înțarcare, [cărlanii] formează la un loc un grup a parte, și turma (cioporul etc.) de cărlani. G. GIUGLEA, DR. I 245. *Lă se face furcă din vârful urechii, ori la bot se înfiercează cu țigul și așa fiecare ciopor își are semnul său în o parte sau alta a urechii sau botului*. LIUBA-IANA, M. 112. *Ca foști ciobani, au ajuns să-și aibă și ei cioporul lor propriu, de 50-300 [de] oi*. PĂCALĂ, M. R. 294. *Râmân stână Fără săpâni, Rozoară Fără ciopoaă, Strunguțe Fără băcițe*. lb. 195.

[Plur. -poare și -poară. | Și (cf. etimologia): cioporț s. a. *Unde tăd ciopor de fete, Trec prin apă mort de sete*. EPURE, P. 74; *cioporț* s. a. MĂNDRESCU, UNO. *Un ciopor de boi*. VAIDA. || Diminutiv: cioporțel s. a. *Și ni-i strânge cioporele*. DENUSIANU, GR. T. H. 219.]

— Din ung. *csoport* și *csopor*, idem (cu pierderea lui -i, care a fost simțit, prin etimologie populară, ca dezințată a acuzativului, N. Drăganu, DR. IV 754/21), trecut și la Serbocroați: *čopor* = cârd, turmă, ceată.

CIOPORÉL s. a. } v. ciopor.

CIOPÓRT s. a. }

CIOPRIȚĂ s. f. v. ciopniță.

CIOPRIȚOR s. a. (Plut.) Partie du radeau. — Butuc înțepenit în coada plutei; un capăt se poate slobozi în apă, care, lărându-se pe fundul apei, oprește pluta în mesul ei prea repede (Reghin). Com. ITTU.

— Pare a fi o contaminare între ciopli și opritior.

CIOPTINĂ s. f. v. clorchină.

CIOR! interj. v. clur.

CIORA-BÓRA interj. v. ciorobor.

CIORÁC s. m. (Ornit.) } v. cloară.

CIORÁCĂ s. f. }

CIORĂI vb. IV(0) 1°. *Crosser, jacasser, glou-glouter*. 2°. *Gourmander, quereller*.

1°. Intrans. (Despre cioară, corb H. IV 85, țarcă s. corcă H. IV 85.) A produce strigătele caracteristice acestor pasari, a cără, a croncă(n). A *cioncăni*, a gă, a căi, a ciohăi. DICT. | *Ciorăște vre-o ciorcobară, lângă o casă*. MARIAN, O. II 56.

2°. Trans. (Țara-Hațegului.) A certă, a înjură, a adresa cuiva cuvinte urite. REV. CRT. III 93. Cf. *cărăi*.

[Pers. 3 ind. prez.: *ciórdie* și *ciorăște*, H. IV 85. | Și: *elori* vb. IV^a. TDRG., *elurii* vb. IV^a (despre ciocărlan). H. III 325. | Abstracte: *ciorăire*, s. f., *ciorditură* s. f. LM.]

— Onomatopee (apropiată de cuvântul *cioară*.)

CIORĂI vb. IV^a v. elurii.

CIORĂIÁS s. m. sing. Sorte de rașin. — Soiu de struguri cu broboanele negre și mici. H. II 280. — Legătura cu *cioară* nu e clară, din punct de vedere al derivației.

CIORĂNG s. m. (Păst.) Berger qui mène les brebis à la traite. — Mânător care dă oile la strungă (Cojocna). DR. II 330, 335. [Și: *ciorâng* s. m. ib.]

CIORĂNGLÁN s. m. v. ciorânglav.

CIORĂNGLÁV s. m. 1°. Nom de plante. 2°. Soubriquet donné aux Tsiganes.

1°. (Bot.) Nume de buruiană. H. VII 258, 480.

2°. Poreclă dată Țiganilor, cf. *baragladină*, *cioară*. *Dacă'r plecă toți Țiganii, baragladiniți, ciorânglavieți*. JIPESCU, O. 51.

[Și: *ciorânglân* s. m. (ad. 1°) H. VII 480.; (ad. 2°) BĂRCIANU.]

— Probabil, din țigănește *čorango* 'șoțesc' TDRG., analizat, prin etimologie populară, ca *cioară* (*cioran*) + *glavă*. Cf. și *ciornoglav*.

CIORÁP s. m. (Îmbrăc.) 1°. *Bas, chaussette*. 2°. *Demi kopeck*. — (În Muntenia, răspădit și prin Moldova, iar după Unire din ce în ce mai mult și în provinciile nouă.)

1°. (Îmbrăc.) Încălțăminte (de ață, de bumbac, de lână s. de mătase) care se încălță pe piciorul gol, (Mold.) *colțun*, (Transilv.) *ștrimf*, *cioc*. *Ciorapul* are tureacă (s. carămb (Brașov), căpută (1°) și călcăiu; *ciorapul* se face s. se împletește, cel rupt se cărpește se drege s. se țese. *Ciorapul lung*, purtat mai ales de copii și de femei, ajunge până peste genuchi, *ciorapul scurt* s. *bărdăsc* purtat mai ales de băbați, ajunge numai până deasupra gheinei, la mijlocul pulpei. Cf. H II 81, 101, 126, 176, 223. În Bucovina, țărancele poartă niște *ciorapi* lungi de pânură (MARIAN), cf. *cioreci* (2°). *Plata păcatului ca despletitura ciorapului fînd*. CANTEMIR, H. 205/22. *Ciorapii cei mari de lână, împlețiți, la o țesută, 3 bani*, TARIP (1792) ap. ȘIO. [Femeile] *pun ciorapi albi de bumbac*. I. IONESCU, M. 205. *Ciorapi, ciubote și altele*. DRĂGHICI, R. 67/22. *Împleci la un ciorap*. FLIMON, ad. ȘIO. *Să cărpească ciorapii copților*. C. PETRESCU, I. II 235. *Țși spală ciorapii*. id. C. V. 42. *Când săpâna casei făcă la ciorap, piovitul se jucă cu ghemul*, ISEPRESCU, L. 285/22. *Ciorapul de lână*. ȘEZ, I 295. || P. anal. *Cal cu ciorapi* = cu pete albe pe fluietul piciorului. DDRF; cf. *pintenog*.

2°. (În Basarabia; poate, la origine, banul pus de ciorap, adică banul pus la o parte, cruțat, economisit) Jumătate de copeic. Cf. WEIGAND, B. B. 97.

[Și: *ceráp* s. m. VĂRCOL, v. *clirép* s. m. H. IX 115, IZVORAȘUL IV 9-10; *clirép* s. m. (atestat sub forma dialectală, la plur., *ciorechi*) H. X

512; — **giorăp** s. m. (atestat sub forma dialectală, la plur., *giorachi*) H. II 255. | Diminutive: **giorăpél**, **giorăpél** (atestat sub forma dialectală *giorăchél GRAIUL*, I 365) s. m. **Ciorăp** de cei de lămă. POP. ap. ȘIO.; **giorăpiór** s. m. DICT.; Nomen agentis: **giorăpăr** s. m. = fabricant s. negustor de ciorapi. DICT.; (cu femininul) **giorăpăreásă** s. f. = nevasta ciorăparului; fabricantă s. vânzătoare de ciorapi. DICT. | Abstract-colectiv-local: **giorăpărie** s. f. = meseria ciorăparului; prăvălie s. fabrică de ciorapi; articole de împletituri, precum ciorapi, scufițe, flanele etc. DICT.]
— Din turc. **çorab**, idem. CIHAC, II 566, ȘIO. (Cuvântul a trecut în toate limbile balcanice.)

- CIORĂPĂR** s. m.
 - CIORĂPĂREĂSĂ** s. f.
 - CIORĂPĂRIE** s. f.
 - CIORĂPÉL** s. m. (Îmbrăc.)
 - CIORĂPIÓR** s. m. (Îmbrăc.)
- } v. ciorap.

CIORĂRIE s. f. (Ornit.) v. cioră.

CIORĂSC, **-ĂSCĂ** adj., s. m. (Min.) v. cioră.

CIORB s. a. v. elob și sorb.

CIORBĂ s. f. (Cul.) v. ciorbă.

CIORBĂ s. f. 1°. *Soupe, potage (aigre)*. 2°. *Neige boucuse*. 3°. *Mortier*. — (În vechea Românie; pătrunde tot mai mult și în provinciile nouă.)

1°. (Cul.) Zeamă (H. V 484) fiartă, de obicei acră (H. II 255) ori înăcrăită cu sare de lămâie s. cu oțet s. cu boș BIANU, D. S.), cu legume (de ex. fasole H. II 312), ierburii (știr, lobodă, stevie H. II 116 ș. a.), cu carne (H. II 223, 312, XVIII 146, de puie, de miel, etc. BIANU, D. S.), s. cu pește (H. II 223), numită prin alte părți fier-tură (2°) (H. IV 57, IX 365, 440), boșș, s. (mai ales pe la oraș și în Transilv.) supă (cu deosebirea că, propriu zis, supă e numai zeamă, fără carne, une-ori însă cu legume, și nu e acră). Cf. H. II 89, 100, 290, XVI 31. *Ciorbă țigănească* e preparată cu sânge de iepure. DDRF. *O chisău* (= chisău de ciorbă, de coș(ț)itoru (a. 1786). IORGA, S. D. VI 109, 24 [talere] de ciorbă (a. 1822). IORGA, S. D. XII 179. *O lingură mare de ciorbă* (a. 1824). URICARIUL, XX 343/17. (Fleonom) *Ciorbă de zeamă de putu de găină*. PISCUPESCU, O. 267/1. [Limbutul] parcă se pune la ciorbă. *Una'ntr'altă tot să soarbă*. PANN, P. V. I 15. *Aș vrea o ciorbă de găină grasă, cu nițică lămâie*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Ciorbă de crap*. CONTEMPORANUL VI, vol. I 40. *Ciorbă de raci, cu castraveți terzi*. CRĂȘESCU, ap. ȘIO. *Să-ți fiarbă o ciorbă de potroace*. C. PETRESCU, I. II 221. *Trage o ciorbă zdravănă de știr*. STĂNCESCU, B. 69. *Acea profund* (= pâine pentru soldați) *ne dă Cu supă ori cu ciorbă*. BIBICESCU, P. P. 144. *Ciorbă de burid* (de vacă). # *Nu mai cu vorbă, Nu se face ciorbă*. ALECSANDRI, ap. RUDOW, XVII 413. *Cine s'a ars cu ciorbă* (în variante: boșș), *sufliță și în taurit*. ZANNE, P. II 476. *Cine păzește sofraoa (masa), mânăncă ciorbaoa*. PANN, P. V. II 86, cf. ȘIO. *A-ți face pe toți o ciorbă s. a-ți pune pe toți într'o ciorbă* = a-ți pune pe toți într'o oală, a-ți trată la fel (Muntenia). TDRG. *Are o ciorbă de copit: foarte mulți* (București). ZANNE, P. III 527. *Ciorbă lungă* = mănăcare proastă, zeamă lungă; fig. vorbire care nu se mai sfârșește. ZANNE, P. III 527, cf. DICT.

2°. P. anal. Lăpoviță. H. IX 3.
3°. (Zid.) Ceamur. H. XVI II. Cf. H. XI 76. Cf. muruială.

[Și: (în rimă) **ciorbă** s. f.; (cu accent turcesc) **ciorbă** s. f. (articulat, *ciorbăoa*). | Diminutive: (ad 1°) **ciorbuliță** s. f. = ciorbă bună, gustoasă. Știuculiță, lunguliță, *Bună este ciorbuliță!* MAT. FOLC. 105. | Augmentativ-colectiv: **ciorbăică**, **ciorbărie** s. f. = ciorbă multă (cu zeamă lungă). *Să tot găina aceea și să mi faci o ciorbaică lungă, să ne ajungă*. ȘEZ. IX 116. *Nu-ți greu să reușești o ciorbărie*. GORUN, F. 7. | Alt derivat (c. turc. *çorbalyk*, idem) **ciorbălie** (**ciorbălie** PONTBRIANT, cu plur. *-lăcări, -licuri*) s. a. = lingură mare cu care se ia mănăcare din oală și se pune în strachină, întrebuițată mai ales la praznic. (Com. POPOVICI, ION CR. IV 26), cf. polonic, *ciobărlac*, *ciorbac* (1°); castron de ciorbă (COSTINESCU, ȘIO.)]

— Din turc. **çorba**, idem (1°). Cuvântul se găsește și la Bulgari (*çorba*), Sârbi (*çorba*), Poloni (*ciurba, ciorba*) și Unguri (*csorba*). Cuvântul turcesc e de origine arabă (*šorba*, de unde it. *sorbetto*, fr. *sorbet*; iar din forma secundară arabă *šarab* «băutura derivă it. *sciropo*, fr. *sirop*). Cf. șerbet, sorbet, sirop. CIHAC II 566, ȘIO. Cf. ciorbagiu.

CIORBAGIU (†) s. m. 1°. *Commandant d'un régiment de janissaires*. 2°. *Maire* (turc). 3°. *Notable*. 4°. *Fermier étranger*.

1°. † Oșter de ieniceri, comandant (al unui regiment de ieniceri). *Enicer-aga au strâns ciorbagiții*. LET. II 28/11, cf. LET. II 164/1. *Să luară rob... ciorbagii* 52. DUMITRACHE, 380. *Au trimis pe Gebel-bașă, pe Topci-bașă și pe oștii din ciorbagii, de au apucat porțile*. ARHIVA ROM. II 91.

2° † Primar (în administrația turcescă). ȘIO. *Să trimiteți jandarmi, să ne aducă pe ciorbagii*. GHICA, ap. ȘIO.

3°. (Astăzi, fără înțeles precis, în poezia populară unele regiuni din România veche, mai mult ca titlatură) PAMFILE, J. II; învechit, pe cale de a dispărea) Domn, gospodar, om cu vază, fruntaș (DICT). *Ce-ai păpit, herghelgiu, Herghelgiu, ciorbagiu?* MAT. FOLC. 186.

4°. (Pe alocuri) Aredaș strein (Jorăști, în Covurlui). ION CR. V 313.

— Din turc. **çorbagy**, «distribuitor de ciorbă; p. ext. om bogat; colonel de ieniceri. (Sensul 1° se explică din obiceiul de a se da titluri culinare căpeteniilor turcești, de-oare-ce Sultanul era considerat ca hărnitor al corpului ienicerilor). ȘIO. Cf. ciorbă.

- CIORBALĂC** s. a.
 - CIORBALIC** s. f.
 - CIORBĂRIE** s. f.
 - CIORBĂICĂ** s. f. (Cul.)
- } v. ciorbă.

CIORBŪI vb. IVa v. elob.

CIORBULIȚĂ s. f. (Cul.) v. ciorbă.

CIORCĂLATĂ † s. f. (Comerț.) v. ciocărlat.

CIORCĂNI vb. IVa *Tălier*. — A tăia (via). [Abstract-colectiv ciorcănilui H. XII 225]. Cf. ciocărlit.

- CIORCHIN** s. m. |
 - CIORCHINĂ** s. f. |
- } v. ciorchine.

CIORCHINE s. m. Grupare de flori sau de fructe la unele plante, în deosebi la vița de vie, constând din mai multe flori s. boabe grupate pe același cotor, stragure, cf. ciucure, ciorciol. Cf. H. II 218, IV 52. *Doi dănjuesc, fiind în mână câte o ciorchină de struguri*. ODOBESCU, ap. TDRG. *Am dat peste un ciorchine de corniță*

coaptă. DELAVRANCEA, ib. Vîile se mîdăiau în-
cîrcate cu ciorchini, pe arăci plecați puțin de
greutatea rîdului. id. s. 215/11. Prin desigur vîile
și prin ciorchinele grele de mîrgăriere, se deschî-
deau cărări nîntrerupte. SADOVEANU, LUC. VI
387. Ia, mă duc în deal la vie, Să lasu vica din
trupină, Că s'a umplut de ciorchină. MAT. FOLC.
356. Hulpe — un fel de strugure cu ciorchinele
mare. H. II 218. Tîja vacii — poamă cu boabele
rari pe ciorchin. H. IV 52. Frunză verde de ciorchină,
Asta-i leica cea fudulă. SEZ. II 216/11. Ciorchină
crărnăată: un fel de strugure, cu boabele
ca ale scorbului, însă mai moi, cenușii și dulci,
cu ciorchina mare și cu craci mari, astfel că
boabele sînt foarte rari. H. XI 5. | P. anal.
Flori care cresc în mînușiu des; p. ext. mî-
nușiu. Pielele lui alba și crețe par'că sînt niște
ciorchini de flori. DELAVRANCEA, ap. TDRG. |
Făcînd din ele [din rîme] un mic ciorchin. F.
R. ATILA, p. 59. || Fructul, (cucuruzul) bradului.
Sus la vîrfu mînușiu, La ciorchina bradului...
MATEESCU, B. 124. [Și: ciorchină s. f.; ciorchin
s. m. H. IV 52, (hiperurbanism?) ciorchină s. f., ciorchin
s. m., ciorchină s. f. DR. IV 1558, (+ curpen?)
ciurpen s. m. (accentul?) = ciorchine de strugure.
ION CR. V 373, ciurpene s. m. (accentul?) = stru-
gure fără boabe (Măgurele, Teleorman). Com. M.
OLMAZU. | D i m i n u t i v e: ciorchinătă s. f. PONT-
BRIANT, ciorchinătă s. f. TDRG., ciorchinătă s. m.
PONTBRIANT, COSTINESCU, ciorchinătă s. m. id. ||
A d j e c t i v: ciorchinos, -oasă = cu (mulți) ciorchini,
[despre vișă] bogat(ă) în fructe. Poamă ciorchinoasă
= struguri negri, cam albicioși. H. I 128.]
Cf. ciorchol.

— Dacă strugurii au fost asemănați cu niște cercei
ce atarnă de vișă, ne-am putea gândi la un lat.
pop. **ciere(u)lma*, derivat cu sufixul -ina (care
arată locul unde ceva se găsește în multe exem-
plare) din *ciere(u)l* (= *ciere(u)l*, diminutivul lui
ciere(u)l), păstrat în arom. *ciere(u)l* și din care
s'a născut, cu un frecvent schimb de sufix, și *ciere(u)l*
= *ciere(u)l*. Astfel ciorchină (dintr'un mai vechiu
**ciere(u)lma*) ar fi un dulțel mai depărtat al lui
ciorchol.

GIORCHINĂȘ s. m.

GIORCHINEL s. m.

GIORCHINĂȚĂ s. f.

GIORCHINOS, -OASĂ adj.

GIORCHINUȚĂ s. f.

v. ciorchine.

GIORCIOBĂȚII s. f. plur. *Outila*. — Trîncă-
nale, obiecte mai multe și diferite grămădite la
un loc. REV. CRIT. IV 85; cf. catrafuse, co-
tobanțe, ciocopuri, cioherse, ciuvăi.
La sat..., numii pomilor..., al tutulor ciorceo-
bățiilor și bulendriilor sînt astfel de bine finite...
JIPESCU, O. 35.

GIORCIOFLEAC s. m. *Vaurien*. — (Straja,
în Bucov.) Om de nimic. Com. A. TOMIAC. [Și:
ciorchiofleă s. m. id.]

— Probabil, compoziție glumeată, din *ciord* și
cioflec.

GIORCIOFLÈC s. m. v. ciorchiofleac.

GIORCIOL subst. *Grappe. Poquet de crasse*. —
Multe fructe aplecate în jos, țigrie. NOVACO-
VICIU, C. B. 8; cf. ciorchine. [Accentul? Plu-
ralul? | Derivate: ciorchiolos s. m. = țurture
[Țara-Hațegului REV. CRIT. III 93]; spec. țur-
ture de noroi uscat, bucăți de murdărie care
atarnă pe animale (Crisior, în Munții Apuseni)
Com. ST. PAȘCA; cerceluş (plantă, floare); —
ciorchol = a mînji, a tăvăli (Straja, în Bucov.

Com. A. TOMIAC, (cu part.-adj.) ciorcholit,
-ă = mînjit, murdar. Umple apa de mîntîndă și
se umple și pe dînsul, de se duce ciorcholit. CON-
TEMPORANUL III 261. Cf. ciormoli.]

— Din ung. *cerceselye* (= *cercas*, etc.) 'cercel' și
'crescătura, atîrnătură subț bîrba oilor, caprelor
sau porcilor, care, la rîndul său, e împrumutat
din românește: cercel. Sensul originar e al cel de
'cercel', apoi 'ceavă ce atarnă, țurture', mai în
urmă 'țurture de noroi uscat s. de murdărie
care atarnă pe animale, iar, ca verb: 'a se mur-
dări (umplîndu-se de noroi)'. Cf. ciorchine.

GIORCIOLÍ vb. IV^a }
GIORCIOLÓS s. m. } v. ciorchol.

GIORCIOVEĂ s. f. v. cereveală.

GIORCOBĂRĂ s. f. (Ornit.) v. ciorchară.

GIORCÓIU s. m. (Ibt.) Nom. de pois-on. — Un
fel de pește (Sălăje, Sibiu). Com. A. BANCUI.

GIORCÓIU s. a. v. ciorchuş.

GIORCÓŞ s. a. *Membre du cheval*. — Membrul
calului (Boutarul-de-jos). DR. V 308. [Cu alt sufix:
ciorchóiu (Jdoara, în Severin). DR. V 308.]

— Etimologia necunoscută. (Poate, la origine,
termen figurat, ca 'spăşes' (cf. *ciorchuş*); poate
însă pronunțare dialectală pentru *ciorchóş* (ti)oc
mic, cu r epentetic. Cf. S. T. Pașca și N. Dră-
ganu, *Dacoromania* V 308.)

GIORCÚŞĂ s. f. (Ornit.) }

GIORCÚȚĂ s. f. (Ornit.) } v. ciorchă.

GIORD s. m. v. ciord¹.

GIORDĂ f. s. f. (s. d.) v. ciurdă f. d.

GIORDÁC s. a. v. cerdae.

GIORDÁC s. m. v. ciord¹.

GIORDĂNIT adj. m. (Cred. pop.) În noaptea
de Bobotează, e obiceiul a umbla tinerii cu Ior-
danu'..., avînd unul dintr'înși o căldurășă cu apă
și busuioac, cu care stropește pe cel *ciordănit*, adică
pe acela pe care-l ridică în sus de trei ori, strî-
gînd tot: hop, hop, hop! H. IV 125.
— Cuvîntul e, probabil, rezultatul unei conta-
minări. Unul dintre elementele contaminării pare
a fi *ciordănit* (de la *Iordan* = Bobotează).

GIORDĂR s. m. v. ciurdă.

GIORDAȘ s. a. v. ceardăș.

GIORDÍ vb. IV^a trans. *Voler, chiper*. — A
fură, a șterge, a șterpeți, a ciurdi, a ciordí.
Că i-i felul [tiganului] să *ciordăscă*, dar să nu
muncească. REV. CRIT. V 285. Abia ne mai
ținem zilele cu cîte o găină sau altă pasăre ce
putea să *ciordim* de pe ței, de colo. ISPIRESCU,
L. 369/11, cf. 369/11. [Și: ciurdí vb. IV^a PONT-
BRIANT, CIHAC, II 56. | Abstracte: ciordire
s. f., ciordit s. a. DICT., ciordéală s. f. | Ad-
jective: ciordit, -ă = furat (ION CR. V 374), șter-
pellit; ciorditor, -oare = care ciordéște. | Alt
derivat: ciordéac s. m. Nume de căne. H. X 85.]

— Din țigănește *čor* (cu ariatul *čord'óm*), idem.
Miklosich, *Consonantismus* II 5. Cuvîntul a
trecut și în ungurește (*ciurdí* DR. V 1553). Cf.
ciorecă, ciurdí, ciordí.

GIORDOSÍ vb. IV^a. *Souffler*. — (Bihor) A mur-
dări. [Adjective: ciordosit, -ă = întinat, mur-
dărit; *Ciordosită ești tu, namă, Cum ai fi fost la
pomână*. REV. CRIT. IV 142.]

CIORECĂ vb. I. *Chiper.* — (Săla) A Indosi, a pișcă (CABA, SĂL.), a șterpel, a ciordi, a ciujdi. — Derivat din țig. *čor*, idem. Cf. *ciordi*.

CIORECĂ vb. I.

CIORĂCĂR s. m.

CIORĂCĂȘI s. m. plur. (Îmbrăc.) v. *ciorecl.*

CIORĂCĂȘI s. m. plur. (Îmbrăc.)

CIORĂIU s. m. v. *cioară.*

CIORĂP s. m. (Îmbrăc.) v. *ciorap.*

CIORĂSC, -EĂSCĂ adj. v. *cioară.*

CIORĂȘI s. f. *Tête de chou.* — (Munții Apuseni) Căpățână de varză. FRĂNCU-CANDREA, R. 50.

CIORĂȘIĂLĂ s. f. v. *ciorofală.*

CIORGOLĂȘ s. a. Boule de farine de maïs avec du fromage. — Bulz de mămăligă cu brânză (Lupșa. Com. ITTU), urs. — Cf. *gogoloș, cocoloș.*

CIORIC s. a. v. *șoricu* și (Țes.) *ciocăre.*

CIORIC s. m. (Îmbrăc.) v. *ciorecl.*

CIORICĂ s. f. (Ornit.) v. *ciocică.*

CIORICĂR s. m. v. *ciorecl.*

CIORICI s. m. plur. (Îmbrăc.) v. *ciorecl.*

CIORICIU s. a. v. *șoricu.*

CIORIPINĂ s. f. v. *cioropină.*

CIORIȚĂ s. f. (Ornit.) v. *cioară.*

CIORLAMĂ s. f. (Cul.) v. *ciulamă.*

CIORLĂN s. a. v. *ceatlău.*

CIORLĂN s. m. Arbre rongé par les bestiaux. — Arbore mîncat de vite și cangrenat, ciritel. URICARIUL, X 400¹²⁰.

CIORLĂU s. a. v. *ceatlău.*

CIORLICĂ s. f. (Ornit.) v. *ciocică.*

CIORLOGĂR s. m. *Vaurien.* — Om de nimic, golani, cioflingar; cf. *ciorciofleac. Căți ciolar, căți ciologari, Toți țis frăitări* [= frunțasi] și-*s căprari, Numai eu, fecior de popă, Mă puse neamțul la dobă.* DOINE, 190¹¹². — Cf. *ciorogar.*

CIORLU-MORLU s. a. *Querelle d'allemand.* — Ciorbor, cioandră, ceartă pentru un lucru de nimic. LB. (subt. ciorbor), PONTBRIANT. — Onomatopee. Cf. *ciorbor* și ung. *csord-mordá*, ea lucră pregetând, a întoarce pe față și pe dos.

CIORMĂ s. f. (Entom.) *Ver blanc.* — (Maramureș) Larva cărăbușului, vierme-a-lb. MARIAN, INS. 21. [Și: *ciormán* s. m. (Maramureș) id. ib. 21. H. XVIII 19, (Bucov.) *ciormăg* s. m. MARIAN, INS. 20.]

— Stă, probabil, în legătură cu slav. *šermā*, care, la origine, înseamnă un fel de vierme (apoi roșu, cu aceeași trecere de înțeles ca în fr. *vermeil* < lat. *vermiculus*. Cf. BERNEKER, SL. WB. 169).

CIORMĂG s. m. (Entom.) v. *ciormă.*

CIORMĂIĂG s. m. (Bot.) v. *ciormoiag.*

CIORMĂN s. m. (Entom.) v. *ciormag.*

CIORMOIĂG s. m. (Bot.) 1°. *Melampyrum dactyloides*; *Melampyrum cristatum*. 2°. *Melampyrum des prés*, blé de vache; *Melampyrum arvense*. 3°. *Melampyrum des bois*; *Melampyrum nemorosum*. 4°. *Irate*; *Lolium temulentum*. 5°. *Charbon*.

1°. Plantă ierboasă din familia scrofulariaceelor, care crește prin locuri deschise, pe lângă păduri, poiene și livezi, numită și grâu-negru, grâu-prepeliței, grâu-prepelițelor, miază-noapte. PANTU, PL.; DAMÉ, T. 187 (în Glosar, 19, se dă greșit *ciomag*).

2°. Condriou. PANTU, PL.

3°. Sor-cu-frate, carpenă (Transilv.), miază-noapte (Banat), scrab (Mold.). PANTU, PL. Frățior. TDRG.

4°. Sălbăție, obsigă, zizanie. NANI-ANU, ap. TDRG.

5°. Tăciune, în bucate (= cereale). REV. CRIT. LIT. III, 93.

[Și: *ciormulag* s. m. = *melampyrum bhariense* și *commutatum* PĂCALĂ, M. R. 18, 17; *ciormăiag* s. m. ECONOMIA, 47; *ciormoiag* s. m. CIHAC, II, 491, TDRG.]

— Derivate, cu sufixele *-ag* și *-ac*, ale radicalului corespunzător ungueresului *esormoly*, *esormolya* (*esermelye*), idem. Cf. CIHAC, II 491, TDRG. și GOMBOCZ-MELICH, 990-1.

CIORNĂ s. f. și adj. f. 1°. *Brouillon*. 2°. *Noir*. 1°. S. f. Întăia punere pe hârtie a unui șir de idei, lucrare (cevă scris) din prima redactare, destinată a fi copiată (după ce s'au făcut corecturile trebuincioase), concept (înlocuit uneori prin *franțuzismul bruion*). *Sânt ciorne de scrisori către regina Angliei*, I. NEGRUZZI, VI 444. | P. ext. Registru comercial din care se trec indicațiile în jurnal, străță, cf. *terfelog*. *Scriptele cancelariei se numeau ciorna, spră/co*. GHICA, s. XVIII.

2°. Adj. f. (Grăcești, în Maramureș) *Capră ciornă* = neagră la cap (T. PAPAHAĞI, M.), *ciornoglavă*; cf. *laie, bucălaie*.

[Și: *ciornă* s. f. N'am putut să prescriu *ciornă*... să le mai îndreptez, precum se cădea. PANN, E. IV 155. | Verbe (rare): *ciorni* vb. IV^a = a face o ciornă, un concept. COSTINESCU; — *ciornolă* vb. IV^a refl. = a se face ceva pentru întâia oară: Nu să *ciornolăscă* casă ca a noastră până atunci (MEHEDINTI). N. REV. R. a. 1910, 85.]

— Din rus. *čornyj negruș* (psalt în *čorno* va scrie în concept). CIHAC, II 48. JAHRESPER, XXVI—XXIX. 19. Cf. *ciornăi*.

CIORNĂGLĂVĂ s. f. v. *ciornoglav*.

CIORNĂI s. f. plur. *Bétail efflanqué*. — Vite slabe și mici. PAMFILE, I, II.

— Derivat, cu suf. *-aie*, din tulpina de origine slavă *čorn-* negru, răs. Cf. *ciornă, ciornăiu*.

CIORNĂIU s. m. *Basané*. — Om negru, țigănetic. SEZ. II 187¹¹¹. Cf. *arămiu, tucuriu*.

— Derivat din tulpina de origine slavă *čorn-* (rut. *čornj*, rus. *černyj*) negruș, cu suf. *-eiu* (și apropiat, prin etimologie populară, de *cioară* II 1). Cf. *ciornă, ciornăi*.

CIORNĪ vb. IV^a v. *ciornă.*

CIORNOCLĂV, -Ă adj. v. *ciornoglav*.

CIORNOGLĂV, -Ă subst., adj. I. *Chèvre aux cornes courbées en arrière*. 2°. Nom de plante. 3°. *Malade*.

1°. S. f. *Ciornăglavă* = capră cu coarnele date pe spate (Săngiorz, jud. Năsăud). Com. N. DRĂGANU.

2°. S. a. *Cionoglav* = iarbă înaltă cu ghimpi care se prind în coada calilor (Măgurele, Teleorman). Com. M. OLMAZU. Cf. *ciorânglav* (1°).

3°. A d. j. *Cionoclar* = bolnav: *Am fost tot cionoclar*. N. REV. R. a. 1910, 85.

[Și: (ad 1°) *cioroagiălav* s. f., (ad 3°) *cioro-clav*, -ă adj., (ad 2°) *ciorogiăf* s. a. H. XIV 436.]
— Din bulg. *černoglav*a scu capul negru» (JAHRESBER. XVI 222), cu treceri semantice care rămân să fie lămurite.

CIORNOIA vb. IV^a v. *ciornă*.

CIORNOLÓG adj. m. *Boiteux*. — (Straja, în Bucov.) Schiop. Com. AR. TOMIAC.

— Cuvântul pare a fi un compus cu elementul *-nog* (din slav. *noğ* spicior, cf. *pintenog*) și apropiat prin etimologie populară de *olog*.

CIORNOZIOM s. a. (Geol.) Terre noire et fertile. — (Russism; termin științific) Pământul negru și foarte roditor (fără să aibă nevoie de îngrășăminte), care se găsește în Rusia de miază-zi și la noi, cu deosebire în Bărăgan. [Pronunț. -ziom. | Plur. -ziomuri.]
— N. din rus. *černozjomă*, idem.

CIOROABLĂ s. f. *Vieille rosse*. — (Transilv. de nord) Cal rău și bătrân (BUGNARIU, N.Ș.), mârțoagă. — Cf. *ciobăblă*, *rablă*.

CIOROAIĆĂ s. f. }
CIOROAIIE s. f. } v. *cioroai*.

CIOROBĂI vb. IV^a ș. d. v. *ciorovăi*.

CIOROBĂRĂ s. f. 1. *Pie*. 2°. Sobriquet donné aux *taigans*. 3. *Fourche d'arrière* (d'une charrette).

1°. (Ornit.) *Cotofană*, țarcă, *ciorcușă*. MARIAN, O. II 48, H. XVIII 25, 44. Cf. H. XVIII 137. *Ciorobără* = pica. ANON. CAR. *Ciorobără-bară*, *Fă-și codița* scară MARIAN, O. II 66.

2°. P. ext. Poreclă dată Țiganilor (Mehedinți, IZBORAȘUL, IV, 2), cf. *cioară* (II 1°), *cioroai*, *ciorânglav* (2°). *Fala țize* că nu ar fi *ciorobara* asta de Țigan voinic» care-o omorât hala. ALEXICI, L. P. I. 266₁₂.

3°. P. anal. (Banat; la plur.) *Ciorobări* = li-șițele carului. Cf. *LUBA-IANA*, M. 106, H. XVIII 283. Dricul din dărăpt [al carului] are două *ciorobări* între osie și masă; *ciorobările* vin prinse prin un taldău în o gaură a inimii carului. H. XVIII 142.

[Plur. -bări. | Și: (ad 1°) *ciorobără* s. f. MARIAN, D. II 48, JAHRESBER. III 327, | Diminutiv: (ad 3°, Mehedinți) *ciorobăriță* s. f. DAME, T. 9, H. IX 60, H. IX 115, *ciorobăriță* s. f. *Ciorobărițe* = furcile carului. N. REV. R. a. 1910, p. 85.]

— Pentru etimologie, cf. *ciorobor*, *ciorovăi* și *ciorcușă*.

CIOROBĂRIȚĂ s. f. }
CIOROBĂRIȚĂ s. f. } v. *ciorobără*.

CIOROBĂLĂ s. f. }
CIOROBĂLĂLĂ s. f. } v. *ciorovăi*.

CIOROBOR s. m. sing. *Querelle, vacarme, tapage*. — (Prin regiunile apusene) Ceartă (pentru un lucru de nimic) însoțită de vorbă multă și gălăgie, cf. *cioandă*, *gălceavă*, *sfadă*, *ciorovăială*. Cf. LB., REL. CRIT. IV 142. [Țiganii] *făcură ciorobor*, *Ca descrieți să-și face*, *Popă din Țiganii v'aleagă*. JAHRESBER. VI 47. *S'au sfătuit ele multă vreme și au făcut mai mult ciorobor decât treabă*, pentru că *ficare se ținea mai înțeleptă și mai iscusită, precum sâni femeile și în ziua de azi*. MERA, B. 264. *Ce ciorobor fac muierile ăstea!*

Gândești că-i un ciopor de găște. STAN, M. 150. #
A face ciorobor pentru un topor = a face gălăgie, a se certă pentru un lucru de puțin însemnătate. Cf. LB. *Nu mai faceți atâta ciorobor pentru un topor și sfadă pentru o bardă!* MARIAN, NU. 137₁₂, cf. REV. CRIT. IV 142. [Plur. -baturi. | Și: *ciorobora* interj., care imită convorbirea prelungită (a doi inși care tratează o afacere, care vor să ajungă la o învoială, dar obiectează unul una, altul alta); cf. *tura-vura*. *Te tocmești cioban, ori ba?* Și *ciora-bora*, *tasta a fi*, *ceea n'a fi*, *până se învoesc*. SEVASTOS, ap. TDRG.]

— Onomatopee; cf. *ciorlu-morlu*, *ciorovăi*, *cioroboti*, megl. *čoru-boru*, span. *chrlomirlo* sbejiv guralivo, *chrlous mirlos* (LB.), apoi ung. *csőr-pőr*, idem (CIHAC, II. 491).

CIOROBORI vb. IV^a ș. d. v. *ciorovăi*.

CIOROBOTĂ vb. I^a v. *cioroboti*.

CIOROBOTI vb. IV^a 1°. *Faire le ménage*. 2°. *Chuchoter*. 3°. *Réfléchir, hésiter*. — (Mold. cu Bucov.).

1°. Trans. A lucra, a strânge prin casă, a face puțină ordine (Bilca, Bucov. Com. TOFAN), a roboti (prin casă), a derețecă. *Bund zăua, Zomfiră!* *Ce mai ciorobotești?* *Bată-te norocul!* *pe semne*, lucrând ai să mori. CONTEMPORANUL, VI vol. II. 1. *Ce mai ciorobotești, cumdră?* — *Ia, mai strâng câte cotrețe*. Com. TOFAN.

2°. Intrans. A vorbi unele și altele (ȘEZ. XVIII 268), încelșor, bot la bot (ȘEZ. V 57₁₂) și pe furis, ca să nu fi auzit (ION CR. IV 122), a *ciorovăi* (2°), a șo-poti. *Maț ciorobotând câte ceua cu gospodării, plecă spre casă*. ȘEZ. V 180.

3°. Intrans. A chibzi (chibzul) mult, a sta în cumpănă (Jud. Botoșani și Dorohoiu ION CR. VI 217), a se corodii (FORTUNA, V. 90). *Azînd așa, n'a ciorobotit mult nici lupul*. ION CR. IV 383.

[Și: *ciorobotă* vb. 1^a.]
— Pentru etimologie, cf. pe de o parte *ciorovăi*, pe de alta *roboti*.

CIOROFALĂ s. f. *Bouc*. — (Straja, în Bucov.) Noroiu, glod. Com. AR. TOMIAC. [Și: *ciorfălălă* = lapoviță, umezeală cu noroiu. *Înșuși Episcopul Eugeniu Haecman, cu toată ciorfălăla ce eră, a funcționat la această înnormântare* (a lui Aron Pumnul). SBIERA, F. s. 200; — (+ *șleac*) *ciorofleacă* s. f. = tină subțire, cofrășcheală. PAMFILE, A. Cf. *ciorbă* (2° și 3°).

CIOROFLEACĂ s. f. v. *ciorofală*.

CIOROFLET s. m. *Pauvre hère vêtue en étadin, gueux, voyou*. — Cuvânt care, prin Moldova, exprimă disprețul ce-l are Țăranul pentru orașenii calici: pantalonar, surtucar, lepădătură de-a târgului (Munții-Sucevii, ȘEZ. II 187₁₂), lepădătura orașului, secătură, om fără căpătăiu (Neamțu, Putna, MAT. FOLC. 1209), nădrăgar. — Cf. *cioară* (II 2°), *ciorogar* (2°), *ciorofoiu*, *cotofleant*, *ciorociofleac*, *ciorlogar*.

CIOROFOIU s. m. *Étranger, mendiant*. — (Straja, în Bucov.) Venetic, cerșetor. Com. AR. TOMIAC. — Cf. *cioară* (II 2°), *cioroflet*, *ciorogar* (2°), *cotofleant*.

CIOROGĂI vb. IV^a (ș. d.) v. *ciorovăi*.

CIOROGAR s. m. 1°. *Savetier*. 2°. *Boyard rusin, gueux*.

1°. Cismar (cârpaci). DICȚ. *Ciorogar* = surtor. ANON. CAR. *Ciorogărilor și ciorogărilor le prisos* [măsura cu minciuni] mai mult, de să vărsă pe

de-asupra. ESOP (a. 1812) ap. GCR. II 211/22. *Chelitușala Beclerentilor, care au avut pricină cu ciorogarișii, pentru căce le-au luat picile din mână. IORGA, s. D. XII 216, cf. 143.*

2°. P. ext. (Țasa-Hategului) Nemeș (= boier) sărac, pantalonar. REV. CRIT. III 93. Cf. cioro-
flet.

— Din germ. Schubgarn «ață de cismar». LACEA.

CIOROI vb. IV^a) v. cioroi și cioroi.

CIOROIĂȘ s. m. (Ornit.) }

CIORONIC s. m. (Bot.) } v. cioroi

CIOROIU s. a. v. cioroiu.

CIOROIU s. m. (Ornit.) I. 1°. *Cornelle mâle-2°. Corbuz. II. 1°. Sobriquet donné aux tsiganes-2°. Inula cordata s. germanica s. hybrida.*

I. 1°. Masculul cioroiei, cior. MARIAN, O. II 26, GOROVEI, CR. Cf. H. II 80. *Cioroiu = cornis masculus. ANON. CAR. Ca să scapi de armală, leacul este să mănânci puin scâpat de la cioroiu. ȘEZ. III 121/2. S'apui de mâni o legă, Piu compact mi-o acată, S'o mănânce cioroi, Ca s'o plângă pârînții. VASILIU, c. 70. || Specii: cf. cioră (I. 1°): cioroiu-negru. MARIAN, O. II 27; cioroiu-cenușu, id. ib. cioroiu-vânăt. id. ib. 2°. [Impropriu] Corb. MARIAN, O. II 407, H. X 92.*

II. P. anal. 1°. [Din cauza coloraiei negre a acestei pasări] Poreclă care se dă țiganilor. Cf. ȘEZ. III 36/37. RĂDULESCU-CODIN, I. Cf. bala-
laur, baragladină, cioră, cioropină, ciorănglav. *Se îndrăgă odată, de trece pe la fântână un cioroiu de țigan. MERA, B. 100. Politici... s'asemănă cioroiului ce tărăște urșii ani întregi, unde va el. JIPESCU, ap. TDRG. Fata s'a aplecat, de-a sărutat-o cioroiul RĂDULESCU-CODIN, I. Coconite și ciocoi Nu prea au a face cu cioroi. TEODORESCU, P. P. 126. Un cioroiu Zice 'n cîmpotu. HODOȘ, C. B. 115.*

2°. (Bot.) Mai multe specii de plante ierboase din famil. a compozitelor, cu flori galbene. PANTU, PL. [Diminutiv: cioroiăș s. m. = puin (mascul) de cioră. MARIAN, O. II 27. || Feminine: cioroiă = cioră (id. ib. II 25); țigană; cf. chirandă; nume de câră de vînat (H. X. 583). *Dar cioroica de împărăteasă doarme? SPIRESCU, L. 362/33. Pe pruncul tău... L-apeleacă țără scarpă, Și-l mîngăie cea cioroică. SBIERA, P. 176/33; cioroiă s. f. = cioră. MARIAN, O. II 25. || Alte derivate: (ad II 1°) cioroioman s. m. = țigan. Așa zise odată către cioroiomanii dintr'un sat țigănesc vătaful lor. CĂTAN, P. III 62; cioroiine s. m. (Bot.) = cioroi (II 2°) DICT.]*

— Derivat din cioră, prin suf. augm.-mofion-oiu.

CIOROMĂN s. m. v. cioroiu

CIORONGLĂF s. a. (Bot.) v. cioroiu.

CIOROPINĂ subst. 1°. *Moricaud, moricaude (sobriquet des tsiganes). 2°. Bétail efflanqué.*

1°. (Munt.) Cuvânt popular întrebuințat ca poreclă pentru țigani și țigance; cf. bala-
laur, baragladină, cioră, cioroiu, boroiu chirandă. *Bărbate, fi zise blestemată de cioropină... să tai scîndurile alea... SPIRESCU, L. 65. Cioropina [țiganul] sta în capul mesei, pe graptă perne. id. ib. 203, cf. MARIAN, NU. 297. Fac cum... zice ciorochina [țiganul] (Ialomija). ȘEZ. XXII 62.*

2°. P. ext. Mărtoagă, lucru slab (SIMA, M.), vite mărunte și slabe, cf. cioroi. *Atleca cioropine au adus în ternare, de la Roșia (Bedeleu, Alba-inferioară). VICIU, GL.*

[Cu rostire dialectală: ciorochină, cioropchină. || Și: (ad 2°) cioropină (cu rostire dialectală cioropchină) = iapă slabă, bătrână (H. XVII 269), mărtoagă, cf. cioroabi; — (ad 1° + cioroiu) ciorovină subst. Poreclă dată Țiganilor. PAMFILE, J. III.]

— Contaminat din cioră + arăpină. TDRG.

CIOROPOR s. m. (Bot.) *Chardonnette* (Carlina acaulis). — (Bucov.) Turia (plantă). PANTU, PL. — Cf. ciorotopolog.

CIOROSLĂ s. f. *Coutre (de charrue)* (Transilv.) C u s t u r a plugului (Coșeu, I. Zalău, VICIU, GL.) fierul ce merge înaintea plugului (Com. N. DRĂGANU), fierul lung. Cf. H. XVIII 19, 75. [Augmentativ: cioroslăn s. a. = cuțitul plugului care taie pământul. H. XVIII 75.]

— Din ung. *csoroszlya*, idem VICIU, GL. (iar acesta din rut. *čereslô*). Cf. dubletul cireșne.

CIOROSLĂN s. a. v. cioroslă.

CIOROVĂI vb. IV^a 1°. *Se quereller (pour une bagatelle), se disputer. 2°. Chuchoter.*

1°. Refl. A se certă (RĂDULESCU-CODIN, L.) ușor (Șișești, în Mehedinți, com. N. IONESCU) s. pentru lucru de nimic, a se gălcevi (COSTINESCU), a se ciondăni (RĂDULESCU-CODIN, L.), a se înjură, a-și adresa cuvinte urle (REV. CRIT. III 93), a se tot împunge cu cuvintele, a-și arunca cuvinte grele (RĂDULESCU-CODIN, L.), a nu se înțelege în afaceri, a se pune de pricină (ȘEZ. XXXII 16), a avea discuție gălăgioasă și lungă (ca Țigani) și a nu se înțelege cu cineva. *Pe când se ciorovăiau ei, vine o slugă și spune Mărici-sale... RĂDULESCU-CODIN, I. Pângara de cioră treceap a se ciorovoi cu Doamna sa. SPIRESCU, L. 64/4. (Fig.) [Graulii] se ciorovăiesc seara și dimineața. ODOBESCU, III 31/30.*

2°. P. ext.; intrans. A vorbi multe și încetisor, a cioroboti (2°). ION CR. II 134, a șoșoti, șopotii.

[Și: (cu asimilare vocalică) ciorovoi vb. IV^a; ciorovoi vb. IV^a DDRF., VĂRCOL, com. N. IONESCU; ciorobăi vb. IV^a CIHAC, II 491; (+ ciorobor) ciorobori vb. IV^a MARIAN, O. II 66; cioruvui vb. IV^a ION CR. I 140; (+ ciorogor) ciorogăi vb. IV^a refl. = a se sfădi, a face gură mare. PAMFILE, J. II. | Abstracte: ciorovăire s. f. COSTINESCU; ciorovăit s. a.; ciorovăială s. f. (plur. -văiele și, mai rar, -văiele) = găiceavă, (pentru lucruri de nimic). RĂDULESCU-CODIN, L. *Fără mulă ciorovăială. SANDU-ALDILA, A., D. N. 207. Se scase odată ceoră mare între sfinși... După mulă ciorovăială, ei rămăseră tot nelățeți. MUSCEL, 22; — ciorovăială s. f. BĂRCIANU, BUGNARIU, NĂS., ciorobăială s. f. După mulă ciorobăială, îi împăcarăm cu 30 [de] lei. CONV. LIT. ap. TDRG., ciorobăială s. f. CHIBICI-RĂVNEANU, ap. DDRF.; cioruvăială s. f. [Smeoica] o chemă la Curte, unde, după mulă cioruvăială, se împacă cu fata. ION CR. I 140; — (+ îmbădău) ciorvăiau s. a. = larmă mare. H. XVII 177. | Adjectiv: ciorovăriț, -ă adj. = certăreț, guraliv, gureș. *Vrăbitele ciorovărițe. IORGA, N. R. A. I 200.]**

— Etimologia nesigură. (De obicei — cf. TDRG., ȘĂINEANU, D. U. — cuvântul e considerat ca ono-
matopee, inrudit cu ciorobor și cioroboră, care înău nu sânt cunoscute în Muntenia, unde se întrebuințează ciorodăi. A Scriban, *Arhive*, Iași a. 1922, p. 475, II derivă din sârb. *čararjati*, care înău înseamnă «a aiura, a vorbi într'aiuris».)

CIOROVĂIALĂ s. f. }
CIOROVĂRIȚ, -Ă adj. } v. ciorovăi.

CIOROVETE s. f. plur. *Fruits sauvages, im-mangeables.* — Poame pădurete; poame necoapte, rele, nealesse. REV. CRIT. III 93. Nu tot măncăți ciorovcă, că-ți fă biteagi (Boufari). VICIU, 6L.

CIOROVĪ vb. IV^a (ș. d.) } v. ciorovăi (ș. d.)
CIOROVĪ vb. IV^a (ș. d.) }

CIORPÁC s. a. 1°. *Puisoir.* 2°. *Épuisette, ba-dail* 3. *Passoire.* — (Mold.).

1°. Căuș cu coadă lungă (DRĂGHICI, ap. TDRG.), linguroiu întrebuințat la stână (H. X 208, cf. H. XII 288). Cf. CIHAC, II 56. Cf. ciobârlac, ciobâlăc, polonic.

2°. (Pesc.) Minciog, meredeu (ANTIPA, P. 375, DAME, T. 124), crâșnic mic (id. ib. 60); sac (mic; Straja, Bucov. com. AR. TOMIAC) de plasă de prins pește (DAME, T. 124). Cf. PAMFILE, I. C. 68, H. II 342, III 18, 170, XII 386. *Ciorpucul* constă dintr-un cerc de sârmă..., fixat pe o coadă de 1.20 m. Acest cerc... formează marginea gurii unui sac puțin adânc, de plasă... Cu *ciorpacul* se scoate crapul din cârlige, sub apă, așa ca să nu se răbată și să se rănească. ANTIPA, P. 316, cf. 61, 172. *Moșneagul...* meru lăză ciorpucul în apă și meru îl scoate. DUNĂREANU, CH. 83.

3°. Strecurătoare (cu coadă) pentru strecurat brânza. CIHAC, II 56, cf. DDRF., BARGIANU.

[Și: (ad 2°) ciorpăc s. a. PAMFILE, C.]

— Din rus. *čerpák* (čerpák) «baquet à puiser», cuvânt trecut și la Unguri (čerpák «coupe à boires, čerpák, idem), CIHAC, II 56. Cf. ciorpăi.

CIORPĂĪ vb. IV^a trans. *Puiser.* A scoate (cu lingura) dintr'un lichid. [Abstract: ciorpăi s. a. Au luat și el o lingură și s'au dat la ciorpăi, cu moșnegi, din oală. SBIERA, P. 35¹⁰⁰.]

— Din rus. *čerpăi* (prez. *čerpaja*), idem. Cf. ciorpac.

CIORPÂN s. m. *Souche, tronçon.* — Buturugă, trunchiul, ciot, (1°), cf. ciolpan. *Verdi* (— verde) *verdi măstăsat, Drag mi-o fost, a'neclăcat La ciorpanu' cel uscat.* VASILIU, C. 58. [D i m i n u t i v: ciorpănel s. m. Cu oi de-ale mele; *Printră dalbe oi Merge ciorpănel, Da nu s' ciorpănei, Ci sânt ciobănei.* PAMFILE, CRĂCIUN. 92]. Cf. ciolpan.

CIORPANDĪ s. m. *Jeune tsigane.* — (Pro-babil, cuvânt țigănesc) Copil (de țigan), dănciu, dănciuc. *Vai, sârmănuț ciorpandei, Cum muri de tânăr el!* N. A. BOGDAN, ap. TDRG.

CIORPÂNĪ s. m. v. ciolpan și ciorpan.

CIORPĪC s. a. *Bardeau, échandole.* — Șn-driță, drianiță (Tușești, Botoșani). ION CR. VI 153. — Cf. slav. *čerpa* «hârț, țigla» (cf. BERNEKER, SL. WB. 147) și ung. *čerpék* «hârț, țigla, șindilă».

CIORPĪN s. m. } v. ciorchine.
CIORPĪNĂ s. f. }

CIORS! interj. Interjecție care imită zgomotul produs de târșăitul opincior pe jos, hârș (1°). *Opă-că nerasă, Ciors sara prin coșă.* (Pisica). GOROVEI, C. 292.

— Onomatopoe. Cf. cioarsă, ciorșni.

CIORSÁC s. a. }
CIORSĂĪ vb. IV^a } v. cioarsă.
CIORSŪNI vb. IV^a }

CIORSOĂLĂ s. f. v. țesală.

CIORSOI vb. IV^a } v. cioarsă.
CIORSOIU s. m. }

CIORT s. a. 1°. *Racine de la queue.* 2°. *Groin.*

3°. *Muscav.* 4°. *Bec.* 5°. *Bec* (d'une cruche).

1°. *Ciortul coadei* = rădăcina coadei, partea din care cresc perii din coada calului (Voloavele, jud. Soro-ca), numită și ciot, ciont, color, ciom-pleiu, butur etc. DR. v. 307. Cf. noadă. 2°. Rât de porc. LB., POMPILIU, BIH. 1007. 3°. (Transilv., Caransebeș) Bot de cal. DR. v. 285.

4°. (Tara-Hategului) Cioc. REV. CRIT. III 93.

5°. P. anal. Gură (de cană s. de ulcior) SIMA, M., DDRF.

— Se pare că înțelesul primitiv e cel de ciot, obiect retezat s. ciontits (cu un astfel de obiect ciontiti a fost asemănată rădăcina coadei, rătăl porcului și botul calului), încât cuvântul ar putea sta în legătură cu slavul *čirtj-čersti* «a tăia, a reteză», cf. certat¹, certii. S'ar putea însă să avem a face cu un omonim al lui cior¹, căci slavul *čirtj* (rus. rut. *čort*) «drac» ar putea fi la origine o expresie figurată, ca bielorusecul *kúčij* «drac», la origine sciontat, scurt, ciung, și deci Irudit cu lat. *curtus* «scurtat, ciontat» (Cf. BERNEKER, SL. WB. 172).

CIORT s. a. v. ciurdă.

CIORT s. m. 1°. *Tsigane.* 2°. *Vaurien.* — (Rare; atestat numai în dicționare).

1°. Țigan. POLIZU.

2°. Ștregar (ge:m. «Spitzbube»). BARGIANU.

[Și: (+ ciorđ) ciorđ s. m. = hoț, țigan. CIHAC, II 56.]

— Din rut., rus. *čort* (čert) «drac. Cf. cior¹, cior¹l.

CIORTÂN s. a. *Os garni de viande.* — Bucată de os (ciolan) de vacă cu carnea lui (COSTINESCU), picior de găină (H. IX 88) cu carnea pe el. Cf. hartan.

— Poate fi identic cu *ciortan*² (piciorul de găină fiind comparat cu un crap), sau un derivat din *ciort* + suf. augm. -an.

CIORTÂN s. a. v. cioltar.

CIORTÂN s. m. (lit.) 1°. *Petite carpe. Rondlet.*

— (Muntenia și Dobrogea, mai ales de-a-lungul Dunării) Crap (H. VII 69) ca de 1 kg—2 kg s. și mai mic (ANTIPA, P. I. 114, cf. F. R. ATILA, P. 136). Cf. ANON. CAR. DAME, T., BARONZI, L. P. 94¹⁰⁰, H. I 269, 366, II 88, 144, 207, 253, 270, III 309, IV 10, 55 v 274, XI 401, XII 6, XIV 209. || Spec. Crap corcit cu caracudă, care nu crește mare (*cyprinus carpio s. carassius vulgaris*), numit și *ciortan corcit*. ANTIPA, P. I, 125-126. *Bună ziua, Carpo, ciorpă Mitca. Ce ne-ai adus?... Al cior-tan și ciorțâniță!* TAFRALI, V. D. 15. || P. anal. (Atributiv) Grăuș, grăscăan. *Mă uitau și văduți bine un boboc de găscă, ciortan, colca, ca acia când încep să le dea tutelele.* VISSARION, FL. 101. [Diminutive: (ad 1°) ciorțână s. m. B. BARONZI, L. P. 94¹⁰⁰; — ciorțânică s. f. = crap mic, ajuns în toamna anului al doilea, ca de 28-30 cm lungime până la 1¹/₂ kg greutate. ANTIPA, P. I, 114, p. 223 și Glosar. Cf. H. VII 371.] Contaminare (+ crap): ciorțocrap s. m. = crap mijlociu, de la 2 kg până la 3 kg. ANTIPA, P. I. 114, p. Glosar. Cf. H. VII 85.]

— Din turc. *čortan* «espèce d'anguille» (ȘIO.), de-a-dreptul sau prin mijlocire sârbească: *čortan* scrap de mărimea pumnului.

CIORTÂNĂS s. m. } v. ciorțan.
CIORTÂNĂCĂ s. f. }

CIORTĪ vb. IV^a 1°. *Se quereller.* 2°. *Chpter.* 1° (Mold.) R e f l. A se certă, a se cam sfădi (ȘEZ.

IX 152), a se lua la sfadă din nimica (ION CR. III 346). Cf. ciondăni, ciorovăi. Multă mustră Grigorie-vodă, și se ciordică cu Duca-vodă. LET. II 226/12.

2° Trans. A fură, a șterpeii, a ciordii, a ciujdi. Muscolii ne mai ciortise o bucată de pământ la gurile Dunărei. GHICA, S. 25.

— Derivat din *ciort*², fie că avem înțelesul primitiv de «a se certă ca țigani», fie cel de sa diacul (= a da la dracu'), ceea ce ne-ar duce la sensul etimologic al cuvântului. În înțelesul 2°, avem a face cu o apropiere a lui *ciordii* de *ciort*² (1°) sau cu o confundare a celor două verbe.

CIORTOCRÁP s. m. (lit.) v. *ciortian*².

CIORTOIÁT, -Á adj. A la bouche enflée, difform. — (Bihor) Bulbucat la gură, diform. REV. CRIT. IV 142.

CIORTOLOÁGÁ s. f. (Bot.) v. *ciortopolog*.

CIORTOPOLÓG s. m. (Bot.) — *Chardonnette* (Carlina acaulis). — (Bucov.; rutenism). Turtă (plantă), ciortopor. PANȚU. PL. [Și: ciortopologă s. f. id. ib.]

— Din rut. *fortopoloh* «Carlina acaulis», «Xanthum spinosum» și «carduus nutans» (propriu planta scorb alungă dracii).

CIORTVĂRTĂ s. f. v. *ciosvărtă*.

CIORŪNG s. m. (Păst.) v. *ciorăng*.

CIORŪS, -Á adj.

CIORŪSCĂ s. f. (Bot.) } v. *cioară*.

CIORŪTĂ s. f. (Ornit.) }

CIORVĂLÁU s. a. v. *ciorovăi*.

CIORVÁNÁ s. f. (Bot.) v. *ceervoani*.

CIOS subst. ? Eu tot trag cu calu 'n ham, Și nimica nu mai am; Și tot trag cu ciosu 'n vie, Nici 'n'am casă, nici moșie. DOINE, 286/4. Cf. *cios*².

CIOS s. m. *Garde* — (Ungurism) Paznic (la sa), jitar. POMPILIU, BIH. 1007.

— Din ung. *csász*, idem. POMPILIU, BIH. 1007.

CIOS, **CIOSĂ** adj. *Beau*. — (În Țara-Oltului) Frumos. Așți e mai ciosă ca usară. V. HANEȘ, T. O. 113 (glosat prin «frumoasă»). T. DINU. GR. 136. — Pare a fi un cuvânt din graiul copiilor, probabil o scurtare (din *strălucios*?).

CIOSCOTÁE s. f. *Vache maigre*. (Munții-Sucevii) Vacă slabă, rea. ȘEZ. II 187/12. — Cf. *școtăie*.

CIOSMÁ s. f. (Pesc.) Instrument de pește. — Instrument de pescuț. *Cărlig de știucă...*, de somn, etc. (*ciosma*, *prostocol* sau *năpost*) H. VII 483.

CIOSMĂLI vb. IVa } v. *cioșmoli*.

CIOSMOLI vb. IVa } v. *cioșmoli*.

CIOSMOLI vb. IVa 1°. *Manger salement*. 2°. *Gouiter*. 3°. *Se débaltre, s'agiter, se remuer, se retourner, se vautrer*. 4° *Hésiter*.

1° Trans. (În Sălaj) A mestecă («a pisă») urli ceva cu dinții, a molfoi (VAIDA).

2° (Mold.) A gustă puțin de aici și de colo (PAMFILE, J. III). Cf. *linchi*, *frunzări*.

3° Refl. (Mold.; despre om) A se frământă, a se agită, a se zbuciumă, a se zbate, a se zvârcoli; spec. a se învârti și scărpină în așternut (ȘEZ. IX 151); p. ext. (despre porci) a-și căuta culcușul, a se gozâi (Botoșani și Dorohoiu,

ION CR. IV 123), a se tăvăli (în noroiu), a se mândi, a se întina (cf. REV. CRIT. IV 142); cf. *ciortcioli*. Eu nu mă cioșmlesc aida; că la drum e bine să pornești cât de dimineață, iar sara să poposești de vreme. CREANȚĂ, P. 114/22, cf. A. 126/12. *Așa-i viața câmpenească, zise Moș Luca, ciosmăindu-se și înrâzându-se ca pe jărătic, de râul Jânjărimet*. id. A. 125/22. *Se cioșmolește, caută și dă peste un pitac de 10 bani*. ION CR. III 221.

4° Refl. (Mold.) A se codi. Nu te mai ciosmoli (codi), ci hai, *holdrește-te!* PAMFILE, J. III. Ce te tot cioșmolești? Vorbești ori la? CONTEMPORANUL, III 821.

[Și: ciosmoli vb. IVa ALEXI; ciosmoli vb. IVa; ciosmăli vb. IVa; ciosmoli vb. IVa ref. DDRF. || Adjectiv: ciosmoli, (ciosmoli BRAN S.), -ă adj. = mândit. Ce mi-i drag, nu mi-i urit, De mi-ar fi 'n tină ciosmoli (Bihor). REV. CRIT. IV 142.] Cf. moșmoli.

CIOSVĂRCIOARĂ s. f. } v. *ciosvărtă*.

CIOSVĂRT s. m. }

CIOSVĂRTĂ s. f. 1°. *Quart*. 2°. *Quartier*. 3°. *Bâche fendue en quatre*. 4°. *Bâches empilées*.

1° † A patra parte (BRĂESCU, M.), sfert dintr-o măsură de capacitate s. dintr'un pogon, firtă (PAVELESCU). Și o ciosvărtă de grâu 4 pol (a. 1719). IORGA, S. D. I-II 231. *Iar ctincisprezece poșoane* și o ciovărtă în deal (a. 1817). id. ib. XXII 370.

2° Spec. Sfert, pătrar dintr'un animal, mai ales de vită tălată (PAMFILE, C.), de miel (PASCULESCU, L. P.), de ied, porc (Frata, în Câmpia ardeleană, Com. V. BUCUR), de berbec (L.M., RĂDULESCU-CODIN, I.), circ (H. IX 88); (prin alte regiuni) jumătate de miel (ION CR. II 163), o parte din miel (ib.), picior (RĂDULESCU-CODIN, I.) de miel (H. IX 88), de dinapoi (ȘEZ. II 239/12). coapsă (SIANU, D. S.), cf. arm, but; p. ext. bucată de carne (L.M., RĂDULESCU-CODIN I.) mai mărgoară (ION CR. I 121), la hurta, necântărită (ȘEZ. II 187/7). Cf. *halc 5*, *hartan*, *dărab*. Parale 4, *ceavărtă de țepure* (a. 1802). FURNICĂ, I. C. 217. *Accea ce căzuse aci eră o ceavărtă mare de carne de cămilă, jupuță în acul mîșuf*. GORJAN, H. II 21. *Venă Păscelc, Să înșoyim și noi ouă, fi zicod Leana. «Ce prostie! Ouă roșii» Dar — o ciovărtă de miel? DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Carnea va fi expediată în ciovărtă de câte 100 [de] chilograme, în vagoane închise*. ib. *Se mai și certară, pentru o ciovărtă grasă de miel*. STĂNCESCU, B. 77. *În dăsoji de se uită, Ciovărti de carne veded*. TEODORESCU, P. P. 503^b. *Cu ciovărti de miel*. PASCULESCU, L. P. *Bună-i friptura de miel Și ciovărtă de purcel* (ION CR. II 300). [Predicativ, în legătură cu a tăia, a face, a decupic, și despre om] În patru părți, p. ext. în bucăți mari. *Pre Domnul lor l-au tăiat 4 ceavărti*. MAG. IST. I 289/12, cf. 312/12. *Îmbă budușliid...* până t-au prins... de t-au omorât, înșăpăti, tăioți ciovărti și arși cu foc. ib. III 55/12. *Apoi poloșul scoteă, Patru ciovărti și făcă*. TEODORESCU, P. P. 593^b. *Gheorghelaj ce-mi făcă?* — *Paloy din teacă-mi scoteă, Număi ciovărti că-l făcă*. H. II 40.*

3° P. anal. (Transilv.) Lemn crăpat în patru, *draniță*. SIMA, M.

4° Grămadă de crengi așezate regulat pentru vânzare; cf. *cirtă* (Com. ITTU).

[Plyr. -vărți și -vărte. TDRG. || Și: ciovărtă s. f., ciovărtă s. f., ciovărtă s. f. (BRĂESCU, M.), ceavărtă s. f., ciovărtă s. f. (PAMFILE, C.), ciovărtă s. f. (TDRG.), ciovărtă s. f. (cf. IORGA, S. D. XXII 370), ciovărtă s. f., ciovărtă s. f. (CIHAC, II 387, com. ITTU), (Brașov) ciovărtă

s. f., **ciofartă** s. f. = picior de miel de dinapoi (ŞEZ. II 23/18); bucată de carne la hurtă, necântărită (ib. II 187/4); **ceştiartile** s. f. = achişa care se taie la infieratul arborilor (com. ITTU); (cu propagarea lui r) **ciorivărtă** s. f. *Domă ciorivărtăre mi-o făcă.* N. G. TISTU, B. 129, **cervărste** s. f. *Cervărşti ca să-i faci.* PĂSCULESCU, L. P.; (cu metateză) **ciosvătră** DDRF., (ad 3) **ciovăstră** s. f., (singular nou, masculin, refăcut din plural; în numele jocului de copii) **De-a-ciovăstru.** II. IV 159. || Diminutiv: **ciosvărcioară** (ciovărcioară) s. f. *Pe Macoreiu mi-l tăd.* În ciorărcioare-i făcă. *La dulăi că-i împărşed.* MATESCU, B. 70. Cf. PAMFILE, C. T. 232. || Augmentativ: (+ horian) **ciofartă** n. a. = bucată de carne la hurtă, necântărită. ŞEZ. II 187/4. || Verbi: **ciovăstră** IV^a = a tăia în ciovăşti, a ciopări. RĂDULESCU-CODIN, I. *Din paloş mi-l ciovăştri.* PĂSCULESCU, L. P.] — Din slav. **četrvrti** (bulg. **četrvrt**, sârb. **četrvt**) sferit, pătrar. Formele cu s presupun în limba slavă o formă *čestvrt, născută prin contaminare din **četrvt** şi **čestă** 'sparte', ca românescul **ciopări** din **ciopări** + **parte**. Cf. **cetveri**, **sferit**.

CİOSVĂRTE s. f.

CİOSVĂRŢI vb. IV^a } v. **ciovărtă**.

CİOSVĂTRĂ s. f.

CİOT s. a. 1°. *Souche*. 2°. *Nœud dans le bois*. 3°. *Moignon*. 4°. *Garrot*.

1°. Trunchiu de copac, rămas în pământ după ce o pădure a fost tăiată (şi arsă), bucată groasă şi noduroasă de lemn, buştean, ciomp (1°), butuc (1°), buturugă (CHIRITESCU, GR. 248) cu noduri (VAIDA). *Om să fte sau un ciotf* — *E vestitul din poveste Statu-palmă-borbă-cot.* ALECSANDRI, P. III 357. *A priet gândeşti că pot Ca întreg Altoimanul să se împiedice de-un ciotf* EMINESCU, P. 239. *Pe dealul de la drapta, stau răsleje rămăşişele... unei... păduri: cioate, rădăcini teştite din pământ.* SLAVICI, N. II 53. *Stearul s'a ristipit, a mai rămas dintr'nsul un ciotf ars.* SADOVEANU, SĂM. II 260. *Iar cine n'a zice amin, Să se facă un ciot de-arini!* MARIAN, NU. 793. *Şade pe-un ciot greceşte, Legat la cot turceşte.* id. SA. 221. || Fig. *Apoi va, astă-ţi spun şi eu, măi, ciotul dracului!* CREANGĂ, P. 152/1.

2°. Ramură scurtă, frântă (PĂSCULESCU, L. P.), cep de arbore (COSTINESCU; spec. de brad ION GR. III 303), nod în arbore (BRAN, S.), nod de lemn (cf. LB., COSTINESCU, Straja, Bucov, com. AR. TOMIAZ, VAIDA). *N'am toig cu cioturi multe.* C. NEGRUZZI, II 59/1. *Cioturile din acindurile de brad arse şi pisate se beau cu apă, contra junghitului.* LEON, MED. 25. *Da bradul de atunci a rămas şi are să rămâie cu cioturi (cepur).* ION GR. III 303. *Mustulorol este un lemn care la un capăt are mai multe cioturi.* DAME T. 10. *Oblu = drept ca lumânarea... şi fără de cioturi, usfătorii sau strămbături.* ŞEZ. III 83/12. *Fără de ciot de leac!* PĂSCULESCU, L. P. 152/1. # *Aici e ciotul şi nodul (s. buba)!* PAMFILE, J. IL.

3°. P. a n a l. Partea rămasă din braţ, picior s. coadă, după ce restul a fost ciuntit. Calci, cari întind cioturi de mâni şi de picioare, cerşind... sînt aruncaţi la răspîndit. IORGA, N. R. A. I 259. *Ciotul cîntor berci.* TEODOREANU, M. 294. || Partea de sus a braţului (când cineva umblă pe coate şi în genunchi). *Se trăgea com pe cioate* (glosat prin 'coate'), *Pe genoate* (= picioare). GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 74.

4°. *Ciot în spate* (Tămăgeşti, în Sălaj DR. V 317) = ridicătura formată de întăire vertebre la greabănuşul calului, unde încetează coama.

[1^{ur}. **cioturi** şi **ciote** (ŞEZ. II 23b/11). | Si: (în Mold. şi Transilv.; singular nou, refăcut din

pluralul **ciote**) **ciotă** (ciotă PAMFILE, J. II) s. f. = ciot (1°-2°); rădăcină (H. III 225, cf. H. XI 516); lemn putred (Vad, în Maramureş T. PAPAIAGI, M.); fig. vită mică, ciotărcă (IZVORAŞUL, V 1). *Ajăpă focul, lângă o ciotăd pe jumătate arsă.* NĂDEJDE, ap. TDRG. *L-am îndemnat să se coboare căţiva paşi, lângă iztor; acolo este o ciotăd, unde se poate sta de vorbă, fără grijă.* C. PETRESCU, S. 172. *Scara, când se închină lut Dumnezcu, săred de trei ori peste o ciotăd.* PAMFILE, S. T. 65. *Să cauţi, fiule, o ciotăd de păr uscat şi, punând-o în pământ, să cari veşnic apă şi s'o uzi, până ce ciotăd va încrezi.* id. S. V. 175 cf. id. I. C. 247. *Dar când s'a încredinţat cu spatele şi-a pornit în vale gurând, nu mai eră femie frumoasă, ci o ciotăd încreţită în scoarţă.* id. DUŞM. 222. *Pun în bădăruţ o ciotăd zăraedă s'o ajăpă.* SEVASTOS, N. 2/11. *Se ducea la o ciotăd şi, sărind de trei ori peste dânsa...* ŞEZ. V 148/11. # *Capul lui a mai fost la o ciotăd de răchită: se zice despre omul prost s. nevrednic, care nu caută de el, ci umblă numai să facă treabă pentru altul.* ZANNE, P. II 44; — (singular neobicit, refăcut din plur. cioturi) **ciotur** s. m: *Nasul i se strămbă şi se usucă ca un ciotur de copac.* EMINESCU, N. 56/11; — (+ buturugă) **cioturăgă** s. f. = buturugă (T. DINU, GR. 136), ciot, butuc (Jibort, jud. Târnava, com. ITTU), **cioturăgă** s. f. *Cioturaga* (în variante: buturuga) mică răstoarnă carul mare. GOROEVI, C. 167. **cioturăgă** s. f. = ciot, ciuteică (Sărănad, în Sălaj, com. ITTU). | Diminutiv: **ciotuşă** s. f. *Am o ciotuşă de leu, Şi-amroasă-a bumduret.* (Strugurele). GOROEVI, C. 359; — **ciuteică** = trupina ce rămâne în pământ dacă se taie lemnul la o înălţime de 1-6 urme (Gurghiu, VICIU, GL.), ciot, lemn rămas în faţa pământului, când se taie un arbore (Gurghiu), buciom, cioturăgă, cioată, ciutuhană (Com. ITTU). *Cîntă cucu' pe ciuteică.* Măndra doarme pe succed. MARIAN, O. I 26. | Augmentative (peiorative): **ciotolu** s. m. = parte de picior (s. de aripă cf. DDRF.) ruptă de la încheietură (cf. PAMFILE, J. II), picior (VĂRCOL, cf. copan. *Ciotolu* de gănd, id., (cu diminutivul) **ciotolăş** n. a. = numele unui joc cu mingea, descris în ŢARA OLTULUI, III nr. 38; **ciotlon** (probabil: *ciotlon* = *ciotolu*) s. a. *Şarpele că-l ajungea...* = *Descruceşte-ţi armele, Să-ţi înbuc ciotolencle* (Roşiorii-de-Vede), MAT. FOLC. 7; — **ciotăreă** s. f. = cioată, pom foarte cioturos şi urit (MARIAN); fig. vită mică, ciotă (Valea Mureşului de sus IZVORAŞUL, V 1). *Creştinul se puse pe o ciotăreă, ca în ţevă să-şi duhănească cea otrăd de titin.* ŞEZ. VIII 65; — **ciotăreă** = buştean rămas în pământ. PASCU, S. 228; — **ciotăcă** s. f. = lemn noduros, care nu se poate crăpa (Bata, în Banat), nod, ciot, mărtacă. Com. ITTU; — **ciotăc** = arbore ce stă în picioare, dar are ramurile în mare parte uscate, tăiate sau rupte, ciung (REV. CRIT. III 93); **ciotăc** = tufan... care a fost mai dinainte retezat de la oarecare înălţime şi cu modul acesta toate ramurile sale au crescut jos, ca la un pom roditor (H. V 335), cioată (Siseşti, în Mehedinţi, com. N. IONESCU). | Adjective: **cioturós** (cioturós, cioturós), -oasă = cu cioturi s. cepuri multe, ca bradul (COSTINESCU, cf. MARIAN, SE. I 125), noduros (LB., com. MARIAN); (despe copaci) crescut scurt, măţcos (com. ITTU); p. a n a l. zăbrlit, stufoş, care nu s'a pieptănat (Lighet, Banat VICIU, GL.). *Lăvişele cioturoase şi fără de ceţine.* V. A. URECHIE, ap. TDRG. [Mădi(ele) cresc noduroase, cioturoase, strămb, nefind curăţite sau îndreptate de cineva. IORGA, IST. LIT. I 547. Şi 'ncepă de-odată cu nepus în masă Şi cu-o scurătură, şti că cioloroasă, Să-l măsoare 'n roic. CONTEMPORANUL, II 418. *De va fi [parul] drept şi sândos, va avea parte de un bărbat lăndr, voinie*

și frumos; iar de va fi strămb și cioturos, nici bărbatul nu-l va fi mai de samă. ȘEZ. I 145/22. Și scoase o nută groasă, Groasă, groasă, ciotoroasă. SEVASTOS. P. P. 317/22. Băgătu mâna pi su scoară, Scoată-o băta ciotoroasă. VASILIU. C. 31. } (Fig.) [Poeria aceea] e moale și netedă, nu aspră și ciotoroasă cu următoarea clește. C. NEGRUZZI. I 266; — (+ ciotănos) ciotănos, -oasă = osos. ION CR. V. 374. } Alte derivate (adesea cu sufixe neclare): (cf. potcă) ciotăcă, ciotăcă s. f. (Mold.), = rădăcină (H. III 225, cf. IX 516), buturugă, ciotăcă (IORDAN. ARHIVA a. 1921, p. 190). Măi, nu ești doar decot ciotăcă cu ochi, că văd eu că mînt n'at nici cât un putu de găină! ION CR. III 268. # (A sta, a se îngrămădi, a se strînge, a se aduna, etc.) ciotăc (ciotăcă) = grămădă, mulți la un loc, unul peste altul. CREANGĂ, GL. ȘEZ. XXXII 15, PAMFILE. J. II, ZANNE, P. IV 283, cf. ION CR. III 54. Imprejurul lor, grămădiți ciotăc, priteau alții. C. SAMFIRESCU. R. 203 Oamenii străni ciotăc... D. SANDU, D. P. 39. Băieții s'au strîns ciotăc împrejurul mieu și m'au înmormântat cu năsip. CREANGĂ, A. 61/. Toate vrăjitoarele împărăției s'au strîns ciotăc, au înțebăntat frigările și au purces să descănte. PAMFILE, CER. 51. Stau ciotăc ciotăc (grămădă), PAMFILE, A.; — ciotăc s. a. = frântură, rețezătură de lemn, bun de așvărît cu eie în cineva PĂSCULESCU, L. P. Multe ciotăce lădă. id. ib. 296; — (+ ciotură?) ciotură s. a. = partea trupinei către rădăcină, cf. țesitură (H. XVIII 15); — ciotăc subst. (în alte găcitori ciotăc, ciotăc, iotăc, cf. DR. I 278-79). Cuiub ciotăcului In mijlocul cîmpului [= Buricul] MAT. FOLC. 535; — ciotăc s. m. (atributiv) Boi ciotăc = slabi, bătrâni, butaci (Filioara, com. POPOVICI); — (ad 1^a) ciotăhăni s. f. = ciot, cioturugă (Giurgeu, în Ciuc, com. ITTU), trupina rămasă în pămînt după ce s'a tăiat arborele (Vașlab. VICIU, GL.); — (+ olog?) ciotolôg s. m. = om mic, pocit? Decă dup'on ciotolôg, Să-mi întoarce caru'n stog, Mai bine dup'on sărac, Numai să-mi trînce cu drag! RETEGANUL, CH. 60; — ciotroage s. f. plur. = încălțăminte veche. PAMFILE, J. II; — ciotorog s. a. Ciotorogul cazii = rădăcina (din care crește părul coadei), băi, ciompleiu, ciotăc, ciot, cotor, muc, tuleu, melciu (Cănoșteni, în Dolj). DR. V 307, cf. no adă; — ciotură s. a. = armă de care se servesc sătenii (citată după ciomag) H. VII 185; — ciotormean s. m. = gusat. La noi, satele ne zic ciotormeni. T. PAPAHAĞI, M. 172 (probabil că singularul, reconstruit de T. Papahagi, e greșit, în loc de ciotormăni). — Cuvânt, probabil de origine onomatopeică, care poate fi comparat pe de o parte cu ital. ciotolo «cvarș» (H. Schuchardt, *Zelttschrift f. rom. Phil.* XV 111), abruzz. *zotte* «bolovan mare și greu, ital. *ciotto* «șchiop», etc. (MEYER-LÜBKE, *REW.* 2454), pe de alta cu ung. *csutka*, *csutkó*, *csutka*) = scotoș și turc. *çotuk* «tronc d'arbre dépassant le ras de terre, tronc dénudé» (SAMY-BEY, 477) (La Aromăni, ciotă, în limba copilor, însemnează «mână»). Cf. ciut, cionc, ciung, ciomp.

CIOTĂ s. f.

CIOTĂC s. m.

CIOTĂC subst.

CIOTĂN, -Ă adj.

CIOTĂNÓS, -OĂSĂ

CIOTĂRCĂ s. f.

v. ciot.

CIOT-BOT și variantele sale — adesea derivate cu sufixe, mai ales diminutive — sînt combinații de sunete întrebunțate în găcitori și în alte versuri populare înrudite, deșteptînd uneori imaginea de «ciotș și de sbutuș». Atunci o făcut Mă-

riuca, voința, mîna ciot-bot, Ș'o băgat-o pînd'a col. MĂNDRESCU, L. P. 223/22. Ciotă-botă. GOROVEL. C. 58. Potea-ciotea: baljocu a. H. IX 92. Ciotea-butea. La cîș măcuă. (Macul) GOROVEL. C. 217/10. Ciotea-butea. De barbă-l apuc. De barbă-l duc. De barbă-l-auc, (Fedele-ul). ib. 145. (Variantă: Hurduc-burduc, De barbă-l duc...), Ciotea-botura. PAMFILE, B. 5. Ciotură-buturê Merg pe drum înșirățele, Iar cioturul cîi bătrîn Sade jos și bra tutun. (Ci banul cu oile). ib. 75. Cioturêl-buturêl Sade 'ntr'un piciorêl. (Curechiul) ib. 127. Cioturș-buturș Sade 'ntr'un piciorș. (Curechiul). ib. 126.

CIOTĂC s. f. v. ciot și (Bot.) ciotă.

CIOTĂCĂ-BOTĂCĂ v. ciot-bot.

CIOTĂC s. a. v. ciot.

CIOTĂ s. f. (Bot.) 1^a. *Orle de cog* (Cavaria flova). 2^a. *Tête de Méduse* (Agaricus moleus). — În Banat.

1^a. Buretele numit de obicei «ghebe», «gheb (2^a)». Com. ITTU.

2^a. Buretele numit «creasta-cocoșului». Com. ITTU.

[Și: (ad 1^a) ciotăc s. f.]. Cf. ciotăfă.

CIOTOĂCĂ s. f. v. ciot.

CIOTOĂRE s. f. v. cheotoare.

CIOTOIĂȘ s. a.

CIOTOIU s. a.

CIOTOLÓG s. m.

CIOTÓN s. a.

CIOTORMÁN s. m.

CIOTORMEAN s. m.

CIOTORÓG s. a.

CIOTORÓS, -OĂSĂ adj.

CIOTORUGĂ s. f.

v. ciot.

CIOTRICĂ vb. I. *Babiller*. — A vorbi multe și mărunte (Frata, în Câmpia Ardealului; com. V. BUCUR), a flecări.

CIOTROĂGE s. f. plur. v. ciot.

CIOTUR s. a. v. ciot.

CIOTURA-BOTURA v. ciot-bot.

CIOTURÓS, -OĂSĂ adj. } v. ciot.

CIOTUȚĂ s. f. }

CIOTUCĂ s. f. (Ornit) v. ceucă.

CIOVĂRTĂ s. f. v. ciovărtă.

CIOVĂRTĂC s. a. v. ciopătă.

CIOVĂRTĂ s. f. }

CIOVĂRTĂ s. f. } v. ciovărtă.

CIOVÉIU s. a. *Baquet, baril, vaisseau* (de bois). *Vicuz ustensiles*. — (Mold., Sîlaj, Banat; întrebunțat mai ales la plur.) Hărdău, ciubăr (com. COCA, HODOȘ, P. P. 125/12. GR BĂN., ZANNE, P. IV, Glosar, cf. DAME, T.); vase de stîmă de tot soiul: găleți, budăie, budăci, ceaușe, căldări, bărbăni etc. (ȘEZ. II 187, cf. PAMFILE, I. C. 30), vase de lemn legate cu cercuri de fier (com. N. DRĂGANU), putini și cefe (ȘEZ. XVIII 268); p. ext. vase (POPOVICI-KIRILEANU, B. 124, VAIDA), blide, oale, ucele etc. (BUGNARIU, NÂS.); tot ce-l de nevoie la o crană (vase, cefe, pînii și altele) (id. J. III, cf. H. III 139); lucruri de gospodărie (ȘEZ. IX 153); lucruri mai mărunte

din casă (VAIDA), lucruri de pe lângă casă (ION CR. V 183); m-bilele și toate lucrurile din casă (Frata, pe Câmpia Ardealului, com. V. BUCUR), unelte (vechi), hodorobele, hodorogae. *Astele aduce lucrurile care s'au găsit... bez* (= afară) *alte ciocvele care s'au găsit, care nu s'au găsit de cuvință a să trece, fiind vechi și stricate* (a. 1824). URICARIUL, XX 34^{1/2}. [Crainic] *sunt pe o cărăuș plină de toate uneltele și ciocvele și răsunând din buclăle de fier vechii grămădite într'însa*. IORGA, N. R. A. I 167. *N'avenim alți lovarăși decât lucrătorii, cari, până sus, s'farmă piatră, câte un colibaș în pragul cămăruței, sau Moși ce coboară tute cu ciocvele lor de lemn*. id. ib. I 359. *Com în coasta casei... eră ocolul de vile, părăsiți; dar carul stricat de se mai opoșă sub el, împreună cu alte ciocvele bune numai de foc*. CONTEMPORANUL, V vol. I 290. *Hotărî să vîndă totul, mînz și iapă și ciocvele*. ib. VI vol. II 255. *Înaintea vremei, toate casele aveau o singură încăpere de locuit... și un pod penru ciocvele (vase)*. POPOVICI-KIRILEANU, B. 124. *Tu, Japule, să stai ascuns în tindă, după ciocvele*. ȘEZ, I 280^{1/2}. *Se prefără în soarece și se ascunde între... ciocvele*. ib. II 122^{1/2}. *Pe sub pai, prin unghele, pe după poloboace și pe după fel de fel de ciocvele*. ION CR. III 242. [S]: *ciocveiu* s. a. (atestat numai la plur.) *ciocve(i)e, ciocvei* (ȘEZ II 187^{1/2}-3, IX 153), *ciocviș* (ȘEZ II 187^{1/2}-3), *ciocvi* (BUGNARIU, N. A. S.), *ciocviate* (PAMFILE, J. III, Com. N. DRĂGANU); *ciocvîtu* s. a. (atestat numai la plur.) *ciocvite* (ION CR. V 183), *ciocvîite* s. f. *Ca zestre: doi boi, o păreche de capre și alte ciocvite* (tradus greșit prin «bete à cornes») *de pe lângă casa omului*. DDRF.; *ciocvîu* (VAIDA), *ciocvîu* s. a. (atestat numai la plur.) *ciocvîu* (H. III 139), *ciocviate* (Com. V. BUCUR); (BANAT) *sofletu* s. a. = cofă, doniță, botă. *Strigărau apoi sofletul și altele, dar totă le detără răspunsul de mai sus*. MARIAN, SE. II 48. *Mândra pleacă Cu sofletul după apă*. HODOȘ, P. P. 68. *Mamă, nu mă sujară. Până sânt la damneata, Că, dacă m'otu mărta, Apa n'ă sofletu 'fo sâcă*. id. c. 74. # *In tot sofletu' vrei să fie cauc, se zice celui pretențios și leneș*. ZANNE, P. IV 125. | Derivate: (BANAT) *sofletier* s. m. = ciubar. Com. COCA. — Derivat din șof (c. germ. *Schaff* = ciubar), prin suf. dim. -etu s. dim. germ. *Schaffel*, idem. MĂNDRĂSCU, ELEM. GERM. Cf. *ciofăc*, *șofăc*, *șofar*.

CIOVIC! interj. Interjecție care imită strigătul pasăreii numite *ciovică*. *Ciovic, ciovic! Ai mai mic De buric, Ai mai mare De spinare: se zice pentru a-șeri copiii cei mici*. ZANNE, P. IX 592. [S]: *ciovic!* TDRG., *ciovic!* *Prind pe mărta de buric, Ea face: ciovic, ciovic!* [Zarul [incuiețoarea] de la ușă]. T. PAPAĞAGI, M. 145^{1/2}. *ciovic!* TDRG., *ciovic!* ZANNE, P. I 412.] — Onomatopoeic.

CIOVICĂ s. f. (Ornit.) 1°. *Chat-huant, chevêche* (*Glaucidium passerinum, atrix passerina* s. *juncea*). 2°. *Hulotie*. 3°. *Vanneau* (*Vannellus cristatus*). 1°. Cea mai mică dintre buhe. MARIAN, O. I 206, cf. LB., (*ciocvîcă*) H. XVII 119, XVIII 103. 2°. Cucuvaie (cucuve, cucume). H. IV 44, XI 350, XVII 35, 119, 229, XVIII 261, PĂCALĂ, M. R. 30.

3°. Nagă (COSTINESCU, MARIAN, O. II 293), pasăre din ordinul picioroangelor, [care] trăiește pe marginea bălților, unde se recunoaște repede prin viciunea ei și prin strigătul juitor ce scoate și care aduce cu al *ciovicii* (1°-2°). ȘĂINEANU, D. U. || Specie: *ciocvîcă-de-mare* = glareola pratincoala s. melanoptera. DOMBROWSKI.

[S]: *ciovică* s. f. (Ad 1°) MARIAN, O. I 204 ș. u.; (ad 2°) H. XVII 229; *ciocvîcă* s. f. (Ad 1°) CUV.

D. BĂTR. I 273. [În cetățile ruinate] *în loc de oameni, șopârtele 'ncuibate, Cioclica care țipă și buha care geme*. DEPARĂTEANU, ap. TDRG.; (ad 2°) H. XI 3'0; (ad 3°) *Pe maturile bălțel-albe, m'am încercat a da [cu pusca] și n'ă cioclice de cele moșate, care se tot clătină în aer și pe uscat, strigând ca puii de Jidan de pe ulțe: echibrit! chibrit!* ODOBESCU, III 23^{1/2}. *Nu mi-e frică de cioclică, Că-mi stă casa 'ntr'o urzică, Că mi-e frică de ciocrot, Că mi-e casa 'ntr'un gunoiu*. BARONZI, L. P. 49^{1/2}; *cioclică* s. f. (Ad 2°) H. IV 44; *ciocvîcă* s. f. (Ad 1°) MARIAN, O. I. 206, *ciocvîcă* s. f. (Ad 1°) H. XVIII 103; (+ ciocvî) *ciocvîcă* s. f. (Ad 1°) BĂRCIANU, *ciocvîcă* s. f. (Ad 3°) MARIAN, O. II 293, cf. VAIDA *Nu mi-e frică de cioclică*. MARIAN, O. II 293; *ciocvîna* s. f. (Ad 3°) id. ib. II 294, POLIZU; *ciocvîncă* † s. f. (Ad 1°) *Cine nu mîncă corb sau ciocvî, ciocvîncă sau cuc*. PRIVILA DE GOVORA, ap. GCR. 148; (Bucov.) *juvlie* s. m. (Ad 3°) MARIAN, O. II 292.] — Onomatopoeic. (Cf. interjecția *ciovic*) care se asemănă pe de o parte cu franc. *chevêche, chevotte*, ital. *civetta*; pe de alta cu c-h. *čuvik, čuvik, kvěčik*, slov. *čovnik*, ung. *csuvik, kvěčik*, idem. Cf. MEYER-LÜBKE, REW. 4800, CIHAC, II 56.

CIOVINĂ s. f. } (Ornit.) v. *ciocvîcă*.

CIOVLICĂ s. f. }

CIOVÎU s. a. v. *ciocvite*.

CIOVRĂNCĂ † s. f. (Ornit.) v. *ciocvîcă*.

CIOVRĂNTIE s. f. *Tournant d'eau*. — Un fel de vărteje s. ochfu unde apa face domolesă și apoi se întoarce lin de departe înapoi; raza *ciocvîntitor* e foarte mare și pe-carii le caută pentru pescuitul somnului. Cf. ANTIPA P. 194, 300, 327, 777.

CIOZMOL! vb. IV^a v. *ciocmoli*.

CIOZNI vb. IV^a *Couper*. — (Pronominal) A(-și) tăia, a[și] rețeză: *Și-a ciocnit un deget* (Frata, pe Câmpia Ardealului). Com. V. BUCUR. [Adjectiv: *ciocznit*, -ă = tăiat, picat: *Boul e ciocznit de șale* = e picat de șale (= deșălat). Com. idem.]

CIOZVĂRTĂ s. f. v. *ciocvîrtă*.

CIP! Interjecție care imită sunetul apei lovită cu palmele, cu lopețile, etc. cf. *pleosc*, *lip*. *A face cip* = a pleosca, a cipcii. [S]: (repetat) *cipa-cipa!* interj. Cf. lîpa. *O țuară cipa-cipa prin apă*. ION CR. VI 374.]

— Onomatopoeic, ca bulg. *ѣпс*, idem. Cf. *ciup*, *ciupă*, *ciupăi*.

CIPA! interj. v. *cip*.

CIPĂINĂ s. f. *Lombric, ver solitatre*. — (Transilv. de-no-d) *Limbric cordelat, pauglică*. BUGNARIU, N. A. S.

CIPĂN s. m. sing. Sorte d'herbe. — Un fel de iarbă tare, țepoasă, pe care o mănâncă oile, dar nu prea fac lapte (Oltenia). CONV. LIT. LIV, p. 166.

CIPARÓS s. m. (Bot.) v. *chîparos*.

CIPCĂ s. f. 1°. *Dentelle*. 2°. *Ruban*. 3°. *Braçelet*. — (Ungurism; în Transilv.)

1°. Împletitură făcută cu acul, din tort de bum-bac, în diferite figuri și colți sau cu fodorii (LIUBIANA, M. 16), *dantelă* (POMPILIU, BII. 1007, TIPLEA, P. P. CABA. SĂL), *horbotă*, *spîțură*. (cf. ION CR. V. 278); *dantelă împotră* (DR. V 26). Cf. H. XVII 8, XVIII 104. *3/4 lot de cipce de aur* (a. 1750). IORGA, S. D. XII 59. *Și cipcele le-au adus* (1795). id. ib. VIII 30, cf. 33.

Ciprke (cîtește: *cîpcă*) de aur (a. 1803), id. ib. XII 146. O păreche de papuci de-acia cu roze și cîpci. SLAVICI, ap. TDRG. *Ismene largi, pe margini cu cîpcă (dantelă)*. MOLDOVAN, T. N. 65. *Vinde-ți, mândro, ce ți-î vinde, Vinde-ți cîpca de la poale, Mă scoate de la 'mchisoare;... Vinde-ți cîpca de la chică, De mă scoate de la frică*. HODOȘ, P. P. 89. *Tucu-ți, mândro, legea ta, Că mândru te știi purtă, Cu cîpcă și cu panitică Și cu tremuriu la chică*. DOINE, 63^{1/2}. *Vastlică, clop cu cîpcă, Vină la noi Duminecă*. RETEGANUL, CH. 176. *Ion... mă poartă cu barșon, Cu barșon cu cîpcă neagră, Să nu cad nimurii dragă*. TIPLEA, P. P. 64.

2°. *Panglică (MARIAN, SE. I 123)*, fundă (T. PAPAHAĞI, M.), petele, frunze, cum poartă fețele în coșite și în coade (Rusor, jud. Solnoc-Dobâca. VICIU, GL.), cordeă, cordică.

3. Brătară. H. XVIII 47.
[Plur. *cîpce, cîpcă*, ad 3°, cf. etim.] *cîpche* (H. XVIII 47), || Și: (ad 1°): *cîpsă* s. f. LIUBA, IANA M. 16, *cîplă* s. f. (Clopotiva, Hațeg) VICIU-GL., *cîteă* s. f. (Sălăgiu) VAIDA, MĂNDRESCU, UNG. 62, *cîreă* s. f. id. || Verb: (atestat numai la part.) *începă* 1^a = a împodobi cu dantele, (cu part-adj.) *începă*, -ă adj. = cu cîpcă, dantelat. Ști cu ți-otu trimite ște O cărpuță *începă*tă. DOINE, 31^{1/2}].

— Din ung. *cispke*, idem. (1). Cf. sârb. *šipka*. TDRG.

CIPCĂRCĂ s. f. v. *piparcă*.

CIPCE! interj. Cri pour appeler les porcs. — (Mold.) Strigăt cu care se cheamă porcii (Cotârșas, Suceava ȘEZ. III 189^{1/2}), *cică-cică!* *cicio!* Cf. *cîuc*. [Accentul?]
— Onomatopee.

CIPCII vb. IVa *Clapoter*. — (Despre unele ape) A pleoscăli, lovindu-se mereu de ceva. (Intrans.) *Pe sub podiș, apa cîpică molcum și se rănduie în dangi răchirate, în urma plutei*. CONV. LIT. XLIV, v. 1 40. Și 'n coastele luntri cîpceau atît de dulce apele ce tebeau. SANDU-ALDEA, U. P. 102^{1/2} || Fig. (trans.) *Unde Senei cîpcește porestia apelor călătoare*. id. D. P. 56. [Derivat: *cîpicli* s. a. Sălciețe *freamătă ușor, îngăduindu-se cu cîpicliul apei la maluri*. id., SAM. II 436.]

— Onomatopee. Cf. *cip*.

CIPÉIU s. a. v. *clompleiu*.

CIPERIG s. m. (Bot.) v. *șiprig*.

CIPIC s. m. (Încălț.) *Bottine*. — (Mai ales la plural; cuvântul, întrebunțat prin Muntenia și Dobrogea, iese din uz) Gheață (de piele) mai fină (cu șreturi BĂRCIANU, cu s elastic H. II 255), iminei, fără carămb (H. I 253), botină (DIȚĂ), papuc (BOCEANU, GL.), pantof, purtat de bărbați (H. I 141, II 89, 255, XII 220, 228) s. de femei (H. II 323) ori de bărbați și de femei (H. I 253, II 223, 271, IX 364, XI 395, XIV 399, XVI 11, 12). Cf. H. XI 7, XIV 430. *În frac, legătură albă, cîpică de lac, CARAGIALE, T. II 179*. Șalvortii și cîpicii turcești cusuți împreună au fugit de mult înaintea botinelor, ghetlor învingătoare. IORGA, IST. R. I 136. [In județul Vlașca... veri... bărbați în cîpici (botini cu talpă pingulată). CRĂINICANU, I 114. În ziua Duminecii de nuntă, generică e obligat a duce în casa părinților miresei... 1—2 perechi [de] ghetă sau botini, o pereche [de] cîpici etc. H. II 225. *Vat, sădraca cătana, Când îi vine porunca, Își descâlță opincă, Și 'nceală cîpicul*. BIBIGESCU, P. P. 133. *Cînci cruceri i dau pe vîci (= vîci)*, Cînci pe caie la cîpici. DOINE, 113^{1/2}. [Și: *ciupie* s. m.

H. II 225, III 38, X 585, XII 141, 228. Să hie... cizme, pantofi, iminei, cîpici. JIPESCU, O. 68. *Eră încălțat cu cîpici galbeni*. IPSIRESCU, M. V. 43^{1/2}. *Primarele-i cu opinci, Primărița-i cu cîpici*. MAT. FOLC. 1442; (neobicitul s. a.) *Cu cîpicule scărđăind Și cu mașele ghiordăin*. ZANNE, P. III 114.]

— Din bulg. *šepik* 'gheață'. LACEA. Cf. dubletul *șipic*.

CIPIRIG s. m. (Bot.) v. *șiprig*.

CIPOR s. a. *Petit pot*. — (Ungurism) Ulicică. CABA, SĂL.

— Din ung. *cšpor* (csupor), idem.

CIPÓR s. a. v. *ciopor*.

CIPOS, -Ă adj. *Faible*. — (Ungurism) Col *cipos* = neputincios. DR. IV 1557. [Accentul?]
— Din ung. *cšpos* 'urduros'. DR. IV 1557.

CIPOTI vb. IVa, *Crier*. — «A zberă». *Stiu (= fiul) 'n cîpă 'mî cîpotă* (Săcel, în Mara-mureș). T. PAPAHAĞI, M. ^{1/2}. Cf. *ciupă*!

CIPRĂGĂRIU † s. m. v. *ceapraz*.

CIPRÉS s. m. (Bot.) } v. *chiparos*.

CIPRU s. m. (Bot.) }

CIPSĂ s. f. v. *cîpcă* și *tipșă*.

CIPSĂNĂ s. f. (Bot.) *Nom de plante*. — Plantă (nedefinită mai de aproape). H. XVIII 168.

— Probabil, avem a face cu o roștire dialectală din Banat, în loc de *tipșană*, cf. sârb. *tipšara*, o specie de pere.

CIPTĂ s. f. v. *cîpcă*.

CIR s. m. sing. 1°. *Colle de pâte, mortier, crépi; pâte*. 2°. *Jus* (de farine de maïs bouillie). 3°. *Bouillie*. — (Mold. și Transilv.).

1°. *Cocă* (de lipit, făcută din făină) de grâu (VICIU, GL.) și apă (Șișești, Mehedinți, com. N. IONESCU); brufătuială (1°), mănăjia s. terciul cu care se unge tortul s. firele la țesut (cf. PAMFILE-LUPESCU, CR. 168, VICIU, GL.); lut muiat întrebunțat la lipitul păreților s. pe jos în camere nepodite, brufătuială (1°) (com. ITTU), cf. muruială. || P. ext. *Pastă moale s. materie vâscosă (care seamănă cu cirul de lipit), breiu. Când este a se face rachiul... este de necvoie a se fierbe cu vapor cortosile într-o cadă și a se amestecă, până ce se prafă în cir*. I. IONESCU, D. 253. *Legia se împreună de grabă cu sul, care apă pe încozul se înformează spre un cir gros*. FILIPESCU, ap. TDRG.

2°. (Cul., Mold., Bucov.) *Zeamă scoasă când fierbe mămăliga, până nu o mestecă (îngroșată cu făină de porumb com. TOFAN), terciu*. ȘEZ. III 13^{1/2}, V 51^{1/2}, H. X 112, 540. (Frata, în Câmpia Ardealului) com. V. BUCUR. *Cînd din mămăliga se ta și cir (zeamă), atunci se pune apă mai multă și făină mai puțină*. ȘEZ. V 5^{1/2}. *Hai, Anică, să mîncăm, a'a face mămăliga cremene și cirul a'a răci*. CONTEMPORANUL, IV 392.

3°. (Cul.; Transilv., Mold.) *Mîncare făcută din făină de grâu 'sloborită' în apă fierbinte și puțină sare; se mîncă cu pîne (Lupșa, VICIU, GL.); făină de ovăz fiartă, ce se dă la căni, ca să nu-i stăie jigă's* (Ieud. T. PAPAHAĞI, M.). *Cop-pîlul... să mîncănce cir de turtă crudă, când este mic*. ȘEZ. XII 163.

[Adjectiv: *cîros, oasă* = moale și lipicios ca cirul (Brașov).] Verb: *cîrai* IVa = a lipi s. a amestecă cu cir. Cf. PONTBRIANT. *Toate acestea (creier, sînge, splină, etc.)... se pisacă în piud...*

și în prima lună..., înainte de a li se aruncă, se circuește mai îndelung cu puțină apă. F. R. ATILA, P. 164, (cu abstractele) **circuire** s. f. PONTBRIANT, **circulală** (circulială) s. f. O **circulală** de vor stâns. PĂCALĂ, M. R. 298. Prin Maramureș... **cir** este ceea ce prin Ardeal zic **ciriz**, adică ciureală de fărâncă de grâu, cu care lipeșc sau cleieșc. VICIU, GL. (subt. cir.)

— Din rut. **čir**, idem. A. Scriban, *Arhiva* 1912, nr. 7. Cf. **ciriș**.

CIRĂ † s. f. Sorte d'arbre résineux. — (Turcism, la CANTEMIR) Un fel de arbore rășinos. **Ciră**, un fel de copaciu cu molidău, cu a căruia surcele sădăsc în loc de lumânăre se slujeșc. ap. ȘIO. Toată surcea subțoasă înecăpătură și toată cirăoasă pe ferăuțul sădășirii am pus. IST. 224

— Din turc. **čira** sentaille des essences résineuses, résine. ȘIO.

CIRÁC s. m. 1°. Favori, client. 2°. Domestique, valet. 3°. Apprenti, élève, disciple. — (În vechea Română, unde iese din ce în ce mai mult din uz.)

1°. (Învechit) Om de încredere, favorit (ȘIO), protejat (GHICA, S. VIII), ocrotit (al cuiuiv). A doa zi, Abaza-pașa a strâns pe Moiseiu-vodă pentru boteri; iară Mateiu-vodă, hîndu-i **circac**, peca leșe și-au tocmit lucrurile la dânsul, LET. I 272/28. Să aibă un **circac** **circac** al său, și de dânsul pus **circu**. ib. I, A. 45/32. Hanul..., ori ră s'au căut de ce au făcut, hainîndu-se, cereacul lui, Dumitrașco-vodă, ori că-i eră și milă de Nicolai-vodă..., i-au ardată multă dragoste, ib. II 142/32. Tu ești **circacul** nostru cel ales, ib. III 165/32. Trimeșindu-l pașă deplin la Hoșin, dăruindu-l și Măria-sa ca pre un **circac** a Măriei-salc... ib. III 197/32. Au căzut la picioarele Vîcirului, rugându-se ca să-l facă și pe el **circac**. ib. III 241/32. Au trimes pe un **circac** a lor, ca să le ia banii, cu scrisoare, ib. III 256/32. El l-au făcut [pe Ștefan-vodă] **domn** și **circac**. MAG. IST. V 181/32. Acest **domn**... fiind **circac** al unui căpitan-pașa al oștilor de pe mări, fost-au mai pre sus dădat alți **domni**. DIONISIE ECLESIARHUL, C. 167/32. Te-ai făcut ales **circac**, adică făcîte ce ai oprins-o însăși împărăția mea cu mîna sa (a. 1816), ap. ȘIO. Zorbalce... zăcă că împăratul este **circacul** lor. E. VĂCĂRESCU, IST. 273/32. Diavolii cea de electi scoi la maidan ficare pe câte un **circac**. GHICA, S. VIII. **Ciraci** n'avea [Poni], lîngșuțorii nu puteau să-l încunjure. IORGA, SĂM. V 67.

2°. (Învechit) Slugă veche, domnească s. boierească (ȘIO.), om de casă (ALEXANDRI, T. 1783), client. **Ciraci** **boterilor** și ai cochînșilor ce s'au suit la trepte de boteri și în slujește fărîi. ZILOT, CR. 69/32. Toți se lem de accepti **circaci** domnești. STAMATI, ap. ȘIO. Căt de puternic îi Vornicul..., dăcă **circaci** lui ajung boteri mari! ALEXANDRI, T. 1435. El prânză, împreună cu 12 **circaci** ai săi. GANE, ap. ȘIO.

3°. Elev, ucenic (Măgurele, Telsorman, com. OLMAZU), discipol. A scoate pe cineva **circac** = a-i da cuiuva îngrijire și creștere până ajunge independent (TDRG.), a-l scoate ca lăfă (cf. POLIEU). **Cerănd** de la prea Sfinția-sa să-l scoafă **circă**, ișumen la vreo mîndătoară, să înfrunță cu curvintă proaste. ZILOT, CR. 75/32. Incepe într'un ceas bun Să scofi **circac** un cădun! Apoi crez că într'o vară Te cotorosești de Tară. I. VĂCĂRESCU, P. 315/32. Căt pentru că mai mic, l'oiu da pre lăngă vr'un boier, să slujească, să se facă om, să-l scoafă **circac**. C. NEGRUZZI, I 297. Eu mă stălesc... să-i învî [pe copiii lui] câte în lună și în soare, fiindcă am voit să-i scofi **circaci** ai miei. ISPIRESCU, L. 273/32. || Fig. Acela pe care l-am deprins la toate vîjiurile noastre. COSTINESCU.

[Și: **cirăe** †, **circăe** †, **cerăe** †, **cerăc** † s. m. ap. ȘIO. | Derivate: (c. turc. *čyraklyk*) **circăclie** † s. a. = protecție, favoare, fapta de a scoate pe cineva **circac**; clientelă (COSTINESCU); învătătură, timp de ucenicie (PONTBRIANT) **Căpitan-pașa... au erut să mai facă un circăclăc...** căci cră trebuinșă (ca) să meargă la Misir cu armada. E. VĂCĂRESCU, IST. 293/32. La boier Buzoianu nu prea aveți trecece **circăclăclăc** și de multe ori postulații recomandăți își gureșe beleaua cu dânsul. GHICA, ap. ȘIO. **Boterul plăteă** toate acestea [sluje] prin **circăclăc**. ORĂȘANU, ap. ȘIO. | Verb: **circăclăclăc** † vb. IV^a trans. = a scoate pe cineva **circac** (3°), a-l învăță (la) ceva. Cf. COSTINESCU, PONTBRIANT, etc.; (cu abstractul) **circăclăclăclăc** † s. f. = scoatere de **circaci** (3°), învățătură, pricopsală. [Vremea veche] bogat 'n evghenie și **circăclăclăclăc**. ORĂȘANU, ap. ȘIO. Când o slugă, în vechime, ce slujea pe pricopsală, **Fără leafă** sau simbric, ci pe **circăclăclăclăc**. id. ap. id.]

— Din turc. **čyrak** «favorit, client (propriu, sfăclie», deci care e îngrijit ca o lampă), ucenic, elev. **CIRAC** II 506, ȘIO. (Cuvântul a trecut la toate popoarele balcanice.)

CIRÁC s. m.

CIRACLĂC † s. a.

CIRACLĂCLĂCLĂC † s. f.

CIRACLĂCLĂCLĂC † vb. IV^a (ș. d.)

v. **circac**.

CIRĂDĂ s. f. v. **circădă**.

CIRĂPEALĂ † s. f. *Seau pour puiser de l'eau*. — Vas de scos apă. DOC. (sec. XVII) ap. DDRF. — Cf. slav. *črěpŭ*, ung. *caerép* «vas, hărbă.

CIRĂȘ s. m. (Bot.) v. **elreș**.

CIRĂȘĂ s. f. (Bot.) v. **circășă**.

CIRC s. a. 1°-3°. *Cirque*. —

1°. (Ist.) Incintă circulară, neacoperită, unde se celebră jocurile publice la Romani. Cei **dîndi** profeți ce crucea o purtără **Din peșeri, săraci desprețuși, în circ, amfiteatruri, puterea înfruntară, Pe purpura romană credința așazăr, Și neînserat pe idoli în Capitolul sădășit**. ALEXANDRESCU, M. 26/32.

2°. P. anal. (Astăzi) un fel de teatru cu dispoziția în amfiteatru a locurilor, în a căruia a renă se dau spectacole de călărie cu cai (și cu alte animale dresate), spectacole de acrobăție ș. a. **Circul gimnastic** (a. 1834). URICARIUL, VIII 193. Numai **chelnarii** **circului** **corecți**, ca **ădresori** **țut** un **circ**. C. PETRESCU, I. II 193.

3°. (Geol.) Depresiune circulară adâncă, mare, de origine glacială, în regiunile munților înalți, că lădare (2°), cf. că țăn.

[Plur. **circuri**. || Și: (mai ales în Transilv., după germ. *Zirkus*, idem) **țire** † s. a. POLIEU, **țireus** s. a. (plur. **țireusuri**). STAMATI.]

— N. după fr. s. ital. **circu**, idem [lat. *circus* «cerca»]. Cf. dubletul **cerc**.

CIRCA adv. A peu près, environ. — (Latinism uzual) Cam, aproximativ, aproape, pe la. **Preșul** **pogonului** **de pământ** **în vatra satului** [a ajuns] **la 6 galbeni** **circa**. I. IONESCU, M. 157. **Mă** **s'au** **trims** **circa** **4600** **fr.** GHICA, A. 853. **De regulă** **zohărul** **are** **circa** **18%** **doră**. ȘTEFĂNESCU, C. [Seris și prescurtat: ca.] Cu pronunț germ., în Transilv., învechit, și **țirea** adv.]

— N. din lat. **circus**, idem.

CIRCĂ s. f. v. **elpeă**.

CIRCĂI vb. IV^a v. **clăie** † și **clăieclă**.

CIRCĂLI vb. IV^a *Détourner les sangliers.* — (Ungurism, în Banat) A cercetă urmele m strefilor pentru a le af.ă locul, ca să se poată v.ănă (Bata, Banat Com. ITTU), cf. uim.ă, a d. uim.ă c.ă.

— Din ung. *cirkálni* 'a cutreie, a a umbilă încoace și încolo, apropiat de *cercă*, LACEA.

CIRCASIÂN, -Ă adj. *Circassien.* — Cerchez. A doua soție a lui Vasile [Lupu] a fost o rudă a Hanului itădesc, o mare frumoasă circasiână. IORGA, L. I 95. [Pronunț. -st-an.]

— N. după fr.

CIRCHILIGI s. f. plur. v. *cherchilgi*.

CIRCIRĂ vb. I = ? (Numai la I. VĂCĂRESCU, P. 96¹²¹). *S'aud tot glăsurii îneselite, Privighitorile mulțumite, Săltând și grerții tot în jocuri Simțiri dulci circiră de dragi jocuri.*

CIRCIOU s. a. *Buisson.* — (Banat). Tufe mai mari, groase și dese la crengi, *chirchiligi*. La ușa strungii se pune o tufă (un *circioiu*) ca ușă. LIUBA, cf. LIUBA-IANA, M. 45. [Cu pronunț. dial. *circioiu*.] | Ș: *ciurcôiu* (dial. *ciurcôiu*) s. a. LIUBA.]

CIRCUM- |
CIRCUN- | v. *circum-*

CIRCŪV s. m. (Cred. pop.) Nom de plusieurs *fttes* non officielles. — (Mai ales la pl.) Numele unor sărbători necunoscute de bi-erică și în care pop.ul crede că e păcat să lucrezi. *Circovul-de-larnă*, în 16-18 Ianuarie (MARIAN, SE. I 237), se ț.n. ca să nu fie vifor (PAMFILE, VĂZD. 49 ; *Circovul-Marinii* se ț.n. în cele două (trei H. IX 487) zile înainte de muceția Marina (H. IV 97), în zilele dinaintea și în urma Sf. m.ărtire Marina și Sf. Ilie (H. IV 4⁵), în 16-18 Iulie, s. două zile înainte și alte două zile în urma zilei de 17 Iulie (H. XVI 26), după alții (GOROVEI, CR.) în 16, 18, 19 și 20 Iunie; se mai numesc și *circovul-Mariii* s. *-de-vară* (id.); *circovul-Măria-l-ăl-dintăia*, în 16 Iunie în Oltenia, se serbează de femei la 15 Iulie, PAMFILE, S. V. 166), iar *circovul-ăl-din-urmă* (care se serbează pentru foc, PAMFILE, S. V. 171), în 18 Iulie (MUSCEL, 79); *circovul-lui-Sf. Ilie-ăl-dintăia*, în 19 Iulie, iar *circovul-ăldin-urmă*, în 29 Iulie (MUSCEL, 79, 80); în unele părți ale Moldovei, *circovii* se serbează în po. ul Crăciunului (H. XII 303). Se mai nume-c și *chilichii* (= Filipii, v. c.) H. VII 466. Dacă se lucrează în zilele *circovilor*, poporul crede că lupii (s. urși) H. X 574) vor mânca porcii (ȘEZ. III 49¹²¹) s. vacile (H. XVI 26) s. vitele pe câmp (H. V. 196); în unele părți, aceste sărbători se ț.n. numai de femei, pentru că sânt rele de lovit la boală (H. V 408); *circovii-Mariii* se serbează pentru toate boalele femeiești, îngrăcări, etc., prăznuindu-se prin jocuri și petreceri (PAMFILE, S. V. 170). Cf. H. IV 68, VI 236, VII 466. Cf. Filipii, ciurică. *Joitte pân' la Rusali, eu nu m'am atins de fus, Și la circovii Marini mâna pe nime n'am pus.* PANN, P. V. I 140. [Să nu țij Marji, Joi, Vinerii și circovii, sărbătorile drăcești, id. ib. I 141. *Circovul pasărilor* (într'un descântec), ȘEZ. V 146, # *Luat din circovii*, se zice unuia care nu-i în toate mințile. PAMFILE, S. V. 170. [Ș: *cereev* s. m. MANGIUCA, sp. TDRG., cf. DDRF., (personalizat) *Circovii-împărat*, într'un cântec de stea. MAT. FOLC. 1485.]

— Etimologia necunoscută. (TDRG. crede că ar putea fi în legătură cu bulg. *čerkova* 'biserică').

CIRCOVI vb. IV^a intrans. *Gazouiller.* — (Dezpre pasări) A gănguri, a cirpi. Cf. POMPILIU, BII. 1007. — Cf. *ciripi*.

CIRCŌVIE s. m. v. *circov*.

CIRCŪIT s. a. *Circuit.* — Mișcare circulară în jurul unui loc s. obiect, o colire. *Circuitul pământului în jurul soarelui.* || Spec. (Sport) Distanța de străbătut pe un drum mai mult sau mai puțin circular, stabilit din înainte, pentru alergări (de vehicule s. pe jos) | (Fizică) Fir neoltrcut de conductorii de electricitate. (După fr. *court-circuit*) Scurt circuit = accident (într'un circuit electric), care se produce când se ating două fire conducătoare de electricitate străbătute în care de un curent electric. [Pronunț. -cu-ă. | Plur. -ite și -iuri.]

— N. din fr. (lat. *circuitus*, din *circum* 'împrejur' și *ire* 'a merge').

CIRCULĂ vb. I(a) 1°-2°. *Circular.*

1°. A fi în mișcare (s. a umbilă) neîntrerupt venind iarăși mereu la punctul de plecare, ca înăuntrul unui cerc. | Spec. (Fiziol.), despre mișcarea sângelui în corp) *Sângele circulă prin vasele sanguine.* Cf. LM. *Acără bucată de carne macră prin care circulează sângele.* C. NEGRUZZI, I 256. *Cicatricele rămân palide, fiindcă dedesubt nu mai circulă sângele.* C. PETRESCU, I II 85. | P. a n a l. *Seva circulă în plante.*

2°. P. ext. (Despre oameni, trăsuri, etc.) A merge, a umbilă încoace și încolo, a veni și a se duce mereu de la un loc la altul. *Numai che-nerii circuleau corecți, ca dresorii într'un circ.* C. PETRESCU, I II 183. *Trenurile nu circulă regulat, din cauza nămeșilor.* | A nu sta pe loc, a porni mai departe. (Injunctiune a sergenților de stradă, când e îngrămădire de lume:) *Circuiași, domnilor!* | (Despre aer) A fi în mișcare, a se primi. *Aerul circulează rău aici.* C. NEGRUZZI, III 11^{1/2}. | P. a n a l. (de-pre monete ș. a.) A 'umbilă, a trece din mână în mână. *Capitalul care nu circulă e ca și mort.* Trans. (= facitiv). *Celăntenii, sigur, sânt totți interesați să circuleze banii, în loc de a sta încauși.* I. NEGRUZZI II 51. | (Despre o nouăte, o vorbă, un zvon, o credință, o operă literară etc.) A trece de la unul la altul, din gură 'n gură s. din mână în mână, a se propaga, a se 'transmite, a se răspândi. *Vorbe înșă, de altmătrelea din țzoarea de credință, circulează și se crucează una pe alta.* GHICA, A. 129. *Dioptra sau optinola, morală în parabole, circulă în toate părțile.* IORGA, I II 128. *Aud că circulă pe seama mea tot soiul de basme.* C. PETRESCU, I II 185. A fi întrebuințat, a fi curent *Hacus-Alföld.*... *Acest termen circulează la dănyoi, ca și la noi, în concurență cu Oláh-ország.* HAȘDEU, I. C. 52¹²¹.

[Prez. ind. (astăzi, aproape numai) *circulă, circult, circulă, (învechit) circulez, -ezi, -ează.*] | Ș: (Incercare — care n'a prins — de românizare a neologismului prin apropiere de cerc) *cereuă* vb. I | *Imi cercuă 'n sânge o vie, o zgolbită bucurie.* I. VĂCĂRESCU, P. 336¹²¹, cf. 24¹²¹. | A bstracte: *circulare*, s. f. *Eră vorba de puterica impulsivne ce trebută dată activității economice generale, prin o multă mai energică circulară a cunoașterii bogății din agricultură.* MAIORESCU, D. I 17; — *erialănt* s. a., (mai obicnuit, după lat. *circulatio* și fr. *circulation*) *erialăntie, circularăntie*, (după germ., *tireuläfte* + STAMATI), (+ cerc) *erialăntie* † s. f. (STAMATI) = (Fiziol., ad 1°) mișcare prin care sângele e trimis din ventriculul stâng al inimii, prin artere, în toate părțile corpului, și vine îndrăit la inimă, prin vine, în auriculul drept (marca *circulație*); apoi din ventriculul drept pornește să se oxigeneze în plămâni, de unde vine îndrăit la auriculul stâng al inimii (măca *circulație*); (ad 2°, a b s o l u t) mișcare lesnicioasă pe stradă a oamenilor, a vehiculelor. *Cir-*

culoaşa pe calea Victoriei a ajuns foarte grea. (Despre monete, cuvinte, expresii s. a.) A (nu mai) fi în circulaţie = a (nu mai) fi întrebuinţat, a (nu mai) umbli. *Circulaţia banilor.* A pune, a introduce, a da, (rar) a scoate în circulaţie = a face să treacă din mână în mână, să circule (2°), a pune în vânzare (o carte), a desface (un articol). A scoate din circulaţie = a opri să mai circule (2°), a retrage (unei monete) dreptul de a mai fi întrebuinţată ca mijloc de plată, (unei publicaţii) mijlocul de a fi răspândită, de a fi vândută. A nu da în circulaţie decât numai cărţile cele ce vor fi teriate (= permise) de privileghe (= cenzură). a. 1833). URICARIUL. VII 224/13. Am văzut că acei bani erau o monedă nu de mult scoasă din circulaţie, ib. XIV 218/22. Moneta poartă semnul suveranităţii celui ce a introdus-o în circulaţie. MAIORESCU, CR. II 349/23. S-au încercat... editorii germani să pule în circulaţie şi celulare verificată ale lui Becker şi Schneckenburger, id. ib. II 228/16. (ad 3°) Mers (regulat al trenurilor, tramvaielor); mişcare regulată a unor curente de apă (în mare, în ocean), răspândire a unei noiiaji (COSTINESCU). *Circulaţia e între-rupută, din cauză de inundaţie.* TDRG. Am văzut circulaţia vestică a apelor Mediteranei pricinuită de încălzirea păturilor din fald şi îngreunarea lor de sare; dar tot în Mediterana mai e şi o altă circulaţie, orizontală, MEHEDINTI, O. F. 81. | Adjective: *circulant, -ă;* (după fr. *circulatoire*, lat. *circulatorius*, -a, -um) *circulător (f. circulătoare), -oare* şi *circulătoriu, -orie* = în care se întâmplă fenomenul circulaţiei (sângelui); privitor la circulaţie; care să fie pus în circulaţie. (Ad 1°) *Aparatul circulator;* (ad 2°) D. *Tăutu* ar fi fost silit să aibă un capital(r) circulator de 4167 [de] lei. I. IONESCU, D. 209; — (după fr. *circulant*) *circulant, -ă* = (ad 2°) pus, aflat în circulaţie, Comerţul de bancă constă în speculaţiuni exercitate asupra valorilor circulante, adică: vânărcă sau cumpărarea efectelor de comerţ, ŞTEFANESCU, C. 11, cf. 467.

— N. din lat. *circulo, -are*, idem. Cf. *circular*.

CIRCULANT, -Ă adj. v. *circulă*.

CIRCULĂR, -Ă adj. şi s. f. 1°-2°. *Circulare*, D. *uase maniere* *circulare*.

1°. A dj. Care are forma unui cerc, care e (s. se petrece) în formă de cerc, având (s. reproducând) linia unui cerc. De la *semicercul portului porneşte în sus...* o mulţime de *strade d'au curmezişul stradelor circulare paralele cu chea*. GHICA, S. 536. [Intr'un medallion] *Marie Tratan*, încununat cu o aureolă *circulată sau nimbus*..., stă în picioare. ODOBESCU, III 74/22. Steriu te şterse cu o mişcare *circulată* sudoarea de pe cheia rotundă. C. PETRESCU, C. V 25. *Suprafaţa circulară*, | Care descrie un cerc. *Mişcarea circulară a planetelor*. || A d v. Făcând un cerc, în formă de cerc, de jur împrejur. *Măşai privi circular prin sticla monoculului său*. C. PETRESCU, C. V. 199.

2°. A dj. Trimes în aceeaşi linie la mai mulţi. *Scrisoare circulară. Ordin circular*. LM. || (De obicei, substantival) *Circulară* = (în administraţie, comerţ, etc.) Ordin (de serviciu) s. comunicare adresată deodată, cu acelaşi text, la mai multe persoane s. instituţii. *Aceştii neguţitori au fost mărginiţi, prin circulara prefectului...* la a nu vinde cu deridicată sumă mai mică de 50 de vedre. I. IONESCU, P. 149. *Vine însă în urmă circulara Porţii, din Februarie 1828*. GHICA, S. 132. *El dă circulari...* este capul serviciului sanitar. PRETORIAN DR. C. 62. *Primul-ministru să facă o circulară la adresa prefectilor*. MAIORESCU, D. I 519. *Circularile adresate ministru*. id. CR. I 266/21.

[Plur. (ad 2°): -lari şi -lări. || Şi: (ad 2°) *circulărilor* (f) s. a., *circulăre* s. f., *circulărie* s. f. C.

STINESCU, (în Transilv. şi Bucov.) *circulăr* (lu) s. a., (prin apropiere de cerc) *circulării* (f) s. a. *Mărijii bucurea lor prin publicarea neînţeleasă a unui circularu arhterese*. SBIERA, F. 255/24; (Transilv., după germ. *Zirkular*) *circulăr* (lu) s. a. LB.; (noi de mult prin Mold., din rus. *circulără*) *circulăr* s. f. I. STAMATI. || Derivat: (c rus. *circulărănyj*) *circulărnic, -ă* f. adj. = circular. După deslăşirea *circulărnică* ce are în acest predmet... (a. 1839). URICARIUL, V 11/16; *circulărnică* (*irculărnică*) s. f. = circulară. După *irculărnică* M. rit-logofeşti din 31 Octombrie... CAT. MAN. 94 (209.)

— N. după fr. (lat. *circularis* «rotund»); cf. *circulă*.

CIRCULĂRĂ s. f.

CIRCULĂRE s. f. } v. *circular*.

CIRCULĂRIE s. f. }

CIRCULĂŢIE s. f.

CIRCULĂŢIUNE s. f. } v. *circulă*.

CIRCULĂTOR, -OĂRE adj. }

CIRCULĂTORIU, -ORIE adj. }

CIRCUMCIDE vb. III. *Circumcise*. — (Act ritual la Evrei şi la Mahomedani) A supune (pe băiatul nou-născut) la actul circumciziei: a tăia partea anterioară a prepuziului, a tăia împrejuri. (Se conjugă ca *închide*; e întrebuinţat aproape numai la participiu şi la timpurile compuse cu participiul. || Familia: *circumcidere* s. f. (< lat. *circumcisio*, idem) *circumciziune*, *circumcizie* s. f. = tăiere împrejur (şi ca răbătoare a bisericii creştine, la 1 Ianuarie); — *circumcis* adj. m. = tăiat împrejur.)

— N. din lat. *circumcidere*, idem.

CIRCUMCIS adj. m.

CIRCUMCIZIE s. f. } v. *circumcide*.

CIRCUMCIZIUNE s. f. }

CIRCUMFERENŢĂ s. f. 1°-2°. *Circumferenţe*, 1°. (Geom.) Se numeşte *circumferinţă* o linie curbă a[le] cărei puncturi [= puncte] sânt toate egale d-parte de la un punct interior, numit *central circumferinţei*, MELIK u. 35.

2°. P. anal. (În graiul de toate zilele) Înconjur, ocol, circuit, lungimea conturului, linia de înconjur a unui corp rotund, unui loc, cerc (ca măsură), cf. *periferie*. *Porunci să aducă o piele de bou...* o făcă făşii foarte subţiri, cu carite înfurmă o *circumferenţă* de coprinde de 500 [de] paşi. E. VACĂRESCU, IST. 27/28. În cap are un şlic de o *circumferenţă* ceî puţin de şapte palme. C. NEGRUZZI, I 16.

[Şi: *circumferinţă* s. f., (după fr. *circumference*, idem) *circumferenţă* s. f., *circumferenţă* s. f., *circumferenţă* s. f., (neobincinut, apropiat de cerc) *circumferenţă* s. f. STAMATI, *cercoferinţă* s. f., *Piaşa se întinde orădiă într'o cercoferinţă* de trei verate. C. NEGRUZZI, I 36; (după rostirea nemţoacă şi slavă a limbii latine) *circumferinţă* s. f. STAMATI, *circumferenţă* s. f. LET. II 69/1.]

— N. din lat. *circumferentia*, din *circum* «împrejur» şi *ferre* «duce».

CIRCUMFERINŢĂ s. f. v. *circumferenţă*.

CIRCUMFLEX adj. m. şi s. a. *Circumflexe*. — Acest *circumflex* a. (substantival) *circumflex*: semn diacritic, lîmbat din accentul ascuţit şi din cel grav, care se pune de-asupra unei vocale spre a arată că trebuie rostită lung (lungimea e rezultată de obicei după căderea consonantei următoare), sau, în ortografia noastră, spre a arăta sunetul å (î). *Accentele, aşu cum se văd obişnuite*

în scrierea grecească — acut, grav, circumflex, spirital asper și lenis — se zice că sînt descoperirea lui Aristophanes Byzontius, MAIORESCU, CR. III 259/26. [Și: (după fr.) *circumflex* (circumflex) s. a.; (după rostirea germană a limbii latine) *circumflex* † s. a. STAMATI; (apropiat de cerc) *circumflex* † s. a. id.]

— N. după fr. (lat. *circumflexus*, din *circum* «împrejur» și *flexus*, participiul verbului *flectere* «a îndoa»).

CIRCUMLOCUȚIE, CIRCUMLOCUȚIUNE s. f. *Circumlocution*. — Vorbire cu încunjur, (adusă mai pe departe, cf. perifrază. [Și: (după fr.) *circumlocutio*, *circumlocutio* s. f.]

— N. după fr. (lat. *circumlocutio*, -onem, din *circum* «împrejur» și *locutio* «a vorbi»).

CIRCUMNAVIGĂRE s. f. v. *circumnavigație*.

CIRCUMNAVIGĂȚIE s. f. *Circumnavigation*. — Călătorie pe mare cu un vas (vapor, corabie) împrejur coastelor unei insule, unui continent. [Și: (mai rar) *circumnavigație* s. f., (după analogia derivatelor în -a[un]e) cu variante în -are): *circumnavigare* s. f.]

— N. după fr. (lat. -mediev. *circumnavigatio* < *circumnavigare* «a călători cu corabia împrejur»).

CIRCUMNAVIGĂȚIUNE s. f. v. *circumnavigație*.

CIRCUMPOLĂR, -Ă adj. *Circumpolaire*. — (Geogr.) Care se află (se petrece) împrejur polilor, (în regiunea) dimprejurul polilor. *Stele circumpolare*. CULLIANU, C. 16. *Șingurii America, fiind mai lungă, ajunge cu vîrfurile ei pînă în apa rece a curențului circumpolar*. MEHEDIȚI, G. F. 84. *Toluși sînt [în ținutul climatei reci] câteva plante... care, cu boabele lor roșii, dau oarecare variație hranei mai mult animalice a neamurilor circumpolare*. id. ib. 177.

— N. după fr. (< lat. *circum*, «împrejur» și *polus* «pol»).

CIRCUMSCRIBE vb. III. 1^a-3^a. *Circumscribere*. 4^a. *Noier par plusieurs lettres; user de circonlocutions*.

1^a. (Geom.) A face o figură în jurul alteia, atîngînd-o. A *circumscrie* o *circumferență* la un *poligon*; a trage împrejurul unui *poligon* regulat o *circumferență* care să treacă prin vîrfurile tuturor unghiurilor *poligonului*; a *circumscrie* un *poligon* la un *cerc*, astfel încît laturile lui să fie tangente la *circumferență*. (Cf. opusul *inscrie*). [P. ex l. A mîrgini de jur împrejur, a pune hotarele unei moșii, unui lucru (COSTINESCU).

2^a. P. a n a l. A cuprinde între anume mîrgini, a mîrgini, a limita (o epocă). *Basîndu-ne pe fîntîne contemporane, noi am cercușit epoca fundăntului Moldovei aproximativ între anii 1350-1360*. HASDEU, I. C. 85/86.

3^a. P. ex l. A nu lăsa să se întindă (ceva) mai departe, a-1 opri pe loc (între mîrginile în care se află). În caz de nu lăsa să conjure răul, să caute cel puțin a-1 atenua, a-1 *circumscrie*. GHICA, s. 375.

4^a. A scrie cu un alt semn (neavînd semnul respectiv); p. ex l. (în vorbire) a întrebînuți un cuvînt s. o expresie echivalentă, o perifrază, a spune ceva cu încunjur, cf. a parafrază. *Literele pî ca și y s'au introdus de Romani numai în câteva cuvinte grecești, pentru a exprîma sunul y, pe care nu-l aveau Romani și cărui nu-i corespundea litera lor f, așa încît au fost sîliți să circumscrie*. MAIORESCU, CR. III 212/22. *Tot circumscriu lucrul și nu cîtează a-i zice pe nume*. LM.

[Se conjugă ca scrie. |Și: (după fr.) *circumscriere*, *circumscriere*, vb. III; (apropiat de cerc) *cercușire* † vb. III. || Abstracte (concretizate uneori): (Geom.) *circumscriere*, *circumscriere* (COSTINESCU) = acțiunea de a *circumscrie*, (Administr., după lat. *circumscription* s. fr. *circumscription*) *circumscripție* (*circumscripțiune*, *circumscripțiune*, *circumscripție*, *circumscripțiune*) s. f. = partea (unei teritorii, unui oraș) cuprinsă înăuntrul unui cerc fixat (de lege), despărțire (electorală, bisericească; administrativă, militară, polițienească); redare printr'un echivalent, cf. perifrază. *circumlocuție*. *Circumscripțiune* *eclesiastice*. HEM. 1697/98. *Comuna este o circumscripțiune administrativă locală*. PRETORIAN, DR. C. 83. *Totodată creditorile va face și alegere de domiciliu la vreun loc din circumscripțiunea tribunalului*. HAMANGIU, C. C. 448. | Adjective: *circumscriș* (*circumscriș*), -ă = scris împrejur; restrîns, măginit, limitat, ținut și fixat în anume limite. *Un poligon se zice circumscriș la o circumferență cînd laturile sale sînt tangente la circumferință*. MELIK, G. 47. *Drepturile membrilor acestei societăți sînt foarte precis circumscrișe de statutele ei.*

— N. după fr. (lat. *circumscribere*, din *circum* «împrejur» și *scribere* «a scrie»), apropiat de românescul *scrie*.

CIRCUMSCRIBȚIE, CIRCUMSCRIBȚIUNE s. f. v. *circumscriere*.

CIRCUMSPECT, -Ă adj. *Circumspect*. — Cel care ia bine seama la ceea ce spune s. face, băgător-de-seamă, luător-aminte (STAMATI), prevăzător, cf. prudent, precaut, chibzuit, (foarte) socotit. *Să fie îndoit de circumspect și de moderat în fața unui adversar politic*. MAIORESCU, D. II 260. *Au pierdut pe politicianul lor cel mai expert și mai circumspect*. SBIERA, F. 275. *Politicianul circumspect a avut atitudinile de struț*. GOGA, T. N. VI 1330. [Negativ: *necircumspect*, -ă adj. = nebăgător de seamă. |Și: (după fr.) *circumspect*, -ă adj.: (apropiat de cerc) *cerumspect*, -ă † adj. STAMATI. || Abstracte: *circumspectiune*, *circumspectiune*, *circumspectiune*, *circumspectiune* † (STAMATI), (după pronunțarea germano-slavă a limbii latine) *circumspectiune* † s. f. id. = luare-aminte, socoteală, prevedere, ferelă, cf. prudentă, precauțiune, socoteală. *Să-i continue activitatea tot cu aceeași circumspectiune și decolare*. SBIERA, F. 371.]

— N. după fr. (lat. *circumspectus*, din *circumspicere* «a privi împrejur»).

CIRCUMSPECTIUNE, CIRCUMSPECTIUNE s. f. v. *circumspect*.

CIRCUMSTANȚĂ s. f. *Circumstance*. — Ceea ce însoțește ceva s. este în același timp cu ceva, stare a lucrurilor, împrejurare, (f) împrejur-stare, (f) încunjurare. *Așa dară toate circumstanțele (adică împrejurările) ale lumii sînt...* CANTEMIR, ap. DDRF. *Circumstanțele politice erau favorabile pentru înțelegerea și înfrățirea popoarelor împilate*. GHICA, A. 61. || Spec. (Jur.) *Circumstanțe ușurătoare* (s. *atenuante*) și *apăsătoare* (s. *aggravante*): *Împrejurări s. fapte secundare care, luate în considerație, ușurează s. măresc vina s. gravitatea unei fapt. Nu putem vorbi de acest curios incident, fără a releva și circumstanțele lui atenuante*. MAIORESCU, D. I 23. «Nici cum în, răspunse Tempea și — circumstanță agravantă — ... leoi cu toiașul. IORGA, L. II 156. *Circumstanța atenuantă, pe care concedînt...* o acordau acestei ființe subredă... C. PETRESCU, I. II 215. † De circumstanță = (făcut, luat etc.) pentru (potrivit cu, impus de) anumite

Imprejurări, de ocazie, ocazional. Considerațiile primate ale unui naționalism de circumstanță. GOGA, T. N. VI 689. Măsurî, legi de circumstanță. [Și:] (după fr.) circumstanță s. f.; (+ stare) circumstanță f. (circumstanță f. STAMATI s. f. DICȚ.), (românizat) cereustare f s. f. ap. ODOBESCU, I 492/10, (după rostirea germano-slavă a limbii latine) circumstanție f. (circumstanție f.) s. f., circumstanție f. s. f. STAMATI. Cu și carele pot fi aceale circumstanții... CANTEMIR IST. 382. Socoți în tot chipul întru această ticlăoasă circumstanție (stare împrejur.). TICHINDEAL, F 7. Așa criticești împrejurări și circumstanții. id. ib. 15, cf. (circumstanție) circumstanțial, circumstanțial [pronunț. -fi-al]-ă = (Gram.) care arată o circumstanță de timp, de loc, de mod ș. a. Complement circumstanțial].

— N. după fr. (lat. circumstantia, din circumstare sa incurrere).

CIRCUMSTANȚIAL -Ă adj. }
CIRCUMSTANȚĂ s. f. } v. circumstanță.

CIRCUMVALAȚIUNE s. f. Circumvallation. — Înfruntare (provizorie) făcută împrejurul unui oraș, unei tabere, etc. Domnul inginer este învestit să continue traseul înainte până la obor, ca să se completeze o linie de circumvalațiune împrejurul orașului. GHICA, S. 563.

— N. din fr. (< lat. circumvallare sa incurrere cu un val, cu o înfruntare).

CIRCUMVOLUȚIE, **CIRCUMVOLUȚIUNE** s. f. Circumvolution. — (Termen științific) Învărtire circulară, rotire împrejur, ocol în jurul unui punct. Circumvoluția pământului. | Așezare incolectă, incolectă, cf. sinuozitate. (Med.) Circumvoluția intestinală, cerebrală. [Și (după fr.): circumvoluție, circumvoluțiune s. f.]

— N. după fr. (derivat din lat. circumvolutus, din circumvolvo, -ere sa învârti împrejur).

CIREAC † s. m. v. cîrac.

CIREADĂ s. f. Grand troupeau de bœufs. — Mulțime mare de vite cornute (CREANGĂ, GL.) mari, (rar) de alte animale, ciurdă. Cf. cărd, stol, turmă, ciopor, herghelie. (Se zice de obicei cărd și stol mai ales pentru pășuni, turmă și ciopor pentru vite mici: oi, porci, herghelie pentru cai, cireadă pentru vite mari cornute). Chiros strănsă toate cirezile și turmele tădăni-său și le giunghie. HERODOT (1645), 54. Cea ce va fi vrut să fure bou din cireadă și va fi gonit pre vâcar și, fiind cireada fără păstor, vor fi date niscare gadine, de vor fi stricat și alte vite, acestuia (ca) să i să scoafă ochii, să fie orb. PRAY, 33. Pentru păstori ce să dizec ed-curții și boarți, ce pasc cirezii. ib. 40. De dzămbri am cirezii multe. DOSOFTEIU, ps. 165. Cirezii de cerbi și de ciute. id. ap. TDRG. Cirezii de vaci. LET. II 285/23. Cirezile boilor tăi și turmele oilor tale. BIBLIA (1688) 145 b. Vitele ce vor cumpără, cu cărdul sau cu cireada (a. 1794). URICARIU, IV 41/14. Herghelii, cirezii și turme după dăniul trimec(d). BELDIMAN, TR. 376. Vite... din numeroasele sale cărduri, cirezii, herghelii, turme, îi aduceă însemnate folosuri. I. IONESCU, C. 219. [Un bou] dobândi 'n cireadă un post însemnat. ALEXANDRESCU, M. 353/2. Un graure... zboară prindre vitele din cireadă. ODOBESCU, III 23/13. Cirezii de vaci și de porci. N. A. BOGDAN, ap. TDRG. Cirezii boilor și a vacilor. CREANGĂ, P. 67/13. Întâlnind cirezile de vite..., spusе vâcarilor ce să ziceă. IPIRESCU, L. 292/31. Deschidând lada..., cirezii de vite și turme de oi tes din ea. id. ib. 291/18. Înainte de a țepi cireada din sat.

PAMFILE, B. 34. # O vacă înținată Necinștege cireada toată. ZANNE, P. I. 687, cf. PAMFILE, J. II. [Și:] cîradă s. f. LB., cereadă f s. f. LET. II 364/1, INDEPTAREA LEGIL. ap. TDRG., etc. | Diminutiv (rar): cirezică s. f. Cirezucii de bot. CARDAȘ, C. P. 90. | Nomen agentis: cirezăr s. m. = care are cirezii de vite; negustor care cumpără cirezii întregi de vite. Unii din tabaci sînt și cirezari, adecă adună vite și le taie la salhană. I. IONESCU, P. 427, cf. 236. Căldorul, după chip și port, e un negustor, vrecun orzori ori cirezar, de [ce] cari umblă pdn (= prin) sate după daravet. CARAGIALE, M. 45. Beau-și Turcii papucii, Iemericii hangerile, Croitorii foarfecile, Cirezarii cirezile, Rămăneau cu pungile, De le oftan buzele. TEODORESCU, P. P. 675b. Că sînt niște cirezari, C'a vîndut cirezile, S'acum bea dobdănzile. MATEESCU, B. 76.]

— Din paleoslav. črěda, idem. CIHAC, II 56. Cf. ciurdă.

CIREAȘĂ s. f. (Bot.) 1° Cereis. 2° Menstrucas. 1°. Fructul cirezului. | Specii: cireasă-albă = fr. bigarreau. PONTBRIANT; — cireasă-amară = fructul pomului numit prunus avium. PANTU, PL., cf. cireasă-pădureașă și pădurească s. cireasă-pasărilor. Cf. PAMFILE-LUPESCU, CR. 215; — cireasă-de-laspas. PANTU, PL.; — cireasă-de-timpuri. DR. I 330; — cireasă-de-Malu. PANTU, PL.; — cireasă-de-Sân-Pietru. DR. I 360; — cireasă-dragănele = fructele comestibile ale pomului numit prunus duracina. PANTU, PL., cf. cireasă-moacă și -pietroasă; — cireasă-dulce. id. ib.; — cireasă-lipicioasă. Cirezesh lipicosă. ANON. CAR.; — cireasă-moacă = fruct comestibil al pomului numit prunus duracina. PANTU, PL., cf. LB. Cf. cireasă-pietroasă; — cireasă-neagră. Cirezesh negre. ANON. CAR. Iși căneă pârul și barba cu cirezeg negre. CREANGĂ, P. 111/1; — cireasă numită ochiu'-boului. DR. I 360; — cireasă-oltoană s. oltoită (a. oltoită). DR. I 360; — cireasă-pădureașă = fructul comestibil al pomului numit prunus avium. PANTU, PL. Cf. cireasă-a-mară; — cireasă-păsărească (DR. I 360) s. a-pasirilor (DDRF.) = fructul pomului numit cerazum avium. LB., cf. cireasă-pădureașă; — cireasă-pergaviceă. Cirezesh pergaviceă. ANON. CAR.; — cireasă-pietroasă = fructul pomului prunus duracina. PANTU, PL., cf. LB., cf. cirezeg-dragănele și cireasă-moacă; — cirașă-selana: albă-gălbue, cărnoasă (Brașov); — cireasă-țepesă = germ. Herlitze (ALEXI), cu coada lungă, rotundă și tare la carne (Brașov).

Cirezesh = carasum. ANON. CAR. I mulțumim dumii-sale de cirezășle ce ne-au trimis (a. 1708). IORGA, B. R. 36. Cirezășă eră comar-mare. ISTORIA POAMELOR (a. 1773), ap. GCR. II 97/29. Măduc... să fur niște cirezeg. CREANGĂ, A. 47/18. Se făcă cernălaș și din zeama de cirezeg fivite. PAMFILE-LUPESCU, CR. 211. Gurii ei gândeai că cirezășă poată în două. RETEGANUL P. IV 3/12. Vîrme de cirezăș. II IV 53. Sămburi de cirezeg. LB. Doi ochi ca la dumnea, Zdu, că nu mai pot aștia, Așă negri, frumugei, Ca cirezegeli 'n oltoiu. JARNIK-BĂRSEANU, D. 37, cf. DOINE 208/31. În România, [om] politic sărac și cirezășă cenugie nu găsești. JIPESCU, ap. TDRG. # Se uită la dănaș ca la o cirezășă coaptă. ZANNE, P. I 141, (variantă: ca la un cirezeg copt); cu admirație, cu iubire mare. | (Atributiv). Fasole cirezășă. Cf. HEM. 686/2, PAMFILE, A. 184. | Numiri de plante: Cirezășă-lupului = mătrăgună. PANTU, PL. Cirezășă-Evrelor s. -Ovrelului păpăliau. id. ib., DAME, T. 184.

2°. [În locuțiunea] A avea trei cirezeg = period, menstruație. ION. CR. I 88.

[Plur. *cireșe* și (mai rar) *cireși*. | ȘI: *cerceasă* s. f., *cerșă* s. f. TDRG., *cerșă* s. f., *cerșe* s. f. (Brasov etc.), *cireadă* s. f. (Oltenia) TDRG. | Diminutiv: *cireșă* s. f. (intrabuimțat mai ales atributiv, cu înțelesul de *cireșuș* COSTINESCU). *Parole cireșd.* H. I. L.B.; *cireșică* s. f. = *cireșă mică*; *marșă țucără*. CIHAC, I 16; și nume de femeie. | A d-jectiv: *cireșiu* (*cerșiu*), -*ie*-de (s. în) culoarea cireșii. MARIAN, CH. 51. *Veți găsi doi pot de dafin, unul cireșiu și altul irandașiu*. ISPIRESCU, L. 234/23. *Roșu-cereșiu* = roșu viu și cam străveziu. COSTINESCU.]

— Din lat. *ceresia* (în loc de *cerasea*). Cf. *cireș*, *cireșar*.

CIRÉC s. a. v. *cirică*.

CIRÉP s. m.

CIRÉPI s. m. plur. } (Imbrăc.) v. *clorap*.

CIRÉȘ s. m. (Bot.) *Cerisier*. — Pom cu flori albe și cu fructe bune de mâncat (*cireșe*), de forma vișinelor, dar mai dulci de cât acestea. Specii: *Prunus avium* = *cireș-amar* s. -*de-pădure* s. -*pădureț* s. -*pășerese* s. *cireșul-pasărilor* (BRANDZA, FL. 69) s. *cireș-sălbatic*. PANTU, PL.; *Prunus duracina* s. *cerasus duracina* = *cireș-pietros* id. ib. *Prunus juliana* s. *ceramus juliana* = *cireș-de-lispa* s. -*dulce* s. -*negru*, id. ib.; *Prunus Chamæcerasus* = *cireș-de-Bărăgan* s. -*pitie*, id. ib. *Cerisier* = *cerasus*. ANON. CAR. *Migdalul, periscutul, prunul, cireșul*, C. NEGZUZZI, I 102. *Atât de fragilă, te-asemeni Cu floarea albă de cireș*. EMINESCU, P. 95. *Când colo, mă trezesc în cireșul femeii*. CREANGĂ, A. 48/50. *Ciriu de cireș*. PAMFILE LUPESCU, CR. 211. *Muguri de... cireș*. PAMFILE, CRAC. 6. *Badea 'nalt cât un cireș*. JARNIK-BARSEANU, D. 429. # *A se uită la cineva* ca la un *cireș copt* = cu admirare, cu drag, cu mare iubire; cu mare p. ftă. *Împărțitul se topă de dragoste pentru Ileana Stănziana și se uită la dânsa ca la un cireș copt*. ISPIRESCU, L. 29/30. || P. ext. Lemnul cireșului. *Baston de cireș*. [ȘI: *cirăș* s. m. DR. IV 372, 1322, *cerăș* s. m. id. ib., *cerșe* s. m. PONTBRIANT, *clurș* s. m. H. II 297, IX 4, XIV 348. || Diminutiv: *cireșel* s. m. *Foate verde cireș*. I. SEZ. II 8/9.]

— Din lat. **ceresius* (în loc de *cerastus*), idem. Cf. *cireasă*, *cireșar*.

CIREȘĂR s. m. 1°. *Marchand de cerises*. 2°. *Juin*. 3°. *Coccothraustes vulgaris*. 4°. *Nom de fleur*. 1°. (Incidental) *Negustor de cireșe*. DICT.

2°. *Luna lunie* (când se coc cireșele). L.B., MAT. FOLC. 1197, H. XII 133. *Cărmănda se lucrează de la sfârșitul lui Cireșor până la sfârșitul lui Cuydor*. I. IONESCU, M. 707. *Trecă și tara, și trecă și toamna, și pe tât căză Zăpada ternis, 'n urmă țar Soa 'nfloritul Cireșor*. COȘBUC, P. 159/3.

3°. (Ornit.) *Țasre* care mănâncă sămburi de cireșe (germ. «Kernbeisse»); are gusa neagră, capul roșietic și cu galben-mohorit, cafa castanie, aripelă neagră și o pată albă pe spinare. Se mai numește și (Argeș) *cioc-gros*, (Bucov. și Banat) *bot-gros*, (Bucov.) *ciotțar*, *sămburar*, (Țara-Bărași) *pui groș*. MARIAN, O. I 416.

4°. *Nume de floare* nedefinită mai de-aproape. H. XIV 374.

[ȘI: (ad 2°) *Cirșăr* = *Maiu*. JIPESCU, O. 77, (cu pronunțare dialectală) *cireșăria* s. m. (Ad 3°) *PĂCALĂ*. M. R. (cu disimilarea lui r-r în r-l, cf. CDDE, nr. 358, ad 2°) *cireșel* s. m. ALECSANDRI, P. P. 34, notă, H. III 59, MARIAN, SE. I 96. *Semințele puse în răsădnie în Germinar pot să se răsădească pe la sfârșitul lui Florar și în Cireșii*. I. IONESCU, C. 86.]

— Derivat din *cireășă*, prin suf. nom. agent.-ar. (Numirea lui lunie ca sluna cireșelor se gă-

sește și în alte limbi, de exemplu la Albanezi (*K'erbor*), la Sâbi și Italiani, cf. Miklosich, *Slavische Monatsnamen* nr. 4).

CIREȘEL s. m. (Bot.) v. *cireș* și *cireșar*.

CIREȘERIU s. m. v. *cireșar*.

CIREȘIU, -*IE* adj. v. *cireășă*.

CIRÉȘNĂ s. f. *Coulee*. — (Dobrogea) Fierul lung, fierul îngust al plugului, cuțit. Cf. H. II 244, XIV 340, 398, 429. [ȘI: *ciréșne* s. f. H. II 244.]

— Din bulg. *čeršelo* (*čiraslu*), idem. A. I. BOCĂNEȘU, *Codrul Cominului II-III* 165. Cf. *cirosolă*.

CIREȚIU s. m. v. *ceretelu*.

CIREZĂR s. m.

CIREZĂCĂ s. f. } v. *cireadă*.

CIRI conj. v. *țiri*.

CIRIC! interj. Interjecție imitantă la gazouillement des oiseaux — Interjecție care imită cîripiul pasărilor Cf. *ciovic*, *cirip*. *Ciric*, *ciric*, *păsăric!* SEZ. XIII # *Ciric de țic*, *Dăm de țic*, se zice despre unul care nu s'afăștețe ce a început să vorbească ori să facă, ci începe altele (Coșteiu, Banat). ZANNE, P. IV 307. *Ciric, ciric!* *Dar cine să-l ia de cîr?* = discuție multă, fără să ajungă la bătaie (Sibiu), ib. IX 592. [Verb: *ciricăi* și *cirică* vb. IV(9) = (intrans.) a cîrpi (despre pasări s. pui mici, cf. H. XVII 7, despre vrăbii H. V 417, XVIII 296); (trans.) a cărăi (pe cineva). *Putul... se bucură și ciricăște înprejurul matoiei sale*. LOGHICA (1826), ap. GR. II 254/54. *Mii de glasuri ciricăesc*. GANE, ap. DDRF. *Unde păsărică nu cirică*, *Unde vaca nu roge*. MAT. FOLC. I 629. *Namă un hoj de vîndător Pune lațul la strători și mi-o opacă de picior și mi-o leapă 'n colțete*, *Moi mult moartă de cîl ve*, *Păsărice*, *cînd mi-o-înălțieze*, *Toate mi-o ciricăște*, ib. 1353/57. | Abstract: *ciricăre*, *ciricăre* s. f. = cîripi. *Cîntările sau ciricărele tale*. ȚICHNIDAL F. 368.]

— Onomatopee înrudită cu *cirică*; cf. slav. *čirikati* (BERNEKER, SL. WB. 157), țigîn. *čiriklo* «pasăre» (Miklosich, *Beiträge Consonantismus* II 53). Cf. *cirică!*.

CIRIC s. a. *Quart*. *Demi-quart* (de pain). *Morceau*. — Sfert (M-h-dinți, N. REV. R. a. 1910, 85) de pogan (DDRF., cf. BRĂEȘCU, M. 64), de stînjien (BARCIANU, ALEXI). *Un cirică de dîmăd în câmp* (a. 1697). IORGA, S. D. XIV 4. | Sfert de miel, de vacă, de vită tălăță (H. XVIII 173), etc.; p. ext. picior de miel (H. IX 88), picior de friptură (CONV. LIT. XLIV 844), *cirovărtii* (H. IX 88, com. LIUBA). | Bucă (ieă *RĂDULESCU-CODIN*, L.) | Codricel de pâine (*RĂDULESCU-CODIN*), spec. o optime (o jumătate de sfert) dintr-o pâine (Buzău). Com. I. A. *RĂDULESCU-POGONEANU*. | Păchet de piei. ȘIO [ȘI: (Banat) *cirică* s. a. = un pătrar din miel. NOVACOVICI, C. B. 7, d. H. XVIII 173.]

— Din turc. *čerek* (*čevrek*), idem (ȘIO), poate prin mijlocire bulgară (*čevrek*, *čirčak* «sfert» ZAHRESER, XIX 76) sau (în Banat) sârbească *čerek* «sfert»).

CIRIC s. a. (Țes.) v. *ciurică* și *ciurică*.

CIRIC s. m. sing. (Bis.) v. *ciurică*.

CIRICĂ vb. I v. *cirică*.

CIRICĂ s. f. v. Jeu d'enfants; petit caillou dont on se sert pour jouer — *Cirica s. de-a cirica* = un joc de copii (pria Transilv. și Dolj), numit pe aierea în-buși; se joacă cu 5 sau șase pietricele (albe), care și ele se numesc (în Râșinari) tot *cirica* (cf. borbonece, rotunzii). VI-CIU, GL., PAMFILE, J. III. PĂCALĂ, M. R. 198. Cf. *cirip*. [Verb: *cirică* I = (la jocul «în-buși») a pișcă pe altul de două mâini, strigând *ciric*, *ciric* până ce se ivesțe vreo pasăre de-asupra capului. PĂCALĂ, M. R. 198. Cel care are mai multe pietre, acela *cirică*, adică îl pișcă de mână pe cel ce are mai puține, până ce vede o pasăre zburând, când apoi îl lasă. VICIU, GL. | Derivat: *ciricăta* s. f. art. [A se jucă] pe *ciricăta* = de-a pișcatele. PĂCALĂ, M. R. 198, M. R. 198.]
— Derivat din *ciric*'.

CIRICĂ s. f. sing. (Bis.) v. *clurică*.

CIRICĂI vb. IV° v. *ciric*'.

CIRICĂTA s. f. art. v. *cirică*'.

CIRICHI s. m. plur. Sorte d'églantier. — Măceși care nu cresc mari (Brșeni, Suceava). CONV. LIT. 44. p. 132. — Cf. *ciriteiu* (cereteiu).

CIRI... **CIRI** conj. v. *tiri...* *tiri*.

CIRICLIC s. m. sing. *Cruchade* (pâte de farine de mals). — (Teleorman) Măncare făcută din mălăigă dumicală în apă, cf. *terciu*. ION. CR. v. 373. — Cf. *cir*.

CIRIDOĂNĂ adj. f. = (Chèvre) noire à tête rougée. — (Munții Rodnei; despre capră) Neagră și pe obraz roșie. PRECUP, p. 25.

CIRIFUGĂ subst. *Déstouré, badaud*. — (Bihor) Care umbliă încoace și încolo fără nici o treabă. REV. CRIT. IV 142.

CIRIGE s. f. Sorte de gâteau. — (Bihor) Un fel de prăjitură coaptă în grăsime. REV. CRIT. IV 142. [Accentul?]

CIRIGHIȘ s. a. v. *cervis*.

CIRIL, -Ă † adj.

CIRILIAN, -Ă † adj. } v. *chirille*.

CIRILIC, -Ă adj.

CIRIP! Interjecție care imită ciripitul pasărilor și mai ales al puilor de pasări. || **De-a-cirip-cirip** = numele unui joc de copii, la care se apucă unii pe alții de dosul mâinii, cupinduse de piele, și săltând astfel în sus și în jos ritmic mâinile apucate, repetând mereu: *cirip-cirip!* Cf. TRDG. Cf. *ciric*'. Nu eră tot acloși Irinel cu care odinioară mă jucasem d'a-cirip-cirip? DELAVRANCEA, ap. TRDG. [Și: *cirip*: inter]. LM.]
— Pentru etimologie, cf. *ciripi*.

CIRIP s. a. *Tulle*. — (Ungurism) Țigă. CABA, SĂL.

— Din ung. *cserép*, idem.

CIRIP s. a. v. *ciripi*.

CIRIPĂU s. a. *Garrot*. — (Bonj, jud. Someș) Greabăn (de cal). DR. v. 317.

CIRIPE s. f. v. *ciripe*'.

CIRIPEALĂ s. f. v. *ciripi*.

CIRIPELNIȚĂ s. f. v. *ciripe*'.

CIRIPĂI vb. IV^a 1°. *Gazouiller*. 2°. *Réciter*.

1° Intrans. (Despre cele mai multe pasări mici, mai ales despre vrăbii și rândunica) A scoate tonuri mai mult sau mai puțin stridente și uniforme (spre deosebire de a *piu*, care se întrebunțează despre pui de pasări, de a *cântă*, întrebunțat numai despre anumite pasări, care produc serii melodioase de tonuri, ca priveghetoarea, ciocăria, canarul — dar și cucul și cocoșul — care pot și ele *ciripi*, sau de a *flutera*, despre mierla, a gunguri, despre porumbii a.), cf. *circovi*. *Vrăbiile limbute ciripesec*. ODOBESCU, III 77. *Aud canarii ciripind*. ALECSANDRI, T. 764. *Ciocăria... ciripește țeseli în zori*, id. p. 1 20. *Ale pasărilor neamuri Ciripece pitite în ramuri*. EMINESCU, p. 142. [Rândunica] *Intr'una ciripește*. COȘBUC, F. 155. *Nu void să asculte nici la păsărele ce ciripeau, de te asuzed*. ISPIRESCU, L. 58/2. [Șoimul] *Acos' de-mi vened, Pe stălp se lădă, Cântând, ciripind, Din gură grăind*. TEODORESCU, P. p. 63b. *Pădăruța rugului, Pe coarnile plugului, Ciripește, Vorovește*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 518. *Presura* (H. XII 326), *vrăbia* (H. II 207, III 38), *broaștele* (H. XIV 8), *rândunica și ciocăria* (H. X 499) *ciripesec*. || Fig. (De-pre fete vorbărețe și cu voce subred, în sens nămgăietor). *Primăvara, când înfrunde, Gura cucului s'aude; Da cându-i colo toamna, Nu s'aude nimica, Numai mândra cu gura, Cu dulceață ciripind, Toată lumea veselind*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 17.

II. Trans. (Fig., rar) A spune (ceva) cu o rostire dragă lașă, melodioasă (ca ciripitul pasărilor), a recită Cf. *ciripit*.

[Pers. III ind. sing. *ciripește* și rar, *ciripe*. H. IX 406. || Și: (Munții-Sucevei) *elipii* (cu pronunțare dial. *citpchi*) vb. IV^a. ȘEZ II 187. || Abstract: *ciripire* s. f. = acțiunea de a *ciripi*. *Ciocăria... întunarea primăverii prin dulci ciripiri serbă*. C. NEGRUZZI, I 115. *În aer ciocăria, pe casă rândunche, Pe crengile pădurii un roiu de păsărele Cu-o lungă ciripire la soare se 'ncălzește*. ALECSANDRI, p. III 27; *ciripit* s. a. = sunetele produse de pasări când *ciripece*. *Ciripitul cure răsăred din tufarul des și înflorit*. DELAVRANCEA, ap. DDRF. *Prin pomi e ciripit și cânt*. COȘBUC, F. 46. (postverbal: formațiune personală) *cirip* s. a. [plur. *-iripuri*] = *ciripit*. [Rândunica] *zboară cu dulce cirip*. COȘBUC, A. 240. *ciripeală* s. f. COSTINESCU. | Adjective: *ciripitor*, -oare = care ciripește. *Pasărele 'atrana Se 'ntrec cu glas ciripitor*. EMINESCU, p. 216. *Tot văzduhul eră plin De cîntece ciripitoare*. COȘBUC, B. 192. *O ciocărie porți chiar de lăngă ei și se ridică ciripitoare în văzduh*. SANDU-ALDEA, D. N. 280. *Și amândoi vesel, ciripitori ca niște pasări în primăvară, se grăbeau a se afundă în munși. GANE, ap. DDRF: *ciripit*, -ă adj. = (ad II) ro-tit dragălaș, melodios (ca un *ciripit* de pasări), recitat cu un ton plăcut. *Răpădă de armonia acestor suave versuri [din Dante] ciripite în dulcea limbă toscană, inima se avântă*. ODOBESCU, III 35. (neobișnuit, formațiune personală) *ciripiu*, -ie adj. = *ciripitor*. Cf. DLRF. *Ciocăria ciripie*. ALECSANDRI, p. III 66.]*

— Onomatopoe, ca și interjecția *ciric* și *cirip*; cf. ung. *ciripelni*, idem, germ. *zirpen* (despre greier) CIBAC, II 491), romanic *zirip* (cf. MEYER-LÖBKE, REW. nr. 9625). Cf. L. Spitzer, DR. III 648.

CIRIPIE s. f. *Sable*. — (Transilv., Ban.) Un fel de nisip (negru s. roșu) care se presară pe ceva scris cu cerneală, să o șvinte, *părăzele, poroău*, DR. IV 797 [Și: *ciripe* s. f. ALEXI. | Derivat: *ciripelniță* s. f. = mic vas, în care se ține *ciripia* (are un capac cu găurele, prin care se poate scurge *ciripia*, când îl întorcem).] — Cf. *cirip*'.

CIRIPIE s. f. sing. *Cordeau de charpentier*. — (În România veche) Sfoara roșie de care se servesc dulgherii spre a trage linii drepte pe scânduri, pe bărne, etc. Cf. ȘIO. # (A se duce, a merge, a trage) ca pe **ciripie** = drept, în linie dreaptă. Intins, ca pe sfoară. Cf. CHIRITESCUL, GR. 548. *Capra, nici una, nici alta, mers drept, ca pe ciripie, la stuful cu flori, unde eră copilul*, ISPIRESCU, L. 135¹². *Se duse drept, ca pe ciripie*, tocmai pe moșta scroafet, id. ib. 263¹². *Spuse că drumul de la satul lor ar fi bine să se schimbe și să fie tras ca pe ciripie drept în satul unde trădă Sârbul*, id. ap. TDRG. [Și: **cecrepie** s. f. DDRF.] Cu funcțiune adjectivală: **ciripiu**, -ie = drept, svet. *Trupul tău al ciripiu Măncă-l-ar argintu'* etc. MAT. FOLC. 836.]

— Din turc. *İrpi*, idem (sârb. *İrpija*) ȘIO.

CIRIPIU, -IE adj. v. **ciripi** și **ciriple**?

CIRIS s. m. sing. *Colle (de farine)*. — (Transilv., Bănat și Oltenia) — Un fel de cleiu (făcut din rădăcina plantei *Asphodelus ramosus* TDRG., din amidon s. din făină amestecată cu apă) pentru lipit hârtia sau adjectivală: **căciulu** (BOCEANU, M.), cf. **dextrină** (RIANU, D. S.), **cir**, **pap. cocă**. *Ciriz praf, cântar 50 bani*, TARIF (a. 1792) ap. ȘIO. *Spetele* [smelui] *mai adese se lipea cu cocă, cu ciriz, și foarte rar cu cleiu*, JIPESCU, O. ap. TDRG. *Lipește cu ciriz o hârtie în ochiul de gem la cunție*, BOCEANU, GL. [Și: **ciriz** s. m. sing. = **cir** (VICI U, GL. subț. **cir**), **cleiu**, **cocă** (CABA, SĂL.), **cleiu de grâu**, cu care se cleiește și lipește de piele pânza (LIUBA-IANA, M. 127, cf. STAN, M. 150).]

— Din turc. *İrî* spoix de cordonnier, colle forte, intrat la noi, pe alocuri, prin mijlocire bulgară (**İRİŞ**), sârbească (**İRİŞ**) sau ungurească (**ciriră**) CHIAC, II 566, ȘIO. Cf. **cir**.

CIRISĂU s. a. = **ferăstrău**. Cf. H. X 506, 512.

CIRISÉU s. a. = **ferăstrău**. Cf. H. XII 571.

CIRIȘÉU s. a. v. **ferăstrău**.

CIRISTU vb. IV^a = **İrostoi** (2^a). *Pân' mai suflă* (Dumnezeu) *să se ciristăiească rana, un îdlhar de căne aduimcă după carne* (Micești, Vasluiu), ION CR. IV 108.

CIRITÉU s. m. și a.,

CIRITÉL s. m.

CIRITİȘ s. a.

} v. **ceretele**.

CIRIŪS s. a. *Glissoire*. — (Gura-Sada, Hunedoara) Loc (lungăreț) acoperit cu gheață pe care se dau copiii, dă dăuș (VICIU, GL.), **ghețuș**, **glenciș** (I^a), **cicioancă**, **săniuș**, **derdeluș**.

CIRIVİȘ s. a. v. **cerviș**.

CIRIZ s. m. sing. v. **ciriz**.

CIRLĂ s. f. v. **moerlă**.

CIRMIȘIR s. m. v. **clmșir**.

CIRMUIĂG s. m. (Bot.) v. **ciormolag**.

CIRMÓIU s. m. (Bot.) Nom d'une mauvaise herbe. — Nume de buruiană care crește în grâu. H. XVII 90.

CIRÓS, -OĂSĂ adj. v. **cir**.

CIRUS s. m. (Iht.) Sorte de hareng. — Diferite specii de scrumbii:

a) = scrumbie de mare (*Scomber scomber*). ANTIPA, P. 274;

b) = rizeafcă, id. F. I. 229.

Altă specie: **cirus mic** = *Clupea delicatula*, ANTIPA, P. cf. id. F. I. 231.

[Și: **cirus** s. a. ANTIPA, F. I. 229, P. 274. | Accentuat?]

— Din bulg. *İrova* = scrumbie sărată și uscată.

CIRTĂ s. f. 1^a. *Trăit, point*. 2^a. *Un brin, un rîc*. 3^a. *Instant*. — (În România veche).

1^a. † **Liniuță**, vârstuță (LB.), semn mic (COSTINESCU).

2^a. P. ext. (Mai ales după negațiune) Ceva foarte mic, neînsemnat, o țără (cf. LB., COSTINESCU), bucăică (cf. PAMFILE, I. III) cf. i o t.ă. *Nici a mia parte dintr'o cirtă a înțelepciunii omului*, CANTEMIR, ap. DDRF. [Domnul] *nu are putere, din domnia lui, cît ar fi o cirtă*, MAG. IST. IV 339/. *Până ce va trece cerul și pământul, o totă sau o cirtă nu va trece din lege, până ce vor fi toate*, EVANGHELIE, ap. TDRG. *După ce cu sfat de obște au așezat sumă, o totă sau o cirtă n'au mai strămutat*, MINEIUL (a. 1778), ap. VB. II 228. *Nu pot să schimb nici o totă, nici o cirtă, din hotărîrea mea*, ISPIRESCU, L. 219¹².

3^a. P. ext. Interval scurt de timp, clipă, clipită, moment. Cf. LB. *Mincuna ține numai într'o cirtă, iar adevărul rămîne până la zina judecării*, ANTIM, ap. GCR. II 8/. *Pre accasta* [adecă crucea], *creștinule, în toate zilele și nopțile nu o pădăsi, nici un ceas, nici o cirtă*, MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG. *Tu, ceta ce cu o cirtă mai înainte erai mai-marele tuturor duhurilor...*, BARAC, ap. id. *Să nu stai la chibzuială nici o cirtă*, ISPIRESCU, M. V. 6/13. [Complint] *Ercele nu pierdă nici o cirtă de timp, id. U. 64/12*. *Văzând Pandora că până acolo ajunge treaba, crez că este bine să nu mai stăruiască de dănsul în cirta aceea de timp, id. ib. 97/*. *Într'o cirtă de vreme nu știu unde se duse, căci numai ce tată că se întoarce cu un merișor rumcor și aurit în mână, ib. 5/12*. — Împrumut cărtărețesc din paleol. *İrtă* accent s. semn de-asupra unui cuvânt (cf. rus. *cirtă*, bulg. *İertă*, *İertă* dinie). CHIAC II 57.

CIRTĂ s. f. *Quart*. — (Popular, în Mold.) Sfert; spec. **firtă**, 42 prăjini de prășilă (CONV. LIT. XLIV vol. I 655), parte de pământ ce o lucrează, cu angajament, țăranel la proprietar s. arendaș (H. I 63, cf. VI 63, SEZ. II 161/12). *Cirta lui se închețește, t-o îngălbinește mohorul și pământă*, SEVASTOS, N. 332/12. *Eram pe un lan mare... și măsuram cirta lui Dănilă Prisacariu*, SEZ. II 161/12. | Un sfert de stâncen de lemne subțiri tăiate (com. ITTU).

— Rostire dialectală pentru **firtă**.

CIRUI vb. IV^a

CIRUIALĂ s. f. } v. **cir**.

CIRUS s. m. (Iht.) v. **cerviș**?

CIRVIȘ s. a. v. **cerviș**.

CIS - Prefix în termeni geografici, cu înțelesul: «(de) dincoace», (cf. opusul **trans-**): **cisalpin**, -ă = de dincoace de Alpi (în raport cu Roma); *Gallia cisalpină*; — **Cisleitania** s. f. = țara de dincoace de râul Leita (în raport cu Viena), Austria (în fosta monarhie austro-ungară); — (rar) **cisnarian** -ă adj. = de dincoace de Rin; **cisnistrian**, -ă adj. = de dincoace de Nistru (în raport cu România).

— N. din lat. **cis** «dincoace» (**cisalpinus**, -a, -um, etc.).

CIS s. m. (Ornit.) v. **clj**.

CISARTĂU s. m. *Camarade, comăin*. — (Transilv.-de-nord) Tovarăș, prieten, camarad, o rta c. BUGNARIU, NĂS

CIȘCĂ s. f. (s. d.) v. *șișcă* ș. d.

CIȘCEVĂ pron. nehot. v. *ceșcevă*.

CISCORNITĂ s. f. Machine à couper la paille. — Mașină de tăiat paie. DR. IV 1557.

CISIT s. a. (Comerc.) 1°. Assortiment. 2°. Venté. 3°. Surabondance. — (În România veche, ieșit aproape de tot din uz).

1°. Assortiment de mărfuri. Cf. LM. ȘIO. Unde mușterii în veci au găsit Avuție multă și destul cișit. ORĂȘANU, ap. ȘIO.

2°. Vânzare, desfacere. ȘIO. I. PANTU, C. C. 8; cf. dever, aliș-veriș. Și cișitul merge, în fiecare an lui 'nea Rică îi crește proprietatea. MARION, ap. ȘIO.

3°. Belsug, risipă. CHIRITSCU, GR. 248. Lumea vedeă numai spoiataș, șmalțul, scipitul de morță. id. CONV. LIT. XLIV vol. II 660. || Loc. adv. Cu cișit — cu prisosință. Io de copil i-am slujit Cu credință, cu cișit. TEODORESCU, P. P. 595.

[Pur. -șituri.]

— Din turc. *çiș* 'genre, espèce, échantillon'. ȘIO. Cf. *cișniu*.

CISLĂ s. f. 1°. Nombre. 2°. Quote-part. 3°. Assemblée, 4°. Corporation. 5°. Imagination.

1°. Număr. În acea cislă. PSALT. (HUR.) 309/20. Că cislă amă acestor zeci pre troiță săvârșescu-se. CORESI, EV. 360/10. Cislă cea de zile să șitu ctdă-miș (iaste. DOSOFTEIU, PS. 129. Preste cislă nesămăntilor steale. id. MOL. | Spec. Numărul constelației, zodia. De să va întâmplă în cislă Berbecilor acest semn, fi-va moarte în oi mari. GROMOVNIC (ca. 1660-80), ap. GCR. I 175/10. # Fără cislă — nenumărat. Cf. DOSOFTEIU, MOL. 120. [Lacustele] s'au înmulțit fără cislă de multe... cdt nu se vedeă soarele, de dănele. LET. II 63/1. || Castea din vechiul Testament numită «Numerele». Carte ce se cheamă Cislă. CORESI, EV. 463/10. cf. 155/10.

2°. [Învechit, pe cale de a dispărea] Socoteală câte cât se cuvine a plăti fiecare (dintr'o obște) din suma ce este a se plăti (cf. COSTINESCU), numărătoarea oamenilor din sat și împărțirea dărilor după avere (Com. N. G. -TISTU), retribuție proporțională a impozitelor (L.M.), repartizie (a dajdilor), cotizație (BRĂSCU, M. 64); cotă, parte care vine fie-căruia dintr'o sumă (impozit, cheltuială) ce trebuie plătită în comun, laolaltă, de mai mulți, proporțional cu averea fie-căruia (sau cu beneficiul ce are într'o folosință în comun, d. e. la arendarea unui munte pentru pășune); cf. (Transilv.) a runc. Și cine ar fi zlotas cu banii noi, să aibă a le ridică cislă lor di pin zutele unde ar fi fost (a. 1737). IORGA, S. D. I 100. Cislă între marii, pentru banii dăjdit, nici decum să nu se facă, ce fieștecarele să-și plătească dajdii lui (a. 1777). URICARIUL XV 317. [Socotind] câte pairsuzpezece parule de leu obicinuită răsără, după cislă ce-și vor face ei în de (a. 1783). ib. II 40/1. Să se ordinașcă unu dintr'e dănjii (adică dintr'e neguștorii streini) staroste... care... să fie dator a le face cislă pe dreptate, după starea și puterea fie-căruia. DOC. (a. 1813), ap. TDRG. Cei mai de jos [plăteau bir] câte [a] [eri] 6 la un șfert [= termen de plată a impozitelor], făcând cislă, careși după puterea lui (a. 1835). IORGA, S. D. VII 20/1. Cislăle făcute așa, cu săracul să plătească mai puțin și bogatul mai mult. I. IONESCU, C. 248. A se face cislă pentru plata datoriilor statului. ODOBESCU, II 44. Fiecare sat țiri are mutările sale obșnuite, cu chirii globale pe munți, pe care le plătesc deosebit fiecare sat, cu cislă, adică reparându-se suma totală pe capetele de viț ce-au fost la pășune. POPOVICI-KIRILEANU, B. 76. F...-fi legea, om bogat, Te-oi(u) prindă cu cislă 'n sat, Să-ji(i)

ieu pelea trupului. VASILIU, C. 62. Și la cislă-I așeză. PĂSCULESCU, L. P. 275.

3°. (Mold.) Întrunirea sătenilor, când e vorba să se vadă câte cât trebuie să plătească fiecare la mutare (cu oile, pe un munte de pășunat), aruncându-se plăte pe cap de viț (CREANGĂ, GL., cf. ALECSANDRI, T. 1765), p. ext. Întrunire, adunare, șfat (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), punere-la-cale (SEZ. XXXII 15), constătuire. Galusca: Unde sânt frații Romani? — Toader: Fac cislă colea 'n crâmă. ALECSANDRI, T. 700. Tiganii... făcând cislă și se sfătuiră în mare taină să meargă la ispravnic. N. A. BOGDAN, ap. TDRG. Numai ce înserează și tar s'adună mititeii la cislă. SEVASTOS, P. 189. Au făcut cislă în toată roata împărăției. PAMFILE, CER. 50.

4°. Bressă, meserie. Meseria lui, chirigiua la scheld. Așă apucase în neam: să fie toți de cislă asta. CONV. LIT. XLIII 922.

5°. (Transilv.-de-nord) Minte, fantazie. BUGNARIU, N. A.

[Derivat: (Ad 2°) cislăș + s. m. — (În opoziție cu scutelnic s. scutnic și mai de mult și cu boier, care, de drept, nu plăteă bir) om care e supus la impozit prin cislă (cf. TDRG.), care face parte dintr'o obște ce plătește o dajde (sau o arendă) în comun, repartizată între membrii ei, care plătește bir, birnic, contribuabil, dajnic. Cine este dintr'însi (adică sătenii) buni scutnici... și cine este cislăș, dajnic. DOC. (a. 1814), ap. TDRG. Se să, deci, de știre edumăntă-voastră botari cari veți fi cislăș și și voao altor zapcici (a. 1726). IORGA, S. D. I 231.]

— Din paleoslav. *čislă* «numără». CHIAC, II 57. Cf. cislui.

CISLĂC s. m. v. *chișleag*.

CISLĂȘ s. m. v. *cislă*.

CISLUI vb. IV = I. 1°-2°. Tazer. II. 1°-2°. *Dă-batire*. — [Învechit].

1. Trans. 1°. (Complementul e omul) A taxă prin cislă, a stabili pentru fiecare membru al unei comunități supusă la un impozit global (sau care are de plătit în comun o arendă) partea ce trebuie să o plătească (contribuția personală) proporțional cu averea sa, a face cislă pentru bir, a socoti și a arunca pe fiecare suma ce se cuvine spre a împlini banii birului ce se cer (cf. COSTINESCU). Că până atunci erau și proștii de dau bir, cu țara, ca și țărani, de-i cislătau țărani cu satul, pe proști. N. COSTIN, ap. TDRG. Și cislătuindu-să, va da fieștecare după puțința lui, cât îl va ajunge cislă (a. 1745-6). IORGA, S. D. VI 44. || P. ext. A pune ceva în sarcina cuiuă, a-i aduce învinovățiri. Ce-l mai cislăuși adăia pe bietul catihă?... Par'că numai el e de-acea? CREANGĂ, A. 115/1.

2°. (Complementul e o taxă, o dare, etc.) A fixa cota fie-căruia, a repartiză. O seamă carii au poștii să-și cislăușcă și banii și să se pue rupta lor cineși pe prilej, le-au dat voie [Nicolai-vodă]. N. COSTIN, ap. TDRG. Și hacul acestora [văcari, păstori, etc.] să cislăușcă sătenii pe vitele ce vor avea, și să plătească fieștecarele, după cum va veni pe viț (a. 1776). URICARIUL, XIX 353/10. [Această sumă] fiind o datorie obștească, am chibzuit să se cislăușcă cu dreptăți cumpănire pe toate stările (= clasele sociale). DOC. a. 1814, ap. TDRG. Să așeze Domniș țării, împreună cu boterii, dările de paste an, și să le cislăușcă după dreptate (a. 1826). IORGA, S. D. XXI 50.

II. Întrans. 1°. A sta de vorbă (PAMFILE, J. II), a țineă șfat, a pune la cale (CREANGĂ, GL., SEZ. VIII 157, com. AR. TOMIAC), a se (con)șfătu, a vorbi (SEZ. XXXII 15), a sta la taifas, la taifala,

Cf. cislă (3°). La primărie, cisluiu, pe pripod, câțeva constiteri și notarul. VLAHUȚĂ, D. 324. Sedeau de-o parte bătrâne, cisluiu de mai te miri ce. N. REV. R. II 230. Cei mai bătrâni cistusea în crâmă, de'nainte unui pahor cu rachiu. ȘEZ. I 271/5-6. Pe drum, ei cisluiu și puneau la cale fel de fel de treburi. ION CR. III 205, cf. II 270.

2°. A pune la cale, a plănu, a drege. Moș Ni-chifor stăduse în loc și nu știu ce bichiră și cisluiu prin prejurul cărufet. CREANGĂ, A. 123/23.

[Abstracte: cisluire s. f. Cisluirea dăjditilor. PONTBRIANT; cisluit s. a.; cisluială s. f. (COSTINESCU) = taxare, repartiție, consfătuire. | Adjective: cisluit, -ă adj. = repartizat. Fu primă în mândărire... și cisluiu și înodăfat de igu-mentia dămnedzăeșie, înodă svnta carie. DOSOFTEU, V. S. 244; cisluitor, -oare adj. și s. m. = (aceia) care face ciala, care adună de pe la dajnici (sau de la membrii unei obștii) banii cisluii. COSTINESCU.]

— Derivat din cislă, cu suf. -ui.

CISLUIALĂ s. f. v. cislui.

CISMĂ s. f. Botte. — Încălțăminte de piele, cu țureac s. carâmb, care ajung până pe la genuchi (une ori trec și peste genuchi); cf. ciobotă, gheată, cipic, botfor. H. II 89, 126, 223. Cizmele voastre în picioarele noastre. BIBLIA (1688) 47. Va dezlega o cizmă a lui de la piciorul lui. ib. 144. Aflau o cizmă frumoasă femeiască. DOSOFTEU, V. S. 82. Thracii în cop avă vulpi... și pregiu picioare cizme de vine. HERODOT 385/1, Cizme de fier. MINEIU (1776) 587/1, cf. (de mătase) 138/1. Cizme vechi mureșei (a. 1752). IORGA, S. D. XII 63. Pentru cărpitul cizmelor (a. 1817). id. ib. XII 207. Klaus cărpă cizme la sătint. BARAC, T. 5. Mai obicinuit la munte este opincă, și cizma la câmpie. I. IONESCU, M. 204. Mândra mea, de mândră mare, Nici obială 'n cizmă n'are. JARNIK-BĂRSEANU, D. 393. Fotă mare Cu cizme roșii 'n picioare. ib. 151. Să-i cumperi cizme de capră, Că aile se tot crapă. ib. 437. Bate cizma, n'o cruță. DOINE, 131/1. Cizmele freatice. ib. 150/22. Cu cizmele hâștite, Cu buzele drămbote. MĂNDRĂSCU, L. P. 76/23. Sub polcoara cizmet mele Șede dracul și-o mureșe, Și mă 'noia' face rele. ZANNE, P. II 288, cf. C. NEGRUZZI, III 36/1. # Cine va umbli cu pizma, Iși va sparge singur cizma. PANN, P. V. III 21. Apa nu-i bună nici în cizmă. id. ib. I 114. Eu boter, tu boter, cine-mi trage cizmele? ib. IV 280. || (Bot., Geogaiu, jud. Hunedoara) Cizma-encului = nemții ori de-câmp (Delphinium consolid). BULET. GRĂD. BOT. V 58. [Și: cizmă s. f. (a. 1795). IORGA, S. D. 118; cizmă s. f. Cizmă = cothurnus. ANON. CAR.: cizmă s. f. H. XVIII 269. | Diminutive: cismuliță (cizmuliță), cismuță (cizmăuță) s. f., cismulică s. f. = cizmă mică. Căpitul are în picioare cismuliță turcești. IORGA, IST. R. I 123. Sub talpa cismuliței. ȘEZ. VI 159. || Nomen agentis: cismăr (cizmăr, cizmăr H. XVIII 284) s. m. = meșter care face cizme și p. ext. orice fel de încălțăminte, ciobotar, pantofar, cavai, (în Transilv.) papucar. Cizmarul umbliu cu cizmele sparte. PANN, ap. TDRG. Cizmarul pentru cizme numai răspunde, iar nu și pentru nădragi. I. GOLESCU, ap. DDRF. Paget este din pragii, fector de cismar. C. NEGRUZZI, III 274/23. || Cu femininale: cizmăreasă (cizmăreasă), cismăriță s. f. = femeia cismarului (POLIZU), (mai rar) femeia care știe să facă cizme (L.M.); cismăș (VICIU, GL.), cizmăș s. m. (a. 1793). IORGA, S. D. XII 116, cismăș s. m. (ANON. CAR., H. XVII 48), cizmăș s. m. (VAIDA) = cismar. Casopți, cizmași și alții. TICHINDEAL, F. 449. Te strigă un cismăș, Voinicel și drăgălos. MARIAN, SA. 127. (Cu di-

minutivul) cizmășel s. m. = cismar mic (de stat s. mai ales) cismar cu prăvălie mică, fără dever mare. Johan Ambrosie cizmășău' (a. 1803). IORGA, S. D. XII 148, (cu femininul, neobicinuit) cizmășică = cizmăreasă. Cizmămeshik = cothurnaria. ANON. CAR. | Abstract: local și colectiv: cismărie (H. II 62, 126, 168, III 18, XII 7), cizmărie s. f. = lucrul s. meseria (meșteșugul) cismarului (H. II 62, 146, 168, III 18, XII 7); prăvălia s. atelierul (lucrătoria) cismarului; marfa cismarului; ciobotărie, pantofărie. DICT. Cizmarii să-și păzească cizmăria. URICARIUL XIV 4/23. Nu-i auzeti lăudându-se cu bine dinspre partea cismăriei. ȘEZ. IX 36. | Verb (neobicinuit): cismări IV^a = a face cizme, ciobote, a avea meseria de cismar. COSTINESCU, POLIZU.]

— Din ung. cizma, idem. CIHAC II 492. Cu-vântul se găsește cu același sens la Turci (cizme), Bulgari (cizma, cu derivatul cizmărti) și la Sârbi (cizma, cu derivatul cizmar).

CISMĂ s. f.

CISMĂR s. m.

CISMĂREĂSĂ s. f.

CISMĂRIE vb. IV^a

CISMĂRIE s. f.

CISMĂRIȚĂ s. f.

CISMĂȘ, CISMĂȘ s. m.

CISMĂȘICĂ s. f.

v. cizmă.

CÎȘMEĂ s. f. Fontaine. — (În România vechie) Fântână făcută de om (în opoziție cu izvor), la care apa e adusă prin conductă și curge neîntrerupt sau atunci când întorcem un robinet; spec. stâlp de piatră s. de metal din care curge apa adusă pe țevi s. conducte de la un izvor (cf. TDRG.), cf. țip, ciuciur, puș, și tubeu, șipot. Au făcut și o cizmă, adică fântână, în zidul bisericii. LET. II 16/. Așijdere [au făcut] și două cizmele, fântâni aduse pre oale, cu mulță chetăială. ib. II 405/23. Aceste răsuflători se fac puind în ele oale [sau olane] de cile de cizmele. I. IONESCU, C. 238. Cizmelele cele trebuincioase norodului polittet (= orașului). CONDICA (a. 1802), ap. ȘIO. Și ulișele satului... se umplură de cei ce se îndreptau la cizmele. TAFFRALI, V 3. Apele neînceptute... se copoșă mai ales din pufuri și nu din cizmele, scăfându-se des-de-dimineață. ȘEZ. III 103/18. Să-ți umpli sticlețule, de la două cizmele ce curg. ION CR. II 203. Pe 'n mijloc de Tarigrad, La cizmeaua lui Murad, Plimbă-mi-se Sărb-srac. ALECSANDRI, P. P. 105/23. Frunzuliță trei smicele, Hai, Antco, la cizmele, La cizmelele din dos, C'acolo e loc frumos. ȘEZ. I. 237/23. || P. ext. Izvor, șipot. Iar unde-mi cădă, Cruce se făcă și de-aldătură Cizmeă țevoră, Cu apă curată, Trecură prin piatră. TEODORESCU, P. P. 470. Manole unde zbură, Cizmeă se făcă, Bea lumea din ea. MAT. FOLC. 24^b. [Și: cizmeă s. f., cizmeă s. f. RUDOW, XVII 412, cizmeă s. f. H. XIV 235. Apă rece din cizmeș, Să bee și draga mea. ȘEZ. II 9; (în Ban., din sârb. cizma) cizmeă s. f. = un fel de canal mic pe lângă casă, ori la drumuri, pentru scurgerea apei. Com. COCA. || Diminutiv: cizmeiță s. f. TDRG. || Alt derivat: (c turc. cizmeşy) cizmeșgiu (ȘIO.), cizmeșgiu (POLIZU), cizmeșgiu (BARCIANU) s. m. = meșter care face cizmele, fântănar, cf. puștar. [Și ca nume al unei grădini publice în București].]

— Din turc. cizme, idem, trecut și la Albanezi (cizme), Neo-greci (cizme), la Sârbi (cizma) și la Bulgari (cizma). CIHAC, II 560, ȘIO.

CÎȘMEGEĂ s. f. v. cizmegea.

CISMEGIU s. m. }
CISMELEŢĂ s. f. } v. cişmea.

CISNIGEA s. f. v. clemigea.

CISNIGIU s. m. v. cişmea.

CISMULICĂ s. f.

CISMULIŢĂ s. f. } v. cismă.

CISMUŢĂ s. f. }

CISNI † vb. IV^a v. cişnu şi şişni.

CISNIU † s. a. *Estimation*. — (Turcism, în România veche, ieşit din uz) Preţuire, expertiză pentru fixarea preţului cu care se puteau vinde diferitele articole (mai ales de consumaţie, precum carne, pâine, etc.). Cf. ŞIO, BRAESCU, M. 64. Cf. ruptoare. *Cişniul* sau *proba brutarilor* se făcea aşă: se cumpără grâu, din judeţele însemnate, cu preţuri diferite şi se măcina la un loc, iar după scoaterea pâinii din cuptoare se scideau cheltuielile, şi din rest se hotără preţul local, lăsându-se câştig brutarului sau măcelarilor, când scumpeau pâinea sau carnea, ca să vadă stăpânirea cu ce preţ se putea vinde poporului. LÖBL, CONTR. 242. *Să facem cişniu pentru nartul lumânărilor*, cu care se curină a se vinde estimp. DOC. (a. 1795), ap. ŞIO. *Cele ce se numesc ceşniuri (adecă cercări) pâine şi carne, să atbă a face nari împreună boierul vornic de obşte cu al nostru oă (a. 1803)*. URICARIUL, I. 125/25. *Cât a fost asupra cişniului, şi-a făcut casă boierescă, şi şi-a cumpărat şi moşie; luă bani cu lopata de la brutari şi grădnari, ca să auzie preţul păntii săracilor*. GHICA, ap. ŞIO. [Plur. -niuri. || Şi: ceşniul † s. a. DOC. (a. 1794), ap. id. || Verbi: eşişni † IV^a — a face o verificare, o expertiză, spre a cunoaşte preţul de cost al unui lucru. Cf. PONTBRIANT.]

— Din turc. *ceşni* «guşta (al unei măncări) ŞIO., cf. cişit), «fixarea preţului» (LÖBL, CONTR. 242).

CISNOVĂT adj. m. v. cisnovi.

CISNOVI vb. IV^a *Estropier, rendre muet*. — (Banat şi Mehedinţi) A sluiţi, a podi, a luă graiul cuivă. Cf. H. IX 10. *Pricolciul... cisnovite*. H. IX 10. [Part. -adj. cisnovit, -ă (cisnovat H. IX 92) = slut (HODOŞ, P. P. 141, notă), pocit (IZVORAŞUL, IV.). *Bată-le Dumnezeu, naş, cu cine mă cununazi? Cu urta cisnovit, Cu căldarea de cernită*. ib. | Poate, avem a face cu o rostire dialectală în loc de *tsnovi* sau *chisnovi*.]

CIST † pron. m. v. cest.

CIST s. a. (Med.) v. chist.

CISTALGIE s. f. (Med.) *Cystalgie*. — Durere nervoasă la băşică.

— N. din fr. (compus din grec. *κίστος* «băşică» şi *ἀλγος* «durere»).

CISTERNĂ s. f. *Citerne*. — Rezervoriu (în pământ) în care se adună apa de ploaie (în regiuni fără izvoare de apă), *haznă* (II 1^a). *Acăd peştere se lărgeste, formând bolşi... cu scursori împletite şi chiar cu o cisternă firească în fundul unei cavitaţi*. ODOBESCU, I. 341. || Spec. *Vagon-cisternă* = rezervoriu în care se transportă, pe calea ferată, ţiţei, benzină s. apă de băut (pentru personalul staţiunilor care nu au apă). [Şi: (după rostirea germană) a limbei latine, mai de mult şi prin Mold., azi prin Transilv., dar din ce în ce mai rar] *hîsternă* s. f. STAMATI, POLIEU.]

— N. din lat. *cisterna*, idem. Cf. dubletul ceatărnă.

CISTİ vb. IV^a (ş. d.) v. cîstî şi d.

CISTIC s. a. (Pesc.) *Sorte de filet*. — Plasă (de prins peşte) de la «aves şi etcetera. ANTIPA, P. — Etimologia necunoscută. (Cf. rut. *čisták* = plasă de prins peşte în Nipru). Cf. cistină.

CISTICÉRC s. m. (Zool.) *Cysticerque*. — Vierme intestinal în stare embrionară, al cărui corp, aproape cilindric, se termină într'o băşicuţă.
— N. după fr. (din gr. *κίστος*; «băşică» şi *κίρκος*; «coadă»).

CISTINĂ s. f. (Pesc.) *Nasse*. — (Întrebuinţat mai ales la plur., la năvoadele din Turtucaia) Una din cele trei plase de fiecare «crilă», numită şi pridvorul matifei. ANTIPA, P., glosar. *Ostindele* sânt înforate de o parte şi de alta de marginile matifei şi au fiecare câte o lungime de 35 [de] stănjieni, iar ochiurile împletite, ca şi la matifa, de câte 2,5 cm. pe lature. id. ib. 461. — Cf. cistic.

CISTITĂ s. f. (Med.) *Cystite*. — Inflamaţie a membranei mucoase a băşicii uduii.

— N. după fr. (de la grec. *κίστος*; «băşică»).

CISTOĂRE s. f. v. şistoare.

CISTOID. -Ă adj. (Med.) *Cystoide*. — Care are forma unei băşici. *Tumoare cistoidă*. [Pronunţ. -to-id.]

— N. după fr. (compus din grec. *κίστος*; «băşică» şi *είδος*; «formă»).

CISTOSCOP s. a. (Med.) *Cystoscope*. — Aparat cu care se poate vedea în băşica uduii.

— N. după fr. (grec. *κίστος*; «băşică» şi *σκοπεῖν* «a examina»).

CISTOTOM s. a. (Med.) *Cystotome*. — Instrument care serveşte la inciziunea băşicii. [Derivat: (după fr. *cystotomie*, idem) *cistotomie* s. f. = tăierea băşicii spre a scoate piatra din ea.]

— N. după fr. (compus din grec. *κίστος*; «băşică» şi *τομή* «tăiere, inciziune»).

CISTOTOMIE s. f. (Med.) v. cistotom.

CISTOVE s. f. plur. *Fourches plantées en terre pour préparer la trame*. — (Mold.) Nişte mici furcule pentru urzit pânza (H. XIV 437, cf. III 73), furci implantate în pământ pe care ţărâncile prepară bătătura, la ţesut. DDRF.

CIT. -Ă adj. *Entier, erat*. — (Sârbsism, puţin întrebuinţat) Întreg, adevărat, cf. cogeamite. *Povestea aceasta... se vede o cită mincună*. ŞINCAL, HR. I 363/7.

— Din sârb. *čit* «întreg, adevărat». Cf. cito v. LACEA.

CIT! interj. *Chut*. — (Regional, în Transilv.) Interjecţie prin care facem pe cineva să tacă, păs!, pst! st! VAIDA, BĂRCIANU.

— Din ung. *csit!*, idem. VAIDA.

CIT s. s. (Comerc.) 1°. *Étoffe de coton, indienne*. 2°. *Pâ de coton teint*. (În România veche, mai ales în Mold.; învechit în celelalte regiuni).

1°. *Materie ordinară de bumbac (GOSTINESCU), un fel de stambă (POLIEU) lustruită şi înflorată, cu care se îmbracă azi scaunele şi saltelele (ŞIO., cf. LM.). Cît prost, It bucăţi I leu; cît de bumbac, cu flori, bucata 50 [de] bani. TARIF (1761), ap. ŞIO. Cîtu de Tocat 4 ot Diarbăchir, topul 11 bani; cît de Rusia, cot 30 [de] bani. TARIF (1792), ap. id. 6 perini de părete, de cît (a. 1809). URICARIUL X 254/25. Fereştele au perdeli de cît. I. 10-NESCU, D. 205. *Elconora astă dată nu arev pe**

dăna nuci catifea, nici mădăsurii, ci o simplă rochie de cit. N. GANE, ap. TDRG. *Feimete* [sânt îmbrăcate] în rochii de cit cu flori. IORGA, N. R. A. I 343. *Pricea*... bucata de cit, frecându-o între degete, să vadă dacă e bună. N. REV. R. I 36, cf. 37. *Nunul cel mare aduce, jucând, un cit de rochie*. SEVASTIAN, N. 160/. *Cățiva coți de cit sau de lână*. MARIAN, NA 174/. *Toate sutele vecine...* se îmbracă cu cămeși și izmene de americă, de hașd (= hasă, un fel de pânză de bumbac) ori de cit. PAMFILE, I. C. 200. *Androc* = rochie de cit. II. II 282. || Spec. *Cit tocat* = specie de cit deosebit de bun. Cf. TDRG. *Perne îmbrăcate cu cit tocat*. FILIMON, ap. ȘIO.

2°. P. ext. Ariciu. H. II 240.

[Plur. (indicând diferitele specii) *Lănuri, cituri*. I. IONESCU, D. 508. || ȘI: *clut* s. a. *Rochia se face din cit, ciut sau matite, până vădită cu pușcății ori cu flori*. ȘEZ. IX 43. || Colectiv: (neobisnuit) *citărie* s. f. = (magazin de) cituri. CIHAC, II 567, DDRF.]

— Din turc. *ġit* esorte d'indienne, *estoffe rayées*. CIHAC II 567, ȘIO.

CITĂ vb. lb. 1°-3°. Otter.

1°. (Jur.) A chema pe cineva în scris să se înfățișeze înaintea judecătii s. unei autorități. Cf. L.B.

2°. A reproduce textual, prin viu graiu s. în scris, ceea ce a spus sau a scris cineva (spre a sprijini cu această reproducere o afirmare), «a aduce înaintea cuvinte dintr-o carte spre dovadă» (STAMATI). Să nu se citeze niciodată ceea ce nu s'a citit. HAȘDEU, I. C. 9/20.

3°. A numi pe cineva sau ceva spre cunoștința publică, a semnală pentru oarecare merit. O eroi... vă citează toți erozii. EMINESCU, P. 245. *A fost citat pentru bravură prin ordin de zi pe întreaga armată*.

[ȘI: (Transilv., după rostirea latinească învățată în școli nemțești s. ungurești) *tită* † vb. lb. | Adjectiv: *cităt*, -ă. *Cităt în fața judecătii*. *Opera citată*. | Abstracte (concretizate unei): *citare* s. f. = chemare spre înfățișare la fața judecătii s. înaintea unei autorități; reproducerea unui pasaj dintr-o scriere. După asemenea citări de stil *ingrat*... MAIORESCU, CR. I 182/13. *Citrefe servesc ca să înlesnească citarea variantelor*. D. RUSSO, BUL. COM. IST. 183; — (după fr. *citation*, lat. *citatio*, -onem) *citajie* (titajie) † CAT. MAN. II 414, 94). *citajlone* s. f. (Ad 1°) Chemare spre înfățișare la judecată s. înaintea unei autorități, p. ext. hârtia (ordinul, somația, actul) care cuprinde această chemare. *Citajlonele, cererile și urmărirea*... se vor putea face la domiciliu... HAMANGIU, C. C. 38. Dacă urmează apel, *citajlonele se vor face până în trei zile*. id. ib. 49. *Intr-o bună dimineață, se trezește obștia cu citajle*. C. PETRESCU, L. 208; (ad 2°) Acțiunea de a cita; p. ext. pasaj, citat, text luat dintr-un autor ce se invoacă ca sprijin la cele susținute. În caz de a fi *imprumutată de aiurii* v'o citajlone, să se pună modestul sapud. HAȘDEU, I. C. 9/21. Cine te-a pus să înșiri de aceste nume în Introducțiunea ta, înșofindu-le cu o grină din citajlone latine? ODOBESCU, III 62. În acest timp de erudiție *neabătută* [sec. XVIII-lea]... nu se făcă o distincție împede între izvoare, fiecare fiind bucuros să citeze cât mai multe, pentru plăcerea citajlet. IORGA, L. II 226; (ad 3°) Amintirea unui militar în ordinul de zi, pentru acte de eroism: — (ad 2°) *cităt* (după germ. *Zitat*, și: *tităt*) s. a. = *citajlone*, text luat dintr-un autor. Din acest lung citat rezultă opinia d-lui Bărbuțu. MAIORESCU, CR. III 129/20. *Vorbește ca toți oamenii, fără să intercaleze citate latinești*. I. TEODOREANU, M. II 160.]

— N. după fr. (lat. *cito*, -are), idem.

CITĂ s. f. *Ligne* (d'arpentage). — Semn pe care-l fac oamenii când măsură un loc. MARIAN.

— Înruđ cu cită, care, la limbile slave are și înțelesul ca numără, a socotii. Cf. și *cirtă*.

CITĂ s. f. (Zool.) v. *clută*.

CITĂC, -Ă † adj. și s. m. v. *ciutac*.¹⁻²

CITADÉLĂ s. f. *Citadelle*. — Cetate (mai mică) care apără un oraș, cetățuie. *Sau pe înfiorătorii Alpi clddite citadelle*. OLLĂNESCU, O. 327.

— N. din ital. *citadella*, idem. Cf. dubletul *cetățea*.

CITADIN, -Ă adj. subst. *Citadin*. — (Franjuzism; rar) (Cel s. cea) care locuiește în oraș, o rășan, cf. *cetățean*.

— N. după fr. (ital. *citadino*), idem.

CITĂNIE s. f. 1°-3°. *Lecture*. — (Învechit).

1°. Acțiunea s. arta de a citi, citire, citit, lectură; spec. citire repede (ȘEZ. V 56/11), lungă s. plicticoasă. *Punicul de adănci ce eră în cetanie, n'auz. POMPIIU*, ap. TDRG. *Apoi se puse cu tot sufletul pe cetanie [a scrisorii lui Pavel]*. JARNIK, ib.

2°. † Faptul de a luă cunoștință de conținutul unei scrieri (cărți), instruire prin citit, citeală; lectură, studiu. *Cetania evangheliei arad*. CORESI, EV. 290/. *Cetănia de istorii mare folos și cunoștință și învățură dă*. HRONOGRAF, ap. GCR. I 146/20.

3°. Și-și înțădă ucinții să să păzască cu citenie. DOSOFTEIU, V. S. 5. *Să nevoia cu citănia dumnezeiilor scripturi*. MINEIUL (1776/92^{1/2}). *Oricine ar citi, să nu se minuneze că am scris-o, sau numai să-și treacă vremea cu citănia*. DUMITRACHE, C. 360. *Nu sânt statornici a suferi cu răbdare prelungirea cităniei*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 245/11. *Treaba... mult folositoare cităniei*. PISCUPESCU, O. 12. *Tu apoi, subitiorale de cetanie, giudecă ce vrei trea!* ȘINGAL, HR. I 47/1.

Inșulfă copilului plăcerea de a citi, și toate celelalte le înădă cu citănia sa. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 656. | † Rezultatul studiului: erudiție, învățură, citeală. *Domnului, ce-i înfrumășă... cu cinste, cu slăvă și cu cetenie*. LET. II 106/10.

3°. (Pastrat până azi ca termen bisericesc) Citirea s. lectura unei rugăciuni s. a textelor unei slujbe înaintea credincioșilor, cf. *proclire*, *prelegere*; p. ext. rugăciune, slujbă citită. *Cetenie sfintilor de zborasca treacare (— scrisora) a lu Pătru*. COD. VOR. I 47. *Să ascultăm cetăniea*. CORESI, EV. 199/20. *Cităntele la zile mare*. DOSOFTEIU, V. S. 64. *Ascultă svintele citănti*. id. ib. 110/. *În toate zilele auzim cetăniea scripturilor a proclorilor și a apostolilor*. MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG.

Imbă pin toate înutările și prin toate satle, ca să vadă ce fel de cetănie fac [preoții] pe la biserică. LET. III. I 198/21. *Toți sînd îmbrăcați cu odăjdile, au făcut hite și citănie ce se cade*. MAGAZ. IST. IV 139/1. *Să asculte cu răbdare în toate zilele cităntele bisericești*. ANTIM, P. 186. *Acastă minciună se lucră în beaerica lui Dumnezeu în citănti în auzul tuturor, pline de sfintenie*. ZILOT, CRON. 74/20. *Nu prea merg oamenii să asculte cetănie și cântarea minelor*. TICHINDEAL, F. 481. *Care altul, ca dînsul, să vă mai împodobească străntele cu acel glas înțeresc și cu apă citănie ca a sa, plină de dulceață?* GORJAN, H. IV 235. *Cine n'are cu ce plăd, se mulțamește și cu mai puțină cetănie [la mort]*. MARIAN, I. 223/13. *Slujbele sfinte și cetăntile pot desface toadănia omului de dracu*. ȘEZ. I 242/1. *S'o puse... punicul... pe cetănie și la rugăciuni*. ib. VIII 72.

[Plur. -tănti și -tănti. | ȘI: *cetănie, citenie, cetenie* s. f., cu formă de-a-dreptul slavă: *čtenie* † GCR. I 215, 261 etc., MINEIUL (1776) 66/1, 166/1.]

— Din slavona bisericescă (paleosl. *čtenije* «lectio», *četanije* «comparatio», rus-bis. *čitanja*, bulg. *četenie*, srb. *čitanje* etc.)

tata într-o carte... DRĂGHICI, R. 159/13. | Citește bine = are dicțione bună.

4°. Spec. (Despre preoții) A citi cuted (mai ales unui bolnav) o slujbă (o rugăciune, liturghia, o moliftă, paraclisul, prohodul, etc.) = a da lectură unor anumite texte prescrise de biserică la anumite ocazii (cu scopul de a produce vindecare s. alinare). I-au citit molifta cea de domnie, după obicei. LET. II 269/13. Să vezi, ce frumos citește popa! CONTEMPORANUL, I. 774. Popa slujbele-i ceted, De moarte mi-l pregădit. ALECSANDRI, P. P. 909/13. Popa: Mă, dascăle, n'am isprăvit. Dascălul: Dar ce, părinte, nu t'am citit? TEODORESCU, P. P. 1039. Să-i citească liturghia. DOINE 158/7. Să-mi citești un paraclis. ib. 228/1. | (Absolut) La urți acela-i leac: Patru scândure de brad și-o piatră mare la cap. De urți mă leacese: Imi pun popii și cetese. ȘEZ. I 509/27. Rău mă tem aici de moarte, Că n'a fi popa să mă 'ngroape, Să-mi citească prohodul, Să mă plângă norodul: Să-mi citească dascălul, Că să mă plângă frații. ib. II 182/17-9. Zece popi în jurul tău Și din cărți să-ți tot citească, Nimic să nu-ți folosească. DOINE, 181/12. (Complementul e omul mort. Cf. H. II 245). Preotului ce citise Pe una ce 'n grab' murise, Zicea, o cocoonă bună... I. VĂCĂRESCU, P. 317/2. Să-ți dau, părințele, un ort, Să-mi aștept pe tata mort. — Ba să-mi dai un leu ș' un zlot, Să-ți citească mortu' de tot. ȘEZ. I 214/27. [Pe bărbătel] ce cinci popi că l-am citit. TEODORESCU, P. P. 281/b. Cu popă să te citească. ib. 518. Șapte preoți o ceted. SEVASTOS, C. 141/14. [Trupuri] de popa spovedite Și de dascăli săni cetește. BIBICESCU, P. P. 352. # A-i citi cuivă (bucile) = a spune cuivă verde 'n față tot ce-ți stă pe inimă. Cf. ȘEZ. V 56/11. I-am citit eu, lasă! ib. (Cf. span. Ja te he leído la catilla = (cartea)). Absol. A-i citi cuivă = a-i spune lucruri înțelepte, a-i da sfaturi cuminți (ca și când i le-ai citi dintr-o carte), a-l povălui. Mă-sa fi ceted vecinic (fete): să nu se uite la niște strengări, care pe urmă răd în de ei de prostia femeilor. s. NADEJDE, ap. TDRG.

5°. Fig. (Cu complinirile: în s. din ochii, inima, sufletul cuivă etc. printre rânduiri) A ghici, a descoperi gândul s. sentimentele cuivă din altitudinea, privirea, fizionomia, înfățișarea lui. Cf. ZANNE, P. II 365. Cu leamie eră și acetui bun părinte a ceti 'n fața [copii]lor toată nemulțămirea ce are. DRĂGHICI, R. 107/23. Măhnirea ascunsă și ascundă pe care o cetim acuma de opt luni în ochii voștri... I. NEGRUZZI, VII 68. În priviri ceteam o vecinicie De-ucigătoare vsuri de plăcere. EMINESCU, P. 45. Bate vântul și nu'ncead, Dorul badet mă săgeată, Și din lund și din nor, Eu cetese numai tot dor. JARNIK-BĂRSEANU, D. 143. De vrei să-i ghidești, citește'n ochii mele. (Sprâncenele). GOROVEI, C. 353.

[Și: (mai de mult aproape general, azi mai des în Transilv.) ceti vb. IV°. (În unele regiuni forma cu e în tulpină se aude numai când urmează a accentuat: citească, citeam, dar cetim, cetii, ceti, cetind, ceti); cētū † vb. IV° CORESI, EV. 389/13. || A abstracte: citire, cetire s. a. = acțiunea s. arta de a citi și rezultatul ei: lectură, cf. citanie. Spre leamie cetire o ai tocmi. BIBLIA (1688) 7 pr./27. Am avut cinate a înșoșă D-roașire prohorisirile ucenicilor miei în istorie, cetire, scriere, aritmetică. C. NEGRUZZI, I 5. Petrecându-și vremea între convorbirea înșoșilor, cetirea cărților și cârmuirea normă a statului, Domnul își făcu planul său de istorie. IORGA, L. I 145. Trănetul nu t-ar fi făcut mai mult rău ca ceea ce t-a făcut citirea acestor vorbe. ISPIRESCU, L. 50. P. ext. Carte de citire (în școală), manual de citire. Am înșoșat pe Citirea de Popa. Spec. Cetire de (MARDARIE, L. 1066), pe s. în stele s. cetire

a stelelor = astrologie. Înșoșă cetirea stelelor, MI-NEIUL (1776), 10. Să zici lui Alexandru să vie la mine să-l înșoșă... cetirea stelelor. ALEXANDRIA, II. Înșoșă Ercule... cetirea pe stele. ISPIRESCU, U. 20/2; — cētīt (cētīt) s. a. = lectură. Să fie mai leamie șre înțeleș, și cătră cetitū cu folos și cu îndemnatū. CORESI, EV. 6/22. Să aibi treame și cu cetitū cărților a face încusitū săbavū. LET. I 5/22. Această ștință de care grășce fite, tubite cetitorule, prea leamie ftește-cine o poate agoniș cu cetitū istoriilor. M. COSTIN, ap. DDRG. Iubitorilor de citit și de istorie. GORJAN, H. titlu. A se păzi cursul cititului, având apăsările cu regulă, tot un fel a unui vers cu altul. I. VĂCĂRESCU, ap. DOBESCU, I 305. M'am apucat de cetit pre Tucidiu. C. NEGRUZZI, I 68. Nu este de cetit = fr. c'est illisible. PONTBRIANT; — cētālă (cētālă) s. f. = (†) lectură, citire, citit; p. ext. Învațătură; erudiție, citanie (azi numai cu sens de lectură proastă. Toate acestea dintru ceteala istoriei să cunoască. LET. I 36/2. Un fecior de mazăl... areă ceteală pravulă mare. LET. II 287/13. Pre cât nead vream ne-au lăsat în ceteala istoricilor a ne săbave. CANTEMIR, HR. 127/23. Ce ceteală e asta? | Adjective: cētīt (cētīt, cu negativele necētīt, necētīt), -ă = (cu sens pasiv, despre o operă) care a fost citit (mult); (cu sens activ, despre un om) care a citit mult, (om) instruit, învățat, erudit, cărturar (cf. span. leído, germ. belesen, alb. kënduarë, bulg. начетен, n.-grec. διαβασμένο;). Incapură... să se strângă oamēt cētīt, din toate locurile. JIPESCU, O. 56. Carte cētītă de mulți; necētītă de nimeni; — (adesea substantival) cētīt-ur (lu), cētīt-ur (lu), -oare = (cel) care citește (incidental) cf. lector, citeț. (Slav) Citetel = cētīt-ur. MARDARIE, L. 4430. Spec. Cetitor de (MARDARIE, L. 1067) s. pe s. în stele = astrolog. Cine toate lu Dumnezee cētīt-ur? CORESI, EV. 167/23. Cetitorul imi cu rădmăne mulțămitor. C. NEGRUZZI, I 43. Cetitor al cărților franjuzest. IORGA, L. II 504. Iaște vrăjtoriu și cētīt-ur (Mold. n. um. mărătoriu) de steale. PRAY. (MUNT.) p. 66. Cētīt-ur de stele. GORJAN, H. I 135. Filiti cratul... eră... și cētīt-ur de steale. ALEXANDRIA, I. Cētīt-ur cet de zodie și zăpănicul Pelepe. EMINESCU, P. 194. Chemă un cētīt-ur de stele, să-i spuie ce e pricina, de-i merg lucrurile anapoda. ISPIRESCU, L. 394.]

— Din paleosl. cētī, cētā, idem. Cf. citanie, citeț.

CITINĂ s. f. (Bot.) v. cētūnă.

CITIRIȘCĂ s. f. Buisson de conifères nains. — Desiș pipericnt de ger, vânturi și neaună, în zona supremă a pădurii de molid. Com. ITTU.

— Pare a fi un derivat cu suf. -ișcă din cētīt- (cf. cētīt-ur, cētīt-ur) și metatez în urmă. I. A. RĂDULESCU-POGONEANU.

CITIRITE s. f. plur. tant. — Feu qu'on allume sur les collines à l'occasion du Carême. — Hondanțele sau Cētīt-ur = aprinderea paletelor colinele din apropierea satului, la prinderea (= începerea) postului de Paști (Munții-Apuseni). GR. SIMA, ap. MARIAN, SE. I 273.

CITLEBĒC † s. m. (Bot.) Terebinthe. — (Turcism dispărut din uz) Arborele a Pistacia terebintinus, care crește pe coastele Mediteranei și totdeauna verde. Alunș, ergavant..., cētīlebec. RALET, ap. TDRG.

— Din turc. cētīlembik, idem. TDRG.

CITOGI vb. IV° v. cēt-ur.

CITŌR s. a. Louche (?) — Lopăciță (?) Când umpli borș, dacă vrei să fie tare (acru), să dai cu

lopășica sau citorul cu care ai învârtit hucile în găleată (Vârzi, Covurlui). ION CR. IV 150.

CITOV. -Ă adj. Solide, sanstare, bien portant. — (Prin Transilv. și prin părțile învecinate din Muntenia; despre animale, dar mai ales despre oameni) Intreg, sănătos (la minte), nevătămat, căruia nu-i lipsește nimic, neatin, zdărnăv, tea-făr, ipan. LB., ȘEZ. VII 179, DENUSIANU, T. H., REV. CRIT. IV 142, com. N. IONESCU, IZVERNICEANU. Cf. cit. Al doilea fecior au rămas citov și nevătămat, și au domnit după aceea. ȘINCAL, ap. DDRF. *Hiaba o hi tel fatin; dacă nu-i citov!* PĂCALĂ, M. R. 211. *Place-mi badea cel înalt, Dacă-i citov și nu-i beat.* REV. CRIT. IV 142. || (Rar, despre obiecte) Nici pînțeni de la cîmpe nu-i mai erau citorii. FRÂNCU-CANDREA, ap. TDRG. || Și cu funcțiune adverbială. LB. [Și: citav, -ă adj. DICT., citāv, -ă adj. *Bărbatul sântos e citāv.* Com. IZVERNICEANU. || Ver b: citovii, (cu pronunțare regională) citogii (Zagra, l. Năsăud, com. CORBU) vb. IV^a = (trans. și refl.) a (se) vindeca, a (se) tămădui, a (se) întremă (LB.); (în ironie, cf. a vindeca, a tămădui) a schilăvi, a schimonosi (oameni s. alte ființe), doborîndu-le la pământ printr-o lovitură puternică (Zagra l. Năsăud, com. CORBU). Oaia care-și rupse piciorul s'o citorii (Valea-Jiului). VICIU, GL.] — Din sârb. sau bulg. citav, idem. CIHAC, II 57, TDRG. Cf. cit.

CITOVİ vb. IV^a v. citov.

CITRAT s. a. (Chimie) *Citrate*. — Sare formată din combinarea acidului citric cu o bază. — N. după fr. (derivat din lat. *citrus* lămâie). Cf. citric, citronadă.

CITRIC adj. m. (Chimie) *Citricus*. — Acid citric = suc vegetal acid care se găsește mai ales în lămâie și în alte fructe acide, ca portocale, coacăze, etc. — N. după fr. (derivat din *citrus* lămâie). Cf. citrat, citronadă.

CITRONADĂ s. f. *Citronnade*. — (Franțuzism) Bătură pregătită din apă, zahăr și suc de lămâie, cf. limonadă. — N. după fr. Cf. citrat, citric.

CITURĂ s. f. v. catură.

CIU! Interjecție exclamativă (exprimând bucurie). [La jocul numit *custeas* se strigă *ciu!* *ciu!* sau *cius!* *cius!* *cius!* *cius!* MARIAN, I 196. «*Ciu, hai, hai, chin!* popa. AGĂRBICEANU, P. MAN. 56. — Cf. ci, ciuș, ciuști.

CIUAI † s. f. = acloase, Topindu-i în argint și în aur și în ciuai. CUV. D. BĂTR. II 230. [Pronunț., probabil, cu i final plenison, rostire dialectală în loc de *ciocae*.]

CIUBĂ s. f. Nom de chien. — (Maramureș) Nume de căne. T. PAPAHAĞI, M. — Cf. țiba.

CIUBĂL s. m. Nom de bœuf (noir). — Nume de bou, negru de tot. Com. MARIAN.

CIUBALĂU s. a. v. ciublă.

CIUBÂNC s. a. *Vicuz pot.* — (Bihor) Vas vechiu, rău, de pământ, care se întrebunțau pentru apă de băut, dar acum se fierbe apă în el (Com. A. BĂNȚU), oală spurcată.

— Pentru etimologie, cf. *cioban* și ung. *csobánc* ciubăr cu două toarte, pentru cărat apă.

CIUBĂR s. a. *Baqet, finette*. — (Transilv., Banat, Mold., mai rar în Munt.) Vas de lemn (numit prin Munt. și Moldova de obicei hăr-

dău) cu două toarte, de cărat apă (COSTINESCU) s. lătrii (LM.); întrebunțat pentru transportat var, nisip, apă la zidiri (cf. DAME, T. 104, H. XVI 134), la mustuitul, stropșitul s. căratul strugurilor (cf. DAME, T. 80, PAMFILE, I. C. 218, H. III 139, XII 225), la gătit (H. II 245), la muls și la păstratul laptei (cf. găleată (1^a), doniță, șiștar; puțină RĂDULESCU-CODIN, H. XVI 4, PAMFILE, I. C. 32), la coajocărie spre a pune în el pieile a-moiu, să pie (LIUBA-IANA, M. 122) s. se întrebunțeară la păstrarea unor plante mari ornamentale. Cf. bādăiu, budăiu (1^a), șaf. Cf. LB. *Cubăr*. ANON. CAR. Și să o pute supt ciubără. CORESI, EV. 407/11. Ciuberele cu care adăpa caii, eră de argint. M. COSTIN, ap. TDRG. 2 lei 2 ciubere (a. 1772). URICARIUL, XXI 363/11. *Trubere și trotsii* (cîtește: *ciubere și troct* — troace) (a. 1803). IORGA, S. D. XII 146. *Le-au pus... să așeze... ciuberele cu lămâi și mirid.* N. REV. R. I 68. *În fața scării de intrare... două ciubere cu leandri aprindeau flori roze.* I. TEODOREANU, M. II 54. # *Nu e plin ciubărul, Și-i dă cu piciorul, RĂDULESCU-CODIN, cf. ZANNE, P. I 688. Cu capul ciubăr—umflat, amețit (de vorbă multă, dar mai ales de bătură). Alții mai tari la cap mergeau spre casă stîngi la față ca după lun-goare, cu capul ciubăr.* ȘEZ. VIII 66. || *Ciubărul-hotezului* = cristelnița (MARIAN, SE. I 10-11), colimvitră. [Plur. -bete LB. și -bare, TDRG. || Și: ciubăr s. a. COSTINESCU, LIUBA-IANA, M. 122, ciobăr s. a. H. XVI 4, ciab s. a. | Diminutive: ciubărăș s. a. = ciubăr mic (întrebunțat și ca măsură de capacitate, cf. mierță, baniță). Cf. DAME, T. 82, 85. *Pe masă e un ciubărș nou, cu apă.* FRÂNCU-CANDREA, M. 166. *Strecurându-se prin cepul de mătură... cade în ciubărul, ciubărașul ori vedrița pusă dedesupt.* BREBENEL, GR. P. *Ciubărășul (mierța) pentru măsurarea grăunțelor.* PĂCALĂ, M. R. 467, 468; — ciuberel s. a. | Nomen agentis: ciubarăr s. m. = cel care face (s. vinde) ciubere. Cf. PĂCALĂ, M. R. 313, H. XVII 297.] — Din slav. *čubara* elabrum, *Kuf* (bulg. *čubar*, *čubar*, *čubar* = Eimer, sârb. *čubar* = Zuber), mai de grabă decât din ung. *csobér* (cebere), căci se găsește și la Istroromâni. Cuvânt de origine germană (Zubar, azi Zuber), a fost împrumutat de Slavi și de la aceștia a fost luat de Unguri.

CIUBĂRĂR s. m. |

CIUBĂRĂȘ s. a. | v. ciubăr.

CIUBĂT, -Ă adj. *Juché*. — Cucuiat (Mitocul-Dragomirnei, Bucov.). Com. AR. TOMIAC.

CIUBECĂ s. f. (Pesc.) v. elobaș.

CIUBECĂ s. f. v. ciubec.

CIUBELĂU s. a. v. ciublă.

CIUBER s. a. |

CIUBEREL s. a. | v. ciubăr.

CIUBET s. m. sing. Nom d'un jeu. — Numele unui joc (descriș în ȘEZ. I 272-3, cf. PAMPILK, I. II 303, III 20).

CIUBECĂ s. f. v. ciubec.

CIUBLĂ s. f. *Cruche, pichet*. — Fedeleș (Arad, com. ITTU), vas de pământ (GR. BĂN.) (prin apropiere de ciob): spart la gură (Mehedinti, N. REV. R. a. 1910, 85); (la plur.) vase (LIUBA-IANA, M. 100, GR. BĂN.), spec vase de lemn (Tilișca, Sibiu, com. ITTU). *Bea, pândă cu ciublă în căni.* GR. BĂN. (cf. varianta munt.: dă cu căciula în căni). *Are atâtea ciuble în casă.* ib. *Lăpădă ciubla aia, ce-o mai fii?* N. REV. R. a. 1910,

85. [Și: **ciobliă** s. f. Com. ITTU; (la plur.) **ciobre** s. f. = unelte. Cf. BUONARIU, NÂS; **ciubulien** s. a. = fedeleș (com. ITTU); **ciubalbi** s. a. = ulcior cu vârful spart s. având, în loc de găurice, de schizătură ca la cană (VAIDA); **ciubelien** s. a. = vas de lemn (Bihor). Com. A. BANUȚ. || Verb: (+ ciob) **ciubli** IV^a = a sparge gura unui vas de pământ (oali, ulcior). (Mehedinți, N. REV. R. a. 1919, 85.)

— Pentru etimologie, cf. ung. *csobolyó* (*csubujó*, *csobor(y)ó*) = vas de lemn de băut s. pentru păstrat vinului. (Cu greu din germ. *Kübel*, cf. *cobiă*; C. Lacea, DR. IV 779.)

CIUBLI vb. IV^a v. **ciobli**.

CIUBOĂTĂ s. f. }
CIUBOTĂ s. f. } ș. d. v. **ciobotă**, ș. d.

CIUBRE s. f. plur. v. **ciobli**.

CIUBUC s. a. 1°. *Baguette, verge, branchette, tige; petit bloc de bois (pour faire des pipes)*. 2°. *Tuyau de pipe, pipe, chibouk*. 3°. *Bout (de pipe)*. 4°. *Bâtonnet de cire*. 5°. *Sucre d'orge*. 6°. *Cannelure, baguette, corniche, Moulure*. 7°. *Guillaume, rabot à moulures*. 8°. *Rate (sur les étoffes)*. 9°. *Non de chien*.

1°. *Vergă (cf. DDRF.)*, rămurică, nuia, cotor; spec. *vergă de făcut coade de lulele* (ȘIO.) *Vergă sau ciubuce, corni* I leu vechiu. TARIF (a. 1761), ap. ȘIO. *Pe ciubucele ce tate din păduri ciubucet(ă) și să deie zecișoiă (a. 1792)*. URICARIUL IV 44/2. *Lauri cu ciubuce de matostat*. CHRITĂSCU, CONV. LIT. XLIV, vol. I 203. *Să-mi trimiță ciubucul, Ca să-mi descuți butucul*. SEVASTOS, P. P. 306/22. *Mă duseți pe ici, colcă, După ciubuc de luleă*. SEZ. I 296.

2°. (În acest sens, învechit, cu tendința de a dispărea) *Teavă (coadă MARIAN) de luleă, cămiiș; p. ext. luleă (turcească POLIZU) cu teavă lungă (și cu imameă de fildeș s. de chihlimbar, făcută din cires, dărmoxin, iasomie, etc.)*. Cf. *nargheleă*. Ciubucul (adică luleada s. conținutul ei) se umple, se aprinde s. i se dă foc. Căneva fumează din ciubuc s. cu ciubucul, trage (din) ciubuc s. bea ciubuc. *Și zecând acole într'un scoan cîiohodar, t-au dot ciubuc și cafă*. LET. III 233. *Ca să-i cîntescăscă*. După rîndușala turcească, *Cu ciubuci, cu cafele*. KOGĂLNICEANU, ap. GCR. II 115/22. *Turcii... de-i gîdăscă prin satele lor, frîngăde cîbucule de ei*. DIONISIE, C. 164/2. *Mi-au mai încredințat niște unii și niște ciubuce (a. 1810)*. URICARIUL XIV 240/22. *Sorbiră din cafă, traseră de două treti ori din ciubuc*. GHICA, S. 282. *Cu ciubucul în mînd*. id. ib. 98. *Fumă de cîteora ori din ciubuc*. FILIMON, ap. ȘIO. *Ciubucele și narghilele umplute cu parfumatul tutun al Siriei...* id. id. *Se deprinde a bea cafă turcească și a fumă dintr-un ciubuc lung*. C. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Cu ciubuce, cu cafele, cu tot igheonomicul boieresc...* ALECSANDRI. T. ap. ȘIO. *Parcă-i Poza din Rușic, Când bea cafă și ciubuc*. id. ap. id. *Boierii trăgea ciubuc, în vremea asta*. id. ap. id. *Până a-mi bea cafeaua și fumă ciubucul...* URICARIUL XIV 248/22. *Ca să bea, să bea Ciubuc și cafă*. TEODORESCU, ap. ȘIO. *Împărțal se uită, Din ciubuc tutun trăgea*. id. id. *Din amnar că scăpăra, Ciubucul și-l aprindea*. id. id. *Nu dohănești ciubuc?* T. PAPAHAĞI, M. # *Dragostea se ta Din ciubuc și din luleă*. GOLESCU, ap. ZANNE. *P. A fi ciubuc = cuprins de dragoste în lăcărață (cf. a rde de dor), amorezat*. ZANNE, P. III 114. Cf. luleă.

3. P. restr. (Numai la DDRF.) *Tub scurt de fildeș, de chihlimbar, etc., care se pune la ciubuc*

tevi lulelei și pe care îl ia fumătorul în gură; în amea a, cf. muștiuc.

4°. P. anal. (Numai la CIHAC, II 565) *Baston s. rudă de ceară*.

5°. P. anal. (Numai la ȘIO.) *Zaharicale în formă de bastonașe, făcute din zahăr cu boia roșie*.

6°. (Zid.) *Ornament plastic care înconjoară păreții, ușile, ferestrele, stâlpii, etc. s. împodobește tavanul, sobele, etc., cf. brău (II 2°), colac, chenar (3°), pârcan, cornișă. Din astragalele stâlpiilor se porneau, pe rotunjeala culelor, numeroase ciubuce sau nervure*. ODOBESCU, ap. ȘIO. *Pe din afară, șase ferestre mari, ciubuce și ornamente monumentale*. CARAGIALE, M. 99. *Și rămase cu ochii în podele, numărând mecanicetele ciubucule plafonului*. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. *Colacul, brăul sau ciubucul împleți, care începe biserică pe din afară, e și el nou și vine de la Munteni*. IORGA, IST. R. II 20. *De la Argeș s'a luat un singur element, ciubucul, care poate fi simplu, îndoit, întreit, liber sau țiret cu zimți*. id. ib. II 31. *Ca ornamentice, pe lângă ciubucul gros ce o începe la mijloc printru două rînduri de cărămizi în zimțuri...* DRĂGHICEANU, MON. IST. a. 1909, nr. 3, p. 109. *Aurul cu care erau poleși stâlpii și ciubucule de pe lângă streșină*. ISPIRESCU, ap. ȘIO. *Perceți erau împodobite cu chipuri și flori săpate, iar ciubucule erau poleite*. id. id. || P. ext. (Tâmpărie) *Ornament plastic la mobilă*. Cf. APOLZAN, U. 21.

7°. P. ext. (Zid.) *Unealtă de lemn cu creste, cu care zidarul face ciubucule (5°), ciubucar*. Cf. DAME, T. 104, H. II 30, IV 255, III 153, IV 11, XI 85, XII 132, XIV 248, XVI 48. || (Dulă, tâmpărie) *Rindea* cu care se fac ciubuce, flori, pe marginea mobilelor, la muchi; *lamb ar, ciubuc ar*. *Ciubucule sînt de trei feluri: mici, medii și mari*. H. II 30. Cf. DAME, T. 115, H. IV 256, II 68, IV 76, 86, VII 184, IX 439, XIV 308.

8°. (Țes.) *Siruri din țesătura unei stofe iesite mai în relief față de restul bătăturei*. Cf. ȘIO. *Eră gătit cu un antereu de cîntie în ciubuce*. GANE, ap. ȘIO. *O prostire în ciubuce, de burangic*. SEVASTOS, N. 46.

9°. Nume de căne ciobănesc. H. II 3.
[Plur. -buce (articulat -bucele și -lucite) și -bucuri. || Și: **ciubă** s. a. DICT.; **ciubă** s. a. ib. H. XVI 48. VĂRCOL, V.; **ciubăt** s. a. (Ad 7°) *Doză rînduri ciubute de lemn pentru facerea florilor pe zid* (Răciu, jud. Dâmbovița). H. IV 199. | D i m i n u t i v e: **ciubucel** (**cebucl**) s. a. (Ad 1°) *Sămînța [mesticănu] lui spânzură în lungărețe ciubucule*. COD. SILVIC, 18; (ad 2°) *Ciubucelu'și aprindea*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 276. *Cebucelu'și aprindea*. id. ib. 46; (ad 6°) COSTINESCU; — **ciubucea** s. f. (Ad 1°) = floarea masculină de alun, nuc, etc., rînză. Com. ITTU. || Nomen agentis și instrumenti (unele derivate și sensuri învechite sau ț): **ciubucăr** = (s. m.) fabricant s. negustor de ciubuce (2°), ciubuciu. ȘIO; (s. a.) unealtă de dulgherie și zidărie: ciubuc (7°). *lamb ar* (DAME, T. 104 și 115, cf. H. III 228, IV 56, VII 155, 184, 227, XI 364, XII 32, XIV 8); *unealtă de fierărie* (H. VII 86); — (c. turc. *ciubuklu*) **ciubuciu** (**ciubuciu**, **ciubuciu**, **cebuclu**) s. m. = cel ce tăia ciubuce (1°) din pădure (ȘIO); fabricant s. negustor de ciubuce (DICT.); fumător din ciubuc (POLIZU); (odinioară) slugă la curtea domnească, însărcinat să curețe, să umple și să aprindă ciubucul lui Vodă (ȘIO Cf. LET. III 293/22) și p. ext. boierilor la care serveau. Acest servitor, la curte, se numea și **vel-ciubucelul** ț, iar șeful ciubucilor — acesta un boier — **eră ci(ub)ucel-bașă** ț (cf. ȘIO, IORGA, IST. R. II 160, cf. *cafelegi-bașă*. *Harapă* seclă pe el și-i frîngăde grămăzi, tar cebuciu' și peșchergiu' au ceput a țpă. DIONISIE, C. 197/2. *Lei 270 vel-ciubuciu*. RĂȘCANU, L. 77/22.

Ciubuciu, **becerul**, **pitancierul**. GHEORGACHI, ap. ȘIO. *Spatariu nu-s ciubucii*. ALECSANDRI, T. 1389. *Ciubuciu-și trimetă, La seraiu că mi-l chemă*. TEODORESCU, 677. *Ciubucii-bașă are 20 lei lașă pe lună*. FOTINO, ap. ȘIO. *Bărbatu-mieu cel dintâiu cră ciubucii-bașă la Caragea*. ALECSANDRI, T. 101. *Pe ștengarul acesta de bătat să-l oprești în curtea mea și să mi-l faci deocamdată ciubuciu*. FILIMON, ap. ȘIO. *După dănsu întră ciubuciu, cu ciubuciele de antep și de iasomie*. id. id.; — (cu abstractul): **ciubucerie**, (**ciubucurie** a. 1786. IORGA, s. d. VI 195) † s. f. = funcțiunea ciubuciuului. *Pătăria, ciubuceria, caftanele*. REV. ap. ȘIO. | Verb: **ciubucii** IV^a = a trage ciubuce (6⁹) pe păreți s. pe tavani. COSTINESCU: (cu abstractele): **ciubucire**, **ciubucieală** s. f. id. | Colectiv-local: **ciubucărie** s. f. = fabrică s. prăvălie de ciubuce (2⁹) DICT.; mulțime de ciubuce (2⁹); totalitatea ciubucelor (6⁹) de pe zidăria unui edificiu. *Plocărie, taseș, ciubucărie, cofe*. JIPESCU, O. 70. *Geamurile, cercevelele, ciubucăria...* *dovedă că acolo eră locuința unor oameni mai de seamă*. DELAVRANCEA, s. 108. *Ciubucăriele fașadelor par a fi suferit modificări*. GHICA-BUDESTI, MON. IST. a. 1909, 22. | Cu schimb de sufixe: **ciubucă** s. f. = (în bațjorură) luleă [proastă ALECSANDRI, T. 1771]. *Alcargă pân' te-i preface 'n fum și tîcea-ți în ciubucă și oazele-ți în scrum*. id. ib. 1067. *Toma vîdnătorul, cel care mi-a pus înțibiu și înțibiu ciubucă 'n gură*. GANE, ap. DDRF. *Pe prispă se odihneau câteva babe în cotrină...* cu ciubuciele în gură. RALETTI, ap. TDRG.; — **ciubucă** s. f. = țigărețu cu țigăra într'însă. MARIAN. *Să toață zăca cu ciubucă 'n gură*. id.]

— Din tr. **čubuk** (**čubuk**, **čubuk**) *stuyau* de pipe, verge, baguette, raie, ligne sur les étoffes. (Cuvântul a fost împrumutat și de popoarele vecine: bulg. *čubuk*, sârb. *čubuk*, rus. *čubuk*, rut *čubak*, pol. *čubuch*, *čebuch*, n.-grec. *τῦμπούβα*, r. *чубуковца*, alb. *čubuk*, *čubuk*).

CIUBUCĂR † s. a. și m.

CIUBUCĂRIE s. f.

CIUBUCĂRIE s. f.

CI(U)BUCCI-BASĂ † s. m.

CIUBUCCIU † s. m.

v. ciubuc.

CIUBUCIURIE † s. f.

CIUBUCEĂ s. f.

CIUBUCĂL s. a.

CIUBUCIUR † s. m.

CIUBUCI vb. IV^a

CIUBULÉU s. a. v. ciublă.

CIUBÚT s. a. v. ciubuc.

CIUC s. a. Pic. — Târâncop (com. ITTU), cioc (5⁹).

— Din bulg. *čuk* «ciocan» s. sârb. *čuk* «mai». Cf. cioc.

CIUC s. a. v. ciucă'.

CIUCĂ vb. I v. țucă.

CIUCĂ s. f. 1⁹. *Sommet, ballon* (de montagne). 2⁹. *Boule*.

1⁹. «Vârful muntelui, ce de departe se pare o movilă rotundă, care se numește și măgură». POGOR, HEN. 236.

2⁹. Măciulie. *În vârșu stăguluiș pun fergăldi (= zurgăldi) și struț (= buchet), ș'apoi capca (= dantela) o pun pă pândăzătura roșie și cipcele păste ciucă* (glosat, neexact, credem, prin «botă»,

adecă «bătă»). T. PAPAHAĞI, M. 164/33. *La cap ciuci(u), La cur ciuci(u), La mijloc fitu-fitu (= Furnica)*. ȘEZ. VII 102.

3⁹. Sens neprecizabil: *Lanurile mari... se dau la secătorii buclăji, care se despart între ele prin cărări și momăi, ciuche, ciuci* (Zorleni, Tutova). ION CR. III 226. (Forma *ciuci* e, poate, o variantă formală a lui *ciuche*, pluralul lui *ciuhă*).

[Plur. *ciuci*.] | Și ca nume de familie. | Dicționarile, înlocuind cu CIHAC, II 57, dau și forma *ciuc* s. a., care nu se poate atesta și poate va fi fiind reconstruită din plural. *Ciuc* de munte = falte, cime d'une montagne; p. ext. *ciuc* de păr = mèche de cheveux (probabil, prin confuzie cu *ciuf* s. *ciup*). LA ANON. CAR. găsim fără traducere un *ciuc* (cit. *čuč*), care ar putea fi ung. *csúcs* «vârf, culme».]

— Originea acestui cuvânt, care se găsește și la Aromâni (*čučă* «vârf de munte, pisc; căpătână, bulgăre de pământ»), la Megleniți (*čučă* «vârf de deal»), apoi la Albanezi (*čuka* «vârf de deal»), la Bulgari (*čuka* «deal»), la Sârbi (*čuka* «deal acutiș») și la Neo-greci (*roofoa* «movilă; umflătură în obraz»), e necunoscută. N'ar fi exclus să avem a face cu un element autohton, păstrat și în toponimie în Ciucea (numele mai multor puncte în diferite județe ale României, dintre care și o «movilă» în jud. Buzău). După N. DRĂGANU (*Dacoromania* IV 151), ung. *csúcs* «vârf» ar fi împrumutat din forma pluralului cuvântului românesc; cf. și numele de munte (în SE. Ardealului locuit de Români) *Cusăk* (cit. Ciucaș). Despre raportul lui *ciucă* și *ciuc*, pe care le consideră de origine albaneză, cu *ciocă* și *cioc*. Cf. Th. CAPIDAN, *Dacoromania* II 462-463. (Derivarea din grec. *κόκκος* «sinel», propusă de Al. Philippide, *Bausteine zur rom. Phil.*, în *Festschrift Mustafa* p. 53, nu-i propabilă). Cf. *ciuc'*, *ciuceu*.

CIUCĂ s. f. I. 1⁹. *Habitude*. 2⁹. *Manière, façon*. II. 1⁹. *Passion, manie, plaisir*. 2⁹. *Bon moment, saison*. 3⁹. *S'emploie où le français dit: se donner tout entier à, se consacrer entièrement à*. 4⁹. *Vicime, île de Turc*.

I. Intrebunțat aproape exclusiv în legătură cu posesivul.

1⁹. «Năruval ce are oarecine: *așa îi este ciuca*. POGOR, HEN. 236.

2⁹. «Fel, feleșag, chip: *ciucă de oameni bunți*. PAMFILE, J. III. *Asta e ciuca lui* = felul lui de a fi, de a se înfățișa (Brașov).

II. 1⁹. «Lucru favorit, pasiune» (Măgurele, în Teleorman, com. M. OLMAZU), «plăcere: *ciuca lui*, să asculte cântece hatuțești». ARH. OLT. VI 107. E 'n ciuca lui s. e ciuca lui = e la largul lui, în culmea veseliei. VĂRCOL, V.

2⁹. *Ciuca lui* = timpul s. ocaziă binevenită, pita lui (Bucov.). Com. A. COVAȘA. *Ciuca lor* = chita lor; *Șă! la ploate, atunci să vezi ciucer-cile! Îi ciuca lor!* adică timpul și împrejurările favorabile a crește. Com. FURTUNĂ.

3⁹. A sta de s. a se pune pe ciuca cuiva (s. unui lucru) = a sta de el, de capul lui, a se ocupa cu pasiune, intensiv, a se pune cu tot dinadinsul, a urmări cu asiduitate, a considera ca ducru serios, cauză serioasă» (com. G. NISTOR), a avea «gând fix asupra cuivas» (Teleorman, ION CR. V 373). *Dovedești de prăști toți popoșoi, dacă stai de ciuca lor* (jud. Rădăuți, în Bucov.). Com. G. NISTOR. *Dacă mă pun eu de ciuca ceoa, scot numai decăi toți Jidanii din sat*. id. ib.

4⁹. A sta de ciuca cuior = a-i bate capul (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN. | P. ext. A fi ciuca bătailor = a primi bătaie de la toți (A. SCRIBAN, ARHIVA a. 1921, p. 71), a primi toate lovirile (ZANNE, P. I 420). *Socolam că săltauș' este un zid mort, o ciucă o bătailor, un trunchi de lemn...*, pe care-l trînzi și cumperi când veți. JIPESCU, O. 1.

O *Iroade, Iroade...*, *Ai ajuns ciuca blestemului!* TEODORESCU, P. P. 108^b.

[Plur. *ciuci*. ARIH. OLT. VI 107. | Sensul de scioară, dat de D a m é în Glosarul la *Proverbele* lui Zanne, și de Ș a i n e a n u, D. U. se explică prin confuzie cu *ceacă*.]

— Legătură etimologică cu *sucă* sobiceiu; capriciu, *suhă* edor, vreme potrivită de cevas, precum și cu ung. *suka*, rut. *suka* scătea în vremea aprinderii, a *patzime* sexuales (germ. *Zauke*), nu este clară.

CIUCĂ s. f. (lht.) = **ștucă**. TIPLEA, P. P. — Din ung. *csuka*, idem. Cf. *ciugă* (= cegă).

CIUCĂI vb. IV^a v. *ceacă*.

CIUCĂLĂȘTE s. f. }
CIUCĂLĂU s. a. } v. *ciocălău*.

CIUCĂU s. m. sing. Nom d'une danse paysanne. — Numele unui danț [ărănesc. H. V 421.

CIUCELĂ vb. I^a }
CIUCELI vb. IV^a } v. *cluli*

CIUCĂU s. a. v. *Cognée*. — Secure pentru crăpat lemne: trupul securii se îngroașă drept, nu ca la securea de tăiat, al cărei fier se subție repede către tășig (Corbești, Arad). Com. ITTU. [Și *chicău* s. a. = un fel de secure (Ciucea, jud. Cluj). Com. ITTU; *chicău* s. a. = secure mare (Bihor). Com. A. BĂNUT.] Cf. *ciucă*.

CIUCHEAT, -Ă adj. v. *șucheat*.

CIUCI s. m. plur. v. *euel*.

CIUCI s. m. plur. Nom d'un mets. — Tăieței, mâncare făcută din aluat; se întinde aluatul rotund și lung ca cărnații, apoi se taie bucăți; se bagă în apă și se fierbe, în fine se scură apa de pe ei și se pune uleiul și sare și așa se mănâncă (Lupșa) VICIU, GL. cf. (Capu-Codruț, în Bucov.) AR. TOMIAC. [Pronunț. monosilab: *čiči*.] — Pentru etimologie, cf. ung. *csőcsa* 'papă, mâncare 'imbucată' pentru copiii.

CIUCI vb. IV^a. *S'accroisir, se blottir, se raser; se plisser, se torde, se froncer. Tasser, aplatis, chiffonner.* — Intrans. și (mai ales) refl. A se așeză (pe vine, pentru necesitatea trupeză; Intrebuințat mai ales în graul copilor, cf. REV. CRIT. III 93, DR. I 552), a se stărca, a se strânge, a se face ghem ca să nu poată fi văzut (RĂDULESCU-GODIN, L.); a pec. (despre fructe, când încep a se coace) a se zbărca (cf. PAMFILE, J. I), (despre frunzele porumbului, prin apropiere de a se suc) a se suci (PAMFILE, A. 92), a se învărti în formă de cilindri (GOROVEI, CR.). | Trans. A strânge laolaltă (FRÂNCU-CANDREA, M. 99), a turti (Posaga-de-us, Turda-Arieș, VICIU, GL.), a totoliiți, a moto (to)li (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), a ponoși, a boji. *Čiuci, țetio, pe lopăți!* ȘEZ. XIII 167. Nu-mi ciuci pălăria! VICIU, GL. [Imper. *ciuci!* | Adjectiv: *ciucit*, -ă. | Abstract (concretizat): *ciucitură* (plur. -turi) s. f. = lucru ciucit și bojit, boț făcut dintr-un lucru ciucit. PASCU, C. 144. | Șl: (+ cluli) *ciuculi* vb. IV^a = a se stărca, a se zbărca, suci; (Banat, despre găini) a se scaldă în țărăni (NOVACOVICIU, C. B. 7). *Femele...*, mergând pe câmp printre bucăștile de popușoi cu furca 'n brău, fac prin aceasta ca popușoi să se... ciuculească la frunze, pătându-se de arșița soarelui, înlocuind cum se răsucesc și firul furcii și al fusului. PAMFILE, A. 92, cf. GOROVEI, CR.: (cu part.-adj.) *ciuculit*, -ă = strâns ghem și ascuns. RĂDULESCU-GODIN, I. Erau *ciuculiti* sârmanți într-o redie.

id. L. Totoloț = ciuculete, boț, ceva frământat și *ciuculit*. ȘEZ. V 164. *Burtimele ciuculite, Ciuculite și 'nvdrite și la capăt strălucite.* [Țigara]. GOROVEI, C. 373; — *ciucolli* vb. IV^a (cu part.-adj.) *ciucolli*, -ă. *Ciucolli* (= motolitiă), *În fund vârtit.* (= *Cahtija*) GOROVEI, C. 37; — (*ciuculeți*) *ciuculeți*, *ciuculiți* vb. IV^a. *Popușoi mărgineau drumul de amândouă părțile. De aldea foc, își ciuculeșeau frunzele brumate 'n colb.* I. ADAM, NENOROC; (cu part.-adj.) *ciuculit*, -ă adj. *Încolo, pe ele spânzurau flenjuri de hârtie odrionantă, ciuculitiță și tăieță ca locmagii.* ION CR. IV 48; — *ciucumi* vb. IV^a. *Așa, se ciucumește porcarul pe vine, să semene ca cum ar fi în poiană.* ION CR. III 204; — (+ ciur) *ciuculamel* s. m. cu funcț. adv. Când într'un loc găsești multe *ciucperi* (mulți bureți ION CR. VIII 187) *grămadite, se zice* că erau *ciucrotumi*. *Azemenca și când puți stau grămaditi, strâniți la un loc, pe lângă cloșcă* (Voicești, jud. Vâlcea). ION CR. VI 252. | Alte derivate: Subst. postverbale: *ciucui* m. sing. (cu funcțiune adverbială) *Șezi ciucui!* se zice cătră copiii mici, când li îndeamnă să se plece jos pentru necesitatea trupeză (Țara-Ha[egului]. REV. CRIT. III 93. (Repetat) *Iară baba se făcea, Se făcea 'n poiană a da-e.* *Ciucui țet, ciucui colcă* (glosat greșit, credem, prin scăt-căts), *Pân' pe fugă se puneă.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. III; (în alte părți) *ciuculeță* f. sing. *Șezi ciuculeță!* cu același înțeles, ib. III 93; — *ciuculețiu* s. a. sing. = numele unui joc de copii. H. I 388; — *ciucumiș* s. a. = numele jocului de copii numit aiurea de-a baba-o-arba. H. VII 158; — (+ ciur) *ciucumiș* s. a. = joc de copii. (H. XIV 162), probabil tot același; — *ciuculeța* s. m. sing. (Intrebuințat numai în expresia) *Ger de-o!* lui *Čiuculeța* = foarte aspru. Era un *ger de-a lui Čiuculeța* și o țărăni de-a lui *Hantatar*. I. A. BOGDAN, ap. TDRG.]

— Căvânt din graul copilor, cf. slav. *čučo, čučati* (sărb. *čučati*, *čučati* chocken, kauern), slov. *čučim, čučeti* esich bergens' BERNEKER, SL. WB. 161], ung. *csucsulni, csuculni* 'a ședeți' (în limba copilor).

CIUCI vb. IV^a v. *suel*.

CIUCICĂ s. f. v. *ciuste*.

CIUCINCĂ s. f. *Glissoire*. — Lunecș pe gheață (Teaca, Transilv.) VICIU, GL. — Cf. *cicioancă*.

CIUCIÓR s. a. v. *ciucior*.

CIUCITÓR s. a. v. *suel*.

CIUCIU s. m. v. *euel și ciuș*.

CIUCIU s. m. (lht.) (Sorte de petite) carpe. — Crap (H. XIV 284) mic (ANTIPA, P.), mai mic de cât ciortăncă (id. F. I. 114). Cf. H. V 16, 210, 355, IX 27, XI 40, 178, IX 65, 186. [Diminutive: *ciuculeța* s. m. ANTIPA, P.; *ciuculețiu* s. m. id. F. I 114, cf. PAMFILE, A.; *ciuculin* s. m. H. V 4; *ciuculică* s. f. ANTIPA, P., F. I 114.] — Cf. *ciuculete*.

CIUCIU s. m. sing. v. *euel*.

CIUCIUI vb. IV^a. *Chuchoter*. — (Ban.) Se ciucuesc = vorbesc încet la ureche. NOVACOVICIU, C. B. 19.

— Onomatopee, cf. *șușui*.

CIUCIUCĂ s. f. sing. v. *euel*.

CIUCIULĂ vb. I Căresser. — A mângâia (Banat) DDRF., (Munții-apuseni) FRÂNCU-CANDREA, R. 48. — Cf. *giugiuli, ciuculit*.

CIUCIULĂ vb. I^a v. *cluli*.

CIUCIULÁN s. m. (Iht.) v. *ciucu* ².

CIUCIULĂȘ s. m. (Bot.) v. *ciuculete*.

CIUCIULE! interj. Cri pour appeler les chevreux. — (Banat) Strigăt cu care se cheamă iezii. LIUBA-IANA, M. 112.

CIUCIULEA s. m. sing. v. *ciuel*.

CIUCIULEÁN s. m. (Bot.) v. *ciuculete*.

CIUCIULEÁN s. m. (Iht.) v. *ciucu* ².

CIUCIULÉCIU s. a. v. *ciuel*.

CIUCIULÉȘ s. m. și a. v. *ciuculete*.

CIUCIULÉȘ s. m. I. ¹. *Pelote, tapon, boulette*. ². *Rouleau* (de papier). II. ¹. *Morille, Marasme*.

I. ¹. Ceva frământat și ciuciulit (ȘEZ. V 164), strâns grămadă, mototolit (GRIGORIU-RIGO, M. P. 30), tototoț, boț (ȘEZ. V. 164, com. MARIAN), toțoleț (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC); spec. gogoloș din sudoarea de pe piele (SĂGHINESCU, V. 88).

². Bucată de hârtie făcută sul, petecă sucită în degete (SĂGHINESCU, V. 88). *Se descântă bolnavului cu o cârpă aprinsă făcută sul (ciuculete), apoi se scutpă pe vârful ei, și de pe vârful se unge la ulcior*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 181. *Lată peste lată, Peste lată îmbojorată, Peste îmbojorată crădnată, Peste crădnată spartă, Peste spartă udată, Peste udată rotunzată, Peste rotunzată ciuciuleș* [Înt'o variantă: *hurduleș*]. [= Fața casei cu vatra, focul, ceanul, apa din el, mălaiul și făcălețul]. GOROVEI, C. 143.

II. (Bot.; mai ales la plur.). Diferite specii de ciuperca bune de mâncat: *Ciuciuleș* = a) ciuperca comestibilă (*Morchella esculenta*), cu pâlnia albărie la început, apoi gălbuie s. roșcată (brună),... piciorul crește pe dinăuntru..., cu miros slab, dar plăcut..., golpe... în păduri, prin livezi și pășuni umbroase... prin Aprilie-Maiu. Se mai numește: *pup*, *z bârciog*. PANTU, PL. b) ciuperca numită și *cocărie* (*Marasmius scorodontus*). ib. *Ciuciuleșul* sau *z bârciogul* este o ciupercă de culoare închisă, cu căciulă zbrăcită și țuguată, crește în timpul lui Aprilie prin frunza cea putredă a plopișului..., atât la pădure, cât și la zăvoiu. H. IV 71. *Ciuciuletele* are mărimea oului de găină și este poros, întocmai ca un burete de șters; se găsește pe țelină, primăvara de timpuriu, și în urma ploilor. H. VII 432. *Ciuciulete* sau *ureche*: un fel de bureți care se fac pe tulpina arborilor, la un loc, cu grămadă, sclădărie. H. IX 298, cf. XVIII 169. *Mândăretele*..., *zbrăcogul*, *ciuciuletele*, *truful*. ap. TDRG. *Șez o babă bătrână, Ciuciuleșii adună* [= Biserica]. ȘEZ. VII 77. *Sub părete Ciuciulete*, *Cu mustăți în toate părți* [= Stupul]. GOROVEI, C. 360. Am un *ciuciulete*. *Șeade la părete* [= Testul]. PĂSCULESCU, L. P. 101. | Compuse: *ciuculete-
nebur* = *Agaricus fascicularis* Huds. PĂCALĂ, M. R. 27. *Ciuculete-de-iarbă* = *Marasmius scorodontus*. id. ib.

[Și: *ciuculeș* s. m. și a. (Ad I ¹) MARIAN, com. AR. TOMIAC; (ad I 2) GOROVEI, C. 142; (ad II) LM, H. IV 71; — (cu alt sufix) *ciuculăș* s. m. (atestat numai la plur.) = bureți mici galbeni, *nemțșori* (ȘEZ. VII 182), sou de bureți... de culoare roșie, de mărimea ciupercilor; cresc mai mulți la oalați, prin păduri; sânt bune de mâncare (Micș, jud. Turda, VICIU, GL.), *cocărie* (PANTU, PL.), *ciuciuleșii* (BIANU, D. S.); — (+ *ciur*) *ciurculăș*, s. m. = burete mic, galben, numit și *nemțșor*. ȘEZ. VII 182; — *ciuculeán* s. m. (mai ales la plur.) *Ciuculen* = specia de bureți, care se usucă (cf. PĂCALĂ, M. R. 116), cf. mină-

tărci. *Ciuciuleanu burete Scoate apa din urechel* id. ib. 215. *ciuculean-de-toamnă* = *buretele-ouilor* (*Polyporus confluens*). Cf. id. ib. 26. | Dicționarele mai dau și următoarele forme (suspecte): (ad II) *ciuculăși* = *ciuciulani* (BIANU, D. S.); *ciucolăși* = *ciuciuleni* (ib.), și formele scurte: *ciulete* s. m. LM., *ciurăte* s. m. id. *ciurăț* s. m. id., *ciuleán* s. m.] — Derivat din *ciucul*, cu suf. -eș. (Forma *ciuculete* e reconstruită din plur. *ciuculeșii*).

CIUCIULEȘI vb. IV^a v. *ciuel*.

CIUCIULI vb. IV^a *ciuel*, *ciuguli* și *ciuli*.

CIUCIULICĂ s. f. (Iht.) v. *ciucu* ².

CIUCIULÍN s. m. (Cul.) v. *ciulin*.

CIUCIULÍN s. m. (Iht.) v. *ciucu* ².

CIUCIULÍNĂ s. f. *Jeune fille aux cheveux coupés*. — Fată tunsă ori chiar cu părul rețezat. BUGNARIU, NĂS. — Cf. *ciuciulă*, *ciuciulit*.

CIUCIULÍT, -A adj. *Paré*. — Împodobit, gătit. *Cumuri de ciuciulăt* = mândră gătită (= gătită) și pieptănată (Blaj). VICIU, OL. (subt *ciurciulat*). — Cf. *ciuciulă*, *ciuciulina*, *ciurciulat*, *giugiuli*.

CIUCIULITI vb. IV^a

CIUCIUMI vb. IV^a } v. *ciuel*.

CIUCIUNIȘ s. a. }

CIUCIUR s. a. I^o. *Fontaine*. ². *Bec* (d'une fontaine, d'une cruche).

¹. Șipot, bijou, ciuroiu. Com. COCA. *În stânga coborțului nostru, curge de sub stâncă ciuciurul guralie*. I. CIOCĂRLAN. SĂM. III 120. *At luat apă din ciucior, Să treacă io tot cu dor*. HODOȘ, C. 99.

². P. ext. Jghiabul de la fântână, pe care curge apa (Buzău). Com. ȘT. POPESCU. || P. anal. Botul ibricului sau al altui vas. A. SCRIBAN, CONV. LIT. XLIV 1003.

[Și: *ciucior* s. a. || Derivat: *ciuciorău* (*ciucioru* s. a.) = scoc, jghiab pentru scursul apei s. făinei. *Ciuciorul* este un vâluș (= scoc) de lemn pe care curge sau ciurde apa. LIUBA-IANA, M. 32. *Apa se aduce de la fântână, țevor și ciuciorău*. H. XVIII 145. *Dorul micu, bade, ș'al tău* *Faci-mi-se ciuciorău, Ciuciorău cu trei țevoră, Cine-o bea din el, să moară!* HODOȘ, C. 41. cf. H. XVIII 150. *Împrejurul pietrelor este o obadă ce se zice cocolă, ca să nu iasă făina decăt pre ciucioru, ca să cadă în ladă*. LIUBA-IANA, M. 104.]

— Cuvânt de origine onomatopeică (cf. *ciur*, *ciuroiu*, arom. *ciurari* sa șusul, a murmură) care se găsește și la Bulgari: *ciurăr* „țevă de scurs, scoc”. A. SCRIBAN, CONV. LIT. XLIV 1003.

CIUCIURĂ s. f. (Cuvânt intenționat stălcit, în găcitori; poate: *ciurără*). *Pe cea bălă lată Este-o ciucioră bălțată, Cine-o știe, Las' ș'o știe, Că la bot cu scăfărite* (= Rața sălbatică). PĂSCU, C. 143.

CIUCIURĂU s. a. v. *ciucior*.

CIUCIURE s. m. (Bot.) *Campanule agglomerée* (*Campanula glomerata*). — Plantă ierboasă acoperită cu peri moi suri, cu multe flori violete s. albastre, îngrămădite la vârful tulpinei și al ramurilor (Focșani). PANTU, PL. — Cf. *ciucior*.

CIUCIURIGĂ vb. I. *Tirer* (les oreilles). — A trage de păr ori de urechi. BUGNARIU, NĂS. [Abstract: *ciuciorigă* s. f. id.]

CIUCIUTOR s. a. v. *suel*.

CIUCIUVEAN, -Ă adj. *Pere ciucuvene*: cu fața galbenă și gust dulce, înecăcios (SEZ. V 68/7), gălbioare.

— *Ciuceean* înseamnă, propriu zis, (cu rostire locală moldovenească) «din Suceava» (cf. *Marile Dicționar Geografic s. v. Ciuceeni*).

CIUCLĂ s. f. 1°. *Orție*; *bouclie*, *mèche*. 2°. *Tas*. 1°. (Ieud, în Maramureș) Creștel (— creasta). găineci s. al cocoșului. T. PAPAHAĞI M. || P. ext. (Giulești, în Maramureș) Moț, buclă de păr (id.), cărlionț.

2°. P. a. n. l. Glugă (2°), maldăr de coceni (de porumb). PAMFILE, A. 324.

— Din ung. *csuklya* «glugă, pungă de hârtie, cornet» (bulg. *čukla* «vârș de munte», cf. *ciucă*¹).

CIUCLĂJ s. m. v. *eloeleț*.

CIUCMÁN s. a. Robe. — (Beilic, jud. Constanța) Fustă de stambă. H. II 245.

— Poate din turc. *iykma* «modă».

CIUCOÁRE s. f. (Bot.) |

CIUCOÁRĂ s. f. (Bot.) | v. *eloeare*¹.

CIUCÓRT s. a. Pot. — Ulcior căruia i s'au spart borticele de la gură, spre a se întrebuința la fierț apă, pentru cămeși. POMPILIU, BII. 1007. — Probabil din ung. *csupor* «ulcior», împrumutat sub formă acuzativului (pentru *p > c*, cf. ung. *csukorék* = *csuporék*).

CIUCULI vb. IV^a v. *eluguli*.

CIUCULTÉU s. a. v. *elocăltău*.

CIUCUR s. m.

CIUCURĂ vb. 1^a

CIUCURĂ adj. f. v. *elocure*.

CIUCURĂR s. m.

CIUCURĂȘ s. m.

CIUCURE s. m. 1°. *Grappe*. 2°. *Frang*, *gland*. *Couvert de...* *Trêfle*. 3°. *Pompon*, *plumet*. *Houppé*. 4°. *Năuă*. 5°. *Glaçon*; *pendeloque*.

1°. Strugurele de care se ține boțitele poamei (URICARIUL, X 400/1), *ciorchine*.

2°. P. a. n. l. Ornament făcut dintr-o împletitură s. dintr'un mănuchi de fire de bumbac, de lână, de mătase, de aur (cf. *fir* 4°) etc., cu care se împodobesc marginile unei stufe, unui veșmânt, unei draperii, unei mobile, etc., a canaf (1°), boit (VAIDA), frânghie (I), țurțur, țarțam. Cf. ceapraz. *Ciucuri* de lână (roșie) se leagă une-ori la copli (ori la animale) sau se pun la cheoturile flăcăilor, ca să nu se deoache (RĂDULESCU-CODIN, I). *Ciucur*. ANON. CAR. Tronul... *avă de- asupra un ceriu de mătăsă verde cu ciucuri de aur*. BARAC, ap. TDRG. *Părfae dinainte* [ale cojoacelor din Sălște] *sânt cusute cu flori de mătăsă de diferite colori; la amândouă părțile dinainte... sânt... cusuți câte trei ciucuri de mătăsă, de la care în jos se înțepe dunga cusută cu flori*. MOLDOVAN, T. N. 136; cf. PĂCALĂ, M. R. 513. *La marginea din jos a crăiței* [femeilor din Orăștie] *sânt lăsați cam de o palmă ciucuri, cari acopăr călcățele*. MOLDOVAN, T. N. 399. *Un ciucure de la bete ori de la brău*. MUSCEL, 56. *Din lort să fese și ștergătoare (ștergariu), cu vargă și cu ciucuri împlețiți la copele*. BREBENEL, GR. P. *Cămașa se încheie la gât cu baieri care au la cap ciucuri, rare-ori cu copși* [= copci]. id. *ib. Chișineu cu ciucuri*. STAN, M. 150. *Că-ă nevastă măt* [= mai] *frumoasă, Cu fesă* potricălu [= portocaliu], *Cu tulpanu* naranțiu, *Bot ciucuri* [și] *la brău*. VASILIU, C. 179. *De-aș și, maică, că m'ai da, Mat bine m'ay spânzură* *De ciucurul brăului, În mijlocul țăr-*

gului JARNIK-BĂRSEANU, D. 275. *Cu cămașa albă floare, Cu brău roșu 'nceina pe șole, -Cu ciucuri la cheotare*. RĂDULESCU-CODIN, I. # *Sărăcie cu ciucuri* (STAN, M. 150) = sărăcie pe care vrei s'o ascunzi printro' aparență de eleganță și de bunăstare, cf. sărăcie lucie. || Cu funcțiune adverbială și adjectivală [putând să primească și forma *ciucură*, la feminin] *Ciucur de...* = plin de, des, îndesat, încărcat cu, mult. *Ciucur de răie* = plin de răie peste tot trupul (CREANGĂ, GL.). *Ciucur de păduchi* (TDRG.), *Părul ista-i ciucur de pere*. SEZ. XXX, v. XVIII 265. *A țesit ciucure* se rice la vărsat sau pojar când iese des, pe tot corpul. RĂDULESCU-CODIN, I. *Sara în spre ajunul Crăciunului, femeia, când face aluatul pentru turle, așa cu mândre ciucură* [= pline de aluat GOROVEI, CR.] se duce în grădină pe la ficare sotu de pomi. SEZ. VI 51 *Pe-deșele cu anți la 'nchitori stau ciucure pă capu' tdu*. JIPESCU, ap. TDRG. || (Bot., în compuse) *ciucur-cătănăși* = iarbă-de-urechi (*Sedum maximum*), cf. *urecheiniță*. PĂCALĂ, M. R. 21; *ciucuru*-popii = *Trifolium ochroleucum*. id. *ib.* 20; *ciucuru*'-voinicului = trifoiu-roșu. PANTU, PL.

3°. Mănuchi de fire de mătase, de lână, de aur, etc. cu care se împodobesc chipurile mîltărești, moț (COSTINESCU, pompon (cf. DDRF.)).

4°. Fundă. PAPAHAĞI, M.

5°. Țurțur de gheață. DICT. | P. a. n. l. Ornament de cristal, care atarnă, ca (țurțurii de gheață, la marginea policanzelor. Mîncea sare până la policanzelul din taranul salonului, unde turbură grozav liniștea ciucurilor de cristal. CARAGIALE, M. 132.

[Și (forme mai vechi): *elœur* s. m., LB., COSTINESCU; *elœuri* s. m. plur. V. HANES, T. O. 113. (În funcțiune adjectivală și) *elœur* adj. I, (în găcitori, în rimă cu *mugur*) *elœur*. *Ciugur mugur cel bătrân* (Ciobanu cu oile). PĂSCULESCU, L. P. 77, SEZ. IV 70. | Diminutive: *elœurăș* s. m. = *ciucure* (2°) mic. COSTINESCU. *Prăuleț cu ciucurăș*. PĂSCULESCU, L. P. 57 (Bot.) *Ciucurăș* = plantă ierboasă (*Adenostyles albifrons*), cu flori trandafirii creșcute în mănuchiuri de câte șase; crește prin pădurile și locurile umbroase din regiunea muntoasă; se mai numește *broască* și *floarea ciumei*. PANTU, PL., cf. H. V 49; — *elœurel* s. m. = *ciucure* mic. *Pesteleț jeans în casă au ciucurel jos, făcuți din urzeală înnotată*. PAMFILE, I. C. 361. (Bot. Plur.) *Ciucurei-abi* = plantă (*Achillea ptarmica*) cultivată foarte rar, ca împrumut recent (BORZA, BUL. GRĂD. BOT. V 52); *ciucurei-de-pădure* = *Lilium Martagon*. PĂCALĂ, M. R. 24; *elœurel* = *Aquilegia vulgaris*. Cf. PĂCALĂ, M. R. 23; *fucsie* (*Fuchsia*). DR. I 363; *elœurel* = canale (*Impatiens Balsamina*). BULET. GRĂD. BOT. V 60; *cercețuș* (*Fuchsia coccinea*) *ib.* 58; — (în găcitori, mai ales la plural) *elœurêl* s. m., *elœurêă*, *elœurêă*, *țugurêă* s. f. *Atuncle, ciucurele, Se dă ceasca după ele* [= Oile și lupii]. PĂSCULESCU, L. P. *Ciucurele mărușele, Tot pe drum înșirățele, Ciugur, Mugur, cel bătrân Șade jos și dea tutun* [= Ciobanu cu oile]. GOROVEI, C. 75, cf. PAMFILE, C. 27. *Ciugurêl, mugurêl Merg pe drum înșirățele; Ciugur mugur, Cal bătrân, Merg pe fruntea lor cîntînd* [= Oile și ciobanul]. SEZ. VIII 119. *Țugurêle, mărușele Șed pe drum înșirățele; Țugur, Mugur Cal bătrân etc.* PAMFILE, C. 27. | Adjective: (Ad 2°) *elœurôș*, -oasă = având ciucuri, ciucurat. LB.; (ad 3°) *elœuriu*, -ie = moțat, *Ciucuriu la cap, ca moșul la curcan*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IX 188. | Nomen agentis (rar): *elœurăr* s. m. = cel care face s. vinde ciucuri (2°) ceapraz. COSTINESCU. | Verb: (în)elœură vb. 1^a (COSTINESCU, MĂNDRĂSCU, UNG. 62), *elœuri* vb. IV^a

(DDR.F.) = a face ciucuri (2^a), a răsucl mătasea, lâna ori bambacul spre a-l face ciucuri (2^a); a pune ciucuri, a împodobi ceva cu ciucuri. COSTINESCU; (cu derivațiile): (In)ciucurări, ciucurări s. f. DICT., (In)ciucurat, -ă adj. = împodobit cu ciucuri (LB.); p. a n. a l. Încărat, plin de...; cu ceva atârnat (ca niște ciucuri). Nădărușă 'nciucurată. MĂNDRESCU, L. P. 128/7. Pădurile... cu tulpini fumurii, ciucurate de ninsoare. DELAVRANCEA, ap. TDRG. De-i fi însă mîșei și 'nciucurată de daruri rele, atunci nu te pălești. JIPESCU, O. 109. Roua brodată stă frumoasă, recoroasă și ciucurată pă țerburii, pă vîrfuri dă pomii și dă copaci. id. ib. 38.]

— Forma mai veche a cuvîntului e *cicur*, precum se găsește în Țara-Oltului și la Istroromâni (*dicur* emai multe alune când se țin la olăltă), care — ca și ital. dial. (Cerignola) *cioccheri* 'le vitis' — e un singular nou din pluralul *ciucuri* (căci cuvîntul se întrebunțează mai mult la plur.), care, la rîndul său, presupune un sing. **cic*. Cuvîntul nu-i de origine ungurească (CIHAC, II 491, MĂNDRESCU, UNG. 62 etc.) — căci ungureșul *csukor* 'encud, maile, touffes', cunoscut numai în Ardeal, e luat de la noi — nici de obștie albaneză (K. Treimer, *Zettschrift f. rom. Phil.* XLIV 395), ci vine din lat. *elecum* 'scocioan de poamă, capsula de semințe a rodiei' (gr. *σίκκος*), păstrat în limbile romane cu înțelesuri diferite (esămbure, 'boabă, ducru mic' cf. MEYER-LÖBKE, REW. nr. 1890). Posibil ar fi să derive și dintr'un diminutiv lat. vulg. **ciuculum*. S. Pușcariu, *Studii istroromâne* II 226. Cf. ciucuşoară.

CIUCUREL s. m. v. ciucure.

CIUCURI s. m. (Îmbrăc. Plur.) *Pantalons* de soldat. — (Prin Transilv. de nord) Ciocari (LB.), pantaloni (TIPLEA, BUD. P. P.), nădraji (VAIDA) militari. *Bate, Doamne, ciucuri!*]. Să poată-acasă (să [= veni, din armat]). TIPLEA, P. P. 80. Oă după cei cu plugiuri Trăde și cei cu ciucuri. BUD. P. P. 46. *Grujă, dragu' mamii, Dă ciucuri d'epi ciucureci*. PAPAHAĞI, M. 89/23.

— Pentru etimologie, cf. sârb. *čukur* (din turc. *uĉkur*) 'brăul pantalonilor'. Cf. ciucuruc.

CIUCURĂ vb. IV^a }
CIUCURĂ, -ie adj. } v. ciucure.

CIUCURLUC s. m. (Îmbrăc.) 1^a. *Ceinture, aiguillettes*. 2^a. *Bout d'étoffe* copsu aux pantalons. 3^a. *Pantalons* de soldat.

1^a. Brăneț (1^a) de pantaloni. ȘIO. Până a-i înnoadă ciucuruciu'. KIKIREZU, ap. id.

2^a. P. ext. Mie pelec care se pune la pantaloni, sus la o parte (comuna Principele Ferdinand, Teleorman). ION CR. V 374.

3^a. Nădraji, ceacșiri. LM.

— Din turc. *uĉkuruk* 'ceinture d'un pantalon' (sârb., bulg. *uĉkuruk*). Cf. ciucuri.

CIUCURÓS, -OÁSĂ adj. v. ciucure.

CIUCUȘOARĂ s. f. (Bot.) 1^a. *Berteroa incana, Alysson* cf. *incanum, Farsesia incana*. 2^a. *Alysson* à calice persistent. *Alysson calycinum*.

1^a. Plantă ierboasă, cu tulpina și frunzele sure, acoperite cu peri, cu flori albe; crește prin locuri nisipoase și pietroase, pe coline aride, pe lângă drumuri. PANTU, PL.

2^a. = albăță (2^a). PANTU, PL., DAMÉ, T. 185, ORIGURI-RIGO, M. P. 33.

— Poate, un diminutiv din **cic* (lat. *ciucum*), care stă și la baza cuvîntului *ciucure*.

CIUDĂ s. f. 1^a-2^a. *Miracle*, 3^a. *Stupeur*, 4^a. *Entravagance*. II. 1^a. *Dépit, ennui*, 2^a. *Colère, ressentiment*. 3^a. *Honte*. 4^a. *Malheur*.

I. Sensuri vechi, păstrate numai pe alocuri în popor:

1^a. Minune, faptă minunată, miracol, cf. semn, ț divă. (Construcții: a pune ț, a face *ciudă*; *ciuda se arată*). *Ciudă* = miraculum. ANON. CAR. *Venți se vedeți lucrul zeului ce puse mirări (ciudele HUR)* în pămîntu. PSALT. 45/2. *Bogoslovii Dumnezeu lu Israel, ce face ciudele (ciude HUR, miratele DOS)*. *singur*. ib. 142/2. *Tu ești zeul ce faci ciudele (ciudele COR)*, minunile DOS. ib. 153/2. *Văzura mai mori preoți și cărturarii și ciude se făc[ă]*. TETRAEV. (1574), 236. *Multe ciudese făc[ă]*. CORESI, EV. 97/22. *Și ești cuedntul ciudesele intru toată țara Iudeilor și pren toate părțile*. id. ib. 349/2. *Oe și duhul sfînt are a mărturisii voou cu znenatii și cu ciudese și cu înțări inema voastră și o va mîngăia și o va potoli*. id. ib. 473/22. *Aorea amă vîndecă trupul cu ciudesele, iară aorea sufletul cu învedăstura, e aorea den ale cuvîntelor gratarii ventii la ciudese, de încredință ciudesele ce eră cu cuedntul*. id. ib. 477/20-21. *Că puteă și cu un cuednt să facă ciudese Hristos*. id. ib. 347/21. *Lară el lădă pre cei ce se izbăvise de draei și ceia ce păduse porci să grăiască și să propoveduiască ciudesele care se fu*. id. ib. 238/22. *Și sfîntii lui učenicii și apostoli cu trudă și cu post și cu rugăciune trupurile lor învedări, și seamne mari și ciudese făc[ă]*. id. ib. 50/22. *Arăd-se nevoindu-l să vie la facerea ciudetei*. id. ib. 259/22. *Că învie (= învie) amă pre Lazar Domnul și facee ciudă mai mare și mai minunată decăt toate ciudesele*. id. ib. 104/22. *Să derept aceea nu vor crede ție, nice cuedntul tău nu vor ascultă pe un fapt de ciudă (= când vei face o minune), creade-eor cuedntul tău cu altă ciudă (a. 1582) ap. CP. 205. În numele marelui Sfîntului Nicolae, făcătoriu de ciude (a. 1626). IORGA, S. D. XV 110. O minunea mare și prea slăvită ciudă! MOLITVELNIC (ante 1633), ap. GCR. I 84/22. *Mare ciudă li se arăd... pentru că un cal au născut un țepure*. HERODOT, 380. *Făc[ă] Domnul ciudesea aceia*. VARLAAM, C. 69. *După atitea ciudese și atitea minuni făc[ă] Hristos* între ochii lor... id. ib. 303, cf. 71, 246. *Mă rog ție, Doamne, cu inima toată, Ciudesele tale spuindu-le 'u gloată*. DOSOFTEIU, PS. 29. *Ciudesele ce să făc[ă] în brăcarii arhistratigului Mihail*. id. V. S. 8, cf. 13, 57, 65. *Și roiu înmulți seamnele meale și ciudesele în pămîntul Egiptului*. BIBLIA (1688) 43/22. *Întro (= intru) cineștea sfîntului și de ciudese făcătorului Nicolae (a. 1697)*. IORGA, S. D. XIII 95. *Între lucrurile firiți ciudă ca aceea se află*. CANTEMIR, IST. 93/22. *Să fie văzut cineva lucru de ciudese și preate toată ciuda mai ciudat și mai minunat*. id. ib. 173/22. *Ce monstru (arătare) și ce groznică ciudese*. id. HR. 360/22. *Făc[ă] ciudesele sale asupra Latinilor*. id. ib. 433, cf. id. ib. 454, 455. *Multe și mari minuni și ciudese s'au făcut*. id. ib. 458. *Așigărea și alte ciudese multe și arătări făc[ă] Dumnezeu*. MAGAZ, IST. 255/22. *Mare ciudă, cum toți ne uităm la lucrurile cele încredoare și la cele... vecinice nimeni nu gîndim!* MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG. *Mari ciudi am prărit*. MARIAN, ap. TDRG. *O, ce ciudă, căi mă mir D'al celor mari caractri!* PARIS MUMULEANU, ap. GCR. II 247/22. *Ciudă, țaid, ciudă, dragă, Ciudă, țaid, ce văzuiu, VICIU, C. 121. Nu-i z. nu mi-e ciudă = nu mă mir*. TIPLEA, P. P.*

2^a. (Mold.) *Ciuda-lui*-Arhanghel (s. Arhanghelului s. sfîntilor Arhanghelii s. sfîntului Arhanghel-Mihail) e numele unei sărbători care se serbează la 6 Septembrie (prin jud. Neamțu, la 13 Iulie), ca să nu fie cuprins omul, lesne, de mînie sau să fie ferit de ciudă. Se mai numește și: *minunea-sfîntului*-Arhanghel-Mihail. Cf. GOROVEI, CR. 147, PAMFULE, S. T. 46-47, CER. 90, DUȘM. 163. *Odată au pornit doi frați, în*

ziua de Ciuda-lui-Arhanghel. PAMFILE, CER. 90. (Fără complinire) Când se bate cineva în ziua de Ciuda, are să fie mănos tot anul. SEZ. VI 26.

3°. † Mirare, minunare, emoție, [Ciuda prin de pe cineva]. Că o ciudă prinse el [= îl prinse pe el] și toți cine era cu numai, de vdnarea peștelui ce prinseră. CORESI, EV. 331/20. (Alături de mirare) Tufurilor celor ce mă privesc mirare și ciudă aduc. CANTEMIR, IST. 58/13. Aceasta toți... văzând, în mirare și ciudă să a această sta. id. ib. 185/12.

4°. † (Numai la plur. alături de pozne) Lurcuri extravagante, extravagante, capricii (cf. COSTINESCU), năzbătii, pozne, ciudățenii. [Aronvodă] ciude și pozne făcă în domnia lui. LET. I 206/12. Domină, nu altă ce ciude și pozne făcă. ib. I. A. 102/12.

II Sensuri nouă:

1°. Necaz (ALECSANDRI, T. 1754, T. PAPAHAĞI, M. 22), supărare mare, mânie, părere-de-rău (amestecată cu mânie ȘAINEANU, D. U.), contrarietate. Și ouzi și iatăl lui Dioscorid de moarla fiu-său și, de ciudă, căzu jos, de muri. DOSOFTEIU, ap. TDRG. Temutul [= gelozia] ȋ-a dragostei p'a ciuzei focul mai arzător. KONAKI, ap. DDRF. Ciudă mare, rău fmi pare! PĂSCULESCU, L. P. # A-I II (culvā) s. a-i veni (DDRf.) ciudă— a-i fi s. a i se face necaz, a se supăra, a-i pără rău (cf. PONTRIANU). Zi eră ciudă că mă-sa-l judecă apa de rău. DDRF. Leului nu ȋ-a fost ciudă că l-a rănit vdnătorul, ci că l-a lovit măgarul. ZANNE, P. I 503, cf. II 526. Nici o ciudă nu mi-ar fi. POP., ap. DDRF. Nu mi-e ciudă de tine...; dar fmi pare rău de mă-ia, care-ȋ bătrân și ar trebui să ată mîntie. I. NEGRUZZI, ap. TDRG. (Mai ales în loc. a d v.) (A muri, a cropa, a nu mai putea etc.) de ciudă. Iar stăpănu-său numai ce mărmuri, de ciudă. VIȘTELE SFINTILOR (a. 1675), ap. GCR. I 223/13. Crapă de ciudă cuoana, că nu-ȋ poate măriu fata. ALECSANDRI, T. 324. De ciudă plâng eu numai, mamă! COȘBUC, ap. TDRG. (Adesea alături cu alte cuvinte sinonime s. cu înțeles apropiat) De necaz și ciudă, foc tegeț dintr'insul. PANN, ap. GCR. II 363/12. ȋi mușcă acum fata degețele mămuței și ale tăluciei, de ciudă și de rușine. CREANGĂ, ib. II 353/12. Când mă plecăm să beau apă, Mă pleamei cu cîma'nă ceafă, De beam apă sîngerată, Cu măsle-amestecată! De ciudă și de mînie, Am plecat în haiducele. RADULESCU-CODIN, I. # Moare de ciudă, cu pipitoni în colțite. ZANNE, P. I 604. Cu ciudă = cu mânie, enervat. Când o roagă și cădețușa și păru și fânăna și cuptorul ca să îngrijească de dănsle, eu le răspunde cu ciudă și în bătăie de joc. CREANGĂ, ap. GCR. II 352/12. Au trecut lângă mine, vorbind cu mare ciudă, id. ap. DDRF. După al doilea an, Arhanghelul trânti cu ciudă ușa tadului, înță diavolul se înspăimîntă. PAMFILE, S. T. 46. (Loc. a d v.) în ciudă s. (loc. prep.) în ciuda cuiva = cu intenția de a provoca supărare cuiva, spre a mânia pe cineva, în necazul, spre părerea-de-rău (a cuivā), în butul, în mânia, în pizna, în pofida (cuivā), sfidînd (pe cinevā). Am să-mi ară puterile chiar de aici de pe loc, în ciuda spănului. CREANGĂ, P. 235. În ciuda fetei împăratului-Roș... id. ib. 251. Sub umbra nucilor, În calea voințelor, În pofida fetelor, În ciuda nevestelor, TEODORESCU, P. P. 206. Verișoara lot tîndră rămîne, în ciuda vremii (= cu toată vremea) ce trece. I. NEGRUZZI, ap. TDRG. (Maram., loc. c o n j.) Pe ciudă că... = de necaz că..., punînd vina pe... De-ai arde, lume, cu foc, Nu m'ăș clăi dintr'un loc, Pe ciudă c'ăvuiu noroc, Cât ar arde-un pîn în foc. De-ai arde lume, cu pară, N'ăș teș din cas' afară, Pe ciudă c'ăvuiu țigheală Nici de amăzării pînă'n sară, BUD. P. 54. Le-țifă, în ocăluță din Creacă frunza de durzdu, Pe ciudă c'oiu merge cu. Inflorescă zezeda, Pe ciudă

că oiu căcă. id. ib. 61. De-ai arde, lume, cu foc, Nici că m'ăș clăi dîn loc, Pă ciudă de-a mieu noroc. T. PAPAHAĞI, M. 22/12.

2°. Supărare (a cuiva asupra altuia), mânie, necaz (pe cineva), ură (RADULESCU-CODIN, I. 1). pică. Are ciudă pe Grecu'. Cică ȋ-a luat pămîntu'. N. REV. R. I 28, cf. II 69. Nu te teme de mine, dar teme-te de ciuda mea. PAMFILE, S. T. 47. Numa m'părăcișca, nu. Ată ciudă destulă pe el, că-ȋ scăpase pe țineri de la moarte, RADULESCU-CODIN, I. # Ciuda-fracților: personaj din povești; numele celui mai mic, dar celui mai isteț dintre cei trei frați, care, cu tot necazul sau ciudă ce-ȋ purtau frații, li scăpă de multe nevoi. PAMFILE, S. T. 46.

3°. (Muscel) Rușine. RADULESCU-CODIN, I. Mi-e ciudă să tes în lume cu cămașa asta! id. ib.

4°. P. ext. Întâmplare rea, nenorocire, năpaste, primejdie. În această zi nu se cade să lucreze nimeni, căci se poate întâmplă ca pe unul ca acela să-ȋ apuce o ciudă, din care ȋ se poate trage chiar moartea. PAMFILE, S. T. 47.

[Gen.-dat. sing. ciudei, (neobșnuit) ciuzet; plur. ciude, (neobșnuit) ciuzi, în textele bisericești și autori vechi, după slavonești (fudeca) și ȋ ciude, de la care s'a format noui sing. ȋ ciudă și (neobșnuit) ciudăse ȋ s. f. (cu genit.-dat. ciudăse) ȋ]. Intorcându-te la Eghiptei, caută toate ciudățile, ce am dat în mîna ta, să le faci pre cale înaintea lui Farao. BIBLIA (1688) 41/22; (formație personală și greșită, după mireasmă) ciudăse ȋ s. f. (atestat numai la plur., ad l 4°) Să nu ne preo mirăm de ciudămele țimbistice ale paginiei mai sus decolate. ODOBESCU, I 357/12. # Familia: Ciudășe s. f. art. Nume de vacă. Dintre vaci, pe Ciudășe. MARIAN, SAT. 118. | Adjective: ciudăș, -oasă— 1°. Vredea de admirație, admirabil, minunat, ciudat (l 1°). Om arăș și ciudos. DDRF. 2°. Extraordinar, curios, straniu, bizar, neînțeleș, șod, ciudat (2°). Ești nurlite, ești frumoașă, ești și blăndă, n'at pornire; Dar atăia de ciudoaș, înță alia nu-ȋ în fire. KONAKI, P. 186. Nu sînt contra, dar dacă mama e așa de ciudoaș, ce pot face eu? DUNĂREANU, CH. 230. 3°. Plin de ciudă (II 2°), de mânie, de necaz, de ură; furios; supărăcios, necăjit, capricios, arțăgos, ciudat (3°). Iar Maria de dăngiș se despără ciudoaș. I. NEGRUZZI, ap. TDRG. Eu Tyadele căntă-votu, ne-mblănzite și ciudoașe. OLLANESCU, H. O. 169. În plînsul ciudos și neîmpăcat, mișcă în ater mînușele și piciorușele slăbuțe. SAM. I 252. Incețed... buzele...; par'că s'ar fi strămbat ciudos. C. PETRESCU, C. V 85. De ciudă— că eră ciudoaș baba, ca toate băbățiile, — l-a înțeghit. SEZ. II 49/12. Se n'aoarnă dracu' ciudos înapoi, să ceară altă capră. ib. III 1/1; — (cf. paleosl. eudintăi 'thomo admirabilis) ciudnic, -ă. (Ad 4°) Curios, ciudat (2°). Eu sînt om tare ciudnic (Bilca, Bucov.). COM. TOFAN. | S'ia v o n i s m e: (ad l 1°) (paleosl. eudotoric'ă emiracula edens) ciudotvoren'ă ȋ adj. și subst. = făcător (făcătoare) de minuni. Poate, cu osteneală multă, să să facă sfînt și ciudotvoren'. MĂRGĂRITARE (a. 1691), ap. TDRG. Fratele sântului Grigorie ciudotvoretului. DOSOFTEIU, V. S. III, cf. 66; — (paleosl. eudotorjen'tje 'miraculatus) ciudotvoren'tje ȋ s. f. = minune, faptă minunată. Și cuoscăndu-o... de pre ciudotvoren'te, că atunci scotînd în năslăie la 'ngropat pre o femeie, pusără sîndia cruce pre dănsa, și să se sculă etc. DOSOFTEIU, V. S. 18, cf. 156. Și se utilize locul răstignirii, și cu mare ciudotvoren'te au oflat Sfîntul Macarie locul. id., ap. TDRG. | Loc. a d v.: ciudăș mărē = înca(ie)lea, încalete, cel puțin, așa zicînd (Crisior, în Munții-ȋlpeni). Com. ST. PAȘCA.]

— Din paleosl. (bulg., sârb., rut., rus.) eudo sminunee (trecut și la Unguri: esoda, esuda emi-

nune, monstru, care, la ei, regional, are, ca și la noi, sensul de «nezar, pică, ură». Cf. ciudat, ciudă, ciudățenie.

CIUDĂI vb. IVa

CIUDĂLI vb. IVa } v. ciudi.

CIUDĂȘ MĂRE loc. adv. v. ciudă.

CIUDĂȚI. -Ă adj. adv. 1°. Merveilleux. Merveilleusement. 2°. Étrange, bizarre, singulier. Étrangement. 3°. Eniêș, colereuz, faniasque, méchant.

1°. A dj. († și dial.) Ceea ce, prin frumusețea s. măreția sa, etc., deșteaptă uimire, mirare; vrednic de admirație, admirabil, minunat (DENSUSIANU, T. H.), miraculos. Doamne... că ciudatu [minunatu DOS.] e numele lui preapre tot pământului! PSALT. 10/122, cf. 11/222, CORESI, PS. 16. De la Domnul fu aceasta și taste intrurală [minunată] SCH. COR. ciudat HUR.] între ochii noștri. PSALT. 117/22. Iară după învâdătura ucenicilor... le deade lor dumnezeiasca frământare a sa învâdătura și-i învâdă minunata și prea ciudata a sa taină. CORESI, EV. 225/22. Să nu să laude împotriva ciudatelor fapte ale lui Dumnezeu. MARGARITARE (a. 1746), ap. TDRG. Ia, sus, sus, cerule, sus, Ia, sus, sus, la curmături, «Căcolo-mândrele tale, Hele nalte și ciudate, Hele mici și sprâncenate. DENSUSIANU, T. H. 264. || A d v. În prânzurile înfrînute cu cereașile ciudat le împresună. U. NĂSTUREL, ap. GCR. I 130/22.

2°. A dj. Ceea ce lese din comun, neobișnuit, extravagant, curios, straniu, bizar, nelășteț, absurd, cf. șo d. (Slav.) Nenačudjny = cel neașteptat, cel ciudat. MARDARIE, L. 2095. O busnă ciudată ca aceasta alăduță, proșimii să o eracă. GATEMIR, ap. GCR. I 363/22. Zămbrul este hără mai mare decât toate hărăle..., perii lui ciudăți, fruncea lui ciudată. PHYSIOLOGUS (a. 1777), ib. 109. Accasă plantă... fiind întrebuințată în grădini pentru formele ciudate ale fructului său... DATULESCU, ap. TDRG. Ciudat lucru! s. lucru ciudat! = Curios! † Nu te supără de cele ciudate, că firea le scoate, vrând să se joace cu lumea. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 646. || A d v. (Slav.) Stranostradjetli = ciudat (a. 6) chinuștaș. MARDARIE, L. 3412. Prea urit și ciudat eră făcute casele aceate domnești. MUSTE, ap. GCR. I 24/22. Cam ciudat vine! DDRF.

3°. A dj. (Despre persoane) Căruia cu greu li poți face pe voie, cu care cu anevoie te poți înțelege, greu de împăcat, supărăcios, plin de ciudă, ciudoz (3°), capricios (COSTINESCU, LM.), al dracului, rău, a braș(a) (ȘEZ. II 125/27), benguț (MARIAN, NA. 95/28). Om ciudat = original. POLIZU.

[Abstracte: (rare) ciudăție s. f. (PONTBRIANT și ciudățime † s. f. (PONTBRIANT, ZILOT, ap. DDRF.), de obicei ciudățenie s. f. = calitatea celui ciudat (1°), minunăție; întâmplare curioasă, purtare capricioasă, fire s. faptă minunată, stranie, bizară, originalitate, om extravagant, ființă ciudată; supărare mare, ciudă, Mă deșteptai din aromțea cea, gânditu la ciudățimea vedeniei. ZILOT, ap. TDRG. Mulți fricoși, la vederea acestor ciudățenii, o rupeau de fugă. ap. TDRG. Pe când lortzi dormeau..., vîndnd poate despre ciudăția obiceiurilor și a pozelor noastre. N. GANE, ib. Convririle și ciudățeniile atrăgătoare ale fetei. D. ZAMPIRESCU, ib. Lăsase foștilor elevi amintirea unui om cu multe ciudățenii și stângăcii. C. PETRESCU, I. I 12. Vezi dumneata ciudățenia? id. C. V. 152. | A d verb (neobișnuit): ciudățeste † = cu ciudă, cu nezar, cu mânie. COSTINESCU.]

— Din bulg. čudăt «minunat, bizar, straniu». G. PASCU, Revista critică V (1931), 15.

CIUDĂȚIE s. f.

CIUDĂȚIME † s. f. } v. ciudat.

CIUDEĂȘMĂ s. f.

CIUDEȘA s. f. art. } v. ciudă.

CIUDEȘĂ † s. f.

CIUDÎ vb. IVa, refl. 1°. S'tonner. 2°. Être travaillé par une pensée. 3°. Enrager, se fâcher. — (Cuvântul nu prea e literar).

1°. († și pop.; adesea în legătură cu a se miră) A se miră (FRÂNCU-CANDREA, M. 99, GRAIUL ȘEZ. VII 178, TIPLEA, P. P. T. PAPAHAĞI, M.), a se minună (POMPILIU, B. 1007), a fi cuprins de mirare, a-l cuprinde mirarea (pe cineva). Csuděsku-mě = miror. ANON. CAR. Sufile, să nu te ciudești, necă să te spiești, că veri merge în locul cela ce n'ai mai văzut necă dînoară oșă. CUV. D. BĂTR. II 423. Se minună de preamulțimea ădriei lui și, ciudîndu-se, grădă. CORESI, EV. 375/22. Să miră toți și să ciudăți. VARLAAM, C. 52, cf. 72, 200, II 68. Iar noi, Corinthenii, auzind cum chemați pre Ipias, mult ne miram, iar acum mai mult încă ne ciudim, auzind cuvintele acestea! HERODOT, 304. Și deodă văzură pre robu cu teascu în mână, se ciudări de minune. VIETILE SFINTILOR (a. 1675), ap. GCR. I 223/22. (Figură etimologică) Și să ciudă Iaacu ciudă foarte mare. BIBLIA (1688) 19/22. Lumea de dăgăsi să se ciudească. DOSOFTEIU, PS. 205. Să miră toți și să ciudări a minune mare vedind. id. v. s. 21/. Iar Halmanul, dacă au văzut pre gînerile Ducă-vodă, numai s'au ciudări pentru ce au ventă, că el vra să meargă cu gloata. LIT. II 244/22. Care și aceasta spînd-o vezirului, se ciude de atîția oameni, fiind pușini, cum pot birul. ARHIVA R. II 124. Cine să nu se mire și să se ciudească de sufletul cel vîez... al lui Pavel! MARGARITARE (a. 1746), ap. TDRG. Eu mă mir și mă ciudesc, ce au arut Climent VIII, Papa de la Roma, de a se mestecă în lucrurile Moldovei! ȘINCAI, HR. II 262/22. În deperț fără-mirarea și în zadar te ciudești! DDRF. Ajunseră la împăratul, ităli bătătuții, carele îi așteptă și se ciude, de atîția înălțiere. INSPIRESCU, L. 38/22. Făt-Frumos se ciudește, că se ciudește, de această minune. MERA, B. 277. Voi, moș Baloz, Nu vă mirați, Nu vă ciudăți, Că (cutare) nu vi-i datoare Nici cu masă, Nici cu casă. GRAIUL II 71, cf. 41. Mult mă mir și mă ciudesc, De ce, Doamne, 'mbătrîncesc! DOINE, 39/22. Când eră stîrba mai mare, Rugușu' se întîndu, Rușija o cuprîndu, Tătu lumea se ciudă. TIPLEA, P. P. 16. Nu vă ciudăți de ce am scris. T. PAPAHAĞI, M. 16/22. | † Trans. (neobișnuit) A face ca ceva să fie (vrednic de) admirat. Înmirură [minunează] DOS., ciudește HUR.] meserarea ta. PSALT. 16/22.

2°. A se frământă cu gândul, a fi neliniștit (cf. intrigat) de ceva greu de înțeles, a nu-și putea explica ceva. Împărate, voiu să-mi spuți, dintr'acești coconi carti sînt bărbăți și carti sînt feate? Iar Solomon mult s'au ciudări de aceasta. HRONOGRAF (a. 1760), ap. GCR. II 71/22. Bărbatul singur în bordcu, S'a pomenit așa ca 'mpins Cu gândul la femei. Și se ciudă ce-i asta țară?... Nebune sînt? Ori ce le-a prins, De stau așa pe-afară? COȘBUC, P. 110/22. Nu zice feciorul nimica; dar odată, când eră singur acasă, descuțu toate odăile, se uită bine la toate cele și ciudîndu-se în gândul său, că oare ce poate fi în odăia cea oprînd, dă să o deschidă și pe acera. MERA, L. B. 253.

3°. A simți ciudă (LM.), a fi (cuprins de) ciudă, a prinde ciudă pe cineva (PAMFILE, J. III); p. ext. a se supără, a se necăji, a-i fi necaz, a se irita (cf. VAIDA). Au presupus că Iota au fost acolo în copaciu și că ei n'au dat de dănsa. Ciudîndu-se Iurc de aceasta, s'au pornit repede pe

CIUDĂȚENIE s. f. }

CIUDĂȚENȚE † adj. } v. ciudat.

urma cea de sânge înaintea, SBIERA, P. 279/30. Mergând el așa și ciudindu-se și frământându-se de mândrie, se gândea ca se să răspundă el împărătesei. ISPIRESCU, L. 109/28. Scoase niște haine, pe care le îmbracă, ciudindu-se că nu știa cum să le întrebuițeze. id. ib. 148. Cum îi văzură zînele scăpat, se ciudeau de necaz că nu putură să-l prindă. id. ap. TDRG. Mă ciudeam în mine. id. ap. id. Apoi [copilul] se ciudește că nu mai ține zice, deci întrebă pe mama sa. MARIAN, NA. 344/2. Iar Petre a rămas singur, oftând și ciudindu-se că și-a făcut rău singur cu mâna lui. ION CR. III 138. Pisma intrase în ele, și se ciudeau toată ziua că au ajuns a fi supuse cele mai înere. RETEGANUL, D. II 26/23. Puteți să vă ciudiți cât veți voi, că noi tot ne ducem. PAMFILE, S. T. 47.

[Și: (din ung. csodálni, idem) ciudăli, ciudăli vb. IV^a = a se supăra, a se irita, a se minuna, a se pune în uimire. VAIDA; — Includă vb. I^a refl. = a se ciudi, a prinde ciudă. PAMFILE, I. III, A. 6; (trans., neobicinuit, ad 3^a) a supăra, a necăji pe cineva. Suvail... cu șalari ce în ciudează pe Turcii care nu mai înțeleg de ce i-au silit să-i lepede, când ghiaurii și poarid. RALLETI, ap. TDRG. | Abstract (rar): ciudire s. f. = supărare (POLIZU), necaz, ciudă (6^a). [Craiu Pruziei] eu toate că a pierdut până și Berlinul, dar fiind războiul cu multă ciudire a obștit. E. VĂCĂRESCU, IST. 278/30. | Adjectiv: ciudă, -ă = intrigat, neînșit, curios. Dragomir (ciudă din ce în ce): Ce? GARAGIALE, T. I 65/2; — Includă, -ă = plin de ciudă, mănios. Măt, anapoda lucru și aista! zic eu, încludat. CREANGĂ, ap. TDRG.]

— Din paleoslav. čuditi (bulg. čudja se, srb. čuditi se) «a se mira, minuna». Cf. ciudă, ciudat.

CIUDNIC. -Ă adj.

CIUDÓS. -OĂSĂ adj.

CIUDOVORÉNE † s. f.

CIUDOTVOREŢ † adj. și s. m.

v. ciudă.

CIUÉL s. a. Chaudron, marmite. — (Turcism. în Dobrogea). La ceauzanu] de mămăligă [II] zic ciud. H. II 301. [Pronunț. ciu-el]

— Din turc. çayen «tucia, fontă» [arudit cu tătarul çeh(h)un, de unde, prin mijlocire ruteană, al nostru ceauzan], orientat după derivatele cu suf. -el.

CIUES. -Ă adj. Détraqué, ahuri. — (Ungurism. prin Năsăud) Tehuiu, șchiat. Com. N. DRĂGANU.

— Cuvântul a intrat în limbă prin soldații unguri (în ungurește înseamnă «țărăan, om prost, de origine slavă»), iar la aceștia din srb.-cr. čujeći? «auzi?» din verbul čuti «a auzi». N. DRĂGANU, Dacoromania, IV 153.

CIUF s. m., f. și a., adj. I. 1^a. Tignasse. Touquet (du cheval); huppe. 2^a. Ebouriffé, mal peigné, hirvuie. 3^a. Nom de diverses espèces de chouettes. 4^a. Danse paysanne. II. 1^a. Pailasse, bouffon; pince-sans-rire, moqueur. 2^a. Vaurien, coureur, débâuché. 3^a. Laid, grotesque, tête de Turc.

I. (Prin toată țara, dar mai ales în Munt. și Transilv. de miazăzi.)

1^a. S. a. Păr mult și zbârlit, păr mare și nepieptănat, hălăciugă. Mai piaptând-și și tu ciuful! LM. Tace-și ciuful = tunde-te (se zice, mai mult în glumă și în ton familiar prin Brașov, unuia cu părul mare). # A-i lua cușta ciuful foc = a fi bătut, a-și atrage neplăceri. ZANNE, P. II 399. || Spec. Moțul de păr din coama calului, care se prelungește, între urechi, pe frunte, perică, ciup (Pășești-Otăsău, jud. Vâlcea, Sâmpetru jud. Hunedoara). DR. V 282. | Moț de pene la pasări. DICT.

2^a. Atributiv. Cu părul vălvoiu, nepieptănat. Doi copilați cu chica ciuf, cărlionțat..., așteaptă. DELAVRANCEA, S. 40/2. || Subst. și a d. (Om s. animal, p. ext. barbă, coamă, păr) nepieptănat, zbârlit (în sus POLIZU), zmut (COSTINESCU), burzului, p. ext. tuns prost (PAMFILE, T. II), ciocărit (la tuns). Nu teze cineva ciuf în lume. LM. Barbă ciufă. id. Îi naște (ursoaica pe puț) mici ca niște chișcani, orbi, ciuși și pocici. ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. Ciuful de pînăci [o specie de câni flocoși]... sucește gâtul chișcanilor. ODOBESCU, III 149/22. # Aci fuseși, ciufule (către un copil-landru)? răspune bătrânul; «nu mai poți după povești și basme!» DELAVRANCEA, S. 264/2. Trei muteri, la păr despletite și ciufe. TEODORESCU, P. P. 377/2. # Herghelie de-o țapă ciufă Și branște numai de-o țapă Nu se face nici odată. PANN, P. V. I 134.

3^a. S. m. (Ornit.: numele i s'a dat din cauza penelor crescute în creștetul capului în formă de moț) Păsare nocturnă (H. XI 231) răpitoare (H. II 117), din familia bufnițelor (MARIAN, O. I 218, 227, I. 199/21, H. I 7), identificată uneori cu bufnița (H. IV 249), huhurezul (Otus vulgaris LEON, MED. 95), ciuhurezul (COSTINESCU) s. ciuhuretele (H. XI 338). Ciuful s. ciuhurezul floară într'un mod cobitor. H. VII 388. Specii: ciuf-de-baltă, de-cămp = Scops pin. id. 304. Și struțul și ciuhul (ziabca) și bobita și corușu și ceși! aseamene lui. BIBLIA (1688) 137/2. Un ciuf, de scard până 'n zori. În grațu lui pe-un glas cuedată. RADULESCU-NIGER, ap. TDRG. Ori niște, de te-at posomorit așa, ca un ciuf? id. ib. În pădure Tigănu' vede un ciuf mort, ainsat într'un copac. GRAULU, I 238.

4^a. S. a. (Cor., prin Muntenia și Dobrogea) Numele unui danț răzărănc (H. IV 90, IX 57, XII 142, XIV 339), scare se joacă imitând strigățul (șușușu!) ciufului. ȘĂINEANU, D. U. Dac'ar plecă totuși țigăni... odată din sate, nu te gândești cin' fi-ar mai cântă de joc: bătaia, horții... brău... ar-dăinește, ciufu' JIPESCU, O. 52.

II. (Prin Bucov., Mold. și Transilv. centrală și de miază-noapte.)

1^a. S. m. Păcăliciu, păcălă, măscăriciu (măscăreț), cf. soitaru, bufon, mim; p. ext. cel căruia îi place să-și bată joc de alții, ciufelnic (ȘEZ. XVIII 269), om batjocurilor (Crișcior, Munții-Apuseni, com. ST. PAȘCA), cel care caută numai să ia pe cineva peste picior, ca să stărnească răs s. haz; care aduce cu Păcălă (Bucov., com. A. COVAȘA); om șagaci, glumei, care face fel de fel de năzbătii și grăște de-a-dreptul fără nerăsunare (Broșteni, Suceava, ZANNE, P. IX 592). Polata împărătescă o au umplut de mimi (ciufi), de căndăreți. ȘINCAL, HR. I 34/2.

2^a. S. m. și f. (Mold. și Bucov.) Bărbat (s. femeie, com. MARIAN) de nimica (DiCT.), decăzut, depravat, demoralizat, fără nici o vază (MARIAN, O. I 232); secătura, vagabond, (om) fără căpătăiu, curvar, hunsfuz (ȘEZ. V 100); viclean (Balaceana în Bucov., com. AR. TOMIAȘ); fudul, mînte-seacă (PAMFILE, T. II). Un ciuf întreg. Un ciuf de om (Bucov.). Com. A. COVAȘA.

3^a. S. m. și f. (Transilv.) Om (s. femeie urliță), pocit(ă), sluti(ă), hăd(ă) (REV. CBIT III 93), pocitură, (om) de batjocură (POMPILIU, BH. 1007, VAIDA). Pân'ce-s (pentru ce-s = fiindcă sînt), bade, cam negruță, Nu-s la tot ciuful drăguță. RETEGANUL, TR. 142/20. Bato-I, Doamne, și-i trănțește P'ăli să 'nsoră pentru cește Și-și ia ciufă 'ntre (lip. ciuf între) neveste. BIBICESCU, P. P. 191. # Ciuful ciufulește! = cel vrednic de batjocură îndrăgoste să ia în bătaie de joc pe altul (cf. REV. CRIT. III 93, VAIDA); păzește-te de bătaie! (Gura-Răului, ZANNE, P. IX 592). A-i face Dumnezeu (cuiva) parte de-un

ciuf = a fi rânduit să trăiască cu uritul în casă. ZANNE, P. II 69. (După ung. a világ csufja) Nevoia și ciuful lumii (STAN, M. 150) = pocițanie mare.

[Plur. ciufi și (ad I 1^a și 4^a) ciufuri. | Și: (prin Mold. și Bucov.) eiof s. m. și a. = moț (ALECSANDRI, T. 1755), smoc, șuviță de păr (Straja în Bucov., com. A. TOMIAC); specie de bufniță (MARIAN, O. I 227, H. X 207, XI 517, XVI 446); danț jărănesc (H. VI 10), foarte răspândit în Bucovina, care se joară de către herbari, la petreceri (MARIAN, O. I 230); măscăriciu; om de nimic, secătură, bufon. (Ad I 3^a) Când cântă ciufu' (o pasăre) mult, anul va fi plinos. SEZ. VI 51; (ad II 1^a) Odată crăitul au zis cătră măscărețul (cătră ciuful) său: «Auzi tu, scrie-mi pe toți nebunii căți sânt în cetate (sec. XIX). GCR II 360; (ad II 2^a) Vine ciuful de la baltă, Cu plăcintă 'mbăirată. ALECSANDRI, P. P. 384. Vine ciufu' de la munte, Puica zede pe genunchi. El îi jură minșile Și-i zăruță buzele (jud. Roman). MAT. FOLC. 1415. Ciuful tei, ciuful colcă, Ciufu 'n brațe la telea. Ciufule, mână-te-are boala...! MARIAN, O. I 329. (Și cu sensul:) Drae. Par'că ești ciufu' cel din borbă, e'un papuc! ALECSANDRI, T. 837, cf. 1188, 366; — (+ buhă, cf. și bulg. *čuhaj*, *čuhaj* «bufniță») ciuhă s. f. = ciuf (I 1^a—3^a). Să-ți bagi și tu ciuha la cea răpănoasă și hărăsită acolo, ca să fi-o păduche. SIERA, P. 290/3. Ciuhă, buhă, din pădure. Supie ai de când te lat, Netegioară nu erai! MARIAN, O. I 215. (Mitol. pop.) Ciuha = Aripa-Satanei. ION CR. IV 40; — CIHAC, II 56 dă și varianta (neatestată alurea) ciuș s. m., care ar putea fi un singular nou, refăcut din *ciuși, pluralul lui ciuh. Acest ciuș = «buhă, bufniță» credea ZANNE, P. IX 408, că se cuprinde în proverbul bănețean, aplicat celor «nastatornici»: Iarna-i ciuși și vara-i cuc. Un ciuș (și ciuș), -ă sub-t., adj., în gâcitori, mai ales ca atribut la găină, e interpretat de PASCU, C. 144 ca «păros, zburlit», iar de ȘAINEANU, D. U. ca «miop ca buhele». Ciușu' duce pe ciușă, da ciușă nu poate duce pe ciușu' [= Porcul și cioara]. PASCU, C. 89. Găinușă ciușă, Cu minciunile 'n gușă Și cu dreptatea în spinare [= Cântarul]. SEZ. IV 76, cf. MAT. FOLC. 539, GOROVEI, C. 61. Găinușă ciușă Strănge 'n bot cenușă [= Luleau]. GOROVEI, C. 205/6, cf. TEODORESCU, P. P. 232, PĂSCULESCU, L. P. Găinușă ciușă, Cu minciunile în gușă [= Cuțitul]. SEZ. VII 82, cf. PAMFILE, C. 22. | Adjective: ciuhă, -oasă = zburit. DICT. Să ne zborim [= zburim] părul, să ne facem ciuhopi. DOSOFTEIU, V. S. 80. | Forme contaminate: ciuhă, -ă = mic, urit, înfoiat ca o buhă (Oitenia). CONV. LIT. LIV 166; — (+ morfoniță) ciufoniță s. f. = femeie depravată. MARIAN; — (+ ciuculete s. din ciufuși) ciufăte s. m. (Bot.); o buruiănă (nedefinită, cf. ital. *ciuffo* «mucchio d'erbe»), H. XI 349.]

— După unii (cf. H. Schuchardt, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXI 1—5 și Tiktin, *Dicț. rom.-germ.* s. v.) am avea a face cu un cuvânt de origine onomatopoeică, răspândit în multe limbi. După alții (cf. în urmă *Dacoromania* II 607—610) ar fi un cuvânt vechiu-german, care a pătruns în limbe române pe două căi, prin Franci (fr. *touffe*) și prin Longobardi, de la care au primit cuvântul Italianii (*ciuffo* «moț de păr»), Albanezii (*đufke* «ciucure, mătase de porumb») și Români. În Italia, *ciuffo* înseamnă și «bravaccio», pentru că briganzii numii astfel își acoperea fața, când voiau să nu fie recunoscuți, cu părul lung dat pe obraz. Prin teatrele ambulante, cuvântul italian a pătruns, în acest sens, la Unguri, de la care am primit noi, ca dublet, în regiunile cele mai influențate de limba maghiară (Transilv., Mold., Bucov.), pe *ciuf* în sensul II, de «măscăriciuș, surft», etc. Cf. *ciup* și *ciuhure* (subt. *huhure* z.

CIUFĂLĂ s. f. }
CIUFĂLĂ vb. I } v. ciufuli.

CIUFĂN s. m. (Bot.). Espèce de *chou*. — Varză fără căpătână (Valea Jiului). VICIU, GL. [Cu alt sufix: ciufăn, s. m. (Blaj). id.]

CIUFĂLNIC, -Ă adj. }
CIUFLEA s. m. art. } v. ciufuli.

CIUFLEAC vb. I *Laisser pendre*. — Trans. (Despre urechi) A-și biegi, a-și biegoșă, a lăsa să atârne, a pleoști. [Și ciufleacă vb. I. *Calul ciufleacă urechile, când e bolnav* (Slatina Timișului, jud. Severin). CALUL, 22. | Adjective: ciufleacă (ciufleacă), -ă = moleșit, decurajat, cu capu' n'tre urechi: Ce stai așa ciufleacă? (Brașov).] Cf. *ciufleac* și *ciulecă*.

CIUFLIC s. a. v. ciufleă.

CIUFLICĂ vb. I *Jeter*. — (Maramureș) A arzări. T. PAPAHAĞI, M. Căn[ă] o puș pieptu' pe bute, să să uite înlontru, ea odată i-o luat de picioare și i-o ciuflicat în bute. id. ib. 159/21.

CIUFLICĂ vb. I v. sufleacă.

CIUFLICĂR s. m. v. ciuflicar.

CIUFORNIȚĂ s. f. }
CIUFOS, -OASĂ adj. } v. ciuf.

CIUFULĂC † s. a. v. ciuful.

CIUFULÊTE s. m. (Bot.) v. ciuf.

CIUFULI vb. IV^a v. ciufuli.

CIUFULI vb. IV^a. 1^a. *Dépeigner, ébouriffer, défriser; s'emmêler*. 2^a. *Empoigner par les cheveux, rosser; se prendre aux cheveux*. 3^a. *Défigurer, abîmer*. 4^a. *Tourner en ridicule, baffouer*. 5^a. *Tromper, duper*.

1^a. (Cf. ciuf I) A trage de ciuf (I 1^a) s. de păr (ȘAINEANU, D. U.), a zburli părul (s. barba L.M.), cuiva, a încurcă (părul din cap, fig. foile unei flori), a zmulge (A. TOMIAC, p. ext. a tunde rău (MARIAN, O. I 232, PAMFILE, J. II), a ciocărti părul (cuiva). *Dau fuga la garanogelul cu pomadă, văr degetele în el, întind în palmă unsoreau și-mi ciufulesc, îmi ridic vâlnouă într-o clipă tot părul din cap*. SADOVEANU, M. 194. *Întindăni ogilănda bufetului, se apleacă, întinzând buzele, ciufulindu-și părul pe lămpie*. TEODOREANU, M. II 16. | Refl. (Despre păr) A se zburli, a fi în neregulă. *Dă-mi un pieptene, să mă pieptăn, că mi s'a ciufulit părul*. Cf. LM.

2^a. A apucă și a trage pe cineva de păr (DICT.), p. ext. a lovi cu palma, a bate (rău DICT.), a părul (ZANNE, P. IX 592), a scărmană. De mult nu mi-am înșipit mâna în ciuful tău, vezi să nu te ciufulesc astăzi! LM. | Refl. (Cu înțeles reciproc) A se lua de păr, a se încălci, a se lua la bătaie (DICT.).

3^a. (Cf. ciuf II) P. ext. A stuț, a poci, a diformă. (Cf. MARIAN, O. I 232).

4^a. A-și bate joc de cineva, a-i lua peste picior, a-și face răd de cineva, a bațjocori; a sudul. MARIAN, O. I 232. SEZ. V 57/11. POMPILIU, BH. 1007, VAIDA, PRECUP, P. 54. *Rău m'o mai ciufuluit!* = mare bătaie de joc și-o făcut de minel SEZ. V 57/11. *Nici cu gândul n'am gândit, Cine m'a ciufuluit! Rădăcina dintre cepe Și urta dintre fele*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 433. *S'apoi cum te-ai scotolit, De pe min' m'ai ciufuluit!* PRECUP, P. 43. | Refl. (Cu înțeles reciproc) *Mândră, de când ne iubim, Vreme-i să ne ciufulim*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 332.

5. P. ext. A păcăli (VAIDA), a înșela pe cineva, a-l întoarce după cum vrei (Cf. NOVACOVICI, C. B. 7).

[S]: **ciufului** vb. IV^a = ciufuli; a lovi cu palma, a bate (Straja, Bucov., com. A. TOMIAC), **ciufurii** vb. IV^a (PAMFILE, J. II), **ciuful** vb. IV^a, **ciufală** vb. I (PONTBRIANT), **ciufală** vb. I (Straja, Bucov. com. AR. TOMIAC) = a lovi cu palma, a bate. | **Adjective: ciufălit** (ciufăluit, ciufălit), -ă = (despre păr) zbârlit, încurcat; (p. anal. despre haine) mototolit, boțit, ponosit; (despre om) batjocorit (PRECUP, P. 54), făcut de răs, de batjocură. (Ad 1^a) **Dai peste o figancă ciufălită**, c. BOLLIAU, ap. DDRF. **Mama Stanca...**, cu părul alb și ciufălit. DELAVRANCEA, S. 12^e. **Tremură ca brebenelele ciufălite de vânt**, id. ib. 253/. **Un stârc jerpelit, ciufălit, golaș, chiopt și chior țeși**, MARIAN, O. II 325. **Mă uitați și-l văzuți cu barbă mare, cu păr creș și ciufălit în cap**, VISSARIU, FL. 104. **Părul ciufălit pare creș**, TEODOREANU, M. II 270. **Cu vestimintele ciufălite așă, nu mă pot îmbrăca și țești în lume**, LM; (ad 4^a) **Așă să hți țoși, apăi ha; da nu ciufăliți, mălțitori, papă-lapte, pierde-cară, merdi și țără-brău, cum e ande Mogădelu**, JIPESCU, O. 71; — (c. ciufălit) **ciufălenie**, -ă (uneori ca substantiv) = (om) căruia-i place să-și bată joc de alții (SEZ. V 57/11), care spune lucruri necuviincioase (ib. XVIII 168), batjocoritor; cf. ciuf (II 1^a). **În Holdă-s batjocuroși oamenii, pocăritori, ciufălenici**, CONV. LIT. A. 1910, 3. | **Abstracte: ciuf(u)lură** s. f. POLIZU. (Ad 4^a) **Și tu, bade, aș ai gândit, Că io-s floare de găsit, Ție de ciufălit**, JARNIK-BĂRSEANU, D. 234; — (post-verbale) **ciufală** s. f. = batjocură. **LB.: ciufală** s. f. = om căruia îi place vorba lungă, cărță-baciu. **ION CR. IV. 305.** | **Alt derivat: ciufălea** s. m. art. = om, bou s. cal ciufălit (1^a), zbârlit la păr; și (Munt.) nume de familie. (Cf. LM.) — În parte derivat românece din **ciuf** și din ung. **csűfolni** «a-și bate joc».

CIUFULITURĂ s. f.**CIUFULI** vb. IV^a s. d. } v. ciufuli.**CIUFURLI** vb. IV^a

CIUFŪT s. și adj. m. 1^a. Sobriquet donné aux Juifs. 2^a. **Unurier**, 3^a. **Avare, chiche**. — (În Muntenia, pe cale de dispariție).

1^a. (Neobicinuit) **Porecă dată Evreilor**, POLIZU.

2^a. P. ext. **Cămătar, uzurar**. **Împrumut bani cu săptămână, cu luna, pentru mare dobândă, cu un zaraf, ca un ciufăt**, I. GOLESCU, C. I 350^b.

3^a. **Zărcit, avar, s. c. m. p. DICT. Cel ciufut, să te vadă murind de foame, nu scoate să-ți dea un ban!** LM. **Negustor cu dare-de-mână, dor ciufut și ischuzoz**, KIKIREZU, ap. ȘIO. **Dacă reușește ș'acuma, halal să-i fie!**... **că ăla e un ciufut**, CARAGIALE, M. 224. **Un ciufut bătrân**, id. ap. ȘAI-NEANU, D. U.

[Dicționarele mai dau și înțelesurile de «încăpățânat» și «om de nimic». | S]: **ciufăt** s. și adj. m. | **Abstracte: ciufăție, ciufățenie** s. f. = zgârcenie, economie murdară. **DICT.: ciufăție** † s. a. = meschinărie, încăpățânare. **POLIZU.** | **Verb: ciufuși** † vb. IV^a = a face o economie cumplită, a fi ciufut. **COSTINESCU.**

— Din turc. **ciufut**, idem (1^a, 3^a), intrat și în limbile balcanice (bulg. **ciufut**, sârb. **ciufut**, n.-grec. **ciufot**). **CHAC**, II 565, ȘIO.

CIUFUȚENIE s. f.**CIUFUȚI** † vb. IV^a } v. ciufot.**CIUFUȚIE** s. f.**CIUGĂ** s. f. (lht.) v. cegă.**CIUGĂREL**, -EĂ adj. v. șugărel.**CIUGHĒRIU** s. a. }**CIUGHİR** s. a. } v. ceagăr.

CIUGULI vb. IV^a I. 1^a. **Picorer, becqueter. Piquer**, 2^a. **Brouter**, 3^a. **Pignocher, manger du bout des dents, picorer**, 4^a. **Prendre du bout des doigts; effiler**, 5^a. **Déchiffrer, saisir à peine (des mots)**, 6^a. **Marquer, laisser des traces**, II. 1^a. **Se gratter (du bec)**, 2^a. **Se caresser, s'embrasser**, 3^a. **Se quereller**, III. **Dresser les oreilles**.

I. **Trans 1^a**. (Despre pasări, mai ales despre (puii de) găle, când mănăncă de pe jos) **A apucă cu ciocul și a mânca; p. ext. a ciupi** (cf. **GORVEL**, CR., Straja, Bucov., com. A. TOMIAC) din ceva (de ex. din poame, din porumb), **fără a mânca de tot, a începe** (Vicovul-de-sus Bucov., com. G. NISTOR, cf. SEZ. VII 178) un lucru de mâncare; p. ext. a ciupi, a pișca cu ciocul (ceva ce nu e de mâncare), a tot ciocăni cu ciocul (**RĂDULESCU-CODIN**, I); p. ext. a scărpină. **Gâștile ciugulesc grăunte de meiu, de orz, de grâu**, LM. **Copiți ciugulesc pânea**, id. **Noi (pasărilor) pencele noastre să ciuculim**, CANTEMIR, ap. TDRG. **Toată ziua... [ciocirile] ciuguliseră la grâu atânci răsdri**, RĂDULESCU, ap. TDRG. **Văzu... puți piuină... și ciugulind meiu**, SPIRESCU, L. 92/11. **S'o ciugule [o pasăre neagră] toată [joarda de struguri]**, **Intima-mă săgetat**, **ION CR. II 262**, **Fă-mă putu de porumbel**, **La mândra pe umerel, Să mi-o ciugul de cercel...** **Fă-mă putu de porumbiță, La mândrușa pe altă, Să mi-o ciugulesc de țâță**, POP., colecția DRAGU. **Să nu mănânci din ceea ce a ciugulit găindele, căci faci piungene**, SEZ. VI 50. **Cu secura te-ou secură, Cu ciocu te-or ciugul [găinile]**, **Cu ghearile te-or rădăi**, ib. VII 55. **Am o rață șugăboasă, Singură coada neogătușă, Și cu ciocul ciugălește**, **Pas', bătăi, de ghițești [= Punga]**, **GORVEL**, C. 307. | P. anal. [Impropriu; despre muste] **A mânca, a pișca**. **Eră nevoi să se scoale, din pricina muscilor care îi ciugulea**, TELEOR, ap. TDRG.

2^a. (Despre alte animale, mai ales animale mici) **A rupe cu gura** (de ex. câte un fir de iarbă), **a ciupi, a paște ciupind; p. ext. a culege din ceva**. Cf. **ION CR. VI 30**. **Nu-i ce paște pe șea, dar ciugulea oite** (Hântești, jud. Dorohoiu), ib. **Mielușii după opt zile încep a ciugul câte ceva**, ECONOMIA, 59.

3^a. (Despre om) **A rupe (cu mâna) bucățele dintr'o bucată mare** (de pâine, de carne, etc.) s. a culege boabe (dintr'un ciocchine) și a mânca (cu păsările **COSTINESCU**), **fără a infundă mult deodată în gură; p. ext. a roade ceva jur împrejur** (LB.), a gustă din bucate (id.), a mânca fără poftă (**COSTINESCU**), **ințetul cu înțetul și câte puțin** (**RĂDULESCU-CODIN**, L. cf. ZANNE, P. I 478), a mânca ce și ce (**Zagra, Năsăud**, com. **CORBU**), a migăi (id.), a frunzări; spec. (despre vite s. persoane convalescente), a mânca luând și lămucând rar și câte puțin, zăvărând, a gustă (din ceva) (Cf. LM.). **Derep-ec spăreși gardul lui, și [via] culegu-o (ciugulescu-o C¹) țoți ce trecu pre cale?** PSAL. 166/22. **Și zise Samuil lui Saul: ială rămășița [de spață], pune pre ca înaintea ta și mănăncă, căci întru mărturie s'au pus ție de la nărod; ciogulește și mănă Saul cu Samuil în ziua aceea**, **BIBLIA** (1688) 201/31. **Teofil și acum ciugulea din a doua**, CONV. LIT. XLIII 1058. [**Bolnavul**] **înțepe a ciugul câte ceva** (**Zagra, Năsăud**, com. **CORBU**). **A ciugul ca o găină** = a mânca puțin din bucate. **ZANNE**, P. I 478.

4^a. P. anal. (Despre persoane) **A ciupi ceva, a trage ușor cu degetele de ceva; a ridică ceva mărunt de jos** (cu două degete), a curăță (adu-

nând de jos). Tot derelectând prin casă... ciugulind un patu, un băf de chibrit de jos... VLAHUȚĂ, ap. TDRG. Meru curățed lumânărie și le ciugulea. V. A. URECHE, ap. id. Ciugulea cu degete neliniștite un canaf de sulul canapelei. SADOVEANU, P. S. 170. | (Neobicinuit, impropriu) A face vârf unui lucru, a ascuți (prost, neîndemănatec). Scoase o pană de găscă lăiată cu condeiu, al cărui vârf se puse pe dată să-l ciugulească cu un briceag. V. A. URECHE, ap. TDRG.

5^a. P. a. n. a. l. (Despre persoane, la citit) A percepe vag, foarte puțin, fragmentar (din cauza oboșelii), a prinde (câte o vorbă). Ochiu mîșeuu somnoroz și abia ciuguleau câte-o vorbă-două, din rînd. VLAHUȚĂ, N. 33.

6^a. (Subiectul e apa, vărsatul, etc.) A roade, a mânca, a ciupi, lăsând urme, cicatrice (cf. ciugulit).

II. R. e. f. l. 1^a. (Despre pasări) A se scărpină (cu ciocul), a se ciupi. Ca o pasăre plouată, cînd abia poate zbură... Și stînd, tot se ciugulește pe spinare și pî piept. PANN, E. II 36, 22.

2^a. F. i. g. (Mold.) cu înțeles de reciprocitate) A se giugulit, a se desmieră, a-si spune vorbe dulci (gură de la gură), a se sărută (în gură). COSTINESCU. Vă ciuguliți ca doi hulubași! ALECSANDRI, T. 1436. Auzi-t cum se ciugulesc! id. ib. 336. Auzi!... lucru fîrcoș se te ciugulești cu Păpăz-bergoaia? id. ib. 1672.

3^a. (Cu înțeles de reciprocitate; numai la PONT-BRIANT, confundat poate cu cicăli) A se certă.

III. F. r. a. n. s. (Confundat cu ciuli și ciuciu); despre cal) A ciuli (l' 3^a) urechile (Caliceanu, Cernăuți). CALUL, 187.

[Prez. ind. ciugulesc și (m. rar) ciugul (BĂDULESCU-CODIN, D. || Și: ciogoli vb. IV^a (Vicovul-deus, Bucov. com. G. NISTOR; ciguli vb. IV^a (GOROVEI, CR.); cigăli vb. IV^a (Zagra, jud. Năsăud, com. CORBU, CABA, SĂL.); cigăli vb. IV^a (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC); eighili vb. IV^a (Hăntestii, jud. Dorohoiu) ION CR. IV 30; ciuculi vb. IV^a (ad 1^a) PONTBRIANT; (ad III) La tine cînd a privi [domnui], din urechi să ciuculești, din coadă să mbătăleşti, din picioare să-mi lovești. POP. ap. DDRG. (s. v. ciuculi); (+ cioc) cioculi vb. IV (DICT.); ciuculi vb. IV^a (DICT.); (+ ciung) ciunguli vb. IV^a (ALEXI). || A bstracte: ciugulire s. f., ciugulit s. a., ciuguleală s. f. (POLIZU, COSTINESCU). ciugulitură s. f. (Ad 1^a) Permanența ciuguliturilor pescuilor mici. P. R. ATILA, P. 62. | Adjective: ciugulit, -ă. (Ad I 1^a) Ți-eră mai mare scărăd să te uși la el [la cal]; și slab și ciugulit de cioc. STĂNCESCU, B. 168; (ad I 6^a) Stana de piatră, ciugulită de valuri. JIPESCU, O. 60. Țiganul... ciugulit de vărsat... VISARION, FL. 129; — ciugulitor, -oare = care ciugulește. | Cf. și nume de familie: Ciogolea, Ciugolea.]

— Etimologia necunoscută (Nu poate fi — din punct de vedere formal — un derivat din cioc, cum credea CIHAC, II 53 și Tiktin, Dief. rom.-germ., asemănându-l cu fr. becquetier. Nici etimologia din ung. csokolai «a sărută», propusă de A. Scriban. Arhiva a. 1912, nr. 4, nu-i plauzibilă. Mai de grabă poate fi adus în legătură cu ung. csöglőni «a rupe scorbă (unui copac), a coji» sau, dacă ciugulit se va fi întrebunțat la început numai despre pasările care măncau gândaci, cu ung. csipe «carăbuș»).

CIUGULITURĂ s. f. v. ciugul.

CIUGUREL s. m. v. ciuere.

CIUHĂ s. f. Perche garnie de loques ou de paille, servant d'épouvanter ou de poteau indicateur, brandon, etc. — Lemn (prăjină, stălp, par, rudă, băf, bucăți de draniță, așezate în formă de cruce, bîrnă mare de brad, crengi de copac, căprior lung) înfipt în pămînt (într'un

copac, în poartă s. în gard) și învelit (la vîrf) cu zdrenețe s. haine rele (ca să le dea înfățișarea unei făpturi omeneste s. unui monstru) s. cu un somnoloz de paie (s. cu un mînușciu de iarbă, fân, grâu, pelin s. alte buruieni). MAT. FOLC. 1209, IORGA, S. D. XXII 201, ȘEZ. II 187/19 XXXII 14, MARIAN, NU. 367/39, O. II 286, DAME, T. 56, ION CR. III 226, VIII 90, PAMFILE, A. 120, BRĂESCU, M. 64, CIUPALĂ, PL., com. A. PROCOPOVICI, Ciuha cergețe:

a) drept sperietoare pentru pasări, ca să nu strice sămînturile s. poamele, cf. momăie. BRĂESCU, M. 65, PAMFILE, C. F. R. ATILA, P. 77. Boi-i iau, că boi-mi plac, Da cu toamna ce să fac? Ziua s'o puiu ciuhă 'n gard Și noaptea s'o culc în pat! MAT. FOLC. 1007. Am un drăguț tare drag, Îl poți pune și jurat Și ciuhă din sus de sat; Hei, sărac drăguțul mieu, Îl poți pune și birău Și ciuhă din sus de tîu! RETEGANUL, CH. 11. Că ești de frumoasă, ai fi bună ciuhă în grău! STAN, M. 150. # A fi ca ciuha între holde. ZANNE, P. I 420. Ca ciuha 'n cîneapă (Hațeg). ib. IX 592;

b) ca semn de opreliște (pus toamna pe ogoare, Bucov., com. A. PROCOPOVICI) pentru păscutul vitelor. DICT. Vitale să pască numai pînd 'a ciuhă. ION CR. VIII 90;

c) spre a arăta, în lipsa unui alt semn (tuță, moșoroiu etc. ION CR. VIII 90), hotărî (Baia, jud. Suceava, ȘEZ. XXXII 14, Vale, jud. Sibiu, com. ITTU) s. a. despărți imasele ori arătura a doi vecini;

d) spre a arăta pînd unde a înaintat cu lucrul cîmpului (DAME, T. 56) s. bucata pe care are să o secere un grup de lucrători (cf. ION CR. III 226, PAMFILE, A. 120). Cf. momăie;

e) la plătîrit, spre a arăta șipotul apei. Se fixează pe mal. Com. ITTU. Cf. CIUPALĂ, PL.;

f) înainte vreme, spre a semnală pericolul apropierii dușmanului. În cazul acesta, ciuhale se înplîntau, de regulă, pe culmile cele mai înalte ale dealurilor și ale munților, se înfișurau cu paie uscate și unse cu rășină s. cu imoală, ca să dea flacăra mare, cînd vor fi aprinse, în timp de primărie. Cf. CIHAC, II 491, POLIZU, MARIAN, O. II 286;

g) în Sălaj, la nuntă, drept opreliște, la casa miresei. Cf. Brad (I 2^a) a Poarta e încușată (legată) și în vîrfu ei stă ciuha..., care însemnează că nu e tertat fiercîru a intră. MARIAN, NU. 485, cf. 367/39;

h) drept semn de măsurătoare (Vale, jud. Sibiu, com. ITTU). Mă suiam însă pe grău colnicului, unde eră pusă o ciuhă de cătră ingineri. SBIERA, P. 95;

i) drept semn de orice fel, pus mai ales pe un vîrf de deal s. de munte. MAT. FOLC. 1209, ȘEZ. II 187/19, IORGA, S. D. XXII 201.

[Plur. ciuhe și ciuhă. PAMFILE, C. || Și: ciuhă s. f. (Nemțșor, jud. Neamț) ION CR. VIII 90.]

Derivate (substantive): ciuhălu (ciuhălu) s. a. = mătura de niule de mesteacăn, întrebuințată la stîna (PACALĂ, M. R. 453), cf. tîrn; urdaru, șterțul cu care se mestecă zerul pe foc (Vale, jud. Sibiu, com. ITTU); — ciuhătoie s. f. = arbore crescut rău, scund și bătrîn, gros, urit, turte, ciortac (Var, județul Caraș-Severinului, com. ITTU); — (+ ciul; cf. și ciulcoate) ciulhoate s. f. = un lemn îmbrăcat cu haine rele, să spărie pasările stricătoare recoltoare; fig. fîmță slută la chip și la port (ȘEZ. IX 151); mătăhală, femeie înaltă (ȘEZ. XXIII 41). — (Bot.) ciuhcă s. f. Nume de buruiănă. H. VI 171. | Verb: ciuhui IV^a = a tăia crengile unui trunchiu, a crengeui, a ciungări, a dărâma, a cepuri (Bihor). Com. ITTU.]

— Probabil avem a face cu același cuvînt ca ciuhă²=ciuf (TDRG., ȘĂINEANU, D. U.) și că, la ori-

gine, se întrebuință câte un ciuf mort ca sperietoare de pasări. Și varianta *ciuhă* se potrivește cu bulg. *čuhat*, *čuhai* «burluiță». (Din românește cuvântul a pătruns în ungurește: *csuha* «sperietoare de pășărie, întrebuințat numai prin regiunile Clujului și deosebit de *csuha* «haină, mantă», răspândit și în alte regiuni cu populație ungurească, din turc. *čoha* «postava», din care credea C. Lăcea, *Dacoromania* III 743, că ne-a venit, prin filiație slavă, al nostru *ciuhă*. *CIHAC*, II 49 li derivă din ung. *csőna* «bouchon de paille, brandon en guise de signes»).

CIUHĂ s. f. v. *ciuf*.

CIUHĂLĂU s. a. v. *ciuhă*¹.

CIUHÉIU s. a. v. *ciolova*.

CIUHICĂ s. f. (Bot.) } v. *ciuhă*¹.

CIUHLĂ s. f. } v. *ciuhă*¹.

CIURNIDOC. -Ă adj. v. *ciuf*.

CIUROAIE s. f. v. *ciuhă*¹.

CIUHODĂR † s. m. v. *ciolohodar*.

CIUHÓS, -OĂSĂ adj. v. *ciuf*.

CIUHUI vb. IV^a v. *ciuhă*¹.

CIUHURÉTE s. m. (Ornit.) } v. *huburez*.

CIUHURÉZ s. m. (Ornit.) } v. *huburez*.

CIUÉ vb. IV^a *Craosser*. — A cărăi (li 1^a a). *Otorle străneș grămadă, Când pe sus ciuind zbor, Iarna ne vestesă zăpadă, Iar vara ploate sau nor.* PANN, ap. TEODORRESCU, P. P. 398b [Pronunț. *ci-u-é*].

— Derivat din onomatopea *ciu*. Cf. *ciohă*¹.

CIUI vb. IV^a *Egratigner, griffer*. — A zgâria (Straja în Bucov., com. A. TOMIAC).

CIUIC! Interj. v. *cioliva*.

CIUICĂ s. f. (Med. pop.) *Maladie de la volaite*. — Boală de galite: le curge nițică apă pe cioc și mor pe capete; se mai numește și: *ciu m* a s. *holera-găiniilor*. Cf. GRIGORIU-RIGO, M. P. II 5, VĂRCOL, V., ȘEZ. III 203. [Pronunț. *ciut-că*].

CIUIÉN (†) s. m. (Bot.) *Soponaire*. — (Turcism, ieșit din uz) Plantă care seamănă cu esăpunelul. întrebuințată la facerea halvlei și la parfumatul rufelor. *Să nu pui la spălat nici ciuen, nici livani.* KIKIREZU, ap. ȘIO, I 138. [Și: *ciuia* s. m. *Rădă-cinu de ciuin, de săpun*. CONV. LIT. XXVI, 457, ap. ȘIO, I 138.]

— Din turc. *čuyen* (*čagan*) «săpunel (plantă și rădăcină)»; ȘIO., I 138. Cf. *cioinac*.

CIUIŢ s. m. (Bot.) v. *ciuien*.

CIUINĂG s. m. sing. v. *ciolovac*.

CIUJDI vb. IV^a v. *ciuşdi*¹.

CIUJNITĂ s. f. *Femme maigre et querelleuse, pie-grèche*. — «Muiere slabă, cărcotă» (Răşinari, jude. Sibiu). Com. E. CIORAN.

CIUL. -Ă adj., subst. 1^a. *Qui a les oreilles atrophiées, une seule oreille, pas d'oreilles; essorillé, écourté*. 2^a. *Qui n'a qu'une corne ou pas de cornes*. 3^a. *Sale*.

1^a. (Rar, despre om, Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC, de obicei despre vite, GIUGLEA-VĂLSAN,

R. S., mai ales despre oi, com. MARIAN, H. I 345, III 71, X 109, 354, PRECUP, P. R. 24) Cu urechile mai mici decât ale semendor lor, mici de tot. Cf. ȘEZ. II 187/18. | (Porc) Vătămat la ureche (Oravița, în Banat, com. A. COCAI. | (Bou, vacă, oaie com. MARIAN, cal. BUCUȚA, R. V., porc, Oravița, Banat, com. COCA) Fără o ureche. *Le trăpă (căilor) spânz în urechi, care une-ori o vindeau, alte-ori făcă să cadă urechea, devenind scal ciul*, DRAGOMIR, O. M. 233. *Am avut Tot o purcă sură, Cu doi dinși în gură, De-o ureche ciulă*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 178. | (Bou, vacă, oaie, com. MARIAN, capră, căne, LIUBA-IANA, M. 114) Fără urechi. ȘEZ. II 187/18. (Măgurele, jud. Teleorman) Com. OLMAZU. | (Că, căne, etc.) Cu urechile tăiate s. rupte. (Cf. CIHAC, II 58, BĂRCIANU.) *Se 'ntoarce dracu' ciudos înapoi, să ceardă ală capră. Pe ceta o luat-o di urechi. Că'n' s'o trefti ei, țară numai cu urechili 'n mânăuri și capra nicăuri. El, de hureuz ci țără, o'mfălad di urechi cu tăid puterea și cum o'ngăcal-o, mintenag ț-o și rupt urechili. Și di-atunci acem capri ciulă*. ȘEZ. III 11/12. (Despre un Țigan căruia li tăiaseră urechile:) *Aista-i cărn și ciul, N'are cum să fie bun. Duși-l afară pe ărum, ib. II 157/18. # A scăpă ciul — cu greutate și cu oarecare pagubă dintr'o mare primejdie (propriu zis: cu urechile tăiate), ib. II 324. | Substantivat: Ciulul și Ciula, se întrebuințează ca nume de vite (H. II 221, IV 86, VII 272, XVI 86), mai ales de oi (H. I 62, XI 505), 2^a. P. anal (Bou s. vacă) Fără un corn, ciutac (DAME, T. 28); (oaie) fără coarne. H. X 109, IV 85). *Chiriac n'are căciulă, Are mam'o oăie ciulă și ț-a face o căciulă*. MARIAN, SA. 348. # *Drăci încercat, mărgelat și flămând, mai bine ciulă și sătulă*. ZANNE, P. III 555.*

3^a. Fig. (Țara-Oltului) *Ciulă* = murdară, ciulită. V. HANEȘ, T. O. 113.

[Derivate: *ciulică* s. m., cu femininul *ciulică* (cf. *ciulhoate*) s. f. (CIAUSANU, V.) = porcăle de om (femeie); nume de căne cul; femeie (fată) fără minte, stricată (Transilv.). PAȘCA. *1-e frică de Ciulică*. DDRF.; — *ciulău* s. m. Nume de căne ciobănesc (H. III 18, IV 86, VI 221); (și nume de familie); (Bot.) mică plantă ierboasă (*Cerastium arenarium*), cu frunze țepoase, cu marginile răscucite care crește pe câmpurile nășpoase, pe lângă drumuri și pe locuri necultivate și uscate (PANTU, PL.); — (formațiune spontană, atestată numai la plur., într'o găitoare) *ciulăș* s. m. = urechi ciulite. *Doi ciuleți, Două zăpăite și patru opinăite* [= leprele]. GOROVEI, C. 189; — *ciulă* s. a. = partea care rămâne la trunchiul arborelui dintr'o creangă tăiată (Moldova, com. ITTU).

— Cuvântul se găsește și la Avomăni (cui «oaie) cu urechile mici, (arbore) fără ramuri, ciuntii), apoi, dintre pop. arele învecinate, la Bulgari (cui «cu urechi mici s. ascuțite: fără urechi, călet «fără urechi»), la Sârbi (*čula, čulav, čulonja* «cu urechile tăiate, *čulav* «cu urechile ciulite, *čuloka*, nume de ied) și la Unguri (*csula, csulya, sula* «cu urechile atârând, mici s. tăiate, cu coarnele micș, *csulă, csulyi, csuri* «cu urechile lăbărțate, ciung, ciut, *csulya* «cu coarne micș») și este, la vecinii noștri, probabil, un termen pastoral imprumutat din românește. Derivă, după C. Dicuțescu, *Dacoromania* IV 428 și 442, din gr. *κωλιός*; «încovăiat, strămb, ciuntit», *κωλιός* *τὸ οὖν*; «auris curta et mutila» (n.-grec. *κωλιός*; «ciung de o mână, de un braț»). A. Philippide, *Baustaine zur romanischen Philologie* (Festschrift Mussafia), p. 54, plecă de la verbul *ciulă*, pe care îl aducea în legătură cu grec. *κωλιός* «a strămbă, n.-grec. *κωλιός* «învărtit»). Cf. *ciulă*.

CIUL s. a. (Comerț) v. *ciulică*.

CIULĂ vb. I^a v. *ciulă*.

CIULĂ s. f. (Cul.) }
CIULĂM s. a. (Cul.) } v. ciulamă.

CIULĂMĂ s. f. (Cul.) *Sorte de sauce blanche.*— (În România veche) Un fel de mâncare (H. I 171, II 81, 100, 119, 208, III 229, IV 12) ca un sos gros, de culoare alburie, gătit din făină, teamă de carne (de pasăre) sau lapte dulce și unt (COSTINESCU, H. VII 136, IV 283), care se adăugă la mâncări făcute din bucățile de pasăre (COSTINESCU, ȘIO) s. de carne de vânat ori la ciuperci (H. XVI 51), măcriș s. spanac (H. V 484). În unele regiuni: ciorbă cu bors cu ciuperci (H. VII 432), coleașă, ca vurmă (LM., Măgușe, jud. Teleorman, com. OLMAZU, H. I 121), bulumaci (H. V 274), cf. coleașă. *Bucate de cele săndoașe, ... muzacă, copamă, ciulamă. ALECSANDRI, T. 74, cf. 505. Ciulamale de pasăre și de rănături înnotând în smântână. URECHE, ap. TDRG. Copitului care e mare și nu poate vorbi, și se face ciulamă de purt de trăbire. GRIGORIU-RIGO, M. P. 1 121. Mă-a turnat ceapă (ciulamă) în urechi. ȘIO. Din carne de iepure să fac o ciulamă. TEODORESCU, P. P. 124. S'a prăjit ciulamău. H. XI 61. [Și: ciolamă s. f. H. III 450, IV 17; ciolamă s. f. H. XVI 31; ciolumea s. f. H. XVI 31, VĂRCOL, V.; ciurumea s. f. H. XVI 12; ciorlamă s. f. H. XII 386; (reconstruiri neobișnuite): ciolam s. a. H. V 90; ciolă s. f. se face din făină de grâu cu ceapă și unsoare. H. XVII 99.]*

— Din turc. *ciulama* «aliments qui cuisent dans une marmite, principalement viande et bouillons. ȘIO.

CIULAMEĂ s. f. (Cul.) v. ciulamă.

CIULEĂ s. f. (Comerț) *Echeveau, botte (de feuilles de tabac).*— (În România veche; din ce în ce mai rar) Jurubiță (de ață), legătură, scul, mănunchiu, păpușă (de f. i. de tutun DICT.). *Ață de bumbac... în pachete, ciulele, sculuri, gheme. MON. OP. (a. 1878), ap. TDRG. Greci cădrămar, care le luă (soldaților) p'o ciulă de ață de 5 bani... 30 (de) bani. JIPESCU, ap. id. Strângem sforle, făcând din ficare un zmc, o ciuleală sau jirebie. F. R. ATILA, p. 98. [Și: (+ ac) ciul s. a. DICT.; (cu diminutivul) ciuleț s. a. Așa veagră se aduce din Turcia cu preț de 2 1/2 până la 3 lei topul de patru legături câte din cinci ciulețe ficare. I. IONESCUL, M. 697.]*

— Din turc. *çile*, idem. CIHAC, II 567, ȘIO.

CIULEAN s. m. (Bot.) v. ciuculete.

CIULEĂNDRA s. f. art. (Cor.) v. eileandra.

CIULÉGHIU s. m. v. celed.

CIULÉIU s. m. v. ciul'.

CIULÉȚ s. a. plur. (Comerț) v. ciuleă.

CIULÉȚI s. m. plur. v. ciul'.

CIULI vb. IV^a. 1°. *Se baisser, s'accroupir, 2°. Parler par allusions.*— (În Transilv. și Mold.).

1° Refl. A se tuplă, a se aplecă (VAIDA), a se aciuă. *O dihanie peștiță... se 'neârteă pe lângă oameni, se ciuleă, se tot strămbă. CONTEMPORANUL, I 457.*

2°. Intrans. A vorbi cu ocol, prin circumsciere (Bonț, Transilv.) PAȘCA, GL.

— Cf. *celi și aciuă.*

CIULI vb. IV^a. 1°. *Essoriller, écourter, 2°. Arrondir l'extrémité d'une bille de bois. 3°. Dresser les oreilles, chasser des oreilles. Tendre, prêter l'oreille.*

1. Trans. 1°. (Subiectul e omul) A face (un animal, mai ales o oaie, un cal, etc.) ciul (1°),

a-i ciunti s. tăia o ureche sau amândouă, rețându-le de la vârf. *I-a ciulit urechile. DDRF.*

2°. P. anal. A rotunzi un trunchiu, la capăt, spre a putea fi tras pe zăpadă, a tregăși, a țeși (Vișeu-de-sus, Maramureș). Com. ITTU. Cf. ciuliu.

3°. (Despre cal, măgar, câtar, căne, iepure, etc.) A-și mișcă urechile (DICT.), (înădund-le în sus s. îndreptându-le înainte, a și le ascuți (Com. V. BUCUR, din Câmpia ardeleană) (spre a auzi mai bine) s. a-și da urechile înapoi (de spaimă, la fugă); p. ext. (despre om) a-și încordă toată atenția (spre a distinge un sunet îndepărtat s. nedesculșit), a ascultă cu mare luare-aminte. După chestionarul CALUL, despre cal se zice, în unele regiuni, că *ciulește* (urechile 12, 210, etc., rar, urechea 221, s. din urechi 16, 167), când le dă înainte 5, 70, 153, 174, le ridică 109, 122, le ascute (cf. ascuți II) 14, 20, 38, 59, 105, 171, 174, 304, le borează (cf. bouri I) 138, 144, 145 s. borește 340. Sinonime: ciolflea 17, ciuguli (III). În alte regiuni, a ciul însemnează numai a da urechile îndărăt. «Calul, când simte ceva sunet neobișnuit (pe) care nu-l poate bine prinde, ascute urechile; de îndată ce poate distinge sunetul, le ciulește». 20. «Când vrea să muște sau să dea cu picioarele, calul ciulește, nu ascute». 25. «Calul în spăună se zice că ascultă cu urechile, iar în mânie ciulește urechile». 121. Cf. 175, 276, 281, 298, 314, 323, 324, 327, 332, 375, 377. În acest caz, calul dă urechile îndărăt 252, 245, 374, înapoi 15, 143, 202, 203, 231, 238, 252, (cf. 361), pe spate 158, le îndreaptă înapoi 158, le lasă înapoi 109, în jos 303, 397, 500, pe spate 254, în jos pe spate 253, îndărăt pe spate, de nu se văd 134, le pleacă înapoi 140, 219, îndărăt 272, le încovoie 517, 519, 520, le întoarce 318, le dă peste cap înapoi 126. În cele mai multe părți însă, atât mișcarea înainte a urechilor, cât și îndărăt, se numește *ciulire*. Calul ciulește urechile înainte, când ascultă cu atenție 109, 128, cf. 24, 159, 161, 165, (cf. ascuți II), când aude ceva 151, 236, 258, 365, neobișnuit 35, 183, 240, mai ales când aude vre-o mișcare în timpul nopții 128, un zgomot ce-i inspiră teamă 6, când simte ceva 529, fiind prin prejur 139, vre-o fiară sălbatică 19, 240, când aude s. zărește ceva straniu 167, când vede ceva necunoscut 106, o privilegie ce-i inspiră teamă 6, când i se năzare ceva 173, când se teme de ceva, 511, 513, când observă pericol 14, 417, când se sperie 36, 41, 70, 127, 153, 159, 161, 178, 388, când aude vre-un glas necunoscut 5, când îl cheamă 24, stăpânul 174, când te apropie de el cu nutreț s. altceva 41, când vine la grăunte 128, când așteaptă ovăz în grajd 19, când e fără grijă 496. Calul ciulește urechile înapoi, când distinge un sunet 22, când se supără 126, 135, când e mâniaș 121, 140, 152, 174, 176, 285, 458, necăjit 29, supărat 235, când vede ceva ce nu-i place 179, 210, când nu-i place ceva și amenință 38, când nu suferă omul 145, când vede un om trecând pe lângă el s. se apropie de el cineva necunoscut 158, când vrea să muște 7, 15, 25, 27, 28, 34, 43, 70, 118, 124, 126, 134, 144, 152, 178, 191, 193, 199, 201, 203, 204, 216, 226, 232, 245, 246, 253, 254, 287, 359, 367, 392, 434, 439, 445, 517, 519, 520, 527, 528, când mușcă 17, 322, 413, când are năruval de a mușca 214, când vrea să lovească cu picioarele, să zvârle 7, 17, 25, 43, 72, 124, 126, 199, 201, 226, 252, 439, 445, când i-e frică s. se teme 365, 511, 513, 517, 519, 520, când se sperie 124, 191, când îl bat 498, când e bolnav 414, 429, 502, 503, 507, 509, (cf. ciolflea 17), când e trudit, obosit, 251, 293, când fuge tare 321. Trans. (cu

complementul urecheas). Dulăii coada între picioare și urechile pe spinare a-și ciulii se apucară. CANTEMIR, ap. DDRF. Să puiți ca țepurele și ciulește urechile. PANN, P. V. III 52. Au început să sforde caii și să-și ciulească urechile. CARGIALE, S. 109/11. [Armăsarul] ciulește urechile lui mici, sforde și cu ochii aprinși ca de foc cotă spre marginea poienei. CIOCARLAN, SAM. II 536. Bălan ciulii urechile; așteptă ceva. DUNĂREANU, CH. 26. Poi, otu ști, omule, dacă mi-ți spune, răspune mă-tușă ciulindu-și urechile să prindă corbele moșneagului. ION CR. I 103. Dă! Dă! căluții mici! că doară nu-i Sucnă-murgă pe-aici! — Căi înșă, ciulind urechile și sforând năncetăi din nări, i-au răspuns cu groază: «Dor' dacă a fi» SBIERA, P. 102/23. Iată că sosește pe drum un boieru cu rădeanu cu patru cai și, când au ajuns lângă Tigan, au prins caii a ciulii urechile, a sforăi, a se da îndărăpt și a nu vrea să meargă nici pic înainte. id. ib. 287/23. Și capul mic Ei de-odată îl ridică și urechile ciulește. Pe când lustră o zăresc. AMBESCU, L. P. 122. Intrans. (absolut s. complinit prin din urechi) Mărza atunci se puned, frăul în mână-i luă, Odată îl scutură, Murgul de-acar' auză și din urechi el ciulea. GORCEA, B. 68. El zărește o câmp pe Sanda, se oprește, ridică capul, ciulește și începe a schiaună fnecl. SLAVICI, I. 34. O fi fiină ceavă, de ciulește gloaba (Comosteni, j. Dolj). CALUL, 24. Ai griji, mă, că ciulește calu' urechile, te-a svârși [sic]. o te-a mușcă (Sângerz-Băi, Năsăud). ib. 200. Mă, da calu', hanfuf și mișă, că nu te poți nici apropiă de el, odată ciulește din urechi (Sângerz-Băi, Năsăud). ib. 200. Și el auză, Dar nu pricepe, Ori căi mai ciulea: E glas bărdălesc Sau glas femeiesc? MARIAN, INS. 343. Calul galben și scotă, Ce ciulește țepurește Și s'aruncă opărește. CĂTANĂ, B. 167. Când calul o ciulii, Mai bine de vei fuși (Șustiu, j. Bihor). CALUL, 521. Ciulește calul, fărtaie, Griși (= grijește), te țipă (= zvarle) de pe spate (Șustiu, j. Bihor). ib. 521.

[L.B., și după el celelalte DICȚ., dau și sensul germ. «wedeln», iar BĂRCIANU pe cel de a-și răsuci mustața.] Prez. ind. pers. III ciulește și (rar) ciule (Șurdești, Iadăra, Săbăsea, Satu-mare). CALUL, 459, 466, 480. | Și: ciulă vb. I^a (Cernețaz, Timiș). ib. 4. (Băcioiu, Lăpușu). ib. 122; ciulă vb. I (Buceda-vinoasă, j. Alba). ib. 331; ciuri vb. IV^a (Baia-de-Arieș, Turda). ib. 338; ciurii vb. IV^a (Săvârșin, Arad). ib. 530; (cu repetiție silabei dintâiu, cf. ciuciuc) ciulină vb. IV^a. CALUL, 107, 121, 132, 123, 135, 138, 140, 153, 155, 157, 158, 174, (cu part.-adj. ciulină, -ă = sucit, răsucit, împletit, PASCU, S. 141; ciuleală vb. I^a (Soroca și Bălți). CALUL, 102, 106, 110, 144, 145; ciuleli vb. IV^a (scris Țușul, Voloavele, Soroca). ib. 99; ciulină vb. I^a (scris Țușul, Ciulești, Soroca). ib. 106; (+ sucl) sucelă vb. I^a (Chișinău, Orhei). ib. 109. | Adjectiv: ciulină, -ă = (despre urechi) tăiat; ascuțit; (despre animale) cu urechile tăiate s. ascuțite; (fig. despre femei) smerit, murdar, ciul 3^a (V. HANES, T. O. 113). (Ad I 1^a) Lui fi rămăne D'un cal, d'un cărlon, De urechi ciulit. MAT. FOLC. 67; (Ad I 3^a) D'odată s'arată soldanul, cu urechile ciulite. ODOBESCU III 42/. Urechile [dulăului] sânt mici și stau loideana ciulite și ascuțite. ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. Pândești vorba, cu urechile ciulite. DELAVRANCEA, S. 264/. Vede un țepure 'ntr'o tușă, Sîndă boțit colo grămădă, cu urechile ciulite. SPERANTA, ap. DDRF., (substantivat, în găcitori) ciulă f. = ureche, cf. ciuleți. Patru proptite și două ciulite. Un opintor S'un fâscăitor (= Porcul). GORVEL C. 303. Patru înșpite, Opi spintite, Două ciulite (= țepurele). PĂSCULESCU, L. P. 82. Patru 'nșpite, Două ciulite, Două rânșite S'o fărțietoare (= Pisica). id.

ib. 95; (fig.; atestat numai în Țara-Oltului; fem.) smerită, murdară. V. HANES, T. O. 113. | Abstract: ciulire s. f., ciulit s. a., ciulitură s. f. (Ad I 2^a) = rotunzire, țesătură. Com. ITTU.]

— Ca și ciul, din care pare a fi derivat, verbul se găsește și la Aromâni (ălescu «ascut urechea; tund, ciuntesc, curăți un copac, ciulii «care trage cu urechea; ciunții, curățit de crăci») și Megleniți (ăulés, iar dintre popoarele vecine la Sârbi (ăulit) «să a ascuți urechile») și la Ruteni (ăulit, ăuritis «a ascuți urechile»). Și germ. stutzen are cele două sensuri ale verbului românesc: «essoriller și «dresser les oreilles», explicabile dacă ținem seama că urechia ciulită spre spate face impresia că e ciunțită (cf. ciul = cu urechi mici s. ciunțite).

CIULICĂ vb. I v. ciuli.

CIULICĂ s. m. } v. ciul.
CIULICOAIE s. f. }

CIULIOAIE s. f. v. ciulă.

CIULINĂ s. f. (Bot.) v. ciulină.

CIULIN s. m., CIULINĂ s. f. (Bot.) I. 1^a. a. Chardon-penché (Carduus nutans). b. Bain-de-Vénus ou Cabaret-cloac-oiseau (Dipsacus silvestris). c. Chardon-aux-ânes ou Pédone (Onopordum Acanthium). d. Epine-Vinette (Berberis vulgaris). e. Lampourde-épineuse (Xanthium spinosum). 2^a. Châtaign-d'eau (Trapa natans). 3^a. Pomme de terre. II. Pointe, dent (de fer).

I. Bot. 1^a. Numele unor plante (H. II 26, 87, III 242, IV 52, 83, IX 338, 436, XI 327, 362, XIV 103, 160, XVI 103) ierboase (bălării), spinoase (cf. COSTINEȘCU) și al fructelor lor:

a. Ciulină = plantă ierboasă ghimpoasă, cu tulpina ramificată și cu flori roșii-purpuri, foarte rare albe; crește prin pășuni uscate, locuri necultivate, pe lângă drumuri și câmpuri; se mai numește și: scalu, scăiete, spin (PANȚU, PL.), ghincar (H. VII 480). Cf. LB.;

b. = varga-cloabanului. PANȚU, PL. Cf. LB.;

c. = sealu-măgăresc. PANȚU, PL.;

d. = drăciul. H. VII 27;

e. = holera (II). Ciulina sau holera e bund pentru diaree. H. I 57, cf. ciulinii X 464, XI 416.

Și legându-le spiritele picioare la cai și copaci, și slujitorii muncilor pogonidă, și trasăra preste spini și ciulină și locuri cu pietri ascuțite. DOSOFTEU, V. S. 1130/2. Mărcăniți și ciulini va rădări ție. BIBLIA (1688) 3/27. Vouă scărpină trupurile voastre cu spini pustuliu și cu ciuline. 179. Au doar vor culege din spini struguri sau din ciuline smochine? N. TEST, ap. CIHAC, II 58. Atunce poruncă și ceapa ispramnicilor et...: anghenartului, și ciulinii și molotruții. ISTORIA POAMELOR (a. 1773), ap. GCR. II 98. La cercetare răspune Că nici o oate nu tuse, Ci 'n Bărdan pe câmpie, Nu ar fi mai fost să fie, Păcând, le-a smulso ciulinii, Mai cu seamă mărcăniți. PANN, P. V. II 44. O humă surd și jilău, pe care nu se prinde, Doamne ferești! nici trosot, nici ciulinii. ODOBESCU, III 187/13. Sută către culmea dealului, fără a luă în seamă ciulinii și rugii ce-i tăiau picioarele. DELAVRANCEA, S. 27/20. Ciulinii, scări și vrejuri de mure. id. ib. 60/2. Pe unde erau flori odată, au răsărit ciulinii și mărăgănd. VLAHUȚĂ, CL. 119, cf. 24. N'am avedă nimic de ză în contra lărgimii strădelor de la zate, dacă ele n'ar fi acoperite de ciulinii, mormane de gunoasă... MANOLESCU, I. 13. Stan începu să ciulească des, înțoarse capul spre niște ciulinii. CERCEL, SAM. 459. Și făcă din ciulinii și dădui de pe oapare pe vremea scerșigului căde un stog. SEZ. VII 149. Cum sparge plugul brazdele, Bozii și loate rădăcinele, Mărăcăniți, ciulinii. MAT. FOLC. I 684.

Coroana de spinii pe cap pusă-ă. Cu brâu de ciulină încinsu-l-o. SEZ. I 177¹⁷. Și li-ă patul de ciulină; Când se culcă, nu li-ă bine. SEVASTOS, c. 221¹³. Frunzele-n rug de mure, Mi-ă căsuța sub pădure, Prin prejur cu mădăcine, Coperită cu ciulină. SEVASTOS, c. 216¹⁰. Să ai patu' de ciulină și masa de-amărăciuni, Că de urți fug în lumă. VASILIU, c. 150.

2°. (Mai ales la fem.) Planta «cornaci» și mai ales fructul ei, smochine-de-baltă. PANTU, PL., LB., MOLNAR-PUIARU, DR. V 562, BARONZI, L. 131¹², DAME, T. 185, ANTIPA, P. 53. Ciulină (fructele de la *Trapa natans*) le fierb Lipoventii și le mândăc cu plăcere, numindu-le castane de baltă. ANTIPA, P. 763. Și au săpat oameni papură și alte buruiene ce gâscă prin păduri, și ciulină, și cu acele au trăit toată tarna. LET. III 126¹². Ești tot... între copăciți de mădăcș cu boabele lunguțete, de un roșu vesel, între crengile ciulinelor, ce întind struguri de boabe tot așa de vioiu aprinse. IORGA, N. R. A. I 188. Pe celaltă poartă erau tuțe de ciulină și de răuuri TAFRALI, s. 170.

3°. S. f. Cartofi, crumpe, picioici. REV. CRIT. IV 87, H. XVIII 16.

II. P. anal. (†) Instrument de lortură având dinți de fier, ca țepile s. ghimpii ciulinului (I). *L-au tras presle ciulină de her, de ț s'au potcolit în ciulină tot trupul.* DOSOFTEIU, V. s. 233, cf. 117, 128. *I-au pus la firăstrău la v. la ciulinii cei de hier.* BILLIA (1688) 228¹³. *S'ă dus la un Ţigan, de a făcut un ciulin de fier.* RADULESCU-CODIN, I. (glosat, greșit probabil, prin «lant»).

[Sf: (Ad I 2°) ciulină s. f. PONTBIANT, DDRF. | Diminutiv: ciulinăș s. f. Nume de plantă (nedefinită). BARONZI, L. 131¹². | Adjectiv: (Ad I) ciulinos, -oasă (†) = spinos, ascuțit, tăios. Il traseră presle piale cu hârburii [= spărturi de scoici] ciulinăoasă de mare. DOSOFTEIU, V. s. 33¹³. Toată calea grunzătoare și ciulinăoasă în netedă și bătută să se slovoacă. CANTEMIR, IST. 110¹³. | Alt derivat: ciulinăș s. a. *Fundul bălților poate fi și el de mai multe feluri, după natura depunerilor...: nomol, nisipiște, scârziș... ciulinăș sau mucior-năș — adică un număr rău mioros și foarte adânc, provenit din putrefacțiunea plantelor acvatice plutoare.* ANTIPA, P. 196.]

— Cf. rus. *čimă*, ung. *szilom* «*Trapa natans*». LB., CIHAC, II 58.

CIULIN s. m. (Cul.)

CIULINE s. f. plur. (Cul.) } v. ciulină.

CIULINĂȘ s. a.

CIULINĂȘ s. f. (Bot.) } v. ciulin.

CIULINI s. m. plur. (Cul.) Sorte de pâte. — Bucațele de aluat frământat cu ou și prăjit în unt (COSTINESCU), colăcei în formă de N sau de M, frământați de obicei cu zahăr și fierți în unt (Buzău, com. ȘT. POPESCU), [Sf: ciulin s. m. (Huedin), VICIU, GL.; — ciuline s. f. plur. = tăieței de formă pătrată fierți în zăr ori în zeamă de curechiu, numiți, pe alocurea, urechiuși, urechiuși și burechiuși. BUGNARIU, NĂS.; † ciulină] ciulină s. m. VICIU, GL.]

— Poate, identic cu ciulin¹.

CIULINOS, -OASĂ adj. v. ciulin¹.

CIULITURĂ s. f. v. elul.

CIULIU s. a. v. elul¹.

CIULMĂ s. f. †: (Îmbrăc.) v. cealmă.

CIULNĂȘ s. f. *Tourbillon, remous.* — Formă de curente circulare în apă curgătoare numită și bulbuc, bulboacă, bolboacă, cf. vâl-

toare. Când sunafoarele se repetă unul după altul și apa curge făcând mereu vârtėjuri, atunci se zice că apa curge în ciulinăș sau în bulbuc. ANTIPA, P. 194, cf. 777.

CIULPÂN s. m. v. ciolpan.

CIULTĂR s. a. v. cioltar.

CIULYŢ s. s. a. *Désert.* — (Turcism) Loc deșert, pustietate. ȘIO., BRĂȘCU, M. *Au stătut tabăra lezească la un părdău...* ori la o vale ce se zice Răchita ori la vre un ciuluc. LET. I 242¹⁴. — Din turc. *çöllük, çölyk.* idem. ȘIO.

CIULUMĂ s. f. (Cul.) v. elulamă.

CIULUMINĂ s. f. *Souci (Calendula officinalis).* — [Mai ales la plur.] Ciulinmină (Mischiu, jud. Turda). A. BORZA, BOLE GRĂD. BOT. V 56.

— Variantă a formei *filimînă* (= *filimică*). Cf. *chilimînă, cilimînă*.

CIUM s. m. (Med.) v. ciumą.

CIUMĂ vb. I^a 1°. *Donner la peste. Attraper la peste.* 2°. (En parlant des légumes et des fruits) *Se couvrir de taches noires et pourrir.* — (Cuvânt rar).

1°. Trans. A infecta pe cineva s. o localitate, un ținut etc. de ciumą, a aduce, a răspândi ciumą. *Ciumăș — peste inficior.* ANON. CAR. | Re fl. (Despre oameni) A se infecta, a se îmbolnăvi de ciumą. DICȚ.

2° Refl. și intrans. (Bot. Despre pepeni, varză, etc.) A se ciumą = a căpăta pete negre și a se strică. COM. FURTUNĂ. *Dacă ciumează curechul (varza) și alte legume în grădina... să le uzi.* ION CR. II 211.

[Sf: *inlumă* vb. I^a = (fig.) a otrăvi, a învenina. *Tădharit... ucigașii înlumăzau suflarea și locu' pe unde trec.* JIPEȘCU, ap. TDRG. | Abstract (concretizat uneori): *ciumăre* s. f. = răspândirea ciumei; *molimă* de ciumą (COSTINESCU), ciumą împrăștiată într'o țară. (id.) | Adjectiv: (adesea substantivat) *ciumat*, -ă = bolnav de ciumą, molipsit, contaminat de ciumą; *aducător* de ciumą, contagios; *mort* de ciumą. *Jafurile și tădharile oamenilor direct sau indirect prepuși la serviciul ciumașilor au fost nepomenite.* GHICA, s. 32. *Îngroparea ciumașilor.* IORGA, B. R. 318. *Fugăritor pe cei ciumași... să pui în locul lor pre unșii Domnului.* ȘINCAI, HR. I 263¹⁵. *Nu-ți atinge rodul vici vântul Africii ciumat.* OLLANESCU, H. O. 218. *Și văd soind și zua'n grabă, Când toată lumea cea de treabă Cu de un stăru ciumat ce-ă fi, De tine, cutră, S'a ferit.* GORUN, F. 171. *Par'că sânt ciumași sădenti, apa de nu-ă lasă la oraș să intre pe calea mare și drepă.* JIPEȘCU, O. 159. # *Slau ca ciumași: toți fug de dănșii.* ZANNE, P. II 525. *Fuge ca de ciumat, COSTINESCU.]*

— Derivat din *CUMIN*.

CIUMĂ s. f. I. 1°. *Verrue du mais.* 2°. *Pomme épineuse (Datura Stramonium).* II. 1°. *Peste.* 2°. *Monstre qui donne la peste.* III. 1°. *Peste, personne méchante, horrible.* 2°. *Peste, fléau.* I. 1°. (Sălaj) Umflătură, pe din afară albă (ne-albaie), pe dinlăuntru neagră, ce crește pe firele de păpușoiu, în deosebi când vremea este ploioasă. VAIDA. | P. ext. Tăcunele de pe păpușoiu: *Doborât ciuma aceea de pe cucuruz* (Hațeg). VICIU, S. GL.

2°. (Bot.) = *ciumăfale*. MARIAN.

II. 1°. (Med.) Boală acută, numită și pestă, infecțioasă și molipsitoare, la oameni și la animale (mai ales la rozătoare), cu manifestări (de obicei combinate) pe piele (carbunculi pestoși), ganglionare (ciumą bubonică), pulmonare

(ciumă pulmonară) și septicemică (septicemie pestoasă: *pestis fulminans*), produsă de un bacil specific (bac. Yersin), endemică în unele regiuni (Asia, Africa), cu tendința de a depăși, din timp în timp, raza focarelor și luând caracter pandemic (pesta orientală). Ciuma bătute, umblă, ț se izvoodește; pe bolnav îl apucă s. îl mănâncă ciuma. *Ciumă* = *pestis*. ANON. CAR. «[risto]s cu nois, ago scriu *deanupra* uștii *pentru* ciuma. MARDARIE, L. 4103, cf. 779, 3304. Trimitte-voiu pre toi moarte de ciumă și de îngoare. LEVITICUS (s. XVI), ap. GCR. I. 5/2. Toți au murit de ciumă. HERODOT, 320, cf. 459. L-au făcut surgen la Carava, unde eră multă ciumă. LET. II 306/2. Și apoi înțelegând că au mai potolit Dumnezeu focul ciumei, s'au dus la Iagi, la acoun. II. II 446/23. Înălțându-să de au murit și Dumitru, calfa, de ciumă... (a. 1707). IORGA, B. R. 405. În vremea sfârșitului proroci mincinoși tor avă și foamți și ciume din necetelele oștiri. THEOPHILACT (1700—1725), ap. GCR. II 23/11. Doftorile de ciumă [a. 1792]. IORGA, S. D. VIII 24. Cum am venit aici în țară, am dat peste boala ciumă [a] aici în București (a. 1793) id. ib. VIII 26. Înțelegând că sânt nește sale zbrăduite de ciumă [a], nu m'am dus, că m'am temut (a. 1795), id. ib. VIII 31. Nu e ciumă în Țară (ca. 1817), id. ib. VIII 170. Au trecut la Cotrăcești, pentru frica ciumii ce se izvoide în București, MAG. IST. IV 104/13. Înălțându-se și molipsirea ciumei în Bacău... (a. 1820). URICARIUL, X 268/12. Noi aici până acum... avcam mare linție, iar în zilele acestea s'au com înțrătat lumea, din vestirele ce au venit că împrejuru București [or], la Ialomia, ar fi cu adevărat ciuma (a. 1824). IORGA, S. D. VIII 161. Și-apoi de ce nu m'ași scula? Măncă-v'or ciuma, să vă mândne! CRANGĂ, P. 11/22. Tipite de om nu le drachide ușă; par că erau bolnăvi de ciumă, sermanți! id. ib. 73/12. Aceste mari nenorociri cari pot bate lumea, sânt: războaiele, bolilele, — ciuma sau holera, mai ales, — și foamtele sau seceta. PAMFILE, CER. 179. Holera și ciuma se crede că le trimitte Dumnezeu. H. IV 47. [Pe Sf. Haralambie] îi prăznuște poporul, pentrucă el îi apără de boala numită ciumă. H. II 4. Noru n'apară ș'a lăsat. Peste oameni a ploat, N'a ploat ploaie curată, Dar cu ciumă-amestecat. ALECSANDRI, P. P. 35/1. Traudăfir, bujor frumos, Ce veste ne-oduce din jos? —... Că mor Ungurii de ciumă. MARIAN, I. 80. Strigă, strigă cu gura, Că n'ore-a te mănă ciuma; Ciumo-tă dușă la Brașu, N'are-a-și mănă capu' tău. Măncă, ciumă, ce-i mănă Și te du la țara ta, Că noi fete nu f'om du. Și neveste nici alda. ȘEZ. IV 233/12, cf. I 105/12. # La ciumă să fit cel dăndu la fugă, și la întoarcere înopoi, decăi toți cel mai din urmă. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 646. Blăstemul de mumă Tot ca rana cea de ciumă. MARIAN, ap. id. IV 472. Ciuma-tul-Caragea: vestita epidemie de la începutul secolului trecut, care a rămas de pomină. A fost în multe rânduri ciumă în țară, dar anatele României nu pomenește de o boală mai gravă decăi ciuma lui Coragă! GHICA, S. 29, || P. ext. și p. anal. Ciuma vitelor = pesta bovină. DAME, T. 30, cf. H. II 122. Când se întâmplă ciumă de vite, e timpul cel mai blestemat pentru țărani. ȘEZ. IV 124/27. | Ciuma găinilor numită și boala s. holera găinilor (descrisă pe larg în) ȘEZ. III 203; cf. GRIGORIU-RIGO, M. P. II 5, PAMFILE, B. 74. | Ciuma stupilor (descrisă pe larg în) ECONOMIA 199. || [Dot.] Floarea-elumii v. floare; larba-elumii v. larbă, rădăcina-elumii v. rădăcină.

2*. (Personificare; Mit. pop.) Filință mitologică despre care se crede că aduce boala numită ciumă.

În unele regiuni din Transilv. i se zice și Maica călătorearea. E închipuită mai ales ca un monstru cu chip îngrozitor, adică cap ca de om, coarne ca de bou și coadă ca de șarpe. În al cârui cret se află un ghimpe mare, cu care înghimpă pe oameni și-i umple de boală. MARIAN, SE. II 21. Ciumă... este, ca și moartea, o bală urită, de-ți vine să-ți iai lumea n' cap. PAMFILE, DUSM. 318. Ciuma e o femeie ce umblă n'aptea pr'n sate; acela care o omuță cu câinii, trebuie să se bolnăvească și să moară. H. II 105. Zice că atunci [când e lună nouă] umblă ciuma și holera; torbese între dănsă și se înțeamă: Hai, să mergem, să vedem ce mai fac copiii noștri! PAMFILE, CER. 82. Ciuma... i-lădmind pe un roinic, I răpune, cu toate răpdmintele lui. id. DUSM. 323. Iată că într-o zi de primăvară se înțeamă pe la mizul nopții într'un jintrim Moorita, Ciuma și Holera, și se iau la ciumă. id. ib. 308. Prin unele părți se zice că dacă la săpare se găsește masele de ciumă, acesta nu se iau, ca să nu moară de ciumă cei ce au săpat comoara. id. COM. 49. O s'frijit de lightoa, măi urită decăi ciuma. IPIRESCU, L. 206/22. # L-a fâlat ciuma, se zice de omul rău și deșărnos. ZANNE, P. II 525.

III. Fig. 1*. (În batjocură și în injuături) Persoană (mai ales femeie) urită, rău îmbrăcată, rea (cf. ZANNE, P. II 525), nesuferită, urgisită, îngrozitoare, scârboasă (cf. DICT.). Cf. holera (2*). [Să-mi lătoici] pe ciuma cea, pe care imi fu scârba s'o și văz în ochi. GORIAN, H. IV 193. Când i-au edzut ciuma de Țigană, i-au apucat repede și i-au aruncat între mizerii, acotind că ei i-or prăpădi. ȘIERA, P. 109/20. Când e n'dârjit Rumânul' p'ă fămeta lui, și zice ce-i ghine-n gură, adică: drucu 'mpelitat... toantă... ciumă. JIPESCU, O. 56. Un țigan usț și bucat și negru: ciumă, nu alt ceva! IPIRESCU, L. 256/27. Piet, necuratule, de pe fața pământului, să scape lumea de o ciumă și de o holera ca tine! id. ib. 48/2. Am o ciumă de muire. De toată lumea mă teme, Și de lună și de stele Și de vecinele mele. BODOȘ, P. P. 196. # Pentru unii mumă, tar pentru (s. și la) alții ciumă, se zice despre cei ce tratează pe unii foarte bine și pe alții foarte rău. Cf. ZANNE, P. IV 475-6. În foșă mumă, Și în dos ciumă, se zice despre cei fâțarnici. id. ib. IV 476.

2*. Mizerie, năpaste, pacoste, nenorocire (mare). Acești [stăni] de pre acum, câte ciume rele, și rădăți toate le-au scornit și le-au făcut. LET. II 235/12. El este odevărat societății ciumă, C. NEGRUZZI, II 208/12. Această ciumă n' lume și aceste creaturi Nici rușina n'au să icie în smintilele lor guri Gloria neomului nostru. EMINESCU, P. 247. A creștii ciumă poporu-mi molipsesc. I. NEGRUZZI, VI 206. Pierde-văd, ciumă n' sal. N. GANE, ap. DDRP.

[Plur. (Întrebuțat rar) ciume (LB.) și ciumi TDRG; gen.-dat. ciumei și ciumii. || Și: numai grafic? cf. ung. csoma «ciumă») ciumă s. f. Foamete mare și moarte de ciumă. GCR. I 354/22; — (personificat, masculin) cium s. m. Bună calea, ciumule! — Mulțămec, voinicule. — Ciumule, ce ai cu mine, De vrei viețoa a-mi răspune? SEVASTOS, C. 308/12. Când la jumfata de cale, Iată și Ciumu n' cdrare! — Bună ciuma, Văleule! — Mulțămecule-și, Ciumule! PAMFILE, DUSM. 325. Cf. C. T. 37. | Augmentative (în descântec): ciumoale s. f., cf. 354/22, ciumoaleă s. f., ciumoalu s. m. Ciumoi cu ciumoate. MARIAN, D. 171. 99 ciumoi, 99 ciumoatici (=ciumoalice). ȘEZ. III 136/12; ciuman s. m. Când a fost la calea mare, Iată și Ciuman (glosat prin «moarte») în cdrare. ION CREANGĂ, II 88. Cf. PAMFILE, DUSM. 323; (cu diminutiv) elumăneș s. m. Iată, ciumăneș, moarte mare. Nu-mi scurtă zilele n' cale, Mai lăd-mă puștel. PAMFILE, DUSM. 326. | Adjective: ciumos, -oasă = bolnav, atins de ciumă; care

aduce cioma; cf. ciumat, pestilential; urt, răutăcios; contagios, molipsitor. Aerul ce respiră compatrioții voștri ar fi mai pernicios pentru sfințenia voastră decât (nu) la Iușa pentru viața lui Napoleon suflarea cea ciomăsoasă a soldaților. GHICA, A. 839. Starea noastră morală e de îngrijit, dar cu tot cred că mai sânt oameni care cugetă și care nu sânt molipsiți de suflarea ciomăsoasă a corupțiunii și a învidiei. Id. s. 144. Câte hăde și ciuמוose Pe mine ls mântuase, Prin'ce [= pentru că] mi-i fața frumoasă. MĂNDRESCU, L. P. 72^{1/2}; — ciuמוas, -ă (și substantivat) 1°. Contagios, molipsitor. Atmosfera e împuțată și conține germentii tuturor boalelor ciuמוase. ALECSANDRI, ap. TDRG. Toată sârquinta sa într'acera o va pune ca unti ciuמוași și răvărșitori ca aceștia să se oprească de la însoțirea cu clerul și norodul românesc. SÎNCAL, HR. III 277^{1/2}. 2°. (Mold.) Ciuמוa — ciumat, om atins de ciuמוă. DRRF., I. IORDAN, ARHIVA a. 1921, p. 196. Vede ciuמוași cu ciuמוași. TRODORESCU, P. P. 386³. (Bot.) Ciuמוaș — buruiană (nedefinită mai de aproape) II. XII 308. [Alte derivate: ciuמוare s. f. (Bot.) — plantă ierboasă (*Galega officinalis*) cu flori lilacii, iarba-ciumii, scrântitoare, ciuמוarea. Se fierbe ciuמוare, și zeama se dă vitei s'o bea. GRIGORIU-RIGO, M. P. II 11; — ciuמוără s. f. (Bot.) — ciuמוare. PANȚU, PL. DAMĂ, T. 185, BIANU, D. S.; — ciuמוăr s. m. (Bot.) — ciuמוăfaie (MARIAN), buruiană (H. X 323) înaltă, rămurioasă, cu niste fructe cât nucile cele mari, cu ghimpi; fructul e otrăvicos (ȘEZ. VII 178); — ciuמוăriță s. f. (Bot.) — ciuמוăfaie (*Datura stramonium*). MARIAN; — ciuמוără — ciuמוă, pestă (în sens figurat). CIHAC II 58.]

— Din lat. *eyma* (rostit *kjuma*; din grec. *xjma*), cu înțelesul de sufllătură, păstrat încă în sensul 1° la noi și în arom. *čumă* și mecl. *čumulgă*, cf. și alb. *k'ime*, *k'om*, sun fel de hăubă, sard. camp. *čimogga* (*čumacca* «flusso (di umori)»). Boala a fost numită — ca arom. *pănuclă* și *pușclă* ciuמוaș, propriu sufllătură, umă, udmă — după buboanele care se arată pe la încheieturile, sub-uoarele și stânghele ciuמוașilor. Cuvântul se pare că s'a răspândit din românește la popoarele învecinate: bulg. *sărb.*, rus. *čuma* (trecut și la Turci: *čuma*), rut. *čuma*, *čduma*, pol. *čuma*, ung. *čuma*, *čuma*. Același extindere ar putea sta în legătură cu apariția pestei bubonice în regiunile noastre pe vremea lui Justinian. S. PUȘCARIU, *Conv. lit.* XXXVII 600; Berneker, *Sl. Et. Wb.* 163; Th. Capidan, *Dacoromania* III 142; C. Diculescu, *Dacoromania* IV 477—78; Dr. V. Bologa, *Dacoromania* IV 962—64. Cf. ciuמוercă, ciuמוăfaie.

CIUMĂC s. a. v. ciomag.

CIUΜĂFAIE s. f. (Bot.) *Pomme épineuse*, *stramonie* (*Datura Stramonium*). — Plantă ierboasă cu miros greșos, foarte veninosă, cu flori mari, albe, scitare; fructul e o capsulă cu țepule moi și cu semințe negre; frunzele și semințele se întruibutează în medicină din cauza proprietăților calmante. Se mai numește și: (a) laur, bolândariță, ciuמוa-fetei, cornută, mărușporcului, turhare (PANȚU, PL.) mărghimpos (H. I 96), boii-pruncilor (CALENDARIU (1844) 69), borciu (TDRG.), laurporcesc (H. X 476), faie (MARIAN), bolânzeală, mășelar (H. X 581). Cf. LB., ALECSANDRI, T. 1776, LEON, MED. 33, 45, POLIZU, H. XVI 104. El vine rochiu amestecat cu vitriol și ciuמוașina. ALECSANDRI, T. 61, cf. 1246, 1748. Buruienă de fânchunți oameni, ca mătrăguna, ciuמוașina... ȘEZ. IV 180^{1/2}. Dacă uima a spari, e bine să punem pe rană frunze de ciuמוașina. Ib.

II 19^{1/2}. Am zărit sub tufa de ciuמוașai de lângă fântâna pușorilor isti de șerpe. Ib. VI 11. Poate verde ciuמוașai, Du-mă, mamă, la buhatu. *Com trecut de nouă* at. Ib. IV 238^{1/2}. [Și: ciuמוăfaia (*ciuמוașina*) s. m. H. X 464, 476, 489, 581, XII 300; (+ fot) ciuמוăfou (*ciuמוașina*) s. m. H. X 20, 67; ciuמוăfou s. f. CALENDARIU (1844) 69; ciuמוăfou s. m. H. X 357, 581; ciuמוăfou s. m., ciuמוăfou s. f. PONTBRIANT; ciuמוăfou s. f. H. XVI 79; ciuמוăfou s. f. DRRF.; ciuמוăhaie s. f. MARIAN; ciuמוăhău s. m. PANȚU, PL.; (cu schimbul sufixului -ciu prin -ar) ciuמוăhăr(hu) s. m. H. I 19, 96. N'am mâncat ciuמוăhăriu! (Ib. I 96) = n'am înnebunit; ciuמוăhoale s. f. MARIAN; ciuמוăică s. f. id.; ciuמוăleă s. f. id.] Prin etimologie populară: ciuמוa-fetei (s. -fetei) s. f. POLIZU, DAMĂ, T. 184, PANȚU, PL., LEON, MED. 45. [Dimitiv: ciuמוăfăță s. f. = buruiană amețitoare. H. XVI 224.]

— În partea întâia a cuvântului avem a face cu cuvântul *ciuמוă*, în înțelesul vechiu de sufllătură, glob. Raportul lui *ciuמוăfaie* cu sinonimul său ungurese *čudafa* (propriu «plantă minună») nu e clarificat. Cf. S. PUȘCARIU, *Conv. lit.* XXXVII 600.

CIUΜĂFAIȚĂ s. f. (Bot.)

CIUΜĂFĂIU s. m. (Bot.)

CIUΜA-FETEI s. f. (Bot.)

CIUΜĂFOIE s. f. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.)

CIUΜĂFAIȚĂ s. f. (Bot.) }
CIUΜĂFĂIU s. m. (Bot.) } v. ciuמוăfaie.
CIUΜA-FETEI s. f. (Bot.) }
CIUΜĂFOIE s. f. (Bot.) }
CIUΜĂFOIU s. m. (Bot.) }

CIUΜĂFOIU s. a.

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂGĂLĂ s. f. }

CIUΜĂRI vb. IV^a refl. 1°. *Aigrir, se piquer, se gâter.* 2°. *Se făcher.*

1°. (Subt forma *ciuמוări* și *ciuמוări*; despre vin, struguri și alte poame) A fi s. a se face astringent, a lăă gust amarăcios, a se acri (cf. LM., DRRF.); (despre untdelemnul învechit) a prinde negreață, a se strică (Muntenia; com. FURTUNĂ).

2°. Fig. (Subt forma *ciuמוără*) A se mânia, a se supără, a se necăji. *Drogostea... nu se ciuמוărăază, nu cugetă rău.* CORESI, EV. 338^{1/2}. *Se lipsi de bănișori omenagiu nostru și se ciuמוără, cându-se (Dolj).* ȘEZ. XIX 109.

[Și: *ciuמוări* vb. IV^a LM., DRRF., *ciuמוără* vb. I^a (ad 2° numai așa).] Abstracț: (ad 2°) *ciuמוări* s. f. = necăjire, ducere de lipsă (Măgurele, jud Teleorman) Com. OLMAZU. [A d j e c t i v e: *ciuמוărit* (*ciuמוărit*, *ciuמוărit*), -ă = astringent, care-ți face gura pungă; mănios, fioros. (Ad 1°) Vin *ciuמוărit* = pietros, [cu] un fel de amarăreală, care pare a strânge de limbă. H. XII 92.

Vin ciumărat = astringent. H. XI 326. *Pere ciumărate*. A. SCRIBAN, ARHIVA, a. 1921, p. 71. Bătăuță mestecă vre-o două porumbe și zădăci din nas: «Com ciumărite, nenes, ZAMFIRESCU. CONV. LIT. a. 38, p. 650; (ad 2°) Și muncitorilor [= chinuitorilor, torturatorilor] da-ti-va, acelar înfricoșat și ciumărași și nemilostivi. CORESI, EV. 537°. Et tu, frate Constantine, Genunche (= Ingenuchiază) tu la pământ, Ai grișă să nu te stric, Oă eu-s, frate, ciumărat [glosat prin smânios, necăjit]. Prea mulți Turci, frate, am tăiat! CORCEA, B. 13; — ciumăros, -oasă = astringent, scum e gustul gutuiei și al porumbelor. BARONZI, L. 105°. *Struguri ciumăroși*. H. I. 267.]

— Din slav. *čemer*. (rus.-paleosl. *čemer* svenins, bulg. *čemer* «venin; drac», sârb. *čemer* «venin, mânie, supărare», *čemeran* svenins, amar, nenorocit, *čemerati* «a duce o viață amară, *čemerikovati* «a jeli, slov. *čemer* svenins, fiere, mânie, supărare, *čemeriti* amar». BERNEKER, SL. WB. 142). Cf. ciumurlui, ciumurică.

CIUMĂRLI vb. IV^a refl. v. ciumurlui.

CIUMĂRÓS, -OĂSĂ adj. v. ciumări.

CIUMĂȘ, -Ă adj., subst. v. ciumă.

CIUMĂT, -Ă adj., subst. v. ciumă.

CIUMĂTĂ vb. I^a 1°. *Faire consentir*. 2°. *Consentir*? *Oser*? — (Bucovina).

1°. Trans. A înduplecă (Stupca). ȘEZ. XIX 43. 2°. Refl. A se înduplecă? A se încumetă? *Popă nu te ciumătă, Pe doi frați nu cunună*. ȘEZ. XVIII 132.

CIUMBER s. a. (Îmbrăc.) } v. cimbir.

CIUMBIR s. a. (Îmbrăc.) }

CIUMBLEALĂ s. f. v. ciumbli.

CIUMBLI vb. IV^a. *Ebrécher*. — A știrbi (un vas). CIAȘANU, V. [Abstracte: ciumblițură s. f. și ciumbleală s. f. = știrbeală, știrbitură (a buzei unui vas). ib.]

CIUMBLITURĂ s. f. v. ciumbli.

CIUMBÓIU s. a. v. cimpoia.

CIUMBRU s. m. sing. (Bot.) v. cimbru.

CIUMEAG s. a. v. ciomag.

CIUMÉL interj.

CIUMÉLCIU interj. } v. cimel.

CIUMELÉI interj. }

CIUMELI vb. IV^a *Picoter*. — A culege (bob cu bob), a adună, a pigula, a bobăița, a po-bărci (CIAȘANU, V.), a mânca ciugulind. *Leși semănătorii a semăna sămânța lui. Și când semăna, una căcă pre cale... și pasările cerului ciemeltră ea (la mângărent)*. CORESI, EV. 350°. *Am ciumeli struguri*. CIAȘANU, V. [Și: ciomuli vb. IV^a = a ciuguli, a mânca câte puțin. PAMFILE, T. II.]

— Etimologia necunoscută. (Asemnarea cu ciugul pare a fi întâmplătoare. În dialectul aromân ciumulțescu meară însemnează «molfăsc măn-carea»). Cf. cimili.

CIUMELI vb. IV^a ș. d. v. cimili ș. d.

CIUMELIGA interj. v. cimel.

CIUMERCĂ s. f. *Carte postale ilustrée*. — Carte ilustrată, ION CR. IV. 60.

CIUMERCĂ s. f. c. ciomă.

CIUMERITĂ s. f. } v. ciumurlui.

CIUMERLUI vb. IV^a refl. }

CIUMÉRNIȚĂ s. f. v. ciumurlui și (Bot.) ciomă.

CIUMFĂIE s. f. (Bot.) } v. ciomăfale.

CIUMFÓIE s. f. (Bot.) }

CIUMILÍ vb. IV^a ș. d. v. cimili ș. d.

CIUMLÉC † s. a. (Col.) Sorte de mets. — (Turcism.) Un fel de ghiveciu pus în oală și fierț înăbușit. ȘIO.

— Din turc. *čömlék*, «oală de pământ» ȘIO.

CIUMOÁICĂ s. f. (Bot.) v. ciomăfale.

CIUMOÁICĂ s. f. } v. ciomă.

CIUMOÁIE s. f. }

CIUMOFÁIU s. m. (Bot.) v. ciomăfale.

CIUMÓIU s. m. } v. ciomă.

CIUMÓS, -OĂSĂ adj. }

CIUMP s. a. 1°. *Moignon*. 2°. *Les premières plumes*.

1°. Bucată rămasă dintr'un membru al corpului s. dintr'un obiect, după ce i s'a tăiat (retezat, ciuntit) vârful, ciomp, cf. ciot, m. u. c. Să m'apuce tui de ciumpul ce din coadă mi-a rămas. TH. SPERANȚA, CONTEMPORANUL I 689.

2°. (La plur.) *Ciumpi* = penze care dau păsărilor înălțur, după căderea fulgilor (Șeșești, în Mehedinți). Com. N. IONESCU, cf. tuteie.

— Pentru etimologie, cf. ciomp și ciumpav.

CIUMPÁGI vb. IV^a

CIUMPÁI vb. VI^a } v. ciumpav.

CIUMPAȘ, -Ă adj., adv. }

CIUMPĂV, -Ă adj. 1°. *Ecorné, mutilé, à la queue coupée*. 2°. *Clopîn-clopîn*.

1°. Cu vârful s. o parte a corpului ciuntită, tăiată, scurțată, retezată, amputată, frântă, ruptă; ciot, ciunt, ciung (din ruptură s. retezare), bont, cf. ciut, berc, ciopărtac. *Se zice că boui e ciumpav de coadă, berc de coadă sau ciopărtac, când are coada mai scurtă sau când îi lipsește canaful (șfichiul)*. DAME, T. 29. *S'a furat o tapă ciumpavă de coadă*. MON. OF. (1906), 5963. *O bivoliță... ciumpavă, etatea 8 ani*. MON. OF. (1907), 7598. [P. anal. *Coamă ciumpavă* = năpărlită (Avrig, jud. Sibiu). DR. I 292.

2°. (Nordul Transilv., Mold., Bucov., despre vite) *Școpălând, călcând greu (din cauza picioarelor bolnave s. stricate de umbriet mult pe drumuri pietroase, mai ales când au fost purtate despotcovite), șchiop*. DR. V 175, BUGNARIU, NAS., VICIU, GL., MARIAN, ȘEZ. IX 152, Com. AR. TOMIAC.

[Și: *ciumpav, -ă* = (despre vite, p. ext. despre om) cu picioare (pe-ne (LB.), amorțite de multă ședere s. din altă cauză (LM), cu unghii moi (LIUBA), șchiop (com. AR. TOMIAC). *Picioarele ciumpave*. BUDAI-DELEANU, T. 497; — *ciumpav, -ă* = (despre bou și vacă) vătămat la copită (Oravița, în Banat). Com. A. COCA; — (cf. un *cașmpás* «cu picioare străbute, cu mers greoiu») *ciumpas, -ă* adj., adv. = noduros; greoiu, strămb. *Are degete ciumpase*. *Îmbălmă șumpas* (= ca bătrânii) de picioare (Bistrița, în Transilv.) Com. C. REBREANU). *E ciumpas, ca măgarul hă poacăș; umbăla ciumpas de picioare* (Bistrița). PAȘCA, GL. | Verbe: *ciumpăvi* ANON. CAR. (ciumpăvi, ciumpovi, cu rostire dialectală *ciumpăgi, ciumpăli*) vb. IV^a (Ad 1°; trans.) A tăia vârful, a trunchia, a amputa, a mutila, a rupe (de la vârf), (prin apropiere se-

manică de «ciunti») a reteză în mod nedebacu, a ciunti, a ciocârți. *Călușele le prinded, Coame, coade le tăd, Gurile le proțopeă, Urechile ciumpăved.* TEODORESCU. P. P. 656/25. *Mărgărit verde 'nflorit, Cine mi te-a ciumpăvit?* ȘEZ. VII 23, cf. (te-a ciumpăvit) ȘEZ. I 2379/10. *S'a ciumpăvit [cornul]. N. G. — TISTU, B. 297. [Ad 2^a trans.]* A face ciumpav de picioare, a face să șchiopăteze; (intrans.) H. XVIII 178, mai rar refl. (com. A. TOMIAC) a ajunge, a deveni ciumpav (de drum rău), a șchiopăta (din cauza unghiilor moi Com. LIUBA), a avea picioare amorțite (se zice mai ales despre cai sau porci când stau prea mult închiși. (L.B.). *Caii și botii ciumpăveze de drum.* ȘEZ. II 187. *Aidă a mână boti, până te-a ciumpăvit.* VICIU, GL. *Nouă cai că-mi ologed și alți nouă ciumpăved, Până tată 'ajungeă.* TEODORESCU. P. P. 90/25. *Nouă cai a ciumpăvit.* JAHRESBER. IX 209. *Nouă frați, pe nouă cai, Te câtară nouă frați: Pe unii te-au ciumpăvit, Pe alții că te-au spătit, Pe toți că te-au prăpădit.* TEODORESCU, P. P. 282. *Că mi-a tot umblat, Lumea 'n lung și 'n lat... Măre, nouă ut, Tot pe nouă cai: Patru-a ciumpăvit, Cinci a omorât.* ib. 410/15. *Drumul a 'ngheț și s'a steclă iar mîncul mi-a ciumpăvit, Că-i tîndr și despotociv.* MARIAN, NU. 847. *Pân'a mere și-a veni, Cădrile s'ar steclă și caii mi-or ciumpăgi.* MARIAN NU. 500. Cf. ȘEZ. II, 187. *Întorci, mălăine, năpoi! De cănd de la noi ai fugit, Pruncii 'n vatr' or ciumpovit, Preutasa a orbît, Io încă am bolnăci.* ALEXICI, L. P. 118/22; — (probabil roșire individuală s. regională, în loc de *ciumpog < ciumpăgi < ciumpăvei) *ciumpozi* vb. IV^a. Și ei mi-a umblat... Și pe nouă cai, Patru mi-a murit, Patru mi-a ciumpovit, Unul mi-a trădit. REV. CRIT. V, 114; — (+ isprăci) *ciumpăvi*, vb. IV^a (Ad 1^a) *Franzuliță mărgălit, Mărgălit, mîndro, 'nflorit, Cine mi te-a ciumpăvit?* ION CR. II, 215; — (poate, greșală, în loc de ciumpăvit) *ciumpări* vb. IV^a. (Ad 2^a) *Calul ciumpărește abia* = șchiopă, a die. SIMA, M.; — (+ ciomp) *ciompăvi* (dial. ciompăgi) = a deveni șchiop (Bălăceana, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. | **Abstracte:** *ciumpăvire* (ciumpăvire, ciumpăgire) s. f. = (ad 1^a) retezare nedebacu, amputare (Măgurele în Teleorman, com. OLMAZU); (ad 2^a, Med. pop.) durere de picioare la animale (H. XVII 380), s.p.c. podagră. *De ciumpăgire sau podagră [gămile se vindcă astfel...]* ECONOMIA. 107. | **Adjectiv:** *ciumpăvit* (ciumpăvit, ciumpăgit), -ă = căruia i s'a tăiat (amputat, retezat) vîrful, amputat, șchiopat. (Fig.) Să păstreze slobozenia ce și până astăzi ciumpăvită (din neamuri) o avem. ZILOT, CRON. 334/22; — (+ ciomp) *ciumpăvit*, -ă = (despre un copac) căruia i s'au rupt s. uscat crăciile și vîrful. *Arruncu însemnează un stejar secular, ciumpăvit de crăci, adică cu vîrful uscat, și scorburos* (Bilciurești, în Dâmbovița). H. IV 70.]

— Etimologia necunoscută (Avem, poate, a face cu două cuvinte, de origine diferită. În sensul dintîiu se aseamănă cu bulg. *čup* și *čupav* «cu urechile retezate, ciub» (dar și: «căr, ciut»). Cf. G. P. ASCU, *Sufizele* 281. *Nazala* a putut intra prin apropiere de *ciuntă* s. *ciung*. Cf. și megl. *čup*, -ă «(o)ie s. capră cu urechile mici». În sensul 2^a se aseamănă cu ung. *csámpa* «cu mersul greoiu, csámpás» greoiu la umblat, cu picioarele moi s. strâmbes, dar nu poate veni din acestea, cum credă CIHAC, II 492, ci pare a fi un cuvînt de origine onomatopeică, ca și familia de cuvinte ungeruși și ca ital. *ciampa* = *zampa* «cu un picior anormal, ciampare, (in)ciampicare «a se împiedeca, a săvîși, etc., germ. *schampeln* «a umbla legănându-se, slov. *campati* «a umbla cu pași mari, slov. *čambák* «cu picioare strâmbes etc., cf. L.B. și Gombovcz-Melich, *Magy. Etimol. Szótár* 837. Forma originară a cuvîntului româ-

nesc ar fi în cazul acesta **čámp*; din pluralul *cimpi*, *ciampe* s'a putut reconstrui singularul *ciomp*, devenit mai apoi *ciump*, cu prefacerea obicinuită a lui *i* în *u* după *č*. H. Schuchardt, *Zeitschrift rom. Phil.* XV 109 și în *Magyar Nyelvtud.* XVIII 486—488 îl credă înrudit cu it. *zoppo*, span. *zopo*, *zompo* «paralizat». Un slav: **čepiti*, **čepaviti*, înrudit cu *čepiti*, propus de A. Byhan, *Jahresber.* V 308, nu e probabil. Cf. *ciomp*, *ciump*, *ciumpul*.

CIUMPĂVI vb. IV^a v. ciumpav.

CIUMPĚIU s. m. }
CIUMPĚU s. m. } v. ciompleu.

CIUMPI vb. IV^a v. ciomp.

CIUMPLĚIU s. a. v. ciompleu.

CIUMPOIU s. a. v. ciompoiu.

CIUMURĂIU s. m. (Bot.) }
CIUMURHOĂICĂ s. f. (Bot.) } v. ciurfăie.

CIUMULĚI interj. v. eiuel.

CIUMULI vb. IV^a v. ciueli.

CIUMULU vb. IV^a v. ciurlui.

CIUMURICĂ s. f. (Bot.) = cimbru (de grădină). PAMFILE, A. 197. [Și: *ciurăgă* s. f. (lectura nu e tocmai sigură), citat între plante, fără definiție. H. XIV, 436].

— Din bulg. *čimerika* (*čemeriga*, *čimeriga*, *čumeriga*) «veratrum album» (după PANTU, Pl. ciurmică «cimbru», se găsește și la Aromâni), cf. ung. *caomorika* «cicuta viroasă». Cf. *ciurări*, *ciururici*.

CIUMURLI vb. IV^a refl. v. ciurlui.

CIUMURLU vb. IV^a refl. 1^a. *Attraper une indigestion, se rendre malade de manger, avoir des haut-le-cœur.* 2^a. (Fig.) *Se digolite, en avoir par dessus la tête.* — (Mold., Transilv., Banat).

1^a. A-și strică stomacul, a i se apleca (l 3^a) cuivă în urma mîncării prea multe s. prea cu lăcomie dîntro' mîncare grasă s. când omul mîncăci fără gust ori cu scîrbă (mai ales după o mare obosală), a căpăta ciurmeriță (VAIDA). Omului ciururluit i se face rău, îi vine să verse și are une-ori dureri în tot trupul, făcînd, de greață, gâlci (s. noduri numite ghînțuri MARIAN, D. 199). Cf. LEON, MED. 120, ȘEZ. V 57/21, VI 130/20, XXXII 15, N. REV. H. A. 1910, 86, VAIDA. [Vicoliv-de-sus], com. G. NISTOR, GR. BAN. *Csemérliszeskü-mé* = nauseam contraho. ANON. CAR.

2^a. Fig. A-i fi greață (de vorbe multe) (cf. NOVACOVICIU, C. B. 6), a i se apleca (l 3^a). [La DDRF. mai găsim și înțelesul—suspect—«a se murdări pe bot (mai ales despre animale)».] Și: *ciururlu* vb. IV^a refl. VAIDA, PAMFILE, C.; *ciurmări* vb. IV^a refl. = a i se strică cuivă stomacul după o mîncare unsuroasă (Criscior, în Munții-Apuseni). Com. ST. PAȘCA; (Banat) *ciururlu* vb. IV^a refl. GR. BAN.; *ciururlui* vb. IV^a refl. NOVACOVICIU, C. B. 6; *ciurmulu* vb. IV^a refl. DDRF.; *gemărlu* vb. IV^a (Mehedinți și Banat) N. REV. R. A. 1910, 86, GR. BĂN. || **Abstracte:** *ciururluire* (ciururlire) s. f. VAIDA, *ciururluit* s. a. DDRF.; *ciururluiată* (plur. -teți) s. f. = boală de om (H. X 360, XII 333), aplecate (LEON, MED. 120, 125), indigestiune (BIANU, D. S. I.) febră (H. XII 368), boală ce cuprinde tot trupul, ce-ți slăbește tot corpul, influență (Vicoliv-de-sus, com. G. NISTOR). *Ciururluiata constă în o slăbiciune a trupului provenită dîntro' muncă for-*

fată sau dint'o beție năstrugnică ce ține 3-4 zile de-a-rândul. SEZ. VI 130/12. Când omul ore această boală [numită ciumurliuă], îi dor toate cialanele, tot trupul. ib. v 57/15. De ciumurliuă, ca să piară sila (prea), se freacă pe corp cu țemă pisată și oțet și se pune și la inimă [Dolj]. LEON. MED. 51, cf. PĂCALĂ. M. R. 255. Credeau că îi se risipire țitru, un leștu la inimă de neșufert și o ciumurliuă la trupului, de par'că ar fi robii... ză și noaple, fără contencală. SEZ. VIII 66; — ciurmăniță s. f. = plectate (LB.), arsuri ce se hallă din stomac spre grunaz (NOVACOVICIU, C. B. 6); (cf. rut. čemergja spânz) ciumeriță s. f. = ciumurliure. (Accent?) VAIDA. || Adjectiv: ciumurliut (ciumerliut NOVACOVICIU, C. B. 6), -ă = ostent de muncă, îngreșosat de alimente, (fig. de vorbe multe [NOVACOVICIU, C. B. 6]; se mai zice când te dor oasele și nu îți-e bine [SEZ. XXXII 15]. [E bine] a frecă bine cu oțet ori cu mușchetu pe cel ciumurliut, pentru ca ciumurliuă să țasă din el. SEZ. V 57/22. Doamne, nesfârșită-i [ziua] când îți-e foame și ești ciumurliut de trudd, bătu de muncă, precum e cănepa de meliță! CONTEMPORANUL, V, vol. II 385. Ce mai faci, vere Pantilinoane? — Ce să faci? Is com ciumurliut. ION CR. II 250. Când eră oșă soarele în-de-sard... buhatu' ciumurliut de tot, chică (= pică, căză) mori grămadă la pământ (Ungureni, în Botoșani). ib. IV 103.

— Din ung. esömörlik (c. slav. č-mera svenins), idem. VAIDA, STAN, M. 150, N. DRĂGANU, DR. I 317-319. Cf. ciumări, ciumurlică.

CIUMURLUIALĂ s. f. v. ciumurliu.

CIUN s. a. v. cin'.

CIUNĂ s. f. v. cină.

CIUNĂ s. f. (Bot.) = oreșniță. PANTU, PL., cf. BARGIANU.

— Din ung. csunya erădăcină de măzărliches. LACEA.

CIUNĂOARĂ s. f. v. cinioară.

CIUNĂVIT ad. m. Mai tondu. — (Banat) Măscărit, batjocorit; tuns negreulat. NOVACOVICIU, C. B. 6.

— În legătură cu ung. csunya eurite.

CIUNCHI vb. IVA refl. v. cimpli.

CIUNG. -Ă adj. s. m. și a. 1°. *Manchot, estropié, mutilé*. 2°. *Ecorité*. 3°. *Tronqué, ébranché, séché sur pied. Souche, tronc d'arbre*.

1°. Adj. (Despre persoane) Fără o mână (com. LIUBA, TIPLEA. P. P. BUD, P. P.); care n'are o parte din braț s. un braț întreg (cf. BIANU, D. S., TIPLEA, P. P.), care a rămas cu o mână moale (H. XI 155), paralizată de o mână; cu o mână strămbă (com. LIUBA) s. mai scurtă decât cealaltă (COSTINESCU), căiu, mutilat; p. anal. lipsit de un picior (BUD, P. P.); cf. ciunt (1°), ciolac (1°), cionc (1°). Mai bine țate ție ciung sau șchiop să întră în viață decât, dooa mână sau dooa picioare acând, aruncat în focul de veci. N. TESTAMENT (1648), ap. GCR. I 127/10. Tot omul la care ra fi la dănsul hulă, nu va veni, om orb sau șchiop sau ciung sau cu urchete tăiate. BIBLIA (1688) 86b/12. Ciung nu sânt, olog nu sânt, PANN. P. V. II 88. 631 ciungi, 1.180 ologi. I. ION-NEȘCU. M. 188. Măna'n sân de fi-ouă băgă, Șorpele m'o îmbrucă, Ciungă'n lume-ouă rămână. TEODOR-RESCU, P. P. 684b. Dare-ar Dumnezeu să te văd ciung! H. II 32. (Complint): O pătuge mică de porciun, ciungă de o mână, areă un aer de suferință. VLAHUȚĂ, D. 259. || Substantiv: Sîngactu', ciungu', șchiopu', chioru', sardu', mult' sânt oameni în-

semnați și să te păzești de ei. SEZ. III 81/10. (Termen de ocară) Ciungule! H. II 32, cf. IX 92. O rămătură de oaie și un corn de porc: un orb îi văd, un ciung îi luă și un despoiat în sîn îi băgă [= Minciuna]. GOROVEI, C. 227. # Vinul face pe săraci bogăși, pe ciungi cu mîni, pe ologi cu picioare și pe orbi cu ochi. ZANNE, P. IV 184. Să te ferească Dumnezeu de bătaia ciungului!

2. P. anal. Adj. și subst. (Viață) ca un corn rupt (com. O. STOICA), cf. ciut. Băgă-ți mințile 'n cop, Dolofane..., că ieri mi-ai învinețit ochii, de ziceă Sanda că m'a miruit popa c'o bucată de mesteacăn, și-apoi de unde, că Păltan e măturie că m'ai oblojit tu cu ciungu' tău. O. STOICA. SĂM. II 220.

3°. P. anal. Adj. (Copac s. pădure) cu crengile rupte și frunzele căzute. De te-ouă poată pădurile, Să le pice frunzele, Să rămăte ciunghe... MARIAN, D. 181. || S. m. (rar s. a.) (Arbore, brad s. mold MARIAN, INS. 96) uscat, dar necăzut la pământ (id. ib. Straja, Bucov., c. m. AR. TOMIAC, SEZ. II 23b/11), lemn uscat în picioare (Sighet, com. A. BĂNUT). Îbră vărt (com. MARIAN, VICIU, GL.), rupt de vârf pe jumătate (Vale, jud. Sibiu, com. ITTU), cu crengile tăiate (cf. AR. TOMIAC), fără frunze; p. ext. arbore mic, nedesvoliat (TIPLEA, P. P., BUD, P. P.). Cf. ciot (1°), butuc (1°), ciump (1°), ciunt (II), trunchiuri (cf. LB.). Toate trupurile ciunguri de copaci părjoliți... ochilor miei se vād. CANTEMIR, IST. 263. De-naintea casei din gios pân' la patru ciungi de stejari (a. 1719). URICARIAN, XXIV 430/11. Am fost și eu un puțu... ș'acū, ian pritește... par'că-s un ciung părliu. ALECSANDRI, T. 1536. Se apropie de dōnsa și o pîpșe și încercîndu-se că-i nū-moi un ciung îmbrăcat, zice cu mînie: Hei hei hei curuțlă de fată! vai, că rău m'ai îngriat! SBIERA, P. 278/22. Ūnti se apucară să abocare niște ciungi, ca să facă foc. MARIAN, T. 47/1. Se ducă bietul arap Rostogolul peste cap. Și pe câmp se răstîgnă, Și în urmă rămîncă Buzai, negru, părăsit, Tocmai ca un ciung părliu. ALECSANDRI, P. P. 108/12. În butuci bortoși, În ciungi scorburoși... Acolo să locuiesc. MARIAN, D. 120. Cîntă cucu 'n vîrf de nuc și moorice 'ntr'un vîrf de ciung. id. I 499/22. Astă vîră mi-am vîră! Sub un ciung de brad uscat, C'o puțcă de căpătui. id. NU. 182/4. Cucule cu penna sură, Mucă-ți-ay limba din gură... Mi-ai cîntat pe-un ciung tnal Tot a scărba și bănat! id. O. I 25. Venit-au venit... Cu ciungi mari ciung! Cu căni împuțit. id. V. 207. Că mila de la bărbat Ca umbra-i de ciung uscat. Tu te duci să te umbrești și mai tare te soarești! SEZ. I 72b/11, cf. III 156/11, VII 147, VASILIU, C. 142, DOINE, 21/17, TEODOR-RESCU, P. P. 373b. Apui pi mă-sa oșă În camară spîntecoată Și cum îi un ciung uscat. VASILIU, C. 87. C'or sculă domnii tobogii Ș'or tăie ciungii și fogii Și s'or despărți țoți dragii. TIPLEA, P. P. 55. Să-am mers după ciung părliu. BUD, P. P. 37. Unde-i vedeă ciungi părlii, Veți pândi că fi-s pîrînti. id. 69 (în nota: ciung=arbore pitic, nedesvoliat). Da'n capătul puștii Este-un ciung de brad uscat, Nice verde, nici uscat, Numa cum i mai blăstămat. T. PAPAHAĞI, M. 43/1. Cine strică țboji (= iubiri) dulci, Cărd-i corbiț carnea'n ciungi, Cioantele pă su (= sub) butuci. id. ib. 102/22. Am un ciung Cât a fi lumea de lung. [= Drumul]. GOROVEI, C. 136. Că de ești un ciung uscat, N'ai necrole de 'nșurat. SEVASTOS, N. 33/7. Ișcă de ciung, cea mai bună calitate de iască, c'o n'are trebunță să se prepare cu măestrie (Gurghiu), VICIU, GL.

[Pjur. (ad 3°) ciungși și (rar) ciunguri LB. | D i m i n u t i v: ciunguț s. m. (Ad 3°) Da-șă zbiară și suspi-ă, De ciunguța' (glosat prin vramură) să legănd. Din vîră pândă'n rădăcină. T. PAPAHAĞI,

M. 43/11. | Verbe: **ciungi** (POLIZU) și **ciungi** vb. IV^a. (c *ciungur*) **ciungări** (L.B. I. MOLNAR-PIUARIU. DR. IV 387. T. PAPAHAĞI, M.) vb. IV. (rar) **ciungără** vb. I^a, 1^a. A face **ciung** (1^a), a mutila, a sluii (I. MOLNAR, ap. DR. IV 387), a ciunta, a ciunti (de coarne T. PAPAHAĞI, M. COSTINESCU), a cimpăvi, a cionca, a ciolăci. Când în vârmăși *Erolcrit Cu sabia a sărit, Unuta tăia piciorul, Alția mâna ciungăra*. PANN. E. IV 59/11. *Peste orice vietate ar trece (strigoaicele), o ciungeste*. PAMFILE, DUM. 164. Și apucară totnicii paloșele și se tânzoliră, până ce în urmă Florea 'Nfloritul ciungării o leacă degetul mic al lui Pipăruș Petru. RETEGANUL, P. V 40/11. Tu mugeo cu mugata, Să amușeli gura lu (cutare), Să-l ciungești. ȘEZ. VII 92. *Laptele le-o stăpirt, Carnea le-o ciungărit*. MARIAN, D. 133. *De coadă o tăunțit-o, De pulpă o vesticito, De coarne o ciungărit-o, De păr o bozalut-o*. T. PAPAHAĞI, M. 139/11. 2^a. Trans. A tăia coada unui cal, urechile unui câine (COSTINESCU), refl. a se mutila, a se ciunti, spec. (despre bou s. vacă) a-și rupe coarnele (BUGNARIU, NÂS. cf. T. PAPAHAĞI, M.). [Vulpea zise, prinzându-se de un ruș] Vai mie, ticdloaset, că m'am ciungărit! TICHINDEAL, F. 66. Nu-i bou' așă de cornuș să nu să ciungăra' (= ciungărască). T. PAPAHAĞI, M. 170/11. 3^a. A tăia crăcile unui copac (PAMFILE, A., Straja, Bucov. com. AR. TOMIAC), a curăți de crengi arborii (ȘEZ, VII 179), a tăia și a jupui un copac, ca să se usuce (ȘEZ, I 289b/11), ca să se facă **ciung** (ib. II 239/11), a ciocărți (com. AR. TOMIAC), a certegi, a secui, a ciuhul (com. ITTU). Unți și ciungăresc [pe pom], socotind că ciungăritii mai multă roadă vor aduce. ECONOMIA, 138. *Duzmanii s'o sfătuit Și pomii o ciungit [în notă: ciocărți]*. ION CR. III 113. Vin ciungari s'o ciungărescă Floarea cea domnească... Ei atunci or ciungărit Floarea dintre vit. JARNIK-BĂRSEANU, D. 208. *Meritoriț t-au ciungit*. ȘEZ, I 289b/11. 4^a. (Neobicinabil) A arunca cu vehemență (MĂNDRESCU, P. P. 220, notă), a trânti. Luă moara de scoc Și da fărînă 'n loc, Și ciungi sacii 'n teleagă, Pe drum să meargă. id. ib. 220/11. | Adjectiv: **ciunțit**, **ciunțit**, **ciunțit**, **ciunțit**, **ciunțit** (ad 1^a) Ciunțit = om fără mâni, [fără] picioare, ciung NOVACOVICIU, C. B. 8. *Le-au tăiat nasurile și urechile, și așa ciunțit t-au purtat prin târguri*. ȘINGAL, HR. III 50/11. (ad 2^a) *Pomi ciunțit*. ECONOMIA, 138. Un corb cu aripile întinse... stând pre un ciunțit ram de arbore. ȘINGAL, HR. III 236/1. *Ardeleții... au vestit legile sale... și le jin până asăzi... ciunțit prin articuli cei noi*. id. ib. III 58/11. A; a-i omu 'nstrăinat: Ca și pomul ciunțit [glosat prin: sarbor[c] cu crengile tăiate]. REV. CRIT. IV 142. *Venit-au, venit... Ou ciungi mari ciunțit, Cu căni împuști*. MARIAN, V. 207. | Abstracție: **ciunțire** s. f. (POLIZU), **ciunțire** s. f. (L.B.), **ciunțiri** s. a. = tăiatul arborilor fără regulă. NOVACOVICIU, C. B. 8. Cf. ECONOMIA, 125; = **ciunțiritoră** s. f. = mutilare. POLIZU; **ciunțitoră** s. f. *Ca togie margintie ei, cu ciunțitură* și tot (a. 1774). STEFANELLI, D. C. 114; = **ciunțitoră** s. f. (Ad 3^a) = pădure de ciungi, gruiet, plaiu (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC); = **ciunție** † s. f. (ad 1^a) *De voiu descoperi... în cap urgie, în ochi orbie, în mâni ciunție să-mi vie!* CANTEMIR, IST. 213/11. | Alte derivate: **ciunțar** s. m. = om care taie crengile unui copac; arbore fără vârf (H. XVIII 138), cu vârful frânt ori putred (H. XVIII 173). Vin ciunțari s'o ciunțărescă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 208. *El ochianu' că și-a luat Și pe cîmp că s'a uitat, D'un ciunțar năli c'a ochiat*. MAT. FOLC. 179. *Ciunțar jos că-mi da, Cuihu' că-l surpă*. ib. 180; = **ciunțară** adj. f. (ad 2^a) = (o)ie cu cornul rupt. Cf. II. XVII 36; **ciunțară** s. f. = oăie cu coarnele tăiate (Bonț, în

Transilv.). PAȘCA, GL.; — (formațiune spontană) **Ciunțea** s. m. sing. = cel care ciunțeste, ciunțegar. *Cine-l luă? — Ciunțea. — Cine-l vedea? — Orbea*. MAT. FOLC. I 641.]

— Cuvântul, care are aceeași formă (cu *ci*) și sensul 1^a și la Aromâni (de unde n.-grec. τσιουγγουκ [bou cu un corn]) și la Megleniți, se mai găsește la Albanezi (tsunk [bustean, butuc]) și la Italiani (cionco [mutilat], cioncare [trunchiă], cf. ciocco [butuc]), fără ca originea lui să fie clară. L.B.; H. Schuchardt, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XV 106 și *Magyar Nyelvőr* a. 1889, p. 481 ș. u.; G. Meyer, *Alb. Wb.* 442, 450 și *Indo-germ. Forsch.* VI 113; O. Densusiianu, *Hist. de la langue roum.* I 231; G. Weigand, *Jahresber.* XIII 105. Cf. cionc', ciot, ciomp, ciump, ciunt, ciut.

CIUNȚĂRĂ s. m.

CIUNȚĂRĂ adj. f.

CIUNȚĂRĂ vb. I^a

CIUNȚĂRĂ s. f.

CIUNȚĂRI vb. IV^a

CIUNȚĂRITURĂ s. f.

CIUNȚEA s. m. sing.

CIUNȚI vb. IV^a

CIUNȚIE † s. f.

CIUNȚITURĂ s. f.

CIUNȚULI vb. IV^a v. ciunguli.

CIUNȚUȚ s. m. v. ciungu.

CIUNȚUȚ -Ă adj. v. ciung.

CIUNT. -Ă adj., subst. I. 1^a. *Mutilă, estropiat, manchet*. 2^a. Noun donné à divers animaux. I. 1^a. Adj. și subst. (Persoană cu o mână trunchială, mutilată prin tăiere, frângere, rupere etc.; fără vreo mână sau picior (MARIAN); scurtat de urechi s. de coadă, de o mână (COSTINESCU); p. ext. paralizat (Com. A. TOMIAC); cf. ciung, cionc, ciomp, ciut. *Ologii au făcut cu picioare, ciunțit cu mînă*. VARLAAM, C. 137/11. *Cel dinăuți care-a venit Schiop și ciunț s'a nemerit. Împăratul l-a 'ntrebat Cum de-i ciunț și de-a 'șchiopat?* CONTEMPORANUL. III 730. *Acolo ședea și bea cealu un om de mijloc... ciunț de o mînă*. ib. IV 135. I s'au curmat mînile, de au picat paimale de la închitură jos, și el au rămas ciunț, numai cu mînturile [= bînturile] de mînă... SBIERA, P. 31. *Unde-s șepile fete într-o casă, sau la o șezătoare, să nu bagi mîna pe fereastă, că-i scoate-o ciunț!* SBIERA, P. 319. Un ciunț, un orb și un despoiat au găsit un corn de porc... [= Minciuna]. GOROVEI C. 228. *De omu' tog, spân, și însemnat (chiot, ciunt etc.) să te ferești, că-i buclucăș*. ȘEZ. II 65. *Ciunt olog* = fr. cul-de-jatte. DDRF. || P. ext. Retezat, scurtat. *Își dete cu mîna prin pietele et ciunte, care-i cădeau peste ochi*. CARAGIALE, S. 21/11.

2^a. Nume de animale și poreclă. *Ciunțos*: numele unei vaci care e ciunță de-un picior. MARIAN, *Ciunța*: nume de capră (jud. Bacău). DAME, T. 187. *Logofătul Constantin Balș numit Ciunțul*. BĂȘCANU, L. XLIX/11. [Verbe: (Munt.) **ciunți** IV^a, trans. (despre mână s. picior) a trunchia, a tăia, a ciunți, a ciunță, a cionca, a ciunca, a ciuncea, (despre om s. animal) a tăia o parte a corpului (capul, mîna, piciorul, coarnele, urechile, etc.) a amputa, a mutila, a schilodi, (despre obiecte) a stropși, a reteză vîrfuri; p. ext. a scurtă; refl. (despre om) a se schilodi, (despre obiecte) a se scurtă, împușină. *Scotea ochi, tăia mîni, ciunțea și secă pe care avea prepus*. C. NEGRUȚI, I 158. *Gospodina îi va ciunță de vișe [fragii]*. I. IONESCU, C. 95. *Apoi îi ciunțură mat întăiu picioarele, pe*

urmă genuchii unul după altul și în sfârșit brațele până la coate. BĂLCESCU, M. V. 404. Andreu ceruse împărțirea vacanței din urmă și pregădintele fusese silit să-și ciuntească ferictrea vilegiaturii de la Văleni. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 28. Mâna stângă când Ț-o leagă, Grăta capu-și ridică și cu dreapta îi ciuntă, De-i mered [capul Turcului] borborosă De trit mîde de pămînt, SEZ. IV 8. S'a luat măsura a ze ciunți din Părșeme 2 săptămîni de post și a le pune înaintea Sântă-Măriei-mari. MUSCEL, 83. Eu cad și mă stălesc, și șchtopez și mă ciuntesc. CONTEMPORANUL, III 731; — (Transilv., Maramureș, Mold.) ciuntă I^(a) (prez. ind. ciuntesc, mai des: ciunț) trans. și refl. = a (se) tăia (POMPILIU, Bih. 1007, GRAIU, II 46, SEZ. VII 147) scurt, a (se) rupe, a (se) împușină (T. PAPAHAĞI, M.), a (se) scurtă, a (se) curmă, a (se) stingă (focul), a (se) isprăvi (VAIDA), a (se) sfârși (BRAN, S.); spec. a ciuntă viața cutăd = a-1 omorî (TIPLEA, P. P.), a ucide. Ciuntădz. ANON. CAR. Care bucu de cunșă este apă, toate bărfelile... se ciuntă odată. ȘINCAI, HR. I 266/27. Răbdă să-i ciunte nasul. C. NEGRUZZI, II 205. Vacile le-o stricat, Coarnele le-o ciuntat. MARIAN, D. 132. Unde purcezi, Codriți ciunțeri. id. ib. 148. Dacă [merindea] și s'a ciuntă, Nu-i de un[d]e cumpără. T. PAPAHAĞI, M. 69/70. Creșteți, flori... Să vă sufle vânturile, Să vă ciunte vîrșurile. id. 21/22. N'oiu ciuntă măgheran (Maramureș). SEZ. XIX 74. Vină, deșide ușa, Ca să-și ciunt cu viața. TIPLEA, P. P. 3. S'oiu intrat de nouă ori S'oiu ciuntat nouă ferictori. id. ib. 15. La giunătăle de cale Ț-o ești sfîcătorile, fărâncăciortile, De coarni-o ciuntat-o. SEZ. VII 94. Să mergem în grădiniță, Să ciuntăm vreo trei rușițe. BUD. P. P. 9. Codrule, căne prădat, Pentru-o creangă ce-am ciuntat, Tu m'ai dat robuț legat. id. 44. Dacă nu e rîndușit să-și aște cait, apoi mai bine să-i ciuntesc viciața sau să-i prefăcă într-o pasere. MARIAN, O. II 138. Vacu' să-i scurte, Zilele să-i ciunte. MARIAN, INS. 66. Pân' vine iar' binele, Rînu-mi ciuntă zilele! RETEGANUL, P. IV, 62. Lasă-mă butăr pe mine, Nu-mi ciuntă și-a mele zile! BUD. P. P. 12. Viața Ț n'au ciuntat. POMPILIU, B. 58. Crădmărișă, draga me, Adușu-mi-ai bant de dat, Ori vinuș Ț s'a ciuntat (glosat: împușinat)! BIBICESCU, P. P. 294; cf. JAHRESBERICHT, VI 53. | Adjective: (Munt.) ciunțit (cu negativul neciunțit), -ă = trunchiat, tăiat, retezat, mutilat, amputat, schilodit, stropșit, scurtat, ciunțat, ciunțit, cioncat, ciunțat. Niște copaci ciunțiti. URICARIUL, IV 94/95. Ureche ciunțită. BARONZI, L. I 125/11. La o masă, pe un scaun vechiu, cu trei picioare întregi și unul ciunțit, șade... arhicarul curșit. I. NEGRUZZI, ap. TDRG. Trupuri de voinicci ciunțite. COȘBUC, F. 112. Textele vechi... nu s'au transmis în manuscrise... amplifică sau ciunțite de interpolări și prescurtări stângace. D. BUSSO, BUL. COM. IST. II 89. Oală ciunțită = pot ecornă; ciunțit de coadă = ecourit de sa queue DDRF.; — (Mold., Transilv., Maramureș) ciunțat (cu negativul neciunțat), -ă = tăiat, retezat, ciunțit, trunchiat, rupt, curmat, scurtat, împușinat, stins, isprăvit, sfârșit, (despre om) ucis, omorât. Dintre piscuri... cel mai frumos este Răicezatu, cu vârful lui ciunțat, MOLDOVAN, T. N. 31. Măgheran cu fir ciunțat, Văd, bade, că m'ai lăsat! RETEGANUL, TR. 158/2. | Abstracte: ciunțire s. f., ciunțare s. f., = tăiere, sfârșire. VAIDA; ciunțit s. a., ciunțat s. a. = rupt, rupere. T. PAPAHAĞI, M. 17/12; ciunțit s. f. BĂRCIANU, ciunțit s. f. = mutilare; membru s. lemn ciunțat. DDRT. | Alt derivat (formațiune spontană, în gâcitori, cf. varianta cionțetelu): ciunțetelu adj. m. Ciunțetelu, bantetu, Picioare de coteiu. [= Pirostriile.] PAMFILE, C. 20.]

— Pare a fi o contaminare a celor două tulpine ciot și ciung, cu sensuri apropiate. Cf. și H. Schuchardt, Zeitschr. f. rom. Phil. XV 106. Cf. cionț 1.

CIUNTĂ vb. I^(a)
 CIUNTĂTURĂ s. f. } v. ciunț.
 CIUNȚEU adj. v. }
 CIUNȚI vb. IV^a s. d. }

CIUNȚITĂ s. f. v. ciunț.

CIUNȚITURĂ s. f. v. ciunț.

CIUNUPĂRCĂ s. f. (lht.) Nom. de poisson. — Nume de pește (nedefinit mai de aproape). H. V 163.

CIUOĂIE s. f. = cioale. IORGA, B. R. 105 (a. 1709).

CIUP! Interjecție (ntrebuințată adesea sub forma repetată ciup-ciup) care imită sunetul produs prin lovire (cf. LM.) s. un umblet tiptil (Vicoval-de-sus, Bucov.). Com. G. NISTOR. — Onomatopee. Cf. cip, cipă, ciupăi.

CIUP s. a. Bec. — (Gropeni, jud. Brăila și Scăntești, jud. Covurluiu) Cioc. JAHRESBER. IX 230.

— Cf. alb. k'ep, sk'ep, sk'up idem, bulg. ѝпка ciocos. Cf. ciupă.

CIUP s. m. 1°. Mèche, toupet de cheveux; tignasse; toupet (du cheval). 2°. Touffe de laine restée à la carde. 3°. Arbuste touffu. — (În Mold., Bucov., Transilv., Banat, Oltenia).

1°. (Mai ales la plur.: adesea complinit prin de păr) Șuviță de păr (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), mică și încălțită (GOROVI, C. 3055), nepieptănată și nelăgrăjită (POGOR, HEN. 276); spec. (Bucov., nordul Transilv., Banat, Oltenia) moțul de păr din coama căilor care cade printre urechi pe frunte, chică, perică, ciuf (DR. V 282); (în central și nord-vestul Transilv., adesea sub forma ciup de păr s. ciup la pictor) s. moțul de păr din partea de îndărăt de-asupra copitei calului, chișiță, posmoc, chică, chișcă, jivită (DR. V. 303), moț, viță de păr (VAIDA) zbârțit, cf. (10)loațe. Îi spânzură ciuchit pe ochi. POGOR, HEN. 236. Păi bună și-mi tunde băiatul, că acuma are ciupi... Femeia... tunde... ciupți de păr ai copilului. MARIAN, NA. 413/12. Atunci le-ar mănăcă cait părul [fetei] și n'ar avea păr, ci numai niște ciupi zburlite. id. SE. II 54. Dacă ajunse la Curte, își întocmește ciupții cei de păr, își netezește [moșnegul] mustățile și intră la împăratul RETEGANUL, P. V 3/2. Ciuchit de păr de la ceafa copilului, care se formează pentru că stă mult culcat pe spate, nu e bine să-ți tunde-mă-sa. SEZ. III 48/49. Da spune preșu, cum Ți dai — Tăi ciupu' și taleru'. Și costă gaibănu'. CABA. SĂL. 68. | P. ext. Ciupă = femeie cu părul zbârțit (Brașov). Com. C. LACRA.

2°. P. anal. Lăna ce rămâne în piepteni de scărmanat (PĂCALĂ, M. B. 138, DDRF), partea cea mai rară a câlților de căneapă (H. XVII 235). | (Bot.) Ciupa-cucului = numele unui flori (nedefinită mai de aproape) H. III 325.

3°. Arbore mic, bătrân și plin de crengi, cf. târș, buhaci, bufoiu, gijjar, corciu, muzuc, jip, huciu. Com. ITTU.

[Plur. ciupi, dial. ciuchi H. XVII 238. | Adjective: (cf. sârb. ćupar zbârțit) ciupos, -oasă = (ad 1°, despre păr) în desordine (VAIDA), nepieptănat, zbârțit, lătos, ciufos, burzului; flocos. LB., REV. CRIT. III 93; (ad 3°, despre copaci) plin de crengi, necurățit (Com. ITTU). Du-te-acasă, tu,

Mărie, Și te lă pe găndăie; Du-te-acasă, tu, ciupoașă. Și te lă și hi frumoasă. VAIDA, cf. RETEGANUL. CIL. 85.]

— Din sârb. *čup(a)* «șuviță de păr» (cf. rus. *čupă* smoi), rut. *čuper*, *čuprina* smoi, femeie cu părul nepieptănab). Cuvântul se găsește și la Aromâni (*čup* scăli, fire de cănepăș) și la Albanezi (*čupe* spăr lung; fată).

CIUPĂ s. f. 1°. *Eau tiède pour baigner les petits enfants; bain.* 2°. *Baignoire, baigne.* — (În Maramureș, Bihor, nordul Transilv. până la Târnava, Banat).

1°. Apa călduță (Încropită) în care se scaldă copiii mici (de 1ă4ă); baie (Îl 1°-2°) pentru copii, scaldătoare, scaldă, scalduș(c)ă. MARIAN, NA. 82⁷⁷, VICIU, GL., POMPILIU, BIH. 1007, REV. CRIT. III 93, GOROVEI, CR., TIPLEA, P. P. 39, BUD, P. P., SIMA, M. T., PAPAHAĞI, M. (Bihor) com. A. P. BANUT. Când măcuța m'a scaldat, Ea ciupa că mi-a ținut (= vărsat) Tot în umbra nucilor, Spre chinul vecinilor. IARNIK-BĂRSEANU, D. 18. Eu mă duc, mândro, la foc, Tu-i pune ciupa la foc. id. ib. 444. Spune-mi, mamă, adădărat, Unde ciupa mi-ai ținut, De-s mai multă tăi supărat? TIPLEA, P. P. 39, Cf. T. PAPAHAĞI, M. 5¹²³. Măcuță, al mieu noroc L-ai ținut cu ciupa'n foc, MARIAN, NA. 97¹²³, cf. BUD, P. P. 21. Hai să facem ciupal (H. XVII 178) s. (scurlat) hai ciupal (REV. CRIT. III 93) = să te scald. Taci, că-ți fac ciupa. REV. CRIT. III 93. | Apă de ciupă = apă călduță, de baie (Sălaj). Com. A. P. BANUT.

2°. P. ext. Vasul de lemn (albia, copaia, covata, covățica, troaca, trocuța), baie (Îl 1°-2°), băița (Îl) în care se scaldă copiii mici. VICIU, GL., VAIDA, GOROVEI, CR., SIMA, M., com. ITTU. (Mărgin, Bihor) com. A. P. BANUT. Du-te, adă ciupa, să ciupăse copilul (Coșeu, lângă Zălau). VICIU, GL. Nu se puteau din destul miră cum și cine le fură copiii, unul din leagăn și altul din ciupa (scaldă). RETEGANUL, P. V 20¹²³. Vine Toma la fereastră: «Hată, în lume, tu nevastă!» — «Da cum to, Tomă, oiu vin, Francu'n ciupă găgălește, Focu'n cuptoriu domolește. VAIDA. Hlea (= lica) 'n ciupă ținută, Focu'n vatră duddă. TIPLEA, P. P. 7. | P. ext. Albie de spălat rufe. Adă-mi ciupa, să spăi hainele! (Sălaj). VICIU, GL.

[Plur. ciupe BUD, P. P. | Verbe: ciupăi IV^a și (numai la DDRF., suspect) ciupără I = trans. a scaldă (un copil mic) în ciupă (VAIDA); p. ext. a scaldă (T. PAPAHAĞI, M. VICIU, GL. Cf. GOROVEI, CR.); refl. a se scaldă (Bihor, com. A. P. BANUT). Eu, murgule, nu-s de vină, Că maica m'o ciupăi în zăsturiu cu lapte dulce, Să fiu mândră ca și-o cruce. ȘEZ. VII 166. Liu, liu, liu, puiu' tăiti, Mă-lă'n casă de-ar vini, Pă line-te-ar ciupăi. Eu bine m'ai hodini. T. PAPAHAĞI, M. 99¹²³. | Part. - ad j. ciupăit, -ă (cu negativul ne-ciupăit, -ă) = îmbăiat (BUD, P. P.). scaldat. Cu dorul nădragosită, Cu prunca ne-ciupăit. id. ib. 28.]

— Cuvântul pare a fi de origine slavă (cf. bulg. *čupa* scopil născut de curând, nebotizat încă, *čipkama* scald un copil mic, pleoscănesc cu mânie în apă, rus. *čepu* șgăleată, puțină. C. Lăcea, Dacorom, V 397, G. Pascu, Etimologii 46 și C. Diculesscu, Dacorom, IV 468, îl cred de origine veche grecească: *κύπιν* creux, cavité; cabane en bois. Cf. ciupăi.

CIUPĂCĂL adj. m. Sens neclar. Cîne-mi ră-măne? Un Turc ciupăcăl, Al dracului miștel, Se teme Giurgiu de el. MAT. FOLC. 88. [Într-o variantă: Ciupăcăl, ca nume propriu: Dar în cetă ce eră? Este un Turc mărșel, Frațele lui Ciupăcăl, Se teme Giurgiu de el. ib. 1270.]

CIUPĂG s. a. (Îmbrăc.) 1°. *Chemise de pay-sanne (dans sa partie supérieure). 2. Morceau de toile. 3. Chemise de femme. 4°. Corsage. 5°. Collet. 6. Empiècement brodé sur une chemise de femme.*

1°. Partea iei de la brău în sus (H. V. 211, IX 61, XVIII 60, 145; Șișești, jud. Mehedinți, com. N. IONESCU; IZVORAȘUL, IV 2) fără guler, la grumaz cu niște încrețituri tivite cu o panglică împistrită cu mătase roșie sau vântă; peste acele încrețituri se prinde uncori o dantelă («cipcă») ce stă plecată în jos. Cf. LIUBA-IANA, M. 16. De la brău în jos sânt poalele; la ii mai bune, poalele nu se cos de ciupag. Cf. PITIȘ, CONV. LIT. XXIV 922. Ciupag au de obicei cămășile mai bune, pe care le iau fetele și femeile la zile mari. Cusăturile lui sânt mai frumoase decât la celelalte cămăși. BOCEANU, GL. Ciupag e partea dinaintea a iei, din grumaz până 'n brău, dîmpreună cu chîndisura de la gât, cusută pe creș; se încheie cu spa-tele [iei] care su înclă are creș, ca să se brodească (= potrivească) la gât. 93. BREBENEL, GR. P. Cf. H. XVIII 284, REV. CRIT. III 93. Unde [ni-rese] și în piept avă la tie brăjare și se 'ncheie pe dîndărți, pentru că eră numa ciupag, adecă fără poale. PITIȘ, ȘCH. REV. N. I 112. Muierile cu opregu' peste ciupag. IRINEU, S. B. 67. [Măndrușă-și face cămășe nouă. Ciupag' de mușulin, Cumpărat de Serafin. Pe la poale colți mărșinți, Cumpărați de neica Mișu, Pe la burd știngherai, Cumpărați de neica Mișu. id. ib. 24.]

2°. P. ext. Bucată de pânză cât o batistă [din care s'ar putea face o iie până 'n brău], care se dă la mort copiilor care duce crucea, sfîșnicele ș. a. Ce ai căpătat la mort? — Un ciupag (Bran). VICIU, GL.

3°. Iie (Lugos). VICIU, GL.

4°. Partea rochiei care îmbracă pieptul și spa-tele (COSTINESCU), pieptar (LM.) făcut din stambă subțire cu căptușală de amerie neagră și cu alestături roșiatice. s. albăstrui (ȘAINEANU, D. U. b. corsaj (OLMAZU), mănecar (H. VII 500). Cf. CIHAC, II 59, POLIZU, com. COCA Ciupagul, care în vechime formă talia frumoaselor femei astăzi se vede zdrălit și falocuit prin bunjorici, pallong și scurteciuță, făcute... din... materii, străine. H. VII 500.

5°. P. restr. Gulerul cămăși (ȘEZ. II 236¹²³, Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC) cu flori s. fără flori (Bilca, Bucov., com. TOFAN). Gulerul de la ăa nevastelor constă din două părți: din ciupag și beată, care e cusută peste ciupag (Sălaj, Transilv., com. A. BANGIU). Cămeșile sânt foarte largi..., ale fetelor cu beată, ale nevastelor cu ciupag la grumaz... Iile de mai demult aveau ciupagul cam de două ori așa de lat ca iile de azi. PĂCALĂ, M. B. 122. Cămeșă... Pe la ciupag Cu fluturi. MARIAN, NU. 835. | P. ext. Gulerul sumanului. ȘEZ. II 236¹²³.

6°. Broderie pe pieptul iei (Cf. LB., VICIU, GL.), înflorături, împletituri (RĂDULESCU-CODIN, M. N. 106).

[Și: ciupeag s. f. H. XVII 8. | Derivate: ciupăgar s. a. (Ad 1°) H. XVIII 145; (ad 4°) pieptar (Oravița, Banat) Com. Dr. A. COCA. Sub ciupag sau chimeșă se poartă și un ciupă-gariu, carele e o chimeșă fără mâneci și care e numai peste piept și strânge pieptul femeilor (tățele), să nu se cunoască (un fel de corset). LIUBA-IANA, M. 16; — ciupăgică s. f. (H. V 11), ciupegică s. f. (H. VI 233, IX 116): numele unor danțuri. | Verb. ciupăgi IV^a = a coase poalele de piept, a face ciupagul unei rochii. Cf. COSTINESCU.]

— Din paleosl. *čipag* s. pectorale, saccus, sacculus» (bulg. *čepak* «pieptul cămășii», serbo-croat *čepag*, «păzunare»). CIHAC, II 59.

CIUPĂGAR s. a. (Îmbrăc.)
CIUPĂGI vb. IV^a
CIUPĂGICĂ s. f. (Cor.) } v. ciupag.

CIUPĂI vb. IV. (Rutenism, în Bucov.) *Marcher doucement*. — Întrans. A merge, a se trage pe înțel (Vicozul-de-sus). Com. G. NISTOR.
 — Din rut. *čapati* sa mergos. *čapati sja* sa merge clătînându-se. C. LACEA.

CIUPĂI vb. IV^a. (En parlant du sanglier) *Grogner*. — (Despre mistre) A produce sunetul caracteristic când e surprins, a jugăi, a ghiojăi (Bata, Banat). Com. ITTU.
 — Onomatopee; Cf. cipoti.

CIUPĂI vb. IV^a. 1°. *Battre l'eau avec les mains*. 2°. *Rosser*.
 1. Întrans. A bate cu palmele în apă. NOVACOVICI, C. B. 7.

2. Trans. A bate bine pe cineva. VAIDA.
 — Pentru înțesul 1°, cf. bulg. *čipkam* splească-nesc cu mâinile în apă; în înțesul 2° ar putea fi un derivat din *ciupă*, cf. expresia: a bate pe cineva să-i meargă fulgii.

CIUPĂRĂ vb. I. 1°. *Échauder, plumer*. 2°. *Se nettoyer les plumes* (du bec). 3°. *Brouter brin par brin, picoler; manger du bout des lèvres*. 4°. *Ajouter*. 5°. *Dérober, chiper*. — (Transilv., mai rar prin Munt.).

1°. Trans. (Complinit une-ori prin de pene) A jumuli (o pasăre), a ciupeli (1°). LB. *Ia puica d'ingă cocoz și mi-o ciupără* (glusat prin jumulesc) de pene și mi-o trage 'ntr'o frigare. MĂDRESCU, L. P. 110/6.

2°. Refl. (Despre pasări) A se curăți cu ciocul, ciupeliindu-și penele. Când pasările se curățesc și își pun în rânduială penele, se ciupără (Sângeror-Băi, în Transilv.). PAȘCA, GL.

3°. (Despre animale) A rupe cu gura (câte un fir de iarbă), a ciuguli (1 2°) (cf. RĂDULESCU-CODIN, I.), a ciupi (1 2°). *Păcuri de oi ciupărau tarba lăndră ce încoțise*. AGĂRICEANU, P. MAN, 3. || (Despre om) A mânca încetul cu încetul și câte puțin, a ciuguli. RĂDULESCU-CODIN, I. (s. v. ciuguli).

4°. A adăgă câte ceva (LB.) la ceea ce ai. *Mai bine cu banii de ne rămase 'n pungă, și cu ce-om mai ciupără de ici de colea, să luăm livada de pruni*. JIPESCU, O. 147.

5°. P. ext. A fură câte puțin, pe nesimțite, a ciupi (1 6°), a pișcă. *Secretorii neoneși ciupără din toate câte domni le dau pe mână*. LM. *Popa nu le lasă nectupii, Grecu' e mățos, Oveiu' spurcat, negustoru' ghiclean, toți te jumulesc; hoșu' te ciupără, unu dregător fi-[i]a danu' și ploconu' pe nimic și nu strică el*. JIPESCU, O. 134 cf. 147.

[Și: *ciupări* vb. IV^a. PONTIRIANT, CIHAC II 59.]
 — Din ung. *esperész* (*csiperész*) ciupi (6°), a șterpeii.

CIUPĂRĂ vb. I v. ciupă.

CIUPĂRCĂ s. f. (Bot.) v. ciupercă.

CIUPĂRI vb. IV^a v. ciupără.

CIUPĂRIȘI s. f. plur. (Bot.) *Cerfeuil-bulbeux*. *Cerfeuil-tubéreux* (*Chaerophyllum bulbosum*). — (Transilv.) Baraboi, care cresc pe lângă garduri, primăvara (Grebeneș, Câmpie). VICIU, GL.

CIUPEAG s. a. (Îmbrăc.) v. ciupag.

CIUPEALĂ s. f. v. ciupi.

CIUPEĂRCĂ s. f. (Bot.) v. ciupercă.

CIUPEGICĂ s. f. (Cor.) v. ciupag.

CIUPEL s. m. v. ciupeli.

CIUPELI vb. IV^a 1°. *Échauder, plumer, flamber*. 2°. *Dérober, chiper*. — (Transilv.)

1°. A jumuli o pasăre smulgându-i penele s. a curăți un purcel de păr, a supur lui; p. ext. a părli un porc (spe a-l putea curăți de păr). LB., POMPILIU, BIHL, VAIDA, JARNIK-BĂRSEANU, D. *Aici și-a prins, cum a putut, un porumb sălbatic, apoi și-a făcut foc, a ciupeli vânatul și începă a-l frige în flăcările focului*. MERA, B. 49. *Păcădă atunci întră în o casă și afă numai pre o muiere singură care ciupeli o rață*. CĂTANĂ, P. B. III 41. *Du-te, zău, bărbate 'n tindă și te uită sus la grindă, Că-i o putică ș'un cocoz; Și mi le scoabară jos și te ciupeli frumos*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 456, cf. MAT. FOLC. 988. *Fețele de la Tișu Fură rața din culcuș și mi-o duc la ședăroare Ș'o ciupeli pe picăroare*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 452.

2°. P. ext. A fură câte puțin, pe nesimțite, a șterpeii, a ciupi (1 6). LM.

[Prez. ind. *ciupelișc și ciupel*. || Și: *ciupili* vb. IV^a (Pe Someș) Com. N. DRĂGANU, | Part. -a dj. *ciupeliți*, -ă--jumulit. (Fig.) *De trei zile mă gândesc Care mândră să-mi tubesc, C'a frumoasă-i mântoasă. Cea urâtă ciupeliță*. DOINE, 242/12. | Alte derivate: (numai într'o găzduire) *ciupel* s. m. *Șimel, șimel, Ciuluș, ciupel* (= le-purce). SBIERA, P. 322/7; — *ciupiniță* s. f. = burtă (gaură), adâncătură (Crasna, Bucovina). Com. AR. TOMIAC.]

— Din ung. *esupálni* sa smulge buruienile, a plivi Cf. TDRG. (Prin etimol. pop. cuvântul a putut fi adus în legătură cu *ciupi* — considerat fiind ca un derivat din *ciupelișc* — și chiar cu *ciupă*, de oare ce animalul care e jumulit se opărește de obicei înainte cu apă caldă).

CIUPELIȘĂ s. f. v. ciupeli.

CIUPERCĂ s. f. (Bot.) 1°. *Champignon; potiron-blanc; Champignon de couche; bolet jaune*. 2°. *Vinuz galurin*. 3°. *Membre du cheval*.

1°. (În unele regiuni, mai ales prin Munt.) Nume generic (prin alte regiuni: burete) al celor mai multe varietăți de plante criptogame (bune de mâncat ori rele, nebune, otrăvitoare, otrăvicioase, veninoase); spec. (în alte regiuni, mai ales prin Muntenia și Transilv.) specie foarte căutată de plante criptogamă comestibilă (*Agaricus arvensis* s. *campestris* s. *pratensis* s. *silvaticus*, *Psalliota arvensis* s. *pratensis* s. *silvaticus*), cu coadă s. cu picior alb, gras, cu pălărie tot albă, cu marginile atârând și legate de picior, — când planta e tânără, — print-o membrană subțire cu cărțulia (foițele de dedesubt) albă-trandafirie, după ce planta e dezvoltată, și brună după ce îmbătrânește; creșc în orice timp al anului, mai cu seamă după vreo ploaie; se mănâncă gătite (cu carne s. ciulamă) sau fripte pe jar (cf. H. II 44, IV 70, PANTU, PL.); (în alte regiuni) ciupercă-de-gunoiu (*Agaricus campestris* s. *Psalliota campestris*, PANTU, PL.) s. turta-vacii (*Boletus latens*, PĂCALĂ M. R. 26.) s. mănătarcă (H. IX 62, COSTINESCU, BIANU, D. S.), s. hrib (BIANU, D. S.), s. p.ănișoare; cu partea de sus roșie, cu cea de jos albă; crește prin păduri (H. III 123.). După ploaie cu soare cresc ciupercile. PAMFILE, VĂZD. 112. *Ciupercile au pălăria mare și lată, iar bureții mică și rotundă*. id. I. C. 247. *Cu ciuperca din gunoi răsar*. CANTEMIR, ap. DDRF. *Zic unii să fi mândac niște ciuperce și au murit*. LET. II 385/1. *Sotul ciupercilor și ai bureților sânt de fire otrăvitoare, dar și acestea să îmbălnăcesc și să*

prefac cu oțet și cu untul-de-lemn în hrană de prîntă sănădății. PISCUPESCU, O. 194/4. În-
dată și se duce capul, ca ciuperca. TICHINDEAL, F. 421. Ciupercele de litadă, care au cărfulia albă,
sînt otrăvitoare. ÎNVĂȚĂTORUL COPILOR, ap. TDRG. Văd... niște ciuperce cu smîntână. C. PETRESCU, C. V. 64. Pe vremea ciuperceilor. Când se coc ciupercele... ȘEZ. I 49/13. Vai de mine, și eu
știu, și de mare-s cât un dop. Cît un dop de la balercă, Căciula ca ș'o ciupercă! ib. V 15. B'ericiid (măndăstire, căciuliță PAMFILE, C. 20) într'un
pictor, Ghici, ciupercă, ce e? [= Ciuperca]. ȘEZ. I 295, cf. TEODORESCU, P. P. 22/b. FUNDESCU, L. P. 178/11. Iahnie de ciuperce. Ciulama de ciupercei.
După ploaie răsar ciupercele. ZANNE, P. I. 141. Doar n'am mîncat ciupercei (variante: bureți
s. laur) = doar n'am înnebunit! id. ib. III 528. Celui slab și fără sînge 'n obraz [i se zice]:
... par'od mîndăcă numai ciupercei fripte. ȘEZ. II 47/27; cf. ZANNE, P. III 527, 528. Oamenii...
de pe la cîmp: sarbezi la față și zbrăciți, de par'că se hrănesc numai cu ciupercei fripte toată
viața lor. CREANGĂ, A. 126/8. (Atăia) pagubă (s. față) ciupercei = mare pagubă (în ironie), nici o
pagubă! De m'o răpune și pe mine, aida față în
ciupercei! ISPIRESCU, L. 342/1. A tîmblat după
ciupercei Ș'a dat peste pufoleți: când cași în
și dai de prost. ZANNE, P. IX 449. Numat ciupercei în cop nu mi-au crecut, zice acela care știe și a pătîit multe. id. ib. II 49.

Specii:

ciupercă-bună = ciupercă-de-gunoiu. Cf. DAME, T. 188.

ciupercă-de-baligă=ciupercă-de-gunoiu. Cf. DDRF.

ciupercă-de-brad = pita-vacii (*Boletus bovinus*), bună de mîncat. Cf. PĂCALĂ, M. R. 26, 116. Cf. burete-de-brad.

ciupercă-de-cîmp, cu bîrdurile mici și rotunde. H. III 321. Cf. burete-de-cîmp. Cf. BĂRCIANU.

ciupercă-de-gunoiu = *Agaricus campestris* s. *Psalliota campestris*, ciuperca obicinuită bună de mîncare; are pălăria cărnoasă (cu bîrdurile mari. H. III 321), alb-roșietică s. albă-brunie, carnea moale, cu gust și miros foarte plăcut. PANTU, PL. Se mai numește și ciupercă, nană.

ciupercă-de-pajiște = *Psalliota campestris*. Com. ITTU.

ciupercă-de-pe-coastă = pitarcă, ciupercă-de-mneacă (*Boletus scaber*). PĂCALĂ, M. R. 26.

ciupercă-de-plivniță = burete-de-casă (*Merulius lacrymans*), de culoare galbenă-brunie, cu marginea albă. PANTU, PL. Cf. BĂRCIANU, PĂCALĂ, M. R. 26.

ciupercă-domnească = pitarcă, ciupercă-de-pe-coastă (*Boletus luridus*). PĂCALĂ, M. R. 26.

ciupercă-grasă, de culoare albă pe deasupra, iar înăuntru puțin negrie. H. III 236. Cf. burete-gras.

ciupercă-moale = *Boletus submentosus*. PĂCALĂ, M. R. 26.

ciuperca-muștelor = *Agaricus muscarius*. TDRG. Cf. buretele-muștelor.

ciupercă-ordinară s. obicinuită = *Agaricus arvensis*. PANTU, PL.

ciuperca-oil = buretele oii. Com. ITTU.

ciuperca-porcului = fr. «boviste veruquaux». DAME, T. 188. Cf. burete-porcesc.

ciupercă-puturoasă = băloșel (*Russula foetens*). Cf. PĂCALĂ, M. R. 27. Cf. burete-pucios s. -puturos.

ciuperca-șarpelui, de culoare albă și negrie; crește cu coada lungă și subțire; nu se mîndăcă. H. III 237. Cf. burete-șerpesc.

2°. P. anal. (în glomă) Pălărie (mică PAMFILE,

C.) s. căciulă veche, purtată, motolită. Ia-ți ciuperca din cap! LM.

3°. P. anal. Membrul (toeul, sulacul, drămba etc.) calului (comuna Lascar Catargiu, în Covurluiu) DR. V 311.

[Plur. -peret și ț -perce || Și ciuperăreă s. f. PĂCALĂ, M. R. 26. Com. C. DICULESCU; ciuperăreă s. f. (Banat). Com. A. COSMA. || Diminutiv: ciuperăuță s. f. TDRG.]

— Cu metateză din bulg. *šepurka* s. bulg., sârb. *pefurka*, idem (trecut la Aromani: *pefurăreă*. Cf. și ung. *csiperke* (*csöpörke*, *csuporka*, *pecserke*), idem.

CIUPERCĂȚĂ s. f. (Bot.) v. ciuperă.

CIUPERI vb. IV^a. *Gagner* (de l'argent). — A câștiga (cu măruntău), a amirui ceva parale. CIAȘANU, V.

CIUPESC, -EĂSCĂ adj. (Atribut al unei specii de măr). *Împărăteasa ței înceștă dinți într'un măr ciupesac, mare și rumen. ȘEZ. IX 121.*

— Probabil, variantă formală (apropiată de *ciupf*) a lui (*măr*) *cepesac*.

CIUPĂ vb. IV^a 1. ¹. *Picorer, becquerer*. 2°. *Brouter brin par brin; piquer, merdre*. 3°. *Emier, picorer, manger du bout des dents*. 4°. *Cueilleir, arracher*. 5°. *Pincer*. 6°. *Grappiller, chiper*. 7°. *Proter les oreilles, corriger*. II. *Piquer*. III. 1°. *Taquiner*. 2°. *Se griser, se piquer le nez*.

I. Trans. 1°. (Despre pasări) A apucă cu ciocul căte un firicel de iarbă, un grăunte, o boabă s. o bucăciță din ceva și a le mîncă, a ciuguli (I 1°), cf. ciocăni (5°), ciocăi (I 1°).

[Sticletele] zboară, la cîneșă se lasă, Ciupește două fire, le așă prea gustoase. C. NEGRUȚI, II 302/11. Cănele o apucă (pe găină) de picior, II rupe, pentru c'a ciupit din ciolanul lui. ȘEZ. III 204/1. Via'n vară înfloreste, iar în toamnă, cum rodește, Vine graur de-o ciupește. ALECSANDRI, P. P. 334/b. | P. ext. A pișcă cu ciocul. Cu plăcui să-l ciupești. PĂSCULESCU, L. P. 135. Putul m'a ciupit de șezel. # A ciupit de ochi = a face pe cinevă să creadă ceea ce nu este, a uimi, a ameți, a seduce prin frumusețe, cf. a scoate cuivă ochii. ZANNE, P. II 355.

2°. (Despre alte animale) Trans. A apucă cu gura (câte un bob, un fir de iarbă, o frunză etc.), a ciuguli (I 2°); p. ext. a pișcă, a mușcă. *Hotărî dar să-i mai scoată ale oște pe cîmp, să mai ciupească tot ceea ăte firicele de iarbă uscată*. ISPIRESCU, ap. TDRG. Când pădăchii ciup tore de carne, e semn că va ploua îndată. MARIAN, INS. 478. [O șerpoaică] în sînul mieu c'a clocit și puti și-a colăcit; În sâmul mieu că și-i crește și de coaste mă ciupește. TEODORESCU, P. P. 518/b. Pe (cutare) ș'o lăsuți, Să n'o mai ciupăți, Să n'o mai necăjiți! MAT. FOLC. I 596

3°. (Despre om) Trans. A rupe cu mîna bucățelele dintr'o bucată s. boabe dintr'un ciorchine, și a le mîncă fărămătură cu fărămătură s. boabă cu boabă; p. ext. a mîncă din ceva căte puțin (ca o pasăre care ciugul-ște) și fără puțin mare, a ciuguli (I 3°). Conșturit uneori cu pref. d. in. *Nu ciupă pînea cu mîna, ci taie cu cuțitul*. LM. O ciupăți pr ea (sc. via) toți. CORESI, EV. 298/11. Să nu ciupești din frigare, că-ți ia lupul vitele. ȘEZ. VI 61.

4°. Trans. A rupe pișcînd (LM.), a smulge (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), a culege rupînd s. smulgînd. *La culesul cîmpei de vară, se cere multe brațe, căci această lucrare se face apucîndu-o tot de vîrși și ciupindu-o cu mare mîndăială, căte un fir de ței, căte un fir de colo*. I. IONĂSCU, C. 147. [Morărița] ciupea la brînduși. PĂSCULESCU, L. P. 27.

5. Trans. A pișcă (prînzînd pielea s. carnea

cuivă cu vârful a două s. trei degete și ridicându puțin în sus — mai ales în glumă, ca joc — s. strângându până începe să doară. *Cu unghiele o ciupit* [albeața]. *Din ochi mi-o fudră!* TEODOR-RESCU, P. P. 363, cf. MARIAN, D. 5. *Dușmanu...* Nici în casă să nu-l lași. *Că ori ciupește mătuga. Ori îți fură căldărușa.* MAT. FOLC. I 500. *Flăcăii ciupește fețele.* DDRF. | Refl. Când se ciupește netectat la nas și-și acobote într'un mod iritat dinții,... atunci e un semn sigur că n'are s'o mai ducă mult. MARIAN, I. 24.

6. P. ext. (Fam.) Trans. și absol. A sustrage, a fură puțin, pe nesimțite, cf. a șterpeii, ciușdi; spec. (despre slujbași) a-și procura venituri lăturale prin mijloace nepermise (TDRG.) *Am un mișel de servitor cu ghiare lungi, care caută să ciupească din toate.* LM. Rusia se tot întindea, ciupind câte o provincie din posesunile Sultanului. GHICA, ap. TDRG. *Unele gospodine se feresc chiar de vecinele lor, care vin într'adins, ca să poată ciupi câteva fărâmuți de aluat.* PAMFILE, CRACIUN 5. *Nu fură, ciupește.* Cf. DDRF. || Fam. (mai ales despre oameni zgârciți) Trans. și absol. A ciuță (subt diferite pretexte) să obții o sumă care nu îți se cuvine s. să reții ceva dintr'o sumă ce ai de plătit. *Tache se ducea din când în când pe la mamă-sa, ciupindu-i câte zece lei.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

7. (Rar) Trans. A da (unui copil) o bătaie mai ușoară, cf. a pișcă (pe cineva), a scărmană, a scărpină (pe spinare). *Ai înnebunit, fălul mieu, de când nu te-am mai ciupit cu!* LM. *La cam ciupit!* DDRF.

11. Unipers. Absol. (Despre lichide tuți, urzici, etc.) A ustura, a pișcă. *Ce n'are limbă și ciupește?* [= Urzica]. PĂSCULESCU, L. P. 102.

111. Fig. 1°. Trans. (Și subiectul și complementul sânt persoane; mai ales complinit prin cu vorba) A necăji pe cineva, a înțepă cu vorba, a pișcă, a face aluzii înțepătoare. *Doroftieiu, căruia-i cam place să sugă [= să bea]... și să ciupească cu vorba pe fețele mari...* DELAVRANCEA, S. 222.

2°. Refl. (fam.) A se îmbătă puțin, a se pili, a se chercheli.

[Prez. ind. ciupesc, rar: ciup. | Regional: ciuchi MAT. FOLC. 1315. ȘI: (Ad I 4°) ciupul vb. IVa = a smulge (Straja, Bucov.) Com. AR. TOMIAC. | Adjective: ciupit (cu negativul neclupit), -ă = ciugulit; pișcat; șterpelit; (fam.) ametit de hătură, cherchelit, afumat; spec. ciupit de vârsot (rar: de bube) = care are urme de vârsat s. de bube (pe față) O bucată de pâine ciupită. DDRF. *Un juc...*, urechea dreaptă ciupită. MON. OR. ap. TDRG. O bivolă... urechea dreaptă ciupită în vârf și stânga scos rădoj. MON. OF. 5963. (Substantiv) Ciupitu' nume de câine ciobănesc (H. I 328) și nume patronimic: Dumitru Ciupitu. Coamă [de cal] ciupită (DR. V 292) = cu peri smulși. Cei ciupitji și mai trudiți de potima vârsatului... sânt de obște mai statornici la minte și la sănătate. PISCUPESCU, O. 239/22. După celelalte toate, eră și ciupit de vârsot. GHICA, S. 517. De așemenea femeile se feresc (ca) să opărească rufe, pentru ca să nu li se opărească vârsatul pe ele și să rămână astfel ciupite sau mânecate de vârsot. PAMFILE, S. T. 149. După ce e ciupit de vârsot, îl mai cheamă și Vlad! ZANNE, P. II 800. *Hopi săracă cea potică (= farmacie). Cum faci fata frumusecă, Deși-i de bube ciupită!* DOINE, 65; — ciupitor, -oare = care ciupește. | Abstracte: ciupire s. f.; ciupit s. a. (La Plur.) Ciupitele calculă = năzavurile, învăturile calcului. BARONZI, L. 105/2; — ciupitoră s. f. = pișcătură (COSTINESCU); [concretizat] bucăciță ciupită din ceva, cantitate mică cât poți prinde cu cele trei degete; semn, urmă lăsată de vârsat s. după pișcătură

(COSTINESCU); spec. (Forest.) sistemul de a tăia dintr'o pădure câte un arbore de ici de colo (com. ITTU). *Sărăcia trezătoare lasă semne înapi, ca și vârsatul ciupitura.* PISCUPESCU, O. 176/12, cf. 246/22. *Acest vârsat stă în fețe roșii ca ciupitura de purice.* id. ib. 254/22. *Fără să simțim nici cea mai mică ciupitură.* F. R. ATILA, P. 52 cf. 77. *Se face un amestec de trei ciupituri de vârfuri de varză, trei ciupituri de vârfuri de muguri de salcie, miere și aluat.* MAT. FOLC. I 551; — ciupeală (plur. -pele și pelți) s. f. = ciupire; spec. (fam.) reținere a unei mici sume (dintr'o plată ce faci); sustragere, furătură (pe neobservate, a unor mici sume, dintr'un fond strein), apropiere nemărturisită (a unor crâmpete de idei din cărțile altora), șterpeleală, cf. gâlnărie. *Ai făcut în carte-ți oarecare imprumuturi lănuite, adică, cum am zice, tre-o ciupeală.* ODOBESCU, III 147/22. *Dacă la cea dinidui ciupeală ar fi venit un domn inspector și i-ar fi făcut casa, ar fi găsit lipă mai mică.* CARAGIALE, M. 236. *Da știți, așa ciupeti!* id. ib. 254. *Nu-i rost de ciupeală!]*

— Din sârb. *čupati* sa ciugul, a smulge, a pișcă (cf. *čupati* sa mănă ciupind boabe de struguri într'o vie; bulg. *čupja* rup, stric, sparg, *čupkam* sciugulesc, *čupjam* rup, *čipa* sciugesc, smulg, paleos. *čipati* sciupis, alb. *čupis* sciugulesc, *čupit* sfur pe acunsu, *k'uk* sciugulesc, *k'uke* sciupitură de vârsat; ung. *csipni* sa impunge, ciupi, pișcă, mușcă; a lua (furând). CIHAC, II 55, DHLR. 365, G. MEYER, ALB. WB. 222. Cf. ciup, ciupeli, ciupără.

CIUPIC s. m. (Îmbrăc.) v. cipic.

CIUPILI vb. IVa v. ciupeli.

CIUPITURĂ s. f. v. ciupi.

CIUPÓS, -OASĂ adj. v. ciup.

CIUPŪ vb. IVa v. ciupi.

CIUR Interjecție (pronunțată mai ales cu r prelungit s. repetat: *ciur—ciur!*) prin care se imită sunetul (murmurul, susurul) produs de o vână subțire de apă curgătoare s. căzătoare, p. a. n. al. de un sirou de sânge. Cf. RĂDULESCU-CODIN, I, LM. *Apa curgă pe sub capacu' țezăturii, ciur! ciur! înțepitor.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. (Și: eior; [Brașov] giur!)

— Onomatopee: *ciuruf*, *ciuroiu*.

CIUR s. a. 1°. *Crible, trémie, tamis.* 2°. *Tambour à broder.* 3°. *Broderie.* 4°. *Buffet d'orgues.* 5°. *Bonnet (anatomie).* 6°. *Pot*, trou fait dans la terre pour un jeu d'enfants.

1°. Unealtă de cernut (s. ciuruit) pleava, gunoii și nrghina din grâu, orz, mei și alte cereale (com. TOFAN) s. semințe (COSTINESCU). făcută dintr'o piele găurită (PAMFILE, I. C. 50) cu găuri egale, mai mari decât la sită, dar mai mici decât la dărmon (cf. ION CR. II 163, III 345, CHRITESCULESCU, GR. PAMFILE, C. 34, J. III, com. OLMAZU, BOCEANU, GL., com. TOFAN, H. II 126), întinsă și fixată de un cerc de lemn numit v. călie, veșcă s. obod (ION CR. III 347). Bucatele (cerealele) se dau la ciur. În unele regiuni, ciurul are găuri mici (ca sita) și se cerne cu el făină (măcinată mai gros LM.) s. mălaiul (Cf. LIUBA-JANA, M. 100). Cf. protăc. Ciurul se întrebunțează și spre a păstra sau duce în el diferite obiecte mai ușoare, ori spre a acoperi cu el ceva, când voim să păstrăm aerul la obiectul (sau la un puț viu) acoperit. *Ciur = crib[r]um.* ANON. CAR. [Alegerea grăului de sămânță] se face... prin ajutorul a două mașini ce se numesc una alegătorul lui Vachon și alta ciurul lui Pernollet. I. IONESCU, D. 291. *Granulațiunea se face într'un*

ciur, PONI, CH. 182₁. *Mărfuri felurite... ciururi și dărmoane cu vâdăli de tote mărimile: de la ciururile de pitpalac până la ciururile de ciuruit bucate.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. 44, 659. La noi 'n'aci este obiceiul ca doamnele, când are să nască, să se susie în pod, și moașa să stea cu ciurul la ușa podului, și așa să facă. ISPIRESCU, L. 63₁₁. *Aduceți-mi ciurul, să văd știe nora ciurui?* MARIAN, NU. 641₁₂. *Sfânta Vineri sedea... după cupior și scărână niște pene dintr'un ciur ce avea înaintea ei.* MERA, B. 230. *De împreunăți ciuru' sau stia în soi, s'o acoperi cu pestele sau altă ceva.* ȘEZ. I. 276₁₁. *Găvnilor H se dă de mândrare din stă sau din ciur, ca să se ouă muli.* PAMFILE, CRĂCIUN. 23. *Oine pune ciurul ori stia în cap [face bube].* id. B. 17, cf. 54. *Să nu te uși prin ciur, că orbești.* id. ib. 52. *Serium negru cât rămănc.* Tot cu ciurul ciuruit. TEODORESCU, P. P. 549. (Mat. fig.) *Tabela numerilor print poartă numele de ciurul lui Eratostens.* CLIMESCU, A. 88. | *Canitatea de lucruri cât încap într'un ciur. Pata moșnegului... torcăd câte-un ciur plin de fuse.* CREANGĂ, P. 284. *Am un ciur de alună, și nu-ma două-s bune [= Soarele și luna]* GOROVEI, C. 352₁. # *Ochi de ciur:* mici de tot. *Baschiri săbatică, Cu sulți lungi, cu ochi de ciur, alerg pe cai zburdatăci.* ALECSANDRI, P. III 269. *Ochii lungi și codăți din Mîngreția, lângă ochii de ciur ai Cazacilor.* D. ZAMFIRESCU, R. 191. *A vedea ca prin ciur* (cf. ca prin sită): neclar, șters. *Mai dete odată, vădă ca prin ciur; când se unse și a treia oară, vădă luminat, ca toți oamenii.* ISPIRESCU, L. 172₁. *Am un cal sur, Se văd dinți ca prin ciur. [= Bolovanul în apă].* GOROVEI, C. 26₁. (În glumă) *A cără apă cu ciurul* (la nuntă ciurid) = a lucră în zadar, a nu face nimica, a nu fi de nici un ajutor (cuivă), a nu-i aduce nici un folos (I.M.), a-și trece vremea de geaba (PAMFILE, J. II). *CI. GOLESCU, ap. DDRF, ZANNE, P. IV 528. Eram și eu 'n'acolo și dedeam ajutor la nuntă, unde căram apă cu ciurul.* ISPIRESCU, L. 204₁₁. *Căi cioara 'n' par și apa 'n' ciur* (ZANNE, P. I. 418.). *Săi apa 'n' ciur și bășina 'n' cur:* de loc. *CI. PAMFILE, J. II. Bani din mână-i scapă Ca ciurul cum fine apă.* DDRF. *Am un ciur de noroc!* = n'am noroc de loc. *CI. PAMFILE, J. II. Dat s. (mai ales) trecut și) prin ciur și prin dărmon* (rar, prin stă): BENGESCU, ap. TDRG, (DDRf.) = încercat în toate felurile, trecut prin multe, care a pățit multe, și bune și rele, experimentat, cf. uns cu toate unsorile. *Un boier bătrân, trecut și prin ciur și prin dărmon, de-ăia care auzise, văzuse și pășise multe.* ISPIRESCU, L. 153₁₁. *Trecut prin multe nevoi în străindăte, el dăse cu capul de pragul de sus, trecuse și prin ciur și prin dărmon.* id. ap. TDRG. *A da (s. a cerne s. † a zbate) (și) prin (s. cu s. † în) ciur și prin dărmon* = a alege (cuvintele), a cântări; a critica cu de-amănuntul pe cineva, a scormoni treburile altora. *După ce multe cuvinte, și în ciur și în dărmoni cernele și zbatute, la mijloc puseră...* CANTEMIR, IST. 204. *Pre acela în ciurul alegării, cu dreapta bunici scootele să i zbateți.* id. ib. 58₁₁. *Au cernut cu ciurul chibuzelii toată sfânta Scriptură.* ANTIM, P. 127. *Pe când celelalte [femei] vânturau, dau prin ciur și prin dărmon neajunsurile Sultăntichet...* DELAVRANCEA, S. 44. *A purtă pe cineva ca în ciur* = a necăji pe cineva, a nu-i da pace, a sili. *CI. LB. LM. Iți purtat și 'n' ciur și 'n' veșed* = e deprins cu toate necazurile, e om practic. ȘEZ. IX 145. *A nu-i fi pielea nici de ciur* = a nu fi bun de nimic. ZANNE, P. II 419. «Nici de ciur măcar nu-i [e] pielea, zise omul, supărât. CONTEMPORANUL, I 690. || Spec. Unealtă prin care se cerne (ciuruește) nisipul s. prundul; are sau forma ciurului de bucate sau e o ramă mare de lemn, pe care e întinsă o rețea de sârmă, pe care se

aruncă cu lopata nisipul, ca să se aleagă cel măronț (care trece prin ochiurile rețelei) de pietrele mai mari (care lunecă în jos). | *Ciur, p. ext. ciubăraș* în care se pun spuzelele, colaci, luminile, pe crengi de pom, și alte fructe și se duce cu mortul la groapă; pe urmă se dă preutulii (Bilca, Bucov.). *Com. G. TOFAN, cf. MARIAN, I. 168₁. SE. II 75. | Strecurătoareea pătrată de sârmă, care se pune la gura jghiabului, ca să nu pice în deși ciorchini sau bobife, la călcatul strugurilor.* *CI. DAME, T. 80. | Ciur de vântură.* DDRF. (cf. ciură). || În funcțiune adverbială s. atributivă. *A face ceva (tot) ciur* = a găuri în multe locuri; a fi (tot s. găurit) ciur = ciuruit, cu multe găuri, spart peste tot. *DICT. Sola cea mare a curții de gloanțe făcută ciur.* BELDIMAN, TR. 42. *Ostia lui — ciur de gloanțe, cu ochii miei am văzut.* id. ib. 94. *Văzuți pe acei fald de împărțat ... făcută ciur, de rane.* GORJAN, H. I 119. *Ulucile erau ciur, de găurile prin care țeseau la uliță cânti, cu grămadă, cât simțeau pe un trecător.* CONV. LIT., ap. TDRG. *De când casa eră a popii, prea multe îndreptări nu i se făcuseră, și acum eră tot hârb, păreți ciur și acoperșul mreji.* SLAVICI, N. I 20. *Fă bine, vecină, și ne împreună o leacă stia cea rară, că așa face mămăligă de cină și a noastră și găurită ciur.* MERA, B. 32. || În compuse: *Ciurul-popii* = sulul de la stativul pe care stă bumbacul: *Har Domnului, c'am ajuns să se vadă ciurul-popii!* (Bistrița, în Transilv.). *PASCA, GL. | [Bot.] Ciurul-zănelor = Ciurul-zorilor* (DDRf.) = turtă (*Carina acaulis*). *PANTU, PL. Cf. stia-zănelor.* id. DDRF.

2°. *P. anal.* (Învechi) *Ramă* în formă de veșcă, cerc de lemn pe care se brodează, s. se festonează (cf. FILIMON, C. I 606, notă), cf. gherghet, tambur. *CF. H. XVIII 288. Unele cosed la ciur și altele în gherghet felurimi de cusături.* GORJAN, H. II 164. *O copilă... cosed la ciur un simizet.* FILIMON, C. I 606.

3°. *P. anal.* (Transilv.) *Broderie* (chindisitură) ajurată, cu găurele (cf. VAIDA, POMPIU, BIH.), horbotă. *Ce hamă că-i ciur pe găci (= izmene). Dacă nu-i fărînd 'n' saci! Că-a mele-s cu țitură, Ș'am fărînd 'n' saci destul.* DOINE, 281₁₂. *Pentru ciuru' de la cot A goliți o bute 'n' pod, Pentru ciuru' de la poale Ghorciortii (= a smântăniți) șeapte oale.* RETEGANUL, CH. 151. *Acul ciurului* = ac de brodat. *CF. DDRF.*

4°. (Muz.) *Tabla* cu găuri de la orgă. *LM.*

5°. (Anat.) *A doua cavitate a stomacului rumegătoarelor.* *CF. DDRF., DAME, T. 32.*

6°. *Gaură* (de zece centimetri de mare) pe care o fac în pământ copiii, la jocul de-a poarca. (*CF. DDRF.*); p. ext. numele jocului de copii de-a poarca, numit și de-a ciurul. *H. XVIII 61. La prierghiu... se fac chiar și jocuri gimnastice, precum: ciurul, moara și altele.* FRÂNCU-CANDREA, M. 174, cf. MARIAN, I. 222₁₃.

[*Plur. ciururi, rar ciure* (cf. LIUBA-IANA, M. 100); | *Și: cer s. a. Cearnera* (bucurestean) cu cerul, mai ales cu cel de fier. *ECONOMIA, 32. | Diminutive: ciurul s. a. (Ad 1°) Ciur mic* (cf. GOROVEI, CR.) cu care se cerne mai ales făină măcinată mare (cf. LM.). *Prin unele părți diminutul a înlocuit cu totul cuvântul primitiv ciur.* *CF. H. III 330, IX 83. In altele însă, d. e. în Muntenia, se păstrează foarte bine deosebirea: ciurul — mai mare — se întrebunează numai la vânturatul cerealelor, iar ciurelul la cernut făină s. mălaiu: e bucatele șe dau la ciur, făina s. mălaiu se cern cu ciurelul. Când scoate cloșca puți, să-i pui în stău ori în ciurel și să-i cerni pe valra cu foc, dood vrei... să nu-i fure găle.* ȘEZ. VI 27. *Vrăzitoarea* (cu sine un ciurel și-l pune deantă, la cap, în urechi). *MAT. FOLC. I 663. Tu, ciurelule, să suni prin căpistere.* GRAUL, I. 88. *Toamnă* (= plouă) cu

ciurel. MARIAN, SE. III 317. *În ascultă la boieru', Cum ă zărnăcâne ciurelu'*, se zice, în bățocură, celor care se cred mai mult decât sânt. ZANNE, P. IV 279. *I-am făcut un ciurel* = l-am loat de urechi. Cf. ȘEZ. V 57₁₂₃; (ad 3^e) Găurele ce se pun pe marginea poalelor. MĂNDRESCU, L. P. 40, nota; cf. ciur (3^e). *Iarna coasă la ciurel, Primăvara-s cu vișel*, id. ib. 140₁. *Pi su poale cu ciurel*, id. ib. 168₁. Spec. Vălul ce-l purtau femeile mai de mult, mai rar în pânză, cu găurele, și mai puțin elegant decât pahiolul și sovoneul (Săliște, în Transilv.; Com. A. BANCUI); — **ciurișor** s. a. (ad 1^a) *Pe Mărișor... I-oitu trage prin ciurișor*. MARIAN, SE. II 123; — (ad 3^e) **ciurică** s. f. = broboadă femeiască. H. II 325, cf. H. I 349, II 89; — (Banat) **ciurăș** s. a. = un fel de coridor, gang. Cf. CDDE. | **Nomen agentis**: (cl. lat. *ciuribarius*, idem) **ciurăr** s. m. = cel care face s. vinde ciururi (la noi, de obicei, Țigan). Cf. H. IV 86. *La șes, ciurele sânt producții ale Țiganilor ciurari*. PAMFILE, I. C. 50; (cu femininul) **ciurăriță** = femeia ciurarului (LB.) | **Compus**: (neobiciuit, în bățocură) **ciur-petec** s. m. = om îmbrăcat nemțește. Areă un fel de gheață așă, cînd vedeă căle un nemțesc prin sat: «*uic ciurpetecu's*», sperie cîntit cu hainele lui. I. BOTENI, SĂM. IV 549; — **ciuru-buru**, interjecția imitînd sunetul cernutului cu ciurul. VICIU, COL. (s. v. *cioco-boco*).
— Din lat. pop. **ciurum** (disimilat din *cribrum*), idem. Cf. ciură, ciurul.

CIURĂ vb. 1^a, 1°. **Cribler**. 2°. **Broder à jour**. 1°. † Trans. A trece prin ciur (1^a), a cerne cu ciurul (1^a), a da la ciur, a ciurui. *Cu-rêz = crib[r]o*. ANON. CAR.
2°. (Transilv.) Trans. A brodă, a chindisi cu găurele, a face ciur (3e). (Cl. derivatele).
| **Prez. ind.** ciuréz, interjecția imitînd sunetul cernutului cu ciurul. VICIU, COL. (s. v. *cioco-boco*).
| **Și: inelură** vb. 1^a, **BUD. P. P.** | **Adjectiv**: **ciurăt** (incliurăt), -ă = † ciuruit; (Transilv.) brodat cu găurele, ajurat, cusut cu borticole (M. POMPILIU). *Poalele tale ciurate* De tine nu-s mai lucrate, Numa-s din țarg cumpărate Cu bănuși de la drăguși. HODOȘ, C. 85, cf. 166, POMPILIU, B. 74₁₁₆. *Atunci fuja tu să-mi dai Și la nime să nu stai, Până 'n Tara cea turcească, Pân' la casa părintească; Un Turco acolo vedeă, Și la-acela tu vei sta, Hătina-ți ciurăt în spate, Să știi c' acela mi-e frate*. CORCEA, B. 19. *Trîmciu-mi-a mîndrul carte Să-i cos cămeși incuurate*. BUD. P. P. 31. *Mîndru(l)își, poașle 'ncuurate, Rău te-am vădit astă-noapte*. MAT. FOLC. 797. | **Abstracte**: **ciurare** s. f., **ciurăt** s. a.; **ciurătură** s. f. (Banat) = broderie ajurală, chindisitură cu găurele. Cf. H. XVIII 144. *Am făcut ciurătura la cămășă*. Com. A. COCA. *Pe la poale ciurătura*. COSTIN, M. B. 69. | **Alt derivat**: **ciurăr** s. m. = cel ce dă prin ciur (H. X 110), muncitor (la țară) care are meseria de a da bucatele (cerealele) la ciur, de a le trece prin ciur, spre a le alege de pleavă și de zoană. *Ciururile de ciurari, pentru ciurui bucatele*. CHRĂTESCU, CONV. LIT. XLIV, vol. II 659.
— Din lat. pop. ***ciuro**, -are (= clas. *cribro*, -are), idem.

CIURĂI vb. IV^a v. ciurui¹.

CIURĂITURĂ s. f. v. ciurui¹.

CIURALĂȘA s. f. sing., art. v. chira'eisa.

CIURĂR s. m. v. ciur² și ciură.

CIURĂRIȚĂ s. f. } v. ciur².

CIURĂȘ s. a. } v. ciur².

CIURĂT s. a. v. ciuruc.

CIURĂTURĂ s. f. v. ciură.

CIURBĂLEU vb. IV^a. **Soutirer et reverser l'eau des choux fermentés**. — (Ungurism, în părțile Nă-săudului) Trans. A scurge zeama (moarea) de pe curechiul pus în bute și apoi a o turnă iarăși ludărăt (BUGNARIU, NĂS.), a pritoci.

— Derivat, cu metateză, din ung. **esoborló**, (< *esobolyó*) «*fedeleș, vas de lemn* (Cf. DR. IV 779), cu care se pritocește varza». N. DRAGANU.

CIURBIRĂU s. m. *Gardien des meules*. — (Ungurism, în Sălaj) «*Economul de curte ce îngrijește stogurile de grâu* (VAIDA), vechil.
— Din ung. **esürbörö**, idem. VAIDA.

CIURC s. a. *Epouvantail*. — Semn pus în fă-nașe, care arată că e oprit pascutul, oprește, ciuhă (Bonț, în Transilv.). PAȘCA, GL.

CIURC s. a. (Îmbrăc.) v. chiure.

CIURCĂ s. f. *Maif*. — (Densuș, Hațeg) Bățul cu care se bate mîinga (VICIU, GL., cf. ȘEZ. XIII 53), cf. v. ajiă, leafă. — Cf. țurcă.

CIURCĂ s. f. *Bonde*. — (Șeitin, jud. Arad) Cană, cep. Com. ITTU.

CIURCĂ s. f. *Yache maigre*. — (Mold.) Vacă slabă (ȘEZ. II 187₁₂₃), animal slab, mai ales vacă. (MAT. FOLC. 1209).

— Poate, identic cu *ciurcă*¹: vacă slabă ca un băț. I. A. RĂDULESCU-POGONEANU.

CIURCĂ s. f. (Ornit.) *Dinde*. — Curcă (Banat), MARIAN, O. II 276 (Țârnavă-mică) VICIU, GL. (Plur. *ciurcă*).
— Din sârb. *ćurka*, idem.

CIURCĂ s. f. (Ornit.) *Poulet*. — (Ungurism, în Brașov) Pui de găină. Com. PANȚU. [Diminutiv: *ciurcăliță* s. f.]
— Din ung. *csirke*, idem.

CIURCĂ s. f. } v. surecă.

CIURCĂ s. a. } v. surecă.

CIURCĂ s. m. v. cereel.

CIURCĂ s. f. v. surecă.

CIURCĂ s. f. v. surecă.

CIURCĂ s. m. (Bot.) v. ciureulete.

CIURCĂ s. f. *Belle*. — Frumoasă (Șomfalău, în Țârnavă-mică) VICIU, GL.
— Probabil, același cuvînt ca *ciurelet*.

CIURCĂ adv. } v. ciur.

CIURCĂ s. a. } v. ciur.

CIURCĂ s. f. v. cereeveă.

CIURCĂ s. s. v. ciuruc.

CIURCĂ s. f. (Ornit.) v. ciurcă¹.

CIURCĂ vb. I v. ciurui¹.

CIURDĂ s. f. 1°. *Troupeau, harde*. 2°. *Foule*. — (Muscel, Transilv., Banat, Bucovina).

1°. Multime mare de vite (ȘEZ. XXXII 15) mari cornute (L.M. VAIDA), *ciurdă* de: boi, vaci (STAN, M. 151, POMPILIU, BIH. 1007, CĂTANĂ, P. B. 60) s. bivolițe (spre deosebire de turma, *boteul* și *cioporul* de oi); (prin Bucov.) turmă de porci (MARIAN, O. II 135); (neobiciuit) herghelie, stavă de cai (Cf. PAMFILE, A. 156); cf. cîrd, *ciurdă*, *cemetie*, *gulă*: turmă, *boteul*, *ciopor*; *ciurhă*, stavă, *tamaziac*, *tabon*, herghelie, *stol*. Cf.

reada numără cel puțin 100 de vite, cemetia de la 2-3 în sus, iar ciurda e ceva mai mult, de la 20-30. LUNGIANU, CL. 221. Ciurdă = cireadă de vaci (cea de boi se numește ciopor [Frata pe Câmpia Ardealului], PAȘCA, OL. Să le [vacile] cor prea mână, muri-cor într-o zi toate ciurde. PALLA (1581) 135/15. Dai-am scrisoarea noastră târgoveților de Oporhetiu, să fie volnici să-și vdrace [= vâreze] ciurda de bucate [= vite], vaci și cai (a. 1725). BUL. COM. IST. II 201. Mândrind de acolo ciurzi de boi, stave de cai și turme de oi. ȘINCAI, HR. I 219/19. Luat-au și ciurzi de boi cu turme de oi, id. ib. I 150/21. De vor și holdele ceale de toamnă prea mari, ... se pascu cu turmele și ciurzile... ECONOMIA 38. Vacile se pot da și în ciurdă, ib. 83. Pe fânături se dă drumul vitelor la păscut, zăua adunate în cireadă sau ciurdă de boi și cai, iar noaptea în pripoaie, împiedcate sau slobode. PAMFILE, A. 156. Munții Râșnariului erau plini de ciurzile de vite. PĂCALĂ, M. R. 153. Ipi dau turme de oi, ciurde (ciurzi v 7/15) de boi și bani câștigate duc 'n spate. RETEGANUL, P. I 3/5. Chiar pre acolo păște și ciurda sotului. CĂTANĂ, P. B. III 60. Un taur ce are mai frumos în toată ciurda împărătească... MERA, ap. DDRF. Ha, ja, fa, vișel mânzat! Ziua 'n ciurdă, Noaptea 'n sat; Ziua 'n ciurdă cu juncti, Noaptea 'n sat cu volnici. MĂNDRESCU, L. P. 165/111, cf. MAT. FOLC. 418. Taci, băbăte, nu-mi mai spune, Că le-oiu mulge [vacile] și eu mâne Și le-oiu da 'n ciurdă potmâne. MAT. FOLC. 1006. Te culci seara cu soare Și te scoli în prânzu' mare, Când-ai ciurda 'n zăcloare Și soarele pe răzoare. JARNIK-BĂRSEANU, D. 422. Nici odală nu mi-i ciurdă. Ca când dau vacile 'n ciurdă, id. ib. 455, cf. DOINE, 226/129. MĂNDRESCU, L. P. 141/2. Du-te, neță, și te 'ntoarce Ca pușgor 'n gdoace, Că și eu mă tot întorc Ca și în ciurdă un porc. BIBICESCU, P. P. 38. Ia-mă, mândruș, pe mine, O' dzis tata că mi-a da O ciurdă mândră de boi Ș'un botetu mândru de oi. T. PAPAHAĞI, M. 31/72. Tucu-ți, mândro, gura la Scara când vine ciurda. IRINEU, S. B. 47.

2^a. P. ext. Multime, grămadă (Bucov, com. AR. TOMIAC) de oameni (com. GR. NANDIREȘ) s. de copii (LUNGIANU, CL. 221), ceată, cârd, erilă, ordie. I-a țepi Țîțrezu' cu ciurda sa de copii înainte. ȘBIERA, P. 186. Ca să scape a lor jârđ... De urgia mângălească Și de ciurda lătrăscă. MARIAN, P. 4. [Cu funcțiune a dverbia] Mulți la un loc. La strand, cum ne duceam, noi bățeji eram ciurdă. GHIBĂNESCU, ap. TDRG.

[Iur. ciurdă și ciurzi. || Și: (mai apropiate de etimologie) ciordă† s. f. Ciordă = grex. ANON. CAR.: (Banat și Bucov.) ciordă s. f. Com. COCA. (Ad 1^a) Și gule de boi, Boteie de oi Și stave de cai Și ciorde de vaci (Banat). CONV. LIT. 36, p. 899; (ad 2^a) Com. GR. NANDIREȘ. Iată că 'ntr-o dimineață vine o ciordă de Turci. MARIAN, O. II 135; — ciorți s. a. ION GR. VI 217. | Diminutive: ciurdă† s. f. (Ad 1^a) Căi i-am cumpărat... Și i-am mândat cu ciurduța. MĂNDRESCU, L. P. 185/129. | Nomina agentis: ciurdă† (ciordă†) s. m. = păstor al unei ciurde de vaci (POMPILIU, RH. 1007) s. de boi (STAN. M. 151). Ciordar = pastor gregis. ANON. CAR. În urma turmelor mergea cu pași măsurăși bătrâni ciurdar. M. CUNTAN, LUC. III 356; — (c ung. ciordás) ciurdás s. m. = feciorul care îngrijește vitele-comune (VAIDA), vâcar. | Alt derivat: ciurdină s. f. = ciurdă, cireadă. VĂRCOL, V. | Forma ciurdăc la T. PAPAHAĞI, M. 31/18 e greșită (Ciurdăc de boi = ciurdă ca de boi). Cf. N. DRĂGANU, DR. IV 1070. — Din ung. esorda, idem. Cf. dubletul cire a dă.

CIURDĂR s. m. |
CIURDĂȘ s. m. | v. ciurdă.

CIURDĚL s. a. Danse paysanne. — (Dobrogea) Dans țărănesc învățat iute. PĂRVEȘCU, II. 12.

CIURDÍ vb. IV^a v. elordí.

CIURDINĂ s. f. v. elurdă.

CIURDUC-BURDUC! Interjecție, în gâcitorii, cf. hurduc-burduc (s. v. hurducă). Ciurduc-burduc, De barbă-l duc, De barbă-l aduc [— Găleata]. ȘEZ. XXIII 22.
— Onomatopoe.

CIURDŪȚĂ s. f. v. ciurdă.

CIUREĂȘĂ s. f. (Bot.) v. cireășă.

CIURĚC s. m. și a. † (Col.) Pătă au fromage. — (Turcism, învechit) Plăcintă cu brânză. ȘIO. Ceptii îndopându-se cu ciurechi [glosat prin: un fel de cozonaci]... FILIMON, C. II 325. Porojan a fost dat pe mâna unui brutar, pentru ca să învețe a plămâdi pâni, ciurecuri, colaci. ALECSANDRI, ap. GHICA, S. 73. [Plur. -recht și -recurf. || Derivat: elurecăr† s. m. = plăcintă care face ciurecuri. ȘIO. Cât pentru Porojan, el deveni un pîar de frunte, cu ciomagul profesorului său și fu rădăcat la rangul de ciurecar a[!] casei. ALECSANDRI, ap. GHICA, S. 76.]
— Din turc. cörek 'gâteau, brioches. CIHAC, II 567.

CIURECĂR † s. m. v. ciurec.

CIURĚL s. a v. ciur'.

CIURĚȘ s. m. (Bot.) v. cireș.

CIURĚZ s. m. (Ornit.) v. huburez.

CIURFĂ s. f. Crépi. — (Straja, Bucov.) Cîr. Com. AR. TOMIAC. [Derivate (dintr'un verb neatestat: ciurfui): ciurfălă s. f. = mocirlă, noroiu subțire (ȘEZ. XXIII 41), glod, gunoiu; se zice primăvara și toamna, când e pământul desfundat de apă: Ce ciurfălă e afară! (Stupea, Bucov.). ȘEZ. XXXI 42; — ciurfăleacă = tină moale (Frata, pe Câmpia Ardealului). PAȘCA, OL.: — ciurfălă s. f. = ciment. BUGNARIU, NĂS., cf. MARIAN.]
— Din ung. esorva enisips. C. LACEA. Cf. ciurfală și ciurliuală.

CIURFUALĂ s. f. v. elurdă.

CIURGĂU s. a. Fontaine. — (Ungurism, în Transilv. și Maramur.) Izvor care curge pe un scoc, cioroiu (= ciuroiu VAIDA, TIPLEA, P. P.); izvor care izbucnește dintre pietre (REV. CRIT. IV 337), șuroiu (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC). La ciurgoiu, la Hinchirig, Multe mândre mi-am mai prins. REV. CRIT. IV 337. Mândruț, mândrele tale Se duc sara la ciurduș Și mă voroșesc de rău. TIPLEA, P. P. 70.
— Din ung. esurgó (esorgó), idem. VAIDA, TIPLEA, P. P. Cf. ciuroiu.

CIURHĂ s. f. Troupeau de cochons. — (Ungurism) Turmă de porci (Agris, jud. Arad). Com. ITTU.

— Din ung. esürhe sturmă de porcei, C. LACEA.

CIURÍ interj. Cri pour appeler les cochons. — Interjecție cu care se strigă porceii sugători. (REV. CRIT. IV 142), cf. cică. — Cf. ciurhă.

CIURÍ vb. IV^a v. eliolí.

CIURICĂ s. f. (Ornit.) v. cioră și (Îmbrăc.) elur'.

CIURICĂ s. f. sing. (Bis.) 1^a. Fête populaire. 2^a. Coups, raclée.

1°. Sărbătoarea Sf. Martir Chiric, care se ține la 15 Iulie (H. IV 48, PAMFILE, s. v. 166). O tin mai mult femeile, zicând că, în ea, ele au superioritate asupra bărbaților, pe care li pot și bate (H. IV 68, cf. II 127) s. c.ă, dacă vor munci în ziua aceea, tot anul le vor bate bărbații (H. IV 77). E rea de păruială (JIPESCU, o. 77, cf. TDRG.). În alte regiuni, se serbează pentru frica de lup și de urs. (H. X 574). Cf. H. VII 466. # Cine-o mănca bătaie [în ziua de Cîrnică]..., tot anul va fi ciuruit. MUSCEL, 79. I-a venit ciurica, se zice, în ori ce zi, când bărbatul își bate femeia. H. IV 146.

2°. P. e x t. Bătaie. H. IX 409. Acașă nu puteam să mă întorc, că-mi cră frică de ciurică. ISPIRESCU, ap. TDRG.

[Și: cîrnică s. f. sing. H. XI 10, cîrle s. m. sing. PAMFILE, s. v. 166.]

— Din lat. pop. **Kiureus* (< grec. *Κιρικός* = *Kyrakós*); de unde și ital. merid. *Chirico*, sard. *Imbirigu*, alb. *Sen K'urk*. N. Jokl, *Indogerm. Forsch.* 44, 44; cf. DR. IV 1367. Cf. și bulg. *čurešt*, «sărbătoare ținută de popor la 15 Iulie s. 1 August, spre a fi apărat de foc, de șoareci și de stricarea hainelor».

CIURICIU s. m. (Ornit.) *Hamster*. — Hârciog STAMATI (subt. «Hamster»), cf. PONTBRIANT (șoarece).

CIURILĂ s. m. sing. Nom de bouf. — Nume de bou. MARIAN. Doi în chitna carului, Jar Ciurilă și Burilă... Șed la foc, că-s mittit. ZANNE, P. II 73.

— E identic cu numele de persoană *Ciurilă* = *Chirilă*. Cf. DR. IV 1133.

CIURISOR s. a. v. ciur².

CIURLĂ s. f. *Ebouriffé*. — Întrebuințat ca vorbă de batjocură pentru cei nepieptănați. Com. LIUBA. [Adjectiv: ciurlós, -oasă adj. = cu părul zbrălit, nepieptănat. Mai mândră și mai frumoasă, Nu ca tine, o ciurloasă! H. XVIII 150. | Compus: ciurlî-burlî adj. inv. = zbrălit. Fie părul ciurlî-burlî, Numai burta tanană (zice, într'o anecdotă populară, Țiganul bătuț, după ce furase niște mîncări).] — Cf. ciurlan; ciuru-buru.

CIURLÂN s. m. (Bot.) Nom d'une plante. — Buruiană cu ramurile ghimpoase, crescute chiar de la rădăcină și foarte des ramificate și aduse la vârf, dându-i formă de glob; toamna se coace și se adună pentru foc. Identificat s. confundat pe alocuri cu țărțan, vâlătuc și vâlătan. H. VII 418. Cf. H. I 187, 326, II 11, 87, III 325, 355, XIV 349. | Specie: ciurlan-alb. H. XIV 455. — Cf. ciurlă, ciurlós și ciulin.

CIURLEZĂLĂ s. f.

CIURLEZI s. m. plur. } v. chîrleasa.

CIURLEZI vb. IV^a }

CIURLI vb. IV^a v. eluî.

CIURLI-BURLI adj. inv. v. ciurlă.

CIURLICĂ vb. I 1°. *Chanter, gazouiller*. 2°. *Fourmiller*.

1°. (Despre pasări) A cântă, a ciripi. GRIGORIURIGO, M. P. I 27. Unde cucoș nu cântă, unde pasăre nu ciurlică. id. ib.

2°. A furnica: Numai ciurlică prăzii prin apă. Nu știu ce au azi copii, de ciurlică apă pe drum! (Crișcior, jud. Hunedoara). PAȘCA, GL.

— Onomatopee, care se găsește și la Bulgari: *čurlikam* «ciripesca».

CIURLÓS, -OĂSĂ adj. v. ciurlă.

CIURLUĂLĂ s. f. *Boue*. — Mocirlă, noroiu subțire (ȘEZ. XXIII 41). — Cf. ciurfulală.

CIURMOIÁC s. m. (Bot.) v. ciormolag.

CIURÓU s. a. *Fontaine*. — Izvor care curge pe un socc lungut de scoarță pus anume (POMPILAU, BIH. 1007, ciurgău (VAIDA), și pot (VICIU, GL.), jghebuluț (DR. I 250), bijoiu (PAMFILE, I. c. 468), țuroiu (Com. ITTU). [Și: (< cîrni) cîrniú s. a. = jghebuluț, scîndurică scobită s. coajă de copac [pe care curge apă]; firul apei ce țășnește din pământ (În jurul Huedinului, jud. Cluj) DR. I 250-251. Ia cana și adă apă de la cîrniú (Brad), VICIU, GL.; (trimis în acest dicționar, din greșală, la ștroiu) gîrliú s. a. | Derivat: ciurlănă s. f. = cascadă. REV. CRIT. III 93.]

— Postverbal din ciuru¹ (ca ștroiu din ștru), și uroaie din urs), DR. III 664.

CIURPEN s. m. } v. ciorchine.

CIURPENE s. m. }

CIUR-PÉTEC s. m. v. ciur¹.

CIURSICĂ s. f. v. surceă.

CIURTĂR s. a. (Imbrăc. *Gilet*. — (Banat) Vesmânt din lână albă sau vîntă, pieptar, prăsiuc, clintuș. LIUBA-IANA, M. 18, cf. H. XVIII 145.

— Pare a fi o variantă a lui *cioltar* (3°).

CIURBÉU s. a. (Bot.) *Cerise verte*. — (Munții-șpuzeni) Gireășă verde, numită și goloșea. Cf. SIMA, M. 183.

CIURU-BURU interj. v. ciur¹.

CIURCĂ s. a. 1°. *Rebut*. 2°. *Vaurien*. 3°. *Bé-tail destiné à l'abattoir*. (Întrebuințat mai ales la plural, cu sens colectiv)

1°. Lucru fără valoare, rămășiță bună de aruncat, lepădătură (TRĂDULESCU-CODIN), resturi. Voi ați mîncat toate poamele bune, iară mie mi-ați lăsat ciurcul. LM.

2°. P. e x t. Om care nu-i bun de nici o treabă, vrednic de dispreț, pleavă, drojdie (societății), cf. caracudă (2°). *Ciurcul școlii* = cei mai răi școlari. LM. *Mediocrității, quasi-inteligențe, pseudo-talente, ciurcucuri sociale*. CARAGIALE, N. F. 89st. Toate ciurcucurile s'au umplut de bani. D. ZAMFIRESCU, R. 108. *Spectatorii... erau băteți de pe la prăvălii și alte ciurcucuri*. TELEOR, ap. TDRG. *Acest Pan* era un ciurcuc de zeu, ce trăia prin păduri. ISPIRESCU, U. 107^{ca}. *La țară ne trîmbitei numai pleavă, ciurcucuri, lepădătură*. JIPESCU, ap. ȘIO.

3°. P. e x t. Căzătură de vită, bună de îngreșat pentru zălhană (ȘIO), vitele care nu pot fi puse la plug, din pricina micimii vrăstei; cum dă colțul ierbei, *ciurcucurile* se duc la suhatul satului, ... până când iarba crește mai mare, când se aduc de acolo. PAMFILE, CRĂCIUNUL.

[Plur. -*urcui*. | Și: ciurăt s. m. sing. = vite mărunte. Nu erau vite frumoase în iarmaroc. Ciurăt de aista eră destul. ȘEZ. XXIII 41.]

— Din turc. *čürük* «putred, uzat, de nici o treabă, fără valoare» (bulg. sârb. *čuruk* «putred, subred»). ȘIO.

CIURUFĂLĂ s. f. } v. ciurfă.

CIURUFLEACĂ s. f. }

CIURUI vb. IV^(a). 1°. *Oribler*. 2°. *Scruter, passer*

cu erble. 3°. *Oribler, trouer*.

1°. Trans. A trece prin (s. a. d. l. a) ciur (1°),

a cerne (grânele, p. ext. prundul, nisipul) cu ciurul (1^a), † a ciură. *Semințele le strânge la par, le vântură, le ciuruește și apoi se aduc la hambar.* I. IONESCU, C. 122. *Cărușii descărcău grâul și unii dintre muncitorii îl vânturau cu lopețile, alții îl ciuruisău în ciururi de sârmă.* DUNĂREANU, GH. 129. *Piatră c'alegă și mi-o ciuruisă; Mărunta cădeă, Marea rămăneă.* TEODORESCU, P. P. 38. *Aduceți ciurul, să văd, știe nora ciurui?* MARIAN, NU. 641.^{12a}

2^a. Fig. (Neobicinuit) Trans. A cerceță bine, a examină, a cerne, a lămuri. DICT.

3^a. P. anal. Trans. A găuri în multe locuri, a face numai găuri, a face ciur (cevă). *Arde-i focu' gherghesf!... Mi-am ciuruit degetile cu acu'.* ALECSANDRI, T. 937. *I-a ciuruit tot corpul, atâtea gloanțe a tras în el!* || Reil. *Lasă să se ciuruiască zdrențele sale.* JIPEȘCU, ap. DDRF.

[Prez. ind. *ciuruesc* și *ciuruisău*.] || Ș: (Ban.) *ciurui* vb. IV^a. | Adjective: *ciuruit* (cu negativul *necluruit*), -ă, = trecut prin ciur, dat la ciur; găurit, străpuns, peste tot (de gloanțe); ciupit de vărsat; cu multe înțepături; (despre ouă) punctat(?); (apropiat prin etimologie populară de *ciurică*) bătut. (Ad 1^a). *Semințele ce se scământă în oliște mici cu pământ de pădure ciuruit.* DATULESCU, ap. TDRG.; (ad 3^a) *Zamca e în față și un strâncin turn... ține drumul de către Suceava în pătratul zidurilor sure, ciuruite, rupse, mușcate din războiul de la 1691—99 al lui Sobieski.* IORGA, B. 47. *Ar când e să pue ouăle sub cloșcă, ... mai întâiu de le cereă în zarea lumini... Cete ce au ebănuit în partea rotundă și nu sânt sciruite, acelea sânt bune.* MARIAN, O. II 257. *Șoim vestit este Vlădan, Suflit dres și trup vrăjit, Nici de pâlze rânii, Nici de gloanțe ciuruit, Nici de cloanțe cătrănit.* TEODORESCU, P. P. 554. *Poasia ciuruită a năsului = osul etmoidal.* Cf. DDRF., BĂRCIANU. *Maniaca t-a fost ciuruită de gloanțe.* (Fig.) Luna... pare că încremenește... în creștetul boltii ciuruite de stele. VLAHUȚĂ, N. 206. O bătrână ciuruită în obraji ca un burete. DELAVRANCEA, ap. DDRF. [Albinele] în față și pe unde năpădeau, *Înțepau, că biet Tiganul, vai de dânsul, ciuruit* (= înțepat în multe locuri)... *Șipă răgușit.* CONTEMPORANUL, I 803. *Cine-o mănăcă bătute în această zi [la 15 Iulie, în ziua de Ciurică], tot anul va fi sciruit* (= bătut). MUSCEL, 79; — *ciuruitor*, -oare = care ciuruește, cf. *ciurui*.² (Substantivat) *ciuruitoare* s. f. plur. = borticelule (= găurelele) de la gura ulciurului, pe care se strecură apa. ȘEZ. VII 179. | Abstracte: *ciuruire* (ciuruire) s. f.; *ciuruit* (ciuruit) s. a. H. III 49. *Proză* (= un ciur de piele cu găuri mari) pentru *ciuruit* grâu. LIUBA-JANA, H. 100; — *ciuruială* s. f. = acțiunea de a ciurui; ceea ce a fost ciuruit. *Cară cu corata ciuruiată cea și o dă în ciuror, să se coacă.* E. SEVASTOS, ap. TDRG.; — *ciuruitură* s. f. = ciuruială.]

— Derivat din *ciur*, cu suf. -ui. Cf. *ciură*.

CIURUI vb. IV^a. *Murmurer* (en parlant d'eau courante); *dégorger, couler*. — (Despre apa unui izvor, unui șipot s. unui pârâu, une-ori despre alt lichid, de ex. despre vinul pe care-l torni s. laptele pe care-l mulgi) A curge (LIUBA-JANA, M. 32, Straja, Bucov. com. AR. TOMIAC, T. PAPAHIAGI, M.) și ruind și producând zgomotul pe care Românii îl redă prin onomatopeea *ciur(r)*, cf. *murmură, țărăi, susură*; p. ext. (despre lacrimi) a curge șiroaie, a șirui. *Rădurele ce ciurăiau mai jos de brâtele melancolicelor stânce, înfău de la păstorii împărați doina tubirilor.* EMINESCU, N. 5^{12a}. *Și cum ajunsă în capătul celuilăi ar grădănit, acolo unde intră pârâul, ciuruită domol în cădere, parcă cineva îi puse mâna în piept și-l oprî.* SADOVEANU, SĂM. V 1006.

Apa ciuruită din țeve aurite și o luă cu năstrape și cu căușe de aur. ISPIRESCU, L. 38¹¹. *Iară când îmi aduc aminte de tratu' Idu, îmi ciuruesc lacrămile.* JIPEȘCU, O. 66. *Când otu muri mândră cu, Să măngropi în fogodău, Cu căpușu' sub hordău, S'auă inu' [= vinul] ciurând (ciuruisău) DOINE, 137/4. T. PAPAHIAGI, M. 25¹⁷, ciurind FRÂNCEA-CANDREA, M. 219. Cărjmăria măsurând. TIPLEA, P. P. 85. Să măngroape'n ușa strungii, S'auă oile mulgând, Și laptele ciuruit.* POP., ap. DR. V 552. *Da'n cap ce-mi puncău? — Cunnă de spint, Spint și mărdcini; Ș' unde-o așezau, Lacrămi ciuruitău, Se rostogoleau, Tot grău se făceau.* TEODORESCU, P. P. 28, cf. 617, BUD, P. P. 4. [Prin apropiere de ciur², unii lexicografi glosează: «a pică (ploaia) ca prin ciur» (COSTINESCU), «a curge ca dintr'un ciur» (TIPLEA, P. P., BUD, P. P.) | Prez. ind. *ciuruesc* și *ciuruisău*.] || Ș: *ciurăi, ciurăi* (LB.), *ciurui* vb. IV^a; (Brașov) *giurui* vb. IV^a; — (+ picură) *ciuruea* vb. I = a pică încet, încet. PĂSCULESCU, L. P. *Lacrămi ciuruea*, ib. | Adjective: (rar) *ciuruit* (*ciuruit*, *ciuruit*, *ciuruit*), -ă = care a curs ciuruit; *ciuruitor* (*ciurăitor*, *ciurăitor*, *ciurăitor*), -oare = care curruie. *Ploaia curgea de-a-lungul geamurilor, făcând un zgomot ciuruitor.* T. DEMETRESCU, ap. TDRG. | Abstracte: *ciuruire* (*ciuruire*, *ciurăire*, *ciurăire*), s. f. *Îți luă auzul ciuruirea apelor.* GORJAN, H. II 60; *ciuruit* (*ciurăit*, *ciurăit*, *ciurăit*) s. a. DICT. *Ciurăit* (apoi învitat la zomn. LM.); — *ciuruitură* (*ciurăitură*, *ciurăitură*, *ciurăitură*) s. f. *Ciurăitura apei.* LM.; — *ciuruială* s. f. = răpăială. Ne-o apucă o ciuruială de ploaie, de ne-o făcut dzegele *ciurăi*, nu alta. RĂDULESCU-CODIN, M. N. 145.]

— Derivat din interj. *ciur*². Cf. *ciuruiu* (Cf. și ung. *csorogni, csorgani*, idem, săsește țurem, idem. DR. IV 1557, rut. *čuriti* «plätchern, rieseln, rinnen»).

CIURUI vb. IV^a v. *ciurăi*².

CIURUIALĂ s. f. v. *ciur* și *ciurui*².

CIURUIANĂ s. f. v. *ciuruiu*.

CIURUITURĂ s. f. v. *ciurui*².

CIURUEĂ s. f. (Cul.) v. *ciuramă*.

CIURUEĂSCĂ s. f. (Iht.) *Petit poisson de ruisseau*. — Un fel de pește mic de păraie (Dolj). ANTIPA, P. 77.

CIURUI vb. IV^a. *Compter*. — (În argot) A numără. BARONZI, L. I 150^{12a}.

CIURUI vb. IV^a s. d. v. *ciurui* (s. d.)

CIUȘ! interj. Interjection imitant le bruit de la faux. — Cuvânt onomatopoeic care imită fâșăitul coasei când taie iarba, fâș. (De obicei repetat) *Ciuș, ciuș, Prin pășuș, Trage noaptea la culcuș.* [= Coasa]. PASCU, C. 101.

CIUȘ! interj. Interjection pour exciter l'âne. — Interjecție cu care se îndeamnă măgarul să stea, să i se pună samarul s. să pornească la drum. Cf. LM. SCRIBAN, ARHIVA, a. 1912, ur. 7. *Ciuș, ciuș, măgdruș!* ȘEZ. XIII 50 (la un joc de copii). Cf. *ciuşte*. [Și prin Transilv. + interjecțiile *dei* și *dei!*] *ciuşde!* interj. BĂRCIANU, *ciuşde!* interj. și s. m. ca nume de măgar. PĂCALA, M. R. 137.] — Onomatopee întrebuințată și de Bulgari (ciuş) și de Neogreci (cf. DR. I 78, 79, 552). Cf. *ciuş*².

CIUȘ s. m. *Echine*. — (Numai în loc. adv.) În *ciuş* = în cărcă. *Ia-mă în ciuş* (Oltenia), ap. TDRG. *Abu! lui în ciuşi cu blana lui satana.* DEPARĂTEANU, ap. id. *Titiriscu' Priscu' Poate*

să ducă pe țitirisca prisca'n ciuș; Da Țitirisca Prisca Nu poate să ducă Pe Țitiriscu' Prisca'n ciuș [= Porcul și colofana]. MAT. FOLC. 536. [Și: (variantă grafică) ciuși s. m.]
— Decalc după bulg. na čuș 'în cărcă' (Tot așa la Megleniți, cf. P. P. Papahagi, Megleno-Românii II 68).

CIUȘ, -Ă adj. subst. v. ciuș.

CIUȘCĂ s. f. v. tușche.

CIUȘCĂ s. f. v. ciuște.

CIUȘCĂ s. f. (Bot.) *Poterc-long, piment*. — (Bulgărisim) Ardeu (Măgurele, jud. Teleorman, com. OLMAZU; Poiana-Sibiului și Basarabiade-sud, com. GH. MUNTEANU); pâstăie (Măgurele, jud. Teleorman, com. OLMAZU); salată făcută din ardeu copt și oțet (Gorj, PAȘCA, GL.). [Și (singular refăcut din pluralul ciuști); ciuște s. f. = ardeu (Poiana Sibiului și sudul Basarabiei), PAȘCA, GL.; — ciuștea s. f. O ciuștea de ardetu. DDRF. Din carne să fac o ciulamă Și să-i puiu ardeu o ciuștea. TEODORESCU, P. P. 124.]
— Din bulg. čuška, idem. C. LACEA.

CIUȘCHE s. f. v. tușche.

CIUȘDE! interj. }

CIUȘDI! interj., s. m. } v. ciuș.

CIUȘDI vb. IV^a. 1°. *Voler, chiper. 2°. Se blottir, se parer. 3°. Chavir de l'oreille; baisser les oreilles.* 1°. Trans. (Fam.) A fură, a șterpel (PĂCALĂ, M. R. 525); cf. ciordl.

2°. Intrans. și refl. A face să se tupile cu sfială, să se ferească (de frică). POGOR, HENR. 236.
3°. (Despre cal, măgar și catăr) A ciuș urechile (COSTINESCU, PAMFILE, DUȘM.), a-și da urechile înapoi, de spaimă (DICT.).

[Și: ciușdi vb. IV^a (Ad 1°) POGOR, HENR. 236 (și pe la Brașov); — (ad 3°) CIHAC, PAMFILE, DUȘM.] A djectiv: ciușdit (ciușdit), -ă = (ad 1°) furat, șterpelit (Brașov); (ad 3°, despre cal) speriat (Teleorman). ION CR. V 374. | A abstracte: ciușdore (ciușdore) s. f., ciușdit (ciușdit) s. a.]

— Se pare că stă în legătură cu bulg. čuždă 'streins (sa fură) = sa înstreină' și čuždă 'sja emă dau la o parte (calul), când se sperie, se dă la o parte'. Cf. și ciușli.

CIUȘDI vb. IV^a. *Ebrancher*; (en parlant d'une personne qui n'a presque plus de dents) *mordre tant bien que mal*. — (Jud. Sibiu) A ciopârți (un lemn); (despre o persoană care are numai 2-3 dinți înaintea) a mușcă rău (un măr). Com. A. BANGIU, T. L. BLAGA. [Part.-adj. ciușdit, -ă. Măr ciușdit, Com. A. BANGIU.]

CIUȘMEĂ s. f. v. cișmeă.

CIUȘNI vb. IV^a *Fourrer vite*. — (Straja în Bucov.) A băga, a vâri ceva repede. Com. A. TOMIAC. — Cf. ciușdi, ciușli.

CIUȘNUP! Interj. *Nup, Ciușnup*. În casa cu usturoiu nu mă duc. PAMFILE, DUȘM. 163.
— Onomatopee.

CIUȘTE s. f. *Mouchoir tordu* (au jeu de l'anguille). — (Bucovina) Ștergar răsucit (cf. m. troașcă, mișcă) străns și înnodat, la unul s. amândouă capetele, cu care se lovește unul dintre jucători la jocul cu același nume (numit alturea de-a-puha s. de-a-mierța, și descris la MARIAN, I. 196-7. Cf. AR. TOMIAC, PAMFILE, J. III 24). [Și: ciușcă s. f. DICT., PAMFILE, J. II 287, com. AR. TOMIAC; șuște s. f.

MARIAN, I. 196/2; (formă mai veche?) ciușcă (pronunț. ciușcă-că) s. f. Com. A. PROCOPOVICI. (+ fuști) țușcă s. f. DICT., MARIAN, I. 197/2. SEZ. I 272/2, PAMFILE, J. II (și ca poreclă, id. ib.). Sara se adună flăcăii și fetele la priveghere, unde petrec în râcete și jucând jușca. LAMBRIOR, sp. DDRF. # A se face țușcă = a se îmbătă. Cf. ZANNE, P. III 543. Din dușcă 'n dușcă Mă-i să nu mă fac țușcă. ALECSANDRI, T. 241.] Cf. ciușli.

CIUȘTE s. f. (Bot.) }

CIUȘTEA s. f. (Bot.) } v. ciușcă.

CIUȘTI! Interjection exprimant un mouvement rapide ou un coup. — Interjecție care imită o mișcare repede, o săritură bruscă s. o lovitură: Repede! Fuga! (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), țuștii! (SEZ. V 57/2). Școlând repede ciuștea, și strigând ciuști!, îi arde una peste spate cu dânsa. MARIAN, I. 196. Ciuști încolo! ciuști încoace! id. ib. 197. Cîmleaga grava Incunjură dumbrava Și face ciuști! în nas la Sava! [= Albina și știubeul]. ȘIERA, P. 322/2, cf. GOROVEI, C. 9/2. Ciuști! prin apă, Zuchul sub piatră [= Păstrăvul]. id. ib. 277/2. Zuchul pe sub părete, Ciuști între cele fete! [= Ului și găina]. id. ib. 377/2.
— Onomatopee. Cf. ciu, ciuș, ciuște.

CIUȘTI vb. IV^a *Sauter*. — (Despre iepure s. alte animale mici) A sări, a țâșni repede și fără veste. SEZ. V 57/2.

— Derivat din interjecția ciuști!

CIUT s. a. (Comerc.) v. cit.

CIUT, -Ă adj. 1°. *Ecorné; auz cornes basses.* 2°. *Ecourité, à la queue coupée.* 3°. *Essorillé, à oreilles courtes.* 4°. *D'une couleur particulière.* 5°. *Gauche, maladroit.*

1°. (Bou s. vacă MARIAN, H. II 26, III 14, IX 438, berbec MARIAN, oase MARIAN, H. III 71, 96, LIUBA-IANA, M. 112, capră LIUBA-IANA, M. 112, PONTBRIANT, H. II 28, III 68) fără coarne (SEZ. III 90/2, PĂSCULESCU, L. P.). cu coarnele tăiate (H. IV 247), (vacă) căreia i-au picat amândouă coarnele (MARIAN), (bou s. vacă) fără un corn (MARIAN, DAMÉ, T. 28), (vacă) cu coarnele lăsate în jos (H. II 252). Cf. H. II 50, 80, 117, 207, 244, X 85, 465, XIV 416. Cf. ciolac (1°), cionc (I). Șul. ANON. CAR. Doi boi moldovenești... Scriși de coadă, fuși de coarne. BURADA, sp. TDRG. Ce-și pare mai blând, mai plăpând ca oișii, berbec... oachieș... buclădi, buclăște, ciuști, ciute, cornuși și cornute? JIPEȘCU, O. 48. Cum o luat-o [pe capră] Măchidură de coarne, s'o tot dua, nu s'o mui uitat înapoi. Când o prins el de teate, eră numa cu coarnele 'n mâni. De-atunci avem capre zuti (= sute). SEZ. III 10/2. Dar de zestre ce t-o da? — Sapte sute di cornute Și opt sute d'alc ciute. PĂSCULESCU, L. P. 57/2. Și-mi mai cere, zestre cere: Cere sute de cornute, Tot cornute d'alcă zute. id. ib. 55/2. Tot cu unt de vacă zuti! [In notă: fără coarne și nelrapă]. TEODORESCU, P. P. 391. Ceră-m[i] vaci cu coarne largi, Ceră-m[i] zeciuri de berbeci, Ceră-m[i] sute de oi zute Și încă mii de mitorle. POP. ap. GCR, II 330/2. Două sute oi cornute Și p'altăea capre sute. BUD, P. P. 69. # Ciutu' cu vornutu' nu țese la cala = cel slab și cu cel tare nu se potriveșc (Coșteiu, în Banat). ZANNE, P. IX 593. Că e lute, Că-i bătaie; Că e ciută, Că-i cornută (CREANGĂ, P. 247/2), se zice despre celcare, vecinul nemulțumit, gâș-sc la toate un curs. ib. I 421. Eu o jin de coarne, și tu zici că e zută! când se încearcă tăgăduirea adevărului evident. CIAȘANU, V. C'o jin de coarne, se uită, și toi strigă că e ciută! PANN, P. V. I 93.

2°. (Rar) P. anal. (Bou s. vacă) cu coada tăiată. H. IV 247. Cf. ciumpav (1°).

3°. (Despre animale, mai ales câini) Cu urechile mici s. fără urechi, ciul (1°). Mutându-se din cămilă în pasăre și adăugându-se la urechile ciute coarne bourate, numele în struocamilă fi mutară. CANTEMIR. IST. 101. Ciute urechite, puchinoși ochii. id. ib. 107/20. Ce e ciută ca o tapă și mândră ca o mireasă? [Broasca]. PĂSCULESCU, L. P. | Substantivat. Nume de câni și de cățele de vânat. H. III 17.

4°. (Neobicinuit; despre berbeci s. oaie) De o culoare deosebită, nedefinită mai de aproape. H. II 243.

5°. (În Transilv., înțeles Imprumutat din unguște; despre om) Stângaci (VAIDA); fi g. neindemănat, tot, neisprăvit (cf. ALEXI). Câte țute, otle mule, Toate-s cu burșon pe frunte. JARNIK-BARSEANU, D. 424/13.

[Și: (ad 1°) șut, -ă adj. LB., LM., ALEXI, MARIAN, LIUBA-IANA, M. 112, DAMÉ, T. 28, H. II 80, Broacăuți-vechi, Bucov., com. T. ȘMOLINSCHI, (ad 5°) VAIDA, (ad 6°) ALEXI. | Derivate (ad 1°): ciutăn s. m. Numele unui bou căruia îi lipsește amândouă cornele. MARIAN; — ciutăes. m. (Nume de) bou fără un corn (DAMÉ, T. 28); a dj. (corn) scurt, rupt. Coarnele mici, ciutace. MON. OF. ap. TDRG.; — ciutăș s. m. Numele unui bou căruia i-au picat amândouă cornele, id.; — ciutășă s. f. Numele unei vaci căreia îi lipsește amândouă cornele. id.; — (Termen de ocară) șutăș s. m. H. II 82. | Diminutive: (< ciutăn) ciutănel s. m. Numele unui vițel s. bou căruia îi lipsește amândouă cornele. MARIAN; și ūtănel s. m. Numele unui vițel s. bou căruia îi lipsește un corn. ib.; și ūtănică s. f. Numele unei vaci căreia i'a rupt un corn. id. | Verb (ad 1°, neobicinuit) ciută IV a = a ciunti, PONTBRIANT; (cu part. a dj.) ciutăt, -ă = fără coarne, cu cornul rupt. Cf. DDRF.; — (numai în versuri pop. cu caracter mistic) înclutăt, -ă, = fără coarne. Vot, nouă ciute înclutate.... TEODORESCU, P. P. 373, MARIAN, D. 290.]

— Cuvânt vechiu, care se găsește și la Aromâni (șut și ūt «fără coarne») și la Megleniți (șut «fără coarne, fără urechi») și derivă din alb. ūt (și ūta) «fără coarne». Formele cu e inițial se reduc la alb. te ūt (articulat). TH. CAPIDAN, Dacoromania, I 512, II, 550. Prin păstori români cuvântul a intrat și în limba bulgară (șut «fără coarne; ciuntit; prost»), în sârbă (šut «fără coarne, pleșuș»), în cehă (šutá koza), polonă (szuty), ruteană (șuta «capră fără coarne») și în limba ungurească (șuta, ceuta «fără coarne; fără coadă»), în care a evoluat până la înțelesul 5°, pe care noi l-am imprumutat apoi din nou (în Transilv.) de la Unguri. Cf. CIHAC II 59; H. Schuchardt în Zeitschrift f. rom. Phil. XV 111; G. Meyer, Ab. Wb. 420; K. Treimer, Mitteilungen d. rum. Inst. Wien, 338; Indogerm. Jahrbücher 1916 (IV) 108. Cf. ciută.

CIUTĂ s. f. (Zool.) I. 1°. Biche. 2°. Daine. II. Bête sauvage.

I. Numele a două animale rumegătoare din familia cerbului:

1°. Femeieșca (fără coarne a) cerbului, cerboaică. Cf. COSTINESCU, POLIZU, BĂRCIANU, com. MARIAN, DR. II 550, H. XI 231, II 80.

2°. P. ext. Specie mai mică decât cerbul, cu coarnele lătarețe la vârș, ca o frunză mică de palmier. Cf. LB., LM., ALEXI, DDRF. Căuț = dama. ANON. CAR.

Citate pentru amândouă înțelesurile: Glasul Domnului face de nasc ciutele. PIALT. (1651) 28/1. S'au ascuns într-o peșteră și să hrăniță cu lapte de ciute. DOSOFTEIU, V. S. 2b/20. Cerbit și buđrit, prin

dumbrăți, caprile prin stânci, ciutele pre șesuri, unele cu vîclugii după dăuși. CANTEMIR, IST. 130/12. Vînatul lor este: cerbi, ciute, capre. LET. III 300/12. Leoaica mîdă, gonește pe ciuta cea înprozată. KONAKI, P. 269. Un puin de ciută. BELDIMAN, N. P. I 127. Și-au prins din cîmp jugarul ce-i sprinten ca o ciută. ALECSANDRI, P. III 302. Cerbi, ciutele toate Ascultau întru mirare, Și în lacrimi eufundate Plecau de la adunare. ALEXANDRESCU, M. 280/12. Copii din casă și curceni se urcau pe dealul Catalinci la vîndătoarea cerbilor, ciuteilor și căprioarelor. G. NEGRUZZI, I 106. Celluli [brat] se reazămă pe creștutul cornii al ciutei. ODOBESCU, III 55/20. Imprejură-nes'adună... Ciute sprintene de munte. EMINESCU, P. 114. Începă a săgetă la căprioare și la ciute. ISPIRESCU, L. 123/13. Ciuta-și linge pușorul ei. TEODORESCU, P. P. 369b. Și s'aveți urechi de ciute. ȘEZ. IV 132/22. Ei c'acolo o hodiniți, Puin' de ciută o rădică, Pîn'la ei acasă o vini. BIBICESCU, P. P. 280. Coptele ciuteilor. PAMFILE, B. 32. De-o ciută mtoară, La bot gâlbioară, La păr perioară Și mult sprintătoare. PĂSCULESCU, L. P. 63/12. Multe ciute-mi pase. id. ib. 62b. Tot din păr d'al ciutei. id. ib. 63/20. Ce tună'n căgăună Și ciutele s'adună? [= Clopotul]. ȘEZ. IV 81, GOROVEI, C. 88/12. Sărituri de ciută, Urmă de nimică [= Parice]. ȘBIERA, P. 321/22. || (Bot). Floarea-ciutei = găinuși; Iarba-ciutei v. Iarbă; Măseana-ciutei v. măseă; Părul-ciutei v. păr.

II. (Adesea complinit prin: de pădure) P. ext. Fiară sălbatică (T. PAPAHAĞI), dihanie. Sânta Duminică înăș t-ou zis: De ești om pămîntean, Întră, tar de ești ciută de pădure, Să te duci mai afund într'însă. ȘBIERA, P. 207/. Și cine-i tata d-tale? — Tata e ciută nezdărit și încă nici un om nu t-a țegit în cale pe care să nu-l omoare. RETEGANUL P. V 40/20. Apoi trec oile peste crucea cea, să ni țeie ciutele de pădure laptele. T. PAPAHAĞI, M. 163/20. Ciută mare șeade'n cale [= Lupul]. PĂSCULESCU, L. P. 88.

[Și: (ad I) ciță s. f. Dădă cita com pe vad, Eu dădău din sus de vad, Cu cita m'aldăturat. PĂSCULESCU, L. P. 46/13, 17; — (rar) șută s. f. Când cerbit or cereră, Când gulele or legă... MARIAN, I. 236. || Diminutive: (ad I) ciuteioară s. f. Și să tmi vânez Ciute, ciuteioare. ȘEZ. I 114/20. — (în poezia pop. cu caracter mistic) ciutălă, ciutălăna, ciutălina, ciutălina s. f. O droaie de ciute Mori și mai mărunte, Ciute, ciutalina, Ciute fără spline. TEODORESCU, P. P. 58b. La tînat ce mi-am țegit, Ciutălăna mi-am scornit, Ciutălăna mi-am gonit, Din cîmpul Sotolului Pînd'n malul Olulut id. ib. 63, cf. MAT. FOLC. 527, II 1466, PAMFILE, CRĂCIUN 81, ION CR. III 167. N'am fugit, n'am alergat, Nimenea nu m'a gonit, Ciutălăna am scornit Din lanca Siretului Pînd'n marna [= marginea] Prutului. PAMFILE, CRĂCIUN, 80. Și la vînat lo-a mînatu Cu ogarit amîndot... Și cu goimii cu trostrei, Să vîneze-căpărioară, Și-o tînat o ciutălăna. id. ib. 163. | Derivat: ciutoaie s. f. = ciută (1°) mare sau femela cerbului numit ciută (2°)? Acolo te-asteaptă Ciute cu ciutoaie, Cerbi cu cerboaică. MARIAN, D. 237. | Colectiv-loc: ciutărie s. f. = staul, ocol mare în pădure, închis cu gard, care cuprinde în sine o poiană, arbori și un părau, făcut anume pentru căprioare (Ciachi-Gărbău, VICIU, GL.), pădure închisă în care se țin căprioare și cerbi, cf. cerbărie (Șoborșin, jud. Arad, com. ITTU); p. anal. închisoarea unui loc unde se mână vitele aflate în oprituri, o bo r (Brad, jud. Sibiu, com. ITTU), ocol încins cu gard de niule unde bagă vitele sînchise din bucate (Racovița, OH, VICIU, GL.). A-ceastă învîdă merge în lung din ciutăria domnească pîndă în lîrăde ce au cîmpărit dumneului vornicul Pascale. DOC. [a. 1751], ap. HEM. 3076.]

— Din alb. *țute* «erboaică» (împrumutat sub forma articulată *te sute*, cf. Th. Capidan, *Dacoromania* I 512, II 550). La origine, e forma feminină a lui *ciut*, substantivare din expresiunea completă: *capră ciută* (= la Săcul: *suta 62*).

CIUTĂ s. m. sing. — *nene* (Boroșineu), ap. BANCIU, s., subț. *babu*.

CIUTĂC, adj. m., s. m. 1°. Sobriquet des Turcs de Dobroudgea. 2°. *Maladroit, nigaud*.

1°. Bulgar turcit din vechia Turcie nordică; locuitor turc din Dobrogea; p. ext. Turc (ca termen batjocoritor). *Au mai vorit Cazacii niște sate din sus de Tighine de cîndea* (= de cea parte) de Nistru, care sate eră descălcate pe hotarul legese, Turci ciutați și Moldoveni foarte mulți. LET. I 203/11. *Ianicerii, spahii, tot felul de ciutați năpădăra satele*. ISPIRESCU, M. V. 4/12. *Groaza intră în inimile spurcaților de ciutați*. id. ap. ȘIO.

2°. P. ext. Prost, stângaci, nerod (COSTINESCU), nătăfleată (ȘIO). *Că voi sînteți hoști și Nemții ciutați*. ORĂȘANU, ap. ȘIO.

[Și: (ad l°) *clăie*, -ă † adj. *In toate zilele prindea și aducea robi Turci clăie, încă pe unii și cu familiile lor*. DUMITRACHE, 446; *clăie* † s. m. *Cetac deliormăncea*. id. ap. ȘIO.]

— Din turc. *çitak*, numele turcesc al locuitorilor din Dobrogea, precum și al unui trib de Bulgari turciți în Balcanii nordici (ȘIO); cel ce pronunță limba turcescă cu accent strein (LÖBL, CONTR. 243).

CIUTĂC s. m. v. *clot și clut*.

CIUTALER s. m. *Vaurien*. — (Munții-Apuseni). Om de nimic. FRÂNCU-CANDREA, M. 99. [Accent?]

CIUTALINĂ s. f. (Zool.) v. *clută*.

CIUTĂN s. m. } v. *clut*.

CIUTĂNEL s. m. }

CIUTĂRIE s. f. v. *clută*.

CIUTĂȘ, -ă subst. v. *clut*.

CIUTĂC-BUTCĂ v. *clot-bot*.

CIUTĂICĂ s. f. v. *clot*.

CIUTEIOĂRĂ s. f. (Zool.) v. *clută*.

CIUTERUGĂ s. f. v. *clot*.

CIUTI vb. IV^a v. *clut*.

CIUTOAIE s. f. (Zool.) v. *clută*.

CIUTRICĂ vb. I. *Bavarder*. — A vorbi multe, dar fără importanță, a vorbi vorbă de clacă: *Ori și câte-i ciutrică, Copilulag n-om lăsa și pe tine te-om lua*. BUGNARIU, NÂS.

— Poate, un derivat din *ciut(u)rică*, diminutiv din *ciutură* (= ploscă).

CIUTRUC s. a. } v. *clot*.

CIUTUC s. a. }

CIUTUC s. a. *Manche* (à balai), *courte natte*. — (Ungurism) *Ciutuc de mătură* = mătură scurtă, uzată; coadă de mătură. STAN, M. 151. *Ciutuc de păr* = coadă scurtă de păr. id. ib. 151.

— Din ung. *csutak*, idem.

CIUTUC-BUTUC v. *clot-bot*.

CIUTUHĂNĂ s. f. v. *clot*.

CIUTULINĂ s. f. (Zool.) v. *clută*.

CIUTUR s. a. v. *clot*.

CIUTURĂ s. f. 1°. *Gourde*. 2°. *Cruche*. 3°. *Seau*. 4°. *Putis*. 5°. *Diverses parties du moulin: Auges, Tuyau de l'abbe, Turbine, Petit moulin*. 6°. *Tuyau de pipe*. 7°. *Mortier*.

1°. (Transilv. și Ban.) Ploscă (DICT., REV. CRIT. III 94, com. ITTU); spec. ploscă cu rachi (H. XVIII 279) s. cu vin, cu care umbă mirele și mireasa, câteva zile înainte de nuntă, pe la rudele și amici, să-i invite (H. XVIII 269) la nuntă. *Apoi își luă apă din scaldă într-o ciutură ce avă cu el și plecă la drum către casă*. CĂTANĂ, P. B. II 118. *Am o fată de pandur, Toată lumea o pupă 'n cur*. [= *Citura cu țuturoiu*]. MAT. FOLC. 535.

2°. (Rar) P. ext. Urcior (de apă). Ploscă *ciutură* *ta*, ca să beau. BIBLIA (1688) 16. *Reveca țeged afară, arădă ciutură (odăia) pre umăr*. ib. 17/. *Numai că o mână de făină într-o ciutură (odăia) și puțin unt-de-lemn*. ib. 258/22, cf. 16b, 260. *A-tuncea cu ciuturile [cu care aduceau apă de la izvor] unul în altu' puși în cap*. TICHINDEAL, F. 214.

3°. (În Muntenia și la Români din Iugoslavia) *Vas de lemn (scobit dintr'un trunchiu) cu coadă, pentru scos apă (cu mână) din fântână (1°) puțin adâncă, cf. căuș, cupă, cauc; p. a. u. a. l. (Mold.) găleată (1°) servind la scosul apei din fântâni adânci (= puțuri)*. ALECSANDRI, T. 1779. MARIAN, SE. I 146, VICIU, GL. RĂDULESCU-CODIN, I. CREANGĂ, GL., PAMFILE, I. C. 165, 465, GOROVEI, CR., com. AR. TOMIAC, DAMÉ, T. 179, com. TOFAN. *Scol din fântână cu o funie și cu o ciutură de piale*. HERODOT. 349. *Din gura puțului ciutura cu hârzobul elozorind...* CANTEMIR, IST. 287. *Și țară oleră și scoase apă cu ciutură, din fântână*. MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. *Ciuturi, funii, lanțuri*. COD. TIV. 51/. *Poposec...* *lângă o fântână cu ciutură*. CREANGĂ, A. 143/2. *Oum de cutezi tu să tai cpă fără de șterca mea? Nu vezi, că, spre semn de opreală, apa este închisă și ciutura prionită?* ȘBIERA, P. 228/7. *Aduc apă nelncepută de la trei fântâni, mai cu seamă de la fântânce care au ciutură*. MARIAN, NA. 362/22, cf. SE. I 73. *Într-o zi, când scoase apă, văză în ciutură un ghigor*. ISPIRESCU, L. 386/11. *Varădă câteva vedre ori ciuturi de apă jos lângă fântână*. ȘEZ. III 105/22. *Când bei apă din ciutură, de unde mai înainte a blut un cal...* PAMFILE, B. 68. *Cântauu călău cu mână, M'auzi una bătrână, Scolă apă din fântână, 'Nghetă cu ciutura 'n mână*. GIUGLEA-VALSAN, R. S. 346. *Capu-i e călă ciutura și pieptul oă danița, Cu barba până'n călăcie Și opt ochi în scăfărie*. RĂDULESCU-CODIN, I. # *Lumea e un puș cu două ciuturi; când se urcă cea plină, se coboară cea dîgărată*. ALECSANDRI, T. 1350. *Ce coboară Pentrucă-i ușoară, Și căndu-i grea nu pică, Ci'n siară se ridică?* [= *Citura*]. ȘEZ. XIX 62. # *Plouă, de toamnă cu ciutură* = foarte tare, cu găleată. *O ploaie, de turnă cu ciutură!* ISPIRESCU, U. 12/.

|| Fig. (La origine, în glumă, ca și găleată s. colă, întrebunțate cu același sens) *Cap de cal (Covurluiu, Vasluiu)*. DR. V 280.

4°. Prin sinecdoacă. Puț, fântână: «Puțul la noi se numește ciutură». H. V 461.

5°. (Mor.) Parte a morii de apă (H. V 104, IX 43, XVI 10, XVIII 283):

a) *Cupa, căușul s. blidul (2°) roții*. DAMÉ, T. 150. Cf. H. XIV 10; *Moară în lînguri sau în ciutură*. REV. CRIT. III 94;

b) *Teava mai strîmtă decît buduroiul, care se pune în capătul de către roată al acestuia și la care se mai adoagă altă țevă și mai strîmtă*. Cf. H. XVIII 143;

c) *(La mori mai mici) Fusul împreună cu roata morii, «La munte se întrebunțază o roată cu fusul vertical, numită făcău, ciutură sau roata cu căușes*. DAMÉ, T. 148, Cf. H. XVI 4;

d) Moară mică cu roată 'n apă (Clopotiva, Hațeg VICIU GL.); moară cu o singură piatră sau roată, morișcă (PAMFILE I. C. 180).

e) Roata de udat zarzavaturile, numită și roată sârbească: *Căci se întrebunțeară la învârtit ciutura* (Călnicu, în Gorj). CALUL 29/.

6°. (Transilv.) Partea pipei pe care o ia fumătorul în gură, buchină (REV. CRIT. III 90, 94); țeava pipei (FRÂNCU-CANDREA, M. 99, Frata, pe Câmpie, com. V. BUCUR), că miș. Cf. imameă. *Mitru umplă bine pipa roșie cu ciutură scurtă*. LUC. III 300. *Ce hasnă că tot slujești și nimic n'agonisești, Făr' slujești pe-o fundră sură și pe-o pipă cu ciutură*? JARNIK-BĂRSEANU, D. 409. *Hiba* (= de geaba)-i pipă cu ciutură. *Dacă nu-i mălăiu la gură!* DOINE, 286/11. Cf. ZANNE, P. III 7°. (Numai la ANON. CAR.) Piuș, pisălog. *Csatură* = mortariu.

[Plur. ciături și ciături (MARIAN).] | [Și: ciătură s. f. RĂDULESCU-CODIN, I. O fântână mititică, Cu vizdurile de sticlă, Cu furca de ștergică, Cu ciutura de sîpă. SEZ. XII 74.] | Diminutiv: ciuturică s. f. (Ad 3°) *Nu te las în pace, Că și cu m'oiu face Mică ciuturică; 'N fână'n'oiu intră, Apă c'oiu luă și te-oiu sdrătu*. TEODORESCU, P. p. 458b; — ciuturică s. m. (Mor.) = butucul roții de la moară (Gorj). DDRF., DAME, T.]

— Din lat. pop. **cytoia* [cu meșteșug din grec. *κόρυς*; *κόρυς* slav. cher, Napf, Schales, păstrat și la Italiani: *ciotola*]. Prin pastoriu român cuvântul a fost răspândit la toate popoarele învecinate: alb. *çutura*, *çotre*, bulg. *çutura* episcop, pișalog de lemn *çotra* (imprumutat de Megleniți sub forma *çotrá*), sârb. *çutura*, turc. *çotra*, *çotura*, slov. *çutura*, n.-grec. *çotoura*, ung. *csutura* cu sensul 6°, rut. *çutura*. Puscariu, *Etym. Wörb.* 382. Cf. Meyer-Lübke, *REW.* 2290, 4749, Berneker, *SL. WB.* 164, DR. III 194.

CIUTURĂC s. a. }
CIUTURĂCĂ s. f. } v. ciot.

CIUTURĂȘ s. f. v. ciutură.

CIUTURĂȘIU s. m. (Mor.) v. ciutură.

CIUTURĂȘ-BUTURĂȘ v. ciot-bot.

CIUTURĂȘIU s. f. Tronc creuz. — Trunchi de fag țușinat, pe dinăuntru scorburos (Bouțar, în Hațeg). VICIU, GL.

— Derivat din ciutură s. din ciot, cu suf. -igă, cf. ciotur, ciuturugă, ciuturugă, etc.

CIUTURĂȘ, -OĂȘĂ adj. }
CIUTURĂȘIU s. f. } v. ciot.

CIUTURĂȘ-BUTURĂȘ v. ciot-bot.

CIUVĂIE s. f. 1°. Baril. 2°. *Attirail d'une bergerie*.

1°. Ciutate = vas de doago, legat cu arcuiri de lemn. Com. N. DRĂGANU.

2°. «Accessoriile stănei... se numesc peste tot *ciutate*». DIACONU, P. 25.

— Pentru etimologie, cf. cioveiu și ciuvaiu.

CIUVĂIU s. a. 1°. *Auge, Louche*. — Albie în care se frământă pâinea s. se spală rufele [Banat, LIUBA-IANA, M. 99, H. XVIII 145, VICIU, GL., com. ITTU]; caucul de lemn cu care se scoate fierura din cazan (Gorj, PAȘCA, GL.); cf. găvan. *De multe ori nu aveau nici un pumn de fână în ciucan*. CĂTANĂ, P. II 127. || Broască-cu-ciuvaiu = broască țestoasă. H. XVIII 261. [Rostit în Banat și ciuvai. Și: ciuvai s. a.; ciuvăină s. f. MARIAN.]

— Din paleosl. *čъvanъ* «exterior», (*čъvanъ* «cupa, vas aquarium ligneum, pol. *dźban*, rut. *zbanok*,

sârb. *dźban*, ung. *csobány*, idem). V. Bogrea, *Dacoromania* II 654—5. Cf. *cioban*.

CIUVĂIN s. a. }
CIUVĂINĂ s. f. } v. ciuvaiu.

CIUVĂIU s. a. v. cioveiu.

CIUVĂIC! interj. v. ciovie.

CIUVĂICĂ s. f. (Ornit.) v. cioviecă.

CIUVĂIT! interj. v. ciovie.

CIUVĂICĂ s. f. (Ornit.) v. cioviecă.

CIUVĂIU s. a. v. cioveiu.

CIUZ s. a. v. ebluz.

CIVĂRĂ s. f. v. ehlvără.

CIVERT † s. a. v. serti.

CIVESĂ vb. IVs Tenter. — (Banat; atestat numai de NOVĂCOVICIU, C. B. 6) A ispiți. [Poate, rostire dialectală pentru *tivești*].

CIVIC, -Ă adj. *Civique*. — Cetățenesc, de cetățean. *Fără vitejia lor cea civică, Țara-românească eră pierdută*. GHICA, S. 54. *De mici avam sentimente civice în orașul meu natal*. CARAGIALE, N. 40₁₂. *Virtuți, civice*. *Garda civică* = gardă compusă din cetățeni, pază națională. *Căpitan în garda civică*. CARAOIALE, T. II 4. *Jupân Dumitrache cherestegiu... este pătruns de demnitatea gardii civice*. MAIORESCU, CR. II 173₁₂. [N e g a t i v: necivie, -ă adj. DICȚ.]

— N. după fr. (lat. *civicus*, -a, -um, idem).

CIVIE s. f. *Esse, clavette, vis*. — (Banat și Hațeg) Cuil de fier care se pune în capătul osiei ca să țină leuca, să nu iasă (Crivobara, Lipova, VICIU, GL. cf. H. XVIII 277), cocoșel; surub (Bouțariu, Hațeg, VICIU, GL.). Plugul are o trupuță de fier cu trei gemene ce se numește crengă; vârful dinaintea al trupuței se numește barbă; de aceasta și de creanga dreaptă vine prins cu civii (germ. *Schraube*) fierul lat. LIUBA-IANA, M. 107. [Accentul? | D e r i v a t: *civieriu* s. a. Se mai află în faurie dăți, pile și o bancă de care e prins săiță ul sau civierul, în care se pun civiele, ca să se îngăure și cu care se strânge fierul, când se pilește. LIUBA-IANA, M. 125.]

— Din sârb. *čivija* «cuia (în osie)». Cf. *civig*.

CIVIERIU s. a. v. civie.

CIVIG s. a. Sorte de broche pour fumer la viande. — (Banat) Lanț s. lemn așezat orizontal în coș, de care se atarnă slăniina s. carnea la afumat. Cf. LIUBA-IANA, M. 97, H. XVIII 141, 145, GR. BAN. [Plur. *-vîguri*.]

— Înruidit cu *civie*; cf. sârb. *čivluk* «cuier».

CIVIL, -Ă adj., subst. *Civil*. — De cetățean, cetățenesc, al cetățenului, aparținând cetățenilor unui stat. *Să ne ridicăm la o viață civilă și politică*. GHICA, S. XIX. *În stăpînirea codrului, de care am zis mai sus, nu doresc nici caștanul, nici condițiile firile, morale, politice sau sociale ale] vremii de atunci*. RUSSO, S. 14. *Războiul civil*. Între cetățenii aceleiași țări. *Acest regat, cîndănd în turburări civile, se subjugă de Vasile II-lea*. BĂLCESCU, M. V. 7/12. | *Spec. (Jur.) Drepturi civile*, privilegiate la interesele private ale fiecăruia (de care se pot bucura și pe care le pot exercita toți cetățenii unui stat, fiind garantate de codul civil s. *condica civilă*, d. e. dreptul de a testa, de a vinde și cumpăra etc., spre deosebire de așa zisele *drepturi naturale* — stabilite de speculațiile

filosofice — și de drepturile politice, stabilite de Constituție). Cf. HAMANGIU, C. C. 6-16. *Dă a înțelege că dreptățile politice și civile erau a se înțelege peste tot.* RUSSO, S. 121. *Diferința de credințe religioase și confesiuni nu constituie în România o piedecă spre a dobândi drepturile politice și civile și a le exercita.* HAMANGIU, C. C. X. | *Stare civilă* = situația unui locuitor al unui stat rezultând din actul său de naștere (major, minor), de adopție, de căsătorie (căsătorit, necăsătorit) etc. *Legile relative la starea civilă.* HAMANGIU, C. C. 10. *Actele stării civile, actele de naștere, de adopție, de căsătorie, de moarte. Are o soră de măritat, nu-ți așă? — Cred că da... dar actele stării civile nu ni le-am dat pe față.* D. ZAMFIRESCU, R. 46. *Ofițer al stării civile s. (invechit) ofițer țivil, membru al consiliului comunal (sau însuși primarul) însărcinat cu săvârșirea și administrarea actelor stării civile, p. e. c. cu oficierea căsătoriei civile. Trei uși în fund;... pe cea din dreapta se cătește: Ofițer țivil.* CARAGIALE, T. I 177_{1/2}. *Listă civilă, suma anuală alocată, în bugetul Statului, suveranului pentru cheltuielile sale private. Lista civilă a Domnului.* URICARIUL VIII 127_{1/2}. *Nu vă lăsarăm să fiți plătiți cu lista civilă a principelui.* GHICA, A. 833. | (În opoziție cu criminal s. corecțional) *Cod (invechit, codice), proces, tribunal civil; condică (= cod), materie, procedură civilă, privind dezbateri de interes particulare în proces, fără să fi fost nici o crimă ori delict. Anafară... de două ori cât toată partea I a Codului civil.* C. NEGRUZZI, I 304. *Legile civile.* URICARIUL IV 303_{1/2}. *Astă idee și dreptă după codul țivil, dar ăritul codului țivil trebuie să stădească înaintea ăritului omenirei și a țivilii publice.* RUSSO, S. 159. *Procedura civilă a României.* MAIORESCU, L. 45. *Prescripțiunea poate fi întreruptă sau în mod natural sau în mod civil.* HAMANGIU, C. C. 471. *În materie civilă, judecătorii nu pot aplica prescripțiunea, dacă cel interesat nu va fi învocat acest mijloc.* id. ib. 466. *A se constitui parte civilă (într-un proces):* a cere, la judecată, în afară de pedespa dată de inculpatului, și despăgubiri bănești (daune, interese) pentru pierderile pricinuite de vinovat. *Fructele civile sânt chirile caselor, dobânzile sumelor exigibile, venitul rentelor.* HAMANGIU, C. C. 133, cf. 124. | (În opoziție cu militar, mai rar cu prof) *Care nu e militar s. preot. Fînja funcționarilor civili și militari, toți înmunițiroși, da acestei pri-telegii o pompă solemnă.* C. NEGRUZZI, I 36. (Substantivat) *Chemat de slujba mea... a îngrăză fără deosebire soldații și țivilii, rugasem pe doftorul ștabului să-mi dea un leac.* RUSSO, S. 23. *Civilită se duc, se spală.* Eu mă duc să puce la gață. BRIBESCU, P. P. 136. (Cu funcțiune adverbială) *Îmbrăcat (în) civil* (în opoziție cu în uniformă). *Vezi acest ofițer, ce se primblă la braș cu un junc elegant în civil?* C. NEGRUZZI, I 327. *Nu face prostii, Miteule!... — Să-ți tacă gura, dumitale... — Nu vezi că ești îmbrăcat civil?* D. ZAMFIRESCU, R. 72. | *Căsătorie (s. enunție) civilă, căsătorie care trebuie să se facă în fața ofițerului stării civile (la primărie), înainte de căsătoria religioasă. (Cu funcțiune adverbială) Sânt cununăți civil.*

[S]: (mai ales în opoziție cu militar, invechit, cu pronunț. germană) *țivil, -ă adj.*; (cu adverbul țivileste = ca civilii, nu în uniformă). *Mă 'mbrac țivileste și plec.* CARAGIALE, T. I 106_{1/2}; — (în Transilvania, cf. ung. civilista) *țivilisț* † s. m. = civil. *Pantea Toader, Pantea Vasili, amândoi țivilisți (a 1821).* IORGA, S. D. XII 210. | Derivat: *civilist (civilist) † s. m.* = advocat p. c. p. c. (s. care pledează în afaceri de drept civil, profesor de drept civil (cf. romanist, penalist); (în Transilv. și Bucov., după germ. Zivelist, invechit)

= civil. *Un Consiliu Imperial, compus din magnați meritoși, civiliști, militari și clerici.* SBIERA, S. 154, cf. 275.

— N. după fr. (lat. civilis, -e, idem).

CIVILIST s. m. v. civil.

CIVILITĂȚE s. f. 1^a. *Civilită. 2^a. Civiliza-tion.* — (Rar, invechit).

1^a. *Observarea conveniențelor și deprinderilor de bună-cuviință și afabilitate obicnuite între omenii în societăți civilizate, politețe, curte-nie. Om plin de civilitate.* LM.

2^a. † *Civilizație. Acea treaptă de civilitate la care reușiseră a se rădăci Agatirșii.* HAȘDEU, I. C. 199.

[Negativ: (rar) necivilitate † s. f. PONT-BRIANT.

— N. din fr. (lat. civilitas, -atem safabilitate, bunătate, blândete).

CIVILIZĂ vb. 1^a. *Civilizer.* — Trans. A face să progreseze (un popor, un individ) de la starea primitivă, naturală, sau de la o stare înapoiată, la o stare mai înaintată, prin cultura morală, intelectuală, socială, etc.; p. ext. a face sociabil, a lumina, a îmbunătăți obiceiurile. *COSTINESCU. Lăterele și articole civilizăză din ce în ce mai mult pe om.* Cf. LM. | Refl. [Coloții romani] silită pe barbari a căuă să se statornicească și să se civilizaze. BĂLCESCU, M. V. 7_{1/2}. [S]: (cu pronunț. germană, invechit) *țiviliză vb.* 1^a. | Abstract: *civilizare s. f.* (cu negativul necivilizare) s. f. *COSTINESCU.* | Adjective: *civilizat* (cu negativul necivilizat), -ă = care a atins un stadiu înaintat de civilizație, cf. cultivat, cult; p. ext. (despre purtări) cu bune maniere, bine-crescut, politicos, urban. *Ăstăzi poate că eras mai civilizați, mai luminați.* URICARIUL, V. 156_{1/2}. *Introdușeră... articole folositoare și cuvințele țivilite.* BĂLCESCU, M. V. 7_{1/2}. *Lucru de care alle nații civilizate erau și sânt încă lipsite... C. NEGRUZZI, I 276. Oameni spun adesea că'n țări civilizate Este egalitate.* ALEXANDRESCU, M. 321_{1/2}. *Auzisem că voi, poezi, scriitori țivilisți, Îndădă ce ați murit, vă facți cam necivilizați.* Cam groși, necivilizați. id. ib. 237. *Recanosc că nu e un fel civilizată de a forța ușa cuiară.* C. PETRESCU, C. V. 145; — *civilizator, -oară adj.* = care civilizează, care răspândește civilizația. *Înstrucți legislative ale împăratei se traduc românește, pentru ca Moldovenii cucerși să poată admiră nobilele intenții ce inspirau pe suverana civilizatoare.* IORGA, L. II 11. *Dar ceea a trebuit să se facă de Români singuri măcar, care se sunțeau înțrași într-un corp politic ce s'a mândrit totdauna cu misiunea sa civilizatoare.* id. ib. I 518, cf. II 333. *Curent civilizator; (substantivat) Grecii și Romanii au fost civilizatori omenirei; — civilizabil, -ă adj.* = care se poate civiliza.]

— N. după fr.

CIVILIZĂBIL, -Ă adj. v. civiliză.

CIVILIZAȚIE s. f. *Civilisation.* — (Adesea în opoziție cu barbarie) Suma elementelor de cultură necesare spre a produce o viață socială bine ordonată și înaintată din punct de vedere politic, economic, artistic, științific și moral; starea unei națiuni (s. a întregii omeniri) civilizate. *Intocmirile unui norod se fac... potrivit cu înaintarea civilizației lui.* MARCOVICI, D. 470. *Ăldături cu această mare civilizație materială, două reie mari... trebușă să producă în noua colonie stricăciunile lor.* BĂLCESCU, M. V. 6_{1/2}. *Martiri pentru ăpărarea civilizației în contra barbariei.* id. ib. 8_{1/2}. *Civilizația păgână ce reprezintă principiul*

din afară, id. ib. 1, ²². Calpacile și șicile îngreută capul; de aceea rămăsesem în urma civilizației. RUSSO, s. 17. În Asia, leagănul omenirii, se naște civilizația, adică: oărmuirea politică, limba, religia, artele și științele; din Asia, civilizația se revarsă în Egipt... Grecii și Latinii desbracă acea civilizație de făurire (= fazele) apolăriete, o prefac(e) după spiritul lor. id. ib. 51. Aven încă mult până să ajungem la acest grad de civilizație. C. NEGROZZI, I. 74. Ne place... Buchle când vedem legile universale în cadrul civilizațiunii engleze, HASDEU, L. C. VIII/4. Seculară civilizațiune. URICARIUL, XIV 147/12. [S]: civilizațiune s. f.; (cu pronț. germană, învechit) țivilizație s. f. STAMATI, CAT. MAN. II 564. (314.)

— N. după fr.

CIVILIZAȚIUNE s. f. v. civilizație.

CIVIR s. a. v. ceagăr.

CIVISM s. m. sing. Cîrisme. — Devotamentul cetățeanului către patria sa. Acte de civism.

— N. după fr.

CIVIT s. m. sing., adj. (Crom.) *Indigo*, bleu foncé. — (Muntenia) Materie colorantă care dă un albastru închis (COSTINESCU, GENILIE, ap. TDRG. ms.), indigo (DICT.); piatră vânăută (MARIAN, SE. II 16). *Civit* oca II bani (a. 1792). TARIF, ap. ȘIO. De civit fug relele. Com. LIUBA. Un fel de civit, adică albastru prusian, natural, care servește la cernitul (negritul) țesăturilor femeiești și la făcutul mantalelor de ploate bărbătești numite epingole. H. IX 3—4. | P. ext. Coloarea obținută din această materie cf. lula-chiu. Șal cu o vargă civit și alia stacojie (a. 1821), ap. ȘIO. Sanitarilor, în loc de tunică, li s'au dat bluze de postav civit. URICARIUL, XXII 481. În fund de tot, îndălnindu-se în albdăstreaia înveștată la cerului, se pierdeau culmile păduroase ale Ștefciului, învelite în umbre viorii, civite și negre. ODOBESCU, III 195/22. Către seară, pe când soarele începe a se ascunde în tusal său de aur din dosul dealurilor civite, ea ajunge la porțile cetății. id. ib. III 281/22. Parcă-l văd, c'o mână în șerparu-i civit, alergând de colo colo. DELAVRANCEA, s. 18/2. Haine civite. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 63. Fulgii pălării jumătate cenușu și jumătate civit. H. IV 249. || P. ext. Haină de ace-să colorare. Un civit s'au dat diaconului Anton, de l-au dus tătâne-său. MELCHISEDEC, ap. ȘIO. [S]: (cu pronunțare grecească) țevit ț s. a. Țevit lahor oca 22 bani, țevit mai prost oca 22 bani (a. 1761). TARIF, ap. ȘIO.

— Din turc. *hivit*, idem. ȘIO.

CIVIU s. m. (Iht.) *Alevin* de sandre. — (Turtu-
caia) Puiul mic de șalău. ANTIPA, IHT. 19, P. 777.

CIZ v. cîs.

CIZ s. m. (Ornit.) v. ejl.

CIZELĂ vb. 12. *Cizeler*. — A lucra în mod artistic, cu dalta și pila, obiecte de metal (cf. a dăltui, a fățui, polii, lustrui); p. ext. (de-pre stiliul unui scriitor) a lucra artistic, cu multă atenție; cf. șlefui. [Abstracte: cizelare s. f., cizelat s. a. = acțiunea s. arta de a cizela. | Part.-adjectiv: cizelat (cu negativul necizelat), -ă adj. Pe canal, trei poduri strimte ca trei arcuri se întind; A lor margini cizelate în giraguri de iucle Poartă zmei cu ochi fantastici cari noaptea se aprind. ALECSANDRI, P. III 87. (Fig.) O operă care n'a fost plivită de burnienț..., n'a fost cizelată cu răbdarea cuvenită. D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 89.]

— N. din fr. (derivat din *ciseau* «daltă de sculptor în lemn, în metal, în piatră»).

CİZMĂ s. f. (ș. d.) v. cizmă ș. d.

CİZVĂRTĂ s. f. v. ciosvărtă.

CLĂB s. m. *Morveuz*. — «Unul care-și suflă neconținut nasul» (Straja, în Bucov.). Com. AR. TOMIAC. — Cf. clăbuc, clăban.

CLĂBĂN s. m. *Vaurien*. — Om de nimica, de nici o treabă (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. [Derivat: clăbănos, -oară adj., subst. = (copil) mucos, murdar (Putna și Neamțu). MAT. FOLC. 1209, ȘEZ. II 187/22.] Cf. clăb, clăbuc.

CLĂBĂNÓS, -OĂSĂ adj. v. elaban.

CLĂBĂȚ s. a. Grand bonnet de peau de mouton. — (Banat) Căciula mare de formă conică, din piele de miel sau oaie (H. XVIII, 47, 141, 168, 269, 284, 288, 307. Com. COCA, IZVERNICEANU și ITTU). cf. cuzmă, căpiță, căiță, muhaiu. Clăbățul de obicei e [în Banat] mai mare, mai ascuțit, din piele comună, iar căciula e mai mică și din piele de miel fină sau din astrahan. Căciula se zice și căpiță, în deosebi la cele streine de portul nostru. GR. BĂN. Bărbății în cap poartă pălăria neagră..., clăbăț alb, de piele de miel, și latu, din piei negre. LIUBA-
IANA, M. 21; cf. MOLDOVAN, T. N. 84. Când cântă astfel, Păcală își întorcase clăbățul când pre urechea dreaptă, când pe cea stângă, când înaintic, când înapoi. CĂTANA, P. B. III, 57. Sutu la deal, cobor [la] vale, Măntălniu cu badca'nă cale, Cu caru' năcroat de lemne, Cu clăbățu' plin de pene. HODOȘ, P. P. 64. Un voinic ardelenesc, Cu clăbăț săclenesc. ȘEZ. II, 34/22. Atunci Novac ce făcăs' ț Clăbățul mi-l lăpădă, Pe fată mi-o cuprindea... LUCEAFĂRUL, III, 137. C'a picat (= sosit, nemerit) în birtul tău, Un voinic ardelenesc, Cu clăbăț săclăgenesc... Și-are în clăbăț o piatră De ajunge [= valorează] țara toată, VICIU, OL., cf. CONV. LIT. XXXVIII, 890. || (Bot.) Clăbățul-cucului, o plantă (nedefinită mai de aproape, poate pălăria-cucului). H. VIII 168.

[Plur. -bețe. H. XVIII, 146. | Ș: clăbăț s. a. ȘEZ. II 34/22; clăbăt s. a. Un voinic ardelenesc, Cu ciobot săclăgenesc... ALEXICII, L. P. 16.]

— Pentru etimologie, cf. sârb. *klobučić*, *klobučak* (genet. *klobučka*) și *klobučak*, diminutive de la *klobuc* «caciula, pălărie».

CLĂBĂȚ s. a. v. clăbăț.

CLĂBUC s. m. v. clăbuc.

CLĂBUC s. m. și s. a. 1°. *Bulle*. 2°. *Bave*, *écume*. 3°. *Ecume* des chevaux. 4°. *Mucosité*. 5°. *Nuage*. 6°. *Balle* (du blé). 7°. *Meloe proscarabaeus*. 1°. Bășică spumoasă (de apă, must, usoare, seu, etc.); spec. de săpun cf. zoale. Mustul... începe a sfărâi, a scoate clăbuci. I. IONESCU, C. 198. Când el se oștă la bărbier se va răză..., tocmai când ești clăbucul pe barbă... ISPIRESCU, ap. TDRG. Scrupind clăbuc de spume, rare, de cădea la pământ, se încheagă și se rostogolea în boabe de mărgăritar. DELAVRANCEA, s. 91. Vedea coada [vaporului] alburic de clăbuci, de-a curmezișul țalazurilor, VLAHUȚA, D. 229. Se freacă pe mână... cu clăbuci de săpun și se descăntă... PAMFILE, B. 10.

2°. Spec. Bale spumoase, spumă (de salivă), zoale la gură. Văzîrul, țigru turbat de a sa ură, Scrupînd din dinți sălbatic, făcînd clăbuci la gură. ALECSANDRI, P. III, 347, cf. ISPIRESCU, L. 214, ION CR. III 212. [Smeii] se bat până fac clăbuci (spume) la gură; clăbucii tuturor se încheagă. LEON, MED. 137. † A face clăbuc (clăbuci) la gură, se zice, figurat, despre cei căpora

nu le mai tace gura, mai ales de mânie. ZANNE P. II, 526.

3°. Sudorea spumoasă ce fac caii, de osteoneală. COSTINESCU.

4°. Muc. ȘEZ. II, 187/28.

5°. P. a. n. a. l. Rotocolae de fum s. de aburi. Și pe 'ntinderea pustie... Se văd satelii pierdute sub clăbuci albi de fum. ALECSANDRI, P. III, 10.

6°. (Plur.) Rămășițele după vânturarea grâului; pleavă, poșpau (FRANC-CANDREA, M. 99; cf. PAMFILE, A. 214), corpurile streine alese la ciur din grâne (CHIRITESCU, GR.), cf. zoană.

7°. (Entom.) (Mold.) O insectă numită și: gândac-negru, gândac-puturos (Mold.), gringoașă-puturoasă (Banat), jidan, jidov (Bucov.) și mămornic. MARIAN, INS. 82.

[Plur. -buci, și (rar) -buce și -bucuri (PONT-BRIANT). Scot niște clăbuce cu spume la gură. H. XI, 235. | S: clăbuc s. m. FRANC-CANDREA, M. 99. | Verb: clăbucii vb. IV^a = | absolut și i n t r a n s. a face clăbuci, a spumea; (trans. și refl.) a (se) umplea de clăbuci. [Valurile] clăbucind, fierbind în spume... ALECSANDRI, P. III, 238. A p o... izbindu-se de țărnuș, se clăbucește în tulpinile sălcilor. POPOVICI-BĂNĂTEANU, ap. TDRG. Clăbucindu-și mâinile cu sâpșun... I. TEODOREANU, M. II 131; (cu part. a. d. j.) clăbucit, -ă = plin de clăbuci. Călduri pe cat clăbucit la strune și zabale. DELAVRANCEA, ap. TDRG.]

— Din bulg. *klabūk* obăciă de apă (cf. sârb. *kloubk*, idem).

CLĂBUCI vb. IV^a v. clăbuc.

CLĂBUSIT. -A adj. Încărcat? rotunzit? Noi pe Stanca să fi-o dăm, De bogată, de arată, Îi stă pieptul clăbușit De aur și de argint. MAT. FOLC. 121. — Cf. clăbuc.

CLAC s. a. *Chapeau à cloque*. — Pălărie bărbătească înaltă, având forma cilindricului, care, cu ajutorul unui mecanism, se poate turlui. Încă se poartă fi ținut și în mână s. sub braț; se poartă la baluri s. la recepții solemne etc., când e cineva îmbrăcat în frac; cf. cilindru, joben. [Plur. *clacuri*.]

— N. din fr. (din *claque* s. produce un șgomot surd). Cf. clacă².

CLACĂ s. f. 1°. *Corcée*. 2°. *Journée de travail gratuite* prețea pe les paysans; rejonissances qui terminent cette journée. 3°. *Troupe*.

1°. (În vechile Principate române, până la 1864, când s'a desființat) zilele de muncă fără plată pe care era dator să le facă șerbul (șaranul ne-liber: clăcaș, r u m ă n, v e c i n, i o b ă g) stăpânului moșiei (Domn, boier, mănăstire) pe care locu-ii și care-i dădea în schimb pământ de hrană (din ale cărui produse dedea dijma) pentru el și familia lui, boieresc (Mold.), robotă (Transilv.); cf. gerbie, servaj, rumânie, iobăgie. *Klaké*. ANON. CAR. Claca taste un chip de câldre... să întocmește când stăpânul moșiei primea pe clăcaș... să zăcă pe moșia lui. CARAGEA, L. 24. Să aibă pace aceste sate de chile, de talorți, de cai de olac, de poivori, de clăci gospod și boieresci (a. 1743) URICARIUL, I. 58; cf. și II, 121. Patru clăci să lucreze pe an fiește-care sătean stăpânului moșiei (a. 1805). ib. II 135. Să fie încă îndatorire către locuitorii sădători pe moșii boieresci sau mândărești a mai lucra fiește-care pe tot anul două clăci la orice va avea] trebuință stăpânului moșiei (a. 1773). ib. IV, 29. Cu clacă sau cu altă să nu se supere [locuitorii moșiei] (a. 1773). ib. IV 49. Să aibă a sluiți două-sprezece zile într'un an mândărești, ori cu clacă ori cu carul. ib. V, 402. Nimine nămică să nu-i încredințosă, nici la clăci domnești, nici la lu-

cruri domnești (a. 1709). ib. VIII, 236. Într'o zi să conșească cu toți o clacă de fân (a. 1764). ib. X, 191. N'au costit claca din anti trecut (a. 1764). ib. X, 193. *Nemesnici, glanbele, clăcele...*, toate aceste să lipsescă. ib. XIX, 356. Zi de clacă, ib. V 402. M'am loimit cu ei, să facă pe anul acesta 3 zile clacă și 30 par. de vatră (a. 1802, Slatina). IORGA, S. D. VIII, 119. Fănețe și țușe, pe care rămând stăpâni locuitorii emonașpați de clacă. I. IONESCU, D. 19. *Prîbri de bir și clacă, copit fără noroc, Tu-ă strânga în codru noaptea sub brazi, pe lângă foc.* COSBUC, F. 44. Clacă cu vite. COSTINESCU. Clacă cu boi. POLIZU. (Om) de clacă = clăcaș, obligat la clacă. POLIZU, BĂRCIANU. A lucra de clacă, a fi de clacă = a face clacă. POLIZU. | Prestație (ocazională, în int. e public). În ziua de sfântul Foca, scoate vortul din sat pe oamenii la o clacă de tres drumul. CREANGĂ, A. 7. | (Fig.) Claca lui Dumnezeu = războiu, luptă. Am fost în foc la '77, am văzut și cu claca lui Dumnezeu. CONV. LIT. XLIV, 1 650.

2°. P. ext. (Și în Transilv.) Muncă gratuită de bună voie, răspătită numai cu mâncare bună, seara cu petrecere cu lăutari și joc, făcută de săteni și sătence, uneori la sărbătorii mai mici s. în lungile nopți de iarnă, spre a ajuta pe preot, dascăl s. alt om de seamă din sat ori spre a se ajuta unul pe altul la lucrările câmpului (arat, prăși, secerat, treerat, cosit, strânsul fânului, cărat, desfiacatul pășunilor, etc.), la clădiri, lucrări femeiești (tors, țesut, etc.) s. a. LB., DAME, T. PAMFILE, A. 64, 105, 156; I. C. 209-10, BARONZI, L. I, 105, JARNIK-BĂRSEANU, 477 (nota 15), CREANGĂ, GL., RĂDULESCU-CODIN, cf. furcă, furdărie, șezătoare. În postul Crăciunului, hori și nunși nu se fac... și singurele prilejuri de ...petreceri pe aceste vremuri nu sânt decât șezăto-urile, furdăriturile sau clăcele de noaptea, unde se lucrează de obicei pușin și se petrece destul. PAMFILE, CRC. I. Toată drăcărirea... la lucru. Unii secerau... alții făceau clăci și suflau cu nărlie să se usuce, alții cărau, alții duceau grăzi, — mă rog, claca dracului era. CREANGĂ, P. 158. Eră clacă acolo, claca lui Ușegă-I tonca, ce să zici? RĂDULESCU-CODIN, I. 189. La o clacă de dezghio-cat pășuși, i-am scos Măruțiu din șoarec din sân. CREANGĂ, A. 63. Boierul făcă clacă, adu-nând pe toți copiii și fetele din sat, ca să înșire mărghăritore. ISPIRESCU, L. 67. Unteul lucru femeiesc, care se poate face în această zi [în ziua de Baba-Dochie] este claca de tors. MARIAN, SE, II 136. # (Despre oamenii proști) M'a trimis mama la clacă; așa să-mi fie, așa să-mi facă. ZANNE, P. IV 308. A da clacă la ceva = a se repezi de-avalma la ceva, mulți de o dată, pe întrecute, dând gata repede. Lângă coșeriu, niște curce dădeau clacă la ciocăli. CONTEMPORANUL V, vol. I 97. Luru de clacă = gratuit, fără plată; (fig.) făcut fără trageră de inimă, nelngrijit, rău, prost, de mântuială. Cf. ZANNE, P. IV 308. Vorbă de clacă = fără rost, inutilă, fără temei... (cum se vorbește la clacă). ZANNE, P. II 832; cf. lăcale. Năpădi: Moșicii nu-au răspuns că le grăca vorbe de clacă. ALECSANDRI, T. 40, cf. VLAHUȚA, N. 188. Astea ș'alții sânt povești bune la șezătoare, seara; sânt vorbă dă clacă — să vorbim, să n'a-dormim — istorii dă glumă și parascovini, pîntru ca să treacă timpul și urăte'. GCR. II 262. A ajunge de clacă = a ajunge de batj cură. Sărman! [bărbatu-mieu] o ajuns de clacă, de când cu prefă-căturile aceste nouă! ALECSANDRI, T. 690. De clacă loc. adv. = fără f. los, de geaba, în zadar. Da din tunuri [Arnăuți], căl'odată... dar de clacă, în zadar. BELDIAN, TR. 57. A veni, a umbla, a osteni de clacă. DICT. A-și bate gura de clacă = a vorbi fără a cugeta, nimicuri, a vorbi de geaba. ZANNE, P. 308. | Spec. Cea mai mare ve-

selie însoțită de spana grăului este aceea, când vreun frunț din sat a acordat claca jocului pentru o zi la seceră... În preseara clăcii, căpeleși, vâtvul jocului și mai mulți feciori pleacă cu lăutarul prin sat. La fiecare poartă unde e fată mare se opresc și joacă, iar căpeleșii intră în casă, rugând pe părinți să binevoiască a o lăsa la claca jocului. FRÂNCU-CANDREA, M. 137. || P. ext. Jocul s. petrecerea cu ocazia clăcii. Pöyhjō-o...., cu țărănișii mei, la clăci în Humulești, pe unde știam voi. CREANGĂ, A. 116. Amemenea drogi-mi erau săzătorile, clăcie, horile și toate privererile din sat. id. ib. 118. Nu eră joc, nu eră clac în sat, la care să nu se ducă foto babei. id. P. 284; cf. GCR. II 849. Ieri am fost la popa 'n clacă și n'am găs't mândră să-mi placă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 391. În posturi le-i rușine să facă joc, de cît numai pe la clăci cît fși mai potol pofta de joc. SEZ. III 109. Usucă-te ruș'n gard, Că desoră-i clac 'n sat, SEZ. IV 238.

3^a. (P. ext.) Ceală, grămadă. «Nu se poate», strigă toată claca feciorilor de 'mpărați. 10N CREANGĂ, I 3.

[Plur. clăci.] Diminutiv: clăcușoară s. f. = clacă mică (scurtă); (mai ales) clacă la care se petrece foarte bine; fig. (în nic) trebușoară, ispravă, faptă urită (a mai multora). După ce se mântue clăcușoara asta, lumea ne lasă în cît ne dă și se împărăștie, haiduindu-ne. CREANGĂ, A. 113. | Nomen agentis: clăcan (dial. clăcan) s. m. = cel ce ia parte la o clacă (2^a). HERZGHER, M. IV 232. | Verb: clăcui vb. IV^a = a face clacă (1^a), a plăti proprietarului în muncă arenda s. chiria pământului; (rar) a lua parte la clacă (HERZGHER, M. IV 232); a clăcăși a. clăcășii. Kletusisk. ANON. CAR. În scur, nimăru să nu mai clăcușoacă (a. 1742). IORGA, S. D. VI 218. Oamenii ce vor fi țezdori pe moștile mândăștrii să atăă a clăcui 12 zile într'un an, la arătură, la coasă și la seceră, să-și dea și dijma moșției den toate bucatele, după obicei... (a. 1744), ap. HEM 1475/6. [Turc] sîcă pe omenii astelor de le lucră, adecă clăcui. DIONISIE C. 163/4. Nevrîndu a urmă obiceiul pământului, cu a clăcui și a plăti dijma, au atut mulle prigoniri și zădărl... (a. 1795). IORGA, S. D. XIV 154; cf. și p. XL. Și se va poronci cădră dregătorii (ca) să facă pe locuștorii ce vor și dă [= sedeh] pe acele moști să clăcușoacă cu plugurile, ca să samne ghindă (a. 1794). URICARIU, IV 48/9. Să nu culeză a lua din finul nimitica mai mult, nici a clăcui pentru sămăndături ce vor vra să facă (ca. 1818). URICARIU, I 258/9. Ei clăcstau, adică plăteau proprietarului în muncă chiria pământului pe care locușiau și în care se hrăneau. GHICA, S. XII. Clăcuiam la prochiețor două zile pă hiteșcore săpămăndă, cu mănecarea noastră, și ne plăteă și șatzeri dă bani pă ztăa dă lucră. GRAIU, I 202; (cu abstractele) clăcuire s. f. = prestarea clăcii (1^a). Locuștorilor nu le-ar clăcu cu greutate acea clăcuire. URICARIU, I 352/3; — clăcui s. a. = participarea la clacă (2^a). Ca să vă pricepeți și Dv. care n'ati fost pe la clăcui, cum se petrec lucrurile pe-acolo... BOGDAN, ap. TDRG] — Din sl. *hlaka* (cf. tur. *hlaka*, srb., slov. *hlaka*), idem. Cf. clăcaș și toloacă.

CLACĂ s. f. *Claque*. — (Franțuzism) Grup de spectatori la teatru plății anume (de autor, de un actor s. de direcția teatrului) ca să aplaude.

— N. după fr. (din *claque* «a produce un șgomot surd, a bate din mâni, a aplaudă»). Cf. clac.

CLĂCAN s. m. v. clacă¹.

CLĂCĂȘ s. m. 1^a. *Payson coréabau*. 2^a. *Payson qui travaille gratis avec ses chevauz*.

1^a. (În vechile Principate române până la 1864; în opoziție cu țăraniii liberi, proprietari de pământ [moșnean — în Munt. — și răzeș, în Mold.] Țăran neliber, supus la clacă (1^a); cf. șerb, r. u. m. (Munt.) vecin (Mold.), iobag (Transilv.). *Distoriu taste clăcașul să lucrăze stăpânului moșției 12 zile pe an. CARAGEA, L. 20. Clasele plătitoare de dări erau clăcașii. I. IONESCU, D. 117. «Rumânș ajunse a se întrecă înșă adiniori mai cu seamă în țineles de clăcaș, de sclav, de plabe. HASDEU, I. C. 42/3. [Ioșif al II-lea]... se cercă a ușură nevoile tobăgilor..., înștituind tribunale cu sorcină să aculie plăngerile clăcașului în contra stăpânului, care ar abuză de dănsul. ODOBESCU, III, 525. Pământurile foștilor clăcași, ale însurăștelor și ale locuștorilor care au cumpărăt vor cumpără în loturi mici proprietăți de ale Statului sânt și vor fi înalienabile în timp de 32 [de] ani, cu înțepere de la promulgarea acest-i legi. HAMANGIU, C. C. XXXIX. Bodea Niculae, clăcaș din satul Bălești din Dolj, fusese acđunăș, adică comisionarul unui Turc... GHICA, S. V. Erau clăcași; oștenii fără nume Ce duc războiul mare-al tuturor, Ei ce se sting în neguri și uitare Și cad și mor de cruda 'mpovărăre A tuturor durerilor din lume. GOGA, P. 117.*

2^a. Țăran care e cu caii în clacă¹ (Jdjoara, în Severin). DR. V 175.

3^a. Cel ce ia parte la clacă¹ (2^a). De cele mai multe ori, plătutul se face cu ajutorinșă clăcașilor, — cu clăcie, prin urmare și în zulele de sărbători mici. PAMFILE, A. 96. Toși clăcași sânt îmbrăcași în haine de sărbătoare. La plecare, clăcași se formează în coloane: cel cu peana înainte, după el feciorii finându-se de după cap, la mijloc lăutarul, și în urmă fetele și nevestele, finându-se de peste mijloc. FRÂNCU-CANDREA, M. 138.

[Si:] (regional) clăcăș, s. m. | Femininul: clăcășită s. f. = fată s. femeie care ia parte la o clacă¹. Și-I puse [porumbul fierț] în mijlocul clăcășitelor. SANDU-ALDEA, U. P. 207. | Adjectiv: clăcășesc, -ească = de clăcași (1^a, 2^a). Clăcășești sânt 112.331 pogoane. I. IONESCU, M. 133. La noi e sat clăcășesc. GRAIU, I. 435. | Adverb: clăcășește = cum face clăcașii. | Verb: clăcăși vb. IV^a intrans. = a face clacă¹ (1^a), a fi clăcaș, cf. clăcui. Pământul ce se curvine a se da clăcașilor care au clăcășit pre moșia statului. I. IONESCU, M. 668; (cu abstractele) clăcășire s. f. (COSTINESCU). clăcășit s. a. = facerea, prestarea clăcii. Sătenii sânt în mai groznică robie ca pe timpu' clăcășitului. JIPEȘCU, ap. TDRG.]

— Derivat din clacă¹, cu suf. nom. agent. -aș. Cf. clăcan.

CLĂCĂȘESC, -EASCĂ adj. }
CLĂCĂȘESTE adv. } v. clăcaș.
CLĂCĂȘI vb. IV^a }
CLĂCĂȘITĂ s. f. }

CLĂCUI vb. IV^a } v. clacă¹.
CLĂCUȘOARĂ s. f. }

CLADĂ s. f. *Tas, monceau*. — (Mold.) Grămadă, cf. morman, maldăr, porcoiu, teanc, vraf. *Leahul, cladă mooră, greu cade pe pământ. ALECSANDRI, P. III, 228. Un larg cortegiu funebru ce lasă, unde trece, De albe oseminte o cladă tristă, rec. id. ib. III, 301. S'o cladă lângă poartă de șentieri zădănc, Toși morbi s'ofundă zarea cu năducri de munși în cladă. ANGHEL, I. G. 23. id. ib. III, 353. În depărări s'ofundă zarea cu năducri de munși în cladă. ANGHEL, I. G. 23.*

— Din slav. (bulg. *klada*, «grămadă; buștean, butuc; rug; sârb. *klada*, «butuc (putrezit)»; rus. *kladj*, «incărcătură»; ruf. *klad rug*).

CLĂDĂRĂ s. f. *Tas, monceau*. — Grămadă, (Predicativ, în legătură cu verbul a sta) Stau pădăchit pe el clădără, — unul lângă altul, ca un strugure, PAMFILE, A. 240 (glosar). [Și: clăderă. (POLIZU), clădră s. f. Stau locuștele clăderă. URICARIUL, X 400/12. Se uită în grădina: Stau mele clădră la pământ, ca niște bucați de schiță înfipte în carne: nici de leac n'a mai rămas vreunul prin meri. I. OR. OPRIȘAN LA RAMURI, XVI 319 (pe pagina următoare se explică: când furtonile și ploile mari scutură fructele din pomi, ele cad grămadă (clădră) în josul pomului). — Reconstruit din clădăraie.

CLĂDĂRĂIE s. f. v. clădărie.

CLĂDĂRIE s. f. 1°. *Tas* 2°. *Botte, gerbe* (de maș). 3°. *Botte* (de legume), *gerbe* (de flours), *rameau chargé de fruits*. — (În *Ta* vehce).

1°. Grămadă (mare) de lucruri așezate (s. aruncate fără rândulială) unul peste altul, construcție înaltă din lucruri îngrămadite unele peste altele; cf. cladă, clădără. Ca s'o înțelegem, bărbatul său îi aduce vr'un turban vechiu... sau vr'o cutădă capelă, caprițioasă clădărie de pene, flori și cordele, care adună de doi ani tot colbul din magazia Ninei. C. NEGRUZZI, I 239. Cum? ce va să zică: un arc de triumf furat? Alăta namilă de marmură,... atăta clădărie, de patru ori cel puțin cât turnul Colței! ODOBESCU, III 71. Apoi, luminate împărăte, după atăta clădărie de bundăși, de ce prilej să te lănguești? DELAVRANCEA, S. 84. Clădării suriaze de lemnărie proaspătă, care miroasă tare a brad lălat de curând. IORGA, N. R. B. 129. Nu mai veneau câte unul — unul; ci zece douăzeci de odată, mișșii d'avalma cu negustorii, și se făceau clădărie pe car, cum se fac gândăci noaptea, asupra bălgorului de cal. CONV. LIT. XLIV, vol. II 214. Dincolo de munte, unde stau satul clădărie, mari și mărunțele... JIPESCU, O. 126. 2°. Cunună de păpuși, mănuchi de știuleți de porumb (legați unul de altul prin foile lor). [Tăranul] la disface, alege de sămânță popușoi cei mai frumoși, nu rupe pănușile, ci le răsfărge și le împletește legând în acest chip mai mulți popușoi la un loc; aceste clădării de popușoi le spânzură în pod sau le anină sub streștile casei, unde nu le ajunge nici ploaie, ba încă totodată le ănuță și vântul. I. IONESCU, C. 164.

3°. Mănuchi mare de fructe, flori, poame, bureți (RĂDULESCU-CODIN, L. și I); struguri legați (H. II 243); creangă plină de fructe (CIAUSANU, V.); rădăcină (de cartofi etc.) răsfirată (ib.); grup deasă de plante crescute strâns laolaltă. Al chip este păstrarea strugurilor în clădărie. Se taie strugurele împreună cu un capăt de viță lung cam de o palmă, și mai multe asemenea vițe împreună cu strugurii lor, legate la un loc, se numesc clădărie. PAMFILE, I. C. 204-1. Ghete cresc multe la un loc sau în clădărie, după cum zice poporul. H. II 44. Se uită nora încotră i-orată moșul și ce vede, se crucițe: O clădărie de frași, din care ia destule, să ducă vicipei acasă. RĂDULESCU-CODIN, L. 11. Dar simțuțu nu mai crește acă fir cu fir... ci acă crește clădărie, la un loc... RĂDULESCU-CODIN, I. 305. Lăud apă fiartă... și o turnă pe o clădărie de trandafiri înfloriți. STĂNOIU, C. I. 205. Salcâmi se 'ncovoae sub grăuda clădărie A floriilor. RĂDULESCU-NIGER, ap. DRĂG. [Și: (Cu schimb de sufix) clădăraie s. f. COSTINESCU, LM.]

— Derivat din cladă, cu suf. col. -ărie (-ărate). Cf. clădără. (Pentru sensul 3°, cf. bulg. *kladnic* «ciuperca care cresc grămadă»).

CLĂDEĂ s. f. v. clădi.

CLĂDERĂ s. f. v. clădră.

CLĂDÎ vb. IV a 1°. *Entasser, amonceler, empiler, échauffer, mettre en meule, étendre*. 2°. *Construire, bâtir*. 3°. *Orter*. 4°. (Fig.) *Construire, bâtir, échauffer*.

1°. *Trans.* A face o grămadă, așezând cu grijă și sistematic lucrurile unul peste altul s. strat după strat. Trei cară Pașa trimite armele a încercă... și în cară le clăde(ă). BELDIMAN, E. 91. Butelile umplute cu vin se așază în pivniță, clădindu-le culcate unele peste altele. I. IONESCU, CAL. 205. Un troian de crengi, de arbori, pe-a lui [Strămbă-lemne] urmă se clădește. ALECSANDRI, P. III, 239. Murad..., În Asia supusă clădindu-moșii de morți, Luase titlul falnic de Spada 'Nalței Porți. id. ib. 344. Toate [lucrurile cumpărate] le-a tencuit și n corabie le-au clădit, SEVASTOS, N. 126/12. Și pe dugmani îi tăia și grămăzi toți îi clăde. ALECSANDRI, P. p. ap. DRĂG. || S p e c. A pune, a așază lemnele unul peste altul, ca să se aprindă și să dea jar; (despre cărămizi) a așază lăsând loc între ele, astfel, ca să poată fi arse (cf. PAMFILE, I. C. 386), a chiti (3°), a întocmi. Numă..., înalță un jerveanic de braze, clădește asupra lui lemne. BELDIMAN, N. P. I, 112/12. Au mai așțat focul clădind și alte lemne, și au început a-și frige [frigura]. DRĂGHICI, R. 75/12. || A clădi scânduri, lemne, fân, snopi, șfecele etc. — a le așază în stâncine, grămezi, clăi etc., spre a le prezerva de umezeală, spre a le păstra mai bine. Hai, teiule, hai, Cum am să te tăt... În car te clădești, În sat te pornești. SEVASTOS, P. P. 204/12. Fânul câte odată nu se mai aduce de la câmp, ci se clădește în pădurea, deolul, potana sau, în de obște, pe locul unde a fost cost. PAMFILE, A. 159. Descrăcut [snopilor] se face snop cu snop. Dintre cei doi inși — cel ce descoră și cel ce clădește sau durază — celui dădău i se cere putere, id. ib. 145. O falce de fân să cosească și să clădească. (a. 1805). URICARIUL, II, 146/12. De va fi trebuință de adunat și de clădit, să adune și să clădească frigatele om pe zi, [o] jumătate de falce (a 1766). id. II 225/12, cf. IV, 191/12, 198/12. Clădește vr'o călta fân. ECONOMIA, 48. Robinson, după ce au uscat fânul bine, apoi l-au clădit. DRĂGHICI, R. 122/12. [Trifoiul] se adună în câmpii de măzură, clădind în ele palete de o potrivă. I. IONESCU, C. 108. Șfecele... le va clădi în girezi. id. ib. 237. Holda mândră... se clădește 'n jumădiți. ALECSANDRI, P. III, 67. Astă-vară am cost Vr'o cincii clădi, de le-am clădit, Patru mi le-am vârfuit. ALECSANDRI, P. P. 106b/12. Mi-i tăia ca grăul și mi-i clădeă ca stogul, GCR. II, 297. N'am... frățiori s'o clădească [iarba]. SEVASTOS, P. P. 15/12. Clădește bine metri de lemne. Com. ITTU, (Refl. = pasiv) Se clădește lemnele pentru iarnă. I. TEODOREANU, M. II 320. În multe părți, mai ales în regiunile muntoase din Transilvania, lemnele se taie și se creapă mdrunt, apoi se clădeș în clădi, ca să se usuce pentru iarnă. Com. N. DRĂGANU. || A face s. a așterne (din scânduri, paie, fân etc.) un pat. Smulse iarbă, fân... și-i clădi un pat. EMINESCU, N. 11. || A grămădi unul peste altul. Clădind moșii de leșuri sub zdăvănul topor. ALECSANDRI, ap. SĂINEANU, D. U. O îndemnau să stea lângă dânsule pe dăcan, clădind pernele pufoase. C. PETRESCU, C. V. 368. || Refl. (Ironie) A se lăsa grămadă undevă, ocupând mult loc. HERZ-GHER, M. IV 231. 2°. *P. ext. Trans.* A construi, a zidi, a edifica, a ridica o construcție. (În unele regiuni se face deosebite între a zidi din piatră și a clădi din lemn. Cf. HERZ-GHER, M. IV 231). Clădește-soră [cetățile Iudeilor]. PSALT. (HURM.) 135/12. Toate locurile... au fost în vechime produse cu înțărțuri, cu cetățu, pe care le-au găsit în stinșă, sau le-au clădit popoarele de gintă slavonă. ODOBESCU, II, -179/12. Cu aceste se apucă, ajutat de

sluga lui, de clădi un fel de foisor. ISPIRESCU, L. 367. |] S p e c. A face o casă a. o parte de casă. Se nu au vrut Dumnezeu clădi casa... PSALT. (HURM.) 274/19. Dorința exprimată de Cameră de a se clădi o nouă sală... C. NEGRUZZI. I. 346. Dacă vetește cineva să-și clădească casă, apoi se sfătuește cu ruiele și vecinii unde și cu foia în-țoră s'o facă... Dacă dimineața apa din coșii a mai crescut, se crede că e bine a clădi pe acel loc casa; la din contra, însă, nu se clădește acolo casă. PAMFILE, CR. 56. # Cine și-a măritat foia și-și clădește o casă, cum-aște greutățile vieții. ZANNE, IV 442. Cel ce clădește, clădește pentru cei din urmă, căci el se prapete să se ducă. I. GOLESCU, ap. ZANNE, VIII 220 # (Literar) A clădi pe nisip = a începe o întreprindere care nu va izbuli, căci nu e așezată pe o temelie sănătoasă. ZANNE, P. III 116.

3^a. † A crea, cf. z. idi. [Spargе ei și] nu-i clădi. PSALT. (HURM.) 47/11.

4^a. Fig. A construi (un sistem, o organizare, un plan ș. a., ceva sau numai în imaginație), a plăsmui (o alcătuire), a face (un așa-zământ); cf. a întocmi, a alcătui, a compune. Proviți temințele clădiți, fii. Bruși spre a le șine. I. VACĂRESCU, P. 71/17. Sărmana [mamă], ea-și clădește visuri atât de frumoase pe existența lui subredă și păcătoasă!... VLAHUȚĂ, N. 36. A clădi o poemă, o teorie. SĂINEANU, D. U.

[Si: (probabil greșală de tipar) clădi vb. IV a † clădi un preasoft dinainte-i. PALIA (1581), ap. CCR. I 76. | Adjective: elidit (cu negativul neclădit), -ă = așezat teanc, în clăi, grămadă; construit, zidit. (Ad 1^a) Pânul clădit mîroșat. EMINESCU, N. 48/19. Pentru timpul teros paiele se păstrează la arse, făcute sau clădite șuri, giri sau girezi. PAMFILE, A. 216; (ad 2^a) Căburile [pasdril] adni foarte curate clădite. ODOBESCU, III 27/12. Case clădite. id. III 26. La cea moară părăsită, De stăpânul meu clădită, Este-o piatră de rășnit. ALECSANDRI, P. P. 136/11; — (adesea substantivat) eliditor, -oare = (cel) care clădește, ziditor, constructor; (fig.) creator autor; fundator, întemeietor. Au dat clăditurilor de case... BIBLIA (1688) 275. Clăditorul de baștină-al Romei. COȘBUC, E. 156/10. Clăditorulul [girezilor] i se va cere mult meșteșug. PAMFILE, A. 145. | Abstracte: clădire s. f. = acțiunea de a clădi, clădit, construire, zidire; (concretizat) ceea ce s'a clădit, c-nstrucție, zidire, edificiu. După ce s'au ales locul pentru clădirea casei, se pune acolo sara o coșii cu apă. GOROVEI, CR. 56. De va fi uzurucral constituit numai asupra unui clăditri, și această clădire va arde sau se va dărâma de vechime, uzurucralul nu va arăa drept de a se folosi de pământul pe care a fost clădirea, nici de materialurile rămase. HAMANGIU, C. C. 141. [Senatul și poporul...] îi decretară dar [lui Traian] titlul de clăditri comemorative... ODOBESCU, III 72; clădit s. a. = acțiunea de a clădi. Ca și în-țorăciul fânului în cor, clăditul, clăditul sau fânul ut clădit cere o deosebită măiestrie, de la care atâră păstrarea fânului. Din clădit, unti oameni își fac o adecărță meserie. PAMFILE, A. 162. Înfulul clăditului se face cu cinșirea rachiuului, iar sfârșitul cu altă cinșire; obișnuit, la clădit se în-țorăciunează claca glăgioasă. id. I. C. 386. În-călcă Șarjul pîntenog și puredă în Gropi la couă, în Cărduri la scere, în Ceir la clăditul fânului, și după cum erau împărțite și trebuirile. CIOCĂRLAN, LUCEAFĂRUL, V 125; — clăditură; s. f. = clădire, clădit, construire; (concretizat) lemniaria ce se pune în părțile caselor de lemn între stâlpi, bărnuiială, loboade, proși, amnare, cățel, pilici etc. (Com. ITTU, din Teaca, jud. Cluj); clăie de fân, de paie etc. (L.B.); clădire, zidire, construcție, edificiu. O cetate, cărția

frămțeșea și împistritura și înșirătura și clăditura ziditurilor nu s'ă poate povesti. DOSOFTEIU, V. s. 46/2. Veni să doornă într-o parte a clăditurii. BIBLIA (1688), 193/1; — clădiș s. a. = acțiunea de a clădi; spec. clăditul căpițelor; (concretizat, clăie de fân (VĂRCOL, V.). A doua zi mă duc la polog, și strâng, și fac copiișă, pă urmă mă duc la clădiș, adun toate copiișăle în un loc și le fac clăie. GRAUL I 37. Locul clăditului sau clădișului. PAMFILE, A. 210. Acolo din mai multe cară sau căruțe [de fân] — sau ghiociuri, dacă se coră cu acestea, — se va face o clăie, care se mai numește și clădiș, fărçitură, copiișă, ștog, șură, șiră sau gireadă. PAMFILE, A. 161; — (singular analog din clădele, pluralul lui *clădeala, cf. vopsea, propteă etc.) clădă s. f. (cu sens concret) = gardina s. lemnele din jurul fântâni; cf. double, colac, ghizd, coș, cășișă etc. (Sân-Mihail, jud. Muraș. Com. ITTU).

— Din paleol. klado, klasti sa așeză, a încercăsa (cf. bulg. klada opava «fac focul, țeh. klasti sa așeză, a zidi»). Cf. cladă, clădărie, clădădă, clăie, năclad, poclad(ă).

CLĂDIRĂ s. f. v. clădără.

CLĂDIȘ s. a. }
CLĂDITURĂ s. f. } v. clădi.

CLĂI vb. IV a v. clăie.

CLĂIE s. f. 1^a. Mește (de foin, de gerbes), pile (de bois). 2^a. Grand tas.

1^a. Grămadă, conținând un număr mai mare de căpițe s. boaghe s. câteva care de fân (RĂDULESCU-CODIN, I.), clădiță cu măiestrie, de obicei în formă conică — pentru ca ploaia să se scurgă repede peste stratul de de-așupra de fân — pe locul unde s'a cosit, ori în apropierea casei, când nu mai e loc în șură (în Transilv.). s. în obor (în Munt.); p. anal. grămadă mare de paie, cănepă s. cereale (clădiță din 30 de snopi, în formă de cruce HERZ-GHER, M. IV 232, cf. L.B.), «clătiută din două jumătăți»; grămadă de lemne, clădiță în formă conică, spre a fi ară pentru obținerea de cărbuni (Com. ITTU). Cf. ștog, șiră, (șură), gireadă, clădiș, fărçitură, cărstă, cărstac (PAMFILE, A. 134, 145). Acolo, din mai multe cară sau căruțe [de fân], se va face o clăie. PAMFILE, A. 161. Brazdele de țarbă cosite se cheamă polog. Pologul uscat se adună cu grebla și se face porșori, care se strâng în căpițe, iar acestea se fac clăi sau sloguri. DAME, T. 37. Cf. PAMFILE, A. 159. 30 de snopi de grâu, scardă, așeziți unul peste altul în formă de cruce și cu spicete în nuntur, fac o clăie. Câte clăi de snopi at acut? Com. MARIAN. Două jumătăți fac o clăie (măsură pânti = grăului de pe câmp) (Tecuciu). ION CREANGĂ, III 258. Două ptețere (= picioare) fac o clăie (Vâlcea). id. ib. 292. Să scere fștețere om pe ze trei clăi. URICARIUL, II 224. cf. IV 19 și 198. Și să bată trimisul mân[ă]știr[ă] clăie o clăie de fștețecare păine, ca să ia măsur[ă] de clă[ă] păine va țepi din clăie... IORGA, S. D. VI 220. Se leagă, și se pun în cruci (clăi), snopii. ECONOMIA, 51. Găzda [= proprietarul] bună, încă până când e în câmp, și pune [fânul] în boduri, sau în căpițe, și-l lasă mai îndelung, ca apă stând să se usle și mai bine, apoi îl clădește în clăi, sau în girezi, id. 65. Un om scerdă o falce în 12 zile, o leagă și o strânge în clăi. I. IONESCU, D. 382. Clăie de fân a ajuns a se vinde elie 10 galbeni. I. IONESCU, M. 337. Viteful atunci ca plin de bucurie, Auzind că unchiul... are clăi... o mie, «Mă duc, zise, notată, înțel [fân să-i cere. ALEXANDRESCU, M. 354. Eu sar tute pe o clăie de fân ALECSANDRI, T. 959. Ci-că, vrei să stingi cu paie

Focal când e'n clăi cu fân, Și-apoi zici că ești Român! COȘBUC, P. 66. Unți secerau, alții legau snopi, alții făceau clăi, alții durau girezi — mă rog, claca dracului eră; ce să spun mai mult? CREANGA, P. 158. Astă-ură am costit Vr'o cinci clăi, de le-am clădit. ALECSANDRI, P. P. 100. Snopuri nalle adună, Și clăi mândre rădăce, Ce la soare se uscă. Ib. 389. Unți-l secerau, alții snopi făceau, Din snopi clăie minunată, De mult norod lăudată. TEODORESCU, P. P. 139. Pentru tine, mândră, hâi! Mi-a perit tarba 'ntre vîi Și bucațele 'n hotare, Nouă clăi și nouă care, Nouă care de seceră Și nouă de grău de vară! JARNIK-BĂRSEANU, D. 369. D'asă vine de gătat [= gătită], Ca o clăie negreblată, id. 426. Nouă sute clăi de grău Pe leacuri să... cheltuie. DOINE, 5. Și domnu-ți va dare, Stogul cîi casa, Snopul ferdele, Clăia gălata, Pîta cîi masa... GCR. II 320. Grău a secerat, În clăi l-a cărat. Id. II 321. Intr'un deal rotat, Sede moșu înfat [= Clăia] SEZ. I 300. || P. ext. Fân s. bucate cît încap într'o clăie. Puseți seceră la brău Și mersetu în jos pe rîu, Pîn' la holda cea de grău. Seceratu două trei clăi Și mă uităiu înopot. JARNIK-BĂRSEANU, D. 170.

2°. P. ext. (Adesea în funcțiune predicativă; une-ori repetat) Grămadă, teanc, vraf, mulțime de lucruri sau flințe (RĂDULESCU-CODIN, D. roaie; cf. cl. a d. a, car. Le adunară [broaștele] clăi, clăi. BIBLIA (1688) 44. Căslătorie bună! să te văd c'o clăie de copii și cu floricele la urechi! ALECSANDRI, T. 759, cf. CONTEMPORANUL, III 623. SEZ. VI 88. Nu destul, sărmanul, că n'avea ce mănăc sîngur, dar' încă făcuse și o jumătate de clăie de copii. SBIERA, P. 193. Am întâlnit și o clăie de boieri. ALECSANDRI, T. 75. În cuvințele scoase din toată gura și strecurate printr'o clăie de mustăi!... STĂNOIU, C. I. 221. Turci cin grămadă, clăie, Capul idu să mi fi-l tate. ALECSANDRI, P. P. 125. Noaptea neagră când cădea, Clăi de Turci în foc ardea. Ib. 126. Nici vorba nu isprăvea, Pîntea tot clăie-i puneă. BIRICESCU, P. P. 319. Stanislav, denca-i idă, La un loc îi adună, Mare grămadă făcă, Din Turci clăi [= clăie] ridică. TEODORESCU, P. P. 572. Scoate palou luctos Și-l retează capul jos, Și d'asupra clăiei, sus, Cu să-i faci vîrf, l-a pus. Ib. 633, și A ascunde (s. a. căută) acul în clăie cu fân: unde nu se poate găsi. BARONZI, L. I 62, 68. Clăie mare și fân rîu: om înalt și prost. ZANNE, P. IX 449. Clăie peste grămadă = Ingrămădire de oameni unei peste alții (PAMFILE, T. III) sau de lucruri de-avalma, fără regulă și în mare număr (ZANNE, P. I 142), mult peste mult, rîu peste rîu (COSTINESCU); arababură (ȘĂINEANU, D. U.); beșug (I. GOLESCU). Întunecându-se, copiii au început să se neliniștească, dar au plîns cîi au plîns, apoi... au adormit unul după altul, așa clăie peste grămadă. SLAVICI, N. I 337. Ne pomemîi aruncați, toți copiii, într'o trîsură, clăie peste grămadă. CONV. LIT. XVII 371, ap. TDRG. Și laudele curgeau clăie peste grămadă. DELAVRANCEA, ap. TDRG. Când deodată vedem în prund căștia oameni, clăie peste grămadă, și unul din ei mugind. CREANGA, A. 8. || Sp. ec. Clăie de ouă (Bucov.) = 30 de ouă vîpșite. Prin sate sînt amu-nite femei meștere la ocașta. Prin Bucovina aceste fmei sa u plata pe cîte 30 sau 15 ouă, care alcătuiesc o clăie sau o jumătate de clăie. PAMFILE-LUPESCU, CR. 182. Clăia Domnului = joc de copii, când mai mulți copii se joacă și se răstoarnă unul peste altul (Vaslab, în Transilv.). VICIU, GL.; cf. și PAMFILE, J. III.

[Plur. clăi; gen.-dat. art. clăii și (mai rar) clăiei, clăies | Și; (Banat) clăie s. f. JAHRESBERICHT III 317, VII 84. DENSUSIANU, T. H. Kiany = gelyma (= gălmă?) ANON. CAR. Sub o tușă de răchită Șe-

de-o faldă adormită De 3 ori încolocită, La pînțecă-căi ară, Iar la cap cîi clăia. POP. (Banat). LUCRĂRUL, III 136. Grăul, fânul etc... se adună cu furca... se grămădesc în jerezi (= girezi) porșori, clăitii și plăștii sau boghii. LIUBA-IANA, M. 108. | Diminutive: clăiță [pronunț. clă-i] s. f. = clăie mică, cf. porșor. Prin unele părți s'jumătățiesc sau spetioarales se numesc clăiește: prin altele, din Oltenia, li se zice pețile și cuprind fiecare câte 14 snopi. PAMFILE, A. 135. Din mai multe pale puse una lângă alta și acoperindu-le cu atte pale, se face o grămadă care se numește porcoiu (dim. porcoies), copțit, copțit, porșor, paloanie, purculeț, căpiță, părțioane, ploacă, porculeț, purculețe, plătă sau clăiță, id. Ib. 158. Am o clăiță de fân, Lângă clăiță, o poeniță, Lângă poeniță, doi luceferi; Lângă luceferi, un cut mucos; Lângă cuiubul mucos, O moară ferecată; Lângă moara ferecată, Un genunchiu de porc [= Capul, fruntea, ochii, nasul, gura și bărbia]. MAT.FOLC. I 535; — (rar) clăiță s. f. LM.; -clăișoară [pronunț. clă-i-] s. f. Di.T. | A augmentative (Bucov.): clăișu s. a. = stog mare (Ropcea). Com. s. URULESCU. Cucul... căntă... Pe un călăiu de fân. MARIAN I. 7/8. Aici... făcură Borșeni, din brazi și molci bătrîni, greși și înalți... un călăiu cu aclea, de numai paserea puteă să zboare peste dănsul. MARIAN, T. 190/20. Cîmel, cîmel; călăiu pe apă [= Mămăliga]. GOROVEIU, C. 221; SBIERA, P. 321/22. PASCU, C. 145; — clăișie s. f. = clăie mare (Straja, în Bucovina). Com. A. TOMIJA; (cu diminutivul) clăișie s. a. = stogșor mic (Ropcea). Com. s. URULESCU. | A dverb: clăiște = ca în clăi, cum se obișnuiește la clăi. A grămădi ceră clăiește. ZANNE, P. IX 227. Unde 'n oaste cîi intră, Nu mi-o tate cum se tate, Și mi-o tate tot grănește Și-o grămădește clăiește. MAT.FOLC. I 63, cf. 115. MATEESCU, B. 78, SEZ. VIII 168. | Verb: (In)clăi [pronunț. clă-i(i)] vb. IV, = a clădi o clăie. Lîngă seceră, sau chiar înopotat, se clăiește, fiindcă atunci grăul trage, adică e pușin umed... (Boureni, în Dolj). ION CR. IV 100. De la aceste chipuri de a face clăi sau de [a] clăi, plugarii noștri se îndepărtează foarte rar. PAMFILE, A. 135. Și moșul cel mai nins puteă lepă un snop, puteă clăi. AGĂRBICEANU, P. M. 131. Noi trecem și nu ducem în munții Galileului, Să clăim, să căpișim. C'au auzit ș'am simțit Că-s orzele coapte, Grănicile 'n lapie. TEODORESCU, P. P. 382; — (cu abstractele) (In)clăire [pronunț. clă-i-] s. f., (In)clăit [pronunț. clă-i] s. a. = clăditul clăilor. Une-ori, vara... se duceau la coastă, la străna, lo înclăit, dându-se astfel la muncă agricole. C. OECONOMU, CONV. LIT. XXXV 963. Ca și înclăitul fânului în car, clăditul, clăitul sau făcutul clăilor cere o deosebită măiestrie de la care atarnă păstrarea fânului. PAMFILE, A. 162. Să stai bin [grăde] la clăi, Ca mîndruja la tubă. DOINE, 207/21. — Înruđit cu verbul a clăi, presupune o formă slavă *klana din kladnja (sărb. kladnja sciaies, rut. kladnja estog), cf. CHIAH II 60; S. Wędkiewicz, în Mitteilungen d. rum. Inst. Wien I 287.

CLĂIEȘTE adv. v. clăie.

CLĂINÊT s. a. (Muz.) v. clarinet.

CLĂIȘOARĂ s. f.

CLĂIȚĂ s. f.

CLĂIUȚĂ s. f.

v. clăie.

CLAMOARE s. f. sing. Clameur. — (Rare) Strigăte prelungite de nemulțumire, de dezaprobare. Le-au părădit în curând, de frica clamorei oamenilor din târgul Severin. I. IONESCU, M. 78. [Gen.-dat. art. -moarei și (rar) -morei]. — N. după fr. (lat. clamor, -orem, idem).

CLAMP! interj. Onomatopee care imită sunetul produs de lovirea laolaltă a două obiecte tari (mai ales de lemn) s. a două părți ale aceluiași obiect tare. *Dar decodată se auzi:... clamp! capcana (cursa) se închide și prinse laba lupului ca într-un clește.* ȘEZ. III 113/11. *Cioara, socotind că-ă moartă vâlpea, înceapă a izbi cu cionțul în ea.* — *Clamp! vâlpea o prinde și voia s'o sfârțice de ciudă.* ȘEZ. III 187/11. [Substantiv postinterjecțional s. postverbal: (Mold.) *clămpă și cleampă s. f.* — *clanță a ușii* (I. IORDAN, ARHIVA s. 1921, p. 196), ivărul de la ușile vechi (ȘEZ. XXIII 42); *cârlișele care leagă jilțul căruții de loitre* (HERZ-GHER, M. IV 232). *Clampa cade pe clempus.* DAMB, T. 96. *Zgâlțâi de clampa ușei.* CONTEMPORANUL, III 921. *Încă nu pusese mâna pe clampă, și simțea în casă... o fugă tute...* SADOVEANU, M. 109. *Înima din loc îmi sare, Când aud că sînd cleampa.* EMINESCU, p. 5. *Se sculă în picioare, voi să puse mâna pe cleampă, dar se oprî.* DUNĂREANU, CH. 34; — (+ papuc); la origine formațiune glumeală) *clămpăci* s. m. plur. = papuci, pantofi, imine (Neamț). ION CR. III 156 (care clămpănesc când umbii cu ei) | Verbe: *clămpăi, cleampăi* (cleampai Com. AR. TOMIAC), *clămpăni* (clămpăni II 148, clămpăni) *clămpăni* IV^a = a (se) lovi producând zgomotul redat prin onomatopeea *clamp!* (spec. despre ciocul berzei, fălcile animalelor, jumătățile unei cărți deschise, tinichele, cleampa ușii izbită cu putere, cu neastămpăr, de repetate ori) cf. a *clăpăi*, a *tocă* (după berze); a *lîndi* și a *slobzi* neconținut cocoșul pustii (Straja, în Bucov., com. AR. TOMIAC); fig. a *vorbi mult, a flecări* (HERZ-GHER, M. IV 232). *Cocostărcul clămpăște* (H. I 22), *clămpănește* (H. XII 406, II 148), *clămpănește* (H. XIII 249, DR. II 148. *Tîneau ceastolul deschis și, cum erau filele cam unse, trăgeau muștele și bondarii la ele și, când clămpăneau ceastolul, căde zeco-douăzeci de suflere clămpăneau decodată.* CREANGĂ, A. 4. *Papucii de lemn se lărie și clămpănesc la fiecare pas.* EMINESCU, N. 95/11. *Când trăgeai repede de ea, falca se izbea de falca de sus și scapras clămpăia sau clămpănea, adică izbea și făcea clamp!* ION CR. III 81. *Oine clămpănește la ușă!* Com. POPOVICI. *Căldășul, nu mai clămpăni la ușă, că n'am treabă cu tine, ci am treabă cu giupineaș, să-mi împrumute covata cea spurcălă, să motu pielen cea uscată* (= Buzunarul). ȘEZ. IV 52; GOROVEIU, C. 36. *Flara rânji și se repezi clămpănind printre câni.* SADOVEANU, SĂM. II 793. [Despre un om bătrân și slab, care abia putea vorbi] *Șău și ei glasurte, pe din afară de biserică, nu-i vorbă, dar clămpănea, de bătrîn ce eră.* CREANGĂ, A. 9/10. *A clămpăni din gură = a dărdăi, a lehăi, a vorbi de rău s. în zadar, a flecări.* CREANGĂ, OL. *Ia nu mai clămpăni! tu din gură, măi!* CREANGĂ, A. 123/12. *Însă de geaba mai clempănesc cu din gură: cine ce are cu nunca omului?* Stricaciunea se făcuse... CREANGĂ, A. 50/11. *Se'ndeasă, se'mping, fâsăsc, zăngănesc, Sădăsc, groholesc, se gonesc, clempănesc!* Luciește și arde, duhuși și scântei, E vrăjitoarea în tot totul ei! GORUN, F. 182; — (cu abstractele) *clămpănire s. f.* (COSTINESCU), *clămpănit s. f.* (DR. I 91), *clămpăneală s. f.*, *clămpănitură s. f.* = acțiunea de a clămpăni s. zgomotul produs de ea. O simțea mișcându-se, după clămpănitul mînușcui al papucilor cu tocuri înalte. I. THEODOREANU, M. II 16. *Falca de jos, de prea multă clămpăneală, s'a desprins din zgău.* ION CR. IV 50; — (cu adjectivul) *clămpănit, -oare* = care clămpănește. *Papuci clămpănituri.* I. THEODOREANU, M. II 65; (substantivat) *clămpănit-oare s. f.* = clămpă, clanță (la ușă). DICT. | Alte derivate: *clempăr s. m.* = (în bațjocură) om bătrân (com. FURTUNĂ), *hodoroagă*; — *clempăp s. a.* = instrument care clămpănește, făcut de

copii din hluji de păpușoiu. Cf. ȘEZ. 76, PAMFILE, J. I 336.]

— Variantă nazalizată a onomatopeei *clap*.

CLĂMPĂ s. f. *Rosse.* — Cal înalt, slab, gre-bănos (Cajba, j. Bălți). DR. v 175.
— Cf. pol. *klepa, klempa* emărtoagă.

CLĂMPĂ s. f.

CLĂMPĂI vb. IV^a

CLĂMPĂNEALĂ s. f.

CLĂMPĂNI vb. IV^a

CLĂMPĂNI vb. IV^a

v. *clamp.*

CLĂMPĂNITOARE s. f.

CLĂMPĂNITURĂ s. f.

CLĂMPĂCI s. m. plur.

CLĂMPĂȘ s. a. v. *clamp.*

CLAN s. a. *Clan.* — Un fel de trib (mai mic), la popoarele celtece; nume extins acum, în sociologie, și la comunități sociale analoge la populații primitive; p. ext. grupare, coterie; cf. gașcă, tagmă. [Plur. *clanuri*].

— N. din fr. (din gaelicul *clan*, idem).

CLANARĂL s. a.

CLANARĂT s. a. } (Muz.) v. *clarinet*.

CLANCI! interj. Interjection exprimant le bruit des coups, le claquement de la langue, le tintement de la cloche, le cliquetis etc. — Interjecțiune imitativă pentru zgomotul produs prin lovirea a două lucruri, mai ales a limbii în gură, a limbii de clopot etc.; cf. *clonc, clanga, clinchet, dang, bang. Sublocotenentul...*, făcând un sclanc din limbă, trecu pe lângă directorul ministerului. DELAVRANCEA, s. 128, ap. TDRG. [Și: *clănga-clănga* interj. : imită zgomotul clopotelor (de la gătul calilor). Și, suindu-ne în birja lui Constantin..., clanga — clanga, iață-ne ajunși la Cornu-Luncii. CONV. LIT. ap. TDRG. | Verbe: *clăncei, clăngăi și clănceii* IV^a) = a produce zgomotul redat prin interjecțiunea *clanci!* (Și despre cioară). *Otoara, după ce cădea ca înnețuși în găt clăncă...*, în glasul firii sale se slobzi și: *Car! car! car! de trei ori postori.* CANTEMIR, IST. II 7/17; (cu a bstractele): *clănceire, clăngăre* [pronunț. -că-i], *clănceiri* s. f. DICT., *clănceit, clăngăit* [pronunț. -că-îr, -gă-îr], *clănceiți* s. a. DICT., *clănceat* s. a. = acțiunea de a clăncei și rezultatul ei: zgomotul, cf. *clinchet. Clănceie de clopotei.* ODORESCU-SLAVICI, 70, ap. TDRG. *Clăncăitul paloșelor, strigărițele lupătorilor, fumul prafului...* răspăndeau... spaima morții. BALCESCU, M. v. 369/11, cf. (clăncăitul paloșelor) 568/11; (și cu adjectivul) *clăncăitor, -oare* [pronunț. -că-i], *clăncăitor* [pronunț. -gă-i], *-oare, clăncăitor, -oare* = care clăncăiește; (substantivat) *clănceitoare* [pronunț. -că-i] s. f. = jucărie de copii cu care se produce un zgomot clăncăitor, cf. *clămpănit-oare, bărăitoare, huruitoare, scărțăitoare, zărnăitoare*.]

— Onomatopee.

CLĂNCĂI vb. IV^a)

CLĂNCĂITOARE s. f.

CLĂNCĂNI vb. IV^a)

v. *clanc.*

CLĂNCĂNITOARE s. f.

CLĂNCĂT s. a.

CLANDĂN s. m. (Bot.). *Chanvre femelle.* — Firele de căneapă crescute la larg, deci mai dezvoltate. PAMFILE, A. 169.

— Pentru etimologie, cf. hăldan.

CLANDESTIN, -Ă *Clandestîn, Clandestine-ment.* — Ad j. Tănuit din cauză că e oprit de legi s. de bunele moravuri, făcut în taină, secret, (făcut pe sub) ascuns (I¹). *Poseziunea este clandestină cînd posesorul o exercită în ascuns de adversarul său, înalt acesta nu este în stare de a putea să o cunoască.* HAMANGIU, C. C. 468. Transilvania, ... pînăstrînd limba română ca un grațu clandestin, ... vine și impune de sineși o ortografie. ODOBESCU, I. 489. *Adunări, căsătorii, petreceri clandestine.* | Adv. În secret s. tănuit, fără știrea s. cunoștința celor în drept. S'a căsătorit clandestin.

— N. după fr. (lat. *clandestinus*, -a, -um, idem).

CLANDESTINITĂTE s. f. (Jur.) *Clandestinită.* — Caracterul faptei clandestine. *Clandestinitatea și turburarea posesiunilor sînt vijli... relație.* HAMANGIU, C. C. 470.

— N. după fr.

CLANET s. a.

CLANET s. a. } (Muz.) v. clarinet.

CLANETĂ s. f.

CLĂNGA-CLĂNGA! interj. v. clane.

CLĂNGĂI vb. IV(a) v. clane.

CLANȚ interj., s. a. I. Interjection exprimant le crissement des ciseaux, le claquement des dents, du loquet etc. II. 1°. *Boc; guele* 2°. *Loquet.*

I. Interjecție cu care se imită sunetul produs de izbirea (repede și cu putere a) făclilor și a dinților (PAMFILE, J. și II, RĂDULESCU-CODIN, I.), lăcînțitul foarfecilor și al clanței de la ușă (RĂDULESCU-CODIN, L.). *Da cum văz pe bătrîn, se cercă să îndrăge câte ceva; și cum deschideă gura, gura clanț! falcă pe falcă.* DELAVRANCEA, S. 244. *Zicîndu această, să răpede spre un fund cu mămăligă... pe masă și face clanț! cu gura în mămăligă...* SBIERA, P. 182. *Iapa cu dinții—clanț! d'o sfoară de mătase și a rupt-o.* RĂDULESCU-CODIN, I. 274. *Voinicul făcînd clanț! cu foarfecile ori harzi! cu iataganul.* RĂDULESCU-CODIN, L. 16. | (Se întrebunțeară des și în formulele de eliminare la jocurile de copii) *Dorobanț, banț, clanț!* TEODORESCU, P. P. 192. *Clanț, zbanț, Dorobanț, Cioc, boc, Trece la loc!* PAMFILE, J. I 217. *Socodon, socotila, podobița, Gheorghieș, clanț!* ȘEZ, III 199. PAMFILE, J. II 315. *Unilica, șotilica, șotipana, bogorana, malca, cinciu, pînțilica, clanț!* PAMFILE, J. I 315.

II. S. a. 1°. *Cioc; (în glumă și peiorativ) gură; cf. clonț, cioc, boț.* Clanț au păsările cele ciupitoare..., iar plisc toate celelalte. POGOR, HEN. 239. *Te poftesc să-ți mai fii clanțu!, e'apot...!* ALECSANDRI, I. 329. (Cătră o țigăncă!) *Să nu-ți mai auzi clanțu!...* id. ib. 941. *Ce ai zis?—Nimica. — Să nu-ți auzi clanțu!* CONV. LIT. III 246, av. TDRG. # **A țineă clanț** = (într-o dispută s. căntroversă) a se lupă cu vorba, cu gura, cf. a țineă și piept. *Am ajuns a putea țineă clanț cu oricare anocai.* ALECSANDRI, I. 257; cf. și ZANNE, P. III (Compus) **Gură-clanț** s. m. *Cutare e un gură-clanț.* PAMFILE, J. I.

2°. P. ext. **Clampă, clanță** (la uși și porți). II. VII 485.

[Și: (ad I) **clanț!** interj. (Adesea repetat) *Toată zica clanța-clanța din gură!* PANN, P. V. III 122. *Heanța, clanța! Pînă Miereuri dimineața, Fătina curcă cu gheața [= Morișca] MAT. FOLC. 1470; — **clanț!** interj. = germ. klaps! (imită zgometul produs de ușa trîntită). HERZ-GHER., M. IV 232. | Verb: **clanț** IVa = trans. și refl. (= reciproc) a (se) încolți; p. ext. a (se) rîni*

cu dinții, p. ext. cu cuțitul: *Lupii o clănțiț bou' pă cîmp.* *Ficiorii s'o clănțiț la fîgădău* (Zagra, jud. Năsăud). Com. N. DRAGANU.]

— Onomatope. (cf. clonț, cl(e)ampă, germ. *Klinke*, fr. *clenche*, *cliquet*, *cliquetis*, ung. *kitincs* etc.).

CLĂNȚ! interj. v. clanț.

CLĂNȚ s. f. 1°. *Clinche, loquet.* 2°. *Mauvaise langue, pie-grèche.* 3°. *Homme dégusté* 4°. *Jeu d'enfants.*

1°. *Limbă (de fier sau de lemn) la broasca ușii, prin care deschidem și închidem ușa (apăsînd pe mîner sau ridicîndu-l), cl(e)ampă, zimpirig, incuietoare, ivăr; cf. zăvor.* H. IV 157, IX 497. PAMFILE, J. I, GORVEI, CR. *Trăgînd ușa chîliei, o închise cu clanța.* ODOBESCU, I. 89/. *Tre-sărînd la țîpîțul clanțel, se strecură pe ușă.* DELAVRANCEA, S. 116. *Ușile... se fizează în balamale de fier și se închid la casele cele mai sărace cu clanță de lemn sau de fier, iar la cele mai bogate cu broască de fier importată.* MANOLESCU, I. 25. *Scutură clanța aprig.* I. TEODOREANU, M. II 14. *Clanța e de lemn și e împreunăță cu cheța, formînd o pîrghie cu două brațe.* PĂCALĂ, R. 61. *Dară unde puteă cineva să puce mîna pe clanța ușei...?* CREANGĂ, ap. GCR. II, 356. *În ziua de Paști, dimineața, trebuie să pui mîna pe clanța [zimpirigul] ușii.* GRIGORIEU-RIGO, M. P. I 123. | *Clanță de obloane = fr. loqueteau.* COSTINESCU.

2°. P. ext. *Gură (ȘEZ XXIII 42), gură-spariță, om flecar, care vorbește mult (CONV. LIT. LIV 166), guraliv. Știrba-baba-clanța s. știrba-baba-clonța, se zice (în glumă) copiilor strîbi.* PAMFILE, J. I. *Rău de clanță = rău de gură s. la limbă.* ZANNE, P. III 117. *Bun de clanță = căruia-ți umbă bine gura.* ZANNE, P. III 117. *Tocă-ți clanța [gura]!* PAMFILE, J. III. *Ține-ți clanța! = ține-ți pupăza [= gura]!* (Brasov). Com. PANTU. *Ce clanță de miere, ce clanță de Români!* COSTINESCU. cf. ZANNE, III 117. | P. anal. *Căne care latră la lună.* H. II 117.

3°. *Om mascat cu un cap de animal (flocos), cu cioc, care execută diferite jocuri, în sărbătorile Crăciunului, și clănțăneste mereu din cioc; borîță, breaxale, turcă, țurcă (Brasov). Com. LACEA. Sunetul produs prin lovirea făclilor se numește clănțăire, de unde se zice în unele locuri turcești că clanța, precum s'a numit în altele capra și căprioara, după aspectul ce prezintă.* PAMFILE, CRC. 170.

4° *Un joc de copii.* H. XVIII 6, HEM. 609/21. [Și: (ad 1°) **clănț!** s. f. = clanță, clampă (PAMFILE, J. III CONV. LIT. LIV 166, H. XVIII 6, HEM. 609/21. ARH. OLT. VII 157, CIAȘANU, V.); fig. gură omenească (CIAȘANU, V.) *Ușile sînt cam de 2 metri înalte și 1 metru late și se închid cu zăvoare de lemn sau cu clanțe de fier, făcute de fierari.* PAMFILE, I. C. 440. *Mă dusei la voi, Prinsătu pă m-ă-ta din năpoi, O prinsătu dă buric Și ta fclă țăvile [= Clanța]* ALEXICI, L. P. 214/12. *Bun de clanță. Tară-ți clanța!* CIAȘANU, V. | *Derivate: clănțăică s. f. = clanță, clampă, închizătoare la ușă; (în batjocură) gură.* GR. BĂN. Com. COCA. *Ușile sînt cu brăzi și încuiători sau cu clănțăice de fier ori de lemn, pentru a le țineă închise, tor ca încuiători au pletici cu locote.* LIUBA-IANA, M. 95. *Îi umbă gura ca clănțăica.* Com. COCA. *Ține-ți clănțăica!* = gura. GR. BĂN. — **clănțan** s. m. (lht.) = crap mic H. IX 144 (probabil fiindcă are gură mare); — **clănțan**, **clănțan** s. m. = gură-rea, flecar (COSTINESCU, PONT-BRIANT) om care vorbește mult, mereu (mai ales criticînd pe alții), căruia-i toacă gura; poreclă dată (în dispreț) advocaților mărunti

de pe la judecătoria. *Făcând fapte mari, le-a amuțit gura și le-a luat ochii tuturor clănțăilor.* JIPEȘCU, ap. TDRG. Cel care dă cu cleanța, care-i turue gura mereu la verzi și la uscate [= numește] clănțiu (Oltenia). CONV. LIT. LIX 166; clănțos, -oasă adj. = palavragiu, colțos, pricinos, arăgios, cu restul la brâu. CIAUȘANU, V. 1. — cleștăle s. f. = femeie rea de gură. Com. IZVERNICEANU; — clănțanog, -oasă † adj. (care, probabil, trebuia cetit clănțanog, cf. Bogrea DR. II 780) = violent, certăreț. *Supuindu-se... despuetorilor nu numai buurilor și blăzilor (= bunilor și blânzilor), ce și clănțanogilor (nășălnicilor N. TESTAMENT 1648; de cei nesilnici BIBLIA, 1688). COD. VOR. 149/2-3 | Verbe: clănțai (clănțai) și clănțani (clențani) IV^(a) (intras.) = a mișcă mereu cu zgomot clanța ușii, p. ext. a face să sune și să se izbească ritmic metale, cleștele, p. anal. dinții. (HERZ-GHER. M. IV 232); fig. a vorbi mereu (mai ales cu mușcăături s. impunsături la adresa altuia), a lătră (fig.); a flecări; a lătră cum lătră căței ei mici (SĂINEANU, D. U.); a vorbi flecări, nimicuri; a căută cearta cu lumânarea. CIAUȘANU, V.; (în Mold.), refl. a se cam sfădi (SEZ. II 187/11); cf. clă(m) pā(n)l, clē(m) pā(n)l, clāncā(n)l. Ce tot clănțânești la ușă? Com. POPOVICI. *Nanina... clănțind și strigă și mai tare: deschideți! D. ZAMPFESCU, ap. TDRG. Când... puneam mâna pe pușcă și-i clănțâneam oțetele... N. GANE, ib. Marcu... purcedea, Din oțete clănțânind, Și din gură chiudnd. ALECSANDRI, ib. Se ta o căpate... se pune în ea jar, se pune peste el tândie, se împrejură casa, clănțânind din clește. SEZ. I 192/4, cf. MARIAN, SE. II 206. GOROVEI, CR. 4. Zmăul acela cu dinții clănțâia. DOSOFTEU, V. S. 6. Simțea părul zburându-i se pe cap, și dinții săi clănțânind. C. NEGRUZZI, I 152. Dinții tmi clănțâneau în gură, de frig. id. I 295. Și tot toarce, cloanța toarce, Din măsele clănțânind Și din degute plesnind. ALECSANDRI, P. I 6. Luptă... clănțânesc sălbatic... id. ib. III 243. Repetatu și cu vorbele lui, ca papagalul, clănțânindu-mi dinții în gură, de frig. GHICA, S. 507. Din când în când, oănele se odihnesc, clănțânind din dinți. C. PETRESCU, I. II 187. Ieși de sub acel pod, cu dinții rânjiți și clănțânind de te luă groaza. IPIRESCU, L. 13/14. Au început a clănțâni și ceilalți, de frig, de sărăc oameșea de pe dângii. CREANGĂ, P. 254/14. E mama! șopti copilul, clănțânind. DELAVRANCEA, S. 188/14. Iar baba și fiv-său au stat în loc, că le clănțâneau dinții, și nici nu s'au mai putut mișca, de frig. MARIAN, SE. II 21. Da, mi-e frig! șopti Lupășcu, clănțânind. SADOVEANU, SĂM. III 154. Ce-ți? Iar v'ați clănțâni (= certat)? NĂDEJDE, ap. TDRG. Incepă să-i trănătescă, de-i clănțâneau dinții în gură. H. I. V 298. Gâtul și piputul începă să clănțânescă tare pe buzele paharului. CARAGIALE, S. 146/12. Mă culcasm de c'abia începusem a mă obișni, clănțânind din dinți, cu temperatura asternutului. GHICA, A. 3. Nu mai clențeni, cioară, și tești afară! ALECSANDRI, T. 324; (cu abstractele) clănțâire [pronunț. -jă-t-]. clănțânire s. f.; clănțâit [pronunț. -jă-t-], clănțânit s. a.; clănțâitor [pronunț. -jă-t-], clănțânitură s. f., clănțâială, clănțâenească = acțiunea de a clănțâni și rezultatul ei: zgomotul produs de metale, de dinți, care se izbeacă ritmic, etc. Tremură... cu varga, și i-ai fi auzit clănțânirea dinților. EMINESCU, N. 110/4. Au nu sint acestea, carii de la toate stervurile cu hărățiri și cu clănțeturi ne probocoză? CANTEMIR, IST. 339/11; (și cu adjectivele) clănțâitor [pronunț. -jă-t-], clănțânit, -oare = care clănțânește.]**

— Inrudit cu clant. Cf. clanc, cleant și clamp.

CLĂNȚĂI vb. IV^(a)

CLĂNȚĂI vb. IV^(a)

CLĂNȚĂIALĂ s. f.

CLĂNȚĂICĂ s. f.

CLĂNȚĂITURĂ s. f.

CLĂNȚĂNEALĂ s. f.

CLĂNȚĂNI vb. IV^(a)

CLĂNȚĂNITURĂ s. f.

CLĂ[N]ȚĂNŌG, -OĂGĂ † adj.

CLĂNȚĂU s. m.

CLĂNȚĂ vb. IV^(a)

CLĂNȚĂIE s. f.

CLĂNȚĂRŌS, -OĂSĂ adj. †

CLĂŌĂIE s. f.

CLĂŌIŌS s. a.

CLĂŌIU s. a.

v. clanț.

v. cleanț.

v. elate.

CLAP ! interj. Onomatopoeie care imită zgomotul produs prin lăsarea (trântindu-se a) capucului unui obiect, prin închiderea unei lăzi, a unei curse etc. *Clap! ți prinde capcana.* SEVASTOS, ap. TDRG. *Partea dinapoi [a papucilor], când umbli repede, face clap, clap.* PANTU, SCH. 98; cf. lip-lip! [Verbe: clăpăi, clepăi, clăpăni IV^(a) = a produce zgomotul exprimat prin onomatopoeia clap! (spec. despre meliță și harză); fig. a tocă la vorbe neînțelese; cf. clămpă(n)l, clănțâ(n)l, clem pā(n)l. Am două lemne; toată ziua clăpăesc [= Meliță]. GOROVEI, C. 226. Un edne slab, jgărit, la umbra peretelui cotoabeii lui Stan, neșă repede, cu lumba trandafir, tremurătoare, adrăndnd între colți; când dină în când și-o trăgea repede în gură și clăpăia după vreun muscan. T. CERCEL, SĂM. III 459. Ea clăpăi pe nerăsuflăte o fabulă, fără să priceapă boabă. CARAGIALE, S. N. 9. Bezele clăpăesc sau toacă. HEM. 2527. Cocostărcul clepăește. H. VIII¹ 21, DR. II 148. Barza, cocostărcul clăpănește. HEM. 2525, H. I 120; XIII 12; XV 148, 353, 408, DR. I 91, II 148; — (cu abstractele) clăpăire [pronunț. -pă-t-], clăpănre s. f.; clăpăit [pronunț. -pă-t-], clăpănit s. a., clăpăitură [pronunț. -pă-t-], clăpănitură s. f. = sunetul produs de papuci, la umblat. PANTU, SCH. 98; — (+ melință, în Transilv.) clăpăntă vb. I^a = a flecări. Cioara de țigancă nu-și mai ține gura, ci ca o meliță uscată tot clăpăntă(e) la urechile împăratului, învinuind pe împărăteasa cu fei de fel de necuviințe. RETEGANUL, P. II 27.] — Onomatopoeie înrudită cu clapa, clapă, clăpăug, clăpăug. (Pentru clăpă(n)l, cf. bulg. klăpam = germ. klappere, sârb. klapoti = tocă, a bate, a flecări.)

CLĂPĂ s. f. 1^a. *Couvercle.* 2^a. *Langnette, clef, anche, cuțirete, touche (de piano etc.).* 3^a. *Soupepe.* 4^a. *Basque, pan (d'habit).* 6^a. *Fer du robot.* 7^a. *Chapiteau.*

1^a. *Capacul mobil (fixat într-o parte) sau liber al unui obiect, precum: capacul unui coșciug (cf. pleoapă), al unui vas de lemn, de ex. al unei donițe (cf. pleoapă), al felinarului (D. ZAMPFESCU, ap. TDRG). Să-mi faci coșciug de argint, Cu clape grele de plumb. TEODORESCU, P. P. 286, cf. (și clapă mare de plumb) 321. Preotul toarnă pe pieptul [mortu]țului un-le-lemn și vin, apoi, punând clapa de-asupra coșciugului, trage sărăna peste dânsul. H. II 148. Donițele (cofele) cu sau fără capac (clapă sau pleoapă) au o coadă ce se cheamă mănășă sau toarță... DAME, T. 85. # [Pop., fam.] A pune clapa = a sfârși, a termina, a da gata. I-a pus clapa = a pus sfârșit unei șfezi etc. PAMFILE, C. (Fam., pop.). A trage (cuivă) clapa = a trage pe cineva pe sfoară, a*

trage cuivă chiulul, a-i jucă renghiul, a-l înșelă. PAMFILE, J. I și II. Cf. a prinde în clapod, a cădea în clapod, a trage clapca).

2°. Spec. (La instrumentele de suflat) Căpăcel mobil de metal, care se ridică și se lasă spre a deschide s, astupă găurile instrumentului. Flautul are clapă. H. IV 57. (La piano s. la alte instrumente muzicale construite la fel) Fiecare din bucățelele mobile pe care cel ce cântă le lovește cu degetele și care sânt în legătură fiecare cu un ciocănel ce lovește în coarde, producând astfel sunetele muzicale. Clapele unui piano sonor. EMINESCU, N. 46/22. Degetele ei moi, delicate, albe ca și clapete pe care lunecau. VLAHUTA, ap. TDRG. (Fig.) Atunci ea înaintă spre pal. Se gândi să lase lumânarea jos, dar gândul nu fu urmat de acțiune, ca și cum clapele toinței n'ar mai fi prins notele. D. ZAMFIRESCU, R. 17.

3°. Capac într'o pompă, care lasă să treacă un lichid sau un gaz, dar le împiedică întoarcerea, supapă. DICT., DAME, T. (glosar).

4°. P. anal. Bucata mobilă de stofă (de pânză s. de împletitură) care cade peste deschizătura unei părți de îmbrăcăminte (s pec. peste deschizătura unui buzunar) spre a o acoperi s. (mai rar) ca o prelungire, spre împodobire; cf. pulpană. Ea [gluga] se face din țesătură groasă, albă, dată la piud, atând o încăpere contid unde se pune mâncarea și acoperită [fînd de o clapă sau pulpană], care are o vrăstă neagră și un semn. PAMFILE, I. C. 290. Perind, atund clapă de horboțică, un lat de pânză și apoi altă horboțică slobodă, id. ib. 319. Ca și pantalonii, [spret[ar]ul] are două buzunare cu clapă. id. ib. 356. Pe podul mîntilor se întinde uneori o prelungire a mînceei, o clapă, ca o manșetă. IORGA, L. I 125.

5°. P. anal. Placa de oțel a fâștitorului (= gi-lbului, rîndelei) de care se lovește așchia. De-azupra fășgului se pune o placă mică de oțel micșoare, numită clapă, de care se lovește așchia cînd este tăiată și de care vine apoi împinsă de pe fața lemnului. APOLZAN, U. 10.

6°. P. anal. (Arh.) Bașlic. Floarea ce se face la copăitul stălpilor se numesc (= numește) bașlic, calup, clapă, măgărită, talaer, papuc, amănar, broască, cărlan sau cîciula. DAME, T. 99.

[Derivate: clapist și clapagiuz s. m. = (termeni glumești și familiari) cel care «trage (cuivă) clapas, chiulangiu. PAMFILE, J. II. | Verb: clăpi IVa = a trage pe sfoară pe cineva, a trage cuivă clapa (PAMFILE, I. I); - (+ căptuși s. înăduși) clăpuși IVa = a acoperi (cu o pătură) După aceasta, moare abaua în negreală și-o clăpușete, punând peste căldare un foț. PAMFILE-LUPESCU, CR. 137.]

— Cuvântul a intrat pe două căi în limbă: ca împrumut de la Bulgari (klapa) și de la Germani (Klappe). (În expresia a trage clapa, V. Bogrea, Dacoromania I 236, credeă că avem a face cu m.-grec. κλάπα, κλάπη; «butuc, instrument în care se legau picioarele condamnaților», n.-grec. κλάπη «zăvor», deci cu o expresie analogă cu a trage cutea butucului). Cf. clap, clapc(ă), clăpăug.

CLAPAGIU s. m. v. clapă.

CLĂPĂI vb. IV^(v)

CLĂPĂNI vb. IV^(a)

CLĂPĂNȚĂ vb. Ia

} v. clap.

CLĂPĂUĞ, -Ă. adj. Aux oreilles pendantes, avalées. — (Mold.) Cu urechi mari și plecate în jos. Com. MARIAN, CREANGĂ, GL.; cf. bleg, pleoștit, fleng, urechiat, dăbălat, dăbălăzat, clep, clepan, căplean. (Despre porci) Porcii... ale căror urechi spânzură în jos, Români din Bucovina îi numesc clăpăuși.

MARIAN, D. 66. (Despre urechi) Omul acela eră ceva de spăriet: avea niște urechi clăpăușe și niște buzoare groase și dăbălăzate. CREANGĂ, P. 239/22. [La DDRP dată greșit clăpăug, cf. DR. I 315. | Și: (cu metateză) clăpăuğ, -Ă, adj. H. VI 142. ION CREANGĂ, III 377. Com. MARIAN. (Despre porci) Măsurcîrî copitați și căplăuși sânt bunî numai de speculație, iar nu de casă. DRĂGHICI, ap. TDRG. (Despre oameni) Voi, scăplăușilor, îdăci dîn gură! CONTEMPORANUL, VI vol. II 289; — clăpăuğ, -Ă, adj. = mascur cu urechi mari și lăstate în jos (Straja, în Bucovina). Com. A. TOMIAC; - (+ tăpălağ) tăplăuğ, -Ă adj. (Zagra, jud. Bistrița-Năsăud). Com. N. DRĂGANU (+ uzat?) clăpăuzăt, -Ă adj. Cu pălărie lată, clăpăuzat, apăsăt pe ochi. POP-FLORENTIN, CONV. LIT. III 158 și 160, ap. TDRG. | Pronunț. -p[ă]-uğ.)

— Din rut. klapo-űhyj, kaplo-űhyj, idem (cf. germ. klappohrig. CIHAC, II 60). Cf. clap(ă), clapc(ă).

CLAPC! interj. Onomatopee care imită zgomotul produs prin închiderea repetată (trântirea) capacului unui obiect, d. e. al unei lăzi, al unei curse etc., prin căderea unor obiecte goale pe dinăuntru (GHER-HERZ, M. IV 232), clap! Dete ptața la loc și clap! acoperi văgăuna din nou. ISPIRESCU, ap. TDRG. Clap! dete [cocorul] fînr'o cursă d'ale omului. id. ib. [Substantiv: clăpă s. f. = cursă, capcană. A prinde în clăpă = a prinde în cursă; a înșelă; a da (s. a se prinde s. a cădea) în clăpă = a fi prins, înșelat. ZANNE, P. IV 309. Toate mrejle lui rămăseseră de răs; căci ea nu dete în clăpa în care o împingea spurcatul. ISPIRESCU, L. 128. El țtia ce i se pregăste, dară se feri, ca de oala mîntăului, să nu dea în clăpă. id. ib. 241. A căzut în clăpă. PAMFILE, J. III. A trage clăpa = a trage clapa, a trage chiulul, a înșelă. Com. POPOVICI. | Verb: clăpăni (clăpeani) IVa (intrans.) = a produce, repetindu-se în intervale scurte, un sunet prin lovirea a două obiecte sau a două părți ale aceluiași obiect, ori prin închiderea și deschiderea repetată a unui capac. Brațele pompelor obosir și abia mai clăpăneau. CHIRITESCU, CONV. LIT. XLII, vol. II 453; — (cu abstractele) clăpăniire (clăpeănire) s. f. clăpănit (clăpeănit) s. a. = acțiunea de a clăpăni și zgomotul produs de ea. Afară se auzeau voetele multimei... clăpănitul obosir al pompelor și dăgănitul cobor al clopotelor. CHIRITESCU, CONV. LIT. XLII, vol. II 454. În acest timp se aude și câte un sunet de clopoțel și câte un clepănit ca de pîpălăc. PAMFILE, CR. 179.]

— Onomatopee înrudită cu clap. Substantivul clăpă se găsește și la Bulgari (klapka = germ. «Klapp»), la Sârbi (klapka = germ. «Klapp») și la Cehi (klapka spleoapa ochiului).

CLĂPCĂ s. f. }
CLĂPCĂNI vb. IV^(a) } v. clapă.

CLĂPI vb. IV^(a). v. clapă.

CLĂPIE s. f. Foule. — (Banat, Vâlcea) Grămadă, lume multă la un loc (Voicesti, în Vâlcea, ION CR. VIII 187), sumedenie, stol, tabără (CIAUSANU, V.), droaie. Am o clăpie (= «o mulțime) de copii (Oravița). Com. OCA. [Plur. neîntrebunțat. CIAUSANU, V.]

CLĂPIȚĂ s. f. Meute (de foin). — Căpiță, purculeț [= porcoiul de fân s. de otavă (Crișcior, Munții-Apuseni). Com. P. NIȘCA.

— Din căpiță, cu i din clape. PAȘCA, GL.

CLAPIST s. m. v. clapă.

CLĂPOCI vb. IV^(a) v. elpoci.

CLAPÓN s. m. *Chapon*. — Cocos castrat, care se îngrășă ușor și dă o carne foarte gustoasă. Mulțimea de găini, găște, rațe, claponi..., ce furnică prin curtea boierească. FILIMON, ap. TDRG. # *Pinteni la cocogi*, iar nu la claponi privesc = cei tineri, iar nu cei bătrâni să se bată pentru mulieri. ZANNE, I 595. [Și: *caplón*, s. m. WEIGAND, B. B. 95. *Un gras caplon acasă întreg și ospăți*. C. NEGRUZZI, II 204/10; *căpún* s. m. LB. *capón* s. m. DICT.; *copón* s. m. LB. *Au obiceiului găzdoile ceale bunc a da puți la coponi, să-i crească...* ECONOMIA, 105; *copón* s. m. (Năsăud). Com. N. DRĂGANU; *copón* † s. m. ANON. CAR.; *căplán* (Bucovina). TDRG.; *elapún* s. m. = (fig) om cu nasul sau cu ochii mari (Straja, în Bucovina). Com. A. TOMIAC. | Diminutive: *elapónăș* s. m. Să aveți duși cu vin, Care cu fan, Boi grași, Claponași, Vacii lăptoase, Fete frumoase! TRODORESCU, P. P. 175^e, FUNDESCU, L. P. II 146/11; — *elaponeș* s. m. DICT. | Alt derivat: *Claponea* s. m.: poreclă dată spânilor. *Un spân îmbrățnit, cu o căușătură picășă de căne ce se dă pe furis, și pe care satul, din pricina cusurului ce are, îi poreclise Claponea*. CONV. LIT. XLIV, vol. II 73. | Verbe: *claponi* (POLIZU), *coponi* (LB.), *copăni* vb. IV^(a) (com. N. DRĂGANU) = a castră cococii; — (cu abstractele) *claponeire* s. f. DICT., *elăpănire* s. f. (POLIZU), *coponeire* s. f. (LB.), *copănire* s. f. (com. N. DRĂGANU); *clapănit* s. m. DICT., *elăpănit* (POLIZU), *copănit* (LB.), *copănit* s. a. (com. N. DRĂGANU).]

— Deși forma *căpún* s'ar putea deriva de-a dreptul din lat. *capo*, -*onem* (cf. *păun* < *pavo*, -*onem*), e mai probabil că diferitele forme românești sânt imprumutate de la popoarele învecinate, cf. pol. *kaplon*, rus. *kaplun*, bulg., alb. *kopon*, sârb. *kopun*, *kapun*, germ. *Kapoun*, *Kappahn*, ung. *kappan* etc. Cf. GHAC, I 42, II 60.

CLAPONĂȘ s. m.

CLAPONEA s. m.

CLAPONEL s. m.

v. elapon.

CLAPONI vb. IV^(a)CLĂPONI vb. IV^(a)CLĂPTI vb. IV^a v. elăți.

CLAPŪN s. m. v. elapon.

CLĂPUȘI vb. IV^a v. elapă.

CLAR, -Ă adj., subst., adv., I—II. *Clair*. III. *Clairment*.

1. A d. j. 1°. (În opoziție cu «intunecos», «obscur», «umbrat», «umbru» etc.) Care dă o lumină neîntunecată de nimic, fără umbră, luminos, cu multă lumină, cf. strălucitor. *Luna pe cer trece-așa sfântă și clară*. EMINESCU, P. 292.

2°. (Despre apă, oglindă, ochii etc.) În opoziție cu «sturbure» Lîmpele. *În fundul apei clare, doarme umbra lui de veacuri*. EMINESCU, P. 250. *Nihil mișcă... oglinda-i galben-clară Cătră marea liniștită*. Id. Ib. 67.

3°. (În opoziție cu «pătat», «murdat» etc.) Curat, pur, cf. străveziu. *Stelele... tremură voluptuos în aerul moale și clar al serii*. EMINESCU, N. 50/11. | Fig. Curat, nepătat, neîntinat (din punct de vedere moral), imaculat. *Ești clară ca o roză*. EMINESCU, P. 65.

4°. (Despre sticlă etc.) În opoziție cu «opac» Transparent. *Sticla ochilor trebuie să fie clară, ca să poți vedea prin ei*.

5°. (Despre o imagine vizuală; În opoziție cu «nedeslușit») Lîmpele, deslușit. [Pe ocolina lui Traian] *avem totdeauna dinaintea ochilor, imaginea clară și vie a aceluia ednător*. ODOBESCU,

III 76/11. | (Despre sunet; În opoziție cu «răgușit», «voalats» etc.) Care se distinge bine. *Voce clară, sunet clar, melodie, armonie clară etc.* | P. anal. (Despre vorbă, un text etc.) În opoziție cu «confuz», «dencurat», «zăpăcits» etc.) Ușor de înțeles, evident, limpede, dovedit, lămurit, nelăndos. *Cellalt document... este și mai clar*. HASDEU, I. C. 3/11. *Fraza... ar deveni mai clară*. MAIORESCU, CR. I 178. *Unde-s girurile clare din viața-mă, să le spun?* EMINESCU, P. 258.

6°. (În opoziție cu «obtuș», «greoius», «greu de caps», «încet la pricepere» etc.) Care vede just, pătrunde bine, care (se) pricepe ușor, repede, se exprimă limpede, pătrunzător. *Mîinte clară, cap, spirit clar, judecată clară*.

II. Subst. 1°. (În pictură, țesătorie etc.) Culoare deschisă. *Amestecul potrivit al clarului cu obscurul cere multă băgare-de-seamă din partea pictorului*.

2°. (Franțuzism) Lumină strălucitoare de lună (într-o noapte senină). *Zădurile palatului papal răsăreau fantastic sub clarul de lună*. D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

III. A d. v. Lîmpele, deslușit. *Scris clar*.

[Și: (formă româniată) *chiar*, -Ă † adj., subst., adv. | Negativu: *neclar*, -Ă adj. = nedeslușit, șters, greu de citit. *Cartea cu buchile neclare*. EMINESCU, N. 58.]

— N. după fr. (lat. *clarus*, -a, -um, idem). Cf. dubletele *chiar* și (apă) *chioară*.

CLARANET s. a. (Muz.) v. clarinet.

CLARIFICĂ vb. I. 1°—2°. *Clarificer*.

1°. A limpezi, a curăți (un lichid, o materie), a face să fie limpede, curat, cf. lămurit, rafină, distilă.

2°. A desluși, a lămurit, a limpezi (o situație, ceva obscur, încurcat sau neînțeles).

[Prez. înd. *clarific*. | Și: (formă româniată, ieșită din uz) *chiarifică* † vb. I. | Abstract: *clarificare* (chiarificare) s. f., mai rar (după fr. *clarification*) *clarificăție* s. f., *clarificatiune* s. f. = operație prin care se limpezește un lichid sau se lămurește o situație. | A d. j. e. j. v. *clarificat* (cu negativul *neclarificat*), -Ă = limpezit, lămurit, deslușit; — *clarificator*, -oare, adj. = care limpezește s. lămurește.]

— N. după fr. (cf. lat. *clarifico*, -are «a lumina, a ilustra, a (pro)slăvi»).

CLARIFICAȚIE s. f.

CLARIFICAȚIUNE s. f. } v. clarifică.

CLARINET s. a. (Muz.) *Clarinette*. — Instrument muzical de suflăt, din lemn, în forma unui tub care se lărgeste spre capătul deschis, cu elape mobile pentru jocul degetelor; capătul mai strîmt, prin care se suflă, se termină într-o țevă turtită. *Peste puțin, sosită trei țigani la cârciumă, unul cu vioara, altul cu clarinetul și al treilea cu țimbala*. SLAVICI, N. II 83. [Și: *clarinătă* s. f. *Ţigete note false de clarinetă*. GHICA, S. 356, cf. 418. *După trei luni, i se dă pruncului de băut, mai ales în unele părți din Banat, pentru prima oară de la naștere, apă petrecută printr'un fluier sau clarinetă, anume ca să capete și ei (țigarii) acestor instrumente*. MARIAN, NA. 421/1; — (formă incultă) *clarinut* s. a. *Clarinutii-i hărbuit, lipit cu ceară tare*. CONTEMPORANUL, V. vol. I, 1; — (neobișnuit) *clarinăt* s. a. *COSTINESCU*. | Deformări populare: *clanet* s. a. H. III 269, VI 119, X 467, XII 205, XVII 250, XVIII 35. PAMFILE, J. I 288, (clăniat) DENUSIANU, T. H.; — *clăniet* s. a. LIUBA-IANA, M. 7; — *clanet* s. a. Com. N. DRĂGANU (Năsăud); — *clanătă* s. f. H. 230, VI 228, X 346, 482, XVI 124, 153; *clăniet* s. a. H. XVIII 262; — (cu asimilare vocalică) *claranet* s. a.; (cu

metaleză) clarinet s. a. H. I 240, IV 90, V 266, IX 365, XII 8, 120. Alții [idutari] eră cu lădă, altu' cu clarinetu'. PITIS, IV 152; — clarinet s. a. H. I 147; — [apropiat de cuvintele derivate cu sufixul -el] clarinet s. a. H. III 33.

— N. din fr. clarinette (cf. clarinetto), venit în parte prin germ. Klarinette, adus de muzicanții cehi s. nemji.

CLARINETIST s. m. Clarinettiste. — Cel care cântă din clarinet. *Abia trăgându-și suflul, vened cu pași mărunți clarinetistul Trifan.* CONTEMPORANUL V. vol. I, 5.

— N. din fr. s. germ. Klarinettist.

CLARINŢ s. a. (Muz.) v. clarinet

CLARISIM -Ă adj., adv. 1^a. Très clair(cement). 2^a. Titre de révérence. — (Latinism).

1^a. [Rar] Foarte clar, limpede ca lumina zilei. 2^a. [Vechit; întrebuințat de obicei în forma vocativului latin: clarissime] Titlu de reverență dat în Ardeal preoților catolici și greco-catolici s. formulă de reverență cu care li se adresează cineva; (p. ext.) persoană cărreia i se cuvine acest titlu. *Creșcut în tradiția de dulcagărie a clarisimilor de la Blaj.* GOGA, T. N. VI 658.

[Scriș, ca în latineste; cf. clarissim.]

— N. din lat. clarissimus, -a, -um (superlativul lui clarus = clar, limpede).

CLARITĂTE s. f. 1^a-3^a. Clarit.

1^a. Lumină [deplină], limpezimea de lumină care face cu puțință vederea deslușită a obiectelor. *Claritatea luminii electrice.*

2^a. (Despre lichide s. gaze) (Stare de) limpezime, transparență, curăție, puritate. *Claritatea apei, a vinului, a aerului.* Claritatea sticlei etc.

3^a. (Despre cugetarea, vorbirea, scrisul cuivă). Limpezime, calitatea de a fi deslușit, limpede, ușor de înțeles. *D. Bariș, cu claritatea și mai ales cu sinceritatea limbajului, pentru care este renumit, s'a pronunțat în contra direcției noastre.* MAIORESCU, CR. I 354. # *Cu claritate* loc. adv. = clar, limpede, deslușit. *Azulor descrie cu fineță, cu claritate și cu eleganță.* ODOBESCU, III 50/5.

[S]: (formă româniizată) elharitate ↑ s. f.]

— N. după fr. (lat. claritas, -atem, idem.)

CLARINŢ s. a. (Muz.) v. clarinet.

CLAR-OBSCŪR s. a. Clar-obscur. — (Pictură) Imitare [într'un tablou] a efectului ce produce lumina luminând [puternic] suprafețele pe care cade și lăsând în umbră (deasă) pe celelalte. *Admirabilele clar-obscururi ale lui Rembrandt.* | P. ext. Lumină scăzută, cf. penumbra; situație nu tocmai lumurită, expresie neclară (lăsându-se să se subînțeleagă anumite lucruri). *Țarul trimite Domnului moldovean trupe de apărare... care s se cuceau pentru apărarea lui bună lăsată în clar-obscur.* IORGA, L. I 322. *Clar-obscurul serci.* [Plur. clar-obscururi.]

— N. după fr.

CLAS s. a. v. clasă.

CLASĂ vb. 1^a-2^a. Classer.

1^a. A împărți [a pune, a rândui] a grupă, a aranja în clase, p. ext. într'o ordine oarecare, a așeză [IV 3^a], cf. clasifică. *Ar da poate un caracter precu pedantiei acelei necăsemnate cercetări literare, dacă am voi să așezăm exemplul... după chiar gradele arătate; se mărginim a le cită, lăsând binecuvântorului cetitor sarcina de a le clasă în ordine...* MAIORESCU, CR. II 6/50. *Mi-am clasat hărțile.* | P. ext. A pune, a așeză (ceva s. pe cineva) într'o clasă. *Lăleceii sânt clasăți între mamifere.*

2^a. (Jur.) A găsi că o faptă, o pricină (cercetată de judecătorul de instrucție) nu are elementele cerute de lege spre a trage după sine darea în judecătă a celui reclamat sau pus sub cercetare judecătorească. *Judecătorul a clasat afacerea cutare.*

[S]: (derivat din clasă) elăsi ↑ vb. IVa = clasifică. POLIZU, PONTBRIANT. | Abstracte: clasare (clasiure ↑ POLIZU) s. f., clasat s. a.; (după fr. classement) elasiament s. a. = rânduire, distribuie, împărțire în clase. | Derivat (după fr. classeur): clasor s. a. (pl. -soare) = portofoliu s. mobilă de birou (cutie, scrin) cu despărțiri pentru clasat hărțile. | Part-adjectiv: elasat (cu negativul neclasat), -ă = așezat, rânduit în clase; (Jur.) scos de sub cercetare. *În podul cărat stau aruncate vro mie de volume, clasie peste grămada, neclasate, necatalogate.* GHICA, ap. DDRF.]

— N. după fr. Cf. de clasă.

CLASĂ s. f. 1^a-4^a. Classe.

1^a. Mare categorie s. despărțire de celăjeni ai unui stat după situația lor socială (înainte și politică), stare, treaptă (socială), arânduială în care se așeză niste persoane STAMATI; cf. teapă, cin (1^a), stepenă, chip (A II 6^a) etc. *Nevojiți... a ne opri cu studiul nostru numai la clasele dirigitoare...* RĂSCANU, L. LXXIII, 24. *Așă, la 27 Martie, stă vechiu, mai mult de oă o mie de bărbăți din toate clasele, de toate opiniile, de toate națiile, din toate provinciile Moldovei se adunară, fără mai înainte postire, în otelul Petersburg în Iași (a. 1848).* URICARIUL, X 5/22. *Boierii... nu formou o clasă nobiliară, ca în Europa.* BĂLESCU, M. V. 10/14. *Singura clasă reală la noi este țărânul român.* MAIORESCU, CR. I 273/12. *Moartea lui a lăsat un gol... și a fost simțită... de toți... fără deosebire de partid și de clasă socială.* id. ib. II, 333/2. *Proiect de lege pentru uzurarea clasei de jos.* ALECSANDRI, P. 33. *Mumă-șă, o femeie, palidă, nălă, blondă, cu ochii negri, și vorbește adese de tatăl său, de acel copil cine știe cum rădăci în clasele poporului de jos.* EMINESCU, N. 39/50. *Inițieră luptei de clasă.* C. PETRESCU, I II 21. *Clasele de sus: pătura conducătoare. Clasele de jos: muncitorii.*

2^a. Despărțire (a contribuabililor) după mărimea veniturilor lor. *În această clasă intră și toți industriali și comercianți, cari plătesc patență de clasă a doua.* MAIORESCU, D. I 63.

3^a. Totalitatea înierilor ajunși la vârsta (anul) când trebuie să facă serviciul militar, contingent. cf. loc. Clasa 1922.

4^a. Despărțitură a unei școale (după ani și programa studiilor), treaptă a fecierii grad de învățământ. Școala primară are patru clase. *Liceu cu opt clase; clasele umanoare ale Colegiului de la Sf. Sava.* | P. ext. Grupă de elevi care urmează împreună studiile și sânt pe aceeași treaptă de învățatură; cursurile urmate de acești elvi; sala în care se țin asemenea cursuri. *Clase începătoare.* POLIZU. *Isprăvise cele patru clase ale cursului inferior.* I. TEODOREANU, M. II 21. *Școlarii intră în clasă.* COSTINESCU. *Îi cade un urs mare din adn și de-a dura prin clasă.* CREANGĂ, A. 77/13. *O clasă liniștită.* *Aerisiiți clasele.* | P. anal. *Dascălul Vaillant... deschise o clasă de limba franceză.* GHICA, s. 655. (La conservatorii de muzică și artă dramatică) *Clasa de vioară.* *Clasa profesorului N.* *De-a clasele s. în clase = joc de copii cu mingea (PAMFILE J. I 251) s. cu pietre. (id. ib. 306).*

5^a P. ext. Categorie sau grupă de persoane, de lucruri, etc., după deosebiri de grad, de importanță, de natură etc. *Ființele viețuitoare însă se împart în două clase mari: vegetalele și animalele.* KRETZULESCU, A. 1/2. *Această carie se poartă pentru toate clasele de cetitori.* COSTINESCU. *Este un învâpăt de cea dintău (s. de prima) clasă.*

COSTINESCU. | Spec. (Șt. nat.) Fiecare din marile despărțiminte din regnul animal și din cel vegetal. *Clasa mamiferelor.*

6°. Spec. Categoria (după scumpete) a călătoriei cu trenul; p. ext. vagonul s. compartimentul respectiv. *Bilet de clasă* (în opoziție cu: de bagaje).

[Și:] (învechit, prin Mold., împrumutat din rus. *klās*) *clas* s. a. (cu plur. *clāsuri*). (Ad. 1°) *Carde...* er cuteză a se mișcă în potrirea celor *pre-serise...* *fi* de oricare *clas* și rang... *afurisiți să fie.* URICARIUL, I 121/22. *Clasul nobililor.* ib. V 354/22. *Subt nume de boierinași, să înfălegi* [= se înțelege] un *clas* care nu să tragi [= se trage] din *dvoreni* și care nu au agiuns la cele de mai sus ranguri *boiercești*, ce [= ci] au dobândit cinurii mai mici, ce sânt de la *velștar* în glas. GCR. II 220. [Negustorii] laudă *fericirea clāsurilor* celor de sus ale societății. MARCOVICI, D. 208; (ad. 4°) Nu te mai îndemnă *pre* ucenici să învețe de rost, cu *anti*, *clāsuri* (a. 1791-1803). URICARIUL, III 17/27. *Spre* a putea încapea toate a sale *clāsuri...* (a. 1828). URICARIUL, III 30/32. *La aceste academii...* Tu le vezi *primind elevii* ei *imberbi* în al lor *clas*. EMINESCU, P. 250; (ad. 5°) *Roabe, ce se împărțea în multe clāsuri.* GORJAN, II 164. *Clasificația, este hotărârea judecătorească, prin care se rânduiește clasul în care toată singurata pretenție a fiecăcărui creditoriu la concurs* [= faliment] are să se îndestuleze. CODICĂ TIV. A. 4/22. *In ce clas de animale ar putea intra?* C. NEGRUZZI, I 202; — (forme înlocuite) *glās* s. f. *Glās, glāsuri, glāse:* De-a glāsle, glāsurile, glāsle. PAMFILE, J. 281, 306; *glas* (cu plur. *glāsuri*) s. a. (Ad. 4°). *Picioaru-meu* *ți în glāsul al treilea* (Nășud). Com. N. DRĂGANU: — (formă grecească) *elās* † s. a. *Sporindu-se în anul al doilea încă un clas...* (a. 1828). URICARIUL, VII 174.]

— N. după fr. *classe*, rus. *klas*, germ. *Klasse*, (c. lat. *classis*, -em).

CLASAMENT s. a. v. *clasă*.

CLASIBOCRU s. m. *Gaffe.* — (Maram.) Cărlig de fier, cu care se trag plutele, numit și iapă, ciocărie, ciocancă, hăuc, țapou, țăpușă, țapină. Com. ITTU; cf. și PAMFILE, I. C. 108.

— În partea a doua a cuvântului avem de a face cu *rut. bokori* (plur.) «plute, iar în partea întâia ar putea fi vorba de radicalul verbului slav *klēsna, klēsnanī* «a prinde, a lega» (cf. ceh. *zabesák* «scobă»). N. DRĂGANU.

CLĂSIC. -Ă adj., adv. *Classique.*

1°. Din antichitatea greco-latină, al antichității grece și latine socotită ca temelie a culturai superioare. *Paradosrea tuturor clāsicilor învătăduri* (a. 1828). URICARIUL, VII 175/22. *O programă pentru învătădmântul clāsic.* MAIORESCU, CR. I 344/1. [Catedre] *pentru filologia clāsică* [= greco-latină]. SBIERA, P. 200. *Limbile clāsice.*

2°. P. a. n. l. (Operă, scriitor) care aparține unei epoce de mare înflorire literară și artistică (de ex. secolului lui Pericle, Augustus, Ludovic XIV etc.), și putând servi ca model; p. ext. (în opoziție cu «romantic, «realist», «decadent», «modern etc.»), (operă, scriitor, artist, «școală») care realizează perfecțiunea artistică, remarcându-se prin calitatea de armonie, echilibru, proporții, gust, etc., în felul scriitorilor și artiștilor din epocile bune ale antichității greco-romane. *Se distinge chiar și în privința cuvintelor literatură clāsică de literatură decadenței.* MAIORESCU, CR. I 45/12. | (Substantiv) Scriitor, artist consacrat printre cei mai distinși (ca stil, concepție etc.). *Clāsicii erau așe-*

zafi pe-un scriu în religioasă regulă. EMINESCU, N. 86/11.

3°. P. ext. Care excelează și poate fi citat ca exemplu s. dat ca model consacrat într-o privință oarecare, cf. prin excelență. *Legându-se ușor din gînduri, în atitudinea clāsică a subrețlor de operă.* I. TEODOREANU, M. II 15. *Țara clāsică a parlamentarismului este Anglia.*

[Abstracte: (după fr. *classicisme*) *clāsicism* s. a. = cultura (spec. literatura) clāsică greco-romană. *Vechiul curent al culturii răzîmată pe clāsicismul grec...* IORGA, L. II 53. *Partizan al clāsicismului;* — (după germ. *Klāsizität*) *clāsicitate* s. f. = producție literară și artistică din antichitatea clāsică și modul de expresiune al clāsicilor. *Înțeleg: clāsicitatea vă ucide, vă omoară.* A nu învătăd nimica *cate-o muncă mai ușoară.* NAUM, POV. VULP. | Substantiv: (după germ. *Klāsizist*) *clāsicist* s. m. = filolog care se ocupă cu filologia clāsică.]

— N. după fr. (lat. *classicus*, -a, -um «de prima clasă, de primul rang».

CLĂSICISM s. a.

CLĂSICIST s. m.

CLĂSICITĂTE s. f.

v. *clasic.*

CLASIFICĂ vb. Ia. *Classifier.* — A împărți metodic în diferite clase (specii, genuri, familii, ordine etc.), cf. a *clasă*; (spec.) a da elevilor rangul ce li se cuvine după notele (clasificație) obținute. *S'au alădăst astfel grupări și mineralele s'au clasifica...* după cum sânt solubile în apă... sau nu sânt solubile. MAIORESCU, L. 111. *Elevii au fost clasificați.* [Prez. ind. *clāsific.*] Adjective: *clāsificat* (cu negativul *neclāsificat*) -ă = împărțit metodic în clase; spec. (elev) căruia i s'a dat rangul ce i se cuvine după notele obținute. *Măndăștirile aceste, clasificate după importanța lor în patru categorii, căpătău o retribuție statornică, de 72.000 lei pentru cea întâia clasă, 48.000 pentru cea a doua, 36.000 pentru a 3-a și 24.000 pentru cea a patra.* URICARIUL, IV 438/22. — *clāsificator, -oare* = care clasifică. (Substantiv) *Linné, un mare clāsificator...* MAIORESCU, L. 118. | Abstracte: *clāsificăre* s. f. = împărțire metodică; (spec.) rânduirea elevilor după notele obținute; (Șt. nat.) împărțirea indivizilor dintr-un ordin în specii, genuri, familii, clase etc.; (Logică) așezarea noțiunilor în grupe (clase) asemănătoare, după notele comune și după notele distinctive, în ordine treptată de abstracțiune până la ultimele note comune supraordinate. (MAIORESCU, L. 117); — *clāsificăție* s. f. și (după fr. *classification*) *clāsificățiune* s. f. = clasificare; (spec. Jur.) șotărîrea judecătorească, prin care se rânduiește clasul, în care toată sângurata pretenție a fiecăcărui creditoriu la concurs [= faliment] are să se îndestuleze. (COD. TIV. A. 4/22). El s'au îngrijit a face o *clāsificăție regulată a sistemii judecătorești.* URICARIUL, II 218. *Sorocindu-să căutarea procesul prin clāsificăție...* (a. 1839). URICARIUL, V 12/1. *La clāsificăție, Deleanu eră printre cei dintâi.* I. TEODOREANU, M. II 205.]

— N. după fr.

CLASIFICĂȚIE s. f.

CLASIFICĂȚIUNE s. f.

v. *clasifică.*

CLĂSIS † s. a. v. *clasă* s. f.

CLASOR s. a. v. *clasă*.

CLĂSUI vb. IV^a v. *clasă*.

CLAT. -Ă † adj. *Sacrileg, scelerat.* — *Blastemat, afurisit, proclat. Cine aru cuteză a clăte să*

fie clat și procleat. IORGA, S. D. XVII 114. [Poate trebuie citit cleat.]

— Din paleosl. *clets, idem; cf. procliet (< paleosl. *proklents*).

CLĂȚĂIAS s. a. v. clățau.

CLĂȚĂN s. a. v. colton.

CLĂȚĂRI vb. IVa. 1°. *Agiter, secouer, remuer, rincer*. 2°. *S'agiter, se troubler*.

Clătări se simte ca iterativ al lui clăti, cu sensul de a clăti de repeți ori s. un timp mai îndelungat, spre deosebire de clătina, care înseamnă mai mult a clăti într-o parte și într-alta.

1°. Trans. A agită, a scutura; spec. a mișca într-o parte și într-alta lichidul dintr'un vas, ca să se amestece bine, s. vasul în care e apă, ca să se spele; a clăti gura (Crișcior, în Munții Apuseni); com. P. NIȘCA. (Băeș) a agită «sitrocous», ca să se aleagă aurul la fund, a spăla aurul; (despre rufe, pânză etc.) a clăti bine, a spăla mișcându-le într-o parte și într-alta în apă rece și curată, după ce au fost spălate (în leșie s. cu săpun de murdăria cea grosă, a lămpeti (cf. PAȘCA, GL., REV. CRIT. III 94); p. ext. a clăti, a spăla la 1ușală, mai ales în apă rece (Șișesti în Mehedinți; com. N. IONESCU). Clătărind stralul, află o amestecătură de fricte de fier, aramă [etc.]... pe care o pune în o corăbiă pentru alesul aurului, numită sitroc. MOLDOVAN, T. N. 393. *Sofia începu a scoate rufele din cazan și a le duce să le clătosească în apă limpede*. SLAVICI, V. P. 11. Oia clătări ploșca bine și-oiu umplă-o cu apă proaspătă, ca să avem la drum. CREANGĂ, P. 204/10. Când zăbove clătărea... IRENEU, S. B. 22.

2°. R e f l. (Despre apă) A se mișca într-o parte și într-alta, a se agita, a se scutura; a se amestece, a se turbura (în urma agitării). Când soarele nu-i rădore, Apa în rduri nu mere [= merge]. Nică în mări nu se clătore. BIBICESCU, P. P. 329. S'o clătări apa în sticlă (Oravița în Banat). Com. A. COCA.

[Prez. ind. clătăresc și (regional) clătăr, clătărește și (regional) clătăre și clătăre; imper. clătărește și (regional) clătăre și clătări; Clătări utaga asta cătu cu apă = spală puțin sticla asta cu apă (Oravița, în Ban.). Com. A. COCA. | Și: clători vb. IVa. Să împlinesce vorba: clătorește, apoi varsă. TICHINDEAL, F. 242 (se zice despre cei lăudaroși, care vorbesc multe și prea puține fca. ZANNE, P. II 527).]

— Din sârb. *klatariti* se (= *klattiti* se) se umblă rătăcind, apropiat în privința sensului de clăti.

CLĂȚĂU s. a. Troupeau. — Grup (când de 20) de oi: A făcut oile clățale = cărduri cărduiri (Mocanii din Săcele). Com. a. GIUGLEA. Cf. H. XVII 228. După numărul lor, grupurile de oi sânt: aripa, clățăul (cele mai mici), apoi cărdul, cioporul și în fine turma: Ai de grîță să nu ajungă tr'un clățău în șip, că acolo rămâne, pe sama urșilor! (Vale, Sibiu). Com. ITU. # Cu clățăul loc. adv. = cu toptanul: Să tot vetele cu clățău! (Vrata). N. REV. R. XIV 349. [Plur. -țate (Săcele) și -țau (Vale, Sibiu). Com. ITU. | Diminutiv: (la Mocanii din Săcele) clățăiș s. a. Com. a. GIUGLEA.]

CLĂȚĂEALA s. f. v. clăti.

CLĂȚI vb. IVa. 1°. *Remuer, déplacer, ébranler*. 2°. *S'ébranler, (se) mettre en marche*. 3°. *Agiter, balancer, hocher, branler*. 4°. *Secouer* qqn. (pour l'éveiller). 5°. *Ebranler, faire chanceler* (fig.); *pousser, amener* à. 6°. *Revenir* sur (une décision). 7°. *Peser, examiner*. 8°. *Rincer*. 9°. *Troubler* (l'esprit). 11. 1°. *Remuer, branler*. 2°. *S'ébranler, se*

mettre en marche. 111. 1°. *S'agiter, remuer, vaciller; tomber* (dans l'expression: il n'est pas tombé un cheveu de sa tête); *s'ébranler, être énamé*. 2°. *S'ébranler, trembler, vaciller*. 3°. *Remuer* (en parlant du fœtus). 4°. *Se mettre en marche, marcher* sur ou contre. 5°. *Emigrer*. 6°. *Remuer, s'agiter; vaciller; battre* (en parlant du cœur); *rouler* (en parlant des vagues). 7°. *Se mouvoir*. 8°. *Remuer, toucher, émuouvoir*. 9°. *Être ébranlé, hésiter*. 10°. *Se rincer* les mains, la bouche.

1. Trans. 1°. (Învechit și popular, prin unele regiuni) A mișca din loc, a urni (Frata, pe Câmpia Ardealului. Com. V. BUCUR), a clinti. *Fătul cu botul harbusul clătind, harbusul pre gărlicu în gios a se prăvăli pureded*. CANTEMIR, IST. 130/22. Iară de nu, în de grabă roșu veni în profita ta și roșu clăti șveșnicul tău din locul lui. GCR I, 129. *Fetele de măritat, când se ridică de pe scoun, li clătesc, cu să-și clătosească edotas* (Sabolciu). GOROVEIU, CR. S. 341. *Am un pește, în șezut scitește, Patru bot obia-l clătose* [= Piugul]. id. C. 300. (Ref. = pasiv) Copacul acesta s'au clătăt de patru veteji. BELDIMAN, N. P. II 187/10. || A zgudu, a zdrunca. *Toate temelile pământului clătosești*. MINEIUL (1776) 152/1. Ca pre o frunză clătosești tot pământul. id. 156/1.

2°. † Spec. (Despre armată, tabără) A porni, a pune în mișcare, cf. a ridică. *Pentru care acmă și oștile sale cătră hranție a clăti am poronici*. LET. II 108/10. *Cum va goni unul pre o mie, și doi vor clăti* [: ră dăcă SCH.] înțunarece. PSALT. (DOS.) 316/20. *Cu care pricea aprinzându-să Traian de mână, de iznoasă asupra Dachlor armele s'au clăti*. CANTEMIR, HR. 82/2. (Arhaizant) Iși clăti tabăra cu mullă greutate, din pricina drumurilor noroioase. BĂLESCU, M. 140/11, cf. 373/20.

3°. A mișca într-o parte și într-alta, a pune în mișcare, a scutura. *Iar mâna cea dreaptă, împreună cu umărul și cu făța fiind sâr de acoperământ, fiind clătind un topor cu două ascuțuri*. GCR. II 88. *Fătind și el clătore, și înțarmat, și clătind o sulță de lemn, cu vârful de aramă*... ib. II. 90. *Chiprul frunze înverzește și văduhul te clătorește*. BARAC, A. 46. *Vântul a clăti ramura*. COȘBUC, F. 103/20. *Iute doborău pe cerbi frunțoși cari carne ncrângate clătiau*. id. E. 15/20. *D'aga-i, Doamne, n're străini, Ca miltăța între spini: Sufă vântul și'o clătore, De toți spini mi-o loște!* JARNIK-BARSEANU, D. 195. *Fig. Răul înțap se trage... Muntii vârful își clătose!* ALEXANDRESCU, M. 14/2. # A clăti capul (s. din cap) = a-l mișca într-o parte și într-alta (în semn de îndoială, dejană etc.), a da din cap. *Zise, clătind capul; hai, dobito, hai!* PANN, P. V. I 118. *Por fupăratal celi carice, și clăti capul*. ALEXANDRIA, 78. A clăti coada (despre câni) = a da din coadă, a se gudură. DICȚ.

4°. (Transiv.) A trezi pe cineva din somn mișcându-l într-o parte și într-alta, scuturându-l. *Muterea se sculă des de dimineață și, clătind pe vărdul din pai, îi zice: «Dar coală, somnoro!*. RETEGANUL, P. I, 1/20.

5°. † A face pe cineva să șovăie în altitudinea sa, să-și schimbe hotărârile. *Din dicoalească piză, nimică nu l-au clătii*. BELDIMAN, O. 55. *Norocul... pre Știpon nu-l pută clăti*. ARHIVA R. I, 145. *Prin aceste povestiri, slăbuța a prunilor închipuire tare se clătose*. CALENDARIU (1844), 62. | A îndemna, a determina pe cineva (să ia altă hotărâre). *O clăti pre Gothontil ca să ceară de la tatul ei Jarrind*. BIBLIA (1688) 173. *Și, mai mult aceasta eu clătii pre Turc a veni la cetatea Camența*. LET. III, 12/20. *MAGAZ, IST. III, 11/20*. Clătii-au la miltă curgere de lacrimi pre Căzaci această voroad o lut Ion-vodă... LET. III A, 93.

6°. † A schimba, a modifica, a reveni (asupra unei hotărâri). *Așțiderca și alți Domni carii ar*

fi în urma noastră să n'atîdă a strică, nici să aște pricină, pentru nscas îndămplări a vremilor, să clătească această socoteală sau să o lepede, ca să nu se strice torăși mândritrile a Sfântului Mormânt (a. 1705). URICARIUL, II 105/22.

7. (Neobincuit) A pune în cumpănă, a cumpăni, a examina (pe rînd). Clătînd aceste felurite prepusuri..., ne oprim mai de preferință la ideea că mormântul de la Concești va fi jost... contimporan al fabricării vaselor greco-romane ce s'au găsit într'insul. ODOBESCU, II 206.

8. Spec. (Sensul curent astăzi) A spăla un vas punând apă în el și mișcându-l într'o parte și într'alta; a limpezi rufece (pânza etc.) agităndu-le în apă curată și rece, după ce au fost spălate de murdăria mai groasă în leșie sau în apă cu săpun, a clătări. Clătîd haine frumusețe. BARAC A. 47. La scos din baltă, se clătose și se spală bine mîunchile. I. IONESCU, C. 155. Cofele, cinberle... și alte unelte, trebuiec mai în toate zilele opărite, leșiate și clătute cu apă curată. id. ib. 194. Corile acestea le-au clătît puțin în apă și-apoi le-au pus în zamă, la loc, să fiarbă. SBIERA, P. 14/22. Spală-mi, măică, cămășuța și mi-o clătete la vale, să-mi treacă de dor, de jale. BIBICESCU, P. P. 127. Unele pânze n'adîbed, în gîrdă cî le spală, în fîntînă le clătîc. TEODOR-RESCU, P. P. 562b. Mă uitatu pe Tiliorman și zăritu ceod bălan, De'n marginea rîului Spală cotul brăului, și tulpanu-mi, călăc, La soare mi-l întîndu, Pă pietrișul dă coala. ȘEZ V 89/22. Să cași să faci malatu, să clăteteși cămeștele la baltă. ȘEZ, VII 133. Dacă dăm peste babilă, o clătîm, și o punem într'o cutie cu nisip. F. R. ATILA, 64. Când femeia îngrenată clătete cămeși de ale ei, să nu le ție de gură, ei de poale (Broșteni, Suceava). GOROVEIU, CR. 45. Apa cu care se clătete donița, după ce s'a deșertat laptele dintr'însa, se toarnă pe gunoii, c'apoi strigoaiele nu pot luă mana vaselor (Bucovina). id. ib. Am o găscă pot-coțuță, Cu grumășișii goabărioși, Cu gura pahar clătete. Multe boule curătește (= Fântâna). id. C. 144. A-și clătî gura = a-și spăla gura; fig. a bea puțin (rachiu, vin etc.). ≡ Înțidu clătete-și gura, apoi torsă = Înțidu socot-te-le, abia mi-am clătît gura cu puțin rachiu!

9. † A sdruincină, a clătîna, a turbura, a întoarce pe dos. De-acția pară tute dentr'acele uddături țegîndu, clătosec crierii capului și întorc omul. CORESI, EV. 275/13.

10. Întrans. 1°. A să mișcă. Carti mîreze rostul udu spre mine, cînd clătete piciorul meu? GCR. 107. Cînd păgeț, pana-i clătăc, Ochi și gura îi rîdăc... PAMFILE, C. T. 120. ≡ A clătî din... = a mișcă, a da din..., a clătîna. Vineri... au început a clătî din cap, cu zîmbire de rîs. DRĂGHICI, R. 195/12. Bătrîna a țegît, clătînd din cap. C. NEGRUZZI, I. 27. cf. EMINESCU, N. 33/22. RETEGANUL, P. IV 22/26. HODOȘ, P. P. 69. (Fig.) N'a vrut în urmă s'asculte pădurea, Căci tot a clătît din vîrfuri. COȘBUC, F. 82/26. A clătî eu... = a mișcă, a clătîna, a da cu s. din oevă. Toți ce me vîdzură, ocăriră-me; grătîr cu rostul și clătîr cu capul. PSALT. (DOS.) 36/26. cf. 237/26. Alexandru... clătî cu capul și zise... ALEXANDRIA, A.

2°. † A se pune în mișcare, a porni. Îndată au legat Leșii tabăru și au clătît înapoi dintr'acel ceaz. LET. II, 40/12. De care vîdzîndu-se Moscalii la o strădmtoare ca aceea, și de nr. hi clătît ziua înapoi, cu tocmală apărîndu-se mai la loc larg, nemică strădicune n'ar hi avut. LET. II 118/22. III, R. e. fl. 1°. A se mișcă, a se urîi din l.c., a se clînti. Făcă Dumnezeu mari pești ce să chiamă chitui, și toate ferile ce se clătose. PALIA (1581), ap. GCR. I 34/22. Clătă-tă se apa. CORESI, EV. 142/12. Tot omul clătete care va să zidească ceva, au

cașă, au cetate, înțidu pune temelie vîrtoasă și apă spre (= pe) ca zidește toate căte va, toată greotăc, cî nu se clătosec. GCR. I, 112. Să nu se clătosec urmele mele. IOAN D. VINȚI, ib. I 247/2. Tulpina copacului nici s'au clătî, ci de-abia puțin s'au mișcat vîrful. BELDIMAN, N. P. I 101. Acel de frunte catarg clătîndu-se..., trebuie negreșit și acesta a se lătî și a să arundă în mare. DRĂGHICI, R. 10/12. ≡ A nu se clătî un fir de păr din capul enivă = a rămînea neatins. Not chîceglușmu cî un fir de păr nu se clătî din capul Teod(inei) Tale. C. NEGRUZZI, I 141. Să nu se clătosec nici un fir de păr din copul și de pe carnea stăpănu-îdu, cî o fi vai de oasele tale! RĂDULESCU-CODIN, I. 153. | Fig. A suferi o schimbare, a se modifica, a se zdruincină. Și după cum însuși Sfântul Dumnezeu au povădit cu darul adu pentru sf. Mitropolite, apăsînd cele ce se clătise peste obicei, din tîmplarea mai sus arătată... (a. 1754). URICARIUL, II 241. Acestă pricenie nu s'a clătît prin nădălire de curndă a Tătorilor. BĂLCESCU, M. V. 203/13.

2°. A se zgudui, a se cutremura. Clătosec-să marea și plinul ei, lumea și toș(ă) carii lăcut(ă) într'însă. DOSOFTEIU, ap. GCR. I 249. Că pufurile cerurilor să vor clătî (a. 1700-1725). ib. II 22. Tremur, îngheț, moriu... vai mie! cerurile se clătose? KONAKI, P. 241. Pămîntul au început a să clătî foarte. DRĂGHICI, R. 111/12. Tot pătul s'a clătî, pîn' la pămînt. PANN, P. V. II 12. Tot pămîntul se clătose. C. NEGRUZZI, II 5. A lumii temelie se mișcă, se clătose, Ve-chile instituții se țerg, s'au ruginî. ALEXANDRESCU, M' 5/2. Și stînci în temelie clătîndu-se vedem. EMINESCU, P. 207. La acea valmă năprasnică de vacte și blesteme, încăperea se clătî din temelie și grînzile se porndă din locul lor. DELAVRANCEA, S. 95. Atunci pămîntul clătîndu-se și cutremurîndu-se cumplii, pe unele locuri a crăpat tare. ȘEZ, I 232. Trăntește Piul-oit pe Sfarmă-piatr, dar îl trăntește cum e data, de s'a clătît pămîntul sub el. RETEGANUL, P. III 61/22. Apa dau cu tunurie, De se clătose deaurie. id. TR. 68/22. | (Despre părțile trupului) A tremura (tare), a se scutura repede, a se bate. Clătosec-mă cu toate mădulările. BIBLIA (1688), 367. De se va clătî vîrful capului, va dobdînd un cușcon... De se va clătî închietura capului, nește streini neștîții vor veni... Chico de se va clătî, în oaste veri merge... De se va bate tîmpla capului despre dircepia, judecatoriu de oameni va țegî... Geana de-a stînga de se va clătî, ceartă și gălăvăn veri avăc. PARACLIS (a. 1639), 260; cf. și GCR. II 122. Dacă t se clătosec cîntă geana dreaptă, apoi se crede că acela va avăc o bucurie sau veste bună (Bucovina). GOROVEIU, CR. 137. Pe Grăia cî-l punciț Tot în țiere [= fiare] pîndă n'șele, Tot în lanț pîndă n'grumazi. Da el numai se clătose, Toate ferile pocnad. BIBICESCU, P. P. 296.

3°. (Despre copil în pîntecele mamei) A se mișcă, a tresări. Sărmanul prunc! tî simț clătîndu-se în sînul mîcu. C. NEGRUZZI, I 28.

4°. (Învechit) A se mișcă din loc, a porni, a purcede, a se ridica (cu oaste). Traian împăratul Rîmulu, în al patruena a împărăției sale..., s'au clătît asupra lui Decheval craul Dașilor. LET. I 30/12. Pîndă a se clătî Vastile-Voțevoj de la Ho-tin... M. COSTIN, ap. GĂDEI. Iară ei cu oștile îndată se clătose spre Buda. LET. I. A. 45/22. Miron Logofătul au sfătuit să nu se clătosec din Domnești. MAGAZ, IST. III 46/22. Moisi nu s'au clătît din mijlocul taberii. BIBLIA (1688), 106... Pe fru-său să nu-l uberasc, nici însuși din scaun să nu se clătosec, ca să dea țării tre o spătăm. DUMITRACHE, C. 371. Se clătă de acolo și... merge de îndări într'o câmpie mare. BĂLCESCU, M. V. 143/12. ≡ A nu se clătî din loc = a nu se mișcă, a nu se

urnă, a rămâne nemicaș. Nu să poate den loc clătă, să fugă. PRAV. MOLD. 62. Nu s'au mai clătite den loc aș[ă]ntul mucenic. DOBOFEIU, V. S. 67. Nu va nici să se clătească din loc. TICHINDEAL F. 251. De-ai ard, lume, cu foc, Nu m'as clătă dîntr'un loc! BUD, P. P. 54.

5°. † (Despre popoare s. cete mari din ele) A se mută în altă țară s. regiune, a emigră, a imigră. I-au plăcut locul, și întorcându-se la ai săi le-au spus de locuri frumoase..., la care s'au clătite acea mulțime de oameni strănuici și proziri de peste Volga, și s'au așezat într'acți câmpi. LET. I 85/11. Văzând aici dot frați oștiri așitate între neamul lor, vorovindu-se amândoi s'au clătă den Ilirie, țara Arășilor, și din Dalmația... într'alte părți de lume. Ib. 88/11.

6°. † A se mișcă într'o parte și într'alta. Buzele ei se clătite. BIBLIA (1688), 194. La adunare, s'au clătă puțin de pe perinde Sultan Suleiman. M. COSTIN, ap. DTRG. Conciele istoricilor de nu s'ar fi pre ab clătite, încă de de mult și lauda numelor lor... Jârna o ar fi acoperit. CANTEMIR, IST. 70/11. | A se clătina. Turburară-se și clătite-se ca beții. PSAL. SCH. 360. (Și azi) Se clătește dutele, cutut = se mișcă și stă să cadă. Cf. LB. | A bate (inimă). Tu inimă, te clătește. I MINEIUL (1776), 158°/11. (Și azi, despre undele și valurile apelor) A se pune în mișcare violentă, a se izbi. Numai răul acuma, numai apele, când se clăte, răspund cu vutet la gemetele mele. ODOBESCU, III 207/11. Piatra 'n Dunărea cădă, Aps 'n două se făcă, Valurile se clătite, Trei ceasuri borborose. TEODORESCU, P. P. 569.

7°. (Vechiu și pop.) A se mișca, a merge, a umbli. Și toate fierite ce se clătescu... PALIA (1581) ap. GCR. 47. Blagoslovii marea și răulele, fân-lăntile, și chifii și toate ce se clătescu întru ape. PSAL. SCH. 521. Patru bai, opt opiniese, miți și sute se clătescu [= Borbecii]. ȘEZ. I 29. GOROVEIU, C. 21.

8°. † Fig. A turbură, a atinge suflotește, a mișcă. Nici se așă într'aceste două stihii dănaie, carea de vârtute și puterea înălțurii aceștia cu mare frică, cu neînecat tremur, și cu nespusă groază să nu se clătescu. CANTEMIR, IST. 28/11. De multa mișcădătea lui clătindu-mă... id., ib. 148/11. (Arhaizant) Măhau, adănc clătite prin pierderea artileriei sale... BĂLESCU, ap. DTRG.

9°. Fig. A șovăi, a se îndol, a se clătina (în credință, în convingeri, în hotărâri), a ezită. Domnul de-a dereapta mea iaste, să nu mă clătescu. PSAL. SCH. 38. Văzând că s'au clătite munșii, te-ai clătite și tu din starea necredinței. MINEIUL (1776), 97. Frica... îl turbură... și-l făcă pe Numa a să clătă din hotărârile sale. BELDIMAN, N. P. II 138. Credeți țara întru aceasta și nu vă mișcați, nici vă clătite din credința voastră. ALECSANDRI ap. DTRG.

10°. (Sens curent astăzi, despre oameni) A se spală pe mâni (turnând pe ele apă rece și curată după ce le-ai săpunit) s. în gură agitănd apa printre dinți; (fig.) a bea puțin (rachiu). Se clătă dimineața în gură cu un găt de rachiu. C. PETRESCU, I II 53. Dimineața când mă scol, Cu petin pe ochi mă spăt; Iau în gură, mă clătesc. Dar mai rău mă amărăsc. TEODORESCU, P. P. 352.

[Prez. ind. clătite, clătite, clătite (regional), de ex. pe la Cluj, clătite]. | Și: (dial.) clătă vb. IVa. Sprânceană dreaptă de se va clăt[ă], un cocon va dobândi. PARACLIS (1639) 54 nr. 16; elen vb. IVa = (trans.) a zgudu, a clătina, a zgănci; (refl.) a se clătă pe mâini = a se spală pe mâini, a da pe mâini. CIAUȘANU, V.: (form) analoagă, datând din vremea când se conjuga *despeți-despăti* clăpti vb. IVa = a clătina, a clăti, a mișca ușor. Iepi, măt dice, afară, De dă'n toacă de trei ori Și clăp-

tește clopot mic. VICIU, COL. 28. | Abstracție: clătire s. f. Mișcare. Glasul clătirei desipului... BIBLIA (1688), 223. (Despre o parte a trupului) Pusu-n'ai în prece în limbi, clătire capului (slav. *svosomni*; lat. *nutus*; clătire COR. DOS.) în oameni. PSALT. (SCH.) 184. Clătire capetelor... NEAGOE. INV. 249. Iși buă deina bună cu clătirea capului. M. COSTIN, ap. GADEL. Din sprânceană și umere clătire arădă. CANTEMIR, IST. 150/11. † Amănișare. Clătire = slav. *mam*, *mamam*, *mamam*. MARDARIE, L. 170. Schimbare. Republica... purare 'n clătire, Pre ai săi îmbogățindu-i, înșasi ce se 'n-bogățeste. KONAKI, P. 298. † Zdruncinare (a minții), smintire, înnebunire. Smintirea crierilor și clătirea minței. TICHINDEAL F. 387. Cutremurare, zguduire. Deci cine va puteă să rabde acea înfricoșată și dereașit urgie, și implutu de plângere și cu suspini și cu glas amărât și cu cutremur, și înfricoșat și cu clătire și cu spargere? CORESI, EV. 36°. Numai clătirea munșilor... a se mă zădărl pricina au fost. CANTEMIR, IST. 145/11. O. H[ristos]oase, clătirea pământului așază-o de grab'! MINEIUL (1776), 156°/11. Ceriurile 'n clătire și gata să se desfunde. KONAKI, P. 262. † Urnire, pornire, expediție. Cum scrie istoria, de... clătirea aceștii împărății de la Râm spre aceaste părți de loc. LET. I 16/11. Iară după ce au înțales Bolgarii, carii trădă spre miazănoapte și spre răsărit pre apa Volgă, de clătirea Hunșilor în părțile ce am pomenit mai sus, pornitu-s'au și ei... LET. I 86/11. Prizindă veste Leșii de clătirea lui Cuzigherei-Sultan spre Moldova... au orânduit și ei pre Zamoischiți Hatmanul. LET. I 216/11. Arălian, cu mare clătire asupra Persilor gătindu-să în anul 275, de la Roma au pures. CANTEMIR, HR. 225/11. Ală clătire sau loștre spre părțile Dachi... să mai fie făcut varoviti, istoriilor nu pomenesc. id. Ib. 272/11. † Șovăire, îndolăi. Suftelul meu, ticălosul, ce-i purarea în clătire... KONAKI, P. 103, cf. 277. (Arhaizant) Iată clătirele suftetești ce s'arândau anul Radului. ODOBESCU, I 120°/11; — clătīt s. a. † Atingere, alterare. Stupilor cu mult mai bine te merge să se rălează pre vreamă noroază, după amezai; pentru că atunci nu se începună alți stupii împotriva lor, pentru clătītul mierei... ECONOMIA, 196. Spălare, limpezire. Clătītul sticlelor. DDRF. Apoi ti duce la clătīt în apă rece, ti stoarce. BREBENEL, GR. P. † Mișcare, turburare. Într'acelea zăcă mulți bolnavi: orbi, ologi, uscați; așteptă clătītul apei... Și cine deștăngă după clătītul apei, sândopțite-se de toate boalele ce eră înin. CORESI, EV. 142/16 și 18; — clătiteală s. f. = acțiunea de a clăt. DICT. — clătītără s. f. = rezultatul clătirei. DICT. | Adjective: clătīt, -ă. Mișcat. Iară Sim și Iafet fiind clătiti cu dragoste spre tatăl lor... N. COSTIN, ap. DDRF. P'ntre frunzele clătite am zărit-o [luna] licurind. ALEXANDRESCU, M. 19/11. † Sălbăt, zdruncinat, turburat. Pre mine, cel clătīt de asupratele patimilor, mă îndrează! MINEIUL (1776) 32°/11. Suftelul meu cel clătīt de rădoarea vrăzmasului îndrează-l fecioară, ceea ce ai primit, neclătindu-te [pe] cel ce toate te clătitește. Ib. 64°/11. Zdruncinat (la cap, la minte), smintit, nebun. Clătīt de minte. LB. REV. CRIT. LIT. III Spălat. DICT. Negativul: neclătīt, -ă adj. Nemicaș (din loc), neclintit. Iată acum toate mădălarde trupului goale să țicălesc; și să arădă nemutate și neclătite; și fură fără de nice o treabă și nemicașate. GCR. I 184. Și eră tot stând în văzduh neclătīt[ă]. Ib. I 303. Nemicașat din loc, neurnit, nezdruncinat, nezguduat. Atunce pune tu suftel tău temelie neclătītă. GCR. I 112. Au stătut ca un stălp neclătītă. Ib. II 204. Mari stănci, în mijlocul drumului ce neclătite stau. CANTEMIR, HR. 297/11. Neschimbă, nealterat, neturburat, neclintit. Lumină neclătītă, luminăzăc înțunecarea ochilor. GCR. I 82. Mai 'nainte înălțurile bi-

searcă neclătite să le păzești. ib. I 89. Au păsit încredut aceştii cărticariile a corcârnă dascal procopist, dintr'at besericii noastre cele neclătite. ib. II 153. Ca să-i hie de la noi dumăsele pomand și ocină neclătite nice dânduor[ă] (a. 1635). IORGA. S. D. VI 78. Aceia tocmod... întrecuți și adăvrăți și neclătite. PRAV. 2. Milostenia rămâne în veaci neclătite, macor de a sare face și cu scărba. ib. 255. Să dar numele cl vechiu ca un tembu neclătii. LET. I 27¹⁰. Iară unele [cuvinte] stau neclătite, cum e și barba, barbă, luna, lună și altele. M. COSTIN. 417. ap. GĂDEI. Au făcut legături de pace..., să fie neclătite. MAG. IST. V 168¹⁷. În odătură neclătite înaintea ochilor. BIBLIA (1688), 3 pr. 16. Moștenire neclătite. ib. 8. pr. 54. Să pădătm poruncile lui neclătite. DOSOFTEU. V. s. 164. Impărăția cea neclătite. MINEIU (1776), 41^{1/2}. Neclătii syllogismul corbului. CANTEMIR. IST. 115. Această mândărire... să rămăde... nestrămutată și neclătite, cu toate veniturile ei (a. 1765). URICARIUL, I 273¹¹. Neclătite starea Domniet (a. 1804). ib. I 367¹². Care danit... stau neclătite, pomand a acelor răpăsuși Domniet (a. 1710). id., X 57¹³. (În funcțiune adverbială). Alții ascușiți și neclătii edănd... CANTEMIR. IST. 117. (Substantivat) clătia s. f. (Cul.) = specie de plăcintă copăi în tigaie (Se numește astfel, fiindcă la copt aluatul se clătește continuu în tigaie, ca să nu se ardă). Cf. scovardă. LB. Diferite bucate gustoase, precum... plăcinte, ebrăndri, scoverze (hipit, clătite), chirovica... MARIAN. NA. 136¹⁴. Mircea țară îi cinăste: făcă v'ro două ușădele, v'ro două perințe, scovăzr, clătite, or[ă] plăcinte. PITEȘ. N. R. R. I 108. Cucoana Georgeta știa să-ă facă niște clătite minunate. SADOVEANU. P. S. 190; — clătitor (cu negativ neclătitor), -oare adj. = care clătește, care se clătina, se mișcă. Ingerul taste purure clătitoriu. VARLAAM. C. 21¹⁵. Jigantile în patru picioare clătitoare. CANTEMIR. IST. 26¹⁶.

— Din paleosl. klattiti, ea mișcă, a scutură, a împinge; (refl.) a se clătina, a șovăsi (bulg. klata) a mișca, leagăna, scutură, klata) glaxut sclatin capuls, sârb. klattiti ea scutură, a leagăna, a clătina).

CLĂTINA vb. I. I. 1°. Remuer. 2°. Agiter. hocher. 3°. Secouer; tendre (le poing). 4°.—5°. Ebranler. II. Remuer; hocher. III. 1°. Vaciller, branler. 2°. S'ébranler, trembler. 3°. S'agiter, se balancer. 4°. Vaciller, chanceler.

Clătina se simte ca un iterativ al verbului clăi, cu sensul de a se clăti într'o parte și într'alta, fără să fie sinonim cu clădiri, care înseamnă mai mult ca clăti de repețițe ori.

1°. Trans. 1°. A mișcă din loc, a urni, a clinti. Pune și lupul umărul și cletină [bolovanul]. ISPIRESCU, L. 339.

2. A mișcă puțin s. lin într'o parte și într'alta, a face să se agite. Derept aceia, ingerul lui Dumnezec în toși anit dăstinged și clătina apa și băgă într'aceasta țărle de vindăcare. CORESI, EV. 145¹⁷. Când vântul clătina frunzele [stejar]lor... C. NEGRUZZI, I 184. Brazi suspendau ș'a lor crengi le clătina. ALECSANDRI, P. II 186. Tu [ciocărlie] înalți trupul-ți spălat..., cletinându-ți aripile. ODOBESCU, III 192. Vântul abia adă și clătina ușurel franceze. id. ib. 292¹⁸. Peste deal, peste colindă, Este-o creangă de masină, Suflă vântul ș'o clătina Din vârf până la țalpină. JARNIK-BĂRSEANU, D. 252. ȘEZ. III 55b. | Fig. Nici o inimă nu scerzi și nu elatini nici o fire. VĂCĂRESCU, P. 130. †

A clătina capul = a-1 mișcă într'o parte și într'alta în semn de mirare, îndoială, mustare, descurajare etc. Alții, de mirare. Cu mână la gură capul clătina[u]. ALECSANDRI, P. I 40.

3°. A agită cu putere, a scutură tare, a zgândui. Cletină frânghia, de se lovi de toate mărginele groa-

pei. ISPIRESCU, L. 88. Vântul... frângea plopii, amuleza ultim și cletenă cu urlet tot codrul și tot muntele. ODOBESCU, ap. TDRG. Coanșul... Călcă-lul cletină, Călcă-lul răsturnă. TEODORESCU, P. P. 568. Moș Nitchior o clătina tucetior [pe Malca, care dorme] și zice: Jupăneșic, Jupăneșic! CREANGĂ, P. 132¹⁹. | (Neobincinut, despre un gest de amenințare, cu pumnul) N'au rămas... decât cei imprăștiți la fugă, zise Ursul și cletenă pumnul la cer. DELAVRANCEA, S. 173.

4°. A zdrcinută. În bășici l-a bășicat, În uscături l-a uscat, În umflături l-a umflat și trupul i-a cletinat, În zeprituri l-a zeprit, și trupul i-a schilodit. PAMFILE, S. V. 39. | Fig. Va îndreună... a clătina armonia cea tubită de D-zec. URICARIUL, IV 420²⁰. Tăb. Gracchus... începuse numai a clătina ordinea republicii. MAIORESCU, CR. III 138²¹.

5°. P. ext. și fig. A scoate pe cineva din convingerile sale, a-1 face să șovăiască, să oscileze, a pune la încercare. Cu acelea ispităteu-se a se clătina pre noi. CORESI, EV. 270²². O miere nu-mi va clătina bărbăția I. NEGRUZZI, V 333.

II. Intrans. A se mișcă (într'o parte și într'alta), a oscila. † A clătina cu (s. din..., mai rar: de) = a mișcă într'o parte și într'alta, a clăti, a da din... Clătinară cu capetele. PSALT. DOS. 237²³. Jean se depărță, clătind din cap. C. NEGRUZZI, I 66. Baba... clătina din cap și zice... CREANGĂ, P. 171²⁴. Împăratul... trecă pe lângă dânsul, cletinând din cap, ISPIRESCU, L. 170. Plezueul clătina din căpătân, EMINESCU, N. 76²⁵. Poștin toși și ospătați, Dar din barbă nu clătinați. MARIAN, NU. 849. Când oiu clătina din funte, voi să știți că eu voiu fi aici și că doresc să mă trageți afară! SBIERA, P. 84²⁶. Petrea însă i-au răspuns clătind din cap: «Măcătulă dragă, la greu lucru mă puseși id. ib. 24²⁷. Spunându-le să scoată leagănul afară, când va clătina el de frânghie... ȘEZ. II 52.

III. Refl. 1°. (Despre ceva care, în stare normală, e fix, nu se mișcă, se ține bine) A se mișcă din loc, a se urni; a-și pierde stabilitatea, a nu se mai ține bine, a sta să cadă, a se clăti. Tot vine câte-o mădăhuie, una după alta, vreme de-o jumătate de ceas și se tot azează pe cruce, de se cletină crucea cu ele. RETEGANUL, P. I 29²⁸. Se clătina pictorial de la masă. † Se clătina, ca dinții babei. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IX 77. I se cletină dinții = este pe sfârșit. ZANNE, P. II 117. | Fig. Din cauza stagnațiunei negocului, ece mai bune case de comerț se clătina rău și sănt aproape de cădere. LM.

2°. A se scutură, a se cutremura, a se pune în mișcare. Toată lumea coră nu să va clătina (: să nu se clătească COR; nu se va rădică HUR; qu'elle ne sera jamais ébranlée). PSALT. (DOS.) 194²⁹. Clătinează-se (se rădică-se SCH; să se rădică COR. VOR; să se pleace COR; se scuture HUR; quela terre soit ébranlée) pământul. PSALT. (DOS.) 293³⁰. Pământul s'a cletinat, de bucurie. BĂLESCU, M. V. 581³¹. Și pod când treced, Pod că zornădă, Pod se cletină. TEODORESCU, P. P. 414. Masa s'o clătina și ruja s'o scutură, Doamne, rău m'oiu supără! JARNIK-BĂRSEANU, D. 297. Fulgăra și bubăta, de se clătina oalele'n cute. RETEGANUL, P. I 19³².

3°. A se mișcă într'o parte și într'alta, a oscila. Cloveche de cele mofoate... se tot cletină în aer și pe ușcol, strigând ca pui de fidan de pe ulți: kibrit, kibrit!, ODOBESCU, III 23³³. Al șeptelea [par] fără [cap] se clătina mercur în oant și zicea: cap! cap! cap! EMINESCU, N. 19³⁴. Uga... se clătina scărșit în rânt și numai într'o țifină. id. ib. 38. A zărit o tuță deasă De vânt clătinându-se. MARIAN, SA. 333. Lăciul se 'ntindea tleu

și'n zare se clatină codrii. COȘBUC, A. 15/5. Pământul s'a tremurat, Apele s'au turburat, Codrii că s'au clatinat! TEODORESCU, P. P. 115. Vânt de vară mi-a bătat, Copacul s'a clatinat, Din copacul că mi-a căzut. ib. 204. Așa votincel cântă, Tarba că se clatină, Frunza'n codru tremură și foarte se 'nduioșă! JARNIK-BARȘEANU, D. 310.

4. A sovăli în mișcare s. în mers (din pricina slăbiciunii sau boției), a oscila, cf. a merge pe două cărări. Se clatină vântul și'ntr-o lungă de bădălie. EMINESCU, P. 242. Târzuște el tot ce-i trebuie, se unge pe gât bine cu sângele Domnului și, cum clatinându-se, se suie în cărăuși și pornește. SEZ. IV 1/2. | Fig. A sovăli, a se îndoi, a oscila. Să nu ți să clatină gândul, Ca trestia, când o bate vântul (a. 1654). GCR. I 169. Inimă slabă, vlahă să se clatine și să se 'nduioșeze de te miri ce... VLAHUȚĂ, N. 138.

[Prez. ind. clătin regional: clătîn (LB. HERZGHER. M. IV 232), † (rar) clătînez. În regiuni rotacizante: clătîră vb. I. Subțireă boare trăgeă și un brad se clătîră... «Ce te clătiri așa tare, Dimitre! pe răcoare?... — Da cum nu m'oiu legăra. Oă la mire vrea să vite...» să nă tate. POP. (Munții-Apuseni), ap. PAMFILE, I. C. 100. | Și: (Munt.) clătînă vb. I^a (cu prez. clătîn), se clătîn (CIAUȘANU, v.), cletenă vb. I^a (cu prez. cleten), cletenă vb. I^a (cu prez. cletân). Cozmin... făcă doi pași și se cletân, Pământul se se învărți sub tălpi. DELAVRANCEA, ap. TDRG. I se cletână dinții. ZANNE, II 116; — (cu schimb de conj., neobicit) clătîni † vb. IV^a. PONTBRIANT. | Abstracte: clătînare (clătînare POLIZU) s. f. — acțiunea de a se clătîni. Clătînare capului. PSALT. (GCR. DOS.) 84/22. Clătînare din cap. COSTINESCU. Clătînarea apelor mării. ib. Clătînarea unei corăbii. POLIZU. (Fig.) Nu deade în clătînare (în smintire SCH; în smen-teală HER.) piciorale meale. PSALT. (DOS.) 123/22; — clătînat s. a. — clătînare. HERZGHER. M. IV 232. Mult mă uit păste norod: Măndruș ca ș'a mneșu nu vād, Nici la stat, nici la îmblat, Nici la struș de clătînat, La buză de sdrutat. TIPLEA, P. 42; — clătînătură (clătînătură) s. f. — acțiunea de a (se) clătîni și rezultatul ei, mișcare agitată s. sovăitoare. Am nevoie de repaș; să dorm fără clătînătură, flutere, clopote și mai ales fără impresii mirifice de la Paris. CARAGIALE, M. 299. Doi răniți trec rezemași, cu clătînături stranii. C. PETRESCU, I. II 35. Văzând frașii lui clătînătura lanțului, au știut acuma că Suncă-murgă nu este mori. SBIERA P. 95/22; — clătîniciu s. a. — clătînare, clătînătură (?). PHILIPPE, P. R. 182. | Adjective: clătînat (cletenat, cu negativ neclătînat). -ă = mișcat din loc, agitat, scuturat, clătî; sovăitor, Iară cîți întru credința ceeaă dreptă și adeverateă sînt păziți și neclătînați... CORESI, EV. 3/12. Chemă dară cuvîntul acela, pre reacinciile și pre neclătînatele lucruri ce sînt... GCR. I 131; — clătînător, -oare = care (se) clătîni, tremurător. Colo, spănzură în aer pe copaci clătînătoare cuburi. KONAKI, P. 298. Un vînt de-abia clătînător șoptește prin vîzduh cuvinte. COȘBUC, P. 47. Cîte-o stea clătînătoare Camela 'n vîzduh și-aprinde. IOSIF, P. 78. (Substantivă t) clătînătoare s. f. — leagăn, hățînătoare, zduin, serănciob. DICT.]

— Derivat vechiu din clătî cu sufixul (de origina latină și cu sens iterativ, cf. DR. I 228, III 514) -înă (-enă, -ănă), probabil sub influența lui legăna, zdruncină, hățînă etc.

CLĂTINĂTOARE s. f.

CLĂTINĂTURĂ s. f.

CLĂTINI † vb. IV^a

CLĂTINICIU s. a.

v. clătîna.

CLĂTITĂ s. f. (Cul.) |

CLĂTITURĂ s. f. | v. clătî.

CLAUS s. a. 1°. Barrage. 2°. Travn de bois accumulé dans une écluse. — (Germanism)

1°. Intocmire făcută în părțile superioare ale unei ape cu scopul de a aduna apa pentru plătirea lămelor de la munte; cf. hait, opust, havuz, stăvilă, zăton (Banat). Com. ITTU.

2°. P. ext. Grămadă de lemne care se adună, mai ales în urma închiderii scocului, la capătul din sus al acestuia: La covetul cel scurt să fie doi păzitori, că ușor te pomenesti cu claus (Temești, jud. Arad și în Hațeg). Com. ITTU. | Grămadă de lemne formată la săritoarea (sărta) scocului (Temești, jud. Arad). Com. ITTU. | Orice grămadă mare și nereglată de lemne de foc: clăt, clăie (Bouțariul vechiu). Com. ITTU. [Pl. clause și clausuri.]

— Din germ. Klaus, idem.

CLĂUSTER † s. a. |

CLAUSTRĂL, -Ă adj. | v. claustru.

CLĂUSTRU † s. a. Couvent. — Mănăstire catolică. [Și: (după germ. Kloster) clăuster † s. a. O față de boier mare, însoțară dintr'un clăuster de la Viena. GHIGA, s. 42. | Derivat: (după fr. claustral, lat.-bis. claustralis, idem) clăustrăl, -ă adj. (cu plur. -strali, -strale) = mănăstiresc, monacal, monastic, călugăresc, schimnicesc. Riscul unei țolări clăustrale (= mari, severe, hermetice). N. ROȘU, CURENTUL 6 Noem. 1930.]

— N. după lat.-biser. claustrum, idem.

CLAUZĂ s. f. (Jur.) Clause. — Dispozițiune specială a unui act particular s. public, a unei legi, (mai ales) a unui tractat, a unui contract, a unui testament, etc. cf. articol, condiție, o dicil. Condițiunile cerute de lege pentru validitate unei trate sînt cele următoare: 1) Data... 2) clauza la ordîn... ȘTEPĂNESCU, C. 30. Cecul trebuie să conție: 1) numele tratatului; 2) numele primitorului... Poate să cuprindă și clauza la ordîn, însă nu e obligator. id. ib. 45. Convențiunile internaționale astăzi existente rămîn în vigoare, cu toate clauzele... cuprinesc într'însele, HAMANGIU, C. C. XI. Parica în favoarea căreia s'a pronunțat despărțenia va conserva toate acele avantajuri chiar și dacă ele se vor fi stipulat cu clauză expresă de reciprocitate. id. ib. 75. Garanția încetează, când o evicțiune a fost acceptată anume, printr'o clauză expresă a actului de împărțire. id. ib. 187. Sultanul stăru și grăbiu, o fi cunoscut, n'o fi cunoscut însemnătatea clauzelor aceluși tratat... faptul este că nu le-a ratificat pe toate, GHIGA, s. 470. Rusia declară nulă... clauza referită la Marea Neagră. MAIORESCU, D. I 35. Cine va executat clauza 22 din tratatul de Berlin? id. ib. II 194. [Regele Poloniei] făcă să se inserze o clauză în favoarea lui, în tratatul cu Turcii, din 1678. IORGA, L. I 107. Dincolo de toate clauzele tratatelor noastre internaționale, e conștiința pe care o avem, că sîntem stăpîni la noi acasă. GOGA, T. N. VI 1537. Guvernul român propune modus vivendi bazat pe clauza najunși ocel mai favorabile. CURENTUL 17 Sept. 1930. | Spec. (Jur.) Clauză penală: -ocea prin care o persoană, spre a da asigurare pentru execuțiunea unei obligațiuni, se leagă a da un lucru în caz de neexecutare din parte-i. HAMANGIU, C. C. 252. Clauză rezolutorie: Aparține judecătorului de fond de a decide suveran, că partea în favoarea căreia s'a stipulat într'un contract de locațiune clauza rezolutorie expresă, a renunțat

la dansa, fără ca holdărele să în această privință să poată fi supusă controlului Casaștinei. id. ib. 369 [Și: (în Transilv. și Bucov., pe cale de dispariție, din lat. clausula s. după germ. Klausel) clăuzulă s. f. = clăuză, (cu verbul, după germ. verkläusulieren) clăuzulă vb. 1^a = a introduce s. insera o clăuză într'un act. Clăuzulele de toți să se înă. ȘINCAI, HR. III 291/1^a. Această clăuzulă însă nu o mai găsim repetită. SBIERA, F. 32. Tratatul a fost clăuzulă.]

— N. după fr. (lat.-mediev. clausa, -am încheierea (intrebunțat în locul lat. clausula).

CLAUZULĂ vb. 1^a (Jur.) } v. clăuză.

CLAUZULĂ s. f. (Jur.) } v. clăuză.

CLĂVĂN. -Ă adj. Fort, vigoureux. — Teapăn, tare, cf. vișjgan. În clăvăni feciori la noi (Băisora). VICIU, GL.

— Poate același cuvânt ca onomasticul Glăvean, derivat din glăve cu suf. calificativ -an. N. DRĂGANU.

CLAVECIN s. a. (Muz.) Clavecine. — Vechiu instrument muzical (din care s'a dezvoltat cu timpul clavirul actual) în forma unei mese triunghiulare (dar cu unghiurile ciontite), în care coardele erau întinse ca la cîmbal, dar care avea o claviatură ca pianele (însă mai redusă). [Și: (< it. clavicembalo) clavicembăl s. a. (plur. -baluri; accentuat și clavicembal, cu plur. -bale). Prin cafenele... se auză clavicembalurile. CARAGIALE, T. I 127.]

— N. după fr. (< lat. mediev. clavicymbalum, din clavis sciehis și cymbalum ștîmbal).

CLAVIATURĂ s. f. (Muz.) Clavier. — Sistemul de clape la un piano (clavir) sau la o orgă. Complexa claviatură a unei imense orgi. CARAGIALE, T. I 46/a.

— N. după germ. Klavier.

CLAVICIMBĂL s. a. (Muz.) v. clavecin.

CLAVICULĂ s. f. (Anat.) Clavicule. — Osul (cu o formă aproape ca a unui S) care leagă partea superioară a omoplatului cu osul pieptului. [Derivat: (< lat. clavicularius) claviculăr, -ă adj. (Anat.) = privitor la claviculă, din spre claviculă. Căpătătul de sus [al sternului] sau clavicular mai larg și mai gros decît toată cealaltă parte a osului... KRETZULESCU, A. 35/1; — (după fr. clavicle) claviculăr, -ă adj. (Anat.) = «cu clavicule.»]

— N. după fr. (< lat. claviclea schei(ă)s).

CLAVICULĂR. -Ă adj. (Anat.) }

CLAVICULĂT. -Ă adj. (Anat.) } v. claviculă.

CLAVIR s. a. (Muz.) Piano. — (Învechit, întrebunțat mai ales în Mold. și de Români cu educație germană) Pian(o). Unta dintr'îngi se distîță cîndînd la clavir. URICARIU, X 13/1^a. Amoriul nu-i ca clavirul, să cînte numai lovit. KONAKI, P. 129. Poedește [podulul] joacă ca tușele [= clapele] clavirului. C. NEGRUZZI, I 194. Subi degelele tale, în sunetele arginoase... Clavirul cînd răsună, deștepă în ai meu suflet acorduri fioroase. ALEXANDRESCU, M. 127/1^a. Între... petrece cu clavirul. ALECSANDRI, T. 1336. A găsi clavirul spart cu toporul în mîi de bucdă. GHICA, S. 43. Toate clavirele sînt instrumente muzicale. MAIORESCU, L. 57. Cine cunoaște mecanismul clavirului, poate să ghicească felurimea nemîrgîntă a melodilor? id. CR. II 387/1^a. Cînt din clavir, cetec. I. NEGRUZZI, IV 30. Auzi prin aerul nopții tremurînd notele dulci ale unui clavir. EMINESCU, N. 46/1^a. Cîntă fela gazdei la clavir. C. PETRESCU, I. II 114. # A avea clavir la cap = a fi cam tînit. ZANNE, P. IV 309. [Plur. -re și (rar) -turi.] Diminutiv: claviră; s. a. =

clavir mic, cf. clavecin, pianină. Din toate lucrurile aduse... cel care-mi place mai mult, e un clavir mic. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 227. [Derivat: clavirist † s. m. = cel ce cîntă la clavir, pianist; cel ce dă lecții de clavir; cel ce face clavire. DICȚ. Una din societățile cooperative care a avut un succes deplin... este societatea lucrătorilor claviristi, înființată la 1849. GHICA, S. 577.]

— N. din germ. Klavier, idem (cf. și fr. clavier).

CLAVIRĂS s. a. (Muz.) } v. clavir.

CLAVIRIST † s. m. }

CLAVITURĂ s. f. Merrain. — Lemn de molid tăiat scurt și despicat cu cuțitoaia, pentru doage de doniță (cf. boc, bocu, cloț, clepș, span): Din molidul acesta ar țepi multă clavitură (Bucovina). Com. ITTU.

CLAXON s. a. Claxon. — Trompă de automobile, motocicletă etc., care produce un sunet puternic spre a avertiza vehiculele și pietonii de trecerea automobilului (s. motocicletei), cf. sirena. Un claxon de automobil îl auzim pe trotuar. C. PETRESCU, C. V. 122. Urlet de claxon. id. ib. 318. Huriala claxonului. I. TEODOREANU, M. II 30. [Plur. -zoane.]

— N. după fr.

CLEAF! interj. Interjecție care imită zgomotul celor ce mînăncă zgomotos și lătratul câinilor. Com. A. TOMIAC, cf. LM. [Și: clef ib.]

— Onomatopee. Cf. clefăi.

CLEAFĂT s. a. v. clefăi.

CLEAMP s. a. Ramiltes. — (Mal ales la plur., sub forma cleampuri) Cap lungușor; creanță uscată; vreas. ȘEZ. II 187/1^a. XXIII 42, ION CR. II 22, MAT. FOLC. 1209.

— Pentru etimologie, cf. rus. kijapă scălușe.

CLEAMPĂ s. f. }

CLEAMPĂI vb. IV^a } v. clamp.

CLEMPUȘ s. a. 1^a. Crochet. 2^a. Loquet. — (Bucov.).

1^a. Cărlig (Straja). Com. A. TOMIAC.

2^a. Cleampă, clanță a ușei (Mărginea). HERZGHER, M. IV 232.

[Plur. -pșuri. HERZGHER, M. IV 232.]

— Din rus. kljapyš scărliș, migdală, apropiat de cleampă. Cf. ciempuș, (s)climpuș. Cf. CIHAC II 331.

CLEAN s. m. (Itl.) Chevesne, goujon (Squalius cephalus, Alburnus lucidus, Squalius dubula, Leuciscus dubula). Ivră. Saou. — Un soi de pește cu solzi albi strălucitori, care trăiește în apele dulci de munte; se mai numește și albiou, porcul apei. Cf. ANTIPA, F. I. 166, 184, 186, 188; P. 85, 117, F. R. ATILA, 33, 34, 54, 55, 223 și 224, DAME, T. 127, BARONZI, L. 94/1^a. REV. CRIT. LIT. III 94, POMPIULI, BIH. 1007-20, LIUBIANA, M. 129, POP-KIRILEANU, B. 89, MARIAN, INS. 57, T. 47/1^a, MAT. FOLC. 1209, ȘEZ. II 187/1^a, H. I 7, 22, II 203, IV 85, VI 16, IX 42, 59, 170, 229, 437, X 4, 21, 31, 499, 505, 538, 571, 583, XII 275, 429, XVI 288, XVIII 140. În aceleași ape și regiuni ca mrcana, însă în părțile lor mai domoie... trăiește cleanul supranumit porcul apei... Cu o lăcomie de lup, cu o gură de broască și un stomac de struț, el devorează totul, fără a fi sîtul niciodată. E carnivor și vegetarian în același timp. F. R. ATILA, 223. Am prins un borș bun de pește, mai mulți păstori, or'o două mrene și un clean (Bilca, în Bucov.). Com. TOFAN. Unde edd ne-

vestele, Io mă zbat ca pește, Ca cleanul în apă
lină, Ca mireana la repezină. HODOȘ, P. P. 170.
Prost ca cleanul (de-oare-ce cleanul se prinde
fără ușor). Com. I. POPOVICI. Îi cum fi cleanul
s. numai: clean = beat tare, beat turli. Com. I.
POPOVICI; CIAUȘANU, V. Sătul clean = sătul până
în gât. CIAUȘANU, V. [S]: (cf. rus. *kleni*, rut.
klen) **clean** s. m. ANTIPA F. I. 186. | Diminutive:
clenut s. m. MARIAN, INS. 57; **clenută**
s. f. H. III 309; **clenișor** s. m. F. R. ATILA, 67.]
— Din paleosl. *klēn*, (bg. *klēn*), idem.

CLEANCĂ s. f. v. creangă.

CLEANF s. a. Croăton. — Călcău (bun) de pâine,
colțuc, călfan, călfete, călhău, cărhan,
clifan, clihan, crifoiu, crihan. VICIU, GL. [Plur. *cleanfuri*.]

CLEANȚ! interj. v. clanț.

CLEANȚ s. a. 1°. *Pas* (en montagne). 2°. *Pied*
(d'une montagne) 3°. *Roche escarpée*.

1°. (Banat) Strimtoare între dealuri cu drumuri
lăiate în stâncă. LIUBA-IANA, M. 45), trecătoare
peste dealuri, printre stânci; prihod, priod.
Com. LIUBA, Cf. cheie, defileu.

2°. Picior de deal (Costeinu, Banat). Com. ITTU.

3°. P. ext. (Banat, Oltenia) Jghiab, stâncă
prăpăstioasă, cf. țarc, ștean, janț, călîn
(REV. CRIT. LIT. III, 94), răpă mare (H. XVII/),
stâncă (H. XVIII 137, GR. BAN, Com. COGA) pe
care omul nu se poate sui (LIUBA-IANA, M. 55),
răpă stâncoasă (Oltenia CONV. LIT., LIV 166),
colț de stâncă (Valea Jiului, VICIU, GL.), ascuțitul
unei stânci înalte (Sibiu); com. ITTU. *Faia tot
mersă înainte, până când ajunge la un cleanț, în
care eră o peșteră*. CĂTANĂ, P. B. II, 23. *De-așupra
[dealurilor]... se înalță tot mai ridicată niște cleanțuri,
până în vineția cerului*. POPOVICI-BANĂ-
TEANU, ap. TDRG. Să nu te încumezi să mai
ajungi cleanțele unde crește siminocul. IRINEU, S.
B. 15. *La Cleanțul-Vulturului a murit un miel*
(Sibiu). Com. M. ITTU. *Pe un astfel de copil Lau
urât să fie trimis pe un cleanț (stâncă)*. PAM-
FILE, DUS. 4. *Da copilu' nu s'o mai văzut. El
s'o dus în cleanț, ș'o trăit acolo ca un sfânt*. DEN-
SUSIANU, T. H. 94. *Atunci te-oi descununa, Când
cleanțurile-or cântă și pădurea va îmblă*. HODOȘ,
P. P. 340/1. [Plur. *cleanțe* și *cleanțuri*.] Deri-
vate: **clăntoale** (cu rostire bândăreană *clăntoane*)
=hop (în drum), germ. Holper. JAHRESBERICHT,
VII 84; — **clăntorós**, -ă, adj. = cu hopuri, germ.
holprig. ibid.]

— Din sârbo-cr. *klānae* (genet. *klānca*) strimtoare;
Com. N. DRĂGANU, *Dacoromania* III 704.
Cf. cheanț.

CLEANȚĂ s. f. v. clanț.

CLEAPĂUG, -Ă, adj. v. clăpăug.

CLEAPCĂ s. f. *Vieux chapeau*. — (Bucov.)
Pălărie veche. Com. AR. TOMIAC, cf. ciupercă.
— Cf. rut. *kljapa* «petec, zdreanță», *kljapka*
evacă bătrână.

CLEAPȘĂ s. f. *Gifle*. — (Bucov., Transilv. de
nord) Palmă, lovitură cu palma (Vicov, în Bucovina),
Com. NISTOR, (Straja, în Bucovina) A. TOMIAC,
(Năsăud) N. DRĂGANU, (în Munt.) leapșă, cf. scatoalcă; calcavură; lovitură ușoară
(HERZ-GHER., M. IV 232). *Când ti-oiu da o cleapșă,
vezi stele verzi!* ȘEZ. XXIII 42. *S'o luat la clepșe*.
ib. XXXII 106. | *De-a cleapșă* (în Munt. de-a
leapșă) e numele unui joc de copii. *Unul dintre
dânșii ține pe cel dintâiu de ochi, iar altul dinapoi
îi dă o cleapșă, adică o palmă peste spate*. MA-
RIAN, I. 204/1; cf. și PAMFILE, J. II 261. ȘEZ. XIII

51. [Plur. *clepșe* TDRG. | Verb: **clepși** (**clepșul**
ȘEZ. XXIII 42) vb. IV^a = a palmui, a da palme
(Com. A. TOMIAC), a trage cuivă o palmă. *După ce
a căpătat cleapșă, îi dă drumul, și ei trebuie să coute
pe cel ce l-a clepșit și, de-l găsește, îl apucă de cap
și-l pune în locul său, iar de nu-l nimerește, mai
capătă o cleapșă, tot așa, până ce nimerește pe
cel ce l-a clepșit*. MARIAN, I. 204; cf. PAMFILE, J.
II 261. *Să nu bleștești o iolă, că te clepșeci!* ȘEZ.
XXIII 42; (cu abstractele): **clepșire** s. f.,
clepșit s. a. = acțiunea de a clepși; — (și cu
part. -adj., substantivat une-ori) **clepșit**, -ă =
palmuit; fig. bătut la cap, prost, năuc. *Ce vocește
clepșitul sau clepșita aceea de la mine?* MARIAN,
I. 204; cf. și PAMFILE, J. II 261.]

— Onomatopee (cf. germ. *klapp!*). Cf. *clepș*,
leapșă.

CLEAPTĂ s. f. *Ptège, trappe*. — Numai în lo-
cuțiunile figurate: *Am să te prind în cleaptă!* =
am să te prind în capcană, în cleștă. *Nu-mi scapi
din cleaptă!* = nu-mi scapi din mână (Năsăud).
Com. N. DRĂGANU.

— Sensul original trebuie să fi fost «spancă»
(făcută, poate, la început, dintr-o scândurică spin-
tecată la un capăt, cf. *clept*). În acest caz, cu-
vântul vine din rut. *klepča* «laț» (> ung. *kelepec*,
idem). N. DRĂGANU, *Dacoromania* II 900.

CLEARING s. m. sing. (Comerț, Finanțe).
Clearing. — Acel fel de achitare sau plată, la care
avizarea sau mandatul se face unei persoane sau
firme, care și ea stă în legătură cu aceeași bancă...
și are un cont deschis acolo și astfel suma avizată
(mandatată) prin ceu nu se plătește în numerar,
ci... se scoate dintr-un cont... și se adaugă în alt
cont (PANTU, PR. 74), balanță a socotelilor (unei
persoane s. ale unei firme la o bancă s. între
bânci), cf. virement. [Rostit, de cei care cu-
nosesc pronunțarea englezescă, *cliring*.]

— N. din fr. (engl. *clearing*, idem, propriu zis
«clarificare, limpezire», part. verbului *to clear* «a
clarifica, a limpezii»).

CLEASCĂ s. f. 1°. *Crochet* ou *pince* de bois.

2°. *Machine hors d'usage*. 3°. *Mauvaise bouillie*.
1°. (Munții Apuseni) Instrument de lemn cu care
ciubărarii noștri Moji prind doagele de cerc, până
le pun în rând, când dreg vreun ciubăr desfiacut
de tot (VICIU, S. GL.), buciță de lemn cioplit
lătăreț și crestat afund la un capăt în forma unei
furci, cu care se prind doagele sau cu care se
fixează rufele spălate întinse pe frânghie, ca să
nu le doboare vântul (Com. ITTU), cărligele,
solimbug, copcă.

2°. Mașină hidoasă (comuna Principele Fer-
dinand, Teleorman) ION CR. V 374.

3°. (Nentrebuințat) Mămăligă rău făcută, cir,
o flească de mămăligă (CIAUȘANU, V.), cf.
terciu.

— În sensul 1° ar putea fi, cum crede VICIU,
s. GL., un singular nou din *clește*; în sensul 3°,
înruind cu *le* a că sa influențat de acest cuvânt.

CLEAT, -Ă † adj. v. elat.

CLEATĂ s. f. 1°. *Tent*? 2°. *Tas*. 3°. *Bande
de terre*.

1°. *Cort?* *Dale*, *Doamne*, *Ștefan-vodă*, *Mai su-
mete scârle*, *Că le bat sticlele și ne aud cetele*,
Cetele și cetele (Doj). MAT. FOLC. 1077, cf. 1078.

2°. Multime de lucruri cuprinse într-un anumit
spațiu: *O cleată de varză*, *o cleată de fire*, *o cleată
de lemne*. BOCEANU, GL. Să-mi dai cinci mi de
cete [de] morun și cinci mi de] cete [de] somn.
PAMFILE, DUSM. 298.

3°. Bucală îngustă de pământ, delniță (LUN-
GIANU, GL.); grup de vii, pământuri (Teleorman);

com. M. OLMAZU) (loburi împărțite (H. IV 267). Am arat tot, dar a mai rămas o cletă la cap, unde nu prindea plugul. BOCEANU, GL.

— Senaul originar iar putea fi elocul unde se păstrează grămadă lucrurile și deși să avem a face cu o altă formă (cf. bulg. *klĭta* scămară, *klĭtka* mirat de legume, legumele dintr'un stras) a lui clet.

CLEAUCĂ s. f. Mauvais troncău. — Sanie stricată (Straja, în Bucovina). Com. A. TOMIAC.

CLÈCE s. f. v. clein.

CLÈCE s. f. plur. (Pesc.) *Bâton*. — Lemnele din capul năvodului (CHIRIȚESCU, CH.), de care trag pescarii, numite și hădărașe, coluze etc. (DAME, T. 123), groase cât o mână de om și lungi cam de 1 m. (ANTIPA, P. 463, cf. 512). [Și: cleci, cleece s. f. plur. ANTIPA, P.]
— Din rus. *klĭzâ*, idem.

CLECEȚI vb. IV^a refl. *Se quereller*. — (Mehedinți) A se sfâși, a se certă. H. IX 91. — Cf. clefti, cleveti.

CLÈCHIE s. f. v. clein.

CLECIE s. f. *Moitie de chou*. — Jumătate de curechiu. Com. A. TOMIAC. [Accentul?]

CLECIU s. a. v. clescu.

CLED s. m. sing. *Bouillie*. — Masă cleoasă, clic. *Pâinea necoaptă se face cled în gură* (Blaj. VICIU, GL.), cf. cleiu, clisă.

CLEP interj. v. cleaf.

CLEFĂI vb. 1(2). 1°. *Manger avec bruit*. 2°. *Aboier; parler indistinctement*.

1°. Intr. (Despre animale și p. ext. despre oameni) A face cleaf-cleaf mâncând (Straja, în Bucov. Com. A. TOMIAC), a ciofăi ca porcii mâncând (germ. *eschmatzen beim Essen wie die Schweine*, HERZ-GHER, M. IV 232), a mesteca așa în cât se aude ca la porci (L.M.); p. ext. a mânca fără cuvință (Com. A. TOMIAC), a plească; cf. molfăi, clefti¹. *Incepe Grecul... să sugă și să clefăiască*, CONTEMPORANUL, III 678. *La dejun, Dan înfulcă bucluri mari și clefăie repede, c'o lăcomie de bestie*, VLAHUȚĂ, D. 334. *Omul zăcea într'un lac de sânge. Fiara sta la o parte și clefăia cevă în dinți*, SANDU-ALDEA, SĂM. VI 446. *Se îolăni lung și începu să clefăie și să împroaște cu sămburi în sus*, T. CERCEL, SĂM. III 459. *Rupe o margine din pâine și începu să clefăie încet*, STĂNOIU, C. I. 164. | Fig. (Despre oameni) A vorbi repede și nedeluzit (ca un om care ar mânca clefăind) *Vino de mândră și tu!*, *cleftăi ea*, DUNĂREANU, CH. 206. | Trans. A mânca (cevă) cu zgomot (Bilca, în Bucov.; com. G. TOFAN) s. ciofăind. [Cânele], *încurajat de blândăța mea, apucă frumos bombonul și începu să-l clefăie*, CARAGIALE, M. 336.

2°. (Despre căței; rar; germanism?) A lătra (= germ. *klaffen*). BARCIANU.

[Prez. ind. *cleftău* și (mai rar) *cleftăsc* (HERZ-GHER, M. IV 232). | Și: (tulpina nazalizată; cf. germ. *klempern* sa bate în tînchea, a lucră tîncheaua) *cleftău* vb. IV^a = a face zgomot când mănâncă. *Când mândră, cleftăște*, *Când vorbește, mult stupește*, POP. [Mold.]. Com. T. NAUM. | Astracte: cleftăire s. f., cleftăit s. a. = acțiunea de a cleftăi. PONTBRIANT; — (ca sens, influențat de cleveti) *cleftăit* s. a. = tovrășie de flecari: *Nu intru cu în cleftău' lor* (Teleorman). ION CR. V. 374.]

— Onomatopoe, derivată din cle(a)f. Cf. clefti¹ și slov. *klafati*, germ. *klaffen*, *klaffen* (CIHAC, II 61).

CLEFETEĂ s. f. v. clefti¹.

CLEFETI vb. IV^a. 1°. *Manger avec bruit, lâchonner*. 2°. *Bougonner*. 3°. *Chasser à force* (les cercles sur un tonneau).

1°. (Rare) Intrans. și trans. A mesteca rău din gură, din lipsa dinților sau a măselelor (COSTINESCU), a molfăi. *Să vie să mândră și apoi să se întoarcă în biserică cleftind din gură*. ISPIRESCU, L. 273.

2°. A mesteca vorbele, a bombăni, a mormăi, cf. cleveti (2°). *Căscă... și cleftind buimăcit de căteva ori, tebuli să spuce...* DELAVRANCEA, S. 244/14.

3°. A bate cu clefteteaua cercurile la o bută DDRF.

[Adjective: clefteti, -ă; — cleftetitor, -oare = (ad 1°) care mestecă rău cu gura, neavând dinți ori măsele; mândrăcios; flecar. *Cotofandă cleftetitoare*, CONY. LIT. XLIII 1148; (ad 2°), s. substantivativ) cleftetitor s. a. = unealtă a dogarilor: cioacă (COSTINESCU). | Abstracte: cleftetire s. f. și clefteti s. a. = acțiunea de a cleftei. *Porumbul curgă...*, *iar zgomotul curățatului sămână un clefteti nesfârșit de dobitoace care mândră*. T. CERCEL, SĂM. III 663; — (concretizat) cleftetea s. f. (în loc de cleftăie) = maiu de lemn, cu care dogarul bate cercurile la buși, cioacă. PONTBRIANT, POLIZU.]
— Înruțit cu cleftăi.

CLEFETI vb. IV^a = calfată. DICT.

CLEFETITOR s. a. v. clefti¹.

CLEFT s. m. *Clephite*. — (Cuvânt literar, introdus prin scrieri în care e vorba de vicia populațiilor din Peninsula balcanică) Haiduc din Pind. — Din n.-grec. *κλέφτης*, idem. Cf. cleptomani.

CLEFUSTEȚ s. a. *Bogatiele, rebut*. — (Mai ales la plur.) Mărunțișuri în desordine, inutile (Sângeorz, în Transilv. PAȘCA, GL.); lucru (m. ales rămășiță) fără valoare, fără importanță, spec. ghemuri rămase de la o pânză, ori de la lăvire (Nemțșor-Vânătorii Neamțului, Neamț. ION CR. III 156).

— Prin metateză, din fleușteț (diminutivul lui fleac). I. RĂDULESCU-POGONEANU.

CLEI vb. IV^a, **CLEIALĂ** s. f.)

CLEIÓS, -OÁSĂ adj.

} v. cleiu¹.

CLEIȚĂ s. f. (Bot.), **CLEITURĂ** s. f.)

CLEIU s. a. 1°. *Colle, glu*. 2°. *Gomme, résine*. 3°. *Cérumen*. 4°. *Colle de poisson*.

1°. Substanță vâscoasă (când e înfierbântată), extrasă din deosebite plante, de care ne servim spre a lipi (sa cleb, sa înclădă) diferite obiecte. Cf. clic, gumă-arabică, cir, pap, cocă. Cleiul îl întrebuințază cu deosebire dulgherii (H. XII 32) și pantofarii (H. XI 259). *În loc de var, eră cleiul și cărdmizile*. LET. I 50/22. *Prof de cleiu coac...* *Prof de cleiu de amoniac, câte dooă dramuri*. PISCUPESCU, O. 289. *Trăbuc să legăm rana oți cu cleiu de la măsari*. CALENDAR (1814) 192/2. *O lingură mare cu cleiu de cizme*. BARAC, T. 41. *Hărbul cu călăcan, cleiu și tot ce trebuie unu ctubotar*. CREANGĂ, A. 82/1. *Mândră, ochi-gori tăi I-o pus mătă-la cu cleiu*, *De-mi pun capul pentru ei*. DOINE, 114/22. | Fig. Materie vâscoasă și lipicioasă care se aseamănă cu cleiul (de ex. mănărea mestecată, noroiul lutos etc.), clisă, hleiu, cled, clic. *Până mai ieri, Cerndăuți puteau să fie vestiți pentru noroiul, lapovița și cleiul lor*. IORGA, N. R. B. 204. *De-ar fi pâinea cât de bună, Tot se face cleiu în gură*,

Dacă e'n jur străină. TEORESCU, P. P. 285^b.

|| P. anal. Cleiu de grâu = cir, ciriz, cu care se clește și lipește de piele gârna. LIUBA-IANA, M. 127. || Spec. (După germ. Vogelstein?) Cleiu de (prins) pasări; vâsc cu care se ung vergelele de care se lipeș pasările ce se așază pe ele. Cf. L.B. Cleiu (negru) † = smoolă, bitum, lat. maltha. MOLNAR-PIUARU, DR. V 559. Klěj = bitumen. ANON. CAR. † (În funcțiune adverbială) (A nu ști) cleiu = nimic; cf. boabă, botă s. bătă, neam, tu fă. He! Trăsnea, mă! scoolă; știu tabla? Sare el de jos, și ascult — cleiu! CREANGĂ, A. 92^{1/2}. La lecție, cleiu! (= n'a răspuns nimic). PAMFILE, J. II. A II cleiu = ignorant, neputincios; beat irtă. Sânt bărbat odată, zădrăra, țar tu, pace... irtă, cleiu! CONTEMPORANUL, I 881. Spre stud... Cumpătorea și Pudoarea, bete cleiu... CONTEMPORANUL, IV 504. L-a văzut la crâșmă, cu hațca cea: cleiu amândoi! NADEJDE, ap. TDRG. Nu-și făcă nici o tuzie în privința cunoștințelor ce posedă. Știa bine că e cleiu. CURENTUL, 27 Noiembrie 1940.

2^a. Suc gros ce se scurge de sub scoarța unor pomi (mai ales pruni, cireși și vișini) și se îngroșă (= se solidifică) la aer, mierea mății, rășină (H. XII 169, Com. MARIAN, ITTU). Copiii îl mănâncă bucuros (GHER-HERZ, M. IV 232). Îi înveliesc trupul tot cu pânză roșie... și cu cleiu de cireș. HERODOT, 116. De muzice acestea se pot mântui, ungându-i pre la urechi cu oleiu de in, sau cu cleiu de pre prun, sau de pre vișini. ECONOMIA, 112. Cleiurile de cireș, perj (prun), vișin, zarzăr (cois) se folosesc la facerea diferitelor clețuri, pentru lipit hârtie în ochiuri de gam sparte, etc. Ele se fac fierbând cleiul în apă. PAMFILE, I. C. 250. Prin județul Covurlutu, se fierbe în vechime fructele de lemnul cănelui, coapte bine fină, și în zeama obținută se pune calcaim pisat și piatră-acă, și după aceasta pușin cleiu de cireș sau zarzăr. PAMFILE-LUPESCU, CR. 211. Pui la măsele cleiu de plop. PAMFILE, B. 46.

3^a. Substanță vâscoasă ce se formează în ureche, ceară, cerumen. L.B. Îi astupă rana cu cleiu din ureche. FUNDESCU, L. P. 109^{1/2}. Dacă-ți dă un spine în picior, scoate-l și locul lui acoperă-l cu cleiu din ureche, că să nu mai crească. PAMFILE, B. 40.

4^a. Cleiu de pește s. de morun = materie lipicioasă extrasă din bășica înnotătoare (spălată de sânge și apoi uscată) a unor pești cartilaginiși, cu deosebire din morun. ANTIPA, P. 372-3, 711, F. 269, F. R. ATILA, 426. Au scăzut prețul la pește, cleiu și țere. CONTEMPORANUL, VI. vol. I 118. Limpzețea mai curând a vinului n'o forțează miții podgoreni. Alții o fac cu cleiu de pește, albulz de ou, etc. PAMFILE, I. C. 224.

[Plur. cleiuri diferite feluri de cleiu. | Diminutive: cleiță (pronunț. cle-t-s). f. = (Bot.) tulichină (Daphne Mezereum) PANTU, PL., HEM. 438, DAME, T. 20, BARONZI L. 131^{1/4}. | Adjectiv: cleioș, oasă = cum e cleiu, lipicios, vâscos, clicos (L.B.); unș cu cleiu (L.B.), plin de cleiu (L.M.); (despre ouă foarte fierie) foarte moale. Loc cleioș. H. X 109. În loc de apă, tină cleioasă și lipicioasă țeroare. CANTEMIR, IST. 138^{1/2}. Tina cea cleioasă. ECONOMIA, 4. Margă tare încă se află, care nu e alta fără (= decât) pământ văros amestecat cu lut cleioș. ib. 8. Limbă băloasă, cleioasă și galbenă [la boală]. PISCUPESCU, O. 213^{1/4}. De ar fi pământul căl de cleioș, căl de umed... I. IONESCU, CAL. 6. O materie cleioasă. PONI, C. 115^{1/2}. Poile sale [ale petuniței]... sânt cleioase și miroase greu. DATULESCU, ap. TDRG. Scoarța brazilor care-î lasă în palmă urme cleioase de rășină... C. PETRESCU, I. II 5. Îmi spuse să-î fac ouăle cleioase, că apă îi plăceau lui. STĂNGIU, C. I. 117. Noroiu cleioș și puturos. ISPIRESCU, L. 129^{1/2}. | Verbe:

(cf. rus. kleit, idem) clei IV^a (pronunț. cle-4) = a lipi, a încheia cu cleiu, a înclai, a înclăia. L.B. Cleiește cu rășină denlău(n)tru și den afară. PALIA (1581) 31^{1/2}. Măsarul cleiește, H. XVII 237. | Adjectiv: (în)cleit (cu negativul ne(în)cleit), -ă (pronunț. -cle-4) = lipit, înclaiat cu cleiu, înclăit, înclăiat; fig. frumos, potrivit (PASCA, GL.). (Fig. impropriu) Acedrăi este că Ioanichie... s'au numi «Romeocion, sau ucigătorii de Greci; ei dintru aceea unu... viteaz cum au fost Ioanichie, nu trebuie cleită (= atribuită) o tiranie așă de mare. ȘINCAL, HR. I 247^{1/2}; — cleitôr, -oără adj., subst. (pronunț. cle-4) = (cel) care cleiește. PONTBRIANT. | Abstracte: cleire s. f. (pronunț. cle-4) DICT., cleială s. f. DDRF. = acțiunea de a (în)clai; cleitură s. f. (pronunț. cle-t-) = cleire (L.B.); vâscozitate (DDRf.).

— Din paleosl. klej (klěj) s. bulg. klej, idem. Cf. hleiu, clic, înclai.

CLEIU s. m. sing. (Bot.) 1^a. Trêfle. 2^a. Luzerne. — (Germanism, în Banat).

1^a. Trifoiu (Comloș, în Banat). H. IV 176, VICIU, GL.

2^a. Luțernă (Banat). H. XVIII 4.

— Din germ. Klee, «trifoiu».

CLEJĂ s. f. v. celeşe.

CLEJNITĂ s. f. v. clește.

CLEM s. a. Pince de sellier. — (Germanism) Clește de lemn pe care-l întrebunțează șelarul pentru a strânge și a țineă bucățile de piele, când le coase. DICT.

— Din germ. Klemme, idem. JAHRESBERICHT, X 182.

CLEMĂ † vb. I v. chemă.

CLEMATITĂ s. f. (Bot.) Clématite. — Plantă câțărătoare (cultivată și ca plantă ornamentală), care, în stare naturală, crește pe lângă garduri și prin păduri, cu rpen, viță albă, clocotici. BARGANU, BRANDZA, FL. 32.

— N. după fr. (lat. clematitis c. gr. κληματίτις), idem.

CLEMENDEU s. a. Cheville d'acier. Bucată mică de oțel în formă de paralelogram; e vârlită și înțepată într-o țigăliță de schișă, care e așezată într-o grindă transversală, de la moară. Capătul din jos al unui drug de fier ce ține crângul se sprijinește pe clemendeu; capătul de sus al drugului e înțepat în creștii pietrei de de-așupra pe care o învârtiește. POPILIU, BIH. [Plur. -cleif].

— Ar putea fi germ. Klemmende «capătul scoabeii». N. DRĂGANU.

CLEMENT. -Ă adj. Clément. — Îndurător, bun, blând, milostiv (COSTINESCU), șel ce are bunăvoință a iertă leane (ARISTIA, PLUT.), iertător (cu măriniție) (STAMATI); spec. (despre un domnitor s. un superior) iertător față de un supus s. inferior. Știrile cele bune îi făceau mai clement cu sălbiciumile altora. C. PETRESCU, C. V. 93. [Familia: clemență s. f. = iertare, îndurare, bunățate, milostivire; spec. virtute care face pe un superior (Doam, părinți) să ierte s. să ușureze pedeapsa inferiorului său. Cf. COSTINESCU. Clemența augustei noastre împărăteșe. URICARIUL, I 178^{1/2}. Slaba lor împotrivire... le merită clemența Turcilor. ODOBESCU, I 224.]

— N. după fr. (lat. clemens, -tem, idem).

CLEMENȚĂ s. f. v. clement.

CLEMPĂI vb. IV^a v. clefăi.

CLEMPĂNI vb. IV^a } v. clamp.
CLEMPĂR s. m., CLEMPĂU s. a. }

CLEMPUȘ s. a. 1°. *Piquet pour entraver un cheval*. 2°. *Pêrche*. 3°. *Mentionnet*. 4°. *Battant de la crécèle*. 5°. Nom de chien de chasse.

1°. (Munții Apuseni) Mic pociumb de care se leagă prionul (FRANCU-GANDREA, M. 95); cuiul prionului (Com. ITTU).

2°. (Munții Apuseni) Lemn lung, prăjină. T. PAPAHAĞI, G. S. II 55.

3°. Bucată de fier în formă de cârlig s. scoabă, având o mică proeminență, pe care se reazemă cleampa uși când se închide. Cf. DAMÉ, T. 96 (cu ilustrație). | Proeminența care împiedică zăvorul să iasă din scoabele prin care luncă în dreapta și stânga. Cf. PAMFILE, I. C. 147.

4°. Fâșie subțire de lemn care lovește de spițele roții de la căruțoarea și produce scârțâit dorit. Cf. PAMFILE, I. C. 140.

5°. Nume de câine de vânat.

— Derivat din **cleampă** (poate, și din **cleamp**), cu suf. dimin. -uș. Cf. **cleampuș**, **climpuș**, **sclimpuș**.

CLEN s. m. (Iht). v. **clean**.

CLÉNCE s. f. v. **clenciu** și (Pesc.) **clece**.

CLÉNCEA s. f. act. v. **clenciu**.

CLENCIU s. a. și m., adv. I. 1°. *Branche morte*. *Crochet*. 2°. *Andouiller*. 3°. *Fourche*; *clate*. 4°. *Mentionnet*. 5°. *Chevile* (de la faux). 6°. *Ardillon*. 7°. *Loquet*. 8°. *Entaille* (faite à l'oreille des agneaux). II. 1°. *Chicane*, *querelle*, *intrigue*. 2°. *Paș du tout*.

I. 1°. Bucată dintr-o creangă (uscată) ale cărei rămurile n'au fost rupte de tot, încât formează ca niște cârlige, de care se poate acăță ceva; rămașița la tulpina unei crengi frântă (NOVACOVICIU, C. B. 7); p. ext. gâtle, vreas (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC); orice dărăb (= bucată) de lemn strâmb (Fild, jud. Hunedoara, VICIU, GL.); p. gener. cârlig (VAIDA). *Îi scăpară poalele rasei din mână și se agădară într'un clenciu de răddă-cină*. STĂNOIU, C. I. 158. *O vârguță cu un clenciu în vârful* (Zorleni, în Tutova). ION CR. III 236. *Ian odă clenciu' ăla, să-l pun pe foc*. VICIU, GL. *Un' s'a pomenit... Fencia ca clenciu!* (nota: clenciu = cârlig, ceva strâmb) *Să meargă 'naintea, Voinicul ca sicagă!* (= drept) *Să meargă pe urmă?* PAMFILE, CERUL 144. *La Armindeni se aduce din pădure o prăjină că se poale de mare, cu pușine clențe în vârful, și se împănă dinaintea casei*. HEM. 1709. *Doară n'am bolănzit* (= înnebunit) eu, să-mi rup hainele în clencurile tale [ale mărușii]! G. CĂTANĂ, P. III 95. *Un lemn cu mulți clenți*. H. IX 438. || Fig. Moșneag încărligat. *Klencs betren* = seniculus. ANON. CAR.

2°. P. anal. Ramură a cornului cerbului s. căpriorului, raz, s'fac (Săcel jud. Turda). Com. M. ITTU.

3°. Spec. Partea unei crânguțe ori cr[ea]ngă rămasă pe trunchiul unui arbore, tăiată la depărtare de 2-5 dm. de la trunchiul, așa că se poate acăță ceva de el (Agnita în Transilv., ȚARA OLT. III nr. 23 și Nășăud, com. N. DRĂGANU); cuiu s. cârlig de prepeleac (HERZ-GHER., M. IV 233), ciot cu două brațe (spre deosebire de coclenciu, care are mai multe) (Frata, pe Câmpie, com. V. BUCUR); prepeleac (CODR. COSM. II—III 672), par cu mai multe cloambe, pe care se usucă fânul. Cf. PAMFILE, A. 157. *Clenciu* = podina de crengi, pe care se așază fânul (Romoșel, I. Orăștie). VICIU, GL.

4°. Proeminența în formă de cârlig la capătul de sus al leucei, de care se prăjina lanțul s. veriga care leagă loltrele de leucă, măsău, ureche, cioc. DAMÉ, T. 11, PAMFILE, I. C. 134.

5°. O vârguță cu un cârlig în vârful ce se leagă

de coporăia coasei când se cosesc grânele. Cf. PAMFILE, A. 128.

6°. Țâmburului de la cataramă (PAMFILE, C. Ț.). *O curec cu cataramă și cu clenciu' de argint*, O nu-i alta pe pământ, SEZ. VII 190.

7°. Clanța ușii, smănerul (= ung. kilincs). CABA, SĂL.

8°. (P.ăst.) Tăietură în unghiu ascuțit cu care se însemnează mieii la urechi. Cf. DAMÉ, T. 68.

II. Fig. 1°. Acățătură, pricină (Frata, în Câmpia Ardealului, com. V. BUCUR), început de ceartă, nod în papură (CREANGĂ, GL.) motiv [de ceartă] (SEZ. XXIII 42), bucluc (PAMFILE, J. II), încurcătură (VAIDA, BRAN, S.), piedecă, neajuns (SEZ. XVIII 268), piedecă ce se face cu vorbe măiestrite, ca să se zădărnicească stabilirea unei înțelegeri ori aducerea unei hotărâri (Cincu-Mare, ȚARA OLT. III nr. 23), nevoie (Straja, în Bucov.; com. A. TOMIAC); dispută, șicană (SĂINEANU, D. U., subterfugiu (L.M.), cărciog, chițibus, terțip. *Cu matca Eclampia, desăgârșia din Văratec, am avut și eu odată o leacă de clenciu*. CREANGĂ, P. 115. *Se tot de-odată alt clenciu*. SBIERA, F. 394. *Am un clenciu, de nu se pot împăcă*. SEZ. XXIII 42. *Am un clenciu cu vecinul*. PASCA, GL. *Am vrut să ne înțelegem, dar cutare ne-o pus clenciu*. ȚARA OLT. III nr. 23. *Cată clenciu*. PAMFILE, J. II. *Treaba ăsta are-un clenciu* = (germ.) die Sache hat einen Haken. HERZ-GHER., M. IV 232.

2°. Adverbial. *Clenciu!* = de loc, neam! (Codlea, în Dolj). COM. SAT. 49.

[Plur. *clenci*, *clence* și (mai ales) *clenciu*.] | Și: *clenciu* a. m. = cârlig? *Pămeia*, ca *clenciu'* [glosat prin sbăț, amicea], *Să meargă înainte*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 227/a; — *clenciu* (clenciu Com. LUBA) s. a. = parte a unei ramuri rupte ce mai rămâne în trunchiul copacului (REV. CRIT. IV 85), ramură retezată ca să formeze cuiul s. cârligul prepeleacului (H. II 41); cârlig (COSTINESCU); s. p. e. lemn crenguros, tăiat din pădure și lăsat crengile ca de o palmă de la trunchiul (este înțeles în pământ dinaintea casei și [se] acăță în el vase), prepeleac (Maramureș, VICIU, GL.); (impropriu ț) ghimpe; fig. cărciog, pricină (COSTINESCU). *Un lemn ascuțit și cu clenciu* dim. *pregiur*. DOSOFTEIU, V. S. 63. *Va fi, pre căști veți lăsa, clenciu* (germ. *avolonec*); în ochii coștri. BIBLIA (1688) 122. *Acă, pare-mi-se, e clenciu curatei vorbiri și al frumoziei seri-eri românești*. ODOBESCU, ap. DDRF. Pădărică... *Sări colod, De colod, în clinci*. MAT. FOLC. I 545. *Taie un lemn și lasă clinci* = crengi ciontate. VICIU, GL. *De-a clincea* și de-a *clincea* H. XVIII 27, 262), e numele unui joc de copă. H. V 212, 375, XI 8, XIV 107, | Diminutiv: *clenciuș* † s. a. = clenciu mic. *Klencuză* (rămas netradus). ANON. CAR. | Adjective: *clincios*, -oasă † și *clenciu* (*clinciu*), -oasă = cu clenciu. *Și-l bătea cu beașe clincio* [se]. DOSOFTEIU, V. S. 24. *I-au ucicui-cu toiașe sălbatice, clinciu* vase. id. ib. 25, cf. 53, 71, 73. *Toiașe clenciu* vase. MINEIU (1776) 104/1. (Fig.) *Ceale mai clinciu* vase (= încurcate)... *noduri*. CANTEMIR, IST. 146/1. *Părerile ceale clenciu* vase ale aceluia... PRAVOSLAV. INVĂȚ. (1794), ap. VB. II 370. *După ce s'a pus ura în el* [în sac], *se arderă într'un lemn cu colți* (clenciu), *numit scler*. PRECUP, P. 15. | Verb (ad II 1°): *clenciu* IV^a refl. = a se sfâdi, a-și căuta pricină unui altuia. SEZ. XXIII 42.

— Se pare că în românește s'au amestecat mai multe cuvinte de origine slavă, dintre care unul e și la baza ung. *klincs* = clanța ușii, și pare a fi bulg. *klince* = cuiu de potcoavă (diminutiv *dim klinc*, cf. rom. *clinc*) sau bulg. *klince*, *klince* = om zgârcit, (cf. și rus. *klěkă* = uscătură, bulg. *klěk* = jneșpân, germ. *Knechtelz*, paleosl. *klěcātī* = inge-

nuchiă; CIHAC, II, 61). Th. Capidan, *Dacoromania* III 1888 se gădeă la bulg. *klečka* (*klěčka*) sacșie; acățătură. Cf. *Inclinat*, *Inclinaciură* și numele *Cliniciu* (propriu *zgărcit*).

CLENCIUI vb. IV^a
CLENCIURÓS, -OĂSĂ adj. } v. *clenciu*.
CLENCIUS ↑ s. a.

CLENDÓS, -OĂSĂ adj. v. *clindos*.

CLENGURÓS, -OĂSĂ adj. } v. *creangă*.
CLENGUTĂ s. f.

CLENIȘOR s. m. (lht.) v. *clean*.

CLENDIU s. a. *Joyau*. — (Germanism literar în Transilv., pe cale de dispariție) *Giuvner*, bijuterie. *Elisaveta*... au luat *corona* cu toate *clenodiurile de subț paza* conștilul *Gheorghie de Bazin*... SINCAL HR. II 1/11. Și au dat și pruncul și *corona*, cu toate *clenodiurile*, sub tutela lui *Friedric III împăratul lui Apusului*. id. ib. II 1/11. (În DDRF. sânt date amândouă aceste citate greșit, celindu-se *clenodiure* s. f.). *Pe contra-pagină sus sânt gravate armele sau clenoditile familiei Balaban*... CREȚU, ap. MARDARIE, L. 18/4. [Plur. -nodit. |Și: *clinoid* s. a. *I-a trimis un clinoid*, Să se lase de *subit*. POP., ap. JAHRESBERICHT, X 182.] — Din germ. *Kleinod*, idem. JAHRESBERICHT, 182.

CLENTĂICĂ s. f. } v. *clanță*.
CLENTĂN s. m. (lht.) }

CLENTĂNI vb. IV^(a) v. *clănțani*.

CLENTĂU s. m. v. *clanță*.

CLENTENI vb. IV^(a) v. *clănțani*.

CLENTÓS, -OĂSĂ adj. v. *clanță*.

CLENTÓS s. a. (Îmbrăc.) *Gilet*. — (Banat) *Pieptar* (H. XVII 269) bărbătesc din pănură, fără mâneci (Com. COCA), prăsluc. [Și: *clintós* s. a. *Pieptariul*, carelese numește și prăsluc, ciurtariu și *clintus* e un vesmânt din lână albă sau vânăță, sau de vânăță cu ochi albi din bumbac, [teșu de femei. LIUBA-IANA, M. 18.] — Hiperurbanism (de pe vremea când c' devenea ch) din *chentus* (*chintus*), iar acesta din ung. *köntös* *shainás*, cf. *contăș*.

CLENTŪT s. m. (lht.) } v. *clean*.
CLENTŪTĂ s. f. (lht.) }

CLEOĂMBĂ s. f. } v. *cloambă*.
CLEOĂMPĂ s. f. }

CLEOĂNTĂ s. f. v. *clonț*.

CLEOĂMBĂ s. f. v. *cloambă*.

CLEOMBĂNI vb. IV^a. *Vibrer*; *cliquer* (des dents). — (Banat) A vibră (despre o coardă lovită cu degetul); a sbârâni; a clănțani (din dinți, despre cal, când n'are de mâncare). Cf. NOVACOVICIU, C. B. 6. — Onomatopee.

CLEOMBUREĂ s. f. } v. *cloambă*.
CLEOMBUREL s. a. }

CLEOMPĂR s. m. *Ferblantier*. — (Șvăbism s. sârbism, în Banat) *Tinichigiu*. JAHRESBERICHT, III 318.

— Din germ.-șvăb. *Klem(f)ner* (cf. JAHRESBERICHT, X 183) s. sârb. *klomfer*, idem (din germ.).

CLEONȚ, -OĂNTĂ v. *clonț*.

CLEP adj., subst. (Porc) *auz oreilles pendantes*. — Clăpăug, bleg (despre porci). POMPILU, BIH. Com. MARIAN. [Derivat: *clepăn* adj., subst. *Porc* *clepan* = porc cu urechile slobozite în jos. Oravița, com. COCA; (despre oameni) apucat, sucheat, scam într'o partes (H. IX 91); — (cu metaferă) *clăpăn*, adj., subst. *Porcii* cu urechi mari și aplecate se zic *clăpăni*. H. XVIII 295. | Derivat: *clăpeș*, -ă adj. = (despre cal, rar despre oi s. despre om) cu urechile lăsate în jos. *Omui chepeș e și prostiddu* (=Femeie clepeșă nu se zice) (Asnagiul-de-sus, j. Sălaj). CALUL 472.]

— Dintr'un slav. *clepx* (din *klepati* «a bates»), cf. s.-cr. *klepa* (cu m secundar: *klempav*, *klempo*) clăpăug, cu urechile atârtnate (de unde ung. *klepa*, *klepafală*, idem).

CLEPĂI vb. IV^a v. *clap*.

CLEPÁN adj., subst. v. *clep*.

CLEPCĂI vb. IV^a. *Patauger* (dans la boue). — A merge prin glod, prin tină. PAMFILE, A. — Onomatopee. Cf. *clepcăni*.

CLEPCĂNI vb. IV^a v. *clape*.

CLÉPEȘ, -Ă adj. v. *clep*.

CLEPEZĂU s. a. *Piat ordinaire*. — O mâncare pentru săracime făcută așa că se pune în cratiță caș și puțină făină de cucuruz; cf. *cir*, *terciu* (Gura-răului, Sibiu). VICIU, OL. [Clepezăul se pregătește, mai ales la stână, din făină de cucuruz, unt, caș și zăr. PĂCALA, M. R. 116. *Mamă, fă de cină clepezdu* (Gura-răului, Sibiu). VICIU, OL.]

CLEPS s. m. 1°. *Bâtonnet* aiguisé aux deux bouts, avec lequel les enfants jouent. 2°. *Valet* d'une entrave.

1°. Băț ascuțit la amândouă capetele cu care copiii se joacă de-a țurca, țurcă, cîmpuș (Sibiu). Com. C. LACEA.

2°. Cuiu de lemn legat de un capăt al spiedoicii; el se trece prin ochiul (s. *sbeltu*) de la celălalt capăt, cf. scăluș, sănzău, sfac, renghe. Com. ITTU.

— Pare înrudit cu *cîmpuș*.

CLEPȘI vb. IV^a } v. *clepșă*.
CLEPȘUI vb. IV^a }

CLEPT s. m. *Merrain* à échandoles. — Scândurică de brad (desfăcută cu barda, din bilă) din care se face, cu ajutorul cuțitoaiei, șindila, șpan. Cf. PAMFILE, I. C. 109, J. II 380 (în Glosar trecut sub forma *clepeși* s. m. plur.).

— Înrudit cu rut.-rus. *klepka* scândurică, deagă. Cf. *cleapță*.

CLEPTOMÁN, -Ă adj. *Cleptomane*. — Care are mania de a fură, pornit irezistibil spre furt; p. ext. (termen mai puțin aspru pentru: hoț, ↑ fur. [Abstract: (după fr. *cleptomanie*) *cleptomanie* s. f. = manie, pornire irezistibilă de a fură, înclinare spre furt.] — N. după fr. (c gr. *κλεπτομανή*, idem).

CLEPTOMANIE s. f. v. *cleptoman*.

CLEPSIDRĂ s. f. *Clepsydre*. — Aparat constând din două globuri a. țevi de sticlă împreunate printr'un gât foarte strimt, întrebunțat (m. aies în vechime) la măsurarea timpului trebuitor pentru ca nisipul (sau apa) dinăuntru să se scurgă din globul de sus în cel de jos, orologiu de

nisip s. de apă. DICT. [Și: clepsidru s. n. Acest clepsidru fine două oare. C. NEGRUZZI, I 96.]

— N. după fr. (< gr. κλεψύδρα, idem).

CLEPSIDRU s. a. v. clepsidră.

CLER s. a. (Bis.) Clergé. — (În opoziție cu mireni, laici, uneori cu poporul). Tagma slujitorilor consacrați ai bisericii (preoți, diaconi, arhieri, călugări), corpul, colegiul, cîmul preoțesc, fețele bisericești ale unei țări s. ale unei confesiuni, preoțime, (pop.) popime. *Mă sfătuiți cu luminatul mitropolitul Ghendie...* și cu mult cînos de preuși, ce le trebuia această carte. CORESI, EV. 6. *Ucidere grabnică de va face cînetă din cîros, trimiți-l de-l bagă în catargă.* PRAV. 331. [Crucea] o sîrnată tot cînosul. DOSOFTEIU, V. s. 18, cf. 27. *Pentru... cînatia preușime, în Hristo's diaconime, a tot cînosul și poporul, Domnulul să ne rugăm.* id. ap. GCR. I 240/14. *Personale ce aduc pără împotriva episcopului lor, fie din cler, fie mireni...* INDREPTAREA LEGII, ap. TDRG. *Cîrul unișilor din Ardeal.* P. MAIOR, IST. 258. *Polirea clerurilor.* id. ib. 259. *Femeta cheazăș nu se primeazăse... nici din partea cînosului.* PRAVILA (1814) 71. *Diroria aceasta a tubitului cleru...* (a. 1812). IORGA, S. D. XII 203. *Mitropolitul teșt înatne, urmat de tot clerul.* C. NEGRUZZI, I 232. *Maș toșt Domnii au înăduțit un cler catolic, ba chiar au primit cu cîntă la Curtea lor pe episcopul de această confesie.* IORGA, C. I. II 58. *Pentru tot cînosul și norodul, Domnulul să ne rugăm!* SEVASTOS, N. 246/4. || † P. gener. (complit prin "bisericesc" s. al bisericesc s. chiar în opoziție cu "politicesc") Tagmă. *Cînosul bisarecet.* VARLAAM, C. 84. *Împreună cu Misașul, mitropolitul fării și cu tot cînosul bisericii.* LET. II 57/14. *Preoșii și cînalat cînos bisarecesc...* BELDIMAN, N. P. I 61/11. *Chr bisarecesc.* GOLESCU, I. 69. *Sobornicească socotînă a cînosului bisericesc și politicesc.* URICARIU, I 266. [Plur. (rar) -ruri. | Și: cînos † s. m. sing. și cînos † s. a. (plur., rar, -ruri).] — Cuvânt literar pătruns în limba veche din slavona bisericească (cînos < kilros < grec. κλέρος), apoi din limba neogrecescă (cînos < κλέρος; cf. sârb. klir, rus. kliră). De pe la începutul sec. XI începe să fie înlocuit prin forma actuală, cler, care e forma latină (clerus) a cuvântului grecesc, pătrunsă la noi, probabil mai întâiu în Transilvania, prin catolicii germani (Klerus). Cf. cleric, clerical (ism), cînosom.

CLERIC s. m. (Bis.) Ecclésiastique, cleric. — Membru al clerului, față bisericească; p. restr. alt om al bisericii, membru al clerului, afară de preot, s. chiar cel ce se pregătește pentru cariera preoțescă; cf. d. i. a. *Derept accedea și voi preoșilor și cu tot cînosul bisarecet (șilor) să aveți [a] ascultă de toate de ce va da preoșul popol învâștă-tur[ă]...* IORGA, S. D. XII 281. *Care se însoară de a doua oară, acela nu poate fi cleric.* INDREPTAREA LEGII, ap. TDRG. *Așiderea să pedepșesc și alți clerici, de vor mărturisă strîmbu.* GCR. I 160. *Cade-se a ispiți bănuialele celor ce părăse pe episcopi sau pe clerici.* PRAVILA MUNT., ap. HEM. 3216. *Cîmul clericilor.* DOSOFTEIU, V. s. 3. *S'au suit în shimă de cleric.* id. ib. 122. *De-acția s'au dus în Alexandria...* împodobind bisericile lui Hristo's cu hitronii de ep[iscop] și de alaiși clerici. GCR. I 358/14. *Și alți preoși și clerici încă împreună cu dănușul eră.* MAGAZ. IST. II 145/11. *Între alți mitropoliți și cleric ce au cumpărat...* URICARIU, V 141/14. *Rodonat, împărătesc cleric în Mesembria...* SINGAI, HR. I 177/1. *Călugării și clerici pot să înure epitropi.* PRAVILA (1814) 88. *Privileghiile pământului, a mănăstirilor... a clericilor...*

să socotesc drituri. CODICĂ TIV. 3/14. *Căți preoși, cleric...* să meargă după ractă? C. NEGRUZZI, II 247/11. *Încet, adănc răsănd căntările de cleric.* EMINESCU, P. 199. [Accentuat, prin Transilv., și cleric L.B. | Și: cleric † s. m.; (formă disimilată, poate numai grafică) cînos † s. m. *Cine s'aru ispită a o streină de la sfânta bisarecet, au din preuși, au din cînici, au din mireani, să fie blăstămat...* IORGA, S. D. XVII, 47. | Derivat: cleric † s. f. = institut în care se instruese cei ce vor să devină clerici, seminar (s. institut superior) teologic. *După aceea au fost la Tirnăvia în clerică, învâșdănd teologia.* SINGAI, HR. III 270/14. | Diminutiv (în poezia pop.): cînosic † s. m. = cleric tânăr. *Auzi, fată, ori n'auzi...* Cum te strig'un cleric, Tinerel și frumuseț? MARIAN, S. 125. | Adjective: clericesc (clericesc ?), -ească = de cleric, al clericilor, al preoșilor. *Cîmul clericesc.* DOSOFTEIU, V. s. 20. | A d v e r b: clericesc † = în felul clericilor. COSTINESCU, PONTBRIANT. — În limba veche, din paleosl. kliriku (< gr. κληρικόν), idem; de la începutul sec. XIX încoace, neologism, din lat. clericus, -um. Cf. cler, clerical (ism).

CLERICĂ † s. f. (Bis.) v. cleric.

CLERICĂL, -Ă adj. 1°. — 2°. Clerical.

1°. (Rar) Privitor la cler, al clerului, bisericesc. DICT.

2°. (Mai ales) Partizan al puterii și dominației clerului, a bisericii, în viața publică (în țările catolice s. cu o bună parte de populație catolică). *Partida feudalilor și a clericilor.* SBIERA, F. 213.

[Abstract (fr. clericalisme, germ. Klerikalismus) clericatism s. a. (plur., rar, -isme și -ismuri) = opinii clericale (2°), doctrină tinzând să asigure clerului o preponderanță politică în stat.] — N. după fr. (< lat. clericalis, -e, idem). Cf. cler, cleric.

CLERICALISM s. a. v. clerical.

CLERICESC, -EASCĂ † adj. } (Bis.) v. cleric. CLERICESȚE † adv. }

CLERON † s. a. Clatron. — [Franțuzism] Trompetă cu sunet ascuțit și pătrunzător. *Se aud cleronurile eșdnătorilor.* ALECSANDRI, ap. ȘAINEANU, D. U. [Plur. -ronuri și -roave.]

— N. din fr. (derivat din clair eclars, "ascuțit").

CLERONOMIE † s. f. v. cînosom.

CLÊȘNITĂ s. f. v. clește.

CLÊȘTĂL s. a. v. cleștar.

CLÊȘTĂR s. a. 1°. Cristal de roche. 2°. Cristal. — (Cuvânt popular, întrebuințat de unii scriitori și în literatura cultă).

1°. Cristal. *Cohale [= borcane] de cleștar de munte.* ODOBESCU, I 134/22. *Spărgă nuca între dește și cleștaru 'n dinși.* JIPESCU, O. 58. | [Intrebuințat des figurat și în comparații] *Apele cele mai bune și curate ca cleștarul.* PANN, E. I 52/11. *O luncă plină de flori, și la marginea ei, în zpre satele care se vedeau în văi, un izvor, un arc de cleștar, care țî făcă drum la vale aproape fără zgomot și se prelîncea pe un pot de terburii plectoase.* SADOVEANU, P. S. 156. *Dar a venit un vânt de ghiță și pe cleștarul apeli soale Și-a 'ntins înfurțurata-i gură ca un coinic trudit de cale.* ANGHEL, I. O. 43.

2°. Sticlă frumoasă străvezie și limpede ca cristalul, cristall artificial. *Cleștar și porolan.* PANN, H. 41/14. *Lînguritele rânduite în pahare de cleștar.* DELAVRANCEA, S. 139/14. *Clopoșii de cleștar... sunau limpede.* C. PETRESCU, C. V. 78. *Pardo-*

seala eră de cleștar, iară învâltitoarea eră de acioaie și de plumb. ISPIRESCU, L. 294/10. Mi-oiu face pahar, pahar de cleștar. TEODORESCU, P. P. 62. *Îi spăla și-l curăță și pe mal îi scotea...* Ca un pahar de cleștari îi făcă, Cu măneca îi ștergea. SEZ. IV 155. M'as făcut mărgăritari[u], Gura 'n limbă chitbar[ă], Ca un pahar de cleștari[ă]. SEZ. XII 89.

[S]: **crisăt** † s. a. GOLESCU, I. 47; **crisătii** s. a. L.B. *Crusătă fărtaiu, crisătii, Pîntr'on husoy (=ban de 20 de creștari) să nu-l dai!* MĂNDRESCU, L. P. 147/10. *Ape limpezi ca crisătii.* FRĂNCU-GANDREA, M. 263; **cleștă** s. a. PONTBRIANT; **cleștăr** s. a. DICT. *Hop! mândruță, păr galbin, Gura ta mîroase-a vin și brațele-a roșmarin; Dinții și-s mărgăritari, Gura pahar de cleștari.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 20; **erisătăr** (iu) s. a. L.B.; **clisătăr** (iu) s. a. (a. 1800, Copăceni). IORGA, S. D. XVI 21. | Plur. -tare și -taruri.]

— Din ung. *kristály* «cristal». Cf. dubletul *crisăt*.

CLEȘTĂR s. a. v. clește.

CLEȘTE s. m. și a.; (ca plur. tant. e fem.) 1°. *Tenaile, mordache.* 2°. *Pincettes.* 3°. *Mouchettes.* 4°. *Casse-noisettes.* 5°. *Clef* (pour accorder un piano). 6°. *Forceps.* 7°. *Pince, tiau.* 8°. *Etiquet* (du pressoir). 9°. *Tire-d-barre, tiretoire.* 10°. *Sortie de ficher.* 11°. *Sorte de fourche* à suspendre les lignes de pêche. 12°. *Frein* (du moulin). 13°. *Clate* servant à protéger les meules contre le vent. 14°. *Clate* à fixer le sel destiné aux brebis. 15°. *Pinces* de l'écrivain. 16°. *Sutures occipito-paritales.* 17°. *Pinces* du cheval. 18°. *Pincette* à sucre. 19°. *Emportepièce.* 20. Instrument employé par les bergers.

1°. Unealtă (de fier s. alt metal) întrebuințată în gospodărie și de diverși meșteșugari (precum: fierari H. II 50, 63, 86, 146, 244, DAME, T. 108, dulgherie DAME, T. 113), de dențiști etc.; — servește la scos cuie, dinți, la strâns capetele desfăcute ale unui belciug etc., la apucat s. comprimat un lucru de metal etc.; cf. h a r a p a u. *Chitică...* cu un ciocan, c'o daltă și c'o păreche de clești în mână... CREANGĂ, P. 177/11. *At un clește de polcovit cați, să mi-l dai mie?* SEZ. III 23/17. *Afară de aceste scute, cofocarul mai are și foarfecă... clește și ace.* LIUBA-IANA, M. 123. *Cleștele dinșate* [ale «păpu-carului»] de făntas pielea și altele de scos cuniele (— cuiule). LIUBA-IANA, M. 126. # *Dintele când te doare, cu cleștele se domoale.* ZANNE, P. II 115. *A apucă (s. a. prinde s. a. strânge) pe cineva (ea) în clește* = tare, bine, a aduce pe cineva în nepuțintă de a mai scăpa, cf. a-l pune sula în coaste, a-l aduce la strimtoare, a-l în colți, a-l forță (cf. SEZ. IX 147). *Sidi, căne fără de lege!* strigă Mihai, crângind din dinți și strângându-l de grumaz ca într-un clește. N. GANE, ap. TDRG. *De-odată se auzi: clamp!* Capcana (= cursa) se închise și prinse laba lupului ca într-un clește. SEZ. III 113/10. *Slavii strâng pe Români, pe Unguri și pe Nemți ca într-un clește.* MEHEDINTI. PAM. II. *Fiu! crăciului, văzându-se prins în clește...* fi jură credință și supunere. CREANGĂ, P. 207/10. *Bun de clește* = puternic, tare. *Lung în clește, Bun de clește.* TEODORESCU, P. P. 142. *A-i scoate cuiă vorba (din gură) cu cleștele* = a face cu greu să vorbească pe cineva făcând de felul său sau care nu vrea să vorbească. *Și ce mi-a spus, cu cleștele i-am scos!* VLAHUTA, ap. TDRG. *A îneca clește* = a face cuiva zile grele. PAMFILE, J. II. (În glumă) *Zeamă-de-clește* = leacul contra durerii de măsele. PAMFILE, J. II. | Spec. Unealtă întrebuințată odinioară la chinul, la tortura. *De-acția pusă cărăbui și-i aprinsă, pusă lăpan cu foi, de'nherbăntă cleștele și le tăie boazele...* DOSOFTEIU, V. S. 25. *Le cărăburi cu cleșturi și nu putură să le rumpă* [tăle]. Id. ib. 55.

Și-l băgă în clește, de-l hreștău cu hreșteul. Id. ib. 67. *Adusă ră clești,* id. ib. 67. *Și aducând clește și croiale de desnodături, i-au demodat mâinile și picioarele de prin închietari.* MINEIUL (1776) 186/1. # *L-am pus la clește.* Com. POPOVICI.

2°. P. a. anal. și p. ext. Unealtă întrebuințată spre a scoate din foc cărăbui aprinși sau tăciuni, s. numai spre a așăia focul. *Cu cleștele cărăbunele din cuptoriu...* să scotea. CANTEMIR, IST. 64/10. *Cleștele cele de luat focul.* MARIAN, NA. 130/10. *De ce mi-am făcut clește?* Ca să nu mă ard, zicea ea. CREANGĂ, P. 5/10. *Tined tăciunile și-l buchișe* cu cleștele. Id. A. 35/10. *Prin Bucovina, tot spre acest scop* [ca să fie ferici copiii] se așază cruce cleștele, vâtraiul, mătura sau alte lucruri. PAMFILE, D. 223. *Se descodă cu un clește, făcând cruce pe pământ.* Id. B. 41. *Prin Macedonia, ca să înceze grindina, se obignește a se lua pi-rostia și a se arunca anapoda în curte, dinaintea porții, punându-se un clește pe ea.* Id. V. *Am un grajd pin cu cai roși; când bag pe negru', fi scoate pe toți afară* [= Cărbunii din sobă și cleștele]. FUNDESCU, L. P. 173/10. # *Cu clește, nu te frigi pe dește.* PAMFILE, J. II. *Îi bate din clește, ca la ariciu* = vrea să-l îmblănzescă, să-l înduplece la o treabă. ZANNE, P. I 316.

3°. Mucări. *Și cleștele lui* (: ses mouchettes) și *supunerile lui de aur curat cei face.* BIBLIA (1688) 57.

4°. Instrument de spart nuci, alune, migdale.

5°. Cheia de acordat clavierul s. pianul. PONTBRIANT.

6°. Forceps. PONTBRIANT.

7°. Unealtă de dulgherie (de lemn) care servește să prindă și să strângă de teighele, de scăunoaie etc. (de obicei cu un surub) diferite obiecte, spre a putea fi lucrate mai bine. Cf. DAME, T. 113-114, PAMFILE, I. C. 117 și 162, H. II 89. Adaptat la scăunoaie (scăunul de cuțitoit s. de doage) se numește *clește de strâns sau cărlig*. (DAME, T. 88 și 114): *Apăsând cu piciorul pe tăpigă, doaga se prinde între cleștele și scănea, și cuțitoitul începe...* PAMFILE, I. C. 162. Adaptat la masa de dulgher, numită și teighele, se mai numește *teasc, criveă, criveală* sau *crighele*. DAME, T. 114; PAMFILE, I. C. 117. Uneori sânt chiar două sau trei clește de acest fel la teighele: șurupul, cleștele s. vârtejul mic, mijlociu și cel mare (DAME, T. 114). *Cleșturile* de lemn cu șurupuri servec pentru a strânge părțile ce se unesc prin lipire cu cleiu. Ele sânt de 3 mâni: mici, medii și mari. H. II 30.

8°. O parte a teascului de stors vin, numită și *chingi, mâni, argeă*. DAME, T. 82.

9°. Unealtă de scos cercuri, numită și *cleștar*. DAME, T. 88. *Cleștele* sau *cleștarul* de scos cercuri se compune din cărlig și coadă (măner, gaiță, gheran sau trăgător). PAMFILE, I. C. 161.

10°. (Pesc.) Instrument de fier de prins pești, având aproximativ forma unui *clește de lădău*, care se poate închide automat, apucând peștele... între mușchilele șgrimțuroase ale brațelor sale; este fixat la capătul unei prăjini lungi sau a unui ghionder, servindu-i ca măner. El servește la prinderea peștilor, și în special a crapilor mari, când aceștia stau liniștiți pe fundul bălților cu apă limpede sau în stuf, și mai cu seamă când e apa rece. ANTIPA, P. 291.

11°. (Pesc.) Instrument al pescarilor, pe care se înșiră undițele; căscăciu, igliță, lopățică. *Când se strâng cărligele, se înșiră undițele una după alta pe un instrument numit clește sau lopățică, care este un bețșor despical la mijloc ca o furculiță cu doi dinți, iar sforle cărligilor atâră în jos.* ANTIPA, P. 94.

12°. Unealta cu care se oprește moara; cf. frânghie, frânghia cleștelor, piedică, laț, halat, căscăciu. DAME, T. 162; H. III 18, 118; XI 429; XIV 351.

13°. Prăjini groase de lemn puse cruciș, în formă de clește, pe coperișul șurei, ca să reziste vântului. JAHRESBERICHT, XIX 101.

14°. Instrument primitiv de lemn, în care se așază sarea oilor în băttură (Mușița, Tesila). Com. N. GOLOGAN, cf. H. II 261.

15°. Cele două picioare mari de dinainte ale rucului, cu care apucă și strânge, foarfeci. HERZGHER, M. IV 272. *A binecuvântat pe rac să poată merge...*, să-i fie de-atunci tainite clește apucător piciilor cu care a apucat cutul. MUSCEL, 84.

16°. Partea capului unde se îmbină oasele parietale... cu osul frunții. MARIAN, D. 8. *Din crișii capului, Din cleștele capului*, id. ib. 194. *De-la aflași și-l cercași în cleștele capului, în fața obrazului*. MARIAN, NA. 355/2. *Cătași-o în cleștele capului, în fața obrazului, în genele ochilor*. TEODORESCU, P. P. 361b.

17°. Dinții incisivi (de lapte) ai calului (GORU-NEANU, ap. TDRG.) numiți și dinții de clește (DR. V 288). *De la 6 până la 8 zile cresc incizivile [calului] numite cleștele*. DAME, T. 47. *Cleștii de lapte*. DR. V 288.

18°. Sculă (de metal: argint etc.) cu care se apucă bucățelele de zahar (ca să nu le iei cu mâna).

19°. (Păst.) Instrument cu care se însemnează la ureche mieii, cf. foarfeci, potralcă. PRECUP, P. 23.

20°. (Păst.) Unealtă ciobănească pentru evier-muș, numită și clește de viermi. H. I 269, VII 226, XIV 59.

[Clește e de obicei plural tantum. Totuși se întrebuințează și la singular: un clește, cu noul plural *niște clești* și chiar, deși mai rar, *cleștură*. | Diminutiv e: *cleștut* s. a. = clește mic (Zagra, jud. Năsăud. Com. N. DRĂGANU), cf. cimbistră, pensetă; — *cleștută* s. f. = clește mic. PONTBRIANT; — *cleștită* = clește mic; spec. (Tipogr.) scoabă la vingălac (călăule). TDRG.; fr. «maillons» CIHAC; — *cleștisor* s. a. = clește mic. DICT. | Alte derivate: *cleștar* s. a. = clește (9°) de scos cercuri (DAME, T. 88, PAMFILE, I. c. 161); clește (13°), puse pe acoperiș spre a-l face mai rezistent împotriva vânturilor (TARA OLT, III nr. 35); (Pesc.) instrument de prins pești, făcut în ochiuri de sfoară, ori din fuior (ață de cănepă) ca și escabul, numai că are gură mai largă și este mai lung, de cuprinde întreg râul. Pe margini are 2 laț lungi, puși în cruce, care, ca să nu se adune, sânt înălțați cu un laț anume făcut cu furculițe la ambele capete. Acesta e înălțat cu 2 cuie la capete de cei doi ca să nu scape în jos (Râșor, Făgăraș). VICIU, GL. *Poclăde, târdănoasă, jigujnea, cleștarul, etc.* sânt saci de dimențiuni mai mici, purtați cu câte 2 prăjini sau cu lațuri de lemn, legate de capetele gurii lor. ANTIPA, P. 45; — *cleștăniță (cleșniță) BĂRCIANU, cleșniță* în Brașov) s. f. = cârlig de încuiat, cleampă, clantă (PONTBRIANT, BĂRCIANU, POMPILU, BH. 1007); rămurica unei crengi, cloambă (Hațeg, com. ITTU), elenčiu (Tipogr.) scoabă, vingălac (BĂRCIANU), cf. *cleștiș*. [Cleșnița e] limba cea mobilă de lemn, cu care se închide porțița sau ușa de la casa țărănească mai adărcă; *cleșnița acopă cârligul imobil, ce este bătut în uștior, sau în stâlpul porți* (Râșor, Făgăraș). VICIU, GL.; — (participiul-substantiv al unui verb cleștă, neatestat) *cleștuit* s. a. = prinderea s. fixarea cu ajutorul cleștelor (?). *Clopăt, dăltă, cleștuit...* H. III 49 (Berești, în Covurluiu); — (cf. înțeleștă) *cleștet* s. a. = spasam, cârcel, zgârciu (ALEXI); înțeleștare (BĂRCIANU). *Se prind cu ură, în cleștet infernal*. ALECSANDRI, P. III 229.]

— Din slav. (paleosl. *klěsta*, cu plur. *klěsti* și *klěste*, bulg. *klěsti*, *klešti* plur. — și cu sensul 15°, — sârb. *kljěste*, *klěste*, și cu sensurile 3° și 18°). Cf. înțeleștă, descleștă. CIHAC, II 61.

CLEȘTEȘ s. a.

CLEȘTEȘOR s. a.

CLEȘTITĂ s. f.

CLEȘTINIȚĂ s. f.

CLEȘTUIT s. a.

CLEȘTUC s. a.

v. clește.

CLET s. a. Office. — (Sârbism, în Banat) Cămară (com. COCA), grajd (com. MICULA), sofragerie (com. PETROVICI), cămăruță mică pentru de ale mâncării (VICIU, GL.). *Aș bea vin din cndăbet, M'oașă fucă cu mândra 'n clet* (Toracu-mare, în Banat). VICIU, GL. [Cuvântul e atestat mai întâiu, fără traducere, la ANON. CAR., sub forma *klēt*. | Și: *clet* s. a. (grafie care redă pronunțarea c'et) = cămară. H. XVIII 145, 269. *Una din cldit se întrebuințează și ca clet; cletul însă la cele mai multe case se află la o parte a tinzii*. LIUBA-IANA, M. 96.]

— Din sârb. *kljēt* «cămară». Cf. cletă.

CLEȚAIE s. f. v. elanță.

CLETĂNĂ vb. I^a

CLETENĂ vb. I

} (ș. d.) v. elătină.

CLETI vb. IV^a v. elăti.

CLETINĂ vb. I v. elătină.

CLEVETI vb. IV^a v. cleveti.

CLEVETĂ s. f. *Médiasance, calomnie*. — (Învechit; adesea la plur.) Vorbire de rău (DOSOFTEIU, MOL. 96), hulă, defăimare, calomnie, cf. bârfeală, ponegreire. *De toate câte sântu clevete de Iudei voiu să răspund astăzi*. COD. VOR. 737. *Părășiți... toate clevetele* (toate muzavirile BIBLIA 1688; toate sorte... de médiasance). ib. 144/11. *Izbăvește-me de clevetele oamintilor, și feri-voiu porcăciile tale*. PSALT. SCH. 414. *Clevetelor și urăciunții să ne topim*. CORESI, EV. 45/28. *Dară încă ceale curințele cu nebunie cine le-ară spune, spurcăciunea cuviniilor, clevetele, jurământul măncinos...* id. ib. 287. *Bețiile, urgiile, clevetele*. CUV. D. BĂTR. II 230. *Au purtat clevetele feciorului său*. ib. II 328. *Cu clevetele sale au spartu case*. id. II 342. *Clevete... făfărit...* *zavistii și alte pochte reale*. VARLAAM, C. 35/2. *Mare păocat iaste cleveta!* id. ib. 367. *De clevete de om tu mă scoate*. DOSOFTEIU, PS. 422. *Pentru ca nici cleveti pricină să dăm...* *pus-am în socoteală ca...* *măcar un cuviniț să nu izvodim*. CANTEMIR, HR. 110/2. *De vei ceti pe Belien Micloș și pe Cerei Mihal, să nu le crezi, că...* *numai clevete scriu asupra rezoluției mai sus aduse*. ȘINCAI, HR. III 182/2. *O înșăpă... cum să se ferească de bârfeți și clevete*. ISPIRESCU, L. 13/11. [Formele *clevet* s. a., *clevetă* s. f., și *clevet* s. a. date de unele dicționare, nu se pot atesta; cf. însă *cleafăt*, la *clefăi*.]

— Din paleosl. *kleveta*, idem. Cf. cleveti, clevetnic.

CLEVETEĂLĂ s. f. v. cleveti.

CLEVETI vb. IV^a 1°. *Médire, calomnier, dif-famer, dénigrer*. 2°. *Grommeler, bougonner*.

1°. Trans. (Complementul e persoana calomniată sau calomnia; prin prep. la se arată persoana căreia se adresează calomniatorul) A scoate în relief (exagerând s. mintind) părțile rele ale cuiuă, a critica cu intenția de a prezenta pe cineuă într'o lumină rea, a vorbi de rău, a calomniă (pe

cinevă), (mai tare decât) a huli, a ponegri, a defăimă, a bârbi; cf. p.onosul. Nu că limba mea are cedă a cleveti... COD. VOR. 101¹². Se recăsăd-seși se piare cei ce clevetescu sufletul meu. PSAL. SCH. 217. O amara cluc ce clevetește și hulește pe alții! CUV. D. BĂTR. 643. Noi-l clevetim și ocărăm pre el, CORESI. EV. 327²¹. Pentru cea ce clevetește și sudesc (: grăesc de rău și muștră sau injură... MUNT.) pre Domnul fărăi, sau pre oameni fărăi besarecici... PRAV. 244. Clevetindu-l mulți neprecitini a lui..., au căzut la închisoare. LET. I 174². Dumitrașco-vodă... au clevetii la Petru împăratul pe cuscu-său, pe Iordăchi Ruset Vornicul. LET. II 115¹⁴. Dumitrașco Racoviță comitul... îmblă clevetind pe Antioh. LET. II 315²². Pre Dumitrașco-vodă, în loc de laudă, îl clevetea cătră Șeremet. LET. II 345¹². Pură clevetiți căce sânt creștin. DOSOFTEIU, V. S. 4. Clevetindu-l oameni, făcându-l fărmăcătoriu... id. ib. 28. Pre călugări îi clevetim. ANTIM, P. 130. Au culezat a cleveti purtarea curioșului nostru pădcor. C. NEGRUZZI, I 232. Voi, de ciudă, voi, de ură, stați vorbind acum sub gură, Clevetind cu pizmăire A porumbilor iubire. ALECSANDRI, P. I 207. Mama n'ore dreptate, când îl tot clevetește. CONTEMPORANUL, V. vol. II 490. Au început tarăși Tișanul să clevetească pe băiat înaintea împăratului. SBIERA, P. 76¹². | Absolut (s. construit cu că, ț căce). Cleveteșc, muzariseșc = slav. klevěstu. MARDARIE, L. 158. Când auzim noi pre altul clevetind și hulind, și nu-l dereptăm..., atunci și noi încă învădăm spre rdu. CORESI, EV. 128²². Judecți spre mine (= asupra mea) clevetiă. CORESI, PS. 333. Să ne părăm, sau să ne sfidăm, sau să clevetim. GCR. I 24. Clevetescu și mântu (= mint) unși cătră alți. CUV. D. BĂTR. II 418. De su[d]ntul Ioan clevetind c'au furat... DOSOFTEIU, V. S. 28. Cleveti căceti (fîind-că e) creștin. id. ib. 67. Și clevetiă norodul cătră Dju[m]n[el]e și asupra lui Moisi. BIBLIA (1688), 111. Frelă să nu mai clevetească! ALECSANDRI, T. 12. Cel ce clevetește și-a pierdut rușinea. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VII 276. || Refl. (= reciproc) A se vorbi de rău unul pe altul, a se calomniia reciproc. No [= nu] ut clevetirăși ural altu. COD. VOR. 131.

2^a. (Fria confuzie cu clevăf 2^a) A bombăni, a mormăi. Când Moroiu... dispără, îi dădă cu țifa și cleveti printre diși: — Bolnai! prost și fără noroc! Ah! ce scandal! Ce scandal! DELAVRANCEA, S. 139¹².

[Și: cleviti vb. IV^a. COD. VOR. 75²; — cleveti vb. IV^a. Pre o parte îl clevetea, pre altă parte vdrădă bani nenumărăți. LET. III 59¹²; — cleviti vb. IV^a = calomniia. HERZ-GHER, M. IV, 233; — (+ vești) clevesti vb. IV^a. Procopășii în zioa de azi, când vor să arate că bucherul ce se potrivește unor oameni învăfoși și îi clevetește; ori nermenicul ce se potrivește oamenilor cu voră, cari au făcut faște mari, și îi ponosulește... ISPIRESCU, U. 63¹². | Adjective (adesea substantivate): cleveti, -ă = calomniat, ponegriț; † calomniator, clevetnic. Și pleacă clevetiulă (: clevetnicul SCH.; clevetnic DOS.) PSALT. (COR.) 140²². De na da răspuns cel cleveti (: cel pârît MUNT.) pentru amândoi, atuncea vor fi amândoi slobozi. PRAV. 328. Casa va fi clevetiă [= criticată]. GOROVEI, CR. 846; — clevetiôr (cu negativul neclevetiôr), -oăre = (cel) care vorbește de rău, ponegriôr, calomniator, † muzavir. Reacle feașeti mele coperi-mă de glasul împătătorului și clevetiôrului. CORESI, PS. 166. Și să nu lășăm auzul nostru spre ascultarea limbii ceata mincinoasă și clevetitoarea spre frașt... CORESI, EV. 128²². Ceta mincinosul și clevetiôrul, ca o nemică lui înaintea ochilor par-i [= în par] mincunile și clevetele... id. ib. 128²². Clevetiôrul, muzavir. MARDARIE, L. 158. Asupra... clevetito-

rôră creștină... MINEIUL, (1776) 68¹. Ziditorul pământului..., îndată după ce ne-au scos la lume, ne-au dat o carte și un judecătoriu, care taste clevetiôrul. BELDIMAN, N. P. II 64²². Spre ai-șuși de scut apărând împotriva clevetiôrilor originet sale. C. NEGRUZZI, I 200. Toată comedia asta e o neșugăntă năpăste a clevetiôrilor mei. id. I 229. S'a hotărât a închide gurile clevetitoare. ODOBESCU, III 566¹². Măicirle lor așjiderea să hie curate, neclevetitoare (1618). GCR. I 47. | Abstracte: clevetire s. f. = calomniare, hulire, ponegrire, † muzavirie (MARDARIE, L. 158). Au început a așjune cu clevetiri asupra lui Dumitrașco-vodă. LET. II 348¹². Să faci cele ce n'ai făcut în înerețe spre susțeașca vldămăre și spre clevetire oamenilor. ANTIM, P. XXVI¹². Srisori de clevetire defăimătoare (a. 1804). URICARIUL, III 60¹². Năpăstuitoarele pârți și clevetiri eră izgone. ARHIVA, R. I 55. Poate vro' clevetănd a fi A umblat cu clevetire De pizmă, să mă urești. PANN, IV 144¹². S'au vorbit între dâșni să deie jalobă asupra lui cu feluri de clevetiri. C. NEGRUZZI, I 225. Aștăz glasul clevetiri a amușii. ALECSANDRI, ap. TDRG. Satul să rămăde de rușine cu clevetirile sale. SLAVICI, N. I 115. Duhul leni..., al clevetiôrilor și alte duhuri rele. RETEGANUL, P. III 41¹²; — cleveti s. a. = clevetiro, bârfit. Ne-am pus la cleveti. Com. N. DRAGANU; — clevetă s. f. (plur. -teți și -tele) = clevetire. Împărateșca areă să suferă destule, aidi durerile de naștere..., că și clevetile ce auză că merg în urechile împăratului, de la țigană. RETEGANUL, P. II 28¹²; | Alt derivat: Clevetiă, numele unui personaj de vodevil creat de V. Alecsandri, spre a întrupa tipul omului clevetiôr.

— Din paleosl. klevetali, idem, sau derivat românesc din clevetă. Cf. clevetnic.

CLEVETICIU s. m. v. cleveti.

CLEVETNIC † s. m. Médisant, calomniator. — Bârfitor, hulitor, calomniator, defăimător, ponegriôr. Și amu spus și clevetnicilor se grăiască. COD. VOR. 55¹². Pleacă clevetnicul. PSALT. 140¹². Șoptiôr, clevetnici, urși de Dju[m]n[el]e. GCR. I 50. De e vreun frate de se menașce sau curvar[ul], sau camănt, sau slujitoriu de idoli, sau clevetnic, sau răpitoriu, cu acia să nu mâncoși depreună. CORESI, EV. 427¹². Curcioru, strămbitor, clevetnicilor! CUV. D. BĂTR. II 49. Acește suntu ocăritori, și bilstemăiôr, și clevetnici, și menconășit, și idhării. ib. II 332. Grăitoriu de rdu, clevetnic, muzavir. MARDARIE, 287. Ocăritoriu și clevetniculă acia. DOSOFTEIU, V. S. 93². În prepusul de zavistie și îndoinja de clevetnic să cadz. CANTEMIR, IST. 258¹². I-au peccetii spurcata și clevetnică lui gură cu amușeală. ANTIM, P. 91.

— Vechiu împrumut literar din paleosl. klevetnikă, idem.

CLEVITI vb. IV^a v. cleveti.

CLIC s. a. Ori de fote, éclats de rire. Joyeuse bande. — (Învechit) Strigăt de bucurie, râs general, chicot, haslă; haz (ARH. OLT. V 107). Mla și aderăul merge-vor 'naintea feașii tale, fericit norodul carce ște clicul (h a s i a DOSOFTEIU, PS. 303). BIBLIA (1688), 410. Audz strigare dimineapă și clic (dăla:voe) în amădădri. id. ap. TDRG. S'a făcut mult clic = mare haz, s'a râs mult. ARH. OLT. V 107. || P. ext. Adunătură, mai ales de fete și flăcăi (Măgurele în Teleorman; Com. M. OLMĂZU); ceată de lume gălăgioasă și rea (ZANNE, P. IV 204). Sparge clicu' = isprăvește cearta, gălăgie, taifasul. ZANNE, P. IV 204. — Din paleosl. klikă, idem. Cf. clicu.

CLIC s. a. *Pain mal cuit.* — Pâne lucrată și coaptă rău, lipicioasă (VICIU, GL.), mămăligă rea, nemestecată bine (SEZ. II 187/4), clișă, cleiu, letiu, tereiu (telciu); p. ext. materie cleioasă și lipicioasă (L.B.). *Mămăliga crudă, numită și telci, letiu ori clic, e bine să se mănânce, cât îngrășă.* SEZ. V 6/11. || P. ext. *Muiere, care pregătind de mâncare, gustă mereu și așa umblă usă (= murdară) pe la gură, pe mâni și pe haine (Făgăraș etc.).* TARA OLT. III 12. [Și: clică s. f. = nămol, tină cleioasă care se ține de picior ca lutul: *A făcut sămănătura numai clică!* VICIU, GL. | Adjectiv: clicos, -oasă = cleios, vâscos, lipicios, clișos. L.B. | Verb: (neobișnuit) clicăi IV^a = a face ceva cleios, lipicios, vâscos; a întări. PONTBRIANT.]

— Din sârb. *kljok* «tescovină, boștină». Cf. cliuc, cluc, inclicoașă.

CLICĂ s. f. *Clique.* — Număr restrâns de oameni (de moralitate dubioasă) uniți în vederea unei intrigi, unei conspirații s. mai ales a unor acțiuni comune în interesul lor propriu și în paguba intereselor publice; cf. coterie, gașcă. *Consiliile comunale de prin orașe au devenit privilegiul unei clici.* MAIORESCU, D. I 66. *Să nu se creadă cumăd că jurnalele reprezintă la noi clici de câștig oameni care ar avea de scop interese personale.* I. NEGRUZZI, I 244. *Ei introduseră... spiritul de clică, care omoară spiritul public.* RALET, ap. TDRO. [Plur. clici și clicce.]

— N. după fr.

CLICĂ s. f. *Rancune, pique.* — (Mehedinți) Pică, necaz. ION CR. VII 155. — Cf. pică.

CLICĂ s. f. v. *elică*.

CLICĂI vb. IV^a. *Être malade.* — A fi mereu bolnav, a fi slab: *Tot clițește (Năsăud).* Com. N. DRĂGANU. — Cf. clicăci.

CLICĂI vb. IV^a v. *elică*.

CLICHIN s. a. [Îmbrăc.] }
CLICHINĂ s. f. [Îmbrăc.] } v. *elicin*.

CLICHIN s. a. [Îmbrăc.] *Sorte de vêtement.* — [Prin părțile din Transilv. influențate de Sași] Hainuță de blăieți, croită dintr-o bucată cu pantaloni, care se încheie îndărăt. *De pă la un an și jumătate în sus... le făcă [blăieților] rochițe fără mâneci, iar de tornă le făcă clicine: eră cu mâneci, de postav, și se încheia tot îndărăt, cu năsturei.* PITIȘ, SCH. XXXVII 720. *Peste acestea aveau altă mănecă de pânură albă, numită, sășește, clicin.* ZORCA, JAHRESBERICHT, X 182. [Și: *clichin* s. a. (în regiunea Sibiului). JAHRESBERICHT, X 187; — *clichină* s. f. Eră numai într-o clicină; se vede că s-a luat baba fundra, să nu vie. AGĂR-BICEANU, LUC. III 103; — *eliche* (rostit și clicce, în regiunea Bistriței) s. f. JAHRESBERICHT, X 182: — († *rochie*) *eliche* = clicină, mănecă (Bistrița, în Transilv.) VICIU, GL.]

— Din sâs. *Klicchen* (rostit și *klitîn*, din germ. *Kleidchen*), diminutivul lui *Kleid* (= germ. *Kleid*). I. BORCIA, *Jahresbericht*, X 182.

CLICIU s. m. *Hanche.* — (Banat, Arad, Bihor, Hunedoara) Spată (la cal DR. V 318); p. ext. sold (DR. V 320). *Când vădă că nu poate învinge, lovă lui Iacov osul cliciului și osul cliciului în luptare acrivă-se.* PALLA (1881) 133/2. *Nu-mi sta cu mâinile în clici; prinde și tu ceva!* (Boița, Hunedoara). VICIU, GL.

— Identic cu cuvântul *chicciu*, amândouă din sârb. *kljūc* «claviculă» (propriu «cârb, cheie»; cf. bulg. *kljūc* «cheie, kljū «laț, ochi»).

CLICÓS, -OĂSĂ adj. v. *elică*.

CLICUI † vb. IV^a. *Pousser des cris de joie, rire aux éclats.* — A striga; a râde, a chicoti de bucurie, a jubila. *Norodul clicuță (: vociferabat) cu glas mare.* BIBLIA (1688), 337. *Clucuiți (: dădăfete), păstori, și strigați.* id. ap. TDRO.

— Derivat din *elică* (cf. paleosl. *klkati, klknqti, idem*).

CLIENCIU s. a. v. *clenciu*.

CLIEȚ s. m. 1^a.—2^a. *Client.*

1^a. (La Romani) Plebeu pus sub patronajul unui patrician; p. ext. (astăzi); rar, cf. însă *cliențelă*) om de casă (al unui personaj cu situație influentă, mai ales al unui om politic influent), circac, om care așteaptă să fie preocupat, ocrotit, protejat de cel sub al cărui patronaj se pune. *Mândăstirea zisă metoh nu este nici odată proprietate a celei la care ea se află închinată; ea este, după cum s'ar fi zis în legăturile Romanilor, cel mult un client al celeilalte.* ODOBESCU, II 19.

2^a. P. anal. (Astăzi, de obicei) Personă care-și încredințează interesele (într'un proces) unui avocat, unei bănci afacerile (de bani), unui medic căutarea sănătății (cf. *pacient*); cel ce cumpără regulat de la un negustor, de la o prăvălie, de la o fabrică (cf. *mușteriu*); cel ce intră într'un birt s. într'o cafenea, etc. spre a consuma ceva. *Protesticul adu... s'ar fi învoit bucuros la amânără (a procesului), dacă nu i-ar fi fost de față clientul, care se împotrivesc în ruptul capului.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 29. *Chénierul pare fericit că servește un asemenea client.* C. PETRESCU, C. V. 64. *A venit în București, în interesul unui asemenea client.* id. I. II 214. *Moșu' Iorgu s'a dus până 'n biuroș, să expedizeze un client.* I. TEODORIANU, M. II 326. [Feminin (în sensul 2^a) *cliență* s. f. | Pronunț. *cliență*].

— N. după fr. (lat. *cliens*, -entem, idem). Cf. *cliențelă*.

CLIEȚĂ s. f. v. *client*.

CLIEȚELĂ s. f. 1^a.—2^a. *Clientèle.* 3^a. *Assistance, protection.*

1^a. (La Romani) Totalitatea clienților unui patron s. patrician; (p. a.n.a., azi) totalitatea clienților unui personaj cu situație înaltă (Domn, etc.), unui om influent (politic) s. ai unui partid, unui țări puternice. *E încontestabil că pe atunci Moldova intrase în clientela țării vecine.* IORGA, L. I 307. *Lupta se dădea... între clientela Domnului și între nemulțumiți, care... așteptau plângeri către Poartă.* IORGA, L. II 613. *Stănescuștii și cumularzii se recrutează în majoritatea cazurilor din clientela cluburilor politice.* I. SCUTARU, CURENTUL din 6 XI 1930.

2^a. Totalitatea clienților unui avocat, medic, bancher, negustor, birtas, etc. *Se bucură de o cliență scroasă și sigură.* C. PETRESCU, I. II 214. [Advocatul] *avea cliență mare și averea lui creștea din an în an.* AGĂR-BICEANU, L. T. 179.

3^a. Fig. Ocrotire, sprijin, apărare, protecție (din partea unui patron, a cuivă mai puternic). *Ștefan V... Moldova la atăta o au adus, de singură au stăpânit, fără de clientela cuivă.* ȘINCAI, HR. II 33/2. *Primităm în credință și clientela noastră și aceea a următorilor noștri regi... pe Mihail-Voevod.* BĂLESCU, M. V. 418/23.

[Pronunț. *clien-*]

— N. după fr.

CLIEȚUȘ s. a. [Îmbrăc.] v. *contăș*.

CLIEȚ s. a. v. *elet*.

CLIFÁN s. a. *Chanteau, quignon de pain*. — Bucată mare de pâine (VICIU, s. GL.), calcâiu bun de pâine (VICIU, GL. subst. cleanf), cleanf, călhău, călhan, cărhan, călfete, crihan, crifoiu; cf. halcă, codru, coltuc. [Și; cliban s. a. PAȘCA, GL., clifoe s. a. VICIU, s. GL.]

CLIFÓC s. a. }
CLIHÁN s. a. } v. clifan.

CLII s. m. plur. v. ereler.

CLILIC † s. m. (Bis.) v. clerle.

CLILONÓM † s. m. v. clironom.

CLIMĂ s. f. (Geogr.) *Climat*. — Starea obișnuită a temperaturii și a condițiilor atmosferice dintr-o anumită regiune; cf. aer. Cine cunoaște starea atmosferei și a apei dintr-un ținut: dacă e frig ori cald, liniște sau vânturi, ploate ori secetă, acela poate zice, într'un stăgur cușnăt, că-și dă seama despre clima ținutului despre care e vorba. MEHEDIŢI, G. F. 101. *Climă caldă, temperată, rece, polară, ecuatorială, intertropicală, continentală*, id. ib. 102—105. *Climă de seră: meru caldă, meru umedă și meru liniștită*, id. ib. 102. *Numa' s'ată* [datătorul de lege] priver *La împrejuri...* și [climă]. BUDAI-DELEANU, T. 414. *Clima* [Milanului e] dulce și potrivită. GOLESCU, I. 12. *Gospodăria Românilor... are obiceiurile sale rezemate pe climă*, I. IONESCU, G. III.

2°. *Tară, ținut, regiune priver sub raportul totalității condițiilor lor atmosferice. Presumblări îndelungate în climate depărtate*. MARCOVICI, D. 145. *Din loc în loc aș trece în climate streme, Unde sânt alte stele și ceruri mai senine*. ALEXANDRESCU, M. 113. *Cucoarele... vin de prin climate înfocate*. ALECSANDRI, P. III 28.

[Și (la Cantemir după lat. s. grec., azi după fr.): **climat** s. a. (plur. -mate și -maturi). *Climatele friguroase (= rigidorum climatum)*. CANTEMIR, HR. II. *Nu auzim decât o limbă aspră ca și climatul*. C. NEGRUZZI, I. 332. *În sfârșit să facă o căldorie în Italia pentru schimbarea climatului*, id. II 154. *Sub nume de climate se înțelege totalitatea condițiilor meteorologice la care este supus un loc în timpul unui an...* PONI, F. 175. *Schimbarea [climatei] după credința lor [celor vechi] se făcea de la Nord spre Sud, numai după înclinarea razelor soarelui; și de aceea ei au botezat acele țări cu numele de climate (de la *clivus* = a înclina)*. MEHEDIŢI, G. F. 101. *Climate constante, în care deosebirea între media veri și a ierni nu trece [de] 7° până la 8°*. PONI, F. 176. *Climate stămpărate, la care deosebirea între media ierni și a veri nu întrece 15°*. *Climate excesive, în care această diferență este mai mare*, id. ib. 177. | Derivate: (după germ. *klimatisch*) **climatic**, -ă adj. și (după fr. *climaterique*) **climateric**, -ă adj. — privitor la climă, de climă. *Infuența climatică*. MAIORESCU, CR. I 166. *Întreg Câmpul și Blahnița sânt în regiunea climatologică de câmpie*. I. IONESCU, M. 59. *Stațiuni climaterice: localități cu aer curat, locuri de recreanță s. pentru căutarea sănătății (m. ales la munte s. la mare)*; — (fr. *climatologie*) **climatologie** s. f. = știința care studiază clima (unei regiuni); cf. **meteorologie**; — **climatologic**, -ă adj. — privitor la climatologie; cf. **meteorologic**. — N. din lat. *clima*, -atis (< gr. *κλίμα*, -aroc) și din germ. *Klima*, idem. Cf. **climat**(iz)ă.

CLIMATERIC, -ă adj. v. climă.

CLIMATERIC, -ă † adj. *Climaterique*. — [Latinism, la Cantemir] Ajuns la un moment de de-

cădere, la o epocă critică. *Climateric eră acesta... împărății Romii: împărății toți ucigându-se, ucigașii împărăția opucă*. CANTEMIR, HR. 207. — N. din lat. *climatericus* (gr. *κλιμακτηρικός*), idem (apropiat de *clima*, -atis).

CLIMĂTIC, -ă adj.

CLIMATOLOGIC, -ă adj. } v. climă.

CLIMATOLOGIE s. f. }

CLIMPOTĂ s. f. *Quignon de pain*. — Felie mare de pâine (Bont, în Transilv.). PAȘCA, GL. Cf. clifan.

CLIMPŪS s. a. 1°. *Baguette*. 2°. *Garrot*. 3°. *Bâtonnet aiguisé à chaque bout pour jouer*.

1°. *Bețișca; spec. vârguța cu care se încarcă pușcociul copiilor; arbiu, răstoc* (HEM. 1480). *Ca peste tot locul, țeava puștii [de apă] se face din lemn de soc sau din cucută, dopul din lemn de nuc, iar climpușul, înșpurat la un capăt cu câlți sau răze, din orice lemn tare*. PAMFILE, M. R. 422.

2°. *Bucată de lemn ce se bagă prin ochiul funiei ce strănge zăvorul, burduful etc., căluș*. PĂCALĂ, M. R. 138.

3°. *Bețișgău cu care copiii se joacă «de-a climpușul», țurcă, clepș. PĂCALĂ, M. R. 138.*

[Plur. -puș și -pușuri. | Și: **selimpș** s. a. = cârlig(e), clească s. copcă de lemn, cu care se prind rufe de frânghie, ca să nu le ia vântul. DICT.]

— Pare a fi derivat din *climp*, cu suf. dimin. -uș. Cf. însă și *clepș, climpuș, cleampuș*.

CLIMŪNC s. a. *Angle*. — (Germanism, în Bucov.) Unghiu, clin. Com. A. TOMIAC.

— Din germ. *Krümung* «încovăier». Cf. N. Drăganu, *Dacoromania* III 708.

CLIN s. m. și a. 1°. *Coin de cordonnier*. 2°. *Coin de champ*. 3°. *Pitec, bias, lă, empiement*.

1°. (Cism.) Unealtă de cismărie (probabil un fel de pană). *Iară gaza, robotind și și noapce, se prosedea pe cuptor, între ganuri, calupuri... hască și clin, ace, sule, clește, și tot ce trebuie unui ciobitar*. CREANGA, A. 81.

2°. P. a. n. a. l. Un petec de pământ (loc sau moșie) în formă de triunghi; cf. *clinj* (2°). *Dacă această bucată [a ogorului sau codrului] este scurată, se numește trunchiu, scurătură, clin sau petec*. PAMFILE, A. 25. *Când bucată este mai îngustă la un capăt sau când are deosebite lățimi, rămân în mijloc sau pe de lături niște triunhuri, cari se numesc clinuri, sing. clin, colțare sau hoisari... Cu fiecare brazdă, clinul se scurtează*, id. ib. 54. *Au țegit 380 pământuri și un clin, în tot hotarul*. URICARIU, XXV, 68/1. *Ceretează clinul de locu ce strămbează hotarul* (a. 1766 Mold), IORGA, S. D. XIX 35. *Lăsdăn mai ales un clin de loc între Bărgănt și Broșteni, ca când ar fi a nimăruț...* (1 Nov. 1825), id. ib. VI 69. *După cătea timp, căză [logofătul] că un Rumân nu-și fine linta lui din dreapta, ci se duce spre stânga, îngustând astfel pogonul*. — *Mă Mhai, da' de ce-mi lași clin în dreapta?* SANDU-ALDEA, U. P. 161. *Și s'a dus Vinerile, De-a arat clinurile, Și'n lungi și'n curmezi*. PAMFILE, A. 106.

3°. P. a. n. a. l. Un petec sau o bucată triunghiulară de pânză, de stofă sau de piele pusă spre a lărgi s. a. încheia mai bine o îmbrăcăminte (cămașa, sumanul, cojocul etc.). Cf. COSTINESCU, Com. MARIAN, (Șișești, j. Mehediți) N. IONESCU. *Părțile din dreapta și din stânga poalelor tii se numesc clinii* (Săliște, în Transilv.). Com. A. BANGCIU. *La mâneci, subsoară, cămașa are, de-o parte și de alta, droască, pară și clin*. BREBENEL, GR. P. *Pielele alcătuesc spinarea, mânecile, aripile și cli-*

ni, iar din poje se fac cu deosebire marginile
cojocului. PĂCALĂ, M. R. 523. Clin. ANON. CAR. Chi-
meza spre poală se lărgeste așa, că de la chicturi
într-un fot se bagă de ambele părți o bucată trian-
ghiulară, ce se zice clint. LIUBA-IANA, M. 15. Altele
[coșeau] în gherge feburimă de cusături, precum
bătături, clint de rochiță, fețe de scaune... GORJAN,
H. II 164. Costumul de mătase neagră, cu clinturi.
CARAGIALE, T. I 168/2. Tundrele sânt sure sau
negre... și sânt crotite cu clint din pânură de lână
bătută în piură. FRANCU-CANDREA, M. 12. # A
nu areă (a face) (s. a nu-și pune) nici în clin,
nici în mănecă cu cinevă = a nu avea nimic
comun, nici un amestec, nici o legătură cu cinevă
s. ceva. Cu nebunul să nu-ți pui nici în clin,
nici în mănecă. A. PANN, ap. GCR. II 373. Cum
vrei ca niște nenorociți, crescuți în răutate... să
poată aprecia legendele din etapa plină de iubire
a unui popor poetice, cu care ei nu au avut nici
în clin, nici în mănecă? GHICA, S. 170. Să n'ai
de-a face cu dânzii, nici în clin, nici în mănecă.
CREANGĂ, P. 202/2. Limba noastră, ce n'are nici
în clin, nici în mănecă, cu bărfelele păgânilor.
SPIRESCU, U.101/22.3. Flăcăii nu trăiau de loc bine
cu ei; nu totu să aibă cu dânzii nici în clin,
nici în mănecă; nici la jocuri nu-l primeau, nici
la șezători, iar la nunți cu greu li răbdau, de
nevoie. M. SADOVEANU, SĂM. V. 567.

[Plur. clini și clinuri LB. | Diminutive: eli-
nișor s. m. PAMFILE, A. 25; — elinăt s. a. HERZ-
GHER, M. IV 233. Am și cu un clinuț de pă-
mânt. Com. MARIAN.]

— Din paleos. klină scuiu, pană, bulg., sârb. klin
(acesta din urmă, ca și rut. klyn, are și sensul
2°. Pentru înțelesul 1°, cf. megli. c'în spană cu care
se despica lemnele). Cf. clint n.

CLIN s. m. (Bot.) v. erin.

CLINĂ s. f. Pente, déclivité. Penchant. — Pozi-
ție înclinată, oblică, înclinațiune; p. ext. parte
de teren care merge scoborând; cf. coastă,
p. vârnîș, poneș, pantă, versant. Rău-
rile de pe clina de răsărit a arcului carpatic.
MEHEDINTI, R. 14. Clinele din dreapta și din
stânga vîr nu mai sânt acoperite de pădure.
POPOVICI-KIRILEANU, B. 38. În fund, pe clina
unui muncel... ședeau într-o rădă două cruci
de piatră. SADOVEANU, SĂM. VI 544. || Fig. Sco-
borîș, pogorîș. COSTINESCU. Aved îned oarecare
prejudedăți de boierie, care... eră cît p'aci să-l
facă a... alunecă pe clina nedreptății. TR. DE-
METRESCU, ap. TDRG.

— N. născut prin latinizarea it. china, idem.

CLINCĂT s. a. v. clinchet.

CLINCE s. f. v. gîlțâ.

CLINCEA s. f. art. v. elenclu.

CLINCHEȚ s. a. Cliquetis. — Zgomotul clopo-
țelilor, zăngănitul zurgălăilor, al paharelor ce se
ciocnesc, (mai rar) al valurilor, etc. PAMFILE,
C. În vădudul voios răsună clinchețe de zurgălăi.
ALECSANDRI, P. III 10. Un clinchet lung de clopo-
țel se zăvăluie în urechi. VLARUȚĂ, D. 263. Într'o
zi, se auzi în stepă clinchetul tălăngilor, strigătul
mocarilor cari coborau cu oile la ținut în stu-
făria. DUNĂREANU, SĂM. VI 374. Eleonora... a-
mestecă cîntecul ei cu clinchetele paharelor. N.
GANE, ap. TDRG. Clinchetul lamelor... sprintene
[ale celor două florete cu care se duelau]. I.
TEODOREANU, M. II 93. [Și: clincăt s. a. Izvoa-
rele cristaline desmierădă iarba neprihănită, se
unesc toate într'un armonios clincăt. G. TATA-
RĂSCU, SĂM. IV 166. Zadarnic caut... în clincătul
de apă. M. PALEOLOGU, LUC. III 136; — clingăt

s. a. Clingăte de clopoțel și sunete legănate de
tălăngi picură. LUC. III 344.]

— Derivat, cu suf. -et, dintr'o onomatopee (ne-
întrebuițată ca interjecție) elinel (Cf. fr. cliquetis,
germ. kling (klingen), ung. klink-klank etc.).

CLINCIÓS, -OÁSĂ † adj.

CLINCIU s. a.

CLINCIURÓS, -OÁSĂ adj.

v. elenclu,

CLINDÓS, -OÁSĂ adj. — Paz assez cuit. —
Necopt bine (ȘEZ. VII 179) cf. clisos, clicos,
cleios. Pânea asta e clindosă. ȘEZ. VII 179.
[Și: elendós, -ă. ȘEZ. VII 179.]

CLINÉȘTE † adv. v. chila.

CLINGĂȚ s. a. v. elinchet.

CLINI vb. IV^a v. chila.

CLINIC, -Ă adj. (Med.). Clinique.

Care se face s. se petrece la patul bolnavilor
(In spital). Experiență clinică. Învățămînt clinic.
— N. din fr. (germ. klinisch, lat. clinicus, -a,
um, grec. κλινικός, din κλινη 'spate).

CLINICĂ s. f. (Med.) 1°-2°. Clinique.

1°. Spital (s. despărțitură a unui spital) în care
boalele sânt studiate la patul bolnavilor spre
scopuri didactice. Clinica oftalmologică din Cluj.
A treia clinică chirurgicală de la spitalul Colței. |
P. ext. Așezămînt medical public s. particular
în care bolnavi, răniți s. lăuze primesc, gratuit sau
cu plată, îngrijiri medicale (cf. policlinică).
Clinica doctorului cutare.

2°. Învățămîntul medicinei la patul bolnavilor.
Curs de clinică a boalelor interne.

[Plur. clinice și clinici. | Derivat: (după fr.
clinicien) eliniciu s. m. (pronunț. -ci-an; plur.
-ci-eni) = medic care tratează bolnavii în clinici
(mai mult decît în cabinetul său). Un artist ra-
finat, care este și un iscusit clinician... I. DIMI-
TRESCU, CURENTUL din 2. XII. 1930.]

— N. după fr. (germ. Klinik).

CLINICIAN s. m. (Med.) v. clinică.

CLINIȘOR s. a. v. clin.

CLINOID s. a. v. elenodiu.

CLINT s. a. v. clinti.

CLINT s. a. 1°. Pièce, biais, lé, empicement.
2°. Cotin de champ.

1°. Clin (3°).

2°. Pământ puțin, capăt de pământ arător ce
cade cam de-o latură (VAIDA); cf. clin (2°),
clinișor, clinuț.

— Din slav. klince, idem (diminutiv lui klină).
N. Drăganu, Dacoromania III 704.

CLINTEALĂ s. f. v. elint.

CLINTI vb. IV^a. I. Mouvoir, bouger. II. Chan-
ger. III. 1°. Hâșter, vaciller. 2°. Changer.
3°. Hâșter, vaciller.

I. Trans. (Adesea complinit prin s'din loc) A
mișcă puțin din loc (HERZ-GHER, M. IV 233) pe
cinevă s. ceva ce e în stare de repaus, a urni din
loc (fără însă a implica o opintire), a clăti (fără
însă să ne gândim la o mișcare oscilatorie), a deplasa,
cf. sminti. Și doar de te-a împinge păcatul să
clintitești vre-o piatră din locul său, e'apoi atîta
și-ți leacul! CREANGĂ, P. 219/2. [Mai adesea după
negațiunii] Hotarele trebuitoare tîrpujilor nu le-au
clintit. LET. II 94/27. Însă ei nu s'au clintit mîna
sa, GCR. II 204. Vie valuri mari de foc... Nici
cî m'or clinti din loc. ALECSANDRI, P. II 13. Nu-l

mai putea clinti din loc. ISPIRESCU, U. 45/12. La el Gruc se ducea, Măna 'n coamă că-i punea. Din loc nici o mi-ă clintit! ALECSANDRI, P. P. 79b/2. Treacă și vara asta și nici un durulan nu se clintit din loc. GCR. II 368; cf. și 262. La toate întrebările negustorului, [jărani] răspund cu sfială și nici umără nu-l clintesc în fața dănsului. IPIRESCU, ap. TDRG.

II. (Neobcinit) I n t r a n s. A schimbă, a modifica. Când înscenez un lucru nou și-ți tet înfrățire Un nou caracter a crea, să fie susținut Pân' la sfârșit, fără a clinti cum e dintru 'nceput. OLLĂNESCU, H. A. P. 16.

III. R e f l. 1°. A se mișcă puțin din loc, a se urni de undevă, a se clinti din loc. De se clintit până afară din lărg... cu căruța cea de cupărie după dănsul. LET. II 413. Numai dreapta lui... Se clinteste 'nec și rar. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. Piatra s'a clintit și s'a răsturnat. MARIAN, D. 276. | (Împreună cu negațiunea) A rămâne locului, a nu se mișca (din loc), a nu porni (în altă parte). Miron Logăfătul au sfătuit să nu se clintescă nicăieri din Domnești. LET. II 243/22. Auză hreământ obuzului, și nimic nu se clintit de la focuri. LET. II 356/12. Stăi chit și să nu te clintitești! ALECSANDRI, T. 242. Să neadormit și și noapte, tot întru una, fără să se clintescă din loc. CREANGĂ, P. 311/22. Tot trupul m'e numai o vândate, înecă nu mă pot clinti din loc. CONV. LIT. XVI 265. Mășuca Săftica nu se mai clintit de lângă dănsul, CONTEMPORANUL, V, vol. I 106. Ieșit nici nu se mai clintit de pe cuptoriu. SBIERA, P. 204/2. Vidra nici o se clintit, Ochii 'n ochii lui înted. ALECSANDRI, P. P. 100/22. Turcii banii că veded, De la chef nu se clintit. TEODORICI, P. P. 542. Piatra nici o se clintit din loc măcar. ISPIRESCU, I. 228/2.

2°. A suferi o schimbare, a se schimba, a se modifica, a se zdruce. Acest costum, luat atunci, în veacul al XIV-lea, odată cu eticheta sau ceremonialul..., s'a păstrat fără deosebire în toată epoca neolărnăriei noastre, devenind pe încetul o sfântă dătină care nu se putea clinti. IORGA, I. R. I 115.

3°. † Fig. A șovăi, a se îndoi. Întreacăte umbletele mele întru cărările tale, pentru ca să nu se clintescă pașii miei. BIBLIA (1688) 386.

[Abstracte: clintire s. f. = acțiunea de a clinti, urnire din loc; schimbare; șovăire. Fără de clintirea păcii, să mergă la stăpânirea lui. LET. II 107/22. Negativul: neclintire s. f. = nemiscare, fixitate, imobilitate, statornicie. Ah! moarte, la acest nume... mânăte [rămân] în neclintire! KONAKI, P. 160. Cineva... putea... să-l boteze (de) nătrănu, după căsătoria cea spărică și neclintirea figurei sale. C. NEGRUZZI, I 17. Total e în neclintire, fără vreață, fără glas! ALECSANDRI, P. III 18. Franzuzurile se clintit o clipă, după aceea căzură iară în neclintirea lor. SADOVEANU, LUC. VI 100; — clintit s. a. = clintire; — (postverbal; formațiune personală în poezie) elint s. a. [plur. clintiri] = miscare. Par'că-i mori de veacuri satul, Și, trudit de-atăia clint, Doarme-odăne înunecatul Codru 'n vâ... COȘBUC, IN ZORI; — clintăală s. f. = clintire; supărare produsă de mișcarea din loc a cuivă. Dumnezeu! deaceul inger, luănd pre sus pre Măreșan, fără clintăală l-au pusu-l... în chila fercitului Ioan. DOSOFTEIU, V. S. 43; cf. MINEIUL (1776), 19/1. Te adăpostesc eu, să nu suferi nici o clintăală. PAMFILE, J. III; — (rar) clintătură s. f. = clintire. COSTINESCU. | Adjective: clintit, -ă = mișcat (puțin) din loc (mult mai des negativul, întrebunțat și în funcțiune adverbială) neclintit (neclentit) DIONISIE, C. 28; -ă = nemiscat din loc; neschimbat, statornic, nestrămutat. Piatră presle care stau neclintite zidiri. BIBLIA (1688), 4/2. Ahmet, pentru pază, să stea în țapi neclintit. BELDIMAN, TR. 113. Toate sfa-

turile mele să le păzești neclintit. KONAKI, P. 49. Zec îl pricea neclintit. C. NEGRUZZI, I 19. Total tace... ochii înted. Să poporul neclintit. ALECSANDRI, P. I 33. Calul stă neclintit... ODOBESCU, III 59/22. Cuza-vodă a stat neclintit și s'a uitat înted la moș Ioan Roată, cât a vorbit el. CREANGĂ, A. 159. Înțipse sabia în pământ, se propti într'înșu, și rămase neclintit. ISPIRESCU, L. 138. Frunza în codru are neclintită, că are cald și frumos ca vara. PAMFILE, S. T. 71. Are legătură cu Turcul țara lor... neclintit. LET. I 193/22. Toate sfaturile mele să le păzești neclintit. KONAKI, P. 49. Fericirea dămesnică să va înțemeia pe temeiuri neclintite. MARCOVICI, D. 105. Radul, neclintit în decistinea sa... C. NEGRUZZI, I 107. Suvenitul dulce de-un minut slăvit Pintre-a veteji valuri stă 'n veci neclintit. ALECSANDRI, P. 212. Cum stătea cu mâna neclintit întinad, pădru un scamator. C. PETRESCU, I. T 13; — (rar) clintitor, -oare = care clinteste.]

— Verbul clinti are aparența unui cuvânt de origine slavă, care nu se poate atesta însă în limbile slave de azi. (Un *clintiti ar putea fi rezultatul unei contaminări între kleuiti «a mișca, a agita» și klaiti «a clinti»: contaminarea s'a putut produce și pe teren românesc între clăi și sminti).

CLINTITURĂ s. f. v. clinti,

CLINTUȘ s. a. (Îmbrăc.) v. elentuș.

CLINUȚ s. m. v. elin.

CLIP s. a. v. clipi.

CLIPĂ s. f. 1°. 2°. Clîn d'ău.

1°. (Rare; complinit prin ele ochis). Mișcarea instantanee a pleoapelor, închiderea repede și repetată a pleoapelor, clipire, clipeală. Să închipuiește vizața... ca o clipă de ochi. PISCUSCU, D. 96/22.

2°. (Mai rar complinit prin ele ochis; de obicei a absol.) Timpul necesar ca să închiți odată repede ochii, interval foarte scurt (care ține atât cât ai clipi din ochi), moment, secundă, clipită, clipeală. Împărțeașu, nu vată... să vada, nici o clipă de ochiu măcar, fără che. ISPIRESCU, L. 103/22. O clipă de ochiu, și fata eră să fie moartă. FUNDESCU, B. 81/22. Al veteji vis de aur ca un fulger, ca o clipă-! EMINESCU, P. 188. Lumea asta 'ntreagă e o clipă suspendată. id. ib. 222. Eu — clipa de lui, și dănaș, vecinicia de lumină...! VLAHUȚĂ, P. 110. Încete clipe numărând, Tot aștepta, door' o veni flăcăul. COȘBUC, P. 158/22. Ei mergeau... părăndu-li-se... ziua ceas și ceasul clipă. CREANGĂ, P. 276/22. În(tr'o) clipă și ț dintr'această clipă = cât ai clipi din ochi, într'o clipită, într'o secundă, îndată, numai decăt, într'un (s. la) moment, momentan, imediat, cf. instantaneu. Încunjuri într'o clipă De trei ori acest pândănt! ALECSANDRI, P. I 10. Într'o clipă-! poartă gândul îndărăt cu miș de veacuri. EMINESCU, P. 221. Așa să piară pocitura din pocit, — Pân' într'o clipă să fie lecuit! GCR. II 339. Într'o clipă, nu se mai rădă. ISPIRESCU, L. 13/22. Prundul, satul, și dealul Humuleștilor le-a trecut într'o clipă. CREANGĂ, P. 117/22. S'au mutat boala, în clipa, la dănsul DOSOFTEIU, V. S. 75. Lulele scuturată, În clipă înecădăre. I. VĂCĂRESCU, P. 337/22. Măhau... pe... Sigmond Bathor... În clipa te l-ai stins! ALECSANDRI, P. III 263. Tot ce gândesc ca, ingerți împlinesc în clipe. EMINESCU, N. 69/22. Acum, în clipe, să se aleagă unul dintre voi, care să mergă și să așuricească pe acest... vrbămaș. CREANGĂ, P. 57. Dintr'această clipă, pleacă d'aci, drace. PANN, ap. GCR. I 363/22. (Contaminat din într'o clipă și într'o mică de ceas) Într'o clipă

de ceas = într'o clipă. Într'o clipă de ceas, s'au ordiat precum eră mai înainte de vecei. ANTIM, P. 25. Într'o clipă de ceas ne aflară în Fauston. GORJAN, H. I 155. În toată clipa = în orice moment, nelinecat, neconcent. COSTINESCU. Din clipă în clipă = din moment în moment, în orice moment, fără întârziere, cât de curând, din minut în minut. Așteaptă moartea, din clipă în clipă. SPIRESCU, ap. ZANNE, P. II 526.

[Și: (rar; formațiune personală) clip s. a. [plur. clipuri] = clipă. Și 'ntr'un clip în praf prefaze farin..., ogoare. C. NEGRUZZI, I 118.]

— Postverbal din clipi.

CLIPĂLĂ s. f. v. clipi.

CLIPĂ s. f. Cage. — Colivie (ȚIPLEA, P. P. Glosar). Turtură, pasărea mea, înd [= lan] cald'n urma mea, că ți-o iu face clipcă'n casă. ȚIPLEA, P. P. 66.

— Cf. rut. kljčka scândurică.

CLIEĂLĂ s. f.

CLIPÉLNIC, -Ă adj. } v. clipi.

CLIFÉSC, -EĂSCĂ adj. }

CLIEU † s. a. Bouclier. — (Latinism care n'a prins) Scut, pavăză. Pairu mii de paveze sau clipeuri, ȘINCAL HR. II 10₂. [Plur. clipeuri.]

— N. din lat. clipeus, -um, idem.

CLIP † ob. IV^a 1^a. Cligner de l'œil, clignoter, ciller. 2^a. Brüller. 3^a. Jeter une aillade. 4^a. Somnoler.

1^a. Intrans. (complinit mai ales prin edin ochis, mai rar ochi ochis) și (rar) trans. (cu complementul ochiis) A închide și a deschide repede ochii, neputându-i (din cauza luminii prea mari, lacrimilor, somnului, unei iritațiuni etc.) ținea deschis s. neputându-i aținti (pironi) asupra unui obiect; cf mijl. Se nu bucare-mă-se vrăbitorit-mi fără derapate, de ureaua mere (= pe mine) în deșertu și clipeacu cu ochii. PSALT. 63₁₂. Ingreșind urechile, pentru ca să nu auză judecata singului, clipindă ochii lui, pentru ca să nu văză nedireptatea... BIBLIA (1688), 482. Mated..., nici clipește pe placul meu. KONAKI, P. 11. Unul [din vânători] se deșteapă [din somn] și clipește ochii. ODOBESCU, III 50₇. Ochii lui hojma clipeacu. C. NEGRUZZI, I 140. Un ochiu roșu de balaur, care-adormie și clipește. ALECSANDRI, P. III 30. El clipi cu ochii. EMINESCU, N. 58. Din ochi clipind. MARIAN, D. 231. Fitea-i zedea, cu ochii clipind, în somn ațipind. THEODORESCU, P. 661₉. (A b-sol.) Clipi tare, ca să-și scuture ochii de zăpăceala somnului. VLAHUTA, ap. TDRG. Dorul... Ca fulgerul și ca gândul, Până ce clipești odată, Înconjură lumea toată; Pân' clipești de odată ori, A zburat mai sus de nori. JARNIK-BARSEANU, D. 90. Cât ai clipi s. cât clipești (din ochi s. cu ochii) = momentan, numai decât (ZANNE, P. II 527), cf. cât ai bate în palme etc. D'odată, cât ai clipi, S'a-arancau ca o săgeală ochii drept la Arefi. PANN, E. II 36. Înclăc pe cal, carele venise numai cât ai clipi. SPIRESCU, I. 166₁₂. Tu nu m'ai deslăpit de lângă tine, nici cât ai clipi din ochi. id., ib. 287₁₂. Șerpele, cât ai clipi, se prinde de vârful prăjinei. ȘEZ, V 50₁₂. Și numai cât clipești, ostrica vrăjmașului fu sfărâmată cu totul. H. IV 63. Pune-mi frâu în gură și apoi suie-te pe mine și 'ncotro-i cugetă, într'acolo te-oi duce, cât clipești! SBIERA, P. 62₁₂. Cât clipești cu ochii, au și fost la cumnatu-său, la Gerul. id. ib. 62₁₂.

2^a. Fig. Intrans. A apărea repede, a se ivi luminând un moment, a străluci din fugă, a scripi. Nu vădă clipind nici o rază de mândgăre. MARCOVICI, D. 153. Să-mi dat atelefele

din cer. Clipinde prin eter. ALECSANDRI, P. III 115. Ale rădărilor ape, ce clipece fugind în ropot. EMINESCU, P. 183. Frunzele șoptesc, Stele clipece și'n cale se-opresc. ALECSANDRI, P. P. 66₁₂.

3^a. (Nefintrebuințat) Intrans. A face cu ochiul. Clipece spre o față iubită = (lat.) oculis blandior, (germ.) liebäugel. LB.

4^a. Intrans. (Marginea, în Bucov.) A moșăi (germ. «einlicken»). HERZ-GHER., M. IV 233.

[Abstracte: clipe s. f. = închiderea și deschiderea repede, una după alta, a pleoapelor ochilor; fig. scripire. Această clipeire poate să fie numai un simplu joc la copil, care se învață unii de la alții, prin imitație... Când însă această clipeire este involuntară și are de scop de a face (ca) să zărim mai bine lucrurile depărtate, atunci ca poate fi începutul unei mișcări sau când clipeirea se face pentru a pune ochiul la adăpost de lumină, care începe să fie supărătoare, atunci trebuie să ne gândim la o iritație sau inflamație de ochi. BIANU, D. S. Clipeire deasă = fr. clignotement. PONTBRIANT. Clipeirile de sticle ș'a umbrelor misteruri. ALECSANDRI, P. III 319. Cu mila-i nesfârșită cerul Clipeiră voastră'ndușoare I-a dat cea mai curată rază. GOGA, P. 7. Negativ: (rar) neclipire s. f. = nelinecare. BARGIANU; — clipi s. a. = clipeire, clipeală; facere cu ochiul. Întru clipeală ochiului, toț... sta-vo. CUV. D. BĂTR II 226. Dragostea din ce-i făcută? Nu-i din mere, Nici din pere, Că-i din buze subșirele, Din clipeală ochilor și din strânsul mâinilor. HODOȘ, P. P. 33; — (mai ales prin Transilv.) clipeală s. f. = moment, clipă (L.B.), minut, secundă (ca măsură de timp). Cei mai mulți din noi ajung chiar la ultima clipeală a existenței lor fără a-și fi putut spune ultimul cuvânt. MAIORESCU, CR. II 146. O clipeală, privirea lor rămase ațintită asupra Ienei. SLAVICI, N. I 60. Seculi din istoria acestei lumi microscopice ar fi clipeite. EMINESCU, N. 32₁₂. A tăcut câteva clipeite și-a început mai tare. COȘBUC, P. 103₁₂. P'nevniși îi chiamă clipeita din urmă. COȘBUC, E. 45₁₂. Din clipeita aceea, m'am luat prin lume, ca doar oțu da de mama Ciumei. POMPIIU, ap. TDRG. Când eră soarele în cruce, de se odhneau munții numai pentru o clipeală... CREGANĂ, P. 273₁₂. Slugile, din clipeita aceea, începură a pismuși pe Clipșan și a-l dușmăni. CATANA, B. I 29. Într'o clipă și (mai rar, în Transilv.) clipeală = îndată, numai decât, imediat, acuși, într'un moment, într'o clipă. Într'o clipeală. I. VACARESCU, P. 45₁₂. Apoi într'o clipeală ajunse la zecurul său. MARIAN, I. 464₁₂. Nu te temi că te prăbuși D-zeu 'ntr'o clipeală? REȚEGANUL, P. I 23₁₂. Cum a sdrut împăratul în căldarea ce cloțotea grozav, pe clipeală și-a dat sufletul. id. ib. 25₁₂. (Transilv.) Pe toată clipeala = în ori ce moment, mereu. Pre toată clipeala se culcă. CALENDARIU (1814) 188₁₂; — clipețură s. f. = clipeire. Toți ne văm schimbă, și ocea de grabă, întru clipețură de ochi. GCR. I 14₁₂. (Transilv.) Într'o clipețură = într'o clipeală. Copiți creaură repede... În fiecare zi un an, în fiecare noapte alt an, tar în crăpatul zorilor... trei ani într'o clipețură. SLAVICI, ap. TDRG.; — clipeală (Mold. clipeală) s. f. = clipeire; clipă, minut. Făstăceare cifera, cu clipeală[e] sale. N. COSTIN, ap. GCR. II 9. Cine poate măcar cu clipala ochiului să învoacă... GANTEMIR, HR. 197₁₂. Nici o clipeală de ochiu să rămână în Țările noastre! ȘINCAL, HR. II 140₁. O clipeală, o zimbire, un dar mic, nezocotit, Să-vărește o robire. KONAKI, P. 16. Mai pot trăi, Zălnio, măcar câtă o clipeală?... id. ib. 103. Mare împărăte, de a căruia clipală spânzură (= depinde) lumea, ce este cu neputință la tine? ARHIVA R., I 63. În Moldova, la darea sufletului, sau, după cum se mai zice, la cea din urmă clipă

peală a vieții... MARIAN, I. 28. *Intr'această clipală, toată pădurea înceapă a hula.* ISPIRESCU, L. 255/11. *Din clipala cea, fata a rămas grea.* PAMFILE, CRC. 110. *Și nu trecă vreme de o clipală, până auzi susținut prin țară șoparla noastră de mai înainte.* MERA, B. 163. *Cât clipala ochiului s. căt(u-l) clipala s. în clipala ochiului s. în(tr'o) clipală (de ochi) = numai decât, într'o clipă, la moment. Cătu-i clipala ochiului cad în muncă veacinică.* VARLAAM, C. 286/2. *Cum lutul, căt clipala ochiului, va veni țară în ordăntala lui cea dînlă...* MĂRGĂRITARE, ap. TDRG. *Căt clipală, fură biruți de Unguri.* MAGAZ. IST. IV 341/11. *Lucrurile războator în clipala ochiului stau. M. COSTIN, ap. TDRG. Iară toți ne vom schimbă de stry și în clipala ochiului, în trâmă-bifara de apoi.* GCR. I 333/17. *Lupul... în clipala ochiului biruit, trântit și omorât fu.* CANTEMIR, ap. TDRG. *În clipală au ajuns pe catanele acele.* LET. III 71/14. *Intr'o clipală de ochi au căzut asupra cortului, de lau detunat.* id. ib. 193/22. *Otneșta, și aced într'o clipală curând se răstoarnă.* URICARIU, I 68/7. *Întro o clipală ai vrut să sfărâmi pre robii tăi.* MINEIUL (1776), 164/2. *Se poate întâmplă... ca mai mulți stupi... să rotaască... totdeodată și într'o clipală.* ECONOMIA, 188. *Mărește visuri de fâlnic viitor! V'afi stins într'o clipală!* ALECSANDRI, P. I 120. *Chemă calul, care veni într'o clipală de ochi.* ISPIRESCU, L. 163/12. *Lupul, la vorbela lui Dumnezeu, a capatat viață și l-o mănecă pe dracu', într'o clipală.* ION CR. III 147. *În toată clipala (de ochi) = în orice moment, în cel mai apropiat minut. Dară și atunci alăta puteare au avut monarhul, căt măcar în toată clipala să păredă că să zdrăgăște.* GCR. II 54. *Sântem oșdndiși ca mai înainte de moarte, în tot ceamă și în toată clipala de ochi să murim.* TICHINDEAL, F. 189. *Domnul Ștefan, gata de luptă în toată clipala...* SEZ. VIII 68. | Adjective și adverb (toate rare): *clipit, -ă adj. = (ochi) cu care ai clipit; (cu negativ) neclipit, -ă adj., adv. = care nu clipeste; fără a clipi (din ochi). Și cu neclipit ochi au zărit pre soarele cel tînuș.* GCR. II 163. [O pasăre care nu-și găsește puil în cuib, la întoarcere] *caută cu jale și neclipit locul aceluia.* BELDI-MAN, N. P. II 141. — *clipitor, -oare adj. = care clipeste; — (formațiune personală, în poezie) clipese, -easă adj. = de o clipă, momentan, trecător, vremelnic.* *Ceahlăule, vecine cu-a cerului minuni!* *Vechiu martur de-ale lumii clipiști degerăciuni!* ALECSANDRI, P. III 338; — *clipenie, -ă, adj. = de o clipă, care nu ține decât o clipă, instantaneu* (COSTINESCU), *subit* (PONTBRIANT). *Prin două trei clipenice deșteptări ale simțului național.* IPIESCU, ap. TDRG. — *clipios, -oasă, adj. = scânteietor, scilicet, clipicios, -ă.* DDRF.; — (rar, în poezie) *clipiș adv. = într'un moment, într'o clipă. Și trece [calul zburător] pe sub nou și trece pe sub stea Clipiș, cum se strecoară prin oameni vestea rea.* ALECSANDRI, P. III LEG. 121. *Și în zări clipiș piered.* I. NENITESCU, ap. DDRF.

— Din slav. *klepati* sa *ciocăni*, a *ciocăni*, a *bate* (cf. *pleoapele mi se bat* și bulg. *klepka* și *klepăč* *pleoapă*). Formele cu *i* în *tulpină* și cu *sensurile* din românește sânt vechi, căci se găsește și la Megleniți (*clipală* *pleoapă*, *c'ipă* *scipă*). Încă, dacă în ruteneste, alături de *klepaty* sa *ciocăni*, a *calomniă* (ca la ceilalți Slavi), avem și *k'ipaty* *obyma* sa *clipi* din ochi, *k'ipka* *scipă*, acestea sânt împrumutate din românește. Cf. *clipă*, *clipoci*, *clipot*, *scilipi*.

CLIPICIOS, -OASĂ adj.

CLIPIS adv.

CLIPITĂ s. f.

CLIPITURĂ s. f.

v. *clipi*.

CLIPOCEALĂ s. f. v. *clipoci*.

CLIPOCI vb. IVa. *Clignoter, somnoler; dormiri lous debout.* — (Mold.) A i se închide cuivă ochii, de somn, și a se sili să-ți țină deschis, clipind din pleoape; a da mereu din pleoape, a mișcă mereu pleoapele (de somn); a fi pe jumătate treaz și pe jumătate adormit (HERZ-GHERM, M. IV 233); a adormi de-a-n picioarele (SEZ. XXIII 42); a moia, a dormi (Com. A. TOMIAC), a închide ochii (com. O. TOFAN), a așipi ușor, a piroti. *Matcă-sa de o săptămână dormise... numai clipocind pe scaun, cu ochii vecinic la fîu-său.* S. NĂEJDE, ap. TDRG. *Câte nopți vegheat-au, căt au clipocit, Șitu e singuri zise.* CONTEMPORANUL, III 629. *Ia, lăsați măi, zise Ochilă, clipocind mereu din gene.* Că Lumnarea-sa știe ce ne trebuie. CREANGĂ, P. 257/17. *Cum au clipocit, au slăbit căpăstrul din mână.* SBIERA, P. 60/20. [Cu altă sufix (neclar însă): *cliposi* vb. IVa = a moia, a dormi (Varviz, în Transilv.). VICIU, GL. | Abstracte: *clipocire* s. f., *clipocit* s. a., *clipoceală* (*cliposeală*, dial. *cliposală* SEZ. VIII 157) s. f. = moiașială, piroteală, așipire, ușoară, dormitare; (trebuință de) somn, somnolență (= germ. *Einnicken*, *Schläfrigkeit*. HERZ-GHERM, M. IV 233). *Vechi dascăl... Căstigând cu clipoceală nervum rerum gerendarum.* EMINESCU, P. 231.]

— Derivat dintr'un substantiv pierdut din graiu **clipacu*, din bulg. *klepăč* *pleoapă*. TDRG.

CLIPOCI vb. IVa v. *clipot*.

CLIPOSEALĂ s. f.

CLIPOSI vb. IVa } v. *clipoci*.

CLIPOT s. a. *Murmure.* — Murmur, susur, zgomot ușor de apă. [Apa] în clipote dulci se atinge de maluri. G. VALSAN, SĂM. VI 457. [Ver b: *clipoti* (cu rostire dialectală *clipoci* PAMFILE, A.); vb. IVa = (despre apă) a face un zgomot ușor, a murmură, a susură. *Apa clipotește fără odihnă.* C. PETRESCU, S. 141; — (cu a bstractul) *clipotit* s. a. = sunetul produs de bătaia valurilor, murmur, susur al apei; p. ext. sunet produs de coardele chitarei. *Căpitul valurilor în fărâmurie de lut.* C. PETRESCU, S. 35. *Căpitul chitarei.* CHRITESCUC, CONV. LIT. XLV. 365.]

— Din slav. *klepot* *obtaie*, *ciocănitură* (cf. ceh. *klepot* *ciocănitură* s.-cr., slov. *klepāt* *spăcănitură*, *klepāti* sa *bate*, a *ciocăni* etc.). Cf. *clipi*.

CLIPOTI vb. IVa v. *clipot*.

CLIPUI vb. IVa. *Gagner peu à peu.* — A căștiga ceva cu țărâta, pe'ndelete (Bonț, în Transilv.). PASCA, GL.

CLIR † s. a. (Bis.) v. *cler*.

CLIRIC † s. m. (Bis.) v. *clerie*.

CLIRICEL s. m. v. *clirie*.

CLIRICESC, -EASCĂ † adj. v. *clerie*.

CLIRONOAMĂ s. f. v. *clironom*.

CLIRONOM s. m. *Héritier* — [În România veche, în pătura cultă; învechit] Moștenitor, moșten. *Duchii (= ducii) Pomeraniei se se trăgă din duchii lui Ștefan, alăturea și mai de aproape de clironomi.* DUMITRACHE, 414. *Prin dîtlă (= testament) au lăsat-o pă sa și pă Dobre, copulul ei cel vitreg, clironomiș pă moșie și pă altele toate ale lui (a. 1764).* BUL. COM. IST. V 259. *Împăratul Iosif [Iurise]. Clironom rădmăsesse Leopold.* E. VĂCĂRESCUL, 300/11. *Clironomiș răposatului M. Racoviș.* URICARIU, I 92/2. *Să înlămpă... că mulți din epitropi... sau clironomiș lor să ște*

avert de ale episcopisitorilor. ib. v 26/2. S'au adunat clironomi după dătați și au deghis lada. BARAC, T. 76/29. Această dar ci dială clironomul lăsdnd. A conținut dîn viață... PANN, P. V. II 60. Ca un clironom ce eram al împărăției, luatu cërma scaunului părintesc. GORIAN, H. I 68. Când nu va av[ă] [robul] legiuși clironomi. COD. TIV. 4/17. Îndalorire mearge și la clironomi lui. PRAVILA (1814) 17. Clironomi Zamfret. IONESCU, D. 203. Aștept să vie clironomi, să le tes cu plin. ALECSANDRI, T. 605. Bibliotecă răspite ale oamenzilor bdrândi, ai căror clironomi apoi mi le vindeau. EMINESCU, N. 79. Clironomul tronului = print moștenitor, principe de coroană. POLIZU.

[S]: formă asimilată s. greșită) **clironom** † s. m. Este mucenic și clironom ratului. E. VACĂRESCU. IST. 249/25. | Feminin: **clironomă** (DDRF.). și **clironomă**. Să fie clironomă pe toate această a-vere. a. 1836. STEFANELLI, D. C. 408. | Verbe: (n.-grec. *κλῆρονόμος*, viil. -*νομος*) **clironom** † IV^a (PONTBRIANT) și (învechit) **clironomis** IV^a = a moșteni (pe cineva s. ceva). Sărăcia... să și clironomiseste și să ta lesne, ca răta. PISCUPESCU, O. 176/37. După moarte, precumu-i obiceiul, să-i clironomiseste. URICARIUL II 196/21. Dritul de a cumpără, a vinde, a da..., a clironomis prin testamentul cuted. COD. TIV. 5/32. At socotit c'ay primi eu er'odat să te clironomisesc de viu? ALECSANDRI, ap. TDRG. Un băiat ca de vro' dzece ani, ce clironomis frumuseța tatălui său. V. A. URECHIA, ap. TDRG.; (cu abstracte) **clironomie** † s. f. (PONTBRIANT), **clironomisire** s. f., **clironomisit** s. a. = moștenire; (și cu adjectivele) **clironom** (b)it (cu negativul: **neclironom** (b)it), -ă †, = moștenit; **clironomi** (s)itor, -oare † adj., subst. = moștenitor. Fînd sîmpărțire acestea de moște și clironomitoare... CANTEMIR, HR. 107/22. | Abstract: (n.-grec. *κλῆρονομία*) **clironomie** (clironomie) † s. f. (învechit) = (drept de) moștenire. Paternica împărăție alegînd pe domnitori în provincie de sub suzeranitatea ei cea după clironomie... URICARIUL I 126/12. 2 popoane, clironomie de la răposatu' tatui-mieu. ib. XXIV 450/12. Au rămas totă clironomia castii în mîna sofului meu a. 1816. STEFANELLI, D. C. 364. Înstreind fărâ... rușine clironomia unu' sărac de părinți. BELDIMAN, N. P. II 98/2. Hatmanul cel mare er' cecutorul tuturor decretelor domnești... relative la împliniri de datorii, clironomi, vînzări de moști. FILIMON, C. II 616. Ce soite de părinți vom fi, dacă lepădam clironomia părintească: cântecule mancelor, stahille nopșilor, poveștile cheilorilor...? RUSSO, s. 16. | Adjective (învechite): (n.-grec. *κλῆρονόμος*) **clironomic**, -ă (PONTBRIANT) și **clironomicesc**, -ească † = [prin drept] de moștenire, ereditar. A se pune pămîntul Moldovei la cale, locul clironomicesc [al împărăției mele]. URICARIUL, ap. TDRG.]

— Din n.-grec. *κλῆρονόμος*, idem.

CLIRONOMĂ s. f.

CLIRONOMI † vb. IV^a

CLIRONOMIC, -Ă adj.

CLIRONOMICESC, -EASCĂ † adj.

CLIRONOMIE s. f.

CLIRONOMISI vb. IV^a

CLİROS † s. m. sing. (Bis.) v. cler.

CLİROSEAN † s. m. (Bis.) *Ecclésiastique, clerc*. — Față bisericăscă, membru al clerului; cleric. S'au hironomi... episcop Chitricului și, ataca mearșă, nu-l prîmiră cliroseanți. DOSOFTEIU, V. S. 85/2.

— Din rus.-bis. *κλῆροῦν* (rut. *κλῆροῦν*, pol. *κλῆροῦν*), idem.

CLIS s. a. Sens neclar. *Fericit e norodul; carele are împărat tubitoriu de dreptate și luminat, carele... încungurât împărăția sa ca un canic eradic; scule, clisuri și ziduri pusiți strică, și în locul lor face școli, fabrice, căsi pentru bolnari și alte acestora acamene folositare ziduri. ȚI-CHINDEAL, F. 387. [Plur. clisuri].*

CLISĂ s. f. 1^a. *Argile, glaise*. 2^a. *Pain mal cuif, aliment sans goût*. 3^a. *Lard*.

1^a. Un fel de pămînt galben s. cenușiu, tare și cleios (H. IV 245), lipicios, argilă vîscosă (com. ST. POPESCU), pămînt argilos, clic, hleiu. Se băgă în stufurile bălților ce sînt din fire cu vrea clisă în preafma acii cetăți. DUMITRACHE, C. 368. Primăvara, când lugalul terbet abia mîșe pe lunca năpărită, dinșii cliranților, cîndănu-l, se instruită de clisă. CONV. LIT. XLIV I 203. Pundul [Dundrii] este mobil, în cea mai mare parte de nisip sau nomet, rarorii de o eclisă neagră foarte consistentă și numai în puține locuri, pe foarte mici distanțe, pietros. ANTIPA, P. 206. Împrejurul cranei se face un țarc sau cerc de clisă [lui galben, cleios], sau de țarcovină, ca să nu s'ete afardă cînd vinul s'e umflă. PAMFILE, I. C. 233. De-nămoște-te tu singur din clisa vîndută în care te-ai băgat. JIPESCU, ap. TDRG. | Lut din care se fac jucării. După ploii, grija copitilor e să aducă clisă galbenă de pe deal, ori de unde este și să facă dintr'nsa colact, roși pentru ghiocieri, cărămizi, vite, etc. Toate aceste fabricații le unecă apoi, și se joacă cu ele, pînă cînd le strică pe toate. PAMFILE, J. I 337. Se pune unu' bîd de căciulă de clisă, și făcîndu-i vînt, clisa se duce s'arîndă și prefăcîndu-se în buclă. PAMFILE, J. II 326.

2^a. P. anal. (Despre ceva de mîncare mesteac în gură, gata de a fi înghițit) Pastă cleioasă, nefrămîntată s. necoapă bine, fără gust, (mai ales) pîne nefrămîntată, nedospită s. necoapă bine, cocă (CIAȘANU, v.), cleiu, clic, coleșă, iască. Fie pînea cîd de bună, Deaca s'în fără strîndă, Fără tată, fără mumă, Tot se face clisă'n gură. TEODORESCU, P. P. 285^b. Și'nghit cîte-o 'mbucdătură, Mîi să face clisă'n gură. MAT. FOLC. 305. Eu pun masa să mînduc și-mi vine un negru pînd. De mine nu se lipește, Cu apa de solzi de pește; Unde 'mbuc de o 'mbucdătură, Clisă mi se face 'n gură. SEZ, V. 141^b/32.

3^a. (Transilv., Banat) Slănină (intr-o bucată CABA, SĂL, T. PAPAHAĞI, M. 84/33), lard. Cf. LB. ECONOMIA, 98 și 218, GR. BAN., POMPLIU, BIH, 1008/20, H. XVIII 174, FRĂNCU-CANDREA, R. 50, VAIDA. Clisă = laridum. ANON. CAR. Să taie 'n Turci ca într-o clisă. BUDAI-DELEANU, T. 287, cf. 29, 173 etc. Curchi cu clisă și sîngereși. RETEGANUL, P. I 63/32. Clisa rînceadă. ALEXICI, I 118/1. cf. 202/11, 203/32. Buzle ca clisele, Urechile ca leucile... Mîntile ca burlele. BIBICESCU, P. P. 304. Întîmplarea înălțănd Rumân cu căbîb de oate C'unu' d'ăla uns cu clisă [în notă: slănină]. VICTOR VLAD, ap. MAIORESCU, CR. III (ed. 1908) 180. # Din cînde nu poți face clisă. ZANNE, P. III 528.

[S]: **hlisă** s. f. = argilă. DDRF., PAMFILE, J. II. | Adjectiv: **clisós** (hlisós DDRF.), -oasă, adj. = argilos, vîscos, cleios, clicos. Pare că vîd colo pe un biet vîndător... băldăcînd... într-o lunecă noroțoasă, cu pămînt clicos de o schioapă pe în-căldăminte. ODOBESCU, III 157/7. Pămîntul galben, tare și clicos. H. IV 245.]

— Din bulg. *κλῆσα* 'argilă'.

CLİSĂ s. f. *Jeu d'enfants*. — (Banat) Jocul «de-a clenece». H. XVIII 262.

— Din sârb. *κλῆς* «țurcă» (bucata de lemn ascuțită și jocul cu ea).

CLISEAR † s. m. (Bis.) }
CLISERNITĂ † s. f. (Bis.) } v. **clisler**.

CLISEU s. a. 1^a-3^a. Cliché.

1^a. (Tipogr.) Plasă de metal s. de lemn pe care s'a reproduş s'a săpat în relief o imagine, spre a fi imprimată.

2^a. (Fotogr.) Imaginea fotografică negativă (pe sticlă, s. pe peliculă de film) obţinută în camera obscură şi după care se face reproducerea fotografică.

3^a. Fig. Frază de-a gata, spusă de toată lumea, banalitate repetată mereu în împrejurări analoge, expresie după acelaşi calapod. Acelaşi clişeu pentru orticeni. C. PETRESCU, C. V. 258. || (Atributiv) Banal. Distribuţia de consolidări clişeu. id. II 72.

[Plur. -şee şi -şeur.]

— N. din fr.

CLISIARU s. m. (Bis.) *Sacristain*. — Paraclis(i)er, ţarcovnic, cărstnic, pălmar, clislar, fătu biserică; cf. dascăl, cântăreţ (la biserică). Iară de ca fi cu negrija clislarului lăsat biserică nemăduată... PRAVILA (a. 1640), ap. MURNU, GR. 19. Iară clislarul temându-să c'or da jao argintului, au amăgit pre nărod, de-au dzăd curand să saie să alerge la ziduri... DOSOFTEIU, V. S. 87^b/₁₀₀. Clislarul... trădise la lămâie, de nu se mai putea(r) răsuflă. CONTEMPORANUL, VI vol. II 289. Clislarul de la biserică Ollent. TELEOR. N. R. R. I 170. Moşul cu «contractul a fost şi prin România, înainte de-a ajunge clislarh alce. IORGA, N. R. B. 74. Clislarul e un ştran cu părul bălan şi picioarele goale. id. ib. 227.

— Variantă populară a lui *eclesiarh*. Cf. *clisier*.

CLISIÉR s. m. (Bis.) *Sacristain*. — Paraclis(i)er. Inocenţite er(ə)monah, clislar ot Timana. IORGA, S. D. XII 20. Apoi tepeş din biserică şi clisieru' în tinda biserică..., cu cheile biserică. PITIŞ, SCH. I 150. Au fost uodată un clisier bătrân. Clisieru' ala are o fată vrenică şi frumoză (Braşov). GRAIU, II 92. [Pronunţ. -si-er. | Şi: cliseăr † s. m. (pronunţ. -se-ar.) | Cu schimb de sufix (cf. ungh. *ekkleziás* «bisericesc») *clisler* † s. m. (pronunţ. -si-er) = *paracelisier* (a. 1666). IORGA, S. D. XI 76. | Derivate: *cliserniţă* † s. f. = *paracelis*. Înşă, în zilele egumenului Partenie, din schit s'au făcut mânăstire, şi s'au îngrădit biserică cu zid împrejuri, şi s'au făcut pridvorul biserică, şi s'au făcut pimiţa şi trapezarea, şi cliserniţa, şi toate, una după alta. IORGA, S. D. XVI 237. Toată cliserniţa o au zidit din temelie. MAG. IST. IV 257/12.]

— Formă scurtată din *paracelisier*.

CLISIÉS † s. m. (Bis.) v. **clisler**.

CLISIS † s. f. *Penchant, disposition*. — (Grecism) Înclinare, aplecare, dispoziţie, indemn (spre ceva). Atcea trebuie să însemnă: care dintre amândouă părţile au avut mai multă sau mai puţină clisis pentru pace. DUMITRACHE, C. 429.

— N. din gr. *κλίσις*, idem.

CLISMĂ s. f. (Med.) *Lavement*. — Introducerea unor lichide în maşul gros; cf. spălătură (intestinală), clisier. BIANU, D. S.

— N. din gr. *κλύσμα*, s. din germ. *Klyisma*, idem.

CLISÓS, -OÁSĂ adj. v. **clisă**.

CLISTĂR s. a. v. **cleştăr**.

CLISTĂR(U) s. a. v. **cleştăr**.

CLISTİR s. a. (Med.) 1^a. *Clystère, lavement*. 2^a. *Clysopompe*.

1^a Introducerea unui medicament lichid în maşul gros (spre a combate constipaţia etc.), *clismă, spălătură*. BIANU, D. S. *Dozatorul s'au rânduie un clisier*. BARAC, T. 72. A pune s. a da (PONT-BRIANT) un clisier.

2^a Instrumentul cu care se face spălătura intestinului gros, cf. *irigator*. Înşedem ca un doctor să-şi ucidă fără răspundere bolnavii, cu clisierul şi cu scalpul... CARAGIALE, M. 91. Moaşă..., alungată... de la tad, se duce la poarta raiului, cu clisierul în mână şi cu celelalte instrumente în taşcă. ŞEZ, VI, 43.

[Şi: *glisier* s. a. *Glisier*... pentru slobozirea în-cuscăturii mistuiclii. PISCUPESCU, o. 221. | Plur. -şire şi -şitur.]

— N. din n.-gr. *κλύσις* şi (în Transilv.) din germ. *Klystir*, idem.

CLIT s. a. *Tas, monceau*. — (Mold., Transilv.; întrebuinţat şi în funcţiune adverbială, mai ales la plural, uneori repetat: *clituri-clituri*) Vraf (Straja, în Bucovina. Com. A. TOMIAC). teanc, lucruri aşezate în ordine unul peste altul (A. SCRIBAN, ARHIVA a. 1921, p. 71, cf. ŞEZ, II 224/), grămadă (Baia, în Suceava, ŞEZ, XXXII 15) de lemne puse în ordine, cum se pun stănenii (Vaslav, VICIU, GL.); cf. *claiă, cladă, clădărie*. Şi *pusă de-ăsupra lui un clit de lemne şi-l aprindăre*. DOSOFTEIU, V. S. 130. *Lăzi de Braşov, cu clituri de scoarţe pe dânsule*. I. IONESCU, D. 206. *O lădă ce gemed de pănzuri, iar de-ăsupră-i stăteau păturile lăicere şi scoarţe puse clit*. CONTEMPORANUL, V 99. *Scose din un stierăş, de sub un clit de perne, un rând de haţne*. V. A. URECHIA, ap. DDRF. *Jur împrejuri, aşezate bucăţi de mălău şi de pâne, tot clituri, clituri*. SEVASTOS, N. 283/2. Când paştele sânt coapte, se scot din cupitor, se răcesc şi apoi se aşază clituri în casa curată. ŞEZ, VII 34. După masă, carul tras la uşa casei se umple (în ziua nunţii) cu perne şi lăicere, precum şi alte obiecte de gospodărie; toate sânt aşezate clit, după ce au fost jucate pe sus de mâinile făcător. PAMFILE, J. II 279 (după ziarul *Oronica*, VI, 1452). În urmă, turtele se pun clit, adică una peste alta, pe sobă sau pe poliţă, ca să se usuce pe deplin. PAMFILE, CRC. A. Clitul de turte se scoboră de la locul de unde fusese pus (ca) să se usuce... id. ib. 17. [Plur. *clituri*. | Diminutiv: *clitşor*, s. a. *Clitşor* în pungă, galbeni gălbiori. Erau toşi de aur, şapte stămpiori. CONTEMPORANUL, II 729. | Verb: *clitui* IV^a = a aşază (perne, lăicere etc.) una peste alta (ŞEZ, XXXII 15), teanc, a face vraf (Com. A. TOMIAC).]

— Din rut. **klü** «cămară în care se aşază provizii; grămadă de lemne clădite; colivie; Avem deci a face cu un dublet al lui *clif*. Cf. şi *clită*.

CLITĂ s. f. *Cassette*? — Casetă, chivot? *Accastă sfântă Leterghe o au cumpărat... şi o au datu în sfânta beserecă în Sugaţag, şi o lăduş şi o clită de pus sfânta cuminicătură* (Giuleşti, în Maramureş, a. 1768). IORGA, S. D. XVII 105.

— Cf. rut. **klü** «colivie». Cf. *clif* şi *clit*.

CLITŞOR s. a. v. **clit**.

CLITUI ob. IV^a v. **clit**.

CLIUŢ s. a. *Marc, résidu de fruits pressés*. — (Banat, Vidin şi Mehedinţi) Ceea ce rămâne din struguri s. din alte fructe după ce au fost tescuite, stoarse s. strivite în teasc, s. după ce s'a scurs (din cadă) mustul s. zeama din ele (H. XVIII 173, 267, 276, Com. COCA, LIUBA), cf. *groşală, logor, huşti, prăştină, boştină, tescovină*,

borhot, hoaspă, hostoape, hostopină, bozorină, boroghină, boască; p. ext. ceea ce rămâne din fagure, după ce s'a stors miera, boștină, comină, jintiță, baboș. Rămășițele cliucului ce au rămas în teacă se pun în căzi sau bădane și dintr'însele se ferbe răchia de loc. HEM. 2837¹¹. După ce s'a stors miera se scoate cliucul, de se fierbe, și se pune tarăși în sacuțe, se pune în căldare, de se stoarce cu teacul. I. IONESCU, M. 382. | Fig. Sânt cliuc de ostenit! — stors de puteri, zdrebit, frânt (s. mort) de oboseală. Com. COCA. [Și: elue s. a. = must amestecat cu struguri. BUCUȚA, R. V. | Plur. (rar) cli(ș)ucuri.] — Din s.-cr. kljuk boștină. Cf. clic, cliucăi.

CLUCĂI vb. IV^a Ecraser. Preser. — (Banat) A zdrobi cu un băț cu multe crăci la un capăt struguri (puși în putină). H. XVIII 267; cf. XVIII 173. Com. LIUBA. # *La-clucăți cu băta* = la zdrobit în băta. Com. COCA. [Și: cliucăi vb. IV^a. Com. COCA: (cu part. -adj.) cliucăit, -ă = zdrobit până ce a ieșit mustul s. zeama. Din pruned cliucăite se face comină. H. XVIII 173. | Instrument: cliucăitor s. a. = bățul cu mai multe crăci la un capăt, cu care se zdrobesc s. se cliucăesc strugurii. H. XVIII 267.] — Din srb. kljukati, idem.

CLUCĂITOR s. a. v. cliucăi.

CLUCIU s. m. și a. 1°. Cief (d'une énigme). 2°. Temp. 3°. Croc, croché.

1°. † Cheia (II 1°), formula cu care putem afla s. stabili ceva greu de știut (de ex. socoteala datei Paștelor cu mulți ani înainte). *Învățătură pentru cliucul Paștelor*. IORGA, S. D. XIII 5.

2°. † Tâmplă. *Aș da... răpaos cliuciloror* (ci-tește: cliucăturor). PSALT. (HURM.) (In celelalte psaltri t. m. pleioră, sl. xporadžu).

3°. *Cluciu* se numește, în coliba lucrătorilor de păduri, cârligul legat de sus de-asupra focului, pe care se anină vasul de fier. De multe ori se leagă două rudite (drugi) umbătoare pentru a putea fi mutat vasul după cum bate vântul focul (Vișăul-de-sus, în Marameure). Com. ITTU.

[Plur. cliuci și cliuciri. Com. ITTU. | Și: cliucin s. a. (Ad 1°) *Tot cliucin Pașali(ș)u*, pe mână să socotească (a. 1793). VB. III 355.]

— Din sl. (paleosl., bulg. sârb., rut.) ključ 'cârli-g, cheie. Cf. clucer.

CLUMPĂ s. f. Masse, groupe. — (Germanism, în Bucov. Ciurdă (Straja, în Bucovina. Com. A. TOMIAC); tovarășie de cheșii (HERZ-GHER., M. IV 233), societate mică de câțiva inși, care țin mult unul la altul și se unesc în idei; cf. ortă, ceată, clică. Pe ăsta nu-l mai aduci tu să șie cu tine, că-i într-o clumpă cu Ion. (Civitul-de-sus, în Bucovina; com. G. NISTOR). — Din germ. Klumpen 'bot; ciorchines.

CLIVĂ vb. I^a, (Miner.) Cliver. — (Despre un mineral, despre cristale) Trana și refl. A (se) crăpă s. a (se) despică urmând linia naturală a straturilor sale. *Mineralul de această speță, sub orice formă s'ar prezenta, se clivăză totdeauna în aceiași mod...* MURGOCI-LUDVIG, M. 43. A clivă un diamant. DICT. (Familia: (fr. clivable) clivăbil, -ă adj. Se întâmplă ca de multe ori să putem desface cristalele în plăci din ce în ce mai subțiri. Mineralele care au această proprietate se numesc clivabile. MURGOCI-LUDVIG, M. 42; — clivabilitate s. f. = proprietatea de a se putea clivă. ib. 42; — (fr. clivage) clivăgiu (clivăș) s. (plus. -ragi, -raje) = faptul de a se clivă. *Fefe de citragiu*. PONI, CH. 13/4.] — N. după fr.

CLIVĂBIL, -Ă. (Miner.) adj. v. clivă.

CLIVABILITATE s. f, (Miner.)

CLIVĂGIU s. a. (Miner.) } v. clivă.

CLIVĂȘ s. a. (Miner.)

CLIVĂȚI vb. IV^a } v. cliveti.

CLIVĂȚI vb. IV^a }

CLO! interj. v. clocl

CLOACĂ s. f. Cloaque.

1°. [Ist.] La Romani, canal subteran de scurgere a apelor și murdărilor orașului. *Cloaca maximă zidită de Tarquinius cel bătrân există și azi la Roma.* | P. anal. (astăzi) Loc (groapă, canal) în care se scurg zoile (STAMATI) s. se strâng murdăriile, necurd[enile]; cf. haznă (II 4°).

2°. P. ext. Loc (s. om) degustător din cauza murdărilor (s. a. viților), plin de murdării, infect.

3°. (Anat.) la pasări și la reptile) Orificiu comun de scurgere pentru excremente și pentru urină; cf. găoaza.

[Pronunț. clo-a-]

— N. după fr. (lat. cloaca, idem).

CLOACĂ s. f. v. clocl.

CLOACĂZĂ s. f. (Bot.) v. coacăză.

CLOADENĂ s. f. Pomme de terre. — Cartof (Târnave). ISVORAȘUL IV 8.

CLOAMBĂ s. f. 1°. Branche, rameau. 2°. Crochet de fer. — (Transilv.)

1°. Creangă, cracă, ramură. LB. H. XVII 17, 33, XVIII 40, POMPILIU, BIH. VICIU, COL. XXXIX, 6. *Să îngropă cloambe* [arborilor] în pământ. ECONOMIA, 136. După ce ele [albinele] se pun pe o cloambă, le pune coșnița aproape și le zice: băgați-ed 'n casa voastră, că-i grăiță și frumoasă,

pușoriti mel... (Hunedoara, Hațeg). HEM, 527⁴³. *Piccare om pune în poartă și la ușa grajdului câte o cloambă de rug, adică [de] mdoș. PAMFILE, DUȘ, 188. Nănașul mirelei apleacă o cloambă de măr, mușcă el mai întâiu dintr'un mugure, apoi nănaș. DENUSIANU, T. H. 243. Să știu că te-aș vede, Păduricea o aș tăia, Nici o cloambă n'aș lăsa. JARNIK-BĂRSEANU, D. 128. Printre cloambe, pădărele. DOINE, 275¹¹, cf. MARIAN, IN. 468²².*

Scoase fluierul și 'ncepă a trage un cântec, de mi(e)riete stau pe cloambele fagului ca mute și-l ascultau. RETEGANU, P. I 17¹³. [Turturica pe cloambă verde nu șede, Fără zboară cum o vede; Și, de șede câte-odată, Șede pe cloambă uscată, Cu inima supărată. Id. TR. 13.

2°. Bucată de fier înovăiată, cf. coacă, cocărlă, crival, crivală. *Coaca, o cloambă de fier...transmite mișcarea roții, la ferăstrău.*

PAMFILE, I. C. 111, DAME, T. 173.

[Și: clombă s. f. (Ad 1°) Stau în clombă frumusele. DOINE, 138⁴; — clombă s. f. (Ad 1°) Mirele tate o clombă din altoaie. MARIAN, NU. 641/. *Cleombe uscate* = hancuri, gășteje. FRÂNCU-CANDREA, M. 101; *clombă (clombă)* (Ad 1°). VICIU, COL. XXXIX 6; (ad 2°) un fier cu amănândouă capetele ascuțite și indoite, pe care îl întrebuințază bărdășii; scoabă (Com. IZVERNICEANU); p. anal. (mai mult în glumă) mână, brâncă; cal rău, mărtoagă, gloabă (VĂRCOL, V.); babă. *Partea sau tabla de lemn dedesubt (a foalelor) este prinsă cu cutie, de niște lemne bătute în pământ, ca să nu se miște, iar de cea de sus e bătuță o cloambă (un cârlig) de care e legat zălarul.*

LIUBA-IANA, M. 124. *Să nu pui cloamba mea pe tine, că nu te mai miști!* (Năsăud). Com. N. DRĂGANU. *Babă cloambă* = babă bătrână, urită

(Gorj). PAȘCA, GL. Cf. baba-cloanța. «Când cineva a fost om cu stare și a decăzut așa, [in]cât azi nu mai are decât un cal slab, bătrân și nepuțințios, care abia mai stă pe picioare, se zice că are o cloambă de cal care abia se mai mișcă; altcum, acest cuvânt se înlocuiește și cu cuvântul gloabă. Acest cuvânt în graiul nostru de baștină nu e folosit cu înțeles de «creangă», ramură de arbore; pentru aceasta se folosește mai mult cuvântul creangă, pl. crengi. Cloambă, ca ramură, e cunoscut numai de cei cu mai multă umblare pe locuri streine (Bolintineni, jud. Mureș). CALUL 304; — **croambă** s. f. I. POPOVICI, RUM. DIAL. I 164b, ap. PASCU, ET. 47; — (+ *cleampă* s. *cleampâni*) **cloampă** s. f. = babă, hârcă, hoască, cloanță. **Cloampă bătrână și făr' de dinți**. ȘEZ. II 224f.; — **cleoampă** s. f. = gobaie, cobaie, cloacă; habă bătrână fără dinți; călță; om îmbrăcat în straie nemțești; cioflingar, pantalonar. Com. A. TOMIAC. | Diminutiv: **clombiță** s. f. DDRF; — **clumbiță** s. f. DENSUSIANU, T. H.; — **cleomburea** (clomburea) s. f. = rămurică. *Așa-i rândul fetelor, Cum și rândul merelor; Până-s mere mărănțele, Slau în sus, pe clomburele*. MARIAN, NU. 616/23. *De pe ceea clomburele, Cântă ceea pășărele*. RETEGANUL, TR. 92. *Codru-i jalnic ca și mine, Că nici franza nu-i rămâne*. Numai goale clomburele, Să le bată vânturi grele. ȘEZ. VII 163; — **clombuță** s. f. LB. | Adjectiv: **clombos**, **-oasă** și **clomburât**, **-ă** = rămuros, LB., VICIU, S. GL. (subt. *clombiță*).]

— Poate din sâs. **Klompän** (= germ. *Klumpen*, mai vechiu *Klumpe*, *Klomp*, «butuc, măciucă»; cf. și numele propriu săsesc *Klomp*). N. DRĂGANU.

CLOANCĂ s. f. v. cloac.

CLOANȚĂ s. f. v. cloaș.

CLOAPĂ s. f. v. clop.

CLOAȚĂ s. f. v. cloaș.

CLOBĂNT s. m. și a. 1°. *Bec*. 2°. *Bouche* (ironic). 3°. *Croc, crochet*. — (Mai ales în Bucov., dar și prin Transilv.).

1°. Cloc (de pasări). Com. A. TOMIAC, I. GRĂMADĂ, răpitoare HERZ-GHER. M. IV 233), cloaș (mai lung ȘEZ. XXXI 42); cf. rost, pisc, plisc, flisc, cioclonț, pipură (MARIAN, O. I 51). *Legea ta de cuc bălan! Ți-am plătit să-mi cânti un an. Când a fost la Sânziene, Tu și-ai pus cloanțu' n pene!* MARIAN, O. I 38; cf. PAMFILE, S. V. 106, *Cocostărcul zburând se duce până unde află foc și, luând un tăcutine aprins în cloanțu'..., aprinde cu dânsul... casa unde s-a fost cuibul*. MARIAN, O. II 330. *Svonul, pe care-l produce barza cu cloanțul ei, a dat naștere la mai mulți verbi onomatopoeici*. HEM. 2525. *Intindeau boturile și pretrau cu sete apa printre sidefurile cloanțurilor*. CONV. LIT. XLIV, I 205.

2°. (În batjocură s. glumă) Gură; cf. cloanță. În Bucovina se zice (când doi băieți se sfădesc): *Mai înțec cu danțu!, Că și-i rupe cloanțul!* PAMFILE, J. III 69. *Ia tacă-ți cloanțu!* ION CR. II 80.

3°. P. anal. Cărlig, cioacă, cioaclă; spec. cărlig atârnat (ȘEZ. XXIII 42), cărlig de fier (Com. A. TOMIAC); cărligul (cărlibonțul s. cioacă) fântănei (PAMFILE, I. C. 466, MARIAN, SE. 81); cuiul de la cărligul de scos apă (Tagul-mare VICIU, GL.); ciocul (căciula, vârful, capătul, cărmogul, căpîlul) leucei (PAMFILE, I. C. 134); ciocul (capul, ciochia, căpățina, ciacăș s. broasca) scaunului dogăresc (id. lb. 161). *Am o gănsă cioacă-boată, din grumaz ciolu-bărlou, din cloanț pahar izbește* [= Fantăna]. GOROVEI, C. 144, PASCU, C. 145. [Plur.: **-banți**, **-banțe** și **-banțuri** (HERZ-GHER.,

M. IV 233. | Și: **elobonț** s. m. BARCIANU; — **eloblanț** s. a. ȘEZ. V 58; — **elobanț** s. m. și a. *Apu-când carne în cloanț, clonț au putu' duce, au zburat*. SBIERA, P. 244/2e.]

— Pe cât se pare, avem rezultatul unei contaminări între cloaș și rut. *kljuba* escobă, cărlig al luntrașilor» (cf. ceh. *klubák* cioca).

CLOBONȚ s. m. v. cloanț.

CLOBOT s. a. v. elăbuc.

CLOBOTI vb. IV^a. refl. *S'altăreră* a forțe d'etere agite (en parlant d'un liquide). — A se alteră prin clătire, a se strică, a se scutură un lichid într-o sticlă sau într'alt vas: *Au scutură fetelele, că se clobotește laptele!* (Sângerorț-Băi). PAȘCA, GL. Cf. clobot.

CLOCI interj. Interjecție prin care se imită strigătul cloștei. [Și: **clô-clô!** interj. Com. GIUGLEA, **clo-clo-cloc!** interj. Com. LACEA.]

— Onomatopee. Cf. cloci, cionc.

CLOC s. a. (Pesc.) v. elone.

CLOCĂ s. f. 1°. *Couveuse*. 2°. *Jeu d'enfantis*. 3°. *La Poussinière*, constellation des Pléiades. 4°. *Poche* (à pêcher).

1°. Găină (p. ext. și despre alte pasări) care clocește (șade pe ouă) și cea care are pui și umblă cu ei, cloacă (VĂRCOL, V. J. cloaș. II. IX 510, XVII 229. V. HANES, T. O. 114. *Au luat cloca și au trântit de cheotare...* Căță (= cătșe) fără suflet [a. 1827]. IORGA, S. D. XII 213. În carele [copacii] să te suș, Să găsești cloca cu pui. MARIAN, N. 769; cf. PĂCALĂ, M. R. 177. Cum nu poate răbdă: Vaca fără vițel, Vițela fără vacă; Oaia fără miel, Mielu' fără oaie; Cloca fără pui, Puiu' fără cloacă, Așa să nu poată răbdă (Cutare) băiat De cutare fată... MAT. FOLC. 1136. Sub cloca cu pui, JARNÎR-BĂRSEANU, D. 448. Cloca cloncăne. II. IX 510. # A ceea cloacă (despre găină și alte pasări) = a începe să clocească: *Rațele cad cloce, ca și găinicile*. LM. A sta cloacă s. elocăc = a cloaci; fig. a țenevi, a trândăvi, a nu face nimic, a se așeza zadarnic, a putrugi: *Ce face soră-ta? — Să cloacă toată ziua* (Vicovul-de-sus, în Bucovina). Com. G. NISTOR.

2°. Cloca cu pui = un joc de copii. H. XVIII 104. 3°. Constelația Pleiadelor, numită și găină, găinușă, cloacă-cu-pui. Dacă e cloca sau găinusa luminoasă, însemnează vreme bună. CALENDARIU (1814), 80.

4. P. anal. Instrument de pescuit; celău. (H. XVIII 4), rocul (= sacul) împletit din ață, sacul cu care se prind pești. *Adă cloca, să prindem pești!* (Galdă-Inf., Teuș, VICIU, GL.).

[Și: **elocăc** s. f. BARCIANU; — **elocăc** s. f. (Vicovul-de-sus, în Bucovina). Com. G. NISTOR.]

— Substantiv postverbal din cloaci sau post-interjecțional din cloc (cf. sloven și slovac *kloka*, idem). Cf. cloacă, cloancă.

CLOCĂI vb. IV^a. *Glousser*. — A produce sunetul găinilor când încep să devină cloște sau sunetul cu care cloacă își chiamă puii. LB. Când îi se face găinilor a cloaci, încep a cloacă. ECONOMIA, 104. [Și: **elocări** vb. IV^a. LB. | A bstr. a etc: **elocări** s. f., **elocări** s. a., = acțiunea de a cloacă; **elocăriță** s. f. DICT. | Pronunț. **-că-î**]

— Derivat din interjecția onomatopoeică **cloc**, cu suf. **-ăi** (cf. slov. *klokati*, idem). Cf. clogni, cioncăi, cioncăni, eroncăni.

CLOCĂITURĂ s. f. v. elocăc.

CLOCEALĂ s. f. v. cloci.

CLŌCHIE s. f. (Îmbrăc.) v. **clieci**.

CLOCŌI vb. IV^a. I. 1°. *Couver*. 2°. *Paresser*. 3°. *Couver* (un plan). 4°. *Couver des yeux*. II. 1°. *Eclorre*. 2°. *Pourrir* (comme un œuf couvé).

I. Trans. și intrans. 1°. (Despre pasări) A sta pe ou încalzindu-le și întorcându-le timpul necesar spre a scoate din ele pui. *Klocažak* = ovis incubo, gloccio. ANON. CAR. *Stratocamilii adică grip-sorul...* d[ă]ca oao, și când va să scoață pui, el nu zace pre oao, ca alte pasări, să le clocească și să le încălzească cu trupul. NEAGOE BASARAB (a. 1654) ap. GCR. I 167/37-s. Pe ouă clocită. CANTEMIR, IST. 129. O găind clocită niște oao de țarpe, cu toată osărdăia. ESOP (a. 1812), ap. GCR. II 211/25. Vulturul au oatouie seale, apoi, clocindu-le, au scoa pui. TICHINDEAL. P. I. *Grăurit...* după ce în luna lui Iunie și-au clocit ouăle lor cenușii..., se adună, de ptețec în stoluri... ODOBESCU, III 31/5. *Gaija...* este ea și cea mai tânuitoare pasere, pe timpul acela când are ouă, dă clociește și scoate pui. MARIAN, O. II 74. *Ian urmă-le colo, sub fărnuții măriti de ceea parte, cum țede rața pe ou și clociește!* RETEGEANUL, P. III 19/14. O pasăre... clociește p[er] ouă. ALEXICI, L. P. 241/7. De te-ar baie D-zeu, Când îți cloci n[on] cutbul tău! MĂNDRESCU, P. P. 20/5. *Veți hrăni găsa care clociește sub pat.* ȘEZ. V 131/13. *Ō Găina care clociește, nici odată nu e grasă.* ROMĂNUL GLUMET, I 32/5. *Bușnița nu clociește prăpșetilor.* ZANNE, P. I 340. *Îmbrășăgarea te năclărește, ca cloșca când clociește.* ib. II 585. *Ea o luat un ou p[er]ăst și l-o clocit subsoară nouă zile.* ȘEZ. II 97/5. *De-i clocit ouă de stărcitură (ouăle mici de tot și cam moi, care le face) unele pușci întăi) subsoară și-i crește ce-a țepi din ele, țifi crești spiriduși.* id. I 278/25. | Fig. Tu... clociești și scoți pui de tirani. KONAKI, P. 302. *Când dracul a clocit un ou în casa cuiva, se naște o fată frumoasă.* I. NEGRUZZI, VI 55. [Sărăcia] se dușe să-și clocească ouăle în oșelele puștilor vândătorilor. ISPIRESCU, L. 209/25.

2°. Fig. A sta locului nemișcat (ca cloșca pe ouă), a lenevi, a trândăvi, a nu face nimic, a țede zadarnic (PAMFILE, CRACIUN), spec. a sta de geaba cât li zulia, pretinzând că ești bolnav sau fiind numai puțin bolnav, așa că tot ai putea lucra ceva, dară putrigăști de geaba: *Ce face soră-ta?* — *Clociește (să clocească) toată ziua!* (Vicolul-de-sus, în Bucovina. Com. G. NISTOR). Să țieșin și noi la vânat, că mi s'a urti clocind pe vatră! ISPIRESCU, L. 313/25; cf. ZANNE, P. I 421.

3°. Fig. Trans. A plănuți, a urzi, a iscodi (mai ales oevă rău), a face planuri într'ascuns, a moci (PAMFILE, A.), a ticlui, a pune la cale, a conspira (CIAUȘANU, V.), a uneli: *Mândria clociește și hrănește tot gândul rău.* PISCUPESCU, O. 108/22 [Patimii] care le clociește și le născotește lenevirea. id. ib. 165/31. *Tu... clociești gânduri fapelor lui din potredă.* KONAKI, P. 264. *Ce dracul are Osman?*... *Clociește iar vr'o hoșie în cap.* N. GANE, ap. TDRG. *Magistratul și cetățenii... cloceau răsunare.* I. NEGRUZZI, V 161. *Lucrul ăsta [și] rodne mustața!* *Ō făc[ă] el, când cloc[ă] ceră.* SLAVICI, N. 149. *În copul lui cloceă alte gânduri spurcale.* ISPIRESCU, L. 273/25. *Ō supără de tot mult pre încornoratul, și el cloc[ă] în minca sa poctă urtului gând...* ȘEZ. VI 131. *Ō Mult o clociești, Dar o nemerțiți* se zice la auzul unui neadevăr (Jud. Ōit). ZANNE, P. IX 593. | **Absolut:** *Ca ori-și-când, [Rienzi] cloceă* *Asupra multor teancuri de cărți și de hărți.* BODNĂRESCU, ap. TDRG. | Intrans. *Chiar dacă în spiritul cută ar cloci asemenea nebunie, acela ar fi numai vrednic de plâns, iar nu de temul.* GHICA, S. 236.

4°. (Neobincuit; după fr. *couver des yeux*). A privi dușmănos, cu ochi răi. *Dar f[ără] (= ursul]*

mă clocește, cu ochii roșii de foc. ALECSANDRI, ap. TDRG.

II. Refl. 1°. (Despre ouă de insecte s. icre de pești etc.) A se transforma în cursul unui anumit termen până ce se desvolta puii. *Un cal ucis fiind...* s'au clocit într'insul sclapozii, carii... au început a zbură. TICHINDEAL, F. 381. *Gândăciți de mătase se pun underă la căldură, ca să se clocească.* ap. TDRG.

2°. (Despre ouă, p. a n al. despre apă, alimente etc. expuse prea mult stricăciunii) A lua un miros urit (ca ouăle clocite), a se strică, a se împuți, cf. putrezi, mucezi, râncezi, dospi. *Apele se cloceșc, dacă n'au scursează.* LM. *Toamna, când se pune varza în putri pentru țornă, să nu se pună Dumineca, căci se clociește.* ap. TDRG. | Fig. (Despre oameni) A se moșei de trândăvie. *Fala ei se clocieșc, de țedere.* ISPIRESCU, L. 347/5.

[Suspectă — poate căntând a redă pronunțarea moldov. — forma cloși vb. IV^a. PONTBRIANT, | Ș: **cloecl** vb. IV^a. | **Abstracte:** **cloecl** s. f. = acțiunea de a cloci și de a se cloci. LB., DAMÉ, T. *Pe lângă apa mică, de pe la margini, amintită mai sus ca neapdrată la cloecl [a icrelor], mai putem întreci înțai șanțuri, bulboici, bastinuri, albiti, molde, treci mari de scunduri...* F. R. ATILA, P. 157; — **cloecl** s. a. = cloecl. DAMÉ, T. *Când pui cloeclă la cloecl, s'o înțurtește de trei ori.* ȘEZ. II 67/35. *Bune de cloecl pe ouă.* RETEGEANUL, CH. 154. *Găina, cum naște oul, la cloecl gândește.* ZANNE, P. I 467; — **cloeclură** a. f. = acțiunea de a cloci, cloecl, cloeclit, cloeclă; timpul cloeclului; rezultatul cloeclirii; spec. oul cloeclit, cu i barul lăsat spre a-l vedea găinele și a ști unde să [se] ouă (PAMFILE, J. II); că țel (de insecte); apă stătută (LM.), vin rău (PAMFILE, J. II); mănecare rea, stricată (COSTINESCU); aer stătut și închis; pene copt mai mult la soare (PAMFILE, J. II); om lenes, trândăv, care nu-i bun de nici o treabă (LM.), slab, gălbinișos, calid la față (CIAUȘANU, V.). *Fapt cu cloeclură de la rațe.* TEODORESCU, P. P. 375. *Cloeclură de trândori, de albine (Îlășești în Bucov.).* Com. V. HALIP. *La spartul bostăndriei, se culeg țoți pepenii, atâci cei mari și copți, cât și cei mici, băbăcuțele crude sau coapte, bune sau cloeclite de soare, — cloecliturile.* PAMFILE, A. 179; — **cloeclă** s. f. = cloeclire; cloeclitură. *Acî intră la cloeclă, acî țieși lapădă țerele.* STĂNOIU, C. I. 82. *Ca să-ți cadă găinele la cloeclă (= *să cadă cloște*), caută o potcoavă ce cade de la cai pe drumuri.* ȘEZ. VI 27, GOROEVI, CR. 68. *Jumătate țara mîroșoa a cloeclă de usturoiu.* JIPESCU, O. 84. | **Adjective:** **cloeclit** (cu negativul **necloeclit**), -ă = (despre ou și icre) în care s'a format puil; p. ext. (ou) sterp (LB.), în care nu s'a putut formă pui, dar prin cloeclire s'a stricat, s'a împuțit; stătut; p. a n al. (despre apă, fructe, mai rar despre alte alimente) stătut, stricat; (despre aer) închis, stricat, împuțit; fig. (despre om) moșeit, dospit, trândăv, împuțit de lenes; (despre faptele s. caracterul cuivă) necurat, turburat. *Ouă... necloeclite* [de mața stupului]. ECONOMIA. 177. *Poate țieși [din salon] peste un ceas, cu sufletul cloeclit.* CARAGIALE, T. I 113/35. *Romândi p[er]cădăblu... o stăp[er]itură grecească, țieși dinst'un vas cloeclit.* BELDIMAN, TR. 6. *Două ouă bune și unul cloeclit.* IORGA, N. R. B. 75. *Om cloeclit de multă căldură.* LM. *Pentru acest motiv, se face țel m[un]churi și se ține c[ă]teva zile în durbaca veln[ă]ței, a cărei apă cloeclită se încălzește în timpul funcționării cazanului.* PAMFILE, I. C. 229. *Ape urte, cloeclite, puturoase... s[unt] bune numai pentru unele leacuri.* ȘEZ. III 102/25. *La spartul bostăndriei, se culeg țoți pepenii, atâci cei mari și copți, cât și cei mici, băbăcuțele crude sau coapte, bune sau cloeclite de soare, — cloecliturile.* PAMFILE, A. 179. *Pute a ouă cloeclite, se zice când cineva*

grăște un neadevăr. ZANNE, P. I. 576; — **clociôr** (cu negativul **neclioitor**), -oare = care clocoste, bun(ă) de clocit. *Gânde tale sânt necredătoare, neouătoare și neclocitoare, iar ale mele sânt și cărditoare, și ouditoare, și clocitoare.* GORVEI, CR. I 134; (substantivat) **clocitoare** s. f. = aparat pentru clocitul artificial al ouălor de pește s. de pasări; p. a. n. l. instalațiuni pentru îngrijirea copiilor născuți înainte de vreme s. slabi (BIANU, D. S.). *La capătul de sus al șanțului, se așază clocitoare sau prăsitorea. De regulă, ea se face din scânduri. Constă din două sau mai multe molde (jghaburi, troci, adăpători, alții) mari, puse una de-aupra marginii altele, în formă de trepte... În moldele astfel făcute așezăm lecele sau clocitorile. Acestea sânt niște cutii fără capace sau, mai lămurit, niște saloare ca cele de cufăr, în vane de 5-6 cm. lățime, cu fundul din tablă ciuruită sau din sită de sârmă zincuită, deasă în 9 ochiuri sau 10 fire pe centimetru. Lungimea lor e de 90 cm., lățimea exact cu interiorul moldei, ca să poată ușor intra în fiecare vană.* F. R. ATILA, P. 160.]

— Din bulg. **kloča**, idem, onomatopee care se găsește în cele mai multe limbi, cf. lat. **glocire** (cu reflexe în cele mai multe limbi romanice, cf. MEYER-LÜBKE, REW. nr. 3795), grec. **κλόσσω**, alb. **kloča**, germ. **klucken**, **glucken** etc. Cf. **cloc**, **clocăi**, **clocă**, **clocșă**.

CLOCICĂ s. f. v. cloșcă.

CLOCIMP s. a. 1°. *Moignon* (de branche). 2°. *Rafle de mats*. 3°. *Chevillette de bois*. 4°. *Piquet*. 5°. *Traversin du dévidoir*. 6°. *Nid de brigands, conspiration*.

1°. Partea rămasă dintr-o ramură care nu s'a lăsat bine de lângă tulpină (Teleorman). ION CR., V 374.

2°. P. a. n. l. Resturile după tăiatul cociilor de porumb (Buzău, Dâmbovită; com. ST. POPESCU, GH. PREDESCU), **cocăiău** (2°), **coccean**, **ciocan** (12°), **ciocle**, **tulean**.

3°. Cuiu de lemn, asperitate (Măgurele, în Teleorman, com. M. OLMAZU).

4°. **Clocimp** = pociumb, părușel. VAIDA.

5. Spec. Suportul vârtelniței (clocimp, CIAUSANU, V.), lemnul pe care stă vârtelnița, (H. V 17) și care poate fi compus din trei piciorce; fus, pop, stârciog, pociump (DAMÉ, T. 140), pociump (PASCU, C. 145). *Ostacol sau fusul, numit și pop, stârciog, pociumb sau pociump, are jos o parte cilindrică, iar sus una paralelipipedică, unde sânt practicate două dăltăuiri în cruce, pe unde pătrund și unde sânt înșepenite cele două răscruci, lungi și înguste.* PAMFILE, I. C. 259. *Am o cale ș'o în trei răsteie. (Clocimpul ciacăvului).* PASCU, C. 145.

6°. Fig. Cuiu de hoți, de votri, de tâlhari, ascunzătoare; p. ex. t. conspirațiune. *Jandarii au spari clocimpul hoților.* CIAUSANU, V.

[Și: (Ad 4°) **clociomb** s. a. PAMFILE, I. C. 259; — (ad 1°) **clociump** s. a. | Plur. -ciumburi (-ciumpuri, CIAUSANU, V.).]

— Probabil o contaminare din **cloambă** și **pociumb**. PASCU, C. 145.

CLOCIOB s. a. *Fruiterie; Fourmillement d'animaux, de poissons, de souris etc.* — Calcuș în fân în care [se] bagă nucile să se sdegaceze (Săliște, VICIU, GL.); mai multe poame s. animale mici adunate la olaltă; cf. **coșcoavă** (Vale, jud. Sibiu; com. ITTU); cf. **clocimp** (6°). *Bagă nucile în clociob, să se degaue.* VICIU, GL. *Știu unde are Ion clociobul lui de mere. În hambarul gol am dat de un clociob de șoareci. La antinul cel strămb, totdeauna sânt peștiș adunați în clociob.* Com. ITTU. — Cf. **cloci**, **cloci(u) m**.

CLOCITOARE s. f. |
CLOCITURĂ s. f. | v. cloci.

CLOCIUMB s. a. |
CLOCIUMP s. a. | v. clocimp.

CLOCOCĂAN, -Ă adj. (Clopotiva, în Banat) Atribut dat unor soiuri de mere. *Măr clococăan.* H. XVII. 7.

CLOCOCĂAN s. m. (Bot.). *Oscille sauvage.* — (Porumbac, Păstina, în Țara-Oltului) Măcriș de câmp, numit și giojan, corleș. VICIU, GL. — (Cf. **clococăan**¹, **clocoticiu**).

CLOCOCIOB s. m. (Bot.). *Laituc vireuse.* — Lăptucul oii, lăpuș de oaie (*Lactuca virosa*). DAMÉ, T. 187. [Și: (grecală?) **clocioci** s. m. = lăptucul oii. GRECESCU, FL. 299, BRANDZA, FL. 266, PANTU, PL.]

— Poate, în loc de **clopocior**, diminutiv din **clopot** (cu asimilarea lui **c-p** în **c-c**). Cf. însă și **clococăan**.

CLOCOCIÓV s. m. (Bot.) v. clococior.

CLOCOSĂI s. m. plur. (Bot.) v. clocoteț.

CLÓCOT s. a. 1°.—3°. *Bouillonnement*.

1°. Mișcarea și sunetul cel-l produce un lichid (spec. apa) când fierbe (Com. MARIAN); p. ext. fierbere, ebulțiune. [*Apa*] *fierbe în clocote.* DDRF, TDRG. *Se pune într'un ceanun lapte dulce și se fierbe până la clocot, ȘEZ. I 251/22. # A da în clocot = a începe să fiarbă (la 100° C.). Se bagă din nou în căldare, să dea în clocot.* BREBENEL, GR. P.

2°. P. a. n. l. Mișcarea și sunetul produs de lichide agitate de altceva decât de căldură. *Un mal se risipește și, sfârșmat, al apeli lung clocot în mărește.* I. NEGRUZI, II 148. *Sângele ... și măredă în clocote la cap...* DELAVRANCE, S. 27. *S'afundă în nămolul ce fierbe cu clocot.* COȘBUC, X 13/24. *Clocotul și luminăul aprei din cascade.* F. R. ATILA, 70.

3°. Fig. Mișcare năvalnică, furtunoasă și zgomotoasă; zbucium, agitație, frământare. *În toată Genova domnește un clocot amenințător.* I. NEGRUZI, V 399. *A zis și plânse cu hohot, și 'n juru-i Codrul da clocot de vaeul dănei.* COȘBUC, X 56/22. *Un clocot de gesturi și de glanuri se porni.* VLAHUȚA, N. 191.

[Și: **clócot** s. a. = germ. Brodeln. HERZ-GHER. M., IV 233; — (Munt.) **clócot** (s. a. **Acolo** [apele] se zburdă în colcote. ODOBESCU-SLAVICI, 158, ap. TDRG. *Se fierbe în colcot vin nou și se toarnă în vas în momentul fierberii.* H. IV 83, cf. 159, RĂDULESCU-CODIN. *Papara e o mândrace... opărită cu apă fiartă în colcote.* TEODORESCU, P. P. 196b. *Cazanu' fierbea 'n colcote.* RĂDULESCU-CODIN, I. 307. | **Adjective**: (rar) **colcotos**, -oasă = care clocotește, clocotitor. *Valurile prapite și colcotoase ale mtsului păruu...* ODOBESCU, I 164/22.)

— Din slav. (paleosl., sârb., bulg., rus.) **klekoti**, idem. Cf. **clocoti**, **colcăi**.

CLOCOTEALĂ s. f. v. clocoti.

CLOCOTÉL s. m. (Bot.) 1°. *Aquileg (Thalictrum aquileg[ifolia]).* 2°. *Clématite à feuilles entières (Clematis integrifolia).* — (Intrebuințat mai ales la plur.).

1°. Plantă herboasă din fam. ranunculaceelor, care crește în Maiu și Iunie prin pășuni și prin păduri; se mai numește **mărgea**, **rutișor**, **PANTU, PL.** (clocotăi) **PACALĂ, M. R. 22.**

2°. Plantă herboasă din aceeași familie, cu flori mari albastre, care crește în Iunie-Iulie prin lunci,

locuri joase, pășuni umede și nășpoase din marginea pădurilor și prin mărașuri; se mai numește curpen scurt, doșnică vânăta, îndărătnică, luminoasă, mărgea. PANTU, PL., DAME, T. 187.

[Varianta (nesigură): **clocotși** s. m. plur. = vitigoasă (*Clematis viticella*). GRECESCU, FL. 22. | Forma **clocodă** s. m. plur. al lui FUSS, ap. TDRG. și BĂRCIANU, este, evident, **clocotăi**, în rostire și grafie sâsească.]

— Etimologia nesigură (CIHAC II 64 îl crede o formă alterată a lui **clocotel**, iar Tiktin *Dict. rom.-germ.* un derivat al lui **clocot**, înlocuind ca și **clocoticiu** și **clocotig**).

CLOCOTI vb. IV^a. 1°. Bouillir. 2°. Bouillonner. 3°. Raisonner. Ultimele.

1°. (Despre lichide; p. ext. despre vasele în care se găsește) Intrans. A fierbe în clocot, a fi în stadiu de ebulliție, a da în undă (NOVACOVICI, C. B. 8), a undă. Și smoolă clocotindu ca focal spr'înșii... CUV. D. BĂTR. II 344. Marea de foc clocotindu și sfârșindu. Ib. II 455. Aluncea, la opus, să face uncrop, și la miazănoapte clocotește fierbând... HERODOT, 266. Apa mărilor și a tuturor apelor să vor aprinde și vor arde din fund până deasupra și vor clocoti ca para de foc, ca o căldare. GCR. II 217. Samuvarul clocotea. C. NEGRUZZI, I 74. Ea ta apă și-o încolțește la foc, pân'ce-ua clocotit, SIERA, P. 209¹²². Au intrat în casă și au găsit oalele cu uncrop clocotind la foc. Id. Ib. 310¹²². Votiu veni, deacă le veji mulge și veji fierbe laptele la foc, iar când a clocoti mai tare, te veți scaldă 'n el! RETEGANUL, P. III 23¹²². Puse un cazan cu lapte să fiarbă pe foc și, când clocotea, a turnat pe lângă în cazan. ȘEZ. I 8¹²². || (Rar) Trans. (= fact.) A face să fiarbă. Din dos îl pâlțit, Sângele-i clocotii. MARIAN, V. 24.

2°. P. ext. (Tot despre lichide) A se mișca agitat din altă pricină decât a căldurii (furtună, mânia etc.). Unde ce clocotea[și] au început a nădări în corabie. DRĂGHICI, R. 33¹²². Sângele clocotește în vinele mele. C. NEGRUZZI, III 224¹²². Apa [Bistriței] saltă, clocotește, Nici că se mai limpezește. ALECSANDRI, P. II 36. Prea tare clocotește în înt'm' ai tău sânge. I. NEGRUZZI, VI 218. Un țvor adănc este ascuns în ficare om de cultură, însă... nu clocotește la lumina stiel decât p'cădura cu picătură. MAIORESCU, CR. III 146. Când chisea odată..., mările clocotesc și peștii din ele se spărie. CREANGĂ, P. 54¹²². || Fig. (Despre pașuni, sentimente intense etc.) A fierbe cu putere (gata să izbucnească). Iubite, neferice Carlos, simțesc înreagă durerea fără margini Ce'n piept îți clocotește. I. NEGRUZZI, VI 200. În capul lui aprins, clocotea un potop de gânduri. VLAHUȚĂ, N. 34. O mână surdă clocotea în el. C. PETRESCU, C. V. 270.

3°. Fig. A se agita și a produce un sunet asemănător cu cel al lichidelor în fierbere; a se umplea de (zgomet, cântec), a răsună cu putere, a urla, a hău, a vul. Prin glasul fără articule din piept... aceeașta fi clocotită: r, r, r, a, a, a. CANTEMIR, IST. 175¹²². Clocotesc, fierbând de-ășupra, tunetele fioros. C. NEGRUZZI, II 7. În lunca deșteptată hohot lung a clocotit. ALECSANDRI, P. III 359. Codrul clocotă de zgomot și de arme și de bucișum. EMINESCU, P. 241. La Bobotează, strigam chiraletă, de clocotată satul. CREANGĂ, A. 10. Toți răcnind și strigând, căt clocotă tot împrejurul. SIERA, P. 12¹²². După brăuleț, lăutarii ziseră o bătuță, pe urmă un cărâgel; clocotă poiana, de cantețe și de glasuri. M. SADOVEANU, SĂM. II 619. Tine dăltul până în zăud, de clocotește zatele. ȘEZ. III 180¹²². Când clocotește piatra, bălaurii se sparg. PAMFILE, V. 143. Blăstăm, mândăriti, du-te [de] clocotește în fărmuri de mări, ca urabia, miera,

sturză, ca rădunecăua 'n cutbul său. ȘEZ. V 145²⁻³. Am un juncan frumos și gras, De coadă când îi smâncește, Tot satul clocotește. [= Clocotul]. GOROVEI, C. 89. A poruncit norodul Ca să locmească podul, Că vine împăratul Cu bicuș Clocoticiu, Când pocnește, Clocotește. Id. Ib. 354.

[Și (Munt.): **clocoti** vb. IV^a. Apele clocoteau. ODOBESCU, III 179¹²². Strofe, în care clocotește cele mai nobile simțiminte. Id. Ib. 81¹²². Din vârful [munte] lui cădă o apă, care venă spumând și clocotind. STĂNCESCU, B. 87. | Abstracte: **clocotire** s. f. = acțiunea de a clocoti, fierbere în clocote; ebulliție; clocot. O aspră clocotire (ca Rinului), o cruntă detunare Anunță catastrofa și 'nșuflă reci flori. ALECSANDRI, P. III 136; — **clocoti** s. a. = clocotire; (concretizat) apă clocotită. Și l-o chemat și pi ista cari l-o adus și ie s'o dăbracat cu chelea și s'o vîrfit în clocotit. GRAULU, II 520. Turnă cu clocotit peste abbie (Ciurești-Tutova). ION CREANGĂ, III 297; — **clocoteală** s. f. = clocotire. De-i vor aruncă în clocoteală [scris: clocoteala], în marea de foc. CUV. D. BĂTR. II 459. Tinea... tot norodul porcă într-o frământătură și clocoteală fără sfârșit. EM. GRIGOROVITZA, ap. CADE; — **clocotitoră** s. f. = acțiunea de a clocoti și rezultatul ei. POLIZU; — **clocotiș** s. a. (plur. -țiguri) = clocot; val, undă. (Fig.) Piscurile vin... în clocotșuri până în spintecătura Jiului. VLAHUȚĂ, ap. CADE. | Adjective: **clocotit** (cu negativul **neclototit**), -ă = (lichid) care a fiert s. fierbe în clocote, clocotitor; p. ext. foarte fierbinte. Îi băgară în căldări cu smoolă clocotită. MINEIUL (1776), 174¹²². Iar ele încep a fierbe și a turnă leșie clocotită în găletarul cu călții. ION CREANGĂ, III 253. ¶ Bea apă clocotită și mândăncă foc = e iute (se zice în deobște despre cai). ZANNE, P. III 456; — **clocotitor**, -oare s. f. = care clocotește; răsunător. O vale înverzită ce se unește 'n zare Ou-albaștra, zgomotoasă, clocotitoare mare. ALECSANDRI, ap. DDRF. Galanteriile tale nu mai cad în urechi nebăgătoare în samă, ci într'un sânge clocotitor. I. NEGRUZZI, V 487. Un urai puternic, clocotitor, zbucnește din mîi de guri. VLAHUȚĂ, ap. CADE. Un vîrtej de sânge clocotitor. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 125. | Adverb: (rar în trebuință) **clocotiș** adv. = clocotind (DDRf.), în clocote, în fierbere, cu vuet. T. PAPAHAĞI, M. 216; fig. unul peste altul, de-a valma. A ta ziă (= viță) -i... mestecotă clocotiș: Tată-tău nu-i de p'atci, Tată-tău de pân Ardeal, Mă-tă-i copchilă de fete. T. PAPAHAĞI, M. 4.]

— Din paleosl. s. sârb. **klōkotati**, s. bulg. **klōkōtja**, idem.

CLOCOTICĂ s. f. (Bot.) v. **clocoticiu**.

CLOCOTICIU s. m. Bande de flanelle servant de molletière. — Bucată de flanelă cu care țărani și învălesc piciorul până la genuchi. BĂRCIANU. DDRF.

CLOCOTICIU s. m. (Bot.) 1°. *Faux Pistachier, Nez coupé, Patenôtrier, Staphyllier pinné* (*Staphylea pinnata*). 2°. *Bonnet-de-prêtre*. 3°. *Cocrête, Crête de coq* (*Rhinanthus alpinus* ou *Alectorolophus alpinus*, *Rhinanthus maior* et *minor* ou *Alectorolophus maior* et *minor*).

1°. Arbust din familia stafilaceelor, cu flori alburii, care crește prin tufișe și păduri la munte și la șes; locotită, coaiele-popii, nucuşoară. Fructul, numit «nucă de clocoticiu», are forma unei capsule. PANTU, PL. Com. LRUBA. Clocoticiul este un fel de lemn cu frunza ca a oțetarului și are niște begișcuțe înghemănate în care se află două boabe separate una de alta prin o membrand. H. III 116; cf. III 225, IX 121, XIV 395, XVIII 138.

2. Vonicer, lemn-cănesc, salbă-moale, coalele-popi. BĂRCIANU.

3. Plantă din familia scrofulariaceelor, cu flori galbene și cu pete albastrii, care crește pe stâncile, în crângurile, pășunile și livezile din regiunea muntoasă; sunătoare (PANTU, PL., cf. PAMFILE, C.), un fel de iarbă cu floarea galbenă care, dacă se usucă, sună. H. X 489 (cf. H. X 3, II 57).

Frunză verde clocotici, Hatdeți, frate, de pe-oci. ALECSANDRI, P. P. 258/1, cf. 411/1. Foale verde clocotici, Vai de sărmanti voinici! TEODORESCU, P. P. 354b, cf. DOINE, 8/12, VASILIU, C. 53, SEVASTOS, P. P. 259/11, ȘEZ. II 218/1, ȘEZ. III 154/12, ION CREANGĂ, III 373. Prin Bucovina, unii știu să folosească clocoticiul — lemn sfânt, pe care nici tunetul nu-l lovește — încingându-se cu el, și având în mână un băf din acest lemn, cu care se poate abate piatra, PAMFILE, V. 152. Et [omul se leagă peste trup, în cruciș, cu lemn de clocotici și are o vargă de clocotici în mână. id. ib. 155. A poruncit norodul Ca să se tocneasă podul, Că vine împăratul, Cu bicuș Clocoticiu; Când pocnește, Clocotește. [= Stativele s. războiul]. GOROVEI, 354, PASCU, C. 77, cf. ION CREANGĂ, III 77.

[Și: (Mold.) clocotiș s. m. PANTU, PL. H. X 3 85, 315. În contra acestei boale se recomandă... patlagina și clocotișul fierț. ȘEZ. IV 25/12. Foale verde clocotiș, Hatdeți fete tupiliș, Ca, vara, prin smeurș. ȘEZ. IV 235b/12; — (singular nou, reconstruit din plur. clocotici) clocotici s. f. (Banat). Com. ITTU.]

— Cf. srb. *klokotika*, pol. *klokoczka*, *klokotka*, slov. *klokotac*, ceh. *klokoc* = Staphylea pinnatas. BERNEKER, SL. E. W. 521. Cf. colcotice, locotici.

CLOCOTIȘ adv. } v. clocoti.

CLOCOTIȘ s. a. }

CLOCOTIȘ s. m. (Bot.) v. clocoticiu.

CLOCOTITURĂ s. f. v. clocoti.

CLOCUT s. a. v. clocot.

CLOFŪSNITĂ s. f. *Femme dépravée*. — (Săcel, Năsăud) Femeie dezordonată, stricată. T. PAPA-HAGI, M.

CLOMBĂ s. f. v. cloambă.

CLOMBĂNT s. a. v. clobanț.

CLOMBIȚĂ s. f.

CLOMBÓS, -OASĂ adj. } v. cloambă.

CLOMBURĂT, -Ă adj. }

CLOMBUȚĂ s. f. }

CLOMPĂI vb. IV^a. *Cliquer*. — (Despre două lucruri tari care se lovesc unul de altul) A sună, a bate. Unu' ară, Doi se miară, Trei clompăesc, Patru optinesc (= Porcul [cu un răt, doi ochi, două fălci și o limbă, patru picioare]). GOROVEI, C. 303, PASCU, C. 116.

— Onomatopee, înrudită cu clămpă (n)l.

CLON! interj. — Interjecție prin care se imită strigătul cloștei; cf. clo!, clocl, clocl, cloncl, clonca! și croncl. *Cloșca cu puți începe: clon, clon, clon!* ȘEZ. II 58/12. [Și: clon-clone! HERZ-GHER., M. IV 233.]

— Onomatopee. Cf. clonc.

CLONC! interj. — Interjecție prin care se imită strigătul cloștei; cf. clo!, clocl, clocl, cloncl și croncl. *Gâina, când clocește, zice clonc!* H. XVI 310. *Cloșca... face clonc.* PANN, P. V. I 4. *Dar cloșca, cum i-au văzut, au început să strige: câr! clonc! clonc!* SBIERA, P. 292. # I-a căzu îla întmă

tronc, *Ca cloșca pe ouă clonc*, se zice, în bătaie de joc, când cineva se sfărâmă cu inima pentru oarece s. când iubește deodată, la prima vedere. ZANNE, P. II 202. *Trănește cuvântul tronc*, *Ca cloșca când face clonc*, se zice la vorbe nepotrivite. id. II 530. || (Mai rar) Interjecție care imită strigătul corbului și al cioarei. *Câr, clonc, ctoard* De la moară. MARIAN, S. A. 235.

[Și: **clonca(-clonca)!** interj. *Toate lighioile curții îi țeguau înainte...* cloșca cu puți, clonca-clonca. DELAVRANCEA, S. 229/4. | Derivate: **cloncă** s. f. = cloșcă, cloacă (Năsăud, com. N. DRĂGANU); femeie bătrână, cloanță; lovitură ușoară cu încheietura degetului în fruntea cuivă, ca să-l pedepsești s. să-ți bați joc de neghiobia lui (HERZ-GHER., M. IV 233). *Da gândești c'o vraf ad vie'n casă, cloanca nativii!* ȘEZ. VII 135; — **cloncan** s. m. (Ornit.) = corb (Mold. și Transilv.) *cronca* și (Viziru, jud. Brăila) vultur (H. II 383). I. IORDAN. *Arhiva*, 1921, 200, LM.; (Munt.) herete, fig. funcționar superior. *Prietenii!* din zăoa de astăzi sânt ca vulturii! și ca cloncanii! pă lângă hoit. GORJAN, H. II 5; — **cloncă** s. a. = strigătul cloștelor și al cucoarelor. *Cucoarele, cu clonclatul lor jalnic, zăseacă de mull sătenilor rămas-bun.* CONTEMPORANUL, V, vol. I 289.]

— Onomatopee. Cf. cloncăi.

CLONC s. a. (Patol.) *Enflure*. — Umflătură (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

CLONC s. a. (Pesc.) Apareil de păche. — *Cloncl* s. clocl (rus. *vogalca*) este un instrument de lemn având forma unui iatagan turcesc ascuțit pe amândouă muchiile sale, care însă la vârful său este terminat printr'un disc umflat și scobit dedesubt. La capătul de sus al acestui lemn, este legată de o creștătură o sfoară lungă, care are la capătul ei un cârlig mare de apăci și în care se pune o broască vie... Cu clonclul se pescuiește în Dunăre numai somnul; bătând cu lemnul în apă, scobitura dela discul din vârful său produce un șgomot — Clocl! Clocl! — care seamănă cu șgomotul produs când sare o broască în apă sau când bate somnul cu coada. Acest sunet mîntes somnului și-l face să iasă din ascunzătorile sale... Pescarul care stă în locă bate mereu cu mâna stîngă cu clonclul în apă, iar în mâna dreaptă ține sfoara, la capătul căreia este prinsă broasca în cârlig, și o joacă necontenit în apă. Somnul văzând broasca se repede și o apucă, însă rămâne prins în cârlig. ANTIPA, P. 303-4, cf. și 437 și F. R. ATILA, 271. *Pescarii stăteau apliceți spre fața apci și unii lovea valurile c'un clonc, ca să cheme somnul în cârlig.* DUNĂREANU, H. 131. [Și: **clonc** s. a. | Derivat (dintr'un verb clonclăni, neatestat cu acest sens) **cloncăneală** s. f. = șgomotul produs în apă cu cloncl. ANTIPA, † P. 777.]

— Onomatopee. Cf. clocl clonc!

CLONCA (-CLONCA)! interj. v. clone!

CLONCĂI vb. IV^a. *Glousser, roucouler, croasser*. — (Despre cloșcă, porumbel, cioară, corb etc.) A scoate strigătul specific pasărilor mari. *Gâina... cloncde*, H. XII 374. *Cioara crăncdește, găina cloncdește* (Mahala, în Bucov.). Com. GH. NANDRIȘ. *Porumbul cloncdește*, H. XVI 259. [Corbul] *începă a clonccl, TICHINDEAL, F. 73. Aude-afară cloșca groaznic cloncclând.* CONTEMPORANUL, III 261. *În loc de popă la mormăni, Cloncde cioarile 'n vânt.* BIBICESCU, P. P. 152. [Prez. ind. pers. 3: *cloncde și cloncdește*. | Și: **cloncăni** vb. IV^a] (cu prez. ind. pers. 3: *cloncăne și cloncănește*). *Cloșca, cloca, găina cloncde*, H. I 347, IV 144, V 280, IX 510, XII 29, 374, XIV 105, VAIDA. *Curcanul cloncdește*, H. III 430. *Corbul cloncde*,

H. IX 123. Corbul cloncănește. H. X 208. Gâtnile cloncănesc. ODOBESCU, I 233. Pasările ciripesc, pomțorită înerezesc, gătnile cloncănesc și încep să clocească. id. III 225. Însă nu văd decât un corb stanguratic, care cloncănește pe o creangă uscată. N. GANE, ap. DDRF. Aproape de el, o cloșcă cu pușori cloncănește: clonc-clonc! SADOVEANU, p. 21. Când vădă argintarii cloșca cloncănită și puți pitind..., înfeleşe. ISPIRESCU, L. 92/12. Când se strâng multe cloșce la un loc și cloncănesc, are să ploaie ori are să ningă. SEZ. IV 119/1. Corbe, ce mă tot păzești și la cap îmi cloncănești? SEZ. IV 219/12. | Abstracte: cloncă(n)ire s. f. cloncă(n)it s. a. = acțiunea de a cloncă(n)i; sunetul produs de pasări cloncă(n)itoare. Și țărăși gata se repede la puți cloșciți și țărăși s'au îfipetele pușilor și cloncănitul cloșcilor. PAMFILE, J. I 305; — cloncăială (cloncăneală) s. f. = cloncănire. COSTINESCU; — cloncăritură s. f. = strigătul cloșcilor, corbului etc. Se apropiară acele două pasări... cu niște cloncărituri foarte grozave în aer. GORIAN, H. II 58. | Adjectiv: cloncă(n)itor, -oare = care cloncă(n)este.]

— Derivat din *clone*, cu suf. -ăi (-ăni). Cf. *clongni*.

CLONCĂIALĂ s. f. }
CLONCĂITURĂ s. f. } v. *cloneăi*.

CLONCĂN s. m. (Ornit.) v. *clonea*'.

CLONCĂNEALĂ s. f. v. *cloneăi* și (Pesc.) *clonea*'.

CLONCĂNI vb. IV(2) }
CLONCĂNITURĂ s. f. } v. *cloneăi*.

CLONCĂT s. a. v. *clonea*'.

CLON-CLONC! interj. v. *clone*.

CLONDİR s. a. Sorte de cafele. — (În Țara veche) Vas de sticlă mai măricel (=de dol, trei litri) Com. N. IONESCU) cu gât strimț și scurt; cf. *dămigeană* (care e mai mare) și *ploscă* (care e de lemn, dar cu care se confundă uneori); cf. și *p*, *butelie*, *butelică*. Clondîr (traducând, împreună cu *ploscă*, pe slav. *кларина*). MARDARIE, L. 1749. Clondîre (a. 1649). IORGA, B. R. 47 (1), 49. Luând Moisi jumătate de sânge, turnă în clondîr. BIBLIA (1688) 56. Un clondîr [cu apă]. PISCUPESCU, O. 297/12. Deșărtați clondîrul, adică plosca. ALEXANDRIA, 102. Ce sânt aste borcănele s'acele clondîre mari? PANN, P. V. I 171. Împlă și căteva clondîre cu vin și cu rachiu. FILIMON, ap. TDRG. Clondîrile cu vin, scufundate în dojni. DELAVRANCEA, S. 222/2. Scoase clondîrul verzuu. CHRITESCULEA, CONV. LIT. XLIV, vol. II 544. Scoase din pivniță un clondîr respectabil. C. PETRESCU, I. II 135. S'ar uită la ei, ca vâlcea la buclăcele din clondîr. STANOIU, C. I. 83. Ei, de veste cum prindea, înafte nu țezed, C'un clondîr plin de rachiu: Cu clondîrul de-a dreapta, Cu paharul de-a stânga; Din clondîr turnându-ne, Din gură grăindu-ne. TEODORESCU, P. P. 16. Cu ploschița'n brâu, Cu clondîr'u'n stânga, Cu paharu'n dreapta. id. ib. 46. # A se pupa cu clondîr'u' = a-i plăcea cuiuă să bea. ZANNE, P. III 529. [Și: (și azi prin Mold.) clondîru' = vas de marmure sau de sticlă (traducând pe slav. *аместръна* или *стекляница*). MARDARIE, 60. Мош Zaharia goi clondîrul. CONTEMPORANUL V, vol. II 146. Rațele unei lumânări de seau, băgat în gâtul unui clondîru' ce ține loc de sferic. EMINESCU, N. 41/12. | Diminutiv: clondîrăș s. a.; cf. și *p* u-șor. Acestea... amestecându-se într'un clondîras, să se astupe cu dop de plumb. PISCUPESCU, O. 302/2. Dar ce demnăre aducea? Gâtnușă'n ulceluș... Rachiaș la clondîras. MAT. FOLC. 77.]

— Din n.-gr. *κλονίτης* (*κλονίτης*), bulg. *k(r)ondir* (*kronđil*) idem. CIHAC, II 648.

CLONDİRĂȘ s. a. v. *clondir*.

CLONGNI † vb. IV^a GLOSSER. — A cloncăni. Clongnit cu glas deșteptător la vreme mântuitoare, Futurul tău cel românesc, veste biruitoare! Și înscămină, viteazule. ZILOT, CRON. 333/12. [DDRf. citează din ZILOT o formă *clongni*, probabil greșită.] — Onomatopee, înrudită cu *cloneă(n)i*.

CLONT s. a., s. m. 1^a. Bec. 2^a. Gueule, bec (appliqué ironiquement à l'homme). 3^a. Croc, grosse dent. 4^a. Roc potnu. 5^a. Germe. 6^a. Chien de fusil. — (Mold., Bucov., Transilv. de nord, Banat).

1^a. Cloc (de pasări), plisc (SEZ. XIX 42), cloban†, cf. *fiisc*, *pipură*. DR. III 448-9. BARONZI, L. I 105/12. CREANGĂ, GL., Com. A. TOMIAC, SEZ. VII 179, MARIAN, O. I 51. Corbul cu tnel în clonji(ți) este zimirul sau stemma Țerei Muntenești, până astăzi. ȘINCAL, I 363/2. O... pasăre cu clonju roșu. MARIAN, SA. 221. Paserile cu clonju' de fier se vor uși în lume. SEZ. II 28/2. Când găștele stau cu clonju'n penă, are să fie frig. SEZ. IV 119/12. Pasărea certului, cu clonju' de fier... GCR. II 340. Pasăre galbenă'n cioc, Râu mi-ai cântat de noroc! De ți-ar secă clonju' tău, Cum mi-ai cântat tu de rău! BIBICESCU, P. P. 106. La gură nu e strânsură, Cât să ta un puțu în gură, Și la casă nu-i negoș, Cât să ta un puțu în clonj! RETEGANUL, CH. 116. De când m'am bătrânt, Clonju' mi s'o bătuți și penele mi s'o ros. MĂNDRESCU, P. P. 155/2. Iată că sosește o multime nenumărată de paseri cu clonju' de fier. SBIERA, P. 244/12. Aruncă paloșul și nimereste pe corb chiar în inimă, de scopă incul din clonj (cioc). RETEGANUL, P. II 18/12. Iar în ceialaltă [ia] bătuși pe: flosic! la ea preste clonji CĂTANĂ, P. B. III 11. Golu' (= bietul) cuc îi ascultă... Lângă casă să puneți, Și din clonj glas îi șeși. VASILIU, C. 77. Clonj în clonj să sărută S'aput prinde a cântă. id. ib. 139. Am o gănașcă poată boată, Cu grumazit șobărlot, În clonj cu nouă corțe de orz (= Moaraș). GOROVEL, C. 232, cf. 295. E cu clonj, și nu-i pasere; cu coarne, și nu-i bou; cu ochi și nu-i fereastră (= Tânjalia), id. ib. 367. # De multe ori, clondîr corbului și al vulturului ochiul vului s'au văzut scobind! = adese-ori voinicul care se luptă pe față doboară pre cel viclean. ZANNE, P. I 438.

2^a. [În glumă s. în bațjocură] Gură (HERZ-GHER, M. IV 233), cf. *fleoancă*, *fleură*, *plisc*, *bot* etc. Mai moaie-ți clonju! = mai moaie-ți (s. mai lacă-ți) gura. CREANGĂ, GL. (Despre vorba unui nepoșit) Ce-ți bagă clonju' aice? Tacă-ți clonju! (Stupca, în Bucovina). Tîni-ți clonju! HERZ-GHER, M. IV 233. | (Bot.) Clonji babei = seacă corbută, BIANU, D. S.

3^a. (Probabil prin confuzie cu *colț*) Dinte mare (de căne, de porc sălbatic, de oameni bătrâni cărora le-au căzut cei mai mulți dinți și le-a rămas câte unul izolat, iar din pricina aceasta pare mai mare decât este într'adevăr, etc.). LB.

4^a. [Prin confuzie cu *clanș* s. m.] Stană de piatră ascuțită; bruș. LB.

5^a. Inima smuștei, germene, *colț*. LB.
6^a. Cocoloș puștii. HERZ-GHER, M. 233. [DDRf. citează — probabil, greșit — din ȘINCAL, forma *clonj*. | Plur. *clonjuși* și (rar) *clonji*. | Și: *clonjă* (fleoanță Com. LIUBA) s. f. = *clonj* (2^a), gură (ca termen glumeț și bațjocoritor); p. e. t. babă fără dinți, babă foarte bătrână; *clonj* t. a. Eh, grăi moș Dorofteiu, cam supărat, am să v'astup cloșta (ca gura) la toate! DELAVRANCEA, P. CADE. Și toi toarce cloșta, toarce, Din mâsele clonjănită. ALECSANDRI, P. 6. Cum dracu' să trec prin tetacul cloștei (= babei)? id. T. 351.

De când eram băiat, mi-i cloanța urâtă. CONTEMPORANUL, V, vol. II 498. Cale bună, măi drum; unde mergi așa sume? — Cale'ntoareă cloanță, fa, Unde-alerți curând apă? ALECSANDRI, P. P. 38¹⁷. Șoim vestit este Valcan, Suflet drea și trup vârlit, Nici de paloge rănit, Nici de ploaie curărit, Nici de cloanțe cătrărit! TEODORESCU, P. P. 554. Cloanță dă babă = babă știrbă. HERZGHER, M. IV 233. # [Banat] A luat-o în cloanță = s'a cam îmbătat. CADE. (Știrba) Baba Cloanța (Mitol. pop.): bătrână vrăjitoare, foarte urâtă și foarte bătrână și rea. Baba Cloanța geme, plânge. ALECSANDRI, P. P. 9. Într'o zi, vără treacănd pe-acolo o babă cloanță vrăjitoare. ISPIRESCU, L. 54¹. Baba Cloanța, muma ameuului, zise ea, are darul să nu moară cât va fi cada... ce stă ici. ISPIRESCU, L. 260¹⁹. Vede că se deschide ușa singură și intră în casă o babă lungă, seacă, gheboasă, cu nește dinți lungi ca și colții de la greblă. Eră 'n adevăr deșirată, de nu o poți numi mat potrivit ca «Miezul-noptii, ori «Marji-steara» ori «Mama-huculuș». — Eră Baba-Cloanța. RETEGANUL, P. I 53²⁵. Știrba-baba-cloanța, știrbă că împărțat are obiceiul a bea... lapte dulce... CREANGĂ, ap. TDRG. Când cad dinții copilor, li se spun versurile giumețe: Știrba Baba-Cloanța Măcină țărădă [sau, pe la Brașov: suge băgînța] Printr'un cur de mătă. Măța s'o c...t, Știrba lo măncat (Zagra, jud. Năsăud). Com. N. DRĂGANU; — (probabil extras din Baba-Cloanța) eleonț, eleonță adj. = știrb, fără dinți. H. XVIII 173. [Diminutiv: eleonțurii s. a. = clonț (1^a) mic, cioculeț. Apă'n pene am luat, Petricele 'n clonțurice, Ca să-și facă curțicele. BUD, P. P. 68. | Augmentativ: (prin confuzie cu clănțău) eleonț s. m. = bătrân (flecareț). BARCIANU, GHETIE, R. M. 76. | Adjective: clonțos, -oasă adj. = cu clonț (1^a) mare, cu cioc mare; p. ext. (Mold., Bucov.) cu gura mare, certăreț, rău de gură, gata de sfadă (ȘEZ. XXIII 42), colțos. Mai multe surteri de păsriri clonțoase. N. BOGDAN, ap. TDRG; — (Ad 3^a) eleonțat, -ă, adj. = cu dinți mari (HERZGHER, M. IV 233) și rari; cu gura în formă de clonț; cf. colțat, zămbat. El zăred, mări, veded O clonțat ce radea, O clonțat 'nveninat. Cu pitea pe trup uscat. ALECSANDRI, P. P. 38. (Substantivativ) Ei cugetă: da ori [= oare] ce se mai vără și clonțata aceeaș pînre niște oaspeți apă de aleși? SBIERA, P. 127¹⁵. | Alte derivate: eleonț (Ornit.) = bot-gros, cioc-gros (Coccothraustes vulgaris). DOMBROWSKI, 315. Numele de clonțariu, bot-gros sau cioc-gros, ... mai cu seamă cel dintâiu, este foarte răspândit. MARIAN, O. I 416; — († clonț) eleonț s. m. = cloanț. BARCIANU, TDRG; — († clonț) eleonț s. a. = stăncă (uguistă, vârf de stăncă. Sare, ca capra-neagră, din clonțan în clonțan. A. PANN, ap. TDRG. (ms.)) — Din paleo-slav *kljuncu (bulg. kljuncă ecioș) derivat din kljunu ecioș. (În vocalism se potrivește cu bulg. klonu «ramură, creangă»).

CLONȚAN s. a. și m.
CLONȚĂR s. m. (Ornit.)
CLONȚĂT, -Ă adj.
CLONȚĂU s. m.
CLONȚÓS, -OĂȘĂ adj.
CLONȚURÉL s. a.

v. clonț.

CLOP s. a. 1^a. Chapeau, bonnet. Mesure: un plein chapeau. Vieuz galurin. 2^a. Pain de sucre. — (Ungurism, prin Transilv. și Banat).
1^a. Pălărie. MARIAN, NU. 30, POMPILIU, BIH. 1008—20, TIPLEA, P. P. (glosar), GRAUL (glosar), T. PAPAHAĞI, M. 17¹⁵, BUD, P. P. (glosar), BIANU, D. S., CABA, SĂL., ȘEZ. V 58/10, PRECUP, P. 16, DENSUSIANU, T. H. (glosar), H. XII 289, XVIII

21. Clop cu pene zure, în cap. IRINEU, S. B. 70. Domnu' părintele Bărsan să purtă în haine rale, c'avea un clop rasi, căpătat de la Zizi. STĂNOIU, C. I. 52. Și părul prin clop să-i țasă. MARIAN, NU. 30¹². Căci acolo am intrat, Clopuri'n mașă l'am luat. Mă uitău la clopul meu, Lacrimile-mi curg mereu, De jalea strușului (= buchetul de la pălărie) mieu! id. ib. 413. Și de-acolo s'a luat Până'n târg la Tarigrad... La față să-i târgușăc Un clop negru și cernit, Ca să-i fie de jelit. MARIAN, I. 576²¹. El se sculă șuerând, Clop de rouă scuturând. ALECSANDRI, P. P. 48. Ce hamă-i de voi, feciori, Cu cloapele borșonite (= de catifea), Cu casele descoperite? DOINE, 282. Colo'n dealul de Feleac, Da sta Gruta supărat, Cu clopul pe ochi lăsat, BIBICESCU, P. P. 289, ȘEZ. I 107, DENSUSIANU, T. H. 183. Du-mă, bade, și pe mine Unde mergi 'n țări străine; Fă-mă peană'n clopul tău. Că să te umbresc mereu! JARNIK-BĂRSEANU, D. 63. Bada șucețe clopul. id. ib. 72. Bada, clop împedelat, Multe suflete-ai stricat! MĂNDRESCU, P. P. 71¹¹. Ce'i cu cloape Să o 'ndoape, Ce'i cu căpșe Să o 'mbuce. id. ib. 222¹⁸. Trămis-au în țară carte, La feciorii de pre saie, Să nu poarte straf (= buchet de flori) în clop [după obiceiul flăcăilor, când erau înrolați], Că'n Bosnia-i mare foc RETEGANUL, TR. 64¹. Vasilică, clop cu cipcă (= dantele), Vină la noi Duminec! id. CH. 176. (Unul din acei doi oameni t-ai dat un clop. id. P. I 73¹⁸). Ziua-bună mi-am luat, De la clopuri' meu cu peană, De la tată, de la mamă...! MAT. FOLC. 365. El clopu 'n cutu și La pus. BUD, P. P. 5. Bine-mi place d'a jucă, Cu nevasta d'alluia! Cum să uită pe sub clop, Să vadă cum i o joc, Pe sub clop, da pe sub gene, Bate-l, Doamne, rău și-o teme! ȘEZ. III 52/22-24. # Nu poară el clopuri! = nu este el stăpân în casă. ZANNE, P. III 119. || P. ext. Conținutul unei pălării, pălărie. Cunună-ne-a și pe noi Pentru'n clop de baraboi (= cartofi), C'a mai cununat vreo doi. MARIAN, NU. 217¹⁴. || Spec. Pălărie proastă s. veche, cloapă. HERZGHER, M. IV 277, cf. ciupercă.

2^a. Căpățână de zahăr turnată în formă conică și pusă astfel în vânzare (Năsăud). Com. N. DRĂGANU.

[Plur. cloape și clopuri. | Și: colop s. a. = pălărie (STAN, M.); joc de cărți (H. XVII 241). Cîmștit vornice de loc, Detă-ji Dumnezeu noroc, Iasă-ji părul prin colop! MARIAN, NU. 626¹; cf. și 666¹, SEVASTOS, N. 209¹⁴. Dragu-mi-i de cătră sară, Că badea pe deal coborât, Cu colopu' pe-o ureche. Cu inima ruptă'n zecă. MĂNDRESCU, P. P. 52¹⁹. Măi bădăți, când ti-i duce, Ia-ji colopu' și-ți fă cruce. id. ib. 102¹. Peană'n cutu, peană'n clop, De Ioan 'n'avuiau noroc! JARNIK-BĂRSEANU, D. 155. El o luat colopu' din cap ș'o ză... DENSUSIANU, T. H. 220; — colop † s. a. Și kolape de melaze, Unde srint herbacci în kasze. FURDUI (a. 1818), ap. GCR. II 225⁶¹; — cloapă s. f. = pălărie veche s. rea. HERZGHER, M. IV 233. | Diminutive: clopăț s. a. = pălărie frumoasă. TIPLEA, P. P. (glosar), BUD, P. P. (glosar). L-oji putul cunoaște bine, Că nu-i ca el voinic nime, În fruntea șiragului, Sub crucia steagului, Cu clopuș 'nginorat, Cu bombușii încanțurat, RETEGANUL, TR. 61¹⁷. Haida, mândruță, cu mine Și te uită, mândră, bine Cum m'or îmbracă pe mine: Pentru'n clopuș românesc, Ciacdu mândru cătuneș. id. ib. 76¹⁵; — colopuș = pălărie frumoasă. Peticelă 'n colopuș, Drăgușu' mi-i dus la Blaj. MĂNDRESCU, L. P. 67¹⁷. | Nomen agentis: clopăritu s. m. = pălărier. STAN, M.] — Din ung. kalap, idem (care se crede că vine din germ. Klapp-hut).

CLOPÓDNITĂ s. f. | CLOPÓLNITĂ s. f. | v. clopot.

CLOPÓNITĂ s. f. }
CLOPÓRNITĂ s. f. } v. clopot.

CLOPOT s. a. și s. m. 1°-2°. Cloche. 3°. Cloche de scaphandrier. 4°. Cloche à fromage. 5°. Ironiquement: *clie de cheval* (qui se balance comme un battant de cloche). 6°. Pour exprimer l'indiscrétion, le roumain dit: sonner la cloche, où le français dirait: trompeter partout. 7°. Jeux d'enfants. 8°. Diverses sortes de campanules.

1°. Instrument de metal, mai ales din bronz (acioaie), turnat în formă conică (de pară), deschis în partea de jos și gol pe din năuntru, cu o limbă mobilă de metal, care, atunci când clopotul (tras de funie) bălângănește, lovește în pereții lui, producându-se astfel glasul, sunetul, cântarea, dangătul s. bătaia clopotului (exprimată prin onomatopeele ding-dang și balang-balang). La creștini, clopotele bisericii (atârnat de obicei în turnul s. turia bisericii s. în clopotniță) se trag s. se sună, ca să chema pe credincioșii la liturghie, înmormântări etc. Când se dă alarma, la sate (pentru incendii, pentru răscăală etc.) clopotele se bat într-o dungă. La școale și internate, sunarea clopotului anunță începerea ori terminarea lecțiilor, orele de rugăciune, de mâncare, de culcare etc. La mecanismul ceasornicilor, clopotul bate ori sună orele (jumătățile și sferturile de oră); la poartă, anunță sosirea cuivă; în casă, cheamă un servitor; la gâtul vitelor, dă de știre pe unde umblă, etc. Cf. toacă, talangă, zvon, gong. Clopot = campana, strepitaculum. ANON. CAR. Clopot = slav. kimvală. MARDARIE, L. 1607. Lăudați eu în clopote bune glazure, lăudați eu în clopotu cu strigare. PSALT. 308-9. Cf. și GCR. I 14. Fîre-ăș ca o arame sunând, sau ca un glas de clopot răsunând. CORESI, EV. 338¹. De va fură neștine clopot de la dobitoș, de la fiiece feal de dobitoș, și de să va vâdă, să-l bată ca pre un fur; iară de să va prileji să pițae [= să piară] și acela dobitoș, (ca) să aibă a-l piță ceta ce au furat clopotul. PRAV. 28. Clopoți în mijlocul lor [vei face]. BIBLIA (1688), 59. Clopoți de aur. ib. 68. Acest clopot taste cumpărat de răposatul tatăl meu, de [ia] Lăpsca... Glasul acestui clopot nu s'au aflat din Olt încoace [și]e (s. 1779). IORGA, S. D. VIII 3-4. Un clopot... pentru o sfântă biserică de aici, însă de o sută de funți (s. 1790). id. ib. 191. Lângă acestea, cocoandă, iarăși mă rog dum[ital]i (ca) să chemi dum[ne]n[ic]ă pe neșteri cei ce fac clopotele, să tocnești să faci un clopot, dupe cum va spune ceasornicariu' că trebuie la ceasornic... (s. 1809). id. ib. 47. Au ars și turnul Ungurilor, de au căzut și clopotul jos, doao, de s'au topit (s. 1830). id. ib. XIII 48. Iar stricându-se un clopot mare la mânăstire, și făcând călugării clopotul a doa oară, au pus aceste toate ce scriu mai sus în clopot, ca să fie mai mare. I. NECULCE, ap. GCR. II 33. M'am deșteptat, de suntel ocl pătrunzător al clopotului. MARCOVICI, C. 16¹. Când bătuia clopotului te face a iresări... C. NEGRUZZI, I 243. Glasul clopotelor sună ceasul tău de vecinicie. ALECSANDRI, P. I 198. Lasă grija sfinților în sama părinților, Clopotele să le tragă Ziua 'ntreagă, noaptea 'ntreagă. EMINESCU, P. 162. Dar auzt... ce jalnic cântă Clopotele-acum în sat! COȘBUC, F. 128¹. Nu țitu cum s'a întâmplat, că nici unui dintre tovarăși 'n'avea clopot. CREANGĂ, A. 42¹. Din fundul coșului se întinde în afară o sforțică, acednă acedă la o extremitate clopotul morții, iar la alia o acednărice bifurcată, numită furca clopotului. Cât timp mai sânt grânțe în coș, furca clopotului să apăsă pe fundul coșului, iar clopotul aldrnă lber de-a supra pietrii de moară. Încetând apăsarea, furca clopotului se ridică în sus, iar clopotul, atingând

în cădere piatra, sună și astfel dă de știre morarului, că s'a isprăvit măcinatul. PĂCALĂ, M. R. 467. Clopotele mânăstirii Ceiașua, întemeiată de Duca-vodă, urmașul lui Vasile Lupu, sânt turnate la Danzig, în atelierul lui Gerhard Benningk. Același turnător a făcut și un clopot pentru biserică Curții din Târgoviște, dar aproape în același timp unul din clopotele Mitropoliei din acest oraș eră turnat de un anume Petru Maurer, probabil Sas din Ardeal. Însă printre cele dinăis clopote muenlene, ce se cunos... se află acel din 1413 de la Coimeana, care a fost turnat de 'Hanoș matisorul', un Sas, ori din Sibiu, ori din Brașov... IORGA, B. R. 91. Când se întâmplă întunecimea, prin unele părți, oamenii trag clopotele de la biserică... PAMFILE, CERUL 101. Când într-o familie mor prea mulți inși, pe rând sau de-odată, sau numai doi inși, unul după altul, când mor vitele oamenilor, când nu mai conțenește seceta, când s'aud trăgând clopotele de la biserică, de bună samă că este un strigoiu sau dint mai mulți strigoi în acel sat, care trebuie nimciți. PAMFILE, DUS. 196. Un moșneg, vorbind într-o seară cu baba lui despre mânia asta a lui Dumnezeu, ce căzupe peste sat, și spune că el, de câteva nopți, tot aude trăgând clopotul la biserică. id. ib. 204. Prin Ardeal, vremea cu furtună se cheamă vreme tare; atunci clopotarul satului trage clopotul într-o dungă. id., VĂZ. 46. Cel ce vrea să fie fert de trănet, trage clopotele la Paști. id. ib. 80. Prin unele părți se trag clopotele de la biserică, cu care chip se socotește că ploile se vor abate spre alte moști; aceasta trebuie să se facă înainte de a intra în hotarul satului la a cărui biserică se trag clopotele... id. ib. 150. Să se afume cu fum de funte de la limba clopotului. id. B. 51. Să nu dormi Dumnitica dimineață, când auzi clopotele la biserică, că trec serpi peste tine. ȘEZ. I 277. De se trag clopotele în ziua de Paști toată ziua, roadele pământului se vor face bine. ȘEZ. II 65¹. Din funia clopotului bisericii și bună de pus în lăunțoare, ca să fii ascultat de lume, eum și ascultat clopotul. ȘEZ. II 196¹. În Vineră Paștelor, se zute fetele 'n clopotnița bisericii și sună clopotul, ca să crească cănepa. ȘEZ. II 196¹. Când nuntia se făcă, Vai de el, amar de ea! Candelile se stingă, Clopotele se dogă, Sfinții așa-și ascundă. ALECSANDRI, P. P. 28. Auzi, bade, - acuma Joi Pune clopote la noi și te leapă... Cu pinoare de cicoare, Să te-aud din peziuare. JARNIK-BĂRSEANU, D. 68. Auzi, babo, clopotul! - Las' să fie la dracu! - Auzi, babo, cetera! - Las' să fie drăguța! id. ib. 466. Vai, săracu' diacul, Când aude clopotul, Țîpă coasa 'n burutene și se cară la pomene. id. ib. 470. Coada cocostăruului Bătea fruntea târgului (= Limba clopotului). SBIERA, P. 323¹. La noi tate lemnele, La voi cad surcele (= Clopotele trase și răsunetul lor). id. ib. 323¹; cf. ȘEZ. IV 82. Rage Buga 'nre hotară De s'au-de-a noua jară (= Clopotul tras). id. ib. 323¹. Sunatu frâul în curte Și-auz murgul din munte. - Sus tună, Jos răzună, Toți copiii s'adună. - Rage buha 'nre hotară, S'au-de 'nir'a șeptea jară (= Clopotul). ȘEZ. I 300. # A trage clopotul, de mori = a anunța prin clopot moartea cuivă, a-l petrece cu sunetul clopotului la groapă. A trage clopotele cură (LM. TDRG.) s. după cineva (HERZ-GHER., M. IV 231) = a duce pe cineva la groapă, a-l pierde. LM. TDRG. Măța cu clopot, nu prinde șorci = cine se laudă dinainte, nici o ispravă nu face. C. NEGRUZZI, I 249. ZANNE, P. I 550. Omul după gratu, ca clopotul după sunet, îndată se cunoaște. ZANNE, P. II 578. Clopotul alege = a vera după moarte se cunoaște. id. ib. VI 513. Leacu-ț zamă de clopot = leacu-i moarte. ȘEZ. IX 147. Cine un clopot nu-mai aude, un sunet numai înțlege. I. GOLESCU,

ap. DDRF. Clopotul numai atunci sună, când îi tragi. HENTIESCU, ap. DDRF. Clopoetele cele mici, când cele mari urid, nici cum se mai aud = cei mici nu sânt băgați în seamă. DDRF. A trage clopoetele = a face curte unei femei. PAMFILE, J. II. Am mare clopot pe cap = o grijă mare. HERZ-GHER, M. IV 233.

2°. P. ext. Sunet de clopot. Clopoetele m'au sculat din somn.

3°. P. anal. Mașină în formă de clopot, în care scufundătorii pot sta și respira câteva timp sub apă, scafandru.

4°. P. anal. Capac de sticlă, de forma unui clopot, sub care se păstrează alimentele (mai ales unt, brânzeturi, mezeluri și fructe) spre a nu fi atinse de frig s. de stricăciune, spre a fi ferite de muște, de praf etc.; se întrebuintează și pentru diferite experiențe de fizică etc.; cf. oboroc. Cum eră pe la sfârșitul lui Iunie, Pană Trăncea scotă de niște pepeni de sub clopoetele lor de sticlă... BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 215.

5°. Fig. (În glumă s. în batjocură, făcându-se aluzie la mișcarea de bălăngănire a clopotelor) Cap de cal (Șieu-Mșgheruș, j. Someș). DR. V 281.

6°. Fig. (Aluzie la auzirea din partea tuturor a clopotelor; în diferite locuțiuni și expresii) Indiscreție. A trage clopotul s. clopoetele = a divulga un secret (PAȘCA, OL.), a publica, a spune tot (COSTINESCU), cf. a umbli cu plosca. Gura lui — clopot. PAMFILE, J. I. Limba lui — limbă de clopot. id. ib. Să nu cumvă să aud că tragi clopoetele prin sat! = că spui ce ai auzit. id. ib. Îi umbli gura clopot. Com. I. POPOVICI. Are clopot la gură = (germ.) er plaudert germ. aus. HERZ-GHER, M. 233. A umbli gura în clopoete = a vorbi în neștire. DENSUSIANU, T. H.

7°. Clopotul, de-a clopoetele. Limbă de clopot sânt numele unor jocuri de copii. Cf. PAMFILE, J. I 320, II 319, MARIAN, I. 203, SEZ. I 273, VIII 121.

8°. (Bot.) Clopot = cădelniță (Campanula carpatica) (Bucov., jud. Câmpulung). PANTU, PL. 1. Clopoete = clopoetele, lăcrimioare (Convallaria majalis). BARONZI, L. 131/11, DDRF. Clopotul caprei = clopoetele (Campanula rapunculoides) (Bucov., jud. Câmpulung). PANTU, PL. 1. Clopot mănăstiresc = bășina a porcului (Campanula persicifolia) (Bucov., jud. Câmpulung). id. ib. 67.

[Plur. clopoete și (rar) † clopoți. | Nomen agentis: clopotâr s. m. = turnător de clopoete; vânzător de clopoete; cel ce trage clopoetele (la biserică); (cf. sârb. klopotar «berbecu cu clopot») animal din herghelie, din turmă, din cireadă, de gătul căruia se atâră un clopot, berbecule dinaintea turmii, cu clopot de găt (COSTINESCU); fig. flecar, slobod de gură (DDRF.). Așijderea și pentru rândul clopotului ce iese la clopotarii, ... să încore și clopotul într'un car, ca să ni-l oducă. IORGA, B. R. 70. Meșterul clopotariului îned au venit de ne-au adus clopotul. id. ib. 71. Polcandru' sfin[ic] biseric[ic] l-am lăsat la Volf clopotariul, în ulița Cismădi[ic], să facă toate sturcurile ce va fi lipsă și să-l dăpe frumos, și am totmit să-i dau Rf. 50. IORGA, S. D. XII 144. Ciubuc Clopotariul de la mânăstirea Neamțului, care făcuse un clopot mare la acea mânăstire, cu cheltuiala lui, și are dragoste să-l tragă singur la sărbători mari; pentru aceea îi și ziceau Clopotariul. CREANGĂ, P. 106. Plătește la clopotari, Să tragă clopoete mari. SEVASTOS, P. P. 70/11, cf. SEZ. II 46. În loc de vornicei, Ți-aducem prăpurei; În loc de lăutari, Plătit-am clopotari. GCR. I 345. Clopotarii noi (Stradă în București); — (cu femininul) clopotăriță s. f. = soție de clopotar; femeie care trage clopoetele la biserică. Dumneacî supăneasa Dima Eva, clopotărița. IORGA, S. D. XIII 120; — (cu derivatul local) clopotărie s. f. = turnătorie de

clopoete; turnătorie. DICT. | Verb: clopoți IV^a (mai rar) clopoti IV^a LB. = intrans. și trans. (complementul: clopotul s. clopoțelul) a trage, a sună clopoetele s. clopoțelul; fig. a trădă, a da de gol, a trage clopoetele (PAȘCA, OL.), a divulga. Când a hi în zori de dăi, Clopoete-ți clopoțea[scă], Surorile te horea[scă]! Mă-ta numă te jela[scă]. TUPLEA, P. P. 23. Zvonșorul cu care zvoneste (clopoțeste) ei [popa] în altar la diferite acte... MARIAN, N. 336/11. În sfârșit... (clopoțind): Nu întrerupeți, mă rog... CARAGIALE, T. I 200/11. Când clopoțau de țești din biserică, calul eră tot alb de spume. RETEGANUL, P. I 26/11. | Alte derivate: clopôtănită (clopôtănită, clopôtănită, clopôtănită POLIZU, clopôtănită Munt. Com. G. CRETU; plur. -pôtănită, în Mold. -pôtăniți) s. f. = turn de biserică în care sânt atârăte clopoetele (făcând pe alocuri un singur corp cu biserica, sau mai ales fiind zidit deosebit, de obicei în fața bisericii, de-așupra porții); joc de copii (SEZ. I 272/11, PAMFILE, J. II 319), cf. clopot (3°). Klopotnice = campanile. ANON. CAR. Când clopoetele nu sânt așezate în turnul bisericii, ele se pun în clopoține, făcute de-așupra porții de intrare în curtea bisericii. PAMFILE, L. C. 452. Din toți boierii rămăsesse Dealul Spătar Arbănașul, fuchs în turnul clopoțineii la Trăi-sfetlele. LET. II 267/11. A trimis răspuns călăpărului care zedea în clopoțină să deschidă. C. NEGRUZZI, I 170. Unul din aceste turnuri... served de clopoțină. ALECSANDRI, CONV. LIT. III 61. Să te înalți odată cu mine. — Unde?... în clopotniță? id. T. 905. Umbra... așază... pe naltete clopoțină, prin negre cimitire, fantasmă. id. P. III 301. Clopoțnița au făcut-o lucrând pânza și vândând-o. I. IONESCU, P. 336. Lăitac... Din clopoțina bătrând. DELAVRANCA, S. 218, 267. Luași toaca d'a stânga, Ciocanele d'a dreapta Și'n clopoțină urcași. TEODORESCU, P. P. 42. Să ne 'ngropi pe amândoi: Pe mine în clopoțină și pe dânsa la porții. SEVASTOS, P. P. 252/11. În Vănera Paștelor, se sute fetele în clopoțina bisericii și sună clopotul, ca să crească cănepa. SEZ. II 196/11. Spânzurătoare mare, Căutare are (Clopoțnița). PAMFILE, C. 21; — clopoțăncă s. f. Nume de oi (H. V 281) s. de vaci, care poartă în cireadă clopot la grumaz (Com. MARIAN); — clopoțasă s. f. Nume dat de păstori vitelor cu clopot. H. XI 116; — clopoțean, -ă adj. = cu clopot. Oate clopoțean. H. V 430.]

— Din bulg. klopotŭ, idem (în paleosl. și în alte limbi slave cu sensul de șzgomot, cf. zvon). Cf. clopoțel.

CLOPOTĂNCĂ s. f.

CLOPOTĂR s. m.

CLOPOTĂRIE s. f.

CLOPOTĂRIȚĂ s. f.

CLOPOȚEAN, -Ă adj.

CLOPOȚEASĂ s. f.

v. clopot.

CLOPOTEL s. a. și m. 1°. Clochette, sonnette, sonnaille, clarine, gretot. 2°. Membre viril. 3°. Partie du moulin. 4°. Danse paysanne. 5°. Diverses sortes de Campanules.

1°. Clopot mic; spec. clopot mic terminat într'un mâner subțire de lemn, cu care se sună la anumite faze ale slujbei bisericești (cf. zvon, zvonșor), s. în case, spre a chemă un om de serviciu, în adunări spre a le deschide s. a impune tăcere etc.; clopot mic pus la poartă s. la usa de intrare, să vestească sosirea cuiă (cf. sonerie); aparat care sună prin învârtirea unui mecanism s. apăsarea unui buton (cf. sonerie); clopot mic cu care umbli copiii la colindat; clopotul de la școală (HERZ-GHER, M. IV 233); clopot mic atârnat de gătul animalelor (cf. talangă); p.

a. anal. globulele de metal, goale pe dinnăuntru, având însă în ele un mic obiect contondent, care prin lovire produce un sunet metalic, care se pun la căii de sanie, la opincile dansatorilor etc., zurgălăi; mici păhăruțe de sticle, atârname prin cerdacurile unor case boierești, unele lângă altele, cu gura în jos care, agitate de vânt, se lovesc cunele de altele și produc niște sunete plăcute. Onomatopeele care imită sunetul clopoțelului sânt: gli-gă-li-gă și lingă-gling. *Clopoțel* = campanella. ANON. CAR. *Clopoțelă* = (slav.) zvoněč. kolokol. MARDARIE. L. 1158, 1509. Și într'acești chip rodei (= rodii) mici de aur, și clopoți în mijlocul lor pen'prejur lângă rodei de aur clopoțel (gr. *κροτήρα*), și floare pe marginea îmbrăcămintei pen'prejur. BIBLIA (1688) 59. Șoarecii au aflat oareunde două clopoțele. TICHINDEAL, F. 256. *Trageți clopoțelul!* BARAC, T. B. 33. La toate unghiurile se pusec clopoțele, și din tetacul postelintei se deschise o galerie. C. NEGRUZZI, I 73. *Clopoțel electrici*. PONI, F. 212. [Moșele dau copilului] apă de beut dintr'un clopoțel steit, anume ca să fie cântăreț mare. MARIAN, N. 88/12. *Clopoțelul seminarului...* sună. CONTEMPORANUL, III 615. Mulți pescari... atrădnă... clopoțel înfundăți... în vârful țechi, astfel că la cea mai mică mișcare sânt prevestiți. F. R. ATILA, 51. La o ușă sta de pază un cocoș și la cealaltă eră un clopoțel. ISPIRESCU, L. 255/12. *Trage, trage clopoțel, Că-și mai vine-un suflet!* MARIAN, I 4/12. *Ce s'aude, ce s'aude? Pân' la mine ce pătrunde? O-i sunet de clopoțel, Ori-i glas de turturele?* RETEGANUL, TR. 43/12. Cîine trece p'ânga noi? Neicuța cu patru bot, Ș'a pus clopoțel la bot, Să-l cunoasc de la răboțu. HODOȘ, P. P. 45. ♯ *Bu o mînă după țețci. Eu-mi aduce clopoțel, se rice despre cei proști, care nu urmează după cum le poruncim.* ZANNE, P. I 693. *Are gura (ca un) clopoțel* = e vorbăreț, guraliv. ib. III 120, cf. li umbliă gura ca melița. *A trage clopoțelile după cineva* = a trage clopoțel cel mic, după moartea unui copil. HERZ-GHER, M. IV 233. (Despre copiii colindători) *A umbliă cu clopoțel* = a colindă la Crăciun și la Anul-nou, sunînd dintr'un clopot mic. ib. ♯ *Pisica cu clopoțel nu prinde șoareci. Pisică cu clopoțel* = om vorbăreț, imprudent, care-și trădează planurile. 2^a. Membre viril, cf. cocoșel, pasăre, puță. HERZ-GHER, M. IV 233. 3^a. Parte a morii (nedefinită mai de aproape). H. IX 483. 4^a. Dans cu lăutari, un fel de polcă. H. III 432, X 506, SEVASTOS, N. 281/12. PAMFILE, J. III 9. 5^a. (Bot.; mai ales la plur.) Diferite plante mai ales din familia *campanulaceelor*, ale căror flori seamănă cu niște clopote mici: *Clopoțel* = a) iăcrămioare (*Convallaria majalis*). BORZA, BULET. GRĂD. BOT. V 57. [b] vinețele (*Centaurea Cyanus*). ION CR. I 85. || *Clopoțel munteneș* = (Bucov.) plantă ierboasă (*Campanula patula*) cu flori mici albastre deschise sau violete, care înfloresc din Maiu până în Septembrie. PANTU, PL. 2 | *Clopoțel* = a) (în Bucov.) plantă ierboasă (*Campanula abietina*) din regiunea subalpină, înflorind în Iulie-Septembrie cu flori albastre-roșietice, numită și clopoțele, cupacii. PANTU, PL. 2 | b) (Bucov.) Ciuciuare (*Campanula glomerata*). ib. | c) Plantă ierboasă (*Campanula medium*, germ. Glockenblume) cu tulpina păroasă, cu flori mari albastre, albe sau trandafirii, cultivată și prin grădini. ib. | d) (Bucov.) Plantă ierboasă (*Campanula pseudoncololata*) cu flori frumoase albastre, înflorind în Iulie-August. ib. | e) Plantă ierboasă (*Campanula rapunculus*, germ. Glockenblume) cu flori numeroase albastre, înflorind în Iunie-August, numită și *baraboi* (5^a). ib., H. X 534, BARONZI, L. I 131/12. C. NEGRUZZI, I 100 | f) (Bucov.) Plantă ierboasă

(*Campanula rapunculoides*), târătoare, cu flori albastre-violete, plecate în jos, înflorind în Iulie-Septembrie. Se mai numește clopotul-caprei. ib. PANTU, PL. 2 | g) Ghiocel (*Galanthus nivalis*). ib. | h) Căldărușă (*Aquilegia vulgaris*). MOLNAR-PIUARU, ap. DR. V 556, BORZA, BULET. GRĂD. BOT. V 52 (jud. Alba). | i) Căldărușă (*Aquilegia nigricans*). DAME, T. 184. | j) (Vale, jud. Sibiu) Trifoiu roșu (*Trifolium pratense*). Com. ITTU, | l) (Bucov.) Clopoțel munteneș (*Campanula patula*). PANTU, PL. 2 | m) Clopoțele (*Campanula alpina*) ib. | n) Luște (*Leucosium vernum*). PAMFILE-LUPESCU, CR. 54. || *Clopoțel cornuț* = căldărușă (*Aquilegia nigricans*). PANTU, PL. 2 | *Clopoțel de primăvară* = (Bucov.) brebenei (*Corydalis solida*). ib.

Clopoțele = a) Clopoței (*Campanula abietina*). PANTU, PL. 2 | b) Cădelniță (*Campanula carpatica*) ib. | c) Bășina-porcului (*Campanula persicifolia*) ib. | d) Mică plantă ierboasă (*Campanula alpina*) cu flori albastre deschise, care înfloresc în Iunie-August. ib. PĂCALA, M. R. 15. | e) (Transilv.) Lăcrămioare (*Convallaria majalis*). PANTU, PL. 2, VICIU, GL., BIANU, D. S. | f) Coada-cocoșului (*Polygonatum officinale*). PANTU, PL. | g) *Campanula latifolia*, rapunculus și cervicaria. PĂCALA, M. R. 15.

Un clopoțel în floare. ALECSANDRI, P. III 25. *Iată vin... clopoțel și măzarea îmbătate de parfumi*. id. ib. III 55. *P4 su (pe subț) tușe bătești, Pîntru (= printre) tușe clopoțel*. MĂNDRĂSCU, L. P. 48/12. *Pomenim totuși pe scurți rețelele cunoscută [pentru galbenirea ouălor de Paști]... Clopoțel mic, bătuț!* PAMFILE-LUPESCU, CR. 182.

— Derivat din clopot, cu suf. dim. -el.

CLOPOȚI vb. IVa

CLOPOȚI vb. IVa

CLOPÔTNITĂ s. f.

CLOPÔȚ s. a. v. clop.

v. clopot.

CLOR s. a. (Chim.). *Chlore*. — Corp simplu, gazos, galben verzuiu, mai greu decăt aerul, cu miros înecător, cu gust caustic, care provoacă tuse, strănutări și o mare apăsare pe piept; poate produce și asfixie. Se întrebuintează ca decolorant și desinfecant (BIANU, D. S.); p. ext. clorură de calciu.

— N. după fr. (< gr. *χλωρό*; =verde). Cf. clorotic, cloroză.

CLORĂL s. a. (Chim.). *Chloral*. — O compoziție din clor și alcool; întrebuintată ca medicament calmant, somnifer, anestezic și antiseptic. BIANU, D. S.

— N. după fr. (compus din *chlore* și silaba întâi din *alcool*).

CLORĂT s. a. (Chim., Farmac.). *Chlorate*. — Sare formată prin combinația acidului cloric cu o bază. *Clorat de potasă* s. *potasiu* (PONI, CH. 32,39) = un fel de sare albă, strălucitoare, cu un gust răcoros și înțepător, care se întrebuintează la aprinderile de gură și de gât, la iritațiile gingiilor, la amigdalitele acute etc. BIANU, D. S. — N. după fr.

CLORHIDRĂT s. a. (Chim.). *Chlorhydrate*. — Sare formată prin combinarea acidului clorhidric cu o bază. *Clorhidratul de amoniac*. PONI, CH. 100. [Și: (neîntrebuintat) *cloridrăt* s. a.]

— N. după fr. (< gr. *χλωρό*; =verde și *ἕδωκ* =apă).

CLORHIDRIC adj. masc. (Chim., Farmac.). *Chlorhydrique*. — (Numai în expresia) *Acid clorhidric* = acid format prin combinarea de clor cu

hidrogenul, întrebuințat în medicină ca excitant al digestiunii și în industrie ca materie caustică. Dizolvat în apă, e cunoscut sub numele de spirit de sare s. acid muriatic. [Și: cloridric, adj. masc.]

— N. după fr. (< gr. *χλωρός* «verde» și *ὄσος* «apă»).

CLORIC adj. masc. (Chim.) *Chlorique*. — Numai în expresia *Acid cloric* = acid compus prin combinarea unei valențe de clor cu cinci de oxigen.

— N. după fr. *chlorique*, idem.

CLORIDRÁT s. a. (Chim.) v. clorhidrat.

CLORIDRIC adj. masc. v. clorhidric.

CLORÍTIC, -Ă adj. v. clorotie.

CLOROFÍL s. m. (Bot.) v. clorofilă.

CLOROFÍLĂ s. f. (Bot.) *Chlorophylle*. — Materia colorantă a părții verzi a unei plante; sub acțiunea razelor solare, are absoarbat din aer carbonul necesar plantelor. [Și: clorofil s. m.]

— N. după fr. *chlorophylle* (< gr. *χλωρός* «verde» și *φύλλον* «foaie»).

CLOROFÓRM s. m. sing. (Chim., Med.) *Chloroforme*. — Substanță lichidă, uleioasă, incoloră, compusă din alcool și clorură de calciu, cu un miros eterat, care, inspirat, are proprietatea de a adormi și de a provoca o insensibilitate (anestezie) completă. *Methanol trichlorat CHCP* este substanța cunoscută sub numele de cloriform. PONI, CH. 291. A lăcut toată după-amiaza, coștelei de ameteala cloriformului. C. PETRESCU, I. II 50.

— N. după fr. (< *chloro* — gr. *χλωρός* «verde» — și *forme*).

CLOROFÓRMĂ vb. 1^a. (Med.) *Chloroformer*. — A supune la acțiunea cloriformului, a face pe cineva să nu mai simtă nimic, după ce e adormit cu cloriform. *Îi voiu cloroforma, ca din leșin să treacă într'un somn adânc*. EMINESCU, N. 77/12. [Și: (după fr. *chloroformiser*) cloriformiză vb. 1^a.] Abstract: cloriform(iz)are s. f. = acțiunea de a cloroforma. | Adjectiv: cloriform(iz)at, -ă = anesteziat prin cloriform. *Acedă nerul celor cloroformizați pe un scaun dentar...* I. TEODOREANU, M. II 100.

— N. după fr.

CLOROFÓRMIZĂ vb. 1^a (Med.) v. cloriformă.

CLORÓS, -OĂSĂ adj. (Chim.) *Chloreux*. — (Ca atribut al lui *acid*) Compus dintr-o valență de clor și trei de oxigen. *Acid cloros*. PONI, CH. 32/1.

— N. după fr.

CLORÓTIC, -Ă, adj. (Med.) *Chlorotique*. — Atins de cloroză. *Două fete subțiri, clorotice și urite, cu bubușe roșii pe frunte*. PETRESCU, S. 182. [Și: (neobiceiuit sau, poate, greșită de tipar) clorotie, -ă adj. Slab, clorotie, aiurit, păgând ușor, de teamă d'a nu se frânge de la fructeturi... DE-LAVRANCEA, S. 114/1; — (cu pronunț. după grec.) hlórotie, -ă adj.]

— N. după fr.

CLORÓZĂ s. f. (Med., Bot.) *Chlorose*. — Colorarea galbenă-verzie a pielii, produsă prin alterarea sângelui; gălbeneală (deosebită de gălbănare sau icter). || Spec. O boală a fetelor tinere, caracterizată printr'un fel de paloare a țesuturilor și pricinuită de dezvoltarea neregulată a pubertății. BIANU, D. S. [Și: (cu pronunț. direct după grec.) hlóroză s. f.]

— N. după fr. (< lat. medic. *chlorosis*, iar acesta din gr. *χλωρός* «verde»).

CLORÜR s. m. (Chim.) v. clorură.

CLORURĂ s. f. (Chim.) *Chlorure*. — Combinarea clorului cu un corp simplu ori compus, deosebit de oxigen și hidrogen. *Clorură de cupru* (PONI, CH. 24/12), *de mercur* (id. ib. 47/3), *de mangan[eu]* (id. ib. 73/4), *de bor* (id. ib. 126), *de carbon[eu]* (id. ib. 140), *de amoniu* (id. ib. 195), *de calciu* (id. ib. 197), *de var* (id. ib. 204), *de argint* (id. ib. 264). *Clorură de sodiu* = sarea obișnuită. *Cloruri de mercur* = calomelul și sublimatul corosiv. [Plur. -ruri. | Și: (mai rar) *clorur* s. m. *Clorur de var*. POLIZU. *Clorur de etil, clorur de sodiu*. BIANU, D. S.]

— N. după fr.

CLOS † s. a. *Frange*. — Ciucure, canaf (la capătul unui cordon). *Acesta [divanul sau sala de audiență] are un taht cu baldachin tot de aur lucrat, perdea ce se spânzură de baldachin și cloșurile sânt tot de sârmă și cu mărgăritar frumos... Șambelanul trase de la perdea un cloș de fir și se ridică perdea ce și-mi făc[use] semn să intru în casă. E. VĂCĂRESCU, IST. 290. [Cuvântul *klosh* e dat, fără traducere, și de ANON. CAR. | Același cuvânt este, poate, *cloș* † s. a. și *eros* † s. a., cu un sens greu de precizat. *Îngemunchind, au sărutat cloșurile (crosurile) LET. III 444* macatului pe care săd[ăd]. BELDIMAN, ap. DTRG. | Plur. *cloruri* (cloruri, crosuri).]*

— Probabil, avem a face cu un împrumut din fr. *cloche*, după forma de clopot a canafilor. Cf. N. Iorga, *Din faptele străbunilor*. Ed. II (1923), p. 281.

CLOȘCĂ s. f. 1^a. *Couveuse*. 2^a. Se dit d'une femme vieille ou pareuseuse. 3^a. *Pommes de terre*. 4^a. *La Poussinière*, constellation des Pléiades. 5^a. *Jeu d'enfants*.

1^a. Paserea (mai ales găina) care clocește ouă sau are pui, cloacă, cloță. Cloacă cărăe (mai ales când e în primejdie) s. cloacă(n) e ori cloacă(n) ește, când își cheamă puii. *D'ouă sta la cloacă să le pui[ă] (ouăle)*. Tot oul o să-mi dea pui. Cinci sute de cloști fmi dau O sută de sute [de pui] în cap. A. PANN, ap. GCR. II 360. *Ou o cloacă mută, N'am zis macar: tuiite, mai cruță-al meu auz!* C. NEGRUZZI, II 271/15. *Approape de ei, o cloacă cu pușori cloacănește: clone, clone!* SA-DOVEANU, P. 85. *Jos, cloacă cărăia cu penete zborșite*. N. N. BELDICEANU, ap. DR. II 125. *I-a mai dat o țipate mare de aur, și o cloacă tot de aur, bănuț cu pietre scumpe*. CREANGA, P. 93/12. *Le da demăncare [găinilor], apoi le cutăbăra, punea cloștile, și vedea de pui*. ISPIRESCU, L. 309/11. *Ssai ssai un zgomet oul face gășca, când e cloacă*. ȘEZ. V 132/1. *În casa unde sânt cloște de găină... nu e bine să se mănânce ouă fripte [= fierte]*. MARIAN, O. II 256. *Când s'a trezit Oveșul, a vedut piatra și-a cetit pe dânsa ce eră acris, anume că în munții Carpați se află o culă, adică o visterie de bani și cloște, lei de aur*. PAMFILE, COM. 33. *Dacă o femeie poate luă aluat dospit de la trei case... se crede că acea femeie va avea cloște multe, care vor clocă bine și vor scoate pui mulți*. PAMFILE, CRĂCIUNUL 6. *Unele femei pun câteva grânșe sub așternutul unui pat, unde va ședea preotul, ca să-i stea cloștele pe ouă*. id. ib. 19. *Când îi pune cloacă Lunca, fși scoate numai cucoșei*. ȘEZ. I 51/12. *De pui sare în gnoaiă de după ușă, fși scoate cloșca puice cucușite*. ȘEZ. I 276/11. *Când pui cloșca la cloști, s'o învârti de trei ori pe lângă stălpul hornului și să zici: «Cum șede stălpu' aici, așă să țezi tu pe ouă!»*. ȘEZ. II 67/11. *Ouăle se pun la cloacă cu căciula, ca să sard odată toți puii și să șadă grămadă pe lângă cloacă*. ȘEZ. III 150/11. *Femele care trebuie să scoată cloștele cu pui afară, pun câte o piatră prin cuplor și altele pe horn, ca să se împietrească*

gura uliului, și să nu-i mănânce puțin, PAMFILE, S. T. 117. Pe vremea rea, nu se pune cloșcă, deoarece se crede că nu iese puțin, PAMFILE, VĂZD. 11. Cloștile clondecă cu neastâmpăr, iar puțin chiscea (: semn de ploaie), PAMFILE, ib. 98. Cloșca de lemn, Și puțin de piele (= Casa), GOROVEI, C. 47. Safta are nuci și mere, Tandaltic vine și cere; Iar când Safta nu se 'ndură, Tandaltic vine și fură (= Cloșca și uliul), PAMFILE, C. 21. Cu puțin și cu oală și cu cloșcă grasă, nu poți fi, HINTEȘCU, ap. DDRF. Cloșca care cuprinde oală multe, nici un puțin nu scoate, se zice despre cei lacomi, ZANNE, P. I 421. Trănește cuvântul tronc, Cu cloșca când face clonci, se zice la vorbe nepotrivate, ib. II 530. Fură ouăle (s. oul) de sub cloșcă s. cloșca de pe ouă, fără să cearde, se zice despre cei deștepti, iscușiți, pricepuți, șireți, dibaci s. despre un hoț mare, ZANNE, P. I 421, cf. IX 593, I 422, IV 279. Cloșca nu trebuie să-și părăsească cuibul = femeia nu trebuie să-și părăsească casa, ib. I 422. (Adverbial) A ședea cloșcă = a ședea nemșicat, ib. 422. (Ironie) s. în păcăleli Negustor de piei de cloșcă (BARONZI, L. 85_{1/2}) = negustor numai cu numele (GADE).

2^a. Fig. Femeie cu copii. Ce-ți trebuie, măi? — a zis răstit Știma, — Bani; alt nimic! — Dacă trei să-ți dau bani, să-mi dai și tu cloșca cu puțin. Cloșca cu puțin nu eră alta: femeia și copilul, și Românul arec nevastă cu patru copii, PAMFILE, COM. 47. || Femeie bătrână și răutăcioasă, PAMFILE, J. I. Se zburică cloșca cea bătrână, ION CR. II 174. || Femeie leneșă (puturoasă), care stă tot acasă, HERZ-GHER., M. IV 234 (cf. cloșcar).

3^a. P. a. n. a. l. (Prin asemănarea cuibului de cartofi cu un cuib plin de ouă. Cf. și ghicitoarea despre cartofi: Am o cloșcă cu două ouă; luatu nouă, rămân două, Cu cloșca să se mai ouă, GOROVEI, C. 21). Cloște = cartofi, baraboi, ouă de pământ, buraci, H. XVIII 16.

4^a. Constelația Pleiadelor, numită și găină, găinușă, cloacă, cloșă. Cloșca s. cloșca cu puțin, H. II 4, 14, 33, 50, 82, 90, 126, 149, 169, 177, 196, 208, 214, 226, 245, (cloșca mică și cloșca mare) 291; III 5; IV 13; XI 204; XVI 5. ISPIRESCU, U. 14, PAMFILE, J. I, CERUL 170, OTESCU, CR. 21. Fetele lui Atlas... s'au schimbat în stele, ce se numesc cloșci. I. GOLESCU, C. I 115₆. Pe când țese cloșca pe cer, boierii intrau unul după altul în butoile lor. GHICA, S. 514. Vede și Carul cum stă, și ploatoasele Oșii, și Cloșca, COȘBUC, A. 61_{1/2}. Târziu spre miezul nopții, când cloșca își adună puțin pe creștet, CONV. LIT. XLIV, I 207. Și a mers omul nostru, și a mers, de eră cloșca mai de-a-supra creștelului, când a ajuns la foc... MERA, B. 78. Cu să-mi știe dragostea Cloșca de pe cer, și-o stea, SEZ. VIII 190. Cloșca se vede mai mult în timpul toamnei, H. VI 210.

5^a. Joc de copii, numit și gaia. În Muntenia se mai numește și de-a baba-gaia [s., mai des, de-a mama-gaia], sau de-a trei-coldice, iar în Oltenia de-a cloașa (cloșca). Reprezintă lupta părintii pentru apărarea puilor în contra eretelii (uliului) sau găii. Jucătorul cloșcă se pune în cap... PAMFILE, J. II 289. După ce li se ură cu asta, se jucă de-a cloșca cu puțin. PITEȘ, SCH. IV R. R. I 232. [Plur. cloște (cloșce) și cloști (cloșci) HERZ-GHER., M. IV 234. || Și: elocăca s. f. ANON. CAR. COSTINESCU. | Diminutive: elocășcă s. f.; elocășcă s. f. | Alte derivate: elocăcar s. m. = om casnic, care stă mai mult acasă, care nu se mișcă de-acasă (COSTINESCU); — elocăcări s. f. = locul în care se țin cloștele; fig. (În batjocură) trăsura veche (în care se pot ține cel mult cloște). Birjarul dete un stol la cai și elocăria o porni din nou prin hârtoape, D. ZAMFIRESCU, I. R. 85; — elocăcovenie s. f. = habă bătrână, cloșcă (2^a). Și cumătră-sa eră tot o elocăcovenie

de hârăc, SEZ. I 60_{1/2}. Cf. PAMFILE, DUȘ. 12; — cloșcă s. f. = cuibul sau pătutul în care cloșcesc cloștele, MARIAN, V. 178, PĂRVEȘCU, H. 73/6, 72. Cloșcă spurcată, Sub gard aruncată, PĂRVEȘCU, H. 73/6, 72 (Pătrăuț, în Bucov.). MARIAN, V. 176. — Din bulg. klōška (rut. klōška, alb. klōška) idem. Cf. cloacă, cloaci, cloacăi.

CLOȘCĂR s. m.

CLOȘCĂRIE s. f.

CLOȘCĂRIE s. f. v. cloșcă.

CLOȘCĂRIE s. f.

CLOȘCĂRIE s. f.

CLOȘET s. a. Cloșet. — Privată, umbliătoare (la oraș, de obicei cu instalație de apă), cf. latină. [Și: elocșet s. a., (formă englezescă) water-closet s. a.]

— N. după fr. (germ. Closet < engl.).

CLOȘNITĂ s. f. v. cloșcă.

CLOȘTEU s. a. Pied de roseau. — Rădăcina stuhului sau a trestiei rețezate. MARIAN, N. 271, TEODORESCU, P. P. 271, CHRITESCU, GR. 248. La maică-ta te-oiu duce, Când s'o 'ntorce gâră'ncoace, Și a face jugul mugur, Restele cloștele, Tănjelele vioare, Stremdăndur floricele, TEODORESCU, P. P. 271; cf. și MARIAN, N. 710. [Probabil greșit: cloșteiu s. m. DDRF.]

— Din ung. kalász-6 'rădăcina s. stuleiul spicului sau va plantei spicoase, cum este și trestia, stuhul etc. (În unele regiuni ungurești și tuleul s. hlujanul se numește kalász). N. DRĂGANU.

CLOT s. a. 1^a. Bille de bois. Se dit d'un ivrogne. 2^a. Chevîlle. 3^a. Verrou.

1^a. (Transilv. de miază-zi și Vâlcea) Trunchiul stejarului tăiat în bucăți de 1/2—2 metri lungime (TARA OLT. III, nr. 19—20; cf. sulinariu), trunchiul scurtat pentru a-l putea duce (Jibărt, în Târnavă-Mare; Com. ITTU; cf. bălvan s. bulvan, butuc, colchiș s. colțiș, gros), bucată din trunchiul unui molod sau brad, din care se crapă șindile (H. XVII 312; Albac, Măgura, Cojocna. Com. ITTU; cf. boc, bilă, butuc, colțiș, clepț, halic, șpan, scurt) ori din care se taie în joagăr scânduri (Orlat, Sibiu, Com. ITTU; cf. bălvan s. bulvan, buștean, gros); bucată de lemn (VARCOL, V.); prăjină de brad (Răhău, PAȘCA GL.). Bușteni, băle, cloști, întreaga industrie a lemnului, în totu pe toate văile din munșii noștri... F. R. ATILA, 203. Hai, ojută-mi să puțin cloșturile ăstea în car! (Cincumare) TARA OLT. III, nr. 19—20. Am ciontat sulinaris în cloșt, să-i pot încodra (Galați, I. Făgăraș). ib. || Fig. (Atributiv, despre omul beat, cf. beab butuc s. buștean). Pînd beat cloșt, se bădă orbește. BANUȚ, T. P. 10.

2^a. (Munt.) Cuil de lemn sau de fier ce servește la înădădit tănjelelor una de alta prin cărele. H. IV 253; cf. H. IV 11, 56, 86, VII 30. La roșă, sânt înjugăți jărani' cu săteanca lui, la cloș negustoru' cu dănușu' și că 'ndănte ar hi să hite boiera' cu cocofneașă dămneală, JIPEȘCU, O. 106. Negrit de la cloș (glosat prin croata plugului). N. G.-TISTU, B. 352. | P. ext. Gaura din vârful proțapului, de unde se prinde căreia altei tănjele cu bol. H. IV 156.

3^a. Zăvor. Cf. MARDARIE, L. 2980.

[Plur. cloșturi. | Derivat: elocșturi s. m. = cel ce face șindile, șindilar. MOLNAR-PIUAR, ap. JAHRESBER. X 183.]

— Din slă. klōts. I. Borcia, Jahresbericht, X 183.

CLOT s. a. (Zid.) Fragment de piere ou de brique pour boucher les trous d'un mur. —

(Vâlcea, Romanai, Dâmbovița) Spărtură mică de cărămidă s. piatră întrebuințată de zidari pentru a umplea golurile mai mici. CIAUSANU, v., com. GH. PREDESCU, cf. H. XII 268. Cf. alic (1°).

— Din sârb. klolea «pietricică».

CLOT † s. a. v. cloș.

CLŌTĂ s. f. 1°. Coureuse. *Maquerelle*. 2°. La Possouinière, la Pléiade. 3°. Jeu d'enfants.

1°. (Mai ales prin Transilv., Banat, Oltenia) Cloșcă, clocă. VICIU, GL., VÂRCOL, v., I. CREANGĂ, II 276, III 118, CIAUSANU, v., BUCUȚĂ, R. V. S[ânta] *Dominecă* fi dete o cloșă cu puti de aur. CĂTANĂ, P. B. III 120. Când din dat ou Putu va mai învâi, După cloșă o plecă. MARIAN, NA. 145/3-3. Nu-i bine a pune cloșe (cloște), pentru că din oulde puse pe Caii lui Sdn-Toader ies puti slabi, schilavi. MARIAN, SE. II 44. Când vine popa cu Crăciunul, trebuie neapărat (ca) să șază pe pat, ca să stea cloșele pe ouă și să scoată put. ȘEZ. XII 168. E bine să pui cloșă (cloșca) în zi de dulce, că țasă [= ies] mai multe găini, — ce se ouă —; și mai ales luna, capul săptămânii; dacă o pui în zi de post, țasă mai mulți cocosi. ION CR. III 149. *Dragostile le-adună* Di la vaci cu vîță, Di la oi cu miei, Di la mușeri cu copii, Di la cloșe cu puti... MAT. FOLC. 1558. *Cloșe cu cloșănturi*. lb. 1559. *Trag... Pui la cloșele* lor. lb. 1560. *Cloșă de aur cu puti de aur*. CIUGLEA-VALSAN, R. S. 372. || Fig. Patroană [de case de toleranță], pezevenge, ocrotitoare, mijlocitoare (CIAUSANU, v.), codoșcă.

2°. Constelația Pleiadelor, numită și cloșca [cu pui], clocă, găină, găinușă. H. V 37, 160, (cloșă cu pui) XVI 24, 31, 52; XVIII 262, 270, 309. BOCEANU, MEH., XIV, PAMFILE, GER. 170. Să plecăm la noapte, când o țesi cloșă. BOCEANU, GL. Cîne n'are dor pe lume, Șite luna căn' apune Și cloșă'n amiază căn' vine. GRAUL. I 93. În noaptea de *Drăgăta* (24 Iunie), dacă păzești cloșă, când țasă pe cer, găsești de trei ori bani. GOROVEI, CR. 69.

3°. Joc de copii, cf. cloșcă (5°). Un copil se face că e cloșă și alți copii că-s put, iar altul se face că e erete... apoi eretele răpește din pui cloșei, dacă poate, iar dacă nu poate, atunci copilul care s'a făcut erete rămîne rușinat. H. IX 91, 116; cf. H. V 37; XVI 50; XVIII 27.

[Și: *clotă* s. f. (ad. 1°) H. IX 89; (ad. 2°) PAMFILE, CERUL, 170; (ad. 3°) PAMFILE, J. II 189; — *clotă* s. f. Hăși, cluță! (Zagra, Năsăud). Com. N. DRĂGANU. | Diminutiv: *clotășă* s. f. = femeie rea, cf. cloșcă (2°). *Bărbatul, la început, fusese și el om ca toți oamenii; dar cloșă de neavută... pe semne ca să-și poată face ea mîndrele cum îi place, pusese fătu'n cap bietului rumân* (Golești-Badii, j. Muscel). ION CR. III 188.]

— Cf. sârb. klocați «a striga, a găgăi»; pentru forma cluță, cf. germ.-săș. *glucken*.

CLŌTĂN s. a. Rocher. — Stîncă, vârf s. colț de stîncă, «clanț, cheanț». Sare, ca capra neagră. Din cloșan în cloșan să meargă, se zice despre cei mândri. PANN, P. V. I 161, ZANNE, I 397. — Cf. clanț și colț.

CLOTĂN s. m. v. colț.

CLŌTĂN s. m. (Zool.) Rat. — (Mai ales prin Transilv., Banat, Oltenia) Guzgan (H. XVIII, 4, 19, 42. *Mus decumanus* PĂCALĂ, M. R. 29, VÂRCOL, v.), numit și: chițcan (ghiscan), chițoran (ghițoran), gherlan (ghiorlan, gurlan), ghiortan, grivan, guz, hârciog, hârț, lostun, mioarcă, miogârțan, mitorlan, mițorgan, pășoiu, pățoc, pință, popândiu (popondoc,

popinteu, potinteu, popânzac (popânzoiu), poșoneț (poșonete), poțoc (poțoc), sîstar (șîstar), spure, șoacă, șobol, șobolan, șomăc (șomăici), țușcan, zezeran. DR. III 446. *Cu capul căd un bostan, La gură ca un cloșan*. MARIAN, NU. 416/125. SEVASTOS, NU. 97/1. *Și erau șoareci și cloșani* (șobolani) *grozvenite, mulți, cădă frunză și țorbă*. RETEGANU, P. V 6/1. [Și: *clotăr* s. m. H. IV 176. BARAC, ap. TDRG. VÂRCOL, v.]

— Derivat din sârb. klocați «a hăpăi, a prinde repede cu gura» (germ. «schappen»), cu suf. -an (care derivă nume de animale de la onomatopoe, cf. DR. VI 308).

CLOTĂR s. m. v. cloș și (Zool.) v. cloșan¹.

CLOTORI vb. IV^a v. clătări.

CLOTOSI † vb. IV^a v. colțosi.

CLOTUȘĂ s. f. v. cloșă.

CLOVĂCI s. m. plur. *Dent de cheval*. — (Rusism, în Basarabia) Colți de cal (Străzeni, jud. Lăpușna). DR. V 289.

— Din rus. *klevač* «cazmă».

CLOVET s. m. (lht.) v. cloșoj.

CLOWN s. m. *Clown*. — Artist de circ, care stărnește râsul prin îmbrăcămintea, pozele și caricaturile sale, cf. bufon, caraghios, măscăriciu, paiață, păcală, păcăliciu, soitaru, șod. *Într'o scenă de clowni, a cărei intenție ar fi... o păcăleală puerilă, cei doi artiști întrebuințează salturile lor, vorbele lor, toate mișcărilor lor, numai și numai întru cât ele stau în legătură... cu păcăleala*. CARAGIALE, N. F. 26. *Nu vede o tragedie jucată de clowni*. IORGA, L. II 92. (Fig.) *Clown al slovei*. I. DIMITRESCU, CURENTUL. 6 Nov. 1930. [Scriș (ca în engleză) și: *clown* s. m., (cîtit, prin Transilv., după nemțește, cu pronunț. originară engleză) clau (ALEXI). | Abstract: *clownărie* s. f. = poză de clown, caricatură.] — N. din fr. (engl. *clown* «actor grotesc»).

CLOVNĂRIE s. f. v. clovn.

CLOVŌCIU s. m. (lht.) v. cloșoj.

CLOVET s. m. (lht.) *Tétard*. — Zglăvoacă. DICȚ. [Și: *clovet* s. m. DDRF.; *clovociu* s. m. ANTIPA F. 40.— Cf. (2) glăvoacă.

CLOWN s. m. v. clovn.

CLOZET s. a. v. closet.

CLUB s. a. 1°.—2°. *Club*.

1°. Societate închisă (STAMATI), reuniune s. unor persoane asociate în vederea unui scop comun (mai ales politic, filantropic, social), cerc închis (de persoane cu oarecare avere s. situație socială) ai cărui membri se întănesc (zilnic) spre a convorbi, a citi reviste, jurnale, s. a se distra jucând (cărți, biliard, șah etc.). *Cluburile se înființară*. DRGA. L. II 49. *Sinecuriștii și cumularzii se recrutează în majoritatea cazurilor din elementele cluburilor politice*. I. SCUTARU, CURENTUL 6 Nov. 1930.

2°. P. ext. Localul în care se întănesc membrii unui astfel de cerc. *Toaleta pentru balul de club*. C. NEGRUZZI, I 46. *Timpu* și *bani* pierduși la club. C. PETRESCU, I 238. *Am învâlnire cu el la Jockey-club*.

[Plur. *cluburi*. | Și: (c germ. *Club*, rostit de Austriaci) *klup* clup † s. a. (plur. *cluburi*). (Ad. 1°) *Trei semînți* frînd... unite *Prin baluri, clupuri* și prin nunți, ca o dulce frăție... ZILOI, CRON. 355/22. *Acolo sînt baluri, clupuri*. PANN, S. I 24.

Gazeturi, clupuri. I. GOLESCU, C. 78; (ad 2^a) Te văzutu alalături la clup. GORJAN, H. II 165. De la clupuri să lipsească. PANN, P. V. II 156. De marea la clup. I. VĂCĂRESCU, P. 499/1. | D e r i v a t: (fr. clubist, engl. clubbist) clubist s. m. = membru al unui club, persoană care se duce regulat la cluburi; — (engl. clubman) clubmân (accentuat și clubmân) = clubist.]
— N. după fr. (< engl. club).

CLUB s. a. Cuisse. — (Rutenism, în Țara Oașului) Coapsă. CADE.
— Din rut. klub, idem.

CLUBIST s. m. |
CLUBMÂN s. m. | v. club'.

CLUCĂ s. f. 1^a. Tas. 2^a. Echeveau.
1^a. Grămadă, glugă (2^a). O clucă cu cănepă (Brebu, în Prahova), H. XI 288. Maldurii se cardă acasă cu carul, și în arie, grădina sau țarc se fac glugă (clucă, căpșă, pop pl. popuri, popă, sau ciucă) răzământu-se maldurii unul de altul în picioare și apoi punându-se peste dăniții al rând de malduri, tot în picioare, însă mai aduși, adecă mat oportajii, mai strâni, de un diametru mai mic... Când gluga este înaltă și are vârf, se mai numește stog. PAMFILE, A. 224. Mă zăuți în deal în clucă, Mă utăuți în vale 'n luncă, Văzuu o necoasă tinerică, Se bătea cu moarica 'n furcă. MAT. FOLC. 1358.

2^a. Clucă de bumbac = scul din mai mutle jurubițe (Mogoșani, în Dâmbovița). Com. GH. PREDESCU.

[Și: clugă = traistă. H. II 14.]
— Pentru etimologie, cf. glugă.

CLUCĂI vb. IVa v. elucăi.

CLUCEAR † s. m. v. elucer.

CLUCER † s. m. Officier de la Maison des princes roumains. — (În vechea organizare politică a Principatelor române și a Curții domnești) Slujbaş de deosebite ranguri și cu deosebite ocupații: Marele clucer avea sarcina procurării și conservării tuturor proviziunilor trebuincioase Curții și în păstrarea lui erau cheile cămărilor domnești. Pentru îndeplinirea acestei obligațiuni, el era ajutat, pe vremea lui Brâncoveanu, de alți patru cluceri, care, cu o singură numire, se chemau cluceri ai doilea (stori cluceri). Doi dintre ei se numeau însă cluceri de (s. za) arie, având în special grija merțicilor de fân și de orz, iar ceilalți doi cluceri de jigniță (magazineri), în sarcina cărora cădea supravegherea și cheltuiala * jigniței*. Subt Brâncoveanu, marele clucer primește *simbrii* câte 1000 [f]a[er]i pe an, iar ceilalți câte 500. Spre a se deosebi, cei doi cluceri de arie se numesc: vel clucer de arie și stori clucer de arie, distincțiune care, după cât se pare, nu eră numai onorifică. C. GIURESCU, Contribuțiuni la studiul cronicilor munten, București, 1906, p. 51. Clucer mare, ispravnic pe becurile domnești, pre uni, pre mire și pre colacii ce vin de la orașe la Născut. LET. I 104/1. După vel comis, vel medelnter, vel clucer, vel sârdar, vel sulger, vel căminar, vel jignicer, vel pitar, vel ștrar, vel armaș, stori lofoș, vel ușer, vel apă. LET. III 292/1. Clucerul cel mare, purdătorul de griji peste lucrurile cele trebuincioase la războiu. URICARIUL, IV 220. Vel cluceru de arie, purdătoru de griji asupra duceret grăului și a fânului. URICARIUL, IV 221. Jupan Preda vel clucer (a. 1652). MAG. IST. I 126/1. Pre cea mare o au mdrîtat și o au dat după un văr al Măriei-sale, a-nume Garilazo, ce fusese clucer mare de arie. MAG. IST. IV 129/1. Miron Ōtogoia vel eluciar (a. 1657). GCR. I 173. S'au dat Radului vel clucer

za arie i lui Hasanache clucer, pentru cheltueala fânului... (a. 1694). HEM. 1641. Pe an, lei 960 vel clucer. RĂȘCANU, L. 79/20. Au găsit izvodul acești cărțiale a oarecărui dascal procopșu, dintr'ai besericii noastre ceti necădite, tîlmăciți după limba cea de rând grecească, de domnealui Dimitrache Fălcoianul, biv vel cluceru. GCR. II 153. Mai sloboză Domnii după vremi de lăsd barbe și alții din mai mici trepte, care se cuprind în docădă..., cum am zice cluceri, paharnici și alții. ZILOT, C. 76/21. De la clucer de arie și până la ban mare... GORJAN, H. I 84. Marele clucer, care eră cuartier-maestru cel mare al armatei... Avea sub dănsul doi cluceri mai mici: clucerul de arie, carele îngrijă de magazinele de fân și de orz, și clucerul de pivniță, care se îngrijă pentru pivnițele cu vin ale armatei. BĂLCESCU, M. V. 595. Câteva sute de boieri mici, fără barbă, ziși starea a doa și a treia, între cari se prenumărau: ed-cluș[ti] domnești, baș-ciohodaru', tufeci-bașa, divictiaru', cafeji-bașa, stolnici, ștrari, slugeri, medelniceri, cluceri de arie etc., până la șerdari, căminari și cluceri mari. GHICA, S. XIV. El [stolnicul] e ajutat pe urmă de medelnicer, care pune masa, de clucer, păstorul depozitelor de hrană... IORGA, IST. ROM. II 152.

[Și: elucear † s. m., elucear † s. m. Această piază pe groapa Radului Buzescu, ce au fost mare-clucere. GCR. I 44. | Abstract: elucerie † s. f. = funcțiunea, slujba, boieria de clucer. Clucerțile, căminăriile, păharniciile... ajunseră de bațocură. ZILOT, C. 76/19. | Feminin: eluceareasă s. f. = nevastă de clucer. Baba cluceareasa, care o purtase pe cucoana în brațe. NOUA REV. ROM. I 65.]

— Din paleosl. kljucari, idem (propriu *cel care păstrează cheile, cheilar).

CLUCEREASĂ s. f. |
CLUCERIE s. f. | v. elucer.

CLUCIU s. m. și a. v. eluciu.

CLUCSĂ s. f. Piște. — (Olenia, Banat, Transilv.) Cursă pentru prins fiare, pasări, șoareci etc.; cf. bătăc, căpceană, cleapță, zancă. Animalul [fig. omul] cade, dă, se prinde în clucă. Și cela ce marea și duhurelor necurate oprită, și cu cuvântul zădrobită draci, cum acmă prins și căzu în clucele pierzătorului și nepritorului? CORESI, EV. 84/11; cf. 278/11. Intr'acești clucă eră să cază însuși Exelența lor. DUMITRACHE, C. 392. Intorcându-se Turcii cu pleanul, căzură în clucă, și între alți robi prinse și pe feciorul de papă. id. lb. 395. [Și: (Olt.) clupșă s. f. MARDARIE, 3638, 3722. MOLNAR, ap. JAHRESBERG, X 183. (Vale, j. Sibiu) com. ITU = cursă de șoareci, lupi etc.; fig. belea, incurcătură, strimtoare. Ai dat în clupșă, nu știu cum o s'o scoji la căpădău. BOCEANU, GL: — (cu metateză) elușă s. f. (Sibiu). JAHRESBERG, X 183.]

— Din bulg. klukša, idem (CADE); în Transilv. ar putea fi din sâs. Klux, idem. (I. BORCIA, Jahresbericht, X 183), dacă nu cumva cuvântul săsesc e împrumutat din românește.

CLUG s. a. v. erug.

CLUGĂ s. f. v. clucă, glugă.

CLUMB s. a. (Miner.) v. plumb.

CLUMBÎȚĂ s. f. v. cloambă.

CLUP s. a. Banc. — (Sărbism, în Banat) La-viță (VICIU, GL. H. XVIII 307) lungă, cu spate, (com. ONIȚU), bancă de grădină (Timișoara, com. A. COSMA).

— Din srb. klup, idem.

CLUP † s. a. v. club'.

CLUPĂ s. f. *Compas pour mesurer le diamètre des arbres.* — *Compassul forestier (de fier), împărțit în cm., care servește la măsurarea diametrelor (butucilor, groșilor etc.); grosar. CIUPALĂ, PL., com. ITTU, HERZ-GHER, M. IV 234, (Oprișeni, în Bucovina). Com. SIMOTA.*
— Din germ. *Kluppe*, idem.

CLUPȘĂ s. f. }
CLUȘCĂ s. f. } v. elușă.

CLUȚĂ s. f. v. clôță.

CNEAJ † s. m. v. enez.

CNEAJNĂ † s. f. v. eneaz.

CNEAZ s. m. Titlu atribuit la divers dignitățes: 1. ¹. (en Transylvanie) *Chef et juge d'un village.* 2^a. (En Valachie) *Chef d'un village libre; homme libre; maître des serfs.* 3^a. (Dans le Banat) *Maire.* II. (En Moldavie) *Prince (russe); gouverneur.*

1. ¹. † (În Ardeal, Maramureș și celelalte regiuni românești din vechea Ungarie) În epoca cea mai veche cne(a)ji erau întemeietorii de sate sau șefi aleși pe viață dintre frunțașii satului, ca să judece pe săteni după vechiul lor obicei. Ei administrau, ca judecători, unul sau mai multe sate, ori teritorii mai întinse, cum au fost cnejii Ioan și Farcaș de la 1247. Înainte de cucerirea maghiară, ei trăiau pe pământuri libere; după cucerire, pe pământuri ocupate de regi și nobili. Devin apoi colonizatori și ca atari se mențin, mai ales în nordul Ardealului, până în sec. XVII, înzestrați cu vechile atribuții administrative și judecătorești (S. DRAGOMIR). O mare parte din ei devenind nobili, încetează de a mai fi Români. Parte de bună voie, parte siliți de dispozițiunile luate de Ludovic și confirmate de Sigismund la 1428, ei trec la catolicism, ca să-și poată păstra mai departe domeniile lor. Românilor le rămân numai kenezii communes, care, fie că aparțineau castrelor regale, fie capitulelor, nobililor sau comunelor orașenești, nu sânt altceva decât juri sătești... supuși proprietarului, ca și consătenii lor, neliberi, căci nu-l puteau părăsi pe acesta fără permisiunea lui... I. BOGDAN, DESPRE CNEJII ROMĂNI (Anal. Acad. Rom. s. II, t. XXIV, ist.) 13.

2^a. † În Muntenia găsim pe cneji ca șefi de sate libere prin sec. XIII—XV, dar termenul cne(a)je în principate pare a fi ținut mai mult de terminologia oficială (slavonă), pe când poporul le-a zis în toată vremea «judeci» (S. DRAGOMIR). În documentele slave munteneste (exemple la C. GIURESCU, DESPRE BOIERI, p. 74—81), cne(a)jul are două înțelesuri: a) om liber (în opoziție cu rumanul) sau «vecinul»; b) stăpân al rumanului. *Ajși sătenti toți căți sănt și se vor așa moștăni din satul Cratovița și cu feciorii lor căți Dumnezeu le va da, ca să-i fie judeci de acum înainte, în pace și slobodi de rumanie, ei și feciorii lor și cu toți moșii lor... de nimenia băntuială de rumanie să nu aibă, nici de ei, nici de feciorii lui, pentru că acest sat Cratovița, ce scrie mai sus, ei au fost cnezi cu ocinele lor încă mai denainte vreme.* DOC. (a. 1654, Mânăst. Hurez), ap. HEM. 3213. *Puse giudecii (: pre cneziți DOS.) lor ca Oriș și Oziv. PSAL. 172¹³³, cf. 152¹³³, 219¹³³, 232¹³³.*

3^a. (Azi, în Banat, sub forma chinez) Primar, lăruș, jude (H. XVIII 315), cf. vor. nic. Să se învețe pre cine trăue pus în sat chinez (băruș sau jude). TICHINDEAL, F. 66. *Mi-s dragă junilor, Ca laptele pruncilor, Ca florile fetelor Și vinul chinezilor.* HODOȘ, P. P. 195, cf. 222, ALEXICI, L. P. I 37¹²². (Alte exemple sub chinez²).

II. (Mai ales în Mold., începând din sec. XVII-lea) Prinț rus; p. gener. prinț (și ca titlu de noblețe purtat de unele familii nobile românești cu legături în Rusia); p. ext. principe, duce, guvernator, stăpânitor, căpetenie, domn, țigheomon; † despuitor. *Domnilor din Ardeal te zicem «Crai ungurești»; eu să le dau acest nume nu potiu, căci crai nu sânt, ci dreptți Domni sau cnezi.* LET. I 215¹³³. *Eră solul acela de la Craiul leșesc, om mare, anume Cneazul Desbaraj din Vîgnovești.* ib. I 154¹³³. *Doamnă-sa Caterina, care eră de casa cnezilor de Branderburg...* ib. I A. 53. *Tar Petru... îndată au trimis... pre un general al său de călărie, pre Cnez Mențiu.* ib. I 65¹³³. *Stăpânii Moscuii să numesc Împărați. Iar mai noainte să numcă Cnez (adecă Ducet), ce să cheamă rumânește Domn.* MAG. IST. I 113¹³³. *Ou îmbundăctunție și măgulăcunție cneazului nu s'au duplicate.* DOSOFTEIU, V. S. 83, cf. 16, 74. *Șapte fii a cneazului.* id. ib. 7, cf. 255¹³³. *Alexandru Împărat au grăt către ministri, cum că asupra Franțezilor trebuiesc oști multe, iară ministrii au zis către Împăratul: te temi măria-ta de un unchiaș bădrân; oști vom răspunde cu toți cnejii de obște, și nu vei avea Împărăția-ta lipsă de ostași. Așa dar s'au dat porunci pe toți cnejii, adecă domnii, ca fiețecare din prințipalul sui, adecă țara lui, să răspundă oamnei de oaste...* DIONISIE, C. 223. *Cei de demul cneazii rusești puned numele fiilor săi.* ISTORIA ROSILOR (a. 1750) ap. GCR. II 50¹³³. *Cavalerul cneaz Gheorghe Cantacuzino.* GHICA, S. 254. *O droate de pețitori : cnezi ruși, grafi nemai... țgi disputau mâna ei.* C. NEGRUZZI, I 105. *Cneazul Moruzi.*

[Plur. cne(a)zi și (mai ales) cne(a)ji, de la care s'a reconstruit noul singular cne(a)] † s. m. | Sî: enez s. m., (Banat) chinéz s. m. | Feminin: (< rus. князя, paleo-sl. kněznja) cneajă † s. f. = fiică de cneaz rusesc, prințesă, domniță. *Într'acești an, August 8, pristăvitu-s'au Cneajna.* LET. I 132¹³³, (cf. numele Chiajna). | Derivate (savante, mai toate moderne): cnezăt (chinézăt, † chenezăt, cu plur. -zate și -zături) s. a. = instituție, demnitatea, rangul, titlul cneazului s. (mai ales) teritorial stăpânit de un cneaz, principat. *Cneazul sau giudeca* eră o veche instituție românească și dincolo și dincoace de munți, cum și la Românii de peste Dunăre. Mai multe cnezate sau judecii unite alcătuiau o țară, cu un «voievod» (sau «domn») în frunte, titlu păstrat apoi și de domnitorii principatelor. Din asemenea cnezate s'au alcătuit cele dintâi voievodate românești. D. ONCIUL, DIN ISTORIA ROMÂNIEI. 22-23. Remunțând la o parte din vențuri în favorul lor, regi, și după ei ceilalți proprietari mari de pământ, acordară cnezilor dreptul de chinézăt (j. s. kenezatus, keneziat, jus keneziale), sau pe un timp nedeterminat sau pe viață și cu facultatea de a-l transmite moștenitorilor direcți, care participau împreună la beneficiile chinézatului. I. BOGDAN, DESPRE CNEJII ROMĂNI 17. Cele dintâi formațiuni politice românești documentate în mod sigur sânt cnezatele. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 25. *Cnezaturile lui Ivan și al lui Farcaș.* SINCAL, HR. I 270¹³³; — cnezăli, -ă (pronunț. -zi-al) adj. = privitor la cnez. *Profund de vechia organizație cnezăli a satoror române, regiș Ungariei, și în numele lor voievozi sau vicevoevozi Ardealului, comiții comitatelor și castelanii castrelor regale întrebunțară pe cneji pentru scopurile lor de colonizare...* I. BOGDAN, DESPRE CNEJII ROMĂNI 17; — cnezie † (cnezie) s. f. = (mai de mult) demnitatea, rangul s. teritoriu unui cnez (II), principat, ducat; (modern) cnezat. (Ad II) *Câteva cetăți din Anatoli au dat Neamțul Franțuzului, și au dat și Cnezia Lotaringiei.* LET. I 431. *Toate aceste cneji, dacă le-au supus craii leșești*

subt ascultarea sa, adevă Mazovia, Rusia, Prusia, Litva, au făcut tot un trup din mădulări multe, tot o țară și o judecată au. SIMEON DASC., LET. 92. 3 episcopi la cneția Litvet, id. ib. 96. Și vădând între Unguri multe capete amestecătoare, au lăsat de bună voie cneția, și au dat locul Racoșteilor. LET. I, A. 53. Au stăpânit [Leșii] Sloaca, Margrafska... și alte locuri și cnezii. LET. I 89/2. S'au întors crâșna Iabaela... la cneția Ardealului. LET. I 175/2. Cartea Divanului cneziei Moldaviei. URICARIUL V 13/2. Au dat jalobă către dăsanul cnezii[4] Moldovei la anii 1810 (a. 1813). BUL. COM. IST. 98; (ad 1) După ce Ardealul a intrat în stăpânire ungurească, vorozita de acolo a scăzut și s'a păcăloșit, ajungând pe aceeași treaptă cu cneția și judecia. IORGA, IST. ROM. II 146. | Verb: cnezii = a ridică la rangul de cneaz, de prinț; cu abstractul: cnezire. c. GIURESCU, DESPRE BOIERI, 55.]

— În sensul I din rut. knjazî «principe; mai marele satului, în sensul II din rus. knjazî «prinț» (= paleos. kñēzā, împrumutat din goticul *kunnigs = germ. König). Cuvântul slav se pare că s'a răspândit la Români de la nord spre sud, înlocuind vechiul termen românesc jude (cf. județ).

CNEJIE s. f.

CNEZ s. m.

CNEZĂT s. a.

CNEZII vb. IVa

CNEZIĂL, -Ă adj.

CNEZIE † s. f.

v. cneaz.

CNIGĂ s. f. Registre. — (Neobicinuit) Registru. BĂRCIANU.

— Din slav. kniga «carte».

CNUT s. a. Knout. — Biciu cu mai multe sfârcuri din curele cu plumb în vârf, cu care se biciuiesc (s. se biciuiau) în Rusia oamenii, ca pedeapsă; cf. nagaică; p. ext. bătăie cu cnutul, supliciu cu bătaie cu cnutul. Decî împăratul au bătu pre fiu-său cu cnutul și, neplăcând tres zle, au murit. LET. I 395. | Fig. Tratare aspră. Metoda politicii... omulut decis... să ridice knutul chiar împotriva propriilor săi partizani... I. DIMITRESCU, CURENTUL 24 Sept. 1930. [Plur. enuturi. | Ortografiat și knut. | Și: (Transilv., din germ. Knute) knută s. f. BĂRCIANU. N'ajunse tataganul barbari Semlune, A căruți plăgi fatale și azi le mai simțim: Acum se vâra Cnuta în vetrele străbune; Dur martor ne e Domnul, că viu nu o primim. DIN POEZIILE LUI A. MUREȘIANU (1862) 61.]

— N. după rus. knutā, idem.

CNUTĂ s. f. v. enut.

COĂ interj. vb. I. Regarde! II. II faut. — (Transilv.).

I. Interj. Coală = cată, măi! (VAIDA), privește! II. Formă verbală (în legătură cu să...) Trebuie, cată (să...) Casa voastră-4 casă hădă, Cine mere (= merge, trece pe lângă ea) coă să rădă! (Săndu, jud. Turda). VICIU, S. GL. Când s'o pus dracu' pe fundră, coa să tai un darab (= o bucată) din ea! (Târnava), id. GL.

— Scurtare din coată, dialectal în loc de ca(ș)ă.

COABĂ s. f. Baie de l'églantier. — Fructul trandafirului s. măceșului; căcșdare, măceașă (Silinghia, jud. Arad). Com. ITTU.

COABĂ s. f. COABE s. f. v. eobe.

COABITĂ vb. I^a (Jur.) Cohabiter. — A locui împreună (în aceeași casă), a trăi sub același

acoperiș (ca bărbat și femeie, căsătoriți). Bărbatul...va putea să nu recunoască de al său pe copil, dacă dovedește că în curul timpului... a fost în imposibilitate fizică de a coabita cu soția sa. HAMANGIU, C. C. 76. [Abstract: coabitare s. f. și (mai rar, după fr. cohabitation) coabităție s. f. coabitățiune s. f. = locuire împreună (a bărbatului și soției) sub același acoperiș. | Pronunț. co-a-Scris (și pronunț.) și cohabită.]

— N. după fr. cohabiter (lat. cohabitare, idem).

COABITĂȚIE s. f. } (Jur.) v. coabită.
COABITĂȚIUNE s. f. }

COABZĂ s. f. v. coapsă.

COAC s. m. (Ornit.) Chat-huant. — Pasăre de noapte răpitoare (*Ardea nycticorax*). TDRG.

— Cuvânt onomatopoeic. Cf. germ. Quackreither, idem.

COACĂ s. f. 1^a. Manivellă. 2^a. Palanche, gorge. 1^a. Manivelă, cloambă de fier ce transmite mișcarea roții la ferestrău (joagăr), numită și cocărlă, crival, crivală, vârtej. DAME, T. 173, 176. PAMFILE, I. C. 111—112. 2^a. (Banat) Cobiliță. CADE.

— Din sârb. kvaka «cârlig, clanță» s. din ung. kakó (kákó, kajkó, kukka «lemn strâmbat în formă de undiță, cârlig»). N. DRĂGANU.

COACĂ s. f. v. cocă.

COACĂȚ s. m. (Bot.)

COACĂȚ s. f. (Bot.)

COACĂȚ s. m. (Bot.)

v. coacăză.

COACĂZĂ s. f. (Bot.) 1^a. Groseille, cassis. 2ª Groseille à maquereau. 3^a. Myrtille. 4^a. Atréle. 5^a. Viorne. 6^a. Epine.

1^a. Fructul unui arbust (*Ribes rubrum* s. *nigrum*), cultivat prin grădinile noastre, care, atunci când e coapt — prin Aprilie și Maiu — constă din niște bobite roșii, albe s. negre, grupate în mici ciorchini. Gustul coacăzilor e astringent, dar plăcut; ele se mănâncă sau crude, sau se face din ele dulceață și compot, iar din zeamă lor strop (întrubunțat și în compoziția unor medicamente, cf. BIANU, D. S.), vin și oțet de coacăze. Ele se mai numesc: pălținele (Bucovina), pomșoară (Mold.), rozincin s. rozincine (Transilv.), strugurei, strugurei-roșii, dârmoz (PANȚU, PL.), drimoc (BĂRCIANU), ribizei (Năsăud, com. N. DRĂGANU), răzăchie s. strugur spinos (ION CREANGĂ, I 85). ANON. CAR. LB., DAME, T. PĂCALĂ, M. R. 16. (Tulghes, Ciuc), com. ITTU. (Băhrenești, în Bucovina) Com. AL. PROCOPOVICI. Agrește cum și coacăzele. PANN, P. V. I 122. Am înădăni... tufe mândre de strugurei (coacăză, rozinchini). COMȘA, N. Z. 48. | Atributiv (în găcitori). Am o oate coacăză (= ca o coacăză). Se roagă la cuc: Cucule... [= Lupul]. GOROVEI, C. 215. PAMFILE, J. III.

2^a. (Mai ales prin Bucov.) Coacăze (albe, verzi s. sălbatice) = agrișe. LB., COSTINESCU, TDRG., PANȚU, PL., BIANU, D. S., HERZ-GHER., M. IV 234, Com. AL. PROCOPOVICI.

3^a. (Transilv.) Coacăze (de munte) = merișoare (*Vaccinium Vitis alba*). PANȚU, PL., PĂCALĂ, M. R.

4^a. Coacăză-ctorască = afină. PĂCALĂ, M. R. 16.

5^a. (Transilv.) Mic arbust din familia Ericaceelor (*Bruckenthalia spiculifolia*), cu tulpina foarte ramificată, cu frunzele mici și rigide care acoper ramurile de jur-împrejur, cu florile mici, roșii și odorante, care crește în grupe prin munții noștri și înflorște prin Iunie-Iulie. PANȚU, PL. Coacăză sălbatică = dârmoz (*Viburnum Lantana*). BRANDZA, ap. TDRG., BĂRCIANU.

6. (Mehadia, jud. Severin) Coachezi = ghimpe (*Ruscus aculeatus*). BORZA, BUL. GRĂD. BOT. XI 52.

[Pur. coacăze și (rar) coachezi. BORZA, ib. | Și: coacăță s. f. = germ. Menziesie (*Menziesia*). BĂRCIANU; — cloacăză s. f. T. PAPAHAĞI. M. | Arbuscul care produce coacăzele se numește (ad 1^a-3^a) coacăz s. m. (plur. coacăzi) PANTU, PL., DAMÉ, T. 188, H. IV 83; V 367; VI 93; X 149, 419; XI 230; XII 18, 286, 300, (scris: coacăz H. I 401, coacăz H. III 242), coacăș s. m. = arbore roditor din pădure; din vergile lui se fac ciubucele (Galați, în Covurluiu). H. III 207. | Compuse: coacăz negru (*Ribes nigrum*). PANTU, PL., BIANU, D. S., BĂRCIANU, DDRF.; coacăz-roșu s. m. (*Ribes rubrum*). PANTU, PL., BIANU, D. S., BĂRCIANU, DDRF.; coacăz-sălbatic s. m. (*Ribes Grossularia*). PANTU, PL., BIANU, D. S., BĂRCIANU; coacăz de munte s. m. = pălțior (*Ribes petraeum*) și merișor (*Vaccinium Vitis idaea*) PANTU, PL., LEON, MED. | Derivate: coacăzăr, coacăzăr DAMÉ, T. 189, (coacăzăr DDRF.) s. m. (Bot.) 1^a. Smîrdăr (*Rhododendron Kotschyi*). PANTU, PL., DAMÉ, T. 187. 2^a. Merișor (*Vaccinium Vitis idaea*). PANTU, PL., BĂRCIANU. 3^a. Trandafir sălbatic, răsură, măceș.]

— Cuvântul, care se găsește și la Aromâni (coacăză), e împrumutat din alb. *kokeze (diminutiv din koke) «boabă, cf. kokaze «bomboane», trecut și la Bulgari: kokazi «coacăze (3^a)». Cf. G. Meyer, Alb. Wb. 165. O. Densusianu, *Romania XXXIII* 74-75, H. Schuchardt, *Rom. Etym.* II 17 s. u. 23 s. u., *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXVI 322. Din românește, cuvântul a fost împrumutat de Unguri: kokolyza, kokolja, coacăza «coacăză» (iar nu invers, cum credeă CIHAC, II 492). Cf. cocă, cochita.

COACĂZĂR s. m. (Bot.) v. coacăză.

COACE vb. III^a. I. 1^a. Cuire, faire cuire; faire cuire. Cuire (passif). 2^a. Cuire (des briques). 3^a. Blanchir la filasse à la cendre. 4^a. Brăler. 5^a. Couvrir, mûrir un plan. II. 1^a. Mărir. 2^a. Mărir, en parlant de l'homme. 3^a. En parlant des insectes: arriver à l'état parfait; en parlant des porcs: être à point, bon à tuer. 4^a. Dormir son saoul. 5^a. Se chauffer au soleil. III. 1^a. S'enflammer, mûrir (en parlant d'un abcès). 2^a. Sêcher (au soleil).

I. 1^a. Trans. (Complementul e un lucru de mâncat) A supune la acțiunea căldurii în cuptor (mai ales alături), în țest, pe jar s. în spură (ouă, castane, mere, cartofi etc.) spre a-l face bun de mâncat; cf. fierbe, frige, prăji. Vor coace maiieri pânile voastre. CUV. D. BĂTR. 10. Împădăteasa le frământă pâinea, și... vrea să coace pâinea. HERODOT, 464. Am pâst... niște cartofe, pe care au socotit să le coacă. DRĂGHICI, R. 84^{1/2}. Frământându-le, facem aluat, și coacem. CALENDARIU (1844) 192^{1/2}. Să coacă pentru nuntă și plăcintă și colaci. EMINESCU, P. 195. Când privea jarul, pe care se coc castanele... I. TEODOREANU, M. II 183. Vrea să coacă un cuptor de douăzeci de pite. RETEGANUL, P. I 61^{1/2}. După ce ț-a copt-o [azima] ca ruța, Pipăruș... zise, id. ib. V 28^{1/2}. Pita nu țitu s'o coc. DOINE, 130. Preacuviosul cocă oul la lumânare, ca să mai ușureze din cele păcate. CREANGĂ, P. 111^{1/2}. Preotasa coace ouă. Popii două, mie noudă JARNIK-BĂRSEANU, D. 469. Când înferci copilul, să coci un ou Sâmbăta dimineața, să-l pui în gunoia după uză. ȘEZ, II 67^{1/2}. Losnița se face de către gospodarii cari au perji mulți; cei ce au mai puținți, se duc și unucă sau coc perjele sau prunele la alții. PAMFILE, I. C. 233. | Prin unele părți ale Transilv., după germ. «backens» A prăji (în pesmette). Coace

un puiu. # A-l coace cuivă turta s. (numai) a ț-o coace (BARONZI, L. I 45^{1/2}, ZANNE, P. III 530) = a-i pune cuivă gând rău, a-i întinde o cursă (ZANNE, P. IV 156), a-l pândi, a-i purta sămbețele, a-l pasle (CIAȘANU, V.). a-i pregăti o neplăcere, o nenorocire, pieirea. Cu ceremonie ț-a făcut heretismosul, țară de la inimă ț cocă ț turta. DIONISIE, C. 190^{1/2}. Ți coc cu turta, nu te las în pace! PANN, P. V. III 137. Mă-că copt ț turta, pând ce am căzut intru stăpânirea sa. GORIAN, H. 107. Pasă-mi-te, frații mei țmă cocă(u) ț turta. ISPIRESCU, L. 303^{1/2}. Și ți-o coc cu ție, stăi, mă! PANN, P. V. III 25. ROMÂNUL GLUMET, I 54^{1/2}. Nu putură mistai țorbele ciobănașului. Ți puseră țin pând să ț-o cocă. ISPIRESCU, L. 247^{1/2}. Dracu', dă [ve-de] mult ți tot cocă ț lu' s'fete ție, cđ prea ți vedă țoțic. ȘEZ, III 77^{1/2}. A coace pe cinevă = = a pândi pe cinevă spre a-și răzuna, a-l purta sămbețele. ZANNE, P. III 530. Ah! țngelătorul, cum m'a amăgii, zicea Păcală. Eii! dăi voi țu coace cu! ȘEZ, III 131^{1/2}. De multă țreme ț coc cu! PAMFILE, J. II. A coace pe cineva la inimă = a dorl răul cuiva. ZANNE, P. II 214. || Refl. (Despre pâne, colaci și alte lucruri de mâncare) A se face bun de mâncat prin acțiunea căldurii din cuptor (țest, spură). Se cocă(u) pe țatra sură două țurte țn cenușă. EMINESCU, P. 192. A pus țurta țn foc, să se cocă. ISPIRESCU, L. 335^{1/2}. S'o copt țghețciul? H. II 234. # A așteptă s. a lăsa până se coace pietroliu = a nu avea nici o nădejde: Așteaptă dumnea-ța pân' s'a coace petroliu! Las' să se cocă petroliu! ZANNE, P. III 299. A mai gustă, pând s'o coace = a trebui să mai aștepti, a avea răbdare. Mai gustă, pân' s'o coace! ZANNE, P. III 572.

2^a. P. anal. A arde (cărămida în cuptor). Bostaniț, cari se coc țn cuptoare dinadins făcute, ori țn țatră, ori atunci când cunoscuții lor coc (ard) cărămida făcută cuptor... PAMFILE, J. II 336. || (În glumă) A aprinde (țipa, cu un cărbune). Și-ș țucă obțelele Și-ș coace lulelele. MARIAN, SA. 19.

3^a. Spec. (Despre tort) Trans. A-l supune acțiunii cenușii, spre a-l albi și a-l face mai moale; a fierbe, a opări. Prin fierbere sau coacere, cum se mai zice prin unele părți, tortul, din cenușiu roșcat, se face pe de o parte alb, țar pe de alta se mai moale, nu-ț așă de bășos. PAMFILE-LUPESCU, CR. 167. Când a isprăvit cu țorul, prin Februar[ie], apoi coace țortul, adică legăturile se așază țn cadă la scuptoriu lăsând cada goală de-o scioapă... BREBENEL, GR. P. Odată a fost copt o femie țuoarele Marți seara. PAMFILE, DUS. 109. | (Refl. = pasiv) Sfoara odată țmpletă și necoie apoi să ție făcută mai moale și mai mldăoasă... Pentru aceasta sfoara se coace țn cenușă (Muntenia și Oltenia) sau se țterbes țn cenușă (Moldova)... [Intr-un] hărădu gauri... se bagă sfoara... apoi se pun... cărpe și... un sac de cenușă. În urmă se țoarnă meru apă ciocotită peste cenușă... ANTIPA, P. 170.

4^a. P. ext. A frige, a arde (despre foc și fig. despre o lovitură, despre o durere, o senzație, spec. despre sete), a chinu. Nu m-ț-asterne pingă (= pe lângă) țoc, Că zănt lemnele de pleop, Săr schintie ț și mă coc, Și m-ț-ardă țrupu' cu țot. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 57. Când ți-otă coace (= șdas) o palmă...! (Vicovul-de-sus, în Bucovina). Com. P. CĂRSTEAN, cf. HERZ-GBER, M. IV 235. Ori țncotro s'o țntoacere, Tot plânge și țlărdămi stoare, Focul țntoacere ț coace! TEODORESCU, P. P. 283. Nu bea țtorion, cu țoate cđ-ț cocă ț setea. RETEGANUL, P. I 46. Nu mai poți de foame, ori țe coace setea, ori ce țe-a apucați? id. ib. III 46^{1/2}, cf. II 77^{1/2}.

5^a. Fig. Trans. și absol. A pune la cale chibzuid mult, a pregăti ceva din vreme, după

un plan bine întocmit, a urzi ceva (împotriva cuivă), a cloci gânduri rele. *Vrăjmășia, carea asupra Vidrii cecă.* [Corbul]. CANTEMIR, IST. 239^{1/2}. *Urgia cea înveninată carea cecă* Dăchit în ficalul lor asupra Romanilor. P. MAIOR, IST. 7. *Tace el, cât țace, țace dar coace...*, și odată, când i se poartă bine, o șterge și se duce să afle pe Mândra Lumii. MERA, B. 260.

1°. (Despre plante și roadele lor). Re fl. A ajunge la maturitate prin căldura continuă a soarelui; spec. (despre fructe, semințe) a ajunge să fie bune de mâncat (într'un stadiu mai înaintat decât a pârăui, a da în pârăgă); (despre flori, iarbă, fan) a avea sămânța formată (cf. PAMFILE, A. 152). *Găoace în carea se coace grăunțului.* MARDARIE, L. 1524. *Poama legă, creștea, se cecă și se trecă tot de odată.* CANTEMIR, IST. 126^{1/2}. *Strugurii se coc.* ECONOMIA, 159. *Când spicele vin întru înțregimea sa de a se coace...* CALEN-DARIU (1814) 90^{1/2}. *Strugurii se coc în deal...* în vie. DOINE, 48. *Grânele vara se coc.* ib. 34^{1/2}. *Ungurene, Ungurene, Sămână grăul de vreme; Cel de vreme nu se face, Cel târziu nu se prea coace.* ȘEZ, I. 71. *Pe vremea ciuperților, când se coc ctrețele.* ȘEZ, I. 49. *Busutoace, nu te-ai coace, Și sămânță n'oi mai face, Că din sămânțoara ta S'a scoțorit drăgoștea!* ȘEZ, I. 112^{1/2}. [Fig.] *De a vârstă ei căldură Fragii sânușii se coc.* EMINESCU, P. 185. *Domnule conte, nu se coace sub soare nici o fericire!* I. NEGRUZZI, V. 265. *Soacră, soacră, poamă acră, De te-ai coace cât te-ai coace, Dulce tot nu te-ai mai face!* CREANGĂ, P. 10^{1/2}. # *Para, după ce se coace (= cele ajunse la maturitate, la sfârșitul destinului lor), trebuie să cadă.* ZANNE, P. I. 245. *Se coace-păleste = dă în copt, se înroșește abia* (CREANGĂ, GL.), începe a se coace la suprafață, se pârăuște. *La vro două locuri din sat, era câte un ctreț vdratic, care se cocă-pălea de Dumineca-Mare.* CREANGĂ, A. 47^{1/2}. || *Trans.* (Subiectul e soarele s. căldura; complementul: planta s. fructul ei) A face să ajungă la maturitate, să fie bun de mâncat, să dea sămânță. *Razele cele din soare coc a forinței câmpii.* KONAKI, P. 291. [Fig.] *Trandafir cu trei boboci, Cu ce foc din ochi îi coci?* TEODORESCU, P. P. 326. (Mai rar: subiectul e pomul) *Nali e măruș pân' la cer, Cu coaja de arșițel...* Mere face, nu le coace. ib. 81. [A bsol.] [Pomul] zăoa înflo-rește, noaptea coace și roșește. BARAC, A. 7; cf. GCR. II. 174.

2°. Fig. (Despre om s. capul, mintea omului). Re fl. și (mai rar) intrans. A ajunge la maturitate, a îmbătrâni (cf. copt); p. ext. a se cuminți, a-i veni cuivă mintea la cap (HERZ-GHER, M. IV 235). *E tândr și s'o mai face, Tîgva de i să va coace.* PANN, P. V. I. 80. *Poate mai spre bătrânețe, când mîntea se coace și omul se mai cătoroșește de unele apucături...* STĂNOIU, C. S. 147. *Acetusa n'o să-mi mai coacă [mai des: n'o să-mi mai coacă] mîntea* COSTINESCU. *Duce-m'oiu și n'oiu înțoare, Plînge-mi-î și te vit [= vei] coace.* *Duce-m'oiu și n'oiu veni, Inima și s'o topt.* HODOȘ, P. P. 213.

3°. Re fl. (Despre gândaci) A ajunge la stadiul dezvoltării complete. | (Despre porci puși la în-grășat) a ajunge la saturație, a nu mai primi mîncare. Cf. copt.

4°. P. anal. Trans. (Complementul e somnul) A dormi de ajuns, până la saturație, a-și împ-lini somnul. De trei zile mă culc tot târziu, încât nu ajung să-mi coc somnul (Brașov).

5°. Re fl. A se coace la soare = a sta lungit, lenevind în căldura soarelui. HERZ-GHER, M. IV 235.

III 1°. Intrans. (Adesea pronominal; despre bube și inflamațiuni) A face puroiu, a fi gata să (se) spargă. *Mâna cecă și se umflă înțetina.*

CARAGIALE, S. 154^{1/2}. *S'a umflat mâna, a copt, și, la două zile, tot s'a aflat mori.* MUSCEL, 20. *De trîntitură scapi cu greu, de nu puti nimic; dacă puti ceapă coaptă în foc, ori ceară de albine, eu o a ce mai din timp și scapi.* ȘEZ, I. 252^{1/2}. *Vînerca...* femeile se abțin de la multe lucruri... căci cred că lucrînd... Ii s'arată, adecă femeia care lucră păștețe ceva; o cuprînde vro boală, fi coace vr'un deget, i s'aruncă a-bubă, HEM, 1555^{1/2}. *Când au copt [gălicile], se spargi cu de-getul.* PAMFILE, B. 35. *Când îi se umflă înțiu talpa pictorului și apoi se umflă tot pictorul, te doare și coace, te mîndneș și sparge.* id. ib. 52. | Spec. (Despre țafe) *Coacă-i țăfăle, cură-i lap-tile!* ALEXIC, L. P. I. 206^{1/2}, cf. ȘEZ, X. 61. | (Cu același sens, mai rar) Re fl. Ca să n'apuce a se coace, pe bube se pune var proaspăt. PĂCALĂ, M. R. 253. [Fig.] *Să i se coacă cecă din lăuntru ale lui, de pîsma ce areă asupra lui* Traian, P. MAIOR, IST. 39. # *Buba cap nu face, pând nu se coace = faptele rele ale omului nu se știu, până nu se dau în vileag.* PANN, P. V. I. 60; ZANNE, P. 504. | Spec. (Păst.) *Când se coaces oia la plămînt, i se face următoarea operație: în o căd-dare cu apă fierată se înmoațe răful urechilor, se răsfrînge lăna din vârful cozii și se înmoațe și aceea în apă fierbinte.* PĂCALĂ, M. R. 264.

2°. (Despre lemn, pânză etc.) A putezi (în lă-tă soarelui) (Năsăud). Com. N. DRĂGANU, cf. s. coace. *Când nu ne servim de al [de halau]...* se ține desfăcut din cercuri. *Alfel, acesta se moaie și pânza se coace.* F. R. ATILA, P. 106.

[Imperativ coace! aor. copești, part. copt. | A d-jectiv: copt, coaptă = care (s'a) copt (în cu-pin-tor, la soare); matur, ajuns la maturitate, în toate mințile (PAMFILE, C.), așezat, ajuns în vîrstă (CO-STINESCU), fig. gata, bun de..., potrivit să... format, dezvoltat deplin; ajuns la saturație; gata de spart s. de puroiat; putezi, scopt; (și cu sensul) gălbeșos (PAMFILE, J. II). (Ad I 9^{1/2}) *Oao m'oi coapte.* BARAC, T. B. 26. *Măr copt = germ.* BRAT-APPEL, POLIZU. *Când o frîngi [pânea] în două, se înflă un abur copt (= miroș de pâne coaptă) și bun.* C. PETRESCU, C. V. 120. *Dacă-i copt mალათ...* CREANGĂ, P. 294^{1/2}. *Ceapă coaptă.* ZANNE, P. I. 138. *Hai, dascăle Hojofoj, ce furi dovleacul din foc, Mai mult crud decăt copt!* TEODORESCU, P. P. 131. (În glumă, vulgar) *Mალათ copt la soare = excremente.* HERZ-GHER, M. IV 235. # *Sânt copt pe tine!* = nu mai pot de necaz pe tine! Iți port eu sămbetele, o să-mi vîrs eu focul pe tine! CIAUSANU, V. # *A i-o face coaptă (cuivă) = a i-o face, a-i juca o festă.* *Măi, m'i-o făcut-o coaptă hargai!* MEU. ION CR. IV 206. *Mort-copt = în ruptul capului, necondițenat, cu ori ce prej, în ori ce împrejurare.* N'am înțocrit; mort-copt, trebuie să te teu cu mine, dacă zici că ziti dîne locurile pe aici. CREANGĂ, P. 203^{1/2}. *Și-i dăte poruncă co, mort-copt, să facă ce-o șit el și i să-i aducă mere de aur din grădina Esperidelor.* ISPI-RESCU, U. 59^{1/2}. [Maranda] *era chiar de 75 [de ani] și umblă moartă-coaptă după mărțat.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG.; — (ad I 2° cf. teracotă). *Materis argiloase coapte, cum sânt oalele, căd-mida pisată...* PONI, CH. 205; — (ad II 1°; în opoziție cu *scruș* și *verdios*) *Kopt = maturus.* LEX. MARS. 227. *Poamă coaptă.* MARDARIE, 4458. *Cădeă Turcii, ca când or căde[ă] niște pere coapte dintr'un pâr, când îi acutură oamenii.* LET. II 356^{1/2}. *După ce holdele... era măi coapte...* TICHIN-DEAL, ap. GCR. II 215. *Iarba coaptă strălucște.* ALECSANDRI, P. III 68. *Floare roșie închisă, ca vițina coaptă.* EMINESCU, N. 17^{1/2}. *Când fânul este copt, răsopt sau scopt, adecă trecut, brazdei îi trebuie puțină vreme, ca să se usuce.* PAMFILE, A. 156. *Uneori spicele cad ușor, însă patele rămîn multă vreme înțegi, din pricină că seceratul s'a*

făcut fără ca patul... să fie îndeajuns de copt, uscat... id. lb. 208. Incep a cărbăni la cireșe în sân, crude, coapte, cum se găseau. CREANGĂ, A. 48/21. *Pere, galbene ca ceara, de coapte ce erau, și dulci ca mierea.* id. P. 290/15. *Is bolnav și mai moartă, Cântăpă cade, de coaptă.* ALECSANDRI, P. 310. *Doi ochi ca la dumneața, Zău, că nu mai pot afla, Așa negri frumușei, Ca cireșele 'n oltiu, Care-s coapte la răcoare, De nu-s grăbite de soare.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 37. *Bărbate, cănepa-coaptă.* DOINE, 209. *Iară grăul eră copt, răscopt; în patu ca trestia, în spic ca vrabia, în grăunț ca mărgăritorul.* POP., ap. GCR. II 336/1. # *A se uita la cinevă ca la un cires copt* = a avea pentru cinevă cea mai mare iubire plină de solicitudină. Se uită la dânsa, ca la un cires copt. ISPIRESCU, L. 29/4. *Pică, de coaptă!* = e de necrezut, e culmea! *Ei! asta pică de coaptă!* PAMFILE, C. și B. *Toate-au fost cum au fost... dar asta pică, de coaptă!* Bat-o Dumnezeu de babă, s'o bată! *Uite cum îngrijește ea de mine!* GREANGĂ, P. 125/2. — *Dar surori at? — Am numai una mai mare decât mine. — Și unde-i? — Săde în camară și plânge răsul de astă-vară. — Ei! d'apoi asta pică de coaptă!* zise băietanul, din ce în ce mai mirat. SEZ. I 99/23; — (ad II 2°, une-ori complinit prin *ela creieris*, *ela mintes*, *ela corpe* s. *ela vârstă*). *Cu mai bune coapte, și cu mai copti creieri slujindu-să...* CANTEMIR, HR. 93/20. *Acederat, o pritaținel, că coaptă și deplin taste socoloala, ta!* id. lb. 85/11. *Voinic braț și coaptă minte oi la vârstă ta!* ALECSANDRI, T. 1498. *Aut-am eu dreptate să sper că o mai coaptă gândire vă ta face (ca) să primiți în fine propunerile mele!* I. NEGRUZZI, VI 261. *Două nouă jurnale... sub redacțiunea unor tineri nu încă destul de copti.* id. I 199. *Ei e mare, cât e Domn; Dar cât e de Domn și mare, Minte coaptă încă n'are.* ALECSANDRI, P. 209. (Fig.) *Copti* (= maturi, pregătiți) pentru *peire*. M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA R. I p. V. *Iute, Hassan! trebile mele sânt coapte; chiamă pe celălalt!* I. NEGRUZZI, V 445. *Va scoate din rădăre cereasca bunătaie; Când crimele-or fi coapte, ca spicele din lanuri.* id. VI 231. # *A fi copt (la os)* = a fi om matur, cu judecată; a avea experiență (ZANNE, P. II 385). *Oi dac'az aveă la mână un bărbat copt, vestești, ltimoni, nu verde!* ALECSANDRI, T. 807; — (ad II 3°) *Dă de mâncaț gândăciilor celor mai copti* (= formați, desvoltați, maturi). ECONOMIA, 220. *Porcul care se îngroză, se numește coopt, când nu mai trea să mănânce (Brașov);* — (ad III 1°) *Pricinind dureri, atâta vreme cât [bubele] nu-s coapte, cât nu sparg spre a le stoarce de copțuri, bolnavul caută să le grăbească coacerea, punându-le legătură de pâne amestecată cu lapte.* PAMFILE, B. 17. # *A ședeă ca o bubă coaptă* = (despre un om infuriat) a sta gata să izbucnească. Com. POPOVICI, A II *bubă coaptă* = a fi supărațios, gata de a izbucni. ZANNE, P. II 504; (ad III 2°) *Lemn copt* (Năsăud, com. N. DRĂGANU). *Până coaptă (Brașov);* — (cu negativul) *necopt, ne-coaptă*, adj. — (despre aluat) ciliș; (despre fructe, verde, crud; (despre om s. minte) nematur, neajuns la maturitate, nedesvoltat încă. *Îl seceră Macedonenii [grăul] cel copt și cel necopt.* ALECSANDRIA, 37. *Generația asta nouă e chirică, ca un fruct necopt.* ALECSANDRI, T. 1199. *Copții cei necopți.* MAIORESCU, CR. I 52. *Cupidon... dă gânduri ne'nțelese Vârstei crude și necoapte.* EMINESCU, P. 13. *Pia... necoaptă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 119; — (cu dimidiativul), rar, fig.) *coptul, -ă* = cam trecut cu vârsta. *O fată cam coptă și slută ca păcatul.* V. A. URECHIA, ap. TDRG.; — (rar) *coctător, -oare* adj. = care coace. *Acum e la cuptorul mieu cel coctător, își arde copaciul.* RETEGANUL, P. III 66/19. [Substantivat] *coctător(su)* s. m. = (mai de mult) slujbaş (acum, la bru-

tării, lucrător) care pune pânea în cuptor și are sarcina de a priveghia coacerea ei și a a scoate din cuptor. *Păharicul lui cratu den Eghipte, și coctătorul de pite greșiră.* PALIA (1582), Gen. XL, l. cf. Gen. XL, 2. *Mestri cocători, franzelari de lux.* UNIVERSUL, 1931, 5 Febr. (Mica publicitate); *coctător* s. a. = despărțitura cuptorului de casă în care se coace pânea (Maramureș, Crăcești). T. PAPAHAĞI, M. | Abstracte: *coacere* s. f. = acțiunea de a (se) coace. (Ad I 1°) *Să se pite la cale coacera lor [a păinilor] cât mai curăpăd.* ISPIRESCU, L. 322/22. (Fig.) *Voi pismătarețul, cu coacera înțimei sale, a suferi mărirea lui Traian.* P. MAIOR, ISTE, 28; — (ad II 1°). *Coacera merelor;* — (ad III 1°). *Cataplasme destinate a grăbi coacera (supurația) buboacilor.* LEON, MED. 156. *Ca să grăbească coacera și spargerea, se aplică, la bubele dureroase și buboacile carbe, carea din materiile următoare: coapă albă coaptă cu seș, pâne mestecată în gură... PĂCALĂ, M. R. 253; — copt s. a. = coacere; maturitate. *Coptul pânit.* Când mai târziu grăunțele sânt bune de copt, sau de fript, ori de fieri, se zice că sânt în lapte. PAMFILE, A. 89. *Lungește-i, Doamne, boala, până la coptul căpșunilor!* ZANNE, P. II 495. *A da în (s. spre H. III 13) copt s. în vremea coptului* = a începe să se coacă; cf. a da în pârğă, a se pârğui. Când holda începe să se înșălbească, se zice că dă în copt, dă în pârğ, e în pârğ, se pârğuește sau arde; grăunțele prind a se înșălbuși, astfel că nu se mai pot curmă cu unghia, patul se înțărțește... PAMFILE, A. 115. *Orzul în copt a dat și trebuie secerat.* PANN, P. V. II 106. *Taman acu, când au dat în vremea coptului.* SEZ. IX 69. *De porie și de alta, galbena comorand care da în copt, lanuri de grâu și de secard.* I. BĂRSEANUL, SĂM. V 356. *Vezi d-ta, colo departe, niște lanuri frumoase de grâu, care dă în copt!* CREANGĂ, P. 155/15; — *coctă* s. a. = căldură mare (PAMFILE, A.); cf. vipie, păclă. *Această arșiță, zăduș, zăduș, zăpușal, crăpăt, crăpet sau coctă, care aproape nu se mai poate îndură, se crede a fi un semn de ploate.* PAMFILE, CER. 34; — (rar) *coctătură* s. f. = coacere; rezultatul ei: aluat copt. H. XVII 373; — *coptură* s. f. v. c.] — Din lat. pop. *coquo (clas. coquo), coxi, coctum, coecere (clas. coquere), idem (și cu sensurile I 2°: coctus later, I 5°: coquere consilia secreta ab aliis, II 1°: fructus coctus, praeco xeprocēs și sard. kottu coopt, matur; tot așa în albaneză, neogreacă și bulgară, cf. PAPAHAĞI, P. A. 122; pentru sensul III 2°, cf. dial. franc. ko eputred (despre lemne). Cf. cocări(t), coptură, cuptor, scoace, răscocace; coctiune, decoct, teracotă.*

COĂCIN, -Ă adj. (Brebis) au mușeuș jaune ou rougeâtre. — (Banat, despre oi) Cu botul galben ori roșu. *Oile sânt... coacine, când botul li-i galbăn, și încolo sânt albe.* H. XVIII 267. *Coacîn* = herbec cu botul galbăn. NOVAČOVICIU, C. B. 8. *Coacina* e cu botul galbăn ori roșu. LIUBA-IANA, M. 111. [In Banat rostii *coacîn, -ă*. CDDÉ, nr. 382.] — Cuvântul, păstrat și la Aromâni și Megleniți (coafin), continuă pe lat. *coecinus, -a, -um* eroșus. CANDREA, *Conson.*, 65. *De păstorii români, cuvântul a trecut la Negrezi: xocainov* soaie albă cu pete roșietice pe obraz s. pe picioare.

COĂCIU s. m. v. *covaciu*.

COACTIUNE s. f. *Coaction, contractiune.* — (Rare; franțuzism) Constrângere, întrebuintarea violenței pentru a micșora sau a împiedica libertatea de acțiune. *John Stuart Mill* proclamă, că principiul care trebuie să dirijă raporturile societății cu individul, fie ca forță materială, sub formă de penalitate

legală, fie ca coacuzare morală a opiniei publice, este de a opri pe îndiviat de a vădămă pe alții. GHICA, s. 208. [Pron. co-ac-]

— N. după fr. [lat. *coactio*, -onem, idem].

COACUZĂT, -Ă adj. și subst. [Jur.] Coacuzat. — Acuzat ca a săvârși împreună cu altul s. cu alții o crimă ori un delict. [Pron. co-a-] — N. după fr.

COADĂ s. f. 1°. *Queue, balai, fouet* (d'animal). S'emploie dans quantité d'expressions figurées telles que: tirer le diable par la queue, n'avoir ni queue ni tête, à la queue git le venin, etc. Entre en composition dans plusieurs termes: a) de botanique (queue de lion, queue de souris, etc.); b) d'ornithologie (hochequeue); c) d'entomologie; d) de construction (queue d'aronde); e) d'astronomie; f) de médecine vétérinaire. 2°. *Pois* ou plumes de la queue. *Pois du boulet* du cheval. 3°. *Queue, tresse, natte* (de cheveu). *Ruban* de queue. 4°. *Queue, pédoncule. Bouquet* (de perils etc.) 5°. *Queue, traite. Queue* (d'une comète). *Queue* (d'un cerf-volant). *Queue, addition superflue*. 6°. *Queue, poignée, manche*. 7°. *Queue, bout, fin, extrémité. Arrière* (d'une voiture, d'une charrette). *Queue, arrière-garde* (d'une armée). *Boutons* aux commissures des lèvres. *Cotin* (de l'œil). 8°. *Lie* (de la société); *le dernier; le bas-bout* (de la table). *Déchets*. 9°. *Caguet*. 10°. *Queue* (à un guichet). 11°. *Membre* (du cheval).

1°. Prelungirea capătului de dinapoi al coloanei vertebrale la patrupede (împreună cu părul de pe ea), (p. anal), la pasări, la pești, la reptile. Calcul dă din coadă, ca să se apere de muște; cănele dă din coadă, de bucurie; leul dă cu coada, ca să lovească. LM. Coada calculii poate fi cu piezne sau cu ciopi (= ciupi) și constă din rădăcină (trupină, melciu, băț, ciompleiu, ciort, ciotorog, ciipeiu, cotor, muc, noadă, sfărc, tuleu, smăciog, butur) și din păr. DR. V 306—307. Koadă = cauda. ANON. CAR. Când va găsi neștine un dobitoc, făcând pagubă undeva la vreun loc, și dacă-l va găsi, nu-l ca mărturisii domnu-său, ce-ă va tăia urechile, sau coada... PRAY. 49. De n'tăi, să-l poarte de coadele cailor; de aci (= după aceea), să-l apânzare. PRAY. 116. Și au mers Sampson și au prins 300 de vulpi și au luat făcții, și au legat coadă câră coadă, și au legat câte o făctie întru mijlocul a dooa coade. BIBLIA, [1688] 185. O piale a coadții lui [balaurului]. ib. [1688], 381. Noi, cu neocoteala, în coada scorpi(c) ai cam căzui. CANTEMIR. IST. 51. Coadele a doi bălaur[ă] (a. 1773), ap. GCR. II 91. [Edropul]... din jumătate spre coadă este ca peștele (a. 1777), ap. GCR. II 110. Șerpi otrăvitori, carii, mușcându-ș[i] coadele, își mușcă de frică și înima. GCR. II 163. Nici unul [lupii și leii] nu s'au aruncat asupra tovarășilor mei, ce împotriva au început a să cucură și a bate cu cozile lor. GCR. II 85. Elefantul năsoș, și bivoliul pieptos. Cu lupul, coadă-lungă, multe izbăni făcără. ALEXANDRESCU. M. 328/4. Purceluși cu coada sfredel. EMINESCU. P. 192. Votă pune... Să-l lărăie de-a lungul Bagdadului, legat De-a calcului mieu coadă. COȘBUC, B. 15/2. Baba se duce în poiată, gâbușete găina, o apucă de coadă și o ta la bătaie. CREANGĂ, P. 69/12. A fost odată... când se băteau urșii în coade... SPIRESCU, L. 1/4. Cum puneă mâna și apucă pe câte unul de coadă, îi trântă, și astfel toți caii căzură. id. ib. 3/1. Îi țepi înatne balaurul, plensind din coadă. id. ib. 18/12. Și îndată, [ștucia] lovind din coadă... id. ib. 45/12. Scorpia, cum veni, dete cu coada și rispi focul. id. ib. 138/12. Îi duseră deci [sarpele], de unde l-au luat, mozul fiindu-l de cap și baba de coadă. id. ap. GCR. II 354. Vânătorul de Armaș, Piară crudă,

om pismaș, Fost-au gol legat la soare, Și de mâni, și de picioare. GOL legat de cori de țepe, De patru țepe sirepe. ALECSANDRI, P. 205/7. Ciudă m-i și rău țmî pare, C'am tubăă și nu-i mare. Am nădejde c'o mai crește, Când o prinde mda pește, Și coada la urs o crește! JARNIK-BĂRSEANU, D. 431. Cu coșta tot cărcel... Ca o coadă de purcel! ib. 478. Au fost asară 'n gazdă la popa oaspeți proaspeți și au legat caii de cozi, de coame, de culele podului popei. ȘEZ. I 273/22. Când peștii pe care stă pământul poartă cozile, el se cutremură. ȘEZ. II 65/12. [Zabale] le freci cu coada mdti. PAMFILE, B. 68. Morșii, despre cari se crede că sânt strigoii ori pricolici și care se cunosc mai cu samă pe aceea că, după cum spun unii, au coadă, se îngroapă cu fața în jos... MARIAN, I. 419. cf. și PAMFILE. DUȘ. 139. [Strigoii] e un mori învlat, care ieșă în puterea nopții, și are coadă, și săpturu de om ca de-at noștră... PAMFILE. DUȘ. 177. Am un bordeiu plin cu vitei, Și țoși stau cu coadele afară. [= Lingurile în oală]. GOROVEIU, C. 204. Am o lucră: O încheie vântul, O descheie vântul. — Am o corie: vântul o încheie, vântul o deschide. — Am o ușă: Vântul o încheie, Vântul o deschide. [= Coada păserei]. ȘEZ. IV 83. # Capul pute, coada mișcă, se zice despre pești, când sunt vechi. ZANNE, P. II 45. || Fig. (Metonimie: pars pro toto) Coadă de vită = exemplar de vită (mai ales slabă, de nimica. HERZ-GHER., M. IV 234, cf. a p de vită). N'areă nici bădr mda, să-i mănune, de cum tr'o coadă de vită. Da copit, o droaie. ȘEZ. IX 49. Cu coadă loc. adj. = codat. POLIZU. Coadă de căne = om de nimica (germ. „unverbesserlicher Lump”). HERZ-GHER., M. IV 234. Coada rătăolului = cărlionțat, răsucit. Pe notar îi vedeam din când în când: un băiat nalt, fudul, cu mustața coada răfoiului, cu strate culute la țarg, după modă. M. SADOVEANU, SĂM. V 567. (Get-beget) (de) coada vacii = neaș, pur sânge, vechiu, băștinăș. Cf. ZANNE, P. I 428. A da din coadă = a se lungeși pe lângă cineva în mod josnic, a se gudură (ca și câinii). LM. ZANNE, P. I 432. (Cf. Închină-te lezne celor ce te întâmpină, ținând că și cănelui coada îi capătă pâine. GCR. II 208). Făție coada (ca vulpea, în toate părțile), se zice despre cel viclean. ZANNE, P. I 432. Dă cu coada s. își vără (s. bagă) coada, se zice de acei ce caută să umble prin toate locurile, ca să afe câte ceva. ZANNE, P. I 433. Unde nu-ți fierbe oala, să nu-ți bagi coada (s. nasul) = să nu te amesteci unde nu te pricepi și n'ai cădere. ZANNE, P. IV 16. Își vără s. bagă dracul coada undeva, se zice când cineva urzește intrigi, provoacă între alții neînțelegeri, ceartă, discordie, Necuratul... are putere să facă rău, și, când își vără coada undeva, nu se mai alege nimic de casa cea. SEVASTOL, POV. 99, ap. TDRG. PAMFILE, J. III. Diavolul vrafet nu cuteză să-și vdră coada între ei. SPIRESCU, ap. TDRG. A apucă de coadă s. a încăleca pe coada calculii = a apucă o treabă de-a îndărătele. ZANNE, P. I 428, 430. A căteă (sarpele, fig. pe cineva) pe coadă = a atinge pe cineva unde-l doare, a-l supără. ZANNE, P. I 428. Din coadă, opinică = din prost, mai prost (se zice despre o lucrare nereușită s. zadarnică). id. ib. 427. A-l legă culvă bășica (s. țigva s. tinicheaua) de coadă, se zice despre cei alungați din șujbe (asemenea cănilor cărora li se legă de coadă bășici s. tinichele și li se dă drumul: obiceiul la lăsată secului). Cf. id. ib. 427—8. Lesne a atărna țigva de coadă, dar anevioie a o purtă! = lesne este a se însură, dar anevioie a purtă greutatea căsătoriei. id. ib. 428. A pune coada la spinare = a fugi orbește (ca vitele în care a dat strechia). id. ib. 430. (A țepi, a plecă, a fugi, a se duce, a se întoarce) cu coada între picioare (s. între vine) = umilit, rușinat, fără izbândă. Cf. ZANNE, P. I 431, PAMFILE, J. III.

SEZ. II 74/12. *Bogătașul țesei cu coada între picioare.* IPSIRESCU, L. 178/10. [Dracul] țese în coada între vine și se întoarce la stăpânul-sa. CREANGĂ, P. 145/11. *A-și face coada colae* = a o tui frumuseț, a o șterge pe neobservare, ca să scape de răspundere. *Mi se pare că țar țese face coada colae!* AGĂRBIȚEANU, L. T. 203. *A scăpa scurt de coadă* = a scăpa tensfâr, a scăpa cu vieceță dintr-o (mare) primejdie, însă nu fără oarecare pagubă. Cf. ZANNE, P. I 432. *E seurtă 'n coadă* = a pătî-o (ca ursul s. ca vulpea cărora le-a rămas coada în ghiață). ZANNE, P. IX 599. *A țineă* (s. a ridică) *coada sus s. a seșea cu coada bărligată* = a prinde inimă, a ridică capul, a se mândri. ZANNE, P. 433. *Caprei țese coada de râte, dar tot sus și-o ține.* PAMFILE, I. III. *Capra, macar că i se vede rușinea, dar tot seșea cu coada bărligată.* ZANNE, P. I 390, SEZ. I 219/12. CARAGIALE, S. 55/12. *A atârna de coadă* = a în-căru cu cineva cu o vină, o poreclă etc. ZANNE, P. I 390. *Nu eră apă căcădună fâcându acestă, și pe nedrept i atârnau de coadă acest ponos ceialți argași din saș.* IPSIRESCU, L. 230. *A nu aveă nici cap, nici coadă* = a nu aveă nici o noimă, nici un înțeles; a fi contra rațiunii, contra bunului simț, contra ordinii firești a lucrurilor. Cf. ZANNE, P. I, 433. *A trage măța* (s. pe dracul) *de coadă* = a trăi greu, a o duce cu chiu cu vai, a nu aveă nici strictul necesar, a duce o viață plină de lipsuri și de neajunsuri, plină de privațiuni. Cf. TDRG. *Să tot trag pe dracu'ntr'una, ca și pân'aci, de coadă.* Poftă n'am. DULFU, ap. TDRG. (În ironie) *Umbă cănil cu colae în coadă* = e belșug. *Vin' la noi, că pe aici umbă cănit cu colae în coadă.* PAMFILE, J. II. *Coadă-i grasă!* = sfârșitul să fie bun, urma aleasă! Când țai șaua de pe cal, vezi cum îți atuu coastele, și zici: *coada-i grasă!* (Brașov). Com. PANTU. *A strânge măța de coadă* = a sili pe cineva să facă ceva, a-l constrânge. *Mic unuia știu că nu-mi suflă nimene în bot; când văd că măța face mărăzuri, Țo strâng de coadă, de mânduc și mere pădureze, căci n'are încotră...* CREANGĂ, P. 230/12. *A innodă coada la căni s. a innodă cănil în coadă* = a fi șiret, deștept; a umbă haimană, a căuță să facă pricină; a nu aveă de lucru (ZANNE, P. I 430), a țiaa cănil frunză (CIAUSANU, GL.). *Venitul la coadă* = răutatea se vede la sfârșit (aluzie la albină, cf. și lat. in cauda venenum). ZANNE, P. I 431. *A trage la* (s. sub) *coadă* = a se împreună (despre bărbat și femeie). HERZ-GHER. M. IV 234. *A prinde prepeția* (s. purreana PANN. P. V. I 112) *de coadă* = a se chircăli. *Toți: Vitea!—Corbu: Încă o dușcă, Bujorăz dragă... Bujor: Și oće multe înaintie... (în parte) Începe a prinde prepeția de coadă.* ALECSANDRI, T. 239. *Eni... măi badeo!* se vede că de azi dîmînează ai prins prepeția de coadă! id. ib. 365. *Vaca stă 'n coadă* = e slabă de tot. CIAUSANU, V. A dat-o de coadă 'n vale! = a festelit-o, a dat-o dracului; a scăpătat, a să-răcit, a ajuns la lulele, la covrigi. ib.

Compușe: a) (Bot.) *Cinci-coade* = căldărușă (*Aquilegia vulgaris*). PANTU, PL.

Coadă-boului = lumânare (*Verbascum phlomoides*). PANTU, PL. (*Verbascum thapsus*). LB. I GOLESCU, C. I, p. 162. BIANU, D. S. JAHRESBERICHT, XIX-XX, 27. DR. I 338.

Coadă-buhăului H. III 325.

Coadă-calului = barba ursului (*Hippuris vulgaris* și *Equisetum arvense*); părul-porcului (*Equisetum Telmateja*). PANTU, PL. H. II 130; IX 153; X 353, 420, 464, 476, 534; XVI 412; XVII 15, 307. *Coadă-calului crește înalticuoș și nu face foi decât niște mustăcioare și cu nodulețe din distanță în distanță; o mândăc numat căni (Rădești, în Muscel).* H. IX 396.

Coadă-cănelui (?). *Linaria intermedia* Schur. PĂCALĂ, M. R. 17.

Coadă-cocoșului (s. *cocoșului*) = plantă ierboasă (*Polygonatum officinale*, *latifolium*, *multiflorum* și *verticillatum*) cu flori atârătoare albe și spre vârf verzi; poporul o întrebuințează, în rachi, spre a vindeca podagra cu ea. PANTU, PL.², cf. DAMÉ, T. 187, H. VII 148; IX 447; X 534; XI 192; XII 203; XVI 146. *Coadă-cocoșului crește subțire din pământ, frunzele ca ale frasinului, rădăcină de holeră ca a petringelului, trunchiul despărțit în mai multe ramuri cu frunza ca la iarba-grasă, însă întredăiată în trei părți; are feți ascuțiți împreunăți oće trei sau patru.* H. III 117. *Scrintătoare și coada cocoșului* (Galentii-Badii, Muscel). ION CREANGĂ, III 143. *Prin jud. Bacău, mai demult se luă coada-cocoșului, se pteă și se plămădeă în smântână, la căldură [pentru a face suliman].* PAMFILE-LUPESCU, CR. 200, cf. 104.

Coadă-cucului = mușchiu (*Mnium affine*) care crește prin locuri umede în tufe verzi și robuste, îmbricate până sus cu o rețea de fire ruginii (Bucov.). PANTU, PL.²; cf. H. XII, 300.

Coadă-de-căprioară = cupe (*Gentiana acutis*). PĂCALĂ, M. R. 16.

Coadă-de-găină s. *coada-găinii* = rocoină (*Stellaria media*) și iarba-mare (*Stellaria holostea*). PANTU, PL.²

Coadă-de-ștea (rostit ștea) = iarba neagră (*Calluna vulgaris*). PĂCALĂ, M. R. 16.

Coadă-grasă = specie de strugure (Satu-nou, jud. Tulcea). H. XIV 435.

Coadă-hărțului = coada-șoarecelui (*Achillea Millefolium*). GR. S. I 190.

Coadă-lepei = barba-ursului (*Equisetum arvense*). PANTU, PL.

Coadă-leporeului = plantă ierboasă (*Sesleria Heuffleriana*) cu foi foarte aspre și cu spic verde, care crește prin locuri pietroase. PANTU, PL.²; cf. H. III 139.

Coadă-leului = talpa găștei (*Leonurus Cardiac*). PANTU, PL.

Coadă-lupului (Transilv.) = lumânare, lumânărică (*Verbascum phlomoides* și *Thapsus*). PANTU, BIANU, D. S. H. I 168.

Coadă-lupului-vănată = coada-mielului (*Verbascum phanicum*). PANTU, PL.

Coadă-mănzului = coada-calului și barba-Sasului (*Equisetum arvense* și *Hippuris vulgaris*). PANTU, DAMÉ, T. 187, H. IV 9, 268; XI 325; XVIII 71; ION CREANGĂ, IV 26. *Fierb permiți* (= viermii) la un loc cu *coada-mănzului* și beau zomă (*de nepuțină*). GREGORIU-RIGO, M. P. I 130.

Coadă-măței = papanasi (*Trifolium arvense*). PANTU, PL. PĂCALĂ, M. R.; plantă ierboasă (*Chaiturus Marrubiastrum*) cu mici flori trandafirii, care crește pe lângă drumuri și pe lângă păduri. PANTU, PL. cf. H. III 242.

Coadă-măței-de-baltă = diferite specii de *Sphagnum* (S. *cymbifolium*, *fimbriatum*, *cuspidatum*, *squarrosum*, *Girgensohnii*), un fel de mușchiu, cu frunze mici și dese, care, crește numai prin locuri mlăștinoase, mai ales prin turbării. PANTU, PL.

Coadă-mielului = plantă ierboasă (*Verbascum phonicum* și *phomoides*), cu frunze licioare cu peri moi pe partea inferioară și cu flori închis-violete. PANTU, PL.; plantă ierboasă mică (*Veronica prostrata*) cu tulpinele întinse pe pământ și cu flori deschis-albastre. ib.; cf. H. II 73, 130, 142; III 242; VII 48, 183; X 353; XII 187, 203; XIV 65, 416, 436; BIANU, D. S.

Coadă-mielușelului H. I 187; IX 265; XI 326; XIV 244.

Coadă-oalei = buruiănă (nedefinită) H. XVII 7; un fel de strugure. H. XVIII 291. În comitatul Aradului, strugurii au mai multe numiri, și aceea: *strugure alb numit mustășer...* țăța-copret, *coada-oalei, boldăneă, dăndășcană...* (Banat, com. Tinova) Com. D. POPOVICI, cf. HEM. 3190/11.

Coadă-păunelui = H. XII 218.

Coadă-pisicii H. II 289 (cf. coada-măței).

Coadă-precucilor = barba-popei (*Spiraea Aruncus*). PANTU, PL.

Coadă-racului = plantă ierboasă (*Potentilla Anserina*) cu flori mari, solitare, de un galben frumos, numită și scrințitoare, iarba-gâștelor, prescură. PANTU, PL.; turișă-mare (*Agrimonia Eupatorioides*) (In Bucov.). PANTU, PL.²

Coadă-rânduniei = călbază (*Marchantia polymorpha*) (In Bucov.). PANTU, PL.²

Coadă-smeului = mică plantă ierboasă (*Calla palustris*), care crește prin mlaștini și produce niște fructe în formă de boabe roșii. PANTU, PL.

Coadă-șoarecelui = plantă ierboasă (*Achillea Millefolium*) cu flori albe s. trandafirii, numită și: alunel (Banat) și sorocină (Banat, Almas); infuziunea cu florile ei e întrebuințată de popor contra tusei; prin Banat poporul vindecă cu ea alunel de pe fața oamenilor. PANTU, PL. LB. DAME, T. 189. Com. MARIAN, H. II 130; III 306; IX 436; X 420, 496; XI 311; XVI 103. Pentru durere de burta se caută coada-șoarecelui... podbeal, pldatnă... ȘEZ. IX, 125.

Coadă-șoricelului-de-munte = plantă ierboasă (*Achillea tenacetifolia*) robustă, cu tulpina și foile acoperită cu peri, cu multe flori roșietice, rar albe (Bucov.). PANTU, PL.²

Coadă-solzoasă = germ. Dünnschwanz (*Aegilops incurvata*). BARGIANU.

Coadă-sopârlii = barba-caprei (*Calocera viscosa*) (In Bucov.). PANTU, PL.²; coada-șoricelului (*Achillea Millefolium*), buruiănă cu frunze mărunte, ce nu crește înaltă, dar se întinde mult în pământ. H. V 121, cf. 389, 415; mică ciupercă (*Clavaria gracilis*) delicată, galben-alburie, ce crește prin mușchii pădurilor de brazi (Bucov.). PANTU, PL.²

Coadă-șoricelului = coada-șoarecelui (*Achillea Millefolium*). PANTU, PL. Com. MARIAN, ECONOMIA. BARONZI, L. I 131. PĂCALĂ, M. R. 15; BIANU, D. S. *Achillea cartilaginosa* Ledeb. *Achillea Schurii* Schulz. *Achillea Planiaca*. L. PĂCALĂ, M. R. 15; H. IV 52, 83, 318; V 380. I. GOLESCU, C. I, p. 160b. Must de coada-șoricelului. BARAC, T. B. 70. Socul, Macul, Salcămul și Coadă-șoricelului sânt pentru tuse. DELAVRANCEA, S. 265^{1/2}. Coadă-șoricelului pisată bine, amestecată cu usturoiu și cu sare și ște bolnavul la mîscat. GRIGORIU-RIGO, M. P. 106. Pentru înfrîiere a oaselor, pătimașit se vindecă culegînd la Vineri legote ale Sfîinșilor, buruienți amare, spumărită, coada-șoricelului...; se fierb în apă și bolnavul trebuie să bea 3 ceșcuți pe zi. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 139. La jară, coada-șoricelului se întrebuințează mult... pentru a vindecă tusa ușoară provenită din răceală, adică la oameni mari cât și la copii, precum și pentru curățirea sîngelui. BIANU, D. S.

Coadă-sorocinii = coada-șoarecelui (*Achillea Millefolium*) (In Banat). GR. S. I 190.

Coadă-tepoasă = coada-măței (*Chaiturus Mavrubiastrum*). BARGIANU.

Coadă-vacii = plantă ierboasă (*Salvia silvestris*) cu flori violete s. trandafirii, numită și jale, jale-de-câmp (Transilv.), jale-sălbatică (Transilv.); plantă ierboasă (*Echium altissimum*) cu flori albe înghesuite în spice, cu tulpina înțepător de păroasă. PANTU, PL.; bătrăniș (*Erigeron canadensis*), ib.; lumânare (*Verbascum phomoides*) ib.; lumânărică (*Verbascum Thapsus*) ib.; rechie (*Reseda lutea*). PĂCALĂ, M. R. 23; și tir (*Amaranthus retrofractus*). H. XII 20. Cf. I. GOLESCU, C. I, p. 162. DAME, T. 185. VICIU, GL. BIANU, D. S. H. III 242, 325, 385; VI 104; X 534; XII 259, 286, 300, 549; XVI 146, 320; XVIII 168... Adese ori se prind păstrăvi lăund o plantă numită

«Coadă-vacii, pe care o piscază într'un hărdău cu apă și apoi o aruncă în pârâu. ANTIPA, P. 91. Coadă-vacii e înaltă mai bine de un metru; floarea albă și se fierbe și se bea pentru acroful și dureri de picioare (Flenița, Dolj). H. V 374.

Coadă-vulpii = plantă ierboasă (*Alopecurus pratensis*) cu flori verzi, excelentă plantă de nutreț, numită și coadină, codină. PANTU, PL., cf. PĂCALĂ, M. R. 24. JIPESCU, O. 53. H. V 104; specie de strugure, cu boabele asemenea ca cele care se chiamă țâja-caprei. H. II 297.

b) (Orn.) Coadă-făloasă = codo batură (*Motacilla*) (In Banat). GR. S. I 190.

Coadă-roșie (s. roșă) = codroș (*Ruticilla phoeniceus*). H. XVI 10. MARIAN, O. I 259.

c) (Entom.) Coadă-smeului. Insectă (neprecizată mai de aproape). H. X 259.

d) (Industr. casn.) Coadă-de-rândunică = cep la capătul unei bărne s. scânduri tăiat în forma unei coade de rândunică, formă de încheiere a lemnelor de construcție. Com. ITTU.

Coadă-de-șoarece = un fel de ferestru, cu care se taie cercuri și se fac găuri (= germ. «Lochsäge»), numit și ferestru ascuțit cu coadă. APOLZAN, U. 31.

Coadă-de-vulpe = un fel de ferestru (germ. «Fuchsschwanz»), cu care se taie părțile lemnelui la care nu se poate ajunge cu ferestrul încordat; se mai numește: ferestrul tăiat cu coadă. id. ib. 31.

e) (Astr.) Coadă-cănelui s. coada-căru(e) = o stea din constelația taurului. I. GOLESCU, C. I, p. 92b.

f) (Veter.) după germ. Rattenschwanz

Coadă-guzganului, o boală pe care o fac caii la coadă. FILIP, ap. TDRG.

2^a. P. ext. Părul de pe coada animalelor (mai ales firele lungi de la capătul ei, care o prelungește) s. penel lungi de pe coada pasărilor. Ne trimise pe noi Șese lipani Căldări pe șese jugani, Cu coamele cănte, Cu frânele zugrăvite, Cu unghilele curstorie și cu coadele împletite. GCR. II 311. Și-a scos Domnul N. Din grajdul Domniștii seale Două spre zece tepe strepe, Cu cozile căld-cănte, Cu copitele zugrăvite. GCR. II 336. O multime de roabe... o apărau de muște, cu cozi de pân. DELAVRANCEA, ap. TDRG. Și-a făcut orcuș din coada de cal; a tors afe de opinci din coada de cal; a smuls, a tăiat coada găinei, cocogului, carcei, pânului etc. # Din coadă de căne stă de mîdăsc nu se face = din sou rău, nu poți face om de treabă, cf. ȘEZ. I 220^{1/2}, IX 148. PAMFILE, J. II. C. NEGRUZZI, I 248. || P. anal. Smocul de păr de la pîntenii calului, chișiiță. (Micești, j. Turda). DR. V 303.

3^a. P. ext. Spec. Părul sau o parte din părul capului omeneș, mai ales al femeilor, lăsat să crească lung și apoi împletit (mai ales cel de la ceafă); cf. costiță, moț, țop, stebie, slebe, viță. Puritatul perucelor se practică numai prin unele părți din Macedonia; păr fals, păr împletit în coade sau costițe moarte, se poartă de femeile sau fețele care vocă și arate că au păr mult în cap. În Munții Apuseni, aceste coade poartă numele [de] slebe. PAMFILE, I. C. 3. Femeile și fețele care mai înțolcau s. sau sămbătă seara, se despletăse mai înainte, iar după ce s'au lat (lăut), își adună tot părul în frunte și-l fac corn, unul sau două. După ce s'au șters, încep greu despletit al coadelor de jos în sus, decădindu-l cu înțetul ca să nu-l rupă. Apoi și-l împletesc femeile în cele două coade, fiecare din câte trei vițe, iar fețele într'una sau numai și-l răucesc, făcîndu-l coc în ceafă. id. ib. 371. Acel lucind păr și coadă Formează lanțul de-amor, Care cu țările înnoadă Două întîi într'un dor. PANN, E. IV 139. Nadia... își înnoadă la ceafă cozile mari și frumoase. CONTEMPORANUL, IV 81. Părul ei

de our eră împletit în cozi lăsate pe spate. EMINESCU, N. 8/11. După ce și-au împletit acuma coștele și cozile, leagă pe aceste din urmă cu păr de cal și, trăgându-le în jos, anume ca să crească lungi, rostesc cuvintele: ...Să crească coada fetelor Căi coada iepelor. MARIAN, SE. 60-61. Odată mi și-o înșafă de cozi, o trântesc la pământ, și-o ține bine. CREANGĂ, P. 177/11. Fata... știă că de făcut treabă nu mai cade coada ni-mărui. id. ib. 287/11. Il făcă o lîndină și îl ascunse chiar în coada fetei. ISPIRESCU, L. 46/11. Flăcăi groși în ceață, Voinici fără de leață! Cu chivere nalle, Cu cozile late, Lăsate pe spate. ALECSANDRI, P. P. 63. Are Barbu-o fată mare, Cu cozile pe spinare, Tot bătuțe cu parate. BIBILICESC, P. P. 262. Măi merseră cât merseră și iară mai găsiră o coadă de păr frumos: toată străducă ca aurul. RETEGANUL, P. III 17/11. [Amenințare:] Ți-oiu pune mâna 'n coadă! PAMFILE, I. III. Umbă... cu cozile pe-o spate. PĂSCULESCU, L. P. 142. A trage pe-o femeie de coadă = (germ.) beim Zopf ziehen. HERZ-GHER, M. IV 234. Coadele ei sînt de nouă moșii, care atîrnă jos [Bicliurești, J. Dâmbovița]. H. IV 66. Imbrodoaleă sub coade [la ceață]. PAMFILE, I. C. 363. Luciu, lucior, Îi pun coadă de futur. [= Acul]. GOROVEIU, C. 4. Mai de mult și bărbaiții purtau coadă: Oltenia fusese luată de Nemții cu coadă, comandați de principele Eugeniu de Savoia. GHICA, S. 49. [De aici locuținea:] De cînd Nemții cu coadă = din vremea de demult. # A împleți coadă albă = a îmbrățiși (despre o fată care rămîne nemăritată); a face o muncă nefolositoare. ZANNE, P. II 69. PAMFILE, J. III. BARONZI, L. 46/11. Mîndră ești și sprîncenată, Dar la buze cam îmflată. Ești ca floarea cea de naltă, Dar împletită coadă albă. ALECSANDRI, P. P. 340. [Din timpul cînd femeile purtau toate coade și fustă s. rochie lungă]. Coadă (s. fustă) lungă, minte scurtă (mai des: poale lungi și minte scurtă): se zice despre femei, spre a arăta credința că, în genere, femeile au puțină minte. Cf. ZANNE, P. II 69. Apoi mai este încă și o vorbă românească: Coadă lungă, minte scurtă! zicătoare nesocotită a poporului, pe care adesea o dă de minciună și femeia cu lungi plete și țulpea cea lung-codată. ODOBESCU, III 44. Metonimie (pars pro toto). Cine are coada multe, anevoie te țărăște = cine are fete multe, anevoie te căpătuște. ZANNE, P. I 427. || P. ext. Coadă de mîlașe = panglică (germ. «Bands»). HERZ-GHER, M. IV 234 (la origine, probabil, panglica cu care erau legate coadele fetelor).

4°. P. a. s. m. (Bot.) Partea care leagă fructul, frunza, floarea de cor, de curpen, de lujer s. de creangă, peduncul (de fructe, frunze etc.) Cozi de crești se întrebunțescă ca diuretic în decoct... BIANU, D. S. [Cucuruzul] are: 1... grîunțele, boabele sau... buburezul; 2... cotorul, ciompiul, coada sau ciocanul. PAMFILE, A. 89. Coada unui pepene. COSTINESCU, || P. ext. Fir. Să pîrăseă zama din oală, să fiarbă la foc, și să puce într'însa căte o coadă de mărariu, de cimbru și de pînțirel. SBIERA, P. 14/11.

5°. P. anal. Partea care atîrnă (ca coada unui animal), s. p. c. partea dinapoi care se țărăște a veșmintelor lungi, mai ales a celor purtate de femei, trenă, cf. poale, pulpană. Și căte coade de veșmente scumpe tragi după tine fără treabă! CAZANIA, GOV. (1642), ap. GCR. I 150. Juntii țărani nu îndrăzneau să le invite, temîndu-se să nu calce pe coadele rochiilor lor. C. NEGRUZI, I 105. Purtau... fraf coceniou deschis, cu coadele lungi pînă la glezne. I. GHICA, ap. CADE. || P. anal. și fig. Minciună cu coadă = minciună mare, încorporată (cf. ar. minciună cu coadă; alb. gëstëre me bišt [Zaros]; n.-gr. ψέματά σου ολέει. PAPAĞAGI, P. A. 154, nr. 325). || Pre-

lungirea luminoasă, în formă de trenă s. mătură, a cometelor. Stiele cu coadă, stele cu coame, stelele comate sau, cărturărește, stiele luminoase... cometele, sînt, după credințele poporului nostru, niște semne dumerzești...: Miron Costin Cronicarul, scrie despre cometa din 1653...: cometa, adică stea cu coadă, care s'au prilejit cu odjta ani mai înainte de aceasta... Nicalate Costin Cronicarul, scrie despre cometa din țarna lui 1679: «La cursul anilor 7188... vîlțu s'au pe cer o stea cu coadă, căreia îi zic Latinii cometă, adică mătură...» PAMFILE, CERUL, 179-180. Cînd cu reșelul, — de la 1877, — a mers steaua cu coadă pînă'n Diu (Vidin)... id. ib. 180. || Făgia de cărpe (innodate) s. de hărtie, care atîrnă de partea de jos a unui smeu, spre a-l face să se înalțe și să se mențină în aer. Un smeu cu coadă lungă și cu zbrîndătoare. DONICI, ap. CADE. Nu mai torbește decît de zbrîndători, cumpană, coadă, smete. C. PETRESCU, I. II 57. || Fig. Apendice, anexă, adaoș (de prisos) la urmă, atîrnătură, codiță. Sub conservatori erau patru inspectori administrației... și adesea mai aneu și o coadă, un inspector financiar, ap. TDRG. # A umbli (s. a se ținea) coadă după cinevă = a fi nedespărțit de cinevă, a nu se depărta de el, a se ținea sciau de cinevă. Ce te fii coadă de mine? [Brașov, Nășud]. Com. C. LACEA, N. DRĂGANU. A fi coada (s. codița) cuivă = a fi ciracul cuivă.

6°. P. ext. Partea unui instrument a. unui obiect de care-l prindem; cf. mână, mîner, mănunchiu, mînușă, toartă, toporăște, cotor, picior, crac, braț, gaiță, gheran, trăgător, dârjea, măsă, căpătăiu, codorțe, codoriște, Topoare cu coade lungi. LET. I 247/11. Pe șea să fi așut un topor de ceale lungi în coadă (carle poartă la noi Ungureanții). CANTEMIR, ap. GCR. I 361. Să poată legă acedă acotid de o coadă de lemn, care întru aderul sîmăna ca o sapă. DRĂGHICI, R. 52/11. Coada sacului («Furca», «Furcerul», «Țăpotele»), este o furcă de lemn mai lungă sau mai scurtă, terminată la capătul ei cu două corne; ca este legată sub mijlocul ei de mijlocul arcului, iar vîrfurile cornelor sale sînt legate de coadă. ANTPA, P. 105. Țăpoatele sau ostiile... sînt niște furcoale de fier, cu corne lungi de 25-35 cm. și cu un manșon de fier cam de 10 cm., în care se fixează o coadă de prăjină lungă pînă la 2 m. id. ib. 294. Coada carmacului. id. ib. 328. O prăjină de brad, lungă ca de 2-2,5 m, numită coada cărlionțului. id. ib. 378. Coada hăldului... este o prăjină lungă de 4-5 m. servindu-i ca mîner. id. ib. 388. Undița se compune din trei părți mai principale... coada, struna... F. R. ATILA. 28. Jucînd coada tocului de-asupra hărtiei... C. PETRESCU, R. DR. 110, cf. (coada condului). I. II 189. Dracul la buzduganul de coadă, și, cînd îl zvîrle..., nu se mai vede. CREANGĂ, P. 56/11. Lîngurarii... cîntau cam îndrăcit pe ogor, zîcînd în coada sapei. CREANGĂ, A. 54/11. Peplănușii în lață, n'aveă cine-î ținea de coadă. id. ib. 62/11. Matele [o parte a puiel]... au la spate căte o coadă. DAME, T. 168. Eu pui coada la măciucă și mi-e gîndul tot la ducă. TEODORESCU, P. P. 290. Coadă de vîratu. ALEXICU, L. P. 220/11. Ciocanele... au coada foarte lungi și sînt cioplită. PĂCALĂ, M. R. 464. ...O nuia încovrigată ca un cerc, numită coadă [la țîrnă]. H. XI 330. Cărma [plute] are 2 părți... pana cărmii [și] colorul s. coada. VICIU, GL. 101. [Buddiū] e făcut din două, din care una, numită coadă sau toartă, este mai lungă și are o ureche, de care se apucă sau se atîrnă în cru. PAMFILE, I. C. 20. Ferăstrăule de mînd, cu punte..., au o coadă, mîner sau mănunchiu, și o punte, obicînuț de fier, care ține pînza țînsută. id. ib. 121-122. Lîngura are o coadă și un găvan.

id. ib. 146. Sapa de săpat este aproape triunghiulară, iar unghiul ce-l formează la ea (fierul sapei) cu coada sau dârjalea ei, este aproape un unghiul drept. id. ib. 155. Cletele sau cleteștarul de scos cercari se compune din: A) cârlig și B) coadă, mâner, gașfă, gheran sau trăgător. id. ib. 161. [Bicete] au o bateră și o coadă, care se numește colorje, coloroște sau toporăște, și un sfichiu sau plesnă. id. ib. 212. Coadă: cap de stâlp care se cerea în babă (Corbești, Arad). Com. ITTU. Coadă (de nuia scuită; o parte a plugului). PAMFILE, A. 35. Secerea, cu care se secără, se compune dintr-o parte de fier în chip de semilună, la care se deosebesc: 1. zimți, 2. limba și 3. mânerul sau coada. id. ib. 116. La coadă deosebit... coada, măseaua, mănșua sau mâna, care se îndreaptă de-a curmezișul pe pânză... id. ib. 125. Furca are coada pușin curbată, iar cornele... cu vârfulle ascuțite, ca să poată pătrunde prin paie. id. ib. 136. Din Bucovina ne vine această terminologie a îmblăciului: 1. Dârjeaua sau coada de care se poartă sau se ține îmblăciul. 2. Hadaragul. id. ib. 199. Grohăitul sau grohăirea se face cu lopota de lemn, care are o parte lată... și o coadă. id. ib. 212. O mătura cu coada lungă. id. ib. 215. Coada tîngirii. COSTINESCU. # Cu lingura-și dă dulceață și cu coada-și scoate ochii. PANN, ap. CADE. (Aluzii la cunoscuta fabula «Poporul și pădurea» de Gr. Alexandrescu): Pădurea de coada ei piere. ZANNE, P. I 233. De secura fără coadă n'are frică pădurea. ib. I 234. Coadă de topor = cel ce servește de unealtă în mâna dușmanului. A vedea de coada mătorei = a-și vedea de treaba care e în căderea sa, de gospodăria casei (se zice la femeii. Cf. ZANNE, P. III 227. Șezi ască... de vezi de coada mătorei și de zarzavaturile din bucdărie. SPIRESCU, L. 14₂₇. A pune coada la secure (topor etc. PAMFILE, J. II) s. a lua (s. apuca) ceva de coadă = a se apuca de treabă, a începe ceva. Abia a luat treaba de coadă. PAMFILE, J. II. Ne-om întoarce la Măgura, ca să luăm de coadă toate cîile le-am lăsat. SADOVEANU, B. 290. Se ține și el de coada albii! = de-abia se ține în rîndul lumii (oamenilor). CIAUSANU, GL. A rămas la coada sapei = a scăpătat (atât de mult, încât nu mai are plug să are, ci trebuie să-și sape locul). HERZ-OHER, M. IV 234. (C. a ajunge la sapa de lemn. # (Astron). P. anal. O seamă de constelații sau părțile lor sînt numite după coada obiectelor cu care se aseamănă. Steaua alfa, cea mai luminoasă stea din Perseu, cu steaua vită, numită Algol în astronomie și steaua cuprinzătoare acesteia pe linia alfa-Algol, precum și steaua vecină cu Algol, de pe prelungirea acestei linii formează Coada Bardiei. OTESCU, CR. 15. Perseu se numește căpătâna, carul dracului... toporul sau barda, cu gura, coada, muchia sau gura. PAMFILE, CERUL, 169. Prin unele părți, [ursa mare și ursa mică] se numește și ursul mare și ursul mic, fiecare cu trupul și coada sa. id. ib. 163.

7. P. ext. și fig. (În opoziție în început, cap, frunte) Partea cu care se termină ceva, bucată de la sfârșitul unui lucru, margine, capăt, sfârșit, extremitate (mai lungă), urmă (a unui lucru), (la litere) partea prelungită în josul rîndului. Să te pute Domnul înru cap și nu la coadă. BIBLIA [1688], 146. Numele t-a fost tîpărit la coada treunor versuțele. C. NEGRUZZI, I 69. Vom schimbă a noastră nume precum alții au schimbat Care-o coadă latinească la sfârșit au așinat. id. I 48. ...La coadă. În v'r'o notă prizărită sub o pagină neroadă... EMINESCU, P. 225. Coada unui p, unui g. COSTINESCU. Articolul în românește se pune la coada cuvintelor. ib. Coada unei scrisori LM. Pian cu coadă, TDRG. Cuvinte goale, Ce din coadă au să zune (= la rimă).

id. ib. 283. Luau frâu din capul calului și legau de coada de căpăstru o frînghie al cărei capăt îl înșăduratu apoi pe mâna dreaptă. SANDU [-ALDEA], LUC. VI 147. || Spec. Partea dinapoi a trenului, vagoanele din urmă. Am păsit, din norocire, un vagon de clasa a doua la coada trenului. CARAGIALE, ap. CADE. | Lucrul celor din urmă lemne, sfârșitul lucrului. Com. ITTU. | (Topogr.) Terenul din apropierea unui izvor (RĂDULESCU-CODIN, L. 72) s. unde începe o vale (ib. 80), o rîpă, un iaz etc. terenul ce se întinde de la izvor la deal (com. ITTU) Infundătură de rău (Dâmbovița, Muscel. ANTIPA, P.) Pân' la un hotar vechiu a Telenestilor, ce tase din sus din coada unei râpe. URICARIUL, XXII 221. Prin coada Iaromului. CUV. D. BĂTR. I 253. Au început a măsura cu o funte de 27 stănjei, din coada vlei lui Chionag. URICARIUL, I 371. Zarea acei vâlcele ce cade în Bahnd, și drept peste Bahnd, pe la coada țazului, și la deal pe zarea unei vâlcele... URICARIUL, XVII 193₂₇. Pân la un hotar vechiu a Telenestilor, ce tase din sus din coada unei râpe. URICARIUL, XXII 221. Gonește peștele, pînă-l apucă într-o coadă. ANTIPA, P. 777. În general, cetelele alimentate prin prărie au o adăncime mai mare în dreptul teadurii, iar la coada lor, pe unde intră apa din pârdu, fundul este foarte ridicat... id. ib. 52. Snagocul... are, pe la marginea sale, o serie de intrături în uscat — ca niște fiorduri — numite Coadele Snagocului (Coada-Călcăului, Coada-Linții, Coada-Izvoarelor, etc.). Aceste coade sînt, probabil, vechi tîdi de eroziune și guri ale unor prărie ce conduceau aici pe cînd locul avăc un nivel mai jos. id. ib. 64. Casa păscarului eră în izbeliștea vîntului, la o coadă de iaz înghețat. SADOVEANU, P. S. 36. Eră o scobitură făcută de la fire în coada unei stînci. STANOU, C. I. 154. Sus pe apa Nistrului, La coadele Prutului. MATESCU, B. 45. Sîă răzîmal de-o pietrică, La o coadă de vâlcele. LAMURA, I 386. Coadă de mare. Sîn, golf. Dincolo de mare, care mare se chiamă Balticum, o coadă din ocean [= ocean]. LET. I 222₂₉. Ghiol Dumitru l'incălță Ș'odată sfulgeră, 'N coada de mări ajungă... GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 214.

Coada trăsorii = partea dinapoi a trăsorii, în formă de treaptă s. de capră, pe care stă fierul (lacheu); coada carului = partea dinapoi, corderăla, șerigla. Lacheu ce se pune în coada trăsorii boierului. FILIMON, I 597. Slujitorul (alergînd după trăsura, zice șiganecii din coadă): Cine zici că-i trăsura? ALECSANDRI, T. 391. Isprăvnicășă cu jîndări la poartă și 'n coadă. id. ib. 476. Gura sacilor să fie întoarsă cătră coada carului. MARIAN, O. I 402.

Coada oștii (oștirii, obuzului, taberii) = ariergardă (cf. fruntea oștirii). Tătărimea... trecuse de coada oștii moschicirii în sus pre câmp. LET. II 354₄. Iar în coada obuzului denapoi se tot bădă vîrlus cu Turcii. LET. II 357₁₈. Au lăsat și coada taberii. BIBLIA [1688], 144₂₉.

Coada veacului = (pop.) sfârșitul lumii; (literar, după fr. fin de siècle) cei din urmă ani al unui secol. Coada veacului va fi periea lumii (Voila, în Transilv.). HEM. 1338₂₄. La vremea de apoi e mai zic oamenii aici vremea Pălmășoș[ă] și coada veacului (Cugieru, Transilv.). HEM. 1338₂₉. Atunci va fi sfârșitul lumii numit almintreia și vremea de apoi, zina de-apoi... veacul de-apoi... coada veacului, vremea Pălmășoș[ă]it. MARIAN, IX. 481₃₂.

Coadă (la gură) = zăbălit. Când faci coade (la gură), bagă coada lîngurii în foc și arde cu ea coadele sau trage de nouă ori cu vîrful coadei unei fete pe ales (Brașov).

Coada-ochiului = marginea, (mai ales) unghiul extern al ochiului (cu deosebire în expresia) a trage (a se uita, a privi) s. a face cu (mai rar:

din) coada ochiului = a aruncă o privire într-o parte, pe neobservate, pe furis, făcându-i semn cuiivă (să vie, că ești înțeles etc.), a se uita strămb (HERZ-GHER., M. IV 234; cf. alb. me bist te surit. PAPAHAJ, P. A. 154, nr. 324). *Toate aceste pitea[u]* Turcii cu coada ochiului. LET. 330_{1/2}. Coada ochiului drept de se va clădi, cutădi bun veri aveă. Coada ochiului drept de se va clădi despre nas, coconi va naște. PARACLS (1639), 55 r/15 și 17. Coada ochiului drept de să va clădi, dobândă arată. TREPETNIC, (a. 1779), ap. GCR. II 123. Mai trageți cu coada ochiului. ALECSANDRI, T. 456. Una într'alta se legănau [fetele], făcându-și din coada ochiului. DELAVRANCEA, S. 45. Elena are... fața lungăreacă, dar plină și ochii mari, cu coada prelungită. IORGA, N. R. B. 103. Trase cu coada ochiului la lista de prețuri. C. PETRESCU, C. V. 61. Ficare se uită cu coada ochiului la dănsul. MARIAN, T. 327_{1/2}. Copilă, draga mea, lan trage-ți tu cununa De pe coada ochiului. MARIAN, NA. 112_{1/2}. Trăgea cu coada ochiului, spre a vedea dacă o bagă în seamă cei de prin prejur. IPIRESCU, U. 21_{1/2}. Trage-ți, lele, cununa, Cam pe ochi, cam pe sprincene, Că mă bagi în multe rele; Cam pe coada ochiului, Izvorul păcatului. JARNIK-BĂRSEANU, D. 18. [P. anal.] Coada sprâncelor. COSTINESCU. (Neobincinut) A auzi cu coada urechii = a prinde cu urechea, a auzi puțin, în treacă. Macar cu coada urechii lucru cu acesta să auză nu primea. CANTEMIR, HR. 479_{1/2}.

8. Fig. (În opoziție cu frunte, une-ori și cu mijloc); adesea în funcțiune predicativă s. atributivă) Partea (s. persoana cea mai inferioară (în societate), din urmă, fără importanță (ca rang, cinste etc.), etc e mai rău, mai pre urmă, mai gios (LB.), ce e mai prost (POLIZU), cf. după ușă, codaș. Au scos hărtii: fruntea [boierilor] de patru ug[hi], mijlocul de trei ug[hi] și de doi ug[hi], coada de un ug, fără năpăși. LET. II 415_{1/2}. Să nu rămâi coada colorială, la intrarea! GORJAN, H. IV 47. ...Cel din urmă... se numește coada... [în jocurile de copii]. PĂCALĂ, M. R. 204. # E mai bine să fii fruntea cozii decât coada frunții. C. NEGRUZZI, I 247. ZANNE, P. IV 311. Ia de atunci e rău în lume, de când a ajuns coada să fie cap. CREANGĂ, P. 23_{1/2}. Coada unei hăte. TIRG. La coada loc. adv. = la locul cel din urmă, cel mai disprețuit. Spre a face unei oarecare fete (ca) să nu joace, se ia din urma dreaptă și din umbră și se îngroapă în dosul ușii, și apoi se zice că acea fată în todeauna va fi la coadă. GOROVEI, CR. 112. De coadă (în opoziție cu de frunte) loc. adj. = nu prea bun. HERZ-GHER., M. IV 234. Coada mesei = locul cel mai puțin de cinste al mesei. În casă, mesele era[u] puse de mai înainte și cei ce veneau [începea[u] să se așeze la masă; cei ce veneau] mai târziu trebuia să șadă mai în coada mesei, dacă nu cumva se nădădea să fie vr'un om mai de seamă. La unele lăgodne lua parte și popa, și locul lui era todeauna în fruntea mesei. PITIȘ, SCH. 107. || Spec. (mai ales la plural) Coade = grânțe sau curături de subt ciur (LB.), cereale de proastă calitate și amestecate, care se dau la vite (Măgurele în Teleorman, Com. M. OLMAZU). rămășițele de grânțe rămase la mașina de treierat, care se dau gâștelor (PAȘCA, GL.). co di nă (PAMFILE, J. II), cf. pleavă, goz. Acasă se hrănesc porcii cu tot felul de coade de bucate. ECONOMIA, 100.

9. Hulă, bătaie de joc, ocără (în expresia) a pune (ZANNE, P. I 430) s. a scoate coadă (s. cozi) cuiivă. Asoră, la club, mai auzitu una: colonelul, pe cât am înțeles, trădește cu femia matorului. — Tifa... zise: — Altă grijă nu vă bate, decât să scoateți cozi femeilor! CONTEMPORANUL, VI, vol. II 206.

10. (Modern, după fr. *queue*, mai ales în expresia: a face coadă) Șir lung de oameni așteptând înaintea unui ghișeu, unui oficiu, unei casierii, prăvălii etc., să le vină rândul. Domnișoara din dosul ghișelului părea că ignoră existența celor zece oameni rezemați de grății, făcând coadă. C. PETRESCU, I, II 147.

11. (După germ. «Schwanz» s. «Schweif?») Membrul calului, vână, sulac (Boian, în Bucov.) DR. V 311. Cf. Coda = penis. LEX. MARS. 192.

[Plur. coade și (mai ales în sensul 3^e) cozi. În unele regiuni se face deosebire între coadele fetelor, coade de mătura și cozile catilor (DR. V 306; gen. dat. coadet (Oltenia, Muntenia, Dobrogea) și cozi (Ardeal, Banat, Bucov., Basar.). Cf. DR. V 306.] Diminutive: codiță s. f. = coadă mică. (Ad 1^e) Dracul... începe a-și purta codița cea bărligată pe la nasul unchișului. CREANGĂ, P. 53_{1/2}. S'a pus el... luntre și punte, ca să-și vâre codița cea bărligată undeva, dar de geaba i-a fost, id. ib. 144_{1/2}. Cel cu codiță = dracul. DDRF. Cucleu..., Netezește-ți codița, Ca și mândra costiță! JARNIK-BĂRSEANU, D. 400. Găseam câte-o codiță de pește și mîncam cu jînd. ȘEZ. VI 141. Codița de vită = vită slabă. HERZ-GHER., M. IV 236. (Bot.) Codia-mielului = o plantă (nedefinită). H. III 325, cf. coada-mielului. Codia-pănuului = plantă (nedefinită). H. III 325; (ad. 2^e). O mantie cusută cu codițe de țepure alb. MAIORESCU, CR. I 327_{1/2}; (ad. 3^e). Ah, prea lucinde codițe! Ah perișor luminos! PANN, E. IV 26_{1/2}. Alta [fata] în un găitan sau lănd ori ajă roșă, iar în lipsa acestora ta chietoaara de la cămașă sau cordița cu care-și împletete codițele. MARIAN, SE. I 123. Toadere, Său-Toadere! Dă codița fetei, Căi coada tepei...! id. ib. II 60. Când a veni sâmbăta, Leagă de codița la Un fer galbin de mătăsă Și mi-i scoate pe fereastă. ALECSANDRI, P. P. 362_{1/2}. Codia = panglicuță. HERZ-GHER., M. IV 236; (ad. 4^e). [La floarea-de-noroc] codița frunzei, unde se împreună cu trunchiul, este roșie. VICIU, GL. 101; (ad. 5^e); și cu sensul de «edili» și de «copil mic, care se ține de fustele mame-sii) T și ș se scriau mai de mult fără codiță. # A fi codița cuiiva = a fi ciracul cuiiva. ZANNE, P. I 433. Montoriul era un lungău, codiță de-a lui Isate. CONTEMPORANUL, VI, vol. I 389; (ad. 6^e) I cruce gălbână, numai la codiță fereastă. CUV. D. BĂTR. I 195; (ad. 7^e) Mândră cunună-ți gălăm și pe cap că fi-o punem, Pe gene și pe sprincene, Pe codița ochiului. MARIAN, ND. 300_{1/2}; (ad. 9^e) # A afla o codiță cuiivă = a-i găsi cusurii. ZANNE, P. I 433. Ba unul nu-i place, ba altul e prea urât, ba că altuia altă ceva îi lipsește...; mai în scuri, fiecearuia îi află câte-o codiță. MARIAN, D. I 24. — (cu noul diminutiv) codițică s. f. (Bot.) = mică plantă terboasă (*Myosurus minimus*) cu flori solitare galbene-verzi, numită și șoricel. PANTU, PL. — codișoară s. f. = coadă mică, codiță. LB.; — codiță s. f. = coadă mică, codițe (Nășăud) Com. N. DRĂGANU; — codișă s. f. = coadă (5^e) mică, codiță, atârnată; poreclă dată bărbajilor (I. POPOVICI, ap. PASCU, S. 249). Umbă (ca o) codișă după el (Crispior, Munții Apuseni). Com. ST. PAȘCA; — codie s. f. = coadă (6^e) mică; codișite; un loc pe vatră, unde șed copiii (Bran). VICIU, GL. (propriu: un loc la coada 8^e); (Bot. și sub forma codișe, PANTU, PL.) barba-ursului, coada-calului (*Equisetum hiemale* și *arvense*). PĂCALĂ, M. R. 25. Codia bicului i s'a spart în (hășchit și sar din ea puzderii melifate de zoldurile uscate ale bețielor col. DELAVRANCEA, S. 205. Codia bicului. N. G. TISTU, B. 316. | Augmentative: codoiu (s. a = coadă mare. (DICT.); (s. m. lht.) un fel de pește (nedefinit) H. VI 246; — codoiie s. f. = coadă mare, lungă. POLIZU; — codole s. f. = coadă (6^e) lungă. BARCIANU. Ghici: unde-i alb,

nu-i omăt; undă negru, nu-i pământ; undă codate, nu-i țigăie. ȘEZ. VII 124. | Adjective: (c lat. pop. *codatus, -a, -um = clas. caudatus, -a, -um) codat, -ă = (despre animale) cu coadă lungă, mare, stufoasă; (despre plante) cu coadă (lungă), pedunculat (COSTINESCU); (despre ochi și sprâncene) cu coada ochiului (sprâncenei) prelungită. Vulpca cea lung-codată. ODOBESCU, III 44/. Și codat, și colțat; Și țetei, și ndrăzneț. [= Lupul]. ȘEZ. XIII 25, PAMFILE, C. 26. Ovalul caucasion lângă pomeții mongoli, ochii lungi și codăți din Mingrelia lângă ochii de ciur ai Cazacilor. D. ZAMFIRESCU, R. 191. De unde mi-ai furat ochii codăți? I. TEODOREANU, M. II 127. Aved... sprâncene codate, sub care fulgerau ochii. SADOVEANU, SĂM. III 230; (substantivat) codat s. m. (Entom., cf. codă) larva muștei *Eristalis tenax* (LEON, ap. TDRG.); (Zool.) mormoloc (SĂINEANU, D. U.); codată s. f. Nume de oale. H. VIII 142; (cu diminutivul -desmierdător) codățel adj. m. (substantivat) Nume de câne ciobănesc. H. II 131; - (c codiță) codițel, -eă = cu coadă (4^a) lungă (în expresia) *Pere codițele*. BARONZI, L. I 93/2; - codăes (codăis), -ă = cu coadă (1^a și 4^a) lungă. *Koadesch* = caudatus. ANON. CAR. *Mere codeșe*. COM. LIUBA. *Mere codeșe*: față albă, gust aspru. ȘEZ. V 42. *Prund codeșă*: cu coadă lungă și care se coc de vreme. DENSUSIANU, T. H. (Substantivat) *Codeșe* = pere ce se coc de Sântu-Ilie. VĂRCOL, V. *Codeșe* = nume de oale. DENSUSIANU, T. H. 82; - codos, -ă (atestat numai substantivat, în limba păștorilor, probabil decal după ung. *farikas* dup. propriu *codats) *Codog* = lupul. VAIDA, CABA, SĂL. - codos, -oasă = cu coadă (1^a) mare, codat; cu coade (7^a) pe la gură, răbălos, p. ex. l. scărboș (Brașov, com. LACEA). (Substantivat) *Codeasă* = nume de oale. H. VII 406, X 535, I. POPOVICI, ap. PASCU, S. 51; *codas, -ă* = (rar) cu coadă (1^a), codat, *codos* (CABA, SĂL.); (mai adesea în opoziție cu frunța, mai rar cu mijlocas, de obicei substantivat) (cel) care este în (s. la) coadă (8^a), de la coadă, între cei din urmă; p. gener. (țărani) sărac, lipsit, fără avere; spec. (Forest.) arbori mai puțin frumoși decât alții, care, deși sânt înalți, n'au vârful bine dezvoltat; ei se scot la tăieri de curățire (Com. ITTU). Vine cunoscutul lup cu "n șir de două codăți, de te opacă groaza. ȘEZ. XXIII 70. Să fie datori stăpâni a da loc de fânăți săntorii, după cum mai țos se arată, adică făcți 8 frunțașului, pentru 16 vite; 6 mijlocășului, pentru 12 vite; 3 codășului, pentru 6 vite. URICARIUL, II 139/2. Codăși [au o] jumătate [de] pogonu și câte o friță. Mai bine de jumătate din răzeși sânt codăși. I. IONESCU, P. 301. Pentru pământul mării cu poienele... au venit ca frunțașul să plătească 103 lei... și codășul (tipărit codășul) 55 în loc de 71. id. ib. 472. Miron... a o' prădădească [pe femeia lui], vdrând-o între codăși. I. NEORUZZI, II 126. Mijlocăși și codăși au (de) comun (= de obicei) numat câte-o păreche de boi. MARIAN, SE. III 172. Codăși, adică oamănti cei mai sărmani, [se pun la nuntă] spre coada mesei. id. ib. 498/2. Vorba cea: Decât codăși în oraș, Mai bine în satul idu frunțaș. CREANGĂ, A. 12/. ZANNE, P. IV 412. *Codăș* = nume de oale. H. VIII 120, 127; - codășnic, -ă [Intr'un descântec, probabil înțelegându-se dracul] *De-a prii - Priții, De-a mano - Mănoale, De-a codi - Codășnic*. ȘEZ. III 138; cf. XXXII 120; - codăciu, -ce (adesea substantivat) = care are coadă lungă, codat (DICT.); diavol (FURTUNA, V. 8); (Entom.) codă (MARIAN, INS.); care rămâne la coadă (8^a), pe urma altora, care stă tot pe la spate (COSTINESCU, lumid, poltron, las; (c codă) (cel) care se codește la timp, lenș; (cel) care se micșorează, se târăște, se linguşește, ca să înșele, să câștige

(COSTINESCU). *Piară acum dintre noi înimele codace!* ODOBESCU, III 446/2, cf. 383/2. *Îi umple răia pe codaci*. OLLĂNESCU, H. A. 54. *Sânteiți niște buni de gură și niște codaci la treabă*. ISPIRESCU, ap. CADE. *A pedepși cu asprime pe cel ce s'a ardat codactu*. MARIAN, SE. II 80. *Caliciți își împărțeau cu toțoteie calicia lor și l-au lăsat pe sărmanul Codactiu (= diavol)... plângând*. PAMFILE, D. 37. *La mănăre lup, dar la lucru codactiu*. ZANNE, P. II 637; - codărniț, -ă = codat, cu coadă (1^a). BĂRCIANU; - codău, -ă = cu coadă (1^a) lungă, codat; la coadă (8^a) DDRF. *Căci e vântul cel domnesc La urși cu negre blane, La lupi ce'n fugă clăntesc, La vulpele codane...* ALECSANDRI, P. II 139; (mai ales substantivat) *codău* s. m. = cel cu coadă (lungă); drac (cf. *codea*); vierme care se face în slăniua stricată (Com. MARIAN), cf. *codăț*. *Numai Dinu Potop, înaintea iuluror, își săngeră codanul, jucând pe spinarea lui ca un stălp negru*. DELAVRANCEA, S. 203/12. *De, mă codane, de zori să nu mă zorești, că eu-s gata*. ȘEZ. IX 68; *codăna* s. f. = fată intrată de curând în rândul fetelor mari (COSTINESCU), neieșită încă la horă (RĂDULESCU-CODIN, I. 57), dar măricică (destul de mare ca să-și împletească părul în coade, nu în coșite, ca fetele mici LM.), fețișcană (corespunde germ. «Backfisch». HERZ-GHER, M. IV 235; în acest sens și codăneacă MARIAN, NU. 5); numire de vită (H. XI 232); (Bot., atestat sub forma *codăna*) o plantă de pădure: *coada-cucuzului* (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC). *Căți făcâți și câte fete mari sau codane în fările românești, toți și toate se împodobesc de Florii, carii la pălării, carii la codăți, carii la sdn. RUSSO, S. 21. [Dorobanții]... zăreau jucându-se codanice limbute, adunate toate la un loc sau purtând pe umăr cu umbrel legnate, coblița cu două donițe*. ODOBESCU, III 570. Să mai știți țărăși că basmale ce am să vă povestesc sânt numai pentru băieți și codane. ISPIRESCU, U. 2/. *4. Am o codană de fată, Măria-ta*. RĂDULESCU-CODIN, I. 57. *Codane frumoase, voinței și vioate*. id. L. 23; (cu diminutivele): *codănel* s. m. = om mic, de coadă (PAMFILE, J. III) copil mic, băiețuș. *Jocul de-a baba carba...* se joacă de copii mai mici, adică *codănel*, cum se zice. ISPIRESCU, ap. TDRG. *Joc are să joace vr'un reghiu bieșilor codăneli plămăuți de dănsul în humă*. ISPIRESCU, U. 90/12. *Băgați bine la urche, codănel[ei] lați[și]: limb' asta de-o vorbiți tot acumă, așă am apucată eu de la părinți[și] miel...* I. PESCUL, O. 59, cf. și HEM. 2320; (cu femininele) *codăneă* și *codăneică* s. f. = fată tânără abia intrată în horă. *De la fâja din albite, de la copilăndri și codănele pân' la uncheșii[și] bețegi și babilii țertate, toți cu toții, cu mic cu mare, și-au îndulcit inima...* I. PESCUL, O. 21. *Pe această codăneță de fată o numiră Pandora*. ISPIRESCU, U. 92/2; - *codăneică* (codăneacă) s. f. = fețiș gata de prins în horă (CHIRIȚESCU, GR. 248); (cu funcțiune adjectivală) nedesvolțat, *codăș*. *Lăsându-și capul pe spate, ca o codăneacă se se răzdeie după somn...* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV 368. *Își dau coate și să mână aia pe ata să ia sticluta, să bea, și codăneacăți numa-l pun pe limbă, abia-l pregustă*. I. PESCUL, O. 44. *Am auzit p'o codăneacă... că umbilă numa în calească*. id. ib. 123. *În fara codăneacă... târdoarele...* *aduc...* la yungă ce e mai bun și mai gros al altuia. I. PESCUL, ap. TDRG.; - *codăneacă* s. f. = codăna mică, drăgălașă. *Două surori, una mai mare, fată 'n gâje, de una sub dăna codăneacă*. VORONCA, ap. CADE.; - (+ godănac, godănac) *codăneă* s. m. = porc (H. I 314); copil mic și amarit (PĂCALĂ, M. R. 138). | Alte substantive derivate: *codău* s. m. = nume de câne ciobănesc (H. I 62, V 111, VI 200, IX 284, X 90, XII 148), nume dat lupului (XVII 334). *Codăcule, ce stat pe ghizdurele, trist și măhnit!*

zăre, linte etc.) și a semințelor (grăunțelor de grâu, porumb etc.; cf. pleavă). *Coji* de lămâie, *coji* de naramă. GCR. II 45. *Coajă* de naramă, cântarul 50 [de] bani. BOGDAN, C. M. 159. *Coaja* [nucii de cocos] ce pe din afară e răjoasă ca cănepa. DRĂGHICI, R. 51/12. Nu-s vinovat, natura tmi este acest rol: Să rup o coajă mândră, când miezul este gol. I. NEGRUZZI, II 75. *Pe* protoaur, apa apală *coji* de portoacă. C. PETRESCU, I. II 158. Negăsim nimic de rădăci, lăd și ea *cojile* de măr, pe care le lepădase stăpână-sa, și le mănca cu multă poftă, ca pe niște trușandale. ISPIRESCU, L. 161. Am călcat într-o *coajă* de pepene și am alunecat. Lămâia după ce o storci, *coaja* o lepezi (jos). ZANNE, P. I 202. Cine va să mănânce miezul, trebuie mai întâiu să spargă *coaja*: lucrul bun cu nevoiță se dobândește. ZANNE, P. I 226. Lacomii sânt de unde n'are mădul *coajă* și cireșoa ambure. ZANNE, P. III 557. Nu-l curăță de *coajă* = li spune de-a dreptul, fără înconjur, cf. verde. ZANNE, P. XI 451. | Fig. însemnări superficiale. Altul caută în lume și în vreme adendr, De pe gâbențele file el adună mîi de *coji*, A lor nume trecătoare le însemnă pe răboj. EMINESCU, P. 220.

3°. Invelișul tare și calcaros al oului s. al unor moluște ori crustacee (scoici, melci, raci etc.), găoace (de ou), scoică (de stridii), casă (de melc), carapace (de broască țestoasă), ciuvaniu, crustă. *Coji* de ou. CALENDARUL (1844), 167/12. *Cojile* de ouă cu care să fac paștile, să le dai pe vale, ca să se ducă să dete de ștre și blașinilor că soseac Paștele. ȘEZ, I 128/1. cf. II 29/2. *Cojile* de ouă de la găințele ce scot pui să le dai afară toate odată, nu pe rând. ȘEZ, II 66/12. Broușca țestoasă se cheamă broască cu ciuvaniu sau broască cu *coajă*. H. XVIII 261. # Se strânge, ca melcul în *coaja* lui. PANN, P. V. I 134.

4°. (În opoziție cu miez) Partea din afară, mai tare, a unor alimente coapte, fripte, dospite etc. (precum: pâne, mămăliga, fripturi, brânză, prăjituri etc.), crustă; p. ext. bucățile uscate rămase de la mănecare (cf. cărmăjă), rămășiță care nu se mai întrebunțeară (de ex. *coajă* de săpun), fără preț. Decăi piță și slănină De la miera bătrână, Mai bine o *coajă* arsă De la o față frumoasă! RETEGANUL, TR. 187/12. *Coji* strânse după [= de pe] masă. DOINE, 46/12. Unde sânt gâpte surori, Nici *coji* pe cărpători, Nici călți pe năchietori! TEODORESCU, P. P. 256. # De la cinci păini miezul, și de la nouă colăci *coaja*, se zice despre cel lacom la mănecare. ZANNE, P. IV 51. A prins mămăliga *coajă*! se zice despre bogatul fudul, ridicat dintre nevoiași (ZANNE, P. III 612). Să te ferească Dumnezeu, când prinde mămăliga *coajă*! CREANGĂ, P. 209/12. A roade *cojile* cutreavă = a mănca pâinea cuivă. TDRG.

5°. *Pojghița* groasă și tare (dar mai puțin groasă decât scoarța), crusta unei bube, unei rane care începe a se vindeca, a se cicatriza; p. anal. *pojghița*, pătura subțire ce se face, la aer, la suprafața unui lichid când începe să înghețe s. să se închege. După ce să ve *coji* și va țeși *coaja* cea arsă (a bubei)... PISCUPESCU, O. 280/12. Nu mai rupe *coaja* bubei! | Spec. *Coji* de lapte = pe care le capătă copiii până sug (lat. impetigo). BIANU, D. 8.

6°. Fig. Stratul exterior, vărtos și răcit, care îmbracă globul pământului, scoarța. *Coaja* pământului. ȘĂINEANU, D. U.

7°. † (După germ. Fieberinde = Chinarinde) Chinină. *Coajă* de fripturi. LB.

8°. Fig. Viță foarte slabă (HERZ-GHER, M. IV 235); cf. răblă, căzătură, coadă 1°, pag. 581b). Avedă ca avere câteva *coji* de vacă, niște oțe și un bățel slab și ci, de suflă vântul prin ei. ȘEZ, VII 137.

9°. (Patol., confundat cu): Coși. DICT.

10°. (Argot) Portofel. CADE.

[Plur. *coji*. | Șii: *coaje* s. f.; (+ scoarță s. + alav. *kora* *escaorjă* cf. rut. *korz* *cazimă* *coapla*, *korzavii* ea se întări, înțepenit) *coarjă* s. f. COSTINESCU, TDRG. (Ad 1°). *Copiii* fac bețe din diferite feluri de lemni tare, *cojile* de *coajă* (*cojile* de *coarjă*), afumate apoi, netede ori cu noduri pe ele, cu măciuc sau nu. PAMFILE, J. I 335. Pe aceasta (partea rețezată a hîiului) se tate două făști, se sugrumă lângă nod, lăsând să se tind numai în *coarjă*. id. ib. I 336; (ad 2°). (Fig.) *Glumă-i 80 de kilometre pe un timp ca asta? Și încă, într-o coarjă de nucă!* [= luntre] CONTEMPORANUL VI vol. I 27; (ad 4°). Ș'o *coarjă* de mlatu (Măntăirea, jud. Botoșani) ION CREANGĂ, III 307. *Coarjă* de pe ceauș, după ce s'a răsturnat mămăliga. PAMFILE, J. I 337. # A prinde *coarjă* = a lujhebla. PAMFILE, J. II. Au prins mămăliga la *coarjă*. ZANNE, III 612. (Fig.) Cu descădite și bolmoară, Nu prinde dragostea *coarjă*! PAMFILE, C. T. 108; (ad 6°). În aer, în apă, în *coarjă* pământului. I. IONESCU, C. 82. | Diminutiv: (cf. paleosl. bulg. *košca* embrană, *pejiță*) *cojiță* s. f. [plur. -jițe și dial. -jiți] = *coajă* mică s. subțire, *pejiță*, *pojghiță*. (Ad 2°) O *cojiță* de alună trag locuște, podu-i scutar. Cu musteața răsună șede 'n ea un mire flutur. EMINESCU, P. 196; (ad 4°) Cu idrăde, cu *cojile*, purcelul începe a se înfripă. CREANGĂ, P. 76/2. EN nevasta au luat-o Ș'i 'n temniță au băgat-o, De mănecare că t-au dat Tot *cojiță* de pe masă, Hălbușoare de prin vasă. ȘEZ, II 7/12. Mutăți în lapte *cojiță* Ș'i de dați să înghită. GCR. II 316. O *cojiță* de slăinu, Uscată de nouă ai. MARIAN, SE. I 36, cf. GCR. II 336, DOINE 19/12, JARNIK-BĂRSEANU, D. 260. # Se plânge că n'are dinți, Ș'apoi roade la *cojiță*! se zice despre cel săgăcit. PANN, P. V. III 92. ZANNE, II 115. O *cojiță* de săpun. DDRF. | Adjective: *cojos*, -oasă = cu *coajă* multă s. mare, acoperit cu (multă) *coajă*, (rană) care a făcut *coajă*, de forma *coajei*. Unglia cea *cojoasă*... să se ună cu unt de terpenin. PISCUPESCU, O. 310/12. Pășiți *cojoase*, tari și în vârf ascuțite. DATULESCU, ap. TDRG. Dacă părul va fi ciotoșor și *cojos*, soful va fi bogat. ȘEZ, I 145/12. Păr *cojos* = varietate de păr. H. XVI 40. | Verb: *coji* (*coji* TDRG.) = (trans., complementul e un pom, o verșă, un fruct, o legumă etc.), a lua s. a trage în jos *coaja* (1°), a curăți de *coajă* (1°); p. anal. a lua s. a trage în jos pielea, a beia, a despoia (BUGNARIU, NÂS.), a jupi, a jupui, (fig.) a bate pe cineva în cărți (HERZ-GHER, M. IV 243), a-l scutură de parale; (refl., despre fructe, răni cicatrizate, piele rănită s. spuzită, arsă de soare, uscată de vânt) a se curăți de *coji* (care se desface s. se deslipesc, se scămoșază, cad). A *coji* pe cineva în băiță = a-l bate bine. HERZ-GHER, M. IV 243. M'o *coji* pureci! = m'am mănecat tare (pe când dormeam). id. S'au dat ei și au *cojit* vro cățea lei și au făcut o funte lungă. SBIERA, P. 84/2. Așa pat toamna cocanele, Când se *cojeș* nucile! TEODORESCU, P. P. 123. Dat-a ciuta fără de vad, Eu mai jos că m'am lăsat, Cu murgu 'n ap'am intrat: În vîntu c'o lăuși și pe mal o aruncatu; Zăbăvitu pînă' ce-o *cojiu* (= beluiu). TEODORESCU, P. P. 69. Unii la berbeci *cojea* (= jupuiatu), Alții lemne grămădeă, Alții carne perpelea. id., ib. 515. cf. VASILIU, C. 17; (ad 5°) După ce să va *coji* și va țeși *coaja* cea arsă (a bubei, cu lapis)... PISCUPESCU, O. 280/12. [Pielea] se erapă în diferite direcțiuni și apoi se *cojește*. TDRG. Se crede că cel ce mănâncă bob fără *coajă*, aceluia i se va *coji* pielea de pe față (Bucovina). GOROVEIU, CR. 26. Miezul de nucă (*coajă*) nu se mai *cojește* = nu-i mai poți lua jos *coaja* subțire și galbene în

care e îmbrăcat; (cu part.-adj.) **cojit** (cu negativul **necojit**), -ă = despoiat de coajă, de pe care s'a luat jos s. a căzut coaja s. cojile (despre piele, mână) aspru, cu crăpături. Întrindintă dăcutile în mână lor **cojite de soare și de ger...** DELAVRANCEA, s. 174. **Pricerile lui... se opreau... pe mânăle ei cojite și butucinoase.** VLAHUȚA, N. 16. **Păreții odăii sânt murdari, pdați, cojiși și galbeni.** DELAVRANCEA, ap. TDRG. **O gară gălbucă, cojită, rău zidită și prost înțură.** IORGA, N. B. 203; (și cu abstractele): **cojire s. f., cojit s. a., cojială s. f.** = acțiunea de a (se) coji. **Cojala pielei,** ap. TDRG.; **cojitură s. f.** = cojire; ceea ce s'a cojit. DICT.]

— Din paleosl. (bulg., sârb., rus., rut.) **koža** = peliță, piele, coajă (bulg., rus., sârb.), scoarță (de copaci), coajă de fructe (rus., slov.). CIBAC, II 64. Cf. **cojan, cojoc, cojnic, cojbă.**

COAJBĂ s. f. v. cojbă.

COAJNICĂ † s. f. v. cojnic.

COALĂ s. f. *Feuille (de papier).* — (Une-ori complinit prin «de hârtie L.B.») Foia de hârtie din comerț (de oarecare mărime, de obicei albă, pentru scris, de formă dreptunghiulară și îndoită în două); (în comerțul de librărie, cu de-a mânăntul) 12 coale fac o testea, 24 un conț, 480 un top. **Câteva coale de hârtie.** LET. I 14¹⁷. **Cerțul ca o coală de hârtie stringându-se...** MARGĂRITARE (ed. 1746) ap. TDRG. **Vor fi scrise pe o coală de hârtie.** DRICARIUL, I 254¹². **Au ispisoc pentru vecini, pe hârtie subțire, și o coală.** URICARIUL, XI 270¹⁷. **Ne s'au prilejit a vede(a) o aneșoră scrisă pe douăzeci [de] coale hârtie.** C. NEGRUZZI, I 304. **Jumătătea absentă [a oglinzii] eră înlocuită cu o coală de hârtie verde, decolorată.** C. PETRESCU, C. V. 47. **Mâinile cele albe ca o coală de hârtie.** SPIRESCU, L. 234. **Fețșoara lui, Spuma laptelui, Coala de hârtie De la prăvălie...** GCR. II 298. **Unde-ai fost la ciobănie, De pe fața ta poți scrie Ca pe-o coală de hârtie!** JARNIC-BĂRSEANU, D. 510. **Am cumpărat patru coale de hârtie vândată, să pun la ferestre. Coală de tipar = foaie mare de hârtie, împăturată în două (format ein folie), în patru (format ein quartet), în opt (format ein octavos), în șaseșpezece și (coala vîlbur) în treizeci și două, pe care se imprimă, în pagine, zăful cules la tipar. Două volume (= două volume) de câte patruzeci de coale de tipar.** HASDEU, I. C. VIII¹⁷. **Coala de revizie (Tipogr.) =** primul lipar de pe forma pusă în mașină..., revăzută de corector..., pentru a îndepărta greșelile eventuale strecurate. **MOLIN, V. T. 26.** (Credințe pop.) **Coala vilor =** registru în care sânt trecuți (în cer) oamni în viață. **Roagă-mă-te de ea Coala vilor s'o tea, Doară ca s'o îndură Și n'tre vii te-o însemnă.** MARIAN, I. 175²². [Plur. coale și (Mold.) colf.]

— Din n.-grec. *κόλλα*, idem (propriu: cleius, pentru ca foile de hârtie erau lipite). CIBAC, II 648.

COALE adv. } v. coala.
COALEA adv. }

COALITIE s. f. *Coalition.* — Alianță (treacătoare, pentru scurt timp, pentru un scop mărginit și imediat) a mai multor popoare (state, puteri), partide s. persoane împotriva unui vrăjmas s. adversar comun (și amenințător) (cf. ligă, federație, confederație); p. ext. întovărășire a mai multor persoane în urmărirea unui scop ascuns (cf. complot, conspirație). **Membrii coalitiei de la Mazar-Papa.** MAIORESCU, D. I 581. **Coalitia eră numeroasă, hotărâtă, bine pregăzută cu bani și răzmată pe puternice protecții la Poartă.** IORGA, L. I 333. **Coalitia aristocratică se deosebea**

de fărâșime nu numai prin avere, prin situația socială și politică, ci și prin limba întrebunțată de obicei. id. ib. II 6. **Din toată recenta coalitie înșgebătată...** GOGA, T. N. 625. **Coalitii de inimici.** C. PETRESCU, R. DR. 217. **Cercul germane consideră posibilă o mare coalitie a partidelor, în care vor intra populiștii, socialiștii și centrul.** CURENTUL, a. 1930, 17 Sept. [Și; (rar, învechit) **coalitiune s. f.** DICT.] **Urmă dară un ministeriu de coalitiune.** SIERA, P. 330. | Pronunț. **co-a-.**]

— N. după fr. (din lat. *coalescere* = crește împreună). Cf. **coaliză.**

COALITIUŢE s. f. v. coalitie.

COALIZĂ vb. 1^a. refl. *Se coaliser.* — (Despre popoare, state, partide, persoane) A se alia, (treacător) în contra cuiă, a face o coalitie împotriva unui dușman s. adversar comun și amenințător (cf. **federă, confederă**); p. gener. (impropriu) a se uni, a se întovărăși. **Singur nu poți face nimic împotriva-i, ci numai coalizându-se toți împreună.** BALCESCU, M. V. 438. [Abstract: **coalizare s. f.**, (rare, învechit) **coalizăție s. f.**, (după fr. *coalition*) **coaliziune s. f.** = acțiunea de a (se) coaliză, coalitie. | Adjectiv: **coalizant, -ă** = aliat cu alții împotriva unui adversar s. dușman comun. **Acțiunea... epozitiile coalizate în afară de parlament.** MAIORESCU, D. II 1. **Spion cumpărat de dușmanii coalitiei împotriva lui.** C. PETRESCU, C. V. 128. (Fig.) **Răutatea coalizată a învidiei.** I. TEODOREANU, M. II 518. | Pronunț. **co-a-.**]

— N. după fr. Cf. **coalitie.**

COALIZĂȚIE s. f. } v. coaliză.
COALIZĂȚIUNE s. f. }

COAMĂ s. f. 1^a. *Crinière. Toupie (du cheval). 2^a.* Ironiquement, en parlant de l'homme: *signasse, crinière. Chevrete des arbres.* Poétiquement: *Rayon de soleil, chevelure, queue d'une comète.* 3^a. *Crête; folie; arête d'un toit; latte, volige; pointe d'une meule; remblai d'un mur; crête de montagnes; intersection de plans.* 4^a. *Cours de l'eau.*

1^a. Părul des, stufoș și mai lung decât părul corpului, de pe ceafa, ghebului s. de pe întreaga spinare a unor animale ca leul, calul, porcul și unele specii de câni. **Coama = iuba.** LEX. MARS. **Coama de pe grumazul calului e termen general.** Nu i se dă nici un alt nume... Extrem de numeroase... [sânt] atributele cu care se exprimă diferitele forme și aspecte ale coamei... aleasă, bogată, borșoasă, buhoasă, călăită, ciumpăvă, ciupită, ciuntită, costurită, creată, deasă, despărțită, flocoasă, frumoasă, groasă, hădă, împărțită, împletită, încalțită, inelată, încurcătă, înfoliată, înțepogată, întoarsă, îngrijită, înșpacată, lată, lăută, linsă, lucie, lomboșă, lungă, măistră, mătăsoasă, mare, mică, mocăneacă, neagră, netedă, pără, puțină, părăoasă, periată, pieptănată, pletoasă, rară, rășoială, răsfrată, rătună, ritunzită, rețezată, roasă, rasi, rotată, sbrălăită, sbulturnată, scurtă, slabă, străfoacă, stropșită, sutufoasă, subțire, sucită, sură, svântată, svârșită, tăiată, țepănă, țepoasă, tunșă, turșoasă, ursulată, ST. PAȘCA, DR. V 291—295. [Calul] **zburit unduioasă coamă.** C. NEGRUZZI, I 42. **Calii, repezi, ageri, cu coame răsfrate.** ALEXANDRESCU, N. 30. **Un cal alb...** **Coamele-i erau zburite, S'o lui sprintene copite** Săpau urme pe pământ. ALECSANDRI, P. I 50, cf. I 189. **Zimbrul aprig ca un zmeu, Cu lungi coame ca de leu.** id. ib. II 93. **Câni...** cu coama măruntă de grumaz. ODOBESCU, III 65¹². **Harap-Alb...** se duce în grajdul și înțepe a-și nedei calul pe coamă. CREANGĂ, P. 212⁴. **Calul...** tze: **Săpăne...** să te fii bine și în

scări, și de coama mea. ISPIRESCU, L. 7/1. Murgule, coamă rotată, Mai scoate-mă'n deal odată. ALECSANDRI, P. P. 311/1, cf. și JARNIK-BĂRSEANU, D. 314. Murgule... Ce și-i coama toată smulță, și și-i țana toată crunță? MARIAN, I. 67. Mai stai, murgule, legat... Să bei apa muntelui... Ca să-ți crească coama naltă, Coamă naltă și învoaltă. TEODORESCU, P. P. 72, cf. (coama lată, răsfărată). ib. 73. Eatele, negru nebul, Ce-i cu coama viforită... ib. 74. Taică, maica tot mă 'ntreabă D'un murg cu coama streapă, ib. 306. Să-mi aleg un cal porumb, Scurt în gât și lung în trup, Coama să-i dea de pământ. JARNIK-BĂRSEANU, D. 506. Ne trimise pre noi șese lipcani, Căldări pe șese jugani, Cu coamele cănite, Cu frânele zugrăfite. POP. ap. GCR. II 311. O perie din coamă de porc... BREBENEL, GR. P. După ce porcul a murit, se gătește de părul... Gospodina îi smulge părul de pe coamă, de pe gât și de pe spinare... făcându-l... mănunchiuri. Acest păr va fi folosit la facerea bidnelelor sau va fi vândut. PAMFILE, CRĂC. 198. Ele [perile] sânt mai trainice decât cele cumpărate de la țigance sau din târg, deoarece nu au părul amestecat cu păr de coadă sau coamă de cal. PAMFILE, I. C. 2. Porc românesc, cu corpul mic, scurt, coama mare. H. XI 6. || (Bot) Coama-calului = coada calului (= *Equisetum arvense*). BĂRCIANU. Coama-poreului = iarbă (H. I 187, II 79), cu firul subțire și drept și cu grăunțele spicului așezate regulat și alterne. H. III 66. (Zool.) Coamă-de-mare = *Cyprinus Carassius*. BĂRCIANU. || P. restr. (Destul de răspândit) Coama de pe frunte (L.B., DR. V 282), coama frunții (DR. V 282), coama dinainte (ib.) s. numai coamă = moțul de păr ce atarnă, între cele două urechi, pe fruntea calului, numit și perică, ciup, ciuf, șișcă, țop, horțop, zulf etc. DR. V 282. || (Rar) Coama de la copite s. numai coamă = chișița, smocul de păr de-asupra copitei calului, numit și posmoc, ciup, chică, chișcă, jiviță etc. DR. V 303.

2^a. P. anal. Părul capului omeneș (se zice mai ales cu o nuanță batjocoritoare s. de glumă despre părul lăsat să crească prea lung al bărbatilor); cf. costiță, chică, plete. Coama sa [a fetei] unduloasă este desfăcută. SILEANU, ap. TDRG. Niște coame castanii unduloase se răsfărați peste umeriți și pieptariul lui înfrat. C. NEGRUZI, I 21. Tunde-ți coama, băte! || Fig. Frunzișul des din vârful arborilor, pădure de pe coastele și vârful munților. Carpatul scoate-un freamăt teribil de urgie, mișcănd coama-i de codri. ALECSANDRI, P. III 434. A erângurilor coamă bogată și umbrăsoasă. OLLĂNESCU, H. O. 286. || (Poetic) Mănunchiul des al razelor solare; [literar] fașia luminoasă, coada unei comete. Văd stingerea de soare În adâncul Ocean, Ș'a lui coamă ardătoare Răsărind ca un volcan. ALECSANDRI, P. II 128. Materia vapoasă care încunjură simburile se numește coama cometei. Simburile și coama formează împreună capul cometei. CULIANU, C. 354.

3^a. Muche horizontale, rezultat din intersecția a două planuri; spec. culme prelungită de deal (cf. creastă, sprinceană, obcină); muchea de de-asupra, orizontală, a unui zid; linia formată de cele două planuri înclinate ale unui coperș (cf. ș'a u a casei); lemnul orizontal în care sânt înțepenii căpriorii acoperișului, la ț, slimnă, coroață (DAME T. 93); vârful (cu spicel) al unui stog; valul de pământ aruncat de-asupra șanțului, cf. cămil (com. ITTU). Coama munților. I. IONESCU, M. 30, cf. H. X 534. [Munții Apuseni] la miază-noapte își rădăleşe coama până în Curcubeta-mare... FRĂNCU-CANDREA, M. 3. Căfărându-se când pe muchi, când pe coame de munți, ajunse la o peșteră. ISPIRESCU, L. 216/2. Țara Ardealului De pe coama dealului; Câte

lunci, atâtea furci, De urf să nu te duct. DOINE, 167. Apoi credințioasă lui putându-se ptuă, Păfrumos se urcă pe dânsul; d'acel pe coama zidului, și sări în grădina. ISPIRESCU, L. 75/2. Totuși rămâne un adăms, adăms sau scoamă de-a lungul buclății, căci, oricât de grea ar fi grapa, ea nu poate împredăti cele două jumătăți de brază, — înția brază — care stau înclinate — ridicată — una peste alta. PAMFILE, A. 63. Stogul are baza circulară și se compune de obicei din două părți: una cilindrică, formată din cotoarele snopilor, care se numește piept, și alta conică, deasupra celei dintâi, formată din spicel snopilor și care se numește vârf sau coamă. id. ib. 145. La unele case, în loc de trei capre, se pun numai două, iar pe sub închețatură brațelor lor, și sprinjindu-se pe niște stângii, se pune un samar. Pe samar se așază căpriorii sau marțacii (marțacei)... Prin unele părți, samarul mai poartă numele de lat, leaf, coamă, culme, samară, slennă, slinnă, coroață sau coroață. PAMFILE, I. C. 422. Este obiceiul că se pun pe coama acoperișului două sau trei cruci de lemn, ale căror capete sânt înzestrate cu cuie de fier. id. ib. 440. Partea de sus a acoperișului se zice coama casei. H. XVIII 144. Sus, la coamă, [căpriorii casei] se înclinesc cu cei din planul opus al acoperișului, unde se încheie limbile unora cu furcile celorlalți. PĂCALĂ, R. 59. Copul scos peste acoperiș, trebuie înălțat peste coama acestuia. GAZETA SĂTEANULUI, ap. TDRG. Coamă încoțată: Stăle (= șițele) din rândul cel mai de sus au capetele ascuțite la vârf, formând astfel o muche dințată la vârful acoperișului — coama încoțată, care e întreruptă numai de jumari și de o cruce de lemn, așezată și ea în prelungirea uneia din panțele acoperișului. PĂCALĂ, M. R. 406. || (Geom.) Intersecțiune a planurilor, muche. MELIK, 6. 175.

4^a. Coama apet = cursul, firul apei (Com. ITTU), linia mediană a unui râu.

[La unii scriitori moldoveni, cuvântul e plur. tantum. | Diminutive: *coamă* s. f. (ad 1^a) MAT. FOLC. 1467; — *coamușoară* s. f. CIHAC, I 57. | Adjective: (cf. lat. *comatus*) *comat*, -ă și (fără ca un verb încomă să fie uzual) *incomat*, -ă = cu coamă lungă, deasă, mare, cf. codat. Un val de sânge... cald a țevorii Din nobil incomatul gât, Și cade mortal cal. COȘBUC, B. 103. Gâtul cu țepți incomat. id. X. 116/2. În loc de leul cel fainic incomat al Africii, America are puma, un leu fără coamă, cam de seama unui lup. MEHEDINTI, P. 33. Stea comată. SBIERA, P. S. 281. PAMFILE, CR. 60, TEODORESCU, P. P. 21; — *comăt*, -ă = comat, cu coamă. Că pe cer s'a ardat, Un luceafăr de 'mpărat, Stea cumută strălucită, Pentru fericiri nemită. PAMFILE, CR. C. 60; ION CREANGĂ, I 24. DR. IV 803; — (rar) *comos*, -oasă = cu coamă lungă, deasă, mare. Bihorul de Cina... este la coama comos, ca căii din Schitânia. CANTEMIR, IST. 376. Porc comos. H. XII 26. | Alte derivate: *comăr* s. a. = curetele care vin pe coama calului când se înhamă, ceafa căpetelei. DAME, T. 50; — *comână* s. f. = coama (3^a) casei (Vasluiu). DAME, T. 93, 100.]

— Din lat. *coma*, -am, idem (și despre părul omeneș, frunziș, raze solare). Pentru desvoltarea sensului 3^a, cf. slav. *griva*, care, afară de 'scoamă', (1^a) însemnează în rușește și slavonește și 'culme de deal s. de pădure.

COAMĂR s. a. *Chambre*. — (Săsisim, prin părțile Sibiului) Camera de locuit. PĂCALĂ, M. R. 414. Destinată pentru întreaga familia ca odăde de locuit, *coamăru* are, unde numai se poate, situația cea mai bună, spre miazăzi sau răsărit, și stă, ca și scasa cea mare, în legătură directă cu

tînda, id. ib. 414. [Și: coămără s. f. PĂCALĂ, R. 65.]

— Din sâs., corespunzând germ. *Kammer*, idem. Cf. dubletele cameră și cămară, precum și comoară și chimir.

COĂMĂRĂ s. f. v. coamăr.

COAMOĂRĂ s. f. v. comoară.

COĂNĂ s. f. v. cocoană.

COĂNDRĂ

COĂNTRĂ adv., prep., s. f. } v. contra.

COĂPCĂ s. f. v. copcă.

COĂPILĂ s. f. v. copil.

COĂPSĂ s. f. (Anat.) 1°. *Cuisse*. 2°. *Flanc* d'un vase etc. *Ridelle*. *Lice*.

1°. (Anat.) Femurul (KRETZULESCU, A. 15/7) cu musculatura în care e îmbrăcat, partea corpului de la sold și stinghie în jos până la genuche, numită la animale arm. Cuvântul e pe cale de dispariție, fie că graiul popular renunță la un termen propriu pentru această parte a corpului, fie că-l înlocuiește cu o expresie perifrastică (pulpă de sus, carnea cea groasă etc.), cu formațiuni nouă (moște etc.) sau cu împrumuturi din limbile învecinate (țâmb, etc.). De multe ori sensul lui *coapsă* e modificat. Astfel, la om, adesea se confundă cu *șoldul*, iar la animale, mai ales la cai, și cu *sapa* de sub *șold* s. cu *fiământăzarea* (DR. V 320), uneori și cu *genuchiul* (ib. 300). (Alt cuvânt e însă *coapsa* cu sens de *glesnă*; cf. *coapsă* 2°). *Coapsa* (=slav) *bedro*, *bokk*. MARDARIE, 105. *Koapse* = *coxa*. ANON. CAR. *Încinge armele tale pre coapsa la, silnice* (= puternice)! CORESI, PS. 118, BIBLIA (1688) 396. *De să va află, cum bărbatul nu să împreună cu mutarea-și deplin, cum-i să fie, ce să vârsă pre dinafară, ce să zice peintre* (= printre) *coapse*, să să despariș. PRAY, 566, cf. 209. *Au lovit pre e pulpă preste coapsă* (gr. *μυσοί*). BIBLIA (1688) 185. *Și vei face lor nădrăgi de in, să acopere rușinea trupurilor lor, de la brâu până la coapse*, ib. ap. TDRG. *Împuşcat-au pre Votcina... într-o coapsă*. MAG. IST. IV 313/12. *Chitul acela areă capul de aur curat, areă mântile și pieptul de arginți, pântecile și coapsele de aramă, picioarele o parte de hier...* (a. 1743) GCR. II 31; cf. și 32. *Mari și tari și păroasă* (= păroase) *coapse*, li arad' vârtoș și necurat om. GCR. II 145 (a. 1785). *Alărnă pe coapsa stângă o sabie încovoiată*. C. NEGRUZZI, I 23. *Cinge-ți coapsa ta, cată și ascultă!* BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 577/12. [Unit' cîni] *au coapsele cărnoase*. ODOBESCU, III 64/12. *Cetăliș Arabi stau pe împrejurul calului, și netezesc pe coapsă*. ALECSANDRI, CONV. LIT. VIII 50. *Pașă... Cu scările 'n coapse fugaru-și lovește*. COȘBUC, F. 29/12. *Trase palouș și-și tăie o bucată de carne moale din coapsa piciorului*. ISPIRESCU, L. 90/12. *În mijloc înăd sta o guncă mare, adică coapsa întregă a unui porc bătrân*. ISPIRESCU, ap. TDRG. Fig. (Mai ales la plural) Izvor al puterii de împrocăție, sediul fertilității. *Sufletele care au intrat cu Iacov în Eghip[s]e, cari au seșit din coapsele lui*. BIBLIA, ap. CADE. *Coapsa neroditoare*. MINEIUL (1776) 106/1. *Cai de munte, burtoșii, lași în coapse*. H. IV 84. *În coapsa grăitoarei mirișii, De vreme plugul vostru ară*. GOGA, P. 7.

2°. P. anal. Partea laterală s. bulbucată a unui obiect. *Balauri sculptași pe coapsele unui vas chinezesc*. I. TEODOREANU, M. II 59. || Sp. ec. Partea laterală dinapoi a căruței. *Laș pământul din dihoșița cu păcură, ce alărnă nedespărțit în*

coapsa carului. CONV. LIT. XLIV, I 42. | (Țes.) *Jumătatea laterală a unui iș*. Com. MARIAN.

[Plur. *coapse*, rar *copși* (Petreștii-de-jos, j. Turda) DR. V 297 | Și: *coafsă* f. s. f. *Încinge armele tale pre coapsa* (*coapsa* COR.; *coapsele* HURM.) *la stînt[e]*. PSAL. SCH. 141; — *coapșă* s. f. *Noi om aduce în astă apă curată... picioare la picioare, coapșă la coapșă*. PĂRVEȘCU, H. 82/12; — (+ *coabă*, din cauza formei) *coabză* s. f. = *sapă* a calului (Iapa, j. Someș) DR. V 320. | Derivat: *coapsăr* s. a. = *partea hamului care vine pe coapsele calului, șoldar* (DAMÉ, T. 50); *nabederniță* (BARCIANU).]

— Din lat. *coxa*, -am, idem.

COĂPSĂ s. f. (Anat.) *Jarret* du cheval. — (Ungurism) *Glesna* calului (Bărla, j. Năsăud. DR. V 302 și jud. Someș, Com. s. POP).

— Din ung. *kappa* «nod crescut la copita calului» (propriu «obială»). N. DRĂGANU.

COĂPTĂ s. f. v. coapsă.

COĂRĂ s. f. (Iht.) *Alburnus bipunctatus*. — (Mehedinți) *Peștele Alburnus bipunctatus* (ANTIPA, P.), numit și *latiță* (H. IX 59). [Și *coră* s. f. ANTIPA, P.]

COARĂI vb. [Va v. corăi.

COĂRBĂ s. f. 1°. *V4lebrequin, drille* a arçon. *Manivelle* du *v4lebrequin*. 2°—3°. *Manivelle*.

1°. (Mold.) *Unealtă* a dulgherului (H. III 450, x 539, XII 32, 521, XVI 134), teslarului s. butnarului (Com. ITTU), tâmplarului (DAMÉ, T. 113) s. fierarului (H. X 356) cu care se sfredelesc găuri, învîrtind cu mâna dreaptă o manivelă, în vreme ce stînga apasă de-asupra, sfredel, curbînă, sucală. DAMÉ, T. 113. | P. restr. Partea care se învîrte cu mâna dreaptă a acestui instrument, manivela lui. DAMÉ, T. 113.

2°. Mănerul suculei de depănăt, numit și *mănușă*, *mănuchiu*, *colatău*. DAMÉ, T. 140. 3°. P. ext. *Manivelă*. Com. A. TOMIAC.

[Și: (ad 1°) *curbînă* s. f. DAMÉ, T. 113.]

— Din rut. *korba* «manivelă» (din germ. *Kurbe*, *Kurbe*, care, la rîndul său, e împrumutat din fr. *courbe*). A. Scriban, *Arhiva* a. 1914, p. 133. Cf. dubletul *curb*.

COĂRĂBĂ s. și adj. fem. (Ornit.) v. *eorb*.

COĂRCE adj. fem. v. *corelu*.

COĂRDĂ s. f. I. 1°. *Corde* (d'instrument de musique). Fig. *Corde* du cœur. *Corde vocale*. 2°. *Corde d'arc*. *Corde* (au billard). II. 1°. *Tresse*. 2°. *Corde d'aignons*. III. 1°. *Artie* de voute. 2°. *Corde* de montre; *ressort*. 3°. *Dos* de la lame de la faux. IV. 1°. *Corde* d'équilibriste. 2°. *Corde* à sauter. 3°. *Cordon*; *corde* à *attacher*; *liens d'ostier*. 4°. *Corde* de la scie. 5°. *Corde, longe*. 6°. *Cordeau* de jardinier. 7°. *Corde* de filet de pêche. 8°. *Corde* du tissu. V. 1°. *Tendon, nerf, veine*. 2. *Sarment*. 3°. *Racine rampante*. 4°. *Partie pauvre* du filon. 5°. *Cordeau* de foin. VI. 1°. *Maitresse poutre*. 2°. *Tirant* d'une charrette. 3°. *Etaçon* de la charrue. 4°. *Ressort* (de compas). 5°. *Parois* de l'abê. 6°. *Traverse* du moulin. 7°. *Le fait* de filer, en parlant de confitures, de gelées. 8°. *Partie* de la cheminée. 9°. *Tout droit*. VII. *Parressoux*.

I. 1°. (Muz.) Fir elastic, anume pregătit din mațe (de oaie) răsucite și uscate (mai rar din metal—*coardă de sârmă*—s. din mătase), care, întins pe o cutie de rezonanță și frecat (cu arceșul), lovit s. pișcat, vibrează, producînd tonuri muzicale, s. trună. La instrumentele cu *coarde* (în opoziție cu instrumentele de vînt) se cîntă

fie cu arcușul, cu care se trage peste coardele întinse pe căluș, scaun s. scăunaș (de ex. la violină, violoncel, contrabas), sau coardele sânt ciupite cu degetele (de ex. la gitară, harpă, liră) s. mișcate cu o pană s. alt obiect elastic (de ex. la cobă, mandolină), ori se loveș cu niște ciocănele (de ex. la piano, țimbal etc.). Cu cât coardele sânt mai subțiri și mai întinse, cu atât ele produc tonuri mai înalte; poporul deosebește, la vioară, coardele subțiri (= mi), mijloace s. mijlocii (= la), burduie (= re) și hangul sau sârma (= so) (II. I 69, XI 281). Coardele puse în mișcare s bârână; coarda întinsă (s. strunită) prea tare, plesnește (s. se rupe). *Chordă* = (lat.) cordă, (ung.) hur. LEX. MARS. 192. A unuși organ de muzică toate coardele de-odată lovindu-se... CANTEMIR, 1ST. 33₂. Coarda care acum sălbătă țânjește pe lira sa... C. NEGRUZZI, II 41₂. Mî-ornucă... floarea veștedă de luncă, Co pe coardele gîtare răsundă îneci să cadă. EMINESCU, P. 252. Cu degetele uscate mișcă niște coarde false. EMINESCU, N. 35. Coarda de vioară, cobză și țambal. H. II 120, III 88. || [Fig.]; mai ales în construcția coarda s. coardele întinși, inima fiind considerată ca sediul sentimentelor, iar mișcările ei fiind accelerate în stări de emoție. Partea cea mai simțitoare din sufletul omeneș, sensibilitate. *Udă-mi coarda întinși, de tine fermecat, Răsună 'n depărtarea-ți cu ahuri, veninată.* PANN, B. V 123₂. Nu ai nici o coardă a întinși izbîdit De riscolte lumei și de nenorociri. ALEXANDRESCU, M. 127₁₂. Nu știu ce coardă misterioasă a inimii zbrîndă la acea sălbatică armonic. ODOBESCU, II 42₂. Ai atins coarda cea mai zbrîndătoare a întinși metel ALECSANDRI, T. 1309. Ori-ce suflet de om... are o coardă întinsă, gata să sune. CARAGIALE, N. F. 13₂. | Mijloc producător de mișcare sufletească, de emoție. *Tristețea pentru nefericirea, de care ne spune poetul că a fost lovit prin moartea soției sale, este o coardă prea întrebunțată, așa încît se apropie de monotonic.* MAIORESCU, CR. I 323₁₂. # A începe (s. a o da) pe altă coardă = a întrebunțată alte mijloace (de convingere, de constrângere), a o lua altcum. *Multe snoave voiau slugi (= slugile) să facă lui Ciprian, dar acestea le tău calea înainte de vreme. Începură dar pe altă coardă.* CĂTANĂ, P. B. I 29. A luera pe coarda sa = a nu se amestecă în afacerile altuia. *Lucră pe coarda lui.* ZANNE, P. IV 316. A atinge (pe cineva la) coarda simțitoare, a-i atinge coarda subțire = a se adresa la partea cea mai intimă din ființa cuiva, la ceea ce e mai de preț în sentimentele, convingerile sau amintirile lui; a măguli, a lăuda pe cineva, a-i vorbi pe plac; a atinge pe cineva unde-l doare, a-i aminti de ceea ce-l supără (s. la care ține) mai mult (și credeă că s'a uitat). ib. IV 315. A o lăsa în (pe s. pre) coarda de (mai) jos s. a muia coarda = a (mai) lăsa din pretenții, a se muia, a se plecă, a se îmblânzi, a se astămpăra. ib. IV 313. A o ținea în coarda de sus = a avea pretenții mari, a se îngâmfa, a se ținea mândru. ib. IV 313. A întinde coarda până se rupe (s. plesnește) = a împinge lucrurile prea departe, până la extrem. *Nu întinde coarda prea mult, că se rupe!* ib. IV 314. A mișca toată coarda = a face tot posibilul spre a izbūti. ib. IV 315. *Lăutarul coarde vede, coarde visează* (cf. v. r. abia mălaiu visează) = fiecare meșter la meșterugul său gândește. ib. IV 417. || (Modern, Anat.) Coardele voale = mușchii inferiori ai glotei, având forma unor buzoare, învelși într-o mucoasă fină, care se pot întinde tare și vibără, producând ceea ce numim 'vocas.

2°. P. a. anal. Împletitură de mațe, de cănepe, de păr sau de alte fire elastice, care ține întinse capetele unui arc. *Mușchii i se întinșeră cu coarda unui arc.* C. NEGRUZZI, I 42. *Zbrîndă coarda din*

arcu-i, fulgeră zăgăta 'n vînt. ALECSANDRI, P. I 34. (Fig.) *În zădăra ve mai căsnîți să întindeți arcuț veștit; coardele s'au ros și una după alta se rup.* MARCOVICI, C. 87. # (După fr. *avoir plusieurs cordes à son arc*) A avea mai multe coarde la arc = a avea mai multe mijloace pentru a izbūti într'o treabă. ZANNE, P. III 246. *Ondă i se păred că purga nu se umplă destul de repede, acă și alte coarde la arc.* GHICA, s. 38. || (Geom.) Dreapta care unește extremitățile unui arc. MELIK, G. 35. | (La biliard, rar) Linia trasă prin cele două puncte fixate, peste care nu poate pune bila cel ce începe jocul. COSTINESCU.

3°. În compuse: (Bot.) coarda-ielelor = silnic (*Glechoma hederacea*) (Prahova). PANTU, PL. LEON, M. 34. BIANU, D. S., cf. H. II 3 IV 52, XI 327, XIV 352; — coarda-(h)ălor-din-vînt = *Saginella helvetica* (Poșaga, j. Turda). BORZA, BUL. GRAD. BOT. XI 52; — coarda-vîntătorul, o sburiană, nedefinită. H. XVI 280.

II. P. a. anal. (Idea dominantă e cea de 'impletitudine').

1°. Fiecare din vițele, șuvițele, nuițele etc., care, împletite, dau pletele, coadele, gujba, leasa etc. *Gujba se face în următorul mod... se înfierbîntă o năuă verde de carpă, se sucește și se împletește în coardă, d. c. ca și funia, care e împletită numai din două coarde.* MARIAN, O. II 395. *Ana rămase pe laia, fiind capătul pletii, tard Lică stetea înaintea ei și, împărțind furorul în opt suvițe, începu să împletească în opt coarde, cum ea nu văzuse mai înainte.* SLAVICI, N. II 163.

2°. Cunună s. funie de ceapă. BĂRCIANU, III. P. a. anal. (Idea dominantă e cea de ceva adus în formă de arc, boltit).

1°. (Arhit.) Arcuirea unei bolte. COSTINESCU. *Acel groznic șerpe făcînd un chip de încușbătură, ca o coardă de boltă.* DOSOFTEU, ap. TDRG.

2°. Arc de oțel la broasca uși (POLIZU), la ceaș (LB.), la pușcă (TDRG), la gramfon etc. Cf. *dreve, resort*.

3°. Muchea de sus — arcuții — a fierului (scuturii) de la coasă (JAHRESBERG, XIX 97), arc a. n.

IV. (Predomină idea de 'funie' s. 'sfoară întinsă', p. ext. 'funie' s. 'sfoară' întrebunțată pentru diferite scopuri. În unele accepțiuni avem a face cu întrebunțări nouă, decalcate după fr. *corde*).

1°. (Franțuzism) Funie, frînghie s. sîrmă mai groasă, pe care umblă acrobata.

2°. (După fr.) Frînghie s. sfoară mai groasă întrebunțată de copii în jocurile lor, ca să sără peste ea. *Unul [din copii] luera coardă, altul gîncește un cerc.* D. R. ROSETTI-MAX, ap. TDRG.

3°. Funie s. sfoară cu care legi s. încingi ceva, cingătoare. *Korde = zona.* ANON. CAR. (Fig.) *Năduși și înțecă cu coardele se fîntei sale înțăduri pe Aric.* DOSOFTEU, V. S. 148. || Spec. Funie (din nițele împletite SEZ. V 59₁), gînj s. lanț, pretrecute peste încărcătura unei căruțe s. unei sînii, strînce cu ajutorul unei prajini pe care o răsucești; p. ext. parul cu care se strînce lanțul trăsorii ce înfășură lemnele s. butucii încărcăți pe ea (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC); b. redel, cealțău, renghe, s. n. r. a. u. Spre a se ținea mai strînuț legătura dintre profop cu sania, se strîncește cu o funie zisă apărătoare, cealțău, legătură, gînj, coardă, lambă, vîdăogă, lăntuș sau prăjînd. DAME, T. 22. | (Plut.) Dispozitivul de lemne și gînjuri sau numai gînjuri de nuițe, care servă la prins lemnele din plută la capătul opus celui din chingă. Coarda ține toate lemnele plutei la un loc, împiedicînd astfel desfacerea lor. Coarda se compune adeseori din ruda și gînjuri. CIUPALĂ, PL.

4°. Sfoara care, prin învîrtirea elimbeis s. epeneis, se răsucește, apropiînd brațele și întinzînd pînza

ferestrăului, s trună. DAME, T. 86, APOLZAN, U. 31. Așa ferestrăului, numită încă și coardă, sford, funie, strună sau întinzător, stăruje să fină astfel brațele întinse, ca să fie întinsă și pânza. PAMFILE, I. C. 121.

5°. (După fr.) Funie legată de gâtul calului pe care vrei să-l faci să alege în cerc. COSTINESCU. A da un cal la coardă.

6°. (După fr.) Sfoara cu care alinază ceva zidării, grădinarii, inginerii. COSTINESCU.

7°. (Pesc.) Parte a crâșnicului (sacului de pești, crâștașului s. volocului); s trună, rână, coadă. ANTIPA, P. 114. Arcul, sau cercul, care este o nută elastică, îndoită în formă de arc și legată de amândouă capetele ei cu o frînghie subțire bine întinsă, numită coardă, care ține năușa îndoită... ANTIPA, P. 105. De jur împrejur, prin ochiurile de cele 4 margini ale plasei, se trece o sfoară — coardă sau struna cristășului — care la fiecare colț al plasei este legată în formă de chruțoare. id. ib. 142. Cele două clece au câte o creștătură la fiecare din capetele lor, și de aceste creștături se leagă capetele a 2 sfiori groase pe care sânt înșirate ochiurile celor 2 margini ale plasei. Aceste sfiori sânt numite în Moldova și Muntenia coardă de sus și coardă de jos (în Oltenia struna de sus și cea de jos). Coardă de sus e în todeauna aproape cu un sferi mai scurtă ca cea de jos. id. ib. 147. Această coardă [coardă de jos îngreuiată cu greutate] capătă acum și ca numele de camandă, coardă (Moldova de sus), edoință (Oltenia). id. ib. 150. Straja de la volog se numește coardă de sus și de jos cari înțurzece (încrețesc) marginea lăsdându-i vologului un pântec. PAMFILE, I. C. 67. De hadaragi se trage vologul prin apă, întins de cel puțin doi oameni. Prin ochii [=ochiurile] de pe amândouă laturile se îngrădește câte o sfoară groasă, cu capetele legate de hadaragi, cari sferi au numele de coardă de sus și coardă de jos. SEZ. IV 113_{1/2}. Sânt [= sânt] la nerod două coarde. VARLAAM, C. 222_{1/2}.

8°. (Țes.) Firele înșirate în lung, formând urzeala s. țeara pânzei. Înșirarea firelor în lung, cât va fi țesătura de lungă și în care se vor bate alte fire, se numește urzeala sau urzală. În Munții Apuseni ai Ardealului poartă numele de țeară (FRÂNCU-CANDREA, M. 106), iar în unele părți din Bucovina coardă. HEM. 839_{1/2}; cf. și H. XVI 260. Coarda se face când se oarde ori se urzește pe gard ori prună. H. XVIII 144. Coarda se face prin urzire și e lungă; prin învălire se înșăură pre sui, iar la țesătură dă urzeala. H. XVIII 278. Într-o grădiniță cu pomi, se leagă la un pom o sfoară cu 2 coarne, după care se face rostul (adecă se pun firele crucii) și se întind firele după altă pom, de câte rășchioare se știe că are să vină de lungă coarda. LIUBA-IANA, M. 118.

V. (Pun) asemănare cu o funie întinsă).

1°. (Anat. pop.) Vână, arteră, nerv, mușchiu, tendon, ligament care se încoardă la anumite mișcări; s pec. ligamentul de-a lungul coamei de la îndoietura gâtului la cal (bou, bivol). Coardă se numește, la cal, gâtul sub coamă, când e gros (Bursuceni, j. Bălți), DR. V 307, partea de sus de la umeri până la coadă (Măgurele, j. Bălți, ib.), vinele de la burta calului (ib. 273, cf. DAME, T. 49). Coardele 'ntârind și oasele... DOSOȚIEU, MOL. 102^b. Pe coarda cea pletoasă să-mi desmierd murgul voitnic. ALECSANDRI, P. I 62. Briar... se puse drept în calc... Și-i frânse [bivolului] coarda 'n luptă. id. ib. III 371. Alții... se culcă pe coarda armăsarilor și, așa plecați, împușcă în urma lor. ALECSANDRI, ap. TDRG. Mă dor, de crudul idu amor, A pieptului meu coarde. EMINESCU, P. 268 (cf. băierile inime). Apoi se spală cu ojet, trăgându-l peste frunte, între ochi, între

împle și coardele gâtului și nodul de la mână. SEZ. XXIII 2.

2°. Curmeiul sau lăstarul de viță care se întinde ca o sfoară groasă, paralel cu pământul, spre a produce strugurii. H. IV 245, cf. II 219. Coarda de vie se leagă de harag cu un fir de mlașă. PAMFILE, I. C. 216.

3°. Vână a crescută atară [= la suprafața pământului], care leagă rădăcina unui arbore cu trunchiul și dă putere arborelui ca să reziste contra vântului. Com. ITTU.

4°. (Băies.) Coardă stearpă — partea sterilă a vinei [de aur] FRÂNCU-CANDREA, M. 41.

5°. Fânul adunat într-un șir lung, care apoi se face boaghe (= căpițe), vândălaș (Gherla, în Transilv.) VICIU, GL., (Sighișoara) BRANDSCH, L.W.

VI. (Ideea dominantă e cea de stensune) s. de obiect care ține întinse părțile unui aparat s. ale unei construcții).

1°. (La construcții) Bărna (SEZ. V 59), grindă la tavanul casei pusă de-a curmezisul pe sub altele (STAMATI, cf. CREANGĂ, GL., Com. FURTUNĂ), pe care se păstrează s. de care atâră diferite lucruri din casă), transversă (DAME, T. 162, H. III 229, XVI 11), culme (SEZ. XXIII 42), cf. meșter-grindă. Peste lungurile caselor se așează corzile. Corzile au trei fețe frumos fețuite cu dungi pe dânselle, în lungime. La multe case, aceste corzi se razemă pe o coardă mai mare și mai groasă, de-a lungul și prin mijlocul casei întregi, dar în fiecare casă nivelul acestei corzi e acela al lungurilor și curmezisurilor. Capetele corzilor ies foarte puțin în afară de curmezisuri și au cuiburi dăltuite în două și prinse prin cuie de lemn bătute în găuri date cu șfredelul. Coarda, când nu este destul de tare, se proptește la mijloc printr-un stâlp pus în mijlocul casei și care se chiamă pop... Peste corzi se așează podeala. PAMFILE, I. C. 421. Pe coardă se pun diferite lucruri mici. Com. FURTUNĂ. De-asupra «câștelor» [la facerea caselor], se pun în lungime și lățime 4 corzi (sting. coardă) care în obada castii, ca să nu se desfacă. LIUBA-IANA, M. 94. «Câștele» [în casă] se încheie în partea de-asupra prin corzi. H. XVIII 145. Stâlpii... sânt împreună prin arcade în plin centru și leagă între ei prin coarde de lemn. GHICA-BUDEȘTI, MON. IST. I 23. Pe coardă stăteau aruncate niște străie. CONTEMPORANUL, IV 392. De ger s'aud într'una în pod corzile tozandin. VLAHUȚA, P. 11. Iau mai întâiu prilej de vorbă de la niște statice (războiu) ce zac în casă, sau de la niște theme ce stau pe coardă. MARIAN, NA. 138_{1/2}. Acuși iau varga din coardă, și vă croceș, de vă merg petecilel CREANGĂ, A. 38_{1/2}. Rămurele... mici le pun pe la coane și pe la corzile caselor. PAMFILE, S. V. 13. Ori sânt puse [ciobotele] pe lângă foc... ori sânt spânzurate la coardă, de un cuiu... SEZ. IX 34. (Credințe pop.) De com pune buricul sub coardă sau în v-ră crăpătură, to fi faldă copitul următor. SEZ. III 149_{1/2}. — Apă din coardă s. «sânge din grindă», e numele unui joc de copii; unul face pe scamator și scoate sânge din grindă cași sau pune lipește de ea sticla cu apă. Cf. PAMFILE, J. II 318.

2°. Legăturile de desupi ale căruii sau carului (H. X 32, 69, 209, 356, 539, XII 31, 386), splină, brâncinar, brânișor. PAMFILE, I. C. 133.

3°. Bârșă plugului, cordenciu (H. XI 99, C. C. II-III 147, 168).

4°. Puntea s. arcul care ține despărțiți cei doi craci ai compasului (s. «pasului») de lemn al dogarului. Pasul, pasnicul sau capra se compune din doi craci și un arc, arcuș, coardă sau punte. PAMFILE, I. C. 162. Rotarii fac toate părțile de lemn... cu instrumentele următoare: toporul... ferestăul de mână și cu coarda și pila. I. IONESCU,

M. 712. || La sanie, lemnele de la capetele stâlpiilor pe rudă (Puglișca, j. Năsăud). Com. ITTU.

5^a. Trunchii care formează laturile scocului (Sebeș, Cojocna, în Transilv.). Com. ITTU.

6^a. (Mor.) Lemnele orientale care leagă podul coșului de la meară, numite și brațele, șpețeleze, chingile, stinghiile, curmezișurile s. legătură brațului (DAMÉ, T. 162, PAMFILE, I. C. 190), unde stă așezat fusul morii (H. XVII 17).

7^a. (La dulceață, mai ales la șerbeturi) Masă cleioasă, care se întinde ca o ață, când vrei să scoți din ea (cu lingurița), ceea ce arată că dulceața e'ă legată. De ea trece cu fieru' peste un clocoț, nu se va tăia coarda șerbetului la mestecul. DRĂGHICI, ap. TDRG. Nu-s destul de legate dulceațele... Prêtește: nu au coardă nici decum. ALECSANDRI, T. 323.

8^a. (Romanați) Scândurică la coșul vetrii. CDDE. nr. 380.

9^a. Adverbial. Întins, drept (înainte), încordat, strună. Cai cu capetele coardă. V. CIOFLEO, ap. DR. IV 728. Ține coardă, n'ai ce face! SEZ. XXIII 42. Drumul coardă e-ă și jinec. POP., ap. ZANNE, P. IV 316. Întins coardă = întins tare. ZANNE, P. IV 316.

VII. Om leneș, cf. butuc, par, lemn (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

[Pur. coarde și corzi. | Și (numai grafic?): cordă s. f. Robinson... au sădărit arcu, dar fi lipsă (= lipseau) corda și săgețile. DRĂGHICI, R. 125. Mafle... să-i slujască de corde, id. ib. 125. Răsună frumos din corde Ale tale dulci acord. PANN, P. V. I 20. | Diminutive: eordșoară s. f. (LM.), cordiță s. f. = coardă mică s. subțire. HASBEO, IST. 297/32, BURADA, ap. CDDE. | Verbe: (numai în dicționare) eordî IV^a refl. = a se strânge, contractă. PONTBRIANT, CIHAC; — eordui vb. IV^a trans. = a strânge cu coarda (IV 3^a) lanțul ce înfășură butucii sau lemnele încărcate (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. | Adverb: (Banat și în regiunile apusene) eordis = (despre privire) strâmb, oblic, într-o parte (LB.), pieziș, chiorăș, p. ext. încruntat (NOVACOVICI, C. B. 8), rău-voritor. Dacă luai [opinc] de la unu [din cizmar], cealaltă se uitau eordis. POPOVICI-BĂNĂTEANU, NUV. 110. Frații cei doi încep de la o vreme a se uita cam eordis la Petru și se șopotesc pe sub acuns. MERA, B. 100. Ea se turbură pe loc, se aprinde, face foc, și începe a oțlă și eordis a se așlă. HODOȘ, P. P. 356.]

— Din lat. *chorda*, -am e'amat, strună. (Sensul de «vână, tendon» e și în span., retorom., cat. și în dial. lombard). Cf. cordar, corzar, cordenciu, încordă, descordă.

COARDĂ s. f. *Épée*. — (Ungurism, în Transilv. de nord, Maramureș) Spadă. *Află sub un fag trei arme: o sabie, o coardă și un paloș*. RETEGANU, P. III 60/4. *Ofițarii cu coardă, Trâmbitaș* (= gornist) cu trâmbita. T. PAPAIAȘI, M. 34/4. [Pur. corzi. CADE. | Și: eortă s. f. Să te din coardă în coardă, Care pe dânsul stau să adă scoale. BUDALDEANU, T. 253.]

— Din ung. *kard* «spadă» (venit la ei de la Alani ori de la Slavi (de la care îl au și Aromânii: coardă și Albanezii: *korde*). Tot slav e la noi cuvântul în documentele slave din sec. XV, cf. I. BOGDAN, O. 434-435).

COARJĂ s. f. v. coajă.

COARNĂ s. f. (Et. 1^a). Cornouille. 2^a. Varietate de raistă, dont le grain est allongé.

1^a. Fructul roșu și acrisor al arborelui numit corn (Cornus mas). LB. PANȚU, PL. Com. MARIAN, A. TOMIAC, H. X 205, SEZ. IV 24/3. *Korne* = cornum. ANON. CAR. *Mărul e'ă logofăt-mare*,

coarna e'ă hatman-mare, vișina e'ă cămăraș-mare. GCR. II 37. *Coarnele coapte se usucă la soare înlocmai ca cireșele și vișinele*. PAMFILE, I. C. 242, cf. J. II 336. *Da e'ă [fata] ar ave'ă tr'un semn de măslină, cireașă, coardă ori de alte poame*. ISPIRESCU, L. 250/15. *Pă deal pe la curmătură, O miera' c'o coarnă 'n gură. Când dedeu c'o zburătură, It pică coarna din gură*. POP. (Vâlcea). *Tutică de coarne*. H. XI 277. *Soacra-i acră ca o coarnă*. SEVASTOS, M. 271/4. # *A se uscă (ca o) coarnă* = de tot, a fi plin de zburături. *De-i zăborei pân' la loamnă, Mă-i găsi uscată coarnă*. SEVASTOS, P. P. 66/15, cf. ZANNE, P. I 150. *Câte coarne 'n puțină* = mult. PAMFILE, A. Mama-i dulce ca o poamnă (= strugure), *Câte coarne'n puțină*... ION CR. IV 202.

2^a. (Subt forma: poamnă coarnă s. numai coarnă) Un fel de struguri cu boaba dulce, lunguiață, cărnosă, cu sămburi mulți, albă s. neagră-roșcată și tare în coajă (COSTINEȘCU, PANȚU, PL., DAMÉ, T. 35, PAMFILE, I. C. 217, H. II 251, 176, 193, 207, 243, 270, III 65, IV 8, 52, VII 26, XIV 71, XVI 41), confundată, în unele părți, cu razachia (H. XII 215). Dacă dădeai la o parte vița de poamnă coarnă, care fi acoperă... I. TEODOREANU, M. II 276. *Unele gospodine culeg înainte de culesul viet, din speciile carti au bobifele mai tari, precum sânt strugurii de poamnă coarnă, verde, mare, vulpe etc. Acertă se înșiră pe podul casei jos*, PAMFILE, I. C. 240. *Când se coace coarna 'n viț și struguri în hăbădii... Să vii, neică, să mă vezi*. MARIAN, INS. 173. *Franză verde (s. franzuțeană) poamnă (s. boabă) coarnă*... ALECSANDRI, P. P. 405/10, cf. TEODORESCU, P. P. 129, SEVASTOS, P. P. 155/4, MAT. POLC. 273, VASILIU, C. 118. *În Rădăpâni se mai cultăte: coarne, bune pentru durere de inimă*, SEZ. V 69/1. | Specii: *Coarnă albă*. H. II 11, 57, 115, 125, 141, 165, 219, III 47, XVI 95, BARONZI, L. 94/3, JIPEȘCU, O. 53. *Coarnă galbenă*. H. III 47, XVI 95. *Coarnă neagră*. H. II 11, 57, 115, 125, 165, 218, III 47, 65, IV 183, V 3, XVI 95, BARONZI, L. I 94/3, JIPEȘCU, O. 53.

[Diminutiv: (ad 2^a) *corniță* s. f. = varietate de strugure cu boabe negre-roșietice, asemănându-se cu coarna sălbatică. H. IX 55, cf. BARONZI, L. I 94/9, JIPEȘCU, O. 53. *Am dat peste un ciorchin de corniță coaptă*. DELAVRANCEA, ap. TDRG.]

— Din lat. *por. corna* (= clasic *cornum*) idem (1^a). În celelalte limbi romanice numai derivate.

COARNEȘ, -Ă † adj. v. corn'.

COARNE s. f. (Agric.) *Houc, hoyou, cornuet, béchar*. — (Transilv.) Unealtă ca o sapă, însă cu două coarne, cu care se răscoplește țărâna s. se zmulg giilele de pământ. BĂRCIANU, *Dacă fundul [băltii] e'ă nolos, terbos sau răddcinos, în care momeala s'ă înșpropă și acunde, se poate da truda de a-l curdă cu o sapă, dărg, coarște, greblă sau chiar cu o simplă scândură bătută într'o prăjină*. F. R. ATILA, 48. [Și: (prin confuzie cu coastă 3^a) *coastă* s. f. = furcă de fier pentru săpat pământul, furcoiu (Săsciori, j. Sibiu). Com. ITTU.] — Din germ. *Karst*, idem.

COARTĂ † s. f. v. coardă'.

COASĂ s. f. I. 1^a. *Faux*. 2^a. *Couteau à paille*. 3^a. *Tranchet*. 4. *Céphée*. 5^a. *Glaciu*. II. 1^a. *Fenaison, fauchage*. 2^a. *Récolte des foins*. 3^a. *Pate des faucheurs*. 4^a. *Métier de faucheur*.

1^a. Unealtă agricolă slujind la tăiatul ierbiilor (cf. fân, otavă), a plantelor de nutreț (de ex. porumb, trifoiu, lucernă), a mohorului și a unor cereale (precum grâu, orz, ovăz, secară) m. rar; p. restr. lama de metal a acestei unele (= germ. «Sensenklings». HERZ-GHER, M. IV 235). În timp de război e de răzmiriță, coasa servea țaranului

român și ca armă (BOGDAN, O. 433-436). Trupul coasei, din oțel bătut, se numește pânză sau custură având un vârf, o latură ascuțită, numită gură, buză s. tăig, care taie, și o dungă mai leșită, ce se numește arcană s. coardă și care li dă lăria, ca să nu se îndoiască s. să nu se rupă. Coadă coasei, ce se leagă cu lemnul, se cheamă măsă și are o direcție perpendiculară pe pânză. Măsărea are un dinte numit și cățel s. bontoc, perpendicular pe măsă, care intră într-o scobitură făcută în coada coasei. Coasa se înțepenește în capătul s. călcăiul coporăiei cu ajutorul unei brăjări de fier. Coadă coasei se cheamă toporăie, toporăște, coporăie, coporășcă s. cosie (unele coporăii fiind înflorate cu creștături și fiind împărțite în palme, putându-se astfel măsura cu coasa ca și cu stânjenele); ea are pe la mijloc un lemn scurt și îndoit, înțepenit într-o dăltătură, de care se apucă cu mâna dreaptă, numit cornul coporăiei, cocărlă, picior, mănunchiu sau mâner. PAMFILE, I. C. 141, A. 125-126, C. C. II-III 155-156. Coasa când se tocește se bate cu un ciocan mic pe o nicovală ce se înfige în pământ, numită bătăc, și apoi se ascute cu cuteda s. gresia, pe care coasașul o ține udă într'un toc prins de brâu cu un cârlig. Sunetul produs când tragi cu coasa se redă prin onomatopeea a fășă (despre țarbă) și a crășni (despre coasă). Cf. DAME, T. 37, Kosé = falx. ANON. CAR. Kossa = falx. LEX. MARS, 204. Lovi... calul cu o coasă peste picioarele și-i idă picioarele. HERODOT 310/4. 32 co[ase] mici, IORGA, SD. XII 46. Co[as]e lungi 194, câte 33 lei, IORGA, B. R. 340. Se duse cu coasa de-a numere. C. NEGRUZZI, 190. Văză deodată trecând pe dinaintea un arap negru, purtând în mână o coasă grozavă. BĂLGESCU, M. V. 392/2. Și ostentîi oameni, cu coasa 'n spinare Vin de la câmp. EMINESCU, P. 293. Coasa în mântile lui rădea ca briciul. DELAVRANCEA, S. 16. Pânul înflorit cădea în gura coaselor ce crâgneau și brazdele lui groase se lămureau în urma coasașilor ca niște voluri verzi. SANDU-ALDEA, D. N. 20. Propiți în coasă l-am văzut odăul, Cu pieptul gol, cu fruntea 'nnourată, Iar coasa lui scîlpea, din depărtare. P. CERNA, P. 111-2. Doina întreruptă o clipă răsună din nou în largul văilor, iar coasa, purtată de mântile voinice, făcîe pierzându-se prin țarbă mîlăsoasă. M. FLORIAN, SĂM. II 108. Oumeniți se îngrîjeac de coasă, de furcă, de greblă și de toate celelalte unelte de lucrat la fân. PAMFILE, A. 152. Partea de fân cât se late dîntro' stîngură trăsătură de coasă este... îngustă. id. ib. 154. Prin unele locuri, cînepa... se cosește cu o coasă cu coada scurtă, numită torpân. id. ib. 172. Dacă at un fânaj cosit, fără nici un mușuroiu, fără nici un ciot, și dacă acolo și se rupe coasa, să știți că pe acolo crește țarbă-idhărarul. id. COM. 61. Ale gospodine, înainte de a da grăunțe la paseri, le trec prin veriga coasei, și prin gaura laței unde toarce gospodina, ca să fie paserile sîndtoase. id. CR. C. 23. Numai ce, itaca vine la dînsul o dihanie numat oase, și c'o coasă în mână. — Cine ești și ce cauți la mine? — Eu ts Moartea! id. ib. 359. Dar... coasă, hreapcă, jepoia, greblă... nici că se aflau la casa acestui om nesocotit. CREANGĂ, P. 38/. Tădă în carne vie, cu nemilostivire, înlocmat cu un muncitor vrednic, când trage cu coasa nemilut. ISPIRESCU, L. 170/11. Măi, bătăiță, păr galbăn, De dorul tău mă leagă, Cum se leagău țarbă, Când o tăie cu coasa. JARNIK-BĂRSEANU, D. 87. Mă duseți cu coasa'n laz, Costiū țarbă și năcaș, Să pusei mîndrii pe obraz. id. 150. Mă duseți cu coasa'n răd, Costiū țarbă și urți;... Mă duseți cu coasa'n deal, Costiū țarbă și armă; Mă duseți cu coasa'n luncă,

Și costiū jale adănc. id. 222. De când în ai sămănat, Boala'n oase mi-ai băgat; Ia, zău, coasa și-l cosește, De boală mă mîntuește. ib. 457. Intru 'n casă, Ca ș'o coasă (= vijelios), Ies afară, Ca ș'o pară! SEZ. I 176. De la noi și pîn' la voi, tot cuțite răcuțite. [= Urma coasei pe cosiriste]. SBIERA, P. 323/10. Văj, văj Prin pășu, Tanc, fanc, Prin copac (= Coaza). SEZ. IV 84. ă La toată casa Bate coasa. Numai la mine N'are cine! casa fără bărbat. PAMFILE, C. și J. II, cf. BĂLGESCU-CODIN, I. 109. Ii taie lui coasa acum! Ii merge bine, e și popă și primar, i-a venit apa la moară! CIAUSANU, GL. Mă dor oasele, par'caș fi fost la coasă! = sînt foarte obosit. ib. A bate pe cineva ca pe-o coasă rea = a nu ajunge la nici un rezultat, oricît te-ai cămîi. O coasă rea, oricît de măiestrit ai fi bătută, tot rea rămîne; de unde a și rămas chiar zicla celui ce nu vrea să se îndrepte: «Ii bate ca pe-o coasă rea, dar de geaba!» PAMFILE, A. 129; cf. și J. II. Fig. Vremea, înarmată cu pătrunzătoare-ia coasă, tate fără milostivire. MARCOVICI, C. 17/31. De coasa morței altul vîdăndu-se 'ngrozit... C. NEGRUZZI, II 246/22. || Specii: Coasă împiedecată s. coasă cu crivea (DAME T. 37), cu hreapcă, (ib.), cu vîrguță, (ION CR. III 226), cu cârlig, cu caragaș s. cu grebluță. Prin unele părți din Oltenia, coasa cu cârlig se numește coasă împiedecată. Prin aceste părți, cârligul e legat de coporăie prin trei locuri... Legăturile sînt de sîrmă (căci așa se taie sau se rupe). PAMFILE, A. 128. Când se dă jos pînea albă (= grăul) cu coasa, atunci se leagă de toporăste un cârlig... Cu ajutorul acestui cârlig se așază firele spic la spic, așa că se pot apoi lega în snopi. C. C. II 156. În loc de coasa cu cârlig se spune și coasa cu caragaș (H. VII 171) și hreapcă (H. XIII 13), ib. 209. Seceratul îl facem cu secera. Pînea (= grăul) se taie și cu coasa împiedecată ori cu hreapcă, când se zice că îl hrepuim. Se zice hreapcă, coasă cu cârlig și coasă împiedecată. ION CR., III 225-226. În loc de cârlig, întîlnim adesea pusă la coasă o hreapcă — de la care costul se numește și hrepuț — care nu-i altceva decît o mică grebluță, care face să și se dea coase și numele de coasă cu grebluță sau grebluță. PAMFILE, A. 128; ION CR. III 226. Hreapcă noi n'avem, ci numai coasă împiedecată (Boureni, j. Dolj). ION CR. IV 161. Coasă zîmțată = coasă a cărei gură are zimț. (Prahova). DDRF.

2°. (Rar) Unealtă de tăiat paie uscate (germ. Häckerlingschneider, Futterklänge). L.B.

3°. P. a anal. Instrument de tăbăcărie și cojocărie, cu care se fățuesc pieile argășite. Coasa cocjarului constă: 1) dintr'un scaun, făcut dintr'un lemn cioplit pătrat; 2) picioarele scaunului; 3) coasa (propriu zisă), care este un cuțit cercuat (= adus, arcurit) bine ascuțit, de 50-60 de cm de lung și 7-10 cm [de] lat, peste care se trag[ă] cu ambele mîni pieile încoaci și încolo; 4) războiul coasei cu icurile sau țintele ce sînt strîns războiul, ca la ras să nu se clatine. LIUBA-IANA, M. 122-123. Pielele cumpărate se argătesc..., se cărnoșesc cu gripca (cele mari) și cu coasa (cele mici). I. IONESCU, M. 698. Apoi [blăniile de vulpe] le întoarce cu pielea în sus și le ține trei zile; apoi le scoate și le cărnoșesc, adică le trage la coasă, de scoate untura și carnea ce este pe piele, apoi le întinde... PAMFILE-LUPESCU, CR. 210.

4°. Numele constelației Cefe u: cele trei stele în linie dreaptă alcătuiesc coporăia..., steaua din stînga este mînerul..., de cele două stele din stînga, nu se ține socoteala. PAMFILE, CERUL, 169; cf. și OTESCU, CR. 15.

5°. (Bot.) Plantă cu frunzele în formă de coasă, numită și săbiuță (*Gladolus imbricatus*). PĂCALĂ, M. R. 24.

II. P. ext. 1°. Timpul (L.B.) s. lucrul făcut cu coasa, munca costului, coșit; p. ext. muncă grea (PAMFILE, C.). Vremea coaselor. URICARIUL, IV 50/1. Vremea de coasă și de săpă nu eră, să lucreze să câștige bani, să se plătească. DIONISIE, C. 193/11. Une ori nu e nimenia p'acasă în timpul sceritului sau la coasa fănelui. ap. TDRG. Coasa-i muncă grea, boțerale: te dor bățerile întrei. SANDU-ALDEA, SAM, IV 570. I se făcea grăul numai bun de coasă... id. ib. IV 947. Nici acasă n'am de coasă...; ia să mai odihnesc o leacă astie bătrâneje! CREANGĂ, P. 24/1. Tată-tău e dus la coasă, căci se scutură ovrășul cela pe jos. id. A. 62/11. Tăi foame, par'că vți de la coasă. PAMFILE, C. Albeiu' se iate foarte greu la coasă, și coșaiți, la tocmală, întrărbă, dacă fănel are albeiu... HEM. 732/1. Merge bărbatul la coasă, Muterea rămâne-acasă. MARIAN, SA. 135. Într-o seară vine bărbatul de la coasă... și așlă pe muteria mulgând vaca. RETEGANUL, P. III 3/11. E dus Bacă la coasă, Să-mi coșează fân cu rouă, Frânge-i-s'ar coșai-n două! TEODORESCU, P. P. 321. Și pe coasă s'oseză. ȘEZ. II 46/11. Bun lucru, neică, la coasă? — Mulțumesc, mândră frumoasă! ȘEZ. I 236/11.

2°. Recolta de iarbă crescută, coșaișină. Cete două coase ce dă [această plantă] în fiecare an... GAZETA SĂTEANULUI, ap. TDRG.

3°. Plata pentru coșit. COSTINESCU.

4°. Ocupația celor ce coșesc la alții pe bani, coșit. Meserile sânt: dulgheria... dogăria... coasa (Belu, în Dâmbovița). H. IV 45.

[Dimitiv: coșoară s. f. = coasă mică. Subt o clăie de fân, două coșoare; sub două coșoare, doi lucrători...] [Părul, sprâncenele, ochii]. GOROVEI, C. 146.]

— Din paleos. kosa (sărb. kōsa, bulg., rus., rut. kosa), idem. Cuvântul slav a înlocuit pe vechiul falce, care a primit un sens nou (cf. și falcă). Cf. coși, coșag, coșie, cosor.

COĂSCĂ s. f. 1°. Corbillon. 2°. Pelote de chiffons. 3°. Sein pendant de femme. — [În Mold. și Bucov].

1°. Un fel de coșuleț împletit din făși (beligi, heldii) de coajă de teiu în care se pune ceanul fierbinte pentru a se putea ținea la amestecarea mămăligii. Cf. PAMFILE, I. C. 175.

2°. Golmoz, păpușă de cărpe (= germ. Klumpen sau Fetzen, Fetzenpuppe). HERZ-GHER., M. IV 260.

3. P. anal. Țățe de femeie care atâră tare. HERZ-GHER., M. IV 260.

— Din ung. kaska coșuleț, cf. coș.

COĂSE vb. III^a 1°. Coudre, broder. 2°. Clouer. 3°. Rattacher les trones d'un radeau. 4. Piquer, percer; bombarder. 5. Geler.

1°. Absol. și trans. A împreună, a prinde unele de altele cu ajutorul unui fir (de ață, etc.) petrecut prin ac, cu mâna ori cu mașina, bucăți — înțreși s. rupte — de pânză (stofa, alte țesături) de piele, (Mold., Basar.) a împunge (cu acul) a face, cu ajutorul acului și a aței, îndoituri (cute, crețuri) într-o țesătură etc. sau a fixă de ea nasturi ori podoaie; p. ext. a confecționa o haină. Felurile de a coase — punctele — sânt numeroase: înaintea acului, îndărătul s. în urma acului s. după ac, pe și peste mușe, cu țigheț, rupt-împung, cu două s. sături, cu fire scoase, a face poală s. margine, etc.; cf. însăilă, (în)duplică, (în)dupăci (dupăci), refecă, pongos, tiv; a prinde, încheia, brâncl, corbăci, innădi; a târăi, a țese, ciurul, cărpi, repară, peteci, cărpăci, cărpoji, potânji. Cusătura ornamentală se face cu arnică (colorat), ibrișni, mătase, fir (de metal),

fluturi, mărele etc. sau se coase — une-ori la gherghel [= se brodează] — cu flori, cu găurele, cu rupturiță, pe fir, cu groape, în cruci, cu mușculițe, cu încrețituri, cu foi etc.; cf. alege, a-jură, brodă, înfloră, festona, plisă, prețeli. Stofa sau pânza croită se îndu-lează, se coase sau se prinde cu ață, din distanță în distanță, și apoi, odată haina încheiată, se coasă cu acul. În unele părți, precum în ținutul Sucevei, cusutul mai poartă numele de pongosit (verb: a pongosi), iar a coase rău însemnează a cărpoji și, în partea pomentea, a potânji. PAMFILE, I. C. 346. Kos = suo, ANON. CAR. Cos = suo, consuo; cos în nuntro = insuo. LEX. MARS. 196, 219, 247. Și eră săraci cât nu-și putea cumpără mreeje noao, cea veache o cosed. CORESI, EV. 211/1. Muși făcu[tră] și haine dintru aceste piei, cosindu-le una lângă alta. HERODOT, 227/1. Și-și repară... hainele... cusând nasturii. VLAHUȚA, D. 135. Știți țoaror, coase, țese. ISPIRESCU, L. 12. Petrea... au găsit-o cosând la gherghel. SBIERA, P. 23/11. De-ar fi cucul roinicel, Face-l-ay tbornicel, Labăr subțirel t-ay coase, Tot cu fir și cu mătase, JARNIK-BĂRSEANU, D. 213. Șede la mașă și coasă; Nu știu, coasă ori deacoasă, Știu bine că lucrămii vară. De face fântână n' casă. ib. 118. Măică, până ce-o-ai veni, Tu cămășă mi-i erol, Dar să n'o coși omențe, Ci s'o coși cădănește. id. ib. 307. De frumoasă ești frumoasă, Dar ția nu fi-o știi coasă. id. ib. 427. Tu rămăi și-mi coase haine. DOINE, 193/11. Mândița să dee samă, Că nu i-a cusut năfrământ... ȘEZ. I 47/11. Dă-mi și mie-un zurgălu, Să mi-l cos la antireu. ib. II 198/11. Nu e bine să coși Duminica. PAMFILE, VĂZ. 79; GOROVEI, CR. 166. Prin jud. Dorohoiu, în această zi [6 Septembrie] nu se coasă, ca să nu se întărească ceră rău. PAMFILE, S. T. 47. [În ziua de 14 Noemvrie] să nu coasă cu roș[ul]. id. ib. 115. Când fi-i coasă vr'un bunghiu (= bumb, nasture), sau ceră, pe ține, să ții o strănă în gură, că-ți coși mîntea. ȘEZ. I 277/11. Cine țși coasă straiul pe dănuș, să fie un păiu în gură, căci alfel uită îndată. ib. III 48/11. † A coase măneca, e numele unui joc de copii în care prin viclenie se prinde măneca cuiva cu ușa și cel prins astfel se udă cu apă, cf. PĂCALĂ, M. R. 213. A coase petec la petec = a fi strângător, șgărcit. ZANNE, P. III 294. Coase la oboroace, se zice despre unul care horăște (= sforsie în somn). ȘEZ. II 47/11. || P. anal. A coase o carte, un caiet. || Spec. (Chirurg.) A împreună (cu un fir de mătase s. de intestin preparat anume (scatgut) și cu un ac special) marginile unei plăgi.

2°. P. anal. (Mold., Bucov.) Trans. A bate cu cuie. A coase cu cuie = a împreună scânduri, cu cuie. HERZ-GHER., M. IV 235. Oamenii s'au grăbit să coase în cuie capacul sicriului. SADOVEANU, B. 272. || A căpuși cu scânduri (despe o ușă) (Rogna, Maramureș). Com. ITTU.

3°. (Plut.) A innădi un trunchiu deslegat din piută și a-l întări din nou (Tulghes, în Ciuc). Com. ITTU.

4°. Fig. Trans. A împunge, a străpunge, a ciurui; spec. a străpunge cu gloanțe, a bombardă. Când țs mulți, ei te bagă mai puțin în samă...; dar când țs pușini, împung și te coasă (= te cercetează cu de-a-mănuntul, te prefără) cu ochii. SADOVEANU, B. 50. L-o cusut plumbu' = glonteie i-a străpuns pieptul; (unipers.) mă coasă junghiturile = mă înjunghie (des). HERZ-GHER., M. IV 235. Incepură Rușii din cetate și din oarecarele baterii ce le sfăcuse în preajma cetății a-i coase din tunuri. DUMITRACHE, C. 442. Rușii... îndată ce țesără Turcii în uscat, începând a-i coase cu tunurile din bățării, țesără și-i zăruncinară rău. id. ib. 443.

5°. Fig. Refl. A Inghetă. Răginărenți zic, că în ziua aceea [la Sf. Andrei, 30 Noemvrie] se coase (= îngheață) pământul. PĂCALĂ, M. R. 196.

[Prez. ind. *cos, coși, coase* (regional, foarte răspândit și la unii scriitori: *coasă*), *coasem* (regional: *coșm*), *coaseți* (regional: *coșeți*), *cos* (regional: *coasă*); conj. *să coasă* (regional: *să coase*); imperat. *coase*; aor. *coșutu*; part. perf. *cusut*, gerund. *coșind* (și *cusând* VLAHUȚĂ, ap. TDRG.) | A bstracte: *coăsere* s. f. (și mai ales) *cusut* (EUSUB PONTBRIANT) s. a. = acțiunea de a coase. *La cusut* [se întrebuințază] *ac[ul] și undrea*. H. II 4. *Un teac de sumane croite, ... așteaptă cusutul*. CREANGĂ, A. 62. *Plătește de cusut*. MARIAN, SA. 63. *Să-mi țevi cu cusutu 'n prag*. BIBILISCU, P. P. 51. *La cusutul steagului, Joacă ruja macului*. BUD, P. P. 56. *Umblă la cusut = învață să coasă*. HERZ-GHER., M. IV 252. *Afă de cusut*. *Mașină de cusut*; — *cusătura* (*cusătura* † și, prin hiperurbanism, *cusetărd*) s. f. și (clat. pop. **co[n]sutura*) *cusătură* (regional: *cosătură* și în Transilv. *custură* TDRG.) s. f. = (ad 1°) acțiunea de a coase; meșteșugul de a coase, cusut; felul cum e cusut ceva, modelul, punctul cu care se coase; pânză, [esătură, stofă care (s. pe care) se coase; lucru cusut, s. la care coase cineva; cf. alesătură, broderie, răuri, tivuri; spec. (Marină) împreunarea a două fâșii de pânză de vetrelă (CADE); p. restr. *așa cu care e cusut ceva*; (fig.) dispoziție (ascunsă) a firii oamenilor; (ad 4°) impunătoare, bold. *Și-l lorcă cu 100 de cusături* (lemma: *boldă*). DOSOFTEIU, V. S. 13. *Cusătura și citirea acum trăjmași îi am eu*. PANN, E. I 60/32. *De la aștearea cusăturii 3598* [de ani. CALENDARIU (1814) 3/2. *Cântătu*] cu toatele, când era la furcă, ori la cusătură. ISPIRESCU, L. 51. *Mtercurea și Vinerca unde femeile... nu fac cusături, subit cuvând că dobândesc diferite dureri*. H. II 231. *Să nu-mi turburi cusătura!* TEODORESCU, P. P. 61. *Măneca se încheie cu cusătura pe umere în jos*. BREBENEL, GR. P. A plecat pe drum nebun, cu cusătura pe mână. RĂDULESCU-CODIN, I. 13. *Tu și-ai lăsat Cusătura la Pe grîndușa mea*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 502. *Să și pice lacrimi de sânge, Să și pice pe cusătură, Să șiți că-i blestem din gură!* BIBILISCU, P. P. 51. *M'a trimis Doamna de sus la a de jos, Ca să-mi dea o cusătură fără pic de tivitură (= Hărtia)*. TEODORESCU, P. P. 220. *Se împlinește Tarigradul de hainele lor și de cusaturile cele cu sîrmă*. LET, III 62/32. *Își câștigă hrana cu cusaturile de cîmăși*. BARAC, T. 5. *Un paneray... ca să și puse cusaturile*. DRĂGHICI, R. 105/32. *Na cusțagul m'eu, ... taie cusutura de la măneca lui Mogoșca*. CREANGĂ, A. 111. *Coase cusături și multe alte mai fac*. MARIAN, NA. 267. *Măi bătădu, om frumos, Lasă cusutura jos*. RETEGANUL, TR. 112/32. *La noi, la negustori, face mulți să șiți toate cusăturile oamenilor*. REV. CRIT. I 77; — *coasă* (*cosă*) s. f. = cusătură T. PAPANAGHI, M. 148/32. *Coșile = cusături (Câmpia Ardealului)*. PAȘCA, GL. | Adjective: *cusut* (cu negativul *necusut*), -ă = care a fost cusut; împodobit cu cusături, brodat; bătuț, înțepenit cu cuie; răcit rău (CIAUSANU, V.) (Ad 1°) *Perina cusută de mine*. C. NEGRUZZI, I 28. *Vulturul Românii în aur lăcitor E cusut pe steagul lor*. ALECSANDRI, P. II 82. *Străie... cusute numai în mătase*. ȘEZ, IV 3/32. *Mahrame... Cusute cu fluturi și arnici*. TEODORESCU, P. P. 175. *Sanguite... cu fiori de fir cusută*. id. ib. 172. *Cu încheturile oaselor cusute = scoarțoșate, pecețuite de răceală*. CIAUSANU, V. # (Cf. fr. *coussu* de fil blanc) *Cusut cu ață albă = făcut astfel, încât îl cunoști îndată, îți sare în ochi, se dă pe față* (șiretenia), cf. a ță (1°); (ad 2°) *La car, cătușa e cusută de grolap prin căvea cule mai mică și unul mai gros, aproape de jug, numit hărmasărel*. HEM.

1690; — *cusător* (*cosător*(lu) †, regional: *cusător*), -oare = care coase; (substantivat) (rar) cel, (mai ales) cea care are meseria de a coase, cf. croitor, croitoreasă, rufăreasă. *Kosetor = sutor; kosetore = acupictrix* [= femeie care face cusături frumoase, broderii]. ANON. CAR. *Cine cu lăcomie acul cosdătorului înghite, acela... fterut ardătorului borește*. CANTEMIR, IST. 252/32. *Am plețit (= plătit) eu pentru kusut la cusătoare* (tipărit: *kucutoare*)... (a. 1803). IORGA, S. D. XII 145. *Măicu urea o cusuloare*. MARIAN, NU. 30/2. *Am să mă duc la altă cusătoare!* (Auzit la Sibiu); — (de obicei, derivat cu sufixe emoționale) *cusătoreasă* (coșătoreasă) PONTBRIANT, POLIZU, *cusătoreasă* TDRG.) s. f. și (prin Transilv. și Bucov., HERZ-GHER., M. IV 252) *cusătorijă* s. f. = femeie a cărei meserie e de a coase (mai ales albituri, rufe), croitoreasă (de albituri s. mai puțin meșteră, de mână a doua). *Cusătoreasa m'a lucrat două zile*. | Alte derivate: *cusătorie* (cusătorie Com. POPOVICI) = meșteșugul cusătorului a. cusătoreșii (H. II 168); atelierul unde se cos (albituri, rufe) s. se fac cusături, croitorie; — (în loc de *cusătoreală*, de la un verb neîntrebuințat, *cusători*) *cusătoreală* s. f. = cusătură, lucru la care coase (cineva). *De se leagă d'o copilă, [aceasta] Uită vada pe fântâna Și cusătoreaua 'n mână*. MAT. FOLC. 300.]

— Din lat. pop. *coso*, -ere (clasic *consuo*, -ere) «a coase (împreună)», care a înlocuit în limbile romanice pe *suo*, -ere «a coases. Cf. *descoases*, *procoases*.

COASOCIAT. -Ă adj., subst. *Coasociat*. — Asociat cu altul (s. cu alții) la o întreprindere; fiecare din membrii unei societăți (comerciale, industriale etc.) considerat în raport cu ceilalți, cf. *tovarăș, soț, părtăș, ortac*. *Acel proiect dat lui Iancu Otdelegan... a fost respins de coasociășii săi*. GHICA, S. 182. *Piccare asociat are dreptul de a obliga pe coasociat să contribuie la cheltuielile necesare pentru păstrarea lucrurilor societății*. HAMANGIU, C. C. 385. [Pronunț. *co-a-*]

— N. după fr.

COASTĂ s. f. (Agric.) v. *coarște*.

COASTĂ s. f. (Anat.) 1°. *Côte*. 2°. *Côté, flanc*. 3°. *Côte, versant*. 4°. *Côte, rive*. 5°. *Fianc, aile*.

1°. (Anat.) Fiecare din oasele arcuite ce duc de la gîra spinării (coloana vertebrală) la stern și alcătuiesc coșul pieptului (toracele) animalelor vertebrate. Dintre cele 12 perechi de coaste ale omului, cele 7 de sus, legate direct cu sternul, sînt cele adevărate, iar cele 5 de jos, cele neadevărate s. false, dintre care cele două din urmă se numesc slobode s. flotante. Cf. KRETZULESCU, A. 35/32. *Koste = coastă*. ANON. CAR. *Domnul Dumnezcu den coasta ce eră scos (= scosese) dentru Adam, fdcă mutare*. PALIA (a. 1581) 19/32. *Și altă strujură armașii și dîntul, până i să edzură coastele* (împ. coastele)... IORGA, S. D. XXI. 31. *Plumbul tirănd subțit dăa stîngă, a frînt o coastă*. C. NEGRUZZI, I 29. *Fetigoara asta are trei coaste de drac înrînsa*. CREANGĂ, P. 164/32. *Toată lumea știe că femeica-i făcută din coasta bărbatului și că, dacă soțul își scarpină căte odată coasta, nimeni n'are dreptul să se amestece*. ȘEZ, IV 177/32.

A scoate coasta de drac din o femeie = a scoate răutatea din ea (prin bătaie). *Îți scot eu coasta de drac din tine!* (Se crede că femeia are o coastă de diavol). PAMFILE, J. I 389. *Slab* (în ironie: *gras* ZANNE, P. II 91), *de-i poți numără coastele = foarte slab, slab de tot*. O răpăciug de cai grebănos, dupuros și slab, de-i numără coastele. CREANGĂ, P. 194/32. *A mănă coaste tripte = a nu mănă nimic*. ZANNE, III 534; cf. a mănă răbdări prăjite. A bate (s. a frecă s. a lăsa) pe cineva la trei (s. patru) POLIZU) coaste = a bate greu. ZANNE, P. II 90, PAMFILE, J. III.

Nu departe de Nistru fi întâlni [Ștefan pe Tătari] și începă a le da pe foi și a-i frecă la trei coaste. ISPIRESCU, ap. TDRG. A-1 face cuivă păntere din coaste s. a-1 rupe (s. a-1 frânge) coastele = a bate rău, a snopi în bătaie (cf. amenințarea: vai de coastele tale! PAMFILE, J.). Și-i da piste un omușor, care și-a face coastele păntere! C. NEGRUZZI, I. 250. L-a măsurat Tot cu scurtătura și'n lung și'n lat... Pântere din coaste mai că i-a făcut. T. SPERANTIA, ap. TDRG.

2^a. P. ext. Laturea (dreaptă sau stângă de-a lungul coastelor) a corpului omensc începând de la subsoară până la cingătoare (cuprinzând hipocondrul și flancul), flanc, cf. rână; partea analogă a corpului la animale. Cu sulția împuseră-1 în coastele lui. CUV. D. BĂTR. II 156. Sângele să deșară în potire din precăruia coastă [a lui Hristos]. GCR. I. 293. Pizma unei pasări, carea taste atăta de pizmărită, că, deaca-și(1) vede puț ei că să îngraș în cutubi ei, fi loraște cu piscul ei în coaste, ca să slăbească. ib. I. 341. Mellei înfipse ambii pînțeni în coastele armăsarului. C. NEGRUZZI, I. 42. Vacile zac... de boala de spînd, ce se vîndcă prin împunsături în coaste, cu sula. DAMÉ, T. 30. O pus coasta la pămînt Și fața la răsărit. MARIAN, IN. 45/31. # L-a lovit cu un bulgăre de tasc în spate și se vaită că-doare în coastă: so zice despre cei care se vaită fără cuvânt. ZANNE, P. 196. || P. ext. (Despre lucruri nelusfășite) Lature, margine. Slavici și Germani... cele două mari ginți așezate de vecuri la coastele latinătății. HASDEU, I. C. 38. O gură ce da cu coasta în drum. NĂDEJDE, ap. TDRG. | S pec. Coastele prispet = laturile ei. Adecă se bat pe fața din afară scînduri, spre a nu se lipi coastele prispet. PAMFILE, I. C. 403. Coastele luntrei = cele două părți laterale. Luntre răsturnată pe o coastă. Com. C. SANDU-ALDEA. # Pe o coastă = (despre ființe și lucruri) pe o latură, (și ca numire a unui fel de înnot. PAMFILE, J. II 389), cf. într'o dungă, într'o rână. Să lungi pe o coastă în țarbă. N. REV. R. I. 34. Impresile se limpezau, ca vinul în sticla culcată pe o coastă. I. TEODOREANU, M. II 278. A zăcă pe coaste = a zăcă culcat. Calul... răpucios, bubos și zăcănd pe coaste... ISPIRESCU, L. 15/21. Decît m'ar băgă la coaste, Mai bine-ș zăcă pe coaste. ALECSANDRI, P. P. 238^b. A lăsa pe cineva pe coaste = a-1 face să zăcă (din bătaie). PAMFILE, J. II. A-și da coastele cu cineva = a se înțelege cu cineva (POLIZU) pe sub mână, în ascuns (ZANNE, P. II 90). Jidanu' pare că ș'a dat d'oi multe coaste cu dușmanu' ca să ne răpuie capu'. I. PESCUS, O. 83. A da coaste = a da ascultare, a se lăsa prins de... (cf. a da dos, cu alt sens). Jerifă oricare Lui e pușin, El nu dă coaste La mîgăstiri, Singur ată oaste Către oștiri. I. VĂCĂRESCU, P. 158/31. A sta cuivă în coaste = a sta pe aproape de cineva și a-1 stingeri în mișcări, a-1 sta în drum, a-1 zăhăi; a avea pe cineva în coaste = a se simți stingeri de neconștența lui apropiere, a nu mai putea scăpa de cineva. Mai mare blestem nu-și trebuie decît să ai pe soacră în coaste! NĂDEJDE, ap. TDRG. A nu da cuivă din coastă = a nu-1 slăbi, a nu-i da (s. a nu-1 lăsa în) pace. Evă adică mare înținare la curtea împărătească, cît voințel care a luat cumuna a pierit ca e nălucă și nu se mai orată nici dintr'o parte; și futa, de colo, nu-i dădea din coastă împăratului, ci (stăruia) să-i aducă urzitul... MERA, B. 133. A avea coastele lipite = a fi flămînd tare, a fi mort de foame. ZANNE, P. II 90. A pune cuivă sula în coastă = a întrebunța mijloace drastice spre a silii pe cineva să împlinească s. să execute ceva, a-1 pune cutiul la beregată, a-1 strimțora. ZANNE, P. IV 639. [Fata]-i cam îndrădărită. Decît

ș-aș fi eu tală, ș-aș pune sula 'n coaste numai decît. RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.

3^a. (Cu sau fără complinirea: muntelui, dealului, morilei, colnicului etc. s. de munte etc.) Laturea înclinată a unei înălțimi, clină (COSTINESCU), versant (CARDAȘ, C. P.); cf. HERZ-GHER., M. IV 235, H. IV 82. Dulce rădăcilor (= rădăcinilor) lucrute în tot pământul, pădurile Sionului, coastele (= slav. *spse*) seaverului, cetatea împăratului mare. PSALT. 91. Tot venă Tătură vîrtos din gios, și se apără pre coastă la deal. LET. II 355/31. În coastele munșilor... gauri se vād. CANTEMIR, IST. 140/1. Acolo, lângă Turda, sus în coastă, au fost un oraș foarte frumos al Romanilor, pre nume s'au chemat: Selenum. GCR. I. 176. În coastele morilei, despre apus... URICARIUL, XVII 130. Un pămînt, în coasta văii, de la hotar. ib. XXV 70/4. Pe cel deal, pe coaste, Trece-o mândră oaste, Oaste de Români. ALECSANDRI, P. I. 52. Scări înalte coborau pîntr coaste prăbușite, pîntr buclă de pădure ponosite. EMINESCU, N. 66/11. Sănt copiii. Cu multe sînți, De pe coastă vin tipănd. COȘBUC, P. 63/4. Într'un teiu, pe coasta dealului... CREANGĂ, A. 52/13. Un țipot de apă limpede... ce țerzora din cîte un colț de piatră din coastele dealurilor. ISPIRESCU, L. 17/21. Cioabanul mână oile sale pe coaste, pe deal, prin păduri... pe unde este țarbă bună și curată. H. XV 116. Măndro, de iubirea noastră, Rădrit-a ruja 'n coastă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 12. Măndră, mândrăleana mea. Așardă nădrău pe coastă, Pe din sus de casa voastă. ib. 61. Post-am, fost, cu oile Pe coasta cu florile Ș'am perdut cimpoite. ib. 399. # Cine nu suie dealul, nu coboră coastele = numai cel ce a dobândit avere sau o poziție socială însemnată poate cădea într'o stare mai proastă. ZANNE, I. 151. De-a coasta și ț din (den) coaste = pieziș (ȘEZ. II 2) oblic, într'o rână, costiș (CIAUSANU, OL.). Ușa sicriului o vei face den coaste. BIBLIA (1688), 5. Acă mergem tot de-a coasta, nu mai urcăm (Bran). Casa e de-a coasta. CIAUSANU, OL. De-a coasta bastarba e numele unui joc de copii (Hangu, j. Neamț). H. X 318. || (Fig.) El ș'eră pe coastele unui nour negru și se uită lung... asupra pămîntului. EMINESCU, N. 65.

4^a. (Modern, după fr. *côte*) Mal, țarm (ce cade pieziș în mare). Coastele insulei Mallorca. MEHEDINTI, G. F. 149. Coastele Britaniei sînți bogate în porturi. TDRG.

5^a. (Mil.) Flanc al unei armate, cf. aripă. Au început Moldovenii a înținare prin coastele obuzului în obuz. LET. II 356/21. Toată armia... înținoare în răstăp, spre ballă, lăsdându-și coastele și spatele expuse loviturilor. BĂLCESCU, M. V. 122/13. Oastea... coprină-1 de peire, și în fața, și în coaste. EMINESCU, P. 242. Ștefan-Vodă... apucându-i [pe Turci] mereu din coaste și de la spate, nu se lasă, până ce pre cei mai mulți dintre dănzii nu-i trimise pe ceolaltă lume. MARIAN, T. 136/1.

[În traduceri vechi bisericești găsim pe paleosl. *koști* eozz redat greșit prin coastă, iar în traduceri din grecește pe *koșta* redat prin coastă și când însemnă 'encăperea laterala': Și numărară toate coastele (în celelalte Psaltiri: oasele) meale. PSALT. (HUR.) 37/21, cf. 52/21, 62/21 etc. Au dat pre zidul casii polemare... și au făcut coaste (: cămări BIBLIA 1914; des chambres) împrejur. BIBLIA (1688) 246. | Diminutive: costiță s. l. = coastă (1^a și 3^a) mică; spec. (Cul.) coastă de vițel, de berbec, de miel s. de porc, împreună cu carnea de pe ea, care se frige, se gătește, cf. cotletă (care este coasta împreună cu felia de carne corespunzătoare de lângă șira spinării). (Ad 1^a) Trei costițe în gios. DOINE, 70/4; (ad 3^a) Apucă costița în gios (a. 1630). STEFANELLI, D. C. 3. Moara sta pe-o costiță.

MARIAN, SE. I. 30. *S'o sincreat, S'o mânecat... Pe văi, pe costițe, Pe toate costițele*. id. D. 95. *Mergam sara pe costiță Și ne-nlăneam la porțiță*. BIBICESCU, P. P. 41. *Foate verde din costiță, Rădică-te neșurții, De pre pari, de pre nișiele, De pre ochii mândrei mele!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 134. *Cam pe prusd, cam pe costiță, Este-o dalbă mândăstire*. PĂSCULESCU, L. P. 17. *Strigă Ghiță din costiță să-l apărăm de gănti, că de căni nu-i este frică [= Râma]*. TEODORESCU, P. P. 24. *GO-ROVEIU, C. 316. (Col.) De-abia așteaptă să mândance chișcuță și cărnăciori făcuți cu usturotu... și costițe fripte 'n hârgău*. PAMFILE, CR. 2. *Prin comit, Hunedoarei gazda plătete pe colindători cu un colac sau o pupăză... cu cărnași sau costițe de porc*. id. ib. 44. *Vom face plachie cu costițe de porc de cele așumate, din pod, și, Doamne, bine vom mânca!* CREANGĂ, P. 5. *Ușurelu-s, ușurel, C'am mânca carne de miel Și costiță de purcă; Da și mândra-i ușurel, C'a mânca carne de mica Și costiță de purcă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 364; — [aproape exclusiv în poezia p.p.] **costioară** = costiță (1^a și 2^a, în sens desmierdător). *Zidul se zută Și o cuprindând Pân' la gleznișoare, Pân' la pulpișoare, Pân' la costișoare*. ALECSANDRI, P. P. 190. *Oăndă-te-ar și te-ar bate Peritoaru de-ostă noapte, Care în-o puneam la spate Și ziceai că nu se poate; La spate, la costișoare, La rana care te doare!* TEODORESCU, P. P. 278. *Mândro, soțoaru mea, De la costișoara mea, De când, mândro, te-am luat, Adevărul nu mi-ai dat, Nici cântec nu mi-ai cântat*. TEODORESCU, P. P. 626. [Alte derivate: **costie** s. f. = coastă (3^a) de deal. **Mașiniele** (= mașinele) secerar minunat de bine, cu toate că îmbiau pe costițe și pe un ogor în care bulgării încă nu se sfărâmaseră]. I. IONESCU, D. *Pe costițe, miștie, fuge uraul peste cap [= Tăfilogul]*. PĂSCULESCU, L. P. 101; — **costioală** s. f. = coastă (3^a) de deal (DENSUSIANU, T. H. 314), deal, care nu se poate ară în sus, ci în lat (H. XVIII 276). *Cum mă dor picioarele, Tot trecând costoalele, S'ale mici și de mar!* DENSUSIANU, T. H. 314. Cf. **costișă**: — **costină** s. f. = coastă (3^a) de deal. *Pe cel deal, Pe cea costină, Este-o creangă și-o cetină*. ȘEZ. XXIII 106. | Adjective: **costos**, **-oasă** = cu multe coaste; (despre un drum) care urcă și coboară mereu pe coaste de deal, numai coaste (VARCOL, V.); — (prin apropiere de costeliv) **costin**, **-ie** = (despre vite) slab (REV. CRIT. III 120) și **costiv**, **-ă** = (despre vite) hitoan (Zagra, j. Năsăud, com. CORBU), costeliv, firav, sârmos, par'că mândăncă numai de post (CIAȘANU, V.) slab de i se văd coastele; — **costiș**, **-ă** = înclinat, pe-o coastă, plecat, strâmb, oblic LB.: (adverbia) = de-a coasta, pieziș, oblic, într'o rână. LB. *Am pus piatră holar într'o zăpădie cam costișă*. URICARIUL, VIII 7^{1/2}. *Kostish* = per latus, ad latus. ANON. CAR. *Din fundul groapei, un gârliciu strămpt până în fața mântului costiș scotea*. CANTEMIR, IST. 130^{1/2}. [Porumbul de altoit] se rătăce, apoi se taie costiș. ECONOMIA, 134. *Vom puțed și pentru ale noastre judecă cum merg, drept sau costiș*. TICHINDEAL, F. 268. *În părțile apelor curgătoare ca [undii] se aruncă costiș, în josul apă, cevă mai jos de locul unde stăm*. F. R. ATILA 94. *A merge cu corabia costiș* = fr. *luyoyer*. PONTBRIANT. | Verb: (neobicinul, formație personală după fr. *côtyer*) † **costoi** IV^a = a trece pe la margine, a atinge pe la margine, în treacă. *Pe la soare, costoină satul Samsa... trecem de-a lungul unui apăduc ruinal*. ALECSANDRI, ap. TDRG. | Compus (în gâciitori) **costofăț** s. f. = cineva s. ceva care fățae, care se agită cu coastele, cu părțile laterale. *Făță costofăț, Pe la nări Cu lumânări, Pe la pânțele Cu descântece [= Moara]*. PAMFILE, C. 26.]

— Din lat. *costa*, -am, idem (1^a și 2^a). Pentru sensul 3^a, cf. fr. *côte* și *coteau*, friul. *cueste* slavo de monte di salita poco rapida. Cf. **costișă** și neologismele acostă, intercostal, costietă.

COASTĂ s. a. }
COASTIN s. a. } v. castă.

COAT! interj. Interjection imitant le coassement de la grenouille. — Interjecție imitând orăcăitul broaștei. *Coș! Coș! și gul! gul! Oare ce glas va fi? Cântărețul poate ști; se zice despre căntăreții cei proști*. ZANNE, P. IV 295.

COATE-GOALE s. m. v. eol.

COAUTOR, -OARE subst. *Coauteur*. — Autor care a lucrat împreună cu altul la aceeași operă; (Jur.) răufăcător care a săvârșit un delict a. o crimă în tovarășia altora.

— N. după fr. (din prep. *co-* 'împreună cu' și *autour* 'autor').

COB subst., cu un înțeles nedeterminat mai de aproape. *Când în mijloc de cob a sosit, Mare vifor ț-a pălit, Corabia'n Ostrov au sprîjnit, ERYASTOS, N. 131^{1/2}*. [Cf. variantele: *Când la mijloc de cale, Cale și cărare, S'a iscat un vânt, Din fund de pământ, Marea a 'nclăit, Naele a giruit*. id. ib. 136. *Dar când a fost la jumătate cale [= jumătate] de cale, S'a stărnit o furtună mare, Un vânt despre răsrît, Foarte iute și cumplit, Și pe toți corăbierii ț-a 'necat*. id. ib. 141.]

COBĂ s. f. v. eoba.

COBĂCE s. f. 1^a. *Hutte*. 2^a. *Communs*. — (În Țara Haiegiului).

1^a. Locuință izolată în munți, pentru păstori (REV. CRIT. LIT. I 44, III 119), casă sărăcăcioasă, colibă (DENSUSIANU, T. H. 313, POPOVICI, R. D. 30—31 și 164, cf. cășăluică).

2^a. [La plural] Șura, grajdul și celelalte edificii de gospodărie din jurul casei (VICIU, GL), clădiri de gospodărie; hleașuri, olete (Com. ITTU), acareturi, heiuri.

[În rostirea locală: *cobașă*.] Plur. *-bașe* și *-bașuri*. VICIU, GL.]

— Din sârb. *kobača* «coteț, porumbar». DENSUSIANU, T. H. 56.

COBĂI vb. IV^a. *Crier lugubremeni*. — (Despre pasări) A scoate țipete cobitoare, lugubre. *Cobaie în aer cobăiește toi în urmă-i*. S. BODNĂRESCU, ap. TDRG. [Astract: **cobăit** s. a. = țipăt cobitor, lugubru. *Poporul crede că cobăitul bușniei pe case... e semn că va muri cineva din această casă*. (Bogdănești, j. Suceava). H. XII 281. | Adjective: **cobăit**, **-ă** = cu cobe (4^a), cu țâfnă (TDRG.); fig. zăbavnic, bun de nimic (CREANGĂ, GL.). *Nu vezi că-i o țigore de băta, cobăit și lenș de n'are păreche?* CREANGĂ, A. 13^{1/2}.]

— Derivat din *cobaie*.

COBĂIE s. f. *Poule*; (au pluriel) *volatille*. — (Mold. și Bucov., pe alocuri cu o nuanță de sens batjocoritoare, cf. MARIAN, O. I. 129) Găină (ȘEZ. XXIII 42); (la plural) pasări (de curte), oare, orății, orătanii, galițe, cojbăliță, gojbălițe. *La naiba, Hiet, cobraie! supărât strigă...* CONTEMPORANUL, II 13. *Toată așezarea lor fusese o vacă cu lapte, câteva cobăi, o căsuță cu bărne...* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. [Mătușa Ruxanda] trântind ușle și slobozindu-și cobăie... C. PETRESCU, B. DR. 49. *Pe lângă case se mai afla... cuște pentru gobăi*. PAMFILE, I. C. 446. *Fata moșneagului trebuia...* să facă de mâncat, să deie la cobăi, la vite... SBIERA, P. 212. *Femeia... dete vîștii la coteț, închise cobăile, iară barbatul vitele*. ȘEZ. XII 56. *Precum îi ales cucul... și pă-*

mul *Dintre toate gobbile...* PĂRVEȘCU, H. 67, cf. SEZ. I 75/80. [Plur.—bdî.] | **COBĂLE** s. f. (cf. și sinonimul *coj băliță-go*) **BĂLIȚĂ**; — **COBĂNĂ** s. f. — *cobaie*, găină (Baia, Folticeni). SEZ. XXIII 42.]
— Se pare că avem a face, la origine, cu un termen injurios (cum ar fi *boală*), cu care Românul se adresează, când e necăjit, calului s. bouului, derivat cu suf. colectiv *-ale* din *cobe* (4e-5e).

COBĂIU s. m. (Zool.) *Cobaya* (*Cavia cobaya*). — Mic mamifer rozător, foarte prolific, originar din Peru, numit și *purcel-de-India* s. *démare*; se întrebuințează de fiziologi și medici pentru vivisecții și preparate microbiene; (fig.) subiect de experimentare. *Mergi...* ca o victimă condamnată..., ca un *cobaiu trimis la o experiență de laborator*. C. PETREȘCU, R. DR. 180.
— N. după fr.

COBĂLĂ s. f. v. *cobilă*.

COBĂLCEASCĂ s. f. (Bot.) v. *eulbecească*.

COBĂLȚERIU s. a. *Caisse pour la cendre*. — (Banat, Țara Hațegului) Lădița de la vatră în care se adună cenușa; lădița ce se pune la căloiu, în unghet, și se ține pe ea oale, etc. DENSUSIANU, T. H. 313. *În colțul dintre pereți este adesea făcută o lădiță din lesped de piatră numită cobălțeri; într'nsa se adună cenușa pentru leșie (părliuți).* VUIA, T. H. 95. [Cu rostire dialectală: *cobălțeri*]. — Cf. *cobălțeață*.

COBĂLCIOAIE s. f. (Zool.) v. *eulbee*.

COBĂLCÓS, **-OASĂ** adj. *Maladif*. — Care zace pe picioare, *cobos* (ION CR. VI 315), *bolnăvicos*. — Cf. *cobos*.

COBĂLT s. a sing. (Șl. nat.) *Cobalt*. — Meta alb (bătănd une-ori în roșu), vârtos și fărâmișos, cu care se albăstrește sticla, cf. ȘINCAI, ap. DR. V 558; CALENDARIU (1844), 67; PONI, CH. 29, 196.
— N. din fr. (< germ. *Kobalt*, idem).

COBĂLTĂI vb. IV^a. *Agiter, secouer*. — Trans. și refl. A(șe)scutură (apa într'un vas HERZ-GHER., M. IV 235), a (se) clătina, a (se) hurduca (Mitocul-Dragomireni, în Bucov., com. A. TOMIAC). Nu scutură sticla, că se *cobălțide* vinul și se *turburdă!* (Piatra-Neamțu). Com. v. ȘOAREC. [Variantele *cobălțidă* (CIHAC, II 66) și *cobaltă, cobălți* (DDR.F.) *cobălți* (BARCIANU, ALEXI) sânt suspecte. | Prez. *cobălțidesc*, pers. 3 *cobălțide*. | Și: *cobălțai* vb. IV^a). Com. A. TOMIAC; — *cobălțui* vb. IV^a) = a scutură un fluid într'un vas închis (H. X 581), a clăti, a clătina; a clătiri, a bălăli. *Cobălțue* *podul porcușii la mdrăcital podului*. PAMFILE, A. | Abstracte: *cobălțare* s. f., *cobălțait* s. a. = scuturătură a unui lichid dintr'o damigeană sau dintr'un vas, nu plin de tot, atunci când vasul se clătina. Com. v. ȘOAREC.]
— La baza cuvântului românesc pare a sta slavul *kolobati* (paleosl. *kolobati* ea agitat, rut. *kolobaty*, bulg. *kolobaj* se = mă clatin, sârb. *koljebam* = mișc, *koljebam* se = mă clatin etc. CIHAC, II 66, BERNEKER, SL. WB. 545), însă într'o formă metatezată (cf. sârb. *kobeljati* ea rostogolii, *kobeljati* se ea se clătina) și contaminat cu *zgaljati*. (cf. *scobălți*).

COBĂLTEĂȚĂ s. f. *Poulailler, écurie*. — Poiață, grajd. FRĂNCU-ĂNDREA, M. 99. PAMFILE, I. C. 439.
— Probabil din germ. *Kobel* = *colibă*, *coteț*, *porumbars*, trecut și la Slavi, cf. BERNEKER, WB. 532. Cf. *cocălțeață*, *cotineață*.

COBĂLTIC, **-Ă** adj. v. *cobold*.

COBĂLTÓS s. m. *Mendiant*. — (Munții Apuseni. Com. ITTU). *Cerșetor*. FRĂNCU-ĂNDREA, M. 99.

[Și: *cocălțoe* s. m. FRĂNCU-ĂNDREA, M. 99. Femininul *cocălțoasă* s. f. = *cerșetoare*. FRĂNCU-ĂNDREA, M. 99.]
— *Aven* a face, probabil, cu o contaminare din ung. *kóbol* = a se plimba, a umbli încoace și încolo = (formă secundară a lui *kóborol*) și *sădrăntoc* sau ung. (*sazarándok*, N. DRĂGANU).

COBĂLTÓS s. a. *Marais*. — (Sălaj) Lac, loc mlaștinos, mlaștină. VAIDA. CABA, SĂL. — cf. *băltoacă*.

COBĂLȚUI vb. IV^a. v. *cobălțai*.

COBĂNĂ s. f. v. *cobaie*.

COBĂR s. m. v. *cobi*.

COBĂR s. a. *Bäche*. — (Săsisim, prin Transilv.) Coviltir (Năsăud, com. N. DRĂGANU, Brașov), burduf (de trăsură), cf. *capo* t.ă. [Și: *cobără* (*cobară*) s. f. = *Înveltoarea trăsurei, coviltir, acineu*. REV. CRIT. LIT. III 86. *Neușătorii ambulanți umblau cu căruțele lor cu cobărâs din lărg în lărg...* DRAGOMIR, O. M. 250. *În o căruță de construcție simplă, nevopsită, acoperită cu cobăr (acoperit de rogoșini) și trasă de doi cai, Scutul încarcă 200 — 300 de sticle cu apă minerală și pleacă la drum*. MOLDOVAN, T. N. 293.]
— Din săsește *Kobar*, idem. I. Borcea, *Jahresbericht X* 183.

COBĂRĂ s. f. v. *cobăr*.

COBĂRLĂ s. f. *cobilă*.

COBĂRLĂU s. a. 1^a. *Tanière de l'ours*. 2^a. *Poulailler*.
1^a. Locul de adăpost s. de culcuș al ursului peste iarnă (N. XVIII 15), bărlög, vizuină. *Afți spun că ursul abia la Streiceni se mișcă în bărlögul sau cobărliu său*. MARIAN, SE. I 250.
2^a. Îngrăditură cu pociumbi, pentru găște și alte pasări de casă; *coteț* (VAIDA), *gărduș* în care se țin mieii (NOVACOVICIU, C. B. 8).

[Plur. -late.]
— Pentru etimologie, cf. ung. *kobor* scoș împletit. Cf. și *cobărnă*.
COBĂRLĂU s. și adj. m. 1^a. *Volteur*. 2^a. *Nomade, vagabond*. — (Ungurism, prin Banat și Transilv.).
1^a. Hoț, tâlhăr. *Koberleu* = *praedo*. ANON. CAR. 2^a. *Nomad, vagabond. Apoi pre tarvari de Schite, pre cobărlii...* (ung. *Koborlokai* însoțindu-și șie... au pornit. ȘINCAI, HR. I 262. *Neamul acesta eră cobărliu și nestatornic cu locașul*, id. ib. I 285/]. [Plur. -late. | Și: *cobortău* s. m. = *ulicău* (CABA, SĂL), ulițarnic, haimană.]
— Din ung. *koborli*, idem. N. Drăganu, *Dacoromania*, II 900 și III 153. Cf. *cobărliu*.

COBĂRLUG s. a. Cuvânt cu sensul neprecizabil. Tot pe loc și *pe hodină*, *Ca dracul pe rădăcină!* *Ca dracul pe cobărliug*, *Sapte fete trag la plug!* (Tutova). MAT. FOLC. II 1402. — Cf. *cobărliău*.

CĂBĂRLUI vb. IV^a. *Voler*. — (Banat) A prăda. *Koberlusk* = *praedor*. ANON. CAR. [Adjectiv (substantivat): *cobărliitor*, *-oare* = *prădător*, hoj. *Koberlusk* = *praedor*. ANON. CAR.]
— Din ung. *kóborol*, idem. N. Drăganu, *Dacoromania*, III 153. Cf. *cobărliău*.

COBĂRNĂ s. f. *Petite hutte, cabane*. — Colibă mică și sărăcăcioasă, baracă în pământ căreia nu i se vede decât coperișul, bordeiul. DICȚ. — Cf. *cobărliău*.

COBĂRȘEU s. f. v. *copârșeu*.

COBĂT s. a. *Manteau*. — (Ungurism, în Țara Oltului) Pădăria cumpărată gata (cel făcut în casă e *erecă* v. HANES. T. O. 114; cf. § 20), haină bărbătească cumpărată din larg (T. DINU, I 136).

— Din ung. *kabát*, idem. Cf. dubletul *caba* t.

COBĂȚ s. m. (Ornit). 1°. *Épervier, émauchet* (*Astur palumbarius* et *Astur nisus*). 2°. *Hibou*. — (În Banat și Bucov.).

1°. Un fel de uliu (Vârșef, în Ban. VICIU, GL.), uliu de găinilor (H. XVIII 174), uliu de păsări, urliğan (Com. LIUBA), păsărar (MARIAN, O. I 126), hărău (TICHINDEAL F. 324), herete (BARONZI, L. I 105/11), găinar (4°), porumbar. *Kobécz*. ANON. CAR. *Privighetoarea... au prins-o cobățul, și vrea să o mănânce*. TICHINDEAL, F. 167, cf. 339. # *Ziua cuc, noaptea cobet*, se zice despre cei ce ziua seamănă a oameni buni, iar noaptea se apucă de furat, despre bețivi și arzăgosi. MARIAN, O. I 128, ZANNE, P. I 447.

2°. P. ext. Buhă (Hisiaș, Banat). Com. ITTU. [Plur. — *beți*. TICHINDEAL F. 324. | Ș: *cobet* s. m. MARIAN, O. I 123, 126, 128, Com. ITTU, ZANNE, P. I 445, PAMFILE, V. I 113.]

— În Banat, din sârb. *kobac* «astur nisus»; în Bucov., din rut. *kobeci* «falco vespertinus» — Cf. *cobe*.

COBĂTURĂ s. f. (Ornit.) v. *codobatură*.

COBĂȚ s. f. (Pesc.) *Filet de pêche*. — O rețea cu care pescarii de la Dunăre și din Băiți prind păstruga și nisetrul. În mare, ca [păstruga] se prinde împreună cu nisetrul, cu un fel de plăgi fixe suspendate, numite *cobce*. ANTIPA, F. I 254, cf. 259, cf. F. B. ATILA, 121, 408. *Setele, avele, cobcele... aşezate vertical în apă și susținute cu plute de la marginea de sus, iar la marginea de jos cu plumburi*. ANTIPA, P. 45. [Ș: *cobcă* s. f. *Copele*... sânt... rețelele care se întind pe pari în mare, ca și setele de scrumbii. Ele se pun numai pentru păstrugă. ANTIPA, P. 505, cf. 321, 497.]

— Din rus. *kobka* etas.

COBE s. f. 1°. *Oiseau de mauvais augure*. 2°. *Mauvais signe, mauvais présage*. 3°. *Malheur*. 4°. *Pépie*. 5°. *Pouie altinée de la pépie*.

1°. (Mai ales în legătură cu atributul erău) Pasăre (cucuveava, buha, cucul, corbul etc.) care măneste (a rău), care cobeste, cf. *piază*, *augur*. *Pasări cobe zbură*, ALEXANDRESCU, M. 148/. *Vede de-auspră-i rotindu-se cobe* (juitoare. S. BODNĂRESCU, ap. TDRG. *Azbă parte la picurare tot de semne rele, cet* *Ce trăesc fără de credință și n'ou temere de zet, Să le cânte cobe* n' față... OLLĂNESCU, H. O. 259.

2°. P. ext. Orice ființă s. lucru care prevestește o nenorocire, *piază* rea, semn rău, prevestire de rău (CREANGA, GL.), spec. ființă care face prevestiri rele (POLIZU), care-și exprimă temererea că are să se întâmple ceva rău; p. gener. ființă urzută (COSTINESCU), antipatică, diformă, nesuferită. *Un pitic, adică o cobe sau stăpîtură de om*. GORJAN, H. II 86. *În această spurcăciune și cobe de față de aicea*. id. ib. II 222. *Țar tu, cobe rea, du-te de fă cazanii la biserică, iar nu în casa mea!* FILIMON, ap. TDRG. *Mergi de aici pe nu mai mă doci pe cap, cobe!* CARAGIALE, T. I 11/. *Ți-am spus ori ba... că tot tu ai să fii în astă-seară, ca întotdeauna, devena și rușinea mea, cobe* și *tecloșta casei* și *copilci?* DELAVRANCEA, S. 138/13. *Și luna asta tot a cobe cald!* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. *Cobe* neprielnicilor gânduri. VLAHUTA, P. 45. *Când văzū el o așă necelanie spurcăată stând ca o cobe* rea în casa lui și pe tronul lui, un sorpe rece și trecū prin sân. ISPIRESCU, L. 206/23. *A dormi cu palmele lipite și puse între picioare, e semn de sârăcie, cobe, piază* rea. ȘEZ. I 154/.

3°. P. ext. *Nenorocire. Frunză laidă ca measa, Mare cobe-i dragostea!* *Cine-apucă-a o'nvădă, N'are cap a o lăsd, Nici modru de-a o utăd*. RETEGANUL, CH. 98.

4°. O boală a găinilor (LB., CREANGĂ, GL.) și găștelor, pe care o capătă la limbă (ȘEZ. XVIII 269, com. A. PROCOPOVICI), când nu beau apă în de ajuns (MARIAN, O. II 257). *Țâfnă*; p. ext. *pești* de pe vârful limbei găinilor bolnave de cobe. Găinile caz dese ori de *cobe*. *Cobe* se face din sete mare... sub limbă; usucă gâtul și limba găinei, de nu poate nici răsufla. De nu iei cobe gănișel, pierc. *Cobe* se ia așa: se pune găina între picioare, i se deschide ciocul, i se scoate limba, se întoarce, și de la jumătate spre vârf i se jupește un fel de peliță numită *cobe*, care apoi... se dă găinei s'o înghiță... Cât găina e bolnavă, scoate un fel de vaele urite. ȘEZ. III 204/22. Când sânt bolnave de cobe, găinile cântă ca cocșii. ib. II 224/. *De cobe se vîndec* [gănelor]. ECONOMIA, 107. *Îa lasă, că mă duc eu să-i închiid* [pe cocos], *dare-ar cobe* n' el să dete! — *Da lasă!*, *mătrăg hăi, s'aud și eu ce cântă*. — *Ce să-l mai auzi, Înălțate Împărate: are cobe, și-atăta tot*. ION CR. II 180. # (*Par'că*) *are cobe* se zice despre oamenii care vorbesc răgușiți (ZANNE, P. II 422) sau vor să cânte când sânt răgușiți (HERZ-GHER. M. IV 235). || P. ext. (În glumă s. bătaie de joc) *Cioc, plisc, clobant, Baba... strigă* [cocoșului]... *Da ce-ți este, de nu-ți fii cobe!* SBIERA, P. 215.

5. P. ext. Găină cu boala «cobe» (al cărei «cărăit» s. «fiscăit» e considerat ca prevestire rea, din care cauză asemenea găini de obicei se taie HERZ-GHER. M. IV 235); p. ext. (în sens desprețuitor) găină (H. X 498), găină bătrână și slabă (Maramureș, H. XVIII 19). *Boierul, întristat, se uită galig cum se ducou și paserile sale, și zice oftând: — Duce-se și cobe și tot, numai bine că am scăpat de belcă!* CREANGĂ, P. 68. *Materile de-audez, Muierile se'ngroză: Își încuță casele, Și înfundă tufole. — Ce fugiți ca cobe!* Și *ed'neștiți casele?* TEODORESCU, P. 612.

[Se zice: o cobe și când e vorba de un bărbat. | Ș: *cobie* (dial. *cobghie*) s. f. — cel ce cobeste (H. IX 92/), *cobitor*, *cobe* (2° CIAUSANU, V.); p. ext. (cf. bulg. *kobe* = fr. *gamin* CIHAC II 66) loază de copil, arătanie (tip. sărătariu CIAUSANU, V.); (în bătaie de joc) om care nu se mai satură, om nesățios (H. XVIII 172); (mai ales la plur.) găină [Țara Hațegului REV. CRIT. III 119]. *Îa-azi cobghie cum fipă!* [se zice] când din întâmplare un cocor a căzut cu zgomot în curte și toate cobile s'au împrăștiat înspăimântate. CONV. LIT. XLIV, vol. II 586. *Nu se mai satură, ca cobia!* Com. LIUBA; — *eobă* s. f. = prevestire rea, *cobitură*. LB., cf. H. XVIII 19; — *eobă* s. f. = prevestire rea (POLIZU), nenorocire. *Kobăb* = omen. ANON. CAR. *Frunză verde alunecă, Mare cobăb-i dragostea!* HODOȘ, P. P. 32; — *coabe* s. f. = cobe (2° și 4°) GHETIE, R. M. 77; p. ext. (desprețuitor) *cioc*. *Baba iar țese în tindă și străgă: «Hăi! mânca-te-ar uliul să te mândne!* *Da ce-ți este, de nu-ți fii cobe!* SBIERA, P. 215. | Adjectiv: *cobos*, *-oasă* = bolnăvicios; care tot tușește (ȘEZ. IX 154, XIX 14); care zace pe picioare, *cobălcocs* (ION CR. VI 315/).

— Din paleol. *kob* «geniu, augur» (bulg. *koba* «semn rău, prevestire rea», sârb. *kob* și *koba* «prevestire bună s. rea»). CIHAC II 65. Cf. TDRG. Cf. *cobaie*, *cobi*, *cobăi*, *cobăț*.

COBEALĂ s. f. v. *cobi*.

COBECCIU † s. m. *Gardien du Sérail*. — (Turcism literar, pe la sfârșitul sec. XVII) Servitor al Serailului. Unul din *cobeciți*, ori că *price-puse*, sau cu *întâmplare*, *întinându-și mâna* la

umerile uncea, ca o mutere, pã loc au jipat, dã fricã. DUMITRACHE, 448.

— După L. Sãineanu, *Infl. Orient*, II b 142, ar fi turc. kob(x)bekkÿ «lit. gardien des noyers», corp de 50 à 60 serviteurs du Sërail qui autrefois portaient dans les marchés publics des vêtements et des tapis».

COBELC s. m. (Zool.) v. culbec.

COBELCĂ s. f. v. cobiliță.

COBELCEASCĂ s. f. (Bot.) v. culbecescã.

COBELCIU s. m. (Zool.) v. culbec.

COBELÈTE s. a. }

COBELIȚĂ s. f. } v. cobiliță.

COBÈȚ s. m. (Ornit.) v. cobăț.

COBI vb. IV^a. I. 1°. *Etre prophète de malheur, être de mauvais présage. 2° Souhaiter le malheur de qqn. 3° Pleurer (un mort). II. Caqueter (cri d'une poule malade, considéré comme de mauvais augure).*

I (Cf. cobe = cel ce meneste a rãu).

1°. Trans. și intrans. A aveã un presentiment cã se va întâmplã ceva rãu și a-l da expresie, a prezice cã se va întâmplã ceva rãu, a meni ceva a rãu, a prezici de rãu (ȘEZ. XVIII 269), a trage a rãu (Șișești, în Mehedinți, com. N. IONESCU). (Construcții: *cobeste, cobeste a moarte cuitã; cobeste moarlea cuitã; cobeste pe cinerã s. cuitã cã va muri, mai rar, sã moarã*). Kobeszk = ominor. ANON. CAR. Noi, tatã, nu-ți cobim moarte. PANN, P. V. II 89. Voi, de ciudã, Voi, de urã, Sãtã cobind acum sub jurã. ALECSANDRI, P. I 207. Când un copil doarme cu zeutul în sus, cobeste a moarte. MARIAN, NA. 339/e. Copiii care plâng mult, cobesc a moarte pentru ei sau pentru vreun pãrinte al lor. GOROVEI, CR. 198. După torbele acestea, urisitoare se cam mai duse[rã] și boterul rămase cam supãrat, tãzând ce-i cobrã ele. RETEGANUL, P. I 12/33. Așã cobesc muterile, în rãdulaie inimii lor, din rãncoare — vezi bine, id. lb. v 19/33. Mãnãra hãlãoate, Dac'o ducã 'n câmp, se moate Și mercu cobeste-a ploaie! JARNIK-BĂRSEANU, D. 432. Tu [puiu de corb] pe mine mã urești, Tu pe mine mã cobesti, Sã-mã mândnãci din cãrnișoarã. TEODORESCU, P. P. 615b. Poiticã flori domnești, Popule, de ce jelești? Au vr'o pacoste cobesti, Ori de moarte mã vestești? TEODORESCU, P. P. 354. Nu-mi cobã, bãrbate! (Amenințare din partea femeii). ZANNE, P. IV 264. Taci, nu mã cobã! ȘEZ. XXX, v. XVIII, 269.

2°. Absol. și trans. A dori, a pofi cuitã rãu; (refl.) a-și pofi singur rãu, a-și cere rãu s. osãndã (Com. LIUBA H. XVIII 172), a invocã o nenorocire.

3°. Trans. (cu complementul persoanei și cu conjuncția cã dupã el) A strigã în gura mare, a răspãndi o veste rea s. nenorocire, a bocì (un mort). Când soarele rãsrãrise, Curvedete venise, Sã cobescã pe Vãleanu, Cã a murit sãlcu. ȘEZ. III 79/13.

II. (Cobe = boalã de gãini).

(Despre gãinile care au cobe) A scoate un cãrãmã trist și neplãcut la aur s. a cãntã cocoșește (amãndouã trecãnd de ssmn rãu). Gãinile fac un fel de sfãrc la limbã și scot un sunet neplãcut, cobesc. Când o gãinã cobeste, e semn rãu pentru aceã casã. PAMFILE, B. 74. Gãina care cãte odãtã cãntã cocoșește, care cobeste, este piãzã rea: o astfel de gãinã se taie, ca prin aceasta sã-și adevereze cã a cobit moarlea și rãul ei, și nu al celor din casã. PAMFILE, DUȘ. 95.

[A abstracte: cobire s. f. și cobit s. a. = acțiunea de a cobl. (Ad II 1°) Gãina sr late, ca sã se fãtoarã cobitul spre piãrea ei. PAMFILE, B.

74; — cobeală [plur.-beii] s. f. = cobire. POLIZU; — cobitãrã s. f. = cobire; (concretizat) cel ce poștește altuia ori șieși rãu (H. XVIII 172), cobe (L.B.) | Adjective: cobit (cu negativul ne-cobit), -ã = care a fost provocat de cobire s. cãruia i s'a prevestit ceva rãu; — cobitor, -oare = care prezice, prevestește, meneste a rãu, cobe (2°); p. ext. (se întrebuințeazã de popor și pentru a redã ideea exprimatã prin neologismele) funest, lugubru, sinistru. *Despre bușniță și cucuoaie se spune cã sãnt pasãri lugubre (cobitoare) și mai cu osbire de bușniță se zice cã e cea mai cobitoare (trãgãnd a pusitelat). H. IV 85. Se ascundeau ca paserile cobitoare. C. NEGRUZZI, I 267. Iatã glasul cobitor al clopotului rãsrãritei începe a sunã cu idric. BĂLCESCU, M. V. 439. Pe ramuri uscate cãntã cucuoaia cu glas cobitor. ALEXANDRESCU, M. 40/34. Bușne cobitoare rãspund Iã mele plãngeri cu vaele lor. I. NEGRUZZI, II 288. Un nor rãpede și negru trecã, cobitor, preste fața lunii. ODOBESCU, I 109/2. Auzind cuvintele ei cobitoare, [și] cugețã în sine: Hehet! nict mã ba! SBIERA, P. 143/34. Cãci așã s'a întâmplat, După cum a fost cãntat Cucuoaia cobitoare Și de rãu prevestitoare. MARIAN, I. 4/34. | Nomen actoris: cobãr s. m. = cobitor, cobe, DICT.]*

— Din bulg. kobja omenesc a rãu s. sãrb. kobiti sa presimțã o nenorocire. Cf. cobe, cobaie, cobãi, cobãț.

COBIE s. f. 1°. *Croupion, coccyx. 2°. Racine de la queue. 3°. Brêchet. 4°. Flanc (d'animal). — (În Banat și jud. Mehedinți).*

1°. Partea finalã a coloanei vertebrale la om [noadã] și la animale [tãrțiță]: Tã-ai frãnt cobia, nu mã pofi zedã pe scaun. BOCEANU, GL. | P. ext. Partea de la aripã pãnã la coadã la pasãri, numitã și bucãtura popii (Tara Hãtegeului, REV. CRIT. III 119), tãrțiță.

2°. (Ban.) Rãdãcina cozii, la cal. CADE.

3°. (Oltenia) lada, la pasãri. CADE.

4°. P. anal. Locul gol de lângã coastele și chiciul s. soldul animalelor sugitoare, fiamãnzare, cof. H. XVIII 172, com. LIUBA.

[Cu sens neprecizabil, în gãcitori: Vine flocoasa, pe fãtuneacoasa, ia bicu dupã cobie și mândc pe roșta (= Mãța). PASCU, C. 38.]

— Etimologia necunoscutã. (Cf. sãrb. kobita și kobilica eiașeș).

COBIE s. f. v. cobe.

COBILĂ s. f. I. 1°. Jument, 2°. Rosse, II. 1°. Trainoir, 2°. Selle de charron, 3°. Levier, 4°. Palis, 5°. Houlette, 6°. Palanche.

I. (rar) 1°. (Bihor) Iapã. Com. A. BĂNUȚ.

2°. (Mold.) Cobilã, se spune în bãtaie de joc, cailor. TDRG.

II. Fig. Diferite unelte și aparate cu care se ridicã, se duce s. se suportã o greutate.

1°. Un soi de caprã — numitã și iapã, caprã, tragã, cobilițe, trãgãtori, crãcanã, cotumbã, croc — fãcutã dintr'o crãcanã s. din douã bucãți de lemn legate la un loc cu un gãnț s. prinse cu un cuiu astfel ca sã formeze un unghiu, pe care se pune plugul când nu se carã cu carul. C. C. II-III 149, ȘEZ. XXXII 15, PAMFILE, A. 39, ION CR. II 163, REV. CRIT. IV 142, com. ITTU și (Șișești, în Mehedinți) N. IONESCU; (pentru rãspãndire pe aproape tot teritoriul Romãniei C. C. II-III 181-182). Un bãtrãn cu tesla în mândã lucrã la cobilã. SADOVEANU, I. A. 47. De-acasã pãzã la locu... plugul se duceã cu capul grindinului pe dric și coarnele, piãzã și sbrãza pe coghile (douã lemne în forma lui A). Acum funogiu' (primariu) strofolotește (= pedepeste, pune la amendã) pe cei ce duc plugu' pe coghile, cã stricã drumu. De aici gluma cãtrã oameni cu

pictoarele strămbate în afară: nu-i slobod cu cohile pe drum, mă! Deceat a fost muscat din loc de cohile să-și facă căroata (drac din dărdăpt cu două roate). BREBENEL. GR. P. Că-și țipă chicerile ca pluga' cohilele. MAT. FOLC. 1002. Se'nălmăi c'o fată 'n cale... Măntie: Cobilele, Tăjele: Rotițele. MAT. FOLC. 974. || Fig. Om înalt și slab. PAMFILE. J. II; com. POPOVICI.

2°. Un fel de scaun pe care rotarul așază roatele în timpul lucrului, numit și cușniță, coriniță, scaunul de înșipăat. Când bate spițele la roți, [rotarul] pune butucmele pe cobilă (un scaun). LIUBA-IANA, M. 121.

3°. Un lemn bifurcat (cu gemănare) sau o crăcană înlebușată la ridicatul greutății, cf. capră (iapă); spec. lemnul de care e prinsă broasca ce ridică piatra morii ori o sloboadă în jos (H. XVIII 143, LIUBA-IANA, M. 104); (Pesc.) crăcana pe care se așază mreaja pescarilor (F. R. ATILA, 121); (Mold.) unealtă cu care se ridică osea carului (TDRG.); (Bucov.) un par mare cu care poți ridică butuci și alte greutăți mari; Măi băiete, du-te și adă coblă ceca, că poate-om urni butucul iza de atci (Vicovul-de-sus), G. NISTOR.

4°. Bețele puse cruciș în care se face gardul din târși numit nimăt (ȘEZ. II 23), perechea de pari la gard (Vișag, în Cluj); gard simplu, fără legătură, fără cuie, făcut numai din tufe așezate pe pari împănate în pământ cu vârfurile cruce; pripor, prisacă, săciu, nimăt (Tulghes, în Ciuc). Com. ITTU. Gard făcut în coble. Com. MARIAN.

5°. Coblă = unealtă ciobănească (nedefinită mai de aproape). H. XV 149.

6°. (Banat) Cobiliță (1°). CADE.

[În sensul 1° și plur. tant.: cobile CIAȘANU, V. În sensul 6°, accentuat, la TDRG., coblă. | ȘI: (Mold., Bucov.) coblă s. f. (Ad I 2°) TDRG.; (ad II 1°) MARIAN, D. 58, DAME, T. 36, PAMFILE, A. 39, H. X 110, 356, 500, 505; (ad II 2°) DAME, T. 42, PAMFILE, I. C. 170; H. III 266; X 539, XVI 209; (ad II 3°) TDRG.; (ad II 5°) H. XV 149. Se uită și Dumitrache Hazu la unu, lung și adus de spate ca o coblă. SADOVEANU, LUC. VI 98; — (+ codărlă) coblărlă, coblărlă, rostii cohiriță s. f. PĂCALĂ, M. R. 458, H. X 539. Rostiri dialectale: cohilă (H. XII 31), cohilidă (ȘEZ. II 23), coblădă (T. PAPAHAĞI, M.).

— Din slav (v. bulg., rut.) kobyła, bulg. koblja «iapă, trağı de plug, cf. și ung. eke-kab(a)la «trağı de plug». Pentru sens, cf. și iapă II și ipilă. Cf. cobilcă, cobiliță.

COBILCĂ s. f. v. cobiliță.

COBILÉȚ s. m. v. cobilete.

COBILÉTE s. m. Coin. — Coton, ungher (PAMFILE, A.); o gaură triunghiulară în peretele bordeiului, sau al casei, lângă vatră, la oagă (Codica, în Dolj-Oltenia COM. SAT. 49). [ȘI: cobilét s. m. = gaură cioplită în capătul unui stălp, în care se înțepenește alt stălp; babă, borta, cuib, dăltuitură, olcuță, scobitură, sghiabă (Conop, jud. Arad). Com. ITTU; (+ copul, cf. pui, puiuț) copilét s. m. = firidă, gaură în zid pentru păstrarea mărunțurilor, chibrite, lumini, unelte etc. (Oravăț, în Banat). Com. COCA (Zagra, Năsăud). N. DRĂGANU Coptilét (literarizare a rostirei dialectale cohilét) = la vatră, locul gol, larg cât poate dormi un om în el (Suciul-de-sus, jud. Someș). VICIU, GL. Sub multe case se află și podrum sau pimniță, cu copilețe. LIUBA-IANA, M. 97].

COBILITĂ vb. Ia v. cobiliță.

COBILITĂ s. f. 1°. Palanche. 2°. Constellation du Cygne. 3°. Sauterelle verte. 4°. Libellule.

1°. Un lemn încovalit, cu cioci (o parte proeminentă) la cele două capete, de care, punându-l pe umeri, se slujesc țărani, mai ales femeile și oltzieni negustori ambulanzii, spre a duce gălețile s. cofele cu apă, coșurile pline, cămășile la spălat (Șișești, în Mehedinți; com. N. IONESCU), ori alte greutăți; coromăslă. MARIAN, SE. II 272, H. XI 27, 59, 132, 166, XVI 30. IORDAN, Arhiv. Iași 1921. nr. 2, p. 126. Cobilita sau cohilița este un lemn cam de doi metri de lung, curbat, și curbătura subțire în dreptul mijlocului. Are două urechi sau torți de care se atarnă cofele pline. Când urechile se rup, se fac altea alături. PAMFILE, I. C. 142. [Soldații]... zăreau jucându-se codanțele limbute, ... purtând pe umăr, cu umblet legănat, cobiliță cu două donițe. ODOBESCU, III 570/11. Iși lud puții, legați de picioare, pe cobiliță și porni. CARAGIALE, S. 17/21. Ajuta [fetei] să pună cobilița cu cofele în spinare. DELAVRANCEA, S. 26. Nu știu luna pe cer merge, Ori puica la apă trece. Când aș ști că-i puiculița, I-aș ajinca poticuța Și i-aș rupe cobilița Și i-aș zădăra gurița. ȘEZ. I 49b. În pădure născutu, În pădure crescutu; Acasă dacă m'aduse, Cereci grei tmi puse (= Cobilița). GOROVEI, C. 91; cf. 476. ȘEZ. IV 85, XIII 19. Mă duce căniand Și vine plângând. — Slobă și subțire, Grei cereci mai tme. — Este-o babă 'ngheboșată, Și tot cu cereci se poartă. — Am un cai; De slab ce-i, Il duce de coadă la apă (= Cobilița). PAMFILE, C. 21. † [În ironie] Gras (ca o) cobiliță. PAMFILE, J. II.

2°. Cobilița și (mai ales) Fata-mare cu cobilița s. Cobilița ciobanului = constelație, numită și coromăslă, cruce, fata mare, lebăda. CULIANU, C. 46, OTESCU, CR. 13, PAMFILE, CERUL, 166, H. II 4, 50, 149, 169, 196, 214, 313; XI 441; XIV 108. Alții văd în această constelație (Lebăda, Crucea) numai Cobilița Ciobanului, eșci răsare și apune odată cu Ciobanul (Vega). Și zic că Ciobanul are gălețile două în cobiliță și una în mână. Iar steii din mijlocul Crucii, numită Alberico în Astronomie, țărani îi zic Fântâna sau Fântâna din Răzcruci, de ea fiind răzmată Cobilița Ciobanului. OTESCU, CR. 13. Prin jud. Tecuci se povestește că niște păgâni au întâlnit o fată care se întorcea spre casa ei cu cofele pline cu lapte, puse 'n cobiliță. Păgânii, cum au văzut-o, au năzuit la dânsa. Atunci laptele din cobiliță s'a vărsat; el este dăra albă de pe cer, care se chiamă «Calea laptelui. Cobilița fetei cu laptele se vede pe aproape. PAMFILE, CERUL, 192. Se uită pe ceru la Drumul-robiilor, vedă cum se nișcă Carul, Fata care duce apă în doniți pe cobilițe. ISPIRESCU, L. 247/8.

3°. (Bucov.) Insecta *Locusta viridissima*, numită în Bucovina și căluț, căluț mare, căluț verde, căluț de iarbă, căluț de câmp, coșas, coșas verde, coșas mare coșariu și cobilițariu; în Țara-Românească: lăcustă-verde; în Transilvania: căluț, căluț de iarbă, cosaciuc, coșas și lăcustă verde; în Banat: scăluș; în părțile ungarene: coșas și coșas verde. MARIAN, INS. 518-9.

4°. (Munt.) Insecta *Libellula depressa* L., numită în Bucovina calul dracului, calul popii și cal turcit; în Moldova: calul dracului și calul popii; în Munt. și calul dracului, calul popii; în Transilvania: calul dracului. MARIAN, INS. 558-9.

[Accentuat (rar) și cobiliță. TDRG., (ad 3°) Com. A. TOMIAC. Pronunțat dialectal și cohiliță s. f. (ad 1°). PĂCALĂ, M. R. 453. Ia cofele într'o nănd, Cohilița 'n altă mână, Și fă-te a duce apă MAT. FOLC. 730. Duce apă 'ntr'o cofiță, Mâni a duce 'n cohiliță. ȘEZ. IX 163, (ad 2°) H. X 441, 543 | ȘI:

(ad. 2^a) **cobeliță** (*cógheliță* II. III 5) s. f.; (hiperurbanism) **coviliță** s. f. II. II 312, III 21, XII 205. | Cu alte sufixe: (în rimă, formație glumeată) **cobeléte** s. m. (Ad 1^a) *Dar cine e lătăne-to?* Să-i îndrept *spetele*. Cu *cobelétele* (Olt). TEODORESCU, P. P. 121; — (din bulg. *kobilika* **cobililiță** 1^a) **cobeliță** s. f. = cobiliță (Mehedinți). PAȘCA, GL.; — **cobelără** s. f. = iemnul curbat cu care se poartă, pe umăr, vasele (Mehadia, Banat) Com. ITTU. | Masculinul: (ad 3^a) **cobilitoiu** s. m. = bărbătușul coșasului (Straja, în Bucovina). Com. A. TOMIAC. | Verb: **cobilii** I a = a îndoi de mijloc. PAMFILE, J. II. | Alt derivat: **cobilităr** s. m. = cobiliță 3^a (*Locusta viridissima*). MARIAN, INS. 518.]

— Din bulg. s. sărb. **kobilica** 'ieșpoară', având însă și sensul 1^a și cel de 'coșas'.

COBILITĂR s. m. (Entom.) }
COBILITOIU s. m. (Entom.) } v. **cobiliiță**.

COBITURĂ s. f. v. **cobi**.

COBLĂNȚ s. a. v. **clobanț**.

COBLIC s. m. (lht.) *Goujon* (*Gobio fluvialis*). — (Rutenism, în Bucov.) Un fel de pește mic; porșor, porșor, porcușor. MARIAN, INS. 524.

— Din rut. **kóblík**, idem.

COBLIZĂN s. m. *Garçonnet; grand béta*. — Băiat mare ieșit din rândul copiilor; l un gă u (CREANGĂ, GL.), măgădău (BARCIANU); om voinic, mare, corpulent (Com. A. TOMIAC, din Straja, în Bucovina), hăidămac, prostălu (PAMFILE, J. II), flăcău înalt ce așine drumurile, flăcău crescut înainte de vreme (Com. G. TOFAN, din Bileca, în Bucov.), măgădan, vișjgan, g(ă)ligan. *Bine-ți șede, coșogeme coblizan, să umbli lela pe drumuri...* CREANGĂ, A. 69/2. *N'am îndrăznit să mă mișc, ca să nu speriu tar pe copilaș. Coblizanți, tot ochindu-mă, s'au depărțat încet...* urcând piscul de pe marginea șoselei. BASARABEANU, SĂM. I 217. *Ce stați pe aici, coblizanților? — Uite ce coblizan s'au făcut!* Com. TOFAN. [S]; **goblizăn** s. m. PAMFILE, J. II.]

COBOC (†) s. a. 1^a. *Coupe*. 2^a. *Écope*. — (Mold cu Bucov.). — (Rutenism, în Mold.).

1^a. Pahar mai mare, pocal, cf. năstrapă, bardac, uleică. *Cuparul le dreghe câte un coboc de vin; și, după bălutul cobocului, feștețear merge de sărută mâna Domnului... Domnul mă pe urmă rădică un pahar pentru arhieriei și boierii... merg de fac mulțămii Domnului, bând câte un pahar de vin de cele mici..., dar câte odată rânduește Domnul, de beau iar cu cobocul. LET. III 304. Două cobocce potetie. URICARIU, XVI 205 (a. 1793). 2 cobocce și o părechie de brăfieri... IORGA, S. D. XVI 130. Un cobocă (tip. cobomă) de argint și cu patru lînguri mari de argint, id. ib. 387.*

2^a. Un fel de scafă strănsă și adăncă, un cășu în care se face mușeiu. ȘEZ. II 224/4; VIII 92. [S]; (+ cupă) **cupoc** s. a. † *I cupoc d'argintu, de Constantin stolnic* (Galata, a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 204.]

— Din rut. **kóbok** 'soală'. JAHRESBER. XXVI—XXIX 20.

COBOLD s. m. *Lutin*. — (Germanism) Spirit rău care face locuitorilor casei fel de fel de poșne, cf. schima casei. *Undene te-avântă! Sif ne-văzut, stăi, Cobold, te frământă!* GORUN, P. 54. [Adjectiv (greșit format; inexistent) **cobolite**, -ă = de cobold, în felul **coizilor**. *Schima casei, o fînță coboliteă, pe care orizicare familie o venează...* MARIAN, NA. 67.]

— N. din germ. **Kobold**, idem.

COBOR s. a. v. **cobori**.

COBORÎ vb. IV. I. 1^a. *Descendre*. 2^a. *Descendre*. III. 1^a. *Descendre*. 2^a. (En parlant des astres) *se coucher*. 3^a. *Abdiquer*. 4^a. *Baisser* (la voix). 5^a. (En parlant du thermomètre, de la température) *baisser*. 6^a. (En parlant des prix) *baisser*. 7^a. *S'abaisser*, se ravaler. 8^a. (En parlant d'une route, d'un cours d'eau) *descendre*. 9^a. *Descendre* (une rivière). 10^a. *Faire une descente*. 11^a. *S'abattre*. 12^a. *Dériver, provenir*. 13^a. *Descendre* de. 14^a. *Descendre* (dans un hôtel). III. *Abattre, renverser, descendre*.

I. (Adesea în opoziție cu **sui** s. urcă; uneori complinit prin **sjos**, 'a vale' s. 'de vale').

1^a. Întrans. A se îndreptă spre vale (de la munte), a merge în jos (dintr'un loc mai ridicat), a se da jos (dintr'un copac, trăsură, tren, luntre, din pod, de la etaj etc.), a descinde. **Pogor** = descendo. ANON. CAR. *Skobor* = descendo. LEX. MARS. *Să pogorimă gios și să turburămă limba lor. PALIA* (a. 1581) 45. *Muncel tadul cela ce au pogorit în tad. CUV. D. BĂTR. II 81. Veni la locul acela supt copaciul... în carele eră Zachel. Și... ziseiui Zachel: sărguiește de pogori* (tip. pogoră), că astăzi caotă să hii în casa ta. VARLAAM. C. 381/2. *Pogorindă de la munte, meară la Salonic. DOSOFTEIU, V. S. 137. Împărăteasa pogori de meară la acea roabă, id. ib. 90. Pogori Domnul BIBLIA (1688) 7/2. Trece hoțul adulului. Pe cărare coborînd. ALECSANDRI, P. II 50. Cobori încet, lucefar blând. Alunecând pe-o rază. EMINESCU, P. 262. Arală atunci coboară de pe-al lut cal, id. ib. 205. Coborau și urcau, intrînd și țegînd, pasageri grăbiți. C. PETRESCU, C. V. 124. Lumea asta e pe dos, toate merg cu capu'n jos; unul macină la moară; pușini sue, mulți coboară. CREANGĂ, P. 248/2. Turcii se pozomoră, Pe mal verde coboră Și de mers nu se opră. ALECSANDRI, P. P. 135/2. Coborînd pe scară 'n jos... DOINE, 109/1. Scobori, bade, jos la vale, ib. 236/2. Dragu mi-i de cătră sară, Că badea pe deal coboară, Cu colopu' pe-o ureche, Cu inima ruptă 'n zece. MĂNDRESCU, P. P. 52/2. Câte cară cu povară, Toate sue și coboară. JARNIK-BĂRSEANU, D. 127. Căpitane Răducane, Coboră din deal de vale, Că și-am gădit de mîncare! id. ib. 505. Cobori, Doamne, pe pământ, De veri Neamțul ce-o făcut, C'a umplut vîful cu noi, Ca și-un boteteș de ot... RETEGANUL, TR. 54/2, cf. (scobori) JARNIK-BĂRSEANU, D. 176. Suiu la deal, cobor la vale. HODOȘ, P. P. 60. Scobori aice din corabie. SBIERA, P. II 299/2. Pă scară d'argint scoborî. ȘEZ. IV 192/2. || (Cu același sens) Refl. *Să pogoră ploaia pe trocoș, VARLAAM, C. 171/2. Ingerii lui Dumnezeu se pogorîți pre pământ. DOSOFTEIU, PS. 291. Pogorîndu-se din ceriu, au învătă [dragostea]. BIBLIA (1688) 4 pr./2. Scăpară... și fugură... pre denapoiă zidului pogorîndu-ă, HERODOT, 511/2. Am văzut coborîndu-se într-o văldea] zău 300 de Cazaici. LET. III 429/2. Soarele în zodia Racului se coboară, CANTEMIR, IST. 138/2. Se pogori (tip. pogori) un alt arap dintr'un copaciul. GORJAN, H. V 13. Cu luare aminte s'au coborîți și au discoperit cu bucurie oarece. DRĂGHICI, R. 97/2. S'au pogorîți îndată din munte. id. ib. 166, cf. 74, 10, 51. [Mormântul] în care s'a coborîți numai fărînosul trup... MARCOVICI, D. 15/2. (Fig.) Începe de la ziditor și se coboară pînd la cea mă mică și proastă vîștuitoare, id. ib. 11/2. S'a coborîți din strand, s'a închinat pe la tocan... C. NEGRUZZI, I 148. Se pogorîți (tip. pogorîți)... încetul la câmpie. BĂLCESCU, M. V. 299. Se coboră pe scara palatului, id. ib. 392/2. De pe muche, de pe stîncă, chipuri negre se robor. ALEXANDRESCU, M. 13. Cocosărdcul... răpide ca gândul la cubu-i se coboară. ALECSANDRI, P. III 26. Luna se coboară**

încei, mărindu-se, spre pământ. EMINESCU, N. 25/12. (Fig.) În adâncurile sufletului coborându-ne, am putea trăi ateva în trecut. id. ib. 33/2. Se coborî din otel și se duse la soră-sa. ZAMFIRESCU, I. R. 54. Coborîndu-se în fântână, umple întâiu ploșca și o pune la zădă. CREANGĂ, P. 205/2. Se coborî un călugăr din turnul bisericii. ISPIRESCU, L. 99/23, cf. 136/11, 236/11, 368/7. Se pogorî apoi în pitești. id. ib. 10, cf. 115. Jos se scoborau. TEODORESCU, P. P. 18, cf. 72. Când va ajunge la o groapă, va sta; atunci tu să te cobori de pe ei [de pe cal]. RETEGANUL, P. II 58/11. Pe-un pctior de platou, Pe-o gură de ratu, Iată vin în cale, Se cobor la vale Trei turme de miei, Cu trei căbăneți. ALECSANDRI, P. P. 1/2. Capul se rostogolea, În sânge se tăvăleă Și pe scări se coboră. id. ib. 182/2. Când bătea ceasul la șapte, Mă pogor, mândră, pe trepte. JARNIK-BARSEANU, D. 300. Jos pe scară de ceață Se scoboră. MARIAN, V. 188. Sfântul soare se coboră La marginea satului, La bătaea Neamfului. HODOȘ, P. P. 83. Lumea e ca un puț cu două cături; când se urcă cea plină, se coboră cea deșărită. ZANNE, P. IV 215. || (Cu același sens) Trans. (complementul fiind terenul pe care cineva descinde) Dealuri multe ei suiră, Multe dealuri coborîră. ALECSANDRI, P. P. 165^b. Ai avut mare noroc de mine, de n'ai apucat a coborî priporul ăsta! CREANGĂ, P. 202/2. Coboră scările. # Cine nu suse dealul, nu coboră coastele — numai cel care a dobândit avere sau o poziție socială însemnată poate cădea într-o stare mai proastă. ZANNE, P. I 154.

2^a. Trans. A lăsa (în) jos, a da (pe cineva s. ceva) (în) jos din s. dela o înălțime oarecare. O pogoră la tad. ANTIM, P. 43. Și le zise... să pogore capul [tăiat al lui Onisil] și să-l îngroape. HERODOT 310/12. *Il apuca, de-l pogorî târziu. MINEIUL (1776) 192/2. Atunce l-au coborît în curte. LET. III 218/2. El [norocul] suse, el coboră, el viața rumpe. GCR. I 203. Pogorâră Pe cea ce pe sus zboară. BARAC, A. 70. Brațul idu coborîndu-l din sfera lui, îl va azerdli în vecinica noapte. MARCOVICI, C. 19/12. Clocoti, coborînd pe moarță, începură a sădă groapa. C. NEGRUZZI, I 32. A misticii religii întunecoase cele, Pe funții lungi coboră sicriul sub părete. EMINESCU, P. 203. Costca aprinse țigarea, coborî fereastră și rămase rezemat de bara de alamă. C. PETRESCU, C. V. 17. Se zise iule în pod și coboră de acolo un șitubetu cu pene. CREANGĂ, P. 5, cf. (coboră... un căpăstru) id. ib. 194/12. Și-au pogorî slăntina în jos. SBIERA, P. 268/11. Coborîndu-l, îi puse iarăși în leagăn. ISPIRESCU, U. 19/12. Sprâncenile dumitale — Pene de pruiștoare: Când le sui, când le ridici, Râu la inimă mă strici; Când le sui, când le cobori, Din pctoare mă doborî! JARNIK-BARSEANU, D. 24. Mi le scoboră jos. ib. 456. Cobori, Doamne, foc în țară! HODOȘ, P. P. 131. Dorul meu pe unde zboră, Nu-i pasere să coboră. ȘEZ. II 9/11. Coboră din pod un poposuț și desface grânjele ce-i trebuesc. ȘEZ. III 126/11. # (După fr. baisser les yeux) A coborî ochii — a lăsa privirile în jos. Ei! nu mai coborî ochii și zi că vrei, să se sfârșească comedia. ALECSANDRI, T. 320.*

II. S pec. și fig.

1^a. (Fiind vorba de un obiect atârnat s. pus sus undeva) Trans. A lua (ceva din cuiu, din dulap, de pe o poliță etc.) spre a așeza mai jos. Pogorîndă vasul... DOSOFTEIU, V. S. 117/2.

2^a. (Fiind vorba de corpuri cerești) Intrans. și refl. A asfinți. Au înserat, soarele de mult s'au pogorî în mare. DRĂGHICI, R. 82.

3^a. (Pop.; fiind vorba de tron, domnie) Intrans. și refl. A renunța la tron, a abdica. Împăratul se coborî din scaun și se urcă fiul cel mic. ISPIRESCU, L. 40/12.

4^a. (Despre glas, -ton) Trans. A schimba (glasul, toaul) trecând de la un registru înalt la unul mai profund s. de la forte la piano, a vorbi s. cânta mai grav s. mai încet, mai domolit. Iși scoborau glasul. VLAHUȚA, D. 3.

5^a. (Despre coloana de mercur a termometrului p. ext. despre temperatură) Intrans. și refl. A scădea.

6^a. (Despre preț, p. ext. marfă, valori) Intrans. și refl. s. trans. A scădea (prețul), a (se) iefteni. Peste două-trei săptămâni s'au coborî merța și la zlot. LET. II 248/12. Prețul unei vaci se pogorise. I. IONESCU, D. 161. (S')a coborî leul, valuta, valoarea acțiunilor.

7^a. Fig. Trans. și refl. A descinde, a (se) înjos, a (se) degrada, a (se) umili. Una pe alta va să o pogore și să o calce. M. COSTIN, ap. G. DEI. Cum să se pogore la un sector simplu de la țară? I. AGĂBĂNEANU, L. T. 371. Nu mă votu coborî niciodată până acolo, încât să joc... ca bețivii. LM.

8^a. (Despre drum) Intrans. și refl. A merge în jos. Drumul ce scoboră de la sfântu' schit. URICARIUL, VII 15/12. | (Despre ape, fluidități intrans. și refl.) A curge la vale; (trans.) a turna. Să-i vearse plumb topt în gură, să-i pogoră pre grumazi la inimă. PRAV. MOLD. 92/2.

9^a. (Despre corăbii) A urmă cursul apei; (despre călători) a merge (pe apă s. pe uscat) în jos. Intrans. și refl. Ieremia pogorî la Vavilon. DOSOFTEIU, V. S. 34. Brâncovanul Vodă... au lăsat Bucureștii și s'au coborî la sat la Ruși. LET. II 261/12. Ladislav VI... s'au pogorî în Pașon, unde au înșut adunare. SINCAL, HR. II 23/12. De la Londra trebuesc să pogore pe râul Tamisa. DRĂGHICI, R. 18. Scoboră la vale tot pe cursul apei. ȘEZ. IV 115/2.

10^a. Intrans. și refl. A veni dintr-o regiune mai înaltă s. din spre miaznoapte; p. ext. a veni din altă parte s. pe neașteptate, a năvăli undeva. Întru aceste vremi, s'au pogorî din Tara-ungurească un Trifăluț. MAO. IST. I 155/2. Moscalii se pogoră asupra țării. LET. II 337/2. Se scoboră și Nemții despre Tara-Nemțescă. id. ib. II 258/2.

11^a. Intrans. și refl. A cădea (s. a se lăsa) ca din cer, a se răvășa (ca o ploaie), a da peste cineva. Toate rădățile au pogorî asupra pământului acestuia. LET. III 89/2. || Trans. A aduce, a așeza, a pune. Am făcut întrebare, cu ce chip au pogorî acea străjă [catanele] în Moldova? URICARIUL, VI 91/12.

12^a. Intrans. și refl. A deriva, a veni, a proveni. Oblicînd... vârsădile de sânge între Domn, de unde se pogoră? LET. I 279/2. Ace[ste] ce au făcut-o... de n'au vrut să dea războiu... nu s'au pogorî de la dânsii. LET. II 164/12. Se va dovedi..., de unde i s'au coborî acești bani. COD. COMERC. (a. 1840), ap. TDRG.

13^a. Intrans. și refl. A descinde, a-și trage originea, a-și avea obârșia, a se trage din... Rude ce vor pogorî din sângele lor... PRAV. MOLD. 95/2, cf. 120/2. Din neamul strălucit Al strădecătului Inachus te cobori. OLLĂNESCU, H. O. 126.

14^a. (După germ. absteigen s. fr. «descendres») Intrans. și refl. A trage la un hotel, han. Mă coboram la hotelul de Petersburg. I. GHICA, ap. CADE.

III. (Prin apropiere de doborî?) Trans. A doborî. S[î]cjobor = dejicio. ANON. CAR. Pogor = bat, lovesc, dobor jos [lat. decutio, dejicio, depello]. LB. Cobor = obor, dobor, [lat.] decutio, dejicio, depello, ib. Când Notuc îi auză, Tare rău se mândi; Palma 'n sbietu o prefăcă, Peste față îi lovă, La pământ îi coboră. BIBIGESCU, P. P. 303.

[Pers. 3 plur. ind. prez. coboră, sau cobor; pers.

3 sing. conj. prez. să coboare, rar ↑ să coboară; imperativ pers. 2: cobori (↑ și pop. cobor REȚEGANUL, TR. 76/25) și coboară JARNIK-BĂRSEANU, D. 505); imperf. *coboram*, dial. *coboream*, ↑ *coborâdăm*. | Și: (↑ și dial.) **cobori** vb. IV; **gobori** ↑ vb. IV. Spre locul șitit se **goborîră**. CANTEMIR, IST. 73; — **scobori** (**scobârî**, **scuborî**) vb. IV. Din pat de argint mă sculau, Pă scară de aur mă scobârîu. MAT. FOLC. 1555. Dacă se scoborâă baba din cruce, e mai ușor bălaif. ZANNE, P. II 722; — **porori** (**porori** PRAV. MOLD. 118/25, DOSOFTEIU, V. S. 26, GCR. I 256/25) | Adjective: **coborit** (**scoborit**, **pororit** etc.), -ă = dat jos; (despre glas) domolit, lincet; (despre temperatură) scăzut. **Pogorîtă** [din cărîge], fu aruncat în temniță. DOSOFTEIU, V. S. 36/2. **Baba** se uită prin prejura... și spuse, cu glasul scoborit... SANDU-ALDEA, D. N. 199. **Coborit** cu hârzbou' din cer. ZANNE, P. VI 508; — **coborîtor** (**scoborîtor**, **pororit** etc.), -oare = care coboară; inclinat; (une-ori substantivat) (cel) care se trage din..., descendent, urmaș. **Rudenți** sutoare și **pogoritoare**. URICARIUL XX 377/12. **Murad...** e **pogoritor** ferice. Din sânul lui Iofet. ALECSANDRI, P. III 376. Din zei de-am fi scoboritorii, C'a moarte tot sânem datori, COȘBUC, F. 117. **Maccenas**, o flustre regese **coboritor**, Tu dulcra mea podoabă... OLLĂNESCU, H. O. 25. **Nicolae Alexandru** vodă... luă pe la 1350 pe o **coboritoare** a vechilor Bani de Severin. IORGA, C. I. 171. **Diftongi** cu accent suitor sau **coboritor**. | Abstracte: **coborire** (**scoborire**, **porogire**, etc.) s. f. = acțiunea s. faptul de a cobori, descinde. După **pogorirea** lui, lucrul pata și săvârșit finem. CANTEMIR, IST. 218. **Intâmpându-se** să mergem noi la dâncii, numai trei scoboriri să ne plătească. ȘINCAL, HR. I 254/12. **Alternarea** cărămidei roșii cu cea smălțuită se face uneori în coboriri oblice. IORGA, CH. I. II 21. **La coborirea** din cărăuș, de pe scară = în momentul când se dă cineva jos. COSTINESCU, **Pogorirea Sfântului Duh** = sărbătoare ce cade în Dumineca Rusaliilor; — **coborît** (**scoborît**, **pororit**, etc.) s. a. = coborire. **Pogoritul** = descensus. ANON. CAR. Când fu la **pogorîtul**, de frică să spărie. VARLAAM, C. II 31. Din scripturi ecm... sfânta creștină... cu **coboritul** Fătului lui Dumnezee, și intraparea Cuvântului. LET. III 3/25. După căderea omâniului, urmează **coboritul** lemnelor la drumul de be. POPOVICI-KIRILEANU, B. 64. Nu auzise nici clopotul de deșteptare, nici pe cel de spălat, nici pe cel de coborît la meditația de dimineață. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV 371. Urcă scările de din dos câte trei de-odată. La scoboriti, se adăcea pe rampă. I. TEODOREANU, M. II 74. Fântâna... avea... o scară de coborît până la apă. CREANGĂ, P. 204/24. De coborît este leana, dar greu e să te ridici pe o treaptă mai înaltă. ZANNE, P. IX 450; — (în lit. pop. cu caracter mistic) **coborîtură** s. f. = boală coborîtă în corpul cuiva. **Apucale** de zile urte. Din **coboritură**, Din **înăritură**. MAT. FOLC. I 570; — **pogoriciune** ↑ s. f. = pogorire. **Pogoriciunea dumnezească** nu fu mutare. DOSOFTEIU, ACATIST 10; — [adesea în opoziție cu urcus s. suis] **coborîș** (**scoborîș**, **pororîș** etc.) s. a. (plur. -rîșuri și, mai rar, -rîșe) = coborire; drum care coboară, drum pieziș, climbă, coastă, povârniș. S'au abătut la **pogorîșulă** celsădrî. DOSOFTEIU, V. S. 133/2. **Norod** mult venind din coastele muntelui la **pogorîș**. BIBLIA (1688) 229/2. **Viu** au prins pe **George** Haimanul... căzut cu calul la **pogorîș**. LET. I 316/25. **Peste** un munte înalt și **pogorîș** rău. MAG. IST. II 161. **Scoborîtură** până în sat ne va cere... poate o oră și mai bine. ODOBESCU, ap. TDRG. **Call galopas**;... la **pogorîșuri** și încordau găturile. I. AGĂRICEANU, L. P. 313. **Scoborîșul** pământului. TEODORESCU, P. P. 132b. **Bine** a zis cine a zis, că nu-i suis fără **coborîș**!

MERA, B. 16. *Greu coborîș!* MARIAN, I. 38/11; — (postverbal, rar) **cobôr** (**pogôr**) s. a. (plur. -bôruri, -goruri) = coborîș. A ce... mă lași... Sutușul **pogorîșulă** să mă conțenească? DOSOFTEIU, PS. 299. **În nalt pogorîșulă**, id. ib. 303. **Cutreceră vâdile**,... **coborurile** și **pădurile**. ȘEZ. VIII 71.

— Derivat dintr-un adverb **pogor** [păstrat încă la Aromâni, cf. Th. Capidan, *Elementul slav în dialectul aromân* 367], iar acesta din paleosl. **pogori** 'în jos'. Forma **coborî**, deși azi mai răspândită, e mai nouă și s'a născut prin metateză din **pogorit**. (Dacă sensul de «a doborî și vechiu, ar fi imaginabil ca în **coborî** să avem a face cu o formă disimilată din ***pororî**, iar acesta din bulg. **poroborav** «a învinge în luptă, a doborî».)

COBORÎȘ s. a. }
COBORÎTURĂ ↑ s. f. } v. cobori.

COBORLĂU s. m. v. **cobârliu**!

COBÔS, -OĂSĂ adj. v. **cobe**.

CÔBOZ s. a. ↑ (Muz.) *Sorte de guitar*. — (Un-gurism rar). Un fel de ghtară. **Koboz** = Lyra. ANON. CAR. [Și: **scôboz** ↑ s. a. **Scoboz** = Lyra. ANON. CAR.]

— Din ung. **koboz**, idem. Cf. tripletele **cobuz** și **cobzâ**.

CÔBRA s. f. (Zool.) *Cobra* (*Naja tripudians*). — Șarpe foarte veninos din India, numit și eșarpe cu ochelari.

— N. după fr. (din port. **cobra**, din lat. **colubra**).

COBUR s. m. și a. 1°. *Fonte (de pistolets)*. 2°. *Sorte de vêtement d'homme*. — (În Țara veche).

1°. S. m. Toc de pistoale ce se atâră la sa. COSTINESCU. Cel mai mic *frate...* merge într-o zi cădere la bălciu, îmbrăcat în alb și cu pistoale la **cobur**. I. IONESCU, M. 248. **Punându-și** două rânduri de pistoale în **cobur** șelii. D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. Șeaua roșie de Persia, are **coburi** și scări de argint, și de la dânsa atâră scumpul burdugan. IORGA, CH. I. I. 175. **Tragi** pistolul din **coburi**, **dobori** namila la pământ, și înaintea SA-DOVEANU, SĂM. III 231.

2°. S. a. (îmbrăc.) Un fel de haină bărbătească (H. II 81, 132), purtată odinioară de boieri (ȘO. II 43). **Contoșul** sau **coburul** blăniț din nou. DIC. (a. 1787), ap. ȘO. II 43.

[Plur. -buri și (rar) -bure, -bururi.] Și: **cubur** s. m. **Pe** Divan-Efendi l-a îmbrăcat Pașa cu **cubur** cu sângeap, iară pe Vel-Postalnic l-a îmbrăcat cu **cubur** cu cacom... GHEORGACHE, ap. ȘO., II 43; **cumbur** s. a. (Ad 2°) **Iarna** boleris poartă **contose** de samur și loamna **cumbururi** de sângeap. FOTINO, ap. ȘO. II 43; **ehlobur** s. m. **Pistoalele** le trăgeă și mai bine le umeleşă. La **chlobur** (glosat neexact prin schimir, șerpar, cureaș) le aşeză. GIUGLEA-VĂLSAN, B. S. 43.

— Din turc. **kubur** etui, fourreau, carquois, venit parte direct, parte prin limbile slavice (rut. **kûbur**, **kôbur**; bg. **kubâr**, **kobâr**; serbo-cr. **kûbura**, **kûbur** epistol de pus în **coburi**). CIHAC, II 567. ȘO.

COBŪZ ↑ s. a. (Muz.) *Sorte de violon*. — Cuvântul, care însemnă un instrument cu coarde, nu pare a fi fost niciodată răspândit și fixat în limbă, precum dovedesc multele variante și nevoia de a-l glosa (la DOSOFTEIU, V. S. 197 prin «ceateres», la MARDARIE, L. 130 prin «salută», slav. egusli). În poezia populară **cobuzul** se păstrează până azi, fiind însă înțeles ca un fel de fluiet s. caval (cf. PAMFILE, J. III 40). **Ahilevu...** zecind supt cort, fără ulă zăbară, când în **cobuz** faștele oamnelor viteaji. LET. I 38/12. **Cântoșii** Domnului în **cobuză**. DOSOFTEIU, V. S. 336. Cu **șimbale** și cu **olăute** și cu **cobuze** (grec. *ἔρ κάρυα*). BIBLIA

[1688] ap. TDRG. [Pe Arion, vestitul scobzar, Corinthenii] să-l laze săd atea de o margine și să zică în cobzuz. HERODOT, 11/22. Se vedeau cu îndărăte împoascilor și cobzuzilor muntenești și cu dăbete lăutărești. ODOBESCU, I 137/2. Merge el cântând, Din cobzuz sunând, Codrii dismierând. Din cobzuz de os, Ce sună frumos. ALECSANDRI, P. 62. 'N mână că-mi ludă, 'N gură că-mi puned, 'Al cobzuz de soc, Mult zice cu foc; 'Al cobzuz de os, Mult zice dăuș; 'Al cobzuz cu fire, Mult zice subfire. TEODORESCU, P. P. 492. Ce stai întins, o omule, Ca cobzuzul cu strunele? POP., ap. TDRG. [Și: căbuz s. a. †. Ș-au făcut zece strune... sâc ca o tămpână și ca un căbuză de zece strune. DOSOFTEIU, V. S. 197/2; — copăz (ortografiat în COPUS), s. a. (plur. -puze și -puzuri). Cântări în ținbale și canoane și copuzze (grec. *κροτάκι*). BIBLIA (1688) 352/2. Tămpene și cu copăzuri (săbăga), id. ib. 23. Măl copuzul ludă, 'In gură m-1 puned, Copuzul de os, Mult cântă frumos. MAT. FOLC. 195; căpuz s. a. Cântic de votinic Din căpuz de os. TEODORESCU, P. P. 496; căpūt s. a. D'un căpūt de os, Răsund frumos. POP., ap. ȘIO, I 404; — căpūt s. a. Arap s'azeză, Cu căputul cântă. Cu căputul de os, De cântă frumos, Pe Dăundre 'n jos! Căputul de tușă, De cântă cu trușă. PĂSCULESCU, L. P. 290; — (prin confuzie cu topuz) topuz s. a. Și el că-mi mergeă Din topuz cântând. MAT. FOLC. 187, cf. 188, 189.]

— Din turc. *kopuz* (tătăr. *kobuz*) «lyre, luth à une corde, sorte de guitare». Cf. tripletele *cobză* și *coboz*.

CÓBZĂ s. f. (Muz.) 1°. Sorte de guitare. *Étroitement*. 2°. *Poitrine*.

1°. Instrument muzical — numit mai rar, în glumă, și purceă (H. IX 128) — întrebuințat la țară pre a acompania (sa ținea hangul) la alte instrumente, de obicei vioara: un fel de ghitară în formă de pară cu gâtul scurt și adus în formă de unghiu, cu 8 ori 9 (H. IX 430) sau 12 coarde, pe care cobzarul le lovește cu o pană de găscă. Părțile cobzilor sânt: bārdanul, gātul, coardele, călușul, fulgul. H. II 33, 90, 147; III 21, 292; IV 57, 160; IX 128, 430; X 262. Cavaleri și dame tropăiau, de răsund pământul, în sunetul unei cobze. C. NEGRUȚI, I 104. Sună bine'n cobză, sună, Să nu-ți fac spețele strună și chica măciucii! ALECSANDRI, P. I 68. Cobza ține hangul. EMINESCU, P. 195. Doi balauri, negri, ca dosul caanului, cântă, unul din scripcă și altul din cobză. MARIAN, NA. 249. Dar cine mai aude vorbele unchișului? Dinăuntru hanului răsund cobza: dānga-dānga, dānga-dānga... SOVEJA, OAMENI DE LA MUNTE, 18. Bonc, țigane, bonc, Lud-le-ar dracu' mori, Cu cobză cu tot!... ȘEZ. III 37/12. Aripri v'am dat de zburat Și ptept, cobză de cântal. SEVASTOS, N. 158/12. Doi purcei negoșei, bate găscă la țutei. (= Cobza). GORVEI, C. 91. Am o vacă strămbocă, Pe la coarne cu chiroane [= piroane], Pe la pantece cu descătece (= Cobza). id. ib. 91. Ciupercă uscată, În cutu spânzurată (= Cobza). id. ib. 92. # A-1 cântă (cuivă) din cobză = a-1 face să spună și ce nu ar vroi să se știe, tot ce are pe inimă. ZANNE, P. IV 310. A duce (pe cinera) cu cobza = a-1 amăgi. Com. GH. PREDESCU, A-1 face cuivă pantecele cobză = a-1 bate. ZANNE, P. II 392. Să-i faci chica topor, spânzura cobză și pantecele cobză. CREANGĂ, P. 254/17. || (În funcțiune adverbială) A legă cobză (pe cinera) = strâns, tare, țepăn, cu coatele la spate (Încălț cel legat seamănă cu cobza HERZ-GHER., M. IV 235), de nu mai poate face nici o mișcare, cf. a legă fedeleș, a lega burduf. Turcul fu legat cobză și luat la vale. D. ZAMFIRESCU, I. R. 127. Et o legă de copactu cobză. ISPIRESCU, L. 201/12. (În ironie) Grās (ea o) cobză = slab și bolnăvicos. ZANNE, P. II 579. PAMFILE, C., ȘEZ. II 74/110. H. IX 128.

2°. P. anal. Piept (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

[Diminutiv: cobzișoară s. f. = cobză mică s. iubită; cobză care cântă frumos. Dragă cobzișoară... bune zile am petrecut amândoi! ALECSANDRI, T. 85. | Nomen agentis: cobzăr s. m. = lăutar care cântă cu cobza (H. III 18) s. (impropriu) în cobuz (HERODOT, 11/22); p. anal. insecta *Saperda carcharias*, numită și scripcar, țigănuș (MARIAN, INS. 100). Neculat Ungureanu cobzar. URICARIUL XXI 382. Eu sânt Barbu lăutarul, Staroste și cobzarul. ALECSANDRI, T. 80. Vestit lacăm de lăutari, tot meșteri aleși dintre cei mai buni, scripcari, cobzari... din Scaune din București. GHICA, S. 170. Români cu topoare, Țiganii cu boroasele, Cobzarii cu cobzele, Lăutarii cu dăbetele. TEODORESCU, P. P. 136. | Abstract (rar): cobzărie s. f. = meșteșugul cobzarului. Meșteșugul... cobzăriei. URICARIUL, I 322/22. | Alt derivat: (ad 2°) cobzân s. m. = om cu pantecele mare, burlos (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.]

— Din rut. (și rus., pol., ceh.) *kobza* eșpese de luth, de lyres (cf. și rut. *kobzari* scobzari). Cf. și tripletele *cobuz* și *coboz*.

COBZÁN s. m.

COBZĂR s. m.

COBZĂRIE s. f.

COBZIȘOARĂ s. f.

v. cobză.

COC s. a. *Chignon*, *coque*. — (În Țara veche și Bucov.) Pieptănătură femeiască cu părul împletit și făcut roată în vârful capului (ȘEZ. XXIII 42) sau la ceafă, conciu (JORDAN, ARHIVA 1921, 190) cu cuiu (Mitocul-Dragomerniei, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. Veniră în carând și fetele din mahală... cu flori în coc, vâpsite pe față cu pudră și 'nroșite cu botă. DUNĂREANU, CH. 165. ...Își potrivea cățiva cărlionți căzuți pe frunte, țși duse cu cocheci mână la ceafă și-și turli ușor cocul, cu palma. CONV. LIT. XLIV, vol. I 313. Își ridicase cocul rus, țși pusese o căciulă în cap... SANDU-ALDEA, A. M. 137. Coc poartă numat țelce, nevestele e păci. ȘEZ. XXIII 42. Când vine din crimă bat, Dă cu pumnul după cap. Unde-i cocul, Va sta focul. Unde îți stau spețele, Au să stea cucutele. PAMFILE, C. T. 234. [Plur. *coarsi*.]

— Probabil termen adus de modă, din fr. *coque* (de *cheveux*) *scheveux tournés en coque*.

COC s. a. Partie du moulin à vent. — Parte a morii de vânt nedeterminată mai de aproape (Tichilești, în Brăila). H. I 367. Cf. *coacă*, *sco*.

COC s. a. (Cul.) v. *coacă*.

COC s. a. (Iht.) *Frai*, *alevin*. — (Transilv.; cuvântul e atestat numai la DDRF.) *Plevuşcă*.

COC s. m. (Bot.) v. *cocos*.

COC s. m. (Ornit.) *Bithoreus* (*Ardea nyctioras*). — Corb-de-noapte. TDRG. — Numire onomatopeică, dată după clocănitul pasării. Cf. *coacă*.

COCĂ s. f. (Ornit.) *Choucas* (*Corvus monedula*). — (Sălaj) *Cuca*. CABA, S. 96.

— Numire onomatopeică, dată după strigătul pasării. Cf. *coacă*.

COCĂ s. f. sing. 1°. *Boulette* (de pâte); *peit pain*. 2°. *Colle de pâte*. 3°. *Diarrhée*.

1°. (Cul.) Bucată de aluat frământat, căreia i se dă forma unui cocoluș (în stare crudă); pâine mică, colac mic (Straja, în Bucov. com. A. TOMIAC), turță (VĂRCOL, V.), cf. *azimioară*, *bulz*, *Ghtosiomele* = *coc prăjit*, H. II 245. *Sostid zita*

menită pentru înfărcare, unele mame din Transilvania mulsuț laptele, cât se află în lățe și, mestecându-l cu făină de grâu, pregătesc o cocă dintr'insul. MARIAN, N. 424. În sera ajunului Crăciunului sătencele obținutesc a dospa coca pentru a face colindeți, să dea la copii colindători a doua zi. ȘEZ. IV 23/2. Se pisează gândaci de turdă, se amestecă cu făină de grâu, se face un fel de cocă, de care se face o turtiță și se leagă la mână. LEON, MED. 263. Când [turtă] eră gata de a o pune în cuptor, bătaul desfăcă la mijloc coca, băgă încl în mijloc și apoi dreac coca la loc. FUNDESCU, ap. TDRG. # A se face cocă = a se îmbătă bine, încât nu se poate [ineca pe picioare, a se îmbătă turtă, a se turti]. *Bea, de se turtește și cocă se face.* PANN, P. V. I 164. *Jucam...*, Până când mă amețeam, Până cocă mă făceam. TEODORESCU, P. P. 558. *Marcu, măre, se 'mbătă și cocă mi se făcă.* TEODORESCU, P. P. 665. *Minte de cocă* = prost. *Lenca, nazurli, mîntea de cocă, simfira* = ngustă or domni piste cap și inimă afânate. JIPEȘCU, O. 130.

2. Pastă (mai groasă decât cirul), făcută din făină și apă, întrebunțată la astupat și mai ales la lipit (hârtie). *Se fierbe înădușit înțaură cu vin roșu într'o oală de lut nouă, acoperită la gură cu cocă.* GRIGORIU-RIGO, M. P. 75. *Acoperirea oalei se face cu cocă de făină.* MAT. FOLC. I 699. *Spetezele [smeuului] mai adese se lipesc cu cocă.* ISPIREȘCU, ap. TDRG.

3. P. anal. (Banat) Diaree. *Mănec-l cocai NOVACOVICI, C. B. 8.*

[POLIZU mai dă și sensul surmas, germ. eder Letztes. | ȘI: cocăia, f. = cocă (1^a), bulz, urs, cocoloș, găscă de mămăligă cu brânză la mijloc (VICIU, GL., com. ITTU din Cetea, Alud); rămașița aluatului frământată pentru tăieței, friptă pe jar (Bucium, jud. Făgăraș, VICIU, GL.); cocă (2^a), cir (I. IORDAN, ARHIVA A. 1925, 196); numele unui joc de copii (de-a conca H. XVII 451). *Lapindu-să capacul lui p'împrejur cu o fășionară de hârtie cu cocă, să se apaze căznelul pe foc în.* PISCUPESCU, O. 299/30. *Cocai pânților albe cu un cușit despiciud, A băgat pe țaină galbeni căte-o sumă numărând; S'astfel, după ce le coapse și le scoase din coptor, H. chetmă ca să-I trimiță la un sat mai depărețor.* PANN, P. V. III 88; — cocă s. a. (plur. cocuri) = pânșioară (LB.), pâne mică, rotundă cum fac mamele pentru copii, ca să-i îmbune, când 'fac în cuptor' (Abrud, Bistra, VICIU, GL.), pâne mică, franzelă (TRIPLEA, P. P.), mălaiuț (ȘEZ. II 224/3), pâne de mălaiu (Com. I. CORBU din Zagra, jud. Năsăud). *Grău curat l-am făcut coc S'a micu bine-o ars în foc.* TRIPLEA, P. P. 34. *I-a dat s'ânta Mercuri... două cocuri de pâne.* RETEGANUL, P. III 33/37. | Diminutiv: cocuț s. a. = coc mic (TRIPLEA, P. P.; ȘEZ. II 224/3), colăcel (ARH. FOLC. I 177; — cocuță s. f. = pânșioară. *Mă uitam în jos pe cale, Iaca soacra ca o pară, C'o cocuță (pâne) su' sușioară.* MAT. FOLC. 814; — cocel s. m. plur. = turtă foarte mică (Măgurele, în Teleorman). Com. M. OLMAZU; pânșioară, ca o lipie, ce se coace la gura cuptorului, spre a încerca dacă e incins sau nu (Mogosani, în Dâmbovița). Com. GH. PREDESCU. | Alte derivate: cocăr s. m. (cu sens neprecizabil). *Haș, cocar cu vară fiartă!* PAMFILE, J. II 362; — cocăli s. f. plur. tot ce se coace în cuptor, afară de pâne: colaci, plăcinte, copturi, etc. (Brasov, Com. LACEA).

— Ca și aromănu cocă 'sorice fruct, orice lucru de mănăcat, acest cuvânt face parte din graiul copiilor. El se găsește în latinește: coccum «boabă, sâmbure», grec. κόκκος; «sâmbure», este foarte răspândit în limbile române, însemnând diferite obiecte sferice, precum «boabă, sâmbure, nucă, castană, ou» etc. (cf. în deosebi sard. kokka «pâne

sferică», it. coccoli «un fel de turtișoare în formă de ou», cl. MEYER-LÜBKE, REW. 2009), dar și în limbile slave: bulg. în graiul copiilor, kôko «cevă sferic, glob, minge, ou», kôkôčka «sâmbure», rus. kôka și, în graiul copiilor, kôko «ou de găină, jucărie» etc.; în albaneză: kok «fruct», kok'e «boabă, bobuliță», kôkëre «sâmbure, boabă»; în ungurește: kôkô «ou» (în limbajul copiilor), etc. Cf. cocăș, cochităș, cocăcășă, cocoloș, cocoașă.

COCĂ subst. sing. 1^a. Bêb. 2^a. *Poupée*. — (Mold. și Transilv., în graiul copiilor sau când ne adresăm lor).

1^a. Pruncușor în leagăn, prunc (VICIU, GL.) copil de [ă] (HERZ-GHER., M. IV 236), copil de la naștere și până la un an, fără deosebire de sex (MARIAN, NA. 348). *Înfașă coca, ne plânge coca, leagăn'o.* VICIU, GL.

2^a. (Margeina, în Bucov.) Păpuș. HERZ-GHER., M. IV 236.

[Diminutiv: cocuță MARIAN, NA. 348. | Adesea ca supranume ipocoricistic la fete și băieți; în acest caz, totdeauna articulat: Coca, Cocuța].

— Cuvânt din graiul copiilor, poate identic la origine cu cocă, pentru care să se compare pe de o parte it. cucco, coccolo, coccolino, termeni desmierdători pentru «copil mic», ven. kokolozo «drăguța, pe de altă parte sârb. kôko «spui de găină», kôkica «pușor». Cf. coca, cocon.

COCAI vb. IV. *Dodeliner de la tite, sommeiller*. — A moțai (de somn; Covurluiu, ION CR. 277), a dormiți (NOVACOVICI, C. B. 7) zecând s. stând (com. LIUBA). *Kukietak* = dormito. ANON. CAR. *Vencă Roman cucăind, Cu murgușul bucestrând și cu gura suduind.* CORCEA, B. 13. *Voinic merge cucăind, Furu merge acerând* (= pândind; scris: a șerind). ALEXICI, L. P. 38/. *Marcu de se chețuia, Coate n' masă zecim...* Și pe masă cucăia. ȘEZ. IX 172. *Săde'n vatră zia toată, Par' c'ar fi curcă plouată; Cucăe, că lucr-i pute, Nu poate din loc să mute.* MAT. FOLC. 1047. *Dacă te spurcă turturea, cocă toată vara.* ȘEZ. XII 170, cf. 153. [Prez. ind. pers. 3: cocăe. | ȘI: cocăia vb. 1^a. Și bea și se vesele... Începă a cocăia. POP., ap. ODOBESCU, II 433; cocăi vb. IV. Com. LIUBA. cocăi vb. IV. NOVACOVICI, C. B. 7. | A djectiv: cocăitor (cocăitor), -oare = care cocăe. *Kukietor* = dormitoriu. ANON. CAR. | A bstracte: cocăire (cocăire) s. f., cocăit (cocăit) s. a., cocăitură (cocăitură) s. f. = moțăire, dormitare. *Kukieture* = dormitație. ANON. CAR.]. — Pentru etimologie, cf. ung. kukkadoz «moțăe, cucăe». N. DRĂGANU.

COCAI vb. IV^a. *Caqueter* (en parlant de la poule). — (Despre găină; atestat numai la DDRF.) A cotcodăci.

— Onomatopee; cf. rut. kukotaty «a cotcodăci».

COCAIĂ vb. 1^a v. cocăi.

COCAICĂ s. f. v. cocăie.

COCAIE s. f. 1^a. *Crochet de bois*. 2^a. *Palanche*. 3^a. *Bâtonnet*. 4^a. *Entaille du métier à lisser*. 5^a. *Dents d'une carne*. 6^a. *Moyeu*.

1^a. Lemn strâmb, de care ciobanii atârână căldarea cu mămăligă (H. XVII 95), cu j b (Munții Hațegului, com. ITTU, VICIU, GL.); e tăiat dintr'un copac căruia i s'a lăsat o ramură de care să atârne căldarea și care se implantă în pământ. DENSUSIANU, T. H.; lemn înfipt lângă vatra focului, pe care se agață căldarea la fier (Baia-Aramă, în Mehedinți). CONV. LIT. LIV 166, cf. crăcană, cu j b.

2^a. Cobiliță, coromăslă, cumpănă (Forceni-Gorj). CONV. LIT. LIV 166.

3°. Lemnul s. bățul pe care se pune popicul, pentru a-l putea bate, în jocul de copii s-de-a popicului. REV. CRIT. III 119. O bucată de lemn cu care poți da de-a asvârta. Com. COCA.

4°. (Banat) Războiul e făcut din lemn și constă din următoarele părți: două scenghere sau natre picioare și două pârți, ce vin sprijinite de patru picioare și la capăt prinse prin scânduri, iar la mijlocul lor prin o vergea(ud) de fier. La capete au opritoare pentru suluri. La mijlocul scengherilor sânt două cocăi pre care se sprijinesc crucelnicul ce ține itele și brăgtele (jugul)... LIUBA-IANA, M. 116, cf. HEM. 1758.

5°. (Banat) Parte a piuăi, numită vâiagă. Deasupra de vauă de o parte a vâiegi, în grinzii sunt prinse două ciocane (maie) mari și grele. În vauă sânt bătute sub ciocane niște mâni de lemn, care, întorcându-se roata, lovesc în cocăiele ciocanelor și le ridică în sus treptat, când pe unul când pe altul. LIUBA-IANA, M. 105.

6°. Fierul din capătul roatelor de la ferestrău s. de la moară (Boujaru, Hațeg). VICIU, GL.

[Plur. -că. | Și: cocău s. a. = cărligul cu care se trag pietrele (?) de pe munte (Gorj). PAȘCA, GL. | Derivat: (cf. bulg. *kukalka* «cărlig de lemn») cocăică s. f. = parte a plugului. H. V 355. Cocăica cu cărlig. H. V 433.

— Probabil, din ung. *kakó, kajkó, kuka* «lemn străbăt în formă de undiță, cărlig» (c sl. *kuka* «cărlig»), care a dat mai întâiu *coădu*, cu plur. *coacăi*, considerat ca singular. N. DRĂGANU.

COCĂIELI s. f. plur. v. cocăi°.

COCAINĂ s. f. Cocaine. — Alcaloid extras din planta «coca», întrebuințat în medicină spre a produce o amorteire locală (ca analgezic și anestezic). BIANU, D. S. E în același timp un stupefiant primejdios. *Buzele albe și nările arse ardău risipi-rea din urmă a cocainei*. C. PETRESCU, C. V. 313. [Pronunț. -ca-i-]. | Familia: **coecainomán,-ă** subst. = persoană care are vîitul de a priză cocaină; — **coecainomanie** s. f. = vîitul celor care prizază cocaină.] — N. după fr.

COCAINOMÁN,-Ă subst. } v. cocaină.
COCAINOMANIE s. f. }

COCĂITURĂ s. f. v. cocăi.

COCĂL s. a. Os. — (Termen glumet) Os, ciolan, ciocantă. *Țiganul... Lung în dește, Bun de clesle Lung în cocale, Bun de ciocane*. TEODORESCU, P. P. 142, ȘEZ. XIII 120.

— Din bulg. *kókal* (c n.-grec. *κόκαλος*, plur. *κόκαλα*), idem.

COCĂLCĂ s. f. *Virago*. — (Bucov.) Femeie mare și voinică. *Cu această cocălcă mare și tot cu frică în spinare*. POP., ap. DDRF.

COCĂLTĂU s. m. și a. *Fondrière*, ravin. — (Intrebuințat mai ales la plur.) Locuri rele, anvoioase de umblat, dealuri, coaste rezezi în munți, coclauri. FRĂNCU-CANDREA, M. 99, ȘEZ. II 224°. (Munții Apuseni, com. ITTU), ponoare. *Eu di tînt-am audzîl Că treci lunci și treci pârâi și măi multă cocăltădă*. VASILIU, C. 65, cf. 168. [Plur. -tăi (FRĂNCU-CANDREA, M. 99, VASILIU, C. 65 și 168, Com. ITTU) și (cf. coclauri) -tauri (ȘEZ. II 224/)]. | Și: (+ coclauri) cocăltău (cocăltău TRG., s. v. coclaură) s. a. *Trece-o vale, -un colcântăur*. EMINESCU, L. P. 133]. — Cf. coclaur.

COCĂLTEĂȚĂ s. f. v. cobăltoc.

COCĂLTEĂȚĂ s. f. *Tas, monceau*. — Slog de fân ori de altă ceva, însă mic de tot. ION CR. II

277. [Și: **coenlăt** s. a. = grămadă, înălțime, vârf. URICARIU; X 401/4].

— Pentru etimologie, cf. pe de o parte *coc*, *coacă*, pe de alta *modădețdă* (cf. și *cobălteață*).

COCĂLTÎ vb. IV^a (ș. d.) v. **poacălti** ș. d.

COCĂLTÓC s. m. v. **cobăltoc**°.

COCĂNTÓC vb. IV. *Frapper*. — (Transilv.) A lovi (VICIU, GL.) cu putere, cu pumnul s. cu bastonul (Sângeorz, jud. Năsăud). PAȘCA, GL. *Mă, așa te cocăntó!* VICIU, GL.

— Pentru etimologie, cf. ung. *kókál, kókányol, kókányoz* dovesc, bati. N. DRĂGANU.

COCĂNJEU s. a. Sorte de *quenouille*. — (Dudești, jud. Râmnicul-Sărat) Unealtă de tors (nedefinită mai de aproape). H. XII 140. — Cf. cãnjeu.

COCĂR s. m. v. cocăi°.

COCĂRĂI s. m. pl. (Bot.) Nom d'une fleur. — (Muscel) O floare (nedefinită mai de aproape) H. IX 153, 188, 472. *Floricele, ca ghiocel, cocărdă* (cu nota: «pe semne fiindcă înfloresc odată cu venirea cocorilor»). MUSCEL, 36.

— Probabil, în legătură cu slavul *kokor[av]u* «creț» (cf. numirile de plante rus. *kokornik* «Aristolochia clematitidis», bulg. *kokóre* «Viola tricolors», slov. *kokorek* «Cyclamen europaeum» etc.)

COCĂRDĂ s. f. *Cocarde*. — Semn distinctiv — de obicei având colorile naționale — în forma de disc (cu sau fără panglici atârănând de el) ce se poartă de militari la chipul și de civili la piept s. la pãlãrie în zile de aniversãri ori la serbãri publice și patriotice. *Tuturor le dau cocarde, pe toți îi împodobesc*. BELDIMAN, TR. 8. *Și vorbesc tot vorbe rele, Pentru fete frumusele, Cu igreta fãl-fãind Și cu cocarda lucind*. MAT. FOLC. 360. [Plur. -cardé și -cãrdzi.] — N. după fr.

COCĂRDĂU vb. I^a v. cocãrjã.

COCĂRDĂU s. m. *Grand coq*. — (Bucov.) Cocos mare. Com. A. TOMIAC. — Cf. *cocoș*.

COCĂRÉL s. m. (Bot.) v. **coacor**.

COCARGEĂ s. f. Sorte de *raisin*. — (Măgurele, jud. Teleorman) Un soi de strugure. Com. M. OLMAZU.

— Cf. turc. *koharjã* «soiu de fãinã».

COCĂRI vb. IV^a. *Cuire*. — A coace, a gãti (Nãsãud). Com. N. DRĂGANU.

— Derivat din **coace**, cu suf. frecventativ -ãri.

COCĂRÎT s. a. Împôt sur le mais. — Dãdjie plãtã de țãrani proprietarului moșiei pentru porumbul luat (în știuleți) înainte de culegerea recoltei (GRAIUL I), spre a fi copt sau fiert. (Cf. PAMFILE, A. 89). *Acum e una și una, un pogon resfat, apoi pãndãrit, cocãrît...* (Glodeanu-Sãrat, j. Buzãu). GRAIUL, I 220.

— Derivat din **coace**, cu suf. abstr. -ãrit.

COCĂRJĂ vb. I^a refl. v. cocãrjã.

COCĂRJĂ vb. I^a, refl. *Se recourber, se recroqueviller*. — A se îndoi, a se încovoia, a se încãrligã, a se strãmbã succindu-se, a se încovrigã, cf. *scovãrdã*. *De trãiu rãu, te-ai sãrcit, te-ai o-fãit, te-ai subitãrit, te-ai puiat, te-ai încovrigat, te-ai cocãrjat*. IPESCU, O. 67. *Dar afuristul de floe, de ce-l zuceã dracul, de-ãia se cocãrgeã mai rãu, cãnd îi slãbeã din sucit*. PAMFILE, D. 94.

[Cu rostire dialectală: *coacărjeă* vb. I^a. | Și: *coacărjă* vb. I^a, *coacărji* vb. IV^a; (+ *incovoiată*, *incovrigat*) *incocărlă* vb. I^a refl., *incocărlji* vb. IV^a; (+ *scovărdă*) *coacărdă* vb. I^a = a strămba, a încovriga (atestat numai în DICT.). | A djectiv: *coacărljăt* (*incocărljăt*) = incovoiată, îndoit, încovrigat, încovrigat, gârbovit; spec. (despre nas) acvilin (PAMFILE, I. III), coroiat; (despre unghii) cu vârful întors, ca ghiarele. Cu unghii *încovrigate*, *incovrigate*, *coacărljate*, *strâmbe*. I. GOLESCU, C. I 292. Vechiul *Maccus*, *poartă o cocoșă în spate și alta ta piept, și un nas mare și cocărljăt*. ODOBESCU, I 43^{1/2}. *Nasul cocărljăt și prădătit la vale ca un pișac de bușniță*. VLARUȚA, N. 125. *Roșcodanul cela costel și cocărljăt ca o cobălă...* M. CHRITESCU, CONV. LIT. XLIV, vol. II 214. *Un Olteneș*, numai de vro 15 anișori, *coacărljăt sub povara ce purtă pe umeri, se pitulă, de-și lăsa covorile jos*. SANDU-ALDEA, SĂM. VI 469. *Sidă cocărljăt ca un articiu*. D. STĂNOIU, C. I. 116. [Mistruțel aveă un răt făcut ca din topor și cocărljăt. ISPIRESCU, U. 40^{1/2}. *Cocărlă* = *cecă încocărljăt* (Măgurele, jud. Teleorman). Com. M. OLMAZU. | Abstract: *coacărljătura* s. f. = îndoitură, încovrigarea osului spinării. I. GOLESCU, C. I 249; — (singular nou de la *coacărljate*, pluralul lui **coacărljale*) *coacărlje* (*coacărlje*) s. f. = ciocul încovoiat al gheonoaiei. DDRF.]

— Pare a fi o contaminare între verbele cu sens asemănător care încep cu silaba *eo-* (*covoid*, *covrigă*, *coroiă*, *cocoșă*, cf. și *coacărlă*) și *cărlja*.

COCĂRJEĂ s. f. }
COCĂRLJĂTURĂ s. f. } v. *coacărljă*.

COCĂRLĂ vb. I^a v. *coacărlă*.

COCĂRLĂ s. f. 1^a. *Objet crochu: fourche* (d'un arbre), *dent* (de montagne), *vielle femme courbée*. 2^a. *Poignée recourbée; poignée de la faux*. 3^a. *Oreille* (de la charue). 4^a. *Manteille*. 5^a. *Rable*. 6. *Etrier*. 7^a. *Ringard*. 8^a. *Huite*. 9^a. *Traincau*. 10^a. *Marasme* (champignon).

1^a. Partea unui obiect adusă în formă de cărlig; spec. trunchiul strămb de copac (ION CR. II 22); pisc de munte strămb într-o parte (ION CR. II 110); p. ext. ovă cocărljăt, *cujbă* (Măgurele, în Teleorman, com. M. OLMAZU); fig. babă uscată, înaltă și adusă de spate (ION CR. II 135); (mai ales complinit prin *ede oma*) om cu nasul coroiat, cocărljăt (HERZ-GHER., M. IV 276). *Legă calul de cocărlă gârlicului*. PAMFILE, D. 62. (În funcțiune adverbială) *Făcut cocărlă* = făcut s. adus leucă, cocărljăt, făcut obadă, obădat, gârbov, gârbovit. CIAUȘANU, V. # A se da de-a cocărlă = a se rostogoli, prinzându-se cu mânele de coapse, dându-se din cap pe spate de multe ori. E un joc de întrecere la copii. ION CR. IV 27, cf. de-a tumba, peste cap, de-a berbeleacul *Dă-te de-a cocărlă*. *De-a curu'n cap*. Ib. VII 252.

2^a. Lemn îndoit în formă de cărljă (SEZ. V 58^{1/2}). Incovoietura unui baston s. altui lucru de lemn s. de metal (Șișești, în Mehedinți, com. N. ION-NESCU), cf. cărlig, cață. || Spec. Bucata scurtă și curbată de lemn, înepenită (printr-o dăltătură) mai jos de mijlocul toporăiei coasei, de care apucă cu mâna dreaptă cel ce poartă coasa, numită și picior, mână(n)chiu, mânăner. Cf. PAMFILE, A. 126, ION CR. III 226.

3^a. Partea plugului care e fixată în cele două dăltături din podul osiei, numită și cocărljeală, criveă, dric, mână, mânășă, dreptar, strămbar, slobozitor, stinghie, struneală, mutătoare, schimbătoare, schimboiu, tindeche, sabie, lăsătoare, lopătică, gârloafă, corlobaie. C. C. II-III 149, H. VI 8, VIII 120, 206, 215, 261, VIII vol. II 34, 284. Sub cuvântul schimbăoie sau secornită

și cocărlă se 'ntelege o lopătică semicirculară, care e cu un capăt întărită în osie, iară la celălalt capăt (care se bagă printr-o dăltătură a cărligului) e în mai multe locuri borbă (= gaurită). MARIAN, D. 58.

4^a. O bucată de fier încovoiată (scloambă de fier) ce transmite mișcarea roatei la ferestrau numită și coacă, crival, crivală, vârtej. DAMÉ, T. 173, PAMFILE, I. C. 111.

5^a. Niște legături încovoiate de lemn, care leagă părțile de scânduri și fundul luntrei, numite și carboș, cărljă, chingi, criveace, *cujbă*. DAMÉ, T. 126, PAMFILE, I. C. 72.

6^a. Scară, scăriță (la șa). BĂRCIANU, GHETIE, R. M. 78.

7^a. Cărlig de tras cărbuni. ȘĂINEANU, D. U.
8^a. P. anal. Casă mică (și aplecată), bordeiu (strămb) chichineață, *bojdeucă*. Să uită *pân* (= prin) *zact*; *dacă are niște cocărlă, nu trăgea acolo; unde vedea casa mai ridicată, acolo trăgea*. GRAIU, I 7^{1/2}. Cf. *coacărlău*.

9^a. Sanie scurtă, grea, tare, pe care se pun trunchii groși cu capătul cel gros, pentru a fi transportați iarna târâș; sânciuc, sânceu, scilfă, corcuie. Com. ITTU. Cf. *bârgeică*.

10^a. (Bot. la plur.) *Cocărlă* = un soi de ciuperci (*Marasmius scorodontus*) bune de mâncat, cu gust și miros de usturoiu și cu pălăria de obicei convexă, numite și bureți-de-iarbă, bureți-de-pajiște, burețiori, ciocărți, ciuciulași, ciuciuleți, cocărți. PANTU, PL., BIANU, D. S.

[Și: (ad 9^a) *coacărlă* s. f. = sanie mică, trasă de un cal, pentru adus lemne din pădure; scilfă, bârgeică, barzeică, cioacălă, tarniță. (Orlat). VICIU, GL. PAMFILE, I. C. 155, H. XVII 234; — (ad 9^a) *coacărlă* s. f. = cocărlă (Racovița-Olt), VICIU, GL. | Verb: *coacărlă* = (trans.) a strămba, a sud (de-a-lungul Oltului în Transilv. Com. ITTU, BĂRCIANU, CABA, SĂL.), a aduce (CIAUȘANU, GL.); fig. a tergiversa (CABA, SĂL.); (refl.) a se strămba, a se sud, a se încovriga; spec. a se cocărlă (PONTBRIANT); (cu a djectivului) *coacărljăt*, -ă = îndoit, încovrigat, cărligat, strămb (L.B.), sucit, gârbovit (L.B.). *Nas cocărljăt* = coroiat, cocărljăt, acvilin. BĂRCIANU; (și cu abstractul) *coacărljătura* s. f. = strămbătură, încovrigătură. L.B. | Alte derivate: *coacărlje* s. m. = lemn încovrigat (Lușca, în Mehedinți). GR. CRETU, ap. MARDARIE, L. p. 3; — (+ cărlion) *coacărlion* s. a. = un fel de cărlig întrebuințat la jocul copiilor numit *săgeata*. *Săgeata are cărljă bază un cărlig, numit cocărlion*. PĂCALĂ, M. R. 420, 421.]

— Aparține slavului *kukara*; cf. mai ales sârb. *kukara* «un cărlig la plug», ung. *kukora* «curbat» (CIHAC, II 491), deci e înrudit cu *cucură*, *coacărlă*, *coacărlă* etc.

COCĂRLĂTURĂ s. f. v. *coacărlă*.

COCĂRLĂU s. a. (Ungurism, în Sălaj) Partea despărțită din grajd în care se închid vițeii. VICIU, GL.

— Din ung. *kukortó* «colibă, bordeiul». N. DRĂGANU.

COCĂRLĂTE s. m. }
COCĂRLĂȚ s. a. } v. *coacărlă*.

COCĂRLĂ vb. IV^a. *Eviter*. — A încunjură, a feri, a evita. Com. COCA.

— În loc de **coacărlă* (din prefixul de origine slavă *po-*, productiv în Banat, și *cărlj*) cu asimilarea *p-c > c-c*.

COCĂRSTĂRC s. m. (Ornit.) v. *cocostărc*.

COCĂRȚĂ s. f. }
COCĂRȚĂU s. a. } v. cocărția.

COCĂRȚEALĂ s. f. Orezile de la charrue. — Schimbătoare la roatele plugului. Cocărțea numită și gărloafă... sau corloaba... este curbă și nu joacă între podul osiei și broască, cum joacă cărligul. PAMFILE, I. C. 151, cf. H. I 100, XV 245, 359. În podul osiei sunt făcute două dăltuituri unde se fixează cocărțea și cărligul. PAMFILE, A. 38. [Cu rostire dialectală; cocărțidă.]

COCĂRȚI vb. IV^a refl. v. cocărția.

COCĂRȚIȚĂ s. f. Variété de fromage. — Mâncare ciobănească făcută din caș dulce (proaspăt) amestecat cu jintui (ȘEZ. II 224; VII 114, BUGNARIU, NÂS.); jintui în care se bagă feluțe mici de caș proaspăt, cocărțiaș, gătejele (Munții Sucevei, PAMFILE, I. C. 35). Să fiarbă jintuia, S'o mândaci cu lingura, Ca tarna cocărțiaș. ȘEZ. I 167. Acest prim bulz numit cocărțiaș... DAN, P. 190. [Și: cocărță s. f. = cocărția (PAMFILE, I. C. 35, ȘEZ. VII 114), mâncare făcută din urdă dulce și zer acru (H. XI 275), cf. II 28) s. din lapte dulce fiert cu caș (WEIGAND, B. B. 95), caș dulce sfărâmat și amestecat cu jintui (MARIAN), jintuia (ION CR. II 218), cașul până a nu se storce și strecură prin strecurătoare (PRECUP, P. 17). Da brânza lor, lapții, cașcavolu, janju, colostră, jântia (cocărț), urda, ce foloase nu fi-or da, d'ai cunoaște bine cum să 'mprăițește oata? JIPESCU, O. 48. Laptele, cașul, brânza, urda, jintuia, zărul și cocărț: toate erau puse la locul lor în vase și pe polițe curate. TURCU, E. Mă țigane, ai mândă tu caș?... — Da cocărță? — O țăpărță! MAT. FOLC. 1128. | Derivat: cocărțiaș s. a. = dimicaiță de pâine s. mămăligă dimicată și prăjită în untură s. în unt, numită și purice (Măgurele, în Teleorman, com. M. OLMĂZU; Oravița, com. COCA; ION CR. IV 159), mălaiu prăjit în unsoare (= untură) (H. XVIII 146). | Verb: cocărți IV^a refl. = (despre lapte) a se aduna, a se prinde (Săliște, jud. Sibiu). Com. A. BANCUI. Laptele dela vaca fătată numai de 2-3 zile se cocărțește (Rahău, în Transilv.). Com. VULCU; (cu a) adjectivul cocărțit, -ă = adunat, prins (despre lapte). id.]

COCĂT s. a. }
COCĂTOR(IU) (†) s. m. } v. coace.
COCĂTURĂ s. f. }

COCĂU s. a. v. cocale.

COCĂZĂR s. m. (Bot.) v. cocăză.

COCEAN s. m. și a. 1^a. Tige (surtout de maïs). Tige sèche de maïs. 2^a. Manche (à balai). 3^a. Rafle (de maïs). 4^a. Trognon (de fruit). 5^a. Ivre-mort. 1^a. Tulpina (trunchiul, firul, cotur, lugerul, hlujanul) unor plante cultivate, cu deseabere a porumbului și verzi (T. PAPAHAĞI, M.). Cocean = firul întreg al porumbului (Vâlcea). ION CR. IV 220. Cocian = cotring, ciorchina strugurelui (Șard, în Transilv.). VICIU, GL. (s. v. cotring). Semănțele... nu de pre coccani, ci de pre ramuri [trebuie] strânse. ECONOMIA, 120. [Când culegi strugurelui nici să lași mari coccanii sau colorii la dăniți. id., 162. Ce să fac cu coccanii [sparanghelului]? BARAC, T. 64. Trebuie să tate coccanii [legumelor], să-i puste la umbră. I. IONESCU, C. 209. S'au uscat frunzele și coccanii [cartofilor]. id. ib. 213. După ce răsare [porumbul], se prăgește și apoi se îngroapă, adică se face) moștronte împrejurul coccanilor. id. M. 406. Vin la mama, să te vază, Să-ți dea un coccan de varză. ZANNE, P. II 798. || Spec. Tulpina porumbului după ce s'a

lăsat din pământ (întrebuințată ca nutreț, la acoperitul caselor etc.). Sire de paie și stoguri de coccani. DELAVRANCEA, S. 34¹⁷. Lait se făcuse ghem în fundul căruții lângă Uja, care-și adusesse în prispă și o legătură cu rușe, pe care și-o pusesse pe un snop de coccani, ca să zară mai bine. SLAVICI, N. 118. Coșerile de porumb, grânciile de coccani și călile de fân. IORGA, N. R. A. I 278. Acoperișul [casei]... poate fi... de coccani... H. IV 119. Peste toată se pune pânăștia, rogozul sau paiele. Unți pun și malduri de coccani sau hlui. PAMFILE, I. C. 423. Fețele de la Broșteni Is ternate cu coccani. ȘEZ. IX 138. Adă niște coccani de păpușoi, pentru vacă! (Bilca, în Bucov.). Com. O. TOFAN. || P. restr. Cotorul, partea rămasă în pământ din tulpina păpușoiului, după ce a fost tăiat de pe câmp, buzdugan, covrag, dulean, hacean, hluj (hlujan, hlujar), lujer, strujan, tujean (tușlean, turjan), tuleiu, tuleu, tulanaș, tulean, tuhlean, veji; bălii, ciocani, ciocieji (cocieji, ciucieji), ciocăli, hulugi, motoloși, jupi (jipi), veji (vegii). DAME, T. 63, PAMFILE, A. 87, 224. (Straja, în Bucovina) com. A. TOMIAC, (jud. Vâlcea) ION CR. IV 220.

2^a. (Rare) Cotorul mătorei. Dute la apă, arapina. Ce tot spui astfel de fleacuri? și zice mă-sa, arătându-i coccanul mătorei. INSPIRESCU, L. 361.

3^a. Tuleiu (ciocăliu, cucuruz, știulete, drugă, drugălu, ciocan, ciucău, ciocălu) de păpușoi desfiat de grăunțe (boabe). DAME, T. 63, MARIAN, ION CR. IV 219, (Straja, în Bucovina) com. A. TOMIAC, (Năsăud) com. N. DRĂGANU. Lezie... preparată din coccani de păpușoi sau porumb. MARIAN, CH. 10. Când se pune porumbul în pământ, coccanii cu frunzele de la legătură se aruncă. PAMFILE, A. 71. | (În funcțiune adverbială) M'a tuns coccan = m'a tuns până la piele (DDRF), chilug. || P. anal. Partea pe care stau solzii din cucuruzul de brad; ciocan. Com. ITTU.

4^a. P. anal. Mijlocul unei legume s. unei poame (cf. COSTINESCU); spec. mijlocul tare, în care stau sămburii și care nu se mai mândăci, al merelor și perelor (Brașov). Com. C. LACEA, (Straja, în Bucovina) com. A. TOMIAC, (Năsăud) com. N. DRĂGANU. † D'ăia n'are ursu' coald' și para coccan' se zice despre cei lacomi. ZANNE, P. I 245. || Înima cerechiului (verzei). MARIAN.

5^a. Fig. (Cu funcțiune adverbială) E coccan = beat turtă, frânt de beat, cleiu. CIAȘANU, GL. [Plur. -ceni și (rar) -cene (S. BODNĂRESCU, ap. TDRO.). | Colectiv-local: coccaniște s. f. = câmp pe care au rămas coccanii de porumb. Cocea prin coccaniște. MAT. FOLC. 99. | Adjectiv: coccanos, -oasă s. f. = care are coccan mare, cu coccan; tare, vârtos ca un coccan. Legume coccanose. ECONOMIA, 124. | Compuse: coccană-prese s. m. (Bot., Dorna în Bucov. și Transilv.) = cinsteț (Salcia glutinosa L.). PANTU, PL. DAME, T. 188, LEON MED. 46; lăptucul-oii (Teletia speciosa). BORZA, BUL. GRĂD. BOT. XI; coccan-de-trandafir s. m. = trandafir sălbatic (Cyanorrhodon). PONTBRIANT.]

— Din slav. (bulg., sârb., rut.) kořan strunchiu, cotor, ciocăliu (fără boabe). Cf. ciocan.

COCEĂRLĂ s. f. Chien blanc. — (Valea superioară a Muresului) Câțel alb. IZVORAȘUL, V. I. — Pare a fi o contaminare între slavul kuce scănes și cotarlă.

COCENEĂȚĂ s. f. v. coteneăț.

COCENIȘTE s. f. }
COCEANOS, -OĂȘĂ s. f. } v. cocean.

COCHÉT. -Ă adj., subst., adv. 1°. -2°. *Coquet. Coquettement.*

1°. Adj. și subst. Persoană căreia-i place să se gătească, să poarte mereu îmbrăcăminte nouă, bine făcută, de gust, costisitoare; (persoană) care caută să placă printr-o îmbrăcăminte îngrijită, prin vorbe seducătoare, prin purtări alinate, priviri dragăstoase etc.; p. ext. (bărbat și mai ales femeie) care, fără de a simți o dragoste adevărată, caută să placă unei s. (unor) persoane de alt sex, să o (s. le) prindă în mrejele dragostei. cf. lele, puia de lele, puică aleasă. *Tot focul amorului tânăr, tot detrușul junețel... I-am cheltuit în admenirile unei cochet.* C. NEGRUZZI, I 55. Când, cochetă, de-oi tău umăr Ți se razimă copila... EMINESCU, P. 304. *Mutiera cochetă, pentru toți bună, afară dă (= de) bărbatul ei.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 350. | Fig. *Drăcărându-și pușca... în cocheta becafină ce se zăred pe malul bălței...* ODOBESCU, III 157^{1/2}. *Anastase scoleşte cu aceleși adusături din condei ca și cochetul caligraf Lupu sau Luca Stroiici.* IORGA, L. R. 125. | A dv. *Ai tot da, cochet, din cap.* EMINESCU, P. 299.

2°. P. anal. (Mai mult despre obiecte) Drăgălaș, elegant, grațios. *Un ștefoc de bosuțoc... legat cu o cochetă tasmă neagră.* C. NEGRUZZI, I 324. *Florile împropățate ridicau în soare cochetele capete copilăroase și ochii lor plini de reci și zădărnice lacrimi.* EMINESCU, N. 71^{1/4}. | A dv. *Îi place să se îmbrace cochet.*

[Negativivul: **necochet**, -ă adj. subst., adv. | Verb (după fr. *coqueter*): **cochetă** la = a face pe cochetul s. (mai ales) pe cocheta cu cineva; fig. (despre două națiuni) a face încercări de apropiere; cf. a flirta. *Dama cochetăză cu privirile-i galante.* EMINESCU, P. 307. *Poloni... cochetul mult cu Nemții.* SBIERA, F. 214; (cu abstractele) **cochetare** s. f., **cochetat** s. a. = acțiunea de a cochetă s. de a face cochetării. (Fig.) *Pe a doua treaptă a cochetării cu alte literaturi, noi nu sântem numai imitatori încă slabi, ci începem a ne crede ajunși la un nivel egal și procedem compararea cu occidental cel cult.* MAIORESCU, CR. I 220^{1/2}. | Abstract: (fr. *coquetterie*) **cochetărie** s. f. = purtări, atitudini, vorbe, găteii etc., prin care cineva caută să placă s. să captiveze pe altcineva (de obicei, de alt sex); fig. încercări de apropiere. *Cochetăria cearcă a naște dorințe, galanteria a le și satisface.* COSTINESCU, *După adata cochetărie și necredință și viclenie, în sfârșit, Nino, simț că trăesc.* ALEXANDRESCU, M. 133^{1/2}. *Ei e bogat, e bătrân... ș-o femeie cu puțină cochetărie îl poate lene ameși.* ALEXANDRI, T. 1697. *Cochetăria lor cu liberalii o știm cu toții.* GOGA, T. N. VI 914. *Cochetăria, întrecăg înșelăciune.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 350. — N. după fr. (derivat din *coq* «cocoș»).

COCHETĂ vb. la

COCHETĂRIE s. f. } v. cochet.

COCHIE s. f. (Vâlcea) Corn de prescură s. de colci. CIAȘANU, V.

COCHINĂDĂ † s. f. (Med. pop.) 1°. *Rougeole.* 2°. *Scarlatină.* — (Grecism, în Muntenia, ieșit din uz.)

1°. *Pojar. Vörstul...* cel... *spuzoa ce-4 zice roșior (cochinăd).* PISCURANU, O. 243^{1/2}. 2°. *Scarlatină.* BIANU, D. S. [Și: **cochinăd(e)** † s. f.; (+ *pojar*) **cochinăr** s. m. APĂRAREA SĂN., ap. TDRG.] — Din n.-gr. *κοκινάδα* «pojar».

COCHINĂDI(E) † s. f. (Med. pop.) } v. coch-

COCHINĂR s. m. (Med. pop.) } nadă.

COCHII(I) - VĒCHI subst. plur. *Enchères.* — (Mold., Trans.) Mezat, (vindere prin) licitație (la

început, licitație pentru darea în arendă a dărilor). *S'au vândut vâdrârlă, la cochii vechi, cu goryșina de ot.* LET. II 52^{1/2}. *Vândut-au toate finuturile la cochii vechi ciocolor.* ib. II 310^{1/2}. *Le scotă la lărguri, de făcă cochii vechi, vândând haine;* MAG. IST. IV 370^{1/2}. *Toate veniturile podului...* să se vândă la cochii vechi, în visteria gospod. URICARIUL, V 445^{1/2}. *Și cărțile acestor slujbe scriindu-se după ponturile ce se vor striga la cochii vechi, să se protodluciască de Vel-Logof. RĂȘCANU, L. 7/. Le 5 de pungă pe slujbele Visteriei i a Cădmării, ce s'or vînde la cochii vechi...* (a. 1820, Moldova). IORGA, S. D. XXII 16. [Și: **coțovete** s. f. = licitație (cuvânt învechit, prin Câmpia Ardealului, com. V. BUCUR); — **cociovete** s. f. = licitație (Criscior, în Munții Apuseni, PAȘCA, GL.); (mai ales în locuțiunile) *Umbă de cociovete* = umbă fără treabă, pierde vremea; *este de cociovete* = e fără preț, fără folos: *Nu-s boii noștri de cociovete!* STAN, M. 151; — **cociovete** subst. VICIU, GL. **côchio-vêche** subst. ib. (Vidra, în Munții Apuseni)].

— Prin ung. *kojalyevje*, idem, din sârb. *koče veće* «cine dă mai mult?» (strigăutul telalilor la mezat). Cuvântul a fost apropiat, prin etimologie populară, de *vechi*, plur. lui *vechii*. Cf. CHAC, II 492, JAHRESBERICHT, XIX-XX 22.

COCHINTE s. m. 1°. *Avare.* 2°. *Sobriquet donné aux fermiers grecs.* — (În Muntenia).

1°. *Scump, zgârcit. Ce cochintele Cin' s'apropie de d'f (Mehedinți).* N. REV. R. (a. 1910), 85.

2°. *Poreclă dată de țărani arendașilor greci.* BARONZI, L. I 103^{1/2}. *Citaci boierilor și ai cochintilor ce s'au suit la trepte de boteri și în slujbele țării...* ZILDT, CR. 69^{1/2}. *Aideți, frați, la haiduce, Să scăpăm de lighoi, De cochinti și de cioci.* FILIMON, C. II 67. *Și hoșilor de cochinti Le am rupt gâlleja 'n dinți.* POP. ap. TDRG.

CÔCHIO-VĒCHE subst. v. coch(i)-vechi.

COCHIRLĂ s. f. v. cocărlă.

COCHITĂ s. f. *Petiț grain.* — *Bobită.* VICIU, GL. — *Pară a fi derivat din cocă «ceva sferic» (cf. cocă?) cu suf. -ită.*

COCI! interj. *Cri pour mener les veaux.* — *Strigăt cu care se mână vițelii.* PAMFILE, CR.; cf. *coct!* și *cuti!*

COCIĂR s. a. *Poulailler.* — (Sârbism, în Banat) *Coteț de găște. Când se închei pânzele ori rejele în coteț, atunci se zice cădră el (= se numește) cocțar.* H. XVIII 279.

— Din s.-cr. *kuar* «cămară».

COCIĂȘ s. m. v. cocle.

CÔCICĂ s. f. v. coteă.

COCIE s. f. *Calche.* — (Azi mai mult prin Transilv., mai de mult și în Țara veche, mai ales în Mold.) *Trăsură (LB., CABA, SAL, BUD, P. P., DENSUSIANU, T. H., CABA, S. T. PAPAHI, M. H. XVIII 277), pe arcuți, mică și ușoară, pentru persoane, trasă de cai, cf. docar, calească, caretă, droșcă, rădvân. Koczie = currus equestris.* ANON. CAR. 2 cocii. CUV. D. BĂTR. I 206. *Când sosește Pașa drept Domn (ori călare de va fi, ori în cocie), se poprește.* LET. III 323^{1/2}. *Din partea Domnului se află trimisă o cocie bună, împodobită.* ib. III 328^{1/2}. *Trecu pe acolo și Pelaghia, sezând în cocie.* DOSOFTEIU, V. s. 51^{1/2}. *Una cocie cu hamurile de doi cai (a. 1787).* URICARIUL, XV 347^{1/2}. *Pînduși Tigan domnescu, trebulitoriu Curții domnești, cărții lucrează la bol-duri de rădvanuri domnești și la cocie ce să fac pentru treaba Mărilor sale (a. 1719).* IORGA, S.

D. XI 94. Ba putez să taie și nește p[er]ne sau tr'o paplonz sau tre un fol, să le pue în cocie... să nu-i înghieaș picioarele... în vreme de țarnă... (a. 1817). IORGA, S. D. XII 173. O cocie trecând pe acolo, de tot au sfârmat [pe broască]. TICHINDEAL, P. 137. Alczandru mergz într'o cărușă de aur, adecă într'o cocie. ALEXANDRIA, 80. În Seter-aur sânt 5... lemnari, cari fac cocii de cai și core de boi, fiindu-se de modelurile nemțești. O cocie sau un car de lemn se păștește de la 4 până la 5 galbeni. I. IONESCU, M. 709. [Mireasa] se suie pe [= în] cocie, precum a tenii, și după ea tot conductul o urmează... MARIAN, NU. 483/2. Mânzul de un an și până se prinde la cocie se zice străjnic, mânza străjnică, H. XVIII 267. El când merge cu cocia, M'arată cu pălăria. RETEGANUL, TR. 82. Pentru dalba Ileana, Mâncau cați și cocia și-mi făcuiu datoare via! JARNIK-BĂRSEANU, D. 376. Din cocie fereată, Am rămas numai c'o roată! id. ib. 462. Pîmbă-mi-se, pîmbă Domnul Negru-vodă, Pe dalba-i moște, Cud verde cocie, Verde zugrăvită, 'Ntr'aur poleită. TEODORESCU, P. P. 460. Pe cea verde de câmpie Merge-și o verde cocie. BUD, P. 6. # Stujboșului îi cântă cocoaș 'n cocie (= li merge bine, are viață asigurată). ZANNE, P. IV 606. || P. ext. Cărușă (obișnuită, de transportat marfă) LB., H. XVIII 142. Moțul pleacă la țară, Cu cocia cu etubard. STAN, M. 151. Ai treilea cal prins [= înhămat] la cocie (cărușă). H. XVIII 138. Întâlnindu-se cu nește oameni cari cărau fân cu cocitie, se rugă de ei să-lase să se suie în cocie. CATANĂ, P. B. I 47.

[Accentuat și cocie. | Și: cocie s. f. = cocie; spec. cărușă fără leuci, un fel de bricsulită fără arcuri (ION CR. II 276). Putîndu-l într'o cocie, rădăci fiind la o mând... MAG. IST. IV 33/2. Trîmție Postelnicu... cu mulți Nemți, și cu 40 de cocie, ib. IV 286/2. Hainele oficalului le păstră... puse într'o cocie; atunci și cucierii i-au omorî și cucitile le-au stricat. DUMITRACHE, C. 448. Cai la cocie puneă, La Mi(h)nea-vodă porned. MAT. FOLC. 104, cf. 119. Mă-i legă, m-i veregă, La țiară că m-i băgă, În cocie-i aruncă Și la 'mpărat m-i duceă. PĂSCULESCU, L. P. 271. | Diminutiv: cocioară (eucioară, pronunț. -ci-ou-) s. f., cocioiță (pronunț. -ci-u-) s. f. TIPLEA, P. P. (în rîmă) euecă s. f. = trăsura mică s. frumoasă. Pe su podgorii, Pe drumul bătrîn, Trece-o cocioară... GIUGLEA-VĂLSAN, B. S. 177. Pe vale, pe glod, Fuge, nu se vede, O cocioară verde, Făcută de vară, Că e mai ușoară. PĂSCULESCU, L. P. 188, cf. 208. Pe cel deal, pe cea vîlcocă, Tare-mi vine o cuceă, O cuceă de vară, Că e mai ușoară. ib. 215. | Nomen agentis: (cf. sârb. kočjar, idem germ. Kutscher) cocier (eucier, pronunț. -ci-er) s. m. = cel ce mîna caii înhămați la cocie, vizitiu, cociaș, cf. birjar. LB. Dar voi, mîi birjarilor, Și voi cucierilor, Puneți cați la cocie. PĂSCULESCU, L. P. 201; - (cf. sârb. kočjaš, idem) cociaș (provincial cocieș), euciaș, pronunț. -ci-aș) s. m. = cel ce mîna caii la trăsura, vizitiu (com. ITU); proprietar de trăsura și cai, care merge cu trăsura pentru bani (DR. V 176). Au avutu 4 copii de la soaru-sîu Ţiganu', și Ţiganu' 4 cai, cociaș cu mutare. IORGA, S. D. XII 97. Cociaș, cociașul meu, Pune trei cai la hînteu (tipărit greșit: hînteu). MAT. FOLC. 1069. Cociașul s'a făcut cocieș = vizitiul a devenit proprietar de cărușă și cai. (Sebes, jud. Arad). DR. V 176.]

— Din sârb. s. bulg. kočja, idem, iar acestea din ung. kocs, idem, un derivat al numelui de localitate Kocs, ai cărui vizitii mijloace în sec. XV și XVI circulați între Viena și Buda (cf. BERNEKER, SEW., I 537). Cf. cociaș și landou.

COCIER s. m. }
COCIÉȘ s. m. } v. cocie.

COGINĂ s. f. 1°. Soue (étape à porcs), poulailler. 2°. Clayon pour prendre les poisons.

1°. Loc închis (COSTINESCU) s. mică clădire de nuiele (POMPIIU, BIH. 1008) s. bărne (ridicată adesea pe niște piloți înfiți în pământ. VUIA, T. H. 101), în care se în porcii (LB., H. IX 279, 497, XVIII 145, PAMFILE, I. C. 450); (pe alocuri) coteș pentru găini; cf. c. o t i n e a ț. Scroafele... trebuie închise în cocine (cotețe). ECONOMIA, 98. Scroafa... zăcă închisă într'o cocină. TICHINDEAL, F. 320. În cocine, găini mici și mari. RETEGANUL, N. REV. R. I, supl. II 157. Cocine pentru porci, cotețe pentru găini. ODOBESCU-SLAVICI, 66, ap. TDRG. Oile în staul, Caprele'n staul, Porcii'n cocină. MAT. FOLC. I 551. Porcul fugind, ajunge la cocină. ȘEZ, II 68/2. Acum vulpea s'a fost ducând la un Român și a fost mîncîndu puii din cocină. ION CR., I 82. Când cineă a intrat în cocina găinilor... ib. III 178. Dacă nici așă nu-i trece botnavului de friguri, atunci trebuie ca într'o dimineață, pe nemăncate, să se ducă la cocină și în a loc cu porci să mînce lărașe mișate în apă cu sare, din troacă. GRIGORIU-RIGO, MED. I 73. # Rădețe, rădețe, și porceaș moartă în cocină! # se zice celor ce se veselesc fără să se gîndească că li s'a întămpat vreo pagubă, vreo nenorocire # ZANNE, P. II 693.

2°. P. a. n. al. (Iht., în Dobrogea și în regiunea Galați-Brăila) Impletiturile cele mai mari și mai puternice cari se pun la «garduri», acolo unde apa e mai mare și curentul mai repede. ANTIPA, P. 577, cf. H. I 367.

[Augmentativ: (ad 2°) cocioaie s. f. = cocină (2°) mare. Niște lese mai mari, numite cocioaie... au de obicei 7 m lungime. ANTIPA, P. 577. | Verb: cocini IV^a = (trans.) a băga, a mîna, a abate în cocină (NOVACOVICI, C. B. 8); (refl., în poezia pop. cu caracter mistic) a se adăposti undeva, a prinde rădăcini. Mărin de nouă feluri, Mărin vîndat, Mărin galben, Mărin roșu, Atcea nu te cocini, Nu te sălășui... GRAIUL, II 69.]

— Din bulg. s. sârb. kočina, idem. Cf. CIAC, II 76.

COGINI vb. refl. IV^a v. cocină.

COCIOAIE s. f. v. cocină.

COCIOABĂ s. f. Bicoque, baraque, mesure, faudis. — (Une-ori cîmplînt prin «de casă» s. «de bordeiu») Casă mică (LB.) sârăcicioasă, veche (ȘEZ. XXIII 42), slabă (BUGNARIU, N. S.) și dărăpănată (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC), rea, tupilată și puțin încăpătoare, semănând mai mult a coteș pentru vite (ȘEZ. V 58/2), cu pereții slabi, care abia se mai ține (COSTINESCU), bujdecă (LUNGIANU, CL.), bujda (CREANGĂ, GL.), cf. bordeiu, budă, hardughie, hurubă, magherniță. CREANGĂ, GL., LUNGIANU, CL., 221, HE 2105/2. Kocobe = Casa. ANON. CAR. Ghiză Of și Zaharica Trifan intrară în cocioaba lor. CONTEMPORANUL, V 1. Dincolo, la stînga, e o cocioabă de casă, în mijlocul unui mîdatan plin de bălării. SLAVICI, N. I 252. Irinuca are o cocioabă veche de bărne, cu ferestrele cîi palma, acoperită cu scînduri. CREANGĂ, A. 26/2. Ei trăiau într'o cocioabă de casă de sta să cază pe dăniți. ISPIRESCU, L. 132. Se lăsa locmaș dinaintea unei cocioabe de bordeiu sârăcicioș, id. ib. 138. O cocioabă de casă dărăpănată, tar în iduntur gol pușcă. ȘEZ, I 209/2.

[Plur. -cioabe și -ciobi HERZ-GHER, M. IV 241. | Și: cocioabă s. f. = bordeiu. VAIDA, CABA, SĂL., MARIAN; — cocioarbă s. f. = bordeiu, hurubă (Frata, pe Câmpia Ardealului), PAȘA, CL.]

— Etimologia necunoscută (Șăineanu, Infl. orient. I, CCCVIII, îl derivă dintr'un tălăresc koč)

aba «cort de nomad», iar în *Dieț. univ.* îl asemăna cu aromânescul *căciubă* (și *ciăbă*) «buturugă, ciot». Deși sufixul e neclar — poate în loc de pejorativul *-oagă* — se pare că avem a face cu un derivat din sârb. *kuća* «casă» sau rut. *kuć(k)a* «coteț», cf. slovac. *koča* «bordeiu al păstorilor sau vierilor, hodaie de păstrat fânul». Cf. *cocioamea* g.

COCIOĂRBĂ s. f. v. cocioabă.

COCIOBĂI vb. IV^a. *Fouiller*. — (Mold. cu Bucov.) A căuta prin toate părțile (SEZ. IX 150) timp mai îndelungat, cu zgomot (Vicovul-de-sus în Bucov., com. G. NISTOR), cu de-amănuntul, a boltăi (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC), dar fără rânduială (IERZ-GHERA, M. IV 241), a cotrobăi (Bilca, în Bucov., com. G. TOPAN), a scotoaci prin toate ungherele (SEZ. V 58/12). Au început a cotcobăi prin *crușiele* negustorilor cu marfa. SBIERA, P. 6/21. Și cum cotcobăesc ei, dau de nenorocitul... de om. PAMFILE, DUȘM. 79. M'o cotcobăit prin toate buzunarele. SEZ. XXIII 42.

— Etimologia necunoscută (Legătura cu *cotcobăi* pare a fi rezultatul unei etimologii populare).

COCIŌC s. a. 1^a. *Marais*. 2^a. *Îlot de roseaux flottants*. 3^a. *Pointe de terre*. — (În regiunile Dunării, prin Ialomița și Ilfov).

1^a. Bălta în care apa stagnează ani de zile fără a se primeni decât cu ocazia tâpsoarelor mari, apă închisă fără prival..., băhălită. ANTIPA, P. 778, cf. 194. Cu ele [oștiile] se pescuiește mai mult... țarna, sub gheață și rareori la cotoace. id. ib. 67. Cu rocii se pescuiește de pe mal, greblându-se prin apă, prin cocioari și găuri. F. R. ATILA, P. 109. *Bucurie mare n'avem cu lacu', că să prinde numai pește d'âl mic, că âi mare... să bagă la cotoace*. D. STĂNOIU, C. I. 82.

2^a. Stafuri plutitoare. ANTIPA, P. 778, DDRF. Cf. plaur.

3^a. P. anal. Peninsula formată de un râu. POLIZU, BRĂSCU, M. 64. DACOROMANIA, III 1087. [Plur. «cioace și «cociuri. | Și în toponimie, cf. DR. III 1087].

— Pentru etimologie, cf. rus. *kočka* «delușcan pe care a crescut iarbă și mușchi (mai ales prin locuri mălășinoase)».

COCIOMEĂGĂ s. f. *Bicoque, baraque, mesure*. — Casă proastă. REV. CRIT. IV 85. [Și: *cociomeăță* s. f. = cocioabă. RĂDULESCU-CODIN]. — Cf. *cocioabă*.

COCIOMEĂȚĂ s. f. v. cocioameagă.

COCIORBĂ s. f. v. cociorbă.

COCIORÎ vb. IV^a v. scociori.

COCIORVĂ s. f. 1^a. *Pourgon, tisonnier*. 2^a. *Bouloir* (de pêcheur). 3^a. *Bouloir* (de maçon). 4^a. Constellation.

1^a. Instrument constând dintr-o coadă lungă — nemită horjoc s. dărg — în capătul căreia e înfiptă o scândurică triunghiulară s. în formă de semicerc, cu care se scoate jarul sau cenușa din cuptor (SEZ. V 58/12, VIII 91, XXIII 42, GOROVEI, CR., H. XVIII 22, MARIAN, PAMFILE, I. C. 196); p. ext. lăvitură cu acest instrument. Numai *aiță* că moșneagul a rămas pleșug și spătit, de mult ce-l năzărise baba pe cap și de cercat în spatele lui cu cociorva, dacă-i copt malaiul. CREANGA, P. 294/22. Au luat moșneagul lopata și s'au așezat la ușă, iar baba cociorva și s'au dat a hătăit prin casă și a întrebă, (că) cine este cu dânsți atce? SBIERA, P. 35/22. Să bați în cociorvă, ca să stie hoții pe loc. MARIAN, O. II 247, cf. N. A. 44/2, 371/22, NU. 569/22, 848. În cuptor... aruncatu-l-o, Cu cociorv

de fier înturnatu-L-o... id., D. 79. *Ferească D-zeu de femeia ticăloasă... Să vedeți... Cea d'întâi, așa cum eră, în piclea goală, a încălecat pe cociorvă, și s'a așezat în prag*. SADOVEANU, SĂM., III 811. *Femeia lehuaz tres zile după ce începe a ieși afară trebuie să ia cociorva în mână, pentru diochiu, ceas-rău, și alte răle, să nu se lipsească de ea*. SEZ. I 153/22. Se descolită cu o cociorvă ori cu cleștele, în vatră. PAMFILE, B. 41. În huciu săni născută, în huciu săni crescută; Acasă săni adusă, Țigană săni pusă (= Cociorva) GOROVEI, C. 92. A ajunge la cociorbă: la bătaie (cu cociorva). ZANNE, P. II 816, V 199.

2^a. P. anal. (Pesc.) Instrument pentru pescuit, constând dintr-o prăjină lungă, cu o scândurică de lemn în capăt, ca cea cu care se scoate cenușa din cuptor. [Mreja] are o lungime de de 3 m, jos e îngreunată cu plumbi, iar sus e ținută prin ajutorul unor inele pe o cociorvă, adică o nută lungă pe care o ține omul în mână, la pescuit. ANTIPA, F. 131.

3^a. P. anal. Unealtă de zidărie (H. XI 7) în forma unei cociorve (1^a), de amestecat varul cu nisip (COSTINESCU).

4^a. P. anal. Numele unei constelații, formată din trei stele în triunghi (H. XVIII 22), numită și coliba ori casa cu ograda s. curtea (steaua Gemma fiind casa, iar celelalte stele din cerc împrejurime). Cf. OTESCU, CR. 19, PAMFILE, CERUL 170.

[Și: *cociorbă* (eucliorbă) (ad 1^a) s. f. Nu mai țese sară'n prispă [Impăratul], să stea cu țara de vorbă. Ca un pământ de jaluic și țicui ca o cociorbă. RMINEȘCU, L. P. 125, cf. 142. Gata stă, la toată vorba, Să mă bată cu cociorba. TEODORESCU, P. P. 274. Nu-1, bade, de vina mea, Că mi-o fost cociorba rea. MARIAN, NU., 670/2. Pentru care căpătău un năpăstroc de ciorbă Ș'o s'afină de cociorbă. ISPIRESCU, L. 159/22. Prinde un lăitac, pune-l în pământ, de putrezește; apoi scoate oasele, și vei găsi o greblă și o cociorbă, din ele. SEZ. III 68/22. Tot în Moldova dăinuiește credința că strigoii morți ies din morminte în noaptea Sf. Andrei, se întănesc la un loc cu strigoi vii, adică cu strigoi-oameni și se bat cu cociorbă până când cucușii. GRIGORIU-RIGO, MED. I, 172. După cuptor, și cociorbă = «cum e cuptorul, așa e și cociorba». CREANGĂ, ap. TDRG. Cf. cum e sacul, și petecul, cum e Turcul, și pistolul. Au ajuns și la cociorbă: la bătaie. PANN, P. V. I 3; cf. ZANNE, P. V. 194; (ad 2^a). Coada sacului (Furca) — numită, la Bistrița, cociorbă — care aici este foarte lungă, nu mai este legată, ca la sacul obținut, de mijlocul arcului și de coardă, ci este numai înțepentă prin capetele celor două coarne ale ei în două găuri, făcute de o parte și de alta a mijlocului fălcicăi. ANTIPA, P. 111; (ad 3^a). H. XI 7; — (cu metateză) *cociorvă* s. f. SEZ. VIII 91, PAMFILE, I. C. 196. | Derivat (suspect): *cociorvélă* s. a. STAMATI.]

— Pentru etimologie, cf. rut. *kočërha, kučúrha*, rus. *kofergá*, pol. *koczarga*, idem. CIHAC, II 7/22.

COCIORVÉU s. a. v. cociorbă.

COCIŌVÉICĂ s. f. (Ornit.) v. eucievică.

COCIŌVÉTE subst. } v. cochil(i)-vechi. COCIŌVŌTE subst. }

COCIS s. m. *Cocher*. — (Ungurism, prin Transilv. și prin unele regiuni învecinate din Țara veche) Cel ce mână caii la trăsură, vizitiu; p. ext. birjar (IZVORAȘUL, IV nr. II), cf. harabagiu, căruțaș, *Kocsis* (*kocsis*) = auriga. ANON. CAR., LEX MARS., STAN, M. 151, VICIU, COL. 15, (Țârnavă) IZVORAȘUL, IV, nr. 11. TIPLEA.

P. P., T. PAPAHAĞI, M., (Șișești, în Mehedinți). com. N. IONESCU. | *Calul și cocîșul. TICHINDEAL, F. 120. Fauru' s'o lege piste tot [butca], și unde gade cocîșu să fie mai scund. IORGA, S. D. XII 144. Cocîșul fură ordăul [zobul] cocîșului, id. ib. Ea să pusă lângă el și porunci cocîșul să mîne cați la bordeul ei. CĂTANA, P. B., II 59. Cocîș, cocîșul micu. Pune trei cai la hîntea. MAT. FOLC. 1069. Cocîșul s'a făcut cocîș = vizitiul s'a făcut proprietar de trăsură cu cai (Șebîș, jud. Arad) DR. V 176. [Accentuat, prin părțile mai mult influențate de limba ungurească, și *cocîș*. | Diminutiv (desmierdător) *cocîșel* s. m. Numa el că și-o strigă: *Cocîș, cocîșelu' mîncu, Prinde* [= pune, înhamă] cați la hîntea! TIPLEA, P. P. 3; cf. GRAIUL, II 46. | Verb: *cocîși* vb. IVa = a face stăruia de vizitiu s. de birjar. GRAIUL, II 46, TIPLEA, P. P. *Kocsis* = aurigam ago. ANON. CAR. Da cu, mândrucă, m'ou face Un cocîșel frumoleț Și-atîta mînt-ou cocîș, La doamne n'credzut ou f... TIPLEA, P. P. 27. | Alt derivat: *cocișâr* s. m. = proprietar de cai (Vărciorog, în Bihor). CALUL 514.]*

— Din ung. *kocsis* «vizitiu» Cf. *cocie*.

COCIȘAR s. m. }
COCIȘEL s. m. } v. *cocîș*.
COCIȘI vb. IVa }

COCIU s. m. *Bélier*. — Berbeco necastrat (cf. opusul «berbeco bătut» s. «Intors» = castrat). *Ș berbeci părădi cocoi, Ș berbeci jurcanci cocoi, Ș cârlane cocoi, 47 cârlani bărbăcuți. IORGA, S. D. VII 235.*
 — Din turc. *koê* «berbeco necastrat» (și bulg. *koê*, idem).

COCIURĂ s. f. v. *coctoabă*.

COCIUG s. a. v. *coșclug*.

COCIUMB s. a. }
COCIUMP s. a. } v. *potclump*.

COCIUȚĂ s. f. v. *coete*.

COCLAN s. a. v. *cotlon*.

COCLANȚĂ s. f. *Loquet*. — (Bouțar, lângă Hațeș) Mănerul de la încheietoarea (zarul) ușei (VICIU, GL.), *clanță*.

— Pare a fi contaminat din *coclete* și *clanță*.

COCLĂURĂ s. f. v. *coclăuri*.

COCLĂURI s. plur. *Fondrière, varin*. — Prăpăstii, locuri deluroase, răpoase, primejdios de umbat pe ele, locuri hondroboace (Baia, Suceava ȘEZ. XXXII 16), surpături, răpi, dealuri ascuțite, repezi (LUNGIANU, CL. 221), răpi prăpăstioase (CREANGĂ GL.), pustii (PAMFILE, J. II), *cocălită u. Toată noaptea am visat numai prăpăstii și coclăuri, VLAHUȚĂ. SĂM. I 364. Știe să-și spuie despre ficore colț, să te poarte prin toate răpșile și coclăurile. IORGA, N. R. B. 30. De fel, din ținutul Courulăului, din niște coclăuri cu nume adbatec... CHRIBTESCU, CONV. LIT. XLV 362. Ai purtat cobotele... și le-ai scorbăit pe la jocuri și prin toate corhanete și coclăurile. CREANGĂ, A. 106/12, cf. P. 84/85. Plecați în cele locuri pustii, Că'n cei coclăuri adăhut... Nicu'n Turc n'a călcat... PAMFILE, B. 26; cf. 44. Du-te pe coclăuri s. coclăurilor! id. J. II. [Pronunț. -la-ur]. | Și: *coclăuri* s. a. plur. Dănd căruța prin toate hărtăpele și coclăurile, până ce, cu vai neorie, a ajuns la grămă... SEVASTOS, N. 317/2; — (singular nou) *coclăură* s. f. (Fig.) Tot știți a vă bate joc de provinție și nu vedeți în ce păcat de coclăură [glosat nexact prin «loc ascuns»] trădiți. ALECSANDRI, T. 442; — *coclăur* s. m. CARTOJAN, CĂRȚILE POP. I 127].*

— Etimologia necunoscută (CIHAC, II 76 se gîndea la slav. *kočel* «cazan», cf. sârb., bulg., rut., rus. *kočevna* «caldare în munți». Mai de grabă, avem, ca și în *coclăură*, un cuvînt împrumutat din ungurește, compus, poate, cu *kô* «piatră»).

COCLĂURI s. a. plur. v. *coclăuri*.

COCLEALĂ s. f. v. *coeli*.

COCLEANȚI interj. Cri de la pintade. — Strigătul biblicilor. *Căța sau biblicia face cocleanț, cocleanț. H. V 429, cf. DR. II 136.* (În alte părți, în Munt. strigătul biblicilor e redat prin «păcat-păcat»). [Família: *coceleanț* s. f. (Ornit.) = găină indiană, VICIU, GL.].
 — Probabil, onomatopee.

COCLEANȚĂ s. f. (Ornit.) v. *coceleanț*.

COCLĚJ s. m. v. *cioelej*.

COCLĚT s. m. și a. 1°. *Anneaux, mailles des lisses. 2°. Fils mal noués. 3°. Maille (d'un bas). 4°. Travers. 5°. Billot. 6°. Pétrin. 7°. Coque. 8°. Loquet. 9°. Jarret. 10°. Partie de la charrette.*

1°. (La războiul de țesut) *Coclete* plur. -ți = ochiul de ițe, la războiul. BUCUȚA, R. V. *Cocleți* = firele din care se compune un ițe (Măgurele, în Teleorman, com. M. OLMAZU). Două fire îmbinate formează un *coclĚț* (Zagra, j. Năsăud, com. CORBU). *Cocleți* (*coclĚți*) = lași [= lațuri], la ițe. NOVACOVICI, C. B. 5. *Coclete* = o păreche de fire la ițe (Vlasca). CREȚU, ap. MARDARIE, L. 329. *Corlețe, corleț, coglete* = ochiul ițelor. PAMFILE, I. C. 267. *Corleț* = ochiurile de la ițe (Veza, lângă Blaj; Răușor, j. Făgăraș; Săliște j. Sibiu). VICIU, GL. *Coclete* = ochiul ițelor prin care se dă firul urzeii (Teara). VICIU, GL. | P. ext. *Corleș* s. *corleșe* = plasa a. jărghiutele ițelor, oștrețele (Botoșani, Dorohou, Suceava, Iași) DAME, T. 135, 137. Ițe... se compun din câte doi fuste, adică din două vergele groase ca degetul, crestale la cap, care sînt înfășurate de o multime de ațe, formînd la mijloc laturii, numite *coclĚți*, prin care trec firele urzeii. Ca să stea *coclĚții* mai bine... o ață mai tare trece pe lângă *coclĚți* de la un capăt la celălalt al ițelor, numită «inima» sau «măduva» ițelor. *CoclĚții* sînt din fire de bambac, de diferite dimensiuni. ȘEZ. VIII 147. O gospodină ia un fir din urzeala pânzei, îl vîră prin *coclĚțul* iței de către ea, printru doi *coclĚți* ai celeilalte ițe, iar o altă gospodină... cu o andrău sau cu vîrful unui fus, face loc capătului firului petrecut prin ițe, îl apucă și-l trage la sine prin spată. PAMFILE, I. C. 269. Urzeala se nevește în 4 ițe și fiindcă o iță are mai mulți *coclĚți* decît cîți dinți are o spată, pentru aceasta ca pîldă, întăiul fir se bagă printr'un *coclĚtu* din ița întăi, al doilea se bagă prin al doilea din ița a doua..., al cincilea fir se bagă prin *coclĚtul* al cincilea din ița întăi, și așa mai încolo. id. ib. 285. O' mîndră'nimă pe războiu, Cu alta pe *coclĚte*.

M. CUNȚAN, POEZII 9. Dacă urzeala e prea multă și nu încapre toată în *corlețele* ițelor și *babele* *spetei*... BRENELIUS, GR. P. Pe câte *coclĚte* 'n ițe, Ațtea s'arături la colereri. MARIAN, N. 502, 847.

2°. *Coclete* = fir care a apucat greșit prin ițe (Petrești, în Dâmbovița). G. CREȚU, ap. MARDARIE, L. 329. | (Mold.) *Coclete* = gresală la năvădit prin ițe și spată. ȘEZ. IX 151. # A cădă *coclĚte* cuiță = a cădută nod în papură. ib. A face *coclĚte* cuiță = a-i strică. PONTBRIAN, A-i ști cîntă *coclĚtele* = a-i cunoaște taina. CIAUSANU, GL.

3°. P. anal. *Coclete* = ochiurile împletiturii dela ciorapi (CIAUSANU, GL.); p. ext. împletitură la ciorap (Lupsa, în Mehedinți, G. CREȚU, ap. MARDARIE, L. 329).

4°. P. ext. *Corleț* = scândura pe care se fac itele, cordenciu, spetează (Aghiriș, jud. Cluj). Com. ITTU, Huedin, VICIU, GL.), scripetii s. cigele de care se leagă itele (Așchilep, jud. Cluj). VICIU, GL.).

5°. *Corleț* = un lemn ce se pune peste cărpa cu caș. H. XVII 232.

6°. *Corlete* = frământătorul pe care se pune covata s. troaca de pâine, când se face pâine (Vidra, în Munții Apuseni, VICIU, GL.). *Corletis* (scris *corlethiu*) = scaun covăjit, cu patru picioare oblice (Com. ST. PAȘCA) pe care se pune la frământat troaca cu aluat (FRÂNCU-CANDREA, M. 99). Cf. *corlată*.

7°. *Coclete* = învâlișul, involucrul verde al aluneilor. DDRF. *Coclete* = cecan de măr s. ciorchină de strugure (Ghirban, Aiud) VICIU, GL. *Coclet* = coceni, ciocleji de păpușoiu (Borca, jud. Suceava). H. XII 286. *Crucea-o dăm bătrânilor*, *Bosdoiul fetelor*, *Trandafir nevestelor*, *Cocleju' moșnegilor*. MĂNDRESCU, P. P. 210/22.

8°. (Țara-Hațegului) *Coclete* = ivăr (Com. ITTU), mânăra la incuetoarea (zarul) ușii, *coclanță* (VICIU, GL.), clanță.

9°. (Zălau, Baia-Mare, Reteag, Dej) *Corleț* = genechele la piciorul dinapoi al calului. DR. V 299-300. | P. restr. *Corleț* (prin jud. Satu-Mare și Sălaj) și *coțleț* (Sân-Marghita, jud. Someș) = pielea îngroșată pe care o au caii sub genechele piciorului dinainte, castană. DR. V 305.

10°. (Borlova, în Banat) *Coclet* = o parte a căruții (nedefinită mai de aproape) H. XVIII 26).

[Pjur. *-cleț* și (mai rar) *-cleșe*. Singular nou *coclete* s. m. | Și: *coțleț* s. m. și a. (cu singularul nou) *coțlete* s. m. și *coțleț* s. m. (Ad 1°) PAMFILE, I. c. 269, 285; (ad 4°) VICIU, GL. (din Varviz în Transilv.); — *coțlete* s. m.; *coțleț* s. m. (Ad 4°) VICIU, GL. (prin Câmpia Ardealului); (ad 9°) DR. V 305; — *corleț* s. m. și a. (Ad 1°, 4°, 9°) și (singular nou) *corlete* s. m. și *corlețu* s. m. (Ad 6°); (+ *ciocleț*) *coțleț* s. m. H. XII 35, PAMFILE, A. 224].

— Etimologia necunoscută. (S'ar putea să avem a face cu mai multe cuvinte, de origini diferite. În sensul 6°, s'a întâlnit cu cuvântul *corlată*). Cf. *incocleță*.

COCLÉTE s. m. v. cocleț.

COCLİ vb. IV^a. 1°. *S'oxyder, se acoperă de vert-de-gris*. 2°. *Se acoperă de mousses*. 3°. *S'enterer*.

1°. Refl. (Despre aramă, bronz). A se oxidă, acoperindu-se cu un fel de rugină verde; p. ext. (despre vasele de aramă nepoite cu cositor și despre bucatele gătitе în asemenea vase) a prinde gust de oxid de cupru. *Sărătura și acritura bucatelor se coclește leme de aramă*. PISCUPESCU, O. 195/19. *Arama se coclește* Și cât lumea nu trădește! MARIAN, SA. 230. *Nu lăsa bucatele în tipăie să se coclească!* H. IV 159. || (Cu același sens, mai rar) Intrans. *Apa'n oale nu coclește, Omul prost nu 'mbătrânește*. SEZ, I 71/11. *Vasele... de aramă coclesc*. MARIAN. || Trans. (fact.) A face să se oxideze (arama); p. ext. să primească gust de oxid de cupru; a lăsa în gură senzația de cocleală. *De ce izvorul meu, împede ca roua și rece ca ghița, coclește gura căldătorilor?* DELAVRANCEA, S. 246. || P. anal. (Despre fier, oțel, etc.) Intrans. și refl. A face rugină (Stroja, în Bucov., com. A. TOMIAC), a prinde rugină (com. A. PROCOPOVICI), a rugini. *Apează cuțitul de-a curmezisul farfuriei, după ce l-a șters, să nu coclească*. C. PETRESCU, I. II 86.

2°. P. anal. (Despre pietre, stânci, acoperite de mușchiu verde) Refl. A se coțli = a prinde mușchi (Mahală, în Bucov.). Com. A. PROCOPOVICI.

3°. Fig. (une-ori complinit prin «turtă») A se smei rău de tot, a se îmbătă tare. *Se îmbătă boteșul, de se coclește turtă*. ISPIRESCU, M. 181.

[Și *coțli* vb. IV^a. | A abstracte: *coclire* (coclire) s. f., *coclit* (coclit) s. a. = acțiunea de a (se) coclii; *coclitură* (coclitură) s. f., (și mai ales) *coceleală* (coceleală) s. f., *coclire*; (concretizat) rugină verde, otrăvitoare, ce se prinde pe unele metale, mai ales pe aramă, din cauza umerii, cf. p. latină; (coceleală pe alocuri și cu sensul) otrăvă provenită dela vasele de fier și aramă necurățite (SEZ, XXIII 43); un fel de rugină scilpitoare, care se găsește mai ales pe paraiele de munte, bursune; p. ext. gustul pe care îl au bucatele ținute în vase de aramă nepoite, p. ext. senzația neplăcută pe care omul o are în gură când are stomacul deranjat (mai ales după beție), gură rea. *Coceleală de gură* [după beție]. PISCUPESCU, O. 199/19. *Creda* [= creta] *se roase de coțleala armii*. C. NEGRUZZI, I. 89. *O lulea de bronz care se recomandă mai mult prin frumoasa ei patină* (coceleală) verde, decât prin forma sa. ODOBESCU, II 301. *Când ateni fur'o tuse scorburosă, un clăbuc... de sare și coțleală îi umplu gura*. DELAVRANCEA, S. 153/19. *Fără această spitală*, [vasele] *sînt primejdioase, prin coțleala ce se face pe aramă*. MANOLESCU, I. 68. *Când cruceala e furtă bine, unele gospodine pun în cerneală și bursune, care pot fi lichide ori solide* (gronzuri) — unele femei le numesc *coclie*, — și care se găsesc ori pe la toclele de ascuțit uneltile, ori prin anumite bălți, băhnuri și ochiuri, cari au foța *coțlii*, ruginie ori roșcată și unuroasă. PAMFILE-LUPESCU, CR. 147. | Adjective: *coclit* (coclit, cu negatiivele *necoclit*, *necoțlit*), -ă = acoperit cu cocleală; cu gust de cocleală; fig. zgârcit, avar, pungit (cf. a i se face cuivă gura punga), zgârie-brânză (CIAUȘANU, GL.); (despre bătrâni) slab, încovoiat de slab (E. MOROIANU, GR. S. V 44), ruginit, zaharisit, matofit, ramolit; spec. (despre vița de vie) stropit cu oxid de cupru. *Pe din lontru de aramă, cu coțliță și cumplită otrăvilită băstură*. CANTEMIR, ap. BV. I 361. *S'au făcut războiul și Gaspar-vodă, dând vina stoinicilor, că au făcut bucatele coțlite...* LET. I 238/29. *Pe gât simți un gust de rugină, amăria, coclit, putred, cald...* DELAVRANCEA, S. 152/19. *Bătrâni, coclitii de bătrâni*. CARAGIALE, S. N. 261. *Zi-t coclit și lasă-l la pustia 'ncolii*! STĂNCESCU, B. 165. *Un sifon verde, care bătădă pe gădul de metal coclit*. C. PETRESCU, S. 69. *Era încă mahmur, cu gura coclită*. id. C. V. 48. *Intre frunzele* [viței] *crestate și coclite de stropeală...* id. S. 178. *Baba... venea cu croznia 'n spinare, bătrână și coclită*. GR. S. IV 344. *Cu frumos dar mă dăruții, Tot cu poli d'ăia coclitii*. *Cu parole din basmale*. PĂSCULESCU, L. P. 39; — *coclitor* (coclitor) -oare adj. = care coclește. *Materie coclitoare*.

— Presupunem existența unui slav (probabil numai în nordul Dunării) **kočliti* (cf. bulg. *kočljasvam* «a se coclii») derivat din *kočlita* «caldura de aramă». Cf. *coțlion*.

COCLITURĂ s. f. v. coclii.

COCNĂ s. f. *Cuisine*. — (Transilv.) Bucătărie. LB. [Verb: *cocnări* IV^a = a găti bucatele, a se ocupa cu bucătăria, a face pe bucatarul. LB.]; cf. *cohnice*, *cohnări*. — Același cuvânt ca *cohnice* (*ehnie*, *cumnă* etc.), apropiat de *coace*.

COCNĂRI vb. IV^a v. cocnă.

COCNİ vb. IV^a *Fropser*. A lovi. *Când te-oiu cocni odată, veri stele verzi!* PAMFILE, J. și A. — Probabil, din *poeni*, cu asimilarea lui *p* în *c*.

COCO s. m. (Bot.) v. *cocos*.

COCOANĂ s. f. 1°. *Fillette*. 2°. *Jeune fille*, *demoiselle*. 3°. *Dame*. 4°. (Zool.) *Poule*. 5°. (Entom.) *Taupre-grillon*. 6°. (Zool.) Nom donné aux vaches, chèvres, brebis.

1°. (Mai de mult mai răspândit, mai ales prin Mold.; azi, în Maramureș) Copilă mică (între 12 și 14 ani ȘEZ. XIX 108), minoră (BUD, P. P., TIPLEA, P. P.), cf. pruncă, fetiță, fetișcană, codană. *Oricine va răpi cocoană* [MOLD.: cocoană] *înseră*, carea nu va fi încă de vârstă de bărbat, și de-i va strică fetia, acela să se cearte cu cumplită moarte. PRAV. 707. *Cucoană de zece ai*, DOSOFTEU, V. S. 20 (Soru-sa, de 12 ani, e numită fetișoară), cf. [de 12 ai] id. ib. 26, (de 9 ani) LET. III 165/12. | (În raport cu părinții) *Fică*. [Mihai Racoviță avea] *un cocot cînci și cocuane trei*. LET. II 337/12.

2°. (Azi, prin Transilv., mai ales prin Țara Hațegului, și prin Maramureș; mai de mult și în alte regiuni) Fată tânără, fecioară, fată-mare (DOSOFTEU, MOL.), mai ales din părinți nobili sau «domni» (RETEGANUL, P. IV, 46), domnișoară, domniță. *Tinără cocoană* = (paleol.) junota. MARDARIE, L. 4486. *Radul-toadă arend un cocot*, anume Ștefan, și *Duca-vodă din Moldova arend o cocoană*, anume *Calina*, s'au ajuns în cuvânt și au logodit pre cocotii. MAG. IST. I 351/22, cf. IV, 112/2. *Să-i caute o fată de boier...* *să-i fie doamnă...* *Cîtuță, au aflat o cocoană, fată fecioară a lui...* *Rusă*. LET. II 409/12. *Au ajuns bărbatul ei și tatăl cocoanelor*, MINEIU (1776), 23/1. *Te-o iubiți ca pre-o cocoană*, *Te-o lăsați ca pre-o vâdănă*, JARNIK-BĂRSEANU, D. 160, cf. 165. *Vîn(e) cocoanele și dă cu pistoalele*, TEODORESCU, P. P. 190. *Feciori strigă așa, cîm' scot fețele de după masă: Sculați-vă, măi cocoane, Nu sădeți[ți] ca niște doamne! PAPAIAĞI, M. 66/2. | Fică de Domu (Arhaizant) Cununile cocoanelor Doamnei *Chitajna*, ODOBESCU, I 137/2, cf. III 22. | *Spec* (Despre Sf. Fecioară Maria) *Vîrgină, fecioară. Cuvîntul...* s'au închipuit din sînguritate tale ceale fecioareți, *Cocoană*, MINEIU (1776), 23/1. *Zămălitrea ta cea mai pre sus de gînd, Cocoană, Măcă-fecioară*, ib. 27/1, cf. 23/1, 92/1, 199/1. | (După germ. = Jungfermilch), rar) *Lapte de cocoană* = un fel de cosmetic, cf. TDRG.*

3°. (Mai ales în Țara veche) Soție (mai rar fică) de boier, domn s. orășean (HERZ.-GHER., M. 248), doamnă, cf. boieroaică, boreasă, japăneasă, damă, duduie, duduică. *Peruciile cocot[ei] Marghiolteji* (a. 1810), IORGA, S. D. VIII 50. *Cocoane ale Curții*, GOLESCU, I. 22. *Complimente la cocoana* GHICA, A. 609. *Dedic...* *versuri la cocoane*, EMINESCU, P. 229, cf. (cucoană) N. 43/1. *O trăsură, în care eră o cocoană*, CREANGĂ, P. 329/12, cf. 115/12. *Cercelul cocoanei Urdă-n fundul oalei*, (= Copotalu), ȘEZ. IV, 80. # *A sări în coada cocoanei* = a se obrăznicii. BARONZI, L. 46/12, cf. ZANNE, P. IV 320. *Leoa e cocoană mare, Care n'are de mîncare, se zice despre cei leneși, săraci și iuduli*, PANN, P. V. I 105. *Lumea arde în foc, și cocoana se gătește, se zice despre cei nepăsători față de durerile și nenorocirile celorlalți*, ZANNE, P. III 166. (cf. satul arde și baba se piaptăna). *Ou mînila la cocoane*, *Cu ochii pe la cocoane*, JARNIK-BĂRSEANU, D. 471. *Au (mat) păfit-o și alte cocoane*, se zice, ca un fel de mîngăiere, celor ce au pățit ceva neplăcut. ZANNE, P. IV 320. | *Spec* (Aproape Invechit) *Cuvînt respectuos cu care ne adresăm doamnelor din societatea mai înaltă sau cu stare bună; cuvînt cu care se adresează unei doamne (s. stăpâne) servitorii s. oameni de situație inferioară și, în glumă s. la supărare, soful soției (corespunzînd fr. madame). Cocoană, știți că ești cu totul ciudată per-*

soană! PANN, P. V. I 8. *Nu-l credeți, cucoană*,

ISPIRESCU, L. 180/12. *Ascultă-mă, cocoană!*

4°. (În argot) *Găină*, BARONZI, L. I 150/12.

5°. *Fig.* (Entom.). *O insectă verde și subțire*, H. VII 481.

6°. *Fig.* Nume dat în unele regiuni vitelor, mai ales vacilor (H. IX 154, XI 40), oilor și caprelor (DENSUSIANU, GR. T. H. 82, 83).

[Și:] *cucoană* s. f. (scurtat) în Țara veche, în graiul familiar înainte de nume proprii s. de cuvinte care arată un rang, funcțiune etc. *coană* (scris și *c'coană*) s. f. *Bucur-te, coană mireasă!* SEVASTOS, N. 219/12. *Coano Sevastiof!* | *Diminutive: coconiță (cuconiță, scurtat mai ales în gura servitorimei, când se adresează stăpânei s. vorbește despre ea: conită) s. f. = cocoană tânără, mică; cocoană (în sens desmierdător s. ironic); doamnă de familie mare s. bogată (HERZ.-GHER., M. IV 248); fig. (Bot., la plur., jud. Brașov) planta c'ărciumăreasă (Zinnia ciegana) PANTU, PL., cf. H. IX 49; varietate de struguri (DAME, T.); stilite DDRF.]. (Ad 1°) *Copila, fetiță, cf. pruncă. Cuconiță mică de 7 ai*, DOSOFTEU, V. S. 92/2, cf. (de noadă ai) id. ib. 20; (ad 2°) *Domnișoară, domniță. Cuconiță...* *dumneata ai luat un caprif drept amor*, C. NEGRUZZI, I 25, cf. 19S. *Cuconiță, a venit fata babei Calina!* CONTEMPORANUL, IV 390. *Boterit...* *cu cocoanele și cuconițele sale*, MARIAN, T. 306/12, cf. MARIAN, N. 799. *Din casă...* *Mi-a ieșit o coconiță, C'un clondir pînă de rachiu*, TEODORESCU, P. P. 17. *Am un c'ord de cocotene, Legate cu șupăne (= Carul)*, ȘEZ. I 93; (ad 3°) *Doamnă (tânără). Aflînd c'ă boierul nu este acasă, și vîdînd pe cuconița într'un ceardac...* ISPIRESCU, L. 180/1. *Toate le are coconița, numai ferecau-i lipsește, se zice[ă] despre cei scîpătați ce vor să poarte haine domnești*, ZANNE, P. III 148; — (prin Maramureș) *cuconiță și coconea* s. f. = copilă, pruncă, BUD, P. P., TIPLEA, P. P.; — [femininul lui *coconăș*] *cuconișcă* s. f. CONTEMPORANUL, VII, vol. II 19. | *Colectiv: coconeș* s. a. [plur. rar, -neturi, c. PETERSCU, I. II 125] *Fuzese înzauru printr'un complot...* *al coconeșului*, C. TEODORESCU, I. II 213. *Doamnă...* *a fost rugată de tot coconeșu' [sări] și hie mai mare peste dîmăli*, JIPESCU, O. 87. | *Adjectiv: coconeș* (cuconese), -răscă = de cocoană. | *Adverb: coconește* = în felul cocoanelor. | *Verb: coconi* IV a trans., = a face (=numi) pe cineva cocoană; *refl.* = a se face cocoană, a-și da aere de cocoană; *Ce mă tu coconești?* = ce-mi tot zici «cocoană»? *Rău te-ai coconi!* = ai luat aere (ifose) de cocoană. CIAUȘANU, GL.]*

— Femininul lui *cocot*.

COCOȘĂ s. f. 1°. *Bosse*, 2°. *Soufflé*. 3°. *Ouă* (de la vîgna). 4°. *Rocher*. 5°. *Valet* (de la charrue).

1°. (Munt. și literar) Diformitate, constînd dintr'o ridicătură convexă a șirii spinării sau din coșul pieptului ieșit afară, gheab, gheabă; p. a. a. l. ridicătură naturală pe spinarea unor animale, ca dromaderul, cămila, zebu. *Cocoșă din spate sau din ptept*, PISCUPESCU, O. 144/2. *Nu-ți vezi cocoșea ce o porți în spinare*, PANN, P. V. I 8, cf. II 121. *Jorgu...* *pune mîna în cocoșea (pochimenului...* CARAGIALE, N. 100/12. | P. ext. *Spate, spinare*. # *A sună cuiva cocoșea* = a bate pe cineva. ZANNE, P. II 528.

2°. (Cul.) Gogoșă (9°). MARIAN, D. 57.

3°. P. a. a. l. Parte ridicată la vița de vie. *Via se pitește în următorul mod: se lasă un lîstiar din cocoșea punții și doi din cep, adecă din joarda cea scurtă*, H. XVI 41.

4°. (Plut). Pietrișul ce formează mici insule într'o apă curgătoare, grind; stîncă peste care curge apa. COM. ITTU.

5°. Zăvorul s. pana de lemn cu care se întepenește capătul grindeului de la plug, ca să

nu joace în dăltuitură (jud. Fălciu, Iași, Tecuciu, Tutova, Vaslui), c. c. II-III, 145, 161.

[Scriș și: cocoșe. | Și: cucășă s. f. MARIAN, D. 57. | Verb: cocoașă ^{1a} = (trans.) a face cocoșat, a gheboșă; (refl.) a se gheboșă, p. ext. a se încovoia (din spate), cf. gârbovi. De bătrân se cocoașă. PANN, P. V. III 11. Ține-te bine drepti!.. Ce te cocoașezi așa? VLAHUTĂ, D. 277. El se cocoașe, de muncă. IPSIRESCU, L. 398/32. A cocoașă (= a snopi) în bătaie. (DICT.), a bate (pe cineva) așa de rău, încât să se încovoie ca un cocoșat. | Adjectiv: cocoașat (cocoșat), -ă = (despre om) cu cocoașă, gheboș, p. ext. îndoit de spate, gheboșat, cf. gârbovit; (despre bou, vacă, cal) cu grebănuș curbat, grebănos (cf. DAMĂ, T. 29; CALUL, 6, 27 etc.) Eră... la trup cocoașat și strămb... (a. 1705) GCR. I 350. PANN, P. V. 121. Vezi colo pe urticunea fără suflet... negru, cocoașat și lacom. EMINESCU, P. 246. Nici cocoașatul nu e înșușit vinovat, că are o cocoașe în spinare! SLAVICI, N. II 167. Un bătrân... slab și pipernicit și cocoașat. IPSIRESCU, L. 101/31, cf. 206/32, 250/32. (Substantiv): Niște cocoași... văzând pe un tânăr drept... bufniră de răs. JIPESCU, ap. TDRG. (Fig.) Salcia cocoașată. MAT. FOLC. 208. | Astracte (cocoașă): cocoașare s. f., cocoașătură (cocoașetă) s. f. Se pătrunde arșicul din beiu în sticlu și din cocoașătură în gredăntură. IPSIRESCU, ap. TDRG. | Alt derivat: cocoașii s. m.: porcăci dată unui cocoaș. COSTINESCU. Unu' e Stanciu Cocoașii, Unu' Gheorghe Sprincenat. H. XI 305.] — Varianta a cuvântului gogoșă (cf. cocogopon), înrudit cu coc, cocă, cocoloș, cocăză; cf. cocon.

COCOBĂRDĂ s. f. (Ornit.) v. cocobărză.

COCOBĂRZĂ s. f. (Ornit.) *Oligone*. — Cocostărc, barză. JAHREBER, V 189. [Și: (singular nou, din plur. cocoberze) cocobărdă s. f. (Stupini, lângă Brașov și Belini, jud. Trei-scaune) Com. VOICU și BUCȘA].

— Contaminare din cocostărc + barză.

COCOBELCIU s. m. v. culbec.

COCOCI s. m. plur. (Cul.) v. cocă².

COCOCI-TARCEA loc. adv. Exclamație pe care o întrebuințează cineva pentru a-și exprima mulțumirea ca a trecut un hop greu, că a reușit să facă ceva important; pacea sănătate bună! Să mai ajung să-mi tād și pe Ioan așezat și apoi: cococi-tarcea = pacea sănătate bună! (Teiuș). Com. I. BĂLAN.

COCONEAȚĂ s. f. v. coconeașă.

COCOLEALĂ s. f. v. cocoll.

COCOLI vb. IV^a. I^a. *Faire des gâteaux*. II^a. I^a. (S')emmitoufler. 2^a. *Choyer, gâter*. 3^a. *Se pavaner*.

I. (Oltenia; cf. cocoloș 2^a) Trans. A frământă și coace colaci (« moșchiori ») pentru slujbele bisericesti (sărbători, morți etc.). CIAȘANU, GL. II. I^a. Trans. și refl. A (se) îmbracă bine în haine groase, învălindu-se în ele, cf. cocoloși (3^a), îmboldori, înfolfoli, încroșnă, încocoșmână. (Atestat numai ca part.-adj.)

Mirel... cocolit în blând, și făcu semn, amical, cu mâna. C. PETRESCU, C. V. 156.

2^a. (Mai ales prin Mold.) Fig. (cf. cocoloși 4^a, guguli s. corconi) A îngrijii (un copil) din cale afară, scutindu-l de orice muncă mai grea. a răsfață, a alintă, a mădări (CREANGĂ, GL., RĂDULESCU-CODIN, I.), a cocoloși (4^a). Nu înțetzi de a-l ocări. — Ei, ba nu cumva ai vra să-l bag în sân și să-l cocolesc? ALECSANDRI, T. 600.

O luă la ea acasă, o cocolea toată ziua. VLAHUTĂ, D. 282. Bani îi trebuiau să îmbrace și să cocolescă pe actuala sultană. I. NEGRUZZI, I 353. Motanul... îi plângea de milă, pentru că i-a cocolit apă de bine. CREANGĂ, P. 179/. Când dă o flușturală de zăpădă, barza, săraca, se sperie și începe să-și cocolescă puțul. RĂDULESCU-CODIN, I 210. (Fig.) Așa-i boala: de ce-o cocolești, de ce mai rău se încuibă? CONTEMPORANUL, V. vol. II 393. # (In ironie) L-a cocolit bine! = l-a înhățat bine. CREANGĂ, ap. DDRF.

3^a. Refl. A se complăcea în alintări, a se mădări, a se lingeși, a se lingări (LB.). *Drăgan... se simțea în lauda lui, se cocolea în atâta privire dragostoasă. DELAVRANCEA, s. 56/32.*

[Și: gogoli vb. IV^a. Ea au început a-l gogoli, a-l mândăia. SBIERA, P. 241/32, cf. REȚEGANUL, P. V 40/32; — guguli vb. IV^a (cu derivatele) s. v. | Astracte: cocolire s. f., cocolii s. a., cocolitură s. f. DICT.; cocoleală s. f. (plur. -leți) = (ad I) frământare și coacere de colaci. CIAȘANU, GL. | Adjective: cocolii, -ă = (ad I) înfășurat bine; (ad II) desmierdat (ALECSANDRI, T. 1761). Femeie trăită în bielșug, bine hrănită, cocolită. CONTEMPORANUL, IV 86. (Substantiv) [Lu-luă cătră Guliță]: Așteaptă... cocolitu... te-oi pune eu la cale! ALECSANDRI, T. 522; — cocolitor (gogolitor), -oare adj. Desmierdare ușoară, gogolitoare. I. ADAM, NENORCI].

— Derivat, cași cocoloș, de la tulpina onomatopiceă coc(o)-, cu înțeles de « glob » sau « rotund » cf. și guguli, corcolli (corcon, corcoși) și arom. cuculit « ghemuit, cocoloși ». TDRG. aseamănă pe cocoli cu it. *coccolarsi* « a se desfăta », CIHAC, II 649 cu ven. *cocolar* « a mângăia ». Pentru sensul I cf. și ung. *kokonya* « mâncări sfinte pentru sărbătorile Paștelor » (colaci, ouă, șuncă, etc.).

COCOLITURĂ s. f. v. cocoli.

COCOLOĂȘĂ s. f.

COCOLOĂȚE s. f. plur. } v. cocoloș.

COCOLÔȘ s. a. și m. 1^a. *Boulette, boule*. 2^a. *Boule* (de farine de maïs). 3^a. *Tampon*. 4^a. *Pomme de terre*. 5^a. *Épi de maïs*. 6^a. *Boxe*.

1^a. Masă dintro' substanță moale căreia i s'a dat o formă (aproape) sferică, gogoneă dintro' materie care se poate comprimă (stofă, păr, lână, hârtie, etc.) motolotită și fscută ghemotoc, cf. boț (1^a), mototoli, bulz (1^a), bulgăre, boboluș, buburuz, golomoz, gogoneă, bruș, bulbuc (3), blucă, cucuiu; hap. Cocoloș de mămăligă (H. XVIII 173, NOVACOVICI, C. B. 6), de brânză (NOVACOVICI, C. B. 6, GOROVEI, CR.), de caș, de aluat (H. XVIII 173), de urdă (CĂTANĂ, P. I 90), de făină, de pâine (C. PETRESCU, C. V. 65), de zăpădă, de ceoră, de altăia. | Spec. Globuleț de mătălu rămas nefiert și deci mai vârtos în mătălușă nefiertă bine s. nemestecat cum se cade, (GOROVEI, CR.), totolozii (totolotii), noduri, ciorgoloși, boți, feciorii-morariului, buzi. (VICIU, GL.). A face (ceud) cocoloș = a-i da (cu mâna) forma unui glob, a face golomoz, a strânge ghem; a mototoli, a cocoloși, a boți. *Kokolosh*. ANON. CAR. *Luă... smoală și seu și peri și... făcu cocoloș*. BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Mămăliga... vârtosoă, fscută cocoloșe*. JIPESCU, O. 153. De capătul sferii leagă un cocoloș bun de altăia. SEZ. I 91/32. N'avea nici barem un cocoloș de mămăligă și un puț de ceapă. ION CR. II 250. Dacă picătura de smântână a fost încălzită cât de cât, îndată începe să se formeze în smântână beșicute mici de unt, numite gogoli, cocoloși sau boboloși. PAMFILE, I. C. 23. Apoi îi frământă [cașul] cu mânilor... îi dă sare, îi face cocoloșe,

ca cum încape pe gura burdufului. H. XI 275. *Dintr'un cocoloș de unt, Toate vâtle se ung.* [= Soarele]. ȘEZ. XIII 31. | Fig. g. Nod, junghiu (în gât) Văzând însă strătoarea ei, vorbele i se fărâșă cocoloșă'n gât. SLAVICI, N. 271. | A d-verbial. *Îl găsesec cocoloș* (glosat prin: înghemuit) lângă pod. RADULESCU-CODIN, I. *Căză pe brânci cocoloș.* GORJAN, H. IV 27. *Paltonul... de iarnă adunat cocoloșă.* SLAVICI, N. I 258.

2°. (Cul.) Spec. Bulz (1°) (REV. CRIT. III 119) făcut din două bucați de mămăligă caldă, între care se bagă brânză s. urdă, boț, (1), dodoc, găscă, urs. În unele regiuni, ca în Țara-Oltului, se face deosebite între cocoloș și gănscă. Cel dintâiu e făcut în grabă și nu în formă lată ca gănsca, ci rotundă. *Am făcut cocoloș, că de gănscă n'am vreme.* ȚARA OLTULUI, III, nr. 15—16 Cf. H. I 270, VII 185, XVII 373. || (Cf. cocoli I 2°) Gogoșă (?) În Orlet în Transilvania se fac, pentru mântuirea sufletelor, cocoloșe coapte din aluat de făină de grâu. MARIAN, NA. 80/11.

3°. P. ext. Golomoș de cărpe, de hârtie, de pământ întrebunțat ca dop. COSTINESCU.

4°. P. anal. (Bot., Țara Hațegului). Cartof.

5°. (Bot.) Ștulete de porumb necurățat de boabe. *Din tot gogonul căcașii să dea... patru banite porumb bătuț sau opt [de] cocoloși.* CARAGEA, L. 26/17. | Spec. Câte odată, pe ramura din mijlocul spicului de păpușoi, se fac grăunte, dând naștere unui cocoloș sau unei babe. PAMFILE, A. 85.

6°. Umflătură, cucuiu. Cu două cocoloșe în frunte. DEMETRIUS, ap. CADE.

[Plur. (Munt.) -loșe, în unele regiuni (Mold.) -loși și (rar) -loșuri (LB.) | ȘI: (reconstruit din plur. cocoloșe, poate subț. infl. analogului gogoșă) cocoloșă s. f. SLAVICI, N. II 235; — (+ gogoșă) gogolôș s. a. (Ad 1°) *Gogolôș de ceard.* LEON, MED. 101. *Frigurile se vindecă dacă se înghit trei gogoloșe de cămașă (hăpuri), în trei diminețe câte unul. id. ib. 101.* | Cu alte sufixe: (+ golomoș) gogoloate s. f. — (la plur.) = fructe nefecundate, uscate, de rug (Vâlcea). ȘEZ. IV 28/23. VIII 153; — cocoloaște s. f. plur. = femei de rând. FRÂNCU-CANDREA, M. 99; — gogolui s. a. (Ad 1°) *Îi și aruncă un gogolui de otrăvă pe gât.* ION CR. II 230.

— Cuvânt onomatopeic derivat din tulpina coc[og]lobă, rotundă. Cf. Schuchardt, *Zeitschrift*, XXVI 321. Cf. cocoloși, cocoli, cocoșă, gogoașă, gogonat, gogoneș (cf. forme române, precum *il. cocola* «boabă», coccolî «plăcintă în formă de gogoși», cors. *kukulu* «vierme de mătașes etc.). Cf. acum și *Dacoromania* VII 129—130.

COCOȘOȘ(E)ALĂ s. f. v. cocoloși.

COCOȘOȘ vb. IVa. 1°. *Frotiser; se pelotonner*, 2°. (Se) *Chiffonner*. 3°. (S')*emittouffler*. 4°. *Choyer*. 5°. *Bouettler, embrouettler*. 6°. *Cacher, étouffer* (une affaire).

1°. Trans. A face ceva cocoloș (1°), a boț (1°) (LB.), a mototoli (COSTINESCU, H. XVII 182), a golomozi, a face ghem. *Kokoloshes*. ANON. CAR. *Hârția o rupsă în patru, cocoloși cele patru bucați în palmă...* SLAVICI, N. I 195. *Căpitanul cocoloșă, necăjit, căteva hârtii de 20 [de lei]. DELAVRANCEA, S. 123.* || Refl. (Despre viață) A se face ghem, a se ghemui; p. ext. a se culcă (ca să doarmă): *Cocoloșă-te* (= cocoloșeste-te), *Mariușă HERZ-GHER.* M. IV 236. # A cocoloși cuiă vorba = a o întoarce, scuț, încălci, ca să scapi cu minciuna (H. XVIII 173); a face pe cineva să se încurce, a-i strică rosturile (BARCIANU). A o cocoloși = a o nemișt. BARCIANU.

2°. Trans. și refl. A (se) strică, a (se) turti (o găteală) (COSTINESCU), a (se) strivi, a (se) boț. Ca să nu cocoloșăscă bătăturile de pe scaune, șez pe o ladă. TELEOR, ap. TDRG.

3°. Trans. și refl. A (se) înveli, a (se) înfășură (un copil s. un bolnav s. pe sine însuși) în prea multe haine, a (se) înfășura (cf. POLIZU), a îmboldori, a încotoșmă, încroșnă, cocoli (I 1°). *Iarna, se cocoloșă într'o bundă lăfoasă.* DELAVRANCEA, H. T. 99.

4°. A rășăia, a răzgăia, a cocoli un copil (ferindu-l de frig, de muncă grea etc.). *Au doar Dumnezeu muncit-au numai ca să te...* cocoloșăscă? KONAKI, P. 290.

5°. (Nebiciniuit) A face ceva la repezeală și rău, a îndrugă, a încurcă. DICT.

6°. Fig. A ascunde, a tăinuși o greșală, a acoperi o faptă incorectă (COSTINESCU) ce începuse a se da pe față, a o încălci, ca să iasă cu minciuna la capăt (H. XVIII 173), cf. a o scaldă, a întinde mușamala, a face mușamă, a mușamaliza (o afacere incorectă). *Delapidările...* pe care... le vor cocoloși. ap. TDRG.

[Și: (+ golomozi) cocoloși vb. IVa. PAMFILE, A. || Abstracte: cocoloșit s. a., cocoloșire, cocoloșeală (cu plur. -șii), cocoloșitură s. f. DICT. | Ajective: cocoloșit (cu negalivul necocoloșit) -ă. (Ad 1°). *Cocoloșii unui într'altul, într'o căruțoară...* se uitau lung unul la altul. DELAVRANCEA, S. 197; (ad 3°). *Un bătrân gutos...* zăcă trei săptămâni... cu picioarele și cu mâinile cocoloșite în flancle. GHICA, S. 406; — cocoloșitor, -toare]. — Derivat din cocoloș. Cf. cocoli.

COCOȘOȘITURĂ s. f. |

COCOȘOȘI vb. IVa | v. cocoloși.

COCOMÉLC(IU) s. m. v. culbec.

COCÓN s. m. 1°. *Enfant, garçonnet*. 2°. *Jeune seigneur, héritier*. 3°. *Jeune homme*. 4°. *Seigneur; monsieur*. 5°. (Bot.). *Zinnia elegans*. 6°. Nom de bouc.

1°. (Răspândit odinioară pe toată întinderea țării, azi e înlocuit aproape pretutindea, afară de Maramureș, prin) Copil (mic, nevârstnic, până la 12 sau 14 ani ȘEZ. XIX 108), copilăș, cf. prunc, băiat, băiețaș, băiețel, fecioraș. TICHIN-DEAL, P. 162. BUD, P. P., TIPLEA, P. P., T. PAPA-HAĞI, M., LB. *Cocon...* 12 ai, fecor = (paleol.) otrokă. MARDARIE, L. 4350. *Kokon* = puer, filius. ANON. CAR. *Coconă* taste omul deca naste, până la 4 ani. PRAVILA TÂRGOVIȘTE, ap. GCR. 179; cf. IORGA, S. D. XVI 17 (a. 1800). *Cucon* [cocon MUNT.] sã chiamã până ai șeptelea an de vârstã... PRV. 1009. *Sufletele coconilor cei nezobovîti...* în mâna lui Dumnezeu sântă. CORESI, EV. 236/12, cf. 499/11, 493/11, 517/13, 520/5. *O spenicar* și scoaseră coconul. CUV. D. BĂTR., I 357. *Coconă de fiță* ibid., I 378, cf. II 2431/20. *O băgară în temniță, iară pre coconii i lepădară cu unu cin pre apa Tiberii.* MOXA, 355/11, cf. 355/11, 370/13, 378/20. *Adunară șteptecine căte un coconă ai sãu și fură de toți 80 de coconi.* GCR. I 67. *Scotă mort pre un coconă, unul născut mamei sale.* VARLAAM, C. 319/2, cf. 362/2. *Irod tremise de ucise 14.000 de cuconi.* id. ib. 40, cf. 5, 62, 91, 213/2, 251, 365/2. *Văzându-se Bator Jigmond...* soșă la bătrânețe și fără coconi... LET. I, 220/4, cf. LET. II 303/11. *Ducându-l cu toată casa lui în Tarigrad, cu Doamna și cu patru cuconi.* LET. II 127/20. *Din gura cuconilor și a sugarilor.* GCR. I 233. *Femei steapre, fără cuconi.* DOSOFTEIU, V. S. 3/2, cf. 13. *Lupoaca...* mameă și mameă cuconilor a'au făcut. CANTEMIR, HR. 97/21, 275, 331/20. *Au făcut 2 coconi și o fată.* GAVRIL. NIF., 10. *Core om nu făcea coconă erã huiț și urât de toți.* ANTIM, P. 72.

Mit de cocon... s'au lădat de Irod. CALENDARIU (1814), 14, cf. TEODORESCU, P. P. 118. *Vei face cocon*. ALEXANDRIA, 7. *Cum făceau bătai, mureau și coconul și muma coconului*. DELAVRANCEA, s. 86. *Să lăudăm pe Iriatos, cu glasul coconilor și al sugătorilor*. ȘEZ. VIII 45. Vin¹, Ioană... *De dorul coconilor*. MARIAN, I. 280^{1/2}. *Să-și crească coconul*. BUD, P. P. 22. *Pruncii și t-ai sdrutați*. Sărcați coconi tăi, Cum o rămas sdrucure...! T. PAPAHOI, M. 14^{1/2}. # *De cocon* loc. adv. = de copil, din copilărie. *Are duhă mută...* Și întrebă pe tatălă lui: «Căți ani sânt, de când accasta fu lui?». El zise «De coconă». CORESI, EV. 70^{1/2}, 80^{1/2}.

2^a. (Azi prin Banat; mai de mult prin toată țara) *Fiu* (GR. BĂN.), fecior, făt, indiferent de vârstă, dar de obicei numai din clasele sociale înalte: Domni, boieri sau orășeni, moștenitor, urmaș. *Doamne, coconulă mieu zace în cașă slab tute foarte*. CORESI, EV. 222^{1/2}. *Ucigătorul... taste datoriu să Ardească și cuconi* [coconi MUNT.] celui mort. PRAV. 333. *Să-i fie... dreaptă... moșie d-sale și cuconilor d-sale*. URICARIU I 371^{1/2}. *Pătru-vodă... temându-se că... pre coconi lui... pot să-i răchire în toate părțile...* MAG. IST. 176^{1/2}. *Indemna pe mai sus arătoși luminași coconi să se întoarcă înapoi*. E. VĂCĂRESCU, IST. 288. O, cocoane, mult tubite! BARAC, A. 17.

3^a. † (Păstrat în poezia pop.) Tână, june, fecior, băietan (MAT. FOLC. I 168). făciua. Cocon, tindr = (paleol.) mladineci MARDARIE, L. 1824. *Toate vârstele... coconi și bărdini... toți împreună întoarsenu-ne*. CORESI, EV. 286^{1/2}. [Ius] zise: *Cocone, fie zic, scoală!* VARLAAM, C. 319^{1/2}. *Pe din gios de Baia-Mare, Mere-un căpchinat călare... Și coconi tăiți plângând*. MAT. FOLC. 168, cf. 165.

4^a. Boier, (mai ales) boier tânăr, (dar și) boier mare (mai mult în ironie HERZ-GHER. M. IV 248). *Boier mare îi coconise; cocon numindu-l, mîntea-i sburase*. I. VĂCĂRESCU, P. 350^{1/2}. *În prea bună căutare se află, ca un cocon*. PANN, P. V. I 108, III 116. *Coconul s'a deșteptat*. GORJAN, H. IV 74. *Gramatică românească de D[umnealui] I. Eliaș, dată la tipar cu cheltuiala D[umnealui] coconului Scarlat Roset*. 1828 (Titlul Gramaticii lui Eliad). *Coconul Andronake are unul dintr'acei oameni, din norocire rari...* C. NEGRUZZI, I 71. *La dreapta* [Domniței] umbrau doi coconi tineri. ODORESCU, I 108^{1/2}. *Eu l-aș fîcă și l-aș crește ca pe un cocon, dacă mi l-ași da mie*. RETEGANUL, P. I 13^{1/2}. [În Țara veche, termen de politețe față de un om mai în vârstă s. cuvânt cu care un om de situație socială inferioară se adresață unuia (socotit) superior lui s. când vorbește despre el, s. cu care slugile ori salariații (unui proprietar) se adresață stăpînilor ori vorbesc despre ei; a înlocuit pe vechiul j u p a n — rămas acum ca termen de politețe pentru patronul unei prăvălii — și pe echiv. — rămas acum numai ca termen familiar, în glumă sau ironic — și e înlocuit prin «domn» s. — în glumă — prin «mășu»; are azi o nuanță de familiaritate sau de servilism]. *Puteți întreba și pe coconu... cum Doamne tară-mă îi zice?* ALECSANDRI, T. 9. *Cuconul Alecu Forăscu*. CREANGĂ, A. 153^{1/2}. cf. 156^{1/2}. *Să te duci, cocoane, că ești stăpîn!* STĂNCULESCU, B. 38. *Bună masă, cocoane!* — *Lești afară, Țigane!* se zice, când cineva nu-și ajunge scopul și rămâne înșelat în așteptările sale. ZANNE, P. III, 649.

5^a. Fig. (Bot. mai ales la plur.; Porumbacul de jos, jud. Făgăraș) *Planta numită Zinnia elegans, care pentru florile ei mari și colorate se cultivă tot mai mult și la sate*. BORZA, BUL. GRĂD. BOT., V 70.

6^a. Nume de țap. DENSUSIANU, GR. T. H. 83. [Cf. (Mold.) cucón s. m.; scurtat (în Țara-veche, în graiul familiar, nu însă la nomina-

tivul nearticulat; întrebuințat înainte de nume proprii s. de cuvinte care arată un rang, funcțiune, etc.) cónul s. m. art. (scris și: c'conul; vocativ: coane). *Consul Leonida față cu reacțiunea*. CARGIALE, T. 77. *Ce mai fact, coane Vasile!* | Diminutive: *coconăș* (*euconăș*, scurtat *conăș*) s. m. = cocon mic s. scump, domnișor; (adesea disprețuitor, pentru) *pierde-vară* (HERZ-GHER. M. IV 248); *domn* (mai ales în Țara veche, în țara servitorilor, când se adresață stăpînilor — tineri și bătrâni — s. vorbesc despre ei). (Ad 1^a, azi mai ales prin Maramureș. ȚIPLEA, P. P., BUD, P. P.) *Amândoi, când tră coconăși... întrădă carte la svei Arsenie*. MOXA, 365^{1/2}. *Au adus și pre coconășul ficid* Măriet-sale. MAG. IST. II, 341^{1/2}. *Srăjăniul Valerian cuconășul, de sabie s'au sădărgit*. DOSOFTEIU, V. S. 18^{1/2}, cf. 55^{1/2}, 81^{1/2}, 93, 246. *Coconășul începă a plînge*. MINEILU (1776). 145^{1/2}. *Coconăș de cîine ant*, ibid. 145^{1/2}. *Veniți și voi, copilași, Dragii tăiți coconăși*. MARIAN, I. 261^{1/2}. *Coconășu' să-și primenească*. TEODORESCU, P. P. 26^{1/2}. *Născură amândouă câte un coconăș*. ISPIRESCU, L. 112^{1/2}. cf. (*cuconășii*) ȘEZ. III 243^{1/2}. *Dalbi coconăși*. PĂSCULESCU, L. P. 44. # *Când bați pă coconăș, ori baie-i cum să cade, ori nu te mai încurcă*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV 310; (ad. 2^a) *Zamfira (arătând pe Nicu) D-lui îi cuconăș d-tale?* ALECSANDRI, T. 337; (ad 3^a și 4^a). *Din trăsura se coborî un idnăr degant coconăș*. C. NEGRUZZI, I 16, cf. 18, 297. O *duducă ș'un cuconăș*. ALECSANDRI, T. 46; — *coconășel* (*euconășel*) s. m. *Îi apucase pe bictul cuconășel o tusa...* ALECSANDRI, T. 9. *Dă-te jos, coconășelule, și nu-ți fie frică!* I. NEGRUZZI, III 61; — *coconel* s. m. = copilăș (BUD, P. P., ȚIPLEA, P. P.); fig. (Bot., la plur.) *Coconei = ghiociei* (Galanthus nivalis L.). PANTU, PL. DAMÉ, T. 184. *BARONZI, L. I 131*; *buruiană de bubă*. II. IV 269. *Kokonyel = puellus*. ANON. CAR. *Coconel, care doarme n' legăne*. MAT. FOLC. 152; — *coconuț* s. m. = copil, prunc. BUD, P. P., ȚIPLEA, P. P. | Adjective: *coconese* (*euconese*), -easă = copilăresc, de copil; boieresc. (Ad. 1^a) *Vârstă cuconescă*. DOSOFTEIU ap. TDRG., cf. PS. 205; — (ad 4^a) *Obiectua coconese, treabă cuconescă*. Com. POPOVICI, Peri... *coconășii*. RĂDULESCU-CODIN, M. N. 97; (Substantiv) *Coconesca*: danț. H. XIV 66; — *coconos, -oasă* = care vrea să fie servit de slugi (ca un cocon 4^a), cf. boieros. | Adjective: *coconeste* (*euconeste*) = ca niște coconi, în felul coconilor. | Verbe: *coconi* (*euconi*); rar *euconășii* (RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.) *IVa* = (trans. = fact.) a face pe cineva (= a-l numi, a-i zice) boier, a onoră pe cineva cu numele de cocon; a trată pe cineva ca pe un cocon, a se purtă cu mare deferență s. delicatețe față de cineva, a răsfață (LM.); (re fl.) a se boieri (LM.), a se domni, a se îngămfă, infumură, spec. a face pe delicat, dificilul, gingașul, răsfațatul. *Boier mare îi coconise; cocon numindu-l, mîntea-i sburase*. I. VĂCĂRESCU, P. 349^{1/2}. — *Ce nu pezi, cocuane Nicule?... Mări, nu-l mai tot cuconi, că s'a diocidat* ALECSANDRI, T. 338. *Iar s'au cuconi Florica!* ALECSANDRI, T. 198. | Abstract: *coconie* (*euconie*) s. f. = (†) copilărie (mai ales în loc. adv. din coconie = din copilărie, din pruncie); (azi) boierie, mândrie, îngămfare boierescă (com. POPOVICI). *Un părinte... dentru coconie petrecut în cîlugărie...* MOXA, 391^{1/2}. *Din cuconie s'ă arădă cum va hi și deaca va crește*. VARLAAM, C. 16^{1/2}, cf. 66^{1/2}. DOSOFTEIU, V. S. 8^{1/2}, 90, 139. | Colectiv: *coconet* (*euconet*) s. a. sing. = (în opoziție cu «tărănime»; termen familiar s. ironic) boierime (mai mică), burghezime, cărturărimă. *Coconetu' și negustorimea*. JIFESCU, O. 16, cf. 18).

— Ca și scopils, cocon se găsește răspândit în

limbile balcanice, dar numai sub forma feminină sau ca diminutiv al acesteia și cu un înțeles cu mult mai restrâns: n.-grec. *kokona* «doamnă», *kokovirica* «domnișoară de neam mare», bulg. *kokona* «doamnă» (aproape numai despre Grecoaică), *kokonica* «domnișoară», turc. *gogona* «Grecoaică de neam mare». Dacă la Aromâni (*cucună* «femeie îmbrăcată europeaneste») și la Megleniți («doamnă»), cuvântul pare a fi împrumutat din neogreacă, ca și la Bulgari și Turci, un asemenea împrumut nu e admisibil în românește, unde cuvântul e foarte vechiu, unde are și o formă masculină și sensuri cu mult mai variate decât celelalte limbi, o familie mare, dar mai ales o răspândire în regiuni fără elemente neogrecești, ca Ardealul. Dacă sensul de «copil» e cel original, legătura acestuia cu cuvintele din graiul copiilor *cocă*, *cocăuț* (SĂINEANU, D. U.) e foarte probabilă. Suffixul *-on* s'a putut naște din *-un* prin asimilare vocalică (cf. *gogon* și formele romanice: fr. *cocoon* «cocoș», prov. *cocoun*, it. *coccone*, neap. *kolona* «gălbenuș», veneț. *kolon* «cocoș de păr» etc.). Derivarea lui G. Giuglea *Dacoromania* III 1090, din lat. **concupinus*, nu-i convingătoare.

COCON s. m. Cocon. — (Franțuzism) Gogoasă a viermei de mătase.
— N. după fr.

COCONĂR s. m. (Bot.) 1°. *Pin pignon*, *pin franc* (*Pinus pinea*). 2°. *Pignon*, *amande de pin*. — (În Țara veche).

1°. Un fel de pin cu semințele comestibile, în regiunea mediteraneană. PANTU, PL. *Au scobit mulți coconari și t-au umplut cu smoață*. MAG. IST. IV 132. *Cuconari sălbateci*. ARHIVA ROM. II 72.

2°. (Mai rar în loc de *coconară*) Fructul s. rodul acestui pin, întrebuințat în bucătărie. *Umplut la cuptor cu stafide și coconari*. CARAGIALE, M. 21. cf. C. PETRESCU, C. V. 77. *Să-ți pui [peștiunii]... cuconari și vișine uscate*. (a. 1749) GCR. II 42, cf. 45.

[Și (Ad 1°—2°): *cuconar* s. m., *cuconar* s. m.; (ad 2° de obicei) *coconară* («cuconară») s. f. (plur.-re și -ră). DAME, T. *Alunite și coconările... hrănește nerelle*. PISCURSCU, O. 194/21. *Crapii împluși cu stafide și coconare*. FILIMON, C. II 336. *Găstid o mulțime de... hurnale și cuconare, mănăcăm și umblam*. GORJAN, II 43. # *A vorbi alandala coconare* (s. *coconară*) = lucruri fără rost, alandala. ZANNE, P. III 530].

— Din n.-grec. *kokkonovagis* «pin», *kokkonovaga* «pignon», «pomme de pin», *kokkonovaga* «pignon», «pomme de pin». CIHAC, II 649.

COCONĂR s. m. (lbt.) *Alburnus bipunctatus*. (Oltenia) Un fel de pește mic, de apă dulce, numit și *bediță*, *berchiță* (Mold.) și *lătăreață* (Ardeal). ANTIPA, P., F. R. ATILA, 259.

COCONĂRĂ s. f. v. *cocobar*.

COCONĂȘ s. m.

COCONĂȘEL s. m. } v. *cocoon*.

COCONĂȘI vb. IV^a }

COCONĂȘICĂ s. f. v. *cocoană*.

COCONĂȚ -Ă adj., subst. = *gogonat* (în găcitori). *Se vată Coconatu' Că t-a pierit satu'* (= Crângul). GOROVEI, C. 115. PASCU, C. 33.

COCONEA s. f. v. *cocoană*.

COCONEAȚĂ s. f. v. *cocoșneășă*.

COCONEL s. m. v. *cocoon*.

COCONESC -EĂSCĂ adj. }

COCONEȘTE adv. }

COCONET s. a. }

v. *cocoon* și *cocoană*.

COCONEȚ -EĂȚĂ adj., s. m. I. Se dit d'une espèce de mirabelles. II 1°. *Mortille* (champignon). 2° *Sorte de nouilles*. 3° *Partie du dévidoir*.

I A d j e c t i v. Rotund, plin și tare. *Prune coconețe* s. *gogonețe* = goldane, corcodușe. VICIU, GL.

II S u b s t. m a s c. 1° (Bot. Tulghes, jud. Ciuc) Buretele *Morchella conica* (Com. ITTU), *sbârciogi*.

2° (Vad, jud. Făgăraș, la plur.) Aluat de făină cu ouă; lung ca de 5 cm și gros ca degetul; se fierbe în apă, pe urmă se prăjește în unsoare (= untură), bighilușe. VICIU, GL. || Bulz. DEN-SUSIANU, T. H.

3° (Zagra, jud. Năsăud) Un instrument pentru ținerea fusului când se deapănă firul de pe el, spre a se face ghem. Com. N. DRĂGANU.

[Și: (Ad. 1°, singular nou) *coconețe* s. m. (Bot.) = o ciupercă (Butiman, în Ilfov). CRETU, L. 329].
— Variantă a lui *gogoneț* (cf. *gogon*).

COCONETE s. m. (Bot.) v. *coconeț*.

COCONI vb. IV^a v. *cocoon* și *cocoană*.

COCONIE s. f. v. *cocoon*.

COCONIȚĂ s. f. v. *cocoană*.

COCONÓS -OĂSĂ adj. v. *cocoon*.

COCONÓZ s. m. v. *cocoonos*.

COCONUȚ s. m. v. *cocoon*.

COCONUȚĂ s. f. v. *cocoană*.

COCOR s. m. 1°. *Plumes*. 2°. *Epis sur pied*. 3°. *Sorte de dentelles*. 4°. *Grue*. 5°. *Poteau borne*. 6°. *Nom de boeuf*.

1°. *Cocora* = penele sclipitoare din coada cocogului (Bociu, Huedin. VICIU, GL.). *Cocori* = fire de păr creț s. pene din coada rătoiuului, purtate de femei de-asupra urechilor, atârând spre față. DOINE, 68. *Drag mi-ți cerul fără nori Și leția ca cocori* ib., 142, cf. 142, 282. | P. ex l. *Cocori* = părul femeilor [în]locmit în forma penelor rotunde din coada rătoiuului (Oravița). Com. COCA.

2°. *Firele de grâu necosite: Tate-ți cocorii, măi Române!* SANDU-ALDEA, U. P. 157.

3°. *Cocori* = specie de dantelă, cf. *horbotă*, *cipcă*, *cârligei* (Toracul-mare, Banat). VICIU, GL.

4°. (Sensul cel mai răspândit și literar; Ornit.). *Pasăre (Grus cinerea) de baltă, călătoare, din clasa picioroangelor, cu capul impenat, cu ciocul și gâtul foarte lungi, numită și gruiu (gruie, gruhă, gruhe), golie; când călătorește, cocorii alcătușe o trâmă bă (în unghiu ascuțit) și strigă nelncetat (cf. MARIAN, O. II 343).*

De specia comună de cocor (*Grus cinerea*) se deosebeste *Cocorul* cu capul alb s. *Cocorul mic* (*Grus virgo* s. *Anthropoides virgo*). DOMBROWSKI, 325. În poezia populară întâlnim și numirea:

Cocor-de-baltă: MARIAN, O. II 346. Sunetul produs de cocor se exprimă prin interjecția *cur-cur!* (PAMFILE, J. I 327) s. prin verbele: *curul* (H. VII 29), *coră* (H. XIII 67), *cloncăi* DR. II 148.

Cocor = *grus*. ANON. CAR. *Pictoriile ca di cocoră*. HERODOT, 114/11, cf. GCR. I 132. *Cine spune... înțeleptelor cocoră a se mută?* KONAKI, P. 294.

Cocorit... șoară. CALENDARIU (1814) 84. *Cocorul cel lung în gramazi*. TICHINDEAL, F. 152/1. *Cărdurile de cocore*. ALECSANDRI, P. III 7, cf. I 235,

[o *cucoră*] T. 10. *Vîn în șir cocorii*. COȘBUC, F.

cocoșul lui Noe, care a cântat în corabie]. GCR. II, 371/22. *Mădă ori molan negru, cocoș negru și cănele negru aduc bine la casă.* ȘEZ. I 17/22. Când cocoșul cântă în prag, cu să-ți vie musafiri. Ib. I 17/22. s. pețitori (cf. TDRG.) cf. (alte credințe) PAMFILE. s. V. 15, 195, com. 19, DUȘM. 249, 45, ȘEZ. III 120/10. | Adverbal. *Sângele/ăgned cocoș = cu putere CIAUȘANU, GL. Mai bine o zi cocoș decît o vară găină.* ZANNE, P. I. 23. *Cocoș de făcut boș* (CREANGĂ, ap. DDRF.) = care nu mai e bun de nimic. *Cocoșul e stăpîn pe gînoaiul său.* GOLESCU, ap. id. *Toi cocoșul pe gînoaiul său cîntă.* PANN, P. V. I. 136. *Se bat cu niște cocoși = în parte, cu puteri egale; din orice pricină.* CIAUȘANU, GL. (Blestem). *Nu fi-ar mai cîntă cocoșii! = să dea Dumnezeu să mori!* PAMFILE, A. *Apucase a cîntă găina la casa lui* [= să poruncească femeia] și *cocoșul nu mai areă nici o trecere.* CREANGĂ, P. 285/14. *În casa noastră toiu (ca) să cînte cocoșul, iară nu găina.* ISPIRESCU, L. 31/13. *Unde cocoșul nu cîntă = departe.* TOCILESCU, ap. ZANNE, P. I. X 597. Cf. DR. IV 886/10. | *Cîntatul cocoșului vestește schimbarea vremii.* Cf. ȘEZ. II 66/17, 196/21, 197/4, IV 119/13, 120/11. PAMFILE, VĂZD. 6, 57, 65, 98, H. III 15. *După cîntatul (îndătu, al doilea, urmează al treilea, al patrulea al cîcoșilor știe țărănul român cam ce oră din noapte este și cînd se face ziua (cf. cîntători).* H. I. 194, II 292, III 15, IV 68, XI 154, MARIAN, O. II 238, PAMFILE, CR. 12, COM. 27, DUȘM. 106, 143, 151, 152, 177, 221, 236, 269, 270. *Până în cîntatul cocoșilor, poate să te împine moartea negata.* VARLAAM, C. 336/1. *Pe la cîntatul cocoșilor, se ia sfînta Duminecă împreună cu Harap-Alb și se duc.* CREANGĂ, P. 224/13. (Credință populară: la cîntatul cocoșilor pier strigoiul s. durburii rele) *Cînd încep să cînte cocoșii, acei cineșă pieri ce o năduc.* ISPIRESCU, L. 253/11, cf. JARNIK-BĂRSEANU, D. 163, HODOȘ, P. P. 65. (Eliptic) *Pe la cocoși = pe la două ore după miezul nopții și de către ziua.* H. XVIII 283. *Ochii tăi cet luminioși Mă scoală pe la cocoși; Mă grăbesc să mă îmbrac și să vin să-ți fac pe plac.* RETEGANUL, TR. 99/1. Cf. HODOȘ, P. P. 65. | *De-a cocoșul e numele unui joc numit (după germ.) și groșinăruș, descris la PĂCALĂ, M. R. 200. Acela dintre jucători care rămîne fără pereche se numește cocoș.* | *Basmul* (s. povestea) *cu cocoșul roșu = poveste* (lucru, incurcătură) fără sfârșit, (de la un basm în care cocoșul e mîncat de vulpe, vulpea de ogar ș. a. m. d.). Cf. BARONZI, L. 126/10. ZANNE, P. V. 77. | (Superstiții) *Cocoș-bas = cocoșul care cîntă cînd este numai de trei zile.* În fiecare sat este numai un cocoș-bas, și acesta aude singur toaca din cer și începe a cînta (la miezul nopții ȘIO), iar după el apoi cîntă și ceilalți cocoși. H. II. 108. | *Pene de cocoș s. numai eocoș* (PAȘCA, GL.) se numeau în Transilv., pe vremea stăpînirii ungurești, în batjocură, jandarmii unguri (care aveau pene verzi de cocoș la coif.) || Nume de bărbat s. patronimic. *Joi'a'n tîrg se tîlmăcesc Cu Scurtu din Măgherești Și cu Cocoș din Bălcești.* MAT. FOLC. 190. Nume de cal (DAME, T. 182.), de căne ciobănesc (H. III 71). || *Varietăți și specii: cocoș alb, pasăre plăcută lui Dumnezeu* (H. II 156); în alte regiuni: care aduce rău la casă; — *cocoș creț*; (H. XVI 160); *cocoș cu creasta bătuil* (H. XVI 160); — *cocoș grecesc*: cu coada scurtă, cu fulgi la picioare și cu capul aproape pleșuș (H. IV 249); — *cocoș românesc*: cu coada lungă, fără fulgi pe picioare și cu capul acoperit cu fulgi mai lungi (H. IV 249); — *cocoș pîntenar* (H. XVI 160) s. pîntenat s. pîtenog: cu fulgi la pînten.

(Ornit.) ~ -sălbatic (~ -de-munte, ~ -de-sihlă, ~ -mare) = pasăre sălbatică, de vînat (*Tetrao urogallus*), de mărimea unui curcan; penele de la spate sînt negre, presărate cu puncte și pete

cenușii și ruginii; coada neagră cu puține pete albe; pieptul verde strălucitor; cu un cercănc roșu-aprins în jurul ochilor, goțcan. MARIAN, O. II 210-II. Cf. LB., PĂCALĂ, M. R. 31, (a. 1818). IORGA, S. D. VIII 170. *Dimineața, în revărsatul zorilor, se vîncează cocoșii de munte!* ZANNE, P. I. 425, cf. ALECSANDRI, CONV. LIT. III 64.

~ -sălbatic-mic (~ -de-pădure, ~ -de-cîmp) = pasăre sălbatică (*Tetrao tetrix*), ceva mai mică decît cocoșul domestic; penele lui sînt negre, vinețe și cenușii cîte cu un punct alb la aripi și la coadă (MARIAN, O. II 212), numit și goțcan mic s. de cîmp (DOBROWSKI, 322).

~ -încălat = găinuță (*Lagopus*) ȘINCAL, DR. V 559.

Cocoșul -pustietății = ciuhurez. H. V 53. (Iht.) ~ -de-mare = Raja clavata. ANTIPA, P. 272, 682.

Compuse: (Bot.) **Coadă-cocoșului v. coadă; creasta-cocoșului v. creastă; larba-cocoșului v. iarbă; piciorul-cocoșului v. picior; struna-cocoșului v. strună.**

2°. (Rar) P. ext. Masculul altor păsări. *Cocoșul potârnichei.* PONTBRIANT.

II. P. anal. 1°. Figură de metal avînd înfățișarea unui cocoș, fixată în vîrfurile inventoarei caselor; se întoarce după vînt și astfel arată dincolo bate vîntul. *Vîrful-oți cocoșul, învîdîndurîul vîntului, în vîrful turnului?* CANTEMIR, IST. 258/4. # **A II cocoș-de-vînt = a se da după vînt, a se potrivi înlîmpărilor.** ZANNE, P. III 120. | **Figură de metal s. de pămînt, în formă de cocoș ca jucărie pentru copii; sufliind în ea ca într'un fluier, o faci să «cînte».** Cf. PAMFILE, I. C. 392.

2°. (Mai ales la plur.) Bosbe de porumb, ținute pe o vatră fierbinte pînă ce crapă de căldură și pocnesc, desfiicându-se în forme frumoase, înfloiate, albe, numite mai ales *cocoșei* (II 2°), *flori-cele* (3°), mai rar *herbeci* (II 3°). Cf. MARIAN, D. 56. GOROVEI, CR., PAMFILE, J. I, PĂCALĂ, M. R. 116, VISKI, CAMP. 221, com. A. COSMA. *Făcînd... cocoși, aruncînd grînjelce... într'o țigăie cu untură.* SBIERA, P. 88. *Fac cocoși din boabe.* CIAUȘANU, GL. 3°. Miez de nucă întreg, cu cei patru sîmburi laolaltă nedespărțiți unul de altul. Cf. PAMFILE, J. II 336.

4°. S. a. (La o armă de foc) Ciocănelul (în forma unui cap de cocoș) care cade pe țîța cartușului (pe cremene, pe capsă), producînd, prin lovirea capsei, o explozie și slobozirea armei. Cf. LB., MARIAN, D. 57, PAMFILE, J. I. *Cocoșul se ridică, se întinde (POLIZU), se trage (cu ajutorul piedicii! PAMFILE, I. C. 153). Cu cocșurile [la pușcă] trase se repezîr în odată.* URICARIUL X 13/1. *Ridic amîndouă cocșoale puștii.* SANDU-ALDEA, A. M. 27. *Pușca curată și luctoare, fără cocșoale.* SADOVEANU, SĂM. V. 335. *Cu pușca lîngă cap, iar cocșul ridicat.* SEVASTOS, C. 259/10.

5°. S. a. Parte a plugului (H. X 6, 119, 277, 465, 489, 500, 539, XII 386, XVI 105, 300); cuiul încărligat care se bagă în capătul dinainte al grîndeului și ține potîngul cu care se prinde grîndeul de cotiugă. Cf. MARIAN, D. 57, VICIU, GL. PAMFILE, A. 37, 150, H. I 238. | (La plur.) Penele care se întrebuntesc spre a îndrepta fierul cel lung și grîndeul. Cf. MARIAN, D. 57.

6°. (La car) Un cuiu mare îndoit, acîțat de ruda carului cu un lîntug (Teaca, ap. VICIU, GL.), cîtușă care prinde jugul (Șintireag, jud. Solnoc-Dobăca, com. ITTU); (la plur.) lemnișoarele cioplite puse la capătul perinogului, să țină loitrele, p a pușă, pipă, m a nușă (Mitoc, Bucov., com. ITTU).

7°. (La joagăr) Icul de fier care întinde custodia în jug. *Cocoșul intră în plească* (Muntele Săcelului, jud. Turda-Arieș, com. ITTU).

8°. Pintelul fixat la spatele călcăului cisme, cu ajutorul căruia se descalță cisma. Cf. TDRG.
9°. Prună tânără, deformată și transformată de ciuperca *eozoasa prunii*, *cocoșel*, *hurlup* (gurlup), *corlat*, *birtoe* (ghirtoc), *alișoiu*. LB., VAIDA, MARIAN, D. 57. PANTU, PL., com. FURTUNA.

10°. (Bot.) = coada-cocoșului (Polygonatum officinale). PANTU, PL.

11°. Figură la jocul numit *în bușiu*. Cf. PAMFILE, J. I. 5.

12°. (Astr.) Numele unei constelații, probabil *Cloșca cu pui*, Pleiadele. *Cocoșu'*, *cinci stele* la un loc. DENSUSIANU, T. H. 152.

[Plur. -coși și (ad 4° și 5°) -coșe, (rar) -corig. | Și: (Mold.) *cucos s. m.* și *a.* | Adjectiv: *cocoșese* (-*ească* = de cocoș, ca a cocoșilor. *Cântarea cocoșească a găinilor*. MARIAN, I. 2/19. *Bătăie cocoșească*. ZANNE, P. IV 268. *Trântă cocoșească*. PAMFILE, J. I. 355. | A d-verb: *cocoșeste* (-*cocoșește*) = a nicle cocoși. Dacă o găină cântă *cocoșește*, *adică cum cântă cocoșul*, *e semn rău*. MARIAN, O. II 250, cf. SEZ. I 17/19, III 113/29, H-IV 116, GOROVEI, CR. 135. PAMFILE, DUȘM. 95, cf. PANN, P. V. I 23, CREANGĂ, P. 294/29. *Se bat cocoșește*. ZANNE, P. IV 268. *Îi bagă sub pai și-i pune să cânte cocoșește* = îl înfricoșează pe cineva; se zice când lărbatul e pus sub papucii femeii. ib. III 283. *Cine intră în cușcă, trebuie să cânte cocoșește*. PANN, P. V. II 108].

— Din slav. (v. -bulg., sârb., rut., pol.) *kokoši*, care în cele mai multe limbi slave însemnează *șgâină*, dar se întâlnește și cu sensul de *cocoș* la Ruteni, la Cehi și Slovaci și, ca vorbă de împrumut, la Albanezi și Unguri. Înțelesul 2° îl are și sârb. *kokica*; pentru 4°, cf. germ. *Hahn*, ung. *kakas*; pentru 12°, bulg. *kokoška* 'pleiadele'. Cuvântul de origine latină pe care l-a înlocuit împrumutul din slavă, era, probabil, *cânditor*, cf. DR. III 757. — Cf. *cocoșar*, *cocoșel*, *cocoși*, *cocoșoaică*.

COCOȘĂ vb. 1^a v. cocoșă.

COCOȘĂR s. m. (Ornit.). *Draine*. — O specie de sturz (*Turdus viscivorus*) numit și sturz-mare, brebene a.g. Cf. COSTINESCU, MARIAN, O. I 279, H. IX 450, XI 154, com. ITTU. *Ai nesocotii vdnatului* [franțuzesc] *agricolei, iar, după cum se crede, pe românește, sturzi și cocoșari?* ODOBESCU, III 24/27. *Încind din împărăția lor, intră într'a ctărdărilorlor, granțurilor și cocoșarilor*. STĂNCESCU, B. 61.

— Cf. bulg. *kokošar* 'eastur palumbariu'.

COCOȘĂT, -Ă adj. v. cocoșă.

COCOȘEL s. m. I. 1°. *Coquelet*. II. 1°. *Cocotte* (en papier). 2°. *Grains de mais* que l'on fait éclater au feu. 3°. *Esse*. 4°. *Membre viril* d'un enfant. III. *Noms de fleurs*.

I. 1°. *Propriu*. *Cocoș* (I 1°) *tânăr*, *cocoș puț*; p. ext. *cocoș mic*. *Din oadte ceale rotunde se scoț puice, iară din ceale lungdrețe pui sau cocoșei*. ECONOMIA. 105. Când 4 [= vei] *pune cloșca luna, îți seante numat cocoșei*. SEZ. I 51/27. | *Cocoș frumos, drăguț s. bun* (de mâncare). *Cocoșei că-mi cântară... Boteri mari nu se sculară*. TEODOR-RESCU, P. P. 40b. *Cocoșel în Măgheț, Vinșor în păhărel*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 271. *Cocoșel cu creastă crează...* RETEGANUL, TR. 146/13. *Am o ulcă pistrice, Cândă un cocoșel în ea* [= Biserica]. GOROVEI, C. 24. cf. SBIERA, 322/27. *Ai stălcit cocoșelul!* = prea de tânăr ai pățit-o (Zorleni, jud. Tutova). ZANNE, P. IX 597. | (Entom.) *Cocoșel-de-miază-noapte s. -de-miezul-noptii s. -de-noapte* = greier. MARIAN, INS. 530. | P. anal.

(Termen desmierdător despre copii s. despre bărbat) *Cocoșelul tău... te adoră, ca totdauna, și te străduț de o mie de ori*. CARAGIALE, T. I 116/2. *Dumnezeu să-ți dea bine, cocoșelul matchii!* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 78. # *Cocoșel de parestimi* = prosticel. BARONZI, L. 105/19.

2°. *Băiat bătăos, care se încaieră ușor la bătaie*. HERZ-GHER., M. IV 248.

III. P. anal. 1°. *Bucată de hârtie îndoită în multe părți și apoi întocmită în chipul unui cocoș mic; i se mai zice și porumbel*. Cf. PAMFILE, J. II 343. | *Un fel de alesătură în țesătură*. Cf. id. I. C. 290.

2°. (Mai ales la plur.) *Boabe de porumb care, puse să se coacă pe o vatră fierbinte, crapă de căldură și pocnesc, desfăcându-se în forme frumoase, înfioate și albe, cocoși* (II 2°), *flori-cele* (3°), *berbeci* (II 3°). *Mașă încodrăță cu poame* (*strafide*), *cucociet*, *alune*. SEVASTOS, N. 154/19.

3°. *Cuțul care trece prin capătul osiei ca să-l țină, civie*. Cf. DAME, T. 8, PAMFILE, I. C. 130. (Zărnești, jud. Brașov) *Com. ITTU*.

4°. *Membre viril, la copii* (CRETU, ap. MARDARIE, L. 361) *mic*, mai ales la băieți, puță.

5°. (Bucov.) *Mic aluat ce rămâne din făcerea pâinii, căruia i se dă diferite forme și se coace în cuptor*. CADE.

III. (Bot.) (Întrebuițat mai ales la plur.) *Nume de floare* (H. XI 327, XVII 118, XVIII 41, 165, mică, albă și roșie închisă, fără miros MARIAN, SE. II 116):

- a) = *cocoșei-de-câmp*. PANTU, PL.; BARONZI, L. 131/27.
- b) = *ruscuță*. PANTU, PL.
- c) = *măseaua-cuței*. id. ib. MARIAN, O. II 249, PĂCALĂ, M. R. 24.
- d) = *ghiocei-bogați*. PANTU, PL.
- e) = *porumbel*. id. ib.
- f) = *garofiță-de-grădina*. BORZA, BUL. GRĂD. BOT. V 57. Cf. PĂCALĂ, M. R. 19.
- g) = *dediței*. DAME, T. 186.

Specii: cocoșei-de-câmp = plantă ierboasă. (*Adonis aestivus*), cu flori roșii-cărămizii. Se mai numește și: *chimen-cănesc*, *cocoșel-văratice*, *iarba-cocoșului*, *ruscuță* (-*văratice*). PANTU, PL., cf. LB. BĂRȘANU; *ruscuță-tomnatică* (*Adonis autumnalis*). PĂCALĂ, M. R. 22; *ruscuță-primăvăratice* (*Adonis vernalis*). Cf. id. ib. 22; *măseaua-cuței*. Cf. LB. BARONZI, L. 131/22; *cocoși*.

cocoșel-dornesc = floarea-cucului. Cf. PĂCALĂ, M. R. 19.

cocoșel-roșu = garofiță. Cf. id. ib. 19.

cocoșel-ungurești = măghiran-sălbatic. Cf. id. ib. 18.

cocoșel-turcesc = *Silene Antiloporum*. id. ib. 19.

cocoșel-tomnatic = *ruscuță-tomnatică*.

PANTU, PL.

cocoșel-văratice = *cocoșei-de-câmp*. id. ib.

Cocoșei... se sacrifică morților spre aducere-aminte. MARIAN, I. 393/27. *Grădinarul... 4 dă ficădrău* [dintre copii] *câte un nume de floare: gheorghina, lemnu'-Domnului, cocoșel*. PĂCALĂ, M. R. 206.

[Și: (Mold.) *cucociet s. m.*, (ad III c) la plur.] *cucociet* m.]

— Diminutivul lui *cocoș*, derivat prin suf. -el.

COCOȘESC, -EASCĂ adj. }
COCOȘESTE adv. } v. cocoș.

COCOȘETURĂ s. f. v. cocoșă.

COCOȘI vb. IV a. Cöcher. II. 1°. *Se rengorez* 2°. *Se făcer, menacer*.

I. *Propriu*. *Trans.* (Despre cocoși, p. ext. și

despre masculul altor pasări) (A se urcă cu picioarele pe femeieșcă spre) a îndepinde actul împereunării sexuale, a călca (IV 4^a, c), a pune o u. | Refl. (cu înțeles pasiv, despre găină, p. ext. și despre altă pasăre) a fi călcată de cocoș. Cf. LB., H. XVII 229, GOROVEI, CR., SEZ. XII 164. *Curcile îndată încep a se cocoși.* ECONOMIA, 108.

II. Fig. Refl. 1^a. A se ridică sus ca un cocoș, a se îngâmfă (NOVACOVICI, C. B. 6), a se umflă în pene (cf. DICT.), cf. păuni.

2^a. P. ext. A se supără, a se răfoli, a amenința, gata să se ia la bătaie (HERZ-GHER., M. IV 248). *Dar la el... se'ndărăște... și se cocoșește.* CONTEMPORANUL, III 370. *Bărbatul se cucosește.* La femeie se stropește. Numa'n unghii ca s'o teie. SEVASTOS, ap. TDRG. (ms.).

[Și: cucosi vb. IV^a | Abstracte: cocosiere s. f. LB., cocosit s. a. (ad I) [Un cocoș] după patru ani, nu mai taste bun de cocosit. ECONOMIA, 104. | Adjectiv: cocosit, -ă (ad I) = (găină) călcată de cocoș; (ou) ouat de găină călcată de cocoș; fig. înșelat, tras pe sfoară (PAȘCA, GL.). Nu toate ouăle sânt bune de scos [pui], fără numai cele cocosite. ECONOMIA, 104].

— Derivat din cocoș.

COCOȘILĂ s. m. v. cocoșă.

COCOȘLIU s. m. (Ornit.) = ciovieă. PAȘCA, GL.

COCOȘNEĂȚĂ s. f. Femme du peuple qui veut faire la dame. — (În batjocură s. ca termen de dispreț s. de ură) Femeie simplă care vrea să joace pe cocoana (cf. DICT.), deși e îmbrăcată numai în trențe (Codlea, jud. Ialomița, COM. SAT. I 49). *Căteva cocosețe... jmei negustorie ajunse.* JIPEȘCU, O. 45. *Intră, vede așă, ca o mură de cocosețoață.* PAMFILE, DUȘM. 36. [Și: cocosețoață s. f. Boteră cu cocosețoața dumnezeului. JIPEȘCU, O. 106; cocosețoață s. f. PAMFILE, DUȘM. (+ cocor s. coarne) cocornețoață s. f. POLIZU.]

— Formațiune giumeșă, în care pare că intră cuvintele cocoana, cococș ș. a.

COCOȘOĂICĂ s. f. (Bot.) = rodu-pământului (Arum maculatum). PANTU, PL.

— Derivat din cocoș, prin suf. augm. -oacă.

COCOSTĂRC s. m. (Ornit.). 1^a. Grue. (*Grus cinerea*). 2^a. Cigogne (*Ardea ciconia*). 3^a. Fontaine. 4^a. Homme maigre au cou long.

1^a. O pasăre de baltă: Cocor? Când găștele ceale săbalece, cocorii (cucostărcii), șburarea lor cea obicinuită o schimbă, [vine ploaia]. CALENDARIU (1814) 84. *Cocostărcul și barza tot în băltoace trăesc.* ZANNE, P. I 426.

2^a. (Moldova și prin Transilv.) Barză (LB., MARIAN, O. II 310, 323, GOROVEI, CR.), stărc (H. XI 231 H. XIV 85). Specii: cocostărc alb (Ciconia alba) și negru (Ciconia nigra). DOMBROWSKI 326, MARIAN, O. II 333, PĂCALĂ, M. R. 31. *Am văzut... un cocostărc șburând.* DRĂGHICI, R. 42/43. *Se primbă cocostărcii.* C. NEGRUZI, I 319. *Oșpeții caselor noastre, cocostărcii și rândunele.* ALECSANDRI, III 7. *N'a mai clănjăni din masele, ca un cocostărc.* CREANGĂ, P. 246/29. *Iacă stărcu', cocostărcu'!* TEODORESCU, P. P. 130. *De cocostărcii și rândunele nimeni nu se atinge, nici de cutururile lor.* GOROVEI, CR. 23, cf. (alte credințe) SEZ. I 126/27, 128/29, IV 119/20, PAMFILE, A. 122, VĂZD. 3, 99, B. 51, S. T. 51, LEON, MED. 86. † A sta ca cocostărcul: singur. ZANNE, P. IX 598. *De-a cocostărcul e numele unui joc de copii.* PAMFILE, I. III 3.

3^a. P. anal. (Basar.) Puț cu cumpănă. ȘAI-NEANU, D. U.

4^a. Fig. (ironic) Om slab și cu gâtul lung (Gorj, PAȘCA, GL.) s. cu picioarele lungi (HERZ-GHER.,

M. IV 248); cal cu gâtul și picioarele lungi (DR. V 176).

[Și: cocostăre s. m. MARIAN, O. II 310, cocostăre (eucostăre) s. m. id. ib. 323; cocăstăre s. m. VĂRCOL V.; — cocostărc s. m. ȘINCAI, DR. V 557, 560].

— Contaminare din cocor și stăre (cf. cocobărză).

COCOSTĂRG s. m. (Ornit.) v. cocostăre.

COCOSTÈR † s. m. *Plafond lambrissé?* — *Tavan căpușit cu scânduri? Kokostër = laqueure.* ANON. CAR.

COCOT † s. m. (Ornit.) Coq. — (Sărbism, atestat numai la ANON. CAR.) Cocoș. Kokot (fără traducere). [Accentul?]

— Din sărb. kokot, idem.

COCOTĂ s. f. *Cocotte*. — (Franzuzism) Femeie de moravuri ușoare, cf. lele, pașchină. *Parfumată ca o batistă de cocotă.* TEODOREANU, M. II 222, cf. 20.

— N. după fr.

COCOTĂ vb. 1^a refl. *Se percher. Jucher.* — (Despre pasări, pisică etc.) A se sui sus pe ceva, a se așeza pe un loc mai ridicat. *Un graure din cei care zboară printru vitele din cireadă și împresună cu ciortile se cocotează jucând pe spinarea boilor.* ODOBESCU, III 23. *Mătoiu!* se cocotă pe sobă. TR. DEMETRESCU, ap. TDRG. (ms.) || (Despre oameni) A se urcă pe un loc mai ridicat, a se sui pe ceva înalt (SEZ. XXIII 42). *S'o cocotat pe poartă.* SEZ. XXIII 42. *Se vede că vor să-l deșele pe bietul dobitoac de s'au cocotat amândoi în spinarea lui.* ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. *Ăi mai cu dare de mână s'au cocotat [cu casele lor] pe coastă mai sus; ăi mai nevoiași au rămas pe vale.* RĂDULESCU, ap. TDRG. Fig. A se așeza, a se urcă undeva (la o masă, într-o situație, într'un post, rang) unde nu se cuvine (COSTINESCU), nu se potrivește s. nu merită (RĂDULESCU-CODIN, I.), privind apoi de sus, cu dispreț, la ceilalți (HERZ-GHER., M. IV 236). *Nu te cocotă în capul mesei, ci dă pas altora mai bătrâni.* LM. *Pe tronul Voievozilor Ștefan și Mihai se cocotează tot felul de lichele...* din șandramalele Fanarului. VLĂHUȚĂ, ap. TDRG. (ms.) *Dregătorii să le lăsam pe seama altor rumâni. N'ai la ce te cocotă la masă și la scaun, od e plata mică și grîjă mare în spinare.* JIPEȘCU, O. 105. || (Rare) Trans. (propriu și fig.) A acăță ceva (HERZ-GHER., M. IV 236); a ridică și a așeza pe cineva sus (unde nu i se cuvine). *Decăi să cocoti [niște ignoranți] în capul înedăturii tinerețului fraged...* JIPEȘCU, O. 96. [Prez. cocot și cocolez, -coți și -coțezi. Și: cocoti vb. IV DDRF.; cucuță vb. 1^a PAMFILE, J. I; gogoță vb. 1^a Cioara [igăna] se gogoșe pe tronul împărăției. DELAVRANCEA, s. 263. || Abstract: cocotăre s. f. *Cocotăre la locuri înalte.* JIPEȘCU, ap. TDRG. (ms.) | Part.-adj. cocotăț (cucutăț), -ă. *Cocotăț pe capră, mână căii.* SLAVICI, N. I 320. *Pădrii minuscule, cocotate pe cofuri imense.* C. PETRESCU, C. V. 75. *Cocotăț în vârful căruței, pe cărămidă.* D. STĂNOIU, C. I. 57. *Rămâi, vere, cocotăț [în pom].* STĂNESCU, B. 253.]

— Etimologia necunoscută. Ar putea fi un derivat din lat. *cucutum* «scufie», cf. ital. *cocuzzolo d'un monte* (G. Giuglea, DR. I 495), basc. *kukutz* «pisc, vârf de munte», cocotăț referindu-se la cucuță, ca *gurguță la gurguță* și ca lat. *cucutum* la *cucul* [luz și cucul] (to), cf. DR. V 320. Derivarea din lat. pop. *concapitare*, propusă de G. Giuglea, DR. IV 1554 nu-i convingătoare. CIHAC

II 67 — și, după el, TDRG. — îl aducea în legătură cu slav. *kokoŭ* «cocoș», cf. sârb. *kokotiti se* «se carrer, se pavaner».

COCOȚI vb. IV^a v. *ecoață*.

COCOTIER s. m. (Bot.) *Cocotier*. — Arbore (*Cocos nucifera*) din familia palmierilor, foarte înalt și frumos, din regiunile tropicale, cu foi mari și cu fructul («nucă de cocos») de mărimea unui cap de copil, conținând un lichid lăptos, care se mănâncă. *Svelți cocotieri aplecați spre oglinda apei*. C. PETRESCU, G. V. 82.

— N. din fr.; cf. *cocos*.

COCOVĂ s. f. v. *cucovă*.

COCOVĂMĂ s. f. *Jouet d'enfants*. — (Banat) Bulgare de pământ moale, infundat la mijloc, în formă de bîld, cu care se joacă copiii, aruncându-l cu putere jos, ca să poacească. CADE.

COCOVĂRDĂ s. f. *Crêpe*. — Plăcintă subțire clătită (Berchig, j. Turda). VICIU, s. GL.

— Pare a fi o contaminare între *ecoață* și *seovărdă*.

COCOVĂICĂ s. f. (Ornit.) v. *cucovale*.

COCOZĂR s. m. (Bot.) v. *coacăză*.

COCRAIȚĂ s. f. În expresiunea: *de-a cocraia* = de-a dură, peste cap (Sângeorz-băii, Transiv.). PAȘCA, GL.

COCREDITĂTOR s. m. (Jur.) *Cocredancier*. — Creditor părtaş cu alții la o pretenție; cf. *coddebitor*. *Creditorile solidar reprezentate pe ceilalți cocreditori în toate actele care pot avea de efect conservarea obligației*. HAMANGIU, C. C. 246. [Și: *concreditor* † s. m.]

— N. după ital. *concreditore*, idem (orientat în prefix după *coddebitor*).

COCREDITĂTOR † s. m. (Jur.) v. *cocreditor*.

COCS s. a. *Coke*. — Cărbunele de piatră din care s'a scos gazul de iluminat, întrebuințat la încălzit. [Și: *cocs*; cf. *cocs*; cf. *coz*; Plur. *cocșuri*].

— N. din germ. *Koks*, idem (după englez. *coke*).

COCULTET s. a. v. *ecoațeață*.

COCUS s. m. (Bot.) v. *cocos*.

COCUȚ s. a., **COCUȚĂ** s. f. v. *ecoață*.

COCUȚĂ subst., sing. v. *ecoață*.

COD s. a. (Jur.) *Code*. — Culegere de legi cuprinzând întregul sistem al legislației unei țări într-o materie specială (purtând numele suveranului sub care s'a redactat sau al materiei de care se ocupă). Cf. lege, *prăvilă*, *codice*, *co(n)dică*. *Codul lui Justinian*, *Codul lui Napoleon*, *Codul Caragă*, *Codul Calimah*, *Codul civil*, *Codul penal*, *Codul comercial*, *Codul militar*, *Codul zivotic*, † *Codul politic* (RUSSO, S. 90). *La 1815 Vodă Caragă*, *voind să publice noul Cod*, a cerut lui Vădurescu să-i facă câteva versuri care să figureze pe frontispiciul cărții, GHICA, S. 485. *Acidătuște un cod de legi*. C. NEGRUZZI, I 276. *A venit apă nimitul cod roșu în Anglia*. MAIORESCU, D. II 152. *Adânc cunoscător al codului*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 47. | P. a n a l. Un sistem de regulă (de purtare în societate etc.) impus de conveniențe sociale, de moravuri s. de (cineva considerată ca) o autoritate în materia respectivă. *Codul bunelor maniere* (VLAHUȚĂ, P. 84) s. *codul manierelor elegante*, *Codul duetului*, [Invechit] *Codul ortografiei și alii sintaxei*, *alii prosodiei și alii vorbei*. RUSSO, S. 60. [Plur. *coduri*].

— N. din fr. Cf. *codice*, *co(n)dică*.

CODĂBĂTURĂ s. f. (Ornit.) }
CODĂBĂTURĂ vb. I^{ca} } v. *codobatură*.
CODĂBĂTURĂ s. m. (Ornit.) }

CODĂCIU s. m.

CODĂFĂȚ s. m.

CODĂIE s. f.

CODĂIE s. f. (Bot.)

v. *coadă*.

CODĂLĂT, -Ă adj. 1^a. *A longue queue*. 2^a. *Alongé*.

1^a. Codat, cu coadă (1^a). CIAUȘANU, V. *Oate codălate* (Seaca-de-câmp, în Dolj). H. V 430. *Păduche codălat*, CIAUȘANU, V. (Substantivat) *Codălată* = nume de vită (H. V 389), de onie (H. V 402).

2^a. Cu coadă (4^a) lungă, cf. *codițel*, p. ext. lungăreț (CIAUȘANU, V.) *Pere codălate* (CIAUȘANU, V.) și (substantivat) *Codălate* = (pere) lunguțate. VĂRCOL.

[Și: (ad 1^a) *codolăt*, -Ă adj. = codat. POLIZU, *Oi codolate*. URICARIUL, X 401; — (suspect) *coadălat*, -Ă BARCIANU, | Cu schimb de sufix (în rimă, în gâcitori) *codulăt*, -Ă, adj. *Am două rațe Codulate*, *Ţine-a ghiță*, *Șapte mațe s'or zgărci* [= Cimpoiul]. GOROVEI, C. 73].

— Sensul cuvântului ne împiedică să-l considerăm ca un compus din *codă* + *lat*. Probabil, avem a face cu un lat. pop. **codellatus*, -a, -um (derivat din **codella*, păstrat în limbile romanice = **caudella* «codiță», diminutiv din *cauda*). N. D. Răganu, *Dacoromania* IV 739-740.

CODĂLĂU s. m. v. *coadă*.

CODĂLB, -Ă adj., s. f. I. 1^a. *A queue blanche* (en parlant des bestiaux). 2^a. *Aux tresses blondes* (en parlant des jeunes filles). 3^a. *Hypocrite*. II. *Hochequeue* (*Motocilla*).

I. A d j. 1^a. Cu (părul de altă culoare, mai ales închis și) coada (s. numai sfîchiiul coadei) de culoare albă (despre vite și câni H. XI 274; adesea substantivat, servind ca nume al acestor animale). ANON. CAR. H. II 26, 79, 131, 142, IV 9, 106, 197, VII 120, 226, XVIII 141, LIUBA-JANA, M. 115, 116, DAME, T. 28, VĂRCOL, V. Pre acelea vite cornute, a căror coadă, mai cu seamă la vârf, e albă, iară în color întreg corpul cu totul de altă culoare, îndătează în genere a le numi (și anume pre vițe, junci, juncani și boi): *codalb*, *codălbear* și *codălbior*, iară pre vitele juninci și vaci: *codalbă*, *codălbeară*, *codălbioară* și *codălbioșă*. MARIAN, O. I 258. *Bou' d' codalb... și-a scrinit un picior*. JIPESCU, O. 40, cf. 49. *Trage dalbit cu codalbit*. *Înaintea codalbitor Trage peștii...* MAT. FOLC. 77. | Cu o pată albă la cap (cf. *br ea z*) și la coadă (H. X 329), peștii: alb și galben (H. XVIII 33). | (Despre pasări, pești, lună; mai ales în legătura *alb-codalb*) Alb pe la margini (N. G. TISTU, B.). *Păsărică albă-codalbă*. MAT. FOLC. 547, cf. 549, 591, ȘEZ. IV 190^{ss}, VII 89. *Sfântă lună albă codalbă*. N. G. TISTU, B. 157. | *Vultur codalb* = specie de vultur (*Haliaeetus albicollis*), CADE.

2^a. (Despre oameni, mai ales despre fete) Cu plete s. coade blonde, bălaiu. *Mărca... e prelungă la chip*, *codalb*, cu ochii viorii. DELAVRANCEA, S. 42/.

3^a. Fig. (Om) fătarnic. FRANCU-CANDREA, M. 99, H. I 58, 62, III 48, 71, 425, VI 30, VIII 798, X 109, 120, 151, 465, XII 25, 28, XIII 36, 135, XVI 339.

II. S. f. (Ornit). *Codalbă* = codobatură (pe Mureș). Com. ITTU.

[Și (în Mold.): *codălb*, -Ă, adj. Se zice că un bou e *codalb* sau *codalb*, când are canaful (sfîchiiul) coadei alb. DAME, T. 28. La boi bălțați li se zice floreni;

când le este numai coada hălțată — *codalbi*. (Smulții, j. Covurluiu; Copou, j. Iași). HEM. 3081. *Cudalb* = bou cu vârful cozii alb. CREANGĂ, OL. Despre boii, vacile și vițeii a căror coadă e la vârf prisne albă, iară încolo de altă culoare, se zice că sânt *cudalbi*, *cudalbe*, adică cu coadă albă. MARIAN, D. 31. *Avea și el o păreche de boi, dar colod... amândoi cudalbi, întotzi în frunte, cioldănoși și grași*. CREANGĂ, P. 38/1. *Pașere cudalbd*. MARIAN, D. 252, TEODORESCU, P. P. 370, ȘEZ. II 87/13, PAMFILE, B. 31, 48, ION CR. III, 144. | **Diminutive:** *codălbél*, *codălbíel* JIPESCU, O. 49, *codălbél*, -iă și -leă (Com. MARIAN) adj., subst. (plur. m. -bei) = (vițel s. bou) care are la vârful cozii alb, iară încolo e de altă culoare. Com. MARIAN. *Boi bourei, în coadă cudălbet*. MARIAN, SE. I 33, GCR. II 334, ALECSANDRI, P. P. 102, 387, TEODORESCU, P. P. 143, VASILIU, C. 182, PĂSCULESCU, L. P. 28, DENSUSIANU, T. H. 26, 27. *Boi streinei, în coade codălbet*. TEODORESCU, P. P. 139, cf. 141; — *codălbior* (*cudălbior*), -oară, adj., subst. = *codălbet*. Com. MARIAN. MARIAN, D. 31, O. I, 258; — *codălbítă* (*cudălbítă*) s. f. = numele unei vaci s. vițela a cărei coadă e la vârf prisne albă (MARIAN, D. 31, O. I 258). *Brândușa, rușița, codălbítă...* JIPESCU, O. 49; (Ornit.) pasăre (*Lanius collurio*) de 17—20 cm., cu penne frumoase, roșcate la cap și aripi, gâlbui pe pantece și albe s. negre la coadă, al cărei vârf e cenușiu-albastru; se mai numește *s francioc-roșu s. șofran*. CADE. — *codălbítă* s. f. = *codalbi* mică, jună. COSTINESCU. | **Alte derivate:** *codălbéan* (*cudălbéan*), -ă, adj., subst. = (bou, vițel s. vacă, vițelă) cu vârful cozii prisne alb. Com. MARIAN, MARIAN, D. 31, O. I 258, JAHRESBERICHT, XII 156; — *codălbíu*, -ie adj. = blond. DDRF. | **Verb.** *codălbí* (dial. *codălbí*) IV^a = a nu izbuti într'o întreprindere s. afacere (Com. v. ȘOAREC), a da de rușine (Com. FURTUNĂ); a o șterge, a spăla puțină; a o șfeli, a o plăi. ALECSANDRI, T. 1759, 1773. *Mă-i că m'oiu trezi de-odată cu bărbatu-meu, șop în spate... ș'apoi, așa-i c'am codălbít-o?* ALECSANDRI, T. 424, cf. 533, 1165. *La franțuzești e cam codălbítă; se gădila grozav, când ti vorbea limbă străină!* VLAHUȚA, D. 43. *Se hotărta să spuie și el în viața lui odată drept și atunci o cudălbéște*. ȘEZ. II 56. *O făcă pozna ș'apă-o codălbíghit-o*. Ib. V 58/12; — *codălbă* I^a = a se uita cu chioarda ochiului: *Când codălbă ochii, mai-mai s'o țau la sândtoasa!* CIAUȘANU, V.]. — *Compus* (poate încă în epoca latină, cf. sard. log. *koarbu*, în Pirano *kodalbola* CDDE. nr. 376) din *coadă* + *alb*.

CODĂLBĂ vb. I^a
CODĂLBÉAN, -Ă adj., subst.
CODĂLBÉL, -EĂ s. -ICĂ adj., subst.
CODĂLBÍ vb. IV^a
CODĂLBÍEL, -BÍĂ și -ICĂ adj., subst. } v. codalb.
CODĂLBÍOR, -OĂRĂ adj., subst.
CODĂLBÍTĂ s. f.
CODĂLBÍU, -E adj.
CODĂLBÍTĂ s. f.
CODĂN, -Ă adj., subst.
CODĂNĂCĂ adj. f. s. f.
CODĂNCĂTĂ s. f. } v. coadă.
CODĂNEĂ s. f.
CODĂNÉL s. m.
CODĂNICĂ s. f.
CODĂRIE s. f. v. codăriște.
CODĂRBLĂ s. f. v. codirlă.

CODĂRIE s. f. }
CODĂRIȘCĂ s. f. } v. codăriște.
CODĂRIȘTE s. f. }

CODĂRLĂ s. f. }
CODĂRLĂȘ s. m. } v. codirlă.
CODĂRLĂȘ s. m. }
CODĂRLÍ vb. IV^a }

CODĂRNIT, -Ă adj. v. coadă.

CODĂRVĂC s. m. *Sole individuu*. — Om porcos, necuviincos (întrebuințat ca batjocură pentru cei ce-și trag obârșia din Ruși); cf. *gligan*, *porc*, *rătan*. ION CR., IX 121 (Și: *godărvăc* s. m. lb.)

CODĂȘ, -Ă adj., subst. v. coadă.

CODĂȘ † s. m. v. coadă.

CODĂȘCĂ s. f. (Entom.) v. coadă.

CODĂȘNIC, -Ă adj.

CODĂT, -Ă adj. }
CODĂT s. m. (Entom.) } v. coadă.
CODĂTÉL s. m. }
CODĂUȘ s. m. }

CODCOCĂC! interj. (ș. d.) v. coteodac ș. d.

CODCOCĂCÍ vb. IV^a v. coteodac.

CÓDEA s. m. art. v. coadă.

CODEALĂ s. f. v. codi.

CODEĂNCĂ s. f. v. coadă.

CODEBITÓR s. m. (Jur.) *Codébitcur*. — Persoană care datorește (altuia sau altora) ceva împreună cu altul s. alții; cf. *coeditor*. (Și: (după ital. *condébitore*) *codebitóre* † s. m. *Codebitorele solidar*... poate opune toate excepțiunile. HAMANGIU, C. C. 247, cf. 268.]
 — N. după fr.

CODEBITÓRE † s. m. (Jur.) v. *codebitor*.

CODEIĂ vb. I^a *Peindre* (les œufs de Pâques). — (Jina, I. Sibiu) A împetriștră ouă (de Paște), a încondeia.
 — Din (fr) *condeia*.

CODEINĂ s. f. (Chim.) *Codéine*. — Substanță extrasă din opiu, care se întrebuințează în doză mică drept calmant. [Pronunț. -de-i-].
 — N. din fr. (cuvânt format de chimistul Robiquet din gr. *κώδεα* emăciulie de mac).

CODÉL s. m. v. coadă.

CODÉLNIC, -Ă adj. v. codi.

CODERIE s. f. }
CODERIȘTE s. f. } v. codăriște.

CODETINÚT s. m. *Codétenu*. — Deținut (la închisoare), închis împreună cu alții.
 — N. după fr.

CÓDEX s. a. v. codice.

CODÍ vb. IV^a I. *Tondre la queue*. II. 1°. *Reculer, hésiter, écourter*. 2°. *Hésiter, tergiverser, se dérober, chercher des faux-fuyants, rechigner, boudier à la besogne*.
 I. (Cl. coadă 1°) Trans. (Complementul: oaia)
 A tăia, a tunde lâna de pe lângă coadă (primă-

vara, când se urdină), de la picioarele dinapoi și de pe la Țălele oilor. Com. LIUBA, CIAUȘANU, GL. *Oi dalbe or porni, Prin gură de vale, Prin flori de-ale tale, Fruntea le-or frunți, Coadă le-or codi...* PAMFILE, CR. 92.

11. (Cf. co adă 7°—8°) 1°. Intrans. A se trage înapoi, a se trage la coadă (NOVACOVICI, C. B. 8), a se feri (BARCIANU), a pregeți, a șovăi, a evita, a sta la îndoială (să faci, să primești ceva). *Lângă acestea vei primi pentru sâmb de dragoste și de prieteșug, și pentru datoria ce am câlărit cei streini, acestea ce îți trimiș, fără să codești ceva (= să pregeți intrucivă de a le primi), care sânt pomuleju' cu pdunu', bătaul de rob, cu păharul, și prea frumoasa fetiță roabă, cu chitara.* GORJAN, H. I. 113. *Sânt împrejurări când cadă să știe cineva a mai codi.* COSTINESCU. *Ităd pe mândă cum codește-un negru puce.* Să-mi motu degetul în gură, am să-l prind. EMINESCU, N. 43. (Cu obiect intern). Ne mai așină cum o codi... cheamă pe factorul babei la et. ȘEZ. VI. 15.

2°. Refl. A nu trece imediat la o acțiune, a te da la o parte când trebuie să iei o hotărâre, a sta pe gânduri și a șovăi, a te teme să te apuci de ceva, a ezita (ȘEZ. XXXII 16), a sta la îndoială; s.p.e.c. (Mold.) a te lăsa mai în coadă, a te feri de treabă, a o lăsa mai încoț cu lucrul (CREANGĂ, GL.), a te lăsa în urmă cu treaba, a te (în)leni (ION CR. IV 122), a te feri de lucru, a nu vrea să muncești, a fi lenes (Com. A. TOMIAC), a întârzi, a pierde vremea (GOROVEI, CR.), a atârna, a zăbovi din lenă sau din nehotărâre (PAMFILE, C. T.). *Antohic... se tot code[ă] pe la mătură.* URICARIU, VII 80/82. *Pas' de te codește. Vasso...* dacă trei ca Mateu-vodă... RĂȘCANU, L. LXXI/9. *Ce-i priviș și stați în gânduri, cu ce cuvânt vă codiți?* BELDIMAN, O. 77. *Nefineșna lui arșiță rătăcit pe trândav în picioare, și-l mândă, cu voie—fără voie, la munca înfăptuire de la care el se codeș.* ODOBESCU, III 441/7. *Se codește... a-și da socotăla.* GHICA, A. 663. *Auzit-ai vreedăit că un caldă s'or fi codit, când ovedă să ezecute o acutență?* I. NEGRUZZI, V 274. *Cel dintâiu... cumnată-său Andreiu...* se cam codi, când află de ce e vorba. SLAVICI, N. II 116. *Ce te codiți atăd?* CONTEMPORANUL, III 653. *Noaptea asta se codește (= nu se hotărâște să se isprăvească, întârzie), se lungăște.* Ib. I 569. *Întreb pe Hașer... Se codește, se încurcă și în sfârșit își spune că a văzut el cu ochii lui pe slujnică asvărind peste ele legă...* BRĂTESCU-VOINEȘTI, I. 253. *Ei, ei, nu te ropl, nu te codi, că nu mai ești copil!* AGĂRBICEANU, L. T. 262. *Cele două surori, văzând pe cea mai tânără codindu-se la treabă, îi zic: da nu te tot codi, că mămuca ne vedet!* CREANGĂ, P. 15. *Ian să-i fi sculat la treabă, ș'apoi să-i vezi cum se codeș, se drămbotese și se acioșefose!* CREANGĂ, A. 39/32. *Peciorul se cam codește la început, dar în sfârșit, la rugămintea seneului și a surorii sale, se învoiește să rămână la dângă vreme mai îndelungată.* MERA, L. B. 245. *Se mai împotrivi tălă-șu, se mai codi; dară șe-sa îi birui cu rugămintele [= rugămintile].* IPIRESCU, L. 15/9. *Alteodor vol să se codească oarecum: ba că trebile împărăției nu-l țartă să facă o călătorie așa de lungă, ba că n'are călăuz...* 42. *Se codi a-i da fata de nevastă, id., U. 76/9. Fata babei însă, care se codea dela toate lucrurile... au rămas acuma nemăritată.* SBIERA, P. 215/22. *Dar la lucru ne codim.* DOINE, 128/9. *D'alei, moș cu barbă sură, Rău de treabă, bun de gură, D'ăia mi te tot codeat. D'ăia pizmază mă făceai, Că gazdă de hoji erai!* TEODORESCU, P. 599. *Mândro, nu te mai codi, și n' prag nu te mai gândi!* PAMFILE, C. T. 134. *Se crede că așezându-se la ajunul Bobotezei la masă, după aceea nu este bine a se mai codi (= a întârzi,*

a pierde vremea) prin casă, făcând treabă, c'apoi cloștele nu vor ședea pe ouă, ci se vor tot scula (Bucovina). GOROVEI, CR. 69.

[A bstracte: **codire** s. f. = tunderea lănei de pe coada și picioarele oilor (LIUBA-IANA, M. 114); șovăire, pregeț, ezitare, dare înapoi (la lucru). **Codire** multă nu-mi prea fă! **Pornește!** CONTEMPORANUL, II 910. *După o clipă de codire, se înclină: Fie! BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 5; — **codit** s. a. = codire. (Ad I) **Coditul** oilor. H. XVII 392. **Foarfeci de codit** oile, LIUBA-IANA, M. 114; — **codeală** s. f. = șovăială, ezitare, ocol, tergiversare. *Ar fi trebuit ca aceste două întrebări să fi fost puse în fața fiecărui deputat, fiecărui senator, în minutul când ei se răzgîndeau cum să împace, sau mai bine cum să încurce soluțiunea curajoasă pe care o reclamă momentul de față, cu vechile obiceiuri de șerpuită codeală. ODOBESCU, III 450/52. *După multă codeală, se hotărî ca să-i spună.* SBIERA, P. 141/2; — **coditură** s. f. = codeală. **DICT.** Adjectiv: **coditor**, -oare = care se codește. **DICT.**; — (< codeală) **codețnie**, -ă adj. = coditor, șovăinic, lenes. **Colindătorii** dă trimiș pleacă..., și apoi să'nțorc îară la hăi d'întăi care îi se par mai codelnici și-i deșteaptă. JIPEȘCU, O. 38. *Pă cum omu' trândav, pirotește... și pă cum risipitoru' desfrânat își fărâmiă trupul, înțima și punga..., așa și cu năfăile codețnic și trândave id. ib. 107].***

— Derivat din coadă.

CODIC † s. a.

CODICĂ † s. f.

} v. **codică**.

CODICE s. a. 1°. **Code**. 2°. **Manuscris** antic. 3°. **Collection** (de documents), **codex**.

1°. (Jur.; învechit) **Cod**, carte de legi, cf. **pravila**. *Aceat Codice citri se va pune în lucrare la întâiu Iulie, anul una mie opt sate șezecet și cinci.* HAMANGIU, C. C. 488. **Codicele penal** (MAIORESCU, C. II 184), **comercial** (TDRG.).

2°. **Manuscris** vechiu (cuprins într-un volum). **Codicele Voroneșean**.

3°. **Colecție** de documente, de formule farmaceutice (aprobat de serviciul sanitar).

[Plur. **codice** | Și: **codex** s. a. (plur. **codexuri**). **Ți-ar fi dictat un codex de arta poeziei.** ALEXANDRI, ap. TDRG.]

— N. din lat. **codex**, -icem. Cf. **cod**, **codică**.

CODICEL † s. a.

CODICHEL † s. a. (Jur.)

CODICHEL † s. a. (Jur.)

} v. **codicel**.

CODICIL s. a. (Jur.) **Codicele**. — **Adaș** s. îndreptare ulterioară la sfârșitul unui legat, unui testament. *Dacă un codicil sau testament pot fi bune în urma altui testament...* CAT. MAN. X 38. [Plur. -ește și -ciliuri, || Și (din lat. **codicillus**) **codicel** † s. a. = manuscris. **Sigismund** ...au scris o epistolă din Cracovia..., care se aduce de... **Engel** din **codicilul** **bibliotecii** **Comitului** **Oosdinscht**. ȘINCAI, HR. II 181/2; — (< n.-gr. **κωδικέλλος**) **codicil** †, **codicel** † s. a. *Când cineva după ceadă își va aduce aminte și de altele și le va treace în deosebit izvod, să numește **codicil**. **PRAVILA** (1814). 128. (Complinit) *Iar de este moștenitoriu rânduit prin testament, atunci se numește **codicil** testamentariu.* **CODICĂ** **ȚIV.** A. 4/21. cf. 4/20.*

— N. după fr.

CODIE s. f. v. **coadă**.

CODIFICA vb. I (Jur.) **Codifia**. — **A reuni** într-un cod legi s. dispoziții care regulează ceva; p. restr. a prevedea ceva într-o (s. printr-o) lege. [A bstracte: **codificare**, **codificație**, (după fr.

codificație) codificațiune s. f. *Acel prețios self-government, care el singur pădește mai mult decât toate codificațiile publice și private.* MAIORESCU, CR. III 172/7, cf. D. I 351. | Part.-ad.]: codificat (cu negativul neocodificat) -ă, Drepturile autonome codificate în Constituțiune. SBIERA, F. 369].
— N. după fr.

CODIFICAȚIE s. f. (Jur.) }
CODIFICAȚIUNE s. f. (Jur.) } v. codifică.

CODILISTE s. f. v. codiriste.

CODIN s. m. v. coadă.

CODINĂ s. f. I. 1°. *Laine de la queue.* 2°. *Vulpine (Alopecurus pratensis).* II. 1°. *Grains desséchés ou altérés de mats ou de blé. Lie (de la société).* 2°. *Bois mort.*
1°. (Cf. coadă 1°). 1° Lână de calitate proastă, de la coadă (H. IX 87) și de prin prejurul ugerului (PĂCALĂ, M. R. 138), care se tunde primăvara — înainte de tunsul oilor — ca să nu se murdărească (CIAUSANU, V.); rămașiță de lână, adică lână de a doua mână, care, la tunderea oii, nu se ține de pala întreagă ce se ia de pe oaie, ci rămâne răsfirată, și aceasta este cu deosebire lână ce se tunde de pe cap, picioare și coadă (REV. CR. I 171), miezură SEZ. VII 192. *Națiu... este oia cetrică [politicianul] trebuie să-ți smulgă lână, mielu', laptele, codina, mișele...* JIPESCU, ap. TDRG. cf. O. 48.
2°. [Bot.] Coadă-vulpin. PANTU, PL.

II (Cf. coadă 8°) 1°. Grâul sau cucuruzul etc. cel slab, ponuri (Com. LIUBA), gozuri, rămașiță de grâu (H. IX 87), cel mai de pe urmă grâu, grăunțe uscate înainte de vreme sau tăciunate, care rămân la vânturată (ZANNE, P. III 544, PAMFILE, J. II), știulete de porumb mic și pipernic, cucuruz (Mold. de jos), ghijură (OH.), glodar, șiștav, uștav, chiciură, băbercă, babe (PAMFILE, A. 89, ION CR. V 152), boabe seci și fărâmături de coceni ale porumbului (DAME, T. 62); p. ext. gunoii ce iesse subț morișcă la morișcit, așa b. o. băciului de pălămidă, țărâniș, spice (ION CR. V 152) | P. a. n. l. Grâul prost, care cade pe la «urechile» mașinei de treierat s. la vânturătoare (CIAUSANU, GL.), cf. goz, zonană; fig. drojdiile societății. HERZ-OHER, M. IV 236. Unul său cu grebla, de trage cu colții ei pleavă din codină, ca să nu se ducă sâmbăna în pleavă. I. IONESCU, C. 187. # Din codină, rea /ăină, se zice despre cei ce sânt dintr'un neam rău sau cu obiceiuri rele din fire. ZANNE, P. III 544.

2°. Rămașițele de lemne fără preț într-o tăietură sau unde se lucrează lemnul; huciu, hebedig, vrenscuri: *S'a dus tot din pădure, n'a rămas decât codina (Bistrița).* Com. ITTU.

[Plur. (ad II 1°, rar) codini. Com. LIUBA. | În sensul I, TDRG. accentuează codină].

— Derivat din coadă, cu suf. -ină (cf. cu același sufix: slav țegărina «zgură», mjakina «pleavă» TDRG.).

CODINĂC s. m. v. coadă.

CODIRĂ s. f. v. codirilă.

CODIRIȘTE s. f. }
CODIRIȘCĂ s. f. } v. codiriste.

CODIRIȘTE s. f. *Manche, poignée.* — Coadă (6°) de biciu (MARIAN, SE. I 24), de secure, toporiște (Com. ST. PAȘCA, H. IX 62), de furcă (H. XIV 351), de coasă (coporâie) etc.; strumănare (H. VII 372). *Hierul, cădând den codiriste, căză în apă.* BIBLIA (1688) 269/, *Loviturile cu codiristea cravapei.* C. PETRESCU, S. 134.

[Și: codărăște s. f. *Fac cu codărăștea biciului cruce înaintea botlor.* MARIAN, SE. II 175; codiriste s. f. CUV. D. BĂTR. I 274. *Pologul... izbit de codiristea coasii.* PLOPSOR, C. 26, cf. 31; codărăște s. f. L.B. PĂCALĂ, M. R. 490. *CABA SĂL. Împărăitul cel tânăr, la care a fost Vulturifa după moartea acesteia, a făcut din picioarele ei, spre aducere aminte, codărăștea la biciul său cel de călări.* MARIAN, O. I 187; codiriste (codoristea VAIDA) s. f. [Bicel] au o bateră și o coadă, care se numește... codoriste. PAMFILE, I. C. 212. *Lică eră porcar, însă dintre cei ce poartă cămașă subțire... și biciu de carmajin, cu codoristea de os, împodobit cu flori tăiate și cu ghintulețe de aur.* SLA-VICI, N. II 56. # *O pune în toporiște s. codoristea* = sustine cu țarie un lucru ce nu e așa; ține mult la spusele lui, și nu lasă nimic din ele, cu toate că sânt greșite sau chiar mincinoase. ZANNE, P. III 120 și 405; codorăște (codorăște) s. f. = coada biciului (GHETIE, R. M. 79, CABA SĂL. 87) s. a toporului (Straja, în Bucovina) Com. A. TOMIAC. *Codorăștea cea nouă s'a rupt și am rămas numai cu biciușca (Bila, în Bucov.).* Com. TOPAN. | Cu schimb și alterări de sufixe: codiriste s. f. = parte a furcii (H. I 140); codoristea (codiristea ap. TDRG.) s. f. codiristă s. f. Păcurarii [= păstorii] cu sine mai poartă și un «biciușcu» din lână, cu pleavnă (vârful) și cu «șujbas» din care se face lațul spre a se pune în codiristă. LIUBA-IANA, M. 113; *Incepă să bată mânzișii cu codiristea, de li se ridicau cărpi.* DELAVRANCEA, S. 205/; codiliste s. f. = coadă de biciu (Moșoșani, în Dâmbovița) Com. GH. PREDESCU; codoristă s. f. = sulțică. BARONZI, L. I 105/; DDRF.; codărie (codărăie BOCEANU, GL.), codorie (în Banat) = coada s. mânerul unui biciu. VICIU, S. GL. CCDE, nr. 374, coderie (în Teleorman, com. M. OLMAZU) s. f. = coadă (6°), coderistea la biciu (Mehedintzi, com. N. IONESCU), mânerul de biciușcă s. de biciu (CIAUSANU, V.) s. la năpata de prins pește (PAMFILE, VĂZD.). *Încolcau p'o coderie și vâ spusetu o istorie.* SEZ. VI 146. # *O puseși în coderie = li găsiși și la asta răspuns.* ION CR. III 118; — codoristă = coadă (6°), mânuchiua. *Văză la capătul codoristei [sulțice] peane de vultur.* TICHINDEAL, F. 6; — codorță (Crivobara, în Banat, com. ITTU) și codorțe s. f. = coderistea la biciu. VICIU, GL. Ele [bicel] se fac din împletitură de căneapă sau făcți de hlândani, împletite în două vîșe; au o bateră și o coadă care se numește și codorțe, codoriste sau toporăște, și un sflichiu... sau pleavnă. PAMFILE, I. C. 212].

— Contaminare din coadă și toporiște. Tiktin, Dicț. rom.-germ.

CODIRLĂ s. f. 1°. *Corne, clayon (de la charrette).* 2°. *Trainard.* 3°. *Manche.*

1°. Partea de dinapoi, mobilă, a unui car, a unei căruțe sau trăsurii, leasa de dinapoi (PAMFILE, J. III) șerigă (VICIU, GL.), chilnă (H. XII 173), chelnă, șușlete, șișlet, scarilă (PAMFILE, I. C. 135). Cf. DAME, T. II, 12, H. I 121, 189, II 29, 62, 81, 101, 117, 132, 176, 186, 207, 214. IV, II, 56, XI 268, XII 173. Uneori carul se închide, în partea dinainte și în partea dinapoi, cu niște funduri (fundători sau înfundători) ținute de răscoale. Aceste funduri au două forme. Întăia se compune din scânduri (blăni) legate între ele cu două stinghii (fâlcele, chingi, speteze sau curmezișuri) de lemn. A doua formă se numește șușlete, șișlet, codără, chelnă, chelnă sau scarilă și se compune din: a) cotoacele (cotoci, cotogi, stâlpușori, mănuișle sau mâinile) șușletului; b) tinzătorile (Intinzătorile, lambele, țărâncii, lântșurile, lanțurile, baierile, curmele, gujbele, gânjurile sau brâncii); c) spetezele (sau blănille, dacă sânt mai late). PAMFILE,

I. C. 135. Apoi alții [din pasagerii diligenței ședeau] pe chichiță, în codiră și până și pe coveltir. ISPIRESCU, ap. TDRG. *Gheorghie Troscot*, care moștise în răstimp... în codiră... casă odată c'un căsac tare. JIPEȘCU, O. 151. *Luau felinarul și mă așezatu în codiră căruței cu fața în jos*. SANDU-ALDEA, A. M. 130. *Se fînd scatu de ele, și, ca un copil răzgădat, cînd porned înainte cînd rămînd de codiră*. CONV. LIT. XLIV, v. I 39, || P. ext. Fundul s. leasa dinainte s. dinapoi a carului s. căruții. *Codiră din nainte, codiră din napoi* (Pietroșița, în Dâmbovița). H. IV 156.

2^a. Fig. Partea din urmă (s. de la coadă) a unei cete (de copii, la joc), a unui stol de pasări, coadă; p. ext. cel ce vine mai în urmă, care rămîne la coadă, codiță, codaș, coda ciu, codan; spec. cel ce dă la urmă în jocul arșilor (SĂINEANU, D. U.). *Un stră... teși din codiră tuturor, unde ședea pituții*. MARIAN, O. II 325. *Baciul începe, și după dînsul pe rînd ceilalți, până la codiră*. ISPIRESCU, ap. TDRG.

3^a. Codiriște (Făget, Banat). Com. ITTU. [Și: (Mold., Transilv.) codăria s. f., codărlă s. f. (Beceni, în Buzău) DDRF. codiră s. f. (Oltenia).] Derivate: codărlă s. m. = codaș, codărlă (2^a). PAMFILE, J. III. *Licheaua de Pan, codărlăgul zeilor, se furlăndăscă și se lăudă*. ISPIRESCU, U. 109/10; — codărlău s. m. = om care se ia todeauna după cineva (mai ales despre copii) (Stupca, Bucovina) ȘEZ. XXXI 43; — codărlă vb. IV^a = a căuta (propriu: prin codiră); a scoțori pretutindeni (SĂINEANU, D. U.). *Ce tot codărlăști prin ladă?* PAȘCA, GL.; (+ coteli) cotărlă vb. IV^a = a scoțori, a coteli, a cotrobăi (Brașov). — Derivat din coadă, cu suf. -irlă.

CODIȘCĂ s. f.
CODIȘOARĂ s. f.
CODIȚĂ s. f.
CODIȚEL, -EĂ adj.
CODIȚUCĂ s. f.

v. coadă.

CODITURĂ s. f. v. eodl.
COBLÊȚ s. m. și a. v. cocleț.
CODOAIE s. f. v. coadă.
CODOAȘCĂ s. f. v. codaș.

CODOBĂLTURĂ s. f. (Ornit.)
CODOBĂȚĂ s. f. (Ornit.)
CODOBĂȚICĂ s. f. (Ornit.)
CODOBĂȚITĂ s. f. (Ornit.)
CODOBĂTOR s. m. (Ornit.)

v. codobatură.

CODOBĂTURĂ s. f. (Ornit.) 1^a. *Bergeronnette*, *hochequeue* (Motacilla). 2^a. *Barre* reliant les deux bras de l'armon.

1^a. Pasăre mică, cenușie, cu gusă neagră, care trăiește vara pe lângă casa omului și pe lângă ape; ea mișcă mereu (ebate) din coada ei lungă de câte ori se așează undevă și cînd cîrpește (H. IV 250); se mai numește codalbă, coadă-floasă, bățăitoare, frișcă, jumătate-de-pasăre, obrăznicătură, ochiul-boului, pasăre-tigănească, păsturel, păstoriță, prundariu, rîndunica-Domnului, sfredeluș, văcăriță. Cf. SINCAL, DR. V 560, LB., I. GOL. C. I. 220, 222^b, MARIAN, O. I 327, PAMFILE, J. II și III, GOROVEI, CR., VĂRCOL, V., ION CR. III 345, H. IX 122, XI 231. *Codobaturile, acele rîndurele de apă cu lungi pene albe în coadă, se așterneau, în zborul lor tute, pe fața apei*. ODOBESCU, I 140/2. *Codo-*

batura va veni înainte de Miezul-părestimilor; acesta va fi semn de vînt și zăpadă; dacă va veni după Miezul-părestimilor, vremea se va îmbuna. PAMFILE, VĂZD. 6. *Cînd cineva vede întăiu codobatura dănd din coadă, băde și el, ca ea, toată vara* (Rudeni, Argeș). GOROVEI, CR. 71. *Colea pă mușuroiu Este-o codobatură C'un codăbăturoiu; Cînd codăbăturoiu sare peste codobatură, Cînd codobatură sare peste codăbăturoiu, Și se codăbătura amîndoi*. MAT. FOLC. 1201. || Specii: **Codobatură-albă** = *Motacilla alba*. MARIAN, O. I 327. **DOMBROWSKI** 314. **Codobatură-albăstrie**. MARIAN, O. 327. **Codobatură-cenușe**, **codobatură-sură**, **codobatură-vînată**, **codobatură-veinețe** = *Motacilla sulphurea*. MARIAN, O. I 328. **DOMBROWSKI**, 314. **Codobatură-galbenă** = *Motacilla flava*. MARIAN, O. I 324. **BARGIANU**. **Codobatură-neagră** = *Motacilla lugubris*. BARGIANU.

2^a. P. anal. Lemnul care leagă capetele cracilor gemănărilor la căruța de cai și nu lasă să se plece jos proțapul (rada), brăcinar, iuhă, lehă, splină. Com. ITTU.

(Plur. -baturi, -bature și (rar) -bături VĂRCOL, V. | Și: **codăbătură** s. f. *Colea pe mușuroiu este o codăbătură c'un codăbăturoiu*. PAMFILE, J. III 77; (singular nou, refăcut din plur. codăbături) **codăbătură** s. f. (Frata, Câmpia Ardealului, com. V. BUCUR); **codăbătură** s. f. MARIAN, O. I 327; — (+ baldă) **codăbătură** s. f. GR. S. V 119; (+ color) **colorobătură** s. f. MARIAN, O. I 327, WEIGAND, B. B. 95, H. XII 501, JAHRESBERICHT, XII 165, ȘEZ. VI 158; **colorobătură** (Mold.) s. f. CDDE., Nr. 150. HERZ-GHER, M. IV 243; **colorobătură** s. f. *Pe un vîrf de moșinotu, Este-o colorobatură c'un colorobaturioiu*. PAMFILE, J. II 375; **colorobușcă** s. f. JAHRESBER. XIX—XX 14, 40; (+ codru) **codrubătură** s. f. (Margeea, în Bucovina). Com. A. PROCOPOVICI; **colorobătură** s. f. MARIAN, O. I 327, ȘEZ. II 224, H. X 152, 187, XVII 229, ION GREANĂ, III 345, GHER-HERZ, M. IV 242. *Pe cărare la fîntînă, Merge o colorobatură bătrînd*. GOROVEI, C. 118 | Cu schimb de sufixe: **codobătică** s. f. PHILIPPE, P. 96; **codobătiță** (Banat, rostit; *codobătiță*) s. f. GR. S. I 190; **colorobușcă** s. f. MARIAN, O. I 328, BARGIANU, DDRP, JAHRESBERICHT, XII 165. | Cu alte elemente de compoziție: (+ baldă) **codobăia** s. f. (Transilv.) MARIAN, O. I 327, JAHRESBERICHT, XIX—XX 14/10, DR. I 100; — (+ cojă, cujă) **cujobatură** s. f. = (Ornit.) *codobatură*; (Bot.) *Corontilia Emerus PĂCALĂ*, M. R. 21, 30, 191; **cojobătina** s. f. ȘEZ. II 224/1, JAHRESBERICHT, XII 165; XIX—XX 14; **cojohăle** s. f. MARIAN, O. I 327; **cojohușă** s. f. (în gîcitori) *Cojohușă*. După ugă. GOROVEI, C. 223. PASCU, C. 41, 81; **cobătură** s. f. (Banat) Com. ITTU | Masculul (rar) **codobator** s. m. *În Muntenia bărbăteful codobaturei se numește codobator*. MARIAN, O. I 333; cf. și CABA, SĂL.; **codobăturoiu** s. m. MARIAN, O. I 333; **codăbăturoiu** s. m. MAT. FOLC. 1201. PAMFILE, J. III 77; **colorobăturoiu** s. m. ȘEZ. VI 158, **colorobăturoiu** s. m., idem. PAMFILE, J. II 375. | Verb (formațiune glumească, ca joc de cuvinte): **codobături** IV^a = trans. și refl. a (se) bate, a (se) mîncă. MARIAN, O. I 333 (la origine, probabil, «a (se) cocosi», fiind vorba de actul împreunării sexuale a acestor pasări). *O codobatură și-un codobăturoiu am codobăturit o codobatură și-un codobăturoiu*. MARIAN, O. I 333. *Cînd codăbăturoiu sare peste codobatură, Cînd codobatura sare peste codăbăturoiu, Și se codăbătura amîndoi*. MAT. FOLC. 1201, PAMFILE, J. III 77; **codăbătură** vb. I^a PAMFILE, J. II și III 77; **colorobătură** vb. I^a ȘEZ. VI 158; **colorobatură** vb. I^a (a). *Colorobaturioiul colorobatură pe colorobatură*. PAMFILE, J. II 375. — Din lat. pop. *coda-battula, -am (cf. *cauda tremula*, C.G.L. III 258; pentru *battula* cf. it. *bat-*

tola «claque», tarabat», it. *codatremola*, *coditre-mola*, vicent. *battikoa*, parm. *battikova*, flor. *battikova*, Urbino *battikoda*, lomb. *tremakoa*, belun. *kodakassula*, fr. *haussqueue*, *hauchqueue*, dial. *battiqueue*; n.-prov. *bateco*, elveț. *brilakua*; apoi n.-gr. *κοδοβάδα* (în loc de *κοδοβάδα* din *κόδο + οβά*); bulg. *сѣдѣорѣзка* etc. Cf. CDDE. nr. 150, MEYER-LÜBKE, REW. nr. 1774.)

CODOBĂTURĂ s. f. (Ornit.)
CODOBĂTURĂ vb. IVa.
CODOBĂTURĂ s. m. (Ornit.) } v. *codobatură*.

CODOBÉLC adj. m.
CODOBÉRC, **-EĂRCĂ** adj.
CODOFĂȚ s. m.
CODOIȚĂ s. f.
CODOIU s. a.
CODOLĂN s. m. } v. *coadă*.

CODOLĂT, **-Ă** adj. v. *codălat*.
CODOLÉMN s. a.
CODOLÉLC adj. m.
CODONĂCĂ s. f. } v. *coadă*.

CODORĂȘTE s. f.
CODORĂȘTE s. f.
CODORIE s. f.
CODORIGĂ s. f.
CODORISĂ s. f.
CODORISĂ s. f.
CODORISTE s. f.
CODORIȚĂ s. f. } v. *codriște*.

CODORȘ s. m. (Ornit.) v. *codroș*.
CODORȚĂ s. f. } v. *codriște*.
CODORȚE s. f. }
CODOS, **-OĂSĂ** adj. } v. *coadă*.
CODOȘ, **-Ă** adj., subst. }

CODOS s. m. *Entrémetteur, mari complaisant*. — (Mold. și la scriitori din alte regiuni) Mijlocitor între bărbați și femei (chiar pentru femeia sa proprie), cf. proxenet, pezevenghiu, votru. *De vreme ce va și bărbatul cu adevărat, cum muiarea lui face precurvie, și el răbdă și o ține în casă și tace, atunci înșămnează lucrul, cum [= că] o țară a de voie, au de nevoie; acesta mai văditos poate să se chame codos [coduș MUNT.] și hotru muerii sale. PRAY. 540, cf. 553. Acum mi sâ poruncește să ftu codos și pezdvinchi[u]. CAT. MAN. II 332 (p. 30), cf. ODOBESCU, I 276. (Fig.) Sâ nu-și plece spinarea în fața codosului politic electoral. R. DIANU, CURENTUL 6 Dec. 1930. (Accentuat și: codos. | Și: codosă† s. m., codosă† s. m. | Feminin: (cf. bulg. *kodolka*) codosă (codosăscă) = mijlocitoare în trebi de curvie și precurvie (CREANGĂ, GL.), proxenetă, cf. pohoață, verigașă. | Îi spune codosă câte și mai multe, ș'o face pe femeie să se alunece cu mintea. CREANGĂ, P. 172/20, cf. 179/2. La codosăca satului seot minciunțile lui. CONTEMPORANUL, VI, vol. I 482. | Abstract: codosăscă s. a. (plur. -lăcuri) meserie s. acțiune de proxenet.) — Din turc. (alb., sârb.) *kodos*, idem.*

CODOȘCĂ s. f. } v. *codosă*.
CODOȘLĂC s. a. }
CODRĂNĂSCUL s. m. sing. v. *codrean*.

CODRĂNT † s. m. Petite monnaie. — (Grecism bisericesc) Monetă mică, valorând doi fileri, două parale. Și viind (tip. fiind) o vădută săracă, aruncă doi fileri, ce este un codrant. EVANGHELIE (1894), ap. TDRG. [Și: *codrânt* † s. m. BIBLIA (1688), 781b/2a.]

— Din grec. *κοδραντή*; «a patra parte dintr'un as». **CODRĂȘ** s. m. (Bot.) = *pieptănariță*. BARCIANU. — Derivat din *codru*, prin suf. -aș.

CODREĂN, **-Ă** adj. și **-EĂNCĂ** subst. 1°. *Habitant des forêts*. 2°. *Garde forestier*. 3°. *Corps de cavalerie moldave*.

1°. A. dj. De codru sau din codru; s. subst. locuitor din regiune de codri (DICT.), om care trăiește pe lângă codri (PAMFILE, J. III), pădure a n. *Aoleo*, mdt pădurene, *Oleoleo*, frate *codrene!* Tu *codrean* și eu *mocan*, Sâ dem vinu' făr' de boni! MAT. FOLC. 926. Un *codrean* cu fruntea naltă vine... *Aăulind*. ALECSANDRI, P. III 401. (Neobicinuit, în poezie) *Umbra dulce și codreana armonie*, id. ib. III 237. *Se'ntoarcie în codreana-i noapte tânărul toinic*. EMINESCU, P. P. 129. *Locuitorii de aici erau odinioară niște codrenți foarte săraci, străngători de rășină, pe care o vindeau Sașilor*. IORGA, N. R. A. I 183. *Ducându-se un flăcău codrean la livezile din dealurile Saschi...* PAMFILE, S. V. 21. (Nume propriu, purtat și de un haiduc celebru) *Codreanu*, cu murgu' de frâu. MAT. FOLC. 152. | (Mitol. pop.) *Codreana-Sânziana = Cosânzeana*. JAHRESBER. XIX-XX 8.

2°. S. m. (Banat) Păzitor de păduri (HEM. 2176/2, com. ITTU), pădurar, gornic. Cununi... *Cumpărute de-un codrean*. HODOȘ, P. 90.

3°. S. m. † (Mold.) Oștean recrutat din regiunea «Codrul Tighecului». *Trecând și boterit Prutul... și adăugându-se și Codrenii, s'au împreunat... amândouă oștile*. LET. II 31/22. *Codrenii de la codrul Chigheacului... îndată au apăsans la Hanul, de s'au închinat*. ib. II 117/21. *Pre acea vreme erau vre-o patruzeci și mai bine de Codreni Idhari, de fineau drumurile în Tara-de-jos; ajuns-au acei Codreni la Cantemir-vodă...; și le-au dat leașă câte patru lei pe lună; și au pus capete dintre dânsii*. LET. 2 II 233/22, 234. *În aripa stângă puse [Ștefan] pe toporanii armoși cu acurii, pe Codreni, porecliți pieptul-fârți, pentru că aceea datoria să apere Moldova de Tătari...* CONV. LIT. XII 178. *Codrenii Tighecului, în număr de 12,000, și își căldări*. BĂLCESCU, M. V. 647/22. [Derivat: *codrenescul (codrănăscul)* s. m. sing. Numele unui danț jărănesc. MARIAN, SE. I 87, H. XVIII 22.]

— Derivat din *codru*, prin suf. adj. -ean.

CODRENĂSCUL s. m. sing. v. *codrean*.

CODREȘC, **-EĂSCĂ** adj.
CODREȘTE adv.
CODREȚ s. m. (Mitol. pop.)
CODRI vb. IVa
CODRICEL s. m.
CODRIOR, **-OĂRĂ** adj.
CODRIȘ, **-ȘĂ** adj.
CODRIȘOR s. m. } v. *codru*.

CODROIU s. m. (Bot.) *Blé-de-vache (Melampyrum arvense)*. — Plantă ierboasă cu flori roșii-purpurii s. galbene; cu fructul în formă de capsulă; crește prin livezi, fânețe uscate, tufișuri și prin sămănături. Se mai numește și: *carpenă*, *cior-moiaș*, *grâu-negru*, *grăul-prepeliței*, *miază-noapte*, *păduroiu*, *scrabă*. PANTU, PL. [Și: *codroiu* (Rostit în Banat *codrônou*) s. m. PANTU, PL.]

— Derivat din *codru*, prin suf. augm. -oiu.

CODRÔȘ s. m. (Ornit.) *Ruticilla phoenicula*. — Pasăre mică (de 16 cm.) migratoare (*Ruticilla titys* și *Ruticilla phoenicurus*) cu coada de un roșu aprins; își face cuibul prin găurile zidurilor sau prin coperișurile de stuf; se mai numește pleptă-nuș, plepturasă, nucșoară (MARIAN, o. I 258, 259), oiță, coadă-roșie (GADE). [Și: **codorôș**, o. m. (Munții-Apuseni) MARIAN, o. I 259; + (cotor) **codorâș** = *Ruticilla titys*. PĂCALĂ, M. R. 30].

— Compus din **coadă** + **roș(u)**.

CÓDRU s. m. I. 1°. *Morceau; pièce de terre*. 2°. *Morceau, guignon* (de pain), *quartier* (de lard). 3°. *Quartier de forêt*. II. 1°. *Forêt épaisse, sombre, séculaire*. 2°. *Montagne boisée*.

I. Bucală (mai) mare dintr'un întreg (care nu este împărțit tocmai în patru părți COSTINESCU). Cf. SEZ. II 229/131.

1°. (În toată țara) Bucală (mai) mare de pâine, mămăligă, slănină, etc. cf. dărab, hartan, halcă, so mon. *It dete un codru [de] slănină*. PANN, P. V. I 26. *It păred mire codrul [de pâine] cel uscat*. id. ib. III 17. *Un hartan de friptură, o bucată de postramă, un codru de mămăligă*. GHICA, ap. TDRG. *Să-ți fac un pușgor de mămăligă, să mândăci cu vr'un codru de dolevac*. D. STĂNOIU, C. I. 30. *Marioaro, dulce gură, Ia un codru de untură, Să ungi upa la pălână*. TEODORESCU, P. P. 310. *Fîlăndul codri [de pâine] viseză, și erabia meiu*. PANN, P. V. 129, cf. BARONZI, L. I 55/131. ROMANUL GLUMET, I 7/131. 23. *Cănele nu fuge de codru, ci de ciomag*. PANN, P. V. III 129. *Cât codrul în mâna fîlăndului* = un moment. ZANNE, P. III 531. Nu e ereditiv codrul [de pâine] să-și pițtească! PANN, P. V. II 48.

2°. (Sens vechiu, păstrat numai în unele regiuni) Bucală de pământ (VĂRCOL, de câmp (PAMFILE, VĂZD. 58), teritoriu delimitat (HASDEU, CUV. D. BĂTR. I 163); cf. fășie, cureă, sfoară (de moșie). Se pare că mai de mult, în unele regiuni, codrul era o măsură veche de suprafață: *Caloian căpitanul ot [= din, de] la Buzdu și alții, vânduțiși să măsoare un loc, fac trei trasuri, și găsesc 9 codri: înăd să se știe și codru de căpi slăniți este: în lung 150 și în lat 80 (a. 1721). BRĂESCU, M. 23. | Kodru = fructum. ANON. CAR. AM hotărâri câmpul cu pădurea, de am făcut ocina lu Sarchiz [2] codri, un [codru pe] lănișă [hotărâri Călimăneștilor și am pus p[er]ia[r]ă... și să meargă a cel codru din apa Oltu[ș]u... și celalalt codru... (a. 1608). CUV. D. BĂTR. I 159. Și iar un codru [de moșie] den sus (a. 1672). IORGA, S. D. VII 33. *Un picior de munte al Robului... Și mulți gălăceav și prigonitor acedn între noi pentru acest codru, poală de munte, al Robului... (a. 1783). id. ib. VII 21. (Complinit prin de loc) S'au dat a cel codru de loc s[î]nteji mândăstri Arnota (a. 1724). id. ib. XXI 306. *Un codru de loc din piscul Strâmbet (a. 1666). id. ib. VII 274, cf. XIV 75, VI 496. Gâră cea mică, acum Bodorești, se toarnă în Nistru, rumpând un codru de loc din Podolia. DUMITRACHE, C. 411. *Un codru de loc din ulița țărâului orășului Râmnic din Vâlcea (a. 1834). IORGA, S. D. I-II 258. Ce viață și orândulă s'er așeză întru acest de acum codru de loc PISCUPESCU, o. 16/1. || P. ext. (după ce s'a pierdut înțelesul de «bucată») *Codru de pământ* = pământ mult și bun (Straja, Bucov.). Com. A. TOMIAC.****

3°. O bucată, o parte de pădure. H. IV 82.

II. (Din expresiunea: un codru de pădure, s'a ajuns la înțelesul de) Pădure mare, întinsă, deasă, bătrână, seculară (cf. LB., COSTINESCU, H. III 13, com. LIUBA), s. p. e. pădure care crește pe munți, nu la șes. *Kodru = pedure*. ANON. CAR. *Mai apoi t-au amăgit ai noștri, de t-au băgat la codru, fitnă*

copacii înținași, pre lângă drum. URECHE, ap. GCR. I 70/1. *Căldătorești în ceastă lume ca pen-tr'un [= print'r]un codru întunecat. VARLAAM, C. 372/1. Țara lor taste toată păduroasă... și unde taste codru mare, taste și un țazdr. HERODOT (1645), 211. *Au mers pre la codrii Cozminului la Succavă. LET. I 223/131. Este slabod... a lud lenne... din fiteștore codru (a. 1782). URICARIUL, XI 263/131. Desimă a[le] codrilor meret. DRĂGHICI, R. 154/131. *Codri de copaci sălbatici. KONAKI, P. 85. Codru' Herjiă. ALECSANDRI, T. I 22. Codri vechi de brad. EMINESCU, P. 200. Codru' — frate cu Romdnu! id. ib. 162. Văjăe codru' Și geme și sună! COȘBUC, B. 253/1. Și-aduc aminte de... vremea când în munții dinspre apus nu erau cōdrî prin bugetul codrului de brazi. SOVEJA, O. 14. *Iaca și codrul Grumăzeștilor, grija negustorilor și spaima ciococilor. CREANGĂ, P. 119/111. Codru întunecos. id. ib. 288/1, cf. 213/1. Arde-mi-te-ai, codri [în loc de: codre] des! ALECSANDRI, P. P. 252/1. *Codri cōdrunți. TEODORESCU, P. P. 34 b. Ți-ador de codru' verde. JARNIK-BĂRSEANU, D. 106. Jelul-m'aș și n'am cut, Jelul-m'aș codrului, Codrului frunzozului, Codrului umbratosului; Codru-i jalnic ca și mine, Vara trece, toamna vine, Pică-ti frunza toată bine, Cu crengi veștede rămăne!* id. ib. 192, cf. 198, 199. | (Atributiv) *Popușoi codru*, adică frumoși și înalți (cum sânt copacii din codru). PAMFILE, J. II # Vorbești, par'că ai fi în codru = tare. id. ib. *Te aștept ca pe-un codru verde = cu mult dor. CIAUȘANU, GL. Codru fără lupi nu este = între oameni sânt și buni și răi (Coșteiu, Banat). ZANNE, P. IX 450. I s'a încheiat [s. închis] calea în codru = i s'au curmat drumurile, i s'au închis plăcerile (se zice despre acel care se lovește de o greutate pe care nu o poate învinge). id. ib. I 142. (Probabil, prin confuzie cu *codrul de pâine*, cf. I 2°) *A vădă codri verzi = adică lucruri peste puțință. id. ib. II 806. Ce ț te trezești în codrul Vlăstiei! (aluzie la pădurea deasă care împrejmău odinioară orașul București și unde se întâmplau multe prădăcini de tâlhari). PAMFILE, J. II. | *Codrul* era adăpostul hoților și al haideucilor, e cântat în poezia populară mai ales ca loc de adăpost al acestora din urmă. *A se duce, a se băga, a se trage, a țepi*, etc. în s. la *codru* = a se apuca de hoții, de haideuci. *Hof s. voince de codru*, cf. *haiduc, codrean*. Pănușau codrilor, personaje legendare. *Cum să ședem la masă cu un hoț de codru și să ciocnim cu el pahare de pelin?* GHICA, S. 281. *De desperație [= desperare] se făcură voințele de codru. C. NEGRUZZI, I 81. De când sânt în codri verzi, N'ai vint, măndro, să mă vezi. JARNIK-BĂRSEANU, D. 287, cf. 285, 410. Bătă-vă crucea, ciocoi, De-aș mai scăpa de la voi, Să mă trag la codru țară Și să fac dreptote n' țară!* id. ib. 506. *Cu drag ră voi tubl... Cât în codru voiu hoț!* id. ib. 289. *Până înțeam cu codrul, Eram roșu ca focul; Dar de când țitu cu țara, Gălbent-am ca țeara. id. ib. 290. Cântecole bătrânești și doinele voinicești se numesc și: de codru. RĂDULESCU-CODIN, I. *Copitil e bun doar de codru = nu e bun de muncă. CIAUȘANU, GL. | (Mitol. pop.) Fetele codrului = Ielele. PAMFILE, DUSM. 260. Moșul-codrului v. moș. (Bot.) *Codrul-cueului*, nume de buruiană (nedefinită mai de aproape). H. XVI 42. 2°. P. ext. Munte păduros; p. g. e. n. e. r. munte. cf. *măgură. Kodru = munte*. ANON. CAR. (În unele fraze din PSALT. SCH. se găsește împreună cuvintele *codru și munte*, redând cel dintâiu pe «montagne» și al doilea pe «coteau» din traducerea franceză a psalmilor, de unde ar urmă că *codrul* era mai mare decât «muntele»). *Codriți țară ca berbeci și mușții ca mieiș oilor. PSALT. 242/14. Codriș (munții) DOS, munți HUR- măgurile (VOR.) și țoți mușții (dealurile HUR., DOS.), leamnele... și țoți chedri. id. 306/131.*********

cf. 2/20, 20/1, 280/2, 272/10, 215/20, etc. Și deocâ
lăsa gloatele, sul-se în codru (munte BIBLIA
1688). Insași a se ruga. CORESI, EV. 262/17,
cf. 531/15. Sul-se la codru (în măgura BIBLIA
1688) să se roage. id. ib. 531/23, cf. 277/4. Codrul
Eloenului, id. ib. 175/10. Codrîi Sinatet, id. ib.
177/25. Pre câmpii și pre codri. VARLAAM, ap.
GCR. I 107/20, cf. DOSOFTEIU, v. S. 52.

[Vocativul: *codrule*, (în poezia pop. și) *codre* (cu
pronunțare dialectală: *codri*) iar *codre*. MAT.
FOLC. 993. Plur. *codri*, rar *codruri*. LB. Acestea
sunt ceafțele cele în laturi, fără de cele ce sînt în
codruri. HERODOT (1645), 63. Ștefan neapteață
iesă din codruri. M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA
ROM. I 95. Umblați prin codruri. ȘEZ. XXIII 26.
|| Diminutive: *codrăț* s. m. (Ad II 1^a). În
codrățul cu copaci și cu lunci pline cu fagi, în
codrățul cu țvoare și cu mîndre căprioare. JAR-
NIK-BĂRSEANU, D. 290, 510, cf. RETEGANUL,
TR. 45/12-4, DENSUSIANU, T. H., TIPLEA, P. P.;
codruleț s. m. și a. (Ad I 2^a) *Un codruleț de pîne*.
ODOBESCU, III 482/2; (ad II 1^a) *Codrulețul verde*.
JARNIK-BĂRSEANU, D. 286; *codrișor* s. m. (Ad
I 1^a). *Un codrișor de pîdă*. V. A. URECHIA; ap.
TDRG.; (ad II 1^a) *Pădure cam de 40—50 de
ani*. Com. ITTU. *Tălarii... au năzuit la codrișorul
lor*, anume Chipectul. LET. I 294/31. *Merisor* în
codrișor. T. PAPAHAĞI, M. 167/22. *codrieel* s. m. (la
plur. și pentru un fel de înfloritură și împletituri,
cf. RĂDULESCU-CODIN, M. N. 106). (Ad I 2^a)
Adună și codricetii (de pîne) ce mai rămăseseră
la tovarășii. ISPIRESCU, L. 322/22. | Adjective:
(rar) *codrește*, -ească = de codru (II 1^a). A uctis un
cerb *codreș* și patru căprioare. ALECSANDRI, P.
III 139; *codrior*, -oară (pronunț. *drî-or*) = de co-
dru. T. PAPAHAĞI, M.; *codriș*, -șă (Ad I 1^a)
= mîncăcios, lacom. DICT.; *codreț*, -eată = de co-
dru (ca poreclă cf. VICIU, s. GL.); (Mitol. pop.)
Codreț s. m. = Numele unei ființe mitologice, care
e sinonim cu *codrean*. Com. MARIAN. | Ad-
verb: *codrește* = în parcele, codri-codri, nu în
lungime: *Moșia și-a împărțit-o codrește*. CIAU-
ȘANU, GL. | Verb: *codri* IV^a = (ad I 2^a Ț) a îm-
părți un loc, o moșie în loc (I 2^a). Și o au co-
drit [moșia] și au ales partea lu *Drăgomiș* (uz
[baza]... în stîlțea satului, șăutul caselor lor ceale
bătrâne, stînjînt 60 (a. 1673). IORGA, s. D. VII
33; (cu part.-adj.) *codrit*, -ă. *Cădu-t codru de
codrit...* (Bucov.) ȘEZ. XX 4.

— Din lat. pop. **quodrum* (= *quadrum*, cf. nu-
mele *Codratus*, *Quadratus* și forma *codra* în C.
GL. I. III 461, 462) spătrată. Sensul originar de
«bucată pătrată», aplicat la pământ (cf. n.-prov. un
caire de bèn «un coin de terres»), la pădure, la pîne,
ca la Dacoromâni «*quadras*» însemnau și în latinește
niște feluri de pîne, pe cari Troianii le întrebui-
țau ca furturi, cf. și n.-prov. un *caire de pan*
«un chateau de pain» sau la o piață (arom. și
meșl. *codru* = «loc liber în mijlocul satului, unde
se strîng stînenii», cf. în Sassari, în Sardinia: *karra*
«piață») ori la o bucată de pîlincă (arom. și
meșl. *codru* = «pîlincă»), indiferent dacă are forma
pătrată sau nu, cf. în Campidano, în Sardinia
părdula «pîlincă în patru unghii»), pare a se
fi aplicat foarte de vreme, prin generalizare, și la
o bucată mai mare (de pământ, pădure, pîne,
pîlincă) sau la o piață, de altă formă decât cea
pătrată, precum arată glosele citate de P. SKOK:
codra: *κόμος* («pășune în pădure»), *κόμος* («loc»)
și *κόμος* («bucată tăiată dintr'un întreg»), cf. și
«*quadra pars panis dicitur quadra*». Legătura de
sens între *codru de pîne* și *codru de pădure* apare
și în rus. *kroma* «felie, colțuc de pîne» și *kremă*
«bucată de pădure cu cei mai buni copaci». Aso-
cierea de înțelesuri «pădure» și «munte» (mai
întîiu «munte acoperit cu păduri»), precum o avem
la Dacoromâni și mai ales la Istroromâni (unde

codru înseamnă numai «munte») se găsește și la
Slavii în contact direct cu Români: Bulgarii,
Sărbii (*gora*) și Moravii (*hora*), precum și la Al-
banezi, al căror *kodre* «deal» este, probabil, un
împrumut din românește. O. DENSUSIANU. *Româ-
nista* XXVIII 62, GR. S. II 321—322; P. Skok,
Arch. f. slav. Phil. XXXVII 84; Th. Capidan,
DR. I 509—510. — Cf. *codrean*, *codroiu* și
dubletul *cadru*.

CODRUBĂTURĂ s. f. (Ornit.) v. *codobatură*.

CODRULĂȚ s. m. și a. v. *codru*.

CODRĂȚ s. m. v. *codru*.

CODUBĂTURĂ s. f. (Ornit.) v. *codobatură*.

CODULĂ s. f. (Pesc.) *Frein*. — Bucată de frîn-
ghie groasă (s. de odgon) servind de frînă (s. le-
gată de mijlocul fiecărei din cele două frîne) ale
năvodului. Cf. ANTIPA, P. 464.

CODUȚĂ s. f. v. *coadă*.

COEFICIENT s. m. *Coefficient*. — (Mat.) Nu-
măr pus înaintea unei cămii algebrice spre a o
înmulți. (Fizică) *Coefficient de dilatațiune cubică*:
numărul care arată creșterea unității de volum a
acelui corp când temperatura se ridică cu un grad.
Cf. PONI, F. 109. *Coefficient de dilatațiune li-
neară*: numărul care arată creșterea unității de
lungime a celui corp când se ridică temperatura
cu un grad. Cf. id. ib. 108. | (Școală) *Coefficientul
de examen*: numărul cu care se înmulțește o notă
spre a-i modifica valoarea relativă. (Statistică)
Coefficientul mortalității: numărul mijlociu
al mortalității anuale. Cf. PANȚU, PR. 14.
[Pronunț. -co-e-].

— N. din fr. Cf. *eficient*.

COERCIBIL, -Ă adj. (Fizică) *Coercible*. — Care
poate fi comprimat ușor (de ex. gazele). [A b-
stract: (după fr. *coercibilité*) *coercibilitate* s. f. =
calitatea de a fi coercibil. | Pronunț. -co-er-].
— N. după fr. Cf. *incoercibil*.

COERCIBILITATE s. f. (Fizică) v. *coercibil*.

COERCIȚIE s. f. v. *coercițiune*.

COERCIȚIUNE (Jur.) s. f. *Coercition*. — Dreptul
de a constrânge pe cineva la împlinirea datoriei,
constrângere. *Mijloc de coercițiune*. TDRG. [Și:
coerciție s. f. COSTINESCU | Pronunț. -co-er-].
— N. după fr. [< lat. *coercitio*, -onem, din *co-
ercere* «a constrânge»].

COERCITIV, -Ă adj. *Coercitif*. — Care con-
strânge (a sta împreună, a nu se desface), care
silește, constrîngător. În ojd... *este o putere,
numită coerciție, care se opune atît la separarea
cât și la recombinarea fluidelor*. PONI, F. 238.
[Pronunț. -co-er-].

— N. după fr.

COERĒDE s. m. (Jur.) *Cohëritter*. — Cel care
moștenește ceva împreună cu alții, comoștenitor.
*Potesorii fermelor nu pot plădi coerēdelor regu-
latur venita de 2°/10 GHICA, S. 550. Coerēde sau
copărtașul la o împărțeață conservă privilegiul sdu
asupra bunurilor coprinse în fiecare lot. HAMAN-
GIU, C. C. 437. [Pronunț. co-e. Scris și pronunțat
și: *coherēde*. | Plur. -reți, id. ib. 167.]*

— N. după fr.

COERĒNT, -Ă adj. *Cohërent*. — Care se ține
laolaltă, care are legătură strînsă între toate
părțile sale, legal, strîns, unit cu ceva; cf. în-
chegat. [Și: (mai rar) *coherēnt*, -ă. *Sepale co-*

lierente la bază. GREGESCU, FL. II; (formă neobincinută) **cohererent** (cu negativul **necohererent**), -ă f. adj. O amestecătură deslegată de idei neconherente. SBIERA, S. 297. | Derivat (fr. *cohérence*, lat. *coherentia*) **coerentă** (**coherență**) s. f. = legătură strânsă între părțile s. elementele unui întreg; puterea care ține legate moleculele unui corp. (Fig.) *Coerenta ideilor*. LM. | Pronunț. -co-e-. — N. după fr. (lat. *cohaerens*, -tem, idem). Cf. **coeziune**, **incoerent**.

COERENȚĂ s. f. v. **coerent**.

COEXISTĂ vb. Ia *Coexistență*. — A exista în același timp, simultan, împreună cu cineva s. ceva. *Adevărul și minciuna nu pot coexistă. Funcționarul... a coexistat câțiva timp cu istoricul*. IORGA, L. II 232. [A]dj. v. (fr. *coexistent*) **coexistent**, -ă = care există în același timp cu... Nu prezintă nici o unitate coexistentă de sistem. MAIORESCU, CR. III 102/. | A]abstract: **coexistență** (**coexistență**) f. (PONTBRIANT) s. f. = existență simultană a mai multor lucruri. | Pronunț. -co-e-. — N. după fr. Cf. **există**.

COEXISTENȚĂ -Ă adj.

COEXISTENȚĂ s. f.

COEXISTENȚĂ f. s. f.

v. **coexistă**.

COEZIUNE s. f. (Fizică) *Cohésion*. — Puterea care ține strâns legate la un loc moleculele omogene ale unui corp (Cf. PONI, F. 10²⁰, 42); fig. legătură strânsă. *Cete izolate fără nici o coeziune între dânsele*. GHICA, S. 115. *Cabinetul L. Catargi... ar fi avut poate destulă coeziune și putere*. MAIORESCU, D. I 38 — 39. *Mănușii lui de oameni... strâns împrejurul lui Tache Ionescu dă dovadă astfel de o lăudabilă coeziune sufletească*. GOGA, T. X VI 817, cf. 881, 4330. [Și:] (mai rar) **coeziune** s. f.).

— N. după fr. (derivat savant din lat. *cohaesus*, participiul lui *cohaerere* a fi legat împreună). Cf. **coerent**.

COF s. a. 1°. *Auge*. 2°. *Flanc*. 3°. *Meule* (de *for*). — (Banat).

1°. (Dog.) Albie. Cf. LIUBA-IANA, M. 89. *În cof scobit din lemn se țin boabe de cucuruz ori grâu*. II. VIII 145.

2°. P. a. n. l. (Anat.) Adânciturile de amândouă părțile, la bou, sau la piciorul dindărăt (Com. COCA). fl. a. m. a. z. a. r. e.

3°. Căpita de fân. CADE.

[Plur. *cofur*].

— Poate, același cuvânt ca și **cofă**.

COFĂ s. f. (Dog.) 1°. *Écuille de bois*. 2°. *Arrosoir*. 3°. *Cruche*. 4°. Mesure de capacitate contenant à peu près 1/2 litru. 5°. *Auge de bois pour manipuler la farine de maïs*. 6°. *Tête* (de cheval).

1°. (leșt din uz; Transilv., Banat) Vas de lemn de băut, cană, cf. cu p. a. Cf. LB., ALEXI. *Kof* = cantharus. ANON. CAR.

2°. (Neobincinuit; Transilv.) Cană de stropit florile s. legumele, stropitoare. *Cofa cea de udat, carea trebuie să aibă în vârful fevei ceii de pleu* [= tinichea] un ciur mai lat, ca să se poată uda ca și când ar ploa. ECONOMIA, 119.

3°. (Munt. Mold. și nordul Transilvaniei) Vas de lemn, făcut din doage de lemn de brad, cu un singur fund, la gură cu capac, fără și cu toartă s. coadă tot de lemn (cf. PAMFILE, I. C. 163), în care se aduce și se ține apa (s. se adună fragi, afine etc.), doniță, botă (2°); p. ext. conținutul ei. ALECSANDRI, T. 1753, 1754, DAMÉ, T. H. VII 95, TIPLEA, com. v. BUCUR. *Cofe și burtice*. LET. I 254^{1/2}. Să le toarne *cofe* de apă. ib. III 314^{1/2}. *Cofele, ciuberele... trebuiesc mai*

în toate zilele opărite. IONESCU, C. 194, cf. P. 72. *Mama... nu se îndură să mă mai trimită acum nici la o cofă de apă*. CREANGĂ, A. 76/. *Ducându-se la păru cu cofa, să aducă apă...* ISPIRESCU, L. 66^{1/2}. *Copții, dacă culeg fragi, zmeură ori afine... le pun cu vârf în cofă* (Bucov.). Com. A. PROCOPOVICI. *Ave grijă mai ales pentru apă, pe care o duc în botă pe spate, în cofă sau ulcior*. PAMFILE, A. 117, cf. 218. *Îa cofă albă n' mând* Ști te card la fântână. JARNIK-BĂRSEANU, D. 231, cf. ȘEZ. III 153^{1/2}. Când îți iese cu cofa plină înaintea, îți merge bine; când îți iese cu cofa goală, îți va merge rău. ib. I 18, cf. II 196^{1/2}. Când te duci la apă, să cidești cofa. PAMFILE, DUȘM. 31. Am o vacă (tapă SBIERA, P. 320^{1/2}) și o duc de coadă la apă. (= Cofa). ȘEZ. IV 88. cf. GCR. II 368^{1/2}, SBIERA, P. 323^{1/2}, ȘEZ. IV 88. # Plouă s. toarnă cu cofa s. ea din cofă s. ea din cofe foarte tare. cf. cu găleata. ZANNE, P. III 121, PAMFILE, VĂZD. 108. A pune (a băga) pe cineva în cofă = a înfunda, a înșela, a răpune (cu argumente ȘEZ. IX 155), a rămănea, a dovedi pe cineva. ZANNE, P. II 121, ALECSANDRI, T. 574, cf. 277, ȘEZ. II 101^{1/2}. Cu tot regretul, te-a pus în cofă! I. TEODOREANU, M. II 160. A căuță *cofe* de moși = a căuță plească, chilipir (aluzie la obiceiul de a împărți, în ziua Moșilor, *cofe*, de pomană, de sufletul morților). ZANNE, P. III 121.

4°. (leșt din uz) Măsură de capacitate cam de mărimea unei *coales*, conținând două țele s. patru țărtale (deci cu un fărțal mai mult decât un litru). Cf. ițe, cop, găleată, ferdela (1°), cupă. Cf. BĂRCIANU, NISTOR, H. W. 144. 6 *cofe* de sădăc (a. 1771). IORGA, S. D. XIII 150. *Prețu' [mizerii] cofa pe loc aici căte ban[ă] 80 (a. 1788)*. id. ib. VIII 83. 4 *cofe* vin (a. 1817). id. ib. XII 207. 3 *cofe* de arpăcoș, rachiu 9 *cofe* și 3 țărtare (a. 1820). id. ib. XII 208. 4 *cofe* și o fele de rachiu. id. ib. XII 215. 6 *cofe* de lapte. I. IONESCU, D. 369. O căldare de aramă ca de trei *cofe*. ȘEZ. IV 51^{1/2}. *Tine-o, Doamne, fără bună, Că sâni tot cu cofa [de rachiu] 'n mând*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 477.

5°. P. ext. Vas de lemn cu care se bagă mătlaul în căldare. RĂDULESCU-CODIN. 6°. (Batjocoritor, ca «ciuturis», «găleată» etc.) Cap (mare) de cal. DR. V 280.

[Plur. *cofe*, (rar cu pronunț. pop., în Moldova) *cofi* URICARIU, X 214^{1/2}. Diminutive: *cofiță* (*cohiță*) H. III 5, cu rostire dialectală (în Mold.); *cofiță* ȘEZ. III 141^{1/2} s. f. (Ad 1°) *Koficz* = cantharellus. ANON. CAR.; (ad 3°) Donicioară, garniță (ȘEZ. VIII 88), cofă mică, închiștrită (ib.), cu care se aduce apă s. se duc bucatele la câmp (H. III 5); p. ext. conținutul ei; s. p. e. c. păcorniță (ION CR. II 294), diho niță. DAMÉ, T. 85, PAMFILE, I. C. 163, PAMFILE-LUPESCU, CR. 223, TIPLEA, P. P. Copița... pe frunte-i duceă cofiță Cu apă rece dela izvor. ALECSANDRI, P. I 20. Cu *cofița* pe n'delete, vin neveste de la rău. COSBUC, B. 6/. *Cofița de fragi*. I. TEODOREANU, M. II 114. *În sămbăta morților... se dau de pomană strachini, ucele, cofițe*. ȘEZ. III 201^{1/2}, cf. MERA, B. 230, ALECSANDRI, P. P. 325^{1/2}, # A-1 lovi pe cineva *peste cofița* cu ouăle = a-l atinge tocmai unde-l doare (Smuți, Coveluiu). ZANNE, P. III 122; (ad 4°) Măsură de capacitate conținând cam o optime dintr-o cofă. Cf. PAMFILE, I. C. 223. *Un sghiab mare c'alegă, Lapte dulce c'aduceă, Cinci cofițe 'n el vârsă*. TEODORESCU, P. P. 515. *Cumătrită c'armărită, Ia dă gtu* [= vin] *într'o cofiță* Ști rachiu *într'o oală*. ȘEZ. III 20b^{1/2}; — *cofiță* (*cohiță*) s. f. H. III 38). | A lte derivate: (cf. *cof*) *cofolu* s. a. = cofă mică cu care aduc copiii apă dela fântână (Gănești, Coveluiu); com. G. SERBU, vas cu care se duce mănărea la câmp (H. III 133); — *cofolu* s. a. = cofă mică și largă (COSTINESCU, cf. DAMÉ, T. 85, BĂRCIANU). *Împlându-și cofetele, Mî-ori căntă fe-*

melle. EMINESCU, P. 156. *Mi-au scăpat, scofând apă...* Un cofetiu într'o fântână. CONTEMPORANUL, III 730; (cu noun diminutiv) **cofăliet** s. a. = cofă mică (PAMFILE, J. I), cofiță (id. ib. I) cu capac (CREANGĂ, GL.), de adus apă s. alte lichide, ori pentru dusul bucatelor la câmp (H. X. 506). **Cofălele...** se fac din doage de brad, cu un singur fund și o toartă tot de brad. PAMFILE, I. C. 163. **Cofătelul cel vechiu.** SADOVEANU, I. A. 48. *Eu mă reped în cramă, s'aduc și un cofăel de vin.* CREANGĂ, P. 10/11. *Jintifa se ta cu polonicul, dintr'o cupă sau dintr'un cofăel.* DAN, P. 259, cf. PAMFILE, I. C. 33. *Un cofăel de apă.* SEVASTOS, N. 19/21. Cf. MARIAN, I. 390/17; **cofăliș**, (Mold. **cofăliș**) s. m. *Cofășelul de pe capu-i se ngrăjește a nu scăpa.* C. NEGRUZZI, II 306/12; **cofăliș** (Mold. **cofăliș**) s. a. = cofă mică, mai mică decât cofoiul, cu sau fără capac (Gănești, Covurluiu). Com. G. ȘERBU].

— Cuvânt de origine germană (literar *Kufe*), care a pătruns la Slavi: bulg *kōva*, *kōfa* «găleată (de fântână)», sârb. *kōva*, *kōfa* «găleată de scos apă», rut. *kōfa* «cană de apă», la Turci: *kōga*, *kova* «găleată» și la Unguri: *kōfa* «cană de lemn de ținut apă». Noi am imprumutat cuvântul sau dela Unguri sau dela vecinii Slavi sau din săsește (*kof*). Cf. cupă, cohă, cof, cofer.

COFĂIAS s. a. (Dog.) }
COFĂIEL s. a. (Dog.) } v. cofă.
COFĂIEȘ s. a. (Dog.) }

COFĂR s. a. *Tan.* — Un fel de argăseală. [Nurcile] *moi (tină, le cămășește la coasă, după aceea face cofar, adică: pune apă într'o albie și pune și ceva sare de se topește, i [= și] aluatul fărâmiându-l cu mâinele în apă, de se moaie de tot... și le spânzură (nurcile) la umbră de se usucă cu cofaru' pe ele; apoi le freacă și le scutură, după aceea le croește.* HEM. 1570.

COFĂR s. m. 1°. *Marchand de seouz.* 2°. *Revendeur.* — (Transilv.).

1°. (Numai în DICT.) Dogar care face cofe; negustor de cofe.

2°. (Intrebuințat aproape numai la fem.) (Precepuț) care vinde cu cofa (4°), sfârnar. *Kofar.* ANON. CAR.

[Feminin: (ad 2°) **cofăriță** (neobișnuit: **cofăreasă** DICT.) s. f. = precepuță (care vinde mai cu seamă poame), sfârnarită. LB., BĂRCIANU, VAIDA, CABA, SAL.] Verb: (ad 2°) **cofări** vb. IVa = a vinde lucruri de mâncare cu mărunțișul, a precepuți. LB.].

— Derivat din **cofă**, prin suf. -ar. Pentru 2° cf. ung. *kufár* «precepuț, samsar», (pentru fem.) *kofané* s. *kofasszony*, idem. Cf. **cofaș**.

COFĂR s. a. v. cofăr.

COFĂREASĂ s. f. }
COFĂRIȚĂ s. f. } v. cofar 2°.

COFĂRLIE s. f. v. scărlărie.

COFĂRNĂ s. f. v. cofărță.

COFĂRȘT! interj. }
COFĂRȘTEALĂ s. f. } v. cofărști.

COFĂRȘTI vb. IVa 1°. *Foirer.* 2°. *Saltr.*

1°. Refl. A veâă diaree, a se cufuri (LB.), a lepăda niște excremente apoase (despre om și animale) CIAUȘANU, GL.

2°. Trans. A mânji, a murdări. LB.

[Part.-adj. **cofărșit**, -ă CIAUȘANU, GL.] Abstracte: **cofărșteală** (cu metateză: **cofărșteală**, scriș **cofărșteală**) = tină subțire PAMFILE, A. (subt

ciorofteancă) s. f. **cofărștătură** s. f. CIAUȘANU, GL. | Interjecție: **cofărșt!**

— Dintr'o onomatopee fărșt, la care s'a adăugat **co-** (cu-) din **cufuri**.

COFĂRȘTITURĂ s. f. v. cofărști.

COFĂRȚĂ s. f. 1°. *Natte.* 2°. *Bagatelle.* — (Sârbism, în Banat).

1°. Coadă de păr (GR. BĂN., NOVACOVICI, C. N. 5), frizură (id. ib.), pieptănătură, codiță de care împletesc fetele (GR. BĂN.), cf. **coșiță**.

2°. P. e. x. t. (Mai ales la plur.) Lucruri de nimic, obiecte fără valoare (Toracul-mic, jud. Torontal). Com. E. PETROVICI.

[Și: **cofiță** s. f. GR. BĂN.; — (cf. sârb. *kovrljak*) **cofărnă** s. f. = (Oltenia) coadă mică de păr, la femei s. la fete. CADE.]

— Din sârb. *kovrčica* «codiță de păr, cărlionț». CADE.

COFĂȘ adj. m. *Menteur* — (Muscel) Nesincerc, (taler) cu două fețe, mincinos, care umblă să înșele. Cf. RĂDULESCU-CODIN, L. [Abstract] **cofășii** s. f. plur. = minciuni spuse pentru a arunca pe cineva în cursă; nesincerități. RĂDULESCU-CODIN.]

— Probabil din **cofă**, prin suf. -ăș, cu înțelesul original al lui **cofar** (2°), de unde, p. ext., «negustoraș mincinos», apoi om care umblă să te înșele. Pentru dezvoltarea semantică cf. **brașoavă**.

COFĂȘII s. f. plur. v. cofăș.

COFĂȘU s. a. (Dog.) v. cofă.

COFÊR s. a. 1°. *Petit seouz.* 2°. *Panier.* 3°. *Louche.* 4°. *Truelle.*

1°. Cofă mai mică (H. VII 266), șistar (DAME, T. 85), vas pentru ducerea mâncărilor la câmp (H. I. 270, 350, VII 107, X 191, XII 242), vas întrebuințat la stână (H. IX 284, cf. H. IV 98).

2°. (Prahova) Coș în care se culeg strugurii. DDRF. *Strugurii culeși în cofere sau în donițe îi punem în hărădu.* TDRG. (ms.).

3°. (Muscel) Vas în formă de lingură mare, cu coadă foarte lungă, cu care se scoate borhotul din cazanul pentru fabricat țuică și în care se pun prunele din hărădu (RĂDULESCU-CODIN, I.); cf. polonic, căuș. *Pune mâna pe coferul cazanului.* id. ib. PAMFILE, I. C. 236.

4°. Unealtă a zidarului (H. IV II), probabil: căuș.

— Probabil din germ. *Küfer* «Fass, Bottich» (sau o variantă dialectală a acestui cuvânt). Cf. **cofeiu**.

COFÊT s. m. v. cofeturi.

COFÊTURI s. a. plur. 1°. *Bonbons, dragées, sucreries.* 2°. *Confiseur.*

1°. (Mai ales la plur.) Bomboane, caramelle, acadele și alte zaharicale făcute de cofetar; p. ext. (azi în Munt.) bomboane (și de fabrică, de calitate inferioară). *Duce dulceți și cofeturi, în zile mari, la masa Domnului.* LET. I 105/4. *Cofeturi, vutod și cofe(ă) ib.* III 253/24. *L[ei] 3.60 o cocă și 1/2 [de] cofeturi (a. 1772).* URICARIUL, XXI 360/22. *Cofeturi cu făstoci sânt 9 ALECSANDRI, T. 449. Cofeturi de s'aruncă 'n biserică la nunta.* JIPESCU, O. 89. *Puneți bucate-alese și cofeturi.* TEODORESCU, P. P. 172.

2°. (Vechiu și rar, păstrat în poez. pop.) Cofetar. *Nicolae Hristea Cofet.* PANN, G. III 142. *Frunzișă ș'un cofet (glosat prin «cofetar») Zise puțoa s'o aștept.* JAHRESBER. VIII 299.

[Și: **cofêt** s. m.; (singular nou) **cofêtură** s. f.; — **cofêt** † s. a. *Vutod și cofeturi (care se chiamă cofetioane).* LET. III 301/22. (Nomen agentis: **cofêtăr** s. m. = cel care fabrică și vinde cofeturi

s. și alle prăjituri, dulceați, etc.; cf. plăcintă; — (cu fem.) **cofetăreasă**. | Abstract — local: **cofetărie** s. f. = meseria s. prăvălia cofetarului, local în care se pot consuma cofeturi, prăjituri etc.; (rar) marfa de cofetar (TDRG.). *Îi cinstea la cofetăria mai de seamă din oraș.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 241.]

— Din ital. **coffetto**, idem, probabil, prin mijlocirea n.-grec. *κοφέτα*. Cf. TDRG. Cf. și germ. *Konfekt*.

COFETĂR s. m. v.

COFETĂREĂSĂ s. f. v.

COFETĂRIE s. f. v.

COFETĂRIE † s. f. plur. v.

COFETURĂ s. f.

cofeturi.

COFIȚĂ s. f. v. cofăriță și cofă.

COFLEJÍ vb. IV^a v. cofleși.

COFLESEĂLĂ s. f. v. cofleși.

COFLEȘÍ vb. IV^a (En parlant des fruits) *Blettir, pourrir.* — (Despre fructe) A se muia, a se strică, a putrezi, a se hălmăji, a se fleșcăi. Cf. COSTINESCU. *Bostanii... atinși de îngheț... dacă vor da din nou de căldură, se vor muia, se vor cofleși (sau cofleși) și nu vor fi buni de nimic.* PAMFILE, A. 180. [Și: *cofleși, cofliști* vb. IV^a H. XVII 182. | Abstracte: *cofleșire s. f., cofleșeală s. f.* COSTINESCU.]

— Etimologia necunoscută (G. Giuglea, *Cercetări lexicografice*, p. 6, construiește un lat. pop. **cofleșire* < Incoviaș). Cf. *moleși, cofoi, flești, fleșcăi*.

COFLIȘTI vb. IV^a v. cofleși.

COFLONȘITĂ s. f. *Vieille femme*. — (Sângiorz j. Năsăud) Poreclă dată unei bătrâne. PAȘCA, GL'

COFOÍ vb. IV^a refl. (En parlant des fruits) *Blettir.* — (Despre poame) A se cofliști, a se muia (H. VII 182), a se fleșcăi, a se cofleși.

COFOIĂȘ s. a. (Dog.) } v. cofă.

COFOIȘ s. a. (Dog.) }

COFOIU s. a. (Dog.) v. cofă.

COFRĂȘTEĂLĂ s. f. v. cofăriști.

COFTĂ † s. f. v. cope

COFTĂRIE s. f. (Comerț) v. cofterie.

COFTERIE † s. f. (Comerț) Espèce d'étoffe. — (Turcism, păstrat, rar, în poezia pop.) Stofă prețioasă (postav s. mătase ȘIO.) din care se făceau dulămi boierești și cingători femeiești (HASDEU, CUV. D. BĂTR. I 238, 257). *Cofterie* (a. 1536). CUV. D. BĂTR. I 238. *Caftan de cofterie* (a. 1557), ap. ȘIO. *S'au trimis 500 tal. la Tarigrad, pentru cofteriele căpitanilor* (a. 1693), lb. *Gheordie de cofterie și o rochie de mătase* (sec. XVIII). IORGA, S. D. XIII 241₁₂. După ospăți, i-au dăruit cu postave (coftriri), fleștecăruta după obrazul lui. MAG. IST. I 308₁₁, cf. (tip. *coftriri*) ȘINCAI, HR. III 64₁₁. *Au îmbrăcat... pre căpitanii lor cu fringhii, cu coftriri, cu atlace*. lb. IV 336₁₀, cf. BĂLĂDESCU, M. V. 597₁₁. *Imbracă-vou tie Ș'o roche de cofterie*. POP. ap. ȘIO. [Și: *coftririe s. f., coftărie s. f.*]

— Din turc. *kufferi* 'espèce d'étoffe' (cf. pol. *kofter (koftyr)* 'un fel de mătase'). ȘIO.

COFTIRIE † s. f. (Comerț) v. cofterie.

COFTORI vb. IV^a v. coptori.

COFUNDĂ vb. I v. confundă.

COGĂLT! interj. — Onomatopee prin care se imită sgomotul ce se face la băutul s. turnatul dintr-o sticlă (HERZ-GHER. M. IV 236) cu gât îngust. [Și: *cogăle!* CADE.]. — Cf. *gogăli*.

COGEĂ adj. invar.

COGEĂMETEA adj. invar. } v. coșegeă.

COGEĂMITE adj. invar. }

COGEMITE adj. invar. }

COGIRLĂ s. f. v. cocărlă.

COGLĂC! interj. v. cogălt.

COGLĂSUITÓR, -OĂRE adj. v. conglăsiu.

COGLÉTE s. m. v. coețeț.

COH s. a. (Industrie) 1°. *Usine, fonderie*. 2°. *Atre d'une forgerie*. — (Ungurism, în regiunile vestice și nordice).

1°. Uzină (FRĂNCU-CANDREA, M. 41), turnătorie. Cf. VICIU, GL. 97. *Acolo aundă cohul sdu, de pre ulișe culegă piștele din care topă aural, ȘINCAI, HR. III 263₁₂. În apropierea Călanului... se află fonderia (turnătoarea) de fier a societății brașovene de mine și cohuri, prevăzută cu mașinile cele mai nouă și cu întocmiri minunate, MOLDOVAN, T. N. 43. Bărbătu' mi s'o dus cu cocia [= trăsura] la coh la Zlagna, STAN, M. 151.*

2°. P. re s tr. Vatra, de la gura foalelor, în care se înroșește fierul. T. PAPAHAĞI, M. [Plur. *cohuri*].

— Din ung. *koh*, idem (și rut. *koh*, idem).

COHĂ s. f. *Pol* (de confiture). — (Turcism). *Borcan, gavanoș, chiseă* (de dulceață). Cf. DDRF. *Cohale de cleștar de munte*. ODOBESCU, I 131₁₂. — Probabil, din turc. *kova* 'găleată' TDRG. — Cf. *cofă*.

COHABITĂ vb. I^a v. coabita.

COHĂÍ vb. IV^a v. cohli.

COHĂÍĂ † vb. IV^a (ș. d.) v. Incovoiă ș. d.

COHĂIETURĂ † s. f. v. Incovoiă.

COHĂL s. a. *Taillis*. — *Pădurice. Peste Putna dincolo are (comuna Dumbrăvița) cohăle de pari, nucile și haragi, care se lăte din trei în trei ani*. I. IONESCU, P. 481.

COHĂLM s. a. *Champ, prairie*. — *Câmp, livede. Ajunseră într'un cohălm, unde grăul era jumătate secerat și jumătate în picioare*. D. ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XXXVIII 651. *Prin cohălmurile Durnării, tarba neagră-verde era presărată de flori albastre*. id. R. 82. [Plur. *-halmuri*].

— Probabil de aceeași origine ca localitatea *Cohălm* din Transilv., adecă din ung. *kóhalom* 'egrmădă de pietre'.

COHĂLTÍ vb. IV^a Intrans. *N'en pouvoir plus, être exténué, affamé*. — A nu mai putea, a pocoli, a fi prăpădit trușește, a cădea de foame. PAMFILE, J. II, VĂZD. 177. — Cf. *po cãlti*.

COHE s. f. *Cuisine*. — (Ungurism, la Moți și în Transilv. de nord) Bucătărie. FRĂNCU-CANDREA, M. 99, VAIDA, CABA, SĂL., (Șepreus) com. LACEA. [Și: *cóve s. f.* (Câmpeni, com. id.)]

— Din ung. dial. *kohó* 'cuptor, la mașina de gătit'. — Cf. *cuhnă, cuine*.

COHERÉNT, -Ă adj. (ș. d.) v. coerent ș. d.

COHEZIUNE s. f. v. coeziune.

COHI! Interjection imitant la toux. — Interjecție care imită tusea. *Și-a uitat gura căscată; Și-a intrat muștele 'n ea Și-a făcut cohi, cohi!* MAT. FOLC., I 418. [Și: *cohi-cohi!* interj.] | Verbe: *cohi!* IV^a (mai ales despre bolnavi) = a tuși înăbușit [= înăbușit] (Hănțești, Dorohoiu), cf. a cuhuci. *Ce stai lângă sobă și cohidești?* ION CR., VI 153; *cohi!* IV^a (cu abstractul) *cohi!*. DR. IV 885].

— Onomatopee. — Cf. *chehă!*.

COHI-COHI! interj. v. *cohi*.

COHILITĂ s. f. (Dog.) } v. *cofă*.
COHIȚĂ s. f. (Dog.) }

COHNĂ s. f. v. *cohnă*.

COHNĂI vb. IV^a v. *cohi*.

COHNĂI vb. IV^a refl. *Entrer en décomposition, se gâter.* — (Straja, Bucov.) A se împuți, a se strică. Com. A. TOMIAC. [Part.-ad: *cohnăi*, -ă = (adj.) împuțit. | Abstract: *cohnăi* s. a. = un fel de miros greu. Com. id.] — Cf. *cocil*.

COHORTĂ s. f. 1°. *Cohorte*. 2°. *Groupe*.

1°. (Armată) La Romani: trupă de infanterie, a zecea parte dintr-o legiune. *Românii sîc cohorte urmăriți de cavalerii...* ALEXANDRI, P. III 93. | P. a. n. l. *Ceată, trupă, sroată de ostași* (ARISTIA, PLUT.). *Secuții se formară atunci în cohorte*. BĂLGESCU, M. V. 152. | (Modern) Trupă de cercetași formând o unitate ca parte a unei legiuni.

2°. P. ext. Grupă, ceată. *Ridiculd cohortă de mtologi*. VLAHUȚĂ, P. 86. (Fig.) *Toată cohorta anti-pătoasă a jelonțiilor*. GOGA, T. N. VI 194.

[Și: *cohortă* † s. f. COSTINESCU].

— N. după lat. *cohors*, -tem.

COHRIB s. a. *Grand chapeau*. — (Straja, Bucovina) Pălărie mare. Com. A. TOMIAC.

— Poate, în loc de *pohrib*, cf. *ru. pogribnik* chepengs.

COI vb. IV^a } v. *colu*.
COIÂN adj. m. }

COIC! interj. } v. *coică!*.
COICĂ vb. l. }

COICĂI vb. IV^a intrans. *Grogner* (en parlant du cochon). — (Banat și Oltenia; despre porci și mai ales despre porcel) A țipa cu glas subțire și ascuțit (de foame s. de durere H. XVIII 268), a guîță, a covițăi. Com. COCA, H. V 4, 394, 417, IX 6, XVI 47, XVIII 140. | (Rar, refl. cu același sens) H. XVIII 261. | [Fig. A chinul rău de tot («ca pe Domnul Hristos»), a smocoi, a țipul. CIAUȘANU, V. [Prez. ind. *coicăsc* (*coicăsc* CIAUȘANU, V.) și *coicău*, pers. 3 aproape numai *colode*. | ȘI (ad 1°): *coică* vb. l. H. XVIII 296. | Interjecția este *coic!* (Brașov), cf. *guici* Com. LACEA. | Pronunț. *co-i*].

— Onomatopee.

COIDĂC s. a. (Pesc.) *Poteau*. — Băț scurt, par, țărșu de care e legată undița s. etera s. care fixează vârșa pe fundul apei, potigaciu, pelie. Cf. ANTIPA, P. 157, 299, 409, 411.

COIET s. m. (Min.) *Rognon, cristal de quartz*. — (Munții Apuseni) Rocă cristalină care cuprinde niște globule mici sau mai mari (PAȘCA, GL., cf. BĂRCIANU), cristal de cuarț (VICIU).

— Pare a fi un derivat (cu suf. dimin. -eț) din *colu*.

COIF s. a. (Milit.) 1°. *Casque, heaume*. 2°. *Nom de fleur*. 3°. *Nid de poissons*.

1°. (Milit.) Acoperământ de metal (mai rar de piele groasă) pentru protecția capului, purtat în antichitate și în evul mediu de ostași la luptă, iar azi de jandarmi, pompieri, etc. (la paradă sau solemnități) cf. *casacă, chivă ră, ceacă* u. Cf. CUV. D. BĂTR. I 427, MARDARIE, L. 4453, Lb. *Sudnta și cinstita cruce... aceasta iaste și coif și platoșe*. VARLAAM, C. 56. *Fîind cu coifu' de aramă, îi scoase*. HERODOT, 137, cf. 265. *Coifuri de piale* (ib. 291), *fmplette* (ib. 384), *vărsate* (ib. 388), *cu pene cununate* (ib. 388). *Cu coifuri și cu scuturi*. BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Cof de aramă puse pre capul lui*. CALENDARIU (1814), 121^{is}. *Niște porci îi sfârșiră mantela și coiful*. BĂLGESCU, M. V. 392^{is}. *Din... coifuri... soaric... Lumina își răsfârșe*. ALEXANDRESCU, M. 23^{is}, cf. C. NEGRUZZI, II 73^{is}. *Pe cap... coif de aur lucior*. ALEXANDRI, P. II 10, cf. EMINESCU, P. 241, 244. *Creasta coifului înalt*. COSBUC, B. 19. *Din capul leului făcu o gluță în chip de coif*. ISPIRESCU, U. 32^{is}. | P. a. n. l. [Copiii] își pun căta... un coif de hârtie în cap. CREANGĂ, A. 39^{is}.

2°. Fig. Soldat german. HERZ-GHER, M. IV 236.

3°. (Bot.) *Leucas Maritimensis*. BĂRCIANU.

3°. (Bărsana, în Maramureș) Cuiș de pești; cf. *clocio b, coscoavă, captă*. Com. ITTU.

[Plur. *coifuri*. | Și: (Mold.) *coifu* † s. a. VARLAAM, C. 56; (numai la ȘINCAL) *coifu* † s. f. O *coifă* de aur curat. HR. II 246^{is}. | Augmentativ (în poez. pop.): *coifoiu* s. a. *Coifoaie gălbioare Strălucesc ca mândru soare*. GUGLEA-VĂLSAN, R. S. 77. | Nomen agentis; (rar) *coifâr* s. m. = fabricant de coifuri. DICT. | Verb:

ineoifă la = a pune coif pe cap, a purta coif. DICT. (atestat sub forma participială) *ineoifât* adj. m. = cu coif pe cap, care poartă coif.

Alexandru eră împiedicat și incoifat. ALEXANDRIA, 67. *Ostași înzăoiați și incoifați*. BĂLGESCU, M. V. 651, cf. TDRG. *Imbrăcați în fier și incoifat*. FUNDESCU, L. P. 30^{is}. (Substantivat). *Îi gonesc 'ncoifatul*. COSBUC, A. 22^{is}.

— Din lat. *lârcie cofea* «căiță» (atestat la Venantius Fortunatus din sec. VI, și păstrat și în limbile romance; cf. Meyer-Lübke, REW, nr. 2024).

COIFĂ † s. f. (Milit.) v. }
COIFĂR s. m. v. } *coif*.
COIFOIU s. a. v. }

COILIE s. f. (Bot.) v. *coillie*.

COIMĂNI vb. IV^a refl. *Se donner la peine, se réjouir pour rien*. — (Șișești, în Mehedinți). A se căzni din greu; a se veseli în sec. Com. N. IONESCU.

COINAC s. a. 1°. *Vertèbre, articulation*. *Crepion*. 2°. *Cheville*. 3°. *Dé de trictrac*. 4°. *Corde munte d'un poids*. 5°. *Rouleau du moulin*. 6°. *Contrepoids d'une balance ou d'un puits*. 7°. *Membre viril*. 8°. *Jeune gens qui commence à couriser les femmes*.

1°. (†) *Vertebră, articulație*. CIHAC, II 557. *Cel după [= de pe] urmă coinac al osului șpindrii*. POENAR, ap. TDRG. | Ultima vertebră: *noada șezutului*. ȘIO.

2°. *Osul gleznei*. ȘIO.
3°. † *Os în jocul de table, zar*. ȘIO. *Tasitile se cheamă și coinacele și harjițele ceale ce joacă*. IN-DREPTAREA LEGII (1652), ap. ȘIO.

4°. *Sfoară de care e legată la un capăt o greutate (la început probabil o vertebră, un os găurit) și care se aruncă în sus spre a prinde și a trage în jos altă sfoară întinsă, mai ales a unui smeu (care aparține altuia). Se mai prinde smeu și cu*

coinaclul. Acesta este un bulgăre de cărnămidă. ISPIRESCU, J. 71, cf. DAVILA, I 197. | (Pesc.) Până la o sută de metri depărtare pluta se poate prinde prin coinaclul cu sfoară, aruncat ca din prăstie. P. R. ATILA, P. 94.

5°. Parte a morii (H. XI 247) cu care se ridică pietrele spre a le ferească un ciocan de fier oțelită (H. XI 27), făfălug, tăvălug, crainic, cântarul-pietrelor. Cf. DAMÉ, T. 151, 153.

6°. Greutatea care se atârna de brațul unei cumpene s. unui cântar (L.M.), coiu (2°) s. de capătul mai scurt al cumpenei puțului, spre a o face să se lase în jos (când cumpăna e lăsată liberă) cu partea de care e atârnată greutatea, ridicând astfel în sus capătul de care e legată găleata (Munt. com. I. PAVELESCU), cătămăiu.

7°. (Brașov) Membrul viril. Când i se refuză cuivă ceva, i se spune că va primi coinaclul și i se arată degetul cel mare de la mâna dreaptă vârtit între degetul arătător și cel mijlociu de la aceeași mână. Com. LACEA. Cf. figă, țâșcă.

8°. Fig. Flăcăiaș, tânăr care începe a face curte la femeie. COSTINESCU.

[Diminutiv: (la plur. Bot., probabil prin contaminare cu coiu) **coinacelele cotoiului** — o buruiănă cu flori rotunde și păroasă (ȘEZ. VI 25), motocoel, flocoșel. PAMFILE, A. 181].

— Din turc. *kainak* «flesse, articulation, jointure, soudure; griffe des oiseaux de proie». ȘIO. (trecut și la Bulgari: *koinak* șarșic, ichiș).

COINĂCEL s. a. (Bot.) v. coinae.

COINCIDĂ † vb. I. v. colinde.

COINCIDE vb. III a. Intrans. *Coincider.* — (Despre linii și figuri geometrice) A cădea exact una peste alta, a se potrivi exact una cu alta în toate privințele. În spațiu, a se suprapune exact; (despre evenimente) a se petrece simultan, a se întâmpla în același timp cu altceva; fig. a se potrivi bine. *Moartea tatălui coincide cu nașterea fiului.* L.M. *O frunză atât de netedă, albă, corect botită, care coincide pe deplin cu fața într'adevăr plăcută a tânărului meu.* EMINESCU, N. 35/11. [Prez. ind. coincide, pers. 3 conj. -cidă (dial. -ctă), imperat. -cide, aor. -cisei, part. -ctis, ger. -cizând. | Și: coincidea vb. I(a) COSTINESCU. | Adjectiv: coincideis, -ă; (după fr. *coincident*) coincideint, -ă = care coincide; cf. simultan. *Liniu coincidente.* COSTINESCU. | Abstracte: coincideire s. f.; (după fr. *coincidente*) coincideință († scris și coincideință PONTBRIANT) s. f. = suprapunere, potrivire exactă (cf. congruență); p. ext. potrivire incidentală și neașteptată a două lucruri s. întâmplări, brodiere, nemerereală. *Printro' fericită coincideință istorică... prestigiul regelui Prusiei și al marelui său cancelar creștea.* MAIORESCU, D. I. II. Cf. cr. III 32/3. *Erau simple coincidențe, care, examinate cu atențiune, s'au dovedit a fi tot atâtea argumente împotriva lui.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 175. | Pronunț. co-in-].

— N. după fr. (din latin. *coincidere*, compus din prefixul *co-* «cu» și *incidere* «a cădea pe»). Cf. incident, incidentă.

COINCIDENT, -Ă adj. }
COINCIDENTĂ s. f. } v. coincide.

COINCINGE s. m. (Bot.). Varietate de raisin blanc. — (Atestat numai la DAMÉ, T.) Specie de struguri albi.

COINTELEGE vb. III refl. *S'entendre.* — (Învechit, în Transilv.) A se înțelege, a fi în bune raporturi cu cineva, a trăi în armonie cu cineva. [Se conjugă ca *înțelege*. | Și: *cointelege* vb. III a | Adjectiv: *coînțeleg*, -easă = înțeles. Sânt

coînțeles = de acord. | Abstract: *coînțelegere* s. f. = înțelegere, acord. cf. ODOBESCU, III 461. | — Formație cărturărească, din *co-* (= *con-*) și *înțelege*, după germ. *einverstehen*.

COINTERESĂ vb. I a. *Cointéresser.* — Trans. (construit cu prep. la, rar cu în) A face pe cineva să fie interesat într-o afacere împreună cu altul s. cu alții. *Societatea... a atras în concernul acesta și societatea... cointeresează și primăria.* CURENTUL 10 Dec. 1930. [Adjectiv (adesea substantivat) *cointereseat, -ă. Cointereseat* cu cineva la sută asupra câștigului. CARAGIALE, M. 28. *Regie cointereseată.* | Abstract: *cointereseare* s. f. *Cooperatiune, adică cointereseare a muncii în* (= la) *capital.* GHICA, S. 566. | Pronunț. co-in-]. — N. după fr.

COIŌS adj. m. v. coiu.

COITĂ s. f. 1°. *Chienne.* 2°. *Femme coquette, de vie légère.* — (Transilv.).

1°. Cățe (Nășud). Com. N. DRĂGANU.

2°. Femeie cochetă (BUD, P. P.), frumoasă, dar leneșă și nelucrătoare, prădătoare (ȚIPLEA, P. P.), stricală (MĂNDRESCU, P. P., glos.), desfrânată (VICIU, GL. cf. POLIZU), curvă (MĂNDRESCU, P. P., glos., com. A. P. BĂNUȚ). Și-o mîncat averea cu coitele (Sâncel, lângă Blaj). VICIU, GL. *Noaptea bea cu coitele.* MĂNDRESCU, L. P. id. ib. 97/23, 93/23, cf. 149/23, 178/23. *O coită de nevastă* ȚIPLEA, P. P. 56, cf. 80. BUD, P. P. 27.

— Pentru etimologie, cf. ung. *kojtat* (*kojtat*) umbilă încoace și încolo căutând, umbilă rasna, umbilă după bărbate, *kojtár* «sensul». S. Pușcariu, *Dacoromania* VII 116.

COITĂ s. f. *Trou qu'on fait au jeu de la balle.* Nom d'un jeu d'enfants. — Răca [= gaura] de la jocul cu mingea «de-a cotca» (Mărgău, Huișdin. VICIU, GL.); numele unui joc de copii (H. VII 9, 186).

COITE s. f. v. coiu.

COIU s. a. (Anat.) 1°. *Testicule.* 2°. *Contrepoids de la balance à bascule.* 3°. *Balle.*

1°. (Mai ales la plur.) Testicul, boază, ouă cf. (la cal și): *boldoașe, născut, teșcule, troancăne.* Omul s. animalul cu un singur cotu se chiamă rânca ciu. Bărbatul lipsit de coale (din naștere sau prin castrare, scopire) se numește s. se numeă fâmen, scopeț, scapeț, cf. eunuc. Animalele cărora li se scot coatele s. li se desființează funcțiunea lor, se jugănesc, se bat, se întorc; cf. clapon. *Koi* = testiculul. ANON. CAR. Om... care să fie cu un coiu (gr. *μόροζος*)... BIBLIA (1688) 86b. *Eu, Doamne, coiu n'am, mutere n'am, coipi n'am.* LET. II 25/25. *Coalele pasărilor au a jăgântilor.* HERODOT, 241. # *Ca un coiu într-o căldare: fără rost.* PAMFILE, J. II. *Bătu la cap ca berbecle la coale* = prost. (L. o. a. d. j.) *Cu coale* = nejugănit. (L. B.); fig. fam. (bărbat) de o mare energie, curajos, îndrăzneț, bărbat. *Nu gâsește om cu coale.* MAO. IST. IV 366/3. *A strânger pe cineva de coale* = a-l constrânger la ceva fără putință de împotrivire. *De-a-coiu* s. numai *coiu*, e numele unui joc de copii. H. V 17, cf. 408. *Coiu de berbec* = pungă (făcută din sacul boșelor de berbec). L. B.

C o m p u s e: (Bot.) *Coalele cocosului* = floare sălbatică care face un fel de pomușoară roșie, pe care o mănâncă poporul. H. X. 420;

Coalele popii = a) clocoțiș. PANTU, PL. *Pentru orbal* se mai face scaldători și spăldători din... *coalele-popii.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 24; — b) buruiănă cu rădăcina ca ceapa, ca coalele, și întăritoare spre împreunare cu muiere, și

care omoară pe câini, cum o mănâncă (I. GOLESCU, c. 1.), numită și: iarbă-câinească, boabele-popii, ouăle-popii, rozmarin-porcesc; — c) remf. PANTU, PL., GRIGORIURIGO, M. P. II 20; — d) spânz. LB., PANTU, PL., *Bolnavul de friguri caută... coatele-popii*. GRIGORIURIGO, M. P. I 72, cf. 139; — e) untu'-vacii. PANTU, PL., — f) v. niceeriu. PANTU, PL.;

Coatele-tapului = plantă ierboasă (*Orchis sambucina*), tuberculoasă, cu flori galbene, cu slab miros de soc. PANTU, PL.

(Mor.) **Coatele-morarului** = o parte a morii, H. V 16.
2°. P. ext. Punga în care se găseasc testiculele. L.B. **Koefe** = scortum. LEX. MARS.

3°. P. anal. Greutatea care se atâră la cântar, c. oinae (7°).

4°. (Cu plur. *coțuri*) **Coțu** (de cal) = minge de gumă. HERZ-GHER, M. IV 236.

[Plur. *coate* și (ad 4°) *coțuri*.] Diminutive: **coiut** s. a. = coiu mic (de copil s. de animal); [cu plur. *-tuțe* și *-țuțuri*] minge de gumă. HERZ-GHER, M. IV 236; (la plur.) **coițe** s. f. *Castorit...* când *toțe* pe rânditori că și *goneasc...* își *rup...* singuri *coțele lor*. GORJAN, II II 91, cf. PAMFILE, ap. PASCU, C. 79. | Adjectiv: **coios** = cu coaie mari (COSTINESCU, DICT.), care suferă de vătămătură, surpat, boșorog (L.B.). | Substantiv: **colân** m. = om cu coaie mari. *Koian* = testiculosus. ANON. CAR. | Verb: (probabil apropiat de *codă*, al cărui înțeles îl are) **coi** vb. IV^a refl. = a se codă, a pregeță, a nu se da dus la treabă. Nu te tot *coi* și *pleacă la treabă*. ȘEZ. XIX III]. — Din lat. *colaus*, idem.

COIUF † (Milil.) s. a. v. *coll*.

COIUGĂ s. f. (Pesc.) *Filet* (de pèche). — Un fel de plasă de prins pește. L.B.

COIUT s. a. v. *colu*.

COJA-v. **COJEA**-

COJAN s. m. 1°. *Habitant de la platină*. 2°. *Nom de chien*.

1°. Poreclă dată țăranilor Munteni, de către Ardeleani (PĂRVEȘCU, II.); numire ce o dau în batjocură s. ca insultă muntenii (locuitorii din partea muntelui și de la deal) câmpenilor (locuitorii țăranii de la șes) (Buzău, Com. ST. POPESCU); numire întrebuințată spre a face deosebire între «mocanii» de la plaiu și podgoreni («Cojanii») de la vale (Irești, în Putna), H. XI 468. LM. În tot regimentul, nu eră decât un singur călăreț care să se măsore cu mine: *brigadierul Frunză*. De acest voinic de *cojan* mă simțeam dău și în zi mai legat. SANDU-ALDEA, A. M. 68. În unele locuri vedeam numai *cojani*; în altele erau numai *mocani*. În câte un sat îi găseam și pe unii și pe alții. Și între ei observam deosebiri. *Cojanii* își băteau joc de ctoarecii *mocanului*. Acesta își legă mîreasa cu giumbir, *cojanul* cu barț. Celdăul dăruia numai la *masa-mare* și radea de «calicia» *cojanilor*. *Figura...* arată case de ale pescarilor români și haholi din *Chilia-veche* și... diferite tipuri de pescari români (*cojani*) de la Balta-Ciobanului (lângă Hârșova). ANTIPIA, P. 745.

2°. P. ext. Numire de câine ciobănesc. H. XI 276.

[Plur. *joni* și *jeni*.] [Și: **cojean** s. m. | Feminin: **cojăncă** (cojeancă) s. f. [plur. *-jence*] = nevastă s. fată de cojan (1°). *Tinertele cojenice*. I. C. PANTU. LOGOFĂTUL MATEI 17. | Adjectiv: **cojănese** (cojenese), **-răscă** = de cojan, în felul *cojanilor*. *Porumb cojănesc*. H. XI 52 6. | A dverb: **cojăneste** (cojeneste) adv. = ca la *cojani*, în felul

cojanilor; spec. (despre sederea cu picioarele încolțite) *turcește*. *Căi a tinut ploaia și viscolul șezură acolo bine îndesăți unul lângă altul, cu picioarele încolțite, — cum se zice pe la noi: cojeneste* — și numai rare ori... se depărță câte unul... TURCU, ESC. 138.]

COJĂNCĂ s. f. v. *cojan*.

COJĂNESC, **-EASCĂ** adj. } v. *cojan*.
COJĂNEȘTE adv. }

COJBĂ vb. I^a *Se gonfler* (se dit de la croûte du pain) — (Ban.) A se ridică, a se umflă (coaia deslipindu-se de miez, la pâinea coaptă), a se coșcovi. CADE. [Adjectiv: **cojbăt**, **-ă** = cojit, de pe care s'a luat coaja: *Eu t-am dat pâine bună, el m'a dat-o cojbăt* (Poșaga-de-sus, j. Turda). VICIU, GL. | Positiv verbal: **cojbă** v. = coajă, scoarță (CABA, SĂL.) și (+coajă) **cojbă** s. f. (BRAN, S.) = coajă (de ou), scoarță.] — Variantă a lui *cojbă*, influențat (ca formă și ca sens) de *coajă*.

COJBRĂ s. f. v. *cojbă*.

COJCOGEĂ adj. invar. v. *coșcogea*.

COJ(E)ĂLĂ s. f. v. *coajă*.

COJECĂ s. f. v. *cojeică*.

COJENESC, **-EASCĂ** adj. } v. *cojan*.
COJENEȘTE adv. }

COJI s. m. plur. v. *coși*.

COJI vb. IV^a }
COJITĂ s. f. } v. *coajă*.
COJITURĂ s. f. }

COJNECĂ † s. f. v. *cojnic*.

COJNIC, **-Ă** † adj., s. f. 1°. *Sur parchemin*. 2°. *Parchemin*.

1°. A d j. (ca atribut al lui «cartes») *Scris pe pergament*. *Care moște o am atut și în carte coajnică, de la moșii noștri* (a. 1697, Urlați), BUL. COM. IST. V 224.

2°. S. f. *Pergament*. *S'au dat lor și... adevărată scrisoare în membrană, adevă în cojniecă scrisă* (a. 1702, Munt.). IORGA, S. D. XXI 88.

[Și: **cojnice**, **-ă** adj., s. f.; (+coajă) **cojnică** s. f.] — Imprumut literar din slav bis. *kojina chartia* «pergament» și adaptat derivatelor în -ntc.

COJNIȚĂ s. f. v. *coșniță*.

COJOĂCĂ s. f. (Îmbrăc.) v. *cojoc*.

COJOAICĂ s. f. v. *cojeică*.

COJOAICĂ s. f. (Ornit.) 1°. *Grimpeanu* (*Certhia familiaris*). 2°. *Tichodroma muraria*.

1°. *Passărea numită s c o r ț ă r a ș*.

2°. *Cojoaică-de-muncă* = *passăre frumoasă*, cu pene cenușii pe corp, cu gușa albă vară și neagră iarnă, cu aripelă parte negre, parte roșii și coada cu dungi albe și galbui; ciocul li e lung, subțire, ascuțit și puțin încovoait; trăiește prin crăpăturile stâncilor. CADE.

— Derivat din *coajă*, cu suf. *-oaică*.

COJOC s. a. (Îmbrăc.) 1°. *Pelișe* (de pean de mouton). 2°. *Fourrure*. 3°. Danse paysanne.

1°. Haină țărănească (H. II 50, 126), purtată de bărbați (H. II 4, 14, 31, 89, 141, 168, 204), mai rar de femei și, și mai rar, de fete. *Cojocul* e de obicei, lung până la brâu, întreg făcut numai din piei de oaie tăbăcite și lucrate (s. mai rar, de miel), cu fața albă sau împodobită mai ales cu „flori” (cusături) din arniciu s. ibrișin roșu, negru, etc. Se poartă, de obicei, cu lână, pe dinăuntru, mai rar «întors pe dos» (când umbliă cu el pe ploaie); de regulă, se poartă îmbrăcat pe mâneci (încheiat s. uneori înfăcuș), iar în unele regiuni numai pe umeri (s. când pe umeri, când pe mâneci). În unele regiuni, cei tineri poartă *cojocce* galbene... iar cei bătrâni poartă *cojocce* de tot albe. LIUBA-IANA, M. 20. Cf. DAMÉ, T. 169. *Cojocul păcurăre* (L.B.): slab, fără mâneci; se mai numește și *tohoarcă* (PĂCALĂ, M. II. 142). Cf. H. IX 496. *Cojocul* este de două feluri: cel scurt este sau de purtat, și atunci este simplu, sau de sărbătoare, și atunci este înflorat, [așa] că nu se mai vede pic de piele pe piept și pe spate. *Cojocul* mai poate fi și lung, trecând până din jos de genunchi. PAMFILE, I. C. 358. Cf. burcă (ȘEZ. IV 125/2a), bobou (DOSOFTEIU, V. s. 4 pr.), bituș (c) a, bundă, subă, blană, sarică, ghebu, gheubă. *Koshok* = pellicium. ANON. CAR., cf. MARDARIE, L. 1809. *Cu kojocul îmbrăcat se purta*. DOSOFTEIU, V. s. 33. *L-au acoperit pre ei cu kojocul ei*. BIBLIA (1688) 176, cf. 260^r. *S'au imprimat cu un kojoc și o părechi cibote* (a. 1711). URICARIUL, XI 220/2a cf. MINEUL (1776) 110^r, IORGA, s. D. 208 XII. *Un kojoc negru de miel, din zece piei...* *Un kojoc de miel negru, din patru piei*. URICARIUL, IV 135. *O babă... calculată pe un kojoc rechiu*. EMINESCU, N. 19/2a. *O babă... În kojocul rupt al ei și încă cu sfori de teiu*. COȘBUC, F. 65/2a. *Își ia kojocul între umeri*. CREANGĂ, P. 114, cf. 131/2a. *Moșoa... îl învelește într-un kojoc cu veșii întorsi*. MARIAN, NA. 234/2a. *Îmbrăcat cu nouă kojocce*. ISPIRESCU, L. 321/2a. *Mărită-măș și de, biată; Nici îi fol, nici îi kojoc*. *De atâtea nu-a eu loc*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 442, cf. 390. *Taur bălțat, La spatele mă-tii încălțat*. [Cojocul]. ȘEZ. IV 88. *Patru frați într-un kojoc băgați* [= Miezul nucii]. Cf. TEODORESCU, P. P. 233^r. # *Cojocul căutare* Numai la Iarnă are. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 233, cf. I 86. *Sapte frați pe un kojoc* = sărac lipit. Cf. Ib. III 123. *A avea (a găsi, a afla) ac de (s. pentru) kojocul cuiva* = a îndrepta pe cineva care are deprinderi rele (cf. ZANNE, P. II 499), a-l tăia cuivă apa (PAMFILE, J. II), a-l face pe cineva imposibil, a-l așeza, a-l-o face cuivă, a-l arăta, a se răzbuna asupra cuivă, a-l da gata, a-l veni de hac (v. c.). Cf. ac (I 1°). ZANNE, P. II 499, C. NEGRIUZZI, I 250, CREANGĂ, P. 251/2a, ISPIRESCU, L. 87/2a. *A-și întoarce kojocul pe cealaltă parte* s. pe dos = a-și schimba atitudinea, părțile deodată și pe neașteptate (ZANNE, P. III 124), a purcede mai aspru, a se aprinde de mânie, a întoarce foaia. CIAUȘANU, GL. *Să nu-și supere norocul și să-și întorască kojocul*. PANN, P. V. II 130. *Ei, mi bădeu, nu mă faceți să-mi întorc kojocul pe dos!* ALECSANDRI, T. I 717, cf. PAMFILE, J. II 111.

2°. *A nu căntă de ce-i kojocul cuivă* = a nu face distincție de persoane, a trata egal, cu aceeași severitate pe toți, fără distincție (L.M.), a nu-l părtini (RĂDULESCU-CODIN, I.). *A nu-l mai întreba pe cineva de ce i-o kojocul* = a nu-l mai lăsa să se gândească, a-l lua repede, a-l bate. ZANNE, P. III 125, CREANGĂ, P. 274/2a. *A cunoaște cui de ce îi e kojocul* = cu cine ai a face și a se purta cum trebuie. ZANNE, P. III 125, cf. PANN,

P. V. III 145. *Cât îi poate kojocul* = cât poate cineva (ZANNE, P. III 126), cât îi ține curea sau brăcinarul. *Te mănâncă kojocul!* = nu te astâmperi, nu te potolești, te mănâncă pielea! *Tu, miere, fii cuminte, că, de te mănâncă kojocul, acini sau cu ac de ci!* REȚEGANUL, P. I 7. *A-i secutură cuivă kojocul* = a-l bate. DICT., ZANNE, P. III 126, PAMFILE, J. II. *A face cuivă pielea kojoc* = a-l bate zdravăn. *Să știe maica că joc, Face-mi-iar pielea kojoc!* DOINE, 291/2a. *Vai de kojocul cuiva!* = vai de dânsul, vai de capul lui, vai de pielea lui. ZANNE, P. III 126, cf. ȘEZ. III 186/2a. *Jocul rupe kojocul* = cine se ține de jocuri și petreceri, sărăcește (ZANNE, P. IV 402); *Jocul se isprăvește cu bătaie*. *A-și teme kojocul* = a se teme. *Fratele cel mai mare, care și el își teme kojocul, trimise...* să vadă ce-i îndăuntru. SEVASTOS, P. 205, cf. CATANĂ, P. I 24. *A-și păzi kojocul* = a se feri de bătaie. ZANNE, P. III 126. *Iarnă cu sapte kojocce* = iarnă grea, foarte friguroasă. ALECSANDRI, P. III 21.

2°. P. ext. Blână (1°) întrebunțată drept căptușală. *Caftanul... căptușit... cu kojoc de samur*. MAG. IST. II 17/2a. (În glumă) *Pielea păroasă, blana unui animal. Lăpăl... sare asupra-i pe loc și îi rupe [câinelui] din kojoc*. PANN, P. V. I 90. (Bot.) *Cojocul-ursului* = burulană (H. III 306) cu frunza ca a mărlului, dar flocoasă (Ib. III 116). (Adverbia) *Smântăna este kojoc pe lapte* = grosă, bogată. CIAUȘANU, GL.

3°. (Cor.) Numele unui danț țărănesc. H. V 98. Cf. *cojocărească*.

[S]: (singular nou, refăcut din pluralul *cojocce*) *cojocă* s. f. = (în Munt.) kojoc lung până la glezne; (în alte regiuni) kojoc mai mic și mai frumos lucrat, purtat de femei (Cf. L.M.) s. de bărbați (H. IV. 45); pieptar de piele (H. XIV 22); blană de miel. *Scală, Irina, mamă, pune pe tine kojocca ta și dulama mea și du-te!* DELAVRANCEA, s. IS3/2a. *Așezat pe o kojocă în gura sobei*. STOICA, SĂM. III 822. *Măscă... făcută din kojocă neagră*. MUSCEL, 69. # *A întoarce kojocca* = a-și schimba părțile. ZANNE, P. III 124. *Joaca sparge kojocca*. Id. Ib. IV 406, cf. mai sus: *Jocul rupe kojocul*. [Diminutive: *kojocel* s. s. și m. = (cu plur. -cele) kojoc scurt, ajungând până la sold (HERZ-GHER, M. IV 244); mai ales fără mâneci, purtat în deosebi de fete și femei, cf. pieptar, bundă, bondiță; (cu plur. -cei; Bot.) plantă ierboasă (Petasites albus), numită și *ecuruz*, cu frunze lănoase-păloase pe fața inferioară și cu flori albe-gălbii (Cuscuta). PANTU, PL. 2. *Cojocce de oaie albă, cusute cu vârgi și cu triunghiuri de mătase neagră*. ODOBESCU, I 483. *Țărani cu pălărie și foarte frumoase femei în kojocce*. IORGA, N. R. A. I 367. *Du-te...* *Să-mi aduci un kojocel*. TEODORESCU, P. P. 580. *Un voinicel cu kojocelul de miel*. BIBI-CESCU, P. P. 59. Cf. ȘEZ. I 10/2a. *Cojocce și bondiți din pielele și piei de oaie*. Ib. IV. 17/2a. *Cinel, cinel, Pictor de purcel, Încălit cu kojocel*. [= Ștrelelul]. GOROVEL, C. 343; — *kojocel* s. a. L.B.: — *kojocă* s. a. lb.: — *kojocă* s. f. *Cu kojocă pe umăr...* *gândea că-i un Făt-frumos*. LUC. III 361; — *kojocă* s. f. = căputaș de pănură roșietică, ce ajunge până la genunchi; e căptușit pe dinlăuntru cu piele de oaie (Racovița, Olt). VICIU, GL. | Verb: (ad 2°) *kojoci* † IV* = a blâni (cu piele de oaie COSTINESCU), cf. *cojocă* r.l. *Koshocesk* = pelliionem ago. ANON. CAR.]

— Din slav. (bulg., sârb., rut.) *kožub*, idem. Schimbarea finalului după suf.-oc trebuie să se fi întâmplat pe teren slav, căci găsim și la Megleniți *kojoc* (*cușoc, cōjuc*), la Neogreci *κοζόκα* și la Unguri *kozók*. Cf. *cojocă* r.

COJOCĂR s. m. *Fourreur, pelletier*. — Cel ce lucrează s. vinde cojoace, pieptare, blăul, căciuli, etc. făcute din piei de oaie, de miel și de capră. LIUBA-IANA, M. 122), suciu (H. XVII 8), cf. pielar, blănar, *Koshokar* = *pellio*. ANON. CAR. (Slav.) Milotariu = pielariu, *cojocariu*. MARDARIE, I. 1810. *Succeră țârgul lui deascăleat niște cojocari. Soț se cheamă ungurește cojocar, iară Succava cojocărie*. LET. I. 91/100. *Starotele de cojocari*. RĂSCANU, L. 16/100. *Cojocarii Craiovei au arut slab alipvergi* (a. 1819). IORGA, S. D. VIII 89. *Făcând cercetare brelei cojocariilor și a blănarilor*... (a. 1801). URICARIUL, IV 126/100, cf. XII 50, IORGA, B. R. 99. *Făcând unui cojocariu un lup întreg*... BARAC, T. R. 33. *Moș Fotea, cojocarul satului*. CREANGĂ, A. 3/100. *Tot mă cre-ua cojocar. După cojocari n'oiu mere* [=merge]. ȘEZ. III 59/100. # *Din bucățile, cojocarul blănu mare face*. IOID. GOLESCU, ap. IDRF. *Vulpea, după moarte, de cojocari are parte*. Id., ap. ZANNE, P. I. 707. | Spec. *Cojocar subțire* (= blănar) și *gros*. POLIZU, FILIMON, ap. TDRG (ms.) [8]: († și dial.) *cojocariu* s. m. LB. | Femininul: **cojocăreasă** DICT., **cojocărită**. | Adjectiv: **cojocăresc, ească** = de cojocar: (substantivat la fem.) numele unui danț (rărăneș, SEVASTON, N. 281/100, PAMFILE, J. III. Cf. *cojoe* (3⁹). | Abstract-local: **cojocărie** s. f. = meseria cojocarului (H. II 62, 146, 168); atelier unde se lucrează cojoace, pieptare, căciuli, etc.; prăvălia, marfa și comerțul cojocarului. Cf. LET. I. 91/100. *Pielăritile, cojocăritile și curcăritile*. ODOBESCU, I. 480. *Să-i dai un blăit, să-l învețe cojocăria*. CREANGĂ, P. 31/100. | *Cojocăria e un mestegiu ce cere anumite cunoștințe*. PAMFILE, I. C. 46, cf. GOROVIL, C. 375. SBIERA, P. 322/100. | Verb: **cojocări** IV⁹ = a face cojocărie: (fig.) a bate zdrăvan (HERZ-GHER., M. IV 243; (en abstractul) **cojocărit** s. a. = meseria cojocarului. HERZ-GHER., M. IV 244. LIUBA-IANA, M. 61). — Derivat din *cojoe*, prin suf. nom. agent.-ar. (Cf. bulg. *kojohari*, idem).

COJOCĂREĂSA s. f.
COJOCĂRESC-EASCĂ adj. }
COJOCARI vb. IV⁹ } v. cojocar.
COJOCĂRIE s. f. }
COJOCĂRIȚĂ s. f. }

COJOCĂȘ s. a. (Îmbrăc.)
COJOCĂȚ s. a. și m. (Îmbrăc. Bot.)
COJOCĂȚ vb. IV⁹ } v. cojoe.
COJOCICĂ s. f. (Îmbrăc.)
COJOCIȚĂ s. f. (Îmbrăc.)
COJOCUȚ s. a. (Îmbrăc.) }

COJOCICA s. f. v. *cojeică*.

COJOS, OĂSĂ adj. v. *ceajă*.

COL s. a. 1⁹. *Aîle* (de moulin à vent). 2⁹. *Garde*. 1⁹. (Mor. Mold.) Aripa morii de vânt, săgeată, fofeză (1⁹) HEM, 1669. Cf. H. III 18, 118, 140, 206, XI 429.

2⁹. (Munt. rar, în expresia): **A fi de col** = a fi (la rând) păzitor de noapte, a fi de caraulă. Cf. RĂDULESCU-CODIN, I. *De ce n'ai fost ascărit de col?* VISSARION, FL. 84.

[Plur. *côluri*.] | Ș: (singular — greșit? — refăcut din plur.) **côlur** s. a. DAME, T. 162—3, PAMFILE, I. C. 187, 189.]

— Din turc. *kol* abraj, aripă. Pentru sensul 2⁹,

cf. *kol* *gezmeck* sse promener en rondes. Cf. *colgiu*.

COLABORĂ vb. 1⁹ *Collaborer*. — A lucra împreună cu altul s. cu altii la ceva (mai ales la o operă științifică s. literară). *Edită și colaboră la Dacia literară*, s. f. NEGRUZZI, I. 339 [Abstract: **colaborare** s. f. *Colaborarea erculeană a D-lui G. Dem. Teodorovici*. MAIORESCU, D. II 14. *Reviata nu plătește colaborarea*. C. PETRESCU, C. V. 145; (fr. *collaboration*) **colaborațiune** † s. f. (COSTINESCU), **colaborație** † s. f. (STAMATI). | Substantiv verbal: (fr. *collaborateur*) **colaborător, oare** (mai de mult, la feminin și **colaboratrice**) = persoana care muncește la o lucrare (spec. la o revistă, la o publicație periodică) în comun cu alții. *Colaboratorii «României literare»*. RUSSO, S. 79. *Colaboratorul erculei vodelci monstraos*. C. NEGRUZZI, I. 69. 4⁹ de *redactori-colaboratori*. MAIORESCU, CR. II 7/100. *Pentru rubrica model, revista a găsit în doamna A. o colaboratoare pricepută și deosebită*.

— N. după fr. (lat. **collaboro, are** sluzez împreună).

COLABORAȚIE † s. f.

COLABORAȚIUNE † s. f.

COLABORĂTOR, OARE adj. subst. } v. colaboră.

COLĂC s. m. (CuL). I. 1⁹. *Gâteuz, brioche, fouace*. 2⁹. *Craquelin*. 3⁹. (Au plur.) *Morceaux de pain donnés aux pauvres*. II. 1⁹. *Fromage* (rond). 2⁹. *Brins d'osier servant de liure*. 3⁹. *Cucillie de fil de fer*. 4⁹. *Jante*. 5⁹. *Cuvelage, margelle du puits*. 6⁹. *Clôture*. 7⁹. *Cannulure*. 8⁹. *Ceinture de sauvetage*. 9⁹. *Voûte*, ar. 10⁹. *Cabane*. 11⁹. *Collier* (du harnais). 12⁹. *Couronne*. 13⁹. *Partie du dragon* (constellation). 14⁹. *Replis*. III. 1⁹. *Redevance* (en nature). 2⁹. *Récompense*. IV. *Discours de félicitations*.

I. 1⁹. Aluat (cecă) de făină (de grâu) copt în cuptor (un fel de pâine), de obicei de formă rotundă cu o cunună (uneori și cu alte forme) și împietit din două s. trei suluri de cocă, făcut nu pentru mâncarea zilnică obișnuită, ci pentru împărțit altora la anume solemnități religioase ale familiei. În unele regiuni (Transilv., Banat, mai rar și prin alte părți) aluatul se amestecă cu zahăr, ouă, unt și mirodenii și se frământă cu drojzii (PAMFILE, CRC. 5), deci, pe acolo, e sinonim cu *cozonacul* (com. A. COSMA, TIPLEA, P. P., BUD. P. P. | *Colaci* au un rol destul de important în viața religioasă a poporului nostru, fiind dați în dar preoților, de pomană săracilor, precum și nașilor s. la diferite ocazii solemne (nuntă, înmormântare, praznic, parastas ș. a.). În unele regiuni ei se fac cu apă nelucepută și se frământă de femei curate (PAMFILE, CRC. 108), mai ales la sărbătorii mari, pentru pomenirea morților (Id. Ib. 5), se duc la biserică de se sfîntesc s. se slujesc. Cf. turcă. prescură. După ocaziile la care se fac s. după destinația lor, se numesc și: *colaci acoperiți*, închinați cunetrilor mari. Cf. MARIAN, NA. 298/100; *colaci de Andreiu*, făcuți de fete, cu apă nelucepută (Covurluiu). PAMFILE, S. T. 140; *colaci de botez*, duși de fiii s. de părinții lor celor care l-au botezat. Cf. ȘEZ. I. 36/100, III 237/100; *colaci de Crăciun*, făcuți din două vițe împietite și încunjurate cu altă viță. PAMFILE, CRC. 5; *colaci de cununie* s. de nuntă, duși de fiii nașilor. Cf. ȘEZ. IX 78, I. 36/100, H. II 82, 119; *colaci de mort* s. de scaldătoare, închinați cunetrilor mari. MARIAN, NA. 298/100. *Colaci de Vaslui* sânt renumiți în Moldova. Cf. IDRF. *Colaci* pentru colindători sânt numiți și colindețe (PAMFILE, CRC. 5) și colăceli.

Colacu preste groupă să nu se dea (a. 1675). GCR. I 218/2. *Centru blagoslovicea fierturilor, a grăului și a colacului, să plătească* — fl. 3 crei[far] (sec. al 18-lea). IORGA, S. D. XIII 15. *Mă învâdă neroși... să trăesc cu colaci de bogdaproste* (= de pomană). GORJAN, H. II 53. *Să coacă pentru nunta... colaci*. EMINESCU, P. 195. *Și-au pierdut elcilar până'ntr'atâta, că nu mai... aduc atâtea luminări și colaci pe la biserică*. I. NEGRUZZI. CONV. LIT. III 43. *Pe piept [au pus mortului] colac de grâu de-un an*. COȘBUC, B. 151. *Pînă-tele... aducând pîtași și colaci din biserică, a împărțit la ficcare*. CREANGĂ, A. 4/2. *Aluatul de Crăciun se face din coca din care se face colacul pentru ziua Crăciunului*. ȘEZ. IV. 24/2. *Pentru Crăciun e bine ca ficcare creștin să facă măcar câte un colac care să aibă înfățișarea unei mâini cu degetele întinse*. PAMFILE, CRC. 109. *Colaci... stau la copt în fâst...* id. ib. 208. *Suflecă mănice largi și împletește la colaci*. P. colaci mari, de doi saci. *Pentru cumănișei burlac*. ALECSANDRI, P. P. 97/2. *Ca grâu' cernut, Ca colacu' slujii*. ȘEZ. IV. 31/2. *Numai popă nu mă face, Să măsc pită bombănită și colaci de la săraci*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 467. *Mulți is domni și cu nădrăgi, Nu mănăncă toți colaci!* BUD., P. P. 51. *Feciorul cel sărac E plăcut ca ș'un colac*. POMPLIU, B. 17/2. *Fată mare'n comandare, Nici colac, nici luminare* (= Lingura). GOROVEI, C. 202. *Colacu' nu-i a[i] cui-i merit, c-ă-i a[i] cui-l mănăncă!* (cf. nu-i pentru cine se gătește, ci pentru cine se aîmereste). ȘEZ. IX 147. *Femeia de ciomag fugă, nu de colac*. ZANNE, P. II 154. *Dacă nu e colac, e bună și pânea*. id. IV. 43. *Ziua mănăncă colaci* (adică: e bisericosă!). *Noaptea umblă după draici*. id. ib. I 25. *La cel bogat merge și dracul cu colaci* = celui bogat i se fac hatăruri. ȘEZ. II 74/2. *Când vreo Dumnezcu cu omul, vine și dracul cu colacul*. DICT. Cf. GCR. II 200/2. *A trecut baba cu colaci* (s. colacul) s. i-a mănăncă ciuara colacul (PAMFILE, J. II) se spune celor ce au scăpat ocazia. Cf. *habă* (I 27). *Să nu-l faci să-ți zică: sădup ploaie, căpenașul și sau trecut baba cu colacul*. TICHINDEALU, F. 120. *Pe la noi umblă căniul cu colaci în coadă* (PAMFILE, J. II) = e mare belșug. *Cum e sfântul și colacul* = omagiul s. darul se măsoară după importanța persoanei; cf. cum e Turcul și pistolul. *Așteaptă, ca mortul colacul* = cu nerăbdare, cu mare poftă. CIAUSANU, V. *Să dai colac (s. turtă) zilei că ai scăpat!* = să mulțumești lui Dumnezcu că ai scăpat teafăr din cutare primejdie. id. G. *Colac peste pupăză*, se zice când cineva nu e mulțumit cu ce a primit, ci mai vrea, ori când peste un necaz s. o nenorocire mai vine alta (cf. PAMFILE, J. II) cf. *pupăză*. Expresia vine de aici: Când mama face colaci, din coca ce rămâne face câteva buciți în formă de pasăre cu creastă, cărora li se zice *pupăză* și se coace odată cu colaci; când scoate colaci din cuptor, dă fiecărui copil câte o pupăză; dar ei mai vor, pe lângă asta, și câte un colac, la care cerere mama răspunde: «Nu ți-e de ajuns ce ți-am dat? Mai vrei și colac peste pupăză?» (Județul Buzău. Com. I. RĂDULESCU-POGONIANU). *Dă-i colac și luminare* = la-ți nădejde, renunță! Se zice când nu mai găsești ce ai pierdut (ȘEZ. II 74) s. când nu mai cepeți îndărăt ce ai împrumutat (cf. MARIAN, I. 306). *Asta-i lapte cu colac*, se zice pentru o întâmplare plăcută, folsitoare. ZANNE, P. III 532. *A umbla după* (s. a aștepta s. a veni la) *colaci calzi* = la un lucru bun, plăcut și de-a-gata. id. ib. III 533. *Imblă ș'asta după colaci calzi, Îmi vine să i-o joc și lui!* ALECSANDRI, T. I. 720. *A duce pe cineva la colaci calzi* = a-l duce cu vorba, cu făgădueli de-

sarte, a-l purta pe la icoane. ZANNE, P. III 533. **A aștepta pe cineva cu colaci calzi** = a-l face o primire deosebit de călduroasă. *Nu-i ci tocmai așa de prost, ca să-și închipuiească că îl așteptăm cu colaci calzi!* ALECSANDRI, CONV. LIT. III 64. **Așa colac!** = ce noroc (pe mine)! *Domnul Ghiftuțu mă... roagă să-l ieu... Așa colac!* ALECSANDRI, T. I 585. **A-și face coada colac** (ca un căine, care plenea cu coada'ntr'e picioare, când e amenințat) = a umbla cu cărcotele, a căuta chichilțe, pretexte (cf. LB.). a-și face de lucru, fără nici o socoteală (Crisicior, com. ȘT. PAȘCA); a se lenevi, a se codi, a se da în sus (CIAUSANU, V.); a o șterge pe furis, de undeva. *Lui Ioan Zapolia... nu i-a căzut la inimă logodna aceasta; drept aceea ș'au făcut coada colac și, în loc de a merge la logodnă, ș'au dus asupra Turcilor*. ȘINCAL, HR. II 137/2. *Am știut că duminelor, când vor fi la adică, ș'or face coada colac*. AGĂRBICEANU, L. T. 240. **Nu i s'au prins colaci!** = n'a izbutit, nu i-a mers. ION CR. VII 154. **Popăc, moașă, colac** = iată, tocmai acum când nici nu mă așteptam. ȘEZ. III 85/2. (Cu funcțiune a verbului). **A se face (a sedea, etc.) colac** (cu corpul încolăciit, ghemuit în formă de roată). *Grieciul... iarșa se făcea colac la ușa tindei*. RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. (ms.) *Un șerpe... ședea colac și se sora*. ȘEZ. III 151/2. *Străng...* *Brăul meu colac*. TEODORESCU, P. P. 378.

2. P. anal. (Bucov., ca la Istro-români) *Colvir*.

3. P. ext. (Muscel) Bucăți de pâine cu colivă și luminare pe ea (RĂDULESCU-CODIN, I.) care se împart la săraci, la rude și la vecinii pentru ca mortii să nu stea cu «fărăna în gură» (MUSCEL, 26).

II. P. anal. Denumirea unor obiecte care au o formă rotundă ca un colac (cf. LB., COSTINESCU, LM., RĂDULESCU-CODIN, L.). *Kolak* = tortă, ciucule. ANON. CAR. Se înfundă în jâbl, picior peste picior, aruncând colaci (= rotocoale, verigi) de fum în taean. C. PETRESCU, C. V. 104.

1. *Colac de cas*; se topește brânză de oi, i se dă forma rotundă (ca de colac) și se lasă de se răcește. ȘEZ. VII 115.

2. Gânj împletit în formă de cerc, cu care se leagă strâns două lemne. TIPLEA, P. P.

3. *Colac de sărmă* (CIAUSANU, GL.) = sărmă răsucită în formă de roată, spre a o păstră fără să ocupe prea mult loc. *Colac de tel*. COSTINESCU.

4. Obeșile împreunate ale roții carului, talpa roții, cf. *ciolan* (II, P), *năplățe*. LB. Cf. PAMFILE, C. (Slav.) *Obođă = colăce*. MARDARIE, L. 4217. *Sfînelnicul slujește la găurirea ciolanilor sau colcilor roții la car*. PAMFILE, I. C. 124. | (Mor.) Încingătoarea de lemn, obeșile care înconjură pietrele de măcinat ale morii (Cf. LB. DAME, T. 150, PAMFILE, I. C. 182, VICIU, GL. HEM. 18/2, RĂDULESCU-CODIN, H. II 319, IV 132, 280, XI 247, XIV 377, XVII 8). *Roata din afară are 6 eruci și 6 colaci; în tot colacul sînt așezate 6 aripi*. HEM. 1699. *Roata morii constă din doi colaci*. *Între colaci sînt cupele* (Sălște). Com. A. BANCUI. | La joagăr, cupele sînt adaptate de obicei între cei doi colaci ai roții. Pentru a-i da roții o soliditate cât mai mare, *colacul* se leagă de osia roții. PĂCALĂ, M. R. 460. | (Băeș.) *Talpa de șteampuri*. LB.

5. Împrejmuirea de piatră sau de lemn (în timpul din urmă și tuburi de beton) din jurul unei fântâni, unui puț, ghizd, cf. *butăia* u, *gardi* înă. COSTINESCU, PAMFILE, I. C. 467, ȘEZ. VII 180, CIAUSANU, GL. *Din arin negru... se fac colaci de fântănuș, adică se cercuește temelia la puțuri*. HEM. 1206. *Puțul... cu colac de piatră* ODOBESCU, III 176/2. *Pe colacul fântănci erau*

doară pahare de argint. CREANGĂ, P. 290/2. Decât mă făcea o fată, Mai bine-un colac de piatră... la făntănd. SEVASTOS, C. 37/2.

6°. (Vechiu, și în graul pescarilor dunăreni) Împrejmuit de zid, de pământ, brâu (II 2°). Deci acela colac, zidu' dinău, iaste fața muruită cu albu var, al doile colac negri, al treile roșie, apoi mohorit, apoi galbine. HERODOT, 43. Întru colacul cel dinapoi iaste lăcașul împăratului și visteriarele, iar cel mai mare colacul zidului ca fi cum iaste cela [ai] Athincire. HERODOT 43. În iaz, gura opustului e încunjurată de un perete circular de pământ (colacul din fața opustului). AN-TIPA, P. 58.

7°. (Zid.) Ornament plastic, care înconjoară pereții s. stăpîlî unel clădiri, cf. ciubuc (6°). ch e n a r, brâu (II 2°). Colacul, brîul sau ciubucul împletit, care înceie biserică... IORGA. IST. R. II 20.

8°. (Mar.) Colac de sare = cerc de plută s. de caucuc umflat cu aer, cu ajutorul căruia plutești de-asupra apelor. El se aruncă celor ce sânt amenințați să se înnece.

9°. Lemn încoavînt care ține o boită, arc. Cf. I.B. Picioarele podului... coprinse de unal la altul cu colaci. SPĂT. MILESCU, ap. DDRF.

10°. (Banat) Colibă rotundă făcută din nulele și acoperită cu paie, în care se adăpostesc clobanii. Cf. H. VIII 141.

11°. (Transilv.) Cerc de piele (capitonată) care se pune în unele regiuni în jurul gîtului calilor înhămați, jugul hamului. Cf. BARCIANU, ALEXI.

12°. Vârtej (de păr). Are doi colaci în creștetul capului = are părul răsucit în două părți. GOROVEI, CR.

13°. (Astron.) Fiecare din cele două trapeze din constelația numită «dragon» s. «balaur, înco-lăcitură. OTESCU, CR. 10 Cf. PAMFILE, CER. 163.

14°. Veriga ce o formează corpul șarpelui răsucit (în jurul cui)va. De te-ar fi strâns [balaurul]... în colacele lui... ai fi scos limba d'un cot. DELAVRANCEA, S. 91.

III. P. ext. 1°. († și dial. Mai ales la plur.) Dar, plococ făcut de fini nașilor s. oferit de țărani, la zile mari, proprietarului moșiei pe care locușe, constând din colaci, puț, ouă, miel, miere, poame, etc.; spec. (mai de mult) dar în natură, plococane date de orașe Domnului, la Crăciun (SIMEON DASC., LET. 277). Kolak = munus. ANON. CAR. A doua zi de Crăciun, se duc oamenii cu colac la naș. Colacul constă din 7 pâini, un cocos sau alte orășeni, 2-3 sticle cu țuică și vin, o coastă de porc, 2-3 trandafiri (cărnați) și alte mărunțuri. ȘEZ. XVIII 24. Ți-am trimis dumi-tale colacul, un cal (ca. 1620). ROSETTI, B. 100. 53 de lei, pe patru răși ce s'au închinat colaci (a 1658). URICARIU, XVI 202 /m. Arpag... trimită pururea colaci [notă: daruri]. HERODOT, 52, cf. 153, 512. Ispravnic pe beciurile domnești, pre unț, pre miere și pre colaci ce vin de la orașe, la Născut [= Crăciun]. LET. I 104/m. Atunci jărte dreapte-și rom face, Colaci și prinoase. DOSOFTEIU, PS. 171, cf. 276. Scutește pe... preut... de dojdie... și de colaci, RĂȘCANU, L. LXIV/m. Toți cetățenii dară se gătră să aducă, după obicei, câte ceva colaci, la nunță... Baba... foarte săracă... n'avea ce să ducă alta colaci, decât numai niște alune. SBIERA, P. 127/2.

2°. † Remuneratie; s pec. răsplată s. despăgubire pentru cheltuiala cu întreținerea și îngrijirea unei vite, denunțarea unei vite pierdute s. furate. Împăratul... gisurii colăcu cine [aceluia care] l-ar afla pre'nscălături. DOSOFTEIU, V. S. 48°. Soait-au

și Osman... la Împăratul, cu cărți de la Vezirul, să teie colac, cum au bătut pre Moscail. LET. II 377/m. Au cerut colac de la mine și zicându ei c'au nemerit acel bou de pripas în boi[i] lor, eu am dat colac [aleri] 2, în mâna lor (a. 1760). IORGA, S. D. XII 72, cf. XIII 170, XXII 7, RĂȘCANU, L. 37/2. Pentru boii ce se rumpu cărării din cirezi și fug, să aibă a plăti colac celor ce-i vor găti, câte doi lei de cărd, iară când se vor răsleși din cireadă câte un bou sau doi, atunci vor da colac câte unul leu de bou, după obicei (a. 1784). URICARIU, II 150/2, cf. X 106/2, XXIII 269. Păgubașul să deie colacul vitei, adică de va fi scuzat vitea pripășită o săptămână (a. 1795) lb. IV 60/2, cf. I 253/2. Și încredințându-se cu doradă o căte vite lui, să i se deie, și păgubașul să deie colacul vitei (=cheltuiala ce a avut-o cu vaca), plătiind câte o para pe zi, lb. IV 190/2. Pentru colac ce-mi scrii că s'au gădănit cu să s[ă] dea celor ce vor prinde hoști, ascemă un fost dat s[ă] cu porăncu, cu oricare îi va prinde, va luă de la noi bun colac. IORGA, B. R. 226. (Fig.) Recompensă. Ia, ha, așa dar mie colac [pentru veste bună]! răspune vulpea. TICHINDEAL, F. 324. | S pec. Suma pusă pe capul unui tâlhar (de vînat) s. rebel. Care... prinde pe un tâlharu de vînat, dobădușe 25 de galbeni dar, care colac (nemț). Taglia) iarși tre-bue... COD. SILVIC. 50. Prea osfinița cheșaro-crășacă... mîrirc... au hotărît ca trei sute de galbeni cînste sau cum să zice colac să i să dea la unul ca acela, care pre unul sau altul dintre corifei, adică dintre... căpetenii și îndemnători aceștia [=acestei] rătăciți în sa prinde... Dat în Sibiu, 23 zile Noemerie, Anul 1784. PROCLAMAȚIE (a guvernatorului Transilvaniei, după răscola lui Horia). | Și astăzi: Cal de colac = cal strein, pripășit în comună, tînde primarul îi dă spre păstrare vreunul n'aveaș, să se servescă de el, până vine stăpîn; să-i reclame. (Comuna Lăscăr Catargiu, în județul Covurlui). CALUL 88. Vită de colac = firă stăpîn (PAMFILE, J. II), pripășită (cf. id. DUȘM. 102). = (În ironie) A lua colac = a da de știre, a înformă pe cineva despre ceva (rău). Cf. BARONZI, L. 46/2. Dar până să intră-n curte, alții colaci i-au luat, Că neavăta d'atunci încă după alt s'a mîritat. PANN, Ș. I 171/2.

IV. Orație ținută de colăcer la nunță, numită și la-colac (MARIAN, NU. 457/2), colăcărie, colăcărie. După ce s'a roștit colacul, mirele prele mamei miresei un oareșcare dar, id. lb. 619/2.

[Plur. -iaci, neobiceinute: -iacuri (POLIZU) și (ad II 10°) -iace. | Diminutive: colăcși s. m. și (cu asimilare vocalică) colăcși s. m. = colac mic (făcut pe alocuri din două vite împletite, cf. PAMFILE, CRC. 5); (mai rar:) colac bun, gustos; (în Bucov.) covrigi mici (MARIAN, I. 291). (Ad I 1°) MARIAN, I. 165/2, S. II 165, H. II 32. Să facă... 2 colăci. BIBLIA (1688), 228°. La o pomă lungă, trebueș 200-300 de colăci, archanghell, scări, prescuri și altele. MARIAN, NU. 751/2. Colăci de grâu frumoși. ȘEZ. I 30/2. Și împărțea trei colăci, La copii mititei. ALECSANDRI, P. 390/2. Prin Săliște, în sara de Anul-nou, merg copiii la colindat, strîngînd: Lelco, lău-mi-i în casă! — Lău, lău. Da colăceu! nu fi lău da! VICIU, GL. M-a gătit Colăcel în lapte dulce. RETEGANUL, TR. 130/2. Și-a cernut făina toată Și-a făcut un colăcel, De-a dragul să cați la el, Colac mîndru și frumos. POP. ap. GCR. II 337/2. Colăcel, Bolăcel, Intr'un vîrf de muncel (= Federa). GOROVEI, C. 188. (Bot; la plur.) Colăcei-babil = nalbă. PANȚU, PL.; (ad II 2°). Luăm o răchită sau două mai groșe, din care, făcînd un colăcel sau cerc, de lărgimea vîrșei... îl coasem în ea de împletitură, printr'o nouă răchită gîm-

jultă. F. R. ATILA, P. P. 124. (Numele unui joc de copii) **De-a trel colăci** = de-a mama-(s. de-a pui)-a gaia. PAMFILE, J. II 280. (La jocul acesta) se face unul cloacă, răcând în pământ cu bățul, și alți copii după el [intr'un sîr, unul la spatele altuia] numindu-se puii cloștei și ținându-se de brau unul de altul. H. IV. 201. [Și nume patronimic. *Colăcel pușcașul* SOVEJA, OAM. 18. Și: **colăciut** s. m. (Ad 1°) *Pomul se împodobește... cu diferite fructe, colăciuți*. MARIAN, I. 172/30. *În ziua de 49 de Sfinți, în unele comune* (de ex. în Rodna), *fac colăciul pentru copii mici, în sănătatea oilor*. PRECUP, P. 26. | Colectiv: **colăcime** s. f. (intrebunțat și la plur. -cimi și -cimuri, MARIAN, NU. 706/30) = obiceiul, împlinit de părinții unui copil, la anul după botezul acestuia, de a duce nănașilor colăci (MARIAN, NA. 292/4) s. de însurăței, la un an de la căsătorie (id. NU. 706/30) și petrecerea care se face cu această ocazie (cf. id. lb. 706, 771)].

— Din slav. *koláč* (raz. *koláč* «franzelă împletită, covrig»; bulg. *koláč* «pâne cu gaură în mijloc care se coace la diferite ocazii festive»; sârb. *koláč*, cu același sens). Cuvântul acesta slav (derivat din *kolo* «rotă») are o răspândire mare la popoarele vecine (alb. *kuljaç*, ture. *kulaç*, ung. *kulacs*, friulan *colazz*, ven. *colacci*, germ.-austriac *kolatsche*, dar și calabrez *collucci* «sorta di pane intrecciato a corona sormontato da un uovo»). — La noi, după modele ca *saci-sac*, *draci-drac* etc., din pluralul *colaci* (mai des întrebunțat decât singularul) s'a format de timpuriu (ca și în Aromâni zic *culac* «cecă coaptă în spuză; ceva rotund» și Istroromâni *colde* «covrig») noul singular *colac* (în loc de *colaci*, care se mai recunoaște în derivatul *colăcer*). De la noi cuvântul a fost împrumutat din nou de Bulgari (*kolakâ*), Albanezi (*kuljac*) și Turci (*kolak*), la care se găsește și variante cu -e final, alături de formele, mai uzitate, cu ă. Cf. CIHAC H. 68; G. MEYER, ALB., WB. 206; BERNEKER, SL. WB. 541. — Din românește e împrumutat și ung. *kalák* «recompensă în bani dată pentru aducerea unei vite furate; denunțarea unui hoț», *skaldkþéni* prețul plătit pentru denunțarea unui hoț. — Cf. colăcer, colăci, înecolăci.

COLACA † s. m. sing. *Flatteur*. — (Grecism, rar întrebunțat și leșit din uz). Lângușitor. *Cu un colaca, ca să se arate părintilor acelor ce ar vol să strice această hotărîre*. DOC. ap. TDRG. [Și: (atestat numai la ALECSANDRI) *colachiu* s. m. *Oiu umbla cu birja... Ghidul colachiu!* T. 1229.]. — Din n.-grec. *κόλαχος*, idem TDRG. Cf. grec *κόλαξ*. Cf. colachie.

COLACĂR s. m. 1°. *Garçon d'honneur* qui portent le gâteau de nocce. 2°. *Mangeur de gâteau* (sorbriquet). 3°. *Garçon d'honneur* (dans une nocce). 4°. *Dénonciateur*.

1°. (La plur.) Părinții s. finii care aduc în dar colaci nășilor. Cf. MARIAN, NA. 307/30.

2°. «Feciorilor de popă li se zice, în bătaie de joc, *colacari*» (fiindcă mănâncă mulți colaci, aduși preutului de credincioși). ȘEZ. V. 139/30.

3°. Colăcer (2°), urător. *Când vine nunta ca să ieie mireasa, atunci intră în casa miresei colăcarul, cu doi roinici, și urcăză așa...* CONV. LIT. XIV 292, cf. 203. În *Transilvania, colăcarul și căldrețul nu pot intra în ogrădă*. SEVASTOS, N. 92/30.

4°. † Denunțator al unui hoț (I.B.). colăcaș. Cf. colac III 2°, colăci II 1°.

[Și: **colocăr** s. m. CONV. LIT. XIV 295. | Feminin: **colăcăriță** s. f. = femeie care pregătește mesele pentru pomană; (în bătaie de joc; ad 2°) fată de popă (ȘEZ. V. 139/30). *Ascenena cantă [la pomană] colăcărițele... ca nemici să nu pule*

la masă cu pereche. MARIAN, I. 573/30. | Abstracție: **colăcările** (colocările, CONV. LIT. XIV 295) s. f. = toate discursurile ținute de colăcar la nunta (CONV. LIT. XIV 293), conăcările (SEVASTOS, N. 90/30, H. XII 367), colăcerie, colac IV; colecție de orații de nunta (DDR.F.); petrecere la nunta, la care rolul principal îl au colăcerii (deserși la MARIAN, NU. 452 s. U.); † denunț (DDR.F.). *Ceremoniile colăcării... nu sînt în toate părțile Bucovinei tot una*. MARIAN, NU. 461/30, cf. 174/30, 619/30, 779/30. *Curate petreceri familiare, împruncate... cu oșpețe erau cumătrii și colăcăriile*. SBIERA, P. 194; — **colăcăriț** s. a. = umblarea cu colaci de dar. HEZ. GHER., M. IV 237. | Verb: **colăcări** IV^a = (ad 3°) a roșiți orația de nunta; (cf. colac III 2°, colăci II 1°) a spiona, a știrici, a cerceta după ceva, de ex. o pagubă în pădure (com. ITTU); (ad 4°) a da pe față un furt, a denunșat un hoț în schimbul unei recompense. LB. *Care colăcărește și dă afară* (= desoperi) pe un tâlhariu de vînat (germ. wer hingegen einen Wildschützen entdecket) *va dobîndi 12 florinți pentru dar*. COD. SILV. 50. *Xe-o trimes înainte. Să colăcărăm fierbinte Prinț-acest cap de sat*. MĂNDRESCU, L. P. 202/30.]. — Derivat din *colac*, cu suf. nom. agent. -ar.

COLĂCĂRI vb. IV^a

COLĂCĂRIȚĂ s. f. } v. colăcer.

COLĂCĂȘ s. m. 1°. *Messenger*. 2°. *Garçon d'honneur*.

1°. † Sol. *El eră ca un colăcaș înaintea mea*. BIBLIA (1688), 223.

2°. Colăcer. *Gazdașii își mîntuc pregătirile pentru primirea colăcașilor*. ȘEZ. I 37/30.

[Și: (cung. *Kaldkos* «denunțător») **călăcaș** † s. m. = cel ce denunșă pe un hoț. *Purându-l-se niște une alte și dovedindu-le prin călăcaș că i-le-ar fi furat un om, anume Neșgul...* (a. 1699). IOIGA, B. R. 186. | (Oltenia) **colăcașie** (colocășie H. XI 507) s. f. = orație de nunta, colăcerie, colăcărie, conăcășie. SEVASTOS, N. 90/30; — (+ *pisanie* s. *cazanie*?) **colocășanie** s. f. (plur. -săni) = cuvîntare ce se zice la nunți H. IX 13.]. — Cu schimb de sufix (-aș pentru -ar) din **colăcar**. În sensul 1°, probabil, prin apropiere de *olăcar*.

COLĂCĂSĂNIE s. f.

COLĂCĂȘIE s. f. } v. colăcaș.

COLĂCEALĂ s. f. v. colăci.

COLĂCEL s. m. v. colac și colăcer.

COLĂCÉR s. m. 1°. *Garçon d'honneur* (à une nocce). 2°. *Le garçon d'honneur chargé de réciter l'épithalame*.

1°. Flăcău, care împreună cu alții (în număr de doisprezece N. G. TISTU, B.) însoțeste nunta, călare H. I 256, II 84, 92, 209, XI 167, XII 100), ex-cortând pe ginere și pe mireasă (H. II 178), sau numai pe mire (împreună cu nașul H. II 38), când se duce să ia mireasa de la părinți (H. II 70, 158, 182, 204, 214, 226, IV 16, IX 294, XI 278, 381) s. să vestească pe tatăl fetel (H. II 109, cf. 247), numit, după regiuni, și chemător, vornic(e)l, vătăjel, eranic (PĂRVEȘCU, H.), vestitor (id. lb., H. II 105), pocănzenu, brudaș. *Mai întătuș peșitorii și colăcerii, cu aldămaș; după ei lopodna, cu archiereu, cu diaconi*. GHICA, s. 33. S'a întocmit cu colăcerii să fugă toți pe cai moșojini. DELAVRANCEA, s. 57/30. *Apa... o toarnă peste picioarele cailor colăcerilor*. GOROVEI, CR. Pe noi colăcerii ne-alese, Cu mustățile sumese. TEO-

DORESCU, P. P. 171. *Iacă colăcerii-mi vin(c) și mă în din ceste curți. De la frași, de la părinți.* MAT. FOLC. 526. *Unde-ți redău doi și trei, Aia-s colăcerii ei.* PAMFILE, CRC. 90 (Fig.) *Domnu', colăcieru' nășii, cu oătășimea, stou față la slujba cununii.* JIPESCU, O. 89. || *Rudele s. oamenii pofții de ginere a măuca la mireasă, când o ia din casă (H. IV 68).*

2°. Spec. Acela dintre chemători care spune orația obișnuită la nuntă, grăitor (SEVASTOS, N. 74). Cf. MARIAN, NU. 223, H. II 22. Cf. colac IV. *Orație, când merg colăcerii la mireasă.* CAT. MAN. 622. *Colăceriul, îndreptându-se către meseni, fine următoarea orație...* MARIAN, NU. 648/9, cf. 452/3.

[81: (cu asimilarea l-r) l-l) colăcei s. m. = vornice. CONV. LIT. XLIV, vol. II, 395; (cu asimilarea o-ă-o-o) colăceer s. m. DDRF. | Diminutiv: colăcerii s. m. plur. (Bot.) = ghiocel (*Galanthus nivalis*), numiți și pocănzeli, H. XIV 263 (pentru că sânt vestitorii primăverii). | Abstract: colăcereie s. f. = strigătele colăcerilor (N. G. TISTU, B), orație de nuntă, colăcărie, conăcărie, conăcășie, colăcășanie, colac (IV°). *Când [nuntasi] ajung la mireasă, spun colăcerii colăceriile.* H. XVI 23, cf. SEVASTOS, N. 90/1.

— Pare a fi un derivat din *colaciū (forma mai veche a lui colac) s. din verbul colăci, cu suf. nom. agent. -ar, deși legătura semantică nu e clară. Cf. colăci, colăcar (3°). N'ar fi exclus însă ca apropierea cu colac să se datorească, după cum crede Tiktin, *Dict. rom.-germ.*, unei etimologii populare, cf. conăcărie, colăcier. Aromânii și Megleniții numesc pe colăcer colăsar (ca și Bulgarii: *kalcsar* «chemător») din grec. *καλῶ*, aor. *καλώ* «a chema».

COLĂCEREI s. m. plur. (Bot.) } v. colăcer.
COLĂCERIE s. f. }

COLACHEI (†) s. f. *Rasse flatterie.* — (Grecism învechit, în Țara veche, păstrat numai regional) Lingășire joșnică, lingăreală, ț. ciocolnicie. *Această socoteală adăcrată și fără colachie de la noi să fie zisă.* CANTEMIR, HR. 87/1, cf. 122/3. *Cineși pre monarhal sau cu neșpuc laude și colăchii în certuri înalți...* id. IST. 184/3. *Colachii și lingușturi.* id. ap. DDRF. A pomeni toate bunățile pre deplin, câte arec Domnul, nu mă lasă obiceiul istoriei pentru ca să nu dau bănuială de colachie, care rumânește se cheamă ciocolnicie. MAG. IST. IV. 147/3. (Arhaizant) *Versuri de laudă, gudurări poetice și colachii rimate.* IORGA, L. I 5, cf. I 412, I 144, L. II 102. *Diplomația însă e... mai înveninătoare ca [= decât] colachiiile femeii.* JIPESCU, ap. TDRG. || (Prin Piața Neamțului, la plur.) *Colachii* = rugămintă stăruitoare: *N'am să-i mai fac cu colachii.* Com. V. ȘOAREC. [Accentuat și: colăchie † s. f.]

— Din grec. *κολαχία*, idem. Cf. colaca și colachiu.

COLĂCHISTRIȚĂ s. f. (Entom.) v. coropisniță.

COLĂCIU † s. m. v. colaca.

COLĂCI vb. IV°. I. 1°. *Mettre en rapports en vue d'un mariage; marier. Servir d'intermédiaire.* 2°. *Présenter, introduire.* 3°. *Obădier.* 4°. *Donner de mauvais conseils.* 5°. *Rechercher.* 6°. *Mentir.* II. 1°. *Publier, annoncer, dénoncer.* 2°. *S'égarer.* III. S'entortiller.

I. (Cf. colăcer) 1° Trans. A recomanda cuiva pe cineva pentru căsătorie, a-i găsi nevastă s. a-i face cuiva rost de nevastă (RĂDULESCU-

CODIN, I. 336), cf. pești, votri. *Să-i rămână recunoscător, dacă îi va găsi un acrod, să-l colăcească cu o logodnică înepată, ca Ana. C. PETRESCU, C. V. 175. Vîndu-i și lui Țrncua să se însoare, muma-sa îi duse la o fată, pe care i-o colăceia o peittoare.* ISPIRESCU, ap. TDRG. | A însura, a mărita, a căsători. *Cine Dumnezcu i-a mai colăcit și pe accepta? (Piața Neamțului).* Com. V. ȘOAREC. *Tată-to... umbli să colăcească pe... Ion cu Catrina.* GHIBĂNESCU, ap. TDRG. | A aduce cuiva acasă (mai ales fete) fără voie. PAMFILE, J. II || P. ext. Intrans. A face pe mijlocitorul, a mijloci: *Cutare i-a colăcit = (fr.) un tel lui a servi d'intermédiaire.* PONTBRIANT.

2°. Trans. A recomanda pe cineva s. ceva către altă persoană (COSTINESCU), a introduce pe cineva la cineva (POLIZU); spec. a introduce, a aduce undeva pe un strein (nepoftit s. plicitec), care se acinează acolo; cf. conăc. *Cine dracu' te-a mai colăcit la curtea mea?* SADOVEANU, P. S. 30. *O drăcoaică de șerpoaică...* În sânu micu c'a cloești și puii și-a colăcit. TEODORESCU, P. 518.

3°. Trans. A umbli după favoarea, a căuta prietenia cuiva. *A colăși pi șinica = (germ.) um jem. Gunst werben.* HERZ-GHER., M. IV 237.

4°. Trans. A sfătui (H. X. 290) pe cineva (de rău, ȘEZ. XXIII 42). *Dar lungu nu iaste cadnicul, ci ne colăchii să se cădească de fa[ă].* IORGA, B. R. 180. *Curat ucigă-l casa la-ou colăcit să vie și să-și facă budhăcia erua la noi în sat!* CREANGĂ, A. 43/4. (Ironie) *Bine l-ai mai colăcit!* ȘEZ. XXIII 42.

5°. † Trans. A căuta, a cerceta, a întreba de ceva. *Celuiu ce-și ca piarde lucrul, aceluiu i se va da jurământ să spuie câte lucruri i-au furat și cât le-au fost prețuri și încă câtă pagubă au avut dentr'acele lucruri și cât au cheltuit îmblând colăcindu-le.* (Mold. întrebându-l-e). PRUV. 222.

6°. (Mascul) Intrans. A ști și să spuie minciuna (RĂDULESCU-CODIN) (ca peittoarele când exagerează cu laudele).

II. (Cf. colac III 2°). 1°. Trans. și absol. A aduce la cunoștința generală (că s'a găsit o vită de pripas); p. ext. a da pe față, a denunța; p. gener. a da de cineva, a găsi (Com. ST. POPESCU) un lucru pentru care ai fost însărcinat (RĂDULESCU-CODIN), a aduce (com. ST. POPESCU). *Vorniculu satului dator să fie a înștiința pe toate satele ce vor fi prin pregiurul satului său, cum și la zile de târg datoriu să fie a o colăci [vita pripășită]... strigând crainiculi și arătând toate scumbele și părul cum îi va fi (a. 1795). URICARIUL, IV 60/3, cf. XIV 349/4. A colăci un hoț = (germ.) in die Falle bringen, un cai fugar = (germ.) herbeschaffen. POLIZU. *Până a-și merge pe la silitea lui, s'au bolnăci și ișind vorbă, și colăcira la fon Esin.* DUMITRACHE, 398. *De s'ar pierde și o (ajunge) la cinec și nu o colăci...* [urmează blestemul]. IORGA, S. D. XIII 112. *Și iarși oamni(i) de ai lor i-au colăcit (a. 1742).* id. ib. VI 232. *Da de unde îi colăciși au de bine?* RĂDULESCU-CODIN.*

2°. Refl. (Despre animale fără stăpân) A se pripăși. *La mine s'a colăcit un cănc.* PAMFILE, J. II, cf. DUȘM. 102. (Cf. și sensul I 2°).

III. (Cf. colac I; neoblicuit) A se încolăci. (Exemple subț acest cuvânt).

[Adjective: colăci, -ă. *Dacă cercetezi prin sate, afli că notarul... e Ungur...* colăcit (= introdus, adus acolo) anume. IORGA, N. R. A. I 282. *Vită pripășită, numită și de colac sau colăcită.* PAMFILE, DUȘM. 102; — colăciot, oăre. DICT. | Abstracte: colăcere s. f. DICT.; colăcăliă s. f. COSTINESCU; colăciit s. a. = strănsore la

linimă (Com. MARIAN); crampe; **colăcitură** s. f. = incolăcitură, colac (I 140); o boală care se manifestă, probabil, prin sgârciuri la stomah (Cf. CALENDARIU (1844), 59), e r a m p e. *Din colăcitură mă strânge* [bălaurul], TEODORESCU, P. P. 685.

— Probabil, derivat din **colae**, deși pentru sensul I nu e evidentă legătura de înțeles, întru cât nu se cunoaște obiceiul de a împărți colaci sau de a se da plocoane (cf. colac III 1°) și alte recompense (cf. colac III 2°) celor ce votrese. Nu e exclus ca sensul de «a votri» să se întemeieze pe forma de verigă a colacului, întru cât și *verigă* înseamnă «votru, pezeveughiu». Cf. colăcer.

COLĂCIME s. f. v. **colac**.

COLĂCITURĂ s. f. v. **colăci**.

COLĂCUI vb. IV^a v. **colocui**.

COLĂCŢ s. m. v. **colac**.

COLĂIER s. m. *Chanteur* de chants populaires, pour les fêtes. — (Mold.) Colindător (cu puşugul TDRG.) În ajunul Sf. Vasile. ALECSANDRI, P. P. 102. *Când cădea băcişul bun în palma colăierului, atunci adăogea: Să vă dea Dumnezeu Câte paic sau pe casă, Aţiaşa galbeni pe masă!* CONV. LIT. XIII 332. *Intre colăieri întâlniu pe feciorul meu Ion, cu o talancă în mână, sunând. GANE, ap. TDRG.* — Cf. călăie.

COLĂIRE s. f. *Parcesse*. — (Atestat numai din Teleorman) Lenevire în pat, şedere (Măgurele). Com. OLMĂZIU.

— E infinitivul unui verb **colăi**, neatestat.

COLĂLIE s. f. } (Bot.) v. **colilie**.

COLĂLIE s. f. }

COLĂN s. a. (Îmbrăc.) I. 1°. *Ceinture, cordon*. 2°. *Botryche-Lunatre*. II. *Collier*.

I. 1°. (Odiunioră făcea parte din îmbrăcămintea boierească, astăzi întrebuințat pe alocurea, în țară, în vechiul Regat) Cingătoare împodobită, purtată în deosebi de femei (H. II 168, X 142, XIV 8, 87) și încheiată uneori cu pafale, cf. brău, cordon. Cf. ȚEZ. I 217^a, H. IV 87, XIV 378. *Colanuri, roala 10 bani* [vamă]. ARHIVA R. II 329. *F[lorin] 3, 1 colan bun* (a. 1764). IORGA, B. R. 340. *Izvod de zestre: ...1 pârche pafale de aur, cu colan, 1 pârche pafale de argint proaste, cu colan* (a. 1780). URICARIUL, XI 249^a, cf. XV 347^a. *Arghira... era încinsă cu un colan de casavăș roșu, cu pafale mici de aur*. FILIMON, ap. TDRG. (ms.). *Era încinsă cu un colan de aur*. C. NEGRUZZI, I 145. *Frumoasă fetiță... Cu mândru colan*. ALECSANDRI, P. I 64. [Mi]locul străns de un colan lustru. EMINESCU, N. 81^a, 109^a. *S'acum se'ngâmăfă barbarii cu-a lor bicte colane, Pe care le-au împodobit cu prăzile romane*. OLLĂNESCU, H. O. 198. *Intr'o Duminică... îi prinse un colan nou nouș pe mijlocul ei frumos de fată marc*. SANDU-ALDEA, SAM. IV 949. *S'au descins de colanete lor*. ȚEZ. IV 214^a. *Măna'n colan îi pună, Și pe murg o arunca, Pînteni calului că da*. PAMFILE, C. T. 90. *Colan cu bolduri*. PĂSCULESCU, L. P. 59. | P. anal. *Coflile sau belgile* [de teiu] slujesc... la joaca copioilor, spre a-și face din ele colane de încins... Măsura colanului se ia după trup. PAMFILE, J. II 84. *Comeserii se scoală, se prind de mână și așa, dănușind în colan (= cerc), încușur de trei ori masa; apoi se desprinde colanul danșului*. SBIERA, P. 89.

2°. (Bot., în Bucov.) Limba-cucului (*Botrychium lunaria*). PANTU, PL.²

II. Salbă, gherdan, șirag, purtat pe după gât, ca podoabă, colier. *Căpitanii... de gât aveau atâr-nate câte un colan de aur, ce le împodobea pieptul*. ISPIRESCU, M. V. 44^a. *La jumătatea grama-zului, un guler sau colan de pene*. INV. COP., ap. TDRG. (ms.) | S. pec. (Modern) Lanș de aur purtat pe după gât, de care atârână anumite decorații de cel mai înalt grad. *Regele i-a acordat colanul ordinului Carol I*.

[Plur. *lanș și lanuri*. | Și: **colăim** s. a. (ad 1°) *Croitor, croește-ni colcam*. PĂSCULESCU, P. P. 52.

— În sensul I, din turc. **kolan**, «chingă», cuvânt trecut în limbile balcanice (n.-grec. *kolávi* «centurions, alb», bulg., sârb. *kolan* «chingă, brău»); în sensul II, influențat de ital. *collana* «salbă, colier». Cf. CADE.

COLANDRISI † vb. IV^a *Exploiter qqn.* — A utiliza, a exploata pe cineva. *După ce ne-au colandrisit și i-am slujit atâția ani...* BUL. COM. IST. II, 146.

— Din bulg. **kolandrisvam**, idem

COLĂNT, -Ă adj. (Mold.) *Collant*. — (Franțu-zism, barbarism) Strâns pe corp, care se lipeste pe trup. *Pantaloni de flanelă albă...*, aproape *colanți*. I. TEODOREANU, M. II 257.

— N. din fr.

COLĂP † s. a v. **clap**.

COLĂPS s. a. (Med.) *Collapsus*. — Scădere repede de putere (fără leșă propriu zis), în unele boli grave. BIANU, D. S. [Plur. *Japsuri*]. — N. din lat. med. **collapsus**, idem (din *collabi* «a cădea, a se năruși»).

COLĂREȚ s. m. (Cul.) v. **colărez**.

COLĂREZ s. m. (Cul.) 1°. *Bouillie*. 2°. *Cervelle* (ironique). — (Oltenia și Muntenia).

1°. (Intrebunțat, cu înțelesul acesta, mai ales la plur.) Bucățele de coacă făcând din făină (de grâu H. XII 241^a), cu care se îngroașe laptele s. o mâncare oarecare (d. e. ciorba de boș lb.); une-ori **colărez** se face din aluatul care rămâne lipit pe căpșterea, fiert în căldare, cu sare, pe alocuri și cu puțin zahăr (cf. ION CR. IV 158); p. ext. (mal ales la sing.) mărțare, care se dă mal cu seamă copioilor, făcând din lapte fiert și făină (de grâu COSTINESCU, turulță cu o mână și mestecată cu cealaltă DR. I 251), din mălalu urut (H. II 40) s. din orez (BARCIANU, MUSCEL, 67), papă. Cf. ZANNE, P. III 534. RĂDULESCU-CODIN, Com. OLMĂZIU, H. II 119, VII 185. *Ne detără coloriz de orez, cu nucii de India*. GORJAN, H. II 44. *Colăreții, gălușcele, tăieciile, macaroanle și tot felul de înproșătură de făină*. PISCULESCU, O. 196^a. *La Sf. Petru și Pacl toți sătenii care au vite due la biserică ca proaspăt, brânză, urdă, colăreți și păsat*. H. II 40, cf. HEM. 1346^a.

2°. P. anal. (În glumă și bătaie de joc, cf. și germ. «Grütze im Kopfe haben») Creier, mințe. RĂDULESCU-CODIN. *Mă bucur c'areți colăreți săndătoși*. JIPESCU, O. 128. *Nu e (= sănt) colăreți la cap*. RĂDULESCU-CODIN. *N'are colărez în cap* (s. la vorbă) = n'are mințe, vorbește fără socoteală (Jud. Olh.). ZANNE, P. III 534.

[Și: **colărez** s. m., **colariz** s. m., (cu schimb de terminațiune) **colarēz** s. m. *Se dau de pomână colaci, împreună cu olecuș nouă pline cu lapte, cu mămligă ori colareț (scrob)*. MARIAN, I. 388^a,

PAMFILE, s. v. 10; — (Banat) **coloréți** s. m. pl. = un fel de tălețe care se fierb în supă. *Coloréti* = ucioci, ung. tarhanya (= tarhonya). LĂUBA.
— Etimologia necunoscută (Laurian și Masșimu se gândeau la *κόλλυγες*, «doz «pâlnișoară»).

COLĂRI s. m. plur. *Petites clairières*. — (Bran, Jud. Brașov) Poenițe mici (dar mai mari decât brănele) care se găsesc de-așupra stâncilor prăpăstioase și pe unde nu pot paște decât caprele negre.

— E pluralul unui cuvânt neintrebuintat la sing. **colare*, care derivă din lat. *collare* «podoabă ce se atârna de gât (collum)». S. Pușcariu. *Daco-romania* IV 651. — Cf. *colariu*.

COLĂRIU s. m. *Chocra*. — (Sărbism; în Banat) Rotar. Com. COCA.

— Din sârb. *kolar*, idem.

COLĂRIU s. m. sing. *Maucaia fain*. — Fân bel-dios (POLIZU, URICARIU, X 401/m) care are fire de lerburi înalte și groase s. este îmbătrânit. PAMFILE, A. 149. — Cf. *colărl*.

COLARIZ s. m. (Cul.) v. *colărez*.

COLĂSTRĂ s. f. sing. 1'. *Premier lait après la délivrance*. 2'. *Lait tourné*.

1'. Laptele cel dintâiu al unei vite (spec. al vacii) după ce a fătat (GOROVEI, CR., DAME, T. 31. Com. OLMAZU) câteva (2-3; com. COCA) zile (ȘEZ. V. 59/s) și care, după ce se fierbe, se îngroașă, având gust dulceag. *Kuraströ* = lac tenue et nouum. ANON. CAR. *Preotul să nu mănânce corăstră de la vaca lui până la [a] 7 săptămână*. PRAV. (1940), ap. TDRG. *Da brânza lor, lapții, cășcavalu', janțu', colăstra... ce foloase nu fi-ar da, o' ai cunoaște bine cum se 'mprăskitește oia ?* JIPIESCU, O. 48. *Când fată o cită lătău, e bine să-ți dai din corăsla ei*. GOROVEI, CR. 4545. *În Banat, totdeauna, când fată vaca casei, laptele zicilor prime, numit curăstră... se dă sacrificiu morților*. MARIAN, I. 395/s. *Se încheagă sau se urdește colăroara, adică se face ca corăsla*. id. CH. 52. *Laptele de la vaca proaspăt fătată se adună 2-3 zile, se fierbe, și în starea aceasta i se zice curăstră, care se mănâncă. Se chiamă și se învârtă copiii din vecini la curăstră și se fac unele ceremonii cu ocaziunea aceasta* (Oravița). Com. COCA. *Brânza se umple cu lapte crud (curăstră)*. DRAGOMIR, O. M. 206. # *Laptele și a vacii frumoase, ca și a vacii proaste face curăstră = boilerii ea și țărani fac greșeli și fapte rele*. ZANNE, P. 111 587. *O, Doamne, Doamne, fă pe doamna cu lapte, să mănânce doamna' curăstru, zicere glumeață și batjocoritoare despre cel care-și dau aere și voese a fi crezuți mai mult decât sânt* (Costeiu, Banat). id. lb. IV 353. | P. anal. (În batjocură, despre femei) *Mărită-mă, măicuțică, Că mi-o rețin laptele'n față și copiu-i eât o măță*. — *De fi-ar veni și corăstră, Dacă fi-o fos[?] mîntea proastă ?* (Șărcina, Trans.) MAT. FOLC. 954.

2'. P. ext. Lapte brânzit, serbezit. *Int'r-o oală nu se pune lapte de la două vaci sau de la o vacă... provenit din două mulsori, căci se strică și se face corăslă*. PAMFILE, I. C. 22.

[S]: *colăstru* s. m. sing. (Hinova, în Mehedinți), IZ. IV 2; — *corăste* s. f. (CABA, SĂL.), *corăstă* s. f. LB., DENSUSIANU, T. H., *corăstră* s. f. ECONOMIA, 83, (Banat) *curăstă* s. f. JAHRESBER. III 319, *curăstră* s. f., *curăstru* s. m. sing., (Mold., Bucov.) *corăslă* s. f. (DAME, T. 31. MARIAN, I. 395/s, ȘEZ. V. 59/s, VII 76, XXIII 42, com. MARIAN, GOROVEI, CR.), *curăstă* s. f. = primul

lapte de la vacă. C. S. IV 36. În toponimie se găsește (în Maramureș) și forma *Coroastele*. | Verb. *corăslă* (*corasli* HERZ-GHER., M. IV 239), *corăslui* IV* (CDDE.) refl. = (despre laptele pus la fierț) a se strânge, a se îngroșa, a se alege, a se strica, a se încheaga (1'), a se coagula (HERZ-GHER., M. IV 239), a se face brânză (dând zer și grăunți de brânză PAMFILE, I. C. 22), a se (îm)brânzi (2'), a se serbezi (din pricina acriei ori din alte pricini (ȘEZ. V. 59/s), (când se fierbe în vase murdare, cf. ȘEZ. VII 74. Cf. DAMÉ, T. 31, ȘEZ. VII 74, XXIII 43, com. MARIAN, com. TOFAN); p. anal. (despre colorii) a se îngroșa. *Spală mai bine țigăia în care fierbi, ca să nu se corălească [laptele]*. Com. MARIAN. *Colăroara se corălește, adică se încheagă sau se urdește, se face ca corăsla*. Cf. MARIAN, CR. 52. *Gălbencile să nu fie prea fierbinți, căci în acest caz se corălează*. PAMFILE-LIPIESCU, CR. 47; (cu part. adj.) *corăslit* (cu negativul *necorăslit*), -ă. *Laptele acesta e corăslit*. Com. id. *Smântână dulce corăslită*. Com. id.]

— Din lat. *colostra*, -am (și *colostrum*), idem, cuvânt pastoral de origine obscură, atestat și sub formele *colostrum*, *colustra*. Unele reflexe române plene de la formele **colăstra*, **colostrum* și **colostrum* (asturie *kulicestra*), **colăstra* (despre care se găsește urme în glose, cf. Meyer-Lübke, *Wiener Studien*, XXV 104). Prin păstorii români cunștutul a ajuns la Bulgari (*kolasta*, *kulasta*), Sârbi (*kônastra*), Slovaci (*kurastva*), Ruteni (*kolăstra*, *kolăstra*, *kulăstra*, *kulejăstra*, *kuastra*, *kurăstra*), Poloni (*kulăstra*), Moravi (*kurăstra*), Unguri (*gulăcztră*), *gujeztra*, *gulczetra*, *gurăzta*, *kurdzslö*, *kurdzătra*) și Neogreci (*κολλάστρα*, la Sărăcheniani: *κλάστρα*).

COLĂSTRU s. m. sing. v. *colăstră*.

COLĂTĂ s. f. v. *coliată*.

COLĂTĂCI vb. IV* = *incolătați*. [Part. a dj.] *colătații*, -ă = incolățit, legat pe după ceva. *Hurială instrumentului [contrabasul] colătațit pe după gât...* N. REV. R. II, S. II 89].

COLĂTĂU s. a. 1'. *Manicelle du dévidoir*. 2'. Sorte de mets.

1'. Mănerul sucalei. DAMÉ, T. 140. PAMFILE, I. C. 261. # *A umbra colătău* = a umbra roată, de jur împrejur (Bala, Suceava). ȘEZ. XXXII 15.

2'. P. ext. (Cul.) Un fel de mâncare numită și *invărtită*. H. X 357.

— Din ung. *kal(t)antyú* «Vorreiber», Tiktin, *Dief. rom-germ.*

COLATERAL, -Ă adj. *Collatéral*. — Care întovărășește pe alătura, care e lăturaș față de cineva s. ceva. (Anatomie) *Arteră colaterală* = ramificarea unei artere mergând aproape paralel cu ea. (Geogr.) *Puncte colaterale* = puncte așezate la mijloc, între punctele cardinale: Nord-est, Sud-vest, etc. (Silv.) *Produse colaterale* pentru silvicultura sânt: vânatul, pescutul, bureții, mușchii, iarbă, etc. Com. ITTU. (Jur.) *Linie s. rumură colaterală* = cea mai aproape de linia directă la rudenii, aceea a fraților, surorilor, verilor, nepoților de frate s. de soră, unchilor, mătușilor, etc. *Rudă colaterală* (COSTINESCU), numite în limba veche: obraze ce stau de o parte s. ce sânt de lături. Cf. PRAV. 839, 841. *Succesiune colaterală*, care revine unei rude colaterale. *În linie colaterală, căsătoria este oprită la a patra spîșă*. HAMANGIU, C. C. 47. *Sânt o rumură colaterală și*

degenerată a Ghicleștilor. C. PETRESCU, C. V. 70. (Substantivat). *Darcin...* susține că oamenii... nu sânt descendenții, ci colateralii [mainu-filor] MAIORESCU, CR. II 77/2. *Părinții...* ascendenții și colaterali ai acestora. I. TEODOREANU, M. II 174.

— N. din fr.

COLAȚIE † s. f. }
COLAȚIŢĂ vb. I^o } v. colațione.

COLAȚIUNE s. f. I^o-2°. *Collation*.

1°. Compararea unor copii (transcrieri) între ele s. cu textul original, spre a verifica exactitatea reproducerii s. spre a constata asemănările și deosebirile existente. *Penru lucrări care se bazează pe mai multe manuscrise, aflate în diferite țări, colaționea e foarte grea.* D. RUSSO, BUL. COM. 187. I. 45.

2°. Măncare puțină, frugală, luată în grabă, ca să-ți stămpere foamea, gustare (II 2°), cf. fluiștiuc.

[8]: (ad 2°) **colație** † s. f. COSTINESCU. | Verb: (ad 1°) **colaționa** I^o = a compara între ele s. cu originalul copii, transcrieri s. reproduceri de pe un text spre a verifica exactitatea s. spre a constata asemănările și deosebirile existente. *Kogălniceanu...* colaționa și da la lumină cronicle noastre. C. NEGRUZZI, I 334; (cu abstracți) **colaționează** s. f. *Veugara procedură de colaționare.* HARDEU, I. C. 20/2.

— N. din fr. (lat. *collatio*, -onem «punere laolaltă, comparare, ofrandă, convorbire»).

COLB s. m. sing. I^o. *Poussière*. 2°. *Poudre*. 3°. *Fumée*. — (Mold.) și Transilv. de-nord, unde a înlocuit aproape cu desăvârșire cuvintele *pulbere* și *praf*. VAIDA).

1°. *Praf* (ALECSANDRI, T. 1754, IORDAN, ARHIVA, a. 1921, nr. 2, p. 199, CARDAȘ, C. P., CABA, SĂL.); spec. *pulbere* de pe drum (PAMFILE, J. I., GOROVEI, CR.). *După trei luni de zile, boierul și cucoana se întorc în colbul Iașilor.* RUSSO, s. 20, cf. 47, 50, 109. *Un nor de colb îi cuprinsese, căci Genarul venea în fuga calului, de rușina pământului.* EMINESCU, N. 15/2. *Dar îdăni măcar strămoșii ca să doarmă'n colb de croaici!* id. Ib. 249, cf. 225, 231. *Pe păreți cu colb...* *Roiesc ploșnițele id. N. 43/2.* *Incep țepale a fugi, de părădui roatele și sârca colbul în naltul cerului.* CREANGĂ, P. 126/2. *Nu s'ategă nimică din ei, ca din colbul de pe drum.* ȘEZ. III 5/2, 9/2. *Când se scaldă crâblite în colb, are să ploaie.* id. IV 119/2. *Să te sporești...* ca... *colbul pământului!* SEVASTOS, N. 183/2. *Fata...* se juca în colb. RETEGANUL, P. IV 55/2. *Unde căloc, Scantei țepă și colb sârca.* TEODORESCU, P. P. 151. *În pământ că mi-l turnă, Cu colb mi-l acoperă.* BIBICESCU, P. P. 325. *Nu mi-i vedea din colb.* DOINE, 197/2. *Colb ești tu, colb îi și tăbăcu'* = mă înțepi tu, dar și eu sânt colțos, tare de clonț, te înțep și mai tare (Dobrovăț, jud. Vaslui). ZANNE, P. IV 642 (A bate, a flocăi, etc.). *să-i meargă colbul* = zdrăvan. CREANGĂ, GL. (propriu: să-l lasă praful din haine), cf. să-l meargă vestea. *Scoteam mățele...* și le flocaiam... de le mergea colbul. CREANGĂ, A. 37/2, cf. SBIERA, P. 289/2. *Ștefan vodă...* le-a tras [Ungurilor] o bătaie, de le-a mers colbul. MARIAN, T. 267/2, cf. PAMFILE, J. I. *Zina, cu chef cum eră, s'a dat la jucat, și jucă și jucă, de-i mergea colbul.* SBIERA, P. 39/2. **A da cuiva** (s. mai ales, unui lucru) **colb** = a mântul repede cu el, a-l da gata, a-l da rasol. Cf. CREANGĂ, GL., ZANNE, P. IX 451. *Iaca niște bulgăchine cu mujdciu și cu mămăligă. Hai! dă-le colb și-apoi te-apucă de treabă.* CREANGĂ, P. 153/2.

Când ajunscu aproape de dânsule [de ra]e și coltu numai să tind pușca și să le dau colb, lată că... pesodrelul... începe a fipă. MARIAN, O. I 297. **A-i da un colb** = a-și bate joc de cineva (Smulji, jud. Covurlui). ZANNE, P. IX 451. **A da cuiva colb în ochi** = a arunca praf în ochii lui, ca căută să-l înșel asupra valorii sau însemnătății unui lucru, unei afaceri, unui om. id. Ib. 143 (Grița, jud. Tutova), id. Ib. I 143.

2°. P. ext. (Băileș). Substanță solidă prefăcută în praf, mineral redus în stare de praf (pisat în ștampă). POPOVICI-KIRILEANU, BR. 16.

3°. (Transilv. de nord) Clăbuci de fum (de pipă), rotocoale, colaci (de fum). *După ce dă câtera colburi mari, schimbă glasul.* BĂNUT, T. P. 37. *Erău doi oameni... și pipau, de mergea colb.* RETEGANUL, P. II 68/2.

[Plur. (rar) *colburi* = praful de pe obiectele din casă; nori de praf (HERZ-GHER, M. IV 237) s. de fum. Pentru unitate se întrebunțază: *un fir de colb* EMINESCU, N. 53/2. | Diminutiv: **colbă** s. m. sing. TIPLEA, P. 1. *Mai bine cu că m'oiu fa[ce] Tot colbușu' căntului, Pe mijlocu' drumului.* GRAULI, II 45. | Collective: **colbărie** s. f. = colb mult, prăfărie (ALECSANDRI, T. 1760), mult praf scroat în casă ori pe afară, de vânt. COSTINESCU. *Aiei glodul, colbăria Pe pământ și'n cer domănesc.* ALECSANDRI, T. 442; — **colbărie** s. f. = colbărie. *Ce glodărie și colbărie!* CARAGIALE, s. N. 112; **colbărie** (iu) s. a. = pale zdrobite tare (Lupsa). VICIU, GL.

| Adjective: **colbós, -oasă** = prăfuit, plin de praf, în culoarea colbului (cf. MARIAN, CH. 51).

Vita aprinsă... când... *mânăncă fân colbos, tușește ȘEZ.* IV 126/2. *Colbos-negru*, număță de culoare.

Cf. MARIAN, CH. 51; — **colborós, -oasă**, cu același înțeles. *Tomuri de cărți colborosae.* KONAKI, P. 287. *Fănuș se face sfărâmicios și colboros.* I. IONESCU, CĂL. 114. *Îată-ne acum pe o piață colborosă.* ALECSANDRI, ap. TDRG. (ms.); — **colburătic, -ă** = prăfuit. *Dunga serpuță și colburătic a dramului.* E. GRIGOROVITZA, ap. CADE; — **colbiu, -ie și colburiu, -ie** = în culoarea colbului.

MARIAN, CH. 51. (cu nuanțele) **colbiu-alb s. -negru, colbiu-alb s. -negru**, id. Ib. 51. | Verb:

colbăi (colbui) IV* = (intrans. și trans.) a face, a scorni colb (COSTINESCU), a face praf, a stărni s. a scormoni praful; a scutura de praf; a umplea de praf; a fuma scoțând clăbuci de fum; (refl.) a se umplea de praf, a se prăful (HERZ-GHER, M. IV 237). *Ca o sopărită...* colbăind cu coada și schiaudănd, se târde cănele până în apropierea ei. SLAVICI, N. 34. *Să nu mătură Duminică dimineața în fața soarelui, că colbăiești fața sfântului soare.* ȘEZ. I 270/2, cf. MARIAN, SE. I 104, GOROVEI, CR. *Eu mai colbăiam din pipă.* AGĂR-BICEANU, LUC. III 177; (cu part.-adj.) **colbăit (colbuit)**, -ă = plin de colb, prăfuit; p. ext. murdar. *Locuitorii Iașului...* sânt oameni cei mai colbăieși din toată lumea. ALECSANDRI, T. 1012. *Strălu colbuit și rupt.* COȘBUC, B. 127/2. *Frunzele colbăite.* C. PETRESCU, s. 8. *Punc de lăutoare...* că, după cum ezi, îi cam colbăit mîtlețul. CREANGĂ, P. 75/2, cf. 194/2. *Părul și toate cămășuțele ce avea pe el erau colbăite ca sacul.* MERA, B. 117. | Alt derivat: (+ gârbaci?) **colbăci** s. a. = vergi împletite, de scuturat colb din toale. ION CR. II 211).

— Etimologia necunoscută (Sensul originar pare a fi «nor de praf s. de fum», cf. rus. *kolobă* «gălușcă, okolobăci sa se învolbură»). Cf. *colbotă*; clăbuc și colbă.

COLBĂ s. f. I^o. *Bracelet*. 2°. *Ancau, norod*.

1°. (Bulgărisim) Brățară. CHIRITESCU, GR. 248. Cf. H. VII 486. *Cu brațele încărcate de colbe*

de argint. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV. 365. 2^a. P. anal. (Pesc.) Inel făcut dintr'o nufeleasă de sație (ANTIPI, P. 489). Gânjuri mari de curpen (id. lb. 613), verigute ce se pun din distanță în distanță, ca semne, pe frângerul spre a arăta lungimea lor (id. lb.), numite și cercei, tufele (id. lb. 613). *Isa* [= frângeria de la pânza dubel], mergând spre macaraua de la vârful catargului, trece printr'o verigă de curpîn care stă ca un inel pe catarg, zisă la Turcușeni colba crchenulă, și care o ține astfel lipită de catarg. id. lb. 469.

— Din bulg. kolba «brătară».

COLBĂ s. f. *Crosse* (de fusil). — (Germanism, în Bucov.) Pat, strat de pușcă. HERZ-GHERL, M. IV. 237.

— Din germ. Kolben, idem.

COLBĂCIU s. a. }
COLBĂI vb. IV^a }
COLBĂRIE s. f. } v. colb.
COLBĂRIE s. f. }
COLBĂRIU s. a. }

COLBĒC s. m. (Zool.) v. **culbec**.

COLBIȘOR s. m. (Ht.) Sorte de poisson. — Un fel de pește. H. XIV. 30.

— Cf. rus. kolbă, rut. kôbel' «Cyprinus gobias».

COLBU, **-IE** adj. }
COLBÔS, **-OĂSA** adj. } v. colb.

CÔLBOT s. a. *Eponssetage*. — (Bucov. și Sălaj) Prăfulală (CABA, SĂL.), mișcare, zguduire (Straja, Bucov. com. AR. TOMIAC). [Și: **côlbota** s. f. = coartă, gălăgie, VAIDA. | Verb: **colboti** vb. IV^a = a mișca, a hurduca, a hucina (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), a bate, a clătina; cf. colbăi; fig. a-i bumbăci capul culva (com. AR. TOMIAC). Se colboteste (bate), până se alege untul. DAN, P. 191.]

— Înruțit cu **colb**.

CÔLBOTĂ s. f. }
COLBOTĂI vb. IV^a } v. colbot.

COLBUI vb. IV^a }
COLBURĂȚIC, **-Ă** adj. }
COLBURIU, **-IE** adj. } v. colb.
COLBURÔS, **-OĂSA** adj. }
COLBÛT s. m. }

COLCĂCI vb. IV^a. *Brutaliser* (?). — (Poate greșală pentru **corbăci** = a bate cu corbacinul) A chinul pe cineva (?). *Atunci cântăcele idia, pușca, scida și colcăcea pe norod tare foarte.* ȘINCAI, HR. III. 250/50.

COLCĂI vb. IV^(?) Intrans. *Bouillanner, bouillir*. — A ciocoti, a fierbe în ciocot, a face valuri mari, a fierbe cu șgomot mare și cu fâșnuri (RĂDULESCU-CODIN, I.); s p e c. (despre viermi dintr'o rană) a se mișca într'una, ca și când ar fierbe (RĂDULESCU-CODIN); fig. a se agita, a vulturi. *Cerul... Tulbură colcățește, Arde și prăpădește.* I. VĂCĂRESCUL, P. 120/5. *Vitalitatea... o simțeam acuma colcând prin vinete mele.* SBIERA, P. 127. *Și colcăce, ură turbată. Și bate din crengile dese Pădurea, HAȘNAȘ, SĂM. I. 39.* *Colcăce răpaia în Etna 'nflăcărată.* OLLANESCU, ap. TDRG. *Viața... trebură să colcăce mai departe.* C. PETRESCU, C. V. 37. *Mămăliga colcăce, Ea doarme, de horește.* RĂDULESCU-CODIN, I. [Prez. colcău,

mai rar **colcăcește**. | Abstracte: **colcăire** s. f., **colcăit** s. a., **colcăială** s. f. (DDR.F.) = ciocotire, ciocot. *Colcăitul săliilor era același dintotdeauna.* C. PETRESCU, C. V. 345 | Adjective: **colcăit**, **-ă** = ciocotit; — **colcăitor**, **-oare** = ciocotitor). — Onomatopee, înruțită cu **colcot** (ciocot).

COLCĂIALĂ s. f. v. **colcăi**.

COLCĂNTĂUR s. a. v. **colcăitau**.

COLCĂC s. a. și m. v. **colceag**.

COLCĂCĂG † s. a. (Îmbrăc.) P. *Manchon*. 2^a. *Jambière*. — (Termen de modă în Țara veche; turcism leșit din uz).

1^a. *Manșon. I colceagu de samur* (a. 1747). IORGA, S. D. XII. 45.

2^a. Un fel de ghetă, de tuzluc ce se încheie pe picior cu copci (COSTINESCU), jambiere (DICT.). [Grecul] *purând... colcaici și cepchen de filen-drec stacojiu.* ODOBESCU, I. 132/50.

[Plur. **-caguri**. | Și: **colcăc** s. m. și a.; — **colceeri** s. m. plur. = tureci, un fel de ciocareți de dimie s. postav, din genuche în vale (Florești, în Dolj). H. V. 184]

— Din turc. **kolcăk** «manchon, gantelet». ȘIO.

COLCĒR s. m. Garçon qui garde les provisions pendant certaines fêtes. — Flăcău care la anume serbări are diferite atribuții, mai ales pe cea de paznicul cămării unde se țin mâncările. [În seara de Crăciun, flăcăii] aleg căpitan, **colceriu** și gazdă... *Colceriul* ține cheile de la colaci și carnea ce o capătă; el face și mâncare, în cele trei sărbători ale Crăciunului la gazdă (Țara Oitului). PAMFILE, CRC. 162. (La Jocul numit „tureci”) Comitetul se compune din: un vătav și un vătav mai mic, un **colcer** — un soldat de cămărar — care împarte mâncarea și băutura, un căprar și un căprar mai mic, care adună colacii. MĂNDRESCU, L. P. 209. *Colceriul* s. **colceriul** se alege și pentru obiceiul numit „la băgat în lădoan”, cunoscut în Erceamare, Jud. Mureș, și în Ormenișul-de-Câmpie și descris de Tr. Gherman, în COM. SAT., V, a. 1927. Nr. 7—8, pp. 81—85 (DR. V. 345). În seara zilei de Crăciun se... alege cam 6—8 feciori de „chemători”... Acestia... alege un **colceriul**... Pe **colceriul** îi pun... mai mare peste cămară. [Între colindători îl e] acela care poartă sacul cu colaci [1]. VICIU, COL.; cf. iapă. Feciorii... care voiesc să serbeze „Vergelul”, ...aleg din mijlocul lor pe doi înși, pe care îi numesc **colceeri** și cărora le încredințează conducerea vergelului... Fiecare fecior e îndatorit, când vine la vergel, să aducă băuturi pentru oaspeți și bani pentru muzicanți; acestea se dau în stăpânirea **colceriilor**. MARIAN, SE. I. 82—3. *Acet colac minuat... Taie-l în... patru, Dă la colceriul săracu.* VICIU, COL. 190. [Și: **colceer** (lu) s. m. | Feminine: **colceerită** și (+corci) **colceerită** (SEZ. II. 224/5) s. f. = bucată-reasă la pomeni, nunți, praznice, etc. MARIAN, NU. 499/50, 703/50, 236, 237. (Jina, Jud. Sibiu) com. v. LAZĂR. *Colceeritele bucatelor, Nu ședeți.* MARIAN, NU. 701/50, cf. 849, 847. (+colcăr) **colcăcăr**, cu același înțeles. *Asemenea caută colcăcările [la pomană] cu mare luare de seamă, ca nemică să nu puie la masă cu perche, ci totdeauna fără perche.* MARIAN, I. 373/50. | Verb: **colceeri** IV^a = a face de mâncare pentru mai mulți înși. *Vătavul eră cel mai bine plătit dintr-o ciobani. Dar, pe lângă plata mai mare, avea și alte favoruri; porunceă, nu colcerea (nu făcea de mâncare), ci cântă din fluiet, până se făcea mămăliga.* DRAGOMIR, O. M. 204.]

— Din ung. ardelenele **kolesár** (**kulesár**) (<slav. *ključari*) „clavicularius, cellarius”. N. DRĂGANU, *Dacoromania*, V. 346. Cf. dubletul *clucer*.

COLCERI s. m. plur. (Îmbrăc.) v. **colceag**.

COLCERI vb. IV^a }
COLCERITA s. f. } v. **colcer**.

COLCODUȘ s. m. (Bot.) v. **corcoduș**.

COLCOT s. a. v. **clocoț**.

COLCOTI vb. IV^a v. **clocoți**.

COLCOTICE s. f. plur. (Med. pop.) *Petites éruptions*. — Eruptiuni mici. *Îi iese pe corp niște colcotice (mici umflături)*. (Belu, în Dâmbovița). H. IV 48.

— Derivat din **colcoti** (=clocoți), cu suf. **-ică** s. **-iecu**. Cf. **clocotiecu**.

COLCOTÔS, -OĂSA adj. v. **clocoț**.

COLCOVÂN s. a. *Quignon, gros morceau*. (Oltenia). — Bucată mare (de pâine, mămăligă, brânză s. a. ION CR. VI 151, de ghiță H. V 3), bulgăre (de zahăr, sacăr, etc. CIAUȘANU, V.).

COLCUÎ vb. IV^a *Glauglouter*. — (Despre curcan) A bolborosi, a chiorâi. *Curcanul colcește*. H. XIV 307.

— Onomatopee.

COLDÂN s. m. }
COLDĂNEȘC, -EASCĂ adj. } v. **colduș**.

COLDĂRA s. f. *Conventurc*. — (Rutenism, în Bucov.) Plăpomă, obial. Com. AR. TOMIAC. [ȘI: **coldură** s. f. Com. AL. PROCOPOVICI].

— Din rut. **koldra** (=koldra) „plăpomă”.

COLDOSI vb. IV^a }
COLDUI vb. IV^a } v. **colduș**.

COLDURĂ s. f. v. **coldără**.

COLDUȘ s. m. 1^a. *Mendiant*. 2^a. *Orphelin*. 3^a. *Enfants déguenillés*. 4^a. *Pou*. 5^a. *Monstre*. — (Unurism, în Transilv. și Bucov.)

1^a. Cersetor (VAIDA, E. MOROIANU, CR. S. V 44), milog (CABA, SĂL.), sărae (T. PAPAHAĞI, M.) *Bună seara, om bogat!* — *Mulfănesc, colduș de sat*. POP. ap. CONV. LIT. XVII 355.

2^a. P. ext. Orfan, T. PAPAHAĞI, M. *Duzu-s'o cucu la Cluj*, *Pauă i-o rămas colduș(i)*. Id. Ib. 20/a.

3^a. (La plur., Bucov.) Copii mici murdari, HERZ-GHER, M. IV 237.

4^a. (Bucov.) Păduche, HERZ-GHER, M. IV 237.

5^a. P. ext. (Bucov.) Vietate mare (Com. AR. TOMIAC), monstru.

[ȘI: **corduș, -ă** adj. = rău, ticălos. *Un om corduș*. PAMFILE, A. | Femininul: **coldușă** (ad 3^a) *De copchilă, De colduș, De coldușă, De moroi, De străgoi*, T. PAPAHAĞI, M. 139/a. | ȘI: **colduș** s. m. DICT. *Kuldush* = mendicus. ANON. CAR.; — (cu schimb de terminație) **coldân** = (ad 1^a) calic, callindrolu, hainana (REV. CRIT. III 119), săracon (PĂCALĂ, M. R. 242); spec. *Coldani* nume locuitorii de la munte pe cel de la șes care au fost iobagi (la Mărgineu, Com. V. LAZĂR), care n'au avere și muncesc ca zileri (cf. JÄHRESBER. IV 290), cf. eojan; p. ext. epitet ce se dă de Jleui locuitorilor din celelalte părți ale Ardealului (DENSUSIANU, T. H.) *Chiar și*

munca grea a câmpului o lăsan în grija coldanilor sau răpanilor veniți de aiurea, PĂCALĂ, M. R. 108. *Dumnezeu mai poate da la toți calicii și coldanii din lume, căți trec pe drum*. RETEGANUL, P. IV 75/a, cf. I 23/a; — **coldău** s. m. (ad 1^a) BUD, P. *Gozdă... Nu coldău*, Id. Ib. 64; (ad 3^a) Com. AR. TOMIAC. | Adjective: **coldușe, -ească** = de cersetor. *Tăi să-i deie Dumnezeu O căruță coldușească*. T. PAPAHAĞI, M. 105/a; — (derivat de la coldan, în sensul de „om de la șes”) **coldăneșc, -ească**. *Boi coldănești* se numesc cei mari și cu coarne mari de la șes (Jina, jud. Sibiu, Com. V. LAZĂR). | Verbe: **colduși** IV^a = (intrans.) a cerși; (refl.) a învidii. NOVACOVICIU, C. B. 7,8; — **colduși** IV^a = (intrans.) a cerși; (trans.) a zmulgei cuiva banii din buzunar, a-l stoarce de bani, a-l face cersetor (DICT.); — **coldosi** IV^a = a fura, a șterpeii. PAMFILE, VĂZD. 173; — **coldui** IV^a (cf. ung. *koldului*) = a cerși, VAIDA, BUD, P. *Sî de acolo de-i iese, Tu să-i umbli-a coldui*. T. PAPAHAĞI, M. 45/a.

— Din ung. **koldus** „cersetor” (cu radicalul *kold-*).

COLDUȘ s. m. (Bot.) v. **corcoduș**.

COLDUȘĂ s. f. }
COLDUȘESC, -EASCĂ adj. } v. **colduș**.
COLDUȘI vb. IV^a

COLEA adv. 1^a. *Ici, par ici, par là, pas loin*.

2^a. *Bien, bon, à point, à la bonne heure*. 3^a. *Ators*.

1^a. Local. Adverbul *colea* corespunde unui gest care arată în apropierea vorbitorului; (pe aici) (pe aproape, înconce a alături în apropiere. *Colea* ocupă un loc intermediar între aici și acolo s. colo. Între a *colea* și *colea* se simte o mică diferență de înțeles, cel din urmă arătând o apropiere mai mare, deși nu tocmai așa de mare ca aici de ex. *Șezi tu colea, cu eu sed aici*. Cf. LM. Diferența de înțeles între *coleză* și *colo* se simte bine aproape totdeauna, de ex. *Și se puneă colea la chintararea casei, se uita colô peste vale*. N. REV. R. I. 8. II 29. *Colô* = illic. ANON. CAR. *Unde sânt frații Romani?* — *Fac cistă colea'n crăsmă*. ALECSANDRI, T. 700. *Unde să m'ascund?* (aleargă în dreapta și în stânga, spăriet) *Colô, ba colô!* Id. Ib. 65. *Vin' colea lângă mine, și nu fii dusmas mie*. Id. P. III 229. *Sânt mai lăinișit, dacă te văd colea înaintea mea*. SLAVICI, N. II 291.

Sub cap o mână puia, Dorm colea pe pământ. COȘBUC, F. 74/a. *Șezi colea și să ospătezi o leacă din ceea ce ne-a dat Dumnezeu*. CREANGĂ, P. 32/a.

Între colea sub aripa mea și să nu ieși până ce nu fi-oiu zice eu. MARIAN, O. I 147. *Simți un nu știu ce, colea la inimioară, pare că h' săgetas ceea*. ISPIRESCU, L. 35/a. *Copilaș de Sărb' sărac, Mult ești mândru și pe plac, Vin' colea, lângă zebra*.

ALECSANDRI, P. P. 106/a. *Spune, mândro, erri nu erci? Că colea mă roagă trec*. Id. Ib. 269/a. *Coale, pe din jos de deal, Vine astăzi lui Orbeu*. MARIAN, I 34. *Coale'n vale'n pocniță, Este-o dulbă garofiță, ȘEZ. I 220/a. Dă-mă, măică, după Gheorghe, Nu mai face-atăta varb, Că colea e Grigoras, Și lui-oiu mintenaj, JARNIK-BĂRBEANU, D. 407. Căpitane Răducan, E vai de zilele tale... Poterăz-colea pe vale*. Id. Ib. 500, cf. 495, 399, 378, 182.

[După prepoziții] **De colea**. *Inchii și la o copilă, Oacăși de colea*. TEODORESCU, P. P. 168, cf. GCR. II 318.

Pe colea. *Pe colea, p'ângă până, Mă'nălăniș c'un bogătan*. JARNIK-BĂRBEANU, D. 435. | (În opoziție cu aici s. icl s. iced) *Aici rău, colea rălecu*.

Curge lângă floșică. BARAC, ap. GCR. II 173/a. *Aici erinul se albește, Colea nardul frumos crește*. Id. ap. Ib. 176/a. *Coala, Doamne, colea,*

Doamne, 'N ceaste curți, ceaste domni... Crescut-au, Doamne, crescut Doi meri naști. TEODORESCU, P. P. 81. *Astăzi ieri, mâncă colea. Vreme bună, vreme rea, La Târgușrad ajungea. JARNIK-BĂRSEANU, D. 486. Iei (și) colea s. pe lei (pe) colea* = pe alocuri. *Iei și colea a ei haină s'a desprins din sponci. EMINESCU, P. 184. Oiu face pe lei pe colea ș'oia da și cu peste-a mea. TEODORESCU, P. P. 168, cf. GCR. II 318. De iei, (de) colea* = de aici într'altă parte, de aici și din altă parte, dintr'una într'alta. *Iară împotriva acelor calcinești crești, de ici de colea au adunat încă cu voia-și (a. 1691), ap. GCR. I 290. Apele primblărețe de ici colea s'au mutat. KONAKI, P. 212. Prind cocoșii a cundă și de ici și de colea. JARNIK-BĂRSEANU, D. 163. *Leagă calul d'iei colea, D'iei coaleă, de o mîdoacă. PAMFILE, CRC. 93. Ba lei, ba colea* = în toate părțile, pretutindeni. *Tot mai cered-ai ei, ba lei, ba colea, în spre sară numai ce dă de-o pârte, CREANGĂ, P. 144/16. (Repeat) Colea și colea* = rar, puțin, câte unul în toate părțile. *Izoare ca ciocătarul curgând colea și colea. PANN, E. I 84/5. Numai grămeci, grămeci de oase de oameni, risipite colea și colea. ISPIRESCU, L. 101/16. De colea până colea* = dintr'un loc într'altul, încoace și încolo (DICT.), foarte puțin, dintr'una dintr'alta, pe rând. *Se mișcă de colea până colea. I.M. Ba din una, bu din alta, și de cole până colea, și-au plăcut unul altuia. CREANGĂ, P. 168. Trebuie să vă spun de colea până colea ce am fost și cine sînt. DDRF. Colea, dincolo* = pe de-o parte, pe de altă parte. *Judec'o ș'o campănește, și zi cumcă ziditorul cu nedreptul împărțește. Cole-și pare cu scumpete, dincolo că risipește. KONAKI, P. 264. Pe colea, pe dincoale. Păcatu' m'ă alungă chit pe cole, chit pe dincoale. ALECSANDRI, T. 24 | Precedat de alte adverbe (Mai) *cât colea* = aproape, prin apropiere, de-a aproape, la o parte. *Ei înainte și eu cât colea (a-proape) în urma lui. PAMFILE, C. Eu mă duc, ia cât colea, să tain niște lemuc. ISPIRESCU, L. 234/5. Ți'a răde și nu crede, Dar marghiolul se vede ș'o urmează cât colea. ALECSANDRI, P. P. 327/5. Ce stai, bade, cât colea, Cu-aidă inimă rea! Da 'ndrăzeste de grășie, C'a mea inimă cește. JARNIK-BĂRSEANU, D. 46. Capul Lenci f-i tăi. Sără capul cât coleă. RETEGANUL, TR. 23/5. Gheorghie doarme și visează, Iară Nuța cât coleă Pe Gheorghia d' păzea. BIBICESCU, P. P. 56. Mai cât colea, pe local șef, Curgea cu șarpe-un răuleț. TEODORESCU, P. P. 111/5. Numai colea* = de tot aproape, în cea mai mare apropiere. *Iac'așa, Te-aniș-a-i numai colea. JARNIK-BĂRSEANU, D. 101. Mai colea de...* = ceva mai departe de..., dar totuși în apropiere de... *Astă-larnă am ternat, Mai colea de Calafat, într'un bordeciu dărămat. TEODORESCU, P. 289.***

2. Modal. (Cu funcțiune mai mult de exclamațiune) *Întăreste înțelesul frazel în care se găsește s. al cuvântului pe care-l determină: Într'a-devăr, în toată puterea cuvântului, bine de tot, tare, zdrăvăn; n'am ce zice! Acă v'ăd și cu că ceti bărbat, om cerde, colea, care rupe m'ăsa 'n două. ALECSANDRI, T. 907. Uai cântau la psaltichie, colea, cu ifos, până ce răgnau. CREANGĂ, A. 84/5. Ateș și el o pârche de boi, dar colea: porumbi la pâr, tineri, naști de trup. Id. P. 37/16. Trăndindu-le [dracilor] prin turbină niște ghionturi rusești, coleă, cum stă el, de da inima din draci. Id. Ib. 305/16. Șede, ospătănză bine Naford, colea, dospită și colică și colaci. CONTEMPORANUL, I. 456. Dar câștig, colea, nu șagă. Ib. II 25. Să am, colea, bani mulți, și-aș ști ce să fac! PAMFILE, C. Din gură zici mereu, Colea, cantecelel meu. TEODORESCU, P. P. 209. O drăgușă de fată, ruptă din soare și îmbrăcată, colea, cu o zină.*

RETEGANUL, P. V. 46/5. *Ian aruncă-te la joc, Dar la joc, colea, cu foc. JARNIK-BĂRSEANU, D. 489. (Complinit) Mușterii vor, unul să fie lucrul colea, mai așa, altul din contra. CARAGIALE, T. I 97/16. Loc. a dv. și a d.j. Știi (s. știți), colea = zdrăvăn, de solu, de seamă, a-cătării, extraordinar. *Am văzut pe Radu luiiducul... eră, știi, colea, coine din patruzeci, rupea piatra'n mână. FILIMON, C. 331. Să alegem depotații... știi, cole... get-be-get... care să se lupte pentru apărarea boieriei. ALECSANDRI, T. 42. Știu într'un loc vin bun, știi, colea, phiu! EMINESCU, N. 98/5. Mă dă să pregătesc ceea de-a mîncării; știi, colea, ceva mai amenește. CREANGĂ, P. 9/16, cf. 33/5 113/16. Era spirt, știi, colea, cum trebuie omului mîndă dreaptă. ISPIRESCU, L. 164/16, cf. 200/16, 300/16, U. 18/16. Se freacă gâtlele cu usturoi și cu unt, da freci, știi, cole... îndecat, nu șagă. ȘEZ. III 140/16. Era tîndur cu mustața răzucită, știi, colea. FUNDESCU, B. 77/5.**

3. Temporal. (Complinit adesea printr'un adverb s. o locuțiune adverbială de timp: uneori ar putea fi omis, fără ca înțelesul frazel să se schimbe) *Atunci, în timpul când...* în momentul când... (mai) apoi, (mai) pe urmă, *A doua zi după botez sună cununăria, colea, când se apropie soarele spre amiază, se adună la casa nepoatei mai multe femei. MARIAN, NA. 256/5, cf. T. III/5 116/16. Colea, când urde soarele mai tare, dete de o fântînă. RETEGANUL, P. I 17/5. Vai de mine, cât dor dur, Colea, seara când mă culc. JARNIK-BĂRSEANU, D. 94. Mîndra mea, frumoasă ești, Colea, când te rumenești. Ib. 440. Cât fu colea, de cu sară... ALEXICI, L. P. I 155/5. Când colea (uneori complinit prin ce să vezi?) s. cându-i colea se pune adesea înainte de un adverb s. o construcție cu sens temporal spre a pregăti pe ascultător că urmează ceva important, neașteptat, dorit. *Când colea despre zind, când s'omul e mai dulce, auzi un fîlăit ca de un stol de pasări. ISPIRESCU, L. 73/16. Când cole la capatul, Iacă dracul de bărbat. ȘEZ. III 124/5. Cându-i, colea, dimineața, Lacrimile-i taie fața. JARNIK-BĂRSEANU, D. 202. D'oi, badiță, badișor, Ție f-i destul de dor și eu după tine mor; Cându-i, colea, la luat, Amîndoi tragem bănat. Ib. 280. Cându-i, colea, cîtră seară, Bada murgul și-l înșală. Cându-i, colea, în murgul, Bada din codru-a ieșit. Ib. 286. Când e, colea, la ojiuă Pișeo-o fîntării de mîna. DOINE, 9/5. (Și ca loc. a dv. și a d.j. și cu sensul de) Zdrăvăn, cât colea: un bou, un om, un puin de Român când colea; îmbrăcat când i-o dat când colea. HERZGHER, M. IV 237. Colea, colea = când și când, din când în când. [Copilul] începe... a corbi, Colea, colea, câte una, fără a le potrive. PANN, H. 57/16. [Accentuat prin: călea. Rostit, prin Moldova, colé (cu e deschis și accentuat) | Ș!; călea adv. PAMFILE, CRC. 93, călea adv. BUD., P. I.]**

— Varianta cu a inițial aferezat a lui *acolea*. Cf. *colo*.

COLEĂM s. a. (Îmbrăc.) v. *colan*.

COLEĂNDRU s. m. (Bot.) v. *coriandr*.

COLEAȘA s. f. (Cul.) 1-3'. Différentes sortes de bonillies. 4'. *Mélange*. — Mîncare (II. I 287, II 81, VII 486) făcută din făină fiartă până ce dă o pastă moale, un fel de terciu. *Koleshë*, ANON. CAR. Le zdrobi cu bețe cîlcioșoase... șoldurile și stinghile și fluierile și picioarele, de-i fece ca o culeșe. DOSOFTEU, ap. TRDG. (ms.). Cel ce arecu orz, făceau din el mîndăligă, dar mîndăliga aceea nu se'nădrăușe, rămînea moale ca o coleașă neagră. SANDU, D. N. 247.

1'. Spec. (Transilv., Banat, Bucov. și nordul

Moldovei) Mămăligă (J.B., H. XVIII 145, REV. CRIT. III 119, com. MARIAN, cobl. LIUBA, LIUBA-IANA, M. 100, ȚİPLEA, P. P., PRECUP, P. 14, T. PAPA-HAGI, M., com. V. LAZĂR, com. A. COSMA) (probabil, la origine numai mămăliga moale, prăjită). Muierca... face colesa. MARIAN, s. 140. Măncarea principală a păstorilor la munte este colesa (mămăligă) cu urdă dulce, zăr dulce, zăr acru și jîntiță. PRECUP, P. 17. Bucată de pâine ori de colesă n'avea de unde să le deie. RETEGANUL, P. III 56/v. Se adunară păcurarii, să-și facă colesă. IRINEU, s. B. 17 cf. 55 și măncau colesa rece. Ună cu sîn de berbec, ș'am măncau colesa goală. Ună cu sîn de mioară. ȚİPLEA, P. P. 33. Măncă chită cu colesă, PĂCALĂ, M. R. 216. Căpă-fână de berbecă Bună cu colesă rece. Id. Ib. 238. # A afla spini în colesă = a căuta ceartă cuivă (ZANNE, P. III 534), cf. nod în padură, pe te în soare.

2. Măncare preparată din făină de grâu (cf. VICIU, GL.; prăjită în untură s. unt s. cu slănină H. II 290, I 141), moale ca terciul (H. II 245) s. ca mămăliga cea prăjită; se mănâncă cu lapte (PAMFILE, I. C. 195).

3. Ciulama (H. VII 298) cu lapte, fără carne (com. E. RĂDULESCU-POGONEANU), cavur ma (H. XIV 187), Să-ți spuie, numa' cumnata Iiinea ce mi-a făcut Năstase... cum mi-a turnat colesă (ciulama) în urechi și mămăligă pe creștet. JİPESCU, O. 42.

4. Fig. Amestecătură. Dialecta [= dialectul] Carniolană sau... dialecta Sărbilor... sînt o colesă de multe destinpte limbi abotită. P. MAIOR, IST. 275/v.

[S]: (dial.) colesă, colesă s. f., culeșă (VICIU, GL.) s. f., culeșă (culeșă H. XII 302) = mămăligă (Munții-Sucevi) ȘEZ, II 24, cf. V 3/v, MARIAN, SA. 40, culeș s. a. = codru de mămăligă (Hănteușii, în Doroholu) ION CR. VI, 30, cf. II 218. | Instrument: coleser (coliser, culeser ȘEZ, IX 137, II 24/v, H. X 254, 47, XII 329, culiser H. I. 37, GORVEL, CR., ȘEZ, VIII 88, PAMFILE, CR. 100, PAMFILE, I. C. 195, 442, ION CR. II 135, VICIU, GL., ȘEZ, XXXII 16) s. a. = băț cu care se mestecă mămăliga (CREANGĂ, GL., ȘEZ, II 24/d), s. balmoșul (PRECUP, P. 17), făcăleț (LIUBA-IANA, M. 100, MARIAN, NA. 131/v, T. PAPA-HAGI, M.), melesteu (ȘEZ, III, 88), tocănbău (T. PAPA-HAGI, M.), mestecău (CREANGĂ, GL.): ceau în care se fierbe colesa (PAȘCA, DR., IV 1020), Culeșerul sau melestaul. CREANGĂ, CONV. LIT. XI 24; Mă faci în acui să iau culeșul din ochii și să te desmierd. Id. A. 119, cf. P. 150. Fig. s. m. Om care stă mai mult lângă vatra focului, lenes (Com. MARIAN), om gol (Com. A. TOMIAC). | Verb: colesii IV^a = (trans. și refl.) a (se) face moale ca o colesă, a (se) terciul; a (se) muia, a (se) moleși, a (se) amesteca; a se sfârși de foame, a se lămeși, a se pocăli, a se hupli (CIAȘANU, V. și GL.). [Calumnie] tale pecini de carne... și le așterne supt șă..., strângând tare cu chinga, de se colesăște, fiind ei călare, supt șă. DIONISIE, C. 222, cf. 171. Umbă lamoste [= o boală] Din casă în casă și găsește adormit pe... cutare... Și-l năbușește, și-l colesăște. El ca șarpele se făcă, în cap se suă, Inima i-o colesă. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 97. Moleșiți-vă, Coleșiți-vă! MAT. FOLC. I 645; (cu part. adj.) colesit, -ă adj. = moleșit din cauza soarelui, bolnav din cauza insolăției (Teleorman). ION CR. 151; (și abstractele): colesire s. f., colesit s. a., colesitură s. f. = moleșire. DICT.; colesătu s. f. = bucate fără gust (RĂDULESCU-CODIN), cf. terciu; leșulă (de foame). CIAȘANU, GL.]

— Termen păstoresc de origine obscură, care se găsește și la Unguri (koles umelus WEIGAND,

Jahresber. XVI 222) și la Slavii care au fost în contact cu Românii (bulg. kuljaša «un fel de terciu», sărb. kuliješ «un fel de mămăligă», rut. kulesa «un fel de mămăligă», bielorus kul'eš «un fel de mămăligă», kul'ešic «a amesteca», pol. kulesz, kulesza, kulasa «un fel de mămăligă», rus. kulešă «terciu, zeamă sărată, cu mazăre, ceh. kulašc, gulašc «terciu de făină», cf. CHAC, II 68, BERNEKER, SL. WB. 642.

COLECTĂ vb. I^a v. colectă.

COLECTĂ s. f. *Collecte*. — Strângere de bani și de obiecte într'un scop de binefacere. Cf. chetă. Unul din jucători făcea în public colectă pentru banda artistă. ODOBESCU, I 469. Colectă pentru o cădură rămasă fără mijloc de viețuire. I. NEGRUZZI, I 170. Internat... înființat prin colecte. SBIERA, F. 352. [Verb: colectă I^a = a strânge bani pentru un scop de binefacere, a face colectă. Cf. COSTINESCU. | Adjective: colectât, -ă = strâns prin colecte; fig. strâns, adunat. Opera acestui cabinet, înăuntră căruia au fost colectați toți specialiștii partidului. C. BACALBAȘA, UNIVERSUL, a. 1939, 4 Noem.; — (substantivat) colectant = cel care colectează, strângător.].

— N. din fr. (<lat. *collecta*, idem, din *colligere* «a culege, a aduna, a strânge laolaltă»). Cf. o lecție, colectiv, colector, colecționa, colecționiar, colecțură.

COLECTANT s. m. v. colectă.

COLECTĂR s. m. v. colector.

COLECȚIE s. f. I^a. *Collection*, 2^a. *Collecte*.

1^a. Adunare, strângere la un loc a unor obiecte, care, grupate împreună, au o valoare artistică, științifică, documentară, instructivă, etc. Colecție (unje de monete, de tablouri, de măcri postale, de timbre, de afișe, de broșuri, ș. a. Colecția da documente interesante. URICARIUL, XIII 378/v. Dacă în Ardeal este colecția de două sute diplome, toate slavone, în Moldova avem sute de mii de zapise, RUSSO, s. 82. Kemény a găsit în colecținea lui Huziti un act foarte important. HASDEU, I. C. 26/v. Colecținea pozitiilor mele. C. NEGRUZZI, III 57/v. Sufletul omului... seamănă unei imense colecții, cu mii și mii de felurite obiecte. MAIORESCU, CR. II 141/v. Acest manuscris... cuprindea aceeași colecție de cronici. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 151.

2^a. † (Neobicinuit) Colectă, chetă. Și prin alte agioturări, adică prin colecții îndemnătoare. URICARIUL, IV 413/v.

[S]: colecțiune s. f. | Verb (după fr. *collectionner*) colecționă I^a = a strânge, a face colecții. | Substantiv: (după fr. *collectionneur*) colecționăr, -ă subst. = cel s. cea care strânge anumite obiecte, care face colecții de anumite lucruri.]

— N. după fr. (<lat. *collectio*, idem, din *colligere* «a culege, a aduna, a strânge laolaltă»). Cf. colectă, colectiv, colector, colecțură.

COLECȚIONĂR vb. I^a

COLECȚIONĂR s. m.

COLECȚIUNE s. f.

v. colecție.

COLECTIV, -Ă adj. *Collectif*, *Collectivement*. — (Adesea în opoziție cu individual) Unind (mai multe persoane) într'o acțiune s. manifestare comună, aparținând unei grupe luată ca o unitate, cuprinzând într'o unitate pe mai mulți s. m. multe lucruri; cf. în devălmășie, moșnenesc. Proprietatea pământului și a instrumentelor de mun-

că să fie colectivă, a tuturor. GHICA, s. 612. *Demisionarea colectivă din parlament*. MAIORESCU, D. II 8. *Multe idei și multe simfiri... se pot grupa (asocia) într'un fel de unități colective*. Id. CR. II 148/2. *Toate temperamentele individuale se contopesc în acest temperament colectiv*. D. ZAMFIRESCU, R. 227. | Efectuat de mai mulți autori. *O lucrare colectivă în limba germană asupra etnografiei și istoriei culturii popoarelor din Austro-Ungaria*. MAIORESCU, CR. III 48/2. | **A d v e r b** (neobișnuit) În comun, deodată, toți în același timp. *Vorbeau colectiv — cor fără muzică*. I. TEODOREANU, M. II 68. | **S p e c.** (Gram.) *Substantiv (s. nume) colectiv și (substantivat) un colectiv* = substantiv care desemnează, în singular, ideea unei pluralități, desemnând o sumă de ființe s. obiecte luate laolaltă ca o unitate, de ex. popor, rolă, etc. *Sufiz colectiv*: cu care se derivă un substantiv colectiv, de ex. -et în brădet, -iz în stejaris, -ime în tinerece. (Comerț) *Societate în nume colectiv* = societate comercială alcătuită în baza unui contract între două s. mai multe persoane unite sub aceeași firmă, care împreună au aceleași drepturi și datorii și care garantează cu toată avera lor obligațiile societății. [**A b s t r a c t e** (fr. *collectivité*) **colectivitate** s. f. = adunare de mai multe persoane formând o grupare colectivă; cf. o b ș t e. *Cei retrași sau rămași afară din colectivitate, considerăm revoluția de la 1848... numai ca o dovadă de deșteptare a naționalității române*. GHICA, A. 63; — (fr. *collectivisme*) **colectivism** s. m. sing. = direcție socialistă (pornită din Franța), care țintește la realizarea proprietății colective a produselor, a instrumentelor de muncă, a pământului. Cf. GHICA, s. 580. | **S u b s t a n t i v** (fr. *collectiviste*) **colectivist** s. m. = adept al principiilor colectivismului; spec. (la noi, ironic, învechit, sens născut în timpul luptelor pasionate ale epocii zărilor-unite) în contra guvernului I. C. Brătianu, ridiculizând expresia „colectivității”, aplicată partidului liberal de către ministrul de Justiție de atunci (1887), Eugeniu Stătescu, într'un discurs din Camera Deputaților) membru al partidului liberal].

— N. după fr. (lat. *collectivus, -a, -um*, idem). Cf. *colectă, colecție, colector*.

COLECTIVISM s. m. sing. }
COLECTIVIST s. m. } v. *colectiv*.
COLECTIVITATE s. f. }

COLECTOR adj., s. m. și a 1°-2° *Collecteur*. 1°. S. m. Cel care colecționează, adună, strânge, face colecții. *Colector de cărți vechi*. LM. | **S p e c.** (învechit) *Colector de dare* = perceptor. DICT. *Colector de loterie* = cel însărcinat cu vînderea lozurilor. DICT.

2°. A d j. (Despre vase, tuburi, bazine) În care se adună s. se scurg izvoare, apă, murdăria, etc. *Necurătențiile luate de apă curgeau prin gratii de fier în canalul colector* (= fr. égout collecteur). GHICA, s. 534. | S. a. (Fizică) *Colector de electricitate*. TDRC. Cf. PONI, P. 215.

[Accentuat (în Transilvania) **colector** s. m. | și: (Transilv., după germ. *Kollektor*; barbarism) **colectăr** s. m. *Colectăr de dare*, PĂCALĂ, M. R. 345. | **F a m i l i a**: (ad 1° din germ. *Kollektur*) **colectură** s. f. = bancă s. prăvălie în care se vînd lozuri ale loteriei de Stat.]

COLECTURĂ s. f. v. *colector*.

COLEDÓC s. m. sing. (Anat.) *Cholédogue*. — Canalul prin care se varsă fierca în duoden. — N. din fr. (grec. *χολή* „fierca” și *δόξος* „ecare primește, conține”).

COLÉG s. m. *Collègue*. — Fiecare din cei ce exercită aceeași profesune ori funcțiune (publică, civilă, s. militară), fac parte din aceeași întreprindere s. societate (literară, artistică, științifică, etc.) s. din aceeași clasă (au de studiu) s. care au aceeași însărcinare, considerat în raport cu semenii săi; cf. camarad, confrate, soț, tovarăș, ortac. Cf. ARISTIA, PLUT., STAMATI. *Se sfătuesc... cu colegul său*. GHICA, s. 244. *Coleg de la Revistă*. MAIORESCU, CR. II 97/2. [Ș: (latinism leșit din uz) **coléga, colégă** s. m. (plur. -legi) POLIZU. *Au fost consul Știpion și coléga, adică tovarăș lui Știpion*. FLACCUS, CANTEMIR, IST. 77/2. *S'au dat coléga sau soț lui Gorgian*. SINCAL, HR. I 20/2. **F e m i n i n**: **colégă**. *Colegă de bancă a Adelinei*, *izbutise s'o înlocuiască*. I. TEODOREANU, M. 404. | **F a m i l i a** (din punct de vedere formal, derivate ale lat. *collegium*, ținând însă, ca sens, de *collega*): (fr. *collegiale*) **colégiál** (pronunț. -gi-al, cu negativul: **necolégiál** -ă adj. = de coleg; p. ext. prietenesc, de la egal la egal. *Relațiuni colégiále*; — (după germ. *Kollegialität*) **colégiálitate** (pronunț. -gi-a, cu negativul: **necolégiálitate**) s. f. = purtare, spirit, sentimente de coleg, cf. camaraderie. *Nu lipsesc întru nimic datoriei mele de colégiálitate*. MAIORESCU, D. I 220.]

— N. după fr. (lat. *collega*, idem).

COLÉGA, COLÉGĂ s. m. și f. v. *colég*.

COLEGATĂR (Jur.) s. m. *Colégataire*. — *Colégatarul* este acel ce împreună cu alții se împărtășeste [tip. împărtașește] dintr'un legatium, adică danie. CODICA TIV. A. 4/2

— N. după fr.

COLEGĂTOR † s. m. *Confédéré*. — (Numai la NECULCE) Confedat, aliat, tovarăș de arme. *Craial prusac este colegatour Ncaunului și prietina Mosecalului*. LET. II 421/2. *Nu ceteza coalaltă oaste de la colegatori să meargă la oastea cea neafcoasă*. Ib. II 447/2.

— N. din pol. *koligat* (<lat. med. *colligatus*) și latinizat greșit.

COLÉGHIE † s. f. }
COLÉGHIU (M) † s. a. (ș. d.) } v. *colegiu*.

COLEGIÁL, -Ă adj. }
COLEGIÁLITATE s. f. } v. *colég*.

COLEGIÁN (†) s. m. v. *colegiu*.

COLEGIU s. a. 1°-3°. *Collège*.

1°. Adunare (ARISTIA, PLUT., STAMATI), grup de persoane care alcătuiesc împreună o organizație și se supun aceluiași regulamente, cf. corporație. *Graf Petru Romantov, ghinăr-feld-marșal... prezident coleghiului Mulo-Rusii*. DUMITRACHE, 450. (După germ. *Professorenkollegium*) *Consilia*. *Colégiul profesor de la facultatea filosofică*. SBIERA, P. 316. (Bis. catol.) *Sacral colégiu = colégiul cardinalilor*. Cf. Sfântul sinod.

2°. (În România de din nainte de război, cu regim electoral censitar) Categorie de cetățeni care au să aleagă unul s. mai mulți deputați, senatori, consilieri județeni s. comunali. Corpul electoral este împărțit în fiecare județ în *trei colégiuri*. HAIMANGIU, C. C. XXII. Aceste *trei colégiuri* aleg direct. MAIORESCU, D. I 64. *Este proclamat deputat al colégiului I de Iași*. Id. Ib. II 122. *Capitulul soerului îi asigură [candidatura la] un colégiu în capitală*. VLAMUȚĂ, D. 72.

3°. (În Franța și, după ea, la noi; în Principatele române, până după întâia jumătate a sec. XIV)

Școală (ARISTIA, PLUT.) publică [s. particulară] de gradul al doilea (STAMATI), gimnaziul ARISTIA, PLUT.), liceu; p. ext. clădirea acestei școli (POLIZU). *Făcut au biserică luminată prin toate țările, școlile, colegiile și ne mai pomenim.* IORGA, s. D. XII 292/2. *În Cluj... este biserică și colegiul Calcinilor.* ȘINCAI, HR. II 25/2. *Istoria și... geografica... negreșit că le-a studiat la colegiu.* GHICA, s. 62. *Kogălniceanu începă a predă un curs de istorie în colegiu.* C. NEGRUZZI, I. 334. *Feceliul nostru colegiu de la Sf. Sava.* ODOBRESCU, II 59 (nume dat acum din nou, sub ministeriatul d-lui N. Iorga în 1932, liceului Sf. Sava: *Colegiul național Sf. Sava*). | Spec. *Colegiul Franței* («Colège de France»); instituție de cercetări științifice și de cursuri libere superioare, creată de Napoleon I. Coste, profesor la Colegiul de Franța. I. IONESCU, M. 90.

[Plur. *-legii* și (învechit) *-legiuri*. | Și: (după lat.) *coléghiu* (m) † s. a. (după rus. *kollegija*) *coléghie* † s. f. STAMATI. | Derivat: (după fr. *collegien*) *colégiân* (pronunț. *-gi-an*; plur. *-gieni*) s. m. = elev de colegiu (3°). Ilican. *Colégiâni, îmbrăcați elegant.* VLAHUȚĂ, D. I.]

— Neologism pătruns în limbă pe diferite căi: lat. *collegium*, germ. *Kollegium*, fr. *collège*, rus. *kollegia*.

COLELIE s. f. (Bot.) v. *colilie*.

COLENITA s. f. v. *colină*.

COLEOPTER s. a. (Entom.) *Coléoptère*. — Insectă cu patru aripi dintre care cele două dinainte, zise elitre, sânt tari și groase, servind ca teacă colorată a două. Cf. grângoasă. (Plur.) *Coléoptere* = ordina acestor insecte. [Și: *coleoptérah* s. f. | Pronunț. *-le-op-*]

— N. din fr. (grec. *κόλιος* «teacă» și *πτερόν* «aripă»).

COLEOPTERĂ s. f. (Entom.) v. *coleopter*.

COLERĂ s. f. (Med.) v. *holeră*.

COLEȘĂ s. f. (Cul.)

COLEȘALĂ s. f.

COLEȘER s. a.

COLEȘI vb. IV^a

COLEȘITURĂ s. f.

v. *coleașă*.

COLÉT s. a. (Comert) *Collis*. — Pachet expediat prin poștă (*colet postal*) s. luat cu sine în tren, în corabie, etc. *Au scotit să arunce în mare toate... precum tunuri, coleturi cu marfă, poloboare.* DRĂGHICI, R. II. *Coleturi cuprinzătoare de lipărire* (a. 1833). URICARIUL, VII 224/2. *Greutatea brută se numește greutatea mărfurilor cântărite ambalate, adică greutatea întregului colet.* ȘTEFĂNESCU, C. 13, cf. 48. *Vânzare cu colet sau cu măruntul.* PANȚU, PR. 5. *Taza de reambalat coletul.* C. PETRESCU, CURENTUL, a. 1930, 12 Dec. [Plur. *-lete* și (învechit) *-leturi*.]

— N. din fr. *colis*, cu împrumut de terminațiune de la *pachet*.

COLÉTI s. f. plur. † (Med.) v. *colică*.

COLGÎU s. m. 1°. *Percepteur*. 2°. *Garde*.

1°. † Perceptor (BRĂESCU, M. 64), strângător de biruri (BUCUȚA, R. V.). *Acele agale... au ordănuț colgii și subși.* DIONISIE, C. 230/4. *Să nu se supere [raieile] de către horacuzi și... colgii.* cu pliciuiri. TES. II 310. *Și de mine n'ai știut*

[murgule], *Că colgii[i] m'a[u] rănit.* MAT. FOLC. 41.

2°. (Pe alocurea și azi, în graiul popular) Paznic de drumuri (a. 1820, IORGA s. D. XXI 41), străjer (BUCUȚA, R. V.), jandarm. *Începură să ne întrebă că ceine sântem ă, par'că erau ei colgii.* VISSARION, FL. 193. *Oamenii... colgiilor cu drept curănt... cută [ca] oameni străini să nu intre în pământul Moldovei.* URICARIUL (a. 1802), ap. ȘIO.

— Din turc. *kolgi* «collecteur, gendarme qui garde les routes», ȘIO.

COLI s. m. pl. *Fainéants*. — (Gorj) Oamenii care nu fac nimic, care mănâncă numai, fără să aducă vreun folos (PAȘCA, GL.), trântori, leneș.

COLIĂNDRĂ s. f.

COLIĂNDREȘ † s. m.

COLIĂNDRU s. m.

(Bot.) v. *coriandru*.

COLIBĂ s. f. 1°. *Cabane, hutte, baraque. Etable. Tonnelle*. 2°. *Enveloppe* păservant du gel les roues du moulin. 3°. *Aurore boréale*.

1°. Adăpost pentru oameni (rar, pentru animale) făcut din bărne, crengi de brad s. din nulele, etc., acoperit cu paie, ramuri, scânduri s. cu șindriță, (după locul și natura terenului unde se face, cf. ANTIPA, P. 750). În *colibă* se adăpostesc păzitorii de țarină (cf. COSTINESCU), de bostănării, de vil (PAMFILE, I. C. 432, A. 28), lucrătorii la pădure (POPOVICI-KIRILEANU, B. 134), jogăreanul care păzește joagărul (PĂCALĂ, M. R. 462), pescarii (ANTIPA, P. 750). Spec. Locuința ciobanilor (Iarna H. IX 207), stănă (DAMÉ, T. 69. PRECUP, P. 6, II, 13, cf. H. II 194, 207, IV 56, X 5. «Obl. ITTU»). Bucătărie de vară (PAMFILE, I. C. 446). Frunzar, umbrar de ramuri, chiosc, foisor (cf. LB.). P. gener. Casă mică (MOLDOVAN, T. N. 231), căsuță, căsicioară, căsăluică, (în opoziție cu casa boierească, palat, curte) locuință proastă. Cf. bordeiul, hodaie, covergă, copereământ †, argea (I 1°), bejdeucă, cocioabă, magherniță, hăj, cușcă, cort, oleab, ortac, suriță, baracă. *Kolibé* = casa. Mappale. ANON. CAR. *Praznic, col-ă chiamă ai colibililor, overesc.* MARDARIE, L. 2567. *Văzură fațele Etiopilor, spământă-se și copereamentele cooperimăntele S C, colibile D) pământului de Madiam.* PSALT. 321/2. *Răspunse sutașul: Doamne, nu sânt destoinie la coliba mea să mergi.* TETRAEV. (1574), 211. *Seynți făcără-și (ce se zice colibi) pren satele loruși imblând.* CORESI, EV. 144/2. *Întru cădătoare amă lăcuă atunce, ce se cheamă colibi.* Id. Ib. 190/2. *Sosiră la accl câmp și feaceără colibi* (a. 1620), ap. GCR. I. 58/2. *Și aduceți frunză de măsline și frunze de leamne de chiparis și frunză de mirsin și frunză de finic și frunză de lemn stufoș, să făcem colibi, după cum iaste scris.* BIBLIA (1688) 349/2. *O colibă într'o vie.* Ib., ap. TDRG. *Și-au făcut bordele în pământ, alții colibi.* LET. II 60/2. *Iară 3999 de oameni ai lui au rămas de au cărat și peste toamnă... cu colibi pe văi lb. II 86/2. Să aram voie... a ne urzi... câte o colibă [pentru vișel] ce se cheamă tătărăște aran.* Ib. III 172/2. *Lăcușo așa: preste lemne fac colibi și numai o punte strămă, de ies afară din bălă, și la colibi fac scări, de se poartă.* HERODOT, 279, cf. 316. *De la Dinu Popă[i] un loc la colibă, pe 18 florinți* (a. 1743). IORGA, s. D. XIII 198. *Și să-i faceți o colibă în curtea mea, să-l văd în toată vremea* (a. 1760) GCR. II 69/2. *Sărac în zmerita lui colibă.* MARCOVICI, D. 3/2. *O colibă de tufari puteă să-l a-*

perce de serpi, lupi. DRĂGHICI, R. 45. Acum vede cineva în locul baracelor și a colibelor... niște căsuțe de moda bourgeoise. C. NEGRUZZI, I 70, cf. II 134/2. Alungat-o-ai pe dâna... În coliba împistrată ca să nasc un pui de prinț. EMINESCU, P. 191. Fiindcă însă, «stăpâniis» arcau necioie de argași la plug, ei s-au îngăduit să-și clădească la deal bordeie lor de lemn, care se chiamă și astăzi colibi, scolighis, cu toate că de mult ele s'au prefăcut în case de cărămidă bună. IORGA, N. R. A. I 211. Dete de o colibă, în care ardea un oiaș în ciob. ISPIRESCU, L. 395/2. El aflară pe Ștefan-codă dormind într'o colibă a unui biet Român. ȘEZ. VIII 69. Eră fript, de sărac, că nu avea decât... o colibă de căsuță, în o margine de sat. MERA, B. 5. E mai bine în coliba ta decât în palatul altuia. ZANNE, P. III 127.

2. P. anal. (Mor.) Iarna, ca să nu înghețe roatele morii, se face în jurul lor colibă (Sălște, Jud. Sibiu). Com. BANCUI.

3. (Astron.) Coroana boreală. Cf. PAMFILE, CER. 170.

[Plur. -libe și -libi. || Diminutive: colibăță (colighiță) ȘEZ. II 216/2) s. f. (ad 1^a) Colibicé. ANON. CAR. Colibife. MARDARIE, L. 1555. Eră un om sărac, carile într'o pădurică, supt o colibăță, eră lăcutoriu. CANTEMIR, IST. 70/2. Feacără o colibăță. DOSOFTEIU, V. S. 209; (ad 3^a) Numele unei stele. Cf. H. XI 366; — colibioară (pronunț. -bi-ară) DOSOFTEIU V. S. 68 și bioară) s. f.; — colibută s. f. LB. HERZ-GHER. M., IV 237. [Tăranca] nu-și lasă copilul de față acasă, ci-l ia totdeauna cu sine și ajungând la starea locului (adică în câmp, la lucru), îndată caută o tuță sau îi face o colibăță de burniceni, îl pune acolo la umbră și se dă apoi la lucru. MARIAN, NA. 309. Să-și faci colibăță'n vie... Colibăță de bujor. DOINE, 294/222. || Nume de agenți (cf. bulg. kolibašă «locuitor de munte, om care locuiește în colibă»): colibăș s. m. — om (uneori: pustnic) care locuiește într'o colibă; locuitor de munte (DICT.) spec. din Bran (cf. IORGA, IST. ROM. II 95, MOLDOVAN, T. N. 231, TURCU, ESC. 34; numirea veche e atestată din anul 1751, în «Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt», vol. IV 433); lucrător cu palma (care locuiește în colibă); pălmaș, salahor, ziler (Petriș, Jud. Arad, Com. ITTU); păzitor (locuind în afară de sat, în colibă. Cf. PONTBRIANT). Sfântul Ioan Colibașul, care se serbează la 15 Ianuarie. Cf. TDRG. N'acem alți tovarăși decât lucrătorii cari, până sus, sfarmă piatră, câte un colibaș în pragul căsuței sau Moși ce coboară. IORGA, N. R. A. I 359. Și întrebă pe colibaș ce are la mămăligă. ȘEZ. VIII 69; — colibăr s. m. — om care păzește o colibă s. care șade în colibă, într'o covergă, pentru paza unei țarine, unei bostane, unei vii, etc. (COSTINESCU), care face colibe (LM.); spec. numele unei sărbători (probabil Sf. Ioan Colibașul). Pe la Colibări și la Ciuda și la Cilipci, când dă în postul Crăciunului, PAMFILE. DUȘM. 163; — colibinic † s. m. — (sfânt) care locuiește în colibă, probabil Sf. Ioan Colibașul. Cf. DOSOFTEIU, V. S. 14^a. | Verb: (numai la ANON. CAR.) colibi † IV^a refl., fără a i se da înțelesul; însemnează, probabil, ca se adăpostesc într'o colibă. Kolibăsku-mě (cu derivatul) kolibit.]

— Din bulg. s. sârb. koliba (grec. καλύβη). Prin păstori români, cuvântul a fost dus la Unguri (koliba, koliba), Cehi, Slovaci, Poloni (koliba) și Ruteni (koljba, «colibă de ciobani»).

COLIBĂ s. f. v. colivă.

COLIBĂR s. m.

COLIBĂȘ s. m.

COLIBI † vb. IV^a

v. colibă.

COLIBIOARĂ s. f.

COLIBIȚĂ s. f.

COLIBNIC † s. m.

v. colibă.

COLIBRI s. m. (Ornit.) Colibri. — Păsărică foarte mică (STAMATI) din care cauză se numește (după fr.) și pasăre-muscă (Trochilus pella); trăiește în America tropicală; are pene foarte frumoase, de colori vii și strălucitoare. Cu mici aripioare... zbură prin aer ca un colibri. ALECSANDRI, P. I. 226. Viss. pădurilor natale cu zbor de colibri. C. PETRESCU, I. II 121. [Accentuat și colibri. | Ș]: colibriu † s. m., colibru † s. m. POLIZU.]

— N. din fr. (împrumutat din limba caraibă din Antile).

COLIBRIȚU † s. m. (Ornit.) v. colibri.

COLIBUȚĂ s. f. v. colibă.

COLICĂ s. f. (Med.) Colique. — (Întrebuintat mai ales la plur.) Colici intestinale s. (numai) colici = boală de om (H. XII 208, XIV 95, XVI 154) s. de vite (II. XIV 380), care se manifestă prin dureri tăltoare de pântece (LEON, MED. 125). Se mai numește și: rosătură s. rosături în pântece (CALENDARIU (1814) 168/2, 175/2), durere de inimă (COSTINESCU), dureri de pântece (BIANU, D. S.), mătrice (id. lb.), matrinchină (id. lb.), vătămătură (id. lb.). Cf. LB. Colici hepatică, dureri crâncene de ficat. Colici nefritice, dureri mari de rinichi. Să priciunească ceale mai înfricoșate dureri... la cei mari, de colici. PISCURSCU, O. 221/2. Trebuie să-și fi dăd colici. C. NEGRUZZI, III 56/2. [Ș]: (plur. cu schimb de terminație; pop.) colici s. f. plur. (ad 1^a) H. XIV 22, 67. Bolnavul de colici are zvărcolii prin burță și-l laie o diarie, de un poate sta o clipă locului. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 43. Dacă bolnavul are colici cu sânge, atunci baba fierbe într'o ulceică următoarele burniceni... id. lb. I 44. | Adjectiv (rar): colicós, -oasă = care suferă de colici. Cf. POLIZU.]

— N. din fr.

COLICÓS, -OASĂ adj. (Med.) v. colică.

COLIDĂ vb. I^a Entrer en collision, en conflit. — (Latinism, în Transilv.) A fi în coliziune, a se izbi, a se ciocni, a fi în conflict; spec. a fi, a se întâmpla în același timp.

— N. din lat. collido, -ere, idem, prin mijlocul germ. kollidieren.

COLIE s. f. (Bot.) v. colilie.

COLIE s. f. sing. Froment bouilli. — Grâu fiert (Dretea, lângă Huedin) VICIU, GL. — Cf. colivă.

COLIÉR s. n. Collier. — Salbă, colan, gherdan de mărgăritare s. de pietre scumpe. Coliere (ghirdane) de diamant. FILIMON, C. II 599. Tătuță, privește ce colier frumos! ALECSANDRI, T. 1490. Fig. Se aprindea colierul luminilor de-a lungul zidurilor sure. C. PETRESCU, s. 6. | Spec. Lanț de aur de care atârnă o decorație înaltă, colan. [Pronunț. -li-er. | Ș]: coliet † s. n.]

— N. din fr. (din lat. collare, din collum «gât»). Cf. tripletele colări și guler.

COLILIE s. f. (Bot.) I^a. Stipe plumbeuse (Stipa pennata). 2. Blancheur.

1°. Plantă ierboasă, cu tulpini numeroase lungi și foarte subțiri, acoperite de peri albi și moi semnând cu a mănunchiu de pene albe. Se mai numește și: *ceardea*, *năgară*, *părul-zănelor*, *peniță*. PANTU, PL. Cf. PAMFILE, C. CHIRIȚESCU, GR. 248, H. II 79, 142, III 242, VII 48, 182, 368, XII 170. *Ca colilia de alb*. PANN, P. V. III 103. *Moș Vlad... cu ochi de vulpe, zărcă eretștelul delicat al droșiei mișcănd printre fulgii coliliei*. ODOBREȘTI, III 147. *Până acum 50 de ani, stepa românească... eră o adevărată mare de ierburii sălbatice. Colilia (stipa pennata) cu ondulări fine ca ale acrașii se înalță până la coama calului*. MEHEDINȚI, R. 10. *Cerbul... paște Pr'ntinaa câmpie*. DALBĂ COLILIE. TEODORESCU, P. P. 64 b. *Cu oile-mi pornă și 'n pășune le mână Tot prin albă colilie*. *Unde fir de iarbă nu e*. Id. Ib. 502. Cf. MAT. FOLC. 165. (Despre păr, barbă și mustăți) **Alb-colilie** = foarte cărunt, cu total alb. *Bătrân... rumen la față... mustața și sprâncenele albe colilie*. GIUCA, S. 13. *Incoroaiată... albă colilie*, ca un troian de zăpădă. DELAVRANCEA, S. 213. *Părul și barba albă colilie*. STĂNCESCU, B. 125. Cf. RĂDULESCU-CODIN, L. # A-I fi căuta calea în colilie = a avea viață fericită. *Las' să vie, leică-i știe, Fi-i-ar calea'n colilie*. TEODORESCU, P. P. 341 b.

2°. P. ext. (Rar) Albeață (a părului). *Jarul împurătului, jar neizvodit până acum la colilia părului*. DELAVRANCEA, S. 83/30.

[Pluralul colilii (MAT. FOLC. 210) e rar. Din întrebuintărea atributivă s'a născut forma — rară — adjectivală: **coliliu, -le** = (păr) alb ca o colilie. DAMĂ, T. RĂDULESCU-CODIN, I. *La revărsatul dimineții câmpul e coliliu*. DELAVRANCEA, S. 170. *Trecu degetele prin caierul colilii al bărbii*. C. PETRESCU, I. II 206. | ȘI: **colilie** s. f. PONT-BRIANT, H. II 273, V 352, XIV 103. *În rămasse trupul alb ca colilia*. GORJAN, H. I 47, cf. ION CR. II 208. *Fir de iarbă nu e*. Numai dalbă colilie. MAT. FOLC. 124, cf. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 271. *Foaie verde colilie*. MAT. FOLC. 250. PĂSCULESCU, L. P. (Cu funcțiune adverbială) *Niște haine albe colilie*. GORJAN, H. 116; — **colilie** s. f. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 289; — **colalie** s. f. *Foaie verde colalie*. MAT. FOLC. I 497; — (cu haploglie) **colie** s. f. BĂRCIANU, H. XVIII 168. *I veni o poftă atât de mare să în el un firicel de colie măcar și să-l pună la ureche, ca în vremea juniei sale*. MERA, B. 206. *Să porți pană de colie să-mi fii dragă numai mie*. BIBICESCU, P. P. 64. Cf. MAT. FOLC. 953, RETEGANUL, TR. 120/30. POMPILIU, R. 65/30. DENSUBIANU, T. II. 133. *Colie de pe câmpie, să te taie coșaii*. ȘEZ. VII 184. *Pencioară de colie, S'o pun badii 'n pădărie*. HODOȘ, P. P. 50. *Că pe normăntu' Chiești Crescă pana colii*. *Căți drumari pe drum trec*. *Tot din colilie rup* și pe *Chio-cu pomin*. ALEXICU, L. P. I 81/; — **colie** s. f. H. III 496, VI 214, XIV 435, XVI 146; (Banat) **ililie** = o iarbă care seamănă cu colia; se aude în cântecele populare. LUBA.] — Din slav. *kovylj* (sărb. *korilj*), *kóvilje*, rut. *kopyl*, idem). Cf. CIHAC, II 69. (Forma colilie s'a născut, prin asimilarea lui r-l în l-l, din *covilje).

COLILIU, -IE adj. v. colilie.

COLIMVITRĂ s. f. (Biser.) *Fonts baptismaux*.

— Vasul în care se botează copiii, baptisteriu, cristelniță. DICT. *Colimvitra pentru botezul copiilor să fie de aramă*. PRAV.

— Din n.-grec. *κολυμβήτρα*, idem.

COLIN s. m. v. colină și colnare.

COLINĂ s. f. *Colline*. — Deal mai mic, deluș-

can, loc bunisor, puțin ridicat (H. X 109). Cf. *bătcă*, *bobălnău*, *cloacă*, *colnic*, *cozică*, *curcubetă*, *dălmă*, *dămb*, *geană*, *gălmă*, *gomilă*, *gomârdoiu*, *gruiu*, *holm*, *hulă*, *monie*, *motălvă*, *moviă*, *măgurice*, *țălvă*, *țitvă*, *țigmasă*, *țălfă* (cf. DR. III 452 s. n.) *Ai vizitat... toți munții și colinele*. C. NEGRUZZI, I 329. *Satu 'n vale pe-o colină*, *Mic și vesel*. COȘBUC, P. 124/30. *Și mai bine se vede încă puterea de sculptor a apci, când privești ridicăturile mai mici: dealurile și colinele*. MEHEDINȚI, G. F. 138. *Văi, coline neumblate și păduri nedesfundate Pretindinena colim*. TEODORESCU, P. P. 103. *Peste deal, peste colină, Este-o creangă de maslină*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 252. *Vine cucu' de trei zile Peste văi, peste coline*. ȘEZ. I 289/30. | ȘI: **colin** s. m. *Intr' un timp de pe colin, mă întorești*. SADOVEANU, SĂM. VI 168. | Diminutive: **coliniță** (**coleniță**, **coliniță**) s. f. *Pe cea dalbă coleniță*. *Plimbă-mi-se...* CĂTĂNĂU. | MAT. FOLC. 1274. *Verzile coline acore*. Cădănuță. | V. ALECSANDRI, DACIA LIT., 265. *Casa preotului este pre-o coliniță*. I. IONESCU, M. 417. *Pe cel deal, pe cea coliniță*. *Primbă-mi-se-o cătăniță*. ALECSANDRI, P. P. 97/30. Cf. ION CR. III 272, SEVASTOS, C. 302/30, 215/30, VASILIU, C. 117; — (+ culme) **colmă** s. a. *Pe cel deal, pe cel colmă*. *Primbă-mi-se-un colmă*. SEVASTOS, C. 173/30. | Adjectiv (formațiune literară) **colinos, -oasă** = (loc) cu coline. *Villor te prieaste (folosește) locul colinos și delos*. ECONOMIA, 144. *Tinutul, strămtorat între munți, devine colinos*. MOLDOVAN, T. N. 225.] — N. din fr. (cuvântul a intrat și în graiul popular, ajutat, probabil, de *colnic*).

COLIND s. a. v. colindă.

COLINDĂ vb. I P. *Chanter des noëls; gazouiller*. 2°. *Aller de maison en maison, se balader, parcourir*. 3° *Erreer, rôder*.

I°. **Intrans.** A merge din casă 'n casă cântând colinde (MARIAN, SE. I 9), a umbli cu colindul (PĂSCULESCU, L. P.). *Noti umbliam să colindăm*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 512, 516, cf. MARIAN, SE. I 14. *Merg Țiganii-a colindă*. DOINE, 79/30. | (Construit cu dat.) A cânta colinde în cinstea culivă. *Bătrânii noștri... cântă și le colindă: Olerom, dalerom! Aulerom, Doamne! ȚICHIN-DEAL, P. 312* | **Trans.** A serba Crăciunul umbliând cu colindul. *Asto-i sara de Crăciun Noi umbliam S'o colindăm*. BIBICESCU, P. P. 235. | (Figură etimologică) *În seara acestei zile (în ajunul Crăciunului) mic și mare, tânăr și bătrân îndătimează a umbli pe la case și a colindă diferite colinde*. MARIAN, SE. I 9. | (Complemental drept s. mai rar, nedrept e o persoană) A cânta colinde în cinstea culivă (numindu-l pe nume). *Ve fericit eram, când colindam vreo fată frumoasă*. C. SANDU-ALDEA, SĂM. II 823, cf. D. N. 173. *Fiecare gospodar va găsi o fată să spună că l-au colindat atâtea cădruri (de colindători)*. PAMFILE, CRC. 41. (În semn de ocară) *Colinda-te-ar, să te colinde!* (Rucăr) Com. LACEA. Cf. să-ți aud de nume! s. veni-ți-a numele! | (Fig.) (Despre pasări) A cripi la ferestrele culivă. *Iată venită rândunele, Negrișoare, frumusele, Tot cântând, colindând, Dar pe flu nu-l deșteptară*. POP., ap. GCR. II 827. *Ce este pe grindă și colindă și grădește Ungurește?* [= Rândunica]. GOROVEI, C. 318.

2°. P. anal. **Intrans.** A umbli de la casă la casă (ION CR. I 146), a nu stă acasă, a umbli mai mult în vizite, cu lucru, fără lucru (COSTINESCU), a umbli mult, fără nici un scop, a se preumbla (LM.), a umbli haimana, a hoinări; a

umbra (cereceta, vizita) cântând ceva s. pe cineva :
 a umbra în cerșit. Au umblat colindând, cum
 i-au fost roia, și s'au întors acasă cu izbândă.
 MAG. IST. IV 46/5. Colindau prin tot ostrorul.
 GORJAN, H. I. 133. Vătășel de mahala A plecat
 a colindă (PANN, P. V. III 5) se zice pentru cel
 care nu mai stă pe acasă. ZANNE, P. IV 676. O
 vedea colindând din casă în casă cu desăgi pe
 umeri... cerșind, ici un găvan de mlaoin, dincoare
 o coadă de pește sărat, dincolo o fiertură de fa-
 soale. SANDU-ALDEA, D. N. 187. Aeu timp destul
 să colinde, după focul carci-i trebuia. ISPIRESCU,
 L. 202/5. Colindând... după ajutoare pe la casele
 oamenilor, un căpăt de la un om o buciță de
 pâine. SBIERA, P. 177/5. Nu sânt încă/ai a colinda
 pe la curți domnești. RETEGANUL, P. I. 42/5. Cu-
 căleț cu pana sură, Mușco-și-aș limba din gură,
 Cântăc să nu-ți mai zici, Nici să mai colinzi
 pe-ai. ALECSANDRI, P. 245/5. Turma'n'treagă
 colindă. Oile că-și numără, Poate'n număr le gă-
 seă. TEODORESCU, P. P. 516. Nu și-a aflat loc
 Maică-sa, când l-a născut, De umbra și colinda,
 Din cas'afară și d'afară în casă. PĂSCULESCU,
 L. P. 142/5. | Trans. (Complementul e locul
 străbătut s. cereceta). A străbate, a cutreiera, a
 bate (un drum), a umbra s. a trece mereu pe la...
 Bahoglină Lumea... o colindă. BARAC, T. 3. Acest
 fel [= astfel] se lăsați voi... porumbi draguși,
 Tot cântând și colindând a noastre jalnici căsuși.
 KONAKI, P. 58. Luminărică până în zisă colindă
 toate bisericile, C. NEGRUZZI, I. 252. Am colindat
 în câteva rânduri țările din apus. SLAVICI, N. II
 342. Culeai ei să n'au colinzi — De-ă vede-o la
 fântână. Trece și la o'n bună pace. COȘBUC, B.
 136/5. Până'n seară am și colindat tot satul,
 CREANGĂ, A. 16/5. ISPIRESCU, L. 136/5. SEZ. III
 129/5. Am umblat, am cerecetat, Sate, orăze-am
 colindat, Dar nimica n'am aflat. TEODORESCU,
 P. P. 110, cf. 173. Pe Șargu'n'călea, Colinda nouă
 hotără și pe Turc că-l ajungă. GIUGLEA-VĂL-
 SAN, R. S. 175. A pornit la rânătoare, A cănat,
 a colindat Munții cu brozii. PĂSCULESCU, L. P.
 68/5. Tărtăcuș brează Cămpul colindează ?
 [= Gionțu] PĂSCULESCU, L. P. 85. | Fig. (Su-
 biectul nu e o filință) În pustia acest de munți
 ocitit Gândul meu zburând colindă o lui împre-
 jur cămpe. KONAKI, P. 212. Văzu luna plină
 colindând repede fața senină și albastru a cerului.
 ODOBESCU, I. 140/5. Toamna franceze colindă.
 EMINESCU, P. 158. Stelele ce vecinic pe ceruri
 colindează. Id. Ib. 202. O micină mare, care să
 colinde multă lume — să se răspundească prin
 multe părți ale lumii. GOROVEI, CR. | Factitiv.
 A face să cutreiere, să străbătă. Vântul își colindă
 vântul de toamnă. DELAVRANCEA, S. 140.

3. Absolut (Fig.) A veni s. a se duce (la
 cineva), a umbra, a rătăci (în jurul cuiva, spre
 cineva). În jur par'că-mi colindă dulci și mândre
 primăveri. EMINESCU, P. 176. Numai dorul măi
 colindă, dorul tânăr și pribeag. COȘBUC, B. 7/5.

[Prez. ind. colind, mai rar colindez. ȘI: **corindă**
 vb. I. Corindă-mă, Doamne, Corindă! PRĂNCU-
 CANDREA, M. 191: **colindră** vb. I (Jud. Sibiu) COL.
 I. PITIȘ, CONV. LIT. 21, p. 1057. VICIU, COL.
 | Abstracte: **colindare** s. f., **colindat** s. a. Timp
 pentru umblarea cu colindatul este ajunul
 Crăciunului, MARIAN, SE. I 9. Copiii tânjesc după
 colindat, PAMFILE, CRC. 2, cf. J. II 363. Colindatul
 cu steaua e considerat tot mai mult ca un lucru
 cerșitoros. PĂCALĂ, M. R. 187. Pe fața colacu-
 lui, Plata colindatului. TEODORESCU, P. P. 19,
 ION CR. II 24: — **colindătoare** s. f. (ad 3^a) Suflet...
 face colindătură De la rău la fața bune, de
 la dragoste la ură. KONAKI, P. 285: — **colindis**
 ș. a. (ad 1^a) Umbra copiii cu colindisul (colin-
 defete). MUSCEL, 95. Cf. PAMFILE, CRC. 7. A d-

jective: **colindat**, -ă = vizitat de colindători.
 (p. ext.) de duhuri rele, stafii. Moara era... co-
 lindată... de duhuri necurate. N. GANE, ap. TDRG.:
colindător, -oare = (copil, june) care colindă,
 umbra cu colindul, colindret, colindar; fig. cu-
 treierător. Sculași, sculași... C'au venit doi inge-
 rei... colindători, PĂSCULESCU, L. P. 42. (Sub-
 stantivat) PAMFILE, CRC. 120. Numai pe
 la târguri... colindătorii trebuie să-și cerea
 voie de la gazde, înalte de a-și începe cântarea. Id.
 Ib. 40. Cuptoare de colaci pentru colindători, plu-
 gari, semănători. CONTEMPORANUL, V. 100. Scu-
 lași, sculași, boicri mari... Că e vin colindători.
 ALECSANDRI, P. P. 394/5. MARIAN, SE. I 10; (ad
 3^a) De nouă ori până astăzi, pământul colindă-
 toriu. Au colindat pe cragul soarelui nemișcăto-
 riu. KONAKI, P. 119, cf. 268. Fecienții, cei din-
 di colindători ai morilor... VLAHUȚĂ, ap. CADE.].

— Derivat din **colindă** (cf. bulg. *kolēd[ə]* [e]am,
 sârb. *kolēdovati*, *kolēdati*, *kolēdati*, slov. *kole-
 dovati*, idem, *kolēdati* cumbia halmaus, BERNE-
 KER, SL. WB. 544).

COLINDĂ s. f. 1^a. Noél (chant populaire). 2°
Tournée, promenade. 3°. *Gâteau de Noël*. 4°. *Hou-
 lette* des chanteurs de Noël.

1°. Cântare cu cuprins religios (cf. ALECSAN-
 DRI, P. XII, CONV. LIT. XIV 27, PAMFILE,
 CRC. 40, 51), preamînd mai ales nașterea
 Domnului, cântată de mai mulți însi (mai ales
 copii și fideii, umblând în miet cete de la casa la
 casă), afară la fereastră s., mai rar, în casă (cf.
 PAMFILE, CRC. 50), în ajunul Crăciunului și
 în seara de Anul-nou (cf. COSTINESCU, ALECSAN-
 DRI, P. P. XII, PAMFILE, CRC. 39). Se mai
 numește și: urare (la fereastră) (PAM-
 FILE CRC. 51. Cf. LB. BUD. P. P.) și cîntec de
 stea (cf. PĂCALĂ, M. R. 187), cf. plugarul
 (cf. ALECSANDRI, P. P. XIII). | Spec. **colindul**
cel mare s. al casei, se cântă la fiecare casă, în-
 lăuntrul, nu afară, pomenindu-se stăpânii casei.
 Cf. PAMFILE, CRC. 50. | P. ext. Cîntec lumesc
 (cf. CONV. LIT. X 398, XIV 27, PAMFILE, CRĂC
 51). A merge s. a umbra cu colinda (s. cu colin-
 datul) = a colinda. Cf. ALECSANDRI, P. P. 162,
 PAMFILE, CRC. 7, 35. *Kolindă* = eccl. ANON.
 CAR. Părem că mergem cu colinda pu sat. ALECSAN-
 DRI, T. 438. Sărbătorile Crăciunului se apro-
 piu. Băieții se prăsară toacăși pentru colind și
 pentru pluguleți. SANDU-ALDEA, D. N. 171. Un al
 doilea solu de urători sânt cu colinda; dar nu
 imblă decât Țigani. SEZ. III 181/5. După Bobo-
 tează, să nu mai zici colindul sau plugul. PAM-
 FILE, B. 49, cf. J. II 363. Brezua este nu om
 îmbrăcat mascat și umbra cu colinda în ceată cu
 fideii. H. II 83. *Colindă, Colindă, Bagă lapa'n
 tindă, O leagă de grindă*. PAMFILE, J. II 363.

2°. P. ext. Umblat repetat s. îndelungat (prin
 sat, cîmp, pădure, etc.), cutreierare a unui loc,
 colindare: cf. hoinăreală, (deosebirea: de obi-
 cuitul, umblatul cu un scop, cu rost; hoină-
 reală e umblatul fără rost, pierdere de vreme).
 După repaus, colinda (rânătorilor) prin pustii
 reînsepe cu aceeași plăcere. ODOBESCU, III 17/5.
 Cf. 113/5. Și apoi porni popa la colindă. Cât e
 zina de mare, gura lui nu se mai opreă. Unde
 prindă oamenii, acolo îi fiacă la sfaturi. La
 cîmp dai de popă, la deal dai popa de tine. SLA-
 VICI, N. I 14. Goana din câmpile fără margini,
 colindul de prin stufturile de soc. DELAVRAN-
 CIA, RD. TDRG. | P. a n. l. Ocol, inconșt, tăită.
 Acest nume, trimis prin Riza-Beg în colindul am-
 basadorilor, nu întinpiuă nici o împotriecire,
 GHICA, S. 428.

3°. Colacul s. covrigul ce se dă colindătorilor

drept răsplată pentru colindat. VICIU, COL. *Fire-ai, gazdă, sântos...* Voie bună și-o colindă și-un cârnaț legat de grindă. id. lb. 50.

4°. Băt de colindător, din creangă de alun, despoiat de coajă și învelit apoi cu coajă de teiu, în formă spirală (IZVERNICEANU), împiștrit negru (H. XVIII 203) s. înflorat la fum (PAMFILE, CRĂC. 206). Cf. PAMFILE-LUPESCU, CR. 221. (Cf. și megl. *colidă* «bătul cu care colindă băieții»).

[Plur. *Jinde și Jinzi* (BUD, P. P.) | Și: (In Munt.) *colind* s. a.; (la Moji, în nordul Transilvaniei și în Maramureș) *corindă* s. f. VAIDA, BUD, P. P., CABA, SĂL., T. PAPAHAĞI, M. O, *mi dai, Doamne, corinda*, FRĂNCU-CANDREA, M. 189, *Să fii, gazdă, sântoasă De la noi cu o corindă, De la Domnu cu dobindă*. ALEXICI, L. P. I 145/iv. (Săliște și jur) *colindră* s. f. PITIȘ, CONV. LIT. 24, 1057. | Diminutive (în sens desmiardător): *colindăț* s. f. BUD, P. P., PĂSCULESCU, L. P. 96. *Colindăța nu-mi mai multă, Trăiască cine-o ascultă*. MARIAN, SE. I 20: — *colindățu* s. f. *Colindățu nu-mi mai multă, Să trăie cine-o ascultă. Colindățu-i atăta-re, Cine-o ascultă, să trăie-re*. T. PAPAHAĞI, M. 76/iv. | Nume de agent: *colindăș* s. m. (DICT.) și (cf. bulg. *kolodari*, idem) *colindăr* s. m. = colindător, copil care umblă cu steaua, cf. *stelar*. PAMFILE, CR. 126; (cu adjectivul) *colindăresc*, *-ească* = de colindar. *Cântecce colindărești*, ȘEZ. IV 11/m; — *călindău* s. a. v. c.); *colindrôu* s. m. = holnar. Cf. DICT. | Compus (rar): *colindăbăt* s. a. = bătul cu care pleacă copilul la colindat, cf. *colindă 4*. DR. III 1068].

— *Colind(ă)* vine la noi din paleosl. *kolęda* «ziua de Anul nou» (la Slavii vecini și la Negrii și cu înțelesurile din limba română; cf. BERNEKER, SL. WB. 544-545), care e împrumutat din lat. *calendae* «întâia zi a lunii» (*calendele* lui Ianuarie fiind confundate cu serbările Crăciunului, cf. DR. I 464). Acest cuvânt a trebuit să existe și la noi sub forma **cōrinde* (cf. *cōrindar*), peste care, suprapunându-se cea împrumutată de la Slavi (cf. *sân[Ń]* și *sfânt*), s'a născut varianta ardeleană *corindă*. Cf. *colindă*, *colindet*, *călindău*.

COLINDĂBĂT s. a. }
COLINDĂR s. m. }
COLINDĂRESC, -EASCĂ adj. } v. *colindă*.
COLINDĂȘ s. m. }

COLINDĂȚURĂ s. f. v. *colindă*.

COLINDEĂTA s. f. v. *colindet*.

COLINDÊT s. a. și m. P. Noél (chant populaire). 2°. Flâncric, *vagabondage*. 3°. *Chanteur de Noël*. 4°. *Brioche de Noël*.

1°. S. a. *Colindă* (1°) DICT., H. XI 52. A umbra cu colindețele s. în *colindeți* = a colindă. Cf. PAMFILE, CR. 8, 14. E obicei la fărâ ca în noaptea Moș-Ajunului băieții să se adune la unul dintre dânzii și să vegheze până spre ziuă, când pleacă cu colindețele. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 133.

2°. P. ext. Umblare de colo până colo, de la unul până la altul, colindare, colindat (2°), preumblare, vagabondare, vizitare. LM.

3°. S. m. Colindător. BARCIANU, ALEXI. *Colindet*, *Colindet*, *Leagă baba de cotef Și-o bate c'un făcălet*. PAMFILE, J. I 357.

4°. S. a. Colăcel (LM., H. II 35) lungăret (PAMFILE, CR. 207), colac (H. V 396, PAMFILE, CR. 5, com. OLMAZU), pâlnioară (H. IV 47)

care se frământă și se coace în noaptea Ajunului Nașterii-Domnului (cf. PAMFILE, CR. 12) și se dă colindătorilor s. la lume pentru pomenea morților (id. lb. 5). Cf. H. IV 67, PAMFILE, CR. 7, 8. Cf. *colindă* (3°); p. ext. (la plur.) covrigi, nucii, mere și alte poame, bani, etc., care se dau colindătorilor. LM., cf. PAMFILE, CR. 9. *Sătencele obicinuite a doști cocă, pentru a face colindeți, să le dea la copii colindători*. ȘEZ. IV. 23/m. *Îndată după cîntatul cocoșilor, se aud strigînd: Colindeți așteți!* PAMFILE, CR. 207. *În ziua de ajunul Crăciunului... veneam de la colindat, cu traista plină de colindețe*. I. BOTENI, SĂM. IV 547. | P. a n a l. *La Măcinai, femeile fac colindețe mici, le dă (= dau) pînă captur ș'apoi le pun(e)n căldare, de le fierbe*. GRAUL, II 186. (Cf. muce-nic).

[Și: (singulare refăcute din plur. pentru rimă) *colindeată* s. f. (ad 4) PAMFILE, CR. II. *Bună dimineața, Dați-ne colindeașa!* TEODORESCU, P. P. 11. *Cînd sînt tinerețe, Alergi și după colindețe*. id. lb. 120; *colindețe* s. m. (ad 4°) PAMFILE, CR. 14, 15; (în Rășinari) (ad 3) *colindrêț* s. m. *Azi pe colindrêții de azi recitînd... frumoașete colinde*. PĂCALĂ, M. R. 187; (prin contaminare cu un cuvânt început cu *bo-*) *bolindêț* s. a., *bolindeată* s. f. (DDRF.) (ad 4°) Com. OLMAZU, PAMFILE, CR. 12. *Moș-Ajunul, cu bolindețele*. DELAVRANCEA, S. 218; (la plur.) colăcel de cocă în formă de B, care se prepară cu nucii și cu zahăr, fierți sau copleți, în ziua de 40 de Mucenici (Buzău). Com. S. POPESCU, muce-nic.]

— Derivat din *colindă*, prin suf. -*ef*.

COLINDEȚE s. m. v. *colindet*.

COLINDIȘ s. a. v. *colindă*.

COLINDIȚĂ s. f. }
COLINDRĂ s. f. } v. *colindă*.

COLINDRĂ vb. I v. *colindă*.

COLINDRÊȚ s. m. v. *colindet*.

COLINDRÔU s. m. }
COLINDUȚĂ s. f. } v. *colindă*.

COLINIȚĂ s. f. }
COLINÔȘ, -OĂȘĂ adj. } v. *colindă*.

COLIR s. a. sing. (Med.) *Collyre*. — Doctorie pentru ochi (în formă de praf, alifie s. lichid). [Plur. *liruri*].

— N. din fr. (<gr. *κολήριον*). Cf. dubletul *colurie*.

COLIȘER s. a. v. *coleașă*.

COLIȚĂ s. f. (Med.) *Collite*. — Inflamație a coloului (mațului gros). BIANU, D. 8.

— N. din fr.

COLIVĂ s. f. (Bis.) *Gâteau* fait de blé et de noix et saupondré de sucre, que l'on distribue en souvenir des morts. *Offrande, aumône*. — Grîn flet (VARLAAM, C. II 66 b, MARDARIE, L. 1513. LB. COSTINESCU, MARIAN, I. 161/5. PAMFILE, I. C. 244) amestecat cu zahăr pisat (s. cu miere) și cu miez de nuc pisat, presărat cu zahăr (adesea și cu scortisoară, cofeturi s. a.), așezat pe o tavă și binecuvântat la o slujbă religioasă. Se duce la înmormântări (H. II 82) s. la sărbătorile la care se pomenește morții, precum

la Sămbăta morților, la Joi-mari s. la Sămbăta moșilor (H. II 40, cf. COSTINESCU, GOROVEI, CR.), la parastase, la ziua numelui cuișii și se împarte de pomană. În unele regiuni, se dă colindătorilor (cf. PAMFILE, CRC. 12). Pentru colid se alege grâul, se udă cu puțină apă (se aburește) și se pisează în piună, de se scâmoșază. Spălat bine, pentru a se curăți de hoaspă, se pune la fiert. ȘEZ. VII 74. Spec. La Sf. Haralambie, poporul... duce coliri la biserică, pe care, după sfințirea lor, le conservă spre a le da la pășări, în timpul verii, când se întâmplă vre-o boală în găini. H. II 39. P. ext. Toate prinoasele aduse la biserică, din fructe, precum: straguri, mere, pere, faguri de miere, cas dulce... (MARIAN, I. 161/2), pomană. I tepsie de argint, de colid (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 195. *Pre la praznicele cele mari, pomene în nu se fac, adecă colice. INDREPTAREA LEGII, ap. TDRG. Pominoace înă-fii) vou aduce, Jârte grăd... să dulce. DOSOFTEIU, PS. 69. Ce neam injură ca noi, de lege, de cruce... de colid? ANTIM, P. 129. Blagoslovenia colidului. MINEIUL (1776). 152. Molifta colidii, ce se cetește de Mitropolitul. LET. III/2. Colidie de preste tot anul eră la purtare de grijă a lui cel-clucec. Ib. III 316/2. Făcure ecernia, cu colid. MAG. IST. IV. 264/2. A dona zi asijderea [să se facă] colid și paos și masă. URICARIUL, XIV III/1. Numai să fi avut pântec, unde să pui coliva și bucatele, atât de multe erau. CREANGĂ, A. II/2. Duc în urma mortului năporsna cu 3 făclii de ceară... coliva (coliba)... PĂCALĂ, M. R. 182. # Când mi-o face coliva = când vrei muri. Cf. TEODORESCU, P. P. 267b. E cu s. II bate (TDRG.) s. II sumă (DDR., RĂDULESCU-CODIN, I.) s. II joacă (BARONZI, L. 48/2) coliva în piept = e aproape să moară, e cu un picior în gropă, e pe ducă. A mirosi a colivă, cu același înțeles. DICT. A mânca coliva coliva = a-1 vedea mort, să-i mănânce din pomană. Cf. RĂDULESCU-CODIN, I. Măncă-și-aș coliva! id. Ib. Coliva, cât de dulce, la gura celui mort nici o viață-i aduce. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 234.*

[Plur. *lîce și lîci* (H. II 40). | Sî: colibă s. f. [Preoții] au luat paosul de la coliba ciurului și au turnat din el cruci peste moșii în sicriu. SIBELIA, F. 13; *căvălle* s. f. H. II 82. Ah! Măncă-și-aș colidă! — zise hoțul și își făcu loc de izbit cu măciuca. SANDU-ALDEA, U. P. 75. | Diminutiv: colivioară (pronunț. *-vior-ră*) s. f. *Dece Dumnezeu să moară, să-i mănânce din colivioară!* ALECSANDRI, P. P. 329^b/2. Cf. MAT. POLC. 1378. RĂDULESCU-CODIN, I. Și să-i gust din colivioară, să văd dulcea-ori amară? MARIAN, I. 363/2. *Plecă Țiganu' la moară, să-mi facă d'o colivioară, C'a murit tat-so așeară, Colivioară de păsat, Că tat-so a răposat.* ȘEZ. I 214^b/2. | Nomen-agentis: colivăr s. m. = mănător de colivă, cel care alegă pe la toate înmormântările, ca să mănânce colivă de pomană DICT.; epitet dat celui ce vrea să albă orice de-a gata (RĂDULESCU-CODIN), pomanagiu. *Budgetu-o colivă Pentru cei mulți... colivari, Vreu să zic... pensionari.* ALECSANDRI, T. 106; (cu femininul) colivărită, și cu înțelesul ironic de efată de popă (crescută cu colivă) s. ȘEZ. VII 74. | Verb: (formațiune populară glumeță, în vers, ca part.-adj.) *incolivă, -ă. Văi, colivă 'ncolivă, Cum te-aș îmbruce odată!* ION CR. 81.]

— Din paleosl. koliva (kolivo < grec. κόλιβος, κόλιβα), idem.

COLIVĂR s. m. }
COLIVĂRIȚĂ s. f. } v. colivă.

COLIVIE s. f. Căge. — Cuscă portativă, făcută

din nulele s. din sârmă, pentru ca să se țină închise în ea pasări cântătoare (mai rar alte animale mici), căleatecă, calițcă, chișță. *Baiazid, pe care Tamcran îl închise într-o colivie de fier.* E. VĂCĂRESCU, IST. 254/2. *Colivii, cu sticleți, cu micrle.* C. NEGRUZZI, I 322. *Graurii... se domesticesc bine la colivie.* ODOBESCU, III 31/2. *Sârșiți, frași, Nu mă lăsați, Că mă puse'n colivie, Mai mult moartă decât vie, Și mă duse la domnie, Ca să fii d'a lor soție.* TEODORESCU, P. P. 289. *N'o s'o fie'n colivie, Tot la neica o să vie!* ȘEZ. IV 138/2. Cf. SEVASTOS, P. P. 53/2. *Păvărică'n colivie, Intră noaptea în cinie.* [= Soarecele]. GOROVEI, C. 365. *Mai bine o pasăre în colivie, decât zece pe gard.* ZANNE, P. I 589. (Cu referire la canuniile de metal ce se pun pe capul mîrlor la slujba canunii, în biserică) *A pune colivie cu sticleți pe capul său = a se înșura.* Cf. DDRF. [S]: *culvie* † s. f. *La masă... era o pasăre într-o culvie, de auzi afară unii plângînd pe Leo, păsarea den culvie încă striga.* MOXA, 390. | Diminutiv: colivioară (pronunț. *-ei-ou-* și *-vior-ră*) s. f. TDRG.]

— Din paleosl. kulivija (kluvija), iar acesta din n.-grec. κόλιβη, κόλιβη (κόλιβιον), idem.

COLIVIOARĂ s. f. v. colivă și colivie.

COLIZIE s. f. v. colizime.

COLIZIUNE s. f. Colisio. — Întâlnire (STAMATI) violentă între două corpuri ce se mișcă în sens opus, izbire, lovire, ciocnire (de trenuri, între adversari s. lovire contrari), imponcișare; p. ext. încăierare, luptă. *În toate zilele urmă colizii între ei, și ele se sfârșeau totdeauna prin moartea a cășiva.* C. NEGRUZZI, I. 285. [S] (invechit): colizie s. f.]

— N. din fr. (lat. *colisio, -onem*) idem.

COLMEL s. n. v. colină.

COLNĂ s. f. 1°. *Hungar. Hulle. 2°. Crête, cime.* — (Transilv.).

1°. Colna se ține de clădirea grajdului și servește spre a pune ceva la adăpost contra ploii (Dud, juld. Arad. Com. ITTU); ea este de cele mai multe ori un simplu acoperiș de pale, răzmat pe patru stâlpi; alte-ori formează o clădire a parte; servește pentru adăpostirea carului, plugului și a altor unelte de ale gospodăriei (VUIA, T. H. 101), șopru (VICIU, GL.), șopron (pentru adăpostul vitei REV. CRIT. III 119), șură (cf. LB.), umbrar (iu), coperemânt, streășină (LM, cf. ALEXI); ocol, închizătură (cf. VICIU, GL.), cf. hangar, remiză. | P. ext. Colibă, mai cu seamă la vie, de cele mai multe ori foarte solid clădită și cu celar (Arad). Com. ITTU. | (Munții-Apusei) Bucătărie FRANCU-CANDREA, M. 99 (probabil de vară).

2°. Vârf de deal gol, în pădure (H. XVIII 278), colnic (3°).

[Familia: (Transilv. și Mold.) colniță s. f. (ad 1°) Pre seama oilor de a fiata trebuie făcut cogeariu (ocol) declin, și într'insul colniță (șopru) bine coperită. ECONOMIA, 88. Pentru adăpostul vitelor sînt colnițe, adecă garduri de nulele în țare, [avînd] deasupra coperiș de pale. ȘEZ. VII 188. Sălvanele s. colnișele, cum se numesc în susul Moldovei, sînt lungi adăposturi pentru vite, un fel de șoproane lungi ce se învelesc cu pale. PAMFILE, I. C. 203. Cf. LB., REV. CRIT. III 119, VICIU, GL. H. X 409, XII 329, XVIII 21, ȘEZ. XXXII 16. Tînzile, piemișele, șoprurile, colnișele și șurile, pre a cărora poduri s'au așezat bucatele... ECONOMIA, 57. În colnișa (șura) vitelor. ȘEZ.

100/30; (cu diminutivul **colnicioară** s. f. (ad 1^a) *Se răsădă...*, de streșina casei sau a unei colnicioare. MARIAN, I. 249/20.]

— Din slav. **koln(ie)a** (ceh. *kolna, kolnice*, eremită pentru cărute, serbo-rom. *kolnica*, idem, ung. *kolna* «stavernă»), adjectiv substantivat din *kolo* «roată». Sensul de «roată» trebuie să fie și la baza înfeșului 2° (la origine, probabil, eloc gol împreună, roată, de pădure»). CIHAC, II 378, BERNEKER, SL. WB. 548, P. SKOK, *Slavia*, IV (a. 1925), p. 327. Cf. **colnic**.

COLNĂRE s. f. (*Ramification d'une*) racine. — (Mold., Bucov.) Ramură (de copac ȘEZ. II 23°/20), cracă s. ramificație de rădăcină, țesătură, rădăcină (MARIAN, NU. 101). *Și se îndată am picat, din colnare în colnare, Pân'la dânsa (iapa) în spinare.* POP., ap. DDRF. *Din trupini, Din rădăcină, Din colnări, Din cărări.* MARIAN, NU 501^b/20. [Și: **colin** s. m. *Plouă, Doamne, apa vine, Dar pe apă ce mi-și vine? Doi colini din rădăcină Și doi brazi rotogolați.* HODOȘ, P. P. 73.]

— Pentru etimologie, cf. slav. *kolnŭ* «cracă», *kolnie* «ramuri, vreascri».

COLNIC s. a. 1°. *Scutier* (montant). 2°. (Crête d'une) *colline*. 3°. *Clairière*. 4°. *Appui de la charre*. 5°. *Maladie de pieds* (du bétail).

1°. Drum ceva mai lat decât poteca, cărare (Făcet, Banat, com. ITTU); s. p. e. c. drum care trece peste vre-un deal (H. XVIII 137, LIUBA-IANA, M. 47), plai u. *Șarpe fie în cale și aspidă în colnic.* PALIA, ap. GCR. 57. *Merg la deal pân[ă] în drumul care taste colnicul (h)âl mar[c]* (a. 1736). IORGA, S. D. I-II 450. *Ținea drumurile, colnicile.* LET. III 65/20. *Imbl...* pe colnice pârăsite. KONAKI, P. 163. *Treci în zori pe colnic.* COȘBUC, II. 169/20. *Hai, murgule, hai, Pe coastă de plaiu. Ce lași tu drumul Ș'apuci colnicul?* ALECSANDRI, I. P. 62°/20. *Suie mândra pe colnic.* RĂSUCIND la barangie. TEODORESCU, P. P. 278°. Cf. HODOȘ, P. P. 188. *Sia pe loc și se gândeă Pe ce colnice ș'o ia, Mi-apucă pe-un colnicel, Pe-un colnicel strâmțitel.* GRAIUL, I. 66. | Fig. *Demită de barda mălțoasă, Ș'au deschis colnicul cătră viața cerească.* DOSOFTEIU, V. s. 203°/20.

2°. Deal mai mic (LIUBA-IANA, M. 47), până la 200 de metri (ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG, ms.), colină (LM), moviilă linguată (COSTINESCU), vârf de colină (BUD., P. P., cf. DDRF). *Aidi, Române, aidi, colnice, Lasă răpe, râi, colnice.* I. VĂCĂRESCU, P. 73/20. *Acel sez... și colnicele ceruite îi privesc...* C. NEGRUZZI, II 15/20. *Mieii aprinteni pe colnice fug grămadă.* ALECSANDRI, P. III 33, cf. 59, II 109. *Vede pe Toader privind de pe colnic în urma ei.* EMINESCU, X. 140/20. *Viscolul se întefeste; vârtejele trec dintr'un colnic într'altul.* DELAVRANCEA, S. 5. *Pe câmpie, pe colnice și mai ales prin luncele și dumbrăvele cu mândrețe... cine umbă?* CREANGĂ, A. 64. *Trecă dealuri, râi, colnice...* ISPIRESCU, L. 214/20. *Mere-o prună pe cea luncă, Ș'un colnic Pe cel colnic.* TIPLEA, P. P. 29, cf. REȚEGANUL, P. I. 17/20. *Mă-șteanuri, râi, răpâni, colnice.* JIPESCU, ap. GCR. II 261/20. | P. anal. *Când prin oaste mi-a-băte, Nici picior că nu-mi lășă.* Numa colnice [nota: de trupuri] făcă. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 114/20.

3°. Loc mic, gol în pădure, mai mic ca o poiană, ochiu, preluă (Mînis, J. Arad, com. ITTU), partea luminoasă și deschisă a unei păduri (PĂSCULESCU, L. P.), luminii (Cf. H. X 464). *colnă* 2°. *Stând la un colnic, fată se dete să culcegă niște floricele.* ISPIRESCU, L. 395/20, cf. 140/20. *Îa gură de colnic leșă, Mână'ntr'un fug că punea, Ș'o frunzișoară că rupea Ș'ncepeă d'a*

sucră. PĂSCULESCU, L. P. 234°, cf. ȘEZ. II 77/20. 4°. Parte a plugului: sprjin, punct de reazem. LUNGIANU, CL. 221. *Băieți, luai oilele Ș'nfundați colnicele.* MAT. FOLC. 79.

5°. (Patol. pop.) Boală de vite (H. V. 73), de picioare (ib. XVIII 161).

[Accentuat și **colnic**. | Plur. *-nice* și, rar, *-nici* (în rimă) PANN, Ș. II 73/20.] [Și: **colnic** s. a. (ad 2°). *Pe cel deal, pe cel colnic, Mere-o prună ș'un colnic.* POP., JAHRESBER, IV 314; — (numai la ODOBESCU) **colnice** s. f. (ad 2°). *De suia, de pe colnica țcalului...*, le răspunde... mica tură rătunjită a bisericuței lui Bucur. I 105/20. **Colnicete** Lopoșului, III 176/20. | Diminutive: **colnicel** s. a. (ad 2°). *Frunză verde de sulfină, Plânge mândra și suspină Că pe deal, pe colnicete Ș'i-a pierdut, sârmana lele, Dragostele tinerete.* ALECSANDRI, P. P. 283/20, cf. TEODORESCU, P. P. 324°, PANN, Ș. II 78/20. *Să trag cu mândra de ei [de car], Pe cel deal, pe colnicel.* ȘEZ. IV 140°/20. *Foate verde stejărel, Pe cel deal, pe colnicel, Cum se primb'un colnicel, Cu calu' de dălogel.* GRAIUL, I 284; — **colnicuț** s. a. (ad 2°) BUD, P. P. | Adjectiv: (neobinuit) **colnicós, -oasă** = deluros; cf. *colinos*, *Țărmurle...* *colnicosoase și chiar muntoase* [ale Dunării]. SBIERA, F. 114. | Verb (ad 5°): **colnici** IV^a (la pers. III indic. prezent, după *colpiți*, și *colnicăză*) întrans. și refl. = (despre oi) a căpia; (despre oameni, mai ales despre copii) a se bolnăvi de răceală; a se pipernici (RĂDULESCU-CODIN); a nu-și găsi locul (ION CR. VI 253). *Imbolnăvindu-se oile de răceală, ele colnicăză sau colnicese* (Drehkrankheit). DAN, P. 437. *Se colnicăză de colo până colo.* ION CR. VI 253; (cu part. ad.) **colnicit, -ă** = (mai ales despre copii) păzit prea mult de bune, cocosiț; **colnicăț, -ă** = țenpân de picioare, vătâmat (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), paralizat la picioare, care nu merge drept, ci merge ciudat; p. ext. (substantivat) bălat s. om drăcos care umbă după soții și căruia îi pare bine după ce le funcione (Vicovul-de-sus, Bucov., com. G. NISTOR); (cu funcțiune adverbială) Mieii când se răcesc la picioare, pășesc numai când și când. Atuncea îi se zice că merg **colnicel** (Straja, Bucov.) Com. AR. TOMIAC.]

— Din bulg. **kolnik** «drum de cars» (propriu «pentru roate») s. sârb. **kolnik**. Sensul 2° va fi fost la origine «deal pe care trece un drum de cars». Pentru sensul 3° cf. *colnă*. Precum arată verbul *colnicese* și *colnicete*, boala *colnic* trebuie să fi fost, la origine, căpierea, care face ca oia atinsă de ea să se învârtăască mereu în loc (ca o roată).

COLNICĂ s. f. }
COLNICĂL s. a. } v. **colnic**.
COLNICI vb. IV^a }

COLNICIOĂRA s. f. v. **colnă**.

COLNICÓS, -OĂSA adj. }
COLNICUȚ s. a. } v. **colnic**.

COLNIȚĂ s. f. v. **colnă**.

COLNIȚĂ s. f. v. **colnă**.

COLÔ adv. 1°. *Lô, cu et lô.* 2°. *Simplement.* 3°. *Tard; volă que...*

1°. Local. În opoziție cu aici, **colo** corespunde unui gesc care arată în mod vag în depărtare: «în partea aceea s. în direcția aceea s. acolo s. încolo departe (I.B. COSTINESCU), într'altă parte, mai departe. Când e vorba de o mișcare

care pleacă de la vorbitor spre un loc îndepărtat, preferin compusul într'acolo. Adesea locul îndepărtat e precizat și cu alte cuvinte. *Kolō=libi, illic. ANON. CAR. Colo spânzură în aer, pe copaci, clătindtoare cuburi. KONAKI. P. 298. Un loc hleios, plin de mlaștine, colo de vale. C. NEGRUZZI, I 181. Colo 'n fund... la zare. Se icește un negru nor. ALECSANDRI, P. II 14. Colo, sub adăncul franziș al codrului, stă pitit cănditorul. ODOBESCU, III 35/2. Iar colō bătrânul dascăl... tot so-coate și so-coate. EMINESCU, P. 221. În genuchi cădeau pedestri, colō caii se răstoarnă. id. lb. 242. Colo'n palate de mărgean Te-oiu duce. id. lb. 264. E mă-sa colo'n sat. COȘBUC, F. 73/2. Vezi tu colō pe cinecū ghemuit jos și mițitel? CREANGĂ, P. 51/2. Mere-oiu colo peste vale. La cea mândră ca ș'un soare? Mere-oiu colo peste drum. La pana cea de până? JARNIK-BĂRSEANU, D. 53. Decăt slugă la biră, Mai bine colo pe Cris. lb. 306. Ia te uită colō! = ia poftim!, asta-i bună! Cf. POLIZU. | (Cu prepoziții) **Pe colo, Vin' pe colo, pe sub coasă.** JARNIK-BĂRSEANU, D. 77. **De colō.** (Cu funcțiune atributivă) Vezi tu mustete cea de colō? ISPIRESCU, L. 41. **De colō, colō** = dintr'un loc într'altul, încoace și încolo. *Umblă de colō, colō, după al său obicei.* BARAC, T. 49. **De colō până colō** = de la un capăt la altul (I.M.), în sus și în jos, încoace și încolo, peste tot (POLIZU, I.M.); dintr'una într'alta, fără nici un rost. *Un roiu de albine se înărăta în zbor densupra capului său și umblau bezmetice de colō până colō.* CREANGĂ, P. 238. *Vedeă pe un june flucăr-dânt, umblând de colō până colō.* ISPIRESCU, L. 120. **Colō și colō** = lei-colo, pe alcuarea, foarte rar. *Abia colō și colō se vedeă câte un om. I.M.* | În opoziție cu adverbul care arată apropiere (**Pe ici, pe colo** = pe alcuarea, în puține locuri (foarte rar). *P'ici, pe colō, măi străbate câte-o voce mai curată.* EMINESCU, P. 257. *Ții tu minte câte'n lume-ai auzit?... Prea puțin: pe ici, pe colō, de imagini o fășie.* id. lb. 225. **Pe colō... pe dincolo** = într'o parte..., într'alta. *Se icește el pe colō, se icește pe dincolo, dar, pace bună! izeii nu-sa nicăieri.* CREANGĂ, P. 24/2. **De ici, de colō** = dintr'una, dintr'alta. *De ici, de colō, se luară la ceartă. I.M.* | (*A cunoaște, a vedeă*) etc. **cât (de) colō** = de departe, de la distanță. *Se vedeă cât de colō că vorbea cu înfeleptin și supuere.* ISPIRESCU, L. 22/2. *Boiul cel falnic îl arătă eed colō a nu fi de argat prost. id., ap. DDRF.* (Numai la GORJAN) **Colō, cât colō** = cât pe-aci, în urmă, (nu prea) departe. *Eu urmam după dâna colō cât colō.* H. I 70. **Auzi colō!** = ei! (PAMFILE, C.), la poftim!*

2°. **Mod al.** Simplu de tot, fără multă vorbă. *Dacă te prindcâ... îi dai colō, sergentului o rublă, și gata treaba.* CONTEMPORANUL III 823.

3°. **Temporal** (în legătură cu alte noțiuni temporale) Târziu, mai apoi. *Primăvara când înfrunde, Gura cucului s'aude; Da când-ă colō, toamna. Nu s'aude nimica.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 27. **Ici, colō** = din când în când. *Ici, colō, carul dispăre sub mări inușle de nori.* ALECSANDRI, P. III 30. (Cf. sârb. *kad tamo, idem*) **Când colō** (exprimă o surprindere) = și lăta!, deodată!, la o adecă. Cf. **DICT. Și, când colō, vede și el ce nu se mai văzuse și nu se mai auzise, de când lumea și pământul?** CREANGĂ, ap. DDRF. *Am crezut că e cu degetul în gură, și când colō, era cu mâna toată.* ZANNE, P. II 106.

[Accentuat și: **cōlo** adv. CIAUȘANU, V. | Și: **cūlō** adv. HERZ-GHER, M. IV 249].

— E adverbul **acolo**, cu ațezerea lui a.

COLOADĂ s. f. v. **călădău**.

COLOANĂ s. f. 1^a-5^a. *Colonne.* —

1°. Stâlp cilindric (de marmură, de piatră s. de lemn) terminat la vârf, de obicei, printr'un capitel, care sprjină s. împodobește o clădire, o mobilă, etc. *colū m nā. Fumuri... se ridică în răz-dăbul scânteios, Ca înalte coloare [ale] unui templu maiesios.* ALECSANDRI, P. III 17. *Pe o coloană de lemn verticală este așezată o mânășă.* PONI, P. 20. | P. a n a l. (Fiz.) Masă cilindrică a unui fluid închis într'un tub s. înălțându-se liberă în aer. *Coloană de mercur, coloană de aer, coloană de apă, coloană de fum.* | *Coloana cea de foc, coloana ce odată din țara de azil Pe calea mântuirii ducea pe Izrail.* ALEXANDRESCU, M. 12. (Bot.) *Stilurile, între etc libere, sânt figate pe o coloană centrală.* GRECESCU, FL. 12. | Fig. (Rar) Sprjinitor, protector, sprjin, reazim, stâlp. *Coloanele bisericii, coloanele statului, stâlpii societății.* Cf. **COSTINESCU**.

2°. **S p e c.** (Marină) Partea de jos a catargului TDRG.

3°. (Tipog.) Fiecare din secțiunile unei pagini tipărite, când sunt despărțite una de alta prin linii verticale s. printr'un spațiu alb; cf. **s p a l l**. *Coloanele unei gazete, unui dicționar.* | P. ext. **Colo** destinat articolelor într'o gazetă s. revistă. *Coloanele ziarului din rue Lepelletier mi-au fost deschise.* GHICA, S. 175. *Poveștea asta se tipări în foaia „Propășirea”, mai mult cu să umple coloanele jurnalei.* C. NEGRUZZI, I, 94. # **A pune (pe cineva) pe două coloare** = a arăta că a plagiat.

4°. (Comerț) Înșiruire verticală de cifre așezate una sub alta; cf. **rubrică**. *Cazurile acestea, trecute în cont în rubricile și coloanele de lipsă (= necesare).* PANTU, PR. 87.

5°. (Armată) Formațiune de trupă (în mare), în care oamenii, animalele, tunurile, carele, etc. se urmează unele după altele spre a ocupa cât mai puțin loc din lățimea căilor de comunicație; cf. **șir**, **șirag**. *S'a făcut războiul cel de tenciu cu coloanele ce crau! sub comanda lui Ghinăralu-Maior Puskhin.* DUMITRACHE, C. 401. *Leșind de prin locurile strimte, în trei coloare merg înainte.* BUDAI-DELEANU, T. 254. *Oastea mergea în trei coloare.* BELDIMAN, N. P. I 80. *Kchaia-Beg pornise din Bucurșii cu 8000 de Turci în două coloare.* GHICA, S. 113. *Omas-Pașa primește din spre apus coloanele de munșii și i prociant.* MAIORESCU, D. II 97. *Să formeze coloana de mare.* D. ZAMPFESCU, R. 127. *Acum coloana [de deportați] s'a aprit sub eridăful de noapte.* ALECSANDRI, P. IV 76. | **S p e c.** **Coloană mobilă:** corp de trupe destinat a se mișca într'o regiune spre a menține liniștea. Cf. **COSTINESCU**.

6°. (Anat.) **Coloană vertebrală** = sistemul vertebrelor la animalele vertebrate, și ra spinării. *Scheletul se compune dintr'o coloană centrală, ce se numește coloană vertebrală...* KRETZULESCU, A. 33/2.

[Pur. **loanc**; neobicituit (numai la C. NEGRUZZI, II, 135, în vers, pentru păstrarea măsurii versului) **loani**. | Familia: (fr. **colonnade**, idem) **colonadă** s. f. (Arhlt.) = șir de coloare în fața sau în jurul unei clădiri, unei piețe, unei grădini, etc. *N'ai decăt a te duce... la colonadă, unde lăbii cască gura la mărfurile expuse prin magazine.* C. NEGRUZZI, I 329. *În templele mărețe, Coloneada'n marmuri albe.* EMINESCU, P. 69 (Fig.) *Brăul pădurilor de fag, ale căror trunchiuri drepte și înalte... fac în locurile adăpostite niște colonele alburii, de a neașteptată frumusețe.* MEHEDINȚI, R. 15: — (fr. **colonnade**, idem) **colonată** s. f. = coloană mică. *Îi arătară două tucte de bronz... și o colonată de porțir.* C. NEGRUZZI, I, 203: — **coloniță** s. f. = coloană mică. — N. din fr. (dat. **colonna**), idem; cf. **colonei** și dubletele **columnă** și **corună**.

COLOARE s. f. 1^a—2^a. *Couleur*. 3^a—5^a. *Couleur*, *nuance*, *coloris*. 6^a. *Arrondissement* (désigné par une couleur). 7^a. *Couleur* (du jeu de cartes).

1^a. (Fig.) Aspectul special sub care se înfățișează ochinul suprafața corpurilor în lumină; față (II 2^a), floare (IV 2^a). Colorarea se datorește senzațiunii ce produce amestecul de raze neabsorbite, când lumina se reflectează sau străbate printr'un corp. MURGOCI-LUDWIG, M. 48. Se numesc *colori complementare* acele care, fiind suprapuse, dau lumina albă. PONI, P. 382. *Lumina solară e decompusă de prismă în șapte colorii principale, colorile curcubeului. Coloraie închisă, deschisă, întunecată, spălăcită. Coloraia unei haine, a unei flori, coloraia focului, etc. Pentru înfățiși, florile n'au nici colorii, nici parfum. C. NEGRUZZI, I. 102 Coloraia stofei a ieșit la soare. | Spec. (La om) Coloratură a feței, a obrazului. Coloraia trandafirilor a feței copiilor; coloraie naturală: față nevăpsită. | Mai ales (la plural) Nuanțe distincte ale unui steag, ale unei cocarde, ale unei panglice de decorație. *Colorile noastre naționale sunt roșu, galben și albastru.* # *A-și pierde coloraia* (s. *colorile*) = a se spălăci, a se decolora, a ieși (de soare); (despre față) a deveni palid.*

2^a. *Materie colorantă, vâpșea, boia.* (Pict.) *Coloraie caldă*: în care predomină roșul și galbenul; *coloraie rece*: în care predomină albastrul. (Crom.) *Colorii moarte* se zice colorilor nepotrivite, iar *colorii vii* celor potrivite. Cf. MARIAN, CR. 14, 16, 49.

3^a. Fig. Înfațișare, fel de a descrie s. prezenta ceva, cf. nuanță, ton. *Dă o coloraie prea stranie întregii lucrări.* MAIORESCU, D. II 142. *Toate aceste... par a da cîtei sale o coloraie romantică.* Id. CR. II 295. *M'a descris în colorile cele mai întunecate. Coloraie locală* = scoaterea în evidență, într'o operă literară, a notelor caracteristice pentru un loc s. o epocă, cf. cadru, atmosferă, parfum. *Acest fel de scrieri... își dobîndesc prețul... sub condițiunea de a observa... coloraia locală, acei parfum al timpului trecut.* ODORSCU, I. 448.

4^a. Fig. Calități proprii, înfațișare particulară s. strălucire a stilului s. a genurilor literare. *Stil de coloraie antică.* Cf. COSTINESCU. *Coloraia tragică, epică, lirică a unei scrieri.*

5^a. Fig. (după fr.) Înfațișare proprie a unei opinii, păreri, convingeri (mai ales în politică). *Coloraie politică a unui partid, a unei persoane. Coloraia unui ziar.* (În a doua jumătate a secolului XIX liberalii se numeau, la noi, crosii, iar conservatorii albi).

6^a. (Adminstr. urbană) Despărțire (despărțimant) polițienească s. în genere administrativă a unui oraș (mare). *Pentru conformitate... Comisarul coloraiei roșie, C. P. Vasilecu.* MAIORESCU D. II 34. *Votz în coloraie de verde.*

7^a. Fiecare din cele patru categorii (mai de mult și pop. crosu, cverdes, ghindă și ctoabă, acum, în clasele de sus, cecurs, epică, strefliă și scară) ale cârților de joc.

[S]: (În epoca lui Alecsandri) **colôr** † s. a. COSTINESCU, STAMATL. *Printre garoafete albe, de multe ori crește câte una de alt color.* C. NEGRUZZI, I. 45. *Tărgoviște căzut-a! Poetul intristat Colora variate în sânu-și a aflat.* ALEXANDRESCU, M. 12; — (Cf. *couleur*) **culoare** s. f. I. NEGRUZZI, V. 49.]

— N. după fr. (lat. **color**, **orem**, idem). Cf. coloră, colorit, colorist, tricolor.

COLOBĂIE s. f. Într'un descântec; cu sens neclear) *Ci tu, brăncă, să te duci în ale căi. În ale colobăii* (Romanești, în Gorj). MAT. FOLC. 620.

COLOBĂRCĂ s. f. v. **coloțan**.

COLOBOTI vb. IV^a v. **coloțoi**.

COLOBOTI vb. IV^a *Balbutier, bégayer, bafouiller*. — (Munții Apuseni) A încăli, a încerca [vorba]. FRĂNCU-CANDREA, M. 99. [S]: **coloboti** vb. IV^a = a hodorogi (4^a) CABA, SĂL.]

— Cf. ung. **kalabáni** «a vorbi încureat, alandala».

COLOCĂ vb. I. *Colloquer, placer*. — (Neobicnuit, învechit) (Despre bani) A le da o destinație favorabilă depunându-i sau băgându-i în anumite întreprinderi, cf. plasă. *Not am încetat... pe d-I D. Brătianu a primi de la d-I Eliade suma de lei treizeci 4027... și a-i ține până se vor ocupa pentru scopul arătat.* GHICA, A. 859. | Spec. (Drept) A înscrie un creditor, în raport cu altul, în ordinea reglementată de lege pentru plățirea creanțelor. [A bstracte: **colocare** s. f., **colocăție** s. f., **colocațiune** s. f. = rîndul în care s'a așezat fiecare creditor; suma banilor ce are să primească. COSTINESCU.]

— N. după fr. (lat. **collocare** «a pune la un loc»), cf. dubletul culcă.

COLOCĂR s. m. (ș. d.) v. **colăcar** ș. d.

COLOCĂRI vb. IV^a ș. d. v. **colăcări** ș. d.

COLOCĂȘIE s. f. v. **colăcaș** și **colăcărie**.

COLOCĂȚIE s. f. } v. **colocă**.
COLOCĂȚINE s. f. }

COLOCĂL s. m. v. **colac**.

COLOCĂR s. m. v. **colăcer**.

COLOCYIU s. n. *Colloque*. — Convorbire între doi sau mai mulți înși, «vorbire împreună» (STAMATI). *Colocuiul Argetoianu-Madgearu.* GOGA, T. N. VI 626. | Spec. Examen oral la școala superioară (Academii, universități) în formă de discuție științifică între profesori și studenți la anumite date asupra materiei tratate la curs sau asupra unor cunoștințe ce trebuiesc știute spre a se constata sporul făcut în studii sau stăpînirea unor chestiuni indispensabile pentru trecerea mai departe. [Pronunț. -ri-u | Plur. -toerii.]

— N. din lat. **colloquium** «convorbire».

COLODĂ s. f. *Branche renversée par le vent*. — (Rutenism) Lemn (= copac) rupt de vînt și căzut la pămînt (Sighet. PAȘCA, GL.), trunchiu răsturnat de vînt sau tăiat, fiind putred, cf. vlvoră, corină, căzătură (Vîșeu de Sus, în Maramureș, Com. ITTU).

— Din rut. **koloda** «butuc», PAȘCA, GL.

COLODIU s. m. sing. (Industr.) *Collodium*. — Soluție de praf de bumbac în eter amestecat cu alcool, întrebuințat în chirurgie ca aglutinativ, precum și la prepararea plăcilor fotografice, etc. [Pronunț. -di-u].

— N. din lat. **collodium** (grec. κολλώδης «care lipește»).

COLOFONIU s. n. (Industr. Muz.) *Colophane*. — Materie rășinoasă cu care se freacă firele de păr ale arcușului ca să facă să vibreze mai bine cordale instrumentelor muzicale, s a e a z. [Pronunț. -ni-u. | S]: **colofon** s. n. (plur. -fonuri); (Cf. **colofan** COSTINESCU).

— *N.* din germ. **Kolophonium**, idem (lat. *colophonia resina* crăsină de Colophon, oraș în Asia Mică).

COLOIAN s. m. (Mitol. pop.) v. **caloian**.

COLOID s. m. și a. (Chim.) *Colloide*. — Nume date oricărei substanțe de natură elefului de gelatină. [Pronunț. *-lo-id*. Plur. *-izi* și *-ide*. | Derivat (fr. *colloidal*) **coloidal**, -ă adj. = de natura coloizilor. *Iod coloidal*].

— *N.* din fr.

COLOMĂNDRA s. f. (Zool.) v. **sălămăzdră**.

COLOMEIČĂ s. f. (Cor.) Danse paysanne. — Numele unui danț (H. VI 10) [ărăneș în Moldova de nord, introdus prin Mazurii galțieni. BURADA, ap. TDRG., SEVASTOS, N. 281/26, PAMFILE, J. I 9/26. §8] **coloméia** s. f. art.]

— Din rut. **kolomijka**, idem (lat. *Kolomija* «Colomea»; literal: «dans ca la Colomeia»).

COLOMEIE s. f. (Cor.) v. **colomeică**.

COLOMICĂ s. f. *Femme légère, courcusc*. — (Ituenism, în Bucov.) Femele care [sine numai cărările, cotea ucă (Straja). Com. AR. TOMLAC. [Pronunț. *-mi-œa*].

— Cf. rus. **kolomyka** «vagabond».

COLOMIDĂ s. f. (Bot.) v. **pălămidă**.

COLOMOC † s. a. Sensul? *I colomocu de postav de pus așternutul*. IORGA, s. D. XI 64. — Cf. **golomoc**.

COLOMPİRĂ s. f. (Bot.) v. **crumpir**.

COLON s. m. v. **colonie**.

COLON s. m. sing. (Anat.) *Colon*. — Partea din intestinul gros care continuă ecucumul și se întinde până la rectum. [Accentuat și: **colôn** TDRG.]

— *N.* din lat. **colon**, idem. (cgr. *κόλον* «mat, intestin»).

COLONĂDĂ s. f. (Arhit.) v. **coloană**.

COLONĂT s. a. v. **colonie**.

COLONEL s. m. (Armată) *Colonel*. — Ofițer superior, precedând în grad pe general, având de obicei funcțiunea de comandant de regiment (la origine: de coloană), cf. *polcovníc, bimbară, obăștâr. Trimis-au atunci... pre un colonel cu ere-o sută de Nemți... LET, II 261. Pașa, dând veste colonelului, mai marele Nemților... MAGAZ, IST, IV 105. Comandantul unui polc se numea polcovníc (colonel). URICARIUL, XXII 439. Abia începuse a gusta dulceleți unei căsătorii potrivite, cu întâiul ei bărbat, colonelul D., tânăr, frumos... C. NEGRUZZI, I 41. Îi dete rangul de colonel în armie. Id. Ib. II 144. Colonelul Alexandru Cuza a dat mâna prictește cu moș Ion Rontă. CREANCIĂ, A. 157. Colonelul de stat-major nu comandă un regiment. | *Locotenent-colonel*, ofițer superior în grad între maior și colonel. [Plur. *coloneli, coloneli*. Feminine (numal familiar): **coloneleasă**, (franțuzism) **coloneță** † C. NEGRUZZI, I 48 s. f. = soție de colonel].*

— *N.* din fr. (ital. **colonnello**, idem).

COLONETĂ s. f. v. **coloană**.

COLONIAL, -Ă adj.

COLONIALE s. f. plur.

} v. **colonie**.

COLONIE s. f. 1^a-2^a. *Colonie*.

1^a. Regiune sau localitate dintr-o țară streină în care (în antichitate) o cetate sau (în timpurile moderne) un stat întemeiază prin filii săi așezării statornice, care întrețin încă anumite legături politice cu țara-mamă, cf. *dominion. Cartagena era o colonie feniciană. Tomi era una din coloniile grecești de pe țărmurile Mării Negre. Anglia are cele mai întinse colonii*.

2^a. Grup compact de persoane care (singuri sau cu familiile lor) își părăsesc patria spre a se așeza, ca exploatare sau cultivatori de pământ, în regiuni streine, puțin locuite. *Adusă de marele Traian în Dacia... favorizată de împărații următori... colonia romană... ajunge într-o stare foarte înfloritoare. BĂLCESCU, M. V. 6/5. Colonii de acceșta (de Ruteni) sânt și în Basarabia. C. NEGRUZZI, I 193. | P. a. a. l. Grupă de persoane de aceeași naționalitate trăind (vremelnic) într-un oraș din altă țară decât a lor. *Colonia italiană din București. | Colonia agricolă, penitenciară: așezământ rural în care sânt trimeși să lucreze, spre a-i aduce la o viață normală, tineri delinvenți sau greu de educat, ca cerșetori*.*

[Familia: (cfr. *colon*, lat. *colonus*, -um, idem) **colôn** s. m. a) cel ce și-a părăsit pământul patriei, spre a se așeza într-o țară streină și puțin locuită; b) (spre sfârșitul imperiului roman și la începutul evului mediu, în țările apusene) cultivator de pământ, care, fără să fie sclav, era legat de pământul pe care-l lucra; a) Jur. (cfr. *colon partiaire*, idem) *colon partiar* = cultivator al unui pământ, având să împartă, într-o proporție stabilită, recolta cu stăpânul moșiei. *Proprietățile mici ce ficare colon dobândise... BĂLCESCU, M. V. 6. Colonii romani din această țară nu precetară a apără cu bărbăție patria lor adoptivă. Id. Ib. 7. Fie acia noblii, coloni, sau oameni sirimani. ȘINCAI, HR. II 129. Drepturile colonului partiar ce vor fi existat la începutul sau la finele uzufructului nu pot fi vătămă de dispozițiunea precedentă. HAMANGIU, C. C. 133; — **colonăt** s. m. = starea de colon (în imperiul roman și la începutul evului mediu); — (germ. *Kolonist*, idem) **colonist**, -ă subst. = a) (sub vechiul regim de proprietate boierească în Munt. și Mold., în întâia jumătate a secolului XIX) locuitor al unei colonii de streină așezată pe o moșie boierească sau (subt Ruși. În Basarabia) pe un domeniu al statului; b) (astăzi) locuitor din vechile regiuni ale țării (sau emigrat din regiuni de subt stăpânire străină) de naționalitate dominantă în stat așezat în regiuni cu populație minoritară spre a întări elementul etnic stăpânitor al statului. [Bals] *voiește a-și aduce de peste hotar... una sută colonisti, spre a-și statornici pe arătata moșie. URICARIUL, VII 230. Fiecare colonist [Bulgar adus și așezat în Basarabia] de partea bărbătească este dator să aibă în magazia de rezervă câte un certiferu de secură și jumătate certiferu de grâu. I. IONESCUL, M. 181. Colonisti romani au urmat de la descălecatul întâia a corbi și a seriei latinește. RUSSO, s. 70. În Dobrogea-nouă au fost așezăți colonisti din Ardeal și din Macedonia. În Banatul ugoslav au fost aduși colonisti din rechea Serbie; — (cfr. *colonial*, idem)**

coloniál, -ă adj. (pronunț. *-ni-al*) = privitor la colonii, de s. din colonii; spec. (substantivat la plur., subînțelegându-se emărfuri) (germ. *Kolonialwaren*) **coloniále** s. f. (pronunț. *-ni-a*) = mărfuri de băcnie (importate). *Luptele pentru Algeria, pentru Tonquin, Congo, Asia centrală, Insulele Caroline, au fost urmărite ideei coloniale*.

GHICA, s. 595. *Politica colonială a Angliei. — Un negustor...*, epuizându-i-se stocul de coloniale, comandă altul. IORGA, L. II 485. *Marfa?* — *Coloniale*. CONTEMPORANUL, IV 47; — (<fr. *coloniser*, idem) *coloniză* vb. I^o trans. (complementul e o țară, un loc, etc.) = a popula cu coloniști o țară cucerită, și a așeza (II 2°), cf. descăleca; și a așeza coloniști într-o regiune din propria sa țară. Traian, *cucerind Dacia, o coloniză cu Romani*. C. NEGRUZZI, I 200. *A făcut o expediție în contra aceluși popor barbar și la supusă puterii Romei, colonizând fara cu legiuni*. GHICA, s. 165. *Anglia a colonizat Colonia Capului, Australia, Noua-Zelandă și întinse regiuni din America de Nord. România a colonizat Dobrogea*. (cu adjectivele): *colonizat, -ă* = populat cu coloniști, așezat (II 1°); (după fr. *colonisateur*, idem) *colonizator, -oare* = care coloniză. *Francezii au fost cei dintâi colonizatori ai Canadei*; (și cu abstractele): *colonizare* s. f., (<fr. *colonisation*, idem) *colonizație* s. f., *colonizațiile* s. f. = populaerea unei țări cu coloniști. *Oficial colonizații*.

— N. din fr. *colonie* (lat. *colonia*, idem, de la *colo, -ere* scultiv pământul).

COLONIE s. f. (scartat din) **Apă de Colonia** (v. apă II. I.). Ioană, Ioană, adă degrabă ojei, colonic..., ce-ă găsi, că au loșinat cucoanele. ALECSANDRI, T. 349. Cf. odicolon.

COLONIST, -Ă subst.

COLONIZĂ vb. I^o

COLONIZAȚIE s. f.

COLONIZAȚIUNE s. f.

v. *colonie*'.

COLON-TITLU s. a. *Colonne-titre*. — (Tip.). Titlul unei coloane de tipar (pe o pagină) sau al unei pagine, rândul de de-așupra unei pagine tipărite (de obicei cu litere mai mari), unde se pune sau numai numărul paginii (*colon-titlu mort*) sau și numele autorului (pe paginile cu sot) și titlul lucrării sau capitoulului (pe paginile fără sot) sau se indică în câteva cuvinte cuprinsul paginii (*colon-titlu viu*). [Plur. *-titluri*].

— N. după fr.

COLOP s. a. v. *clap*.

COLOPĂCIU s. a. *Marteau*. — (Ungurism, prin Transilv.) Ciocan. STAN, M.

— Din ung. *kalapács*, idem.

COLOPĂR s. m. *Fleurs peintes* décorant un meuble. — *Colopariu* = formă de floare zugrăvită în culori vii pe lăzi și [pe] mobile țărănești. PĂCALĂ, R. anexă 480-481.

— Probabil, la origine, floarea *colopăr* = *calpăr*.

COLOPĂR s. m. (Bot.) v. *calpăr*.

COLOPĂR (II) s. m.

COLOPĂȘ s. a. (Îmbrăc.)

v. *clap*.

COLOPȘNIȚĂ s. f.

COLOPȘTIRIȚĂ s. f.

COLOPȘNIȚĂ s. f.

(Entom.) v. *coropișniță*.

COLOR † s. m. v. *coloare*.

COLORĂ vb. I^o *Colorer*. — Trans. și refl. A (se) da culoare, a (se) văpsa, a (se) boi, cf. căni, festeli, fetul, fetl, pictă; fig. a da o înfățișare frumoasă (COSTINESCU), a face să apară

mai nuanțat, a da mai multă vieță (stilului), cf. a reliefa. *Soarele colorează fructele. Aria de a colora cristalul. LM. O nouă mișcare... colorează schema palidă a cucăntului. MAIORESCU, CR. I 23. [A lumii] lină rază A copilului dulce frunte cu vii umbre coloră. ALEXANDRESCU, M. 19. Câteva pasaje... care colorează oarecum ideea acasă. EMINESCU, N. 84. || Refl. A primul o colorare, a se văpsa, a se boi. *Aurora rozatic se coloră. ALECSANDRI, III 381. || Spec. A se înroși la față (de sănătate, rușine, emoție); a se sulema, a se boi. [Abstracte: colorare s. f., colorat s. a. = văpsire, văpsit. Boitul sau coloratul lăunii. PAMFILE, I. C. 14. Coloratul vinului... cu scopul de a-l înfățișa ca vin vechiu. Id. ib. 224. | Adjectiv: colorat, -ă = văpsit, boi; (fig.) bogat în nuanțări, în imagini. Fete rumene... cu alții și fete colorate. C. NEGRUZZI, I 104. Niște tonuri zburdalnice și minunate de colorate. CONTEMPORANUL, IV 84. Vișul... culturii noastre este neadevărat, pentru a întrecușina un cuvânt mai colorat. MAIORESCU, CR. I 203. Versuri mai vii și mai colorate. ODOBESCU, III 82. Hârtie colorată. TDRG. || Familia: colorăție, (<fr. *coloration*, idem) colorățiune = faptul de a fi (fost) colorat, văpsire, văpsenă. Din îmbrăcăminte se vede o haină dedesub, care trebuie să fi fost de atlas cu colorația tare... IORGA, I. R. 122. Negreșă cea poetice a fării Basarabilor pusă la mijloc între dânsule, ca un centru comun de colorățiune. HASDEU, I. C. 154/55; — (mai rar) colorizare, colorizăție, colorizație s. f. = prefacerea felurii a văpselilor pentru obținerea diferitelor nuanțe (cf. COSTINESCU); rezultat, efect al colorării, al văpsirii (LM.); — Ital. *colorito*, idem) *colorit* s. a. = totalitatea colorilor unui obiect; efectul ce rezultă din alegerea, întrebunțarea și armonizarea — uneori din contrastul — anurilor colorii (cf. COSTINESCU); fig. strălucire a stilului prin imagini vii. *Deșenele este groșier și coloritul slab. C. NEGRUZZI, I 214. [Imaginile din balada «Vânătorul Carpaților» au aspectul tern al fotografiilor și nu coloritul viu al vieții. ODOBESCU, III 80. Ochii... erau de un colorit atât de limpede și senin. EMINESCU, N 39. Fig. Coloritul vocii; — (<fr. *coloriste*, idem) *colorist, -ă* subst. = pictor care arată o deosebită preferință pentru coloare; p. ext. scriitor care inbește imaginile bogate; — (< fr. *colorant*, idem) *colorant, -ă*, adj. s. m. = înzestrat cu proprietatea de a colora. *Materii colorante*; — (<germ. *Koloratur*) *colorătură* s. f. = bogăție în culori, colorit viu; (muz.) împodobiri constând din triluri și rulate ale unei buciți de muzică. *Coloratura vie a picturii italiene. MAIORESCU, CR. 171. Cântăreață de coloratură.****

— N. din fr. (lat. *coloro, -are*, idem).

COLORĂNT, -Ă adj. s. m.

COLORĂȚIE s. f.

COLORAȚIUNE s. f.

COLORĂȚURĂ s. f.

v. *coloră*.

COLORĂȚI s. m. pl. (Cul.) v. *colăreț*.

COLORIST, -Ă subst.

COLORIT s. a.

COLORIZARE s. f.

COLORIZAȚIE s. f.

COLORIZAȚIUNE s. f.

v. *coloră*.

COLÓS s. m. și a. *Colosse*. — Statue gigantică; p. ext. persoană s. lucru de o mărime neobișnuită, cf. gigant, urias, namilă, mătă-hală, hală. *Acet colos de slară lăsat în moș-*

tenire la urmașii plini de trufie. MARCOVICI, C. 124. *Boțari, Măuți, colosuri fioroase, Se par ca semizeii erol ai lui Omer.* ALEXANDRESCU, M. 27/a. *Colosal... la pricirca femeii s'a topit.* COȘBUC, B. 145/a. Fig. *Tară imensă. Colosul de la Nord = Rusia.* [Plur. *loși* (când e vorba de persoane) și *loșuri* (când e vorba de lucruri)]. Familia: (fr. *colossal*, s. germ. *kolossal*) **colosal**, -ă adj. = foarte mare, neobișnuit de mare, cf. gigantie, uriaș, enorm. *Acecea colosală ce ei și-a câștigat.* URICARIUL, X 4. *Catedrală colosală, Notre-Dame, cât aș dori, Subt a tale mândre sale oasele a-mi odihni.* C. NEGRUZZI, II 103, cf. (*bolte colosale*) II 125, (*puterea colosală a Romanilor*) I 201, (*operă colosală*) I 339. *Ne-am înțeles misiunea pe o scară colosală.* HASDEU, I. C. VIII. *Noaptea, totul acestei scene colosale da mărire.* ALEXANDRESCU, M. 21. *Născut cu mii de ochi în mijlocul unor arăduri colosale, ele... nu mi-ar părea nici mai mari nici mai mici de cum îmi par azi.* EMINESCU, N. 31: — (rar, formațiune personală) **colosalitate** s. f. = mărime neobișnuită, dimensiuni vaste. *Pe lângă această noțiune de imperiu s'a mai brodit aceea de colosalitate.* HASDEU, I. C. 42.

— N. din fr. (lat. *colossus* < grec *κολοσσός*, idem.)

COLÔS s. m. (Bot.) v. **colôz**.

COLOSĂL, -Ă adj. } v. **colos**.
COLOSALITATE s. f. }

COLÔSTRU s. m. (Med.) *Colostrum*. — Cel din tânu lapte al femeii după ce a născut; el este puțin purgativ și prin urmare foarte bun pentru copil, pe care îl ajută să deie afară meconul. BIANU, D. 8.

— N. din lat. *colostrum*, idem. Cf. dubletul *colăstră*.

COLOTĂN s. m. } v. **colotău**.
COLOTĂNCĂ s. f. }

COLOTĂU s. m. *Vagabond*. — Om care bate (ține) numal drumurile (Straja, Bucovina) Com. AL. TOMIAC. [Feminin: *colodără* s. f. Com. AL. TOMIAC. | Cu alt sufix: *colotân* s. m., *colotâncă* s. f., se zice, în batjocură, celui sau celei ce și-a lăsat portul și obiceiurile curate și a împrumutat pe cele arăsenite: pantalonaș (Teleorman). ION CR. XI 125; cf. *surtucar*]. Cf. *colotl*.

COLOTI vb. IV³. *Mettre en fuite, poursuivre, rabattre*. — A fugări (Straja, în Bucov.; com. A. TOMIAC), a alungă, a gonii, a speria (gâlnile). *Ce-mi colotești gălnile? I-am colotit toată ziua și nu l-am putut prinde* (Bilca, Bucovina). Com. G. TOFAN. *Colotește vaca din păpușoiu!* (Ropcea, în Bucov.). Com. A. PROCOPOVICI. *Alergând [înap] ba'neoce, ba'ncolo, lupii o tot colotiră și o tot îndreptară spre locul unde o aștepta boierul.* SBIERA, P. 59.

— Din rut. *kolotiti* ca amestec, a turbură, a înfrâ, a neliniști. Cf. dubletul *ciătli*.

COLÔZ s. m. (Bot.) Sorte de blé. — *Coloz* este cel mai frumos grâu, cu spicul roșu. H. XIV 444. [S]: **colôs** s. m. = un fel de grâne (XI, 516); grâu de primăvară (H. II 298); — **colûs** s. m. = grâu armăt (Nicoresți în Tecuci și Băsești în Fălciu) ap. IHEM, I 1717; — **colûz** s. m. = specie de grâu (H. II 220, XIV 435). (Atributiv) *Grâu coluz* (H. III 159, 306): spic mare, cu țepi, având boabe mari și gălbii așezate în patru rânduri pe spic (de aceea în Moldova i se zice și *mucheriu*). DAMÉ, I. 57.

— Din rus. **kólôsŭ** espice. (*Grâu coloz* = grâu spic = grâu cu spicul mare).

COLPĂNEL s. m. v. **colpăn**.

COLPORTĂ vb. I³ *Colporter*. — A duce (în spânare mărfuri spre vânzare) în diferite locuri; a umbla (cu marfă de vânzare) pe la casele oamenilor, din sat în sat, din oraș în oraș; fig. a umbla și a răspândi știri în toate părțile, cf. a umbla cu ploșca. *Toată rișa mirelui o colportază din casă în casă...* I. NEGRUZZI, I 65. [Adjectiv: **colportât**, -ă = dus în toate părțile, auzit. *Vești colportate.*] Abstracte: **colportare** s. f., **colportât** s. a. | Familia: (cf. *colportage*) **colportâj** s. a. = acțiunea de a colporta; meseria de colporteur; obiceiul de a răspândi ușuratec știri (de mahală). *Trebuie să sîlim pe guvern să intervie cu Românii să lase colportajul liber.* GHICA, s. 463. *Roman de colportaj* = care se vinde de negustori ambulanti, de calitate inferioară; — (după fr. *colporteur*) **colportôr** s. m. (cu femininul, rar, **colportăreasă** POLIZU) = negustor (negustoreasă) care umblă (cu tolba — coropca, cutia — s. cu bocceana în spânare) cu mărfuri de vânzare prin orașe și prin sate; cf. *negustor ambulănt, tolbaș, mămular, coropcar, marchidan. Bine a făcut și guvernul român interzicând bocceana și cutia colportorului.* GHICA, s. 464.

— N. din fr.

COLPORTĂJ s. a. } v. **colportă**.
COLPORTĂREASĂ s. f. }
COLPORTÔR s. m. }

COLT s. m. și a. 1³. *Canine, broche, défense* (du sauglier), *crac* du chien, pince des herbivores; *chicot*. 2³ *Maladie des pores*. II. 1³. *Dent* de scie, de râteau, de herse, *cheville, ranche; fer* (de chaussure), *crampon*. 2³. *Pointe, pic, dent, rocher*. 3³. *Papille*. 4³. *Accroche-carr, frison*. III. 1³. *Pousse*. 2³. *Germe, bourgeois*. IV. 1³. *Branche* (d'étole), *grignon* de pain, *dent* de broderie. 2³. *Angle, intersection, coin, carrefour*.

I. Sens propriu (Pluralul e numal *colți*).

1³. Dintele canin (mal ales la mistreț) la alte animale, la care el e proeminent); p. ext. orice dinte lung, ascuțit s. proeminent); spec. dinte mare din față (la animale); p. anal. fragment dintr'un dinte s. dintr'o mășua ruptă (la om). *Koltz* = dens anterior. ANON. CAR. *Colți de cîer sălbatce*. GORJAN, H. 31. [Mama pădurii] *roade cu colții la lanjurile ce-o închid*. EMINESCU, N. 9/a. *Când căză că [scroafa] arc să-i lăhate cu colții ei, roințul apucă săpuna!* ISPIRESCU, L. 129. [Un lup] *cu colții rănjifi*. Id. B. 17/a. [Leul] *cu niște colți ca cei de fildes*. Id. B. 17/a. *Colții [mistrețului] erau ca scerții*. Id. U. 39/a. [Mama zmeului] *se pune cu cei doi colți ce areă a roade la zid*. RETEGANUL, P. I 40/a. *Calu' frâu'n colț a luat*. PASCULESCU, L. P. 51. *Purceli ce se nasc în lună nouă, un niște colți lungi*. ȘEZ. IV 121/a. *De la până la 8 luni [caltor lei] crac „mărginașii sau scoltii*. DAMÉ, T. 47. *Te dau afară cu pe-un colț rîu [mășcă stricată]*. PAMFILE, I. III. *Un căne rîu de colț* (N. GANE, ap. TDRG) = musciolos. # **A-și arată colții** (precum face cănele când stă să sară la cineva) = a se împotrivi (ZANNE, P. I 434), a lua o atitudine amenințătoare, a înceta de a mai fi blând, de a mai suferi toate, și a păși în atac; a se rănji. *Dar la arată-le colții, și-i cedă!* I. NEGRUZZI, IV 236. **A scăpa din colții culva** = de la mare primejdie. *Ne urmărește Mama-Pădurea...; Doară ne vei scăpa de colții ei*. RETEGANUL, P. V. 43/a. **A (se) lua în colți** = a

(se) incolț, a (se) certa (ZANNE, P. 1 434), a se împunge cu vorba, gata de a se încercă. **A fi la colți** = a trăi rău (ZANNE, P. 1 726) unul cu altul. **A prins la colț** = s'a obrâznicit, a făcut ceafă. PAMFILE, J. II (subt ceafă). **Tare în colți** = puternic. POLIZU.

Compuse: **Colțul-lupului** (Bot.) = a) brăbin (Bunias orientalis; în Ilfov) PANTU, PL. (în Râșnar) PĂCALĂ, M. R. 23; b) gura-lupului (Scutellaria altissima), PĂCALĂ, M. R. 18; cf. (într'ebrulenis) H. IX 153, XVI 42. **Colț-de-lup** (Med. pop.) = lucățele mici de os care se deslipesc dintr'un os mort și ies afară printr'o fistulă împreună cu puroiu, cf. carie, necroză, sevestru; se vindecă cu lup și cu planta unghia-găii (BIANU, D. S.); tuberculoză osoasă (Brau, com. Dr. G. STOIAN). Când inflamația unui panariu este adâncă până la os și distruge osul, se zice os-mort sau **colț-de-lup**. **Colți-de-lup** sânt un fel de bube ce răsufă mereu și curg; ele se fac la gât și se capătă dacă mama pătimasului a mâncat, când eră grea cu el, carne mușcată de lup. LEON, MED. 125. Cine mănâncă carne scoasă din gura lupului, se îmbolnăvește de **colț-de-lup**, de care scapă... cu legături cu carne încolțită (Teuculu). GOROVEI, CR. 1981, cf. PAMFILE, I. C. 57, B. 25, (descântec) 70. **Colțul-babei** (Bot.) = plantă ierboasă târtoare (Tribulus terrestris), cu flori galbene și fructe (epoase, numită și păducheraiță, păduchele-calului, păduchele-efantului) (PANTU, PL.), buruina (H. I 343, VII 480, XI 96) cu ghimpi (H. I 129, V 389; cf. sărb. babin zubi = tribulus terrestris, rus habičii zubija = Zahnwurz; dentaria). **Colțul-leului** (Bot.; după germ. «Löwenzahn») = capul-călugărului (Leontodon autumnalis, BĂRCIANU. **Colț-de-cal** s. dînte-de-cal (dînte-calului) = o specie de porumb (păpușoi) cu bobul mare, lat și albicios. PAMFILE, A. 68.

2. (Seurat din boală de colți) O boală de porcel. ȘEZ. V 58/9.

II. P. anal. (Pluralul e colți, mai rar colțuri).

1. Diferite părți de obiecte s. instrumente, ascuțite și proeminente, care se aseamănă cu colții s. dinții animalelor. **Colții sau dinții** s. zimții ferăstrăului. DAMÉ, T. 86. **Colții grebeli** = dinții grebeli. **Să cu grebla, de trage cu colții ei pleaca din codină**. I. IONESCU, C. 187. **Colții grapei**. H. XVII 234. DAMÉ, T. 36. **Graps cu colți de lemn**. ECONOMIA, 22. **Colții hreacăți**. MARIAN. **Colții ostiei de pescuit**. **Prăvălia fericiții pringerul cu ostie cu trei colți** | trăgându-i dintr'ins sufletul. DOSOFTEIU, V. s. 20/2. **Colțul toporului** = cornul, vârful ascuțit. ȘEZ. V 58/9. **Colțurile** la secure sânt capetele gurei sau tășului; **colțul dinapoi** e cel de către om (Scărișoara, în Turda-Arieș). Com. M. ITTU. **Colțurile** sapei sânt cele două cornuri în care se termină tășul. Cf. PAMFILE, A. 74. **Colții s. colțurile** scoabei se numesc și cōpi-III. DAMÉ, T. 115. **Colț la potcoavă** = germ. Klammer. BĂRCIANU. Acea parte a pingulii ce leagă (line prins) fierul pingulii de grindein. VAIDA. | Un fel de cule de fier care se aplică, iarna, pe talpa încălțămîntei, spre a nu aluneca pe gheață: **Nu sîta colții, dacă mergi la pădure!** Cf. m.ăță. potcoavă, fier. (Obaba, în Banat). Com. M. ITTU; cf. colțar (III, 4^a).

2. Bucată ascuțită și proeminentă de piatră (stâncă, gheață). **Capetele trăse în colții munților**. BOLLAC, ap. DDRF. **Mama zmeului făc e făc și trecă muntele, căfărîndu-se din colț în colț**. ISPIRESCU, L. 25/2. **Apă...** ce izeară din câte un colț de piatră. Id. Ib. 17/2. **Să bei apă de pe piatră, Printre colțuri strecurată**. TEODORESCU, P. P. 73. De aci: (Topon.) La munte, multe localități cu numele de Colți.

3. Păpăla pe limba rumegătoarelor. **Firea i-a căpșuțit** [boulul] limba cu colți întorși înapoi. I. IONESCU, C. 88.

4. Șuvițe de păr trase pe frunte s. pe tâmpile. **Iși drege colții de pe frunte**. CARAGIALE, ap. TDRG.

III. (Pluralul, întrebunțat rar, e colfi).

1. (Prin asemănare cu dinții când les din giugii) Germen de iarbă, vârful ierbiu când lesse din pământ (când cîncolțeste). ȘEZ. V. 58/9. H. XI 516. **A da colț** = a încolți. **Până la darea colțului ierbiu, să-și strămute...** vitele. I. IONESCU, C. 67. **Vântul suflă ne'ncetat, Pân'ce vede'n răsărire Pe pământul desghețat Colțul ierbiu viu, subfier**. ALECSANDRI, P. III 362. **Se ia sămânță de cănepă... pușă la foc, fiartă bine, până dă colțu'...** MAT. FOLC. I 700. **Femeia trimete pe băiat cu vitele la câmp, să pască colț de iarbă, să se mai infiripe**. ȘEZ. VII 137.

2. P. ext. Ochiu din care lumurește planta semănată. **Cartofele** (când se semănă) **se taie în feluțe și jumătăți de felii, astfel ca ficcare bucată să aibă un colț, ochiu sau mugur în mijloc, din care va naște și va crește viitorul fir**. PAMFILE, A. 189.

IV. (Pluralul e numai colțuri).

1. Parte proeminentă pe marginea unui obiect, care se termină într'un unghiu ascuțit. **Colț de stea** = terminată ascuțită, imitând razele, la steaua făcută de colindători. **Steaua frumoasă și luminoasă, Cu colțuri multe și mărunte, De la Nastera lui Hristos adăruite**. TEODORESCU, P. P. 100. | **Colț de pîne** = colț. **Colțurile pânii sânt cele mai bine coapte și mai cu multă coajă**. I.M. | **Impletiturile** [de pîne] sânt simple, adică cu marginile onble (drepte) și la colțuri, dintre care cel mai lenicios este impletitura în patru colțuri. PAMFILE, I. C. 191. | **Colțuri de dantele**. Cf. POLIZU, PONTBRIANT (cf. colțisori). | **Colțul colțarului** = unghiu din afară al echerului. PAMFILE, I. C. 117. | **Colțul muntelui**. TDRG.

2. P. anal. Locul unde se întănesc două linii într'un unghiu; unghiu, corn. **Aduceți toate colțurile** (gr. yoviac; norodului, BIBLIA (1688), 205. **Au făcut o haznă mică în trei colțuri la poarta Curții domnești**. LET. III 235/2. **În colțul gardului**. URICARIU, VII 17/2. **Pentru vitele albe, [gospodarul] face țările în apropiere de adăptori bune și perdele stuhuite, însă cu trei table numai, a [] cărora colț se află în mijlocul țării**. I. IONESCU, C. 229. **Să te sălești a fi la mijloc de masă și la colț de țară**. C. NEGRUZZI, I. 247. **Ea pasul și-l îndreaptă Lângă fereastră, unde'n colț, Luceafărul așteaptă**. EMINESCU, P. 206. **Elementele geometrice ale unui cristal sânt: a) fețele...; b) muchiile...; c) colțurile sau unghiurile solide** [care] rezultă din intersecțiunea mai multor fețe. MURGOCI-LUDWIG, MIN. 8. **Mai aruncă ochii odată prin gard, și zădărn într'un colț un colț... se duce la dănsul**. ISPIRESCU, L. 3/2. **Protecaș, mai mișoasă, Ia pe ciof, îl duce'n casă, Și-l pune pe colț de cătră**. ALECSANDRI, P. P. 384/2. **Colțul gurii**, marginea unde se împreună buzele. **Tine figura în colțul gurii**. | (Eliptic) **Colțul stradai** (ulței), unghiu format de două strade care se întănesc. **Calul și-a rupt piciorul, în colț, la Petrea bucalul**. ALECSANDRI, T. 306. **Acest imobil din București, strada Delta-Nouă Nr. 7...**, care face colț cu strada Găltănari nr. 11, se compune din o prădie mare... MON. OP. (1907), 17. **Pentru mândra cea din colț Măncău șaptezeci de zloți**. JARNIK-BĂRSEANU, D. 376. **Negăduțorul din colț**. COSTINCEA. | Fig. Loc uitat de lume, retras, dosit, refugiu, ascunz. **Vesela artistă... acum e pierdată într'un colț de lume, sub negrul pământ!** ALECSANDRI, P. I 229. **Petreceau**

acolo, între străini... și erau printre dânzii și dintre acia cari nu se mai puteau întoarce niciodată, cari mureau nitați în creun colț ardelean. IORGA, L. 19. Poate să primască bine și să înțeleagă sinceritatea cu care îți deachiți inima... dar poate să se și supere... Știu eu? Sânt atâtea colțuri în sufletele omenești! D. ZAMPINESCU, R. 150.

Colț cu... = așezat în unghiul format de două străde. Te aștept în Bulcavardul Elisabeta colț cu Calea Victoriei. **In (s. cu) colțuri** = colțuros (în opoziție cu srotund). Vorba'n colțuri și rotundă Fără cercari se infundă. PANN, P. V. 1 10. **In (s. din) toate colțurile (lumii)** = (de) pretutindeni. DDRF. *Dragele iubirile. Cântă cu paserile. În toate colțurile. ALECSANDRI, P. P. 304/5. A prinde pe cineva la colț = la strămoare. PAMFILE, J. III. A da din colț (în colț) = a nu mai ști încotro. DDRF. *Slujitorii dedeau din colț în colț și nu mai știau ce să răspundă. ISPIRESCU, L. 44. Dă din colț în colț și nu știe cum să iasă cu fața curată. PAMFILE, T. III.**

[Plur. colți și colțuri. | Diminutive: **colțuleț** s. a. (ad IV 1^a) *Iubeam să fac colțulețe și bibitură. PANN, E. I. 59; (ad IV 2^a) *Creceadând fiecare cămară, fiecare colțuleț. ISPIRESCU, L. 10. Umbră boierii și răzbitură toate colțulețele. id. lb. 311; — colțurel s. a. (ad IV 2^a) *M'oiu lipi lâng'o cetate și și-oiu scrie, măndro, carte, Cartea patra colțurele. Scrisă cu lacrimi d'a mele. HODOS, P. P. 219; — colțisor* (mai rar *colțusor*) s. a. (adesea la plural) = colț mic; spec. ornament în formă de tăieturi triunghiulare festonate, pe marginea gulerului și mânecilor (cămeșii), a poalelor fustei, la o dantelă ș. a.; colți (II 4^a) mai mici, suflete de păr trase pe frunte sau pe tâmpie (cf. DDRF.); ornament la porțile țărănești constând dintr'un sir de pătrățele alternând cu triunghiuri (cf. PĂCALĂ, R. 477, cu ilustrație); (Bot.) plantă ierboasă (Dentaria bulbifera, fr. dentaire-à-bulbilles, germ. Zwiebeltragende Zahnwurzel) cu flori albe și trandafirii (PANTU, PL., BĂRCIANU, BARONZI, L. 1 31/5, H. IX 306).**

(ad III 1^a) *Când văd rășnind colțisorii de grâu și iarbă verde... se repezi la lucru. SĂM, I. 317; (ad III 1^a) *Gulerul cămeșii de sărbătoare este la cei mai mulți împodobit cu colțisori. MANOLESCU, I. 170; (ad IV 2^a) *Un colțusor de nor. C. NEGRUZZI, I. 234. Trăiam într'un colțisor al Franței. ODOBESCU, III 96. Găsiră și ei un colțisor, la o parte, de unde să se poată uita. ISPIRESCU, L. 275; — colțui* s. m. plur. (Banat, cu rostirea colțuș) = dantele triunghiulare la marginea cămeșii, colțisori JAHRESBER, III 318 (probabil auzit rău de Weigand, în loc de) **colțoi** s. m. plur. (Crișovara, în Banat, cu rostirea colțuș). Sub tivălu, la poalele hainelor femeiești se fac niște triunghiuri de jolgia (= giulgiu, pânză subțire), care pe alurea se numesc pe neamție țoa căni, de ex. în Blaj (germ. Zaeken = dinte, colț). Pe colțoni este cusută dantela. VICIU, GL. (cu desen). | Colectiv: **colțaris** s. a. (plur., rar, *-rișuri*) = loc cu stânci (colți II 2^a) abrupte: *Pân'om acipă de colțarișul ăsta, ș'apoi dăm de plată (Braș, Jud. Brașov).* | Adjective: **colțos, oasă** = cu colți (I, 1^a) ieșiți, cu dinți mari, zămbat; (fig.) bun de gură (ZANNE, P. II 70); artăgoș, care se fuge la ceartă (lb.), care încolțește cu vorba, se tot pune de pricină (ȘEZ, IX 149), îndrăzneț (la vorbă), obraznic. *Omenești mari, colțosi și cu barba în furcăle. ALECSANDRI, T. 38. Se chemară mai înduio oamenii cei mai darnici din comună... și apoi din frunțazi cei mai colțosi. VISSARION, PL. 123; — colțuros (colțuros), oasă = (munte) plin de colțuri (IV), (stâncă) cu multe colțuri (IV), (drum) cu hopuri, cu asperități, glosos***

(LB). *La înțelepciunea lui Hristos cine crecă să se uite, strămoșoasă și colțurosă are a află calea. CORESI, E. 107/5, cf. 356/5. Calea cea strimțată și colțurosă. MINEUL (1776) 72/5. Pe colțurosă stâncă o împina, răzând, cadavru. COȘBUC, D. 116/5. Niște munți nalți, colțuroși și scorburoși. ISPIRESCU, L. 56/5; — colțat, ă = cu dinți lungi și urți (MARIAN), cu colți (I) mari, diformi, ieșiți afară din gură, zămbat, jîmbat, bălțat (2^a), cf. colțan; (fig.) bun de gură (ZANNE, P. II 70), cutezător (LB.), obraznic (COSTINESCU), muncător, artăgoș, ne-sociabil (PONTBRIANT), veninos, care caută pricină (COSTINESCU), care se infuge la ceartă (ZANNE, P. II 70); tare, puternic (POLIZU), cf. colțos. *Tigrii, urșii și cu un curdă toate Li-ghioanele acelea ce erus mai colțate. ALEXANDRESCU, M. 329. Vădrele colțate. ODOBESCU, III 185/5. Colțatul mistreț, id. lb. 93/5. Freun colțat din școala nouă (te face plagiator). id. lb. 147/5. În seara de mucenici, boierii cei mai colțosi erus adunați la sfat. GHICA, S. 493. Tu, colțato, Tu zămbato, Tu, Mama-pădării... GRIGORIU-RIGO, MED. I 117, cf. MAT. FOLC. I 596. TEODORESCU, P. P. 365. Un dinți mari, colțosi. MARIAN, D. 243. Și codat, și colțat. (= Lupul). ȘEZ, XIII 25; — colțurat (colțorat, incolțurat, ă), ap. TDRG. = colțuros, cu (s. plin de) colțuri, cu unghuri (multe); fig. (rar) bizar, neobișnuit (PONTBRIANT). *Ți-am scos din piatră colțurată izvor de apă. BIBLIA (1688) 132. Se înalță în aer ploaioane colțurate de rațe sălbatiche. ODOBESCU, III 160/5. S'aruncă de pe-o piatră Până 'ntr'alta, colțurată. TEODORESCU, P. P. 372. În cale mi-au aruncat Butuc mare, colțurat. MARIAN, V. 67. Nouă toapare colțurate. ȘEZ, I 576/5. | Verb: (neobișnuit) **colțura** P = a face colțuri (multe), a lucra o materie lăsându-i colțuri multe. COSTINESCU, D.***

— Din paleosl. **kolci** (derivat din *klati-koljā* «a împunge»; cf. bulg. *kōlcā* spars, sârb. *kōlca* spars, rut. *kolci* șgermens, polon. *kolce* șghime, vârf); unele din sensurile cuvântului românesc se găsesc în diferite derivate slave. Cf. CIRAC, II 70—71, TDRG.) Cf. colțan, colțar, incolț.

COLȚĂ s. f. *Fouche* la faner. — Furcă de fier pentru fân (Tara-Oltului, com. M. ITTU), cu cornele străbme în jos, cu care se trag palele din jireadă (Răușor, Jud. Făgăraș). VICIU, GL.

— Etimologie necunoscută. (Ca derivat de la *colț* nu e explicabil; se pare că apropierea de acest cuvânt s'a făcut numai prin etimologie populară).

COLȚĂN s. m. *Homme de stature élevée*. — (Poreclă dată de țărani de la munte celor de la ses) Țăran de la ses, înalt, mai ales lung în picioare, uscat și gol (ȘEZ, V. 58), găligan; cf. cojan. [Ș]: **colțon** s. m. = om înalt (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC].

COLȚĂN s. m. și a. 1^a (Homme ou animal) *âten cudent*. 2^a. *Cafard*. 3^a. *Châtaigne-d'eau* (Trapa natans). 4^a. *Galle blanche*. 5^a. *Récif, rocher, carapement*.

1^a. Om s. animal cu colți (I 1^a) mari. *Kolzon* = dentatus, ANON. CAR.

2^a. (Entom.) O specie de găduaci (periplaneta orientalis), care se prăsește prin locuțele, mușii și cărhan (corhan), prus. rus, tarhan (tarhon, torhan, turhan). MARIAN, INS. 490.

3^a. (Bot.) Plantă ierboasă de apă (Trapa natans), numită și colțari, castane-de-baltă, castanul-de-lac, stea, cu frunze diuțate, plutind de obicei de-asupra apei, cu flori

solitare albe și cu fructe comestibile negre-cenușii având patru colți. PANTU, PL., BARCIANU.

40. Diformitate ce se produce cu sucul ghindei când insecta musca-stejărilor (*Cynips calicis*) își depune ouăle între cupolă și ghindă, gogoasă; *colțanii* se întrebunțează la argșitul piilor. Com. M. ITTU. *Colțane* = fructele gorunului, stejărilor (Sisești, în Mehedinți). Com. N. IONESCU. *Oamenii strâng într'aceste părți un produs de pro stejari, care se numesc colțane... Colțanele se întrebunțează la argșitul piilor.* I. IONESCU, M. 447 și 732.

50. Colț (II 2^a) mare de stâncă, loc inaccesibil. [Să ne ducem] *prin aninătorile, prin iudele, prin înșurciturile și prin colțanii, unde se iveau șieii sau înșurciturile cănatul de la munte.* ODOBESCU, III 90/a. *A închis capra în colțanul cel din vale.* Id. lb. 92/a. *Trimiseși dracul mai mare, Vine pe mândra colare, Prin gloduri și prin colțane.* MAT. FOLC. 428.

[Plur. *colțani*, iar în sensul 4^a, după celelalte numiri de fructe, și: *colțane*].

— Derivat din *colț*, cu suf. *-an*. Cf. *cloțan*.

COLȚĂR adj. m., s. m. și s. a. I. (*Poteau corrier.* II. 1^a. *Dent angulaire, coin* (du cheval), *croc, crochet.* 2^a. *Châtaigne-d'eau* (Trapa natans). 3^a. *Galle blanche.* 4^a. *Temple.* III. 1^a. *Étagère d'angle; canapé d'angle.* 2^a. *Herc.* 3^a. *Collier à pointes.* 4^a. *Soulier à crampons.* 5^a. *Triangle, rélet, équerre.* 6^a. *Composteur.* 7^a. *Coin de champ non travaillé.*

I. A d. j. m. (Mold.) *Stâlpi colțar* = fiecea din cei patru stâlpi care se pun în cele patru colțuri ale casei, a mna r (II, 1^a). DAMÉ, T. 95.

II. S. m. 1^a. Colț (I, 1^a), dinte angular al animalelor: *la 4-4/2 [ani] se schimbă colțarii [la căta albă].* FILIPESCU, ap. TDRG.

2^a. (Bot. Vlașca; la plur.) *Colțari* = cornaci. colțan. PANTU, PL.

3^a. Deformațiune a ghindei împunsă de musca-stejărilor (*Cynips calicis*). colțan. DDRF. Com. ITTU.

4^a. (Țes.; mai ales la plur.) Tindeche, zimțara. *Colțar* = instrument de fier, ale cărui extremități cu colți (în pânza sau spațiul întins. H. IX 93. *Colțari* = niște vergele de fier cu dințiori la capete, care slujesc în timpul țesutului. CREANGĂ, GL. Cf. H. XII 386.

III. S. a. Diferite obiecte cu colți (I 1^a) sau care au forma unui colț (IV) sau se așază în colț (IV 2^a).

1^a. Etajeră s. dulap mic (H. X 280) așezat în colțul a doi pereți într'o casă (COSTINESCU), un mic dulăpaș, une-ori fără uște, așezat de obicei în ungherul dinspre răsărit-miazăzi al caselor țărănești; are formă prismatică-triunghiulară (CREANGĂ, GL.). *Dacă ești slămandă, ia și tu o bucată de mămăligă din colțarii și cu niște ceapă.* CREANGĂ, P. 9/a. *Câlți, buci și alte lucruri zăhăite prin cele polți și colțare.* Id. A. 97/a. (Neobici-nult) Mescloură de formă triunghiulară ce se pune într'un colț al camerei. BARONZI, L. I 105/a. | *Canapea, divan de colț.* DDRF.

2^a. Grapă. H. X 15.

3^a. Zgardă cu cuie (la căni). CHIRIȚESCU, GR. 248; cf. *jufău*.

4^a. Încălțăminte (bocaci) cu cuie ascuțite, ce servește la urcarea pe munți. BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U.; cf. *colț* (II, 1^a).

5^a. Dreptar, ghiușie, echer: unealtă de dulgherie (H. II 118, III 387, VII 359, XII 204, X 69, 506, XVI 22) sau tâmplărie, constând din doi creci (s. două laturi) fixați într'un unghiu drept (unghiu interior se numește unghiu s. ungher, iar cel exterior colț); servește la

însemnarea (cu pilaivasul) a unghiurilor drepte la rețozarea scândurilor, etc. Se mai numește și *colțar drept*, spre deosebire de *colțarul cu limbă*, care are dispozitivul unui briceag (limba mobilă se mișcă în toc s. capră, clește, matică, plăsele, lăcaș) servind la facerea de unghieri de mărime voită. DAMÉ, T. 112—113 (cu ilustrații), PAMFILE, I. C. 117 (cu ilustrații). | Unealtă de zidărie (H. XVI 407) analoagă, servind la controlul unghiurilor drepte când se zidește, numită și ghiușie. DAMÉ, T. 104 (cu ilustrație).

6^a. (Țip.) *Vingălae*: formă dreptunghiulară pe care se așază caracterele tipografice astfel ca să formeze linii de aceeași mărime. DDRF.

7^a. Bucată triunghiulară (numită și *clia* s. *hoislar*) rămasă nearată, după ce s'a arat o bucată de pământ cu marginile neegale. PAMFILE, A. 54.

— Derivat din *colț*, cu suf. *-ar*.

COLȚĂRIȘ s. a. } v. colț.
COLȚĂT, -Ă adj. }

COLȚĂU s. a. *Coin, Rocher.* — (Nășând) Unghier, cotlon (Com. Bugnarin). | Stâncă (Bica, în Cluj). Com. GH. PREDESCU. — Cf. *cotlon*.

COLȚES s. a. *Bâche.* — (Ardealul de nord și est, Maramureș, (Bucov.) Rețozătură dintr'un butuc (Straja, în Bucov., com. A. TOMLIAC), parte tăiată din trupină (H. XVIII 15), butuc scurt de lemn, tăiat dintr'un trunchiu (Sângerș-Bai, PAȘCA, GL.), bucată ciontată din trupina arto-relui (cf. VICIU, GL.), bucată dintr'un trunchiu curmat pentru a fi lucrat ca lemn de foc în steri, cf. *duș, trunchiu, butuc, boc, zoban, bodrog* (Varheghiu, Cinc; Rogna, Maramureș, Com. ITTU). [Ș]: *colțis* s. a. | Diminutiv: *colțesul* s. m. și a. = o parte a unui fag doborât și tăiat: *Malstării... Cu sicuri, cu hirsauă (= ferestraie) Că pe mine să mă taie (= taie), Să mă taie colțesul, Să mă pună 'n căruțele.* TIPLEA, P. 55. *A tăie colțesul cartofii* = a nu-i tăia în strujele netede, ci a-i rupe (cu cuțitul) de jumătate (Zagra, jud. Nășând). Com. CORBU. | Verb: *colțesi* IV^a = a tăia trupina arboreului în mai multe părți (VICIU, GL.), a curmă un trunchiu în bucăți de un metru spre a fi lucrat în steri, ca lemn de foc, *dubul, trunchiul, grșorul* (Varheghiu, Cinc, com. M. ITTU)].

— Cf. rut. *koltyca* eșchie, despicătură din trunchiul unui copac (de la *koloty-kolju* «a despică»).

COLȚEȘEL s. m. și a. }
COLȚEȘI vb. IV^a } v. coltes.
COLȚIȘ s. a. }

COLȚIȘOR s. a. } v. colț.
COLȚOI s. m. plur. }

COLȚÓN s. m. v. *coltan*.

COLȚÓN s. m. (Îmbrăc.) v. *călțun*.

COLȚORĂT, -Ă adj. }
COLȚORĂS, -OĂSĂ adj. } v. colț.
COLȚÓS, -OĂSĂ adj. }

COLȚOȘI vb. refl. IV^a *Déménager.* — A se muta; cf. o ploșl. *Tatul meu... își ia calabădul și gloata, și trece în Moldova și se colțosește în o casă din Ulțița Bolan... a orașul Fălcițeni.*

1. DRAGOSLAV, ICOANE VECHI. [8]: **clotosi** vb. IV^a. *Klotosesk.* ANON. CAR. fără traducere].

— Din ung. *költözni*, idem. N. DRĂGANU.

COLTUC s. m. și a. 1°. *Traversin, coussin.* 2°. *Croûton, grignon* (de pain). 3°. *Denturele de bois triangulaire.* 4°. *Coude.*

1°. (Mold.) Perinuță mică (Neamț și Putna, MAT. FOLC. 1209), sul pe care gospodarul îl înțrebuțuează (destul de rar) drept perină sau pe dedesubtul perinelor (PAMFILE, I. C. 15), sac umplut cu lână, cu păr etc. servind la pus capul pe dânsul (câpătălu), la răzimat pe dânsul cu cotul, la așternut (saltea), la înfipț ace; cerc umplut cu paie, fân, păr, lână etc. ce se pune la gâtul unui cai sau altui animal ce se înjunghă (L.M.). 1 salte[ă] cu 2 cultuci de cit (a. 1827, Mold.). IORGA, S. D. XXII 327. *Băictul, calcat pe un suman și cu un cultuc sub cap, stătea la soare.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG.

2°. (Munt.: numai cu forma *coltuc*) Colț de pâne s. de colac, cu coajă groasă și coaptă bine (cf. I.B., COSTINESCU); pâne coaptă bine, de o margine și de alta a mai multor pâni, care, la copt, s'au lipit una de alta (TDRG.). *Jimblă... căldă, albă, rumenă și coltuc răvărsat și prăjit.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Le-a căzut... bucata de coluc cu mai mult coltuc* (Dobrogea), MARIAN, NA, 405/2. # (Încechit) **Coltuc de la Babie**, după numele unui staroste de brutari din București, vestit prin captorul său, din care scotea jimbila numai în coltuce. ȘIO.

3°. (Muscel) Sculptură în lemn, în formă triunghiulară, la stălpul casel. RĂDULESCU-CODIN.

4°. Cot (numai în locuțunea întovărășită de un gest vulgar prin care se arată cotul) a **arăță culva coltucul** = a refuza, a nu da nimic (ZANNE, P. II 70). *Zăncec... se rugară cu barim nucile cu haincă să le dea, Băiatul le arăță coltucul.* ISPIRESCU, L. 164/2.

[Plur. *-tuce, -tuci* PAMFILE, I. C. 15 și *-tucuri*.] ȘI: **cultuc** s. m. și a. PAMFILE, I. C. 15, ZANNE, P. II 70, MAT. FOLC. 1209. | Diminutiv: **coltucel** (cultucel) s. a. *Tatăl și cu mama fetei se așază pe un scaun, în capul mesei, c'o perăd sau c'un coltucel pe brațe.* SEVASTOS, N. 159/2. *Culca-s'ar neica pe cle (= pe brațe) Ca pe două cultucele.* POP. (Mold.), ap. ȘIO.]

— Din turc. *koltuk* ensiselle, bras ou dossier d'une chaise, bord, coins. CIHAC, II 569, ȘIO.

COLTUCÉL s. a. v. **coltuce**.

COLTICI s. m. plur. } v. **colț**.
COLTULEȚ s. a. }

COLTŪN s. m. (Îmbrăc.) v. **căițun**.

COLTURĂ vb. P }
COLTURĂȚ, -Ă adj. } v. **colț**.
COLTURÉL s. n. }
COLTURÓS, -OĂȘĂ adj. }
COLTUȘOR s. a. }

COLGĂ s. f. *Branche.* — Cloambă, partea rămasă lângă tulpină a unei crengi care a fost retezată (cf. VICIU, GL. p. 70). *Uacarea... trifoliului se face pe... prepețea... care nu-ă altceva decât un par cu mai multe cloambe (colgă sau ramuri rețezate).* PAMFILE, A. 157.

— Cf. rut. *koljučka* «ghimpes» (de la *koloty-kólju* «împung», cf. *koljuka* «junghiu, planta Datura stramonium = germ. St e e h a p f e i s).

COLUMBĂCĂ adj. f. (Șt. Nat.) *Mouche veni-*

meuse (Simulia columbacensis). — *Muscă columbacă* = (muscă de la Columbaci) un fel de (ântar mic, care seamănă cu o musculiță, de a cărei mușcătură mor foarte multe vite. Se află în număr mare în regiunile dinădure din Banat și din Serbia, de unde se răspândește și în regiunile învecinate.

— De la localitatea **Columbaci** (Golubac) în Serbia.

COLUMBĂRIU s. a. (Arheol.) *Columbarium.* — Construcție funerară cu frîde destinate urnelor cu cenușa celor încinerăți. [Plur. *-barii*].

— N. din lat. **columbarium**, idem (propriu «porumbars»).

COLMĂNĂ s. f. *Colanac.* — Monument în formă de coloană, ridicat (în anticlilitate) spre a comemora un eveniment istoric. *Vei admira... mărețea colmăună de marmură* [din forul lui Traian] ODOBESCU, III 68. *Colonna lui Traian.* [Întrebuțiat (rar, învechit) — ca latinism — și în înțeles de scoalană: *Colonna vertebrală*, BIANU, D. S. O *colmăună de mușiiuni, întocmăit din trăsurile artileriei, trase de vite de rechizițiune.* ODOBESCU, III 577.]

— N. din lat. **colonna**, idem. Cf. dubletele **coloană** și **corună**.

COLŪN s. m. (Zool.) *Ane sauvage, ouagrec.* — Măgar sălbătesc. CUV. D. BĂȚR. I 274. *Colonii când li-ă seate, tu-ă adăpi.* DOSOFTEIU, PS. 353. *Adăpă-cor toate fiarăle câmpului, primi-cor colonii la secea lor.* BIBLIA (1688) ap. TDRG. *Vârștea colunului are.* CANTEMIR, IST. 262/2, cf. 179/2, III. 267/2.

— Din paleosl. **kolunŭ** (cuvânt de origină turco-tătară) CIHAC, II 71, 568, CUV. D. BĂȚR. I 274, ȘIO.

COLŪR s. a. (Mor.) v. **col**.

COLŪR s. m. și a. (Astr.) *Colure.* — Cele două cercuri mari ale sferei care tale ecuatorul și zodiacul în patru părți egale. COSTINESCU, cf. STAMATI. (Meridiane) cuprindă punctele solstițiale se numeste... **colurul solstițiilor**; [meridiianul] care cuprind punctele echinoxiale se numeste **colurul echinoxțiilor**... Meridienii cerești... cari cuprind... punctele solstițiale... și punctele echinoxiale... poartă numirea comună de **colururi**. CULIANU, C. 153. [Plur. *-uri* (TDRG.), *-ure* (COSTINESCU), *-ururi* (CULIAN).]

— N. din lat. **colurus**, idem (<gr. *κόλῦρος*).

COLŪRIE † s. f. (Med.) *Collyre.* — Medicament (lichid) pentru boale de ochi. *Au ploat colărie de-asaupra normăntului lui, adecă leacuri de ochi.* MINEIU, (1776) 109 2/2.

— N. din lat. **collyrium**, idem (grec. *κόλλῦριον*). Cf. dabletul **colir**.

COLŪS s. m. (Bot.) } v. **coloz**.

COLŪZ s. m. (Bot.) }

COLŪZ s. a. (Pesc.) *Perche* (de grand filet). — O parte a năvodului (Măgurele, în Teleorman). Com. OLMAZU. Năvodul are la amândouă capetele câte un lemn; aceste lemne, de care trag pescarii, se numesc **hadăragi** (hădăragi), **druci**, **elecii** sau **coluze**. DAMÉ, T. 123.

— Cf. bulg. *kolb spars, kólēv* «prăjină» și *colvă*.

COLVĂ s. f. *Perche.* — Prăjină, beldie; spec. pâleața țiganului ursar. CIAUȘANU, V. — Cf. **coluz**.

COLZA s. f. (Bot.) *Colza*. — Plantă din a cărei sămânță se extrage un ulei întrebunțat mai mult la luminat, cf. rapiță sălbatică. *Colza* (*Brassica campestris*) și alte plante ce seamănă cu eurcăliul. I. IONESCU, C. 83. *Colza sau ripso*, id. ib. 18.

— N. din fr. (din olandezul *koolzaad*, propria esmânță de varză).

COMĂ s. f. 1. *Virgule*. 2. *Comana*. 3. *Coma*.

1. (Mai mult prin Transilv.) Semn de punctuație (un punct cu un arc în jos întors spre stânga) ce desparte cuvinte într-o propoziție și propoziții în frază, virgulă. *Huțu începu să citească cu glas tare, răspicat și arătând deslușit fiecare comă, fiecare punct*. SLAVICI, N. 164. *Comă punctată* = semicolon, punct și virgulă.

2. Mic repaus în lectură (cf. *cezură*, la versuri). | Interval muzical rezultat dintr-un număr anumit de vibrații. *Dacă comparăm tonul major cu tonul minor, vedem că raportul dintre valorile lor numerice este* $\frac{9}{8} : \frac{10}{9} = \frac{81}{80}$ *Accastă diferență numită coma...* PONI, F. 324.

3. (Med., fără pl.) Somn letargic care cuprinde pe un bolnav. Când coma se iese repede, în mod subit, se numește a popoie; când ea se iese în cursul uneia din boalele generale (hemoragie, scarlatină, febră tifoidă, etc.) ca mai întotdeauna este un semn al agoniei. BIANU, D. S. *La dus la spital în stare de comă*.

| Adjectiv: (<lat. *commaticus*, -a, -um) **comatic**, -ă ♀ = scris în bucăți scurte. *Episcopul comatic Tomos din Schitia au scris ca niște dialogi... scurte și commatice tractaturi*. ȘINCAI, HR. I. 67.

— N. după fr. (în sensurile 2 și 3) și din germ. *Komma* (în sensul 1). Iar acestea din lat. **comma** (gr. *κόμμα*, din *κόμω* = taia).

COMĂDIE s. f. *Coiffure* de femme ornée. — (Sărbism, în Oravița, cu rostirea *comajă*) O panglică cu decorații, ce-și pun pe cap femeile în chip de ornament. Com. A. COCA.

— Din sărb. *komadje* «bucăți».

COMĂIAC s. a. v. **comanac**.

COMĂN s. m. *Diablu* — (Munții Sucevei) Drac; p. ext. om asemănător cu dracul, de urf. cf. ȘEZ. V 58.

— Din numele de popor **Cuman**. (Cuvântul s'a păstrat și ca nume propriu: *Coman* și e la baza multor nume de localități: *Comana*, *Comănești*, etc. Pentru formă, cf. bulg. *Koman*).

COMĂNĂ s. f. v. **coamă**.

COMĂNĂ s. f. v. **comună**.

COMANAC s. a. 1. *Bonnet* (de paysan), *chapeiron*. 2. *Togac* (de moine). 3. *Concecrele* (de chaudière). 4. *Morceau de bois vert*, ébranché. 5. *Poignée* (de la rame).

1. (Mai ales în Mold.; în alte regiuni ♀ sau învechit) Acoperământ de cap la bărbați (H. X 460), în unele părți, împletit (DAMÉ, T. 169) cu andreaua (POPOVICI-KIRILEANU, B. 126) din canură (ȘEZ. V 60/m) sau făcută din pânză de suman (ib.) negru sau lălu (POPOVICI-KIRILEANU, B. 126), un fel de cușmă, din suman negru, răsfrântă în sus la partea de jos (ȘEZ. VII 145), un fel de căciulă s. clabă ♀ (GR. BĂN.) rotundă (LB.) purtată mai ales de ciobani (H. X 47, 100, POPOVICI-KIRILEANU, B. 126), mai de mult și de haiduci (ION CR. III 299; eră de culoare verde PĂSCULESCU, L. P.), de diferiți sluj-

bași, de darabani, de boieri și chiar și de Domn. *Kamănak* = pileus. ANON. CAR. *Comănacă* = slav. klobuk. MARDARIE, L. 1009. *Și i-au seos și pre Stan Lungul de bir și i-au cămpărat nădragi și comă[nă]nec* (Cricov, a. 1601—1611). IORGA, S. D. V 525. *Dăm știre... că am trimis pre Apostot acol[o] pentru treb[i] domneșt[i] ce trebuese acum de Pașt[i], boboaie și cămeș[i] și cumănace de mișci* (a. 1638, Oena. Nota lui Iorga: în vechime orice pălărie se zicea *cumănac*). id. B. R. 56. *Pre mături ce iau doi bărbați[[i]] le bat cu două cumănace sau cu două șilce*. PRAV. MOL. 70/s. [Pescarii] *i-au îmbrăcat cu haine proaste de a lor și i-au dat comănac în cap*. LET. I 162/m. [Dărăbanii] *cu pene de argint la comănac*. id. ib. 233/s. *Îmbrăcămintea acestor slujitori era în sama agă, de se găte străle lor a taturora și comănacele*. id. III 316/s. *I-au pus cumănacul al domneșc pe cap, în dicau*. ȘINCAI, HR. 245/m. *Cu barba sau cu sprâncenele negrite și... cumănacul cel lung și înalt și ceamintele ceale cuate cu aur*. TICHINDEAL, P. 63. *Cu pene de argint la cumănace*. BALCESCU, M. V. 654. *Îi trimise o sabie cu pietre scumpe, șapte blăni de Astrahan și pene de comănace*. ISPIRESCU, M. V. 49/m. *Sădea un om bătrân, cu comanac în cap*. ȘEZ. VI, 4. *Nu dau fata după tine, Că tu n'ai cap de comanac*. Nici picioare de nădragi. id. II 199/s. *Verde, verde comănac, Verde ce foaia de jag*. ȘEZ. II 77/m. cf. ION CR. III 299, PĂSCULESCU, L. P. 236/s. MAT. POLC. 165, 1320, PAMFILE, C. T. 268. *Și cu fală lini pășed, Cu murgușul porumbior, Cu căpiștrul de sânior, Cu trei pene'n comănac*. CĂTANĂ, B. 65. *Cu șeuf de dimie, Iar în cap cu comanac*. PAMFILE, CR. 58. *E calcat un Dumănec, Miștel și belușel și la față curățel... Comanacu-i de bambac, Cu trei flori în comanac: Una-i floarea miralui. Alta... POP., ap. GCR. II 327. *Na de la mine dat comănac, Care-i porți vara cu drag*. MAT. POLC. 158. *Și în cap cu comanac Din nouă funduri de sac*. MARIAN, SA. 216. *Mi-o pux în cap Comănac de drac*. id. VR. 229. *Ciumel, ciumel; Mă dusei la țarg și de un crucer cumpărați, Măncatu și bănuș, Și'n cap comanac*. (= Harbuzul). GOROVEI, C. 185. | Fig. *Și'n cap că-mi punea Comănac de spini, Negri mărăciul*. TEODORESCU, P. P. 28° # **A fi cu comanac** = a fi bărbat, om voinic. ZANNE, P. III 128. *Nu-s femeie, conatu nu port, Cu să zici că eu nu pot; Ci-s voinic cu comănac, Cu șapte poteri mă bat*. TEODORESCU, P. P. 603, cf. VASILIU, C. 53, MAT. POLC. 1258, PAMFILE, C. T. 59, 61, MARIAN, I. 42. (Cuvântul fiind ♀ sau învechit în Munt. și recitatorii versurilor pop. ne mai înțelegându-l, au transformat pe *comanac* în *comandac* (= comandant ?), ca să dea înțeles versului altfel nepriceput de ei: *Eu sânt voinic comandac, Cu șapte poteri mă bat* (Muscel). MAT. POLC. 835) | P. ext. Cască, clacou. *Puseră-mi rifleu* (= ranita din piele de vițel) *'n spate și la brân curule late, Dederă-mi una comănac și mă puseră haptic* (= drept !: comanda germ. *Habt Acht!*). HODOG, P. P. 227 | Spec. Căiță (la copil mort). *Dacă cel mort este un prunc mic... pe cap i se pune o pălărieță sau o cușmă sau i se face un comanac de pânză de bambac*. MARIAN, I. 66.*

2. (Sens în care e mai cunoscut, azi mai ales, în limba literară) Acoperământ de cap de pălă (de obicei de colorare brună), fără streasină, al călugărilor și călugărițelor, pentru uzul zilnic; e mai scund decât culionul (care se poartă la slujbă TDRG.) și decât caucul și poteciul, *Vornicul Stroe Leurdeanu, ce-și acedrlise comanacul și-și lepădase rusa, urmă iarși a împia țara*. GDOBESCU, I. 447. [Hoțul către călugăriță:] *Lasă tot: negră chilie, Comanac, metanii, rasă!* ALECSANDRI, P. I. 18.

O rasă de iac, un comanac negru. EMINESCU, N. 48/20. Sub icnoana afumată-a unui sfânt cu comanac Ard'nc candela-o lumină, id. P. 192. Și-atunci... pune-ți, curioase Ilarie... comanacul pe-o ureche. CREANGĂ, A. 121/20. Scoțed haine novăcești, De pînă c'ălugărești, Scoțed cuca de Norac Și pînă un comănac. ALECSANDRI, P. P. 146/20.

3°. (Transilv.) P. anal. Capac de căldare. LB. Bute pe bute, Sna coadă de vulpe. (= Comănacul la căldare de fier vînărs). GOROVEI, C. 97.

4°. Bucată de lemn tăiată verde (RĂDULESCU-CODIN, ap. ION CR. III 299), ramură de copac curățită de crăci și frunze (RĂDULESCU-CODIN). Să mă suia la comănac. Să cânt codrul cu drag. RĂDULESCU-CODIN. Comănac de salcie. ION CR. III 299.

5°. (Pesc.) Crucea vâslei, mâner de lemn transversal la capătul vâslei (Fălcu). ANTIPIA, 468.

[8]: (pop.) **comănăe** s. a. = pălărie de paie (Polana Sibului). PAȘCA, GL., **comănăe** s. a., **comănăe** s. a., (Maramureș) **cămănăe** s. a. Tot în haine de bambac și pe cap cu cămănac. BUD., P. 74, (poate prin apropiere de *cumar*) **cumarăe** s. a. TDRG.; **comălăe** s. a. A. SCRIBAN, ARHIVA a. 1914, 133. | Verb: (Transilv.) **comăniel** IV^a = (refl.) a-și scoate pălăria (comănacul), a sta în fața cuiva cu capul gol, a saluta cu umilință (L.B.); p. ext. a se lingui, a se căciuli (FRANCU-CANDREA, M. 99); (trans.) = a lua pe cineva cu vorba, a se sfătui împreună. SIMA, M.]

— Cuvântul se găsește și la Istoromâni, suht forma *coromăc* și — în Jeian — *cumarde*, însemnând 'pălărie'. În general, mai ales pălăria rotundă, care se purtă pe vremuri. El stă, precum a arătat A. Scriban, *Arhiva* a. 1914, p. 133, în legătură etimologică cu sârb. *kalamank* escafie care se pune în capul copiilor nou născuți (ceh. *kalamán* 'un fel de postav de lână', rus. *kalamajonok* 'esătură netedă de căneșă sau de în', pol. *kalamajka* 'un fel de postav de lână' BERNEKER, SL. WB. 471) și e același cuvânt ca m-lat. *calamianicus*, *calamianicus* 'călăit' (ex bysso) și span. *calamaco* (*calimaco*) = germ. *Kalmank* 'esătură de lână cu desenuri', cf. și it. *calamandra* (cf. fr. *calmande*). Avem a face cu un cuvânt, după toată probabilitatea, de origine orientală (poate, înrudit cu grec. *καμψιλίκιον*, cf. *camilafec*) despre care nu putem ști pe ce cale și în ce timp a pătruns la noi. Dacă ne-a venit din Orient în timpuri vechi, precum admite O. Deussenianu, *Grafi și Suflet* II 390—391, atunci, din punct de vedere formal, evoluția ar fi următoarea: **calamacus* (cf. forma spaniolă) a dat **cărdmăc* (cf. forma maramureșeană *cămănac* și istor. *cumarde*) și (cu *ă*) în vecinătatea labialelor) **căromăc*, (cu asimilarea *ă-o-o-o*) *Istorom. coromăc*. În acest caz, forma *Istoromăni* nu prezintă rotacizarea lui *s* intervocalic, ci trecerea regulată a lui *l* intervocalic în *r*, iar forma dacoromână s'a născut prin asimilarea *r-m* în *m*, și prezintă metateză (care se găsește de altfel și la Istoromâni: *cumarde* <*coromăc*). Se poate însă ca acest cuvânt (care pare a fi însemnat la început stofa din care se confecționează acoperământul de cap) să fi pătruns la noi mai târziu și diferitele forme românești să prezinte un simplu fenomen de asimilare și disimilare a consoanțelor *l-m-n*.

COMĂNĂC s. a. }
COMĂNĂCI vb. IV^a } v. *comanac*.

COMĂND s. a. v. *comăndă*.

COMANDĂ vb. I (*), I^a—3°. *Commander*.

1°. A da poruncă (cuiva să facă ceva) în virtutea unei autorități superioare ce o are cel ce

poruncește, a ordona, a porunci. Măntuitorul nostru... nu poprește, ci comandă cercera și permite rugăciunea, zicând: cereți și se va da vouă. URICARIUL, I 173/20. Cui comăni? LM.

2°. Spec. (Armată) A da semnalul, ordinul pentru executarea unei mișcări, a da o comandă; p. ext. a exercita autoritatea superioară, a avea comandă. Absol. trans. și intrans. (construit cu prep. peste). Unde e acumă puternica mărire, Din vremea când a fărâșii eroicii ostire în lupte uriașe Bucești[ti] comandă[u]f? ALEXANDRESCU, M. 31/20. E larăși vrednicie a celui ce comandă Corabia pe mare, ca oastea pe uscat. C. NEGRUȚI, II 193. S'aud goarnice cântând Și dobele răzând, Căpitanul comandând. ȘEZ. I 110/20. Comandă coteanle să iasă și ele în câmp și să-I impuste. RETEGANUL, P. I 10/20. Pe dealul Feteacului Măry feciori de-ai Iancului, Iancu-i comandăză bine: Haideli, feciori, după mine! id. TR. 59/20, cf. (comăndează) MARIAN, P. P. 20. Comandă foc. Comandă (peste) două armate.

3°. (Construit cu acuzativul obiectului și dativul persoanei sau cu prep. la) A însărcina pe un artist, scriitor, fabricant etc., să execute o lucrare, pe un negustor să procure și să furnizeze o marfă, a face o comandă. La un zugrav foarte vestit nergând din întâmplare, Portretul micu îi comandău. ALEXANDRESCU, M. 395/20. Biblia lui Șerban-Vodă începu a se tipări... în... 1687... și, înainte de a fi răspândită, Domnul care o comandăse muri. IORGA, L. I 38. A comanda la mai mulți fabricanți diverse mașini de marce pref. LM.

[Prez. ind. comăni și (rar, învechit, mai ales prin Transilv.) comandăz. | 8]: (românizare a ecologiei latiniste, păstrată pe aici și azi în popor în Transilv.) **comăndă (comăndă)** vb. I (*), a porunci (STAMATI), a avea comandă; (în Transilv., prin influența lat. *commendare*, dar și a ung. *kemendāni* 'a recomanda', mai ales cu sensul de) a recomanda (L.B.); cf. și **comănda** (etim.). Grigorie XV, patriarhul Romei... au scria lui Rudolf... și-i comăndă pe minoritul Andrei, ȘINCAI, HR. III 14/20. Le-ău comăndat, să se sună împăratului, id. lb. 29/20. S'o dus sus pe munte, Să comănde mi și uite, Batăr scrie pe-o hârtie Cum comăndă peste-o mic. BIBICESCU, P.P. 150:— (lat. *commendare*, învechit, în Mold.), **comăndă** vb. I^a. (ad 3°) *Chirija*: Mi-am comăndat tualete pe datorie. ALECSANDRI, T. 75:— (rus. *komandovat*) **comăndul** † vb. IV^a = a comandă, a avea comandă (peste o armată), **comăndul** † vb. IV^a = a comandă, a ocărui o armie STAMATI; (ad 2°) a pune comandant, a orândui să comande. Viind dar Turcii, nădăriră asupra corposului ce-I comăndău Potemkin. DUMITRACHE 395. Câteva metereze au făcut... asupra cărora au comăndul un brigadier. LET. II 67/20:— (cf. ung. *kemendāni* 'a recomanda, a trimite vorba, a prescrie') **comăndăliu** † (**comăndăliu** †, **comăndăliu** †) vb. IV^a = a comăndă (2°); (în Transilv.) **comăndăli** vb. IV^a = a comăndă (2°), **comăndăliu** vb. IV^a = a comănda (2°); a da sfaturi rele. STAN, M. 151. Se apropié de căpetenia turcească ce-i zice Ricala, care se comăndăliu de Gheazeri Hasan. DUMITRACHE, C. 385. Aleczanuul care comăndăliu un stol din flotă, id. lb. 410. Prelungirea aflării mele într'aceste pământuri, unde am comăndăliu în toată curgerea războiului, id. lb. 460. Corposul ce comandăliu. id. lb. 367. Toți strigau în gura mare: Benedec ca să trăiască, Trupa s'o comăndălească! RETEGANUL, TR. 68/20:— (la începutul sec. XIX, cu sufix. de origine greacă) **comăndărișii** † vb. IV^a = a comandă, a volnic, a împuternici, a porunci. STAMATI. Comăndărișii și îmbărbăta pe ostași. DUMITRACHE, C. 441.

Poate că [ostirea] bine s'ar fi comandarist cu aceste trei persoane, id. lb. 439; — (cf. rus. komandirovali sa ordona cuiva să plece s. să se mute în altă parte în îndeplinirea serviciului) **comendiri** † vb. IV^a = comandă (2^a). *Cu vitejie purtă și comandirău ostile*. DIONISIE ECLESIASTICUL, c. 173. | **Adjective**: **comandăt** (cu negativ **recomandăt**), -ă. (ad 2^a) *Mircea-rodă... prin armele sale cele comandate cu multă înfelecitate și vitejie în potrirea lui Sultan Balazit...* GORJAN, II. IV 230. *După o miecă și slabă împotrirelie, oamenii comandați de cenzorul sănt alifți să...* Jugă în Basarabia. GHICA, s. III; (ad 3^a) *E în serviciu comandat. Carte comandată la anticar*; — **comandăt** (cu negativ **recomandăt**), -ă † = nerecomandat. L.B. Petru... *au mers în Țarigrad, comandat fiind lui Lugaf-beiu mai mult decât celorlalți*. ȘINCAI, HR. II 175. | **Abstracte**: **comandare** s. f. = comandament, comandă; — **comandare** † s. f. = recomandare. *Carte de comandare* † = recomandație; scrisoare recomandată. L.B.; — **comendială** † s. f. = comandă. *Oastea ce iaste sub comendiala noastră, nici în frică, nici în puguță pō nimeni nu vor pune*. DUMITRACHE, c. 387; — **comenduire** (comanduire) s. f. (Armată) = comandament. *Din pricina unei neglijențe a comendurii am rămas nedecorat*. CARAGIALE, M. 288. *Comenduirea (pieței) = autoritatea militară care are comanda asupra garnizoanei dintr'un oraș*. | **Familia**: (fr. *commandant*) **comandant** s. m. (Armată) = cel ce comandă (2^a) o trupă, un vas etc.; ofițer însărcinat cu un comandament. *Comandantul unui pole se numea polcornic (colonel)*. URICARIU, XXII 439/2. *În torărușii unui bătrân comandant plin de reumatizări*. C. NEGRUZZI, I 29. *General-comandant* = general de corp de armată. TDRG. *Comandant suprem* = generalisim. BĂRCIANU. *Comandantul orașului, al pieței, al garnizoanei*; — (rar, fr. *commandante*) **comandantă** s. f. = nevasta unui comandant; — (rus. sau polon. *komendant*, idem) **comandant** † s. m. *Feciorii lui Miron Logofătul... eu scăpat la comendantul de Cetatea Neamtului*. LET. II 269. *Dimitrașco-rodă... au mers la comendantul de Chier...* id. lb. 368. *Comendantul de Gălata*. CANTEMIR, HR. 151. *Comendantul din N-gești*. DUMITRACHE, 394. *Doiciei abia se prezintă comendantul și, cerându-și concediu, alergă să-și răzădă pârânișii*. C. NEGRUZZI, I 352; (formă români-zată, poate de editor) **comandant** † s. m. (Armată) *Au căsăt un comandant cu 50 de oameni*. MAG. IST. III/11; (confuzie cu *comendat* = comandant, sau dispariția prin disimilare a lui *nt*) **comendăt** † s. m. = comandant. *Comendatul o doiciei*. DOSOFTEIU, V. s. 29. *Au pus un comandat și cățica drăganii în cetate*. MAG. IST. III 56/2. cf. IORGA, L. I 225; (cf. polon. *komendantz*) **comendarisă** † s. m., **comendarisă** † s. m. = căpetenie. *Trasă* (= trase) *cătră credința prin Athanasie comendarisă*. DOSOFTEIU, V. s. 3/2. *Se rugă lui... adecă mai-marelui*. id. lb. 26; — (Transilv. mai ales în regiunile grănjirești, popular și azi, cf. ung. *komandans*) **comandás** (comandás) s. m. = comandant. *Cinstitului Donn și comăduș al companiei, căpitan Recler Ioan dă Vilaad* (a. 1776, Lisa). IORGA, s. D. XIII 124. *Căpitan Jarda, comăduș de companie* (Nășăud). id. lb. XIII 135. *Rachiu de drojii la comădușul* [= comandantul lazaretului] *pentru pașuș* [= pașaport] (Sibiu, a. 1800). id. lb. VIII 130; — **comendator** (iu) † s. m. = comandant; **comendător** (iu) † s. m. = recomandator. L.B. *Primatul Ungariei... marele secretar și șu cancelarilor, priorul cinului S[an]ctului Ioan din Ierusalim, comendatorul Egrei*. ȘINCAI, HR. III 182/2; (pentru rimă) **comanduitor** † s. m. = co-

mandant. *Amândoi împărății erau comanduitori... ai ostirii la războiu îndreptători*. PANN, E. 51; — (după fr. *commandeur*, cf. rus. și pol. *komendant*, iar, ca termen de marină, după fr. *commandore*, din engl. *commandore*) **comandor** s. m. = ofițer superior în marina militară, cu un grad echivalent cu al colonelului; (în ordinele de decorații) rang mai înalt decât «ofiterul», dar mai mic decât «cordonul», «marea cruce» și «colanul» în ierarhia decorațiilor. *Peste puține zile mă imbarcam pe... vasul comandat de Riala-Bey, comandorul*. GHICA, s. 381. *A fost numit comandor al Legiunii de onoare*; — **comandament** s. a. (Armată) = comandă, comandare; autoritate superioară exercitată printr'un șef militar, cf. șefie; p. ext. clădirea în care se află această autoritate. *Comandamentul corpului II de armată e la București*. (Jur.) *Comandament (prelabil)* = act prin care creditorul înștiințează pe datornic că are să-și achite datoria (înainte de a se începe acțiunea ipototecară). Sub raportul administrativ, armata noastră e împărțită în opt corpuri sau comandamente, două în București și câte unul în Craiova, Chișinău, Iași, Constanța, Sibiu și Cluj. *Împăratul [Rușilor] oferi Domnitorului comandamentul trupelor unite româno-ruse*. D. ZAMPFIRESCU, R. 230. *Doșarul... prin care S. I. Cornea, tot în baza scintinței comerciale... și pentru aceeași sumă... urmărește pe debitorul St. Silheanu... în moșia Cămpurile, notificându-i un nou comandament... transcris în registrul respectiv*. MON. OF. (1907) 22. *Comandamentul corpului IV de armată*; — (germ. *Kommandatur*) **comandatură** s. f. = (în timpul ocupației germane) guvern militar al unui oraș ocupat de Nemți. ȘĂINEANU, D. U.; — **comandatorie** † s. f. = funcțiune de comandant, comandă, comandament. *Vrea cu tot dinadinsul... să-i dea comănddatorie*. ȘINCAI, HR. II 251.

— V. din fr. (în timpurile mai vechi din rus. și polon.; în Transilv. și pe vremea scitănărilor în Muntenia, din nem(ește și ungurește). Cf. *comandă, comandir, comandit* și dubletul *comăndă*.

COMANDĂ s. f. 1^a. *Commandement, ordre*. 2^a. *Commandant, conduite*. 3^a. *Commande*. 4^a. *Maire, 5^a. Horas, 6^a. Catin, 7^a. Morge*.

P. Poruică (STAMATI), ordin; spec. ordin dat de un comandant militar ca să se execute o mișcare. *În aer zbor nechezuri, comăndzi răsunătoare*. ALECSANDRI, P. III 220. *Un căpitan ne-a zosit... Ș'apoi din graiu mai grădă: «Ascultați comanda mea!»*. RETEGANUL, TR. 72/2.

2^a. Autoritate superioară exercitată de cineva, spec. de un șef militar. *Cineva are, ia, predă comănda*; *cineva este sub comănda cuiva*. *Comăndă comănda ostii în mâna mea, că eu în două-trei ceasuri voiu face ce știu*. LET. II 361/2. *Toate ostile... sub comănda lui Ergheac*. MAG. IST. IV 96/2. *A puteă anonăș trapeilor de sub comănda mea...* URICARIU, VII 239/2. *Comănda supremă*. | P. ext. (†) *Statul-major, marele cartier general*. *Măria sa* [Rezevichi ghinără] *se trase cu comănda și la Obilești*. DUMITRACHE, c. 394. | P. ext. (Maria.) *Postul ofițerului comandant pe un vapor*. *E înfricoșător să-l vezi noaptea, sus, la comăndă, cum privește înfinitul mării, atent la orice zgomol*. DUNĂREANU, CH. 56.

3^a. Însărcinarea dată unui artist, fabricant, negustor, etc. de a face s. vinde o operă s. o marfă într'un timp determinat, cf. *comision*. *România a făcut comenzi însecante în stăruință*. # (Lucru) *de comănda* loc adj. = (lucru) de poruncă, în Mold. «de tocmeală» (la un meseriaș, fabricant, etc.), (în opoziție cu (de) gata; aflat în depozit în prăvălii, spre vânzare); fig. la porunca

altuia, fără tragere de inimă, fără aplecare firească; prefăcut, simulat. *Poetul nu poate scrie de comandă. Lacrimi de comandă.* I.M. *Doine, ghete de comandă* (nu cumpărate gata de la o prăvălie).

4. (Banat, în fostul econfiniu militar) Casa comunală (VICIU, GL., Com. A. COCA), primărie, *Măi, Tândală, tu te du în bir și, când vei vedea că se adună oamenii la comandă (casa satului), să vieni acolo.* CĂTANĂ, P. B. III 41. A *cești chinului* (= primarul) la comandă. VICIU, GL.

5. (Bucov., în apropiere de fostele berghelii ale Statului austriac) Clădiri pentru creșterea calilor de rasă. *Locurile... unde până astăzi sânt comăndi, adică grajduri pentru prășila calilor împărătești.* SBIERA, F. 8. 7.

6. (Bucov.) Femele desfrântă. Com. A. TOMIAC. (Aluzie la creșcătorile de cai, cu lepe de prășilă).

7. (Sălaj) Morgă. CABA, SĂL.

[Plur. *comenzi, munde și mândzi*.] ȘI: (coloz. *komenda*) **comendă** † s. f., **comendie** † s. f. (ad 2°) *O parte au dat sub comendă frânie-său.* CANTEMIR, HR. 333. *Au porocit... celor ce se află[un] subț a lui comendie... să meargă asupra neprietnicilor.* LET. II 70/; — (pop., rar) **comand** s. a. [plur. *mânduri!*] = rândulă: *Dă [de] la Caza a ceait comănda' dăta* (Poroschia, în Teleorman), GRAIUL, I 142.

— N. din germ. **Commando** și, parțial, din fr. (în timpurile mai vechi și din polon. *komenda*).

COMANDĂ vb. I. 1° *Sacrificer. 2° Rendre les communs funèbres. Prendre ses dernières dispositions.*

1. † A jertfi, a aduce jertfe. *Sângele fiilor săi și fetele ce comandă* (†; sacrificaverunt, și, poeziei) idolilor. CORESI, PS. 290. *Comandând* (†; immolaverunt) dracilor e nu zeului. Id. Ib. 413, cf. 141.

2. (Astăzi; pop., mai numai în Mold. și, mai rar, în Transilv.; în Munt. †; construit a comandă pe cincea s. a-i comandă cuica). A îngrijii de sufletele celor răposai prin îngropăciune euvifioasă cu pomână (*comandă*) și prin slujbe și parastase, a face pomeneile pentru odihna sufletului (ION CR. V 291), a îngrijii de sufletul cuiva (PĂSCULESCU, L.P.), punându-i prânzurile, pomeneile, a-i purta comandă (PAMFILE, C. T.). *De această purtătoare de lumină săptămină și de cinstita zi a Invierii și de biruirea apăsătorului Domnului nostru prăznuita-se-au cu luminare și cu glasuri de bucurie comandată-se-au.* CORESI, E. 126/2. *M'am lăsat să mă grijească și să mă comandă* (a. 1635, Mold.). IORGA, S. D. XVI 187. *Galerie... îl află [pe tatăl său]... bolnav de moarte și țare duios a vedea pre flul său Constantin, ca să-i poată comănda.* ȘINCAI, HR. I 37/2. *Hai Mărie și te uită Surorile cum te cântă, Părinții cum te comandă.* MARIAN, I. 259. *Măica mea m'a comandă și sora mea m'a căntă.* Id. ibid. 60. *După moarte să aibă cine-i comandă și pomeni.* Id. NA. 6. *Au aflat pe (h)jargata moartă jos. Abia au adus-o acasă, ca s'o comănde și pe dansa.* SBIERA, P. 15/2. *Onul sărac, la creu moarte, alcarpă tot la Cujban și căpătă grâu și sâcară, ca să-și comănde morții.* REV. CRIT. I 275. *Nici l-a tământul, Nici l-a comandat* [tipărit comandat, enlețgătorul necunoșcând cuvântul, fiind din Muntenia, unde necunosc și comandă sânt †] *Nici tertie nu i-a dat, Nici apă nu i-a cărat, Numai tot l-a blăstămat.* PĂSCULESCU, L. P. 169. *Nice fată să nu cănte, Nici feciori să nu comănde.* POP. (Zagra, jud. Năsăud) Com. A. CORBU. † (Construcție pronominală și reflexivă) A lua dispozițiile necesare cu privire la averea sa pentru cazul de moarte (rezervând o parte pentru pomână,

slujbe, parastase, etc.) *Când s'au sâcârșit, au lăsat cu limbă de moarte să-i comănde* (= să-i facă pomeneile și parastasele) cu ace[a] casă. URICARIUL XXV 70/2. *Na-[i] cu galbini cu mâna, Meri [= mergi] pân' la funcea ta, S'oș cu ei ti comănda.* VASILIU, C. 57.

[ȘI: (mai mult deosebire grafică) **comandă** vb. I: † **umândă (umândă)** vb. I: — (derivată de la substantivul *comandă*) **comăndu** † vb. IV*, **comănz** vb. IV* = a purta comăndul cuiva. PAMFILE, J. III. *M'am comănduț cum se cad[e] mortului* (a. 1661, Munt.). IORGA, S. D. XI 263. † Adjectiv: **comăndăt**, (**cumăndăt**), -ă, cu negativul: **necomăndăt**, -ă. † Abstracte: **comăndare (cumăndare)** s. f. = † jertfă; înmormântare și praznic, ospăț la mort (I.B.), pomană (ad 1°) *Se fecese-și sîre de cumăndări* (†; de carele-s jertvite idolilor. N. TESTAMENT 1648; de jărtva idolilor. BIBLIA 1688) și *de sânge și de necădăru*. COD. VOR. 31/2, cf. 145/2. *Măncără cumăndările* (†; sacrificia, jărtvele BIBLIA 1688) *morților*. CORESI, PS. 298, cf. 131, 433 (*cumăndări*) 204, (*comăndări*) 105. *Pomeneste toată comăndăru ta* (†; sacrificiul). Id. Ib. 42, cf. 433. (*comăndare*) 13, 133, 136, 304, 384; (ad 2°) *Kumând = exequiale.* ANON. CAR. *Iară după moartea ei, să-i fie și ei de comăndare și de pancași* (a. 1635, Mold.). IORGA, S. D. XVI 186. *S'au astruciat... cu mare comăndare, din porunca Prîntului Șerban.* ȘINCAI, HR. III 129/2, cf. 14/2. † *Frabia mătui vîscăz și calicul comăndare.* C. NEGRUZZI, I 249. *Am spus că-mi trebuiește pentru o comăndare.* EMINESCU, N. 97/2. *Rudele și cunoșcătii se adună la prăznuirea Iristă a unei comăndări.* IORGA, L. R. 33. 50 *de galbeni pentru... pomene și ospățul de comăndare al săracilor.* N. REV. R. I 67. *La praznice sau comăndări Romăni dau preutul... o găină albă.* MARIAN, O. II 254. *După ce s'au întors toți petrecătorii de la întierim... se face comăndăru, numită altmîntreia și comănd, praznic sau pomână.* MARIAN, I. 301, cf. O. II 177. *Să ie spu ca să nu se mai trudească cu locuri, ci să se grijească de comăndare.* SBIERA, P. 191/2. *Am o oaică și-au herbece, Cu cornele l-oiu petrece. Cu carnea de pe spinare lui i-oiu face comăndare.* RETEGANUL, TR. 163/2. *Fată mare 'n comăndare, Nici colac, nici luminare.* (= Lîngura). GORVEL, C. 202; — **comăndăt** s. a. *N'oi să-i învii, las' bociul; îngrijește-te mai bine de comăndat, să nu steie cu țerna 'n gură!* CONTEMPORANUL V I 295. † Postverbale: **comănd (umănd)** s. a. [plur. *mănduri*] și (rar) **comăndă** s. f. = † jertfă, ofrandă; (azi) comăndare (VICIU, COL.), pomană (comăndurile în amintirea morților se fac mai cu seamă în părăsirea FRÂNCU-CANDREA, M. 99), ospăț de aducere aminte, la mort (I.B.); spec. (Mold.) banii, vietele și lucrurile trebuincioase pentru înmormântarea și pomenirea unui mort (CREANGĂ, GL.), ceea ce bătrânii își păstrează pentru a face față prin mostenitori comăndării (PAMFILE, C. T.). (ad 1°) *Poliză!*... *cești jertfă lui Achillefs drept comănd!* KONAKI, P. 257. *O babă săracă ce torcă în jurcă, să-și agonisească hrana și comăndul său.* LET. III 182/2. *Mult-puțin ce mai am și m(i)-am oprit de comăndu...* (a. 1701). IORGA, S. D. XI 282. *Ea spune că nu dăse casa de zestre și mai cărdău roia s'o fie de „comăndul său”...* Id. Ib. VI 257. *Orbi, orbi! la masa morții voi vă mâncați comăndul!* ALECSANDRI, P. III 206. *Oa mândi intru în pământ și n'am nici de comănd!* VLAHUȚA, N. 138. *Popi... ceteau cecăni de comănd.* COȘBUC, B. 152. *Casa s'a mai îngreuit cu un mănăcuș și cu un vreu să-mi pierd comăndul!* CREANGĂ, P. 6/2. *Intorându-se de la groapă acasă, se face pomana, numită*

și comandă. MARIAN, I. 492. După numărul titelor se socotesc chibzburii (fruntașii), mijlocașii și coadașii dintr'un sat — și până la moarte nedespărțit e omul de la munte de vîltoșii, pentru că mare rușine-i de cel ce moare fără să aibă câțera vite de comandă — care să fie odică spre pomenirea lui, dîndu-se de pomană peste scrieri, ori tîndu-se pentru praznicul de la înmormîntare. POPOVICI-KIRILEANU, B. 106. Măi, băiete, dă-mi și mie un purcel de aștepta — Araca 'n di minii! da cum să-ți dau un purcel, că aștepta tot comandău taici! SEZ, II. 153. M-am cheltuit comandău' cu încățătura ta, ca să te văd om! (Bărlad). ION CR., III. 190. Cui să-i den la gând că ne-am uescua acolo muncușița și comandău nostru! PAMPILÉ, COM. 2. Acuma trebui să se gătească de comandă și să-i facă biciei babe și un praznic. SBIERA, P. II/4 cf. 1/4. Derivat: (neobicitu) **comandăr** s. a. = comandare. PANS, ap. TDRG.]

— Din lat. pop. ***comando**, -are (= *commendo*, -äre) ca recomandă. Cuvântul e un rest al entului pŕgău: oșpetele cu ocazia înmormîntărilor sînt urmele jertfelor ce se aduceau zeilor (cf. *commendare aliqui diis*, Tacitus, ap. CDDE Nr. 386), cîrora li se recomandă astfel mortul. Cf. dubletul comandă.

COMANDĂ, COMĂNDĂ vb. I^a v. **comandă**.

COMĂNDĂ s. f. v. **comandă**.

COMANDĂC s. m. v. **comanac**.

COMANDĂLĂ vb. IV

COMANDĂLUI vb. IV^a

COMANDĂLUI vb. IV^a

COMANDĂMENT s. a. (Armată)

COMANDĂNT, -Ă subst. (Armată)

COMANDĂNT † s. m. (Armată)

COMANDĂR s. a.

COMANDĂRE s. a. } v. **comanda**.

COMANDĂRIȘI † vb. IV^a

COMANDĂȘ, COMANDĂȘ s. m.

COMANDĂTORIE † s. f.

COMANDĂTORIU † s. m.

COMANDĂTRĂ s. f.

COMANDĂIE [IU] † s. m. (Armată) *Commandant*.— (Cuvînt întrebunțat pe timpul ocupațiilor rusești și în deceniile următoare și pe alocuri, de popor, până azi; altfel, în limba literară, † sau învechit). *Commandant*. *Comandiriului compani[e] a treia*. URICARIUL, VII 223. *Ţeneralul Cutozov, ce eră comandir oștilor rosești*. ZILOT, CRON. 338. *Eforii din Iași atunce eră oștii comandiri*. BELDIMAN, TR. 19. *Și alți mulți comandir-generali, cu puteri de oști*. DIONISIE, C. 163. *Comandiră-generală, ce au fost pe atunci în Crimu*. id. *Ibid.* 170. *Ze-au poruncit să deie ascultare obșteascău comandiră*. DRĂGHICI, B. 293. *Podoaba și cînstea unui comandir; îndrăzneală la războiu și înduraerea după războiu*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII. 234. *Correspondența începută de D. comandirul al punctului Vărciorova cu onor. Ministru ostășesc*. I. IONESCU, M. 26. *Radul ajuns și comandirul cel mai mare preste toată împărăția*. GORJAN, II. IV 227. *Se zăpăciră toți cărmăcii și comandirii cobăciei*. id. *Ibid.* II. 70. *Toți se corotea, la vreme de primejdie, de sabia soldatului și a comandirului*. MARCOVICI, D. 211. *Multe însușiri să aibă se cucine un vrednic comandir*. C. NE-

GRUZZI, II. 191. *Să faci să parvie în mîinle comandirului armatei turcești un dar de valoare*. GHICA, A. 625. *Alții pentru pofta slarei și alții pentru iubirea hrăpirii, se făcură ostași ruși și cei mai mulți și fără comandir*. ODOBESCU, I. 266. *Spun că și chiar comandirul, faimosul acei Rozon, Lăsd a labă în mîna croicului Sion*. ALEXANDRESCU, M. 211. *Căt colcă Toată oștirea roseșă... Comandirul ce zicea? (Dămbovița)*. MAT. FOLC. 1004. *Pîn' ce'n vîrfuș dealului Comandirul Pralsului, Lecit de-o gloanșă, a picat*. RETEGANUL, TR. 69. | *Spec*. (Slagurul sens încă viu azi, dar și acesta învechit) *Comandantul corpului de gardieți (sergenți de stradă) într'o comună urbană*. [De anul nou] *sergenții ies ca ciupercile și te salută ca pe d-l comandir*. D. ROSETTI, ap. TDRG. [8]. **comendir** † s. m. *Să porocim și pentru sădăririle lui conte Panin, comandir de a doua armie*. DUMITRACHE, 379. *Cinsti și pe conte emiral Grail, făcându-i comandir* corpului. id. *ib.* 389. *Rîndul felămarșal-comandir Moldovei și Valahiei pe...* id. *ib.* 370. | Derivat: (rusism, < rus. *komandirovka* comandă s. ordin de permutare) **comandirovcă** † s. f. = ancheta. ALECSANDRI, T. 1780. *Ispărușenia doctădăriește gluedictoriei, care și trinect un stol-nacealnic la fața locului*. *În comandirovce*. id. *ib.* 1358.]

— Din rus. **komandir**, cu același sens.

COMANDIROVĂCĂ † s. f. v. **comandir**.

COMANDITĂ vb. I^a (Comerc.) v. **comandită**.

COMANDITĂ s. f. (Comerc.) *Commandite*.— Numai în expresia *societate în comandită* (spre deosebire de *societățile în nume colectie*, cf. STEFĂNESCU, C. 422) = societate comercială în care de o parte unul s. mai mulți asociați varsă fondurile necesare întreprinderii și a lua parte la gestiunea lor, iar de altă parte unul s. mai mulți asociați conduc întreprinderea și sînt solidar responsabili de gestiune. *Societățile anonime și în comandită au putut procura comericiului și industriei bani cu j, cu 3 și cu 2/4*. GHICA, s. 606. [Familia: **comandităt** s. m. = societatul cu răspundere nelimitată, în opoziție cu **comandităr** s. m. (< fr. *commanditaire*) = cel ce procură fondurile pentru o societate în comandită. *Cînd [societatea] este în comandită, trebuie să distingem în modul cel mai categoric pe administrator de comanditar*. STEFĂNESCU, C. 422; **comandită** vb. I^a = a procura mijloace (bani, fonduri) necesare pentru o întreprindere comercială; (cu abstractul) **comandităre** s. f.]

— N. din fr.

COMANDITĂR s. m.

COMANDITĂT s. m. } (Comerc.) v. **comandită**.

COMANDŌR s. m. v. **comandă**.

COMĂNDUI † vb. IV^a v. **comandă și comandă**.

COMĂNDUIRE s. f. (Armată)

COMĂNDUITŌR † s. m.

COMĂNDULUI † vb. IV^a

COMĂNGI vb. IV^a v. **comănji**.

COMĂNIC s. a. ? (În loc de *comarnic* ?) *Și, ca frate, că fi-oiu da O micară d'o cîldare, Brînză dulce din sădîlă, Cașcaval din comanic*. MAT. FOLC. 116.

COMĂNJALĂ s. f. v. **comănji**.

COMĂNȚI vb. IV^a. (*Se*) *souiller*, (*se*) *salir*. — (Transl.) Trans. și refl. A (*se*) murdări (Valea Mureșului de sus, IZ. V 1), a (*se*) unge, a (*se*) tăvăli (MARIAN). A *măncat porc și tot s'o comănjit pe față* (Cluj). [S]: **comănjii** vb. IV^a LB. | Adjectiv: **comănjit** (comănjit LB.), -ă = murdărit, uns, tăvălit. MARIAN. | Abstract: **comănjă** s. f. = tăvălitoră, murdărie: o ext. mănăre rea. MARIAN.

— Etimologia nesigură. Dacă-l considerăm ca un derivat de la *mănji*, rămâne neexplicat inițialul *co-*, căci un astfel de prefix productiv nu există în românește și care cu greu s'a putut desvolta din *po-*. A. Philippide, *Zeitschrift f. rom. Philologie* XXXI 304 propune lat. **commingere** ca murdări (cu pisat), și această etimologie a fost admisă în *Dacoromania* IV, 1350 (**comāngē* = **cominge* a putut deveni *comănji* prin apropiere de *mănji*). Lucrul se complică însă prin faptul că prin Moldova se zice *tămănji* (v. c.), al cărui prefix (lat. *trans-*) se mai întâlnește și în verbul *tămănd*, înrudit cu lat. *mandare*.

COMĂNZI vb. IV^a v. **comăndă**.

COMĂR s. n. v. **coamă**.

COMĂRNIC s. n. (Păstor.). 1^a. *Hutte, cabane de berger*. 2^a. Partie de la bergerie où l'on trait les brebis. *Terrasse couverte, préau*. 3^a. Partie de la bergerie où l'on conserve le fromage frais. 4^a. *Classe à fromage*. 5^a. Sorte de *tuyau* de chimie.

1^a. Colibă mică în care locuiesc ciobanii (H. XI 178, cf. IX 123, X 5, 96, XII 29), umbrar pentru ciobanii (H. XII 7).

2^a. Parte a stăniil (cf. geandâr): locul (închis cu grădele, com. ITTU) unde se fierbe zerul (H. XIV 465), parte a stăniil deschisă în faț, care comunică cu strunga prin ușile pe care intră oile în muls (Muscel, com. C. LACEA), strașina ce apără strunga de ploaie (DAMÉ, T. 70), parte a stăniil unde se mulg oile, sub același acoperiș cu celelalte două despărțituri ale stăniil: stăna propriu zisă și stăna foilor (Bran, VICIU, GL.), sala în care șed ciobanii de mulg oile (H. XI 247, cf. IV 155), un loc închis cu grădele neplite, acoperit în formă conică, unde fierb păcurarii (= păstorii) zerul (Reteag, pe Someș, VICIU, GL.). *Comărniceul* servește contra ploilor și pentru a face umbră mușgătorilor în zilele calde de vară. DACOROMANIA, II 33; cf. foisor, umbrar. În stăne erau câteva mii de oi, iar în comărnice erau 12 păcurari. RETEGANUL, P. IV 15/16. | † (Impropriu) Foisor, cerdac. Era lumărări (= lumânări) multe întru comărnice (év τῶν ἄνθρωπων: în cerdacă N. TESTAM. 1648; în foisorul BIBLIA, 1688) *inoe* (= unde) *cră adunași*. COD. VOR. 15/16. *Plecă-se giurete* (= juține) *de somn și cădău din comărnice, dintr'al treile pod, gios*. lb. 16/16.

3^a. Loc adăpostit (ca o cămăruță) în stăniil, unde se păstrează cașul la uscat, numit și *cealar* (com. M. ITTU) s. pățul: un fel de pod în care se svântă cașul (H. I 62, cf. XVIII 103), cămara în care se ține cașul (ȘEZ. II 23^a/16), polița din stăniil unde pun băcniil cașii și băcioanele trocle cu lapte (Merisor, Jiu, VICIU, GL., cf. H. XVIII 34), un stăp înalt, la vârful cărui se află un pod acoperit cu scoarță, în care țin ciobanii bulzii de brânză spre siguranță de urs și ca să nu se strice (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC), locul de la stăniil unde se așază cașul, ca să se scurgă; sânt patru stăp, patru furci, legate între ele și de-asupra se pun niște crengi; cașul se așază pe acest crengi (DENSUSIANU, T. H.). Îndată

lângă mutare este *comărniceul*, care se mai numește și pățul, și slujește la uscarea cașilor. El este cămara stăniil. *Comărniceul* e așezat pe patru furci bătute în pământ în forma patrăță, la o distanță de doi metri una de cealaltă. Împrejur, furcile sânt împreunute cu hoduri. De două laturi opuse și la mijloc stau în pământ două furci mai înalte, care asemenea sânt împreunute cu o grîndă (hod), care se numește *zărgrinile comărniceului*. PRECUP, P. 12 (cu ilustrație). Leasa [pe care se pune cașul la uscat] este așezată în *comărnice*. PAMPILÉ, I. C. 34. *Se sui în comărnice (la stăniil)*. MAT. FOLC. 552.

4^a. P. ext. Polița s. leasa pe care se usucă cașul (în comărnice 3^a), polița s. scândura (Păltinoasa, în Bucov.) pe care întinde bacniil cașii, de se usucă (MARIAN), o leasă (H. X 208, cf. X 68, 465, 538), pe care se pune brânza (H. XII 587), de se svântăză (H. X 108), o leasă de mulele pe care se pus cașii (H. X 450) s. brânza (H. X 356), o instalație în forma unei mese, din leasă împletită s. cu tablă găurită, pe care se așază cașul ca să se scurgă și să se usuce (JAHRESBER. XVI 217), o masă găurită, pe care se așază cașii ca să se poată scurge (Telcin, Bistrița), polița pe care se așază cașii (Merisor: Com. ITTU). Cașul luat din strecoțoare se pune spre svântare pe o leasă de mulele, numită *comărnice*, DAMÉ, T. 70.

5^a. P. anal. Cos de sobă țărănească, ce se termină în pod, numit și ursoaică. ȘĂINEANU, D. U.

[S]: **comărnice** s. n. (ad 4^a) H. I 47, XVI 133; (ad 3^a) **comărnice** s. n. = locul unde se pun troacele cu laptele, la stăniil. FRÂNCU-CANDREA, M. 99; **comărnice** s. f. = sură mare. ȘEZ. XXIII 421.

— Din bulg. *komarnik* (cabane, chalet) (cf. sârb. *komarnjak* acoliță ciobănească, slov. *komarnica*, idem). G. Weigand, *Jahresber.* XVI 223. La Slavi de sud, cuvântul e un derivat din *komara* (*komara, kamora, komora*), care e un împrumut din latină (*camera*, cf. BERNEKER, SL. WR. 556), încât e posibil ca vechii păstori români să fi fost cei ce au dat cuvântul Slavilor de sud, pentru ca mai târziu să-l primească îndărăt de la ei (cf. G. Giuglea, *Dacoromania* II 332). Ruțenescul *komarnyk* e împrumutat mai recent din românește. Cf. cămară, cameră, comoară, chimir.

COMĂRNICĂ s. f. v. **comărnice**.

COMĂȘ s. n. (Comert) v. **comăș**.

COMASĂ vb. I^a. Distribuer les terres de telle sorte que les propriétaires reçoivent l'équivalent de leur propriété, dans un seul lieu. — A revizul, prin comisiun instituite de stat, proprietățile agricole și a le distribui din nou astfel încât fiecare proprietar să primească la un singur loc echivalentul pământurilor ce le avusesc răspândite în diferite locuri, a strânge într'o singură masă. În cimitirul bine ordonat, fărâni s'ar fi plânz că li se comasează, li se strâng la un loc, și morții, cu și ogoarele. IOGA, N. R. A. I 208. [Adjectiv: **comasăt**, -ă = (despre pământ) împărțit din nou prin comasare. *Ficcare econom [are] împrumutul casei sale mai toată moșia comasată*. TURCU, E. 33. *De acasă până la loc, știm unde e comasat*. BREBENEL, GR. | Abstract: **comasare** s. f., **comasăt**, -ă = *Comasarea, strângerea la un loc a proprietăților ficciunice, a fost și în dauna Sașilor*. IOGA, N. R. A. I 212. *Cartea funduară arată situația de dinainte de comasare*. CURENTUL, n. 1930, 24 Noem.]

— N. din germ. *kommassieren* (lat. cancel.

commasso,-are), propriu: a masă (= a strânge) la un loc.

COMĂȘAR † s. m. v. **comisar**.

COMĂT, -Ă adj. v. **coamă**.

COMĂTIC, -Ă † adj. v. **cemă**.

COMĂTRĂ s. f. v. **cumătru**.

COMBARĂ † s. f. v. **cumbară**.

COMBATĂNT s. m. (Armată) v. **combate**.

COMBĂTE vb. III. 1° 2°. *Combattere*.

1°. **INTRANS.** (construit cu prep. cu sau a b-sol.; frauzism, învechit) A lua parte la o luptă ce se dă, a se bate, a (se) lupta (cu), a se război. *Mergi de te'narmă, mergi de combate, Lângă Francezul învingător*. ALECSANDRI, P. II 155, cf. 147. *Ostasi călări și pedestri, purtând apade și scuturi și combătând cu fiare sălbatice*. ODOBESCU, II 188. *Combăteam la câtarăm, înfieram înfamile guvernului*. VLAHUȚĂ, D. 36. *Bravos ziar, domnule! Asta știu că combate bine!* CARAGIALE, T. II 19.

2°. **TRANS.** (Complementul e opinia exprimată de cineva sau omul care exprimă o opinie) A te opune susținerilor cuiă, căutând să arăți că afirmațiile sale nu sânt juste, a atacă, a căută să răstornă (o afirmare, o părere). *Textul canonelor... afirmă, mai mult decât combate, independența noastră eclesiastică*. URICARIUL, X 372. *Incearcă... a o susținea [teoria gravității] și a o apăra în contra celor ce o combat*. MAIORESCU, CR. II 113. *A combate o eroare, superstițiile, un rîșu, etc.*

[Se conjugă cu **bate**.] **Adjectiv: combătător, -ă**. **Abstracte: combătere** s. f., **combătător** s. a. *O observare mai este de făcut la acest paragraf, sau, mai bine zicând, o îndămpinare de combătut*. MAIORESCU, CR. I 71. || **Familia: (fr. combattant) combătănt** s. m. (Armată) = ostaz care la parte la lupte, luptător, în opoziție cu **necombătănt** s. m. = care e la partea sedentară. *Tara e împărțită în două categorii: combătănti și cei dîndrăntul frontului*. C. PETRESCU, I. II 80. *Căteva sute de... foști combătănti de războiu s'au strîns*. CURENTUL, a. 1931, 28 Ian.; — (formă din **combătăntitate**) **combătiv, -ă** adj. = cu înșușiri de luptător, căruia îi place să dea lupta cu cineva, pornit la luptă, războinic. *Eră o gazetă eminamente combătivă, făcînd crâncenă opoziție*. CARAGIALE, M. 52 (Substantivat) [I. Nădejde] nu eră un **combătiv**. I. DIMITRESCU, CURENTUL, a. 1930, 25 Sept.; — (fr. **combătăntitate**) **combătivitate** s. f. = plăcerea de a lupta, de a se lăa la luptă, de a se război.]

— *N.* după fr. (lat. *com + battuere*).

COMBĂTIV, -Ă adj.

COMBĂTIVITĂTE s. f. } v. **combate**.

COMBINĂ vb. I. *Combiner*. — **TRANS.** și refl. A (se) uni, a (se) potrivă (STAMATI) împreună, a (se) împreuna, a (se) îmbină, a face din două (s. m. multe) corpuri, lucruri, planuri, etc. unul singur. *Hidrogenul combinăndu-se cu oxigenul formează apa*. || **Fig.** A potrivă în gînd, a pregăti cumpăntul total, a calculă, a chibzui, a pune la cale, a socoti, a plănu. *Combinăz toate, căci de toate îmi aduc aminte*. I. NEGRUZZI, III 200. *Uite, ce am combinat noi, domnule Rîzeacu...* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. II. *Nu (pentru) înăia oară combinău ei o așa afacere*. Id. Ib. 31. *A combină un atac*. ȘĂINEANU, D. U. *A combina colorile*. [Prez. indic. **combină** și (învechit) **com-**

binéz.] ȘI: (cu sufix grecesc) **combinărisă** † vb. IV^a *Hai să ne chibzuiim, să încodim er'un tertip, să facem un plan, să combinărisim*. ALECSANDRI, T. 1403. | **Adjectiv: combinat** (cu opusul **necombinat**), -ă = împreunat, îmbinat. *Ocuparea principatelor cu trupe combinate rusești și turcești*. GHICA, A. 14. *Flotele combinate vor merge în apele Greciei*. Id. S. 131. *Zoroastru... făcînd ca stelele să se meste din loc în loc cu adăncul graiu și socotela combinată a cifrelor lui*. EMINESCU, N. 60. | **Abstracte: combinăre** s. f. = împreunare, îmbinare, unire laolaltă. *Fenomene de mișcări ale corpurilor care... prin combinare produc... o schimbare permanentă a esenței lor*. MAIORESCU, L. 112. *Junimea... în combinare nefrecească... trebuie să împreune energia vîrstei sale cu prudența altei vîrste*. Id. CR. I 365. *Din combinarea a două molecule de hidrogen cu una de oxigen, iese apă*. || **Familia: (rar, fr. combinable) combinabil, -ă** adj. = care se poate combina; — (formațiune personală) **combinativ, -ă** adj. = făcut prin combinație. *Italianul Vito... s'a mărginit a restaură, negreșit cu mult meșteș și cu completarea combinate a lipșurilor, dar totuși numai a restaură*. HASDEU, E. M. 1592; — (după fr. **combinatio**, lat. **combinatio, -onem**) **combinăție** s. f., **combinățiune** s. f. = unire, potrivire, îmbinare (STAMATI); (Chim.) unire intimă a două corpuri simple spre a da naștere unui corp compus, omogen (cf. PONI, CH. 6°); asociere a mai multor persoane spre a începe o acțiune comună; (mai ales fig.) luare de măsuri s. punere la cale a unor planuri, cu scopul de a ajunge la (înta dorită), chibzuială. *Nu eră să intră în combinație!* CARAGIALE, M. 95. *Combinățiune de minister*. I. B. *Combinățiune de colorii*. ȘĂINEANU, D. U. *Am o combinație mai bună!* C. PETRESCU, C. V. 157; — (Franzuzism, adus de modă feminină, fr. **combinaison**) **combinézón** s. a. (Îmbrăc.) = un fel de cămășă combinată cu pantalonăși, purtată de femei.]

— *N.* din fr. (lat. **combinō, -are**), idem (din con și **binī** scînte dol, îndoitsu).

COMBINĂBIL, -Ă adj.

COMBINĂRISĂ † vb. IV^a

COMBINĂȚIE s. f.

COMBINĂȚIUNE s. f.

COMBINATIV, -Ă adj.

COMBINEZÓN s. a. (Îmbrăc.)

COMBURĂNT, -Ă adj.

COMBURENT, -Ă adj. } (Chim.) v. **combustibil**.

COMBUSTIBIL, -Ă adj., s. a. *Combustible*. — A d. j. Care arde, care e supus combustiei, care la foc (usor). | (Mai ales substantivat) **Materie care arde (usor) și este întrebuintată la încălzit. Antracitul... este întrebuintat ca combustibil**. PONI, CH. 127. | **Familia: (fr. combustion, lat. combustio, -onem) combustione, (rar) combăstie** s. f. = ardere, mistuire totală prin foc (COSTINESCU). *Fenomenu combustiei*. MAIORESCU, L. 13. *Urmănd cu o atenție de expert al regiiei combustia tutunului...* C. PETRESCU, I. II 156. (Med.) **Combustioni** = arsuri. BIANU, D. S. *În combustione = în flăcări, în foc*. PONTBRIANT; — **combustibilitate** s. f. = proprietatea corpurilor de a arde în contact cu oxigenul. *Combustibilitatea diamantului*. MAIORESCU, L. 74; — (fr. **comburent**) **comburănt, -ă** și (lat. **comburens, -entem, it. comburente**) **comburent, -ă** adj. = (Chim.) care produce combustionea (într'o combinație chimică). *Azotul este un gaz comburent, ca oxigenul*. PONI, CH. 64.]

— *N.* după fr. (lat. **combustio, -onem**), idem.

COMBUSTIBILITATE s. f. }
COMBUSTIE s. f. } v. combustibil.
COMBUSTIUNE s. f. }

COMEDIAN, -Ă subst. }
COMEDIANT, -Ă subst. } v. comedie.
COMEDIANT, -Ă subst. }
COMEDIAS, -Ă subst. }

COMEDIE s. f. I. 1^a-2^a. *Comédie*. II. 1^a. *Comédie*, spectacol, guignol. 2^a. *Comédie, plaisanterie, histoire, tour*.

I. (Accentuat comedie).

1^a. (Mai de mult, dar și la unii scriitori moderni) Piesă de teatru cu conținut serios și adesea trist, dramatic (LB.) | (Sensul obicnuit astăzi) Piesă de teatru hazlie, cu subiect și desmodământ vesel, scoțând la iveală apăsăturile ridicale ale unor oameni s. ciudățeniile întocmirilor sociale. După cum conțutul constă în situații caraghioase, ridicule neprevăzute sau după cum în piesă se ridiculează moravuri sau se infățșează figuri tipice reprezentative pentru diferite strâmbiciuni omenești, vorbim de comedii de intrigă s. de situație, de comedii de moravuri s. de comedii de caracter. *Istorie, comedii, opere și verlee alt, cum au scris intru această lăudașii Aristofan, Isid. E. VĂCĂRESCU, ap. ODOBESCU, I 304. «O noapte furtunoasă», «Conul Leonida față cu reacțiunea», «O scrisoare pierdută», «D'ale carnavalului — cine din cei ce se duc la teatrul român nu a văzut una sau alta din aceste comedii?» MAIORESCU, CR. II 171/2. | Absol. Acest gen de compuneri dramatice în deosebire de altele s. proprii unei epoci, unui scriitor. *Comedia și farsa sânt specii ale genului comic. Actor tot așa de bun și în comedie și în tragedie. Comedia greacă. Comedia italiană.**

2^a. P. ext. Reprezentarea unei asemenea piese de teatru. Fig. (Despre gesturi, vorbe, atitudini nesincere, prefăcute) *Scenă de viață infățșând sentimente nesincere. Joacă o comedie.* (Franțuzism; numai pentru localul «Teatrului francez de la Paris») Local, teatrul în care se joacă asemenea piese: *Comedia franceză.*

II (Accentuat comedie).

1^a. (Învechit și popular; adesea la plur.) Spectacol public (pe la bălciuri) pentru distracția publicului, cu cure, panorame, călșori, călșel, etc. (HERZ-GHER, M. IV 237), «arătare de unele lucruri, care se văd a fi peste fire» LB.; cf. vasilache, călșori. Vărul m'a oprit să văd comedie. CONTEMPORANUL, II 213. (Azi, mai ales în expresia) Ca la (o) comedie. *Un râs, ca la cine știe ce comedie.* CARAGIALE, N. 87/2. Făcăm un târboiu, de se strânsese lumea, ca la comedie, împrejurii noastre. CREANGĂ, A. 57/2. Prind oamenii a se aduna în jurul lui, ca la o comedie. RETEGANUL, P. II 78/2. | P. ext. Spectacol. *Cea mai urâtă comedie și străduia la vedere, când dinții mărdăresc și cu dinții rânjiți se mușcă și se mănâncă, pentru o cățea, și numai departe de-o asemenea comedie, bângăd de seamă la pida și înflegerea lor! Cea mai frumoasă comedie și mai dulce la vedere, când pîncele se gălcevesc pentru cocșelul lor, și cocșii se bat pentru puliculița lor; la asemenea comedie să mergi, bângăd de seamă la pida și înflegerea lor.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 234. # *Comedia, c'o plăcere de vedere, punga-ți îi-o scutură.* Id. Ib. VIII 234. *Comedia te'neară și bune și rele; cum îngrijoste-te de ea!* Id. Ib. VIII 234.

2^a. Întâmplare ciudată s. hazlie, faptă caraghioasă, istorie poznașă, de râs, glumeață (uneori supărătoare); aventură galantă, libertinaj; vorbe s. abuzii cu înțeles pornografic; ghidușie (șez.

XXIII 42), comicărie (ib.), cf. bazaconie, măscară, caraghioslăc, poznaș, drăcie. *Ce comedie mai e asta!* LM. A se fiacă de comedii. Id. *Comedie ca aceasta și bulgure într'a-cesta chip din gura papagalii în mințile tuturor dihanilor revărsându-se...* CANTEMIR, IST. III/2. *Căsătoria este o speculație, bănuccântarea părintească o comedie de râs.* DACIA LIT., 41, RUSSO, S. 162, 44. *Toată comedia asta este o nerușinată năpaste a clevetitorilor mei.* C. NEGRUZZI, I 229. *Ei; nu mai cobori ochii și zi că crei, să se sfârșească comedia!* ALECSANDRI, T. 320. *Atunci lumea'n căpșândă se'nvartă ca o morișcă.* De simțeam ca Galilei că comedia se mișcă. EMI-NESCU, P. 231, cf. 246. *E comedie mare, comedie, Funică, stăi să-ți spun.* CARAGIALE, T. I 111/2. *Bărbatul m'e mort și am două fete — și mie să-mi umble gândul după comedii și cu Ioșif... scărboșul ăla?* POPOVICI-ÎNĂNĂTEANUL, ap. TDRG. (ms.) *Știind pe îngrijitorul bleacilor un bun de comedii...* D. STANOIU, C. I. 114. *Iar după ce s'a săturat acum de jucat și de făcut diferite comedii, ia cumătra-mare șipul cel cu rachiu.* MARIAN, NA. 269. *Când ai mai făcut în asta comedie, să vii a-casă cu merinde?* IȘPIRESCU, L. 268. *Făcând ghidușii și toate comediiile din lume.* SEVASTOS, N. 278/2. [Copilul se rătăci și face fet de fet de comedii. ȘEZ. II 129/2, cf. VI 4. *Nu îi-e rușine a vorbi comedii de acela?* RETEGANUL, P. I 21/2. | (În exclamații, exprămidă mirare, surprindere, mai ales, nepăcătuit) *Minune (POLIZU) lucră de-așteptat. Mi-a trecut; ce comedie!* CONTEMPORANUL, II 248, cf. III 28. *Eu, și acesta, și strugurul Gilbert, am făcut, am iscodit, am închipuit tot. Curat comedie! Poți zice că nu e ușă, domnule Băili!* C. NEGRUZZI, III 398. *Hei, comedia dracului. În grădina 'mpăratului! Cine l-o fi omorât S'a'ici la mine l-a idrit!* TEODORESCU, P. P. 129. *Comedie de copil!* = copil foarte deștept (HERZ-GHER, M. IV 237); *lăcă comedie!* mare comedie = extraordinară, lucră nemaipomenit (cf. lb.); *azi comedie!* = adevărat scandal! de nelchipluit! (șez. XXIII 42), (loc. adj.) de comedie = minunat (mai ales în sens răs.) *S'o scumpit toate, de comedie. Îi frig de comedie.* ȘEZ. XXIII 42.

[Accentuat mai de mult pentru toate înțeleșurile, comedie (cf. LB.) | Ș; (cf. lat. *comœdia*) comedie s. f. | Diminutiv: comedioară s. f. *Planul se reduse la o comedioară în formă de dialog.* I. NEGRUZZI, III 207, cf. RUSSO, s. 64. | Nume de agenți: (<fr. *comédien*; învechit) comedian, -ă subst. = actor de comedie; p. gener. actor; p. ext. am prefăcut. *Stoțele la toată Europa le polșari!* comedienii. GOLESCU, I. 43. *După cum cate trebuia comedienii, nu cate ascucina și a stăpânitorului* (a. 1803). URICARIUL, I 277. *Eu sânt numai o sârmană comediană de teatru.* C. NEGRUZZI, III 398. *Să-ți spun drept... mare comedian ai mai fost!* ALECSANDRI, T. 547; — (învechit; cf. bulg. *komedija*, ung. *komédiás*, idem) comedias (Mold. și Transilv. *comedias*, STAN, M. 151), -ă (comediesiță † LB.) subst și (pop., din germ. *Komödiant*, lar acesta din Ital. *comediante*, cf. și bulg. *komedjant*) comediant, -ă (HERZ-GHER, M. IV 237) și mai ales (un singular nou, refăcut din pluralul *comedienii*; acum, termen din limba populară s. de mahală) comediant, -ă subst. = actor, cf. cabotiu; cel ce joacă (pe la bălciuri) în comedie, membru al unor trupe ambulante care dau spectacole pe la bălciuri, cf. bufon, arlecchin, solitaru, caraghios, saltimbanc, vasilache, scamator; p. ext. șarlatan; ipocrit, prefăcut, fățarnic. *Au căde o comediantă în casă, și nu mai plătesc la comediești străini.* GOJAN, H. II 105. *Ca niște comedieșe.* Id. Ib. II 106. *Tonul, finuta,*

miscările, toate la el sânt de comedianș. VLAMUȚĂ, ap. CADE. *Comedianșii, cu haine ciudate, roșii, cerzi, galbine, treceau prin piașă.* AGĂR-BICEANU, L. T. 34, cf. 35. | **Adjectiv:** **comediós, -oásă** = care face comedii, bun de comedii, care stărnește râs, glumet, caraghios, poznaș. cf. HERZGHER, M. IV 237. *Comediouș sfadă.* PANN, g. II 35/36. *Comedios e tare acest soiu.* GORUN, P. 50. *Cel mai comedios dintre toți eră ierodiaconul Serafim.* D. STĂNOIU, C. I. 120. | **Pronunț.** -*dî-a și -di-o).*

— *N.* intrat la noi pe diferite eđi. În sensurile de subț I, din lat. **comedia, -am** (grec. κωμῳδία) și fr. **comédie**; în sensurile de subț II, din germ. **Kommedie** (trupele de circ ambulante și saltimbanci venind la noi de obicei din Austria).

COMEDIȘIȚĂ s. f. }
COMEDIOARĂ s. f. } v. comedie.
COMEDIÓS, -OÁSĂ adj. }

COMÉLC s. m. }
COMÉLCIU s. m. } (Zool.) v. **culbec**.

COMEMERU † s. m. *Comemherc*. — (Rar, în negustorii brașoveni și sibieni) Membru (împreună cu altul), coasoclat. [*Serban e la bolta comembrului nostru Hagi Constantin Pop* (a. 1819)]. IOGA, L. D. XII 176. [Accentuat **comémabru** și **comémbru**].

— Compus din **co** (n) și **membru**, după analogia germanului *Mitglied*.

COMEMORĂ vb. I^a. *Comémorer*. — A deșteptă aducerea aminte despre o persoană sau un eveniment (însușmat); a celebra solemn amintirea cuișă s. a unui eveniment însușmat. *O cruce de piatră, părăsită într'un câmp pustiu, comemorază o faptă vitejească.* ODOBESCU, I 374. *Din cătecele care comemorau trecutul, a cules Neculce un minunat mănunchiu de tradiții din timpurile veche.* IOGA, L. I 250. | **Abstracte:** **comemorare** s. f. și (după fr. *commémoration*, lat. *comemoratio* — forme mai puțin întrebunțate decât **comemorate**) **comemorație, comemorațiune** s. f. = (ceremonie menită a trezi) amintirea unei persoane, unui sfânt, unui eveniment important. *Comemorație funebă pentru eroul, care de trei sute de ani se odihneș de luptele sale fără preget.* IOGA, L. I 543. | **Adjective:** **comemorat, -ă** = serbat printr'o comemorare: (fr. *commémoratif*) **comemorativ, -ă** = care (servește spre a) aduce aminte despre un eveniment important s. o persoană s. a consacra amintirea lor, a amintitor. *Serbare comemorativă* COSTINESCU. *Platru comemorativă din 1362 a Bisericii Sărdindar din București.* HARDEU, I. C. 18. *Senatul și poporul... îi decretară [lui Traian]... tot felul de cildiri comemorative.* ODOBESCU, III 72. *Medalie comemorativă*].

— *N.* din fr. (lat. **commemorare**), *idem*.

COMEMORAȚIE s. f. }
COMEMORAȚIUNE s. f. } v. comemoră.
COMEMORATIV, -Ă adj. }

COMENDĂ † vb. I^a (g. d.) v. **comandă**.

COMÉNDĂ † s. f. v. **comandă**.

COMENDĂLCU † vb. IV^a }
COMENDĂNT † s. m. (Armată) } v. comandă.
COMENDĂRIȘIE † s. m. }
COMENDĂRIȘIU † s. m. }

COMENDĂT † s. m. }
COMENDĂTORIU † s. m. } v. comandă.

COMÉNDIE † s. f. v. **comandă**.

COMENDİR † s. m. (Armată) v. **comandir**.

COMENDIRU † vb. IV^a }
COMENDU † vb. IV^a } v. comandă.
COMENDUĂLĂ † s. f. }
COMENDUIRE s. f. (Armată) }

COMENÎT adj. m. v. **comină**.

COMENIȚĂ s. f. *Cheminec, foyer*. — (Căbești, jud. Bihor) Vatră, captor, cămin. PAȘCA, GL. [Accentul?] — —
 — Variantă a lui **cameniță**. Cf. **comileț**.

COMENSĂL, -Ă adj., subst. *Commensal*. — (Rar) Care mănâncă la aceeași masă cu altul (s. cu alții), tovarăș de masă, **comesean**. *Conciefuitorii, comensalii și colegii Țiganilor*. — *Ciocoi*. IOGA, L. I 8. [Pur. -*ali*].
 — *N.* din fr. (din lat. medieval **commensalis, -e**, compus din **com-** și **mensa** «masă»).

COMENSURĂBIL, -Ă adj. (Matem.) *Commensurable*. — Care poate fi măsurat prin aceeași unitate de măsură ca o altă mărime. *Cercul și diametrul său nu sânt comensurabile*. [Negativu]: **incomensurabil, -ă** (formă mai puțin întrebunțată decât **incomensurabil**). *Numeri incomensurabili*. CLIMESCU, A. 170. | **Abstract:** fr. *commensurabilité*) **comensurabilitate** s. f. = proprietate a ceea ce e comensurabil, raport între două mărimi comensurabile.
 — *N.* din fr. (lat. **comensurabilis, -e**, compus din **com-** și **mensura** «măsură»).

COMENSURABILITATE s. f. v. **comensurabil**.

COMENTĂ vb. I^a. I^a-3^a. *Commenter*.
 1^a. **Trans.** A explica (mai ales cu scop didactic) o operă (literară, istorică, juridică, etc.), spre a o face mai ușor de înțeles, a lămuri prin comentarii (1^a); cf. *interpreta, talmăci, tâlcui, lămuri, desluși*. Spec. A face înșenări și note explicative (la un text), cf. *gloșă*. *Ar fi un studiu interesant... a comenta toate antichitățile secolului nostru de mijloc*. ODOBESCU, I 237. A comenta *biblia*.

2^a. **P. ext.** **Trans.** A face (într'o societate, în presă) observații (personale) asupra unei chestiuni, întâmpări, știri etc., a da o interpretare, cf. *interpreta*. (ARISTIA, PLUT.) *Ne comunicăm unii altora scrisorile ce primem din Iași și din București, le comentăm, le discutăm și încușușăm a judeca pe Domni și pe împărași*. GHICA S. 173. *Cum va comenta lumca picărea lor?* C. PETRESCU, C. V. 357. *Desfășurând și comentând ziarcele locale*. I. TEODOREANU, M. II 68. | **Ab-sol.** (rar, neobiceiului) A-și da părerea. *Se duce țara de răpă?* *comentă un pictur serios*. *Id. lb. 181*.

3^a. A face, cu răutate s. nechemat, observații asupra unei chestiuni s. a unui ordin. *Nu fi-e permis a comenta curioșele mele*. Cf. *lm. Nu mai comentați ordinile, ci executați-le*. Cf. *id.*

[**Abstracte:** **comentare** s. f., **comentat** s. a. | **Adjective:** **comentat, -ă**. (Ad 1^a) *Cazanii și evangheli comentate* (cf. *Caz. cu tâlc, ev. cu învățătură*) RUSSO, S. 73. *Scritorii comentași în școli erau scriitorii anticii*. IOGA, L. I 24; (ad 2^a) *Dispozițiunile principale erau cunoscușe și comentate în adunările de seară ale boierilor*.

GHICA, S. 483. *Desbaterea... va fi poate comentată... în străinătate.* MAIORESCU, D. I 570; (ad 3°) *Rezultatul... alegerii... e comentat de unele ziare cu totul neștepușit.* GOGA, T. N. VI 881 | Adjectiv substantivat (fr. *commentateur*, lat. *commentator*) **comentător**, -oare = (cel) care comentează, care face comentarii, talmăcitor, tălcuitor, lămuritor, interpretator. Al 2-lea canon din al IV sinod și comentarii lor (a. 1865). URICARIU, X 372/20. *Comentarii ai lui Erodot.* ODOBESCU, II 491. *Editorii și comentarii lui [Aristoteles].* MAIORESCU, L. 7; — **comentativ**, -ă = (rar) care comentează (1°), care cuprinde comentarii. Nu se putea recurge la toate operele comentative. IORGA, L. II 247.

— N. din fr. (lat. *commentari*, propriu sa media despre, compus din *con-* și *mens*, *mentem* = minte, enunțare).

COMENTĂRIU s. a. 1°. *Comentaire, explication, interprétation.* 2°. *Commentaire.* 3°. *Interpretation malicieuse, commentaire.* 4°. *Discussion.*

1°. Explicare (în scop didactic) a unei opere literare, istorice, juridice, etc., cf. *interpretare*, tălc, talmăcire; spec. note făcute spre a lămurii pasajele obscure dintr-un text. *Comentărie de seîntul apostol Andrei.* DOSOPTEIU, V. S. 179°. *S'ar putea face o bibliotecă întregă din mîința de comentare mari și mici, cărora li dade nastere așa zisul Niebelungenlied.* HASDEU, I. C. 100. | P. ext. *Tratat ce cuprinde astfel de explicații.* *Comentariu asupra legii electorale.* I.M. 2°. (Azi, puțin obișnuit; la plural) P. a. a. l.

2°. Memori istorice. *Comentariile lui Cesar despre războiul galic.*

3°. P. ext. *Interpretare rătăcioasă a cuvintelor s. faptelor culva, cf. talmăcire pe dos, răstălmăcire.*

4°. Observații făcute asupra unui ordin primit, discuție. *Scrisorile Pașilor... se executau din dată, fără coment* (a. 1889). URICARIU, XIV 245/20. | Plur. -*arii* | Ș: **comentăr** s. a., cu plur. -*are*; (din rus, *komentarii*) **comentărie** † s. f. C. NEGRUZU, I 256 |.

— N. din lat. *commentarium*, venit la noi mai de mult prin limba rusească, în timpurile mai nouă prin fr.

COMENTATIV, -Ă adj. }
COMENTĂTOR s. m. } v. *comenta*.

COMENȚIE s. f. v. *cominție*.

COMERCIAL vb. 1° }
COMERCIABIL, -Ă adj. }
COMERCIĂL, -Ă adj. }
COMERCIALIZĂ vb. 1° }
COMERCIANTE, -Ă subst., adj. } v. *comerț*.
COMERCIANTE † s. m. }
COMERCIU s. a. }
COMERSĂ † vb. 1° }
COMERSĂNT s. m. }

COMERT s. a. 1°-2°. *Commerce.*

1°. Prin *comerț* se înțelege orice schimb de mărfuri, de efecte (ȘTEFĂNESCU, C. 8), *negot* (STAMATI), *negustorie*, *Spec. Comerț intern, extern, de export, de import, în mare (cu toptanul, cu ridicata), în mic (cu amănuntul, cu mărunțișul)*, etc. *Cameră de comerț, Academie de comerț, Comerțul maritim.* *Codece de comerț* = comercial. *Titlu... de comerț* (a. 1776). URICARIU, I 179/20. *Ridicarea înspedeșărilor discoltării comerțului* (a. 1834). Ib. V 355/20. | Impozițuarea vitelor | *stărpeste*

izvorul avariei fărăi și inimiceste al său comerț. (a. 1835). Ib. VIII 135/20. *Aritmetica cu aplicație la comerț* (a. 1847). Ib. VII 236/20. *Nu există nici industrie, nici comerț.* BĂLCESCU, M. V. 7/20. *Când femeia căsătorită... va face comerțul.* HAMANGIU, C. C. 202, cf. 433. *Străbătând mijlocul continentului de la apus spre răsărit, Dunărea leagă între ele, în cea ce privește comerțul cu Oceanul, o mare parte din țările și neamurile Europei.* MEHDINTI, R. 14. *Lege pentru limitarea și controlul comerțului bancar.* CURENTUL, a. 1930. 24 Sept. | P. ext. *Clasa comercianților, negustorie.* *Comerțul se plînge.* ȘĂINEANU, D. U. | P. a. a. l. și fig. *A face comerț cu ceva* = a vinde, a lua bani pe ceva (fără a fi comerciant). *Face comerț cu certificate false.*

2°. (Numai în limba literară) *Relații de societate, de prietenie.* (*Cutare* e de un *comerț plăcut*. | Plur. (rar) -*merțuri*. | Ș) (din ce în ce mai rar):

comerțiu s. a., (cu rostire franceză) **comerș** † s. a. POLIZU; (cu rostire germană a cuvântului latin) **comerțiom** † s. a. Ș și alte neamuri... le arimește luminata Poartă la comerțiom. DUMITRACHE, 454. | Adjectiv: (fr. *commercial*, lat. *commercialis*) **comerțial**, -ă † STAMATI) = privitor la comerț, neguțătoreș, negustoreș; cu comerț foarte dezvoltat. *Se unii cu Genezii într'un țel comercial.* ARHIVA, R. I 103. *Tractate comerciale între Moldova și Polonia.* HASDEU, I. C. 3. *E un rod a [i] vieții politice și comerciale de cinci sute de ani?* RUSSO, S. 165. *Sînt două feluri de seant: în afară sau comercial și înăuntru.* CLIMESCU, A. 270. *Orșel... foarte comercial și vioiu.* CONTEMPORANUL, IV 133. *Înainte lui se înfipse un funcționar comercial.* C. PETRESCU, I. II 148. *Codul comercial (s. comerțial) URICARIU, IV 308/20; drept, tribunal, registra comercial, Academie, școală comercială.* | Verbe: (fr. *commercer*, rar) **comerția** (cu rostire franceză **comerșă** † POLIZU) 1° = a face comerț, a negocia, a neguțori. Cf. COSTINESCU. *Tot ce se poate comercia prin mijlocul schimbului.* ȘTEFĂNESCU, C. 9; — (comercial) **comercializă** 1° = a trece în comerț, a face să fie vîndut și cumpărat. | Substantiv: (fr. *commerçant*) **comerțiant**, **comerțiante** † și, cu rostire franceză, **comerșant** (mai rar, negativ **necomerșant**), -ă subst. = neguțator, negustor.

Registrelle comercianților nu fac credință despre vânzările ce coprind în contra persoanelor necomerciante. Id. Ib. 1160. *Femeia nu poate poroi judecată, fără autorizaținea bărbatului ei, chiar și în cazul cînd e comerciantă publică.* Id. Ib. 197. *Mobilierul unui comerciant.* PANTU, PR. 20. *Comerșianții cu toptanul = toptanșii, cu amînuntul.* ȘTEFĂNESCU, C. 10. | Adjectiv: (fr. *commerçable*), **comerțiabil**, -ă = (ceva) ce se poate vinde și cumpăra, (lucru) cu care se poate face comerț, ce se poate negocia. *Speculaținea... valorilor comerțiabile sau obiecte de comerț.* ȘTEFĂNESCU, C. 8. | Pronuț. -*ci-a*).

— N. intrat în limba română prin diferite căi: lat. **commercium** (din *com* = și *merc*, -*eis* = mărfaș), ital. **commercio**, **commerzio**, fr. **commerce**.

COMERȚIAL, -Ă † adj. }
COMERȚIOM † s. a. } v. *comerț*.

CÔMES † s. m. *Gouverneur, hetman, chef des armées.* — Comandantul unei eșăli, al unei armate, cf. *gubernator, hatman, mare spătar.* *Căzui-au și Doloboc comesa de Pelee.* CANTEMIR, HR. 426. *Pentru deaglină vitejie fu și cômis, neștiindu-l că-i creștin.* DOSOPTEIU, V. S. 100°/20. Ș și să botocă și cômesei și v. roinței cu

era en ddnzul, id. lb. 246/20. *Acesta scântul Ma-*
cinecul Gordie era de la Chesaria Capadochiei
in vremea împăratului Licinio, cômășă fiind,
adecă un fcalin de hâtmanie, id. lb. 248/20. *Ajunse*
cômășă, ce să înleaga spăturiu-mare, MINEIU,
(1776), 52°. [Accentuat și *comês*, DOSOFTEU, V.
s. 246/20°; §]: (paleosl. *kômîsâ*) *cômîs* † s. m., (pa-
leosl. *kômîsâ*) *cômî* † s. m. *Chirie comitul, adecă*
hâtmanul de Anafol, id. lb. 10°. *Comitulu cetății*,
id. lb. 103/20. *Comitulu Domasculu*, id. lb. 40°. Cf.
45. | Derivat: (din grec. κομητρία) *comîție* † s. f.
= guvernare, hâtmanie. *Brăș, carle li era sdnan*
de comîția lui, boierie de oaste ce avea, id. lb. 91.
— N. din lat. *comes*, *itis* s. medio-grec. κομητ-
ιον. Cf. *comis*, *comite*, *conte*, *chimet*.

COMESEAN s. m. *Comensal*, *convive*. — Cel
ce mănâncă cu altul s. cu alții la aceeași masă,
comensal. *Aducnd mâncrile și împărțindu-le*
la comensali... C. GIURESCU, BULET. COM. IST. V.
143. *Bătăle de cap... pentru potricirea*
locurilor
ficăruia din comensali. BRĂTESCU-VOINEȘTI, au.
CADE.

— Românizare a neologismului *comensal*. Cf.
mesean.

COMESERIĂȘ † s. m. Chaenul de ceux qui ont
la même profession, *confrère*. — (Formațiune
personală, care n'a avut imitatori) Cel ce exercită
aceeași meserie cu alții, tovarăș de breaslă, coleg
de profesiune; cf. *breslăș*, *confrate*. *Prețul*
și bunătatea rodului mâinilor noastre eă pun mai
pre sus de comerșiașii noștri. MARCOVICI, D. 235.
— Compus din prefixul co[m] și *meseriaș*.

COMÊȘIE † s. f. v. *comisie*.

COMESTIBIL, **-Ă** adj. *Comestible*. — Care servește
de hrană, care se poate mânca, bun de mân-
care, de mâncat (STAMATI); (la plur.) *comesti-*
bile = lucruri de mâncare (de calitate superioară).
D. *Mocanu, delicatose și comestibile* (O firmă de
produse), CARAGIALE, M. 51/10. [Negativul: *ne-*
comestibil, **-Ă**, cf. *nonconsumabil*].

— N. din fr. (de lat. *comestibilis*, *e*, idem, din
comedere sa *mănca*).

COMÊT s. m. (Astr.) v. *cometă*.

COMÊTĂ s. f. (Astr.) *Comète*. — Corp ceres de
aspect nebulos, cu densitate mică, având de cele
mai multe ori o coamă s. o coadă luminoasă, din
care cauză poporul li numeste stea cu coadă,
precum i se zicea și mai demult (LET. I 197/20
323/20). *Cometele periodice* sânt cele ce apar iarăși,
după un anumit număr de ani și a căror înturnare
la orizont se poate calcula. *Se ivi atunciși cea*
sica, comit, ea o sabie, MOXA, 374/20. *Cometa,*
steaua cea mare, ce s'au ivit pe cer în zilele Du-
căi-rodă... LET. II 22/20. *Cometa, adecă stea cu*
coadă, CANTEMIR, ap. DDRF. *S'au arătat pe ceriu*
o comitâ... luminoasă. DIONISIE, C. 163. *De acia*
mai întdu un răzut *comitul ce s'au arătat*,
GOLESCU, I. 18. *Minnunata orânduială a stelelor,*
a planșilor și a comșilor. MARCOVICI, C. 12/20.
[Stelele] și *comitele, adecă stelele ceale cu coadă*,
PISCUPESCU, O. 52/20. *A ta strălucire ca... toți*
comșii apune. KONAKI, P. 25. *Ignorantul crede eă*
o cometă este accidentală. BĂLCESCU, M. V. 4/20.
și ce mai rău ar face o stea, un comet mare, *Care*
să arză globul ș'ai lui locuitorii? ALEXANDRE-
SCU, M. 6/20. *Cometă cu lungi coade*, id. lb. 177/20.
Poetul a iubit... *Cometele ce pier*, C. NEGRUZZI,
II 63/20. *Poruncind planșelor, Mai ales comitelor,*
Domnia ti-or părșoli. TEODORESCU, P. P. 105°.
[§]: *comitâ* † s. f., *comêt* (†) s. m., *comit* † s. m.]

— N. intrat în limba română pe diferite căi:
lat. *cometa*, grec. κομήτης (propriu «stea cu co-
amă, cu plete lungi, cu chică»), fr. *comète*.

COMÊTIE s. f. *Parents*. — (Teleorman) Rude,
neam. *Sântem cometie* = sântem dintr'un neam.
ION CR. V 374. — Cf. *eimotie*.

CÔMIC, **-Ă** adj., subst. *Comique*, *Comiquement*.
I. A. d. j. 1°. (Care ține) de comedie. *Autor, ac-*
tor s. artist, gen, talent comie; piscă comică.

2°. Care te face să râzi, care stârnete intențio-
nat (cf. *mucalit*, *posnaș*, *humoristic*) s. fără voie (cf. *caraghios*, *ridiculi*) răsul,
(lucru) de răs, cu haz, hazliu; cf. *glumeț*,
chiznovatic. *Ceaa ce-i mai comie decăt toate,*
este acruil castilan al acatui deus ex machina.
HARDEU, I. C. XI. *Teaba ajunșe de tot comică*,
C. NEGRUZZI, I 338. *Reprezentății comice*, id.
II 173/20. *Întâmpările comice... care înceasesc*
viața rânătoarească. ODOBESCU, III 51/20. *Această*
parte a pozțiilor române moderne este plină de
erori așa de comice, încăt pot deceni un izvor bog-
at pentru almanacuri humoristice. MAIORESCU,
CR. I 35/20. *Înfățșare comică*, C. PETRESCU, I, I 13.
Cântecule comice ale lui Alecsandri. *Un cântăreț*
comie = care cântă cântece glumețe. § *Adverb*.
Vorba comie și grea. I. TEODOREANU, M. II 117.

II. Subst. 1°. S. m. Actor care joacă roluri
comice. *Aceasta-i Levassor, comical de la Palais*
Royal. C. NEGRUZZI, I 327.

2°. S. a. Ceea ce constituie temeiul s. principiul
răsului s. al ridiculului într-o comedie, ceea ce
provoacă răsul; partea comică, de răs, hazlie (a
unei scrieri, vorbiri, etc.), element s. efect comic,
notă ridiculă a ceva, caraghioslăc. *Fdusem comic*
[scriind «Aprodul Puriceș»,] *fără să-mi treacă prin*
gând, C. NEGRUZZI, I 224. *Viziua la Roma a unui*
grup românesc ce cuprindea toate elementele co-
micalului. IORGA, L. R. II 78.

[Derivate: *comicêșe*, **-ească** † adj. = de gen
comic. *Se desfășoază cu dulșoaja cetirii acatui*
românș (= roman) mic comicș (a. 1799). B. V.
II 410; — *comicêște* † adv. = comic. COSTINE-
SCU; PONTBRIANT; — (formațiune personală,
pentru rimă) *comicôș* † s. m. = actor comic,
comedian. *Hi făcu o hatnă'a apate, Cu peteci fețe*
schimbate, Albăstre, verzi, galbeni, roșii, (Cum se
imbrac' comicșii) PANN, P. V. III 96; — (mod-
ern) *comicărle* s. f. = lucru de răs, caraghioslăc.
Ce comicărle! I. TEODOREANU, M. II 227; —
(rar) *comicităte* s. f. = (efect) comic. *Pricind-o*
cu niște ochi terribili, de o comicitate neșpusă. D.
ZAMPFIRESCU, ap. CADE.]

— N. din lat. *comicus*, **-a-um** «de comedie» (cu
sensurile fr. *comique*) s. din ital. *comico*, idem.

COMICĂRIE s. f.

COMICÊȘE, **-EASCĂ** †

COMICITĂTE s. f.

COMICÔȘ † s. m.

v. *comie*.

COMÎD s. m. slug. *Gomme*. — (Grecesm, păstrat,
regional, în graul popular) Gumă. *La fieșce*
litră de apă să pui piatra cailor dram 17, comid
dram 4, și fiarbe până ce se ca topi și piatra și
comidul (a. 1749). GCR. II 46/20. *Cu 4 funși ca-*
lăicani și 4 funși comid, să le pesci, să le faci praș
și să le cerni prin sită. PAMFILE-LUPESCU, CR.
213, cf. 212.

— Din n.-grec. κομήδι, idem.

COMIÊADRU † s. m. (Bot.) v. *coriandru*.

COMIHERIU s. a. (Pesc.) *Filet*. — (Pe Someș)

Un fel de plasă de prins pește, erăsnic, cristăș, posfat, halău, leșteu. Com. OROȘ. Cf. ANTIPA, P. 385, RETEGANUL, P. IV 30/^r— Chiar a doua zi își lepădă toate hainele de pe sine și se îmbracă într'un leșteu (comilheriu). RETEGANUL, P. IV 30.

COMILASTRU s. s. v. gumă.

COMILÊT s. a. Bază situată de-a dreapta și de-a stânga (în fața) a unei căminale (într-o casă). — (Frata, pe Câmpie) Podmolul de după cupor. PAȘCA, GL. — Cf. comeniță.

COMILITON s. m. *Comarade d'étude*. — (Germanism, în Bucov.) Coleg de studii (universitare). S'au luptat cu comilitonii noștri. SBIERA, P. 391. — N. din germ. *Kommlitonen* (lat. *comillito, -onem* eşof de armată, camarad).

COMINĂ s. f. *Résidu (de raisins, de prunex, de rayons de miel, etc.), marc. Piquette*. — (Banat, Oltenia, Transilv. vestică) Rămășițe de struguri rămase în teacă, după ce s'au stors mustul (cf. I. IONESCU, M. 371, IEM. 2837, ION CR. IV 159, H. XVIII 267, BOCEANU, GL., com. N. IONESCU), prune băgate în căzi mari clăcătite, fierte, din care se face rachiu (cf. H. VIII 173, VICIU, GL., com. AL. COCA), rămășițe de făguri de miere fierți, jintiță (H. IX 88), ceea ce rămâne din buretul de leac, după ce s'au fiert; p. ext. băutura obținută din aceste rămășițe. Cf. berhot, leger, beștină, țescovina, drojdiile, bottiță, boroghină, bazorină, boască, prăștină, grunț, huști, hoaspă, hostopină, ciluc, grozală, Cf. H. IX 88, XVI 41. Vin în comină. H. V 16. Rachiu de comină. H. V 117, 375, XVI 50, BOCEANU, GL., cf. ALEXIC, L. P. 238/^m (cf. rachiu de drojdiile). Brăncuși pentru comină de prune. LIUBA-LANA, M. 199. Vădit, în care oțtur îl se dă comină, sare, etc. Id. Ib. 103. Culege... somnoroasă, niște bureți mici și nebăgate în seacă... le fierbe într-o căldură și strecoară din comina lor o zăvălimpede și fără așteptare de un teac și putut sătura de ea. MERA, B. 235. [Diminutiv: **cominiță** s. f. = struguri zdrobiți care au rămas în teacă. H. XVIII 267. | Adjectiv: **comenit** m. = (vin) din comină (GIUGLEA-YĂLSAN, R. 8. 280). Și de-aici pleacă Vin de-ăi comenit. Id. Ib.]

— Din sârb. *kômina* și bulg. *kômina*.

COMINATORIU, -IE adj. *Comminatoire*. — Care conține amenințarea unei pedepse legale (în caz de neexecutare); p. ext. amenințare. *Dispozițiuni cominatorii ale legii*. LM. *Ambasadorul rusesc Titoff cerea, într'un mod cominatoriu, rechemarea și desoprobarea lui Solciman-Pașa*. GHICA, A. 32. *Ton cominatoriu*. Id. Ib. 740. Id. s. 640. — N. după fr. (dat. medievală **cominatorius, -a, -um**, idem, de la **cominari** ca amenința).

COMINECĂ vb. I (Bis.) }
COMINICĂ vb. I (Bis.) } v. **cuminecă** s. d.

COMINIȚĂ s. f. v. **comină**.

COMINȚĂG s. a. }
COMINȚĂCȘ s. m. } v. **cominție**.
COMINȚEU s. a. }

COMINȚIE s. f. *Accord*. — (Termen juridic popular, prin Transilv.) Învoială, tocmeală, convenție în scris. Cf. LB. [Și: **comințiu** s. (cu plur. -uri). LB. *Îndată fac și comințiu* = convenție în scris. C. S. V 119; — **comenție** s. f. = plată dată în natură servitorilor (Bihor). PAȘCA, GL., co-

mințeu (comințiu) s. a. = contract (VALDA, cf. PAȘCA, GL.), obligațiune (BRAN, S.), tocmeală, învoială, acord, convenție (VICIU, GL.), **comințig**, (*comințig*) s. a. = contract (PAȘCA, GL., cf. VICIU, GL.) | Derivat: (ung. *konvenció*?) **comințiuș** s. m. = cel obligat (VALDA) printr-o convenție.

— N. din lat. *conventio, -onem*, pătruns prin ungurește: **konvenció**.

COMINȚIU s. a. v. **cominție**.

COMIS s. a. (MIL.) *Pain de munition*. — (Termen militar întrebunțat odinioară de soldații români din fosta armată austro-ungară) Pâne cazonă, soldățească, prefont. VICIU, GL. *Dimineața, când mă srod, Io mânc comisul și gol*. HODOȘ, P. P. 227/^m.

— N. din germ. *Kommiss (brot)*, idem. Cf. JAHRESBER. X 183.

COMIS (†) s. m. 1°. *Ecuyer. Grand écuyer. 2°. Palefrenier*.

1°. (În vechea organizare a Principatelor române) Scutier (rang de mică boierie). *Nimeni nu cutcea să se apropie de cal, fără numai comisul lui*. ALEXANDRIA, 14. *După accepția vechiului comiș, rahtirasul și postelnicii călări, îmbrăcați cu capoturi și purtând în mâni semne domnești*. FILIMON, ap. TDRG. (ms.). *Ionici Tăutu, comiș de boierie, inginer de mesteg, Româna de suflet*. RUSSO, s. 112. *Cucoana Zoia, femeia comisului*. ALEXANDRIU, T. 1014. (Compilant) *Voi, comiși de cai, Trei cai să-mi aduceți*. Id. Ib. 58. **Comisul-mare s. marele-comis s. vel-comis** era boier de rangul întâi; boier de divan care venea, în rang, între marele-stolnic și marele-moldovicer, și care era însărcinat cu îngrijirea grajdurilor domnești; **comisul al doilea** (numit și **vtori-comis**), și **comisul al treilea** (numit și **treți-comis**), aveau ranguri mai mici. *Atunc-I puse comișul-mare*. MOXA, ap. GCR. I 61/^m. *Bălan vel-comis*. DOC. (a. 1641). Ib. I 91/^m. *Nicolae Pitiglean, fiu răpof(s)ului biev v[e]l-comiș Manual Pitigleanu (a. 1782)*. DUMITRACHE, Ib. II 129/^m. *Comis-mare, isprăvic pe porodnici și pe toți caii domnești, și merge înaintea povodnicilor și a Domnului*. LET. I 104/^m. *Pe an lei 2400 vel-comis*. RĂȘCANU, L. 76/^m. *Goleacu, marele-comis*. MAG. LET. II 352/^m. (Păstrat, rar, în poezia pop.) *Mi-și arc trei feciori, Căleți trei cu mizerii. Cel mai mare-i comiș-marec*. TEODORESCU, P. P. 22.

2°. P. ext. (Numai la PANN) Rândas. *Nu mă mai bate, pârâtele micu, că îți voi fi comiș la cai*. A. 53.

[Accentuat și: **comiș**. Plur. **comiși**. | Feminin: **comișoale** † = soția comisului. *Apoi au dat rând giupănescilor, de la logofeteasa cea mare până la comișoala*. LET. III 316. *Crucea comișoalei*. | Abstract: **comișie** † s. f. = slujba s. rangul de boierie al comisului. *Venitul comișiei cei mari*. RĂȘCANU, L. 13. | Diminutiv: **comișel** † s. m. = ajutor de comis, servitor în grajdurile domnești. Cf. HERODOT, 182, notă, BĂLCESCU, M. V. 608. *Întru grănișia aceea zugrumă pre o fîitoare de a Împăratului și o îngropă... și pre comișel și pre postelnic, HERODOT, 229. Și îmbrăcând pusa pre doi comișei de a[și] grajdului lui în haine scumpe... i-au trimis*. LET. I 171/^m. *Armăsarul, fiindu-se de comișel... ce se rănduse de hatmanul*. Ib. III 317/^m. *Pănașile domnești din vechime le lucrau locuitorii cereaștii de comișei, trimiși de comisul cel Mare, ap. TDRG. (ms.) Calul [mai mare] peste boiangii fu dat în priverșerea unui comișel*. URICHEA, ap. TDRG. (ms.) [Harapul] își lega chica de coadă-i [de coada calului] și-i

bătea [pe cal] comișăul cât putea, și nu putea să-l mîște [pe barap] de loc. MAG. IST. 352. Vîtofei de comișei. RĂȘCANU, L. 77/2. Lei 20 de la 20 comișei câte un pol lea unu. id. lb. 13/2. [Calul] mi-e pripoiuit Cu pripoa de-argint, și pe el mi-l în. Vr'o cincî cornici. Vr'o cincî comișei. TEODORESCU, P. P. 45.]

— Din m.-grec. κόμισ; (din lat. mediev. *comes stabuli*), paleosl. *komisū*. Cf. *comes*, *comite*, *conte*, *chimet*.

COMIS s. m. (Comerț) *Commis*. — (Franțuzism) Funcționar într-o casă de comerț, funcționar comercial, cf. băiat de prăvălie. **Comis-voiajor** = funcționarul unei case de comerț care călătorește spre a plasa mărfuri. [Și cu pronunțare franceză: *comi*].

— N. din fr. (part. lul *commettre*, în înțelesul de a pune pe cineva la o treabă).

COMIS † s. m. v. *comes*.

COMISĂR s. m. 1^a-2^a. *Commissaire*.

1. Persoană însărcinată de guvernul unui stat cu o misiune s. cu o funcțiune temporară, delegat temporar (pe lângă o instituțiune publică s. privată); trimisul extraordinar al unui guvern într-o misiune (cf. STAMATI). *Comisar al guvernului*, reprezentant al Statului la bănci s. la societăți de credit (funciar, etc.) numit de guvern, cu anume atribuțiuni oficiale. *Comisarul unei expoziții*, persoană însărcinată în mod oficial cu pregătirea ei. (Armată) *Comisar regal*, ofițer cu funcțiunea de procuror la Consiliul de războiu. (În sistemul de guvernare sovietic, în Rusia) *Comisar al poporului*, împuternicit cu exercitarea înaltei puteri ale statului (corespunzând cu funcțiunea de ministru). [Lesli] *de trimitea* [Căzătorii] câte doi Domni Comisari, să le fie mai mari și acei comisari le făcea gludefe, și-i cârmuia. LET. I 288/2. Era și comisari leștești acolo. lb. II 290/2. Am intrat pe comisarul pentru Jup[ănu] Cârștea... și acum m'am rugat destul de comisari și de fălcoari (a. 1748). IORGA, S. D. XII 51. Conrad Huber... era comisarius oștii neaștefi. MAG. IST. II 322/2. Prinseră pre acei comisari împărătești, de lepărat. id. lb. IV 250/2. Îndatoritora aceasta trece atîd la moștenitorii epitorilor, cât și a însuși comisariilor. COD. TIV. 46/. Venise să mă vadă la Hizar, împreună cu comisarul francez Talleyrand. GHICA, S. 426. Împăratul ea trimite comisarii săi în Ardeal. BĂLCESCU, M. V. 413/2. Testamentele militarilor... sînt, în orice țară, valabile, făcute în prezența unui cop de batalion sau de escadron... asistat de doi martori sau în prezența a doi comisari de rezbt. HAMANGIU, C. C. 868.

2. Persoană numită într-o funcțiune administrativă permanentă. *Comisar de poliție* s. numai *comisar* = (în comunele urbane) funcționar polițienesc care are în supraveghere (s. face slujbă la) o circumscripție (secțiune, comisie) polițienească și e subț ordinea prefectului de poliție (în municipii) s. ale altui funcționar administrativ superior (în celelalte comune urbane) *Comisarul... zise: «Ia cu ultiți Dacă creierii în capu-i sînt de subie stricafis. PANN, P. V. III 26. Porunci unui comisar de poliție să-i intricească din oraș. C. NEGRUZZI, I 281. Și să-mi chem un comisar, să-și încheie proces-verbal. MAT. POLC. 250. Comisar comunal*, numit de autoritatea comunală și depinzînd de ea. I P. a n l. (La un joc) *Panfirul vine, bate la ușa comisariului. MARIAN, I 211, cf. PAMFILE, J. I 24.*

[Și] *comisăre* † s. m. Și au scris cu Mihailu Camănarul, comășar de bani al Țării Oltului (a.

1737). IORGA, S. D. XIII 124; *comișer* s. m. = agent de poliție. T. PAPAHAĞI, M. Apoi eu am fugit în pădure, și o acular comișerii (dial. *comișerii*) oamenii din ții sate și 18 plășci. id. lb. 169/2. cf. ARH. FOLC. I 220. (Cu schimb de sufix) *comișas* s. m. (ad 2^a) Și'n tot satul un armas, Și'n tot târgu' un comișas. id. lb. 38/2. | Derivat: (germ. *Kommissariat*, fr. *commissariat*, rus. *Kommissariatŭ*) *comisariat* s. a. (ad 1^a) = funcțiunea, misiunea s. însărcinarea unui comisar; timpul cât înue această însărcinare (COSTINESCU); (ad 2^a) localul unei secțiuni de poliție, condusă de un comisar, secție, comisie (IV). — Neologism intrat în limba română pe diferite căi: lat.-med. *commissarius* (derivat din *committere*), rus. *kommissari*, germ. *Kommissar*, fr. *commissaire*.

COMISARIĂT s. a. }
COMISĂȘ s. m. } v. *comisar*.

COMIȘEA s. f. (Comerț) v. *cumaș*.

COMIȘEL † s. m. v. *comis*.

COMIȘER s. m. v. *comisar*.

COMIȘI vb. IV^a v. *comisie*.

COMISIE s. f. I 1^a-2^a. *Commission*. 3^a. *Commissariat*. II *Commission*.

I. 1^a. Grup de persoane însărcinate de o adunare mai mare s. de o autoritate să studieze o anumită chestiune și să se pronunțe asupra ei într-un timp determinat. Cf. *comitet*. *Comisiune* (s. de anchetă (mai de mult; de cercare lb. s. de cercetare POLIZU), însărcinată cu cercetarea unei chestiuni, cu stabilirea adevăratelor stări de lucruri în gospodăria statului s. în chestiuni particulare. *Comisiunile Camerei* (deputaților), *comisiunile Senatului*. *Comisiune de examinare* (s. de cramen), compusă din persoane care au să judece meritele candidaților la un examen (pentru învățământ, pentru magistratură, administrație s. a.) și să-i clasifice după merit. *Comisiune permanentă* (de ex. la un minister) = care funcționează cu aceiași membri ori de câte ori e convocată. *Comisiune centrală* instituțiu în 1858 cu sediul în Focșani, consta din 18 delegați din Muntenia și Moldova, care aveau să pregătească proiectele de legi comune pentru cele două principate. *Comisie interimară*, v. *interimar*. *Comisiune financiară*, de recesământ, de apel, de recrutare, etc. *De câte ori se vor face de Măria Sa...* în Ardeal *comisie*, să se trimiță boieri și den Teara Muntenescă. LET. I. A. 108/2. S'au rînduit comisie (a. 1504). URICARIU, IV 90/. Au a se cerea de cîtră comisiua cea pentru doctori ascetă (a. 1823). IORGA, S. D. XII 172. Spre aceasta aleasîr o comisie Din cei mai pripoiși cîrturari. BUDAI-DELEANU, T. 423. Pînd la îndeplinirea ce s'au socotit de cuciușă a se aduce la această codică de cîtră o înadînsă comisie. COD. TIV. V/2. A fost trimis la Focșani ca membru în comisia centrală. GHICA, S. 670. *Comisiune filologică alcătuită... de membri așteți din Ardeal*. ODOBESCU, I 489. Se ca putea înființa o comisiune permanentă care nu ea acca alte atribuțiuni decât studiarea și elaborarea proiectelor de legi și regulamentelor de administrațiune publică. HAMANGIU, C. C. XXXVIII. Ne lipsește activitatea științifică... Dar îndeplinirea acestei lipse nu se poate improviza sau lua în întrepriză de comisi guvernamentale. MAIORESCU, CR. I 330/2. *Comisia înclărmată se ocupă numai cu afacerele urgente*. HAMANGIU, C. C. 86.

Președintele comisiei interimare. C. PETRESCU, I, II 143.

2. Însărcinarea dată unei comisii (I P) s. unei persoane (în acest caz se întrebuintează mai mult franjuzismul *comision*) să și împlinească misiunea ce i s'a dat, cf. ordin. mandat. (Jus.) *Comisie rogatorie* = delegație dată de un tribunal către altul, ca să facă acte de instrucție s. procedură judecătorească.

3. Hiron de poliție, comisariat, cf. secție. poliție. *Comisia lăudă stire, cu doftor au alergat.* Ca să cază pe săracul, de cate de viadest. PANN, P. V. III 26. *Comisia de rosu.*

II = **comision** (II 2). *La bănele particulare... se calculează și o proviziune sau comisiune la suma scontată.* PANTU, PR. 49. *Arătăm odată calculele acestea nuia din bancherii nutrii, care a făcut... cu comisiuni... o arceri colosală.* GHICA, S. 446.

[S] **comisiune** s. f. | Accentuat mai de mult, prin Transilv., și *comisie*, (cu rostire ungurească) **comesie** (comisie v. HANES, T. O. 114) s. f. Am seos comisie la fața locului, că răscoală mi-a tăiat trei braze din pământ. ȚARA OLTULUI, III 17—18. | În texte vechi se găsește și pluralul *comisso* (a. 1767), IORGA, S. D. XIII 206 și *comissae* (a. 1764), id. ib. XIII 250. | Verb: **comisi** IV°. *Comisiase* = privește cu atențiune. HERZ-GHER., M. IV 238).

— Neologism intrat în românește pe mai multe căi: lat. med. **commissio**, -enem (propriu trimetere împreună cu alții), germ. **Kommission**, ung. **kommiszió**, rus. **комиссия**, fr. **commission**. Cf. dubletul *comision*.

COMIȘIE † s. f. v. **emis**.

COMISION s. n. *Commission*.

I † (Germanism, în Transilv.) = **comisie**.

I^o. *Comisie* (I P). *Am adus comisiuni* (a. 1792), IORGA, S. D. XII 115. *Au mers comision de aici și au seos pe mollișii (= mollișii), de i-au băgat... să facă băzărct* (a. 1824), id. ib. 162, cf. 207. 2°. *Comisie* (I 2°). Însărcinare, mandat, ordin. *Am luat acuma comision de la vinăstia administratiei* (a. 1734), IORGA, S. D. XII 224. *Ci Dumneata să scoji* [I] *un comision di la măriia sa ghiindariul* (a. 1734), id. ib. XII 225.

II (Comerț) I^o. Însărcinare dată unui negustor s. unei bănei de a cumpăra s. a vinde ceva în contul său; comandă, mandat, ordin; p. ext. proviziunea aceluia care cumpără s. vinde în numele său propriu, dar în contul altuia, primind o cotă din suma vânzărilor sau a cumpărării lucrului dat s. cumpărării comisiunii; cf. remiază, curtaj; *comisionar*. PANTU, PR. 3. *Casă de comision*, prin mijlocirea căreia se poate trata cu străinătatea și în interiorul țării în afaceri comerciale, se pot aduce și trimite mărfuri, etc. *Comerț de comisiune*. ȘTEFĂNESCU, C. 10, cf. S. A. *Trimite s. a primi marfă în comision*, spre a o vinde în contul trimițătorului în schimbul unei remize de atâtă la sută. A da un comision = a face o comandă. *Ci acuma fac rugăciune dum(itale) ca să-m[i] mai primești un comision de putinț[e]a marfă de Venetia* (a. 1798), IORGA, S. D. XII 123. *Listile cărților pentru care ei [librarilor] fac comisiune* (a. 1835). URICARIUL, VII 224/2. | P. a n a l. Însărcinarea dată unei persoane s. primită de un particular să procure de undeva s. să ducă, să transmită altcuiva s. să aducă un obiect, o scrisoare, o stire etc. (= comisiune I 2°). *Te rog să-mi un comision.* Într'o zi, primi de la ea un bilet parfumat, prin care-i poștea puțin ocaz, arând a-i ruga să-i facă suu comisiuns. SANDU, SĂM. VI 420. *Am să-și dan un comision, când vei pleca în străinătate.*

2°. (Comerț) Procentul (uneori nemărturisit sau ilegal, cf. șperț) ce-l primește persoana, casa de bancă etc., care a mijlocit o afacere, o vânzare, o cumpărare, un împrumut (de stat); plata pe care o primește comisionarul de la clientul său (ȘTEFĂNESCU, C. II. Cf. PANTU, PR. 3). Cf. *provizion, remiază, curtaj*. *Nuimă valoarea efectivă aceea care se restituie persoanei ce acoperăză efectul, adică valoarea cuvenită după ce i s'a scăzut din valoarea nominală dobânda, comisionul, timbrul, etc.* ȘTEFĂNESCU, C. 56. *Ne-au împrumutat și pe noi cu milioane, cu dobândă mare și cu comision bun.* GHICA, S. 382, cf. ib. 449. *Profitul cel mare era al Grecilor, care, pe lângă comisionul reglementar, de unu, doi și trei la sută...* CONV. LIT. XLIV (vol. II) 211.

[S]: (ad I) **comision** † s. a.; (ad II) **comisoănă** † s. f. STAMATI. | Verb (rar, din fr. *comissionner*): **comisionă** I^o = a da un comision, a da ordin, a împuternici de a cumpăra în comision, a-și procura (ceva) printr'o casă de comision; p. ext. a comanda. *Arabia din care se comisionau în eul mediu... minunatele produse ale Orientului.* HANDEU, I. C. 103. *Părintele Duhu... și-a comisionat cărți spiritiste.* CREANGĂ, A. 141/2. — N. În sensul I din germ. **Kommission**, în sensul II din fr. **commission**. Cf. dubletul *comisi- (u) e*.

COMISIONĂ vb. I^o v. **comision**.

COMISIONĂR s. m. I^o 2°. *Comissionnaire*.

1°. (Comerț). Negustor s. bancher care, în mod profesional, cumpără s. vinde mărfuri, efecte, etc. în numele său propriu, dar în contul mandatarului; cf. *samsar, misit, curtler*. ȘTEFĂNESCU, C. 10, PANTU, PR. 3, ANTIPA, P. 725. *Spec. Comisionar de transport* ȘTEFĂNESCU, C. 19) s. *expeditor* (COSTINESCU), de vânzare și de cumpărare (cf. POLIZU). *Pestele ajuns la piață în mâna comisionarilor sau a birourilor oficiale de vânzare... trebuie imediat desfăcut cu toptanul.* ANTIPA, P. 725. (Cu funcțiune atributivă) *Un negustor comisioner.* CORJAN, H. IV 87.

2°. P. ext. Om de condiție inferioară, a cărui meserie e (stând pe stradă) să facă comisiune pentru public (mai ales drumuri prin oraș, rețelieri de scrisori) pentru public.

[S] (învechit s. azi franjuzism înclint) **comisioner** s. m. STAMATI.

— N. după fr.

COMISIONER s. m. (Comerț) v. **comisionar**.

COMIȘIUNE s. f. v. **comisie**.

COMISOĂIE † s. f. v. **emis**.

COMISOĂNĂ † s. f. } v. **comision**.
COMISON † s. a. }

COMISORIU, -IE adj. (Jur.) *Commissoire*. — Ceea ce aduce după sine rezilierea unui contract. *Clauză comisorie*, a cărui neexecutare anulează contractul. *Pact comisoria*, prin care se stipulează că o vânzare se strică, dacă cumpărătorul nu răspunde prețului lucrului cumpărat până la un timp determinat (I.M.) s. prin care creditorul devine proprietarul unui lucru amanetat. În cazul când debitorul nu plătește la zina fixată.

— N. după fr. (lat. **comissorius, a-um**).

COMISURĂ s. f. (Anat.) *Commissure*. — Locul unde se împreună două părți ale unui organ s. ale corpului, încheietură, legătură. *Comisura capului cu corpul*, I.M. *Comisura buzelor* (id.) =

colțurile buzelor. *Comisura cerebrală*, partea unde scisura mediană care împarte creierul în două hemisfere e întreruptă de corpul calos care le unește. [Plur. -suri].

— *N.* după fr. (lat. *commissura*, -am, idem, de la *committere* ca împreună).

COMIT † s. m. v. (Astr.) *cometă* și *comes*.

COMITĂ † s. f. (Astr.) v. *cometă*.

COMIȚĂ s. f. v. *coamă*

COMITAGIU s. m. *Comitadjî*. — Agitator bulgar, din bande înarmate care fac incursiuni în statele vecine, săvârșind acte de tâlhărie (lucrând în numele unor *comitete* revoluționare: de aci numele); cf. *haiduc*, *antart*.

— Din bulg. *komitagi* (<ture.), idem.

COMITĂȚ s. a. *Département*. — (În Ungaria și în Anglia) Diviziune administrativă a țării. Județ, cf. despărțimânt, departament, district. *Mihailu își așază... ostirea în desebite comitate pentru iernat*, BALCESCU, M. V. 403. *Proprietar, acund în comitat mai multe ferme*, GHICA, S. 579. *Marca comitatului Unidoarei*, IORGA, N. R. A. I 254. [Adjective: (formațiune latinizantă) *comitatens, -ă* = care ține de comitat, județean; — (neobisnuit, formațiune personală), *comitatin, -ă*, cu același înțeles. *Serpene astăzi panglică albe de șosole, drumuri comitatinice*, IRINEU, S. B. 68].

— *N.* din germ. *Komitat* (lat. med. *comitatus*, idem). Cf. *cômite*.

COMITATENS, -Ă adj. } v. *comitat*.

COMITATIN, -Ă adj. }

CÔMITE s. m. P. *Comte*, 2. *Préfet*.
P. (Învechit) *Conte*, (în Transilv.) *prof. D. comite Maurice Dzeduszynski*, HASDEU, I. C. VIII. *Fiii comitelui Șigman din Macedonia*, SBIERA, P. 345.

2. † (Transilv., înainte de înțegrirea României) *Comite suprem* = prefect de județ, *fisoigăbirău*.

— Din lat. *comes*, -item. Cf. *conte*, *comes*, *comis*, *chimet*.

COMITE vb. III. P. *Commettre*, 2. *Commettre*, *charger qqn. de qqch.*

P. A face, a săvârși, a făptui ceva rău s. nepermis (o faptă rea, o crimă, un păcat, o gresală, o îndărăceală, etc.). *Înima ta de rețedean te lasă să comiți o asemenea scamatorie în banii statului?* ALEXANDRI, T. 769. *Comis-am o crimă, pentru c'am iubit!* I. NEGRUZZI, III 463. *Eroarea s'ar fi strecurat nesimțită, dacă ar fi comis-o poetul numai în versul întâiu*, MAIORESCU, CR. I 64/2. *Nu comitem nici o îndărăceală spunând-o și noi, că sub pseudonimul Carmen Sylva se ascunde... Regina României*, id. ib. III 7/2. *Comite fapte criminale*, IORGA, L. I 259. *Comisese o sună de orori*, C. PETRESCU, C. V. 98. | P. ext. (Ironie, în glumă) A scrie. A *comis o piesă de teatru* (mediocră, fără valoare).

2. (Termen juridic, frauzism învechit; cf. *comitent*) A încredința (cuiva) o lucrare, a da o însărcinare, un mandat, un comision; a încredința (cuiva) o afacere de comerț. *Când se comite cuiva facerea unui lucru, se poate stipula ca el să pună numai lucrul său sau mezeria sa, sau să procure și materia*, HAMANGIU, C. C. 377.

[Se conjugă ca *trimite*. | Abstract: *comitere* s. f. DICT. | Adjective: *comis, -ă*. Gre-

selite comise, D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 19. | Substantive: (<germ. *Kommitent* și ital. *commettente*) *comitent* (câte odată și: *comitente*) † s. m. (Jur.) = cel care încredințează cuiva o lucrare, dă o însărcinare, un mandat, un comision; cel care face o comandă. Cf. PANTU, PR. 3. *Stăpânii și comitenții [sânt responsabili] de prejudiciul cauzat de secretarii și prepușii lor în funcțiunile ce li s'au încredințat*, HAMANGIU, C. C. 237. *Când lucrătorul dă materia, dacă lucrul piere... danna rămâne în sarcina sa, afară numai dacă comitențele a întârziat de a-l primi*, id. ib. 377.]

— *N.* din fr. (lat. *committo*, -ere, idem), Cf. *emite*, *trimete*.

COMITENT s. m. } (Jur.) v. *comite*.

COMITENTE s. m. }

COMITET s. a. *Comité*. — Grup de persoane (de obicei dintr-o adunare s. o societate mai mare) constituind un corp special cu misiune și atribuțiuni determinate (de statutare, regulament, lege). Cf. *comisie* (I), *consiliu*. *Comitet permanent*, corp deliberativ, compus dintr'un număr determinat de membri aleși al consiliului județean spre a se sfătui și a decide împreună cu prefectul despre nevoile județului. *Comitet de lectură* (s. *teatral* C. NEGRUZZI, I 311), instituit spre a citi și aproba sau respinge piesele prezentate Teatrelor Naționale. *Comitetul șosilor* (POLIZU) s. al sănătății (a. 1848, URICARIU, VIII 100/3). *Comitet electoral*, s. se face de către cancelaria acestui comitet un izvod de toate (a. 1827), ib. VII 97/2. *Au ales un comitet compus din 19 bărbați* (a. 1848), ib. X 7/2. *Comitetul reglementar din București* (a. 1849), ib. XIII 378/2. *Comitetul rânduit atunci pentru pricepile străine*, ib. I 282/2. *S'a ales... un comitet creștin compus din trei membri*, GHICA, S. 705. *Fiecare adunare se formează în comitet secret, după cerceta președintelui sau a zece membri*, HAMANGIU, C. C. XX.

— Neologism după fr. (<engl. *committee*, derivat din *to commit* ca încredința ceva cuiva), intrat în limba română și prin filiație rusească (*komitetu*).

COMIȚIE † s. f. v. *comes* și *comiții*.

COMIȚII s. f. plur. P. 2. *Comices*.

P. (În Româniilor) Adunări ale poporului pe curii și centurii și pe triburi. *Activitatea legislativă, care la început se mărginea numai în Comițiile curiate, trece și asupra Comițiilor centuriate și în parte și a comițiilor tribute*, MAIORESCU, CR. III 102.

2. (Modern, prin imitație) *Comiții agricole* = adunări libere de agricultori (institute de lege) spre a studia mijloacele de perfecționare a agriculturii. *Concursurile de lupari ar trebui să se facă în fiecare plasă prin îngrijirea comițiilor agricole*, I. IONESCU, P. 518. (Rezultatele acestor adunări fiind nule, instituția a durat prea puțin și a fost ridiculizată; de aceea, azi, cuvântul e înțrebuțat numai în sens ironic, în comedii și în presa politică); *Președint...*, al *comițiilor agricole și al altor comițete și comiții*, CARAGIALE, T. I 114/2. *Obisnuise lumea cu consultarea comitetelor și comițiilor*, GOGA, T. N. VI 161.

[Sing. *comițiu* † s. a. (*comițium* s. a. ARISTIA, PLUT.) și *comiție* † s. f. ARISTIA, PLUT.]

— *N.* din lat. *comitium* (plur. *comitia*), propriu adunare (de la *cum* «cu» și *ire* «a merge»).

COMIȚIU s. a. v. *comiții*.

COMITIVĂ s. f. *Lettre de recommandation* ou

d'eneoi. — (Transilv. și Bucov.) Scrisoare care însoțește (recomandând) o adresă s. petiție.

— N. din lat. med. *comitiva*, idem.

COMIZERĂȚIE s. f. *Commissération*. — (Franțuzism) Mîlă, compătîmire. COSTINESCU. *Pe Ureche îl consideră cu un fel de comizerăție pioasă*. IORGA, IST. LIT. I 282. [Și: *comizerăție* a. f.] — N. după fr. (dat. *comiseratio*, *onem*, idem).

COMIZERĂȚINE s. f. v. *comizerăție*.

COMLĂU s. m. sing. *Lecure*. — (Ungurism, în Munții Apuseni și Banat) Drojdi (de hamelu) care se pun în aluat. STAN, M. 151. *Parfumoză împrejurițiile aluatului cu comlău*. IRINEU, S. B. 55. — Din ung. *komló* chameciu.

CÔMNE s. f. v. *culniă*.

COMOARĂ s. f. I. 1°. *Grener*. 2°. *Tanière*. II. *Cimetière*. III. 1°. *Trésor*. 2°. *Trésor*. 3°. *Source*, *mine*, *trésor*. IV. 1°. *Trésor*. 2°. *Trésor* (en parlant de quelqu'un). V. (Astron.) *Pollux*.

I. 1°. † (Numal în BIBLIA, 1688) Încăpere în care se păstrează bucate, grînar, șopron, magazie. Cf. cămară (II) 2°. *Piciră comorile*. 589.

2°. († și dial.) Așezătoare, vizuină (REV. CRIT. III 119), bărlög. *Prinseră-me cu leul gata spre cărat, și ca schimenul ce iaste în debu în cămora sa* (comoara C. vistiariului C. II, bărloage D). PSAL. SCH. 23/2.

II. (Transilv.-de-nord) Cimitir. VICIU, GL. (Năstău) com. N. DRĂGANU. *Unde-i comoara satului?* (Girșul rom.) VICIU, GL.

III. P. ext. 1°. Bani s. obiecte prețioase, ascunse în pământ (de obicei în căldări s. în oale de pământ sau alt fel de vase) și ulate acolo (cf. COSTINESCU), tezaur (HAMANGIU, C. C. 649). Cf. I.B. *Comoară* s.ă chiamă aur, argint, banii cei vechi de demult, stăpînu la cui a fost să nu se cunoască, cine au fost. PRAV. 312/2. Sub nume de *comoară* poporul înțelege o adunătură mare de bani pusă într'un vas de stejar ori într'o căldare de aramă, și ascunși în anumite locuri de oameni bozați din vechime ȘEZ. I 284/2. (Credințe pop.) De-asupra locului unde e ascunsă o *comoară* ard s. joacă flacără (PAMFILE, COM. 5, 26, 27, 32) spre sărbătorile mari (ȘEZ. I 127/2). Prin ștîma s. duhul banilor s. *comorilor* se înțelege ființa nevăzută care are în stăpînire *comoara*. PAMFILE, COM. 17. (Cred. pop.) Sînt *comori* curate s. bune, care ard după miezul nopții, după ce cîntă cocoșii, cu pară albă ori gălbie une-ori s. albastră alte-ori, și sînt păzite de inger s. de ștîma *comorilor*, înfățișată printr'un om s. o femeie cu îmbrăcămintea albă; și sînt *comori* necurate s. bani răi care ard în cealaltă jumătate de zi și de noapte. Id. Ib. 17. 27. *Comoară ascunsă în sat ce a află omu ascunsă*. CORESI, ap. GCR. I 17/2, cf. EV. 44/2, 52/2. *De să va prileji cuiva, nu cercând, ce așa să va nemeri, de va găsi o comoară pre un loc străin, atunci să fie și să împartă în doo cu stăpînu locului*. PRAV. 302. *Cela ce va găsi comoară cu vrăji și cu draci, nemică să nu i să dea, ce să ia tot domnia*. Ib. 311. *Comoară nu scapă de plugarul*. DOSOFTEU, V. s. 42°. *Pohiesc moartea și nu o nemereac, scurmînd-o ca nește comodră*. BIBLIA (1688). 364^b/2. *Au aflat comodră*. MINEUL (1776). 130°. *Era ascunsă o comoară în pământ*. GCR. II 40/2. *În ruinele ei sînt comori*. C. NEGRUZZI, I 203. *Uzfructuarul nu are nici un drept... asupra comori care s'ar putea găsi în cursul uzfructului său*. HAMANGIU, C. C. 130. *Un cercetoriu... ședea pe o comoară și cerea mîlostenie*. CREANGĂ, P. 134/2. *Mi se prind de*

mîndă la joc, de pare că-s draci de pe comoară. ȘEZ. III 183/2. *Ban găsit, ban vrăjit, Comoară găsită, beica ușdrărită*. ALECSANDRI, P. P. 93. | (Mitol. pop.) Prin județul Muscel se crede că cel ce nu mîncănu Lunca ceapă și usturoiu trei ani de-a-rîndul, poate vedea *comoara vînturilor*. PAMFILE, VĂZD. 28. *Par'că ești cel de pe comoară (= dracul), mîl, de știi toate cele!* CREANGĂ, P. 150/2.

2°. (Adesea la plur.) Grămadă de obiecte de metal prețios, de bani, de pietre scumpe, strănă și păstrată la loc sigur; p. ext. avere, avuții, bogăție. *Potolomei... are comoară multă*. MOXA, 351/2. *Așa e cela ce strînge lui comoară, iară în Dumnezcu nu-i bogat*. SICRIUL DE AUR, ap. GCR. I 127/2. *Mosteneau de comodră*. BIBLIA (1688). 188. *O piatră acumpă, carea iaste mai mare decît un ou de găscă, și plătește o mare comoară*. GCR. II 77/2. *Îubitorul de argint... șade destept lângă comoara sa*. MARCOVICI, C. 9/2. *Tu să pazești casa și comorile stăpănu-tău, să stai lângă dănele... să latri (a. 1847)*. GCR. II 358/2. *Bogatul din comori multe își încheie fericele*. KONAKI, P. 287. *Comori Pe rochiu lungi iesut'e'n flori*. COȘBUC, B. 19. *Vrednic ești de comoara ce fi-o laz*. CREANGĂ, P. 226/2. *Mîndra mea tare-i acută, Are bani, are comori, Dar nu are pețitorii*. HODOȘ, P. P. 179.

3°. Fig. Tot ce e socotit foarte prețios și folositor; izvor (de îmbogățire), mină, tezaur. Că acesta iaste dătătoriu de viață și... *comoara bunăților*. CORESI, EV. 252 /2. *În minutul ce era să publice această comoară, la 1808, moartea reală*. ARHIVA R. I 4. *Am primit... o întregă comoară de curinte laline*. MAIORESCU, CR. II 274/2. *Comoara generată a cunoștințelor omenești*. Id. Ib. III 34/2.

IV. Fig. 1°. Ceea ce avem mai scump, ceea ce e mai de preț pentru sufletul omeneș, ceea ce aduce fericele, bunătațe. *Le va deschide Hristos comorile împărăției cerului* (ca. 1550). CUV. D. BĂTR. II 459. cf. TETRAEV. 200, GCR. I 112/2. *Cerștile comori*. BIBLIA (1688). pr. 3/2. *Fapta ascunsă a inimii comoara poartă*. CANTEMIR, IST. 213/2. *Să iau comoara și bogăția cea veacnică*. GCR. II 140/2.

2°. (Despre persoane) *Tu ești comoara mea*. MARCOVICI, C. 9/2. *Amar mie! Ce soție, Ce comoară-am prăpădit*. ALECSANDRI, T. 341. *E o comoară de om!* (Căvint cu care te adresezi unei persoane dragi; cf. germ. *Schatz*). Iubit(ă), scump(ă), drag(ă). *Măndrăle te-ori întreba: Cin'ti-a dat, bade, peasa? Dragul meu, comoara mea, Vorbă bună nu le do*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 67. *Măndră, măndrăleana mea, Draga mea, comoara mea*. Ib. 312. *Sora mea, Comoara mea*. Ib. 492.

V. (Astron.) O stea aurie (H. VII 394): Polux. Se mai numește și: *comoara lui Iov* (OTESCUC, CR. 25, PAMFILE, CER. 171-3) s. *cu sfredel* (H. X 245). Cf. H. I 351, II 14, 82, III 75, X 70, 97, 501, XI 492, XIV 379. *Cînd s'afredelul va cădea drept în acomorăș, atunci aurul și argintul se vor vîrta pe toată fața pământului, și va fi vreme de apoi*. HEM. 1337.

[Gen.-dat. sing. *comorii* (seris și *comorci*) † și dial.] *comorăși* † CORESI, ap. GCR. 18. | Plur. *-mori* și *-moară*, articulat: *comorile* și († și dial.) *comorile*. | Și: *cămoră* † s. f., *comoară* † s. f. | Derivate: (ad II 2°, pol. *komornik*) *comornie* s. m. = (†) înalt funcționar atașat curții polone cu atribuții judecătorești; † cămărăș; (dialec. în Transilvania) casier (DICT.) comunal (Poplaca, județul Sibiu, com. V. LAZAR). *Pînd a mergere comornicul erdec cu cîrțile... Creșul... au intrat în țară pe la Soroca*. LET. I 198/2. *Comoarnicul sau cămărășul lui Racoșie Gheorghie*

crăiului încă un fost acolo (Sibiu, a. 1746). BUL. COM. IST. II 231; — **comorăște** s. f. (Olten.) = locul unde s'a găsit s. se află îngropată o comoră. CADE.).

— Din slav. **komora** (rus., rut. *komóra* ecămară), pol. *komora* ecămară, magazie, trezorerie, sârb. *komora* 'trezorerie, fișes), care e un împrumut din latinescul *camera*, înăit cuvântul formează evadublet cu ecămară, cameră și chimir; Cf. comarnie, ecămăraș.

COMÓD, -Ă adj., adv. 1°. *Commode. Commodément. 2°. Qui aime ses aises. 3°. Indulgent.*

1°. Adj. Care se poate întrebunța ușor, de care ne folosim cu plăcere; lesnelic, înlesnit, plăcut, potrivit; înălțător, larg, mare. *Imbrăcăminte comodă*, care stă bine, nu strânge, care este în voie. COSTINESCU. *Pat comod. Gheată comodă*, în care piciorul se simte în voie. *Bordele mai bune, mai igienice și mai comode decât înăși casele*. I. IONESCU, M. 151, cf. C. NEGRUZZI, I 302. *Prezența lui într'un penitenciar nu era de loc... comodă pentru Directorul respectiv*. VLAHUȚĂ, N. 184. | P. ext. *Viață comodă s. trauă comodă* = viață plăcută și tencită. COSTINESCU. || Adv. Cu înlesnire, potrivit, fără greutate, ușor. *Găsi-moi comod să mă plece la jugul căsătoriei*. ALECSANDRI, T. 112. *A intențat aceluia de partaj... vedând de obicei partajul averii rămăsu... deoarece nu se pot împărți comod în natură*. MON. OE. 23.

2°. (Despre persoane) Căruia nu-i place a da în grea (LM.), care nu se prăpădește cu munca, cu lucrul, ci-i place liniștea și munca puțină, fără multă efortare, cam leuș, cf. tihnit, taeticos. *Însuși [evenimentele] tacticos și răbdător, în lungi camere, bune pentru somnul de după amiază al comozilor noștri străbuni*. IORGA, L. II 3, cf. IST. LIT. I 388.

3°. (În sens defavorabil, în opoziție cu eșevres) Indulgent, lășător, sloboz. *Morală comodă. Un bărbat foarte comod*, care nu la seama la (făcându-se că nu vede) infidelitățile soției sale.

[Accentuat (după lit.) și: *comod, -ă*. | Abstract: (fr. *commodité*) **comoditate** s. f. = starea s. însușirea de a fi comod, ceea ce face ca ceva să fie comod, înlesnirea ce o oferă ceva; p. ext. umbilătoare, privată, closet. *E oraș prea sălbatic și e prea mare lipsă de comoditatele eișii*. GHICA, A. 582. *«Cum erci mata Catinca» nu era o formulă de politeță sau de comodatitate canonică*. I. TEODOREANU, M. II 53. *Când s'a înopțat, am ieșit frumuseț pe ferestra de la comodatitate*. CHIRITESCU, CONV. LIT. XLV, 376. || Contrariu: **necomod, -ă** (v. e.), cu abstractul **necomoditate** s. f. și **incomoditate** s. f. (v. e.).

— N. după fr. (lat. *commodus, -a, -um*). Cf. comodă.

COMODĂ s. f. *Commode*. — Scrin mai scund (la care ajungi ușor cu mâna) cu sertare pentru rufe, păuzetări, etc. Cf. COSTINESCU.

— N. după fr. Cf. comod.

COMODĂNT s. m. (Jur.) *Commodant*. — Acela care dă ceva împrumut prin comodat. Cf. COD. TIV. T. 5/1. [Și: (formă italicească) **comodante** † s. m. *Comodantele nu poate să ia îndărăț lucrul... înainte de trecerea termenului cuvent*. HAMANGIU, C. C. 398].

— N. după fr. (ital. *comodante*, idem). Cf. comodat, comodatari.

COMODANTE † s. m. (Jur.) v. comodat.

COMODAT s. a. (Jur.) *Commodat*. — *Comoda-*

tu este un contract prin care cineva împrumută altuia un lucru spre a se servi de dănsul, cu îndatorirea de a [-] înapoi. HAMANGIU, C. C. 396. Cf. 397. [Și: (formă latină) **comodatum** † s. a. *Comodatum*, împrumutarea unui lucru necheletului, d. p. cal, trăsură, carată. COD. TIV. A. 4/1]. — N. după fr. (lat. *comodatum*). Cf. comodat, comodatari.

COMODATĂR s. m. (Jur.) *Comodatari*. — Cel ce beneficiază de un contract de comodat, cel ce «ia împrumut un... lucru necheletului», COD. TIV. A. 5/1. *Comodatariul este dator să îngrijească ca un bun proprietar de conservarea lucrului împrumutat*. HAMANGIU, C. C. 397.

— N. după fr. (s. ital. *comodatario*, idem). Cf. comodat, comodatari(e).

COMODĂTUM † s. a. (Jur.) v. comodat.

COMODITĂTE s. f. v. comodat.

COMONİ vb. IV^a refl. *Se donner de la peine*. — (Mold.) A se munci, a se vânjoli.

COMORĂȘTE s. f. v. comorăște.

COMÓRNIC s. m. v. comoră și comarnic.

COMÓS, -OĂȘĂ adj. v. coamă.

COMOSTENITÓR, -OĂRE subst. (Jur.) *Cohéritier*. — Cel care moștenește împreună cu alții, coherede.

— Formațiune nouă după fr. *cohéritier*.

COMÓTĂ s. f. *Collier du harnais*. — (Banat) Jugul hamului. Căli se prind prin streangurile de la hamuri ori *comote* de tripcă. H. XVIII 143.

— Din germ. *Kummel*. Cf. hamut.

COMOȚE, COMOȚINE s. f. *Comotion*. — (Fiziologie) Șuguire puternică bruscă (a corpului), cutremurare. *Comosiune electrică* = izbire ce simte cineva prin descărcare electrică. Cf. PONI, P. 224. (Pat.) *Dacă n'acum comosiune cerebrală, totul merge bine*. ZAMFIRESCU, R. 270. || (Germanism) Mișcare pe care o face cineva în scop igienic (mai ales după masă, ca să faciliteze digestia). Cf. STAMATI. | Fig. Emoție puternică, zguduire; turburare sufletescă repede și puternică, cutremurare. *Înășoșarea accei necunoscute îi făcuse o comosiune așa de mare, că își pierdu mințile*. ALECSANDRI, DACIA LIT. 263, cf. I. IONESCU, M. 154. | Mișcare revoluționară. *Propaganda... filozofilor francezi... aduce comosiune din 1789*. IORGA, L. II 5. — N. după fr. (lat. *commotio, -onem*, de la *commovere* «a zgudu cu putere») și după germ. *Komotion*.

COMOVITĂ s. f. *Marc*. — (Sărbism, în Banat). Tescovină. *Râchie de comovită*. CADE.

— Din sârb. *komovica* 'eracliu de tescovină. CADE.

COMPACT, -Ă adj. *Compact*. — Ceea ce se prezintă ca o masă strânsă bine la un loc, îndesat (5°). p. ext. tare, solid, vărtos, des, cf. masiv, dens. *Partea cea mai compactă... a emigrațiunii*. HASDEU, I. C. 61. *Antracitul este des, compact, dur*. PONI, CH. 127/1. *Umbra compactă a nopții*. VLAHUȚĂ, D. 3. *Părul lăun, compact, ca două aripi de ojel*. I. TEODOREANU, M. II 146. | Sp. e. (Tipogr.) *Caractere compacte* s. (mai des, substantivat, la plur.) *compacte* = litere groase și negre, cf. aldine. *Imi pune îndată sub ochi, cu*

Termen de comparație. CLIMESCU, A. 280. Făcăm o comparație între rol, când corbeași. C. NEGRUZZI, I 40. Dante a luat furtunosul zbor al grărilor... drept termen de comparație, cu ad descrie... cum spiritele... sânt purtate fără repaus de suflarea vijeliilor. ODOBESCU, III 30/5. Poezii lor nu găsesc... comparații pentru apoteoza e-roilor. EMINESCU, N. 63/5. Reproduc aici pe cele mai principale, dând alături, pentru comparație, textul corectuzător. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 149. (Gram.) *Gradele de comparație* (s. gradajune) sânt pozitiv, comparativ și superlativ. | Adjective: (după fr. *comparé*) **comparât**, -ă = (cu sens pasiv) asemănât; (cu sens activ, după fr. *comparé*) care proiesciență pe cale de comparație. *Necunosțința fonologiei comparate*. HASDEU, I. C. 205. *Studiul filologiei comparate*. MAIORESCU, CR. I 349/5. *Anatomic comparată*. Folcor *comparat*; — **comparativ**, -ă = care stabilește o comparație, o asemănare, un raport între două lucruri s. persoane; (după germ. *vergleichend*) comparat (cu sens activ); (Gram., substantivat) grad de comparație, care, modificând forma unui adjectiv s. adverb (prin terminații, prin adosul unor particule s. prin înlocuiri complete) îl arată într-o calitate s. măsură superioară față de pozitiv, dar inferioară față de superlativ; (adv.) în mod comparativ, în comparație cu... *O profundă cunoștință comparativă a poeziei poporane*. HASDEU, I. C. 98. *Filologia slavă comparată*. SBIERA, P. 393. (A d-verb). *Documentele trebuie folosite nu numai indicând ci și în serie, comparativ*. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 13. (Subst.) *La Sloveni comparativul de obște se face așa*. P. MAIOR, IST. 246; — **comparabil**, -ă = care se poate compara cu, asemănător cu, asemenea cu; cf. analog; (cu negativ) **necomparabil**, -ă și mai ales **incomparabil** (v. c.) (și cu abstractul, rar) **comparabilitate** s. f. = posibilitate de a face comparații. | — N. din fr. s. lat. *comparare*. Cf. dubletul *cumpăra*.

COMPARĂ † vb. I^a.

COMPARABIL, -Ă adj.

COMPARABILITATE s. f.

COMPARAȚIE s. f.

COMPARAȚIUNE s. f.

COMPARATIV, -Ă adj., s. a.

v. **compară**.

COMPĂREA vb. II (Jur.) *Comparare*. — A se prezenta în justiție, în fața judecătorilor, a se înfățișa la judecată. [Se conjugă ca a *părea*. În timpul din urmă, se observă însă tendința de a-l conjuga după conj. III. | Abstract: (fr. *comparation*) **comparațiune** s. f. = prezentare în justiție, înfățișare].

— N. după fr., modificat după a *părea*.

COMPARIȚIUNE s. f. (Jur.) v. **compărea**.

COMPĂRS s. m. *Compars*. — (Franțuzism)

Figurant de teatru, personaj mut. cf. statistic; p. ext. persoană cu un rol neînsemnat într-o afacere, om de umplură. *Comparași politici*. ȘĂINEANU, D. U. [Plur. *-parași*].

— N. din fr.

COMPARTIMENT s. a. *Compartment*. — Despărțitură într-o încăpere mai mare, mai ales într-un vagon de cale ferată, într-un dulap, într-o cutie, etc., spre a (se) așeza acolo persoane, lucruri, etc., separate de altele din alte despărțituri la fel; cf. *serătar*, *boxă*. *Trecând în al doilea compartiment al grajdului, am găsit o iapă mare*.

GHICA, s. 541. Accste picturi ocupau patru compartimente pătrate pe lacanul boltei. ODOBESCU, I 118/5. *Se revcade afară din compartimentul vagonului*. CARAGIALE, M. 126. *Incerd să încalc ușa compartimentului*. BRĂTESCU-VOINESTI, I. D. 30. *Ocupă toate locurile compartimentului de clasa doua*. I. TEODOREANU, M. II 190.

— N. după fr. (ital. *compartimento*, de la *compartire* «a împărți»). Cf. *departamento*.

COMPĂRȚITÖR, -OĂRE adj., subst. (Jur.) *Compartagant*. — (Fiecare dintre persoanele s. părțile) care are ceva de împărțit cu altul s. cu alte persoane. Cf. *copărtaș*. *Se procede înaintea acestui arbitru la facerea scoatilor ce copărțitorii pot fi datorii a-și da unui altora*. HAMANGIU, C. C. 177, cf. 178. [S]: **copărțitor**, -toare adj., subst.]

— N. format după fr.

COMPĂS s. a. (Geom.) 1^a. *Compas*. 2^a. *Roussole*.

1^a. Instrument (format din două brațe de lemn s. de metal, unite la un capăt printr-un șurub, care servește de axă, așa ca să se poată depărta și apropia), cu care se măsoară distanțele și unghiurile, se trag arcuri, circunferințe, etc., deghel (I. GOLESCU). *Compasul dulgherului*, de lemn (mai mare) și de fier (H. II 30, 311, X, 33 XIV 399) se mai numește *pasnic* (sic), *capră* (III 13^a), *cerceală*, *țărăcâlan*. *Compas cu balustră*, cu care se trag cercuri mici. *Compas forestier* (Com. ITTU), metru alegător de forma unui compas cu care se măsoară lungimea lemnelor. CIUPALĂ, PL. *În mână tu cu compasul luile toate măsoară*. KONAKI, P. 275, Cf. 294. | P. ext. Cutia în care se ține acest instrument (și accesoriile lui).

2^a. (Marină; învechit) Busolă. STAMATI. *Tu n'ai cist în viață ochiană și compas*. C. NEGRUZZI, II 193/5. # **A-și pierde compasul** = a-și pierde busola. *A nu-și pierde compasul*, *Nici ingeri atunci nu pot*. I. VĂCĂRESCU, P. 529/50.

[Plur. *-pasuri*.] Verb: (fr. *compasser*; neobicit) **compasă** I^a = a măsura cu compasul, a așeza ceva într-un mod regulat, simetric. *A compasa mersul, stilul*. ȘĂINEANU, D. U.; (cu part. adj. după fr. *compassé*) **compassat**, -ă = măsurat. *Verbe compassate*. *Mișcare compassată*. *Gest compassat*. lb.]

— N. în sensul 1^a după fr.; în sensul 2^a din germ. *Kompass* «busolă».

COMPASĂ vb. I^a v. **compas**.

COMPASIUNE s. f. *Compassion*. — (Franțuzism) *Compătimire, milă*. *De ce de a mea pasiune Tu n'ai compasiune?* I. NEGRUZZI, I 80. *Zămbete de compasiune*. UNIVERSUL, a. 1930, 6 Nov.

— N. din fr. (lat. *compassio*, *onem*, de la *compassus*, part. verb. *compati* «a suferi împreună cu, a compătimi»).

COMPATIBIL, -Ă adj. *Compatible*. — Care se poate împăca cu altceva, care poate fi împreună cu altceva, care poate exista s. se poate exercita în același timp cu altceva (fiind vorba mai ales de o însărireare, funcțiune, etc.). *Mandatul de deputat nu e compatibil cu funcțiuni administrative*. I. M. *Publicul... s'ar înșela foarte mult, când ar crede că simfînământul naiv al poporului nu este compatibil cu ideile înalte*. MAIORESCU, CR. I 128/50. [Negativ: **necompatibil**.] *Dispozițiuni necompatibile sau contrarii ale aceea ale testamentului*. HAMANGIU, C. C. 217. *Agitare politică necompatibilă cu pozițiunea lor*. MAIORESCU, D.

1. 100; **incompatibil**, -ă v. c. | Abstract: (fr. *compatibilité*) **compatibilitate**, (cu negativele) **necompatibilitate** s. f., **incompatibilitate** v. c. = faptul de a fi compatibil, potrivire, asemănare. *Dicționar necompatibilități cronologice*. HASDEU, I. C. 171.

— N. după fr. (derivat. din lat. *compati* ca suferi împreună cu).

COMPATIBILITATE s. f. v. **compatibil**.

COMPĂTIMĂ † s. f. v. **compătimi**.

COMPĂTIMI vb. IV^a 1^a. *Compătir*. 2^a. *Plaindre*. 1^a. *Intrains*. (construit mai ales cu prep. cu) A suferi împreună cu cel nenorocit (COSTINE SCU), a pătimi împreună cu altul s. cu alții, a lua parte la suferința cuiva. *Nu mai naturii vei spune neceazul tău cel ascuns. Socotind cum că eu tine compătimeste și ea*. PANN, E. III 46^{1/2} cf. 158^{1/2}. *Cu unei inimi care eu noi compătimeste*. ALEXANDRESCU, M. 46^{1/2}. *Compătimeste... când rede pe sărac*. C. NEGRUZZI, II 264^{1/2}.

2. *Trans*. A arăta cuiva mare părere-de-rău pentru durerea s. suferința ce îndură, a fi cuiva milă s. a avea milă de cineva, cf. căi (2^a), căina (2^a). *Foarte bine! zise ea, compătindu-l*. F. BIERA, P. 239^{1/2}.

[Adjective: **compătimit**, (cu negativul **necompătimit**), -ă = față de care ai compătimit, căruia îi arăți că compătimesti cu el; — **compătimitor** (cu negativul **necompătitor**), -oare = care simte compătimitore cu..., cf. milostiv. *Indurător*. *Neogor a fost milostiv și compătitor, darie pentru cei ce aveau nevoie de domnieasca lui dăruiele*. IORGA, L. R. 56. | Abstract: **compătimitore** s. f. = pătimitore împreună cu altul s. cu alții, suferință pe care o împărtășești cu cineva; părere-de-rău și milă, compasiune cu cel ce suferă s. e nenorocit, cf. milosărdie, milostivire, îndurare (Ad 1^a) *Văd cum e'amaral de obște la toți dă compătimitri*. PANN, E. I 115^{1/2}. *Compătimitore Ce inimile leagă cu lanțul sufletesc*. ALEXANDRESCU, M. 118^{1/2}; (Ad 2^a) *Compătimitore și milă pentru acești nenorociți*. DRĂGHICI, R. 21^{1/2}. *Simțea o neapuză compătimitore pentru soarta ei*. C. NEGRUZZI, I 41. *Nu simțeam durere, nici compătimitore*. Id. II 31^{1/2}. *Ar ofensa-o cu compătimitore ei*. VLAMUTĂ, D. 223. *N'am avut parte și eu pe lume măcar de o compătimitore!* CARAGIALE, T. II 32^{1/2}; — **compătimit** s. a = compătimitore; — (postverbal, neoblicinat) **compătimită** † s. f. = compătimitore. POLIZU.

— N. format, după fr. *compatir*, din prefixul con- și verbul *pătimit*.

COMPĂTRIOT, -Ă subst. *Compatriote*. — Care are aceeași patrie, care e din aceeași țară cu altul. *Binele... să-l împărtășim compatrioților*. GOLESCU, I. 3. *Această lucrare dorită de obște și merită a lămurii driturile compatrioților*. CODICĂ TIV. VIII^{1/2}. *Au intrat pe temciul dorințelor compatrioților lor* (a. 1835). URICARIUL, VII 126^{1/2}. *Chiamă la conlucrare pe toți compatrioții*. RUSSO, S. 154. cf. GHICA, A. 644. *Dana necunoscută nu se pare a-ți fi compatriotă*. C. NEGRUZZI, I 45. *Un compatriot de ai noștri discuta cu un alt compatriot despre valoarea lui Shakespeare*. MAIORESCU, CR. II 373^{1/2}. | P. ext. (Om) de aceeași nașne cu altul, de aceeași sânge, de aceeași origine etnică, de aceeași nașne, c o n n a ț i o n a l. *Compatrioții noștri de peste Carpați*. MAIORESCU, CR. I 137^{1/2}. | † (Cu funcțiune adjectivală) *In toată Elveția, nobil și prost nu este, ci toți sunt frați compatrioți*. GOLESCU, I. 120. [Femiul:

nul: **compatriotă**, mai rar: **compatriotă**. | Pronunț. -tri-ot].

— N. după fr. (din lat. din epoca decadentă) **compatriota**, idem). Cf. *simpatriot*.

COMPENDIU s. a. *Compendium*. — Expunere pe scurt a unei întregi științe s. doctrine, prescurtare; spec. operă științifică în care se face o asemenea expunere. *Compendiu de Fizică*. [Pronunț. -di-u. | Plur. -dii. | **compēdiu** † s. f. DICT. | Derivat: **compēdiator** (pronunț. -di-a-) s. m. = cel care face un rezumat. *Din acest original... compēdiatorul elimină fără nici un motiv toate*. IORGA, L. II 545].

— N. din lat. scolast. **compendium**, idem (propriu economice, din *compendere* ca cântări împreună, cf. *compensa*).

COMPENDIATOR s. m. }
COMPENDIE † s. f. } v. **compendiu**.

COMPENSĂ vb. I^a. (*Se*) *compensare*. — *Trans*. A stabili un echilibru între două s. mai multe situații s. lucruri deosebite echivalându-le cu preț s. valoare, etc.; a neutraliza o acțiune nefavorabilă prin alta în sens invers echivalentă, a șterge un efect printr-o acțiune s. un alt efect echivalent, însă în sens invers, a compăni, a repara, a îndrepta un rău printr'un bine; p. ext. a răsplăti, a despăgubi, recompensa; † tocmi, † socoti. *Căștigul din mai mulți ani nu va compensa pierderile din acest an*. I. M. A *compensa* pe cineva de ceva, a-l despăgubi. Cf. TDRG. *Să se iele... spre a compensa îndatoririle de folos public* (a. 1855). URICARIUL, IV 437^{1/2}. | Refl. (Construit cu prep. cu s. prin) A se compăni, a se echilibra, a fi răsplătit. *Propunerile ce fac, deși unele sânt cereri de augmētări, se compensează cu altele care sânt cereri de reduceri*. MAIORESCU, D. I. 81. *Mieșorimea zestră ce aducea fata se compensa cu șanșele de înaintare pe care le oferea înrudirea și nașia ministrului dreptății*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 22. [Prez. ind. pers. 3 *compensază*, † *compensă*. *Inegalitatea părților date în natură se compensă prin bani*. HAMANGIU, C. C. 177. | Abstracte: **compensare** s. f., **compensat** s. a. (fr. *compensation*, lat. *compensatio*, -oem) **compensăție**, **compensățiune** s. f. = faptul s. acțiunea de a compensa, cf. recompensare, compănire, potrivire, egalare, răsplătire, răsplăt, despăgubire, desdăunare, răfuire, † prăvire de socotală între creditor și debitor, răfuială (CODICĂ TIV. Tălcuire 5/5). *Mica sumă ce-ți ofer nu este... o justă compensățiune pentru arceciile ce mi-ai făcut*. I. M. Când două persoane sânt datorate una alteia, se operează între dănele o compensățiune, care stinge amândouă datoriile. HAMANGIU, C. C. 273, cf. 1143. *Trebuia din vreme pregătită compensățiune de bună voie*. MAIORESCU, D. II 69. *În alte locuri, marea e pe cale numai de a-și netezi fărniul; rupe dintr'un loc și cară în altul; fărămă colțurile ieșite sau cuparile și astupă accontenit fundul golfurilor, care se rotunjesc astfel neaccontat*. E o adăbrată lucrare de compensăție: de acea astfel de fărniuri... se înfășează sub formă de linii ovale; se și numesc fărniuri de compensăție. MEHEDINTI, G. F. 146. | Adjective: **compensat**, -ă = căruia i s'a dat o compensăție, răsplătit (ARISTIA, PL.); — **compensator**, -toare = care compensează. *Printr'un efort de echitate compensatoare, în măsura în care paralizază mijloacele de acțiune... regimul electic...* I. DUMITRESCU, CURENTUL, a. 1930, 3 Oct. *Pendul compensator* (și substantivat) *compensator*

= pendul construit în așa fel încât să poată compensa orice contracțiune s. dilatațiune. Cf. PONI, P. 112; — **compensabil**, -ă = care se poate compensa. *Datorii compensabile*. HAMANGIU, C. C. 276, cf. 1151].

— N. după fr. (lat. **compensare**). Cf. **recompensa**.

COMPENSABIL, -Ă adj.

COMPENSAȚIE s. f.

COMPENSAȚIUNE s. f.

} v. **compensă**.

COMPETĂ vb. I^a v. **compeți**.

COMPETE vb. III unipers. *Compéter*. — (Latinism. învechit; în Transilv.) A fi de competența s. în căderea cuiva, a l se cădea, a l se cuveni. *Ju compete accesor judecării, acestui tribunal a judeca această cauză*. LM.

— N. după lat. **competit**, idem (de la *competo*, -ere). Cf. **competent**, **competență**, **compeți**.

COMPETENT, -Ă adj. *Compétent*. — (Construit cu să, cu infinitivul, s. cu prep. în s. Ia). Care are dreptul, căderea, atribuția, autoritatea legală să facă (spec. să judece s. să hotărască) ceva, în drept, chemat, îndreptățit, ț volnic (STAMATI). *În obiectul în care ci nu este nici de cum competent* (Incep. sec. XIX). URICARIUL, V 194/10. *Locurile de jos nefiind competente a face alta decât...* (a. 1845) lb. V 360/20. *Înaintea tribunalului competent* (a. 1848). lb. X 9/0, cf. HAMANGIU, C. C. 36. || P. ext. Pricăput (intr'o materie), care are (în materia în chestiune) o părere întemeiată pe o cunoștință adâncă a lucrului. *Nefiind competent în asemenea materie, lam crezut ușor*. C. NEGRUZZI, I 325. [Și (învechit): **competinte** adj. *Tribunalele civile vor fi singure competente a hotărî asupra reclamațiilor*. HAMANGIU, C. C. 79, cf. 230; (cu negativul) **necompetent**, -ă (**necompetinte**)].

— N. după fr. (lat. **competens**, -entem, part. verbalului *competere* = a fi de atribuția, de competența...). Cf. **compete**, **competență**, **compeți**.

COMPETENȚĂ s. f. *Compétence*. — (Jur.) Dreptul atribuit de lege unui tribunal, unui judecător, unei autorități de a decide în anume chestiuni, unui funcționar de a avea anume atribuții, p. gener. dreptul s. căderea cuiva de a se pronunța asupra unui lucru pe temeiul unei cunoașteri adâncă a materiei în chestiune, cădere, ț volnicie (STAMATI). Construcții: *ă fi de (mai rar: în) competența cuiva, a se fi de competența cuiva* (BARCIANU). *A-și declina competența (intr'o materie s. chestiune)* = a se declara fără autoritate (legală) s. nepregătit de a judeca o chestiune s. de a se pronunța într'o materie. *Accete nu sânt de competența acestui Divan* (a. 1839). URICARIUL, V 23/10. *Arhivul filologic din Blaj a contestat D-lui Alcesandru competența...* *În privința limbii române să tacă poezii Alcesandru* MAIORESCU, CR. I 384. *State cu o competență limitată de juraf.* id. D. I 210. *Înființarea catedrelor este de competența regulamentelor*, id. lb. I 445. *Procesele de separare ale proprietății ieșeau de sub competența banului*. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 49. [Și: **competință** s. f. MAIORESCU, CR. I 112/4, C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 83, **competenție** † s. f.; (cu negativul) **necompetență** (**necompetință**) s. f. = lipsă de competență].

— N. după fr. (lat. **competentia**, -am). Cf. **compete**, **competent**.

COMPETENȚIE † s. f. v. **competență**.

COMPETI vb. IV^a. *Être en compétition*. — (Rare) A cere același lucru (de obicei un post) deodată cu alții. [Și (în Transilv.) **competă** vb. I^a = a concura, a candida, a-și pune candidatura. *Am competit la postul de notar*. | Substantiv verbal: (fr. *compétiteur*, lat. *competitor*) **compețitor** (**compețitor**), -oăre = persoană care aspiră la același lucru (post, situație, demnitate) și-l cere (s. concurează la el) odată cu altul s. cu alții, cf. **concurrent**, **contra-candidat** cf. ARISTIA, PLUT.). *Arăta pe omul care apăra drepturile fără cu pe un compețitor*. GHICA, S. 646. | Abstract: **compețitiune** (**compețitie**) s. f. = cerere a aceluiași lucru (funcțiune, demnitate) după care umblă și alții, candidare. *Fușese învinș în competiția pentru Scannul din Blaj*. IORGA, L. 170/1].

— N. după lat. **competo**, -ere, idem. Cf. **compete**, **competent**, **competență**, **compeție**, **peți**.

COMPETINȚĂ s. f. v. **competență**.

COMPETINTE adj. v. **competent**.

COMPETIȚIE s. f.

COMPETIȚIUNE s. f.

COMPETITĂTOR, -OĂRE subst.

COMPETITĂTOR, -OĂRE subst.

} v. **compeți**.

COMPILĂ vb. I^a. 1^a. *Compiler*. 2^a. *Plagier*.

1^a. A aduna laolaltă din mai multe izvoare s. din mai mulți autori texte relative la același subiect spre a face o operă nouă. (Cf. STAMATI). *A compila legile*. LM. *Tu ești din muritorii ce adună, compilează, Ceteau cu multă râvnă*. I. NEGRUZZI, II 20.

2^a. (Despre scriitori) A împrumuta idei, pasajii, din alți autori (de obicei fără a-i cita), a plagia. *Pentru concluzie, nu compilezi din cărți*. C. PETRESCU, I. II 119.

[Abstracte: **compilat** s. a. = faptul de a compila; **compilare**, (fr. *compilation*, lat. *compilatio*, -onem) **compilație**, **compilațiuni** s. f. = compilare, operă compilată. LM. *Meritul compilărilor din arhive*. MAIORESCU, CR. III 45. *Avea ca singur predecesor în compilația lui Ureche pe Simion Dascălul*. IORGA, L. I 87. *Nu s'au întrebuit direct scriitorii antici, ci numai prin compilația șasului Laurcașu Toppeltin*. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 125. | Adjective: **compilat**, -ă. «*Verziunile române compilate de studenții oradieni*... MAIORESCU, CR. I 239/11; — (fr. *compilateur*, lat. *compilator*) **compilător**, -oăre. *În proporție mai mare decât din Macarie, cronicarul compilator culege din analele oficiale*. IORGA, L. II 552. (Substantivat) **Compilătorii** *Eustratii, Simion și Misail*. LET. I 146/10 (nota lui Kogălniceanu). *Chestiunea dacă traducătorul e un simplu traducător sau în același timp și un compilator, nu se va putea rezolva cu certitudine*. D. RUSSO, ap. BUL. COM. IST. II 19.]

— N. după fr. (lat. **compilo**, -are «a despola, a jefui»).

COMPILAȚIE s. f.

COMPILAȚIUNE s. f.

} v. **compilă**.

COMPIR s. m. (Bot.) v. **crumpir**.

COMPLĂCE vb. II v. **complăcea**.

COMPLĂCEA vb. II. *Complaire*. 1^a. **Absolut**.

A face pe plac, a lucera să plăci cuiva, potrivindu-te gusturilor, sentimentelor lui, a intra în voia cuiva. *Marele imperiu [Austria] ordona umilirea simțirii creștinești, ca să complacă urecii și turbul ecclési.* ALECSANDRI, P. III 341.

2. Refl. A-și face o plăcere din ceva, a găsi (în cineva s. în ceva) o mulțămire plăcută. *Mihai Sturdza era... un om plin de încredințare și se complăcea foarte mult în ascendența concorbirii.* GHICA, S. 249.

[Se conjugă din ce în ce mai des după conj. III. *Cine îi-a spus că o-și complăce (sic) Horațiu e dispus?* ALECSANDRI, ap. DDRF. | Abstract: (învechit) **complăcere** s. f. = voința de a plăcea cuiva; p. ext. complență, amabilitate. *Amelio, contez pe complăcerea ta, ca să faci onoarea și podoba adunării.* C. NEGRUZZI, III 172/3. | *I se și da, ca act de complăcere.* SBIERA, F. 174.)
— N. format după fr., din pref. lat. con- și verbul plăcea.

COMPLÉCT adj. adv. s. a. (ș. d.) v. **complet**.

COMPLÉCTIE s. f. }
COMPLÉCTIUNE s. f. } v. **complexiune**.

COMPLE(C)TUÎ vb. IV^a v. **complet**.

COMPLÉMÂNT † s. a. v. **compliment**.

COMPLÉMENT s. a. *Complément*. — Ceea ce se adăogă la ceva spre a-l întregi, spre a-l face complet, complinire (COSTINESCU), împlinire; cf. **suplement**. *Complémentul unei sume.* LM. *Oamenii scrierii ce privesc literatura ca complementul naționalității sunt datori să se opună puhoiului de sisteme curândate.* RUSSO, S. 90/91. | Spec. (Geom.) *Complémentul unui unghiu*, unghiu ce trebuie adăogat la un altul spre a face un unghiu drept. Cf. MELIK, G. 6. (Astr.) *Complémentul unei stele*, distanța unghiului la zenit. (Arit.) *Complémentul unui număr*, numărul care trebuie adunat la numărul dat pentru ca să căpătăm o unitate de ordinea imediat superioară ordinului unității sale celei mai înalte. CLIMESCU, A. 57. (Muz.) *Complémentul unui interval*, ceea ce lipsește pentru a face o octavă. (Gram.) *Complémentul* e partea propozițiilor care determină, întregeste s. lămurște ceea ce enunță verbul; față de acțiunea absolută exprimată în scrieri, avem construcția cu **complement drept** (s. *direct*), la acuzativ, în scrieri o *carte*, cu **complement nedrept** (s. *indirect*), la dativ, în scrieri *fratelui meu* s. cu **complement circumstanțial** (*de loc, de timp, de mod, de cauză* s. a.), care arată împrejurările (circumstanțele) acțiunii exprimate prin verb. [S]: (greșit) **compliment** s. a., † **complément** s. a. *Pozderie de gramatiel... țiriz de acoplimentes care, trebuie spus fără compliment, își explică... până ce nu se mai înțelege nimic.* CREANGĂ, A. 88/89. | Adjectiv: (fr. *complémentaire*) **complementar** (**complimentar**) -ă = care servește la întregirea unui lucru, care formează complementul unui lucru, întregitor, cf. **suplementar**. *Clase complementare.* LM. *Judecătorii... numesc un judecător complementar pentru cazul de divergență de opinii.* GHICA, S. 587. *Ureche nu cunoaște pe Eftimie, de la care ar fi putut lua unele noște complementare.* IORGA, L. II 553. Spec. (Geom.) *Unghiu complementar*, care, adăogat la alt unghiu, formează cu el un unghiu drept. Cf. MELIK, G. 6. (Fil.) *Colori complementare* care, împreunate, dau lumina albă. Cf. PONI, F. 382.]
— N. după fr. (lat. *complementum*, idem).

COMPLÉMENT s. a. (ș. d.) v. **compliment**.

COMPLEMENTĂR, -Ă adj. v. **complementar**.

COMPLESIUNE † s. f. v. **complexiune**.

COMPLÉT, -Ă adj. adv., s. a. l. *Complètement*. II. 1°. *Complet*. 2°. *Bal populaire, guinguette*.

1. Adj. Cârnia nu-i lipsește nici una din părțile constitutive, cuprinzând tot ceea ce trebuie să cuprindă, întreg, desăvârșit, deplin, împlinit, terminat, isprăvit; cf. perfect, neatins, intact. *La întoarcerea mea în țară... am găsit casa părălțoasă completă.* GHICA, S. 81. *Trecut în catalogul expoziții cu titlul complet.* RĂSCANU, L. LXXXIV/3. *Robirea completă a lor reni... foarte târziu.* BĂLCESCU, M. V. II. *Deflonarea celei mai complete.* ODOBESCU, II 364. *Poziția mea este ușoară, fiindcă este poziția unei complete rezerve.* MAIORESCU, CR. II 88/89. *Pune la dispoziția istoricilor, într-o formă autentică și completă, un izvor incert.* I. BOGDAN, BUL. COM. IST. I 218. *Prefața letopisțului complet.* IORGA, I 87, cf. I 308. *Și, pentru a fi complet... trebuie să... amintim...* id. lb. I 47. *Vagon complet*, în care toate locurile sânt ocupate. *Operele complete (ale unui scriitor)* = o ediție cuprinzând toate operele. *Un succes complet.* *Un rezumat complet.* *O ruină completă.* | Adv. De tot, în întregime, cu desăvârșire, deplin. *Să se dezințereze complet de soarta unei vieții!*... C. PETRESCU, I 114.

II. Subst. 1°. (Jur.) *Completul* (unei instanțe judecătorești) = (la instanțe cu mai mulți membri) unitatea de judecată formată din numărul minim de judecători care pot pronunța o sentență (doi pentru tribunal, trei pentru curtea de apel, șapte pentru casație pentru *completul ordinar*, mai mulți pentru *completul de divergență*). ≠ Loc. adv. (după fr. *au complet*) (*A fi*) în **complet**, fără să lipsească cineva, cu toții. *A doua zi fură toți la masă în complet.* H. IV 62.

2°. (Subt forma *complet*) *Bal popular*, de mahala, local în care dansează și petrece servitorimea, etc.

[S]: (formă greșită, născută, probabil sub influența lui *direct*, din ce în ce mai întrebunțată, mai ales în Moldova și de scriitorii mai puțin îngrjiți) **compléct**, -ă adj. | Negativele: **necomple** (e), **incomple** (e) t, -ă adj. DICT. | Verb: fr. *compléter*) **comple** (e) t^a I^a (rar, cu prez. ind. pers. III, *completează*); (neîntrebunțat) **comple** (e) t^u I^a trans. = a face complet, a întregi, a desăvârși, a împlini (I 2°, 3°). (Se construiește cu prep. cu, a, și prin.) *Donă 3 planuri laterale... completează în latură... scheletul.* KRETZULESCU, A. 16/17. *Completează instituțiile jărei lor.* BĂLCESCU, M. V. 9/10. *Statul... plătun... deficitul... completând cu bani din cisterie diferența...* GHICA, S. 456. *Un nou glas de armonie completează imnul sfânt.* ALECSANDRI, P. III 47, cf. 336. *Trei morține... completează [necropola].* ODOBESCU, I 429. *Pe alocurea Dniștrii completează amintirile sale prin întrebunțarea izvoarelor creștine.* IORGA, L. I 389. *A copiat-o, modificând unele pasaje, și a completat-o cu informații proprii.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 103. (Absoletiv.) *Alege capitolele... și completează, corectează.* D. RUSSO, lb. I 32 (Refl., cu înțeles reciproc) *Oci dintâi membri ai [Junin]ei s'au găsit a fi înțevățați cu cunoștințe destul de felurite... încât să se poată completa unii pe alții și totodată să se poată înțelege.* MAIORESCU, CR. II 356/57. — (cu abstractul) **comple** (e) t^{are} (**comple** (e) t^{uire}) s. f. = întregire, împlinire, desăvârșire. *Marte de completeare.* MURGOCCI-LUDWIG, MIN. 37. Loc. adv. (Armata) *la com-*

plie(c)tare = pe timpul când cel obligați la serviciu, deși sânt în activitate, nu sânt încalzarmăți; (part.-adj.) **comple(c) făt, -ă**. *Lucrarea fu completată cu alte vreo sută de foi*, IORGA, L. R. 154. | Derivat: **comple(c) fătș** s. m. (Armata) = bărbat aparținând contingentelor celor mai tinere aflătoare la vatră (imediat după terminarea serviciului sub arme), care poate fi chemat printr'un simplu ordin ministerial.

— N. după fr. (din lat. **completus, -a, -um**, part. verbului *compleo* = a umplea, a completa, a împlinea). (În lutelesul II 2° avem a face, probabil, cu o etimologie populară, după cum crede A. Scriban, a francezului *couplet*, cf. *couple* spăreche). Cf. **completiv** și dubletul **cumpilit**.

COMPLETĂ vb. I

COMPLETĂȘ s. m. (Armată) } v. **complet**.

COMPLETĂ † vb. IV^a v. **complica**.

COMPLETIV, -Ă adj. (Gram.) *Completiv*. — *Propozițiune completivă* = propoziție subordonată, care întregesc propoziția principală cu un complement necesar, fără de care ar rămânea neînțeleasă (de ex. *esper că va sosi*). *Formă completivă* = cuvânt care intră în sistemul de declinare, conjugare s. gradățiune a altui cuvânt, înlocuind unele forme morfologice ale acestuia (de ex. lat. *malus* cu comparativul *peior*, fr. *je rais*, cu plur. *nous allons*, etc.).

— N. din fr. (din lat. **completivus, -a, -um**).

COMPLEX, -Ă adj., s. a. *Complex*.

I. Adj. (În opoziție cu *esimplu*) Care intrunește în sine s. îmbrățișează mai multe elemente diverse, cf. **compus, complicat, dificil** (de rezolvat, de pătruns). *Judecățile s'au mai împărțit... în simple și compuse sau complexe*, MAIORESCU, L. 47. *Piintă complexă, care eacrcita asupra tuturor a farmec misterioz*, N. XENOPOL, ap. TDRG. *Avem o bogată și complexă literatură*, CARAGIALE, M. 79. | Spec. (Armat.) *Număr complex*, format din subdiviziuni neecuale (d. e. 2 ani, 10 luni și 13 zile). Cf. CLIMESCU, A. 217.

II. S. a. Părți diverse unite într'un întreg, cf. grup, totalitate. *Complexul științelor biosociologice*, HASDEU, I. C. VIII. *Curând este un complex de înțelesuri și de simțiri*, MAIORESCU, CR. II 288/2. *Neamul acesta e chemat să joace un rol mare în complexul istoric*, CARAGIALE, T. I 161/2, cf. M. 81/2. *Colegiul Propagandei, acei complex de mărituri asupra istoriei Românilor*, IORGA, L. II 200. (Plur. (ad. I) *-pleceși, -pleze*; (ad. II) *-plexuri*. | Abstract: (fr. *complexité*) **complexitate** s. f. = caracterul lucrului complex, cf. varietate, complicație. *Enorma complexitate a problemelor politice*, MAIORESCU, D. I 52.)

— N. după fr. (din lat. **complexus, -a, -um**, part. verbului *complecti* = a prinde cu mâinile, a îmbrățișa). Cf. **complexiune**.

COMPLEXITATE s. f. v. **complex**.

COMPLEXIUNE † s. f. *Complexion*. — Totalitatea elementelor fizice și p. ext. psihice (constituție, fire, caracter, temperament, etc.) care constituie natura fizică și p. ext. cea psihică a unui om, care dă înfățișarea, aspectul cuiva. *Într'o seară... apare în salon un tânăr mic de talie, de o complexiune delicată, alb și scărbaț la față*, GHICA, S. 177. [S]: **complexiune** † s. f. GHICA, S. 680. (+ **complex**) **complexiune** † **complexiție** † s. f. *De o complexiție delicată, deși nu era frumos, avea însă*

o fizionomie spirituală și plăcută, C. NEGRUZZI, II 157/2.]

— N. după fr. (din lat. **complexio, -onem**, *cupire, strângere înalaltă*).

COMPLEZĂNT, -Ă adj. *Complaisant, Complaisamment*. — Gata de a servi, a obliga pe cineva, de a fi plăcut cuiva, de a-i face complimente, cu multă bunăvoință, îndatoritor, săritor, politicos. *Cochetă domnișoară, Ai șie, ești elegantă*, I. NEGRUZZI, I 79. *Dansul Florca nu-i prea complizant*, AGĂRIBICANU, L. T. 153. [S]: **complezânt, -ă**. | Derivat: (după fr. *complaisance*) **complezântă (complezântă)** s. f. = purtare complizantă, faptă de om complizant, cf. **politetea**. Act de complizantă. ȘĂINEANU, D. U. Negativ: **necomplezântă (necomplezântă)** s. f.

— N. din fr. Cf. **complăcea**.

COMPLEZĂNTĂ s. f. v. **complezant**.

COMPLEZĂNT, -Ă adj. }

COMPLEZĂNTĂ s. f. } v. **complezant**.

COMPLICĂ vb. I. *Complicuer*. — Trans. și refl. A (se) încerca prin elemente multiple, a (se) încălci, a face mai greu (de priceput, de descursat, de rezolvat) prin introducerea de lucruri (elemente, considerații) nouă; cf. **intortochia**. A *complica chestiunea* = a o face mai încurcată, mai greu de descursat. *Luminia lui complice viața cu altele*, C. PETRESCU, I. I. 10. *Boala se complică* = se agravează prin ivirea unor stări patologice nouă. [Prez. ind. pers. III **complică** și (†) **complichează**. *Gramatica ce se complichează... produce teorii ingenioase*, RUSSO, S. 81. | S: (+ **impleți**) **complici (compliciți)** † vb. IV^a. *Din neștiința fericii... se complică și să otrăvește vărsatul*, PISCUPESCU, O. 248/2. | Abstract: **complicare** s. f. (fr. *complication*, lat. *complicatio, -onem*) **complicăție, complicațiune** s. f. = stare complicată, gren de descursat, încurcătura, înțeleasă: (Med.) *agravare a unei boale prin stări patologice nouă*, *Cautează mai adăugă un non element de complicațiune*, HASDEU, I. C. 78. *Concesiunea aceasta... era peste puțină să nu aducă complicațiuni*, GHICA, S. 453. *Provoacrea războiului... trebuia așteptată de la alte complicații europene*, MAIORESCU, D. I 16, cf. 497, II 17. | Part.-adj. **complicat (compleții** †, cu negativul **necompliat**), -ă = alcătuit din prea multe elemente, multiplu și încurcat, complex și încălci, agravat; greu de luteles a de descursat; cf. **intortochiat**. *Fața este alcătuită dintr'o împreunare de oase foarte complicată*, KRETZULESCU, R. 46. *Regulele... și schimonoxiturile combinate și complicate ce ne împun școalele...*, RUSSO, S. 77. *Incerșările complete și măiestre ale limbilor clasice...*, ODOBESCU, I 250. *Cugetare complicată*, EMINESCU, N. 76/2. *Sufletul nostru de estăzi e complicat, plin de funcție, plin de cotituri, în care nu intră decât cei cei cunosoc*, D. ZAMFIRESCU, R. 46. *Viața e ceea mai complicată decât în romanele tale*, C. PETRESCU, I. I 8. *Proceele grele și complicate*, id. Ib. I 10.]

— N. după fr. (din lat. **complicare** = a face sul, a înfășuras).

COMPLICĂȚIE s. f. }

COMPLICAȚIUNE s. f. } v. **complică**.

COMPLICE adj., subst. *Complice*. — (Cel) care a urzit sau a săvârșit o crimă împreună cu altul s. cu alții (ARISTIA, PLUT.), care dă ajutor cuiva să săvârșească o crimă, un delict, o acțiune repro-

babulă, etc., părtaş, a ajutătoriu; vinovat împreună cu altul. A d. *Fugi din Ungaria în complicea Polonic.* HASDEU, I, C. 76. (Mai ales substantiv) *Soția lui e groaza, și noaptea-a lui complice!* ALECSANDRI, P. III 300. *La această a fost... complice.* C. PETRESCU, I, II 208. *Un imperceptibil semn de înfelegere între doi complici.* Id. Ib. II 246. *Sluga devenise confidenta și... complicea stăpâneli.* Id. Ib. II 225. [Abstract: (fr. complicité) **complicitate** s. f. = ajutorul pe care-l dă cineva celui care săvârșește o crimă, un delict, o acțiune rea, participare la o crimă, la un delict, etc. *Cantemir... tăcând despre Toma Cantacuzino — mărțurie a complicității — vede în cuisării ricalului său niște spioni.* IORGA, I, I 324].
— N. după fr. (din lat. **complex**, -icis sunit cu, implicat în).

COMPLICITATE s. f. v. **complice**.

COMPLIMENT s. a. 1^o2^o. *Compliment*. 3°. *Récurrence*.

1°. (Mai ales la plur.) Cuvinte politicoase, îndatoritoare, măgulitoare, adesea și lingusitoare, adresate cuiva spre a-i arăta stimă, considerație, respect s. numai spre a-i face plăcere, cf. felicitare, măgulire, închinăciune (STAMATI) *A face (adresa, țize) cuiva complimente. Să lăsam complimentele s. săbește-mă cu complimentele!* COSTINESCU, *Trimețea și solii... pe dragomanii lor la Nicolai-vodă, de-ă zicea complimenturi și-l mângâia, ca să nu facă voie-rea de acea tâmplare a moștili.* LET. II 133/34. *Îi scria... zicând că... este gata (ca) să-i slujească; ... și alte complimenturi îi făcea.* Id. II 173/34. *Îi făcuă căzutele complimenturi.* GORJAN, H. I 104. *Tode-rică, care toate aceste le lua de complimente, își umplu paharul.* C. NEGRUZZI, I 83, cf. 48, 224. *Ficcare se silește să-și arunce-un compliment.* VLAHUȚĂ, P. 137. *Intr'un suflot cucernic ura nu se potolește en complimente, chiar cădă ca a fost procoastă numai de complimentele făcute altora, și poate de cuvinte spuse imprudent.* IORGA, I, II 171, cf. 478. [Loc. adv. **Fără compliment (e)** = fără înclinjur, de-a dreptul, fără fașoane, pe față, sincer, verde, limpede, curat. *Gramaticii... care, trebuie spus fără compliment, își explică... până ce nu se mai lasfelege nimic.* CREANGĂ, A. 88/. [Ursul] fără multe complimente te ia în brațe. C. NEGRUZZI, I 319.] Spec. Felicitări (în versuri) adresate (mai ales de copii părinților) cu ocazia unor solemnități s. zile festive.

2°. (Numai la plur.) Salutări. Cf. LB. *Complimente la cocana. Al tău N. B.* (Sfârșit la scri-soare). GHICA, A. 419. *El își înșiră solii de complimente De la copii, nevastă.* C. NEGRUZZI, II 202/34. *Spune-ă (că-i trimi) multe complimente din partea fratelui micu.*

3°. P. ext. Aplecarea părții superioare a corpului (dela mijloc în jos) s. numai a capului spre a saluta pe cineva respectuos, închinăciune, pleoconală, plecăciune. *Vindă dar la împăratul, complimentul și-a făcut.* PANN, E. II 10/34. *Trebuie să faci pasări și complimente bunc.* ALEXANDRESCU, M. 267/34. *Destul de mare era trăsura mânăstirii, însă trebuia să înceapă în ea obșniștele scomplimentes dăruite de stăreție mușafirilor oficiali.* D. STĂNOIU, C. I. 109.

[Plur. -mente și, învechit, -menturi.] Sî: (greșit) **complement** s. a. LB. (Transilv.) **complement** † s. a. TICHINDEAL, P. 12, (voulgar) **co(m)ploment** † s. a. *Doamna spânița noastră, după obicinuitul complement, să roagă... să-ă aducă... cofea sau să-i trimi[i]* (a. 1815). IORGA, S. D. XII 170/34.] A d-jectiv: (ital. *complimentoso*, rar) **complimentos, oasă** = care are obiceiul de a face multe

complimente, lingusitor. DICT. | Verb: (fr. *complimenter*) **complimentă** P = (absolut și trans.) a face cuiva complimente (1°), a felicita pe cineva, șa heretică, a saluta pe cineva; refl. a face complimente (3°), a se pleocon. *Mă-haiu-vodă trimiseze boieri ca să-l complimenteze.* BĂLCESCU, M. V. 293. *Mon cher Georges, te complimentez... Balul e splendid!* ALECSANDRI, T. 1422. *A spus... foarte repede strofe... din urmă și... s'a complimentat apoi.* AGARBICEANU, L. T. 129. — (cu abstractul) **complimentare** s. f. DICT.]

— N. (de dată veche) din ital. **complimento** și după fr. **compliment**, idem (propriu «implinirea a unei formalități de politețe).

COMPLIMENT s. a. (ș. d.) v. **complement** ș. d.

COMPLINI vb. IV°. *Compléter*. — (Rar; astăzi învechit și înlocuit prin) A completa, a împlini (I 2^o3^o), a întregi. *Daed... s'ar găsi că coprișul lucrului e mai mare decât cel arătat în contract, cumpărătorul poate sau a complini prețul după numărul măsurilor aflate sau... a strica vânzarea.* HAMANGIU, C. C. 341. [Abstract: **complini** s. f. = completare; (Gram.) complement. COSTINESCU; **complinit** s. a. | Adjective: **complinit, -ă** DICT. (cu negativul) **necomplinit, -ă**; **complinitor, -oare.** (Și substantiv) [Am început a ceti] tractatele în proză, xcvijetoză, al lui Xenofon și al complinitorului său Arrian. ODOBESCU, III 61/34.]

— Cuvânt nou, format din **împlini**, cu substitu-ire de prefix, după analogia lui **completa**.

COMPLITĂ † vb. IV° v. **complica**.

COMPLÔMENT † s. a. v. **compliment**.

COMPLÔT s. a. *Complot*. — Plan urzit, intr'as-cuns, de mai multe persoane contra (vieții s. situației) cuiva, contra unui guvern, unui stat, etc., p. ext. (în glumă) spre a face o farsă, o surprindere ca o plăcere cuiva; cf. conjurație, cons-pirație, atentat. *Pe comploturi înegrim.* KONAKI, P. 285. *Au priet petiția ca un complot.* URICARIU, X 12/34. *De multe ori sub adăpostul zădărilor acestora urzeau comploturi.* C. NEGRUZZI, I 142. *Tălhari... Ce întocmes comploturi.* ALEXANDRESCU, M. 98/34. *Complotul se făcuse cu știrca, dacă nu chiar din îndemnul lui Gheorghe Duca.* C. GIURESCU, BUL. COM. 187. I 185. *Prieteni au făcut complot să-ă ia cu ei.* [Plur. -ploturi.] Derivate (rare și învechite): **complotăș** s. m. și **complotist, -ă** subst. = persoană care la parte la un complot, conspirator. *Cunoșc pe toți complotășii [contra guvernului].* ALECSANDRI, T. 879. *Complotiștii băgară fără de veste în Craiova un corp de cinci mii [de] Sârbi.* BĂLCESCU, M. V. 75, cf. STAMATI. | Verb: (fr. *comploter*) **complotă** P (cu prez. ind. pers. 3: *complotează*, rar *complotă*) = (absol. și trans.) a urzi un complot, cf. cons-pira. *Domnii complotă o surpriză lui Fabiani.* C. NEGRUZZI, III 275/34. *Un nebun care-ni spune că toate femeile din lume au complotat să-ă omore.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. — (cu abstractul) **complotare** s. f. (și adjectivele) **complotat, -ă; complotător, -oare.**

— N. după fr.

COMPLOTĂ vb. I^o

COMPLOTĂȘ, -Ă subst.

COMPLOTIȘT, -Ă subst.

v. **complot**.

COMPONENT, -Ă adj., subst. *Component*. — Care intră ca parte într'un întreg, într'o compoziție.

compunător (STAMATI), alcătuitor (id.), compozant. | Spec. (Chim.) *Corpuri componente*, a căror combinație dă un compus. (Mecanică) *Puteri componente*, a căror direcțiune și intensitate se combină spre a produce o forță unică (numită rezultantă). Cf. PONI, P. 10.
— N. din germ. *Komponente* «putere componentă» (din lat. *componens, entem*, part. lui *componere* «a compune»). Cf. compozitor.

COMPONIST, -Ă subst. (Muz.) *Compositur*. — (Germanism) *Compozitor. Mozart este... un compozist adevărat. MAIORESCU, CR. II 115/4.*
— N. din germ. *Komponist*, idem. Cf. compune, compoziție.

COMPORȚĂ vb. I. I. *Comporter*. II. *Se comporter*.

I. Trans. A fi astfel încât prin natura sa să implice, să pretindă, să ceară, să necesite s. să lucească ceva. *Taxele de timbru, înregistrare și orice alte taxe ar mai comporta natura acestei furnituri ca în sarcina furnizorului. MON. OP. 9. Acest post comportă mari cheltuieli. ȘĂINEANU, D. U.*

II. Refl. (Mai ales despre persoane) A se purta, a se conduce, a fi. *A acut... curajul sau înconștiența de a se crede deștept și de a se comporta în consecință. TEODOREANU, M. II 413. | (Rar, despre lucruri) A se prezenta, a fi. *Boala [de rite] se comportă acolo ca și la noi, adică aci dezpare și aci se arată. I. IONESCU, D. 472.**

[Prezent înd. *comporti, -porți, -portă* (mai rar *-portă*), *-portăm...* | Sî: *comportă* † vb. I. | Abstracț: *comportare* (comportare †) s. f. *Vom scria aci comportarea poporului nostru. CRĂINIȘTEANU, I. 26. | Adjectiv (neobișnuit): comportabil, -ă* = care se știe purta bine, convenabil (cf. BARCIANU, ALEXI), ce poate fi primit, purtat, suferit (STAMATI).]

— N. după fr. (lat. *comporto, -are* «a purta împreună»). Cf. suportă.

COMPORTABIL, -Ă adj. v. *comportă*.

COMPOESIUNE s. f. (Jur.) *Possession indicie*. — (Învechit și mai mult în Transilv.) Proprietate în indiviziune, care aparține la mai mulți proprietari. (ENC. ROM.), devălmășie. Cf. obște, moșnean. *Composicie* este când mai mulți împreună se află stăpânind un lucru nelmpărțit. CODICĂ TIV. A. 5/4. [Sî: *composésie* s. f., *composésion* (composésie) † s. f.]

— N. format din prefix. *con-* și *posesi* (un) e. Cf. compozitor, compozesor (lat).

COMPOESOR s. m. (Jur.) *Coproprietare*. — (Învechit și mai mult în Transilv.) Coproprietar, cf. moșnean, devălmăș, coperțăș.
— N. din lat.-med. *compossessor, -orem*, idem. Cf. compoziție, compozesor (lat).

COMPOESOR (I)ĂT s. a. (Jur.) *Proprietă comună*. — (Transilv.) *Composesor (iate silvice* = păduri indivizibile în administrația comună a mai multor proprietari. ENC. ROM. Cf. obște, devălmășie, moșnean.
— N. din lat.-med. *compossessoratus, -us*, idem. Cf. compozitor, compoziție.

COMPÔST s. a. *Compost*. — Gunoi (1⁹) preparat din rămășițe de frunze, buruien, plivături (com. ITTU) intrate în putrefacție, îngrășământ. [Plur. *-posturi*].

— N. după fr. (engl. *compost*, idem). Cf. dubletul *compot*.

COMPÔT s. a. (Cul.) *Compote*. — Măncare (servită mai ales la desert), preparată din poame fierde cu zahăr; cf. dulceață, chisăliță. *Compot de vișine, de caise, de prune, de mere, amestecat. [Plur. -poturi. | Derivat: (fr. *compotier*) compotiță* s. f. = vas (de cristal, de porțelan, etc.), în care se servește compotul.]

— N. din fr. (din lat. *compositum* «compus»). Cf. dubletul *compot*.

COMPOTIĂRĂ s. f. v. *compot*.

COMPOZĂNT, -Ă adj., subst. *Composant*. — Care intră ca parte într'un întreg, într'o compoziție, component. | Spec. (Chim.) *Corpuri componente*, a căror combinație dă un compus. (Mecanică) *Puteri componente*, a căror direcțiune și intensitate se combină spre a produce o forță unică numită rezultantă.

— N. după fr.

COMPOZEE s. f. plur. (Bot.) *Composae*. — Familie de plante dicotiledoane monopetale, cu florile unite într'un involucre comun.

— N. din fr.

COMPOZIT, -Ă adj. și s. m. (Arhit.) *Composite*. — (Ordinul) *composit* = ordin de arhitectură ale cărui coloane au capitelul format din foile de acant ale stilului corintic și volutele stilului ionic.

— N. după fr. (lat. *compositus, -a, -um*, part. verbalul *componere* «a pune împreună»).

COMPOZIȚIE s. f. *Composition*. — Acțiunea de a constitui un tot, unind laolaltă părțile componente, compunere; cf. alcătuire, alcătuială, înjghebare, făptură (III 1⁹). În *compoziția* [barou]ni intră multe elemente de valoare. UNIVERSUL, a. 1930, 22 Noem. | Spec. (Muz.) Bucată muzicală; studiul regulilor de compunere a unei opere muzicale s. catedra (la conservator s. la Academia de muzică) la care se predă acest studiu. | (Chimie) Felul de compunere a donă s. mai multe substanțe, amestecul, unirea între ele. | (Învățământ) Temă lucrată de școlari (pentru un concurs s. ca lucrare de clasă făcută acasă), lucrare în scris. | (Tip.) Culegere, zăț, zețuială. [Sî: *compozițiune* s. f.]

— N. după fr. (lat. *compositio, -onem*).

COMPOZIȚIUNE s. f. v. *compoziție*.

COMPOZITÔR, -OĂRE subst. I. *Compositur*. II. *Compozitor*.

I. S. m. 1⁹. (Muz.) Persoană care compune lucrări muzicale, compozist.

2⁹. (Tipogr.) Zetlar, culegător.

II. S. a. Vinățiac (instrument tipografic), cu legătură. ȘĂINEANU, D. U.

— N. după fr.

COMPREENS v. *comprehens*.

COMPREHENSIBIL, -Ă adj. *Compréhensible*. — Care se poate înțelege (ușor), inteligibil. *Rationalmente compréhensibile*. [Sî: *compreensibil, -ă*. Negativul: *necompre (h)ensibil, -ă; incompre (h)ensibil, -ă*.]

— N. după fr. (lat. mediev. *comprehensibilis, -e*, din *comprehendere* «a prinde cu mîntea, a cuprinde, a pricepe»). Cf. *comprehensiv*.

COMPREHENSIVNE s. f. *Compréhension*. — Înțelegere, pricepere, facilitatea de a înțelege; cunoștință, cunoaștere. [Sî: *compreensiune* s. f.]

— N. după fr. (lat. *comprehensio, -onem* «cuprindere»).

COMPREHENSIV, -Ă adj. adv. *Compréhensiv*. — Adj. Care cuprinde mai multe lucruri deodată; care prinde cu mltuța, pricepe ușor; înțelegător, pătrunzător. *Spirit compréhensiv*. ȘĂINEANU, D. U. | Adv. Înțelegând, cu înțelegere. *Da! oftase Rodica, compréhensiv*. TEODOREANU, M. II 429. [Și: *compréhensiv, -ă*].

— N. după fr. (lat. *comprehensivus, -a, -um* ecare cuprindes, de la *comprehendere* sa cuprindes). Cf. *comprehensibil*.

COMPRES † s. a. (Med.) v. *compresă*.

COMPRESĂ s. f. (Med.) *Compressae*. — Bucată de pânză îndolită de mai multe ori care servește ca pansament s. de obicei umedă) spre a fi pusă pe o parte bolnavă a corpului, legătură de rană (STAMATI); cf. *cataplasma*. *Compressae cu apă rece pe șale și pe coapse*. SANDU-ALDEA, LUC. VI 146. *Îi uda capul cu spirit și-i punea comprese*. CONTEMPORANUL, VI, vol. I 42. [Și: (Invechit) *compres s. a.*].

— N. după fr. Cf. *comprima*.

COMPRESIBIL, -Ă adj. *Compressibile*. — Care poate fi apăsat, care prin apăsare își poate micșora volumul, care se poate comprima. [Negativul: *necompresibil, -ă* adj. | Abstract: (fr. *compressibilité*) *compressibilitate* (cu negativul *necompressibilitate*) s. f. = proprietatea ce o au unele corpuri de a-și putea micșora volumul sub influența unei presiuni. Cf. PONI, P. 6.]

— N. după fr. Cf. *comprima*, *compresiune*.

COMPRESIBILITATE s. f. v. *compresibil*.

COMPRESIUNE s. f. *Compression*. — Comprimate, apăsare, îndesare, strângere prin presiune; constrângere. *Măsurii de compresione* (ale unui guvern).

— N. după fr.

COMPRESIV, -Ă adj. *Compressif*. — Care strânge, apasă, comprimă, constrânge. *Randași compresiv*. TDRG. *Măsurii compresive*.

— N. după fr. (lat. mediev. *compressivus, -a, -um*).

COMPRESOR s. a. (Chir.) *Compresseur*. — Instrument care servește a comprima o arteră (spre a împiedica emoragia) s. o parte a corpului (spre a o face nesimțitoare în timpul unei operații). || Mașină de comprimat gazele.

— N. după fr.

COMPRIMĂ vb. I. *Comprimer*.

I. Propriu. A micșora volumul unui corp prin apăsare, cf. *condensa*. *A comprimă aerul*. || P. ext. A apăsa, a înmăbuși (o mișcare, un sentiment gata să izbucnescă). *O mână era strânsă apăsată pe inimă, ea comprimă convulsiv durerea ce o simțea acolo*. EMINESCU, N. 77/8.

II. Fig. P. A înmăbuși (o forță), a o împiedica să se manifeste. *Nici o putere nu se poate suprima în natură; de aceea e apă de pericolos a o comprima*. MAIORESCU, CR. II 399/8.

2. A strânge la un loc, cf. *rezuma*. *Comprimatele, că răg, într-o revieire fugită și ceji vedea nepuțințele firavului a[d]voocat*. GOGA, T. N. VI 657.

[Prez. înd. pers. I *comprim*, mai rar *comprinez*. | Abstract: *comprimare* s. f. (ad I) Pentru a produce... condensarea unei vapori, vom putea întrebuința... două mijloace; unul este răciria vaporilor și altul comprimarea lor. PONI, P. 133 ;

comprimat s. a. | Adjective: *comprimat, -ă* (ad I) *Aer comprimat*; (ad II P) *Tu știi ce puternică se face libertatea cea comprimată*. GHICA, A. 64; — *comprimabil, -ă* = care se poate comprima. *Aerul e comprimatibil*. Cf. STAMATI.]

— N. după fr. (lat. *comprimere* sa strânge, a înmăbuși). Cf. *compresă*, *compresiune*, *compresiv*, *compresor*; *oprima*.

COMPRIMABIL, -Ă adj. v. *comprimă*.

COMPROMENSĂRIU † s. m. } v. *compromis*.
COMPROMÉS † s. a. }

COMPROMETARIS † vb. IV^a v. *compromite*.

COMPROMIS s. a. I^o-3°. *Compromis*.

1°. (Jur.) Act prin care două s. mai multe persoane se leagă a se supune hotărârii arbitrilor. Cf. CODICĂ TIV. 5/8. STAMATI, COSTINESCU, HAMAINGIU, C. C. 391.

2°. P. ext. Acord (asupra unui litigiu în urma unei tranșacțiuni, învoială, înțelegere (prin ecdare reciprocă). *Ajunge la o împăcare prin compromis*. HASDEU, I. C. 173. *Instituțiile „s'a improvizat... la noi din idei și... compromise teoretice*. MAIORESCU, D. I 145. *Acastă limită era importantă pentru o parte din senat, și asupra ei s'a făcut o tranșacție, sau, dacă acest cuvânt nu se primește, s'a făcut un compromis sau poate o compromitere*. Id. Ib. II 181. *Iar compromisiuri?* C. PETRESCU, I. II 126.

3°. Combinație de mai multe lucruri care nu prea merg împreună, fientă mai ales spre a pune capăt unei stări litigioase, cf. amestec. *Guvernul constituțional este un compromis între regimul autocrație și cel republican*. ODOBESCU, I 334/8.

[Plur. *-misuri și -mise*. | Și: (ital. *compromesso*) *compromis* † s. a. Face învoială, *compromisuri*, *PRĂVILA* (1814), XIV. | Derivat: (ital. *compromissario*) *compromisăriu* † (*compromisărie*) † s. m. = arbitru. Cf. *PRĂVILA* (1814), 14, CODICĂ TIV. A. 5/8. STAMATI, etc. *Judecătoria mai mie de dondreci de ani să nu să rândulăsat, cum nici compromisărie*. *PRĂVILA* (1814 /8.)

— N. din fr.

COMPROMISĂRIU † s. m. v. *compromis*.

COMPROMITĂ vb. I^o } v. *compromite*.
COMPROMITARIS † vb. IV^a }

COMPROMITE vb. III. (Se) *compromette*. — Trans. și refl. A (se) expune la pagube (cf. *păgubi*), primejdii (cf. *periclită*), discredit (cf. *discredita*), neplăceri s. încredințuri; (cu deosebire) a (se) expune la pierderea onoarei, a bunului nume, a-și pierde (reputația), s. în batocura altora, a (se) face de răs, a da de rușine, a (se) da de gol, a se deochia, a se arăta (II P) ca da prepus asupra cuiva, a da ocazie de învinuire (STAMATI). *Zelul tânărnului secretar mergea până a-și compromite cariera*. GHICA, s. 176, cf. A. 687. *Nu compromit giaruița făcută*. C. NEGRUZZI, I 222. *Nu te mai iau „cu miuc*. Mă compromiți. C. PETRESCU, C. V. 116. *A compromite interesele, averea, reputația, sănătatea cuiva*. A compromite o femeie. [Aor. *compromiscu*, part. *-mis*, ger. *-mifând*, imper. *-mite* | Și: (cu schimb de conjugare, învechit) *compromită* (vulgar: *compromentă*) vb. I^o. *Nu te pocin ajuta*. Pentru că de as face-o, cu te-ăș compromita. ALEXANDRESCU, M. 407/8. *Nu rolu să mă compromitez*. CARAGIALE, T. II 85/8. (cu suffix neogrecesc) *comprometarisi* (*compromitarisi*) † vb. IV^a.

Să-și dau pace, după ce m'ai compromerisii? ALEXANDRI, T. 1017. | Abstract: **compromi-tere** (**compromitare** STAMATI) s. f. | Adjective: **compromis** (**compromitat**); vulgar: **compromentat** CARAGIALE, T. II 147/20, **compromitarisii** †; negativ: **necompromis** -ă. Toți aceia cari... au cu minorul un proces în care este compromis starea civilă a acestuia sau acroa lui... HAMANGIU, C. C. 18. Sânt compromitat cu numele de Andreescu, a căruî înfăptuire la Roma o vei fi aflat. GHICA, A. 600. Rusia... se temea foarte mult pentru flota ei de la Kronstadt, [pe] care o considera... **compromisă** față cu puterile navale ce Englltera concentrează în Baltica, Id. s. 424. Vărați **compromitarisii**. ALEXANDRI, T. I 342. Recentele îi erau **compromise** cu totul. SANDU-ALDEA, A. M. 159; **compromițător** (cu negativ **necompromițător**), -oare = care compromite.]

— N. după fr. (lat. juridic **compromitto**,-ere ca lua un angajament, a face un compromis, a se supune deciziei unui arbitru). Cf. **compromis**.

COMPT s. a. (ș. d.) v. **cont** ș. d.

COMPTOAR s. n. *Comptoir*.

1°. (Învechit) Un fel de masă lungă și masivă pe care neguțătorul numără banii, arată măsurile, servetele clienților, etc.: te j g h e a, t a r a b ă, s c r i n (STAMATI). Prin obiecte mobiliare se înțelege orice mobilă întrebuințată în serviciul administrației și care se trece la acest cont, precum: **compturile**, **casie de fier**, **soanele**, **dulapurile**, **rafturile**, etc. ȘTEFĂNESCU, C. 211.

2°. P. ext. Camera (s. încăperile) în care un neguțtor, un bancher își are biroul, s. în care se face serviciul unei administrații (publice), birou, cancelarie (cf. STAMATI). **Prenumerația și împărțirea gazetelor se face în cantora** ei, la **monastirea Sfintilor Trei Ierarhi**. ALBINA ROMĂNEASCĂ, a. 1829. Nr. I, p. 4. **Pecețile se vor pune pe magazii, cantoare, case**. CODICELE DE COMERCIU (1840), ap. TIRG. **Venim Luni după bani, la contur**. CONTEMPORANUL, VI, vol. I 98. **Inregistra căflea lei economie pe lună la comptoar**. C. PETRESCU, C. V. 41. **Comptoar de scont**.

3°. P. ext. Stabiliment de comerț, reprezentanță comercială într-o țară străină. DICT. **Neguțorii veniri... întemeind comptoare**. IOIGA, L. II 12.

[Pronunț. -to-ar. | 8]; **comptuar** (pronunț. -tu-ar) s. a.; (+ cont.) **contoar** (**contuar**) s. a.; ((germ. *Kontor*) **contör** s. a.; ((rus. *kontora*, pronunțat *kantora*) **contöră** † s. f., (la Brașov) **cantör** s. a. | Diminutiv: **contörăș** s. a. (nd 1°). **Ședea la un contoras**. SEVASTOS, N. 94/20, cf. 379/20.]

— N. împrumutat pe mai multe căi: de la Francez, Nemji și Rusi. Cf. **cont**, **contabil**, **contant**.

COMPTUAR s. a. v. **comptoar**.

COMPULSĂ vb. I° *Compulser*. — (Franțuzism rar) A examina, a cerceta, a consulta, a răsfoli cu de-amănuntul (registre, documente, cărți, etc.) spre a afla ceea ce cauți. [Abstract: **compulsare** s. f. **Compulsarea documentelor ce stau în ființă... ne-au adus la concluziunile următoare**. ODOBESCU, II 50].

— N. după fr.

COMPUNE vb. III, 1°. *Composer*, 2°. *Se composer*.

I. **Trans.** A forma un întreg, punând laolaltă s. combinând elemente diferite, a alcătui, a face.

1°. (Despre persoane) A crea o operă intelectuală, cf. a redacta, a scrie (proză, versuri,

drame, etc.). Au porocit... să **compue** un cod civil. URICARIUL, IV 305/20. **Compuse** un tractat în limba rusească. C. NEGRUZZI, II 153/20. **Intr'un colț d'o parte, Par'e'ai fi mers acolo Ca să compui o carte, Iar nu ca să te bucuri**. ALEXANDRESCU, M. 288/20. **Carica... ce tu ai compus**. ODOBESCU, III 9. | A crea o bucată muzicală, a scrie o compoziție. | (Tipogr.) A culege cu caractere tipografice un text, a zeși.

2°. (Despre elementele care se combină) A alcătui. **Organele ce slujesc la păstrarea... neamului omunces compun un singur aparat, care este aparatul reproducției**. KREZEULESCU, A. 9/20.

II. **Pronominal.** A lua o anumită înfățișare, după circumstanțe. **D'abia pot să-mi compun fizionomia mea**. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 84.

III. **Reflexiv.** A se forma (3°), a se alcătui. **Fecrirea generală Se compune totdcauna din acca particulară**. ALEXANDRESCU, M. 170/20.

2°. (Construit absolut s. cu prep. din, mai de mult, după franc, cu prep. de, neobscinuit cu în) A consta, a consista, a fi alcătuit din, a cuprinde. **În trupul acestor doi înși totul... să compunea**. PANN, E. IV 87/20. **Parcul meu se compune de doi plopi plutași, trei paltini...** C. NEGRUZZI, I 90. **Adunările... se compunea: 1) de clerul...; 2) de boierii...; 3) de deputații breslelor**. BĂLCESCU, M. V. 10. **Apartmentul se compune din cinci odăi și o bucătărie**. TIRG.

[Se conjugă ca **pune**. | Abstracte: **compunere** s. f. = alcătuire, combinare, redactare; compoziție, lucrare școlară asupra unei teme (date s. alese liber). **Compunerea puterilor**. PONI, F. 10. **În compunerea acestei repede istoriarii...** URICARIUL, V. 133/20. **Ezerciții în felurite compuneri**. Ib. VII 236/20. **Cântări, fabule și alte mărunte compuneri**. C. NEGRUZZI, II 169/20. **Asiatie avoa practica scrieriiui, compunerii, căci dinca era chemat adeseori să alcătuiască documente cu o formă literară împodobită și aleasă**. IOIGA, IST. LIT. I 132. **Compunerea Adunării**. DDRF; **compis** s. a.

| Adjective: **compus** (cu negativ **necompus** = simplu), -ă = alcătuit, redactat, scris; constă-tător, constând din... cuprinzând. (nd I 1°) **Caracterari compuse de Paris Muzaleanu, 1825**. GCR. II 246. **Porocitri... compuse în limba ară-bească**. GORJAN, H. titlu. **Oasele sânt compuse de (= din) două părți**. KREZEULESCU, A. II/20. **O magistratură... compusă de (= din) un judeci și de doișprezece părgari**. BĂLCESCU, M. V. 10. **Un consiliu compus din preșefiericiți patriarhi**. C. NEGRUZZI, I 241. **Suabă nimin un sact deplin, simplu sau compus cu una din consune... care însă să se pronunțe cu o scoatere de coace**. CREANGĂ, A. 88/20. (În funcțiune absolută e contrarul lui simplu) **Florii... dispuse în umbelc simple sau compuse**. C. NEGRUZZI, I 102. **Judcătořiile s'au mai împărțit... în simple și compuse**. MAIORESCU, L. 47. **S'pec** (Chim.) **Corp compus**, alcătuit din combinarea unui corp simplu cu unul s. mai multe alte corpuri. (Aritm.) **Știu compus**, format din împrumuturi luate din mai multe stlluri arhitectonice. (Muz.) **Măsură compusă**, formată din fracțiuni ale măsurii simple și exprimată prin cifre dintre care cea de sus reprezintă numărul de note ce trebuie să conție fiecare măsură, și cele de jos numărul notelor care formează întreaga durată. (Gram.) **Timp compus**, format din particlul s. infinitivul verbului unit cu un verb auxiliar. **Cușant compus**, rezultat din împrumurarea a două s. mai multe cuvinte într'unul singur. (Aritmetică) **Regula de trei compusă**. CLIMESCU, A. 240). (Comert) **Întreacă compuse** (s. **cumulate** CULIANU, A. 258) s. **dobândă compusă** (CLIMESCU, A. 269), care se adăogă la capitala la fiecare perioadă convenită, pentru a produce și ele dobândă

CF. PANTU, PR. 30; (Bot. la plur) *Compuse* = compozee; — (rar) **compunător** (artificial: **compunător STAMATI**), **toare** (uneori substantivat) = cel care compune, (de obicei): **component**.]

— *N.* din lat. **compono**, **-ere** (în parte după fr. *composer*). Cf. **compozitor**.

COMPURTĂ † vb. I. v. comportă.

COMPŪT s. a. 1°. *Comput*. 2°. *Arithmétique*. — (Latinism în Transilv. și Bucov., azi leșit tot mai mult din uz).

1°. Calcul, socoteală. *Ani 3, luni 9, zile 3, după computul lui Katona*. ȘINCAL, HR. I 17/₂. | (Și în limba literară) *Spec. Calcularea datelor (în special a sărbătorilor bisericești mobile) pentru calendar. [Năsturel] dată documentele scrise de el după computul moscovit de 1 Mart. IOIGA, IST. REL. 154.*

2°. Aritmetică. *Înăfășeram eu el... Ceaslovul, psaltirea și pușin comput*. SBIERA, F. 91. *Carte de comput pentru școlile populare*. Id. id. 282.

[Accentuat și: **compūt** † s. a. | Plur. (rar) **-puturi**. | Verb: (lat. *computo*, *-are*) **compută** 1° = a calcula, a socoti; (cu abstractele) **computăre** s. f., **computat** s. a., **computăție** † s. f. (STAMATI). | Adjective: **computat** (cu negativul **necomputat**), **-ă** = calculat, socotit. *Această înălțime este computată în metri*. PONI, F. 72; **computător** (computător), **-oară**.]

— Din lat. **computus**, idem. Cf. tripletele **cont** și **cumpăt**.

COMPUTĂ vb. 1° v. comput.

COMPUTAȚIE † s. f. comput.

COMȘIE s. f. 1°. *Voisna*. 2°. *Parvata*. — (Sărbism s. bulgărisim în Banat și la Românii din Timoc și din jurul Vidinului).

1°. Vecin, vecină. GIUGLEA-VĂLSAN, R. 8. *Că ea copil nu-mi avea. La comșie să ducea. Un copilă mic că lua*. Id. lb. 96. *Sara când Pătru venea, Casa spartă mi-o găsea. Comșile n'atrecă: Comșilor, dumneavoastră. Cine sparge casa mea...? Da comșile-mi grăia*. Id. lb. 102.

2°. P. ext. Cel înruđii înalaltă, neamuri (H. XVII; 146), rode, cf. **cimotie**.

[Cu rostire dialectală: **comșoie** s. f. GIUGLEA-VĂLSAN, R. 8. 149. | **Mase**, refăcut: (ad 1°) **comșiu** = vecin. BUCUȚA, R. V.]

— Din sărb. s. bulg. **komsija**, idem (din turc. *gomışa*).

COMȘIU s. m. v. comșie.

COMŪN, -Ă adj. 1°-4°. *Commun*.

1°. Care se aplică la mai mulți s. la toți deodată, care aparține mai multora, de care se folosesc toți, care se întâmplă mai multora, care se petrece în societatea altora, *săcea ce este de obște a doi sau a mai multora* (CODICĂ ȚIV. A. 5/1). la o lăit *Vitorul comunei noastre patrii*. URICARIUL, XIII 340/₂. *Groial comun* = vorbit de toți. A area interese *comunc*. A fi de *comun acord*. (Se construiește uneori cu dativul s. cu prep. cu). *Proprietăți comunc mai multor indiciți*. TDRG. *Omul are comună cu Dumnezeu binefacerea și adevărul*. URICARIUL, IV 30/. A face *comună comună* (cu *cineva*) = a lua partea cuiva (într-o chestiune s. discuție) și a se declara solidar cu el, cf. a se identifica. A duce *viață comună cu cineva* = sub același acoperiș (lucrând de acord, în bună înțelegere). † *Spec. (Gram.) Nume s. substantiv comun*, care se aplică la mai multe obiecte

de aceeași specie, în opoziție cu numele propriu, care se aplică numai unui individ. (Geom.) *Punct comun*, la două drepte, determinat prin înălțirea lor. (Aritm.) *Divizor comun*, care împarte exact mai multe numere. Cf. CLIMESCU, A. 92, 93. (Fin.) *Scadență comună* (sau medie) = scadența unui singur bilet echivalent cu mai multe alte bilete cu scadențe diverse. Id. 278.

2°. (Construit absolut s. cu dativul) Care aparține tuturoră, caracterizată pe toți, vine de la toți, privește pe toți s. un întreg, cf. de-a valma, obște, general, colectiv, public, univ. *universal. Spec. comune* (LM.), *soartă comună* (Id.), *principii comune* (Id.), *Aerul, apa, lumina sânt comune oamenilor și animalelor*. Id. *Ceca c-e-i comun naturii umane întregi...* HASDEU, I. C. IX. *Comuncle rugăniți ce prin umilă scrisoare se adresă Excel[enței] V[oastră]*. URICARIUL, I 175/₂. A fi *osebiți din legea comună pentru toți* BĂLCESCU, M. V. 10/₂. *Când se apropiară de creasta dealului, se repeziră cu toții înainte fără ordin, ca și cum un sentiment comun i-ar fi îndemnat să se arunce asupra apărărilor turcești*. D. ZAMFIRESCU, R. 261. † *Spec. An comun* (în opoziție cu *anul bisectil*), care are 365 de zile. (Jur.) **Drept comun**, cuprinzând legile generale de care ne bucurăm cu toții. (Neoblicnuit) **Loc ad j. De comun** = comun. *Esti... a vescului comună, Tuturora de comun. PANN, E. III 34/a.*

3°. Obșnuit, normal; care se găsește în multe exemplare, cf. **răspândit**, **frecvent**. *Iar în lumea cea comună a risa e un pericol*. EMINESCU, P. 232. (După fr. *sens commun*) **Simț comun** = minte sănătoasă (așa cum o au toți oamenii normali), cf. **bun simț**. *Și pentru ce nu-ți pasă?* — *Pentru că n'are simțul comun; pentru că vorbește de pe cea lume*. C. NEGRUZZI, I 259. | **Loc adv.** (Transilv. după germ. *im Allgemeinen*) **În s. de comun** (prin Bucovina și Îndecomun) = de regulă, de obicei. *Fasola în comun e de două feluri*. ECONOMIA, 44. *Scăldușcu... să se arunce... de comun apse miezul nopții*. MARIAN NA. 97/₂. (După fr. *lieu commun*) **Loc comun** = idee repetată de toți în același fel și banalizată prin deasă întrebuintare.

4°. P. ext. De rând, de puțină valoare, cf. **banal**, **mediocru**, **ordinar**, **vulgar**. *Șifă comună*. **Stil comun**.

— *N.* după fr. (lat. **communis**, **-e**). Cf. **comună**, **comunica**.

COMŪNĂ s. f. 1°-2°. *Commune*. 3. *Mairie*.

1°. Oraș (târg), sat ori mai multe cătune în un loc, formând o diviziune administrativă, în frunte cu un primar și un consiliu comunal. Există *comune urbane (orașe)* și *comune rurale (sate)*. Mai multe comune formează o plasă s. un plaiu. Cf. PRETORIAN, DR. C. 55. *Ved. pendinte de comuna rurală Cărligi*. MON. OP. 2.

2°. P. ext. Locuitorii unui astfel de diviziuni administrative, cf. obște, **comunitate**. *Această s[ânt]ă comă... s'au săvârșit... cu ostenela comunei întregi* (inceputul sec. al 19-lea). IOIGA, S. D. XIII 173.

3°. P. ext. (Pop.) Primărie (unde vine posta. PAMFILE, C. Ț.). *Te cădă... la comună*. VICIU, COL. 134. *Prate-micu li om bogat și s'a pus primar în sat*. *Dimineața s'a sculat*. La comună c'a plecat. *Să ție cu satul șfat*. PAMFILE, C. Ț. 212. *La lună, la săptămână, Du-te, dragă, la comună*. *Să ceri de la notar carte De la puil de departe*. Id. lb. 191.

4°. (Ist.) *Spec.* (În Franța, în timpul marel revoluții franceze) Municipality Parisului care-și însușise putere revoluționară (la 10 August 1792); (după asediu german, la 18 Martie 1871) grupa

locuitorilor Parisului care, prin mijloace revoluționare, voiau să înteleze o putere independentă de guvernul legal al Franței. *Anișarea Comunei.* | (In Anglia) Oraș care alege deputați în parlament. *Camera Comunelor* = una din cele două camere ale parlamentului englez (cu reprezentanți orașelor).

[S]: (pop., ad 3°) **comună** s. f. | Adjectiv: (fr. *communal*) **comunal**, -ă (ad 1°) = al comunei, privitor la comună; cf. obșteșce; municipal. *Administrația locală se împarte în: districtuală, ... și comună.* PRETORIAN, DR. C. 57. *Interesele excluzive județene sau comunale se regulează de către consiliile județene sau comunale.* HAMANGIU, C. C. XX. *Orașele... constituindu-se pe principiul comunal, se ocrotuiau de o magistratură.* BĂLCESCU, M. V. 10°/5. *Sânt cornic' comunal.* N. G. TISTU, B. CXXV, 17. *Consiliul comunal.* *Ponduri comunale.* *Impozite comunale.* *Politica comună.* *Școala comună.* | Derivate: (fr. *communal*) **comunard**, -ă adj. subst. (plur. -narzi, -narde) = adept al Comunei (4°) din Paris. *Fetel politicele comunarde.* ODOBESCU, II 242. *Idee comunarde.* MAIORESCU, D. II 169.]

— N. după fr. (lat.-mod. *communa*, idem). Cf. comun, comunist, comunitate.

COMUNAL, -Ă adj. }
COMUNARD, -Ă adj. subst. } v. comună.

COMUNĂ † vb. IV v. comunica.

COMUNICĂ vb. I. I-II. *Communiquer.* III. *Communier.*

I. Trans. 1°. A face cuiva parte din ceva (ce ai), a împărtăși (3°), a transmite. *Soarele comunică lumina sa la tot pământul.* COSTINESCU. *Elinii... multe din meșteșuguri Romanilor... le-au comunicat.* GOLESCU, I. 2. | Spec. (Despre boale) A da altuia o boală, prin molipsire.

2°. A face cunoscut, a împărtăși cuiva prin scris (STAMATI) s. verbal, a da de știre, a face cunoscut, a înștiința, cf. informa, spune. *A comunica durerea sa la toată lumea.* COSTINESCU.

II. Intrans. (Construit cu prep. cu) 1°. Despre persoane A fi s. a se pune în legătură, în raport, în relație, în contact cu cineva s. ceva; a sta de vorbă cu cineva, a-și împărtăși părerile. *Acceastă comunică cu acuzatul.*

2°. P. anal. (Despre lucruri) A fi în legătură cu (printr-o trecere oarecare: canal, pasaj, etc.), a duce la... *In acest canal [sacral] ce comunică cu gândurile sacrale anterioare și posterioare se află nervele sacrale.* KRETZULESCU, A. 31/5. *Peștera comunică cu un turu părăsit.* ALECSANDRI, ap. CADE.

III. † Refl. (Bis.; latinism-franțuzism, după lat. bis. *communicare* și fr. *communier*, încercare nereușită de a înlocui pe) A se cuminca, a se împărtăși. *Cu sfântul și precuratul trup și sânge a lui I(ristos) să se comunice.* ARHIVA, R. I. 69. *Regele poton mergea la biserică catolică, cu să se comunice.* C. NEGRUZZI, I 180, cf. II 156/5. *S'a mărturisit și comunicat cu sfintele taine.* MARIAN, I. 19.

[S]: (numai la GOLESCU; după fr. *communier*) **comuni** † vb. IV^a (ad 1° 2°) *Aceste vederi... am scotit cu prin tipar să le comunec doriiilor miei compatrioți.* I. 3. | Abstracte: **comunicare** s. f. = acțiunea de a comunica ceva; p. ext. ceea ce se comunică; (în parlament, într-o adunare savantă, unei persoane, etc.); împărtășire (STAMATI); înștiințare, informațiune, relație; comunicație; contact, raport, relație. *Cuvintele auzite nu sânt material, ci numai organ de co-*

municare. MAIORESCU, CR. I 8/5. *Prin înlesnirea comunicărilor, vine acum însăși cultura occidentală la noi.* Id. Ib. I 274/5. *Comunicarea cu eccein!* Id. Ib. I 385/5. *A făcut o comunicare la Academie;* — (fr. *communication*, lat. *communicatio*, -oem) **comunicațiune** (și mai ales) **comunicație** s. f. = înștiințare, în cunoștințare, informațiune, relație, știre; raport, legătură, contact, cf. traffic; corespondență; mijloc de a comunica cu cineva. *S'au ales... trei batalioane de s'au trimis... în deal la mândrit, pentru comunicație cu eccein.* LET. II 69/5. *Ce ad se mai opraescă, când mijloacele de comunicațiune moderne li dau aripi să zboare către fiut!* D. ZAMFIRESCU, R. 187. *Firul electric e în comunicație cu pila.* Căi de comunicație. *Ministerul de comunicații.* | Ajective: **comunică** (cu negativul **necomunicat**), -ă = care s'a comunicat; (substantivat, după fr. *communicé*) **comunicat** s. a. = o informație, notă, rectificare oficială dată (de o autoritate superioară) la gazete; (Armată) buletin oficial prin care comandamentul suprem informează publicul, în timp de război, asupra operațiilor din ajun; — **comunicător**, -oare = care comunică; — (fr. *communicable*) **comunicabil** (cu negativul **necomunicabil**), -ă = care s. prin care se poate comunica, împărtăși, transmite, care poate fi pus în comunicație; (cu abstractul, după fr. *communicabilité*) **comunicabilitate** s. f. = însușirea s. posibilitatea de a comunica; — (fr. *communicatif*) **comunicativ** (cu negativul **necomunicativ**), -ă = care se comunică ușor și altora; (despre persoane) care împărtășește bucuria altora sentimentele, gândurile sale: deschis la vorbă, cf. expansiv. *Răs zgomotos core nu era de loc comunicativ.* VLAHUTĂ, ap. TDRG. *Deși mai frumoasă, ale plăcea adeobste mai puțin nefiind de o natură atât de veselă și comunicativă.* I. NEGRUZZI, III 108; — (fr. *communicant*) **comunicant**, -ă. (Fizică) Vase comunicante, legate între ele astfel, încât lichidul dintr'un vas se ridică la același nivel în toate celelalte vase.]

— N. intrat. în limba veche, din lat. **communico**, -are, idem, iar în vechul XIX a doua oară, din fr. Cf. dubletul e minieă.

COMUNICABIL, -Ă adj. }
COMUNICABILITATE s. f. }
COMUNICĂNT, -Ă adj. }
COMUNICĂ s. a. } v. comunica.
COMUNICAȚIE s. f. }
COMUNICAȚIUNE s. f. }
COMUNICATIV, -Ă adj. }

COMUNISM s. m. sing. *Communisme.* — Doctrină care are drept principiu desființarea dreptului de proprietate individuală, spre a stabili egalitate absolută între cetățeni, întemeiată pe proprietate colectivă; cf. socialism, bolșevism, sovietism. *Vom fi necoși a ne lupta odată spre o apăra proprietatea de comunism.* GHICA, A. 511. *Când s'ar împărți proprietățile d-voastră după Comunismul teritorial al școlii Bărnașii, aș fi și eu unul care aș primi o acere.* MAIORESCU, D. I. 524. [Familia: (fr. *communiste*) **comunist**, -ă subst., ad. = (adept, partizan) al ideilor comunismului; cf. socialist, bolșevic, sovietist. *Comuniștii noștri aci sânt nemulțumiți că n'am cerut abolirea proprietății.* GHICA, A. 511. *Comuniști în toată puterea credinței.* CONTEMPORANUL, IV 139; (cu funcțiune adjectivală) *Cereul ideilor comuniste.* GHICA, s. 328. *Filosoful comunist și falansterian Ch. Fourier.* ODOBESCU, III 43/5.]

— N. după fr.

COMUNIST s. m. v. **comunism**.

COMUNITĂ † s. f. } v. **comunitate**.
COMUNITĂȘ † s. n. }

COMUNITATE s. f. 1°-2°. *Communauté*. 3°. *Commune*.

1°. Caracterul a ceea ce este comun, laolaltă, obțesc; posesiune în comun; cf. împărțășire. *Lipsește încă tradiția literară și prin urmare comunitatea de idei în privința operelor ce le numim frumose*. MAIORESCU, CR. II 172/. *Cărturarii români care au primit creșterea școlii grecești... au trăit alături în comunitate desăvârșită de idei și sentimente cu promotorii culturii elenice*. IORGA, L. 52.

2°. Totalitatea celor care trăesc împreună, având aceeași credință, obiceiuri, norme de viață, etc. (mai ales în mănăstiri, obște, obștine), totalitatea locuitorilor unei comune, unei țări (STAMATI, TICHINDEAL, P. 31), comună (2°), cf. colectivitate, comunitate, congregație; spec. (Jur.) societate de bunuri, de averi între soți. *Comunitatea israelită*—adunarea Evreilor de sub autoritatea unui rabin. *Comunitățile religioase* (a. 1846). URICARIU, IV 438/α. *Sfânta comunitate* (a. 1852), lb. IV 414/α. *Multe comunități sânt pline de așa credință deșartă*. TICHINDEAL, F. 19. *Radu Tepeș se gândi să scrie originale comunității românești din Schei*. IORGA, L. II 155. *Inspector al comunității catolice din Moldova*. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 14. *Interesele comunității*.

3°. P. ext. (Transilv.) Comună (1°). *Să se știe precum la anul 1848, la Duminea tuturor sfinților, am scăpat de supt jugul greu al iobăgiei... Săreția, comunitatea* (a. 1850). IORGA, S. D. XIII 178.

[S]: (după germ. *Kommunität* s. sârb. *komunitet*, lt. *comunitas*; numai la TICHINDEAL) **comunitet** † s. n. **comunită** † s. f. (ad 2°). *După lege, iaste un comunitet și o familie*. P. 259. Cf. id. lb. 159 (tipărit greșit: *comunitetului*). *Făcîc iaste numai acela boșat, carele face [bine] comunitet*. F. 142;— (din latina de canelarie, cu pronunț. ungurească) **comunitas** † s. n. (ad 2°). *La tot cîșitul comunitasul dum[itale] întreaga sîndate* (a. 1772). IORGA, S. D. XII 86. *Această sf[întă] bis[erică] s'au rădicat... în... preveleghiatul oraș Dobra, prin cheltuiala comunitasului a legii neunite* (a. 1815), lb. lb. XIII 90.]

— N. după fr. și din latina de canelarie **comunitas, -atem**, idem.

COMUNITET † s. a v. **comunitate**.

COMUNIȚIUNE s. f. *Communio*. — Unirea celor ce profesază (s. se împărțesc din) aceeași credință. Cf. **comunitate** (2°). *Sîmbolul acestei comununi e numele lui Lazăr*. IORGA, L. II 5.

— N. după fr. (lat. *bis. communio, -onem* 'împărțășire, cuminăre').

COMŪR, -Ă adj. *Foncé*. — (Constanța) Bou (H. II 319), vacă de culoare neagră cu vînat (H. II 298).

COMUȘOARĂ s. f. v. **coamă**.

COMUTĂ vb. I (Jur.) *Commuer*. — A schimba o pedeapsă (pronunțată de un tribunal) în una mai ușoară, a ușura o pedeapsă. *Amenda de 25 [de] lei se comută în 5 zile închisoare polițienescă*. MON. OF. 36. [Scriș și: *commuta*]. Abstracte: **comutare**, mai rar (fr. *commutation*) **comutație** (**comutațiune**) s. f. = schimbare de pedeapsă, ușurare de condamnare. *El cere de la rege grațierea*

sau comutarea pedepselor celor condamnați. PRETORIAN, DR. C. 63. | Adjective: **comutai, -ă**;— (Jur.: fr. *commutateur*) **comutător, -oare**. *Hotărîre comutatoare*. (Spec., substantiv. Tehn.) *Comutator* (plur. *-toare*) = mic aparat, cu care se poate deschide, închide s. schimba direcțiunea unui curent electric. Cf. PONI, F. 299;— (Jur.: fr. *commutatif*) **comutativ, -ă** = care e supus la schimb. *Contract comutativ* (în opoziție cu *contractul aleatoriu*), când fiecare din contractanți primește echivalentul a ceea ce dă. *Contractul cu titlu oneros este comutativ, atunei cănd obligațiunea unei părți este echivalentele obligațiunei celeilalte*. HAMANGIU, C. C. 223;— (Jur.: fr. *commutable*) **comutabil** (cu negativul **necomutabil**), -ă = care poate fi schimbat].

— N. din lat. *commuto, -are*, idem.

COMUTABIL, -Ă adj.

COMUTAȚIE s. f.

COMUTAȚIUNE s. f.

COMUTĂTOR, -OARE adj., s. a. } v. **comuta**.

COMŪZ s. m. sing. (Păst.) *Petit lait* avec des boules de fromage blanc. — Zer puțin acru în care se află și bulgărași de urdă, și care e plăcut la bîut. Com. MARIAN. Cf. Jintîia.

CON s. a. 1°-2°. *Cône*. 3°. *Cône* (coquillage).

1°. (Geom.) Suprafața produsă de o dreaptă mobilă (numită generatoare) care trece printr'un punct fix (numit vîrf) și se sprijine pe o curbă fixă (numită directrice s. directoare). Cf. MELIK, G. 226, 227. *Con* (drept), corpul solid (de forma unei căpățîni de zahăr) care se naște prin învîrtirea unui triunghi dreptunghiular împrejurul uneia din laturile unghiului drept. *Trunchiul de con* s. *conul trunchiul* se obține rețesând unul con partea cuprinsă între vîrf și o secțiune plană a conului. *Con oblic*, a cărui înălțime e oblică față de planul bazei. *Con de lumină*, mîncușiu de raze care pleacă dintr'un punct luminos și cade pe o suprafață. *O claică rotundă terminată în vîrf cu un con*. GHICA, S. 543. *Capul i se fuguia în con*. DDRF. *Conul de umbră al pămîntului*. CULIAN, C. 302.

2°. (Bot.) Fructul coniferelor. *cucuruz, popușoiu* (de brad). Com. ITTU, cf. SEZ, II 225/α.

3°. (Șt. nat.) Un fel de scoică din mările tropicale.

[Pur. *cônuri*.] Adjective: (fr. *conique*, gr. *κωνικός*) **cônic, -ă** = (ad 1°) care are forma unui con, care aparține unui con, cf. *înguliat*. Cf. MELIK, G. 226, CULIAN, C. 136. *Rodăcina... lungă și conică*. GRECESCU, PL. 5. (Substantivat) *Conică* = secțiune conică; (fr. *conoïde*) **conoid, -ă** (pronunț. *no-îd*) = care are forma unui con. (Substantivat) *Conoid* s. a. = corp solid format prin revoluția unei secțiuni conice în jurul axei sale. | Abstract: (lt. *conicită*) **conicitate** s. f. = formă conică.]

— N. din fr. (lat. *conus*, gr. *κωνος*). Cf. **conifer**.

CONABŪ, -ŪE adj. (Crom.) *Rouge foncé*. — (În Țara veche) Roșu (COSTINESCU, CHIRITESCU, GR. 248) închis, roșu violaceu (Com. ȘT. POPERCU), cu vișina (I. IONESCU, M. 695), vișiniu (com. OLMAZU). *Un zăbronic conabiu cu bibluri de mîltase*. Doc. (a. 1817), ap. ȘIO. *Sulfurina* (culoare conabie) se cumpără cu 19 galbeni funtel, se pune în spirt de 40 grade și topindu-se se face apă de căpăi conabiu. I. IONESCU, M. 694. *Un fărăn... cu fața conabie cu sfecla*. DELAVRANCEA, S. 6. *Farfurii cu cheșar dublu, unul conabiu...*

și altul peumb. CARAGIALE, M. 27. Alionul este o pasăre de mărimea unei pitulici... pe cap și corp cu verzi mărunt... puful câmbiu (Vanju-Mare, Mehedinți). HEM. 888/2. Lilia românească și nemțică (conabii și albi). H. IV. 83. || Adverb. *Vopsește conabiu.* | Substantivat. (Abstract) *Colorare conabile; (concrete) vopsele pentru vopsit conabiu... Firc de toate colorile... de la un peumb cât mai spâlcit, până la conabiul cel mai spâlcit CARAGIALE, ap. TDRG. Ia-mi și mie de la prâștia niște boabe de câmbiu, să vopsesc ale jurebii. BOCEANU, GL. [8]: **canăbiu, cânăbiu, cunabiu, le adj.***

— Din turc. **kunabi** cfait de chanvres. ȘIO. Cf. cânepiu.

CONAC s. a. 1'. *Étape, gîte, lieu de repos, de halte, bivouac.* 2'. *Étape.* 3'. *Résidence des dignitaires turcs.* 4'. *Douane turque.* 5'. *Sous-préfecture.* 6'. *Auberge.* 7'. *Pavillon.* 8'. *Cabane.* 9'. *Division de la journée.* 10'. *Repas.* 11'. *Intervalle entre deux repas.* 12'. *Page pour une division de la journée.* 13'. *Faisseau de cuisine.*

1'. (Aproape leșit din uz) (Loc de) popas (LB, PAMPILE, J. III, VĂRCOL, V. 93), de mas (GĂDEI), de odihnă (com. I. C. PANTU, PĂSCULESCU, L. P.), de găzduit (MARIAN, O. I 206) și de adăpostit (RĂDULESCU-CODIN, L.) noaptea (COSTINESCU), de dormit (VĂRCOL, V. 93), unde pot răsufla și mânca (de cină COSTINESCU) călătorii și vitele de transport (LM); sălas (MARIAN, NU. 101, nota 2) improvizat (cf. GĂDEI) mai de mult, în țările românești, pentru găzduirea Domnului, a oșezilor de seamă, care călătoreau prin țară (cf. ȘIO), sălas, cvartir, stație (LB); (tot în limba veche) tabără provizorie a unei armate, aprovizionată cu cele trebuincioase (cf. I. GOLESCU, C. I p. 155), etapă (cf. id. lb.), bivouac (GĂDEI). Cf. postă (Odinioară se zicea) A face, a rândui, a strânge conace cuiva s. pentru cineva s. pe seama cuiva, a purta cuiva conacul; (mai nou) a face, a găti (un) conac s. a vedea de un conac cuiva s. pentru cineva s. pe seama cuiva: a așeza pe cineva la conac. Cineva descalecă (?) conacul, trage s. stă la conac. A face conac s. u-și face conacul = a poposi, a se opri pentru odihnă (și mâncare). *Konak*. ANON. CAR. *Se dăseară toate slujnice lui, cineși (= fiecare) pe la conac.* NEAGOE, INV. 211. *Au purces Vasile-rodă den Iași spre Teara-munte-nească... cu al doilea conac, au stat la podul înalt spre Bârlad.* URECHE, ap. NIȘTOR, H. W. 35. *Descalecă oastea leșască conacul (= își așază tabăra).* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *La al IV-lea conac.* id. lb. *Îmbildu pre la bejenii, stringându conace împărăției...* LET. I. 253/2. *Au mers până la Udriu tot domnește, din conac în conac, tot cu surte și cu dobe.* N. COSTIN, ap. ȘIO. *Iar la cea ce făcea conace împărătilui Xerxes... 400 talanți nu-i agiungea odată la un popas.* HERODOT 395. *Pentru că de câte conace va fi calca de departe, atâta oameni și cai sânt gata la tot conacul... cel dintâiu merge un conac și du cărțile la cel odihnit... Tot câte un conac merge unul, și așa merge până agiung la loc.* lb. 453. *Nime din boieri nu i-au leșit înainte, pentru frica ciuciei; ce numai conacii[1] ce îi purtau conacul.* AMIRAS, ap. TDRG. *Un conac aproape de Galați.* MAGAZ. IST. I 174/2. *Să o mai ușureze [Tătarii țara], despre rânduiala conacelor.* lb. II 222/2. *Trecură... Dunderă pã la Giurgiu și se îndreptară drumului, după ordănuiala conacilor, neându-i prin București.* DUMITRACHE, 408. *Turcii intrară în Capitală... Căimăcoșia porunci neându-i D'ii așezară pe la conace.* ZILOT, 354/2. *Poruncit-au la patru boieri... să judece pricinile lăcutitorilor de prin sate, ce vor*

avea, fără mită de bani, numai conac să le facă. DIONISIE ECLESIAICUL, 168. *Eu voia să ră găsesc cartiruri, adică conace, case cu oameni, să fie cu foc și cu zahăr.* id. ap. ȘIO. *Îndată ce au dat de țire, conac li s'au rânduit (boierilor).* BELDIMAN, TR. 103. [Cavasil] îi opeau intrarea conacului cizirial, GHICA, s. VII. *Să gătim mai bine conacul pentru ghicari Enachi.* ALECSANDRI, T. 1022. *Ia să descălecerăm și să ne facem frumos conacul de amiozi aci, pe verdețu, la umbră.* FILIMON, ap. ȘIO. *De cu zorile... ca [cărui] s'a pornit de la conacul de noapte.* ODOBESCU, III 16/2. *În vecindătatea mircaș, ce cadute de mai nainte o casă, care se pregătete anume de gazdă, de conac, unde trebuie să tragă mirele cu sulta sa.* MARIAN, NU. 324/2. *A tras la o mulere bătrând, și o rugai-o de conac preste noapte.* RETEGANUL, P. IV 40/2. *Siliți, stol de mari boieri, Bun conac că e'om aflat.* TEODORESCU, P. P. 53. *Pe dumneavoastră vă rugăm ca conac împărătilui și oștașilor lui să gătiți.* lb. 164. *Nu-au trimis Din conac în conac, Cu cai de olac.* MARIAN, NU. 468/2. cf. 807. *Voinicilor, să mergeți pe această urmă, cu să ne fie nouă de izbândă Din sat în sat, Din conac în conac.* GEZ. III 41/2. *Aceți d[umneavoa]stră a ră găti De conac, bufi de cin... Grajduri de cai mulți, Găzde de voinici, Măncări bune, grase.* lb. III 42/2. *Și cu nuntă când pleca... Conacul unde conăcea? La lacul Vocolașii.* PĂSCULESCU, L. P. 203/2. *Bate tu marginiile, Eu să bat mijloacele, Că le știu surăcele și toate conacele.* id. lb. 261/2. # *Vieșta fără sărbători, ca un drum fără conac!* ZANNE, P. II 800. | Fig. **Conacul cel de apoi** = moartea. *Aproape de Niștru, ca o miță de loc de Mociuda... au descălecat acolo oastea leșască conacul cel de apoi.* M. COSTIN, ap. ȘIO.

2'. P. ext. Distanță de mers de la un popas la altul, postă (ȘIO); măsură de drum (GĂDEI) de lungime cam de două poște (PAMPILE, J. III). *Spuu să-l fi petrecut un conac, singur Despot-rodă.* N. COSTIN, ap. TDRG. *Aruncă buzduganul cale de un conac (SPIRESCU, L. 85), de trei conace (id. lb. 87), de nu știu câte conace (id. U. 40/2). Ia siliții de ră porniiți și pe Dunderă dăsiții Cale de vr'o trei conace.* La vale. TEODORESCU, P. P. 545/2.

3'. † Resedința unui funcționar înalt turcesc (vizir s. pașă), cartier oficial (ȘIO); spec. casa în care găzduiau demnitarii turcești care veneau ca trimiși ai Porții în capitalele celor două principate românești, beiiie (1') (cf. ȘIO). A tensit o succesiune de detronări și de măcelări în conacele Sultanelor și cizirilor. ODOBESCU, III 374/2. *Ducându-se la conacul său, fu oprit în cale de un Român.* BĂLCESCU, M. V. 51. *La conac că-ă aducea, La conac lăngă geamic.* TEODORESCU, ap. ȘIO.

4'. † Localul vâmlor turcești, (oficiu de) vamă. *Becliu-l plăteau [ciobanii] la sconacs (vamă) funcționarilor turci.* DRAGOMIR, O. M. 235.

5'. P. ext. (Sens modern, întrebunțat rar) Resedința unui ispravnic s. (sub)prefect (spre deosebire de taht). Cf. ȘIO. *Conacul isprăvniciei.* DELAVRANCEA, s. 176. *Conacul suprefecturii.* VLAHUȚA, D. 245. | Locuința administratorului unei întreprinderi industriale. *Dormim noaptea la un conac de herbariaie.* VLAHUȚA, ap. CADE.

6'. Hotel (în Turcia, COSTINESCU), han (2'). Cf. NIȘTOR, H. W. 41.

7'. Casă boierească la țară, pe o moșie, curte. Cf. PAMPILE, J. III. *Conacul sau ferma domnului Ciopage este la 15 minute de departe de sat.* I. IONESCU, M. 539. *Toate aceste aduse la conacul moșiei.* id. lb. 291.

8'. P. ext. Locuință (com. LIUBA) ciobănească

(H. XII 29), casă departe de sat, unde șade larna un om cu vitele (H. IX 84), h. d. n. e. Cf. sălaș.

9°. Una din cele trei părți ale zilei de lucru (H. I 264, II 83, IV 68, VII 173, XII 221, com. I. C. PANTU, PAMFILE, A. 83, RĂDULESCU-CODIN, I.) numite prânz, nămiezi și seara (H. II 68, 80, 146, IV 11, 14, RĂDULESCU-CODIN), când se și mănâncă (cf. 9°). De dimineața până vine soarele aproape de ziua jumătate se numește un conac; de la acest timp... până trece soarele de ziua jumătate larăși un conac (pe care-l numesc nămiezi) și de aci până seara larăși un conac (la care-l zice conacul de cătră scără). H. II 62, cf. RĂDULESCU-CODIN, I. Timpul dintre un prânz și altul se numește conac. PAMFILE, A. 83. În alte regiuni, poporul împarte ziua în două conace: *Conacul mare*, până la 2 ore p. m. (H. IV 262); *conacul de scără*, de la nămiezi până seara (H. II 156). *Gheorghe Gîntă*... pe mine, *neremicul*, m'a adus de multe ori cu vânat, la conacul de amiază. ODOBESCU, III 15/s. Un lucrător capăt 3 lei pe zi, deci cam un leu pe conac. Com. I. C. PANTU. Am fost bălăz 2 conace, deci la leafă mai puțin cu 2 lei. Com. Id. Pierduseră două conace. RĂDULESCU-CODIN, I.

10°. P. ext. Una din cele trei mâncări de peste zi (com. I. C. PANTU); mâncare (RĂDULESCU-CODIN, I.), prânz (PAMFILE, A. 81), ospățare (RĂDULESCU-CODIN, L.), masă (MARIAN, NU 101, nota 2); p. ext. punerea bucatelor pe masă. (H. IX 232). Prin jud. Teleorman întâlnim prânzul mic sau *conacul întâiu*, la 9^h-10 ore, prânzul mare, *conacul al doilea* sau nămieza, pe la 2^h-3, când e soarele la chindie, și cina de seară pe la 8, 9, 10, ba și 11 ore seara. PAMFILE, A. 83. [În alte regiuni, mai rar,] poporul împarte ziua în două conace sau popasuri: unul e la amiază, celălalt la asfințitul soarelui. HEM. 1069/s. Ciobanii împart ziua în două conace: *conacul de dimineață* și *conacul de cu seară*. H. II 131. *Cum trăiești din conac (măncare)?* RĂDULESCU-CODIN, I. *Mario, fi cine bărbatu'?* — *Lux'ă vic... i-am gălit conacu'?* Mămăligă și știr fript, Că pe el nu l-am iubit. Id. Ib. Am băgat costori pă trei conace și rachiu la tot conacu' (Iucăr). Muncirăm, făcurăm, drecărăm; acum hai! dă-și facem și conacul, adică să mănâncăm (Jud. Solj și Vâlcea). ION CR. V 345. Mă duc cu conac la oameni (la câmp). H. IX 232. A fost nuntă cu conac. MAT. POLC. 110. Doi curcănași că tăia... Frumos conac că-i gătea. REV. CRIT. IV 342.

11°. Intervalul de timp dintre un conac (9°) și altul, o jumătate de zi (ȘIO). *Vreme ca de un conac*. SANDU-ALDEA, U. P. 123. *Când ande hi-ta* (= al de file-la) ar ști condecia, și-ar socoti iute și curând d'ai să dai, d'ai să lei, nu ca acă, că moșmăndești și te bojănecști trei conace, pân' să scrii la răboi. JIPESCU, O. 118, cf. 58. *Mi-e puicața cam departe. De-ar fi noaptea trei conace, M'aș duce și m'aș întorrece. Dar mi-e noaptea de-un conac. Nu știu, frate, ce să fac!* TEODORESCU, P. P. 317.

12°. P. ext. Sotocăla cuvenită pentru lucrul îndeplinit în interval de un conac (9°, 10°). Cf. zi de lucru. *Eu am mai multe conace decât ai scris d-ta la condecia*. Com. I. C. PANTU.

13°. P. ext. Vas pentru gătitul bucatelor. H. V. 17.

[Plur. -nace și rar, -nacri. I. GOLESCU, C. I 155, PAMFILE, A. 81. Diminutiv: *conăcel* s. a. = mănăre bună, mănărcă. În *Dundre o arunca* [și zicca:] *Să fii masă peștilor, Conăcelul raciilor și prânzul morunilor*. TEODORESCU, P. P. 577. Nume de agențiu: (ture. *konakly*) *conăcelu* s. m. = (mai de mult) cel ce (de obicei) (un boier) era însăreinat cu pregătirea conacu-

lui s. conacelor pentru găzduirea Domnului s. a. ospetilor de seamă, care călătoreau prin țară; † efarțir-maistru (LET. II 69/s), cf. furier; (rar) hangiu (DICT.); (prin apropiere de conăcer = colăcer) colăcer la nuntă. *Nime la nimică să nu le facă cal, nici la conacii* (a. 1709). URICARIUL, VIII 236/s. *N'au erut să murgă unul dintre dânsii conacului*. LET. III 202/s. *Mulți au năcr cu Măria-Sa, alții până în Roman... alții conacii, alții cu carele*. Ib. III 219/s. *Cheltiala măruntă ei (= ee) s'au făcut la conacii rândului la Calangi-Mehahemd și chihacille satilor, și cu Agnoa-conaciiu*. IORGA, S. D. VI 187. *Insuși Domnul Tării-rumânești i-au fost conaciiu*. E. VĂCĂRESCU, I. 271/s. *Mirele... trimite înainte gâdăși (conaciiu), ca să-i vestică apropierea*. DACIA LIT. 37: (C. ture. *konakly-basy*) *conacii-bas* † s. m. = căpetenia conacilor. *Vasilie Costachi... carele și conacii-bas au fost rânduit din partea Domnului până în Iași*. LET. III 324/s; — *conăcăr* † s. m. = conaciu. Am rânduit porci conăcărilor (a. 1792). IORGA, S. D. XII 115. *Cei doi conăcări duc pe temutul asparte al țării până la Cernați*. IORGA, L. I. 153].

— Din ture. *konak*, idem. Cf. *conăci*.

CONĂCĂR † s. m. v. conac.

CONĂCĂR s. m. *Garçon d'honneur à cheval* (à une noce). — (Mold.) Colăcer, tânăr călare în alaiul unei nunți țărănești (PĂSCULESCU, L. P.), fiecare din cei doi flăcăi care însoțesc călări pe mire, când pleacă după mireasă (H. X 86). A-jungând acești doi tineri, numii *conăcari* la casa miresei, unul dintre dânsii, de regulă însă colăceriul, (ine celor cel-les înalte spre întâmpinarea următoarea orație... MARIAN, NU. 325/s, cf. 677. *Întârnă în oprață, conăcării spun conăcării* (Moldova de sus). SEVASTOS, N. 99. *După orația de lertăciune... vorăciul, spre recunoștință, dă din partea miresei și a miresei conăcărul un păhar cu cin*. CONV. LIT. XIV 295. *Mulfămim dumnea-roastă, băieți conăcări!* (Covurluiu) PĂSCULESCU, L. P. 68. [Cu schimb de sufix: *conăcăș* (conăcș PAMFILE, C. T. 54-55) s. m. *Se dă conăcșilor o săfrumă de postar de bun preț și terco până de mătăș*. CANTEMIR, ap. PAMFILE, I. C. 74. | Abstracte: *conăcărîe* (conăcărîe H. XII 367, BARCIANU) s. f. = serbare, la nuntă, la care rolul principal îl au colăcerii (MARIAN, NU. 324, cf. 488/s, 779), orație de nuntă (CREANGĂ, GL. SEVASTOS, N. 99/s. Cf. H. X 506, XII 367). *Oare Grigore a lui Petre Lucă de la noi din sat pe la ce scoli a învățat, de știe a spune atâtea bongoașe și conăcărîe pe la nunți!* CREANGĂ, A. 13/s. *Noi conăcărîa am închinat și colectiv ne-am luat*. ION CR. I 18; — (+ colăcerie) *conăcerie* s. f. SEVASTOS, N. 99/s; — (colăcăș) *conăcășie* PAMFILE, I. C. 74 (conăcăș s. f. H. XIII 367) s. f. = orație de nuntă. SEVASTOS, N. 99/s. cf. JAHRESBER. IX 226].

— Născut din colăcer, prin apropiere de conăcăr.

CONĂCĂRIE s. f. }
 CONĂCĂȘ s. m. } v. conăcăr.
 CONĂCĂȘIE s. f. }

CONACĂI-BAS † s. m. }
 CONACĂI s. m. } v. conac.

CONĂCEĂLA s. f. }
 CONĂCEL s. a. } v. conăci.

CONĂCER s. m. v. conăcăr.

CONĂCERIE s. f. v. conăcar'.

CONĂCI vb. I. L. *Descendre, glter; bicouaquer.* II. 1°. *Héberger, loger.* 2°. *Nourrir.*

I. **INTRANS.** A trage și a sta la conac (1°), a face conac (1°), a-și face conacul (1°), a se opri din drum spre a se odihni și a mânca (la un conac), a poposi, a face popas, a se odihni (LB, com. I. C. PANTU, GIUGLEA-VALSAN, R. S.); spec. (Armată) a face tabără, a bivouac. *Au conăcit în casele lui C. Ipsilant.* LET. III 194/25. *Unul din boierii cei mai aleși... conăcește... la Galata.* Ib. III 293/25. *Kemal İanoş au conăcit acolo cu oastea lui.* AMIRAS, ap. ȘIO. *Conăcind pentru odihna nămiezii.* MAG. IST. I 345/25. *Împărăria au conăcit la Cuciuc-Ceacacea, iar cizirul la Buluc-Ceomeca.* ARHIVA R. II 22. *Purcedând de la Ecaterina, au conăcit la Platomanus.* Ib. II 49. *Au conăcit la casa lui (a. 1753).* URICARIUL, X 129/25. *Pornind dară și apropiindu-se de țeara sa, au conăcit într'un locu pentru odihna de amiază (a. 1810).* GCR. II 206/25. *Turcii conăcitură într'un sat ruinat.* BĂLCESCU, M. V. 114. *Un chișie învecinat cu casele unde ci conăcise.* ODOBESCU, I 138/25. *Soal și etobănașul la locul unde se așezaseră ci să conăcească.* ISPIRESCU, L. 248, cf. 296. *A venit doi de la agiolițe și au conăcit la ei.* GIUGLEA-VALSAN, R. S. 362. *Popa blestemat... Nu știu cum a auzit Că la draga-am conăcit.* HODOȘ, P. P. 177. (Cu complement intern). *Conacul unde conăceat... La păru Cadului.* *Acolo eă conăcea De mănăcare ce le da?* PĂȘCULESCU, L. P. 203/25. [P. ext. *Pieptu-mi mai fericit, Pe el au conăcit Două mai scumpei comori (= sănii).* I. VĂCĂRESCU, P. 100/25.] A mânca peste noapte. *Nerădă în tinăd a conăci...* PANN, ș. I. 4/25.

II. **TRANS.** 1°. A face, a găti culva conac (1°), a găzdui, a adăposti. *L-au conăcit la casele domnegii cele nouă.* CAT. MAN. II 340/25. *Porunci să întinză corturile... ca să conăcească pe vezir.* GORJAN, II. I 2/25. *Proprietarul caselor... în care fuăce conăcit Sara Mehmed-paşa, era căpitanul Faşile Kogălniceanu.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 162. *Toți îi conăceau și îi găzduiau cu bucurie.* ISPIRESCU, L. 322.

2°. A da culva de mănăcare. Cf. RĂDULESCU-CODIN, L. *L-am conăcit.* Id. I.

[Abstracte: **conăcere** s. f., **conăcit** s. a., **conăceală** s. f. (COSTINESCU) = acțiunea de a conăci; spec. odihna oilor. Cf. H. XII 30. *Domnul a făcut hanuri prin toate țargurile, ca să fie pentru conăcitul neguțătorilor.* KOGĂLNICEANU, ap. DIDRE.]

— Derivat din **conac**. Cf. **conoci**.

CONĂR s. m. *Grosse branche.* — (Rutenism, în Bucovina) Creangă grosă (Straja). Com. AR. TOMIAC.

— Din rut. **konâr**, idem.

CONARU vb. I° trans. *Enseigner, conseiller.* — (Straja, Bucov.) A învăța pe cineva, a povățui. Com. AR. TOMIAC.

CONĂȘ s. m. v. **cocon**.

CONAȚIONAL-Ă sub. *Compatriote.* — Persoană care aparține aceleiași națiuni ca o alta, cf. **compatriot**, † **simpatriot**. *Accastă carte... o dedic... conaționalilor și compatrioților miei.* SBIERA, F. 4. *Nu era în 1791 vremea să se manifeste cereri din partea conaționalilor lui Horea împotriva acelor națiuni mândre.* IORGA, L. II 207, cf. Id. Ib. II 323, 590, BUL. COM. IST. II 192. [Seris de unii și **conăționali**].

— Compus din **con** și **național**.

CŌNCĂ s. f. *Conque.*

1°. (St. Nat.) Gen de molușce marine, fără cap; p. ext. scoala lor (în care tritonii erau închipuiți ca suflă). Cf. **ghloc**.

2°. (Anat.) P. anal. Cavitatea urechii.

[Plur. (rar) **conci** și **coneci**].

— N. din lat. **concha**, idem și după fr. Cf. **concaev**, **conchilie**.

CONCĂV-Ă adj. *Concave.* — (În opoziție cu **convex** și **plan**) Care prezintă o curbătură sferică scobită înăuntru, adâncat, găvânat (STAMATI). *Faşa dinapoi este [la vertebre] concavă, adică scobită.* KRETZULESCU, A. 21/25, cf. 26/25. *La bătălia de la Dudești (1631) se întrebunfează rânduiula concavă.* BĂLCESCU, M. V. 618. *Poligon concav.* MELIK, G. 27. *Receptacul concav.* GRECESCU, PL. 6. *Linteau concavă concavă.* PONI, P. 367. *Oglindă concavă.* [Abstract: (fr. **concarité**) **conconvitate** s. f. = scobitură, adâncătură, găvânatură].

— N. din lat. **concaevus**, idem, s. fr.

CONCAVITĂTE s. f. v. **concaev**.CONCEDĂ vb. I(4) v. **concede**.CONCÈDE vb. III 1°-2° *Concéder.*

1°. A nu (mai) opune nici o împotrivire, ci a ceda (admite, permite, îngădui I 2°), a se învoi să se facă ceva, a încuviința, a se uni în părere spre a face ceva, a primi cu voia de ambe părți (ARISTIA, PLUT.). *Să concedeze acea mai nemărginită slobozenie (a. 1848).* URICARIUL, X 1/25. *Gubernul... concedându-i [Rusiei] faoarea unei libere treceri prin teritoriul nostru... pierdut-a oare Statul român ceea din prerogativele sale?* ODOBESCU, III 425/25, cf. III 390/25. *Starițul... îi concedea societatea mea serioasă.* EMINESCU, N. 97/25. *Mandaratul este răspunzător pentru acela pe care [i-a] substituit în gestiunea sa, când nu i s'a conca facultatea de a-și substitui pe cineva.* HAMANGIU, C. C. 392.

2°. (Mai ales deest. stat, oraș, etc.; învechit)

A acorda unei persoane un drept s. un privilegiu (mai cu seamă, unei societăți s. unui particular, dreptul de a exploata căile ferate, minele, sălinele s. a.); (înlocuit astăzi prin) a **concesiona**. *Era să fie liber sau să continue lucrarea în reșie, sau să o concedă la o companie.* GHICA, S. 454. *A încecat să... concedeze exploatarea tuturor minerealelor... unui industriaș rus.* Id. Ib. 692.

[Se conjugă ca **purcede**. | ȘI (din ce în ce mai rar): **concedă** vb. I°.] Abstract: (rar) **concedere** s. f. = concesie. | Part. ad. **concedés** (cu negativi **neconcedés**), -ă].

— N. după fr. Cf. **concesione**, **concediu**.

CONCEDĂ vb. I° v. **concediu**.CONCEDIU s. a. *Congé.*

1°. Vole dată (de autoritatea competentă) unui funcționar de a putea lipsi un timp hotărât (relativ, mai lung) dela serviciu s. unui militar de a lipsi de la serviciu mai mult de zece zile (cf. **permisie**), † **slobozenie** (STAMATI), cf. **vacanță**. *Cineva cere, obține, dă, are (un) concediu, este, se duce în concediu.* *Cerându-și concediu, alergă să-și văză părinții.* C. NEGRUZZI, I 352. *Buzunarul în care era bilețul de concediu.* CONTEMPORANUL, VI, vol. II, 288.

2°. † (Jur.; franțuzism) Notificare făcută de proprietar locatarului de a părăsi apartamentul s. casa închiriată s. notificare făcută de locatar proprietarului că va părăsi apartamentul s. casa închiriată. *Dacă contractul a fost fără termen,*

concediul trebuie să se dea de la o parte la alta. HAMANGIU, C. C. 1436.

[Plur. *cedii*.] §1: **congediul** s. n., **congedie** † s. f. (STAMATI), (pop., forme incalte) **concedie** s. f. **conced** a. M'am intors... Am o leacă de concedie SADOVEANU, P. S. 80. Am trei băieți; doi sânt în armată... Unu' e'n conced, cel e bolnav. GRAUL, I 150. | Verb: (fr. *congédier*) **concedă** (congediă) I* = a da eniva (unui militar, unui funcționar, etc.) (un) concediu (cf. *libera*); p. ext. a da cuiva voie de a se retrage (COSTINESCU), a pofi pe cineva să lasă, a îndepărta; a da (un servitor, un funcționar) afară, a da drumul a scoate din slujbă. *Fabricile de textile au concediat în timpul din urmă mulți lucrători*; — (cu abstract) **concediere** (concediăre) s. f.; **concediadi** (congediadi) s. n.; (part.-adj.) **concediadi** (congediadi), cu negative **neconcediat**, **neconcediadi**, -ă. *Predecessorii săi... Juseseră congediadi, în urma intervenției Olgănei*. I. TEODOREANU, M. II 71. | Pronunț. *-di-u, -di-a*. — N. din ital. *congedio*, idem.

CONCENI vb. IV* I. *Exterminer, anăntir, Périr, disparaltre, s'eteindre* (RAR, învechit) TRANS. A sfârși pe cineva (s. ceva), a pune capăt, a face să piară tot, a extermina, a prăpădi, a nimici, a ruina, a stărpi. *Vânturi grele... 'mpresura pre toji!* și *concentia*. DOSOFTEU, V. S. 3° cf. 55, Ps. 40. *Goni-coiu pre vrăjmași mlei și coiu stinge pre ei și nu mă coiu întoarcé până unde coiu conceni pre ei*. BIBLIA (1688) 238°. cf. II 237°. *Să poată de tot conceni pre vrăjmași*. CALENDARIU (1814) 118°. *Cu totul să concenească și să steargă de pe fața pământului sămânța dăcească*. P. MAIOR, IST. 6. *Era primădia cu totul să-i concenească și să-i prăpădească*. Id. Ib. S. cf. 56, 79, 182. *Veți merge să-și lei suflet și, de voiești, rom conceni și pe frații săi*. IMPRESCU, L. 339, cf. U. 16°. | Refl. A se sfârși, a pieri, a se stinge de pe fața pământului, a se prăpădi cu totul, a se nimici. *S'au concenit multă... oaste românească*. CANTEMIR; IR. 106°. cf. 189°. *Să nu mai răsară muștar și ardeci, ci să se topească și să se concenească*. MAG. IST. IV 361°. *Lucius cu încodărea acea înasși pre sine se conceni*. P. MAIOR, IST. 144. [§1: **concini** vb. IV*, **VICIU**, COL. | Abstracte: **concentire** s. f. = acțiunea de a conceni, sfârșit (**VICIU**, COL., gl.), capăt (Id. Ib.), nimicire (Id. Ib.), prăpădire, stărpire. *Dă curad bine rânduit în rostul micu înainte leului și mută inima lui spre ură celui ce ne bate pre noi spre concenirea lui*. BIBLIA (1688) 358°. *Conceniros Dachilor*. P. MAIOR, IST., 201. Când-i coadă veacului, și sfârșitul pământului, Conceniros grăului și **VICIU**, COL. 77°; — **concentit** s. n.; — (slav. *končanije*) **concentie** s. f. = sfârșit. *Podobacu-se amă toate acestea să fie, ce nu e a-tuncie concenie*. TETRAEV. (1574) 242. *Și scoate toate semnele câte se făcură rele, că au fost lor de ardure să fie concenia lor*. LET. I 137 (24). Astăzi păstrat în expresia *Bată-te concenia!* = bată-te potca, norocul! CIAUȘANU, V. (Cf. *concină*). | Adjective: **concentit**, -ă = nenorocit, păcătos (comuna Principele Ferdinand, Jud. Teleorman, ION CR. V 374), afulsrit (Măgurele, Jud. Teleorman, com. OLMAZU). *Ei! sârăcuț ande mine! ei! concenit ande mine!* GORJAN, H. IV 76. *Pir'ar concenit dorul, Care ni l-a pricinuit în inimă Amorul!* PANN, E. III 10°; — **concentitor**, -oare = care concenește. DICT.] — Derivat din paleosl. *končanu* 'sfârșit, terminat' (participiul lui *končati* 'a sfârși') s. din *končinu* 'sfârșit, fine'. Cf. *concină*, *conej*.

CONCENIE † s. f. v. **concenti**.

CONCENTRĂ vb. I*, I*3. (Se) *concentrer*.

I* TRANS. și refl. A (se) aduna, a (se) strânge într'un centru (cf. *centra*), p. ext. într'un punct, în același loc (cf. *converge*): spec. (Armată) a aduna trupele într'o regiune (amenințată), a chema (vremelnice) sub drapel (cf. *mobiliza*, † *buluci*). *Mintea... puterile... le concentrează în dreptele hotare*. BĂLCESCU, M. V. 5°. *Tell, în care se concentra țaria noastră, era informat... de tot ce se petrecea*. GHICA, S. 706. *Asupra acestui chip își concentrase el amorul*. EMINESCU, N. 39°. *Aici se concentrează întreaga viață politică a țării*. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 27. *Spune-mi, puică, adecurat, De când pe mine m'o concentrai, Căși voinici te-o sdrătat!* GEZ. III 156°. A concentra razele solare în focarul unei lăcui. *Artileria își concentrează focul*.

2* Refl. A-și aduna toată atenția, gândirea, puterile, energia, etc., asupra unui lucru.

3* TRANS. și refl. A (se) condensa într'un spațiu restrâns, care împiedică împrăștierea; (în opoziție cu *dilua*) a scoate părțile apoase dintr'un lichid.

[Prez. ind. *concentrează* și (învechit) *concentră* (HASDEU, I. C. VII, STAMATI). §1 (forme întru, populare): **concentră** vb. I* GRAUL, I 400, **concintră** vb. I* MAT. FOLC. 1315, 1333, 1338, **inconcintră** vb. I* PAMFILE, C. T. 260. | Abstracte: **concentrare** s. f., **concentrat** ș. a. (fr. *concentration*) **concentrațiune**, **concentrație** s. f. = acțiunea de a (se) concentra, strângere, adunare, † înglotire; spec. chemarea sub drapel. *Concentrarea trupelor rusești la granița Basarabiei*. MAIORESCU, D. II 200. *Concentrarea tulpilor puterilor*. Id. CR. II 120°. *Soldatul uitase... instrumentatic... care așteptaua trusa de concentrare*. C. PETRESCU, I. I 3. | Part.-adj. **concentrat**, (cu negativ **neconcentrat**), -ă. *Domniașanca Daclilor concentrată peste Ol...* nu se întinde până la hotarele Moldovei. HASDEU, I. C. 56. *Baterile... încep un foc concentrat asupra întăriturilor Rahovei*. MAIORESCU, D. II 102. *Notă ștăntea concen-truți pe Dandre, iar nu pe Prut*. D. ZAMPIRESCU, R. 31. *Se apropiară... cu toată atenția concentrată la punctul negru*. C. PETRESCU, C. V. 37. *Am fost concințat în timp di rebel*. GRAUL, I 410. *Cât am fost cu concentrat*, Căși băieți te-o sdrătat! GEZ. III 58°. *Alcool concentrat* = tare, cu multă putere corozivă. *Om concentrat* = preocupat de gândurile sale, închis, necommunicativ. (Patol.) *Puls concentrat*.

— N. după fr. Cf. **concentra**.

CONCENTRAȚIE s. f. }
CONCENTRAȚIUNE s. f. } v. **concentră**.

CONCENTRIC, -Ă adj. *Concentrique*. — Care are același centru. *Straturi concentrice*. GRECESCU, FL. 5. *Forțele au căzut în urechid lui Radu Comșa ca pietrele care dechid cercuri concentrice în apă*. C. PETRESCU, L. II 57.

— N. după fr.

CONCÈPE vb. III. I. *Concevoir*. II. I*. *Concevoir, comprendre*. 2*. *Concevoir, imaginer, composer*. 3*. *Rédiger, faire un brouillon*.

I. Propriu. (Despre femeie) A rămănea grea, a zămisli, † a începe (III), a îngreca (II).

II. Fig. 1. A cuprinde cu mintea, a-și face o idee, o concepție despre ceva, a născoci, a închipui, a plăsmui; cf. *pricepe*.

2. A zămisli (un gând, o idee, o creație), † a începe (III), cf. *imagina, inventa, crea, compune* (o carte LM). A... *conceput ideea înființării unei societăți*. HASDEU, I. C. X. Ge-

niul sau talentul nu știu... să conceapă, să ilustreze, să reproducă și să idealizeze instinctele și faptele văditorești. ODOBESCU, III 53₂₀.

3. A redacta (în ciornă) un concept, a exprima în anumii termeni, cf. formula.

[Se conjugă ca *incepe*.] §: **concepe** † vb. III LB. (ad 3^e, în Transilv., după germ. *Konzipieren*) **concipi** (pronunț. -pi-a) vb. P. BĂRCIANU, *Bun!*... *Dumneata concipezi minună!* AGĂRBIȚEANU, L. T. 101. | Abstracte: **conceperă** s. f., **concepăt** s. a. (ad III) *Tendenta principală a conceptului unei fraze. ODOBESCU, II 361.* | Part. adj. **concepăt** (cu negativul *neconcepăt*), -ă = zămislit (în păntece s. cu mintea), născocit, imaginat, redactat în formă de concept. (Ad I) *Bărbatul este tatăl copilului concepăt (zămislit) în timpul căsătoriei. HAMANGIU, C. C. 76. Este capabil de a primi donațiune între vii oricine este concepăt în momentul donațiunii. Id. Id. 191. cf. 157.]*

— N. din lat. **concepito**, -ere, idem (în parte după fr. *concevoir*). Cf. concepție, concept, conțipist, conceptacul.

CONCEPIST s. m. v. conțipist.

CONCEPT s. a. P. *Concept*. 2^e. *Brouillon, minute*. P. (Fil.) Idee generală pe care o concepă mintea asupra unui lucru, concepție (II, 17), spec. (Logică) noțiune, știința nouă întocmindu-se pe conceptul legilor spiritului. BĂLCESCU, M. V. 2^e. *Lectura opusculului nu e ușoară, acea adepți ai filosofiei fiind iubitori de raționamente fără de sfârșit asupra rațiunii, educației și altor concepte vage. IORGA L. II 293. Descompunerea analitică a unui concept în elementele sale constituie. MAIORESCU, CR. III 403₂₀. Analiza concepției de stat. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V. 32.*

2. Ciornă, schiță. *Gravar... face conceptele scurte și nu respectă cu strictețe formulile consacrate. VLAHUȚĂ, D. 189. Răbăși pentru funcțiunile de concept și de manipulare încă nu se găseau cu deplină cunoștință a limbii românești. ȘBIERA, P. 217.*

[Plur. -cepte și -cepturi LB. | §:] (ç germ. *Konzept*) **conțept** † s. a. LB.]

— N. din lat. **conceptus**, idem. Cf. conțipist.

CONCEPTĂCOL s. a. (Șt. nat.) v. conceptacul.

CONCEPTĂCUL s. a. (Șt. nat.) *Conceptacle*. — Un fel de buznar care cuprinde organele reproductorii la unele ciuperci. [§:] **conceptăcol** s. a.]

— N. din lat. **conceptaculum**, (locul unde se formează s. se cuprinde ceva).

CONCEPȚIE s. f. *Conception*.

I. Propriu. (Despre femeie) *Concepere* (I), zămislire. (Bis.) *Imaculata concepțiune a Sfintei Fecioare*.

II. Fig. P. Actul sufletesc de a concepă (II, 17) ceva, de a cuprinde cu mintea, de a-și face o idee despre ceva, de a înțelege, de a pricepe; înțelegere, pricepere, cf. idee, noțiune, părere. *Concepție ușoară, limpede, greșită, falsă, originală, sublimă. Concepția infinitului. TDRG. Până la concepțiunea unității genetice mai este departe. HAȘDEU, I. C. VII. S'au deprins... a identifica concepțiunea de patrie cu ideea de munte. Id. Ib. 49. Felurile alte idei via în ajutorul concepțiunii primitive. MAIORESCU, CR. II 121₂₀. Oamenii de la '48... nu au avut nici o concepție reală. Id. D. I 45. Tatăl adoptiv al lui Dănuș avea o concepție despre majoritate... mult mai largă decât a Codului Căii. TEODOREANU, M. II 21.*

Dicționarul limbii române 18. V. 1936.

2. *Concepere* (II, 2^e), zămislire (a unui gând, a unei idei, a unei opere de artă), creare, invenție, plămădire, născocire, plan, creațiune (literară, artistică). *Strofa... care s'a prezentat în fantazia poetului în momentul concepțiunii. MAIORESCU, CR. I 103₂₀. Id. Ib. II 109₂₀, cf. 171, nota I 80₂₀.*

[§:] **concepțiune** s. f. | Derivat: (numal la ȘBIERA, P. 358) **concepționist** † s. m. = zămislitor de idei mari. *Dându-i [noului născut] numele Mihail... după numele marcului concepționist și vitcaz al Românilor.*

— N. din lat. **conceptio**, -onem, idem (și după fr.).

CONCEPȚIONIST † s. m. }
CONCEPȚIUNE s. f. } v. concepție.

CONCERN s. a. (Comerț) *Consortium*. — Unirea mai multor întreprinderi independente într-o unitate economică, mai strânsă decât cartelul, dar nu atât de strânsă ca fuziunea: cf. trust, concern în. *Societatea „Elpiba” a atras în concernul acesta și societatea... cointeresează și primăria. CURENTUL, a. 1930, 10 Dec.*

— N. din engl. **concern**, idem.

CONCERNENT, -Ă † adj. *Concernant*. — (Rar) Privitor la, referitor la, respectiv, care (se) ține de. [§:] **concernente** † adj. *Spre a procedea cu chibărit episcopiale și prin aceste [bisericiile parohiale concernate. CAT. MAN. 259, 571.]*

— N. din lat. **concernens**, -tem s. după fr.

CONCERNINTE † adj. v. **concernent**.

CONCERT s. a. *Concert*.

P. Înțelegere, învolală, unire, acord între mai multe persoane în vederea aceluiași scop, s. al mai multor state în vederea unei politici comune, cf. armonie. *Din al lumii splendid concert de admirări. ALECSANDRI, ap. SĂINEANU, D. U. Concertul european. Un concert de laude (despre cinea).*

2. (Sensul cel mai obicinuit. Muz.) Producțiune (de obicei publică, cu taxă de intrare) în care se execută un program musical (cf. audiție); p. ext. bucățile muzicale executate cu acest prilej, (mai rar) sala în care se ascultă. *Concertul său cel dulce, care îl făcuse înțocmai. PANN, E. I 20₂₀. Repetau concertul ce se găteau să dea. GHICA, C. 247. Va fi bal și concert. C. NEGRUZZI, III 161. Azi concertul de armonii liac. ALECSANDRI, P. II 133. N'am mai ascultat un concert. C. PETRESCU, I. II 151. Concert vocal, instrumental, coral, | P. a. a. Cântări (armonioase) de pasări. *Prin concert plin de dulceață, Jaluca prichititoare căută scara. KONAKI, P. 291. Concertul acestor paseri s'auzătoare. C. NEGRUZZI, I 322.**

[Plur. -certe și -certuri. | §:] (cu rostire germană s. rusescă) **conțert** † s. a. | Verb: **concertă** P (concerțu † IV²) = (trans., rar) a pune la cale printr'un acord, a proiecta împreună; (refl.) a se înțelege, a se lăvă printr'un acord, a lua înțelegere, a se cerca împreună ceva spre a-l face la timpul cerut și cu armonia pretinsă (ARISTIA, PLUT.); (intrans.) a da un concert. *Mă de pasărele se unesc concertuind. I. VĂCĂRESCU, P. 17₂₀. Această trupă... prinsă a concerta și prin grădinile... publice. ȘBIERA, P. 190; (cu abstractul) **concertare** s. f. | Substantive: **concerțant**, -ă = persoană care dă un concert s. cântă partea lui într'un concert; — (it. *concertista*, rar) **concerțist** s. m. = concertant. DICT.]*

— N. după fr. (ital. **concerto**). Cf. **concerto**.

CONCERTĂ vb. I² v. **concert**.

CONCERTANT, -Ă subst. }
CONCERTIST s. m. } v. concert.

CONCÉRTO s. m. Invar. (Muz.) *Concerto*. — Bucată clasică pentru un instrument, cu acompania-
mentul mai multor instrumente.
— N. din ital. *concerto*, idem.

CONCERTUȚI † vb. IV^a v. concert.

CONCÉSIE s. f. }
CONCESIONĂ vb. I^a } v. concesion.
CONCESIONĂR s. m. }

CONCESIUNE s. f. *Concession*. — Cedarea (prin
forme legale) a unui drept, privilegiu etc. către
altă persoană; spec. (Jur.) drept obținut prin
contract (și cu aprobarea Corpurilor legislative)
pentru exploatarea unor avuții (naționale, pre-
cum căi ferate, mine, căderi de apă, etc.). A face
ceia (o) *concesionare* = a renunța la o opinie s.
pretenție, a ceda; p. ext. a face un hatâr, o fa-
voare. Mai în toată Europa cetățenii au câștigat
concesiile din partea ocărănilor. URICARIU, X
1/2, cf. IV 412/2. *Storcese de Poartă concesio-
nării și despăgubiri înscunțate în Bosnia*. GHICA,
s. 364. *Concesiile morale*. RUSSO, s. 116. *Rusia...
accu ural...*, a ne face o *concesie* de a ne primi
să intrăm și noi în foc. MAIORESCU, D. II 215.
Dară însă se atinge o exploatare care nu s'ar
putea face fără o *concesionare*, uzurpatul nu se
va putea bucura de ea, fără a dobândi mai întâi
învoirea guvernului. HAMANGIU, C. C. 136. *Con-
cesionare temporară a unui imobil*, id. ib. 339. *Con-
junctivul arată unei o concesionare*. [Și: *concesie*
s. f. | Verb: (germ. *Koncessionieren*) *concesionă*
I^a = trans. a ceda (spre a fi exploatat), a a-
corda o concesie. Nu cum *concesiona petrolul*;
(cu abstractul) *concesionare* s. f. (și part.-
adj.) *concesionat* (cu negativul *neconcesio-
nat*), -ă. *Sistemul întreprinderilor concesionate di-
rect de parlament...* MAIORESCU, D. II 3. | Alt
derivat: (fr. *concessionnaire*) *concesionar* s. m.
(în opoziție cu *cedent*) = persoană care a ob-
ținut o concesionare. *Procese...* între vechii și noii
concesionari (jum. sec. al 19-lea). URICARIU, IV
440/2. *Concesionarul și se dă dreptul să negocieze
și să emită obligațiunile*. GHICA, s. 452. *Concesio-
nariatul salinelor*. id. ib. 182. *Insolubilitatea con-
cesionarului Stronsberg*. MAIORESCU, D. II 17.
| Adjectiv: *concesiv*, -ă = înăduitor; spec.
(Gram.) *Propozițiune concesivă*.
— N. după fr. (lat. *concessio*, -onem). Cf. ce-
siune.

CONCĒT s. a. v. *concediu*.

CONCETĂTEAN, -Ă subst. *Concitetogen*. — Cel
care este din același oraș, p. ext. din aceeași (ară
cu altul. Cf. *compatriot*, *România ra...* urma
...pre căile alce de unanimitatea *concetățenilor*
săi. RUSSO, s. 63. *N'am nici patrie, nici concetă-
țeni*. CONTEMPORANUL, IV 136^a.
— N. compus din *con-* și *cetățean*, după fr. *con-
citetogen*.

CONCĒTIE s. f. v. *concediu*.

CONCETRĂ vb. I^a v. *concentră*.

CONCHEMĂ vb. I. *Convoquer*. — (Transilv. și
Bucov.; barbarism pe cale de a dispărea) A con-
voca. *Să se convochem...* *congressul*. SBIERA, P. 241.
[Abstract: *conchemare* s. f. | Part.-adj. *con-
chemat*, -ă.]

— N. format după lat. *concoquere*, din *con-* și
chenă.

CONCHERĂNT, -Ă † adj. subst. *Conquérant*. —
(Franzuzism nelucetățenit în limbă) Cuceritor.
*Nuam sub Mircea și Mihaiu Viteazul ei au fost
concheranți*. BĂLCESCU, M. V. 615. [Scris și: *con-
cuerănt*, -ă. *Popoarele concherante*. id. ib. 298].
— N. după fr. Cf. *conchetă*, *conchistă*,
conchistador.

CONCHĒTĂ s. f. *Conquête*. — (Franzuzism în-
vechit) Cucerire (mai ales în dragoste). *Nici o
famecie n'a vrut să-și bată capul cu o asemenea
conchetă*. ALECSANDRI, T. 1680.
— N. după fr. Cf. *conchistă*, *conchista-
dor*, *concherant*.

CONCHĒDE vb. III. I^a2. *Conclure*.

I^a. (Construit absolut s. cu că ori cu prep.
la, mai rar cu pentru) A încheia (ARISTIA,
PLUT), a termina, dând o soluție (definitivă),
a trage o concluzie din cele spuse s. din premise,
a pune concluziuni (intr'un proces), a se pro-
nuța pentru... cf. *demonstra*, *afirma*,
propune, *alege* (IV 1^a). *Deși sun animat de
cel mai profund respect pentru Sfântul Scaun r-
cumeic, totuși sânt silit a conchide...* *că indepen-
dința bisericii ortodoxe române nu poate fi supusă
la nici o îndoială* (n. 1865). URICARIU, X 379/2.
De aici nu se poate conchide la vre-un raport.
MAIORESCU, L. 78. *De aceea conchid că acest în-
vățământ...* a dobândit un rezultat, id. D. I 100.
Advocatul conchise pentru pedepsa cu moarte.
ȘĂINEANU, D. U.

2^a. A încheia un pact, a lua o hotărâre, a decide
(I.M.), a rezolva (o afacere). *În acea noie, boier-
rul moldovenesc... negociază și conchide...* în nu-
mele propriului său *Doma Petru Mușat*. IAS-
DEU, I. C. 7.

[Se conjugă ca *închide*. | ȘI: (cu formă latină:
din ce în ce mai rar) *conclude* vb. III. ARISTIA
*Limba reacționarilor... moldoveni, care, după
concluziile neconcluzant...* (= care nu probează
nimic, nedoveditoare) a[le] *d-lui B...* nu slăbiciunea
absurdă... de a crede... RUSSO, s. 75. Abstract:
conchideri, *concluzdere* s. f. = încheiere, conclu-
zie.]

— N. din lat. *concludo*, -ere, idem, modelat după
închide. Cf. *concludent*, *concluziune*.

CONCHĒLIE s. f. (St. nat.) *Coquille*. — (Lati-
nism) Școlă (școală), cf. *ghioce*.

— N. din lat. *conchylium* (gr. *κογχύλιον*), idem.
Cf. *concă*.

CONCHĒSTĂ s. f. *Conquête*. — (Italianism, în-
trebuinat acum mai mult în giună) Cucerire; p.
ext. obiectul cuceririi, ființa, lucrul cucerit. *Mir-
cea este silit a părăsi o parte din conchetele
săle*. BĂLCESCU, M. V. S. *Calul e...* *cea mai no-
bilă conchistă ce omul a făcut asupra naturii*,
ODOBESCU, I 378. | Spec. Cucerire făcută prin
dragoste, cf. *conchetă*. *Capriciul amoros ce
avu [Horiașu] pentru această frumoasă liber-
tină îl împiedecă de a face o conchistă mai se-
riosoasă*. OLLĂNESCU, H. O. 106, ap. TDRG. [Scris
și: *conquistă*, *conquistă* s. f. (prin hiperlatinizare)
conchistă s. f. *Când principul de la care porcede
a fost cucerirea...* guvernul acela n'o poate duce
decât... din *conchistă* în *conchistă*. GHICA, s. 467].
— N. după ital. *conquista*, idem. Cf. *conchis-
tador*.

CONCHISTADOR s. m. *Conquérant*. — (Spanio-
lism). (St.) Nume dat aventurierilor spanioli care

au plecat să cucerească America. | P. ext. (literar, mai mult în glumă) Cuceritor în dragoste. *Teji în calea doamnei, scofându-și părăria... de conciliator*. C. PETRESCU, I. II 125.
— N. din span. **conquistador**, idem. Cf. **conchistă**.

CONCIAT, -Ă adj. }
CONCIETURĂ s. f. (Imbrăc.) } v. **conciu**.

CONCILIĂ vb. I^a. *Concilier*. — (Despre adversari s. lucruri care par a fi potrivnice) **Trans.** și refl. (construit cu prep. cu) A (se) unii, a (se) pune de acord, a (se) împăca. *Critica... preferă o conciliă controversă*. HASDEU, I. C. 77. *Autocefalia [bisericii ortodoxe române] nu se poate concilia cu dreptul de supremație... ce acum le revendicați* (a. 1865). URICARIUL, X 379/10. [Abstracte: **conciliere (conciliare)** s. f., (după fr. *conciliation*, lat. *conciliatio, onem*; azi din ce în ce mai rar) **conciliație (conciliatie)** s. f. = împăcare, împăcătune, unire, acord. *Cea mai de pe urmă încercare de conciliare* (Jum. secol. al 19-lea). URICARIUL, IV 430/10. *Mulfămătă spiritală de conciliare... comisia... a putut ajunge la un rezultat*. MAIORESCU, CR. III 423/10. *Discuțiile... nu izbutesc la nimic alta decât la concilierea aparente*. IORGA, L. I 89. *Dimitrie Cantemir... începe greaua sarcină a concilierii izvoarelor asupra primelor timpuri*. Id. Ib. I 296. *Concilierea apăsător, așa de adeseori divergente, ale „teotopisefului nostru” și ale „teotopisefului strănilor”, nu era însă o sarcină ușoară*. Id. Ib. II 558. *Trataticele de conciliere între oficial minier... și lucrătorii*. CUVANTUL, a. 1930, 4 Dec. *Se încercă cu o poliție de conciliație*. BĂLCESCU, M. V. 14. *Minișterul Sarin-Pașă era înlocuit printr-un ministru de conciliație*. GHICA, A. 31. | Adjective: **conciliat** (cu negativul **neconciliat**), -ă = împăcat. *Sofii certaji și conciliați*. LM.: (fr. *conciliant*) **conciliant** (cu negativul **neconciliant**), -ă = împăcător, care se lasă înduplecat, îngăduitor cu părerea altuia, († și pop.) **împăcăcios, înduplecător**. *Termeni conciliați*. *Spirit conciliant*; — (fr. *conciliateur*, lat. *conciliator, orem*) **conciliator, -oară** (la feminin, după fr. *conciliatrice*, mai de mult și **-trice**). COSTINESCU, URICARIUL, X 368, a. 1865) = care mijlocește o împăcare s. (se) împacă, împăcător. *Cronicații muntelui, ginte mai moale dintr-o epocă mai conciliatoare, spun că...* HASDEU, I. C. 118. *Spirit conciliator*. MAIORESCU, D. I 498; — (fr. *conciliabile*) **conciliabil** (cu negativul **neconciliabil**), -ă = care se poate împăca lesne; p. ext. care nu cuprinde nici o contradicție. *Porcătoșe... urmând amândouă izvoarele — de acum izvoare conciliabile și pentru un „dascăl”*. IORGA, L. II 569. | Pronunț. -li-e, -li-a.)
— N. după fr. (lat. *concilio, are*).

CONCILIABIL, -Ă adj. v. **conciliă**.

CONCILIABILUL s. a. *Conciliabile*. — **Consfătuire secretă de oameni care plănușcă ceva** (legal s. rău); spec. adunare de (proști) schismatice (COSTINESCU). *Ceas ce-l îngrijora deocamdată mai mult, erau conciliabilele dela spatele lui*. C. PETRESCU, C. V. 294, cf. 54. | Pronunț. -li-a. | Accentuat, mai rar, după fr., și **conciababil**.
— N. din lat. **conciabulum**, idem (și după fr.). Cf. **conciilia**.

CONCILIANT, -Ă adj. }
CONCILIATIE s. f. } v. **conciliă**.
CONCILIATIUŢE s. f. }

CONCILIUL s. a. (Bis.) *Concile*. — Adunare de arhierii (episcopi, mitropoliți) spre a decide asupra unor chestiuni de doctrină, de dogme, morale s. disciplinare, sobor (STAMATI), cf. **sinod**. *Conciiliul de la Nicea*. *Conciiliul ecumenic*, în care iau parte arhierii (episcopi, mitropoliți) din toată lumea ai unei confesiuni creștine. | Pronunț. -li-u. | Plur. -ciliți.]
— N. din lat. biser. **concilium**, idem. Cf. **conciiliabul**.

CONCINĂ s. f. *Mort*. — (Mold.; numai în expresiile:) **Bată-1 concina!** (șez. XXI 27) s. **lovite-ar conciniile!** (ION CR. III 378) sânt formule de blestem ușor, m. mult în glumă. *O leșinat par-palecu! bată-1 concina!* ALECSANDRI, T. 48, cf. 418, 454.
— Din slav. **končina** «sfârșită». Cf. **concini**.

CONCINĂ s. f. *Jeu de cartes*. — **Joc de cărți** (H. X 542) jucat cu 52 de cărți. *Juca între ei conșina*. FILIMON, C. II 325. *Să facem împreună partida noastră de concină*. ALECSANDRI, T. 1197. *Am jucat... conșina cu niște papugi*. CARAGIALE, T. II 94/10. *Juca cu patimă cărțile, își satisfăceau nevoia de emoții... la vechea concină patriarhală*. IORGA, L. II 34. *Venau să joace... conșina în patru*. CONV. LIT. XLIV, vol. I 310. *Afară de asta, mai vream noi cu ce ne trece vremea, când voiam: feneșua... sau concina*. CREAMGĂ, A. 104/10. **Specii: concina dreaptă** (descrisă la PAMFILE, J. I 287, cf. H. X 358, XI 518, XII 242), **mare** (H. X 467), **mică** (H. X 467), **prădată** (H. X 358, 467, 542, XI 518) s. **pe prădate** (descrisă la PAMFILE, J. I 287), **simplă** (H. III 489), **cu fante** (H. III 489), **cu tabinet** (H. III 489). | **Concina mare**: (cartea) zece ochi de carale PAMFILE, J. I. **Concina mică** (cartea) de doi de treful, s. spatie, id. Ib. [Accentuat și (Mold.) *conșina*. | 8]: (aproape învechit și mai mult popular, în Munt.) **conșină** s. f. H. II 33, 82, IV 12, XIV 187.]
— Din n.-gr. *konnoiva*, idem (Probabil, același cuvânt ca cel precedent).

CONCINI vb. IV^a v. **concini**.

CONCIOLĂT, -Ă adj. v. **conciu**.

CONCIPE † vb. III. }
CONCIPIĂ vb. I^a } v. **concepe**.

CONCIPIENT s. m. }
CONCIPIST, -Ă subst. } v. **conșipist**.

CONCIS, -Ă adj. *Concis*. — Adj. și adv. (Mai ales despre stil; p. ext. despre cel ce întrebuințează acest stil) Scurt și cuprinzător, strâns, în puține cuvinte; cf. **laconic**. *Sânt une-ori prea concisi și chiar obscuroi în expresiunile lor pregnante*. MAIORESCU, CR. I 60/10. *Exprimă-te mai concis!* [8]: **conciș, -ă** adj. *Toate aceste moduri revin în aparatele critice și sânt clare, cele trei dinăun sânt de preferit, fiindcă sânt mai concize și lasă să vorbească m[anuscrisul]*. D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 65. | Abstract: (fr. *conciision*) **concișie, conciziune** s. f. = calitate stilistică de a se exprima în puține vorbe, lăsând a la parte toate elementele accesorii. *Ce informație judicioasă și exactă, ce putere și siguranță în judecată, ce concizie în formă!* IORGA, L. II 231.]
— N. după fr. (lat. **conciſus, -a, -um**, din *conciſere* «a tăia»).

CONCISTĂ † s. f. v. **conchistă**.

CONCIU s. n. (Îmbrăc.) 1°. Cercle servanț a soutein le chignon des paysannes. *Chignon*. 2°. *Mouchoir de tête, fichu*. 3°. *Femme*. 4°. *Huppe*. 5°. *Liure du radcan*. 6°. *Sorte d'entonnoir de glaise*.

1°. Cerc, covrig de lemn (învelit cu pânză, Brașov), de papură uscată împletită (H. II 255), de coajă de teiu (Șișești, jud. Mehedinți, com. N. IONESCU) s. de fier (lat de 3-4 cm. și cu diametru atât de mare că intră creștetul capului în el. M. NOLESCU, I 197), având, în unele regiuni, forma unui oblong și două coarne (DENSUSIANU, T. H., glosar, p. 8, planșa XVI, cf. MOLDOVAN, T. N. 65), iar, în alte regiuni, un fel de fes în mijloc (H. II 255), a car, cealalta (2°) cf. MARIAN, NU. 239. *Conciu* = un fier subțire învolat așa ca jumătate să fie p(ri)te partea dinainte a capului în care e legată și ceapsa împitrită frumos, așa că acoperă „comea” sau cranul, iar jumătate pre partea dinapoi până la ceafă. LIUBA-IANA, M. 22, cf. GR. BĂN. *Conciu* poartă numai femeile măritate (bătrâne LIUBA-IANA, M. 22, GR. BĂN.), fetele nu. În jurul lui se împletește părul capului. Peste el se leagă gimbrul, barșul, broboada (cf. H. IX 61), înveltoarea (MARIAN, NU. 705), năframa (id. ib.), șovonul (id. ib.), ștergarul (id. ib. 712), marama (cf. PĂSCULESCU, L. P.), călța (MOLDOVAN, T. N. 17), ceapsa (cf. MARIAN, NU. 705, 712, DENSUSIANU, T. H.). | P. ext. Moțoc, părul femeilor măritate adunat și legat în creștet (POMPILIU, BIH. 1008, cf. VAIDA) s. îndărătul creștetului (MOLDOVAN, T. N. 17), coc de păr la femei (ION CR. I 122), coșlita (BUD., P. P.) Cf. H. II 323, IX 61, XI 312, XIV 236, XVIII 47). Femeia pune *conciul* (DR. V 26/3), învelește s. învâluește *conciul*, își face (părul) *conciu*, poartă *conciu*. Tot așa de statornic și credincios au păstrat femeile astelor călurile, pieptănătura în cozi și *conciuri*. IORGA, 187. R. I 106, cf. PAMFILE, I. C. 369. *Marijele noștrii*, *Cu ție de ghiolci*, *Cu trei ruje 'n conciu*. BIBI-CESCU, P. P. 180, cf. MARIAN, I. 57. *Nu-s femeie, Conciu nu port*. TEODORESCU, P. P. 603, cf. H. IV 203, MARIAN, I. 45, BUD. P. P. 18, PĂSCULESCU, L. P. 279, MATESCU, B. 81. *Leapădă coifu' bărbătesc, Și-mi ia conciu' femeiesc*. MAT. FOLC. 214. *Până sânt fetele fete, nu le tezi în crăsmă bete; Dacă pun conciul pe cap, La crăsmă nu mai încap*. JARNIK-BĂREANU, D. 454. *Măndrăuă cu conciul rân*. DOINE, 147. *Ce fi-i conciu' așa picat?* Ib. 251. *Fetele... cu conciuri pupuete*. VAIDA. # **A face conciul unei fete** = a o lua de nevastă. *Storsul vinului trece, Bădca conciu' nu-mi făcu*. DOINE, 34. **A pune conciu bărbatului** = a-l înșela, a-l pune coarne. Cf. GORJAN, H. II 220.

2°. P. ext. Legătură (îngustă cf. JAHRESBER. III 318) la cap, broboadă (cf. LB., CĂTANĂ, B. 98), fes femeesc (H. I. 141), scufie (CABA, SĂL.).

3°. P. ext. (în giunță) Femeie. *Mai multe conciuri decât căciulii*. ZANNE, P. III 128.

4°. P. anal. Moț la unele pasări (LB.), mai ales la găini, cucuți. *Dorind ca puicete să aibă conciu în cap, ouăle le bagă mai întâiu într'o căciulă*. PĂCALĂ, M. R. 161.

5°. (La plantă) Chingă. PAMFILE, I. C. 105.

6°. La vrana buții pentru a băga mal cu înlesnire [vinul], pune pe de lături pământ, făcând un fel de coș, care se numește *conciu*. H. IV 278. [Plur. -ciuri. | La ANON. *CAIL kónca* se traduce prin *afrastums*, adică ebuatâ. | S1: **coănciu** s. n. (Brașov); — (singular nou, refăcut din plur. *conciuri*) **coănciură** s. f. DICT. | Diminutiv: **conciuleț** s. n. (Ad 1°) *Când m'ay vedea cu bărbat și cu conciulețu 'n cap* [= măritată]. MAT. FOLC. I 485. | Adjective: **conciat** (suspect: **conciat** CHAC, II 492, DICT.), -ă = (ad 4°) cu conciu, cu moț. REV. CRIT. III, 119. | Alte de-

riviate: **concietură** s. f. = pieptănătură cu conciu. *Tasul, a cărui frunte era înfrumusețată cu un arc sau concietură de metal*. MARIAN, NU. 762/3; — (cf. ung. *konyolt* din formă de pieptene) **conciolat**, -ă (ad 1°) *Se învâră nouă fete multe conciolate*. ALEXICI, L. P. 211/2.

— Din unuz. *konty* echilă, scufie; moț; cocul Unguroicelor (ital. *conci*, idem. Cf. rut. *konca*, *kontj*).

CONCIULEȚ s. n. } (Îmbrăc.) v. *conciu*.
CŌNCIURĂ s. f. }

CONCIZ, -Ă adj. }
CONCIZIE s. f. } v. *concis*.
CONCIZIUNE s. f. }

CONCLĂV s. n., **CONCLĂVĂ** s. f. (Bis.) *Conclave*. — Locul unde se închid cardinalii după moartea unui papă, spre a purcede la alegerea succesorului lui; p. ext. adunarea cardinalilor reunită să aleagă un nou papă.

— N. din lat. *biser. conclave*, idem (format din prefixul *con* și *clavis* schele); în timpul acestei adunări cardinalii sânt închiși, sub cheie, într'o parte a Vaticanului).

CONCLUDE vb. III v. *conchide*.

CONCLUDENT, -Ă adj. *Concluant*. — Ceea ce face evidentă concluzia s. încheierea a ceea ce susține cineva, care dovedește în mod hotărâtor, sigur; cf. *concluziv*. *Proble de desfășurare erau concludente*. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLII, II 147.

— N. din lat. *concludens*, -entem (part. prez. al verbului *concludo*, -ere «a încheia»).

CONCLŪS s. n. (Jur.) *Décision*. — (Latinism învechit. În Transilv. și Bucov.) Încheiere, hotărâre, decizie (a unei adunări). *Acest conclas al adunării să se facă conoșcut*. (Dintr'un levor transilvănean) ODOBESCU, I 491. *Salariul anual... s'a uai sporit... în urma concludenței dietei*. SBIERA, p. 8. 247. [Rostit de obicei *concluz*. | Plur. -cluzuri, -cluzuri.]

— N. din lat. *conclusum* (part. lui *concludo*, -ere «a conchide»).

CONCLŪZ s. n. (Jur.) v. *conclus*.

CONCLŪZIE s. f. v. *concluziune*.

CONCLUZIUNE s. f. 1°-4°. *Conclusion*.

1°. Încheiere trasă dintr'o serie de argumente, de constatări. *Trag numai concluzia că e necesar a se zice că putem să nu executăm tractatul de la Beylin*. MATORESCU, D. II, 195. *Dia aceste constatări iese o concluzie care nu e fără interea...* IORGA, L. I. 474. | Spec. (Logică) *Derivarea judecării din două altele se numește silogism*. *Judecata derivată se numește concluziune*. MATORESCU, L. 62.

2°. Încheierea unui discurs sau a unei expuneri de fapte.

3°. Deslegarea justă, logică, a unei probleme. *Pentru noi concluzia ar fi aceasta: limba latină corectă e înfrumusețarea și regulamentul limbii latinești a obștei; limba românească corectă trebuie a fi regulamentul și înfrumusețarea limbii românești a obștei*. RUSSO, S. 60.

4°. (Jur., mai ales la plur.) Încheiere (judiciară, ministerială, etc.); avis, propunere. *A pus concluziuni pentru respingerea apelului*. *În acord sau dezacord cu concluziunile procurorului*. POP,

D. I. Nici o hotărâre în materie de numire de consiliu nu va putea fi dată... decât după ce miniștrii publici își vor pronunța concluziunile sale. HAMANGIU, C. C. 117. A lua concluziuni = Anträge stellen. TDRG.

[S]: concluzie s. f.]

— N. din fr. (lat. *conclusio*, -onem, idem).

CONCLUZIV, -Ă adj. *Concluzif*. — Care încheie, conchide, concludent. *Daună vorbe concluzive*. EMINESCU, N. 83. | (Gram.) *Propoziție concluzivă*.

— N. din fr. (<lat. med. *conclusivus*, -a, -um, derivat din *conclusus*, -a, -um, part. lui *concludo*, -ere).

CONCOMITĂNT, -Ă adj. v. *concomitent*.

CONCOMITĂNȚĂ s. f. v. *concomitență*.

CONCOMITENT, -Ă adj., adv. *Concomitant*. — Adj. Care însoțește un fenomen, care se produce în același timp cu altceva, cf. *coexistent*. (Fizic.) *Sunete concomitente* = sunete armonioase care însoțesc tonul fundamental. (Med.) *Simptome concomitente* (la o boală) = simptome care însoțesc pe cele esențiale. | Adv. În același timp. *Concomitent cu ploaia, s'a lăsat o ceață deasă*. UNIVERSUL, a. 1930, 15 Dec. [S]: (ca termen filosofic, în forma etimologică) *concomitant*, -ă adj. *Metoda variațiilor concomitante*. MAIORESCU, 152.]

— N. plăsmuit (în ce privește terminarea) prin hiperlatinizare din fr. (<lat. *concomitans*, -antem, part. prez. al verbului *concomitari* «a întovărăși»).

CONCOMITENȚĂ s. f. *Concomitanțe*. — Coexistența, simultaneitatea a două s. mai multe fenomene. [S]: (etimologic dar învechit) *concomitanță* s. f. *Cazurile de modificări la concomitanțele admise mai înainte sânt desc.* MAIORESCU, I, 178.]

— N. după fr., plăsmuit (în ce privește terminarea) prin hiperlatinizare. Cf. *concomitent*.

CONCORDĂ vb. I⁽⁴⁾. 1°. *Concorde*. 2°. *Faire concorder*, *mettre d'accord*.

1°. Intrans. (construit une-ori cu prep. cu) A corespunde (frecvent cu...), a conștina, a fi de acord, a avea același cuprins, a spune același lucru, (pop.) a se lăsa, a se potrivi. *Mitul nu concordă cu izvoarele*. IORGA, L. II 457. *Cele două scrieri nu concordă*. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 174.

2°. Trans. (factitiv; rar, întrebuințare personală a lui Eminescu) A face să corespundă, a potrivi, a aduce în armonie, a armoniza, a pune în acord. *Dacă lumina este un vis, de ce n'am putea noi concordăm șirul fenomenelor sale cum vom noi?* EMINESCU, N. 33.

[Prez. ind. *concordă* și (învechit) *concordéz*, pers. 3 *concordă* (învechit *concordăz* și *concordoază*). | Adjectiv: *concordat*, -ă = pus în acord, potrivit. *Aclțiunea legilor fizice și biosociologice concordate de către o supra-legă*. HASDEU, I, C. 31. | Abstract: *concordare* s. f. = potrivire, acord. | Familia: (fr. *concordant*, lat. *concordans*, -antem, idem) *concordant*, -ă = care concordă, care se acordă (cu...). *Afirmativă este judecata în care predicatul se arată concordant cu subiectul*. MAIORESCU, L. 43. *Vodă Roman, Vodă Văclău și Vodă Neagră sânt trei idealuri concordante*. HASDEU, I, C. 113. Spec. (Logică) *Noțiuni concordante* = cele care se acordă din punct de vedere al conținutului lor; — (fr. *concordance*, idem) *concordanță* s. f. = acord, unire, potrivire, conformitate; (Gram.) acordul cuvintelor

flexibile în formele lor verbale, cu deosebire acordul timpurilor; spec. (Bis.) index conținând toate cuvintele Bibliei cu indicarea paralelei a tuturor locurilor unde se găsește. (Log.) *Metoda concordanței*. MAIORESCU, L. 159. *O serie de legiuiri... vor avea rolul de a pune în concordanță actualele legiuiri în rigoare cu noile reforme economice*. CURENTUL, a. 1930, 24 Sept.; — (fr. *concordat*, lat.-med. *concordatum*, idem) *concordat* s. a. = (Bis.) acord între Papa și suveranul unui stat cu privire la drepturile respective ale bisericii catolice în acel stat și ale statului; (Jur. Com.) învoiere între comerciant în stare de faliment și majoritatea creditorilor săi. *Concordatul între Pius IX și Napoleon. În cazul când falitul obține de la creditor un concordat...* ȘTEFĂNESCU, C. 397. *Concordat preventiv* = acord, cu învoierea tribunalului, între un comerciant și creditorii săi pentru plata cu reducere a datorțiilor sale, prevenind astfel falimentul; — (fr. *concordataire*, idem) *concordatar* s. m. (Jur. Com.) = cel ce a obținut un concordat comercial; de concordat preventiv *Creditorii... tremură de groaze riscurilor unei lichidațiuni concordate...*, tot atât de păgubitoare ca și o lichidare falimentară. UNIVERSUL, a. 1930, 1 Dec.]

— N. din fr. (lat. *concordio*, -are, idem <concora = con+cor «cu o inimă, cu un gând»»). Cf. *concordie*.

CONCORDĂNT, -Ă adj.

CONCORDĂNȚĂ s. f.

CONCORDĂT s. a.

CONCORDATĂR s. m.

v. *concorda*.

CONCORDIE s. f. *Concorde*. — Unire deplină în sentimente (între mai mulți), bună înțelegere, bună învoiere, armonie, pace.

— N. din lat. *concordia*, -am, idem (<con+cor «cu o inimă, cu un suflet»).

CONCRÊDE vb. III. *Confier*. — (Latinism pătruns în limba oficialităților din Ardeni prin mijlocire germană, după analogia verbului *enfermau*; azi pe cale de dispariție; barbarism) A încredința ceva cuiva, a însărcina pe cineva (cu o misiune, cu o îndatorire, etc.). [Part. *concrezât*, -ă adj.; s. m. și f. = însărcinat, încredințat (cuiva).]

— N. din lat. *concredo*, -ere, idem.

CONCRESCENȚĂ s. f. *Concrétion*. — (Med.) Creștere împreună, împreunare patologică a două țesuturi (nu însă în urma unui proces de inflamație, ca la *aderență*) care, normal, ar trebui să fie separate; cf. *concrețiune*. *Concrecenața a două depete, concrecenața rinichilor*.

— N. din lat. *concrescere*, -am (<con+creasco, -ere sa crește împreună).

CONCRESCÛT, -Ă adj. *Conjoint par la croissance*. — (St. nat.) Împreunat prin creștere, crescut împreună cu... *Receptacolul... este cu totul crescut cu carpelele*. GRECESCU, PL. 18.

— Participial verbului neologic, neîntrebuințat de altfel, *concrește* (din lat. *concreso*, -ere sa crește împreună).

CONCRET, -Ă adj. *Concret*. Care se poate percepe prin simțuri (contrariul lui abstract), în ființă, existent în realitate. (Gram.) *Om, pom, sânt termeni concreți; înălțime, ceață sânt termeni abstracti*. (Mat.) *Nouă, șaptesprezece... sânt numeri abstracti, iar 9 chilograme, 17 zile... sânt numeri concreți*. CLIMESCU, A. 6.

[Derivat: **concretiză** vb. I^a = a înfățișa ceva în mod concret, a da firea (prin curitate) unui gând, unui proiect ce era numai în minte; p. ext. a preciza și a desvolta ceea ce era numai schițat. *Ministrul a numit o comisiune spre a concretiza propunerile în avantajul Sardiniei.* TDRG.]
— N. din fr. (lat. **concretus**, -a, -um).

CONCREȚIONĂ vb. I^a v. **concrețione**.

CONCREȚIUNE s. f. *Concrétion*. — (Geol.) Reunirea mai multor substanțe într'un corp solid prin acțiunea timpului. *Concrețione calcareă.* | (Med.) Produs solid patologic într'un țesut viu, „piatră” (la ficat, rinichi, etc.), calcul. *Concrețione biliară.* [Derivat (<fr. *concrétionner*): **concreționă** vb. refl. I^a = a ajunge în stare de concrețione.]

— N. din fr. (lat. **concretio**, -onem < *concreasco*, -ere «a crește împreună»).

CONCRETIZĂ vb. I^a v. **concret**.

CONCREZŪT, -Ă adj.; s. m. și f. v. **concrede**.

CONCUBIN s. m. v. **concubină**.

CONCUBINĂ s. f. *Concubine*. — Femele care trăiesc cu un bărbat fără a fi căsătorită cu el, (Iltore (ARISTIA, PLUT), posadnică (COSTINESCU). Și *concubină înfămă a bărbatului său fiu.* OLLĂNESCU, H. O. 201. [Mai rar, masc. (<lat. *concubinus*, idem) **concubin** s. m. = bărbat care trăiește împreună cu o femeie, fără a fi căsătorit cu ea; p. anal. (rar) bărbat care are raporturi homosexuale cu alt bărbat. *S'a făcut concubin împăratului.* ȘINCAL, HR. II 37.] Derivate: (după fr. *concubinair* <lat.-mediev. *concubinarius*, idem) **concubinăr** s. m. = cel ce trăiește în concubinaj; — (<fr. *concubinage*, idem) **concubinaj** s. a. (plur. -*najuri*) = tratul împreună al unui bărbat și al unei femei fără a fi căsătoriti; — (<lat. *concubinatus* = un fel de căsătorie inferioară — deși legală — singura pe care o puteau contracta cei ce nu erau cetățeni romani) **concubinată** s. a. = (în Ardeal și Bucov.; impropriu) concubinaj. *Femeia a trăit mai nainte în concubinată.* MARIAN, NV. 60.]
— N. din lat. **concubina**, -am (<con+cubo, -are «a se culca împreună»).

CONCUBINĂJ s. n.

CONCUBINĂR s. m.

CONCUBINĂT s. n.

} v. **concubină**.

CONCUERĂNT, -Ă † adj., subst. v. **concherant**.

CONCUIȘTĂ † s. f. v. **conchistă**.

CONCUPISCENȚĂ s. f. *Concupiscentia*. — (Franzuzism) Răvna omului spre plăceri materiale, în deosebi trușesti, sensuale, împotriva ordinii dictate de rațiune.

— N. după fr. (lat. ecleziastică **concupiscentia**, -am <con+cupisco, -ere «a dori, a râvni la ceva»).

CONCURĂ vb. I^a, I^a-3^a. *Concourir*.

I^a. A ține împreună spre același punct s. rezultat, spre aceeași țintă; p. ext. (franțuzism) a contribui (fiecare din partea sa). *Toate idiometele care s'au amestecat... au concursat a forma limba Francezilor.* RUSSO, S. 53.

2^a. (Mai ales ca termen comercial) A lupta pentru înălțare, a se lupta la întrecere; p. ext. a ri-

valiza. *Aflii... s'ar mulțumi (ca) să nu aducă mărfuri straine în țară, ca să nu concure cu cele confecționate de dănuși.* GHICA, S. 188.

3^a. A ține, în concurs s. în concurență, în competițiune cu alții, la dobândirea unui post, a unei distincțiuni, etc., a da concurs (pentru...), cf. a (se) încera, a candida, a-și pune candidatura. *A concură la o catedră, la un premiu* (ȘĂINEANU, D. U.), *la o burză*.

[Prez. ind. *concură* (mai ales în sensul 2^a și 3^a) și, tot mai des, *concur* (aproape exclusiv în sensul 1^a). | Abstract: **concurare** s. f. cf. **concurs** | Familia: (fr. *concurrent*, lat. *concurrere*, -entem) **concurrent**, -ă adj.; s. m. și f. = (mai rar) care contribuie la o acțiune comună; care se la la întrecere (e în concurență) cu altul pentru a obține un lucru, un post etc., scerătoriu tot acelui lucru împreună cu altul. *STAMATI. Domnul P. ne spuse că se va da semnalul alergării în data ce se vor cântări concurenții.* C. NEGRUZZI, I 40. *Eu [Chiajna] se luptă... pentru ca Turcii să ajute pe un concurent la coroana Poloniei.* IORGA, C. I. 1, 82. *Coleg și prieten cu Costea, concurentul lui la premiul întâiu.* C. PETRESCU, C. V. 98; — (fr. *concurrere*, lat.-med. *concurrentio*, -am) **concurență** s. f. și **concurință** † s. f. = tinderea mai multora spre același scop, competițiune, luptă, rivalitate, întrecere, cf. *încercare*; (Comerț.) rivalitatea producătorilor și a comercianților cu privire la calitatea și prețul mărfurilor, al muncii, etc.; *în concurență cu...* = în același timp și împrejurări cu..., putând fi înlocuit cu...; *a face concurență cuiva* = a (înti spre același scop, rivalizând cu el, luându-se cu el la întrecere și îngreunându-l situația; *până la* (învechit: *până în*) *concurența sumei de...* = până la suma de. *Se află așa deregător Numit chiar excelență.* Ce cu câțărul suadtor Poate da concurență. ALEXANDRESCU, M. 401. Acest termen [Havas-Alföld] circulează... în concurență cu Oláh-Orszög, adică „România”. HASDEU, I. C. 52. Particularismul... confesional s'a tradus în luptă economică print'o concurență nu de la individ la individ... ci de la o rasă contra alteia. MEHE-DINTȚI, R. 18. Prea marea concurență produce scăderea prețului muncii. MAIORESCU, L. 190. A plăti datoriile succesorii numai până în concurența valorii lucrurilor ce el a primit. HAMANGIU, C. C. 171.]

— N. după fr. (<lat. **concurro**, -ere «a fugi împreună cu... a se întâlni»). Cf. dubletul **concurge**.

CONCURENT, -Ă adj., subst.

CONCURENȚĂ s. f.

} v. **concură**.

CONCURGE vb. III. I^a-3^a. *Concourir*. — (Învechit).

I^a. A se întâlni într'un punct, venind din mai multe direcții, a converge spre același punct. *Observațiunile vor putea converge din toate părțile asupra acestui material.* ODOBESCU, II. 323.

2^a. A contribui la înfăptuirea unei opere, a colabora, a lucra împreună pentru atingerea unei ținte comune, a **concură** (1^a). *Partea curat polemică... concurge latru călta la limpezirea erei-unei probleme.* HASDEU, I. C. XII. Și alții au concurs mult la răspândirea operii. id. ib. X. Să concurgem și noi la descoperirea legilor ce prezidă la creșterea și înălțarea oamenilor. I. IONESCU, D. 84.

3^a. † A concura (2^a). *Mulți stăpânitori... concursă spre a fi aleși.* BĂLCESCU, M. V. 38.

[Conjugat ca verbul **curge**].

— N. după lat. **concurro**, -ere, asimilat corespondentului lui român: **curge**.

CONCURINȚĂ † s. f. v. *concură*.

CONCURS s. a. I. 1°-2°. *Concours*. 3°. *Consentement*. II. *Faillite ouverte*.

1°. Contribuție, colaborare a o operă, la o întreprindere, ajutor, sprijin. *Generalul Bem...* a voit să-și asigure neutralitatea sau chiar concursul armatilor otomane. GHICA, s. 625. *Producerea agricolă are un concurs destul de mare și de la răzeși*. I. IONESCU, D. 130. *Piin de încredințată în puterile vostru concursu*. URICARIU, I. 177. *Găseac că-i cu tot dreptul să pretinzi de la mine tot concursul, tot ajutorul de care ai avea nevoie*. ALECSANDRI, T. 625. # **A da cuiva concurs** = a-l ajuta. *România s' da concursul ei celor ce lupă pentru menținerea tratatelor*. UNIVERSUL, A. 1930. 6 Noem. **Concurs de împărțiri** = întâlnirea întâmplătoare a unor împărțiri, coincidență. *Dintr'un concurs oricare de circumstanțe, libertatea se coboară asupra unei societăți*. GHICA, s. 194.

2°. Probă, examen, date pentru dobândirea unui post, unei burse etc., luptă în concurență. *A pune o catedră la concurs, a publica concurs pentru o burse*. (În Ardeal) *Vacanță (a unui post)*. *Se scrie (= publică) concursul unei parohii*.

3°. (Jur.: învechit). Inevitabilitate, învoiere, consimțire. *Fecundă arând chiar parafercău, nu o poate da, înstreină... fără concursul bărbatului*. HAMANGIU, C. C. 56.

II. (Jur.: învechit; mai ales în Transilv., după germ. *Konkurs* (m.-lat. *concursus creditorum* «Zusammenlauf der Gläubigen») Cererea mai multor creditori ca să împărțescă prin Judecătoarea datoriile lor după raportul datoriilor. STAMATI. *Concurs de creditori* să numește starea averii unui datornic, când acesta nu ajunge spre deosebire de insolvență a mai multor creditori. CODICĂ TIV. 5/v. *Să se facă concursum, intrând toți creditorii!*; *iarăși după Mănicăci n'au vrut eu să intre în concursum nici de cum, zicând eu nu sântu bani!* (dumne) (Sibiu, a. 1768). IORGA, s. D. XII 82. (Și azi în Transilv.; germanism) încetarea plăților din partea unui comerciant, faliment, bancrută. *Negustorul a anunțat concurs la tribunal*. *Fabrica a ajuns (s. a. cizuit) în concurs*.

[Plur. -*sur*. | Ad II (cu rostire ungurească) † *concursum* s. a.]

— *N.* (ad I) după fr. și (ad II) din germ. < (lat. *concursum*, -um < *concurrere* «a fugi la un loc, a se întâlni»).

CONCURSUM † s. a. v. *concursum*.CONCUSIONĂR s. m. v. *concusione*.

CONCUSIUNE s. f. *Concusio*.— (Jur.) Luare ilegală de impozite, taxe, contribuții, bani, venituri publice sau comunale, făcută prin abuz de putere și cu știința ilegalității actului, de către perceptori, funcționari sau însărcinații lor (ENCICL. R.), cf. *exacțiune*. [Derivat: (cf. *concusione*) *concusionăru* s. m. = funcționar vinovat de concusione.]

— *N.* din fr. (lat. *concusio*, -onem < *concutio*, -ere «a zgudu, a zdruncina»).

CONDĂC s. a. I. *Cantique, prière, hymne*. II. 1°. *Crosse de fusil*. 2°. *Bras, montant*.

I. (Bis.) Inn biserică în care, într-o formă concisă, se cuprind laudele s. precumările unui sfânt ori însemnătatea dogmatică și morală a sărbătorii ce se celebrează. ENCICL. R. *Tropare, condăce și tot chipul de cântări*. DOSOFTEIU, V. s. 4. *Roman, făcătorul de cântări... darul*

adunării condăceloră au luat. MINEIUL (1776). *Începe protopsaltul... a cântă... condacul praznicului*. LET. III. 300. *Vorba tatii: «Condacul ămpie saeul și trnparul hambarul, măi biște!»* CREANGĂ, A. II. 93. *La zi-i, pârinte, condacul*. TEODORESCU, P. P. 130. *Popolaci!* se pricep mai mult la citire pă condac, pă tipic... și puținel îi-ar grăi ei de 'așteptune și despre binii al mare. JIPEȘCU, O. 123.

II. 1°. Patul, stratul puștii. *De n'am prav, tot am condac, și tot nu rămân sărac*. PAMFILE, C. T. 272.

2°. P. ext. Brațul, mânerul ferestrăului. *Brațele ferestrăului, mâini, crăci, coloaie, mânere, condăce, șpetze sau percazuri*. DAMÉ, T. 86.

[Plur. -*dace* și (mai ales ad II) -*dacuri*.] Atestat o singură dată cu înțelesul de *conac* (probabil o greșală). În *pădurea Pinului, La condacul lui Norac...* ALECSANDRI, P. P. 144.]

— În înțelesul I, din paleosl. *condakŭ* < gr. *zov-tōov*), idem: în înțelesul II, din bulg. s. sârb. *kundak* (alb. *kondak*, turc. *gondak*, n.-gr. *zovtōa*) «patul puștii». Cf. CIHAC, II 568.

CONDĂC s. m. v. *condăc*.CONDĂMINĂ vb. I. 1°-5°. *Condammner*.

1°. A osândi printr-o sentință judecătorească, a rosti o pedeapsă, † a hotărî (II 2°). *El [Cerul] n'a vrut ca să condamnase pe demon...* EMINESCU, P. 93. *De ce-i condamnăm Vigan?* — *Întrebuinț pe greșier*. VLAHUȚĂ, N. 159. *A condamnă pe cineva la închisoare, la amendă, la surghiun, la muncă silnică, la moarte, să plătească o sumă, etc.*

2°. P. ext. A dezaproba, a blama, a vesteji. *A condamnă purtarea, vorbela cuiva*.

3°. P. anal. A constrânge, a sili, a obliga. *Ma condamnă să-mi uit viziunea mea fină!* EMINESCU, N. 93. *Cu câtul dat îl condamnă la tăcere*. *Medicul l-a condamnat la repaos absolut*.

4°. Fig. A declara pierdut, fără scăpare, fără nici o nădejde de vindecare (pe un bolnav). *E condamnat de toți medicii*.

5°. P. anal. A înfunda, a închide permanent, a zidi pentru ca să nu mai fie întrebuit. *A condamnă o ușă, o fereastră*.

[S]: (Mold.; mai puțin obișnuit, învechit, după lat. *condemno*, -are) **condemnă**. | Familia: (cf. *condamnabile*) **condamnabil**, -ă adj. = vrednic de osândă, care merită s. trebnă să fie condamnat, eriticit, dezaprobat. *M'am întreb dacă în advr o nașune este condamnabilă, fiindcă o voit să întăresc fundamentale bisericii...* URICARIU, X. 368. *Acești Ardeleni n'acuu legături condamnabile cu popoștii*. IORGA, I. II. 328; — (cf. *condamnă*, lat. *condemnatu*, -a, -um) **condamnă**, cu negativul **necondamnă**, -ă și (mai puțin obișnuit, învechit) **condemnat**, -ă adj. = osândit, eriticit, blamat, dezaprobat; care nu se mai poate vindeca, nu mai poate scăpa de o soartă prevăzută. *Accastă independență nu e condamnă de nici unul din canonale sfintei noastre biserici*. URICARIU, X 378. *El lipsei și necoii de cer e condamnat*. C. NEGRUZZI, II. 34. *Un bolnav de cancer e un bolnav condamnat*. C. PETRESCU, C. V. 97. (Cu funcțiune substantivă). *Un condamnat (la moarte, la închisoare, etc.)* | **Abstract: condamnăre** s. f. = faptul de a condamna, pedeapsa la care a fost condamnat cineva, o sândă. — *N.* din fr. (lat. *condemno*, -are < *con + domno*, -are «a osândi»).

CONDAMNABIL, -Ă adj. v. *condamna*.

CONDĂȘ s. m. *Porcher*. — (Ungurism, în Tran-

silvania). Porcar. Com. I. CHINEZU, cf. VICIU, GL. (subt c o n d r a ș). [8]: (cu schimb de sufix) **condâe** s. m. = porcar (la curțile domnești) (Almas lângă Huedin). VICIU, GL.: — **condrâș** s. m. = cârpar, cel care mână caprele la muguri. VICIU, GL.: — Din ung. **kondás** (**kondász**), idem.

CONDECĂR † s. m. v. **condică**.

CONDEIĂ vb. I^(a) ș. d. v. **incondeiă** ș. d.

CONDEIĂȘ s. a. v. **condeiu**.

CONDĒIU I. 1^a-3^a. *Instrument à écrire: plume, crayon, craie*. 4^a. *Crayon à farder*. 5^a. *Outil à décorer les œufs de Pâques*. 6^a. *Pinceau*. II. 1^a. *Barre d'un radeau*. 2^a. *Conteau de la broye*. 3^a. *Matraque*. 4^a. *Aiguillon (de l'abeille)*. III. 1^a. *Ecriture*. 2^a. *Connaissance de l'écriture*. 3^a. *Plume (fig.)*. 4^a. *Style, talent d'écrivain*. IV. 1^a. *Article d'un livre de comptes*. 2^a. *Bureau, administration*. 3^a. *Accord*. V. *Instant*.

I. 1^a. (În general) Unealtă de scris. *Condeiu de scriitorii repede la scris*. DOSOFTEIU, PS. ap. TDRG. *Simeon... cu condeiu hârta au murit*. CANTEMIR, HR. ap. GCR. I, 363. *Condeiu la scriitor, cu acul la crotor*. ZANNE, P. IX, 66. *Na te nita la condeiu ce fine toată ziua în mână, ci la cece ce iese din acel condeiu*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 234. | (Astăzi, de obicei, aproape exclusiv) Tocul împreună cu pilașca de metal (mai rar) creion (de grafit), penlaș, îndată am gătit caiete, condeie. C. NEGRUZZI, C. I 7. *Sederea din condeie dădea farmec acestei liniști*. EMINESCU, P. 232. | P. restr. (impropriu, neobișnuit) Pentru [nota] spre bine... mai dăruia [monitorului] arșice și condeie-de-fier noi. DELAVRANCEA, ap. TDRG. | (Mai de mult) Bolid de fier (pentru gravat în piatră), de plumb; (rar.) pană de găscă, de trestie (anume tăiată cu vârf ascuțit, pentru scris cu corneală); cretă (eridă) de scris; (acum) bețisor cilindric de piatră (fabricat, cu care se scrie pe o placă de ardzie). Pentru că cine ca da să se scrie graziurile mele și să se poată caie în carte în veac? Cu condeiu de fier și de plumb sau în pietri ar sâpa. BIBLIA (1888), 371/2. *Chemând un băiat, îi dete condeiu de cretă*. C. NEGRUZZI, I. 5. *Trestie, condeiu*. MARDARIE, L. 259. *Condicarul cetea jâlbile, întingând din vreme în vreme condeiu de pană de găscă în călimările de brân*. GHICA, S. 7. *Taic-mi capul, scoatc-mi limba, Dă-mi să beu și să-ți vorbesc*. (= *Condeiu*). ȘEZ. IV, 89.

4^a. Creion pentru înnegrirea și netezirea sprâncelor. *Sprâncenele trase ca din condeiu*. DELAVRANCEA, S. 9. *Ochii și sprâncenele*. *Scrise cu condeiele* (Dorna). POP.

5^a. Spec. Unealtă pentru încondeierea (impistrirea) ouălor de Paști. «Acest aparat se face dintr'un bețisor, dintr'o bucăciță de alamă sau tînchea subțire și 1-2 fire de păr de porc. Alama... se răsucește în jurul unui ac și capătă înfățișarea unei țevl... Tubusorul e în chip de culuș. PAMFILE-LUPESCU, CR. 190 (cu ilustrație). *Condeiu* pentru încondeietura [= încondeiatul] ouălor e făcut dintr'un băț de lemn, înfășurat în un cap cu călți. Tot la acest câpătîn are un cioc cilindric subțire, ca un vârf de palu și tot găurit pe dinăuntru. MUSCEL, 48. *Înfiorarea ouălor se face cu un aparat numit chisăș... sau condeiu*. PAMFILE-LUPESCU, CR. 190.

6^a. (Vechiu) Penel, pensulă. *Condeiu de zugrăvit*. MARDARIE, L. 242.

II. 1^a. (Plut.) Un lemn rotund, cojit sau necojit, lung de 7-9 m., gros la capătul cel gros de 12-16 cm., care (cioplit rotund la unul din capete și lat la ce-

lălalt) servă de cărmă, după ce i se pune și lopată. CIUPALĂ, PL., cf. H. X 425. *Condeiu* = lopata cu care se conduce cărmă plutei. Id. Ib. II, 23.

2^a. Limba meltei. *Melita se compune din patru picioare (câte odată numai din două...), bălător, scaun, strat, trup sau grindeu și o limbă numită și cușl sau condeiu*. PAMFILE, I. C. 206.

3^a. P. ext. Ciomag, ghioagă: *Când fi-oiu da un condeiu (ghioagă)? PAMFILE, J. II.*

4^a. P. anal. Acul albinei. *În versul «Cu condeiu de hâmbărcis, «condeius înscamnă acul albinei, ȚIPLEA, P. P.*

III. Fig. 1^a. Fel de a scrie literele (frumos, urât, citeț etc.), slovă, scris, scriitură. *Îa arată-mi să-ți ved condeiu*. FILLMON, C. II, 348. *Are condeiu (scrisoare, scris) frumos*. PAMFILE, J. I. *Are condeiu lămurit și citeț*. JIPESCU, O. ap. TDRG.

2^a. Cunoașterea scrisului, a cititului și a socotitului, învățătura de carte, carte (II, 5^a). *Uitat-ai căl de rău e omului când nu știe el condeiu?* JIPESCU, O. 117. *Când unde hi-ta [= fieta] ar și condeiu', fi-ar socoti inte și carând d'ai să dai, d'ai să icl*. Id. Ib. 118.

3^a. Scris, scriere (ca mod de exprimare a gândului, în opoziție cu vorba, graiul). *Să punem odănuș condeiu*. MOXA, 390/2. *Eu de la inimă te mărturisesc cu condeiu mieu*. VARLAAM, C. 381. *Văzuiu lucrari ce nu se pot porocăi nici prin graiu, nici prin condeiu*. GORJAN, II, I, 142. *Cecea ce spusee despre Bărgănanu nostru condeiu mieu cel smead, malatce...* ODOBESCU, III, 159.

4^a. Fel de a scrie, de a-și exprina în scris cugetarea, stil, p. ext. Indemânare s. talent de scriitor. *Deci vă poftesc, cetitorilor, pur unde ar fi greșit condeiu meu, să primiți!*... LET. II, 196. *Ioan Brătianu nu era om de condeiu*. MAIORESCU, D. II, 55. # *A aduce din condeiu* (BARONZI, I. 48). # *Învărti condeiu* = a vorbi cu meșteșug. *Dumneavoastră îndreățiți condeiu, și, când creși, faceți din alb negru și din negru alb*. CREANGĂ, A. 163.

IV. 1^a. † Capitulul, articolul (II 1^a) (adesea numerotat), paragraful unei condeii de socoteli, suma trecută într'un buget, testament, etc., cu indicarea întrebunării ei, punct, pont, post. *Se mira boierii curii și răndul când se citea anume condeie, de cele ce s'au dat pentru Domnia nouă...* LET. II, 154. *Jurământul... de-l va primi, va lua pagubele sale, lăud prin cercetarea cu amănunt a fiștecării condeiu*. PRĂVILA (1814), 77. *Pentru arătate cheltuele ale țării și domnia me[a] din condeiu de 145.000 lei... am irtat 40.000 lei (a. 1804)*. URICARIUL, I. 19. *Și alte condeie de milostenie, ce se arată mai jos, să deie de la dășii*. Ib. XI 345/2. *Primesc a da pe fiștecare un condeie arătate*. Ib. VII 89/20. cf. IV 179/2, XI 246/2. *Apoi, dacă are atâtea anmi de bani, de ce n'a zis cum va răfui condeiu, care'n cataștii e scris de-atăția ani*. I. NEGRUZZI, I. 157. # *A trage condeiu* = a înfăcra la socoteală, a profita prin înșelăciune s. minciună. *Lasă, Ghisă, cu steagurile de alaltăieri fi-a ieșit bine; ai tras frumuseț condeiu*. CARAGIALE, T. I, 102.

2^a. † P. ext. (După turc. *kalem* = «plume» și «bureau») Birou de administrație, administrația înșiși. *Condeie ale visteriei ce se numesc și culenuri*, ap. ȘIO. *Și așa făcând principalul mefruzul-calem, adică deocăbit condeiu, s'au întors în puce spre oțărnuirea țării toți*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 255.

3^a. † Învoială, angajament. *Misiodocu împărat un condeiu îmi propune, Care e prea primejdios în faptă a se punc*. PANN, E. IV, 73.

V. Trăsătură de condeiu; de aici: (fig.) durată unei trăsături, moment, clipă. *Ce atâta poliloghie?... Să fi-o fac eu din trei condeie;... Uite: (și încep să scoțesez apă din afară) din obişnuință).* M. CHIRIȚESCU, CONV. I. IT. XLIV, II, 546. *Apoi închipuiește-ți dumneata numai un condeiu; stai să-ți spun...* CARAGIALE, T. I, 83.

[Plur. condeie; din forma articulată veche *condē'ete* s'a născut, prin disimilarea (*r'-dn-1*) sau asimilare (*n-f' > n-n*), forma *condē'ete*. | Și (singular nou, refăcut din plur. condeie): **condēu** s. a. VĂRCOL, V. | Diminutiv: **condeliăș** s. a. = condeiu mic.]

— Din m.-gr. *κονδύλι(ov)* «plumă; écrit; crayon d'ardoise; article, sommes. Cf. (fn) *condēia*.

CONDEMNĂ (†) vb. I. v. **condamnă**.

CONDENSĂ vb. IV. *Condenser*. — (Fizică) A strânge un corp într'un volum mai mic (mai ales vaporii, gazele), făcându-l mai dens; p. ext. a strânge, a acumula (electricitatea). *Pentru a purifica [apa], o prefăcem mai întâi, prin fierbere, în vapori, pe care apoi îi condensăm prin răcire.* PONI, P. 133. *Un condensator... ne permite să condensăm... o cantitate de electricitate mult mai mare.* id. Ib. 215. *Dar această umbră începu a se micșora, a se subția și în cele din urmă se condensă într'un sâmbure negru și rotund.* SANDU-ALDEA, A. M. 112. [Familia: **condensare** s. f., (<fr. *condensation*, lat. *condensatio*, -*onem*) **condensăție** s. f. și **condensățiune** s. f. = acțiunea s. procesul de a se condensa, rezultatul acestui proces. *La munte condensarea (vaporilor de apă din atmosferă) se face mai repede și secetele sânt mai rari.* POPOVICI-KIRILEANU, B. 36. *Numim condensățiune reintercerea unui vapor în stare lichidă.* PONI, F. 133; **condensă**, -ă adj. = îndesat (5°); — **condensânt**, -ă adj. (Fizică) = care condensează. *Putere condensantă.* PONI, F. 215; — **condensabil**, -ă adj. (Fizică) = care poate fi condensat; — **condensabilitate** s. f. = însușirea unui corp de a putea fi condensat; — (<fr. *condensateur*) **condensător** s. m. și a. (Fizică) = recipient care servește în anume mașini să primească și să transforme în lichid aburul, după ce au avut acțiune asupra pistonului. *Un ras plin cu apă rece... numit condensator.* PONI, F. 164; — (<fr. *condensateur*) **condensător** s. m. și a. (Fizică) = aparat pentru condensat o forță (electricitate, aburi, etc.); cf. **condensor**. *Un asemenea sistem compus din doi conductori izolați unul de altul prin o pătură rău conductoare și comunicând unul cu o sorgintă electrică, iar celalalt cu pământul, se numește condensator.* PONI, F. 215.]

— N. din fr. (< lat. *con+denso*, -are «a strânge, a comprima»).

CONDENSABIL , -Ă adj.	} (Fizică) v. condensă .
CONDENSABILITATE s. f.	
CONDENSĂNT , -Ă adj.	
CONDENSĂȚIE s. f.	
CONDENSĂȚIUNE s. f.	
CONDENSĂTOR s. m. și a.	
CONDENSOR s. m. și a.	

CONDESCENDENT, -Ă adj. *Condescendant*. — Care se coboară (cu bunăvoință) spre altul inferior lui ca rang, ca situație socială, ca stare de cultură, etc.; p. ext. apropiat, afabil, binevoitor. *Accastă purtare condescendentă și binevoitoare a acestor apa numiți Nemți statornicise între ei și poporul indigen o bună înțelegere...* SBIERA, F. s. 351. [Abstract: (<fr. *condes-*

cendence) **condescendenta** s. f. = luare în seamă (cu bunăvoință) a persoanei altuia, bunăvoință. *Față de Nicolae Costin... tonul e plin de condescendenta și de atimă chiar.* IORGA, L. I, 283. *Din condescendenta către aceștia... îi atribuie un sens moral.* C. KIRIȚESCU, UNIVERSUL, a. 1930, 22 Noem.]

— N. din fr. (< lat. *condescendens*, -entem < lat. *con+descendo*, -ere «a se cobori, a veni în ajutorul cuiva»). Cf. **condescinde**.

CONDESCENDENȚĂ s. f. v. **condescendent**.

CONDESCINDE vb. III. *Condescendre*. — (Franțuzism) A arăta bunăvoință către altul inferior ca situație socială, etc., a binevoi să consimți. [Se conjugă ca *descinde*].

— N. din fr. (lat. *condescendo*, -ere «a cobori la același nivel cu altul»). Cf. **condescendent**, **condescendență**.

CONDĒU s. a. v. **condeiu**.

CONDIC † s. m. v. **condică**.

CONDICĂ s. f. I. 1°. *Cahier, carnet*. 2°-4°. *Registre, dossier*. II. *Sommier*. III. *Code*.

1°. Caiet pentru înscrisuri, însemnări, note; registru. *Să nu te giuri că ai să te spânzuri... că dracu' te-o și trecut la condică.* ȘEZ. I, 278. *Condică de prezență, de clasă, condică de poștă*.

2°. Jurnal de acte, dosar, colecție de acte, registru. *Câte judecări se făcea, toate le scria la condică judecătorei din Iași.* LET. III, 177. *Se va da... slobozenie, trecându-se în condicile comisiei epistologicești.* COD. TIV. 32. *Două condice să aibă fiștoarecă tapracnic. Într-una să se scrie toate pricinile ce vor căuta și judeca, într-alta... toate rânduielile ce se vor face din poroncă.* RĂȘCANU, L. 42. *Condicile actelor cielei stau cu mîile grîmădite la tribunal.* I. IONESCU, M. 192.

3°. Registrul de însemnări cu caracter istoric. *N'am fost numai eu episcop și mitropolit strein... ci au fost și alții mulți, precum se văd în condica.* ANTIM, P. XXVIII. *Condică Bistriței, Tîsmanei, ȘĂINEANU, D. U.*

4°. P. anal. (Impropriu) Registrul, dicționar, lexicon. *Condică limbii rumânești.* I. GOLESCU.

II. (Învechit) Carnet, registrul de socoteli, castică. *După ce s'au cisluit, le-au dat zlotășii izvoade, și la visterie le-au scris la condică.* LET. II, 459. *Condică de veniturile boierilor și de alte rânduielile.* RĂȘCANU, L. 4. # **A pune la condică pe cineva** = a-l ținea minte (pentru o răfuială ulterioară). Cf. HERZ-GHER, M. IV 238.

III. (Învechit) Colecție de decrete, de ordonanțe, obiectivuri, datine, spec. carte cuprinzând legea privitoare la o anume materie socială sau un sistem complet de legislație, cod. *Condică ce are întru sine obiceiuri vechi și nouă a prea înalțurilor Domni... care s'au alcătuit și s'au scris de Gheorghachi, al doilea logofăt.* LET. III, 287. *Condică negușitorcască, codica criminalcască, codica poliției și agronomiccască se poronțește ca să se alcătuiască (a. 1819).* URICARIUL, IV, 213. *Dovedindu-se că pricina opririi au fost stîntă insofiilor... se osîndece cu pedeapsa hotărîită în condica criminalcască.* COD. TIV. 17. *Tărite se înarufesc cu condici de legi.* BĂLCESCU, M. V, 22. *Dacă ar fi rămas corba numai pe condica cielei...* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

[Și: (refăcut după plur. *condici*) **condicie** † s. m. = carte, volum, parte (a unei lucrări tipărite) *A treilea tite [titlu] a cărții condicivii dentărie.* INDEPTAREA LEGII (1652), ap. TDRG. și *pentru ca să se chiverniciscă toate neștrîmătate*

după cugetul micu... am aşezat 32 [de] capete în scris... precum se vede în condicatul cel iscolit al bisericii, ANTIM, P. XIV.; **codică** s. f. † (v. exemplul de la III). | Diminutiv: **condicută** s. f. = enieşel, carnet pentru însemnări, cărticică, album. *Versurile... le-a strâns... într-o nouă 'condicută'*, carnet sau album, am zice noi. IORGA, L. II, 487. (Azi) **Condiciu** de plată, de lucru, de scrieri. *Se caută femeie cinstită, [cu] condiciu [în] regulă*. (Mica publicitate). UNIVERSUL, a. 1930, 2 Noem. | Nomen agentis: **condicăr** (condecăr † BUL. COM. IST. IV 127) s. m. (Invechit) = cel ce scrie, îine, are în păstrare condiciile, registrator, copist, arhivar. *Condiciarul cerea să-i plătească pentru trecerea în condiciu*. FILIMON, C. II, 619. *Lei 29, dela condiciarul temnişei*. URICARIUL XIX, 300. *Condiciarul scrie hotărârea ispravnicului*. GHICA, S. 8; (cu femininul) **condicărăsă** s. f. = soţia unui condicăr. *Nu sânt nici condicărăsă, nici teleoacă*. FILIMON, C. II, 507.

— Din n.-gr. κώδικῆ, -κώξ «cod» (CIHAC II, 651 și TDRG. dau și o formă n.-gr. κώδικαξ). Cf. tripletele codice și cod.

CONDICĂR s. m.

CONDICĂREĂSA s. f. } v. condică.

CONDICŢĂ s. f. }

CONDIMENT s. a. *Condiment*. — Substanţă cu care se dreg bucatele spre a le da gust (sare, piper, usturoiu, cimbru, etc.), mirodenie (scorţişoară, vanilie, etc.), cf. dres. Alții piscază în puşlii de lemn ori de aramă felurite condimente pentru bucate. V. A. URECHE, ap. TDRG.

— N. după fr. (lat. *condimentum*, -i < *condio*, -ire «a găti, a dreges»). Cf. condite, conditor.

CONDINĂ s. f. Partie de la charnae. — Parte a plugului, nedefinită mai de aproape. (Covurluiu) II, III, 140. [Plur. -ăineş]. — Cf. coti(u)gă.

CONDISCIPOL s. m. *Condiscipole*. — Elev al aceluiaşi maestru s. profesor, tovarăş de studii, camarad de clasă, cf. conşcolar, coleg. [Şi: **condiscipul**].

— N. din lat. *condiscipulus*, -um, idem.

CONDISCIPUL s. m. v. **condiscipol**.

CONDITE † s. f. plur. tant. *Dragăces*. — Dulciuri, fructe zaharizate, cf. cofeturi. *După bărbăţi renie... fecioare... şi... unele purta pînorul [= pînorul]... iar altele tipai cu condite şi cu mirodenii* (a. 1773). ILIADOR, ap. GCR, II, 89. *Cere macaroane i fida... i condite* (a. 1779). IORGA, S. D. VIII, 19.

— Din ital. *condito* (lat. *conditus*, -a, -um «preparat, dres, gătit»). Cf. condiment, conditor.

CONDITIE s. f. *Conditiō*.

I. P. Stare, fel, mod de a fi. *Se presupune că locatarul a primit lucrul închiriat sau arenda în starea în care locatarul era dator a-l preda şi trebuie să-l restituie în aceeaşi condiţiune*. HAMANGIU, P. C. 306.

2. (La plur.) Împrejurări, circumstanţe. *Se folosea de muca ţăranilor, care se făcea în condiţiuni foarte oneroase... RĂSCANUL, L. LXXXIII. Comuna... să aibă un loc de primărie, o biserică, o casă pentru şcoală... toate aceste în bune condiţiuni igienice*. MAIORESCU, D. II, 150. *Cercetarea şi înţelegerea condiţiilor sub care se dezvoltă limba şi scrierea unui popor*, id. CR. II, 292. *Un junc autor care în acele excepţionale condiţii subiective... îşi înalţă concepţiunea până la formularea unui*

adverb nou, id. ib. II, 117. *După condiţiile topografice, noroadele şi-au mărit acvoile...* RUSSO, S. 51.

3. Felul, cursul vieţii sociale. *Prefacerea hainelor a prefăcut de îndată condiţiile sociale a [le] lumii noastre*. RUSSO, S. 18.

4. Stare socială, poziţie ce are cineva prin naştere, avere, profesune, rang, titluri, etc., cf. chip A. II, 6. *Preţutindeni o să găsim oameni de decisebite condiţiuni*. GHICA, S. 225. (Eliptice). **Om de condiţie** = om din familie bună, cu situaţie însemnată, cu rang înalt în societate. *Fetele nu-a de condiţie...*, zicea Nicu prictenilor. S. NĂDEJDE, ap. TDRG.

5. (Jur.) Stare civilă, situaţie juridică. *România care se va căsători cu un strein, ar urma condiţiunii soţului sdn. HAMANGIU, C. C. 17.*

II. 1°. Lucru fundamental, de absolută necesitate. *Respirarea este una din condiţiile vieţii*. ŞĂINEANU, D. U.

2°. Calitate cerută, cerinţă. *Amândouă condiţiile le realizează poezia lui Eminescu*. MAIORESCU, CR. II, 292.

3°. Obligaţiune de la împlinirea căreia depinde realizarea unui lucru, cf. chezăşie, învoială. *Cu această condiţiune... voi aridica ascetul*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 257. *Te las, însă cu condiţie să-mi dai o guriş*. ALECSANDRI, T. 333. *Condiţie (sau conditiō) sine qua non* = condiţie fără de care realizarea unui lucru nu se poate împlini, învoială, târgul, etc., nu se poate încheia.

4°. (Jur.) Clauza obligatorie de care depinde validitatea unui act. *Condiţie este o adăogire de la care atârână un drit, sau o împrejurare anume adăogită la un act juridic (precum la un contract, testament s. a.)*. COD. TIV. A. 5. *Sub toate aceste condiţii condiţie, fostul Mitropolit Veniamin au hărăzit seminaricii şi schitul Duca, cu moşia sa...* URICARIUL, III, 44. *Vrăjbiţele... dederă prilej Turcilor... a-şi lua dreptul de stăpâni, căleând condiţiile tratatului de protecţie...* C. NEGRUZZI, I. 274.

[Şi: **condiţiune** s. f., cu variantele formale: (după germ. *Kondition*) **condiţion** (plur. -oane şi -onuri) † s. a. IORGA, S. D. XII, 151. *Scrie... cu amănunţime postările şi condiţiunile* (a. 1790. Craiova), id. S. N. 135; — (după ital. *condizione*) **condiţiōne** † s. f. | **Familiā**: (cf. *conditionner*) **condiţiōnă** vb. I^a = a supune unei (s. unor) anumite condiţiuni, a face stărnitor de a anume obligaţie, a admite sub anume condiţii. *Caufiunea, garanţia... se condiţiōneză adeseori în procese*. PANTU, PR. 2; — (cf. fr. *conditionnel*, lat. *conditionalis*, -e) **condiţiōnă**, -ă adj. = supus unor anume condiţiuni; arătând, cuprinzând o condiţiune. *Obligaţiunea este condiţiōnă când perfecţiunea ei depinde de un eveniment viitor şi necert*. HAMANGIU, C. C. 239. (Gram.) *Propoziţie condiţiōnă, mod condiţiōnal* s. (cu funcţiune substantivală) **condiţiōnă**l s. a.; cf. optativ: — (cf. fr. *conditionné*) **condiţiōnă**t (cu negativ **necondiţiōnă**t), -ă adj. şi adv. = îngrădit de s. supus unor anume condiţiuni, cu condiţie; numai dacă... *Tablita necondiţiōnă a tuturor camenilor*. MAIORESCU, CR. III 175.]

— N. după fr. (lat. *conditio*, -onem; cf. ital. *condizione*).

CONDITIÓN † s. a.

CONDITIÓNĂ vb. I^a

CONDITIÓNĂL, -Ă adj., s. a.

CONDITIÓNĒ † s. f.

CONDITIÓNĒ s. f.

} v. condiţie.

CONDITÓR s. m. *Confiscator*. — (Germanism, în

Transilv.) Cofetar. [Derivat: (după germ. *Konditorer*) **conditor** s. f. = cofetărie.]

— N. din germ. **Konditor**, idem (lat.-med. **conditor**, -em). Cf. **condiment**, **condite**.

CONDITORIE s. f. v. **conditor**.

CONDOLĂ vb. I^a *Se condouloir, exprimer ses condoléances.*— (Latinism. în Transilv.) A mărturisii cuiva împărtășirea la durerea sa, a arăta cuiva întristare, simpatie, compătimire, părere-de-râu pentru moartea unei rude, p. ext. (în glumă) pentru o nenaltitudine suferită. [Și (format de școala lui Pumnal, în Bucov., prin apropiere de *ducea*) **condori** † vb. IV^a = a purta dolul după un mort. *Bărbații... se leagă cu cărpe la cap... și tocmai prin aceasta se cunosc că ei condoresc pe cineva.* MARIAN, I. 404. | **Abstracte**: (mai ales în Transilv.) **condolăre** s. f. = condoleanță; **condolât** s. a. | **Adjective**: **condolât**, -ă, **condolător**, -oare. | **Familia**: (<fr. *condoléance*) **condoleanță** [pronunț. -le-au-] s. f. și (în Transilv. lat.-med. *condolentia*, -am, it. *condolenza*) **condolentă** s. f. = expresiunea durerii, întristării, mâhnirii, păreri-de-râu față de o persoană lovită de o nenorocire. *Scrisoare de condolanță.*]

— N. din lat. **condoleo**, -ere = ea se întrista împreună cu, a compătimi, cf. Ital. *condolersi*.

CONDOLĂT s. n.

CONDOLEANȚĂ s. f. } v. **condolă**.

CONDOLENTĂ s. f. }

CONDOMINIU (M) s. a. *Condominium*. — Drept de suveranitate exercitat împreună de două sau mai multe state asupra unei regiuni, unei țări. *Prin pacea de la Buftea din 1918, neratificată însă de guvernul român, se instituisce asupra Dobrogei (afară de delta Dunării) un condominiu al Germaniei, Turciei și Bulgariei. Condominiul anglo-egiptean asupra Sudanului.*

— N. din lat. **condominium**, idem.

CONDOR s. m. (Ornit.) *Condor*. — Specie de vultur mare din munții Andiz. *Partind amaralzi'n frunte cât oul de condor.* ALECSANDRI, ap. ȚĂT-NEANU, D. U.

— N. din fr. (din span. **condor**, idem.)

CONDORĂT s. m. v. **condur**^a.

CONDORĂ † vb. IV^a v. **condolă**.

CONDORĂICĂ s. f. v. **condur**^a.

CONDOTIER s. m. *Condottiere*. — (Ist.) Căpetenie de partizani sau de soldați mercenari în Italia, în evul mediu. | P. ext.: Căpetenie de mercenari în genere; conducători (plătii) într-o luptă de opinie publică. «*Crășura Marce*... un simplu condotier în armata turcă. HASDEU, I. c. 159. *Injurii și-au aruncat la cale, de micii condotieri ai țării.* GOGA, T. N. VI, 1330. [Pronunț. -ti-er.]

— N. din Ital. **condottiere** «conducător, căpitan, căpetenie».

CONDRA prep. adv. } v. **contra**.

CONDRA adv. și s. f. }

CONDRACHIER (IU) s. m. } v. **contract**.

CONDRACT † s. m. }

CONDRAN s. a. (Entom.) *Larve du hanneton, cer blanc*. — (Uioara) Larva gândacului de Maiu. VICIU, GL.

— Stă, probabil, în legătură cu ung. *condor* «cret»; cf. **condrățel**.

CONDRĂNĂȘ s. m. v. **condrăni**.

CONDRĂNI vb. IV^a. (Muz.) *Accompagner*. — (Ungurism. în Transilv.) A seconda la muzică s. cântări, a acompania (FRÂNCU-CANDREA, R.), cf. a ținea lăsonul. [Derivat: (după ung. *kontras*) **condrănăș** s. m. = cel care însoțește melodia principală (mai ales vorbind de vioară).] — Din ung. **kontrálni**, **kontorálni**, idem. CHINEZU.

CONDRĂNT s. m. v. **codrant**.

CONDRĂȘ s. m. v. **condas**.

CONDRĂT † s. a. v. **contract**.

CONDRĂTĂL s. m. (Entom.) *Pos.* — Păduche (Băicoara, jud. Turda Com. GIUGLEA); lămâie (DICT.). *Zice-se că Arapii, oricât de curajși să fie, tot se găscosc condrăței în capul lor.* ISPIRESCU, L. 398. — Cf. **condran**.

CONDEI adv. și s. f. v. **contra**.

CONDRĂIU s. m. (Bot.) v. **codroiu**.

CONDUCĂTORIE † s. f. v. **conduce**.

CONDUCE vb. III. — I. 1^a G. *Conduire, mener, diriger*. II. *Se conduire*.

I. **Trans. I^a**. A duce pe cineva cu sine (din polite sau pentru siguranță) întovărășindu-l. *Însoțindu-l, cf. băga (I 2^a). Portarul... îl conduce dinaintea stărețului.* C. NEGRUZZI, I. 219. *Matache, condu pe domnul la masa lui.* C. PETRESCU, C. V. 60. *Răsfățătorul a fost condus la poliție, la închisoare. A conduce la altar* = a lua în căsătorie.

2^a. A călăuzi, a duce de mână. (Refl. = reciproc.) *Orb pe orb când se conduce, cad amândoi în groapă.* ZANNE, P. 11, 656.

3^a. A dirigi, a dirija, a comanda (în calitate de șef) o instituție, o armată, o orchestră, o barcă, etc., a fi în capul unui grup; a (a)duce pe o anumită cale, spre o țintă oarecare. *Sânt fericiți... de a putea anansa... realizarea unei dorințe... care va conduce [nașterea] pe calea prosperității și a gloriei.* URICARIU, VII, 39. *Ce? Să ngâni pe coarda dulce că de voie te-ai adăos La cel cor ce'n operetă e condus de Menelas?* EMINESCU, P. 230.

4^a. **Trans. și absol.** A diriga mersul unui vehicul (spec. unul automobil), a mână (caii la o trăsură). *A început să lucreze a conduce.* C. PETRESCU, C. V. 230.

5^a. A introduce, prin instalații, conducte (apa, gazul, etc. într-o casă). *A conduce apa, gazul, electricitatea.*

6^a. (Abstr.) A fi în fruntea unei acțiuni, lucrări, etc. *Regele însuși conducea atacul. A conduce lucrările, operațiunile, etc.* | P. anal. A avea rolul principal, a da direcția într-o discuție, în dezbateri, etc. *Președintele conduce dezbaterile cu nepărtinire.* | P. ext. A susținea (în fața unei adunări, autorități) o părere, o chestiune, o cauză. *Oricine a dobândit diploma de licențiat de la o facultate de drept... are dreptul de a conduce o pricină ca avocat.* GHICA, s. 385.

II. **Refl.** A se purta, a se comporta, a lua sau a avea o atitudine, ținută. *În împrejurări neprevăzute se conduce după inspirația momentului.* [Se conjugă ca **duce**. | **Abstract**: **conducere**

s. f. (Despre lucruri) Acțiunea de a conduce (I 4'), faptul conducerii, introducere. *Conducerea apei, gazului, etc.* (Despre oameni) Direcția, guvernarea, administrarea unei organizații, instituții, etc. și (fig.) persoană s. persoanele din capul instituției s. organizației. *Conducerea unei școli, unei uzine, conducerea unui partid.* (Absol.) Dispoziția, destoinicia de conducător. *Conducere înfeceptă.* | Adjective: **condūs, -ă** = dus (de mână), dirijat. *O orchestră bine condusă; — conducător, -oare* (adesea substantivat) = (cel) care conduce, comandant, căpetenie, șef, dirijgitor, cf. dirijor, maestru. *Conducătorul poporului, publicației, institutului, orchestrei. Idei conducătoare.* (Fizică) Care are însușirea de a conduce, de a transmite (căldura, electricitatea). *Asemenea corpuri prin care căldura se poate răspândi cu ușurință, se numesc bune conductoare de căldură.* PONI, F. 141. (Fig.) *Firul conducător* (într-o discuție, într-o argumentație) = ideea călăuzitoare asupra căreia se stăruie mai mult spre a o scoate mai bine în lumină. | Abstract: (derivat din *conducător*; rar) **conducătorie** ? s. f. = conducere, situație de conducător. *Dovedindu-se... că politica pan-germanistă... nu ducă... la consolidarea conducătoriei exclusive în confederațiunea staturilor germane...* SBIERA, P. S. 210. | **Familia:** (Cf. *conducător, lat. conductor, -orum*) **conducător** s. m. = (mai de mult) conducător, călăuză; (azi) cel ce conduce și supraveghează un tren, un tramvai, etc.; șef de lucrări (la o fabrică, uzină), supraveghetor și dirijgitor al unei echipe de lucrători. *Și chiar carierul care a venit, Conducător să-i fie la călătorii.* PANN, P. V. I, 42. *În locul vizitului... șade conducătorul, adică ingrijitorul [de la diligență].* GOLESCU, I. 73. *Era conducătorul, care intervenea în favorul dreptului bine plătit al unui călător imbarcat la Mărășești.* GHICA, S. I. *Școala de conducători tehnici, conducători de lucrări publice.* (Fizică) **Conducător electric** = fir electric, sârma electrică s. orice corp ce transmite ușor electricitatea. *La distribuirea energiei electrice, curentul pleacă de la generatorul curentului prin un fir metalic zis conducător pozitiv.* ENCICL. R. I, 903. **Pentru electricitate avem cel mai bun conducător: argintul.** Id. Ib. 903. (Bot.) [Țesut] **conducător** = țesutul pe care îl străbate polemul pentru a ajunge în ovule; — (<lat. *conductus, -um, s. conductum, -i*) **conducător** s. a. = (în Transilv. și Bucov.) Grup, convoiu, alaiu, conducetă. *Apoi întreg conducetul funebre se pune în mișcare.* MARIAN, I. 271. *Cumătrul mare cu mirele și conducetul se pitează din năpoia măsufei.* MARIAN, NU. 641. **Conducet de facie** (BARIANU) = retragere cu torțe. **Conducet de apă, de gaz, conducet electric.** Cf. *salvconducet*; — (după fr. *conduite*) **conducetă** s. f. = instalație pentru aducerea, conducerea apei (cf. *apeducet*), petrolului, gazului aerian, electricității; s. pec. tub, canal, țevă pentru conducerea apei, petrolului, gazului etc., rețea de sârme electrice. *Multe [sonde] sânt pe cale de înființare, așteptând o conducetă spre a cărsa lichidul negru de-a dreptul în rezervoarele de la Constanța.* MEHEDIŢI, R. 18; — (<fr. *conductible*) **conductibil, -ă** adj. = care (se) poate conduce, transmite; — (<fr. *conductibilité*) **conductibilitate** s. f. = (Fizică) proprietatea unor corpuri de a transmite căldura s. electricitatea. *Hidrogenul e singurul gaz care are o conductibilitate apreciabilă pentru căldură.* PONI, CH. 47.)

— N. din lat. *conduco, -ere*, idem. Cf. *conduită*.

CONDUCȚ s. n., **CONDUCȚĂ** s. f. } v. *conduce*.
CONDUCTIBIL, -Ă adj. }

CONDUCTIBILITATE s. f. } v. *conduce*.
CONDUCTOR s. m. }

CONDUITĂ s. f. *Conduite*. — Purtare (către oameni STAMATI), fel de a se conduce, de a se purta (în lume, cu alții), deprinderi, apucături (Ș), cf. *atitudine, ținută, Cătești trei au avut aceeași conduită.* GOGA, T. N. VI, 1538. *Cerțificat de bună conduită.* TDRG. *Conduită ireproșabilă.* *Linie de conduită* = modul statistic de a se purta în anumite situații. [Pronunț. *du-ă*]. — N. din fr. idem. Cf. dubletul *conducetă*.

CONDŪR s. m. I. *Escarpiu, soulier à talon*. II. *Dot. III. Femme*. IV. (Bot.) *Capucine*.

I. (Învechit) Pantof (II. XIV 353) cu călcăiu (toe), ciobotă (purtată odinioară mai ales de femei). *Condurii sânt ca papucii, însuși cu ciocuri de lemn la călcăie și se poartă cu meci ca și papucii, cu care umblând călca în degete, adică cu călcăiele mai nalte decât degetele...* care le purta cocoanele, ca să se arate mai înalte. I. GOLESCU, C. I. 182. *Conduri cu cordole.* URICARIUL, IV 133/34. *Complectau orgia turnând vin în șicilele bărbajilor și în condurii femeilor.* FILIMON, C. II. 325. *Într'un condur și într'un papuc.* PANN, ȘEZ. II 79/80. *Vezi câte o cuconiță, și tropa-tropa cu pictorașete prin prof, de mai le cad condurii din picioare.* I. NEGRUȚI, IV. 492. *Fetele mai purta și un fel de pantofi de le zicea conduri, și ȧra cu copor și pe margine cu panțică roșii ori vinete.* PITIȘ, SCH. 111. *Japonezele nu purtau papuci, nici meci, ci conduri, condurași, tot de proveniență turcească, care se puneau peste terlice.* PAMFILE, I. C. 342. *În Vlaho-Cișura mirele poartă 11 picioare jumătăți de stifețete sau conduri.* SEVASTOS, N. 227. *Dacă este fată-mare... se 'nceală cu călcăiu și cu papuci sau conduri noi.* MARIAN, I. 64. *O păreche de conduri cușuși numai cu fir.* ISPIRESCU, L. 24. *În picioare conduri de mărgrăritor că mi-a băgat (Huși).* PĂSCULESCU, L. P. 150, cf. (Brăila) 185. *Și, nici una, nici două... îl sărută condurul.* DELAVRANCEA, S. 101. *Să eșd piciorul acelu într'un condur de atlez.* SADOVEANU, P. S. 238.

II. P. ext. (Mai ales în Banat, cu înfelesul luat din sârb. *condura*) Zestrea miresei. ȘIO, I. LXXXI.

III. P. ext. (fig.) Femeie (care poartă conduri). *Casa fără conduri, cu o casă pustie;* adică fără mulere, căci mai înaltele mulierile purtau conduri în plăcere. I. GOLESCU, ap. ZANNE, III. 129.

IV. Bot. (Mai ales în Moldova) **Condurul Doamnei** = plantă (Trophaeolum majus) ornamentală de grădina, acătătoare, din familia Trophaeolaceae; florile mari, galbene-roșcate au un pinten drept. Se mai numeste: (Moldova și Dobrogea) altângea, (Bărdul) altângea. (Constanța) altânge (ȘIO), (Banat) călțunaa, floare-cudouă-cozi, (Oltenia) lobidrag, lobisdrag, lupidrag și lupisdragi, hobidrag (DAMÉ, T. 185), (Nășud) lepostani, (Brasov) nemțoaice, sultănele. PANTU, PL., cf. C. NEGRUȚI, I. 101. H. I 57, X 465, 534. *În poiană mai vin încă neputericele, Unele n condurii-Doamnei și'n rochiși de rândunele.* ALECSANDRI, P. III 55.

[Diminutiv: **condurăș** s. m. = pantof, condur (mai mic); (Bot.) numele unei plante (probabil *condurul-Doamnei*), H. X 489. *Noi com gălbănași Pentru condurași. Pe mireasa am slujit, Condurași am pomosit.* MARIAN, NU. 535, cf. PAMFILE, I. C. 342. | **Nomina agentis: condurăr (lu)** s. m. și (ȧure. *conduragy*, idem) **conduragi** s. m. = cismar, pantofar (care face conduri). *Lui Lou condurariul, Nămțu, pentru că l-au năpăstuit Ion doftorul...* (a. 1742) IORGA, S.

D. VI, 251. *La cismar îi zic conduragiu* H. II, 30. | Alt derivat: **condurât** (cf. numele propriu *Conduratu*) s. m. și (mai rar) **condorât** s. m. = încălțat cu conduri; pantofar, cismar (care face conduri), condurar, conduragiu. *Că iată se'nchină asupra fețelor dumnea-coastră... Cu o pereche de condurași, aduși de la Galați.* SEVASTOS, N. 347. *Toți condorații, cismarii, preocupăți, cărciumarii* (a. 1818) ap. ȘIO.]

— Din turc. **kondūra** «pantof european» (cuvântul se găsește și la Bulgari, Sârbi, Neogreci și Ruteni). CIHAC, II 568, ȘIO. Cf. **incondura**.

CONDUR s. m. *Diable*. — Drac (însă nu în sens rău, ci în glumă, sublinându-se șiretenia lui). HERZ-GHERL, M. IV 238. [Feminin: **condoroaică** s. f. = femeie îndrăcită, drăcoaică. ib.]

— Probabil același cuvânt ca cel precedent, cu aluzie glumească la încălțăminte (copita) dracului.

CONDURAGIU s. m.

CONDURĂR s. m.

CONDURĂȘ s. m.

CONDURĂȚ s. m.

v. **condur**.

CONECI vb. IV^a v. **conăci**.

CONECȚIUNE s. f., **CONECȚIV**, -Ă adj. v. **conex**.

CONESĂNȚĂ † s. f. v. **cunoștință**.

CONEȚ s. n. P. *Fin*, 2^a *Mort*, 3^a *Farec*, *mauvais tour*. — (Slavonism, intrat prin biserică și pătruns în sens figurat și în graul popular).

1^a. † Sfârșit, capăt, încheiere. *Conețu Septemvric*, DOSOPTEIU, V. s. 39. *Am făcut conețul leopoldescului* no. (a. 1650). ȘTEFĂNESCU, ap. GCR, I, 150. *Trudelor noastre coneț a afla să ne încredințăm*. CANTEMIR, IST. 326.

2^a. (P. G.) *Morste*. *Așa te fu conețul într'acest timp*. DUMITRACHE, 383. (Bucov.) **A face s. a pune conețul cuiva** = a-l pune capăt zilelor, a-l omori (Com. A. TOMIAC, HERZ-GHERL, M. IV 238), a-l face de petrecanie. *Na! Că și-am făcut conețul*. De acum du-te pe apa Sâmbetei! CREANGA, P. 323. *Dacă nu te astâmperi, îți fac conețul!* (Bileu, în Bucov.) Com. G. TOPAN.

3^a. P. ext. Boroboață, soție (ȘEZ, XXIII 42), poasă; răzburare. *Conețul* = poasă mare, trager pe sfârșit: *Mai-o făcut-on coneț (o poasă mare, premeditată)* (Suceava) ȘEZ, V. 59. *Când și-a făcut cineva un rău, cauți prin toate mijloacele și-l pândești ca să-l faci conețul, să-ți răzbuini* (Vâlcea). ION CR. VI 253.

[Accentuat și: **conef**.]

— Din paleosl. **konĭci**, luig. **konec** «sfârșit». Cf. dubletul **conță**.

CONETĂBIL s. m. *Connetable*. — (Ist.) Cel mai mare în grad ofițer militar în Franța de altă dată (titlu suprimat de Richelieu); cf. **spătar**.

— N. din fr. (<lat. **comes** tabulă «comite al staulului, al grajdului, mare comis»). Cf. **constablu**.

CONEX, -Ă s. a. I. *Conneze*. II. *Connezion*.

I. A. d. Uuit, împreună, alăturat, în strânsă legătură (cu un lucru de același fel). *Embrional este diferențiat în părți conexe*. GRECESCU, PL. 4. *Idei, chestiuni, afaceri conexe*.

II. Subst. Legătură, unire (strânsă).

[Scris și **connez**.] Familia: **conexă** vb. I^a = a lega împreună, a reuni, a alătura două sau mai multe lucruri s. chestiuni de aceeași natură; (cu

abstractul verbal) **conexăre** s. f. = legare, punere împreună, grupare la un loc a două sau mai multe lucruri s. chestiuni de același caracter. *Tribunalul... a încercințat... conezarea urmăririi făcută de dna... înaintea tribunalului... cu urmărirea făcută de prima societate de credit*. MON. OF. 21; — (<fr. **connezité**, lat. **connezitas**, -atem) **conexitate** s. f. = conexiune. *Atentul în contra lui Vodă Bibescu nu avea nici o connezitate cu partidul revoluționar*. GHICA, s. 717. *Miscarea de la '48... manifestase voința lor [a Românilor din Principate] de a se dezvoltă în connezitate cu civilizația occidentală*. MAIORESCU, D. I, 45; — (<fr. **connezion**, lat. **connezio**, -onem) **conexiune** s. f., **conecțiune** † s. f. = legătură (strânsă), înălțur, raport, relațiune. *Un... serviciu mare, adus lucrătorilor de către societățile cooperative... este formarea... societăților de construcțiuni... care s'au fondat și ele tot pe principiul cooperativ și în connezitiune cu dăsele*. GHICA, s. 574; — (<fr. **connezitif**) **conectiv**, -Ă adj. = care leagă împreună, pune în legătură. (Anat.) *Tezătură conectivă*. — N. după fr. (lat. **connexus**, -a, -um «legat împreună, reunit» — și (subst.) **connexus**, -um «legătură, raport»). Cf. **nex**.

CONEXĂ vb. I^a v. **conex**.

CONEXILĂȚ, -Ă † adj.; s. m. și f. *Compagnon d'exil*. — (Neologism artificial) Exilat împreună cu alții, tovarăș de surghin. *Se vede că conezității noastre... te-au informat cu pasiune despre noi*. GHICA, A. 852. [Scris și: **conezilat**.]

— Participiul verbului, neîntrebuintă de altfel, **conezila** (din lat. **con** + **exsilium**, împreună-surghin).

CONEXITĂTE s. f. } v. **conex**.

CONEXIUNE s. f. }

CONFECT † s. a v. **cofeturi**.

CONFECȚIE s. f. v. **confecționă**.

CONFECȚIONĂȚ vb. I^a. *Confectionner*. — (Industr.) A face (s. a lucra) pe de-a ntregul (dintr'o materie primă, dintr'o stofă) un obiect, a fabrica. *A confecționa un costum de haine*. | (Ironic) A face (s. lucra) ceva la repezeală, notemial, superficial. *Un aspect bibliografic al cărților confecționate de 4-4...* GOGA, T. N. VI, 1377. [Abstracte: **confecționare** s. f. = acțiunea, faptul de a confecționa, lucrare, fabricare, întocmire, alcătuire. *Ce talent avea el pentru confecționarea arceilor de niște cu săgeți de zindri!* GHICA, s. 71. *Croitur pentru buna croire și confecționare de haine*. I. IONESCU, P. 558. *Confecționarea listelor electorale*. MAIORESCU, D. I, 325; — **confecționat** s. a. | Adjectiv: **confecționat**, -ă. *Mărfuri străine... să nu concure cu cele confecționate de dănsii*. GHICA, s. 188. | Familia: (<fr. **confection**, lat. **confectio**, -onem) **confecțiune** s. f. și (mai puțin obișnuit) **confecție** s. f. = facerea unui obiect pe de-a ntregul, fabricarea în serie, în cantități mari, de lucruri gata (nu de comandă), m. ales lucruri de îmbrăcăminte (albături, haine, etc.); (p. ext.) obiectul fabricat; (p. anal.) confecționare, încheiere a unui act. *Nu se ca primi nici o dovadă... înainte, la timpul sau în urma confecționării actului*. HAMANGIU, C. C. 293. *Confecțiune promptă, avantaioasă*.]

— N. din fr. idem.

CONFECȚIUNE s. f. v. **confecționă**.

CONFEDERĂ vb. I^a refl. (Poll.) *Se confedé-*

rer. — (Despre state, cantoane, triburi, p. ext. și despre alte grupe) A se uni într-o confederație. [Abstract: **confedărare** s. f. | Familia: (după fr. *confédère*, ital. *confederato*) **confedărat**, -ă adj., subst. = unit prin confederație. *Iar la celestul 1389... Lazar, crâul sârbesc, puindu-se în capul oștilor a noroadelor confedărate de atunci, au pucea asupra sa.* E. VĂCĂRESCU, IST. 252. *Tot la același oturac veniră 2 din confederați, anume Potočki și Croșinski.* DUMITRACHE, C. 366; — (<fr. *confédération*, lat. *confederatio*, -onem) **confederație** s. f., **confederațiune** s. f. și (după ital. *confederazione*) **confederațiune** † s. f., **confederațiōane** † s. f. = uniune (temporară s. permanentă) printr-un legământ între sine) a mai multor state (triburi, cantoane și alte formațiuni politice, p. ext. și alte grupe s. asociații înălăuntrul acestora) care se supun unei conduceri comune, păstrându-și însă fiecare o oarecare autonomie; cf. **federație**, **înțelegere**. *Se întocmise între ei cu jurământ ce se chiamă la dănișii confederațiōane.* DUMITRACHE, C. 363. *Noi Franțioska Kuzocovăchi, conte al Palatinului... a dederim confederațiōne Tubar...* Id. lb. 383. *Prinții Hunilor... au făcut confederație cu Romanii.* ȘINCAL, HR. I, 71. *În sânul confederațiōnii scitice trebuia... să fi fost intrate... unele clemente turanice.* HARDEU, L. C. 185. *Proiectul confederației europene.* C. PETRESCU, CURENTUL a. 1930, 17 Sept. *Eleția e o confederație a 22 de cantoane.* Germania, până acum câțiva ani, era o confederație de state. *Statele-Unite din America sânt o confederație de 48 de state, un district federal și două teritorii;* — (<fr. *confédératif*, lat.-med. *confederativus*, -a, -um) **confederativ**, -ă adj. = de confederație, federativ. *Triburile orientale mai măruntă cuprinseau supt aceste vaste etichete confederative...* HASDEU, L. C. 158.

— N. din fr. (lat. *confoedero*, -are, idem <con + foedus 'legământ, pact, tratat'). Cf. **federație**, **federă**, **federal**.

CONFEDERÁT, -Ă adj., subst. }
CONFEDERÁTIE s. f. }
CONFEDERATIOÁNE † s. f. } v. confedera.
CONFEDERAȚIUNE † s. f. }
CONFEDERAȚIUNE s. f. }
CONFEDERATÍV, -Ă adj. }

CONFERÁ vb. I. v. conferi.

CONFERÉNȚÁ s. f. }
CONFERENȚIÁ vb. P. } v. conferință.
CONFERENȚIÁR s. m. }
CONFERENȚIE † s. f. }

CONFERÍ vb. IV. *Conférer*.

1°. **Trans.** A da, a acorda, a atribui (un titlu, un grad, o distincțiune). *Mă voiu abține[a] să (nu) crez nici o ordine [= un ordin] sau decorație destinată a fi conferită în numele Prințepilor-Unite.* URICARIU, X, 306. *Regele conferă gradele în armată, decorațiunile române.* PRETORIAN, DR. C. 34. (Impropriu). A dărui. *Le-am conferit... un sat regesc...* HASDEU, I. C. 26.

II°. **Intrans.** A discuta, a se întreține, a se chibzui, a avea o conferință cu cineva asupra unui lucru, unei chestiuni, unei afaceri, etc. *Miștrii de externe ai „Micii înțelegeri” au conferit despre situația politică.*

[S]: (Invechit) **conferá** vb. P. | **Abstract:** **conferire** (conferență) s. f. | **Adjectiv:** **conferit**, -ă (ad I). *Când unul din asociați a promis de a pune în comun proprietatea unui lucru, dacă*

acesta a pierit înainte de a fi fost în faptă conferit, societatea încetează... HAMANGIU, C. C. 387.] — N. din fr. (lat. *confero*, -ferre, ca duce, a aduce la un loc, a alătura, a împărtași). Cf. **conferință**.

CONFERINȚÁ s. f. 1°-3°. *Conférence*.

1°. **Adunare**, reuniune de persoane (m. ales de diplomați) care discută chestiuni la ordinea zilei spre a le da o soluțiune, edelberare într'un consiliu. (ARISTIA, PLUT.) *Până la finele anului 1822, nici o vorbă în favoarea Grecilor, nici la conferințele de la Tropan, nici la Laibach...* GHICA, s. 474. *Conferența păcii de la București din 1913.* *Conferință școlară.* | P. ext. **Ședință**, convorbire. *Le-am găsit în conferință cu ambasadorul englez.* GHICA, s. 373.

2°. **Căvântare publică** despre un subiect (literar, științific, religios, politic, etc.) *În umilația lor... ci cer conferințe despre limbă.* RUSSO, s. 67. *Conferințele Ligii Culturale.* *Conferințe pentru aștei, etc.*

3°. **Grad inferior** agregăției. În învățământul superior. Conferențele se dau de obicei docenților. *La Facultatea de filosofie și literă s'a creat o conferință de etnografie și folklor.*

[S]: (mai ales în sensul 3°) **conferență** s. f.; **conferenție** † s. f. = sfătuirea a două sau mai multor persoane asupra unei pricinii. STAMATI. | **Derivat:** (după fr. *conférencier*) **conferențiar**. [Pronunț. *fi-ar*] s. m. = cel care ține în public o conferință; cel care ocupă o conferință (3°) în învățământul superior. *Conferențiarul Astrel.* *Conferențiar universitar.* *Conferențiar la Școala poli-tehnică, la Academia de comerț.* | **Verb:** (derivat nou, franțuzism gazetăresc, simțit lucă de mulți ca o formațiune artificială) **conferenția** 1° [pronunț. *fi-a*] = a face, a ține o conferință, a vorbi în public despre un subiect. *Sori la sfârșit seara în care areu să conferențieze el.* AGARBI-CEANU, L. T. 147.]

— N. din fr. (lat.-med. **conferentia**, -ae, idem <con + fero, cf. conferi).

CONFESÁ 1°. *Confesser*. — (Franțuzism, astăzi tot mai rar). **Trans.** și **refl.** A (se) mărturisii, a (se) spovedi, p. ext. a (se) destăinui. (În batjocură) *Am onoare a mă confesa al Exceleiței Voastre cel mai apt... cerb [= servitor].* ALECSANDRI, T. 95. [Familia: (<lat. med. *confessarius*, -um) **confesar** † s. m. și **confesonar** † s. m. = preot spoveditor, duhovnic; — (<lat. *confessor*, -orem, fr. *confesseur*) **confesór** s. m. = (odinoară) creștin din timpul persecuțiilor religioase, care mărturisea cu bărbăție credința sa, fără a fi osândit însă la moarte; azi) duhovnic. *A doua zi după sârbătoarea sfântului confesor Aleciu...* HASDEU, I. C. 27. *Să fie confesorul, căruia toți cei ce luase parte la joc trebuiau să destăinuască secretele lor.* L. NEGRUZZI, III 115. *Dragostea și pregătirea de suflet necesară unui confesor.* VLAHUȚĂ, D. 182.]

— N. din fr. (lat.-med. **confesso**, -are, idem, derivat din *confessus*, -a, -um, part. vb. *confiteri* a mărturisi). Cf. **confesiune**.

CONFESÁR † s. m. v. confesă.

CONFESÍE s. f. }
CONFESIONAL, -Ă adj., s. a. } v. confesiune.

CONFESIONÁR † s. m. v. confesă.

CONFESIUNE s. f. 1°. *Confession*, 2°. (Jur.) *Témoignage* (en justice), 3°. *Confession*.

1°. (Els.) Mărturisire a faptelor, păcatelor (mai

ales în fața unui preot), spovedanie, p. ext. destăinuire. *Trebuie să-ți fac confesiunea că șarpele ambițiunii m'a mușcat de inimă.* ALECSANDRI, T. 1734.

2^a. P. a. a. l. (Jur.) Depoziție în fața Justiției. *Confesiunea bărbatului nu ea putea face probă, chiar dacă nu s'ar afla creditorii.* HAMANGIU, C. C. 321.

3^a. (Bis.) Mărturisire publică, profesare a unei anumite credințe religioase, spec. a unei forme (s. biserice) particulare înăuntrul unei comunități religioase mai întinse, înăuntrul unei religii. *Diferența de credință și confesiuni nu constituie în România o piedică spre a dobândi drepturile civile și politice și a le exercita.* HAMANGIU, C. C. X. *Creștinii sânt unii de confesiune catolică, alții de confesiune ortodoxă, alții de confesiune protestantă, etc. Marca majoritate a poporului român e de confesiune ortodoxă, Lutherani sânt protestanți de confesiunea de la Augsburg.*

[Și: (mai rar, învechit) **confesie** s. f. | Familia: (fr. *confession*, lat. med. *confessionalis*, -e) **confesional**, -ă adj. = a[1] unei confesiuni, ce ține sau e susținut de o confesiune religioasă, care aparține unei confesiuni religioase. «Factorii cu preponderanță... au stărut... să desființeze... școala primară confesională... și să o statifice.» BIERA, P. S. 343. (S. a. cu plur. -ale și -nături. La catolici) Ghereta din biserică în care duhovnii-ent povestesc de credințioși.]

— N. din fr. (lat. *confessio*, -onem, idem). Cf. confesor.

CONFESOR s. m. v. confesa.

CONFETI s. f. pl. tant. *Confetti*. — Mici bucațele rotunde de hârtie, în diferite culori, ce se împărsite (în glumă, spre joc) pe capetele dansatorilor, la baluri s. petreceri (de carnaval). *Trei punni de multicolore confetti.* C. PETRESCU, C. V. 183. [Scris și (italianeste) *confetti*.]

— N. din ital. *confetti*, idem.

CONFETURI s. f. plur. v. cofet.

CONFIA vb. I^a. I^a-2^a. *Confier*. — (Franzuzism).

1^a. Trans. A încredința cuiva ceva, ca da în seamă, a lăsa în grija cuiva. *Când a plecat ozi Vodă, te-a confiat el mie.* ALECSANDRI, ap. ȘĂINEANU, D. U. *Dorul și-î confie câmpului.* EMINESCU, Ibd.

2^a. Refl. A se încrede în cineva, a-î face destăinuri, a se lăsa în grija cuiva.

[Pronunț. -fi-a. Prez. înd. *confiez* și (rar) *confiu*. | Și: (rar) **confide** † vb. III. trans; refl. ARISTIA, PLUT.; — Familia (cf. fr. *confiant*, idem) **confiant**, -ă † și **confiant**, -ă † = care are încredere, lesne încredzător; — (fr. *confiance*, idem) **confianță** și (rar) **conființă** † s. f., **confianță** [pronunț. -fi-en-, -fi-an-] s. f. = încredere, credință, speranță fermă, siguranță a celui ce se bizue pe caracterul ori pe priceperea cuiva. *Plin de conființă în puternicul nostru concurs.* URICARIUL I 177. *Mintea... stie observa cu conființă și respect cârmurile divine.* BĂLCESCU, M. V. 5. *Te adresaci la oameni în care ai conființă.* GHICA, S. 586. *Avutul proprietar... a redat conființă răzeșului în bonul statului.* I. IONESCU, D. 305. *Să mă onoreze cu confiența sa.* ALECSANDRI, T. 1300.]

— N. din fr. idem (lat. *confido*, -ere ca se încredea din *con*+*fides* credință). Cf. **confident**.

CONFIANT, -Ă † adj.; s. m. și f. } v. **confia**.
CONFIANȚĂ † s. f. }

CONFIDE † vb. III. v. **confia**.

CONFIDENT, -Ă adj., subst. I^a-3^a. *Confident*.

1^a. Persoana căreia-î încredințezi (exclusiv) o taină (ȘTAMATI), cele mai mari secrete. *Paolo Glorio... confidinte al papilor Leone X, Adrian VI și Clemente VIII.* HAȘDEU, I. C. 32.

2^a. (Rar, în Ardeal, după ung. *konfidens* (lat. *confidens*, -entem) Care se vără în intimitatea cuiva, îndrăzneț, obraznic, înfigielos.

3^a. Spec. Personajul secundar (într'o dramă), căruia eoul principal îi face confidențe, îi destăinuiește gândurile, planurile sale. *Cleona, confidentă Ervaniei.*

Și: **confidinte** † adj., s. m. | Familia: (cf. fr. *confidencce*, lat. *confidentia*, -am) **confidentă** s. f. = încredințare a unei taine, destăinuire a unui plan, cu rezerva de a nu fi divulgat; p. ext. (Ardeal) abuz de încredere, obraznicie. *Plimbări și o confidantă de aceeași vârstă.* C. PETRESCU, C. V. 95. *A face confidencce cuiva;* — (după fr. *confidentiel*, lat. *confidentialis*, -e) **confidențial** [pronunț. -fi-ol-], -ă adj.; adv. = ce se spune, se comunică, se face în taină, în mod cu totul intim, personal. *Klapka a comunicat Domnitorului nostru în mod confidențial asigurările ce avea Kosuth de la Principele Napoleon.* GHICA, A. 618. *Generalul... răspunde... confidențial.* id. Ib. 34. *Scrisoare confidențială, raport, aviz confidențial.* — N. din fr. (lat. *confidens*, -entem încredzător, din *con* și *fides* credință). Cf. **confia**.

CONFIDENTĂ s. f.

CONFIDENTIAL, -Ă adj.; adv. } v. **confident**.
CONFIDENȚE † adj., s. m. și f. }

CONFIENT, -Ă adj., subst. } v. **confia**.
CONFIENTĂ s. f. }

CONFIGURĂ vb. I^a. *Configurer*. — A da o figură, o formă la ceva. *Mișcarea de rotațiune a configurat astfel globul nostru pământesc.* [Familia: (cf. fr. *configuration*, lat. *configuratio*, -onem) **configurație** (configurațiune) s. f. (Fizică) = forma exterioară pe care o la un corp și care rezultă din structura lui totală, cf. fapțură (III 1^a); (Geogr.) înfățișare, aspect. *Configurația Peninsulei balcanice.*] Spec. (Pshol.) Structură a fenomenelor sufletesti.

— N. după fr. (lat. *con*+*figuro*, -are ca forma, a da o formă).

CONFIGURAȚIE s. f. } v. **configura**.
CONFIGURAȚIUNE s. f. }

CONFINTĂ † s. f. v. **confia**.

CONFINII s. f. plur. tant. *Confins*. — Frontieră comună la două țări, graniță, hotar. *Confiniile militare* (traduce, în Transilv., pe germ. «Militär-grenzen» și (după lat. de cancelarii *confinium*) **confiniu** s. a. = teritoriul de la graniță a cărui populație era organizată militareste pentru paza frontierelor. [Derivat, (rar, învechit) **confinist** s. m. = păzitor de la granița țării, grănicer. *Insuși confinistul specula pădurea.* I. IONESCU, P. 409.]

— N. după fr. (din prefixul *con* și lat. *finis* «sfârșit, limită»).

CONFINIST s. m. } v. **confinii**.
CONFINIU s. a. }

CONFIR s. m. (În poezia pop. cu sens neprecizabil) *Poteț un confir rotat, Ca să-și fie de cunună.* MARIAN, NU. 339.

CONFIRMĂ vb. I. I^a-4^a. *Confirmer*.

1. Trans. A întări, a definitiva, a stabili pe cineva într-o situație. A confirma pe cineva într-un post (în care fusese numit provizoriu).

2. Trans. și refl. A (se) adevăra (I 29), a (se) arăta că (ceva) e adevărat, a (se) face nelndolos, a întări, a certifica, cf. încredința (A. II, 39) *Aduce în țară... vestea numirii lui Duca și îndură închisoarea până ce această știre se confirmă.* IORGA, L. II, 617. *Războiul recent le-a confirmat cu vârf și îndesat aptitudinile... civile.* GOGA, T. N. VI, 1927. *Astronomul ar dorî... ca fenomenete... să confirme adevărul calculului lui.* BĂLCESCU, M. V. 4. *Refrenul confirmă regula... că poezia să nu se repete.* MAIORESCU, CR. I, 60. *Precederile noastre au fost confirmate de evenimentete.*

3. (Jur., în opoziție cu a reforma s. a. casă; despre o instanță judiciară superioară) A întări o hotărâre, o sentință (a unei instanțe inferioare) menținând-o, neschimbând-o; cf. a ratifica. *Hotărârea e confirmată sau hotărârea e reformată.* HAMANGIU, C. C. 85. *Curtea de apel a confirmat hotărârea tribunalului.*

4. (Bis. La catolici) A întări taina botezului administrând tinerilor de 13—16 ani taina sf. Mir; (la protestanți) a săvârși ceremonia Cinei Domnului, dând tinerilor în vârstă de 13—16 ani împărțeaua, după o instrucție religioasă specială.

[A **abstract: confirmare s. f.** = acțiunea de a confirma, întărire, adevăra, (Jur.) întărire de către o instanță superioară, ratificare, întărire prin vorbă sau în scris. (ARISTIA, PLUT.). Să aștepti confirmarea acestei binefaceri. URICARIUL, I. 172. *Un raport de confirmare reciproc.* MAIORESCU, L. 12. *Confirmare de moșie.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V. 43. | **Adjective:** (ad 3^e și substantivat): **confirmat, -ă.** | **Familia:** (la catolici și protestanți). (Dat. *confirmându, -a, -um*) **confirmând, -ă** subst. = tânăr(ă) la vârsta de a primi confirmarea (4^e) și care merge (împreună cu alții, în procesiune) la biserică pentru împlinirea acestui act; — (cf. *confirmation, lat. confirmatio, -onem*) **confirmărie s. f.** și **confirmățiune s. f.** = confirmare, întărire, (Jur.) mențineră neschimbată (a unei hotărâri judecătorești), (vechlu, p. ext.) hrisov prin care se confirmă o stare de drept; (Bis.; la catolici) sacrament care comunică credincioșilor darul Sfântului Duh și le dă tăria de a mărturisii credința creștină; (la protestanți) actul prin care tinerii se declară apți de a se împărțea la Cina Domnului. *Actul de confirmăre sau ratificăre a unei obligațiuni.* HAMANGIU, C. C. 292. *Acte căror confirmăre și prilegii mergând în mâinile lor...* MAG. IST. IV, 44; — (fr. *confirmatif, lat. confirmaticus, -a, -um*) **confirmativ, -ă** = care confirmă. *Acte confirmative.* HAMANGIU, C. C. XLII.)

— N. din fr. (lat. *confirmo, -are, idem*).

CONFIRMAND, -Ă subst. }
CONFIRMĂRIE s. f. } v. confirma.
CONFIRMĂȚIUNE s. f. }
CONFIRMATIV, -Ă adj. }

CONFISCĂ vb. I. *Confiscare.* — (Jur.) A lua pe seama fiscoșului, pentru stat s. pentru cel păgâmbit, averea cuiva (o sumă, obiecte, moșii, etc.) în baza unei legi, din cauză de infracțiune, contravenție s. crimă; cf. **popri**; p. ext. a lua cu forța ceva al altuia. *Averile mișcătoare sau nemiscătoare a oricărui pământean supus la orice învoicâre... rămânând moștenitorului, fără a putea stăpânirea sub nici un curănt a o confiscării...* (a. 1827). URICARIUL, II, 209, cf. I 261/m. *Riga Eric VIII confiscase averile lordului Talbot.* C.

NEGRUZZI, III, 288. *Averea părintească... — multele sate — pe care noni Donna le confiscase, pentru trădare, de la Doamna fugită cu Nemții.* IORGA, L. I 340. *Mărfașurile de contrabandă se confiscă.* [8]: (cu suf. n.-grec. -arisece) **confiscaris** † vb. IVe. [Abstracte: **confiscare s. f.**, **confiscarisire** † s. f.; (cf. *confiscation, lat. confiscatio, -onem, rar*) **confiscărie**, (vechit) **confiscățiune s. f.** Va pierde... averea sa... și o va lua cu confiscăreare huznă impărăției Rusei... (a. 1829). URICARIUL, I, 201. *Nici o lege nu poate înfrința pedapsa confiscării averilor.* HAMANGIU, C. C. XIV. *Confiscăria nici au avut nici are loc... în pământul nostru...* URICARIUL, II, 209. | **Adjective:** **confiscat** (cu negativul **neconfiscat, -ă.** Sate... *confiscate cu drept sau fără drept.* HASDEU, I. C. 10. *Averile lor au fost confiscate.* UNIVERSUL a. 1930, 10 Noem.; — **confiscabil** (cu negativul **neconfiscabil**), -ă = care poate fi confiscat.]

— N. din fr. (lat. *confisco, -are, idem* <con + fisco> «fisc»).

CONFISCĂBIL, -Ă adj. }
CONFISCĂRIȘI † vb. IVe. } v. confisca.
CONFISCĂȚIE s. f. }
CONFISCĂȚIUNE s. f. }

CONFLAGRAȚIE s. f. *Conflagration.* — Izbușnirea și întinderea peste tot a unui război general (propriu: a unui foc, a unui incendiu). *Pentru a preveni conflagrația generală, ambasadorii Puterilor se adună în conferență.* MAIORESCU, D. II, 50. *Evenimentul conflagrației europene este cu totul exclusiv.* UNIVERSUL a. 1930, 6 Noem. [8]: (vechit) **conflagrație s. f.** — N. din fr. (lat. *conflagratio, -onem* <con + flagro, -are sa arde cu fâcârș>).

CONFLAGRAȚIUNE s. f. v. conflagrație.

CONFLICT s. a. 1^e-3^e. *Conflit.*

1^e. Ciocnire, izbire, între două s. mai multe persoane, grupe, puteri. *Să luăm un șir de măsuri... care să producă turburări, conflicte între cetățeni și oamenii guvernului.* ALECSANDRI, T. 1785. *Puterile europene mai fac o ultimă încercare pentru a evita Turciei izbucnirea conflictului cu imperiul de la Nord.* MAIORESCU, D. II, 52. *Du-te odată, ori îi s'a făcut, pe semne, de vr'un conflict?* CARAGIALE, T. II, 49. *Conflicte dintre agucători și populația țării.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. IV 31.

2^e. Fig. Ciocnire, antagonism, între sentimente, interese contrarii; stare sufletească încordată din pricina nelțelegerilor. *Conflictul dintre secretar și ambasador s'a terminat.* GHICA, S. 178. *Aria dramatică are să expună conflictele, fie tragice, fie comice, între simțirile și acțiunile omenești.* MAIORESCU, CR. II, 188.

3^e. (Jur.) Nelțelegere, luptă (între autorități) cu privire la atribuțiuni, s. competențe. *Să chibzuți dacă este bine ca Senatul să producă un conflict de competențe...* MAIORESCU, D. I, 447. *Curtea de casație se va rosti... asupra conflictelor de atribuțiuni.* HAMANGIU, C. C. XXXVIII.

— N. din fr. (lat. *conflictus* <con + fligo, -ere sa lov, a izbii>).

CONFLUENT, -Ă adj., subst. *Confluent.* — Ce curge împreună. (Geogr., despre un curs de apă) Care se împreună cu altul formând astfel un râu mai mare (cf. afluent). | (Bot.) *Foi confluentes* = foi împreunate prin baza lor. COSTINESCU. | (Med.) *Bube confluentes* = bube foarte dese, una lângă alta. Id.

[Pronunț. -flu-ent. | Abstract: (lat. *confluentia*, -am, ital. *confluenza*) **confluență**, s. f. = locul în care se întâlnesc două cursuri de apă, în care unul se varsă în celălalt. *Galații sânt așezați la confluența Siretului cu Dunărea.*]

— N. din fr. (lat. *confluens*, -entem <con+fluo=ecurg).

CONFLUENȚĂ s. f. v. **confluent**.

CONFORM, -Ă adj., adv. I. *Conforme*. II. *Conformément*. — (Construit cu prep. cu s. cu dat.)

I. A. d. j. 1°. Care are aceeași formă cu un lucru luat drept tip s. model, sau cu un (document, etc.) original pe care-l copiază s. reproduce, la fel cu, deopotrivă cu, întocmai cu, cf. identic, egal. *Copia conformă a pomenitului hrisov*. URICARIUL, IV 414/1. *Conform cu originalul*.

2°. Potrivit cu (fîrea, spiritul, etc. cuiva), corespunzător cu..., în acord cu..., asemenea cu..., asemănător. *Este tot ce poate fi mai conform spiritului limbii române*. HASDEU, I. C. 31. *Vom arăta care ortografie ni se pare mai conformă cu limba noastră*. C. NEGRUZZI, I 341.

II. A. d. v. 1°. La fel cu, întocmai cu, după..., în conformitate cu... *A lucra conform cu legea, cu ordinele s. conform legii, ordinelor*. Cf. LM.

2°. După, corespunzător, urmând, în conformitate cu, potrivit. *Grupa printre o asidă lucrare toate acele varii elemente, conform planului*. ODOBESCU, II 403. *Conform cererii d. TDRG*.

[Negativul: **neconform**, -Ă COSTINESCU. |

Verb: **conformă** 1°. (Construit absolut s. cu

prep. cu s. cu dat. Trans. și (mai ales) refl.

(s. pronomină) A da s. primi o formă cunoscută

(STAMATI), a (se) face ceva conform (I 1°),

la fel, identic, întocmai cu altceva; a (se) face

conform (I 2°), asemenea, asemănător altui lucru,

a (se) potrivi, a (se) adapta la, a se lua după..., a se

potrivi, a se pune de acord cu, a se supune

(unui ordin); (pop.) a se da după păr., ț a se

asemăna. *O măsură provizorie... s'au împărțit*

gospodarilor... pentru ca ei să se conformeze

în totul cu aceasta (a. 1848). URICARIUL, IV

440/1. *Ministerul aduce la cunoștința publică*

dispozițiile cuprinse în articolele sus menționate,

pentru ca cei interesați să se conformeze. MON.

OF. T. *Conformează-ți faptele cu vorbele*. LM. A

se conforma împrejurărilor. Abstracte: **con-**

formare s. f. = acțiunea de a (se) conforma;

(fr. *conformation*, lat. *conformatio*, -onem) **con-**

formație (conformație) = modul în care un corp

conformat, felul în care sînt formate și așezate

diferitele părți ale unui corp organizat, structură,

făptură (III 1°, 2°). *Studiul conformației de*

din afară a organelor. KRETZULESCU, A. 2/10, cf.

18/10. *Vîștia de conformație = defect fizic grav*

(de ex. un picior mai scurt); — (cf. **conformită-**

te (cu negativul **neconformitate**) s. f. =

starea a două s. mai multe lucruri conforme

(I 1°) între ele, potrivire întocmai; asemănare,

acord, cf. concordanță, identitate, analogie;

(loc. adv.) în conformitate cu... = conform,

potrivit, asemenea cu... *Pentru conformitate*

cu originalul... MAIORESCU, D. II 34/1. **Conformi-**

tate de caracter. LM. *Agentul Valahiei... a primit*

ordinul... a lucra în conformitate cu dănsii

(a. 1855). URICARIUL, V 196/1. *Această regulă*

implică dar pentru poezie cerința unei conformi-

tăți între cuprins și întindere. MAIORESCU, CR.

I 61/1. *Conformație de păreri*. | Adjective: **con-**

format (cu negativul **neconformat**), -ă = făcut

la fel, potrivit; spec. (Anat.) alcătuit, făcut, întoc-

mit cu făptură, cu o conformație... (III 2°).

Un corp bine (s. rău) conformat; — (fr. **con-**

formateur) **conformător**, -oare = care (se) conformează; (substantivat) instrument oval de care se servește pălărierii ca să ia exact forma capului. | Alt derivat: (fr. *conformiste*) **conformist**, -ă adj. și subst. = (persoană) care se conformează; spec. (în lumea anglo-saxonă) care profesează religia oficială anglicană.

— N. după fr. (lat. *conformo*, -are, idem).

CONFORMĂ vb. P.

CONFORMAȚIE s. f.

CONFORMAȚIUNE s. f.

CONFORMIST, -Ă adj., subst.

CONFORMITATE s. f.

v. **conform**.

CONFORT s. n. 1°. *Confort*. 2°. *Confortable*.

1°. Înlesniri materiale care asigură un tralu plăcut, comod (și igienic), cf. *comoditate*. *Nevoia de confort e încă slabă*. MEHEDINȚI, R. 19. *Confort, risipă și tralu bun*. C. PETRESCU, I. I 4. *Locuință cu confort modern = cu toate accesoriile cerute de civilizația actuală* (electricitate, gaz, parchet, calorifer, apă curgătoare, etc.) necesare unui tralu igienic și ușor.

2°. (Franzuzism de ultima oră, neînțeles în românește; formațiune greșită după fr. *confortable*) Potolul capitanat în întregime. *Dănuș recunosese mobila... confort de piele și corcove*. I. TEODOREANU, R. II 22.

[Plur. -forturi. | Adjectiv (și adv.): (cf. *confortable*) **confortabil**, -ă = care are, care oferă confort larg, deplin, cu de toate. *Casa cea mai confortabilă din oraș*. ALECSANDRI, T. 856].

— N. după fr. (<engl. *comfort*, idem, care la rândul său e împrumutat din v.-fr. *confort* ecare dă forță, care întărește, întăritor). Cf. *reconforta*.

CONFORTABIL, -Ă adj. v. **confort**.

CONFRATE s. m. *Confrère*. — (Obicinuit mai

ales între ziaristi, scriitorii, oameni de știință, în-

vîțați, advocați, medici și oameni de așă zise pro-

fesiiuni libere) Fiecare din membrii aceleiași cor-

porațiuni; fiecare din cei care exercită aceeași

profesiune; (impropriu, învechit) semen (din a-

ceeași clasă socială), cf. *coleg*. *Neunirea unora*

din confrăți fu pricina întărierii. GHICA, A. 835.

Ticătul boier... se împiedica de trupurile confrăților

săi. C. NEGRUZZI, I 156. *Călărește cu confrății*

lui oșteni. OLLĂNESCU, O. 45. *Era singurul dintre*

confrăți pe care... îl stimam. C. PETRESCU, C. V.

302, cf. 151. [Abstracte: **confrăție** s. f. (după

confrérie; artificial, învechit) = asociație (cu scop

de cultură s. caritabil), frăție (2°); (în Bucov., tra-

ducând pe germ. «Burschenschaft») societate stu-

dențească întemeiată pe principiul național, apărând

onoarea cu armele. *Cu aceeași accepți oameni*

de bine o să se poată lupta cu o confrăție care s'a

întins cu o pecingine asupra Europei întregi. GHI-

CA, S. 462. *Cultura sâmbămintelor nobile și gene-*

roase, întreprinse de către studenții universitari

germani prin societățile lor numite confrății (*Bur-*

schenschaften). SBIERA, F. 380; — (fr. *confrater-*

nité) **confraternitate** s. f. = înfrățire, rapor-

turi de prietenie strănă între membrii aceleiași

societăți, frăție (2°), cf. *fraternitate*, *colegi-*

gialitate. | Verb: **confraterniză** 1° refl. = a

se înfrăți, a fi în frăție, în confraternitate cu..., a

fraterniza. DIOT.; (cu abstractul) **confrater-**

nizare s. f. | Adjectiv (rar, după fr. *confrater-*

nel) **confrățesc**, -ească = de confrate. *Rădnet*

confrățesc. C. PETRESCU, C. V. 306].

— N. compus din **con-** și **frate**, după analogia

fr. *confrère* (lat.-med. *confrater*).

CONFRATERNITATE s. f. }
CONFRATERNIZĂ vb. I^a } v. confrate.
CONFRĂTESC, -EASCĂ adj. }
CONFRĂȚIE s. f. }

CONFRONTĂ vb. I^(*) v. confruntă.

CONFRUNTĂ vb. I^(*). *Confronter.* — (Despre persoane) A pune față în față (s. de față) spre a compara spusele lor, a înfățișa (I¹) două s. mai multe persoane (spec. Jur.) pe acuzat cu cel ce-l învinuiește și cu martorii spre a afla adevărul, † a întreba de față (HEM. 336); (despre documente, copii, etc.) a compara, a examina, a cerceta paralel s. în comparație (cu originalul, etc.), cf. a colaționa, a controla; refl. (despre persoane) a se examina din ochi. *Vezi căpăta... mai multe [hărți] spre a le confrunta, a le corije una după alta.* BĂLCESCU, M. V. 187. *Intră... confruntându-și ceasul cu pendulul din perete.* C. PETRESCU, C. V. 89. *Din mers se confruntă cu pricevi aparent nepădătoare.* Id. Ib. 56. [Prez. ind. *confrânt* și, rar, *confruntéz.* | Și (franțuzism): *confrontă* vb. I^(*). | Abstracte: **confruntare**, (fr. *confrontation*, lat.-med. *confrontatio, -onem*, din ce în ce mai rar) **confrun-tație** (confrunțătie) s. f. = acțiunea de a confrunta, înfățișare, punere față 'n față, comparație (cu originalul). *Confruntarea martorilor.* | Part.-adj. **confrunțat** (cu negativ *neconfrunțat*), -ă.]

— N. după fr. (lat.-med. *confronto, -are*, din pref. *con* și *frons, -tem* «frunte»).

CONFRUNȚĂȚIE s. f. } v. confrunța.
CONFRUNȚĂȚIUNE s. f. }

CONFUNDĂ vb. I. *Confondre.*

I. 1^a. (În opoziție cu a deosebi) Trans. A lua un lucru s. pe cineva drept altul, a semui (cu), a schimba, a amesteca (I⁴), a încurca, a încălci. *Cei doi gemeni scândău așa de mult unul cu altul, încât ești expus a-i confunda.* Cf. LM. A nu se mai confunda și călca prin abuzuri [echile privilegii ale fării noastre]. URICARIUL, I 184/. *Transilvania... Canteenir o confundă cu țara muntească.* HASDEU, I. C. 4. O... *pasăre, pe care mulți la noi o confundă cu graurele.* ODOBESCU, III 23/. *Confundam pe bietul dascăl cu un cratu măncat de molii.* EMINESCU, P. 231. *Mulți Români confundă franțuzismul «or» (în limba noastră un barbarism) cu al nostru «oris».*

2^a. Trans. și refl. A (se) amesteca (I⁴) de-avalma, a (se) încurca, a (se) încălci, a (se) face una cu..., a (se) face un singur tot, a (se) contopi, a (se) învâlmăși. *Pocia... este în pericol de a-și confunda sfera.* MAIORESCU, CR. I 55/. *În ochii-mi se confundă trecut și viitor.* ALEXANDRESCU, M. 77/. *Palatul alb se confundă cu norul de argint.* EMINESCU, P. 47/.

II. (Franțuzisme) I^a. Trans. și refl. (Despre o persoană) A (se) încurca, a (se) zăpăci, a (se) ului, a (se) deconcerta. *Intrerupere adevăratului l-a confundat cu totul. Se confundă în scuze — în multiplica.*

2^a. Trans. A rușina, a da de rușine, a produce un sentiment de umilință și de recunoștință. *Bună-tatea d-tale mă confundă!*

3^a. Trans. A nimii. *Ce-mi spui d-ta, mă confundă cu totul!*

[Și: **cofundă** † vb. I. | Abstract: **confundare** s. f. | Part.-adj. **confundăt, -ă.**]

— N. din lat. *confundo, -ere*, sa turna la un loc, a reuni, a contopi, a încurca. Cf. *confuz* și dubletul *confunda*.

CONFŪZ, -Ă adj. I^a 2^a. *Confus. Confusément.*

I^a. (Despre lucruri; spec. despre cugetare, în opoziție cu *clar, limpede, deslușit*) Amestecat, încurcat, încălciit, nelămurit, buimac, nedeslușit, fără claritate; în care nu poți distinge ceva limurit, cf. *obscur, ilogic; vag. Nu avea decât o conștiință confuză de simțirile sale.* I. NEGRUZZI, III 254. *Vis confuz.* EMINESCU, N. 65/. *Comparare confuză.* MAIORESCU, CR. I 292/. *O lungă, difuză și confuză istorie.* IORGA, L. 1 90. *Cunoștințe confuze și contradictorii.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 122. *Un șgomot confuz.* | A d-verb. *Răspunde confuz.*

2^a. (Despre persoane) Care amestecă lucrurile de-avalma, încurcat, zăpăcit; buimăcit, uluit, turburat, deconcertat; (franțuzism) rășinat, umilit. *Cutare e un spirit confuz.* | A d-verb. *Când i-am ardat că nu spune adevărul, a răspuns confuz.*

[Abstract: (lat. *confusio, -onem*, fr. *confusion*) **confuziune** s. f. și **confuzie** s. f. = amestecătură, încurcătură, vâlmașag, arăbură, lipsă de claritate; buimăceală, zăpăceală, uinire; rușinare; uimire; (Jur.) reunirea asupra aceiași persoane a mai multor drepturi și obligații și stingerea acestora din pricina incompatibilității lor (cf. HAMANGIU, C. C. 276, 248). *Istoriile streinilor vecini nu puțin confuzie în cunoștința și deosebirea numerelor [—numelor] fac, un nume adecă pentru altul luând.* CANTEMIR, HR. 308/. *Confuzia ce domnește până atuncica (a. 1828).* URICARIUL, IV 433/. *Jalnică vi se pare. Ca și mie, Confuzia bătrând De'nșcolăciuni deșarte. A minții de copil.* I. VĂCĂRESCU, P. 47/. *Confuzie în idel.* RUSSO, S. 79. *Comparări... pline de confuzie.* MAIORESCU, CR. I 35/. *Sesiunea Camerei... se deosebește prin cea mai mare confuzie.* Id. D. I 26. *Când vorbește de genii, fac o confuzie regretabilă cu propria lor persoană.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 38. *Cunoaște bine paleografia și cauzele din care provin greșelile și confuziile de litere.* Id. Ib. I 58.]

— N. după fr. (lat. *confusus, -a, -um*, idem, participiul lui *confundere*). Cf. *confunda*, *difuz*.

CONFUZIE s. f. } v. confuz.
CONFUZIUNE s. f. }

CONGEDIA vb. I^a } v. concediu.
CONGEDIE † s. f. }
CONGEDIU s. a. }

CONGELĂ vb. I^a. *Congeler.* — Trans. A face să treacă un lichid, prin acțiunea frigului, în stare solidă, a solidifica, a îngheța (2), a închea (2^a), a face să se slească, a silei, cf. a coagula; p. ext. a face să înghețe carne, pește, fructe, etc., spre a le conserva. [Abstracte: **congelare** s. f. (fr. *congélation*, lat. *congelatio, -onem*) **congelăție** (congelățiune) s. f. = acțiunea de a congela; spec. (Med.) degerătură (BIANU, D. S.) | Part.-adj. **congelăt, -ă** = înțepenit prin frig, făcut tare ca gheața; (despre carne, fructe) conservat prin înghețare, înghețat. *Sânt morți, congelăți, și totuși numai moartea și gheața îi mai conservă.* C. PETRESCU, I. II 186. *Australia exportă multă carne congelată.* Cf. *refrigerent; congelător, -oare* = care congelează; (s. substantiv) aparat care servește la congelare].

— N. după fr. (lat. *congelare, -are*, idem). Cf. *ger, degera*.

CONGELĂȚIE s. f. } v. congela.
CONGELĂȚIUNE s. f. }

CONGELATOR s. n. v. congelă.

CONGENÉR, -Ă adj., subst. *Congénère*. — De același gen, de același neam s. soiu, de aceeași specie; cf. înrudit. *Plante, animale congenere*. (Substantivat) Personă de același neam, făcând parte din aceeași națiune cu... *Grecii de prinzându-se destul de bine cu asemenea funcțiuni, ele se dedeau de preferință acestor congeneri ai Domnului*. IORGA, L. II 37. [Derivat: (Transilv. și Bucov.) *congenérie* (negativ *necongenerie*), -ă adj. = congener. *Popoarele necongenierice*. SBIERA, F. 219.]

— N. după fr. (lat. *congener, eris*, idem, din pref. *con* și *genus, eris* «gen, neam, soiu»).

CONGENERIC, -Ă adj. v. congener.

CONGENIAL, -Ă adj. *Congénial*. — Înrudit sufereste, cu o putere egală de înțelegere și de simțire. *Trist era să nu audă răsunetul din inimele înrudite, să nu vadă răsfrângerea în capetele congeniale*. MAIORESCU, CR. II 123/14. [Abstract: *congenialitate* s. f. = înrudire s. asemănare suferetească. ALEXI. | Pronunț. -ni-al.]

— N. după fr.

CONGENIALITATE s. f. v. congenial.

CONGENITAL, -Ă adj. *Congénital*. — (Despre fire, dispoziții organice, fiziologice) Din naștere, din naștere, odată cu nașterea, înnașcut. *Boală congenitală*. [Plur. -tal, -tale.]

— N. după fr.

CONGESTIE s. f. (Med.) *Congestion*. — Îngrămădire morbidă a sângelui într-o parte circumscrișă a corpului, (pop.) a prindere; fig. îngrămădire. *Congestie cerebrală, pulmonară*. [Și: *congestiune* s. f.] Verb: (fr. *congestionner*) *congestionă* I = (trans.) a produce o congestie; (refl.) a avea o congestie, a i se urca sângele la cap, a se aprinde (la față). *Călcatul pantalonilor și encercarea pieptănăului îl congestionaseră*. I. TEODOREANU, M. II 165. *Succesul pentru care se congestionază dumnezeul nu le aparține*. GOGA, T. N. VI 1170; (cu part.-adj.) *congestionat* (cu negativul *necongestionat*), -ă = (despre om) căruia i s'a urcat sângele la cap, aprins la față; fig. (despre o stradă) îngrămădit cu multă lume, cu multe vehicule. *Veronescu, congestionat, se năpusti asupra oratorului*. VLAHUȚĂ, D. 6. *Întrebă un domn scund, plinș, congestionat*, TEODOREANU, M. II 17. *Congestionata noastră capitală*. VLAHUȚĂ ap. CADE. (și cu abstractele) *congestionare* s. f., *congestionat* s. a.]

— N. după fr. (lat. *congestio, onem*, din *con* — *ecus* și *gero, gestum, ere* «a purta, cf. agest»). Cf. de(s)congestionă.

CONGESTIONĂ vb. I^a }
CONGESTIUNE s. f. (Med.) } v. congestie.

CONGLĂSUI vb. IV^a. *Être d'accord, correspondre*. — (Învechit, construit cu prep. cu) A spune același lucru cu altul; fig. a fi de acord s. conform cu, a corespunde întocmai, a se potrivea, a glăsuia (3^a). DICT. *Simfîmintele boțelor și ale nobililor ardeleni conglăsuiesc cu ale sale*. BĂLCESCU, M. V. 420. [Abstracte: *conglăsuire, conglăsială* (DDRF.) s. f. = învoiere, aprobare, acord (general), (înlocuia mai demult neologismele:) unanimitate, vot unanim; (loc. adv.) în conglăsuire = cu unanimitate. *Prin ajutorul și conglăsuirea Părușului Cantacozianul... îl prinseră*. E. VĂCĂRESCU,

IST. 280/. *Conglăsuirea naștilor*. MARCOVICI, C. 124. *Prin obșteasca conglăsuire s'au găsit de cuvîinșă*. URICARIUL, VIII 167/. (Complinit). *Camerele române n'au acut curajul a admite cu o unanimitate conglăsuire acest rezultat firesc al logicii politice*. ODOBESCU, III 450/15. *Cu această conglăsuire admirabilă, sînțelei toți de acord a zice*. MAIORESCU, D. II 149. *Propunerea... se primește în conglăsuire*. C. NEGRUZZI, I 74. | Adjectiv: *conglăsuitor, -oare* = conform, de acord cu, în conformitate cu, concordant (COSTINESCU), unanimitate. *Să porunciți a se desputeruți, pre cât ei [= jurnalul] nu se va fi aflând conglăsuitor cu legiuirile în fînșă*. GHICA, s. 694.]

— N. format din *con-* și *glăsuia*, după germ. *überinstimmen*.

CONGLOMERĂ vb. I^a. (Șt. nat.) (Se) *conglomerer*. — Trans și refl. A (se) uni într-o singură masă (substanțe diferite). [Mai ales în derivatele: *conglomerare, conglomerăție (conglomeratiune)* s. f. = acțiunea de a (se) conglomeră, îngrămădire; — (fr. *conglomerat*, lat. *conglomeratum*) *conglomerat* s. a. = rocă formată prin aglutinarea naturală a unor materiale grosolane legate printr-un ciment; cf. *stoloșan* (STAMATI). [Impărțirea] *cea dinșpre răsărit e de vârstă terțiară, alcătuită din gresuri tari, conglomerate și marne*. POPOVICI-KIRILEANU, BR. 23. *Conglomerate calcare*.]

— N. din fr. (lat. *conglomeror, are* «a îngrămădi, din *con+*glomeror, iar acesta din *glomus, eris* «ghem»). Cf. aglomera.

CONGLOMERĂT s. a. (Min.) }
CONGLOMERĂȚIE s. f. } v. conglomeră.
CONGLOMERAȚIUNE s. f. }

CONGLUTINĂ vb. I^a. *Conglutiner*. — A face lipicios și vâscos; a face să se lipească între ele (părțile unei rane) cu ajutorul unor substanțe vâscoase, cf. a încheia. *Ucele otrăvuri conglutinesc sângele*. [Adjectiv: (fr. *conglutinant*) *conglutinant*, -ă adj. (și substantivat) = care are însușirea de a conglutina. | Abstracte: *conglutinare*, (fr. *conglutination*) *conglutinațiune, conglutinație* s. f. = lipire, încheiere.]

— N. după fr. (lat. *conglutino, are*, idem). Cf. aglutina.

CONGLUTINAȚIE s. f. }
CONGLUTINAȚIUNE s. f. } v. conglutină.

CONGRATULĂ vb. I^a. *Congratuler*. — (Adesea cu o nuanță de glumă) A felicita pe cineva (ede binele căpătat, onoare, avere sau bucurie). ARISTIA, PLUT.; refl. a se felicita însuși sau reciproc. [Adjectiv: (fr. *congratulant*) *congratulant*, -ă adj., subst. = (personă) care congratulatează. | Abstracte: *congratulare*, (fr. *congratulation*, lat. *congratulatio, onem*) *congratulațiune, congratulație* s. f. DICT.]

— N. după fr. (lat. *congratulor, ari*, idem).

CONGRATULĂNT, -Ă adj., subst. }
CONGRATULAȚIE s. f. } v. congratula.
CONGRATULAȚIUNE s. f. }

CONGREGANIST, -Ă subst. (Bis.) }
CONGREGAȚIE s. f. } v. congregațiune.

CONGREGAȚIUNE s. f. I. *Assemblée, conseil*, II. *Congrégation*.

I. (Latinism învechit, în Transilv.) Adunare

(cf. STAMATI), consiliu. *Congregația comitatencă* = consiliul județean. Cf. ENCICL. R.

II. (Bis. catol.) 1°. Totalitatea călugărilor s. călugărițelor aparținând aceleiași ordin religios; cf. ordin, comunitate, tagmă, c.l.n. | (Bis. protest.) Obste bisericescă, comunitate a celor de aceeași confesiune. *Congregația lui [a pastorului] ... a paru mână de la mână și i-a dat ceasul... pe care-l are la brâu.* E. RĂDULESCU-POGONEANU, REBECA, 212.

2°. Adunare de prelați spre a examina anume chestiuni ca organ al Sfântului Scaun. *Congregația Indezului.*

[Familia: (fr. *congréganiste*) **congréganist**, -ă adj. subst. (Bis.) = (adj) aparținând unei congregații, condus de călugări unei congregații; (subst.) membru al unei congregații. *Școlile congréganiste din Franța*; — (engl. *congregational*) **congregațional**, -ă = (Statele-Unite) care ține de o anume biserică protestantă numită «Congregational Church»].

— N. din lat. med. **congregatio**, -onem (din *con-* și *greg*, *greșem* «turmă») și după fr.

CONGRÉS s. a. *Congrès*. — (În general) Reuniune de persoane chemate a lua măsuri cu privire la anumite chestii sau în discuție; spec. reuniune de împuterniciți ai diferitelor națiuni, având la regulă anumite chestii internaționale (mai ales după un război); reuniune de savanți, publiciști, etc., în care se fac comunicări, se discută și se iau hotărâri în chestii științifice, literare, politice, etc. Spec. *Congres național bisericesc* = reprezentanța supremă a Românilor ortodocși (din mitropolia Ardealului înainte de Unire, acum din toată țara, având, de la noua organizare a bisericii ortodoxe prin legea de la 1925 și atribuțiile de corp electiv al mitropoliților și episcopilor); în Franța) adunarea împreună a Camerei deputaților și a Senatului pentru alegerea Președintelui Republicii, modificarea constituției, etc.; (în Statele-Unite) Senatul și Camera împreună. *Să se adune la un congres, pentru ca să se conțenească războiul, de amândouă părțile.* DUMITRACHE, 407. *Congres internațional.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 5. | Fig. (în glumă, în ironie) Adunare (la o petrecere s. la sfat comun) a câtorva persoane particulare, a membrilor unei familii. *Un congres de băieți — conșcolari ai miei de la dascalii franțezi și greci.* C. NEGRUZZI, I 12. *Un congres de rubedenii.* EMINESCU, P. 255.

[Și: (numai la PANN, E. I 119/10) **congréz** † s. a. Plur. -*gresuri*. | Derivate: **congresist**, -ă subst. = persoană care la parte la un congres, membru al unui congres; — (în Transilv.; artificial, pe cale de dispariție) **congresual**, -ă adj. (pronunț. -*su-al*) = a (l) unui congres, de congres. *Concluzuri (= hotărâri) congresuale.*

— N. din lat. **congressus**, idem, și după fr.

CONGRESIST, -Ă subst. } v. congres.
CONGRESUAL, -Ă adj. }

CONGRUĂ † s. f. *Portion congrue*. — (Transilv.) Minimalul de venit pe care trebla să-l aibă orice slujbăș al bisericii. *Congrua se plătea de stat.* [Pronunț. -*gru-ă*.]

— N. din lat. **congrua** (dotatio), propriu «dotatie potrivită, care se cuvine». Cf. congruent.

CONGRUENT, -Ă adj. *Congruent*, *congru*. — Care se potrivește în toate amănuntele cu altceva, care se acoperă deplin cu el, corespunzător echivalent (cf. *identic, egal, la fel*); spec. (Aritm.) *numere congruente*: două numere întregi sânt congruente în raport cu un al treilea,

când diferența lor e divizibilă cu al treilea. (Geom.) *figuri congruente*, care se acoperă deplin. *Nu lenca... de a găsi... expresia congruentă în limba română poate să autorize un neologism.* MAIORESCU, CR. II 200/10. [Abstract: **congruents** s. f. = potriveală deplină, acord, concordanță. | Pronunț. -*gru-e*.]

— N. din lat. **congruens**, -entem, idem, și după fr.

CONGRUENTĂ s. f. v. congruent.

CONHERENT, -Ă adj. v. coerent.

CONIAC s. a. *Cognac*. — Băutură alcoolică tare (45–60°), distilată din vin, fabricată la origine în orașul Cognac, din Franța; p. ext. băutură conținând asemenea băutură. Cf. H. XVI 153, HERZ-GHERL, M. IV 238. *Scoase... o sticlă plată de coniac.* C. PETRESCU, I, II 138. [Plur. -*niacuri* = diferite varietăți (emărcis), sticle s. păharele de coniac. | Pronunțat de obicei cu s mulat, ca în franțuzește.]

— N. după fr.

CONIAR s. m. *Maquignon*. — (Rutenism, în Bucovina) Om priceput în cumpărări s. vânzări de cal (Clahor, lângă Cernăuți). CALUL 183.

— Din rut. **konjar**. DE. IV 1557.

CŌNIC, -Ă adj. (Geom.) } v. con.
CŌNICITĂTE s. f. (Geom.) }

CONFIER, -Ă adj. s. m. (Bot.) *Conifere*. — Care are fructe în formă de con («cucuruz»). | *Conifer* s. m. (mai rar *coniferă* s. f.) = arbore cu asemenea fructe, precum bradul, moliftul, pinul, cedrul, chiparosul, etc. *Coniferii... român totdauna verzi.* MEHEDINȚI, G. P. 170. (Colectiv, la plur.) *Conifere* s. f. = familie de arbori coniferi. Cf. GRECESCU, FL. 4.

— N. din lat. **conifer**, -a, -um, idem (din *conus* «con» și *fero* «port, produc») și după fr.

CONIROSTRU, -Ă adj. (Zool.) *Conirostre*. — Cu ciocul conic. | S. f. (plur.) *Conirostre* = familie de păsărele cu asemenea cioc (din care fac parte, bunăoară, vraba, canarul, ciocârlița, etc.)

— N. după fr. (din lat. *conus* «con» și *rostrum* «cioc»). Cf. *rōst*.

CONIȚĂ s. f. v. cocoană și † cuniță.

CONIUNCȚIE † s. f. v. conjuncțiune.

CONIVENT, -Ă adj. (St. nat.) *Conivent*. — *Foi conivente*: care (în să se apropie s. să se așeze una peste alta (când apune soarele), *Valcule conivente*: (la om) îndoituri, cute ale mucoasei intestinale.

— N. după fr. (lat. **conivens**, -tem, participiul lui *conivere* «a închide ochii, a se închide»). Cf. **conivență**.

CONIVENTĂ s. f. *Conivence*. — Faptul de a tolera ceva rău s. necorect, de a tăcea ori de a închide ochii (din indulgență, slăbiciune s. rea voiață) când vezi făptuindu-se vreo faptă rea. cf. *complicitate*; (loc. adv.) *de coniventă* (cu cineva) = prin înțelegere tacită. *Paternitate nu, însă coniventă da.* MAIORESCU, D. II 12. *A-i învinui... chiar de coniventă cu înșii adveșarii.* SBIERA, F. 338.

— N. după fr. (lat. **conniventia** «indulgență»). Cf. **conivent**.

CONJECTURĂ s. f. *Conjecture*. — Opiniune întemeiată pe probabilități, pe presupuneri s. simple

părerii, «gândire după luare aminte la un lucru» (ARISTIA, PLUT.), «dare cu socoteală» (COSTINESCU, cf. bănuială, presupunere, supoziție, prezumțiune, ipoteză; spec. (Filol.) propunerea unei îndreptări cu privire la un cuvânt sau un pasajul greșit transmis: îndreptarea propusă, bazată pe prezumții) (D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 90), *Sântem... reduși la simple conjecturi*. MAIORESCU, D. II 56. *Editorul Hasdeu introduce în text, prin conjectură, cuvântul smulțimes în loc de smulțumims, aflat în ms. A. D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 95, cf. 39, 40.* [Adjectiv: (fr. *conjectural*) **conjectural, -ă** = care se întemeiază (numai) pe conjecturi, problematic, dubios, îndoelnic, cf. nesigur, ipotetic, problematic, aproximativ. | Verb: (fr. *conjecturer*) **conjectură** I^a = a judeca după probabilități.]

— N. din lat. *conjectura*, -am, idem, s. din fr.

CONJECTURĂ vb. I^a

CONJECTURAL, -Ă adj. } v. **conjectură**.

CONJON v. **conjun**.

CONJOR † s. m. sing. *Contrée, environs*. — (Numai la PANN) Împrejurime, ținut, ocol. Cf. în cunjur. *De glasul său cel prea dulce tot conjorul răsună*. E. I 26/30. *Filos. Una păstor Isi păștea oile sale într'acel vesel conjor*. Ib. II 41/30, cf. 124/30.

— Formație personală din *incunjur*.

CONJUDETEAN, -Ă adj., subst. — *Habitant du même département, pays*. (Persoană) din același județ cu altul. *A constatat... prosperitatea conjudefenilor* (tip. *conjudefenilor*) săi, I. IONESCU, M. 216.

— Format din pref. *con-* și *județ+ean*, după *conșătean, conșătean*, etc.

CONJUGĂ vb. I^a. *Conjoindre*. 2^a. *Conjuguer*. I^a. (†) Trans. A lega împreună (LM.) prin căsătorie, a uni. *Se ruga să voiască cu strelnul pe ea a o conjuga*, PANN, E. V. 21/30. | (Franzuzism) A uni, a împreuna (două lucruri).

2^a. Trans și absol. (Gram.) A înșira în mod metode formele unui verb după moduri, timpuri, numere și persoane; cf. *declina. știa să declină și să conjuge la latină*. I. TEODOREANU, M. II 174. *Conjugă verbele neregulate*.

[Abstracte: **conjugare** s. f. și (lat. *conjugatio, -onem*; din ce în ce mai rar) **conjugățiune, conjugăție** s. f. (Ad 2^a) = flexiune verbală; totalitatea formelor flexionare ale unui verb; fiecare din clasele în care se împart verbele după terminații (în special la infinitiv și la prezentul indicativ). *Dar conjugăția, articolul și feșăura fărânuții în cât se oșebeste de a sapientului* RUSO, s. 53/30. *Conjugare perfrastidă. Verb de conjugarea întâia*. | Adjective: **conjugat** (cu negativul **neconjugat**), -ă (ad I^a, Anat., fr. *conjugué*) *Nerci conjugăți, servind la aceeași funcțiune*. (Bot.) *Frunze conjugate*, cu foliole așezate perechi-perechi. (Fil.) *Pocare conjugate*, sistem format prin două puncte așezate în așa chip încât dacă se pune o lumină într'unul din ele, razele răsfrânse se unesc în celălalt punct și invers. *Oglinzi conjugate*, așezate astfel una față de alta încât să producă acest rezultat. (Chim.) *Acid conjugat*, format din combinarea a două acide luate în proporții diferite. (Aritm.) *Regulă conjugată*. Cf. ȘTEFĂNESCU, C. 525; cf. **conjunct**. *Conjugata este stabilită când ultimul membru al unei egalități este de același fel cu necunoscuta*. Id. Ib. 525; (ad 2^a, Gram.) *Verb conjugat*; — (fr. *conjugable*)

conjugabil (cu negativul **neconjugabil**), -ă = care se poate conjuga (2^a).]

— N. din lat. **conjugare** «a uni perechi-perechi» (din *con-* «cu» și *jugum* «jug, pârche») și după fr. Cf. **conjugal**.

CONJUGĂBIL, -Ă adj. v. **conjugă**.

CONJUGĂL, -Ă adj. *Conjugal*. — A (1) soților uniți prin căsătorie, referitor la cei căsătorii, casnic (COSTINESCU), † căsniicesc (cf. ARISTIA, PLUT.) *Secretul așternutului conjugal nu fu respectat*. URICARIUL, X 15/30. *Scena conjugală*. C. NEGRUZZI, I 37, cf. 79. *În procesul-verbal se va face mențiune despre autorizațiunea ce va trebui a se da de judecător femeii pentru a se retrage din casa conjugală*. HAMANGIU, C. C. 71, cf. 309. *Luă apărarea soșului, din simț de solidaritate conjugală*. C. PETRESCU, I. II 142. | Adv. (rar) *...Una din multele fete pe care Nicolae-codă căuta să le plaseze conjugal*. IORGA, L. II 137.

— N. după fr. (lat. *conjugalis, -e* idem). Cf. **conjugă** (1^a).

CONJUGĂȚIE s. f.

CONJUGĂȚIUNE s. f. } (Gram.) v. **conjuga**.

CONJUNCT, -Ă adj. *Conjoint*. — Unit strâns, legat (LM.). (Întrebunțat numai în Aritm.) *Regula conjunctă*, operațiune prin care se determină raportul a două cantități între ele (monede, măsură, etc.) cu ajutorul raportului cunoscut al fiecăreia din ele cu una s. mai multe cantități determinate. Cf. CLIMESCU, A. 246. Se mai numește și *regulă conjugată*.

— N. din lat. **conjunctus, -a, -um**, idem.

CONJUNCTIE s. f. v. **conjunctiune**.

CONJUNCTIUNE s. f. *Conjunction*.

1^a. (Astr.) Poziția a două corpuri cerești cu privire la o a treia, când o dreaptă plecând din centrul celei din urmă trece prin centrul celorlalte două. *Se zice că o planetă este în conjunctiune când cercul său de latitudine, raportat la centrul pământului, trece prin centrul soarelui*. CULIANU, C. 328, cf. 263, 328.

2^a. (Gram.) Cuvânt invariabil, particula care leagă două cuvinte s. două propozițiuni. *Conjunctiuni copulative* (*de ez. și, nici*), *adversative* (*de ez. dar, însă*), etc.

[Și: **conjunție** s. f., **conjunctiune** † s. f. COSTINESCU, CULIANU, C. 263, **conjunctie** † s. f. STAMATI.]

— N. după fr. (lat. **conjunctio, -onem** «legătură») Cf. **conjuga** (1^a).

CONJUNCTIV, -Ă adj. *Conjunctif*. — Care leagă, unește. | Spec. (Anat.) *Țesut conjunctiv* (mai rar *feșătură conjunctivă*) = țesut protector în corpul animalelor (constând din celule și fibre, precum: grăsimi, oase, cartilajii, tendoane, etc.) care unește și desparte celelalte țesuturi. *Membrana conjunctivă* (și s. f. *conjunctivă*), membrana mucoasă care acopere fața anterioară a globului ochiului și fața de dedesubt a pleoapelor. | (Filos.) *Judecata afirmativă* în care un subiect se arată împreună cu mai multe predicate se numește *conjunctivă*. MAIORESCU, L. 48. (Gram.) *Mod conjunctiv* (și s. a. *conjunctiv*) = în opoziție cu *indicativul* mod verbal (numit și *subjunctiv*) care exprimă acțiunea (starea, existența) într'un raport de dependență față de verbul căruia este supus. [Derivate: (neobișnuit) **conjunctivă**, -ă adj. (Gram.) = de con-

conjunctiv; (substantivat) formă de conjunctiv. *Conjunctivalul cam să este cu totul altceva decât infinitivalul cam ar. HASDEU, ETTM. MAGN. 975/s; — (fr. conjonctive) conjunctivă (conjunctivă) (Med.) s. f. = inflamația conjunctivei ochiului.*

— N. din lat. *conjunctivus, -a, -um*, idem și după fr.

CONJUNCTIVAL adj., s. a. (Gram.) } v. conjunctiv.
CONJUNCTIVĂ s. f. (Med.) }

CONJUNCTURĂ s. f. *Conjuncture*. — Situație momentană (economică, politică) rezultând din întâlnirea mai multor împrejurări, concurs de împrejurări; p. ext. Imprejurare, ocazie, prilej; spec. (Comert) sovăirea ritmică și periodică a prețurilor (materilor brute, a muncii lucrătorilor, etc.), care adesea produce crizele economice. *Conducerea partidului... or specula... o conjunctură care în momentul acesta îi este favorabilă.* CURENTUL, a. 1930, 25 Sept. *Criza se simte... în industrie... care e grav amenințată de conjunctura mondială.* UNIVERSUL, a. 1930, 14 Noem. [§]: (franțuzism) **conjunctură** s. f.]

— N. după fr. (lat. *cum* «cu» și *junctura* «legătură»).

CONJURĂ vb. I. 1^o3^o. (Se) *conjurere*.

1°. Refl. (cu sens reciproc) A se lega (la origine: cu jurământ) împreună cu alții împotriva cuiva (mai ales în potriua guvernului, a suveranului), cf. *conspira, completa, urzi* (un complot). *Ungurii chemară întru ajutor pe Sôcui și pe Sași, se conjurară împreună și făcură legătură spre apărarea comună și stăpînirea Românilor.* ODOBESCU, III 519/s.

2°. Trans. A goni demonii, a alunga dăburile rele prin practici magice, a scoate draclii din cineva prin rugăcini și descantece, a exorciza; p. ext. a îndepărta (prin deosebnice, pricepere, istețime) un rău, o primejdie, o nenorocire ce amenință pe cineva. *Conjurau răul și scôpau țara.* C. NEGRUZZI, I 323, cf. GHICA, s. 375.

3°. Trans. A ruga fierbinte, stăruitor, cf. a implora. *Conjurăm tot ce este militar în emigrația română să vie să-și spele pata.* GHICA, A. 816. *Apoi o conjură să-i spule adevărul.* I. NEGRUZZI, III 42. *L-am rugat, l-am conjurat.* Id. III 385. *Ema... o conjura cu toată iubirea și durerea ei de soră, să vie numai decât.* VLAHUȚĂ, D. 331.

[Abstracte: **conjurare** s. f. = acțiunea de a conjura (2°-3°); — (fr. *conjuratio*, lat. *conjuratio, oncus*) **conjurăție, conjurațiune** s. f. = complot, conspirație urzită de conspiratori; practici magice pentru izgonirea demonilor s. îndepărtarea unui rău amenințător; rugăciune fierbinte, implorare. *Capii conjurațiunii.*] Substantive verbale: (fr. *conjuré*, lat. *conjuratus*) **conjurat, -ă** = persoană care în parte la o conjurație s. o conduce cf. conspirator, complotist; — **conjurator, -oare** † = conjurat. COSTINESCU. *Care giurămînt l-au și făcut înaintea noastră... și Nicolae fiul lui Iacob un conjuratorii lor.* ȚINCAI, HR. I 347/s.]

— N. după fr. (lat. *conjuro, -are*, idem)

CONJURĂ vb. I v. înconjură.

CONJURĂȚIE s. f. } v. conjura.
CONJURĂȚIUNE s. f. }

CONLOCUI vb. IV^a. *Cohabiter*. — A locui la un loc (într-o casă, într-un oraș, într-o țară) cu altul s. alții. *Dintre scrisorile mele către dănsul am*

găsit numai opt, rămase din întâmplare la fratele său Iancu, cu care conlocuia la Paris la 1850. GHICA, s. 720. *Popoarele de gînt slavonă... au venit... să conlocuiau cu poporafiunea română.* ODOBESCU, II 179, cf. III 461. [§]: **colăui** † vb. IV^a. CAT. MAN. Tom. II 553, 306. | Abstract: **conlocuire** s. f. = locuire împreună. | Adjectiv: **conlocuitor (colăuitor) †, -oare** = care locuiește împreună cu altul s. cu alții. *Celelalte naționalități conlocuitoare.* A. C. CUZA, UNIVERSUL, a. 1930, 16 Dec. *Nații colăcuitoare.* CAT. MAN. Tom. II 553, 306.]

— N. format din *con-* și *locui*, după fr. *cohabiter*.

CONLCURĂ vb. I^o. 1°. *Collaborer*. 2°. *Concourir*, *contribuer* a.

1°. A lucra împreună cu altul s. cu alții (la o lucrare comună, în vederea aceluiași rezultat), a colabora, cf. a coopera. *Pieșcare trebuie să conducere pentru fericirea tuturor.* MARCOVICI, D. 86. *Cel ni uitat tu care potupul d'altă dată, La care, cum s'aude, destul ai conlucra!* ALEXANDRESCU, M. 178/s. *Se întreprinse publicarea unei foi literare, la care conlucram noi toți care scriam.* C. NEGRUZZI, I. 334.

2°. A concura, a contribui împreună cu alții (la același rezultat). *Criticii mă lăudau și astfel toate conlucrau la încurajarea mea.* I. NEGRUZZI, III 441.

[Prez. ind. *conlucrez* și (Transilv.) *conlucru* BARCIANU. | Abstract: **conlucrare** s. f. = colaborare, cooperare, concurs. *Conlucrarea azezământului organic.* URICARIUL, XIII 378/s. *Dirrecția cea nouă — ni se zice — nu putea să se introducă în conlucrare pacinică pe lângă cea veche?* MAIORESCU, CIL I IV 19. *Ce roade minunate dă conlucrarea mai multor cercetători pentru emendarea textelor!* D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 89. *Fricțiunile dintre membrii consiliului... au făcut imposibilă o conlucrare.* CURENTUL, a. 1930, 29 Noem. | Adjectiv (uneori substantivat, învechit) **conlucrător, -oare** = colaborator, cooperator. *Compunerile originale a[le] reducției și a[le] conlucrătorilor săi.* DACIA X. *În Flandra găsim pe Francis Snyder, amic și conlucrătorul lui Rubens.* ODOBESCU, III 130/s.]

— N. format din *con-* și *lucra*, după fr. *collaborer* s. *coopérer*.

CONNE v. cone-

CONOĂȘIE s. f. ? *Nc-om duce tare și vârtos, Cu puterea lui Hristos, În vârful mnașilor, În conoășie brazilor, În cununa fetelor.* ȘEZ. XXIII 21.

CONOĂȘIE adj. s. m. *Parascascu*. — (Straja, Bucov.) Lenș, om de nici o treabă; unul care începând un lucru, se apucă de altul. Com. AR. TOMIAC.

CONOB † s. a. *Chaudron*. — (Slavism, la COREȘI). Căldură. *Mouru conob (căldăria D)upu-văința mea.* PSALT. 234/s. [§]: **conobé** † s. f. PSALT. 114/s.]

— Din slav. *konobŭ*, idem.

CONOBÉ † s. f. v. conob.

CONOBÉLIE s. f. *Bagatelle*. — (Straja, Bucov.) Lucru de nimic, de nici un folos (Com. AR. TOMIAC), bagatelă, cf. fleac, moft.

CONOCĂRE s. m.

CONOCĂȘIE s. f.

CONOCĂȘI s. m.

CONOCĂȘIE s. f.

} v. conăcar.

CONOCHICHRITĂ s. f. }
CONOCHIFTERITĂ s. f. } (Entom.) v. **coropișniță**.
CONOCHIFTRITĂ s. f. }
CONOCHITRITĂ s. f. }

Funie cu care se leagă caii în bivnac (TDRG.)
 pripón.

— Din rut. **kónovjazi**, idem. JAHRESBER. XXVI-
 XXIX 20. (compus din *koní* «cal» și *vjaz* «legă-
 tură»).

CONC- v. **cor-**

CONSACRĂ vb. I 1^a-4^a. (Se) *consacrer*.

1^a. Trans. A închina lui Dumnezeu s. unei
 divinități (cu oarecare ceremonii COSTINESCU),
 a sfinți, a târnosi. A *consacra* o biserică. |
 P. gener. A închina, a dedica. *Presă olandeză
 consacrată frumoase articole despre discursul d-lui...
 CURENTUL*, a. 1930, 24 Nov.

2^a. Trans. A face (să fie) sacru (ȘĂINEANU,
 D. U.), a sfinți, a immortaliza (I.M.), a face să fie
 stabil, durabil, să nu se piardă, să nu se distrugă.
*Veniți, Români, să consacram o zi însemnătoare,
 și artelor ce culticăm S'aduceam salutare.* A-
 LEXANDRESCU, M. 201/1. *Urmasii lui [Traian],
 geloși de a sa mărire, mai mult se gândiră a-și
 face lor-și monumente decât a consacra pe cele
 ce amintau poporului nesămuita glorie (a lui
 Traian).* ODOBESCU, III 72/10.

3^a. Trans. și refl. (Construit cu dativul s.
 cu prep. la, neobișnuit cu pretru și în) A (se)
 da cu totul, a (se) închina (I 2^a), a (se) destina;
 p. ext. a (se) devota în întregime, a (și) dedica
 tot timpul, toate puterile, a se ocupa exclusiv
 cu..., cf. a (se) sacrifica. *Alexandrescu și-a
 dat demisiunea, cu să se poată consacra cu totul
 literelor.* GHICA, S. 662. *Virtuoasa lui soție se
 trase la țară, consacându-se la creșterea copiilor
 săi.* C. NEGRUZZI I 333. *Doamna Delcașu se con-
 sacrată pachetelor destinate lui Dănuț.* I. TEODO-
 REANU, M. II 100.

4^a. Trans. A da unui lucru un caracter dura-
 bil, a stabiliiza, a sancționa, a consa-
 cina. *Măsură și gradul civilizației, care consa-
 crată statornicia și prefacerea limbilor.* RUSSO, S.
 51/10. *Drepturile ce ni le-au consacrat [puterile
 europene].* MAIORESCU, D. I 55.

[Prez. ind. *consacra* și, mai rar, învechit, *con-
 sacrează*. DICT. | ȘI: (învechit) *consacra* vb. I.]
 Abstracte: **consacrare** s. f., **consacrat** s. a.
 ARISTIA, PLUT.), (cf. fr. *consacrer*, lat. *con-
 sacratio, onem*; din ce în ce mai rar) **consacra-
 țione** (consacrațiune), **consacrație** (consacrație)
 s. f. = acțiunea de a (se) consacra. (ad 4^a). *Du-
 rerea dă acum suflului său ultima consacrațiune
 și o adăncime până atunci necunoscută.* MAIORESCU,
 CR. II 121/10. *Consacrațiune definitivă a in-
 dependenței.* id. D. II 125. | Adjective: **consa-
 crat** (consacrat, cu negativul *neconsacrat*), **ă** (ad
 2^a) *Loc consacrat.* ȘĂINEANU, D. U.; (ad 3^a) *O
 muncă de peste 10 ani, consacrată adunării și stu-
 dierii manuscriselor.* C. GIURESCU, BUL. COM.
 IST. II 135; (ad 4^a, cf. tradițional, stabili-
 tă, făcut definitiv). *Fiecare moment al dra-
 mei cineației areu căntecul său consacrat și
 tradițional.* ODOBESCU, III 96/1. *Iată de altm-
 trelea curinteț chiar ale lui Iosif, care mencau
 încă din 1773 despoiară consacrată în 1775.* IOR-
 GA, IST. ROM. II 108. *Noi, apărătorii orânduic-
 lor consacrate.* GOGA, T. N. VI 3; — **consacra-
 tor**, -oare = care consacra.]

— N. după fr. (lat. *consecro, -are*).

CONSACRĂȚIE s. f. }
CONSACRĂȚIUNE s. f. } v. **consacra**.

CONSÂNGE adj., s. m. v. **consângean**.

CONSÂNGEAN, -EANĂ adj., subst. *Consanguin*.—

CONOCI vb. IV^a Refl. *Hésiter, rechigner*. — A
 se codi la ceva, a-și găsi treabă. *Până s'o conoci,
 s'a făcut soarele sus* (Dorohoiu). ION CR. V. 375.
 — E, probabil, identic cu **conăci**.

CONOFĂIT, -Ă adj. *Laid*. — URIT. ZANNE, P. IX
 261. *Cu niste cioare conofăite, Peste gard ce-sa as-
 vărlic*, MARIAN, D. 294.

CONOPTICHRIVĂ s. f. (Entom.) v. **coropișniță**.

CONOID, -Ă adj., s. a. v. **con**.

CONOPĂIE s. f. (*Brebis*) *Tacheté*. — (Bucov.)
 Nume de oale: plină de pete albe, negre, roșii, etc.
 Com. MARIAN. [Plur. -păi.]
 — Cf. rut. *konoptja* «cânepă».

CONOPĂȘNIȚĂ s. f. (Entom.) v. **coropișniță**.

CONOPIDĂ s. f. (Bot. Cul.) 1^a. *Chou-fleur*.
 (Brassica botrytis). 2^a. *Chenille*. (Au plural) *Ca-
 naille*.

1^a. (În Țara veche) Plantă lerbosă, cu frunze
 lungărețe, groase și cu vine albe, care acoper flo-
 rile dese și cărnoase de culoare alburie, care for-
 mează o masă compactă, întrebunțată ca legumă
 apreciată. Se mai numește și carfiol, cartă-
 fiol. PANTU, PL. Cf. H. II 193, III 486, X 150,
 XVI 320. *Grădinarii seamănă... conopide, bamc.*
 I. IONESCU, M. 357. *Tu, care îți-ai deevălit mîntea
 ca o conopidă, la căldura civilizăției.* ALECSAN-
 DRI, ap. TDRG.

2^a. (În Bucov.) Omidă; (fig. la plur.) oameni
 fără căpătău (= germ. Gesindel); *conopchidzilor
 ce sântei!* HERZ-GHER., M. IV 238.

[Sf. **conopidie** † s. f. 84-m[i] trimi[i] cevaș
 seminți de grădină... conopidii (a. 1799). IORGA,
 S. D. VIII 36/10, cf. 74/10, 113/10. *Conopidiia mare.*
 FURNICA, I. C. 257/10, cf. 217/1. *Anghenara, co-
 nopidiia, piscupescu, o.* 194/10; **conopidie** † s. f.
Cunopidii de Beciu, cartafion (a. 1784). IORGA,
 S. D. VIII 82/10; — **conupidă** † s. f. *Cere cartofiol,
 conupide, varză nemfăscă* (a. 1808), id. ib. VIII
 44/10; — **conupidie** † s. f. 2. *lofi sâmănă dă (= de)
 conupidii de țară* (a. 1820), id. ib. VIII 56/10.]
 — Din n. grec. *konovoida*, idem (1^a) (Turc. *gan-
 cebit*). CIHAC, II 651.

CONOPIDIE † s. f. (Bot.) v. **conopidă**.

CONOPÎȘTERITĂ s. f. }

CONOPÎȘTINITĂ s. f. } (Entom.) v. **coropișniță**.
CONOPÎȘTRITĂ s. f. }

CONOSĂMĚNT s. a. (Com.) *Connaissance*. —
 Borderou de mărfuri încărcate pe o corabie, pe
 un vapor. Cf. *Fracht*.
 — N. după fr.

CONOȘĚRPE s. m. (Numai într'un descântec).
*Șerpe, șerpe, Conoșerpe, Tu ai cătat, De-ai muș-
 cat.* MARIAN, D. 229.
 — Contaminație din **cono** (pișterită) și **șerpe**.

CONOȘĚRITĂ s. f. }

CONOȘĚTERITĂ s. f. } (Entom.) v. **coropișniță**.
CONOȘĚTRITĂ s. f. }

CONOVĂȚ (Mil.) s. a. *Longe*. — (Rutenism)

(În opoziție cu *uterin*, din aceeași mamă) Frațe de pe tată (STAMATI); p. gen. (om) de aceeași sânge, tot de un sânge, rudă de sânge cu cineva. *Diviziunea se face pe jumătate între cele două linii, paternă și maternă, a defunctului; frații primari sau parte în amândouă liniile, uterinei sau consângenei fiecare în linia sa numai.* HAMANGIU, C. C. 162. *Rusia va ațerzi în ajutorul consângeneților și corelijonarilor săi.* ODOBESCU, III 398/25, cf. 563/25 [Pe copil îi trimete în vecini sau pe la consângeni, cu să se joace. MARIAN, NA. 41, cf. O. I 30. [S]: **consângén**, -ă † adj., subst.; — **consângîn**, -ă † adj., subst. STAMATI; — (cu formă latinizantă) **consangvin**, (**consanguin**) -ă adj., subst. *Consanguinii [sânt frații] cei din același tată.* HAMANGIU, C. C. 162/25; — (învechit) **consânge** adj., s. m. POLIZU, *De-ar fi fost fratele meu consânge, ori tatăl meu... laș și tractat mai aspru.* GHICA, A. 703. | Abstracte: **consângenie** † s. f., (fr. *consanguinité*), lat. *consanguinitas*, -atem) **consângenitate**, **consangvinitate** (BIANU, D. S.), **consangvinitate** s. f. = Înrudire de sânge din partea tatălui; spec. legătura care unește copiii leșiți din același tată, dar nu și din aceeași mamă. *Spița consângenei lor.* SBIERA, S. 17.]

— Cuvânt nou, format din *con-* și *sânge*, cu suf. adj. *-ean*, după lat. *consanguineus*, -a, -um s. fr. **consanguin**, idem.

CONSANGEANĂ s. f. art. (Mitol. pop.) v. *Cosânzeana*.

CONSÂNGÉN, -Ă adj., subst. }
CONSÂNGENIE † s. f. }
CONSÂNGENITATE s. f. } v. *consângean*.
CONSÂNGÎN, -Ă adj., subst. }
CONSANGUÎN, -Ă adj., subst. }
CONSANGUINITATE s. f. }
CONSANGVÎN, -Ă adj., subst. }
CONSANGVINITATE s. f. }

CONSÂNȚI † vb. IV^a v. *consfinți*.

CONSÂNZEANĂ s. f. art. (Mitol. pop.) v. *Cosânzeana*.

CONSÂTEÂN s. m. *Habitant du même village, pays.* — Locutor din același sat, originar din același sat cu altul. Cf. *conșetățean*. *Își socoteau consâteanul trecut într'un rang deasupra lor.* C. PETRESCU, I. II 144. *La octate... se aflau adunați cei mai mulți din consâtenii săi.* MARIAN, T. 267.

— Cuvânt nou, format din *con-* și *sâtean*.

CONȘIENȚ, -Ă adj. v. *conștient*.

CONȘIENȚĂ s. f. }
CONȘIENȚĂ s. f. } v. *conștiință*.

CONȘOLĂR s. m. *Condisciple.* — Tovarăș de școală. Cf. *camarad, condiscipol, coleg, Amic și conșcolarul meu Faugeron.* GHICA, S. 174. *Băieți, conșcolari ai mei.* C. NEGRUZZI, I 12. *El fu cel dintâu printre conșcolarii lui.* IORGA, L. II 197. [Feminin: **conșcolărită**. DICT.]

— Cuvânt nou, format din *con-* și *școlar*, după fr. *condisciple* s. germ. *Mitschüler* s. lat. *condiscipulus*.

CONȘCOLĂRIȚĂ s. f. v. *conșcolar*.

CONȘCRIE vb. III. 1°. *Appeler une classe de conscrits.* 2°. *Inscire.*

1°. (În Transilv.; în Țara veche †). A înscrie în fiecare an în rolurile militare pe tinerii care au ajuns la etatea fixată pentru aceasta prin lege (21 de ani împliniți), a chema la serviciul militar, la tragerea sorților, la armată, a recrutat, a înrola.

2°. (Latinism în Transilv.) A consemna, a înscrie într'un registru oficial.

[Se conjugă ca *scrie*. | Adjectiv (substantivat uneori) **conseris** (**conscript** † PONTBRIANT) m. = (tânăr) înrolat (de curând). DICT. | Abstracte: **conseriere** s. f., (fr. *conscriptio*, lat. *conscriptio*, -onem, germ. *Konscriptio*) **conserițiune**, **conseriție** (În Transilv., cu rostire ungurească a cuvântului latinesc **conseriție** †) s. f. = înscriere anuală în rolurile militare, recrutare, înrolare; consemnare. *Strângerea țeștilor se face prin conseriție și intrare de bunăvoie.* BĂLCEȘCU, M. V. 631. *Conseriția sosește, îl iau, îl fac oștean.* C. NEGRUZZI, II 249. *Protopop Constantin din Decia face raport de conseriție.* IORGA, S. D. XIII 265/25. *Limita pe care o arată de conserițiune nu va putea-o depăși.* UNIVERSUL, a. 1930, II Noem.]

— N. din lat. **conseribo**, -ere.

CONȘCRÎPT † adj., s. m. }
CONȘCRÎPTIE s. f. }
CONȘCRÎPTIE † s. f. } v. *conserie*.
CONȘCRÎPTIE s. f. }
CONȘCRÎS adj., s. m. }

CONȘCINȚĂ s. f. *Conséquence* (1°. *Résultat*, 2°. *Conclusion*, 3°. *Suite dans la conduite*, 4°. *Importance*).

I. (În înțeles moral, mai des sub forma *conșcineanță*; altfel, mai des *conșcineță*) 1°. Ceea ce urmează în mod firesc dintr'o faptă s. aserțiune; ceea ce rezultă în mod logic dintr'un principiu; p. gener. urmare, rezultat, cf. *concluzie*. *O conșcineță a îndurării* (a. 1819). URICARIUL, I 130/25. *Putea să producă cele mai rele conșcinețe pentru noi lașanii* (a. 1876). Ib. X 272/25. *O logioă greșită a oarecare idei bune a adus pe Români în urmă la conșcinețele de astăzi.* RUSSO, s. 57/25. *Pentru cei dedați cu veselele economice conșcinețele se văd.* Id. Ib. 156/25. *Mai arcau veniturii însemnate... conșcineță a dreptului... de jurisdicțiune.* RĂȘCANU, L. LXXII/25. *O răsturnare, a[le] cărei conșcinețe ar fi fost în București copierea comunel din Paris.* MAIORESCU, D. I. 56, cf. II 228. *Conșcineță practică a acestei moșni.* Id. Ib. II 202. *Aceste dregătorii erau conșcineța necesară, naturală, a înșai faptului întemierii Statelor românești.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 29. *Prăbușirea bugetului... cu toate grațele ei conșcinețe.* CURENTUL, a. 1930, 3 Oct. † **A trage conșcinețele** = a avea de suportat ceea ce rezultă (s. poate rezulta) dintr'o acțiune s. o situație oarecare, a lua asupra sa urmările. *Noi sântem de viță latină — iacă punctul de plecare al civilizațiunii noastre, iacă adevărul ce este merit a deucei cel mai important în ziua, în care pentru toate sfercele dezvoltării noastre vom ști a-i trage conșcinețele practice.* MAIORESCU, CR. I 356/25. Loc. a d. v. **În conșcineță** (rar: **conșcineanță**) = potrivit cu cele precedente, prin urmare, cf. în conformita te. *Cum a arăt... curajul de a se crede deștept și de-a se comporta în conșcineță.* TEODOREANU, M. II 413.

2°. P. ext. Însemnătate, importanță. *Lucru fără conșcinețe.*

II. (Mai ales sub forma *conșcineanță*). Metodă, atitudine, purtare conșcineță (3°). *Jurnalele române din Austria se deosebesc... prin regula și*

consecința cu care își urmează fiecare direcția sa politică. MAIORESCU, CR. I 187/20. *Un fel de consecință unitară în sufletul unui om.* id. ib. II 159/20. *Om de o consecință rară.*

[Și: consecință (consecvență) † s. f. STAMATI, consecvență †, consecvență †, consecuință † RUSSO, s. 156/20) s. f. | Negativ: neconsecință, neconsecvență s. f. = lipsă de consecință, inconsecvență.]

— N. după lat. consecuentia, -am, idem, și după fr. — Cf. consecvent, consecutiv, consecuție.

CONSECINTE adj. v. consecvent.

CONSECRĂ vb. I (ș. d.) v. consacra.

CONSECVENT, -Ă † adj., subst. v. consecvent.

CONSECVENȚĂ † s. f. } v. consecință.
CONSECVINȚĂ † s. f. }

CONSECUȚIE s. f. *Consecution*. — (Gram.) *Consecuția timpurilor*, acordul timpurilor din propoziția secundară cu cele din propoziția principală. [Și: (rar) consecuțiune s. f.]

— N. din lat. *consecutio, onem* (temporum). Cf. consecutiv, consecință, consecvent.

CONSECUTIV, -Ă adj. *Consecutif*. — (Despre mai multe lucruri) Care (se) urmează în timp unul după altul, fără întrerupere, pe rând, la rând, de-a rândul, în șir; (Med.) care urmează din, care rezultă din. *Cauzele fenomenelor consecutive pentru noi... lucrează simultan.* EMINESCU, N. 33/20. *Cinci zile consecutive. Slăbiciune consecută unei boale.* [Negativul: neconsecutiv, -ă. | Derivat: (neobisnuit) consecutivitate † s. f. = urmare neîntreruptă. *Nu e adevărat că există un trecut — consecutivitatea e în capătarea noastră.* EMINESCU, N. 33/20.]

— N. după fr.

CONSECUTIVITATE † s. f. v. consecutiv.

CONSECVENT, -Ă adj. subst. 1° 2°. *Consequēt*. 1°. Care urmează desfășurarea firească și logică, care se (îne în șir) (ARISTIA, PLUT.) | Spec. *Termen consecvent s.* (substantivat) consecvent s. a. (Aritm.) = al doilea termen al unui raport. Cf. CLIMESCU, A. 188. (Fizică) *Puncte consecvente*, într-o bară de fier magnetizată, puncte intermediare unde se formează între cei doi poli magnetici alți doi poli secundari. (Gram.) *Propozițiune consecventă s.* (substantivat) consecventă s. f., care urmează s. se deduce din alta (numită antecedentă).

2°. (Despre persoane) Care lucrează sau judecă totdeauna (fără săvârși) potrivit cu faptele și zisele sale, urmând (s. având) mereu aceleași reguli de conduită, «credincioși principiilor sale» (STAMATI), de cuvânt, statornic, neschimbător. *Dacă i-am văzut că sânt de aceeași principii și consecvenți, nu m'am desprățit de dânzii.* GHICA, A. 703. *Maveroghi, consecvent în politică cum era... a rămas un susținător... al ministerului.* MAIORESCU, D. II 6. *În privința întrebunșării literilor majuscule, e bine ca editorul să caute să fie consecvent.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 94.

[Seris, învechit și rostit: consecuent, -ă; învechit: consecinte adj.] | Negativ: neconsecvent, -ă = fără consecvență, nestatornic, inconsecvent.]

— N. după fr. (lat. *consequens, entem*, idem).

CONSECVENȚĂ s. f. v. consecință.

CONSECVENȚIE † s. f. }
CONSECVINȚĂ † s. f. } v. consecință.

CONSEMŢ s. a. (Mil.) 1° 2°. *Consigne*.

1°. Parolă, lozincă (dată unui soldat de gardă); p. ext. îndatoririle pe care trebuie să le păzească un soldat de gardă s. un șef de post.

2°. Ordin dat (sentinelii, portarului) de a păzi intrarea și ieșirea (spec. din cazarmă, drept pedepsă). *Pușinii... care izbuteau să calce consemnului și să pătrundă în biroul de lucru, erau mirați.* C. PETRESCU, C. V. 143.

[Și: consigu † s. a. (COSTINESCU), consigniu † s. a. (DICT.), consignă † s. f. (ALEXI).]

— N. format din con- și semn, după fr. *consigne*, Cf. consemnă.

CONSEMŢĂ vb. I^o trans. 1° 3°. *Consigner*.

1°. (Comerț; Jur.) A depune s. depozita o sumă de bani spre păstrare, în garanție, la tribunal, s. banii, efecte, bijuterii, acte, la Casa de depuneri și consemnății, s. mărfuri la un comisionar spre a le desface. *Când creditorii unei sume de bani refuză de a primi plata, debitorile poate să-i facă oferte reale, și, refuzând creditorile de a primi, să consemne suma.* HAMANGIU, C. C. 262.

2°. A însemna, a trece într'un raport, într'o lucrare, a înregistra, cf. nota, cîta, indice, mențiunea, enumerarea. *Diferitele elemente constitutive ale fiecărui articol din dicționarul limbii noi ne tom mărgini a te consemna acti de-a rândul.* ODOBESCU, II 398. *De la anul acela încocoș, avem a consemna cercetări adesea repețite.* id. II 412. *«A sosit în București într'un vagon de clasa III...» vor consemna biografii viitorii.* C. PETRESCU, C. V. 29.

3°. (Armată) A opri (trupele, un soldat, un ofițer) de a ieși din cazarmă (spre a putea dispune în orice moment de el) s. un ofițer din casă (drept pedepsă). Cf. consemnă (2°).

[Prez. ind. -nez și -sema. | Și: consignă vb I^o. | Abstracte: consemnare (consignare) s. f., (fr. *consignation*) consemnațiune (consemnație) și (în comerț mai ales) consignațiune (consignație) s. f. (ad 1°) = acțiunea de a consemna, de a nota. *Casa de depuneri și consignațiuni* (I. IONESCU, M. 215) s. consemnațiuni (GHICA, s. 461, cf. HAMANGIU, C. C. 174). În comerț, prin mărfuri în consemnațiune se înțeleg acele mărfuri care sânt depuse la o persoană pentru a le vinde conform ordinului deponentului. ȘTEPĂNESCU, C. 394; (ad 2°) *Consemnarea... elucidarea și... dovedirea unui fapt.* ODOBESCU, III 640. *Reproducere după o consemnare făcută în aceeași zi.* MAIORESCU, D. II 36; (ad 3°) *Consemnarea trupelor în cazarmă.* | Adjective: consemnat (consignat), -ă (ad 1°) *Sume, mărfuri consemnate;* (ad 2°) *Aceste acte sânt consemnate la fila 19 din codica reche.* URICARIUL, X 378/2. *Instrucțiunile ce aducea erau consemnate în portofoliul său.* GHICA, s. 714. *Declarațiile acestora sânt consemnate într'un caiet de 42 file.* I. BOGDAN, BUL. COM. IST. I 217; (ad 3°) *Trupe consemnate în cazarmă.*

— N. format din con- și semnă, după fr. *consigner* (lat. *consignare*). Cf. consemnă.

CONSEMNAȚIE s. f. }
CONSEMNAȚIUNE s. f. } v. consemnă.

CONSENS s. m. sing. *Consentement*. — Acord al mai multora, părere la fel a mai multora. *Din tâmplarea creațiilor și consensul istoricilor, curat se cunoaște, că Sclavani... s'au vinat în părțile hotarilor împărății Romanilor.* CANTEMIR, 324/20. | *Consimțire, adeziune, învoire, aprobare.* La ed-

sătorie se cere consensul tinerilor, precum și al părinților. LM. Legea prezentată corporilor legiuitoare a eșit dintr-o discuție amănunțită și — au putea zice — din consensul partidelor. UNIVERSUL 14 Febr. 1936.

— N. din lat. **consensus**, idem.

CONSENTIMENT s. a. v. **consimț.**

CONSERVĂ vb. I. 1°-2°. *Conservare*.

1°. Trans. A îngriji de ceva (spec. de alimente) ca să nu se altereze s. să nu se strice, ținându-le (COSTINESCU) la loc potrivit; a păzi cu grijă, a păstra cât mai mult în bună stare, curat, neatins, nevătămat. Cf. **conservă**. *Eugând pre... Dumnezeu de a ră conserva în perfectă sănătate* (a. 1774). URICARIUL, I 177/2. *O viață regulată conservă și fortifică sănătatea*. COSTINESCU. *A conserva poame, carne*. | Refl. A se menține, a se păstra, a se ține bine, în deplină sănătate; † a fi (sta) în ființă; a-și cruța sănătatea. *F'ajă conserva foarte bine*.

2°. Trans. A nu lăsa ceva să se piardă, a păstra. *Am conservat cu o justă mândrie națională limba, legile și tradițiile nobililor noștri suitori* [= ascendenți]. URICARIUL, X 370/2.

[Prez. ind. **conserv**, mai rar, învechit: **conservez**. DICT. | Abstract: **conservare** s. f., (fr. *conservation*, lat. *conservatio, -onis*; învechit) **conservațiune** (**conservație**) s. f. = păstrare (ARISTIA, PLUT., STAMATI) (ad 1°) *Conservarea și îndelungata petrecere a obădușilor* (a. 1817). URICARIUL, IV 301/2. *Instinctul conservației* (DACIA LIT. 287). *Instinctul de conservațiune* (GHICA, s. 444); azi numai: *instinctul de conservare s. instinctul conservării*. *Principiul conservațiunii*. HASDEU, I. C. VII. *Conservarea legumelor în cutii de tinichea*. LM. *Conservarea privilegiilor*. HAMANGIU, C. C. 1738—1745. | Adjective: **conservat** (cu negativul **neconservat**), -ă. (ad 1°) *Vănat proaspăt și conservat*. C. PETRESCU, I. I 14; (ad 2°) *Tractate... conservate... în arhivele municipale din Lemberg*. HASDEU, I. C. 3. *Poseziunea este turburată când este fondată sau conservată prin acte de violență*. HAMANGIU, C. C. 468. «Cronica de la Bistrița nefiind conservată într-un manuscris complet... IORGA, L. II 552; — (fr. *conservateur*) **conservator** (**conservatoriu**), -oăre (adesea substantivat) = care conservă, păstrează; spec. (Politică) (cel) care păstrează s. ține la vechile tradiții, forme și așezăminte sociale, în genere ostil inovațiilor, reformelor prea înaintate s. prea repezi; cetățean care face parte dintr-un partid politic cu astfel de tendințe; funcționar însărcinat cu păstrarea și îngrijirea unei colecții, unui muzeu, cf. custode. *Actele curat conservatorii, de îngrijire și de administrație*. HAMANGIU, C. C. 167. *Să exercite toate actele conservatoriu dreptului său*. id. lb. 241. *Greutatea... de a pătrunde cu reformele în viața unui element așa de conservator precum este Țăranul*. MAIORESCU, CR. II 208/2. *Vorbesc ca membru al partidului conservator*. id. D. II 162; —(germ. *conservativ*) **conservativ**, -ă = conservator, păstrător (STAMATI), cf. statornic, neschimbător. *Atrăși de miraculoasa lege conservativă ce domnește în limba omenească prin toate transformările ei, filologul... cercetară... proprietățile comune între deosebitele limbi*. MAIORESCU, CR. III 366. | Abstract: **conservatism** s. m. sing. = stare de spirit conservator, iubire și păstrare a formelor vechi, tradiționale. *Argumentele sale temeinice cu care recomandă conservatism...* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I. 28].

— N. după fr. (lat. **conservo**, -are, idem) cf. **conservă**, conservatoriu.

CONSERVĂ s. f. 1°. *Confiture*. 2°. *Conservees*.

1°. (Neobincinut, †) Dulceață (COSTINESCU), un fel de sirop din dulceață de vișine (id.) *Conserve de chilră*. ȚĂINEANU, D. U.

2°. (Mai ales la plur.) Substanțe alimentare (fructe, legume, carne, pește, etc.) preparate și închise hermetic în cutii de tinichea ori în sticle bine astupate, ca să se păstreze cât mai mult, fără să se strice. *Cuțitul de desfăcut cutii de conserve*. C. PETRESCU, I. I 3.

— N. după fr. Cf. **conserva**.

CONSERVAȚIE s. f.

CONSERVATISM s. m. sing.

CONSERVAȚIUNE s. f.

CONSERVATIV, -Ă adj.

v. **conserva**.

CONSERVATOR (IU) s. a. *Conservatoire*. — Școală (înaltă) publică (acum și particulară) în care se învață muzica și arta dramatică (numire înlocuită de curând prin cea de academie). *Conservatorul de muzică din Iași* (a. 1876). URICARIUL, X 272/2. [Teatrul] *nici avea chip a se subținea, fără un conservatoriu*. C. NEGRUZZI, I 346. *Înainte de a avea artiști trebuincioși, am făcut conservatorul de muzică*. MAIORESCU, CR. I 272/2. [Pronunțat: -to-ri-u și -toriu.] Plur. -torii și -toare. | Derivat: (din germ. *Conservatorium*) **conservatorist**, -ă = elev(ă) al conservatorului. *Journaliști, atenciești, conservatoriate, poeziaștri*. MAIORESCU, CR. I VI/2].

— N. după fr. s. germ. **Konservatorium**. Cf. **conserva**.

CONSERVATORIST, -Ă subst. v. **conservator**.

CONFĂȚUI vb. IV³, refl. *Se consuler*. — (Despre donă s. mai multe persoane) A se sfătui împreună, cf. **consulta**, **cislu**. [Abstract: **confătuire** s. f.].

— N. format din **con-** și **sfătui**, după fr. *consulter*.

CONSFINȚI vb. IV³, trans. 1°-4°. *Consacrer*.

1°. (Neobincinut) A închina, a dedica lui Dumnezeu, a consacra. (Absolut) *S'au strâns vrăjitoare*. *Stropesc, consfințesc*. GORUN, P. 201.

2°. A face sacru, a imortaliza, a consacra. DICT.

3°. (Neobincinut, vrând să înlocuiască neologismul *consacra*) A da cu totul, a închina (I 2°), a destina, a dedica, a sacrifica, a consacra. *Să făgăduiască de a consfinț...* o a patra parte din venitul anual. URICARIUL, IV 435/2.

4°. A da unui lucru un caracter durabil, a asigura definitiv; a consacra; (rar) a aproba. *Nici pociu o așa poruncă ero'odată s'o consfințesc și cu peccata religii, cum cere, să [i]o întăresc*. PANN, H. 83/2. *Luarea Rahovei consfințeste... prestigiul armatei române*. MAIORESCU, D. II 103.

[ȘI: (când = sfânt) **consfinți** † vb. IV³. | Abstract: **consfințire** (**consănțire**) † s. f. = consacrare, destinare. (ad 4°) *Consănțirea și legitimarea veniturilor și cheltuielilor statului*. I. IONESCU, M. 190. | Adjective: **consfințit** (**consănțit**), cu negativul **neconsfințit** (-ă) = consacrat, dedicat. (ad 3°) *Zăua... consfințită nădejdi și dorințelor celor trainice*. MARCOVICI, D. 2; *În 18/28 Octombrie, zi consănțită... apostolilor Simion și Iuda*. BĂLCESCU, ap. TDRG.; (ad 4°) *Legenda lui o formă statornică și consănțită*. ODOBESCU, I 204. *Nu ne referim... la valoarea ei lexică, ci la aceea consfințită prin uz*. R. DIANU, CURENTUL, a. 1930, 5 Sept.; — **consfințitor**, -oăre = consacrat. DICT.]

— Cuvânt nou, format din **con-** și **sfinți**, după analogia lui **consecră**.

CONSIDERĂ vb. I. 1^a-4^a. *Considerer.*

1^a. (RAR) A privi de aproape și cu atențiune, a examina s. cerceta cu luare-aminte, a lua seama la ceva, a băga de seamă, a lua aminte.

2^a. A cugeta matur (la ceva), a ținea seama s. socoteala de ceva, a lua în de aproape vedere s. în seamă. *Considera serviciile aduse.* ȘĂINEANU, D. U. (Loc. adv., după fr. *considérant*) *Considerând cd...*, formulă care precede de obiceiu dispozitivului unei legi, unei hotărâri judecătorești, etc., enumerând motivele care au determinat pe judecător, pe legislator, etc. la darea celei hotărâri, la prezentarea proiectului de lege, etc. (mai de mult: luând în băgare de seamă cd...).

3^a. A socoti (POLIZU) (ceva s. pe cineva drept ceva)... a-l privi ca... *Pe acesta-l putem considera ca pe cel dintâtu statornicilor al renașterii grecești în Principate.* IORGA, L. 1 32. *Pot considera lucrul încheiat.* C. PETRESCU, C. V. 109. | Refl. A se socoti (drept...). *Unii sânt fericiți ca și în împrejurările în care alții se consideră cele mai nefericite victime din lume.* C. PETRESCU, I. II, 5.

4^a. P. ext. A băga pe cineva în seamă, a prețui, a stima, a avea (despre cineva) o părere foarte bună. *Îi consideră foarte mult.* ȘĂINEANU, D. U.

[Prez. Ind. *consider* și, rar, învechit, *consideréz*. BARCIANU. | Abstracte: **considerare** s. f., **considerat** s. n., (fr. *considération*, lat. *consideratio, -onem*) **considerațiune** (**considerație**) s. f. = cercetare cu băgare de seamă; luare în seamă, privire (mai adâncă); (la plur.) motive, rațiuni, dovadă (COSTINESCU); seamă, socoteală; cinstire, stimă, respect (arătat față de altul); merit, reputațiune, însemnătate (STAMATI), cf. țipolips. *Engltera, și ea, prin considerațiuni de o altă natură, ajungea tot la soluțiunea de a se da Moreea lui Mehmed-All.* GHICA, S. 127. *Nu se dă înapoi dinaintea nici unei considerațiuni.* Id. Ib. 500. *O serie de mai multe considerațiuni.* HASDEU, I. C. IX. *Manual de anatomic descriptivă. Considerații generale.* KRETZULESCU, A. 1/2. *De aceste considerări mai înalte nu s'a tratat în paginile precedente.* MAIORESCU, CR. I 45/2. *Este destul să aducem această considerare generală în cercetarea noastră de față.* Id. Ib. II 184/n. *Ured că-ți place introduceru...: o considerație generală, înainte de a trece la amănunt.* C. PETRESCU, I. II 64. *Toți Domni... îi arătau cea mai mare considerație.* IORGA, L. 1 521. *Primiți, vă rog, asigurarea înaltei mele considerațiuni (formulă de politețe la sfârșitul scrisorilor).* # **A lua în (serioasă, înaltă) considerare** s. **considerație** = a ținea seama s. socoteala de ceva; (termen parlamentar) **luare în considerare** s. **considerație** (a unui proiect de lege) = vot prin care se admite trecerea la discutarea proiectului. *Luând în considerație dreptățile ce ne-au îndemnat...* (a. 1817). URICARIU, IV 309/m. *Luând în înalta considerațiune dorințele popoarelor române* (a. 1806), Ib. X. 365/2. *Argumentul trebuie luat în serioasă considerațiune.* RĂȘCANU, L. LXXIII 21. *Luarea în considerațiune a acestui proiect.* MAIORESCU, D. I 213. *Să se respingă legea în considerație sau să se amâne dezbaterca legii.* Id. Ib. II 160. *Luându-se în considerație că domnișii fanarioși erau iubitori de glorie...* D. RUSBO, BUL. COM. IST. II 6. **În considerațiune** = în vedere, ținând seama de... *Dacă facem onoare zăbului donna de a-l menționa... este numai în considerațiunea unei reviste în care s'a citit câte odată un Alecsandri.* HASDEU, I. C. XII. **Fără (niet) o considerațiune** = fără a ținea seama s. socoteala de nimic. **A avea considerațiune pentru**

s. **către cineva** = stimă, respect, cinste; — (fr. *considérant*) **considerânt**, (astăzi mai ales) **considerânt** s. a. = considerație, motiv, spec. (Jur.) temelul pe care se reazimă dispozitivul unei hotărâri judecătorești, unei legi, etc. *Mai adaug pe lângă acest considerant, că în proiectul de budget se zice.* MAIORESCU, D. I 92. *Pentru a-ceste considerante, vă rog să votați articolul proiectului.* Id. Ib. II 174. *Ordinca îngrădirii marilor...* *Depinde une-ori și de alte considerante.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 93. | **Adjective:** **considerat** (cu negativul **neconsiderat**, cf. **desconsiderat**), -ă. *Oamenii cei mai considerați* (= prețuiți, stimați, respectați) *din oraș.* Cf. LM. (cf. **desconsiderat**); — (fr. *considérable*) **considerabil**, -ă = care merită a fi considerat. (COSTINESCU); de o mare importanță, însemnat, (prin număr, preț, putere); p. ext. remarcabil, puternic, foarte mare, numeros, (pop.) de Doamne-ajută. *În Polonia... câțimea speciei grive este așa de considerabilă, încât se prind fără număr.* ODOBESCU, III 28/2. *Cu toată considerabilia sporire a trupelor de atac în contra Plenei, Krüdenor mai cere... patru regimente române în ajutor.* MAIORESCU, D. II 84. *De altfel, fără venturii considerabile, el nu ar fi putut face față cheltuelilor.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 58.]

— N. din fr. (lat. *considero, -are*, idem).

CONSIDERABIL, -Ă adj. }
CONSIDERANT s. n. }
CONSIDERAȚIE s. f. } v. *consideră.*
CONSIDERAȚIUNE s. f. }
CONSIDERENT s. a. }

CONSIGN † s. a. }
CONSIGNĂ s. f. } v. *consemn.*

CONSIGNĂ vb. I. }
CONSIGNAȚIE s. f. } v. *consemnă.*
CONSIGNAȚIUNE s. f. }

CONSIGNIU † s. a. v. *consemn.*

CONSILĂ vb. I. }
CONSILIER s. m. } v. *consiliu.*

CONSILIU s. m. și a. I. *Consiliu, recomandatiune.* II. *Consiliu (judiciaire).* III. 1^a. *Consiliu (d'État, des ministres, etc.* 2^a. *Consiliu (de guerre).* 3^a. *Salle ou séance du Conseil.*

I. (Astăzi, învechit) Șfat, sfătuire, povăț, îndrumare, învățătură. *Cere consiliul cuiuș.* COSTINESCU. *Vă dau oarecare consiliiu.* GHICA, A. 724. *Urmez din punct în punct consiliurile tale.* I. NEGRUZZI, IV 155.

II. (Despre persoane. Jur.) **Consiliu judiciar**, persoană numită de tribunal ca să asiste pe cel declarat (de justiție) ca risipitor, când face imprumuturi, vânzări, etc. și care acte nu le poate face singur, sau pe cel declarat în stare de incapacitate civilă sau legală. Cf. HAMANGIU, C. C. 458-460.

III. P. ext. Întrunire de persoane (alese, numite, designate, chemate) spre a delibera despre anume afaceri, șfat; cf. **comitet**.

1^a. Întrunire de persoane însărcinate oficial să asiste, cu sfaturile lor, pe capul Statului, al unei administrații, al armatei, să dea avize asupra proiectelor sau chestiunilor ce li se supun etc. *Consiliuri d'acosta vedem destul'e lume.* ALEXANDRESCU, M. 404/m. *Un consiliu compus din prelafericiji Patriarhi.* C. NEGRUZZI, I 241. *A convocă*

une. HAMANGIU, C. C. 445. *Nu eu voiu consimți... să las pe strein. MAIORESCU, D. II 60. Vodă consimți, cerând totuși a se opri trecerea pe la ea a corespondenței. IORGA, IST. LIT. I 181. Da, consimți Dănuț, luând-o. I. TEODOREANU, M. II 44. [Prez. ind. pers. I *consimt*, (mai rar) *consimț* (CARGIALE, T. II 17/2, 42/2), *consimțesc* (DICT.) | Abstracte: *consimțire* s. f., (după fr. *consentement*) *consimțământ*, *consimțământ* †, *consimțământ* s. n., (învechit, neoblicuit) *consimțământ* s. n. = învoială, încuviințare, cf. aprobare, acceptare, confirmare, recunoaștere, autorizare; înțelegere a mai multora într-o chestiune. *Napoleon... era dispus... să trateze de-a dreptul cu Rusia, chiar și fără consimțământul Engleției. GHICA, s. 423. Consimțământul consiliului de familie cerut de art. 142 nu s'a dobandit. HAMANGIU, C. C. 49. Consimțământul uniceval. MAIORESCU, L. 108. Andrei e nevoit să plece chiar azi la 5 cu trenul, să ia consimțământul unuia care-și face testamentul. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 37. | Part.-adj. *consimțit*, -ă = aprobat, acceptat, primit, confirmat, încuviințat, recunoscut, autorizat. *Legile de organizațiune și de disciplină, acum consimțite de o față întreagă* (a. 1865). URICARIU, X 368/2. — N. format din *con-* și *simți*, după fr. *consentir*.**

CONSIMITĂMANT s. n. v. consimți.

CONSISTĂ vb. I. *Consister*. — A fi constituit..., a avea filiața sau formată din mai multe părți ori elemente, a se alcătui (STAMATI), a *consista*, a se compune din..., a fi în filiață (ARISTIA, PLUT.) (Construit cu prep. în, întru s. din, rar cu infinitivul neprecedat de prep. în). *Libertatea consistă în a putea face binele, nu însă și răul. ȘĂINEANU, D. U. Politică Grecilor... consistă [în] a da bani. C. NEGRUZZI, I 277. Case mici și rău zidite, din care consistă partea cea mare a capitalei României. EMINESCU, N. 33 /2. Bagajul consistă într-un geamantan și câteva cărți. CARGIALE, M. 83. | Abstract (după fr. *consistance*) *consistență*, (învechit *consistență*) ARISTIA, PLUT., COSTINESCU) s. f. = starea unui lichid care începe a se îngroșa, cf. *consolidare*; rezistența opusă de un corp de a fi sfărâmat, tărie, vârtosie (STAMATI), filiață (id.), înfățișare în sine (ARISTIA, PLUT.); fig. statornicie, stabilitate, tărie (de caracter). *Spirit fără consistență*; spec. (Silvicultură) raportul între desimea perfectă, ideală, a arborelui și cea reală (Com. ITTU). | Adjectiv: (după fr. *consistant*) *consistent*, -ă = care are consistență, soliditate, vârtos, tare, cf. *substanțial*. *Hrană consistentă*. (Fig.) *Caracter consistent*.] — N. după fr. (lat. *consisto*, -ere).*

CONSISTĂNȚĂ † s. f. }
CONSISTENT, -Ă adj. } v. *consista*.
CONSISTENȚĂ s. f. }

CONSISTORIAL, -Ă adj., s. m. v. consistoriu.

CONSISTORIU s. n. (Bis.) *Consistoire*. — (Bis. ort.) Organ administrativ și judecătoresc cu caracter permanent ca ajutor al episcopului în conducerea eparhiei, constituind, în biserica ortodoxă din Ardeal, din trei «senate»: bisericești, școlari și episcopalesci, cu membri (consilieri), mai de mult «asesori» din cler (în senatul bisericesc) și preoți și mireni (în celelalte două senate), aleși de adunarea eparhială (mai de mult: «sinodul» eparhial). Organul suprem administrativ și judecăto-

resc din mitropolia ortodoxă a Ardealului este *Consistoriul mitropolitan*. | (Bis. catol.) Adunare a cardinalilor prezidată de Papa; (bis. protest.) adunare dirigență a pastorilor; (la Evrei) adunare dirigență a rabinilor. *Actele consistoriului episcopesc... ni vorbesc despre episcopia bisericești. SBIE-RA, F. 365. [Plur. -orii. | Și: (prin Transilv.) **consistor** (pronunțat, fals, și *consistor*; cu plur. -toare); (mai de mult, după lat.: *consistorium* †, *consistorium* †, prin influența ungurească *confistorium* †) s. a. Să le dea la *confistorium* (a. 1752). IORGA, S. D. XII 64/2. *Scasi*[i] [= consilierii] *consistoriumului de legea grecească* (a. 1803). id. ib. XII 148/2. *La consistorium te-au despartit de bărbatul tău* (a. 1805). id. ib. XII 158/2. *Fântâna consistoriului de la Sibiu* (a. 1805) id. ib. XII 197/2. | Adjectiv: **consistorial**, -ă = (care ține) de consistoriu, cu privire la consistoriu. *Ase-sor consistorial și scurtat, consistorial* s. m. Klein fu numit *prefect la mănăstirea Sf. Treimi și... ecleziarh și consistorial*. IORGA, L. II 165. | Pronunț. -ri-u, -rial și -rin, -rial]. — N. din lat. *consistorium*, idem.*

CONSOANĂ s. f. (Gram.) v. consonant.

CONSOARTĂ s. f. }
CONSOARTE † s. m. } v. *conserți*.

CONSOLĂ vb. I. *Consolare*. — (Trans.) A ușura, a alina, a înduili durerea, înfrustarea, necazul cuiu prin cuvinte mângâietoare, a mângâia, a îmbuna, a parigorisi. *Ca să-l consoleze, i-a zis că îndată ce se va însuși, îl va trimite... să studieze. GHICA, s. 159. Ascultă-mă, părinte... Consolă un trist suflet ce soarta își presimte. ALEXANDRESCU, M. 217/2. Această închipuire îl consolează. MAIORESCU, CR. I 82/2. *Îl consolă Monica, luându-l lângă ea. I. TEODOREANU, M. II 112. | (Ref.) A se mângâia, a se împăca cu ceva. Se consolează de sciderea Grinchilor prin aceea că popular le-a ridicat statu. MAIORESCU, CR. III 138/2. [Prez. ind. pers. III sing. *consolează*, rar (pentru ritm): *consolă*. | Abstracte: *consolare*, (după fr. *consolation*, învechit) *consolație*, *consolațiune* s. f. = acțiunea de a consola, a mângâia, ușurare, alinare, parigorie, † cercetare, mulțumire; cuvinte de mângâiere; p. ext. lucrul s. persoane în care cineva își găsește mângâierea. *A arut neapua consolațiune de a potoli răscala prin puterea cucăntului. GHICA, s. 630. Bătrânii și desamăgii... găseau consolarea cea mare pentru zădărnicia tuturor timpurilor. C. PETRESCU, R. DR. 39. Lectura e o mare consolare. Tu ești consolarea mea! | Adjective: **consolât**, -ă = mângâiat. *Când eram mai consolați (mângâiați)... mari frațele cel mai mare. RETEGANUL, P. IV 63/2; negativ: **neconsolat**, -ă = nemângâiat, inconsolabil;— (după fr. *consolateur*) **consolator**, -oare (și substantivat) și (după fr. *consolant*) **consolânt**, -ă = care consolează, care aduce alinare, mângâiere. *Cuvinte consolante. I.M.*;— (după fr. *consolable*) **consolabil** (cu negativul **neconsolabil**, mai des întrebunțat), -ă = care-și poate găsi mângâiere. *Foarte măhnit de această neconsolabilă pierdere. C. PETRESCU, I. II 130.*] — N. din fr. (lat. *consolor*, -ari).****

CONSOLĂ s. f. *Consolă*. — Element de scrijnă (în formă de S) aparent sau real, sub cornișe (NAUM, I. A. 168) sau sub balcoane, ornamentat de obicei. *Se mai văd console pe care se răz-mau arcele bolților. IORGA, IST. ROM. II 17. | P. anal. Mobilă de lux, în formă de policioară s. măsuță cu picioare încoavate, răzimată de părete, pe care se așază vase, statuete, etc. *Vând**

planină... *consolă*. UNIVERSUL, a. 1931, 23 Ian. (Mica publicitate).

— N. din fr.

CONSOLABIL, -Ă adj.

CONSOLĂNT, -Ă adj.

CONSOLAȚIE s. f.

CONSOLAȚIUNE s. f.

CONSOLĂTOR, -OARE adj., subst.

} v. *consola*.

CONSOLIDĂ vb. P. *Consolider*. — (TRANS.) A face ca ceva să fie solid, mai tare, vărtos, sigur, a întări, a închea (3^a), a întemeia (4^a). *Era singur în stare a consolida edificiul*. C. NEGRUZZI, I. 345. (Fig.) *D. Cazimir... a făcut un mare pas în îmbunătățirea agriculturii, rămânând numai, pentru ca să-l consolideze, ca să alegea cu multă scrupulozitate pământurile*. I. IONESC, D. 222. *Vom consolida acest învățământ public în țara noastră*. MAIORESCU, D. I. 102. *Accastă cameră... să consolideze stabilitatea și ordinea în stat*. Id. Ib. I. 523. *Reușind să înlăture pe pretendentul Nicolae și să consolideze pe tron pe Petru Schiopul*. D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 91. | Spec. (FIN.) A consolida datoria publică (flotanță) = a converti datoria rambursabilă a unui Stat în datorie perpetuă din care numai dobânda se poate reclama. | Refl. A se întări, a se închea, a se strânge. *Relațiile externe ale noii domnii... aveau să se consolideze din an în an*. MAIORESCU, D. I. 12, cf. CR. I 356/57. [Abstracte: **consolidare**, (după fr. *consolidation*, învechit) **consolidăție**, **consolidățiune** s. f. = întărire, încheiere, întemeiere; (Jur.) reunirea nului proprietăți și a uzufructului. *Consolidarea libertății* (a. 1774). URICARIUL, I 175/76. *Nu era deat victoria dobândită, trebuia încă consolidarea acestei victorii*. STURDZA, M. 24. *Vechea greutate rămâne consolidarea tronului*. MAIORESCU, D. I. 41. (Jur.) *Uzufructul se stinge prin moartea uzufructuarului... prin consolidarea sau intrarea asupra aceleiași persoane a ambelor calități de proprietar și de uzufructuar*. HAMANGIU, C. C. 139. (Fin.) *Consolidarea unui împrumut*. | Adjective: **consolidat**, -ă = reunit, întărit, întemeiat, încheat, asigurat. (Fin.) *Teoria împrumutului de 30 milioane consolidat*. MAIORESCU, D. I. 535; — **consolidător**, -oare și (după fr. *consolidant*) **consolidant**, -ă = care consolidează; spec. (Med.) care servește ca să se prindă o rană, să se întărească părțile unei fracturi.]

— N. din fr. (lat. *consolido*, -are).

CONSOLIDĂNT, -Ă adj.

CONSOLIDĂȚIE s. f.

CONSOLAȚIUNE s. f.

} v. *consolida*.

CONSOAMĂTOR, -OARE † adj. v. *consuma*.

CONSONĂNT, -Ă adj., subst. I. *Consonnant*. II. *Consonne*.

I. A dj. (Muz.; despre sunete, în opoziție cu *disonant*) Care este în acord cu alte sunete, care e format prin *consonanțe*.

II. S u b s t. *Consonantă* (Gram.; în opoziție cu *vocală*) = sunet articulat prin strămutarea sau închiderea canalului oral; p. ext. semnul grafic (clitera) care îl reprezintă, † *neglasiică*. *Tomul gol al vocalelor și consonanțelor a umplut mintea scriitorului*. MAIORESCU, CR. II 6/7.

[Și: (învechit) **consonant**, -ă adj., s. f. ad. I și II (DICT.), (prin *Transilv.*, după germ., învechit, ad II) **consonant** s. a. = consonantă; — (după fr. *consonne*) **consoană** s. f. Nu ne place întrebarea *farca consoanelor duble*. C. NEGRUZZI, I 348; (formă româniată) **consoană** s. f. *Silabă... cu mai*

multe conșune. CREANGĂ, A. 88. | Abstract: (Ad I) (după fr. *consonance*) **consonanță**, (învechit) **conșonanță** (DICT.) s. f. (Muz., în opoziție cu *disonanță*) = fuziunea a două s. mai multe sunete într-o unitate de concepție armonică; p. anal. acord, armonie. *Cu o încântătoare consonanță de idei, guvernul român a recunoscut gravitatea treburii*. MAIORESCU, CR. I 332/33; — (ad II, Gram., după fr. *consonantisme*, germ. *Konsonantismus*) **consonantism** s. a. = totalitatea consonanțelor unei limbi studiate din punct de vedere fonologic (cf. *vocalism*). | Adjectiv (ad II, după germ. *konsonantisch*) **conșonantice**, -ă = (Gram., despre sunete) care are caracterul s. articulației unei consonante. *Cicero arca obiceiul să scrie Aio și Maia cu doi i, pentru a exprima acea natură conșonantice a lui I*. MAIORESCU, CR. III 210/11.

— N. din lat. *consonans*, -tem (în sensul I după fr.; în sensul II după germ. *Konsonans*).

CONSONĂNȚĂ s. f.

CONȘONANTIC, -Ă adj.

CONȘONANTISM s. a. (Gram.)

} v. *conșonant*.

CONȘORTE s. m. v. *conșorți*.

CONȘORȚI s. m. plur. *Consorts*. — Cel ce împărțase împreună unul cu altul soarta; spec. cei ce, într-o afacere, au un interes comun, tovarăși (copărtași, conșorți); spec. cei căsătorii împreună: bărbatul și nevasta, conșorți. *Nimeni nu poate fi adoptat de mai multe persoane, afară numai de doi conșorți*. HAMANGIU, C. C. 82. [Singularul masculin e obișnuit doar în expresia *Prinț-conșort* = bărbatul unei suverane domnitoare (în Statele care admit și descendența feminină la tron). Toțuși găsim, rar, și forma *conșorte* s. m. ARISTIA, PLUT, mai de mult și *conșorte* † s. m. COSTINESCU. *Pai tău nobil, bun, conșorte II iubesc ca pe un frate*. ALEXANDRESCU, M. 190/1. În schimb se obișnuiește, la singular, femininul **conșoartă** s. f. = soție, nevastă (având însă mai mult un înțeles hazliu sau de respect exagerat și cam mitocănesc, cf. jumătate, dânsa). *Imi cunoști conșorta, vezi că îmi dă chin*. PANS, P. V. II 161. | Familia: (lat. *consortium*, germ. *Konsortium*) **conșorțiu** s. a. (Fin., Comerț) = tovarășie, asociație de caracter financiar, cf. *concern*, *sindicat*. *Conșorțiu Strussberg se obligă a construi liniile*. GHICA, S. 450. *Intendența este concesionată... pentru aprecionări conșorțului Hotzitz, Gregr și Kohan*. MAIORESCU, D. II 75. *Năpastia conșorțiilor nemțești*. ODOBESCU, III 28/29. *Conșorțiu de creditori*. (P. anal.) *De ce tulburarea până la paroxism a conșorțului împotriva mea?* GOGA, T. N. VI 68.]

— N. din lat. *consors*, -sortis (s. fr. *conșort* și din germ. *Konsorte*).

CONȘORȚIU (Fin., Comerț) s. a. v. *conșorți*.

CONȘOT, -OĂȚĂ s. m. și f. *Conjoint, compagnon*. — (Latinism rar, întrebuințat mai mult prin Bucov.) Cel s. cea care e soț s. soție (tovarăș), părtaș împreună cu altul, *conșorte*, *compagnion*; spec. cel s. cea care este căsătorit(ă) cu altul. *Căsătoria contractată de conșotii care n'aveau încă vârsta cerută... nu se mai poate ataca*. HAMANGIU, C. C. 51. *În căldătoria aceasta am avut cu conșot... pre compatriotul meu*. SBIERA, F. Id. Ib. 124. *Poeziile populare... despre Avram Iancu și despre unii dintre conșotii săi de luptă*. MARIAN, I. III. — N. format din *con-* și *soț*, *soață*, după lat. *consocius*, -a, idem.

CONSPÉCT s. a. *Aperçu, tableau, vue d'ensemble.* — Ochire, (scurtă) privire generală (spec. asupra unei științe, unei literaturi), tablou (sinoptic); p. ext. consemnare. *O istorie a artelor ei din vechime, copinsă și înălțată într'un conșpect general al industriei aurdrești și argintărești.* ODOBESCU, III 633/2. *Un conșpect al localităților însemnate din colțul Herței.* id. II 162. *Conșpect asupra literaturii române și scriitorilor ei.* (Titlul unei cărți) ap. TDRG.

— N. din lat. *conspēctus*, idem s. germ. *Konspekt*, idem.

CONSPİRĂ vb. I. *Conspirer.* — (Intrans., construit cu prep. (în) *contra*, la s., mai rar, trans., complementul drept arătând obiectul conspirației) A pune la cale, a uneli, a complota, a urzi o conjurație s. un complot, a plănuși s. a hotărî în ascuns răsturnarea ordinii publice, a șefului statului, a guvernului, etc.; a tinde, a se aorda (s. a lucra, a concura) spre același scop. *Conșpiră contra celor ce dănuși la lucrul osândit.* EMINESCU, P. 116. *Nimic în lume nu ea putea conspira de-acum să le împiedice fericirea.* C. PETRESCU, C. V. 182. *Totul conșpiră la nenorocirea lui.* [Prez. ind. pers. I conșpir și (neobincnuit) conșpirăz STAMATI.] | Abstracte: **conșpirare**, (lat. *conspiratio*, fr. *conspiration*) **conșpirație**, **conșpirațiune** s. f. = înțelegere (s. urzire) tainică, uneltire împotriva ordinii publice, etc., cf. complot, conjurație. *Boierii rămași în Sibiu... urzau necontenit intrigi și conșpirațiuni în contra Domnilor.* GHICA, s. 119. *Membrii coaliției (sau mai exact: conșpirației) de la Mazar-pașa.* MAIORESCU, D. I 581. *N'az vrea să dăm acestei întâlniri... înfățișarea unei conșpirații.* C. PETRESCU, I II 105. | Adjective: (după fr. *conspirateur*; întrebuintat mai ales ca substantiv) **conșpirător**, **-oare** = care conșpiră. *Figuri... de conșpiratori poloni.* VLAHUȚĂ, D. 93. *Adevărată pălărie de conșpirator, cum mai fabrică numai Italia.* C. PETRESCU, I II 180; — (după fr. *conspirant*) **conșpirant**, **-ă** = care conșpiră; fig. (fiz.) *Forțe conșpirante*, care tind a produce același efect. — N. după fr. (lat. *conspiro*, -are, compus din *cum* și *spirare* « sufla, a tinde spre »).

CONSPİRĂNT, **-Ă** adj.

CONSPİRĂȚIE s. f. } v. *conșpira.*

CONSPIRAȚIUNE s. f. }

CONSTĂ vb. I. *Consister.* — A consista, a se compune, a fi alcătuit din... (Se construște cu prep. din) *Omul constă din corp și suflet.* I.M. *Casa mea constă din patru camere* [Se conjugă ca *sta*.] | Adjectiv: **constatător**, **-oare** = care constă, se compune din... *Constituțiune constatătoare din statutele pentru autonomia provinciei.* SBIERA, F. 156].

— N. din lat. *consto*, -are, idem. Cf. **constant**.

CONSTĂBLU s. m. *Constable.* — Sergent (din poiziția engleză), *lata al doilea constăblu al turnului Encas Dulverton.* C. NEGRUZZI, III 347/s.

— N. din engl. **constable**, idem (venit la noi, probabil, prin mijlocire franceză s. germană). Cf. dubletul **conetabil**.

CONSTAND s. a.

CONSTANDĂ s. f. } v. *costandă.*

CONSTANDINĂT † s. m. }

CONSTANT, **-Ă** adj., adv., subst. I. *Constant*, *fidèle*. II. *Constamment*.

I. Adj. (Adesea în opoziție cu schimbător

s. variabil) Care rămâne totdeauna același, neschimbat, neschimbător, statornic, așezat (II 3); p. ext. stăruitor, credincios; (Mat.) care are totdeauna aceeași valoare; cf. permanent. *Descoltarea întinșă și armonioasă a tuturor facultăților într'un tot complet și constant.* GHICA, s. 209. *Doi termeni: unul constant... și altul variabil.* CLIMESCU, A. 289. *Epitetele constante ce le aflăm în Homer lângă personajele principale din epopeele lui.* MAIORESCU, CR. I 20/2. *Sub numele de variațiuni spontanee... se înțeleg modificările mai de seamă, formale nouă ce se ivesc deodată și sânt de la început constante.* SANDU, S. 111. *Constant în pricteanic.* | Spec. (fiz.) *Climatice constante*, în care deosebirea între media verii și a iernii nu trece [de] 7° până la 8°. *PONI, F. 176. Vânturi constante*, care suflă în unele regiuni ale globului într'aceiași direcție în tot cursul anului. id. lb. 183. (Mat.) *Constanță constantă* (sau, substantivat: *constanță*) = cantitate neschimbată, în raport cu altele, variabile.

II. A d.v. *Mereu, într'una, necurmat, continuu, nelncetat.* *Conu Iorgu... pierde constant.* I. TEODOREANU, M. II 96.

[Negativul: **necconstant**, -ă adj. | Abstract: (fr. *constance*, lat. *constantia*) **constanță** (cu negativul **inconstanță**, rar **necconstanță**) s. f. = caracterul de a fi constant (I), statornicie, stăruință, tărie de suflet. *Curcul... este remarcabil prin constanța sa.* *PONI, F. 305.* — N din fr. s. lat. **constans**, -antem, idem.

CONSTANȚĂ s. f. v. **constant**.

CONSTANTINĂT † s. m. v. **costandă**.

CONSTANTINOPOLITĂN, **-Ă** adj., subst. *Constantinopolitain.* — (Locuitor, lucru) din Constantinopole. *Dar lucrările nu fură terminate în palatul constantinopolitan decât cu puțin timp înainte de 1710.* IORGA, IST. LIT. I 341.

— N. după fr. (lat. *constantinopolitanus*, -a, um).

CONSTATĂ vb. I. *Constater.* — Trans. și absol. A stabili starea unui lucru, adevărul unui fapt, a arăta cu dovezi, în mod nelndolos, cum este de fapt ceva, care e adevărul, a adevări, † a adevăra; a conșenna într'un act scris; cf. a dovedi, a proba, a învedera, a confirma, a preciza. *Primul articol al legii... nu înovează nimica, ci constată numai și afirmă un lucru atăta de vechiu (a. 1805).* URICARIUL, X 373/2. *Constatază nevinoșia părintelui lor.* ODOBESCU, I 445. *Am constatat cum că autorii antic... sânt tot așa [de] plini de amănunte tehnice ca și Manualul tău.* id. I 63/2. *O cronică povestește, o geografie constată și explică.* IORGA, IST. LIT. I 403. A afla, în acte, în scrieri. *Nu am constatat un dregător cu acest nume la Bulgari.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 160. [Prez. ind. *constată*, (din ce în ce mai rar) *constatez*.] Și: (popular, incult) *costată* vb. I. *Da dumneata o să costatez(i), o să cercetez(i) până [= prin] oamini cu cari-am fost, ș'o să dovedești că nu-i așa (Brălla).* GRAIUL, I 258. | Abstracte: **constatare** s. f. = acțiunea de a constata ceva, stabilire, ceea ce e constatat. *Constatarea senșurilor.* MAIORESCU, L. 52. | Part. -a adj. **constată**, **-ă** = stabilit, dovedit, adevărit, † adevărat. *Ei sânt constatați documentar în timpul acestora.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 151.]

— N. din fr. (din lat. *constat*, pers. III sing., prez. ind. a lui *constare* «a consta, a fi sigură).

CONSTELĂT, **-Ă** adj. *Constellé.* — (Rare) Împodobit, stropit, presărat cu stele, înstelat. *Ce-ți*

Ipaște să fii inger? Aripă lungi și constelație? E-MINESCU, p. 88.

— N. după fr. (cf. lat. *constellatus, -a, -um* din aceeași constelațiune).

CONSTELAȚIE s. f. v. constelațiune.

CONSTELAȚIUNE s. f. (Astr.) *Constellation*. — Grup de stele fixe (asemănate de obicei cu un om, un animal s. un obiect, precum Carul mare, Carul mic, Cloșca cu pui, Taurul, Rarițele, Herăstăul, Gemenii, Săgetătorul, Casiopea). *Constelațiuni zugrăvite cu roș. EMINESCU, N. 45. Mălescu se îmbunase. Cerul împede îl furase de pe pământ. Alunecase în fundul bărcii, între doi soldați, urmărind cu ochii și însemnând în gând constelațiile. D. ZAMFIRESCU, R. 123. | P. ext. Zodie. Născut sub o constelație fericită. CADE. | Fig. Grupare. O nouă constelațiune politică. [S]: constelație s. f.]*

— N. din fr. (lat. *constellatio, -onem, idem*). Cf. *constelat*.

CONSTERNĂ vb. I (*). *Consterner*. — TRANS. (întrebunțat aproape numai la pers. 3, subiectul fiind o știre, veste, faptă neașteptată, tristă, catastrofală; iar complementul persoana căreia i se comunică) A produce în cineva o stare sufletească în care uimirea se amestecă cu spaimă și descurajare, a face pe cineva să rămână încremenit (de spaimă, etc.); cf. *Încrămăntat*. [Pers. III ind. prez. *consternă* și *consternează*. | Abstracte: *consternare*, (după lat. *consternatio, fr. consternation*, mai rar) *consternările* s. f., *consternăriune* s. f. = starea sufletească a omului consternat, uimire cu spaimă, stupefacție. *N'are decât să rămde acolo! corbi țare...* în *consternarea tuturore. I. TEODOREANU, M. II 487. În tot orașul domnește cea mai mare consternare, mai ales că n'au putut fi identificați...* țoții morții, UNIVERSUL, a. 1930, 16 Noem. *Svonul despre apropiata demisie a...* a provocat o consternare în cercurile liberale. CURENTUL, a. 1930, 24 Noem. | Adjective: *consternat, -ă* = uimit și înspăimântat, încremenit. *Ce mină consternată trebuia să fi făcut când te-a văzut răsând!* I. NEGRUZZI, IV 183. *Constată, consternat, că n'au întârziat de fel. C. PETRESCU, C. V. 235. (Cu funcțiune adverbială) Cu stupefacție. Alexandru Vardaru priu consternat la Radu. id. I. II 89; — consternant, -ă* = care consternează, care te umple de uimire și de descurajare. *Ultimul tablou al dramei d-lui... este pur și simplu consternant.* I. DIMITRESCU, CURENTUL, a. 1930, 2 Dec.]

— N. din fr. (lat. *consterno, -ere, idem*).

CONSTERNANT, -Ă adj.

CONSTERNĂȚIE s. f.

CONSTERNĂȚIUNE s. f.

} v. *consternă*.

CONȘTIENT, -Ă adj., adv. *Conscient, Conscience*. — (În opoziție cu *inconștient*) (Filos.) Care are (deplină) conștiință, cf. *treaz; p. ext.* care își dă bine seama despre valoarea unui lucru, de importanța unei fapte, care-și cunoaște puterile, propria sa valoare, cf. *simțit. Popor conștient de misiunea sa. I.M. Voinea noastră conștientă este în serviciul pașunilor. MAIORESCU, CR. II 401/2. Generalul Cernat a rămas neclintit militarul drept și disciplinat, ofițerul conștient că armata reprezintă sufletul și inima națiunii. STURDZA, M. 84. | Averb: *Amestecă dialectele, conștient sau inconștient. D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 24. [S]: conșcient, -ă; — (latinism, prin Ardeal) conștiu, -le* adj. *Deplin conștiu despre îndelunga-**

*tele lui rise. EMINESCU, N. 78/2. Rezultatul, fințit sau nu, conștiu sau neconștiu, este deașezionalizarea ei. XENOPOL, ap. DDRF. Teama... e cu mult mai conștie. AGĂRBICEANU, I. T. 42, cf. 251; — (formă românilizată; începe a se învechi) *conștiut, -ă* adj. *Stabilirea raportului conștiut de concordanță. MAIORESCU, I. 106, cf. 41. Conștiut fiind de valoarea lor... SBIERA, F. 176, cf. 425. Pe cât Logofătul e de zăpăcit, pe atât Ardeleanul e de conștiut. IORGA, L. II 231. | Pronunț. -ști-ent, -ști-ut, -ști-u și -ști-u.]**

— N. din fr. *conscient*. (Conștiu din lat. *conscius, -a, -um, idem*. Și ital. *conscio*).

CONȘTIENȚIE † s. f.

CONȘTIENȚIOS, -OASĂ adj.

CONȘTIENȚIOZITATE s. f.

CONȘTIENȚIOS, -OASĂ adj.

CONȘTIENȚIOZITATE s. f.

} v. *conștiință*.

CONȘTIINȚĂ s. f. (Filos.) *Conscience*.

1. (În înțeles psihologic; corespunde germanului «Bewusstsein») Știința despre sine însuși în raport cu lumea exterioră; (în opoziție cu *inconștiență*) funcțiunea sufletească de a-și cunoaște «ascunsul inimii» (CANTEMIR, HR. 170/2), de a-și da seama de propria sa existență, de ceea ce se petrece în sufletul său, în mintea sa și a-și aprecia aptitudinile și puterile, de a avea încredere în sine. *Conștiința curățeniei sufletului nostru. MARCOVICI, D. 276. La un neam mândru ca al nostru... conștiința sângelui a fost vie în cele mai grele vremi. A. RUSSO, S. 84/2. Mille... de impresii... nu sânt niciodată în totalitate lor prezente în conștiința actuală, ci stau în cea mai mare parte întințate și așezate în sufletul sau în memoria lui. MAIORESCU, CR. II 140/2. Simț... pierind conștiința eternității mele. EMINESCU, N. 62/2. [Literatură] este... o manifestare de conștiință, de vitalitate. IORGA, L. I 440. Desteptarea ideii românești, a conștiinței naționale. id. Ib. II 75.*

2. (În înțeles moral; corespunde germanului «Gewissen») Sentimentul intim al datoriei, cinstei, corectitudinii și iubirii de adevăr, care călăuzesc pe om în distingerea binelui și răului ce face și prin care-și dă seama (s. își mărturisește lui însuși) în cugetul său dacă a făcut bine s. rău, (pop.) cuget. *Conștiința să-mi fie cerească la povară! Prin ea tu mă îndreptează și, când greșesc, mă 'nceață Cum trebuie să fiu. ALEXANDRESCU, M. 36/2. Îl călăuzea o neprihănită conștiință. C. NEGRUZZI, I 244. Își cumpără un nume, Văzându-și conștiința. id. II 21/2. Orice întrebare de știință este mai întâiu... o întrebare de conștiință. MAIORESCU, CR. I 340/2. Conștiința rea te bagă'n beca. SBIERA, P. 253/2. Muștrare de conștiință = muștrare de cuget. *Are (s. este cu) conștiința împacată; are cerea pe conștiință; apelează de conștiința ta. (După fr.) Cu mâna pe conștiință = în toată sinceritatea. Are o conștiință foarte largă = seuză ușor răul făcut de el s. de alții. | P. ext. Cinste, moralitate, totalitatea sentimentelor morale. E un om fără conștiință, fără nici un scrupol.**

3. (Mai rar, improprie, în loc de *conștiință*) Cunoștință. *A-și pierde conștiința = a-și pierde cunoștința, a nu mai ști de sine, a leșina.*

4. *Spec. Libertate de conștiință = dreptul celui recunoaște Statul (prin Constituție) fiecărui cetățean de a se bucura de o completă libertate de credință religioasă, de a profesa oricare religie sau confesiune. Români se bucură de libertatea conștiinții, libertatea încredințării, de libertatea precii, de libertatea intrunirilor. HAMANGIU, C. C. X.*

5. Conștiinciozitate. A face un lucru cu (s. în) conștiință = cu toată îngrijirea cuvenită, cu scrupulozitate.

[Plur. -*infe*, prin Mold. -*inși*. | Sî: **conștiinție** † s. f. Cu întreaga conștiință mărturisim. CANTEMIR, *HL* 10, cf. 179/2. DOSOFTEIU, MOL.: (formă românilor) **cuștiință** † *Intru curată cuștiință*. LITURGHIE (Iasi, 1689), ap. TDRG.: — **conștiință**, **conștiință** s. f. DICT. | Adjectiv: (după fr. *consciencieux*) **conștiincios** (învechit: **conștiincios**), **-oasă** = care ascultă de conștiință (2°), care are sentimentul datoriei și al adevărului, cf. corect, meticulos, scrupulos; făcut cu îngrijire. *Muncitorului conștiincios nu-i rămâne u-nor-ori decît să se lasc să moară de foame*. GHICA, s. 594. Au lăsat la o parte conștiințioasa constatare a celor elemente simple. MAIORESCU, CR. II 185/2. *Domnul Florca e conștiincios în toate*. A-GĂRBICANU, L. T. 273. (Cu funcțiune adverbială) *Sorbi conștiincios trei linguri de poșunc pe zi*. C. PETRESCU, I. II 241. | Abstract (derivat de la adjectivul *conștiincios*) **conștiinciozitate** (conștiințiozitate, conștiințiozitate) s. f. = calitatea celui conștiincios, cf. corectitudine, meticulozitate, scrupulozitate; grijă deosebită. *Sînt cazuri unde nimerirea lecturii autentice nu e altă treabă de conștiinciozitate, de erudiție sau de perpicacitate, cît [de] toate acestea la un loc*. D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 50. — N. din lat. **conscientia**, -am, idem. Cf. **conștient**, **conștin**.

CONȘTIINȚIOZITATE s. f. v. **conștiință**.

CONSTIPĂ vb. I. (Med.) *Constiper*. — (Trans. și absol.) A face să nu aibă ieșire afară s. scaun (regulat), a astupa, a încuia. *Alimentele iritante constipă*. | Refl. A nu mai avea ieșire afară s. scaun (regulat), a se astupa, a se încuia (la trop POLIZU). | Prez. ind. *constipă* și *constipește* (BARCIANU). | Abstracte: **constipare** s. f. = acțiunea de a (se) constipa; (lat. *constipatio*, fr. *constipation*) **constipație**, (mai rar) **constipațiune** s. f. = starea celui constipat, astupare, astupătură, încuiere, înclețură. *Omul capătă răst din ridicături, din constipație și din cauză că bea apă multă*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 157. | Adjective: (fr. *constipant*; opus lui laxativ) **constipant**, -ă adj. = care constipă. *Gutuia e constipantă*; — part.-adj. **constipat**, -ă = care nu are scaun, astupat, înclețat; fig. (mai ales substantivat) (ce) care nu e deschis la vorbă, nu-și arată sentimentele adevărate. *Cînd li s'au înodat intestinale, fiindcă s'au imbulbat, se țărăie constipați pe covor*. C. PETRESCU, I II 56.]

— N. din fr. (lat. **constipo** -are sa strînge la un loc, a astupa).

CONSTIPANT, -Ă adj. }
CONSTIPAȚIE s. f. } (Med.) v. **constipă**.
CONSTIPAȚIUNE s. f. }

CONSTITUĂ vb. I^o v. **constitui**.

CONSTITUANT, -Ă adj. s. f. *Constituant*. — Care (s. din care se) constituie (1° și 2°), alcătuiește, întocmește, organizează, compune; alcătuitor, de căpetenie, esențial. *Părțile constituante ale unui corp*. SĂINEANU, D. U. | Spec. (Poll.) **Adunare constituată** s. (substantivat) **Constituată** = adunarea Corpurilor leguitoare alese anume pentru votarea s. schimbarea constituției Statului. *Vom lăsa această chestie să se deslege prin obșteasca adunare constituată*. GHICA, A. 40. În

constituată ași arat doi filosofi. ap. MAIORESCU, D. I 516. *Constituanta din 1866 a votat Constituțiunea României*. [Pronunț. -*tu-ant*].

— N. după fr. Cf. **constitui**, **constituție**, **constituitiv**.

CONSTITUĂ vb. I^(*) I. (Se) *constituer*, 2°. *Constituer*; se *constituer*, s'*établit*. 3°. *Constituer* (une rente, une dot).

1°. Trans. A forma ceva întreg, orînduind și așezînd mai multe lucruri s. diferite părți ale unui lucru, a întocmi, a alcătui (I 3°, II), cf. a forma (3°), a înjgheba, a compune, a organiza (pe baze legale), a da ființă, a înființa, a crea, a întemeia. *Legile sînt trebuitor pentru a constitui societatea omului* (a. 1817). URICARIUL, IV 301/2. *Omenirea... constituiază unitatea ei*. A. RUSSO, s. 51/2. | Refl. A se forma într'un întreg, a se alcătui luînd ființă, a se întocmi, cf. a se compune, a se organiza. *Toate popoarele se constituie pe o bază slobodă* (a. 1848). URICARIUL, X 1/2. *Acei oameni și-ar da pe față cugetul mai înainte și chiar d'a se constitui un comitet*. GHICA, A. 687. În Dămîlieni sînt 50 de locuitori care au avut nepriceperea a se constitui în comună. I. IONESCU, D. 347. *Orașele... constituindu-se pe principiul comunal, se ocărnuiau de o magistratură*. BĂLCESCU, M. V. 10/2. *S'a constituit biroul Camerei*.

2°. Trans. A forma, a alcătui, a fi partea esențială a ceva; a avea valoare de..., a fi considerat ca... *Acest act de arestare nu constituie o flagrantă călcare a Convențiunii*. ALECSANDRI, T. 1653. *Aceste principii... singure constituie o cauză nobilă*. BĂLCESCU, M. V. 10/2. *Acestă imagine trebuie să fie potricită cu gândirea, astfel sensibilizarea ei... constituie o eroare*. MAIORESCU, CR. I 34/2. *Ele nu pot constitui o dovadă sigură de existența a doi Mari-cornici*. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 71. *La Bizanț, în secolul IX, «spatharios» constituia un titlu nobil*, id. *ib.* V 125. | Refl. A se da drept, a-și lua rînd de... *Contele de Tazleo... și-au pus de gînd a se constitui, ca în porece, zmeu aceluia dame*. ALECSANDRI, T. 1227. | (Jur.) A se pune în stare de... *Hoful s'a constituit prizonier = s'a predat de bună voie autorităților, s'a dat prins*. A se constitui parte civilă (v. civil). *N'auziți cu cît te constitui parte civilă? — Ce e aia? — Cîte parole eri?* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 134, cf. 133.

3°. Trans. A stabili, a fixa (conform legii), a destina (o rentă, o dotă, etc.) DICT. *Cei ce constituie o dotă, sînt datori să răspundă*. HAMANGIU, C. C. 312.

[Prez. ind. *constituie*, *constituia*. Sî: (Învechit) **constuă** vb. I^o. Abstract: **constituire** s. f. = acțiunea de a (se) constitui, cf. constituție, alcătuire, întemeiere, înjghebare, așezare, formare, organizare, creare. *Greutățile enorme ce le-a învins Statul roman pînă la constituirea sa*. MAIORESCU, CR. I 265/2. *Constituirea dotii*. Cf. constituție. | Adjective: **constituit** (cu negativul **neconstituit**), -ă = întocmit, alcătuit, compus (din...) format, stabilit; p. anal. (despre om) cu constituție solidă. (Ad P^o). *Corpurile constituite toate, unul după altul cu președinții în frunte...* GHICA, s. 654. *Judecata unei autorități constituite a Statului*. MAIORESCU, CR. III 146/2. *Cînd ași vedea cum multe din aceste societăți sînt constituie...* id. D. I 88. *Interesul național al Românilor, dacă vor să existe constituții într'un stat liber...* id. *ib.* I 109. *Tara Românească opare... deplin constituită cu stat*, C. GIURESCU, BUL. COM. IST. 32. *La redeschiderea ședinței d. P. încercă să declare adunarea constituită*. CURENTUL, 1930, 24 sept. O persoană aș

de bine constituită nu acortează dintr'un lucru de nimic. VLAHUȚĂ, D. 310; (ad 2°) (Construit cu prep. în) Armată mare pentru individul constituit în spectatoriu, dar aceleși număr mîrginit pentru regiilor, EMINESCU, N. 84/11; (ad 3°) Dota nu poate fi constituită... în timpul căsătoriei, HAMANGIU, C. C. 312; — **constituitor**, -oare adj. = care constituie. *Constituitorul dotei.* MON. OF. 19.]

— N. din fr. (lat. *constituo*, -ere, idem). Cf. **constituant**, **constitutiv**, **constituție**.

CONSTITUȚĂ † s. f. v. **constituție**.

CONSTITUȚIE s. f. 1^a-4^a. *Constitution*.

1^a. Constituire (1°), alcătuire, organizare; felul cum e constituit (1°), alcătuit, organizat un lucru. *Constituținea [corpuri]lor.* PONI, CH. 7/2.

2^a. Spec. Legea fundamentală, votată de constituția, care cuprinde principiile de organizare a unui stat și drepturile și datorile politice ale cetățenilor; p. anal. așezământ fundamental al unei societăți s. organizării sociale. *Constituținea este mandatul, în virtutea căruia suveranul administrează un stat.* PRETORIAN, DR. C. II. *Loc doșdăbit în constituția sa nu este dat boierimei, ca unei caste.* RUSSO, s. 122/2. *Poarta... îi hărăzi... [Moldovii] o constituție.* C. NEGRUZZI, I 278. *S'a violat Constituținea.* MAIORESCU, D. I 40.

3^a. (Fiziol.) Organizația fizică, alcătuirea lăuntrică, starea generală a cuiva (cf. BIANU, D. S.) căptura trupului (STAMATI), natură (COSTINESCU), fizic. *De o statură microscopică... și de o constituție foarte delicată.* C. NEGRUZZI, I 206. *Constituție robustă.* Om slab de constituție.

4^a. (Jur.) Constituția (3°) unei țări s. zestre. *Constituținea de dotă cuprinde toată averea prezente și viitoare a femeii.* HAMANGIU, C. C. 312.

[Și: **constituțione** s. f.; — (la ZILLOT) **constitu-ă** † s. f. Căci constituia și regimentul Era a lupului în față fentul. CRON. 352 b; (ad 3°, etimologie populară, după coșată s. deformare din constituț), **costicură** s. f. = constituție corporală ori intelectuală. RĂDULESCU-CODIN, I. *Slab de costicură s. costicuje* = slab de fire, fricos. id. lb. *Cei zămbi de costicujes mor de frică, când le aud vorbind.* RĂDULESCU-CODIN, I. 40/20. | Adjectiv: (fr. *constitutionnel*) **constituțional** (cu negativ **neconstituțional**), -ă = supus unei constituții; cu, după s. în conformitate cu constituția unui stat s. a unui individ. *România e o monarhie constituțională. Legea a fost declarată constituțională de Curtea de casație.* Guvern constituțional I.M. *Înștiințare de la vicarius către protopop... iară pentru nemei sub constituțional pedeapsă [sub pedeapsă constituțională] (a. 1809).* IORGA, S. D. XII 200/2. *Cât pentru guvern și forma-i cea constituțională.* Vrând să mă declar de-acuma, simț o mare îndoială. ALEXANDRESCU, M. 172/2. *Puterile constituționale ale regelui sînt ereditare.* HAMANGIU, C. C. XXVII. *Sprîjînirea importantelor interese constituționale.* MAIORESCU, CR. I 261/20. *Libertățile constituționale.* C. PETRESCU, I. II 139. (Cu funcțiune adverbială). *Retragerea ministrului... s'a produs constituțional corect.* MAIORESCU, D. II 22. | Derivate (de la adjectivul constituțional): **constituționalist** s. m. = (rar) cel ce observă, respectă constituția. *Clețelici: Sînt liberal ultra, jurnalist și constituționalist.* ALECRANDRI, T. 29; — (cf. germ. *Konstitutionalismus*) **constituționalism** s. a. = spirit constituțional. *Adversar doctrinar al constituționalismului enemesc și galofranc.* MAIORESCU, CR. III 95/2; — (fr. *constitutionnalité*) **constituționalitate** (cu negativ **neconstituționalitate**) s. f. = calitatea de a fi în conformitate cu constitu-

ția. *Constituționalitatea acestei procedări nu se poate pune la îndoială.* MAIORESCU, D. II 140. *Neconstituționalitatea cenzurii.*

— N. după fr. (lat. **constituo**, -onem, idem). Cf. **constituit**, **constituant**, **constitutiv**.

CONSTITUȚIONAL, -Ă adj.

CONSTITUȚIONALISM s. a.

CONSTITUȚIONALIST s. m.

CONSTITUȚIONALITATE s. f.

CONSTITUȚIUNE s. f.

v. **constituție**.

CONSTITUTIV, -Ă adj. *Constitutif*. — Care constituie (1° și 2°), stabilește în mod legal, care formează partea esențială a unui lucru, alcătuitor, de căpetenie, cf. component, esențial. *Elementele constituționale ale vieții lui sufletului.* EMINESCU, N. 84/11; *ale limbii române* (MAIORESCU, CR. III 49/20). *Actul constituțiv al uzufructului.* HAMANGIU, C. C. 136.

— N. după fr. Cf. **constituit**, **constituant**, **constituție**.

CŌNSTIU, -IE adj.

CŌNSTIUT, -Ă adj.

v. **constient**.

CONSTRĂNGE vb. III. (Se) *contraindre*. — Trans. A face pe cineva să lucreze în contra voinței sale, a silii, a forța, † a asupri (1°); spec. (Jur.) a obliga pe calea justiției. *Nu te constrîng.* C. PETRESCU, C. V. 339. | Refl. A se înfrîna, a se opri de la ceva stăpînîndu-se. [Se conjugă ca *strînge*.] Abstract: **constrîngere** s. f. = acțiunea de a (se) constrînge, silă, siluire, forțare, † asuprire. *Îndatoririle fidejucărilor trec la crezi, afară de constrîngere corporală, chiar dacă îndatorirea era asigurată prin constrîngere corporală.* HAMANGIU, C. C. 414. *Nu era o mișcare naturală, ci una pornită dintr'o constrîngere, și de aceea opera avu un răsănit slab.* IORGA, IST. LIT. I 414. *Constrîngerile legale de tot soiul, care s'au acumulat... asupra cetățeanului român.* CURENTUL, a. III, 1930, 3 Oct. | Adjective **constrîns** (cu negativ **neconstrîns**), -ă = silit, forțat, † asuprit (1). *Guvernul micu a fost constrîns a întrebunța... o rigoare neuzită în contra trîmăului prea Fericeii Foastre (a. 1865).* URICARIUL, X 386/2. (Cu funcțiune adverbială). *Chiar trupurile tinere mergeau greoi, afectat, constrîns, robite de îmbrăcăminte.* I. TEODOREANU, M. II 192; — (după fr. *constringent*, lat. *constringens*, -tem) **constrîngent**, -ă = care constrînge.]

— N. compus din **con-** și **strînge**, după analogia fr. *contraindre* s. Ital. *costringere*. Cf. **constricție**, **constrictor**.

CONSTRICȚIE, **CONSTRICȚIUNE** s. f. (Med.)

Constriction. — Strîngere, zgîrcire (a unor părți ale corpului). *Costinescu. Constricțiunea cazelor din corp. LM.*

— N. după fr. (lat. **constrictio**, -onem idem).

CONSTRICȚIÖR, -TOĂRE adj. *Constrictiveur*. — Care strînge, zgîrceste. *Muschii constrictori ai faringelui.* *Boa constrictor*, numele unui șarpe care se încolăcește în jurul pramei sale și o strînge spre a o frînge și înghiți.

— N. după fr.

CONSTRINGENT, -Ă adj. v. **constrînge**.

CONSTRUCȚIE, **CONSTRUCȚIUNE** s. f. I. 1°. *Construction*. 2°. *Construction*, *édifice*. II. *Construction*, *constitution*.

I. 1°. Acțiunea de a construi, construire, clădire, zidire, facere (I), durare². *Altă întrebuintare își găsește piatra...La construcțiune de case și împrejmuiri.* PAMFILE, I. C. 376/^m. *Leam de construcție, societate de construcțiuni.*

2°. Zidire, clădire, edificiu, bina. *A făcut construcțiuni, plantațiuni.* HAMANGIU, C. C. 127. *Uriage construcții neisprăvite.* C. PETRESCU, I. II 159.

II. P. ext. Felul, modul cum e compus, alcătuit, construit ceva; spec. (Gram.) întrebuintarea și așezarea cuvintelor în legătură unele cu altele după firea limbii (s. în potriva firei ei); alcătuire de cuvinte (nouă); alcătuirea frazel. *A se păzi construcțiunea și ortografia și noima pe deplin.* VĂCĂRESCU, ap. ODOBESCU, I. 305. *Arată-mi construcția verburilor.* C. NEGRUZZI, I. 9. *Critica voia... să combată construcțiunile arbitrare ale filologilor, care sub căsuță de «purificarea», întocmeau un vocabular de termeni necunoscuți Românilui.* MAIORESCU, CR. II 245/^v. *În traduceri românești vechi, în care traducătorii sânt foarte acvili, se află așa de multe cuvinte și construcțiuni straine.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I. 54. | (Geom.) *Construcțiuni geometrice.* | (Neobișnuit) *Constituție (3°), fizic.* Cf. LM. *Pruncul are o construcție puternică.* MARIAN, NA. 45.

[S]: (la VĂCĂRESCU; după Ital. *costruzione*) *construcțiune* † s. f.]

— N. după fr. (lat. *constructio*, -onem).

CONSTRUCTIV, -Ă adj. *Constructeur, constructif.* — (În opoziție cu distructiv; se întrebuintează numai în sens figurat). Care construiește, face un lucru pozitiv și folositor. *Critică destructivă unde trebuie, și constructivă unde poate.* MAIORESCU, CR. I IV/^v. *Admirabila înțelegere sufletească a operii construcției, pe care ziarul nostru... o înfăptuiește cu atâta răbdare și zi de zi.* UNIVERSUL, 1930, 5 Noem.

— N. din fr.

CONSTRUCTOR s. m., adj. *Constructeur.* — Cel care construiește (I) o mașină, etc. spec. maestru zidar, care, fără să aibă diplomă de arhitect, are dreptul să ia în antrepriză clădiri. *Era să fie liber sau să continue lucrarea în regie, sau să o concedă la o companie de constructori.* GHICA, s. 454. | Adj. Care construiește, ziditor, clăditor. *Castorii sânt animale constructoare.*

— N. după fr. (lat. *constructor*).

CONSTRUI vb. IV^a. *Construire.*

I. Propriu (Trans. și refl.) A orândui părțile spre a forma un întreg, a (se) alcătui (2°) după un plan determinat; p. ext. a (se) zidi, a (se) clădi, a (se) dura. *Căsele se construiesc cu lemne, cu pietre, cu cărămizi și cu alte materii.* LM. *Construiesc o corabie.* Cf. COSTINESCU.

II. Fig. Trans. și refl. A (se) compune (un sistem, o teorie, etc.). | (Gram.) *A construi o frază, a așeza cuvintele într-o anumită ordine.* *Acet verb se construiește (= se întrebuintează în legătură cu) cu prepoziția cu.* | (Geom.) A desena liniile unei figuri geometrice. *Construiesc un triunghi.*

[Abstract: **construire** s. f. = acțiunea de a construi; alcătuire; zidire, clădire, durare, construcție. (Ad I) *Construirea unui pod*; (ad II) *Construirea unei teorii, unei fraze, unui verb, unui triunghi, etc.* | Part.-adj. **construit**, -Ă (ad I) *O casă construită din bărne*; (ad II) *O frază rău construită.*

— N. după fr. (lat. *construo*, -ere). Cf. construcție, constructiv, constructor.

CONSUBSTANȚIAL, -Ă adj. (Bis.) *Consubstan-*

tiel.—(Despre cele trei fețe ale sfintei Treimi) Din una și aceeași substanță. [Abstract: (fr. *consustantialité*) **consubstanțialitate** s. f. = unitate de substanță (a sfintei Treimi). | Pronunț. -fai-]. — N. după fr.

CONSUBSTANȚIALITATE s. f. v. **consubstanțial**.

CONSUEȚUDINAL, -Ă adj. } (Jur.) v. **consuetudine**.
CONSUEȚUDINĂR, -Ă adj. }

CONSUEȚUDINE s. f. *Habitudine, coutume, usage.* — (Latinism) Obicinuință (ARISTIA, PLUT.), obiceiul, deprindere, învăț (LM.), uz, datină, (Jur.) obiceiul pământului. [Adjectiv: **consuetudină** (consuetudinăr), -Ă (Jur.) = (drept) nescriș, dar consacrat prin uz, prin datină, prin obiceiul pământului, de (după s. prin) datină, obicinuelnic. *Devoltarea juridică a Francezilor, compusă parte din dreptul consuetudină, parte din dreptul roman.* MAIORESCU, CR. III 100/^m. *Unul din ei... aduce aminte oșpelui... de acest drept al lor, bazat de nu pe legi pozitive... [ci] pe dreptul consuetudină.* I. NEGRUZZI, I. 292. *«Jus valachicum» (dreptul românesc)... era un drept consuetudină sau obicinuelnic, care nu a avut trebuință de nici un fel de codificare, ea să poată fi răspândit pe întreaga întindere a teritoriului românesc... Volevozi, cnejii... nu se sprijineau pe dispozițiile vre-unei legi scrise. Lor le venea în ajutor obiceiul pământului.* I. LUPAȘ, IST. ROM. (ed. 1929) 12.]

— N. din lat. *consuetudo*, -dinem, idem.

CONSUL s. m. *Consul.*

1°. (Ist.) În republica romană, unul din cei doi înalți magistrați aleși anual de popor, care exercitau puterea executivă supremă; p. a. anal. unul din cei trei înalți magistrați conducători ai republicii franceze, aleși după constituția anului VIII; p. gener. (impropriu, incult, sens †) magistrat înalt. *Boiarii mare ce să dzice ipat și consulă.* DOSOFTEIU, V. s. II^a. *Și mai mare era acest nume de boieri, consul, decât împăratul.* LET. I 13/^m. *Rogu-să norodul ce înțelegă Pentru cărmuirea vre unui stat, El purare pe acela ș'alege Au dictator sau consul în sânat.* BUDAI-DELEANU, T. 366/^m. *La 509 s. Ch. se răstoarnă monarhia și se introduce o republică aristocratică cu consuli luși numai dintre patricii.* MAIORESCU, CR. III 102. *Erau de părere să ducă păsurile fără la cunoștința întâiului consul (= Bonaparte)* GHICA, s. 497.

2°. (Astăzi) Agent numit de un Stat într-o țară străină, însărcinat cu reprezentarea intereselor comerciale și protecția naționaliilor săi. Un rang mai înalt: **consul general**; rang inferior: **vice-consul** († ipoconsul); spec. **consul-de-mare** † (POLIZU) = agent însărcinat în porturi cu reprezentarea intereselor comerciale ale unei țări străine. *Asemenea dă voic Poarta a se afla consoli și ipoconsuladis, după cum va cunoaște împărăția Rusiei că sânt trebuincioși.* DUMITRACHE, 455. *Consulul moschicesc Pizani (n. 1819).* URICARIUL, VII 80/^m. *Consulul din Iași s'au tras [= retras].* BELDIMAN, TR. 350. *Consulii și agenții puterilor străine.* URICARIUL, VIII 188/^m. *Calmacumul întocdrăgit de patru senatori... și de vreo zece consuli.* GHICA, s. 384. *Cucoana... șede în loja de lângă a consulii prusienesc.* FILIMON, C. II 603. *Se afla la Iași, în calitate de consul rusesc.* MAIORESCU, CR. III 64/^m. *Ce s'alegt Sfatul-tor domnesc, conf. cărmul-tor Domn, ori ales la adunare? JIPEȘCU, O 110. Erea sudiiți austrieni, știa plăca un galben pã an la conșu nemțec.* GRAIU, I 178/^m.

[În noile provincii cu rostire germană (gresită) **cónsul**. | Și: **cónsol** † s. m., (vechii și popular) **conș** s. m. (Capu-Codralui, Bucov.) Com. AR. TOMIAC. | Adjectiv: (lat. *consularis*, -e, fr. *consulaire*) **consular**, -ă = a(l) consularului, de consul. (În Franța) *La 1799, constituțiune consulară*. MAIORESCU, CR. III 101/2. *E nerole ca o roință unică de jos până sus să străbătă corpul nostru consular*. CURENTUL, 1930, 6 Dec. | Abstraet-lóent: lat. *consulatus*, fr. *consulat*, germ. *Konsulat*) **consulát** s. a. = însărcinare, misiune, post, rang de consul (1° și 2°); durata magistraturii unui consul (1°); p. ext. reședința (și mai ales) clădirea în care sânt adăpostite birourile unui consul (2°); guvernământ consular al republicii franceze de la anul VIII (1799) până la proclamarea Imperiului (1804). *La 494 se introduce tribunul plebei, la 366 participarea definitivă a plebeilor la consulat*. MAIORESCU, CR. III 102. *Eram răsărit palat și la consulat*. GHICA, s. 183. *S'au spart ferestrele la consulatul german*. — N. după fr. și din lat. **consul**, idem (1°).

CONSULAR, -Ă adj. s. m. } v. **consul**.
CONSULÁT s. a. }

CONSULÉNT s. m. v. **consulant**.

CONSULT, -Ă adv. *Prudent, indiqué, recommandé*. — (Latinism, întrebuințat în Transilvania și Bucovina) Recomandabil, prudent, oportun, indicat, potrivit, bine, la loc, cu cale. *Ar fi mai consulti să ne mărginim deocândă numai la...* SIBERIA, F. 200, cf. 202. *De-i frumos și totodată consulti din punctul de vedere pastoral să o facă accasta, nu e treaba noastră s'o discutăm aici*. MARIAN, NA. 200. [Rostit de obicei (gresit): **consult** adv.] — N. din lat. **consultus**, -a, -um «bine gândit».

CONSULT s. a. (Med.) *Consultation*. — Consultările asupra stării unui bolnav între medicul care-l îngrijește și un alt medic s. alți medici. *M'a sfătuit să facem consult și am chemat și pe doctorul Burdea*. XENOPOL, ap. TDRG. *Dar trei doctori să facă un consult, pentru a ucidă cu parul pe strada oameni sădătoși, asta este prea mult!* CARAGIALE, M. 91. [Plur. -ulturi.] — N. din lat. **consultum** s. **consultus**, -us «sfat, hotărâre» (mai de mult și în franțuzește: *consulte*).

CONSULTĂ vb. I. I. *Consulter*. II. *Conférer, se consulter*.

I. 1°. **Trans.** (Complementul e o persoană) A cere sfatul cuiva, a întreba o persoană s. o autoritate competentă în chestiune. *Pe mine mă consulti ce să fac!* I.M. *Acest bărbat era mai totdeauna consultat la Paris și la Londra în toate afacurile prieritoare la Orient*. GHICA, s. 176. *Să nu fim numai noi, Camera, ci să fie și Senatul consultat*. MAIORESCU, D. I. 208. *Devolat prieten al său, pe care Dănuș îl consulta*. I. TEODOREANU, M. II 23. *Te-am trecut fără să te consulti, fiindcă nu știam unde să te descopăr*. C. PETRESCU, C. V. 158. | Spec. A consulta un juriconsult, un medic, un expert, I.M. Cf. căuta (I 2° b). Și să nu socotească cineva că consulta ere un doctor. C. NEGRUZZI, I 208. A consulta oracolul. | Refl. (Cu același înțeles; persoana de la care se cere un sfat se arată prin prep. cu). *În această chestiune mă toiu consulta cu un bun prieten*.

2°. **P. ext.** (Complementul e o carte, un document, un registru etc.) A studia, a căuta o informație în..., a cerceta (I 2°), a cerca (I 2°) spre a se lămurii într-o chestiune. *Rare-ori recurgeau și la trecea alt m[anusc]ri, pentru a-1*

consulta cu privire la câteva locuri mai grele. D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 97.

II. **Refl.** (Despre două s. mai multe persoane, cu înțeles de reciprocitate) A se sfătui împreună, S'adunare. Și mult se consultară, ce fel ar putea face, și prin care mijloace Stavil ar opune L'occa inecăciune. ALEXANDRESCU, M. 359/a. *Subiectele asupra cărora din porunca Domnului au a se consulta*. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 102.

[Prez. Ind. **consult**, învechit **consultez** (STAMATI). | Și: (formă neogreacă) **consularisi** † vb. IV°. *Trebuie să mă consultăreze cu colegii miei*. ALEXANDRI, T. 1431. | Abstraete: **consulătă** (mai întrebuințat) **consulătăiune** (**consulătăie**) s. f. = acțiunea de a (se) consulta, sfat; spec. **consulătăie medicală** = convorbire dintre cel care vine să ceară avizul unui medic și medicul care-l întreabă, îl examinează și-l prescrie un tratament; (ad) II) sfătuirea la un loc, împreună (STAMATI), sfătuirea între sine, unul cu altul (CODICA TIV. A. 5/20), conferință, chibzuire; spec. conferință asupra stării unui bolnav între medicul care-l îngrijește și alt medic s. alți medici, **consult**; p. ext. părerea motivată, dată în scris s. oral, a unui medic asupra stării unui bolnav, a unui avocat, a unui juriconsult asupra unei afaceri pentru care a fost consultat. *Unitatea... biserică... trebuie a se susține prin consultațiuni, înrăfături*. (a. 1865). URICARIUL, X 371/a. *Ore de consultație de la 2-5. Consultație gratuită*. | Adjective: **consulăt** (cu negativul **neconsultat**), -ă = întrebat de sfat; ceretat, *Medic consultat*. *Carte consultată*; — (rar) **consulătór**, -oare = care cere s. dă sfaturi, sfătuește, povățuiește. **Consulătórii oracolului**, I.M.; — (cf. **consulant**) **consulătór**, -ă = care dă sfaturi, consultiții, sfătuește, povățuiește; spec. **medic consulant**, care nu vizitează pe bolnavi acasă la ei, ci tratează numai pe acela care vin să-l consulte acasă la el ori în clinica (spitalul) unde lucrează s. care e chemat la un consult; **avocat consulant** (și în Transilv., după germ. *Konsulent consulant*) = care nu pledează, ci dă numai sfaturi asupra afacerilor pentru care e consultat; — (cf. **consultativ**) **consultativ**, -ă = care e consultat, chemat a-și da părerea într-o chestiune; spec. a **area rot consultativă**, a lăua parte la deliberare (într'un consiliu, într-o adunare), dar fără drept de vot, fără a putea decide, cf. **vot deliberativ**. *Area numai rot consultativă*. PRETORIAN, DR. C. 15, cf. 22. *Capul enigranților ca area în deliberațiune comitetului numai părere consultativă, iar niciodată vot*. GHICA, A. 711.] — N. din lat. **consulte**, -are, idem, s. fr. Cf. **consult**.

CONSULTĂNT, -Ă adj. }
CONSULTARISI † vb. IV° }
CONSULĂTĂIE s. f. } v. **consulta**.
CONSULĂTĂIUNE s. f. }
CONSULĂTĂIV, -Ă adj. }

CONSUM s. a. 1°. *Consummation*. 2°. *Coopérative de consommation*.

1°. (Germanism, în Transilv.) *Consumație* (3°). *Dare de consum*. BĂRCIANU. *Consumul a scăzut în timpul din urmă*.

2°. *Mărfuri de consumație*. *Magazin de consum*. || (Germanism, în Transilv.) *Societate de aprovizionare și de consumație, cooperativă de consumație*. *Noi ne aprovizionăm de la consumul funcționarilor*.

[Plur. -sumuri.]

— N. din germ. **Konsum** (-Vereln), idem. Cf. **consuma**.

CONSUMĂ vb. I. *Consommer, consumer.*

1°. Trans. și refl. Aproape numai sub forma participială) A (se) aduce până la capăt, a (se) aduce la îndeplinire, a perfecționare, a (se) efectua, a (se) executa, a (se) isprăvi, a (se) termina, a (se) desăvârși, a (se) perfecționa. DICT. *Crima a fost consumată.*

2°. Trans. A mistui încetul cu încetul prin întrebuințare, a face să piară cu totul, să se măce (cf. a prăpădi, a distruge, a strica, a nimici, a uza, a roade, a topi, a mânca, a stoarce, a absorbi, a împuțina, a slei, a risipi) s. a slăbi (puterile). *Pentru a crea o valoare, trebuie a începe prin a strica (a consuma) o multime mare de alte valoare.* I. IONESCU, D. 238. *A-și consuma averea în lux și în desfășurări.* I.M. *Focul a consumat toată casa.* | Absolut. *Necazurile consumă.* | Refl. A se prăpădi, a se slei, a se uza de pe picioare, a se istovi, a pieri văzând cu ochii; cf. consumpție. *Acet om se consumă de prea multă mândră.* Cf. COSTINESCU. | Fig. A se confunda, a dispărea (într-o lucrare colectivă). *Poetul celei mai frumoase epopee s'a consumat și s'a pierdut fără cre-o urmă a individualității sale în lucrarea ce a produs-o.* MAIORESCU, CR. I 123/0.

3°. A întrebuința ceva până nu mai rămâne nimic din el, a înghiți, a petrece; spec. (subiectul e omul și complementul alimente s. băuturi) a mânca s. a bea (tot); cf. a stinge, a devora, a mânca. *Vinul ce vor consumarii* (a. 1852). URICARIUL, III 253/0. *În cetatea Danzig din Prusia se consumă pe an ca la 20.000 pârcechi din specia...* [pasărilor] numite maucis. ODOBESCU, III 27/0. *Acastă dulceață consumă mult zahăr.* Cf. COSTINESCU. *Acastă sobă consumă multe lemne.* | Absolut. *Cine lucrează, consumă.*

[S] (cu terminație neogrecăscă) **consumarisi** † vb. IV°. | Abstracte: **consumare** s. f. = acțiunea de a consuma. *Consumarea forțelor*; — (fr. *consumation*, lat. *consumatio, onem*) **consumație** (din ce în ce mai rar: **consumațiune**) s. f. = consumare, mistuire, sleire, prăpădire, p. ext. ceea ce se consumă într-o cofetărie, într-un restaurant, etc. *Populațiunea face puterea unui stat, ea crează averea lui, ea este scopul și mijlocul al aridăria producerii și consumațiilor.* I. IONESCU, M. 194. *Eu stau într-un local ieftin de consumațiune.* CARAGIALE, M. 94. *Plăti... și consumația lui Radu Comso.* C. PETRESCU, I. II 200. (Econ. polit.) Consumarea (de către întreaga populație a unei țări, etc.) a mărfurilor, a lucrurilor produse de munca omenească. *Producțiunea trebuie să stea în raport cu consumațiunea.* | Adjective: — (rar) **consumânt, -ă**. (ad 2°) Care distruge, prăpădește, nimiceste, mistue, roade, sleeste. *Durerea, suferința sânt consumante*; — **consumat** (cu negativul: **neconsumat**), -ă = mistuit, prăpădit, sleit; măncat s. hânt; făcut desăvârșit; p. ext. ajuns desăvârșit după o lungă experiență, ajuns la cel mai înalt grad al artei, al carierei. [*Koplinceanu era un bărbat de stat consumat.* STURDZA, M. 52. *Profesorul să fie un om cu o maturitate științifică consumată.* MAIORESCU, D. I. 358. *Mieșurarea succedută a obiectului consumat.* MAIORESCU, CR. I 163/0. *Consumată de lipsc.* — ea se stinse într-o zi. EMINESCU, N. 41/0. *Conservele neconsumate vor forma o rezervă alimentară*; — (cf. fr. *consummateur*, lat. *consumator*) **consumator** (consumător, consumator), -oare = care consumă; (adesea substantivat) cel ce întrebuințează, cumpără pentru întrebuințare, produsele industriale, alimentare, etc., cf. cumpărător (în opoziție cu producător, producător); cel ce consumă (3°) într-o cofetărie, într-un restaurant, etc., cf. misteriu, client.

Cafenelele sânt toată ziua pline de consumatori (misteri). DACIA LIT. 261].

— N. după fr. **consumer** (lat. **consumo, -are**) și **consumer** (lat. **consumo, -ere**). Cf. **consum**, **consumpție**.

CONSUMĂNT, -Ă adj.

CONSUMARISI † vb. IV°.

CONSUMAȚIE s. f.

CONSUMAȚIUNE s. f.

v. **consuma**.

CONSUMPTIE, CONSUMPTIUNE s. f. (Med.) *Consumption*. — Uscare de pe picioare (COSTINESCU), slăbire și pierdere treptată cauzată de anumite boale (ca ftizia bunăoară).

— X. după fr. (lat. **consumptio, -onem**). Cf. **consuma**.

CONSUNĂ vb. I. Intrans. 1°. *Former une consonance*. 2°. *Etre d'accord*.

1°. (Muz.) A suna împreună și potrivit (COSTINESCU), a forma o consonanță (id.)

2°. P. ext. (În Transilv. și Bucov., după germ. *sübereinstimmens*) A fi de acord, a se potrivi. *De aici vine apoi că celca ce le spune și crede ei despre pomul din cestine nu pot să consune întocmai cu celca ce se exprimă în Viața Sf. Vasilie.* MARIAN, I. 187.

— X. din lat. **consono, -are**, idem. Cf. **consonanță**.

CONSUNĂ s. f. (Gram.) v. **consonanță**.

CONSUNĂNT, -A † adj.

CONSUNĂNTĂ † s. f.

v. **consonant**.

CONT s. a. I. *Compte, calcul*. II. 1°. *Compte*, 2°. *Secret, complication*. III. 1°. *Compte*. 2°. *Compte, facture*. 3°. *Credit*.

I. Propriu. Socoteală, calcul. DICT. *Vreau să-mi organizez pe compt propriu...* C. PETRESCU, C. V. 161. *A face un cont*.

II. Fig. 1°. Seamă, socoteală, caz (în construcții ca): *A ținea cont de ceva*; a cere s. a da cont de s. *despre ceva*; a pune ceva în contul cuiva, a rade s. a face glume pe contul cuiva.

2°. (În poezia populară; la plur.) Secreturi, întortocheri (CARDAG, C. P.), complicații. *Dragoste cu conturi mult*. Id. Ib. 163.

III. Spec. (Finanțe, Comerț). 1°. Starea sumelor plătite s. de plătit, primite s. de primit; starea operațiilor (de comerț, de bancă, etc.) ținută (în registre) într-o formă regulată; situația de credit și debit dintre două persoane; socoteală; cf. **credit**. Numim **compt** sau **partidă** socoteala ținută în parte de toate sumele date și primite relative la o persoană sau la un **compt** de valori, de ex. mărfuri, efecte, etc. ȘTEFĂNESCU, C. 23. *Soldarea compturilor*. Id. Ib. 24. *Compturi cu piețe și monede streine*. Id. Ib. 409. *Să faceți bine să petreceți la conținut micu* (a. 1809). IORGA, S. D. XII 165. *Recepția de cărsare la o casă publică și la contul și la dispozițiunea ministerului instrucțiunii publice a sumei de 39 [de] lei*. MON. OF. 7. | **Contul curent** este o socoteală deschisă ce o avem cu diferiți noștri clienți în contiuu și pe care o încheiem, conform unui contract stabil de mai înainte, la un anumit timp în decursul anului, achitându-se din partea debitorului numai soldul (= soldul). PANTU, PR. 77. Cf. ȘTEFĂNESCU, C. 44. *Extras (copie) al contului curent*. PANTU, PR. 78. *Curtea de conturi*, instituție superioară de stat însărcinată cu controlul și verificarea cheltuielilor publice.

2°. Făcută (2°), notă (de plată). DICT. A plăți un cont.

3°. Credit (în construcțiile: *Vinde, cumpără a conto*, (în Transilv., după germ. *vauf Konto*) *pe cont* = pe credit, pe veresie, pe datorie, în socoteală (nu cu bani gata). (STAMATI, PONT-BRIANT).

[Plur. *conturi*.] ȘI: (Invechit; formă italiană sau germană) *conto*, (popular în Transilv., din ung. *kontó*) *contău* s. m. invar. Cf. LB. (ad III 1°). *Au măncaț și au băut pre conto Dumitale*. BARAC, T. 54. *De-ar fi iadul făgădău, Bere-am, mândră pe contău* [= pe veresie, pe credit]. RETEGANUL, TR. 33/2: — (Invechit; după fr.) *compt* s. a., *contă* s. f. (ad II 1°) *Galbeni, stupi, oi, cai, boi și alte bagaceli de al de aceste, prefăcute în parac, trebuia să ducă dascălii pociun catihetului de la fabrica de popi din Folticeni; ș'apoi lasă-te în conta șfinției-sale, că te scoate poponeț, ca din cutie!* CREANGA, A. 81/2. (Glosar: «saluzie la protopopul Conta, catihet la Folticeni»). *Iși petrece șiretul Ruben pe conta mea*. EMINESCU, N. 80/26 | Diminutiv: *conțisor* s. a. = mic cont, mică socoteală. Știji că mai este un conțisor. CARAGIALE, ap. CADE].

— N. din fr. și ital. *conto*, idem (intrat în noi prin filiație germană: *Konto*). Cf. *conta*, *comptoar*, *contabil*, *contant*.

CONT † s. m. v. *conte*.

CONT s. a. 1°. *Morceau* (de pain, de viande, etc.) 2°. *Main* (de papier). — (Transilv. și Mold.).

1°. Parte din ceva; bucată (NOVACOVICIU, C. B. 6) mare (H. XVIII 173) de pâine (JAHRESBER. III 318), de carne (STAN, M. 151); cf. *co-dru*, *halcă*, *ciric*, *frântură*. *La tot natul câte un conț de plăcintă* = la tot insul (omul) câte 1/2, 1/2, 1/2 plăcintă (Merisor, Jiu). VICIU, GL. | Fig. Os de ros. CABA, SĂL.

2°. S p e c. (Comert) O unitate de 24 de coale de hârtie, testea (BARONZI, L. I 159/2). Cf. DICT., STAN, M. 151. Cf. top. 4 conțuri hârtie pentru trebile sătești (a. 1796). ȘTEFANELLI, D. C. 264. *Un conțu hârtie*. BUL. COM. IST. I 266. *Mănjind o jumătate de conț pe toată ziua*. C. NEGRUZZI, II 269/2. cf. RUSSO, S. 15/26.

[Plur. *conțuri*.] Augmentativ: (Banat) *contôiu* (cu pronunțare dialectală *conțoh*) s. a. = bucată mai mare decât conțul. Cf. H. XVIII 173. *Scotând din traistă un dărăboc de brânză și un conțană de mămăligă, începu a mânca cu poftă*. CĂTANĂ, P. I 21.]

— Din ung. *kone*, idem.

CONȚ s. a. v. *conță*.

CONȚ s. m. v. *consul*.

CONTĂ vb. P. 1°. *Compter qqch.* 2°. *Compter sur...* 3°. *Compter avec...* 4°. *Compter, avoir du poids.* 5°. *Compter, se proposer de.*

1°. A (se) socoti, a (se) număra. *Votările în adunările generale se compează după numărul acțiunilor*. GHICA, S. 457.

2°. Intrans. (Construit cu prep. *pe* s. cu conj. *că*) A se încrede în cineva, a se bizui, a pune temelu pe cineva s. ceva, a se lăsa pe cineva, a avea încredere, speranță în sprîjinul pe care îl va da cineva, în folosul pe care îl vei trage din ceva. *Conta pe intrigile băcilor opozanți refugiați în Transilvania, sperând o turburare în contra lui Grigore Ghica*. GHICA, S. 120. *Inchipuete-ți, dragă, tocmai scena pe care contam*. CARAGIALE, N. 89/26. *Băzdăg e om pe care se poate compta*. C. PETRESCU, I. II 140. *Germanul metodic*

și tenace contează mult că Francusul nu cunoaște geografia. R. DIANU, CURENTUL, a. 1930, 24 Dec.

3°. Intrans. (Despre o persoană s. un lucru; construit cu prep. *cu*). A ținea socoteală de cineva s. de ceva (recunoscându-i valoarea s. importanța). *Se va arăta vro ocaziune de a pune pe guvern în pozițiune critică, pentru ca să-l silim de a conta cu noi*. ALECSANDRI, T. 1735.

4°. Absolut. A avea importanță, a intra în cont (II 1°), la socoteală. *Franța nu conta încă, Italia nu conta destul*. MAIORESCU, D. II 21. *În raporturile cu regele nu persoana d-lui... contează, ci partidul pe care îl reprezintă*. P. ȘEICARU, CURENTUL, a. 1930, 28 Noem.

5°. Intrans. (Construit cu prep. *pe* s. cu conj. *să*) A spera, a avea nădejde că cineva va face ceva, a aștepta (ceva din partea cuiva), a se aștepta la ceva, a crede. *Ei poate compta pe o recoltă de 22.500 până la 30.000 de merje*. I. IONESCU, D. 324. *Contez să pot veni mâine la tine*.

[ȘI: (Invechit) *comptă* vb. 1°. | Abstract: *contăre* (comptăre) s. f. DICT. | Adjectiv: (franțuzism; despre bani) *contant*, -ă = (cu bani) gata, peșin, ghișă, în numerar. (A d verb) *Plătesc cu bani gata* (contant). PANTU, PR. II].

— N. după fr. (lat. *computare*). Cf. *comput*.

CONTĂ s. f. v. *cont*.

CONTĂ s. f. (Tes.) *Restes de chaîne (de tolle)*. — (Rutenism, în Bucov.) Rămășițele terii de pânză (Straja, Bucov.). Com. AR. TOMIAC. Cf. *pieidin*.

[Intrebuintat mai ales la plural: *Conțe* = capătul dreapta al pânzei. ION CR. IV 27. | ȘI: *conț* s. a. = *pieidin*, uruloc (Bucov., Țara Oașului), CADE].

— Din rut. *konéc* escapăts (cf. bulg. *konéc* escapătul firelor). Cf. dubletele *conț* și *conț*.

CONTABIL s. m. *Comptable*. — Funcționar într-un birou comercial, la o bancă, etc., însărcinat să țină socotelele, conturile. *Titlul de contabil este cu totul opus fiitorului de registre*. ȘTEFĂNESCU, C. 3. | Spec. *Covartir-maistru* (I) în fiecare corp de unii sau mai multe batalioane sau escadroane, ofițerul comptabil în celelalte corpuri vor îndeplini funcțiunile de ofițeri ai stării civile. HAMANGIU, C. C. 34. *Expert-contabil* = expert însărcinat în mod oficial cu verificarea conturilor (unui faliment, etc.). [Femininul: *contabilă*

s. f. = funcționară care ține contabilitatea. | ȘI: (Invechit; după fr.) *comptabil*, -ă subst. | Abstract: (fr. *comptabilité*) *contabilitate* (comptabilitate) s. f. = ținerea în regulă a socotelor în registre, într-o administrație, într-o casă de comerț, etc. *Comptabilitatea* este știința care ne învață arta de a stabili compturile și de a le uni pentru încheierea socotelor unei case de comerț sau ale oricărei alte case publice, care administrează fonduri (ȘTEFĂNESCU, C. 1); partea unei administrații însărcinată cu acest serviciu. *Serviciul contabilității de la primărie*. *Contabilitate* (în partidă) simplă (cf. I. IONESCU, C. 245, ȘTEFĂNESCU, C. 125) și *contabilitate* (în partidă) dublă (cf. I. IONESCU, C. 245, ȘTEFĂNESCU, C. 125, 130). *Contabilitate publică*.]

— N. după fr. Cf. *comptoar*, *cont*, *conta*, *contant*.

CONTABILĂ s. f.

CONTABILITATE s. f. } v. contabil.

CONTACT s. a. *Contact*. — Atingere; fig. raport, relație, legătură. *Cineva are, ia s. este în contact cu altcineva*. *Nu are destul contact cu*

statul civil. MAIORESCU, D. I. 113. *Marii dregători de la Curte... erau în contact direct și zilnic cu voievodul.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V. 31. *Contact sensual.* S. p. e. c. (Armata) *Avantposturile au luat contact cu dușmanul.* (Fizic.) Legătură între doi conductori de electricitate pentru stabilirea unui curent. (Geom.) *Punct de contact, între două circonferințe, punctul unic prin care sânt tangente una față de alta.* Cf. MELIK, G. 40. [Plur. -tacturi și -tacte.]

— N. din fr. (lat. *contactus*).

CONTADIN, -Ă † subst. *Villageois*. — (Italienism) Țăran (italian). *Contadina...* *Svârlă vesel portocalie în voiosul contadin.* ALECSANDRI, P. III 131.

— N. din ital. *contadino*, -a, idem.

CONTAGHIÓS, -OĂȘĂ † adj.

CONTAGI † v. IV^a

CONTAGIĂ vb. I^a

CONTAGIE † s. f.

CONTAGIÓS, -OĂȘĂ adj.

CONTAGIU s. a.

(Med.) v. *contagiune*.

CONTAGIUNE s. f. (Med.) *Contagion*. — Transmiterea unei boale de la un individ la altul prin contact, molipsire; cf. molimă, epidemie, contaminare; fig. propagare (prin frecvență, exemplu, imitare s. influențare) a unor deprinderi rele; imitare involuntară. *Contagiunea răului.* [Și: (lat. *contagium*) **contagi** s. a., **contagi** † s. f. (COSTINESCU). *Spiritcle, care, în mijlocul contagiului general vor mai fi putut pătra judecata lor sănătoasă.* MAIORESCU, CR. I 138^a. Este o comunicație între cei din mulțime, un fel de molipsire: *scontagiul ezacului.* CONTEMPORANUL, IV 80. | Adjectiv: (fr. *contagieux*) **contagiós (contaghiós) †**, -oășă = care se la, molipsitor, lipicios (ARISTIA, PLUT.); fig. (despre o stare sufletească, deprindere, mod, etc.) care se propagă de la om la om (ca o boală molipsitoare), † împărțitor; cf. epidemie. *Boalele lipicioase sau contagioase.* CALENDARIU (1844), 65. (Fig.) *Vișul contagios de care sufar mai toate poeziile române* [săut diminutivele]. MAIORESCU, CR. I 86^a. *Căscatul e contagios.* Negativul: **necontagios, -oășă**. DICT. | Verb: **contagiă** I^a trans. și refl. și (neintrebunțat, atestat numai în LB.) **contagi** IV^a refl. = a (se) umplea (de la altul) de boală, a (se) molipsi, c. **contamina**. | Pronunț. -gi-a, -gi-e, -gi-a, -gi-os.]

— N. după fr. (lat. *contagio-onem*).

CONTAMINĂ vb. I^a (Se) *contaminar*. — (Med.) Trans. și refl. A (se) introduce germeni infecțioși în aer, alimente, organe, etc.; p. ext. a (se) molipsi de o boală, a (se) infecta, a (se) contagia; p. ext. a (se) păngări, a (se) mânji, a (se) spurca. *Regiunea a fost contaminată.* [Prez. ind. *contaminéz* și, (neintrebunțat) *contamin* LB. | Adjectiv: (fr. *contaminé*) **contaminát** (cu negativul **necontaminat**), -ă. *Proprietarii acelor subiecte contaminate.* [E vorba de vitele bolnave]. I. IONESCU, D. 479. *Se simțea contaminat de rădine pe care le atinase.* VLAHUȚĂ, D. 254. *Mă surprinde trist, Radule, că te descopăr contaminat de boala asta nefastă.* C. PETRESCU, I. II 88. — (fr. *contaminable*, lat. *contaminabilis, -e*) **contaminabil, -ă** = (Med.) care poate fi contaminat, expus la contaminare; (cu înțeles activ) care poate contamina; — **contaminánt, -ă** = care contaminează. | Abstracte: **contamináre** s. f. = (Med.) acțiunea de a (se) contamina; (Filol.) schimbarea formei unui cuvânt rezultată din

amestecul s. încreșurarea lui cu altul; — (fr. *contamination*, lat. *contaminatio, -onem*) **contamináre (contamináre)** s. f. = contaminare. *Tik-tin nu notează această variantă (sângină) întrebunțată exclusiv în sudul Moldovei și rezultată prin contaminăție din must. cinzeci și mold. singiapă.* IORDAN, ARHIVA, 1921, nr. 2., p. 202.]

— N. din fr. (lat. *contamino, -are* «a amesteca, a infecta»).

CONTAMINABIL, -Ă adj.

CONTAMINÁNT, -Ă adj.

CONTAMINÁȚIE s. f.

CONTAMINÁȚIUNE s. f.

v. *contaminá*.

CONTÁNT, -Ă adj. v. *conta*.

CONTĂȘ s. a. (Imbrăc.) I^a. *Pelișse*. 2. Espèce de vêtement de dessus.

I^a. (Mai de mult) Haină bărbătească de deasupra, de modă apuseană (poloneză), lungă și blănită, purtată de domni și boieri. [Vasile Vodă] *contăș cu sobol* n'au imbrăcat trei ani, ce numai cu vulpi. LET. II 203^m, cf. 269^m. *Boierii... cu contășile pe umăr, numai în chioștea.* LET. III 304^a. *Imbrăcându-l cu un contăș altui boierii, l-au luat între dânșii.* MAG. IST. III 15^a. *S'au desbrăcat Mustafa Aga de contăș.* Ib. IV 30^a. *Contoșul cel de anglie roșie* (a. 1700). IORGA, s. D. XII 10. *Și-și sparse împărțicasa lui Por* [când auzi de moartea lui] *contășul până în pământ.* ALEXANDRIA, 123. *Un contăș tătărcesc pomos.* CAT. MAN. 50 (121). *Se deosebeau sarcașele de ferajele ecchi, de contășele de modă apuseană...* IORGA, L. 1 229. *Pre Mociu'a imbrăcat c'un contăș frumos de surcă.* C. NEGRUZZI, I 133. *Boierii cei mari purtau contoș.* GHICA, s. 14.

2^a. (Azi, prin Moldova și Bucov., dar și prin Mehedinți și Constanța) Haină bărbătească H. X 519, XVI 289) blănită, a cărei față este imbrăcată cu un fel de postav sinillu (șez. VIII 158, cf. H. II 245); o poartă pe de-asupra boierii (*contăș boieresc*. HERZ-GHER. IV 238), razeșii (moșnenii CREANGĂ, GL.), dar și sătenii (H. X 436); mînteah, scurtețică blănită (jud. Neamț ION CR. VI 218); vestă de dimie până'n brău sau până în genunchi, cu mâneci (H. IX 87), pieptărl scurt, bondiță (Bileu, în Bucov. în com. G. TOFAN). *Vulpea au ieșit de contăș foarte bună.* DONIC, F. 34. *Înfășurat cu contăș* (glosat prin: «spențer blănit») *de vulpe...* ALECSANDRI, T. 1114, cf. 396. *Moș Neulcea... cu strac de șiac călugăresc și cu un contăș blănit.* CONTEMPORANUL, V, vol. I 98. *Și-au jupit câte un petic de piele, unul de o cușmă, altul de un contăș.* SBIERA, P. 167. *Ion Iușă, împiedecat cu picioarele în mîncăle contășului, căzuse alinașta la pământ.* CREANGĂ, A. III, cf. 163. *Contășe cu lupi.* SEVASTOS, N. 139. *Contășul cu croiala chepenagului avea guler mare.* PAMFILE, I. C. 359^a, cf. 303^m. | P. ext. Când pai o broboadă pe spate: «T'ai pus contășul pe spate». ION CR. V 279.

[Plur. *contășe*. | Și: **cónțes** s. a., **cónțos** s. a.; ANON, CAR. **cónțes** s. a.; (Cung. *kónțos* «haină»; azi în Banat); **chîntes** s. a. (Cuv. D. BĂTR. I 251), **chîntus** s. a. = laibăr, bruslic, pieptar de lână fără mînci (H. 18, 279), **chîntus** s. a. = pieptar de dimie. GR. BĂN. | Diminutiv: **contășel** s. a. (RUSSO, S. SEVASTOS, N. 47^a). | Derivate: **contășat**, adj. (despre cal) *Tare venea și socoa...* Cf. *roinic...* *P'un cal galben contășat.* MAT. FOLC. 7; — **contășerit** s. a. = meșteșugul de a face cojoace mai fine (în Boteni și jud. Arad) H. XVIII 75. | Com p. s. **cónțas-baș** †

s. a. = contâș de gală, de mare-înută. *La alături și ceremonii, protipendada și celții purtau... vara fereșe și iarna contâș-boș.* GHICA, s. 501.]

— Din pol. **kontusz** (cf. ung. *kontos*, bg. *kontós*, v.-sârb. *kontuš*, n.-sârb. *kuntaš*, rus.-dial. *kuntošu*, turc. *kontoš*. Cuântul a pătruns dela Slavii meridionali și la Aromâni, v. Th. Capidan, *Dacoromania*, IV, 264).

CONTĂȘEL s. a. (Îmbrăc.) v. **contăș**.

CONTĂT † s. a. v. **conte**.

CONTĂT, -Ă adj. v. **conciu**.

CONTĂU s. a. v. **cont**.

CŌNTE s. m. *Comte*. — (În occident și, importat, în Polonia și Rusia). Demnitar de rangul al treilea, între viconte și marchiz; titlu de nobleteă al acestui demnitar, comite, graf. Noi *Frankos Kuzcovachi, conte al Palatinalului Calisch*. DUMITRACHE, 383. *Contele de Flandre*. URICARIUL, VII 239/30. *Doamna Beti-Lec... flică a contelui Lotsfield*. MARCOVICI, C. 3/30. *Pieri și conte Nerci în războiu*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 253/30. *Alergarea de cai, ce se prelungie până în luna lui Septembrie, cu așteptarea D. conte Voronof*. C. NEGRUZZI, I 35, cf. 327. *Tot conți și marchizi, emigrați, transformați în dascăli*. GHICA, s. 208. [Plur. conți. | Și **cont** † s. m. (POLIZU).] Feminin: (după fr. *comtesse*) **contesă** s. f. = soție s. fiică de conte. *Contese ideale, Umflate de pretenții și vredeice de jale...* ALEXANDRESCU, M. 209. *Vorbind [despre] operă și bois de Boulogne cu contesa d'Incecuri*. C. NEGRUZZI, I 327. *Ce e mazel acesta de conți, contese...* C. PETRESCU, I, II 55. | Derivate: (neîncrebunțat) **contesc**, -ească † adj. = referitor la demnitatea de conte (COSTINESCU); — (neîncrebunțat) **contie** s. f. = rangul contelui (COSTINESCU); — (după fr. *comité*) **contât** † s. a. POLIZU, PONTBRIANT) = numirea (înșutul care dădea (altădată) titlu de conte, teritoriul s. diviziune teritorială stăpânită de un conte, cf. *comital*.)

— V. după fr. (cf. It. *conte*; din lat. *comes*, -item, etovarâș, apoi titlu de demnitar în imperiul roman și sub regimul feudal). Cf. dubletul *comite*.

CONTELĂGERE s. f. *Entente, accord, intelligence*. — (Formație cărturărească după germ. «*Einverständnis*»; în Ardeal și Bucovina; învechit). Înțelegere (secretă) cu cineva. (GHETIE, ALEXI). *Stau în conțelegere cu Prusienii*. SBIERA, F. 227. — Din con- și înțelegere.

CONTEMPLĂ vb. I (9). *Contempler*. — Trans A privi lung, a se uita (la ceva) cu atenție s. admirație, cf. a admira, a se extazia; a se gândi adânc, a medita. *Poate că și dimineața aceea minunată, pe care o contemplantă din tren, contribuise la aceasta*. SANDU-ALDEA SĂM. VI 417. *Se mulțumea să contempele*. I. TEODOREANU, M. II 71. *Ana strânse din umeri, contemplantându-și răful unghiilor*. C. PETRESCU, C. V. 95, cf. 354, 46. | Refl. A se privi cu atenție, îndelung (în oglindă); (cu sens reciproc) a se privi cu atenție unul pe altul. *Se depărtau cu un pas îndrădă...* să se contempele, id. I, II 214. | Ind. prez. **contempletz** și **contempla**. | Adjective: **contemplat** (cu negativul **necontemplat**), -ă; — (după fr. *contemplatif*, lat. *contemplativus*, -a, -um), **contemplativ**, -ă = (și substantivat) (cel) căruia îi place să contempele, dispus, înclinat spre contempele; care se raportă la contempeleare, care pe-trece în contempeleare, în meditație. *Ne deprin-*

dem... a duce o viață cu totul contemplativă. I. NEGRUZZI, III 26. *Unde începe acțiunea, încetează răgazul contemplativ*. MAIORESCU, CR. II 339. *Acest om este un contemplativ*. Lori îi pricea *nedumerită, cu ochii ei mari, serioși, contemplativi*. VLAHUTĂ, D. 290; — (după fr. *contemplateur*, lat. *contemplator*, -orem) **contemplător**, -oare = care contemplă, meditează, se confundă în meditații. | Abstracte: **contemplat** s. a., **contempele** s. f. = acțiunea de a contempele, contempele, cf. reverie, meditație. *Mogos rămase mult timp în contempelearea aceluia tablou*. SANDU-ALDEA, SĂM. VI, 462; — (după fr. *contemplation*, lat. *contemplatio*, -onem) **contemplatie** (contemplatiune) s. f. = acțiunea de a contempele, contempeleare, adâncire în gânduri, meditație profundă. *Abia lădui seama, în contemplatiia mea, că recentul meu se duce*. C. NEGRUZZI, I 236. — N. după fr. (din lat. **contemplor**, -ari, idem).

CONTEMPLAȚIE s. f.

CONTEMPLAȚIUNE s. f. } v. **contemplă**.

CONTEMPLATIV, -Ă adj. }

CONTEMPORĂN, -Ă adj. subst. *Contemporain*. — Adj. Care este din același timp s. epocă cu altul, care a fost s. a. trăit în același timp cu altul, cf. sincronie; care este din timpul nostru, cf. actual. *Cezar a fost contemporan cu Cicero*. Evenimente *contemporane*. *Istorie contemporană* = istoria evenimentelor din timpurile cele mai recente. *Scrisori contemporane* acem foarte puține. GHICA, s. 86. *Cleral contemporan*. RĂȘCANU, L. LXXII. *Erorile contemporane*. MAIORESCU, CR. I 251. *Ultima grafie... nu corespunde rostirii contemporane*. D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 26. (Subst.) *Lipsa de interes a contemporanilor pentru astfel de publicații*. BIANU, BUL. COM. IST. I 319. *Vergiliu a fost contemporanul lui August*. [Și:] (forme romanizate, prin apropiere de timp) **contemporân**, **contemporân**. | Abstract: (după fr. *contemporanéité*) **contemporaneitate** s. f. (pronunț. *ue-i*) = caracterul persoanelor și al lucrurilor contemporane, existența în același timp cu altul, conviețuire, simultaneitate, cf. coincidență. *Contemporaneitatea înființării marilor dregătorii și a principatelor e un fapt evident*. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 28. | Adverb: (formație personală neîncrebunțată) **contemporânește** † = în același timp. *Faptele istorice consemnate contemporanește*. SBIERA, F. 46.]

— N. după fr. (din lat. **contemporaneus**, -a, -um silems).

CONTEMPORANEITĂTE s. f. v. **contemporan**.

CONTENĂ vb. I³ v. **conteni**.

CONTENCIŌS adj., s. a. (Jur.) *Contentieux*. — Adj. Care dă naștere la discuție, care e în litigiu, care se poate contesta, discuta, care poate fi obiectul unui proces. *Din punctul de vedere al formei, administrațiunea este: acțioasă, consultativă sau contencioasă*. PRETORIAN, DR. C. 56. | (De obicei) Subst. *Contencios administrativ* = toate afacerile contencioase ale unei administrații; p. ext. serviciul care se ocupă de ele. *Consiliul de stat cu atribuțiunile de contencios administrativ nu se poate reînființa*. HAMANGIU, C. C. XXXVIII. *Am făcut acțiune în contencios*. *Serviciul contencios (ului)*. *Contenciosul ministerului de Finanțe*.

— N. după fr. (din lat. **contenciosus**, -a, -um, idem).

CONTENEALA s. f. v. **conteni**.

CONTENÉNT, -Ă adj., subst. v. conțineă.

CONTENÉNȚĂ s. f. v. conțineă și continență.

CONTENI vb. IV^a. 1^a. (S') *arretér*. 2^a. *Cesser, se calmer*. 3^a. *Finir, se faire, Terminer*. 4^a. (S) *mâtrier, (se) contenir*. 5^a. *Empêcher*. 6^a. *Interdire*. 7^a. *Laisser tranquille*.

1^a. [Despre ființe] **INTRANS.** (construit absolut s. cu prep. din.) A întrerupe o mișcare s. o acțiune începută, a se opri (din mers), a sta locului. *Contenesc...* însemnează că stau din lucru, din vorbă, adică nu mai lucrez, nu mai vorbesc. I. GOLESCU, C. I. *Din lucru să contenesti*. PANN, P. V. I 141. *Deregul meu contenise din mers*. SANDU-ALDEA, U. P. 60. *Sărea ici, sărea colea, Șapte dealuri și-o vâlcea... Tâman cu o pădurea, Până'n codru mi-ajungea. Ea în loc că-mi contenetea*. MAT. FOLC. 157. *A continat calul și-a horodit*. RĂDULESCU-CODIN, I. 169. *Prigichitoarele contenese* (= se oprese din cântat) când ciortile crâncăneau. ZANNE, P. I 621. | (După ce se opri, cu același sens și refl.) *Cunțiră-se cea ce bătea Pacla*. COD. VOR. 34. *S'au contenit de o răde*. SBIERA, P. 178/200. | **TRANS.** (= factitiv) A face să se oprească, a opri. *Ștefan-Vodă că-mi venea, Calu'n loc că-mi continua și din gură că-mi zicea...* MAT. FOLC. 159. *Pe lărmă intra, Calu'acontina* [poate: calu-mi continua] (glosat prin: oprea). ION CR. IV 291.

2^a. (Despre ploaie, vânt, foc, durere, plâns, sânge, etc.) **INTRANS.** A se opri, a se liniști, domoli, potoli, ostoi; p. ext. a înceta, a se termina, a se sfârși, a se curma. *Ploaia și furtuna au mai contenit puțin*. DRĂGHICI, R. 73/200. *Conteneseă războiul cel dintre voi*. BELDIMAN, N. P. I 22. *Cândă, cândă vă trece capetele, contenestește*. PRAVILA (1814) 70. *Contenind aceste pricină de împiedecare, iarăși bândăndeste tatăl dritările sale*. CODICA TIV. 31. *Corajul îi contenii*. PANN, P. V. III 58. *Toate durerile mele am simțit o'au contenit*. Id. E. I 87/200. *Dorința de a vedea contenind gălecnul...* C. NEGRUZZI, I 149. *Sbucniul lăuntric contenii*. RADOVEANU, M. 111. *Când înima chiorăște, gura nu prea conteneste*: la vreme de nevoie, omul cam cărtește. ZANNE, P. II 217. *Daod vorba conteneste, femeia se mai potolește*. TEODORESCU, P. P. 500 b. *Am stat noi acolo erco două ceasuri și ploaia nu mai contenă*. BOCEANU, GH. | Refl. (cu același sens). *Se pipăi cu mâine de ea; conteni-se focul* (la flievre la quitta). TETRAEV. (1874) 212. *Și contenă-se ploaie*. PALIA (1881) 35/200. *Dzise vântului și să conteni*. VARLAAM, C. 296. *Să se contenăsc de vecei împinirea acestui sporiv*. URICARIUL, I 223. *Când loviturile se contenă, îl abia putea răsufla*. REGEGANUL, P. I 74/200. | **TRANS.** (= factitiv) A face s. a porunci să se oprească, să se aline, să înceteze, să se sfârșească, să se termine. *Ațunee se sculă și conteni dântul și mare* (îl parla avec autorité aux vents et à la mer et il se fit un grand calme). TETRAEV. (1874) 212. [Soldații] *au mai contenit focul*. LET. II 361/200. *Conteneste durerile mult suspinătorului meu suflet*. MINEIUL (1776) 201. | Cu același sens construcție intrans. cu dativul] *Cise vântului și conteni și mării și se alină*. VARLAAM, C. 296.

3^a. P. gener. **INTRANS.** (construit absolut s. cu prep. de, din, cu) A înceta, a lua sfârșit. *Cire chinu și pelița* (= trupul), *cunțiri... de păcatu* (: s'au părăsit de păcate N. TESTAMENT 1648; au încetat de păcate BIBLIA 1688). COD. VOR. 157/200. *H[risto] are două legi, cea ceache și cea nouă, cea ceache grea, iară cea nouă însoară; cea grea conteneste cu muncile de vecei*. VARLAAM, C. 222. *Mai adăoge-voiu a*

ieși la războiu au conteni-voiu? BIBLIA (1688) 190. *Școala Elinească au conteni cu totul*. URICARIUL, VII 93. *A contenit din viață* (= a încetat din viață, a murit). PANN, P. V. II 60. *Conteniți din desfățare!* KONAKI, P. 53. *Conteneste cu morala, mă rog!* C. NEGRUZZI, III 230. *Căni nu mai contenău din lătrare*. SANDU-ALDEA, SĂM. VI 1074. | Spec. (Elipic în loc de a conteni din gură) A tăcea. *Ah! tac!, mă rog, conteneste!* C. NEGRUZZI, I 207. | (Despre un șir de obiecte) A lua sfârșit, a ajunge la sfârșit. *Pe porțile deschise larg nu mai contenău săniile încărcate cu mosofiri*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, VIAȚA ROM. II, 225. | **TRANS.** (construit de obicei cu (prep. de +) un infinitiv, mai rar cu un complement drept s. cu un gerundiu) A înceta, a sfârși, a termina. *Nu contenărd a mărturisii pre H[risto]*. MINEIUL (1776) 12. *Cetate Udriul a bate nu conteniă*. CANTEMIR, HR. 398. cf. LET. II 385/200. *Nu conteneste a lipsi cu scrisorile la cl.* LET. III, 257. *Sfătătorii dreptăților nu conteniă a da sfaturi*. PRAVILA (1814) V. *Unii nu contenăză a huli pre cei de sus*. ZILOT, CRON. 335/200. *N'am contenit Domnia noastră, nici vor conteni ercând și socotind pentru cele ce folosesc*. URICARIUL, I 123/200. *Ajungh dar, conteneste a fi'n aceste păveri!* PANN, E. IV 146. *Milșoi copii au conteni suspinurile*. DRĂGHICI, R. 34. *Bunul stăreț conteneste coroașă* s. BELDIMAN, N. P. I 18. cf. TR. 17. *Înimă, nu conteni cu suspin a te loci!* KONAKI, P. 164, cf. 213. *Nu conteni de a stărui*. C. NEGRUZZI, II 140. *Mai totdeauna nu contenese de a crește* [poposoi]. I. IONESCU, C. 97. *Curgea anilor nu încoteneste l. de a schimba și a preface purure pricinile vieții...* ODOBESCU, I 273. *Pașărea nu mai conteneste de loca*. ISPIRESCU, L. 298. *Maiod, măiculiță mea... Să conteniim beția*. TEODORESCU, P. P. 664.

4^a. (Despre ființe) **TRANS.** A înfrâna, a ținea în frâu, a stăpâni, a domina, a potoli. *Conteni-ai trușafii*. COREȘI, PS. 333. *Se[ă]ntal conteniud cu blând graiu dădurile necurate, au tătăduit pre acei acbirăiți*. DOSOFTEIU, V. S. 129/200. *Adam nu-și conteni cugetul și mintea*. NEAGOE, INV. 297. *Iulius Ţesar... se gătea să-i înfrângă și să-l contenescă* [pe Duci]. P. MAIOR, IST. I. | Refl. A se înfrâna, a se reținea (dela ceva), a se stăpâni, opri, alina, a se mărgini. *Cunțiri-te de mănăie*. PSAL. SCH. 3. *Ea să conteni pufinel*. DOSOFTEIU, V. S. 236. *Nu oclă ce... de frică se contenește, răbdătoriu se numește*. CANTEMIR, IST. 91/200. *Între aceste hotare contenindu-ne, nici Filal și Inorogul ce vor să scornească... în minte ne cine*. Id. Ib. 164/200. *Doară s'ar conteni a nu veni în țară*. MAGAZ. IST. 138/200. *Popa nu s'au mai putut conteni de atăta acără și audăriciune și au prins a sudui*. SBIERA P. Id. Ib. 19/200. | **INTRANS.** (cu același sens) *Dumnezeu nu cru cum erupți tu, că Dumnezeu contenește și răbdă*. ALEXANDRIA, 72.

5^a. **TRANS.** (Complitit uneori cu din s. dela s. (ca) să). A opri, a popri, a împiedica, a reținea (pe cineva dela ceva s. să faci ceva). *Pre voicodnul cetății l-au conteniit dela porneală ce să porniă asupra unei fețe*. DOSOFTEIU, V. S. 50. *Să nu-l contenești den osărdia sa*. MĂRGĂRITARE, ap. TDRG. *Pracul cască după măturat deși se rădică... însă nici razele soarelui a nu loci oprește, nici pașii căni ce prin casă ambăd contenește*. CANTEMIR, IST. 115. *Stăriile împrejur ale Măiei îi conteniă cu să nu încargă în Măia*. P. MAIOR, IST. 32. *Nu l-am mai cunținat* (germ. haben ihn zurückgehalten) căteva, că de nu, el or fi făcut de mult proces (Oravița, în Banat). Com. A. COCA.

6^a. † **TRANS.** și **INTRANS.** (Complementul este în acuzativ s. dativ, obiectul intersicării s. porun-

cul este o propoziție începătoare cu ea, să s. ea să) A interzice (culva să facă ceva), a-l impune, a-l porunci (opriindu-l dela ceva, dojenindu-l); a certa, a dojeni, a muștra; a împiedica. *Cunțir-ri-ai limblor* (Încerepaști gentes) PSAL. SCH. 21, cf. CORESI, p. 18. *Cum au oprit dzu celula ce fură să nu fure, așa [a]u cunțir-ri-ai celula ce face strămbătate.* VARLAAM, C. 383/2. *Să atina de ochii [orbilor] și dăsc lor; după credința voastră hic coasă. Și să deschiseră ochii lor și-i cunțiri pr'inșii Is. de grăi.* Id. lb. 245/2. *Cunțiri lor Domnul să nu spuie culva... ce au făcut.* Id. lb. 341/2. *Nu cunțireți, că cine nu-i împotrivă nono, cu noi easte* (BIBLIA 1688: nu cunțireți = ne l'en empêchez point. CORESI: nu a părăreți lui). NOUL TESTAMENT, ap. CP. *Direcțiilorlor... foarte tare am cunțiri și am dat porocd.* LET. II 104/2 (Ref. = pasiv) *Lucrările lui Dumnezeu cele bune acestea înoc se cunținesc și au oprilește, dară cu cât mai vărtos lucrările diabolului.* ȘAPTE TAINE, ap. TDRG.

7. Trans. (Despre boale; complementul e o mul) A păși, a da pace. *Să nu-l săbești, să nu-l cunținești.* PĂSCULESCU, L. P. 134, 148.

[Ș]: **contini**, **cunteni** † vb. IV^a, **inconteni** vb. IV^a. Nu *incontenece* de a schimba. I. VĂCĂRESCU, ap. ODOBESCU, I. 273. În texte rotacizante: *cunțiri* † vb. IV^a. Forma originară **contenă** (**contină** și **incontină**) vb. P, pe care o au și Aromânii (*acumtin*), se găsește în Banat, Oltenia și parțial și în Muntenia. | Adjectiv: **contenit** (**contenată**), -ă = (cu sens pasiv) oprit, împiedicat, înfrânat, interzis; (cu sens reflexiv) care se stăpânește, se reține (dela ceva, cumpătat, potolit, reținut, moderat. [În zi de sărbătoare] *lucrul este cunțiri și oprit.* CORESI, ap. TDRG. *Văzându-l om cunțiri la toate...* M. COSTIN, ap. DDRF. (Mai ales negativul, întrebunțat și în regiunile în care verbal *contenece* e aproape necunoscut) **necontenit**, -ă = care nu cunținește, nu se (mai) sfârșește, care ține, durează meru, nelncetat, nelncerupt, necurmat, continuu. *Au trimis stăpânul cunțiri îndoiți și dar necontenit a cindca boale.* MINEIUL (1776) 61, cf. (*necontenită Jale*) 57, (*mănie necontenită*) 35. *Incepând a vărșa asupra Turcilor un foc necontenit.* LET. III 276. *Aplauze necontenite.* URICARIUL, X. 6. *Să facă necontenită cercetare școalelor.* Id. I. 60. *Războiu necontenit.* MARCOVICI, C. 11. *Legine necontenite.* KONAKI, P. 85, cf. (*boceci neconteniti*) 54. *Erau necontenite jătoabe obștiei pentru jăfuirile lui Mofoe.* C. NEGRUZZI, I 350. *Falgerete cele necontenite infătoșou o priveră ca cum ar arde ceriul.* DRĂGHICI, R. 112. (Adverb). În mod continuu, fără întrerupere, nelncetat. *Cei din urmă ceau grea mare, bătându-se necontenit.* LET. II 357. *Mă vact și zi și noapte, plâng, suspin necontenit.* KONAKI, P. 134, cf. 121. *Ochii mei te urmărește necontenit.* ALECSANDRI, II 763. *Datorile...* a-đoșându-se necontenit, au crescut foarte. MARCOVICI, C. 10. *Necontenit lucrând.* DRĂGHICI, R. 154, cf. 148, cf. CREANGĂ, A. 15. EMINESCU, N. 23. | Abstracte: **contenire** (cunțirire † PSALT. SCH. 214/2) = acțiunea de a cunțiri, înclutare, sfârșit; cumpătat. *Cunțirea răntului și alinarea mărci te arăta puterea dumnezeirii lui Hristos.* VARLAAM, V. 8. 236. *Precum era Ghicavodă plecat spre sânge, cu mare cunțire l-am cunoscut aici.* M. COSTIN, ap. GADEL. *Pentru cinstea carăției și cu cunțirea hadămb să făuce.* CANTEMIR, 315. *Legăturile dă cunțirea armelor* (= armistitiu) a'au păzit. DUMITRACHE, C. 430. *Au făcut alianțe, adec cunțire de arme.* DIONISIE, C. 174, cf. 182. *Cearine moștenirii, scrie praclia, că iaxte fără cunțire și de apurure.* PRAVILA (1814) 154. *Cunțirea părinteștii pu-*

teri asupra fiilor. CODICA ȚIVILĂ, 30. *Rugi fără cunțire* (= necontenite) KONAKI, P. 3. *Nu aibă însă nici o părere de rău... pentru cunțirea* (= încetarea de a mai apărea) *acestei foi.* ARHIVA R. II, IV. *Văzu curgând sânge din piept... fără cunțire...* PANN, E. II 71. *Cunțire* (=sfârșit) *tomului I-ii.* GORJAN, H. 162. *Cunțirea răboiului trecut.* URICARIUL, I 185. Negativul: **necontenit** s. f. = nelncetare, neoprire, lat. *incontenit*, *intemperantia*, *immoderatio*. LB. *Necurmarca și necontenirea lor* (a nedreptăților). PRAVILA (1814) 20. *Necontenirea boalei ciupei.* URICARIUL, I 244. (Mai ales cu prep. cu, formând expresiunea adverbială învechită) **Cu necontenire** = nelncetare, fără întrerupere. *Și cu necontenire de moarte-l prigonește.* C. NEGRUZZI, II 205. *Cu necontenire judecându-se.* URICARIUL, I 122, cf. 30, 212. *Copaci...* cu necontenire picau. DRĂGHICI, R. 112, cf. 88; — **cunțitură** † s. f. = interzicere, oprire. *Și nu înclm porăncile și cunțiturile ale lui.* CORESI, M. 274; — **cunțirimant** † s. a. cunțire, oprire. PSALT. SCH. 26; — **conteneală** s. f. = cunțire, încetare. *...Ciumurluială, de par'că ar fi robli... și și noapte fără cunțiturală* (= necontenit), ȘEZ. VIII, 66; — **contenit** (**contini**) s. a. = cunțire; (Forest.) loc de pășune designat pentru oarecare solu de vite (Ciclu, Alba Inf.) Com. ITTU. Cf. PAȘCA, GL.]

— Din lat. pop. **cunctino-are**, derivat din *cuncto(r)* s'nu mai continuu o mișcare, rămân în urmă, exit. șovășesc. S. PUȘCARIU, *Dacoromania* I 226-230. (Lat. *continere* — care se potrivește din punct de vedere al înțelesului — ar fi dat în românește **cufinea**). — Cf. **contenință** (sub **continență**).

CONTENINȚĂ † s. f. v. **continență**.

CONTENT, -Ă † adj. *Content*. — Mulțumit, satisfăcut. *Cetitorial va fi content.* CANTEMIR, HR. 124/2. *Cu împărțala de părinte content și îndestulat au fost.* Id. lb. 247/2. [Derivate: **contetu** † vb. IV^a refl. = a se mulțumi. *Neputul Dalmatie cu cinstea de Cheșar s'au contentit* (explicit în paranteză prin: au fost mulțumit). CANTEMIR, HR. 246/2; **contenitatie** † s. f. = mulțumire, satisfacție. *Să simșii și noi acca cunțenitatie a sufletului.* GHICA, A. 800.]

— Latinism (**contentus**, -a, -um), ne mai întrebunțat astăzi.

CONȚEPT † s. a. v. **concept**.

CONȚEȘ s. a. (îmbrăc.) v. **contăș**.

CONTESĂ s. f. v. **conte**.

CONȚEȘĂT, -Ă adj. v. **contăș**.

CONȚEȘC, -EĂSCĂ † adj. v. **conte**.

CONTESTĂ vb. I^a *Contester*. — Trans. A nu recunoaște dreptul s. pretențiunea culva la un lucru, a tăgădui, a nu admite, a nega adevărul, existența s. validitatea unui fapt, a pune în discuție o revendicare s. o afirmație a culva ea sta contra la părerea culva pentru un lucru, a zice contra la ce se zice (ARISTIA, PLUT.). Cf. *protesta*, ataca. *Departa de mine gândul de a voi să conteste că...* URICARIUL, X 370/2. *Dependința ce nu poate să le-o contesteze nimc.* C. NEGRUZZI, I 243. *Nimc nu poate să conteste agriculturii întâiul rang între ramurile cele mai importante ale traclului.* I. IONESCU, M. 278. *Italianii și Germanii contestă nelncetat Francezilor geniul acestei arte.* ODOBESCU, III. 95. *Nu*

pot încăli un act, a cărui legalitate o contestă. MAIORESCU, D. II, 37. *Dumneata contestezi boierilor influența lor fericită.* D. ZAMFIRESCU, R. 27. *Bărbatul ca putea contesta valoarea dolei alienabile.* HAMANGIU, C. C. 443. *A contesta o alegere = a ataca validitatea ei pe motiv că n'a fost făcută în regulă.* [Ind. pr. *contést și contéstéz.* | Adjective: **contéstánt, -ă.** *Cercetarea alegerii contestate.* MAIORESCU, D. II 118. *Căutăm a ne înțelege asupra părții celei mai puțin contestate din meritul literar al d-lui Caragiale.* Id. CR. II 172; — (cu negativul, întrebându-l și ca adverb) **necontéstat, -ă** = care nu este s. nu poate fi contestat, admis în deoseb. recunoscut (ca valabil, adevărat). *Acea dreptul necontestat și necontestabil.* MAIORESCU, D. I 105. *Alecsandri publică primile sale poezii... care îl ridicară îndată la titlul necontestat de întâiu poet național al României.* C. NEGRUZZI, I 339. *Necontestat că multe din noțele despre viața la Unguri și Leși sânt luate din propria-i experiență.* IORGA, L. II 568; (rar <fr. *contestant*) **contéstánt, -ă** (ALEXI, COSTINESCU), **contéstător, -oare** adj. și subst. = (cel) care contestă. (Jur.) care face s. introduce o contestație; — (<fr. *contestable*) **contéstábíl** (cu negativul **necontéstábíl** și **incontéstábíl**, întrebându-l și ca a d.v., v. c.), -ă adj. = care poate fi contestat. *Artiști!... [sânt] cei mai contéstábíl apreiatori teoretici ai artei.* MAIORESCU, CR. II 208/10. *Un adever necontestat.* MAIORESCU, L. 49, cf. D. I 105, CR. II 176). | Abstracție: **contéstóre** s. f. = acțiunea de a contesta, nerecunoaștere (a unui drept). *Dreptul lor de a face critica așa cum au făcut-o este mai presus de contéstare.* MAIORESCU, CR. II 208/1; — (<fr. *contestation*, lat. *contestatio, -onem*) **contéstátie** (contéstátíune) s. f. = contéstare; (Jur.) <ecartă asupra unui lucru (STAMATI), discuțiune, neînțelegere asupra dreptului pe care-l revendică cineva; s.p.e. una din căile de atac a unei hotărâri date de o instanță judecătorească, administrativă s. fiscală, în anumite cazuri prevăzute de lege, și în scop de a înălțura efectele acelei hotărâri, cf. opozițiile, apel, recurs. *Prefectul... judecă contéstátíunile icite pentru alegerile comunale.* PRETORIAN, DR. C. 75. *Jurământul decisoriu poate fi dat în orice fel de contéstátíune.* HAMANGIU, C. C. 303, cf. 64, 79, 144, 171, RUSSO, s. 72. *A face s. a ridica (o) contéstátie.*

— N. după fr. (lat. *contestor, -ari*, din *cum* și *testis* ca pleda aducând martoris).

CONTESTÁBIL, -Ă adj. }
CONTESTÁNT, -Ă adj. } v. *contesta.*
CONTESTÁTIE s. f. }
CONTESTÁTÍUNE s. f. }
CONTESTÁTOR, -OARE adj. }

CONTETUÍ † vb. IV refl. v. *content.*

CONTÉXT s. a. *Contéstec.* — Textul în întregime (cu părțile ce preced și cu cele ce urmează o citație) dând o înălțurare completă a idelilor. *O epistolă... carea el cu mâna lui o au scris lui Sigismund Batori, titlul lătinește, tară contéstul angurește.* ȘINCAI, HR. 255/56. *O sorginte trebuie studiată în testu și'n contéstu.* HASDEU, I. C. IX. *Contéstul... și forma titlului acestei cărți ne sunt cu totul necunoscute.* ODOBESCU, I 355. *Contéstul... ne arată că trebuie să scriem...* D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 93. *Fraza aceasta nu se înțelege, trebuie să vedem contéstul.* [Plur. -*teste.* | Și: (grafic) *contést* †].

— N. întâiu din lat. *contextus, -us* <reunire, înțelegere, legătură împreună, apoi din fr.

CONTIGUITÁTE s. f. v. *contiguu.*

CONTÍGUU, -UĂ adj. *Contigu.* — Care se atinge (de altceva), care e lipit (de ceva), care e (în spațiu) imediat unul lângă altul s. (în timp) unul după altul, care este în imediată vecinătate cu altul s. cu altceva, adiacent, cf. *aderent*. [Pronunț. -*gu-u.* | Plur. m. -*gui*, f. -*gue.* | Abstracție: (<fr. *contiguité*) **contíguitáte** (pronunț. -*gu-á*) s. f. = starea în care se găsece două lucruri contigue.].

— N. din lat. *contiguus, -a, -um* (din *cum* și *tangere* ca atinges).

CONTIMPORÁN, -Ă adj., subst. }
CONTIMPORENÉȘTE † adv. } v. *contemporan.*
CONTIMPURÁN, -Ă adj., subst. }

CONTINÁ vb. I^a v. *conteni.*

CONTÍNA s. f. v. *concină.*

CONTINÁȚII s. f. plur. *Étage. Édifice.* — (În Munții Apuseni și în tinutul Năsăudului) Etaj; p. ext. un fel de clădire care are de obicei și etaj (N. DRĂGANU, DR. IV, 755), case mari, frumoase, un fel de palat. (FRANCU-CANDREA, M. 277). *Se spătură (= sfăștură) ei laolaltă ca să-și facă nește contíndii.* Id. ib., cf. 280, 281. [Și: **contíndii**].

— Din ung. *kontignáció*, idem (în acest neologism, din lat. *contignatio, -onem* <schelă, rând, cat, etaj>). N. DRĂGANU, *Dacoromania*, IV 755.

CONTINÁȚII s. f. plur. v. *continații.*

CONTÍNE vb. III v. *conține.*

CONTÍNEÁ vb. II I^a2^a. *Contenir. 3^a. (Se) contenir, se maîtriser.*

1^a. *Trans.* (Despre vase, recipiente, măsurii de capacitate) A avea o capacitate (de...), a cuprinde (în sine), a închide (în sine). *Sticla aceeaș conține trei litri de apă.* (Fig.) *Și să aibă pentru tine tot Apa aceeaș mire Cătă inima-mi conține Pentru Iancu amice.* ALEXANDRESCU, M. 188/10.

2^a. *P. anal.* (Despre o carte, scrisoare, etc.) A avea, a fi compus din. *Această carte conține o sută de pagini.* P. ext. (Despre idelle dintr-o carte) A cuprinde. *Această scrisoare conține multe neadeccăruri.*

3^a. *Trans. și refl.* (Franțuzism, †). A (se) stăpâni, a (se) ține în frâu, a (se) înfrâna, a (se) domina, a (se) modera, a (se) reține. *Ceruce corabie de războiu, ca să poată părași inula, ne mai putând să conține pe administrații săi.* GHICA, s. 377.

[Și: **conține** vb. III. *Prez. ind. conțin. Conj. pr.*, pers. 3: *să conțină și să conție, gerund. conținând.* | Adjective: **conținút** (cu negativul **neconținút**), -ă = adj. (ad I^a) cuprins, care începe în...: (ad 3^a) stăpânit, ținut în frâu, înfrănat, înmăbușit, reprimat, reținut. *Apa conținútă în acest vas... Firea lui entusiastă, atăta timp conținútă și strânsă în frâu... cu greu se mai putea stăpâni.* VLAHUTĂ, ap. TDRG. *Îată-l plângându-și într'un ton de mânie conținút... de câte ori are să le îndure pe nedreptul, chiar de la Români săi...* IORGA, L. II 227; — (puțin întrebându-l, despre un vas) **conținátór, -oare** adj. și subst. = care conține, care cuprinde (o cantitate oarecare de lichid s. altă materie). *Conținátorul e vasul, lichidul e conținutul.* | Abstracție: **conținére** s. f. = acțiunea de a conține; (ad 3^a) stăpânire de sine, înfrânare, continență; — (după fr. *contenu*)

conținut s. a. (cu plur. -*nături*) = (ad 1°) cantitatea (de apă, etc.) care intră într-un recipient; (ad 2°) cuprins; (la POLIZU și PONTBRIANT și cu sensul de continent); *Conținutul acestui vas, acestei lucrări*; spec. (Logică) *Conținutul unei noțiuni este totalitatea noțiunilor parțiale din care se compune înfăptuirea ei*. MAIORESCU, L. 30.

— *N.* după fr. (lat.) **contineo, -ere**, din cum și *tenere* «a ține». Cf. continență, continent.

CONTINENT s. a. (Geogr.) *Continent, terre ferme*. — O bucată de uscat, cu mult mai întinsă decât o țară și împrejmuată în mai multe părți de mări și de oceane, se numește *continent*. MEHEDINȚI, PĂM. 6. Cf. uscat. *Continentalul vechiu* (= Europa, Asia și Africa). *Continentalul nou* (= America). | *P. restr.* Fiecare din marile diviziuni ale pământului, separate una de alta prin oceane. *Împărțirea cea mare a continentelor geografice*. MAIORESCU, L. 130. *Fauna și flora celor cinci continente*. C. PETRESCU, C. V. 119. | (În opoziție cu insulele vecine s. — când e vorba de Europa — în opoziție cu Anglia) *Uscat. Un soi foarte căutat chiar și afară de insulă, pe continent*. GHICA, S. 540. [Plur. -*ente* și. Invechit, -*enturi*. POLIZU. | *Adjectiv*: (<fr. *continental*) **continental, -ă** (uneori în opoziție cu *insular*) = care ține de un continent, de uscat, care are raport cu continentalul, aparține unui continent s. se află pe continent; spec. relativ la continentalul Europei. *Bloes (s. bloen) continental* = măsurile de închidere a porturilor Europei continentale pentru comerțul Angliei, impusă în 1806 de Napoleon I. Insule apropiate de continente și rupte din masa cea mare a uscatului se numesc *insule continentale*. MEHEDINȚI, G. F. 151. *Climă... continentală*, id. ib. 105. *Hotel Continental*.

— *N.* după fr. (lat. **contines, -entem**, terra, dela *continere*).

CONTINENȚĂ s. f. *Continențe*. — (Franzuzism) Reținere, oprire (dela plăceri), înfrânare, cumpănare, ef. castitate, abținere, *temperanță*. Cu *continență*. CARAGIALE, ap. ȘĂINEANU, D. U. [Și: **contență** s. f. — (prin apropiere de verbul *conteni*) **contență** (continență) † s. f. *Dându-se la post și la contență*... DOSOFTEIU, V. S. 137. *Derectariu însemnat continenței* (lemma pentru «văzdrăjaniei», din paleosl. *văzdrăjanje* «continența»), id. ib. 208. | *Negativul*: (<fr. *incontinent*, lat. *incontinentia*) **incontinență** s. f. = (Med.) neputința de a reține emisiunea urinei s. a materiilor fecale, cf. BIANU, D. S.]

— *N.* întâlu din lat. **continentia, -ae**, din *continerere* «a reține», apoi după fr.

CONTINENTAL, -Ă adj. v. continent.

CONTINGENT, -Ă adj. și s. a. *Contingent*.

1°. Adj. (Filos.) Care poate fi s. nu. care se poate întâmpla sau nu, eventual, cf. problematic. (Jur.) *Parte contingentă* = care-i revine cuiva dintr-o împărțea, cotă-parte.

2°. Subst. Partea de contribuție s. de lucru pe care trebuie s'o dea fiecare comună, departament s. membru. [Încurajarea dată litelor, științei și artelor]... *ne-ar face să aducem și noi contingentul nostru la opera cea mare a civilizațiunii*... GHICA, S. 137. | Spec. (Armată) Numărul total al tinerilor care se recrutează în fiecare an pentru serviciul militar; p. ext. anul recrutării, clasă, cf. leat. *Legea relativă la... contingentul armatei*. HAMANGIU, C. C. XIX. | *P. ext.* Cantitate, număr de oameni (aparținând aceleiași categorii). *Slab contingent față cu armata... lui*

Osmân. MAIORESCU, D. II 88. *Un nou contingent de emigrări s'au respirat asupra țării*. MEHEDINȚI, R. 18. *Se știe că cel mai numeros contingent de copii se găsea printre călugări*. RUSSO, BUL. COM. IST. I. 17. *Un numeros contingent de nepoți și nepoate*. C. PETRESCU, C. V. 177. | (Econom.) Cota de contingentare. *Contingent de producție, de export*. [Abstract: (fr. *contingence*, cf. 1°) **contingentă** s. f. (Filos.) = posibilitatea ca un lucru să se întâmple s. nu: (Geom.) *Unghiul de contingentă* = unghiul format de o linie dreaptă cu o curbă s. de două curbe care trec prin același punct. | Verb: (fr. *contingenter*) **contingentă** 1^a trans. = (Econom.) a supune o activitate economică (de ex. producția, exportul, importul) unei repartiții obligatorii pentru toți cei ce o exercită: (cu part.-adj.) **contingentat** (cu negativul **necontingentat**), -ă. Marfă contingentată: (și cu abstractul verbal) **contingentare** s. f. *Regimul de contingentare*.]

— *N.* după fr. (lat. **contingens, -tem**, de la *contingo, -ere* «a atinge»).

CONTINGENTĂ vb. 1^a }
CONTINGENTĂ s. f. } v. contingent.

CONTINĂ vb. IV^a. v. conteni.

CONTININȚĂ † s. f. v. continență.

CONTINUA vb. I (*). 1°-2°. *Continuare*.

1°. *Trans.* (s. urmat de inf., să s. de prep. cu). A nu întrerupe, ai a duce mai departe ceva început, a urma să faci ceva. *Știnea nouă... a continuat adăbirea lunei cehi* [începută de religia creștină]. BĂLCESCU, M. V. 2, 23. *Nu știm dacă d. Eszera a mai continuat investigațiile sale asupra acestui subiect*. RĂȘCANU, L. LXXV, 30. *Continuă să lucreze s. cu lucrul*. | A prelungi. *Gardul l-ani continuat până lângă casă*.

2°. *Intrans. și refl.* A nu conteni, a nu se opri, a nu se întrerupe, a ține înainte, a nu înceta, a se prelungi, a urma mai departe. *În caz de moarte a unuia din asociați, societatea trebuie să continuească cu eredită sa*. HAMANGIU, C. C. 357. *Să se continue ordănuirea lui cu mai înainte*. URICARIU, I. 184. *Corectările continuă*. (Absol.) *Continuă* (= urmează înainte s. mai departe).

[Ind. pr. *continua*, sau *continuu*, tu *continui*, el *continuă*... (mai rar) *continues* și (neobișnuit) *continuesc*. | *Adjective*: **continuat** (cu negativul **necontinuat**), -ă = necurmat, neîntrerupt, dus mai departe; — (<fr. *continueur*) **continuator** (**continuator**), -oare adj. = care conlină. *Firul continuator al faptelor*. (Substantivat) Cel (cea) care continuă, duce mai departe ceea ce a început altul, următor, urmaș. *Narațiunea continuatorului e originală și prețioasă*. IORGA, L. I 474; — (lat. *continuatus, -a, -um*) **continuativ, -ă** adj. și adv. = care continuă; în mod continuu. *Fragmentul... cuprinde în 31 rânduri, serie continuativă sau întregi, 31 vorbe*. G. CREȚU, MARDARIE, L. 26. | *Abstracte*: **continuare** s. f. = acțiunea de a continua, duce mai departe (a unui lucru început), urmare, prelungire, durată. *În continuare* loc adv. = continuu, fără întrerupere; continuând de unde a încetat s. s'a întrerupt ceva. *Vom arăta, în continuare, geneza acestui lucru*; — (fr. *continuation*, lat. *continuatio, -onem*) **continuație** (**continuațiune**) s. f. = continuare, continuitate. *Prezum pentru erghenia seamului... așa pentru nedecăruptă continuația lui... cădea an zis, CANTEMIR, HR. 107. Cu toate că bănuște posibilitatea unei continuații de Nicolae Costin... ei nu-i dase de capăt*. IORGA, L. I

249, cf. 205, 473; — (cf. *continuité*, lat. *continuitas, -atem*) **CONTINUITATE** s. f. = starea a ceea ce este continuu, legătură neîntreruptă între diferite părți s. momente care se în împreună, neîntrerupere, urmare mai departe, durată neîntreruptă, dălnunre, prelungire. *O întrerupere a continuității substanței nervoase*, MAIORESCU, I. 152. *Arcul necroze de continuitate*, C. PETRESCU, I. II. 153. *Continuitatea elementului românesc în Dacia*, Soluție s. soluțiune de continuitate = întrerupere a continuității. | Pronunț. *nu-u, nu-u, nu-î*.

— N. după fr. (lat. *continuo, -are*, din *continuo, -a, -um*). Cf. *continuu*.

CONTINUAȚIE s. f.

CONTINUAȚIUNE s. f.

CONTINUAȚIV, -Ă adj.

CONTINUITATE s. f.

v. *continuu*.

CONTINUT s. a. v. *conține*.

CONTINCU, -Ă adj., adv. *Continu, continui; continuellement*. — Care nu este întrerupt (în spațiu s. în timp), care durează într-una, fără întrerupere, care nu încetează; care nu este separat, care se înne una, neîntrerupt, necurmat, neînecat, necontenit. *Omenirea merge într-un progres continuu*, BĂLCESCU, M. V. 3/a. *Dominația continuă a nației române asupra Daciei*, MAIORESCU, CR. III 148. *Ioan Neculce și-a scris... lecapitolele...*, în *linguista unei retrageri aproape continue la foră*, IORGA, L. I. 246. *Scripturile sânt sau continue sau necontinue*, HAMANGIU, C. C. 151. *Variațiunile cantitative se mai numesc: graduală, continuă...*, SANDU, S. 124. (Matem.) Dacă interiorii unei proporții sânt egali între ei, atunci proporția se numește *continuu*. CLIMESCU, A. 188. *Fracție continuă*, *Fracție continuă*, (Muz.) *Bas continuu* = care se aude neîntrerupt în timpul întregii durate a unei buciți muzicale, cf. *ison*. | (Adv.) *Continuu și în continuu* = în continuare, mereu, într-una, neînecat, necontenit, fără întrerupere. *Să-și petrecă viața la adăpost sub ceruri Continuu în primejii*, OLIĂNESCU, ap. TDRG. *Am venit continuu de am aprobat*, ap. MAIORESCU, D. II 245. *El devenise... un aparat care făcea de 49 [de] ani în continuu anumite mișcări*, TELEOR, ap. TDRG. [Pur. masc. -u, fem. -uc. | Negativ: *necontinuu, -uă* adj.].

— N. după fr. (lat. *continuus, -a, -um*, idem). Cf. *continuu*.

CONTIPÎST s. m. *Scribe*. — (Învechit și cu o nuanță peiorativă) Funcționar de cancelarie (care face ciornele, conceptele); cf. *cancelarist, cenșer, scriitor, pisar, diac, logofăt, copist, impiegat, ț calemgiu; (în Bucov., pe vremea stăpânirii austriece) grefier. Funcținea de secretar și de conceptist la acest oficiu*, SBIERA, F. 217. *Un contipist ca mine*, CARAGIALE, ap. ȚĂINEANU, D. U. *Holdrît să-și apere neamul până la jertfa sângelui, el se duce la Viena pentru a convinge pe contipisti și pe redactorii de protocoale*, în *Iulie 1742*, IORGA, L. II 65, cf. 402.

[Și (forme latinizate): **conceptist** s. m. = SBIERA, F. 34, **conceptist** s. m. DICT., (numai în LB, după ung. *konceptista*) **conceptistă** f. s. f., cu înțeles masculin; (cu asimilare vocalică, popular) **contopist** s. m. | Cu alt sufix: (în Transilv. și Bucov., după germ.-austriac *Konzipient*, învechit) **conciplânt** s. m. (pronunț. *-pi-ent*).]

— N. din germ. *Konzipist*, idem.

CONTIȘOR s. a. v. *cont*.

CÔNTO s. m. invar. v. *cont*.

CONTOĂR s. a. v. *comptoar*.

CONTOMĂN s. a. *Mantecă de pașan*. — (Îmbrăc. Mold.) Haină bărbătească purtată de săteni (H. III 19, 489, 109, VI 143, X 540), subă (H. III 500), manta mare, blănită (Jorăști, Covurlui), ION CR. IV 85. *Contomanul* are eroiala sumanului. Înșă-i cu guler așezat și-i blănit cu blană de oaie, iar pe la gât și piepti cu cea de vulpe sau de lup. ȘEZ. IX, 40. *Îmbracă pe deasupra și contomanul și plecuț*, FLORINI, ap. CADE. *Bădiță cu contoman, Ia să-mi dai un gologan...*, PAMFILE, C. T. 138.

— După ȚĂINEANU, D. U. ar fi o contaminare din *contos* + *suman*.

CONTONDENT, -Ă adj. *Contondant*. — Care rănește s. strivește țesuturile fără să tale s. să străpungă. *Instrument contondent*. (În ironie s. în glumă) *Argumente contondente* = bătaie, ciomăgoală. [Și: (cf. lat. *contundens, -tem*) **contundent, -ă**. | Abstract: **contondentă** s. f. = lovire, rănire cu un instrument contondent. *Oricare ar fi justificarea acestei contondențe...*, CURENTUL, 1930, 14 Noem.]

— N. după fr. (cf. lat. *contundo, -ere* «a lovi tare»). Cf. *contuziune*.

CONTOPI vb. IV². (Se) *fondre, réunir*. — Trans. și refl. A (se) topi la un loc cu altceva; (mai ales fig.) a (se) îni strâns cu... a (se) amesteca cu..., a (se) împreuna cu...; cf. *fuziunea*. *Dialect cult și literar în care să se contopescă...* toate idioamele locale, ODOBESCU, I 350. Aceste averi secularizate s'au contopit în casa centrală a statului, MAIORESCU, D. II 156. *Mă îndoiesc dacă ar fi știut să contopască în opera sa... istoria Moldovei cu istoria Țării-Românești*, IORGA, L. I 319. [Adjectiv: **contopit, -ă**. *O rin... lumină contopită în rodul de le, ALEXANDRI, P. III 386*. | Abstract: **contopire** s. f. = acțiunea de a contopi, fuziune. *Dante a decretat admirabil această contopire de simpatii*, VLAHUȚĂ, D. 144. *Faptul contopirii unei mari sume de impresii și idei*, MAIORESCU, CR. II 150. *Mă îndoiesc iarăși dacă el a avut măcar ideea acestei contopiri*, IORGA, L. I 319.]

— Formație literară nouă din *con-* și *topi*, după germ. *zusammenschmelzen* s. fr. *confondre*.

CONTOPIȘT s. m. v. *contipist*.

CONTOR s. a.

CONTORAȘ s. a.

v. *comptoar*.

CONTORSIUNE s. f. *Contorsion*. — Contractiune neregulată și violentă a mușchilor, cf. *crispăție*, p. ext. svârcoire, strămbătură, schimonoseală, cf. *apucătură*; gest neregulat și exagerat. *Îl mai văd [e vorba de un câne] doar cum se abate sub locurile măturătoare, ridicând ca contorsiunile lui un nor gros de praful*, CARAGIALE, M. 300. *Omul... face toate contorsiunile și strămbăturile*, id. T. I 71. *Zibal urmărise cu neașă toate contorsiunile, toate crăpațiile straniu ale degetelor*, id. S. 153. *O privește eternă, nepângărită de toate contorsiunile omenești*, C. PETRESCU, I. II 96.

— N. după fr. (lat. *contorsio, -onem*).

CÔNTOȘ s. a. (Îmbrăc.) v. *contăș*.

CONTRA prep., adv., subst. *Contre*, au *contraire*. — (*Contra* e neologismul corespunzător lui împotriva, pe care l-a înlocuit în cea mai mare parte în limba literară, pătrunzând tot mai mult și în popor. El intră, ca primă parte a compunerii, în multe cuvinte nouă).

I. Prep. (Construcția: cu genitivul, dativul s. pronumele posesiv; împreună cu prep. în, formând locuțiunea prepozițională în *contra*, cu același sens).

1^a. (Arătând o echivalență; mai mult în limbajul comercianților) În schimb(ul), pentru. *Tratatul... atribue Rusiei sandjaciul Tulcea, cu rezerva facultății de a-l schimba contra Basarabiei noastre*. MAIORESCU, D. II 115. *Efectele emise de stat... contra împrumuturilor... se numesc efecte publice*. ȘTEFĂNESCU, C. 207. *Contra ramburs*.

2^a. (Cu înțeles local). În direcțiune opusă, împotriva (unui obstacol), în fața... *În contra curentului, (în) contra vântului = în aretul vântului*.

3^a. Fig. (arătând împotrivire, ostilitate) În poarta, în defavoarea, în prejudiciul cuiva s. a ceva, *contrar*. *Apărarea civilizației în contra barbariei*. BĂLESCU, M. V. S. *Traducătorul de versuri franceze... e contra culturii franceze*. IORGA, L. II 503. (*În) contra voinții mele, (în) contra mea*.

II. A d verb (grupat adesea cu prep. din s. I) (*din) contra s. din contră, (în) Transilv. și) în contră = dimpotrivă, cu totul altfel. Unele cuvinte latine... până astăzi sânt în gura [Românilor din Dacia Aureliană]... și, în contră, unele rămân în Dacia lui Traian*. P. MAIOR, IST. 271. *N'am mai făcut nici un progres în această oră; ba chiar aș putea zice din contră*. ODOBESCU, III 21. *Atunci lumea cea gândită pentru noi avea ființă, și, din contra, cea aceea ne părea cu neputință*. EMINESCU, P. 232. # *Pro și contra = pentru și împotriva*. (Expresii populare, mai ales prin Transilvania) *A sta (în) contra (s. de contră) s. a se pune (s. a se lua) în contra (s. în contră) = a sta împotriva, a sta de sfadă, de ceartă (com. CORBU, Zagra, Năsăud); a se împotrivi. Neputând Grecii sta în contră, rupseră fuga*. P. MAIOR, IST. 214. *Nevasta 'n contră se puse*. PANN, H. 67. *Tu o să stai contra?* id. ȘEZ, II 34. *Ei ne stau încontra = împotriva*. FRÂNCU-CANDREA, M. 101A fi s. a se lua (în) contra cu cineva = a fi în dezacord cu cineva, în dușmănie, a se lua la discuție, la ceartă cu cineva. *Om de contră = care caută ceartă (com. CORBU, Zagra, Năsăud)*.

III. (Substantivat) (La Jocuri) Partidă nouă, jucată ca să-ți întorci pierderea, *contra-partidă*. *Se înțelege, când jucătorii sunt toți de talie, se 'ntâmplă să se joace o contra și adesea partidă să fie remisă*. CARAGIALE, M. 278. Spec. (La Jocurile de cărți) *A da o contră = a anunța dela început că cel ce a declarat că joacă, va pierde partidă*. Paguba se socotește în acest caz dublu.

[Ca substantiv, în forma nearticulată: *o contră s. o contra, | și (forme populare, inculte, în Tara veche): cōndra (STAMATI), (ad III) coântră LB, cōndră (ȘEZ, V 58/59, PANN, E. III 33/34) s. f. | Derivat: *contră vb. I* = (popular) a contrazice, a nega, a tăgădui; spec. (la jocul în cărți) a da o contră; refl. (pop.) a se (în)contra (cu cineva) = a se împotrivi (cuiva) în discuție, a contrazice (pe cineva). *De ce-mi contrazi?* FRÂNCU-CANDREA, M. 99. *Cine-o contract că nu?* T. DINU, GR. I 136. *L-am contract s. i-am contract jocul*].*

— N. din lat. *contra*, idem.

CONTRĂ vb. I^a v. *contra*.

CONTRAACUZĂȚIE s. f. (Jur.) *Contre-accusation*. — Răspuns la o acuzație prin altă acuzație. Învinuire ridicată de acuzat contra acuzatorului. — N. după fr.

CONTRAAFIRMĂRE s. f. *Contre-affirmation*. — Răspunsul la o afirmare prin altă afirmare. *Răspundem prin contra-afirmarea mai întemeiată*. MAIORESCU, CR. III 339. — N. după fr.

CONTRĂALT, -Ă subst. (Muz.) v. *contralto*.

CONTRAAMIRĂL s. m. (Marină) *Contre-amiral*. — Ofițer superior de marină, în al treilea grad după amiral (cu un grad mai mic decât viceamiralul). [Plur. -rali]. — N. după fr.

CONTRAANCHETĂ s. f. *Contre-enquête*. — Anchetă pe care una din părți (într'un proces) o cere pentru a controla pe aceea a părții adverse. — N. după fr.

CONTRAAPÊL s. a. (Jur.) *Contre-appel*. — Al doilea apel, cu scopul de a controla exactitatea celui dintâlu. [Plur. -peliuri]. — N. după fr.

CONTRAATĂC s. a. (Mil.) *Contre-attaque*. — Atac dat de asediați împotriva celor ce-l împrejmuesc s. de o trupă atacată care la ea însăși ofensiva; (fig.) răspuns la un atac. *Modul de apărare ce se încearcă prin asemenea contra-atacuri ne pare a se întemeia mai mult pe o sofismă*. MAIORESCU, CR. II 89. [Plur. -acurii. | Verb: (fr. *contre-attaquer*) *contraatacă vb. I* = a lua ofensiva după ce a fost atacat]. — N. după fr.

CONTRAATACĂ vb. I (Mil.) v. *contraatac*.

CONTRABALANSĂ vb. I^a (Se) *contre-balancer*. — Trans. și refl. A face să se cumpănească, să stea în echilibru; a (se) cumpăni, a (se) compensa, a (se) egala, a *contracumpăni*. [Și: *contrabalanză vb. I*. | Adjectiv: *contrabalansat, (contrabalanzat), -ă*. | Abstract: *contrabalansare (contrabalansare)* s. f.]. — N. după fr. Cf. *balansă*.

CONTRABALANȚĂ vb. I^a v. *contrabalansă*.

CONTRABANDĂ † vb. I^a v. *contrabandă*.

CONTRABANDĂ s. f. *Contrebande*. — Introducerea într'o țară, pe furie și fără a plăti taxele legale a unor mărfuri permise la import, s. introducerea unor mărfuri prohibite; p. ext. mărfurile astfel introduse. *A face contrabandă. A trece (o marfă, dintr'o țară în alta) prin contrabandă = prin vama ecului. De contrabandă = care se importă pe furie, p. ext. care nu are titlul valabil s. dreptul de a exercita o profesiune. Toate [damele] cu deosebite capele și mode de contrabandă. C. NEGRUZZI, I, 36. *Sarea în județul Mehedinți este un obiect de contrabandă*. I. IONESCU, M. 224. *Un titlu așa zicând de contrabandă*. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 59. *Advocat de contrabandă*. (Fig.) *Să se introducă contrabanda neadevăratului în politica României*. MAIORESCU, CR. III 165. *S'a prins o mare contrabandă de mătase*. [Și (forme inculte): *cotrobânt (cotrobânt) s. a.* (G. CREȚU, COLUMNA LUI TRAIAN, IV 245, CONV. LIT. XLIV, s. 131); *cotrobânt (cotrobânt, cotrobând) s. a.* (plur. -bont*

furi, -bonduri) = joc de cărți între copii, la care cărțile se împart ca la conca dreaptă, luarea de jos făcându-se în sus pe ascuns. PAMFILE, J. II 262; **contrabont** s. a. (GRAIU, II (plur. -bonfuri); **contrabont** s. a. (plur. *banturi*). Cu toate cheltuielile lucrului, a transportului și a contrabandului. URICARIUL, VIII, 135. *Dascaul de contrabandant*. I. VĂCĂRESCU, P. 363; **controboantă** s. f. *Sânt de controboantă* = sunt de alergătură. II. IX, 87. | Derivate: **contrabandă** † vb. I^a = a face contrabandă (GHETIE, R. M. 89, POLIZU); — (franuzism învechit) **contrabandier** (pronunț. -di-er), astăzi: **contrabandist** (pop. și: **contrabond**), -ă subst. = cel (s. cea) care face contrabandă. *Îngăduia companiei privilegiatei de contrabandieri...* URICARIUL, VIII 130. *Se întâmplă să se prinză... un contrabandier cu tutun*. I. IONESCU, D. 511. *Cei doi contrabandisti călăvăseau din dinți*. CONTEMPORANUL, III 820. *Te pune la rând cu pungașii, cu controboanzii, cu calpuzanii*. ODOBESCU, III 147. *Cel mai scusit contrabandist de măruri...* M. I. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIII 925].
— N. după fr. (it. *contrabbando*, idem).

CONTRABANDIER, -Ă adj. subst. }
CONTRABANDIST, -Ă subst. } v. **contrabandă**.
CONTRABANT s. m. }

CONTRABÁS s. a. și m. (Muzică) 1^a-3^a. *Contrabasso*.

1^a. Cel mai mare dintre instrumentele muzicale cu coarde și arcus, care a păstrat până în zilele noastre forma vechii «violei». Are patru (mai de mult avea și 3 sau 5) coarde acordate în cvarte perfecte; sună cu o octavă mai jos de cum este notat. Prin gravitatea și sonoritatea sa formează temelia orchestrelor. În special a celei de coarde. Se numește (pop.) și: *gurdună*, *dipiă-mare*, *brancoa*, *scroafă*.

2^a. Cel mai voluminos instrument muzical de alamă, acordat în fa, mi bemol, do, si bemol, numit, după diferitele-i forme și tuba, *bombardob*, *hellicon*. Se întrebuințează mai mult în fanfarele militare.

3^a. P. a. n. a. l. Voce bărbătească de bas, care dispune de sunete mai adânci decât basul obișnuit; p. ext. cel ce are o asemenea voce profundă. (Fig.) *Lumea greierilor făcea o orchestră imensă, în ale cărei sunete se auzea din când în când nota de contrabas pe care o așăralea vreun bombardar*. SANDU-ALDEA, SĂM. VI 1073.

[Plur. -*basuri*, ad 3^a. În sensul de «bărbat cu voce de contrabas» -*bași*. | Derivat: (fr. *contrabassiste*, germ. *Kontrabassist*) **contrabassist** s. m. = muzicant care cântă din contrabas (1^a-2^a).
— N. după fr. (it. *contrabasso*).

CONTRABASIST, -Ă s. m. și f. v. **contrabas**.

CONTRABATERIE s. f. (Mil.) *Contre-batterie*.
— Baterie opusă unei alte baterii inimice.
— N. după fr.

CONTRABOMBARDARE s. f. (Mil.) *Contrebombardement*. — Acțiunea de a bate cu tunul răspunzând bombardării dușmanilor; p. ext. atac prin care răspunzi atacului unui adversar, *contractatac*. *Ai fost silit să răbiți, în această epistolă, o contrabombardare de versuri latinești*. ODOBESCU, III, 62.

— Compus din **contra** și **bombardare** (substantivul abstract al verbului *bombarda*).

CONTRACANDIDAT s. m. *Concurrent*. — Persoană care-și pune s. căreia i se pune candidatura

(pentru ocuparea unei funcțiuni s. demnități) împotriva altui candidat. *Puse ca contracandidat pe un fărăn frunțos*. SBIERA, F. s. 229. *A fost nevoit să cheltuiască 30 de pungi, ca să învingă pe un contracandidat străin*. D. RUSSO, BUL. COM. IST. II, 11.

— Compus din **contra** și **candidat** (după germ. *Gegenkandidat*).

CONTRACARĂ vb. I trans. *Contrecarrer*. — (Franuzism) A se opune acțiunii cuiva spre a o împiedica, a opri (punându-se de-a curmezișul; crucis), a se pune în drumul..., a încreuză (3^a).
— N. după fr.

CONTRACAUȚIE, CONTRACAUȚIUNE s. f. (Jur.) *Contre-caution*. — A doua cauție care garantează pe cea dintâia.
— N. după fr.

CONTRACCIU † s. m. v. **contract**.

CONTRĂCT s. a. (Jur.) 1^a-2^a. *Contrat*.

1^a. Convențiune prin care două s. mai multe persoane se obligă la ceva; acord între două s. mai multe persoane spre a constitui s. a stinge între dânsii un raport juridic (HAMANGIU, C. C. 222), învoială, înțelegere, tranșacție, legământ, pact, alcătuire, țășezare (II 2^a), țășezământ (8^a); spec. *contract social* = convențiune presupusă de unii cugetători (d. ex. Jean-Jacques Rousseau) ca existând între membrii societății s. între guvernanți și guvernați.

2^a. P. restr. Actul scris prin care se stabilesc condițiunile convențiunii intervenite între două sau mai multe persoane, întărit și autentificat de autoritățile judecătorești, zapis, cf. zdelcă. *Contract de locațiune, de vânzare, de arendă, de cădătorie* (= foale de zestre), *de societate, de asigurare, de binefacere*. Contractul poate fi: *aleatoriu*, (cu titlu) *oneros, unilateral, bilateral, sinalagmatic*. Contractul se face și se reziliază. Au făcut contracte de supunere cu dânsul. ȘINCAL, HR. 132/4. *Contract de emfiteosis* [= embatie]. CARAGEA, L. 25. *Toate feliurile de contracturi, testamenturi, foi de zăstre*. CODICĂ TIV. A. 1/10. *Nu poate de sinez* [epitrop]. ... *să facă contracturi de posesie sau de închiriere*. Id. 40/10. *Contract însemnează mai mult decât o goală învoire sau tocmală a părților...* Id. 5/10. *Copilele cele formale a pomenitorilor 2 contracte*. URICARIUL, IV 414/4. *Contracturile între dânsii a se scedii le-au scoș*. PANN, E. IV 80/4. *Sfântul Gheorghie este vadoșua împlinirii contracturilor moșilor*. I. IONESCU, C. 66. Numai lucrurile ce sânt în comerț, pot fi obiectul unui contract. HAMANGIU, C. C. 227. *Du-te scorbă de la mine*. Că n'am făcut contract cu tine! ION CR. III, 153.

[Plur. -*tracte* și (vechia) -*tracturi*. | Și: (din n. grec. *κοντράτο*) **condrăt** s. a. ȘEZ. V 58/10; GRAIU, L. 554. HERZ-GHER., M. IV 238; (din it. *contratto*) **contrăt** s. a. RUSSO, s. 121, ION CR. III 153; — (din lat. *contractus*, prin influență ungurească) **contrătus** † s. a. (ȘEZ. VII 172), **concrătus** † s. a. (IORGA, S. D. XIII). *Treci lume și dela mine, că n'am contrătus cu tine!* RETEGANUL, CH. 165. | Derivate: (fr. *contractuel*; Jur.) **contractual**, -ă (pronunț. -tu-al) adj. = care se face prin contract s. rezultă dintr-un contract. *Angajamentele contractuale ale Statelor cu minorități*. CURENTUL, III 1930, 25 ȘEZ.; — **contractuitor**, -oare † s. m. = cel ce încheie un contract, **contractant** COD. TIV. 5; — **contractier** † s. m. = încheietorul unui contract. *STAMATI*. *Această lucrare nepunându-se face într'all chip decât prin contractieri*. URICARIUL, V 187; **condră**

dictoire. — Care (se) contrazice, care (se) opune cu totul (la o afirmare), **contrazicător**; care cuprinde s. implică o contrazicere, se bate în cap cu...; cf. opus. *Ele dovedesc cunoștințe confuze și contradictorii.* C. GIURESCU, lb. II 122, cf. (date contradictorii) lb. II 111. După o clipă de reculegere, sala se împărțea în două tabere **contradictorii**. I. TEODOREANU, M. II 297. | Spec. (Jur., despre o judecată) Care se face în prezența părților. *Aceste două luni se vor socoti... și în privința judecării contradictorii.* HAMANGIU, C. C. 68. A judeca (s. a discuta) în **contradictor**(u) = a judeca după ce amândouă părțile din proces au fost ascultate, a discuta pe față, cei doi adversari susținându-și fiecare, punctul lui de vedere. | (Logică) *Contradictorii sunt două noțiuni atunci când cu punerea uneia din ele se înlătură cealaltă; d. e. ceva, nimic.* MAIORESCU, L. 31. *Judecări contradictorii nu pot să fie amândouă adevărate.* Id. lb. 106. [Mai rar, și: **contradictor**, **torie** adj., subst. (ca subst. numai sub această formă). *Contradictorul și contradicțioarea d-tale n'au dreptate.* — N. din fr. (lat. **contradictor**, de la **contradice** din **contra** și **dicere**).

CONTRAPOLET s. m. (Mil.) v. **contra-poletă**.

CONTRAPOLETĂ s. f. (Mil.) *Contre-époulette.* — (Mai ales la plural) Epolete fără ciocuri care, în (măta de serviciu, de vară, etc., înlocuiesc epoletele întregi. [Și: **contra-polet** s. m. (mai ales) plur. **contra-poletii**]. — N. după fr.

CONTRAETIMOLOGIE s. f. *Etymologie contraire.* — Etimologie contrară altei etimologii. *Etimologia latină a lui «Ler Doamne» de la astor nu era mai re decât **contraetimologia** polonă a recensentului.* IORGA, L. II 257. — Formațiune personală din **contra** și **etimologie**.

CONTRAEXPERTIZĂ s. f. *Contre-expertise.* — Expertiză făcută spre a controla altă expertiză făcută mai înainte și considerată ca incompletă sau inexactă. — N. după fr.

CONTRAFĂCE vb. III^a. Trans. *Contrefaire.* — A reproduce (mai ales ceea ce e oprit), prin imitație; p. ext. a prefăca, a falsifica, a plastografia, a imita, cf. a copia. *Moneta poartă semnul suveranității celui ce a introdus-o... Cinc o contraface are acul de a se isbi de un articol din codul penal.* MAIORESCU, CR. II 350. A **contraface** iscălitura cuiva. [Adjectiv: **contrafăcut**, **-ă** = reproduc prin imitație. | Abstract: **contrafăcere** s. f.] — N. după fr.

CONTRAFORT s. a. și m. (Arhitect.) *Contrefort.* — Întăritură în formă de pilastră, zidit din cărămidă, piatră, etc. (mai adesea lipit de zidul unei clădiri mai mari și leșind în afară), spre a o consolida s. spre a susținea greutatea unei bolti, unei terase, etc.; cf. p. n. t. e. *Înainte de zisa reparație, biserica... avea... o podoabă de ochișe sau frida și contraforturi.* IORGA, CH. I II 14, cf. Id. N. R. A., I 237, Id. N. R. B. 42, cf. 18. *Sănușile sunt luate în grosimea zidului și acuzate [= făcute vizibile] în afară prin un contrafort cu două picioare de aprijin.* GHICA-BUDEȘTI, BUL. COM. MON. IST. I, 65. *Un alt indiciu al influenței mantene la biserică din Aroncau este lipsa contraforturilor.* Id. lb. I, 79, cf. I, 66. [Plur. **-forturi** și (neobișnuit, greșit) **-fortii**]. — N. după fr.

CONTRĂGE vb. III^a. (Gram.) (Se) *contracter.* — A (ge) reduce două vocale la una singură, rezultatul fiind o vocală (de obicei lungă) s. un diftong. În lat. *co-ago*, o se contrage cu a în o lung; *cōgo*. În românescul *ne-am dus*, e se contrage cu a în diftongul ea. [Adjectiv: **contrás** (cu negatival **necontrás**), **-ă**. | Abstract: **contrăgere** s. f. = reducerea a două vocale la una singură, **contrăcție**.] — N. din lat. **contraho**, **-ere** ca **reunis**, refăcut după *trage*. — Cf. **contracta**.

CONTRAINDICĂT, -Ă adj. (Med.) *Contre-indiqué.* — Care nu trebuie întrebuințat, nu e potrivit s. prielnic. *Cafeaua e **contraindicată** pentru bolnavii de inimă.* [Abstract: (fr. **contre-indication**) **contraindicăție** (b) **contraindicățiune**) s. f. = circumstanță s. complicație care nu îngăduie întrebuințarea unui medicament.] — N. după fr.

CONTRAINDICĂȚIE s. f. } (Med.) v. **contra-**
CONTRAINDICĂȚIUNE s. f. } **indicat.**

CONTRĂLĂ s. f. (Muz.) v. **contralto**.

CONTRĂLTO s. m. sing. (Muz.) *Contralto*. 1^a. Cea mai profundă voce de copil s. de femeie, mai profundă decât vocea de alto. 2^a. P. ext. Persoană care are această voce. *Cu glas de **contraltă**, cucul orelor de nouă ori cântă scucus.* I. TEODOREANU, M. II 131. [Și: (germ. *Kontraalt*) **cōntralt**, **-ă** subst. Cf. **POLIZU**.] — N. din ital. **contralto**, idem.

CONTRAMĂSTRU s. m. *Contremaitre.* — Cel care conduce lucrătorii unui atelier, unul fabricii, unui șantier. [Și: **contramăstru**.] — N. după fr.

CONTRAMĂSTRU s. m. v. **contra-maestru**.

CONTRAMANDĂ vb. I^a. Trans. *Contremander.* 1^a. A reveni asupra unui ordin, a revoca un ordin, o dispoziție luată. *În urma acelei deșepi a trebuit să **contramandăm** toate dispozițiunile luate.* GHICA, S. 710. (Comerț.) A revoca o comandă dată. [Abstract: **contramandare** s. f. | Adjectiv: **contramandat**, **-ă**. *Un **bal** **contramandat**.*] — N. din fr.

CONTRAMĂRCĂ s. f. *Contremarque.* — Bilet care se dă spectatorului când iese din sala de spectacol, în timpul reprezentației, sau în pauze, ca să poată intra iarăși în sală. [Plur. **-mărci**]. — N. după fr.

CONTRAMĂRȘ s. n. (Mil.) *Contremarche.* — Marsul pe care-l face o trupă într-o direcție contrară aceleia pe care o avea la început; evoluția unei coloane care-și schimbă frontul. [Plur. **-mărșuri**]. — N. după fr.

CONTRAMINĂ vb. I^a (Mil.) v. **contramină**.

CONTRAMINĂ s. f. (Mil.) *Contre-mine.* — Lucrare subterană făcută cu scopul de a distruge o mină pusă de inamic. [Verb: **contramină** I^a = a pune **contramine**.] — N. după fr.

CONTRAORDIN s. a. *Contre-ordre.* — Ordin prin care se revocă altul dat mai înainte. — N. după fr.

CONTRAOTRĂVA s. f. *Contrepoison*. — Leac s. medicament contra otrăvei (propriu și fig.), *contravenin*, *antidot*. *Laptele este contraotrăvă pentru otrăvirea cu fosfor*.

— Compus din *contra* și *otrăvă*, după fr. *contrepoison*.

CONTRAPARTIDĂ s. f. 1°-2°. *Contre-partie*.

1°. (Comert) Registru care servește la verificarea altui registru. Cf. *DICT*.

2°. (La jocul de cărți) Joc nou, cu aceiași parteneri, spre a întoarce paguba suferită la jocul precedent.

— N. după fr.

CONTRAPOND s. a. *Contrepoids*. — Greutate care servește să contrabalanseze o alta s. alte greutate(i) (la propriu și fig.) [Și: **contrapondere** s. f.]

— N. după fr. (compus din *contra* și *pond*, *pondere*, din lat. *pondus*, *-crem* «greutate»).

CONTRAPONDERE s. f. v. **contrapond**.

CONTRAPROBĂ s. f. 1°-2°. *Contre-épreuve*.

1°. Votarea într-o adunare asupra unei propuneri contrarie celei care fusese pusă la vot înainte. *Vom face contraproba*.

2°. Mijloc întrebunțat spre a verifica exactitatea unei operațiuni, unei analize, etc. *Nu putem îndră mai bine această expunere decât făcându-l oarecum contraprobă, și arătând unde ajungem cu opinia noastră*. MAIORESCU, C. II 190/10.

— N. după fr.

CONTRAPROIECT s. a. *Contre-projet*. — Proiect opus altuia care fusese prezentat și menit să-l combată sau să-l înlocuiască pe cel din urmă.

— N. după fr.

CONTRAPROPUNERE s. f. *Contre-proposition*.

Propunere opusă alteia.

— N. după fr.

CONTRAPUNCT s. m. sing. (Muzică). *Contre-point*. — Studiul compunerii și conducerii melodiilor secundare grupate în jurul unei melodii principale (în opoziție cu armonia, care se ocupă cu formarea și înălțuirea acordurilor). *Contrapunctul formează temelia stilului polfon*. [Derivat: (fr. *contrepoint*) **contrapunctist** s. m. = cel care cunoaște regulile contrapunctului și le aplică în compozițiile sale.]

— N. după fr. s. germ. **Kontrapunkt** (din lat. med. *punctus contra punctum*).

CONTRAPUNCTIST s. m. (Muz.) v. **contrapunct**.

CONTRĂ, **-Ă** prep., adj., subst. *Contraire*.

1°. Prep. (cu dativul). În contra, împotriva. *Contra obiceiului meu*.

2°. Adj. și subst. Protivnic, opus, deosebit, altfel, care e contra; p. ext. nefavorabil, vătămător. *Au zis cătră Măria-ta contrariul*. ANTIM, P. XXVI, *Iar în caz contrariu de rog scrieți-mi*. URICARIUL, XIII 341. *Acești dorinți contrari*. C. NEGRUZZI, II 247. *Purtare contrarie*. Id. Ib. 143/2. *Într'un mod contrar ideilor școlii răspunsului profesor*. MAIORESCU, CR. III 129. *Și pierdea viața făcând astăzi tocmai contrariul de ceea ce hotărâse ieri*. C. PETRESCU, I. I 13. *Umzezeala este contrară sâdătății oficioșilor*. | (Germanism, după germ. *Gegner*; la Românii din Transilv. și Bucov.) Adversar, protivnic (de idei). *N'a fost pe placul contrariilor*. SBIERA, F. s. 164. | S p e c. (Logică) *Contrarii sânt*

noțiunile atunci când din punerea uneia din ele rezultă înlăturarea celorlalte, iar din înlăturarea uneia din ele nu rezultă cu determinare punerea uneia din celelalte, d. e. alb, negru (roșu, galben, verde). MAIORESCU, L. 31.

[Și: **contrariu**, **-ie** (pl. masc. și fem. *contrarii*). | Verb: (fr. *contrarier*) **contrariă** vb. 1^a = a face s. a zice altfel s. contra decât face s. a zice altul; a se opune, a se pune împotriva cuiva, a a face s. a zice altfel s. contra decât face s. a zice altul; a se opune, a se pune împotriva cuiva, a pune piedică (STAMATI), cuiva s. la ceva; a contrazice, a supăra pe cineva. *Ceva, cerea să-l fi contrariat, apoi striga...* GHICA, s. 518. *Constatare care din nou ca contraria spiritul meu democratic și egalitar*. C. PETRESCU, I. II 52; — (cu part.-adj.) **contrariat** (cu negativul **necontrariat**), **-ă** = (mai ales despre o persoană) nemulțumit, necăjit din cauza unei piedici, a unei situații nepăcute. *Păru foarte contrariat de această inezacilitate*. C. PETRESCU, C. V. 123. *Îmi normăi, contrariat, glasul directorului*. Id. Ib. 131; — (și cu derivatul): (cf. **contrariat**) **contrariat**, **-ă** adj. = care este de natură să contrarieze, căruia îi place să contrarieze pe cineva, supărător. | Abstract: (cf. **contrariété**) **contrarietate** s. f. = stare (mai ales morală) care te nemulțumește, te supără, necaz, supărare, neplăcere, împotrivire (STAMATI), împocheare. | Pronunț. *-ri-u, -ri-a, -ri-e*, dar și: *-ria, -riu, -rie*). — N. după fr. (lat. **contrarius**, **-a**, **-um**, **idem**).

CONTRAREVOLUȚIE s. f. *Contre-révolution*. —

Miscare s. revoluție menită să distrugă rezultatele unei revoluții anterioare. [Și: **contrarevoluție** s. f. | Derivat: (fr. *contre-révolutionnaire*) **contrarevoluționar**, **-ă** = (adj.) care e favorabil unei contrarevoluții; (subst.) partizan(ă) al(i) unei contrarevoluții]. — N. după fr.

CONTRAREVOLUȚIAR, **-Ă** adj. } v. **contrare-**
CONTRAREVOLUȚIUNE s. f. } **voluție**.

CONTRASCÔTĂ s. f. (Mar.) *Cargue-point*. —

Fiecare din frângerile prinse la colțurile pânzelor unei corăbii, care slujesc la strângerea acestor pânze. CADE. [Și: **contrascôtă** s. f. TDRG.] — N. din ital. **contrascotta**, **idem**.

CONTRASCÔTĂ s. f. (Mar.) v. **contrascôtă**.

CONTRASEMNĂ vb. 1^a. *Contresigner*. — A semna, în virtutea funcției pe care o îndeplinești, un act după ieșirea celui dela care emană;

s p e c. a semna, ca ministru, un decret, un mesaj s. alt act al capului Statului. *Nu se sfiește de a contrasemna înuși această promulgare*. MAIORESCU, D. II 23. [Și: **contrasignă** vb. 1^a. | Abstracte: **contrasemnare** (contrasignare) s. f. = acțiunea de a contrasemna; — **contrasemnătură** (contrasignatură) s. f. = semnătura pusă de un subordonat pe un act semnat mai înainte de un superior. | Adjectiv: **contrasemnăt** (contrasignăt), **-ă**. *Nici un act al regelui nu poate avea țârie, dacă nu ca fi contrasemnăt de un ministru, care prin această chiar devine răspunzător de acel act*. HAMANGIU, C. C. XXX. | Substantiv: **contrasemnătură** (contrasignatură), **-ă** = cel care contrasemnează (un act)]. — N. după fr.

CONTRASEMNĂTURĂ s. f. v. **contrasemna**.

CONTRASENS s. a. *Contre-sens*. — Sens contrar sensului natural (al cuvintelor unei propozițiuni,

contrazis, -ă; — **contrazicător**, -oare = care contrazice, căruia îi place să contrazică, cf. **contradictoriu**.]

— N. după fr. Cf. **deszice**.

CONTRAZID s. a. *Contre-mur*. — Zid (mic) construit de-a-lungul altuia spre a-l susține s. conserva. *Celelalte sânt relativ la zidul sau la șaușul comun între vecini, la cazul când se poate înălța un contrazid*, HAMANGIU, C. C. 145. [Plur. -ziduri.]

— N. format, după fr., din **contra** și **zid**.

CONTRIBUĂ † vb. P.

CONTRIBUABIL, -Ă adj., subst. } v. **contribui**.

CONTRIBUENT, -Ă adj.

CONTRIBUI vb. IV. *Contribuer*. — (Despre persoane, împrejurări, etc.) A lua parte la o acțiune s. operă comună și a face, a înlesni ca ea să reușească, a da ajutor, a ajuta împreună cu alții; spec. a plăti (deodată s. în rate) partea sa pentru o cheltuială comună. Cineva s. ceva **contribue** (cu ceva) la ceva s. a face ceva. *Să indeletni-țeșce cu cele mai înalte precum și până cu cele de mai jos, nelăsând nimic necercetat și nemustrat din câte ar contribui la fericirea obștădușilor* (a. 1817). URICARIUL, IV 301/2. Prisoarul va intra în lăzile istoriei pentru a contribui la cheltuielile Statului. RUSSO, S. 156. Luncedând cu presteță pe lucii parchetului la care contribuise intens. I. TEODOREANU, M. II 23. [Prez. ind. contribuă, rar -buesc. | ȘI: (nefintrebuințat) **contribuă** † vb. P. | Abstracte: (rar) **contribuire**, (obiicnuit) **contribuție**, **contribuțiune**; (forme înculte: **contribuție**, **contribuție**. STRAJA, Bucov. Com. AR. TOMIAC, Blica, Bucov. Com. TOPAN) s. f. = acțiunea de a contribui (cu ceva) la ceva, a ajuta; parte cu care cineva contribuie la o acțiune comună; parte dintr-o cheltuială comună; spec. partea plătită de fiecare cetățean statului pentru cheltuielile comune, cf. dare, dajdie, bir, impozit. Din contribuțiunile membrilor ei [societății] s'au publicat multe opere literare. GHICA, s. 638. Am împărțit... mai multe liste de contribuție (= liste de subscripție). SBIERA, P. 201. Contribuții directe, asupra bunurilor și persoanelor. Contribuții indirecte, asupra obiectelor de consumație, atingând numai indirect, pe consumator. 32 s'au dat contribuție pentru Lupul Hoișuș (a. 1796). STEFANELLI, D. C. 264. Egalitatea în contribuții (a. 1848). URICARIUL, X 18/2. Precum astăzi este contribuția împărătească (a. 1793). Ib. VI 165/2. Moșoc... îi înfășoșește planul unei nouă contribuții. C. NEGRUZZI, I 143. | Adjective: **contribuitor**, -oare (și substantivat) = (cel s. cea) care contribuie (cu ceva la ceva); supus la contribuție, contribuabil. Scăderea ce era să facă din numărul contribuitorilor a tuturor acelor ce s'au trecut din viață. I. IONESCU, D. 79; — (neobișnuit) **contribuient**, -ă, cu același înțeles. *Sofi contribuienși*. LM.; — (de obicei, după fr. **contribuable**) **contribuabil**, -ă (mai ales substantivat) = supus la contribuție, (cel s. cea) care plătește contribuțiile către stat și comună, birnic, dajnic. *Contribuabili care plătesc pe an 522,384 lei*. I. IONESCU, D. 117. Să se mărească grupul contribuabililor. MAIORESCU, D. II 170. Regimul nostru fiscal întrece cu mult posibilitățile de plată a contribuabilului. CURENTUL, 1930, 3 Oct.; — (numai în DICT., <fr. **contributif**) **contributiv**, -ă = de contribuție, relativ la o contribuție. | Pro-nunt. -bu-; -bu-e; -bu-a.]

— N. după fr. (lat. **contribuo**, -ere).

CONTRIBUȚIE s. f.

CONTRIBUȚIUNE s. f. } v. **contribui**.

CONTRIBUTIV, -Ă adj.

CO (N) TROBOND s. m.

CO (N) TROBONT s. m. } v. **contrabandă**.

CO (N) TROBONȚ s. m.

CONTRADANT † s. a. v. **contradans**.

CONTROL s. a. *Contrôle*.

1°. (Neobișnuit) Registru de verificare (DICT.), cf. rol. | Spec. (Armată) Statul nominal al soldaților dintr-o unitate. *Acu o săptămână am venit la control*. DUNĂREANU, CIL 217.

2°. Verificare (într-o administrație), supraveghere, cf. **censură**. *El domni până la 1618 supt control și conducea socrului său Ianachi Cotargiu*. IORGA, L. II 611. | P. ext. Biroul unde se face această verificare. Cf. **COSTINESCU**. | Spec. Semn ce se pune pe obiectele de aur s. de argint spre a arăta că au fost verificate.

[Plur. (mai puțin obișnuit) -troturi și -trotale. TDRG.] ȘI: (mai ales în Ardeal și Bucov., după germ. *Kontrolle*) **controlă** s. f. | Verb: (<fr. **contrôler**) **controlă** (incult. *controlă*) P° = a supune unui control, ca privilegia și a lua seama cheltuielilor, socotelelor s. partării și lucrărilor cuiva? (STAMATI), a examina cu de-amănuntul, a verifica, a supraveghea, a cerceta (I. P°), cf. **censura**. *În pricinja scrierilor domnului Kotzebu ne vom permite a spune și părerea noastră, fiindcă nu mai putem controla opiniile precum din timpul publicării lor*. MAIORESCU, CR. III 6/2. *Duceam mare grijă să nu mă găsească c'o stăpânire în nevăgălu, căn' cinea dăla cămășare să ne cotroleze*. GRAIUL, I 203; — (cu abstractul) **controlare** s. f. (și part.-adj.) **controlat** (cu negativul **necontrolat**), -ă. *Spre a da posibilitatea să fie controlat, tipăresc toate trei documentele*. I. BOGDAN, BUL. COM. IST. 136. *Găscu controlat de națiune*. ODOBESCU, III 323/2. *Minuni necontrolate*. MAIORESCU, CR. II 162. | Derivat: (după fr. **contrôleur**, germ. *Kontrollor* și *Kontrollleur*) **controlor** (în Transilv. cu pronunțare germ.) **controler** †, (în Bucov. formă încultă) **controler** (com. TOMIAC) s. m. = funcționar însărcinat cu controlul s. cu verificarea (într-o administrație); funcționarul însărcinat cu controlul obiectelor de argint s. de aur, și care pune stampila statului pe ele. *Am poștit pe domnul controlor de la scaun* (a. 1793). STEFANELLI, D. C. 232. *Ioan Pop, controler* (a. 1806). IORGA, S. D. XII 227. *Controlor de contribuții, fiscal, de tren, la un teatru, etc.*; — (cu femininul, nefintrebuințat) **controloriță** s. f. LB.]

— N. din fr. (contras din *contre-rôle*, propriu registru opus).

CONTROLĂ vb. P°

CONTROLĂ s. f.

CONTROLER s. m. } v. **control**.

CONTROLOR s. m.

CONTROLORIȚĂ s. f.

CONTROMĂNT † s. m.

CONTROMĂȚIE † s. f. } v. **contumacie**.

CONTROMONTURI s. f. plur. *Imbrogljo*. — (Zagra, lângă Nășăud) Treburi încalcite, daraveri, afaceri. Com. CORBU. Cf. **contromente**, **contromonț**.

CONTROVERSA vb. P° v. **controversă**.

CONTROVERSĂ s. f. *Controversae*. — Desbatere asupra unui chestiuni (filosofice, teologice, etc.) pentru stabilirea adevărului, «răsturnare, sucirea unui lucru în contra» (ARISTIA, PLUT.), discuție contradictorie asupra unei chestiuni, «ceartă științifică» (STAMATI), cf. polemică; p. ext. nepotrivire de vederi, discuție, dispută, de-a-cord, neînțelegere. *Iacă dară trei daturi rădicate mai pe sus de controversă*, HASDEU, I. C. 10. *Amice autorule... trebuie să mă urmezi... într-o lungă controversă*, ODOBESCU, III 24/25. *În privința punctului al cincilea... există și astăzi în judecata oamenilor politici cea mai pronunțată controversă*, MAIORESCU, D. II 125. *Acastă părere este cu desăvârșire greșită și aci nu începe controversă*, Id. Ib. II 142. *Controversa în privința paternității*, C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 107. *Așteptând până se va aplatona controversa*, C. PETRESCU, I. II 149. [Verb: (<fr. controverser>)] **controversă** 1^a = a dezbate, a discuta motivele ce vorbesc pentru și contra unei păreri; a susține o părere contrară, a contesta. | Adjective: (cf. fr. controversé) **controversat** (cu negativul **necontroversat**), -ă = (lucru) asupra căruia părerile sânt împărțite, contestabil, discutabil, nesigur. *Este... o ocaziune controversată, dacă prin literatură în de obște... putem fi siguri a produce o deșteptare a simțului de viață în poporul român*, MAIORESCU, CR. I 181/2. *Este controversat, dacă un stat poate sau nu să puc în discuție secularizarea făcută de alt stat*, Id. D. I 111. *Dând Tării Românești în modul cel mai necontroversat numele de Basarabia*, HASDEU, I. C. 63; — (<fr. controversable) **controversabil**, -ă = care se poate discuta, discutabil, care se poate interpreta și altfel.

— N. din fr. (lat. *controversor*, -ari, idem).

CONTROVERSABIL, -Ă adj. v. **controversă**.

CONTUĂR s. a. v. **comptoar**.

CONTUMĂCE s. f. v. **contumacie**.

CONTUMĂCIE s. f. 1^a. *Contumace*. 2^a. *Quarantaine*.

1^a. (Jur., mai ales în expresia *în contumacie*) Ne-prezentaarea acuzatului înaltea Justiției, lipsă. *Azuzatul a fost judecat în contumacie*. Cf. STAMATI. *Când deciziunea este dată în lipsă (contumace), femeia... nu poate în timpul cât fine oșanda să pornească judecată*. HAMANGIU, C. C. 58.

2^a. † Carantină, lazaret. **DICT.** *Ajunghind... la așchela adecă contumașia Brașovului*, DIONISIE, C. 206.

[S!; (ad 1^a) **contumăcie** †, (după pronunțarea germană) **contumăție** s. f.; (ad 2^a) **contumă** † s. m. sing., **contumăție** † s. f. | Familia: (sărb. *kontromanae*) **contumănt** s. m. = funcționar la carantină (Buzău, în Transilv.) Com. C. LACEA, **cotromă** † s. m., **cotromănt** † s. m. *Cinștiților s'ai noștri bunii priiatini și de-aproape vecini, dereptul contumaș (glosat prin: directorul contumașiei) i dum. vameș Tocăia, cu dragoste și cu multă sfințitate ne închinăm dumneavoastră* (a. 1760). IORGA, S. D. X 223. *Cotromanți* — doi la număr — erau vameși din Breaza sau Turnul-roșu, după jocul unde aduceau sau scoboran cu brânza. DRAGOMIR, O. M. 223. — Verb: (cf. fr. *contumacer*, germ. *kontumazieren*) **contumași** 1^a † = (ad 1^a) a judeca pe cineva în lipsă. **DICT.**; (cu abstractul) **contumașire** s. f. **DICT.**; (și part.-adj.) **contumașit**, -ă = judecat în lipsă. **DICT.**

— N. intrat cu sensul 1^a din lat. **contumacia** «mândrie» s. din fr., iar cu sensul 2^a din germ. *Kontumaz*, idem.

CONTUMĂȚ s. m. sing. } (Jur.) v. **contum.acie**.
CONTUMĂȚĂ vb. 1^a }

CONTUNDENT, -Ă adj. v. **contondent**.

CONTŪR s. a. *Contour*. — Linia care mărginește un obiect, o figură, a margine. *Umbră... prinse, înceț, conture pe părete și deveni clară*, EMINEACU, N. 58. *Statua frumoasă înfățișează conturile tipice ale omului*, MAIORESCU, CR. III 31/32. *Când Anna veni să prinză, pe conturul său real, liniile figurii închipuite, portretele de abia mai semănau*, ZAMFIRESCU, R. 107. *Vremea slăbise contururile, îndulcise colorile, îmblânzise și poetizase aducerile aminte*, IORGA, IST. LIT. I 246. *Conturul grațios al unei statui*, SADOVEANU, P. S. 200. *Ceața etergea orice contur, îneca orice zgomot*, SANDU-ALDEA, A. M. 128. *Conturul de azi al continentelor...*, MEHEDIANT, G. F. 117. *Chipul lui Mircea avea conturul delicat și zămbetul ciudat*, I. TEODOREANU, M. II 29. | Fig. *Contururile tremurând ale descrierilor fără destulă precizie* înaltă. MAIORESCU, CR. II 309/30. *Discursul [domnului Briaud la Geneva] acerbăd și stina de clan...* fără consistență și fără contur. C. PETRESCU, CURENTUL, 1930, 17 Septembrie. [Plur. -sururi și -turi. | S!; **contură** † s. f. **DICT.**, (<ital. *contorno*)] **contūr** s. a. (învechit) = contur, «forma unui lucru împrejurul lui». ARISTIA, PLUT. *Contūrul general al județului nu se poate raporta la nici o figură regulată*, I. IONESCU, D. 10. *Bălcescu ne-a schițat... cu penel scânteietor, contūrurile generale și priveliștele caracteristice ale Transilvaniei*, ODOBESCU, III 526/27. *Pe acat strat umed el așeză apoi desenele sau cartoanele cu contūrurile bortește cu ace*, AL. NAUM, IST. ART. 50. | Verb: **contūră** 1^a = a desena, a face conturul unui lucru. Fig. *Când vorbea, cu patos, își unfla așrile, și cu mâinile făcea gesturi rotunde, elegante, ca și cum ar fi voit să contūreze ceea ce spunea*, SADOVEANU, P. S. 197; — (cu part.-adj.) **contūrăt** (cu negativul **necontūrăt**), -ă = desenat, precizat cu contūruri; spec. (Tipogr.) caractere contūrate = litere turnate pentru două culori, MOLIN, V. T. 27.]

— N. din fr. (<ital. *contorno*).

CONTŪRĂ vb. 1^a } v. **contur**.
CONTŪRĂ s. f. }

CONTURBĂ vb. I. (*Se*) *troubler*. — (Latinism învechit; în Transilv. și Bucov.) Trans. A turbura, a incomoda, a deranja, a strica (fericirea, liniștea cuiva). *Atunci nime n'are să ni mai conturbe ferecica*, MARIAN, O. I 242. | Refl. A se turbura, a se zăpăci, a se bulmăci. *Cătana nu se conturbă nimica*, COMOARA SATELOR, V. 109. [Abstract: **conturbare** s. f. (Jur.) *Conturbare în posesiune*, BĂRCIANU. | Part.-adj. **conturbat** (cu negativul **neconturbat**), -ă = turburat, incomodat, deranjat, zăhăit. *Călugărit... fură... neconturbați de nime în pacea și în liniștea lor cea singuratecă*, MARIAN, T. 324.]

— N. din lat. **conturbo**, -are, idem.

CONTŪRN s. a. v. **contur**.

CONTŪS s. a. (Îmbrăc.) } v. **contăș**.
CONTŪȘERIT s. a. }

CONTŪZ, -Ă adj. (Med.) *Contus*. — Strivit, lovit tare cu un corp contondent; rezultat dintr-o contuziune. *Are... o plagă contuză în regiunea occipitală*, CURENTUL, 1930, 23 Dec.

— N. după fr. (lat. **confusus**, -a, -um, idem).

CONTUZIE s. f. } (Med.) v. contuziune.
CONTUZIONĂ vb. 1^a }

CONTUZIUNE s. f. (Med.) *Contusion*. — Rană subcutanată, pricinuită de o lovire puternică, fără ca pielea să se rupă și să curgă sânge, strivitură, lovitură, cf. stălcire. *Vândătăile de pe piept denotă mai multe contuziuni*. LM. *Pierdere se introducea în așternut, pipăindu-și cu dușoșie o contuziune, cu satisfacția că s'a întors viu și aproximativ intact*. C. PETRESCU, C. V. 42. [Ș]: **contuzie** s. f. | Verb: (<fr. *contusionner*) **contuzionă** 1^a = a strivi (cu un obiect s. un instrument tare și toci, contondent), a face contuziuni; (cu abstractul) **contuzionare** s. f.; (și part.-adj.) **contuzionat** (cu negativul **necontuzionat**), -ă = strivit.]

— N. din fr. (lat. *contusio*, -onem, din *contundere* «a strivi»). Cf. *contuz*.

CŌNU (L) s. m. art. v. **cocon**.

CONUMERĂ † vb. 1^a. *Compter* (parmi). — (Latinism rar și leșit din uz). A (în)număra, a socoti printru... [Abstracte: **conumerare** †, **conumerățiune** † s. f. DICT. | Part.-adj. **conumerat**, -ă = numărat, socotit printru... *Naștrea noastră este astăzi conumerată între celelalte națiuni liberă compatriotice*. ODOBESCU, I 472.]

— N. din lat. *connumerare*, idem.

CONUMERAȚIUNE † s. f. v. **conumeră**.

CONUNĂ s. f. v. **cunună**.

CONVALESCENT, -Ă adj., subst. *Convalescent*. — (Bolnav) care începe să se însănătoșeze, să meargă spre însănătoșare, să se întrezeze, care se scotă și e după o boală, care se infiripează, se împioroză. *Cu pași de convalescent*. *Dănuș se duce până la ferastră*. I. TEODOREANU, M. II 38. *Percestră... deschisă într-o cameră de convalescent*. C. PETRESCU, I. II 119. [Abstract: (<fr. *convalescence*) **convalescență** s. f. = starea unei persoane convalescente s. timpul cât durează această stare; început de întremare după o boală, mergere spre însănătoșare, întremare, slăbire după o boală lungă (LEON, MED. 125). LM. *De astăzi înainte boala a trecut și bolnavul a intrat în convalescență*. BLANU, D. S. Bună cu el, cu în timpul convalescenței. I. TEODOREANU, M. II 107.]

— N. din fr. (lat. *convalescens*, -entis). Cf. *reconvalescent*.

CONVALESCENȚĂ s. f. v. **convalescent**.

CONVENABIL, -Ă adj. v. **conveni**.

CONVENĂNȚĂ † s. f. v. **conveniență**.

CONVENI vb. IV. Intrans. I. 1^a. *Convenir*, se *prer* (ă). 2^a. *Convenir*, *plaire*. II. 1^a. *Convenir*, *tomber d'accord*. 2^a. *Convenir*, *admettre*. 3^a. *S'assembler*, se *réunir*.

I. Unipers. (Numai la pers. 3; mai ales despre un lucru; rar despre o persoană) 1^a. A se potrive cu starea, situația cuiva, a fi potrivit (pentru...), a se împăca (cu...), cf. a se preta (la). (Construit cu prep. *pentru* s. cu dat.) *Metrul poetic concine subiectului*. LM. *Cartofele... concin mai bine pentru făcerea rachiuului*. I. IONESCU, D. 256.

2^a. A se potrive cu dorința, gustul cuiva, a co-

respunde dorinței, gustului, nevoilor, așteptărilor cuiva, a fi pe placul cuiva, a plăcea. *Nu-mi concine viața mișelnic câștigată*. ALECSANDRI, P. III 295. *Azi abia vedem ce stearpă și ce aspră cale este Cea ce poate să concie unei inime oneste*. EMINESCU, P. 232. *Servitorul acesta îmi concine*. *Locuința nu-mi concine*. *Prețul îmi concine*.

II. Despre mai multe persoane. 1^a. A se uni în păreri, sentimente, voință; a se învoi, a cădea la învoială, a consimți, a se înțelege, a se ajunge, a fi de acord. (Convenirea se face între mai multe persoane s. cu altă s. alte persoane asupra unui lucru, mai rar, despre s. la ceva; construit și cu infinitivul următor s. o prop. introdusă cu conj. ca). *Concineam a sta neutri și a nu lua parte la luptă*. LM. *Am convenit cu prietenii noștri să petrecem vara la munte*. *Am convenit asupra prețului*. | P. ext. A face o învoială, un pact. [Am-basada muntenească] *concine cu mandatarul regelui Vladislav*. HASDEU, I. C. 7.

2^a. Absolut. A găsi bun (COSTINESCU), potrivit, acceptabil, a recunoaște că cineva are dreptate, a consimți, a admite. *Concine bucoros, și cronica noastră e trimisă la tipografie*. CARAGIALE, S. N. 110.

3^a. (Latinism, în Transilv. și Bucov.) A se aduna, a se strânge (LM.), a se întâlni, a se vedea cu... DICT. *Noi concinem în fiecare Duminică cu vecinii noștri*.

[Conjugat ca *veni*, dar la gerund, numai *convenind*. | Abstract: **convenire** s. f. = învoială, alcătuire, tocmeală (STAMATI), consimțit, înțelegere, acord, convenție; adunare, întâlnire. (Ad II 3^a). *Convenirile mele... cu accat mare... îndăfător au lăsat urne neșterse în sufletul meu*. SHERA, P. 100. *Noi tinerii începăm a fi cea c-vântări... în convenirile noastre mai restrânse*, id. lb. 232. *Părintele Ion Albu, încă înainte de convenire, a vorbit cu toți, dându-le să înțeleagă ce vor avea de făcut*. I. AGĂRICEANU, I. T. 324. | Adjective: **convenit**, -ă = determinat, stabilit prin înțelegere comună, (chestiune) asupra căreia două s. mai multe persoane au căzut de acord, au consimțit; acceptat, admis. *Convenirile concine între noi*. LM. *Pacea convenită între beligeranți*. lb.: — (<fr. *convenable*) **convenabil** (cu negativele **neconvenabil** și, rar, **inconvenabil**), -ă = care poate conveni, potrivit, acceptabil (conform regulor. cerințelor societății, cu vinicios, de cuvință (ARISTIA, PLUT.), cum se cade, † căzut. *Făcea versuri corecte și udeca foarte concenabile*. CARAGIALE, N. F. 100/2. *Are o situație concenabilă*. E o persoană foarte concenabilă. (Cu funcțiune adverbială) *Băiatul se poartă foarte concenabil*.]

— N. din fr. (din lat. *convenio*, -ire). În sensul II. 3^a, după germ. *zusammenkommen*. Cf. dubletul *cuveni*.

CONVENIENȚĂ s. f. *Convenience*.

1^a. Potrivire, stare care concine, cf. *concordanță*, conformitate. *Cășătorie de conciență*, la care se ține seama mai ales de situația (materială a) tinerilor. Cf. *convenție* (1^a).

2^a. Însușirea de a fi convenabil, conform regulor. cerințelor societății, precum politețe, tact, purtare politicoasă și cuvințioasă, etc.; (bună) cuvință. *Conveniența cere să te porți așa*. LM. *Contele Pahlen a numit alți boieri, după placul și conciența rusească*. GHICA, S. 481. *Conveniență socială*. MAIORESCU, CR. II 153/2. *Concepția artistului inspirat este unica măsură a concienței*, și în lumea artei adevărate nici nu poate fi vorba de trivial, id. lb. II 194/2. *Forma corectă a concienței parlamentare*. id. D. II 260. *Înainte de noastră n'arem sfinte mumii, legate cu panglicile*

conveniențelor și formulelor, ci oameni... riei, IORGA, IST. R. I. 147.

[8]: (<fr. *convenance*) **convenanță** † s. f. COSTINESCU, (+ *conveni*) **convenință** † s. f. | Negative (rare) **neconveniență** (ALEXI), **neconvenință** † (COSTINESCU), **inconvenință** † s. f. (Id.)] — N. după fr. s. Ital. **convenienz** (i) a, idem. Cf. **conveni**, **convenție**.

CONVENINȚĂ † s. f. v. **conveniență**.

CONVENT † s. a. 1°. *Assemblée*. 2°. *Convent*. — (Latinism, întrebunțat mai de mult, în Transilv.). 1°. Adunare. *Un mare convent de literați*, LM. 2°. Mănăstire. *Noi, conventul Precăurii Vergurii Mariei din Cluj-Mănăstur, facem înștiințare tuturor căroră se curine*. ȘINCAI, HR. I 350/10. [Plur. -centuri].

— N. din germ. **Konvent** (lat. **conventus**, în lat. med. și cu sensul 2°). Cf. **conventicula**.

CONVENTICUL s. a. *Conventicula*. — Adunare secretă (de sectari). *Conventiculele nu sânt permise*. LM. *Da, oamenii cei sfinți, să crezi, Iată toate drept vehicul; Pe Blocksberg chiar formând îi vezi Iată mult d'un conventicul*, GORUN, P. 195. — N. din germ. **Konventikel**, idem (lat. **conventiculum** «mică adunare»).

CONVENȚIE s. f. 1°-2°. *Convention*.

1°. Ceea ce s'a stabilit prin angajament reciproc între două s. mai multe persoane s. state, lucru **convenit** (I 1°), încheiere, «învoială, alcătuiră, tocmală» (STAMATI), înțelegere, legătură, legământ, † așezământ, cf. acord, contract, tratat, pact. *A face, a încheia, a cădea o convenție. O convenție verbală, tacită, expresă. Convenție comercială. Convenții matrimoniale*. Cf. HAMANGIU, C. C. *Cerând actul convenției pomenite îi rupe*. C. NEGRUZZI, II 146/6. *Or ce părere ați avea despre convenția de comerț...* MAIORESCU, D. I 489. *După o convenție încheiată între generalul Manu și Izet-pașa, trupele române intră... în Vidin*, id. ib. II 113. *Convențiile internaționale astăzi existente rămân în eșec*. HAMANGIU, C. C. XI. *După convenția încheiată la 4/16 Aprilie între... Rușii trebuiau să fie tratați ca amici*. D. ZAMFIRESCU, R. 69. *Încheierea unei convenții ramole*, BOGDAN, C. M. 163. | 8 pec. (Ist.) **Convențiunea națională**: Adunare revoluționară în Franța (1792—1795), care a proclamat republica, a condamnat la moarte pe Ludovic XVI, a învins Europa coalizată în contra Franței și a creat instituții de înaltă cultură.

2°. Ceea ce e stabilit prin învoială expresă s. tacită între oameni, lucru asupra cărui s'a convenit (II 2°). Cf. **conveniență**. De **convenție** = convențional. *Legea nu a putut desființa decât inegalitățile capitale, pe acele de convenționale și de naștere*. GHICA, s. 226. *O convenție e totul; ce e azi, mâncă-mîncau*. EMINESCU, P. 181. *După unii, limba este produsul unei convenții omenești*. MAIORESCU, L. 24. *Totul e studiat și de convenție în această fire de om viclean*. VLAHUȚĂ, ap. CADE.

[8]: **convențiune** s. f. | Adjectiv: (<fr. *conventionnel*, lat. *conventionalis*, -e) **convențional**, -ă = stabilit printr'o convenție. (Ad 1°) *Stipulațiuni convenționale*. LM. *Sechestrul este convențional sau judiciar*. HAMANGIU, C. C. 408. *Ipoteca este legală sau convențională*, id. ib. 439; (ad 2°) *Când zic d. e. curajoz ca un leu, nu-mi... amintesc figura leului, ci primesc locuțiunea oarecum ca un semn convențional pentru pândirea abstractă*. MAIORESCU, CR. I 31/6. *Morală con-*

vențională. id. ib. II 193/6. *Semne convenționale*. D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 6. *Valoare convențională a hărții-monedei*. — N. după fr. (lat. **conventio**, -onem). Cf. **conveni**, **conveniență**.

CONVENȚIONAL, -Ă adj. } v. **convenție**.
CONVENȚIUNE s. f. }

CONVERGE vb. III. *Converger*. — (Intrans.) A tinde în aceeași direcție, a se îndrepta spre același punct, fig. spre același țel s. scop. *Cătră focarul unei lentile converg razele luminoase ce trec prin acea lentilă*. LM. [Aoristul (*converșeu*) și participiul (*converș*) nu se întrebunțază. La prez. Ind., prin Ardeal și *convergéz* (BARCIANU), mai de mult, prin Mold. și *convergesc*, pe care STAMATI îl explică prin «corigesc, apropiu două linii spre capetele loro». | Abstracte: (neobișnuit) **convergere** (PONTBRIANT), (<fr. *convergence*) **convergență** (**convergenție** † STAMATI) s. f. = acțiunea de a converge, de a tinde în aceeași direcție, fig. spre aceeași țintă, aceeași părere. *Convergența razelor luminoase*. | Adjectiv: (**convergent**) **convergent** (**convergent** † PONTBRIANT), -ă. *Linii convergente; raze convergente* = care converg. *Lentilă convergentă* = care face razele luminoase să convergă. (Mat.) Care se apropie la infinit de o cantitate fără să o atingă nici odată.]

— N. din fr. (lat. **convergo**, -ere, idem).

CONVERGENT, -Ă adj. } v. **converge**.
CONVERGENȚĂ s. f. }

CONVERSĂ vb. 1°. *Converser*. — (Franzuzism încetățenit și în limba literară) A sta de vorbă s. la taifas cu cineva, a se întreține, a convorbi, sa vorbi împreună cu plăcere și familiaritate (STAMATI), (†) a vorovi, a tăiași. *Conversam și discutam ceasuri întregi*. GHICA, s. 250. *A doua zi am petrecut-o... conversând cu Filara*. C. NEGRUZZI, I 309. *Ei fumă și conversază*. id. I 328. *Iar sfârșind rugămintele, dacă îl invită boierul la dulceață, pârtește și conversază cu multă veselie*. I. NEGRUZZI, I 17. | Abstracte: (rar) **conversare**, (obișnuit, <fr. *conversation*, lat. *conversatio*, -onem) **conversație** (**conversațiune**) s. f. = convorbire, vorbă, lafuri, taifas. *La parte la conversațiune*. LM. *Conversația* (=adunare spre împărțuirea ideilor)... slujește a lămurii ideile noastre. MARCOVICI, C. 38/6. *Despre conversații sau petreceri și glume*. PANN, P. V. III 7. *Narația maiorului ne cam atristă, și conversația rămasă mai liniștită*. RUSSO, s. 31. *După aceste puține curinte schimbă conversațiunea*. GHICA, s. 249. *Conversația căzu... asupra întâmplărilor zilice*. C. NEGRUZZI, I 293. *Expresii, care trec peste nițelul conversațiilor de rând*. MAIORESCU, C. II 367/6. *Formarea... unei societăți de conversare românească*. ȘBIERA, F. 412. *Conversațiile se reduceau la repețirea curântului scâldură*. I. TEODOREANU, M. II 201.]

— N. din fr. (lat. **conversor**, -ari).

CONVERSAȚIE s. f. } v. **conversa**.
CONVERSAȚIUNE s. f. }

CONVERSIE s. f. v. **conversiune**.

CONVERSIUNE s. f. *Conversion*.

1°. Schimbare (în păreri, convingere, sentimente, credință), mutare, întoarcere (de la o religie, o credință la alta), «pocălniță» (STAMATI). Cf. **converti** (1°). *Conversiunea unui proces civil*

în criminal. LM. Conversiunea păgânilor la creștinism. Id. Conversiunea păcătoșului. Cf. converti (1').

2'. (Fin.) Schimbarea unui lucru într'altul, transformare. Cf. converti. Societatea a găsit un avantaj însemnat, a propune guvernului român conversiunea tuturor acțiunilor. GHICA, S. 456. Conversiunea rentei, operația financiară prin care un stat schimbă un tip de rentă în altul. Cf. converti (2'). Datoria publică se stinge... prin conversiunea rentei. HAMANGIU, C. C. 116. Conversiunea unei datorii = schimbarea condițiilor (termene, dobânzi, reduceri de capital) unei datorii. Legea pentru conversiunea (datoriilor agrare) = lege prin care se iartă debitorilor o parte din datorie, se reglementează dobânzile și se prelungește termenele de plată. *Atem cea mai perfectă încredere că proiectele de legi în legătură cu conversiunea datoriilor... vor deveni foarte curând realitate.* I. SCUTARU, CURENTUL, 1930, 24 Sept. Conversiunea măsurilor de greutate = evaluarea vechilor măsuri și greutatea și prefacerea lor în măsuri și greutatea nouă, de ex. «cocoa» în kilogram.

3'. (Mil.) Mișcarea, întoarcerea unui corp de trupă. Cf. TDRG.

[Și: *convêrsie* † s. f.].

— N. din fr. (lat. *conversio*, -onem).

CONVERTI vb. IV°. *Convertir*.

1'. **TRANS.** (Construit cu prep. în) A schimba, a transforma un lucru în altul. A converti un proces civil în proces criminal. LM. | (Construit cu prep. la; complementul este o persoană) A face (pe cineva) să se schimbe (în credința sa), să-și schimbe părerea, religia, convingerea (politică), a-l întoarce de la o părere s. religie, etc. la alta. *Converti pe Melini la idei contrare.* I. NEGRUZZI, III 129. *Să facă pe interconștientul... pentru a-l converti nu peste mult la cel mai degradant nihilism (= a-l convinge că trebuie să tacă).* GOGA, T. N. VI 1378. *Ne-a convertit pe toate la emanciparea femeii.* C. PETRESCU, C. V. 88. || Refl. A se schimba, a-și schimba părerea, convingerile, credința, a accepta (altă) părere, alte sentimente). *Când Constantin Mavrocordat intră în epitropie, el se converti la aceste sentimente anti-clerice.* IORGA, L. II 518.

2'. **SPEC.** (Fin.) A schimba (o datorie TDRG., o rentă) cu o dobândă mai mare într'una cu o dobândă mai mică, oferind plata imediată a capitalului purtătorilor care ar refuza să accepte aceasta. A converti titluri în numerar. ȘĂINEANU, D. U. Cf. *conversiune* (2').

[Abstracte: *convertire* s. f., *convertit* s. r.; cf. *conversiune*. | Adjective: *convertit* (cu negativ *neconvertit*), -ă = schimbat, prefăcut, transformat; spec. întors la o altă credință (religioasă, etc.) Păgânii convertiți. LM. Ai învins, domnule; iată-mă convertită. C. NEGRUZZI, I 103. | (Substantivat) Când el [Lafco] se făcu a trece la catolicism, nevastă-sa nu-l urmă pe această cale, și despre dânsa se vorbește într'o scrisoare pe care Papa o îndreaptă către noul convertit în 1372. IORGA, IST. R. I 73; *convertitor*, -oare = (cel s. cea) care converteste; — (cf. *convertible*, lat. *convertibilis*, -e) *convertibil* (cu negativ: *neconvertibil*), -ă = (ad 2') care poate fi convertit (în alte titluri, etc.). — N. după fr. (lat. *convertio*, -ere).

CONVERTIBIL, -Ă adj. V. *converti*.

CONVEX, -Ă adj. *Convex*. — (În opoziție cu *concav*) Care prezintă în relief o curbă sferică, îndoit în afară, bulbucaț (I 2') (STAMATI). Oglindă, lentilă *convexă*. Fața dinaintea [a unei

vertebre] este *convexă*, de giur *impregiur* prezentează o *adâncitură*. KRETZULESCU, A. 21. *Receptacul convex*. C. NEGRUZZI, I 103. *Un poli-dru se zice că este convex când, prelungindu-se planul unuia din fețele sale, tot solidul rămâne de aceeași parte a acelei fețe.* MELIK, G. 187. [Abstract: (fr. *convexité*, lat. *convexitas*, -atem) *convexitate* s. f. = însușirea de a fi convex. | Compus: *convexo-concav*, -ă = convex pe o parte și concav pe cealaltă (despre lentile).]

— N. din fr. (lat. *convexus*, -a, -um, idem).

CONVEXITATE s. f. v. *convex*.

CONVICȚ s. a. *Internat*. — (Latinism, întrebuințat în Ardeal și Bucovina) Internat, pension, «șezământ unde se (în gratis mai mulți școlari» (STAMATI), cf. alumnat, cămin. *Vre-o câțeva convicte sau pensionate private.* SBIERA, F. 260. — N. din germ. *Konvikt*, idem (<lat. *convictus* «traiu comun»).

CONVICȚIE, CONVICTIUNE s. f. v. *convinge*.

CONVICȚIU vb. IV°. *Viere ensembic*. — A trăi laolaltă, împreună cu altul s. cu alții. [Abstract: *convicțuire* s. f. = traiu în comun, viață comună. | Adjective (substantivat uneori): *convicțiuțor*, -oare = (cel s. cea) care trăiește împreună cu altul s. cu alții. — N. compus din *con-* și *vicțiu*, după lat. *convicio*, -ere s. germ. *zusammenleben*.

CONVINGE vb. III. 1^o2'. (Se) *convaincre*.

1'. **TRANS.** (Construit cu prep. de s. despre s. eu o propoziție obiectivă, introdusă prin că) A face pe cineva, prin dovezi sau argumente, să recunoască că ceva e adevărat, a dumeri, a a-deverii (3'), a încredința (II). *L-am convins că n'areea drept.* PONTBRIANT. *Trebuie să convingem pe asociați de utilitatea întreprinderii.* Cf. LM. | Refl. A ajunge la recunoașterea unui adevăr, a se pătrunde de adevărul unui lucru (COSTINESCU), a se dumeri, a se încredința (II 2') de ceva, a se încrede (4'), a se a-deverii (3'). *Mai vrei și altă dovadă, cu să ed convingeți că nu știu ce este păcatul?* C. NEGRUZZI, I. 231.

2'. (Construit cu o propoziție obiectivă introdusă prin să) A face pe cineva să se decidă să facă ceva, a-l determina, a-l îndupleca, a-l hotărî (II 3'). *Nu l-am putut convinge să se lase de fumat.*

[Se conjugă cu *învinge*. | Abstracte: *convingere* s. f. și (din ce în ce mai rar, <lat. *convictio*, -onem, fr. *conviction*) *convicțiune* (convicție, stălet: *convicție*) s. f. = dumerire (ARISTIA, PLUT.), adevărire (3'), încredințare (II 2'), gând (11'), dovadă, certitudine. În elasticitatea sa de convicțiuni, trata acel mare și generos act al Românilor de ucllire diabolice. GHICA, S. 129, cf. 631. Aceasta nu invalidează convicțiunile mele socialiste. ALECSANDRI, T. 31. *Atem convicția durerioasă cu Ardealul... nu este merit a prinde loc în mica literatură românească.* RUSSO, S. 63, cf. 158. Închidem astăzi mormântul acestui mare dascăl... cu inimile pline de durere... dar cu convicțiunea că rodnică a fost activitatea acestui bărbat. STURDZA, M. 53, cf. 85. Analiza elementelor convicțiunii. MAIORESCU, I. 9, cf. D. I 459, II 218. *Nenea Christodor, fost teșghetar... nu se dă în lături, ca orce som de convicție.* DELAVRANCEA, S. 144. | Adjective: *convins* (cu negativ *neconvins*), -ă = care recunoaște că ceva e adevărat, dumerit, adevărit (3'), încredințat (II), înduplecat. *Sântem convinși că el nu s'ar fi alu-*

neecat. URICARIUL, V 194/20. Panfletist cilduros și concins, în conferențele cu toate partizile... RUSSO, s. 112. *Fiecare cap, mai ales cel mediu-cru, este concins de sine însuși.* MAIORESCU, CR. II 119/1; — **convingător** (cu negativul **neconvingător**), **-oare** = care (poate) convinge. *Brâncoveanu nu era mai convingător.* IORGA, IST. LIT. I 331. *Argumente neconvingătoare.*

— N. din lat. **convincere**, **-ere**, idem, influențat de *frange*. Cf. ital. *convincere*, fr. *convaincre*.

CONVIV s. m. *Convice*. — (Franzuzism) Persoană poftită să la masa împreună cu cel ce ospitează, tovarăș de masă, *commesean*, cf. *invitat, mosafir, oaspe*. *Vinaful acrisor și cei trei conciei.* I. TEODOREANU, M. II 98, cf. 99. — N. din fr. (lat. *conviva*).

CONVOCĂ vb. I. *Convoquer*. — Trans. (refl. = pasiv) A chema (pe membrii unei societăți, unei corporații, etc.) la adunare, a pofti la o sedință, a da de știre să se întrunească, a aduna, cf. a invita. *Aceste adunări se convocau de Domn pentru facerea legilor.* BĂLESCU, M. V. 9/20, cf. 9/20. *Cea mai importantă prerogativă [a regelui] este de a convoca Camerele și de a le dizolva.* PRETORIAN, DR. C. 34. [Prez. ind. pers. III convocă și, rar, conçois.] | Abstracte: **convocare** s. f. (învechit) **convocațiune** (**convocație**) s. f. = acțiunea de a convoca, chemare la adunare, întrunire; spec. înștiințare scrisă pe o foaie volantă, adresată membrilor unei societăți, unei corporații, de a lua parte la o adunare, la o sedință. *O înadinsă comisie... după alegerea gheneralului obicinuite adunări din trecuta convocare.* CODICĂ TIV. V. *Convocațiunea sinodului prin șeful Statului* (a. 1865). URICARIUL, X 379/20. *La caz de vacanță a Tromului ambele adunări se întrunesc de îndată într-o singură adunare, chiar fără convocatiune.* HAMANGIU, C. C. XXVIII. *Actul de dizolvare trebuie să conștie convocatiunea alegătorilor până în două luni de zile.* Id. lb. XXXI. | Adjective: **convocat** (cu negativul **neconvocat**), **-ă** = chemat la adunare, la sedință, etc. *Adunările convocate spre acest sfârșit* (a. 1817). URICARIUL, IV 308/20. *Deputații șirii convocați pentru dechiderea dietii.* BĂLESCU, M. V. 395/20. *Martorii sânt persoane aflate întâmplător la fața locului sau convocate special.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 7; — **convocator, -oare** = care convocă; (substantivat, în Transilv. și Bucovina, după germ. *Einberufer*) **convocator** (plur. *-toare*) = convocare în scris. — N. după fr. (lat. *convoco, -are*, idem).

CONVOCAȚIE s. f. }
CONVOCAȚIUNE s. f. } v. convoca.

CONVOIĂ † vb. I^a v. **convoiu**.

CONVOIU s. a. *Convoi*. — Grup de oameni (soldați) s. vase de război care escortează (cf. *escortă*), păzesc (cf. *strajă, pază*) s. întovărășesc (cf. *alaiu*), însoțesc pe cineva. *Feld-marșalul clericii cu convoiu s'au ardat.* BELDIMAN, TR. 4. | Șir de care s. de corăbii, împreună cu personalul necesar, care transportă... muniții, provizii, etc. (pentru o armată). *Un convoiu foarte bogat în bani și ducate trecea din Constantinopol spre Ungaria.* BĂLESCU, M. V. 86. *Pându-mă să nu lăsam să intre nici convoiu, nici ajutoare, nici să iasă vre-un Turc din cetate.* GHICA, ap. TDRG. *Convoiu de osândiți*, pe care-i transportă dintr-un loc în altul. *Palid convoiu, pierdut, uitat, Colosău funerară.* ALECSANDRI, P. III 270. | Petrecerea unui mort la groapă (ARIS-

TIA, PLUT.), dricul, trăsurile, persoanele care petrec un mort la groapă, cortegiul. *Or să vie pe-a ta urmă la convoiu de 'nmormântare.* EMINESCU, P. 225. | Șir de vagoane trase de aceeași locomotivă. ȘĂINEANU, D. U. [Verb: **convoia** † I^a = excorta. DR. II 793.] — N. din it. **convoglio**, idem.

CONVORBII vb. IV^a. *Converser, causer*. — A vorbi cu cineva, a sta de vorbă, a se întreține vorbind, a conversa; cf. *vorovi, tăini*. Vol. *concorbeași cu idealuri.* EMINESCU, P. 181. *Că și cum ar fi convorbiți cu un client astral.* I. TEODOREANU, M. II 69. [Abstract: **convorbire** s. f. = acțiunea de a convorbi, conversație; cf. *taifas. Acel spirit cultivat, Ce adesea 'n convorbire M'a pătruns de mulțumire.* ALEXANDRESCU, M. 180/20. *După o convorbire atât de prozică... am sfârșit prin a rade.* C. NEGRUZZI, I 68, cf. 100. *Petrecându-și vremea între convorbiri înșușilor... Domnul își făcu planul său.* IORGA, IST. LIT. I 145. *Convorbiri literare*, titlul revistei literare întemeiată de asociația «Junimea».

— N. compus din **con-** și **vorbi** (după germ. *unterreden*).

CONVREMÊLNIC, -Ă † adj., subst. *Contemporain*. — (Atestat numai la MARCOVICI) Contemporan. *Toți aceia care au fost contemporanii cu Iașul.* D. 305. *A contribui la fericirea contemporinelor* sâit id. lb. 456.

— N. compus din **con-** și **vremelnic**, după fr. *contemporain*.

CONVULSĂ vb. I^a refl. *Se convulser*. — (Rar, neobscinuit) A avea convulsii. *Fața Orlonei se convulsa, obrații îi erau galbeni.* CONTEMPORANUL, IV 85. [Part.-adj. **convulsă**, **-ă** = contractat de convulsii, cu spasmiuri (COSTINESCU), de obicei: *convulsionat*.] — N. după fr. (<lat. *convulsus, -a, -um* econtras prin convulsivus).

CONVULSIE s. f. v. **convulsiiune**.

CONVULSIUNE s. f. *Convulsion*.

I^a. (Pat.; adesea la plur.) Contractiune sau mișcare bruscă, repetată, involuntară și nereglată, interesând diferite grupuri musculare, cf. *convulsiiune, inelestare, zgârcire, spasm, cărcei* (id.), *chipuri* (A II 57). *La glasu-și... inimă-mi izbită, Lupându-se 'n convulsii cum nu-și închipuești.* ALEXANDRESCU, M. 58/20. *Convulsiiile îl apucară, și un leșin... îi îngheță trupul.* C. NEGRUZZI, I 159, cf. 164. *Bine ar fi ca lertargia să nu-iucidă [pe țărani], bine ar fi să aibă măcar convulsii, înainte de a pieri.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 508.

2^a. Fig. Agitațiune violentă, ciocotire, frământare. *Convulsiiile intrigelor nu se astâmpără; Ioan Sturza scrie la Cernăuți.* RUSSO, s. 113. *Convulsiiunea calcoasă a globului.* *Convulsiiuni politice.*

[Și: **convulsie** s. f. Scris și rostit prin Mold. și Transilv. și *convulzi(un)e*.] Adjective: **convulsionat, -ă** = cu convulsii, contractat, cu spasmiuri, agitat, **convulsat**; (impropiu) congestat. *Un general obez, stacoșii cu un rac fier... cu ochii convulsionați, ca de spaima unei explozii apropiate.* C. PETRESCU, I. II 70; — (<fr. *convulsif*) **convulsiv, -ă** = care produce convulsii; caracterizat prin convulsii, spasmodic, cu zvăeniri, cu sughițuri. *Tremura de-un răz convulsiv.* VLAHUȚĂ, D. 200. *Tuse convulsivă* = tuse măgărească. (Adverb) *O mână era strâns apăsată pe inimă, ea comprima convulsiv durerca ce o simțea acolo.* EMINESCU, N. 77/20. *Dar casa era strânsă*

convulsiv de mâna lui Mirecea. I. TEODOREANU, M. II 131; — (fr. *convulsionnaire*) **convulsionar**, -ă = care are convulsii. DICT.]

— *N.* după fr. (lat. *convulsio, -onem*). Cf. *convulsiv*.

CONVULSIONAR, -Ă adj. }
CONVULSIONĂT, -Ă adj. } v. convulsiv.
CONVULSIV, -Ă adj. }

COOBLIGĂT, -Ă subst. (Jur.) *Coobligé*. — Fiecare din persoanele pe care o obligațiune comună le leagă între ele, considerată în raport cu celelalte. *Obligațiunea poate fi achitată de orice persoană interesată, precum de un coobligat sau de un fideliar*. HAMANGIU, C. C. 200.

— *N.* după fr.

COOLCÉR (IU) s. m. v. *colec*.

COOPERĂ vb. P. *Coopérer*. — A lua parte împreună cu alții la o lucrare făcută în comun, a lucra împreună, a conlucra, a colabora. *Cooperați cu noi la succesul acestei mari fapte*. LM. [Abstracte: **cooperare** s. f. = acțiunea de a coopera, conlucrare, colaborare. *Deplina cooperare a armatei noastre alături cu cea rusă scosă la contra Turciei*. MAIORESCU, D. II 56; — **cooperăție** (**cooperațiune**) s. f. = cooperare; tovărășie, participare la o lucrare s. la un beneficiu în comun. *Englittera... temându-se ca nu cumva [Franța] print'o înțelepere cu Rusia, au căutat cooperățiunea ei, să nu-și piardă preponderența...* GHICA, S. 127. *Cooperațiune adică cointereseare a muncii în capital*, id. ib. 506. *Comisia de cooperațiune internațională de pe lângă Liga Naționalilor*. | Adjective: **cooperator**, -oare (și substantiv) = (cel) care cooperează cu..., colaborator. *Se stabilește comunicațiunea între imbele oștiri cooperătoare*. ODOBESCU, III 580; — (fr. *coopératif*) **cooperativ**, -ă = bazat pe cooperarea mai multor persoane. *Asociație s. societate cooperative* s. (substantiv) **cooperativă** (și, prin etimologie populară, după *cumpăru*: *cooperativă* D. STĂNOIU, C. I 25) s. f. = asociație, mai mulți înși întovărășiți spre a explora, a vinde s. a cumpăra împreună, părtași fiind cu toții la câștig și la pagubă. *Asociațiunile cooperative se pot deosebi în două categorii: în cooperative de distribuțiune și cooperative de producțiune*. GHICA, S. 567. *D. Peter, implegat la cooperativa din Yaelle*, id. ib. 565. *Cooperative de pescari*. ANTIPA, P.] — *N.* din fr. (lat. *cooperor, -ari, idem*). Cf. *opera*.

COOPERATIV, -Ă adj. }
COOPERĂȚIE s. f. } v. cooperă.
COOPERATIUNE s. f. }

COOPTĂ vb. P' trans. *Coopter*. — A primi pe cineva ca membru în consiliul s. comitetul unei societăți, în afară de numărul regulamentar s. înainte de votul adunării generale a societății (căreia i se supune apoi cooptarea). [Abstracte: **cooptare**, **cooptațiune** s. f. = acțiunea de a coopta. DICT. | Part.-adj. **cooptat** (cu negativul **necooptat**), -ă. *Un general pensionat de curând a și fost cooptat membru în comitetul de direcție al partidului*. CUVĂNTUL, 1930, 4 Dec.]

— *N.* din fr. (lat. *coopto, -are, idem*). Cf. *opțiune*.

COOPTAȚIUNE s. f. v. *coopta*.

COORDINĂ vb. P' v. *coordona*.

COORDONĂ vb. I (*). *Coordonner*. — (Trans.) A rândui, după anumite legături și raporturi, părțile unui tot; a așeza în ordine, pentru ca să corespundă scopului. *Părțile unui întreg se coordonează între ele s. cu altele*. *Misiunea de a coordona materialul istoric răscis... fu incredințată unui logofăt*. IORGA, L. II 616. *Un comitet de opt membri a fost însărcinat cu coordonarea diferitelor propuneri*. CURENTUL, 1930, 24 Noem. [Prez. ind. -dună și (mai rar) *coordon*. | Și: **coordină** † vb. P. DICT. | Abstracte: **coordonare** s. f. = acțiunea de a coordona; spec. (Gram. în opoziție cu *subordonare*) faptul că două s. mai multe propoziții stau pe același plan, nedepinzând una de alta, dar putând totuși să depindă de o propoziție regentă. *Frază compusă prin coordonare*. | Adjective: (fr. *coordonné*) **coordonat** (cu negativul **necoordonat**), -ă = rânduit. *Tălcuire de cisuri coordonate alfabetic*. EMINESCU, N. 45/56. (Gram.) *Propozițiune coordonată* = propozițiune unită cu alta prin coordonare. (Logică: substantivat) *Coordonate* (*coordonate*) = noțiunilor pe aceeași treaptă, subordonate unui gen comun. Cf. MAIORESCU, L. 120. (Geom.) (*Linii*) *coordonate* = linii formând un sistem după care se poate afla poziția unui punct pe o linie, pe un plan s. în spațiu. (Geogr.) *Coordonate s. coordonate* (CULIANU, C. 77) *geografice*, care măsoară lungitudinea și latitudinea unui loc pe glob. Cf. CULIANU, C. 12, 31, 147, 163].

— *N.* după fr.

COORTĂ s. f. v. *cohortă*.

COP s. a. 1'. Mesure de capacitate conținând a puțin peste un litru. 2'. *Cruche*.

1'. (Transiv. mai rar aiurea) Măsură de capacitate de formă lungăreță, făcută din lemn, din metal s. din pământ (JAHRESBER, X 183), conținând un chilogram (ION CR. II 77) s. aproape un litru (TDRG.) s. două fele (POMPILIU, B. 22, notă), cupă (BARCIANU); (p. ext.) conținutul ei. Cf. *cofă*. Donăzeci și patru de copuri făceau un pătrăruș (a. 1817. IORGA, S. D. XIII 29). *Vadra de 10 copuri* (Râmnic, a. 1778). *N. IORGA, S. N. 124. 12 sticle vin de Tocai... 4 copuri arșepă* (a. 1787). Id. S. D. VIII 14. *88-m[il]i cumpări zece copuri de ulei* (a. 1787). Id. ib. VIII 16. *Zece copuri de vin roșiiu de Ardeal* (a. 1796) id. ib. VIII 33. *2 copuri de unt* (a. 1803). Id. ib. XII 145. *2 sticle, 1 de cop, alta de fete* (a. 1817). Id. ib. XII 174. *O jumătate cop de vin*. PĂCALĂ, M. R. 184. *Puteam sta, până voi mănca un fișbu de pâine și voi bra un cop de vin și voi dormi un somn!* RETEGANUL, P. III 47/. *Ducându-le drept cinste câte un cop de vin* (Gura-râului jud. Sibiu). JAHRESBER, X 183. *C'acolo-i vinu' ăl bun, și-mi adu un cop și-o fete*. MAT. FOLC. 988. *Vin de cel mai bun: Tot copul și galbenul, și fetea și talerul*. POMPILIU, B. 22. *Opt copuri de curuz*. DOINE, 215. | Spec. Măsură cu care se la vama la moară (Vale, jud. Sibiu, com. ITTU), mertie, găf (2'), otic, cf. căuș. Cf. H. V 72. *Gura mea e măsurată și pentru altul păstrat, Cu copu' morarului, Pe sama bărbatului*. JARNIK-BĂREANU, D. 413.

2'. P. ext. Uclior, cupă. Cf. JAHRESBER, V 189. Cf. *cofă* (1').

[Plur. *copuri*. | Diminutive: **căpăț**, **căpăț**, **căpête** s. m. (v. citatele sub *căpăț*).]

— Din sâsește *köp* «Kanne, ein langes irdenes Gefäß (=Kopf), hölzerne Wasserkanne» JAHRESBER, X 183. Cf. *cofă*, *cupă*.

COP s. a. 1'. *Haut talon*. 2'. *Forme d'un chapeau*. — (Atestat numai la pluri.)

1°. Toc înalt de cismă (Brasov). JAHRESBER. VIII 7.

2°. Fund de pălărie. *Flăcoi...* Cu cămeși mari, cu guleri lati, Pălării cu copuri nalti. CARDAȘ, C. P. 72/5.

[Plur. *copuri*.] De la acest plural s'a reconstruit un singular nou *copor* s. a. = un fel de toc de ghetă, de lemn și îmbrăcat în piele; la mijloc cu gât, adică era mai subțire sus, și jos mai lat, și cu potcoavă de fier; era destul de înălțel. PITIȘ, ȘCIL I 111, cf. GR. S. V 44. Id. lb. I 111. [Fetele din Sucele] mai de mult [crasu] cu papuci galbeni cu copor, și și mai înainte cu cisme galbene... cu copor. G. I. PITIȘ, CONV. LIT. XXIV 923. Cf. MOLDOVAN, T. N. 246].

— Probabil, aceiași cuvânt cu cel precedent, tocurile asemănându-se cu forma lunguiață a măsurii de capacitate numită *cop*.

COPAC s. m. 1°. *Arbre*. 2°. *Chêne* (*checelu*).

3°. *Grand arbre mort*, *tronc d'arbre*.

1°. Vegetal lemnos, al cărui trunchi crește înalt și se ramifică de obicei numai la o înălțime oarecare. În unele regiuni *copac* e termenul general, corespunzând cu *arbore*; în altele, spre deosebire de *pom*, care e numele arborelui roditor, *copac* se numește în genere orice arbore care nu produce roade (spornace) comestibile. (Cuvântul acesta a înlocuit în limba poporului un totul pe *arbore*). Cf. lemn. *Kopacs* = *arbor*. ANON. CAR. *I-au băgat la codru, fiind copaci înfănași pe lângă drum* (a. 1625). GCR. I 70/5. *Un copaciu frumos și cu umbra deasă*. VARLAAM, C. 57. *De va dărăma neștine în pădure, tăind crângi din copaci*. PRAV. 59. *Copacii cei înalți mai mare sunet fac* (a. 1670). GCR. I 190/5. *Subți copaci deez*. BIBLIA (1688), 135. *Paulu... susamului... să face cu un copaciu*. HERODOT. 80. *Tăia stâlpari din copaci* (a. 1693). GCR. I 311/5. *Văsc den copaci* (a. 1705). lb. I 356/5. *Vulturile într'un copaciu înalt s'au pus cuibul* (a. 1812). lb. II 210/5. *An legat lama de un copaciu*. DRĂGHICI, R. 100/5. *Se popori un alt arap dintr'un copaciu*. GORJAN, H. I 5/5. *Codri de copaci sălbatici*. KONAKI, P. 85. *Copaciu crește și cade*. Id. lb. 114, cf. 210, 283. *Sub un copac nalt*. Id. lb. 88, cf. 114. *Copacii pădurilor*. C. NEGRUZZI, I 246. *Nici un copaciu, nici un acaret pe lângă casă*. EMINESCU, N. 51/5. *Din inimă lui sînte un copac cum că răsură*. Id. p. 235. *Cum ajunge în pădure, chitește un copac care era mai mare și trage corul lângă el*. CREANGĂ, P. 46/5. *Îi venca să se dea la umbră, sub câte un copaciu înalt*. ISPIRESCU, L. 17. *Copaci îngemănărați*. ION CR. V 277. *Scorbura de copaci*. PLOPȘOR, C. 46. *În codrului cu copaci*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 290. *Măncarea gândacului Pe vârful copacului*. ȘEZ. III 100/5. *Am un copaciu cu două sprecece ramuri; în fiecare ramură câte patru cuiburi, în fiecare cuib câte șapte ouă* [= *Abun!*]. GORVEL, C. 12, cf. SBIERA, P. 322/5. *Calul răioa găsește copacul scorfos*. LET. II 313/5. *Copaciu' nu cade pînd nu dai cu topora'*. PITIȘ, CONV. LIT. 37, p. 723. *Cel acîncădat este asemîna copacului celui uscat*. RĂȘCANU, L. LXXXIII/5. *Copacul bătrîn are rădăcină adîncă*. PAMFILE, DUȘM. *Vântul la pîmînt n'aruncă buruieni, ci pe cei mai mari copaci*. ZANNE, P. I ST. *Copacul tîiet se prîcate* (Trușeni, Basarabia). lb. IX 452. *Omu' cade dintr'un copac și tot mai stă o leacă*. ȘEZ. I 220/5, cf. ZANNE, P. II 519. [Impropriu] *Pom* (roditor). *Să ve face copaciu rodit*. DOSOPTEIU, V. s. 129. *Mulți copaci cu roadă și mai mulți fără de roadă*. HERODOT. 139. [Calea soarelui pe cer... se socotește în sulți]... *copaci...* PAMFILE, CER. 31 *Soarele e de-un copac (copăcel) = e pe la prînzul cel mic, de-abia s'a nălțat*. CIAUȘANU, GL. [Spec.

(Bot.) **Copaciu-de-plămîni** = *Lichen pulmonarius*, germ. *Baumlung* (LB.), mușchiul-fagului (cf. lb. BĂRCIANU).

2°. *P. restr.* Cer s. stejar (LM.) cf. H. XVI 40 (cf. istrorom. *hrđst* = *carborea* și *estejars*). Cf. tufa.

3°. *Copac* = arbore uscat, mare, înalt și gros (Jiu, VICIU, GL.), trunchiul (LM.) de fag s. de stejar, mai gros decît ferla (= vadra) (PAMFILE, I. C. 102).

[Forma *copac* e refăcută din pluralul (mai des întrebuințat decît singularul) *copaci*, iar acesta dela singularul *copăciu* s. m., care mai de mult era forma obișnuită. Azi se întrebuințează amîndouă formele (H. IV 52), adesea de același scriitor. | Plur. *-paci* și (numai la PANN, E. II 93/5, II 131/4, IV 94/4) *-paciuri*. | Adjectiv (atestat numai la CANTEMIR) *copăciós, oasă* = (munte) acoperit cu copaci, păduros. *Șapte munți copăcióși și umbroși*. IST. 316/5.]

— Din alb. *kopac* trunchiul de arbore. (Împrumutul e vechiu, căci se găsește în toate dialectele: arom. *copac*, megl. *cupac*, istror. *copđ*, acesta din urmă cu înțelesul de *stufă*, cu și ung. *kopács*). Cf. *copăcel*.

COPĂCEL s. m. 1°. *Arbrisseau*. 2°. Se dit de l'enfant qui apprend à se tenir debout et à marcher. 3°. *Balsamine* (*Impatiens Balsamina*). 4°. *Sorte de haricot*.

1°. *Copac mic*; cf. *arbust*, *tufă*. *Coperi codrii umbra lui, și vinile* [vițele *cor*, *hur*, *copăceii* DOS.] *lui chedri Zenli*. PSALT. 106/5. *Spălându-u, au pus-o într'un copăcel ca să se usuce*. DRĂGHICI, R. 90/5. *Vidomstie de soma copăcelor sălbatici*. I. IONESCU, C. 249. *Păsărețele... pe rămurelele copăcelor*. ISPIRESCU, L. 58. *Caută o țigăruță de copăcel*. MARIAN D. 147. *Din copăcel în copăcel, Se suie pe hărăgel* [= *Fasolea*]. GORVEL, C. 140. (Spec.) *Îmi zîmbi sorbind infuzia copăcelului de China* [= *caului*] *din ceasa de vermeer*. C. NEGRUZZI, I 49. (Ca determinativ)

Fasole copăcel (Ipatele, în Vasluiu, ap. HEM. 686) = care se cațără pe araci; cf. *fasole oioagă*, *Fasole[ca] copăcel se punc numai câte una în cuib*. ION CR. IV 250. Cf. *fasole* (I) | (Cu funcțiune adverbială, despre copiii mici care învață să stea pe picioare și să umble) **A sta (a se ținea, ședea, ridica, merge, umbla) copăcel** = pe picioare, drept (fără să cadă, cf. la Brașov, germanismul a sta boam, boam). HERZ-GHEL. IV 238. *Generalul, proptit între cei doi coloneli... se ținea copăcel, înaintînd cu mișcări de paralitie*. D. ZAMPIRESCU, R. 193. *Se ridicau în picioare sfioși, stau cîteva clipe copăceli și rîdeau mulțumii de ei înșiși*. SANDU, SĂM. IV, 86. *Prichiucul vetei cel hînuț de care mă țineam cînd încopusem a merge copăcel*. CREANGĂ, A. 33/5. *Și fetița a supt mereu... pîna a crescut mare de pedea copăcel și făcea giga*. ION CR. II 114. *Creștea... de-l vedea cu ochii cum se ridică copăcel*. MERA, B. 92. **Copăcel-copăcel** = bineșor și cu grijă, ca un copil care învață să umble. *Jupânul și încă un băiat au ridicat greutatea și i-au pus-o lui Cînușă în cărucă*. *Copăcel, copăcel, băiatul a mers cîteva pași pîna la colțul stradai*. CARAGIALE, ap. TDRG.

2°. (Despărțit din expresia *umbla copăcel*) **Copli** care nu poate încă umbla bine. JAHRESBER. IX 226. *Precă cu minte mare, ca de copăcel*. PANN, ap. ȘĂINEANU, D. U.

3°. (La plur. Bot.) *Floare* (H. I 235, II 142, 207, X 534, XI 327, XII 391, XII 138, XVI 207) de grădină (H. XII 23) numită și *cabole* (PANȚU, PL.).

4°. (Bot., eiptic, din *fasole copăcel*) **Legumă** (probabil: *fasole*) ce crește drept în sus ca copacul

și face niște boabe lungărețe și pestrizate (H. I. 33). [Plur. -cei].

— Derivat din **copac** (în), cu suf. dim. -el.

COPACIÓS, -OÁSĂ adj. } v. **copac**.
COPACÍU s. m. }

COPAI vb. IV^a. *Biner, sarcler*. — A săpa, a prăși, a mușuroi (porumbul DAMÉ, T. 62, PAMFILE, I. C. 73, 76, GRAIUL, II 76, Șimnic, Dolj, CONV. LIT. 54, 166, via H. V 88, XIV 72, XVI 3). [S]: **copoi** vb. IV^a, PAMFILE, A. 73, CONV. LIT. 54, 166, A. O. VII 157. | Abstracte: **copăire, copoire** s. f., **copăit, copoit** s. a. | Pronunț. -păi-, -poi-]

— Din slav. (paleosl. **kopajě, kopati** ca săpa», bulg. **kopajá** «sap, îngrop», sârb. **kopati** «a săpa»). Cf. ung. **kopálni** «a săpa». Cf. **copaie, copcă**.

COPAIĆ s. a. v. **copaie**.

COPĂIE s. f. P. *Ange, jale, 2. Berceau, 3. Huche*. 1^a. Albie (1^a) (ȘEZ. VII 188, PAMFILE, I. C. 126, H. IV 157, IX 82, GRIGORIU-RIGO, M. P. I 12) mică (H. II 216, RĂDULESCU-CODIN, I), covată (COSTINESCU, GRIGORIU-RIGO, M. P. II 2) de făină (GOROVEL, CR.), covățică (GRIGORIU-RIGO, M. P. II 2), căpăstire (COSTINESCU), moldă (H. XVI 9, com. ITTU), postavă (H. V 419, IX 82). Are aceeași întrebătoare ca și albia (v. c.), dar se mai întrebunează și la zădărie pentru făcut varul, pentru cămăntul pământului, etc. Cf. H. XIV 66, XI 178, IV 160, XI 178, XIV 66), apoi de pus dedesubtul cismelor (PAMFILE, I. C. 169), de dus mâncarea în câmp (H. IX 474), etc. Cf. H. II 120, XI 291, XVI 9. *Kopangé*. ANON. CAR. *Eram acum tocmal pe culmea dealurilor sub care se adăpostește, eu într-o copăie, satul Bisoca*. ODOBESCU, III 191/2. *Și acest glas, care țesea ca de subțo o copăie răsturnată, era slab*. DELAVRANCEA, s. 188. *O copăie de mcre... și un feteleț cu apă*. ISPIRESCU, L. 354. *Făind de grâu amestecată cu răsătură de... copăie*. GRIGORIU-RIGO, M. P. II 2. *Se ia... ca un chilogram de scoarță, într-o copăie*. PAMFILE, I. C. 43. *Duceți-vă de-mi aduceți două copăi de nisip*. RĂDULESCU-CODIN, I. *A prins o copăie de pește*. H. IV 155. *După mine s'au luat... Oțtenii cu palanțele, Dâncuici cu copăile*. TEODORESCU, P. P. 136. *Punca sita și cernea*. În *copăie frământa, Frumos colac că făcea*. TEODORESCU, P. P. 141. *Pițigăne, gahe, Ce ai în copăie?* HODOȘ, C. 112. *Sus copăie, Jos copăie, La mijloc carne de oaie [= Scoica]*. ȘEZ. VII 122, cf. DELAVRANCEA, s. 237. *Mănâncă paie Ca vitele: din copăie*. PANN, P. V. I 10. *Mai bine c'o copăie decât cu coșul la apă!* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. III 129. | P. a. a. l. Luntre, barcă (scobită dintr'un singur trunchi de copac, ca o copăie) *Nu ne-o fi teamă să plutim în copăile noastre*. DELAVRANCEA, s. 64. || (Zool., Banat) *Bronscă de copăie* [rostit: copăne] = bronscă testoasă. H. XVIII 287.

2^a. Spec. Leagăn, albă (2^a). *Copilul... doarmă-n copăia lui atârnată de frânghii în tavan*. CARAGIALE, s. 5/n.

3^a. (Mor.) *Covată, lada* în care curge făina. DAMÉ, T. 153, PAMFILE, I. C. 186. Cf. H. IX 37, 202.

[În Banat, cu pronunțarea veche: **copăne** s. f. | Plur. -păi. | Diminutive: **copăiță** (pronunț. -păi-)] s. f. = covățică (în care se face pâinea REV. CRIT. IV 142, s. se leagănă copilul); cutie mișcătoare în care curg grântețele din coș înainte de a trece între pietrele morii, teică, covățică. DAMÉ, T. 152. Cf. PAMFILE, I. C. 185, H. IV 132, IX 202, 483. *Legeni copăia într-o copăiță*. PANN, P. V. III 137. *O copăiță, și'n copăiță un copăiaș*.

CARAGIALE, s. 110/2. (Cu funcțiune adverbială) *El făcu mâna copăiță și prinse o duzină de muște*. DDRF.: — **copăioară** s. f. DICT.: — **copăie** (pron. -pă-ic) s. a. = copăiță (3^a). Cf. LUNGIANU, CL. 222, com. ITTU].

— Din bulg. **kopánja** «albăie s. sârb. **kôpanja** «blid de lemn». Cf. **copăi**, **copeneacă**.

COPAIÉR s. m. (Bot.) v. **copaiu**.

COPĂIOARĂ s. f. v. **copaie**.

COPĂIȚĂ s. f. Pelote d'écorce qu'on allume dans la première et la dernière semaine du Carême. — (Tisa, I. Dobra, Transilv.) Golomoz de scoarță de cires uscată, amestecată cu puține paie, băgat într-o bătă spintecată, pe care o aprind flacăii în săptămâna primă și ultimă din postul Paștilor într'un vârf de deal. Cel care rămân pe lângă foc încep a striga: „*Berdai, berdai! fata (cutare) creca să se mărite; să-i proptim concuiv cu rămășițele de la copăiță*”, sau „*să-i băgăm paie și coajă de copăiță sub copăiță, că n'are păr pe cap*”. VICIU, GL. Se mai numește și **hodăiță**. Cf. **copală**.

COPĂIȚĂ s. f. *Meule de foin*. — Căpiță, Căpițele sau **copăițele** se fac prin **copaci**. PAMFILE, A. 164. *Am căzut câteva copăițe de fân ridicate la fel*. Id. ION CR. III 354.

— Pe cât se pare, o deformare a cuvântului **copăiță** (= căpiță), după **copăiță**, diminutivul lui **copaie**.

COPĂIȚĂ s. f. v. **copaie**.

COPAIU s. m. sing. (Med.) *Copahu*. — Substanță extrasă din arborele **copalier**, conținând turberentină și întrebunțată în medicină contra turburărilor căilor urinare. [S]: **copaiu** s. m. sing. BIANU, D. s.] — N. după fr. (primit din limba guarani, în Brazilia).

COPAIU s. m. sing. (Med.) v. **copaiu**.

COPALĂ s. f. Perche ayant un tapon en tête, enfoncée dans la terre. — Prăjină având în vârf o «motecină» și servind, în vii, ca opritoare (Valea Someșului). Cf. PAȘCA, GL. Cf. **copreală**.

COPAN s. a. 1^a. *Pilon, 2. Gigot, jambon, cuisse* (de volaille).

1^a. Păislog. BARCIANU.

2^a. *Copsă, sold de animal, piciorul întreg, până sus, mai ales de pasăre*. DICT. *Copane de porc, de câprioară, de berbec*. LM. *Copane de pasăre fripte*. MANOLESCU, ap. TDRG.

— Din bulg. **kopanu**, idem (1^a).

COPAN s. m. v. **clapon**.

COPANCĂ s. f. *Butte de terre formée par la chute d'un arbre*. — (Rutenism, în Viscul-de-sus, Maramureș) Movilă de pământ formată, în păduri, din putrezirea unui copac scos de vânt cu rădăcina cu tot și având lângă ea groapa pe care o lasă smulgerea copacului din rădăcina. Com. M. ITTU.

— Din rut. **kopanka** «groapă (făcută de plonie)», propriu «spătură».

COPANI vb. IV^a v. **clapon**.

COPARĂIE s. f. v. **coporăie**.

COPARȘAU s. a. v. **copârșau**.

COPARȘAU s. a. *Cereșel*. — (Ungurism, în

Transilv. și Banat) Sierin, cosciug, raclă. LB., H. XVII 250, XVIII 78. *Kopersel* = Tumba. Sepulchrum. ANON. CAR. *La îngropători, pînă cu copârșeu și cruce* (a. 1752). IORGA, S. D. XII 63. *Au făcut ceste că au murit Despot, și Laski au și îngropat în beșerică cea mai mare din Keșmark un copârșeu gol*. ȘINCAL, HR. II 210/2, cf. (*copârșeu*) II 275/2. *Să pună ruși în copârșeu*. CĂTANĂ, P. II 73. *Cine ne-a despărșit N'ar avea loc în pământ... Nici cînduri de copârșeu*. VAIDA. *În copârșiu ei stă pus*. POP., ap. GCR. II 344/2. *Mori, mîndră, să mor și eu, să ne faci-un copârșeu*. JARNÍK-BÁRSEANU, D. 57, cf. 138, MAT. POLC. 802/2, MARIAN, NU. 509/2, DENSUSIANU, T. H. 256, HODOȘ, P. P. 34, PĂCALĂ, M. R. 227, ȚIPLEA, P. P. 8. # *Fi-ți-ar puică peste copârșeu!* = vede-te-ai mort! = zice, în glumă, culva; aluzie la obiceiul practicat în unele părți ale județului de a se trece deasupra sierului o pasăre, de cele mai adese-ori puică, dându-se de pomană pentru sufletul mortului (Bica, jud. Cluj) Com. GH. PREDESCU. [Plur. -see, -șac, -șoasă BUD. P. P. | ȘI: **copârșiu** s. a. ȘINCAL, HR. III 63/2, **copârșeu** s. a., **copârșeu** s. a. POMPILIU, BIH. 1008, (suspect) **copârșiu** s. a.]
— Din ung. *koperső*, idem.

COPARȘEU s. a. } v. **copârșiu**.

COPARȘIU s. a. }

COPARȘTIÓS, -OÁSA adj. v. **copârștiu**.

COPARȘTÓIU s. m. (*Garçon*) *grand et maigre, échalaz*. — Copil care a crescut lute, de s'a făcut mare, slab și înalt (ION CR. IV 188), «nici căne, nici ogar» (H. V 209). Cf. cătărăig. [Adjectiv: **copârștios, -oasă** (scris *copârștós*) = înalt și subțire, deșirat. CLAUȘANU, V. I. — Cf. *copreală*.

COPARTÁS s. m. *Consozié*. — Părtaș împreună cu altul într-o împărțeață, tovarășie, întreprindere, etc., cf. *deválmas, moșnean, asociat, cf. cointeresat, Tăutul... are trei copărtași... cu care împarte lăfimea moșiei*. I. IONESCU, D. 204. *Coaredele sau copărtașul la o împărțeață consercă privilegiul său asupra bunurilor coprine în fiecare lot*. HAMANGIU, C. C. 437. *Căstoria... e tovarășin civilă făcută de soști... prin care fiecare copărtaș aduce în casa lor averi*. JIPESCU, ap. TDRG. *Înginerul orașului... mai este și copărtaș la un birou particular*. UNIVERSUL, a. 1930, 1 Decemvrie.
— N. format din *co-* (= cu) și *părtaș*, după fr. *copartageant*, sau *coparticipant*.

COPARTĂU s. a. *Colline escarpée. Tombe*. — Dămă (țiglan) mic, cu coaste rezezi; movilă de mormânt. PORUCIC, T. E. 25, 195. [plur. -șac]. Cf. rut. *kopécl* «movilă de pământ».

COPARTITÓR, -OÁRE adj., subst. (Jur.) v. **compărțitor**.

COPÁST s. a. *Colline*. — (Ungurism, în nordul Transilv.) Deal, dălmă. Cf. H. XVIII 15, CABA, SÁL. *S'o luat pe cele copasturi*. H. XVIII 15.
— Din ung. *kopasz* (*hegy*) «(munte) pleșuv». LACEA.

COPÁSTAU s. a. *Raclóir*. — (Ungurism, în Banat) Mezdra tîmpită (LIUBA-IANA, M. 123), cu-țitoale cu care se rad pielea de păr. [Plur. -țale].
— Din ung. *kopaszott* (din *kopaszatani* «a zmulge părul, a ciupeli»), LACEA.

COPASTIE s. f. (Mar.) *Bord d'un navire*. — Marginea s. parapetului unei corăbii. SCRIBAN, ARHIVA, 1914, p. 133. Cf. TDRG. *Vaporul «Dobro-*

geus s'a ales... cu puntea de comandă de sus ruptă și cu castania (sic!) desfăcută. TDRG.

— Din n.-grec. *soustantiv* CADE (cf. turc. *köpește, küpește*. SCRIBAN, ARHIVA, 1914, p. 133).

COPĂT! interj. *Vlan!* — Onomatopee prin care se exprimă săritura repede a lepurelei. *Lepurele a făcut copăți!* și nu mai este (Ropcea, în Bucov.). Com. S. URSULEAN. — Cf. *copcă* ? (3).

COPĂU s. m. } v. **copoiu**.

COPĂUCA s. f. }

CÓPCA s. f. 1°. *Agrafe. Fermail* (d'un livre). 2°. *Truversin*. 3°. *Articulation, cou-de-pied*.

1°. Cheotoare făcută, de obicei, dintr'un cărlig (BREBENEL, GR. P. numit și *copcă bărbătească* PONTBRIANT) de metal și dintr'un inel tot de metal prins de cealaltă parte, numit *babă* (II 5°. BREBENEL, GR. P.), *băbușcă* (2°), *femeișcă* (VICIU, GL.), s. *copcă* *femeișcă* (PONTBRIANT), în care intră cărligul. Cf. cheotoare (II 3°), *agrafă*, *fibulă*, *cataramă*, *sponcă*. *Kopcé* = fibula. ANON. CAR. *Veți face 50 de cōpce de aur*. BIBLIA (1688) 57. *Mihaiu purta pe cap un calpac unghuresc împodobit cu fulie negră de penec de cocor, legată cu o copcă de aur*. BĂLCESCU, M. V. 379. *Cordon* [se zice la o] *cingătoare de trei degete, numai cât grosimea talcii de lână, încheindu-se în copci*. H. IV 257. *Mănecele cojoacelor mai lăzoase la gura lor... se închid în genere cu copci*. MANOLESCU, I. 176. *Veșmântul... albastru cu copcele de fir*. IORGA, IST. K. I 124. *Într'o copcă scumpă se prinde domaniul de blană de somur*. id. ib. I 128. *Brăul micu astăzi mă strânge, La copci cu greu îl ajung*. COȘBUC, B. 36. *Pe umeri cu chepenge cusute cu fir... în copci de argint*. ISPIRESCU, M. V. 44/2. *Ea se făcea că se joacă cu copca de la umăr ce-i finca rochia închis*. id. U. 9/2. [Un fel de nasturi de metal pe după care se trece șiretul ghetelor. Cu șireturile ghetelor înnoodate provizor numai în copcele de sus. I. TEODOREANU, M. II 129. | **Copcie de fier** = scoabă de fier. (Jiu), VICIU, GL.

2°. Chingă (2°). La lemnele așezate în steri, cărligul s. legătura care ține parul să nu se aplece, crac. Com. ITU.

3°. P. ext. Cheotoare (B. II 1°). *Piciorul calului se înglodă până în copcă*. CONTEMPORANUL, IV 303.

[Plur. *copce* și *copci*. | ȘI: (singular refăcut din plur) **cōpce** s. f. VAIDA, BUD. P. P., BREBENEL, GR. P., **cōpce** (pronunț. *ci-e*) s. f. STAN, M. 151. CABA, SAL. || Diminutiv: **copcúță** s. f. *Cu țifari roșii și strășni, Cu copcuțe de argint*. MATESCU, B. 107. | Derivat: **copciér** (pronunț. *ci-er*) s. m. = fabricant de copce (1°). BĂRCIANU. — Din bulg. *kopéce*, idem s. sârb. *kopča*, idem (care, ca și ung. *kopocs*, derivă din turc. *kopča*).

CÓPCA s. f. (Pesc.) v. **cobcă**.

CÓPCA s. f. 1°. *Trou*. 2°. *Canal*. 3°. *Bond*.

1°. Gaură, borbă (ȘEZ. XXXII 15), spărtură, scobitură (LB.), groapă îngustă și adâncă (PORUCIC, T. E. 470, RĂDULESCU-CODIN, L.) Cf. *babă* (II 5°). *Numai câte-un câine... lătra când și când prin vre-o copcă de la șirle de paie*. SANDU-ALDEA, U. P. 205. || Spec. Gaură (răsuflătoare CHIRIȚESCU, GR.) făcută de pescari în gheață spre a putea băga în apă volocul (DAMÉ, T. 126) s. undița (H. XI 324), spre a face posibil peștelui să răsufile (cf. COSTINESCU), spre a putea scoate apă s. a. bea (H. II 34, XVIII 59, LM.), spre a adăpa vitele (LM.), spre a putea

boteza copilii (ȘEZ. VII 187) Se mai numește și: toană (DAMÉ, T. 126), prôduh (COSTINESCU, ȘEZ. VII 187), prôduf (COSTINESCU, ANTIPA, P., cf. DAMÉ, T. 126), prôduu (ȘEZ. VII 187, prôdușcă ANTIPA, P.), ochiu (P. R. ANTIPA, P. 137), beucă (H. XI 324), vad (H. XVIII 59). Cf. PAMFILE, I. C. 71. *Pescarul lacom sparse pe sub bolovani!* H. II 28. # **A se duce** (rar: a merge ȘEZ. VII 187) pe copcă (la CREANGĂ) s. pe copce = a se duce unde e apa mai adâncă (RĂDULESCU-CODIN, L.); (mai ales fig.) a se prăpădi, a fi pierdut (cf. ION CR. III 252), a pieri din lume, a se duce dracului (ib.), a-și pierde rostul ori cinstea. RĂDULESCU-CODIN, L., ZANNE, P. I 149, ION CR. IV 13, 199. *F'ați dus pe copce, cu toată gîhicirica voastră.* CREANGĂ, P. 266/2. *Numa cu ceapă, cu castracete și cu mă-măligă goală, te duci iute pe copcă, prictine!* JIPESCU, O. 66. (Neobisnuit) **A pune pe cineva pe copcă** = a-l da gata, a-l prăpădi, a-l pune bine. *Nu mai afurisitul de popă ne-a pus pe copcă, amar ne-a înșelat.* ȘEZ. III 132/2. | (La plur.) Gropște făcute în maluri pentru a înlesni sușul. RĂDULESCU-CODIN, L., PORUCIC, T. E. 470. Gaură făcută de valurile apei în țărnul râului s. lacului, în care se retrage racul (cf. VICIU, s. GL.) s. șarpele (com. ITTU). | **Copță** se face în fundul gropii mormântului, la dreapta s. la stînga, ca un oclocus, în care să se așeze încă vreun mort (Mieus, Turda). VICIU, GL.

2°. Canalul pe care se abate apa de la moară, plină s. joagăr pentru a putea drege ceva. JIII p. Com. ITTU, Cf. H. XIV 377.

3°. P. ext. Săritură (BUD, P. P.) de cal care fuge repede (cf. VAIDA), în galop (s'a aruncate) s. se mișcă sărind, când e împiedecat s. schlop; săritura lepurei, la cănelul, fugă, galop (ION CR. III 251), a funcătură. [Armăsarul] aruncându-se în zece copce, ajunse jintă. C. NEGRUZZI, I 42. *Soadroanele... Se mișcă, saltă 'n copce.* ALECSANDRI, P. III 223. *Murgul: hă... haidă-asa, copil, tot apa, la copce.* Id. T. 52. *Șchiopătând ușor, numai în trei picioare, porni în copce scurte, domoale, în susul pârului.* RADOVEANU, SĂM. VI 338. *Ple-cându-se, îi împiedică picioarele... Calul făcu două copce, săltându-și cu greutate de două ori, scurt, picioarele de dinainte.* Id. P. 8. 9. *Oi 'ntr'o copce a înșul-o încotro s'a întâmpiat.* CONTEMPORANUL, I 687. *Din câteva copci opărești, căinele ajunse acolo unde căzuse vântul.* AL. CAZABAN, UNIVERSUL, 20 Oct. 1930. *Am mers dar, la copcă.* ION CR. III 251. *Cu murgul venind în copce.* BUD, P. P. 35.

[Plur. copce și copci.] | Și: (Transilv. ad 1°, cf. coptor) **copță** s. f. VICIU, GL. id. s. GL., com. ITTU, cf. POLIZU, **copță** s. f. = scobitură, butură, scorbura, (fig.) vicieșug. LB. | Ver: **copci** IV² = a face gropițe la rădăcina pomilor spre a le pune bălăgar; a subția un lemn cu tesla (RĂDULESCU-CODIN); (Viticuit), a desvelii via de tulpină și a-l tăia vinele, afară de cea mai groasă din pământ (H. XI 95). [Pomii] *i-am copcit.* RĂDULESCU-CODIN.]

— Din bulg. *kópka*, idem (1°) (cf. rus. *kópănă* s. *kópănă* 'bolboacă', sârb. *kopkati* ca săpas. Pentru sensul 3° cf. rut. *kópnyy* ca svârli cu piciorul și onomatopeea *copă!*). Cf. copăi, copăie, incopeia.

COPCE s. f. v. *copcă*.

COPCEANĂ s. f. *Gobelet*. — Ulicică pentru băut apă (Schela, Oltenia). CONV. LIT. vol. 54, p. 166, bardac.

COPCĂ vb. IV² v. *copcă*.

COPCIA vb. I² v. *incopeia*.

COPCIE s. f. } v. *copcă*.
COPCIÉR s. m. }

COPCIOLOG s. a. *Ornement de peas*. — (Un-gurism în Banat) Fâsie de piele dințată, cu gâurele, cu care se împodobesc pieptarele, cojoacele, etc. CADE.

— Din ung. *kapesolék* «anexă». Cf. CADE.

COPCÎT, -Ă adj. v. *incopeia*.

COPCÎȚĂ s. f. v. *copcă*.

COPÉC s. a. } v. *copcă*.
COPÉCA s. f. }

COPÉICĂ s. f. *Kopeck*. — Monetă divizionară ru-sească, valorând a suta parte dintr'o rublă (CLIMESCU, A. 200). *Spun prcum la moartea lui s'au găsit 160.000 de galbini de aur, fără de bani de argint, fără taleri, fără potori și fără copeice.* LET. II 77/2. *Au adus Bregadirul și câteva mii de ruble, bani de argint, tot copeice.* Id. II 112/2. *Trimis-au împăratul bani copeice lui Dumitrașco-Vodă ca să facă oameni de oaste călărie. MAG. IST. III 340/2. Unde s'a mai văzut să nu te las obiceșul cu 50 de copeice să mergi dincolo, să cumperi un ulcior de rachiu!* CONTEMPORANUL, III 823. *Costul unui pic este de 10 copeici... de-bitanții... rețin remiza de o copeică.* UNIVERSUL, 1930, 25 Dec. [Plur. -peice și -peici.] | Și: (cu pronunțare rusească) **copăică** s. f. POLIZU, JAHREBER, XXVI-XXIX 20; — **capie** s. a. WEIGAND, B. B. 95; — (neîntrebunțate) **copcă** s. f. ALEXI, *copce* s. a. PONTBRIANT.]

— Din rus. *kopejka*, idem.

COPENEAȚĂ s. f. *Bolte*. — Cutie (PAȘCA, GL.) mai mare (Răhau, com. G. VULCU) s. cutioară (Sălăje, Sibiu, com. A. BANCUI, Fofeldea, Sibiu, com. BUNEA). | Pisător, măjeriu, pliuță scobită din lemn, în care se mărunțește sarea și piperul pentru bucate cu coada vâtrăului (Cîncu-mare, ȚARA OLTULUI, III, nr. I, BERESCU); pliuță făcută din bostan, pentru grăunțe (PĂCALĂ, M. R. 429). | Și: **copineată** s. f. (Răhau, com. G. VULCU), **copăneată** s. f. (Sălăje, com. A. BANCUI), **coponeată** s. f. (PĂCALĂ, M. R. 429), **copenece** s. f. (Cîncu-mare, ȚARA OLTULUI, III nr. 35.). — Cf. *copăie*, *copăiță*.

COPENEȚE s. f. v. *coponeată*.

COPEREMANT s. a. I. 1°. *Couverture*. 2°. *Tente*. 3°. *Toit*. 4°. *Covercic*. II. 1°. *Protection*, *abri*. 2°. *Parabole*, *allégorie*.

I. 1°. † Ceea ce acopere s. cu care se acopere ceva, luvetiș, acoperemant (I). *Și lănu dau [sfinții, ca și olie], ce se zice coperemantă dumnezeie și sufletească.* CORESI, EV. 38/2.

2°. † Cort, colibă. *Ca suptă coperimentulă la Dumnezeu, al cerului, să-i sălășluim.* id. lb. 539/2. *Bine ar fi uoaio aceea să fim, și să facem trei coperimanturi (în variantele A și C: cășcioare, în BIBLIA, 1888: colibi; lat. tentoria), unul fie, unul la Moisy, unul în Ilie.* id. lb. 532/2.

3°. Acoperemant (I), coperiș (LB.); fig. casă. *Doamne, nu sînt deștinioie ca supt coperi-*

mântulă meu (în variante: la coliba mea A și C, la casa mea B, supt coperitulă meu J, supt strasina mea BIBLIA 1688; slav. podú krovú moj) să mergi id. lb. 223/2 cf. 54/2. *Fecerătrice mici, coperământul vechiu*. C. NEGRUZZI, I 302. *Area o căsuță ascunsă sub vreo trei butuci de lemn, care se căfără până la coperământ*. id. lb. I 110.

4. (Brașov) *Capac. Coperământul oalei*.

II. Fig. 1. † *Acoeperământ* (II), loc de adăpost, azil, protecție, ocrotire. În coperământulă aripelor tale coperă-mă. CORESI, Ps. 34. *Domnul coperământ ție*. id. lb. 353.

2. † Înțeles acoperit, tălănit, simbolic. *Pentru aceea în pildă grăia Hristos... că coperământă au aceeași și chipuri sănt și seamne lucrurilor nevăzute*. CORESI, EV. 414/2. *Arată lor, însă cu coperământ și cu mălcoșime*. id. lb. 197/2.

[Și: *coperământ* † s. a. | *Plur. -minte* († -mănte CORESI, Ps. 423) și -mânturi.]

— Din lat. *co(o)perimentum*, -i cinnellis, capaces.

COPERI vb. IV. 1° *Coverir*. 2° *Cacher*. 3° *Proteger*, *dăfendăre*. 4° *Empêcher*.

1°. *Trans.* (obiectul cu care se acoperă se indică prin prep. cu) A pune ceva peste cineva s. ceva (ca să nu fie gol, să fie apărat, să nu se vadă, etc.), a acoperi (1°). *Și denca-i trecu, cu toaigul iară lovi marca, și iară se adună și se împreună apa, și pre Faraoan, cu toată oastea lui, valurile mărici coperi-ă*. CORESI, EV. 65/2. *În coasa și grezia și cosește cănepa... O copere cu pământ...* BIBICESCU, P. P. 185. *Și'n pământ că-l băgare, Cu pământ îl coperea și cu iară-lă coperea...* GIUGLEA-VĂLSAN, II. S. 105. *Somn greu m'a'nșepent Lâng'un păr, mândro, nșforit, Florile m'a coperit*. JARNIK-BĂRȘEANU, D. 237. *A pus o mică dă soldați să care pietri ca s'o acopere. Și atăt a fost dă mare, că o mică dă oameni abia'n trei zile a putut-o coperi*. ȘEZ. III 29/2. | *Spec.* A pune coperis pe o casă (pe un gard etc.) spre a o apăra (de ploale). *Făcut-au case frumoase și în Galata..., așijdereu și la Bărbolui au făcut turn, și au coperit-o [casa], și alte multe așide biserici au drea și au tocmit*. LET. II 406. *Fîind-că se copere zăplăzii, nu pricinuit părintele Dosofteiu, pentruca să nu curgă apa de pe coperământul zăplăzilor pe locul mândăstirei*. URICARIUL, VII 24. | A așterne o haină (o pătură) pe cineva (ca să nu fie gol, să fie apărat de frig, etc.) *Oând ceji vedea golul sau desbrăcatul, îmbracă-i și coperă-l pre el*. CORESI, E. 52/2. *Copere-te bine, să nu răcești!* (Brașov). | Fig. În curând ginta latină Răduri-va ca un soare, *Coperind* cu-a sa lumină Celălalte mari popoare. ALECSANDRI, P. II 139. *Tu gonești un ideal Ce-și va coperi jania cu-al durerii negru val*. I. NEGRUZZI, II 234. *Adăceri-aminte m'or coperi cu drag*. EMINESCU, P. 171.

2°. † *Trans.* A ascunde (privirilor), a face să dispară, a acoperi (2°). *Îubostea coapere* (a copere N. TEST. 1648; va acoperi BIBLIA 1688) *mălțimea păcatelor*. COD. VOR. 159/2. *Ferice celora ce lă se lasă fărlegele și lă se copere păcatele*. PSAL. SCH. 92. *Păcatul meu nu coperiți* (i: non abscondi). CORESI, Ps. 77. *Mai mult lucrul său coperia-șă, ca nu de pizma lor să se mușce*. CORESI, EV. 385/2.

3°. *Trans.* (Vechiu și pop.) A ocroti, a proteja. În coperământul aripelor tale coperi-mă. CORESI, Ps. 34. cf. 156. *Năroadele ai coperiți* [cu omoforul]. DOSOFTEIU, V. S. 40. *Oricum te-i preface, Tot nu fi-oia dă pace, Că și cu m'oiu face Un mic ed-trărel, Frumos, subțirel, Și'n foc oiu intra, De te-oiu sântu, Și te-oiu coperi, De foc te-oiu feri*. ALECSANDRI, P. P. 8/2.

4°. † A Împedica, a opri. *Într'aceia inimă nu să*

poate coperi să facă roadă căcântul lui D[umne]-dzău [precum se acopere sămănta de pământ]. VARLAAM, C. 324/2.

[Se conjugă la Indic. prez. I. *cóper* (dial. *copăr*, † *coaper*), 2. *cóperi* († *coaperi*), 3. *cópere* (dial. *coperă*, † *coapere*), 6. *copir* (dial. *copăr*, *copere*, *coperă*, † *coaper(s)*); conj. sing. plur. ad. *copere* († ad. *coapere*); imper. 2. *copir* († *coaperi*). Și: *cuperi* † vb. IV. PSAL. 84/2, 104/2, 160/2; — (formație nouă, din *decoperiți*) *încoperi* vb. IV = acoperi (Romanați). CDDE, nr. 387. | Ajective: *coperit* (cu negativul *necoaperit* LB.), -ă = acoperit, spec. (despre case) cu coperis; fig. (despre cer, p. ext. despre vreme) *înouurat*, *înțecat*; (la unli scriitori, după fr. *lucourat*) plin (la suprafață) de...; † ascuns, (ad. 1°) *Că proi-diuu printru loc coperit mirarat până la casa D[umne]dzăului*. PSAL. SCH. 80/2. *Melcutia, sora lui, nădu de făcu stălp de marmure, și-l ferecă cu piroanca de fier și coperit cu plumb*. CUV. D. BĂTR. II. 285. *Palaturi... Poarte frumos coperte, Tot cu table polcite*. BARAC, A. 74. *Un car copert cu o rogojină... dete să însă în ulița mare* C. NEGRUZZI, I. 31. *Când franza va'nghibeni, Să știi, mamă, c'oiu muri. Dar n'oiu muri cu rușine, Ci cu murgul lângă mine;... N'oiu fi coperit cu flori, Ci-oiu fi coperit cu nori*. RĂDULESCU-CODIN, I. O căsuță miltică, *Coperită cu sipici*. id. lb. 98. *Sabineni... coperiți de ranc...* se întorc. BELDI-MAN, N. P. I. 15. *Poalce acestor dealuri sănt coperte cu vii și pomi roditori*. I. IONESCU, P. 22. *Hățuri coperte cu fiinte de argint*. C. NEGRUZZI, I. 37. *Ieri timpul era coperit și blând*. C. NEGRUZZI, I. 99. *Dealuri coperte cu pomi, grădini și vii*. I. NEGRUZZI, II 299. (Fig.) *Ce fu mie urtită, aceea făcută; că coperită cu lacrimi oltariulă meu, și cu pădure și cu suspi și de trădă*. CORESI EV. 449/2; (ad. 2°) *Că nărac amu arăm omăni, de ceale curinte ce sânt coperte a socoti și mult a ispiți, iară carle sânt teite și știute, noi le lășăm și nu întrebăm d'inscle*. CORESI, EV. 331/2; — *coperitor, -oare* = acoperitor, care copere; (s. sub. n. t. v. a.) *Învelitor de case* (BARCIANU); † ocrotitor, protector, sprâjinitor. *Agliutorul meu și coperitorul meu ești tu, în evențele tale upudiuu*. PSAL. SCH. 261/2. *Să înțete și se agiute roau, și se fie roau coperitorii*. id. lb. 317/2. *Tu ești mie coperitoriu*. CORESI, Ps. 184. *Coperitorial nostru ești doamne*. id. lb. 231. | Abstracte: *copere* s. f. = acoperire; — *copert* † s. a. = acoperit (†), (adesea concretizat) acoperământ, coperis, adăpost; protecție, sprijin. *Doamne nu sântă destoinic, ca supt coperitulă meu să intri*. CORESI, EV. 227/2. *Încunguratu și giunghiatu în coperitul lui cumăndare laudă și strigare, cănt și cănta-roiu Domnului*. PSAL. SCH. 46/2. *Tinse noua în coperitulă lora, și focu să lumireze lora noapte*. CORESI, Ps. 293; — *coperitură* s. f. CDDE, nr. 387.]

— Din lat. *co(o)perio, -ire*, idem. Cf. *coperemânt*, *coperiș*, *cărpător*, *acoperi*, *decoperi*.

COPERIMĂNT † s. a. v. *coperemânt*.

COPERIOARĂ s. f. *Couercete*. — (Suspect) *Capac. BARONZI, L. I 98/2*.

— Derivat din *coperi*, cu suf. diminutiv -oară.

COPERIȘ s. a. 1°. *Toit*. 2°. *Couverture*. 3°. *Couercete*.

1°. Partea care acoperă casa, a coperiș. *Acoperișul se mal număște coperiș, acoperemânt, învelitoare sau înveliș și se face cu draniță*. PAMFILE, L. C. 423. *Coperișurile acestor sânt albe*. VLAHUȚĂ, D. 225). *Pe fata cea-*

laltă... au omorât-o noaptea și măruntaiele ei le-au aruncat pe coperișul morii. MARIAN, SE. II 49. Pe sub naltă coperișuri care'n margini s'albicesc. Galerii cu mari lanterne și cu sprintene colorate Au comori de plante rare ce la umbră înfloresc. ALECSANDRI, P. III. 86. Se cobori de pe coperiș și o luă într'acolo. ISPIRESCU, L. 347. Spre deosebire de acoperișurile puțin înclinate de la sea, coperișurile caselor din Râșinari sânt înalte și oblice. PĂCALĂ, R. 405. Acoperiș, coperiș, ferestre. H. II 89. Numă dănușii că i-o pus De-așupra pe coperiș, O piatră De nouă măși măsurată. ȘEZ. IV. 9. De-a lungul capacului... care în cele mai multe părți e încordât în forma coperișului de la casă, se face și o cruce albă. MARIAN, I. 237. Biserica se'ncâlzea, Coperișul se clădea, Plăcintele joă cădea. MARIAN, SA., 247.

2. Fig. Învelltoare, acoperământ, îmbrăcăminte. Să așternem și noi veștimintele noastre, că haine și coperișe sânt sufletelor trupurile noastre. CORESI, EV. 108/2 și io în-oia așterne Trei rânduri de perne; Așternutul lău: Parale mărunte, Pe sarmă fesute; Coperișul său: Galbeni venetici, Care sânt mai mici. TEODORESCU, P. P. 644. Așternuți-ți-am pus Tot frunză de sus; Căpătădu... Tot frunză de nuc; Coperiș-ți-am dat Tot frunză de fag. BIBICESCU, P. P. 67.

3. Capac la oală, acoperământ, poerîș, fedeu.

[Plur. -riș și -rișuri. | ȘI: coporâș s. a. (Dolj)]

= acoperământ. GRAIU, I 55.]

— Derivat din *coperi*, cu suf. instr. -iș.

COPERITURĂ s. f. v. coperi.

COPERUTĂNT s. m. (Jur.) Copermutant. — Fiecare din cele două persoane, care fac un schimb de posturi sau obiecte între ele. HAMANGIU, C. C. 358. [ȘI: copermutante † s. m. Copermutantele... poate cere daune-interese. id. ib. 358.]

— N. după fr.

COPERUTĂNTE † s. m. (Jur.) v. copermutant.

COPERTĂ s. f. 1°. Enveloppe. 2°. Couverture d'un livre. 3°. Couverture. 4°. Couverture de lit. 5°. Pont d'un navire.

1°. Învelltoarea unei scrisori, pe care scriem adresa, plic.

2°. Învelltoarea, păreții, scoarțele, tablele unei cărți, unei broșuri, etc. Tema broșurei cu coperta roșie. MAIORESCU, CR. II 348.

3°. Tas de orologiu, tablele ce închid chereșteaua unui orologiu. COSTINESCU.

4°. Învelltoare de pat, de masă, etc., cuvertură.

5°. (Mar.) Puntea unei corăbii (POLIZU), covertă.

[Mai ales prin Transilv., învechit, și: (< fr. *coverte*): **cuvértă** s. f. = copertă. STAMATI, BĂRCIANU.]

— N. din ital. *coperta*, idem (2°, 4°, 5°). Cf. *cuvertură*, *coviltir*.

COPETEĂ s. f. *Fourchée*. — Copețele = purcoale mici, cât iel în furcă. H. IX 93.

— Varianta a lui **copițea** (diminutiv din *copiță* = *căpiță*).

COPI † subst. (Bis.) v. copie.

COPIĂ vb. 1° 1°-2°. Copier.

1°. *Trans.* A reproduce exact un text sau o operă de artă (pictură, sculptură), cf. *plastrografia*, *contrafața*, *plagină*. *Vom răspunde, copiind un fragment din scrisoarea ce am primit.* C.

NEGRUZZI, I 332. Să nu-ți închipuiești, amice, că am copiat această istorioară din cartea răposatului Anton Pann. ODOBESCU, III 47/2. Înainte de april 1795, el își străduise într'un caiet versurile, dar îl picură pe urmă și... neglija să le copie din nou. IORGA, L. II 487, cf. I 540. || *Spec.* A reproduce cu ajutorul presei de copiat. TDRG.

2°. A reproduce imitând; a căuta să semene cuiva, imitându-i purtările, graiul, etc.; cf. *imita*, *maimutări*. Noile instituțiuni ce le-am copiat în pripă au rămas mărginite în cercul nostru cel restrâns. MAIORESCU, CR. II 276/2.

[*Prez. copieț* LB., la conj. și *să copie* | *Adjectiv: copiat* (cu negativ *necopiat*), -ă = reproduș în copie; imitat. *Chipuri copiețe din basme*. EMINESCU, N. 67/2; — (rar) **copiatôr, -oare** = care copiază s. a. copiat; cf. *copist* | *Abstractiv: copiește (copiâre)* s. f. = faptul de a copia. În cursul *copierii*, el a modernizat stilul. IORGA, L. II 81; — **copiat** s. a. S'a apucat de copiat. | *Pronunț. -pi-a, -pi-e.*]

— N. din fr. Cf. *copie*, *copist*, *copiar*, *decopia*.

COPIAR s. a. v. copier.

COPIARIU s. a. *Collection de copies*. — Colecție de copii (într-o bibliotecă, arhivă, etc.). *Lucrări aflate în arhivele Vaticanului...*, în colecțiile și copiile lui Cornide. IORGA, L. II 225. [Pronunț. *pi-ariu*. | Plur. -arii.]

— N. din lat.-med. *copiarium*, idem.

CÔPIE s. f. 1°-2°. *Copie* (*Misc au net, transcription; contrafaçon, imitation*).

1°. (Adesea în opoziție cu «autografs» s. «original») Reproducere exactă a unui text sau a unei opere de artă (pictură, sculptură). Cf. *plastrografie*, *duplicat*. *Copie fidelă, exactă, autentică*, cu multe erori. A *confrunța copia cu originalul*. A *lua s. a. trage s. a. scoate o copie de pe o scrisoare*. *Côpii după cele mai bune opere ale lui Grigoreacu*. Cf. LM. *Copie legalizată de comisie*. URICARIU, XI 322/2. *De pe care scofând D-lor copie...* ib. IV 53/2. *Dându-să episcopului copie încredințată (= legalizată) după original*. COD. TIV. 39/2. *Cine ea arăta copie de carte, acea copie trebuie să fie adevărită de judecatori*. CARAGEA, L. 97. *Se grăbiri a împrăștiia copii*. C. NEGRUZZI, II 146/2. *Promițe cu venitorul curier copie după acea protostație*. GHICA, A. 744. *O copie după un testament*. EMINESCU, N. 40/2. *Judecătorul liberzării... fecăruia din erzi câte-o copie legalizată*. HAMANGIU, C. C. 179. # (Comert.) **Copie de scrisori s. carte de copii** = registru-copier. Cf. ȘTEFĂNESCU, C. 124. **Côpii de pe natură** și-a intitulat Iacob Negruzzi scrierile sale cu tendințe satirice, în cari descrie tipuri din societatea românească.

2°. Imitație; operă (de artă) fără originalitate. [Eminescu] *nu vedea în femia iubită, decât copia imperfectă a unui prototip nerealizabil*. MAIORESCU, CR. II 304/2.

[Pronunț. -pi-e].

— N. pătruns în limbă, în începutul sec. XIX, pe mai multe căi (în LB. din lat.-med. *copia*, idem; ; în Țările românești mai întâiu din rus. *kópiia*, idem, apoi din it. și fr.; în Ardeal din germ. *Kopie*). Cf. *copiaru*, *copier*, *copist*.

CÔPIE † s. f. *Foule, abondance, troupeau*. — (Latinism, leșt din uz, în Transilv.) Multime, grămadă, abundență; turmă, cârd. *Copia și mulțimea cuvintelor celor grecești*. P. MAIOR, 187. 237. *Turme de oi, copie de cai și alte vite mând de la Unguri*. id. ib. 73. *O copie (grămadă mare)*

de porumb... shoară câtră dănsul. TICHINDEAL, P. 373. [Pronunț. *-pi-e*. | Plur. *copii și copii*.] — N. din lat. *copi*, *-am*, idem. Cf. *copios*.

COPIE s. f. (Bis.) *Couteau à deux lames*. — Cuțit cu două tășuri (L.B.), întrebuințat în biserică (Com. ST. POPESCU) la tăierea prescurii. *Odeții carile trebuesc să le aibă gata preutul...: sfîințitele vase... copia și burcatele*. POPA IOAN DIN VINȚ, ap. GCR. I 244. *De-aci cu copia, inchipind acca sulidă cu care s'a rînit Domnul, taie în pecetea prescurii în patru părți prescura*. ZYMEON (a. 1765), ap. TDRG. [Și: (<gr. κοπίς) *copi* + subst. (a. 1757) IORGA, S. D. XIV, 86.] — Din slav. bis. *kopije* «sablă, lance» (<gr. κοπίς «pumnal, cuțit mare»). Cf. «*copi*. CIHAC, II 72.

COPIER s. n. *Copie de lettres*. — (Comert.) *Registru-copier* s. *copier* = carte de copii, registru cu fol de hârtie de mătase, în care se copiază, cu presa, scrisori, acte, etc. subscrise și expediate de casa care le emite. [Și: *copiâr* s. n. ȘAINEANU, D. U. | Pronunț. *-pi-e*, *-pi-ă*.] — N. după germ. *Kopier* (buch). CADE. Cf. *copiar*.

COPII s. m. și n. I. 1°. *Enfant, fils*. 2°. *Petit enfant, petit garçon*. 3°. *Enfant*. 4°. *Enfant, naif, jeune* (fig.). 5°. *Serviteur*. II. 1°. *Enfant naturel*. 2°. *Reposse, talle*. III. 1°. *Gond*. 2°. *Tête de ranche*. 3°. *Pointe de crampton*. 4°. *Vrille*. 5°. *Lucite*.

I. (Singurul sens cunoscut în limba literară. Accentuat *copii*; în scrieri mai vechi și regional se găsește însă uneori și accentuarea *côpil*. La singular indică, de obicei, o persoană de sex bărbătesc; la plural se întrebuințează și pentru persoane de sex femeiesc, când vorbitorul nu ține să precizeze sexul).

1°. (Este cel mai întrebuințat termen și mai general ca sens spre a arăta o) Persoană, în raport cu părinții săi, cf. *fiu, fiică, băiat, fat, fecior, prunc*. *Ne-am tocmiit... deaci mi-au dat o Țigană anume Prâsina în un copil Onofrei (a. 1597, Suceava)*. CUV. D. BĂTR. I 77. *Copila de rob (roabă)* = slav. *rabčiči*, MARDARIE, L. 2961. *Subt nume de fiu scos de copii să înfăție a semine toate rudenile cele din linie pogoritoare*. CODICA TIV. 11/°. *Căci pentruca s'ajutae săni năsești... și copiii și păriași*. KONAKI, P. 286. *Orândnică mună, încunjurată de copiii săi*. MARCOVICI, D. 3/°. *Copitul cu boboci era chiar copilul lui*. EMINESCU, P. 192. *Bărbatul este tatăl copilului conceput (zdmisiit) în timpul căsătoriei*. HAMANGIU, C. C. 76. *Bărbatul nu va putea tăgădui paternitatea copilului născut mai înainte de una sută optzeci de zile de la data căsătoriei*. Id. Ib. 77. *A fi împovărat de copii* = a avea mulți copii. COSTINESCU. *Dragii mei copii, v'ați făcut mari*. ISPINESCU, L. 33. *Stăpâne, lasă să se ducă numai nerasta a-tale cu copilul*. CREANGĂ, P. 169/°. *N'ai nici casă, nici copii, ceți un fără căpătâiu*. ȘEZ. II 73/°. *Când primul copil moare, mama să nu meargă după el la biserică, căci îi moare și ceilalți*. Ib. 45/°. *Spre a nu se deochia un copil, se ia pământ de sub talpa mă-sci și i se face zăbghiu în frunte*. Ib. III 121/°. *Milostive Dumnezeu, Nu mă bate așa rău, Că și to-copilul tău!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 430. *Mama răsfăț pe copii, iar tata îi învață*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 238. *Petița asta e un copil foarte bun*. # *De copii și de coate goale să nu se veste nimenea*. ap. TDRG. | Fig. *Fiu* (al unei țări), cetățean. O. *copii de România*. ALECSANDRI, P. II 6. *Iar în lumca asta mare, noi, copii ai lumii mici, Facem pe pământul nostru*

mușuroaic de furnici. EMINESCU, P. 222. | P. a n a l. (mai rar, despre animale s. monștri). *Pulu. În clipa aceasta [Gheonoala] este cu copiii ei*. ISPINESCU, L. 4. *Începe a striga: Copii, copii, copii! veniți, mama să vă laie*. CREANGĂ, P. 289/°. | P. ext. *Moștenitor, urmaș*. *A murit fără (să lase) copii*. ȘAINEANU, D. U. # *A avea copii. Nu se învedniciea a avea și ei măcar un copil*. ISPINESCU, L. 41. *Leacuri, care să ne facă să avem copii*. Id. Ib. 1. *Cel mai mare era harnic, grivuliv și chibur...*, dar n'avea copii. CREANGĂ, P. 37/°. *Femeile cari au copii morți nu mândnă mere până în ziua de Sf. Ilie*. ȘEZ. III 48/°. **A face copii** = a naște (copii). *Când faci copii, îți faci dușmani*. COȘBUC, P. 73/°. *Nu mai un copil o să faceți*. ISPINESCU, L. 1. *Nu-ți face una copil, iai alai [nevastă]*. CREANGĂ, P. 118/°. *Mândru mai'am mai arut, Copil mândru m'a făcut, M'a băiat cu flori de munte...* JARNIK-BĂRSEANU, D. 362. **O casă de copii** = copii mulți. O *văduț sermană și o' casă de copii*. CREANGĂ, P. 28/°. *Arca o casă de copii și era așa de sărac, că n'avea nici hrana de toate zilele pentru ei*. ȘEZ. IV 3/°. **Copil legitim** (Jur.). În opoziție cu *copil din flor* (ZANNE, P. II 86, MARIAN, NA. 60, aluzie la virginea care a născut din mirosul unei flori. BARONZI, L. I 100/°) = **copil de lele** (MARIAN, NA. 50) = **copil de căpătât s. de pripas** (Ib.) (ZANNE, P. II 86) = **copil de la umbra (s. proptea)**, **gardului** (MARIAN, NA. 59, ZANNE, P. II 86) = **copil de țichire** (PĂCALĂ, R. 142) = **copil nelegitim (s. natural)** = copil născut din părinți necununăți și mai ales din fete nemăritate, bastard, fechiu, bitang (bitong), spurciu, urzicar, fecior de curvă s. de izbeliște, prunc s. băiat din flori. **Copii naturali**, în privința succesiunii mamei lor sânt asimilați copiilor legitimi. HAMANGIU, C. C. 156. **Copii urmași** = cei din urmă copii din mame mătore. PAMFILE, B. 32. **Copii gemeni s. copii de gemene** = gemeni. *Bolnavul își pune piciorul scărâtit pe pragul casei, iar o femeie care a făcut doi copii gemeni, îl calcă la încheietura scărâtită cu piciorul și zice de trei ori...: Nici doi copii de gemene, Nici picior scărâtit*. PAMFILE, B. 61. **Copil (de) găsit** = aflat, fără părinți cunoscuți. **Copil lepădat** = născut înainte de vreme; părăsit de mamă-sa. **Copil de suflet** = copil al altora luat spre a fi îngrijit și crescut de oameni fără copii, fecior de suflet, cf. adoptiv, înfiat. (Expresia se întemeiază pe dorința celor ce adoptă asemenea copii de a avea urmași care să grăjască, prin slujbe, pomeni și parastase, de sufletele lor, după ce ei vor muri. ZANNE, P. II 85). *Driturile și legăturile înfiitorilor și a înfiilor nu se pot aplica la driturile copiilor ce s'au luat de suflet*. CODICA TIV. 33. *Ienicori, copii de suflet ai lui Allah*. EMINESCU, P. 258. *M'am dus pe cloacuri, să-ți aduc sanchi, copii de suflet*. CREANGĂ, P. 81/°. **Unde (și-) a înfățat dracul copiii** = în locuri foarte îndepărtate și pustii. *Își întinse hotarele împărăției sale pe unde a înfățat dracul copiii*. ISPINESCU, L. 11.

2°. (Cu privire la vârstă) Persoană de sex masculin în întâlul stadiu al vârstei. (de obicei) înainte de a ajunge adolescent, prunc (L.B.), băiat (GR. BĂN., GOROVEI, CR.), cf. fat, fecior, *Kopil* = puer. ANON. CAR. *Copil se chiamă de la patru ani până la patruzecizece*. ÎNDREPTAREA LEGII (1652), ap. CCR. 179, cf. (de la patru ani până la cincizece. a. 1800) IORGA, S. D. XVI 17. 84. *Prinzdă neștine copil cu de-a sila, să-l sărute, face pruncu cum taste acela eodomican; alegând când va fi copilul mai gios de dzeace ani*. PRAY. 830. *Copil milităcel ce nu grăiaște*. MARDARIE, L. p. 287. *Dasculu sau îned-*

fătoriu de copii, lb. p. 221, cf. 173. *Și-le didia și copii, ca să-i încațea limba grecească, copil eghipt[en].* HERODOT, 138. *Copii[i] sânt supuși rădăcirii.* MARCOVICI, D. 5/2. Când se născu copilul ce s'astepta să vie... ALEXANDRESCU, M. 4/2. *Cântecul nevinaat al copilului.* EMINESCU, N. 3/2. *Sânt copii și plâng ușor.* COȘBUC, F. 130/2. *Toamă când copilul împlinea cincisprezece ani...* ISPIREȘCU, L. 2. *Soldătoarea copiilor nu-i bine s'o dai noaptea afară.* ȘEZ, I. 52/2. *Copiii plâng prin somn.* lb. II 65/2. *Copiii cari mor nebotoțai se fac sdrcolaci.* lb. III 45/2. *Copilul care ca suge lăfă de la o fițanță, nu se va deochia.* lb. III 121/2. *Copilul născut când luna de pe cer este în creștere, va avea spor la toate în viața lui.* PAMFILE, CERUL 62. *Plânge înimioara 'n mine, Ca copilul de trei zile.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 114. *Și măgarul e bătrân, dar îl încalecă copiii.* ZANNE, P. I. 534. † (Spre a preciza vârsta întâilor ani al vieții, în pruncie s. îndată după ea. I se zice și) **Copil mic.** *Copiii mici sânt nu i se taie unghile.* ȘEZ, I. 19/2. *Unde-i copil mic în o casă, trebuie noaptea astupate ferestrele.* lb. I 52/2, cf. II 52/2, III 149/2, III 121/2. *Copilului mic, până la anul, sânt nu i se tundă părul.* lb. III 121/2. *Copilul mic, purtat în brațe.* PAMFILE, C. (Până suge, copilului i se zice și) **Copil de lăfă.** *Mortalitatea copiilor de lăfă este foarte mare, atât în orașe cât și la sate.* BIANU, D. S. 708. *Toți copiii de lăfă câși mor se crede că vor fi îngeri.* MARIAN, I. 66. *Copilul de lăfă face din gurii br, br, br.* PAMFILE, VĂZD. 99. **De (mie) copil** = de la vârsta când cineva era copil, din (fragedă) copilărie. *Mă cunoșc eu bine, de copil.* COȘBUC, F. 125/2. *Copilul care de mic e deștept, va muri.* ȘEZ, III 45/2. *Dragi am fost de mici copii.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 162. **Copil nenăscut** = făt (1'), fetus. **Copil de școală**, care umblă la școală. **Copil din (s. de) casă** (și, eliptic) **copil** (la SBIERA, P. 45/2; **copil de curte**) † = fiu de boier, care făcea servicii de paj pe lângă familia domnitoare. *Copiii de casă alcătuiau garda din lăuntru a palatului domnesc și-și aveau vâtaful lor.* Cf. BĂLCESCU, M. V. 592, 645. *Pus-au de au tras (cu arcul) ... pre doi copii din casă.* LET, II 197/2. *Și i-au dat și o păreche de pistoale de tocuri și au dat și zeciuial[ă] și trepădul copiilor den casă* (a. 1713). IORGA, B. R. 17, cf. (a. 1753) lb. 17. *Lei 864 [la] 12 copii din casă din 2 spătării.* RĂSCANU, L. 78/2. *Lei 609 cătaful de copii.* lb. 76/2. *În vremea asta, Cătălin, Viteanul copil de casă, Se furizează...* EMINESCU, P. 270. **Copil (de cor)** = bălat care servește, împreună cu preotul, la diferite slujbe s. ceremonii bisericesti. (În biserica catolică) *O procesie catolică înaintează, cu prapurițe roșii în frunte, dușe de copil de cor cu capetele goale.* IORGA, N. R. B. 34. (La noi) *Preotul și încăfătorul capătă câte o lumină [= luminare] și mahramă, iar copiii (dicții) câte o mahramă mai mică.* MARIAN, I. 200. **A ajunge în mîntea (s. doaga) copiilor**, se zice despre un bătrân căruia i-a slăbit judecata, care se copilărește (PAMFILE, J. II), care devine copilăros; cf. zaharisit, xenamorisit, ramolit. **Răul (s. beala s. răutatea) copiilor** = epilepsie. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 13, PAMFILE, D. 237.

3°. P. ext. Orice persoană tânără de sex bărbătesc. (Înainte de toate, pentru un bătrân, un om mai tânăr) *Dimitrie..., ca suul ce era scopit pentru celalt...* IORGA, I. 1390. (Inbutil, pentru fete) *Badea meu, tânăr copil, Roșu cu un trandafir.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 391, cf. 29, 278. (Cu deosebire, la vocativ, în îndemnuri adresate de un conducător celor pe care îl conduce, arătând în același timp, de obicei, și un pronunțat sentiment de afecțiune, echivalând cu sprieten) *Beți, copii,*

toți după mine și 'achinași capete pline! ALECSANDRI, P. II 48, cf. I, 5, T. 387. *Pe ei, copii!* (zice polițaiul oamenilor săii). CARAGIALE, T. I 207/2. *Hei, copii, copii, argași, Somnul dulcea voi lăsați, S'un cal iute-mi înghoași!* ALECSANDRI, P. P. 58/2. *Stați în loc, copiii(i) miei! Stați în glădă (= șir, rând de soldați) cum ești! Stați, Nu că uitați de doi nu-s.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 306. (Une-ori, în legătură cu verbe ale mișcării, vocativul *copile!* servește numai spre întărirea imperativului) *Pe care din cei împietriți cum îl poena, îndată se trecea ca dintr'un somn greu și — la drum, copile!* (= pleca imediat), nu se mai oprea până acasă. RETEGANUL, P. I 8/2. *Îndată se dă călugărul peste cap și se face fecior, iar mândria fată, ca mai nainte, — și du-te, copile!* (= plecară amândoi imediat mai departe). lb. lb. I 38/2. (Adesea ca referen în poezia populară) *Mânduța-i ca o ața, Fetele n'o pot vedea!* *Hop, copile!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 396. *Pentru tine, mândră, hăl! Mi-a pierit iarba 'ntre ții, ... Nouă care de secară și souă de grâu de vară!* *Așa, zău, copile!* id. lb. 369. *Am o răză de inel S'o drăguță'n Ciuguzel.* Na, copile! id. lb. 363. *Jucăm, zău, toată ziua Și n'arăm nici pe naiba.* Na, copile, na! id. lb. 361. *Place-mi mic d'a juca, Cu drăguța d'altuia, Că se uită pe sub gene și de mine că s'o teme!* *Așa, copile!* id. lb. 360! (Une-ori întrebunțat și spre a îndemna animalele) [Su-rugiul către cal] *Hi... la imăș, copil... Acolo e așteptat hambaru' cu orz!* ALECSANDRI, T. 45. *Curcile se strigă: copii, copii!* H. I, cf. X 498. | Fig. *Aducea... sollicititudine prietenoasă, de copil de țară* (= bălat tânăr crescut la țară). TEODOREANU, M. II 23.

F. Fig. (Cu funcțiune predicativă s. atributivă) *Tânăr. Arăd, copilul rege, uitat-a unicușor.* EMINESCU, P. 202. | Fără minte, fără judecată matură (cf. proverbial: nu s'a pomenit copil cuminte și babă frumosă!). *Nu fii copil!* PAMFILE, J. II). | Naiv, nevinovat, încrezător în oricine, fără spirit critic. (Cf. ca un copil de lăfă ZANNE, P. II 88). *Stroici este un copil, care nu cunoaște încă pe oameni.* C. NEGRUZZI, I 141.

5°. † Servitor, slujitor, slugă. *Den casa lui Saul era copilă și numele lui Sica.* BIBLIA (1688) 225/2.

II. (Întrebunțat în limba veche, în opoziție cu fecior (drept s. cu eunanie), cocon s. prunc, și azi în unele regiuni din vestul și nordul teritoriului dacromân; de obicei accentuat copil, une-ori cu pluralul copiii).

1°. Fiu nelegitim s. natural, în afară de căsătorie, copil din flori. *Copila, fecior din curvie făcut = sl. ljubodějčiči.* MARDARIE, L. 1727. *Copil = spurios, nothus.* ANON. *Car. Copehil = copil din flori.* PAPAHAĞI, M. *Copil, plur. copilli = fiu natural* (Șișești, în Mehedinți) Com. N. IOANESCU. *Copitil*, dacă este accentuat pe silaba întâia, cuvântul totdeauna are sensul de sprunc din flori. *VAIDA. Când se culcă cu mișare afară de casa lui, acel copil ce ca face se chiamă copil.* ÎNDEPTAREA LEGII, ap. TDRG. *Ori câți cocoi, să vor naște den nunta ce să face fără lege, aceștia să nu se cheame nice den cei lepădați, nice copil, nice alt nume să aibă, ce să fie streini de toate.* ȘAPTE TAINÉ, ap. TDRG. *Păriașii co-șii vor hotri fiu lor, macar de le-ar fi și copii* [Munt.: copili] și de-are fi și eadno..., să vor certa cu moarte. PRAY. 675. *Feciorii ce să vor naște den călugărișii, acia sânt copii* [Munt. copili]; nu vor moșteni nemică dintru arearea mănă-sa. lb. 924. *Cela ce va dzice contra că-i afurisit sau copil, neștilind că cel afurisit l-au iertat și l-au făcut cu adevărat fecior după lege, nu să va certa cu un auditoriu.* lb. 924. *Iară de-i ca fi fecior de suflet sau de-i ca fi copil, atunci nu ca putea să margă*

la giudeț. Ib. 931. *Însă așa zic că n'au fost Bogdan-codă fecior cu cununie, ce copil lui Alexandru-codă.* LET. I 113/2. *Nu copil, ce copil (și, cu iertare cuvântului, mai chiar să zic fecior de curcă) să numcaște și taste.* CANTEMIR, HR. 112. *Cum să fi fost copil(i), și nu feciori drepti, cari vor fi făcut aceata lucră, pentrucă nu să poate să fie, oia ce va fi fost drept, să-și omoare pre părintele său.* HERODOT, 58.

2. Fig. Lăstar săbătic, leșit din rădăcina s. corpenn plantelor (lăstarele săbătece, numite și puți sau furii plantelor sănt asemănată cu copil nelegitim; cf. bitong «bastard», care în Brașov are același sens) *Copil* = puțu al porumbului, de jos, din rădăcină. VĂRCOL, V. Când porumbul este mic, firele se numesc *copili*... și *copileți*. ION CR. IV 220. De la nodul cel mai apropiat de pământ, adesea firul de popoșu, în an ploioși și la rărimă, dă un fel de ramuri, care câteodată fac și ele păpuși și spice și care se numesc surioră... *copil*, pl. *copili*, cop (ch) ileți, ipuieți, frați, surori sau puice. PAMFILE, A. 87. | S p e e. *Copil* = lăstar de doivle. VĂRCOL, V. Când vremea le este prielnică, vrejnu... de bostan crește îndestul de lung, se urcă pe garduri și chiar pe pomi, dând afară de aceeași și numeroși muguri, lăstari sau *copili*, cari cresc, înfloresc și rodesc. PAMFILE, A. 180. | Lăstar săbătic la planta de tutun. *Neglijându-se aceeași [= de a rupe butonii ce se fac la tulpinile de tutun], dă naștere la copili laterali cu foă multe.* ALEXANDRESCU, ap. TDRG.

III. P. a. n. l. (Accentuat mai ales *copil*, cu pluralul *copili* și *copile*) Vărfal, partea proeminentă a unor obiecte (asemănată cu lăstarele care lumguresc).

1. *Copil* = cuiul de fier sau de lemn care intră în gaura s. veriga unei țâțâni (LM); cărlige mari la porți, în care se învârteste poarta deschizându-se sau închizându-se (COSTINESCU); d. ext. țâțâni (DICT.), balamale (VĂRCOL, V.). *Două porți, țipând pe niște copile groase, se deschiseră.* DELAVRANCEA, s. 89/2. | *Copil* = fierul de la ușă în care cade cianța spre a se închide (COSTINESCU), ele m p u ș u l de la ușă în care se prinde cianța (RĂSMIRIȚĂ). (Numai la LM.) Partea oșiez care intră în butea unei roți.

2. (Dâmbovița) *Copial* (de sus al) sau ciocul (ciobanțul, căciula, vârful, capătul, cărmogul) și *copul* de jos sau cioculețu l (măseua, urechea, cinciul, buretele, creasta, creștușul, botul, nodul, etc.) leucei (în lanțul cu care e legat de leucă cărbambul loltrei, ca să nu lăsa afară sau să luncie în jos. Cf. DAMÉ, T. II (cu ilustrație) și 15. *Tinzătorii* [cărții] cu cărlige și *copili*. H. XI 390.

3. *Copili* = eraci s. colții scoabei. DAMÉ, T. 115.

4. Un fel de spățelnă cu care se găuresc lații. *Copil sau lățuitor* (între uneltele de dulgherie) H. XI 27.

5. (Anat.) *Copil*, plur. *copili* = omușor, mică proeminentă cărnouă ce atârni în gât. RĂSMIRIȚĂ, 163.

[Plur. (ad I) *copii*, articulat *copiți*, (ad II de obicei) *copili*, (ad III) *copili* și *copile*.] ȘI: (dial.) *cochil*, *copchil*, *cupil* (*cuchil*) † s. m. = copil (ad I 1°). *I-am făcut acest zăpis, ca să-i fie dumisale și giupneșale dumisale și cuchililor dumisale* (a. 1725, Iași). URICARIU XXIII 274/2. | Diminutive: *copilăș* s. m. (cu o pronunțată nuanță desmierdătoare; se poate întrebutna și despre o fetiță). *Kopilash* = puellus. ANON. CAR. (ad I 1°) *Zăc Samail cătră Iesei: sfârșitu-s'au copilașii?* BIBLIA (1688) 207, cf. 195, 2. *Tăbutul ei singur*

copilaș ce au avut lăsându-o, au fugit. DRĂGHICI, R. 88/2. *Fie-că milă de giupneasa și copilașii miei!* C. NEGRUZZI, I 155. *Copilașu-și fine 'n poală.* VLAHUȚĂ, P. 61. *Dobândi un drag de copilaș.* ISPIRESCU, L. 41. *S'a jurat... că nu mi-a spăria copilaș nici odată.* CREANGĂ, P. 28/2. *Dragul mamei copilăș, Copilaș fără sălași!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 198; (ad I 2°) *Un copilăș, nepot de fiu Brâncocanuului, au scăpat.* LET. II 384/2. *Un copilăș de șapte ani.* MINEIUL (1776) 109/2. *Copilașii ceveli aleargă.* ALECSANDRI, P. II 26. *Zugrăvit-au c'un cărbunc Copilașul cel isteț Purceluși cu coada șfredel.* EMINESCU, P. 192. *ȘI drept e că era toată un copilăș frumos și cuminate.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 226. *Urieșul... umbra... cu mâine întine după bietul copilăș.* CATANĂ, P. B. I 66. *Merec chiuidu Miu Copilaș, Mânduș pumaș.* ALECSANDRI, P. P. 62/2. *Drăguțul nu-i nici drăguț, Ci-i un copilăș micuț, Nici nu știe sădruta, Până nu l-oiu înfrăja.* HODOȘ, P. P. 181. *Copiii copilășilor.* (Descântec). ȘEZ, IV 191/2; (ad I 5°) *Am poruncit copilășilor (ca) să nu se atingă de tine.* BIBLIA (1688) 192/2, cf. 181, 189, 192/2, 354; — *copilêț* (dial. *copchilêț*, *copchilêț*) s. m. și a. = copil (II 2°), vîăstarele care răsar pe lângă trupina principală a păpușoiului (Bilca, în Bucov., com. G. TOFAN), străjănașii cei ce cresc pe lângă tulpina păpușoiului principal după prășitul al doilea (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC), fire de păpușoi ce ies după prășitul al doilea, din al doilea rând de rădăcină, în vîrf cu câte o păpușă; stau ca copiii împrejurul tatei (ION CR. IV 249, cf. 220), pu de cuceruz (VICIU GL., cf. DAMÉ, T. 63); vîăstarii prea tineri ai unei plante, cari o împiedică în dezvoltarea ei normală (Șișești, în Mehedinți, com. N. IO NESCU), pu de pom, rămurele ce ies din trupina unui pom în urma celor adevărate (MARIAN), lipaci (Mold. DAMÉ, I 94); p. a. n. l. (Bucov.) căpriorii lăturași, de lângă căpriorii din comuri, la o casă (MARIAN, com. ITTU); seun mic cu trei picioră (Bălșorul-de-munte, jud. Turda-Arieș; com. M. ITTU). Cf. și *copileț* = cobieț, coblete. *La prăștia a doua se rup cu mare îngrîșire și copchileții de la rădăcina hlujanului.* I. IO NESCU, C. 101, cf. C. 22. *Ai strănu copchileții pentru vacă?* G. TOFAN. *Popoșii trebuie rîrșiți, rupându-li-se copchileții.* PAMFILE, A. 183. | A u g m e n t a t i v e (în sens desmierdător): *copiloiu* (cu rostirea *copiloțu*) s. m. (în Banat, LIUBA-IANA, s. m. 24) și *copilăndru* s. m. (cu diminutivul *copilăndric*, † *copilăndree* s. m.) = copil (I) mai rășărit, mărice (COSTINESCU) (nu conține niciodată nuanță de sens pelorativă, inerentă augmentativelor românești, ci o nuanță de sens desmierdătoare, caracteristică pentru diminutive, cf. *flăcălăndru*, *bălețăndru*). *Kopilăndru* = puer. ANON. CAR. «*Elam însă se înfășește după mărțuria sau tălmăcirea jidovească tîndr copilăndru.* LET. I 51/2. *Fîind ei copilăndri, în casa părinților săi...* URICARIU, V. 203. *Când eram copilăndru, mergeam dea la plimbare.* C. NEGRUZZI, II 72/2. *Pe car, un copilăndru pricește 'n depărtare.* ALECSANDRI, P. III 90. *Sosiră în sfârșit în București ginerii greci [ai Chiajei]. Unul, copilăndru tîndr, frumos...* ODOBESCU, I 132/2. *Eram un copilăndru.* EMINESCU, P. 200. *Atunci, în 1689, Domnul avea numai șapte ani și Dimitrie [Cantemir] înasăi era un copilăndru de cincisprezece ani.* IORGA, L. II 340. *Spuse că n'a văzut om de când era copilăndru.* ISPIRESCU, L. 101. *Acesta Gabriel copilăndree fîind, sburdat de tinerețe.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Fîind el copilăndric (= în tinerețea sa) ară tătădu în Zaharești (a. 1763, Mold.).* IORGA, s. D. VII 222, cf. URICARIU X 181/2. | Colective: *copilime* s. f. POLIZU; *co-*

pilăme s. f. (Vâlcea, mai ales la plural) *Copila-muri* = copil mulți. VÂRCOL, V.: **copilărim** s. f. DDRF. **copilărit** s. m. sing. | Adjective: **copilăros, oasă** (VÂRCOL, V.), mai des: **copilăros, -oasă** = ca un copil (mai adesea cu o nuanță de sens peiorativă), cu minte s. dispoziție sufletească de copil, care face copilării, cf. zburdalnic, sturlubatic; (rar, impropriu) copilăresc, pentru copil. E *copilăros foarte și nu știe să se poarte*. PANN, P. V. II 131. *Rădea c' un feliu de copilă-roasă nebună*. EMINESCU, N. 83/2. *Eram răsai ca crețea cea bună și sturlubatic și copilăros ca cântul în turbarea sa*. CREANGĂ, A. 34/2. *Copila-i copilăros, El aruncă mărul jos și nici știe a-l desmierda, Nici cu el a se juca*. ALEXANDRIU, P. P. 320/2. cf. TEODORESCU, P. P. 327. *Basmul micu e cam copilăros, dar pare-mi-se că nu e tocmai fără de folos*. ODOBESCU, ap. TDRG.; — **copilăresc, -ească** = de copil, care este al vârstei copilului (COSTINESCU), pueril, infantil. *Făcea lucruri copilărești, sau, să zic mai bine, nebunești*. MAG. IST. I 326. *Pața fină, dulce și copilărească a băcanului*. EMINESCU, N. 35. *Ni s'au pierdut... alte mici producții [literare] copilărești de același fel, care făceau mândria Logofătului Miron*. IORGA, L. I 64. *Jocuri copilărești*. TDRG. *Mie nu mi se prea pare Că-i fire copilărească și nu știe să iubesc*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 67. (Substantivat) **Copilărească** s. f. = un joc de cărți (fără descriere). H. XI 507. | Adverb: **copilărește** = în felul copiilor, ca un copil. *Zicându-i Banul Gheorghie: «Mateia, căci faci copilărește, de nu șezi?»* LET. III 141/2. *Iar când te văd zâmbind copilărește, Se stinge-atunci o viață de durere, Priverca-mi arde, sufletul îmi crește*. EMINESCU, P. 50. *El se da tot mai aproape Și cerșea copilărește*. Id. lb. 104. | Verbe: (cf. sârb. *kopiliti* se ca parcede grea (despre oi și capre) în vârstă de un an) **copili** IV trans. = a tăia copileții, firele de porumb sau păpușoi care sânt de prisos în cub (Oltenia CONV. LIT. LV, 106); refl. a lepăda copila, a avorta (Banat, com. A. COCA). (Cu adjectivul) **copilit, -ă** (și cu abstractele) **copilire** s. f. și **copilit** s. a. Când porumbul este mic, firele se numesc *copili* și smulgerea lor, unde sânt de prisos în cub..., se numeste *copilire*. ION CR. IV 220. Se rup adesea [copileții] și la prășitul al doilea, când operația se cheamă *copilit*. PAMFILE, A. 88. [Porumbul] se cultică sistematic: târșit, rălișat, copilit, etc. CATANELE, 22; — **copilări** IV (intrans. și refl.) = a petrece anii copilării; (despre oameni maturi) a face copilării, a nu fi serios; (despre bătrâni) a ajunge în mîntea (s. doaga) copilor. *Copilărire cu Ciubar-vodă, care învășase carte la dascălul Pașcol*. C. NEGRUZZI, I 245. *Aici copilări și flăcăi* el. SANDU-ALDEA, D. N. 201. *Ore-dinfele aceste... sânt adunate din Spălărești, de lângă Fălcițeni, unde am copilărit*. ȘEZ. II 162/2. *Taci, boicru' micu! Te copilărești, ori erci să mă ici încolo?* JIPESCU, ap. TDRG. *Todorel Todor, Drag soțor, Tu te glumești, O [= au, ori] copilărești!* POP. (Banat). CONV. LIT. XXXVI 890. [Despre un] *bătrân care se copilărește [se zice că] a dat în doaga copiilor*. PAMFILE, J. II (supt cop. 1). *Omul, când îmbătrânește, copilărește*. ZANNE, P. II 582. (Cu abstractele) **copilărit, -ă ad.**, **copilărire** s. f., **copilărit** s. a. DICT. | Abstracte: **copilărie** (dial. **copilărea**) s. f. = vârsta de copil (1), pruncie; (mai ales în legătură cu verbal a face) fire, fapte, purtare, vorbe, apucături de copil; (mai ales în legătură cu verbal a cădea; despre bătrâni) minte de copil, slăbire a judecării. ? *Copilărie din casa* = funcțiunea de copil din casă, de paj. *Copilăria* se împarte în două părți egale: în prima *copilărie*, care [ține de

la naștere până la etatea de 7 ani... [și] a doua *copilărie*, în care copilul își schimbă dinții..., de la 7 până la 11 ani, după care el se apropie de pubertate. BIANU, D. 8. *Am învățat în curtea Măriei Sale, la stajba copilăriei din casă*. LET. III 168/2. *Să le deie ogiorilor cu aceeași dărnicie, Ce și lor le-au dat părinții pînă după copilărie*. KONAKI, P. 296. *Mă despărțesc de prietenii copilăriei mele*. BELDIMAN, N. P. I 36. *Datoriile... din copilărie și până acum... s'au înmulțit foarte*. MARCOVICI, D. 9/2. *Încă din copilărie se deprinse a înnoia*. DRĂGHICI, R. 90/2. *El din mica copilărie au fost dat otră acetate*. Id. lb. 73/2. *Lăsdă... iubitul loc a [!] copilăriei sale, venise la Iași*. C. NEGRUZZI, I 20. *Eu în copilărie iubeam să mă opresc Pe murii mânăstirei*. ALEXANDRESCU, M. 10. *Din copilărie, cu tine m'am deprina*. ALEXANDRIU, P. I 240. *Gardul, în copilărie, Veșnic l-am ascundat C' un nebus carc-a plecat Razna pe câmpie*. COȘBUC, P. 125/2. *Din cruda copilărie slujeac prin străini*. CREANGĂ, P. 200/2. *Prea iubită mi-ai fost mie Dintr'a ta copilărie*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 253. *Mi-a plăcut dragostea Din dalba copilărie*. MAT. FOLC. I 256, cf. 388. GRAIUL, I 25. «Ce zic copiii ociați? întrebă zmeul pe Stan. — «Iată», răspuse Stan, «copilării de-a lor: Zic c'ar mănca carne de zmeu». RETEGANUL, P. IV 21/2. *Moc Trifu, căzut în copilărie...* N. REV. ROM. I 30, cf. ZANNE, P. II 528. (Fig.) *Copilăria artei* = începutul. ȘĂINEANU, D. U.: — (<copilăndru, rar, numai în DICT.) **copilăndrie** s. f. = vârsta de copilăndru; — (postverbal din *copili*) **copilă** s. f. = copilire, copilit, curățirea poposului de copilă. *Copila de poposii*. CONV. LIT. XLVI II 655; — (abstractul lui *copili* cu sens concretizat) **copilătura** = copil nelegitim (Crisicior, în Munții Apuseni) Com. ST. PAȘCA.]

— Cuvânt de origine obscură, probabil preromană, răspândit și la popoarele învecinate. Dintre acestea, Ungurii (*köpel, göbē* = om prostănac, strengar, măscăriciu, [ărau săcuia, cf. rom. *bitang* copil din floris și 'strengar, vagabonds]) îl au de la de noi (Edelspacher A. *Nyelvterudományi közlemények*, XII 104; *Alezi Gy. Magyar nyelvőr* XVI 29; Putnok, M., *ibid.* 182; Szarvas Gy., *ibid.* 226; Szinyei J., *Magyar Nyelvőr* XXIII 249). Tot din românește e împrumutat rutenescul *köpyl (köpyu)* și *kopel's (kopel'sty)* «bastards». Dintre Slavi, îl cunoașteam odinoară și Rușii (*kopel' «bastards, kopel'icee*). Cuvântul e răspândit la Bulgari (*köpelce, köpille, köpelce, köpelak* copil din floris și «bălat mic, pojoiu», *kopel'ina* efemeie care a născut un bastards, *kopeltija* «batarzi, copil holnari») și la Serbo-croați (vechiu *kopili* «bastards, azi *kopli, kopia, köpice* și mai ales *kopilan* «bastards», «flăcău zdărnăv», cu derivatele *kopilad* «copilărește», *kopiliti* se ca parcede grea [despre oaie și capră] în vârstă de un an). Această răspândire geografică — Rușii au și alte împrumuturi de dată veche de la Românii (cf. *Dacoromania* IV 1405) — și faptul că nu există în limbile slave nici o legătură etimologică cu alte cuvinte băstinașe, au hotărât pe Miklosich (*Etyim. Wörth.* 129) să-l considere ca un împrumut. De asemenea Berneker (*Sl. Wb.* 564) îl crede cuvânt balcanic. Formele în -c, la Sârbi și Bulgari, ne fac să credem că avem a face cu împrumuturi din vocationul românesc *copile*. Nici la Neogreci (*κοπέλι «june, sluga, κοπέλα «fată tânără, κοπέλοβδα «fetiță, κοπέλι το κομακιου «allonge d'une chemise, κοπέλο, κοπέλας «june, κοπέλοστούλοζ «bălețel, κοπέλοστούλοζ «copilăresc, κοπέλατα «tinerete») cuvântul nu poate fi băstinaș și nu se leagă de nici o tulpină cunoscută. Încercarea lui Vasmer (ap. Berneker, *Sl. Wb.* 564) de a deriva pe *κοπέλι «curvă* din lat. vulg. *cūpella**

«epoculum» nu e acceptată. Cuvântul nu pare a fi vechiu — E. A. Sophokles, *Greek Lexicon* nu-l înregistrează — la Greci; din epoca medio-greacă atestă G. Meyer (*Alb. Wb.* 198), după Du Cange, numai un *κόπιλος* «spurius». Astfel rămâne ca punct de răspândire a cuvântului numai limba română sau albaneză, în care se întâlnește (după G. Meyer, *Alb. Wb.* 198) *kopilj* «slugă», (calabr.) «june», (gegh.) «bastard» și, cu adjectiv, «deștept, șiret». Femininul e *kopilje* «servitoare». Pentru explicarea cuvântului, G. Meyer (*l. c.*) a propus un lat. **copilla* «copil făcut cu o *copa* (= birtășiță)», etimologie neacceptată. Oștir (citată de Jokl, *Linguistisch-kulturhist. Untersuchungen* 6-7, 14, 311) crede că avem a face cu un cuvânt preindeuropean în limba albaneză (înruțit cu bascul *kume* «copil», fr. *cumal* «clav», lat. *camillus* «copil născut liber») sau un cuvânt băștină în albaneză, compus din **ko*: v. l. *kô* «râu» și **pe-*nos; alb. *pej* «nase». Desi această etimologie e primitivă de Jokl, ea nu e convingătoare. Kr. Sandfeld (*Linguistique balkanique* 93-94) asază pe *copil* între cele câteva «cuvinte balcanice din sfera pastorală (ca *bacia*, *căciulă*, *fluier*, *gloabă*, *stăpân*) al căror punct de iradiere trebuie să fie limba română sau albaneză și pe care ai fi tentat să le crezi de origine tracă sau din alte limbi dispărute azi în Peninsula Balcanică. În general, cuvântul acesta, fără derivate și nesupus la legile sincopării, face impresia și la Albanezi de a fi împrumutat.

Este deci probabil că punctul de plecare al cuvântului e limba română și nu invers, precum s'a crezut (Cihac II 651-52 îl credea împrumutat din grecește; Philippide, *Principii* 44 din slavonește; Miklosich, *Etym. Wb.*, Șăineanu, D. U. și — cu rezerve — O. Densusianu, *Hist. de la langue roum.* 37, 352, 355, 387 și Th. Capidan, *Dacoromania* II 524-525 din albaneză; Tikin *Dict. rom.-germ.* îl derivă pe *copil* din slavonește, iar pentru *copil* citează formele grecești și albaneze), desi nici una din etimologice date până acum nu sânt multumitoare. Laurian și Măsimu se gândeau la lat. *pupillus*, *pupilla* («chiar dacă am admite — mai ales în limba copilor — disimilarea *p-p* în *c-p*, sau o contaminare cu *coed*, *cocoon*, rămâne neexplicat de ce «*flus* a dat «*l* și nu «*i*», iar pe *copil* în sensul II și în asemănă cu ital. *copiglia* «pană care se bate în coada de lemn (mănerul) unor instrumente, pentru că stea înfiptă în gaura părții de metal» (care e în legătură cu vechiul *copigliare* ca cuprinde, a îmbrățișa). C. Dicuțescu (*Dacoromania* IV, 1552) îl crede de origine gepidă: **kopilo* din *cop*- în m.-engl. *hor-cop* «copil de curvă», ca got. *barulo* «copil» din *bar*.

De sigur că la noi cuvântul *copil* e străvechiu, precum arată și alterarea labialelor, desi e foarte probabil că forma *copil* cu pluralul în «*i*» ca în cuvintele mai nouă) a venit mai târziu de la Sârbi, cărora li-l dedesem noi mai înainte (în Brașov se zice *ko(p)k'ul* dar *kop'ul* usit). Dintre celelalte dialecte, Istoromâniau au pierdut cuvântul. Megleniții au *copil* «bastard» (Candrea, *Grati și Suflet* III 202), dar mai ales *cupilidj* «copil mic, prunc și «flăcău, tânăr bun de înșurat, mire» (*ibid.* 207, P. Papahagi, *Megleno-Românii* 72—206, Th. Capidan, *Dacoromania* II 525). Aromânii au *kok'ulă*, întrebunțat în regiunile nordice, cu sensul de «bastard», cu diminutivul *kok'ulus* (Capidan, *Dacoromania* II 524, cf. și localitatea *Kokliji* < *kok'ul'ji* «bastardii», Weigand, *Jahresbericht* XXI-XXV, 174) dar și *copil*, cu varianta *cupilica* (Dalamatra). *Cok'ulă* înseamnă însă și «băiat tânăr» (Nicolai-des, *Codicele Dimonie*), precum femininul *kok'ulă* înseamnă «fată mare, nemăritată, fecioară» (Da-

lametra, P. Papahagi, *Basme* 567, Weigand, *Aromunen* II 310). Se pare deci că a existat și la Aromânii forma *kok'ulă*, peste care s'a suprapus bulgarul *kopil*, dând forma *kok'ulă* (cu *p* palatalizat, dar cu accentul mutat), precum sârbescul *kopio* a produs (în Perlepa, Creșova, Bitolia) pe arom. *kok'ulă* «bastard», iar grec. *kok'ula* pe arom. *copelă* (la Cavallioti).

COPIL s. m. } v. copil.

COPILĂME s. f. }

COPILĂNDRĂ s. f. v. copilă.

COPILĂNDRĂC † s. m. } v. copil.

COPILĂNDRÍC s. m. }

COPILĂNDRÍCĂ s. f. v. copilă.

COPILĂNDRÍE s. f. } v. copil.

COPILĂNDRU s. m. }

COPILĂȘ s. m. }

COPILĂȘĂ † s. f. v. copilă.

COPILĂ s. f. v. copil și copilă.

COPILĂ s. f. I. 1°. *Fille*. 2°. *Petite fille, fillette*. 3°. *Jeune fille*. 4°. *Naive, enfant*. II. *Fille naturelle*.

I. 1°. Copil de sex femeiesc (în raport cu părinții), cf. *filică*, *băiată*, *fată*, *pruncă*. *De-ai fi eadut cum au jucat Copiile de împărat*. COȘBUC, B. 22. *Dacă eadzi împăratul că-i înțelege fetele cu răgăciunile, zise: fată, copilele mele, de ce sânt trist*. IȘPIRESCU, L. 12. *În care clasă e copila Dr.?* TDRG. ≙ *Copilă de suflet*: luată de oameni fără copil spre a fi ca un copil al lor. Cf. *adoptivă*, *înfiată*. *Luare de copilă de suflet*. IORGA, S. D. XII 161.

2°. (Cu privire la vârstă) Personă de sex femeiesc în întâul stadiu al vârstei, *fetiță*, *pruncă*, *băiată*, cf. *fecioară*. *Penru logodna fiică-va Cătrina, ce o logodise cu Ștefan-rodă... înod de copilă mică*. MUSTE, ap. TDRG. *De când eu eram copilă Sânt de toți ai mei uitată*. ALECSANDRI, P. I 15. *Printenă, ce o copilă, face degrabă leșie*. CREANGĂ, P. 76. *Școlă de copile* (Bucov.) = de fete.

3°. (La origine ca termen desmierdător dat de femei mai bătrâne fetelor sau de amanți iubitelor lor) Personă tânără de sex femeiesc (și după ce a trecut de vârsta copilăriei). *Pâine și vin iaste mie și copile!* [e vorba de țitoarea unui levit] și *tinerelelui*. BIBLIA (1688) 189. *Gerul... pe fete de copile înfloresce trandafiri*. ALECSANDRI, P. II 12. *S'ar fi lăchinat unei copile, care i-ar fi dat lui inima ei*. EMINESCU, N. 37. *Baba întâmpină pe fată cu blândețe și-i zise: Ce oaiși prin aceste locuri, copilă, și cine ești!* CREANGĂ, P. 288/v. *Noroc și izbândă și piept de copilă blândă!* PAMFILE, DUS. *Io-s copilă tinerea, Nu știu dorul mândria, Io-s copilă desmierdată, Nu-s cu dorul înediată*. JARNÎK-BĂRSEANU, D. 109. *Cu mânie pe psaltire, Cu ochii pe la copile*. Ib. 471. *Până ce iubesc copile, Mai era ceva de mine, Dar de când iubesc necesse, Crește barba fără veste*. Ib. 307.

4°. Fig. (Preditiv) *Naivă*, *nevinovată*, *neștiutoare*, *nepricepută*, *fără judecată matură*. *Tu ești copilă, asta e. Hai s'om fugi în lume*. EMINESCU, P. 275. *De ce erci să pleci? Cât ești de copilă!* COȘBUC, B. 197. *Ce copilă ești! îi zise cealaltă. Dar tata n'are deată oștire să te scap!* IȘPIRESCU, L. 51. *Pe seară să te gătești, Copilă ce ești, Că deseori vin la voi*. JARNÎK-BĂRSEANU, D. 396.

II. (Accentuat *copilă*). Bastardă, fată nelegitimă. *Copilă* = fată din flori. VAIDA. # *Copil* de *copilă* (s. numal de *copilă*) = bastard, copil din flori (REV. CRIT. III 119), copil din dragoste, nelegitim (Oravița, com. A. COCA).

[Diminutive: *copilășă* † s. f. (ad I 1°) *Murind fratele său, îi rămase o copilășă de nouă ani*. MINEIUL, 179/2 (ad II 3°) *Copilașă moarță-teanca (aste, BIBLLA (1888), 192:— (azi mai ales) copilășă s. f. (ad I) Română copilășă, nu fi-e de ajuns podoaba ce-ți dăruî natura?* C. NEGRUZZI, II 36/2. *Iar pe iarbă 'n poienășă Cântă-o albă copilășă. Cu ochi dulci, dezmiertători și cu sânul plin de flori*. ALECSANDRI, P. II 90. *Vencau doi tîni: un moș... și-o copilășă*. COȘBUC, F. 70/1. *Copilășă, copilășă, Draga badei drăgulășă, Astă vară sugai lăță, Ș'acum dai badei guriță*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 390. *Pân' eram cu copilășă, Ieșeam seara pe uliță, Albă ca o lebediță*. lb. 177; — *copilică* s. f. (ad I) *Cât mi fi-ă noaptea de lungă, Mie-mi pare mititică, Pentru tine-o copilică*. PAMFILE, C. T. 175; — *copilăță* s. f. *Eu mi-să vîd-nemțeacă, Copilașă românească*. BUD. P. P. 14. | A u g m e n t a t i v (desmiertător): *copilăndră* = copilă după ce a crescut mai mărieșoară (MARIAN) (cuvânt cu o pronunțată notă desmiertătoare), cf. eodană; p. ext. (predicativ) naivă, nepricupută, nestiutoare, fără judecată matură. *Dacă însă sînt fete mari sau copilăndre, le duc numai fetele*. MARIAN, I. 256. *Mă socoți tu așa de proastă și copilăndră*. SBIERA, P. 9/2. *Pața rotundă și plină o arăta mai copilăndră*. CONTEMPORANUL, V. 481. (Cu diminutivul) *copilăndrică* s. f. *Cînd eram copilăndrică...* (Șar, Dorna). CONV. LIT. XLIV. 267.]

— Pentru etimologie, cf. *copil*.

COPILĂREA s. f.	} v. <i>copil</i> .
COPILĂRESC, -EASCĂ adj.	
COPILĂREȘTE adv.	
COPILĂREȘTE s. m. sing.	
COPILĂRI vb. IV ^a	
COPILĂRIE s. f.	
COPILĂRIE s. f.	
COPILĂRIME s. f.	}
COPILĂRÓS, -OĂȘĂ adj.	

COPILEȚ s. m. și a. v. *copilete* și *copil*.

COPILI vb. IV^a v. *copil*.

COPILICĂ s. f. v. *copilă*.

COPILIME s. f. v. *copil*.

COPILIȚĂ s. f. v. *copilă*.

COPILITURĂ s. f.	} v. <i>copil</i> .
COPILOIU s. m.	
COPILOȘ, -OĂȘĂ adj.	

COPILUȚĂ s. f. v. *copilă*.

COPINEAȚĂ s. f. v. *copeneăță*.

COPIÓS, -OĂȘĂ adj. *Copios*. — Îmbelșugat, îndestulat, bogat, abundent. *Grăpătari copioase și înaintei și după facerea sămănăturilor*. I. IOANESCU, D. 197. *O copioasă ezacusă*. IORGA, L. II 94. *Copioase amestecuri cu alte ginși*. HASDEU, I. C. 175. *Suprinasă cafeaua cu lapte, chiflele cu unt, dejunul copios*. C. PETRESCU, C. V. 142. *Aminlindu-și de copioasă oafea cu lapte*. I. TEODOREANU, M. II 140. *Sînt numeroși inspectori*

generali, cu salarii copioase. UNIVERSUL, 1930, 4 Noemvrie. [Pronuț. -pi-ös].

— N. din lat. *copiosus, -a, -um* «îmbelșugat».

COPIEȘĂLI vb. IV^a. *Mette le foîn en meules.— A face căpița, a căpița, a căpița*. BUCUȚĂ, R. V.

COPIȘT s. m. 1°. *Copist*. 2°. *Expéditionnaire*. 1°. Cel ce copiează ceva (un manuscris, un tablou, etc.), cel ce scoate copii după un original. Acest *copist*, lăsând deoparte cuvintele ocrite a *Ironicarului*, laudă domnia lui Ghica. [Cuvintele sînt ale editorului]. LET. II 458/2. *În rechime...* reproducerea scrierilor se făcea prin *copiști*. D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 12.

2°. Funcționar inferior care scrie și copiează acte, cf. pisar, scriitor, contopist. *Ce viață-i așteaptă pe el? Un copist arizat a se culca pe apucate, singur*. EMINESCU, N. 36/2. *Își pregătise din leașa de copist la tribunal economisită până la ultimul ban, un rînd de straițe, să-i fină un an*. C. PETRESCU, C. V. 30.

— N. din fr.

COPIȘTERĂ s. f. v. *căpiștere*.

COPITĂ vb. I^a v. *copita*.

COPITĂ s. f.	} v. <i>căpiță</i> .
COPITĂ s. f.	

COPITĂ s. f. I. *Sabot*. II. 1°. *Agaric*. 2°. *Côpe*. P. Propriu. Unghia cornoasă care acopere extremitatea piciorului calului, rumegătoarelor și altor animale. *Copită* = calx. ANON. CAR. *Sap pămînt cu copita*. MARDARIE, L. 160. *Cu margene[ă] copitiușor izbînd în pămînt*. ILIODOR (1773), ap. GCR. II 90/2. *Boi cu coarne ascuțite și copite potcovite*. ALECSANDRI, P. II 105. *Nenorocitele fiare își ascutură praful de copite*. C. NEGRUZZI, I. 281. [Căil] *pe copite iau în fugă fața negrului pămînt*. EMINESCU, P. 242. *Armășarul mieu... alcargă... de nu-i ezi copitele*. IPIRESCU, L. 178. [Strigoii] *în loc de picioare au copite cu de capră*. PAMFILE, DUȘM. 198. *Copita de cerb rasă praș, amestecată cu oțet, se dă de băut la epilepsie*. LEON, MED. 85. *Murșule...* *Din copită să-ți faci sapă...* *Lângă ulmi să-mi faci o groupă*. ALECSANDRI, P. P. 74/2. *O căprioară...* *Cu copite sprintenele*. ALECSANDRI, P. P. 164/2. [Calul zice:] *Cu copita am lucrat, Până groupa i-am gătat și în ea l-am îngropat*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 498. *Cu copitele băteau, Cu cozile felezau*. ȘEZ. VI 165. # *Cui i-e milă de cuiu, pierde și copita*. ZANNE, P. I 613. *Îi sar copitele = fuge repede* (Smuțl, Covurliu). id. lb. IX 600. | (Bot.) *Copită-de-copacu* = ciupercă. Cf. BĂRCIANU, ALEXI. Cf. *copită* (II 1°). *Copita-calului*, numele unei buruieni, nedefinite. H. V 389, X 85.

II. P. anal. (Bot.) P. Babița. PANTU, PL. PĂCALĂ, M. R. 26.

2°. *Mănătarcă* (Vălcăul-romănesc, Sălagta) VICIU, GL., (Iosșel, Arad) com. ITTU.

[Accentuat și: *copită*. DR. V 304. | Plur. -pîte, (art. -pîtele și -pîtole DR. V 303) și -pîți. | Sî: *căpiță* s. f. DR. V 303; (+ scobi) *scopită*, *scopită* s. f. lb. V 304. | Adj. *copitós, -oășă* = cu copită (cf. GHETIE, R. M. 91); mare ca o copită, în felul copitei, tare, bățos, umflat (cf. BĂRCIANU, ALEXI). | Verb: (numai la ANON. CAR.) *copita* I^a = a lovi cu piciorul. *Copitédz* = calcitro, (cu part.-adj.) *copitát, -ă* = cu copite. DICT. *Maseurii copitași și căplîngi sînt buni numai de speculație, iar nu de casă*. DRĂGHICI, ap. TDRG. | Aite

derivate: **copităriță** s. f. (bot.) = babită, copită (II 1°) CADE; — **copităriș** s. m. = burețel de munte. VĂRCOL; — (în descântece) **copităriță** s. f. Copită, copităriță, Cal negru din picior te lepădă. MAT. POLC. I (34.)

— Din slav. (paleosl. **kopyto**, bulg. **kopito**, sârb. **kópito**, rut. **kópito**), idem.

COPITÁN s. m. = (Ungurism) **căpitan**, **ȚIPLEA**. — Din ung. **kapitány**, idem.

COPITĂNA s. f. v. **căpiță**!

COPITĂRIȚ (Bot.) s. m.

COPITĂRIȚĂ (Bot.) s. f.

COPITĂRIȚĂ s. f.

COPITÓS, -OASĂ adj.

v. **copită**.

COPLEJ s. m. v. **coples**.

COPLEȘ s. m. *Petit enfant*. — (Mold.) Copil mic. *Ducă-ș coplesii, ce să le faci?* (Doroholu) ION CR. VI 127. *Unde-ș fetele cum erau pe vremea noastră? Amă mircașă joacă'n horă și coplesul fipș pe captivori*. CONTEMPORANUL, VI, vol. II 108. [S]: **coplėj** s. m. | Augmentativ: **coplizán** s. m. = copilăndru (Neamtu). *O crescut cătu mi fi-ș coplizașu*. ION CR. VII 252). — Cf. **copil** și **coplesii**.

COPLEȘI vb. IV^a trans. 3^e. *Entourer, encerer*. 2^e. *Ploager* (dans l'eau). 3^e. *Recourir, combler, envahir*. 4^e. *Comblar, surcharger, accabler*. S'af-faïsser.

1^a. A încunjura, a cuprinde (de toate părțile), a încercui. *Nu știu, măică, ce-am pășit! Ori că Tudor mi-a sosit, Ori că hoși ne-o coplesit, Că în beciu m'a'mpiedicat Trupal unui om culcat!* TEODORESCU, P. P. 674.

2^a. A afunda, a cufunda, a acoperi peste tot cu un lichid (COSTINESCU), a infunda (IV 1°), a înbea. Cf. PONTBRIANT. *Copleșeste murele cu apă = pune-le într'un bld cu apă așă, ca să fie cu totul acoperite cu apă* (Brașov).

3^a. A acoperi (peste tot), a se întinde peste ceva în toate părțile (I.M.), a îngropa. *Baba copleşte totă fața*. I.M. *S'a surpat multul și l-a copleşit*. DDRF.

4^a. A umplea tare, peste măsură, a împovăra, a îngreua, a încărca (III 1° 2°); a înunda, a năpădi; a doborî, a strivi sub o greutate (o mulțime s. o forță prea mare), a da gata pe cineva încăr-cându-l cu o greutate prea mare, cu ceva ce nu poate suporta (fig. cu laude, cu daruri, etc.); a întrece, a birui. (Mai ales ca part.-adj.) *Pizma și zavalița copleşiră meritul cei înalt*. MARCOVICI, D. 461. [Am poflo] de a te coplesii sub un nemete de crudăline cinegetico-academiei. ODOBESCU, III 63^{1/2}. *Cumplitete nerol... copleşiră Dacia*. Id. III 517^{1/2}. *Numele lui Kogălniceanu și al marilor lui țărării, al bărbăților a căror pierdere e cauza înstrăinării care se copleşte în aceste momente...* STURDZA, M. 57. *Un lehamete îi coplesii sufletul*. S. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Somnul îl coplesii și căzu cu un mort*. ISPIRESCU, L. 82 | Refl. (Numai la COSTINESCU) A se apăsa în jos, a se lăsa de mijloc, a se gârbovi, a se încoveni.

[Abstracte: **copleşire** s. f. (ad 4^a) *Zicerile de origine latină ce au pierit sub copleşirea slavonismelor*. ODOBESCU, I 308. *Mai mult sau mai puțin acatărâte, oricum, scăpate de copleşirea tă-tărească, erau plaurile*. IORGA, IST. ROM. II 89; — **copleşală** s. f. DICT. | Adjective: **copleşit** (cu negativ **neopleşit**), ă (ad 4^a) *Se căzură copleşii de numărul dușmanilor*. BĂLCESCU, M. V.

7^{1/2}. *Moldovecii... erau copleşii cu următoarele trei bădă-de-cap*. HASDEU, I. C. 8. *Judecătorul de in-structie, până atunci gata să intre în ședință la orice chemare, începea să refuze acum, zicând că-i copleşit de treburi*. BRĂTESCU-VOINETI, L. D. 28. *Era copleşit de ani*. DDRF. A făcut toată după-amiaza, copleşit de amețeaia cloroformului. C. PETRESCU, I. II 50. *Și-au fiant firea până'ntr'o bucată de creme, când au fost copleşit de somn*. SBIERA, P. 50^{1/2}. (Substantiv) **Copleşit** s. m. = arbore apăsat, rămas cu totul în creștere, al cărui vârf nu ajunge la înălțimea celorlalți arbori din pădure. Com. ITTU; — **copleşitor**, -oare = care copleşeste).

— Etimologia nesigură (Tiktin, *Dicț. germ.-rom.* și CDDE, nr. 391 pleacă dela un lat. pop. **complexare* = complexare ca îmbrățișa, a încunjura, a strânge, derivat din *complexus*, dela *com-plector* «îmbrățișez, cuprind»).

COPLIZÁN s. m. v. **coples**.

COPOLAICA s. f.

COPOLAUCA s. f.

v. **copoiu**.

COPOL vb. IV^a v. **copăi**.

COPOLAȘ s. m.

COPOLĂȘTE adv.

COPOLAȘ, -OASĂ adj.

v. **copoiu**.

COPOIU s. m. I. *Chien courant*. II. *Pollicier, mouchar*.

I. Propriu. *Câne de cănat* (DICT., II. I 22, II 12, 28, 50, 126, 144, 167, 176, 203, 244, III 4, VI 188, X 405, 490, XIV 376) care zgonește (I. GOLESCU, C. I (215), gonește (COSTINESCU, H. III 15, IV 248), scornește (H. I 418), a-dulmeca, mușină, simte după miros (H. IV 248) vântul (spec. leparii); cf. ogar, prepe-licar. JAHRESBER. XII 161, MARIAN, H. I 20, II 79, 186, IX 500, X 20. *Mai cu nevoie iaste o zută de copoi iepurile din pălcal spinilor a seate credă a trii înțelepi șafal cel mai de folos a afla*. CANTEMIR, IST. III° 110^{1/2}. (Cu funcțiune atributivă) *Răspunză iepurul: eși cu ea voi cei mari mă tem de căni copoi și curcarii ogarii*. DONICI, F. 25. *Atuncea preceda Copoiul, și sentințe fără apel el da*. ALEXANDRESCU, M. 377^{1/2}. *De acești voi amân-doi Miroș bun, nas de copoi, Luafii acuma, pândiți bine, Iată lupul, lupul vine*. ALECSANDRI, ap. TDRG. *Îndată ce haitășii porneau urma, domnița Manda... se răpceca cu răntul pe arma capșilor, de glasul căroro cuiau pădurile*. C. NEGRUZZI, I 106, cf. II 98^{1/2}. *Pe această zăpădă... au fost... ti-părite urme încrușiate ale copoiilor*. ODOBESCU, III 41. *Un fipet răgășit, spăriet, ca fipetul iepu-relui, cănd copoiul pune laba pe dănsul*. CONTEMPORANUL, VI, vol. I 395. *Iepie la rănat cu căpăi*. SBIERA, P. 174. *Nimeriră pe-acolo necai cănători cu căpăi și cu ogari, cum umbă ei*. RETEGANUL, P. I 46. *Trece pe acolo un copoiu rădăcit, muș-nând prin deșinca cădrului*. MERA, ap. DDRF. *O-prisanul are 'n sut Ogari, căpoi de rănat*. ALECSANDRI, P. P. 202^{1/2}. *Pe cerb că 'ntânce, Areul că'ntânce... Copoi c'asmuțea și mi-l săgeta*. TEODORESCU, P. P. 60. *Copoiul cănu după iepure*. VĂRCOL, V. # *Irana rădnătorului E'n coada ca-păului*. MARIAN, SAT. 128. *De la noi și până la col Nunai urme de copoi*. PAMFILE, C. 33. *Nici copoiu, Nici căne de oi* (Vârșet, Banat). ZANNE, P. IX 601.

II. Fig. Om isteț care dă de urma unor răufă-cători, care descopere o afacere ascunsă, care dă altei persoane ajutor spre a pune mâna pe cineva,

a-i executa, agent de poliție (ȘAINEANU, D. U.). *Copoiu de poliție* = spion. COSTINESCU. *Singur nu cutează a mă ataca, ci asună copoiul săi asupră-mi.* I.M. *Capătii ieștia a[i] lui Lupu din Cotrăgaș se duc în munte și-și aleg rizele ce-auz că-a de educare.* CONV. LIT. XLIV, vol. I 650. *Voinicii să se scutească De domnari și de jendari Și de alți căpăt mai mari.* BUD, P. P. 44.

[Și: **COPON, COPĂN** (H. III 4), **CĂPÖN** (VĂRCOL), **CĂPÖU, CAPĂU** (H. I 20, 22, HERZOG-GHER, M. IV 220), **CĂPĂU** s. m. (POLIZU, H. II 28, IX 509, X 20; BUD, P. P., VĂRCOL). | Feminine: **COPĂNEĂ** (POLIZU, DDRF, H. III 243, V 257, XI 5), **COPĂNEĂ** (IORDAN, ARHIVA IAȘI, 1921, nr. 2, p. 196), **COPĂNEĂ** (H. XVI 405), **CĂPĂNEĂ, CAPĂNEĂ** (com. AR. TOMIAC), **CĂPĂNEĂ** = (nume de) cățea (ciobănească H. II). *Vornicul Ureche zice că numele țării vine de la... căpanca lui Dragoș.* C. NEGRUZZI, I 194. *«Asta-i căpanca» zice Vasile, întinzând urechea.* SADOVEANU, SĂM. VI 335. | Diminutive: **COPĂLĂȘ** s. m., **CĂPĂLĂȘ, CAPĂLĂȘ** (SLAVICI, ap. TDRG.) s. m. *Doi pui de copoiuși... i-am dat să-i crească.* IORGA, S. D. VIII 49. *Deprinde... Pre căpoiaș s'alerge făluind după găină.* C. NEGRUZZI, II 264/4; — **CĂPĂUȚĂ** s. f. = nume de cățea ciobănească. H. III 118. | Adjectiv: **COPĂLĂȘ, CĂPĂȘ** = care nu rabdă la ger, ogărcos. CIAUȘANU, V. | Adverb: **COPĂLEȘTE** = în felul copoiului, ca copoiul. *Aspiră copălește.* I. TEODOREANU, M. II 203.]

— Din ung. **kopó**, idem, cf. bulg. **kopól**, idem.

COPONEAȚĂ s. f. v. **copeneăță**.

COPÖR s. a. v. **cop'**.

COPORĂIE s. f. 1°. *Manche de la faux.* 2°. *Trois étoiles de la constellation de Céphée.*

1°. *Coada coaselor* (BRAN, VICIU, GL., PAMFILE, C., Măgurele, Teleorman, com. M. OLMAZU) numită și: **toporăie, toporăște** (cf. DAMÉ, T. 37, PAMFILE, A. 125 l. C. 141, C., CC II-III 155), **codăriste** (BARCIANU) sau **coșie** (PAMFILE, A. 125). *Infieșă coporăia'n pământ și fiindu cu atâna de călcănt coaselor.* SANDU-ALDEA, U. P. 158/59. *Înțepându-și coasa în coporăie, se apucă îndată de lucru.* C. OECONOMU, CONV. LIT. XXXVII 697. *Înt'o clipă am scos coporăia coaselor și i-am zdrobit capul.* TAIFRALI, V. D. 10. *Mai înocet... e'o să scoți coasa... din coporăie.* T. CERCEL, SĂM. III 441. *Nu e pușin să stai toată zina plecat pe coasă și să iai brazda cât coporăie de lată.* I. BOTENI, SĂM. IV 796. # **A o pune în coporăie** = a țiecul bine o minciună, a potrivii o minciună, par'că a fost pețete! CIAUȘANU, V.

2°. P. anal. (Astron.) Termenul popular pentru trei stele din constelațiunea numită Cefeus a popular **coasă**. Cf. OTESCU, CR. 15.

[Și: **coporie** s. f. DAMÉ, T. 37, **copărăie** s. f. **coporis** s. a., ap. TDRG., (ad 2°) **coporăscă** s. f. OTESCU, CR. 15, **coporăciță** s. f. TDRG.]

— Pentru etimologie, cf. **toporăie**.

COPORAN s. n. (Îmbrăc.) Sorte de vêtement pay-san. — (Ialomița) Haină bărbătească (H. I 368, II 262, VII 80, 95, 171, 300, 486), un fel de anterita (III) (HEM. 1231/300) purtat de țărani.

— Din bulg. **koparan** «un fel de scurteică», s. sârb. **koparan** «un fel de haină cu mânecă». TDRG. CADE.

COPORĂȘ s. a. v. **coperis**.

COPORĂȘCĂ s. f. (Astron.) } v. **coporăie**.

COPORIE s. f. }

COPORIS s. a. }

COPORĂICĂ s. f. }

v. **coporăie**.

CÓPOS, -Ă adj. *Chance.* — (Ungurism) *Chel, plesuv.* CABA, SĂL. [Și: **copoș, -ă** adj. VAIDA.] — Din ung. **kopasz**, idem.

COPÖȘ, -Ă adj. v. **copos**.

CÓPOȘ, -Ă adj. (Cheval) au dos arcău. — (Ungurism) (Cal) cu spinarea ridicată. DR. IV 1557-8. — Din ung. **kupos** «boltit», s. POP, DR. IV 1558.

COPÖU s. m. v. **copoiu**.

CÓPRE s. f. (Bot.) *Fenouil.* — (Rutenism) *Mărar. Bătușei de copre.* N. A. BOGDAN, C. M. 164. — Din rut. **koprii**, idem.

COPREĂLĂ s. f. 1°. *Longue perche.* 2°. *Homme de haute taille, échalas.*

1°. Propriu, Prăjănu lungă (CIAUȘANU, V., PĂSCULESCU, P. P.) bună de bătaie. (Măgurele, Teleorman, com. OLMAZU, cf. beldie, joardă. *Să porți tu coprele.* PĂSCULESCU, P. P. 154.

2°. Fig. Om înalt, lungan, iapă nemțească, novac. CIAUȘANU, V.

— Din bulg. **kopráli** «băț cu care se mână boli, strămurare». Cf. **copală** și **copărștoiu**.

COPRÉNĂ † s. f. (Sărbism, atestat numai la ANON. CAR.) Broboadă, maramă. *Kopréné* = velum capitis muliebre.

— Din sârb. **koprena**, idem Cf. **coprină**.

COPREȚI vb. IV^a. *Expliquer.* — A lămuri, a explica (Criscior, în Munții Apuseni), a desluși. *Coprește-mă ce-o fost acolo.* PASCA, GL.

— Pare a fi lat. ***compertio, -ire** (= clasice **compertior, -iri**) «a face părtaș la, a împărtași ceva cuiva».

COPRINĂ s. f. (Bot.) *Narcisse (Narcissus radiflora s. poeticus s. pseudo-narcissus).* — Plantă cultivată prin grădini pentru floarea ei albă s. galbenă, frumoasă și plăcut mirositoare. Se mai numește și: **fulie, gheocel-de-munte, zarnacadea** (PANTU, PL. 2), **nareisă**. Cf. H. IX 188, 493, XI 409, XVII 118, 348. *Dragi-mi sânt fețele, dragi, Toamna când culeg la fragi; Dar mai dragi copilele, Când culeg coprinele.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 77, cf. | P. anal. Motiv de ornamentație pe mobilă (PĂCALĂ, M. R. 480-1) s. pe pleptare (id. ib. 515). *Coprină în cinci* (id. ib. 515), *cuprină* s. f. JARNIK-BĂRSEANU, D. 250.]

— Din bulg. **koprina** «mătase».

COPRINDE vb. III s. d. v. **cuprinde**.

COPRIÖR s. m. = **căprior** (I 2°) Nume de bou. H. X 96.

COPROFĂG s. m. (Șt. nat.) *Coprophage.* — (Mai ales despre insecte) Care se hrănește cu excremente.

— N. din fr. (din gr. **κόπρος** «excrement» și **φάγειν** «a mânca»).

COPROLIT s. m. și a. (Geol.) *Coprolithe.* — Excrementele pietrificate ale animalelor fosile. [Plur. *liti și -litate*].

— N. din fr. (din gr. **κόπρος** «excrement» și **λίθος** «piatră»).

COPROPRIETĂR s. m. *Copropriétaire.* — Co-

proprietariu se zice acel ce cu altul împreună este proprietariu al vre-unui lucru. CODICA TIV. T. 5/a; cf. devălmaș, moșnean, răzeș. *Fiecare coproprietar al unui zid comun poate fi apdat de a contribui la reparări și reedificări.* HAMANGIU, C. C. 146. [Pronunț. -pri-e- | 8]: **coproprietar** † s. m. COSTINESCU.]
— N. după fr.

COPROPRIETATE s. f. (Jur.) *Copropriété*. — Stăpânire în comun de mai multe persoane a unui bun nelmpărțit, cf. coposesie, devălmașie, răzeșie. [Pronunț. -pri-e-].
— N. din fr.

COPSĂR s. a. v. coapsă.

COPȘCĂNA s. f. (Bot.) = căpșună. DR. I 361.

COPT, COAPTĂ adj., s. a. v. coace.

COPT, -Ă subst., adj. 1° 2°. *Copte*. — 1°. Subst. Locuitor actual al Egiptului, descinzând din vechile secte creștine ale Euficienilor.

2°. Adj. De Copt, privitor la Copti, spec. la religia lor. *Favoriza biserica coptă.* GHICA, S. 307. *Limba coptă, Patriarhul bisericii copte.*
— N. din fr.

CÓPTĂ s. f. v. copcă.

COPTĂTURĂ s. f. v. coptură.

COPTILEȚ s. a. v. cobilet.

COPTORĂ vb. 1^a

COPTORĂ vb. 4^a

} v. coptori.

COPTORI vb. 4^a (8e) *creuser*. — Trans. și refl. A (se) săpa pe dedesubt, a (se) face găuri, scorburi (cf. COSTINESCU), a (se) roade, a (se) găunosii, a (se) mânca; cf. coșcovi, Ți-arătau... unde e bubă neagră, unde se coptorăște rău și ce bunuri aveți voi și nașa. JIPESCU, O. 161. [8]: **coptori** vb. IV^a; (suspect) **coptoră** vb. 1^a COSTINESCU, (+ *coftă*) **coftori** vb. IV^a; — (+ *găunosii*) **coptoroși** vb. IV^a, CIHAC, II 72. | Abstracte: **coptorire**, **coptorăală** s. f. DICT. | Part. -adj. **coptorit**, -ă, **coptorosit**, -ă = găunos, ros, mâncat (de boală). Șf'n coșul pieptului coptorit își auză răsuflarea cum îi hârje, regnlat și prelung, ca o răsună. VLAHUȚĂ, N. 88. Tocmai cei coptoroși de vișii își corbea de ciaste. DELAVRANCEA, ap. CADE.]

— Pare a fi derivat din **coptă** (= *copeă* 1^a) și apropiat de **coptură** (când era vorba de abcese).

COPTOR (IU) s. a. v. coptor.

COPTOROȘI vb. IV^a v. coptori.

COPTURĂ s. f. 1°. *Gâteau, pâtisserie*. 2°. *Pus; abcsă*. 3°. *Rocher en éboulement*.

1°. (Numal în Bucov. și Transilv. de nord) Coctură de aluat (L.B.), alături coapte în coptor, prăjitură, șf. plăcintă. *O soc[ă]leifă [= bucătărească]... Să știe și copturi.* N. IORGA, S. D. VIII 30. *Românii din Bucovina mai numesc Pupăză și un felu de coptură în forma unei păsărele, pe care o fac micrite din aluat de grâu.* MARIAN, O. II 176; cf. colac peste pupăză. Și unii luau mici fripiți, copturi și alte mâncări cu dâșii... Id. T. 280. *Diceres copturi... turte dulci, hulași, precum și alte păsărele făcute din făină de grâu... corvigi, colăci, scărute și cărligufe mici, făcute... din făină de grâu.* Id. IN. 105.

Iată că ni s'au adus și copturile, Placă-vă și gutași dintr'insule. Id. NU. 510; cf. și SEVASTOS, N. 290. *Of! ce bucate alcase... tot numai fripturi și copturi ca acelea, de lei-ai fi înghițit și cu ochii.* SBIERA, P. 107/a. *Unul se întrebuințează la pregătirea mâncărilor în loc de unsoare și la facerea copturilor (prăjiturilor).* PRECUP, P. 20.

2°. Puroiul gros ce curge dintr'o bubă coaptă care sa sparts, mlacl. *Spălarea și curățirea mlaclai, a balcoi și a copturii.* PISCUSCULE, O. 222. [Blenoragie se arată] ceu o scurgere de o coptură. Id. Ib. 286. *Mlacl = copturi, materii albicioase dintr'un corp în descompunere.* ȘEZ. III 71/a. *Multă coptură o curs.* ION CREANGĂ, IV 305. *Principiul dureri, atâtă vreme cât nu-s coapte, cât nu aparg spre a le stoarcă de copturi, bolnavul caută să le grăbească coacerea, punându-le legătură de pâne amestecată cu lapte.* PAMFILE, B. 17. *Spărgând bubă, iese și copturile și spinele, feșul sau feșușu.* Id. Ib. 40. | P. ext. Buba în care se formează puroiul, abcs. *Ulte, vezi, ce-arsuți în gură? Coșcoșemite coptură!* CONTEMPORANUL, III 731.

3° P. anal. (Băies.) *Coptură și coptură* = Stânca, piatra care începe să se despică (poate, fiind coaptă la de arșita soarelui): *It o primejdie să lucră pe copturi* (Crăscior în M. Apusenii), PASCA, GL. [Plur. -turi. | 8]: (ad 3^a) **coptură** s. f.; — (+ *coctură*) **coctură** s. f. = (în regiunile în care coptură = coctură de aluat), pâne coaptă; (în desclantece) bubă coaptă. *Placă deci feciorii într'o dimineață la piag, dar nu-și lau merinde, că n'aveau coptură.* RETEGANUL, P. v 22/a. *Tete = toate deocheturile... Tete copturile să se așeze* (Țara Oașului). ARH. FOLK. I 203.]

— Din lat. **coctura**, -am «coacere, cocturis. Cf. coptori.

COPTUR, -Ă adj. v. coace.

CÓPULĂ s. f. (Gram.) *Copule*. — Vorbă care leagă predicatul unei propozițiuni cu subiectul, «legătură» (STAMATI). *Cuvântul «împreunare» [a subiectului cu predicatul] (= copula) nu înțelegând aici alta decât împreunarea într'un act de conștiință, care să decidă asupra potrivirii sau nepotrivirii predicatului cu subiectul.* MAIORESCU, L. 42. [Verb (rar): **copulă** 1^a = a împreuna, împărechia (DICT.); spec. (Hort.) a înnoia pomii printr'un anumit procedeu (cf. BĂRCIANU). | Abstracte: **copulare** s. f. DICT., **copulațiune** (copulație) s. f. = împărechere; spec. împreunare (sexuală a bărbatului cu femeia); căsătorie (DICT.). *Judecările se pot exprima prin imitarea formulcelor algebrice așa, încât subiectul să se însemneze prin s, predicatul prin p, copulara lor într'o judecată prin c.* MAIORESCU, L. 44. | Adjective: **copulă, -ă**; — (< fr. *copulatif*) **copulativ, -ă** = care leagă (cuvintele s. propozițiunile între ele). *Judecata afirmativă, în care mai multe subiecte se arată împreunate cu un predicat, se numește copulativ.* MAIORESCU, L. 48. *Înțelesul copulativ al unui raport de concordanță între subiect și predicat.* Id. Ib. 140. *Conjuncțiune copulativă.*]
— N. din lat. **copula**, «legătură, lucru care leagă».

COPULAȚIE s. f.

COPULAȚIUNE s. f. } v. copulă.

COPULATIV, -Ă adj. }

COPUN † s. m. v. clapon.

COPUZ s. a. (Muz.) v. cobuz.

COR s. a. (Muz.) 1⁵. *Chœur.*

1°. (În antichitate) Grupă de cântăreți și dansatori care lua parte la culturile unor zeltăi. Grupă de persoane care cântau versuri (și le întovărășeau de mișcări ritmice) în tragedii, luând parte la acțiune ca un singur personaj; p. a. a. l. bucăți lirice inserate în unele tragedii clasice mai nouă. *Tragedia Ecabei, unde e acces frumos chor a [i] Troientilor...* C. NEGRUZZI, I 4. *Corurile din Athalia a lui Racine.*

2°. (Astăzi) Grupă de mai multe persoane care cântă împreună (acompanate s. neacompanate de muzică instrumentală, în biserică, la un concert, etc.) *De voie te-ai adaos La cel chor ce'n operă e condus de Menclaus?* EMINESCU, P. 230. *Basul cel dintâiu din corul arhiresc.* CONTEMPORANUL, III 616. *Feciorii intră în curte și se așază la feroastră, unde se împart în două coruri, cântând alternativ câte o strofă din colindă.* FRÂNCU-CANDREA, M. 143. # (A cânta) în **cor** = împreună cu toții, toți de odată. *Îmi plac acele inamuri de broașce fără număr, Ce, chiar ca oarecare în hor orădesc.* ALECSANDRI, P. I. 203. Fig. *Și'n tinetele păduri în cor își cântă doina, cu zeci de mii de guri.* COȘBUC, F. 120. **A face cor cu alții** = a face cauză comună, a se uni cu alții. *Lumea politică face cor cu toată lumea.* C. BACALBASA, UNIVERSUL, 1930, 10 Noembrie.

3°. Cere, ceată, grupă. *Unul ș'altu'n horul indului mergea.* PANN, E. II 103. *Iancu Văcărescu... închide eu glorie horul acestei luminoase pleiade de poezi Văcărești.* ODOBESCU, II 315. *Corul de apologetii... stă în proporție inversă cu valoarea din lăuntru a obiectului lăudat.* MAIORESCU, CR. I 251.

4°. Compoziție muzicală alcătuită din una s. mai multe părți, destinată a fi cântată pe o singură s. pe mai multe voci. *Melodii și horuri din muzica populară.* SBIERA, F. 193.

5°. P. ext. Partea bisericii unde cântă cei din cor (2°), pod, podișor. *Un colf de lemn al corului acopere de sigur chipul fiului celui mai mare al soților domnești.* IORGA, N. R. B. 85.

[Plur. coruri, ȘI:] (<gr. χορός) **horu** † s. a. *Acesta în hortiul strădătorilor ca Evod apostolu! să sălăștuește în sălașele cerului.* DOSOFTEIU, V. s. 10; — **hor** † s. a. STAMATI, COSTINESCU, etc.] Adj. **coral**, -ă = de cor, pentru cor. *Societate corală.* (După germ. choral și substantivat) **coral** s. a. (plur. -aluri și -rale) = cântare bisericească cântată de credincioși mai întâi în biserica luterană, apoi și în cea catolică. *Tcnipla coral = sinagogă în care cântă cor (așa se numește marea sinagogă în București)* TDRG. | **S u b s t.** (<fr. choriste, germ. Chorist) **corist**, -ă = cel s. cea care cântă într'un cor (1°), cântăreț din cor (2°). *Într-o vreme a izbucit chiar să fie admis corist în trupa Madămei Carl.* GHICA, s. 62. *Bărbierul meu a fost în tinerețe corist la teatrul.* CARAGIALE, N. 49. *Dansator... corist, chelner... au se împotricea la simic.* C. PETRESCU, I. II 228. |

— N. după fr. s. după germ. **Chor** (lat. chorus, <gr. χορός). idem. Cf. dubletul cor² și horă².

COR s. a. 1°. *Ronde paysanne.* 2°. *Cercle, groupe, réunion.* 3°. *Poin mis en tas.*

1°. Danț național în formă de cerc s. de roată (Turda-Arieș, com. DICULESCU), horă (1°).

2°. † Ceată, cerc, adunare, horă (5°). *Întâial coru apostolew a celor disoiprece.* DOSOFTEIU, V. s. 123. *Fu numărât în ceala celor 370 de... m[u]lcenici depună într'un coru veselindu-să.* Id. Ib. 175. cf. 19. (Cu funcțiune predicativă) *Și așa da năradclor de-și [i] împărția, cî era tocniți [= a-*

șezați] coru câte o sută și câte cincizeci pre iarbă rearde.

VARLAAM, C. 254. 3°. Fânul adunat în pătrate, în mijlocul cărora se vor face căpștele, horă (6°), horitură. Cf. MARIAN, TDRG. După H. DUMKE (JAHRESBER. XIX-XX 95) ar însemna fânul adunat cu grebla, înainte de a-l face căpște, de-a-îngung fânatei, deci nu roată, ceea ce mai numește și vântălag.

[ȘI: **cori** (vechii și azi prin Bucov. Com. MARIAN) s. a. | Verb: **cori**, (mai ales prin suprapunerea cuvântului horă) **hor** vb. IV^a = a aduna fânul în pătrate, în mijlocul cărora se vor face căpștele, a ocoli fânul, a grebla de la margini în spre mijloc (Zagra, Năsăud, ap. PAȘCA, GL.), a aduna iarbă cosită, de la umbră la soare, ca să se usuce (Zagra, Năsăud, com. CORBU), a aduna fânul cosit și uscat în un loc (com. MARIAN). (V. citate sub hor (II) și la derivatele acestuia.) | Abstracte: **horitură** s. f., **horcă** s. f., **corit** s. a. *E vremea să ne apucăm de corit* (Zagra, Năsăud, com. CORBU).]

— Din lat. **chorus** = cerc de dănuitori, horă, cerc, adunare, ceată. Cuvântul se găsește și la Aromânii (cor = horă). Cf. dubletul cor¹ și horă¹.

COR s. m. sing. (Med.) v. **corin**.

CORĂ s. f. (Ibt.) v. **coară**.

CORĂ s. f. (Ibt.) = coară. H. IX 42.

CORABĂȚICĂ } s. f. (Bot., Ornit.) v. **corobație**.
CORABĂȚICĂ }
CORABAȚICĂ }

CORABAȚICĂ s. f. v. **corovație**.

CORABE s. f. v. **corabie**.

CORABIĂ s. f. Sorte de gâteau (întrebuințat m. ales la plur.) Un fel de prăjitură (uscătură, vrând să aibă formă de corabie), făcută din făină, unt, ouă și zahăr, cu migdale și miere; cf. ȘAI-NEANU, D. U. ȘIO. *Sofia me[ra] face biliară și corabiile.* ALECSANDRI, T. 1223. *Adăcându-mi... două ouă de corabiile și trei ouă de migdale amare.* Id., ap. CADE. [Pronunț. -bi-a; plur. -bi-e.] | D | m | n | u | t | v | (+ corabie) **corabiolar** (pronunț. -bi-ou) s. f. (mai ales la plur.)]

— Din turc. **korablye** = pitei gâteau rotund et plat aux amandes (bulg. korabija) ȘIG.

CORABIĂ vb. 1^a

CORABIĂS (C) A s. f. art. (Cor.) } v. **corabie**.

CORABIE s. f. 1°. *Vaisseau, navire.* 2°. *Plateau couvert de présents.* 3°. *Botte écoulée.* 4°. *Lourdau.* 5°. *Haridelle.*

1°. Vas mare pluitor pe apă pentru transport de călători și mărfuri. Cf. navă, bastiment, vapor. *Abia putamua firea corabii* (într-una. N. TESTAMENT, 1648; barca. BIBLIA, 1688; COD. VOR. 88/100. E [= și] *lu luoma, agitoria ai-bână, corabille* (: care trăgându-o în corabie, cu mâncărie agitură-se împregiurând corabillea. N. TESTAMENT, 1648; *să trebuia încingând corabiea.* BIBLIA, 1688) Ib. 88/100. *Aie corabille (corabil H.) noată.* PSALT. 216/100. cf. 230/100. *Corabilla împărtească.* CUV. D. BĂTR. II 461. *Pă fic o corabie de lemnă de brad.* PALLA (1581) 31/100. *Grecii... imbla pre marca, nu cu corabii rătunde, ci cu catargi.* HERODOT, 67. *Apropiară curabille la vod.* DOSOFTEIU, V. s. 114. *N'acem să trimitem corabille la Tarsoa.* BIBLIA (1688), 3 pr./100. *Au cis Dumnceu lui Noe să-și facă co-*

rabie. LET. 1 46/5. *Funea... ceatră... corăbii.* MARDARE, L. 387, 671. *Spaima și nelăndrăznăla, în loc de a fi folositoare, ar grăbi pierrea corăbiilor* [i]. MARCOVICI, D. 14/5. *Fial căpitanului unei corăbii.* DRĂGHICI, R. 5/5. *Cucerita, adică podul corăbii.* Id. lb. 7. *Cum să-ți încredințeze corabie, când barei N'ar cămău e'odată?* C. NEGRUZZI, II, 192/5. *Cât aur mara poartă'n negrele-i corăbii.* EMINESCU, P. 220. *Corabia lui Noie.* CREANGĂ, A. 55/5. *Cum se gătiră corăbiile, le încăleară cu marfă.* ISPIRESCU, L. 24. *Se bate cu Turcii, Cu Turcii și cu Frâncii; Turcii să la cadurile Șii Frâncii corăbii.* TEODORESCU, P. P. 54. *Nu mai vezi pământ uscat, Ci tot ape tulburate, Umblând corăbii pe ele, Tot corăbii ferecate, Ce pe mare stau pelete Și-s cu tunari înecate.* JARNIK-BARSEANU, D. 320. *Ba cu am răcut, Pe unde-am trecut, În corabe neagră, Neagră și smolită, Un tânăr frumos.* PAMFILE, C. T. 74. *Am un lucru: suflet n'are, suflet duce, De pământ nu se atinge (= Corabia).* ȘEZ, IV 90. + *I s'au înecat corăbiile* = e supărat, trist, fără chef. *Ce ești așa de supărat? Lăsa că nu fi s'au înecat corăbiile!* PAMFILE, J. I. (Cu același înțeles) *Ce ești supărat? ai scăpat corabia (pe apă)?* Id. lb. II. | **De-a-corabia** e numele unui loc de copil. H. I. 104. | P. a n a l. Corabie făcută din hârtie s. din carton, de jucărie. Cf. PAMFILE, J. I., PĂCALĂ, M. R. 421, 423.

2. P. a n a l. (La nuntă) mirele la toate darurile... le pune... într-o strachină mare, într'o sită, tipse sau și într'un ciur, care se numește *corabie*. MARIAN, NU. 330/5.

3. Cizmă largă și urâtă. PAMFILE, J. I.

4. Om măhălos, gras, greoiu. PAMFILE, J. I. 5. Cal mare, slab (PAMFILE, J. I.), bătrân (S. POP, DR. V. 107).

[Pbr. -răbii și rar -rabii. | Șii: **corăbe** † s. f., **curăbie** † s. f. DOSOFTEIU, V. s. 13. | Diminutive: (ad 1^a) **corăbioară** s. f. *Cojile plătite sprinte, ca usoare corăbioare colorate.* C. PETRESCU, R. DR. 76. *Făcu o corăbioară.* ISPIRESCU, L. 121. *Tare vine-o corăbioară... Corăbioară ce-mi aduce? Șase jidovi d'ai bătrâni.* ȘEZ, I 183/5. *Fuge, vere, fuge, Mică corăbioară.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 130. *Și-mi zăcea d'o plăcioară. Dar nu-i dalba plăcioară, Ci dalbă-i corăbioară, Și de caluri călărită, Și de maluri mi-e locită, Un postar verde n'celiță.* PĂSCULESCU, L. P. 18; — **corăbioară** s. f. LB. *Și'n corăbioara mea Te-oi arunca.* MARIAN, V. 231; — **corăbiă** s. f. *În nouă cădurele Sânt cam nouă corăbii.* TEODORESCU, P. P. 52. *La cadul de mare Eu mi-am înecat Nouă corăbele.* VICIU, COL. 97 (Intr'o variantă: *coroboale*). | Nomen a agentis: (apropie învechit și pop.) **corăbier** (dial. *corăbier* cf. HERZ-GHER., M., **corăbiiar** (lu) †) s. m. = (ad 1^a) navigator, marinar pe o corabie (DRĂGHICI, R. 7), matelot; stăpânul corăbii (cf. LB.); (ad 2^a) vornicul care duce «corabia» (2^a) la nuntă (MARIAN, NU. 330/5. *Iară sutașul... pre corăbioarea asculta.* N. TESTAMENT (1648) (: nafficil COD. VOR.; de corăbiiar). BIBLIA, 1688), ap. COD. VOR. p. 87. *Corăbiile... cu corăbiiarii.* BIBLIA (1688) 3 pr./5. *Ce numai la Argos s'au fost curcud cu corăbiiarii corăbii.* HERODOT 5. *Nebun corăbiiar s'ar scoati a fi acela curile pânzele împotriua căntului a deschide ar îndrăzni.* CANTEMIR, IST. 44/5. *Făcu o pristanie în Aescalon, la mare, să fie de corăbiiari.* MAGAZ. IST. 257/5. *Căldătorind corăbiiarii pre mare.* TICHINDEAL, F. 157. *Decodată au strigat un corăbieriu; pământ!* DRĂGHICI, R. 32/5. *Corăbiiarul când mara e'n talazuri, Alceargă la limanul ce-adesca la scăpat.* ALEXANDRESCU, M. 48/5. *Mimi... bătea în mâni, de bucurie, când vedea că o scăpat o parte din corăbii.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Cine a fost*

corăbierul cel mai întâiu în lume? — Noe, care a scăpat de potop. TEODORESCU, P. P. 250; — **corăbier** † s. m. = marinar. *Corăbiiarii sfătuiră-se.* COD. VOR. 86/5. *Păru corăbiiiloru (: corăbii-eariiiloru. N. TESTAMENT, 1648: corăbii-earii. BIBLIA, 1688) că se apropiară la vreo-o margire.* Id. lb. 90/5. | **Abstract:** (: **Corăbier**; învechit) **corăbierie** s. f. = călătorie cu corabia (LB.), navigare; profesiunea corăbierului; meseria de lucrător s. constructor de corăbii. DICT. *Corăbierii mulți înneacă multe corăbii, dar corăbieria n'are nici o vină, ce minca cea rea și pizma corăbierilor acelora.* MĂRGĂRITARE (1691), ap. TDRG. *Lucruri trebuitoare la gospodărie, mestesuguri și corăbierie.* I. IONESCU, C. 75. *Industria... avem mai întâiu agricultura, apoi pescăria, corăbieria și comerțul.* GHICA, s. 553. [Bătura ceaiului] face mai puțină cinste aflătorului ei decât aflătorului tipografic și corăbieriei eu abur. C. NEGRUZZI, I 75. | Verbe (rare): **corăbiă** P intrans. (la I. GOLESCU, C. I 78) refl. (la COSTINESCU) **corăbierii** IV^a = a pluti cu corabia, a naviga. DICT. *Corăbiind ei acumă odat au corăbiat, au ajuns de la un timp la fărâncire lumii negre.* SBIERA, P. 244/5. | Adjectiv: **corăbieresc**, -ăscă = de corabie. *Pierzându-ne toată socotala pusulei (= bușolei) corăbieriești, ne duceam ori unde vrea căntul.* GORJAN, H. II 42. (Substantiv, Chor.) **corăbiă** s. f. art. (H. III 51, X 23, XI 507, PAMFILE, J. I.), **corăbiă** s. f. art. (PAMFILE, J. II, III), **corăbierescă** s. f. art. (H. III 80, XIV 347) = dant țărănesc (de brâu H. X 378) și melodia acestui dant. *Ce zici, domule Dudalca, nu-i vremea s'o dăm pe o corăbieresc? I. NEGRUZZI, IV 363. Ne cânta din fluier: Doina... Corăbierescă.* CREANGĂ, A. 82/5. *Doi balauri [= Tigani], negri ca două ceasunuli, căntă, unul din scripă și altul din cobză... sârbeasca, corăbierescă și ruseasca.* MARIAN, NA. 249. *Nuntași se prind la joc... cam cu următoarele jocuri: ...corăbierescă.* SEVASTOS, N. 281/5. | **Adverb:** **corăbieresc** (H. VI 183, X 543), **corăbieresc** (H. III 119) = (a juca s. cânta) corăbieresc. | Pronunț. *bi-e, bi-a, bi-oi, bi-u și -bie, -bia, -biou, -biu).*

— Din slav. **korab**(i), idem.

CORĂBIER s. m.

CORĂBIERESCĂ s. f. (art.) (Cor.)

CORĂBIERESTE adv. (Cor.)

CORĂBIER vb. IV^a

CORĂBIERIE s. f.

CORĂBIESC, -ĂSCĂ adj.

CORĂBIERESC adv. (Cor.)

CORĂBIAR(IU) † s. m.

CORĂBIOARĂ s. f.

CORĂBIOARĂ s. f. v. **corăbiă**.

CORĂBIIȚĂ s. f.

CORĂBNIC † s. m. } v. **corabie**.

CORACĂ s. f. (Med.) 1^a. Angine. 2^a. Scarlatine. (Învechit, rar).

1^a. Angină. LM. Gangrena gâtului, ce-i zice *coraca*. PISCUPESCU, O. 261/5. *Coraca* sau umflătură la gât. DOCTORUL SĂTEANULUI, ap. TDRG.

2^a. Scarlatină. BIANU, D. S.

— Din n.-grec. *κόρακα*, propriu «corab». Cf. TDRG.

CORĂGE s. f.

CORĂGIE s. f.

CORĂGIU s. a. (s. d.) } v. **curaj**.

CORAI vb. IV^a. 1^a. *Crosser, caqueter*. 2^a. *Gargouiller*. — (Transilv.)

1^a. (Despre ciorăb) A croncăni, a cărâi. | (Despre găină când e mulțumită) A cărâi (I 1^a a, b, e). (Frnta, Câmpia ardeleană, com. v. BUCUR).

2^a. (Despre mațe) A chiorâi (1^a), a ghiorâi. Com. v. BUCUR. *Au trebuit să îmblu cu mațele corăndu-mi de foame*. MARIAN, O. II 44 (cf. I 154, citat sub chiorâi). *Nu mai putea bietul om de foame; îi corănu mațele, de gândeai că o măncat de-o săptămână*. RETEGANUL, P. I 23/24. [Prez. Ind. *corăcesc* și *corănu*. | Abstracte: **corăire** s. f. DICT., **corăitură** (pronunț. -ă-i) s. f. LB., **corăit** s. a. lb. | Alt derivat: **corău** s. m. = {igan (Noerich, Sibiu), VICIU, S. GL.} — Onomatopee ca și cărâi, gârâi. Cf. ung. *körögni* (în înțelesul 1^a) și *korogni* (în înțelesul 2^a).

CORAIL s. a. (Min.) v. coraliu.

CORAJ s. a. }
CORAJĂ s. f. } v. curaj.
CORAJE s. f. }
CORAJIE s. f. }

CORAL s. a. v. coraliu.

CORAL, -Ă adj., s. m. (Muz.) v. cor.

CORALIGEN, -Ă adj. }
CORALIN, -Ă adj. } v. coraliu.
CORALINĂ s. f. }

CORALIU s. m. și a. 1^a. *Corail*. 2^a. Caractères typographiques employés pour les titres.

1^a. (Zool.) Polip care trăiește pe stâncile submarine; p. ex. l. (Min.) producția calcareasă a acestui polip, de obicei de culoare roșie (dar și alb și negru) și în formă de ramuri din care se fac mărgel și alte podoaie; mărgean. *Scofând niște metanți de corail... începă a se juca cu ele*. C. NEGRUZZI, I 18. *Buze de coral* (= roșii). EMINESCU, P. 290. *Tănușe coraligene, clădite de corail*. MEHE-DINȚI, G. P. 154-5. | (Bot.) **Corale-albe** = hurnuz (2^a). PANTU, PL.³

2^a. (Tipogr.) (Mai ales la plur., *corale*) Literă de titlatură. MOLIN, V. T. 27.

[S]: (<fr. *corail*) **corail** † s. a., (<germ. *Koralle*) **coral** s. a., **corală** s. f. POLIEU. | A d j e c t i v : (<fr. *corallin*) **coralin, -ă** (neîntrebuințat) = roșu cum e corailul. *Buze coraline*. COSTINESCU. | S u b s t a n t i v : (fr. *coralline*) **coralină** s. f. = culoare roșie (ca mărgeanul). | C o m p u s : (fr. *coralligène*) **coraligén, -ă** adj. = care produce materia calcareasă a corailor].

— N. din lat. *corallium* (<gr. *κοράλλιον*), idem.

CORAN s. m. sing. *Coran*. — Cartea sfântă a musulmanilor, cuprinzând învățăturile profetului Mahomed. [S]: **alcorân, alcurân** (VĂCĂRESCU, ap. DRG.), **eurân** † s. m. sing. *Au scornit leagău și cartea curanului*. CANTEMIR, III. 326.]

— N. din fr. s. germ. *Koran* (<arab. *qoran*, idem, propriu «carte»; aceeași evoluțiune de înțeles ca și la «biblie»).

CORÂNĂ s. f. v. coroană.

CORÂNDĂ s. f. *Caverne*. — (Transilv.) Cavernă, pesteră, golătată (cf. LB.), cavitate profundă în baie [= mină] de unde s'a scos piatra (VICIU, GL. 93).

CORĂȘ s. a. v. curaj.

CORASĂN s. m. sing. *Ciment*. — (Rar, învechit) Mortar făcut din cărămidă pisată și din var (cf. 810). | (Bot.) **Sămânță de corasan** = flori de pelință uscate, întrebuințate în farmacie (cf. 810, 811). — Din turc. *korasan*, idem (numit astfel după provincia persană unde se fabrica odinioară). CI-HAC, II 568.

CORĂSLĂ s. f.

CORĂSLI vb. IV^a (ș. d.) } v. colastră s. a.

CORĂSLUI vb. IV^a }

CORĂSPUNDE vb. III v. corespunde.

CORĂSPUNDENȚIE † s. f. v. corespondență.

CORĂȘTE s. f.

CORĂȘT(R)Ă s. f. } v. colastră.

CORĂȚĂ s. f. v. coriță.

CORĂȚĂR s. m. v. curator.

CORĂU s. m. v. corăi.

CORB, COĂRBĂ subst., adj. A. I. 1^a. *Corbeau*. 2^a. *Aigle*. II. 1^a. Sobriquet donné aux Tsiganes. 2^a. Nom de cheval (noir). 3^a. Nom de chien. 4^a. *Corbeau de mer*. 5^a. Variété de raisin. 6^a. Nom d'une constellation. B. *Noir*.

A. S. m. I. (Ornit.) 1^a. Pasăre răpitoare, cu penne foarte negre bălând în albastru s. violet; se hrănește mai ales cu stârvuri; se mai numește și: **croncău** (MARIAN, O. II 15), **eronean** (Id. Ib. II 15), **corean** (Id. Ib. II 16, H. V. 417), **garvan** (H. V 129), **cloncan** (BARCIANU), **cioroiu** (I 2^a) (Id.). Cf. **ciorâră** (I 1^a c). **Corbal** **croncă** (n)eiște (H. IV 85), **eroneane**(ște) (cf. MARIAN, O. II), **cloncăne**(ște) (COSTINESCU), **corbăește**. **Korb** = **Corvus**. ANON. CAR. LEX. MARS. 197. *Ce deodă riteiși mănărea lor și puilor corbilor (ciorărelor h) ce chema el*. PRALT, 304/3. *Iată cu roșu arăta corbului negreala*. MOXA, ap. GCR. I 60/2. *Și cine va mânca corbă sau ciorău... un an și albă pocănică*. PRAY. (1640), lb. I 91/3. *Mare strămbătat și greu plăcut cu noi ai lucrăi, o, în înmănoș ponegrit corbe!*. CANTEMIR, IST. 241/2. *Când ciorăile și corbii... intră multime...* zhoară. CALENDARIU (1814) 85/2. **Corbii cei fioroși**. C. NEGRUZZI, II 69. *Truce-un cârd de corbi iernatici prin răzduh croncăntori*. ALECSANDRI, P. III 8. *Făfăle deasupra... un alb 7 un negru corb*. EMINESCU, P. 205. **Corbu' și ciorău sânt pasări urite de oameni, zicând că trag o' holt. II. IV 75. *Rachiu... cu ficat de corb se bea pentru epilepsie*. LEON, M. 85. [Stârvul îl lăsoară corbilor. ISPIRESCU, L. 26. *Perişorul lui, Peana corbului* (= negru) ALECSANDRI, P. P. 3/2, cf. 82. I 10/2. *Unde s'au aflat Că s'a'mpreună Corbi cu turturice, Șerpi cu florice!* Id. lb. 117/2. **Corbi, corbi** [= corbe], **frăţioare!** *Ce tot croncăneşti la soare!* Id. lb. 251/3. *Grăia capu-și ridica, Un corb croncănuind vedea... Și din gură asă-i grăia: «Corbe, corbe, frate corbe!»* POP., ap. GCR. II 302/2-3. *Trci cai de jurat: Unu-i roșu ca focu', Altu-i negru ca corbu'...* JARNIK-BĂRSEANU, D. 290, cf. VANILIU, C. 15, 82. I 44/2. *În loc de cântec sfânt, Ce se cântă la mormânt, Crocănec corbii prin cânt*. HODOȘ, P. P. 230, cf. MĂNDRESCU, L. P. 38/2. **Corbul, când puț se întămpă să iasă cu penne albe, nu crede că sânt ai lui. GOLESCU, ap. Id. *Corb la corb nu-i și scoate ochii* (C. NEGRUZZI, I 248, ISPIRESCU, U. 125/2, PAMFILE, J. II) = cel ce au interese comune, cel ce se poartă la caracter, la apucături (m. ales rele, abu-****

zive), etc. nu caută să-și facă rău, nu-și dau pe față scâderile, se cruță unul pe altul. *Crăpă ouăle corbului s. îngheață ouăle subț corb*: de ger. PAMFILE, J. II, C., VĂZD., cf. ZANNE, P. 1. 34. # **Corb alb** (cf. fr. *merle blanches*) se zice despre cel ce se învederează printr-o însușire neobișnuită altora (PAMFILE, CRĂC.), despre o persoană care are calitățile morale ce nu se întâlnesc de obicei la categoria de oameni despre care e vorba. **A face treabă s. slujbă ca corbul** = a promite și a nu face nici o treabă, a nu se ținea de cuvânt, a nu fi de nici un ajutor. Cf. MARIAN, O. II 23, ZANNE, P. II 344. *Corbu', cum a dat de stăruirile jidovilor încalți, s'a apucat să mândnece și și-a uitat de ce îl trimicase Noc, și d'atunci a rămas vorba: s'făcuși slujbă cu corbu's*. ȘEZ. III 107/10. | Blesteme (cf. ciorară I): *Mănăca-te-ar corbul!* (mai ales către vite HERZ-GHER, M. IV 239, cf. MARIAN, O. II 24). *Dă-i corbulor (să-l mândnece)!* = dă-i dracului! (PAMFILE, J. II) cf. d.ă.l. ciorilor! *Lasă-i corbilor!* (Id. Ib. II). *A da corbilor și tuturor orbilor*. MARIAN, O. II 24. *Ducă-se cu corbil!* (Id. Ib. II 24). *Scotă-i-ar corbul ochii!* (Id. Ib. II 24). *De-l-ar fi scos corbil ochii și ciorile picioarele!* RETEGANUL, P. III 71/5. *Cine desparte doi dulci, Ducă-i corbil carnea'n nuci!* *Cine desparte doi dragi, Ducă-i corbil carnea'n fagi!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 281. *Lasă să vie, lasă să vie, Corbii de știre să-și știe!* Id. Ib. 506. | Specii: **corb-albastru** = dumbrăveanecă. MARIAN, O. I 62; **corb-de-arătură** = ciorară (bălățată s. -de-câmpie) Cf. ciorară (I P) c. Cf. BĂRCIANU; **corb-de-mare** = cormoran. DICT.; **corb-de-noapte** (MARDARIE, L. 476, 2205, L.B.) = *Corvus nycticorax* (BĂRCIANU), *Ardea nycticorax* (MARIAN, O. II 329), *Nycticorax europaeus* (CADE). Pasăre cu capul, ceafa și umerii negri, cu spinarea cenușie și pântecul alb, amestecat cu cenușiu; trăiește pe lângă bălți, unde se ține ascunsă ziua printre trestii și iese numai seara, cu să-și caute hrana; are zborul lin și tăcut, cu al bufațelor; numită și jidană s. stăre cenușiu mic. Cf. MARIAN, O. II 339. *Fui ca de noapte corb în tură*. CORESI, PS. 275. *Corbul de noapte*. BIBLIA (1888) 77. *Făcutu-m'am eu corbul de noapte în loc năclăsit*. CLAIN, ap. GCR. II 185/5. | **Zilele-corbului**, zilele de la 19-24 Martie, numite astfel după credința că în zilele acelea crăpă ouăle corbului de frig, sub dănsul, când le clocește. MARIAN, O. I 276.

2. P. ext. (În Marginea, Bucov. unde corbul nu mai e cunoscut) Vultur (germ. Schrei)adler). HERZ-GHER, M. IV 259.

II. P. anal. P. Porecă care se dă Tiganilor. Cf. ciorară (II P) PAMFILE, J. II, C.), ciorăiu.

3. Nume de cal (DAMÉ, T. 182) negru și cu părul lăcelu (MARIAN, II 22, HERZ-GHER, M. IV 239). | (În bălțocură) Cal slab (propriu: care nu mai e bun decât de dat la corb să-l mănânce). *Când cumpără'reuul cal ori iapă, dacă e slab, zic: «Cu cât dai corbu' (coarbu) aicsta?»* s. POP. DR. V 177.

3. Nume de câine (DAMÉ, T. 181, H. II 28, 61) negru (MARIAN, O. II 22). Cf. H. II 79. Cf. ciorară (II 4).

4. (Ilt.) Pește de mare, de 18-25 cm., cu capul mare și botul gros, rotunjit, de culoare brună, cu pântecul puțin gălbui, stropit cu picățele negre (*Coreina nigra*). CADE.

5. Varietate de struguri (IHEM, 2104/1000, DDRF., H. III 143, V 97, XII 258, XIV 71, JIPESCU, O. 53), cu boabe negre, mari, tari și dese (H. V 3, XI 5), cu gust dulce (H. V 3) s. cam acrișor, chiar când e copt (H. XI 5). Din el iese vinul cel negru și tralnic (H. V 70). Cf. crăcă-

nată. | Specii: **corb-ciorăsc**. H. XI 165; **corb-securător**: cu boabele rari și mărunte, care se aseamănă cu stafidele negre și mărunte ce le vedem prin băcăni. H. V 3; **corb tare**. H. XI 165.

6. (Astron.) Constelațiune în emisfera australiană (CADE), care se pare că se numește și porumbiță (cf. PAMFILE, CER. 175).

B. Adj. și adv. (Foarte) negru. *Pletele-l., negre corb*. DELAVRANCEA, S. 166. *O survă de păr corb*. SADOVEANU, P. s. 80. *Capră corbă* = bărnace, negricioasă. T. PAPAHAĞI, M. *Cucule, pasăre coarbă, Spune la mândru' că-a roabă*. Id. Ib. 20/5. *Lână corbă* = neagră, cu lustru. PAMFILE, VĂZD. *Negru corb*.

[Vocativ: *corbule, coarbe și corbe* (dial. *corbi*).

| Când voim să distingem femela de mascul, I se zice **coarbă** (MARIAN, O. II 17), **coarbă, corbea, corboaică** (MARIAN, O. II 17, DDRF., H. IV 250), **corbiță** (MARIAN, O. II 17, DDRF.) (ad A I P) *Du-te de-aici, coarbă neagră*. TIPLEA, P. P. 3, cf. RETEGANUL, TR. 16/5. *Tată-s-o-acasă grăia Cătră-un pușu de corbea: Tu, pușu de coarbă neagră*. ȘEZ. IV 9/5. *Hei! corbișă, coarbă neagră, Cât umbli tu'n toată țara. Adă-mi veste de la Grăia*. FIANCUCANDREA, M. 200. *De s'ar îndura, Eu m'aș bucura, Domnul să mă facă O neagră corboaică*. POP., ap. GCR. II 290/5. *Da o corboaică-l vedea, Tot pe el că cronănea*. *Dar Grăia ce-mi zicea!* — *Cea pasăre, coarbă neagră, Ce tot cronănești pe mine?* GIULEA-VĂLSAN, R. S. 21/5. *Spua pentru corbul că, dacă scoate pui, îi hrănește până fac fulgi și-i pârșește, unde-s albi, că se'ndoaiește pre [= despre] corbișă*. DOSOPTEIU, P. s. 83. (Ca la Aramăni, unde *lăiu* = negru și șărman) *Corbă bătrână* = blătă bătrână. T. PAPAHAĞI, M.: (cf. II P) *C'omă mândru' m'o lăst*. *M'o lăst că nu i-s drag, S'o cuprins o coarbă neagră*. *Coarbă neagră din părua, Nu iubi pe mândru' micu, Că cu te-oiu otrăvi, dzău!* Id. Ib. 30/5. — (ad II P) *Iapă slabă*. Cf. DR. V 177. Nume de capră (probabil neagră). H. IX 42. Cf. B. | Diminutive (cu sens desmișdător): (ad A. I P) **corbuluț** s. m. *Corbuleții, în mirare, Răspund iute, răsând tare*. ALEXANDRESCU, M. 330/5. *Du-te, corbuluțu mieu; că, de mi-ă face dai bine mare, fi-oiu da două stăvuri*. STĂNCESCU, B. 101; — **corbușor** s. m. *El zărea un corbușor, Ce pe sus tot cronănea Și din aripi tot bătea*. ALECSANDRI, P. P. 141/5; — **corbișor** s. m. *Zărca Un corb negru, corbișor*. Id. Ib. 145/5; — **corbulău** s. m. MARIAN, O. II 16; — **corbăccă** s. m. *Corbăccă, dragul micu*. POP., ap. DDRF., (ad A. II 3) **corbuț** s. m. Nume de câine de vânat. H. I 61; — **corbiș** s. m. Nume de câine. H. VI 8; — (ad A. I P) **corbiță** s. f.; (ad A. II 3) Nume de cățea. H. X 85, DAMÉ, T. ISL. Nume de oală. DENUSIANU, T. H. 82. | Augmentative: **corboaică** s. f. Nume de oală neagră. CDDE. | Adjective: **corbós, oasă** = negru (ca pana corbului DIACONU, P. 37) (Despre vite H. X 32, mai ales despre oi H. X 151, 153, 505, XI 428). *Murgu-i tânăr și corbos*. ION CR. II 246. (Substantivat) (ad A II 5) **corb(e)ăscă** f. = varietate de struguri negri. DAMÉ, T., H. III 486; — **corbiu, -le** = negru ca pana corbului. *Părul tău lung, negru ca aripa corbie, Cu-a lui întunecime ar face nopți o mie*. ALECSANDRI, P. III 276; — **corbăn, -ă** = negru închis. H. III 68. (Despre lână) Id. Ib. (ad A II 3) Nume de câine ciobănesc. H. XII 261. (Substantivat, ad A II 5) Un alt solu (de struguri) este **corbosu**: cu ciocirnele mijlocii, ramurile dese, boabele rotunde așezate foarte des pe ciocirni, cu coaja groasă, și de o culoare brună închisă, foarte zaharoasă. H. III 65. | Alte derivate: **coarba** s. m. (ad A. II 3) Nume de câine negru ciobănesc. H. IV 10, V 353, IX 284, XIV 187; — **corbișu** s. m. Cu același înțeles. H.

II 88, III 71, 96; — **corbiciu** (**corbécicu** H. I 139) s. m. Cu același înțeles. DAME, T. 181, H. III 18, 310, XII 286. *Corbiciu, căfelușul cu blană neagră*. CIOCARLAN, P. P. 22. | Verbe: **corbi** IV^a = a sfâșia (cum sfâșie corbul). Cf. PAȘÇA, GL.; — **corbăia** vb. I^a = a croncăni ca și corbul. *Căță cioară că-mi era, Tot la Novac să ducea și pe cioară să punca și necepa de-a corbăia*. GIUGLEAVALSAN, R. S. 161/s].

— Din lat. *corvus*, idem.

CORBĂ s., adj. f. (Ornit.) }
CORBĂCĂL s. m. (Ornit.) } v. **corb**.

CORBĂCTU s. a. v. **gărbaciu**.

CORBĂI vb. IV^a v. **corb**.

CORBALĂU s. a. *Grand fouet*. — (Margeana, în Bucov.) Gărbaciu mare. HERZ-GHER., 14 IV 239. — Din **gărbaciu** = gărbaciu, cu înlocuirea terminării -ciu prin suf. augm. -ălău.

CORBĂN † s. a. v. **curban**.

CORBĂN, -Ă adj. v. **corb**.

CORBĂNCĂ s. f. (IhL.) v. **corpăncă**.

CORBEĂ s. f. (Ornit.)

CORBEA s. m.

CORB(E)ĂSCĂ s. f.

CORBÉCIU s. m.

CORBÉIU s. m.

CORBÎ vb. IV^a

CORBÎCIU s. m.

CORBIȘOR s. m. (Ornit.)

CORBÎȚ s. m. (Ornit.)

CORBÎȚĂ s. f.

CORBÎU, -IE adj.

CORBOAICĂ s. f. (Ornit.)

CORBOAIE s. f.

CORBÓS, -OĂSA adj.

CORBULEAN s. m. (Ornit.)

CORBULÊT s. m. (Ornit.)

CORBUȘOR s. m. (Ornit.)

CORBUT s. m. (Ornit.)

v. **corb**.

CORCĂI vb. IV. *Bouillonner, retentir*. — (Despre apa care curge printre stânci cf. H. IX 3 s. despre ceva ce fierbe) A clocoti, a fierbe în clocot, a răsună, a urla. *Mămăliga corcăie. Ea doarme de horecă*. MAT. FOLC. 1053. [Și: **corcœi** vb. IV. H. IX 3. | Postverbal: **corcœiale** s. f. = loc unde corcoe apa, unde urlă apa (H. IX 3), ur-lătoare.]

— Onomatopee. Cf. **colcăl**.

CORCĂLĂU s. m. *Grand hêtre*. — Fag mare. H. X, 42.

— Înruđit cu rut. *korokulja* «nod (pe copac)», cf. rus. *korokollčatj* «noduros și cu crengi strămbes» (despre stejari). Cf. **corcan**, **corcovă**.

CORCĂN s. m. *Sarment*. — Crenguță netrebuțitoare de pe un butuc de vie (IGN CR. I, 60); joardă în vie (Măgurele-Teleorman, Com. OLMAZU). *Râmărie unui corcan sau vișă lungă de lăurucă*. PAMFILE, A. 141. [Și: **corcănă** (atestat numai la plural) *corcănă* = viță de vie, bătrână. ȘEZ. VII, 186.]

— Etimologia necunoscută. (Cf. rut. *korčika* spartea de sus a unui pom cu crengile tălate; cărlige). Cf. **corcălău**.

CORCĂN s. m. (Ornit.) v. **curcan** și **croncan**.

CORCĂNĂ s. f. v. **corean**.

CORCEĂLĂ s. f. v. **corci**.

CORCERÎȚĂ s. f. v. **colcer**.

CORCHEZÎ vb. IV^a trans. I. 1°. *Commencer* (et laisser en plan). 2°. *Être sans recours*. 3°. *Atlâder*. II. *Corrompre* (une langue).

I. 1°. A începe o treabă și a o ținea încurcată: *toate le corchezește și apoi le leagă la gard*. PAMFILE, A.

2°. A nu mai avea încotro se feri: *De acu am corchizat, că mi s'o infundat*. ȘEZ. XXIII 43.

3°. Spec. A încălzi puțin un lichid, abia să se desmorțescă (PAMFILE, COM.), a încropi.

II. A corci, a stroși, a împetria (limba) (CREANGĂ, GL.), a poeli, a schimonosi. *Nu vorbec drept româneste, cum vorbeau părinții lor, ci au corchezit graiul strămoșesc, de nu-i mai înțelege nimene*. CREANGĂ, A. 153/n.

[Și: **corchizi**, **corchisi** vb. IV^a. Am **corchizit-o** = am încurcat-o. Com. I. BRATU.]

— Poate, din ung. *kurkőzni* «a scoclori, a știricis». Sensul II ar putea fi influențat de vechii **corci**, cu care a fost adus în legătură prin etimologie populară.

CORCI vb. IV^a. 1°. *Croiser* (deux espèces, deux races). 2°. *Corrompre, abâtardir*.

1°. Trans. și refl. A (se) împărechia sexual, a (se) încruca (animale din soluri diferite), a (se) amesteca (individii de rase deosebite). *Românul se fereste căi poate de a-și amesteca și corci sângele*. MARIAN, NA. 57, 25. *Românul corcudu-se cu neamuri barbare și streine de el...* C. NEGRUZZI, ap. TDRG.

2°. A strica puritatea (rasel) prin împărechere (sexuală): p. ext. a altera (caracterul etnic) prin amestec cu elemente streine, eterogene. *În Ardeal, în unele finuturi, portul original românesc s'a corupt, s'a corcit, influențat de porturi streine, săsești și mai cu seamă ungurești*. MOLDOVAN, T. N. 55.

[Și: (Muntenia) **curei** vb. IV^a. | Adjectiv: **corcît** (cu negatival **neorcît**), -ă și **cureit** (cu negatival **neorcît**), -ă = amestecat (prin împărechere), alterat (prin amestec). *Domnii Țării Moldovei... pravoslarnica leage ferind neorcîtă*. DOSOPTEIU, ap. TDRG. *Stăpânească acuma... în Ardeal Românii cei corciți și Secuții*. ȘINCAL, HR. II, 2. *De [= din] roman, măcar că corcit, sânge își trag vița Românii cei de acum*. P. MAIOR, IST. 196. *Un dumnezeu corcît* [Hercules] s'au acoperit cu ea [pielea de leu] BELDIMAN, N. P. II, 41. *Familia Donici, de origine veche și neorcîtă*. C. NEGRUZZI, I 331. *Vândătorii au observat că cele mai frumoase [specii de câni] sânt acelea care rămân neorcîte*. ODOBESCU, III 64/n. *Au mai dat și de altă burniană mare, corcîtă și cu niște frauze măcoșe și mari*. SBIERA, P. 297/n. *Câna corcît, găini corcîte*. H. III, 307. *Limba corcîtă a orașului*. JIPESCU, O. 14. | Abstracte: **corcîre** (**cureire**) s. f. = încruțare (prin împărecherea a două soluri diferite), alterare (prin amestec). *Fom emite aiurea opinianca noastră asupra corcîrii ritelor*. I. IONESCU, D. 188; — **corcît** (**cureit**) s. a = corcîre; — **corcîtură** (**cureitură**) = (mai ales concretizat) rezultatul corcîrii; (animal, om, plantă) leșit dintr'un amestec hibrid; (adesea cu înțeles peiorativ) bastard (I.B.). *Corcîtură de morcu cu păstruș* (ANTIPA, F. 272), *de niacru cu viță* (Ib. 272). *Perseu era o corcîtură de zeu*. IPIRESCU, ap. TDRG. *Boierii grecoteio-bulgari...*

curciturile iadului. JIPESCU, ap. TDRG. *Se fineau după armate corciturii fără patrie și fără meserie cunoscută.* D. ZAMFIRESCU, B. 190; — (prin contaminare cu *inșchirci*) **cherchitură** s. f. MARIAN.] — Derivat din **corciu**'.

CORCIĂG s. m. *Chien de chasse.* — Un fel de câine de vânătoare. H. XI, 46. — Derivat din **corciu**' cu sufixul *-ag*.

CORCIE s. f. 1°. *Claic.* 2°. *Harrosac.* 3°. *Poulain, traineau à bois; petit chariot à deux roues.* 4°. *Poulain, chemin de cuve* (sorte d'échelle qui sert à descendre les tonneaux). 5°. *Crèche* (à moutons). — (Transilv. și Mold. nordică cu Bucov.) 1°. *Lolre* numal cu spetezele (ȘEZ. XXIII 42); un fel de leasă ce se pune pe șanț pentru a putea aduce fân; coverga peste care se pune coviltirul sau poclitul (ȘEZ. ap. CADE). *La car, pe corcie se pune poclitul.* ȘEZ., v. 59.

2°. Sac întins pe două bete, care se poate anina în oiște și în care se pune fânul [ce se dă de mâncat calilor] în timpul călătoriilor. I. JORDAN, ARHIVA, XXXVIII 40.

3°. Sanie de cărat lemne (Straja și Crasna în Bucov.); trăsură cu două roate pentru căratul butucilor sau a berbințelor cu lapte (Straja, în Bucov.) Com. AR. TOMIAC.

4°. Scară mică, pe care se coboară din car obiștitele grele; spec. scară de coborât butoaițele în pivniță (LB.) *Se urod polopocul în car pe doi drugi, care mai adăcau sănt reunifi între ei prin alte stinghii și astfel făcută această scară se chiamă corcie.* PAMFILE, I. C. 225.

5°. Iesle din nulele pentru oi (Cubleș). Com. C. LACEA.

[Și: (ad 2°) **corciu** s. a. = un sac în care se dă mâncare la cai (Jud. Botoșani și Dorohoiu) ION CR. VI 217; — **corcioid** s. f. = gratie de nulele ce se pune larna pe sanie ca să stea fânul (BUGNARIU, N.), sănciucul, selifa, cocăria la care se adăogă două rude pentru a putea încărcă fân (Razna, Maramureș, com. ITTU); frunziș, găteje ce se pun sub fân la facerea căilor, ca să fie scutite de umezeală, podină (Poiana, Jud. Năsăud, Com. s. POP).]

— Pentru etimologie, cf. pe de o parte ung. **koresia** (= **koresolya**) "escară de coborât în pivniță" (propriu spatinaș, "săniuță"), pe de altă parte rut. **korčuhy** "sanie scurtă de cărat butucii.

CORCINĂ s. f. v. **corciu**'.

CORCIOC s. a. } v. **cărcioe**.

CORCIOGĂR s. m. }

CORCIOIU adj. } v. **corciu**'.

CORCIOMÂN, -Ă și **-CĂ** adj., subst. }

CORCIOVĂ s. f. v. **cociorvă**.

CORCIȘ s. a. v. **corciu**'.

CORCITURA s. f. v. **corci**.

CORCIU, COARCE adj., s. a. și s. m. I. 1°. *Croisé, bâtaré, 2°. Dégénéré.* II. 1°. *Bâtaré, métiá, de race croisée, 2°. Sorte de chien.*

I. Adj. 1°. Născut prin încrucișarea sexuală a două soluri, corciit.

2°. (Ca rezultat al încrucișării) Hibrid, stricat, degenerat (IM.). *A lor cunșă ce'n eádzuh fu aruncată De fii corci și fărú cuget.* C. NEGRUZZI, II, 16. || P. ext. (Despre vite) Râu de soiu, care

nu se îngrășă: *Porc corciu* (Gorj). PAȘCA, GL. *Cucoș corciu.* H. VII, 150. *Găină coarce.* H. VII 150.

II. Subst. 1°. S. a. (cu pluralul **corciuri**). Animal născut prin încrucișarea a două specii, bastard (REV. CRIT. III 119), corcitură (de ex. câne și ogar H. VII 387). *Cultivatorii au constatat că corciurile sânt slabe de vânt.* I. IONESCU, D. *Câinele micuș se vede că-4 corciu de lup.* CONTEMPORANUL VII, vol. II.

2°. Spec. S. m. Un fel de câne, mai ales de vânat. H. I 285; III 265; XI 428, 517.

[Derivate: **corcioidu** adj. = amestecat, corciit. VĂRCOL, V.; — **corciomân, -ă** adj., **-că** subst. = (adj.) corciit; (subst.) produsul dintr-o două specii care se încrucișează (ANTIPA, P. 778), corcitură, bastard. *Țiritori corciomani cu bălos.* ANTIPA, F. 167. *Cucoș corcioman.* H. VII 150. *Găină corciomană.* H. VII 150; — **corcină** s. f. (accent?) = oale cu lână sură, amestecată cu neagră. H. XVIII 45.]

— Din ung. **korcs**, idem (I și II). PONTBRIANT.

CORCIU s. a. *Buisson.* — (Rutenism, în Bucovina, Tara-Oașului și Maramureș) Tufă (MARIAN, TIPLEA, P. P., VICIU, GL., HERZ-GHER, M. IV 240), arbore mic, crenguros, cf. buhaciu, ghijar, jip, muzuc, târș (Maramureș, com. ITTU). *S'au culcat sub un corciu de alun și au adormit.* SBIERA, P. 95/100, cf. 299/100. *În grădina d-voastră... este un corciu foarte frumos.* MARIAN, NA. 101/100, cf. 268. *Rouă peste boi cădea, Din corciuri făcili ardea.* BUD. P. P. 69. | (Tautologie). *Sub cel corciu de tufă verde, Tânăra necastă șede, Cu hîș neholzat, Fugită de la bărbat.* TIPLEA, P. P. 12. | [Plur. **corciuri**. | Colectiv (format după tufiș): **corciș** s. a. (plur. **-cișuri**) = tufiș *Un câmp... acoperit de corcișuri de alun, rosmarin și alte tufe.* s. BODNĂRESCU, ap. TDRG.]

— Din rut. **korč** "tufă". TDRG.

CORCIU s. a. } v. **corcie**.

CORCIUCIE s. f. }

CORCOAIE s. f. v. **corcâi**.

CORCOANĂ s. f. v. **corcolă**.

CORCOAȚĂ s. f. 1°. *Chiffon, haillon, loque.* 2°. *Femme de mauvaise vie.*

1°. Haină ruptă și învechită, sdreanță, buleandă. *Că mulți azi umbli'n hîr și măine să poartă'n corcoaele ciuruite de găuri.* JIPESCU, O. 132.

2°. (Muntenia) Femele de moravuri ușoare, buleandă, târfă, fleoartă. Com. DICULESCU.

CORCODAN s. m. (Ornit., Bot.) 1°. *Dindon.* 2°. *Fumeterre.*

1°. (Transilvania) Curcan. LB. MARIAN, O. II, 276, cf. H. XVII 68, 229; REV. CRIT., III, 119. JAHRESBER. III, 143.

2°. (Bot.) Fumărică (Fumaria), numită și *iarbă -de- curcă*. LB. BĂRCIANU, cf. FUSS, ap. TDRG., H. XVII 7.

[Și: **curcodan** s. m. JAHRESBER., IV, 328. | Femininul: **corcodină** s. f. = curcă LB., (Tara Hațegului) MARIAN, O. II 276, H. XVII 68, 229, **corcodină** s. f. MARIAN, O. II 276, ECONOMIA 108.]

— Derivat cu sufixele motionale **-an** (masc.) și **-ină** (fem.) de la o tulpina onomatopeică **corcod** (cf. găina **curcodătește** H. XVI 4), prin care se limită sunetul produs de această pasăre. Cf. **corcodei**, **corcodi**.

CORCODEĂ s. f. (Bot.) v. **corcoduș**.

CORCODĒL s. m. (Ornit.) 1°. *Grèbe, gallinule (Gallinula chloropus)*. 2°. *Plongeon (Colymbus)*. — (Muntelea, Dobrogea, Covurluiu) Păsări călătoare din familia Gallinulidelor; trăiesc pe lângă râuri și bălți, înnoată și se cufundă ușor în apă. Cf. II. II 253; III 194, 386; VII 84; XIV 464. ȘEZ. III 100/10. Se deosebesc genurile:

1°. *Podiceps*: au ciocul lung, îngust și ascuțit, aripile și picioarele scurte, colorarea mai mult sură. La noi vin în Martie și pleacă toamna. Specii:

Corcodel = *Podiceps cristatus*; cu croastă și cu guler. Se mai numește: cufundar sau fundac. DOMBROWSKI 329.

Corcodel roșu = *Podiceps rubricollis*, numit și cufundar roșu sau fundac roșu. Ib. 329.

Corcodel mic = *Podiceps minor*; *podiceps nigricollis*, numit și cufundar mic sau fundac mic. Ib. 330.

2°. *Colymbus*: pasări de la mările nordice, mai mari decât genul podiceps; au ciocul drept, lung, tare și ascuțit. Specie care trăiește în noi lăzari e: **Corcodel mare** = *Colymbus arcticus (septentrionalis)* DOMBROWSKI, 330.

— Derivat cu suf. dim. -el din tulpina onomatopoeică **corcod**, cf. **corcodan**.

CORCODĒL † s. m. (Zool.) v. **crocodil**.

CORCODĪ vb. IV^a. (*Se*) *parer*. — (Gurghiu, în Transilv.) A se găti. *Nu te corcodi atâta*. VICIU, GL.

— Derivat din tema substantivului **corcodan** cerescan, ca o se împănă din *păun*. Cf. însă și rus. *chorochoriti-sja* ca-1 face pe grozavul.

CORCODĪNĂ s. f. (Ornit.) v. **corcodan**.

CORCODUȘ s. m. (Bot.) *Prunier-cerise (Prunus cerasifera)*. — Arbore cu frunze dințate, cu muguri cu o singură floare albă; e originar din Orient și se cultivă la noi pentru fructele sale comestibile, globuloase, cărnoase și de culoare roșie s. galbenă. PANTU, PL., H. IV 52, 83, XII 18, 237, PAMFILE-LUPESCU, CR. 145. O *grădiniță compusă din câteva vite...*, un *corcoduș*, doi *zarzări* și *câțiva pierici*, FILIMON, C. II 640. *Flori... de corcoduși*, DELAVRANCEA, S. 5.

[Ș]: **corcoduș** s. m. = perj. Com. AR. TOMIAC. **corcoduș** s. m. H. III 225, VI 15, X 205, XIV 103. *Corcoduș între uși*. [= Mătura]. GOROVEI, C. 223; — **colduș** s. m. = o specie de prune. RĂDULESCU-CODIN, M. N. 97; — **colodiuș** s. m. H. IX 374; — (cu alt sufix) **curcodel** s. m. PANTU, PL. H. I 18, X 150, 205, 464, XI 516, PAMFILE, J. I. C. *Văditul sârmaclui, Puiu'n cărf di curcodel*. Id. C. 16. || Fructul corcodușului se numește: **corcodușă** s. f. PANTU, PL. *Mulți săteni arece fasolea... cu fructe verzi: prune, aguridă, corcodușe*. MANOLESCU, ap. TDRG. *Prunele propriu zise și curcodulele sau corcodușele nu se deslăpesc (de pe sămbure) PAMFILE, I. C. 232*. Și cu înțelesul de: mănare (făcută din corcodușe, cf. *chisăliiță*). Cf. H. IX 124; **corcodușă** s. f. Com. AR. TOMIAC; **curcodușă** s. f. H. X 205. PAMFILE, J. *Poame... corcodușe*. ȘEZ. V. 69/10. *Par'că ești o corcodușă*. Ib. I 282/10; — **corcodă** s. f. PAMFILE, J., **curcodă** s. f. PANTU, PL., PAMFILE, I. C. 232; — **culendă** s. f. PANTU, PL.; — **culendă** s. f. = corcodușă; specie de prune mici, rotunde, vineții, care se coc prin August și se mai numesc și prune *gogonețe* s. *coconețe*. VICIU, GL. *De nimica nu mi-ă dor, Ca de flori de culendă*. *De gura iclii Anu-ă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 33.]

CORCODUȘĂ s. f. (Bot.) v. **corcoduș**.

CORCOFĂN s. m. *Grand pou*. — (Rudina-Mehedintji) Păduche mare. H. IX 80.

CORCOFĂLĂ s. f. 1°. *Bouillie*. 2°. *Baliverne*. 1°. *Terciu*. *Decăt pâine cu cărteală, mai bine corcofăală, în lăiste și pace*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 276. *Viața omului — o corcofăală de dulceață, plină de amărăciuni*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 135.

2°. (Banat) pentru trecerea de sens cf. *bălmăji* ca vorbi încurcate, din *balmoș* Minciuă. CADE. *Corcofele* = vorbe slabe. *Nu-mi umbra cu corcofele*. (Oravița) Com. COCA.

[Vrb: **corcofel** IV^a = (Ban.) a amesteca. DDRF.]

CORCOFELI vb. IV^a v. **corcofăală**.

CORCOI vb. IV v. **corcăi**.

CORCOLĂNI s. m. *Gros nuages d'été*. — (Mehedintji) Nori groși, mai ales în timpul verii. *Uite ce mai corcolani vin de la vale, barem să sfârșim crav!* [= vrafu] ōsta! BOCEANU, MEH. și GL. Cf. PAMFILE, VĂZD. 62.

CORCOLI vb. IV^a. I. *Găter, dorloter*. II. 1°. *Perdre son temps, lumbiner, hēsiter*. 2°. *Se blottir, se coucher*.

I. Trans. A îngriji prea mult (de ceva s. cineva), a răsfăța (CIAȘANU, V.), a umbra cu binșorul, cu grija pe lângă cineva, a menaja (LUNGIANU, CL. 222), a alina, a dezmeclă (cf. ȘEZ. XXXII 15), a cocoli (1°), a cocoli (4°), a răzgăia. *Copilașă, de la opt-noi ani, învârte pe cei mai micuși lăsași pe seama ei acasă, mai corcolește câteva gănușe, un purcel, doi, un vișel și le mai poartă... de griji*. ȘEZ. IX 77. *S'a dus drept la colieriarh, care tocmai își corconea bobotinele în grădinița lui*. D. STĂNOIU, C. I. 125. *Se supără că de col fine în pot [căfeluș] și-l corconeste atâta*. LUNGIANU, ap. CADE.

II. Refl. 1°. A se învârți în loc, a-și pierde timpul (GR. S. V. 119) cu lucruri de nimic, în timpul unei pregătiri: *Nu te mai corcoli atât și halde la drum!* ȘEZ. XXXII 136. | A umbra fără rost PAȘCA, GL.), a sta mult pe gânduri, a zăbovi mult, a cioroboti, a se codi (FURTUNĂ, V. 90). *Ce te tot corconestii aci! Pune mâna pe seceră!* (Oitenia). CONV. LIT. 54, p. 166.

2°. A se ghemui, a se culca (HERZ-GHER., M. IV 230). Cănele s. pisica, când își caută un loc călduț pe lângă stăpân, pentru a se culca, atunci se *corcolește*. IZVERNICEANU.

[Ș]: (+ coconi) **corconi** vb. IV^a (Prez. ind. *corconese și corcân*) = (trans.) a îngriji prea mult (de ceva s. cineva); a răsfăța; (refl.) a zăbovi mult cu un lucru, a tărăgâni un lucru. CIAȘANU, V.; — **corcoș** vb. IV^a FURTUNĂ, V. 90. || Abstracte: **corcolire, corconire, corconesă** (CIAȘANU, V.) s. f. | Part. a adj. **corcolit, corcolit, -ă** = (ad I) alintat, răsfățat (ȘEZ. XXXII 15), ferit, păzit de gura părinților (Ib. XXIII 425), (copil) împrejurul căruia mai mult s'au învârțit ai săli decât au avut grija de el (de aceea copilul *corconit* les răsfățat). CONV. LIT. 54, p. 166. *Suflă-Murgă era corcolit cu sânul lui Acrum*. FLORINI, ap. CADE. | P. ext. *Mămăliță corconită* (CONV. LIT. 54, p. 166), proverbial epra mult fiartă, prea moșnită. | Postverbal (aproprat de cocoonă): **corcoană** s. f. = femeie corconită. RĂDULESCU-CODIN, I.]

— Cf. pe de o parte *cărcăid, cărcotă*, pe de alta *cocol(o)ji*.

CORCOMĂN s. m. *Sorte de coiffure de paysan*. — (Prin vestul Ardealului) Un fel de pieptănătură a (fărăncelor în formă de două cornițe de o parte și de alta a creștetului. Se chiamă și *cobelcin*. E portul părului femeilor măritate; fetele poartă coade. Nu e tot una cu conciuul (precum traduce VICIU, GL. 91), de care se deosebeste iaut și care e port „domnesc”: *Fata n'a lăsat pe nănașa s'o deapletească și să-i facă corcomanii, până când mirele nu i-a pus pe numele ei cascade și șapte locuri* (Jud. Turda-Arieș). Com. DICULESCU.

— Sensul originar pare a fi „melec”, după forma cu două cornițe, cu și sinonimul său întrebuințat în aceleași părți: *cubelci*. Forma *corcoman* s'a născut prin metateză din **cocorman*. Baza **cocor* sau **cocur* „melec”, se ascunde de sigur și în compusul *cucurbelciu* „melec” (Maramureș) și presupune un prototip lat. vulg. **coeculus*, înrudit cu u.-prov. *kokkareli(a)* „melec, cucuruz de brad”, bel-lun. *kokkol* „casa melcului”, v.-fr. *coele* „melec”, ven. *kokon* „chignon” etc., despre care vezi Meyer-Lübke REW. 2000. DICULESCU.

CORCONEALĂ s. f. }
CORCONI vb. IV^a } v. *coreoli*.

CORCORÊT s. a. *Pomme sauvage, aigre*. — Măr pădureț, acru. ȘEZ. XXIII 42. — Cf. *coreos*.

CORCÔS, OĂSĂ adj. (Fruit) *vert*. — (Baia, Suceava, la plur.) *Corcose* = fructe verzi (ȘEZ. XXVII 16), necoapte, acre. [Fem. și: *corcoșă* (accentuat, probabil, pe silaba întâia), *Posună corcoșă* = varietate de struguri. II, VI 23.]

— Probabil, cu asimilare consonantică din **gorcos*, iar acesta din slav. *gorakā* (bulg. *gorāk*, sârb. *gorak*, rus. *gorākij*) „acru”. Cf. *corcôreț*.

CORCOȘĂ adj. f. v. *coreos*.

CORCOSI vb. IV^a v. *coreoli*.

CÔRCOTĂ s. f. *Corbeille*. — Coș de desfăcut porumb. PAȘCA, GL.

CORCOTĂ vb. I v. *coceța*.

CÔRCOTE s. f. plur. *Collines*. — Dealuri, colauri. CIAUȘANU, GL.

CORCOTINĂ s. f. (Ornit.) v. *coreodină*.

CORCÔVĂ s. f. *Haridelle*. — Cal mare și slab, în ale cărui solduri poți acți faistele. S. POP. DR. V 177. [Și: *corhová* s. f. id. lb. V 177.] — Cf. *corealău*.

CORCUDUȘ s. m. }
CORCUDUȘĂ s. f. } v. *coreoduy*.

CORD † s. a. = *coardă*, spadă. *Au îmblat ca neste tâlhari cu sabii și corduri* [†] și cu topor (a. 1638). IORGA, B. 66. [Plur. *corduri*].

CORD s. a. (Med.) *Cocur*. — (Latinism, în graiul medicilor) Inimă. *Boală de cord*. [Plur. *corduri*.] — N. din lat. *cor, cordis*, idem. Cf. *cordial*.

CORDĂ vb. I refl. *S'érouler, s'ébouler*. — (Despre lemnele clădite în estivă) A cădea grămadă (nu bucată cu bucată), formând în cădere o „coardă”: *Cădește bine gălătușii, că ei ușor se coardă!* (Cojocna). Com. ITTU.

— Derivat din *coardă*.

CÔRDĂ s. f. v. *coardă*.

CORDĂGIU s. a. *Cordage*. — Toate frânghiile, sforile, funiile și ștreangurile unei corăbii, artilerii, etc. COSTINESCU. *Se lucrează tot felul de cordăgiuri pentru vapoare*. I. IONESCU, M. 757. [Plur. *-dăgii* și *-dăgiuri*. | Și: *cordăj* s. a., plur. *-daje*.]

— N. din fr.

CORDĂI s. f. plur. (Bot.) *Fleurs bleues de montagne*. — (Maramureș) Flori albastre de munte (nedefinite mai de aproape). ȘEZ. XXXI (XIX) 61.

CORDĂJ s. a. (Mar.) v. *cordagiu*.

CORDÂNC s. a. v. *cordelciu*.

CORDĂR s. m. și s. I. *Cordier*. II. 1°. *Chevalet* (du vioră), 2°. *Garrot*. 3°. *Scie à main*. 4°. *Traverse* (du moulin).

I. S. m. (Rar, incidental) Fabricant s. negustor de coarde. IM.

II. S. a. I^o. (Muz.) Placă de lemn (de abanos, la vioră), de care sânt legate coardele la vioră (H. VII, 448, cf. IX 417, XII 176) s. la cobză (H. XII 176). Capetele celelalte ale cordelor se succese — când voim să le întindem s. să le destindem — pe niște șuruburi puse în gâtul instrumentelor cu coarde.

2°. Pană de lemn (băt) de răsucit coarda ferăstrăului, când voim să-i întindem pânza, numită și încordător, sucitor, răsucitoare, întinzător, struneală, limbă, săgeată, lopățică, cheie, aripă, etc. DAMÉ, T. 86, PAMFILE, L. C. 121. Cf. *ceatlău*.

3°. Ferăstrău mic, cu coardă (ȘEZ. XXIII 42), mână de un singur om (Jud. Fălciuc, COM. SAT. III 79), întrebuințat mai mult de dulgheri (H. XII 276) sau butnari (DDRF).

4°. Parte a morii (H. IV 132), cf. *coardă* (VI 5°).

[Și: (ad 3°) *cozăr* s. a. = ferăstrău s. firiz (Neamțu) DAMÉ, T. 86; — (ad 2°) *cordărlău* s. a. (plur. *-lăie*) = ceatlău, ticăru, încordătoare (Rus. în Jud. Someș). Com. ITTU. | Diminutiv: (ad 3°) *cordăraș* s. a. = ferăstrău de mână al dogarului s. butnarului. DDRF., TRIG.]

— Derivat din *coardă*, cu suf. nom. agent. și instrum. -ar.

CORDĂRĂȘ s. a. v. *cordar*.

CORDĂRLĂU s. a. v. *cordar*.

CORDEA s. f. I^o. *Ruban*. 2°. *Nom de diverses plantes*. 3°. *Ver solitaire*. 4°. *Jeu de cartes*. — (Mai ales în Mold. și Bucov.)

1°. Panglică mai îngustă, de lână sau de mătase, de obicei colorată, care servește de ornament (de cap, de gât etc.) *Să cumpere cordele, mărgele, DRĂGHICI, B. 16a. Vezi cel păruu care ...scamând de departe cu o cordea albă!* C. NEGRUZZI, I 195. *Să puie [lelija] la gât mărgele...* Paftalușii și cordele. ALECSANDRI, P. P. 349°/s. *Ciutele... scapă singure pe cealaltă poartă, având la gâtul lor un arcuș cu cordea fălăndă*. ODOBESCU, III 111. *Mândră pălărie cu flori, cu cordele*. EMINESCU, N. 5/s. *În un porumb alb uci-novat, îl încurcă cu cordele foarte frumoase, îl aruncă în sus...* ISPIRESCU, L. 275. *Mi-o port eu fustă albă, La gât cu cordeaua neagră*. TEODORESCU, P. P. 325°. *Pălărie întunecoasă, Cu cordele de mătăsă*. SEVASTOS, C. P. 19/v. *Se deoache copiii frumoși cărora mamele nu le fac bechiu în frunte, sau vacile grase, mândre și*

pulpoase, cărora li se leagă o cordea roșie, spre a fi ferite de doochiu. GRIGORIU-RIGO, MED. I, 49. | Fig. Pe dealarie apusene de peste Murăș, a cărui cordea de argint aduceie incolărită... IORGA, N. R. I, 201.

2. (Bot.) Diferite plante:

a) **Cordea roșie** = *Catocala sponsa* (fr. *cordan rouge*, germ. *Ordensband*), BARCIANU.

b) (La plur.) **Cordele** = *Baldingera arundinacea*: foarte răspândită prin grădinile țărănilor și domnilor la sate. (Mărășești, în Mold.) BUL. GRĂD. BOT. V, 54.

3. (Zool., Mold.) Viermele intestinal numit în știință *tenia*, panglică. BIANU, D. S.

4. Un joc de cărți. *Boiera... giuca parola sau corde(a)u*. ALECSANDRI, T. 82.

[S]: **cordelă** † s. f. *Buchetul tot se răpune, abia rămâne ruptă cordela*. I. VĂCĂRESCU, P. 398/20, cf. 48/a. *Colțunii cei de porfiră, legați fiind cu o cordelă de fir*. BELDIMAN, N. P. I, 53. *Apuă cordela verde, care era în grumazii berbecului*. C. NEGRUZZI, I, 60; — (cu schimb de suf.: în Mold., ad 1°) **cordică** s. f. (cu plur., rar, -dici, de obicei -dele). *Cine trece pe la vieț Ghiorghies cu pălărie, Cu cordica țigănie*. SEVASTOS, P. P. 179/10. *Își cumpără o cordică roșie de mătasă*. MARIAN, NA. 5. *Se descântă într-o cofă cu apă neînchipută... apoi se leagă la coada vitei o cordică roșie*. GRIGORIU-RIGO, M. P. II, 8. *Cordicele sau cordele colorate rar lipsesc*. PAMFILE, I. C. 194. | Diminutive: **cordelută** s. f. = panglicuță. *Cordeluțe și micșurici, lată toate-a lui averi*. EMINESCU, P. 13. *E datină să se puie o cordelută roșie sau un bănuș*. MARIAN, NA. 90: **cordelută** s. f. DICT.:— (<cordică) **cordelută** s. f. *Vezi bădița cum se poartă*. Anteriu... cu pălărie naltă. *Cordicuța ghi-vizie, legată de pălărie*. SEVASTOS, C. 181/10. | Adjectiv: **cordelat**, -ă = prevăzută, împodobit cu cordele; în formă de cordea: *vierme cordelat* = tenie. BARCIANU. | Nomen agentis: **cordelâr** s. m. = fabricant s. vânzător de cordele. DICT. (cu femininul) **cordelăreasă** s. f. DICT. (și cu derivatul) **cordelărie** s. f. = meseria cordelărilor; prăvălia cordelărilor; mare mulțime de cordele. DICT.)

— Din ital. *cordella*, prin mijlocire neogreacă (χορδήλα) sau turcească (*kordela*). TDRG.

CORDEL s. a. (Îmbrăc.) v. **cortel**.

CORDELA † s. f.

CORDELĂR s. m.

CORDELĂREASĂ s. f.

CORDELĂRIE s. f.

CORDELĂT, -Ă adj.

CORDELUȘĂ s. f.

CORDELUȚĂ s. f.

v. **cordeă**.

CORDĒNCIU s. a. 1°. *Pièce d'arrêt du métier à tisser*. 2°. *Couteau de la broie*. 3°. *Soupeau* (de la charrie). — (Mold., și Transilv.).

1. (Țes.) Parte a războiului (H. III 19, 83, 438, v. 32, XIV 437, XVI 152, 272, 300) constând dintr-o scândurică (lungă ca de 120 cm., lată de 15 cm.): la un capăt puțin mai lată ca la celălalt. VICIU, GL.) cu creștături, oprind surulă și dea înăpoi, numită și scaun, tocălie, cripalcă, cășel, proptar, piedecă, scară s. răzuș (Fălcu, Vaslui). DAMF, T. 130, 138.

2° Bucata de lemn mobilă a melței, cu care se rup firele de căneapă (VICIU, GL.) s. de în (VAIDA, CABA, SĂL.), limbă.

3°. Bârșă plugului (H. IV 81, 409, C. C. II-III 147, 168), coardă (VI 3°).

[Cu rostire dialectală: *corghenciu*, *corghenș*. | S]: (ad 2°) **cordăne** s. a. (CABA, SĂL.), care are și sensul de ecلاع mare, împletit cu meșesug (VAIDA).]

— Derivat din **coardă**, cu suf. -e(n)ciu.

CORDI vb. IV° refl. v. **coardă**.

CORDIAL, -Ă adj., s. a., adv. 1°-2°. *Cordial*; *cordialement*.

1°. (Med.) Întremător, întăritor (pentru inimă). Se zice de o băutură că este *cordială*, atunci când ea are însușirea de a ridica repede căldura generală a corpului, de a mări puterea inimii și a stomacului. BIANU, D. S. | (Substantivat) Poziune cordială. *Cordialuri cu miroase de cuișoare*. PISCUPESCU, O. 230/10.

2°. (Întelese obicnuit) (Care vine) din toată inima, din fundul inimii, sincer, cf. a afectuos. *Am găsit cea mai bună primire și cea mai cordială ospelie*. C. NEGRUZZI, I, 68. *Această urare, oricât de cordială și păgălnică era, a străbătut ca o săgeată prin inima mea*. SBIERA, F. S. 179. | Adverb: Cu cordialitate. *Îi scutură mâna cordial*. C. PETRESCU, C. V. 183.

[Plur. (ad 1°) -aluri. | Abstract (ad 2°): (fr. *cordialité*, idem) **cordialitate** s. f. = manifestare (spontană) a unor sentimente sincere și pline de afecțiune, venite din toată inima. *Cu mare cordialitate împăratul își exprimă mulțumirea de a vedea pe Principele nostru în Bulgaria*. MAIORESCU, D. II, 87. | Pronunț. -di-al].

— N. din fr. Cf. **cord**.

CORDICĂ s. f.

CORDICUȚĂ s. f. } v. **cordea**.

CORDIFORM, -Ă adj. (Bot.) *Cordiforme*. — Care are forma unei inimii. *Fruză cordiformă*. — N. din fr.

CORDII s. f. plur. (Cul.) Sorte de *choucroste*.— (Transilv.) Frunze de varză tinere, tălate cațaf, care fierie și arite dau o mâncare gustoasă. Cf. VICIU, GL. — Cf. **cordea**.

CORDEȘ adv.

CORDEȘOARĂ s. f.

CORDEȘĂ s. f.

v. **coardă**.

CORDIȘ s. m. sing. *Grenouillette* (des bestiaux). — (Mold., Bucov.) Umflătură pe limbă la vite, cobă (com. AR. TOMIAC). *Corducul* îl fac numai vitele mari bovine, care se nutresc cu paie de orz. El provine din înțepăturile pricinuite de țepii din pleava orzului (SEZ. III 146/10, cf. DAMÉ, T. 30), broască (II 1°); cf. pușcheă. [S]: **cordiș** s. a. MARIAN, **cordiș** s. m. sing. H. X 548, DAMÉ, T. 30, **cordiș** s. m. sing. H. I 212, III 135, X 210, 360, 468, XII 282, 303, 422, XVI 154, 323, **cordiș** s. m. sing. H. III 232.]

— Din rut. **kordjuk**, idem.

CORDOHÂN s. a. (Comerț) v. **cordevan**.

CORDON s. a. I. 1°. *Cordon*. 2°. *Grosse corde* d'un instrument de musique. 3°. *Cordon* (d'un mur). II. 1°. *Cordon* (de troupes). 2°. *Frontière*. 3°. *Poste de gardes-frontière*. *Guérille*. 4°. Nom de la Bucovine. 5°. Nom de l'ancien Royaume de Roumanie.

I. 1°. Cingătoare (de panglică, cordea, s. de balieră, șnur, șiret, găitan, la uniforme militare s. la bainele femeestii). Cf. H. II 81, 245, VII 157, IX 453, cf. brâu, brăciuar, centură. *Dragona*

este în general la toți ofițerii de fir împreună cu cordonul. URICARIUL, XXII 482. Și drept chină peste dânsul [mânzul de măgar] cu cordon de fir incina. PANN, II. 52/2. || Spec. Cordonalele dricului, panglicile atârnat de dric, de care țin prietenii al mortului. | Panglică lată purtată în formă de lentă, de care atârna anumite decorații mari; p. ext. decorația însăși (în cel mai înalt grad: marel cordon). Trifon primi cordonul și Tullio-moșie, C. NEGRUZZI, II 185/2. | (Anat.) Cordon ombilical = ața (2), baiera buricului. Cf. BIANU, D. 8.

2. (Muz.) Coarda cea mai groasă a unui instrument cu coarde. LM. Cf. H. XII 142.

3. (Zid.) Chenarul unui zid, brâu (II 27). DICT.

II. P. ext. 1°. Lânie continuă formată de soldați s. de posturi de soldați (grâncieri), spre a opri înaintarea unor manifestații s. trecerea frontierei. Cf. LB. Cordon sanitar, format din patrute s. trupe de soldați care împiedică intrarea persoanelor dintr-o țară unde bătute o boală molișpitoare. Era cordonuri la pod la Chirani, în Buzdău și la Râmăce. DUMITRACHE, 374, cf. 392. Nu-i lăsdă să treacă cordonul cel însemnat cu funii (a. 1821). URICARIUL, VII 77/2. [Cu ocazia unei înțurniri] strada Franklin... a fost barată încă de la orele 3 d. a. de puterice cordoane de jandarmi. CURENTUL, 1930, 24 Septembrie. | P. a. n. l. Între artiști și publică stă și veghează un cordon format din critici. VLAHUȚĂ, ap. CADE.

2. Graniță, frontieră. DICT. Cf. DR. I 216. Până în cordon drumul c'ar fi slobod nu credea. BELDIMAN, TR. 38.

3. Lânie de mai multe becheturi (= picheturi) cu soldați spre paza unei margini a țării (STAMATI): p. ext. pichet (de grâncieri), colibă unde stă păzitorul orândului a supraveghea trecerea călătorilor (cf. COSTINESCU). Iarna stau p'acolo [la munte] vameșii și oastea la cordon. JIPESCU, ap. TDRG. [Umbilă] Din cordon în cordon, Să-și capete flintă bună. MAT. POLC. 155. S'apoi frunză de măr bun, Arză-te focu' cordon. ȘEZ. I 165/2.

4. (Pentru Moldoveni) Bucovina (păzită odinioară de soldați austriaci). ȘEZ. I 72, v 50/2. CARDAȘ, C. P. 294. Numită une-ori Cordonul nemțesc s. împărătesc. Moșile din cordonul nemțesc. URICARIUL, I 242/2. Ardând Dumnealui I... Ghica, bie vel-vornic, în cordonul nemțesc o moșie (a. 1792). lb. XX 145/2. Alte sate din partea Moldovei, care acum presto cordonul împărătesc au căzut (a. 1793). lb. VI 165/2. S'ântu', filosofu', prorocu' ceal din Cordon. CONV. LIT. 44, vol. 1, p. 660. Eu li-oiu lăsdă doba 'n drum și m'oiu duce 'n cel Cordon, în Cordonul cel nemțesc, Cu puicuia să trăiesc, în Cordon de ceoa parte... În Cordon peste Suceavă. ȘEZ. I 72/2. În (= lan) să ti faci piști graniță, di ceoa partii' Cordonu', s'apoi să cedzi pitrecanii. lb. II 209/2. Răpe buha în cetate și s'aude 'n nouă sate și Cordonu' jumătate (= Clopotul). lb. IV 81. cf. I 148/2. Vini cloșu' din Cordon, Calari pi-nu cofolu bun. CARDAȘ, C. P. 294.

5. (Pentru Bucovenii) Regatul vechiu românesc. HEIZ-GHER, M. IV 239.

[Plur. -doane și (învechit -donuri). || ȘI: ad II) cordun s. a. (plur. -dunuri), (ad II 3°) cordună s. f. COSTINESCU. || Diminutive: (ad I 1°) cordonel s. a. LM. Fă-mă, Doamne, porumbiță, La Leana pe rochiță; Fă-mă, Doamne, porumbel, La Marița pe cordonel. POP., ap. JAHRESBER. VIII 297; cordonăș s. a. LM. | Nomen agentis: cordonăș (cordunăș COSTINESCU) s. m. = soldat de cordon (II), păzitor al hotarelor, grâncier. Cordonășii și potecașii s'au întocmit la 1834 spre a strejui... picheturile și potecile. BĂLCESCU, M. V. 633: — (formație personală, care n'a prins) cor-

donăș † s. m. = cordonaș. Îmi scrii la 14 Iulie că-mi trimiți cu acel curier două proiecte pentru gendarmi și cordonezi (tipărit: cordonezi). BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 540.

— Cuvânt intrat în limba românească pe mai multe căi: fr. cordon, idem (I 1°, II 1°), rus. rut. kordon, idem (I 1°, II 1°), germ. Kordon, idem (II 1°).

CORDONĂȘ s. a. și m.

CORDONEL s. a.

CORDONĂȘ † s. m.

} v. cordon.

CORDOVÂN s. a. (Comerț) Cuir de Cordoue, maroquin. — Piele fină pentru încălțăminte de lux și obiecte de piele, marochin. IORGA, S. D. XII 153. Kordovan = Pel[li]s caprina. ANON. CAR. Stan Jănu... pentru o socoteală de teodrdșie la nego[siu]... cu Pătru Luca. Vindeau cordoane (a. 1768). IORGA, S. D. VIII 3. Au fost încărcat Turcii... cordovane în două coră (a. 1801). Id. lb. VIII 116. ...Optapreceze teancuri de cordoane (a. 1821). Id. lb. VIII 90. Ciabofole de cordovan cu potcoave de alamă. SADOVEANU, SĂM. VI 545. Piele, săftelele, cordoanele și le-aduceau ciobitorii din Răsărit. PAMFILE, I. C. 342. Șurj de mărgăritari și cizme de cordovariu. ȘEZ. XII 70. Cizme... Nici de țap, Că sar în cap, Făr de cordovan, Să fie bătut un an. T. PAPAĞAGI, M. 65/2. [ȘI: cordohan, (în rimă) cordovâr (m), (franzuzism) corduan s. a. Înființarea unei fabrici de corduan. GOLOGAN, C. R. 163].

— N. din lat. cordovano, în parte prin mijlocire ungurească: kordovány, idem (la origine: «piele preparată la Cordova, în Spania»).

CORDOVARIU s. a. (Comerț)

CORDUÂN s. a. (Comerț)

} v. cordovan.

CORDUC s. m. sing. v. cordug.

CORDU' vb. IV^a v. coardă'.

CORDUN s. a. }

CORDENA s. f. } v. cordon.

CORDUȘ, -Ă adj. v. colduș.

CORRECT, -Ă adj. 1°-2°. Correct; correctent.

1°. Care este conform cu regulile artei, științei, estetice, gramaticale, etc., după regulă, cum trebuie (după firea sau spiritul unei limbi, etc.). fără greșală. Limba latinescă cea îndreptată sau corectă. P. MAIOR, IST. 233, cf. RUSSO, S. 60. Acesta două modcluri [de statul ale Diane], caracterizate... prin grafiă corectă și prin vigorează juvenită a antichității. ODOBESCU, III 58. Dellecole și corectele lui forme. EMINESCU, N. 77/2. Gramatica... ne învață a vorbi și a scrie o limbă corectă. CREANGĂ, A. 87/2. || Cu funcțiune adverbială. O frunte... corect bolită. EMINESCU, N. 35/2.

2°. Care are o purtare în conformitate cu normele morale, cum se cuvine, cinstit. Cu cerul corect. I. TEODOREANU, M. II 19. Un om corect. | Adverbial. Se poartă corect.

[Negative: incorect, -ă, necorect, -ă (ad 1°) Completând... tot ce n'au părut a fi necorect sau neșfinciate. HASDEU, I. C. XII. | Verbe: corectă 1°, (franzuzism: corrigere) coriță 1°, (latinisme, învechite: corrigere), corige, corige (cu part. cores) III, (germanism, prin Transilv.: korrigieren) corigă (†) vb. I trans. și refl. = a (se) îndrepta; spec. a îndrepta greșelile de tipar. A corege pe cineva de un rîșiu s. a. corege eșilele cuica. LM. Coregând erorile ce ni vor fi scăput

din vedere. HASDEU, I. C. IX. *Eliad, demn următor a [1] lui Lazar, corecta limba.* C. NEGRUZZI, I. 334. *Tot ce poți face e să corectezi puțin și treptat realitatea.* C. PETRESCU, I. II 88. | Abstracție: **corectare** (corijare, coregere) s. f. = îndreptare; — (germ. *Korrektur*, lat. *correctura*) **corectură** s. f. = (Tip.) îndreptarea greșelilor de tipar; p. ext.: foaia tipărită pe care se înseamnă greșelile de tipar, care trebuiesc corectate. Cf. MOLIN, V. T. 27. *A face două s. mai multe corecturi. Corectură pe (s. în) șpalle (s. șpalturi)* = întâia îndreptare a greșelilor de tipar, pe zățul întins în galoane, nepaginat. *Corectura autorului* s. *corectura a doua*: pe zățul erupt în pagini; — **corectitudine** (cu negative: **necorectitudine**, **incorectitudine**) s. f.; (rar) **corectitate** (cu negative: **necorectitate**, **incorectitate**) s. f. = însușirea de a fi corect; purtare corectă; (ad 1°) *Se putea strămuta într-o limbă greoaie, nelăzărută cu zăpușile necare...* **corectitudinea**, *eleganța formei!* IORGA, IST. LIT. XVIII, 24. **Corectitudinea judecării**, id. L. II 257; (ad 2°) **Corectitudinea purtării sale**, id. ib. 171. *Îl știu de o corectitudine exemplară.* CARAGIALE, ap. CADE. | Adjective: **corectă** (corijă), cu negativele **necorectă**, **necorectă**, **îndreptat** (la tipar). *Iau îndrăzneală a-și trimite atât pre cele corugiate cât și pre cele nouă [compuner].* C. NEGRUZZI, II 170.; — (fr. *corrigible*) **corijabil**, **ă** = care se poate îndrepta (cf. *incorijabil*). | Substantive: (fr. *correcteur*, lat. *corrector*, germ. *Korrektor*) **corector** s. m. = (Tip.) cel care îndreptează greșelile de tipar, zețarul însărcinat cu citirea corecturilor (MOLIN, V. C. 27); (la vechea tipografie din Buda) funcționar atașat tipografiei, răspunzând de tiparul fără greșeli și fără adaose. *Fu orânduit corector a cărților românești din tipografia Universității Ungarice.* ARHIVA, R. I 2; **corigent** (corijent), **ă** = (elev s. elevă) care are să dea un nou examen (la începutul anului școlar următor) la una s. mai multe materii la care nu a obținut nota medie de trecere (la încheierea anului școlar). *Era corigent indeobște în cursul superior.* I. TEODOREANU, M. II 24. *Să dea Dumnezei să rămân corijent.* id. ib. II 74; — (cu abstractul **corigență** (corijență) s. f. Starea elevului corigent. *Ezamenle de corigență se dau în Septembrie.*) — N. din fr. Cf. corecțiune, corectiv.

CORECTĂ vb. I^o v. corect.

CORRECȚIE s. f. }
CORECȚIONAL-Ă adj., s. a } v. corecțiune.

CORECTITATE s. f. }
CORECTITUDINE s. f. } v. corect.

CORECȚIUNE s. f. *Correction.*

1°. (Rar) Corectare, îndreptare (STAMATI). *Corecțiunea abuzurilor*, COSTINESCU. | Spec. *Corecțiunea torenților* = întărirea, statornicirea, consolidarea surpăturilor, adică a mâncăturilor apelor pe coaste. Com. ITTU.

2°. (Rar, învechit) Însușirea de a fi corect (1°-2°), corectitudine. *Cumcă alta a fost limba latinească cea... corectă și alta cea ce răsună în gura poporului latinesc... înșăși natura sau firea corecției deul de chiar (= clar) arată.* P. MAIOR, IST. 233.

3°. (Mai ales) Muștrare, pedepsă dată cu scop de a îndrepta pe cineva. *Mama are drepturi de corecțiune asupra copiilor săi.* HAMANGIU, C. C. 88. *Casă de corecțiune* = local unde sânt (înui) minorii cu purtări rele s. pedepsiți de justiție. Cf. 4°.

4°. Casă de corecțiune (cf. 3°), închisoare. Ar-

dă-te-ar focu, Târgșor, De când în tine-am intrat, Toată lumea m'a uitat, C'am fost, măică, arestat, Șapcă lună corecții dat. MAT. FOLC. S29.

[Și: (mai mult familiar și pop.) **corecție** s. f. | Adjectiv (fr. *correctioinnee*) **corecțional**, **ă** = (Jur.) de corecțiune (3°) a delictelor pedepsite de lege, privitor la delicta. *Pedepsă corecțională. Tribunal corecțional. Poliție corecțională. Proceas corecțional.* MON. OF. 27 (Substantivat) **Corecțional** s. a. = tribunal corecțional.]

— N. după fr. (lat. *correctio*, **-onem**). Cf. corect, corectiv.

CORECTIV, **-Ă** adj., s. a *Correctiv*.

I. Adj. Care poate îndrepta, corecta ceva s. pe cineva; cf. corecțional. *Remediul corectiv.* COSTINESCU. *Pedepsă corectivă.*

II. S. a. Mijloc, expresiune, etc., care îndreptează, îndulcește o stare de lucruri s. ceva ce s'a spus mai înainte. *Opinia autorului... are lângă sine propriul său corectiv.* MAIORESCU, CR. I 341/s. *Trbuie găsit, neapărat, corectivul practic pentru remedierea acestei stări de lucruri.* UNIVERSUL, 1930, 6 Noembrie.

— N. din fr. Cf. corect, corecțiune.

CORECTOR s. m. (Tip.) }
CORECTRĂ s. f. } v. corect.

CORÉE s. f. sing. (Med.) *Chorée, danse de Saint-Guy.* — Boală de nervi, caracterizată prin mișcări musculare desordonate și involutare, deasă la copii tineri. Cf. BIANU, D. 8.

— N. din fr. (lat. *chorea* < gr. χορεία «dans» : cf. cor, horă).

CORÊGE vb. III v. corect.

COREGENT s. m. *Corégent.* — Persoană care domnește peste o țară (sau o guvernează) în același timp și împreună cu altul. *Aream de a face cu doi dregători de același fel, fiecare din coregenți avându-l pe al lui.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V. 163. [Și: (după lat. *coregenus*; cu funcțiune adjectivală) **coregent**, **ă** ↑ subst., adj. *Maria Teresia, la dorința conregentului ei fiu, Iosif II, căpătă... învoirea.* SBIERA, F. 156. | Derivat: (fr. *coregence*) **coregentă** s. f. = demnitatea s. funcțiunea coregentului. Cf. COSTINESCU.]

— N. după fr. Cf. regent.

COREGÊNȚĂ s. f. v. coregent.

COREGRĂF s. m. (ș. d.) v. coreograf.

CORÊICĂ s. f. Partie din moula. — O parte a morii, nedefinită. H. III 228. — Cf. coreț, scoreț.

CORELĂBĂ s. f. (Boi.) *Chou-rare* = calarabă, gulle. *În loc de curechi, să sâdești corelabe.* ECONOMIA 121, cf. 124.

— N. din germ. *Kohlrabi*, idem.

CORELAȚIE s. f. v. corelațiune.

CORELAȚIUNE s. f. *Corrélation.* — Relațiune reciprocă, raport care leagă un termen de altul în așa fel, încât unul din cei doi: evocă, chiamă în în minte s. presupune, în mod logic, pe celălalt; p. ext.: raport strâns, unire, legătură care se impune de la sine cugetării. *Intima corelațiune între Basarabi și Basarabia.* HASDEU, I. C. 72. *«Câtă stă în corelație cu satul.* [Și: **corelație** s. f.]

— N. din fr. (lat. scolicastic *correlatio*, **-onem**). Cf. corelativ.

CORELATIV, -Ă adj., s. a. și f. I-II. *Correlatif*. I. Adj. (Logică) Care arată o relațiune reciprocă cu o altă noțiune. *Positive și negative sânt numai noțiuni corelative*. MAIORESCU, L. 35. (Impropriu, în loc de) Corespunzător cu (s. la); (al doilea termen se indică uneori prin cazul dativ) *Romanul modern de astăzi nu e corelativ vieții de astăzi, și aci este una din cauzele inuocelului ce-l întâmpină*. R. DIANU, CURENTUL, 1930, 24 Septembrie. | Adv. *Cele mai multe noțiuni numite negative sânt negative-mizte, adică au un conținut foarte pozitiv, care numai corelative îndură o altă noțiune*. MAIORESCU, L. 35.

II. 1°. S. a. Cuvânt s. termen corelativ. *Noțiunea scuză și corelativului noțiunii efective*.
2°. S. f. (Gram.) Propoziție corelativă.
— N. din fr. (lat. scolare **correlativum**). — Cf. corelațiune.

CORELIGIONĂR, -Ă adj., subst. *Coreligionnaire*. — Care are aceeași credință religioasă, e de aceeași religie s. confesiune cu altul s. cu alții, tovarăș de credință. *Zăbind un preot bătrân, m'am dus drept cătră dănuș... ceea ce a fost de un bun efect, dovadă locuitorilor că eram un coreligionar*. GHICA, s. 284. *Rusia va alerga în ajutorul consăgenilor și coreligionarilor săi*. ODOBESCU, III 398/10. *Ambasadorul rus de la Viena cerbea în favoarea coreligionarilor săi*. IORGA, L. II 67. | P. ex. I. *Coreligionar politic*, care face parte din același partid politic, care profesază același ideal politic. CADE.
— N. după fr.

CORENCIÓS, -OĂSA adj. *Coléreuz*. — (Ungurism, în Transilv.) (Om) care se tulbură lute, (vită) care îndată se bate în coarne cu celelalte vite (Frata, Câmpia Ardelenească, com. V. BUCUR), supărăcios, dărz, hătânos (id., ap. PAȘCA, GL.).
— Cf. ung. *köröndök* scântă coartă.

CORENİK s. f. 1°. *Origine, souche*. 2°. *Famille, naissance*. — (Vechiu și dial.; Mold., Bucov.).
1°. Inceput, origine, obârșie, cap. A *Dachilor neam... tot dintr'o rădăcină și dintr'o corenie cu Scythilor au fost*. CANTEMIR, HR. 57/10. *Inceputul și corenia acestui neam*, id. ib. 200/10. *Lunea, după credința... Românilui, trebuia să se facă începutul sau corenia tuturor triburilor de seamă*. PAMFILE, A. 47. *Din corenia locului (= de la Inceput) trebuia să-mi spun*. Id. J. II.

2°. Familie, vită, neam (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), genealogie (CANTEMIR, HR. 58/10). *Măi, ce corenie de om mai ești și tu!* = sămânță, solu (Bilca, Bucov.) Com. TOFAN.
— Din slav.-bis. *korenī* erădăcină.

CORÉNT, -Ă adj. v. *curent*.

COREOGRAF s. m. *Chorégraphe*. — Cel care se ocupă cu arta dansului, care aranjează dansul, figurile unui balet. [S]: (<fr.) **coreograf** s. m. | **Abstract** (fr. *chorégraphique*) **core (o) grafie** s. f. = artă, aranjarea s. descrierea unui dans. | **Adjectiv** (fr. *chorégraphique*) **core (o) grafie**, -ă = cu privire la coreografie, la dans.
— N. din fr. (<grec. *choria* dans și *γράφειν* ea descrie).

COREPETĂ vb. I (°). *Répéter* (une leçon). — (Latinism, în Transilv.) A face repetiția unor materii de învățământ (sub conducerea unui profesor). Cf. DICT. [S]: **corepeți** vb. IV°. | **Derivat**: (<lat.-med. *corepetitor*) **corepetitor** s. m. = mediator, profesor particular (DICT.); pianist însărcinat să repete rolurile cu cântăreții de operă.
— N. din latina mediev. *corepete*, -ere, idem.

COREPETI vb. IV° }
COREPETITOR s. m. } v. *corepete*.

CÓRES s. a. v. *coref*.

CORÉS, -Ă adj.-part. v. *corect*.

CORESPONDĂ vb. I°. *Correspondre*. — (Rar, în Transilvania; germanism) A comunica cu cineva prin scrisori, a fi (s. a sta) în (s. a ținea, STAMATI, s. a avea) corespondență, a corespunde (°), a-și scrie cu cineva. *Să-ți răspunzi că eu nu dau voie unui candidat din cancelaria bărbatului micu să corespundă cu fata mea*. AGĂRBICEANU, L. T. 360. [S]: **correspondaris** †, **correspondaris** †, **corisponderis** † vb. IV° refl. *Căpitan-pașa era poruncit ca să se corisponderisască și cu Devel-Gherci*. E. VĂCĂRESCU, IST. 280/10. *Vieșii deplin răspunzători să-și trimită nice la starea numitelor moși, cu toate scrisorile ce va fi având, în originaluri, și nu să corisponderisască cu copii de scrisori* (a. 1813). BUL. COM. IST. IV 89. *Să se corisponderisască orândușii așezământării cu așezământării acelei județ*. DOC. (a. 1814), ap. TDRG. *Corisponderisându-te cu D-Ior* (a. 1818). URICARIU, V 192/10. (după germ. *korrespondieren*) **corespondelu** vb. IV°. *Scrisorile ei, prin care au corespondeluit cu Vandașim până nu s'a cunoscută cu dănuș...* CAT. MAN. 165, 308.

— N. după germ. *korrespondieren*. Cf. *corespunde* (°), *correspondent*, *corespondență*.

CORRESPONDARIS † vb. IV° v. *coresponda*.

CORRESPONDENT, -Ă adj., subst. I-II. *Correspondant*.

I. Adj. Corespunzător. | Spec. (Geom.) *Unghiuri corespondente*, formate printr'o secantă și două paralele, și care sânt de aceeași parte a secantei, unul intern, altul extern, egale între ele. Cf. MELIK, G. 23. | *Membri corespondent* (al unei societăți savante, al unei Academii) = care face parte din societatea savantă fără însă a se bucura de toate drepturile unui membru activ și comunică cu ea mai mult în scris.

II. Subst. I°. Cel care ține o corespondență regulată cu altul, dând informațiuni, împărțind noutăți, știri (cf. STAMATI) în chestiuni politice, familiare, comerciale, etc. *Se întrețîn corespondenți în statele vecine, ca abatele A., informatorul lui Nicolae Caragea*. IORGA, L. II 29. | Spec. Colaborator extern la un ziar, cărui-a trimete informațiuni regulate dintr'o localitate. *Ziarul „Universul” caută un corespondent pentru Păgăros*. | Funcționar (angajat la o bancă s. la o casă de comerț) însărcinat cu ținerea corespondenței (cf. STAMATI).

2°. (Comerț) Neguțator care e în legături comerciale cu alt neguțator, Cf. LM. *Când un exemplar este trimis la trecea corespondent spre acceptare, acest exemplar... rămâne deșus la corespondent*. ȘTEFĂNESCU, C. 35. *Este silit să se dețiteze pe sine însuși printr'un cupt separat, întoarnă ca pe un corespondent al casei sale*. Id. ib. 136.

3°. (Și fem.) Persoană însărcinată să albe față de direcția școlii răspunderea pentru un școlar al cărui părintăi locuiește aiurea.

— N. după fr. Cf. *coresponda*, *corespondență*.

CORRESPONDENȚĂ s. f. *Correspondance*.

1°. Raport între două s. mai multe lucruri care se potriveșc s. se aseamănă între ele; raport de

îmbinare într-o unitate a diferitelor părți s. organe ale unui tot. Nu s'a putut încă forma o corespondență exactă între lumea reală și reflectarea ei în idei. MAIORESCU, CR. II 100/2. Corespondențele dintre rațiune și acțiune se restabilesc în concordanță cu verificarea empirică a ideilor. N. ROȘU, UNIVERSUL, 1930, 6 Noembrie. E o perfectă corespondență între diferitele organe și fețuri ale corpului unui animal, ca și între părțile unei mașini.

2. Legătură (prin scrisori s. în natură), relații de orice natură, dar mai ales comerciale, comunicare. Cu fiul și cu inorogul cineva din jiganii... corespondenție, veri aceea, veri pre taină... să nu aiă. CANTEMIR, IST. 183/2. Va câștiga și buna corespondență vecinească cu toate puterile cele vecinești. DUMITRACHE, 418. Ne-am fâgâdit să tăiem... toată corespondența... cu acei ce au fugit în țara lezască. LET. III 100/2. O casă mare de comerț are corespondență cu case din toate centrele comerciale. LM. | Spec. Legătura dintre trenuri, tramvaie s. alt fel de vehicule publice. Am pierdut corespondența cu trenul de Ncholași. Bilet de corespondență, valabil pentru trecerea de pe o linie (de tramvaie, autobuse etc.) pe alta.

3. (Sensul cel mai obișnuit:) Schimb regulat de scrisori între doi (s. mai mulți) oameni. Cineva stă s. este în corespondență, (între)ține, poartă, are s. face corespondență cu altul. Corespondenții din toate țările străine să aiă. LET. II 419/2. Știu că are corespondențe cu județul (h)ăl mare (a. 1725). IORGA, S. D. XII 30. Sânt depărtae locurile aceea... și nu se poate așa curând a avea corespondențe. DUMITRACHE, 406. Să nu poată face corespondențe cu Nemții. DIONISIE, C. 168. I-am dat putere ca să facă cu Domniata corespondența care se va socoti, ca și cu noi (a. 1815). URICARIUL, VII 70/2. Italianii... era negofitori și avea corespondenții. P. MAIOR, IST. 257. Ar fi trebuit ca Basarabii... în corespondința lor cu regiile maghiari să se serve de această expresiune. HASDEU, I. C. 46. Nu intrucrampe corespondința noastră botanică. C. NEGRUZZI, I 99. Acești boieri au avut corespondență cu Nemții și cu Muscalii. ODOBESCU, I 309.

4. P. ext. Scrisorile înseși (scrise, trimise s. primite). A prinde corespondența cuiva. LM. Dumineca e ziua când îmi fac corespondența. | Colecția scrisorilor schimbate între două persoane. Corespondența lui Ion Ghica cu Vasile Alecsandri. | (Transilv., după germ. Korrespondenzkarte) Cartă postală. Între actele d-lui Paul Greccanu mai sânt două corespondențe de la 1 și 25 Aprilie 1857. I. BLANU, BUL. COM. IST. I 319.

5. Povestirea amănunțită a faptelor petrecute într'un loc făcută de un corespondent al unui jurnal.

[S]: (vechi și dialectale) corespondință †, corespondență †, corespondință †, corespondenție †, corespondenție †, corespondenție †, corespondenție †, corespondenție †, corespondenție †, corespondenție † s. f.] — N. după fr. și germ. Korrespondenz. Cf. corespondă, corespondent.

CORESPONDENȚIE † s. f. }
CORESPONDENȚIE † s. f. } v. corespondență.
CORESPONDINȚĂ † s. f. }

CORESPUNDE vb. III intrans. 1°. *Correspondre, être en accord avec...* 2°. *Répondre* (à un sentiment). 3°-P. *Correspondre, communiquer, être en correspondance.*

1°. (Construit cu prep. cu s. la s. cu dat.) A răspunde la scop, la dorință, la așteptare (cf. STA-

MATI, COSTINESCU), a fi în raport de conformitate reciprocă, în armonie, în concordanță cu ceva, a se potrivi, a cadra cu, a răspunde s. a fi în dreptul (altui organ). *Intocmirile să corespundă cu trebuințele fiziocrâia epoce.* MARCOVICI, D. 470. *Coloana vertebrală se împarte în patru părți... și fiecare ia numirea ce corespunde cu organele ce se află adărnate de ea.* KRETZULESCU, A. 19/2. *Pașere pe care mulți la noi o confundă cu graurele, din cauză că ea poartă pe franjuzete un nume ce s'ar crede că corespunde cu al acestuia.* ODOBESCU, III 24/2. *La început cuvintele corespund unei impresiuni sensibile.* MAIORESCU, CR. I 12/2. *Cele trei denumiri, pisari, diaci, grămăticii... nu corespund unei o deosebire de atribuții.* G. GIURESCU, lb. V 105. *Nu corespunde adevărului e o expresie mai politicoasă pentru «nu e adevărat», sau chiar pentru «este o minciună». Se crede în deobște că o carte reprezintă întocmai ideile autorului, ceea ce în multe cazuri nu corespunde adevărului.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 11.

2°. (Întrebuțare incultă, în comedie) A răspunde la sentimentele cuiva, a se potrivi în sentimente s. în idei. *Am citit în ochii tăi cei sublimi că și tu corespunzi la amoroarea mea.* CARAGIALE, T. II 47/2.

3°. A fi (s. a sta) în legătură, a fi în comunicare, a comunica cu... a răspunde, a da în... *Inuadajia împiedică cetățile de a corespunde.* LM. *Accastă cameră corespunde cu alta printr'o galerie.* COSTINESCU. *Ogul sacru... corespunde în ensa la coloana vertebrală și în jos la oul noadei.* KRETZULESCU, A. 28/2. | Spec. A fi așezat simetric s. în dreptul altuia. *În planul casei camerale de la etaj corespund cu cele (s. celor) de la parter.*

4°. (Întrebuțat une-ori — învechit — sub forma refl.) A fi în (s. a ține, a avea) corespondență cu cineva. DICT. *Se orându... și un vice-consul la Craiova... care să corespundă cu cel din București (a. 1774).* URICARIUL, I 184/2. *Corespondându-te cu Visteria... întru toate... ce va urma trebură (a. 1822).* lb. V. 180/2. *Boierii... corespundându-se cu boierii pribegi, hotărâră piecra [Domn]ului.* C. NEGRUZZI, I 144. *Un Minorit... corespunde cu Sulzer în 1789...* IORGA, I. II 75. *În Ianuar-Februar 1689, Vodă corespunde încă cu vecinii săi.* id. I 312, cf. S. 208.

[Se conjugă ca simplul răspunde | Și (după răspunde): corespunde, corespunde † vb. III.] Abstract: corespundere s. f. | Adjectiv: corespunzător (cu negativul necorespunzător), -oare = care corespunde (1°), potrivit, conform. *Dregătorii erau și marii demnitari — corespunzătorii miniștrilor de azi.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V. 21.]

— N. după fr. s. it. corrispondere, modelat după rom. răspunde. Cf. coresponda.

CORESPUNDENȚIE † s. f. }
CORESPUNDINȚĂ † s. f. } v. corespondență.

CORESPUNZĂTOR, -OĂRE adj. v. corespunde

CÔRET s. n. *Mesure de capacité.* — (Rutenism: în Bucov. și Mold.) Măsură de capacitate întrebuțată mai ales pentru cereale (s. semințe) COD SILV. 20, 52), cuprinzând a patra parte dintr'o chilă (URICARIUL, X 401/2, POLIZU) s. patru banți (com. MARIAN) s. dimerlii (com. id.) După alții: 1/2, hectolitri (TDRG.) s. 100 kg. (com. AR. TOMIAC) s. cam 90 kg. (cf. HERZGHER, M. IV 239). *Lei 220, parale 20, nu au sânt șapte coreți di păpușoi (a. 1801).* IORGA, S. D. XXII 282. *Un argat... capătă pe lună... toin 1/2*

cores de popuşoiu (40 oca). I. IONESCU, D. 522. *I-ar da un corcǎ de gabini, numai dacǎ n'a face el mǎnăstireu acolo*. SBIERA, P. 259/50. *De câte ori cântă ea, aţidă florini arc să fie corcǎul de pǎpuşoi*. MARIAN, O. I 434, cf. II 235. *Toamna a strǎns omul nostru 40 de corcǎe de mazere*. Id. SE. II 148. *Un corcǎ de barabule*. *Nouă corcǎe de orz*. GOROVEI, C. 232. [Accentuat şI: corcǎj MARIAN, HERZ-GHER. M. IV 239. | ŞI: (numai grafic?) corcǎs s. a.]

— Din rut. korcǎe, idem.

CORĚȚ s. a. (Mor.) v. **scoreȚ**.

CORĚȚĂ s. f. v. **coritǎ**.

CORFĂ vb I^a v. **corfǎ**.

CORFĂ s. f. 1°. *Rampe, accotoir,  tai, bras, montant, travecare*. 2°. *Toit*. — (Transilv.-de-nord, Banat, Oltenia).

1°. (Intrebunţat mai ales la plur.) Bărne aplicate la diferite obiecte, servind cu rezemătoare, cf. *spetează*.

a) Lemnele ce sânt puse la poduri pe de lături, servind de răzimătoare, brăţar (VAIDA), rampă.

b) Parte a morii (nedefinită). H. IX 19. Cf. braş (F^e), brăţarǎ (S⁷).

c) (La plur.) Bărnele de la pluă, între care se micş malele (cf. DAMÉ, T. 168), fofeze (cf. TDRG.).

d) Parte a joagărului. Cf. DAMÉ, T. 175.

e) (La plur.) Vergile ludoite de la coperişul comarcului pe care se întinde pânza. T. PAPAHAĞI, M.

f) (La plur.) Culele cele late de la capetele loitrei s. scării, zimţ, *spetează*, *lopăţea* (Rogna, Maramureş). Com. ITTU.

2°. P. ext. Coperişul gopronului (Banat, com. ITTU), coperişul pătului de fân (Ieud, Maramureş, com. T. PAPAHAĞI).

[ŞI: **corfău** s. s. = stălp la casă. CABA, SĂL. || Verb: **corfi** IV^a refl. = (despre scânduri s. doage) a se îndoi (Cujmir, Mehedinţi, N. REV. R. XIV 349), a se hotîi, a se scovârda, a scălcia (CIAUŞIANU, V.); (cu part.-adj.) **corfiit**, -ă (Ploşor, Dolj) CONV. LIT. 54, p. 106.]

— Din ung. *karfa* «reamă, sprinţ, brăţar, pa-rapet, balustradă, gardină».

CORFĂ s. f. *Corbeille, panier*. — (Săsisim: In Transilv. şi Museel) Coş (mare T. DINU, G. S. I 136) cu toartǎ subţ care se trece braţul, tǎruă, coş, coşarcă, cotoriţă, panier, în care se dnc bucatele la câmp (H. IX 156, cf. XVIII 308) s. se pun rufele (ION CR. II 219), etc. *Korfa* = corbis. LEX. MARS. 137. *Un sac de la Marina şi o corfă*. IORGA, S. D. XIII 127. *Postmele culcse la corfe*. COMŞA, N. Z. 53. *Se mai fac loagune lincǎ şi din nuiele în forma unei coşerci (corfe) lungureţe*. MARIAN, NA. 312. *Fetifa... lăsd corfa cu pta jos*. RETEGANUL, P. III 85/86. *Luă noru corfa pǎ mǎnd, Mcarsǎ'n sat după fǎind*. DENSUSIANU, T. H. 93, cf. 171. *Corfa de prescuri*. PĂCALĂ, M. R. 432. | (Barbarism, după germ. *jemandem einen Korb geben*) **A da cuiva corfă** = a-l refuza (mai ales când e vorba de o cerere în căsătorie). Cf. HANES, T. O. 114. *Tot cu de-aste gânduri iţi petreaca sũle, după ce mergea [= pleca] cide-o pǎreche de peşitori cu corfa goală de la ea*. RETEGANUL, P. IV 64/65. [Diminutive: **corfiţǎ**, **corfũţǎ** (I.B.) s. f.: pentru dnceera bucatelor la câmp (H. XVIII 48). *Doamne, cum   ai mǎnca tre-o doi struguri buni, proaspel, c nd n'ar afla un voinic sǎ-mi aducǎ o corfi !* RETEGANUL, P. I. 19/20. | Nomen agentis:

corfǎr s. m. = împletitor de corfe. DICT. | Verb: (după ung. *kikosarzni*, cf. *a da cuiva corfă*) **corfǎ** I^a trans. = a refuza. Cf. GHETIE, R. M.]

— Din s s. **Korf** (< germ.-lit. *Korb*), idem.

CORFĂR s. m. v. **corfǎ**.

CORFĂU s. a. v. **corfǎ**.

CORFI vb. IV^a v. **corfǎ**.

CORFIȚĂ s. f. v. **corfǎ**.

CORFOS s. m. sing. *Ratatouille*. — (Bucov.) Măncare ren, lături (cf. HERZ-GHER. M. IV 239). [V e r b: **corfoşi** IV^a refl. = a se murdări (Răşinari); (cu part.-adj.) **corfoşit**, -ă (Ib. PAŞCA, GL.)

— Cf. ung. *korha* sputred, stricat.

CORFUS † s. a. *Haere*. — (Grecism) S n de mare, golf. *Aice incă este corfus de mare  e tin corbii*. ARHIVA R. II, 58, cf. 27.

— Din n.-grec. *κόρφο* «s n».

CORFUȚĂ s. f. v. **corfǎ**.

CORH s. a. *Groupe de cristaux*. — (Mun[ia Apuseni]) Grupă de cristale aşezate într'un spaţiu liber (FRĂNCU-CANDREA, M. 41). (Derivat: **corh n** s. a = platră ce se poate ciopli uşor pentru construcție, bucsaia. PORUCIC, T. E. 470.)

CORHĂ s. f. } v. **corhană**.

CORHĂIE s. f. }

CORHĂLĂU s. m. v. **corhană**.

CORHĂLUI vb. IV^a v. **corhelu**.

CORHĂM s. a. *Aveloire*. — (Transilv.-de-nord) Partea dinopai a hamului. H. XVII 275. Cf. bu-car. [Plur. -muri].

CORH N s. a. v. **corhană**.

CORH N s. m. (Entom.) *Cancrerlat, blatte (Blatta germanica)*. — (Bucov.) Insectă care trăieşte prin bucătării, la un loc cu şvabil şi care aduce la făptură cu şvabil, dar e cu mult mai mic dec t acesta şi de culoare galbie-roşietică (cf. MARIAN, INS. 490), ş v a b, g ndac-de-casă, libel  (com. AL. TOMIAC). Se mai numeşte şI: cărhan, corhan-de-casă, tarhan, tarhan, torhan, turhan, prus, rus, colţan, libarc  (galbenă). MARIAN, INS. 490. | Specie: **corhan-de-c mp**, soia de *corhan*, de culoare roşie şi cu mult mai mic dec t cel de casă, numit şI torhan-de-c mp (*Ectobia lapponica*). MARIAN, INS. 496. [ŞI: **cărhan** s. m. MARIAN, INS. 490. | Femela se numeşte **corhănă** s. **corh nc ** s. f. id. Ib. 490]. — Cf. torhan.

CORHĂNĂ s. f. *Pente abrupte et en friches*. — (Bucov., Mold., Transilv.-de-nord) Coastă priorie şi sterilă pe care cu anevole o urci sau o cobori şI nici că se poate face cărare pe ea (PORUCIC, T. E. 470), coastă de deal r pouă, cu suprafaţa neregulată, unde pase vitele, ţur n  (cf. CREANGĂ, GL., ŞEZ. VIII 158, MARIAN, INS. 490, PAMFILE, J. III C. T.); munte înalt, golaş (cf. HERZ-GHER. M. IV 239; DDRF.), pr p stie (COŞTINESCU, cf. BARCIANU), cf. coclauri, ponor; p. ext. c mp nelucrat (H. X 424), loc nelucrat (H. XI 435), cf. p rloga , ţelina. C. C. II-III 217. * n Franca... c nt  în omur*

caesal, adormind victițiile de pe corhane, sub scâlpărea depărtată a stelcor. D. ZAMFIRESCU, R. 246. Ai purtat ciabotele... și le-ai acrombîit pe la jocuri și prin toate corhanale și coclaurile, CREANGĂ, A. 106/50. Când am ajuns la moară, mîștea dărdala pe o corhană, ION CR. IV 253. Murgu'... Cu potcoave de aramă, Ca să-l fie lă corhană, ȘEZ. V 22/5. De ești năzdrăvan, Suie pe-o corhană, Și mi-l da o taină. PAMFILE, C. T. 79. Trecură corhanale pe lângă Urdătoarea lupilor. PLOPȘOR, C. 12.

[Și: **corhă** s. f. = răpă (ăpășă, din care tot într-una se urneste pământ (Suciul-sup., Someș, VICIU, GL.), ruptură de pământ (com. ITTU), versant repede de munte (T. PAPAHAĞI, M.); — **corhău** s. a. = urcus mare și uniform pe o întindere însemnată ce duce pe un platou, PORUCIC, T. E. 28; — **corhăie** s. f. = loc rău, răpos (ȘEZ. VII 179); — **corhăneală** s. f. Ești mai lată'n frunte și cuprinzi[i] la munte; Ești mai lată'n șăli, Și cuprinzi[i] la corhăneală, DIACONU, P. 79; — **corhă** s. a. = ruptură de pământ, răpă, ponor (Valca Hațegului, com. ITTU), (la plur.) prăpăstii, surpături stâncoase în munți (REV. CRIT. III 119), locuri prăpăstioase ce se surpă: Nu lăsați vacile'n corhăle, că se hurduie (= hurluie, surpă), VICIU, GL.; — **corhădo** s. a. = loc cu surpături, loc prăpăstios (DENSUSIANU, T. H.); — **cărhău** s. a. (v. c.). | Adjective: **corhănos**, **corhăros**, **o-ăsă** = răpos, prăpăstios, golaș (DICT.) Deal corhănos. | Verb: **corhăni** IV* = a trage butucii la uluc cu țapina (ȘEZ. XXIII 42), a apropia trunchii de molid (com. ITTU), a-i da pe ighiab la vale. După ce locuitorii își rădică fânajele, răscolece oile și le pun pe lapte... curmă cărjările rămase cu crengi și coajă din primăvară și încep a corhăni lemnele în ighiaburi, spre a nu fi prinse de zăpadă împărățite prin pădure și cu greu de a le mai găsi. POPOVICI-KIRILEANU, B. 64; (cu abstractul) **corhănit** s. a. Corhănitul (coborîtul, tălătur) lemnelor face jertfe în ficcare an. Id. Ib. 133].

CORHĂNĂ s. f. *Arbre creuz et pourri*. — Copac rămușor al cărui trunchi și putredă și scorburăosă. MARIAN, INS. 490. [Cu alt sufix: **corhăniu** s. m. = copac mare, gros. ȘEZ. XXIII 43. — Cf. ung. *korha* «putred».

CORHĂNĂ s. f. (Entom.) }
CORHĂNCĂ s. f. (Entom.) } v. **corhană**.

CORHĂNEĂLA s. f. v. **corhană**.

CORHĂNI vb. IV* v. **corhană**.

CORHĂNÓS, O-ĂSĂ adj. v. **corhană**.

CORHĂZ s. a. *Hôpital*. — (Ungurism pe cale de dispariție; în Transilv.) Spital. S'o'implut corhăzurile Pân tâte orașele. T. PAPAHAĞI, M. 41/5. [Plur. *-hăzuri*]. — Din ung. *korház*, idem.

CORHĒU adj. m. *Noceur*. — (Ungurism; în Transilv.) Care se ține de petreceri, cheful, bețivan. Că-i corhău (glosat prin embels) și băutar. DOINE 283, 5. [Verb: (cf. ung. *korhelyek-sik*) **corhăli** IV* = a cheful. STAN, M. 151]. — Din ung. *korhely* «bețivan; mahmur».

CORHODÓL s. a. }
CORHÓL s. a. } v. **corhană**.

CORHOR s. m. (O legumă?) Ca și **corhorul**

între alte verdețuri, precum zice pida, mă ară și eu, o iubitorilor cetitori. EVANGHELIE (1604), ap. VB. I 335.

CORHÓVA s. f. v. **corcovă**.

CORHURÓS, O-ĂSĂ adj. v. **corhană**.

CORÍ vb. IV* v. **cor'**.

CORIANCĒU, -CĒE adj. (Bot.) *Coriacé*. — Care are țărnia pieții. *Foi coriacee*.

— N. după fr. (lat. *coriaceus, -a, -um*, din *corium* «piele»).

CORIAND † s. m. (Bot.)

CORIANDRĂ s. f. (Bot.) } v. **coriandru**.

CORIANDRU s. m. (Bot.) *Coriandre* (*Coriandrum sativum*). — Plantă ierboasă, cu miros pătrunzător și grețos; are flori albe. Semințele uscate sânt aromatice și se întrebuintează ca dres (condiment) la bucatărie. Numit și: **chimene** (PANTU, PL.) s. iarbă-putioasă (I. GOLESCU, C. I.). *Mărunt ca colindreșulă*, BIBLIA (1688) 51. *Punc... în burui cu mustul acesteia... colindru întreg dram. 49. CARTE DE BUCATE* (1749), ap. GCR. II 45/50. *Împărate, și comicadru, și dendrul... cu viclesu și cu scorbă să sfătuesc asupra împărăției tale*. ISTORIA POAMELOR (1773), Ib. II 97/50. *Și felină și rată mai smutge-apoi pe rând, Precum și coriandru cu firișcă plăpând*. CONV. LIT., ap. TDRG. [Și: **coriandru** s. f. COSTINERCU, LM., **coriand** † s. m. PALIA (1682), ap. TDRG., **colindru** s. m., **culeandru** s. f. PANTU, PL., **comieadru** † s. m., **colindreș** † s. m.]

— Cuvânt intrat prin comerț; lat.-med. *colindrus, collandrum, coriandrum*, grec. *χορίανδρον*, germ. *Koriander*, fr. *coriandre*, paleosl. *korjandrŭ*, pol. *korjander*, kolandra, rut. *koljandra*, ung. *korjándrom*, etc.

CORICOĂVA s. f. (Bot.) v. **corleuc**.

CORICOV, -Ă adj., s. f. (Bot.) *Pomme sauvage*. — (Banat, Mehedinți) A d. j. și s. f. (Măr) pădureț, sălbatic (IL X 7, PANTU, PL., com. ITTU), măr-actu (BORZA, BUL. GRĂD, BOT. I 66). *Înșira... mere coricoce, scorușe*. PLOPȘOR, C. 40. *Am trăit cu coricoce*. ALEXICI, L. P. I 262. [Și: **coricovă** s. f.]

— Cf. slav. *gorikŭ* samar.

CORIDÓR s. a. *Corridor*. — Încăpere lungă și îngustă, cu o galerie, în care dau odăile din același etaj s. același apartament, cf. sală, tindă. *Biblioteca tatălui meu era într-o lădă mare, pu-rure deschisă în coridor*. C. NEGRUZZI, I 10. *Tremurase... în fiecare seară pe coridor, ascultându-l la ușă*. CONV. LIT. 43, 1265. *Paundu-se pe pragul de la coridor, să șearșă*. MARIAN, SA. 19. | P. a. n. l. (La vagoanele căilor ferate) Sală de-a-lungul compartimentelor. *Teși în coridorul vagonului și deschise o ferăstră*. SANDU-ALDEA, SĂM. VI 445. [Diminutiv: **coridorăș** s. a.]

— N. din fr. (din ital. *corridore*, iar acesta din span. *corridor*, derivat din *correr* «a fugi»: cf. al nostru *cure*).

CORIDORĂȘ s. a. v. **coridor**.

CORIER † s. m. v. **curier**.

CORIFĒU s. m. 1^o2^o. *Coryphée*.

1°. Conducătorul corurilor în tragedia greacă.

Dădul, deveniți tragici ca niște corifei. ALECSANDRI, ap. ȘĂINEANU, D. U.

2. Persoană de frunte dintr'un partid, dintr'o sectă, o profesie, etc., fruntaș, cap, căpetenie, cf. șef. *Pe corifeii apostolilor Petru și Pavel au omorât.* CANTEMIR, III, 164/2. *Corifeii filologice slave.* HASDEU, I. C. 108. *Ilustrii corifei ai școlii transilvane.* ODOBESCU, ap. DDRF. [Formă stălică, de comedie: **corifent** s. m. *Am fost unul din corifenții liberalismozului.* ALECSANDRI, T. 95.]

— N. după fr. (<lat. *coryphaeus*, <κορυφαῖος, derivat din κορυφή «creștet, vârș»).

CORIGĂ (†) vb. I^a

CORIGE vb. III

CORIGENT, -Ă adj.

CORIGENTĂ s. f.

CORIGIBIL, -Ă adj.

CORIJĂ vb. I^a (s. d.)

v. **corect**.

CORIMB s. m. sing. (Bot.) *Corymbe*. — Inflorescență ale cărei peduncule secundare plecând din puncte diferite poartă flori la aceeași înălțime și formează ca o umbrelă cu raze inegale. *O corimbă de umbete.* GRECESCU, FL. 249. (F 12.) [*Diana cu perii sumei la ceață în corimb.* ODOBESCU, III 55/2. {S}: **corimbă** s. f. COSTINESCU. | Adjectiv: (fr. *corymbifère*), **corimbifer**, -ă = care are florile în corimb. COSTINESCU.]

— N. după fr. (<gr. κορυμβος «bucchet»).

CORIMBĂ s. f. (Bot.)

CORIMBIFER, -Ă adj.

v. **corimb**.

CORIND s. n. (Min.) v. **corindon**.

CORINDĂ vb. I v. **colindă**.

CORINDĂ s. f. v. **colindă**.

CORINDÓN s. a. (Min.) *Corindon*. — Piatră prețioasă, aproape tot așa de tare ca diamantul. | Spec. *Corindon khalin*, varietate care nu-i alta decât rubinul, smaragdul, safirul, topazul, ametistul, etc. {S}: **corind** s. a. ap. TDRG.]

— N. din fr. (cuvânt de origine indiană).

CORINTEAN, -EANĂ adj. și -EANCĂ subst. (His.) *Corinthien*. — Locuitor din Corint. *Zice Pavel apostolu' cătră Corinteani.* CORESI, ap. GCR. I 24/2-3.

— Din paleosl. **Korinūtēninū**, idem. Cf. **corintian**.

CORINTEU s. m. *Garçon d'honneur*. — (Ungurism, pe la Arad și în Transilv. de-nord) Chiuitor la nuntă; spec. (la plur.) socrii când merg la nuntă (Valcău-rom., în Sălaj). VICIU, GL. Nl, cum vin corintei cu șase bol la car! lb. *Seara, când cuscrii și corintei s'au fost așezat la odihnă...* SLAVICI, ap. TDRG. [*Cântecul nevesteasca...* se cântă... de patru sau trei înși dintre cuscri și tot atâția din partea miresei sau dintre corintei]. MARIAN, NU. 604/2. *În vreme ce cuscrii intră în casă, corintei ies afară.* SEVASTOS, N. 233/2. *I-oiu aduce nevastă, Nevastă din Lipova, Corintei din Moroda.* ALEXICI, P. L. P. I 191/2.

— Din ung. **kurjantó** «chiuitor». DR. V 896.

CORINTIÁN, -Ă adj. (Arh.) *Corinthien*. — (Despre stl) Cel mai împodobil din cele patru stiluri grecești, caracteristic prin foile de acant în volută ale capitulelor care decorează coloana. [Pro-

nunt. -ti-an. | ȘI: (după gorm. *korintisch*) **corintie**, -ă.]

— N. după fr. Cf. **corintean**.

CORINTIC, -Ă adj. v. **corintian**.

CORISÖR s. a. (Bot.) v. **corin**.

CORISPONDENȚĂ † s. f. v. **corespondență**.

CORIST, -Ă subst. v. **cor**.

CORITĂ s. f. *Auge*. — Albie, covată (IZVERNICEANU), în care se frământă pâinea (LUGOS, com. ITTU) s. se spală rufele (cf. H. XVIII 145) s. se spală oamenii pe corp (cf. MARIAN, SE. II 64) s. se țin boabe de porumb ori de grâu (H. XVIII 145) s. se calcă strugurii (H. III 65, cf. II 243, TDRG.). *Casa ei arie plină de grâu, și corita de vin.* MARGĂRITARE (1746), ap. TDRG. 509 *vedre vin au dat samă că au rămas la cramă închis, bez [= afară de] 100 vedre ce-au vândut ot [= de la] corită.* BUL. COM. IST. I 270. *Cu prețul lui, precum să va vinde acum la corită.* IORGA, s. D. VI 228. *Fața natrii e pădinoasă... ca un scof (= o corită sau troacă mică de lemn).* LIUBA-IANA, M. 86. [Plur. -rite și -riși. LIUBA-IANA, M. 99. | ȘI: **corită** s. f. H. II 243, corită H. III 65.]

— Din sârb. s. bulg. **korito** (paleosl. **rus, korityo**), idem. ȘI ung. **koritő**.

CORIU † s. a. v. **cor**.

CORIU s. m. sing. (Med.) *Rougeole*. — (Mold., Bucov.) Pojar, Iler (DICT., LEON, MED., 125, HERZ-GHER. M. IV 239, cf. H. III 141, X 25, 37, 72, XIV 367), (confundat pe alocuri cu) scarlatina (H. III 440). *În boalele de piele, corul, scarlatina... vin adeseori cu epidemia.* I. IONESCU, P. 178. *Când cineva se îmbolnăvește de cor, trei zile are fierbințea...* LEON, MED. 125. *Coriul ori pojarul e boală principioasă.* SEZ. III 177/2. *Păsărea de pe harag, Râu m'ai blăstămat să zac, Ori de cori[u], ori de vârat, Ori de dor-de-amorozat.* lb. VII 87, cf. III 22/2. | Spec. **coriude-vânt** = un fel de boală (com. MARIAN) probabil: vârsat de vânt. {S}: **cor** s. m. sing. H. XII 60, 230. | Diminutiv: **corisör** s. a. (Bot.) = burulăa din care se prepară o culoare roșie (*Varietalia dealbata*). Cf. BARCLANU.]

— Din rus. **korī**, idem.

CORJ subst. *Buisson*. — (Tara-Oupului) Tufă, copac. *Șade și mândru pribăgel, Nap cel corj de păducel.* — Cf. **coa rjă** (= **coajă**).

CORJĂ vb. IV^a v. **coajă**.

CORLĂ s. f. *Parc à bétail, cabane*. — (Mold., Transilv. de-nord) Adăpost primitiv pentru vite; poiată de nulele (BUGNARIU, NĂS.); șură de scânduri (SEZ. II 239/2); un fel de îngrăditură pentru vite făcută pe lemne răzimate pe perdele, având forma unui cerc (com. MARIAN), în care rămân vitele peste noapte, dar nu mănâncă acolo (id.), cf. țarc; colibă provizorie în forma unui coperș spre a băga vitele iarnă și a adăposti ceva în ele (Tulghes, Cluc, com. ITTU); a adăpost făcut sub strașina casei ori lângă un zăplaz, pentru scutirea de ploale a trăsurilor, lemnelor, etc. (com. MARIAN); colibă mică păcurărească (= ciobănească BUGNARIU, NĂS.); tărălă (ION CR. III 302). *Pentru oi tot mai este câte o corlă de adăpost în timpul iernii, dar pentru vitele mari în de obicei nu-i nici un adăpost.* POPOVICI-KIRILEANU, BR. 107. *Își făcuse o casă*

bună, grajduri și corle pentru vite. ION CR. III 302. În multe părți, bietele dobitoace ierneză sub un adăpost (coră, șatră, pălul...) căruia li lipsește nu mai puțin de trei părți. S. MEHEDINȚI, CONVORBIRI LIT. XLI 438. [Diminutiv: **corliță** s. f. = țarc de nulele acoperit tot cu paie, pentru oi și pentru capre (Hodac, Gurghiu). VICIU, GL.] — Din ung. *korlát*, considerat ca acuzativ; cf. *corlată*¹ (10').

CORLA s. f. (Ornit.). 1°. Nom de quelques oiseaux aquatiques (*Stagnicola* s. *Gallinula chloropus*; *Colymbus glacialis*). Plongeon. 2°. *Femme vagabonde*.

1°. Propriu. Numele unei pasări acvatice cu penne măslinii-închise pe spate și cenușii pe pânțele, cu picioarele verzi și cu ciocul roșu la rădăcină, iar la vârf galben, numită și: *curlă* (verde), *găinușă*, *găinușă* (de-apă s. de-baltă) (Cf. MARIAN, O. II 353, DOMBROWSKI, 329) și *fundar* (MARIAN, O. II 401, cf. LB. BĂRCIANU), pescar (COSTINESCU).

2°. P. anal. Femele care umbă de colo colo, hoinărește, vagabondă (Frata, Câmpie), com. v. BUCUR, cf. PAȘCA, GL.

[Și: **corlă** s. f. MARIAN, O. II 353, DOMBROWSKI, 329. | Verb: **corli** IV° trans. = a băga cu capul în apă (VICIU, GL., cf. LB.), a cufunda în apă, a muiă, (mal ales) refl. a se cufunda (mereu) sub apă, a se da la fund. Cf. LB. MARIAN. Și se bagă de nou în căldură, să dea în clocoț, și tot așa până ce li corlește cu vr'o 10 căldări. BREBENEL, GR. P. *Se corlesc rațele și găstele cu capu'n jos, după pești; se corlesc copiii în apă.* Com. RETEGANUL. În dupămiețile frumoase de vară, Ion Florea, cu alți băieți, se corleau în valurile apei de la moară. AGĂRICEANU, L. T. 33. *De-i vedea că s'adâncește... De-i vedea că se corlește...* JARNIK-BĂRSEANU, D. 338; (cu abstractele) **corlire** s. f. DICT., **corliș** s. a. lb.]

— Etimologia necunoscută (Meyer-Lübke, *Einführung*, p. 116 li crede, împreună cu li *chiurlu*, *chiurlu*, fr. *courlieu*, de origine onomatopelică; I. Iordan, *Archiv* XXXVIII 40 li compară cu rus. *kurlană*, o specie de cocor, și cu rut. *kur'la*? interjecție care imită strigătul cocorului).

CORLÂN s. a. v. **cotlon**.

CORLAȘI s. m. plur. (Bot.) = **măcriș-de-câmp**. (Sărata). VICIU, GL. [Și: **corleși** s. m. plur. lb. subțit gljođan. Cf. **corlegeni**.

CORLATĂ s. f. 1°. *Rampe, parapet, balustrade*. 2°. *Séchoir* (ă drap). 3°. *Manteau* de cheminée. 4°. *Postres* soutenant la souche de la cheminée. 5°. *Banque*. 6°. *Crèche*. 7°. *Mate*. 8°. *Planche*. 9°. *Clătura*. 10°. *Enclou*; *parc*. 11°. *Dépendance* d'une maison, *commune*. 12°. *Sorte d'armature*, de cadre de bois, destinée à maintenir le chargement d'une charrette. 13°. *Trellage* de la vigne.

1°. Parapet, rampă, balustradă. DICT.

2°. Ramă pe care se întinde postavul ca să se usuce. DICT.

3°. Polita din jurul cuptorului pe care se pun vase (mai mici) de bucătărie și alte lucruri mărunte, prichiciu, raft, tăpșan. H. IV 157, v 470. *Într'un colț era «câminetele», adică vatra cu corlată*. PLOȘOR, C. 39. (Un Țigan care vorbește românește): *Mamaliga kuscuta Ho fineși pa corlată*. TEODORESCU, P. P. 125. *Când o cânta știuca'n baltă și cărsteiul pe corlată*, Atunci te-ai mai face fată. MAT. FOLC. 477. *Șade popa pe corlată și-i atărnă brău'n vatră* [= Lanțu]. GOROVEIU, C. 197.

4°. (La plur.) Lemnele late pe care stă coșul

casel. ION CR. VIII 90 (Ghercești, Dolj) Cf. *cotlan*, *corlan*. Am patru frați, P'o mănece de cojoc băgași, și toți beau tutun cu lulelele [= Corlată și coșul]. ȘEZ. IV 91.

5°. Bancă. POLIZU.

6°. Iesle. PAMFILE, C. 7. *În corlate s'au depus, [Ius] lângă taur boural*. TEODORESCU, P. P. 21°. *Icoancele cele mari Le-au făcut corliși de cai*. PAMFILE, C. T. 90.

7°. Scandură, frământătorul, pe care se așează troaca când se frământă pâinea (Munții-apuseni. FRÂNCU-CANDREA, M. 99, VICIU, GL. com. PAȘCA, PAMFILE, L. C. 196) s. albia în care se spală rufe (cf. Costești, Tutova, com. C. GR. CHIRICA).

8°. Scândură din lemn de fag crăpat cu secura, cu care se face un gard rar, la ebor, la vie, la livezi, la strungă, etc., lătușoia. *Răzlog, țăpușă*. Cf. COSTINESCU, (Mușța, Prahova) com. I. GOLOGAN, DR. II 334. *Oborul... la unele case este de nulele, la altele de corliși*. MANOLESCU, L. 14.

9°. P. ext. Gard făcut din scânduri de acestea pentru îngrăditul strungii (DR. II 333, cf. H. X 538).

10°. Îngrădire pentru vite, colibă (ȘEZ. XXXII 15) pentru vite (lb. XXII 43), sălăș afară la câmp (MARIAN, SE. II 226), cf. *cor lă*. *Flăcăul dejuși boii, li duce la corlată sau le pune dinainte strujenii*. SEVASTOSU, N. 51/. *Mai la vale se muta, La late corlate...* *La colț de cetate*. MAT. FOLC. 180.

11°. (La plur.) Dependințele casei țărănești (Cf. H. XVIII 145, MARIAN, SE. II 226, H. IX 497, XI, 148, XVI 11), tot ce ține de o gospodărie: grajd, sopron, șura, snulac, etc. PORUCIC T. E. 470. Cf. *ecarete*, *ăcarete*, *heluri*.

12°. Un fel de îngrăditură compusă din drugi și prețee (s. din doi dulapi ce se pun de-alungul pe lângă mânuși H. III 72), numită în Muntenia pătuli, care se pune pe scaunul și pe vârtejul carului, când se cară snopi s. fân, loitre (H. III 72), suian. Cf. PAMFILE, A. 141, 160, I. C. 139, 137.

13°. Spalier făcut din lați pe care se ridică vița de vie. Cf. DDRF. *Din vița pusă'n rânduri pe corlată aurie*. A. NAUM, V. 208. [Plur. *late și băbi* (H. III 72, XI 148, com. MARIAN). | Și: **colată** s. f. H. IV 157; — (ad 7') **corlătie** s. f. (Costești, Tutova, com. C. GR. CHIRICA.)

— Din ung. *korlát* ebarieră, balustradă, parapet, grădea, zăbrea, margine, stavilă. Cf. **corlă**¹.

CORLATŌ s. f. (Bot.) *Prune* rongăre pe un champignon. — (Bucov.) Prună tânără, diformată și transformată de cinperca *Esoasens pruni*. PANȚU, PL., cf. MARIAN, D. 57.

CORLĂTIE s. f. v. **corlată**.

CORLĂGENI s. m. plur. (Bot.) = **măcriș**. (Volla, Făgăraș). VICIU, GL. Cf. **corlăși**.

CORLĂȘ s. a. (Mor.) v. **scoreț**.

CORLĂȘ s. m. și a. }

CORLĂȘTE s. m. }

CORLĂȘTIU s. m. }

v. **coaleț**.

CORLĂ vb. IV° v. **corli**^o.

CORLIȚĂ s. f. v. **corliș**^o.

CORLOBAIE s. f. *Oreille* de la charrue. — Lemnul cel strâmb din ruda rotilelor spre osle (VI-

CIU, GL.), schimbătoarea de la roatele plugului, cocârțeaia, gărloafa. PAMFILE, A. 38, I. C. 151. — Cf. cărlobat.

CORMALĂU s. m. (Zool.) *Grand serpent*. — (Straja, Bucov.) Șarpe mare. Com. AR. TOMIAC. Cf. cormană, curmeiu.

CÓRMAN, CORMÁN, CORMÁN s. a. v. cormană.

CORMĂNĂ s. f. 1°. *Verseur* (de la charrue). 2°. *Vanne du moulin*. 3°. *Lisière* d'un champ. 4°. *Mdt*. 5°. Maniere spéciale d'affiler.

1°. Scândură grosă și tare, fixată numai la un capăt la dreapta plugului, în mod oblic, așa că, prinsă de plug numai cu capătul dinainte, merge depărtându-se treptat până la capătul dinapoi. Are menirea de a răsturna brazda. La plugurile de fier, și cormanele sânt de fier. Se mai numește și: cucură, poliță, răsturnătoare, cătușă, lespede, lan de fier. DAMÉ, T. 35, LIUBA-IANA, M. 107, PAMFILE, A. 43, 208, I. C. 150, MARIAN, D. 54, H. III 430, IV 253, VII 358, X 507, XVIII 142, DR. I 239, RĂDULESCU-CODIN, L., BREBENEL, GR. P., C. C. II-III 147, 174, ECONOMIA, 20, H. II 3, 13, 62, 80, 88, 101, 132, 146, 168, 176, 186, 194, 207, 214, 221, III 4, 18, 38, 72, IV 44, 56, 75, V 29, X 479, 572, XI 178, XII 31, XIV 59, 210, XVIII 268. *Ralița sau rarița, un fel de plug cu două cormene, ce slujește la învelirea cuburilor cu porumb*. DAMÉ, T. 37. | *Picior de cormană* e culul de lemn destinat a ține cormană la o depărtare potrivită. II. IV 253. Unele pluguri au în partea de sus, dinapoia cormanii, o ureche, cu o prelungire, care se numește cormană mică s. urechea (cormanei). Cf. DAMÉ, T. 35, PAMFILE, A. 37. *Moșoroitorul... are două cormene*. P. ALEXANDRESCU, ap. TDRG. *Cultura porumbului are mari îmbunătățiri de dobândit de la introducerea prăștilui întâi cu sapa de cal și a săpăului cu răritul în două cormene*. I. IONESCUL, M. 346. *A pus corman la sabie și a tras o brazdă zdrăvăună până n Marca-Neagră*. RĂDULESCU-CODIN, L. *Și ntrăcăbă-i ce e bleacul', risteau', bulfeiu', oporu', cormanu, că de ji-o ști, lasă! JI-PESCU, o. 55.*

2°. (Mor.) Scândura cu ajutorul căreia se abate apa de pe roatele morii, când nu e măcinș. (Săliște) Com. A. BANCUI.

3°. Marginea holdei, rămasă nesecărată. Secerătorul de către holdă se zice că e pe corman, și e de regulă un om harnic, în opoziție cu cel de la coadă. (Zagra, I. Năsăud). Com. CORBU.

4°. Cățarg. Cf. BĂRCIANU, *Să se urce în cărful cormanului*. GORJAN, H. I 131, III 4, IV 101.

5°. Un ascuțit (de bardă, secure s. a.) când nu e făcut în prelung | în pantă abia simțită), ci e făcut în loc, se zice că are corman. Instrumentul ascuțit cu corman nu tale bine. CIAUȘANU, GL.

[Plur. *-mane* (RĂDULESCU-CODIN, L.) și *-mene*. PAMFILE, A. 78. | Și: cormănă, cormănă s. f. DR. I 240, cormănă s. f. H. III 38, 72, 430, X 479, C. C. II-III 174, cormăn s. a. (ad 1°) ECONOMIA, 20, DAMÉ, T. 35, LM., H. V. 29, XI 178, XIV 59, 210, BREBENEL, GR. P. (ad 2°) Com. BANCUI. (ad 3°) Com. CORBU: (ad 4-5°) cormăn s. a. MARIAN, D. 54, PAMFILE, A. 36, (ad 1°) cormăn s. a. LIUBA-IANA, M. 107, XVIII 142, 268, cormônă s. f. C. C. 174, cormună s. f. PAMFILE, A., 37, C. C. II-III 147, 174, cormură s. f. Ib. II-III 147, 174, cormoră s. f. Ib. II-III 171, cormulă s. f. H. X 572, C. C. II-III 174, (cf. scormoni) scormoră s. f. C. C. II-III 172. | Verbe: cormăni, cormoni, cormuni IV's trans. = (despre cormană) a răsturna brazda. *Cormanul... cormânește sau răstoarnă brazda cu*

iarba în jos. XVI 10: (cu adjectivul) cormănit, oare = care cormânește. *Fier cormănit*. H. II 207; (substantivat) cormănit s. a. H. IV 86; (cu abstractul) cormoneală s. f. = chiteală, bună socotită. *În toate treburile lui vezi o cormoneală*. PAMFILE, A.]

— Din ung. *kormány* «cărmaș». Cf. scormoni.

CORMĂNĂ s. f. *Larve de hanneton, ver blanc*. — Vierme (= larvă) de cărbuș, care se arată pe brazde (Zagra I. Năsăud). Com. CORBU. — Cf. cormalău, curmeiu.

CÓRMANĂ s. f.

CORMĂNĂ s. f.

CORMĂNĂ s. f.

CORMĂNI vb. IV's

v. cormană.

CORMĂNCÎT, -Ă adj. (?) *Că s'a născut mântuitor, în palatul boilor, Erou' eroilor, De maicăsa însoțit, Isus Hristos cormăncit*. PAMFILE, CRC. 14.

CORMOAJĂ s. f. = cârmoajă. *Îi cu jeburile (buznarele) pline de cormoaji*. (Abrud). VICIU, GL.

CORMOJIU, -IE adj. = cârmaziu. *Dă-mi o păpușă de mătase cormojie* (Cincu-mare). ȚARA OLTULUI, III, nr. 12.

CÓRMONĂ s. f.

CORMONEALĂ s. f.

CORMONI vb. IV's

CÓRMORĂ s. f.

v. cormană.

CORMORAN s. m. (Ornit.) *Cormoran* (*Phalacrocorax*). — Pasăre palmipedă, cu cioc lung și cu vârful învolat, care se hrănește cu pești. Foarte greoi pe uscat, care se deosebe de luți în sbor. — N. după fr. (din v.-fr. *corp corbis*+*marene* «marin, de mares»).

CÓRMULĂ s. f.

CORMUNĂ s. f.

CORMUNI vb. IV's

CÓRMURĂ s. f.

v. cormană.

CORN s. a. *Eou-de-vie*. — (Germanism; în Bucovina) Rachiu (de secară). HERZ-GHER, M. IV 240, cf. secărică. [Plur. *cornuri* = păhărele cu asemenea rachiu. Ib.]

— Din germ.-austr. *Korn* (schmups), idem.

CORN s. a. și m. I. 1°. *Corne*. 2°. *Corne* (d'escargot). 3°. *Corne* (du diable). 4°. *Cornes* (mises à un écolier pour le punir). II. 1°. *Cor, cornet*. 2°. *Corne* servant de récipient: a) à huile; b) *corne d'amorce*; c) son contenu de poudre à sel; 3°. *Corne* de potier. 4°. *Corne d'abondance*. 5°. *Chaussepied*. III. *Corne* (substance). IV. 1°. *Corne, mancheron* (de la charrue). 2°. *Cherron*. 3°. *Mancheron* (de la faux). 4°. *Dent* (de la fourche). 5°. *Bras* (de la croix). 6°. *Barre du guindre*. 7°. *Nerfs* de l'épervier. 8°. *Partie de la coiffure des paysannes*. 9°. *Phylactère*. 10°. *Côté* (de l'autel). 11°. *Corne* d'un tricorne. 12°. *Grignon* (de pain). 13°. *Croissant* (à manger). 14°. *Croissant* (de la lune). 15°. *Corne* du croissant de la lune. 16°. *Pointes* de papier, figurant les rayons d'un astre. 17°. *Branches* de la palette étoilée de pain béuit. 18°. *Caroubé*. V. 1°. *Coïn, bout, angle*. 2°. *Point cardinal, direction*. 3°. *Aile* (d'une armée). VI. *Puissance* (en langage biblique).

I. (Plur. *coarne*). 1°. Fiecare din cele două extremități osoase, conice, drepte ori îndoită, de pe capul unor dobitoace (alze coruute), care formează continuarea osului frontal; ele servesc ca armă defensivă și ofensivă. Partile cornului sânt: rădăcina s. tulpina, trupul și vârful. *Coarnele* pot fi scurte s. lungi, apod bouse, greblese, latețe, teșe, butace, (ăpoase (ăpoșe), ilace (cf. H. XI 5), pleșe, (im-) belcinate, flechese, scuite, ghioșe, rădașcate, (im)bărligiate, încovrigate (H. XI 5), aduse (spre spate HEM. 407/2), cercelate, etc. DAMÉ. T. 28. Cf. ciuitac), șut, cionc, ceriat, melcit, ciul. *Coarnele* dau, creșe, se arată. Dobitoacul face *coarne*. El împunge, lovește s. bate cu *coarnele*, ia în *coarne*, își înfige *cornul* s. *coarnele* în...; animalele se iau în *coarne*. *Korn* = lat. cornu. LEX. MARR. 197. *Dobitoac* cu s. fără *coarne*. LB. Și mai ugodit-4 eu fi zeului decât vifl fărdu, *coarne arădând*. PRALT. 135/2. *Cela ce va spândura la ușa cuiva niceare coarne s. ală ceva stărv împușit, să se cearte...* PRAY. 977. În ziua norocului, să-și arate cărcul *cornului*. CANTEMIR. 187. 98/2. *Zic cum acelu și boii să fac fără de coarni, pentru răcoala mare*. HERODOT. 218/2. *Bate cu coarnele*, și nici o hiară nu stăpânește pre dănuș. PHY. SOLOGUS (1777) GCR. II 110/2. *Capul zimbrului moldav fiind în coarnele sale pajura împărătească*. C. NEGRUZZI. I 43. *Un juac la păr galbănu, coarnele lui*. MON. OP. 1907. 7508. *Boi...* țapoi la *coarne*. CREANGĂ. P. 37/2. *Poate er' un buhai lafuriat a-4 veni de hac: l-a lua în coarne și-om scâpa de expirare*. Id. Ib. 60/2. *Corn de vită aru, pisat și amestecat cu grâșime*. PAMFILE. B. 57. *Babele suflă praș de coarne* [de cerb] rase în ochi la cai pentru albeaș. BIANU. D. S. *Juacii Cu coarne lungi*. JARNIK-BĂRȘEANU. D. 408. *Coarnele s'o baurit*. MARIAN. D. 133. | (Blesteme) *Du-te 'n coarnele boilor s. cerbilor*. PAMFILE. B. 19. # *Boii se leapă de coarne și omul de limbă*. ZANNE. P. I. 327. *A purta de nas ca pe un bou de coarne*. Ib. II 316. *S'a pus el... boii în cărd cu dracul, dar are să-4 scoată fără coarne*. CREANGĂ. P. 250/2. (După fr. *montrer les cornes* cf. germ. die Hörner bieten) **A-și arăta coarnele** = a se pune în poziție de apărare. COSTINESCU. (Despre minclună) **Cu coarne** = exagerat(ă), mare, încornorat(ă), de necrezut. LB. ZANNE. P. IX 614; PAMFILE. J. III. *Acasăți porcoaste iaste căria în Moldoveanii și zicem minclună cu coarne*. CANTEMIR. HR. 142/2. *Le spune cu coarne*. ZANNE. P. II 743. | (Despre om) **A fi mai cu coarne decât altul** = mai proccpsit, mai isteț, mai de seamă, mai deosebit. *Ce't tu socoti că ești mai pricopsită decât...* SBIERA. P. 45/2. *Par'că fata lui i mai cu coarni* = mai minclunată. Cf. HERZ-GHER. M. IV. 240. (Modern după fr. *planter des cornes*, germ. Hörner aufsetzen) **A pune (bărbatului) coarne** = a-l însela, a-l fi necredincioasă, a-l încornora. *Nevast'acasă Coarne-4 punca*. C. NEGRUZZI. II 100/2. *Ai fencie cum se cade, numai s'o cam fii din frân...*, *ca nu cumva să-4i pună coarne*. CREANGĂ. P. 178/2. (Mai rar, după fr. *avoir s. porter des cornes*) **A avea** (COSTINESCU) **s. a purta coarne** = a fi înșelat de nevastă. *Dar când mai porți și coarne, ce zici, Prateșcule!* CONTEMPORANUL. V. vol. II 501. **A pune cuiva funia în coarne** = a-l purta de nas, a-l supune (cf. germ. esch den Strick um die Hörner werfen lassens). *Vrei să mă duci la apă de căpăstru? Vrei să-mi pui funia 'n coarne?* ȘEZ. II 73/2. **A se lua în coarne cu cineva** = a-și pune mîntea, a se lua la luptă cu... s. a se potrivei cuiva. *El, om în toată firea, nu putea să se ice' n coarne cu un biet muritor*. SLAVICI. N. 54 (Mold.). **A (cărta) în coar-**

nele cuiva = a asculta de cineva, a se lua după cineva. *Măncagul...* se uita în *coarnele ei și ce-4 spunea ca, sfânt era*. CREANGĂ. P. 285/2. *Bărbatul... silit fiind să caute și 'n coarnele femeii sale...*, se duse. MARIAN. O. II 160. *Să nu crezi că-4i cașt mult în coarne* = am s'o rip odată cu tine. PAMPFILE. J. I. **A băga pe cineva în corn de capră** = a aduce în mare încredințură, la mare strămtorie. Cf. CIAUȘANU. GL. (cf. germ. ins Boekshorn jagen = a intimidă, teroriza). (Despre oameni, lume) **A scoate cuiva coarne (cu cineva)** = a calomnia, a bărbi pe socoteala cuiva, făcând din (țanțar armăsar. *I-o ecos lumca coarne lui Ion cu Rada*. CIAUȘANU. GL. **A face s. scoate coarne**, se zice de un sărac care, învârtindu-se ceva, se face împertinent, îndrăgiteț, temerar. COSTINESCU, PONTBRIANT. **A'afige corn' n blana patului** (s. în pământ) = a dormi dus, a trage un somn. CIAUȘANU. V. A-4 merge *coarne* = (câte odată în ironie) a-4 prii, a-4 merge bine. id. ib.

În uitre cu alte cuvinte: **Cornul berbecului** se numește o înfloritură de pe stergarele femelor din Schebi Brașovului. Cf. PITIS. IV R. R. I 111. | (Bot.) **Cornul bouului**, numele unei burleane (nedefinite). H. V 208. | (Astron.) **Cornul s. coarnele-caprii s. corn-de-capră** (PARACLIS A. 1639) = capricorn. COSTINESCU, PAMFILE. CER. 172. Cf. H. XIII 489. *Când lună primăvară pentru întâia oară la cornul caprei, este iarăși prevestire că anul va fi măsos*. Id. A. 10. | **Cornul-caprei s. -caprii** = vântul dintr-un nord și est (H. I 190), de la miazăzi (H. IX 130). | **Corn-de-sarpe** = un produs al medicinei populare. *Se suflă în ochi praș de corn-de-sarpe*. PĂCALĂ. M. R. 252. | (Bot.) **Corn-de-seacă s. cornul-secării** = clupercă (Sclerotium) care trăiește parazitată în ouarul diferitelor graminee, dar mai cu seamă în ouarul florilor de secară; se mai numește și: clonții-babilii (PANTU. PL.) s. secară cornută (BIANU. D. S.). **Cu-un-corn** = încoară, înorog (I). *Și înșușituz ei ca viflci Licănușului și lubit ca fiut cu un corn* (în orogului H. în orogilor D). PRALT. 49/. *Și rădicu-se ca un cornu corăușă meu (ca în orogul C H. ca de în orog D)*. Ib. 193/2.

2°. P. anal. Antenele melcului. *Melic, melic, coboșic, Scoate coarne bouești!* TEODORESCU. P. P. 191.

3°. Dracul e imaginat ca având coarne în frunte (de unde și denumirea de **cel-4u-coarne**, **cornoratul**). *Draci măci spânzurați de coarne*. EMINESCU. N. 56/2. *Obiectul celui-cu-coarne e să-4i pună coada pe tot ce-4 liant în părășire*. PAMFILE. COM. 21. | (Bot.) **Cornul-dracului** = harba-popii (Spilaca Aruncus). PANTU. PL.

4°. (La plur.) Bucăți de hârtie s. de carton, tăiate în forma cornelor de animal, care se pun unui copil (unui secolar) spre a-l pedepsi. *Dar să nu-4 spui (cocoanei Dănuca), cocoane, că-mi pune coarnele!* FILIMON. ap. TDRG.

II. (Plur. *cornuri*) **Cornul** de vită se întrebuintează ca :

1°. (Mus.) Instrument de suflat (cf. H. X 506, 508, XIV 417) făcut din *corn* de bou, cu care buclimă vânătorii chemând copolii și ogaril (PAMFILE. J. I.). Cf. HERZ-GHER. M. IV 240. | P. ext. Instrument de suflat, din alamă s. din alt metal; spec. **Corn de vânătoare**, suflat în spirală și terminat cu un pavilion (cf. CADE.); *corn de armonie s.romatic* = instrument întrebuintat în orchestra modernă, care are tuburi de schimb pentru diversele tonalități (Ib.). Din s. în *corn s. cu cornul* (PONTBRIANT) se sună, secăntă, se suflă, se buclimă; *cornul sună, cântă, Cântăți Domnului...* în buclire (= buclume) fercețe cu și glăsură de cornu. PSALT. 203/2.

Au dat cornoari în mâinile tuturor. BIBLIA (1688) 179. Au suflat păstorii cu cornul. BARAC, T. 41 81/2. Adepțare s'auze-un corn. C. NEGRUZZI, II 57/2. Cornuri, buciune și tube sună falnice fanfare! ALEXSANDRI, P. III 94. Uraun... un corn apucă și buciună în vânt. Id. Ib. III 285. Îngânat de glas de ape Cânt'un corn cu'nduloarc. EMINESCU, P. 102. Să te-aud din corn sunând. Id. Ib. 163. Gornistul... ostensiv sunând în cornul de aramă. M. I. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLII, vol. II 453. Unde nu-i toacă, semnalele... se aduc din corn. PAMFILE, I. C. 30. Cornul carabel, parte a cimpoiului. H. XII 142.

2. Diverse vase s. recipiente făcute din corn s. în formă de corn:

a) † Vas de ținut undeielemn. Împle-și cornul tău de undeielemn. BIBLIA (1688) 206. Preuții... să ungea cu sfântu' undeielemn, turnat fiind den corn ce să punca deasupra pe cap. TEOFILACT, ap. GCR. I 80/2.

b) pentru ținut praful de pușcă PAMFILE, J. I. CORNECIU (TDRG); p. ext. praful de pușcă cuprins într'un astfel de corn. Pe toată ziua stricam într'însele [în vrăbi] câte un corn de praful. ODOBESCU, III 22/2. De curca atârnat... cornul de os, cu care se toarnă pulberea în... ținândul puștii. PAMFILE, I. C. 64.

c) pentru păstrat sarea: se face din cornul de viță mare. INFUND. SEZ. VIII 89, cf. H. VII 441.

3. Instrument al olarului, cu care face flori pe vasele de lut. Cornul este făcut dintr'un corn de vacă; e subțire, găurit la vârf, unde se pune o pană de găscă sau o țevică. Smaltul se toarnă în corn și cu el se scrie. PAMFILE-LUPESCU, CR. 225.

4. (MIL.) Cornul abundenței s. îmbelsugării = cornul caprei Amaltea care a hrănit pe Jupiter (STAMATI); umplut cu fructe și cu flori, e simbolul belsugului și emblema a agriculturii și comerțului. Cornu'imbelsugării aduce îndată! I. VĂCĂRESCU, P. 85/2. Să curgă fericirea din cornu'imbelsugării Ce-aveți în mâna coastră. I. NEGRUZZI, VI 313. Mussel... în cântec versuri răpezi și armonioase, adevărate mărgăritare picate din acel corn de poezie îmbelsugări ce-l răvărâș suava lui muză... știe... a schite... o... elegie vândătorească. ODOBESCU, III 85/2.

5. Obiect făcut dintr'o jumătate de corn, cu care se ajută cineaș spre a face să intre piciorul în încălțăminte (COSTINESCU), încălțător.

III (Anat. după fr.; fără plural) Materia o-soasă din care sânt alcătuite coarnele sau cornetele animalelor. Cornul coplei. Pieptene de corn. CADE.

IV. P. anal. Diferite lucruri s. părți ale unor obiecte care au asemănare cu coarnele dobitoacelor:

1. (Plur. coarne) Fiecare din cele două mâner ale plugului, de care ținne omul la arat (LIUBA-IANA, M. 107), numite și: ieppe s. crăcane (cf. H. XIV 417). Cf. LB., H. II 3, 13, 50, 62, 101, 146, 168, 186, 203, III 18, IV 11, 44, 75, XIV 285. Mai rar, se găsește și pluguri cu un corn. Cf. PAMFILE, I. C. 149, A. 36. Când puil cucului Pe coarnele plugului. ALEXSANDRI, P. P. 298/2. JARNIK-BĂRSEANU, D. 285. Așa-mi vine câte-un apând, Să duc boii să mi-i vând, Iară plugul să-l aprind, Din coarnele plugului Să fac zeauș murgului, POP., ap. GCR. II 306/2. Căpitane, căpitane, Stobaci-mă din cătane, Să mai prind plugul de coarne. HODOȘ, P. P. 223. De coarne de plug nu țin. PAMFILE, A. 6. | F i g. Meseria de agricultor, agricultură. Se retrăgeau la coarnele plugului. C. PETRESCU, R. DR. 39. # A fi la coarnele plugului (DDRF) s. a duce plugul de coarne (HERZ-GHER., M. IV 240) = a conduce, a stă-

pâni, a fi stăpân. | P. restr. Calul înfipt în căpătul de sus al cornului plugului. Cf. PAMFILE, I. C. 149.

2. (Plur. corni și coarne; Transilv.-de-nord, Banat, Bucovina, poate deacele după ung. *szarufa*) Căprior (II 1°) LB., REV. CRIT. IV 142, H. XVIII 269. SEZ. V 55/2, 50/2. LIUBA-IANA, M. 95, VICIU, GL., COM. AR. TOMIAC, COM. ITTU. Cănu' rădică apoi cornii, de o lețucă, apoi atunci rădică steag. T. PAPAHAGI, M. 167/2.

3. (Plur. coarne neatestat) Mănerul înfipt în coropăria coasei, de care costorul ține cu mâna dreaptă. PAMFILE, CER. 169.

4. (Plur. coarne) Fiecare din țepule omului furcii (I 1°). Cf. PAMFILE, I. C. 143. Furca cu do coarne = bicorne furca. LEX. MARS. 190. Coliță = furcă de fier cu coarnele strâmbe în jos. VICIU, GL. | P. anal. Partea mijlocie a furcii de tors (II 4°), menită să sprijine calerul PĂCALĂ, M. R. 492.

5. (Plur. coarne) Fiecare din brațele crucii. Crucia acasta, ale cărei cornuri se acoper la unii cu două scândurele... MARIAN, I. 333/2. Printru coarnele crucii leagă spice de grâu. Id. NU. 267.

6. (Plur. coarne) O parte a rășchitorului; în unele regiuni e sinonim cu crucea rășchitorului, iar în altele cu cracii s. crăcanele lui. Cf. DAME, T. 140. PAMFILE, I. C. 13.

7. (Plur. coarne) (Pesc.) Coarnele cărlionțului (2°) (v. c.), balăului (v. crăncie). ANTIPA, P. 8. (Banat; plur. corni) În cap [femeile] au corni care se împletesc cu părul. H. XVIII 60.

9. (Plur. coarne și cornuri) Fâșe de pergament pe care se află înscrise unele pasagi din Vechiul Testament, închisă într'o cutie dreptunghiulară de piele, pe care Evreii o pun pe frunte și la braț când se roagă dimineața, filacter. CADE. Corn Jădoresc. HERZ-GHER., M. IV 240. Cornul lui tai'to! (se zice Jidanilor, în bătaie de joc). PAMFILE, J. I.

10. (Plur. coarne) Parte a altarului. La cornul (coarnele D.) altarului. PSALT. 249/2.

11. (Plur. cornuri) Vârful ascuțit în care se frâng marginile unor pălării (cf. tricori). Cealmana ce poartă Vezirul... cine în trei cornuri. LET. II 174/2.

12. (Plur. cornuri) Coltuc de pâne. HERZ-GHER., M. IV, 240.

13. (Plur. cornuri, pe alocuri coarne; cf. germ. Hörnchen) Aluat de frazele copt în formă de semilună și servit mai ales la cafea, chiflă. Teri dimineașă am băut un ceaiu cu patru cornuri. C. PETRESCU, C. V. 153. Corn cu sare s. săral. HERZ-GHER., M. IV 240.

14. (Fără plur.) Luna în formă de secere. Zamfiru... se uita La cornul lunii ce se țese. ALEXSANDRI, P. I. 19.

15. (Plur. coarne) Fiecare din cele două vârfuri ale huii când are forma secerii. De va fi cornul lunci cel mai de jos mai întunecat... CALENDARIU (1814), 79/2. Când luna e cu coarnele (= vârfurile) în sus... GOROVEI, CR. Luna... este cu vârfurile în sus și deci cu coarnele în jos. PAMFILE, VĂZD. 101.

16. (Plur. cornuri) Fiecare din trianșurile s. piramidele de hârtie care înclpuiesc razele la steaua de colindat. Băleșil... își fac o stea cu 3-7 crai sau cornuri... de hârtie tăiată cu foarfecele. PAMFILE, CRC. 126.

17. (Plur. cornuri) Fiecare din cele cinci părți din care e făcută prescura. A dat drumeții un corn de prescură și un păhăruș de vin. CREANGĂ, P. 91/2. Rupând cu grijă un corn din prescură. AGĂRBICEANU, L. T. 36. Ar muri... pentru cornuri de prescură. DOINE, 289/2.

18. (Plur. coarne; Mold. și Bucov.) Coarne-de-

mare (s. coarne-mari HERZ-GHER., M. IV 240) = roșcoe. Cf. (a. 1705) IORGA, s. D. XII 16. *Pui în rachiu... smochine, strafide, coarne de mare.* ȘEZ. IV 183/20, cf. III 150/20, MARIAN, I. 98/20, N. 299/20, TR. 347.

V. P. ext. (Plur. cornuri) 1°. (Mal mult prin Transilv.) Colț, unghiu, ungher, capăt, margine, cf. cheutoare (B. I 2°) MARIAN, NA. 114, COM. SAT. V 109, TIPLEA, P. P., T. PAPAHAĞI, M. Cu cornuri s. în cornuri = angulatus, angulosus; din corn = angularis. LB. Turnurile cu cornurile împletite cu mărgăritari. CUV. D. BĂTR. II 461. *Area doi saci, unul descosca în fund și în cornuri și să'mbrăca ca'n'r un stan de cămeșe.* DOSOFTEIU, V. s. 8°. *Acest împărat a zidit un meci foarte mare și frumos cu patru minareale în patru cornuri ale meciului.* CHRONOGRAF (a. 1650, ap. GCR. I. 149. *Toate ușile și despărțiturile în patru curnuri pământite.* BIBLIA (1688) 247. *Un corn de loc ce l-au lăsat dumnealui Toma Luca (a. 1741).* URICARIUL, XXI 328/20. *În cornul pădurii... cireș (a. 1755).* lb. XXV 160/20. *Cornul dumbrăței.* lb. II 244/20. *O peceștește Domnul în patru cornuri cu a sa peccie cu ceară tare.* lb. III 320/20. *Corn de țară.* MAGAZ. IST. IV 47/20. *Piatră cioplită și în patru cornuri tăiată.* ȘINCAI, HR. I 6/20. *Cojnicele se fac... în patru cornuri.* ECONOMIA, 204. *Tot câte trei [snop] în fieștecare corn a crucii.* I. IONESCU, C. 133. *La un corn de drum.* SADOVEANU, B. 123. *Casele se alcătuiesc din bărne cioplită care se încheie la cornuri în zimți sau chitatori.* PAMFILE, I. C. 439. *În pod, După un corn Este o mică lăcrișă.* RETEGANUL, TR. 42/20. *Se pusc... într'un corn de casă și începu a plânge.* MARIAN, O. II 191. *În cornurile gardurilor, în unghere.* MARIAN, NA. 289, cf. I. 344/20. *M'or add... În corn de grădini.* id. lb. 163°/20. *Suratele mele... ascăr s'au vorbit... într'un corn de șură Să-mi arunce fapt și ură.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 186. *Strigă sura Brahului Din cornu'orașului.* BIBICESCU, P. P. 150. *La Buda... în cornul pițului, La biru 'mpăratului.* REV. CRIT. II 334, cf. MARIAN, I. 63. *Îmi secerară într'o zi de primăvară Răsturnând un corn de țară.* TEODORESCU, P. P. 150°, cf. GCR. II 335/20, VASILIU, C. 177. *Fără un corn de lume, Unde nu cunoșc pe nime.* MARIAN, I. 352/20. *Se leagă în fiecare corn al pânzei... și câte un cruceriu.* id. I. 301/20. *(Cărpă, batistă) în cornuri = cu cele 4 colțuri legate spre a putea duce cova (în ea). O batistă'n cornuri (pînză) etc., o batistă plină de mere, pere... CIAUȘANU, V. # Cornul (intăiu, al doilea al) mesei = colțul mesei, locul de onoare.* HERZ-GHER., M. IV 240. *În cornul întâiu de masă Șede bunul Dumnezcu.* BUD., P. P. 73. *Sfânt Ion a fost la al doilea corn de masă sfânt mai mare.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. s. 250/20. *Intunerec ea în corn = beznă.* HERZ-GHER., M. IV 240, SBIERA, P. 228/20, 279/20. # Spec. (Pesc.) Pentru ca matia... să nu se fărâleze prea mult prin nomol, de fiecare din cele două capete ale fundului sacului mai este legat cu câte o frânghiuță și câte un lemn ușor... care ridică colțul sacului în sus. Aceste lemne se numesc la Turtucheni cornurile matifei. ANTIPA, P. 460.

2°. *Cele patru cornuri ale lumii = punctele cardinale, direcțiile. Vor bucina arhanghelii spre patru curnare a pământului.* CUV. D. BĂTR. II 454. *L-au și tăiat în patru și l-au împărțit în patru cornuri ale țării.* ȘINCAI, HR. I 188/20. *Din unghiele aceste au să facă 8[fin]ii arhang[heli] Mihail și Gavril bucină, din care nu să bucină în cele patru cornuri ale lumii.* MARIAN, I. 52/20. *El, măr, se scula, Bucium în mână lui, În trei cornuri bucină, Ciobănași că-și aduna.* TEODORESCU, P. P. 474.

3°. † (Mil., plur. neatestat) Aripă (II 2°) de oaste, de tabără. *Vouă, Laconilor, nu vă dăm pînză, ce vă lăsam carile corn a aripă n'a plăcea, dintru acolo stați.* HERODOT, 478/20. *Făcând și două băști de pământ, una la un corn de oaste, alta la alt corn.* LET. I 240/20. *Pre aciea t-au orânduit în cornul den dreapta (al oastei).* lb. I. A. 89/20 (Arhaizat) *Cornul cel drept al taberei.* ȘINCAI, HR. II 41/20. *La cornul den droapta sau aripa dreaptă se așezau căldrașii.* BĂLCESCU, M. V. 618.

VI. Fig. † (Biblie; fără plur.; Cornul ca simbol pentru) Putere, strălucire. *Scut mic și cornu (cornul D) spăncenii mele.* PSALT. 24/20. *Toate coarnele păcătoșilor frângu, și rădăc-șe cornulă dereptului.* lb. 150/20. *Acie crescu cornul lu David.* lb. 279/20. *Dumnezcu ce-mi este... cornă de mântușă.* DOSOFTEIU, PS. 49. *Și ra da vărute împăraților noștri și va aștia cornulă Hristoșilor săi.* id., ap. GCR. I 250/20. *Cornul lui se va înălța întru mărire.* IOAN DIN VASLUIU (1710) lb. I 368/20. *Dumnezcu... necerând să se atingă de tot cornul creștinătoșii...* LET. II 64/20. *Ai înălțat cornulă credincioșilor... și ne-ai întărit pre noi.* MINEIUL (1776) 61.

[Plur. coarne, cornuri și corni. | ȘI: (singular nou, refăcut din plur. cornuri) **cornură** s. f. = (ad III 13°) = corn, fronzelă în dreptunghi, la capete rotundă și cu înfioriri de făină și susan. Com. N. G.-TISTU, cf. id. B., glosar și p. 15. *A rusp o cornură's capu' miresii.* id. lb. 15. | Diminutive: **cornuleț** s. a. = corn (I 1°) mic de animale; chiflă mică; minciună, puțină exagerare; (Bot.) plosnicar (ceratocaphalus orthoceras). PANTU, PL. *Vedeu cum una fugă la alta, cum își spun întâmplarea, cum fiecare îi pune câte o codiță, câte un cornuleț, cum întregul at... corbea... despre rușinea pe care a pătii-o.* SLAVICI, N. I 112; — **cornulăț** s. a. (cu plur. -lășuri, ad V 1°) Până nu mi-a închina Tot cea dăibă de miresă Din cel cornulă de masă. BUD. P. P. 5; — **cornuț** s. a. LM. (ad I 1°) HERZ-GHER., M. IV 240; (ad IV 13°) *Când vedeam lângă meliță, Îmi dădea bațea cornuță (= coruțe)* REV. CRIT. IV 338; (ad V 1°) *În cel cornuț de grădini Este-o creangă de cetină.* MĂNDRESCU, P. P. 85/20; — **cornuță** s. f. (Bot.; probabil prin confuzie cu cornuși) = holeră, corbuti (Xanthium spinosum). PANTU, PL., BĂRCIANU; — (după scoarți) **scornuț** s. a. (ad I 1°) *De nu m'ei aculta, De scornuț te-oiu lua, La apa lui Iordan te-oiu duce.* T. PAPAHAĞI, M. 140/20; — **cornură** s. a. (ad V 1°) *T'oiu scrie, maică, carte. În tuspătru cornurile Scriu cu lacrimile mele.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 295, cf. DOINE, 110/20. *Scrie'n mijloc tot năcozuri, Și mânia pe de la-turi. Apoi cele cornulețe Le-a umplut cu lăcră-mele.* ȘEZ. II 37/20. Cf. MARIAN, I. 258/20; — **cornițe** s. f. plur. = coarne (I 1°) mici și frumoase; minciună, puțină exagerare; corn (IV 8°) Intrebunțați de fetele de la țară în unele regiuni la plepătănura părului (cf. N. REV. R. a 1910, 85). *Un micușel frumos cu lumina aprinsă în cornițe.* DOSOFTEIU, V. s. 171. *O câșpioră... Cu... cornițe mîștele.* ALECSANDRI, P. P. 164/20. *Cerbul... se blestema; Cornițele mele, Crăci și rămurile... să vă tot faceți.* TEODORESCU, P. P. 68. *Berberci... Cu coarnele răsucite... Și'n cărful cornițelor... Câte-o piatră nestemată.* id. lb. 480°. *Dragi-mi sînt oțile, Când le creac cornițele.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 76. *Am o vacă bouășiță, La corniță (= cornițe) cu torchiță.* T. PAPAHAĞI, M. 145. *În cășupa pestrifată Șade o vită 'ncornorată, Ce cășupa 'n apate poartă; De-atingi vita la corniță (= cornițe), Trage capul în cășuță. [= Culbecul.]* GO-ROVEI, C. 119. *Se întreba dacă și în această în-sistență să atragă luarca aminte asupra mobilă-rului sumar și a încăperii strălucioasă, Nu scotea*

cumca cornițe subțiri, o fanfaronadă absurdă și inutilă. C. PETRESCU, C. V. 321; (ad I 3^a) *Luând... pe câte un drăcușor de cornițe, mi țîi ardea cu palete, de-î crăpa pielea*. CREAŢĂ, P. 308. *Cel cu cornițe* = dracul. Cf. HERZ-GHER., M. IV 240; — (Banat) **corniț** s. a. = (ad V 1^a) sac în trei colțuri (echess), făcut de obicei din lână, în care se toarnă laptele încheag și prin care se strecoară zerul, sidiliă. H. XVIII 141, LIUBA-IANA, M. 111; — **cornișor** v. c. | Adjective și substantive calificative: **cornuță** s. f. Nume de oale. H. XVI 413; — **cornuța** s. f. art. Nume de oale (H. VII 484, DAMÉ, T. 182) s. de vită mare (H. IX 54, 510), de vacă (H. IX 458); — **cornoria** s. f. Nume de oale. H. XV 379; — **cornuică** s. f. art. Nume de vită. H. XVI 383; — (ad I 3^a) **cornuica** s. m., sing. Numele dracului. BARONZI, L. 150/a, JIPESCU, O. 114. *Cornuica, ucișo-1 toaca nu face... mânăstiri*. PANN, S. I 52/a. *Fir' ai al coruăi, de poitură!* ION CR. III 108; — **cornuă** s. m. = (ad I 1^a) numele unui bou cu coarne mari (Com. MARIAN, AR. TOMIAC); (fig.) om prost (Com. AR. TOMIAC); (ad I 3^a) dracul (PAMFILE, J. I. ȘEZ. IV 179/a, V 59/a, HERZ-GHER., M. IV 240); — **cornuăcu**, -e adj., s. m. = (adj., ad I 1^a) cu coarnele lungi; (s. m., ad I 3^a) diavol (Com. FURTUNĂ); (ad II 1^a) cel ce căută cu cornul (COSTINESCU); (ad IV 1^a) cel ce ține coarnele plugului (cf. PAMFILE, A. 51/a, PĂSCULESCU, L. P. 20); (plur., Bot.) **cornuac** = plantă acvatică (Trapa natans) cu flori albe solitare și cu fructele comestibile cu patru colți; se mai numește: castane de baltă s. de lac, ciuline, stea, colțan s. colțar. (Comana, în Vlasca) PANTU, PL., cf. H. IX 305, 338, PĂCALĂ, M. R. 309. *Bou cornuac*. H. X 465, cf. DAMÉ, T. 27. *Omul va ecdea stăfu...* cu tot soiul de necurați și cornaci. PAMFILE, DUȘM. 258/a, cf. VĂZD. 77; — (Banat, ad I 1^a) **cornuă** (-mare) s. m. (Entom.) = rădăscă. MARIAN, INS. 35, 78, H. XVIII 148; — **cornuăcu** s. m. = (ad I 3^a) drac (ION CR. III 280); (ad I 1^a) rădăscă (Deva). Com. ITTU; (ca s. a., cu plur. -nace însemnează și) cornul (II 2^a) în care se ține praful de pușcă (DICT.); și penar în care se ține penițele de scris (Lisa, Jud. Făgăraș) VICIU, GL.; (Bot.) o buruiană (ne-definită). H. IX 439; — **cornuăcu** s. m. = (ad I 1^a) rădăscă (Clopotiva, în Hațeg) VICIU, GL. MARIAN, INS. 35, H. XVII 92, XVIII 163, DENESCIANU, T. H.; — **cornuăcu** s. m. = (ad IV 1^a) cel ce ține plugul de coarne (cf. C. C. II 100/a, TEODORESCU, P. P. 87); (ca s. a., cu plur. -niciuri, însemnează și) corn de umplut cărnați. LB.; (ca s. f.) **Cornuica satelor**, e titlul unei colecții de anecdote populare. Cf. ȘEZ. I 130/a, GCR (glosar) = **coarnes**, -ă † adj. = (ad I 1^a) cu coarne tari. *Taurii cei coarneși*. DOSOPEIU, P. 220; — **cornuă**, -ă adj. = (ad I 1^a) cu coarne (mari). *Nu-î bou așa de cornuș să nu să ciungăru[scă] și calu atdă de buiac să nu-și calcă-nă cîpăstru*. T. PAHAĞI, M. 170/a; — (rar) **cornuș**, -oasă adj. = tare ca cornul. *Arbuș... cu frunzele cornușe*. DATULESCU, ap. TDRG; — (rar) **cornuș**, -oasă adj. = (ad I 1^a) în formă de corn (BOBB, ap. CADE.); (ad V 1^a) colțuros (id. lb.); — **cornorat** (cornurat), -ă = adj., ad I 1^a) cu coarne, care are coarne, cornat, încornorat; exagerat, bizar, fantastic, încornorat (III); (ad V 1^a) cu colțuri, colțuros, necloplit (cf. GHITIE, R. M. 83), încornorat (II); (s. m., ad I 3^a) diavol, drac; p. ext. om rău (HERZ-GHER., M. IV 240). *Ytte* (= vite) **cornorate**. GRAUIU I 306. *Minciuă cornorată*. POLIZU. *Fabula... cornorată despre țigani*. C. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Or mai spune cornorații că mai sînt bani în creșta loc*. RĂDULESCU-CODIN, I.; — (rar) **cornoratic**, -ă adj. = (ad I 1^a) în

formă de corn, ca un corn. CIHAC, LM. | Verbe: **corni** IV^a trans. = (ad V 1^a) a încheia bărnela din colțurile unei clădiri. *Coliba se cornește*. DAN, P. 101; — **incornă** I^a (trans. ad IV 2^a) a încheia căpriorii unei clădiri; cf. încornora. *Am încornat casa*. VICIU, GL.; (refl. †) a-î crește cuiva coarne. (Exemplu sub **incornora**). | Colectiv-local: (neobisnuit) **cornărie** s. f. = brutărie în care se fac cornuri (IV 13^a), simlgerie. PONTBRIANT, POLIZU, COSTINESCU].

— Din lat. **cornu** (cu sensul I 1^a, II 1^a, II 2^a, 4^a, III, IV 15^a, V 1^a, V 3^a); sensul de colț, unghiuș se găsește și la Aromâni și în franc. *corn* și în dialectele actuale franceze, în catalană și în Sicilia). Cf. cornar, cornat, cornut, încornora, și dubletul goarnă.

CORN s. m. (Bot.) *Cornouiller (Cornus mas)*. — Arbore frumos, cu ramurile verzi și cu flori galbene, care face niște fructe roșii comestibile, numite coarne. Lemnul lui e foarte tare; frunzele se întrebunțează la colorat. Se mai numește și: **cornul-voinei**. Cf. PANTU, PL., H. I 18, II 79, X 149, 205, 476, XI 230, XIV, 102. *Corn* = *Cornus*. ANON. CAR. *Dreanca* (= bulg. *drénka*) = **cornul**. GLOSAR DE PLANTE (1705), ap. GCR. I 357/a. *Cornul înfloarește la Februarie*. I. IONESCU, M. 60. *Din Boian la Vatra-Dornii Au umplut omida cornu*. EMINESCU, P. 161. *Tufare de corn*. CONTEMPORANUL, III 782. *Miercuri seara și Joi dimineața din săptămîna patemilor se fac focuri prin curți cu lemne de... alun și corn*. PAMFILE, DUȘM. 80. *Se fierbe laolaltă coji de corn... și cimbrisor de câmp... până cînd se capătă colorarea roșie dorită*. PAMFILE-LUPESCU CR. 101. *Toiag de corn*. LB. *Tuță di corn*. HERZ-GHER., M. IV 240. *Lemna de corn*. TEODORESCU, P. P. 308^a, RETEGANUL, CH. 97. *Cornule, ce nu te'adoi, De-o creangă să te despoii, Să-mi fac prăjină de bot!* ALECSANDRI, P. P. 44/a. [Diminutiv (neobisnuit); în poezia pop. cu caracter mistic, în rimă; plur.] **cornuă** s. f. și **cornuăcu** nouă oed de fier și nouă de oțel, Să fac secerile, Cu mînuchi de cornuăcu, Să seceră nepoși și nepoșele și copile tinerele. VICIU, COL. 188 (notă: *ede corn; lemn tare*); în GLOSAR: din lemn de corn). | Colective: **corniț** s. a. și m. (plur. -neturi LB.) = pădure de corni (LB., COSTINESCU), loc cu mărici și corni (C. IX 3); p. ext. pământ format din sfărîmături de stînci, sol schelet (PORCUC, T. E. 324); (Bot.) = buruiană (H. IV 52, 83), un fel de scau (cf. DDRF, TDRG) *Olăniți, soacii și cornuții*. ap. TDRG. *Se amestecă un fel de cornești verzi cu foaia lată*. HEM. 1468/a; — **corniș** s. a. = (plur. -nișuri) pădure de corni, (I), LM. *cornet*. În vremile vechi *pre aieci ar fi fost tuțe de corni, și de aceia și-ar avea numele „Corniș”*. LIUBA-IANA, M. 46; p. ext. (plur. -niși; Bot.) **cornoniște** (*cornonilla varia*). *Micii, umplându-se... de căpușe... trebuie săplăți cu apa în care a mocnit... cornișor sau corniș* (coronilla varia). DAN, P. 48. (Cf. citatul de la cornișor.)

— Din lat. **cornus**, idem. Cf. coarnă, cornacee.

CORNĂC s. m. *Cornac*. — (Franțuzism) Conducător de elefanți; p. ext. mînător de animale. *Te vezi... pus pe un măgar care pleacă fuga duduț cu bățul dinapoi de cornacul său*. C. NEGRUZZI, I. 329. *Un șircag de elefanți, mînații de cornaci ce-î încalcă și-î îmboldesc*. ODHOESCU, III 110/a. — N. din fr. (și germ. *Kornak*, rus. *kornak*).

CORNĂC s. m. } v. corn.
CORNĂCIU adj., s. m. }

CORNALINĂ s. f. (Min.) *Cornaline*. — Varietate de agată semi-transparentă, de un roșu-închis, din care se face peceți, pietre de inele, etc. *Două plăci ovale de cornalină... și despărțite prin doi mai mici sașufiri alăturați*. ODOBESCU, I 420. — N. din fr.

CORNĂR s. m. și a. I. 1°. *Collecteur de l'impôt sur les bêtes à cornes*. 2°. *Laboureur qui tient les cornes de la charrue*. II. 1°. *Charrue à un seul mancheron*. 2°. *Poutre, chevron*. III. *Marchand de croissants*.

I. S. m. (rar) 1°. † Slujbas însărcinat cu încasarea impozitelor asupra viteilor cornute; cf. *cornări*, *cornării*. *Boi... având pectoliturile cornarilor*. ARHIVA ROM. II 299, ap. TDRG. 2°. Cel care, la arat, ține coarnele plugului (C. C. II 160/a), *cornaci*, *cornaciu*, *corniciu*. *Cornarii se duc acasă, Plugarii cu toți se lasă*. POP, ap. TDRG. II. S. a. 1°. Plug cu un singur corn (IV 1°). Cf. C. C. II 146/a.

2°. Stălpul din păretele casei din corn (V 1° = colț) (Mitoc, în Bucov., com. ITTU); câprioara din cornul (= colțul) acoperișului (ib., id.); colțar (GĂINEANU, D. U.)

III. S. m. (București) Vânător (ambulant) de cornuri. *Uite 3 lei: ia două cornuri de la cornar*.

[Plur. ad I și III cornari, ad II *cornar* și *cornări* (= crăcane?); *Găleșile... se anină... într'un vârf de fag cu mai multe cornări, tăiat și înfipt în pământ, cu pe cornării (sic!) lui să se scurgă și unuce găleșile stâni*. DAN, p. 103/a. | Feminin (de la *cornar* III): *cornăreasă* s. f. = vânătoare de cornuri; soție a unui *cornar* (III). | 8]: (de la plur. *cornarii*) *cornură* s. a. = dulăpior așezat în cornul (V 1° = colțul) odăii, în care se ține mai ales sticle; colțar. Cf. PĂCALĂ, R. 409, 485; (Dulgh. și Zid.) echer, colțar. H. XVII 152, 312, com. ITTU; *cornorâr* † s. m. (Inecare ne-reușită de a crea un nume românesc pentru) rîno-cer. GORJAN, H. II 27. | Verb: *cornări* IV^a = (trans.) a da cu coarnele, a lovi (pe cineva) cu coarnele, (refl.) = reciproc, despre vite) a se bate în coarne; (trans., despre femei) a pune coarne (bărbatului), a încornora (DICT.), a-l înșela (cu altul); † (trans.; complementul e vita cornută) a încasa impozitul pe vitele cornute; (intrans.) a ține plugul de coarne, p. ext. a ara; (refl. despre vite) a-și rupe un corn s. a-mândouă coarnele (LB, REV. CRIT. III 119); a încheia câprioara (= cornul IV 2°) la o casă (cf. LB.); (trans.) a face ceva colțurat, cornurat (cf. LB.) *Prostul care cornărește*, *Sudori vară*. KONAKI, P. 79. *Înima gospodarului se bate, când vede întâia dată măcieșul și spinul înflorit, și de aici înainte nenicotă cornărește, până ce se sfârșesc zilele lui Prier*. I. IONESCU, C. 51, cf. SEVASTOS, C. 188/a. REZ. V 90/a. VASILIU, C. 129. *Boul s'a cornărit*. REV. CRIT. III 119. | Abstract: (< *cornări*) *cornărit* s. a. = † impozitul pe vitele cornute; (îneca plugului de coarne, arat. *Lua, deocămi de vamă, de bou câte un leu; i se pușese aici dări nune cornăritul*. LET. II 87/a. cf. 314/a. *Scutire a 200 de boi de negoț ai lui Potocki de vamă, de cornărit, de conifă*. IORGA, S. D. VI 240. *Pentru niște boi... fiind el [Grigore Ghica] cu slujba cornăritului la finutul Cernăușilor*. Id. Ib. VI 261. *Să albă a seuli... trei sute [de] boi de negoț, de vamă și de cornărit* (a. 1797). URICARIU, II 59/a. Cf. Ib. I 91/a. *Fără întărire trebue [gospodarul] să se apuce de cornărit și de aruncat în pământ semințele*. I. IONESCU, C. 157].

— Derivat din *corn*, cu suf. -ar.

CORNĂT, -Ă adj. *Cornu*. — Care are coarne

(mari), cu coarne (mari), cornut, încornorat (I 1°). Cf. *incornățel*. (Despre vite H. XV 100; *boi H. II 319, vaci, H. IX 438, despre oi H. VI 125*). *Decât buăru!*. *Mai cornat este înarogul*. CANTEMIR, ap. TDRG. *Bou cornat și buăru!*. Id. 187. 161. *Eu am mijloc sigur ca să te fac cornătu* [spune vulpea câmleii geloase de coarnele [apului]. C. NEGRUZZI, II 206/a. [Diminutiv: *cornățica* s. f. art. Nume de oale. H. XIII 199; — *cornățel* s. m. (Bot.) = cornuțel, turia (Gallium Aparine); brădișor (Lycopodium Selago; în J. Putna); scăetele-popii (Xanthium strumarium; în J. Prahova). PANTU, PL.⁵, cf. H. VIII 182; — (singular nou, refăcut din plur. dial. *cornățai* = cornăței) *cornățau* s. m. = un fel de scaiu mic și lungăreț, având forma unui sâmbure de măsline, pe care-l vedem adesea prin lâna oilor (Ostriza). Com. Z. MEDVIG.]

— Din lat. *cornuatus*, -a, -um, idem. Cf. *cornățar*, *cornuț*.

CORNĂREASĂ s. f. v. *cornar*.

CORNĂRI vb. IV^a v. *cornar* și *incornora*.

CORNĂRIE s. f. v. *corn*.

CORNĂRIȚ † s. a. v. *cornar*.

CORNĂȚĂR s. m. (Entom.) Insecte (*Naucornis cinicoides*). — Insectă mică și lătărețată ale cărei picioare de dinainte seamănă cu niște cornițe. Trăiește pe fundul apelor stătătoare sau în-curgătoare. Înțepă foarte tare. Cf. MARIAN, ÎNS. 455. — Pare a fi un derivat (cu suf. numelor de agenți -ar) din *cornat*, apropiat de *cornițe*.

CORNĂȚEL s. m. (Bot.) v. *cornat*.

CORNĂȚICA s. f. art. v. *cornat*.

CORNEA subst. art. v. *corn*.

CORNÉE s. f. (Anat.) *Cornée*. — Partea anterioară, transparentă a ochiului, prin care se zărește irisul și pupila.

— N. din fr. (< lat. *cornes* «de corn»).

CORNĒNCIU s. m. v. *corn*.

CORNĒT s. a. și m. 1°. *Cornet*, *cornet à piston*; *cornet*, *corniste*. 2°. *Cornet acoustique*. 3°. *Cornet* (de papier). 4°. *Cornet* (à jouer aux dés). 5°. *Cornet* (des fosses nasales).

1°. (Muz.) *Corn* (II 1°) mai mic de suflat, un fel de trompetă, trâmbiță. *Cornet de aramă*. LM. S pec. *Cornet cu piston* = un fel de trompetă cu clape, de timbru cam vulgar, întrebunțată mai ales de muzicile militare și de fanfare. | P. ext. s. m. Muzicantul care (într'o orchestră) cântă din acest instrument.

2°. Instrument în formă de pălnie s. de corn de care se servesc surzii spre a auzi, numit și: *cornet acustic*. *Dă jos un cornet acustic... și-l pune cu gura cea strântută la ureche*. CARAGIALE, ap. CADE.

3°. (Franțuzism) Bucată de hârtie învârtită în formă de pălnie spre a pune cere mărunț într'însa, coșuleț (de hârtie), (Transilv.) toc; p. ext. ceea ce s'a împachetat astfel. *Se unge cu ceară de albine o bucată de pânză de olăndă și se face din ea un buclum... adică se răucește în formă de cornet*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 124. *Alți trecători... porneau, fiindă cornetul [de castane] între degete*. C. PETRESCU, C. V. 118. *Cornet de bomboase*.

4. (Franțuzism) Pahar de corn s. de carton, în forma unui con trunchiat cu care se aruncă zarurile. CADE.

5. (Anat.) *Cornete nazale* = mici lame osoase învârtite împrejurul lor însele în formă de corn mic și situate în interiorul narilor.

[Plur. -*nete* și -*neturi*].
— N. din fr.

CORNÉT s. a. v. **corn**¹.

CORNÉT † s. a., m. (Milît.) *Cornette*. I. S. a. Stindardul unui escadron de cavalerie. COSTINESCU.

II. S. m. și a. Rang militar (ALECSANDRI, T. 1772); ofițer de cavalerie (ȘĂINEANU, D. U.), stegar de cavalerie (STAMATI), port-drapel. 16 *corneturi* și *stegari*. LET. II 71/10. 8 *podporușnici* și *corneti*. Ib. II 74. *Se ducea Moscalii gloate cu corneturi pe departe drept iarba*. Ib. II 115/16. *Nu-i de geaba cornet la cavalerie*. ALECSANDRI, T. 1063.

[Plur. -*neți* și -*neturi*.] Și: **cornetă** † s. f. *Eu am avut supt corneta mea mai bine de o sută de călăreți*. ȘINCAL, HR. III 43/16.

— Din rus. *kornetŭ* și pol. *kornet*, amândouă din fr.

CORNETĂ † s. f. (Milît.) v. **cornet**.

CORNÎ vb. IV^a v. **corn**².

CORNICE s. f. (Arhit.) v. **cornisă**.

CORNICEA s. f.

CORNICIU s. m. și a. } v. **corn**³.
CORNIGICA s. f. art. }
CORNILA s. m. }

CORNIS s. a. (Zid. și Dulgh.) v. **corniz**.

CORNÎȘ s. a. v. **corn**³.

CORNISĂ s. f. (Arhit.) *Corniche*. — Ornaament în relief ce se face de jur împrejurul unui zid, cf. chenar, brâu (II 2), ciubuc, pârcău. *D'asupra corniceii ce e formată de un brâu de cărămizi cu unghiuri ieșite și scobite* [e acoperimântul]. ODOBESCU, I 388. *Cornisa are un profil modern, fără caracter*. GHICA-BUDEȘTI, MON. 187, I 22. *Deasupra fruntarului de sus apar capetele grinzilor, pe cari e așezată „cosoroba” sau cornișa*. AL. TZIGARA-SAMURÇAȘ, CONV. LIT. XLII 105. || P. ext. (Topogr.: după fl. cu *corniche*) Sprânceana văii, de unde începe coborîsul repede al coastei. PORUCIC, T. E. 195. [Și: (din it. *cornice*) **cornișe** s. f.]

— N. din fr. (din ital.) Cf. dubletele **corniz**, **corniză**.

CORNÎȘOR s. a. v. **corn**³.

CORNÎȘOR s. a. și m. I. 1^a. *Petit angle*. 2^a. *Caroube*. II. 1^a. Différentes plantes. 2^a. Variété de raisin.

I. S. a. 1^a. Corn (v. 1^a), colț mic. *Cornișor de casă* (ȘEZ, I 297), *de gard* (MARIAN, SAT. 280), *de munte* (T. PAPAHAĞI, M. 25/a).

2^a. (La plur.) *Cornișoare* = roșcove, coarne-de-mare. *Struguroare ș'aluțele, Cornișoare și smochine*. SEVASTOS, N. 137.

II. S. m. (Bot.) 1^a. Diferite plante din familia Lycopodium, precum: *L. annotinum*; cu tulpină târtoare, foarte ramificată; crește pe stânci și prin păduri umbrase; se mai numește și bră-

dișor (II 1^a); — *L. Selago*, numit și **cornișor de munte** sau brădișor; — *L. clavatum*, numit și *pedicuță*. PANTU, PL. | Apoi: *Ceratophalus orthoceras*, numit și *plosnicar* și **cornuleț** (PANTU, PL.) și **cornișor-drept** (BARCIANU). | *Corniș. DAN, P. 48.* | Greu de identificat; plantă (H. III 242, IV 52, com. A. TOMIAC), cu trunchiul bifurcat și verde todeauna (H. X 497); bu-rulină cu floarea albă, bună pentru rânză (H. XVI 9, cf. IV 84).

2^a. Varietate de struguri cu boabele verzi, țugulate și dulci la gust. H. III 305, cf. **corniță**.

— Derivat cu suf. diminutiv -**isor** din **corn**¹ (în sensul I) și din **corn**² (în sensul II 2^a). În sensul II 1^a, pe cât se pare, din amândouă.

CORNÎST s. m. (Milît.) *Cornist*. — Soldat care suflă goarna, **gorbist** s. care cântă din corn (II 1^a) *Grănicierul... tobosari și corniști*. I. IONESCU, M. 34. *A sunat Corniștii de plicare*. COȘBUC, B. 56. *Muzica bat[alionalului]... angajează fighor-niști, clarinetiști... și cornist*. UNIVERSUL, 1930, 16 Noemvrie.

— N. din fr. Cf. dubletul **gorbist**.

CORNÎT s. a.

CORNÎȚA s. f. art. } v. **corn**³.

CORNÎȚA s. f. v. **corn**³ și (Bot.) **coarnă**.

CORNÎZ s. a. (Zid. și Dulgh.) *Guillaume, rabot à moulures*. — Unealtă a zidarului (H. III 153) s. dulgherului (H. III 450), nedefinită mai de aproape. Probabil ciubucarul, tiparul de tras ciubucele pe zid și lamă bacul, rindeana cu care se fac ciubucele pe marginea mobilelor. [Și: **cornis** s. a. H. III 387. | Plur. -*nizuri*, -*nizuri*.]

— Din bulg. **korniz** (*karniz*) „ciubuc” (< germ. *Karnies*, fr. *corniche*). Pentru trecerea de sens dela „ornament” la „instrumentul cu care se face ornamentul”, cf. ciubuc 1^a. Cf. dubletele **corniză** și **cornisă**.

CORNIZĂ s. f. *Tringie*. — Galerie de lemn pe care se țineste o draperie, perdeana unei ferestre, etc.; vergea de fier de care se târnău perdelele sau draperiile prinse de niște inele. CADE.

— Din b.-gr. *κορνίζα*, idem (< germ. *Karnies* < fr. *corniche*). Cf. dubletele **corniz** și **cornișă**.

CORNOFĂN s. m. (Bot.) *Acacia*. — (Ungarism) Salcâm. ALEXI, GHETIE, R. M.

— Din ung. **koronafa**, idem.

CORNORĂR † s. m. (Zool.) v. **cornar**.

CORNORĂT, -Ă adj. v. **corn**³ și **incornora**.

CORNORICA s. f. art. } v. **corn**³.

CORNÓS, -OĂȘA adj. }

CORNOVÊL s. m. sing. *Vent du sud*. — Vânt de miazăzi. H. II 286.

CORNULÊT s. a.

CORNULUȚ s. a. } v. **corn**³.
CORNURĂ s. f. }

CORNURĂR s. m. și a. v. **cornar**.

CORNURĂT, -Ă adj. v. **corn**³ și **incornora**.

CORNURĂȚIC, -Ă adj. } v. **corn**³.
CORNURÊL s. a. }

CORNURILE s. f. plur. v. **corn**.

CORNURÓS, -OASĂ adj. } v. **corn**.
CORNŪȘ, -Ă adj. }

CORNŪȚ, -Ă adj., subst. I. *Cornu, Diablu, II.* Noms de différentes plantes.

I. (Animal) cu coarne (mari, bine dezvoltate MARIAN), **cornat**; p. restr. vite **cornute** (s. vite mari) = bou și vaca. Ca nume de animal se dă: *Cornuta*, unei vaci cu coarnezle crescute în laturi și care împunge când dai s'o legi (MARIAN); unei oi cu coarnezle mari (II. VIII), vol. II 183, X 329, DIACONU, P. 37), mai măricele (II. XIV 187), lungi (II. XIV 176), cu coarnez bine și frumos crescute (com. MARIAN), aduse îndărăt (cf. LICUBA-IANA, M. 111), cu coarnez mici (II. XV 278). Cf. H. I-XVIII, DENSUSIANU, T. II, 82, PRECUP, P. 54; unei capre (DENSUSIANU, T. II, 83). *Cornuțal*, nume de berbec. H. IV 155, 197, 224. *Cornuț*, -e = *cornuț*, -a. ANON. CAR. *Cornuț*. LEX. MARS. 197. *Se realizează pe creștetul cornuț al ciutei*, ODOBESCU, III 55/56. *Ce-i pare mai blând, mai plăpând cu oifiți, berbecii... cornuși și cornuțe?* JIPEȘCU, ap. GCR. II 258/59. *S'are oi mai multe, Mândre și cornuțe*, ALECSANDRI, P. P. 1/56. *Că e laie, Că-i bălăie, Că e ciută, Că-i cornuță*, CREANGĂ, P. 247/56. *Cere-i mil de mio-rele S'alte sute de cornuțe*, TRODORESCU, P. P. 87. *Săraciții boii cornuși, Cum lăsoară niște muși!* JARNİK-BĂRSEANU, 8D. 454 | P. a. u. a. l. (Bot.) **Secară-cornuță** = **corn-de-secară**, PANTU, PL. | P. a. u. l. (În fantazia poporului) (Drac) cu coarnez. *Scărpiându-se în capul lăfoș și cornuț, început a răde*, EMINESCU, N. 56/56. (Substantivat) Drac, cf. *coarnez*, *cornuță*. *Când o căzut cornuțu' așe, o sărit el... di trei mili di loc în sus*, ȘEZ. III 3/56.

II. Subst. (Bot.) Nume de plante: P. (Banat) *Cornuță* = *ciumăfaie* (Dataura stramonium) PANTU, PL., cf. H. XVIII 267, 168, LEON, M. 45, MARIAN.

2. *Cornuț* = turliță, **cornuțel** (Gallium aparine), H. XIV. 436.

3. (La plural) *Cornuși* = a) *holeră*, **cornușă** (Xanthium spinosum) II 252, H. X. 205, cf. COSTINESCU; b) *scăietele-popii*, **cornușel** (Xanthium strumarium), PANTU, PL.; c) *căldărugă* (Aquilegia nigricans), DAMÉ, T. 184.

[S]: **cornuș**, -ă = *cornuș* nume de oi (II. I 62, 139, 269, 419, II 3, 12, 50, 194, 221, VI 30, 221, VIII 151, 268, XI 438, 489, XII 30, 97, XV 264, XVI 372); **cornuț** = o buruiană (nedefinită) H. XII 170. | De la **cornuși** (II 2°) s'a făcut un singular nou **cornuș** s. m. (II. III 385, X 20, 67, XII 411, XVI 159) = mică plantă cu flori albe (Ceratium arvense), care crește prin livezi și poieni, numită și *canariță*. PANTU, PL., BĂRCIANU, PĂCALĂ, M. R. 19. | Diminutiv: **cornușel**, -ea adj. *Doi boi bourei, În eoadă codălbei, În coarnez cornușel*, DENSUSIANU, T. II. 267/56. (Substantivat: **cornuși**) **cornuși** = o buruiană (neidentificată) H. I 19. **Cornușel** = măricele ce se prinde și rămâne pe vestimente. REV. CRIT. III 120. **Cornușel de câmp** = **cornuș** (Ceratium arvense), BĂRCIANU.]

— Din lat. **cornutus, -a, -um**. Acest cuvânt a fost dus de păstorii români la Albanezi (*kërruță*), la Neogreci (*κορνοτά*), la Poloni (*kurnuty*), la Slovaci (*kornuta*) și Cehi (*kurnota*).

CORNŪȚ s. a. v. **corn**.

CORNŪȚ s. m. v. **cornuț**.

CORNŪȚĂ s. f. (Chim.) *Cornuș*. — Vas de

sticlă s. de pământ cu gâtul strimț și îndoit, care servește la experiențele chimice.

— N. după fr.

CORNŪȚĂ s. f. v. **corn**.

CORNŪȚEL adj. m. s. m. v. **cornuț**.

COROABĂ s. f. (Bot.) 1°. *Prunelle* (*Prunus spinosa*). 2°. *Bruncle* à grandes fleurs (*Bruncella grandiflora*). 3°. *Orobanche*. 4°. *Pomac de terre*. 1°. Porumbă, porumbea (fructul măraieșului). DICT. H. IX 85.

2°. Plantă herboasă, păroasă, cu flori mari, albăstre-violacee, numită și: *busuiloc-de-pădure* s. *negru*, *iarbă-neagră*. PANTU, PL.

3°. *Busuiole-sălbatic*. PANTU, PL.

4°. *Cartof* (Fildul mîl). Hunedoara) VICIU, GL. 104.

[S]: (ad 1°) **corombă** s. f. (Malovăț, Jud. Mehedini) CDDE. **seorombă** s. f. (DICT.) și cu sensul de: băbuie, cotoroață, hodoroagă, scriproală. CIAUSANU, GL. | Diminutiv: **corobeăț** s. f. = porumbea (CONV. LIT. XI, 1008, ap. CIDDE); măr pădureț s. pară pădureață (DICT.); (la plur.) fructe în general (Cricșior în Munții Apusenii, Com. ST. PAȘCA), rogođele; poame uscate (Frata, Câmpie, Com. V. BUCUR), mere s. prune uscate (DOINE, 279). *Nutriindu-se cu smucură, mure, alune, frugi, jir, ghinde, corobețe și rădăcini*, BETEGANUL P. V. 18/56. *Fetele care-s mărice*, Nu se fin de corobețe, JARNİK-BĂRSEANU, D. 432. cf. BETEGANUL, CH. 93, cf. DOINE, 270/56. *Nu mănca atâtea corobețe, că te doare la rînză*, Com. PAȘCA. | Alte derivate: **seorombăr** s. m. = arbust care produce corobețe, porumbar, măricele (DICT. PANTU, PL.); — **seorombic** (seorombic DICT.), -ă adj., s. m. (Porumb) *seorombic* = varietate de porumb (II. IX 446, XI 326, RĂDULESCU-CODIN) și șuletele subțire și cu câte trei rânduri de boale mari, galbene ca aurul (cf. TDRG.); s. varietate de grâu (cf. H. XV 221); p. ext. cel ce caută să se căsătorească cât de iănor. RĂDULESCU-CODIN.]

— Legătura etimologică cu **columba, -am** „porumbă” întămpină greutăți formale de neînving. Numai istor. *corombe* „porumbea (planta)” corespunde exact, din punct de vedere formal, cu vîntului lătinesc, care și în limba albeneză (*kulumbri*) înseamnă planta „porumben”, iar în unele limbi și dialecte romanice și alte plante, numite astfel după culoare (cf. CDDE nr. 398). Jocul între formele cu *m* și fără *m* (cum apare cu vîntul și la Aromâni: *corubifă*) amintește pe grec. *κόρυμβος* (care înseamnă și „cincure de flori”), pătruns și în latineste și păstrat la Sarzi, față de *κόρυμβος* (*κόρυμβος*; *κορυμβος*; *κορυμβος*; *κορυμβος*).

COROADE vb. III. (Chim.) *Corroder*. — A roade (înecut cu înecutul), a mânca (printr-o acțiune chimică). *Oxidul de sodiu... coroadă și distruge feșterile organice*, PONI, CH. 189. [Se conjugă ca roade. | Abstract: **corozioz** s. f. DICT. | Adjectiv: (< fr. *corrosif*) **coroziv, -ă** (STAMATI) care coroadă. Substantiv **corozicel** (și substantivat): a. *intrebunța corozicel*, COSTINESCU. *Sublimat coroziv*. *Grămăzi de materii corozive*. HAMANGIU, C. C. 148. Fig. *Printr-o împropărire a moralului acestui popor, chinuit de veninul din ce în ce mai coroziv al demădădii*, CURENTUL, 1930, 6 Dec. *Stil corozic*.]

— N. după fr. (lat. *corrodo, -ere*).

COROAGĂ s. f. *Planche sèche et tordue*. — Scândură uscată și strămbată. REV. CRIT. III 120. (SEULESCUL, URICARIUL X 401/56 apropiind cu-

vântul de gr. *xōç* și de lat. *coricum*, dă și sensurile „scorță de teiu din care se face bania *xōç*” și „piele de oaie”, sensuri reproduse și de dicționar. DDRF. dă și sensul suspect „bête à cornes”. | Și: **corigă** s. f. = tavă făcută din coajă de brad, pe care baciul (îne mătăliga, lingura, sarea (Bran, Muscel). Com. C. LACEA, cf. H. IX 284, XVII 392. | Verb: **corugă** vb. I refl. (prez. pers. 3: *se corugă*) = (despre lemn) a se îndoi, a se a scovârda, a se (s)coroji; (despre casă, ciubăr, etc.) a se surpa. PĂCALĂ, M. R. 138, Com. ITTU.]

— Din bulg. **koruba** „scorbură, boltitură, ceașcă” (cf. rut. *korobka* „cutie făcută din scorță”) cf. **corobă**, **corobană**, **corobaie**, **scoroji**, **scorbură**, **coropea**, **coropear**.

COROANĂ s. m. *Tronc d'arbre*. — (Bucov. Transilv.-de-nord) Butuc verde, bun de tăiat în fabrică. (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC) | Și: **coron** s. m. = fir de molid, tăiat larna, dar necojit (Runc, Năsăud, Viscol-de-sus, Maramureș): *Pentru oăpiori cumpără coroni*. Com. ITTU.]

COROANĂ s. f. I. 1°. *Couronne*. 2°. *Couronne royale*. 3°. (Fig.) *Couronne, puissance royale*. 4°. *Couronne de blason*. II. 1°. *Couronne mortuaire*. 2°. *Couronne (monnaie)*. 3°. *Ramure*. 4°. *Couronne (de la dent)*. 5°. *Couronne*, parte de pied du cheval. 6°. *Planches du coursier*. 7°. *Fritillaire*. III. 1°. *Halo*. 2°. *Couronne circulaire*. IV. 1°. *Fallage*. 2°. (Fig.) *Sommaet, cime, comble*.

I. Orna ment în formă de cerc, așezat pe cap.

1°. Podoabă, de formă circulară, făcută din flori s. frunze naturale, cu care se încunună capul, c. u. b. u. n. *Când boui... ea afla... pentru ce cu coroana de trandafir împletite au primit... cinstirile proslăvite*. KONAKI, P. 261. *Se împodobesc cu coroană de flori de câmp*. H. IV 67. | Spec. C. u. n. u. n. *de mireasă*. Cf. MARIAN, NU. 289. | P. anal. *Atunci natura'atrapă... își pune coroana sa de flori*. ALEXANDRI, P. I. 128.

2°. Orna ment de metal (prețios) împodobit cu pietre scumpe, pe care îl pun pe cap, la ocazii solenne, împărații, regi și principii, ca semn al demnității lor. *Singur împăratul își la coroana lui*. MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. [Lăpusca-nul] *purta coroana Palcoilogilor*. C. NEGRUZZI, I. 148. *Coroanice ce regii pe frunte le așază*. EMINESCU, P. 292. *Coroana de oțel* [a suveranului Român] *este în toată însemnătatea curântului o coroană populară*. MAIORESCU, D. II 123. *Feciori de Bonani... cu coroană'acumnații*. TEODORESCU, P. P. 104. | P. anal. *Papa cu-a lui trei coroane, pune una peste alta (= tiara papală)*. EMINESCU, P. 239. **Coroana României**, numele unei decorații (înființată la 1881). | (Bot.) **Coroana împăratului**, numele unei flori nedefinite, probabil biblică (2°) H. XVIII 41 (v. *coroană* II 7°).

3°. Fig. Putere monarhică, suveranitate, monarhie; p. ext. suveran; stat, țară. Cf. COSTINESCU. *Au fost hatman mare de corona țeșeană*. LET. II 290. *Lăcături oblatiei Basarabiei se împart în stările următoare... Țăganii Coronii... (1818)*. GCR. II 219. *Atfel păzește guvernul... prestigiul Coroanei? MAIORESCU, D. II 241. Coroana, cinstea cea mai mare, dar și în să o cinstiți cu pararea ce ei l se cuvine*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 246. *Administrator al domeniilor Coroanei. Coroana stă deasupra partidelor. Consiliu de Coroană v. consiliu*.

4°. P. ext. Semn pe stemele și armoriile domnitorilor s. a familiilor nobile din occident, cf. herb. blazon. *Coroană de conte, de baron*.

II. Ceea ce ne face să ne gândim la coroană (I).

1°. Cunună de flori s. de frunze naturale s.

artificiale, care se depune ca omagiu la înmormântarea cuiva.

2°. Numele unor monete de argint străine (care poartă efigia coroanelor purtate de suveranii țărilor respective); spec. moneta de argint în fosta împărăție austro-ungară între anii 1893 și 1918, valorând o sută de fileri s. 1/2 florin. *Coroana suedeză, chehoslovacă, etc. Lucrătorii... se ofilesc zi de zi, până pier de greul unei munci stranice plătită cu mizeria unei coroane* [ungurești] pe zi. IORGA, N. R. A. I 348. | **Trei coroane**, termen de batjocură pentru un cal care nu merită mai mult de atâtă. Cf. DR. V 109.

3°. *Coroana* unui pom (copac, arbore) = totalitatea crengilor lui. Com. ITTU.

4°. *Coroana* dintelui = partea superioară care leze din gingii și e acoperită cu smalț; p. ext. îmbrăcăminte de metal care acoperă această parte a dintelui.

5°. Partea piciorului calului deasupra copitel. CADE.

6°. Lemnele care formează laturile scocului (Fiziza-de-Jos, Săltmar). Com. ITTU. | (Mor.) Frunțar (2°) la moară. *Coroana podului*. H. XII 140. 7°. (Bot.) Biblică. PANTU, PL. Cf. COSTINESCU. III. Ceea ce are o formă circulară.

1°. Cea rean care se formează împrejurul soarelui. *Când scapătă soarele și va face coroane* (tipărit greșit: *corane*) *roșii împrejurul... atunci schimbarea timpului este iminentă*. I. IONESCU, M. 64. *Când soarele'arosește cu-a sa coroană norii*. CONTEMPORAN, I 95. | (Astr.) **Coroana boreală** (v. *boreal*). **Coroana solară**. CULIANU, C. 257. Cf. COSTINESCU.

2°. (Geoa.) Suprafața cuprinsă între două cercuri concentrice. CADE.

IV. Ceea ce pune vârf la ceva, îl încununază.

1°. Culmea s. coama acoperșului unei case țărănești. Cf. DAMÉ, T. 93, PAMFILE, I. C. 422.

2°. Fig. Vârf, culme, punct principal, podoabă, stea. *A căror tractate coroana era*. CANTEMIR, ap. DDRF. *Luoa-va coroana vieții*. N. TEST. (1648) (: curură de viață. COD. VOR.; cunună vieții. BIBLIA, 1688), ap. COD. VOR. 113. Cf. GCR. I 129. *Te-ai dus, lăsându-mi... un sucunir poetic, coroana vieții mele, ce mângâie și'nete duioasă-inima mea*. ALEXANDRI, P. 121. *O femeie vrednică e coroana casei*. ZANNE, P. II 143. **A face o coroană** = a face peste voia lui Dumnezeu, cu corne, a face o ispravă rea, o poză neuzită, a se purta rău, a batjocuri. *Loasă, am auzit eu de coroanice tale, Rău' cu coroană = cu vârf. (Botosani). ION CR. IV 52.*

[Și: **corună** † s. f. (vechin și în Maramureș, prin confuzie cu *cunună* s. din bulg., sârb. *koruna*) **corună** s. f. = coroană (MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG.); adăpost, cvartir (HERZ-GHER, M. IV 240); frunțar (2°) la moară. DAMÉ, T. 153. | Diminutiv: (ad 1 2°) **coroniță** s. f. [Doamna purta] *coronița cu mai multe ramuri ascuțite*. IORGA, IST. R. I. 114. *Din coronița împăraților*. PĂSCULESCU, L. P. 137. | Alt derivat: **coroniste** s. f. (Bot.) Plantă ierboasă (*Coronilla varia*), cu flori albe-roze, numită și: *ciocărlan, cunună, cununuță, floare-de-trânși, sămăchișă, unghia-găinii*. PANTU, PL. | Verbe: **coronă** † (**corună** †) I°, **coroni** †, (**coruni** †) vb. IV° = a încorona, a face moștenitor al coroanei (NECULCE, CR. II 371), refl. a se încorona, a se proclama domnitor, rege, împărat. *Pre dumnezeii lan coronat cu domnia*. BIBLIA (1688) I/pr. 14. *S'au coronat craiul cel îndr. MAG. IST. IV 134*. (Alte exemple sub încorona): — (cu part.-adj.) **coronat** (**corunat** †, **coronit**, **corunît**), -ă = încoronat. *După obiceiul pomzuit și coronit*. M. COSTIN, ap. GADEI. Pe

fruntea-i coronată cu o îngustă diademă se strecoară ca un prepus de mână. ODOBESCU, I 55/14. *Piatră nestimată De pe fruntea-i coronată.* TEODORESCU, P. P. 21°. *La cap cu flori coronată.* DOINE, 28/5. (Alte exemple sub *incoronă*.) | **Abstracte:** (<rus. *koronacija* s. pol. *koronacya*) **coronație** f, **coronație** f s. f. = încoronare. (Exemple, sub *incoronă*); — (Arh.) **coronament** s. a. = (concretizat) ornament care termină partea superioară a unei clădiri s. a. unei mobile, cf. *cornișă*. *Pe coronamentul uși de la intrare se află sculptată... o mică stemă a Moldovei.* MON. IST. I 66.]

— N. din lat.-med. *corona*, idem, intrat de timpuriu în limbă prin mijlocire ungurească (*korona*) sau slavă (bulg., rus., rut., pol. *korona*). Cf. dubletul *cunună*.

COROAPCA s. f. v. *coroape*.

COROBĂ s. f. Nom plaisant donné au beuf. — Cuvânt de ocară dat unui bou (H. X 354), probabil: slab (ca o scândură scorojită). — Cf. *coroagă*.

COROBĂIE s. f. 1°. *Creuz d'un arbre.* 2°. *Vallée encaissée.* — (Oltenia și Banat).

1°. (Banat) Scorbură; trunchiu de copac găunos (CADE); (Gorj) scorbură de copac. GR. S. V. 119.

2°. (Oltenia) Vale adâncă (GRAIUL), hodo-ghină, scochină (RĂDULESCU-CODIN), văgăună. *Și să plece brâna în mari văi, în văi corobăi.* MAT. FOLC. 618. *Fugiți, datine curate, La ai de ore plată pe spate; Te du în văi, în scorobăi.* GRAIUL, I 22. *Și du-te în văi, în corobăi.* MAT. FOLC. I 560. *Oi iepși și mergeți în ale văi, în scorobăi.* Ib. 564.

[În Banat, rostit *corobaie*. Și: **scorobăie** s. f. (RĂDULESCU-CODIN) și ca toponimic, nume dat unei văi cu maluri foarte rezeși a unui torrent care trece printr-o margine a orașului Pitești (Com. C. MARINESCU); — (în rimă cu plur. *-văi*, în descăntece) (s) **corovăie** s. f. | **Adjectiv:** (Banat) **corobăios** (pronunțat *corobașos*), *-oasă* = scorbură. CADE.]

— Înruțit cu scorbură, *corobană* și *coroagă*, cf. bulg. *koruba* „scorbură”, sârb. *koruba* „jgheab”. Cf. *scorbură*, *corobană*.

COROBĂIOS, -OASĂ adj. v. *corobaie*.

COROBĂNĂ s. f. 1°. *Arbre creuz.* 2°. *Creuz d'un arbre.* — (Mold.).

1°. Trunchiu de copac bortoș înăuntru (ION CR. II 26), copac bătrân căzut la pământ și boștiros (găunos) pe dinăuntru (Ib. I 61). *Corobană, ciocă, buturugă.* H. XI 516. *Să tragă o corobană de arin.* MARIAN, NU. 323 3/4.

2°. Scorbură (PAMFILE, I. C. 468); spec. gaură în trunchiul unui copac, provenită din putrezirea unei crengi uscate (Id. J. I). *Strânge... ciolanele... și să le duci în corobana copacului.* ȘEZ. I 307/30. *Alte pasări se prind prin cuibarele lor... cari și le fac prin corobane.* PAMFILE, J. I 33.

— Pentru etimologie cf. *corobaie*, *coroagă* și *scorbură*.

COROBĂTECĂ s. f.

COROBĂTIC s. m.

COROBĂTICĂ s. f.

COROBĂTICĂ, COROBĂTICĂ s. f.

COROBĂTICĂ s. f.

v. *corovatic*.

COROBĂȚĂ s. f. (Bot.) v. *corobă*.

COROBÊȚ s. m. (Entom.) v. *corobete*.

COROBÊȚE s. m. (Entom.) 1°. *Larve.* 2°. *Courtilière.* — (Transilv.).

1°. Vierme (cf. BUGNARIU, NĂS.), viermuleț alb, lung de 2-3 cm. (H. XVII 5).

2°. *Coropișniță* (Jina, Sibiu, com. V. LAZĂR).

[Și: **corobêț** s. m. BUGNARIU, NĂS., **scorobêțe** s. m. (H. XVII 5) = larvă de insectă aseună sub piatră și pe care cel ce pescuește o pun în undița (DENSUSIANU, T. H. (Ca nume propriu și *Scorobêț*.)]

— Probabil, derivat din **corobă* (cf. *corobană*, *coroagă*) prin suf. *-eț*, cu sensul originar de „vierme de sub scoarța s. din scorburile copacilor”.

COROBLEȚ s. m. v. *corobete*.

COROBLEȚE s. m. Soubriquet donné aux paysans de la plaine. — Poreclă dată țăranilor de la câmp, *corojan* (cf. ION CR. II 22, 218).

[Și: **corobleț** s. m. Ib. II 218]. — Cf. *corobete*.

COROBORĂ vb. 1°. *Corroborer.* — A întări, a da putere, a sprijini, cf. a confirma. *Elementele legendare... se pot coroboră prin cele mai solide elemente diplomatice.* HASDEU, I. C. 99.

[**Abstracte:** **coroborare**, (fr. *corroboration*, lat-med. *corrobatio*, -*oem*) **coroborăre**, **coroborățiune** s. f. = întărire, sprijinire, cf. confirmare. | **Adjective:** **coroborât**, -ă = întărit, sprijinit; (fr. *corroborant*) **coroborânt**, -ă, (fr. *corroboratif*) **coroborativ**, -ă = întăritor, sprijinitor. (Substantiv) **coroborânt** s. a. = mijloc de întărire, întăritor, tonic. Cf. TDRG.]

— N. după fr. (<lat. *corroborare* din <*cum* și *robur* „putere”). Cf. *robust*.

COROBORĂNT, -Ă adj.

COROBORĂȚIE s. f.

COROBORĂȚIUNE s. f.

COROBORĂȚI, -Ă adj.

v. *coroboră*.

CORODĂ s. f. Rangée de bois. — (Rutenism; prin Rogna, Maramureș) Lemne de foc așezate în șir s. stânjîn, stivă. Com. ITTU.

— Din ruten. *koroda* „trunchiu (putred) de lemn”.

CORODĂȘCA s. f. (Entom.) v. *rădășcă*.

CORODEȘTE adv. Danse paysanne. — Danț țăranesc numit și *de-brâu* (H. X 8), probabil identic cu *herodinea*.

COROER s. m. v. *coroa*.

COROFIE s. f. (Comerț). Sorte d'étoffe. — Nume de stofă. *Și rochie de corofie.* D'ale *cum mi place mie.* TEODORESCU, P. P. 542°.

COROGI vb. IV^a v. *coroi*.

COROI vb. IV^(*) intrans. 1° *Gargouiller.* 2°. *Glouglouter, roucouler.*

1°. (Despre mațe) A chiorăi (1°), *ghiorăi*. PAMFILE, A.

2°. (Despre curcă) A bolborosi (3°). *De-i curcă, să nu coroiască.* BIANU, ap. TDRG. (Despre porumbel) A grungni (1°) H. XVII 232.

[**Abstracte:** **coroire** s. f., **coroif** s. a.] — Onomatopee. Cf. *chiorăi*, *ghiorăi*, *ea-răi*, *curul*.

COROIA vb. 1^a }
COROLĂT, -Ă adj. } v. **coroia**.

COROFIDĂ s. f. (Anat.) *Choroide*. — Membrană subțire și pigmentată a ochiului, așezată între sclerotică și retină.

— N. după fr. (grec. χοροειδής „în formă de membrană”).

COROIETIC, -Ă adj. v. **coroia**.

COROIU s. m. (Ornit.) 1. *Epervier*, (sorte de) *cornelle*, *autour*. II. 1°. *Courtilière*. 2°. *Sobriquet* donné aux *Tziganes*.

I. (Ornit.) 1°. *Pașăre* (H.XI 50) răpitoare (H. III 16) (cf. H. III 38). Ullul și *coroiul* sânt mai mici decât vulturul. H. III 16. *Coroiul* trăiesc iarna mai ales pe lângă casă și mănâncă morticiunii. H. III 308. *Coroiul* câte odată-l domesticesc unii oameni (H. III 16) și-l deprind la vânat (MARIAN, O. I 98) de prepelițe (COSTINESCU).

Subt numele de *coroiu* și *coroiu* se înțeleg mai multe feluri de pasări de același gen:

a) *falco tinunculus*, un fel de goim (cf. LM.), numit și: vânturelul-ruginiu s. închinătorul-ruginiu. Cf. MARIAN, O. I 120, BĂRCIANU, PĂCALĂ, M. R. 30;

b) un fel de uliu, numit și: uliul-pășărilor s. păsărar s. ulișor. Cf. POLIZU, MARIAN, O. I 123, CADE;

c) *corvus corone*, numit și *cioară*-ueagră, v. *cioară* (I. I b). Cf. MARIAN, O. II 52.

Korni = [falco] nisus. ANON. CAR., cf. MARDARIE, L. 1575. LEX. MARS. 230. *Cine va mânca corb sau cioară, ciorăndu sau cuc sau corău...* PRĂVILA DE GOVORA (1640), ap. GCR. I 91/5. *Și coroiul* (grec. *λεῶς*) și câte-s aseamene lui. BIBLIA (1888) 77/5. *Și coroiul* (ἰσσοδόν) și cei aseamene lui. lb. 137/5. *Ulcu, cucuzozu, coroiul, hăretiu!* CANTEMIR, IST. 26/5. *Un glas supfire, ca de coroiu, piind, grând, la urechi lui veni*. lb. 137/5, cf. 179/5. *Iar cine va omori coroiu sau stărc, aceea va pieri*. HERODOT, III/5. *Să arătară 7 părechi de coroi, care gonea două părechi de căi*. lb. 178/5, cf. 112/5. *Să ni trimiți [4] și acum 2 coroi și un uliu* (1741-2). IORGA, S. D. VI 239. *Ficcare Turc acud pe umeri sau pe cialmă câte o pisică, o maimuță sau un coroiu*. GHICA, S. 323. *Teșca de la vâdătoare, cu curu și cu căni mulți*. PANN, E. I 5/5. [Alții purtau] *coif poleit și împodobit cu două aripe de curu sau cu o coadă învalită de până*. ODOBESCU, I 133/5. *Era scria la nechetera învoiciei să-l dăm ceva bani, cai, curu, uniori feciori de boieri ca zălog și alte mărnușuri*. JIPESCU, O. 138. [Un joc de copii se numește *de-a-coroiul*, identic cu *de-a-urlișanul* s. *de-a-huliul*. Cf. H. XVIII 147.

II. P. anal. 1°. (Entom.) = *coropișniță*. MARIAN, INS. 549.

2°. *Poreclă* care se dă *Tiganilor*, cf. *cioară*, *cioroiu*. *Când văd un Tigan, îi strigă: coroiule!* ȘEZ. I 214/5. *Ai văzut, coroiul naibei? El de-acum gândește să s'apuce de viciați când îmbătrânește*. CONTEMPORANUL, III 837.

[8]. **coroia**, **coroia** s. m. | Adjective: **coroiat** (în Moldova *coroiat* HERZ-GHER., M. IV 240)-ă = (despre nas) adus, încovoiat ca ciocul coroiului, acvilin; (persoană) cu nasul încovoiat. *Baba și ntorece spre ca... nasul coroiat și ochii mititei*. SADOVEANU, P. S. 101. *E un tândru scund, cu ochii lucitori, cu nasul coroiat*. DUNĂREANU, CH. 57. *Cel Grec mândru, coroiat, Ce ședea cu Domn'n sfat*. ALECSANDRI, P. P. 90; **coroiție**, -ă, cu același înțeles. HERZ-GHER., M. IV 240. *Fruntea înaintită, galbenă ca ocară, sfâr-*

șită cu o păreche de sprâncene tufoasă ca sacara dela Sânta-Elena, se lega cu un nas coroietic. RUSSO, S. 28. *Un nas subțire, pușu coroietic*. VLAHUȚĂ, D. 73. *Cuza era om nalt, bălan, coroietic la naz*. GRAUL, I 359. | Verb: **coroia** 1^a refl. = (despre nas) a se încovoia, a se face coroiat. *Nasul i se coroiază, ca ciocul vulturului*. CARAGIALE, S. 4/5.]

— Din ung. *karoly*, idem.

COROJÍ vb. IV^a 1^a. *Gauchir*, se *coffiner*. 2°. *Pe-ler*. 3°. *Rouer de coups*.

1°. Refl. (Despre lemn, cu deosebire despre cel cioplit s. despre scânduri la căldură s. doage) A se strâmba (Tulghes, Cluc, com. ITTU, REV. CRIT. III 120, HERZ-GHER., M. IV 240); (despre piele = a se usca, a se strânge (REV. CRIT. III 120. || A se întinde (Sângior, com. N. DRĂGAN). | Fig. I s'o *corojit capu'* = s'a prostif. HERZ-GHER., M. IV 240.

2°. Trans. A ridica partea s. poșghița de deasupra un uful obiect, a *coșcovi*, a *coji*. MARIAN, VR. 57.

3°. Trans. A snopi în bătă. *M'au corojit în bătaie; tot trupul mi-e numai o vânătaie* (Transilv.) TDRG.

[Ș]. **coroij** vb. IV^a REV. CRIT. III 120, com. ITTU. *Ca dzua Domnului Savaoft vine, asupra tot ocarnicul și asupra a tot suitul și îndulțatul, și corojit-se-cora*. DOȘOFTEIU, ap. HEM. 1933/5; —

scorojii (**scorojii**) vb. IV^a refl. = a se întări, a se usca (RĂDULESCU-CODIN) tare (ȘEZ. XIX 13); a se coșcovi (Bogdănești, în Suceava, lb.), a se desuana (TDRG.); a se strâmba; (fig.; despre persoane) a se umili. *Lemnul, mai mult cel cioplit sau tăiat la joasă, neuscându-se de o formă, se strâmbă, se scorojește*. (Tulghes, Cluc, com. ITTU). *Gunciu!*, *pătruna de picăturile mărinate*, [ale ploii] *se scorojea's furcă*. SLAVICI, V. P. 159. *Omul se roade la picior, atunci când are o cizmă prea mare, sau când sânt cizmele neuse și se scorojește*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 160. *Trupul tradit se scorojea, înedă parea că numai haina îl susține în culele metalizate*. C. PETRESCU, C. V. 345. *Iar mila de la bărbat [e] Ca frunza de păr uscat: Tu când dai să te umbrești, Tot mai rău te scorojești*. MAT. FOLC. 404. | Abstracte: **corojire**, (**corojire**), **scorojire** (**scorojire**) s. f. = uscare prea mare prin ardere (Măgurele, Telor-man). Com. OLMAZU: **scoroșitură** s. f. = surpătură, mănăcitură. LUNGIANU, CL. 235. | Adjective: **corojit** (**corojit**, **scorojii**, **scorojit**), -ă = (ad I 1°). *Casela... arată spre stradă poarta corojită*. IORGA, N. R. I 162. *O bătrână scorojită*. lb. B. 115. *Tulpina lor scorojită (a bătrânilor pallini)*. BASSARABESCU, ap. TDRG. *Un lăcoar vechiu scorojit (cu o smălțul stîrbit)*. D. ZAMFIRESCU, lb. *Partea de jos [a stălpilor] numai scorojită (cojită)... se îngroapă în pământ*. PAMFILE, I. C. 419. (Fig.) *Sîb-bănoșii, frișii de dări, scorojiți de nevoi*. JIPESCU, ap. CADE.]

— Din slav. (cf. bulg. *korubja* se „mă îndouă, mă scovărdex”, rut. *korobyty* și „a se strâmba, a se încovoia”, rus. *korobiti* „a strâmba, a îndoi, a încovoia”). Cf. *coroagă*, *corobaie*, *corobană*.

COROLĂ s. f. (Bot.) *Corolle*. — Partea florii care ne bate în general mai mult la ochi prin frumusețea și colorile ei, formată din petalele ce învâluie pistilul și staminele. *Corola cu cinci petale*. C. NEGRUZZI, I 192. [Adjective: {< fr. *corollé*} **corolat**, -ă = care are corolă. *Plante corolate*. LM.] — N. din fr. (lat. *corolla*, diminutivul lui *corona*, deci propriu: „coroană mică”). Cf. *corolar*.

COROLĂR s. a. *Corollaire*. — Ceea ce se adaugă în subsidiar (cf. *suplement*) spre a întări demonstrarea unei afirmații; spec. (Mat.) consecință directă a unei teoreme care nu e cuprinsă în enunțul acesteia (MELIK, G. 3); p. ext. adans s. consecință necesară. *Un corolar sau, mai bine, condiție necesară a acestor folosiri de libertăți publice este aceasta că un program pus înainte... să fie o realitate politică.* MAIORESCU, D. II 235.
— N. după fr. (lat. *corollarium*, propriu „coroană mică” — cf. *corolă* —, întrebunțat cu deosebire pentru cununia ce se dădea ca *suplement* s. ca dar acestor; apoi, p. ext. adans la ceea ce s'a spus). Cf. *corolă*.

COROLĂT, -Ă adj. v. *corolă*.

COROMĂSLA s. f. 1°. *Palanche*. 2°. *Pléau* (de la *balance*). 3°. *Cassiope* (Constell.). — (În Mold. și Bucov.)

1°. Cobiliță. BARONZI, L. I 161/2, ȘEZ. V 50/2, XXIII 43, XXXI 64, DAMÉ, T., (Vicolul-de-sus) com. G. NISTOR, HERZ-GHER., M. IV 240. *Coromăsla* *pe umere a purta a putea au început.* CANTEMIR, IST. 286/2. *Aflându-l că e bun...* [Îi pune o *coromăslă* *pe spinare.* MARIAN, I. 212/2. *O fată... aducea apă, cu coromăsla.* PAMFILE, DUȘM. 255.

2°. Părghia balanței. DICT.

3°. P. anal. (Astr.) Cobilița. CULLANU, C. 46. Cf. H. VI 145, X 490. *Fata cu coromăsla* = Cobilița ciobanului. CADE.

— Din rus. *koromyślo*, rut. *koromislo* „cobiliță”.

COROMBĂ s. f. (Bot.) v. *coroabă*.

COROMIZLĂ s. f. *Fillette vivace*. — Fetiță sburdănică (Frata, Câmpia Ardealului). PAȘCA, GL. [Secul originar pare a fi fost „salamandră”, precum arată varianta: *călmăzdră* s. f. = salamandră (Jina, J. Sibiu). Com. V. LAZĂR.] Cf. *solomăzdră*.

COROMPÊI s. m. plur. (Bot.) v. *crumpenă*.

CORON s. m. v. *coroan*.

CORONĂ vb. I^o v. *coroană* și *încorona*.

CORONĂ s. f. v. *coroană*.

CORONĂL, -Ă adj. *Coronal*. — (Anat.) *Ox coronal*, care formează partea anterioară a craniului. *Artera coronală*.

— N. din fr. (<lat. *coronalis*, -e).

CORONAMÉNT s. a. (Arh.) v. *coroană*.

CORONĂȚIE s. f. v. *coroană* și *încorona*.

CORONĂN s. m. (Ornit.) v. *curcan*.

CORONÍ † vb. IV° v. *coroană* și *încorona*.

CORONÍȘTE s. f. (Bot.) } v. *coroană*.
CORONÍȚA s. f. }

COROPCĂ s. f. 1°. *Boite de colporteur*. 2°. *Châsis de fenêtre*. 3°. *Ballo de quarante peaux*. 4°. *Sobriquet donné au bétail*. — (În Mold.).

1°. (Comert) Ladă lunguțată cu mai multe despărțituri în care își pun negustorii ambulanzii („marchidanii” în Munt., „coropcarii” în Mold.) marfa și pe care o poartă la spinare, ducând brațele pe sub chingile prinse de ea. *La marchidanii, în coropele lor cele cu trei patru cuturi,*

văzusem eu multe lucruri. REV. NOUĂ, II 117. *Erau niște marchitani cu coropele pline de zmirad și de tîmăie.* SEVASTOS, ap. TDRG.

2°. Ușiorul s. rama ferestrelor. Cf. PAMFILE, I. C. 417.

3°. Blăni scumpe (vândute în legături de 40 de piei), soroace (Cf. NISTOR, H. W. 156). *O coropoi de samur* (a. 1705). IORGA, S. D. XII 15.

4°. P. anal. Porecă pentru vite, mai ales pentru vaci. *Napoi, coropoi, necnea!* (Hântești, Drohobu). ION CR. VI 315.

[Și: *Coropcă* s. f. ȘĂINEANU, D. U., NISTOR, H. W. 156, ION CR. VI 315. | Nomen agentis: *coropcăr* (lu) s. m. = marchidan, negustor (lipovean COSTINESCU) ambulant care umblă cu coropca în spate, cf. *bocegiu*, *mămular*, *tolbaș*, *cercelega*, *colporteur* ȘEZ. II 224/2, CREANGĂ, GL.); p. ext. (în glumă, la mînie) vagabond, holnar. *Coroparii* *prind* [= încep] *a striga și fug.* SEVASTOS, ap. TDRG. *Lănică adusă de coroparii* (marchitani de la oras). DIACONU, P. 58. *Îi veni tu acasă, coropcariele, dacă te-a răzbi foamea, ș'apoi atunci rom avea altă vorbă!* CREANGĂ, A. 66/2.]

— Din rus. *korobka* „cutie”. Cf. *coroagă*, *corobaie*.

COROPCĂR s. m. v. *coropcă*.

COROPÊJNIȚA s. f. }

COROPÊȘNIȚA s. f. } (Entom.) v. *coropișniță*.

COROPÎNIȚA s. f. }

COROPÎȘNIȚA s. f. I. *Courtilière* (*Gryllotalpa vulgaris*). II. 1°. *Femine grasses*. *Harpic*. *Vaurien*. 2°. *Démon*, *impulsion*.

I. (Entom.). Insectă (H. II 27, III 307, IV 85, V 389, 408, VI 55, 105, VII 149, X 498, XII 138, XII 429, XVII 229, GR. BĂN., GOROVEI, CR.) care trăiește prin pământ și prin iarbă (H. IX 437), prin locuri grase — cum sânt cele întrebunțate pentru semănatul cănepii — nisipoase și băhoase, prin grădini și ogrăzi, mai ales în apropierea gunoierului trecut în putrefacție. Are picioarele de dinainte asemănătoare cu labela de dinainte ale cărțiiței. E foarte primejdioasă (ȘEZ. I 120/2) și atât de veninoasă, încât, după credința poporului, omul moare de mscătura ei. Când cântă, e senină cu va ploua. Se mai numeste și: (Transilv.) *păduche-de-cal*, s. (Bucovina) *coroin*; cf. MARIAN, INS. 549 ș. u. *Trebue să mă tot încârtesc, cu mușcat de chifțirică*, CONV. LIT., ap. TDRG. *Nu cumca la mușcat e' o coroană chifțirică!* ALECSANDRI, T. 926. *Muscătura de conochifțirică*, ȘEZ. I 120/2. *Se la un litru de untdelemn, se pun în el trei canoane chifțirice...*, apoi se freacă cu el bolnavul. GRIGORIURIGO, M. I 158. *Cel mușcat de coropișniță (corochișniță) să numere o banită de linte ori de păsat*, PAMFILE, B. 48. (Frânturi de limbă): *Intr'o pădure p'o cârre alcera un coropișnițoiu după o coropișniță, cu ș'o coropișnițoacă. Până să coropișnițoacă coropișnițoiu pe coropișniță, coropișnița coropișnițoacă pe coropișnițoiu*. Id. J. III 80-81.

II. Fig. 1°. (Despre persoane) Femeie grasă (cf. BĂRCIANU, ALEXI), femeie periculoasă (cf. ȘERPOVICĂ). *Coropcișnița de Junona însă își edri coada și aci*. ISPIRESCU, U. 51/2. | Om de nimica, fleac. PAMFILE, J. III.

2°. (Aluzie la mscătura animalului) Ispită, demon. *Să vedeți: până a nu mă mușca chifțirică ambifici de a scrii Statul român și pofta de a gusta din cașcavalul bugetului, trăiam cum trăiam*. ALECSANDRI, T. 113.

[8]: (aproape toate aceste variante, după regiuni, sânt înscrise la MARIAN, INS. 549-550) **corochisniță** (H. XII 138), **coropșniță** (H. V 408, LEON, MED. 86), **coropjiniță** (H. VII 149), **coropjiniță** (H. VĂRCOL), **coropistiniță**, **coropistiriță**, **coropisteriță**, **coroplșniță**, **coroplșniță** (Oltenia, ap. TDRG.), **coropșniță**, **coropiță**, **coropștiriță** (I.B.), **coropșteriță** (LEON, MED. 86), **conopșteriță** (SIBILU, com. ITTU), **conopștiniță**, **conopșniță** (PĂCALĂ, M. R. 33), **conchisniță**, **conștiriță**, **conșcriță**, **conochiferiță**, **conochiftiriță** (H. X 498, ȘEZ. I 120/a), **conoftiferiță**, **conoftiftiriță**, **conochichiriță** (H. VI 105) (+ *câncpă*) **conopșteriță** (**conopșcriță**), **cânepșteriță**, **cânepșisteriță**, **cânpșteriță**, **cânpșchiriță**, **cânpșchischiță** (cf. VAIDA); — **colopistiriță**, **colopșniță**, (GR. BĂN.), **colăchistriță** (H. XVII 229); — (+ *gunoiu*) **gonostiriță** (Neamtu, ap. TDRG.); — **golopșniță** (N. REV. R. 1910, p. 86, GR. BĂN.), **golopșciță** (com. LIUBA); — **goropșiniță** (com. MARIAN); — **corogșniță**; — (etimologie populară) **coanașchiferiță** și apoi: **cucoașă-chiftiriță**, **-chiferiță** (LEON, MED. 86), **-chischiță** (H. VI 55), **-tiferiță**; (și scurta) **pșteriță**, **chiferiță**, **chiftiriță**, **tiferiță**, **tiftiriță**; — (+ *cotropi*) **cotropșniță** (BARCIANU, ALEXI), **cotropșniță** (BARCIANU, ALEXI, N. REV. R. 1910, p. 16); — (+ *cumpi*) **cumpșniță** s. f. (H. V 389), | Masculul (numai în frântura de limbă citată mai sus): **coropșnițiu** s. m. | Verb (numai în frântura de limbă citată mai sus): **coropșniți** IV^a.

— Din bulg. **konopistira**, idem.

COROPIȘNIȚI vb. IV^a

COROPIȘNIȚIŢIU s. m. (Entom.)

COROPIȘTERIȚĂ s. f. (Entom.)

COROPIȘTINIȚĂ s. f. (Entom.)

COROPIȘTIRIȚĂ s. f. (Entom.)

COROPIȚĂ s. f. (Entom.)

COROPLȘNIȚĂ s. f. (Entom.)

COROPLȘNIȚĂ s. f. (Entom.)

v. **coropșniță**.

COROSBINĂ s. f. (Iht.) Poisson de mer (*Blenius guttoriginus*). — Pește de mare, de 15-20 cm., cu pielea grosă și văsoasă...; aripioara dorsală e foarte lungă și alcătuită din numeroase raze spinoase. CADE.

COROSGÊLNITĂ s. f. (Entom.) v. **coropșniță**.

COROSIV, -A adj. v. **eroziv**.

COROȘPINIȚĂ s. f. (Entom.) v. **coropșniță**.

COROȘPONDEANTĂ † s. f. } v. **corespondentă**.

COROȘPONDENTIE † s. f. }

COROTI vb. IV refl. *Se débarrasser*. — (Rutenism; în Bucov.) A se scăpa de cineva, a se cortosi. *Au început a se sfârși amândoi în ce felu să-i prăpădească și să se corotă de dăuși*. SBIERA, P. 169/a, cf. 171/v.

— Din rut. **korotyty** «a scurta».

COROVAICĂ s. f. (Ornit.) v. **corovăție**.

COROVĂIE s. f. v. **corobaie**.

COROVĂTEC s. m. v. **corovăție**.

COROVĂȚIC s. m. I. a) *Verbascum phlomidica*. b) *Gentiana acaepiadea*. c) *Centaurea phyllaria*.

II. 1°. *Cornelle bleu*, *chausse-basse*. 2°. *Ibia fales-nelus*.

I. (Bot.) Nume de plantă (H. I 187, II 87, 90, 130, 273, III 242, 325, VI 104, XVI 287), cu floare albastră, care crește prin fân mic și crăcos (cf. H. XII 23); se înflorește pentru scaldat (H. I 97), e bună de răfug de vaci (H. II 125), și se mai numește și: puța-țigăunului (H. VII 480). Identificată de botanicii cu:

a) **Lumânare**, PANȚU, PL.

b) **Lumânărie**, PANȚU, PL., DICT., LEON, MED. 47.

c) **Vinețele**. Cf. LEON, MED. 34, BIANU, D. 8. În acest sens, numită și: **corobatică** albastră, DAMÉ, T. 186.

Ședea într-o rădă, ...cu ochii țântă la o tufă de corovătee. SANDU-ALDEA, SĂM. 911. Se strânge **corobatică** (corovătică), când este în floare, se fierbe în șase cufe cu apă amestecată cu două cufe de vin, și se face țeredea, patru sau cinci zile. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 166.

II. (Ornit.) 1°. **Dumbrăveancă**. Cf. BARONZI, L. I 131/a, MARIAN, O. I 62, 64, CONV. LIT., vol. 44, 130, 132, DICT.

2°. **Țigănuș** (Delta). ANTIPA, P.

[8]: (ad I și II) **corovătică** s. f. H. III 325, XVI 287, CONV. LIT. XLIV 130, 132, **corobatică** s. f. BARONZI, L. I 131/a; (ad I) **corovătee** s. m. H. I 90, **corobatică** s. m. H. I 97, **corobatică** s. f. H. III 242, DAMÉ, T. 186, BIANU, D.S., **corobătecă** s. f. LEON, MED. 34, **scorovătie** s. m. H. II 130; (ad II 2°) **corovăică** s. f.; — **corovătică** s. f. DR. I 338; **corobatică** s. f. BARCIANU, DDRF.; **corobătică** s. f. *Relativ la această zi* [Moși de vară] *mai trebuie să pomenim și aceea că florile numite corobătică și brăleană sânt scoțite cu finind de moși*. PAMFILE, S. V. 11; **corobătică** s. f. BARCIANU, DAMÉ, T. glosar; **corabătică** s. f. BARCIANU, etc.]

— Derivat — probabil pe teritoriul slav răsăritean (cf. în Rusia de Nord *Korovatikă* = un fel de ciupercă) — din *korova* «vacă». Planta «lumânare» și «lumânărie» se aseamănă cu o coadă de vacă, de aceea i se zice și «coadă-vacii», iar în ruteneste *korovjak* (cf. și rus *korovnikă* «Angelica silvestris» și «Verisacum», *korovka* «angelică» și «măntărcă», *korovajnică* «Motacilla flava»). Ca medicament, această plantă se bună de răfug de vaci. Denumirea «dumbrăveancă» cu numele de *corovătică* se atribuie faptului că partea cea mai mare a penelor ei aduc la culoare cu vinețele. Cf. MARIAN, O. I 63.

— Derivat — probabil pe teritoriul slav răsăritean (cf. în Rusia de Nord *Korovatikă* = un fel de ciupercă) — din *korova* «vacă». Planta «lumânare» și «lumânărie» se aseamănă cu o coadă de vacă, de aceea i se zice și «coadă-vacii», iar în ruteneste *korovjak* (cf. și rus *korovnikă* «Angelica silvestris» și «Verisacum», *korovka* «angelică» și «măntărcă», *korovajnică* «Motacilla flava»). Ca medicament, această plantă se bună de răfug de vaci. Denumirea «dumbrăveancă» cu numele de *corovătică* se atribuie faptului că partea cea mai mare a penelor ei aduc la culoare cu vinețele. Cf. MARIAN, O. I 63.

COROVĂȚICĂ s. f. } v. **corovăție**.

COROVĂȚICĂ s. f. }

COROZIUNE s. f. }

COROZIV, -A adj., s. n. } (Chim.) v. **coroade**.

CORP s. n. și m. I. 1°. *Corps* (par opposition à l'âme). 2°. *Corps, tronc*. II. 1°. *Corps* (physique ou chimique); *corps céleste*; *corps ligneux*, bois; *figure géométrique*. 2°. *Corps, consistence*. III. *Corps*, partie principale de certains objets, d'un vaisseau, d'une pompe, etc.; *corps* (mesuré en points typographiques); *corps* (de défilé). IV. 1°. *Corps, collectivité*; *corps diplomatique*, législatif, constitué, etc.; *corps d'armée*; *corps de garde*; *corps de ballet*. 2°. *Corps* de documents, de doctrine; *corps* de bâtiments.

I. (Anat.) (Adesea în opoziție cu sufletul) Partea materială a unei ființe, trup (ARISTIA, PLAT.). *Sufletul tău... a făcut tanga călătorie prin mi de corpuri*. EMINESCU, N. 90/. *El era blestemat să poarte corpul de vulpoia*. ISPÎRESCU, L.

300. S'au luptat corp la corp = în trântă s. luptă dreaptă, pleptă. (Franțuzism: *corps mort*) Corp mort = cadavru.

2. P. restr. Trunchiu (în opoziție cu capul). Iși stobozi căna întreg corpul prin pod în jos și în urmă capul. RETEGANUL, P. IV 11/.

II. 1. Orice agregat de molecule materiale, fiecare parte mărginită a materiei (PONI, F. 1), orice substanță organică sau anorganică, cf. element. Un nou corp de de culoare neagră... care se numește sulfură de fier. PONI, F. 6/. La corpii neorganici unitățile care se aranjează într-o formă anumită sânt moleculele. SANDU, S. 130. Corp simplu, compus; solid, lichid, gazos; organic, anorganic. Apa e un corp compus din hidrogen și oxigen. | Corp străin = introdus în mod accidental într-un organism (p. ext. într-o materie) și neasimilabil de acest organism. Hârția să fie uniformă pe toată întinderea ei și curățită de corpi străini. MON. OF. 9. | (Astr.) Tot ce există în spațiu... poartă în general numirea de corpi cerești sau astre. CULIANU, C. 3. | (Bot.) Corp lemnos, partea tulpinei cuprinsă între mătura și scoarță. | P. a. u. l. (Geom.) Corpi geometrice, făcute din lemn, carton, etc., și reprezentând cubul, piramida, cilindrul, etc.

2. Fig. Consistență, soliditate, densitate. Hârția acceata n'are corp. Unele cavitate, în urma transformărilor funcționale, au ajuns să fie lipsite de corp.

III. P. ext. Partea de căpetenie a unui obiect, trunchiu. Corpul unei corăbii, unei căruțe. COSTINESCU. [Presă hidraulică] se compune din două tuburi cilindrice, numite corpi de pompă. PONI, F. 45. Părțile cioplitorului sânt: corpu..., cu mâner... APOLZAN, U. 7. Corpul unei scrisori, cuprinsul scrisorii, în afară de dată, de titulatură, de formula de încheiere și de semnătură. Corpul unei cărți, cuprinsul în afară de prefață, de tabla de materie, etc. (Tipogr.) Corp = unitatea cu care se măsoară mărimea literelor. Textul se va tipări cu corp 10, iar notele cu corp 8. | (Jur.) Corpul delictului, proba materială (revolverul, ciomagul, etc.) adus în justiție contra aceluia care a săvârșit un delict.

IV. P. Colectivitate umană formând un întreg unitar, comunitate unită prin aceleași legi, prin credință, limbă, etc. formând un popor, o națiune, o corporație, etc. Totalitatea persoanelor care prin funcțiune, ocupațiune, profesiune formează o unitate deosebită (organizată ca atare prin lege sau numai privită ca atare) înăuntrul unei societăți organizate, unui Stat; cf. breasla, tagmă, c. in. Au alcătuit osâbit corpul [probabil tipărit greșit, în loc de: *corpus*], așa să zic trup în trup și obste în obste. TICHINDEAL, F. 258. | Spec. Regulamente, care nu se fac de corpul facultății. MAIORESCU, D. I 363. Corpul medical; corpul advoacilor; corpul didactice; corpul pompierilor. | Corpul diplomatic, ambasadorii, ministri plenipotențiar, etc. acreditați pe lângă capital unui Stat. Corpurile legislative: Camera și Senatul. Prezidiul corpului legislativ. C. NEGRUZZI, I 327. Se apropie deschiderea Corpurilor legislative. CURENTUL, 1930, 24 Sept. | Toți cetățenii capabili de a fi alegeri formează un corp electoral. PRETORIAN, DR. C. 25. Corpul electoral... împărțit în fiecare județ în trei colegii. HAMANGIU, C. C. XXII. | Corpi constituite, tribunalele și administrațiunile. Corpurile constituite toate, unul după altul cu președinții în frunte... urmau în cadență. GHICA, S. 654. | Corp de armată (s. de oțire, DDRF.) o unitate mare dintr-o armată; spec. (sensul actual) cea mai înaltă unitate a armatei, cuprinzând mai multe divizii de infanterie și cavalerie, trupe de diferite arme, servicii și elemente nelncadrate

în divizii. Mai trecând și alt corpus de oști rusești. LET. III 278/.

Acolo s'au făcut trei corporații; un corpus au rămas la Tulcea, de s'au bătut cu Turcii. BUL. COM. IST. II 144. S'au făcut în corpoarile de la Cetatea Giurgului... la anul 1772. CAT. MAN. II 243. Corporal ce comandaua. DUMITRACHE, 367. Iși întoarnă armia în cinci corporații. id. 377. Au pripit un general sârb cu corporalul lui de oaste. DIONISIE, E. 174. S'au primit copia atotascenii comandantului corpului al 5-lea] de pilotă (a. 1851). URICARIUL, VI 77. Numa... strică de istor tot corpul Salerilor. BELDIMAN, N. P. II 147. Armata noastră... împărțită... în două corpi. MAIORESCU, D. II 79. | Corp de gardă, mică trupă care formează garda la o autoritate (cf. post); p. ext. localul unde se adăpostesc această trupă. | Corp de balet, toți dansatorii și dansatoarele care execută un balet. | Corp expediționar, constituit din diferiți cercetători specialiști s. din diferite unități de trupă în vederea unei expediții îndepărtate.

2. Colecție de bucăți s. de opere compuse de mai mulți autori, referindu-se însă la același subiect, formând prin aceasta ca un întreg. Până la Simion Dascălul nu exista deci un corp de eroici moldoecne. IORGA, L. II 569. | Corp de doctrină, unirea, alegerea principilor din care se alcătuiește un sistem. Cf. COSTINESCU. | Corp de case, construcție de încăperi formând un întreg pentru locuință, casă (mai mare), rând de case. E om bogat, are mai multe corpi de case.

[Plur. corpi, (ad II) și corpi. | Și: (ad IV 1^a din rus. *korpus*) (Armată) *corpus*†, *corpus*† (cu plur. *corposuri*, *posuri*); (ad IV 2^a, din lat.) *corpus* s. a. (plur., rar, *corpusuri*), Academia Română se gândea să publice un corpus al poeziei populare române. | Adjectiv: *corporal*, *-ă* = ce (line de corp, privitor la corp, aplicat corpului, trupeșc. *Pedepăș corporală*, *Vizită corporală*, *Yardaru, cu indemnare de polițist, în o perchiție corporală*, *acsoase din buzunarul lui Mihăin... un port-figaret*, C. PETRESCU, I. I 6; (negativul: Jur.) *necorporal*, *-ă* = încorporat. Cel ce vinde o creație, sau orice alt lucru necorporal, este dator să răspundă de existența sa valabilă în folosul său în momentul răzării. HAMANGIU, C. C. 354.)

— X, după fr. (lat. *corpus*, *-oris*, idem). Cf. *corpulent*, *corpulent*, *corporație*, *corporativ*. (Se pare că în unele regiuni corp s'a păstrat și ca vorbă populară, cu și la Megleniți).

CORPĂCA s. f. (Iht.) Sorte de plie (Blica Björka). — Peste de 20-25 cm., cu corpul foarte comprimat lateral, care seamănă cu plătica; trece de peste ordinar și se prinde în mari cantități prin Jepile Dunării; se mai numește și bateă, (exemplare mici) frunza-populului și (sărute, în comerț și amestecate cu alte specii) aibitură. ANTIPA, F. I 152. [Și: *corpăcă* s. f. *ib.*, *corpăcă* s. f. *ib.*, (+ *corb*, din cauza colorii albastrie închisă) *corbăcă* s. f. *ib.*]

CORPĂCA s. f. } (Iht.) v. *corpacă*.
CORPĂNICĂ s. f. }

CORPOLĒNT, *-Ă* adj. *Corpulent*. — Cu corp mare, voluie, trupeșc. *Bărbatul corpulent din cale afară*, C. PETRESCU, C. V. 18. [Și: *corpulent*, *-ă*. DICT. | Abstract: (fr. *corpulence*) *corpulentă* (*corpulentă*) s. f. = mărime trupeșcă].

— N. după fr.

CORPOLĒNȚĂ s. f. v. *corpulent*.

CORPORAL, *-Ă* adj. v. *corp*.

CORPORAL s. a. (Bis.) *Corporal*. — Pânză bine-cuvântată pe care, în cultul catolic, preotul pune paharul cu sfânta împărtașanie; Cf. a. timis (în bis. ortodoxă).

— N. din fr. (din lat. *corpus, oris*, „corpul lui Hristos“).

CORPORAL s. m. (MILIT.) = **caporal**. STAMATI, DICT.

— Din germ. **Korporal**, idem.

CORPORAȚIE s. f. *Corporation*. — Comunitate (organizată ca atare prin lege) de oameni exercitând aceeași meserie, corp IV, cf. breaslă (1^a), cin (2^a), isnaș, tagmă, gildă. *Corporații și sfârșitul*. GHICA, s. 597. *Corporațiile cu banice* urmau în cudență. Id. ib. 654. *Corporațiile pământene și străine*. URICARIU, X 17/2. [S]: **corporație** s. f. | Familia: (fr. *corporatif*) **corporativ, -ă** adj. = (înăd de instituțiile create de corporatism și de spiritul lor, *Regim corporativ*, *Parlament corporativ*, *Solidaritate corporativă*; — **corporatism** s. a. = sistem economic, social și politic de organizare a națiunii prin integrarea în instituții autonome de drept public a tuturor celor ce exercită aceeași funcție națională, fie în domeniul economic, fie în cel social-cultural. M. MANOLESCU; — **corporatist, -ă** adj., subst. = (adept) al corporatismului, (înăd de ideologia corporatismului. *Ideal corporatist*, *Liga corporatistă*.)

— N. după fr.

CORPORATISM s. a.

CORPORATIST, -Ă adj., subst.

CORPORAȚIUNE s. f.

CORPORATIV, -Ă adj.

} v. **corporație**.

CORPUS † s. a. v. **corp**.

CORPULENT, -Ă adj.

CORPULENȚĂ s. f. } v. **corpulent**.

CORPURĂ vb. P. *Incorporer*. — (Popular și regional) Incorpora; (refl.) a intra în armată. *Când larau la răcurari (= recrutare), N-iară fața ca o floare, Da și cădu[d] m'am corporat, O dzi mi n'am sarbat*. (Jud. Botoșani). GRAYUL, I 530.

CORPUS s. a. v. **corp**.

CORPUSCUL s. a. *Corpuscule*. — Corp foarte mic. Cf. microb. Infuzoriile sânt **corpusele**. [Adjectiv: (fr. *corpuscule*) **corpuscular, -ă** = de s. cu privire la corpusele. *Filosofia corpusculară*, doctrina lui Epicur, care explica formația lumii prin întâlnirea atomilor.]

— N. din fr. (<lat. *corpuseculum*, diminutivul lui *corpus*).

CORPUSCULAR, -Ă adj. v. **corpusecul**.

CORSĂC (†) s. m. (Zool.) *Renard de Tartarie*. — Vulpe de stepă; p. restr. pielea acesteia. Cf. DICT. *Corsac blană, 220 bani... corsaci de 7 un leu. TARIF* (1761), ap. SIO. *Piel de iepure, de miel... de capră, de corsac*. MON. OP., ap. TDRG.

— Din rus. **korsakū**, idem.

CORȘĂG s. a. (Med.) *Diarrhée*. — (Ungurism) Diaree, durere de pânze, răzbuie (BUGNARIU, NĂS.), eufureală, urdinare.

— Din ung. **korság**, «manie, stropsală, epilepsie».

cf. **ceșag**.

CORSĂGIU s. a. (Îmbrăc.) v. **corsaj**.

CORSĂJ s. a. (Îmbrăc.) *Corsage*. — Partea costului femeiesc care acoperă bustul, talia rochiei (COSTINESCU). Cf. ciupag. *Un corsaj de mătăsă rozie, fustă de mătase neagră*. CARAGIALE, M. 144. *Pieptul defăcut al domnelor, care găsece cel tot pielea pudrată e cel mai elegant corsaj*. VLAHUȚĂ, D. 110. *Îi ruga să-î încheie nasturii corsajului la spate*. C. PETRESCU, C. V. 218. [S]: (învechit) **corsăgiu** s. a.]

— N. din fr. (derivat din *corps* «corp») Cf. **cor-set**.

CORSĂR adj., s. m. P. 2. *Corsaire*.

P. Adj. *Vas corsar* = corabie armată de particulari, care, cu autorizația guvernului unui stat maritim, punea pe goană s. pradă vasele de comerț al unui stat vrăjmas. *Cu daruri sânt încheșurii cei plini de nămoros Stăpâni ai vaselor corsare*. OLLĂNESCU, O. 220.

P. S. m. Comandant al unui asemenea vas; p. ext. hoț de mare (STAMATI), pirat. *Pariziano... n-î arată pe acest Venețian de origine, gonind la optsprezece ani corsarii pe apele Arhipelagului*. IORGA, L. II 103.

[S]: (gr. *κορσαγος*, slav. *kursari*) **corsăriu** † s. m. *Într'acest sfânt liman al bisericii nu ne tenem... de robia corsarilor*. MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG.]

— N. din fr. (<lt. *corsaro*, din *corsa* «cursă, înțrece la fugă»).

CORSÊT s. a. (Îmbrăc.) *Corset*. — Un fel de pieptar cu oase de balenă s. de metal, pe care-l poartă femeile, ca să le strângă talia și să le ridice sânii. *Corsetul ce o strânge, Să-î acoață în obraz sânge*. PANN, P. V. II 156. *Să te strângi în corset*. ALECSANDRI, T. 331. *Când sinul tău... cu o delicată mână De corset îl măntuiești*. C. NEGRUZZI, II 90/n. (În glumă, familiar) *Săbeste-mă din corset!* = lasă-mă 'n pace cu cererile tale! | Fig. *Orice avânt de inițiativă particulară este paralizat în corsetul rigid al legilor, care subordonează fiecare pas al individului*. CURENTUL, 1930, 3 Oct. *Guvernul a hotărît să facă importante reduceri la capitolul impozitelor, corsetul fiscal strângând masa contribuabililor peste capacitatea lor de plată*. UNIVERSUL, 1930, 4 Noembrie. [Diminutiv: **corsetăș** s. a. POLIZU. | Alte derivate: **corsetăr** s. m. și (fr. *corsetier, -ière*) **corsetier, -ă** (pronunț. *té-er*) subst. = cel s. cea care face s. vinde corsete. DICT.]

— N. din fr. Cf. **corsaj**, **incorseta**.

CORSETĂR s. m.

CORSETĂȘ s. a. (Îmbrăc.) } v. **corset**.

CORSETIER, -Ă subst.

CORSICĂN, -Ă adj., -CĂ subst. *De Corse, Corse*. — (Despre lucruri și persoane) Din Corsica.

— N. din Ital.

CORSOIU s. a. v. **cosolu**.

CORSŪR s. m. *Choucas* (?). — (La Români din Serbia, în poezia pop. cu caracter mistic) *Visași doi corsuri*, *Numa, aia nu-s corsuri* (glosat prin „corbisorii“), *Numai sânt, Cin' pe noi ne-o spânzura, Corbii aia ne-o mână*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 72, cf. 71.

CORT s. a. P. Tente. 2. *Paraplușie*.

P. Un fel de adăpost portativ, făcut de obiecte din pânză tare și impermeabilă, mai ales de

formă conică, și fiind fixată de niște țărâși bătuți în pământ. Servește de adăpost (provizoriu) cu deosebire popoarelor nomade, în special Tiganilor, apoi exploratorilor, soldaților în tabere, excursioniștilor, mai rar eiobanilor (cf. H. XI 75) ș. a. ; p. ext. sălas, adăpost (fig.) despre biserică, cf. DOSOFTEU, V. s. 2, pr. ; GCR. I 239). Cf. u mbrat (cf. MARDARIE, L. 3228, 3636, 3676, COSTINESCU), ce adăp (GRAUL, GL.), șatră, oțac. *Cortul* se așază, se întinde (LB.) și se strânge. *Kort* = tentorium. ANON. CAR. *Curundu mi-î pune cortulă mica*. N. TEST. (1648), ap. COD. VOR. 171. *Xerxis... șidea sup cort de aur*. HERODOT, 390/2. *Cu când vede[și] sărări-ră, să ră primenăot pre coi în corturile ceale de veuci*. TETRAEVANGHEL (1650-1675), ap. GCR. I 195. *Corturi tinse*. DOSOFTEU, V. s. 139. *Deci ceuit-au Costandinu-vodă, Domnul Terol rânduștie, de au descălecat la cortulă crăului*. R. GRECEANU, ap. GCR. I 334. *Au lovit la cortul unde odăhnea* [Mihalul]. LET. I 227/2. *Și deschizăd Turcii cu corturi, de masă, Lesii mai în de soră au porces cu tabăra*. Ib. I 242/2. *Scos-au oasele lui Costenair... afară, sup cort*. Ib. II 209/2. *Corturi domnești*. SIMEON DASC. LET. 278. *Și au scos mălalu... și Lau tins pe prorocor, la cort, ca să se așaze* (ca. 1700). IORGA, B. R. 44. *Noaptea i-au surpat boiarii cortul pec ei*. MAGAZ. IST. 178/2. *Au luat armăsarul, au găsit bani, corturii*. *lucru de mănăre* (1790). IORGA, S. D. VIII 111. *Și iesi din cort, și săzu înaintea cortului, pe scaun*. ALEXANDRIE (1799), ap. GCR. II 168. *Porunci să întinză corturile cele împărătești*. GORJAN, H. I 2/2. *Și liți a biruarea sub un cort care nu ră poate apăra de neastatornicia căzduhalului*. C. NEGRUZZI, I 39. *Ienicerii... întind corturile mari*. EMINESCU, P. 238. *El înecă deface cortul*. COȘBUC, B. 45. *Zina mai mult stau în cort*. DUNĂREANU, CH. 56. *Ești de cei cu corturile* (Tigan). PAMFILE, J. II. *Multe frate, și unii multe, Corturi mari, corturi mărunte*! ALEXANDRI, P. P. 77/2. *Multe corturi sânt întinse, De pământ cu lanțuri prinse*. TEODORESCU, P. P. 477/2. *Ședea tocanul într'un cort de șatră, Tocna'n fundul cortului*. MARIAN, SAT. 239. *Ce casă-i pe care într'o clipă o făcea, într'o clipă o strângea* și pe cal o pune? (= Cortul țigănesc) ȘEZ. IV 92. # *A umbra cu cortul* = a nu avea locuință stabilă (ca Tiganii setrari). ZANNE, P. III 130. *Ca la usa cortului* = (loc. adv.) în mod ordinar, țigănesc, fără rușine; (loc. subst., Cor.) numele unui dans (ărănesc, numit și: zoranlia (PILIMON, C. II 346)). Cf. BARONZI, L. I 91/2. PAMFILE, J. I, II. SEVASTOS, N. 281/2. SPIRESCU, L. 238. *Se ceartă cu la usa cortului*. DDRF, cf. ZANNE, P. III 130. *Cu fâganu' nu e pomână; da' îi dai, că n'ai ce dracu' te face, că cere al dracului; d'ata a rânna și vorba că acei (= cerii) fâganăstee, acei ca la usa cortului*. ȘEZ. III 35/2. *Ne cânta din fluier: Doina... Țiutura, Ca la usa cortului, hori și alte cântee seculie, cu aceste, de jucam până ce aușadu podolele și ne sărcău talpale de la ciubote*. CREANGĂ, A. 82. *Ca la cort* = ca Tiganii. *În loc să cântați de mort, Voi trănăniți ca la cort*. TEODORESCU, P. P. 129/2. *A fi morn în cort*, se zice Tiganilor în batjocură. ZANNE, P. II 618. | *Spec. Cortul mărturie*, cortul unde se păstra, la Evrei, sferul legii, tabernacul. *Și le-au dat lui legi și cel cort*. PALIA (1581) 6/2. *David, și fosie și hezechie... cănta spre iconomia și purtarea de grije lucrurilor seauanului lor, ce și ale cortului și ale bisericii, spre silință și rădnă șe neoid (1764)*. URICARIUL, I 307/2. De aci, fig. expresia (Bis., la slujba morților) în corturile drepților să-i așeze = în ralu.

2. (Transilv.-de-sud, învechit) Umbrelă, cor-

tel. I.M., V. HANEȘ, T. O. 114. *Să-m[ă] cumperi dunncața și un cort nefecce* (1781). IORGA, S. D. VIII 6. *Cortul cel de ploaie* (1803). Id. Ib. XII 146. *I cort de ploaie de musană verde* (1803). Id. Ib. XII 146.

[Plur. corturi. | Diminutive: cortuleț ș. a. (ad 1°) La mijloc de cortulețe, Este-un cort mare rotat. ODOBESCU, II 427. *În josul măgurilor, Multe cortulețe sânt*. MAT. FOLC. 100; — **cor-tuț** ș. a. (ad 1° LB.); — **cortisôr** ș. a. (ad 1° 2°) POLIZU; — **cortel** ș. a. (cu plur. -teluri, ad 2°, în Mold.) = umbrelă (DICT., ALEXANDRI, T. 1752, ȘEZ. XXIII 42, RĂDULESCU-CODIN, I.), umbreluță (BARONZI, L. I 106/2). *Sub cortelu-î de aliaz, Îi incită*. ALEXANDRI, P. III 81. *Se îndreptă spre casă, să-și pregătească bagajele... manta, galoși și cortel*. C. PETRESCU, I, II 129. *Copiii mici de tot își fac cortele din frunzele de brusture*. PAMFILE, J. I 337/2; (cu diminutivul, atestat numai la I.M.) **cortelôț** ș. a. = umbreluță. *Cortelul de mătase pentru muieri*; — (în poezia pop. în rimă, numai la plur.) **corturil (cortoril)** ș. a. (ad 1°). *Printre corturi mărunțele, La mijloc de corturile, Este-un cort mare, rotat*. TEODORESCU, P. P. 477/2, cf. BIBICESCU, P. P. 284. *Unde sunt trii cortorele, Acolo-să căsile mele*. VICIU, S. GL. | Alte derivate: **corturar**, (**cortorâr**), -ă subst., nd. (ad 1°) = (Tigan) nomad, care locuiește în cort. cf. șATTR, IĂIES; p. ext. cal slab, rău, nărăv, cal țigănesc (DR. V 178). *Dar mai usitate într'u ei, mă rug D-Voastri, pe la un faur corturar și dete să-î facă un buzdugan*. MERA, B. 95. *D'ar fi micar și acerpier, Corturari sau urari*. MARIAN, SAT. 311. *Bidințele... se fac de către... țiganii căldărari, corturari sau lăleși*. PAMFILE, I. C. I. *Cu cirul cuprăpat dela corturari*. BREDENEL, GR. P. Cinea mai căzut, Cât a petrecut, Fată de crâmpur După lătar... Neam de cărciumar După corturar? MAT. FOLC. II 1080. *Die, hi, corturar?* DR. V 178; — (cu derivatele) **corturărșe**, (**cortorărșe**), -rășcă adj. = de corturar. *Cal corturărșe*. H. XVII 228; — **cortorosiță** ș. f. = țigăncă nomadă, dintre cele ce locuiesc în corturi. *Vinc a țigăncă (cortorosiță) la cerșit*. MARIAN, S. M. 334; — (derivat din **cortel**, în Mold.) **cortelâr** ș. m. = fabricant de umbrelă. DICT.

— Din m.-grec. κόρτη, idem (iar acesta din lat. *cohors, tem*, deci dublet al lui *curte*). E unul din puținii termeni militari de origine bizantină, pătrunși până în Ardeal. Din românește a fost împrumutat ung. *kortu* «colibă de mulețe» și *kort* «umbrelă» și «șatră țigănească».

CORTEAN, -Ă subst. v. curtean.

CORTÉGIU ș. n. *Cortège*. — Șir de persoane care însoțesc ca ceremonie pe cineva (: un domnitor, un rege ARISTIA, PLUT.) spre a-l da cinstea cunună; cf. aialu (1°), suită. *Cortegiu nupțial*. *Cortegiu funebru*, cf. convôiu. *Pe fata tuturor săracilor ce alcătuiau cortegiul repausului, se vedea întipărită o intristare mută*. C. NEGRUZZI, I 254, cf. III 279/2. *Valturii carpaticii... făceau un cortegiu falnic croulul dramei*. ALEXANDRI, P. III 282. | Fig. Ceea ce însoțește ceva, ce întovărășește de obicei ceva. *Păciseră vândătorii, cu tot cortegiul lor de luz și de galanterie, cra[ș]... petrecerea favorită a regelui*. ODOBESCU, III 57/2. *Infirmitățile sunt cortegiul bătrânețelor*. COSTINESCU. *Păcătul este tinerețea, cu cortegiul ei luminos și înflorit de căuțerii înalte și de iluziuni plăcute*! GHICA, S. XXIII [Plur. -tegi, (neobisnuit -tege).] | ȘI: (învechit) **cortéj** ș. a. (plur. -șeurji.) — X. după fr. s. lt. **corteggio**, idem (iar acesta din verbul *corteggiare* «a face curtes, din *corte* «curtes».

CORTEJ s. a. v. *cortegiu*.

CORTÉL s. a. v. *cort*.

CORTÉL s. a. (Îmbrăc.) Sorte de *caban* payșan de drap blanc. — (Olt, Muscel) Haină bărbătească (H. V. 165, VI. 236, XI. 167, 201) albă de lână, a n-tîriu (RĂDULESCU-CODIN, I.), un fel de Ipingea cu mănecă, de obicei din postav alb, brodat cu floricele făcute din fire de lână văpsite și numite găitane (DAMÉ, T. 169), șubă (H. XI. 77), *Brânza-l bună, Urdă-mi place, Din lână cortel mi-aș face*. RĂDULESCU-CODIN, I. [Ș]: **cordel** s. a. ȘĂINEANU, D. U.]

CORTÉL s. a. *Logement*. — (Ungurism, în Transilv. și Bucov.) Cvarțir, sălaș, locuință, gazdă (II. 27), conac (de mas peste noapte). LB., POPOVICI, R. D. 164, VAIDA, DENSUSIANU, T. H., GRAIUL II, com. AR. TOMIAC, HERZ-GHER., M. IV. 240, T. PAPAHAĞI, M. *Era Turcii în cortelele de țară*, ȘINCAL, H. III. 92/3. *Am avut deose intălniri laolaltă și în cortelul lui*, P. MAIOR, IST. 191. *Dându-mi pe lângă eipt și cortel*, SBHERA, F. 102. *N'am avut de gând să-l mut..., dar băiatul și-a aflat un cortel unde mai sunt doi într-o clasă cu el*, A. GĂRBUCEANU, L. T. 31, cf. 247. *Cortelul sau conacul ce te cade de mui înainte pregătii*, MARIAN, NU. 329/30. *Sosit pe înserate..., ceru cortel peste noapte*, RETEGANUL, P. IV. 52, cf. MAT. POLC. I. 320, DENSUSIANU, T. H. 161, GRAIUL, II. 117. *Și eu nici nu m'oiu mira, Cortil de n'om căpăta*, T. PAPAHAĞI, M. 186/30. [Ș]: **cortil** s. a. VAIDA, CABA, SĂL. | Derivate: **cortelăs** s. m. = cel care se îngrijește de încarturire (de soldați). Cf. LB.: *școlar în gazdă la cineva, Ion Flăcău rămase cortelăș la Valcăușeni, până la terminarea liceului*, AGĂRBUCEANU, L. T. 44.]

— Din ung. **kortély** (< germ. *Quartier*), idem, cf. încortela și tripletele cartier și cvarțir.

CORTELĂR s. m. v. *cort*.

CORTELĂȘ s. m. v. *cortel*?

CORTELŪT s. a. v. *cort*.

CORTENI vb. IV^a ș. d. v. *curtenii*.

CORTÉȘ s. m. *Agent electoral*. — (Ungurism, în Transilv.) Agent electoral. [Verb: (cf. ung. *kortesködni*) **cortéși** IV^a = a fi (s. a. face pe) agentul electoral (al unui partid, al unui candidat), DICT., (cu abstractul) **cortéșire** s. f., **cortéșit** s. a.]

— Din ung. **kortés**, idem (dla span. *cortés* eorpurile legiuitoare, pluralul lui *corte* scurtes), Cf. dubletul *cortez*.

CORTEȘI vb. IV^a v. *cortés*.

CORTÉZ, **Ă** † adj. *Courtois*. — (Politic, curtenitor. *Dinaintea lui Iosif II* [Ienăchită Văcărescu] *se ridică din prosternarea orientală, ca să dea cortezului împărat o lecțiune de dreptul ginților*, ODOBESCU, I. 288. [Abstract: (ital. *cortesia*) **cortezie** † s. f. = politețe, curtenie. *Imagine poetică din timpul de cavaleresc cortezie*, ODOBESCU, I. 54/5. (Ca franțuzism, și *curtuazie*.)] — N. din ital. *cortese*, idem. Cf. *cortés*.

CORTEZIE † s. f. v. *cortez*.

CORTI vb. IV^a P. *Déterminer, pousser à...* 2^a. Re-

garder, concerner. 3^a. *Se plaire à...* — (Transilv.-de-nord, Maramureș).

I. Trans. P. A îndemna, a da prilej, a stimula. BUGNARIU, N.Ă.S.

2^a. A privi pe cineva ceva. *Nu te corteste* = nu te interesează, nu te privește. N. DRĂGANU, ap. PAȘCA, GL.

3^a. A avea voie. *Nu te corteste* = nu ai voie. Com. N. DRĂGANU. *Mă cortea* (= corteste) = am voie, plăcere. T. PAPAHAĞI, M.

— Pare a sta în legătură cu ung. *korty* <inghițitură; rachiș. Cf. DR. IV. 1081.

CORTICAL, **Ă** adj. *Cortical*. — Care ține de scoarța (unei vegetal), de stratul sau pieița din afară. *Substanța corticală* = substanța externă a rinichului. *Pătura corticală* a creierului.

— N. după fr. (din lat. *cortex*, *icem* «scoarță»).

CORTI † vb. IV^a *Croquer*. — (Numai la CANTEMIR) A ronțai. *Pilituri de fier, cu prund amcețecate, în loc de ospăț, înainte-i vârsară, cu cerele mai mult se mânca decât mânca, și mai mult corția* [tipărit: *cortiiă*] *decăt mistuia*. IST. 174/30. — Cf. s. c. ă r. ț. ă.

CORTI s. a. v. *cortel*?

CORTINĂ s. f. *Ridcau*. — Stofă atârnată spre a acoperi s. a. ascunde ceva; spec. perdeaua cea mare dinaintea scenei la teatru (STAMATI), numită până în mijlocul sec. XIX perdea. *Cortina* se ridică, se lasă. *Un moment i-am văzut umbra pe cortina feșterii*. I. NEGRUZZI, III. 448. *Asupra altarului atârna o cortină roșie cu sloce armenești de aur*, IORGA, B. 48. *Era o perdea, dar nu o cortină care să se ridice pentru a lăsa să se vadă jocul cartștilor*, Id. L. II. 33. *Radu făcea un punct din cortina ridicată*. C. PETRESCU, I. II. 190.

— N. din ital. *cortina*, idem. Cf. dubletul *curtină*.

CORTIȘOR s. a. v. *cort*.

CORTOFĂLĂ s. f. Partie de la charrue. — *Cortofală*... regulază mersul roatelor. H. XVIII. 20. Cf. *coțofană*.

CORTOL s. a. (Băies.) P. *Nettoyage du gravier dans une mine*. 2^a. *Transport des mineurs d'un endroit à un autre*. — (Ungurism, în Munții-ajăseni).

P. *Curățitul pietrișului rămas pe locul unde se lucrează în baie*. PAȘCA, GL.

2^a. *Schimbarea minerilor de la un loc la altul, unde se lucrează meru*. Com. ST. PAȘCA.

— Din ung. **körtolni** «a curăți». PAȘCA, DR. IV. 1557.

CORTORĂR, **Ă** subst., adj.

CORTORĂREȘ, **ĂSCĂ** adj. } v. *cort*.

CORTORÉL s. a. }

CORTOROSI vb. IV^a P. (Se) *débarrasser de...* 2^a. *Se saucer, s'esquiver*. — (Cuvânt întrebunțat în România veche și în Bucov., mai mult în graiul familiar).

P. Refl. (Construit cu prep. de, mai rar a b. s. o. l.) A (se) scăpa de... (pe orice cale RĂDULESCU-CODIN), a se mântui (com. A. TOMIAC), a se desbăra de o persoană neplăcută, plecticoasă, nesuferită sau de ceva supărător (mai ales de o beș, un necaz, un obicei, un vițiu, un defect), a se desco(r)torosi, a se coroti, (cores-

punde franțuzismului) ă se debarasa; cf. a se elibera, a se lepăda, a însura (3°). *Crez că într-o vară, Te cortoroșești de Tără, I. VĂCĂRESCU, P. 315/16. Noi nu ne puteam cotorosi de numele de Greci, GHICA, s. 154. În sfârșit am să scap de-o griji!... am să mă cotorosesc de fată!* ALECSANDRI, T. 328, cf. 436. *Demădădăuit că nu se poate cotorosi de proprietatea lui...* C. NEGRUZZI, I. 303. *Omul se mai cotorosește de unele apucături...* STĂNOIU, C. I. 143. *Neogoe începu a bate în pînții de bucurie că se cotorosise de sârăcie.* ISPIRESCU, I. 209, cf. 65, 212, M. 33, cf. RĂDULESCU-CODIN, I. 163/20, cf. 173/21, 195/21 etc. *Intrebuințau mijloace ascunse spre a se cotorosi de dumeanii săi, SBIERA, P. 104/16. De gândaci de casă se poate cotorosi,* GOROVEI, CR. 1563. (Mai rar) **TRANS.** A scăpa (pe orice cale) pe cineva de o persoană nesuferită s. de ceva neplăcut. *Trebne cu orice pref... să... cotorosim* [țara] de lăcustele din Fanar. I. GHICA, ap. TDRG. *Mă cotorăsiseră de subofiterul meu.* RUSSO, s. 31. | Cu același sens ca forma reflexivă, germ. «jemanden oder eine Sache loswerden». HERZ-GHER., M. IV 242.

2°. Refl. A se căra, a o șterge: *Cotorosește-te!* [După POLIZU, a se cotorosi ar însemna și ea pleca de undeva, a o șterge, a curăța locul] (germ. «sich packen, sich fortmachen, fortgehen») iar intranzitivul *cotorosește de-aici* = șterge-o! (germ. «pack dich fort von hier»). | ȘI: (în Mold., dar și prin Munt. și Transilv., cu disimilarea lui r) **cotorosi** vb. IV^a. (rar) **cotorăsi** vb. IV^a și **cotorisi** (com. V. OLARIU, Figet-Severin), **cutorisi** vb. IV^a refl. = a se scăpa de un lucru neplăcut, com. IZVERNICEANU: — (sensul verbului fiind privativ, i s'a adăugat în mod pleonastic prefixul des-) **desco(r)torosi** (disco(r)torosi) vb. IV^a refl. și **trans.** = a (te) cotorosi, ea (te) scăpa, a te descurca de belea, a te curăți, ȘEZ. II 226/2. *Belea pe cap, de care nu te mai poți discotorosi.* ȘEZ. II 126. *Nevasta... făcea zile fripte bărbatului, ca să-l poată descotorosi odată de frate-său.* CREANGĂ, A. 38. *Dacă vedea omul că nu se poate descotorosi de mine cu vorba, mă lua frumuseț de bărbie...* Id. lb. 46. *Sabina ură scrierile pe covorul moale, bucurasă că s'a descotorosit atât de repede.* C. PETRESCU, C. V. 367. | Adjective: (des)eo(r)torosît, -ă = scăpat de cineva s. ceva, să se vadă cotorosît, MAT. FOLC. 133. *Pălătesc, să mă văd caturisît de el* (Banat). Com. A. COCA: — (des)eo(r)torosît, -oare = care te scapă de... | Abstract: (des)eo(r)torosire s. f., (des)eo(r)torosît s. a. = scăpare, izbăvire, mântuire (PRALE, ap. CA. 659)]. — Din bulg. *kurtulivam* «fac scăpat» (< turc. *kurtulmak* «a scăpa, a evada».)

CORTOROȘITA s. f.

CORTULĂT s. a.

CORTURĂR, -Ă subst., adj.

CORTURĂRESC, -EĂSCĂ adj.

CORTUREL s. a.

CORTUȚ s. a.

CORUGĂ vb. I

CORUGĂ s. f. } v. coroga.

CORȚIU s. m. (Ornit.) v. coroin.

CORȚMPE vb. III v. corupe.

CORUNĂ vb. I-a v. coroană și ineroana.

CORŪNĂ s. f. v. coroană și cunună.

CORUNĂȚIE † s. f. v. coroană și ineroana.

CORUNĂ † vb. IV^a v. coroață.

CORŪPE vb. III. *Corrompre.*

I. **TRANS.** și refl. (Propriu: despre o materie, substanță) A (se) strica, altera; (fig. despre ceea ce este sănătos, cinstit în sufletul, în inima cuiva) a-și pierde puritatea, caracterul original, distincția primitivă. *În corupția generală se corupsese și ea* [limba]. C. NEGRUZZI, I. 337. *Veniul, Ce corump, ce lancau tot instinctul generos.* ALEXANDRESCU, M. 162/2. *Corump și otrăvesc inima junci fete.* GHICA, s. 442.

II. **TRANS.** (Complement e o persoană). 1°. A îndupleca pe cineva la o faptă s. la o purtare rea, necinstită, a face să se abată dela ceea ce e dreptă, dela bunete moravuri, dela datorie, dela rectitudine morală; cf. seduce, deprava. *Sabina găsea destule argumente să-l corupă.* C. PETRESCU, C. V. 89. Refl. *S'a corupt singur.*

2°. Spec. A altera integritatea morală a cuiva, a câștiga pe cineva prin făgăduieli, prin bani, prin daruri, spre a-l abate dela datoria sa. cf. cumpăra, mitul. *Îi despădi* [pe boleri] *de aceri, lipsindu-l de singurul mijloc cu care puteau ademeni și corupea* pre norod. C. NEGRUZZI, I. 143. *A eroit prin bani a-i corupea.* CAT. MAN. IV II.

3°. Spec. A altera integritatea morală a cuiva, a câștiga pe cineva prin făgăduieli, prin bani, prin daruri, spre a-l abate dela datoria sa. cf. cumpăra, mitul. *Îi despădi* [pe boleri] *de aceri, lipsindu-l de singurul mijloc cu care puteau ademeni și corupea* pre norod. C. NEGRUZZI, I. 143. *A eroit prin bani a-i corupea.* CAT. MAN. IV II. | Se conjugă ca rupe. | ȘI **coruște**, (învechit) **coruște** vb. III. | Abstract: **coruș (m) pere** (conrūpere), s. f. (Ad I, 1°). *Se deplăngea decăderea, coruperea... prin influența limbii slovene, a moneștrilor străbune.* IORGA, L. II 280. | Adjective: **coruș (m) pt** (conrūpt, cu negativul **neco(n)rū (m) pt**), -ă = alterat, stricat, putred (STAMATI), depravat, desfrânat; mitul, cumpărat. *Carta catalană din 1373 dă României danubiene numele, corupt, de Burgaria.* HASDEU, I. C. 12. *La noi ai să niți de acest București corupt.* I. TEODOREANU, M. II 38. *Moartea... după simțul corupt al simbolizării creștine, se înfățișează de moderni sub forma unui schelet hidez.* MAIORESCU, CR. I 326/2. *Descendenții necorupți* Id. CR. I 268. *Junii corupți, titlul unei poezii a lui M. EMINESCU. O societate coruptă; — (adecsa substantivat) coruș (m) pătôr (conrūpătôr), -oare = cel care corupe sufletul, moravurile (unui om, unui popor). Incidios, necorucinositori, cinici — acești corupătôrți nu uitau niciodată să satirizeze în buclă „poetică” de o jonicie fără păreche neajunsurile și nenorocirile patronului.* IORGA, L. I 8. | Substantiv: (fr. *corrupteur*) **corupțôr** s. m. = corupătôr. — X, din fr. (lat. *corruptere*), apropiat de rupe. Cf. corupțle.

CORUPTELĂ s. f. *Errcur dans un manuscrit, altération du texte.* — Cuvânt sau cuvinte transmise greșit în manuscris. D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 90. *Pune pe editor în mână de a restitui textul unde s'a strecurat vro coruptelă.* Id. lb. I 57.

— N. din lat. *corruptela* «stricăciune».

CORUPTIBIL, -Ă adj. *Corruptible.* — Supus corupțunii, care poate fi corupt, cumpărat, mituit. *Judecătôrri coruptibili.* LM. [Negative: **ne-** s. **incorruptibil**, -ă.] Abstract: (fr. *corruptibilité*, lat. *corruptibilitas*, -atem) **coruptibilitate** s. f. = faptul s. posibilitatea de a fi s. a se lăsa corupt; (cu negativul e): **ne-** s. **incorruptibilitate** s. f.] — N. din fr. (lat. *corruptibilis*, -e, idem).

CORUPTIBILITATE s. f. v. coruptibil.

CORUPTÔR s. m. v. corupe.

CORUPȚIE s. f. *Corruption*.

1. Fapta și efectul coruperii, alterare, stricare. În *corupția generală, se corupește și ea* (limba). C. NEGRUZZI, I 337. *Corupțiunea moravurilor*. TDRG.

2. Depravare, desfrânare, destrăbălare, putreziciune morală. *Corupția ei [= ce] au introdus...* (a. 1848). URICARIU, X 4/2. *Ne lăsam, spre răsplata acelor ce au fost stors, cicoismul, luzul și corupția*. C. NEGRUZZI, 202. *Buza la învinsă de-al corupției mușcat*. EMINESCU, P. 42. *Un tablou de corupție și de decadență*. MAIORESCU, CR. III 168/2. *Sfaturi foarte folositoare...* de a se feri de betie, de corupție. IORGA, I, II 611.

3. Mituire. DICT.

[S]: (învechit) **corupțiune** s. f. **conrupție** s. f. — N. după fr. (lat. *corruptio, onem*).

CORUPȚIUNE s. f. v. **corupție**.

CORVADĂ s. f. *Corvée*.

1. (Mai de mult) Muncă gratuită făcută (de călăși) pentru proprietar s. pentru stat, clacă, boieresc, angara, havalea (II 19); cf. belic, robotă. *Se rădăci evaluățiunea corvelei* (tipărit greșit: corvelei) *clăcașilor la...* I. IONESCU, M. 146. | (Astăzi) Muncă (manuală s. grea) obligatorie făcută de cineva în anumite zile (sau cu rândul) la o instituție de care ține (spec. de soldați) la cazarmă. *Umbla pe bicicletă, făcea inspecție la corvadă și dădea ordine oamenilor ocupați cu muncă de desfundare a șanșurilor*. CURENTUL, a. 1930, 5 Decembrie. *Cal de corvadă*. S. POP. *Nu-s eu de corvadă la nime!* (Crișcior) Com. ȘT. PAȘCA.

2. P. ext. Muncă de care nu te poți scăpa și o faci în silă, cu neplăcere; p. ext. lucru mai mult decât plătitor. *Săpași, Domnule Dan, și de corvadă asta* (adică: de a juca cadrul cu dansa), *ii zice ea răzând, pe când o conducea la loc*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Dar [Alexandru] Vărdaru îl scăpă de această corvadă*. C. PETRESCU, I, II 83. *„Hlasul lui Omer tot se mai găsește cineva a'o răfoasă...*, *dați nu de plăcere, cel puțin din obligațiunea corecțiilor didactice*. CURENTUL, a. 1930, 27 Noembrie.

[Plur. -zei și -rede. || S]: **corvoadă, corvoată** s. f. (Sisest. Mehedinți, com. N. IONESCU) și **corvătă** s. f. *Contribuind cu ajutoare bănești și oameni acosi la corvadă...* C. PETRESCU, R. DR. 86. — N. după fr. (Cuvântul apare sub forma *corda* în latina medievală).

CORVÂN † s. a. (Bis.) *Tronc d'église*. — (Grecism bisericesc ieșit din uz) Casa de bani păstrată în altar. *Iară mai mari popilor luând arginții zisări; nu se cade acestia a-i pune în corvan*. BIBLIA (1688), ap. TDRG. [S]: **corvănă** † s. f., **corvană** † s. f. EVANGHELIA DE IAȘI (1855) și DE BUCUREȘTI (1894), ap. TDRG.]

— Din grec. κορβαν; (slav.-bis. *korvana* athesaurus).

CORVANĂ † s. f. } (Bis.) v. **corvan**.
CORVĂNĂ † s. f. }

CORVĂNĂ s. f. (Bot.) v. **cervană**.

CORVĂTĂ s. f. v. **corvadă**.

CORVETĂ s. f. (Mar.) *Corvette*. — Corabie mică și repede, întrebuințată odinioară în războaiele maritime (intermediară între fregată și bric). *Vaporul era corveta cu elidă Chaptal*,

cel mai iute mergător de atunci al marinei franceze. GHICA, s. 400. *Iată plutind pe-a mării spume o sprintenă corvetă*. ALECSANDRI, P. III 4. [S]: (grosenă de tipar?) **covetă** s. f. GHICA, s. 402. — N. din fr. (> it. *corvetta*).

CORVOADĂ s. f. } v. **corvadă**.
CORVOATĂ s. f. }

CORVOEALĂ s. f. *Eau trouble, fange*. — Gorveală, apă turbure, ciorofleacă, mocirlă. CIAUȘANU, V. Cf. *corcofeală*.

CORZĂR s. a. v. **cordar**.

COȘ! Interjecție cu care se îndeamnă capra să stea liniștită la muls. Se întrebuințează mai des repetat: *coș-coș!* RĂDULESCU-CODIN, 21. [S]: **cuș!** Interjecție [întrebuințată la zbaterea (zâncănitul), mulsul vacilor, caprelor. Cf. *ceas!* CIAUȘANU, V.]

— E, probabil, fr. *coucher!* (imperativul dela *coucher* = a se culca), venit, poate, prin intermediar german (*kusch!* și *kusch dich!* interjecție adresată cănilor, la vânat, ca să șadă liniștiți).

COȘ † s. a. *Camp* (des Tartares). — (Mold.) Tabără (tătărească). *Coșurile Tătarilor era pe Prut*. LET. I 230/2. [Noah] *su purcea cu coșurile sale spre țeara leghesă*. LET. I 276/2, cf. 294/2. *Cătanele, cum au răzut că rin Tătarii, cum au lăsat Cetățuica și au aleyrat la coș, la cai; ce, până a se găti ei, Tătarii încă au sozit*. Ib. II 390/2, cf. 389/2, III 68/2. [Plur. *coșuri*.]

— Cuvânt de origine osmanlie (giagat. *koş* «tăbără»), venit la noi prin mijlocire slavă (rus. *rut. koş*, pol. *kosz*, idem).

COȘ s. a. 1. *Panier, corbeille, manne, banne*. 2. *Sorte de nasse*. 3. *Panier* (d'abelles). *Ruchc*. 4. *Clayonnage*. 5. *Ruche*. 6. *Cercueil*. 7. *Grenier à maïs*. 8. *Différentes sortes de ridelles d'osier*. 9. *Trémie*. 10. *Claic*. 11. *Partie supérieure d'un poêle (de paysan)*. *Tuyau* (de cheminée). *souche*. 12. *Capote* (d'une voiture). 13. *Caïsse* (du pressoir). 14. (Pettit) *panier en écorce de sapin*. 15. *Taie d'arcilier*. 16. *Cuvelage*. 17. *Mètre cube de pierres*. 18. *Ourdoir*. 19. *Tronc, carcasse*. 20. *Caprace de l'écrevisse*.

1. Unealtă portativă, de diferite forme, cu s. fără toate, făcută din papură s. din nulele împletite, în care se păstrează s. cu care se cară poame, provizii (I.B., H. IX 417), rufe, etc. Cf. *paner, coșniță, coșarcă, cotarcă, târnă, corfă*, cf. PAMFILE, I. C. 69, 174, 215, 245. *Kosh*, ANON. CAR. *Mărute* [= mânie] *lui în coș* (coșuri) (?), coșniță D. lucrară. PSALT. 168/2. *Luară den rămășițele bucatelor 12 coșure pline*. CORESI, EV. 256/2, cf. 290/2, 261/2. *Coșuri...* de rogojină. DOSOFTEIU, P. S. 274. *Cărua, de Constantin și din Capitală, trufandale, în coșuri de papură*. C. PETRESCU, I. I S. *Îi așeză merinde în coș, sub care puse primeneli*. ISPIRESCU, L. 395. *Îți dau un pumn de nestemate, de colca din coș*. STĂNCESCU, B. 252. *La cap pieptene, la grunzar coș cu grăunțe, și la coadă scocer*. (Cocoșul). GO-ROVEI, C. 94. || P. ext. Conținutul unui coș. *Trei coșuri de păine...* rădicom pre capul micu. BIBLIA (1688) 30. *Să-mi dai două coșuri de alună*. ȘEZ. IV 171. *Prădul un coș de făină*. Ib. VIII 188.

2. Spec. (Pesc.) Unealtă de pescuit (H. I 22, II 322, III 309, IV 19, VII 483, IX 36, X 21, 68, 465, 538, 571, XII 288, XIV 105) pentru prinderea peștilor mai mici (VICIU, GL.) împletită din nulele de răchită, de lozie s. de mlaifă, având (după re-

giuni s. mărimea râurilor) dimensiuni și forme diferite: ovală s. cilindrică s. a unui ulcior scurt și larg s. a unei inimii s. a unei puțini scunde s. a unei jumătăți de butoiu, cu gura înțoarsă înăuntru. DAMÉ, T. 124, PAMFILE, I. C. 69, X 107, ȘEZ. IV 115, F. R. ATILA, P. 126, VICIU, GL. Cf. Vârșă, cutița-leslei (ANTIPA, P. 129, 535, 596), târnog, leagăn, spele, vintire, etc. După forma lor se pot împărți în: *coșuri simple* (ANTIPA, P. 97, 104, 130, 131, 134), *cu-coadă* (id. lb. 132, 134), *-oarbe* s. *-cu-mămăligă* s. *-de-mălai* s. *-cu-gârlicio* (numite și oloage) (id. lb. 60, 98, 114, 134, 532, 533, cf. H. II 255, V 4, DAMÉ, T. 124), *-cu-coajă-de-plop* (ANTIPA, P. 131, 132, 134). A *prinde pește cu coțete, coșuri*, I. IONESCUL, D. 56. *Așeza omul... în bălți: ba niște... coșuri, ba niște coțete*. SADOVEANU, I. A. 173. *Dumnezeu, ci-că, a trimis pe Sf. Petru la bălți, să prindă pește. S'a dus și Sf. Petru la bălți, cu coșul orb și cu năpasta*. ION CR. III 76. *Coșul-de-raci*: de prins raci; e făcut din nulebuse, care de 50 cm. de lung, cu fundul drept și cu gura răsfrântă înăuntru, ca la vârsă. ANTIPA P. 74.

3'. (Apic.) (Rar) *Coșniță* (3') de albine, stup, știubeiu, ulciu. Cf. PAMFILE, I. C. 450.

4'. Împletitură de nulele umplută cu pământ s. cu bolovani, întrebunțată cu apărătoare contra torentului apelor, pentru apărarea unui pod, la fortificații provizorii (în contra proiectilelor), etc. Cf. *coțet*. *Făcurea pod de vase legate cu coșuri pline de piatră, pește Dunăre*. LET. I 60. *Pentru susținerea și întărirea malurilor râurilor leacece plantațiune de sălci, coșuri cu bolovani, coțete [scăsuțe], pînțeni, etc.* PĂCALĂ, M. R. 328/5.

5' (Transilv.) Ladă de nulele s. mai ales din scânduri, în care se păstrează cereale, făină s. a. hambar (3'), trob, sisiae. Cf. BARCIANU, PAMFILE, I. C. 222, com. ITTU, PĂCALĂ, M. R. 424. *În tindă găsești la fiecare locuitor... coș cu săcuri*. V. HANEȘ, T. O. 21.

6'. (Învechit) *Coșing*. Cf. ALECSANDRI, T. 1119, 1772. *Bictul moș, Sări afară din coș (coșing)*. PANN, P. V. III 141. *A ieșit și moș din coș, se zice când se scoală bolnavul din pat, după o boală îndelungată, s. în bătaie de joc, când cineva face un lucru pe neașteptate*. ZANNE, P. II 274.

7'. (Mold., Transilv.-de-nord) *Coșar* (2') de păstrat porumb (porumbar) s. alte cereale. Cf. H. XVIII 279, PAMFILE, I. C. 222, 429, A. 221, 222. *Prisoacăște în jînțită sau în coșă pâne*. VARLAAM, C. II 45. *Și pân'o fi grâu în coș, Îți fac cămăși tot de giol*. ȘEZ. VIII 189. *Eu am coșuri de bucate*. POMPLIU, B. 17/5. *N'ai cară ferecat, Nice coșuri cu bucate*. DOINE, 155. *Am o raed: Iarna-i grasă, Vara-i slabă. (Coșul)*. PAMFILE, C. 21.

8'. La căruță (DICT., ȘEZ. V 59/5, H. II 254, III 49):

a) Împletitură de nulele care se așează cu o ladă pe pomoștina unui car, când se cară zarzavatură, poame, pâne, etc. LB., DAMÉ, T. 12, HERZGHER, M. IV 241. *Leagănul... e compus din două scândurele mai lungi și două mai scurte în forma unei lădițe sau mai bine zis a unui sicrieș (coș-părceș) ori coș de căruță*. MARIAN, NA, 311;

b) P. ext. Partea căruței compusă din cărâmbi și șpeteze (CREANGĂ, GL.) s. din cărâmbi, șpeteze și vârtje (H. X 500) s. din pomoștină, adică scândura s. podul carului, loitrare s. draghine, fundul de dinainte cu cheina, fundul dinapoi, răscoale și leuce (com. MARIAN) care se așează pe drie (cf. TDRG.) și se leagă cu roatele de dinainte și cu propapul (ȘEZ. II 226/5). Cf. DICT.:

c) P. restr. (La plur.) Cele două funduri (I 1'), unul dinainte și altul dinapoi, făcute din răchită și susținute prin răscoale, care se pun numai atunci când se încearcă lucrul mai mărunte, chehnă (I 1'), coddiriă;

d) Drie. H. XII 173.

9'. Parte a morii (H. II 13, 29, 81, 118, 146, 186, 203, 244, 254, III 18, X 406, XVIII 26) de apă și vânt DAMÉ, T. 151, 152, 159, 162), având forma unei lăzi mai largi la gură în care se toarnă, se bagă s. se pun grăunțele de măcinat (H. II 62, 214, IX 439. Cf. LB., HEM. 837/5, 838/5, ȘEZ. VII 180, PĂCALĂ, M. R. 466, com. BANCUI), cf. telec, titirez, (s)ecoreț. *Când n'avea de lucru la coșuri, se trăgea într'un colț și se lăsa să-i furc somnul*. SLAVICI, V. P. 92. *Turna deasupra'n coș Grâu mdrunțel de cel roș*. ALECSANDRI, P. P. 390/5, cf. TEODORESCU, P. P. 147, MARIAN, SE. I 42. *Stomahul, ca moara; orice pui în coș, înduță mistuțel*. ZANNE, P. II 437.

A băga (s. turua) în coș = a începe să macină, a căpăta rând la moară; a-ți veni rândul să faci ceva. Cf. LM., ZANNE, P. III 132. *Omul care-i ură, Nici la moară n'are rând, Dar omul care-i frumos, Când ajunge, bagă'n (toarnă'n) MĂNDRESCU, L. P. 90/5, ȘEZ. I 211/5) coș*. HODOȘ, P. P. 58. *Acu nu-i rând să-mi torn și eu în coș; să mă răzbuں de ceva*. PAMFILE, I. III. I-a căzut (s. picat) din coș = a sărăci, nu mai stă bine, nu mai trăiește în belșug, ca mai 'nainte. ZANNE, P. III 132, cf. ȘEZ. II 47/5. *A le lua din coș* = a începe să mai piară din bine; de mare necaz. RĂDULESCU-CODIN, I.

10'. P. ext. Leasă pe care se usucă poame (LB.) s. se îmbălețește (cf. VAIDA).

11'. Cavitate prin care trece fumul (din vatră, dintr-o sobă) când se ridică în aer:

a) Partea (de zid) de deasupra vetrei (țărănești (sprînjită pe stâlpi) în care se prinde fumul spre a lăsa apoi în pod s. prin acoperiș afară, horn (1'). Uneori are și o poliță (cf. PAMFILE, I. C. 408). Cf. PONTRILANT, H. IX 144;

b) Canal circular s. prismatic făcut în zidul și prin podul caselor, și scos p-din acoperiș, s. (la o fabrică, la un vapor, etc.) izolat, prin care leze fumul, horn (2'). H. VII 425, XVIII 145, (Oravița) com. COCA, CIAUȘANU, V. Cf. (h)ogea, urleiu, fumar, bageac, budurelu (4'), budureț. *Koss* = fumarium. LEX. MARS, 200. *Cade din coș sau hortoiu funinginea*. CALENDARIU (1814) 87/5. *Măturătorul de coșuri (hornuri) dimineața lui mătură coșul*. TICHINDEAL, P. 117. *Coșurile bordeieilor lor, s'ar fi căptusind până în vatră cu gheață*. PISCUPESCU, O. 63/5. *Să nu-i scoată pe ferestri, ci pe coș să-i tragă'n sus*. PANN, P. V. II 37. *Coșuri de vapoare*. I. IONESCUL, M. 755. *A lipi un coș [de zid]*. HAMANGIU, C. C. 146. *Coșuri de locomotivă*. C. PETRESCU, I. 1 5. *Smes' care intră noaptea pe coș sau horn, în casele oamenilor*. MARIAN, NA, 23. *Două acedonare se strecură pe coș*. ISPRESCU, I. 65. *Sedoaie lipiți de coșul vetrei*. STĂNCESCU, B. 41. *Așa este urât Țiganul, a și de rău și fără căpătâiu pe lume și negru ca coșul*. ȘEZ. I 213/5. *Sburătorul vine pe sus, lucind ca focul, așa că se introduce pe coșul casei unde locuiește femeia*. H. II 152, cf. 229. *Cântatul bufniței [așezată] pe coș [de-asupra] [însemnând că] moare cineva din casă*. H. II 243. *Urau 'n sat, Și cântă nu bat. [= Coșul]. Am o raed mare, Cu țâța'n spinare. [= Coșul]*. ȘEZ. IV 95, cf. PAMFILE, C. 21. # A șters coșul fără să erca [= a păți-o]. ZANNE, P. III 130. [Rufe] trase pe coș: murdare. Cf. CIAUȘANU, V. *Negru ca fiarcle coșului*. id. lb. *Par'od e pus pe coș* = slăb, afumat (vorbind de oameni). CIAUȘANU, GL.

12. Acoperământul de piele al unei trăsuri, care se poate ridica s. trage s. lăsa, cu ajutorul unor arcuți, poclit, cf. coviltir, cobără, burduf. O biră cu coșul ridicat și cu burduful tras, se oprește din gona mare dinaintea ospălăriei CARAGIALE, M. 71. Treceând prin fața Palatului, Comăneșteanu zăreau copul de sub coșul trăsorii și se uită la fereștrele luminate. D. ZAMFIRESCU, H. II, P. Picură [de ploaie] bombăneau în coșurile trăsorii, C. PETRESCU, I. II 158. Tăcuseră tot drumul, în trăsura cu coșul tras, da după o înmormântare. TEODOREANU, M. II 29.

13. Lada teascului, în care se strivesc strugurii, numită și drob, casă, cutie, durbacă, țarc. DAMÉ, T. 82.

14. Cilindru făcut din coajă de brad și cusut cu curmele de telu, în care baciul pune casul la dospit s. bagă brânză (cf. H. IV 155, V 54, IX 300, 341) s. în care copiii adună frăgi s. smeură (Bran-Muscuel).

15. Întăia îmbrăcăminte, în care se pun pețele unei periei și care se îmbracă cu fața, t.o.c. Cf. TDRG.

16. Colacul s. ghizdurile fântânii (Cohalm). Com. ITTU.

17. (Mold.) Coș de piatră = stâncu de piatră (constând din patru fărtale). Cf. TDRG. (sub fărtale).

18. (Tes. Transilv.) Urzător. Cf. PĂCALĂ, M. R. 431. Din aceste gheue (de lână) se urzește, se pune în coș, luându-se tot două gheue, respective tot câte două fire decodată. Fircele adunate de pe coș se duc în înșilii, id. Ib. 310.

19. P. anal. (Anat.) Torace (cf. L.B., KREZULESCU, A. 33/100, ȘEZ. VIII 29) ; spec. cavitatea toracică a animalelor (cf. ȘEZ. V 59/100) s. omului, după ce l s'au scos măruntalele (RĂDULESCU-CODIN, L. cf. DR. V 326). Completat adesea: coșul pieptului. Cf. BIANU, D. S. Ca o catdare crepată, de foame desert, coșul lupului su suet un zădărnădit. CANTEMIR, IST. 77/100. Îi află oameii neapănându-și căii, și intru în coșul lur de se încăleca [de frig]. LET. I A. 24/100. Mă doare în coș. N. REV. R. I 33. Apoi [înlima] începu a-i zădări sălbate, bubuindu-i în coșul pieptului. SANDU-ALDEA, A. M. 41. Simți o căldură ș'o amărăciune în coșul pieptului. SADOVEANU, P. S. 100. Sufli în tăciune, până îi plăneste coșul pieptului. C. PETRESCU, I. II 3. Se crăcă șa de tare, că ajungea cu coșul până la pământ. SBIERA, P. 262/100. S'apli au ș'o beteală la inimă. Cău' m'apucă uniori, lui ridică sufletu' toama lei în coș. GRAIUL, I 221/100. Cum sta de căcută, Mafele și le-aduna, în coșuri și le băga. Pe deasupra se'ncingea. ALECSANDRI, P. P. 73/100. Și caii să ed-alegeți. Și cot, mărre, să-i tăieți. Mateie sa se scoarță ș'i'n coșuri să ed băgați. MATESCU, B. 109. Eu la tine c'oia veni... Dorul din coș să-mi măi treacă. PAMFILE, C. T. 105. Îi băiat hrănicu, [și hrănește] păntecelu, nu coșu'; mănâncă mult, dar n'are vlagă, e tot slab. ZANNE, P. III 576. (Rar la plur.) Ci-i dădără toți bună pace, temându-și coșii. MARIAN, T. 104. # A fi tare în coș, a fi sdrăvăn, sănătos, puternic. ZANNE, P. II 89. Luminată împărăteasă? Măria tu ești tare în coș, și pe la noi nu-ă obiectul acela, (cu) să se trimească după moașă, ca să ajute la născut. SBIERA, P. 109/100. A rupe pe cineva în coș = a-l trage cuiva o bătaie stranică, sor cu moartea. Cf. ZANNE, P. II 89, CREANGĂ, G.L. Îl bătea, de-l rupea în coș. DDRF. A se rupe în coș = a lucra cu sârguință, a se prăpădi de prea multă muncă. ZANNE, P. II 89. O gloată de oameni n'au muncit, de ș'au rupt în coș? CONTEMPORANUL, VI, vol. I 118. A fi rupt (fript) în coș = a fi foarte flămând (cf. ION CR. IV 122, com. TOPAN), a fi prăpădit

de foame și de sete (ZANNE, P. II 89). Așteptau ce neastampăr, fiind rupți în coș, de foame și de sete. CREANGĂ, P. 261/100.

20. Carapacea care acoperă trupul racului. Cu coș de rac și cu piei de drac. MARIAN, V. 210.

[Pur. coșuri, rar (ad 19) coși. | Diminutive: coșuleț s. a. = coș mic; (Bot.) o plantă (neidentificată) H. XI 39; spec.: coșuleț de lămânare de ceară = lămânare subțire înfășurată astfel încât să formeze cu un coș mic, gol la amândouă capetele; se aprinde și se ține în mână la slujba de noapte din Vineră Paștelor, când se cântă prohodul, colac de ceară, vârtejniță. (ad 1) Făcu un coșuleț și culese într'insul smochine. ISPIRESCU, L. 281, cf. MERA, B. 112; (ad 14) Scoate casul... și frământându-l, îl pun în burduf... sau coșulețe (scoarte de brad). H. IX 143. Un coșuleț de brânză, Ib. IV 155, cf. 86; (ad 19) [Plânge] de crezi că arc să i se frângă coșulețul pieptului, BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 252. | (Bot.) Coșuleț-de-aur = larba turbării. ION CR. II 129; — coșuț s. a. LB. (ad 29) Decăi noră Turcilor, Mai bine mănearca peștilor și coșuța' racilor, T. PAPAHAĞI, M. 91/100; — coșuril s. a. = coș mic; spec. (Mor.) [La hambar] deasupra sunt două coșurile, pe care se toarnă caia, ȘEZ. VII 187; (ad 19) Băgați cuțitele'n cai și intrați prin coșurile, Să v'ncălzească la piele. RĂDULESCU-CODIN, I; — coșior (coșior) s. a. Koșoar. ANON. CAR. Cătă colo după apă, Într'un coșior cu cenușă, Că este o căldurășă, Cu câteva părdușe. Căpitanul m'auzoa, La gealați de porneaca, Căcioarele le lua. PĂSCULESCU, L. P. 248/100.

[Auzgamentiv: coșoiu s. a. = (ad 11) cup-tor de grădele s. de căhale. Cf. VICIU, G.L. (sub coșule). | Nomen agentis: coșar s. m. = cel care face coșuri (1); spec. cel ce pregătește coșurile (8) de nulele pentru căruțele moacăntei (GOLOGAN, C. R. 101); cel care mătură coșurile (11), sobole, de fumingie, hornar, urlioler. Coșarii s'au lute jos, cealaltă mașină gheră și ea. SANDU-ALDEA, A. M. 219; (cu derivatul, atestat numai în DICȚ.) coșărie s. f. = meseria coșarului (17). | Alte derivate: coșărit s. a. = dare, impozit ce se plătea, pe vremuri, de fiecare coș (11) (POLIZU), fumărit; — coșăriele s. f. = horn, corlan, pe care iese fumul din tindă (Chin-cuș, Târna-m.) Cf. VICIU, G.L.

— Din paleo-slav, koši, idem, bulg. koš «Fisch-reuse; Brustkorb», sârb. koš «Korb; Fischkorb; Mühlkorb; Art Scheuer von Flechtwerk für Kukuruz», rus. koš «Korb, Fischkorb, Fischreuse; Hürde, Schafstall», cf. rut. kō «Korb oder Rumpf über dem Mühlstein», slov. kōš «Rückenkorb; Bienenkorb; Wagenkorb; Brustkasten», ceb. koš «Mühlkorb», pol. koza «Bienenkorb; Mühlkorb; Schanzkorb; Art Scheuer zum Trocknen des Malz». Din slavă cuvântul a pătruns și în ungurește (kas) și în albaneză (kosh). Cf. coșniță, coșareă, coșar (â).

COȘ s. m. 1'. Larve du taon. 2'. Bouton (sur le visage).

1'. Larva streechiei; are formă de vierme alb; se văză primăvara în pielea de pe spatele vitelor bovine (ținute rău) și le face să slăbească foarte tare. Cf. MARIAN, INS. 360, ȘEZ. V 59/100, IV 124/100, REV. CRIT. III 120, (Oravița) com. COCA, H. VI 81. De coși ocupă rita spălându-o dea cu zamă de duhan [= tutun] fierț. ȘEZ. IV 124/100. | P. ext. Umflătura ce se face din cauza acestor viermi (REV. CRIT. III 120); (la plur.) bubuțiile, ghinduri ce alunecă, sub piele, pe spinarea vitelor (GRIGORIU-RIGO, M. P. II 7).

2'. P. ext. Bubuliță, bășicuță (provenită din

vreo leziune a glandelor sebacee) care se face pe corp, mai ales pe obraz s. la colțurile gurii (cf. zăbale, condă 7) și purtoază de cele mai multe ori. Termenul științific e *acnee*. cf. BIANU, D. S., ION CR. IV 114, LEON, MED. 123. *Coșul* înflorește, coace, sparge și trece. *Cosă* înflorește în *plăca trupului*. BIBLIA (1688), 79. [Aceste hapatii] *curăță și limpezeste obrazul de pete, de coși*. PISCUPESCU, O. 291/2. *Cu pleoapele roșii și fără gene, cu păr rar, de culoarea căneșii, și coșuri cu vărf alb pe obraz*. C. PETRESCU, C. V. 140. [Compus: *zăbale-coș*. Când faci la gură *zăbale-coș*, să pui în gură *zăbala de la frântul calului*, că-ți va trece. ION CR. IV 114. # **A sta coș** = a fi gata. *Stăteam coș, să sar la el*, eram gata să-l înșfac la bătaie. CREANGĂ, GL.

[Plur. *coși și coșuri*. ȘEZ. IV 124/2. Prin confuzie cu *coajă* (5) și: **coji** s. m. plur. | Adjectiv: (ad 2°): **coșos, oșăș** = care are coși. COSTINESCU, LM.]

— Din lat. *cosus*, idem (1°). Singularul *coș* e refăcut din plur. A. Philippide, *Zeitschr. f. rom. Phil.* XXXI 307.

COSĂ s. f. (Pesc.) *Banc de sable à l'embouchure d'un fleuve*. — (Rusim, în grăini pescarilor du-năren) Peninsula nisipoasă, joasă și lungă, în limanuri. PORUCIC, E. 200. *La zăvoadele de morun de la malul mării — „La cosă” — pescarii vin primăvara și nu se mai întorc în sat decât la Sf. Nicolai*. ANTIPA, P. 747. *Să fi întârziat jumătate de ceas pe la cosă, nu mă mai vedeai teafăr*. CONTEMPORANUL, VI, vol. I 28. [Derivat (rusese): **cosășcă** s. f. = cârd de pești. ANTIPA, P. *Serambiile vin numai în cosășcă*. id. ib.]

— Din rus. *kosă*, idem (propriu: «coasă», deci dublet al acestui cuvânt).

COSĂC s. a. *Angle*. — (Oltenia) Clin de loc (CIAUȘANU, GL.), triunghiul de pământ. id., V. [Verb: **cosăcel** IV^a refl. = a se apăna, a se îngusta, a se strămăta. CIAUȘANU, V.; (cu parlat. a dj.) **cosăci, -ă**. Loc *cosăcit* = neregulat. PAMFILE, A. 231.]

— Probabil, din sârb. *kosak* ușor de cosit) (cf. și *cosă*).

COSĂC s. m. (Iht.) *Brème (Abramis ballerus)*. — Peste de apă dulce, lungăreț și turtit, argintiu-închis, cu solzi mici, care seamănă cu plătica și se mai numește și: *murgoiu*. ANTIPA, P. I 145, P. R. ATILA, P. 342, DAMÉ, T. 127. Cf. BARONZI, L. I 94/15, H. I 137, II 12, 176, 194, 299, III 369, 325, IV 55, 98, VII 171, IX 53, 211, XI 196, 268, XIV 105, 186. | Specii: *cosac-caraghios*, mai mic, cu ochii mari. ANTIPA, P. I 146; *cosac corcic* cu botol. id. ib. 148; *cosac cu botol turtit* id. ib. 148; *cosac-nemeș*, ceva mai mare, mai rășărit. id. ib. 146. Cf. H. VII 171. *Cosac și alt pește mărunt era o para ocaua*. DIONISIE, C. 166. În *Dunărea se găsește mare mulțime de pește mic, și anume: robii, cosac, plătică*. I. IONESCU, M. 93. *Cine vinea la mine cu ploaca'n glugă și cu cosacu' în foi de lucernă?* JIPESCU, O. 41. *Să se ia un pește sărat, cosac, să i se scoată oasele, apoi, așa crud, să-l pui la gătit*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 81. *Pune pe foc o câldare, ca să ne faci de mâncare*. *Fierbe peștele sărat și cosacul năpălat*. TEODORESCU, P. P. 271. *La mihăliți și ce-ți găndești, Când tu cosac nu găsești?* se zice celor care răvnesc la lucruri mari, când nici cele mai mici nu pot dobândi. ZANNE, P. I 555. | **Pirpiri-cosac** adj. Invar. Sărca Ipit, lefter, CADE, *Când se desmetieci, el... se răzu pirpiri-cosac, golănel*. ISPIRESCU, ap. CADE. [Diminutive: **cosăcel** s. m. =

cosac mic; 2°. *biehniță* s. boarcă. ANTIPA, P. Cf. H. VII 29, 336. *Să rază de-o găsi creun cosăcel să-mi cumpere*. PANN, P. V. III 82. *Cosăcel de saramură*. MAT. FOLC. 49; — **cosăcută** s. f. = *cosac de mărime mijlocie*. ANTIPA, P. I. 146.] — Din bulg. *kosak*, idem.

COSĂC s. m. *Bille de bois*. — Trunchiul de lemn de 6/4 cm., cam de 6 m. de lung. Cf. DDRF. *Trebuia să construce o secui... Rezolvitur problema, alcătuintă din cosaci grași de brad două paralelograme, lungi ca lărgimea salonului*. DAVILA, O. I 169. [Și: **cosăc** s. m. = bucată de trunchi tăiat în lung în joagăr s. fabrică, lung de 1.50—4 m. (Oltenia) Com. ITTU]. — Cf. sârb. bulg. *kušo* scurt, trunchiat.

COSĂCĂL s. m. (Iht.) v. *cosac*².

COSĂCI vb. IV^a v. *cosac*².

COSĂCI s. m. plur. (Bot.) *Astragal (Astragalus Onobrychis)*. — Plantă ierboasă, păroasă, cu flori albastrii, care crește pe câmpuri, în locuri uscate și livezi. PANTU, PL².

— Din *cosaci* (cu asimilarea *s-ê* în *ê-ê*), care nu pare a fi bulg. s. sârb. *kosac* «cositor» ci mai degrabă bulg. *kosata* «păros» (din *kosa* «pâr»), cu schimb de sufix.

COSĂCIU s. m. v. *cosacș*.

COSĂCĂȚĂ s. f. (Iht.) v. *cosac*².

COSĂG s. m. sing. Nom d'une maladie. — (Mold.) Troahnă, moleșală în tot trupul. ȘEZ. XXXI 112. — Cf. *corșag*.

COSALĂU s. a. *Pré destiné à être fauché*. — (Ungurim, în Maramureș) Loc destinat cositului. (T. PAPAHAĞI, M.). *făneță*. *Placă, domnișoare, a sta cu noi aici, la cosalău*. id. ib. 170/s. — Din ung. *kaszáló*, idem.

COSĂNCEANA s. f. art. sing. (Mitol. pop.) v. *Sânziană*.

COSĂNȚĂ s. f. invar. (Într'un descântec, cu sens neprecizabil) *Teșii de la (cutare) Din sânță, Din cosănuță, Din creerii capului, Din anzul urechilor*. MAT. FOLC. 1541.

COSĂNȚ(E)ĂNA s. f. art. sing. } (Mitol. pop.)
COSĂNȚ(E)ĂNA s. f. art. sing. } v. *Sânziana*.
COSĂNȚIĂNA s. f. art. sing. }

COSĂR s. m. v. *cosacș*.

COSĂR s. a. 1°. *Enclos, parc, étable, 2°. Grenier à maïs, 3°-4°. Clate, 5°. Masure*.

1°. Îngrăditură (ION CR. III 376) de nulele, pentru adăpostul vitelor (COSTINESCU, H. IX 83, RĂDULESCU-CODIN, I.), spec. al oilor (ECONOMIA, 91, Vaslab, VICIU, GL., Tulgheș, jud. Ciuc, com. ITTU, Cămpulung, Bucov., com. PROCOPOVICI) schioape (T. PAPAHAĞI, M.), în timpul nopții (H. X 307, PAMFILE, I. C. 36, VICIU, GL.) s. când stau să fete (cf. ECONOMIA, 88), cf. ocol (ECONOMIA, 88, H. X 307), saia (H. II 281), țare mic (T. PAPAHAĞI, M.); pe alocuri: grajd de nulele (COSTINESCU, H. II 89, BUCUȚA, R. V.), strungă (Vaslab, VICIU, GL., Tulgheș, jud. Ciuc, com. ITTU), staul. Cf. H. IX 483, X 153, 188, XVII 16. *Făcându-și [i] coșdă oilor la stână*. DOSOFTEIU, V. s. 76°. *Înșuși în-*

bitorul de sârăcie. Domnul, un pohtit într'o coșare amerită ca să [se] nască. ANTIM, P. 102. Pre scama oilor celor de a făta trebuie făcut coșariu (oool) dechilin, și într'insul cōnișă (sopru) bine coperită, [pentru] ca ncaua (zăpada), ploaia și viforul să nu ajungă la oi, nici să le bată vântul cel de amiazănoapte. ECONOMIA. 88. Toți porcii au trăit. La coșare în robie. ALEXANDRESCU, M. 388/2. Un coșar, în care se adăposteau scara puține vite de hrană. ODOBESCU, I. 148/2. Veni acasă cu vacile și le băgă în coșar. SPIRESCU, I. 231. Vulturul se repezi la coșar, unde era calul lui Tușulea, id. lb. 331. Se băgă de cu vreme în coșarul oilor. ȘEZ, III 23/2. De s'a încăpat vro cofofană, de intră în coșar și mânducă ouăle din caubul găincilor, să înfigi o seceră... lb. VI 59. Dulgherul lucrează lemnul și face dintr'insul case... coșare. H. IV 45. Cât fuse tura de marc, Agus nici un lucru n'are, Cu trei hata [nota: cal, armăsar] la coșare, Pusi dela Vinerea-mare Pe grăunșe și pe sare. TEODORESCU, P. P. 611°, cf. ALEXANDRI, P. P. 129/2. Am arut numă și fată. Casă mare 'ndestulată, Zece vite în coșar. FILIMON, C. II 67. M'a făcut maica 'a coșar, Să fu puia de oășare. JARNIK-BĂRSEANU, D. 395. Trei coșare cu vaci albe. ȘEZ, IV 14°/2. Răsădiu o floricioă în coșariu oilor. lb. II 138°/2. # Rădeți, rădeți, și puceaua moartă în coșar! ZANNE, P. II 693. Am zece vefci, cinei șed afară, și cinei în coșar; pe cinei îi plouă, iar pe cinei nu-i plouă. (= Furca și degetele când tore). GOROVEI, C. 162. # Cal mare cât un coșariu. S. POP, DR. 247.

2. Acaret pentru păstratul și uscatal porumbului, pătul (POMPILIU, BIH, 1008, PAMFILE, I. C. 429, 449, GOROVEI, CR., HERZ-GHER, M. IV 241), porumbar; se face de gard de nulele (POMPILIU, BIH, 1008), mai lung și înalt, așezat în lungul vântului pe căpătăle de lemn, și acoperit cu sîndrila s. cu stuf (DAME, T. 62). Coșul (7°), coșariu, coșariu s. săsăiacului este o îngrăditură eliptică, cu fundul mai mic. Îngrăditura se sustine... pe niște prăjini lungi, înțepitate într' un dreptunghi de druzi îngrămănați bine și sprîjiniți și aceștia pe niște rădăcini și trunchiuri groase de lemn. În partea de jos, coșul este înfundat cu o leasă. PAMFILE, A. 221. Și să care la coșările stăpăniului (a. 1805). URICARIUL, II 135/2. Deapre frică, avem ecua puținel la coșară, dară nu e nimic: vin Turci să (se) uite și iarăși pleacă (a. 1822). IORGA, S. D. VIII 158. Bătându-se porumbul, s'a vîndut și el, și coșarele în care era, cu să nu se mai aduce de bună scamă într'alt an. I. IONESCU, M. 183. Popoșoi... ar fi trebuit să se găsească în coșere (pătule). id. D. 26, cf. CAL. 163. Porumbul din coșere. KOGĂLNICEANU, DACIA LIT. 34. Șurile, grajdurile, coșerele de porumb. IORGA, N. R. A. I 278. Toamna... darnic... Dai-ua în pentru ștergere și porumb pentru coșare. ALEXANDRI, P. III 259. Coșările [porumbar, pătul, leasă] mai slăbesc din săgești și greutatea porumbului le pleacă spre porărași. SEVASTOS, N. 26/2. Nici nu ai turme de oi, Nici coșer cu păpușoi. ALEXANDRI, P. P. 41°. Scutură hambarcele, Mătură coșarele. TEODORESCU, P. P. 670°.

3. Împletitură de nulele, fără fund, care se pune peste loitrela unui car, când se cară porumbul pe câmp (cf. H. XVIII 143), c. oș (8°).

4. Leasă de nulele, loșniță s. slaniță de uscat poame (REV. CRIT. III 120, BĂRCIANU, Vale, Jud. Sibiu, com. ITTU), mai ales prane (Săliște, VICIU, GL.). Cf. PAMFILE, I. C. 232.

5. P. anal. Casă proastă, fără ferestre (COSTINESCU); locuință ciobănească (H. IX 483).

[Plur. -șare, -șară și (Mold.) -șeri. | Regional se rostește: coșariu s. a. H. IX 483 (scris și coșariu),

coșer s. a. VLAHUȚĂ, CL. 56, H. X 153, 188, POMPILIU, BIH, 1008, com. MARIAN, coșar s. a. = coteață de porci ridicată pe stâlpi. | ȘI: coșară s. f. = Îngrăditură pentru închis vitele (ION CR. III 376); coșare s. f., coșere (coșare H. IX 83) s. f. = grajd (BUCUȚA, R. V.), coșar (1°), loc pentru adăpostul vitelor, staul (Calafat IZ. V. 1), leasă pentru uscat prunelă (GR. S. V 119), coșerie s. f. (accent?) = papornită, făcută din papură, în care pescarii micii pun de obicei peștele prins (Codlea, Jud. Ialomița). COM. SAT. 49. (Plur. -șări, -șere și -șeri). | Diminutive: coșărcă (coșercă) s. a. = coșar (1°) mic pentru vițeii s. găini (COSTINESCU); (Cor.) numele unui joc (ărănesc cu lăutari (Cf. SEVASTOS, N. 281/2, PAMFILE, I. III); — coșăras (coșaras s. a. (ad 1°) Coșarașul (coșarașul MARIAN, NA. 302) micilor. ȘEZ, I 38/2, cf. SEVASTOS, N. 346/2. Am un coșaraș, plin cu mieșii albi. (= Dinții și gura). ȘEZ, IV 106: — coșerită s. f. Am o coșerită, Plină cu oițe. (= Dinții). PAMFILE, ap. CADE. | Alte derivate: (coșar + coteneală) coșăredă s. f. = coșar (1°). Rumănu' ne'nvăță... e tot ca Dumănu' al tîu din coșăredă, tot ca murgș' din grajdii' boiereș. JIPESCU, O. 68; — coșărar (coșarar) s. m. = cel care face coșare pentru poposu (H. X 110), coșerar s. m. Nici cînd eu Cuza nu le-o dat mult pîndat. O zis că ba o fos[ti] coșerari [glosat: probabil proprietari de coșare, de pătule], ba pădurari, prășicari, și nu le-o dat. GRAUL, I 429: — coșăredă s. m. = om boleros, care păzește coșarele la câmp, pe moșie. Com. FURTUNĂL.

— Din slav. (bulg. košara «grajd de oi, leasă, pătul de păstrat porumbul, kōšaru și kōšer «ecos de albine», sârb. kōšara «grajd în împletitură de nulele, košar «leasă», rut. košara «coteț de nulele împletite»). Se pare că din românește cuvântul a trecut, prin păstori, la Slovaci (koš[ar]), Ruteni (košera) și Poloni (košara), cf. Sl. Wedkiewicz, Mitteilungen d. rum. Inst. Wien. p. 274. Cf. coș, coșară, coșărcă.

COȘAR s. m. v. coș^o.

COȘAR s. a. v. coșar^o.

COȘARĂ s. f. Corbeille, panier. — (În regiunile apusene) Coș (1°), coșniță (1°), coșărcă (Tîmșoara) Com. A. COSMA. Kōshar^o = corbis. ANON. CAR. Se duce cănel cu coșaru în gură până la curte. MERA, B. 111. O fată... cu o coșară'n mână. ALEXICU, L. P. I 200/2. [Diminutiv: coșăriță s. f. Trimite... cu o coșăriță la curte, doar se vor îndura oaspeții să-i arunce și lui un os de ros. MERA, B. 111. | Nomen agentis: coșărar s. m. = cel ce face coșuri, coșar (1°). DICT.]

— Din ung. kōsár, idem (Cf. slov. kōšár «coșniță rotundă», sârb. kōšar «ecos de prins pește»).

COȘARĂ s. f. v. coșar^o.

COȘĂRAR s. m. v. coșar^o și coșară^o.

COȘĂRAS s. a. v. coșar^o.

COȘĂRAU s. a. (Dulgh.) Partie de chevron. — (Ungurism) Capătul căpriorului de sub streșină. REV. CRIT. III 120. [ȘI: cusurău s. a. Cusurăie = lemnele pe care se coase căpriorii. H. XVII, 4]. — Din ung. kōszorúfa «cosorobă». Cf. cōszorobă.

COȘĂRCĂ s. f. 1°. Corbeille, manne. 2°. Sorte de nasse. 3°. Grenier à mais. 4°. Sorte de criblé. — (Mai mult prin Transilv., Bucov.).

1°. Paner (ȘEZ. V 59/2a), coș, corfă, cotareă (VAIDA, TIPLEA, P. P., CABA, SĂL. 96, BUD, P. P.); spec. coș (1°) mai mare (HERZ-GHER, M. IV 241), cu una s. cu două toarte (com. ITTU). Coșarca slujește pe alocuiri în adusul paleilor dela arie; palele... [care] se pun în coșareă lădate. Coșarca-i făcută din cercuri de lemn de alun despicate în două și legate cu telu. PAMFILE, I. C. 143, cf. A. 220 J. II 332. S'au umplut o coșareă de ouă, au acățat-o pe cap și s'au... dus cu ea la târg. SBIERA, ap. TDRG. *Se fac leagăne și din niucle în forma unei coșerci [coșe]*. MARIAN, NA. 312. *Pomenele... se pun una peste alta pe o mescoară acoperită cu o față de masă curată sau într'o coșarcă mare și frumoasă*. Id. I. 167/2. O fetiță, care ducea o coșarcă cu pită, pe cap. RETEGANUL, P. III 86/2. O mulțime de coșerci cu fel de fel de bani. ȘEZ. I 286/2. *Însura m'aș, însura, Nu știu soacra ce mi-a da: Coșarca cu fuscel, Costretul cu mățele!* ALECSANDRI, F. P. 363/2. cf. ȘEZ. I 105/2. *Ne-a dăruit o coșareă de nuc*. BUD, P. P. 73. Am o coșareă de alună și numai o nucle între ele. — (Stelele și luna). GOROVEL, C. 357.

2°. (Pesc.) Coș (2°), cf. v.ârșă. Pe la Turda, se pescuie în acest mod [cu coșurile pe sub maluri] și se numește pescuitul cu coșaros. ANTIPA, P. 131. 3°. Coșar (2°) de păstrat porumbul (com. ITTU), hambar, grănar (VICIU, GL.), coș (7°).

4°. Coș, prin care se strecoară boabele de struguri. Cf. coș (13°). *Boambele [strugurilor], care au trecut prin coșarca cea de strecurat, ad se curețe de lînă, și apoi să se teacăscuie*. ECONOMIA, 163. [Plur. -șărci (com. MARIAN) și -șerci. || Ș]: coșareă s. f. = coș de niucle, moale (Târnave). IZ. IV, 7-8; coșărgă s. f. (plur. -șergi) = chelten, coș cu două toarte (Suceul-superior, jud. Gomeș). Com. ITTU. || Diminutiv: coșărețuță s. f. Com. MARIAN, HERZ-GHER, M. IV 241, *cușărețuță* s. f. Cf. T. PAPAHAĞI, M. 98/2. || Nomen agentis: coșăreăr s. m. = cel care face coșăre, coșar (1°). FRĂNCU-CANDREA, M. 52; (cu derivatul) coșăreărie s. f. = meseria coșărcarului. Cf. GHETIE, R. M. 93. *Școala de coșăreărie din Storojineț*. SBIERA, P. 344.

— Din ung. *kosárka* «coșulet». Cf. coș, coșniță, coșar(ă).

COȘĂRCĂR s. m. }
COȘĂRCĂRIE s. f. } v. coșarcă.
COȘĂRCĂȚĂ s. f. }

COȘĂRE s. f. }
COȘĂRE s. f. }
COȘĂREĂN s. m. } v. coșar.
COȘĂREĂȚĂ s. f. }
COȘĂRĂL s. a. }

COȘĂRGĂ s. f. v. coșarcă.

COȘĂRIE s. f. }
COȘĂRIT s. a. } v. coș'.

COȘĂRIȚĂ s. f. v. coșară'.

COȘĂRLĂIE s. f. v. coș'.

COȘĂS s. m. I. 1°. *Faucheur*. 2°. *Fabricant de fauz*. II. 1°. a) *Sauterelle* (*Locusta viridissima*). b) *Locusta cantans*. 2°. *Gryllus ruralis*. 3°. *Faucheur* (*araignée*; *Phalangium opilio*). III. Nom d'une chanson.

I. Propriu. 1°. Cel ce cosește, cositor (I 1°). *Koasah* = falcoțor, ANON. CAR. *Koasah* = foenifex. LEX. MARS. 135. *Un coasah lucră cât zece acerători*. ECONOMIA, 49. *Au îndreptat coșășii...*

spre coșirea fânului de menzăruri (a. 1823). URICARIUL, X 240/2. *Sutele de coșăși ce-i împânzesc pe întinacele fânățe...* I. IONESCU, C. 45. *Întă vin coșășii veseli, se pun rând*. ALECSANDRI, P. III 68. *Niște coșăși ce făceau fân*. ȘEZ. III 67/2. *Cositorul sau coșășul începe a cosi sau „a trage cu coșasa”*. PAMFILE, A. 153. *M'oiu face...* *Un coșăș cu coșasa n'apate și-oiu cosi florice toate*. RETEGANUL, TR. 141/2. || (Astron.) **Cei-trei-coșăși** = cele trei stele, numite și ecel-trei-sfinți, etristefiteles, stolegeles, etc., așezate în linie dreaptă, din constelațiunea Orionului. CADE.

2. (Atestat numai la H. XVII 312, între meserii. Probabil) Cel care face coase. *Coșășiu* (la fabrica de fier).

II. P. anal. (Entom.) (Cu aluzie la țărâitul pe care-l produce insecta și care seamănă cu țărâitul coaselor. Cf. MARIAN, INS. 520). 1°. Numele multor insecte (H. III 159, X 68, 85, 422, 465, 498, XII 287) din familia lăcustelor (I.B., H. X 354, ȘEZ. V 59/2a, MARIAN, INS. 518 s. urm., Id. O. I 59, PĂCALĂ M. R. 32, HERZ-GHER, M. IV 240, PAMFILE, CRĂC. 121). Cf. acridă. *Coșășul* o de două feluri: a) Cel mare se mai numește și: (Mold., Bucov.) *coșas-mare*, -verde (așa și în Transilv.) (Bucov.) *coșăriu*, (Transilv.) *coșăciu*, *căluț* (-mare, -verde, -de-larbă s. -de-câmp), *lăcustă-verde*, *cobiliță*, *cobilițariu*, *scăluș*. Cf. *căluț* (II). b) Cel mic se mai numește și: *coșas-mic*, *căluț-mic*, -cenușiu s. -de-câmp s. -de-pământ. | Alte specii: *Coșas-gâlbui* = *căluț-gâlbui*, *călușel* (II 2° a). *Coșas-pestriț* = *căluț-pestriț*, *coșacin-pestriț* (*Declicus verruciferus*) PĂCALĂ, M. R. 32). *Coșas-roșietie* = *căluț-roșietic* s. *călușel* (II, 2° a). *Coșas-roșu* = *părălitoare* (MARIAN, INS. 516). Cf. MARIAN, INS. 518 s. urm. *Pe prunduri am urmărit coșăși, un fel de lăcuste mărune cu salturi lungi*. SADOVEANU, I. A. 38. *Urcehiușă stă la ușă; Doi fânari Lăutari; Un coșas Ceteaș*. MARIAN, INS. 487. *Decât roabă pe pământ, Mai bine moară'tă'n pământ, Or să fii p'o apă mare... Să fii masă pestilor și cină coșășilor*. ȘEZ. III 211/2.

2°. Greierus-de-câmp. I.B. Cf. DDRF. 3°. Un fel de painjen (germ. After-, Krebspinne), I.B., (germ. „Weberknecht”), WEIGAND, B. B. 95.

III. (Muz.) Numele unui cântec. *Când eram flăcău... cântam și cu v'o cântera cântece de dor: Jicuan... Coșășu'...* JIPESCU, O. 91.

[Ș]: *coșăciu* s. m. (ad I 1°) *Dar sosind ei, iată că sosese la dănsul alți coșaci*. SBIERA, ap. DDRF., cf. BĂRCIANU; (ad II 1°) MARIAN, INS. 519; — (cf. și rus. *kosari* «cositori») *coșar* (în) s. m. (ad II 1°) MARIAN, INS. 518. Cf. JAHRESBER. XII 137, 153. | Diminutiv: *coșășel* s. m. (ad I 1°). *Mândră, mândrulioură mea, și cu numai od' m'oiu cosi, Până că te-oiu rădădi*. TIPLEA, P. P. 27; (ad II) *Un sohn de lăcustă*. TIPLEA, P. P. I.

— Derivat din *coasă*, prin suf. -aș sau din ung. *koszás* «cositor» (și cu sensul II 3°). Pentru înțelesul II. 3°. cf. bulg. *kosăš*.

COȘĂȘĂL s. m. v. coșas'.

COȘĂȘTINĂ s. f. *Pré ou champ fauché*. — (Frata, Câmpia ardelenă) Holdă cosită pentru nutreț la vite (com. V. BUCUR), loc cosit de curând (PAȘCA, GL.), fânăț de deal (Berința, com. ITTU). Cf. miriște. [Ș]: *coșăștină* s. f. (Ciocman, com. ITTU).]

— Derivat din *coș*. Pentru sufix, cf. și: *că-nepiștină*, *impărtaștină*, *cucuruzăștină*.

COSĂTOREASĂ s. f. }
COSĂTURA † s. f. } v. coase.

COSĂVA s. f. sing. Nom d'un vent. — Numele vântului de răsărit (H. II 314, V 390, DR. I 282), de miază-noapte, dela ges (BUCUȚĂ, R. V.), de apus (H. IX 130), dela vale (PAMFILE, VĂZD. 53, BOCEANU, GL.), crivăț (H. V 130). *Bate coșava*, BOCEANU, GL.

— Din bulg. *košava* «vânt de Nord-est», sârb. *košava* «vânt dela Dunăre».

COSBĂR s. a. *Calotte* (de ruhe). — (Roșia, jud. Arad) Coaja de cireș, paltin, etc., care se pune pe coștele albinelor contra soarelui și a ploii, câptar. Com. ITTU.

COSCĂ s. f. (Zool.) *Chat*. — Pisică. H. I 236.
 — Cf. bulg. *kotka*, pol. *kocica* (*kocza*), idem.

COSCĂ s. f. *Coquille*. — Coajă. *Godacul o sbughește afară, cu coșca de botan în gură*. I. CIO-CĂRLAN, SĂM. IV 155. — Cf. *coșcov*.

COSCĂIE s. f. (Ornit.) v. *coșcaiu*.

COSCĂIU s. m. (Ornit.) *Corbeau*. — Corb. DICT. *De unde să fie bobocul ăsta pe gărlă, și acum, în vremea nopții? O fi vreunul răuțit de cu ziua, ori scâpat din ghiara vreunei cosodii*. VISARION, FL. 101. *Tu nu l-ai văzut De valuri bătu, De năluri izbit, De coscăi scobit?* POP., ap. GCR. II 298/9. [S]: *coscăie* s. f. (cu plur. -căi.)

COSCÂNĂ s. f. (Bot.) *Jonc, roșeau, — Coșcani* = rădăcini rămase dela stuf. ION CR. III 54. *Coșcană* = stuhul ars ori tălat la fața bălții ori pe plajie. SADOVEANU, I. A. 84. *Un târpan care sercește pentru curățit bălții de buruieni, de coșcană* (glosat prin: buruieni). (La Prut). ANTIPA, 471. — Cf. *coșcov* II 4.

COSCĂTOR s. a. v. *coș*.

COSCĂȚUG s. a. v. *coșciug*.

COSCĂȚUG s. a. 1°. *Panier, corbeille, caisse*. 2°. *Cercueil*. 3°. *Outre*. 4°. *Partie du chariot*.

1°. (Mold., Bucov.) *Coș* (1°) ALECSANDRI, T. 1772. (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC, cf. CHIAC, II 75), *coșniță* (1°) de papură, în patru colțuri, nu prea adâncă, dar lungă, întrebunțată pentru târgulule (TDRG.); p. ext. ladă. *Adormi pre coșciugul cu smochine*. DOSOFTEIU, V. s. 105^{v/2} (*coșnița* cu smochinele, id. ib. 106/107). *Să începe a împleți coșnițe sau coșciuge*. DRĂGHICI, R. 105. (Ion Păpușaru): *De-abia am putut scâpa coșciugul' cu păpuși din ghiarele lui*. ALECSANDRI, T. 58. (În funcțiune adverbială) Grămadă. *Pa-săruca se dete peste cop și se prefăcu într'un coșnițe foarte frumos, rămându-i penice coșciug lângă copaci*. SBIERA, P. 68/9. || Spec. Coșculeț făcut din scoarță de brad (s. de lozie s. de salcie, com. MARIAN) îndoită în mijloc, iar la capete cusută cu crențuțe de brad (Vașlab, cf. VICIU, GL.), în care se culeg fragi și smeură (com. MARIAN).

2°. Spec. Sierlu (COSTINESCU, H. II 4, cf. 82, 148), raclă, sălaș, tron, casa-mortului, casă-de-brad, jghiab, lemn (H. IV 166), copârșeu, cop (6°). *Coșciugul are capac, pleoșap s. blană*. Cf. MARIAN, I. 237/8, MUSCEL, 61. *Se apropié [Hs.], atînce-se de coșciug... strigă mortului...* „Scoală!” CORESI, EV. 347/8. *Coprinse coșciugul cu moaștele svântului, în brațe*. MAGAZ. IST. IV 253/4. *Nu merge*

niciodată la mormânturi, să vadă coșciugele pline de împușcări și de putoare. MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. *Azădănu-l apoi în coșciug, l-au dus la groapă*. BARAC, T. 75. *Coșciugul' să-i-l îmbrace cu roș. GRAUL, I 246, Ș'a lădat cu jurământ: „Să-mi faci coșciug de argint”*. TEO-DORESCU, P. P. 286°. *Pă Burlean că-l lua, Coșciug de ceară-l făcea; Coșciug de ceară domnea-că, Ș'aibă să se pomenacă*. ȘEZ, II 78^{v/17}. *Ci-ne-l face, nu-i trebuie; Cine-l cumpără, nu e pen-tru el, și cui îi trebuie, nu-l știe și nu-l vede.* (= *Coșciugul*), ib. IV 92. *Coșciugul acopere greșile doctorilor*. GOLESCU, ap. DDRF. *Un mic coșciug cuprinde pe cei ce lumea nu l-a putut cu-prinde*, id., ap. ZANNE, P. VIII 263.

3°. † (Numal la DOSOFTEIU) *Burdul* (II 1°), foale (1°). *Pre sr[ă]n[ă]i îi băgăru în coșciuge de bou și-i aruncăru în mare*. V. s. 99.

4°. Parte a căruțel. Cf. *coș* (8°), H. XIV 17. [Plur. -ciuge și -ciuguri POLIZU. | S]: *coșciug, coștiug* (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), *co-ciuș, coștiș* (Brașov), *cusehiug* (RUSSO, s. 128), *coeciug* (DDRF) s. a.]

— Din slav. *kovčegŭ* (rus. *kovčegŭ*, ecute, du-lap, cufăr, chivot); bulg. *kovčeg*; sârb. *kovčeg*, id.), apropiat de *coș* (bulg. *košce* «coșuleț»).

COSCOĂVĂ s. f. v. *coșcov*.

COSCODĂC s. m. v. *scodac*.

COSCODĂN s. m. (Zool., Mold.) *Sorte de singe; marmot*. — Solu de maimuță cu coada lungă. DICT. *Uniti zicea: moimăța Lyciu... Alții zicea: coșcodănu' Tharasilului vechiu (care acum se zice America)*. CANTEMIR, IST. 61/2. | Fig. (Despre persoane, fără ca sensul originar să mai fie în-țeles; termen glumeț de ocără) *Așteaptă, coșco-dane, să-ți arăt eu!* ALECSANDRI, T. 1314.

— Din pol. *kozkodan*, idem, rut. *kočkodan* «om urt, îmbrăcat în mod ciudat».

COSCOGEĂ adj. invar. v. *coșcogea*.

COSCOGEĂ adj. invar. (*Très grand, gros, é-norme, à point*. — (În Țara veche; despre per-soane și lucruri, uneori cu o nuanță ironică) (Foar-te) mare (CREANGĂ, GL.), enorm, cf. *BAROSA*; ajuns (la maturitate), crescut (mare), desăvârșit. *Dintr'atâtăce, ș'o făcut coșcogă fătoiu*. ALECSAN-DRI, T. 339. *Fete mari coșcogea, cât niște dra-goni*, id. ib. 420. *Îmi trântesc peste ochi coșcogea buchet*, id. ib. 1657. *Din sacea Isaia, ș'a pomenit decodată gogogoa Isailof*. GHICA, s. 404. *Era un cogenite Martin, blând de iarnă*. GANE, ap. ȘIO, *Masa... era joasă... și pe dânsa jumea o cogenite mămăliță*, id., ap. TDRG. *Gogogoaite față de împărat*. CALENDAR, ap. ȘIO. *Aș! când vine coș-cogea flu de belu, cu nu miroș nimic*. I. NEGRUZZI, IV 520. *Să le faci dumnaca roat de un ospităș, să ș'apuce și dânsii de vreo negustorie, că sunt go-geamite gălăgani acumă, nu mai face să se lase tot în spinarea bătrânului*. CARAGIALE, s. N. 36. *Da vino-ți în fire, bre, omule, că ești coșcogea glă-gan!* VLAHUȚĂ, N. 128. *Dragul nostru flăcău, oștiă eă Mercano... ș'a făcut cogenite juncă*. SANDU-ALDEA, D. N. 229. *A dăruit cogenite casă pen-tru școală*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, I. 248. *Un fă-ran... prinseș-o vulpe coșcogea și vie*, CONTEM-PORANUL, III 94. *Uite, vezi ce-avuiș în gură? Coșcogemite captură*, ib. III 731. *Străngând de gât un coșcogea curcan*, ib. V, vol. II 197. *Și că-tând, găsește'n vatră, Sus pe foc, coga căldure*. SPERANȚĂ, ap. TDRG. (ms.). *Bino-ți șede, coșco-gemite coblzan, să umbli lela pe drumuri!* CREAN-

GĂ. A. 60/2. *Un gogea vultur și-un biet crete. ION CR. II 185. Poi cine, cocoane? Știu și cu cine să fie, din cogeametea larmaroe?* Ib. II 222. *Coșco-gemite* etc. Ib. III 37. *Din coșcogemite omul, te-ai făcut un coșac. ISPIRESCU, L. 45. Accetea sânt beldii, la tine? Nu crezi că-s coșcogemete co-paci, groși și înalți, creșuți cum se cade?* SBIE-RA, P. 181/2. *Nu putărăm noi, coșcogemite cruci de voinici...* STĂNCESCU, B. 113. *Băietul a crescut mare, de era acum cogemite om.* ȘEZ. I 97/2. *Un coșcocea corb se lăsa spre el.* Ib. II 55/2. *Era, coșcogemite porcu' de mare.* Ib. II 108/2. *Lângă ea ședea cogemite șerpe vândt, ce se nita galey la ea.* Ib. II 122/2. *Ja o cogemite baligă de vacă,* Ib. III 34/2. *Fata era făcută un lac di lapti și Ion Mitea coșcogemiti răfoia.* Ib. VI 9. *Dându-i cele nouă bucăți — coșcogemete bucăți — de porc.* PAM-FILE, D. 68. [Ș]: *coșcog, coșcogemăite, coșcoge-mete, coșcogemite, coșcogemete, coșcogemiti, coj-cogeă, coșcoğeme, coșcămite, coșcămetea, coșcămite, coșcogea, gojcogeă, gojcoğemite, gojcoğemite, coğea, gogea.* Cf. DICT.]

— Din turc. *koş koğa* «enorm, colosal» (propriu: «om bătrân») intrat la noi direct sau prin Sârbi (*koğamiti* «adult, bătrân», *koş koğamiti* «mare, enorm») și mai ales prin Bulgari (*koğamiti, koş-koğa (miti)*, idem). CIHAC, II 74, ȘIO, CADE.

COȘCOGEĂMETE adj. Invar. }
 COȘCOGEĂMITE adj. Invar. }
 COȘCOGEĂME adj. Invar. } v. *coșcogea*.
 COȘCOGEMETE adj. Invar. }
 COȘCOGEMITE adj. Invar. }
 COȘCOGEMITI adj. Invar. }

COȘCOV, -Ă adj., s. f. I. 1°. *Creuz, porcuz, gon-dolă. 2°. Creuz, carie. II. 1°. Carite, trou, ampoule. 2°. Monticule, depression. 3°. Trou, creuz. 4°. Fange, tourbe, marécage.* — (Mold. cu Bucov.).

I. A d j 1°. Cojit, umflat, burdușit (II 1°), gol pe sub coajă, scorburos (ȘEZ. XXIII 43). *Pâne coșcovă.* DICT. *Pe cuporul uns cu hâna și pe coșcovii (tip. greșit coșcovii) păreți Zagăreii-au...* EMINESCU, P. 192. *Păreții coșcoci și mohorliți a-sudă merca.* N. REV. R. II 8. II 95. *Te infanți într'un beciu... cu păreții coșcoci, buboși.* IORGA, ap. CADE.

2°. (Despre dinte) Găunos, (despre ridiche) cu-cutos: *Dintii (= dinte) coșcov, ridichei coșcovă.* HERZ-GHER., M. 241.

II. S. f. 1°. Loc gol pe sub coajă, pe sub piele (ȘEZ. XXX 268), cojitură, băscătură (cf. DICT), umflătură (cf. CC. II-III 216/2), bulnăcutură mică, e o p a r ț i a u mic de tot (PORUCIC, T. E. 25). (În funcțiune adverbială) *În urma ploii păreții au rămas coșcova (s'au coșcovit).* PAMFILE, C. *Plină coșcovod = Încăreată, de (= încet) dă afară (de pe Borcea, jud. Ialomița) COM. SAT. 49.*

2°. (Topogr.) *Coșcovee = umflături sau ridicături mici de pământ.* CC. II-III 216/2. *Coșcovod = depresiune adâncă cu un diametru mai mic de 2 m. (PORUCIC, T. E. 31), teren mai așezat, depresiune în formă de groapă mai mică uscată (uneori în urma scoaterii nisipului s. prundului), c r o v, c f. e u t e, răgălie, bahna, chișaiu (com. ITTU).*

3°. Bortă (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), găunoștură (CADE), mai ales în malurile apelor. *Câte un guzgan de apă trece în noi, clipotind, de la o coșcovă la alta.* SADOVEANU, ap. CADE. *Raciți li prind cu mâna, prin coșcove.* SADOVEANU, I. A. 62. | *Spec. Coșcovă = locul unde adună copiii poame (Rusia, Arad, com. ITTU); locul unde se adună pești, mai cu seamă în afundături*

de țărnire, c o p ț ă (= copcă), c o i f, r ă g ă l i e (Ib., com. id.). | *Mic șes mănos, mai așezat față de vecinătate (Muscel, com. id.), depresiune, groapă mai mică, uscată (com. id.).*

4°. *Coșcovee = nomol vegetal amestecat cu bucăți de rizome de stuț și papură în descompunere (ANTIPA, P. 196), cf. c o ș c a n ă. Luntrea se izbi de o coșcovă și rămase nemăscută. Încet pășiu pe plagie.* SADOVEANU, SĂM. II 712. *La o mică de-părtare de undiță ...se prinde... o bucată de coș-covă sau un dop de plută sau mădușă de soc, etc., care plutește la suprafață și ține undița suspen-dată.* ANTIPA, P. 126.

[Ș]: (ad I) *coșcov, -ă* adj., s. f. (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC, HERZ-GHER., M. IV 241); ad II) *coșcovă* s. f.; — (+ *ctroze*) *costio* v. PAM-FILE, -fior) s. a. = loc unde se ascund și trăiesc peștii și racii, pe sub rădăcini și maluri; adăpost pe care și-l fac căminii în pale s. fân (Bihor), POM-PILIU, BIH. 1008. | V e r b: *coșcovi, coșcovii* (dial. *coșcovii*) IV² = (trans.) a face să se coșcovească, a coroi, a coși, a rădica parțen s. pătura dedea-supra în sus (MARIAN, V. 57); (refl.); despre tencuiala s. varul de pe păreți, despre fășile de nuc de pe mobile, etc.) a se deslipi de vechime s. de uscăciune (COSTINESCU), a se ridica coaja, a crăpa (ȘEZ. XXIII 43), a se coji, a se scoroji, a se scovăra, a se burduși (II 1°), a se coși (HERZ-GHER., M. IV 241). *Dacă șgaiba nu se va călta... atunci ca sapă tot piciorul, îl coșcovește pe sub unghii, și se calciește vita de ispravă.* DRĂGHICI, ap. TDRG. *Fierbe, ocnă, ciocotește, Pământul mi-l coșcovește.* MARIAN, V. 56. *Când peretele de var se coșcovește, se rade și se dă cu lut galbăn.* PAM-FILE, J. I. *Se coșcovise scoarța copacilor.* GRIGO-ROVITZA, ap. CADE.; (cu abstractele): *coșcovire, coșcovăle, coșcovitură* s. f. = cojire, ridicătură, burdușire, parte (dintr'un părete) cojită. PAMFILE, C. *Năruise coșcoveala de pe doi pereți, cu bătaia pumnului.* GĂRLEANU, ap. CADE. *Acc-leași coșcovituri uriașe ale scoarței de lut.* IORGA, ap. CADE.; (și cu part.-adj.) *Pâne coșcovită.* DICT. *Trebuie dată la pământ toată tencuiala coș-covită.* VLAHUȚ, ap. TDRG. *El se odihnește supt o piatră de marmură frumos săpată și coșcovită la mijloc ca un sicriu.* IORGA, B. 83. *Păreții coș-covii și'ncordeții de șirtoale atirigite încep să se desprindă din bărule încechite.* MARIOARA FLO-RIAN, SĂM. I. 385. *Fereastră răspundea într'un zid grunzaros și coșcovit.* C. PETRESCU, C. V. 45. *Fructure negre, cu piepții cămășilor coșcovii.* Id. I. II 163.]

— Cf. rus. *koškovatii* «cu ridicături, deluroș» (CADE). Cf. *coșcă*.

COȘCOVI vb. IV² }
 COȘCOV, -Ă adj., s. f. } v. *coșcov*.
 COȘCOVI vb. IV² }

COȘEALA s. f. v. *coase și roși*.

COȘEĂȘCA s. f. sing. (Iht.) v. *cosa*.

COȘECĂNTA s. f. (Mat.) v. *secantă*.

COȘENILĂ s. f. (Entom.) *Cochenille*. — Insectă, originară din Mexic, care trăiește pe frunze de nopar și din care se scoate o culoare roșie-stacojie, c ă r m ă z.

— N. din fr.

COȘER, -Ă adj. v. *cuser*.

COȘERĂR s. m. }
 COȘERE s. f. } v. *coșar*.

COSERĂ vb. IV^a v. **cosor**.

COSERIE s. f.

COSERITĂ s. f.

COȘER (II) s. n.

v. **coșar**¹.

COȘETEL s. m. (Bot.) v. **coșițel**.

COSI s. f. (Agric.) v. **cosie**.

COSI vb. IV^a I. 1°. *Faucher, couper*. 2°. *Faucher, tuer, détruire*. 3°. *Brouter*. II. *Se couper* (en parlant du cheval qui se blesse les pieds): *s'effiler* (en parlant des pantalons).

I. Trans. și absol. 1°. A tăia cu coasa (I 1°) iarba, plantele de nutreț, cerealele. *Košak* = falco, -as. ANON. CAR. *Ca iarba denapoaia celui ce cosește*. BIBLIA (1688). ap. TDRG. *Au cosit iarba pen pregătura taberii*. LET. I. A. 21/20. *O falce [de] fân să cosească și să clădească* (n. 1805) URICARIUL (II 146/22). *Dacă nou-născutul e bătut, fac o mulțime de săgi cu lucruri bărbătești, precum: cocșac, adună...* MARIAN, NA. 267. *Mă duscu cu coasa'n laz, Cosiul iarbă și năcaz*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 150, cf. 222. *De când în ai sămănat, Boală'n oase mi-ai băgat*. Ia, zău, coasa și-i cosește. *De boală' mă mântucește*. id. Ib. 457. *Am bătrânit costat!* DOINE, 3/21. *Să cosească fân pe roșu*. Ib. 32/21. *Unde mergi, bade 'n cocie!* — *La cosit, aoro Marie, Să coseac frunza căpșunii, Să iubeac mândruța lumii*. HODOȘ, P. P. 47. *Fă-mă trantie pe ballă, Să creșcă subțire și 'naltă, Să mă cosească coșasil*. Ib. 57. *Cine nu știe să cosească bine, este bălțocitor așa: Par'ed omoară la gusteri*. CIAUȘANU, GL. (subt coasă). | (Fig.) *Mă duscu cu coasa'n luncă și costiu jale adânc*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 222/21. | (Cu aluzie la moartea închipuită a un schelet cu coasa în mână) *O! cum vremea cu moartea cosește fără'necutare!* ALEXANDRESCU, M. 87/21. [Moartea] numai de-a-colo cosește suflute, de undă-i poruncește *Cel-de-sus*. ȘEZ. III 113/20.

2°. P. a. n. l. (Instrumentul e o armă ucigătoare, o boală, etc., complementul omenii). A tăia, a distruge a omori, a nimici, cf. *secera*. *Cosindu-i cu tunurile din toate părțile*. DUMITRACHE, 368. *Ostășul... snopuri, snopuri îi cosește* [pe barbari]. ALEXANDRI, P. II 15, cf. P. P. 81/20. *Lăcrimioare, de-odată dântul rece fără vreme tă cosește*. id., P. I. 123. *Nici un leac, afară de cușit, nu se cunoaște contra acestui parazit intern [gâlbeaza] care cosește mai ales vite*. ȘEZ. III 147/20.

3°. P. a. n. l. (Neoblicinuit, despre găște) A roade (iarba) păscând. *Peste gard, în liveadă, vro 40 de găște coseau fără popas iarba verde*. s. NĂDEJDE, ap. DDRF.

II. Refl. și intrans. (Despre cal, când se lovește, la mers, cu un picior de celălalt) A se răni cu potcoava la chiștă. DAME, T. 51. [Calul] *să nu se cosească*. DR. V 83. [Cu același sens, Intrans.] *Boul cosește*. Com. ȘT. PAȘCA. | P. a. n. l. (Despre marginea de jos a pantalonilor) A se roade prin frecare. [Hagiul] *taie din turnul pantalonilor, cu să-i cărpăsească pe jos, când se cosec*. DELAVRANCEA, ap. TDRG.

[Dialectal, rostit: *coș*.] | Abstracte: (ad I 1°) **cosire** s. f. = acțiunea de a cosi; lucrul făcut cu coasa, coasă (II 1°). (LB., C. C. II-III 135): locul de pe care s'a cosit iarba s. cerealele (cf. C. C. II-III 135, 250) și pe care pase apoi oile (cf. H. VIII 130, 127, vol. II 98); fânaț (II X 5, C. C. II-III 135, 250); recoltă (de iarba, trifoiul) bună pentru cosit, coasă (II 2°): iarba cosită care e încă pe brazdă, polog (cf. HERZ-GHER., M. IV 240). *La deal, după cum umbliă cosărea, pre subit*

fața Runcului (a. 1772). ȘTEFANELLI, D. C. 107. *Aceat loc este în destul de bogat, pentru ca să ne dea și o cosire de trifoiu*. I. IONESCU, C. 30. *Cini treci pi cosiri? Marincăua la Vasiliu, vasiliu, C. 108; — cositură, s. f. = acțiunea de a cosi (I 1°), cosire (1°); ceea ce cosește un coșas (COSTINESCU); câmp lucrat (II, III 310, XII 140, 82), de pe care se cosește iarba (cf. COSTINESCU), pentru a se face fân, fânaț (C. C. II-III 216), **cosire**; locul, fânațul cosit (cf. BĂRCIANU, PAMFILE, A. 160), **cosire**; recoltă (de iarba, nutreț), **cosire**; (ad II) rana dela picioarele calului care s'a cosit. 5 pogoane *cositură*, 3 *arături*. JIPESCU, ap. TDRG. *Staulile... se mută din săptămână în săptămână, lungii și curmeziș, pe pământul de arătură sau de cosătură*. FRANUCANDEA, M. 25. *Ce-am isbit nu se mai vede. Nici prin crâng, nici prin livecă. Nici prin cositura verde!* TEODORESCU, P. P. 277°. *Pe toate cositurile pase vara țepile cele cu mâni*. I. IONESCU, D. 528. *Când se pune 'n cositură, îi dau miriștile 'n gură!* DOINE, 145/21. *Dijma din 5 una din cositura fânațului*. I. IONESCU, M. 150. *Când acestui nutreț sau cositură îi va veni vremea să se cosească, ca și costi. PAMFILE, A. 72. Popușoi... se cosec după calegere, iar ca să se uzece, se pune pe ocnă, întocmai cum am văzut că se pune și costura de oedz*. PAMFILE, A. 225, cf. 147; **cosit** s. a. = acțiunea de a cosi (I 1°), coasă (II 1°); timpul în care se cosește, vremea coseii; recolta (de iarba, nutreț), **cositură**; plata pentru cosire. *S'o așă intr'o dal trii oamini la costi*. ȘEZ. VI 1. *Oamenii ica la coasă sau la costi*. PAMFILE, A. 152. *Vremea costului*. HERZ-GHER., M. IV 240. *Mi-i mîla de obraz, Că rămînd fript și ars și ră-mâne ofilit, Ca otava de pe rit, Cândă-i bună de costi*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 102; — **coșală** s. f. (ad II); despre animale) = obiceiul de a se cosi. *Pe glesni se observă adesea urme de rane produse din coșală, la caii rîu conformați*. GORUNEANU, HIPOLOGIE, ap. TDRG. | Part. a. d. j. **cosit** (cu negativul **nesosit**), -ă = tăiat cu coasa. *Ei era lungit pe o câmpie costit, fânul clădit miroșca*. EMINESCU, N. 48/20. *Dacă pânea [= grăul] n'a fost făcută snopi, ei a fost costită, adecă atunci când este cositură, ca se împărăție cu furcile pe toată fața arii, ca și snopii*. PAMFILE, A. 204. | Adverb: **coșis**. *A merge cu picioarele coșis, ca și când ar costi*. CODIN, ap. PASCU, s. 357.*

— Din slav. **kositi**, idem. Cf. coasă, cositor, coșas, cosie.

COȘI vb. IV^a I. 1°. *Gouffler, enfler*. 2°. *Battre, rosser*. 3°. *Mettre dedans, rouler*. 4°. *Voler*. II. 1°. *Se couvrir de boutons*. 2°. *Piquer*. III. *Peler, décortiquer*.

(Mold. cu Bucov. și Transilv. de Nord și Vest).

I. 1°. Refl. A se înfola (LB.); spec. a crește (despre aluat ALEXI), a se burduși (despre tenucială HERZ-GHER., M. IV 241), a se bășicia, umfla (despre piele, corp, în urma unei loviri, etc.). *I se cosec spatele de lovitură*. ȘEZ. I 272/20. *Le numără și cu mâncăul cel de alun, până se mai coseau pe spate*. RETEGANU, ap. CADE. *Cu să nu mai joace, popa... s'au legat cu pletele de borta laifei...* Acum nu încep Pepeia a zice din fluerul său... *Prețul se spădăia cu pletele de borta laifei...* Au început a zvonici laifa, laifa pe dânsul, căt acumă mai că i s'au fost coșit pielea pe cap. SBIERA, P. 10/20.

2°. Trans. (=factivit) A face pe cineva să i se umfle spatele, pielea etc. din cauza bătăii ce i-o dal, a bate, a burduși, a snopi în bătaie. LB., REV. CRIT. III 120, CREANGĂ, GL., PAMFILE, J. II. Com. MARIAN și G. TOPAN. *Îți vine câte-odată să-i coșești în bătaie, dac'ai sta să te po-*

trivești lor. CREANGĂ, A. 39/₂. De n'or afla toate în rândulă și macul străns până n'nt' un fir, curat, curățel, apoi să știe că or coși-o în bătaie. SBIERA, P. 214/₂. Pe mine m'a coșit în bătaie. ȘEZ, I. 264/₂. De nu-4 repede la picior, îl coșaste de bătaie. SEVASTOS, N. 200/₂.

3°. Trans. A păcăl, înșela, seduce, trage pe scoară: M'a coșit rău! Las' că te coșesc eu! REV. CRIT. III 120.

4°. Trans. A fura (Straja în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

II. (Prin apropiere de coș).

1°. Refl. (Despre piele s. om) A se umplea de bubulțe (DDR). Cf. coșit.

2°. Trans. A mușca tare, încât pielea să se bătice. Mă coșac (și m'or coșit) puricii. HERZ-GHER., M. IV, 241, 243 (cf. coj) Ne-au coșit (= ne-au picșat și beșicat) [dnariu]. CREANGĂ, GL.

III. (Prin apropiere de coajă) Refl. A se coji, ca se bell de scoarță (LB.); trans. a coji, a bell (LB.).

[Adjectiv: **coșit**, -ă = umflat, înfoiat, găoicit (LB.); bătut, snopit în bătaie; (despre pâne) umflat (POLIZU), bășicată (VICIU, GL. sub bășicată), bell de scoarță (LB.). *Cu oasele rupte și cu pielea coșită de ciomegele bărbătelului...* CUV. MOLD. a. 1929, 3 Nov. *Coșit de babe*, se zice de omul a[1] căru corp e plin de babe. CREANGĂ, GL.; — (+cușă) **coșbit**, -ă (despre mălaiu, când i se la coaja) = coșit (Balsa, Săcărâmb). VICIU, GL. [Abstracte: **coșire** s. f., **coșit** s. a. [Accentă apă] *fereste coșitul și juputul obrazului*. PISCUPESCU, O. 300/₂; — **coșitură** s. f. = umflătură, tumoare (LB.); partea burdușită din tenună (HERZ-GHER., M. IV 241).]

— Din rut. **košiti sja**, idem (1°).

COȘI vb. IV^a v. **coș**.

COSICĒL s. m. (Bot.) v. **coșitel**.

COSICIOARA s. f. v. **coșită**.

COSIE s. f. (Agric.) *Manche (de fauz)*. — (Mold., Bucov.) Coadă, coporăie de coasă. Com. MARIAN, PAMFILE, A. 125. *Se înfige coasa, ... înasă fără costle sau cosie, în pământ*. MARIAN, INS., 149. *O toporăște (la coasă) sau cosie se rinde cu 60 [de] bani până la un leu (Zorleni, Tutova)*. ION CR. III 226. [Și: **coși** s. f. HERZ-GHER., M. IV 240, **coștie** s. f.]

— Poate, din rut. *kósyj* estrâmb, adus, prin etimologie populară, în legătură cu coasă.

COSIE † s. f. Sorte de condiment. — (Atestat numai la ȘINCAI) Un fel de condiment. Am trimis Kapanului speciașuri [= specii de coloniale] din India, adică: piper, frunză din India, cost și cosie. HR. I. 118/₂. [Accentul?]

COȘIE s. f. *Grande chasse*. — (Bulgărisim, în Dobrogea) Vânătoare mare. II. II 299.

— Din bulg. *košija* «alergare» (din turc. *koşe* «alergare, cursă»).

COSINUS s. m. sing. (Matem.) v. **sinus**.

COSINZEANA s. f. art. sing. (Mitol. pop.) v. **Sânziiana**.

COSIR s. n. v. **cosor**.

COSIRIȘTE s. f. 1°. *Pré fauché*. 2°. *Manche de fauz*. — (Mold. și Bucov.).

1°. Loc cosit, cositură. *Pleptănătura de pe car,*

cât și greblătura de pe cositură, cosiriște sau cosoriște, adică de pe locul cosit, se aruncă de-aupra în car. PAMFILE, A. 160. *De la noi și până la voi, Tot cușite răcușite*. (= Urma coanei pe cosiriște).

GOROVEI, C. 383, SBIERA, P. 323/₂. 2°. Toporiștea, coada, cosia coanei. Cf. JAHRESBER. XIX 97, C. C. II-III 155.

[Și: (+cosor) **cosoriște** s. f.]

— Derivat din **coasă** s. n. **coși** cu suf. -iște și orientat, în sensul 1°, după miriște, în sensul 2° după *codiriște* (cf. și rut. *kosovite* ecoda coaselor).

COSIȘ adv. v. **coși**.

COSIȘOARA s. f. v. **coasă**.

COSIȘTINA s. f. v. **coastă**.

COSITA s. f. I. 1°. *Chevelure* (des paysannes), *natte*, *trousse*, 2°. *Mèche de cheveau*, 3°. *Callosité* (aux genoux du cheval). II. *Petit vescecon* (*Vicia hirsuta*, *Ercum hirsutum*).

1°. Părul capului femeilor (de la țară, mai ales al fetelor) lăsat să crească lung și, de regulă, împletit într-o coadă (3°) s. în două, care se lasă pe spate (cf. RĂDULESCU-CODIN, I.) s. se prind în jurul capului. Cf. *chică* (1°), *pletie*, *pletitură*, *codițe*, *coamă* LB., COSTINESCU, PĂSCULESCU, P. P., TIPLEA, P. P., HERZ-GHER., M. IV 240. *Kosicé* = capillus, coma ANON. CAR. *O purtară de cosițe prin tot țărulul*. DOSOPTEIU, V. S. 188. *O luă de coșă*. id. ib. 191. *Lui Paris mai ușor... fără viciați îi pare a fi decât fără... mângâiere ochilor și a coșitelor lileanli*. CANTEMIR, HR. 93/₂. *Cosifițe nici cu totul împletite nici despletite*. ILIODOR (1773), ap. GCR. II 91/₂. cf. MINEIUL (1776) 144/₂. *Frumosă fetiță, Cu lungă coșită, Cu mândru colan*. ALECSANDRI, P. I 61. *Cosifa ta bălăie o aduci la ochi plângând*. EMINESCU, P. 189. *Vântul îi sălta'n coșită*. COȘBUC, B. S. *Puiculiță bălătoară, Cu cosifa gălbioară*. ALECSANDRI, P. P. 24/. *Tu rău m'ai fermecat Cu trei paie de la pat, Cu o schiță din porțiță și cu fire din coșită*. id. ib. 306/₂. *O daibă erliasă, Cu cosifa trasă, Cu geana sumeasă, Chip de jupăneasă*. TEODORESCU, P. P. 76. *Fată cu cosifa mare, Nu plânge așa de tare*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 209. *Mândră oșă, Cu cosifa tot cărcel*. id. ib. 393. *De-aș mai fi odată fată, Știreaș peana (= floarea) cum se poartă, C'as purta-o în coșită Ș'aș da scara la gură*. id. ib. 397. *De-4 fi deochiat de fată, Să-4 eoză coșicle!* ȘEZ. III 185/₂. *Port cosifa pe spinare*. DOINE, 34/₂. *Ileana Cosinziana, Din coșită ruja-4 căntă*. RETEGANUL, P. V. 40/₂. *Sarioară cea mai mare, Cu cosifa pe spinare*. RĂDULESCU-CODIN, I. 338. *Rupez erau și despletite*. Ale capului *coșice*. ȘEZ. VIII 41. *Să-4 eoză coșifa, Să rămăie cheală!* PĂSCULESCU, L. P. 121/₂. *Unde eșca nu rage, Unde bost în jug nu tragic, Unde fată mare coșită nu'mpletește*. PAMFILE, B. 43. *Dosmană în cămară, Cosițe-afară*. [= Rădichea]. GOROVEI, C. 315. *Dacă badea ar avea cosițe, i ș'ar zice lele*. ZANNE, P. IV 249. # (De oare ce mai ales fetele poartă coșite, de obicei lăsate pe spate) **A împleti coșită albă** = a rămănea fată bătrână, nemăritată. Cf. ZANNE, P. 89, HERZ-GHER., M. IV 240. *Eu... carc spușeam că voi împleti coșită albă... voiu fi... logodnica domnului Scaart Mănescu*. C. PETRESCU, I. II 66. (De aici) **coșită albă** = fată bătrână. Cf. ZANNE, P. II 89, MARIAN, NU. 15/₂. # **Cosițe moarte** = păr fals împletit în coade. Cf. PAMFILE, I. C. 3; cf. *perucă*. 2°. P. restr. *Șuviță de păr*. *În ci este o coșită din părul meu*. C. NEGRUZZI, I 27. *Are o coșită din coșifa ei*. ISPIRESCU, ap. DDR.

3°. P. anal. *Castana s. bătătura de la ge-*

munchii calului (confundată, probabil, cu *chișita*). Cf. DR. V. 205.

II. P. a. n. a. l. (Bot.) Plantă ierboasă agățătoare, cu frunze terminate cu un cărcel ramificat, cu flori mici, de culoare albă-albăstruie, cu fructe în formă de păstări păroase. Crește pe câmpuri, livezi, grâne, porumbiști și drumuri. PANTU, PL.

[Și (cu rostire dialectală): *coșifă* s. f. || Diminutiv: **coșicioară** (coșicioară DR. V. 525) s. f. *Ghiță nu mai zăbăcea, Coșicioarele-i tăia, În posunar le băga*, TEODORESCU, P. P. 630. *Cât era beșiu în țară, Purta Rada coșicioare*, MAT. POLC. 89, cf. H. XI 303. *Chiruja, cum se scula, Dalb de obrăjel spăla, Coșicioara-și ațezea*, JARNIK-BĂRSEANU, D. 491. *Biata maldă, vai de ea, Coșicioara că-și smulgea și murguful blăstăma*, id. ib. 498. PAMFILE, C. T. 60. || Part.-adj. (Numai la ANON. CAR.) **coșifăt**, -ă = cu coșite (ad I P) *Keșicat = capillatus*. (S. substantivat, la fem., Bot.) *Coșifată = o plantă aceluiașă (cf. coșifă II). Bribul se urcă pe arbori ca fasolea, coșifata, țedera, etc.* H. XI 331. *Din coșifată se face țepic bună pentru creșterea părului, dar părul să nu fie căzut de soare 40 [de] zile, căci cade tot*, H. XI 327. Cf. breiu (I^o).

— Din bulg. *koșica* 'codiță'; cf. sârb. *koșica* 'păr frumos' (diminutivul lui *koša* 'spâr').

COSIȚA s. f. *Pilotis*. — (Rutenism, în Bucov.) *Cosăț* = podena (blana) subț. un pod de apă. COM. AR. TOMIAC.

— Din rut. *kašerja* 'edig zidit piezis în apă'. Cf. cășifă.

COSITĂȚ, -ă adj. } v. *coșifă*.

COSIȚĂȚA s. f. (Bot.) }

COSIȚEL s. m. (Bot.) *Grande-berle* (*Sium latifolium*). — Plantă ierboasă, cu foliole dintate pe margini ca ferăstrăul; are flori albe; crește prin mlaștini, rovine și locuri apătoase. PANTU, PL. Cf. CIHAC, II 65. BĂRCIANU, [Dicționarul mai dau și următoarele forme, care par suspecte: **coșifel** s. m. BARONZI, L. I. 132°. DDRF., **coșefel** s. m. id., **coșiecl** s. m. POLIZU, BĂRCIANU, DDRF.] — Cf. rus. *košecă*, sârb. *košac* 'cositor'. TDRG.

COSIȚEL s. m. (Bot.) v. *coșifel*.

COSITOR, -OARE adj., subst. I. 1° *Faucheur*, 2° *Pré*, II. 1° *Faux*, 2° *Faucheuse*, 3° *Pied* (d'animal domestique).

I. S. m. 1°. Cel ce cosește, om angajat să cosească, *cosăș*. *Câte-o prepeliță sfărâia pe deasupra ierburilor, gonită de apropierea cositorilor*, SADOVEANU, ap. CADE. *Cositorul sau coșagul începe a cosi sau a „trage cu coasa” pe partea dreaptă*, PAMFILE, A. 153. *Vro cincizeci de cositori, Patruzeci adunători, Să-mi cosească fân cu flori*, TEODORESCU, P. P. 601, ȘEZ. II 76°.

2°. S. a. Loc bun de cosit (PAȘCA, GL.), loc de coasă, cf. fânăș. *Bată-l Dumnezeu să-l bată, Cine-a scos drumul la baltă, Cine-a scornit sapă lată, Arături și răzoare, Seccriș și coșitoare*, TEODORESCU, P. P. 201.

II. S. f. 1°. (La Români din Serbia) *Coșă* (I P). *Decu vâzua și vâzua, Luau coșoara la spinare și zău la calca maro... Trăscu două trei poloage, Foamea la pământ mă trage... Luau coșoara de piețor și-o trântiu de un păducel, Măo frâncuși dă pin cățel... Da tu mie că mi-oi face Dint'o buză de coșioară Tot o mândră săboară, De s'o arăni pe vară*, GIUGLEA-VĂLSAN, R-S. 337, 2°. Masină de cosit. *Câmpul răci și bogat, străbătut de tot felul de mașini și instrumente: plu-*

guri, grape, țefluge, secerători, coșitoare, fănoase cu câte un cal, GHICA, R. 537. *Carul... se pune pe urma coșoarii și încerca fân*, id. ib. 543.

3. P. ext. (Cu referință la animalele care se cosec (II) s. care, când fug, aduc cu piciorul ca și coșagul cu coasa) *Pieior*, DR. V. 300, 305.

[Cu rostire dialectală: *coșitor*, -oare adj., subst. Și: (ad II P) numai **coștoară**, **coșioară** s. f.]

— Derivat din *cosi*, cu suf. adjectivelor verbale și substantivelor instrumentale -itor, -itoare.

COSITOR s. m. sing. (Met.) *Étain*. — Metal albicioș-argintiu, foarte maleabil și mai ușor decât plumbul; din el se fac (mai ales se făceau) farfurii, tipșii, etc.; cu el se spoesc vasele de aramă cu să nu coalească, staniin. *Kositor* = stannum. LEX. MARS. 247. *Cositoriu*, MARDARIE, L. 1602. *Blid de cositoriu*, LB. E. nu poi[ui] să zic cum iaste apă să se chemi *Iranos...* nici *astrosci* ca aceea să fie să seacă *cositorul*, HERODOT, 190°. *Iar apocremântul tot dă plumb și amestecat cu cositor* (a. 1654), GCR. I 172°. *12 blide de cositor* (a. 1734), BUL. COM. IST. IV 69. *Încăldături de a spăla... case de cositor*, CARTE DE BUCATE, GCR. II 46°. *Poporul asemănează... argintul cu cositorul*, H. III 13. *Vorba blid nu pare a însemna strachini, talgere, farfurii, etc., ...ci numai talere de cositor, pe care le făceau meșterii instalați în poieni de pădure*, PAMFILE, I. C. 387. *Băieții de școală... topeau plumbul... și apoi îl toarnă în trestii, etc., căpătând sârme [cu care scriu]. Fac aceasta și cu cositor*, id. J. II 333. *Ți se alește cositorul*, id. B. 21. *Bacanal... se fierbe și... se toarnă într-un tăiat cu cositor*, PAMFILE-LUPESCU, CR. 144. *De s'ar sparge blidul'n fund, Doar aș scăpa de urți; Da blidul de cositor, Nu se sparge până mor*, JARNIK-BĂRSEANU, D. 167. [Cu rostire dialectală: *coșitor*(iu), Și: **cusitor**(iu) (cusitori HERZ-GHER, M. IV 252, **cusitor** IORGA, S. D. XII 81) GOLESCU, I. 124. *Unul areca ploșca și altul un ciondri de cusitor și strimă la gât*, PITIȘ, CONV. LIT. XXIV 927; (+ coase) **cusutor**(iu) (LB.), **cositor**(iu) s. m. sing. *Un blid de cositoriu* (a. 1715), ȘTEFANELLI, C. D. 28. *Un taler, de obicei un castron... de cusitor*, PITIȘ, ȘCL. I 151. *Da blidul de cusitor, Nu se sparge până mor*, MĂNDRESCU, L. P. 114°. **cusetor**, FRÂNCU-CANDREA, M. 10, **coștor**(iu), H. X 67, 204, XIV 93, WEIGAND, B. B. 95, PAMFILE, J. II 333. *Una duzină talgere costori* (a. 1813), URICARIUL, XV 234°. *Coștor în table*, BOGDAN, C. M. 136. *Se zărește minereana de cositor, cu aur suflat*, C. NEGRUZZI, II 131°. *Descăntecul costorului*, MAT. POLC. I. 654, **cusțor**, DDRF. *Boii din prigon, Coarale'n cusitor*, MĂNDRESCU, L. P. 217°; (+ cuțit) **cuțitoriu** s. a. *O linguriță de cuțitoriu*, MARIAN, O. II 51; (+ cusutor) **cusotură** s. f. *Cusotură* din care se fac plumbi (Maidan, în Banat), H. XVIII 138. | *Nomen-agentivus: cositorar* (PONTBRIANT), **cositorar**, **costărar** s. m. = meșter care lucrează cu cositorul, care face vase de cositor, care spoesc cu cositor (COSTINESCU), țigan spoitor (GRARIUL, 1). *Pân' Epurești... sânați și costorarii d'ăi dă spoc*, lb. I 158°. *Toți costărarii te cumpără*, MAT. POLC. I 653, (cu femininul) **costoroareasă** = nevăastă de cositorar, spoitoare cu cositor; (Cor.) numele unei hore țărănești, ION CR. I 155, (cu schimb de terminațiune) **costoreacă** s. f. (Cor.) = numele unui danț țărănesc, MUSCEL, 29. | Abstract: **costorărie** s. f. = meșteșugul cositorarului, Cf. H. XIV 224. | Verb: **cositori**, **costori** (COSTINESCU, PAMFILE, J. II 333), **cusitori** (POLIZU) IV° = a spoli cu cositor (COSTINESCU), etc., (cu a abstractele) **cositorire** (costorire DICT., **cositorală**) s. f. PONTBRIANT (și

cu part.-adj.) **cositorit** (costorit, custorit), -ă. *Fier... apoi, cositorit, sau arădit* (a. 1875). MON. OP., ap. TDRG. *Străbunele turle ale mânăstirei Negoșilor, învelite de curând cu tablă cositorită*, CONV. LIT. XLIV, 1 42. *Căldări pe șase jugani, Cu coarne cântie, Cu frâne zăgrăvite, Cu unghile costorite* (custorite MARIAN, N. 468°/s.). TEODORESCU, P. P. 174^b. *Cu potcoave costorite*. ION CR. 1 17.

— Din paleosl. **kositerŭ**, idem (bulg. *kositro*, sârb. *kositar*), iar acesta din grec. *κασίτρος*, idem.

COSITORAR s. m. } v. **cositor**.
COSITORI vb. IV^a.

COSLEARĂ s. f. 1^a. *Étable*. 2^a. *Masure*. (Transilv.-de-nord și Bucov.)

1^a. Până pentru vite (BUGNARIU, NĂS.), coteț, coțaba cănelui (cf. AR. TOMIAC).

2^a. Casă joasă (com. AR. TOMIAC), cocioabă.

— Ca și *cocioabă* și *coșmagă* și *coștirașă*, cu foarte multe lor variante, cuvântul acesta pare a aparține familiei reprezentate prin v.-bulg. *kôsta*, bulg. *kôsta* escasă, colibă, bordeiu, sârb. *kuća* escasă, rut. *kuća* «coteț», *kućku* «colibă» (cf. e. u. ș. c.).

COSMĂ s. m. v. **cosmadin**.

COSMADIN s. m. Fête des deux «saints» mède-cins: *Côme et Damien* (le 1-er juillet). — Întâia zi din luna Iulie, închinată sfinților «doftori fără de argint» Cosma și Damian (jud. Tecuci). PAMFILE, S. V. 161. [Și: **Cosmandin** s. m. IEM. 1154. Același cuvânt, corupt prin etimologie populară, se găsește în versurile populare cu caracter mistic: *Amin, amin, Cosmă de vin, Ieși dcochin din cap...* DENSUȘIANU, T. H. 279. (În alte variante: *Amin, amin, Cosma Dămian* (s. *Damin*), ori: *Amin, amin, Cosma de amin* sau *Cosman d'amin*. DR. IV, 173.) — Contaminat din **Cosma**+**Damin** (= Dămian). Hasdeu, *Etym. Magn.* Roma, p. 1154; DR. VIII 113.

COSMĂGA s. f. *Baraque, hutte, cabane*. — Colibă de lemn (ȘEZ. XVIII 269), căsuță, surică (ION CR. IV 233), șandramă, cocioabă (DICT.). În care stau ciobanii (DAMÉ, T. 69, H. 1 47, VIII 98, 120, 127, 138, VIII vol. II 175, X 96) Iarna (H. VIII, vol. II 283); colibă de stuf de lângă stână, în care sânt răscolul, strunga, perdeaua (H. VIII 21). În *coșmagă* ciobanii dorm, fac mâncare și păstrează brânza (cașul H. 1 1000) și uneltele stânei (H. VIII 120, 127, cf. VI 3) Cf. H. 1 22, X 538, XII 288. | Colibă, în care stau omenii la lucru. ȘEZ. XXIII 43. | P. ext. Coteț tuptil și rău făcut. Ib. V 59/a. | Cotețul cănelui. Cf. HERZ-GHER, M. IV 241. | P. Anal. (Topogr.) Ridicătura ca un bordeiu de ciobani. PORUIC, T. E. 195. *O coșmagă pentru uscatu' scoarților, de mestegul tîlpălării* (i). (a. 1814). IORGA, S. D. XXI 468. *A se face coșmaga deaupra ocular.* SOUTZO, ap. CIHAC, II. 75. *Toate povestirile câte se aud în coșmaga dela stână*. PUR. TUNĂ, ap. CADE. *A ieșit din coșmagă c'o cotărsă, de m'am speriet*. ȘEZ. XXIII 43. [Plur. *coșmagi* HERZ-GHER, M. IV 241. | Și: **cosmăgă** s. f. SUTU, ap. TDRG. | Diminutiv: **cosmăgioară** s. f. *Mărgărita... se închise în cosmăgioara sa de scînduri*. URECHE, ap. TDRG. | Verb: **coșmagi** IV^a refl. = a se codi, a tot trăgâna treaba; se zice mai ales de cel ce se lenese dimineața, la sculat, învâlcindu-se tot mai mult și punându-se din nou pe somn. ȘEZ. V 59/a.]. — Cf.

cociomeagă, cociomeață, coșmandră, coșmolie; cocioabă; coșleabă; costireală, coștoroabă; hoșmoga.

COȘMĂGI vb. IV^a } v. **coșmagă**.
COȘMĂGIOARA s. f.

COSMANDIN s. m. v. **cosmadin**.

COȘMĂNDRĂ s. f. *Masure; cuisine*. — Casă veche și mică (PAMFILE, A.) cf. *bojdeucă*; bucatărie de vară (ION CR. V 183). — Cf. *coșmagă, coșmolie*.

COȘMĂR s. a. *Cauchemar*. — (Franțuzism, barbarism) Vis greu, cu senzația de opresiune și înăbușire în somn, vis urit; p. ext. viziune înfricoșătoare, vedenie, obsesie. *Nu știu cât s'ar fi prelungit coșmarul acesta*. C. NEGRUZZI, I 295. *Ochiul i se dilatără treptat, ca într-o vedenie de coșmar*. I. TEODOREANU, M. II 26.
— N. din fr.

COȘMELIE s. f. *Masure, cabane, hutte*. — Casă sărăcăcioasă (GR. S. V 119), nu tocmai solidă (ION CR. V 374), proastă (A. O. VII 521), rulinată (H. IX 89), cf. *colibă, bordeiu, bojdeucă, cocioabă*; p. ext. loc de adăpost (GR. S. V 119). *Un om mare poate își dintr'o coșmelie or bordeiu or colibă*. JIPESCU, O. 130. [Și: *coșmelie* s. f. = sopron, casă veche și rulinată. H. V 149]. — Cf. *coșmagă, coșmandră*.

COSMETIC s. a. *Cosmétique*. — Substanță (de obicei alifă s. pomadă) întrebuințată pentru înfrumusețarea sau înfrumusețarea pielii s. pentru uns părul capului, mustățile, barba; cf. *sullman, dres, Colțul părului sclieit de cosmetic, DELAVRANCEA, S. 131. Iși îngrijește multă vreme, lângă pudre și cosmeticuri, părul și fața*. SADOVEANU, P. S. 175. [Plur. *-ieuri*. | Accentuat și: **cosmétique** s. a. BIANU, D. S. | Scris și rostit și **cosmetie** s. a.)
— N. din fr. (< grec. *κοσμητικός* «de găteală»).

COSMIC, -Ă adj. *Cosmique*. — A(l) lumii (în-treg), a(l) universului; cf. *universal*. *Legi cosmice*. LM. [Vieții] *se părea prea cunoscută, vieții și mediul cosmic în care se petrecea, pentru că creun cânturar... să creadă necesar a o descrie*. IORGA, IST. LIT. I 494. | (Neoblecuit, impropriu) De la începutul lumii, de la nașterea universului, **cosmogonic**. *Pare că așigii la nașterea cosmică a munților*. I. TEODOREANU, M. II 282.

— N. după fr. (< grec. *κόσμος* «lume, totalitatea ordonată a lumii, univers». Cf. **cosmologic, cosmogonic, cosmograf**).

COȘMOĂGA s. f. v. **coșmagă**.

COSMOCEALĂ s. f. *Mélange de plusieurs mets*. — Amestecătură de mai multe mâncări laolaltă (Gherla). VICIU, GL.; cf. *talmes-balmes*.

COSMOGONIC, -Ă adj. v. **cosmogonic**.

COSMOGONIE s. f. *Cosmogonie*. — Sistem de explicație a nașterii lumii, a creației universului. *Românii niciodată nu omoară pe ariciu... mai cu seamă fiindcă joacă un mare rol în cosmogonia poporului*. IEM. 1649 /s. [Fam. Iliu: (< fr. *cosmogonique*) **cosmogonic**, -ă adj. = privitor la cosmogonie.]

— N. din fr. (< grec. *κοσμογονία* «κόσμος «lume» și γονή «naștere»). Cf. **cosmografie**.

COSMOGRAF s. m. *Cosmographie*. — Cel care se ocupă cu cosmografia.

— N. din fr. (lat. *cosmographus*, grec. κοσμογράφος).

COSMOGRAFIC, **Ă** adj. *Cosmographique*. — Privitor la cosmografie.

— N. după fr.

COSMOGRAFIE s. f. *Cosmographie*. — Știința mișcărilor astronomice ale planetelor noastre și ale întregului univers. Cf. CULIANU, C. 3; cf. cosmologie, cosmogonie.

— N. din fr. (<lat. *cosmographia*, grec. κοσμογραφία (<κόσμος «lume» și γράφειν «a descrie»)).

COȘMOLIE s. f. v. *cosmelle*.

COSMOLOGIC, **Ă** adj. v. *cosmologie*.

COSMOLOGIE s. f. *Cosmologie*. — Știința legilor generale care stăpânesc și conduc universul; cf. cosmografie, cosmogonie. [Adjectiv: (<fr. *cosmologique*) **cosmologic**, **ă** = privitor la cosmologie.]

— N. din fr. (<grec. κόσμος «lume» și λόγος «scuviântare, rațiune, știință»).

COSMOPOLIT, **Ă** adj., subst. *Cosmopolite*.

1. (Cel) care se socotește cetățean al lumii întregi, care privește întreaga lume ca patria sa, care aparține lumii întregi, iar nu unei singure patrii. *Spirit cosmopolit* = care nu admite o patrie mai restrânsă. *Orăș cosmopolit* = în care locuiesc oameni din țări diferite, de mai multe neamuri. (Adesea confundat cu «internațional»). *Poporul... din români, eram a-1 schimba într'un macechin cosmopolit*, ALECSANDRI, T. 1202. *După borșul polonez, veneau mâncării grecești... pitaful turcesc și în sfârșit fripturi cosmopolite*, C. NEGRUZZI, I 151. *Societatea de cultură cosmopolită*, MAIORESCU, C. III 28/2. *Religia... a avut totdeauna un caracter cosmopolit*, id. ib. III 149/2. *Nu nu nou Bizanț cosmopolit, ci o Eladă a noilor Elini*, IORGA, L. II 8. *Și tocmai în timpul nostru de congrese internaționale și de conferințe cosmopolite avem nevoie să uniformizăm procedurile tehnice*, D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 5.

2. Care și petrece viața în călătoriile din țară în țară și se acomodează lesne obiceiurilor diferitelor țări în care se găsește. *Civilizație... ne face cosmopoliti*, KOGĂLNICEANU, DACIA, 37. *Era, prin cineva pe care o dusese, când între Turci... când între prietenii și rudele sale muscolitești; prin latinizarea cugetării și activității sale literare, mai degrabă un cosmopolit*, IORGA, IST. LIT. I 289.

[Seris și rostit uneori și: *cozopolit*, **ă**.] **A b s t r a c t**: (<fr. *cosmopolitisme*, **cosmopolitism** s. n. sing. = doctrina cosmopolite, care nu face deosebiri de afecțiune între patria proprie și altele, ci îmbrățișează toate țările și toate națiunile cu același interes; nepăsare patriotică, lipsă de patriotism, de dragoste pentru patria sa. *Strigătul de „cosmopolitism!”*, prin care preau... s'a obișnuit a combate juna direcție din Iași... MAIORESCU, CR. I 353/2. *În România întregă... nu există cosmopolitism, dacă sub acesta se înțelege frumoasa utopie de a căuta fericirea omnirii într-o constituire comunală a ei, cu negarea individualității naționale*, id. CR. I 354.]

— N. după fr. (gr. κόσμος «lume» și πολιτὴς «cetățean»).

COSMOPOLITISM s. m. sing. v. *cosmopolit*.

COȘNICIOARĂ s. f. v. *coșniță*.

COȘNIȚĂ s. f. 1. *Panier, corbeille*. 2. *Ruche*.

1. *Coș (1°) mic de nulele (COSTINESCU) s. de papură pentru tărșuit (zarzavatură COSTINESCU) s. de dus bucatele în câmp (H. IX 156, X 97); are de obicei formă emisferică (IORDAN, ARHIVA, a. 1921, p. 196). Cf. PAMFILE, I. C. 245. *Coșnița*, MARDARIE, L. 1546, cf. 3350. *Koshnicz* = corbis. ANON. CAR. *Trei coșnițe albe ducea în capu-mă*, PALIA (1581), 164/2. *Luară râmânițe de fărâme douăprăvece coșnițe pline*, VARLAAM, C. 251°. *Pasă jos coșnița cu smochinele*, DOȘOFTEIU, ap. GCR I 255/2. *Pașirile cerului mănca... den coșnița ce era de-asupra capului meu*, BIBLIA (1688), 30°. *Să le pai [plăcintele] pe o coșniță*, ib. 60. *O coșniță deșartă*, HERODOT, 279/2. *Umplu... coșnițele de bunătați*, IOAN MOLNAR, (1785); ap. BV, II 309. *Să înțețe a împietri coșnițe*, DRĂGHICI, R. 105. *Din masa de cu sară sta coșnițele pline*, C. NEGRUZZI, II 300/2. *O coșniță plină cu brânză*, ODOBESCU, III 224/2. *Coșniță cu raci... Coșniță cu prunc*, PAMFILE, D. 124. *Doară n'ai căzut cu coșnița (variantă: cu hârșobul) din cer!* = nu ești de vîrstă mare, nu e ceva de tine. ZANNE, P. III 134. # **Bani de (s. pentru) coșniță** = suma dată zilnic într-o gospodărie pentru tărșuirea din piață, pentru procurarea alimentelor. *Mai râmâneseră vroo trei sute și ceva de lire, să tot ajungă pentru coșniță și cheltuieli mărunte*, CARAGIALE, ap. CADE.*

2. (Apic.) Locuința albinelor construită de om din trunchiuri de arbori: s. din paie, nițele, papură, curpen s. scânduri (Com. I. ARION), uleu, lădiță, stube(i)u, tărșnă, mătăc, stup. Cf. LB. MARIAN, INS. 145, PAMFILE, I. C. 92. *Fiecare coșniță închipeste o soțietate*, ECONOMIA, 173. *Când nu vor albinele din coșnițe să iasă... CALENDARUL (1814), 86/2. Crea... că e bine a împușca o țarcă, a o frige și a o pune sub coșnița stupului*, MARIAN, O. II 58. *O eroi drept spre stupina vecinului și se vârl într-o coșniță*, CATANĂ, P. III 55.

[Plur. *-nițe* (DOȘOFTEIU, V. S. 312), *-niți* (GORJAN, H. II 65) și (cu asimilarea lui *ă*-*ts* în *ă*-*ts*), *-nițe* † (DOȘOFTEIU, V. S. 11, ECONOMIA, 174).] # **Și**: (ad 3°) **coșniță** s. f. MARIAN, INS. 145, HASDEU, ap. TDRG. *Albinele se tin în ștubele și cușnițele*, I. IONESCU, M. 379. **coșniță** s. f. | **D** i m i n u i t: **coșnicioară** s. m. f. (ad 1°) *Copili... au răsturnat ouăle din coșnicioară*, ION CR. II 188. *Cu coșnicioara pe mână*, JAHRESBER, VIII 307/2. *Turtă albă-n coșnicioară*, PĂRCEULESCU, L. P. 197. | **N** o m e n a g e n t i s: **coșnițar** s. m. = cel care face coșnițe s. panere de lozie (H. X 110), *coșar* (1°).]

— Din slav. *košnica* (v.-bulg. *košnica* «coș mic», bulg. *košnica* «coș», sârb. *košnica* «coș, uien de albine», rut. *košnica* «impletătură de nulele cu copuris, în care se păstrează porumbul», rus. *košnica* «coș»). Cf. *coș*, *coșarecă*, *coșară*.

COȘNITĂR s. m. v. *coșniță*.

COȘOARĂ s. f. v. *coșarecă*.

COSOIU s. a. 1. *Clou qui relie l'essieu à la sellette*. 2. *Brins de saule qui lient les cercles d'un tonneau*. 3. *Courroie, lacet*.

1. *Culul de lemn de sânger, de corn H. XVI 9, s. de fier) care prinde scaunul de osia carului (ION CR. VIII 89), oporniță*. Cf. H. XVI 10. 2. (La plur.) *Cureluțe de nulele de sație, cu care se leagă cercurile de lemn pe butii (Ibsdorf)*, VICIU, GL.

3. *Curea; spec. cureaua cu care se leagă gheata, și ret de curea (Făgăraș)*. Com. BORZEA, SOFONEA, SANDU. *La orice porunceală se arăta*

anume dacă e vorba de hamuri tipărite sau de acele cu cosoale. IORGA, B. R. 88.

[Și în Tara Făgărașului]: **cusoiu** s. a. *Cusoaie* = sîretele ghetelor (Viștea de Jos, J. Făgăraș). COM. SAT. 1 96; — **corsoiu** s. a. = curca lungă și subțire cu care se leagă briceagul la șerpar ori cu care se încheie ghietele în loc de găletane (TARA OLTULUI, III BR. 44, COM. SAT. 1 96); vița subțire ca găitanul (BREBENEȘ, GR. P.); fig. **Hî, corsoiu!** = zice calului slab și bătrîn, fiindcă nu mai e de nici un folos, fără [= numai] pielea, de curele și *corsoaie* (Copăcel, J. Făgăraș). DR. V 177.

COȘOIU s. a. v. **cos**.

COSOLINA s. f. (Agric.) v. **cosolină**.

COSOLINĂ s. f. (Agric.) *Fouillage vert*. — (Moldova, Bucov.) Cereale (mai ales ovăz, orz s. păpușoiu, mai rar grâu), cosite încă verzi și date ca nutreț la vite (cf. DICT., ȘEZ. XXIII 43, CREANGĂ, GL., PAMFILE, A. 114, Zaharești, Bucov. com. I. GRĂMADĂ, HERZ-GHER., M IV 241), strajeni (de păpușoiu) lerbosî, costiți cu lărbă cu tot, ca un fel de fân (cf. com. MARIAN, Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC). 27 *merță în 11 stogoruri cosolină, sucără proastă* (a. 1828). IORGA, S. D. XXI. 420. *Răpede scărte niste cosolină în căruță, așterne deasupra o păreche de poclăzi*. CREANGĂ, P. 114/. *Pând-i îmbruca d-ta ceva și icpele istea și-or șterge gura c'o leacă de cosolină, cu am și pus căpătul*. id. ib. 124/m. cf. 133/m. || *Palele aruncate afară, de imblăciu, la treierat*. PAMFILE, A. 200. [Și (+cosi)] **cosolină** s. f. PAMFILE, A. 114, 200.]

— Cf. rus. *košenica* egrăur cosit, lărbă costită (în ruteneste *košelina* însemnează ecos, iar *košenicya* cerealele cosite, nu secerate). Cf. TDRG., JAHREBER. XIV 95.

COSOMOR adj. m., adv. I. *Fâché, boudeur. Somber. II. En larges flaquea.*

I. Adj. (Despre persoane) Mânios, bosumflat, *șede cosomor* (Zagra, I. Nășăud). Com. CORBU. | (Despre timp) Noros, întunecos (Abrud). VICIU, GL.

II. Adv. Bălăi. *Când scade valca, rămân bălți prin gropile de unde au spălat aur cu șurcua*. [În asemenea cazuri se zice: | *apa stă cosomor, pe cale* (Abrud). VICIU, GL.]

[Și: **cosor** s. m. = om marocănos, luehis, violent, brutal. HERZ-GHER., M. IV 240; (cu verbul) **cosori** IV^a refl. = a privi marocănos: (despre sânge) a se înhega (ib.) *Sânji cosorit* = încheagat subț piele, lb.]

— În loc de **posomor**, cf. **posomor** I.

COSONDRÔC s. m. v. **cozondroace**.

COSOR s. a. I. *Serpe*. II. P. *Cornifle (Ceratophyllum demersum s. submersum). Aloës d'eau. (Stratiotes aloides). 2^a. Verge (du cheval). 3^a. Haridèle.*

I. Propriu. Cuțit scurt (CHIRIȚESCU, GR.) întors la vîrf (cf. COSTINESCU, ALECSANDRI, T. 1754, DAMĂ, T. 38, 79, CHIRIȚESCU, GR., VAIDA, CABA, SĂL., H. II 222, XVI 49), întrebunțat la orice (PAMFILE, I. C. 117), dar mai ales la tălătul viței de vie (H. III 139, cf. LB., H. III 65, IV 152, XII 19) înainte de îngropare (H. V 278), la curățitul (com. MARIAN), plivitul (RĂDULESCU-CODIN, I.) ei s. la curățitul pomilor (com. MARIAN, cf. LM.), la tălătul strugurilor (cf. I. IONESCU, P. 251), mai rar, la dulgherie (H. XIV 377) s. ca armă (cf. H. X 33). *Cosorul* are lîm b

(de oțel PAMFILE, I. C. 117) și mîner, mînunchiu (DAMĂ, T. 79) s. plăsele de lemn s. de os, de corn de berbec s. de capră. Se poartă la brâu și se ascute cu gresia s. cu altă piatră de ascuțit (cf. PAMFILE, I. C. 117). | Spec. *Cosorul*, numit și tărpan, întrebunțat de pescari la tălătul stufului la suprafața apei s. la pămînt după retragerea apelor, este un fel de seceră s. un cap de coasă, foarte bine ascuțit, prinsă într-o coadă de I m. (ANTIPA, P. 551). *Kosor* = culter vinitor. ANON. CAR. *Cu cosorî croindu-l, tălarî boșele*. DOSOFTEIU, V. 8. 62. *Iaca cosorul meu*. ALECSANDRI, T. 275. *Vrednic vier și sub chip și-acum îi atărînd cosorul*. COȘUCĂ, X. 133/m. (În ironie) *Teacă de cosor*. CREANGĂ, A. 85/m. *Vede un cosor pe-o margine de șanț*. ȘEZ. IX 26. *Ridicînd cosorul cu încercietura 'n sus...*. BĂDULESCU-CODIN, I. 126. *Dacă un răbd ca din căiță uscată adî mă taie cu cosorul*. *Mă taie la rădăcină*. *Fără nici un pic de vină*. id. ib. 198/m. *M'am tăiat într'un cosor*. POP., ap. DDRF. *Cosor de fier Dă pîdurca jos*. [= Briciul]. PAMFILE, C. 18. || **Se ține cosor** = se ține vîrcă, se ține scalu (de o treabă) s. înfrunțat vârsta cu atîndine virilă. CIAȘANU, V. **L-a ras cu cosorul** = i-a făcut-o. PAMFILE, J. II.

II. P. anal. I^a. (Bot.) Plantă ierboasă, acvatică, cu tulpina lungă și subțire, cu fructe ovale, cu spini aduși în forma unui cosor (I); crește confundată în ape limpezi stătătoare sau în curgătoare; se mai numește și: brădiș (PANTU, PL.) s. frunza-cerei (POLIZU, BĂRCIANU). Cf. ANTIPA, P. 53. *Pălcuri de rațe, care innotau printre florile albe de cosor*. SADOVEANU, ap. CADE. || **Foarfecea-bălții** PANTU, PL.²

2^a. Membru viril: spec. sulacul calului. DR. V 311.

3^a. Cal bătrîn, slab, cu șira spinării cărligată, rău de picioare. DR. V 178.

[Plur. *-soare și -soară* (la DOSOFTEIU, V. 8. 62; *cosorî*). | Și: (ad I) **cosor** s. a. Com. COCA, (sărb. *Košijer*) **cosir** s. a. (accentual?) *Kosir* = culter vinitor. ANON. CAR. | Augmentativ: **cosurâu** s. a. = cuțit de tălhar. Cf. CABA, SĂL. | Diminutive: **cosorîș** (cosurîș) s. a. (ad I). *Se smredurî de cosurîșe*. I. VĂCĂRESCU, P. 350/m. *Struguri și taie de pe cosorî cu cosorîșe*. *cașturi*. PAMFILE, I. C. 218; **cosorî** s. a. *Cosorîșele s. cosorelele sînt cosoare mai mici*. PAMFILE, I. C. 118. | Verb: **cosori** IV^a, (cf. bulg. *kôserû*) **coseri** vb. IV^a = (trans.) a tăia, a curăți (via, pomii) cu cosorul (CIAȘANU, V.); p. ext. a da ghionturi, a buși (REV. CRIT. III 119); (fig. în Transilv., Bucov.) a ațîta, a vătămă cu vorba pe cineva, a jigni, a împunge, a tăia (cu vorba, a mușca, a supăra, a vexa (LB., REV. CRIT. III 119). *Solii împîrîtești nu în bun nume au primit aceste, cosorîndu-i Baza*, ȘINCAI, HR. II 278/m. *Au săguit și i-au cosorit* (fetele pe soldați) și mai tare, *dără ei nu le-au răspuns nimic*. SBIERA, P. 149/a; (cu abstractele) (ad P) **cosorire** s. f., **cosorit**, (cosorit H. XVII 291) s. a., **cosor(e)ală** s. f. (CIAȘANU, V.), **cosoritură** s. f. (LM.) *Prima operațiune este cosoritul, adică tăierea stufului pe gheață cu cosoarele sau tărpanci*. ANTIPA, P. 506; (și cu part. adj.) **cosorit**, **ă** = încovolat, coroiat. *Cu nasu' cam cosorit*. GRAUL, II 324.]

— Din paleo-slav, **kosori** 'secerer' sau sărb. **kôser** 'scuțit cu care se taie spinii' (cf. bulg. *kôserû* 'scuțit de tăiat via').

COSOR s. m. v. **cosomor**.

COSORĂȘ s. a. v. **cesor**.

COSORĂU s. a. (Dulgh.) v. **cosoroabă**.

COSORÉL s. a. v. **cosor**.

COSORÉU s. a. (Dulgh.) v. **cosoroabă**.

COSORÉI vb. IV^a v. **cosor** și **cosomor**.

COSORÎȘTE s. f. v. **cosirîște**.

COSOROABĂ s. f. (Dulgh.) I. *Sablîère*. II. 1°. *Grosse femme*. 2°. *Haridelle*.

I. Propriu. Una din cele opt bârne ale casei; un rând de *cosoroabe* e așezat deasupra pereților și stălpilor s. furcilor (între urechile acestora), iar celălalt rând e așezat pe capetele celor dintâi, spre a sprijini căpriorii; împreună cu capetele căpriorilor alcătuiesc apărătoarea s. streșina casei și acoperământul prisporilor (cf. DAMÉ, T. 94); a ceeași construcție la moară (cf. IEM. 1097/10, H. XIV 351); adesea la plur.) prăștii (ION CR. VIII 90); vânturi (FRÂNCU-CANDREA, M. 99), streșină (PĂRVEȘCU, H.), cunună (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC, Cf. IEM. 1575/10, 1576/10, H. II 118, IV 90, IX 7, X 69, 506, 539, CREANGĂ, GL., BĂRCIANU, ȘEZ. V 59/10, 20, VII 186, CONV. LIT. XLII 105, PAMFILE, I. C. 184, 463, 419, 440, RĂDULESCU-CODIN, L., GORVEI, CR., PĂSCULESCU, L. P., VĂRCOL, HERZGHER, M. IV 241, *Lipănd ... costoroavele streșinilor...* (Dorohol, a. 1808), IORGA, S. D. XXI 396. În vârful săgeților se așează cu păjuri *costoroavele*, atâtea la număr câte și tâlpoaie. I. IONNESCU, C. 168. *Cosoroaba de la prăpă...* putrezie la un osp. BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. CADE. Începe a căhii copacii treburilor: ista-i bun de amănare... cea de costoroabe. CREANGĂ, P. 48/10. Tâlpile, costoroabele, grinzile și stâlpii care compun scheletul casei se fac din lemn gros. ANTIPA, P. 755. *Temcic, târșuri, cosorobi, căpriori, lemne de toată mână*. ION CR. II 263. *Cosoroaba căsăului*. JIPESCU, O. 60. *Te zăie-a pod și caudă pe costoroava de cătră răsărit și vei afla acolo într'un hârb...* SBIERA, P. 39/10. *Un bolovan pus pe costoroabă a casei, a mers de-a-dura prin pod*. ȘEZ. XXX 190. *Când se intră în casă nouă, se pune în costoroabe la toate patru cornuri [le] câte un ban, ca să aibă casa noroc*. GORVEI, CR. 661. *Sburând pe sub costoroavele caselor*. PĂRVEȘCU, H. 103/10. *Tot îmi saltă din potcoară, Ca moara din costoroabă*. ȘEZ. III 124/10. *Te scot ... Pe su' costorobi prin pod*. RĂDULESCU-CODIN, M. 71. *Cosoroabă strămbă, Surlă cocosată*. (= Leoca), PĂSCULESCU, L. P. 81. Scândură sub poala casei, pe care gospodarul își pune clește, șfredelul, cule... și alte unelte ale gospodăriei. ION CR. II 135.

II. P. anal. 1°. Femeie grasă și diformată. RĂDULESCU-CODIN, L. 2°. Cal bătrân și nepuținos. DR. V 178. [Plur. *-roabe* și *-robi* (VĂRCOL, V.).] 3°. **costoroabă** (com. ITTU), **costoroavă** (com. MARIAN), **costoroabă** (BĂRCIANU, Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC, WEIGAND, B. B. 95) s. f.: — (cf. etimologia) **cosorău** (cu plur. *cosorăie* FRÂNCU-CANDREA, M. 99), **cosoréu** s. a. = orice par, orice grîndă, ce lungă alți pari ori niste furci, ca să se poată clădi ceva pe ele. DENȘUBIANU, T. H., **cusorău** (plur. *-raie*) s. a. = cornul casei (Cosnici, Simleu VAIDA); lemnele pe care se c-oase (etimologie populară!) căpriorilor (H. XVII 4.). — Din ung. **koszoru**(fa), idem (propriu cunună) A. SCRIBAN, ARHIVA, a. 1913, nr. 3-4.

COSOROABĂ s. f. 1°. *Tagetes patula*. 2°. *Fruits échés*.

1°. (Bot.) Văsdogă. Cf. BULET. GRĂD. BOT. V, p. 69.

2°. (La plur.) Mere și pere uscate (Sângierz). Com. N. DRĂGANU.

COȘOS, -OĂȘĂ adj. v. **coș**?

COSOTÊL † s. m. Ancienne monnaie d'argent. — (Transilv. de-nord) Veche monedă de argint în valoare de 10 crețari (Cf. VAIDA, BRAN, S.), pițulă. Cea de 20 de crețari se numea: *coșofel de 20*. Cf. BRAN, S.

— Din ung. **Kossuth**(pénz) eban de al lui Kossuths. Cf. *Kossuth(-bankó)* ebllet de bancă emis de guvernul revoluționar prezidat de Kossuth Lajos, în anul 1848. LACEA.

COSOTÔR (IU) s. m. sing. v. **cositor**?

COȘOVEĂN s. m. *Charretier*. — (Craiova) Chirigu DR. V 178. Cf. chiovean.

— Propriu, locuitor din *Cosoveni*. Cf. DR. V 178.

COSPÊRDIE † s. f. *Épée, estoc*. — (Ungurism, pierdut din graiul) *Sabie. Koszperdie* = pugio. LEX. MARS. 124.

— Din ung. **koszperd**, idem. Tagliavini, *Lex. Mars.* 124.

COST s. a. *Coût, prix; frais*. — Prețul cu care se poate cumpăra un lucru s. cât prețeste (cât costă) un lucru; cheltuiala (care s'a făcut pentru obținerea unui produs industrial, unei mărfi), prețul curat al unei mărfi (PANTU, PR.). *Costul mănăcirii* (LM.), *drumului* (GĂINEANU). # **A vinde ceva pe cost** (TRDG.) s. în prețul de cost (LM.) = fără câștig. **A vinde sub cost** = cu pierdere. *Care se vindea ieftin, sub cost*. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, vol. II 659. [Plur., rar, *costuri*].

— N. din ital. **costo**, idem, s. din germ. **Kosten**, idem. Cf. *costă*.

COST s. m. sing. *Nourriture, pension*. — (Germanism) Nutrimenț, hrană. STAMATI. *Era unul ca și altul, pară ar fi fost chiar frați geneai și la un cost*. RETEGANUL, P. IV 37/10. *A îneca școlarii în cost* = în pensune, în vipt (Brasov).

— Din germ. **Kost**, idem (în unele regiuni, ajuns în limba română prin filiație ungurească). Cf. *cuștului*.

COST subst. Sorte de *condiment*? — (Atestat numai la ȘINCAI) Un fel de condiment? *Au trimis Kagannului speșezuri* [specii de coloniale] *din India, adică: piper, frunză din India, cost și coșie*. HR. I 118/10.

COSTĂ vb. I unipers. 1°. *Coûter, recevoir à, valoir*. 2°. *Coûter une perte, un effort*. 3°. *Être cher, être pénible*. 5°. *Méritoir*. 6°. *Être cher*.

1°. (Despre un obiect pe care-l cumperi) A trebui o sumă oarecare spre a-l putea cumpăra, a face (VII 3°), a ținea, cf. *valora*, *prețui*. (Se construște absolut sau cu acuzativul, mai rar cu dativul persoanei care face plata). *Au stricat-o de tot* [bunda], *măcar că m'au costălit* ... 250 Rf. (a. 1816), IORGA, S. D. XII 172/10. *Vindă această băutură cu un preț mai jos decât acel ce costăsește în Moldova* (a. 1835). URICARIUL, VIII 135/10. *Căi costăsește acestea, Chir Costeoș FILIMON*, C. II 58. *Un număr de 4 coale 8 costăsește la 399 fr.* GHICA, A. 541. *Ea se mulțumii en atâta pentru cheltuielile*

trăsuri, iertându-ne numai a da călăuzului nostru un ce, pentru a-și cumpăra al căl, lucru ce din norocire nu ne costă (scris costid) foarte. RUSSO, S. 170. Afacerea costă mult pe ambele părți. IORGA, L. I 344. Cât te costă casa? Ceva costă mult, puțin, scump, ieftin. | (Neoblicnuit. Persoana care are să facă plata stă la dative). Cavaleria nu costă Statului nici un ban: era un serviciu feudal. HASDEU, ap. TDRG. Cât îți costă lucrul? VAIDA.

2. A fi plătit cu..., a priceali o pagubă, o suferință de..., a fi dobândit cu prețul a... Nașterea mea costă vicața mamei. C. NEGRUZZI, I 247. *Intregirea României a costat multe vieți.* CADE.

3. F i g. A atinge neplăcut pe cineva în sentimentele sale, a supăra, a măhni. *Atunci i-a trimis și ci răspuns... că...; ceea ce pe domnu' T. i-a costat așa de mult, încât i-a fâgâdit că o să-i moaie oasele.* I. A. BASARABESCU, CONV. LIT. XLIII 390. Nu m'ar fi costat atâtă, să fi fost cu un mureș, fiindcă eu eram dela început pentru conștiența. CARAGIALE, T. II 135/.

4. A fi greu de făcut, a conta. *Începutul, singurul care costă* (sublințeles: suferință, osteneală) *în asemenea lucruri, îl făcu încă episcopul Teofil.* IORGA, L. II 58.

5. P. exl. (Transilv., rar) A merita, a fi vrednic. *Dacă tu ești dă roinic, apoi costăci să-mi fiți i ginere.* ALEXICI, L. P. I 206/.

6. A fi scump, a cere pară. *Pentru mătăza Ruzandă, universul se împărțea în lucruri care „costă” și altele care nu.* C. PETRESCU, R. DR. 77. [Se întrebuințează numai la pers. 3: costă (să coste), prin Transilv. și costă (să coste) și costăci. S: (desit din uz: < n.-grec. κοστίζω) costăci vb. IV²: — (latinizare) costă vb. I STAMATI. Cât îți costă? VAIDA. Cf. GHETIE, R. M. 102: — (< ung. *kostálni* STAN, M. 152, vechiu și dialectal) costăci, costăci, costăci vb. IV² Cât costăci *halnele* lui STAN, M. 152. | Adjectiv-verbal (desit din uz) costăci (PONTBRIANT), (Transilv.-de-nord) costăci (GHETIE, R. M. 102), (astăzi numai în forma derivată dela forma costăci) costăci (cu negativul *nerosistitor*), *doare* = care costă mulți bani, mari cheltuieli, scump. *Desfășurări costăci.* MARCOVICI, D. 146. *O călășă liniștită și foarte puțin costăci.* I. IONESCU, D. 171. [La Poartă, prin mijlocul grecilor] *toate jeluirile... își luau un sfârșit mai rădăcor, și, de nu mai puțin costăci, totuși mai puțin primejdioasă.* ODOBESCU, I 123/.

Gusturi și slăbiciuni costăci. ODOBESCU, VLAHUTĂ, D. 179. *Pontonicii noștri nu sânt pregătiti pentru o lucrare așa de lătină și de costăci.* D. ZAMPINESCU, R. 200. *Croitorii, sacrificând frumusețea, au suprimat din modelele lor tot ce era prin costăci.* UNIVERSUL, a. 1930, 10 Noemvrie.]

— N. din ital. *costare*, s. din germ. *kosten*, idem. Cf. *cost*, *cuștului* și dubletul *costa*.

COSTAL, -Ă adj. 1. *Côtier*. 2. *Costal*. 1. (Geogr.: neoblicnuit: după fr. *côtiers*) De la coasta mării. *Marele curent costal care merge spre Asia.* BUZOLANU, ap. TDRG. 2. (Anat.) Ce ține de coastele corpului. *Regiunea costală.* *Vertebre costale.* — N. din fr.

COSTĂLUI vb. IV² v. *costa*.

COSTĂNĂȘ s. a. v. *castân*.

COSTĂNDĂ † s. f. Ancienne monnaie. — Veche monedă de argint, numită în Mold. și potronce (cf. PRUV. 36), a cărei valoare varia după epoci: 10 bani (BRĂESCU, M. 77), 13 bani (id. ib.), 6 aspri (cf. PRUV. 36) s. 14 aspri (BRĂESCU, M.

77), 13 la taler (id. ib.) s. 5 la ducat (cf. INVĂ-ȚĂTURI, a. 1642, ap. GCR. I 95/). Copiii o poartă până azi, la gât ca amulet (ȘĂINEANU, D. U.). *Banal era de argint curat, mai mare și mai gros decât o costandă.* CANTEMIER, HR. 248. *Împărțitul Costansu... să fie făcut aici bani, și de puțumel lui să sâ fie chemat și costandă; ...acolo unde se fac nu sâ chieam costandă, iară ai noștri le zie costandă; ...le-au fost zicând costandă, adică banii lui Costansu.* id. ib. 249. Cf. MARDARIE, L. 288. IORGA, B. R. 15. *Sânt datoriu... 8 costandă* (sec. XVI). CUV. D. BĂTR. I 96. *Am chemat meșterii, de am tocmii denaintea dumatil(e) sută câte 3 florinți, 2 costandă (a. 1645?)* IORGA, B. R. 79. *Da pre oca câte 10 costandă (a. 1649).* id. ib. 47. *De n'ai haină, tu măcar dă un costand sau un ban.* NEAGOE, INV. 271. *Au pus Domn pre un om prost, anume Antonii, și-i da nașac pe zi câte 10 costandă.* LET. III 9/.

Ile cu costandă, de până de casă. G. I. PITIȘ, CONV. LIT. XXIV 921. *Mă rămasă o rămășiță [de bir]: Trei costandă s'o lăfă.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. 8. 42. [S]: **costândă** † s. f. (sing. refăcut din plur.) **costând** † s. a.; — **costantinat** †, **costandinat** †, **costandinat** † s. m. = monedă de aur cu efigia lui Constantin cel Mare s. a. altul împărat bizantin (cf. TDRG.). *Un galbân costandinat* (a. 1767). URICARIU, XVII 59/.

Un costandinat de aramă, poleit (a. 1824). ib. XX 343/.

Isi umplu pumnii de bani... țosari, costandinăți. lire. TELEOR, N. R. I 169.]

— Din n.-grec. κοστωτάριον. Cf. bulg. *kostandina*.

COSTANDINĂT † s. m. v. *costandă*.

COSTANTEANĂ s. f. art. sing. (Mitol. pop.) v. *Sânziama*.

COSTĂRĂR s. m. v. *cositor*.²

COȘTEĂU † s. a. v. *coșteiu*.¹

COSTEŪ † s. a. v. *coșteiu*.² și *coștreiu*.

COSTEŪ (†) s. a. *Château*. — (Ungurism; învechit) Castel (ION CR. II 219), fort, turn de cetate. Cf. cu lă. *Kosthøj* = castellum. ANON CAR. *Fu dus într'o cetate costăci a cararilor ce veciniază acolo.* DOROFTEIU, V. 8. 60. *Acest preot sâ aduse într'un coșteiu de cetăție.* MINEIU (1776) 93. *Adrian... luând multe alte coșteie și stricându-le... a ocolit cetatea.* LET.² I 96. *S'au mutat Abaza pașa cu tabăra mai jos, de au bătut un coșteiu.* MAGAZ. IST. IV 320/.

Cetăți nu sânt, nici coșteie, intru care sâ între oamenii fereți. ib. V 105/.

Coșteiu, carele acumia se numeste în limba itălenească La Città di sant'Angelo. ȘINCAL, HR. I 11/. *Sâ cuprinză cetăți, pământuri, coșteie, țărâni, plaiuri.* id. ib. I 365/.

Odată t-au chemat Prințul (nu Craiul) Apafi la prânz, în coșteiu Blajului. id. ib. III 129/.

Cf. III 156/.

Prin sec. XV... regii ungari puseră sâ dărdăne o mulțime de cetăți de graniță — intru care s'ar fi putut să fie și coșteiu dela Râșinari. PĂCALĂ, M. R. 45. [S]: **coșteiu** † (cu plur. *coșteie* și *coșteie*) s. a.; (propriet de castel) **coșteiu** s. a. Probabil, același cuvânt e **coșter** s. m. sing. Intr'o colindă: *Dacă m'oiu însura, Drumul fie [murgule] și-oiu da Pe coșta coșterului... De-i mânca ce îi-a plăcea.* PAMFILE, CRC. 94.]

— Din ung. *kastély*, idem. Cf. *cașteiu* și dubletul *castel*.

COSTEŪ s. a. *Grenier à mois*. — (Prin Transilv. și Bucov.) Coșar (2) de păstrat porumbul ne-

desfăcat (Com. V. BUCUR), în formă eliptică, din împletitură de nulele de salcie sau de alun (HERZ-GHER, M. IV 241), săsălae (Com. A. TOMIAC). Cf. potumbur, Cucuruzul... cel mai copt se pune pe podul căci sau în coștenie. ECONOMIA, 55. Mai răd coșciul cel mare de leji, prin care nu se vede zisa pe nicăiri, decât numai cucuruz. RETEGANUL, P. III 82/5. [Cu pronunțare dialectală coșciul s. a.; (apropriat de coastă) coștiu s. a. = coșer (Rus, jud. Someș), Com. ITTU.]

— Cf. rut. košili «cosar».

COȘTEIU s. a. Sac. — (Mold., Bucov.) Săculeț de pânză (ȘEZ. XXIII 43), sac de pânză, în care se pune făină pentru luat la drum (Nemțșor, Neamt, ION CR. III 377); spec. tocul de pânză în care se vâră penelul unei perine (ION CR. III 377. Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC); p. ext. față (III 5^a) de perină (ȘEZ. II 224/5, com. AR. TOMIAC). După ce l-au decroptat cioclii, neamurite... iau oșcele... le pun într' un coștiu de pânză. MARIAN, I 414/5. Coștie de mătlaș. Id. NU. 757/5. — Poate, același cuvânt ca cel precedent.

COȘTEIU s. m. v. cășteiu.

COSTELBA s. f. v. stebă.

COSTELIV, **Ă** adj. I 1^a. *Maigre*. 2^a. (Noix) dont l'amande se détache difficilement des replis intérieurs de la coque. 3^a. (Bois) aux anneaux serrés. II. *Sec*.

I. Propriu. 1^a. (Despre persoane și, mai cu seamă, despre animale) Slab (de i se văd coastele COSTINESCU), slăbuț (com. OLMAZU). *Un căndător... slab și costeliv, ca un cal de bruc*. ODOBESCU, III 157/5. *Cazucul se dușe și veni într'o clipă pe un cal roib și costeliv*. DELAVRANCEA, V. V. 246. *Era bălan și costeliv*. SANDU-ALDEA, A. M. 86. *Sub aspectul acesta costeliv, e un tânăr viguros*. C. PETRESCU, C. V. 205. *E un neam d'îla costelivii, de parcă mânducă numă'n zi de post*. D. STĂNOIU, C. I. 116. | Spec. (Despre capre) Care dă puțin lapte. [Caprele], după cum dau lapte, se deosebesc în capre lăptoase și capre costelive. II. 11 27.

2^a. P. a. n. l. (Despre nucă) Al cărui miez nu se poate desprinde întreg din cauză că e prins prea mult în membranele interne ale coajei, uscată, tare, cu miezul lipit de coajă (Buzău, com. POPESCU). *Ca o nucă costelivă se zice de omul fără miez; câte odată și de cel uscat, slab la trup*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I. 228. *Slujba scasă, ca o nucă costelivă, când slujești fără a te folosi cu nimica*. Id., Ib. IV 605. Cf. IX 113.

3^a. (Despre lemn) Care are inelele anuale dese, îndesat, mărunț. Com. ITTU.

II. Fig. (Impropriu) Sec, arid. *O carte plăcută, în care formulele costelive au mecanice... sunt mai peste tot locul foarte bineșor furișate*. ODOBESCU, III 11/5.

— Din bulg. *kostelivŭ* «cosos, slab» (*kosteliva orčă* = nucă costelivă).

COSTER s. m. sing. v. coșteiu.

COSTEREĂȚĂ s. f. 1^a. *Souc, poulailler*. 2^a. *Petit garde-manger*. — (Mold., Bucov.).

1^a. Coțeț (Ropeca, Bucov., com. PROCOPOVICI) de porci (II. XII 386) s. de gălni (DICT., ȘEZ. VII 171, com. AR. TOMIAC), de găște, cocină, poiată. Coteșeața sau coștereața este adăpostul unde dorm găinile. Înaltă de 3 metri, are formă circulară, făcută din pari bătuți în pământ și îngrădiți cu nulele. Nulele se lipesc cu bălegă.

PAMFILE, I. C. 428. *Coștereațele (măsurilor) tre-buc a fl... cât se poate mai curate*. I. IONESCU, ap. CADE. *Dar de cele coștereațe n'ai uitat!* CONTEMPORANUL, V, vol. I 143. *Se afumă coștereața găinilor cu pușcoasă și iarbă-marc*. GRIGORIURIGO, M. P. II 15. *Poi m'am suit și cu pe coștereață, că doar nu se vede bine*. ION CR. II 175. *Am o pușcoasă răjneață, Când o prizi de urechi, Face făstiu în coștereață*. (Cheia în gaura broască s. lăcălii). SBIERA, P. 320/5. | (În bătaie de joc) Casă mică, urtă pe din afară, asemănătoare cu o poiată de gălni. VASILIU, P. L. 257.

2^a. P. ext. Cămară mică, în care se țin poame (Mahala, Bucov.) Com. PROCOPOVICI.

[Ș]: **coștereață** s. f., II. XII 386, **coștereață** s. f. *În costireața găștelor, În pățulul gășnelor*. MARIAN, V. 196. (+ coteșeața) **coștereața** s. f. (Bucovina) Com. PROCOPOVICI.]

— Cf. rus. *kuča* „colibă”, rut. *kuča* „coțeț de porci”, bulg. *kôta* „casă, colibă”, sârb. *kućerica*, *kućerica* „colibă”.

COSTERNEĂȚĂ s. f. v. coștereață.

COSTESÊT adv. *En bandoulière*. — Dela umăr spre soldul opus, în felul cum se poartă arcul, arcaș, arcește. *O fată cu ștergar pus costeseț* (tipărit: *coșeseț*, dar în glosar: *coșeseț*), *dela umăr în spre brâu*. PAMFILE, V. 39.

— Derivat din *coșis*, prin suf. -eț. Cf. *coșiteșețe*.

COSTICUȚĂ s. f. v. constituție.

COSTIE s. f. v. coastă.²

CÔSTIE s. f. (Agric.) v. cosie.

COȘTIG s. a. v. coșciug.

COSTINĂ s. f. v. coastă.²

COSTINĂȘ s. m. *Petit poulain*. — (Transilv. de-nord; atestat numai la PRECUP, P. 48, 55). Mânc mic.

COȘTIOARĂ s. f. v. cositor.¹

COȘTIOV s. a. v. coșcov.

COȘTIREĂȚĂ s. f. v. coștereață.

COSTIȘ, **Ă** adj., adv. s. a. v. coastă¹ și costișă.

COSTIȘĂ vb. IV^a v. costișă.

COSTIȘĂ s. f. *Coteau, pente*. — (Mold.) Coastă (3^a) de deal mică ca întindere, pantă prăpăstioasă (PORUCIC, T. E. 28), cf. *plise*, *corn*, *corhană*, *turană*. Cf. H. III 228, XII 311, 376, C. C. 131, 217, XVI 133, HERZ-GHER, M. IV 241. *Era cuprinsă toată costișa până pre supt pădurc*. LET. II 356/5. *Și au luat în sus, pre costișă, în prașno lor, alături cu păruul*. LET. I 316/5. *Mearșă, luând costișea muntelui, la un sat*. DOSOFTEIU, V. S. 69. *Cam pe costișă, pe deasupra unci fântâni*. URICARIU, XVII 193/5. *Un țevor ce este în costișă*. URICARIU, XXIII 388. *Natura pământului de pe costișă... este argilo-năstipoză*. I. IONESCU, D. 308. *Locuitorii... arădă casele lor pe costișă a'au intins cu împrejmuirca lor până în păruu*. Id., Ib. 346. *Coliba lui Jorj, pe costișă unui munte pietros*. C. NEGRUZZI, III 219/5. *Pe drumul de costișe ce duce la Vosluis...* ALECSANDRI, P. II 445. *Astelu, afurișă-tă costișă!* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 487. *Pleacă pe costișă într'o parte, spre pădurc, și se cam mai*

duce. CREANGĂ, P. 41/s. *Pe o costișă de deal, nu departe de sat, un cioban păstea o turmă de oi.* CUV. MOLD. 1930, 5 Oct. *S'o sînceat S'o mînceat... Pe toate costișele.* MARIAN, D. 95. *Bădca pe costișă ară.* SEVASTOS, P. P. 100/m. [*Și: costișe s. f.*; — (prin Munt.) *costiș s. a.* (plur.: *-stișe și -stișuri*) = coastă (3e) de deal, costișă; o parte a căruții (H. IV 280, XI 356, XI 373, XIV 152), la mîbă (Muzeul, Teleorman, DAMÉ, T. 9, 10), lîntușul care leagă drciul cu crucea căruței (H. IV 156). *Oastea se coboară cola pe costiș.* ALEXANDRI, P. I 53. *Căinele și stăpînul umblau înec și pe sfială pe costișul lunecos.* ODOBESCU, III 183/m. *Pămîntul se lăsa la vale în costișe și pripoare.* Id. Ib. III 195/v. *De ce fărîncețare Să-ți fie ochii așînțiți spre Tiburul umbrî,* și spre costișul Aeuslei ori piscul înegrit Al muntelui lui Telogon. OLLĂNESCU, H. O. 296. *Urădnd costișuri drepte ca părețele și scoborînd povărniguri primejdoase.* CONV. LIT. XVII 107, ap. TDRG. *Să sula pe costiș și ciuipa la brînduși.* PĂSCULESCU, L. P. 27. *Ița, ița prin păș, făța, făța prin costiș.* [= Coasa]. GOROVEI, C. 114. | Diminutiv: *costișel s. m.* Numire de cusătură cu culoare neagră pe măneca cămășii femelor de pe Bistrițioara. MOLDOVAN, T. N. 301. | Verb: *costiși IV^a = A* face ceva s. a merge costiș. LB.; (cu part.-adj., întrebulnat și ca adverb) *costișat* (dial. *costișet*), -ă = pieșis, curmezis, de-a coasta (și despre cusătura mănecii) ȘEZ. II 224/m. *Coințele costișete, în răpe largi s'au schimbat...* KONAKI, P. 212. *Stăna să se facă pe loc înalt și cam costișet.* DRĂGHICI, ap. TDRG. *Puiule, crăpa-ți-ar calu! Că digrab' ai sut dealu! Ci (= ce, de ce) n'ai mîra mai costișat. Să mă satur di uitat!* MAT. FOLC. 1351.] — Derivat din *coastă*, cu suf. -iș(ă). Cf. (ad-verbul) *costiș*.

COSTIȘEL s. m. v. *costișă*.

COSTIȘETE s. f. plur. *Couture* en blais sur les manches des chemises paysannes. — Bănicei (cusătură) în formă de răuri pieșise pe umerii cămășilor (ărănești). PĂCALĂ, M. R. 519. — Derivat din *coastă*, cu suf. -eafă. Cf. *costeșet*.

COSTIȘI vb. IV^a v. *coasta*.

COSTIȘOARĂ s. f.

COSTIȚĂ s. f.

COSTIU, -IE adj.

} v. *coastă*.'
}

COȘTIŪG s. a. v. *coșciug*.

COSTIŪM (?) s. v. *costum*.

COSTIV, -Ă adj. v. *coastă*.'
}

COȘTOFĂ s. f. *Flanc*. — Flămînzare, slăbile, desert, stinghe (Săvârșin, J. Arad). DR. V. 325.

— Contaminare din *coș + cartoaia*, cum se mai numește prin aceeași regiuni această parte a corpului animalelor.

COSTOALĂ s. f. v. *coastă*.'
}

COSTOARĂ s. f. v. *cositor*.'
}

COSTOPĂȚĂ s. f. v. *coastă*.'
}

COSTOI † vb. IV^a v. *coastă*.

COȘTOLI vb. IV^a v. *cuștului*.

COSTOMOC s. a. *Botte de foin*. — (Bistra, în

Transilv.) Legătură de fân. VICIU, GL. [Verb: *costomoci IV^a = a* gomoli, a încerca. VICIU, GL. *Nu costomoci așa așa, că n'o mai pot desface.* Id. Ib.). — Cf. *foștomoc, golomoc, ghemo-toc*.

COSTOMOCI vb. IV^a v. *costomoc*.

COSTORĂR s. m.

COSTORĂREĂȘĂ s. f.

COSTORĂRIE s. f.

COSTOREĂNCĂ s. f. (Cor.)

} v. *cositor*.'
}

COSTORI vb. IV^a v. *cositor*' și *custură*.

COSTOR(IU) s. m. sing. (Met.) v. *cositor*'.

COSTOROĂBĂ s. f. *Petite voiture à un cheval*. — Telengă de un cal (Cuvin, Jud. Arad). Com. ITTU.

COSTOROĂBĂ s. f. (Dulgh.) v. *custură* și *cosoroabă*.

COSTOROĂBĂ s. f. *Masure*. — (Atestat numai la DELAVRANCEA) Cocioabă. *N'are decât o neopătă...* ca să-i păcească *costoroaba*. H. T. 10. — Cf. *costereafă, cocioabă și coșmelie*.

COSTOROĂBĂ s. f. }

COSTOROĂVĂ s. f. } (Dulgh.) v. *cosoroabă*.

COSTÓS, -OĂȘĂ adj. v. *coastă*.'
}

COSTRĂȘ s. m. (Iht.) v. *costrăș*.

CÓSTRĂȘ s. m. I. 1°. *Perche (perca fluviatilis)*. — II. 1°. *Poulain tondu ras. Cheval zébré, bai-brun*. 2°. *Veau tondu entre les cornes*. 3°. *Garçon aux cheveux tondus. Personne aux cheveux mal coupés*. — (Mold. și Bucov.).

I. (Iht.; Mold.-de-sus) Biban. ANTIPA, F. I. 14, p. 58. Cf. H. 10, 22, II 35, III 325, VI 44, X 4, 85, 107, 141, 260, 478, 480, 538, XVI 96, 104, MARIAN, INS. 57. *Costrășul sau costrășul e lătare, ceva mai lung decât carusul, e vîrșat cu dungi în curmezis, una albă și una cenușie, așa că seamănă cu costrășurea ce se face la cai tineri la coamă și la coadă.* DAMÉ, T. 127. | *Specii* (la CIHAC, II 74): *costrăș boticos = Aspro vulgaris; costrăș spinos = Gasterosteus aculeatus, Alausa. Cea din fire floare îi este albă cu negru picat, precum sînt solzii costrășului* (de cetit, probabil: costrășului). CANTEMIR, IST. 208/v. *Costrășul pe care-l aduse undița la mal...* SADOVEANU, I. A. 240, cf. 62, 102.

II. P. a n a l. 1°. S. m. și f. (Poate, aluzie la solzii spinoși de pe spatele pestelui, cf. ANTIPA, F. I 10) Mînz cu coama (și coada MARIAN, SE. II 69, DAMÉ, T. 127) retezată (Iniția oară, cf. HERZGHER, M. IV 241) și cu moțul de pe frunte rețezat (cf. DRAGOMIR, O. M. 219). Cf. ȘEZ. XXIII 43, (Straja, Bucov.) com. AR. TOMIAC, (Bîlca, Bucov.) com. TOPAN. | P. ext. Mînz dela un an în sus (PRECUP, P. 48, 55, cf. DRAGOMIR, O. M. 219), (fem.) mînzocă de un an (ION CR. VI 29), mînz când trece de un an, tretin (H. X 44); în alte părți mînz în anul al dollea (H. X 497), de dol ani (H. XII 274, com. TOPAN), Cf. H. X 20, 150, 535, noatin, străjnic | P. ext. Mînz (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC. | (Cu aluzie la culoarea pestelui, mai ales la dungiile negre-verzi de pe spinarea lui. Cf. ANTIPA, F. I. 12, DAMÉ, T. 127; în acest sens și cu forma feminină *costrășă*) Cal (iapă) cu dungi ca zebra

(cf. DAMÉ, T., glos.), rogielie (MĂNDRĂSCU, L. P. 184/a). Fără numai un *costruș* și un bid de coatoriu (a. 1715). ȘTEFANELI, D. C. 28. Au zis cum că este *costruș* lui brează cu ste(a) în frunte (a. 1787), id. lb. 171. Vine *murgu* margilor și fruntea *costrușilor*. MĂNDRĂSCU, L. P. 184/a.

2. P. anal. Vițel tuns pe la coarne. Cf. MARIAN, SE. II 69.

3. Bălat tuns (Straja, Bucov.) com. TOFAN. Persoană tunsă rău și neregulat. Cf. HERZ-GHER., M. IV 241.

[S]: *côstrăș* s. m. H. I 35, DAMÉ, T. 127, *costrăș* s. m. H. I 22, *côstres* s. m. H. X 107, *côstris* s. m. ANTIPA, F. I. 14, *côstros* s. m. H. X 489, XVI 96, *costruș*, -ă subst., *costruș* s. m. Com. MARIAN. | Diminutiv: *costrășel* s. m. = un fel de pește numit și: bubuioc. H. III 290. | Alt derivat: (+ străjnic enotens) *costrușnic* s. m. = mînz mai în vîrstă decît *costrușul*. Cf. H. X 535. | Verb: *costrușă* l^a (cf. DAMÉ, T. 127, DRAGOMIR, M. O. 219, DR. V 292), *costruși* (cu rostire dialectală: *costruși*) HERZ-GHER., M. IV 241, com. AR. TOMIAC, DR. V 292) vb. IV^a și *costruși* IV^a (MARIAN, SE. II 69, DR. V 292) = (ad II 1^a) a tunde, a rețeza coama (MARIAN, SE. II 69, com. AR. TOMIAC, cf. HERZ-GHER., M. IV 241) și coada (MARIAN, SE. II 69, DAMÉ, T. 127) precum și moțul de pe fruntea (DRAGOMIR, O. M. 219) mînzului: (ad II 3^a) a tunde rău și neregulat. Com. AR. TOMIAC, cf. HERZ-GHER., M. IV 241; (cu abstracțiile) *costrușare* (DAMÉ, T. 127), *costrușire*, *costrușire* s. f.; (și cu part.-adj.) *costrușit*, *costrușit*, -ă Cf. DR. V 292.]

— Din bulg. *kostrež* și *kostruš* «perca fluvială» s. sârb. *kôstreš*, idem (cf. bulg. *kostruna* «coamă de cal»).

COSTRĂSEL s. m. (Iht.) v. *costrăș*.

COSTREĂ s. f. } (Bot.) v. *costréiu*.
COSTREIE s. f. }

COSTREIU s. m. (Bot.) I. P. *Sorgho d'Alep*, *Herbe-de-Guinée* (*Sorghum halepense*, *Andropogon* cu *Holcus halepensis*). 2. *Panicum Crus galli*. 3. *Setaria glauca*. 4. *Avena fatua*. 5. *Lithospermum officinale*. 6. *Nardus stricta*. *Alopecurus pratensis*. II. *Nom de chien*.

I. (Bot.) Plantă (H. I 129, II 42, 207, III 226, 487, IV 9, 84, V 147, VI 104, VII 27, VII 91, XVIII 168) tâlăsoasă, de lnc (CHRITĂSCU, GR. 248), cu foaia lată (PĂSCULESCU, L. P.); însplică (Zagra com. CORBU); se mai numește și huler (H. IV 52) s. sad (H. VI 25):

1^a. Mare plantă ierboasă, cu rizomul puternic și tîrător, cu flori purpurii. Crește pe câmpuri, prin locuri deschise, pe lângă drumuri și prin grîne. Se mai numește: bălur, *belougher*. PANȚU, PL.

2^a. Iarbă bărbăoasă. PANȚU, PL.

3^a. Mohor. PANȚU, PL., PĂRVEȘCU, H. POMPILIU, BIH. XX 1008, VAIDA, DENSUSIANU, T. II.

4^a. Odos. LB., POLIZU, CABA, SĂL.

5^a. Melu-păsăresc. Plantă cu frunze lineare ascuțite, aspre. PĂRVEȘCU, H.

6^a. Tăpoșică. Cf. BĂRCIANU.

7^a. Coada-vulpilî. Graminee foarte lătită, plantă de nutreț la vite. Seamănă cu timoftica. Com. CORBU.

Apa mîlce buturugile și asteruase renia cu nișip, prin care numai troscoțul, șoarul și costreul răzbeau. M. I. CHRITĂSCU, CONV. LIT. XLIII 923. Pe mine mă lăsa singur, să aduc costreiu vîfului. I. BOTENI, SĂM. IV 726, cf. 728. Foicidă trei

costrei. TEODORESCU, P. P. 273. Foaia lîedului, și ... a costreului. PĂSCULESCU, L. P. 62.

II. P. ext. Nume de căne ciobănesc. H. IX 60. [(În Banat) rostit *costréiu*. Com. COOA, H. XVIII 168. Să cosească fân, *costréiu*. HODOȘ, P. P. 184. | ȘI: *costréa* (scris *costré*) s. f. POMPILIU, BIH. XX 1008, (cu pluralele *treie* VAIDA și: *treie*). Să-mi cosească fân, *costréie*. ALECSANDRI, P. P. 267/a, TEODORESCU, P. P. 321^b; — (cu schimb de terminațiune) *costréme* (Hunedoara) H. XVII 91, DENSUSIANU, T. H. 57; — (sing. refăcut din plur. *costréie*) *costréie* s. f. Com. CORBU; — (+ *coastă*) *coștiu* s. m. H. III 226, 487, VI 25, 104. Foaie verde de costciu. MAT. FOLC. 253, cf. 475.]

— Aparține tulpinei slave *kost* (Dr- «ascuțit», cu multe derivate însemnând obiecte, spec. plante înepătoare (bulg. *kostreva* «*alopecus pratensis*, sârb. *kostrava* «*festuca*, etc.), deci înrudit cu pețete (cu multe oase) *costruș*. În JAHREBER, XIX 93 se citează o formă bulgărească *kostréi* «*Borstengrass*» (pe care n'o pot atesta în dicționar). Dacă cuvîntul românesc vine din acest cuvînt bulgăresc, forma bănățeană cu *ă* s'a născut prin falsă regresiune (ca *cimpoșu*, *cătrașu* și *istrom*. *dăer* <*zier*).

— Aparține tulpinei slave *kost* (Dr- «ascuțit», cu multe derivate însemnând obiecte, spec. plante înepătoare (bulg. *kostreva* «*alopecus pratensis*, sârb. *kostrava* «*festuca*, etc.), deci înrudit cu pețete (cu multe oase) *costruș*. În JAHREBER, XIX 93 se citează o formă bulgărească *kostréi* «*Borstengrass*» (pe care n'o pot atesta în dicționar). Dacă cuvîntul românesc vine din acest cuvînt bulgăresc, forma bănățeană cu *ă* s'a născut prin falsă regresiune (ca *cimpoșu*, *cătrașu* și *istrom*. *dăer* <*zier*).

COSTREME s. f. plur. (Bot.) v. *costréiu*.

CÔSTREȘ s. m. (Iht.) v. *costrăș*.

COSTREȘ s. a. v. *coțel*.

CÔSTRIS s. m. (Iht.) }
CÔSTROS s. m. (Iht.) }
COSTRUJ s. m. (Iht.) }
COSTRUJ vb. IV^a } v. *costrăș*.
COSTRUȘ s. m. (Iht.) }
COSTRUȘA vb. I^a }
COSTRUȘA s. f. }
COSTRUȘI vb. IV^a }
COSTRUȘNIC s. m. }

COȘTUÎ vb. IV^a v. *costa*.

COSTUM s. a. *Costume*.

1^a. Felul de îmbrăcăminte consacrată prin datină a unui popor, a unei regiuni, a unei epoci, a unei clase sociale s. felul de îmbrăcăminte la anumite ocazii, part. (înută; p. ext. îmbrăcăminte însăși caracteristică pentru un popor, o regiune, etc. *Revoltații își dăseră cuvînt să se îmbrace în costume de eroi*, ALECSANDRI, T. 1088. *Un tîndr elegant, alii căruia costum era după moda curții*, C. NEGRUZZI, I 16. *Viziții, în vechiu costum rusec*, id. lb. I 37. *Erau la cafea, în costum lejer*, I. TEODOREANU, M. II 159. *Costum național*, *Costum de bal*.

2^a. P. ext. Rînd de halne. *Rînducește în cuier costumele de halne*, C. PETRESCU, R. DR. 98. *M-am făcut un costum de vară*.

[S]: (Învechit; Mold., cu pronunțarea rusească a cuvîntului francez: *kostjumă*) *costiium* s. a. STAMATI. *Costiiumul înecat* alce va pîrea urmașilor noștri o poveste din halimalc. RUSSO, s. 18. | Plur. *Aune și Aunuri*. | Verb: *costumă* (*costiumă*) (†) STAMATI) 1^a trans. și refl. = a (se) îmbrăca cu un costum (1^a); cf. *travesti*; (întrebîntat mai ales ca part.-adj. *costumat* (cu negativul *necostumat*), -ă = îmbrăcat cu un costum, cf. *travesti*. *Bal costumat*, la care lumea vine îmbrăcată în diferite costume; cf. *bal mascat*. | Nomen agentis: (<fr. *costumier*) *costumiér* s. m. = cel ce confecționează, vinde s. închiriază

costume de teatru, de bal, etc.; (la teatru) cel ce are în păstrare costumele.]

— N. după fr. (<ital. costume sobiceiu, datină, din lat. *consuetudo*, -*udinem* sobiceiu).

COSTUMĂ vb. I^a }
COSTUMIER s. m. } v. costum.

COSULȚ s. a. v. cos.²

COSŪLTE s. m. sing. *Forac.* — (Straja, Bucov.) Cel care mănâncă mult (Com. AR. TOMIAC), gaman. — Cf. folte.

COSŪR s. a. v. cosor.

COSURĚL s. a. }
COSŪȚ s. a. } v. cos.²

COSŪȚĂRĂ s. f. v. coase.

COT ! Interjecție. Intrebunțată numai în legătură cu *cotocodac* (v. e.).

COT s. a. și m. I. 1^a. *Coude*. 2^a. *Jarret*. II. 1^a. *Coude* (de la manche). 2^a. *Equerre*. 3^a. *Coude* (d'un outil, d'un tuyau). 4^a. *Tournant* (d'un chemin, d'une rivière). *preașu'le, golf*. 5. *Ruse, truc, diversion*. 6^a. *Angle, coin*. III. 1^a. *Coudée, aune*. 2^a. *Jauge*.

I. (Anat.) 1^a. (La om) Articulația de la mijlocul brațului, care face ca să putem mișca antebrațul. De obiceiul înțelegem prin cot apofiza cubitusului, pe care o simțim sau o vedem leșind când îndoiim brațul; partea opusă se numește *îndoitura cotului* (BIANU, D. s. subț cot). *Cotul* îl întrebunțăm și ca punct de sprijin; se zice că omul stă, (rar) șade într'un cot s. pe s. în coate s. cu coatele pe ceva, se reazimă s. stă s. șade rezimat într'un cot s. e'un cot de ceva s. pe coate, își reazimă cotul de ceva, își pune coatele pe ceva, se lasă într'un cot, își reazimă (capul) pe coate. *Kot* = cubitus. ANON. CAR. *Îi tăt svântă di-roapă de prin cot*. DOSOFTEIU, V. s. III. *Côtele sale tândo spre ceale de folos*. PENTICOSTAR (1694), ap. GCR. I 313/2. *Urșii stând pe coate, au trântit un hohot mare*. ALECSANDRI, P. III 236. *Ghiontindu-l, cât ce putu, cu cotul*. C. NEGRUZZI, I 84. (Păstorii) *răzimați c'un cot de-o stâncă și c'o mână pe-o bătă*. EMINESCU, N. 5/2. *Cu coatele aşezate pe masă și cu capul în mână*. Id. Ib. 45/2. *Un sibastru... toată vicia și-o ptercuse c'ind în cârțile cele sfinte, în coate și'n genunchi*. RETEGANUL, P. II 65/2. cf. IV 14/2. *Pe buciul cel mai mare îl ferca și mai tare, cu cotele la spinare*. ALECSANDRI, P. P. 58/2. *Bărbat oia lua Care Dunărea să'nnoate, Redicând din coate*. Id. Ib. 122/2. cf. 202/2. *Mă lega vârtos de coate*. Id. Ib. 206/2. *Și-l lega strâns, cot la cot [cu mână la spate]*. Id. Ib. 125/2. *Băgatu mâna până'n coate [în buzunare]*. TEODORESCU, P. P. 333/2. *Cine-mi șade, Când pe-o rână, când pe coate, Pe coroare ezri cutcași și de arme încercuși?* Id. Ib. 550. *Șad cu coatele pe masă*. ȘEZ. III 53/2. *S'o lăsat Sf. Vasile într'un cot*. Ib. III 241/2. *Coate la coate*. MARIAN, D. 96. *Întriat cu totul, Se dete p'o pernă, răzîmându-și cotul*. POP. Ib. II 363/2. *Numa cu cotu' oiu coti*. DENUSIANU, T. II. 188. *Numa mă-sa ș'o luat Tăt în coate și'n geranche*. T. PAPAĞAGI, M. 95/2. # *Din coate* = stând în coate, răzimat pe coate, să nu mândănc din coate! GOROVEI, CR. | *A da din coate* = a-și face loc prin mulțime împingând pe alții prin mișcări din coate, a se înfige (4^a), a fi străbătător. *A sta cot la cot cu cineva* = în strânsă cădășie. *Ma-*

rea finanță stă cot la cot cu nobleța autentică. UNIVERSUL, a 1930, 22 Noemvrie. (Familiar, vulgar) *A-i arăta cuiva cotul* (adesea întovărășit de un gest convențional: lovirea repetată a cotului drept de palma stângă) = a refuza pe cineva hătându-și joc de el (după ce nu mai ai nevoie de el), a-l întoarce spatele. Cf. ZANNE, P. II 91. PAM-PILE, J. III, PAPAĞAGI, P. A. 126 (unde, la nr. 76, se citează expresii asemănătoare aromânești și bulgărești). *A întoarce cotul (s. coatele) cuiva* = a nu-l asculta (PAMPILE, J. I), a-l răsplăti rău (Id. Ib. III). *Din cot* = în zadar. PAPAĞAGI, P. A. 126. *Coate(le) goale* sânt semnul sărăciei mari, iar unul va l-de-e, unul sărăcieios de pe care curg petecele, căruia îl ies coatele prin mânecele hainei, l se zice că e *fuld la coate*, că e un *coate-goale*. *La Mișu'n colț, Unde trin bețicii toți, De cinstesc paharele și tărnoșesc mangalele, Pân'li se văd coatele*. TEODORESCU, P. P. 129/2. # *De păr și de coate goale nu se plânge nimeni!* CREANGĂ, P. 203/2. *De coate goale și de mațe flândunde nime nu se căiță!* BARONZI, L. I 53/2. *Eu, de! neguștor, să mă puia în poblie cu un coate-goale, nu vine bine!* CARAGIALE, T. II 8/2. *Surtucul... ros pe margini, fuld la coate, de rădea parcu și răntul în urma lui*. EMINESCU, N. 42/2. | P. e. x. t. Lovitură ușoară (ca semn) dată cu cotul. *A-și da coate s. a-și da cu cotul unul altuia* (CIAUȘANU, GL.) = a-și face semne (atingându-se cu cotul). *Își dedău coate, de rădeau*. IȘPIRESCU, L. 37. *A-și da coatele, (rar cot) cu cineva* = a-și face semne de înțelegere, a lucra pe subt asensu cu cineva (unindu-se cu el contra altuia). Cf. ZANNE, P. II 92. *Franțuzul... și-a dat cot cu Turcul, să înceapă el galceală la Nemți*. LET. II 423/2. *Nouă ne-e friică... de! că-și dă coatele cu Căpățenu*. CARAGIALE, T. I 142/2. | (Bot.) *Cinci-cote* = căldărășă (Aquillegia vulgaris). (Munții Apuseni). BORZA, BULET. GRĂD. BOT. V 52.

2^a. P. anal. (La cal) Partea dinspre afară a articulației dela mijlocul piciorului dindărăt, cătu (cf. DAMÉ, T. 49), numită și: *cotul dinapoi* (cf. DR. V 299, 305). Când îndărăt se uita, Vedea capul șarpei, Sus pe cotul murgului. ȘEZ. III 65/2.

II. P. anal. 1^a. Partea mânăci care acoperă cotul. *Arvinte coatele au ros la antereu*. DONICI, P. 39. *Bătrânul dascal cu-a lui... haină roasă'n coate*. EMINESCU, P. 221. # *A-și roade cu cineva coatele pe aceeași bancă (a școlii)* = a fi (timp îndelungat) coleg (de școală) cu cineva, cf. C. PETRESCU, I. II 175.

2^a. (Zăd.) Unealtă de zidărie (H. II 13, SI. 222, III 38, X 468, XI 85, XII 118, 228), colțar, dreptar, echer, măsurător (Plescuța, A-rad). Com. ITTU.

3^a. Parte înecoviată care face legătura dintre părțile drepte ale unui obiect, spec. unul burlean. *Sub jongăr este un fier străbăt cu se numește „cot”*. H. XVII 236. *Tătirezul dela roata morii e legat de scara ursoli coșului cu „cotul”* (Sălște, Jud. Sibiu). Com. BANCUI.

4^a. (Top.) Loc unde cotește, unde își schimbă brusc direcția un drum, o vale, un râu, un sat, o pădure, un sir de dealuri, o scară, etc. întorsură (PORUCIC, T. E. 470), cotitură (LB.). (In)cărnitură; (plur. *coturi*) serpentine (JAHRESBER. VIII, 315); spec. peninsula mică lângă vreo apă (Vaslab VICIU, GL.), parte adâncă dintr-o apă, cu pârși drepte, cf. bulboacă, vârtje (ȘEZ. VIII 31), malul abrupt al canalului râului la schimbarea direcției în care curge (PORUCIC, T. E. 197), adâncătură mare în malul unei ape; † sân de mare, golf. *La aceli loc... este cotit Prutul, însă cotul se prinde în partea despr*

gule?) de prăjituri și de dulceduri. MERA, B. 191; **cotic** s. a. (ad II 4) = cotele. COSTINESCU. | Alte derivate: **côtea** s. m. sing. = nume glumeț care se dă celui ce e obișnuit să refuze orice-l cel (cf. a arăta căteia cotel = a refuza), draclului (com. FURTUNĂ: cel ce umblă pe drumuri cotelite, nu cu dreptatea) și (prin apropiere de coteia) unui câine care umblă în zig-zag pe urma leparului. *Să mă imprumuți cu un franc. — Te-a imprumuta Cotea, nu cu. PAMFILE, J. I. Aici Cotea e spătar!* id. Ib. Când colo, mușterii tuși! Trece cât trece, da nu vine nici Cotea să cumpere (Croceni, Vaslui), ION CR. III 220. Nu-l departe cotea de iepure = va izbiti în curând. ZANNE, P. IX 604, MAT. FOLC. 726 (variantă: departe cotel ni de iepure. ZANNE, P. IX 605); — **cotiș** s. a. (plur. *tișuri*) (ad II 4°) = cottleură, Intorsură. *Prin rârșite mi-l succe, Prin cotișe mi-l cotea.* TEODORESCU, P. P. 502°; — **cotiș** adv. = în cottleuri, în zig-zag; ocolind, strămb. *N'aleargă drept, Cu ei să poți da piept, Ci merge tot cotiș și sare curmeziș.* ALEXANDRESCU, M. 378/2. *Zăriră primul liliac, care gonca cotiș, d'a-lungul ulțelor.* DELAVRANCEA, S. 267. *Contra celor ce... răpesc țărânelui... cotiș, nu pe față, dreptu' de-a trăi prin lumca banului,* ap. TIRG. *Carul cotiș l-au băgat și foarte rău l-a răsturnat.* SEVASTOS, N. 205/2; — **cotină** s. f. (plur. *tini*) (ad II 4°) = cotidură de rău s. de drum, cotelu, incovertură, adusătură (CIAUȘANU, GL.), loc strămt, colț (BOCEANU, GL.). *S'o vârit într'o cotină, de nu-l mai poți acote.* id. Ib. *Mă pitul... pe niște cotini.* PLOP-GOR, C. 59; — (Entom.) **cotoasă** s. f. = urecheliță. FRÂNCU-CANDREA, M. 90; — **coteiș** s. a. = ad I 2°) genuche la cal (DR. V 300); (ad II 4°) cottleură (de drum), zig-zag; (ad II 6°) colț (VÂRCOL, V.). *Vulpea fugi făcând coteie.* CIAUȘANU, GL.; — (+ călu sau căleștiu) **cotăiu** (trostii cotăii) s. a. = (ad I 2°) genuche la cal, călu (Bouțarul inferior), DR. V 300.

— Din lat. *cutibus* și *cutibum*, idem (cu sensurile I 1°, II 4° și III 1°). — Cf. *cotar*, *coti*.

COT s. a. v. cut.

COT! Interjecție care limită scârțâitul cismel, când o încălță cineva; în ghicitoria: *Hof, cot, Când o scot; Hâr, bâr, Când o vdr.* (= Ciobota). PAMFILE, C. 20/2. Cf. GOROVEI, C. 78.

COTĂ vb. I ș. đ. v. căută.

COTĂ vb. I^o v. cotă.

COTĂ s. f. I^o 5°. *Cote*.

1°. (Finanțe; puțin obișnuit) Partea ce trebuie s'o plătească fiecare, dintr'o cheltuială, dintr'un impozit; cf. *cisliă*; cf. *cota-parte*.

2°. (Termen de bursă) *Cotele* sunt niște tablouri care dau în fiecare zi cursul valorilor străine, stabilit de bursă, în unități monetare ale pieței, care dă aceste *cote*; cursul acestor valori variază după cum cererea sau oferta este mai mare sau mai mică. ȘTEFĂNESCU, C. 522. *Cota pieței.* CLIMESCU, A. 287.

3°. (Literat.) Indicație în cifre sau în litere a fiecărei serii de acte (manuscrise, cărți) dintr'un dosar, dintr'o arhivă, dintr'o bibliotecă, un inventar. *Volumele au cotele 2331 și 2332.* IORGA, IST. LIT. I 65, nota 2.

4°. (Topogr.) Indicația înălțimii diferitelor puncte de pe un teren, în raport cu un plan luat ca bază; p. ext. numărul înscris pe un plan s. pe o hartă care arată această înălțime; p. ext. locul pe teren care corespunde cotel de pe o hartă. *Căpitanul*

Simion... capturase... câteva sute de prizonieri la cotele cele mai înalte. C. PETRESCU, I. II 106.

5°. Suma pe care o încasează un jucător pentru fiecare miză pusă pe un cal care a câștigat cursa. CADE.

[Verb: (fr. *coter*) **cotă** I^o trans. = a însemna prețul valorilor la bursă, după cursul zilei, a face cota (2°) zilei, p. ext. a aprecia, a evalua, (intrans.) a fi prețuit. *Dacă renta ne costă 92% și bursa o cotează cu 94%, la bilanș să o trecem cu 92%.* ȘTEFĂNESCU, C. 337. *Leul nostru cotează acum 3 centime aur;* fig. (despre persoane) a fi prețuit, considerat. *X cotează mult în partidul său;* (cu abstractul) **cotăre** s. f. *Parchetul a dispus arestarea financiarului... ambii fiind acuzați de complicitate, în afacerea cotării fictive a titlurilor ip bursă.* UNIVERSUL, 1930, 1 Decembrie; (și part.-adj.) **cotăț** (cu negativul **ne-cotăț**), -ă. *Agenții de schimb sunt mijlocorii între cumpărătorii și vânzătorii de valori de bancă, adică de acele valori care sunt cotate sau prețuite la bursă.* ȘTEFĂNESCU, C. II; fig. (despre oameni) *X e foarte rău cotat în lumea gazetărilor.* — N. din fr. *cote* (din lat.-mediev. *quota*, femin. *adj. quotus*, -a, -um «cât de mult», luat ca substantiv). Cf. *cotă-parte*.

COTĂ s. f. *Lieux d'aisance.* — (Bulgărisim, în desătece) Privată, budă, umblătoare. *Steaua lui (cutare) să nu stea, Să umble prin toate zahănalele, Pe la toate cotele și privățiile, Să aduce puterile.* MAT. FOLC. I 855/2.

— Din bulg. *koră*, idem.

COTAC s. a. *Crémallère.* — (La Românii din Serbia) Lemnul de care se atarnă căldarea la vatră. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. Cf. *cujbă, cotcană, Unde, frate-l atarnară!* — *La cotacu' coșului, 'N bălătaia focului.* id. Ib. 5/2. — Cf. *cotaie*.

COTAC s. a. *Petit bois.* — (Mold.) Pâlce de pădure. ȘEZ. XXIII 43.

— Ponte, derivat din *cot* (II 4° de pădure), cu suf. -ac.

COTAC s. a. *Rouennec.* — (Atestat numai la PAMFILE). Pismă, pricină, piec. *Ce cotac a mai fi acund pe mine?* J. II.

COTAC s. m. (Entom.) v. *cotar* 1°.

COTĂC -Ă s. m. adj. I. Nom de poisson. II. 1°. *Maigre, décharné*. 2°. *Méchant, malicieux.*

I. S. m. (Dht.) Nume de pește, nedefinit mai de aproape. H. XII 203.

II. P. ext. Adj. 1°. Uscățiv (Sângeorz-Băi), PAȘCA, GL.

2°. Răutăcios (Sângeorz-Băi), PAȘCA, GL.

COTĂI vb. IV. *Remuer* (la queue). — (Muscel; completat prin *din coadă*) A da des (din coadă): *Codobăța coșie din coadă.* Com. P. COMAN. [Ș: **coțoi** vb. IV, **coțui** IV idem.]

— Cf. *rut, kocofiat* «codobatură» (*fist* = coadă). Cf. *coțofană*.

COTĂI vb. IV° refl. *S'accoupler.* — A se împreuna sexual (despre căni POLIZU), a se cotoi, a se cotoeli, a se cotăreli. [Abstracte: **cotăire** s. f. = împerechere, împreunare sexuală (între căni POLIZU, ALEXI); — **cotăială** s. f. id.] — Cf. *cățeli*.

COTĂIALĂ s. f. v. **coțai**.

COTAIBĂ s. f. *Étable, chenil*. — (Mold.) Coteț pentru vite și alte vite mici (SEZ. V. 59/3), cotețul cănelui (cf. HERZ-CHER, M. IV 242). [Plur. -tâlbii].

— Cf. ru. *kotôbanja* «coș în care se țin găinile».

COTAIE s. f. *Chaudron*. — (Banat) Căldare mare, fără baler, în care se fierbe apă. LIUBA-IANA, M. 99, H. XVIII 145. *Fiearele ce s'au făcut din fierul mândăritii: ... 1 cotal* (a. 1757). IORGA, S. D. XIV 86/m. [Și: *cotal* s. a.]

— Cf. paleosl. *koitlŭ* «căldare». Cf. și *cotac*, *coell*.

COTAIE s. f. v. *coteiu*.

COTĂIU s. a. v. *cot'*

COTAL s. a. v. *cotaie*.

COTĂNG s. m. v. *cotăngan*.

COTĂNGĂN s. m. *Garçon, gars*. — (Trans.-de-nord) Copilul (com. V. BUCUR), copilăndru de 12-16 ani, feciorăndru (BUGNARIU, NĂS.); băiat între 13 și 17 ani (DENSUSIANU, T. H.); fecioraș ca de 16-17 ani (VICIU, GL.), băiețandru; fecior bine făcut (VALDA). *Copilul cel luat de suflat era acum cotăngan (junior, prăscu)*. RETEGANUL, P. V. 82/m. *Când eram cu cotăngan, Purtau boala* (= băta) *cu ciocan, Și dacă mă insurau, Dăduci boala pe mătai*. DENSUSIANU, T. H. 148. *Fetele de prin Josani Dau poale la juncani, Buzele la cotăngani*. BUD, P. 60. [Și: *cotăng* s. m. (VICIU, GL.), *cotăngău* s. m. (CABA, SĂL.), *cotăngoiu* s. m. *Un guguman, un prăscu, un cotăngoiu*. N. R. R. I. S. II 19.]

— Presupune un ung. **katangó* (în loc de *katangó* «cel ce umbă lărmuind»). Din *cotăngău* se explică ușor celelalte forme, prin schimbul oblicuit al suf. -ău cu -an și -oiu sau cu reconstruirea primitivului *cotăng*. Cf. DR. III 837.

COTĂNGĂU s. m. v. *cotăngan*.

COTĂNGĂNTĂ s. f. (Geom.) v. *tangăntă*.

COTĂNGOIU s. m. v. *cotăngan*.

COTĂ-PĂRTE s. f. *Quote-part*. — Partea care se cuvine fiecăruia la împărțirea unei sume de primit s. de plătit. [Plur. *cotă-părți*.] [Și: *o cotă-parte* s. f.]

— N. după fr. Cf. *cotă*.

COTĂR s. a. (Păst.) 1°. Endroit de la bergerie où l'on trait les brebis. 2°. Porte du bercail. — (Mold.).

1°. Tinda stănei, unde stau scaunele pentru mulsul oilor (SEZ. XIX 60), e o marnic, arecacia (com. FURTUNĂ). *Primăvara... stau oile la târlă, unde fac mai multe zărișoare miei și cotare*. H. VIII 98^b.

2°. (La plur.) Ușile, prin care ies oile din strungă, la muls. Cf. H. VI 3. *La fiecare cotar se atine un cioban, prinde oia și o mușcă. Pot fi de obicei 3-4 la o stână. Vorbec ciobanii și de 19 cotare* (Sărbi, Dorohoiu). Com. FURTUNĂ.

— Din slav. (bulg. *kótar* «grajd, colibă, gaură»).

COTĂR s. m. I. 1°. *Auteur*. 2°. *Joueur*. II. Nom d'insecte.

I. Propriu. 1°. Cel ce măsoară cu cotel (III 2°), cotește (III 3°) capacitatea unui vas. *Robul lui Dumnezcu Ștefan cotariul, la sfânta mândărire Ioan Novi* (a. 1806). IORGA, S. D. XV 145. *Și când s'au trimes butosiile dela vie, cotariul a*

făcut socoteala pe vasele pline. D. STĂNOIU, C. I. 85. † *Ai sărit din par și-ai dat peste naș cotar* = cine urmează multe rele. II dă și de capul lui un râu (GOLESCU); lăcomia la om nu e bună; omul neastâmpărat o pate adesea. ZANNE, P. III 157. 2°. Funcționar care supraveghează cotel (III 1°) dacă are lungimea reglementară. DICT.

II. P. a. n. l. (Entom.) Un fel de omidă lunguiață și subțire, de culoare cenușie, care, când merge, se îndoaie (ca și când ar da cu cotel (H. VII 149 cu și când ar măsura ceva cu cotel JAHRESBER. XII 125). MARIAN, INS. 306, H. IX 154. *A merge cu un cotariu*: pășind rar și gânditor. MARIAN, INS. 306.

[Și: (ad II) *cotăc* s. m. H. III 307, V 103, 459. | Verb: *cotări* IV^s = a măsura stofe s. mai ales capacitatea unui vas cu cotel (III); (cu abstractele): *cotărire* s. f. = acțiunea de a cotări; lucrul cotariului; *cotit*; *cotărit* s. a. = cotărire; impozit pe mărfurile care se vindeau cu cotel (III 1°) s. pe băuturile controlate cu cotel (III 2°), cf. *vădrărit*. *Lei 300 din venitul cotăritului* (a. 1772). URICARIUL, XXII 356, cf. XIX 324/m. *Și de cotărit încă poruncim Domnia Mea să nu se supere (blănarul), fiindcă marfa lor nu se vinde cu cota*. *Cotăritul târgului să fie iarăși venit al cutiei* (a. 1823). URICARIUL, VI 476/s; (mai rar) *cotăritură* s. f. = cotărit (3°). *Taza cotăriturilor*. I. IONESCU, P. 110. | Alt abstract: *cotărie* † s. f. = impozit pe mărfurile care se vindeau cu cotel, *cotărit*. *Să fie în pace... de cotărie* (a. 1665). FURNICĂ, I. C. IX Cf. (a. 1701). IORGA, S. D. V. 349. *Iar pre carii* [«jocari și mătăsari»] *iar afla cândănd marfă cu cotel mai mic, eu ascunzând cotăria...* (a. 1700). Id. Ib. V 347.]

— Derivat (ad I) din *cot* și (ad II) din *coti*, prin suf. nom. agent. -ar.

COTĂRCĂ s. f. 1°. *Grenier à maïs*. 2°. *Corbeille*.

1°. (Transilv., Banat) Coșar (2°) pentru păstrat porumbul, *coșarcă* (3°) (cf. REV. CRIT. III 120, com. ITTU, com. MARIAN, VICIU, GL., ION CR. IV 306, com. AL. TOMIAC), *grănar*, *hambar* (GR. BĂN.), *pătul* (com. A. COSMA), *porumbar*. Pereții *cotărcii* sânt de împletitură de nule, cu formă ovală, lungăreată, având de obicei 3 m lungime și 1 m lărgime. VUIA, T. H. 101. *Câte cotărci de cucuruz ai?* VICIU, GL. *Muierile fac jaf în cotarca cu cucuruzul*. CARTE PENTRU ECONOMIE (a. 1807), ap. BV. II 494. *O țară moartă dela cotărcă*. DENSUSIANU, T. H. 240. *Hară De sub cotărcă*. MARIAN, NU. 664.

2°. (Transilv., Banat, Bucov.) Coș de nule, *cotăriță*. Cf. PAMFILE, I. C. 175, A. 220/s, com. ITTU.

[Plur. -tărci. | Și: (+ *tărcă*) *cotărgă* s. f. (ad 1°) *La cap furcă, la mijloc cotărgă cu fân, la scuză sită*. — (Vita). GORVEI, C. 394. | Diminutiv: *cotărcuță* s. f. Com. MARIAN.]

— Din sârb. *kotarka* «hambar», direct sau prin mijlocire ungurească (ung. *kotarka* «hambar», un fel de coș de nule în care se țin sticlele de porumb), deci înrudit cu *cotar'*, *cotăriță*.

COTĂRCĂ s. f. (Med.) *Choléra*. — La 1867, când a venit holera, îi zicea *cotărcă*. PAMFILE, B. 25, 37.

COTĂRCI vb. IV^s. *Saillir*. — Trans. (complementul și pisca, în glumă femeia) A împlini actul împreunării sexuale, cf. *cotel*, *cotăi*, *coteoel*. *Plouă, Doamne, plouă, Fetele se ouă, Băieții să trăiască, Să le cotărească*. MAT. FOLC. I 510. [Cu rostire dialectală: *cotărși* TDRG.]. — Cf. *cotel*, *coteoel*.

COTĂRCUȚĂ s. f. } v. cotareă.
COTĂRGĂ s. f. }

COTĂRI vb. IV^a s. d. v. cotar.²

COTĂRI, COTĂRI vb. IV^a v. cotori.

COTĂRIE † s. f. v. cotar.²

COTĂRIȚĂ s. f. *Panier, corbeille*. — (Sărbism, în Banat, Oltenia și regiunea Vidinului) Coș (GL. BAN., com. A. COSMA) rotund, de nulele, fără baleră (Sisest, Mehedinți, com. N. IONESCU), de formă conică, făcut din curpen s. din răchită (H. IX 88), în care se țin grăunțe (cf. H. XVIII 145), s. cu care se duc bucatele la câmp (cf. H. XVIII 27, 35, 209). *Nuiețele de făcut cotăriți*. CĂTANĂ, P. I 92. *Mă mână mama la cie, Cu cotărița pe mână... Să culeg la strugure*. HODOȘ, P. P. 70. *Vârșu... e cotăriță lungărească dublă, așa că intrând peții noaptea în ea, nu mai pot ieși*. LIUBALIANA, M. 129. [Plur. -riți. CĂTANĂ, P. I 92.] | **Cotăriță** s. f. BUCUȚA, R. V., H. XVIII 308]. — Din sărb. *kotarica*, idem. Cf. cotareă.

COTĂRȚĂ s. f. *Sobriquet donné*: 1° aux chèvres, 2° aux vieux chevaux, 3° aux enfants malgres et dissipés.

1°. Cuvânt cu care se alungă caprele. *Cio, uc, cotăriță!* (Polana, Jud. Năsăud). Com. s. POP. Cf. DR. V 178.

2°. Cuvânt de batjocură despre calii bătrâni, neputincioși, slabi, urți și netrebuici. *Ce ceri pe coterja asta?* Com. s. POP. Cf. DR. V 178.

3°. P. ext. Nume de batjocură dat copiilor slabi și sbrudălici. *Coterjo, de ce nu te porți bine; nu vezi că abia ce se mai țin oasele pe tine, coterjo?* DR. V 178.

[S]: **cotăriță** s. f., cu vocalivul *coterjo*.]

— Cf. serbo-cr. *kotresan, -šna, -šno* esburliț, cu părul ca de capră. s. POP. DR. V 178. Cf. cotăriți.

COTĂRIȚI vb. IV^a. *Chiper; cacher*. — A sterpeli, a mistifica, a ascunde, a face mumsa. *Mi se pare că mi-ai cotărițit banii de pe aici de prin cancelarie!* PAȘCA, GL. — Cf. cotăriță.

COTĂRLĂ s. f. I. 1°. *Chat*. 2°. *Sale bête* (en parlant d'un chien). II. 1°. *Enfant turbulent*. 2°. *Méchant vieillard*.

I. Propriu. P. Piscă (Cernăuți), Com. T. BĂLAN.

2°. Termen batjocoritor care se dă cânelui (cf. H. X 355, XII 301, XVI 267, CREANGĂ, GL., PAMFILE J. II) mai ales când se alungă (com. MARIAN). Cf. H. X 408, (Straja, Bucov.) com. AIR. TOMIAC, (Bileca, Bucov.) com. TOPAN; căne prost (ALECSANDRI, T. 1704), de nici o treabă (ȘEZ. XXIII 43), pogărit de foame, slab, urit (ib. v 59/a), scârbos (ION CR. II 22), care pe trece mai mult prin unghere și coturi (com. MARIAN); leneș, care nu latră (com. AIR. TOMIAC); câiel alb (Valea Mureșului-de-sus. 12. v 1), poataie (BARCIANU), gârliă (id.), pujiță (com. TOPAN), pahaie (ION CR. II 22). Cf. Javru. *Țibă, cotărlă!* ALECSANDRI, T. 657. *Țibă! Hor-muz; na! Balan; nea! Zurgan; dați-vă'n lături, cotărie, CREANGĂ, P. 147. Stai, cotărlă neș-tulă, mânca-te-ar turba!* (Micești, Vaslui) ION CR. IV 108.

II. Fig. 1°. Copil neastâmpărat. HERZ-GHER., M. IV 242.

2°. Om bătrân și rău. Cf. ION CR. II 22.

— Pentru etimologie, cf. coteiu.

COTĂRLĂU s. a. și m. I. *Abri, trou*. II. *Garçon, gars*.

I. S. a. Propriu. *Gaură în vatra captorului* (BUGNARIU, NĂȘ.), adăpost unde se bagă găinile sub vatră: *Avanti, la cotărlău!* H. XVII 176. — Cf. cotlon, cotărlă, cotet, cotărlieț.

II. S. m. Fig. *Băiețandru fără mustață*. FRĂNCU-CANDREA, M. 106. Cf. cotăngan, cotărlă. [Plur., în sensul I, probabl. -laie, în sensul II -lăi.]

COTĂRLÉTE s. m., sing. v. cotărlieț.

COTĂRLÉȚ s. a. *Poulailler, cinctos*. — Cotet de orășeni (A. O. VII 521), ocol, țarc, cotet, cosare (CIAȘANU, V.). [S]: **cotărléte** s. m., sing. tantum. (CIAȘANU, V.). — Cf. cotărlă, cotărlău, cotet.

COTĂRLI vb. IV^a v. codirlă și coteli.

COTĂRNEAȚĂ s. f. v. cotet.

COTĂRSĂ s. f. v. târsă.

COTĂRZA s. f. *Haultons*. — (Năsăud) Răză. haine scărtecate, rupte. BUGNARIU, NĂȘ. — Cf. cotărsă.

COTĂTOĂRE s. f. v. căută.

COTĂZIT, -Ă adj. *Saie*. — (Jud. Fălciuș, cu rostire dialectală: *cotăzid*) Mârșav, murdar, scârnav. Cf. ȘEZ. XXXII 107.

COTÇA s. f. *Balle*. — (Transilv., Oltenia) Mingo. REV. CRIT. III 129. Orăștie) com. L. SIRCA, (Râhău) com. VULCU. *Se ia un pumn de pământ, se udă, și făcându-se dodolof..., rămâne în mâni cu o cotcă (loptă)*. ECONOMIA, 7. *Când nu un minge sau cotcă, se folosesc de un papic de lemn cilindric numit gulic*. PAMFILE, J. I 43. **De-a cotea**, numele jocului cu mingea. H. XI 202, XIV 107, 162, XVIII 60. (Jocuri speciale) **De-a-cotea în găuri**. PĂCALĂ, M. R. 203. **De-a-păta-cotea**. H. XVIII 308. [S]: (cf. etimologia) **cocică** s. f. (pronunț. *coeică*): Chiuciuș, lângă D. Sân-Mărtin) VI-CIU, GL., **gocică** s. f. (pronunț. *goeică*) Gheja, lângă Mureș], id. ib. | Diminutiv: **coteșă** s. f. (Fildul-de-mijloc, Reghin) id. ib.]

— Din ung. *kotyka*, idem.

COTÇA s. f. I. 1°. *Dé (à jouer)*. 2°. *Carreau*. 3°. *Pelote, peloton*. 4°. *Jeu de cartes*. II. *Rouerie, filouterie, esroquerie*.

I. Propriu. P. Zar (de Jucut). *Koezbe* = os. ANON. CAR. *koetzke* = alea. LEX. MARS. 187. *A strica cotça cuiva* = a strica planul, socoteala cuiva, a-l da pe brazdă. Cf. ZANNE, P. III 134.

2°. Pătrățel (de pe o țesătură). *Postar în cotet*.

3°. (Numal în DICȚ.) Ghem, cocelos.

4°. P. ext. Jocul de cărți. H. XVIII 151.

II. Fig. *Smecherie* (ALECSANDRI, T. 1170). *Încălătorie, pungărie, Raletă, cotet printrețiat care scurge pungile strălător*. C. NEGRUZZI, I 328. # **A juca cuiva o cotcă** = a-l înșela, a-l trage pe sfoară. *Nu cuiva oare treca să ne joace vr'o cotet?* ALECSANDRI, T. 429.

[Se evită a se forma plur. | Derivate: **cotcăș** s. m. — (ad I 4°) jucător de cărți, cartofor. Cf. H. XVIII 151. | A djective: (ad I 2°): un-gurism: *koekois*, idem) **coteas, -ă** adj. — (despre țesături) cadrlit; în cuburi, în pătrățele (Cf. STAN, M. 151), cf. baclava; **cotetă, -ă**, cu aceiași sens. id. ib. | Alte derivate: (Mold.) **cof-**

câr s. m. = pungaș, șarlatan. *Doi cotcari, care o dăbrăcut lumea pe-acolo.* ALECSANDRI, T. 410. *Cotcarul acela e în stare să-mi pustiască împărăția!* C. NEGRUZZI, I 92. *Oamenii au început a porceci pe moș Nichifor și a-i zice: Nichifor Cotcarul, Nichifor Cotcarul!* CREANGĂ, P. 136/37; (cu abstractul) **cotcările** s. f. = pungașie, șarlatanerie. *Nu i-ai prins cu vr'o cotcărie?* ALECSANDRI, T. 425, cf. 529. *Cântă, cuce, numă mic, De mă scoți dela robie, Trece-nă în Bulgărie, Că-i mai verbu cotcărie.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. 8. 351; (cu verbul atestat numai la DDRF) **cotcări** IV^a = a pungași, a înșela pe cineva.]

— Cuvânt intrat în limba română pe două căi, din sârb. și ung. **koeka**, idem (I 1^a). Derivatul **cotcar** se găsește și la Bulgari (*kôckari*, idem) precum și la Sârbi (*koekar*).

COTCÂNĂ s. f. *Crémallère*. — (Bucov.) Cărlig de lemn, înfipt în perete, de care atârnă ceanul deasupra focului (Pojorâta, Com. AL. PROCOPOVICI), cf. *cujbă, cotăc*.

COTCĂR s. m. v. *coteță*.

COTCĂRĂGI vb. IV^a v. *rectodea*.

COTCĂRI vb. IV^a
COTCĂRIE s. f.
COTCĂȘ s. m., adj.
COTCĂT, -A adj.

COTCLAN s. a. v. *cotlon*.

COTCODĂC! Interjecție imitantă le caquet de la poul. — Interjecție care imită cântecul găinii (mai rar al altor pasări) care a ouat (cf. COSTINESCU, GOROVEI, CR.) s. care (vrea să) ouă (cf. ȘĂINEANU, D. U., HERZ-GHER, M., IV 242) s. care vede un dușman (cf. id. Ib.); (neoblicnuit) cântecul cocosului (cf. ALECSANDRI, T. I 346). Precedat adesea de interjecția **co!**: **co!**! [Găina] *incepe dela poartă cot, cot, cotcodac!* CREANGĂ, P. 69/70. | P. a. n. l. *Făg, făg, Prin păș, Cotcodac, Prin popce.* (= Coasa, GOROVEI, C. 114. 181; **cote-dăci!**! *Huși, huși, Prin păș, Cotcodaci Prin copaci.* (= Vântul, GOROVEI, C. 397, **cuteudă!**! (Oltenia) TDRG. (exprimă p. ext. momentul când apare ceva surprinzător) *Toamă când se sfârșeau, cuteudă și eu: fără veste apărui și eu, lătămă și pe mine!* CIAUȘANU, GL. | Verb: **cotcodăci** (COSTINESCU, H. III 140, X 498, 538, HERZ-GHER, M., IV 242, GOROVEI, CR. 1540), **cotcodăci** DICT., H. II 207), **cotcodoci** (H. III 95, MARIAN, O. II 250), **căteadăci** (H. I 188), **căteadăci** (H. IV 85), **căteadăci** (H. IX 308); **coteorodî** (ZANNE, P. I 468); (+ *curșigu*) (Brașov) **coteorogî** (CHIAȘ, II 67), **coteorigî** (H. IV 85), **coteărăgi** (H. II 80), **căteărăgi** (H. II 117), **căteărăgi** (H. IX 201, 53, VII 336, XI 339); **coteorezi** IV^a (șez. VIII 188), **coteoreză** I (Biharia, CONV. LIT., șez. VII 179), **coteoreză** I (N. REV. R. XIV 349, cf. PONT-BRIANT), **coteorozi** (VAIDA, MARIAN, O. II 250, XVII 48, 94, 334, XVIII 4); **cuteudăci** (H. XII 171, XIV 209); **cuteudăci** IV^a (DICT.), **cuteudăci** P. (CIAUȘANU, GL.); **cuteuresi** IV^a (H. V 274); **cuteură** I^a (H. XVII 425) (+ *cărdă*) **căteărăi** (H. II 28); **coteoi** (H. XVII 334); **coteozi** IV^a (CREANGĂ, GL., H. XVII 334, XVIII 296) = a produce sunetul (*cotcodac*, etc.) caracteristic al găinii, cf. *cărăi*; p. a. n. l. (despre om) a trâncăni, a palavrăgi, a repeta mereu aceleași lucruri. *Aud cotcodăcind în podu' grajdului.* ALECSANDRI, T. 105. *Măscu... cotcodăcea ca găinele.* D. ZAMFIRESCU, R. 112. [Găina] *după vr'un ceas de ședere sare de*

pe enbariu, cotcodăcind. CREANGĂ, P. 70/71. [Găina] *incepu să cotcodăcească.* STĂNESCU, B. 286. *Nu cuteudeja ca găinile.* MAT. FOLC. 1594/1596/5. *Iar găina cotcoie.* Să se mărite și e. PĂCALĂ, M. R. 218. *Găina care coteorogeste scara, dimineața n'are ou.* (Brașov), Cf. ZANNE, P. I 469, 468. *Vai de casa unde coteorogea găinile și cocoiul tăce.* PANN, P. V. II 55. *Găina 'ntr'un loc coteorogeste.* Ș'nt'r'alt loc vai se găsește. Id. Ib. II 163. *Ei, nu mai coteodăci aceleași lucruri, mă plictisești!* CONTEMPORANUL, V. vol. II 500. | Abstracte: **coteodăcire** s. f.; **coteodăci** s. a.; **coteodăcăli** s. f. COSTINESCU. *Se auzeau de-afară... cotcodăcitu' găinilor.* I. TEODOREANU, M. II 58. [Cobălile] *au umplut deodată ograda cu piulți, coteodăci.* C. PETRESCU, R. DR. 99. *Cuteurezarea găinilor.* CIAUȘANU, GL. (sub *cuteudeța*); **căteărăi** s. a. H. II 28; **cuteudețătura** s. f. *Găini cu cuteudețături.* GR. S. VI 156. | Alt derivat: **cuteudătu** s. m. sing. art. = numele unui joc de copii H. V. 434; **coteodină** s. f. = găină. *Când câte-o coteodină mai blestemă sărea gardul.* JARNÍK, ap. TDRG.]

— Onomatopee care se găsește și la Slavi (bulg. *kudkudjahan, kudkudjajé*, rut. *kudkudkaly*, etc.) și la Unguri (*kotkodăcolni, kotkodăni, kodăcolni*).

COTCODĂCI! Interj.
COTCODĂCI vb. IV^a
COTCODINĂ s. f.
COTCODOCI vb. IV^a
COTCOI vb. IV^a

COTCÔRE s. m. *Fouilleur*. — Om cărui îi place să caute, să scoalorască, să scoalească. REV. CRIT. III 120. — Cf. *scotoci, coteli*.

COTCOREZĂ vb. I^a
COTCOREZI vb. IV^a
COTCORIGI vb. IV^a
COTCORODI vb. IV^a
COTCOROGI vb. IV^a
COTCOROZI vb. IV^a
COTCOZI vb. IV^a

COTCŪȘĂ s. f. v. *coteță*.

CÔTE s. f. *Chemise de femme et d'enfant*. — (Târnava-mică) Île femeiească, cămașă lungă de copil. VICIU, GL.

CÔTEA s. m. Invar. v. *coț*.

COTEĂȚĂ s. f. v. *coteț*.

COTEĂCĂ s. f., **COTEĂI** † s. m. v. *coteiu*.

COTECER s. m.
COTECIÉR s. a.

COTELĂȘ s. m.
COTELĂ s. f.

COTEICRĂ s. f. *Chaire*. — Amvon (Bihor), PAȘCA, GL.

COTEICŪȚĂ s. f.
COTEIȘ s. m.

COTEIU s. a. v. *coț*.

COTEIU s. m. (Zool.) I^a. *Bichon, basset*. 2^a. *Chien crouni; vagabond*. I^a. Specie de câni mici (H. III 69, com. MA-

RIAN), căne care nu mai crește mare (H. II 273), cățel (ALECSANDRI, T. 1745, H. II 252), cățeluș (ȘEZ. IV 180/m) care stă în casă și care e foarte simțitor (cf. H. III 15), căne (mic) de lux (ȘEZ. V 59/m), căne cu picioarele scurte și gros la trup, care zgonește prepelele (cf. I. GOLESCU, C. I 215) (cf. *prepelica*, vișlă), spiț (H. X 355); p. ext. căne blând, lenș (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC). Cf. H. II 27, 79, 131, III 307, VI 8, 188, X 20, 465, 535, XI 517. *Kotej* = cotelus. ANON. CAR. Căniți, *ogări coteți*. CANTEMIR, IST. 26/m. *Coteți de casă*. Id. lb. 173/m. *Fîndcă acum au venit vremea pamețelor și coteții ce l-am acut au murit, și acum mă aflu fără coteiu, să-m(i) găscți un coteiu bun, frumos, cu urechile lăstate, lungi* (a. 1785). IORGA, S. D. VIII 11. [Alexandru lui] *o mie de zăvozi și o mie de coteai*. ALEXANDRIA, 90. *Vreo trei căni și vreo patru coteți*. D. ZAMPIRESCU, CONV. LIT. 38, p. 648. *Astea par că-s niște cotei pe lângă duldul Krupp*. SANDU-ALDEA, U. P. 138. *Așa se găndea Sfînșia-sa rectorul și cu un coteiu pricea cu ochi lîngșitor la arhieru*. CONTEMPORANUL, IV 5. *Tot avutul din bordeiu Mî-c, pe cătră, un coteiu*. ALECSANDRI, P. P. 285/m. *Am o măță și-un coteiu*. *Trei fașole într'un știubelu*. ȘEZ. XXIII 32, MARIAN, SA. 133. Cf. ȘEZ. III 125/m, VASILIU, C. 62. *Și coteiul Turcului a mîndca mere pădurete*: ursul nu joacă de voie. PAMFILE, J. II. *Departo coteiu' de lepure*: nu va izbuti. ZANNE, P. IX 605. *Cionteiu, Bontcia, Picioare de coteiu*. (= Pirostrille). GOROVEI, C. 290. *Butucaș de teiu, Lîmbă de coteiu, Pe la Blagoveștenie Porneac omenii în bejnie*. (= Albina). Id. lb. 9. Cf. PAMFILE, C. 20. *Îmbliă cu un coteiu*: fără rost. HERZ-GHER, M. IV 242. 2°. (Bucov.) Căne fără stăpîn (HERZ-GHER, M. IV 242); fig. bălat care ține numai cărările, ca un coteiu (căne) (Straja), com. AR. TOMIAC. [Ș]: *coteai* ū s. m. | Feminine: *coteiă* s. f. (plur. -teici) H. II 252. *Niște rîndători, ce arca o coteiă, anume Molda*. MAGAZ. IST. I 93/m. *Au aruncat oșcoarele unei coteici*. SBIERA, P. 120/m. *Cînd este per, se zice: țipă (= lăbă) coteica*. H. IV 56; — *coteiăuă* s. f. = (ad II) femele care ține numai cărările (Straja, Bucov.) com. AR. TOMIAC: — (+ potaie) *cotăie* s. f. = javră, potaie. 71bă, *co-taie* (Mold.), ap. TDRG. (subst. cotariă). | Diminutive: *coteiăș* (cu rostire dialectală: *coteiăș*) s. m. *Coteiș de bordeiu, Cu trei picioare de coteiu*. (= Pirostrille). PASCU, C. 147; — *coteiăuă* s. f. *Pornindu-se înșă dela curte, s'au luat și o coteiăuă cu dînsii*. SBIERA, P. 115/m. *Pe-o moviță nălțușă, Latră o coteiăuă* (= Melia, melțoiul). GOROVEI, C. 225.]

— Etimologia nesigură. Din punct de vedere formal, se aseamănă cu paleosl. *kotelii* 'coteiul' (*kotel'a* = κότελος); ca sens însă aminteste pe rus. *кутjа*, alb. *kuł*, toate cu sensul de 'căne'. — Cf. și *cotariă*.

COTELELNIC, -Ă adj. }
COTELEȚ s. m. } v. *cotelii*.

COTEȚI vb. IV^a I. 1°. *Fouiller, fureter* 2°. *Netoyer, faire le ménage*. 3°. *Lécher* (les plats). 4°. *Chiper, voler*. 5°. *Vérifier* la solidité des terrines. II. *Tourner*. III. *Rouler*.

I. Trans. și absolut. 1°. A căuta cu de-amănuntul, a scotoi (HERZ-GHER, M. IV 242), a cotrobăi, a corieși, și a nu lăsa nimic pe loc, neceretat (cf. RĂDULESCU-CODIN, L.), a căuta pe furis, răsturnând și stricând lucruri (ION CR. II 307). Cf. DICT. HERZ-GHER, M. IV 242. *Când voie oșaiilor, de au coteții pre cei morși*. DIONISIE, C. 171. *Cu niște pisici mîrotră, coti-*

liră din taler în taleraș. PANN, P. V. III 31. *Căficia moi întăiu pornirind prejma să ne-o cotelim*. DAVILA, O. I 94. *Cotelac încoa, cotelac încolo, până găsece p'ăi cu strămbătatea, tremurând varjă*. ION CR. I 79. *Și atunci sar cu toții, de cotelice încoa, cotelice încolo, dibuc ce mai dibuc*. RĂDULESCU-CODIN, L. 54/m. *Încornoratul a cotelit p'a-coteia și a găsit o tociile și niște cocane*. Id. I 153/m.

2°. A umbra prin casă după treburi (Șișești, în Mehedintzi, com. N. IONESCU), a face treaba pe la bucatărie (Teleorman, ION CR. VI 151), a face ceva prin casă ori pe afară (ȘEZ. XVIII 167), a curăți prin casă (MARIAN, I. 276), a chiver-nisi, a (o)rânduși, a (în)grăji (CIAUȘANU, V.), a dereteca. *Pemcia... mătură și coteilese frumos toată casa*. MARIAN, I. 276/m. *Necasta sa, cum pleacă gospodarul, coteilese casa*. ȘEZ. XVIII 37.

3°. (Bucov.) A linge farfuriile, a lîncși din oale (MARIAN, I. 276).

4°. P. ext. A fura (Straja, Bucov.). Com. AR. TOMIAC, Cf. LM.

5°. A cerca vasele de lut, dacă sînt bune. FRĂNCU-CANDREA, M. 99.

II. A coti. Com. FURTUNĂ.

III. Refl. A se rostogoli. *Se coteți ca un doștan*. (Brosciușii-vechi, Bucov.). Com. I. PRISCORNIC.

[Ș]: *cotil*, *cotoli* vb. IV^a. *Cotolese...* în toate părțile cu de-amănuntul, că i-ar fi găsit și în gaură de șarpe, de s'ar fi ascuns. RĂDULESCU-CODIN, I 85/m; — *cotării* vb. IV^a = a scoțiori (Brașov, JAHRESBER. VIII 82; a consuma tot ce-ți stă în cale; a fura (Straja, în Bucov., com. AR. TOMIAC). | Abstracte: *cotălire* s. f. DICT. *cotălire* (cotărlire) s. f., *cotălit* (cotăliti) s. a. (ad I 2°). *M'am apucat de cotălit în hăju' ist de casă*. ȘEZ. XXIII 43. | Adjective: *cotălit* (cotăliti), -ă (ad I 3°) = lins, mîncat de tot. *Se duce spre crîng, părăsind cotețiile altare* (: depasta altaria lînguit). COȘBUC, A. E. 85/m; — *cotălitôr*, -oăre. (ad I 1°) O albini îl aude și, cum îl e felul ei, *cotălitore* și bătărnică, dă juța la ariciu. MUSCEL, 108; — *coteșnic*, -ă adj. (ad I 3°) = care caută mult după mîncare (Gorj). *Cănele este coteșnic după urma țepureții sau după mîncare*. PAȘCA, GL. | Alte derivate: *coteliciu*, *coteleț* s. m. (ad I 1°) = cel care scotocește, cotrobăiește. DICT. *Coteleț*, *Prin coteț*; *Unuț joacă, o sută plîng*. (= Lupul). PAMFILE, C. 25/m.]

— Din serbo-cr. *kotiljati* (se) 'ca se agita' (P. SKOK, cf. DR. III 835). Pentru forma *cotării* și pentru sensul III, cf. sârb. *kotiljati* ca rostogoli. În sensul II ar putea fi un derivat din *coteald* (abstractul lui *coti*).

COTELECIU s. m. v. *cotelii*.

COTENEĂȚA s. f. v. *coteț*.

COTERIE s. f. *Coterie*. — Tovărășie (talnică, în număr restrîns) de persoane care urmăresc aceleași scopuri ascunse, egoliste, exclusive (ale cercului lor), care urzesc împreună intrigi, cf. *gașcă* (3°), *clieă*, *bisericeuță*. *Pentrucă toată România au început deodată a fi o coterie, pedantismul s'au incubat între noi*. RUSSO, S. 164. *Știu că eu nu mi-am făcut din guvernare un ideal străm, pe care să-l împun în profitul creunței secte sau creunței coterii*. GHICA, S. 147.

— N. după fr.

COTERĂȚA s. f. v. *cotărățu*.

COTEȚ s. n. 1°. *Poulailler, pigeonier, étale, toit* (à cochons, à veaux), *niche* (à chien). 2°. Ca-

bane. Feuillée. *Partie du parc à moutons*. 3°. *Chambre en désordre*. 4°. *Bordigue*. 5°. *Digue*. 6°. *Manne d'osier*. 7°. *Cuvelage*. 8°. *Fond du canal*. 9°. *Partie de la scierie mécanique*. 10°. *Trou* (dans la terre). 11°. *Haridelle*.

1°. Adăpost făcut din nulele s., mai ales, din scânduri, uneori și din bărne pentru animale mici de casă, găinăriile s. cotețenești pentru găini, poiată pentru rațe, găște sau alte pasări, porumbar pentru porumbei (H. IV 54. POMPILIU, B.H. 1008, PĂCALĂ, M. R. 408, VUIA, T. H. 102), cocină în care se țin și se îngrășă porcii (H. XII 380, CREANGĂ, P. 153, ȘEZ. XXIII 43. PAMFILE, I. C. 428, 446, HERZ-GHER, M. IV 242), mai rar: cușcă pentru câni (cf. DICT.). *Cotețul pentru viței e alăturat grajdului* (cf. VUIA, T. H. 102). *Kotěcz*. ANON. CAR. 3 *bani drob*, id., ap. TDRG. *Cădețe... se băga, cu coada acumădat între picioare, în cotețul său*. GRIGOROVITZA, ap. CADE. *Să 'ngrijescă porcii bine... să locmească* [= să lucreze] și cotețe și uluce. CONTEMPORANUL, V, vol. I 143. [Capeșani] *i-o pus* [pe oameni] la cotețe, *cu să-i îngrășe*. ȘEZ. II 26/₂. *Cu să se îngrășe copilul, îi arunca scâldătoarea în apropierea unui coteț* (GOROVEI, CR. 3478) cf. (unei coide) MARIAN, NA. 116. *Buna îngrijire... ce da găinilor și tuturor paserilor dela cotețele împărțite ajunșe de povește*. ISPIRESCU, L. 184. *Ce folos de părul deț*. *Dacă nu-i porc în coteț!* BUD. P. P. 48, cf. DOINE, 129 /₂, 282/₂. *Da să vezi și rațele, Sub toate cotețele*. ȘEZ. VIII 188. *El râde, și porcușoa moartă în coteț!* ZANNE, P. II 093 (variantă, în Munt.; și porcușoa moartă'n coșar!) *Cotețe, prin cotețe*. PAMFILE, C. 25. *A-i pune la cotețe* (pe un leș) = a-i îngrășa ca pe porci. CREANGĂ, GL. *Te-a pune la cotețe, intră'un hombor cu poșmagi*. CREANGĂ, P. 330. || Fig. Închisoare. *Căpitane de județ, Nu mă mai ținea'n cotețe*. *Pentru un puin de murgule!* TEODORESCU, P. P. 206. || Interjecție (adesea repetată) prin care se alungă vițelul când se mulge vaca, trimițându-l la cotețe (cf. DAMÉ, T. 31) sau se mână din urmă la culcare în cotețe, m. ales rațele, găștele și alte pasări domestice: *Coteț, coteț, coteț!* Cf. cotti'.

2°. P. ext. Colibă ciobănească. *Ciobanii locușe în vreme coteț sau colibă*. H. XI 361. || Umbrarul unde stau ciobanii, de mult orle. H. I 138. || Despărțitură a strungii. Cf. DR. H. 330.

3°. P. anal. Cameră cu lucrurile în neregulă. Cf. HERZ-GHER, M. IV 242.

4°. (Pesc.) Îngrăditură făcută din bețe de stuf s. de trestie s. din nulele (de alun), împletite cu papură și așezată în apă, în formă de inimă, având la mijloc o gură întoarsă înăuntru (numită limbă), cu peștele să nu poată ieși afară. *Cotețele simple s. fără aripi au o singură cameră* (numită în Moldova-de-sus burduf) și un singur gărlieșu s. limbă. *Cotețele mai costau din două camere, una mai mare* (numită rotin s. obor) și alta (numită coteț mic s. prințător s. vânător) în care se prinde peștele. Cf. ANTIPA, F. I 78, 113, 124/₂, 161, P. 60, 63, 64, 172, 538, 539, 540, 542, 545, 549, 637, 647, 648, DAMÉ, T. 125, ȘEZ. IV 116/₂. Cf. H. I 61, II 322, III 18, 49, 265, V 4, VII 483, XII 29, XIV 105. || Spec. *Cotețe simple, cu o aripă* (cf. ANTIPA, P. 543), cu două aripi (id. Ib. 544), bulgărești (id. P. 78), cu chefalii (id. P. 541, 549, 647, 649), dela gardurile cele mari (id. Ib. 648), dela râuri

(id. Ib. 61, 171), cu sfârțai (id. Ib. 546), țesute (id. Ib. 172). Cf. *coș* (4°), *ostrețe* (cf. OLMAZU). *Să ia de a zecca din țărini cu pâni, din fânășe, din cotețe, din bălți cu pește* (a. 1768). URICARIUL, XI 307/₂. *A prinde pește cu cotețe, coșuri*. I. IONESCU, D. 50. *Dar dacă n'ar mai așeza omul... în bălți... ba niște coșuri, ba niște cotețe*. SADOVEANU, I. A. 173. *Se împarte șanțul cu scânduri, în mai multe cutii sau cotețe*. F. R. ATILA, P. 60. [În bălți] *cutii și colo se vedeau cotețe pentru prins pește*. TAFRALI, V. D. 37. *Spirca avea îngrăditurile de stuf și papură și cotețurile în cari în vreme de furtună se prinde o mulțime de pești*. CRĂEȘCU, S. 25.

5°. Apărătoare, făcută mai ales din nulele, în apă curgătoare, spre a o abate dela țărni, ca să nu strice malul. Com. ITTU, PĂCALĂ, M. R. 285, 328. Cf. *căsușă*, *pinten*, *dig*, *fașină*.

6°. Grătar de nulele (numit și cușcă s. leasă s. leșoiu), în care se bat ștuleții de porumb, ca să se desfacă boabele. Cf. DAMÉ, T. 62.

7°. Ghizdurile s. colacul fântâni (Muntele Săcelului, Turda). Com. ITTU.

8. (La uluc) Lemnele puse dedesubt la capetele

tablelor, dacă uluceul nu zace pe pământ, numite și căsoaie (Sebeș, Cojocna). Com. ITTU.

9°. Leul în care se învârtete coaca, dela jugul fierăstrăului (joagărului), căsoaie (10°) DAMÉ,

10°. (La jocul numit de-a-poarea) Gaură (cât călcuia de mare) făcută în pământ, numită și gașcă, cotețenești, țârg, iarmaroc. PAMFILE, J. I. 351.

11°. (În batjocură) Cal mare și slab. Cf. DR. V. 107.

[Plur. *tețe*, ad 4° și *tețuri*.] Și (singular refăcut din plural *coteță* s. f. (ad 1°) TDRG. HERZ-GHER, M. IV 242 (Ropca, com. S. URSULEANU), [Hale, rață].) *La coteță!* ALECSANDRI, T. 264. *Pentru a ști când se va mărita, fata se duce, în puterea nopții, la coteța porcilor*. ȘEZ. I 144/₂. || Diminutiv: *cotețior* s. a. (ad 1°) *Eu făcui accoastă coliciv sau cotețior*. GORJAN, H. II 37. *Am un cotețior* (în cu țezguri, și n'are apă năcieri. (Dovleacu). PĂSCULESCU, L. P. 81/₂. || Nomina agentis: *cotețar* s. m. (ad 1°) cel ce umbă la pe cotețe. [Dintre lupi] *sunt mulți cotețari, fiindcă umbă pe la colibele oamenilor*. H. IX 321; — *cotețer* (cotețier) s. m. = (ad 4°)

îngrijitor de cotețele dintr'un eleștu; pescar (H. I 384, III 228) care cunoaște cotiturile și adăncăturile unei bălți întinse (COSTINESCU); p. ext. vânător care știe să caute bine (să scornească din ascunzișurile lui) vânatul (Piatra-Neamț). Com. V. ȘOAREC. [Unii] pescari] *fac numai garduri și cotețe, alții sunt cotețeri în bălți*. ANTIPA, P. 26. *Vezi, poate găsești pești la cotețeri* (cu pronunțare moldovenească). H. III 498. || Alte derivate: (+ chikinești) GĂINEANU, D. U. *cotețenă* (cotețenă) s. f. = (ad 1°) coteț (mic, Piatra-Neamț), com. V. ȘOAREC, sărăcăcios cf. HERZ-GHER, M. IV 242) pentru găini (Săliște, VICIU, GL.) pentru pasări (JORDAN, ARHIVA, s. 1921, nr. 2, p. 199) s. pentru porci (cf. HERZ-GHER, M. IV 242), s. pentru vițel (com. V. ȘOAREC); (ad 2°) locuință ciobănească (H. IV 86); (ad 3°) Încăpere sărăcăcioasă; coteț (12°) PAMFILE, J. I 351/₂. *Am plecat să dau cu plasa colea 'n acea cotețenă, Să văz, n'oiu căna vro ruță!* PANN, P. V. I 69. *Ruși, tăbăriți prin precimia orașelor și satelor, începură a da vaita prin țipălele și cotețele oamenilor*. D. ZAMPIRESCU, R. 52. *Nepuțându-i intra [lupii] în cotețea porcilor, i-au sfășiat cei trei zăvozi*. CONTEMPORANUL, VI, vol. II

287. *Cumătra vulpe* [ia] *pășările din cotineafă*. JIPESCU, O. 11. *Sub strașina coteneței se află o albăie cu paic*. PAMFILE, I. C. 429. *Cotineața făcută de Gheorghe e proa străduță; bietele pășări se vor năduși [= Innăbuși] (Piatra-Neamțu)*. Com. V. ȘOAREC. *La a mea coceneafă* (păstire bănățânească) *La purceașă grasă*. MAT. POL. I 22. # *Ești de cei ce ridică cotineața pe usz*: hotoman. PAMFILE, J. III. *Dea coteneafă*, numele unui Joe de copii, descris în ȘEZ. IX 136; — (+tărână) *coțărneață* s. f. = (ad 1°) locul unde se culcă porcii (H. XII 386), poata masculilor (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC). Cf. ION CR. VI 218. *Pe coțărneață Seda o mămuțafă*. (Căhlța). ȘEZ. IV 59; — (+ ostrej) *costrăț* s. a. (ad. 1°) *Insura-m'as, insura*. Nu știu soacra ce mi-a da. *Coșara cu fusole*. *Costrățul cu mățele?* POP., ap. GCR. II 309/100] — Din slav. *koteč* (paleosl. *kotič* „culb”, rut. *kotěc* „gard în vâlcete”, sârb. *kótac* „coțet de găini, miei și lei”), cuvânt trecut și la Albanezi (*kotec* „coțet de găini”) și Neogreci (*xotēto*, idem). Dela Români au împrumutat Ungurii din Ardeal pe al lor *kotecz* „colibă”. Cf. câtreț, cotreț, coșteneafă; cotarcă.

COTFÁS s. m. sing. *Saleté*. — (Zagra, I. Năsăud) *Murdărie. Ce cotfas ai făcut!* Com. Dr. V. CORBUL. [Verb: *cotfosi* IV^a refl. = a se ocupa cu bucatăria, fără a se pricepe. Cf. VICIU, GL.; (cu derivatul) *cotfos(e)ală* s. f. = seamă îngroșată. BUGNARIU, N.Ș.] — Cf. ung. *kotyfolni* „a găti mâncare rea”.

COTFOSI vb. IV^a v. *cotfas*.

CŌTI! Interj. — Interjecție prin care se alungă vițelul la cotet, când vrem să mulțim vaca; cf. *coteț* (1°). [Accentuat une-ori pe amândouă silabele. | Și: *cūti!* (adesea repetat) RĂDULESCU-CODIN: *cūtiu* (pronunț. *cu-tiū*) VAIDA, POMPILIU, III, 1009. | Verb: *cūti (cūtiū)* IV^a = a alunga, a abate vițelul dela vacă, să nu mai sugă. REV. CRIT. III 121; cf. LB. *Pentru ca să se mulgă mai ușor* [vacile]... *li cotiesc* [pe vițel] sau *li bagă într'un jugu]. ECONOMIA, 80.]*

— E posibil să avem a face cu o scurtare din cuvântul *coteț*.

COTI vb. IV^a. I. 1°. *Coudoyer, jouer des coudes, se donner des coups de coudé*. 2°. *Se fréquenter, se dicterir ensemble*. II. 1°. *Tourner*. 2°. *Se pencher*. 3°. *Changer de direction, tourner du côté de; diriger*. 4°. *Egarer*. 5°. *Faire tourner; courber*. 6°. *Faire le tour de, ériter*. III. 1°. *Auser*. 2°. *Battre*. 3. *Jauger*.

I. (Cf. *cot* I 1°). 1°. *Trans.* A atinge s. a lori cu cotul, spre a-și face loc, prin mulțime (cf. a ghionți), s. spre a-și face cuiva semn, (neobișnuit) spre a intra în vorbă cu cineva. Cf. *Incota*. *Făcându-mi loc printre dame...* *cotind uniform în draapta și în stânga*. C. NEGRUZZI, I 38. (Absolut) *În adunări când intră, cotește, 'mpinge*. id. II 206/100. *Vă cer iertăciune, mitorzi, că v'am făcut, de v'a cotit omul acesta*. id. III 332. *Fata...mult îmi place, Că cu cotul mă cotește, Cu gură îmi șoptește*. RETEGANUL, TR. 90/100. *Pă unde-oiu merge eu, tată, Numa cu cotu' oiu coti*. *Nici un Turc n'oiu mai udzi*. DENSUSIANU, T. H. 188. | *Refl.* (cu înțeles de reciprocitate) A se atinge, a se lori cu cotul, a-și da coate, spre a-și face semn. *Orice damă l-ar fi văzut...* *nu s'ar fi putut opri de a se coti cu recina sa*. C. NEGRUZZI, I 16. *Mamele, privind-o 'n horă, Se cotesc: „Oho, tu lică, ce mai drac framos de noră!”* COȘBUC, B. 80.

Electii rădeau, se coteau. AGĂRBICEANU, L. I 29. *Și-au prins bărbății cotindu-se, și femeile ghiontindu-se*. MARIAN, V. 93.

2°. *Refl.* (Despre femei; construit cu prep. cu) A-și da coate cu cineva, a petrece cu... *Zile și nopți petrecute în ceartă cu nevasta, care se cotea cu mustereii și năsoceea fel de fel de chipuri, ca să scoadă scoțelele*. SLAVICI, N. I 250. *Ea era între băieți și se cotea cu ei*. DDRF.

II. (Cf. *cot* II 4°). 1°. *Intrans.* și *refl.* (Despre un drum, o stradă, un râu, un hotar, etc.) A-și schimba direcția, a face un cot, a apuca (V) spre... *Ulicioara...* *se cotește la deal spre strajă* (a. 1761). URICARIUL, XVII 41/100. *Cotind hotarul dela obârșie, [ine plaiul pe zarea Cerniclii (a. 1702)*. lb. IV 272/100. *Acet țipșan culminant, de unde munții Săuceni coteșc spre țara Francei*. ODOBESCU, III 194/100. *Unde cotește valea și drumul, acolo sânt căștile*. SLAVICI, N. I 29. *Drumul se oprește, Prin codru cotește*. TEODORESCU, P. P. 491°. *Unde Oltu' se cotește, Stai, bade, și odănește*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 206. Cf. POMPILIU, B. 21/100.

2°. *Refl.* (neobișnuit) A se apleca, a se încovoia. *Îarba sufire se cotea pe marginile câdrilor bătătorite*. DELAVRANCEA, ap. TDRG.

3°. *Intrans.* (Despre flințe, de obicei cuplinit printr'un adverb, care arată direcția) A nu [inea drumul înaltele (cf. CREANGĂ, GL., subț *cotigi*), a apuca altă direcție [la dreapta s. la stânga], a se abate, a cărnii (I 4°), a cărnii (II 2°), a fugi când într'o parte, când într'altă (PĂSCULESCU, L. P.). *Cotind la draapta, apucăm drumul spre Cernașua*. IORGA, B. 231. *El pleacă, scoabară scara și repede, repede, cotește pe după tribunal*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 80. *Trăcură prin piaș, cotiră pe-o uliță la stânga*. AGĂRBICEANU, L. T. 310. *Vorbi Mircea birjarului, cu glas soțut, făcându-i semn să cotească la stânga*. I. TEODOREANU, M. II 20. *Urul coti și se întoarce lângă Tugulea*. ISPIRESCU, L. 331. *Miul vincolul La munte așia, Pe cal dormita, Iar murgul cotea și se potinea*. TEODORESCU, P. P. 490°. *Pe cot am cotit*. MARIAN, NA. 38. *Dar nu fugi, cum se fugi, Ci mi-și fugi ogărește și s'aruncă tot lupește și-mi cotește iepurește*. Să nu mai tragă nădejde. PĂSCULESCU, L. P. 172. | *Trans.* (Complementul e drumul) A lăsa (drumul apucat) și a apuca în altă direcție. *Murgului[-i] păso, Semu i se făcea și drumul cotea, Drumul că lăsa, Câmpul apuca*. TEODORESCU, P. P. 490°, cf. 350°, 450°.

4. *Trans.* (Complementul e o persoană) A conduce pe cineva pe un drum care își schimbă mereu direcția (spre a-și face să rătăcească s. să l se plardă urma). *Mergea ce mergea, Pân' de oaste-l depărta, Prin rârșie mi-șușuș, Prin costișe mi-l cotea*. TEODORESCU, P. P. 502°.

5°. *Trans.* A suci, a întoarce (intr'o direcție anumită), a cărnii (I 3°), a cărnii (II 1°), a încovoia, împreună cu cele două capete (cf. LB.). *Când vine cumpărătorul, [proprietarul calului orb], pe neabăgate de seamă, îl cotește [pe cal] de barbă*. DR. V 70.

6°. *Trans.* (Rar. Complementul e un punct oarecare, un loc, un munte, un râu, etc.) A ocoli, făcând un drum pe o linie curbă. *A coti un promontoriu*. LM. | (Complementul e o persoană) A fugi din calea cuiva, a evita, a ocoli. DICT.

III. (Cf. *cot* III) 1°. A măsura cu cotul (III 1°). *Kotecz* = cubito, mensuro. ANON. CAR. E bine să cotești (măsură) din fundul casei până la ușă. PĂCALĂ, M. 161. *Cu cotul le-a cotit*. MARIAN, NU. 840.

2°. *P. anal.* A bate. Cf. a măsura. Cf. POLIZU.

3°. A măsura cu cotul (III 2°) capacitatea unui vas, a cotării. *Coti buflie cu vin*. FILIMON, ap. TDRG. *Agentul are dreptul să-l oprașcă, să-l cotească și să-l grădănească*. I. IONESCU, P. 156.

[Și: (ad III 1°, aproape numeral) **coti** vb. IV°:— (+ *cotiğă*) **cotiği** vb. IV° = a coti (cu o nuanță iterativă). (Ad II 1°) *Drumul cotiğea pe lângă o prăpație adâncă*. ALECSANDRI, T. 51, cf. 969. Apoi [drumul] *cotiğea și apucă malurile Lanului*. C. NEGRUZZI, I 325; (ad II 3°) *Al viciei mai ferice, Licine, de-ai căta întinseul mărilor pustii a nu-l tot frământa și de n'ai cotiği prea mult, de vijeliți fricoa, Al mărel fărăm periculoa*. OLLANESCU, H. O. 144. *Nu intra acasă, ci cotiğea în stânga și întru în ograda unui megiș*. CREANGĂ, A. 6/5. *El știe pe unde cotiğea, că nu umbli tocmal mult, și numai iată ce dă și de poarta iadului*. Id. Ib. P. 308/5. *Băietul, luând cofița, o cotiği pe după casă, la fântână*. ȘEZ. VI 10. *Cum a cotiği căruța la stânga, am și dat de casa procului* (Piatra-Neamtu). Com. V. ȘOAREC. *Cum m'o cădzu', o și cotiği-o la dreapta (spre a fi pierdut)*. ȘEZ. V 59/5. # *Nu mai are încotro cotiği* = nu mai are încotro, nu mai are ce face. Cf. ION CR. I 25. *Trebuî să stea față, n'are'ncotro cotiği*. C. NEGRUZZI, I 127, cf. 92. | **Abstracte: cotire și cotiği**, (ad III 1°) *cotiğea și cotiği, cotiğea și cotiğit* s. n. = acțiunea de a coti; vârtej (BARCIANU): (ad III 3°) *Cotiğea cotarului*. POLIZU: — **coteală, cotiğeală** (COSTINESCU) s. f. = lovire s. atingere cu cotul (DICT.), îmbulzeală. *Pînd coteală în corabie pentru întinșurile vestrilelor, s'au împiedecă s'au căzut în mare*. DOSOPEIU, V. 8. 200. *Mare coteală mai ai!* = (ironic) mare treabă, multe afaceri, daraveri, mai ai! (Zagra, lângă Năsăud) Com. CORBU. *Nu-ți face coteală cu ei!* = nu-ți face treabă, prietenie cu el. Id. Cf. VICIU, GL.: — **cotițură, cotiğitură** s. f. = întorsură, întorsătură, cot (II 4°), locul unde cotește un drum, o apă; (mai ales la plur.) Îndoitorii, încrețituri (COSTINESCU): (vechii și pop.) sânde-mare, golf (cf. LB.); (la plur.) ascunzătorii (ale inimii COSTINESCU), ocășuri, întortochieri, tergiversări; nuanțe. *Câmpii răsfățate ce se uda de fclurimi de gârli în deosebite cotituri*. GORJAN, H. I. 113. [Râul Moldova] *după ce face multe cotituri...* vine de s'araned în brațele Siretului. C. NEGRUZZI, I 193. *Priescă cum apa curge și la cotituri se pierde*. ALECSANDRI, P. III 50. *Braica, Griciș și Dudaș...aleargă...și cu glasul lor spăimântă fiara prin toate cotiturile ei*. ODOBESCU, III 41/5. *Vin' cu mine, rătăcește pe cărări cu cotituri!* EMINESCU, P. 6. *Spumegând, la cotituri te asvării viud la vale*. COȘBUC, B. 179. *Azi poteca e urtă, Face cotituri în drum*. Id. F. 122/5. *Întâlnind pe argat la o cotitură a grădinei, îl opri și-i zise...* ISPIRESCU, L. 239. *La o cotitură... prinde ocnle de coadă*. ȘEZ. IV 178/5. [Se zice] *gârliu, când se vară treus lichid și curge în formă de cotituri (zig-zag)*. Ib. III 89/5. *Săbărel cu cotituri, Iarna mai cu locituri*. TEODORESCU, P. P. 304^b. 120 [de] mile spre uscat, un cot de mare iac; iară în fundul cotituri... gauri se văd. CANTEMIR, IST. 139/5. *Pe luciul Dunării, La scursurile gârlei, La cotitura mărei*. ALECSANDRI, P. P. 124/5. *Am să-ți vorbesc fără cotituri, știți coloa, d'a-dreptul*. XENOPOL, ap. TDRG. *Ajunșând, după multe cotituri, la alegoria succesului lui Ioan Albert*. IORGA, IST. LIT. I 90. *Ea vibra la tot ce era vers sau muzică, fără să înfeleagă adesea toate cotiturile*. D. ZAMFIRESCU, R. 138. | **Adjective: cotiğ, cotiğ, cotiğit** (BARONZI, L. I 106/5), -ă = (drum, râu, etc.) care face un cot (II 4°), o cotitură s. care face meru cotituri, care nu (ne linie dreaptă, care face o

îndoitură, o adâncitură, un sân, un arc; îndoit, încrețit, împletit, adus. *La acei loc... cote cotiğ Prutul*. LET. I 230/5. *Trecând pântru mulțime de locuri strâmte și cotite*. GORJAN, H. II 146. *Cotele strimtori*. COȘBUC, A. 52/5. *Casa are cinci odăi, cu ferestrele chioare, cu tavanul cotiğ și nepodite*. CONTEMPORANUL, V. vol. II 144. *Niște cărări sucite și cotite*. ISPIRESCU, L. 243. *Drag îmi e drumul cotiğ!* ALECSANDRI, P. P. 250^b/5. *Mare-i Prutu' și cotiğ, Mult mă micr cum lam trecut!* ȘEZ. I 238/5. *Tunctul tău cel cotiğ*. MARIAN, NU. 787. *Pe-o vale cotiğă, Vine mierla tă-răliță*. (Negura). GORVEI, C. 237, cf. 70. *Nuicte tot cotite și la cărfuri făcute ca lanca*. GORVEI, H. II 85. *Marginile [sternului] groase, cotite, prezentează șapte adâncituri*. KRETZULESCU, A. 34/5. (ad III 1°) *Pânza e cotiğă*. Com. PANTU: (ad III 3°) *Bufl cotiğ*. Cf. LM.: — **cotiğor, toare** = care cotește; (substantivat, ad III 3°) cotar. *Râu cotiğor*. COSTINESCU. | — Derivat din **cot**?

COTI vb. IV° v. **coti**.

COTIC s. n. v. **cot** 2.

COTIC s. m. *Garçon parcesez*. — (Straja, Bucov.) Nume dat unui bălat leneș. Com. AR. TOMIAC. — Cf. *coteiu* (II), *cotariă* (II 1°).

COTICER s. m. v. **coteğ**.

COTIDIAN, -ă adj., s. n. *Quotidien*. *Journal quotidien*. — A d j. (Care se face, se dă, apare) zilnic. *Se poate înainta a se face [jurnalul] dacă nu cotidian, cel puțin ebdomaderii*. GHICA, A. 789. *Bătăceala cotidiană a polițianilor*. P. ȘEICARU, CURENTUL, a. 1930, 3 Octomvrie. *Pentru dăniș, lașitate cotidiană li se parv croismul cotidian*. C. PETRESCU, C. V. 174. | (Med.) *Febră cotidiană*. HIANU, D. S. | Substantivat (cu plur. -diane) Ziar care apare în fiecare zi. *Din gazeta sărăcuță, dar bătăioasă... astăzi devenise un abil mare cotidian*. C. PETRESCU, C. V. 331. [Pronunț. -di-an și -dian.] — N. după fr. (din lat. *quotidie* „în fiecare zi”).

COTIENT s. n. (Mat.) *Quotient*. — (Învechit) Numărul de aflat, în operația împărțirii, e a t. *Cuotientul întreg al diviziunii*. CULIANU, A. 41. *Dacă împărțim suma temperaturelor căpătate prin numărul observațiilor, cuotientul se numește temperatura medie a zilei*. PONI, F. 171. [Și: **cuotient, cuotient** s. n. STAMATI.]

— N. după germ. *Quotient* (rostit cu f, din lat. *quotiens*) idem.

COTIGA s. f. I. 1°. *Charréte, carriole*. 2°. *Chariot* dont le train a été allongé pour le transport des arbres. 3°. *Arant-train* (de la charrue). II. *Vieux prétre barbu*. — (Mold. cu Bucov.).

I. Propriu. 1°. Un fel de căruță scurtă trasă de cal (ȘEZ. XXIII 43), car mic, sărăcăcios, cu coșul foarte stric (cf. HERZ-GHER, M. IV 242), făcut numai din lemn (cf. DIACONU, P. 37); (mai ales) căruță cu două roate, teleagă. Cf. LB., DICT., FURTUNĂ. *Carciie (cotiğie DOS)*. În *Faruș*. PSALT. 310/5, cf. 33/5. *În loc de case, cotiği poartă, ales la țeara tătarească cea pustie*. LET. I. A. 33/5. *Încet bre, că doar nu-s cotiğă!* ALECSANDRI, T. 1137. *Sacagiul, cu cotiğa-i horodorită și neună*. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Sodăfăiu...* *cotiğie încercate cu doage*. D. ZAMFIRESCU, R. 241. *Pescarul te încarcă [panerele cu pești] într-o cotiğă*. ANTIPA, P. 61. *Cotiği cu*

juncani. JIPESCU, O. 57. *Oamenii... își stricău casele, le încăreau în două-trei cotigi*. DIACONU, P. 37. *Holdiți amândoi, Cu cotiga cu doi boi, Peste codri, peste munți, La cei soeri cam căranji*. ALECSANDRI, P. P. 98/v. *Opintea boii mercu, Opintea și sufla grea, Și cotiga scârșia, Și calea se'ngrovia*. Id. lb. 98/v. | Cantitatea (de fân, etc.) care încape într'o cotigă. *45 căld de fân, căia de căte 15 cotige* (a. 1736). IORGA, S. D. XIV 58.

2. Spec. Carul lungit anume spre a se putea aduce lemne dela pădure. FURTUNĂ.

3. P. restr. Cele două roți, una mai mică și alta mai mare, legate între ele printr'o osie, pe care se răsăd grindelul plugului. Se mai numește și: (la plur.) roțile, teleguță, telegă, roate, căroale. Cf. DAMÉ, T. 36. MARIAN, D. 58. PAMFILE, A. 35, 37, 40, 1. C. 149, 150, C. C. II-III 148, 186. Cf. H. II 117, 132, III 18, 71, 109, 430, IV 319, IX 310, X 15, 77, 110, 141, 465, 479, 500, 505, XI 429, XII 31, XIV 436, XVI 97.

II. Fig. (Sirete. Bucov.; sens peiorativ) Popă bărbos, bătrân. Com. P. CĂRSTEAN.

[Plur. *-tigi* și (vechiu) *-tige*. | (Mold., Bucov.)

cotiğă s. f., **cătiga** s. f. C. C. II-III 148/v. | Diminutiv: **cotiğău** s. f. = car mic, sărăcăcios. Cf. HERZ-GHER, M. IV 242. | Alte derivate: (din *cotigi*) **cotiğeală**, **cotiğeală** s. f. (ad P) = căruță lungă, fără cos, pentru transportul lemnelor. CARDAȘ, C. P. 182. *O'o pus stăpânul di gând... Să mă pîn'a cotiğeli, Să mă duc'o'n târgureli*, Id. lb. 1/v. — **coti(u)găr** P. s. m. Om care are o *cotiğă* s. care cară ceva cu *cotiga*, căruțaș. DICT.; 2. s. a. Căruța joasă, lungă, cu care se cară poveri (cf. TDRG.), ghiocea mic (PAMFILE, A.) Cf. DIACONU, P. 37. *Boii, legați la jug, stau tolnăși pe lângă cotiğare*. D. ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XLIII 915. *Un cotiğar cu fân, de unde ronțâia molcom un col. C. PETRESCU, I, II 104. Mai avea o palmă de fân, ș'a luat-o în cotiğar*. DIACONU, P. 85; — **cotiğine** s. m. = căruș. DR. V 178.]

— Din rut. *kotiga*, idem (I P).

COTIGĂR s. m.

COTIGEALĂ s. f.

COTIGUȚĂ s. f.

COTIĞNIC s. m.

} v. *cotiğă*.

COTIL s. a., **COTILĂ** s. f. *Cotyle*.

I. S. f. (La Greci) Măsură (ARINTIA, PLUT.) de capacitate, cam de un sfert de litru.

II. S. a. (Anat.) Cavitatea unui os, în care se îmbucă alt os. Cf. DICT.

[Derivat: (fr. *cotylode*) **cotiloid**, -ă adj. = care are forma unui *cotil*. *Cavitatea cotiloidă a osului iliac*, unde se articulează femurul.]

— N. din (ad I) grec. *κωτὴν*, idem; (ad II) din fr. (care derivă tot din grecește).

COTILEDON, -Ă s. a., adj. I. *Cotyledon*. II P. *Cotyledon*. 2. *Cotyledon*.

I. S. a. (Anat.) Unul din cei doi lobi ai placentei. Cf. COSTINESCU.

II. (Bot.) P. S. a. Lobul, foaia embrionară a unui vegetal fanerogam. *Colțul sau embrionul ocupă un foarte mic loc și e despărțit de endosperm printr'un rând de celule numit scutiuic, care nu e altceva decât cotiledonul*. SANDU, S. 24.

2. Adj. (Plantă) care are cotiledon. *Plantă monocotiledonă, dicotiledonă*.

[Derivat: (<fr. *cotyledon*) **cotiledonat**, -ă = care are unul s. două cotiledoane.]

— N. din fr. (gr. *κωτὴν* „cavitate, groapă“).

COTILEDONĂT, -Ă adj. (Bot.) v. **cotiledon**.

COTILĂ vb. IV^a v. **coteli**.

COTILIÓN s. a. (Cor.) *Cotillon*. — Dans cu multe figuri, amestecat cu scene mimice, glumețe, la sfârșitul balurilor. *Locotentul... era excelent conducător de cotilioane*. VLAHUȚĂ, D. 108. *Propriedăda juca menuet, cracoveanca, cotilionul*. C. PETRESCU, C. V. 78. [Pronunț. -lion. | Cu ortografie franceză: *Cotillonul francezesc*. FILIMON, C. II 346. | Plur. -*lioane*.]

— N. din fr. (diminutivul lui *cotte*; însemna la origine o îmbrăcăminte).

COTILOID, -Ă adj. (Anat.) v. **cotil**.

COTINĂ s. f. v. **cof**.

COTINEAȚĂ s. f. v. **coteț**.

COTINOIU s. a. *Rejton de sapin*. — (Straja, Bucov.) Mladă de brădănaș. Com. AR. TOMTAC.

COTIÖR s. a. v. **cotor**.

COTIȘ s. a., adv. } v. **cof**.

COTIȘÖR s. a. }

CÖTIȘTE s. f. v. **cut**.

COTITĂTE s. f. *Quotité*. — (Franzuzism) Partea care se cuvine fiecăruia la împărțirea unei sume de primit s. de plătit, *cotă*-parte. *Cele două datorii se sting reciproc la momentul când ele se găsesc existând deodată și până la concurența cotităților lor respective*. HAMANGIU, C. C. 274. **Cotitatea disponibilă** e porțiunea din avere de care se poate dispune între cei în vinență sau prin testament. CADE.

— N. după fr. Cf. *cotă*, *cotiza*.

COTIGĂR s. a. și m. } v. *cotiğă*.

COTIGEALĂ s. f. }

COTIĞHĂ s. f. m. Chlen. — (Rutenism, în Mold.) Căne. *Țibă, cotiğhă!* ȘEZ. V 60/v.

— Din rut. *kotjuha*, idem. Cf. *cotelu*, *cotariă*.

COTIZĂ vb. P. *Se cotiser*. — Intrans. și refl. A contribui fiecare cu partea sa la o cheltuielă în comun, a-și plăti cota. [Derivat: (< fr. *cotisation*) **cotizăție**, mal rar, **cotizațiune** s. f. = partea de contribuție a fiecăruia la o cheltuielă comună.]

— N. din fr. Cf. *cotă*.

COTIZĂȚIE, **COTIZĂȚIUNE** s. f. v. **cotiza**.

COTLÂN s. a. v. **cotlon**.

COTLĂUR s. m. v. **coclaur**.

COTLEJ s. m. v. **ciocle** și **cocler**.

COTLET s. a. v. **cotletă**.

COTLET s. m. v. **cocler**.

COTLETĂ s. f. P. *Côtelette*. 2. *Favoris, côtelette*.

P. (Cul.; mai ales la plur.) Coastă de vițel, de berbec s. de porc (împreună cu o felie din carnea coresponzătoare de lângă șira spinării), care se frige pe grătar sau în tigare; cf. *costiță*. *Le dete borș cu miel, cotlete de miel*... C. NEGRUZZI,

1, 207. *Cere cotlete și bifacacuri...* I. IONESCU, M. 684.

2°. P. anal. (Plur.) Favorite lungi, care — spre deosebire de barbetele, ce se subțiază la vârfuri — au forma unor cotlete (1°) întoarse. *Își trăgea cotletele, și grav, cu mustățile rase, în fața unui maldăr de gazete straine... pufăia dintr-o hănană.* VLAHUTĂ, D. 40.

[Ș]: **cotlét** s. a. TDRG.].

— N. din fr.

COTLETE s. m. v. **coceț**.

COTLI vb. IV^a (s. d.) v. **cocli** ș. d.

COTLOANĂ s. f. v. **colton**.

COTLON s. a. P. Sorte de *foyer* demi-circulare pour abriter le feu; *foyer* d'une chaudière. 2°. *Niche* (dans le poêle-fourneau). 3°. *Niche* dans le mur). 4°. *Trou* (dans les berges). 5°. *Terrier, trou, creux*. 6°. *Corbe, angle*.

1°. Un fel de zid de piatră așezate una peste alta în formă de potcoavă, pe care se așează cazanul (CIAUȘANU, V.) când se fierbe în el și care apără focul de vânt, săpătură în pământ unde ardă focul (GRIGORIU-RIGO, M. P. 1 35) scutit de vânt; spec. mic adăpost, aproape de stână, unde se fierbe zerul, fierbătoare (H. III 71); cuptorul în care se pune cazanul pentru fierț țuica (Buzău, com. ȘT. POPESCU, Muscel, RĂDULESCU-CODIN), s. în care se face focul pentru arderea cărămizilor. *Cazanul se așază într'un colton.* I. IONESCU, P. 267. *Vrei să țărâști muza poeziei și a istoriei pe taraba pescarului și pe coltonul cuinei* (= s'o banalizezi)? ODODESCU, I 464. *Țiganul a dat foc coltonului... Cazanul fierbea în oțete.* RĂDULESCU-CODIN, I. 307. *Bucatele se gătesc... în coltoane și la gura sobei.* H. II, 82. *Velnița este o căsuță, în care se face un cuptor sau colton, în care se așază căldarea sau cazanul de formă sferică turtită.* PAMFILE, I. C. 227. *Cărâmicile, una lângă alta, pe șiruri, acedă dedesubt și deasupra alte planșuri cu cărâmică perpendiculară, astfel ca para și căldura focului din coltoane sau cuptoare să poată răzbi până sus...* lb. 386. *"Surtă" se numește un adăpost înconjurat de stuf, în mijlocul cărui se face un colton și se fierbe urda.* DAMÉ, T. 69. *Colton de ruțe* = germ. Wascherd. POLIZU.

2°. P. anal. Firiță supt cuptorul vetrelor țărănești (COSTINESCU, GRIGORIU-RIGO, M. I. 35) unde stă de obicei pisica (DIAONU, P. 55), cf. **cotruiță**. *În colton tocea motanul.* EMINESCU, P. 192. *Purcelul ședea în culcuș, într'un colton sub cotră.* CREANGĂ, P. 79.

3°. P. anal. Adăcutură în zid, făcută anume (CREANGĂ, GL.), în formă de fereastră oarbă (COSTINESCU), înfundătură făcută în zid, unde se pun diferite lucruri (GRIGORIU-RIGO, M. I. 35), firiță, ocnită.

4°. P. anal. Gaură în malul unui râu sub pânza apelor, copcă, mâncătură făcută în malul apelor, în care se aculază raclii și se ascund peștii. CREANGĂ, GL., DAMÉ, T. 125, PAMFILE, C. T., CARDAȘ, C. P., ȘEZ. IV, 118. *Mulți meșteri prind peștele cu mâna, scoțiorând... coltoanele, adică găurile din malurile apelor.* PAMFILE, I. C. 71. *Cunoaște balta în toate coltoanele ei.* SADOVEANU, I. A. 109. *Dedată cădăna Turcilor. Mai bine hrana peștilor, și coltonul racilor!* PAMFILE, C. T. 51, cf. ȘEZ. II 138, BUD. P. P. 10.

5°. P. anal. Gaură pentru ascunderea (ȘEZ. XXIII, 43), peșteră mică, scorbură, vizuină, borbă (BUD. P. P.), bărglog, scobitură (în pământ, în stâncă), scorbură într'un copac; spec. găuri în

care se adăpostesc liliecii, (la plur.) canale subterane ale unor animale care locuiesc sub pământ, precum sobolii ș. a. (HERZ-GHER, IV 242); loc ascuns (CREANGĂ, GL.), ungher (com. MARIAN, A. TOMIAC), ascunziș (HERZ-GHER, M. IV 242). [Pupăza] *sărmana, se vede că se mistuise, de frica mea, prin coltonul scorburii.* CREANGĂ, A. 53. *După șapte ani iese balaurul gata din coltonul său și începe vicafa sa.* SBIERA, P. 316.] P. ext. Colț neumblat (com. A. TOMIAC), ascunziș. *La grajă, și iarși înapoi la coltonul său.* DRĂGHICI, R. 123. *Stăteau într'un colton singularic.* SADOVEANU, I. A. 26. *Picava se vâdră în gura cu paie, într'un colton al ei.* PAMFILE, A. 215. *Se vâdră prin toate unghiurile și coltoanele.* MARIAN, SE. II, 197.

6°. (Prin amestec cu scota) Îndoitură, unghiu. WEIGAND, B. B. 95.

[Plur. *Joane*,] Ș]: (ad 1°) **coclân** (**cotelân**), **s. a.** (pe Valea Crișului-Alb, com. ST. PAȘCA), **coltân** s. a. = o construcție de lemn, de grădele, făcută în partea superioară a tindei în apropierea și deasupra hornului, ce iese din casă, ca fumul să bată mai întâi în ea, apoi să iasă în pod. E făcută ca și coșul unei fântâni, dar cu cât se înalță, se tot strâmtează. VICIU, GL.: — (Câmpia Transilv.) **corlân** s. a. = coș pentru fum (PAȘCA, GL.), hornul pe care iese fumul din tindă (VICIU, GL.), budureț, calabur, știuhă, poglas, ursoaie, capră (com. ITTU), cf. babură, ba-gae-c; — (Transilv.) **clătân** = colton VICIU, GL.: — (Mold.; și Transilv., ad 4) **coțoană** s. f. *Mă făceam... mănăcarea peștilor și coltoana racilor.* SE-VASTOS, P. 235; — (suspect) **coltună** s. f. = coltoană, DDRF.: — (Oltenia) **coțron** s. a. = zidul pe care e zidit cazanul de făcut țuica (ȘEZ. XXXII, 136, CIAUȘANU, V., PAȘCA, GL.); — **coțoană** s. f. = cavitate săpată în pământ (PĂCALĂ, M. R. 443), în care stau fixate foalele (H. VI, 235); bucătărie de vară, făcută din scânduri (RĂDULESCU-CODIN, M. N. 156); — **coțron** s. a. = zidul pe care se așază cazanul (Dolj, ION CIL. VIII 90). (Ad 4°) *Picure* (loștrii) *au doba sau cotronul ei, pe care nu-l părăsește decât în timpul "bătilii" sau în schimbul altuia mai adănc, mai prielnic...* F. R. ATILA, P. 204; — (Mold.) **coțronă** s. f. = semicerc format din pietre așezate una peste alta, uneori chiar lipite una de alta, care servește a apăra focul de vânt (Putna, Com. s. MEHE-DINTI); groapă în pământ pentru ascuns, cf. **corcoavă** (com. ITTU), vizuină (H. I 128; cf. **cotubă**), mică scobitură de pământ care servește de ascunzătoare (com. ITTU, H. I 128, LUNGIANU, CL. 222), adăpost pentru oameni (DIAONU, P. 29); — (+ bărglog!) **coțrog** (**coțroe** DIACON, s. a. = culcuș. *Iar pietele din vecini... în sobor în grădina lui, își fac cotrog prin straturile...* s'ocnubă în casa lui. SLAVICI, N. 252. *Când nu era nime acasă, iese numai cunoaștea din cotropul lui cald, se duce tiptil în dosul casei.* MERA, B. 125.] Verb: **coltoni** IV^a = a face coltoanele unei sobe, unei zidării, unui becu (COSTINESCU); p. ext. a scoțiora, a scotoci, a răvăși, a răsturna lucrurile prin casă, cătând ceva pierdut (lb.), a căuta ceva dând lucrurile la o parte (LUNGIANU, CL. 222); a căuta să fure, să la ceva și să ascundă (COSTINESCU), cf. **cotloji**; — (cu abstractele) **coltonire** s. f., **coltonăală** s. f. = scoțocăla, scoțiorală, căutare pe sub pat, prin coltoane, prin ascunderi. COSTINESCU.]

— Din ung. **katlan**, idem (1°). Cf. **coclaur**, **cocli**.

COTLONEALA s. f. } v. **colton**.
COTLONI vb. IV^a }

COTLUNĂ s. f. v. **cotlon**.

COTNĂR s. m. sing. *Vin de Cotnăr*. — Vin produs în vilele (podgoriile) de la Cotnări (în județul Iași). *Domnul la masă-i poftea și cu cotnări și cinstea*. I. NEGRUZZI, I, 186. [Diminutiv v: **cotnărel**, -eă (întrebuințat în funcțiune adjectivală) *Pere cotnărele = pere rotunde*, [cu] fața (= colora) galbenă, gust dulce. ȘEZ, V, 68.]

— Este numele localității **Cotnări**.

COTNĂREL, -EĂ adj. v. **Cotnăr**.

COTOARĂ s. f. v. **cotor**.

COTOARBĂ s. f. 1°. *Mésaventure, malheur*. 2°. *Femine ou fille légère*.

1°. (Oltenia, Banat) Belea, pacoste (CIAUȘANU, V.), daraveră, afacere (RĂDULESCU-CODIN), poasă (GRAIU, I 503), lucru rău (NOVACOVICI, C. B. 8), cf. bocluc, supărare, năpastă. A *încăpea în cotoarbă cu cineva* = a încăpea în mare grijă; a avea de furcă, a-și găsi Bacăul cu cineva (CIAUȘANU, V.). Am o *cotoarbă* = o daraveră (RĂDULESCU-CODIN, I). *După ce văzu bălaură c'o făcut cotoarba...* GRAIU, I 503.

2°. (Bucov.) Femeie coruptă (A. TOMIAC); cotoarbanță (TDRG.).

COTOASĂ s. f. (Entom.) *Perce-orecile*. (*Forficula auricularia*). — O insectă despre care se zice că intră în ureche (FRĂNCU-CANDREA, M. 99; MARIAN, INS. 485-486; TDRG.), urecheînță.

COTOB, -OABA adj. s. f. 1°. *Obstiné, récalcitrant*. 2°. *Bavard*.

1°. Adj. (Husi, în Mold., despre cai) Nărăvos, recalcitrant. TDRG. (despre cotober).

2°. S. f. (Valea-Jiului, în Transilv.) *Cotoabă* = guraliv, gură rea. VICIU, GL.

COTOBĂI vb IV^a. *Fouiller*. — A cotobăi. HERZ-GHERB, M. IV 243. — Cf. **cotobăni**.

COTOBĂIE s. f. (Ornit.) v. **codobatură**.

COTOBĂNI vb IV^a refl. 1°. *Se hisser*. 2°. *S'efforcer*. 3°. *Faire le fier, monter sur ses grands chevaux*.

1°. (Mold. și Munt.) A se agăța cu să ajungă mai sus (SCRIBAN, ARHIVA, a. 1912 nr. 1), cf. cocotă, aburea.

2°. P. gener. A se căzni, a se trudi (BOCEANU, GL.), a se opinti (CĂDE), a se pune cu puterea, a se îndărji (ȘEZ, II, 224). *Se cotoabănea să ridice un sac, și nu putea de fel*. BOCEANU, GL. *Nu te cotoabăni!* = nu te mai pune, nu mai umbla, că de geaba ti-i! ȘEZ, II, 224. *Tăți s'o supus s'o luerat cu dragă inimă, numa căia di loc nu s'o blăznit, într'o una s'o cotoabănit, pân ce-o lăsat-o*. Ib. III, 2. *Una ară, doi se miară, patru se cotoabănesc, unu' face hăja păja*. [= Porcul]. GOROVEI, 303.

3°. (Mold., cf. **cotofofeni**) A se rătoi, a înfrunta: *Ce te cotoabănești, socofi că mă sperii?* (Platru-Neamtu). Com. V. C. ȘOAREC.

[Ș]: **cotofeni** vb. IV^a = (trans.) a cocota, a sul sus (Oltenia, CONV. LIT. LIV, 196); (refl.) a se sili din toate puterile (Dămbovița, REV. CRIT. IV 85); — **cotopăni** vb. IV^a refl. = a se munci greu cu o sarcină (în spinare, pe brațe): *De-abia se cotoabănea cu drobul de sare*. CIAUȘANU, GL.). Cf. **cotoabără**, **cotoabă**.

COTOBĂRĂ s. f. (Zool.) *Ecureuil*. — (Transilv.) Veveriță. VICIU, GL.), com. ITTU.

— Cf. rut. **kocobirka** «veveriță». Cf. **cotoilogă**.

COTOBĂTINA s. f. (Ornit.) }
COTOBĂTURA s. f. (Ornit.) } v. **codobatură**.

COTOBĂICĂ s. f. (Îmbrăc.) = **cațaveică** (Olt., com. IZVERNICEANU).

COTOBĂLCIU adj. m. v. **coadă**.

COTOBREĂ s. f. v. **cotober**.

COTOBREL s. m. (Bot.) *Prunellier* (*Prunus spinosa*). — (Rutenism în Sălaj și Transilv. de nord) Arbustul numit și **porumb(ri)e**. PANTU, PL. [Fruetul: **cotobreă** s. f. CABA, SĂL., VAIDA, VICIU, GL., BORZA, BUL. GRĂD. BOT. XI 52; (la plur.) **cotobrele** = fructele mici, rotunde (negre, când sânt coapte) ale spinului (Zagra, lângă Nășău) com. V. CORBU, cf. DR. VII 115. (Ș) calificativ dat unei fete, probabil mici și negricioase] *Mărită-te cotobreă, Nu trage nădejdea mea*. VAIDA.]

— Din rut. **koeljurbă** «mălin» (*Prunus padus*). (Arbustul i s'a dat numirea prin masculinizarea numelui fructului). S. Pușcariu, *Dacoromania* V 115-116.

COTOBŪȘĂ s. f. v. **codobatură**.

COTOC s. m. și a. }
COTOCI vb. IV^a } v. **cotoiu**.

COTOFANĂ s. f. (Ornit.) 1°. *Pic*. 2°. (Fig.) *Picriche*. 3°. *Traverser; tête des fourches d'harmon*. 1°. (Mold., Bucov.) Păsare din genul vrăbilor și din familia corbilor (*Pica caudata*), cu ciocul puternic și încărligat la vârf, cu aripi scurte și cu coadă în formă de dată și mai lungă decât corpul; penele ei sunt negre pătate cu alb. E cunoscută pentru rapacitatea ei — fură mai ales obiecte scilpitoare — și pentru șgomotal mult ce-l face; trece de fundul. Se mai numește: (Mold., Bucov., Transilv.) țareă (I.B., COSTINESCU, MARIAN, O. 47, GOROVEI, CR. 123, ION CR. II 55, GRIGORIU-RIGO, M. P.), țareășă (MARIAN, O. 47), (Transilv.) sareoiu. (Bucov.) țareciu (MARIAN, O. 48), (Buzău, Constanța, Ialomița) caragață (H. II 80, 253, MARIAN, O. 48), (Transilv.) scărăgață (VICIU, GL.), garagațe (COSTINESCU), (Ialomița) caragațin (MARIAN, O. 48), (Banat) ciorecușă, ciorecobară (MARIAN, O. 48), (Transilv.) frașcă, vrască (VICIU, GL.), (Buzău) prevestitoarea oaspeților (H. II 253), (Mold.) scuipatul dracului (GRIGORIU-RIGO, M. P.). *Cotofana* bate (H. VIII 215, 251, 260, XII 301), cântă (H. XVII 310, XVIII 304), cântă (H. IX 123), cântăște (H. VI 215), găește (H. XVIII 296). *Kocofană* = *pica*. ANON. CAR. *Corbul, cioara, cotofana, CANTEMIR*, IST. 26/26. *Se primblă cocostărcii, cotofenele și turturcele*. C. NEGRUZZI, I, 319. *Când i-o cânta cotofana cu coadă de dăsgoreală...* DELAVRANCEA, S. 44. *Iată... o cotofană... jucând și fălând din coadă*. ISPIRESCU, L. 314. *Sânge dulce de cântan, și carne de cotofană*. RETEGANUL, TR. 16/26. *Mă dor picioarele. Ocolind pădurile, Goniad cotofenile*. ȘEZ, II, 221/26. *Sprâncenile, cotofenile; ochii ca mura din pădure*. Ib. I 282/26. *Cotofana cântă dulce, Veste bună ne aduce*. ZANNE, P. I, 440. *Când cântă cotofana (știrica) aproape de casă, îți vin radele*. ȘEZ, III, 120/26. *Nu mai vine, veni-î-ar numele pe ciori și pe cotofene!* BARONCI, L. I, 86/26. *Ce e lungă cât o drogă și de groasă cât o ceapă? Și nechează ca o iopă!* [= *Cotofana*]. ȘEZ, IV, 96. *Unde-i alb, nu-i omăt; unde-i negru, nu-i pământ*.

[= *Cofofana*]. SBIERA, P. 323/m; cf. ȘEZ. IV 96. # **Măncat de cotofeni pe sale** = bubos, cu pielea Jupiteră. RĂDULESCU-CODIN, I 169.

2. (În bătaie de joc) Femele rea (COSTINESCU, PONTBRIANT, POLIZU), emulere becanică (L.B.); spec. nume de băljoacă dat (igancelor, cf. cioră (II) 1), ciorobărit (2). (*Chirița către țigancă*) *Ți-oi da cu la seară, cofofană... dechide-ți aripile și sui la pământ!*... ALECSANDRI, T. 395. *Scotea arapul nărzegana și-o durigă pe masă câtră cofofana lui*. RETEGANUL, P. V 62. *Spune-ai, cofofană... cum de-ai erut să-mi furi, țiganc, iapa...* CONTEMPORANUL, I 852.

3. P. a.nal. Diferite obiecte care prezintă oarecare asemănare cu cotofana (1^a):

a) Bucată de lemn (numită și *limba-caprei* sau cătușă), care (îne să nu se desfacă cei doi câpriori încheiați la vârf alcătuită cuprins pe care se rezazăă coperisul casei (PAMFILE, I. C. 424), numită și cătușă, limba-caprei, cocozlău, găinar, chingă, primblă, prinsoare, câprior, sealeamă.

b) Căpătălele lăștelor (farcuțelor) ce se încredinșază peste înima carului (DAMÉ, T. 10), cf. ciorobărită.

[Plur. *-fane, -fene*, mai rar *-făni*, HERZ-GHER., M. IV 243. | Forma *cofofană* se întrebunțază indiferent de sex. Când, excepțional (în descănțate) se formează un masculin, acesta e: **cofofeniu** s. m. *Muscatură de șerpe, De șerpoacă... De cofofeniu*, MAT. POLC. L579. | Cu alt sufix: **cotofăică** s. f. *Kotofejkô* ANON. CARL. | Verbe: **cotofăni**, **cotofeni** IV^a refl. = a-și da aere, a se răfăi, a se rălucce (com. A. TOMIAC), a se cotoța unde nu merită (ȘĂINEANU, D. U.); a-și da importanță și a atrage (prin gesturi) atenția asupra sa; a se lingsuși (pe lângă femeie), a se vâri sub pielea culva (HERZ-GHER., M. IV 243); a face mofturi, a se lăsa poflit, rugat (MARIAN, O. II 61, ZANNE, I 417). *Până era cioră boarză, Tot veni la noi la varză, De când s'a cotofăni, Nici la eurechieu n'a eanit*, MARIAN, O. II 61. | Adjectiv: **cotofănos**, -oasă = guraliv, vorbăreț, fleac, limbut (CIAUȘANU, V.).

— Etimologia necunoscută (Asemănarea formală cu n.-greec. κότφοφ, κότφοφ emierlă — din care voia să-l explice CIHAC II 652 — și cu ital. *gazza* — la care se gândiseră autorii *Lezicoului Budan* și TIKIŢ. *Dief. rom.-germ.* — e numai întâmplătoare. Cuvântul face impresia unui compus, al cărui prim element ar putea fi verbul *cofăi*, ca rit. *kocofiat* *ecodobatură* din *kocofiat* = paleol. *kyostă* *ecodădă*. Întrudirea cu acest cuvânt rutenesc nu-l exclude, dată fiind asemănarea — la colorarea penelor și mai ales la coadă — între *cofofană* și *ecodobatură*, căreia îi mai zice și *cofoaba*).

COTOFĂNI vb. IV^a

COTOFĂNÓS, -OĂSĂ adj.

COTOFĂICĂ † s. f. (Ornit.)

COTOFENI vb. IV^a

COTOFENÓIU s. m. (Ornit.)

v. **cotofană**.

COTOFLĂNT s. m. v. **cotofleant**.

COTOFLEANT s. m. *Boche*. — Parecă ce se dă în Banat Nemților. JAHRESHER, X 184. [8]. **cotoflan** s. m. *Neamț, neamț, cotoflan*, *dă cu curu'n sauț*. ALEXICI, I 218; **gotofrean** s. m. *Neamț, Neamț, Gotofrean*... HEM, 3183. | Diminutive: **cotoflinsor**, **gotoflinsor** s. m. PAMFILE, J. III, 63.

— Din germ. *Kartoffelpflanze* scartofs (I. B. o-

ria, Jahresher. X 184) s. **Kartoffelpflanzer** scultivator de cartofi.

COTOFLIC s. a. *Quece du porc*. — Coada porcului (Suceava) H. XII, 386. [În ghicitori și **cotofling** s. a. *Unu' ară, Doi se miară, Patru împing, Ș'un cotofling*. [= Percut cu un răt, doi ochi, patru picioare și o codiță]. PASCU, C. 19, cf. GOROVEI, C. 297]. — Cf. **cotofană**.

COTOFLING s. a. v. **cotoflic**.

COTOFINTIȘOR s. m. v. **cotofleant**.

COTOG s. m. v. **cotoiu**.

COTOHALIȚĂ s. f. *Putain*. — Femeie decăzută, curvă (Bonț, în Transilv.) PAȘCA, GL.

COTOI vb. IV^a v. **cotoiu**.

COTOI vb. IV v. **coțai**.

COTOIU s. a. 1^a. *Cuise* (de vâllele), 2^a. *Jambé*. 3^a. *Os*. — (Munt. Oltenia, Banat).

1^a. Plicior de pasăre (mai ales de găină s. găscă) friptă (Slatina ION CR. V 279, BUCUȚA, R. V., H. XVIII 173), copan, coapsă, tâmp, artig (Com. LIUBA), cîrle (Balna, în Mehedinți), CONV. LIT. XLIV, vol. II 841). *Cotoiu' găstii din jenuuchi la calu...* nu să usec, ALEXICI, I. P. I, 206.

2^a. P. ext. (La om) Partea pliciorului până la jenuuchi. *E'n uroiu până'n cotoiu*. PĂSCULESCU, L. P. 228.

3^a. P. ext. Ciolan. *Prin călece Corușele, Prin guoale Tot cotoie, Prin fântăni, Tot căpătăni*. GRAUL, I 66.

[8]. (Mehedinți) **cotăiu** s. a. = plicior de găină, cioltan, ciortan. H. IX, 88, 90).

— Etimologia necunoscută. (Poate, derivat din *cot*; cf. însă *cotolan* și *cotolean*).

COTOIU s. m. și a. I. *Matou*. II. 1^a. *Montant de la charrette*. 2. *Montant de la herse*. 3. *Bras de la scie à main*.

I. (Zool.) (Pretutindei în afară de partea cea mai mare a Transilv.) Masculul ajuns la maturitate al pisicii (mă(e)) (H. II 27, ecând e mare și lenes) HERZ-GHER., M. IV 242), numit și (Transilv.) *cotoc*, *mărtan*, *motan* (H. X 465, CARDAȘ, C. P. 295, COSTINESCU), *morjan* (H. XI 195), *pisic* (PĂSCULESCU, L. P. 275), *pisoiu* (COSTINESCU, CARDAȘ, C. P. 295, care însă, în unele regiuni e numai până la un an H. IV 53). *Întăii într'o zi pe chir Plăcovic, — Cotoiu, care avea bun nume'nre pisici*. ALEXANDRESCU, M. 313/v. *Nu băgare de seamă că...* un cotoiu de tot îndrăzneț a intrat, ca o pisică ce era, în salou. SLAVICI, N. I 314. *Făce odată roat de un cotoiu și de o pisică*. D. STĂNOIU, C. L. 128. *Cotoiul sta lângă dănuși și torcea*. SPIRESCU, L. 282. *Bătaie de cotoiu*. TEODORESCU, P. P. 340^a. # **A avea ochi de cotoiu** = căntătura vicleană. ZANNE, I 442. **A umbra ca un cotoiu** = fără ocupație și gândindu-se numai la plăceri, cf. a umbra în dorul leii (HERZ-GHER., M. IV 242. | (Bot.) Spre a face florile [castravețelor] să fecundeze, obișnușe să anine de curpeni câte un fir de plantă cu florile rotunde și păroase care se numeste în Moldova de jos mocoșul sau flocoșul, iar prin alte părți **coinațele-cotoiului**. PAMFILE, A. 181.

II. (P. a.nal) Diferite obiecte care se prind, se înfig sau cuprind ceva, cum prinde cotoiul cu ghiarele (cf. și cătușă):

1^a. S. a. O parte a căruței (H. II, 221, VII, 184);

cele două stîngîli străbme în care se bagă blăniile spre a alcătui codăria (H. XI, 418) și care se mai numesc și *cotoți, cotoți, mînuși, stălpusori* (DAMÉ, T. II).

2. S. a. Tălpile grapel în care sînt înțepenite cele două stîngîli numite andree (PAMFILE, I. C. 144, A. 61).

3. S. m. *Cotoi* = brațele fereștrului (ȘĂINEANU, D. U.).

[Plur. *cotoi* și (ad II 1^a și 2^a) *cotoaic*. | Cu alte sufixe: *cotoc* s. m. și a. = cotoiu (H. XI 6, 428, XIV 235, XVI 30), *motoc* (LB), *măt* (H. XVII 229), *mîțoc* (LB), *mărtan* (LB, H. XVII 440), *pisoiu* (REV. CRIT. III, 120); *lemnisoarele* încovălate, în care se bagă blăniile, spre a alcătui codăria (suslețul) căruțel (RĂDULESCU-CODIN, cf. DAMÉ, T. II, H. IV 86); *dragul* în care se împănază, în jud. Muscel, cotoiul spinilor la grapa de spini (PAMFILE, A. 62); (cu plur. *cotoace*) mînerul de care se apucă o roabă (CIAUȘANU, V.); (Tes., cu plur. *cotoici*) cele două fozefe, fuscel, iăturașe gaurite ale alergătoarei, în care sînt bătute bețele cu mosoarele (DAMÉ, T. 141. TDRG); (Bol., cu plur. *cotoici*) floarea răchitel, salciei, pipoului (com. ITTU), pisiceii, mătîșorii. (Ad I) *Acesta e rău și se cheamă mărtan, cotoe*. TICHINDEAL, P. 145. *De la Buda-veche, Pe unde măța strechie și cotoiul Nu-și mai află locul*. TEODORESCU, P. P. 170; — (Ad II 2^a) *cotog* s. m. (DAMÉ, T. II, PAMFILE, I. C. 125). | Verbe: *cotoi IV^a* și *cotoi IV^a* (LB, H. XVII 229, HERZ-GHER., M. IV 242) = (trans. despre cotoiu) a săvârși actul împreunărilor sexuale; (refl. despre piscă, fig. despre oameni), a se împreuna sexual; p. ext. (despre pisici și iepuri, (ca rat. *Kořty sja*) a se cotoi = a se împutî (Straja, în Bucov.) Com. A. TOMIAC, cf. PONTBRIANT; (cu participiul *coto(e)it*) adj. f. (despre piscă) care s'a împreunat sexual; (și cu abstractele) *coto(e)ire* s. f., *coto(e)it* s. a. = acțiunea de a (se) coto(e)l.]

— Probabil avem a face cu o alterare, sub influența slavului *koř cotoiu*, a vechiului **cătou* (masculinul lui **oță*, care stă și la baza lui *cătușă*), derivat din lat. *cattus*, idem, cu suf. *-oiu*. Cf. S. Pușcariu, *Dacoromania* III 1001. Cf. *coto(s)man*, *scotoel*, *cotăreși*.

COTOIU s. m. *Avorton; goase*. — (Transilv., Mold., în bătaie de joc) Om mic de statură (com. A. TOMIAC, cf. HERZ-GHER., M. IV 243), bălat (VICIU, GL.). *Cotoiule!* Nu te-am putut prinde, cînd m-ai dus merele (Cărța Săsească, jud. Făgăraș). VICIU, GL. — Cf. puțoiu.

COTOJMÁN s. m. v. *cotoșman*.

COTOLÁC s. a. *Courbe*. — (Mold.) Cotitură, cotiion (ION CR. V, 152). — Cf. *cotuleț*.

COTOLÁN s. m. și a. 1^a. *Epi du mâis*. 2^a. *Auz jambaș longuș*.

1^a. Știulete, drugă, tului de porumb (DAMÉ, T. 63); păpușă bine desvoltată a porumbului (PAMFILE, A. 88); porumbul necurățit de boabe (com. RĂDULESCU-CODIN). *Se rupeau cotoianele porumbului, de mărimea și greutatea druganilor*. LUNGIANU, ap. CADE.

2^a. P. anal. Înalt de picioare. PASCU, C. 239. [Și: *cotoleán* s. a. = cotor, coadă; picior, os în genere CIAUȘANU, V. | Adjectiv: *cotoleán*, *-oasă* adj. = înalt, osos, copârșteos, înspîțat, lb.]

COTOLE s. m. — Nom donné aux chiens de berger. — (Mold.) Nume de căine ciobănesc. H. III 18. Cf. *coto(e)an*, *cotoiu* (3^a).

COTOLEÁN s. a. v. *cotoian*.

COTOLÉMN s. a. v. *coadă*.

COTOLENÓS, -OĂSA adj. v. *cotoian*.

COTOLÍ vb. IV^a v. *cotoi*.

COTOLÍGA s. f. (Zool.) *Écureuil*. — *Veriță*. H. XVII 334. — Cf. *cotoțobără* și *cățără*.

COTOLÍT, -Ă adj. v. *cotoi*.

COTOLNICÍ vb. IV^a refl. *Pécher* (contre l'obligation du jeûne). — A cădea în păcate grele, mai ales în ceea ce privește posturile, cununile, botemirile. PAMFILE, C. T. 241. [Part. -adj.: *cotoleńicít, -ă*. *Bate'n sătú ș'n covată și blastămú ziua toată, ziua toată, noaptea toată, Cu descătuce poate, Și lucruri cotoleńicite*. PAMFILE, C. T. 241. — Variantă a lui *cotoleńic*.

COTOMÁN s. m. v. *cotoșman*.

COTOMÉLC adj. m. v. *coadă*.

COTONOĂGA s. f. v. *cotonog*.

COTONOĂGA s. f. (Agric.) *Plantoir*. — Unealtă agricolă servind la facerea gaurilor pentru haracii de la vie s. la facerea culburilor în pământ, cînd se pun grăunțele de porumb, firele de ceapă, de fasole, de cartofi și orice alte răsăduri. Are forma unui băț mai gros și ascuțit la un capăt; vârful acesta poate fi îmbrăcat în fier; ceva mai sus de vîrf are uneori un *enod*, tot de fier, pe care se apucă cu piciorul, ca să lute în pământ mai lesne și mai ușor. Cf. DAMÉ, T. 61. *În loc de căldu, cuiul se mai face câte odată și cu parul sau cotoșoga*. PAMFILE, A. 70. [Și: *chitonog* s. a. DAMÉ, T. 38, *chitonog* s. a. H. III 65, 139, 385 și (cu hiperurbanism) *pitonog* s. a., *pitonog* s. a. *Pitonogul, prin ajutorul căruia se înfîș haragii în pământ*. INV. COP. 1893, I, 74 ap. TDRG. După ce se boronează pământul, se răsădește colza, făcînd boriele cu un pitonog, căte de o palmă una de alta, în toate părțile. IONESCU, C. 191. *Un harag înfîșt în pământ cu un chitonog*. Id. P. 249. *Sfecele se vor răsădi... pînd răsădurile... în borte făcute cu un chitonog*. Id. C. 87. Haragul este o nua, mai groasă ca un deget, care se înfîșe în pământ într-o gaură făcută cu *chitonogul*. *Chitonogul* are la vîrf un ascuțit, care poate să fie îmbrăcat cu fier, și un nod pe care se apucă cu piciorul. PAMFILE, I. C. 216.]

COTONOG, -OĂGA adj. subst. I. 1^a. *Boiteuz, éclope*. 2^a. *Manchet; courtaud*. II. *Echasse*.

I. 1^a. (Despre oameni și vite) Bolnav de picioare (ȘEZ. V 60). *șchiop* (Ib. XXXII 16), care umblă rău, șchiopătînd (HERZ-GHER., M. IV 242), strămb de picioare (Rășinari, J. Sibliu, com. E. CIORAN); s. pec. (despre cai) bolnav s. umflat la picioare, cu picioare rele, cu arieli (Pătrăuți-Sucevi, în Bucov., Duruitoarea-veche, J. Bălți DR. V 178), cf. H. XVI 448. *A căzut și hoșul, care și-a rupt picioarele, de a rîmas cotonog toată viața*. RĂDULESCU-CODIN, I. 283/2. (Substantivativ) *Să strîngi toți șchiopii și toți cotonogii, Toți chiorii... și să faci o masă mare și pe toți să-4 poftiți... și cînd o face cotonogii picioare, Atunci... (Huși). PĂSCULESCU, L. P. 144. *Pe la țarmaroc... giambășii, în scop de a micșora prețul calului țarguit... zic în glumă: Cât costă cotonogul acesta?* (Duruitoarea-veche, J. Bălți) CALUL 140.*

2^a. P. ext. Fără un membru al corpului (mână

s. picior) ori eu el beteg s. tăiat (RĂDULESCU-CODIN, I.) eu piciorul s. mână strămbă, paralizată s. atrofiată (I. IORDAN, ARHIVA, a. 1921, p. 196). | Beteag de o mână (Piatra Neamțu, com. C. ȘOAREC), olog din coate, fără mână din cot (COSTINESCU). | (Despre căni) Cu coada scurtă. BARCIANU, DDRF., GHETIE, R. M. 94. (Substantivat) *Cotonogea* = nume de cătea. H. X 85.

II. S. f. (Oitenia, Vidin; mai ales la plur.) *Cotonogea* = picioroange. BUCUȚA, R. V., CADE.

[După POLIZU, *cotonogă* s. f. ar avea și sensul de emăduțar și ecioț (germ. „Gledmass; Stumpf“). Cf. *cotoroage*. | Verb: *cotonogi* IV* = (intrans.) a schiopăta (PAMFILE, J. II), a se îmbolnăvi de picioare; (trans., cu complementul persoanei s. animalului) a lovi pe cineva rân peste picioare cu un băț, încât să nu mai poată umbla deocamdată, a-l face să umble schiop (Baia, J. SUCEAVA, ȘEZ. XXXII 16), a lovi cu putere pe cineva peste brate, încât să nu le mai poată întrebunța (COSTINESCU), a hotozgori, a face cotoroage din cineva (PAMFILE, J. II, 133 și 250), a schilodi; (refl., despre piele) a se bate, a se îngroși de lucru greu. *Micii și vitele bovine cotonogesc*. ȘEZ. V 60/1. *La' uită-te... grădnarul eu ce ceatălu zărite după ea și o lovește, o cotonogesc* [pe găină]. ȘEZ. III, 204/5. *Hei, dar n'a îndrăznit unul să se apropie, îl cotonogeam!* CONTEMPORANUL, VI, vol. II 101. *Că despre partea lui Jupân Titirică Inimă-rea, halal să fie de oarele mele! m'ar cotonogi*, CARAGIALE, T. II, 23. *Cât sânt eu de blând și cât est de bătrână, nu-ți caut!... te cotonogesc!* *Îți pur ciubucul ăsta pe șale!* Id. S. N. 20. *Se joacă... și unchișul... se tocurește... la coasă, și atâta cosește uncheșul c'un ciomag prin dreapta și stânga, de cotonogesc pe cei de prin prejur*. PAMFILE, J. II, 250/1. | A d-jectiv: *cotonogit*, -ă = schiop; schilodit; (despre piele) umflat, băntu. *Dar partea boarească mai lăcomesc a șecea mai mult în car decăt la jug, că e cu coafa neînșăfată și piciața plăpândă'n vac cotonogită*. JIPESCU, O. 106. | Abstracte: *cotonogire* s. f., *cotonogit* s. n. = acțiunea de a cotonogi; *cotonogă* s. f. = boală de picioare la vite (H. XII 62, DAMÉ, T. 68) s. la om (H. VII 195), (care se vindecă cu sărătură de pe fundul albeii în care se ține carnea de porc. PĂCALĂ, M. R. 255); lovire dureroasă, bătăle dată cuiva. *Lud un par barosan și se puse pe cotonogă*, ȘEZ. IX, 68. *În alte împrejurări răspunsul părintelui stăret ar fi fost, din două corbe, lăsat de o bătăle din picior și de oarecare cotonogă*. D. STĂNOIU, C. I. 114.]

— Din rut. *kutonogij* eschiop, paralizic (cf. rus. *koltunogij* s. *koltunogij* eschiop). Cf. slăbă-nog.

COTONOGEALA s. f. }
COTONOĞI vb. IV* } v. *cotonog*.

COTOPĂNI vb. IV* }
COTOPĂNI vb. IV* } v. *coțobăni*.

COTŌR s. n. și m. I. P. *Queue* (d'un fruit); *cuar* (d'un chou). *Tronçon* (de la queue); *hampe* (de la plume, de l'hameçon); *tige* (de la plume métallique); *sole* (d'une lame); *dos* (d'un livre). 2. *Tige* (d'une plante), *sarment*, *Germe* (d'oignon); *pied* (d'une croix); *manche* (de porte-plume), *Tronc* (d'un arbre); *tige* (de la plume); *nerveure* (d'une feuille); *poil de barbe isolé et dur*; *cheveu isolé sur un crâne chauve*. 3. *Entrée* inférieure (d'une plante, d'une branche, d'un poil). 4. *Souche*, *éteule*; *tronçon*, *Mignon*, *tronçon*, *Souche*, *talon* (d'un carnet, d'un bloc). II. *Poignée*, *manche*. III.

Chaume, portion de la tige qui reste sur place après la récolte, *débris*, *détritus sans valeur*; *tronçon* (de pomme), *Lumignon*. IV. *Déchaussement*, *taille* (de la vigne).

I. Înțelesul originar este: locul unde se împreună s. partea care unește două părți ale unui obiect.

1'. (La frunze și fructe) Codița care leagă frunza de lugerul s. ramura plantei (com. A. POPA, Făgăraș, V. SALA, Vascau-Bihor, I. OLARIU, Părâul Cârjei, J. Neamțu, F. PILOTEIU, Măgurele, Bălți, A. C. COSMA, Bălca, Putna, C. LEPĂDATU, Broasca, Ismail, A. IOVĂNESCU, Băllesti, Dolj); partea superioară a codiței (s. întreaga codiță = germ. „Stengel“ LB.) care rămâne la fructul cules s. căzut (com. A. POPA, Arpașul de sus, Făgăraș, I. COTOFAN, Berința în Satu-mare, V. LEȘANU, Poieni, Suceava, A. C. COSMA, Bălca, Putna, C. LEPĂDATU, Broasca, Ismail, A. IOVĂNESCU, Băllesti), mai ales la frugi s. căpsuni (com. T. GAVRILESCU, Dârste, Olariu, M. ALEXANDRESCU, Șolmari, Prahova, I. OLARIU, Părâul Cârjei, Neamțu), la mere (com. V. SALA, Vascau, Bihor, I. PAVELEA, Runcu-Salvei, Năsăud), la struguri (com. DRAGANU, Bălta, Hunedoara), la porumb (cucuruz) (com. I. POPA, Arpașul de jos, Făgăraș, T. TEREVENTIU, Galsu, Arad, N. MARCU, Posești, Prahova, ST. DOBRINESCU, Slatina). [Când culegi strugurii] *să nu lasi mari coceni sau cotori la dănuși*. ECONOMIA, 162. | (În opoziție cu piciorul, care e partea rămasă în pământ, com. I. POPA, Arpașul de sus, Făgăraș, V. HALIP, Marginea, Bucovina, A. C. COSMA, Gara Bălca, Putna) Miezul (înima s. fusul) verde, din care pornesc foile căpătânei (com. I. PAVELEA, Runcu-Salvei, Năsăud, C. BOBULESCU, Trăruși, Iasi, MARCU Posești, Prahova, ALEX. IOVĂNESCU, Băllesti, Dolj), în lîm miezului la fragi, căpsuni, smeură și mure, care intră în receptacol și de care sânt lipite sepalele. *În dorul fragilor, rozii cotoarele*. ZANNE, III P. 563. | P. n. n. l. *Cotorul cozii* (calului) = rădăcina cozii (DR. V 307), partea superioară (a cozii), de unde se împreună cu sira spinării până în locul de unde începe părul din coada calului (com. E. NOVACOVICI, Răcășia, Caras, D. DUMITRESCU, Smândioasa, Telemann). | Locul unde se împreună organul sexual bărbătesc cu corpul omeneș (com. G. DOBRESCU, Bănești, jud. Dâmbovița). | *Cotorul penii* (păsărilor) = partea tare, de unde crește în piele până unde încep fulgii (com. ALEXANDRESCU, Șolmari, Prahova). *Cotorul cuștinii* s. *săbiei* = partea de fier care intră în mâner s. prăsele (com. I. COTOFAN, Berința, Satu mare). | *Cotorul peniței* = partea care intră în toc. *Cotorul creței* = partea învelită în hârtie (com. G. FIERĂSCU, Păușești, jud. Vâlcea). | *Cotorul pipei* = partea unde intră țeava s. camesul (com. I. ARDELEANU, Erin-Săncrai, Sălaj). | *Cotorul unșitei* = capătul de sus, cu cârligul de care se leagă coarda (com. I. OLARIU, Părâul Cârjei, Neamțu). | *Cotorul cărții* = partea dela cusătura unei cărți (com. S. BICHICEANU, Nerău, Timiș-Torontal, GH. HOBJILĂ, Cristeele, Sălaj), M. BRUJA, Cămpulung, Bucovina, A. C. COSMA, Gara Bălca, Putna, MARCU, Posești, Prahova, ST. DOBRINESCU, Slatina, M. GUȘIȚĂ, T-Severin), numită și călcăciu (com. V. LITERAT, Sibiu), care rămâne expusă vederii când e așezată în dulap (com. V. ȘOAREC, Piatra-Neamț, G. DOBRESCU, Bănești, Dâmbovița). | *Cotorul lingurii* = partea de la găvan până la jumătatea coardei (com. IOVĂNESCU, Băllesti, Dolj). | *Cotorul mătării* = partea unde intră coada de lemn în mănunchiul de nuiele s. de smătură, formând, prin legarea cu sarmă s. cu cujă, o umflătură

(com. I. OLARIU, Pârâul Cârjel, Neamtu, M. GUȘIȚA, T-Severin). # **A ridica via la cotor** = a o lega de haraci (DDR.F.). # **A avea s. a face cotoară cu cineva** = a avea legături de afaceri cu cineva (ȘEZ. XXXII, 106, com. V. OLARIU, Fâget, Severin, I. TEREVENTIU, Galsu, Arad).

2. P. ext. Tulpina plantelor (mai ales a celor ierboase, de la rădăcina până la respirarea ramurilor s. frunzelor (cf. H. XI, 516, com. HOB-JILĂ, Cristelec, Sălaj, M. BRUJA, Bucovina); trunchiul arborilor; coarda lăsată la butucul viei, din care dau vițele (com. V. LEȘANU, Poleni, Suceava, C. LEPĂDATU, Broasca, Ismail). *Câte una [steluță a efloarei-reginei], de regulă însă câte două-trei până și patru, crescute din rădăcină, le vede cum stau în înaltele și repezile straturi de stânci, pe cotoare groase cam de 2 milimetri în diametru și lungi de 20-30 cm.* TURCU, E. 201. *Iar de-asupra celor curți, sânt doi pomi mari în floriți, De cotoare depărtați, De cărfeți-mpreunăți.* PAMFILE, CR. 100. *Cauți nouă tufe, tot cu câte trei cotori la rădăcină.* ION CR. III 148. | Spec.: **Cotorul cepei** = coarda care crește înaltă la ceapa lăsată pentru sămânță (com. I. ARDELEANU, Sălaj). | **Cotorul crucii** = piciorul, partea de la escavan s. de la pământ până la locul unde se bifurcă crucea (com. I. POPA Arpaș, Făgăraș, I. COTO-FAN, Berința, Satu-mare). *Pe cotorul ei [al crucii] circular... se căd gravate în spirală niște cveinte.* ODOBESCU, I 450. | **Cotorul condicului** = tocul fără peniță (com. S. BICHICEANU, Nerău, Timiș, I. COTO-FAN, Berința, Satu-mare). | P. ext. Tulpina (de la rădăcină până la vârf) în opoziție cu frunzele s. ramurile plantei, tufei s. arboreului (com. I. POPA, Arpaș, Făgăraș, V. HAL-IP, Marginea, Bucov.). | Spec. **Paiful de porumb fără frunze** (com. E. PRECUP, Gherla) s. după ce s'a cules fructul (com. G. HOB-JILĂ, Cristelec, Sălaj), cf. **ciocan**, **coelan**, **tulen**, **tulhan**. | P. anal. Partea cărnoasă a cozii calului, din care cresc firele lungi de păr (mai ales când părul din coadă e tăiat scurt) Com. C. DRĂGANU, Băița, Hunedoara, G. DOBRESCU, Bănești, Dâmbovița), cf. **măcău**; nervura unei frunze (com. E. PRECUP, Gherla) s. partea tare a unei pene de pasăre) de pe care se lan jos fulgii (com. BICHICEANU, Nerău, Banat, I. OLARIU, Pârâul-Cârjel, Neamtu), cf. **hotor**; p. anal. (mai ales la plur.) firele rare și tari care cresc în barba tinerilor de 17-18 ani ce n'au început încă să se bărbiezească, **tuleie**, s. cele rămase lei-colo pe teasta unui om chel (com. I. OLARIU, Pârâul-Cârjel, Neamtu); p. ext. fir, capăt de păr (aspru). *Se moacă... firele în apă căldică, se înnoadă la unul din capete, un vârf și un cotor de păr.* FR. ATILA, P. 33.

3. P. ext. (în opoziție cu vârfurile) Partea de jos, mai groasă și mai rezistentă a unei plante s. a unui obiect (com. N. MARCU Posești, Prahova), capătul mai gros al unei crăci de copac (în opoziție cu partea rămasă la trunchiul (com. M. GUȘIȚA, T-Severin), al druzei păpușoiului (ION CR. IV 219, com. M. ALEXANDRESCU, Solmari, Prahova), al smonului de grâu (în opoziție cu spi-cetele) (PAMFILE, A. 146, com. I. UNGLIĂNEANU Jidoștița, Mehedinți), al spicului de grâu (cf. SANDU, S. 27), al lumânării (com. V. OLARIU, Fâget, Severin), al părului din barba omului (com. G. FIERĂSCU Păușești, Vâlcea); partea mai groasă a condicului (pe care o ținem între degete la scris) (com. V. LITERAT, Făgăraș); capăt de funie (com. ALEXANDRESCU Solmari, Prahova). # **A avea cotoare** = a avea bani (com. G. DOBRESCU Bănești, Dâmbovița).

4. Partea de jos a tulpinei unui arbore s. (mai ales) a unei plante tăiate, care rămâne lăsată din

pământ (com. ITTU, V. SALA, Vașcău, BOBULESCU, Tătărăși-Iași), buciun, bustean, cătur, ciocăci, ciot, ciotă, ciuturugă, ciun-te-reiu, țesitură; partea rămasă la pământ din plante cu tulpina tare (d. ex. scieții s. chiar fan, dacă e cosit prea jos) com. C. DRĂGANU, Băița, Hunedoara, GH. CIAUȘANU, Oltenia); (numai la plur.) partea rămasă la pământ din paful de grâu secerat (com. S. MIHUT, Sălcia, Hunedoara), mi-riște, (cf. în cotor); partea rămasă în pământ din tulpina tufelor (dacă se taie la înălțime de 20-25 cm. (com. DRĂGANU, Băița, Hunedoara), ștepl, știolog, șteplege, știoplege (com. CIAUȘANU, Oltenia); spec. **cotorul cucuzului** (păpușoiului s. porumbului) = cotoleanul (com. GH. FIERĂSCU, Păușești, Vâlcea), ciotul s. giontul porumbului (PAMFILE, A. 88), ștempi (com. S. MIHUT, Sălcia, Hunedoara), *Miriștie... apa de afund trebuc arate, căd cotorii să între în pământ.* ECONOMIA, 30. (ȘI la sing.) **Cotor de varză** (s. *curechiu*) = picior (com. S. BICHICEANU, Nerău, Banat, G. DOBRESCU, Bănești-Dâmbovița), **cioclad** (com. S. BICHICEANU, Nerău, Banat), **Cotorul riei** = partea lemnoasă, butucul din care dau mîldițele s. cordele viței (com. C. DRĂGANU, Băița, Hunedoara, F. FILOTEI, Măgurele, Băița) | P. anal. Partea (prea scurtă) rămasă (prin ciuntire) dintr'un obiect (cf. **crâmpeliu**); partea rămasă dintr'un membru amputat, **ciot**(u); coada unui animal (dar în special a calului) retezată, ruptă (com. V. OPREA, Toplița, V. LEȘANU, Poleni, Suceava) s. tunsă prea scurt (com. V. ȘOAREC, Neamtu); (cf. *barbă lungă în cotor*, GCR. II 109) s. de animale tunsă scurt (com. I. POPA, Arpașul de sus, Făgăraș) s. ras prost (com. I. OLARIU, Fâget, Banat); părul la bărbați când crește drept în sus, ca o perie (com. V. OPREA, Toplița); fire mai groase și vineți rămase în pielea găinei (raței, găstei, curcanului) după ce au fost elapelite (com. C. BOBULESCU, Tătărăși, Iași), *Socăciță, dă-te-nconce, Că pîna toată-i floace, C'ai dubit-o-ntr'e cupțorii Și mi-ai dat-o eu cotori.* MĂNDRĂSCU, L. P. 201. | P. anal. Restul rămas la un trunchi de copac după tăierea crăcilor (com. ITTU), **elenețu**, **ciocimb**; bucata din toporiștea ruptă, care rămâne înfiptă în muchia securii (com. E. PRECUP, Gherla); spec. partea rămasă la un chitanț(er), după eliberarea chitanței (com. G. HOB-JILĂ, Cristelec, Sălaj), **UNGUREANU**, Jidoștița, Mehedinți); rădăcina plantelor leguminoase (ca ceapa, usturoiul, prazul, spanacul, etc.) (com. A. IOVĂNESCU, Bălăești, Dolj); rădăcina penelor la pasări (MARIAN); partea cornului (de cerb, de capră sălbatică) smulsa din cap (com. V. LEȘANU, Poleni, Suceava), **Cotorul crucii** = partea care intră în pământ (com. V. SALA Vașcău, G. FIERĂSCU, Ol.). | Fig. **Porecă dată unui om mic de statură și gros** (lb, 18), **bondoc**.

II. P. ext. P. Măner, toartă, coardă (= germ. „Stiel“ I.B.), **coderlește**, **toporiște** (com. V. SALA, Vașcău), de obicei prea scurtă (com. I. POPA, Arpașul de sus); spec. **mănerul săbiei** (TDRG), **săturul** s. al unui cutit (mare) (COSTINESCU), al securii (com. V. LEȘANU, Poleni-Suceava), al ferestrăului s. ensurii (cf. **APOLZAN**, U. 31); coada toporiștii, a sapei, hârziului (COSTINESCU, cf. **dărjială**, a măturii (com. V. LITERAT, Făgăraș); **bățul undiței** (cf. F. R. ATILA, 51); **mănerul de lemn mai gros din vârfurile coșitelor de albine**, de care se prinde cu mâna pentru a se ridica coșuța (com. Dr. V. CORBU, Cluj).

III. P. (Numai la plur.) Resturi din tulpina (mai groasă) a plantelor s. florilor (mac, urzică, lucernă, fan, etc.) rămase în ierle și nemăncate de vite (ȘEZ. III 83), **gordeie**, **ogrinji** (în opo-

ziție cu brădule(ul); resturi, rămășițe de crengi tăiate de la pomi și de la vie (com. V. LEȘANU Polenii, Suceava); p. ext. orice rămășițe care nu mai servesc la nimic (com. I. PAVELEA, Runcul-Salvei); spec. *cotorul sparanghelului* = partea care nu se întrebunțează la mâncare (com. M. GUȘIȚĂ, T-Severin); *cotor de măr* = cocceni care se aruncă (com. V. OPREA, Toplița, N. MARCU, Poșești, Prahova), *cotole* a, *glodar*, *la dat îndărăpt partea cea cu cotoarăle și ei și-a oprit vârfurile* [de la sparanghel], BARAC T. 64. || Spec. *Cotor de lumânare* = mucul, partea rămasă ce nu se mai poate ține în mână (com. N. MARCU, Poșești, Prahova). *Cotor (de măsură)* = restul dintr'o măsură de pipirig s. de nulele cu smicele roase de prea multă întrebunțare și care nu mai servesc la nimic (com. S. BICHICEANU, Nerău, Banat, V. ȘOAREC, Neamț, G. DOBRESCU, Dâmbovița, M. GUȘIȚĂ, T-Severin), *cio m* (ib. 31). *Cotor de lingură* = lingură cu coada ruptă și cu găvanul ros (com. I. POPA, Arpașul de sus, V. ȘOAREC, P.-Neamț), *cioț* (com. C. LEPĂDATU, Brașov, Ismail). | *Cuțit s. sabie cu lama ruptă* (com. V. OPREA, Toplița, A. C. COSMA, Putna, A. IOVĂNESCU, Dolj) s. *toctă* (com. V. ȘOAREC, P.-Neamț). | Restul dintr'o aripă de găscă, care a servit la stersul prafului, după ce s'a toctit (com. V. ȘOAREC, P.-Neamț). | Ceea ce rămâne dintr'o carte legată, după ce i s'au rupt scortele și folie (com. I. POPA, Arpașul de sus).

IV. (Postverbalul verbului *cotori*) Tăierea de la rădăcina a vițelor inutile și săparea viel. *Cotorul cel mic se face la ficcare an*. IONESCU, P. 249. *Cotorul cel mic, când se sapă via la rădăcina*. H. XVI 103. *Cotorul cel mare, când se taie de la rădăcina vici părțile netrebunțoare și viclele putrede*. Ib.

[Plur. *-toare*, regional: *-toară* și *-tori* (com. V. OPREA, Toplița). | ȘI: *cotoară* s. f. (sing. refăcut de la plur.). N'am nici o cotoară cu ei = n'am nici o legătură cu ei (com. TEREBENTIU, Arad) (cf. I 1°); — (prin confuzie cu *cătur*) *cătur* s. m. = lemnul curățit de crengi și lăsat numai trunchiul principal (com. E. PRECUP, Gherla); bucată rămasă din partea groasă a unui lemn retezat (ib. 4); spec. *căturul penel* (com. V. OLARIU Făget, Banat), *căturul cozii* (calului) (com. M. GUȘIȚĂ, T-Severin), *căturul lumânării* (com. V. OLARIU Făget, Banat); *cotur* s. a. (plur. *-tore* și *-tăruși*) = muclea penel cu care se sparg lemnele (com. I. UNGUREANU, Jidostia-Mehedintzi); — *cotiôr* s. a. = răzușul cu care se curățită plugul, otic, raz, răzător (CC. II-III 148, 181). | Diminutive: *cotorăș* s. a. = codița frunzel (com. TEREBENTIU, Arad); *cotorêl* s. a. (TRDG.). | Augmentativ: *cotorôiu* s. a. (intrebunțat mai ales la plur.) = cotor mai mare (com. T. MIHAIESE, Jidovița, Năsăud); bucată mare de lemn rămasă netrebunțată (com. N. MARCU, Poșești, Prahova); (ad I 4°) cotorul coșniței de albine (com. Dr. V. CORBU, Cluj); (ad II) coada măturii (com. E. PRECUP, Gherla); (ad II 4°) partea din plantă rămasă în pământ după tăierea restului (ib.); (ad III) restul dintr'o măsură după întrebunțare (ibid.). | Adjective: *cotoros*, *-oasă* = (despre păr) aspru, gros (PAMPELE, D.). | Alte derivate: *cotorău* s. m. = omul care lucrează la îngrijitul pomilor și viilor (com. V. OPREA, Toplița, Mures); — *cotoarăie* s. f. = clesitorul cu care se scot firele de păr din barbă s. din sprâncene, cimbistă (com. I. OLARIU, Pârâul Cârjel, Neamț); (la plur.) catrafuse, sculele caselii în desordine (RĂDULESCU-CODIN); (aprobat de sinonimele *cotoaci*, *cotârji*) actul împreunărilor sexuale la pisică, băcrănire, horjitură

(com. I. PAVELEA, Runcul Salvei, Năsăud); — *cotorășie* s. f. Termen (nedefinit mai de aproape) privitor la lucrul de la vie (H. III 139).]

— Etimologia necunoscută. (L. A. Candrea, CIDE nr. 400, care consideră că sensul original e cel de „partea pe care o apuci”, „mâner”, îl derivă din *captorius*, *-a*, *-um* „qui sert à prendre”, cu asimilarea *ô-ô* > *o-ô*. Mai de grabă ne putem gândi la un **coactorium* „locul unde se împreună două lucruri”, din *coactus*, *-a*, *-um*, participiul lui *cogo* „împreună, unesc, vâr în ceva”. Împotriva unui etimon latin vorbește însă pluralul *cotoară* și verbul *cotori*, cu *-ă* și *-i*, ca în cuvinte streine. Din românești au Săcuii pe *kator* în *toll katra* „cotorul penel”, *sepră katra* „cotorul măturii”). Cf. *cotori*.

COTÔR s. m. *Matou*. — (Rutenism, în Țara Oașului) Pisoiu, cotolu. *Atunci... la prins pe măt s'o prins a-l drăgoși, ș'o dăa cătă iel: „Coforu (= tocmal) apê o avat și tata unu' căn' m'am mărțat*. GRAIUL, II, 66.

— Din rut. *koer*, idem.

COTORĂI vb. IV^a v. *cotoroi*.

COTORĂIE s. f. }
COTORĂIU s. m. } v. *cotor*.

COTORĂLĂ s. f. v. *cotori*.

COTORĂȘ s. a. v. *cotor*.

COTORĂȘI vb. IV^a v. *cotorosi*.

COTORĂȘIE s. f. (Viticult.) v. *cotor*.

COTORBĂTURĂ s. f. (Ornit.)

COTORBĂTURĂ vb. I^a v. *codobatură*.

COTORBĂTURĂ s. m. (Ornit.)

COTOREĂLĂ s. f. v. *cotori*.

COTOREL s. a. v. *cotor*.

COTORI vb. IV^a v. *cotori*.

COTORI vb. IV^a. 1°. *Lier la vigne*. 2°. *Tailler la vigne*. 3°. *Déchausser* (les racines de la vigne), 4°. *Plumer* (une volaille). 5°. *Rosser*. 6°. *Checher minutement*.

1°. (Viticult.) Trans. (refl. = pasiv). A ridica vița de vie și a o lega de baraci (DDRF.), a (se) lega, a (se) prinde, a se anina (despre mazăre) (com. M. BRUJA, Bucovina).

2°. (Viticult.) Trans. A tăia vițele inutile (TRDG.). *Primăvara, când se cotoarește via, unele ramuri lasă să curgă din ele apă*. LEON, MED. 75. *Primăvara... via se desgroapă, se cotoarește și apoi vițele se leagă de baraci*. INV. COP. I 74 (ap. TRDG.).

3°. (Viticult.) Trans. A scormoni pământul din jurul cotorului viel, pentru a-i tăia „mufașta”, adică rădăcinile date din altol (com. C. CIOLAN, Soroca), a cuibări.

4°. Trans. A jumuli (curca s. găseca). Com. I. OLARIU, P.-Cârjel, Neamț.

5°. Trans. A bate pe cineva cu un cotor de măsură (com. GAVRILESCU, Brașov).

6°. Intrans. A căuta ceva cu deamănunt (com. A. IOVĂNESCU, Dolj), a cotobăli.

[ȘI: *cotori* vb. IV^a, mai rar *cotări* vb. IV^a (VIAȚA ROM. IV 18); — (cu prep. *în-*) *încotori* vb. I^a = (ad *cotor* I 4°) a se întepa într'un cotor

(com. M. MATEIU, Turda); a-i crește cotoarele (com. I. PAVELEA, Runcel-Salvei); a se încrenga, a se întufușa; (ad cotor II) a adăuga o bucată de prăjină ca să fie mătura mai lungă (com. N. MARCU, Prahova); (ad cotor I) a se lega (cârliște vîțe) (com. V. OPREA, Toplița); (refl.) a trăi bine; a trăi în concubinaj (com. V. OLARIU, Neamtu); (prin confuzie cu *închiotora*) a se înclinge bine (cu cureaua), a se încheia (lă nasturi) (com. COTOFAN, Satu-Mare). *Incotorează-te la brăcinar*. Ib. 5. *Ași încolția opinci, dar nu mă gău încotora cu etc.* Ib.; — **incotc:ri** și **închiotori** vb. IV^s trans. și refl. = a (se) înghesui, a (se) îndesa (oamenii la strămoșoare); — (din *cotorolu*) **cotoroi** vb. IV^s = a răscolii prin toate unghiurile (com. DOBRESCU, Dâmbovița), a cotorbăli. | **Abstracte: cotorit** (cotărit) s. a. (Vitic.; Mold.) = săpatul la rădăcina, curățatul și legatul xiel (cf. IONESCU, p. 258, H. III 217, X 245, 264, XI 468, 486, 502, XII 19, 169, 225, XVI 79). *După tăiatul xiei, se face cotăritul, adecă se sapă butucul xiei împrejur până la rădăcina lui*. IONESCU, p. 249; **cotorală** (cotorăală, încotoreală) (com. C. DRĂGAN, Băita) s. f. (Vitic.) = săpare și curățire la rădăcina butucului de vie (I. IONESCU, p. 249); săpătura scurmată de căne cu laba în pământ (com. E. PRECUP, Gherla). *Umbli pe câmp sau prin sat după cotorală* = caută să stăpânească ceva (com. A. IOVĂNESCU, Dolj); — (din *cotoroi*) **cotoroiăla** s. f. = (în bălăcură) felul de vorbi al Țiganilor (com. G. DOBRESCU, Dâmbovița).

— Derivat din *cotor*.

COTORIGI s. f. plur. (Cul.) v. *cotoroage*.

COTORIȚĂ s. f. v. *cotăriță*.

COTOROABĂ s. f. *Chat*. — Pîsică, măță (Cernăuți). PAȘCA, GL. [Verb: **cotorobă** I^s = a se împreuna (Sângierz, J. Năsăud, com. N. DRĂGANU), a se cotoroci].

— Etimologia necunoscută (Probabil, în origine, o compoziție glumeață, al cărei prim element este slavul *koță* „pîsică”). Cf. *cotoiu*, *cotor*.

COTOROAGE s. f. plur. (Culin.) *Galée*. — (Transilv., Banat) Piftii (fiente mai ales din picloare și urechi de porc), alturi, reci, recituri, cătărigi, ghuturi. MARIAN, SE, I, 201, NU, 500, VICU, GL., H. XVII 153, XVIII 26. *În zua de Crăciun, dimineața, se dă de pomânii morților: colaci cu lumânare, cotoroage*. MARIAN, IN, 380/2, cf. PAMFILE, CIC, 208. [Dicționarele dau și sensul de „picloare”, care însă nu se poate atesta. | SI: **cotorigi** s. f. plur. (H. XVII, 153). | Adjectiv: **cotorogit**, -ă = (lapte) înăerit, strâns înainte de a-i fierbe].

— Din sârb. *kotrig* „mădular, membru, articulație”, influențat, poate, de *cotoaogă* și *cotor*.

— **COTOROANȚA** s. f. I^s. *Horrible viciele, dogorac*. 2^s. *Viciele sorciere*. 3^s. *Prostituție*.

I^s. (Termen bălăcurit pentru) Babă, femeie bătrână (MAT. FOLC. 1209) strîbă, fără dinți, urfă (POLIZU), ursuză, găleevitoare, răntăcioasă (com. V. C. ȘOAREC), „căreia nu-i tace gura, oăcărînd, strigănd și cărtîind toată ziua”. (COSTINESCU), care umbli cu cofășii (com. RĂDULESCU-CODIN); p. ext.: „se zice cu asemenea înțeleși și unul bărbat” (COSTINESCU) *Mă pomeniți în casă la mine cu o cotoaogă*. GORJAN, I 157. *Cotoaogă, păste* (= peste) *săptececi de ani* Id. II 212. *O mătușă a ei, cotoaogă bună de sugrumat, O pregătește pentru un bătrîn bogat*. C. NE-

GRUZZI, I 323. *A chemat pe jupăncasa bătrână, — o cotoaogă zugrăvită și zmăluită, pe care o pusese mai mare peste slugi*. CARAGIALE, S. N. 15. *Cotoaogă de babă*. *Ucigă-l crucea mi-a adu-so azi în casă*. CONTEMPORANU, VII, vol. II, 16. *Baba măna o mulțime de ouă, iar moșnicu-gului nu-i da nici unul*. — *Auzi o dracului cotoaogă! strigă indignat păzitorul*. Z. BĂRSAN, SĂM, II, 183. *E la mine, fa, e la mine! Mai erti ceva, cotoaogă!* SANDU-ALDEA, SĂM, VI, 1074. *Uitându-se la cotoaogă de babă, cum îi căluta în cap*. ISPIRESCU, L. 200. *Când vine smecoala și-l sîrnută... se amucește Pescăruș din brațele ei... îi trăneste una, că vede cotoaogă numai stele cerzi*. RĂDULESCU-CODIN, I, 139/20. | Fig. *Ar fi trist de a vedea o foaie tîndră* [e vorba de „Foaia Soțietății” din Cernăuți] *să ajungă, de-abia după trei ani, o cotoaogă nelătească!* ALECSANDRI, ap. SBIERA, F. s. 236/2. *Nu-i tace gura cotoaogă!* (Piatra-Neamț, com. V. C. ȘOAREC).

2^s. Vrajitoare. ȘEZ. XXIII 43.

3^s. Femeie blestemată, prostituată. BUGNARIU, NĂS.

[CIHAC, II 76, care l-aducea în legătură cu slav. *koță* „pîsică”, dă — și după el și alte Dicționare — și sensul de „pîsică bătrână”, care însă nu se poate atesta.]

— Etimologia necunoscută. (Dacă la baza cuvîntului e ideea de femeie găleevitoare, certăreată, s’ar putea să avem a face cu un derivat din slavul *kotora* „ceartă, sfadă”; dacă însă sensul originar e cel de „femeie stricată”, cuvîntul ar putea fi o variantă a lui *cotoareanță* și să vină din ung. *kotromez* „cărpa, adreanță”. CADE).

COTOROBĂ vb. I^s v. *cotorobăli*.

COTOROBĂTURĂ s. f. (Ornit.)

COTOROBĂTURĂ vb. I^s

COTOROBĂTURĂ s. m. (Ornit.)

COTOROBĂȘCA s. f. (Ornit.)

v. *codobatură*.

COTOROI vb. IV^s. *Fouiller*. — A cotoroi cu zgomot. RĂDULESCU-CODIN, I. cf. *cotorosi*. [Indic. prez. pers. III: *cotoroi* și *cotoroște*. | SI: **cotorăli** vb. IV^s. *Când s’apucă ei de scotocei, frații de cruce din altar, bucuria lor: încep să cotorăie p’acolo, să trîntească toate celula și să strige*. RĂDULESCU-CODIN, I 247.]

— Pare a fi un derivat din *cotoare*, cu sensul originar „a scotocei prin cotoare”. Cf. *cotorbăli*.

COTOROI vb. IV^s } v. *cotori*.

COTOROIĂLA s. f. }

COTOROIU s. a. v. *cotor*.

COTORÔS, OĂSA adj. v. *cotor*.

COTORÔS subst. *Essieu*. — (Banat). — Fierul ce se pune în gaura roții (H. XVIII, 142). *Pârțile roților se numesc buciumul în care vin bătute spițele*. Fierul din roată se zice *cotoros*, iar buciumul se ferecă cu *verigi*, ca să nu se spargă. LIUBA-IANA, M. 106. [Plur. ?]

— Etimologia necunoscută (Poate, în legătură cu sârb. *koturati* „a învăța, a rostogoli”).

COTOROSEĂLA s. f. v. *cotor*.

COTOROSI vb. IV^s. *Fouiller*. — A cotorbăli, a scotocei, făcînd dezordine printre lucrurile din

casă; cf. cotorol. *A cincea zi, arhicarul se sculă din de dimineață, se îmbracă cu hainele cele mai bune, cotorosî prin toată casa...* GORUN, VIAȚA, II, Nr. 22.

— Din ung. *kotoráznî* ea cotrobâis.

COTOROSÍ vb. IV^a v. *cortorosî*.

COTOROZÍ vb. IV^a (Bau.; despre găină) A cotrodia. CADE.

— Onomatopee; cf. coteoreza.

COTORUȘ s. m. (Ornit.) v. *codroș*.

COTÓS s. a. v. *cotoz*.

COTOȘMĂ vb. I^a = *încotoșma* (Mold.). DDRF.

COTOȘMÂN s. m. *Chat coupé. Gros morceau.* — (Munt.) Cotelu (mare); cotelu scopit (COSTINESCU). Cf. H. VII 259, 505. *De ce trecea, d'acia [pîsolul] se făcea mai frumos, până ce se făcu un cotoșman, numai de drag să pricești la el.* ISPINESCU, L. II 285. || P. anal. Bucată mare, codru (de mămăligă), cf. urs, bulz. *Mai treceau prin sânul lui codrîl de pâne, de mîlăiu copt pe frunze de nuc și cotoșmani de mămăligă, căpătași dela femei mîloase.* T. CERCEL, SĂM. III 458. [Ș]: *cotoșmân* s. m. PLOȘOR, C. 41; — *cotoșmân* s. m. L.M.] — Dintr'un mal vechiu **cotoșman*, din **cotoșciu* „cotoș” (= slav. *košŭ* „cotoș” + suf. *-ociu*) și suf. augm. *-man*.

COTOVĂICĂ s. f. v. *cotovaie*.

COTOVĂIE s. f. Moltăie de melon cult au four. — (Oltenia) Jumătate de dovleac copt în cuptor. CADE. [Ș]: *cotováică* s. f. = partea care rămâne, după ce s'a scos miezul dintr'o jumătate de dovleac copt (Șișești, în Mehedinți) N. IONESCU. [Ș]: *cotováică* s. f. *Când pîfărău au venit la casa omului, omul îi bagă în curte pe toți și scoate o cotováică.* — *coață de dovleac.* — *cu semințe de căneță, în, porumb...* ION CR. IV 393.

— Etimologia necunoscută (cf. ung. *kóty* „pepene galben”).

COTOVĂLĂ s. f. *Volée. Trique.* — Bătăle (Măgurele, în Teleorman, com. M. OLMĂZU); p. ext. lemn bun de bătăle (id.); cf. *cotromplete*. *Jacra nu lăcea, decât când punea mîna pe cotoreală și-i soroceam căteva pe spinare.* VISSARION, FL. 72.

COTOVĂICĂ s. f. Sens neclar, poate: gură-slobodă, femele rea de gură, cf. *cotoabă*. *Te cunosc după scurtelei Că ești puică cotovăică.* BIBICESCU, P. P. 228. — Cf. *cațaveică*.

COTOVÉIU s. m. *Petit chien.* — (Mold.) Căteius. PASCU, S. 313, cf. *coteiu*.

— Pentru etimologie, cf. pe de o parte rus. *koťofé* „cotoș”, pe de alta *cașu*.

COTOVÉTE s. f. v. *cochiu-vechi*.

COTOVÎ vb. IV refl. *Faire ses préparatifs* (de départ). — (Hațeg) A se pregăti (în special de plecare). DENUSIANU, T. H., 56.

— Variantă a lui *gotovî*. Cf. *cotrovăi*.

COTOVLĂH, -Ă † subst. v. *cuțovlah*.

COTÓZ s. a. Plat fait de pain trempé dans le

lait; *maucaise nourriture, ratatouille.* — (Cul.; Bucov., Mold. și Transilv. de nord) Măncare făcută din pâne dumeată mărunț, peste care se toarnă lapte acru (Zagra, J. Năsăud, com. V. CORBU; p. ext. mîncare rău pregătită, porcărie (= germ. „Sudelei” HERZ-GHER, M. IV 242). [Ș]: *cotós* s. a. = tină, nomol (Gherla, VICIU, GL., Valea Someșului; com. ITTU). | Derivate: *cotezi* vb. IV^a, *cotozî* (cutuzi) ȘEZ. II 225/30) vb. IV^a = (trans., complement: mămăliga) a lăucea amestecarea (ȘEZ. II 224/30), a mesteca (ȘEZ. II 225) mămăliga rău (ȘEZ. IX 156), cu boțuri prin ea (ȘEZ. IX 156); (trans. și refl.) a (se) mînji (com. TOMIAC, HERZ-GHER., M. IV 242). *Mămăliga, după ce s'a cotozî, ne mai putând fierbe, forfoțeste.* ȘEZ. V 73, *N'ai mestecat bine mămăliga, la, numai ai cotozit-o.* Ib. XXIII 43; (cu part.-adj.) *cotozî, -ă* = mestecat rău; p. ext. mîrșav (J. Neamț ION CR. III 156); (și cu abstractele) *cotoz(u) ire* s. f., *cotoz(u) it* s. a. = acțiunea de a cotoz(u); — *cotoz(e)ală* s. f. (plur. *-eli*) = mămăligă rea (ȘEZ. IX 156), „amestecătură fără să fie lucru gata” (ȘEZ. II 224/30), mîzgălitură (HERZ-GHER., M. IV 242).

— Etimologia necunoscută. (Cf. ung. *košu* „tină subțire”, *košus hely* „loc cu pămînt gros”, *košus riz* „apă stătută, rea, murdară”, *košjofolni, košjuszani* „a găti rău, a strica mîncările”).

COTOZ(E)ĂLĂ s. f. v. *cotoz*.

COTOZÍ vb. IV^a } v. *cotoz*.

COTOZUÍ vb. IV^a }

COTRADĂNȚ † s. a. v. *contradans*.

COTRĂMBĂ vb. I refl. *Faire des grimaces.* — A se suci într'o parte și în alta, a se schimonosi, a se strîmba (SĂNGEORZ-BĂI, J. Năsăud) PAȘCA, GL. — Pare a fi o contaminare din *cotumbă* și *strîmba*.

COTRĂMȚĂ s. f. v. *cotreanță*.

COTRĂNCIOĂRĂ s. f. (Îmbrăc.) *Jolie cotte.* — (Bucov.) Cătrînță frumoasă. *Suracele gălșoare* (= coade, plete) *a'or mai puța floare, N'ama fca și [fata, după ce se va fi măritat, va purta] cotrăncioare.* ȘEZ. XXI 18.

— Derivat din *cotrăntă* (= *cătrînță*), cu suf. dimln. *-ioară*.

COTRĂNȚĂ s. f. (Îmbrăc.) v. *cătrînță*.

COTRĂU s. m. *Ramoncur.* — Măturător de coșuri, coșar, hornar (com. I. ARDELEANU, Eriu Sănceriu-Sălaj) | Derivat: *cotrolu* vb. IV^a = a mătura burleanele (ib.); p. ext. a căuta ceva dănd luerurile la o parte (LUNGANU, CL. 222) cf. *cotloni*, *cotrobăi*, *cotroaci*, *cotroși*, *cotrolu*.

— Din ung. *koťró* idem (cf. și ung. *kotorai* „a răci”, a scurma”).

COTREĂNG s. m. Pied de chanvre qui n'arrive pas à maturité. — Fir gros de căneță, care nu se coace până toamna. BUGNARIU, NĂS. [Ș]: *hოდreăng* s. m. id.). Cf. *cotring*.

COTREANȚĂ s. f. I^a. *Hailton, loque.* 2^a *Homme mou, Femme légère.* — (Mold. și Bucov.).

I^a. (Întrebuințat mai ales la plural) Straiu vechiu și destrămat (ȘEZ. II, 224), (s)treanță (cămășă s. altă haină ruptă s. prea mult purtată

(IL. XI 324), zdreanță (PAMFILE, J. III, ȘEZ. XXIII 43), fleandură (ION CR. II 163), răză, peteă (ION CR. III, 123, MARIAN, I. II 204), petică ruptă (H. X 84, com. A. TOMIAC, HERZ-GHER., M. IV 243), buleandură; cordică subțire (ION CR. IV 123); (în ironie) haine nemțești (HERZ-GHER., M. IV 243). *Aacunde cotrențele ceea din fața oamnelor!* Com. TOFAN. *Cu cotreanță te-aiu afuma.* MARIAN, D. 156.

2. Fig. Om molatec (DDR.F.). | Femele desfrănată (com. A. TOMIAC, HERZ-GHER., M. IV 243), cf. otreapă.

[S]: (+ (s)treanță) **cotrămță** s. f. (TDRG.): **cotrămțe** s. f. plur. (rostit *cotrămță*) (ION CR. II, 163). | Nomen agentis: **cotrințar** s. m. = (individ) zdrențuros, ȘEZ. XXIII, 43. | Adjectiv: **cotrențos (cotrințos)** = zdrențos, rufos (PAMFILE, J. II, 250), fienduros, rupt (PAMFILE, C. 35), îmbrăcat în haine rele, rupte și cărpite (MARIAN, D. 159), zdrențuros. *Îmbrăcat cu haine cotreñoase.* MARIAN, O. I 397. *Doi feciori merg în tindă... se travesteșc în haine cotreñoase...* id. IN. 209/a. | Adv. *O scritoare... hăd și cotrințos iuhricănt.* id., NU, 110/s.

— Din ung. **kotronez** „cărpă, zdreanță” (pe cât se pare, o variantă a lui **katrinea**, care, la rândul său, e împrumutat din rom. *cotrință*). Cf. **cotroanță**.

COTRĂMȚE s. f. plur. v. **cotreanță**.

COTRENCIÓS, -OĂSĂ adj. v. **cotrenciu**.

COTRENCIU s. m. *Herbe sèche sur pied*. — Iarbă îmbătrânită (com. I. ARDELEANU, Eriu-Sân-crului-Sălu). [Adjectiv: **cotrenciós, -oăsa** (despre iarbă cu cotrencii (ib.)).]

— Poate, în loc de **cotrenciu*, derivat din *cotor* cu suf. *-enciu*; cf. însă *cotreanță, cotrihoiu*.

COTRENTÓS, -OĂSĂ adj. v. **cotreanță**.

COTREȚ s. a. v. **cătreț**.

COTRIHOIU s. a. *Mauvaise herbe*. — Pân bu-rucenos (Sângiorz-Băi) (PAȘCA, GL.).

— Poate, contaminare din *cotrenciu* + *trifoiu*.

COTRIŢG s. m. *Grappe* (din raisin). — Cocianul, ciorchinele strugurelui (Șard, în Transilv.). VICIU, GL. — Cf. *cotreang*.

COTRIŢŢĂ s. f. (Îmbrăc.) v. **cotrință**.

COTRIŢŢĂR s. m. } v. **cotreanță**.

COTRIŢŢÓS, -OĂSĂ adj. }

COTRIŢŢŢĂ s. f. (Min.) v. **cotreanță**.

COTRÓ adv. v. **incotro**.

COTROĂNĂ s. f. v. **cotlon**.

COTROĂNȚĂ s. f. (Min.) *Caillon*. — O platră (H. II 176, III 129, XII 258), erub (H. X 505). [S]: **cotriănță** s. f. H. III 129].

COTROĂSE s. (plur.) 1°. *Mauvais esprit*, 2°. *Farce*. — (Mold.)

1°. Duhuri necurate, drăcești. *Unde te-ai dus cotroăsele!* COM. SAT, III, 79. *Nu-l ia cotroăsele de pe capul meu.* lb.

2°. Ispravă, pozna, drăcie. *Ce cotroăse mi-ai făcut de dai două și nu te arăți!* ȘEZ. XXIII 43.

COTROBĂI vb. IV². *Fouiller. Chercher minutieusement*. — (Mold.) Intrans. și trans. (complementul: obiectele căutate s. încăperea în care se caută) A căuta (ceva) cu deamănuntul (com. A. TOMIAC, ȘEZ. XXII 43), prin tot locul și cu multă atențiune (ȘEZ. XXXII 16), a răvăși de la loc lucrurile încoace și încolo (căutând ceva cu scopul de a fura, ȘEZ. XVIII 269), a cotoli (RĂDULESCU-CODIN, L.), a cotobăi (HERZ-GHER., M. IV 243), a scoțiori, **cotroci**. *Iaca di-monu'...*, *că mi-o cotobăit toate lucrăsoarele.* ALECSANDRI, T. I 422. *Vameșii de la hotar încep a cotobăi prin lăzile mele, ca în vremea colanțirilor.* id. lb. 71. *Cezura...* **cotobăia** prin odaia pictorului. EMINESCU, N. 108. *Foarte bucoasă, se sculă și, apropiindu-se la dulap, începu să cotobăiască.* DUNĂREANU, CH. 218. *Cotobăiau prin beciu.* CONTEMPORANUL, V, vol. I 107. *Pe când dănuși [hoții] cotobăiau averile, alerga tuncbună prin noaptea.* I. ADAM, RĂM, I, vol. II 100. *Și cotobăind maica Vitalia prin lucrăsoarele ei, puse ochii pe o minunăta cămășă de noaptea...* STĂNOIU, C. I, 219. *Păsărită...* se înalță puțin și începe a cotobăi pe după stănci. CREANGĂ, P. 268. *Cotobăește prin foc.* SÉVASTOS, N. 9. *În mână un băl...* și **cotobăe** prin colțurile caselor și pe sub paturi. MUSCEL, 37. [Prez. ind. pers. 3: **cotobăește** și **cotobăe**. | Adjective: **cotobăit, -ă**; **cotobăit-ór, -oăre**. | Abstracte: **cotobăire** s. f., **cotobăit** s. a.]

— Pare a fi un derivat din **cotrov**. Cf. **cotobăi**, **cotobăi**, **cotobăi**, **cotroci**.

COTROBĂȚĂ s. f. (Ornit.) = **codobatură** (ȘEZ. XXIII 43).

COTROBĂTURĂ s. f. (Ornit.) v. **codobatură**.

COTROBĂNȚĂ s. f. v. **contrabandă**.

COTROBOL s. m. sing. *Détritus de bois, de cendres*. — (Mold.) Gunoiul ce se face când se tale lemne multe (tărățele de lemn și aschile care rămân pe jos), funinginea și cenusa scoasă la en-rățitul sobelor. ION CR. V, 183. | (Cu funcțiune adverbială) **A da cotrobol** = a da de-a mărungelul împrejur. ION CR. V, 374. — Cf. **cotobăi**.

COTROBŢŢ s. a. v. **contrabandă**.

COTRŢC s. a. v. **cotlon**.

COTROCI vb. IV², 1°. *Fouiller*, 2°. *Abriter*.

1°. A căuta cu deamănuntul, a scoțoci, a cotrobăi, a scormoni, DICT.

2°. A adăposti, găineanu, D. V.

[S]: **cotroși** vb. IV² = (ad 1°) a bulduși, a scoțiori, a cotrobăi (CIAUȘANU, V.); (ad 2°), a netruca, a înveli (H. XIV, 351, HEM, 1907), a îmbrăca. *Cotroșe-l bine* [pe copil] *să nu-și fie friu*. Cf. *incotroși*, *incotroși* (com. I. ARDELEANU, Sălu).]

— Pentru etimologie, cf. ung. *kotorni* „a răni, a scormoni”, *kotardzni* „a scoțoci”.

COTRODĂNȚ † s. a. v. **contradans**.

COTRŢG s. a. v. **cotlon**.

COTROHĂLIȚĂ s. f. și m. *Vagabond*. — Vântură-lume (CABA, SĂL.), vagabond.

— Pare a fi un cuvânt compus, a cărui parte dintâie e a se compara cu ung. *kotoraj* (*kotoraj* „vagabonda”, *kotoraj* „a-și lua tâlpășta”.

COTROLÍ vb. IV^a v. *cotriáu.*

COTROMÁNT † s. m.

COTROMÁT s. m.

} v. *contumație.*

COTROMÉŢE s. f. plur. *Fouillis.* — Lucruri diverse amestecate unele prin altele (mai ales vestiminte, boarfe), *Cămara e plină de cotroménte... Am văzut un jidan, un cotroménte în spate.* REV. CRIT. III, 120. cf. III 9. — Cf. *contromon-tari, contromonț.*

COTROMPLÉTE s. m. *Trique.* — Scurtătură, bucată de lemn scurt și gros, bun pentru bătaie; cf. *cotoveală. Ia eczi, că acu puin mâna pe cotromplete.* RĂDULESCU-CODIN, PASCU, C. 62.

COTRÓN s. a. v. *cotlon.*

COTROPÉȘNIȚĂ, COTROPÍȘNIȚĂ s. f. (Euton.) v. *coropisniță.*

COTROPÍ vb. IV^a. 1. *Entrahir.* 2. *Remplir.* 3. (8e) *couverir.* 4. *Fouler.* 5. *Démolir; s'écrouter.* 6. *Se trouver mal.*

1. Trans. (Despre oameni, apă etc.) A veni năvalnic peste... a se revărsa în mase mari, invadând, împresurând, călcând, acoperind, copleșind cu numărul, cu cantitatea; a năvăli, a invade, a luanda. *Am suferit toate incenziunile barbarilor, fără cu ele să ne fi putut cutropi.* URICARIUL, X 370. *Vina... este a Jidanilor, care au cotropit țara și au înmădușit (= înmăbușit) pe orășani.* C. NEGRUZZI, I 321. *Se supusără... străinului ce amenința de a cotropi regatul întreg.* ODOBESCU, I 3. *Un talaz (tipărit talan) de apă... să-i cotropescă pe toți de-odată.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Românii... se plâng... ca babele că-i cotropesc Erevii.* CONV. LIT. XIII, ap. TDRG. *Potera să vă cutropă.* PĂSCULESCU, L. P. 249. † Fig. A pune stăpânire pe ceva (în mod abuziv), a încalca (proprietatea cuiva), a uzurpa (un drept), a nimici (o instituție); cf. *impieța. Libertatea... care hrănește patimile și desghinarea și... care... este un jug nou... care să răzărâte împotriva legiunii stăpânirii... și, sub pricinuire de îndreptare, să dărânce și să cutropască patria.* MARCOVICI, C. 129. *N'am cotropit episcopatul său palat.* OLLĂNESCU, H. O. 166. *Cutropind din moșia Breznăța lunca și pădurca...* I. IONESCU, M. 34 (Refl.) = pasiv) *Hotarul moșiei au avut pietre... pietrele s'au cotropit (= au fost desființate s. mutate din loc) din toate părțile de către vecini.* Id. Ib. 655.

2. Trans. A cuprinde (din toate părțile sau mult, în număr mare), a umple, cf. a *covârși.* *Cartea de școală care mi-a fost bucuria primei tinereții, care-mi cotropea vacanțele mele...* GIB. MIHĂESCU, CURENTUL, a. 1930, 25 Sept. *Căldărușa [cu bun] mi-o găsea, și-n hasna că mi-o trântea. Nici fundul [hasnăle] nu-l cutropea [cu bun]... Poloveacul de-l scotea, și'n hasna că-l răsturna. D'abia o'njumătățea (= o umplea de jumătate).* PĂSCULESCU, L. P. 248.

3. Trans. A acoperi (GIUGLEA-VĂLSAN, R. s.) de tot, a îngropa, a astruca. *Se duse în grădina bătrânului, auru-l turnă în traistă, iar căldărea o umplu cu boafe (= pietricele), cu grabă o cutropi și astrucă.* TICHINDEAL, P. 288. *Acceste ale mele mări îi săpară mormântul și astfel de bărbat erou a cotropit pământul.* PANN, E. V 61. *Se fierb aceste rădăcini, într'un vas de aramă, cu borș, în așa fel cu borșul să cutropescă rădăcinile.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 105. *Se tornă apă*

numai cât să le cutropă (= să le acopere). Id. Ib. 136. *Las' să te ningă pân'la subțiori! Iar n'a crut!* — *Las' să te cutropă!* ION CR. II, 289. *Aproape să-i cutropă nămețele.* PLOPȘOR, C. 123. *Mai cutropae floarea ta, Căntuacă raza mea.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. s. 215. † Refl. A se acoperi, a se învăli. [*Bărbatul se cotropea cu saca și dormea până-l lua dracu'.*] GIUGLEA-VĂLSAN, R. s. 317.

4. Trans. A călca în picioare (cu totul), a culca la pământ, a dripi. *În țara verde cutropcu, Floricele prăpădeu.* ȘEZ. IV 131.

5. Trans. A dărâma (un pom CIHAC, II 88); (refl.) a se nărui, a se prăbuși. *Cutezând a se împotrivi, ectatea se va cutropi.* C. NEGRUZZI, I 172. *Fapte grozave, pentru care s'au cotropit Sodoma și Gomora...* BĂLCESCU, M. V. 578.

6. Refl. A se prăpădi (cu firea), a se sfârma. *Începu împărăteasa să plângă, și plângea... de gândea că totă se cotropeste și chiar pe păgânul de amcu l-a caprina mla.* MERA, B. 58.

[Prez. ind. pers. 3: *cotropeste* și (pop.) *cutropă.*] † Și: *cutropi, cutropi, cutropi* vb. IV^a: — (după fr. *cucahir, empicler?*) **Încotropi** vb. IV^a (PONT-BRIANT, COSTINESCU). † Adjective: **cotropit** (cu negativul **necotropit**), -ă = încajunat de toate părțile (GR. S. V. 120), stăpânit cu totul, prins peste tot (ION CR. VI 152), acoperit; copleșit, uzurpat. (Ad 1^o2^o) *Despăgăbire de pământul cotropit.* I. IONESCU, M. 27. *Răzeși ce au mai rămas aici necotropiți.* Id. D. 203. [Omul] *un este umit și cotropit (în ediția din 1894 cutrupit) prin felurimea... indicizilor... ei liber aruncă căutătura abstracțiunii în lume.* MAIORESCU, L. 22, cf. CR. I 248/s. *Orușe, sate și oameni și vite De tălărescu paloș de-odată cotropite...* I. NEGRUZZI, II 116. *Mă cutropite de Greci le'ngroză'n grozavă ruină.* COȘBUC, AE. 40/s. *Locul este cotropit de vrăjmasi.* ISPIRESCU, M. V. 53/s. *Bordicul, cutrupit cu pământ, era încribat de tot.* PLOPȘOR, C. 38; — (adesea substantivat) **cutropitor, -oare** = (cel) care cotropeste; năvălitor, uzurpator. *Să respingă pe cutropitorii.* ODOBESCU, III 258/s. *A încolțit un lăstar cotropitor.* Id. Ib. II 34. *Păstrezece sate... pornece proces...* contra *Păstorului, DIACONU, P. 13.* † Abstracte: **cotropire** s. f., **cutropit** s. a. *Cotropirea nelăctată a Jidanilor.* URICARIUL, XIV 146/s. *Împotriva cotropirei străine.* ODOBESCU, I 5, cf. C. NEGRUZZI, I 292. † Alt derivat: **cutrupis** s. a. = acoperis al casei (Tara-Hațegului și Valea-Timocului). DR. IV 472.)

— Avem, pe cât se pare, un cuvânt din timpul invaziilor popoarelor germane. Vechiul german **thorp* „aglomerație de oameni, mulțime” (de unde v. scandinav *thorp* „grup de ferme, mulțime”, nemțeste *Dorf* „sat”) a pătruns și în celelalte limbi romănice (cf. pe deoparte it. *troppo*, fr. *trop* „prea mult”, pe de alta fr. *troupe*, *troupeau*, prov. *tropol*, cat. span. port. *tropa*) și este atestat, în lex. Alamannorum, sub forma latinizată **troppus** (în *troppo de juveniti*). O locuțiune adverbială ***cu trop** a putut să însemne la noi „cu mulțime, cu duimul, mulți de-odată, în masă”, din care un derivat *cutropi* are o replică asemănătoare în co-răzii din *cu cărf* (*vărb*). (Etimologia propusă de Tiktin, *Dief. rom.-germ.* și susținută de I. A. Candrea CDDE nr. 469 din **contropire* = *contorperre* „être tout engourdi” nu e probabilă.)

COTROȘÍ vb. IV^a v. *cotroci.*

COTROȚÉI s. m. plur. (Cul.; Bucov.) *Nouilles.* — Cotroțai = tocmagi (=tălți) foarte înguști. Com. TOMIAC.

COTROV s. a. *Abri.* — Locul unde se ascund și trăiesc pestii și racii, pe sub rădăcini și pe sub maluri; cf. *cotruță*, *covru*, *ocniță*; locul ce și-l face căluil în pale și fân, de se adăpostesc și dorm, *coștiov*, *POMPILIU*, *BUL* 1008. [Accentuat?]. — Cf. *coșcov*, *cotlon*.

COTROVĂI vb. IV^a. — *Avoii du mal à partir, à sortir.* — (Transilv.) A porni cu greu, a lesi cu greu. *PAȘCA*, *GL*.

— Cf. ung. *kotródni* „a-și lua tălpășita”. — Cf. *cotovi*.

COTRUCÉR s. m. v. *cotruță*’.

COTRUIT, **Ă** adj. — *Qui joue* (en parlant d’une femme). — Când bucurăm roțile de la car s’a îmbrățit prea tare, se zice că roata e *cotruită*. *Com. I. ARDELEANU*, *Eriu Sănceră-Sălaj*.

— Participleul adjectival al unui verb (neatestat) *cotru*, din ung. *kotorni* „a răci, a scurma”. Cf. *cotroii*.

COTRŪN s. a. }
COTRŪNĂ s. f. } v. *cotlon*.

COTRUPĂ vb. IV^a v. *cotropi*.

COTRUȚ s. a. v. *cotruță*’.

COTRUȚĂ s. f. 1^a. *Poulailler, toit à animaux*. 2^a. *Cabane; attirail*. 3^a. *Mazure*. 4^a. *Abat-foin*.

1^a. Coteț mic, unde se țin gălile, mieii, porcii (*CASA*, 46), *corlăți* (ib. 9).

2^a. Locuință dela câmp s. dela stână, cu toate adăposturile din jurul ei (*CASA* 10, 11); p. ext. catrafale (ib. 14).

3^a. Casă murdară, seârnavă, *CASA* 170.

4^a. Locul unde cade fânul din podul grajdului, *VICIU*, *GL*.

— Din ung. *katroe* (*ketree*) „coteț, baracă”, *körtre* „ladă s. instalație unde se ține fânul”. Cf. *cătreț*.

COTRUȚĂ s. f. 1^a. *Foyer, cendrier, rebord extérior* (de la poale). 2^a. *Grille* (du poêle). 3^a. *Chambre* (de la cheminée). 4. *Crémaillère*. 5^a. *Parresseuz*. 6^a. *Chienné*.

Termen cu sensuri variate după regiuni, toate în legătură cu vatra (cuptorul s. căminul) din casele țărănești.

1^a. Vatră mică (*COSTINESCU*, *CASA* 188, 215), prelungită înaltea s. în jurul gurei cuptorului celui mare (*CASA* 18, 203, 210, 371); (la cămențele vechi) vatra de sub horn, unde se face focul (*VICIU*, *GL*), porțiunea de vatră care se întinde de la gura sobei, între sobă, cuptor și horn (*CASA* 207); spec. unghetei (*TIPLEA*, P. P. 25, *CASA* 3, 264), partea cea mai din fund a vetrei (*PAMFILE*, c. 34) și în preajma focului, unde (într’o grupă, *cotron* s. *cotrov* scobit în vatră) se adună s. se grămădește cenușa (*CASA* 1, 151, 158, 226, 228, 248, 317, 326, 335, 342, 352, 360, 365, 367, 370, 374, 386, 387, 394), unghetei cenușei (ib. 31), *cenușarul* (ib. 105); p. ext. (dacă vatra e mai întinsă) orice colț al vetrei (nu prea apropiat și nici prea departe de foc) unde de obicei iarna) stau să se încălzească s. dorm copiii mici și pisicile (*CASA* 238, 329); (la cămențele vechi) toată întinderea vetrei, acoperită, în formă de covru s. adâncitură emisferică, lăsată între gura cuptorului și perete (*CREANGĂ*, *GL*); p. ext. (m. ales în Mold. și Bucov.) spațiul din dosul cuptorului (sobei, căminului, hornului) (*CASA* 4,

231, 237, 348, 361), în opoziție cu partea din față, numită vatră (ib. 206), locul gol dintre vatră (sobă, cămenită, cuptor s. horn) și perete (*DDRF*, ȘEZ. XXXII, 16), care (pe alocuri este atât de îngust, încât) servește ca treaptă pentru copiii care se urcă pe cuptor (*CASA* 245, 415) și (dacă spațiul e ceva mai larg) se întrebuințează ca loc cald, unde (pe vatră s. pe o policoară s. un dulăpior fixat de perete) se pun să se usuce obiectele ude (vase, rufe ș. a.), să se desopască aluatul, să se încălzească borșul, laptele, s. servește ca depozit (permanent) al vaselor de gătit (*PAMFILE*, l. c. 442, *CASA* 153, 163, 227, 246, 249), uneori (dacă spațiul e și mai larg) servește și ca loc de dormit pentru copii și bătrâni. | P. anal. *Firida*, *cotlonul* (2^a) (*ION CR*, IV 121, *CASA* 95, 357), *ocnița* (ib. 195), gaura s. deschizătură făcută sub nivelul (și în zidul) vetrei s. sobei, fie sub locul unde se face focul și unde, printr’un grătar, cade cenușa (*TDRG*, *CASA* 95, 234, 338, 346, 366), *copileț* (ib. 389, 409), fie mai la dreapta, sau de-așupra, pentru păstratul surcelelor și lemnelor de foc (*HERZ-GHER*, M. IV 243, *CASA* 235, 254, 384) s. clăunului pentru mămăligă (ib. 235) și unde doarme pisica s. se încălzește mieii (ib. 229) cal (2^a) (*CASA* 200), *căpătăiu* (ib. 349, 351). | Fundoale, adâncături în perete (în preajma vetrei), în formă de fereastră oarbă, unde se țin chibriturile (*CASA* 51), s. oalele (ib. 236). *Scoteam măștele de prin ocnițe și cotruțe și le floodiam*. *CREANGĂ*, A. 37. *După aceea scoase din cotruța de sub vatră surcele uscate*. *SADOVEANU*, P. 100. *Cățelusa erăjităorci tot mărășia subțire în cotruța de sub horn*. *Id.* B. 46. *Molanul torce în coldiță în cotruțu*. *GRĂMADĂ*, *JUN. LIT.* I 49. *Smeii i-au arătat cotruța unde are să doarmă*. *BIHERA*, P. 187. *Se uită în cotruță și vede că i se gătesc lemnele*. *Id.* 297. *N’ai unde te calca*. *În gunoii cu mătura și’n cotruță cu măș*. ȘEZ. I 106 (cf. și ib. VII 82). [Bărbatul care-i urit] *Adă-i ocașă și-l pune în cotruță*. *Dă-i în mână o vârguță să se opere de măș*. *MAT. FOLC.* 1383. [O seamă de Române] *pun borșica în cotruță*. *MARIAN*, SE II 7. *Stam la cotruță și mă jucam în cenușă*. *CONTEMPORANUL*, V, vol. II 385. *Întro horn și perete este o cotruță unde se fine culșorul*. *PAMFILE*, l. c. 442 (cf. ib. VĂZD. 4, H. X 60). # *Sade ’nă pe cotruță* = e încă mic. *HERZ-GHER*, M. IV 243.

2^a. P. restr. Grătarul prin care străbate cenușa de la foc în copileț, grația (*CASA* 55), *roștelul* (ib. 408).

3^a. Policoara de lângă cuptor, între acesta și ușă, *CASA* 235.

4^a. Spec. Cujba ce ține căldarea pe foc, *CASA* 64.

5^a. Fig. (De la pisică) Poreclă dată unui om lenes. *Nu-a cotruță, să stau în casă; nu-a cioban, să-ți păzească oile!* ȘEZ. IV 210.

6^a. (Prin contaminare cu *cotruță*) Căteia mică și slabă (*CASA* 102); p. ext. fată s. femeie tânără care umblă din casă în casă cu minciuni, rea de lucru, bună de gură (*CASA* 77), *cățtea* (III 5^a).

[S]: *cotruță* s. a. *Mi-am uitat pușca’n cotruț*. *TIPLEA*, P. P. 22. | Derivat: (ad 7^a) *cotruțar* (s. *cotruțer*) s. m. = individ lenes, care sădă meru pe-acasă (și pe lângă foc), ȘEZ. XXXII 76, *CASA* 224, *com. A. TOMIAC*, *Straja*.

— Probabil un derivat, cu suf. dim. -uț(ă), din bulg. *kōtorŭ* „gaură; închisoare, grajd” (Cf. și ung. *kotor* „gropiță”).

COTRUȚĂR s. m. v. *cotruță*’.

COTUBĂ s. f. *Niche* à chien (Bucov.). — Buda (= cușca) câinelui. *Com. A. TOMIAC*.

— Cf. *cocioabă* și rut. *kozub*, polon. *kożub* „cutie din scoarță”, ung. *kazub* „cutie din scoarță, coș”.

COTIU s. a. v. *cotoiu*.

COTIĂ s. f. Femme qui vous agüche. — Femele care te chlamă prin semne (Jud. Neamț, Mold.), ION CR. VI 313. — Cf. *coțușcă*.

COTILBĂ s. f. v. *cotumbă*.

COTILEȚ s. a. v. *coț*.

COTUMBĂ s. f. 1°. *Bois fourchu* servant de crémaillère. 2°. *Tortis* de liges servant à attacher deux morceaux de bois. 3°. *Tratinoir*.

1°. (Jud. Neamț) Cuijbă (un lemn strămb care servește de pirotecție oamenilor la lucru). ION CR. V, 183, cf. *erăceană* (8°).

2°. Gânj cu care se leagă cele două lemne care alcătuiesc pirotecția (Jud. Neamț). ION CR. V, 183.

3°. Cele două lemne legate la un loc cu un gânj sau prinse cu un cui și [care] formează un unghiu (C.C. II 150), numite și *capră*, *cobilă*, *erăceană*, *lapă*, *trăgător*, *tragiă*, *trăglă*. *Dacă nu se ia carul, plugul se lasă pe cotigă, dar se pune pe iepe cari se mai numesc și... cotumbă*. PAMFILE, A. 39.

[ȘI: (Sângiorz, jud. Năsăud) *cotîlbă* s. f. = (ap. 1°) mănunchiu de ramuri strămbe (PAȘCA, GL.), fig. (în acest sens și *cotîrbă* s. f.) femele ticlăsoasă, curvă „care dă prin băț ca cățelele”. ȘEZ. V, 59.]. — Cf. *cutubă*, *cotrămbă*.

COTIN s. a. v. *cătun*.

COTINĂ s. m. (ș. d.) v. *cătană*, (ș. d.).

COTINĂ s. f. v. *cătun*.

COTINESC, **EASCĂ** adj.

COTINIE s. f.

} v. *cătană*.

COTIR s. a. v. *cotor*.

COTIRBĂ s. f. v. *cotumbă*.

COTIRÉL s. a. v. *coț*.

COTURN s. m. *Cothurne*. — Un fel de încălțăminte cu talpa groasă (de plută) pe care o purtau la cei vechi bărbații și femeile din clasa aleasă și, mai ales, actorii de tragedie, pe scenă (ca să pară mai înalți). *Briciul* (= breasla bărbierescă) e *rudă* cu *daltă*, cu *penelul*, cu *coturnul*, *arcușul*, *condiul*. GARAGIALE, N. S. 47, cf. M. 45/4.

— N. după fr. (lat. *cothurnus*, idem < gr. *κόθορυξ*). — Cf. *condur*.

COTUȘ, **Ă** adj. *Insinuant, rusé*. — (Vâlcea) Insinuant, viclean, șiret, neastâmpărat, iscoditor. CLAUȘANU, V. [ȘI: *coțușcă* s. f. Poreclă dată unei fete aventuriere. *Multe mai face coțușca asta de fată și nu-mi spune nimic*. ȘEZ. XXIII 43.]. — Cf. *coțuță*.

COTUȘĂ s. f. v. *cătușă*.

COTUȘCĂ s. f. v. *coțuș*.

COTUȘNIC s. a. (Bot.) v. *cătușnică*.

COTUȚ s. a. v. *coț*.

COTUTÔR s. m. (Jur.) *Cotuteur*. — A doua persoană însărcinată (alături de tutorele indicat de consiliul de familie) cu administrarea bunurilor și cu reprezentarea în actele juridice a unui minor. *Când bărbatul de al doilea nu va voi să fie cotutore, atunci nici femeia nu va putea fi tutrice și consiliul familiei va alege alt tutore*. HAMANGIU, C. C. 91. [ȘI (învechit): *cotutôre* s. m.] — N. după fr.

COTUTÔRE s. m. (Jur.) v. *cotutor*.

COVĂ s. f. = *cofă*. BARONZI, L. 105.

— Din sârb. *kova* „găleată”.

COVĂC s. m. (Iht.) Petit poisson de rivière. — (Muscel) Un pește mic de părau. ANTIPA, P. 778. — Probabil, un singular nou dela *covaci*, pluralul lui **covaciu*, iar acesta din sârb *kovač*, peștele „Zeus faber”.

COVĂCE s. f. plur. *Plats recherchés*. — Mâncări scumpe. (Com. RĂDULESCU-CODIN). *As mâncea covace, N'are cine-mi face* [se zice unei femei lenoșe]. RĂDULESCU-CODIN.

COVĂCERIE s. f.

COVĂCESC, **EASCĂ** adj.

COVĂCI vb. IV^a

COVĂCIE s. f.

COVĂCIOAICA s. f.

COVĂCIȚĂ s. f.

} v. *covaciu*.

COVĂCIU s. m. *Forgeron, maréchal ferrant*. — (Transilv., Banat, și, mai rar, în Muntenia) Faur, fierar, covallu, covar. H. IV 117, XVII 63. *Kovacs = faber, ferrarius*. LEX. MARS. 204, 205. *Un iubitoru de osteneală faur sau covaciu*. ȚICHINDEAL, P. 330. *Mă ciocănește, Ca ghenoaia copaciul și ca nicecala covaciu*. PANN, P. II 158. *Locul unde covaciu face focul se numește cămin*. LIUBAȘANA, M. 124. [ȘI: (Transilv.) *căoăciu* (VAIDA), *căuăciu* (STAN, M. 149, GRAIUL, II 135, BUD. P. P., CABA SĂL.), *coăciu* s. m. T. PAPAĞAGI, M. *Io l-ou tămădui: ciont cu ciont, carne cu carne, vână cu vână și așă s'o forști, cum forștește căuăciu feru*]. ALEXICI, L. P. 210. | Femininul: *covăcioaică* s. f. (POLIZU) și *covăciță* s. f. (PAȘCA) = făurărească, făurită, soția covaciului. | Abstract-local: *covăcie* s. f., *covăcerie* s. f. = a) meseria covaciului; b) atelierul său de lucru, fierărie, făurărie, făurărie, făurie. *Intr' un colț... o vizuină, după cum era atunci covăcerie din S-tu-Nava*. GHICA, A. 684. | Adjectiv: *covăcese*, *ească* = de covaci, de fierar. *La cea șatră covăcescă, Murgul și și-l potococescă*. BUD., P. P. 5. | Verb: *covăci* vb. IV^a = a făuri, DICȚ. (cu abstractele) *covăciere* s. f. POLIZU, *covăciit* s. a. (căociit H. XVII 225) = fierărit.

— Din slav. (paleosl., bulg. sârb.) *kovač*, idem (în Munt. și Ban.) și ung. *kovács*, idem (în Transilvania). Cf. *covallu*, *covar*.

COVĂLIAT, **Ă** = *incovoiat*. *Cu potococă de piciore Covăliate și ușoare*. TEODORESCU, P. P. 433.

COVĂIT, **Ă** † adj. = *incovoiat*. *Apa Nilului decet alalte ape cu mult mai zovăit și mai corătit fiind*... CANTEMIR, IST. 139.

COVALI vb. IV^a

COVALI vb. IV^a } v. *covallu*.

COVALIE s. f. }
COVĂLIE s. f. } v. **covaliu**.

COVALIU s. m. *Forgeron*. — (Rutenism; în Bucov. și Mold.) Fierar, faur, covaciul. GRAIU, II 548. HERZ-GHER, M. IV, 243, com. A. TOMIAC. *Dumitrache Hălăugeacu, zis și Nastratin, covaliu*. SADOVEANU, P. S. 75. [Abstract-local: **co-vălie** (**covălie**) s. f. = făurărie, covăcie, HERZ-GHER, M. IV, 243. *Ici colca în covălie, găfăiau foile și se sfădeau ciocanele*. SADOVEANU, SĂM. V, 906. | Verb: **covăli** (**covali**) IV* trans. = a covăci, a făuri. HERZ-GHER, M. IV, 243].

— Din rut. **kovăli**, idem. Cf. **covaciul**, **covar**, **incovoi**, **coveiu**.

COVĂLTIR s. a.

COVĂLTIR s. a.

COVĂLTIRIT, -Ă adj. partie.

COVĂLTIRÓS, -OÁSĂ adj.

} v. **coviltir**.

COVĂNZĂTOR, -TOĂRE s. m. și f. *Co-vendeur*. — Fiecare din cei care vând împreună un lucru pe care-l posedă în comun.

— Neologism format din **co-** (= *con*) și **vânzător**, după fr. *co-vendeur*.

COVĂR s. m. *Forgeron*. — (Mold.) Fierar (ȘEZ. XXXII 15), faur. [Feminin: (Mold.) **covăreasă** s. f. = făurăreasă, *Frunză verde de acvrămeasă, Pe ulia arminească, Este o șătră covărească*. MAT. POLK. 1317].

— Din **covaliu**, prin acomodare la derivatele în -ar.

COVĂREASĂ s. f. v. **covar**.

COVĂREȘ s. m. sing. (Îmbrăc.) *Bande de fourrure*. — (Brașov) Fâșie de blană albă de miel (cu lână mărunță), lată de vreo trei-patru degete, care se aplică pe la mâncă, pe la gât și pe la cizmele „ghiordele”; cf. prim(b), PITIȘ, ȘCH. I, 110. — Cf. **chivirgie**.

COVĂRLĂC s. m. v. **văroalec**.

COVĂRNĂ vb. IV*. *Descendre*. — Intrans. și refl. A (se) pogori, a (se) povărnă, a zăvărni. *Soarele (se) covărnește* = se pleacă spre seară (se întrebunțează și când e vorba de îmbrăncire, la oameni) CIAȘANU, V.

— În loc de **povărnă** (poate sub influența lui **coborî**).

COVĂROȘI vb. IV* v. **covăreși**.

COVĂRȘA s. f.

COVĂRȘĂ s. f. } v. **covășă**.

COVĂRȘI vb. IV*. 1°. *Surpasser*. 2°. *Dépasser*, *passer par dessus*, *déborder*, *inonder*. 3°. *Couvrir*, *engloster*, *vaincre*.

1°. **Trans** și **Intrans**. (construit une-ori cu peste s. complinit prin cu s. de, la, în...). A fi „cu vârf și înesat”, (decî) peste măsura obișnuită, mai mult, mai mare s. mai presus (în comparație cu altcineva s. altceva), a depăși, a întrece, a lăsa în urmă (cu măsură, valoare, număr, etc.), a fi superior; a pune vârf (RĂDULESCU-CODIN, I) la toate. *Voi ați covăreșit pe părinții coștri*. VARLAAM, C. II 27. *Pizmașii... Perii capului meu covăreșiră, Asupra mea când stau de să-nșiră*. DOSOPTEIU, P. S. 222. *Pre toți i-au covăreșit*

cu crăjușia lui. M. COSTIN, ap. GADEI, 244. *Covăreșea cu atăta Matei-vodă pre Vasile-vodă, că Matei-vodă urea și cu meșicșii mari pricele*. LET. I 277/2. *Tigrania... de mărimea stăului și de frumusețea lui covăreșea pre Perși pe toți*. HERODOT, 503. *Nici un lucru nu s'au mai căzut de oameni, care să covăreșească frumusețea lui Diogen*. GCR. II 91. *Intru tot necinovată, ceea ce covăreșește rădușalele ingerilor*. MINEIUL (1776) 199/2. *Fântăful numai covărește prețul slujbei lor*. URICARIUL, II 144/2. *Daniile... dacă vor covăreși prede falchidion (= partea legată de mostenire)*. PRAVILA (1814), 106. *Dragostea unei maice pre toate le-au covăreșit*. BELDIMAN, O. 80. *Nurule... tu podoabe covăreșesti*. KONAKI, P. 54. *Cel dintâiu Baciu mult săvărește, Vine-al doilea, îl covărește*. I. VĂCĂRESCU, P. 464/2. *Dragostea lui către noi covărește înțelepciunea noastră*. MARCOVICI, D. 323. *La duh și la știință el pe toți îi covăreșea*. PANN, E. I 3/2. *Păstoria covărește cu mult plăgăria*. I. IONESCU, M. 123. *Frica covărește mila*. C. NEGRUZZI, P. III 227/2. *Fericirea covărește toate celelalte simțiri*. ODOBESCU, I. 142/2. *Înevăfătura covărește năvucul la putere*. SBIERA, P. 216/2. *Dar o supărare le covăreșea pe toate celelalte* [supărări]. RĂDULESCU-CODIN, I. 87. || A preful, a valora (mai mult). *Cea mare a sa putere de grijă, covăreșind mai mult decât hrana lapteului său, și-au puzit vicaia*. BELDIMAN, N. P. I 19. *Pacea lui Dumnezeu... covărește mintea*. MARCOVICI, D. I, cf. ANTIM, P. 6/2. || A excela, a se distinge. *Koterczoak = excello, supero*. ANON. CAR. *Covărește în merite, calități*. COSTINESCU.

2°. **Trans**, și **absol**. A se rădica s. a trece peste vârful unei înălțimi sau unui lucru, a trece pe de-aupra; p. ext. a trece dincolo de ceva, peste hotar, limită s. termen, a exceda; spec. (despre apă) a se răvârși peste mal, a leși din mătă, a deborda, a acoperi răvărșându-se, a înueca; (despre proiectile aruncate din arme de foc) a trece pe de-aupra, mai sus decât [înta. *Am zis ei [= mării]: până aiieca să rii și să nu covăreșești!* BIBLIA (1688) 379/2. *Cei necredincioși hotărul au covăreșit*. Ib. 373. *Cu pustile [= tunurile] cele mari cam covăreșea, până le-au luat sama Moscalii înscerilor de unde-i strica*. LET. II 119/2. *Nice una [= cumbara] s'au nemerit cura crăului, ce (= că) o covăreșea pe de-aupra*. Ib. II 195/2, cf. GCR. II 19. *El toși s'au tins pre pământ, de i-au covăreșit focul* [de pusti]. LET. I 190/2. *Illyria... cu vne locuri încă și peste Dunăre covăreșeste*. CANTEMIR, HR. 64/2. *Nu cu putea apa Nilosului să le covăreșească fările*. HERODOT, 96. *Râurile, covăreșind marea lor, se revăreșă peste câmpii*. ODOBESCU, ap. CADE.

3°. **P. anal**. A acoperi de... a coplesi, a cotropi (cu apa care se răvârșă); p. ext. (complinit uneori prin „cu biruință”) a leși învingător, a supune, a birui, a stăpâni; spec. a dovedi, a întrece pe cineva în vorbă (Com. A. TOMIAC). *Stătură tare Ionii și covăreșiră întru această zi pre Fenici cu biruința*. HERODOT, 309. *Pre Avram i-ai covăreșit, citezule*. MINEIUL (1776) 168/2. *M'am rugat... Dumnezeuții Atina cu să te covăreșească cu dururile acestora*. BELDIMAN, P. I 39. *Amorul m'au putut îmbărbăta covăreșind peste primejdii*. KONAKI, P. 240. *Unde lipsesc cricrii dău cap, acolo covărește coada peste cap*. ZANNE, II 92.

[8]. **Covăreși** vb. IV*, (grafic) **covirși**, (rar) **covăroși** vb. IV*. *Cinstea... și supuneră ceea ce dă mamei stupului dela tot poporul ei, iaste ucipusii și covărește firea*. TONICI, C. A. 16. | **Abstract**:

covârșire (cu negativul **necovârșire**) s. f. = (învechit) mulțime, număr s. grad (prea) mare (de bucurie, nenorocire etc.), vârf (COSTINESCU), culme; excelent (DDRF.); superioritate (LB.); **cu covârșire** loc. adv. = în foarte mare măsură, în mod exagerat, cu vârf și îndesat. *Isipita încaută cum că înmulțirea și covârșirea pedepșelor... a nu făcut pe oameni mai buni*, GCR. II, 87. *Opisuc caale ce sânt spre laudă lui Aurelian... are datină cu covârșire a le adăceri*, P. MAIOR, IST. 38. *Leul și omul au început a se price pentru proprietățile (covârșirile) sale*, TICHINDEAL, F. 29. *Toată covârșirea lor, spre toate cealalte, se cuprinde într-o accăca că...* id. lb. III. *Obicnueste să scrie cu vârf, sau cu covârșire spre jală și laudă*, GORJAN, H. II, 81. *Covârșire de nebanie* (= mare nebanie!) MARCOVICI, C. 61. *Ei (ochii) aprind cu covârșire a sufletelor simțire*, KONAKI, P. 77. *Putine sânt fapte bune în înaltă învârfare, și iarși, puține rele într-o covârșire mare*, id. lb. 285. | A d-jectivă: **covârșit, -ă** = foarte mare, numeros, valoros; coplesit, acoperit de toate părțile, afundat (într'un lichid). *Domnului ce-i înfrumusecat cu prea covârșită cu mare curioasă, cu cinste, cu slavă*, LET. II, 106/2a. cf. 103/2a. Afundat (într'un lichid) (cf. coplesit 2°). *Să apăr halne sângrate, De pe coșinci lepădate și cuțite ascuțite, Tot în sânge corăzite*, MAT. POLK. 1069; (cu negativul) **necovârșit, -ă** adj. = nemărginit, infinit (LB.), inecș, enorm (PONTBRIANT), nelătrăcut, suprem. *Dintru a sa nehotărâtă și necovârșită prea bogată milostivire... căutând...* BUL. COM. IST. I 307. *Acum... îl cuprinsc eu o putere necovârșită gândul... că Lică... va veni într-o zi*, SLAVICI, N. II, 172; — **covârșitor** (cu negativul **necovârșitor**), -oare adj. = care covârșește, în-trece, domină; predominant; foarte mare, extraordinar, superior; exagerat; excelent, de seamă (LB.), perfect, desăvârșit. *Necovârșit covârșitoare* (= perfectă) și *riață curată petrecând...* DOSOFTEU, V. s. 3. *Patrioții miei vor numără această între alte bune lucrări a slăvirii tale cea mai înaltă și mai covârșitoare*, GCR. II, 86. *Pururea slobozencia este covârșitoare și iubirea de oameni biruește într-o asenine întămplare*, CODICĂ TIV. 23/2a. *Plopi cu umbră mare și cu vârfulite nalte presc mușii covârșitoare*, KONAKI, P. 250. *Palma, Dobândind asupra noastră putere covârșitoare...* id. lb. 280. *Nădejdi nemărginite și covârșitoare...* MARCOVICI, D. 8/2a. *A-și pierde cumpătul prin băuturi covârșitoare*, id. lb. 214. *Se rădește un neajuns covârșitoriu* (= mai mare, care întrece) *venitului străns*, URICARIUL, VI, 491/2a. *Din aieperile de la începutul lui Iunie țese o covârșitoare majoritate*, MAIORESCU, D. II 24. *Ceoa ce caracterizează personalitatea lui Emlăescu este o așa de covârșitoare inteligență*, id. CR. II 295/2a. — Derivat din expresia **cu vârf** (azi „cu vârf și îndesat“) S. Pușcăriu, *Dacoromânia*, VI 313-314.

COVĂRȘOC s. a. (Pesc.) Intérieur de la nasse. — (Bihor și Ban.) Partea din lăuntru a vârfșei (o unealtă de nulele pentru prins peste), POMPILIU, Bih. 1008). — Cf. vârfșă.

COVAȘ s. a. v. covășă.

COVĂȘĂ s. f. (Cul.) 1°. Sorte de *boisson aigre* faite de farine de maïs fermentée dans l'eau. 2°. *Lait caillé*. 3°. Sobriquet donné à un homme malheure.

1°. (Mold.) Un fel de băutură (H. XVI 189) cu gust acrisor s. dulce-acru (PAMFILE, S. T. 146),

preparată mai ales de oamenii nevoiași, în post (șez. XXIII 43) din făină de păpușoi (s. și de grâu șez. XXIII 43), cu apă rece, dospită și apoi fiartă (com. TOMIAC), sau din făină de meiu fermentat (IONESCU, C. 78), cf. bragă; un fel de zeamă (puțin consumată acuma HERZ-GHER., M. IV 243) s. lapte acrit (ION CR. IV 27) s. cîr (terciu) pe care-l face femeile de Sf. Toader (ION CR. III 377) și care se mănâncă (H. III 311, X 414, 508, 512, 540, etc.) rece (HERZ-GHER., M. IV 243) cu mămăligă prăjită ori cu mălaiu dulce (PAMFILE, I. C. 191). Se ia o puțină curată, se pune în ea făină cereată prin sită densă și cuib de boș, turându-se în puțină acoperită apă clo-cotită, până se umple. Stînd 5-6 ceasuri la căldură, *coroșă* capătă un gust acrisor și, ca să poată fi întrebuințată la mănecare, se fierbe la foc. Ca să alba gust și să se înalerească ușor, în făina de păpușoi se pune și un pumn de făină de grâu. PAMFILE, I. C. 191, cf. și șez. VII 74. *Umplu o puțină cu coroșă*, șez. II 108. *În ziua Ocidenț[ei], ...dar mai ales la Andrei de iarnă, femeile umplu, adică fac, coroșă*, PAMFILE, S. T. 145.

2°. (Mold.) Lapte covășit. *Laptele covășit sau coroșă menținută se face din lapte fierț care se încheagă cu chiag sau cu cuib de lapte cordat*, PAMFILE, I. C. 25.

3°. Fig. Poreclă dată unui om debil, palid (HERZ-GHER., M. IV 243).

[S:] (Mold.) **covârșă** s. f. = mănecare (H. VI 17, X 540); (cf. ung. *korczas*) **covârșă** s. f. (Moțca-Rala IORDAN, ARHIVA XXXVIII 44); **covăș** s. a. = băutură, id. lb. |

— Din rut. *kvaša*, idem. Cf. **covăsi**, **covășită**.

COVĂSEALĂ s. f.

COVĂSELE s. plur. } v. covăsi.

COVĂSI vb. IV^a trans. 1°. *Faire cailler et aigrir* (le lait). 2°. *Faire une décoction*.

1°. (Cul.) A înăeri laptele cu o cantitate mică de chișleag (ION CR. III 156), de smântână (com. FURTUNA) acru s. de covăseală, care-l face să se prindă și să se îngroașe.

2°. P. a. anal. A pregătit (la foc) un decoct (acru) prin amestecul unui praf cu o zeamă. *Covășit funingine cu oțet iute*, DOSOFTEU, ap. TDRG. *Se ia iarbă-mare, se corăcește cu sămănță de cănepă (covășeala constă în aceea că se fierbe cănepă și se toarnă peste ea sămănță de cănepă pisată), apoi... se pun la căldură*, GRIGORIU-RIGO, MED. I 155.

[Adjectiv: **covășit** (negativ **necovășit**), -ă (propria despre lapte; fig. despre suflet) *Sân-gerași și covășit* (= turburat) sufleteste, îmbolnăvit, instigat spre lucruri rele) de *diavolul*... MAG. IST. IV 377 (cf. covăseală). **Lapte covășit** (H. II 71, IV 10, VI 55, XI 166, XIV 376, XVIII 34) = lapte acru (H. III 71, V 418); lapte gros (H. IX 496 și pe la Bran); iaurt (pe la Sibiu; cf. POLIZU); înăcrit (de la sine, cf. serbezit) și stricat, de nu se mai poate mânca (H. XVIII 141); (substantiv) în Banat) **covășit** s. a. = un fel de lapte acru din lapte de oale (mai rar de vacă), care se mănâncă (prilu părțile Lugosului) pe lângă case (com. A. COCA), covăseală (com. A. COSMA). *Puseră o dona zi lapte covășit la masă și au șezut a prânzi*, PANX, G. II 39/2a. [Cel pe care] *Lapte fierț la opărit, suflă și'n cel covășit*, id. P. V. II 15 (cf. cine s'a ars cu ciorbă, suflă și'n iaurt). | Ab-stracte: (rar) **covășire** s. f. DICT.; **covășit** s. a. A pus lapte la covășit; — **covăseală** (plur.

-ete și -eli; regional: *corăsală*) s. f. = acțiunea de a covăși; lapte covășit, s. p. e. c. porție de lapte covășit întrebunțată ca „cub”, ca agent de fermentare și chlag; p. ext. † aluat (2°), plămadă; p. a. n. l. (Zagra, com. Năsiud, întrebunțat la plur.: *corășete*) resturi de țărâțe rămase din bors, drojzii de țărâțe (întrebunțate ca să spele culoarea roșie de pe ouăle de Paște) Com. COIRBU; fig. † sămânță de turburare și înăcrire a sufletelor, de vrajăb, de dușmănie, de intrigă. *Corășeala ce o luo muiera* (: du levain qu'une femme prend) și *o acoperi în fâind... până când dospiră toate*. TETRAEV. (1574) 223. Pentru *carca* și noi, împușta lor *corăsală* mai mult a amesteca părăsindu-ne, în *cuvântul nostru* ne întorcem. CANTEMIR, HR. 101/15. *Lăsdă multe corășeli întru boiarii lor...* MAG. IST. IV 41/5. *Pinea corășala dracului în inimile lor, nu se mai putea stămpăra*, lb. V, 10/2. *Laptele acru se face din laptele fierț și apoi lăsat (ca) să se răcească. Se pune în el o lingură sau două de lapte acru (corăsală), se lasă (ca) să se închege...* H. VIII, II 206, cf. V 418, XVII 308.]

— Din slav. *kvāsiti* (bulg. *kvāsja* „înăcrese, înmolu”, sârb. *kvāsiti* „înmolu”, rus. *kvāsity* „a înăcri”, etc., derivat din paleosl. *krasā* „aluat, drojdie”; cf. ung. *korász* „aluat”, *korászolni* „a pregăti cu aluat”). Cf. *covașă*, *covășiță*.

COVĂȘITĂ s. f. (Bot.; Mold.). O specie de iarbă (H. III 306), nedefinită mai de aproape, poate „măcriș”.

— Cf. rut. *kraséé* „măcriș”.

COVATĂ s. f. P. *Auge, jatte*. 2°. *Huche, pétrin, maic*. 3°. *Barque*. 4°. *Auge*. 5°. *Glissière* de la scierie mecanică. — (În Țara veche, dar mai ales prin Bucov. și Mold., de unde a pătruns și prin nordul Transilv., înlocuind în mare parte vechiul „albte” sau întrebunțându-se alături de el, mai ales cu înțelesul de „albte mică, albtoară, copate”).

1°. Albte (LB.), troacă (GR. BĂN.) s. e. copale mare (COSTINESCU) făcută cu tesla dintr'un trunchi de copac (PAMFILE, I. C. 126) — mai ales din răchită, plop (ȘEZ. VIII 88), paltin sau frasin (com. V. COIRBU, Zagra-Năsiud) — în care se cernă făina, se dospesc și se frământă aluatul (FRÂNCU-CANDREA, R. 59) pentru mătălu (ȘEZ. VIII 88) s. pâne (CARDAȘ, C. P., PĂȘULESCU, L. P., cf. căpătare), se scaldă copil (GOROVEI, CR. 81), se spală rufe (REV. CRIT. IV 142) și care (în Mold.) servește și la legănatul copiilor (com. V. C. ȘOAREC). *Puse Iacov toaigle înaintea oilor în corăși*. BIBLIA (1688) 22. *Sabic... tăioasă iaste? au timpă cutură bôb[le]ască și numai de corăși răzătoare iaste?* CANTEMIR, HR. 222. *Scot din fântână cu o funie și cu o ciatură de piale, și scodând afară, toarnă în niște corăși*. HERODOT 349. *Au cumpărât corăși și lunguri [= linguri] de casă*. BUL. COM. IST. I 258. *Pe izul cea era o covată cu fața 'n jos*. EMINESCU, L. P. 210. *Corăi odrău cu țărâboanțele, cari cu odrățele, cari cu corășițe*. CREANGĂ, A. S. *În Mehedinț...* *rudarii fac o multime de lucruri de lemn... de la corăși până la fuce și suveice...* IONESCU, M. 687. cf. P. 369. *Copilul se scodă din albte, se dă jos și-și leagă covata*. ȘEZ. I 127. *Moșu ia și întorcă toate lucrurile din casă, câte se pot întorcă, și anume: coveți, lopești...* MARIAN, NA. 44. *Au lăsat pânce'n covată dospind*. SEVASTOS, C. 312. *Un gigan cu scoabele, să sape covețe!*. ȘEZ. II 10. *Glupineasa să-mi împrumute covata cea spurcată, să mearse piclea cea uscată [Buzunarul]*. ȘEZ. IV 52. *Eu mă țin că-s faină fată, De după cap cârligată,*

În spate ca și-o covată. RETEGANUL, TR. 165. *Și-a cernut în sită și'n covată și a cernut făina toată*. GOR. II 337. (Mold.) **BROASCĂ CU COVATĂ** (= broască (testoasă) H. III 60. # *A băga pe cineva sub covată* (= a-l înșela) ZANNE, P. III 153. *A bate în sită și'n covată* = a se pune în mișcare, a face propagandă (TDRG.), cf. a se face luntre și punte. *A luat cu covata*: foarte mult. HERZ-GHER., M. IV 243.

2°. (Mor.) Lada (făcută din scânduri) în care curge făina (ȘEZ. VII 186, cf. H. III 18, IV 50, X 406, XI 429, XVIII 307), postavă, copale, lădoiu, ladă, hâmbăraș (DAMÉ, T. 153, PAMFILE, I. C. 186); spec. (Dâmbovița) scândura din fața postavei, în care se află pisocala (H. IV 156). *Chică'n coș, din coș sub piatră, Di sub piatră în covată, mat. FOLC. 1476. Din coș, grul o căzut în teică, Din teică în covată, Curga făină curată*. ȘEZ. III 243. # *S'a spulberat făina din covată* = s'au dus foloasele. ZANNE, P. III 545.

3°. Obiect întrebunțat la plătire (H. X 452), nedefinit mai de aproape, probabil un fel de luntre.

4°. Butucul s. oala cu găveane în care se pun dimile (la plină). PAMFILE, I. C. 307, DAMÉ, T. 168.

5°. Cele două bărne sau dreve scobite în toată lungimea lor și care formează cu două șine pe care alunecă carul (joagărulul), drumul, școia căruntului la joagăr. DAMÉ, T. 175, PAMFILE I. C. III.

[Plur. -ate, -răfi, -reți și (mai rar) -rețe (LB.)] Diminutive **COVĂTEA (COVETE)** și **COVĂȚEA (COVEȚE)** H. III 330) s. f. (plur. -țele) = (ad 1°) covată mică (ȘEZ. VIII 88), albiuță (LB.); p. a. n. l. groapă cu apă pe drumuri (TDRG.); spec. vas de lemn strungit, cu copere, cam până la 2-3 litri capacitate, pentru dus de-ale merinde la câmp (H. I 288, VII 50, 317) s. la drumărit, d. ex. sare, castraveți murati, etc. *lăceruță, răcliiță* (com. ITTU, Vale-Sibiu, bădoagă, botiță) (com. ITTU) (Olt., mai ales la plur.) castronea de lemn, care se îmbută și în care se pune sare, piper s. ardei (BOCEANU, GL.); castron cu care se aduc leucetele la s. pe masă (H. IX 50, 286); vas de lemn lucrat în strung, cutiță (RĂDULESCU-CODIN), în care se păstrează diferite lucruri scumpe și măruntișuri (erau de mărimea unei străchini și aveau capac... cu cețuce pe el CIAUSANU, GL.); cutie cu sulman (N. G. TISTU, B. 153); (ad 2°, Mor.) lădița mobilă s. teica de dedesubtul coșului la moară, servind la oprirea și darea boabelor la măcină (H. XVI 11), *copăiță, postăviță, senturătoare* (DAMÉ, T. 152). *Cartofele... se pot strânge cu corășele și oara cu harabalele*. I. IONESCU, C. 215. *Fetele din satu' nostru* Se lăudă cu frumusu'; *Da frumosu' de ale, La oerice 'n covețele*. RĂDULESCU-CODIN. *Ipate... își fură copilul din covețel... și fuge cu dânsul acasă*. CREANGĂ, P. 173. *Rămase un fel de corășă mititică de piatră*. ISPIRESCU, L. 280. *Ridicând moșu copilul și fiindu-l de-asaupra unei balezușe sau corășele, toarnă de-asaupra lui apă rece*. MARIAN, NA. 53. *La moșu o cănușă, sau o corășică, numită altminteala și albte...* id. lb. *Un Neamț... strângea pietre de pe Râul-Doamnei, pe cari le punca în niște covețele*. RĂDULESCU-CODIN, M. N. 22. *Cine dracu-a mai căzut Iarbă verde sub podul, Fete mări cu lăpnaș; Iarbă verde sub podole, Fete mări cu covețele!* (în Ironie: „cu copli”). JARNIK-BĂRSEANU, D. 444. *Au două corășete: Ziu'a s. pline, noaptea-s goale* (= Opinea). GOROVEI, C. 259. | Verb: **COVĂȚI** vb. IV^a trans. = a scobi (în formă de covată), a da unu lucrul forma unei

covate. [Când se ară pământul cu acest fel de plug se *covăcește* pământul la mijloc. ECONOMIA, 20.] Adjective: (în) **covățit**, **-ă** = adâncit, săpat în forma unei covate. *În nisipul covățit al abilitor...* C. PETRESCU, R. M. 151. *De-a lungul capacului... care în cele mai multe părți e încovățit în forma corcobilului de la casă, se face și o cruce albă.* MARIAN, I. 237. *Lenca îi îngrădită din mlașă, la un capăt covățită și prinsă, co-i face gurguiu ca la opincă.* ȘEZ. IV 117. *Spinare covățită (= la cal, deșclată).* DR. V 179; — **covățat**, **-ă** = adâncit în formă de covată. [Cal] *covățat la spinare.* DR. V 182; — **covățos**, **-oasă** = covățat, covățit. [Cal cu spinarea] *covățosă.* DR. V 182. | Abstract (dela *covăți*): **covățitură** (covățatură) s. f. = depresiune mică (de teren), văleoa mică în formă de covată, închisă la amândouă capetele. PORUCIC, T. E. 31, 195. | Nomen agentis: **covățar** s. m. = cel care face coveți; (cu abstractul) **covățărie** s. f. = meșteșugul de a face coveți. H. XI 506.]

— Cuvânt care se găsește în cele mai multe limbi balcanice (cf. turc. *kovata*, *kuedta* „șecule très creuse, terrine”, alb. *govatë* „castron de lemn” DDRG., m.-gr. γάβαθον, γάβατα „șeculle, plat” n.-gr. și γάβαθα) provenind din lat. *gabata* < fr. *jatte*). CIHAC, II 568.

COVĂTĂR s. m.

COVĂTĂRIE s. f.

COVĂTĂTĂ adj.

COVĂȚEA s. f.

COVĂȚECA s. f.

COVĂȚI vb. IV^a trans.

COVĂȚICA s. f.

COVĂȚITURĂ s. f.

COVĂȚOS, **-OASĂ** adj.

v. covată.

CÔVE s. f. v. cohe.

COVĖIU adj. și s. a. I. *Courbé*. II. 1° *Tournant*; *chemin en zigzag*. 2° *Cachette*. — (Banat și Oltenia).

A. d. j. (Oltenia) Încovoiat, întors, cotit (VĂRCOL, V.).

II. S. u. b. s. t. I^o. (Olt., Banat) Cot, cotitură (com. N. IONESCU, Sîsești-Mehedinți), locul unde un drum s. o apă la altă direcție (com. ITTU, Făget-Banat); drum cotit (DENSUSIANU, T. H.); (numai la plur., în Olt.) serpentinită unei sosele (com. MURGOCIU), (Bucov.) linii curbe, încovoiate (com. A. TOMIAC, Straja); spec. (Îmbrăc., Olt.) zigzag, șarampoiu (la râuri, CIAUȘANU, GL.). Cf. coteiu.

2°. (Munt.) Ascunziș. *Are coevic la inimă* (= are gânduri ascunse). ION CR. V 374.

[Și: (ad 2°) **covėniu** s. a. = cotitură, cârmiş de drum. *Apucă pe potacă... Când fu la un covėniu, d'odată să pomeni c'o halovină de urs* (Măldan, în Ban.) JAHRESB. III 233.]

— Raportul etimologic cu *incovoia* nu este limpede.

COVELTİR s. a. v. coviltir.

COVERCĂ s. f.

COVERCĂȚĂ s. f.

v. covergă.

COVERGĂ s. f. 1°. *Baguette recourbée*. 2°. *Cercue sur lequel on tend la bâche*. 3°. *Bâche*. 4°. *Hutte de feuillage*. 5°. *Instrument à filer*.

1°. (Mold.) Nula încovoiată. *Crâmnical cine cu*

patru covergi (glosat prin „bețe”), *Și-l bagi în apă și-l scoți cu pești* (Hârlești, în Roman). GRAIUL, 472.

2°. Spec. (Olt. Banat, la plur.) Cercurile de nulele ce se pun la car s. căruță și peste care se așterne o rogojină s. o pătură, ca să formezi coviltirul; p. a. a. l. sârmele care formează scheletul umbrelor. *Păcurarii... sârarii... își face poelă la carele lor, lucând covergile sau corcile...* cu rogojină. PAMFILE, I. C. 285. *O umbrelă... din care ieșeau covergile, fâpușele, ca niște pieptene.* ZAMFIRESCU (ap. DICT.)

3°. P. ext. (Olt. Banat) Adăpostul, acoperișul căruței, făcut dintr-un schelet de nulele curbate, fixate de cărâmbi, peste care se întinde pătura, pânza s. rogojină care scutește interiorul de ploaie și vânt (H. XVIII 143, ANTIPA, P., com. ITTU, Brad, Arad), arneu, cobără, coviltir, ceapoi, coș. *Vândători de dropii... pitulați în căruțele lor acoperite cu covergi de rogojină.* ODOBESCU, III 13. *Gospodarii de munte... și cei ce fac drumarii lungi, pun covergi la car, adecă își fac un acoperiș de rogojină sau foale sprijinite de semi-cercuiri de nulele.* PAMFILE, I. C. 139. | P. a. a. l. Pesteră, grotă (GHETIE, R.-M.).

4°. (Olt., Munt și Transilv.) Șopron de frunză, umbră (PONTBRIANT, POLIZU), colibă făcută din pari bătuți în pământ și cu acoperișul de nulele acoperite cu frunză, cu pale (com. N. IONESCU, Sîsești-Mehedinți), cu trestie s. coceni (CIAUȘANU, V.), servind ca ascunzătoare pentru vânători (în pădure) (COSTINESCU) s. ca adăpost de ploaie pândarilor (CIAUȘANU, V.) și ciobanilor (H. V. 280); șatră de coji de brad (LUNGIANU, CL. 222), baracă, colibă cu pereții de rogojină, de scânduri, de nulele s. chiar de bărne netenute, servind ca locuință lucrătorilor la pădure s. ciobanilor (H. IV 86, XIV 224); bordelu de vară, făcut de-asupra pământului, suriă (PORUCIC, T. E. 470); p. ext. coșar, casă proastă (COSTINESCU). *Am petrecut șapte săptămâni la fum, în covergi de scânduri și rogojină.* GHICA, s. 521.

5°. (Mold.) Unealtă de tors (H. XII 147), ne-definită mai de aproape.

[Plur. *covergi* și (rar) *-vėrgi* (ANTIPA, P. 754). | Și: **coveră** s. f. (ad 3°) = arneu (H. XVIII 143), coviltir (CIAUȘANU, V.). *Pe coverca de piele ploaia picură monoton.* PETRESCU, s. 78; (ad 4°) = colibă mică făcută din pari bătuți în pământ, acoperită cu frunză sau cu pale (N. IONESCU, Sîsești-Mehedinți), colibă acoperită cu trestie (coceni) pentru pândarii (CIAUȘANU, V.), locuința ciobanului s. porcăruului, în care se scutește de ploaie (H. V 320, XVI 22, 47, XVII 85). *În partea de sus [a viei] e coverca.* PLOPȘOR, C. 95. *Făcniu focul sub coveră, Mă culcaia pe lângă foc.* MAT. POLC. 515; — **coveră** s. f. = colibă în care ciobanul își păstrează necesarele H. XIV 224. | D. i. m. i. n. u. t. f. **covergăuță** (PONTBRIANT) și **covercătă** s. f. *Se vede o covercătă pentru lăcuința sa.* GORJAN, H. IV 120.]

— Din bulg. *küverki* „nulele pe care se întinde pânza coviltirului”, *köverka* „coviltir”.

COVERGĂȚĂ s. f. v. covergă.

COVERȚĂ s. f. *Enveloppe*. — (Germanism, în Transilv.) Plic de scrisoare ALEXI, IZ. V 2-3. — N. din germ. **C(o)uvert** (< fr. *couvert*).

COVERȚĂ s. f. (Mar.) *Pont* (d'un navire). — Podul corăbii (DRĂGHICI, R. 7), puntea vasului plutitor (COSTINESCU). *Matrozii... înși-*

ruși... pe *coverta corabiei*. ODOBESCU, III 256. *De mari ce erau talazurile, nimic nu mai rămăsesse bun pe covertă*. DUNĂREANU, CH. 100.

— X. din II. *coverta*, probabil prin mijlocire neo-greacă (κοβήγυρα).

COVERTĂ s. f. (Mar.) v. *corvetă*.

COVETEĂ s. f. } v. *covată*,
COVETICĂ s. f. }

COVILITĂ s. f. v. *cobilită*.

COVILTÎR s. a. 1°. *Capote* (d'une voiture). 2°. *Couverture*. 3°. *Toit*. 4°. *Bâche*.

1°. Acoperișul căruței (cf. H. II, 29, XI 350), constând dintr'un schelet de nulele (de anin) curbute, fixat de carămbi (H. II 29), peste care se întinde pătura, pânza grosă sau rogozina, care apără de ploale căruța țărănească (RĂDULESCU-CODIN, I. 338, DDRF.), când sătenii pleacă cu marfă la cale lungă; p. anal. coperișul diligenței; p. ext. burduf, coș (la trăsură), ceahol, cutubă. *A uns local bine pre din lăuntru, cu coviltir cu tol*. BARAC, T. 61. *O căruțioară de țară, fără coviltir*. FILIMON, C. II 631. *Un cherivan mare mocinească, plin până în coviltir de siperți*. ODOBESCU, I. 95. *D'asupra carcerilor pun coviltirăvelit cu tol de lână ori de căneapă*. JIPESCU, O. 159. *Până, cum era înalt, ajută piticului Mihai vizitiul, punând geamantanele de-a-dreptul sus pe coviltir*. BRĂTESCU-VOINĂȘTI, L. D. 223. *Ridică coviltirul, Vasile! e rece de cu seară*. AGĂRBICEANU, L. T. 332. | *Fig. Cerul... acoperă ca un coviltir argintiu, rotund aric o pământului*. DELAVRANCEA, S. 170.

2°. P. ext. Acoperământ (de pânză sau de șindriță) care apără de ploaie și ține umbră. *După aceea pleacă și vizirul cu Muftiul și, intrând amândoi în caiul Vizirului, care este cu coviltir... se sună amândoi sus*. ARHIVA R. II, 20. *Căsele domnești... purtând pe d'asupra lor un coviltir cu cerdac nalt și latine, un adevărat munte de șindriță*. ODOBESCU, I. 126.

3°. P. anal. (Mehedinți) Vârful casei. H. IX, 83.

4°. S. p. anal. Tolu coviltirului (1°), pătura (DAME, T., L. GĂNEANU, D. U.). *Celălalt Mușcal s'a culcat într'o cărușă încovăltită... și s'a băgat sub coviltir*. RĂDULESCU-CODIN, I. 301.

[Plur. *Aire*, rar *Airuri* (POLIZU)]. | **Și: covăltir** (RĂDULESCU-CODIN, I. 338, BARAC, T. 61, H. IX 83, DAME, T.), **covăltir** (ARHIVA R. II, 20), **coveltir** (POLIZU, TDRG. FILIMON, C. II 631), **covultir** s. a. (PONTBRIANT, COSTINESCU) (cu plur. *-re*). | Adjective: (glumeț) **covăltirós**, **-oasă**, adj. = corolat, adus, aqüell (despre ciocul unei păsări) (TDRG.). *Cu ciocul încovăltiros, Cu coada itapanos*. MARIAN, O. II, 34: — (In) **covăltirit**, -ă = cu coviltir. *Cărușă încovăltirită*. RĂDULESCU-CODIN, I. 301.

— Probabil, cum presupunea L. Șăineanu, din fr. *couverture*, prin mijlocirea unei limbi slave sau cu pronunțare populară deformată (poate, prin apropiere de *covergă*).

COVIRCĂ s. f. v. *covergă*.

COVÎT interj. Interjecție imitant le grognement du cochon. — (Mold., Bucov., adesea repetat) Interjecție onomatopeică imitând țipătul porcului (s. mai ales al porcuțului) (TDRG., DR. II 114), *guie! guie! Vai, săracu, bălăe!... Cum l-a pârilit pe spinare!... De strigă în gura mare: Covîț, covîț, rău mă doare*. ALECSANDRI, T. 898.

Umblă rusă' [= porcul] prin răchiti și rusca [= scroafa] covîț, covîț! ȘEZ, III 125. [Ș]: **cuvîț!** Interj. (com. AR. TOMIAC, STRAJA). | Verb: **covîți** 1° (com. S. FL. MARIAN, PAMFILE, C. II, HERZ-GHER, M. IV 243, H. X 4, 76): **covîți** vb. 1° (com. AR. TOMIAC, STRAJA): **covîți** IV° (com. S. FL. MARIAN, H. I 22, IV 143, X 538) **covîți** IV° (H. VI 8); **covîți** IV° (H. X 141, PAMFILE, C.), **covîți** IV° (H. XVI 132), **covîți** IV° (DR. II 114): **covîți** IV° = a guța. *Și, deodată, se auză covîțând... Unul zicea... „A furat purcica lui Berbeliță”*. M. SADOVEANU, SĂM. III 182. *O mulțime de glasuri... unele miormăiau cu mâna, altele corăiau ca porcul*. CREANGĂ, P. 302. [*Scroafa*] *fuge covîțând*. ȘEZ, IV 121. *S'a tot dus grohotind și covîțând, până a ajuns în pădure*. RETEGANUL, ap. CADE. *Un porcel covîțe în tindă*. VLAHUȚĂ, CL. 113. [Porcel] *vor covîțând*. PAMFILE, VĂZD. 7. | Abstracte: **covîțare** (covîțire) etc. s. f., **covîțat** (covîțuit etc.) s. n., **covîțătura** s. f. *De departe se auzeau covîțării ascuțite... și gemete pline de groază*. N. REV. R. III 410.]

— Onomatopee, care se găsește și la Ruteni (**kovityaty** BALKAN ARCHIV I 162, cf. *guță, viță*).

COVÎȚĂ vb. 1°

COVÎȚĂI

COVÎȚĂI vb. IV°

COVÎȚĂITURĂ s. f.

COVÎȚEI

COVÎȚI vb. IV°

} v. *covîț*.

COVOIĂT, -Ă adj. v. *incovoia*.

COVÔR s. a. *Tapis*. — (Propriu) Tesătura grosă de lână, de origine streină (mai ales orientală), cu figuri și desene de diferite culori, care se așterne pe podea, se atârnă pe pereți, s. cu care se acoperă masa, patul, șenusa (L.B.); p. ext. tesătura țărănească indigenă (H. II 81, IV 56), făcută după izvod (model), la războai (H. II 31), dar nu cu suveica, ci cu păpușe s. cu fire de lână de diferite culori, reproducând figuri (mai ales geometrice) sau linii (covor [e]s ut In pragra) mai rar ornami, animale, plante stilizate (cf. PAMFILE, I. C. 293-304), scoartă (H. I 422), *ve-lligă* (COSTINESCU), *zăvastă*. *Kovor* = tapis. ANON. CAR. *În dicaniul mic, se aștern de copii din casă covoare*. LET. III 314/5. *„S covoare algimești*. URICARIUL, XVI 202. *Așternură covoură*. ALEXANDRIA, 160. *Covoură cu fir cusute*. BARAC, A. 10. *Apartamentele... se așternură pe jos cu covoare*. C. NEGRUZZI I 73. *Covor de Ispahân ce saltă sub picior*. ALECSANDRI, P. I 148. *Căle... pe covoare*. CREANGĂ, P. 83. *O masă mare, cu un covor acump*. ISPIRESCU, L. 50. *Cort de covor*. *Un cort mare și rotat*. ALECSANDRI, P. P. 77. | Fig. (despre o întindere de pământ acoperită cu iară verde, cu frunză grosă căzută s. cu veteați de culori variate, care, privită de la distanță, se aseamănă cu un covor). *Mergem... Pe-un covor de fraze, pe cărări pierdute*. ALECSANDRI, P. I 126. *Să abor pe-a câmpiei verdecie covor*. I. NEGRUZZI, VI 533. *Ca pe-un urias covor*. *Vede fără lângă țară și popor lângă popor*. EMINESCU, P. 236. *Drumul tot era covor de flori de Maiu*. COȘBUC, B. 19. *Pe pământ co-ă așternut! Covor verde de mătăsu*. GCR. II 300. *Cororul cel vesel al vieții (= amintire plăcută)*. I. NEGRUZZI, IV 463. [Plur. *-roare* URICARIUL XI 249/50 și (învechit și pop.) *-roară*, lb. XXI 368/50. | Diminutiv: **covorăș** s. n., (mai rar) **covorêl**

ș. a. (COSTINESCU) = covor mic dinaintea unui pat, birou, etc. *Pe covorașul din fața patului*. I. TEODOREANU, M. II 59. | Adjective (rare): **covorit**, -ă și **covorât**, -ă = acoperit. Imbrăcat cu ș. în covoare. *Comis-marc leagăn ș'are, Leagănul de arșișel, Cu covoare covorit, Cu ploaie stoborât*. TEODORESCU, P. P. 22. *Clădirile... poleite și covorate ale orașului*. JIPEȘCU, ap. TDRG.]
— Din bulg. **kovorâ** (rns. *kovjôrâ*, rar *kovôr*), idem. — Cf. *incovora*.

COVORĂȘ s. a.

COVORĂȚ, -Ă

COVORÊL s. a.

COVORÎȚ, -A adj.

v. **covor**.

COVRĂC s. a. v. **covru**.

COVRĂC s. m. v. **covrag**.

COVRĂG s. m. 1°. *Tigo de mais*. 2°. *Tigo* (des encurbiteacă). 3°. *Bois mort*. 4°. *Centaurea austriaca*.

1°. (Ōl.) Tulpina, coccaul porumbului (DAMÉ, T. 63, ION CR. IV 219, H. XI, 5), firul de porumb crescut singuratic dintr'un cuib (CONV. LIT. LIV 166, A. O. VII 157): firul de porumb când nu este încă deplin dezvoltat, când se poate frânge repede (și n'a dat încă în galben) (ION CR. IV 221), strujan, tuijean, hiu, huijan, luje, turjan, tulen (tulean, tuhlean, tulanaș, dulean), hulugi, hălii, motoleși, vėgi, jipi, pain de encuruz (PAMFILE, A. 87).

2°. P. ext. (Ōl. și Sud-vestul Transilv.) Curmele ș. vișele de curcubetă, de bostau (VICIU, GL.) ș. de pepene, după ce ș'au întins (PAMFILE, J. III, cf. și lb. A. 180).

3°. (Transilv.) Ramuri uscate ce cad din arbori (VICIU, GL.), vreascuri, uscături. *Am fost la pădure și am adus o crosnică de covrași* (Bran). VICIU, GL.

4°. (Ōl.), (Transilv.) Plantă (*Centaurea austriaca*, BORZA, BUL. GRĂD. BOT. XI 51) care crește în grâu (PAȘCA, GL.): buruiună înaltă, ca de 1/2-2 m., cu flori violete, frunze lungărețe, aspre, adânc dințate. Femelle o folosesc la ciuruita de usnă perlin (VICIU, GL.).

[8]. (Ōl.) **covrăc** s. m. = fir de porumb dintr'un cuib (Oltenia), CONV. LIT. LXIV, 166, A. O. VII 157; — **covreag** s. m. = firul de porumb care rămâne după ce l'ș'au mâncat frunzele de către vite (Teleorman).]

— Cf. sârb. *kovrag* „tufie”.

COVREĂG s. m. v. **covrag**.

COVRIG s. m. 1°. *Craquelin* (rond). *En rond*. *Maigre*. 2°. *Nesud double*.

1°. (Cul.) Aluat de făină de grâu copt în forma unor cercuri (une-ori împletite) de grosimea degetului și presărate une-ori cu sare, cu susan ș. cu chimen; cf. *colac*. („Covrigii” sânt, de obicei, „de tărș”, se fac și se vând de brutari; „colacii” sânt „de casă”). Covrigii se împart colindătorilor la Crăciun ș. copilor la pomeni (PAMFILE, CRĂC. 12) (cf. LB., POLIZU, etc.) *Covrigi de pâine* (gr. *xolavqida*). BIBLIA (1688) 224. *Chipele și covrigi...* (ca. 1700). IORGA, S. D. XII 83. „7 covrigi sărași (ca. 1800). lb. 130. *Plăcintarul... striga...* *La covrigi!* C. NEGRUZZI, II 185/∞. *Mecuram acasă, cu sănu încredut de covrigi, Mere tarture... din pomul mortului*. CREANGĂ, A. 14/∞

Mușcă răsând dintr'un covrig cu susan. I. TEODOREANU, M. II 147. *Ucelele noastre... acoperite cu un colicel sau covrig și o lumină de ceară*. PAMFILE, S. T. 50. *Se ve îngrijii de colacii... de casă... de șiragul de covrigi de tărș*. PAMFILE, CRC. 40. *Dă-mi un covrig, că mor de frig*. TEODORESCU, P. P. 12. *Fă colaci Mari de doi saci...* *Și-un covrig De un merte* *Pentru cumănel* *mai mic*. ALECSANDRI, P. P. 97. *S'o dus la o dogheană și a cumpărat covrigi*. ȘEZ. II 155. *Mă ține cu pomene, Cu covrigi de la colaci, Și colaci dela săraci*. lb. III 59. *Când umbiau câinii cu covrigi în coadă — în vremuri de belșug*. PANN, P. V. I 135. ZANNE, P. I 379, cf. IV 53. *A scoate ș. a țeși, a ajunge, a rămânea la covrigi* = în săpă de lemn, a sărăci. ZANNE, P. III 535. CIAUȘANU, V. (sub coadă). *Și străinii să trăiască, și las' pe dănișii, că ne scot ei la covrigi!* CREANGĂ, A. 154. **A (se) face covrig** = a (se) încovriga, a se încolăci, a (se) încovola și zgârci ca un covrig (de frig), a (se) cocăria, cf. a se face leucă, obadă, cocăria. *Fierul se încovăie, de se făcea covrig*. IRPIRESCU, L. 21. | Adverbiale. *Încărigat*. În formă de covrig; slab, uscat (ca un covrig). ZANNE, P. III 535. *Stau niște dulăi, cât rîșii de mari, culcași covrig*. *S'a uscat covrig* = foarte mult, costinescu. *E covrig, de slab*. JIPEȘCU, ap. TDRG.

2°. (Mar.) Nod dublu, DDRF.

[Diminutive: **covrigăș** s. m. LB.; — **covrigel** s. m. LB.; — **covriguț** s. m. LB. | Nomen agentis: **covrigăr** s. m. = cel care face ș. vinde covrigi, simigiu (COSTINESCU); p. ext. brutar (PĂCALĂ, M. R. 315); calic (poreclă dată orășenilor care n'au ce să mănânce decât covrigi. MARIAN, HERZ-GHER., M. IV 243), un leș (com. A. TOMIAC, Straja). *Am dat tot la Beș Mihail Martin, covrigar, pentru jăble* (= jăble...) (ca. 1782). IORGA, ST. XII 102; — **covrigiu** s. m. *Covrigiul se uita cu ochii lui de făcălandru la această goană*. SANDU-ALDEA, SĂM. IV 806. *Covrigiul îi ceru banul, pe care Cazacu n'areca de unde să i-l dea*. lb. LUC. VI 451. | Abstract-local: **covrigărie** s. f. = simigerie (POLIZU). | Verbe: **covrigă** vb. (pers. I (mă) *covrig* HERZ-GHER., M. IV 243 și mă *covrighe*; BĂRCIANU) = încovrigi LB.; — **covrigi** vb. refl. IV^a = a se face (ș. a se încolăci ca un) covrig, a se aduce, a se face leucă, a se cocăria; a se ghemui (în jurul unui foc). *Ne-am covrigit împrejurul focului*. CREANGĂ, A. 31; (cu part. adjectivale) **covrigăt**, -ă (LB.) și **covrigit**, -ă = încovrigat, încovolat, ghemuit. *Înscet[ă] cu picioarele covrigite...* MARIAN, INS. 309; (și cu abstractul: **covrigătură** s. f. (plur. -uri) = cerc, roată, încovoină, LB.) | Alt verb: **covrigăni** vb. IV^a = a ronțăi ca pe un covrig. *Un soarece murguleț, într'un cârf de ruguleț, Rug rape, rug mănăcă, Rug covrigănește*. MAT. FOLC. 1204].

— Din bulg. s. v.-rns. **kovrigû**, idem. Cf. tu-covriga.

COVRIGĂ vb. I(*)

COVRIGĂNI vb. IV^a

COVRIGĂR s. m.

COVRIGĂRIE s. f.

COVRIGĂRȘ s. m.

COVRIGĂTURA s. f.

COVRIGÊL s. m.

COVRIGI vb. IV^a.

COVRIGUȘ s. m.

COVRIGUȚ s. m.

v. **covrig**.

COVRIT, -Ă adj. *Couché en rond*. — Încălțigat (împrejurat hornului ori al focului. ȘEZ. II 225/1). — Derivat din **covru**. — Cf. **covrig**, **incovrigat**.

CÓVRU s. a. 1°. *Terrier, glte, lăteau*. 2°. *Petite dépression en terrain plat*. — (Mold. și Transilv. de nord).

1°. Vizulină, gaură făcută în pământ (BUGNARIU, NĂS.), bărlug s. cotlon, servind de culcuș animalelor sălbatice (I.M., JAHRESBER. V.) și în special iepurei și (și) cânelui (ȘEZ. II 225); locuință primitivă (într-o peșteră, groță, vizuină) de oameni care trăiesc în sălbătici. *Un prieten împântăsat un migdal lângă covrul lui, și preste o vreme se face copaciul de-1 umbra*. DOSOFTEIU, V. s. 80/10, cf. 326/10. *Văzuin un fel de covru de sălbatici*. SADOVEANU, I. A. 87. *Într'un covru scormit în pământ, între franze și păiuș, sta un iepure roșcat*, id. SĂM. 1. 334.

2°. P. a. nal. (Topogr.) Depresiune mică, rotunjită, aflată într'un câmp plan, fără scurgere; vâleca ce amintește culcușul unui lup. (PORCIC, T. E. 31), **crov**.

[Plur. **covruri**.] Diminutiv: **covrăc** s. a. = (Mold.) răpă, albia unui râu cu maluri nalte și cu coturi foarte pronunțate II. X 353]. — Probabil același cuvânt ca oltenescul **crov**, dar împrumutat din rus. **kröv** «cooperis, adăpost» (din **krviti** «a ascunde»).

COVULTİR s. a. v. **coviltir**.

COX s. a. sing. (Comerț) *Coke*. — Partea rămasă din cărbunii de piatră, după extragerea gazului de iluminat, dând un combustibil care arde fără fum și fără miros. [Scriș și **coes** și **cocks**]. — N. din germ. **Koks** (<engl. *coke*), idem.

COXĂL, -Ă adj. (Anat.) *Coxal*. — Care (ine de coapsă, de sold, *Os coxal*). — N. după fr. — Cf. **coapsă**.

COXALGIE s. f. (Patol.) *Coxalgie*. — Boală (de obicei de natură tuberculoasă) a osului coxal, mai ales la copil.

— N. după fr. («compus din lat. *coxa* «coapsă» și gr. *άλγος* „dureră”).

COZ s. m. 1°. *Atout*. 2°. *Rijou* (en parlant d'une jolie femme). *Extrêmement, très* (belle). — (Mold. și Bucov.) învechit și pop.

1°. Subst. (La jocul de cărți) *Atu* (COSTINESCU), culoare care bate pe toate celelalte (HERZGHER, M. IV 243), maslă bătătoare (STAMATI). *Au să joace cărțile pe capete, și al dumitale e coz*. I. NEGRUZZI, V. 443. *Cu mâna plină de cozi, cine nu știe să se joace ?* = omul cu stare bună, trăiește bine. ZANNE, P. IV 317.

2°. Fig. *Odor, ceva rar, raritate*. *Era un coz de femeie*, V. A. URECHIA, ap. TDRG. *Își atase o femeieșcă coz de frumoașă*. PAMFILE, S. T. 92. || (Din asemenea construcții) *Atributiv* (despre femei frumoase) *Extrem, foarte, din cale afară, de n'are peche, lucru s. minune mare, foc (de frumoașă)*. *Is mândrălițe [fetele] coz!* ALECSANDRI, T. 665. *Serdarul îi însurase c'o nerăstăit... coz!* ib. 740. *S'a făcut frumoașă coz*. N. XENOPOL, ap. 810.

— Din turc. **koz** (n.-gr. *κόζος*) «tatuș». (Pentru sensul 2°, cf. și rut. *kozir-garnij* «minunat de frumos»).

COZĂC s. m. *Cosaque*. — (Maramureș) *Cazac*. PAPAHAĞI, M. 155.

— Din ung. **kozák**, idem.

COZĂC s. m. 1°. *Sorte de poisson*. 2°. *Sorte de champignon*.

1°. (Ilt.; Mold.) Un pește (II. II 61), nedefinit mai de aproape.

2°. (Bot.) Buretele numit *pitoane* și *măndară* de stejeriș (Maramureș) Com. ITTU.

— Poate, același cuvânt cu **cozac**.

COZĂCE s. f. plur. (Patol.) *Rougeole*. — (Sărbism; în Transilv. de Sud-vest și Ban.) Bube, vărsat (DENSURIANU, T. H. 57, VICIU, GL.), pojar (Timișoara, com. A. COSMA). [Și: **cozăci** p. m. plur. (VICIU, GL.) | Verb: **cozăce** vb. P° = a căpăta bube, vărsat. DENSURIANU, T. H. 57]. — Din sărb. **kozice**, idem.

COZĂCEĂ vb. I°

COZĂCI s. m. plur. (Patol.) } v. **cozace**.

COZĂNZEANA s. f. art. (Mitol. pop.) v. **Cosânzeana**.

COZÎMȚI s. plur. (Entom.) *Sorte d'abeilles*. — (N.-Transilv.) Un solu de albine sprintene și cu o înepătură foarte dureroasă (PAȘCA, GL.).

COZLÊTE s. m. *Queue de la grappe du raisin*. — (Hațeg) Coturul, coada mică de la struguri. POPOVICI, B. D. 164.

COZM v. **cosm**.

COZONĂC s. m. (Cul.) *Grande brioche*. — (În Țara veche) *Cozonacul* se face — mai ales de sărbătorile Paștelor — din aluat dospit de făină de grâu fină, frământată cu unt, cu lapte amestecat cu zahăr și gălbenuș de ouă, la care se mai adaugă uneori și stafide și care se coace în diferite „forme”: aluatul se unge pe de-asupra cu albuș de ou, înainte de a fi pus la copt, (în Transilvania) e o l. c. *Văzu cozonaci și ouă roșii*. CONTEMPORANUL I 716. *Se pun jur împrejur mesei „cozonaci*. MARIAN, NA. 499, cf. 655. *Cozonacii se fac din același aluat cu pască*. ȘEZ. VII 34. *Șofranul... se folosește la îngălbenirea cozonacilor*. PAMFILE, I. C. 249.

[Și: **cozunăc** s. m. PONTBRIANT].

— Ca și bulg. *kuznăk* „pain de Pâques” (Markov), pare a deriva, după cum presupune PONTBRIANT, din n.-grec. *κοζοβούζα* „clochette”, din cauza formei unui clopot răsturnat pe care o are adesea cozonacul copt, după forma în care se coace.

COZONDRĂCI s. m. plur. (Îmbrăc.) v. **cozondroace**.

COZONDRĂCE s. f. plur. (Îmbrăc.) *Bretelles*. — (Germanism pătruns în popor) Bretele; cf. *brăcinar*, *brăcire*. [Și: **cozondrăci**, (**cozondrăci** DIERF.) s. m. plur. | Singularele *cozondroacă* și *cozondroc* se adă mai rar].

— Din germ. **Hosensträger**, idem (și modelat după *androc*, tot de origine germană).

COZOROC s. a. (Îmbrăc.) *Visière*. — Partea dinaintea a chipului s. a. șepcii (făcută dintr'o fâșie de carton îmbrăcat în stofă s. în piele) care umbrește fruntea și ochii (I.M., POLIZU, etc.); șpec (în armura medievală) partea colfului de metal, care se putea ridica și lăsa (și pe unde se putea vedea și respira (ȘĂINEANU, D. U.). *Niște șepci de același postav, fără cozoroc*. I. NEGRUZZI, I 143. *În cap, o șepci de plăt neagră cu cozoroc*

de piele, cum sânt șepcile birjerești. CARAGIALE, M. 71. Cozorocul capelui într-o parte, spre-o ureche. SADOVEANU, P. 8. 76. Lovind cu podul palmei în cozoroc, își aruncă jos chipiul. I. TEODOREANU, M. II 15. O caschetă de jocheu fără cozoroc. C. PETRESCU, C. V. 46. [Plur. -roace].

— Din rus. *koryzjok*, idem.

CR! Interj. v. *cără* și *era!*

CRĂ! Interj. Interjecție onomatopelcă, care imită: 1. strigătul corbului s. al cioarei (DDRF.). *Cioara...decăt era! cra! nimic nu mai știe.* ZANNE, P. I 416 (cf. DR. IV 883).

2. Sunetul produs de un obiect care crapă. *era e.* COSTINESCU.

[Și: **er!** Interj. ad P. ZANNE P. I 416].

— Onomatopee. Cf. *câr*, *crac*.

CRAB s. m. (Zool.). *Crabe*. — Crustaceu (*Carcinus maenas*) cu zece picioare (dintre care cele două dinainte în formă de foarfecl), care trăiește la coastele mării și a cărui carne se mănâncă. *Pestele proaspăt și sărat, stacoții și crabii, sânt un mare ajutor la hrana locuitorilor.* GHICA, S. 550. *Copii, coborând în cârduri, îi întrecută din depărtare, dacă au prina răci, crabii și stete de mare.* DELAVRANCEA, S. 65; cf. C. PETRESCU, I. II 261. — N. din fr.

CRĂBĂ s. f. (Bot.). Sorte d'herbe. — (Transilv.) Un fel de iarbă cu foi lungi înguste și multe dintr-o rădăcină, crescând numai prin păduri și rămânând iarna verde. cf. *seradă*, *sereadă* (com. ITTU).

CRĂBIREASĂ s. f. v. *crain*.

CRAC! Interj.

P. Interjecție onomatopelcă imitând sunetul produs de un obiect când crapă, pliesnește s. se ciocnește cu altul (ȘĂINEANU, D. U.).

2. Exprimă piecurea s. ivirea neașteptată a culvei s. a unui lucru. *Esti om teafăr... și de-odată îi-iese crac! Un puin, pușor de drac.* ALECSANDRI, T. 115.

[Derivate: (neîntrebunțat; format după fr. *cracquer?*) **cracăi** vb. intrans. IV^a = (despre mbole de lemn) a trosni, a crăpa (PONTBRIANT). | Abstract: **cracăi** s. a. = orăcăitul, cântecul braștelor. *Cântecul cucilor... cracăiul braștelor.* PAMFILE, CRC. 153 (Poate, tipărit greșit pentru *oracăi*).

— Onomatopee. Cf. *era*.

CRAC s. m. I. 1^a. *Jambc*. 2^a. *Jambc* (du pantalon). 3^a. *Branche* (du compas). 4^a. *Bras*, *montant*, *branche*... 5^a. *Rameau*. 6^a. *Ramification*, *pied de montagne*. 7^a. *Bras* (d'une rivière).

(În toate accepțiunile, mai popular-vulgar decât „picioar”, „braț” s. alt termen corespunzător).

P. (La om) Fiecare din cele două picioare (gambe) în toată lungimea lor când omul stă cu ele desfăcute („crăcite”, „răse(r)icărâte”) (În hătele de joc s. cu sens vulgar) *picioar* (com. POPOVICI; HERZ-GHER., M. IV 244; V. LAZAR: „la plural”); *gionat*. *Krak* = armus. ANON. CAR. # *Între craci* = germ. *zwischen den Beinen*. HERZ-GHER., M. IV 244, cf. ZANNE IV 692. *Lung în craci*, *bun de vaci*, se zice în bătele de joc celor înalți și nepotriviiți la nicle o treabă. ZANNE, P. II 92. *Își stă înainte cu craciul*, *Cu uru'n spinarea vacii*, se zice despre cel obraznic. lb. | P. a n a l. (despre urs) **În doi craci** = (în opoziție cu „în

patru labe”) = ridicat în două picioare și în poziție crăcită. *Bico te-oiu lna, Eu când oiu cedeu Ursul în doi craci, Văcar după vaci.* TEODORESCU, P. P. 334.

2^a. P. ext. Fiecare din cele două părți ale pantalonilor (izmenelor, cioarecilor) care acopere picioarele omului. [Izmenele] *au tur, craci și ceacă*. BREBENEL, GR. P. O bucată de mămăligă învârlită în *craci* ceal de ismană. ION CR. III 56.

3^a. P. a n a l. Fiecare din cele două părți ale unui instrument care se poate desfăce ca cele două picioare ale omului. *Craciul cleștelor, ai compasului, ai pasului* (PAMFILE, I. C. 162).

4^a. P. ext. Fiecare din cele două brațe ale unui obiect bifurcat. *Craciul furcii* = țepetele s. coarșele furcii. COSTINESCU. *Craciul scoabei* = cei doi colți s. copiii ai scoabei. DAMÉ, T. 115, PAMFILE, I. C. 123. *Craciul ferăstrăului* = cele două brațe s. mâneri ale ferăstrăului. CADE. *Craciul roatei*: care sfărâma oasle celor condamnați să fie ruși pe roată. *Răcetele lui de durere se nădușiră numai atunci când un crac de fier al roatei îi străpunse pieptul.* ODOBESCU, III 544. *Craciul căruții* = cele două fălci s. fălcele ale furcii (grului, piscului) de dinainte s. cele două lișițe (furculițe, gemănări, ciobărițe) ale drcului dinăpoi. PAMFILE, I. C. 133, cf. DAMÉ, T. 9, H II 88, 146, XVIII 306. *Craciul plugului, înțepeniți între oșie și pod.* BREBENEL, GR. P. *Craciul hățurilor* = părțile (curețele) care unesc cei doi câmpi cu zăbalele de la căpețele. Com. FURTUNĂ. *Cracul s. craci războiului (de feaut)* (H. XII 140) = butuc, drug, fofează, grindeu, lemn, plas, talpă, talpet. DAMÉ, T. 134, PAMFILE, I. C. 271. *Craciul războiului* DAMÉ, T. 140. *Ae cu craci* = ac de păr, îngliță. DDRF. | (Transilvania) Furca, crăcaua fântânii. Com. ITTU. | (Transilv.) CĂRLIGUL care se pune la mijlocul sterilor ca legătură între pari (Gărbăno-Cojoena) Com. ITTU. | (Transilv.) Prepeleag pentru uscat fănu (Țaga-Solnoc-Dob.). Com. ITTU, cf. VICIU, GL.

5^a. (La copaci) Ramura (clopamba LB.), *craca* ce se desparte de alta cu care împreună formază un fel de furcă (COSTINESCU). *Părțile copacilor sânt: rădăcină, trup, crăci, poale, craci, crăci, crăci.* H. II 26. A lăiat un *crac de pom uscat*. ȘEZ. II 51/∞ | S pec. (Silv.) *Crac lacom* = ramurile arborilor crescute din mugurii dorminzi, după ce a ajuns arborele la lumină (com. ITTU). | (Bucov. și Mold., prin confuzie cu *crac* s. după rut. *krak* „trunchi de copac”) Ramură (indiferent de forma ei), creangă mai groasă (Com. A. TOMIAC). *Se ia un crac verde... dintr'un pom roditor.* MARIAN, I 165. Am un *copaciu cu doisprezece craci și în tot cracul câte 4 cuiuri și'n tot cuiul câte 7 ouă* (= anul, luna, săptămânile). GCR. II 369.

6^a. (Top.) Ramificație de dealuri (com. ITTU din Rusaia, Banat), *picioar* de deal (lb.) s. de munte (H. XVIII 137, GIUGLEA-VĂLSAN, R. S.), ramură scurtă de deal s. de vale (PORUCIC, T. E. 470). *Hotarul... zise pe craciul muntelui Cupanu.* IONESCU, M. 37. *Un crac de munte se desbină cu pornire.* C. NEGRUZZI, II 6. *Pe ceal crac de munte...* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 66. *Lăcșteul... era peste coama cracului de munte.* PLOȘBOR, C. 60.

7^a. (Top.) Brațul lateral al unui râu, *virtoagă* (ANTIPA, P.), limbă de apă care se prelungeste dintr'un lac; afluent (Com. A. TOMIAC). *Apucă pe craciul pârului* (a. 1792). URICARIUL IV 277. *Se despărțiră și ei amândoi, după craciul pârului.* BELDIMAN, N. P. II 60, cf. 118. | S pec. *Crac* ce apă moartă = care și-a pierdut legătura cu brațul principal. ANTIPA, P.

8. Când se joacă copiii primăvara de-a gura, adică cu un băț cam de 60-70 cm. lungime, aruncă un alt băț de vreo 15-20 cm., la mijloc mai gros iar la capete cioplit mai subțire. Acest băț mai scurt (gura) e aruncat cu bățul mai lung la o depărtare oarecare și după aceea bățul lung e așezat pe pământ, ca copilul din partea contrarie să-l lovească cu bățul cel scurt. Când pune bățul cel lung la pământ, zice: **crac-morac** peste bățulău. Zagra, Nășud, Com. V. CORBUL.

[Plur. **craci** și (rar) **crachi** (de ciste) PAMFILE, I. C. 117. | Diminutive: (Bot., Transilvania) **crăcel de domn** (?) = pătrăgina, pătlăgina îngustă: *Plantago lanceolata*. PĂCALĂ, M. R. 18; **crăcele** (?) = *Cerastium cerastoides*. Ib. 19; — (Olt.; ad 1°) **crăcău** s. a. = ciortan (elotan), picior de găină (BOCEANU, GL. II. IX 88, 90), copan; — (ad 5°) **crăcșor** s. m. LM. *Ochetoși și cr' un crăcșor, știi, potrici, ad' nu se rupă toemai la diță*. CONTEMPORANU VI, vol. II 100. Pom. înaruit... *Cu dolsprezce crăcșori*. GOROVEI, C. 13; — **crăcăt** s. m. I.B.; — **crăciór** s. a. (pronunțat *ci-ór*; în poezia pop. în sens desmielător) = picioruș. *Crăcióru-mi frânce*. *Trupioara-mi plânge*. MAT. FOLC. 341. | Augmentativ: **crăcău** s. a. = crac mare. DR. V 179. | Adjective: **crăcós**, **crăcós** = crăcănat. *Umbă crăcós de piciorac*. RITEGANUL, P. II 78/90. *Cal cu piciorac crăcós* (Jud. Turda) CALUL 293; — (din *crăcoiu*) **crăcióit** (dial. *crăcióit*), **cră** „cu picioarele cărne fuleuntru”; se mai zice despre coarnele furcii (furculului), dacă stau departe de olaltă. *Cerb sau țap cu coarne mari crăciolate*. DR. V 179. | Din aceeași familie: **crăchiță** s. f. = par lung și subțire, crăpat la un capăt în mai multe brațe, cu care se culg poamele ce nu se pot ajunge cu mâna, proaschie, proțap, scripiță (Arad). Com. ITTU.]

— Din bulg. **krakú** „picior” (cf. *krácul* „crac al pantalonului”) s. sârb. **krak** „picior (lung)” (și „crac al compasului, crac de munte, braț de râu”). Cf. **crăci**, **crăcă**.

CRACĂ s. f. 1°. *Ramceau, branche*. 2°. *Bois* (din cerf). 3°. *Partie de la voiture*. 4°. *Branche*.

1°. Creangă (H. II 26, 79, XIV 358, XV 210, (Brasov) Com. I. C. PANTU), ramură (după unii — cf. TDRG. — mai groasă, după alții mai subțire, cf. exemplul din Rădulescu-Codin). *Cum se arde sus, îndată Craca 'ntăia fu jos dată*. PANN, P. V. I 90, cf. E. II 78. *Cuiburi de ciuri printre crăcele copacilor*. ODOBESCU, III 17, cf. 35. *Arca aci un ulm coiaie, cîrnia îi cu curăși crăcele*. D. STĂNOIU, C. I. 178. *Le căzuse frunza și crăcele și rămuretele*. ISPIRESCU L. 77, cf. 230. *Săltam din cracă 'a cracă*. EPURE, P. 22. *Cioplănci (sânt) arbori fără crăci și frunze, sau ramuri care n'au crăci și frunze*. RĂDULESCU-CODIN. *Eu zic cu-cului să tuă, El se suie sus pe cracă*. ALECSANDRI, P. P. 274. *Foia verde crăci de tein...* TEODORESCU, P. P. 292. *Un braț...* *Cu' crăci verzi*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 29. *Să bage o cracă de huznițe într'un puț*. GOROVEI, CR. 443. *Prepeleacul este un copăcel cu cliniciuri (crăcele) rețezate*. H. II 41. # *A-și tăia s. a tăia cuica craca (= creanga) de sub piciorac*. ZANNE, P. I 150. *Se agafă de craca care-l sine*. Ib. IX 453.

2°. Corn de cerb. PONTBRIANT. [Cerbul] se mestemă: *Cornuțele mele, Crăci și rămurele...* TEODORESCU, P. P. 66.

3°. (La plur.) *Parte a căruiți* (H. II 8), probabil **crăci**.

[Plur. **crăci**, | Ș]: (+ creangă) **crăcă** s. f. H. XVI 40 (plur. **crăci**) = crenguță. (H. IX 90), creau-

gă (CIAUȘANU, GL.). *O creacă cu mare dulci*. ȘEZ. II 220/26. # *Mi s'au dus bucăturile cu creci* = de atâta ceartă nici n'am știut de mâncare. CIAUȘANU, GL. | Diminutive: **crăchiță** (cu hiperurbanism; **crăpiță**) s. f. *Vin' la mine 'n grădi-niță și te-agață pe crăchiță*. ȘEZ. V 46. *Din crăchife mi-a rîrit*. Ib. VII 22. *Gemănare = leam cu două crăpiți, cu două ramure gemene*. VICIU, GL. (subt gemănare); — (Munt., Olt.) **crăculiță** (**crăculiță**, PONTBRIANT) s. f. *Seosea cușitașul și tăie crăculița de care erau atârinate (rodile)*. ISPIRESCU, L. 359. *Cu murgu 'mpriponiț Do-o crăculiță de nuc*. MAT. FOLC. 347; — **crăcușoară** s. f. COSTINESCU; — (Munt., Olt.) **crăcută** (**crăcută** COSTINESCU) **crăcută** s. f. = cracă mică, rămura; (la plur.) motive de ornamentare (PĂCALĂ, M. R. 515); (Bot., la plur.) o floare (H. XI 389) nedefinită mai de aproape. *Porumbclu' lute s'a latoro c'o creacău de brad în cioc*. ȘEZ. III 107. *Frumos căntă cucu'a deal Pe-o crăcău de ciulpan*. BOCEANU, GL. *Creacău cu șapte prunice*. PAMFILE, S. T. 5. *Crăceu de măr*. MUSCEL, 5. | Colectiv: **crăcările** s. f. = crengi multe. *Aiții tăiau curpen lung de prin păduri și-l lăntăuau... peste crăcăriia rispiță*. SLAVICI, D. B. 165. | Adjective: **crăcós** (**crăcós** PONTBRIANT), **oasă** = rămuror, stufos, crengos (COSTINESCU); — (+ rămuroși) **crăcuroș**, **oasă** = cu crengi multe, dese și mari, stufos. *Mestecăria crăcuroș*. CONV. LIT. XLIV, vol. II 268. *Pădurea crăcuroasă*. MAT. FOLC. I 499. | Din aceeași familie: **crăchină** † s. f. (accentul?) = creangă, ram(ură). (Slav.) věja, věvi = stălpăre, crăchină, MARDARIE, L. 662.]

— Raportul etimologie al lui **cracă** — care se găsește și la Megleniți — cu **craci** și **cr(e)angă** nu e clarificat.

CRĂCĂI vb. IV° v. **crac!**

CRĂCĂIE s. f.

CRĂCĂN s. a. și g. m. } v. **crăcăna**.

CRĂCĂNA s. f. și adj. I. 1°. *Fourche* (d'un arbre), *branche* ou *perche fourchee*. 2°. *Accotoir, étançon*. 3°. *Ploche à deux pointes*. 4°. *Manche-rons*. 5°. *Pointes de la navette*. 6°. *Épingle à cheveu, lardoire*. 7°. *Trainoir*. 8°. *Accote-pot, trépiéd*. 9°. *Chevalet* (du sejour). 10°. *Fourche*. II. *Variété de raisin blanc*.

I. 1°. Cracă ramificată în formă de V (com. N. IONESCU), lemn (prăjină) terminat la un capăt în două brațe în formă de furcă (COSTINESCU) s. despicată la un capăt, formând cu ramurile un unghiu (GOROVEI, CR. 206); p. ext. bifurcația, locul unde se bifurcă ramurile unui copac (PAMFILE, C. T. 116); (impropriu) crac, fiececă din ramificațiile unui obiect bifurcat. *Poama... se zdrobeste... cu un băț ce are patru crăcane la un capăt*. I. IONESCU, C. 195. *O cange cu trei crăcini*. Id. P. 251. *Pescarul, stând în lăuntr, vede rucal pe fundul bălții și pune proțapul cu crăcana peste el*. ANTIPA, P. 74. *Le dă în mână crăcana de măr dulce și, apucând una de-o ramură și alta de cealaltă, trag s'ori spinatec*. MUSCEL, 68. *Pătulul... se face din 3-4 pari, puși la crăcana crângilor*. PAMFILE, I. C. 430. *Văd euiburul cucului Toemai sus într'o crăcăna*. Id. C. T. 116.

2°. (Mold.) „Unealtă care în gospodărie se întrebunțează pentru ridicat frânguile cu rufe, iar în livezi se sprîjina ramurile copacilor încălecate de fructe; se face dintr'o ramură grosută care la capăt se bifurează” (com. V. C. ȘOAREC, Piatra-Neamț), proptea (BARCIANU); p. a. n. a. l. furca

(com. AR. TOMIAC, Straja) pufului (com. ITTU, Corbu, Ciuc) pe care se sprijinește cumpăna; p. ext. spânzurătoare, furei. *Scărlița... cumpăna* [fântâni] *cu tot se mai înca pe crăcana unei furei buturoase*. VLAHUȚĂ, N. 122. *L'ouïu însura între furei, între crăcane, Cu trei rânduri de pîtoale*. SEVASTOS, C. 310.

3. Sapa a cărei muchie se termină în două coarne. WEIGAND, B. B. 95.

4. (La plur.) Coarnele plugului. H. XIV 417, cf. XVI 354.

5. Cele două coarne dela capătul răschitorului, cracul. PAMFILE, I. C. 13, DAMÉ, T. 140, cf. H. XII, 174, XVI 300.

6. Ac de păr, un fel de piepten cu colții rari care se pune în păr spre a-l ține adunat. DICT. || Un fel de undrea cu craci la un capăt spre a prinde bucata de slănină s. usturoiul cu care se împănăză friptura (= germ. Spicknadel. ALEXI).

7. (Mold.) Cele două lemne... legate la un loc cu un gânz sau prinse cu un culu și [care] formează un unghiu pe care se așează plugul, iapă, cobilă, cotumbă, eroc, tragiă, trăgătoare. C. II-III 150, H. XII 31.

8. (Adesea la plural) Unealtă de fier, având trei picioare răscrăchrate fixate de un cerc de fier, pe care se pun oalele (VICIU, GL.) s. în care intră căldarea care se pune la foc (com. ST. PAȘCA, Crișior, pirostrii; p. anal. unele făcute din trei prăjini împreunate la capătul de sus și așezate în formă de piramidă, de care se atârna căldarea de-asupra focului (cf. PAMFILE, J. III). Cujbă servind ca pirostii la facerea mîncării (H. XIV 416, cf. I 7, V. III, VII 441, 484, XIV 30, 65, 416, 489, ȘEZ. VII 186), cotumbă. *Lângă corămbii dricului atârna crăcînii, ce la oraze sînt de hie și numite pirostrii*. JIPESCU, O. 149. *Claunul sta aninat în crăcana cu trei picioare*. SADOVEANU, I. A. 83. *Atârna căldărușa de mămăligă în crăcana*. ISPIRESCU, L. 396.

9. Capra de lemne, scaunul tăietorilor de lemne. HERZ-GHER, M. IV 244. *Decăminează lua toporul și crăcînile* [sic], *plecând la tăiat lemne*. S. NĂDEJDE, ap. TRDG.

10. (Bucov.) Furcă de lemn. DAN, P. 98; com. A. TOMIAC.

11. (Mold.) Varietate de struguri (JIPESCU, O. 53, DDRF.) albi (DAMÉ, T.) s. negri, cu ciorchini lungi, desfrăți, foarte rămușoi; mal totdeauna cu rămurele alterne, căldărușă (H. III 65), crăcănăță. || Atributiv: *Poamă crăcănă* (H. XII 114) = poasă băbească (HEM. 2782).

[Plur. *crăcane* (VICIU, GL.) și *crăcîni* (ȘEZ. VII 186, XIV 416, | ȘI: *crăcănă* s. f. (ad I 8°) H. V III: — *crăcăn* s. a. (plur. *-cane*) și m. (pl. *-cani*) = crăcană (I 8°); lemnele la car între care intră ruda (protopul) cu capătul, gemănare, crac (com. ITTU, Nășud); om cu picioare lungi (I.M.) și strămbe (com. ST. PAȘCA); (în argot) pantalonii (BARONZI, L. I 150), cf. crac I 2°. *Puseră căldarea de fierură în crăcan*. ODORESCU, I 91. *Cînd arc sare și crăcan, n'arc mă-lu și tuca*. ZANNE, P. IV 108. *Piele de nevăstuică întinsă și uscată pe un crăcan de lemn*. PAMFILE, B. 48. *Ceru dară căldătorul o căldare cu apă și sare și o atârna de crăcani*. HEM. 2057. (Atributiv) *Un om crăcan* = cu picioare lungi I.M. *Unghii* [= undiță] *crăcănă sau anghiră* = cu doi sau trei craci. F. R. ATILA, P. 69; — (ad 8°) *crăcînii* s. m. plur. = crăcană I 8° (Mușța în Prahova, com. N. GOLOGAN), *Iarna... servese la acăfarea ocaunului crăcînii, o piramidă de pari sugrumați sus cu niște de mesteacăn*. PĂCALĂ,

R. 443; — (formațiune glumeată, în ghicitori; ad I 8°) *crăcîie* s. f. *Cu crăcîia și negraia faci mălaia* (Mămăliga făcută în clauș și pirostii). ȘEZ. XXI 20, cf. GOROVEI, C. 291. | Diminutive: *crăcînă* s. m. = om care umbliă crăcîi s. care are picioarele îndolte în afară (PAMFILE, J.), (ironic) puu de broască. [Broasca zicea] *cu am acut nouă crăcînei și nouă bolbonici*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 262; — *crăcînă* (ad.) = crăcînat de picioare (cf. crăcînățel) PAMFILE, S.T. 26. *Nouă copilași, Nouă crăcînici, și bortoșei*. ION CR. IV. 110; *crăcîrile* s. f. plur. (Bot.) = furculiță (*Scilla bifolia*) (Jud. Cluj și Turda) BORZA, BUL. GRĂD. BOT. XI 52; — *crăcînăuț* s. a. = bețos, crăcînăuț, crenăuț. *Jau două crăcînăuțe, adică două bețoșoare, asemenea de lungi...* MARIAN, INS. 24; — *crăcînăuță* s. f. = rămurea (= com. S. PL. MARIAN), crăcînă. *Am două crăcînăuțe (= picioare), pe crăcînăuțe un ștubeciș, pe ștubeciș, o căpătănă...* [= trupul omului] GOROVEI, C. 369; — *crăcînăuț* s. m. = om crăcînat (cu picioarele strămbe). Com. A. TOMIAC, Straja. | Verb: *crăcînă* IV° trans și refl. = (despre ramurile arborilor) a (se) bifurca, (despre arbori) a (se) ramifica (T. PAPAHAĞI, M.); (despre picioarele omului) a (se) crăci, a răschira (picioarele), a (se) desface și a (se) întinde, cf. *băscăcăra, răsce(r)ăcăra*. *Se crăcînău în duzi să-și umple șorțurile cu frunză pentru pîndacl*. DELAVRANCEA, H. T. 132. | Adjective: *crăcînós, oásă* = (despre plante, arbori) ramificat, bifurcat (DDRF., TDRG.); (despre oameni) crăcînat, cu picioare lungi și strămbe. *Arborele arc rădăcină crăcînăoasă*. H. IV 52. *De-o ieși et [busuoluc] crăcînós, Să știi că sînt sîmătos*. MAT. POLC. 356. *Vine-un rac cam crăcînós, tocmai din Vadul-de-joș*. Ib. 560; — (part.-adj. lui crăcînă) (în) *crăcînăț, ă* adj., adv., s. m. = răsfirat, bifurcat, crăcîit, cu picioarele răschirate, întinse și desfăcute (PONTBRIANT, DDRF., ȘĂINEANU); (ironic, substantivat) individ cu picioare strămbe (Com. PAȘCA, Crișior); (ad II, substantivat *crăcînăță*), (Munt.) varietate de struguri (HEM. 2104, H. XIV 103) negri (H. XIV 185) s. cenușii și dulci, cu ciorchina mare și cu craci mari, astfel că boabele sînt foarte rare (H. XI 5). *De unde ai luat tu... pre crăcînățul?* C. NEGRUZZI, I 293. *Rădăcină uscată, joacă crăcînăță*. TEODORESCU, P. P. 176. *La picioare 'naltă, crăcînăță*. MARIAN, SA. 221. *Pe lelea crăcînăță șade lelea roșcată, și'n lelea roșcată șade lelea fâșdată*. [Pirostie, claunul, mămăliga] GOROVEI, C. 291. | Cu funcțiune adverbială. *Joacă popa crăcînăță*. PĂSCULESCU, L. P. 55. *Sare încrăcînăță* = făcînd cruce cu picioarele printre cele două diagonale. ȘEZ. XIII 51. *Pufăie o figură după alta, merge aplicat înainte și crăcînăță*. IORGA, N. R. B. 229 (cf. și HERZ-GHER, M. 244); — (cu diminutivele): *crăcînățășel, (crăcînățășel s. crăcînățel, crăcînățel), -ică* adj. (PAMFILE, S. T. 26) = crăcînat de picioare, cu picioarele răschirate, cf. crăcînățel. *Nouă brotăcel, Toți crăcînățel, Cu ochii holborăței*. ION CR. II 58; — *crăcînățică* s. f. (Bot.) = o plantă (H. I 57) nedefinită mai de aproape. | Abstracte (<crăcînăță): *crăcînăre* s. f. DICT., *crăcînățură* s. f. DICT.].

— Pare a fi un derivat din *erac*, cu suf. aug.-an. (În sârbete *Krakcan* înseamnă „om cu picioare mari și lungi“. Asemănarea cu lat.-med. *carcanum* „belciug de fier, cu care se legau condamnații de stîlp“, de origine nesigură, e, probabil, întâmplătoare, deși franc. *carcan* — înprumut din provenșalul *carcan* — înseamnă

și „Juju” adică lemnul bifurcat ce se pune la gâtul porcilor, ca să nu poată trece prin garduri). Cf. răsărăcăra.

CRĂCANĂ vb. I^a

CRĂCANĂCEL, -ICĂ adj.

CRĂCANĂTEL, -ICĂ adj.

CRĂCANĂTURA s. f.

CRĂCANÉL s. m.

CRĂCANÉȚ s. m.

CRĂCĂNI s. f. plur.

CRĂCĂNICÉL adj. m.

CRĂCĂNÓS adj.

CRĂCĂNŪȚ s. a.

CRĂCĂNŪȚĂ s. f.

CRĂCĂRELE s. plur. (Bot.)

v. crăcăna.

CRĂCĂRIE s. f. v. cracă.

CRĂCĂȚ s. a. v. cracă!

CRĂCĂȚIȚĂ s. f. (Zool.) v. caracitiță.

CRĂCĂȚIȚĂ s. f. v. crătiță.

CRĂCĂUÂNCA s. f. Sorte de danse paysanne. — (Mold.) Un dans popular PAMFILE J, III 9. SEVARTOS, N. 288. [Rostit și: crăcăuăna, crăcăuăno s. f.]

— Derivat de la numele topic Cracău (pol. Krakow) „Cracovia”, decl.: „cracoveanca”.

CRĂCEALĂ s. f. v. crăci.

CRĂCÉL s. m. (Bot.)

CRĂCÉLE s. f. plur. (Bot.)

v. cracă.

CRACHINĂ † s. f. v. cracă.

CRĂCHIȚĂ s. f.

CRĂCHIȚĂ s. f.

v. cracă.

CRĂCHIȚĂ s. f. v. cracă.

CRĂCĂ vb. IV^a. *Ecarter les jambes*. — Trans. (Complementul: picioarele; p. ext. compasul, etc.) A desface în laturi, în îndepărta capetele de jos unul de altul, a crăcăna; (despre dinții ferestrăului) a strâmba (Com. ITTU) alternativ, unul într-o parte, altul într-altă. *Crăcește picioarele!* || Refl. A-și desface s. răsărăcări picioroare; p. ext. a-și însuși un umblet cu picioroare depărtate unul de altul. *Dracul se crăcește c'un picior la asfințit și cu unul la răsărit*. CREANGĂ, P. 54. *Frântul... se crăcea așa de tare că ajungea cu coșul până la pământ*. SBIERA, P. 262. [Abstracte: crăcîre s. f. (POLIZU, etc.); crăcît s. a.; — crăceală s. f. (COSTINESCU), crăcîtîră s. f. = acțiunea de a (se) crăci; bifurcație. PONTBRIANT.] Adjectiv: crăcît (cu negativul necrăcît), -ă adj. adv. = (om) cu picioroare desfăcute în laturi, (oblect) cu brațele s. membrele bifurcate (LB.). *Om crăcît*. *Umbă crăcît*.]

— Derivat din cracă (Cf. bulg. *kracka* „fac pași mari”, sârb. *krakati*, *kracati* „a pași”, cf. și germ.-austriac *grätscheln* = sprețzen).

CRĂCĂ vb. IV. *Crier*. — (Dobrogea) „A striga urt”. PAMFILE, C. T. *Numai una... zace... 'n aşternut, Tot crăcește să mă duc*. lb. 254.

CRĂCĂMĂ s. f.

CRĂCĂMĂ s. f. (ș. d.)

v. cărciună.

CRĂCĂTOR s. a. v. cracă.

CRĂCĂȚURĂ s. f. v. crăci.

CRĂCIUN s. a. și m. I^a. Noél. 2. Dans la mythologie populaire: *le père Noël*. 3. L'icône représentant la nativité. 4. *Gâteau de Noël*. 5. Offrande pour le repos des âmes. 6. *Décembre*. 7. *Année*. 8. *Trique*; *raclée*.

I^a. Sărbătorea nașterii Mântuitorului (25 Decembrie), † născut. *Crăcun* = Natalis, ANON. CAR. *La Crăciun sau la Bobotează sau alte zile mari*. PRAVILA (1652) 130/s. *Și de aci pre cășlegile Crăciunului... s'au apucat de Tatari* (c. 1650-1670). GCR, I 234/s. *La Crăciun, nechezam ca mănzii*. CREANGĂ, A. 10. *Parnea, în postu' Crăciunului*. MAT. FOLC. 97. *În ziua de Crăciun să mândăni întâm carne de păsărie* lb. VI 47. *În ziua de ajunul Crăciunului nu se dă cu pumnul nici cu palma*. lb. VI 23. *Porc pe Crăciun n'ai ucis*. lb. XII 153. *În noaptea Crăciunului să nu mătură coșul*. lb. VII 157. lb. XIII 160. *Obiceiuri de Crăciun*. lb. XVIII 22. *Iată postul lui Crăciun*. JARNİK-BĂRSEANU, D. 142. *În noaptea de Crăciun, când Pecciora Maria a născut pe Mântuitorul, cea dintâiu vietate care a făcut agonot... a fost o broască*. PAMFILE, CRC, 114. *Vom face Crăciunul la Sinaia*. Ploc de Crăciun *Acasă*. † Pomul de Crăciun e o datină venită din Apus. lb. 210. *Crăciunul mic* = Anul nou, ziua Sf. Vasile (HEM. 122). MARIAN, SE, I 144. VICIU, GL.). *Crăciunul sătul* = datina tăiatului porcilor la Crăciun. PAMFILE, S. T. 204. *Crăciunul sătul*, *Pastele fudul*. ZANNE, P. I 20. *Toată lumea la oală așteaptă Crăciunul sătul, cu mâncare de carne*. PAMFILE, CRC.

2^a. (Adesea sub forma *Moș Crăciun*) Figură mică închipuită cu un om bătrân, cu barbă mare albă, plin de ninsoare și foarte bun. La oraș, copiii mici cred că el e cel ce le aduce darurile și pomul din ziua de Crăciun. *Noi să ne ntrebăm și să ne ndrumăm și la Moș Crăciun, Că e mai bătrân*. MAT. FOLC. 13. *Șade bătrânul Crăciun cu busuțoc'n dreapta*. lb. 529. *Șădi Crăciun, sfânt bătrân și ridică pe Sion*. lb. 1465. *Crăciun cel bătrân*. GCR, II 330. *E ziua lui Crăciun, Lui Moș Crăciun cel bătrân*. JARNİK-BĂRSEANU, D. 513. *Bătrânul Crăciun... a înțeles că la casa lui s'a născut Fiul lui D-zeu*. PAMFILE, CER. 15. *Moș Crăciun era stăpânul păstorilor și stăului unde s'a născut Mântuitorul*. lb. CRC. 114. *Acest post a fost poruncit de Maica Domnului bătrânului Crăciun pentru că a tăiat mâinile bătrânei Crăciunice, necerată-să, care moșiea pe Maica Domnului*. lb. S. T. 119. *Între colacii din dreapta se pune câte un fulor de cănepă, bine periat, zicând unii că acesta este barba lui Moș-Crăciun*. lb. CRC. 18.

3^a. Icoana care închipuiește nașterea Mântuitorului și cu care umbă în unele părți preții s. țărcovnicii pe la casele oamenilor. Cf. MUSCEL, 95. PAMFILE, CRC. 15. *Când vine popa cu Crăciunul, trebuie neapărat (ca) să șază pe pat*. ȘEZ. XII 168.

4^a. (Mold., Bucov.) *Aluat s. colac dela s. din Crăciun* (s. numai *Crăciun*) = colacul pe care-l face femeile la Crăciun, păstrat până primăvara, când, după ce se tîmblăuie boii și plugul, se pune în coarnele boilor înaintea pornitului la arat și apoi e mîncat la ogor de plugari. PAMFILE, A. 49.

CR. 6. *Colacul lui Crăciun să fie din grâu curat. MAT. FOLC. 1486. Aluat din Crăciun... se închind leacul de trei ori. ȘEZ. IV 152. Aluatul dela Crăciun se face în seara Crăciunului. ib. IV 24.*

5° *Moșii de Crăciun* = pomana din mână, adică acele daruri pe care le face și le aduce gospodina la alte case, spre a le da de pomână pentru sufletul răposatilor ei. PAMFILE, CRC. 206.

6° † Decembrie. *Krěcsun* = December. ANON. CAR.

7° (Plur. masc.; în glumă, în rimă) An. *Boii-mi plac, boii sânt buni. Dar fata-i de mulți Crăciuni. MARIAN. NU. 18.*

8° Fig. Clomag (cf. S. f. Nicolae), p. ext. ghiont, bătaie. *Se ca găsi vre-unul să-ți dea mîntu cu Crăciunul. TEODORESCU. P. P. 339.*

[Plur. Crăciunuri și (ad 6°) Crăciuni, care se întrebunțează și în înjurături sau în afurisiuri: *Crăciunul tăi!* (HERZ-GHER. M. IV 244). | Și ca nume de botoz, devenit nume de familie, de unde apoi numiri locale precum *Crăciuna, Crăciunel*, etc. | Și: (ad 4°) *Creaciun* s. m. (PAMFILE, CRC. 6, A. 49). | Feminine (ad 2°): (Mold. și Bucov.) *Crăciuneasă* s. f. baba lui Moș-Crăciun (PAMFILE, CRC. 100); *Crăciunoaie* s. f. Moș-Crăciun îi om bătrîn, Moșii-mare-i Crăciunoaie. PAMFILE, CRC. 58, cf. 113, 116. Crăciun... a tăiat mîinile bătrînei Crăciunoaie, necastă-aa, care moșise pe *Matea Domnului*. PAMFILE, S. T. 119. | Verb: *crăciuni* IV a = a omori pe cineva vărsându-i sîngele, a-l tăia ca pe porc (cf. ad 1° *Crăciunul sîntul*), a-l face harța-parța, a-l ciosvârți, a-l măcelări, a-l face numai sînge, a-l masaca; (despre fete) a la viola, a le lua fetia, a le face din fete neveste, a silui (CIAUȘANU, GL.)]

— Dintre toate etimologiile propuse (Lexiconul Budan propunea [în] *jeanatio, onem*; A. Densusianu în *Ist. limbii și lit. rom.* p. 111: *creatio, onem*, explicare admisă și de O. Densusianu. *Ist. de la langue roum.* 261-262; H. Schuchardt. *Literaturblatt f. germ. u. rom. Phil.* VII 54. *Archiv. f. slav. Phil.* IX, 526 și *Zeitschrift f. rom. Phil.* XV 93-94; *Christi jejunium*; P. P. Pahagi, *Conv. lit. XXXVII* 670-672: *calatio, onem* „chemarea poporului din partea pontificilor la zi-nțăi a lunii spre a fi se aduce la cunoștință sărbătorile din cursul lunii. Cu deosebire era sărbătorită această *calatio* la 1 Ianuarie, ziua în care se serba odinioară și Crăciunul creștinesc”) nici una nu este sigură. Cuvîntul se găsește și la Slavi înveceiați cu Românii: rut. *kerčun, krečun, gerčun, grečun* „Crăciun 1° și 4°”, slovac *kračun* „Crăciun 1°”, bulg. *kračun* și *kračunec*, „o zi în preajma Crăciunului 1°”, dar și „8 Iunie”, sîrb. numai ca nume de persoană *Kračun* și local *Kračunite*, v.-rus. *korčjunu* „timp după 15 August”, azi *karachun* „solstițiul de iarnă, ziua sf. Spiridon (12 Dec.)” (sens nu tocmai sigur), *korčun* „moarte, răpunere, spirit rău”, (verb: *korčuniti* „a omori”, rus-alb *karachun* „moarte năprasnică în tinerețe; sgărçiri; spirit rău care omoară oameni”. — și la Unguri: *karácson(y)* „Crăciun 1°” (*kis karácson(y)*) = Crăciun mic, anul-nou). Toate încercările de a găsi pe teren slav o explicație etimologică acestor cuvinte au dat greș. De aceea Schuchardt, l. c. și slaviști ca Jagić, *Archiv. f. slav. Phil.* II 610 și Berneker, *Slav. Etym. Wb.* 604 cred că Slaviul au împrumutat cuvîntul dela Românii, iar Ungurii dela Slavi. Faptul că în scrieri apare abia în sec. XVII nu poate fi un indiciu că n’ar fi vechiu în limba noastră, căci *krěčun* și *krěčun*, sînt și formele aromânești și meglenite. Este probabil că la noi

acest cuvînt se rostea cu rotacism: *krăciar* (cf. DL. VII 186), rostire pe care o au numai elementele latine din limba noastră.

CRĂCIUNE s. a. }
CRĂCIUNEĂSA s. f. } v. Crăciun.
CRĂCIUNEL vb. IV a }
CRĂCIUNOĂIE s. f. }

CRĂCNI vb. IV a. *Craqueter* (en parlant du pic). — (Bucov.) Imită sunetul produs de ciocnitoare, cf. cărăi. [Ciocnîntorea] a ridicat ciocul său în sus, *crăcînd în chip de veselie*. E. GRIGOROVITZA, N. REV. R. I 64.
 — Onomatopee.

CRĂCNI vb. IV a v. căre.

CRĂCOCIAT, -A adj. } v. erac’.
CRĂCOCIU s. a. }

CRĂCÔS, -OĂSA adj. v. erac’.

CRĂCÔȘ, -Ă adj. v. erac’.

CRĂCIVĂNĂ s. f. *Cracovienne* (danse polonaise. — Dans polonез, la modă în Principatele române pe vremea lui Caragea (SĂINEANU, D. U.). *Săltătorea crăcivănă a Leșilor*. FILIMON, C. II 346. *Protipendata juca menut, crăcivăna, cotilionul*. C. PETRESCU, C. V. 78.
 — Derivat cu suf. -ean dela numele orașului **Cracovia**. Cf. dubletul *eracivăna*.

CRĂCŌVIE s. f. (Numism.) Monnaie polonaise. — (Rar) Monedă polonă, valorând 10 fr. 90. BRĂESCU, M.

— După numele orașului **Cracovia**.

CRĂCŌVIȚĂ s. f. Manteau paysan. — Ghibă (= gheabă) MARIAN. Atunci judele hăl mare, *Cu crăcivăna 'n spinare, A srit drept în picioare*. MARIAN, SA. 237. [Accentul ?]
 — Deriv. de la numele orașului **Krakow** (= Cracovia), cu suf. -iță.

CRĂCŌIU s. a. v. erac’.

CRĂCŌLIȚĂ s. f. }
CRĂCŌRÔȘ, -OĂSA adj. } v. erac’.
CRĂCŌȘORĂ s. f. }

CRĂCŌȘOR s. m. }
CRĂCŌȚ s. m. } v. erac’.

CRĂCŌȚĂ s. f. v. erac’.

CRĂDEL s. a. (Comert.) *Contil*. — (Germanism: în Transilv.) Un fel de pînză de bumbac (esut străns, din care se fac saci de perine, și, pe la țară, unde portul național a fost părăsit, haine femeiești de toate zilele (durabile); cf. a n g h i n ă. *O rochie... de cradel cu rechal cu tot* (1803). IORGA S. D. XII 145. [Ș]: **grădel** s. a.]
 — Din germ.-austriac **Grad(e)**, idem.

CRĂFLĂ s. f. (Cul.) *Beignet*. — (Germanism) Gogoasă. [Ș]: **crăflă** s. f. TDRG.]

— Din germ. **Krapfen**, idem. Cf. dubletele *eracivăna* și *eracivăna*.

CRĂFNĂ s. f. v. crăflă și eracivăna.

CRĂG † s. n. v. crâng.

CRĂGA adv. }
CRĂGA s. f. } v. crăguin.

CRAGAICUȚĂ s. f. (Bot.) *Une plante*. — (Munt.) Conda mielului (H. XII, 137): *Verbascum phonicum?*

CRĂGHIREĂSA s. f. v. crain.

CRĂGŪIA adv. v. erăguin.

CRĂGŪIU s. m. *Enfant sautant à cloche-pied* (dans un jeu). — (Ban.) Copilul care, pierzând jocul (*de-a cucica* s. *de-a pila*), e silit să sară într-un picior (H. XVIII, 172). [Și: *crăgŭia*, (prin omisiunea terminației, considerată ca sufix) *craga* adv. *Copiii...*, *pierzând jocul, au să sară...*, *crăguia*. Com. LIUBA. *Copilul când se joacă cucica...* [și] *pierde, se pune să sară craga și se numește crăguiu*. H. XVIII 172.]

— Din sârb. *kraguj* „ulna”.

CRĂH s. a. *Krach*. — Mare dezastru financiar, venit pe neașteptate și urmat de falimente și scăderi la bursă.

— Din germ. *Krach* (dela verbul *krachen* „a trosni”), cuvânt întrebunțat întâia oară în acest sens la Viena, în ziua de 9 Maiu 1873.

CRĂI vb. IV^a v. crainu.

CRĂIA s. f. (În numele jocului) *De-a-craia în-călcăta, de-a-lapa călare*, joc cu mingea, la care jucătorii care aruncă mingea sunt călare pe celălalt. DDRF. (subt a-craia), TDRG.

CRĂIASĂ s. f. }
CRĂIDÓN s. m. }
CRĂIDONĂȘ s. m. } v. crainu.
CRĂIDONĂȘ s. m. }
CRĂIE s. f. }

CRĂIELICŪIU s. m. (Bot.) *Orobancha (Orobancha caryophyllacea și cruenta)*. — Verigel. PANȚU, PL. [Și: *crăliciu* s. m. PANȚU, PL., DAMĂ, T. 188, 189, LEON, MED. 43].

— Probabil, din sârb. *kraljié* „crăișor, prinț”.

CRĂIESC, IĂSCĂ adv. }
CRĂIEȘ s. m. (Iht.) }
CRĂIEȘTE adv. }
CRĂIET s. a. } v. crainu.
CRĂIET s. m. (Iht.) }
CRĂIETE s. m. (Iht.) }
CRĂILĂC s. a. }
CRĂIME s. f. }

CRĂINA s. f. *Marge*. — (Pop.) *Margine*. *Krajuć*. ANON. CAR. *Dar Stoian Bulbașa, Căpitanul de craina*. MAT. POLC. I 58, cf. ION CR. IV 388 (unde *craina* e apropiat de *craiu* (5) și explicat prin: „ceată de craiu, cei care petrec în chefuri și de pe urma faptelor necorecte”). (Cu funcțiune a derivabilă) *A umbra craina* — fără rost, ca un *craiu*, ca un om fără căpătâi. (cf. RĂDULESCU-CODIN), încoș și încoș, în fitecuri (Id. L.) [Și: *crăiu* adv. *Zărpălatecul de fii-meu, în loc să pui și ei ochii pe vr'ana, d'o vreme încoșe umbilă crăiu*. DELAVRANCEA, S. 57.]

— Din sârb. *krajina* „graniță”. Pentru locuțunea *a umbra craina* cf. a bate iaturile.

CRĂINI vb. IV^a v. crainie.

CRĂINIC s. a. *Gruc, levier* (du moulin). — (Oltenia, Banat, Hațeg) *Mașină de ridicat pietre și lemne grele* (cf. LIUBA-IANA, M. 128). [Spec. Partea dela moară cu ajutorul căreia se ridică și se coboară pietrele, posadă, cântar. Cf. DAMĂ, T. 151, DENSUSIANU, T. H. [Și: *grănie* s. a. LIUBA-IANA, M. 151.]

— N. din germ. *Kranich*, idem.

CRĂINIC s. m. 1°. *Percepteur, receveur*. 2°. *Hé-rald, crieur public*.

1°. † (Nordvestul Ardealului) Funcționar ales de districte dintre enei, având să execute sentințele judecătorești și să strângă impozitele. Instituția acestor mijlocitori între organele statului și locuitorii districtului e atestată mai întâi către sfârșitul sec. XIV-lea. Cf. s. DRAGOMIR, DR. I 151 ș. a.

2°. (Învechit) Funcționar inferior însărelnat să aducă la cunoștința publică („să strige”, „să vestească” s. „să dea de știre”) diferite porunci ale unei autorități, pristav, crancău. *Krajnik*. ANON. CAR. *Trimiș crainicului pretutindirile, povestind cum de acum înainte să aculțe pre Smerdia, iar nu pre Cameis*. HERODOT, 170, cf. 488. *Județe, părgării, crainicul* (ca. 1650). IORGA, D. B. 95. *Au pus de au strigat crainicul să nu cumpere nime...* LET. II 248/m. *Prin toate fărle și orășurile crainicii strigând*. CANTEMIR, IST. 27/m. *Strigând crainicul și arătând toate semnele și părul [vitei de pripas] cum îi va fi*. RĂȘCANU, L. 37/m. cf. URICARIUL, XIX 349/m. *Au trimis cu boierii pe protopopul...* ca, în loc de crainicii, să vestească... (a. 1819). URICARIUL, VII 82/m. *Înainte lor un crainic cu un glas răsunător, îndreptat către mulțime, le vestește...* I. NEGRUZZI, II 161. *În zadar ca s'o mai cate tu trimiți în lume crainic*. EMINESCU, P. 191. *Împăratul a dat de știre, prin crainicii săi, în toată lumea...* CREANGĂ, P. 77. *Crainicul bisericii, cu unu din vornici, primese aceste donații*. PAMFILE, CRC. 172. *În vârful muntelui, crainicului împăratului strigă la războiu, c'a venit vremea de-apoi (= Tunetul)*. GOROVEI, C. 370. # *A striga crainicul* = a vorbi mult despre ceva, a da în publicitate, a spune tuturor, a bate toba. *Iubește-o, fătul meu, dar nu striga crainicul, pentrucă lumea-i plină de urechi lungi*. ALECSANDRI, T. 1369. # P. ext. Vestitor (CREANGĂ, GL.), sol, messenger. O... tânărlu, carele... crainic și martur ai aflat pe Omicul. 1-ET. I. 36/m. *A adevărului netăcut crainic rându-te*. CANTEMIR, IST. 162/m. *Lăugă Zeos se afla Ernea, crainicul*. ODOBESCU, I 288/m. *Pe masa împăratească sare-un grec, crainic sprinten*. EMINESCU, P. 196. *Și sufletul lărforat își spune Că fătul ăsta' ai patimii amar...* E solul sfânt... *Înfricoșatul crainic, izbăcitor dăuritor străbune*. GOGA, P. 129. *Rani la crainicii a dat Cari au strigat*. SEVASTOS, N. 131/m.

[Și: (+ *grainu*) *grăinic* † s. m. *Grajnik* = praeco. ANON. CAR. # V cr b: *crăinicii* IV^a = a striga în public, a vesti. *Crancău, om care crăiniceste, crainic*. ȘEZ. II 225/m. *Picoră dela curtea împăratească crainicii în toată țara, care crăinicea că cine s'a afla s'aducă o minunăție de fată...* MIRON POMPIIU, ap. TDRG. *Pusec să crăinicăscă în toate unghiurile împărăției cum că vrea să-și alege un crainu după cum i-o gândi inima*. ȘEZ.

IX 117; — (neobisnuit) **crăini** vb. IV^a. *Căldrași din fugă prin sate crăinesc.* ALECSANDRI, ap. ȘĂINEANU, D. U.]

— Din rut. **krajnik** „jude” (de la *kraj* „margină, regiune”) Miklosich, *Beiträge. Consonantismus* I 44; cf. P. Skok, *Slavia*, IV 2, 328 Cf. ung. *krajnik* „judez nobilium” BARTAL, *A magyarországi latinus nyelvtörténet*.

CRAINICI vb. IV^a v. **crăine**.

CRAIŢĂ s. f. v. **crăiță**.

CRAIOBIRĂU s. m. v. **crăiu**.

CRAIŢIŢĂ † s. a. v. **creion**.

CRAIŢĂ, -OĂSA adj. v. **crăiu**.

CRAIŞOARĂ s. f. v. **crăişor**.

CRAIŞOR s. m. P. *Petit roi; prince*. 2°. *Piancé*. 3°. *Libertin*. 4°. *Roitelet*. 5°. *Traite saumonée*. 6°. *Sorte de plante*. 7°. *Sorte de raisin*.

1°. Rege, domnitor, principe domnitor, Domn mic (de stat) s. simpatic, iubit; rege al unei țări mici (I.M.); fiu de rege, prinț; pretendent la tron. *Într-un crăişor nemțesc au chemat pe Leh la poezino, cu vierșu să se lovească numai amândoi.* LET. I 89/*ss.* *Au căzut acel Gheorghie crăişorul... la prinoare*, lb. I. A. 42/*m.* *Rădicându-și un crăişor dintre Secui...* M. COSTIN, ap. GADEL. *Pre crăişorul lor, cu limba noastră, vocod îl cheamă.* CANTEMIR, HR. 130. *Arghir au fost crăişorul Cel mai pedepsit de dorul BARAC*, A. 5. *Ghila Duca sau Crăişorul Ardealului*, P. MAIOR, IST. 74. *Crăişorii creștini ai locurilor clădeau biserică.* ODOBESCU, II 506. *Luminate crăişor, miluște baba cu ceca.* CREANGĂ, P. 191. *Post-au, fost un crăişor, Tinerel, mândru fecior.* ALECSANDRI, P. P. 20/*ss.* *Crăişorul e numele lui Horia, într'un roman al lui L. Rebreanu*.

2°. P. anal. (cf. *crăiu*-nou). Mire MARIAN, NU. 177.

3°. *Crăiu* (5°), *puu de crăiu* (5°). *Ce are România a împărți cu crăi...* *Ost îl țese un crăişor înainte, hait, m'am închinat cu plecăciune.* ALECSANDRI, T. 215.

4°. (Ornit.) Împărățel, sfredeluș (*Troglodytes*). DICT.

5°. (Iht.) Lostrită (*Salmo trutta*). LB. BĂRCIANU, DDRF.

6°. (Bot.) Numele unei flori (H. III 325) nedefinite; cf. *crăiu* 6°, *crăiță*.

7°. (Bot.) Specie de struguri. LB. Cf. *crăiță* [Feminin: **crăişoară** s. f. = mireasă. FRĂNCU-CĂNDREA, M. 152.]

— Derivat din *crăiu*, cu suf. *dim.* -**işor**.

CRAIŢĂ s. f. v. **crăiță**.

CRAIŢĂ s. f. 1°. *Reine*. 2°. *Princess*. 3°. *Femme de mœurs légères*. 4°. *Reine* (d'abelles). 5°. *Dame* (aux jeux de cartes). 6°. *Rose d'Inde*. 7°. *Variété de poires*. 8°. *Variété de raisins*. 9°. *Variété de champignons*. 10°. *Nom d'une danse paysanne*.

1°. Regină, crăiasă. DICT.

2°. Princesă, crăişoară. *Sora noastră prealuminată crăieva.* ELISAVETA, ȘINCAI, HR. I 120/*m.*

3°. (Bucov., cf. *crăiu* 5°) Femele de moravuri ușoare. VORONCA, ap. CADE.

4°. (Apic.) Regina, crăiasă s. Împărăteasa albinelor, matcă. *Unii* [scritorii] *creau* *să ghi-*

cească *că ei* [trântorii] *ar fi bărbătușii crăiei*, TOMICI, C. A. 19.

5°. (La jocul de cărți) Damă. LB. DICT. # **Craița-mare** = (la jocul concinel), concina mare; zecă ochi de caro (COSTINESCU), (după alții de cupă, cf. HERZ-GHER. M., IV 244). **Craița-mică** = concina mică: doi ochi de treflă. COSTINESCU.

6°. (Bot., mai ales la plur. Văsoagă (*Tagetes erecta* s. *patula*), PANTU, PL. Cf. LB., BULET. GRĂD. BOT. V. no. 3-4, p. 68, LEON., MED. 34, PĂRCULESCU, L. P. H. II 11, 87, 130, 252, 273, III 48, IV 53, XII 5, 24, XIV 21. *Măzărliche, creiță și salbă moale.* OLLĂNESCU, ap. TDRG. *Să bea bolnavul de mai multe ori pe zi ceai de floare de crăiță.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 122. *Răducanul îi aducea creițe și busuice.* DELAVRANCEA, H. T. 154. *Foaie de crăiță.* Anz. *niculiță.* TEODORESCU, P. P. 313, cf. 591, 594, H. II 40. *Grădină de creițe plină.* TEODORESCU, P. P. 658°. *Și-am zis verde ș-o creiță. Și-o creiță de lămâiță.* MUSCEL., 29.

7°. (Bot.) Specie de pere de mijloc, lungărețe, verzi, fragede. DR. II 706.

8°. (Bot.) Varietate de struguri albi. Cf. DAMÉ, T.

9°. (Bot.) Diferite specii de cluperci: *buretdomnese* (L.B.), numit și; *burete-crăieșe* (cf. PANTU, PL.); *burete* pe deasupra ca o catifea purpurie, pe dedesubt galben auriu; crește în păduri de cer, în locuri nisipoase; specie rară și delicioasă, la mâncare (REV. CRIT. III 120); crește ca buretele-alb, numai fața de deasupra este vânată-verzie (Munții-apuseni, VICIU, GL.); două feluri de cluperci, unele cu carnea albă, mai înalte în cocean, bune de mâncare, altele ce se numesc și *căciula-șarpelui*, nu se mănâncă (cf. H. V 263); soi de cluperci de pădure, galbene roșietice, bune de mâncat (CIAUȘANU, V.), *roniță*, ouț; clupercă-albă: *Amonita cesarea* (LUGOȘ; com. ITTU). Cf. H. XVIII 168.

10°. (Cor.) Numele unui dans țărănesc. Cf. H. V 18, 72, 376, IX 74, XIV 94, XVI 5, SEVASTOS, N. 281/*ss.* PAMFILE, J. III.

[Și] **creiță** s. f. (ad 4°). DAMÉ, T. 185, H. II 59, 79, 142, 220, IV 194, XII 237; (după suf. -*ină*) **crăiță** s. f. BARONZI, L. 132/*ss.*

— Derivat din *crăiu* cu suf. *dim.* și moțional -**ită** sau împrumutat din sârb. *kraljica* „regină” și „o specie de pere” s. bulg. *kralica* „regină”.

CRAIŢĂR (IU) s. a. (Fin.) } v. **creițar**.
CRAIŢĂR (IU) s. m. }

CRAIU s. m. 1°. *Roi, prince*. 2°. *Roi-mage* (dans le mystère joué pendant les fêtes de Noël). Enfant qui, pendant les fêtes de Noël, va de maison en maison, chanter des cantiques de Noël. 3°. *Chef élu à diverses occasions*. 4°. *Roi* (au jeu de cartes). 5°. *Courreur de femmes, débauché; ivrogne; vieux beau*. 6°. *Nom de fleur*. 7°. *Fisc*.

1°. (Ieșit din uz, probabil și fiindcă a primit acceptuinea rea de subț 5°; azi întrebunțat în lit. populară și de scriitorii arhaizanți sau care limită limba popularului) Rege (cu deosebire al Poloniei), principe domnitor (al Ardealului), domnitor, Domn. *Kraj* = rex ANON. CAR. *Krály* = rex. LEX. MARA, 241, principe (lb. 239) *Craiu* Moldovei = regele României. HERZ-GHER., M. IV 244. *Deade Jaga crăiu Sodomului*, PALIA (1581) 54/*ss.* *Predoslovie către Măria Sa crăiu Ardealului*, N. TEST. (1648) ap. GCR. I 124/*ss.* *Care filosofi erau crăi dela Persida*. VARLAAM, C. II 38°. *Cetățile... sunt supt oblaștia crăiului leșec*. PRAY. 1070. 874-tuse necurații cu crăii și cu împărații. DOSOF.

TEIU, PS. 13. *Haine peștrite, foarte frumoase, cum era deștină a purta fețele craiorilor.* SICRIUL DE AUR (1685), ap. GCR. I 276/28. *Neapolis, crăiaa supl crăii Hispanii.* LET. I 8/10. *Crai nu sunt, ce drepti Domni sau Cnezii.* lb. I 215/26. *Deatr'acel fier crăiesc s'au obținut oamenii de zic tuturor Domnilor Ardealului:* CRAI. MAG. IST. 170/28. *Rămasse crăiu Ungurilor Ioan. E. VĂCĂRESCU, IST. 261/30. Darnic cât un crăiu.* ALECSANDRI, T. 735. *Leșii, cu crăiul lor Sobiecki.* id. lb. 1482. *Craiu!* [Englezilor]... *dobândise printr'o mostenire oarecare drept la tronul Franței.* ODOBESCU, I 3. *O, tu crăiu cu barba'n noduri!* EMINESCU, P. 190. *Acuțat pe crăiul Ramses.* id. lb. 231. *Veniți, crai din pocoste.* VLAHUȚĂ, P. 90. *Toți crăii multăiui rotund.* COȘBUC, B. 17. *Împăratul, fratele crăiului, se numea Verde-împărat.* CREANGĂ, P. 188. *Sobiecki, crăiul Polonilor.* id. A. 71. *Ciobanii cu împărații și crăii la masa verde ospătau.* ZANNE, P. 1, 530. *El cinează ca ș'un crăiu.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 172. *S'a căzut crăiu înșercat, în sălăș dobitocească.* id. lb. 515. *Visam că mă'ncredințam (= logodeam), Dela tale peste plăiu.* Dup'ua feclor de crăiu. HODOȘ, P. P. 76. *Oastea unui crăiu într'un cărf de păiu (= Macul).* GOROVEI, C. 217, cf. 352. (Nearcticulat, în legătură cu un nume, cf. v. o. d. a.) *Enia, ginericul în Priam-craiu.* MOXA, ap. GCR. I. 58/28. *Domnul Chipor crăiu.* PĂSCULESCU, L. P. 153. *Auzit-am, auzit, Că crăiu Puchner o fugit.* MARIAN, I. 70. (Când se știe despre care rege e vorba, cuvântul crăiu în funcțiunea numelui propriu și se întrebunțuează nearticulat). *Merges Craiu pre uscat.* CUV. D. BĂTR. I 425. *Ștefan Potolchii...* cu puterea sa și peate voia și poronca lui Craiu. LET. I 229/30. *Ducev-și la fețele lui Craiu.* MAT. POLC. I 15/20. *Nu s'a spart capul lui Craiu!*, se zice când se sparge vreo osă de mică valoare (Transilv.). *Doar nu e un cap de crăiu!* = un lucru prețios. CIAUȘANU, V. (În undre cu împărat) *Vestea lui ajunse până la Craiu-împărat.* IEM. 1630/2. Fig. Stăpânitor; mal-mare. *Dela viermușorii...* până la om, crăiul lui nău, *edice trepte schimbătoare!* KONAKI, P. 269. *I-a spus călăuzărului, și data, care era crăiul pășărilor, a strigat odată cu bucuria.* RĂDULESCU-CODIN, I. 285. || (Ornit.) **Craiu** păsărilor = pitulicea. CANDREA, G. S. 191. (Ornit.) **Paiul crăiului** = împărățel. Cf. TDRG. **Paiul crăiului**, cu pene albe arsite. BIANU, ap. TDRG. **Craiu-nou** = a) rege, împărat: *Vodă dăta al nostru am auzit că s'a făcut și el crăiu-nou.* H. II 39; b) mire (VAIDA, MARIAN, NU. 177); c) hoț nou (H. II 206; cf. crăiu 3^a; d.) (Astr.) (în Mold.) luna, când apare mai întâiu iarși pe cer, în formă de seceră subțire, în nă-nouă (Cf. PAMFILE, CERUL. 62, H. II 315, HERZ-GHER., M. IV 244, GOROVEI, CR.). **Craiu-nou**, strălucite, *Plănuș m'ai găsit, Cu gânduri măhnite, Cu chipul ceruit.* ALECSANDRI, P. I. 21, cf. T. 213. **Craiu-nou** le surădă la toți și se pleca spre sfîșit. SANDU-ALDEA, D. N. 220. *O surădă de păr negru li sporea albeșta, cum un crăiu-nou mărește negrul nopții.* I. TEODOREANU, M. II 231. *Când vezi crăiu-nou...* să zici: *Săndate în cază și ploșnițele afară!* ȘEZ. I 191. *Cunună-se crăiu-nou cu cunună de piatră scumpă de mult preț.* TEODORESCU, P. P. 374. (Astr.) **Craiu-vechiu** = lună plină. PAMFILE, CERUL. 62. (Oltenia) **Craiu-de-rouă**, personajul legendar, care umblă numai noaptea pe lună și care, fiind surprins de soare, când răsare, se evaporază ca și roua. Cf. CADE. *Pe calca asta veche se purta Craiu-de-rouă noaptea, pe lună, între Dunăre și munte; și odată, apucându-l ziua,*

cic'a latina soarele numai o rază asupra lui și l-a bătut dint'r'o sorbitură. VLAHUȚĂ, ap. CADE. (Edtom.) **Craiu-broaștii** = libelulă. Cf. HERZ-GHER., M. I 393 (subt broașcă). **Craiu-verde** = ramură verde (?). **Craiu-verde** bătut pe masă, Rămădi, gazdă, săndoașă. TEODORESCU, P. P. 84.

2^a. (Bis.) *Cei trei crai dela Răsărit* = cei trei magi (Gaspar, Melchior și Baltazar) care s'au înclinat Mântuitorului, după naștere; p. anal. (Astron.) constelația Orion (cf. PAMFILE, CER. 172. | Unul din cele trei personaje care fac pe magii, în grupul izroilor. Cf. HERZ-GHER., M. IV 244. *Baltazar răspunde și el: „Eu sunt crăiu-negru din țara Arapiilor”.* PAMFILE, CER. 159. *Așteptau în pace să vină și pe la casa lor colindătorii și băieții cu „steaua” ori cu „craii”.* POPOVICI-BĂNĂȚEANUL, ap. TDRG. | P. ext. (La plur.) *Copii care umblă cu steaua, stelări.* PAMFILE, CER. 126.

3^a. P. ext. **Căpetenie** alcasă la diferite ocazii: a.) (Oltenia) Vătaful călășarilor. CADE, b.) (Transilv.) Căpetenia feciorilor, ales după datina „bricealutului”, cu dreptul de a pedepsi pe ceilalți. E ales crăiu feciorul care a leșit mai întâiu la arat, primăvara. Cf. PAMFILE, A. 49; c.) Căpetenia unui Joe de copii; p. ext. fusuși jocul (deseris la MARIAN, I 205), numit și **de-a crăiul** (H. X 542).

4^a. (Transilv., Banat, Munt.; după germ. „König”, ung. „király”) Rîga la jocul de cărți, p. o. p. **Craiu de ghiudă**.

5^a. **Curtea Domnească** din București, puslăla mai întâiu în incendiu din 1718, apoi prin marele cutremur din 1788, ajunsese, prin al șaselea deceniu al secolului al XVIII-lea, un complex de ruine, în care se adăposteau toate haimanalele și pungașii Capitalei, cărora li se zicea, în ironie, **craii de Curtea-veche**. Astfel cuvântul **craiu** (scutur din expresia **craiu de Curtea-veche**) ajunse să fie întrebunțat, mai întâiu în București, apoi și în provincie, în înțelesul de haimana (POLIZU), om chefliu, herbant (ib.), desmățat, desfrănat, libertin, om fără căpătăiu (RĂDULESCU-CODIN, sub crăiu); spec. tănăr (s. bătrna care vrea să pară tănăr, face pe junele) ușuratec, care-și pierde vremea tinându-se de cheful și de femei; p. ext. beat (H. V 40); cf. crăidon, Rămăind caele puții, numai cioclii și crăii podurilor le cercaș. DIONISIE, C. 223. *A stat atdăta zile fără cămăruș și fără oameni, decât numai dintre crai* (oameni stricați FOTINO), *hoși și desperați.* IORGA, S. D. VIII 122/28. *Ragabonși, crai, haimanale.* PANN, P. V. I 62. *Esti un crăiu, esti iuschiuzar.* ALECSANDRI, T. 952. *Danu cochetază cu pricirile-galante, Împărdind ale ei vorbe între-un crăiu bătrn ș'un fante.* EMINESCU, P. 307. *Mă făcinea nebun și crăiu.* ȘEZ. V 89/28. *Cură preflicută, Că toți crăii te sdrută!* lb. VII 44. | P. ext. Tănăr, june (în opoziție cu „mos”) *O cojiță de mălăiu, De când a fost mozul crăiu.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 290. # **Craiu-de-curtea-veche** (BARONZI, I. 44/2) s. **-de-curtea-arsă** (IONESCU-GION, ap. ZANNE, P. IV 319), strengar, hotoman. ZANNE, P. IV 319.

6^a. (Bot.) Numele unei flori de grădină (H. XII 24, cf. H. I 261, II 273, nedefinită mai de aproape, cf. crăiță).

7^a. † (Atestat numai în LEX. MARS. 206. După ung. *Királyi kamara*) Fisc.

[S]: (atestat numai la E. VĂCĂRESCU; ad 1^a) **crăia** † s. m. *Bătu...* și pe *Mora, crăia* în *Morca*. IST. 256/28. | Diminutive: (dialectal) **crăiut** s. m. = rege mic; principe, domnitor. *Kreuzer* =

regulus, ANON. CAR. *Se însoar' un crăiut mare*, RETEGANUL, TR. 14/_m. Cf. crăişor; — **crăiét** şi (sing. refăcut din plur. *crăieşi*, mai des întrebuinţat decât singularul) **crăiete** s. m. (Ibt.) Numele unor peşti mici (Cf. H. IX 6: a.) boiştean. Cf. ANTIPA, P., PĂCALĂ, M. R. 32: b.) behl iţă. Cf. BĂRCIANU; c.) nişte peşti suri întunecaţi pe spate, iară pe burtă roşii, baboiu (H. XVII 150), peşti mici de prin râuleţele de munte, lungi ca de 10 cm., pe folele roşietic-gălbii, pe spaie negri (Orlat, Racoviţa, Olit, VICIU, GL.); d.) Nume colectiv pentru tot felul de peşti mici (Oltenia, Făgăraş) ANTIPA, P. Cf. H. IX 42, XVII 16, 120; **crăiés** s. m. (Ibt.) = boiştean (Dof-tana), ANTIPA, F. I. 190. | Femininul: **crăi-iasă**, f. (ad 1^a, învechit) Regină; (cf. *crăiu-nou*) mireasă (VAIDA; în acest sens şi **crăiasă-nouă** MARIAN, NU. 177); (ad 4^a, în jocul de cărţi) damă, crăiţă 5^a (LB., H. XVII 240); (la plur.) lele, zâne (cf. PAMFILE, B. 26). *Krejšaj* = regina. ANON. CAR. *Crăiasa-şi dăorceşte de-a dă-rcapta în deorbă*, DOSOFTEIU, PS. 149. *Şi aşărba-toare făcea tot norodul pentru îngrecarea crăie-sci*, DOC. (a. 1764), ap. TDRG. *Malcă-sa, blândă crăiasă, Medena cea prea aleasă*, BARAC, ap. GCR. II 173/_m. *Arald! strigă crăiasa, las' faţa să-mi aşezud*, EMINESCU, P. 213. *Şi mai fost-au poştii în-că: crăi, crăieşe şi împărăii*, CREANGĂ, P. 279. *O pară...dăleşugă, tuman pe gustul crăieşilor şi pe dorul împărăteşilor*, ŞEZ. IX 121. *Cine vine? Ce-mpărăteasă, ce crăiasă?* MARIAN, V. 73. **Crăiasa zânelor** (CREANGĂ, P. 221) s. zăna-crăiasa (ISPIRESCU, L. 77) = cea mai mare peste zâne şi cea mai frumoasă decât toate (cf. COŞBUC, B. 37 ş. u.). **Crăiasa albinelor** = împărăteasa albinelor, crăiţă (4^a), matcă (PAMFILE, I. C. 93). *I se înfăţişeză înainte crăiasa albinelor*, CREANGĂ, P. 239. cf. crăiţă. | Adjective: (lesit din uz) **crăieşce**, -iăscră = de crăiu, regese, regal; dependent de rege, aparţinător regelui, † (ad 7^a) fiscal (LEX. MARS, 206); (ad 5^a, rar) ştrengăresc, de halmana (POLIZU), desmăţat (COSTINESCU). *Cezaro-crăieşce*, POLIZU. *Krejšek* = regius, a. ANON. CAR. *Kraieak* = regalis, LEX. MARS, 241. *Palata kraianska* (Id. Ib. 241) = palatul regal. *Birăul crăieşti cetăţi Bistriţa* (Baia, 1595), IORGA, S. N. 12. *De va încăpea în mânăle crăiului scoun crăieşce* (= reşedinţă a regelui), ca să aibă a-i tăia capul, PRAV. 1070, cf. MAG. IST. I 88/_m, ŞINCAL, III. I 4/_m. *Primească, Măria Ta, cu mila crăiască*, SICRIUL DE AUR, ap. GCR. I 269/_m. *Să-i ia tot crăieşce ce ar avea, şi lui să-i taie capul*, M. COSTIN, ap. GADEL. *Nu era nuntă domnească, ce pute-m zice crăiască*, LET. II 310/_e. *Fîlu crăieşce*, MAG. IST. I 170/_m. *Vin doftoreşce şi crăieşce*, CARTE DE BUCATE (1749), ap. GCR. II 45/_m. *La Buda, în crăiasca tipografie a Universităţii ungureşti*, GCR. II 201/_m. *Se făcu înmormântarea lui Andrei, cu o pompă de tot crăiască*, BĂLESCU, M. V. 395/_m. *Hărtiile plastografe sunt acum în mâni-le procurorului crăieşce*, C. NEGRUZZI, III 175/_m. *Decăd la curtea crăiască, Mai bine'n lanca ho-făşcăd*, ALECSANDRI, P. II 52. *De foc sunt ochii ei crăieşti*, COŞBUC, B. 38. *Nu se mai bucura curtea crăiască aşa tare*, RETEGANUL, P. V. 21/_e. *Stead crăiască, Coroană 'mpărătească*, TEODORESCU, P. P. 168. (În Austria de odinioară traducând pe *kaiserlich-königlich*) **cezaro-** († **chesaro-**) **crăieşce** = aparţinând coroanei imperiale şi regale a Habsburgilor. (Bot.) **Părul crăieşce** face nişte pere bune la gust, de calitate superioară, lungi şi galbene a rotunde şi verzi, numite **pere crăieşti**. Cf. crăiţă (4^a b); cf. mere domneşti. Cf. BARONZI, L.

I 93/_m, DR. II 706, JARNIK-BĂRSEANU, D. 117. (Substantivat) **Crăieşe** s. m. (Ibt.) un poeste (probabil crăetel). Cf. H. XI 488, 504. I. IONE-SCU, P. 365; — (rar) **crăiés, -ioasă** = de crăiu (1^a). (?) *Du te du la cel gar crăieş. În perinoia te-a calca, Cu ghîn [=vin] roşu te-a adăpa*, ARIL, FOLC. I 206. | Adverb: **crăieşte** = cu un crăiu (1^a şi 5^a), regeste; ştrengăresc. LB. *Ea nu-şi cu-nosea bărbatul, cum era acum înbrăcat crăieşte*, RETEGANUL, P. II 20/_e. *O pălărie de paie, puşă cum crăieşte pe-o ureche*, N. GANE, ap. CADE. | Abstracte şi colective: (învechit) **crăie** s. f. = ţara stăpânită de un crăiu, regat; demnitate de crăiu, regalitate. *Krejšj* = regnum, regimen, ANON. CAR. *Pamfilii aceasta era o crăie*, HERODOT, 184. *Mai apoi să nu le hie a-şi pierdere şi crăia*, EVSTATIE (1650), ap. GCR. I 235/_m. *Împărăţia Tarcului luptă pre acle vremi pentru crăia ungurească*, LET. I 216/_m. *Vestite împărăşii, crăii şi domni*, M. COSTIN, ap. GADEL. *Prete crăii să-şi lăfeşti ura*, DOSOFTEIU, PS. 268. *Să fie stătuţ ei la crăie*, CANTEMIR, HR. 481/_a. *Face o depărtaţă primblare către multe palaturi ale crăiilor Evropii* (a. 1756), CAT. MAN, 49, 117. *L-au aşezat la crăie, în cetatea Clujului*, MAG. IST. I 179/_m. *Lisabona, capitala crăiei Por-tugaliei*, DRĂGHICI, B. 29. *Cetatea Nicolii din crăia Bulgarilor*, E. VĂCĂRESCU, IST. 245/_m. *Crăia sa se meşieşeză cu o mea*, BELDIMAN, N. P. II 49. *La Constantinopol s'a hotărât ca să facă din Principate o crăie*, GHICA, A. 576. *Alte crăii şi împărăşii*, C. NEGRUZZI, I 226. *Ţara în care împărătea fratele cel mai mare, era tocmăi la o margine a pământului, şi crăia istulalt la altă margine*, CREANGĂ, P. 183. *Eu ştu frâncie crăiei, În părşile Arşpiei, Craiul Gaspăr mă nusec*, TEODORESCU, P. P. 105; — **crăiie** (crăiile COSTINESCU; plur. *lăeuri, lăeuri*) s. a. = (ad 5^a) ştrengărie, desfrânare, libertină; herbanţie (DICT.), tralu în fără-de-lege, prea-curvie (RĂDULESCU-CODIN, L.). *M'am lăsat de faţa Bărsăniţei...*, nu mai e vreme de crăiăduri acum, XENOPOL, ap. TDRG. *Mărare fafte, crăiăduri şi beţii*, CONTEMPORANUL, II 26. *Pe când era ei acasă, napă-sa se cam finca de crăiăduri; ozi cu un taie-cănilor-franză, mănecă de aliu*, ION CR. III 170, cf. RĂDULESCU-CODIN, L.; — **crăime** s. f. = multime, număr mare de crăi; regat, domnie (LB.); cetăţ de ştrengari, de derbedei (DICT.). *Alaric...*, nu după mult timp au murit..., lăund crăimea lui Ataulf, ŞINCAL, HR. I 74/_m. *Dela începutul crăime-i ungureşti, 814 ani*, CALENDARIUL (1814) 4/_m. *Cât aşand o mic de crăimi aşand*, COŞBUC, B. 17. *Cu nu ar face crăimea, de n'ar fi stăpânitori!*, PANS, P. V. I 67; — **crăiét** s. a. (cu plur. *seturi*, POLIZU) = (ad 5^a) cetăţ de ştrengari, de derbedei, de desfrânaţi, DICT. | Verb: **crăi** IV^a † = a fi crăiu (1^a), a domni ca rege (LB.). *Krejšek* = regno, -as. ANON. CAR. *L-au puşu-l...*, prete Izraël să crăiască, DOSOFTEIU, PS. 206. *Deci aceli crăiu Cazinir au crăit ani 33*, LET. I. 90/_e. *La Leşi crăia Sigmund pe atunci*, Ib. I 216/_e. *În anii... 1480 crăind Matiaş Corcin*, LET. I. A. 42/_e. *Să fie crăit pe vreamile lui Tivrice împărat*, CANTEMIR, HR. 79/_m. *Să se crăiască Lehia de obraz pământean*, DUMITRACHE, 362. *Stanislau Poniatoski...* şi aş-tăzi crăieşte cu îndestulare, E. VĂCĂRESCU, IST. 270/_e; (cu abstractul) **crăire** s. f. = stăpânire regească, domnie; regat; demnitate de rege, p. ext. vrednicie, mărire crăiască (LB.). *Aşa făcu nu-mai decăd la inepenca crăiei lui N. TEST*, (1648), ap. BV. I 168/_m. *Gândeşte că fi-va foarte bine...* să şadă puşin în crăirea noastră (a. 1593), HUR-

MUZACHI, XI 369. *Artazera împărât avea 127 de crăiri*. VARLAAM, C. 360. | **Compuse**: (din *crăiu* + *domn*; în *Tara veche*) **crăidon** s. m. = june care începe, invadează la curtea femeii, începător la crăilele, la viața libertină (COSTINESCU), *crăiu* (5). *Își cheltuiește starea cu crăidonii, pe la via Brâncoveanului*. FILIMON, C. I 769. (Atributiv) *Brazii crăidonii cu mustășile în barbarie*. CONV. LIT. XLIII 1149: (cu diminutivul): **crăidonăș** (**crăidonăș**) s. m. *Accei strănăși... fâind tot com crăidonășii*. PANN, §. I. 55: — (+ *birău*, după ung. *király biró*, idem, în Transilv.) **crăiubirău** (**crăiobirău**) s. m. = judecător regesc. *Chemând pre unii dintre Sibieni pe credință la sine, între carii au fost și crăiobirăul*. ȘINCAI, HR. II 292/m; (cu femininul) **crăibireasă** (dial. *crăihireasă*) s. f. = soție de crăiubirău. *O veni și ei pe jos... Că nu-4 tată-său fânogiu (= fâlnogiu, primar), Nici numă-sa fânogeaș, Nici soru-sa crăihireasă*. MAT. POLC. 1939.]

— Din slav. (paleosl., bulg., sârb.) **kral'i** „rege“ (< germ. *Karl*, numele lui Carol cel Mare, devenit tipic spre a desemna pe suveran; pentru această trecere de sens, cf. germ. „Kaiser“, „împărat“, din Caesar). Din limbile slave e împrumutat și ung. *király*, idem. În unele cazuri am putea avea a face și cu slav. (bulg., sârb., rut.) *kraj* „margine, capăt; regiune, ținut“. Astfel expresia: *doar nu e cap de crăiu* (în Transilv.) e sinonimă cu „doar nu e cap de țară“. G. Weigand (cf. JAHRESBER. XIX-XX 53/m) credea că sensul de „capăt“ al slavului *kraj* trebuie căutat și în *crăiu-nou*, „lună-nouă“, apropiată numai prin etimologie populară de *crăiu*, „rege“; dar L. Șăineanu (D. U.) a arătat că și la Polonezi *krajeny*, propriu „crăișor“, înseamnă „lună“ și „semină“, numire ce stă, poate, în legătură cu semluna ca simbol al dominațiunii turcești. — Cf. **crăișor**, **crăiță**.

CRAIUBIRĂU s. m. }
CRAIUȚ s. m. } v. **crăiu**.

CRAJĂ (ș. d.) s. f. v. **cărciumă**.

CRAJNI vb. IV^a. *Grogner, bougonner*. — (Atestat numai la ȘINCAI). A cărți, a murmura. *Între boierii cărți crăjnea asupra lui Duca-rodă, cea mai mare umbră li făcea Șerban Cantacuzenul*. HR. III 124.

— Probabil, o contaminare personală între *crăieni* și *crăjni*.

CRĂLĂU † s. m. v. **crăiu**.

CRĂLICIU s. m. (Bot.) v. **crăieliclu**.

CRAM s. a. v. **eramă**.

CRAM s. a. = **hram** (Gorj). GĂLCESCU, G. S. V. 120.

CRAM † s. a. *Réception officielle*. — Recepție, primire sărbătorească oficială (DDRf.) și dacă s'au suit sus, *La capaiți baza s'au dus și au făcut destul cram* (a. 1777). E. KOGĂLNICEANU, STIHURI, GCR. II 115/v. — Cf. **hram** 3^a.

CRĂM s. m. (Bot.) *Iris*. — Frumoasă floare ornamentală cultivată prin grădini (*Iris germanica*), stânjinel (AL. BORZA, BULET. GRĂD. BOT. V 59). — Cf. **crin**.

CRĂMĂ s. f. 1^a. *Cabaret*. 2^a. *Chai, cuvier*. 1^a. (Transilv.) Șatră în târg, unde se vinde

băntură și se adună oamenii mai de rând de-și beau aldămașele (Reteg, în Someș). VICIU, GL. 2^a. (În *Tara veche*) Clădirea de la vie (dimpdună cu pivnița) unde se păstrează teacul și toate celelalte unelte ale vierului (bușile, tocatorile, etc.), unde se face tescuirea și toate operațiunile de preparare a vinului (CREANGĂ, GL., etc.) și unde se păstrează toate produsele vie. *Feacără Ierusalimal cu o cramă când i se ia vinul*. DO-SOFTEIU, PS. 267. *Vadra domnească... ce era obiectu de se lua de cramă, de pe la locuitorii* (1764). URICARIUL, I 294/v. *Vic... cu cramă* (1793), ib. XVI, 207/m, cf. XXIX 450/v. VII 62. *Am luat cinci buți de la crama noastră, fără știrea nimănu* (Târgoviște, a. 1801). IORGA, S. D. 246. *Ua cheltuit cu acoperământul crămiilor vilor*. BUL. COM. IST. I, 258. *Un ciubăr poate cuprinde 5 sau 6 cove și se duce la cramă de către doi oameni*. IONESCU, P. 251. *Miroasă a vin, ca într-o cramă*. N. BELDICEANU, SĂM. III 262. *Scara se aprindeau focuri în jurul cramei, cântau lăntării...* SADOVEANU, LUC. VI 387. *În două crame cu ferestrele sparte*. C. PETRESCU, s. 12. *Mă răped în cramă s'adue un cofăet de vin*. CREANGĂ, P. 10. *Piniștie și cramele au rămas pustii*. PLOPȘOR, C. 91. *Crama trebuie curățată de tot ce e în ea...; nu-i bine să îi murșuri în ocașii încăpore cu vinul*. CUV. MOLD. 1929, 20 Oct. *Mă ure în deal la cramă*. TEODORESCU, P. P. 332. *Vinul fierbe prin crămi*. SEVASTOS, N. 26. *Pune [vinul] în butoniu sau butii și-l așează în crămi*. H. IV 268.

[Plur. *crame și crămi*. | ȘI: **hrămă** s. f. ad 1^a PONTBRIANT, DDRf., II. XVI 49; — **crām** (mai ales la plur. *cramuri*) s. a. = edificie din jurul casei, acareturii (Jin) VICIU, GL., (Ha)eg) Com. ITTU; spec. (Băile; Munții Apuseni) = încăperea de lângă gura băii (= minei) în care se odihnesc băieșii, după ce ies din baie (FRÂNCUCANDREA, M. 41) și unde-și păstrează unelte, până sânt în baie (cf. VICIU, GL.) coliba în care se adăpostesc șteparii cari păzesc și pun necurmat piatră în plină (FRÂNCUCANDREA, M. 41), cf. *cr a m b ā*.]

— În germ. **Kram** „prăvălie, șatră“, în Transilvania direct sau prin mijlocire sârbească (**kram** „cămară“, **krama**, „colibă“), în Mold. prin intermediar ruten sau polon (**kram** „prăvălie, șatră“).

CRĂMALUI vb. IV^a refl. *S'agiter, se tourmenter* (avant de prendre une décision). — (Mold.) A se zbate, a se agita (Com. T. NAUM), a se munci cu gândul spre a lua o hotărâre (ȘEZ. II 225), a se trudi, a se da în două pentru a face un lucru (com. V. C. ȘOAREC, Piatra Neam), a se tânguși, a se văita, a se vâlceări, a se căina (VASILIU, C. 257, ION CR. IV 60). *Ion laș, măi moșnege, ce te mai crământulești atdta? Ce-a vrea D-zeu, aceea a face cu noi!* ȘEZ. II 109. *Crământuldu-se Solomon așa, îi veni în gând să cântărească mîntea măică-sa*, ib. V 136. *Toată noaptea m'am crământulit, cum aş izbuti să înduplec pe Gheorghe să-mi împrumute carul, să mă duc la fân* (Piatra Neam) Com. V. C. ȘOAREC. [ȘI: (Banat) **crământul** vb. IV^a refl. NOVACOVICIU, C. B. 6. | Abstract: **crământulială** s. f. (Mold.) = necaz, supărare. *Pentru(că) năcazul ce-am avut... și pentru crământuliala ce-am avut noi* (1721). IORGA, S. D. XVI 374. | Adjectiv: **crământulit**, -ă adj. = (Mold.) foarte iritat, sărbuit, necăjit. ȘEZ. II 225. *Îmbia amă năuc, în tăli părții, și iară (= era) crământulit, di drept li vină să se spânzuri, di ciudă*, ib. II, 101.

— Etimologie necunoscută (Cf. germ. **grämen** și **grämeln** „a se amări“). LACEA).

CRĂMĂLUIALA s. f. v. *crămălu*.

CRAMB s. a. v. *cramă* și *crambă*.

CRĂMB s. a. v. *crămf*.

CRĂMBĂ s. f. *Romeau*. — (Țara Hațegului) Creangă, cloambă. POPOVICI, R. D. 164. — Cf. creangă.

CRĂMBĂ s. f. *Cabinet de débarras; cabane de berger*. — (Munții Apuseni) Cameră în care se păstrează diferite obiecte de casă, cleț (com. ITTU); coliba (VICIU, GL.) de lângă staul, în care se culcă păcurarul (= ciobanul) noaptea (FRÂNCU-CANDREA, M. 25), așezată pe două tălpi de sanle (PAMFILE, I. C. 438). *Du-te'n crambă, ed acolo-i trocul*. VICIU, GL. *Du-te'n crambă, de-o veni ploaia*. H. [Și: *cramb* s. a. = eram (FRÂNCU-CANDREA, M. 41)]. — Cf. *cramă*.

CRĂMBIȚĂ s. f. v. *crămpiță* și *serumbie*.

CRAMEN subst. *Peau d'agneau nouveaun-né des brebis grises de Crimée*. — Piele de miel nou născut de oi sure de Crimea. *Piel... cramen — piel de Crimea vinete*. MON. OP., a. 1875, ap. TDRG. [Accent?]

CRĂMP subst. *Quignon* (de pain). — *Crămp de pâne* = *cârfa*n, felle mare, călcăiu bun, struța bună de pâne. VICIU, S. GL. [Și: *crămp* s. a. = codru de pâne (Sălaj). VAIDA.]

— Cf. pe de o parte *crămp* (în *crămpoia, crămpoia*), pe de altă parte *cârfa*n, *crifoiu*.

CRĂMINĂR s. m. = *cămănar*. *Uliule, uliule, hai, Tu să n'ai parte de pui, Până n'ai cânta și lui, Pe-o crânguță de arșar, În poartă de crăminar*. PAMFILE, S. v. 112.

CRĂMPĂ s. f. *Eau-de-vie sucrée*. — (Arad, Sălaj) Rachiu fierț cu zahăr și băut fierbinte. *Câte litre de crămpă ai beut?* BĂNȚU, T. P. 108.

— Pare a fi o scurtare din germ. *Krambambull* (rostit și *Krampampull*) „specie de rachiu tare”.

CRĂMPĂ s. f. v. *crampen*.

CRĂMPĂ s. f. (Patol.) *Crampe*. — (Franțuzism; mai ales la pluri.) Contractiune durerosă a unui mușchi, zgărcăiu, cărcei, cf. spasmod. *Aceasta nu întârzie să se anunțe prin niște oribile crampe de intestine*. CARAGIALE, M. 81. *Furnicăturile se dealăntău*. Apoi *crampele*. *Schimbă, cu efort, poziția trupului*. I. TEODOREANU, M. II 236, cf. 165. *Crampe epileptice*. C. PETRESCU, C. V. 198. — N. după fr.

CRĂMPĂR s. a. v. *crampen*.

CRĂMPEIĂ vb. I^a } v. *crămpeia*.
CRĂMPEIĂȘ s. a. }

CRĂMPEIU s. a. *Morceau, fragment, bout*. — Bucată (tălată s. ruptă din ceva), parte (mică), porțiune, fragment, frântură (ce mai rămâne din ceva); spec. scurtătură de lemn („mai mult grosă decât lată” COSTINESCU), rețeviu, bucată mică de lemn (PĂSCULESCU, L. F.); capăt de ață, de sfoară (cf. POLIZU, DDRF.), de funie (LM.), de lumânare, muc; cap de pământ între două râpi (H. X 353). Cf. cap (VI 6°),

capăt (5°), căpețel (3°), căpătăiu (II 4°), curmeiu, fărâmă, fărâmiță, ruptură, fracțiune, dărăb. *Se încolțea ca crămpeie trunchiate, de șarpe veninos*. ODOBESCU, III 206. *Îi mai rămăsesc și lui un crămpeiu din comora lui*. SLAVICI, N. II 334. *Unul din ei luă un crămpeiu de lemn și... lovi în frunte pe tovarășul său*. CARAGIALE, ap. CADE. *Un crămpeiu de adevăr*. Id. Ib. *Această cugetare a rămas în sufletul lui Radu cu un crămpeiu de cântec*. VLAHUȚĂ, N. 63. *Un crămpeiu de cer*. Id. P. 51. *Un crămpeiu de lumânare ardea în sfeșnicul...* D. ZAMPIRESCU, R. 242. *Auzi crămpeie de frază*. N. REV. R. I. 28. *Va plăti cu capul ei, de ea pierde erun crămpeiu din ele [din mațe]*. ISPIRESCU, L. 66. *Crămpeial de șosea ce duce la București*. Id., ap. TDRG. [Sensul de „căluș” — din germ. Knebel — dat de unele dicționare se explică printr-o greșită traducere a lui „garrot” prin care-i redau unele dicționare în franțuzește. | Diminutiv: *crămpeiaș* s. a. = bucățiță mică, capăt mic, fărâmiță. *Spălându-le [mațele], se rupe un crămpeiaș și-l dete pe rău*. ISPIRESCU, L. 79. | Verb: *crămpeia* I^a (cu part.-adj.) *crămpeiat*, -ă = fărâmițat, fragmentat. *Toate gândurile-i erau tulburi și crămpeiate*. VLAHUȚĂ, N. 75.]

— Derivat cu suf. -*ciu* (probabil chiar pe teren slav) din aceeași tulpină paleosl. *krōp-* (*krōpū „mic”*) ca și *crămpoia*, *crămpi*, *crămpiță*, *crămpot*.

CRĂMPEIU s. m. (Bot.) v. *crumpenă*.

CRĂMPEN s. a. *Pic*. — (Transilv.) Ciocan mare și ascuțit, întrebunțat la scosul pietrelor din pământ, ciocană, ciocacă, chiropan, târnăcop, cazma, gheunoia, chiloviță, pioc, țiu, țueloia (Zărnești, J. Brasov și Săsciori, J. Sibiu) Com. ITTU. [Și: *crămpăr* s. a. = săpoia (Sibiu-Sibulul) PAȘCA, GL.; — *crămpă* s. f. (Bucov.) = cazma (com. A. TOMIAC, Capul-Codrului); *erodămpă* s. f. (M. Apuseni) = săpoia cu muchea prelungită și ascuțită, servind la smulgerea din pământ a bolovanilor, chiloviță, (Crisior, în Munții Apuseni). Com. ST. PAȘCA; — *crămpoia* s. a. = ciocan, baros, GHETIE, R. M. 95.]

— Din germ.-austr. *Kramp(e)n* (C. Lacea, *Dacoromania* III 1091), prin mijlocire săsească sau sârbească (*kramp „cazma”*).

CRĂMPI vb. IV^a refl. I^a. *Romasser ses foreca*. 2^a. *Attaquer*.

1^a. (Țara-Hațegului) A se așeza pe vine, a se încorda pentru a ridica ceva. DENSUBIANU, T. H. 56.

2^a. (Boufariu, Hațeg) A se lua după cineva. *M'am dus la stână și se crămpiră căni după mine; de-abia am sodpat într'un fag*. VICIU, GL.

— Din paleosl. **krōpiti* „a se face mic” (atestat numai *krōpēti* „contraș” și compusul *sū-krōpēti* „a scurta”) Evoluția sensului 2^a nu e clară. — Cf. *crămpiță*.

CRĂMPIȚĂ s. f. I. *Emballage*. II. 1^a. *Obstacle, difficulté*. 2^a. *Faute, défaut*, vice. 3^a. *Débat, malentendu, différend*.

I. Propriu. Încercătură la rost în firele cu care se urzește (ION CR. IV 122) s. se țese (ȘEZ. VII 186, POMPILIU, BIH. 1009, VICIU, GL.) provenită din faptul că se călărește și se înnoadă firele de pe nătra războiului (așa că țesătoarea nu poate da țțele înapoi, ori nu se cască rostul (ȚA-

CRÂNCĂI vb. IV^a v. **croncăi**.

CRÂNCALĂC s. a. *Noce, festin*. — (Mold.) Ștrângărie, nebanie, petrecere lămească cu băuturi și femei. **CREANGĂ**, GL.; cf. *crailăc*, *herbant-lăc*. *Te-ai săturat acum de umblat prin lume după crâncălcăuri?* **CREANGĂ**, P. 312. — Cf. *crâncă-lău*.

CRÂNCALĂU s. m. (Ornit.) v. **croncan**.

CRÂNCĂNEALĂ s. f. v. **croncăneală**.

CRÂNCĂNI vb. IV^a }
CRÂNCĂNI vb. IV^a } v. **croncăni**.

CRÂNCĂU s. m. }
CRÂNCĂU s. m. } v. **croncău**.

CRÂNCED, -Ă adj. v. **crâncen**.

CRÂNCEN, -Ă adj., adv. *Terrible, crucl, atroce, acherucl, impitoyable, sans merci. Terriblement*. — (Despre o luptă, un războiu, o bătăie, o pedeapsă; despre moarte, soartă, ger; despre o persoană, etc.) Adj. Îngrozitor, înspăimântător, grozav, groaznic, strașnic, cumplit, crud, aspru, feroce, nemilos, barbar, nelindurat, rău, violent. I. B. COSTINESCU, ȘEZ. IX 154, HERZ-GHER, M. IV 246. *Vârtejul luptelor politice, atât de crâncene și de pasionate*. GHICA, ap. CADE. *Goana fiarălor de vine ucenici o luptă crâncenă*. ODOBESCU, III 77/2. *Vencul cel crâncen atunci, de războiul sălul, va fi pacinic*. COȘBUC, AE. 18/2. *Au alergat singur la dans, de au seos-o de la pedepșa ei cea crâncenă*. SBIERA, P. 115/2. *Opozitiune crâncenă*, id. P. 214. *Îți sunt mamă, te-am făcut și te-am crescut în crâncene nevoi*. CONTEMPORANUL, V, vol. II 504. *Se lăcuie între dâncii o bătăie crâncenă*. CREANGĂ, A. 112. *Și unul din luptătorii cei sui aprigi și mai crânceni*. MARIAN, T. 175. *O dușe [lăpa] spre arătare crâncenei sale stăpâne*. MERA, B. 163. *Iadul e intruparea pedepșelor celor mai crâncene*. ȘEZ. II 100/2. *Ce-am făcut cu mândra, Nime n'o poate strica*. *Yici popa, nicei vâldice*. *Nunai moartea, crâncena!* HODOȘ, P. P. 176. | Adv. v. b. *Grozav, cumplit*. *Iacă numai ei vede în cale un pui de șarpe, străcolindu-se crâncen în pulbere*. MERA, B. 5. | ȘI (prin apropiere de derivatele în -ed) **crânced**, -ă adj. = crud, cu totul necropit (POGOR, H. 229); (despre carne) nefript, cu sânge în două (ȘEZ. IX 153), săngeros; (despre oameni) amenințator (POGOR, H. 229); (despre fapte) neomenit (id. ib.), neomenesc. | Verbe: **crâncăni** (**crâncăni**) I, refl. = a se încrâncăni (2°), a se cutremura (de frică, groază, scârba). *Mă încrâncănesc* = mă nerezănesc, mă lufăresc de neleguire sau de cruzime. **POGOR**, HEN. 229. *De două zile mă gândesc, și carnea pe mine se crâncănează*. C. PETRESCU, I. II 8. *Și fi se crâncăni carnea pe tine, de groază!* ION CR. IV 166; (cu part. neoblicinut) **crâncănit**, -ă = crâncen; priloștit, împletșat, înflărat (despre cel ce se încapătănează la sta neactivi). CIAUȘANU, GL. *Un bun și scump tovarăș de lupte crâncănite*. ALECSANDRI, P. III 368. | Abstract: **crâncenie** s. f. = cruzime, ferocitate. *Matei pedepși înoc cu crâncenie pe cerbicioșii nobili unguri din Ardeal, rebelafți încon-tră-i*. BĂLCESCU, M. V. 313.]

— Dintr'un paleos. ***krōcēnij**, corespunzând rusescului *krōcēnij* „aprinș, violent” și împruțit cu paleos. **krōcīna** „epilepsie”, căruiua îi corespunde rus. *krpīna* „necaz, durere, înfristare”. — Cf. *crânced*, *incrâncăneza*.

CRÂNCENĂ vb. I^a }
CRÂNCENIE s. f. } v. **crâncen**.

CRÂNCES s. m. (Bot.) *Benolite (Geum rivale, G. urbanum)*. — Călătunul-doamnei și Cerențel. **PANȚU**, PL.

CRÂNCI vb. IV^a refl. *Geindre, pleurnicher*. — A (se) scânci, a plânge suspinând. **VICIU**, COL.

CRÂNCINĂ vb. I^a v. **crâncen**.

CRÂNCIÖB s. m. *Sorte de ver*. — Veripe metamorfozat care se găsește în gorun sau în alt lemn tăiat. H. XVIII 72.

CRÂNCOR s. m. *Sobriquet donné à un homme de haute taille*. — Poreclă dată unui om înalt. **REV. CRIT.** IV 85. — Cf. *crâncădău*.

CRÂNCȘOĂRĂ s. f. }
CRÂNCUȚĂ s. f. } v. **creangă**.
CRÂNG s. a.
CRÂNG s. a.

CRÂNG s. a. I. *Centre*. II. 1°. *Cycle*. 2°. *Firmament. La voie lactée*. 3°. *Cours, direction*. 4°. *Affaire*. 5°. *Aiguille (de la montre)*. III. 1°. *Bois, bo-cage, pré marécageux, taillis, buisson*. 2°. *Sentier, voie*. 3°. *Branches, morceaux de bois amassés pour réparer une digue*. 4°. *Morceau de pain*. 5°. *Friche*. IV. *Lanterne*.

I. † (Neoblicinut) *Centru (al unui loc)*. **POGOR**, HEN. 229. Cf. *crug* (I).

II. † *Astr.* (Rare: la plur.). 1°. *Ciclu, crug* (II 4°). *Grecii în al treile an socotesc de pun lună adăoș, iară Eghiptenii făcând luna de 30 [de] zile, adăoș preste un câte 5 zile fără de numărul anului, și așa se face crângul vremenilor întorcându-se în loc*. IIE-RODOT. 93. *Cumă-i Botezul și Cina Domnului... treburile să le slujim, și isprava lor și folosul lor treburile să le spunem și alte crânguri a credinței diucept*. **PSALTIRE** (a. 1651), ap. BV. I 188/2.

2°. (Rare, învechit) *Crângul cerului* = bolta cerească, firmamentul, *crug* (II 2°, 3°). *S'au dus sub crângul cerului*. SBIERA, P. 91/2. *Și noi ne-am luat Din conac în conac, Pe cai de olac, Pe crângul cerului, Pe fața pământului*. SEVASTOS, N. 100/2. *Și noi ne-am luat... Pe crângurile cerului*, id. ib. 102/2. Cf. **MARIAN**, NU. 465/2. *S'apucă ei și căută un lanț lung cât trebuia s'ajungă pe ceea lume. L-o potricit după cât li crângul cerului*. VASILIU, P. L. 18/2. (tălmăchire moșneagului povestitor: *crângul cerului*, depărtarea pe ceru, câtă li dela răsărit până la apus, și dela o margine până la alta a zării sau orizontului, măsurată cu o funie; lungimea funiei arată adâncimea dela fața pământului până pe ceea lume. id. ib. 257). | P. e x t. *Drumul robilor, calea lap-telei* (brăzândul cerni pe la mijloc).

3°. (Mold., Bucov.) *Curs, crug* (II 6°), *cireuit, direcție, mers* (Straja, Bucov.) **Com. TOMIAC**. *Crângu' anului, vremenii* = germ. der Lauf des Jahres, der Zeit. HERZ-GHER, M. IV 246. *Să o prăznuim de atunci după imblitcul crângului anului*. DOSOFTEIU, V. 8. 249/2. Cf. I.

4°. (Mold.) *Situație, treabă, afacere*. *Dac'o văzut făcându cum stă crângu' (= cum stă treaba), L-o lăsat și moșneac în banii lui*. ȘEZ. XXIII 55.

5°. (Bucov., cu aluzie la măsurarea timpului, pe cadrulul ceasornicului rotund cu un cerc) *Arătătorul ceasului* (Straja) **Com. TOMIAC**.

III. P. P. anal. (Înțelesul cel mai răspândit astăzi) Probabil că, la început, *crângul* să fi însemnat o pădure de forma unui cerc, în opoziție cu *codrul*, care era o pădure întinsă, mai mult s. mai puțin de formă pătrată. Astăzi se înțelege prin *crâng* o pădure (de câmp, izolată COSTINESCU) tănără s. mică, o pădure densă de aluni, fagi, frasinii mici (cf. H. XI 109), odrăslită din rădăcinile rămase în pământ, pe urma unei păduri tăiate, rădău, huciu (CREANGĂ, GL.), huceag, loc acoperit cu copăceli mici, cu tufe (ib. II-III 216), tufiș, tuferiș (H. IX 387), loc cu pădure tânără, cu tufăriș (PORUCIC, T. E. 329); pădure de câmpie crescută din lăstare, având o vârstă de cel mult 40 de ani (id. ib.); la Buzău însă se chiamă *crâng* pădurea bătrână de lângă oraș (mai mult sau mai puțin rotundă ca un cerc). În alte regiuni: *dumbravă* (C. C. II-III 216), *silihă* (ib. II-III 245), loc mai ridicat, aflător în afară de sat, de unde se vede puțin departe (PORUCIC, T. E. 470, cf. H. IV 52, 82). *Partea muntelui carele iaste despre fața crângului fiului Enom. BIBLIA* (1688), 166^r. *Fuge, tot fuge cerbul abicrând. Până așoeste în verde crâng. C. NEGRUZZI*, II 98^{rs}. *Lupit... sub crânguri tupașiși privea dulos la bivoli. ALECSANDRI*, P. III 369. *Câteva luni de-a-rândul nu mai auzi nici prin holde, nici prin crânguri, pocnetul ierbei de pușcă. ODOBESCU*, III 37^m. *E-un miros de tei în crânguri. EMINESCU*, P. 9. *Cum vândătorul 'ntinde'n crâng La pășirele lațul, id. ib. 272. Din crâng am intrat într'o cricină mîștinoasă. BRĂTESCU-VOINEȘTI*, ap. C. C. II-III 246. *Se ascundea prin desigurile crângurilor. ISPIRESCU*, L. 58. *Îi duc într'un crâng cu mărșicini, dându-le foc. ȘEZ. VIII 19. Prin crânguri tîeste, Apa-ă răcoasă, Frunza e umbrăoasă. TEODORESCU*, P. P. 435. *Ce-am iubit nu se mai vede, Nici prin crâng, nici prin liveze, Nici prin coștura verde!* id. ib. 277. *De n'ai fi fată de țarg, Ai veni cu mine'n crâng. ȘEZ. I 173^m. Moșule și gazdă bună, Ne-am luat crângul, pe lună, S'am vinit la Dumniata, VASILIU*, C. 73. *Se vaită corcolu' Radu Că i-a fugit satu'. [= Crângul]. GORVEI*, C. 115. *Sub două muchi de crâng, doi lucferi; sub doi lucferi, o moară ferecăit. [= Sprâncecele, ochii, gura]. TEODORESCU*, P. P. 246, cf. FUNDESCU, ap. GCR. II 370^m. # (Invoacăie a cui va fugărit, d. e. un haldue) *Apropie-te, crâng, Depărtează-te, câmp!* ZANNE, P. I 151. *Mal bun e un țepure în frigare decât doi în crâng. BARONZI*, L. 55^{rs}. *Bate crângu', să sară țepurii = caută să afle. ZANNE*, P. IX 453. *A lua crângul în cap = a fugi (de frică) repede, a se refugia prin păduri. Au înclăcat pre cal și au luat crângul în cap. MAGAZ. IST. V. 140^{rs}.*

2^a. P. restr. Cărare (după ce se pierde în pădure ION CR. V 61), drum. *Sfânta Ana i-a și dat semu, propind vântul și întorcându-l pe crângul său. SADOVEANU*, B. 182. *Cu doina și cu doiniță, Șoșpau crângu 'n poieniță. BIBICESCU*, P. P. 3.

3^a. P. ext. Umplutură (crăci, ramuri, lemnație) ce se trânteste la un zăgaz spre a-l repara după o inundație. COSTINESCU.

4^a. P. anal. Bucată de păne (Nădișul-rom., Sălaj), VAIDA), codru; (pentru trecerea sensului, cf. colac, covrig).

5^a. (Valen-mare, Muscel) Câmp nelucrat. H. IX 438.

[Plur. *crânguri*.] ȘI: (bulg. *krăgă*) *crăg* † s. a. (ad II 1^a) *Crăgul luielc. MOXA*, 348^m; *ering* s. a. = braț LEU, VICIU, GL. # Diminutive (ad III 1^a) *crânguleț, crâng(u)șor* s. a. *Băntul rămase adumbrat într'un crânguleț verde. ISPIRESCU*, L.

289. *În crângșor, unde o fântână curgând face helesieu. I. VĂCĂRESCU*, P. 12^{rs}.]

IV. (Mor.) Parte a morii (H. I 23, X 77, 317, 406, 506, XI 469, 517, XII 497, com. MARIAN) învârtită de roata cea mică din lăuntru morii (VAIDA), de formă cilindrică, având niște bețe de corn verticale, în care intră măselele dela roată (POMPIU, BIH. I 008), numită și: prâsnel, prâs-telnic, fener, fanar, vâlug, vâlog. Cf. DAMĂ, T. 151, 162, ȘEZ. VII H. XVI 97, HEM. 1669^{rs}, ION CR. V 61. # *S'a întors crângul morii!* = s'au schimbat vremurile, nu se mai întâmplă ca înainte! ZANNE, P. III 135. *Femelle, vîzând dela un timp că s'a întors crângul morii, că acumă nu-și mai pot bate bărbății... ei dimpotried că aceștia... le frig în băta, s'au strâns toate. MARIAN*, O. I 347. # P. anal. și fig. (În basme) Axa pământului. *Numal... de nu m'ar ajunge, până ajuns la crângul pământului, să-l îndrădit odată, să surup lumea. RETEGANUL*, P. III 65^{rs}. — Din paleol. *krōgu „cerc”* (sărb. *krug „cerc, câmpie rotundă, șes”*). Cf. dubletul *crug*.

CRĂNGĂ s. f. v. creangă.

CRĂNGĂI vb. IV^a } v. *croncăi* și *croncăni*.
CRĂNGĂI vb. IV^a }

CRĂNGĂRIME s. f. }
CRĂNGĂTŪRĂ s. f. } v. *creangă*.
CRĂNGIE s. f. }
CRĂNGŌS, -ŌASĂ adj. }
CRĂNGŌS, -ŌASĂ adj. }

CRĂNGȘŌR s. a. } v. *crâng*.
CRĂNGULEȘ s. a. }

CRĂNGUREĂ s. f. }
CRĂNGUROĂSĂ s. f. } v. *creangă*.
CRĂNGURŌS, -ŌASĂ adj. }
CRĂNGUȘŌARA s. f. }

CRĂNGUȘŌR s. a. v. *crâng*.

CRĂNGUȘĂ s. f. v. *creangă*.

CRANIU s. a. (Anat., Med.) *Crâne*. — Cutia osonă care conține și ocroteste creierul la animalele vertebrate, scăfărlie, hărcă (1^a), cf. căpățână, țeastă, tidvă. *Oazele cele largi ale craniului. KRETZULESCU*, A. 13^{rs}. *În dulapuri erau... crane de oaseni. EMINESCU*, N. 52. *Ocaș... cu cranial măsurat la sercicil antropometric. C. PETRESCU*, I. 58. [Plur. *cranii*.] Forme f: *cran* s. a. (cu plur. *crane*) COSTINESCU, *crană* s. f. lb. # Adjective: *cranian*, -ă (pronunț. -ni-an; plur. -nieni) = cu privire la craniu. | Alte derivate: (<fr. *cran(i)ologie*) *cranologie* (pronunț. -ni-o; învechit *cranologie*) s. f. = studiu conformărilor craniului în legătura ce ar fi având cu înclinările, dispozițiile, vocația omului, cf. *cranioscopie, frenologie. Din știința cranologiei s'ar putea afla câte virtuți, câte viziuri au fost în ele. C. NEGRUZZI*, I 216; (fr. *craniomètre*) *craniomētru* s. m. (pronunț. -ni-o) = compas cu care se măsoară diferitele diametre ale craniului; — (fr. *cranioscopie*) *cranioscopie* s. f. (pronunț. -ni-o) = știința care vrea să determine după aspectul craniului funcțiunile diferitelor părți ale creierului sau însușirile suferite ale omului; — (<fr. *craniotomie*) *craniotomie* s. f. (pronunț. -ni-o) = operație chirurgicală de tăiere a craniului unui

copil mort în pânțelele mamei, când nu se poate opera afitel nașterea.

— N. după fr. (<lat. *cranium*, <grec. κράνιον, idem).

CRANIÂN, -Ă adj.

CRANIOLOGIE s. f.

CRANIOMETRU s. n.

v. *craniu*.

CRANIOSCOPIE s. f.

CRANIOTOMIE s. f.

CRANOLOGIE s. f.

CRANȚ! interj. Interjection exprimant le grincement des dents ou celui de la serrure. — Onomatopée limitând: zgomotul pe care-l fac dinții rozând ceva uscat s. scârțâitura produsă de broasca uzând de lacă, când se învârteste cheia (CADE). [Verbe: **crânțâi** IV^a refl. = a se clănțâni (SEZ. II 220), TDRG.], cf. **crônțâi**; — **crânțâni** (**crânțâni**) IV^(*) intrans. și trans. = a scârțâi din dinți (BARCIANU), a ronțâi, a face zgomot cu dinții rozând ceva uscat (CADE), a dărdâi din dinți de frig (com. POPOVICI), a clănțâni, (foarfecele). *Să-ți sfâșie inima'n bucdi și să-ți crânțâne capul în dinți. VLAHUȚĂ, N. 94. Începu să o crânțâne cu dinții ei mărunți. C. PETRESCU, C. V. 14. Au crânțânit foarfecele. C. PETRESCU, I. II 76.]*

— Onomatopoe. Cf. *clănț*.

CRANȚ s. n. (Zid.) *Palancon*. — (Mai ales la plur.) *Cranțuri* = palate, bucdi de lemn cioplite ce se bat pe bucdul, iar între ele se pune pământ, spre a se forma zidul unei clădiri. BOCEANU, MEH.

— Din germ. *Kranz*, propriu „junună”.

CRANȚĂ s. f. v. *erintă*.

CRANȚĂI vb. refl. IV^a

CRANȚĂNI vb. IV^(*)

CRANȚĂNI vb. IV^(*)

v. *cranț*.

CRANȚI vb. IV^a v. *crânui*.

CRAP s. m. (Iht.) 1°. *Carpe* (*Cyprinus carpio*). 2°. Nom d'une constellation.

1°. Peste de apă dulce de baltă s. de apă curgătoare, ajungând până la lungimea de un metru și la greutatea de 25-30 chilogramme, de formă lunguiață ovală, puțin tescuită pe laturi, cu spatele arcuit și cu pânțelele lăbărțat; e acoperit cu solzi mari de culoare verzule închise bătdând în albastru s. auriu; gura îl e mare și cu buze cărnoase, de fiecare parte a fălcii superioare cu câte două mustăți groase și lungi; coada îl e adânc scobită la mijlocul ei în formă de semilună. ANTIPA, F. I. 101, FR. ATILA, P. 275, DAMÉ, T. 127, H. II 186, III 48, IV 55, V 4, VII 69, etc. Cf. *ciortan*, *ciortânaș*, *ciorto-crap*, *ciuculean* (F. R. ATILA, P. 295). *Krap* = carpio. ANON. CARL, LEX. MAIS., LB. 1 *maje* de crap. CUV. D. BĂTR. I 206. *Pescarii... prindeau... crap, acumbii*. IONESCU, M. 86. *Zănotarul știe toate locurile unde iernezău crapul sub ghiață*. ANTIPA, P. 27. *Cea mai bună mâncare a pescarilor este crapul la proșap*, lb. 761. *Solzi de crap, dinți de ștică făcute praf, se suflă în gât pentru cel perit*. LEON, MED. 86. *Cel cu chipul de arap, Buzat, negru, ras pe cap și cu solzii mari de crap*. ALECSANDRI, P. P. 106. *Morunul și crapul mare Cinci*

groșice de parale! TEODORESCU, P. P. 300. *Crapul... sărat*. SEZ. I 16. *„Bâsică de crap uscată*. PAMFILE, B. 20. *Ciorbă de crap*. || P. gener. Peste (când se vorbește de cei doi pești cu care Christos a hrănit cele cinci mii de oameni) (cf. PAMFILE, CER. 170, OTESCU, CR. 20). # **Cap de crap, creeri de iepure** = cap mare, mînte puțină, ZANNE, P. I 440. || **Specii: crap box** = cyprinus carpio, caput delphini (ANTIPA, F. I. 115), o pocitură a crapului comun (FR. ATILA, P. 282); **crap ghebos** = cyprinus carpio var. Gibbonis (ANTIPA, F. I. 116, FR. ATILA, P. 780); **crap gol** (ANTIPA, F. I. 103) s. **golaș s. lin** = corcitură de lin și crap (F. R. ATILA, P. 285); **crap săltăreț s. crap sulețnic** = cyprinus carpio s. hungaricus, cf. călăuz, șuet, sulă, suloiu, sulinar, sulac,olocariu, ulucariu (ANTIPA, F. I. 116-117, lb. P. 594).

2°. Nume de constelație (PAMFILE, CER. 170). [Diminutive: **crăpean** s. m. (plur. -ceni) = crap mic (COSTINESCU, BARONZI, L. I 94) de o vară, ciotărniceă (ANTIPA, F. I. 114, F. R. ATILA, P. 67, H. VII, 406, pulu de crap (CIAUȘANU, GL.), *Înșind în oraș... unu' cumșără un crăpean proaspăt, altu' o lipic caldă...* JIPESCU, O. 159. *Un pulu de crap ajunge până în toamnă crăpean*. ANTIPA, P. 223; — (neobincinut) **crăpușan** s. m. (BARONZI, L. I 94); — **crăpșor** s. m. (PONTBRIANT); — **crăpșor** s. m. (COSTINESCU), *ciortan* (H. III, 309); — **crăpuștean** s. m. (H. III, 325). *Un crăpuștean încă viu*. SADOVEANU, I. A. 63. *„Poftim... pește bun, proaspăt... și-și alesc... un crăpuștean auriu*. ION CR. II 279; — **crăpău** s. m. O altă varietate [de crap] *din cele mai cioușe, ne pare crăpăul de mare, pecuit mai ales prin porturi*. F. R. ATILA, P. 285.] — Din sârb. s. bulg. **krap**, idem (trecut și la Albanezi: *krap*, idem).

CRAPĂ vb. I. 1°. *Éclater, crever, se fendre, se crevasser. Fendre*. 2°. *Craquer, écloro; se gercer, se fendiller. Crever* (de douleur), *étouffer* (de colère). 3°. *Entr'ouvrir. Poindre* (en parlant du jour). 4°. *Crever, mourir*. 5°. *Se crever* de mangaille. 6°. *Orier*.

1°. (Despre obiecte tari, dure, neelastice) Intrans. A se desface (în două) în mod brusc (și cu zgomot), a se despică (în urma unei lovituri vehemente, a căpăta o despicătură) a se căsca III (de ger, vânt, căldură, secetă, cutremur, etc.), a plesni. *Apropîindu-se la o piatră...*, [sfânta] *rugă Dumnedzău, și crepă* (= se desface) *piatra, de o ascunse*. DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Atăta turnările cât și biserică un crăpat* (a. 1756), URICARIUL, XIV 182/3. *Căzu ou jos din poala lui Filip și crepă*. ALEXANDRIE (a. 1799), ap. GCR. II 106/7. *Parca cea mai de jos a corbiilor... crăpase puțin*. DRĂGHICI, R. 10. *Frigul... ajunge atăta de mare, căd* [= încât] *și pietrele și lemnele crepă*. I. IONESCU, C. 241. *Astfel gerul e de tare...*, *crăpă oulă la corb*. ALECSANDRI, P. III 356. *Cherănuț un crăpat*. CREANGĂ, P. 24. *Crapă ceva*, GCR. II 254/5. *Capră neagră 'n piatră caldă; Piatra'n patru bucdi crăpă. Așa să crăp capu' caprei, cum a crăpat piatra'n patru*. SEZ. I 273/4, cf. 57/8, II 87/8, MAT. POLC. 1474. || (Cu același sens) R e fl. *Decodată se crăpă și se deschise șărduă dinaintea ei*. ODOBESCU, I 270/1. *Odată... Africa era legată cu Asia, dar uscatul s'a crăpat și s'a născut astfel Marea Roșie*. MEHEDINȚI, P. 27. *Cu pumnul'n masă-o dai, Masa'n două s'o crepat*. SEZ. IV 9/7. *Mă mir cum îl răbdă pământul, de nu se crăpă, să-l înghițită!* lb. III 100/1. *Urciorul nu merge de*

multe ori la apă, căci ori se sparge, ori se crapă. ZANNE, P. IV 165, cf. 148. || Trans. (fact.) A face să crape, a desface ceva lovind; s.p.e.c. a despică un lemn lovindu-l cu securea; cf. a sparge. *Krēp* = crepo, findo. ANON. CAR. *Lovi pre împăratul cu un băf în cap, de-i crepă capul rău.* MOXA, ap. TDRG. *Crăpând una* [= o nucă de cocos], *au nflat miezul ei dulce și bun, ca de migdale.* DRĂGHICI, R. 51. *Au crăpat pușin, cu toparul său, tulpina copaciului* id. ib. 102. *Crăpă, Doamne, pământul, Să intre în el uritul; Crăpă, Doamne, paștea, Ca să iese dragostea!* BIBI-CESCU, P. P. 198. *Pune-l să-și crape un stâncen de lemne.* || Unde dai (s. bați ZANNE, P. IV 271 s. o plesnești CREANGĂ, A. 45) și unde crapă! se zice când o acțiune are un efect cu totul neașteptat. (Hiperbolă) *Crăpă pietrele s. lemnele (de frig s. de ger)* = e ger strașnic. *Era un puț de ger în dimineața aceea, de crăpau lemnele!* CREANGĂ, A. 23.

2. (Despre obiecte elastice, supuse unei prea mari tensiuni s. despre părți ale corpului inflamate) Intrans. A se desface (din cusătură), a se spinteca (dar astfel încât părțile să se mai țină una de alta, a plesni (fără să cuprindă în mod necesar, ca acesta, ideea de „dintr-o dată, în mod brusc”); s.p.e.c. (despre muguri, boboci de floare); a se desface în urma unei ecloziuni, a se deschide; despre piele, buze, uger, etc.) a căpăta crăpături. *Intr'același pom mugurul crepă, frunza se descelea.* CANTEMIR, 187. 126. *Săpatul trebuie a se face înainte de a crăpa ochii sau căpușa.* I. IONESCU, P. 50. *Crape-mi sura opineșă!* ALECSANDRI, P. I 70. *Ludănd câte un drăcoșor de cornișe, mi-ți ardea cu palcele, de-i crăpa plicca.* CREANGĂ, P. 306. *Străns la piept, de sta să-i crape sucmanul.* IPIRESCU, L. 177. *De multe ori, vara, vacilor le crăpă fățele.* ȘEZ. IV 125/30. *Să-i crape boșoale!* TEODORESCU, P. P. 370. *Cârnașul, când se nedeasă, începe a crăpa.* ZANNE, P. III 505. *A da într-o bucă, să crepe cealaltă* = a plesni de gras. id. ib. II 21. *Mi-au crăpat mâinile de frig.* (În impreciații s. prin hiperbolă și despre om) *Să crăpe în două!* id. ib. 204/6. *Crăpă, de gras = e foarte gras.* || (Cu același sens) Refl. *Să-i cumperi cizme de capră, Că altele se tot crapă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 437. || Trans. A spinteca, a tăia, a rupe. *Crăpă, babă, un sac în patru și fă leșpedea* (= cearsaf) pe pat. DOINE, 290. || (Fig., despre om s. părți ale corpului lui; Intregit prin: de ciudă, de neocaz, de durere, de dor, etc.) Intrans. A plesni (de...), a nu mai putea (de...). *Crape-mi-ți inima în tine!* TICHINDEAL, P. 57. *Taman acum a crăpat răutatea din ea.* D. STĂNOIU, C. I. 198. *Crăpa fierca într'ina, de neocaz, când căzu mielul.* IPIRESCU, L. 65, cf. ȘEZ. IV. 157/30. *Pune-mă slugă la rite, Să te căd tot prin ohor. Că-mi crăpă inima'n dor.* HODOȘ, P. P. 53. *Îmi crăpă obrazul de rusine* = nu mai pot de rusine. Cf. ROMÂNUL GLUMET, I 56/5. ION CR. III 219, com. TUFAN, D. STĂNOIU, C. I 221. *A-i crăpa (cuiva) buza s. maseana (în gură) după ceva* = a avea mare nevoie de ceva, a se prăpădi după ceva, a nu se putea lipsi de ceva. *Am avut o treburină, de-mi crăpa buza, de 200 de mahmudete.* GHICA, s. 513. *Să-i crape numele!* = draclul. ION CR. III 286.

3. Trans. A desface s. deschide (ușa, ochii) nițel, a întredeschide. *Dar cum crapă ușa, o și închid la înșeală.* D. STĂNOIU, C. I. 137. *Fata crăpă pușin poarta.* RETEGANUL, P. IV 6/50. *Se deșteptă din somn, crăpă pușin ochii.* DELAVRANCEA, ap. CADE. | (Complementul „ochii” devine

subiect) *Văzu (împăratul) un munte mare, de care nu mai căzuse de când îi crepase ochii* (= de când văzuse lumina zilei, de când s'a născut). CĂTANĂ, ap. TDRG. || Refl. A se deschide puțin, a se întredeschide. *S'a crăpat ușa.* (Cf. BĂRSEANU). || A se crăpa de (zori de TDRG.) *ziură* (rar: de lumină TDRG.), mai rar: *zorile* (s. *zori de zi*) se crăpă s. *ziua erapă* = a apărea la sfârșit o geană de lumină, a se lumina de ziură, a se face ziură, a se lvi zorile. Cf. H. II 28. *Când se crăpa de ziură, izbîră fără de veste Turcii pe ai noștri.* BĂLCESCU, M. V. 100. *Când răsărea luna, de era două ceasuri pînă se crăpa de ziură, curtea era plină de vînatari.* GHICA, s. 283. *Când ajunsă, se crăpa de ziură.* IPIRESCU, L. 317, cf. TEODORESCU, P. P. 674. *Zori de zi când se crăpa, Pescăruș se'nțorcea.* id. ib. 310. *Se treziră cî crăpa de ziură.* ȘEZ. VIII 68. *Crăpă reasul!* = dete Dumnezeu! în fine, în sfârșit! CIAURANU, V.

4. Spec. Intrans. (Despre vite) A muri în urma plesnirii pântecului din cauza gazelor. *Vitele coruțe, când mănăncă prea mult trifoină verde și barabule* (= cartofi), *mai ales trifoința, pe inimă goală, crapă.* Com. MARIAN. *La nevoie, li se infige cuțitul între coaste, ca să se desumfle, căci altfel crapă.* PAMPILE, B. 73. || P. gener. (Despre orice animale) A muri (orice fel de moarte; în cele mai multe regiuni se spune numai despre oameni că „mor”, animalele „crapă” sau „pier”, cf. H. XVIII 78, 262; s. ext.: (despre oameni: în glumă, în dispreț s. în impreciații) a muri, a-și da sufletul, a pieri, (în înțeles hiperbolic) a nu mai putea răbda, a se prăpădi (de sete, foame, frig, oboseală, etc.). *Cu mîndru! zugrumă sus-î mîdășește, împrecurându-l cu ceva, pînă crepă* (: *crapă* MUNT.). PRAV. 319. *Crepă balaurul.* DOSOFTEIU, V. s. 116. *Tălharii, aceea bûară, crepâră.* id. ib. *Să creape pizmașii!* id. Ps. 88. *De ar fi omul îmbrăcat cu haine franțuzești, ar crăpa de frig.* LET. I 27/20. *Care* [fîncă] *de multă goană, ajungînd la apă unde au acis fiara, au crăpat de apă, lîmbînd multă.* id. I 91/2. *Mulți cai au crăpat.* id. III 158/30. *Capul hoșilor... au crăpat și s'au dus la draclul.* MAGAZ, 187. IV 100/30. *Muteresții* [gîndaciilor de mîtașe] *atîta odă pînă ce crepă.* ECONOMIA, 209, cf. 219. *Mulți boi de seate vor crepa.* CALENDARIUL (1814) 68. *Dar să crepi măcar, nu le toia lăra!* C. NEGRUZZI, I 10. *Ierburii veninoase, de care cum boa, crăpa.* id. I 171. *Uraganu-acum alcargă pîn'ce cuii lui îi erapă.* EMINESCU, P. 70. *De-ar crăpa odată, să crape, și harabagiul care e'a adus!* CREANGĂ, P. 110. *Voi... să hazurîți de căldură, iară eu să crăp de frig!* id. ib. 252. *Crăpă de sete.* id. ib. 201. *Piesni fierca într'ina, de neocaz, căcu și crăpă ca necuratul.* IPIRESCU, L. 26. *Acușu 59 corodine* [crenel] *și toate au crepat* (Merișor, Jiu). VICIU, GL. *Oile-au crăpat.* MARIAN, s. 44. *Boii, casa, or crăpat.* ȘEZ. XXIII 75. *Cine m'o cecăa, să crepe!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 195/30. *Trandafir cu vîrfu'n apă, Plînge mîndrușă de crepă* (= de se prăpădește, grozav). HODOȘ, P. P. 80. *Să știu, dragă, c'oiu crăpa, De tine nu m'oiu lăsa.* VASILIU, C. 119. *De sete... crapă.* CĂTANĂ, B. 36. *Draclul erapă, când faci bine.* IPIRESCU, ap. GCR. II 200/30. || (Hiperbolic, despre oameni) A plesni (de ciudă, mînie, neocaz, etc.) *Îi vine cuica, suzindu-i, să crepe de neocaz.* C. NEGRUZZI, I 198. *Crăpă de ciudă cucoana, că nu-și poate mărita faia.* ALECSANDRI, T. 324, cf. SADOVEANU, B. 218. *Dă-năc crăpă de durere.* CREANGĂ, P. 58. *Creja de năc.* CĂTANĂ, P. II 17.

5. Intrans. A mânca atât de mult, încît să

aihă simțul că trebuie să se spargă; p. e. t. a. mânca mult (com. MARIAN); p. e. t. (familiar, despre altul, cu ură, cu dispreț) s. în ciudă, prin unele regiuni și fără această nuanță) a mânca. *Nă, crapă!* = na, mănâncă (până ce vei crapă). Cf. ION CR. III 377. *Toată ziua crepă și nu se mai satură!* I.M. *Ea pleacă la oală, să-i ducă să crape.* PANN, P. V, I 154. *Stăi, stăi, gloabă!... ai flămânzi!* De mult n'ai crepat! CONTEMPORANUL, VI, vol II 292. *Isai, Isai, crapă la susaiu.* Ib. VI, vol. I 391. *Ce crepi atâta* (= vâri atâta mâncare, îndopă atât de lăcom) *în tine!* Com. MARIAN. *Crapă 'a tine cât îi putea!* (Vicoval-de-sus, Bucovina) Com. CĂRSTEAN. | *Te trimite și nămăncat, să te hrănească cu...!* bufină baba Ioana. „Vezi că-i mămăligă pe masă... Du-te și crapă până-i pleni!” REBREANU, RĂSCOALA II 30. | (Mai rar) TRANS. A mânca ceva. *Tia mai trebuit și coticiu... să-mi crepe gâlnuța!* NĂDELDE, ap. TDRG. *Hai să crăpăm ceva!* DDRF. *Toată noaptea m'au crăpat pucrii* (Moldova). Com. D. IONESCU.

6. † Intrans. (Latinism, la CANTEMIR) A striga. *Toți com, toți primim, cu toții așezându-l și curândul acesta înlărim și adăcerim! din-luntru crepări.* IST. 124.

[8]. **CRĀPĂ** vb. I. | Ind. prez. pers. I: *crăp* (crap, creep); II: *crăpi* (crapi, crepi); III: *crăpă* (crepă); I. plur. *crăpăm* (crepăm)...; conj. pers. III: *să crape* (crăpe, crepe). | Abstracte: **CRĂPĂRE** (crepăre) s. f. Crăpărea pielei (la vite). Cf. H. XVI 241. *Crăpărea* (făclor la vaci. ȘEZ. IV 125; — **CRĂPĂT** (crepăt) s. a. *Ai un matiu, de crăpat lemne!* ȘEZ. 23/10. *Crăpatul* (făclor...), DAMÉ, T. 30. *Până la crăpatul zilei trecară... pe pod.* BĂLCESCU, M. V. 165. *Crăpatul zorilor.* AGĂRBIȚEANU, P. M. 29. *De crăpat, rita cu greu scapă.* ȘEZ. IV 123. *Să deie crăpatu'atr'înan!* = să crepe, să moară. Cf. HERZ-GHER, M. IV 244. *Toarună-l la duhă pe 'mnealui, și să nu care cumva să-i dați ceva de crăpat* (= mâncat). RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. *Te gândești numai la crăpat* (= mâncat)! CONTEMPORANUL VI, vol. II 23. | Adjective: **CRĂPĂT** (cu negativul *nerăpătat*), -ă (ad 1^a) Am un butuc întreg și unul crăpat. Com. MARIAN. *O oală crăpată.* COSTINESCU. *Un clopot crăpat.* Id. *Vite... cu unghia necrăpată* (= nedespiciată) E. VĂCĂRESCU, IST. 248/10. *Eu la crajba și dragostea. De tare ce-s, trei mă fin. Cu capul tăiat Ș'n două crăpat* (= Condeul). GOROVEI, c. 98. *Să crepi ca un fir de măt în patru crepat!* GCR. II 340. *Sednura crepată trebuie cleită.* ZANNE, P. III 326. *Daă o lei prea lată, rămâi cu ea necrăpată* = cine se apucă de prea multe, nu isprăvește nimic. Cf. DDRF.; (ad 2^a) *Era zdrențioasă și cu mâni crăpate.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Buzele crăpate.* DDRF. *Săraci feciori dela sate, Cum vă strîpă la cetate și vă dă haine crape!* MARIAN, I 63; (ad 3^a) *Ascară trecuți călare Pe la poarta dumitale, Și căzuți poarta crepată.* DOINE, 159. *De-az veda una crăpată, Să mă văd afară odată!* MAT. POLC. 1364; (ad 4^a) *Șcu de cacă crăpată.* TEODORESCU, P. P. 374^a. *Carne de cacă crăpată.* ALEXICI, L. P. 255/10. — **CRĂPĂCIOS, -OĂSĂ** = care crapă lesne, plăneste ușor; (despre piele) crăpat, plin de crăpături, aspru (GOROVEI, CR.); (despre oameni) care crapă (= mănâncă) mult, lăcom la mâncare. *Mâni crăpăcioase.* MARIAN, NA. 35. *De umblu cu pieptene și nu te speli, apoi de vei aținea de față, ți se face crăpăcioasă* (= aspră). GOROVEI, CR. 270. *Poană crăpăcioasă.* H. XIV 358. Cf. H. ION CR. IV 305. *Peșene crăpăcios* = galben și care se crapă când se coace. CIAUSANU, V. (Substantivă) **CRĂPĂCIOSULE** = mănăciolo-

sule, nu te mai saturi! ION CR. IV 305; — (+ răpănos) **CRĂPĂNÓS, -OĂSĂ** = crăpăcios, aspru (despre piele). *Să nu te scâlzi, până nu-i mănca o bucoșică de caș, că altfel îți rămâne pielea tot neagră și crăpănoasă* (crăpată). GOROVEI, CR. 58; — (+ scorburos) **CRĂPURÓS, -OĂSĂ** = găinos, crăpat. JAHRESBER, V. 189. | Alte derivate: (reconstruit din *crăpăcios*, cf. căcăcea; în glumă s. dispreț) **CRĂPĂCEA** s. m. = om care mănâncă lăcom și mult și nu se mai satură (ION CR. IV 305), mănăcios (FURTUNĂ). *Aiata-i Crăpăcea!* ION CR. IV 305. *Parcă-i frate cu Crăpăcea, așa crapă într'insul!* FURTUNA; — **CREPĂNIȚĂ** s. f. = parte a unui trunchiu crăpat în lungul (Crăcești, Maramureș). Com. ITTU; — **CRĂPĂNIȚĂ** s. f. = (familiar, prin București) mâncare; — **CRĂPA** s. f. art. (Mitol. pop.) = unul dintre numele Avestiței. ȘEZ. V 156/10.

— Din lat. *crepo*, -are „a trosni, a pocni”, apoi „a plănă”, sens atestat în latinitatea de mai târziu și păstrat în limbile romanice. Pentru sensul 4^a, cf., afară de fr. *crever*, ital. *crepare*, și germ. *krepieren*, sârb. *krepiti*. Expresia (sc) *crapă zorile* se poate asemăna pe de o parte cu v.-fr. *l'aube criece* (CCDE, nr. 401), pe de altă parte cu bulg. *zora pukna*, n.-gr. *ξοσασεν ó αυγερονός* (PAPAHAGI, P. A. nr. 150). — Cf. *crapăt*, *crăpătură*.

CRĂPA s. f. art. (Mitol. pop.)
CRĂPĂCEA s. m.
CRĂPĂCIÓS, -OĂSĂ adj. } v. *crăpa*.
CRĂPĂNÓS, -OĂSĂ adj.

CRĂPĂT s. m. sing. }
CRĂPĂȚ s. m. sing. } v. *crăpet*.
CRĂPĂȚI vb. IV^a }

CRAPĂTOR (IU) s. a. v. *cărpător*.

CRĂPĂTUL s. m. art. v. *crăpet*.

CRĂPĂTURĂ s. f. 1^a. *Fissure, fêlure, fente; crevasse; déchirure. Entaille à l'oreille, pour marquer les brebis. 2^a. Gerçure. 3^a. Entre-bâillement. 4^a. Vagin. 5^a. (Par dérision) Femme. 6^a. (id.) Lourdaud, rustre.*

1^a. Deschizătură (gaură s. groapă) lunguieată și îngustă formată într'un obiect care a crăpat s. a fost crăpat; p. ext. gaură, borbă s. groapă de forma amintită; spec. deschizătura îngustă a usii, ferestrii, pleoapelor; rană neadânc pe piele; cf. *despicătură, căscătură, spărtură*. *Krepătură* = fissura ANON. CARL. *Creptura* = fractura. LEX. MARS. 208. *Sednurile ceale dela porți, acund crepături, le astupa cu feștilă și cu smoolă.* ILICHOE, ap. GCR. II 93/10. *Crăpătura buzelor.* PLODURESCU, O. 312. *Crăpătura de lângă închietura acestui deget.* DELĂGHICI, R. 55. *Creptările păreților. Astupa creptările luntrei.* I.M. *Se ascunse într'o crăpătură de grindă dela tavanel casei.* ISPIRESCU, L. 221. *Creptătura patului.* DOINE, 212/10. *Ce nu e făcut (în casă) de om?* (Crăpătura). ȘEZ. IV 97. | Spec. (Păstor). Ca să-și cunoască oile, proietarii le însemnă cu diferite semne. Semnele se fac la o ureche sau la două și se numesc: ... *creptătură*... împănătură s. sfârțicătură. PRECUP, P. 23.

2^a. Rană ușoară în formă de lîni pe piele. Cf. *crăpa 2^a. Toate bucele, crăpăturile... agăricurile, șez. I 82/10. Crăpăturile se fac la nările nasului... la buze, pe față, când ieși neucut în vânt, pe picioare... Crăpături mari au mai ales femeile*

la cöldie. PAMFILE, B. 25. *Crăpăturile sânnului*. BIANU, D. 8.

3. Spațiul îngust între o ușă (fereastră, etc.) puțin deschisă și tocul ei, căscătură. Cf. crăpa (3°). *Prin crăpătura ușii vine vânt săgetător*. PANN, P. V. III 35. *A zărit într-o zi doi ochi negri, prin crăpătura perdelei*. I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Uitându-se pe furiș pe crăpătura ușii, văzu cum din capacul oalei sări o fată*. ISPIRESCU, L. 364.

4. P. a. n. a. l. (Vulgar.) Organul genital la femeie (PAMFILE, C., HERZ-GHER., M. IV 244) s. la lapă (DR. V 315).

5. P. ext. (În batjocură, vulgar) Femeie. HERZ-GHER., M. IV 244.

6. (Bucov.) Bădăran, moșic. HERZ-GHER., M. IV 244.

[8]: *crăpătură* s. f. | Diminutive: *crăpăturică*, *crăpăturuță* (LB.) s. f. (ad 1°) S'au făcut muscă și... s'au ascuns acolo într-o crăpăturică. SBIERA, P. 10.]

— Din lat. *crepatura*, idem (1°). Cf. crăpa.

CRĂPĂTURICĂ s. f. }
CRĂPĂTURUȚĂ s. f. } v. crăpătură.

CRĂPEAN s. m. (Iht.) v. crap.

CRĂPELNIȚĂ s. f. v. erăpa.

CRĂPET s. m. sing. 1°. Aube. 2°. *Grosse chaleur*. 3°. *Diablic*. 4°. (Après une négation) *Rien*.

1°. *Crepetul de zori* = crăpatul zorilor. *În toate unghiurile era încă lumina îndoielnică a crepetului de zori*. SLAVICI, ap. TDRG.

2°. *Crăpet* = căldură mare (H. IX 35), arșiță, vîplie, zădăf, zăpușală, cocăt (PAMFILE, CER. 34). *Uf, ce crepăt al dracului!* BOCEANU, MEH.

3°. *Crăpăta* = dracul. RĂDULESCU-CODIN. # *Pentru ce să dai, da-ți-ar crepete!*, se zice, de pildă, de-o mamă supărată, unui copilăș ce-a dat în frățene-său sau în altul. ION CR. III 220.

4°. (După negațiune) *Nu știe crepăt* = absolut nimic (Rucăr). Com. C. LACEA (cf. nuștie nici pe dracu').

[8]: (ad 1°) *crăpet* s. m. sing.; (ad 2°) *crăpăt* s. m. sing. (Olt.) = arșiță. HEM. 1746/m. *crăpăt* s. m. sing. = arșiță de soare, lipă r. CIAUȘANU, V.; drac; (ad 3°-4°) *crăpăt* s. m. sing.; (ad 3°) *crăpete* subst. | Verb: (ad 1°) *crăpăți* IV° intrans. = (despre zorii zilei) a se ivi. *Începură zorile a crăpăți*. SLAVICI, ap. TDRG.]

— Din lat. *crepitus* „pocnitură, plesnitură”, apropiat, ca înțeles, de verbul *erăpa*. Desvoltarea sensului 2° nu e clară.

CRĂPIȚĂ s. f. v. eracă.

CRĂPSÓR s. m. }
CRĂPÓC s. m. } (Iht.) v. crap.

CRĂPÓU, -ŪIE adj. v. căpriu.

CRĂPURÓS, -OĂSA adj. v. erăpa.

CRĂPUȘAN s. m. (Iht.) v. crap.

CRĂPÓSNIC s. m. }
CRĂPÓȘNIC s. m. } (Bot.) v. căpusnic.
CRĂPÓȘNICĂ s. f. }

CRĂPSÓR s. m. (Iht.) v. crap.

CRĂPUȘĂTE s. f. plur. Jeu d'enfants. — (Covurii) Numele unui joc de copii, cf. de-a-pasărea sboară, cioară (5°). H. III 312.

CRĂPUȘTEAN s. m. (Iht.) v. erap.

CRAS, -Ă adj. *Crasse* (se dit de l'ignorance, de la sottise). — (În legătură cu substantive abstracte) Gros, grosolan, trecând măsura obișnuită. *Mediocritatea crasă se lăfățește pe la răspântii de uliți*. GOGA, Ț. N. VI 2. *Intârzierca... ce se pune în soluționarea acestor chestiuni și pe care doar indolența crasă a celor din fruntea treburilor obștești o poate scuza...* UNIVERSUL, 1930, 15 Dec. — N. din fr. (lat. *crassus*, -a, -um, „gras, gros, grosolan”). Cf. dubletul *gras*.

CRĂSĂ s. f. v. erasnă'.

CRĂSCĂ s. f. *Branloire*, grand châssis du séchoir de tenturiers. — Scândura, prăjina lungă pe care boiangii întind firul văpsit, pentru ca să se usuce. DAMÉ, T. [Derivate: *craschită* s. f. = creangă cu două ramuri egale s. aproape egal de tari, cârlig, gemănare, găteji fureți (Tulghes, în Cluc, com. ITTU); — (Olt.) *erăscóniu* s. a. = unctionă de țesut (H. IX 61).] — Din rut. *kraska* „culoare”.

CRĂSCĂ vb. I v. erăscă.

CRĂSCĂ vb. I intrans. 1°. *Grincer* (des dents). 2°. *Eclater* (en parlant du bois ou de la pierre). 3°. *Tonner*, faire des éclairs.

1°. (În Mold. și Transilv.) A scărâni din dinți (de ciudă s. de mânie CREANGĂ, GL.), a crășni, a crăști (MARIAN, V. 161, a scărțăi (BUD. P. P., ION CR. IV 159). *Ei a crăștat din dinți și începu a privi cu băgare de seamă casa vecinului*. CONTEMPORANUL, III 781. *Văzând ei, dracul, că și aici n'a izbutil nemica, crășcă din măsele și erăpa de ciudă*. CREANGĂ, P. 145. *Pasca cum gustau, De-odată dinții crășcau*. TEODORESCU, P. P. 264. *Dece-i Iuda d'a crășca, Sânt-Ilie-i cucănta: 'Taci, tu, Iudă, nu crășca'*. ALEXICI, L. P. 152. *I-o traz un ciocan în săli, Di crășca moara'nă măslii*. VASILIU, C. 181. Fig. *Crășcă iadu' și mă cere, Fără badea nu pot mere; Crășcă iadu' să m'apuce, Fără badea nu m'oi duce!* MĂNDRESCU, P. P. 68 (cf. și BUD. P. P. 27). # (Mai ales după negațiune) a nu crășca = a nu erăcni, a tăcea chibit (ION CR. IV 159).

2°. P. a. n. a. l. (Transilv.; despre lemne când e ger) A scărâi, a pocni, a crăpa (1°). *Crășcă lemnele, de frig*. POMPILIU, BIIH. 1008. *Iarna, de gerul cel amarănc...* crășcau lemnele și pietrele. EMINESCU, N. 41.

3°. Unipers. *Crășcă* = fulgeră și tună (despre vâzduh, în timpul furtunilor de vară; com. FURTUNĂ, Cocerăni-Botosani).

[Pres. înd. *crășcă*; 8]: *cărăciea* ♀ vb. P. *Kérskedz*. ANON. CAR. — *erăscă* vb. I (pe la Blăștița, VICIU, GL.; — (cu metateză) *crășcă* vb. I. Com. A. TOMIAC; — *scărăscă*, *erăscă* († *scărăciea*) vb. I = scărâni, fig. a lua o poziție amenințătoare, a se revolta. *Dinții săi scărăscă*. PSAL. SCH. 378, cf. COD, TOD. 450/2. *Și se aflundă păcătoșii... și scărăscă cu dinții*. CUV. D. BĂTR. II 346. *Scărășca cu mânie Jidovii*. VARLAAM, C. II 10. *Purcaseră fuga, scărășcând cu dinții*. DOSOFTEIU, V. S. 80/2, cf. 47. *Țeara scărășca, prăbeșcu ta înjinași*. LET. I 200/2. *Scărășca în dinți, bolnave*. Ib. I 334/2; — (în) *erăscă* vb. I = scărâni (LB.); (pe la Hațeg și): sălta (de bucurie VICIU, GL.), [Samca] *ți face*

[pe moșneg] să criește noaptea prin somn, din dinți și din măște. MARIAN, NA. 28. Cel ce taie porcul, nu trebuie să criește, să crășnească sau să strângă din dinți. PAMFILE, CRC. 198. Crișcă tadul și mă cere. Fără dăna cu n'oiu mere! RETEGANUL, TR. 33, cf. JARNIK-BĂRSEANU, D. 3. Stoinel în dinți carnea. RETEGANUL, TR. 44. # Mi se încrișcă carnea = mă înflor. REV. CRIT. III 157. | Abstracte: (s) crășcăre (scrăciăre †, cărșăre MARIAN, V. 154, ecrișăre) s. f. = scrășnire; fig. nemulțumire; durere, nenorocire, crăștie (ION CR. II 302), lipsă, nevoie mare (ION CR. IV 305). Focul nestins... iuo (= unde) e scrăciărea dinților. CUV. D. BĂTR. II 122. Păcătoșii vor hi gonții în malca focului de veaci, unde-ș plănsuri și scrăciări de dinți. VARLAAM, C. 261/2, cf. CUV. D. BĂTR. II 458. Se veteț cu scrăciăre. DOȘOTEIU, V. S. 58. Să vedeți la ce ajunge, pe o vreme de crășcare cu asta, SADOVEANU, P. S. 15. Nu te supăra, prin crășnirea de dinți, prin crișoare, căci... mult rău îți face. CUV. MOLD. 1929, 8 Dec. O fost mare crășcare pe capul omului! ȘEZ. XXXII, 15. Să mă limpezăscă de toată ura... de toată crășcarea. MARIAN, I. 15. De n'a ploua, are să fie mare crășcare în țară. ION CR. IV 305; — scrășcăt s. a. = scrășnit (de roate). E destulă tăcere, cu să se audă scrășcătul roatelor pe nisip. IORGA, SĂM. III 323; — crișcătură s. f. = scrășnire. LB.; — scrășcănie s. f. = amar, greutate, nevoie, RUSSO, S.]

— Onomatopee. (Cf. rut. *chrustaty* „a scrășni, a pocni din degete”, bulg. *hraskam, hrusan* „a scrășni, a roade”, sârb. *hrskati, idem*). Cf. *scrășni*.

CRĂȘCADĂU s. m. *Maquignon*. — (Ungurism, Transilv.) Negustor de cal, comerciant. CALUL, 480. — Din ung. *kereskedő* „comerciant”.

CRĂȘCĂȚĂ s. f. v. *cracă*.

CRĂȘCI s. f. plur. (Bot.) *Bourdainie* (Rhamnus Frangula). — Arbust cu fructe roșii, numit și *crășcin*. PANTEU, PL. [Ș]: *crășci* s. m. pl., *crășci* (crășci) s. m. pl. lb., ȘEZ. XV 118.]

— La baza acestor numiri e slavul *kras* „frumos” și „roșu” (paleosl. *krasa* „frumusețe”, *krasină* „frumos”, rus. *krasnyi* „roșu, frumos”). Cf. *crasă*, *cracă*.

CRĂȘCĂNIU s. a. v. *cracă*.

CRĂȘEI s. pl. (Bot.) v. *crășel*.

CRĂȘICI, CRĂȘICI s. m. pl. (Bot.) v. *crășel*.

CRĂȘMA s. f. (ș. d.) v. *cărciumă*.

CRĂȘNĂ s. f. 1°. *Ploche*. 2°. *Sorte de joug*.

1°. (Ban.) Săpă ascuțită la vârf. *Cucuruzul, fănuca, cucurubitele etc. să samăni în culburi de pământ, cu sapa; iar unde pământul e pietros, cu crășna*. LIUBA-IANA, M. 108.

2°. (Mold.) Jug cu un cui lung înainte pentru o singură vită. ȘEZ. II 224/2.

[Ad 1° și: *crășă* s. f. = săpă mare, întrebun[ată] de drumari (Rușava, în Banat). Com. ITTU.]

CRĂȘNĂ † s. f. *Beauté*. — (Slavonism literar, nepătruns în limbă) Frumusețe. *Părta-voră crășna* (frământa e COR.) *pustăni* și *cu bucurie muntii încoșu-se*. PSALT. HUR. 122/2.

— Din paleosl. *krasna* „frumusețe”. Cf. *crășel, cracă*.

CRĂȘNE s. f. v. *crășni*.

CRĂȘNI vb. IV^a și der. v. *scrășni*.

CRĂȘNIC s. m. *Monstre, diable*. — (Mold.; după o credință populară) Monstru făcut de dracul cu o femeie; are înfățișare de purcel (cf. GOROVEI, CH. 688, PAMFILE, DUȘM. 211). Drac născut din ouă clocite subsoară de vreo vrăjitoare (Botos, în Doroboin). Com. FURTUNĂ. *Femeia spusă bărbatului e o născut un crășnic — monstru*. (Ziarul) PRESENTUL, a. 1878, ap. TDRG. [Ș]: (prin apropiere de crășnic) *crășnic, crășmie* s. m. *Accastă protească... poartă în sarcină un crășnic, care se va naște la unsprezece luni, cum îi este sorocul*. PAMFILE, DUȘM. 211.]

— Ar putea fi un eufemism, ca Frumosele = Ieșele. În acest caz ar putea fi slavul *krasinŭ* (rus. *krasnyi*) „frumos”. LACEA.

CRĂȘNIC s. m. } v. *crășnie*.
CRĂȘNIC s. m. }

CRĂȘNIC s. m. și a. I. *Sacristain*, II. 1°. *Carrot* (de păche). 2°. *Sorte de filet pour enlever la balle de l'aire*.

I. S. m. (Bis.; Transilv. și Bucov.) Paraclisier (FRANC-CANDREA, M. 99, 112), pălămar, țărcovine, dascăl, făc. *Bologă Crăciun, crășnicul bisericii* (Georgial-de-sus, a. 1739). IORGA, S. D. XIII 105. *Fiind... crășnic Olaru Ioan* (Gura Sadului (a. 1765), id. lb. XIII 109. *Săbău Iandău, crășnic, anno 1784* (Deva) id. lb. XIII 87. *Te'ndrept la crășnic, domn părinte*. C. STĂNOIU, C. I 48. *Unul dintre rudeniile morții sau sfătul (crășnic, pâlmarul) umple cu vin păharele de pe masă*. MARIAN, I. 268/2, cf. NA. 336. *Fata o prins frate jurat pă crășnic*. DENSUBSIANU, T. II. 96. *Mulierile ascultă de vrăjitoare, cu crășnicul de popă, CĂTANĂ, P. I 45. Crășnicul ne deschide porțile vechi ale bisericii diforme*. IRINEU, S. B. 60. *Și spune la crășnicul să nu tragă clopotul*. MARIAN, SA. 146.

II. S. a. 1°. (Pesc.; Mold., Bucov., Transilv.-de-nord). Unealtă (: sac, săcișor, com. TOMIAC) de pescuit, constând din trei părți: cercurile s. arcurile, pânza a plasa și coada s. făpoiu. Cercurile sunt două nulele (de alun) îndolite în formă de arc, așezate cruci și legate la mijloc, având la capete câte o creștătură de care se leagă plasa. Se mai lumeste și: *crăștaș, posfat, tărăbuc, difan, hă'ău, cercală, năpatecă, ciorgnac, rociu, lingură, leșteu, lejnuc, scărtaș, prijnă, comihe-riu*. Specii: *crășnic-de-mână* s. *fără-făpoiu*. Cf. ANTIPA, F. I. 40, 134, P. 113, 141, 389, DAMÉ, T. 124, H. I 61, X, 107, VICIU, GL., MARIAN, D. 165, INS. 58, PAMFILE, I. C. 67, ȘEZ. II 32/2, IV 114/2, XXIII 44, com. FURTUNĂ, H. I 22, III 140, X 21, 68, 168, 538, 571, XI 489, 505, XII 288, 479. *Luăm crășnicul... la baltă*. SADOVEANU, I. A. 48. *În timpul posturilor și Miercurile și Vinerile de peste an, aproape toate femele peacuc cu crășnicul, prinzând câte o ulcioc de sglăcoți și boișeni, pentru un bote*. POPOVICI-KIRILEANU, B. 90. *Am luat crășnicul roș-oroș și m'am dus la baltă roș-oroșă*. ȘEZ. II 166/2. *Își lăpădă toate hainele de pe sine și se îmbracă într'un leșteu (sac de prins pești, cdrătnic, comihe-riu)*. RETEGANUL, P. IV 30.

2°. (Banat) Un fel de plasă prinsă de doi pari (numiți „pile”) cu care se cară pleavă dela arie. CADE.

[Și: **crâșnie** s. m. (ad I) FRÂNCU-CANDREA, M. 99, **crâșnie** s. m., (Mold.) **crâșnie** s. a. (ad II 1°) DICT., **cârșnie** s. m. și a. (ad I, II 1°) DICT., DAMÉ, T. 124, PAMFILE, I C. 67, **cârșnie** s. a. ad II 1°) DICT., **cârșnie** s. a. (ad I 1°) DDRF.]

— Derivat din slav. **krîstŭ** „cruce”. (Cf. bulg. *krâstnik* „nas”, *krâstina*, sârb. *krâstina* „mănușchiu de snopi așezat în cruce”). Cf. **crâștaș**.

CRĂȘNIC s. a. v. **crâșnie**.

CRĂSTĂCIU s. a. (Pesc.) v. **crâștaș**.

CRĂSTĂIU s. m. (Ornit.) v. **cârșteiu**.

CRĂSTĂȘ s. a. (Pesc.) *Carrelet*. — (Oltenia, Banat, Constanța). | Specie: *crăștaș-mic* s. *fără-cod*. ANTIPA, P. 116, 117, 145. Cf. id. lb. 141, LIUBA-IANA, M. 129, H. XVIII 141, com. COCA. [La I. IONESCU, M. S5 pluralul e *crăștașii* (*crăștașii*). | Și: **crăștăș** s. a. ANTIPA, P. 141, **cărștăș** s. a. DICT., H. II 322, v. 36, 132, 329, IX 36, DAMÉ, T. 124, PAMFILE, I C. 67, com. N. IONESCU (Mehedinți) (cu schimb de terminațiune) **crăștăș** s. a. ANTIPA, P. 380, I. IONESCU, M. 85; — (+ *crăștă*) **crăștăș** s. a. ANTIPA, F. I. 134; — (+ *scărțâi*) **scărțăș** s. a. ANTIPA, P. 141, 176.]

— Derivat din slav. **krîstŭ** „cruce”. Cf. **crâșnie**.

CRĂSTĂVAL s. m. (Bot.) *Cirsac* (*Cirsium oleaceum*). — Plantă ierboasă cu flori gălbui sau purpurii îngrămădite la vârful tulpinei; crește prin locuri mlăștinoase (PANȚU, PL. 79, DAMÉ, T. 186, LEON, M. 34) numită și **căpușnic**, **crăpușnic**. [Plur. *-vali*. | Și: (în sudul Transilvaniei, Dâmbovița și Muscel) **crăstavân** s. m. (Bot.) = **antoniă** (*Chaerophyllum aromaticum*) (PANȚU, PL. 79) s. *Meum Mutellina* (PĂCALĂ, M. R. 22, cf. și H. IV 44, IX 49). Varietate: **crăstavă de munte** (?) = *Angelica silvestris* (PĂCALĂ, M. R. 22)].

— Pare a fi un derivat din slav. **krasota** „frumusețe, roșeață”, mai întâi cu suf. adj. **-av**, apoi cu **-an**.

CRĂSTĂVÂN s. m. (Bot.) v. **crăstăval**.

CRĂSTĂVETE s. m. } (Bot.) v. **castravete**.

CRĂSTĂVETE s. m. }

CRĂSTĚIU s. m. }

CRĂSTĚL s. m. }

CRĂSTĚȚ s. m. }

CRĂSTĚIU s. m. }

(Ornit.) v. **cârșteiu**.

CRĂȘTIE s. f. *Bexoin*, *misère*. — Lipsă mare, **crășcare**. *Îi mare crăștie*. ION CR. II 302.

— Legătura etimologică cu **crășca** (adică „vreme de crășcare”) nu e sigură.

CRĂȘTITER † s. m. (Jean) *Baptiste*. — (Slavonism literar) (Ioan) Botezătorul. *Ioan crăștiter*. ȘAPTE TAINÉ, ap. TDRG.

— Din v.-bulg. **krîstitef**, idem.

CRĂȘTOALĂ s. f. *Jatte*. — Castron, oală lungă-reasă în care se (ine laptele și smântâna (Banat). PAȘCA, GL.

— Din sârbește **kastrola**, idem (din fr. *casserole*). Cf. dubletul **castron**.

CRĂSTOL s. a. } v. **castron**.

CRĂSTOL s. a. }

CRĂSTON s. a. }

CRĂȚ subst. (Îmbrăc.) *Tablier*. — (Mehedinți) Opreț încrețit (N. REV. R. a. 1910, 85), zavelcă (H. IX 61). [Pluralul? | Augmentativ: (La Români din Serbia) **crățân** s. a. = sorțul dindărit (din cele două, pe care le poartă femeile). GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. *Toată noaptea-ți bat la poartă, Da' tu dormi, dormire-ai moartă, Cu crățanu' făcut roată*. id. lb. 316.]

— Poate, rostire dialectală a adjectivului (substantivat) **creț**.

CRĂȚÂN s. a. (Îmbrăc.) v. **crăț**.

CRĂȚĂR s. m. v. **crețar**.

CRĂȚE s. f. plur. *Etoupe*. — Cărlî întrebuințat la zidărie. Cf. H. VII 424.

CRĂȚÉR s. a. *Cratère*. — Deschizătură în forma unei pâlnii mari, prin care vulcanul aruncă lava, gazele, fumul, etc. *Vulcanii... Cu-abstracle crățere*. ANGHIEL, SĂM. VI 613. [Accentuat și: **crățet**.]

— N. din fr. (lat. **crater** „cupă” din gr. *κράτης*, din *κράτνω* „amestec”).

CRĂȚICIOĂRĂ s. f. v. **crățiță**.

CRĂȚIMĂ s. f. (Tipogr.) *Tiret*, *trait d'union*. — Liniața („trăsura de unire”) care unește două cuvinte, pauza s. liniața care desparte două silabe ale aceluiași cuvânt (MOLIN, V. T. 28).

— Din n.-grec. *κράτμα* „liniere”. CIHAC, II 652.

CRĂȚINȚĂ s. f. (Îmbrăc.) v. **caștrință**.

CRĂȚIȘOĂRĂ s. f. (Bot.) v. **crețîșor**.

CRĂȚIȘOARE s. f. plur. (Bot.) v. **crețîșoare**.

CRĂȚIȚ s. a. v. **crățiță**.

CRĂȚIȚĂ s. f. *Casserole*. — Vas de gătit lucate (H. II 32, 82, 147, 168, 214, 282, IV 57, 159, V 5, VII 158, XVI 5) de pământ s. (mai ales) de metal, cu coadă, un fel de ligăie (H. IX 221, 364) mică și mai adâncă (cf. COSTINESCU), *la-bos* (lb.), 2 *crețife* (Bran, 1760). IORGA, S. D. X 224. *Crățite de arame* (1803). id. lb. XII 146. *Oale, urecioare, crățife*. DIONISIE, C. 175. *Ici o oală, colo o crățiță*. SLAVICI, N. 90. *Pruncele sfârșite'n crățiță*. CARAGIALE, M. 31. *Lasă calabalicul... până la cel din urmă crățif șchiop* (Transilvania) HEM. 1834. *În locul oalelor s'au introdus crățifele de tuciun smălțuite pe dinăuntru*. MANOLESCU, I. 66. *Punca coș într'o crățiță*. DRĂGOMIR, O. M. 208. [Plur. *crățife*, mai rar, *crățifi* (POLIZU), *crețife*. | Și: **crățiță** s. f. (Sibiu); — (sing. refăcut din plur.) **crățif** lb.; — **crățită** s. f. PĂCALĂ, M. R. 429; — **crăcățiță** s. f. (BOGDAN, C. M. 136, BĂRCIANU), **cărăcățiță** (H. XVII 39), **cărăcățiță** s. f. (Feldioara, județul Brașov, com. LACEA). *Dește drumul săgeții și, tranc! loci drept în capucul crăcăției*. ISPIRESCU, L. 255; — (+ *castron*) **căștriță** s. f. (V. S. IOANA, Gherla). VICIU, GL. | Diminutiv: **crățicioară** s. f. *Trasc crățicioara la foc*. CARAGIALE, S. 6/10.]

CRATIȚĂ s. f. v. eratiță.

CRĂU! Interj. *Crao*. — Onomatopee care imită cârăitul cioarei, c.âr. Când cineva vrea să batjocorească vr'un țigan, îi zice... *crau!* ȘEZ. III 36, cf. TEODORESCU, P. P. 124. [Verbe: **crăui** IV^a = (despre găini și, în glumă și despre oameni, RĂDULESCU-CODIN) a cârăi, a țipa; — **crăuni** (crăoni) IV^a = (intranz., despre cioară, corb, în glumă despre Țigani) a cârăi, a cronchi, a țipa (H. XVI 9); (trans., complementul o persoană) a face „crau!” către cineva. *Cioara crăone*. H. IX 406. *Țiganul... de durere... începu a crăoni sus în copaci*. MARIAN, INS. 204. *Îa na tu inclui meu Să-l duci la tatăl meu Să-l crăuni nouă ani Pând ei s'o supdra, C'atâta viață voi avea*. ȘEZ. IX 174; (cu abstractul); **crăuială** s. f. = cârăială a găinilor, când le prindem (RĂDULESCU-CODIN.) — Onomatopee. Cf. *cra*.

CRĂU! vb. IV^a }
CRĂUIALA s. f. } v. *crau*.

CRĂUN adv. v. *crăină*.

CRĂUNI vb. IV^a v. *crau*.

CRAVAICEA s. f. v. *cravain*.

CRĂVIU s. a. *Cadeaux* qu'on apporte aux accouchées. — (Sărbism, în Ban.) Darurile conștând din bucate și fructe gustoase, care se duc lauzel (MARIAN, NA. 136), pocloane, rodiță, rodion. [Și: **crăviu** s. a. *În fest se coace pită... crăviu*. H. XVIII, 145. | Diminutiv: (din bulg. *kravajec* „covrig”) **cravăicică** s. f. Prin satele bulgărești din Ialomița, locuite în întregime sau numai în parte de Bulgari, copiii umbli cu „Bună dimineața!” în ziua de azi, strigând...: *Hoț! 'n boța cobadele, Dăi, babo, crăvăicice*. PAMFILE, CR. II, cf. și ȘEZ. III 198.] — Din sărb. *kravaj*, *kravaj* „daruri de nuntă”.

CRĂVIU s. a. v. *cravain*.

CRĂVAȘĂ vb. I^a v. *cravașă*.

CRĂVAȘĂ s. f. *Cravache*. — (Franzuzism) Biciușcă (de călăreți). *Iaca ghizdanul, cucoane, șleapca cea nouă și cravașa*. ALEXANDRI, T. 1381. *Raoul se întorsese... cu cravașa, de care nu se despartea niciodată...* CARAGIALE, M. 217. *Își rupea cravașa, de foța acestui nefericit*. VLAHUȚĂ, D. 81. *Viorica... luă cravașa din căni și bicniul scurt oparul*. C. PETRESCU, C. V. 369, cf. I. II, 114. (Fig.) *Cravașa ironiei*. P. ȘEICARU, CURENTUL, 1931, 2 Febr. [Verb: (fr. *cravacher*) **cravașă** I^a = a bate cu biciușca, a bicni; (cu part.-adj.) **cravașat**, -ă (și abstractul) **cravașare** s. f. *Înveciatele lui Leon Blum și cravașarea retoriei a lui Leon Daudet...* N. ROȘU, CURENTUL, 1930, 14 Nov.]

— N. din fr. (luat dela Germani — *Korbatache* — care-l au de la Slavi, încât formează dublet cu *gârbația*).

CRĂVĂȚ † s. a. v. *cravată*.

CRĂVĂȚĂ s. f. I^a2^a. *Cravate*.

1^a. Parte a îmbrăcămintel bărbătești dela orăș (europene): fâșie îngustă de mătase s. de pânză, care se leagă în jurul gulerului formând în față un nod ușor. *Își pipăi cravata și și-o îndreptă*.

VLAHUȚĂ, D. 197. *Să-ți cumpăr niște cravate miltărești*. D. ZAMFIRESCU, R. 65. *Pălăriele și cravățile au să mă dea gata*. C. PETRESCU, C. V. 52. *Un bănuț de aur, pentru acul de cravată...* Ib. R. DR. 44. *Nodul cravatei...* I. TEODOREANU, M. II 19.

2^a. Fâșia de mătase din jurul gâtului de care se atârna o decorație de un grad înalt; p. ext. decorația însăși.

[Plur. *cravate*, (în Mold.) *cravăț și crăvăți* (I. TEODOREANU, M. II 377). | Mai de mult și: **cravăț** † s. a. = legătura de gât. STAMATI, PONT-BRIANT].

— N. din fr. (propriu zis; legătura de gât cum o purtau Croații).

CRĂVI vb. IV^a refl. *S'étendre, en encombrant le passage*. — (Mehedinți) A se așeza jos, ocupând un loc prin prinderea căruia încurci mereu umbletul altora cu trenbă. Com. N. IONESCU.

CRĂVI † vb. IV^a. *Fortifier, nourrir*. — (Numai la DOSOFTEIU) A întări, a hrăni. *Măna omul pâine ingercască, Ce-l hrănea Domnul să-l crăvescă*. Ps. 259. *Să vă crăvească* (MANUSCR.: *să să'ncrăvescă*) *Cu pâinea cea de mâncare Să să facă omul tare*. Ib., ap. TDRG. *Cei din Vasilon cu hrană dezmerdată crăviți*. MOL. [Poate, trebuie citit *crăvi*].

CRĂZĂ s. f. (Gram.) *Crase*. — Fuziunea vocalei sau diftongului dela sfârșitul unui cuvânt cu vocala sau diftongul dela începutul cuvântului următor într-o singură emisiune de voce, contracție.

— N. din fr. (gr. *κράσις* „amestec”).

CRĂZNIC s. m. v. *crăsnic*.

CRE! Interj. — Strigăt cu care se mână caprele (PRECUP, P. 14), țărji, cicina. [Și: (Maramureș) **crea!** Interj. *Capra... așa o străgă și pcurării „crea, jidd, crea!”* T. PAPAHAĞI, M. 164.]

CREĂ vb. I^a *Créer*.

1^a. A produce ceva ce nu era, a face să se nască ceva din nimic printr'un act de voință, a da ființă (la ceva), a plăsmui, a face, a zidi (lumea), a urzi. *Dumnezeu a creat lumea*.

2^a. A născoci, a scorni, a închipui ceva cu mintea, imaginația, fantazia; p. ext. a inventa. *Beethoven a creat simfonia a noua fiind surd*.

3^a. A face ceva pentru întâia oară, a alcătui s. constitui din elemente răslețe s. din părți componente ceva nou s. un întreg, a întocmi, a făuri, a forma. *Nici unul nici altul nu au teodot sisteme, nici unul nu au creat gramatici*. RUSSO, S. 64. *Îmi zici că crezi ziciri!* E. NEGRUZZI, I 257. *A creat un partid politic, un nou sistem, o industrie*.

4^a. A face să se nască, a produce, a isca, a provoca, a stârni (POLIZU), a cauza (nepăceri, discuții, etc.) *Creind un conflict sufletesc din această confuzie...* TEODOREANU, M. II 504. *Arme nouă de atac crează mijloace nouă de apărare*.

5^a. A întemeia, a înființa (o societate), a funda, a organiza (o instituție), a așeza (III 57), a institui (o slujbă, un ajutor, o rență). *În neputință... de a-și crea o situație mai fericită...* EMINESCU, M. 36.

6^a. (Teatru; despre roluri) A juca cel dintâi un anumit rol într-o piesă de teatru nouă. *Un rol pe care-l crease Blonda*. CARAGIALE, S. N. 90/2.

[Part.-adj.]: **creăt** (cu negativi **necreăt**)-ă. | Abstract: **creäre** s. f. | Pronunț. *cre-a*. — N. din lat. *creo*, -are și după fr. Cf. crea-tor, creațiune, creatură; recrea.

CREA! Interj. v. *ere!*

CREĂC! Interj. — Interjecție, mai adesea repetată, imitând țipătul brotăceului; cf. *oac!* și brotăceul odată sare de unde era băgat: *creac*, *creac*. PAMFILE, s. T. 26.

— Onomatopee, pe care o întâlnim și la Bulgari (*krékam* „răciesc”, despre broaște).

CREĂCĂ s. f. v. *creacă*.

CREAMĂNĂR (IU) s. a. v. *criminal*.

CREANȘA s. a. (Bot.) = **hrean**. PONTBRIANT, BARONZI, L. 132/6.

— Din *hrean*, apropiat de germ.-austriac *Kren*.

CREANȘĂ s. f. Numai în locuțiuni ca: *dă-l în creanșă!* *Lasă-l în creanșe!* cu un sens analog cu „dă-l dracului!, ducă-se pe pustii! la ciorile!”, etc. Cf. REV. CRIT. III 120.

CREĂNG s. a. v. *creangă*.

CREĂNGĂ s. f. 1°. *Branche, rameau*, 2°. *Branche bras* (d'une rivière); *rameau* (d'une montagne); *branche* (d'une famille). 3°. *Firmament*. 4°. *En baguenaudant*. 5°. *Dent* (de la charrie).

1°. Ramură, cracă de pom și copaci. *Stăpânu!* ...și ție crengile pomului cealță ce fac amăn-teală vecinului. PRAV. 70. *Frânge* [chedril] cu trupină, cu crengi împreună. DOSOPTEIU, p. 87. *Iși făcea sulțe din crengi ascuțite și părțite la vârf*. LET. III 50. *Stejarul cu crengile*... KONAKI, p. 620. *I-au dărâmat crengile* [teitului], de a ră-ma fântâna fără umbră. URICARIUL, XIV, 231. *Copaciu*... tufos și des la crengi. DRĂGHICI, R. 40. *Crengile*... se ducea pe râu la vâlc. PANN, V. 1. 90. *Frunzele cad, zbor în aer, și de crengi se despică*. ALEXANDRI, p. III 7. *O copilă*... mlă-dioasă ca o creangă de alun. EMINESCU, p. 237. *Mă dau iute pe-o creangă mai spre poale*. CREAN-GĂ, A. 49. *La copacul căzut, toți ale[a]r[ă] să ție crengi*. ZANNE, P. 1 146. *Până-s mere miltetele Stau în creangă făloșe*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 429. | Mai rar despre ramurile florilor și grănelor, paiv. *Creanga grăului*, lb. 20. *Măghiran cu creanga-n sus*, *Ne-am iubit, mândro, pe-acuma*. lb. 55. *Creanga spinului*. DOINE 20/m. † (Germanism) **A ajunge la creangă verde** = a se pricopsi, a reuși în întreprinderi (ZANNE, P. IX 454, cf. și HERZ-GHER, M. II 245. H. XVIII 276).

2°. P. a. n. l. (Rar) Brațul unei ape curgătoare (LEX. BUD.), a unui munte; (literar, după fr. *branche*) ramura unei familii. *Ramura occidentală a Carpaților se lasă spre Dunăre prin mai multe crengi*. HASDEU, I. C. 28. *O creangă din familia so...* C. NEGRUZZI, II 139. *Au o morișcă...* ce-o poartă o creangă de părșu. AGĂRBICEANU, I. 127.

3°. (În poezia pop. cu caracter mistic, prin a-mestec cu *crâng* II 2°) Văzduh. *Și'ndată not ne-am luat Pe fața pământului și pe creanga cerului*. MARIAN, NU. 842.

4°. Adv. (În expresia) **A umbra creanga** = a umbra băbașca, a umbra în zadar, a umbra razna, a umbra frunza frâsnelului, a umbra când la u-nul, când la altui și a nu-și căuta de treabă.

(CREANGĂ, GL., ȘEZ. IX 155; ZANNE, P. II 789, cf. și COSTINESCU, s. *creanga*).

5°. O parte a plugului. Cf. *crengare*. *Plugul are o trupă de fier cu trei gemene, ce se numesc crengi*. LIUBA-IANA, M. 107. *Creanga mare se prinde cu o cerie de grindeia*. lb. 107.

[Plur. *crengi*, mai rar *crângi* (PANN, P. V. I 89), *crengi* și (neoblicnuit) *crenguri* (ECONOMIA, 47). | Sî: **crângă** s. f. (În Oltenia și spre a denumi un dans popular. H. V. 300) *Kräng* = ramus. ANON. CAR. II *spânzură într-o crângă de măsline*. DOSOPTEIU, V. s. 219, cf. (a. 1689). GCR. I 286. *Singur își ție creanga de sub picioare*. PAMFILE, C. 16. [Cucul] *să nu cante sus pe crangă*. T. PAPA-HAGI, M. 12; (+ *cracă*) **crâneă** s. f. (LM.) *Cranca mai mică*. PAMFILE, s. T. 15. *Și-mi răsădi... o crană de mărșă dulce*. TIPLEA, P. p. 52. *D'ay imbla din crană 'n crană, Cât îi pădurea de largă*. T. PAPA-HAGI, M. 42, cf. ARH. FOLK. I 106. *Nu-ma crâneie mă văd*. lb. 40; — (+ *clenci*)

cleangă s. f. (LB.), **cleacă** s. f. DENSUSIANU, T. H. (= lemn străbun) PĂCALĂ, M. R. 138; — (Singular refăcut din plur. *crengi*) **creang** s. a. (H. XVIII, 141). *Frunzuliță creang de spină*... HODOȘ, C. 59. | Diminutive: **crenguță** s. f. LB. TIPLEA, P. P. *Am oștat niște crenguță care... le-am ascuțit lărași la capite*. DRĂGHICI, R. 69. *Crenguță de alun*. ȘEZ. I 12. *Mușcău cu trei crenguță*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 230, cf. H. 453; **crânguță** s. f. *Crânguță de schin* [spin]... T. PAPA-HAGI, M. 105; **crâneuță** s. f. *Crâneuța cea din glos*. T. PAPA-HAGI, M. 49; **clenguță** s. f. *Pe-o clenguță din dumberăc zace miera rău betoagă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 10. *Clenguța mohorului*, lb. 123; — **crengusoară** s. f. (POLIZU), **crângusoară** s. f. (TDRG.), **crâneusoară** s. f. *Crâneusoară de ră-chită*. T. PAPA-HAGI, M. 51; — **crengure** s. f. și mai jos, *pe-o crengureca*, *Cântă și o turturca*. HODOȘ, P. p. 37. *Codru-l jalnic cu și mine*, *Că nice frunza nu și-o ține*, *Numai goale crengurele*, *Pă-lite de dor și jete*. lb. 155; **crângure** s. f. *Tot prin crângurele*. După pășărele. TEODORESCU, P. p. 63, cf. MĂNDRESCU, L. P. 23. | Colectiv:

(Mold.) **crângie** s. f. (accentuat?) = mulțime de crengi. *De ce dărâma neștine în pădure, tînd crângia* (MUNT.; ramurile din copaci) PRAV. 59; — (ponte, derivat din *crângi*) **crângătură** s. f. = desis de crengi. *Au început a umbra pe urma ei pen toate crângăturile ca să o prinză* (a. 1764) GCR. II 77; — **crengăre** s. f. = crengi; făcelele carului, care vin între ose și și dric (H. XVIII, 20); cele două lemne între care se bagă ruda (oșten), *cră-can*, *gemănăre*, *crac*, *gruiu* (Streț, în Sălaj). Com. M. ITTU) cf. *creangă* 5°; niște flori de colorare albastră (H. XI c. 516, probabil sulfonose).

| Adjective: **crengos**, **oasă** adj. = rămuros, stufos. *Măgheran verde*, *crengos*. MĂNDRESCU, L. P. 82, cf. BUD. P. P. 39, **erângos**, **oasă** adj. *Tot copacul crângos și frunzuros*... CANTEMIR, IST. 171. *Rosmarin verde crângos*. JARNIK-BĂRSEANU, D., 229; — **crenguros**, **oasă** adj. ANON. CAR., LEX. MARS. *Arbore crenguros*. TICHINDEAL, P. 323; — **clengurios**, **oasă** adj. LB.

Brădu' clenguros. JARNIK-BĂRSEANU, D. 29. (Substantivat:) **crânguroasă** s. f. = varietate de struguri (H. II 243), cf. *crăcană*; — **crengurăt**, **-ă** = cu multe crengi. *Un lemn mare*, *crengurat*. TICHINDEAL, P. 165. | Verb: (Maramureș, Bucov.) **crengui** vb. trans, IV° = a tăia crengile arborelui doborât, a ciuhui, a ciungări, a țegăși, cf. *dărâma* (com. ITTU); a despoia de crengi; a culege roadele unui pom (HERZ-GHER, M. IV 245), cf. *crângul*.]

— Din bulg. *granke*, idem (WEIGAND, în JAHRESBER. XV, 168).

CREANȚĂ s. f. *Créance*. — Dreptul de a cere o sumă oarecare dela cineva, datorie; p. ext. titlul care stabilește acest drept. *Creanță asupra aceluia care a luat pământul*. GHICA, s. 548. *Proprietatea de orice natură precum și toate creanțele asupra Statului sunt sacre și neviolabile*. HAMANGIU, C. C. XIV. *Toate creanțele sânt în mâna mea*. C. PETRESCU, R. D. 200. *A-și în casa o creanță*. CLIMESCU, A. 294. *Situațiunea casei, compusă de starea generală a creanțelor active și pasive*. ȘTEFĂNESCU, C. 4. [Derivat (franțuzism, neîntrebunțat) (< fr. *créancier*)] **creanțier** s. m. = creditor. | Pronunț. *cre-an-1*.

— N. după fr. Cf. dubletul *credință*.

CREANȚIER s. m. v. *creanță*.

CREAPLĂ s. f. v. *crep*.

CREĂȘTĂ s. f. I. 1°. *Crête*. 2°. *Huppe*. 3°. *Frisure*. II. 1°. *Incision, entaille, ancoche*. 2°. *Tranche coupée irrégulièrement*. 3°. *Planche à pétrir le fromage*. 4°. *Crâneau, falte, pigeon*. 5°. *Crête (de passermenterie), dentelure*. 6°. *Partie crénelée d'une plante*. 7°. *Crête (d'une chaîne de montages)*.

I. Propriu. 1°. Bucata de carne roșie și dințată de pe capul cocosului, curcabanul s. găinii. *Kvastă* = crista. ANON. CAR. *La curcanti ednătă-i creasta*. EMINESCU, N. 42. *Cocoși cu creasta bătută*. DUNĂREANU, CH. 71. *Cocosul cu creasta creată*. *Nu mai bate la fereastră!* RETEGANUL, TR. 146/15. *Creastă roșie'n cap*. ALECSANDRI, P. P. 216/15. *Pauca pe creastă se cunoaște ce neam o să iasă*. PANN, ap. ZANNE, P. I 623. | (Bot.) **Creasta-cocosului**. Numele mai multor plante. Cf. H. III 242, XIV 436, XVI 146, XVIII 168: a) *Celosia cristata*. Plantă lerbosă cu flori mici roșii s. galbene, reunite la vârful tulpinei pe o axă dilatată în formă de creastă undulată (PANTU, PL.), a marantă (I. GOLESCU, C.); b) *Dentaria glandulosa*. Plantă lerbosă, cu flori roșii s. lilacii, numită și: *brea bân*. PANTU, PL.; c) *Aspidium Braunii*. Plantă lerbosă cu fol lanceolate, cu sporii dispus pe fața interioară a folior, de mărime mijlocie, foarte bombaji; sau *Aspidium lobatum*, cu sporii foarte mici, aproape plani. Numită și: *feregă*. PANTU, PL.; d) *Talpa-gâștei*. Id. lb., cf. I.B.; e) Mare ciupercă (H. X 228) fragilă, comestibilă, cu tulpina cărnoasă, albă, pusă la uscat (PĂCALĂ, M. R. 116), numită și: *barba-caprei*, *bu-rete-creș*, *laba-măței*, *melosel*, *opini-tic*, *togmăgel*. PANTU, PL.; f) *Râmurele*. PANTU, PL.; g) *Barba-fântului*. I. GOLESCU, C. I p. 161/1; h) *Clocotici*. LB.; i) *Moțul-curcabanului*. BULET. GRĂD. BOT. V, nr. 3-4, 64; j) *Spilcufe*. lb. V. nr. 3-4, 56. | **Creasta-găinii** = *râmurele*. PĂCALĂ, M. R. 26. | **Creastă-măruntă** = *togmăgel*. Id. lb. 26.

2°. P. anal. Moțul de pene pe care-l au unele pasări pe cap; penele de altă culoare de pe cap. *Pupăza cu crește bălțate*. ODOBESCU, III 180/15. *Și când aproape să scot pupăza afară, nu știu cum se face că mă apară de creasta ci cea rotată*. CREANȚĂ, A. 53. *Râdnunca cu albă creastă*. *Nu mai bate la fereastră!* ALECSANDRI, P. P. 332/1.

3°. P. anal. Pleoștănată în formă de creastă. *Locotenentul, dând de lumină de pe lume, își îndreptă creasta, își trase tunica dela spate, și făcând doi pași, se opri: Ordine urgente, domnule*

Maior, zise el, întinzându-i un plic. D. ZAMFIRESCU, R. 161.

II. Fig. 1°. Tăietură, incizie, scobitură, creștătură; spec. una din cele două scobituri făcute în osă dindărăt a carului, numite: *creștele crăcelor*, dăltăturile furculițelor, găurile H-șiștelor s. scobiturile gemăniilor. Cf. DAME, T. 9. Măseca sau s. urechea leucei. Cf. Id. lb. II. | Partea de Jos a trunchiului de copac, care este tăiată cu secura în unghiu ascuțit. Pe niște astfel de *crește*, după ce au fost îngropate în pământ, se pun bărnele (la grajd, casă). CIAUȘANU, GL. Cf. ITTU.

2°. Bucată tăiată din ceva crestat (I). *Dă-mi o creastă de stănișă*. *Unghie de gale*. *Coadă de țigale*. *Creastă de ridichi*. (= Cântarul). GOROVEI, C. 61.

3°. (Păst.) Răvar, pe care bacii frământă cașul (Cf. H. VIII, vol. I 328), creștez, creștălaș.

4°. Muchea de sus. *Creasta zidului*, partea de sus a unui zid acoperit cu streasină. COSTINESCU. *Creasta casei*, coama casei țărănești, adesea sculptată și împodobită cu figuri. Cf. HERZ-GHER., M. IV 245. *Teiile ce-i pândesc de pe creștele jorțului*. ODOBESCU, III 592 /15. *Nici o lampă nu strălucă pe creșta crenelurilor*. C. NEGRUZZI, II 48/15.

5°. Ornament, înfloritură de formă colțuroasă de pe cusături, baine, mobilă, etc., colț. Cf. RĂDULESCU-CODIN, M. N. 106, PĂCALĂ, M. R. 513. | Spec. **Creasta-găinii**, ornament de pe mobilă. Cf. Id. lb. 480-481.

6°. Partea unei plante s. unui obiect care prezintă (în partea de sus) colțuri s. creștături, ca o creastă de cocos. *Macul... cu măciulia fără borte la creastă se culege făcând hlușeni*. I. IONESCU, C. 151. *Măgheran cu patru crește*. MĂNDRESCU, L. P. 99/15. *Frunzuliță, foi de crește*. MAT. FOLC. 289. *Creasta osului spinării*. KRETZULESCU, A. 32/15. *Voinicii cai spumau în salt, și'n creșta coifului lui Prin culturi rădăuțiu cuia*. COȘBUC, B. 19.

7°. Partea cea mai de sus a unui șir de munți a cărui siluetă are ridicături și adâncituri; dunga de de-așupra a unui val; creștetul, vârful s. întreaga coroană a unui arbore. *Poteca Mărășeștilor care... ajunge la vârful munților, și apasă creșta lor pe patruța nemțească*. I. IONESCU, M. 44. *Acolo stă un frasin bătrân cu creșta 'naltă*. I. NEGRUZZI, II 131. *Alpii cei cu crește înalte*. OLLĂNESCU, O. 341. *Se uitase pe creșta dealului*. D. ZAMFIRESCU, R. 257. *Din munte, de pe creștă, George căută'n răd.* COȘBUC, B. 28. *Trei pruni frâjni, ce stau să moară, își tremur creșta lor bolnavă*. GOGA, P. 17. *Cei doi pescari... stăteau în usa colibei, privind în tăcere creștele spumoase (ale valurilor)*. DUNĂREANU, CH. 187. | Spec. Vârful moldidului crescut în anul ultim. Com. ITTU.

[Diminutiv: **creștiță** s. f. DICT. | Adjectiv: **creștos, oasă** = cu crește, crestat. *Întocărit de melodioasa cântare a creștoaselor ciocârlii*. C. NEGRUZZI, I 191.]

— Din lat. *crista*, idem. Cf. *creșta, crestat*.

CREAȚIUNE s. f. *Création*.

1°. Acțiunea s. faptul de a crea, creare.

2°. Rezultatul creării: lucrul, filinta s. opera creată, făptuită; totalitatea ființelor create de Dumnezeu, univers. *Toate creațiunile prin care genul sau talentul au știut... să conceapă, să iustreze...* ODOBESCU, III. 51. [Cele mai multe... poe-

zii] ...sunt creațiuni de cultură. MAIORESCU, CR. I, V. | Spec. (Croit.) Noutăți de modă născocite de marii croitorii. *Ele știu să aleagă ce le convine din toate creațiile ce le sânt supuse spre apreciere.* UNIVERSUL (1930), 10 Noembrie.

[Și: (mai ales în sensul 3°) **crețiile** s. f. | Pronunț. *cre-a*].

— N. după fr. (lat. **creatio**, -onem).

CREATOR, OĂRE adj. și subst. *Créateur*.

1°. (Mai ales despre Dumnezeu) (Cel) care din nimic dă ființă, plămuzitor, făcător, ziditor. Al totului părinte, tu a cărui voință *La lumi ne'nflințate ai dăruit ființă, Stăpâne creator!* ALEXANDRESCU, M. 35. *Dumnezeu creator, care poruncește să se facă lumină.* C. NEGRUZZI, I 202.

2°. Fig. Născocitor, făuritor, iscoditor; spec. inventator, autor (de opere originale). *Nu sunt toți creatorii, ci croitorii și croitorii răi.* C. NEGRUZZI, I 255. *Spirit creator*.

3°. Întemeietor, fundator. *Se crede reformator, creator și saluator.* GHICA, s. 270.

4°. Spec. (Teatru) *Creatorul unui rol* = actorul care crează (6°) un rol.

[Pronunț. *cre-a*].

— N. după fr.

CREĂTURĂ s. f. *Créature*.

1°. Orice ființă creată de Dumnezeu, făptură (II 3°).

2°. Om, ființă (în opoziție cu Dumnezeu).

3°. Individ (de obicei cu o nuanță disprețuitoare). *Aceste creații Nici rușine n'au să iese în smintilele lor guri Gloria neamului nostru.* EMINESCU, P. 247.

4°. Persoană care își datorește averea, situația s. poziția sa socială altei persoane, cf. protejat, făptură (II 3°). *Oștile moldovene, sub căpitani creație ale lui, le ținea pe margini.* C. NEGRUZZI, I 143.

[Plur. -uri, rar și învechit -ure. | Pronunț. *cre-a*].

— N. după fr. (lat. **creatura**, -am).

CRĂBĂN s. a. = greabăn. DR. V. 316.

CRĂCĂNĂ s. f.

CRĂCĂNĂȚEL, JĂCĂ adj. } v. crăcănă.

CRĂCĂNESC, EĂSCĂ adj. (Bot.) *Mere crăcănescă* = un fel de mere cu fața galbenă, gust dulce aspru. ȘEZ. V 42.

— Probabil de la numele vro-unii cultivator de mere de acest soi cu numele *Crăciun* sau *Crăciunescu*. Cf. *crețesc*.

CRĂCIUN s. m. v. Crăieun.

CRĂCĂS, OĂSĂ adj. }

CRĂCĂLIȚĂ s. f. } v. crăcă.

CRĂCĂȚĂ s. f.

CRĂDĂ s. f. v. creță și eridă.

CRĂDE vb. III. I. 1°. *Confier*. 2°. *Croire*. 3°. *Croire* en, à, avoir confiance en, se fier à, compter sur. 4°. *Croire*, penser. 5°. *Croire*, comprendre, avoir pitié de. 6°. *Croire* à, en, avoir foi dans. 7°. *Croire*, être croyant, avoir la foi. 8°. *Croire*, s'imaginer. 9°. *Croire*, espérer. 10°. *Croire*, prendre pour. II. 1°. *Se croire*. 2°. *Se croire*, avoir une haute opinion de soi.

Une-ori în opoziție cu *a se îndoi*.

I. Trans. 1°. † **A încredința** (I 1°) s. în-sărcina pe cineva cu ceva (lucrul s. afacerea care i se încredințează cuiva se desemnează prin prep. în s. de); a încredința ceva cuiva (persoana căreia i se încredințează ceva se desemnează prin prep. în). Cf. *Încrede* (3°). *Cine va crede pe neștine* în [de MUNT.] *vreun lucru ca acela, și-l va da să-i fie și să-i lăsească, iară el să va sluji cu dăna...* să se ecorie ca un fur. PRAV. 139. *Marginea împărăției și hotarul cel mai în fruntea a tuturor Tătarilor în mână străină nu-l putea crede.* CANTEMIR, HR. 246.

2°. Absol. s. trans. (urmat de o propoziție obiectivă introdusă prin conj. că s. (vechii cum) A fi încredințat s. convins că un lucru e adevărat, a fi în credință că..., a se convinge despre adevărul unui lucru, a se încredința (II 2°), a se încrede (4°), a ști. *Kréd* = *credo*. ANON. CAR. *Crede* = *fido*. LEX. MARS. *Să cade să arate cu adevărat giudefului, pentru să creadă cum cu credință mare că nu l-au cunoscut; dacă ...giudeful nu crede și de să va afla lucrul că nu-i de-a creaderea, tot să se cearte ca un ucigător de părinți.* PRAV. 373. *Ei însă tot n'o să creadă, zicând că le avem în ladă.* LET., ap. GCR. II 105/m. *Crede că fără a te vede[și], te iubesc prea mult.* DRĂGHICI, R. 92. *Crede și d-ia, mătușă, că (= căci) de-i face pe treabă, n'are să-și fie de geaba.* CREANȚĂ, P. 172. *Cum o văzură, ei crezând că este un roinic, unul îi zice.* ISPIRESCU, L. 19. *Ca să văz și să creadă că cum îi slova de neagră, Așa mi-i inima n'treagă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 130. *Crede, măndro, n'am ceni, Că somn greu m'a'nșepeni.* Id. lb. 237. *Prostul face ce vede, și ce aude crede, id., ap. CADE. || CREDE! se zice cerșitorilor când nu le putem da, sau nu voim să le dăm pomana cerută (eliptic pentru: crede că n'am, etc.) CADE. Ia cătu-și dau și crede!LM. Când îi zicea vreuunul „crede! bătrăno, al'dată”, ca răspundea: crez, măicuță, crez, să ne crează Dumnezeu pe toți, drăgușul! CARAGIALE, ap. CADE. **Crede și eu!** = nu-i de mirare, de sigur, ba bine că nu! Nu umbli... nebun după dăna? **Crede și eu:** văduv, tinerică, avere bună! I. NEGRUZZI, ap. TDRG.*

3°. Trans. s. absol. (Complementul poate fi o persoană, un sentiment, o vorbă a cuiva, etc. Se construiește cu prep. în, întru, — mai de mult și cu la, de, pre, spre — cu acuz. s. cu o propoziție obiectivă introdusă prin că s. — vechi — prin cum, ori cu dativul. Alte construcții: a-i crede cuiva (pe) *crednt s. în credntul s. spuale cuiva s. cuiva jurământul s. la...*) A da crezare s. crezământ; a avea încredere în ceva s. în cineva, a se încrede (2°) în..., a fi cu încredere; a lăsa ceva pe cineva, a se bini pe cineva, a se lăsa în nădejdea cuiva, a admite, a lua drept adevărat, a accepta părerea cuiva, a da cuiva dreptate, a înțelege pe cineva. *Vezi cui crezi!* LB. *Pre sufletele noastre... să creade[și].* ROSETTI, B. 100. *Nu vru să-i lase să facă așa, necrednd vraja.* HERODOT, 06. *Când va zice craciul cum cutare armă n'au făcut rană de moarte, și măturile vor zice că rana-i de moarte, mai (= mai mult) creade-să-va craciul decât măturile.* PRAV. 505. *Nu-i com creade nice jurământul.* Id. 801. *Nimene din scrișorile lor... nu le pot oamnei a credere.* LET. II 195/v. *Cine are gust, să-mi creadă amoriul că l-am sălvi.* KONAKI, P. 91. *La-asa oamnei pătimași Poate crede cinevași?* PANN, P. V. III 12. *Și unul și altul credeau în ajutorul și în protecținea Rusiei.* GHICA, ap. CADE. *Pe mine însă inima nu mă lăsa a crede la atdă necredință.* C. NEGRUZZI,

1 49. *Te crede moșul, nepoate.* CREANGĂ, P. 211. *Auzind Petrea...* aceasta dela mamică-să, i-au crezut pe cuvânt. SBIERA, P. 31/30. *Mai minciinos cine nu crede.* ISPIRESCU, L. 1. *Și vădând că nu crede, îi dăte în scris cu sângele său.* Id. lb. 5. *Par'că nu le venca a crede celor ce le auzea urechile.* Id. ap. TDRG. *Lumea astăzi mai ușor crede în minciuni ca în adevăr.* ȘEZ, II 27. *Nici vorba te asculta, Nici în vorba lor credea.* TEODORESCU, P. P. 422. *Cine crede la miuere, Bage-i se dracu'n picie!* BIBICESCU, P. P. 208. *Maică...* Ești bătrând și nu crezi? Și nici nu vezi Că dintr-o aută și-o mic Numai una-mi place mie. JARNIK-BĂRSEANU, D. 100. *Cine nu-mi crede vorba, Nu-i ajute Precista!* Id. lb. 133. *Dați nu crezi în cuvânt, Vin' cu mine la mormânt.* Id. lb. 149. *Spune, bade, spune, verde, Că minciună cu n'oiu crede.* Id. lb. 237. *Nu crede feciorulă, Că fecioru'... fură mîntea din tine.* Id. lb. 276. *Cine-mi poate crede mie Ce trauz duc în cătanie?* RETEGANUL, TR. 74/30. *Ți-am crezut la omenie.* Id. lb. 142/30. *Acela numai lăcne crede, cel ce nu poate pricepe a'aderărul stă acunsa.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 277. *Sătulul nu crede celui flămând [s. la flămând].* ROMÂNUL GLUMET, 8/30. *Cine a minții odată, nu se mai crede cănd spune și adevărul.* ROMÂNUL GLUMET, 21/30. *Bărbatu' și calu' s'ă nu-i crezi; cănd îți pare că merge mai bine, tocma' atunci te trănțește.* ȘEZ, I 221/30. *Nu crede nici la cămașă.* ZANNE, P. III 59. *Nu crede, bărbate, ce vezi cu ochii, ci crede ce-și spun eu (PANN),* xic femelle necredincioasă care caută să orbească pe bărbatul lor. Id. lb. 261. *Corbul, cănd puil lui s'ă întâmpla să iașă cu pene albe, nu crede că sunt ai lui.* Id. lb. I 437. *A nu crede ochilor s. (vechul) ochii = a nu crede ceea ce vezi cu ochii (cf. RĂDULESCU-CODIN, I). Să-și creadă ochii (: pour se convaincre de visu).* ROSETTI, B. 100. *Mai bine să crezi ochii decât urechile.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, II 336. *Se miră și nu știa ce să creadă ochilor săi.* ISPIRESCU, L. 30. *A-i veni a crede = a fi gata, dispus să creadă. Nu-mi vine a crede = nu pot crede, mi se pare de necrezut. Mai că-i venca a crede că și ei ar a face cu dracul.* CREANGĂ, P. 190. *Așa-i că nu-ți vine a crede!* Id. lb. 190. *SĂ nu crezi!* = aproape imposibil, de necrezut. Ș'amau, să nu crezi, atăta i-a furat mîntea (Ibovnică), că stă cu dănsa toată ziua la crămă. S. NADEJDE, ap. TDRG. (În poezia populară) *Crede = zău!* chiar! Cănd căta cam de o parte și se uita drept în vale, Cam despre soare-răsare, Tarc-mi vine și-mi sosește. *Crede, Radu Calomfirescu.* POP., ap. ODOBESCU, II 428. (La Român din Serbia) *Crezi!* = zău, vezi bine, crede-mă. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. *Potera a Banului și cu-a Măgureanului...* *Crezi!* cîntii pămîntului. Id. lb. 28. *Șalu' lui și capu' lui, Crez!* Id., cît roata carului. Id. lb. 29. *Nu e Stoian — crez!* — aicea, Și e Stoian dus pe Craina. Id. lb. 42. Cf. 44, 156, 165, 188.] (După a se increde) Refl. (Construit cu prep. p. e). *Scorpiu crezându-se pe vorba omului, i-a aruncat afară.* ȘEZ, V 135/30.

4°. (Urmă de o propoziție secundară introdusă prin conj. că s, să — în limba veche de s. cu m — s. de acuz.) A socoti, a fi de părere, a gândi (9°). a judeca, a-și închipui, a i se părea. Cf. LB. *După chipurile celor ce vor greși, ce feal vor fi, va cunoaște giudețul, și va create, de va fi greșit cu înșelăciune sau de nu va fi.* PRAV. 983. *De va fi lucrul împărechiat, știut-au eu n'au știut, atunce create giudețul să nu fie știut.* lb. 1201. *M'a întrebat: „cum credem noi tadul!” E. VĂCĂRESCUL, IST. 249/30. Omule!.. tu crezi...* cf. Jiei-

nele toate sunt pentru tine zidite. KONAKI, P. 267. *Crede că a fi tremurat de frică.* DRĂGHICI, R. 40. *Ignorantul crede că o cometa este accidentală.* BĂLCESCU, M. V. 4/30. *Crez că faci și mai rău făndu-te delături.* GHICA, A. 602. *Asia era o frumoasă fată care credea că o iudeuc.* C. NEGRUZZI, I 55. *Pînd cănd să creadă lumea, o' copii de Românie! C'orice dor de libertate a pierit, s'a stins din voi!* ALECSANDRI, P. II 6. *Nu erede că în lume... nu-i găsi un suflet tîndr ce de tine-i îndrăgit.* EMINESCU, P. 188. *Nepuțină să te a-jungă, crezi c'o vrea să te admire!* Id. lb. 226. *A crezut că moare'n câmp aci.* COBUC, F. 74. *Eu cred că tot ce-i a mîmucăi e și ai nostru.* CREANGĂ, P. 9. *Dracul chiuc... așa de tare, de credea că s'a rupt ceva într'insul.* Id. lb. 54. *Un lenoș care nu credem să mai fi acedă păreche în lume.* Id. lb. 330. *Apoi Agheran ce credeți că făcu?* FRÂNCU-CANDREA, M. 277. *Grija lui cea mare era ca să nu creadă acel împărat că el este răcoș.* ISPIRESCU, L. 11. *Și tu, bade, crezi că cu Mă topeac de dorul tău?* JARNIK-BĂRSEANU, D. 229. *Cănd vei crede că fi-e bine, Să vie popa la tine; Cănd vei crede că te scoli, Să vie popa că mori.* Id. lb. 265. *Crede că tot ce aboară se mîndăc.*] (În întrebări, la SIMEON DASC.) *Crezi?* † = ești de părere, oare? *Crezi!* mai bine pentru dragoste decât de frică să-l slujească? 210/30. *Crezi!* eu am alobozit să se ducă cine-și pre la casele sale, dară cine-i oprește? 265/30.] Refl. *Eu mi se crede Că nimeni n'o vede.* TEODORESCU, P. P. 459.] *Ce te crezi?* = ce socotești, ce crezi? CLAUȘIANU, V.

5°. (Construit cu dat. s. cu acuz. Construcție rară: a crede cuiwa la ceva s. de ceva) A avea înțelegere (p. ext. milă) pentru ceva, a înțelege ceva s. pe cineva, a lua în considerare. *Cređim nepuținăți omenești.* LET. I 5/30. *Numai cu îi crez bietului vezir.* GORJAN, H. II 105. *Cine au iubit ca mine va crede durere mele.* KONAKI, P. 100. *La rana mea atunci crează, Cănd va pătini și eu.* PANN, E. IV 141. *Ba la acum cred eu frățime-meu.* CREANGĂ, P. 188. *Și tu, Șoime, ce nechezi și de boala mea nu crezi!* ALECSANDRI, P. P. 113°/30. *Nu-mi crede = nu-i e milă de mine.* Cf. DDRF. *Iată moartea vine, Vine, se răpede, Și nime nu-mi crede!* ALECSANDRI, P. P. 118/30. *Brădet, brădet!*... *Vânturi să te bată, Nime să nu-ți creadă!* MARIAN, I. 102. *Cine dorului nu crede N'ar mai călea iarbă verde!* RETEGANUL, TR. 135/30.

6°. (Construit cu prep. în) A ținea la ceva s. la cineva, a avea considerație, cult pentru ceva s. cineva, a-și pune toată nădejdea în ceva. *Cine nu-i de mie cu frigul învețat, în blană foarte crede.* DONICI, F. II 38. *De crezi în poezie... De crezi în tinerețe!... De crezi în al tău frate... Crede'n amorul meu.* ALECSANDRI, P. I 130-1. *În tine cred, Elenă, precum credeam odată în glauz mamei mele.* Id. lb. 106. *A crede în medici, în minni, I.M.*

7°. Spec. (Construit cu prep. în, întru s. absolut s. urmat de o propoziție obiectivă s. în limba veche, cu acuz. s. cu dat. s. cu prep. de). A fi încredințat că de-asupra noastră există o putere dumnezeiască, a admite ca adevărate dogmele Bisericii, a avea credință religioasă, a fi religios, evlavios. *Vezi, frate, odte întărearece (= cât de mulți) sânt Iudei ca ce au crezut, și toți recunitori legiei sânt.* COD. VOR. 29/30. *Și-i ucidem prin gloate cine ce credea întru tire.* Id. 42/30. *Crezu lu' Dumnezee că așa va fi.* lb. 90/30. *Crezu că voiu vedea dulceața Domnului în pămîntul vîilor.* PSALT. 46/30. *Nu crezură zeului.* lb. 157/30.

Zielor tale crezuiu. Ib. 256/2. *Nărodului celuia ce crede în H[r]istos* deaderă. CORESI, EV. 3/5. *Crez. Doamne!* Id. Ib. 77/5. *Lu Dumnezeu nu crezură.* Id. Ib. 305/5. *Crezu întru Dumnezeu.* Id. Ib. 562/5. *Să creademă tare de'aciure.* VARLAAM, C. 319. *Iaste Dumnezdău tuturor semenăfitor, cine-l va crede.* Id. Ib. 232. *Cine slujește lui Dumnezdău drept, lui crede și lui nedodăște.* Id. Ib. 228^b. *Au credzută lui H[r]istos.* Id. Ib. 221^b. *Cred en-tr'un Dumnezeu... Cred și eu Duhul sânt, cred besereca chiuză [= uniceasă] christienasă.* CATECHISMUS (1648), ap. GCR. I 124/5. *Crezdră D[omnu]lui H[r]istos.* DOSOFTEIU, V. 8, 33. *Crezdră întru Domnul nostru I[su]s H[r]istos.* Id. Ib. 101^b. *Crezdrăndă învicarea ta.* MINEIUL (1776), 142^b/5. *A crede un Dumnezeu făcătoriu a tuturor.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 248/5. *Cei de azi însă nu mai cred în nimic.* IPSIRESCU, U. 121/5. *În Domnul să crezdră.* TEODORESCU, P. P. 35. *Crez în-tr'unul Dumnezeu, Tatăl a tot făitorul.* (Articolul I din simbolul religiei creștine).

8. A presupune, a bănui. *Indianul.* *Pr Dumnezeu vede'n aer și-l crede în rănt, în pară.* KONAKI, P. 263. *Apoi doar, eu nu-a de acle de cari crede ei; n'am sărit peste garduri niciodată, de când sânt!* CREANGĂ, P. 28.

9. A spera. *Ai îndrăniți a crede că iar mă vei putea înșela.* C. NEGRUZZI, I 141. *D-ia, jupâne Ștrul, cred că nu mă-i face sădca la drum.* CREANGĂ, P. 116. *Și tot crez e'o să mai vie, Bătră la Sfântă Marie.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 120.

10. (Construit cu acuz. s. cu prep. de s. drept) A considera, a lua drept ceva s. cineva, drept altceva sau altcineva decât în realitate. *Oricine te vede E ferice și te crede Dulce inger luminos.* ALECSANDRI, P. 210. *Nu te-og fi încrezută așa slab de inger!* CREANGĂ, P. 222. *Îi încrejurau cu spaimă și drept dracul îl crezură.* SEVASTOS, N. 61/5. *D-coastră, socri mari, Ne credeți necari tâlhari.* TEODORESCU, P. P. 175. *Pe dinapoi, bun de popă se crede; pe dinainte, măgar se vede.* ZANNE, P. II 303. *Când te cred mic, jos, nu-ți prea cură oad roșii.* JIPESCU, ap. Id. Ib. IV 446.

11. Refl. 1^a. A se socoti, a se considera. *Nu se credea în drept de a susține[a] pe Greci.* GHICA, ap. CADE.

2^a. P. ext. (Însoțit de un substantiv sau de un adjectiv). A se socoti că e alt-ceva s. alt-cineva s. în alt fel de cât e în realitate, a avea despre sine o părere greșită (în bine s. în rău, mai favorabilă s. mai defavorabilă decât e realitatea); (absolut, subînțelegându-se „deștept”, „frumos” etc.) a avea despre sine o părere exagerată în bine, a se socoti mai mult decât este în realitate, mai deștept decât altul, etc., a fi încrezut, închipuit, a se încrede (7^a). *Nu credem nemuritori.* MARCOVICI, C. 16/5. *Microscopice popoare, regi, osteni și împărași, Ne succedem generații și ne credem minunași.* EMINESCU, P. 222. *Vezi, ăsta e cursul tău — prea te crezi!* CARAGIALE, M. 254. *N'are decât să întoară robinetul și vorbele curg cu nemiluita.* *Ferice de ei! Cum vrei să nu se creadă!* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Tigănu îmbrăcat frumos, printre lume se credea că-i Dumnezeu.* ȘEZ, I 69/5. *Ei se credi [= crede] cine ști [= știe] ce.* HERZ-GHER. M. IV 245. *A veni luma lui Maiu, De te-l crede chiar în raiu.* ALECSANDRI, P. P. 241/5. *Omul beat se crede împărat, se zice despre cel care se socotește mai mult decât este.* ZANNE, P. III 461. *Se crede nedreptății, persecutat.* *Se crede sărac, prost, urât, dar nu e.*

[Prez. înd. pers. I cred (care pierde pe d înaintea conj. că: cre' că (Straja, Bucov.), com. AR.

TOMIAC, s. cu alterarea vocalei: **eri'** că (Crivobara, Banat, VICIU, GL.), conj. pers. III **să creadă** († și dial. **crez, să crezdră**), imper. **crede și crezi**, aor. **crezuiu**, part. **crezud** (cu negativul **necrezud**), ger. **crezând** († **crezind**, cu negativul **necrezând**, **necrezind** GCR. II 143/5). | **Adjective**: **crezud**, -ă (cu sens pasiv, în limba veche substantivat uneori) = (ad I 3^a) în care poate avea încredere, te poți încrede, căruia poți să-l dai crezământ, pe care te poți bizui, în a căruia nădejde te poți lăsa, care merită încredere, vrednic de crezintă, credincios, fidel, devotat, (om) de încredere. **Crezincios** (crezat e HUR.) **Domnul în toate cuvintele sale.** PSALT. 300/5. **Dumnezeu credincios** (crezut DOS.), și nu e nedreptate într'insu. Ib. 313/5. **Pre feciori preaiubiți și pre crezuții.** CORESI, ap. CP. 209. **Să aflăm simbria crezuților deregători.** LITURGHIA DE IAȘI (1679), ap. Id. 200. **Slujnice crezute.** DOSOFTEIU, V. 8, 29^a. cf. 101, 153, 267. **Priaiinii și crezuții au viclenii.** CANTEMIR, IST. 104. **Căpitani lui cei crezuți.** LET. I 226/5. **Au chemat pre o slugă a sa crezută.** SIMEON DASC. LET. 149/5. **Și dumnilor-voastre încă să trimiteți om crezut al dumnilor-voastre la noi** (a. 1751). IORGA, S. D. XII 237; (ad I 7^a, cu sens activ, neobișnuit) **Cel ce crede.** **Crezuților întru numele lui.** CORESI, EV. 415/5; (ad I 8^a) **Bănuți. A fost crezut mori;** (ad I 2^a) **Încrezut, închipuit.** (Săcele) Cf. GR. S. V F. I 44; — **Negativul necrezut, -ă** (ad I 3^a) **ce nu este de crezut, ce nu se poate crede.** **Și dac'a mea vorbă necrezută-ți pare, Prefă-te că nu știi de nici o armare.** POP., ap. GCR. II 363/5; (ad I 4^a) **Ce nu se poate închipui, de nelnicuț.** **Întră cu mai mult de 6000 călăreți... și cu o pompă necrezută.** BĂLESCU, M. V. 416; — **crezător, -oare** = încrezător, care crede (I 3^a), care are încredere, care se încrede în...; **lesne crezător** = care se încrede ușor, credul (COSTINESCU), nav. **Mai crezătoare decât copiii cei brudii.** SBIERA, P. 274/5. **Șolmul... prost și lesne crezătoriu se arăta.** CANTEMIR, IST. 294/5. **Să-și rădă de lesne-crezătorii.** C. PETRESCU, R. DR. 136 | **Abstracte** (rar) **credere** (cu negativul **necredere** LB.) s. f. = acțiunea de a crede; **credință, încredere.** (Ad I 2^a) **Că dreptu e cuvântul Domnului și tot lucrul lui în credință** (crezere HUR.) PSALT. 56/5; (ad I 7^a) Cf. **credință** (3^a). **Răzina cu a lor încăfătură luma de crezadore până acmu.** MOXA, 385/5. **Nu-i credere (credință) și s'o scurtat acul omzenilor.** CONV. LIT. XLIV, vol. I 657; — (ad I 3^a) **crezări** s. f., în construcțiile: a avea (la cineva)s. a da (cuiva) crezare = crezământ (COSTINESCU); **credință** (2^a, 4^a, 6^a, 7^a). **Nu să poate da crezare că s'au plății** [datoria]. PRAVILA (1814), 12. **Norocdele mă asculta și-mi da crezare.** BELDIMAN, N. P. II 94. **Părintii lor nu putea da crezare ochilor lor.** Id. Ib. II 197. **Acastă împrejurare... a dat o mare crezare șoapțelor că împăratul era capul Eteriei.** GHICA, S. 96. **A crește calii la întineric pentru a-i face mai ușți... este o crezare orientală ce există și la Români.** ALECSANDRI, ap. TDRG. **Am să fiu istoric mare Publicând la documente deplin demne de crezare.** I. NEGRUZZI, I 50. **Și de i-au dat [amorul] eroe crezare.** KONAKI, P. 152. **Lina-l luncare** [a lebădel pe apă] cu nobile mișcări **Ne amintea de timpii anticilor crezări.** ALECSANDRI, P. III 527. **Nu are credința până la sfârșit, în ceea ce merită neștrămutată crezare.** C. PETRESCU, R. DR. 44. **Chitcom că n'ajung până la babă, Dar la tine mai eu crezare!** CONTEMPORANUL, VII, vol. II 7. **Nimi nu-mă crezari, nu mă crede nimenea.** Cf. HERZ-

GHER, M. IV 245. *Fuge de fapta bună, de cer și de crezare* (= credință în Dumnezeu). ALECSANDRI, ap. ȘĂINEANU, D. U. Negativul (rar): **necrezare** s. f. (ad I 3°) *Nu zămbi cu necrezare, naive străine!* I. NEGRUZZI, I 71; — **crezută** (cu negativul **necrezută**) s. a., în construcția: *de crezut = vrednic de crezare, care poate fi crezut. Adevărat și dovedit este de toți-mai adevărații și de crezut istoriei.* LET. I^o 106. *Nu este de crezut că... pot să alcătuesc... un caic.* DRĂGHICI, R. 147. *El spune niște lucruri care nu sunt de crezut.* PONTBRIANT. (Plur. atestat numai la SBIERA, în construcția) *A da cerea pe crezute = pe datorie, pe credit, pe verșele, cf. credință (10°).* *Căsașul... le-au dat carnea pe crezute.* P. 272/2. *Aceasta e de necrezut; — crezământ* s. a. (plur. -mături LB., cu negativul **necrezământ**, Cineva are, află crezământ la cineva, dă crezământ cuiva s. la ceva, pune crezământ (pe vorba cuiva). (Ad I 3°) *Credință (4°).* *A da crezământ medicului, vorbitor unui mîscinos.* LM. A nu afla crezământ. BĂRCIANU. *Rog cu pleoacă... pentru crezământ.* PANN, P. V. I 123. *N'am traia, n'am odihnă, n'am nici crezământ.* Id. Ib. II 162. *Am greșit, dă-mi crezământ.* Id. E. V. 69. *Nu lua acest aer de blîndeți feciorească și de crezământ.* C. NEGRUZZI, III 352/2. Școala nu-1 cu nici un crezământ. CONV. LIT. XLIV, vol. I 649. *Însă, cel puțin pe față, nime nu voia să le dea crezământ.* AGĂBICEANU, L. I 373. *El nu punea crezământ pe spusele fiicei sale.* ISPIRESCU, L. 121. *Păra ci află crezământ; eu nici că cere a mă desvinovați.* RETEGANUL, P. V. 83/2. *Rău la Turci că le părea. Crezământul toți îl da, Numai unul nu credea.* TEODORESCU, P. P. 637. *Femeia, pușca și calul n'au crezământ.* ap. DDRF. *Dănd crezământ, începi a pricepe.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 281. (Loc. adv.) *Cu crezământ = cu adevărat, într'adevăr, cf. în credință (6°).* *Dar dacă vrei cu crezământ să te 'ndrăgesc pe tine, Tu te coboară pe pământ, Pă muritor ca mine.* EMINESCU, P. 269. (Ad I 5°) *S'o bată puștia de bătrânețe, că n'are crezământ.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. *Nici milă n'ai, nici crezământ!* COȘBUC, F. 32. *Oft' urli, urli, urli, Boală fără de crezământ!* ALECSANDRI, P. P. 226/2; — (numai în PALIA a. 1581) **crezuție** † (cu negativul **necrezuție**) † s. f. *Incredere, credință (4°).* *Nedestoinic sînt pre toată milostivicia și creduția ta care-ai făcut cu mine, sluga ta.* 131/2. *Că pentru necreduția toți căzură și muriră în puștie.* 7/2.

— Din lat. **credo, credere**, idem. Cf. **credință** (1°) **credința**, **incredere**, **crez**, **credeu**, **credul**, **creanță**, **credit**.

CREDENT s. a. *Crédence*. — (Germanism. În Transilv., învechit) Bufet. ALEXI. [Plur. -dențuri. † ȘI: **credență** s. f. BĂRCIANU.] Derivat: (cf. germ. *Kredenz*, ung. *kredencarius* cf. LB.) **credențiar (iu)**, **credențiar (iu)** † s. m. = fecior care servește la masă, sufragiu. Cf. LB. Cf. **credincier** (2°).

— N. din germ. **Kredenz (tisch)** (din it. **credenza**) idem. Cf. **credență**.

CREDENȚĂ s. f. v. **credenț**.

CREDENȚĂ s. f. (Bis.) *Crédence* (meuble d'église). — (Franțuzism sau italianism) Mescoară așezată în altarul bisericilor catolice pe care stau vasele sfințite, cf. **pristol**. Cf. COSTINESCU. [ȘI: **credinț** † s. a., **credineț** † s. a., și **credinețul** cel de aur... și al doliei **credinț** de argint. DOC. (a. 1769), ap. TDRG.]

— N. după fr. (it. **credenza**). Cf. **credenț**.

CREDENȚĂRIU † s. m. v. **credenț**.

CREDENȚIONAL † s. a. *Mandat*. — (Transilv.) Documentul prin care deputatul sinodal dădea credință despre alegerea sa; mandat de membru al Sinodului.

CREDEȘ s. a. }
CREDEȚĂLUI vb. IV^a } v. **credit**.

CREDEU (Bis.) s. m. sing. v. **crez**.

CREDINCER s. m. 1°. *Homme de confiance, confident, représentant, courtier; conseiller.* 2°. *Echanson, sommelier; sercur.* 3°. *Olage.*

1°. Om de încredere (Râșnari, com. PANTU); spec. samsar (Râșnari, com. PANTU), reprezentant, procurist; (mai de mult) sêtic, curtean care se bucura de încrederea deosebită a Domnului. *La încredere!* [bușilor am chemat pe dumnealui Postelnicul Proda, credințierul lui Jupân Gheorghe (a. 1806). IORGA, s. D. XII 160. *Aceștia... urmează numai cele laudate de credincierii lor.* PISCUPESCU, O. 172. *Un corăbier bătrân la care cream rob și credincier.* GORJAN, H. IV 111. *Fiindcă dănaș avea credincierul pre numitul Ebn Tair s'au luat șlucrul [vălul] jos.* BARAC, ap. TDRG. *Între bătrânii și credincierii curții era și grădinarul ISPIRESCU, L. 165. Te-oiu ridica Ban la Craiova... și tu că f-ai pune credincier d'al tău.* TEODORESCU, P. P. 48°.

2°. † Slujbaş (boierinaș) al Curții (subordinat cuparului) care trebuia să poarte grîja pînișelor domnești și care lua credința (5°), gustând din bucatele și bănturile aduse la masa Domnului, ca să se încredințeze că nu sunt otrăvite; p. ext. fecior care servește la masă. *Pe an Lei 240 vel-credincierul. RĂȘCANU, L. 78/2. După cătaful de aprozi, vel-cafigiul, credincierul.* LET. III 293/2. *De lipsește cuparul... [cupa] o poartă credincierul.* Ib. III 300/2. *Bucuria a fost mare, și credincierul, stoinicii și boierii au scâpat de pedepșa meritată.* C. NEGRUZZI, I 287. *Bate cu urechea în stîlp pe credincierul cel mare.* Id., I 287.

3°. († și dial. În Transilv. și Bucov.) **Chezaș** (cf. LB.), ostatec. *Își dădă răz fii săi credincieri și zălog, spre mărturie și spre întărire.* P. MAIOR, 18T. 123.

[DICT. dau și o formă **credințar(iu)**, care nu se poate atesta].

— Derivat (după model slav) din **credință** prin suf. nom. agent. -ar.

CREDINCIOȘ, -OĂȘĂ adj., subst. 1°. *Fidèle, sûr, loyal; homme de confiance.* 2°. *Croyant, fidèle.* 3°. *Fidèle à. Fidèle, exact.*

1°. În care te poți încrede (2°), care merită încredere, demn de încredere, de credință (6°), vrednic de crezut (LB.), care ține la cineva cu credință (7°), fidel, devotat, cinstit, leal, statornic, neschimbat în sentimentele de dragoste și respect (COSTINESCU), om de încredere. (Se construiește uneori cu dat., iar mai de mult, cu prep. către s. la). *Kredincioș = fidelis, credulus.* ANON. CAR. *Credincioș = fidelis.* LEX. MARS. 205. [A fi] **credincios** cătră împărat, domn, prieten, patria sa, etc. LB. *Cela ce se protivește cuvîntului credincioșei muierii... COD. VOR. 151/2. Credincioș (crezut e IUR.) Domnul în toate cuvintele sale.* PSALT. 300/2. *Credincioșă învășătura lu H[risto]s.* CORESI, EV. 444/2. *De vor fi mărtu-*

risii și nacare oameni buni credincioși. PRAV. 114. Aflii și mai mulți și mai credincioși dascăli dzic. lb. 720, cf. 839. Doamne, ce voiu face lui Avemileh, credinciosului meu? CRONOGRAF (ca. 1650), ap. GCR. I 148/20. Cine-i credincios în pușin, și în mult e credincios. TETRAEVANGHELUL (ca. 1650-1675), lb. I 195/20. Aferim, slugă credincioasă, că pre pușine ai fost credincioasă și pre mult te voiu pune. CANTEMIR, ap. GCR., I 326/20. Dat-am credincios zapis al meu la cinstita mâna d-lui Cherăi (a. 1713). URICARIUL, VII 14/10. Au trimis... dela Poartă... pre al său credincios, pre Coasta Căpităbul. LET. II 50/20. Să recomandai fără noastră și credinciosul serviciu, ce cu supunere au făcut învingătoarelor oștiri imperiale (a. 1774). URICARIUL, I 171/20. Eu sunt un zmcu care am stătut totdeauna credincios lui Solomon. MITOLOGHICON (1783), ap. GCR. II 131/20. Credincios prietin. DRĂGHICI, R. 93. Unul din cei mai cunute și mai credincioși domni ai împărăției sale. GORJAN, H. I 3/3. El, fiind om drept, s'a arătat cu slujbe credincioase către Alodin. E. VĂCĂRESCUL, IST. 250/20. N'am încetat de a fi... al dumlitale credincios rob. C. NEGRUZZI, I 22. Hârca...avea grijă să n'o audă... un credincios al împăratului. CREANGĂ, P. 97. Bine că i-a dat Dumnezeu în gând să-i aduci o credincioasă ca mine. ISPIRESCU, L. 64. Băduleasa mea frumoasă, De mi-ai fost tu credincioasă, Mergi de grabă la cămară, De ia galbini din comoară. ALECSANDRI, P. P. 125/20. Muiere credincioasă, cinstea casei. ZANNE, P. II 295. Mai credincioși ochii decât urechile. PANN, ap. CADE. (Vechiu; neobisnuit) Credincios spre cineva = în care cineva are încredere. Și mai vărtos sprijinește obrazul dela carele iaste credincios spre gludei, cum să nu fie știut. PRAV. 864. | Spec. (Comert; leșit din uz). Om de încredere, care e încredințat cu supravegherea la confecționarea mărfurilor, supraveghetor (cf. TDRG.), împuternicit, reprezentant, procurist. Se stabilește următoarea tabelă: ... credincioși ...2 [Evrei]. BGDAN, C. M. 101.

2. (Adesea substantivat) (Cel) care crede (2°-3°) în Dumnezeu, care are credință (3°), plin de credință, religios. Se construiește absolut s. cu prep. în s. Intru. Domnu' îpovedeasă credincioșii lui Hristos. PRALT. 337/10. Toate se pot credinciosului. CORESI, EV. 77/10. Credincioasă intru Domnu' H[risto]s. VARLAAM, C. 113°. Moisi s'au aflat credincioși în toată casa lui Dumnezeu. BIBLIA (1688), pr. 6/20. Duhovnicosă hrană a credincioșilor. lb. pr. 8/20. Alte multe câte lăfese legea și îmulfese credincioșii ei. E. VĂCĂRESCUL, IST. 249/20. Fica mea va fi de-avurarea statornică și credincioasă în legea ei. BELDIMAN, N. P. II 206. # De frică omul cam credincios se arată. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 281. | (Neobisnuit) Care e în conformitate cu credința (3°) creștină. Dreapta, credincioasă și măntuitorile porunci și pravile. PRAVILA DE TARGOVIȘTE (1652), ap. GCR. I 163/20. | (Prea) bun și, drept s. bine credincios = ortodox, pravoslavnic. Pravila... carea de toți prea înțelepții și bun credincioșii iaste cinstită. PRAVILA ALEASĂ (1632), ap. GCR. I 14. Începutul încăstăturilor bunului credincios Io Neago-roed (1654). lb. I 164/20. Pentru prea bun credincios și iubitor în Isus Hristos Domnul nostru. DOSOFTEIU, ap. lb. I 240/20. Noi bunii credincioși și direpții și creștini. BIBLIA (1688), pr. 6/20. Cei bine credincioși. MINEIUL (1776), 68. Foarte bine credincios, Precum au vrut și Hristos. COLINDE, ap. GCR. II 231/20. Pușin credincios = care nu crede cu tărie în Dumnezeu, care n'are

credință (3°). Ce sânteși înfricoșoși, pușin credincioșilor? EVANGHELIA (1894), ap. TDRG.

3°. (Literar, după fr. *fidèle*, germ. *treu*) Care nu-și schimbă părerile nici sentimentele, care se ține (de vorbă, de jurământ, de făgăduială dată, etc.), cu credință, fidel (I 17). (Construit cu dat.) [A fi] credincios jurământului, și tuturor obligațiilor și datorțiilor sale; a rămânea credincios principilor [sale]. LM. Alexandru-vodă, credincios făgăduinței ce dase Doamnei Ruzandei, nu mai tăieac nici un doloer. C. NEGRUZZI, I 158.

4°. (Literar, după fr. *fidèle*, germ. *treu*) Exact, care păstrează (ceva) întocmai, fidel (I 2°). [Scenele de pe columna lui Traian] sunt inter-pretațiuni credincioase și perfecte ale faptelor ce ele reprezintă. ODOBESCU, I 75/20. Memorie credincioasă.

[S:] (formație nouă, dela credință; neobisnuit) credințos, -oasă adj. Turcu' a fos[!] credințos; ei a fos[!], siriacu' bun; cum da îndreptări, așa le ținea. GRAIUL, I 49. | Negativul: necredincios, -oasă adj., subst. (ad 1°). Scriitor necredincios domnului său. LM. Muiere necredincioasă bărbatului, id. O rădă necredincioasă și răzărătită, până când voiu fi cu voi? TETRAEV. (1574) 230. Sânt niște oameni foarte necredincioși. LET. II 373/20. Grecii sânt necredincioși și necinstiti. E. VĂCĂRESCUL, IST. 258/20. Cum ai putut crede că o proastă fetișoară mă va face să fiu necredincios acei ce singur împărășete în inima mea? C. NEGRUZZI, I 22. Cine necredincios este în vorbă, viclean este și în lucru: mincinosul și fățarnicul sânt frați de cruce. ZANNE, P. II 807; (ad 2°) Ce necredincioșii gudească de voi (ce lucru necredincios să judecă lângă voi. BIBLIA, 1688)? COD. VOR. 75/20. Necredinciosul Arie fu osăndit pentru hula lui. VARLAAM, C. 197. Creștinilor cu oamenii cei necredincioși și nebotzași nu să cade a avea prieteșug. DOSOFTEIU, ap. GCR. I 239/20. Fugiți, necredincioșilor! MARCOVICI, C. 46/20. Cum de nu cade trântul să ardă pe niște asemenea necredincioși? C. NEGRUZZI, I 49. Nu așa, necredincioșilor, ci lată cum, CREANGĂ, A 89. Necredinciosul cu frica în sân trăște. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 281. (Cu aluzie la lipsa de credință a apostolului Toma) Toma necredinciosul = om necrezător, care nu crede până nu vede. lb. V. 405; (ad 4°) O reproducere foarte necredincioasă prin prea multă împodobire, se dă la începutul volumului I. IORGA, IST. R. I 42. | Abstracte: (vechii și dial.) credincioșie s. f. = credință (7°), devotament, fidelitate, cinste. Au încredințat ei Crâncea legeasă despre credincioșia sa. ȘINCAI, HR. I 375/20. Să îndemne pe încredința a se ținea cu credincioșie de dănsa [calea cea dreaptă]. ȘBIERA, F. 307. Acolo măritișu' e lege tare, apucată din bătrâni, și credincioșia aceea Rumânilui. JIPESCU, O. 36; — (numai la ȘINCAI) credincioșire † s. f. = credință (7°). Au primit Alexandru Iliș jurământul de credincioșire în Târgoviște. HR. III 5/20. Socotind credincioșirile și vrednicile credincioșelor slujbitor tutulor nobililor. lb. II 21/20. (Ca titlatură, traducând pe fidelitas din latineasca de cancelarie) Credincioșirea noastră să știe că din bună și direcptă pricină s'au făcut toate. HR. II 32/20. Credincioșirea noastră tare vă proruncim ca altminterlea să nu faceți. lb. II 52/20.

— Dintr'un lat. pop. *credentiosus, -a, -um (derivat cu suf. -osus din *credentia).

CREDESCIOȘIE s. f. } v. credincios.
CREDESCIOȘIRE † s. f. }

CREDETNET † s. a. }
CREDETNT † s. a. } v. **credetntă**.

CREDETNTĂ vb. I. 1°. *Confirmer*. 2°. *Confier*. 3°. *Créditer*. 4°. *Christianiser*. 5°. (Se) *fiancer*. — Vechiu și dial. Cf. *Incredetntă*.

1°. † Trans. A adevări, a întări, a încredetnta (II 1°). *Alta, pentru credetnta noastră, ne-am pus și degetele, carii credetntim noi cu sufletele noastre* (a. 1885). IORGA, D. B., II 52.

2°. † Trans. A da ceva în grija cuiva, a încredetnta (I 1°). *Bine păcând credetntătu lui cuvântărețu turmă*. DOSOFTEIU, V. s. 23°.

3°. Trans. (Numai în DICȚ.) A credita. Cf. *CreDETNTĂ* (10°).

4°. Trans. A (în)creștina. *Tatăl ne făina, Fial ne credetnta*. ȘEZ. III 193b/2.

5°. Trans. și refl. (Transitiv.) A (se) logodi, a (se) încredetnta (I 4°). Cf. *credetntă* (8°). (Construit uneori și pronominal) Cf. VAIDA, MARIAN, NU. 167, VICIU, S. OL. DENSUSIANU, T. H. *Hai să-i credetntăm*. H. XVIII 279. *După ce și-a credetntit, Jendarii-i duc la pierit*. BUD, P. P. 19. *Pă cău(d) am foșt) la pleit, Mămuca m'o credetntit*. T. PAPAIIAGI, M. 17/2. *Tădrule, voinicule, Ce rându-i acesta rând, C'asară 'ai credetntit și astăz o-ai omorit?* Id. Ib. 112/2.

[Prez. înd. pers. I și: (mă) *credetnt*. VAIDA. | Și: (ad 1° și 5°) *credetnt* (*credetnt*) vb. IV. | Negativului: (atestat numai în BIBLIA din 1688) *necredetntă* † vb. I° = a nu fi cu credetntă, a fi necredetntos (față de cineva). *La Domnul D-zeul tău ai necredetntat*. ap. TDRG. | Abstract: (ad 5°) *credetntăre* s. f. = încredetntare, logodnă. CABA. SĂL. 87. | Adjectiv (neobșnuit; atestat numai la DOSOFTEIU): *credetntăreț*, *-căță* = ușor crezător (?) *Mult credetntărețul acesta pământ*. DOSOFTEIU, V. s. 163°].

— Derivat din *credetntă*.

CREDETNTĂ s. f. I°. *Croyance*, *conviction*, *certitudine*. 2°. *Croyance*, fol. 3°. *Foi*, *religion* (*chrétienne*). 4°. *Confiance*. 5°. *Assurance*, *garantie*, *caution*. 6°. *Confiance* (qu'on inspire). 7°. *Fidélité*, *fol*, *dévolement*, *foi* (conjugale). *promesse*. 8°. *Fiançailles*. 9°. *Cadeau de fiançailles*. 10°. *Credit*. 11°. *Régie*. 12°. *Conviction*, *opinion*. 13°. *Espoir*. 14°. *Foi*, *crede*.

1°. Faptul de a crede (I 2°), de a fi convins despre adevărul unui lucru, convingere, siguranță, certitudine. Cineva are *credetntă* că..., † cum că... *Kredetntzē* = *fides*. ANON. CAL. *Credetntă* s'au că are a dăruți noșo de destul toată dulceața și spăsenia. CORESI, EV. 63/2. *Atăta să o arate adecărat, cum iaste întru toși credetntă ca acaia, cum lumina soarelui face ziua*. PRAV. 550. *Nu-și putea închipui de ce un om care știe atâtea și pricepe atâtea nu are credetntă până la sfârșit*. C. PETRESCU, R. DR. 44. *Credetntă fermă, tare, fundată*. LM. † A da *credetntă* (cu dativul persoanei) = a crede. *Nu da credetntă nici ochilor săi*. LM. A lua *credetntă* (cuiva) s. (vechii) *credetntă* (cu dat.) = a crede, a se încredetnta. Cf. ZANNE, P. II 81. *Nu luară credetntă* (crezură DOS.) *ciudetilor* (= minunilor) lui. PSALT. 158/2. *Luând întreagă credetntă că iaste pocăință*. DOSOFTEIU, V. s. 55. (Neobșnuit) A-și face *credetntă* = a se încredetnta. *Ca credetnta sa să-și facă, au tăiat câteva fire Din părul ei cel supțire*. BARAC, AR. 24. (Literar, după fr. de *bonne*, de *mauvaise foi*) (A fi) de *bună credetntă* = sincer, cinstit în gând, în vorbă și în fapte, convins că are dreptate. *Era, cum aș zice, șiret la chip, dar la suflet de bună credetntă*. GANE, ap. CADE.

(Contrariul:) De (s. cu) *rea credetntă* e cel ce cu știință și din dorința de a face rău spune un neadevăr. *Înainteză neadevărul cu rea credetntă*. MAIORESCU, CR. II 97.

2°. (Construit cu prep. în, întru, † către) Ceea ce crede (I 2°) cineva. *Bucurașt-ă cu bucurie negrăită și slăvită precumind sfârșitul credetnteci voastre întru spăsenie sufletelor*. COD. VOR. 140/2. *Credetntă cătră spăsenie*. CORESI, EV. 4/2. *Credetntele poporului român*. | Spec. Convingere deplină religioasă, religiozitate, adeviziune sinceră la o concepție religioasă (cf. crede I 7°). (Se construiește cu prep. în, întru, în limba veche și cu către, spre, de s. cu genitivul) Cineva are — vechiu face s. ține — *credetntă*. *Credetntă ce e cătră Domnul nostru Isus Hristos*. COD. VOR. 10/2. Cf. (întru Hristos Isus) 63/2. *Să aveți credetntă Domnului nostru Isus Hristos*. Ib. 116/2. *Țiui credetntă spre Dumnezeu*. MARDARIE, I. 263. *Propocăind credetnta de Domnul H[risto]s*. DOSOFTEIU, PS. V. s. 91°. *Nezafertind a vedea aporindu-se credetnta în Hristos, îl legară cu ștreanguri*. CANTEMIR, ap. GCR. I 359/2. *Nu se căteșe din sfânta sa* (= lor) *credetntă*. MINEIUL, (1776), 144/2. *Pușina sa credetntă ce cătră sfânta pronie au ardat*. DRĂGHICI, R. 43. *Relic... fi s'au trimia din cer, ca să se cerce credetnta ta*. MARCOVICI, D. 15/2. *Tare în credetntă și cu nădejde la Dumnezeu, fata nu se sparie*. CREANGĂ, P. 289. *Credetnta numai nu te zămțește*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 278. *Credetnta ta te va mântui!* | (Neobșnuit) Îndemn spre credetntă. *Păcaia cludeșe* [= minuni] *spre credetnta lor* (= spre a-i face sa creadă). CORESI, EV. 211/2.

3°. P. ext. Mărturisirea (prin cult a) sentimentului religios, religie (creștină), confesiune religioasă, lege. (Când e vorba de religia creștină, în deosebi de confesiunea ortodoxă, se completează, de regulă, prin atributele: bună, dreaptă, dumnezeiască, drept-măritoare, pravoslavnică, săbornicească). *Așa iaste slăvită droapta credetntă creștinilor*. PSALT. 337/2. *Credetntă și dragostea spund*. CORESI, EV. 2/2. *Înțelesul evangheliei aceștia acesta iaste: întăiu arată taina credetntei noastre*. VARLAAM, ap. GCR. I 104/2. *Să avem sâmul credetntei noastre întru Dumnezeu*. ȘAPTE TAINE (1645), Ib. I 115/2. *Unul de dănși să va întoarce spre praoaslăvie și spre dreaptă credetntă*. PRAV. 574. *Tainele credetntei noastre*. BIBLIA (1688), 5 pr./2. *Buna credetntă*. Ib. 6 pr./2. *Iaste neamul Măriei-Tale la dumnezeiasca credetntă vestit*. Ib. 7 pr./2. [Prorocii] au sâmnat buna credetntă... la Iidovi. ANTIM, P. 2. *Apoi pentru cei ce fac bine la beșcarici a apori și a crește săbornicească și droapta credetntă*. Id., ap. GCR. II 29/2. *Moameth dătătorul... credetntii moametică*. E. VĂCĂRESCU, IST. 247/2. *A credetntei biruință căta orce cavaler*. EMINESCU, P. 241. *Credetntă strămoșească*. | *Credetntă desartă* = superstiție. Cf. BĂRCIANU, HERZ-GHER., M. IV 245. | (Vechit) *Departamentul credetntii* (GHICA, s. 669) = al cultelor.

4°. Încredere acordată cuiva, confiență. Cineva pune *credetntă* întru s. dă *credetntă*. *Pentru credetntă și bunăvoiața împărieșii mele cătră tine*. TES. II 307. *Și tu'n loc de răpaș, Mai mult îmi faci-adaș De chinuri cu voiaș, Nevărăd să-mi dai credetntă*. I. VĂCĂRESCU, P., ap. GCR. II 102/2. *După ce am chibzuit în destul, primim în credetntă și clientela noastră pe numitul Mihaiu-Voedă*. BĂLCESCU, M. V. 418. *La o-meni fără-de-lege nici o credetntă să dai*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 279. † A lua *credetnta* cuiva = a

se crede (orbește) în cineva. Nu lua credința calcului (fomeci). CIAUȘANU, GL. A lua pe cineva pe credință = a avea prea mare încredere în cineva. id. A se lăsa pe credința cuiva = a se încrede în cineva, a se bizui pe cineva. Cf. PONT-BRIANT.

5. Asigurare dată de a țineu un angajament luat, garanție, cheazășie. Cineva în credință dela altul s. dă cuiva credință s. cere credință. Și am pus peceata orașului, ca să-i fie de credință. HRISOV DE VÂNZARE (a. 1591), ap. GCR. I 38/2. Cf. lb. 75/2, 87/2, 103/2, etc. Trebuie să o puie [pe miere] la un loc ca acela cu credință. PRAV. 618. Dacă va da bărbatul credință ca aceea cu giurământ și cu zăpă și cu chizăși, să nu-și vatăme mierea intru cea. lb. 619. Atunce să ecote credință. lb. 620. Deci, sfătându-l Grecul acela pibeag, atuncea trimisă-l Arapii soli, cu rugămintă pentru acesta lucru, și să rugă, luând credință di la dânsul și dându-i credință. HERODOT, 149. Adunându-să ecia ce era la un cueduț să să bată cu varvarii, și, dându-și curinte și credință, și așa, sfătuiră să să împace toate vrăbile ce au între ei. lb. 402. Au mazilii Constantin-vodă și pre Sava Mitropolitul, dându-i vină că n'au trat... să chema boierii pibești în credință pe cuedntul Domniei. LET. II 55/2. Au și trimis pre fiul său, pe Antioh-Reizoda, la Farigard pentru credință, ca să se afte în chip de zălog. N. COSTIN, ap. TDRG. Împărăția la credință Domnului. LET. III 268/2. Și toate hrisoarele slovecești erau intrate cu credință Domnului. lb. III 322/2. | Spec. † (Comert) Garanție. Să faci dumnea scrisoarea dumnetale la noi ceștiu neguțător, cum s'au cumpărat, să aibă credința dumitale la noi (inceputul sec. XVII). IORGA, D. B. 12. † | (La masa Domnului) A lua credință = a gusta din bucatele și bănturile aduse la masa Domnului, pentru a-l asigura că nu sânt otrăvite (cf. credenț, credinț). Stănd înaintea Domnului, pune vată în două pahare, și întâiu cuparul în credință, apoi Domnul sângur la paharul de-1 pune la gură. LET. III 301. Din blidul ce este rânduit să se puie înaintea Domnului ia cel-atotnic credință. lb. III 303/2. Cf. 308.

6. Faptul de a fi crezut, de a inspira încredere, (de a avea) crezământ, încredere. A sece (s. a fi de) credință = a merita încredere; a-și pierde s. a-și mânca (păpa) credința = a nu mai fi crezut, a-și pierde încrederea. Că dreptu e cuedntul Domnului și tot lucrul lui în credință (credere HUR.) PSALT. 56/2. De acia n'are nice o credință nice intr'un loc. PRAV. 649. Cudrând au simțit Gaspar-vodă că și-a pierdut dela Turci credința. LET. I 237/2. La idita credință și laudă acia Dimitrașco-vodă la Poartă. LET. II 335/2. Cărțile publice au mai multă credință decât ceale particulare. CARAGEA, L. 97. Epitropul... va da către Comisia episcopicească scrisoare după ordănduță, ca să aibă bună credință în lucrarea sa. CODIȚĂ ȚIV. 36/2. Publice sânt acle [acte] date de către persoane publice, aflătoare în slujba statului, supt peceata publică, și au credință publică. lb. 1/2. Nu mai au credință mișterile în lume. GORJAN, H. I 8/2. Ți-ai măncat credința de acum înainte. PANN, A. 57. Credința lui era bănuță lui Andreia. BĂLCESCU, M. V. 393/2. Și-a măncat credința ca Țiganul biserica. BARONZI, L. I 58/2. Cf. ROMÂNUL GLUMET, I 21/2. CIAUȘANU, GL. Credința cu slujba se mărește. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE. P. VIII 278. Bolnacuț credință n'are (= nu-l mai crezi că e bolnav) când geme cerând mănăcare. DDRF. †. (Invechit) De

credință = de crezut. (vrednic) de încredere; credincios. Ceia ce adverează mai de credință sânt decât ecia ce tăgăduese. PRAV. 603. O sută de simeni cu doi bulucbași mai de credință. LET. II 340/2. Așa era obicinut a se scrie hrisoarele moșilor pe slovenic, și acle era mai de cinste și mai de credință. lb. III 322/2. Hatmanul să fie dator a rândul străjile pe la mahalale cu slujitorii de ajuna și cu zapcii de credință. RĂȘCANU, L. 9/2. Om de credință = om de încredere, pe a căru onorabilitate și mărturie te poți bizui, căruia l se pot încredința lucrurile cele mai delicate și taine mari. Să (= dacă) va vadi și să va arăta cu doi sau cu trei marturi, oameni de credință, cum au giurat strămb, acestuia să i se taie limba. PRAV. 45. Om de bine, de credință, ce Moldova fi-ai iubit. ALEXANDRI, P. I 118. (Invechit) În credință = într'adevăr, zău! În credință, ca n'as pricepe să fac așa felu. DRĂGHICI, R. 150. Ah! nu, în credință! PANN, E. III 9. Florile acleia în mână-mi căzură — Favor ce'n credință, cu n'am merital. ALEXANDRESCU, M. 79. Îmi plac acle imuri de broaște fără număr... Atuncea, în credință, a mea inimă saltă. ALEXANDRI, P. I 203. În credință, de știam, Nu mă mai amuzcam. TEODORESCU, P. P. 303^p.

7. Faptul de a țineu statornic în a fi credincios cuiva, statornicie în făcuduia dată, în prietenie. În dragoste, etc. devotament, fidelitate (conjugală), cinste, promisiune, jurământ (de dragoste). Cineva jură cuiva credință, este cuiva cu credință, își țineu s. își calcă credința. Credynca = fidelitas. LEX. MARS. 205. Cea ce va plura cuiva să-l slujască cu credință. PRAV. 274. Și Arapii cred credința oaminiilor foarte tare. HERODOT, 149. Cătră stăpânul său fiindu-[și] credința. DOSOFTEIU, V. s. 112^p. Cu acel fel de credință... au căzut Dimitrașco-vodă în mare cinste. LET. II 336/2. Ikonok, acel prieten cu cine și cu credință. KONAKI, P. 83. Au doar nu mi-ai jurat și mie credință? C. NEGRUZZI, I 140. Slujind cu credință. CREANGĂ, P. 139. Ingenunchind amândoi dinaintea împăratului verde, își jură credință unul altuia. id. lb. 279. Nu se puca încrede numai în credința moravului. RETEGANUL, P. IV 31/2. Te-oiu jeli cu credință. JARNIK-BĂRSEANU, D. 206. Credința nu f'ai simut, Că ești, mândru, prefăcut. Toți voiniții te sărută. HODOȘ, P. P. 125. Să-mi fii, Anu, cu credință. DOINE, 19/2. Credința să-ți fie temelul cinstei tale. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 279. Fără credință = necredincios (în căsătorie), infidel, necinstit, perfid, răutăcios.

8. (Vechiu și dial. Transilv., Bucov.) Logodnă, încredințare. LB. H. XVIII 5. VAIDA, DENUSIANU, T. H., com. V. BUCUR, Tinerii fac s. își dau credința (cf. MARIAN, NU. 106), țin (LB.) s. strică credința (cf. DDRF.). I pereche ozițe, de credință, Doc. (Hâmnic, a. 1778). FURNICĂ, I. C. 88. Cum vorbește fetele mari înainte de credință. SLAVICI, ap. TDRG. Otărăsc împreună cu părinții lui zina credinței (logodna). FRANCU-CANDREA, M. 151, cf. MARIAN, NU. 118. Te rog să-mi dai inelul de credință al dumitale și al mamei. MERA, B. 49, cf. MARIAN, NU. 106. Peștorii vis și peșcă fata și, dacă s'or înțelea, fac credința ș'apăi peste trei săptămâni se cunună. DENUSIANU, T. H. 123. La noi credinția înainte nu se făcea așa. T. PAPAHAĞI, M. 164/2.

9. P. ext. (Transilv., Bucov.) Dar de logodnă (inel, năframă, etc.). Cf. LB. Fata îi dă o năframă de buzunar, numită... năframă de credință sau simplu credință. MARIAN, NU.

10. (Comerț; Transilv., Oltenia) **Credit** (I 1°), veresie. Cineva are **credință** s. își pierde **credința**, dă, vinde, ia s. cumpără pe s. în **credință**. Cf. LB., etc. = pe datorie, pe veresie, pe așteptate. Cf. LB., VICIU, COL., CIAUSANU, V., com. I. CORBU. *De n'ajung banii (la cumpărături), să acem credință până la noi în țară* (pe la 1050). IORGA, D. B. 83. *M'au înțelat pe mine, de le-am dat marfă pe credință* (a. 1810). URICARIUL, XIV 240/s. *Jidovii dă și în (s. pe) credință* (Frata, pe Cămpie). Com. V. BUCUR. *Nu da vinul pe uliță, Ci mi-l dă mie'n credință*. FRĂNCU-CANDREA, M. 200. *Dracu' te-o știut, lelișă, Că și tu ești căjmăriș și dai vinu' pe credință*. ARH. FOLK. I 174. *Iofule, Măria-sa, Nici am bani de numărât, Da vinu' mi s'o cunțat. — Tu'n credință și l-ai dat*. T. PAPAHAĞI, M. 107 /s.

11. † Regie. (Se construiește cu prep. în) Când va fi vana dată în **credință** (a. 1720). URICARIUL, V 250/s. *Iar de se va întâmpla vreo slujbă dintr'aceste [desetină, vâdrărit...]* ca să se strângă în **credință**. RĂȘCANU, L. 7/s. *Ori în vânzare de va fi slujba, ori în credință* (a. 1799). URICARIUL, III 9/s. *Ori în ce chip va fi încrea măsurilor, adică sau în vânzare sau în credință* (a. 1814). Ib. I 207/s. *Ori în vânzare de vor fi ocnițe sau în credință de se vor căuta* (a. 1828, Ib. II 186/s. *Iar de se va întâmpla ca să se strângă de câtră Domnie venitul ocniței în credință (regie), atunci rânduiți camarăși*. N. A. BOGDAN, C. M. 67.

12. Convingere, părere, opinie, idee, cf. crez (fig.) După **credința** mea. LM. Nu sântei într'un cuvânt și într'o **credință** cu mine. LET. II 342/s. *Cronica publicată cuprindea în adevăr două pasaje care întăreau această credință*. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 136. *Se cerea deci îndeplinirea acestei misiuni la care-l împingeau și credințele lui politice*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 25. (Literar, după fr. *profession de foi* s. germ. *Glaubensbekenntnis*) **Profesiune de credință** = declarație publică pe care o face cineva despre principiile sale religioase s. politice.

13. Speranță, nădejde. *Moșoa... spală [buricul] cu apă rece, în credință că făcând aceasta nepoata nu va mai naște*. MARIAN, NA. 420. *Își pusese credința în Dumnezeu*. ISPIRESCU, L. 17.

14. † (Bis.) Crez. **Credința creștinăscă**. CORESI, ap. GCR. I 32/s. *Zi credința ce-au făcut 12 apostoli*. CATECHISMUL (1907), Ib. I 41/s.

[În texte vechi găsim și formele: **credință**, CUV. D. BĂTR. I 253, CORESI, EV. 428/s; **credințe**, CUV. D. BĂTR. I 27. | Negativul: **necredință** (scris și **necredință**, **nicridință** CAT. MAN. 140, 322) s. f. = lipsă de credință (COSTINESCU). Infidelitate (ad 1°) **Necredința** curge din prostia minții, că nu ne iartă să cunoaștem adevărul din minciună. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 281; (ad 2°) **Necredința** în minți. LM.; (ad 3°) *Și nu facea acia sile multe drept necredința lor*. TETRAEV. 224. *Frații să aști în necredință*. DOSPTEIU, V. 8. 221° *Oamenii cei închinători de idoli și păcătoși, carii în necredință viețuiau ca și dobitoacele*. COZMA (a. 1692), ap. GCR. I 304/s. *Adăncul necredinței înnoacă toată lumea*. ANTIM, P. 3/s. **Necredința la temere** te duce. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 282; (ad 7°) **Necredință față de stăpâni**. Cf. LB. *Înima nu mă lăsa a crede la atâta necredință*. C. NEGRUZZI, I 149. *Nimic din trecut nu-i rămase în minte, nici chiar necredințele femeiei lui*. N. GANE, ap. DDRF. *D'oiu cădea în necredință*... TEODORESCU, P. P. 328.]

— Din lat. pop. ***credentia**, Idem. Cf. **credință**, **credincios**, **credincer**.

CREDINȚĂRÊȚ † adj. m. v. **credința**.

CREDINȚĂR(IU) † s. m. v. **credent**.

CREDINȚI vb. IV³ (ș. d.) v. (în) **credință** ș. d.

CREDINȚOS, **OĂSĂ** adj., subst. v. **credincios**.

CREDIT s. a. I. 1°. **Credit** (commercial). 2°. **Credit** (accordé, ouvert). 3°. **Credit**, **délat**. 4°. **Credit** (prévu au budget). 5°. **Credit**, **compte créditeur**. 6°. **Credit** foncier, mobilier, etc. II. 1°. **Credit**, **autorité**. 2°. **Croyance**.

I. Propriu. (Fin., Comerț) 1°. Încrederea în solvabilitatea cuiva, pe temelul căreia poate obține bani s. marfă pe datorie, **credință** (10°), veresie. Cineva are **credit**, se bucură de (mare) **credit**, își menține s. își pierde **creditul**; cuiva i se dă s. i se acordă **credit**; cineva cumpără s. ia în s. (mai ales) pe **credit** = pe datorie, pe veresie, pe **credință**. *Păște-te-ți credeta' tău ca pe lumina ochilor*. PRAVILA COMERCIALĂ, a. 1837, ap. DREPTATEA, a. 1906, n-rul II. *Fata [este] o marfă adeseori dată pe credit*. DACIA LIT. 41. *Luăm orice în credit*. PANN, P. V. II 154. [Casele] *nu erau făcute pe credit*. C. NEGRUZZI, II 236/s. *Să dăm mijloace poporului de înuțire pân credit și pân case de păstrare*. JIPESCU, O. 137. *I-au dat prea mult credit și nici azi nu le-a plătit*. BIBICESCU, P. P. 299.

| **Scrisoare de credit** = 1°. Scrisoare care autorizează pe purtător să ridice o sumă oarecare dela acela către care e adresată scrisoarea, a creditivă. Cf. COSTINESCU. 2°. (Neobișnuit) Scrisoare de acreditare. PONTBRIANT. | **Creditul public** = încrederea pe care o inspiră solvabilitatea statului particularilor pentru datoria publică. *Păzirea... legilor pe care să raziună creditul public* (a. 1848). URICARIUL, X 10/s. *A cumpăra, a vinde pe credit*. **Stabiliment de credit** = bancă.

2°. Sumă de bani pusă la dispoziția cuiva pentru împrumutate pe veresie, la o casă de comerț. *A deschide cuiva un credit* (la o bancă) = a-l autoriza de a lua împrumut până la concurența suimei de...

3°. Amânare de plată acordată unui debitor, termen (de plată). *Vi se acordă un credit de trei luni*.

4°. Sumă prevăzută în bugetul statului spre a fi cheltuită pentru un serviciu public. **Credite ordinare**, cele pentru cheltuielile obicinuite, prevăzute de la început cu determinare precisă în buget. **Credite extraordinare, suplimentare**, cele acordate pentru necesități ce se ivesc în cursul anului bugetar. *Consiliul miniștrilor aprobă... deschiderea pe seama bugetului ministerului agriculturii... a unui credit extraordinar... pentru plata zecimilor județene și comunale*. MON. OF. 5.

5°. (În opoziție cu debit) Partea (din dreapta a) unui cont s. a unei partide în care se trec pe numele cuiva sumele ce le are de primit, al căror creditor este, a **vere**, **activ(e)**, în opoziție cu **debit**. Cf. ȘTEFĂNESCU, C. 23.

6°. P. ext. Instituție financiară care (mai adesea) sub supravegherea statului, dă bani cu împrumut proprietarilor urbani, rurali, industriașilor, etc. **Creditul funciar urban, rural, agricol, industrial, al meseriașilor**, etc.

II. Fig. 1°. Încredere, **credință** (0°), **crezământ**;

influență, trecere, autoritate, considerațiune de care se bucură cineva prin încrederea ce o inspiră. *Iată împrejurarea care a dat un mare credit acestei societăți în Principate.* GHICA, s. 95. *Aru cătăra vreme așa mare credit la Poartă, încât... el sperase că... va dobândi tronul Polonic.* BĂLCESCU, M. V. 41. *Mofoe... întrebuița creditul ce avea la Domn spre împilarea gloatei.* C. NEGRUZZI, I. 150.

2°. (Popular, rar, la cei ce, din vanitate, întrebuițează neologisme, al căror înțeles însă nu l-au prins bine) Creditință (2°) (în Dumnezeu). *Soro, cu Iiu credit în Dumnezeu, sunt credincioasă lui Dumnezeu.* GRAIUL, I 327.

[Accentuat, mai de mult în Transilv., după accentuarea provincială germană, **credit**. LB. | Și: (vechii și popular) **eredit** s. a. | Verb: (cf. fr. **créditer**) **credita** P, și (mai de mult în Transilv.) **credetălu** IV³. Trans. și absol. (construit cu auzentivul s. cu dativul persoanei) I². A da pe datorie, a deschide cuiva un **credit** (I 2°), a acredita (I¹), a înscrie la creditul (5°) cuiva ceea ce ei se datorează. *Pre unul ce acela... nu-l credităuiești.* PRAVILA COMERCIALĂ (1837), ap. DREPTATEA, a. 1906, n-rul 10. *Și-i creditează cărciumariul.* GORUN, P. 91; 2°. (La COSTINESCU) A da cuiva o scrisoare de **credit**. *Sunt creditat la București.* Id.: 3°. (ad I 6°; în opoziție cu *debita*) A trece în **creditul**, în dreapta contului (o sumă de bani) (cf. a descărca (Com. PANȚU, Cf. id. p. 84. ȘTEFĂNESCU, C. 24). *V'am creditat cu 10.000.— lei.*) — N. după fr. (ital. *credito*). Cf. **creditor**.

CREDITĂ vb. I¹ v. **credit**.

CREDITIVĂ s. f. 1°. *Lettres de créance*. 2°. *Créance, lettre de crédit*. — (Învechit).

1°. Scrisoare de acreditare (a unui ambasador). Cf. STAMATI, etc. *Plenipotință avcam în credit.* GHICA, A. 169. *În românește se scrie de chiar mâna lui Mihail... o creditie pentru solul trimis în 1598 la Imperiali.* IORGA, I. R. 116.

2°. Creanță (2°), scrisoare de credit, acreditivă. Cf. COSTINESCU.
— N. din germ. **Akkreditiv**, idem.

CREDITOR, TOARE adj. subst. (Fin., Comerț) I 1°. *Créancier*. 2°. (Compte) *créditeur*. II. Sorte d'éttoffe.

I. (Fin.) 1°. S. m. Cel ce dă s. a dat bani cu împrumut, a dat pe credit (I 2°) (cf. CLIMESCU, A. 265), cel care creditează (1°), împrumutător (PANȚU, PR. 29). *Acele lucruri a fost supuse nup amant la creditorii de mai înainte.* PRAVILA (1814), III. *Nu vor să mă izbrănescă acești creditori* (a. 1819). IORGA, S. D. VIII 56. *Și nu cate iertat creditorilor tăvului să se atingă de aceste venituri.* CODICĂ TIV, 27/2. *Festele ce jucam numerușilor creditori.* GHICA, s. 353. *Lăsdându-și creditorii în demădejduire.* C. NEGRUZZI, II 201/2. *El dă mandat creditorilor hipotecari... a primi prețul.* HAMANGIU, C. 172.

2°. A. Adj. (Sumă, cont, sold) care arată care e creditul (3°, 5°) cuiva. *Orice cont se împarte în două: partea atâdnă, unde se trec sumele debitoare sau datorate nouă; partea dreaptă, unde se trec sumele creditoare sau datorate de noi.* ȘTEFĂNESCU, C. 23.

II. † (Comerț) Nume de stofă (nedefinită). Cf. **credul** (II). *96 coff(i) creditor verde* (a. 1754). IORGA, S. D. XII 68. *Creditor sângepiu... albastru* (a. 1790), id. lb. VIII 85), *Ilafarb* (a. 1803, id. lb. XII 146), *cu verghi mărunțele* (a. 1811), id. lb. VIII 51).

[Și: **creditor** † s. m.]

— N. după fr. (ital. **creditore**, idem). Cf. **credit**.

CRÉDUL, -Ă adj. s. a. I. *Crédule*. II. Sorte d'étoffe.

I. A. Adj. Care se încrede prea ușor, care crede prea lesne și cele de necrezut (ARISTIA, PLUT.), lesne crezător (COSTINESCU), Încrezător, naiv. *Fac pe oamenii creduli și simpli să creadă că prileciile nu sunt deașfințate.* GHICA, s. 226. *De când ai devenit atât de credul, Pașa?* TEODOREANU, M. II 391. | Substantivat: *Capul plecat, sabia nu-l talea, a scris, — un credul din vremea veche.* NECULCEA, IORGA, L. I 442.

II S. a. (Comerț) Nume de stofă (nedefinită). Cf. **creditor** (II) *O saltea de credul canefas, cu patru căpătâi asencuca* (a. 1798). IORGA, S. D. XII 123.

[Negative (ad I): **îneredul** (Învechit, numai în DICT. **neredul**), -ă adj. | Familia (după fr. *crédulité*, lat. *credulitas, -atem*) **credulitate** s. f. — Însușirea de a fi credul, faptul de a crede cu ușurință orice. *Folosindu-se de credulitate domnitor...* C. NEGRUZZI, I 201. *Câtă credulitate, în gelozia lui veșnic bănuitoare!* TEODOREANU, M. II 223. Negative: **îneredulitate**, (numai în DICT.) **neredulitate** s. f.]

— N. după fr. (lat. **credulus, -a, -um**).

CRÉDULITATE s. f. v. **credul**.

CRÉER (E) s. m. v. **creieri**.

CRÉHUIT, -Ă adj. v. **crehul**.

CRÉHUCU, -E adj. *étourdi*. — Care umbliă ca amețit, sălbulu, elueș (Rebrisoara-Nășud). [Derivat: (în Someș) **crehuit, -ă** = beat de cap, *Ești crehuit de cap.* VICIU, GL.]

CREI s. m. plur.

CRÉIER s. m.

CRÉIERĂȘI s. m. plur.

} v. **creieri**.

CRÉIERI (Anat.) s. m. plur. 1°. *Cerveau, cervelle; cime* (de montagne). 2°. *Cerveau, intelligence*. 3°. *Cerveau, chef*. 4°. *Moyeu*.

1°. Masa de substanță nervoasă (împărțită în două emisfere) care ocupă la vertebrate, cavitatea craniană și îndeplinește funcțiunea de centru nervos sensibil-motor și psihic, e n e c e f a l; în deosebire partea anterioară și superioară a encefalului. Să turbure **creierii** capului. CORESI, EV. 277/2, cf. PRAV. 493. *Și-l lori în cap, de s'au despici și i-au cărsat creierii.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Între creierii leului și împlote vulturului.* CANTEMIR, IST. 25/2. *Să-i acofi creierii binisor și să-i fierbi cu apă și cu sare.* CARTE DE BUCATE (1749), ap. GCR. II 44/2. *A murit... de o... inflamație de creieri.* C. NEGRUZZI, I 33. *O izbi cu buzduganul în cap și-i răsipi creierii.* EMINESCU, N. 10. *În ugherul unor creieri Și-or găsi, cu al meu nume, adăpost a mele scrieri.* Id. p. 224. *Să-și sară creierii din cap.* CREANGĂ, P. 54. *Mi se ridică sângele la creiel.* BĂNȚU, T. P. 54. (Dintr'un descântec din Muntenia) *Va țesi buba cea rea, din creierii capului... din agărciul nasului.* ap. GCR. II 340. *Creii capului.* ȘEZ, III 142/2. Cf. GCR. II 340/2. *Creii capului.* GRAIUL, II 142. (După fr. *brâler la cervelle*) *A-i sbura cuiva creierii* = a-l trage un glonț în cap. *Pelița creierilor* = meninga. Cf. LB. | P. anal. **Creierii mușilor** = vârfulure mușilor (la care nu poți ajunge, cf. HERZ-GHER,

M. IV 245), infundături din vârful muntilor, pădure de munte, de care în sus încep stâncile pleșuve (cf. TDRG.). *Se trăaseră... în crierii munților.* HASDEU, I. C. 309. *Este aici un Jidan, care a răbătut până în crierii munților.* I. IONESCU, P. 360, cf. CREANGĂ, A. 83, MARIAN, T. 169. **Creierii codrilor** = partea cea mai ascunsă în fundul codrilor, *Mama-pădurea se sălăluștește în crierii codrilor.* ȘEZ. I 151/2.

2^a. P. ext. Minte, inteligentă, judecată. *Leavul sume și fără crieri.* LET. I 234/2. *Lipsiți de minte și de crieri, carcari cu totul (a. 1764).* URICARIUL, I 310/2. *Niste crierii superstițioși.* EMINESCU, N. 45. *Vestejiți fără de vreme, dar cu crierii de copil.* Id. P. 248. *A-și frământa crierii,* a-și chinul minții. CADE.

3^a. Fig. Cel ce naștește și conduce o mișcare, un complot, etc., cap (V. 2). *Creierul și sufletul infernalului complot bulgar.* CARAGIALE, ap. CADE.

4^a. P. anal. Partea groasă a butucului rostei, în care se înțepenesc spițele, căpățână (5^a b). *FRANCU-CANDREA, M. 99. Cf. POMPILIU, BIIH. 1008, PAMFILE, I. C. 129.*

[Și: **crieri**, **crierii** HERZ-GHER., M. IV 245, **crieri** LB., **FRANCU-CANDREA, M. 99. POMPILIU, BIIH. 1008, crierii** ȘEZ. V 60/2, **er(i)ei** LEX. MARS. 241, **cleeri** CDDE., **elei, elii** (Cernești, Maramures) IORGA, S. D. XVII 79; **crierie** COSTINESCU, CDDE., **crier** MARDARIE, L. 1851, **Banet** **criel** ANON. CAL., **JAHRESBER** III 319, **erel** **FRANCU-CANDREA, M. 99, JAHRESBER. III 319, grrier** s. m. **JAHRESBER. VIII 82.** | În știință, mai rar și în graiul zilnic, întrebuintat la singular: **crier** s. m. *Creierul mare* = cerebral, *crierul mic* = cerebelul, *creierușul*. *Circumvoluțiile creierului.* | Diminutive: **crieriușor** s. a. (**crieriușor**, **crieriușori**) s. a. plur. LB. = crierii în cantitate mică, **crierii** miel; fig. minte puțină. *La atâta numai s'asteptă crieriușori* tîl. I. NEGRUZZI, V. 168, **crieriuși** s. a. plur. **BARCIANU, crieriuș** s. a. = creierul mic, cerebel.]

— Din lat. **cerebrum** (devenit ***erebrum**), idem (păstrat și la Albanezi, pe când celelalte limbi române au păstrat numai diminutul **cerebelum**). Cf. descrieriat.

CREIERIȘOR s. a. }
CREIERUȘ s. a. } v. **crierii**.

CREIÔN s. a. *Crayon*. — Bețișor de grafit s. plumbăgînă, închis de obicei într'un înveliș de lemn s. într'un tub de metal, de care ne servim spre a trage lină, a scrie, a desena, cf. **plai** v. s., **ceruză**, **plumb**; p. anal. preparat din argilă combinată cu diferite substanțe cu care se poate scrie în diferite culori; p. ext. preparat în formă cilindrică întrebuintat ca sullivan s. ca medicament. *Dionis făcea cu un creion un calcul matematic.* EMINESCU, N. 35. *Un creion colorat...* C. PETRESCU, C. V. 147. *Iși scoase creionul... de la piept.* I. TEODOREANU, M. II 30. [Plur. **-ioane**.] | Și: **criôn** † s. a. **PONTBRIANT**. | Diminutiv: **crielon** s. a. C. PETRESCU, R. DR. 72. | Verb: (fr. *crayonner*) **creionă** I^a = a desena, a scrie cu creionul; (cu abstractul) **creionare** s. f. (și part. -adj.) **creionat, -ă**.]

— N. din fr. (derivat din *crayon* „creță”).

CREIONĂ vb. I^a }
CREIONĂȘ s. a. } v. **creion**.

CREIRE s. m. v. **crierii**.

CREIRI s. m. plur. v. **crierii**.

CREITĂ s. f. v. **creță**.

CREIȚĂ s. f. v. **erau** și **crăiță**.

CREITĂR s. m. I^a. Pîecă d'un centieme de florin. 2^a. *Argent*. 3^a. *Taxe* (postale). — (Transilv. și Bucov.).

1^a. (Ieșit din uz) Mică monedă de aramă pe vremea stăpînirii austriece, avînd la origine imprimată o cruce pe o față (L.M.), valorînd a suta parte dintr'un florin. *Au dat 3 duce și 2 creitari... pe această carie (a. 1768).* IORGA, S. D. XIII 131/2, cf. 14/2, XVIII 192, XII 190, 208. *Galbenii împărătești era 4 lei și 8 creitari.* DIONISIE, C. 166. *3800 de florinți și 15 creitari.* ȘINCAL, HR. III 264. *Pe buzele 'negrite [ale mortului] puș...* un creitar. GOGA, P. 65.

2^a. P. gen. Banii gologani. *La mine în șerpar, Să nu țevi nici un creitar.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 166. *Nu-a fată de potlogar, Să dau gură pe creitari.* Ib. 404. | *Creitar* de noroc = banul de noroc dat de către văzătorul unui cal cumpăratoului, la vânzare. DR. V 87.

3^a. † Spec. Taxa, banii plătiți pentru transportul scrisorilor cu poșta. *Trimesciu dum(ita)le și un ștafiu, pentru creitarii poștii (a. 1790).* IORGA, S. D. VIII 36, cf. VIII 59.

[Și: **crăițar(iu)** s. m. LB. *Au fost... dator... crăițar(i) 50 (a. 1737).* IORGA, S. D. XII 37. *Certându-mă cu babele căde un ecas pentru un crăițar.* GHICA, A. 412, cf. ȘEZ. VIII 126; (ad 2^a) *Femei voioase... atearg după trăsură... cersind cu zgomot crăițarul drumeților.* IORGA, N. R. A. I 188; — **crăițar** s. m. 7 zlofi și 20 de crețari (a. 1804). IORGA, S. D. XIII 120; **crăițar** s. m. com. v. LAZĂR, Jina, Sibiu; — (Transilv., Banat) **crițar** s. m. com. A. COSMA (Timișoara). *Picare aruncă în ciudăraș crițari sau libre de argint.* MARIAN, NA. 640. *Na... patru crițari de-un pachet de duhan.* RETEGANUL, P. III 18, cf. MAT. POLC. 419, 895, ȘEZ. XX 37; — **greițar** s. m. *Un ban de 10 greițari (a. 1774).* IORGA, S. D. XII 267. *Greițari de 2 parale.* ȘEZ. II 158; — (Transilv., Bucov.) **grităr** s. m. VAIDA. *Nici parole, nici gritari, N'are ce da la scripcuri.* MARIAN, SA. 17, cf. NA. 674, MĂNDRESCU, L. P. 72, SBIERA, P. 20, BIBICESCU, P. P. 294; — (Maramures, T. Oasului) **grăiță** s. f. *Nu cere nici o grăiță.* BIBICESCU, P. P. 295, cf. BUD, P. P. 60. | Diminutive: (Transilvania) **creițărăș** s. m. *Ja, mai zi, măi scripcurăș, Că foi da un creițărăș.* ION CR. I 119; — (Transilvania) **gritărăș** s. m. TIPLEA, P. P.; — **crițăr(i)** (Bot.) s. m. = o plantă (nedefinită).]

— Din germ. austr. **Kreuzer** (dela *Kreuz* „cruce”, rostii și: *kräjtser, grătser*, cf. pol. *krajar, grajcar*), intrat în limba română în parte prin mijlocire ungurească (**krajar**). Cf. **crucer**.

CREITĂRĂȘ s. m. v. **creițariu**.

CREL s. m. v. **crierii**.

CREM † s. a. v. **cremă**.

CREMĂ s. f. I^a-4^a. *Crème*.

1^a. (Franțuzism) Smîntînă de pe lapte, cf. spumă, frișcă, floare, caimac, gros-cior.

2^a. P. ext. și fig. Partea cea mai bună s. mal prețuită din ceva, frunte (III), lamură, floare (III, 3^a), elită (COSTINESCU). *Per-*

zoane sus puse..., tot crema. CONV. LIT. XLIII 1059.

3'. (Farm.) Cosmetic pentru piele, alifie cu care se unge pielea pentru ca să rămână moale și fină. *Borcanul de cremă*, c. PETRESCU, C. V. 361. | *Crema de ghețe* = preparat pentru uns și lustruit încălzimintea de piele, v. a. x.

4'. (Buc.) Pastă gelatinoasă dulce servită ca desert. *Crema de șocolată*. | Un fel de supă groasă. *Crema de orz* = germ. Haferschleim. ALEXI. *Crema de orez*.

[S]: **crēm** † s. a. (plur. *cremuri*) PONTBRIANT, LM.]

— N. după fr.

CREMALUI vb. IV^a v. *crămălu*.

CREMAȚIE s. f. v. *cremațiune*.

CREMAȚIUNE s. f. *Crémation*. — Ardere, prefăcure în cenusă. *Cremațiunea gunoștelor*. CADE. | Spec. Arderea cadavrelor, incinerare. [S]: (rar) *cremație* s. f. ALEXI.]

— N. după fr. (lat. *crematio*, -onem, dela *cremare* „a arde”). Cf. *crematoriu*

CREMATÓRIU adj. *Crématoire*.

1'. (Rar) Adj. Privitor la arderea cadavrelor: *Cuptor crematoriu*.

2'. S. a. Clădirea s. cuptorul în care se ard gunoștele s. cadavrele. [Plur. -*tori*].

— N. după fr. Cf. *cremațiune*.

CRÊME s. m. sing. }

CRÊMEN s. m. sing. } (Min.) v. *cremene*.

CRÊMENĂ s. f. }

CRÊMENĂL, -Ă adj., subst., s. a. }

CRÊMENĂLIŢION † s. a. } v. *criminal*.

CRÊMENĂRIU s. s. }

CRÊMENE s. f. (Min.) *Silex*. — Piatră tare care, lovită cu amnarul, dă scântei; beabe, beancă, beuță, bicaș. *Kremeny* = silex. LEX. MARX. 246. În Spania, *caii triceră* trăgând după dânzii o masă câptășită cu cremeni. I. IONESCU, C. 183. *Bolovan de cremene*. EMINESCU, N. 27. *Zid de cremene*. ISPIRESCU, L. 26. | Spec. Bucăteică de asemenea piatră, în care se scapără cu amnarul, pentru a aprinde lasca. Cf. H. I 315, II 207, IV 278. *Să lovească ojașul cu cremene* (ca. 1750), ap. GCR. II 64/s. *Cremente, amnarul și lasca*. DRĂGHICI, R. 66. *Despre cea mai bună cremene de scăpărat, se crede că ar fi rămasă dela trăznet*. PAMFILE, VĂZD. 75. *Mai se scoase și o cremene lucioasă; Scăpără, focul aprinse*. ȘEZ, IV 131^b/s. *Mircea în pădure, ginecele în Țarigrad și nuna în gârle* (= Scăpărătoarele, lasca, cremene, amnarul). GOROVI. C. 330, cf. și alte ghicitori, id. 330, 331. | Bucăteică de asemenea piatră care se pune la armele vechi, pentru ca, lovită de cocos, să dea o scântee și astfel să ia foc praful de pușcă. *Pușca, pistolul cu cremene*. H. II 31. *Mâna pe durd punga...*, *Crementea că-i potrivea*. TEODORESCU, P. P. 605. # *Cât ai da (s. dai) în cremene* = cât ai clipi din ochi, într'o secundă. Cf. *amnar*. *Nu se deslipea de lângă dânzul, nici cât ai da în cremene*. ISPIRESCU, L. 249. | (Cu funcțiune adverbială) *Tare ca piatra*. *Hai, Anicod, să mănoim, s'o face mămăliga cremene*. CONTEMPORANUL, IV 392. **A se face** (HERZ-GHER., M. IV 245) s. a. *sta cremene* = tare, țepăn, nemis-

cat, încremenit. Cf. id. lb. ZANNE, P. III 136, IX 454. | **Satul s. târgul lui Cremene** (nume de persoană) = localitate (s. țară) în care nu e nici o autoritate, loc unde fiecare își face de cap, fără a da seamă cuiva. Cf. *sat fără câni*. *Sărmană țară!...* *ai ajuns a fi satul lui Cremene!* ALECSANDRI, T. 119. [Pluralul *cremeni* e neobișnuit. | La HASDEU, IST. CR. 43: *un cremene*. | S]: **crémene** s. f., **crémeneă** s. f. ISPIRESCU, L. 56. **crémînă** s. f. GORJAN, H. IV 146; — (neobișnuit; post-verbal din *cremenit*) **crémene** s. m. sing. în expresia: *în cremenul munților* = în creierii munților. *Mă întâlnit...* *în cremenul munților delii ce rup în două ursul*. DELAVRANCEA, S. 97; — (cf. slav. *krémny*) **crémene** s. f. = cremene. PAMFILE, J. III. | Adjectiv: (numai în DICT.) **crém-nós**, -oasă = de felul cremeni | Alt derivat: **creminăr** s. a. Pungă în care se ține cremene (7). *Oi mâna-și băga în al buzunar*. *Scoase-un andnăr și un creminăr*. *De cremeni izbea*. *Sodneta rășărea*. PAMFILE, C. T. 44. | Verb: **cremeni** IV^a (atestat, sub formă part., numai la CORESI, ca atribut al subst. *untorec*) **cremenit** † adj. m. = în care nu te poți mișca; cf. *încremenit*. *Piii împărăției aruncați vor fi latru untorec* *cremenit*. EV. 229/s. cf. 72/sv.]

— Din slav. *kremy*, gen. *krémene* (rus. *krémni*, bulg. *krémni*), idem.

CRÊMENĂ † vb. IV^a v. *cremene și încremeni*.

CRÊMENÓS, -OĂSĂ adj. } v. *cremene*.

CRÊMENĂ s. f. (Min.) }

CRÊMINALIST s. m. v. *criminalist*.

CRÊMİNĂRIU s. a. c. *cremene și criminal*.

CRÊMINE s. f. (Min.) v. *cremene*.

CRÊMNIȚER † s. m. *Ducat de Hongrie*. — Galben ungureș, (bătut la Kremnitz), ducat. Cf. IORGA, S. D. VIII 91 (a. 1882).

— Din germ. *Kremnitzer*, idem.

CRÊMORTĂRTAR † s. m. sing. v. *cremotartar*.

CRÊMORTĂRTAR † s. m. sing. *Crème de tartre*. — Materie ce se depune pe pereții butoiului în timpul fermentațiilor vinului, piatră-de-vin (PISCUPESCU, O. 215); materie pietroasă, acra la gust, care se pisează și se dă ca medicament (COȘTINESCU), ca purgativ (PISCUPESCU, O. 215). *În must, zahărul de pomă, apa, cremotartarul și dospeala sunt părțile cele mai însemnate*. I. IONESCU, C. 197. [S]: **cremutărtru** † s. m. sing. PONTBRIANT, **crămutărtru** † s. m. sing. POLIZIU; **cremotărtron** † s. m. sing. PISCUPESCU, O. 215, **cremotărtrari** † s. m. sing. POLIZIU.]

— N. din lat. med. *cremor tartari*.

CRÊMORTĂRTARON † s. m. sing. }

CRÊMUTĂRTRU † s. m. sing. } v. *cremotartar*.

CRÊMURĂT, -Ă adj. v. *creangă*.

CRÊNEL s. a. *Créneau*. — Deschizătură din distanță în lăngul butoiului din vârful unui turn de apărare, unul castel s. unei cetăți medievale (dând acestei părți superioare a zidului înfățișarea unei zidării zimțate) prin care se aruncau proiectile asupra inamicului; deschiză-

tură în zid prin care să se poată trage cu pușca adăpostit. *Nici o lampă nu strălucea pe creasta crenelurilor.* C. NEGRUZZI, II, 48. [Plur. *-neluri*.] | Verb: (fr. *créneler*) **crenelă** 1^a = a face (un zid) cu creneluri. ALEXI. | Adjectiv: (fr. *crénéle*) **crenelát, -ă** = cu creneluri, crestat.]
— N. după fr.

CRENELĂ vb. 1^a v. **crenel**.

CRENGĂRE s. f. }
CRENGÓS, -OASĂ adj. }
CRENGUI vb. IV^a } v. **creangă**.
CRENGUREĂ s. f. }
CRENGURÓS, -OASĂ adj. }
CRENGUȘOARĂ s. f. }
CRENGUȚĂ s. f. }

CRENIȚĂ s. f. (Bot.) = **năsturel BIANU**, D. S. cf. **hreniță**.

CRENVIRȘTI s. m. plur. *Saucisses*. — Cărnăciori care se vând cu perechea și se mănâncă, fierți, cu hrean și cu muștar. *O pereche de crenvirști cu hrean.* C. PETRESCU, I, II 108. [Și (cu disimilarea lui r) **crenvirști** s. m. plur. | Accentuat și pe silaba din urmă].

— Din germ.-austriac *Krenwürstel*, idem (propriu „cărnăciori de mâncat cu hrean“).

CRENVIRȘTI s. m. plur. v. **crenvirști**.

CREOL, -Ă subst. adj. *Créole*. — Subst. Persoană de rasă albă născută în regiunile tropicale ale Americii (necoricit cu altă rasă); p. ext. urmaș al negrilor (*creol negru*) importați în aceste regiuni. *Colonelul Amza...*, cu părul aproape alb, cu pielea arămie creol... D. ZAMFIRESCU, R. II. *Îi surdase prietenoa, cu tot șiragul dinților de porțelan, o creolă.* C. PETRESCU, I, I, 3. | Adj. *Dialecte créole*. [Pronunț. *cre-ol*].

— N. din fr. (din span. *criollo*).

CREOZÓT s. a. sing. (Chim.) *Créosote*. — Lichid uleios, incolor și caustic, cu miros tare s. antiseptic, extras prin distilare din gudronul de lemn; se întrebuințează contra tuberculozelor, a durerilor de dinți etc.; în gospodărie se întrebuințează spre a feri cărnurile de putrefacție. Cf. **BIANU**, D. S.

— N. după fr. (din grec. *κρέας* „carne“ și *οἶζον* „conserv“).

CREP s. a. 1^a. *Rateller*. 2^a. *Abrevoir*. — (Germanism).

1^a. Scara, de deasupra lesiei, din care mănâncă calii fânul (Râșnari). PĂCALĂ, M. R. 435, 446; com. ITTU.

2^a. Jghiab de adăpat vitele, făcut de regulă dintr'un trunchi de arbore scobit. Cf. **LIB**, **VICIU**, **GL**, com. ITTU. PAMFILE, I, C. 467.

[Plur. *crepuri*.] | Și (+ *iesile* ?): **creplă** s. f. (ad 1^a) PĂCALĂ, M. R. 435, 446. (ad 2^a) (Viștea, Făgăraș), **VICIU**, **GL**, **creaplă** s. f. (ad 1^a) com. ITTU].

— Din germ. *Krippe* „lesie“.

CREP s. a. *Crêpe*. — Stofă de lână s. de mătase, ondulată, foarte fină, zăbranic. *Cortelul de crep galbin.* ALECSANDRI, P. III 88. | Spec. Bucată de asemenea stofă, de culoare neagră, care se

poartă mai ales la braț s. la pălărie, în semn de doliu. [Plur. *crepuri*].

— N. din fr.

CREPĂ vb. I (ș. d.) v. **erăpa** ș. d.

CRĒPĂT s. m. sing. v. **erăpet**.

CRĒPENI vb. IV^a *Serrer*. — (Sărbism, în Banat) A strânge, a prinde. *L-a crepenit cu ușa* = l-a prins în usă (Oravița). Com. Dr. COCA.
— Din sărb. *krepiti* „a întări“.

CRĒPENIȚĂ s. f. v. **erăpa**.

CRĒPET s. m. sing. }
CRĒPETE s. m. sing. } v. **erăpet**.

CRĒPIDĂ s. f. *Crépide*. — (Arheol.) Un fel de încălțăminte, ca niște sandale, purtată de vechii Greci și Romani. *Ce neastâmpăr va fi făcând pe zeiță* [Diana de la Luvru] *să calce așa iute pământul, sub crepidete-i împletite pe picior ca opincile plăteșilor noștri!* ODOBESCU, III 55.
— N. din fr. (lat. *crepida*, -am < gr. *κρηπίς*, -νίδος), idem.

CRĒPITAȚIE s. f. v. **crepitațiune**.

CRĒPITAȚIUNE s. f. *Crépiation*. — (Mai ales ca termen medical; franțuzism) Părăit al extremităților unui os fracturat, când se freacă una de alta; al acruului când pătrunde în plămâni atinși de emfizem s. de pneumonie în gradul întâi; al unei flăcări s. al sării aruncate în foc, etc. [Și: **crepitație** s. f.]

— N. după fr.

CRĒPLĂ s. f. v. **crep'**.

CREPS † s. a. *Creps*. — Joc cu zaruri (originar din Anglia). *Care joc vă place mai mult? Crepsul sau ruleta?* C. NEGRUZZI, III 116. [Plur. *crepsuri*].
— N. din fr. (< engl. *crabs*).

CRĒPUSCUL s. a. *Crépuscule*.

1^a. Lumina soarelui care apune reflectată de straturile superioare ale atmosferei după ce soarele a scăpătat subțel linia orizontului și care scade repede cu cât soarele scoboară, murgul serii, a murg. *Lumina crepusculului.* C. NEGRUZZI, I 160. | Fig. *Crepusculul vieții.* N. ROȘU, UNIVERSUL, 1930, 6 Nov. *Crepusculul rasei albe.* C. PETRESCU, I, II 268. *Crepusculul zeilor,* de Richard Wagner.

2^a. P. anal. (mai rar) Lumina difuză care se răspândește în atmosferă dimineața, înalte de răsăritul soarelui, când se îngână ziua cu noaptea, când se crapă de ziua, faptul zilei, zori (de dimineață), răvărsatul zorilor, auroră.

[Accentuat, (rar) după fr., și **crepuscul**.] Plur. *-puscule*, rar *-pusculi*.] Și: † **crepuscul** s. f. COSTINESCU, POLIZU. | Adjectiv: (fr. *crépusculaire*) **crepuscular, -ă** = de crepuscul, referitor la crepuscul; fig. în declin. D. ZAMFIRESCU, R. 110. *Spectacolul... crepuscular.* C. PETRESCU, S. 102. | *Cero crepuscular*, la 18^a de-asupra orizontului].

— N. din lat. *crepusculum*, idem.

CRĒPUSCULĂ † s. f. }
CRĒPUSCULAR, -Ă adj. } v. **crepuscul**.

CREPUSNIC s. m. (Bot.) v. *căpșunic*.

CRERI s. m. plur.

CREKIȘORI s. a. plur. } v. *creieri*.

CRESCĂTOARE s. f.

CRESCĂTOR s. m.

CRESCĂTORIE s. f. } v. *crește*.

CRESCĂTURĂ s. f.

CRESCĒNDO adv. și s. m. sing. (Muz.) *Crescendo*. — Adv. (Vorbind despre un sunet sau o urmare de sunete) Crescând, sporind progresiv în intensitate. *Iar începî repetă Mogrea, crescendo*. C. PETRESCU, I, II 153. || **SUBST.** Creșterea progresivă a intensității sunetelor produse de voce sau de instrumente muzicale.

— N. din lt. *crecendo*, nerostit însă ca în italianește, ci după cum e scris.

CRESCŪT s. a. v. *crește*.

CREȘON s. (Bot.) *Cresson* = 1°. *bruneuș* PANTU PL. 79. || 2°. *cardame* lb. || 3°. *lunghiș* PANTU. PL. || 4°. *năsturel* lb.

— N. din fr.

CREȘTĂ vb. I. *Inciser* (un morcean de lard). II. 1°. *Sculpter, graver, tailler*. 2°. *Marquer, cocher*. 3°. *Considérer*. III. 1°. *Entailler*. 2°. *Inciser*. 3°. (*Se*) *couper, (se) blesser*. IV. *Battre, frapper*.

La origine, a *creșta* ceva însemna „a tăia ceva dându-i formă de creastă”. Acest înțeles se mai recunoaște în unele expresii românești, deși sensul a evoluat, depărtându-se tot mai mult de ideea etimologică de „creastă”. În schimb, prin amestecul slavului *kristă* „cruce”, ideea nouă de „cruce” a intervenit spre a da o nouă direcție evoluțiilor înțelesului.

I (Cul.) A face una sau mai multe tăieturi în carnea ce se pune la fript, pentru ca s'o pătrundă căldura mai bine. *Plătica... o creșteți d'a curmezișu cu cușitul pe amândouă laturile*. ODOBESCU, I 463. *Creștă friptura pe toate părțile și-i dăte sare multă*. ISPIRESCU, L 340. A *creșta* (*încreșta*) *slănină* = a o tăia, la intervale mici, însă numai până la soriu (încă desfăcându-se sau îndoiindu-se, felia de slănină să aibă forma unei crește de cocos). *Creștează slănina înainte de a o frige!* (Brașov) COM. C. LACEA. *Încreștă slănina când o pui la fier* (Nășud) COM. N. DRĂGANU. | (Prin intervenția slavului *kristă*) A *creșta* (*încreșta*) *coapa, ridichea* = a le face o tăietură în formă de cruce (însă astfel ca cele patru bucăți să se țină încă una de alta), pentru ca sarea să o poată pătrunde mai bine.

II. A face mici incizii (tăieturi, scobituri) pe marginea (p. ext. pe suprafața) unui obiect, astfel ca să semene cu o creastă de pasăre; p. ext. a tăia în ceva făcând creștături, colți, dinți (COSTINESCU).

1°. (Cu scop ornamental; de obicei *încreșta*) A tăia cu cușitul pe muchile unui băț mai multe adâncituri una ca alta de mari (MARIAN); p. ext. a săpa (cu cușitul), a scobi (cu dalta), a sculpta. *Bățul meștereste în coajă încreștate*. I. NEGRUZZI, ap. TDRG. (ms.) *În unele locuri se mai încreștează 'n coaja acestui brad... diferite figuri*. MARIAN, I, 89. *Dăștile sînt unelte, cu care se scobește, [se] încreștează*. APOLZAN, V. 23. || Fig. A întrerupe uniformitatea unei suprafețe netede s. de aceeași

culoare. *Plăci de lumină creștează fața apei*. DUNĂREANU, CH. 147.

2°. (Cu scopul de a face un semn, adesea — prin intervenția slavului *kristă* — semnul crucii). A însemna printr'o tăietură. *Cu iataganul [Turcii] le creștate adănc semnul crucii pe piept și pe pîntecce*. ODOBESCU, III 603/2. A *creșta urechile cănelui, calului*. I.M. PORCIU se creștează la ceață ca o cruce = se face două tăieturi în cruceș. GOROVEI, CR. || Spec. A *creșta pe răboj* = a face pe răboj o creștătură spre a ținea socotena; p. ext. a-și nota ceva. *Creștați pe răboj, copii!* ISPIRESCU, V. 36/2. A *încreșta în grindă* = a face o tăietură în grindă în amintirea unei date memorabile. Cf. ZANNE, P. III 176. *Azi am să 'ncreștez în grindă! Jos din cuu acum, oglindă!* COȘBUC, B. 87. || P. ext. A însemna. *Krēstēdz* = signo. ANON. CAR. *Pe mine păgănuș m'ou încreștat la gură*. ALECSANDRI, P. III 211. *Încreștează-ți-o pe frunte!* = ține minte (LB.), însemnă-ți-o!

3°. (Creștăturile pe răboj fiind în vremea vechi sistemul obicinuit de socotală) A *creșta pe cineva* = a ținea socotala de el, a-l băga în seamă, a-l considera; *Nu l-a creștat de loc, par'ed nici nu era de față!* (Brașov).

III. Sensul evoluază la „a face tăietură mică” sau chiar la „a tăia puțin”.

1°. A face într'un obiect o tăietură dreaptă și una oblică spre a scoate o bucăleică din el. *Unde se pleacă [mlădița] și îngârjoabă de la buciunul ei, se creștă de-azupra până în mîdvăc*. ECONOMIA, 158.

2°. A face o incizie (în formă de cruce). *Cu un cușit bine ascuțit, micuțe tăieturi în acea umflătură să creștam*. CALENDARIU (1814) 177. 84 se creștaze giugile de jur împrejurul lor, cu un briceg. PISCUPESCU, O. 310.

3°. Trans și refl. A (se) tăia puțin, a (se) răni ușor. *Atunci Afia se creștă la un deget cu cușitul*. ISPIRESCU, L. 119. *Creștează nițel un deget de la o mână*. ION CR. II 240.

IV. Fig. (Munții Apuseni) A bate pe cineva: *Mă l-o încreștat bine!* COM. PAȘCA.

[S]. **Încreșta** vb. 1°, care tinde a deveni literar. La început se va fi zis: a *creșta* ceva dar a *încreșta* la ceva. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte: **creștare** s. f. = incizie etc.; formă colțuroasă a marginilor. *Al doilea lucru pe care l-oi băga de seamă acela care a încreștat la ceva*. (Forma *creșta* la PONTBRIAN e greșită). | Prez. ind. prin Ardeal și: (*ia*) *creștă*. LB. | Adjective: (**in**) *creștăt*, -ă v. *creștat*; — (**in**) *creștător*, -oare = care (**in**) creștează; (substantivat): „care la sama după lucrători și le creștează lucrul” [= însemnează (pe răboj) cât au lucrat] LB. *Creștator* = designator. LEX. MARS. | Abstracte:

turi... tot de geaba. DELAVRANCEA, s. 23. Fă o creștătură în scarfa orbelor și introdu în ea altoiul. I.M. La răbuș trapi o creștătură și asta era să zică o zi de lucru. SLAVICI, N. I 154. Înfipt în meșter-grindă, iată-l Răvașul turmelor de oi, Șiragul lui de creștături Se uit'atât de trist la noi. GOGA, P. 18. Catul de jos abia avea pe ici pe colea câte o creștătură, pe unde să intre acul în becurile-i bolnite. ODOBESCU, ap. DDRF. Dintr-o creștătură... cursele sângeră și peste rană lipice o foaie de figară. C. PETRESCU, I. II 171. Ogiețele [îmbălicăului]... sânt niște curcle..., legate cu... ață tare pe toatele [sau pe] creștăturile de pe capetele hădaragului. PAMFILE, A. 199. Creștătura dintre bucle carului. SBIERA, P. 35/5. Gardină = șanțul, creștătura făcută cu gârđinarul pe marginea vaselor pentru a putea sta fundul. ȚEZ. III 228/5. | Instrumente: creștăș s. a. = gura în inima carului (DAMÉ, T. 9); creasta (II 1°) leucii (ib. II), cf. ȚEZ. V 60/2; — creștéz s. a. (Păstor.) = instrument pentru sfărămarea brânzei la stână (VĂRCOL, V.), răvar, creastă (II 3°); — creștălău s. a. = răvar, creastă (II 3°), brânzar (Rășinar, lângă Sibiu). Com. ITTU, PĂCALĂ, M. R. 453; creștură s. f. = creștătură la vârtej (Budești, în Maramureș) T. PA-PAHAGI, M.; — creștează s. f. = creștătură. To-călia [este] un băș... la capătul de sus cu... o creștează. ANTIPA, P. 170. O scândură cu mai multe creșteze. II. IV 255.]

— Derivat (cu sau fără prefixul in-) din creștă. Cf. creștat.

CREȘTAL s. a. = cleștar (= cristal). Cu creștățul cel curat. PANN, P. V. II 78.

CREȘTĂLĂU (Păstor.) s. v. creșta.

CREȘTĂNEĂȘĂ s. f. (Bot.) v. avrămeășă (1°) și cărstăneășă.

CREȘTĂȘ s. a. (Pesc.) v. erăștaș.

CREȘTĂT, -Ă adj., subst. I. 1°. Crêté, dentelé. Coy. 2°. Roue dentée (de la scierie). II. 1°. Entaillé, découpé, dentelé, déchiqueté, lacré, blafaré, lacinié. 2°. Gâteau dentelé, présenté aux obsèques. I. 1°. Adj. Cu creștă (mare), în formă de creștă; (substantivat) cocos. Iaca... creștatul (= cocosul) ! că nu-i mai taie plicaul! ALECSANDRI, T. 176. Frunze alterne... cele mai adese creștate. C. NEGRUZZI, I 102. Turlele creștate ale rechii mânăstiri Snagovul. ODOBESCU, I 386. Africa nu e creștată ca Europa și Asia. MEHEDIȘTI, P. 27. Ei las' că țiu-ia da eu fie de chel-tuială, măi creștatule și pintenatule! CREANGĂ, P. 65.

2°. S. f. Rotiță de fier dintată care servește la mișcarea carului joagărului. PĂCALĂ, M. R. 462, Cf. A. XVII 236.

II. 1°. A. d. j. Cu creștătură s. creștături; însemnat (cu o tăietură); săpat, scobit, sculptat, ornamentat cu săpături; dantelat, cu colțuri pe margini (L.B.); crenelat; fig. femeios (ca un cocos). Krestat = designatus. LEX. MARS, 200. Un cal... [cu] urechea dreaptă creștată la vârful. MON. OF. 5962. Să se fiarbă în apă o ocapă creștată, cu sare și oțet. GRIGORIU-RIGO, M. I 41. Nici de paloș creștat, Ci om viu, nevătămat. TEODORESCU, P. P. 606. Răcaruri de lemn... creștate cu cușitul. MARIAN, SE. II 10. | Fig. Cu fața creștată (= brăzdată) de luptă și nedormire. DELAVRANCEA, ap. CADE.

2°. S. f. Colac mare din făină de grâu, cu mai multe împletituri (MARIAN) sau în formă de cruce (VICIU, GL.), întrebunțată la morți și sfetanii (REV. CRIT. IV 142). În loc de creștată iată, Mă-a fost doba pân' la moarte (Turda, etc.). VICIU, GL. Mai multe creștăți, așfințiori și pomene. MARIAN, I. 106.

[În sensurile de sub II 1° și: încreștat, -ă | Derivate: creștățel (creștețel MARDARIE, L. 51) s. m. (Bot.) Vătămătoarea (germ. Wundkraut). VICIU, GL. S. a. Unealta olarului, cu care creștează oalele la usnă (= gură). Cf. H. XVII 98. Frunză verde creștățel. HODOȘ, P. P. 142/5. Creștățel de lângă drum. VICIU, GL.; — creștețea s. f. (Bot.) Susaiu-pădureț. PAN-TU, PL.; salata-iepurelului lb. cf. L.B.; vătămătoarea (germ. Wundkraut). VICIU, GL.; — creștețioasă s. f. (Bot.) O plantă (H. X 354), ne-definită mai de aproape.]

— În înțelesurile de sub I. e lat. cristatus, -a, -um, idem; în sensurile de sub II 1°, e participiul-adjektiv al verbului creșta; în sensul II 2°, e bulgărescul křastat „în formă de cruce” (cruștat, prin etimologie populară, de verbul creșta).

CREȘTEAȘ s. f. (Bot.)

CREȘTEAȘ s. a.

CREȘTEAȘ s. f. (Bot.)

} v. creștat.

CREȘTĂTŪRĂ s. f. v. creșta.

CREȘTĂVETE s. m. (Bot.) = castravete. Kres-tăveti = cucumer, ANON. CAR.

CREȘTE vb. III. I. 1°. Pousser, grandir, croître. 2°. Repousser. 3°. Grandir, s'allonger, grossir, augmenter. 4°. Croître, s'accroître, augmenter, gonfler, élever. 5°. Lever, gonfler. 6°. Grossir (en parlant d'un cours d'eau). II. 1°. Élever (des enfants, des animaux), faire venir (des plantes, des légumes). 2°. Éduquer, instruire.

I. Intrans. 1°. (Despre animale și plante) A se naște (a lua ființă, a se ivi, a răsări, a da, a încolți) și a se mări treptat, pe nesimțite (până la maturitate), a se desvolta făcându-se tot mai mare (înalt, gros, etc.); p. ext. a-și duce vîetea, a trăi (cf. L.B., I.M.) Kresk = cresco. ANON. CAR. LEX. MARS, 197, MARDARIE, L. 3496. Creșteți într'u păsănie. COD. VOR. 146/5. Den Iudci și den ruda lor cu trup crescut. CORESI, EV. 161/5. Deaca crescură, lar le era vîetea cu porcarii. MOXA, ap. GCR. I 59/5. Poama lega, creștea, se cocca și se trecea totdeodată. CANTEMIR, IST. 126. Și scaili și trandafiri răsăr și cresc tot odată. KONAKI, P. 228. Printre garoafele albe, de multe ori crește câte una de alt color. C. NEGRUZZI, I 45. Semă-nau ghindă, de creșteau dumbrăvi. id. I 246. Eu am crescut pe câmpul Bărgăniului. ODOBESCU, III 14/5. Și crescu [Făt-frumos] și se făcu mare ca brazil codrilor. EMINESCU, N. 4. Văd farba cum crește din pământ. CREANGĂ, P. 243. Băiatul, de ce creștea, d'ăiu se făcea mai isteț. ISPIRESCU, L. 41. Am lăsat-o să măi crescă, Mîntea'n cap să dobândescă. JARNÎK-BĂRSEANU, D. 90. Fă-mă trestie pe baltă, Să cresc subțirica și'naltă! HODOȘ, P. P. 57. | (Despre vegetale) A se face, a se desvolta în mod natural în anumite regiuni. În unele județe ale țării noastre poate crește și dum-bacul. | (Din contaminarea sinonimelor a crește și a se face mare s'au născut construcțiile: A se crește ț și a se crește mare. Și după ce s'au crescut, tot au fost aceștia în prici. HERODOT, 329. N'au

ci tină, ci nădravurile lor în care s'au crescut. DRĂGHICI, R. 158. *Domnul Iisus Hristos Din feciorii s'au născut și ca lapte s'au crescut.* TEODORESCU, P. P. 110^a. *De miștelul arădat cum va hi și decaș va crește mare.* VARLAAM, C. pr. 28^a. *Buruiențele crescute mari în tufe negre-verzi.* EMINESCU, N. 37. *Băietul a crescut mare, de era acum cogenite om.* ȘEZ. I 97^a, cf. TEODORESCU, P. P. 19^a. *Doine, 52^a.* | (Formula cu care se răspunde la salutul copiilor) (SĂ) creștii (s. creștere-ai) mare! *Bună seara să dea Dumnezeu! ziseră copiii.* — Să creșteți mari! zise o babă. RETEGANUL, P. II 34^a. *Când intră [colindătorii] în casă, zice: „Bună dimineața lu' Moș-Ajun”; li se răspunde: „Creștere-ai mari, băieți!”* H. IV 47. | (La Brașov) Crește, se zice, în ironie, nuna care a spus s-a făcut o prostie, înțelegându-se că „nu-l înecă copt la mîntea s. e înecă în mîntea copiilor”. | (Despre plante) A crește împrejur = a se întinde. *Fasolea 'ntr' un picior se seamănă printre poposnic, cu firul foarte pătlănoasă și crește împrejur.* AGRICULTURA, 185. | A crește văzând cu ochii s. ca din apă = foarte repede. Cf. ZANNE, P. I 111. *Parcelul începe a se înfiripa și a crește văzând cu ochii.* CREANGĂ, P. 76. *Căjelul și plăciul creșteau că din apă.* RETEGANUL, P. V 4^a. | († și în poezia pop.) TRANS. (= factitiv) A face să se desvolte. *Nu mănărea multă crește trupul.* CORESI, EV. 220^a. [Hristos] *din nemădit face și răsădește și crește.* VARLAAM, C. 282, cf. 157, 253^a. *Ca o țifă ai crescută struguri.* MI-NEIUL (1776), 178^a. *Blagoslovenia lui Dumnezeu va crește și va înmulți această sămăntă.* MARCOVICI, D. 12^a. *O, maica noastră, pămîntule! cât crești oamnei de frumoși în lume!* ALEXANDRIA, 106^a. *Liliu, liliu, cu tata, Că tata te-a legăna și te-a crește măricei.* Și te-a face frumuseț! SEVASTOS, C. 312^a. *Sân-Toadere, Crești oșifa fetelor.* MARIAN, SE. II 66. | P. restr. (Despre o parte a corpului) A da, a ieși (la iveală). *Grîște-ne o lună, două, Să ne crescă peane nouă, Să putem și noi abura.* JARNIK-BĂRSEANU, 205. *Crește barba fără veste* lb. 367. *Pentru tăiatu' părului, ca să crescă, taste bine să se taie la lund nouă.* CALENDARIU (1753), ap. GCR. II 27^a. *A crește în burță = a nu se îngrăji decât de mănărea și a se îngrăși.* Cf. ZANNE, P. II 24. *Crește carnea pe ei = li merge bine, se îngrășă, e mulțumit. Făt-frumos pricea și creștea carnea pe ei de mulțumire.* IPSIRESCU, L. 108. *Nu mai crește carne pe ei, de rău ce e s. de inimic ce e.* LM. | Fig. (despre cineva care are sentimentul unei mari bucurii) A crește inima din (a. în) cineva s. a-i crește cuiva sufletul, pleptul = a simți o mare bucurie, o deosebită mulțumire. Cf. in imă. (II 2^a). *Foarte i-au crescut inima.* LET. III 257^a. *Când te văd zăbind..., sufletul mi crește.* EMINESCU, P. 50. *Când la joc se împodobeste, inima din tine crește.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 31, cf. DOINE, 211^a. *Craiu leșos creștea de bucurie că dusemanul său Matias fusese băut.* IPSIRESCU, ap. TDRG.

2. (Despre o parte a corpului tăiată, roasă, uzată) A ajunge în starea originală, a se face la loc. Cf. HERZ-GHER, M. IV 246. (Complinit adesea prin: la loc). *I-au crescut nasul la loc.* LET. II 210^a. *Făcu așa, cum noaptea să crescă la loc, atât cât roade culturale zius.* IPSIRESCU, U. 88^a. | Re f. l. † Tăindă-4 fijele, carile iardă și crescură la loc. DOSOFTEIU, V. s. 220^a. | TRANS. (= factitiv) † li crescu Dumnezeu limba. id. lb. 92^a.

3. P. anal. (Adesea în opoziție cu a se micșora, a scădea, a decresce) A se lvi (în depărtare) și a se mări, a-și mări volumul, a lua dimensiuni,

a se ridica, a deveni mai mare, mai lung s. mai puternic (despre un sunet, zile, etc.), a se adăoga (5^a), a spori, a se întinde, a se lungi. [Glasul] *adaosu-s'au, crescut-au și s'au lăit.* PRĂVILA DE TĂRGoviȘTE (1652), ap. GCR. I 158^a. *Ai tocmii și luna să crescă.* DOSOFTEIU, PS. 27. *Se ivește-un negru nor, Plin de șgomot sunător, Ce tot vine, Ce tot crește, Și pe câmpuri se lăfește.* ALECSANDRI, P. II 14. *Timpul crește'n urma mea... mă'n tunc.* EMINESCU, P. 54. *Da în ce e căntarea... crește.* id. lb. 200. *Văzutu-s'a crescând în zări Rădvan cu mire, cu nănași.* COȘBUC, B. 19. *O stea strălucitoare, care de crescut tot crește.* TEODORESCU, P. P. 170^a. *După solstițiul de iarnă, zilele încep să crescă și nopțile să scadă.*

4. (Despre omenire, avere, durere, etc.) A lua proporții, a se înmulți, a spori, a se umple, a se propaga, a se răspândi, a prinde putere, a propăși, a progresa; a se umfla. *Tare cavântul Domnului creștea și se întărea.* COD. YOR. S/5. *Creșteați și vă înmulțiți!* PALIA DE ORĂȘTIE (1582), ap. GCR. I 34^a, cf. II 94^a. *Aceoa... i crește.* M. COSTIN, ap. GCR. I 206^a. [Neamul acesta] *mulți ceai tot înainte au pōșit și au crescut.* CANTEMIR, HR. 104^a. *Cumplita mea durere... tot crește.* ALECSANDRI, P. II 101. *Farmacol tainic al singurătății crește...* ODOBESCU, III 17^a. *Dorul plângător meru creștea, de presișiri hrănit.* COȘBUC, P. 58. *Apă din coțifă a mai crescut ceea = s'a înmulțit.* GORVEI, CR. *Dacă se ține un mort mai multe zile și trupul lui începe a crește = se umflă.* id. lb. *Unde-a mulți, puterea crește.* ALECSANDRI, P. II 136. | Ref l. † Creșteați-vă și mulțiți-vă. DOSOFTEIU, ap. GCR. I 206^a. *BIBLIA (1088), 6. | † (azi rar) TRANS. (= factitiv) și creștea oamnei săi foarte, și încărtoșe ei.* PSALT. 220^a. *Voiu crește pe voi și că voi înmulți.* CORESI, EV. 450^a. *Doară [banul] nu l-are mai împușina, ce l-are mai adăoga și l-are mai crește.* PRĂVILA ALEASĂ (1632), lb. I 79^a. *Dumnezeu... pre alții li rădică și-i crește.* DOSOFTEIU, PS. 249. *Pre orice meșteșug și pre orice știință treamă te crește și te mărește, când necurmat să puna în lucrare.* LOGHICA (1826), ap. GCR. II 253^a. *Să străducească a crește starea sa.* MARCOVICI, D. 136. *Au căutat... să li crescă alți advecari.* SBIERA, P. 162. *Visul... fusese... de a da... un letopisef... așa de mare, încât să nu-l mai poată crește nici urmașii.* IORGA, L. I 89.

5. Spec. (Despre un aluat) A-și mări volumul prin dospire, a se ridica dospind. *În Vineria Mare... creș cozonacii.* I. TEODOREANU, M. II 53. [Cozonacul] *se lasă cu să răsără, adică să înceapă a crește.* PAMFILE, CR. 5. | P. anal. *Grăul crește în apă.*

6. (Despre ape) A-și mări volumul, a se umfla. *A crescut Murașu' mare.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 129. Cf. RETEGANUL, TR. 85^a. *Dare-ar Dumnezeu o ploaie, Să se facă tot șiroaie, Să crescă vâlcelele.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 222. *Pântăna crește, crește, lb. 119. | P. anal. Tîna acces într'atîta înălțime crește, cât cu vârful munților se potricește.* CANTEMIR, IST. 138.

II. TRANS. P. A îngrăji (de copii s. de plante, de când se nasc s. răsăr, până se fac mari) să crescă (I 1^a), să se desvolte bine; a cultiva. *De ca socoti un om un pom și-l va crește, de-l va face mare de roadă...; să-l fie tot cela ce l-au crescut.* PRĂV. 69. *Deuca o crescură, ca părăsi lumea.* DOSOFTEIU, V. s. 27. *Florile se cresc cu trudă.* BARAC, T. 3, I. IONESCU, C. 102. *M'ai crescut... și mi-ai purtat de grijă cu un frate.* ALECSANDRI, T. 260. *Vom crește-o și noi, cum tom*

pufoa. CREANGĂ, P. 74. Ea creștea legumi și gâmbi, le ducea la târg de vândut. SBIERA, P. 249/2. El... a creștea șase prunci. RETEGANUL, P. I. 60/2. [Malca] mă făcu și mă creșea. HODOȘ, P. P. 202. Iși creștea copilul cu băbonul. TDRG. # Nu te mai creștea strinul și mama vitregă: nu ai crezământ și dragoste dela ei. CIAUȘANU, GL. | P. anal. Nazaretul creșcă-l pre ei. CORESI, EV. 58/2. Pământul te naște, pământul te creștea, pământul te mistuiește. ZANNE, P. I. 241. | P. ext. (Despre animale) A prăsi, a ținea. (spec. despre cai) a înmulți, a scula. Cf. DR. V 64. Iarmario Mazovitul... creștea cai adibatici și-i prinde cu arcanul. ALECRANDRI, P. III 200. Să creșcă pășări, să îmbădăce copil. C. PETRESCU, C. V. 210. Stranie îi place să „creșcă”... măști, câni, iepuri. I. TEODOREANU, M. II 240. Economii din Brașov... prăsece măzi... pe care îi creșea cu multă îngrijire. Com. S. POP. Creștea-mă, pușgior, Că n'am creșcut mârșior. MĂNDRĂSCU, P. L. P. 155/2. Ba eu, euve, n'oiu muri, Până l'oiu creștea puși. JARNIK-BĂRSEANU, D. 10. # Cinc creștea șarpe, întâiu pe el îl mușcă. BARONZI, L. 49/2. A creștea puși de năpărcă. ZANNE, P. I. 509.

2. A îngriji de dezvoltarea intelectuală s. morală a unui copil, a educa, a da educație, a instrui; spec. a creștea pe cineva în frica lui Dumnezeu = a face din el un bine-credincios. Ca înșiși pre feciorii lui, așa să să necroiaască... a creștea pre feciorii filiaștri, și să-i creșcă în legea dreptății și în frica dumnezeului. SICRIUL DE AUR (1085), ap. GCR. I. 278/2.

[Impr. crește s. crești]. aor. creșcut, gerundiu creșcând. | Adjective: (literar) creșcând, -ă = care creștea (I 4°) din ce în ce, se face tot mai mare, sporește. Pierderea creșcândă a elementului material în pândirea cuvintelor unei limbi. MAIORESCU, C. I. 12. Larma creșcândă a Bucureștilui. I. TEODOREANU, M. II 129; — creșcut (rar: încreșcut), -ă (ad I 1°) Copilă încreșcută. BIBLIA (1688), 356°. Groapă naturală încreșcută cu [= pe care au crescut] plante. VICIU, GL., smbt hotroapă. Două flori... într-o tulpină, Creșcute din rădăcină. JARNIK-BĂRSEANU, D. 73. Trandafir creșcut în fân. Ib. 459. (Despre cereale, legume) (Răs)copt. Încă pâiniile nu-s creșcute și creamea smochinilor n'au sosit. DOSOFTEIU, ap. GCR. I. 256/2. Ridiche creșcută = cucutoasă. Ceapă creșcută, care a dat, a încolțit dintr-o vechi; (ad I 4°). Activitate... creșcută și transmisă astfel posterității. IORGA, L. XVIII; (ad I 5°) Plăcinte creșcute și rumenite. CREANGĂ, P. 290; (ad II 1°). Constantin, născut și creșcut den părinți blagocrestici. MINEIUL (1698), ap. GCR. I. 320/2. Căi era... creșcuti în câmpii cei cesititori a Octaliei. ILIODOR (1773), lb. II 90/2. O fată orfană creșcută de o bunică a ei. C. NEGRUZZI, I. 109. Fata creșcută n' mlașcă N'ai la ce-o aducea-n casă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 436. Creșcut de suflet = luat de suflet, înfiat, adoptat. Copil... creșcuti de suflet. GORJAN, H. IV 2; (ad II 2°) (mai ales complicit prin bine s. rău, după fr. bien, mal élevé) Ca un om bine creșcut, viciu pe administrație săi. C. NEGRUZZI, I. III. Era... prăvăzător... bine creșcut și... rezervat. IORGA, L. I 70. Sântem rău creșcuti. I. TEODOREANU, M. II 159. Negativul: necreșcut, -ă (ad I 1°) = care n'a creșcut (încă); fără educație, rău creșcut (LB.); tânăr. Necreșcuti se chiamă până în 14 ani porțea bărbătească, iar muierescă până în 12 ani. PRĂVILA LUI MATEIU BASARAB, ap. DDRF. Doi ani încă nu împliniți, Necreșcuti, nedemierdată, Iți lăsați zestră nepurtată. MARIAN, I. 126: —

creșcător, -oare (ad I 4°) (Aritm.) Potențe creșcătoare. CULIANU, A. 25; (ad II 1°; substantivat) Creșcători de cai renumiți. BOGDAN, C. M. 3; (ad II 2°; substantivat) Educator. Muierile, maicile, născătoarele și creșcătoarele noumului o-meneac. TICHINDEAL, F. 19. Luca Arbure, creșcătorul și tutorul lui Ștefăniță. SBIERA, F. 54, cf. CREANGĂ, P. 101. | Abstracție: creștere (cu negativul — rar — necreștere) s. f. (ad I 1°) Această minunăție și dumnezească floare foarte are creșterea ei cu înălțime. CAZANI (1742), ap. GCR. II 30/2. Creșterea copicelor. DRĂGHICI, R. 53. Pentru creșterea părului, se întrebuințează fel de fel de buruieni. GRIGORIU-RIGO, M. P. I. 40. Creșterea împreună, dragoste ne aduce. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 282; (Concretizat) † Cece ce a produs (pământul), produse, ronde. Va da pământul creșterile lui și vești mănca de sașiu. BIBLIA (1688), 89°. Mai ales a-tuncea când pământul creșterea cea dintăiu o dă afară. CALENDARIE (1814), 89/2; (ad I 3°) Înmulțire (MARDARIE, L. 3048), sporire (LB.); mărire a volumului. Creșterea lunii. CALENDARIU (1773), ap. GCR. II 26/2; (ad I 6°) Creșterea apelor. PONTBRIANT; (ad II 1°) Prăsiere. Creșterea și îngrijirea acestui solu de pășări. ODORESCU, III 26/2. Creșterea vitelor. POPOVICI-KIRILEANU, B. 134; (ad II 2°) Înlocuit astăzi din ce în ce mai mult prin: Educație. Cineva dă, primește, își face, are o creștere (bună s. rea). Creșterea pruncimei. OMILIE (1775), ap. GCR. II 108/2. Se vinose părinții pentru neputarea de grijă a fiilor lor sau și pentru rea creștere și nepedădire. PRĂVILA LUI IPSILANTI (1780), lb. II 125/2. Unchin-său... a arut grija creșterii sale. E. VĂCĂRESCU, IST. 247/2. Creșterea sa a fost foarte bună. MARCOVICI, C. 4/2. Cuvincioasă creștere. CODICĂ TIV. 41/2. A'ngriji... creștere bună să-dă. PANN, E. II 29. Lența... au primit o creștere care-o na opri totdeauna de a se abate din calea bunici cuvini. ALECRANDRI, T. 1432. Creșterea și-o face un om singur... C. PETRESCU, C. V. 99. Unia... numeau pe cei bătrâni: „rugini, îșlicari, strigoși” și câte îl mai venea în minte, după cum îl era și creșterea. CREANGĂ, A. 153. Om fără creștere = fără educație, necreșcut. rău creșcut, grosolan, mitocan, mojie; — creșcut s. a. (ad I 1°) Krěskutul = incrementum. ANON. CAR. Vărată calului se cunoaște... după creșcutul, rozătura sau căderea dinților. DAMÉ, T. 47. Nu e bine de a se pune un copil în leagănuț altau, căci ia creșcutul aceluși copil. MARIAN, NA. 312. Tândur cu creșcutul s. (la CORESI) fără creșcut = nevrăstnic. „Am zăis de tineri, că-să fără creșcută... CORESI, EV. 243/2. Când eram eu încă tânăr cu creșcutul”, auziu un cuvânt bun și de spălenie. VARLAAM și IOASAF (1648), ap. GCR. I. 131/2. | (Numal la CORESI) † Stăt, statură. Creșcutul trupului. EV. 220/2. Cine... poate și adauge creșcutul lui un cot? Ib. 215/2. De creșcută, era mic. Ib. 446/2, cf. 499/2. | † Vărstă. Cf. HEM. 1125/2. Întăiulă... creșcută. CORESI, EV. 509/2. Creșcutul de bărbat id. Ib. 510/2, cf. 510/2. Fieșce păcat... că-l-i vor face mai înainte de 30 de ani de creșcutul lui... PRĂVILA DELA GOVORA, ap. TDRG. | (Concretizat) † Mădiță, ramură, odrasla. Tineași sifele lui păru la mare și păru la rădure creșcutele (stălpările lor COR., odraslele ei HUR. DOS.) lui. PSALT. 166/2; (ad I 4°) Începură a sporii farinile cu creșcutul bunățiiilor. DOSOFTEIU, V. S. 208. Spec. Adnaul care se pune la lem-

nele așezate în steri mai mult decât e măsura. Com. ITTU; (ad II 2°) *Creșcut, obiceaiu, MARDARIE, L. 152; — creșcătura* s. f. (ad I 1°) Creștere; (concretizat) umflătură, tumoare; ramură crescută din nou. *Grijiroa locului de tăietură, spre creșcături nouă.* COD. SILV. 14; (ad II 2°, numai la DOSOFTEIU) † Educație. *Nemerit în bună creșcătura.* V. S. 100°; — *creșcătorie* s. f. = loc, stabiliment unde se cresc (II 1°) animale. *N'a-vem în jară destule creșcătorii de pasări.* GAZETA SĂTEANULUI, ap. TDRG.]

— Din lat. *creresco, -ere*, idem. Cf. creștet, descrește.

CREȘTEALNIȚĂ † s. f. v. *cristelniță*.

CREȘTEAZĂ s. f. v. *cresta*.

CREȘTENEAȘĂ s. f. (Bot.) v. *avrameasă (1°) și cărstăneasă*.

CRÊȘTET s. a. I. 1°. *Haut de la tête. 2°. Chevrez. 3°. Chevet. 4°. Sommet, cime, crête. 5°. Partie du moulin. II. Sommet, combie, falte (fig.).*

I. Propriu. 1°. Vârful capului, punctul cel mai înalt al capului; cf. moalele capului. *Krêstet = vertex.* ANON. CAR. *Pre capul lu Ioșif și pre creștetul lu Nazarei.* PALIA (1882) ap. GCR. I 36°. *Întoarce-se durcarea lui spre capul lui și spre creștetul lui nedreptatea lui deștînge.* PSALT. 10°/m, cf. DOSOFTEIU, Ps. 26. *Mitropolitul puind omoforul asupra creștetului Domnului...* LET. III 290°. *Ceale din creștet și din fruntea le încununa tinere stăpîri de dafin.* ILODOR (1773), ap. GCR. II 91°. *Soarele bate drept în creștet.* DRĂGHICI, R. 40°. *Sabia... îi rase părul, ca cu briciul, de pe creștet.* ALEXANDRIA, 67. *El finca un paloș, cu care lovea creștetul acelei nenorocite fînji.* C. NEGRUZZI, I 295. *Zărea creștetul delicat al droiciei mișcând printre fulgii colîței.* ODOBESCU, III 14°. *Să-și deșprind din creștet vălul.* EMINESCU, P. 57. *Se pune cu creștetul pe pat și cu talpele în grindă.* CREANGĂ, A. 99. *Murgul să se potenească.* În creștet să te trîntească. ALECSANDRI, P. P. 17°. *S'în creștet să te trîntească.* DOINE, 303°. # *Lîndina, când se satură, iese în față, să răzească toată lumea că a ros creștetul voinicului.* ZANNE, P. I 508. | (Adesea întregit prin atributul capului. *Sôgefile... le căzură drept în creștetul capului.* ISPIRESCU, L. 93. *Din creștetu' capului.* MARIAN, D. 21. Cf. CARDAȘ, C. P. 110. | *Din s. dela creștet până'n tâlpi* (s. în talpă s. la picioare, etc.) = peste tot trupul, de sus până jos. Cf. ZANNE, P. I 93. *Să te bată Domnul cu rană rea, den urma picioarelor tale până la creștetul tău.* BIBLIA (1688), 146°. *Quintesență de mizerii dela creștet până'n talpă.* EMINESCU, P. 246. *Dela creștet la picioare s'o admiri.* Id. Ib. 257. *Ne-a uns peste tot trupul, din creștet până'n tâlpi.* CREANGĂ, A. 32. *Din creștet până'n deșețele.* MARIAN, NA. 40. *Ce te porți așa gătit Din creștet până'n pământ?* POP, ap. DDRF. *Nu-i treece (vine) nici prin creștet (capului)* = nu-și poate închipui, nu-l treece prin minte, nu se poate gândi, nici prin cap nu-l treece. *Și s'a dus și-a văzut ce nici prin creștetul capului nu-l treeca să vadă.* ION CR. I 6. *Nici prin creștet nu-ți vine să le crezi!* PAMFILE, S. T. 189. *A-i scoate (cuiva ceva) prin creștet* = a-l tot cicăli, a-l dejenii, a-l tot aminti de-o binefacere pe care l-ai făcut-o. CIAȘIANU, V. cf. a. i. scoate (cuiva ceva) pe nas. *Mi-a dat niște*

banii, dar mi i-a scos prin creștet, mi-a scos ochii mereu pentru niște bani. Id. GL.

2°. P. ext. Părul capului. Cf. cap (I 3°). *Cu creștele albe, profeți cu pleata rară.* EMINESCU, P. 201.

3°. P. ext. Căpătălu. Cf. cap (I 6°). *Când voiu muri, iubito, la creștet să nu-mi plîngi.* EMINESCU, P. 99.

4°. P. anal. Vârf ascuțit (de munte, de stîncă, de copac, etc.), culme, pisc, cf. creastă (II 5°, 9°), coamă, mueche, cap (VI 1°). *Tâmplându-mi-se peste creșteturile munților a abura.* CANTEMIR, IST. 191. *Întregul creștet al Carpașilor.* HASDEU, I. C. 55. *Domnește Pionul spîrgînd norii cu pieșueul său creștet.* C. NEGRUZZI, I 195. *Un ploș străbun își înălțase spre norii creștetul semeț.* ODOBESCU, ap. CADE. *Creștelele acei și sure ale stîncelor nalte.* EMINESCU, N. 5. *Luna... pare că încremenește... în creștetul bolții ciuruite de stete.* VLAHUȚĂ, N. 206, cf. SADOVEANU, M. 108. *Din creștetul cerului se sparge un trîncet teribil.* DELAVRANCEA, ap. CADE. *Joc...* din creștetul zărei stete pe loc și-a întors spre Lybia ochii. COȘBUC, 22. 16°. *Sus, în vîrfurile munților, Pe creștetul pietrelor.* TEODORESCU, P. P. 89. *La mijloc de corturele...* Este-un cort mare rotat, Cu creștetul narumzat, POP, ap. GCR. II 300°. # *Spec. (Geom.) Punctul de întărire al latiturilor, vîrf.* MELIK, G. 4. *Creștetul piramidii.* Id. Ib. 201. | Partea cea mai de sus și ascuțită a unei clăi, vîrf. PAMFILE, A. 162.

5°. Parte a morii (nedefinită). H. III 246. II. Fig. (Despre o personalitate distinctă a unei societăți) (Omul) cel mai de seamă, frunte (III), floare (III 3°); (despre o situație socială) culme, punct culminant, capăt (I^o). *Èra, pe aceaste vremi, vîrf și creștet a toată bolerimea.* ZILOT, CRON. 65. *Ajunse la creștetul mării.* ȘĂINEANU, D. U.

[Plur. *creșete*, (la CANTEMIR) *creșteturi*. | ȘI: (dial.) *creștîi* s. a.]

— Derivat din *crește* cu suf. -et (ca *gemet* dela *geme*) și avînd la origine sensul abstract de „creștere”, apoi „punctul până la care a crescut cineva”, și în sfîrșit, „cel mai înalt punct”.

CREȘTET s. m. (Ornit.) v. *cîrsteiu*.

CREȘTETEL s. s. (Bot.) v. *crestat*.

CREȘTEZ s. a. (Păst.) v. *creastă*.

CREȘTIN, -Ă subst., adj. 1°. *Chrétien. 2°. Homme ou femme honnête, pauvre, bonhomme; homme.*

1°. (În opoziție cu *păgîn și eves*; în limba veche, și modernă și literară, întrebunțat și în funcțiune adjectivală) (Cel s. cea) care e botezat(ă) în religia lui Hristos și se ține de ea. (Întîrit adesea prin atributul bun) *Christin = cristianus.* ANON. CAR. *Pătru ama întru Iudeii cea răsunîții ce au fost creștir[î] scrie treasur[ă] (= scrisoare) învîțătoare.* COD. VOR. 136°. *Bur creștiră de Domnezeu iubită.* CUV. D. BĂTR. II 82. *Spre învîțătură creștinilor oameni.* CORESI, EV. 1°. *Bunul creștină și dulce Mihnea-codă.* Id. Ib. 1°. *Vol, iubitorilor creștinii lu Dumnezeu.* Id. Ib. 6°. *Dereapta credință creștirilor.* PSALT. 337°. *Omul creștin iaste acela om cine [= care] în H[risto]s creade.* CATECHISMUL (1608), ap. GCR. I 39°. *Când va avea părul creștinul cu un jidov, nu să va da jurămînt jidovului.* PKAV. 226. *Obrazul [= persoana] cel creștin poate să se împreune cu alt obraz creștin.* Id. 574. *Păgînii... să nu mai*

rădăce pre creștină ocară. DOSOFTEIU, PR. 34. *Prea creștinulă Domn. BIBLIA (1688), pr. 6/v. Antone-codă Ruact... era om drept, bun creștin și milostiv. LET. III 91/v. Judecă Măria-te a un Domn creștin. ANTIM, P. XXVII/v. Poate afla omul aicea... ca un creștin bun, niște încredințări erodnice de a le fiinea. BARAC, ap. GCR. II 236/v. Creștinul cel adevărat suferă cu deopotrivă mulțumire fericirea și nenorocirea. MARCOVICI, D. 9/v. Fiecare creștin cu frica lui Dumnezeu se cuvine a se pocăi. DRĂGHICI, R. 94. Biserica creștină. EMINESCU, P. 208. ...Să-mi fac cruce, să mă'nchin, Ca să mor ca un creștin. POP, ap. TDRG. *Fată de creștin bogat. MAT. FOLC. 114/v. Cum, creștinii ai writ și păgân ai îndrăgit? JARNIK-BĂRSEANU, D. 488. Suflul de creștin = creștin. RĂDULESCU-CODIN, I. De ce n'aș face și eu un bine, să scap dela moarte suflul de creștin? id. ib. 92. † *Era creștină, în care anul se calculează dela nașterea lui Cristos.***

2. Subst. P. ext. Om s. femeie (de treabă, cum se cade, de care ție-mă, naiv, de rând, individ, (la fem.) nevastă. Cf. rumân (II 2°), căciulă (I 2°), suflet. *Creștin bun = om bun, milostiv, îndurat, de omenie. Com. MARIAN, cf. POLIEZ. Bărbații și creștinile. CUV. D. BĂTRANI 467. Și așacemne cu inșeri, o fericită de soții bărbați și creștinile. COD. TOD. 93 r/v. De ce mi-ai răpit femela și copilul, de ce m'ai făcut necom, din creștin ce eram? I. NEGRUZZI, ap. TDRG. Numai umbra spinului, La ușa creștinului. EMINESCU, P. 161. Uite-i, fără pic de vin, S'au jurat să'mbete'n cale Pe creștin. COȘBUC, P. 65. Se tot uitau la ea creștinii de pe drum. id. ib. 100. Pe ici, pe colo, vei vedea strecurându-se câte un creștin sau creștină. IORGA, B. 15. Încăpătura, puțină și neisprăvită... dar mai presus de a celorlalți creștini din sat, îi luminase astfel mintea. C. PETRESCU, R. DR. 23. Mama, creștină bună, crezându-le toate... m'a lăudat. CREANGĂ, A. 61. Umbă ca niște turbați, Seacă creștini la flocii. MAT. FOLC. 197. (Familiar) De unde ești, creștine? — De unde mi-e nevastă. ZANNE, P. IV 507.*

[Contrariul: **necreștin**, -ă adj. = păgân. Cf. LB. *Popoarele necreștine.* | Diminutiv: **creștinăș** s. m. (ad 2°). GRAIUL I 130. | Adjectiv: **creștinește**, -ească. (ad 1°) De creștin, a(l) creștinilor, relativ la creștinism. *Legea creștinească. IERZ-GHER, M. IV 245. Credința creștinească. PALIA DELA ORĂȘTIE (1581), ap. GCR. I 32/v. Cărmăitorii legii creștinească. CORESI, EV. 1/v. Mulți oameni creștinești. id. ib. 3/v. Unde era jărtele drăcești, acolo fură bisericile creștinești. MOLITVELNIC (ante 1633), ap. GCR. I 84/v. Credința creștinească. PRUV. 574. Obicaietele creștinești. id. 990. Păstorii creștineșcului norod. BIBLIA (1688) 4/v. *Legea creștinească. LET. I 80/v. Tară creștinească. NECULCE, ap. GCR. II 35/v. Mărimie cu adevărat creștinească. MARCOVICI, D. 16/v. 2°. Omenesc, cum se cade. Cântă-mi un cântec creștinească, că doar s'o desgheta boierii! GANE, ap. CADE. N'avem nici un cuvânt creștinească. ALEXANDRESCU, M. 246. 3°. P. ext. Uman, drept. Cf. DICT. (Contrariul) **necreștinește**, -ească. *Întru dogmă necreștinească. TEOFILACT (1700-1725), ap. GCR. II 22/v. | Adverb: creștinește. 1°. Ca un creștin (1°). Creștinește, în cinste și în fara sa s'au sădărit. LET. I 172/v. Așa a trăit, a îmbătrânit și s'a stins creștinește Dozachi Hurmuzachi. IORGA, B. 234; 2°. Pe înțelesul tuturor, limpede, popular, omenesc. Pe botezate-mi creștinește. ALECSANDRI, ap. ȘĂINEANU, D. U. 3°. Uman. Cf. DICT. (Contrariul) **necreștinește. DICT.*****

| Verb: (In) **creștină 1°, creștină IV°**. P. Trans. și refl. A (se) face creștin (1°), a (se) boteza (I 1°-2°, II 1°) (GRAIUL, VĂRCOL), a (se) întoarce la creștinătate (cf. LB.), a (se) converti la creștinism. *Christinésăku-mă = christianus fio. ANON. CAR. Creștinăt-au sfântul Zlataut pre Rumâni. BIBLIA (1688), pr. 8/v. Lară carii a să creștina n'ar primă... CANTEMIR, ap. GCR. I 362/v. După ce nu născut bălat s'a încreștinat... MARIAN, T. 327. La câteva zile și creștinează. ȘEZ. IX 77. Pe copii îl botează, îl încreștinează, îl crește, îl scaldă. GRAIUL, I 490. Mult bine'n lume face... Creștinează și botează. ALECSANDRI, P. P. 81/v. Noi, când ne-am dat și ne-am creștinat, Tatăl ne ființa, Fiul ne credința. ȘEZ. III 193/v. 2°. A (se) boteza (I 3°, II 2°), a stropi (refl. a se lăsa stropit) cu aghiasmă (la Bobotează, la sfeștanie, etc.) Sara... de Bobotează, Pe când se botează și se creștinează. BIBICESCU, P. P. 246. Măruce oamenii și-mi creștinească creștinii, VICIU, COL. 98; 3°. A boteza (I 4°), a funcționa ca saș s. nașă la botezul cultiva. *Nașul te-a creștinat. ȘEVAȘTOS, N. 27/v. De micșor m'ai botezat, De mare m'ai cununat, Trei copii mi-ai creștinat. ȘEZ. VIII 170. | Adjectiv (participiul lui (In) creștină): (In) creștinat, -ă adj. (ad 1°) Creștinat și lavăfat de dănsul, să botez. DOSOFTEIU, V. S. 85. Vecinicul Mântuitor Durmea'ntr'o casă'ncreștinată. COȘBUC, B. 30. Copilul nebotezat... nu este creștinat. MARIAN, NA. 87. E botezat, Încreștinat. TEODORESCU, P. P. 367. Contrariul ne(In) creștinat, -ă. (ad 1°) Nebotezat. *Ellin, adevă necreștinată. DOSOFTEIU, V. S. 22°. A născut o fată cum slăbușă... așa că, de ferică să nu moară necreștinată, au botezat-o pe la micul-nopfi. CONTEMPORANUL II 391. Să nu moară... necreștinat. ȘBIERA, P. 193/v. | Abstracte: (infinitiv substantivat) (In) creștinare, creștinare (DICT.), (numai la DOSOFTEIU) creștinată 1°, (la Moți, poate pentru rimă) creștinie s. f. (ad 1°) Fapta de a (se) boteza, de a (se) (In) creștină, botez (1°). *Într-o-acesta chip au fost creștinătura Ievilor. DOSOFTEIU, V. S. 90. Fără de mine, Nu se poate face Nici o cununie, Nici o botezie, Nici o creștinie. FRÂNCU-CANDREA, ap. TDRG.; — creștinism s. m. sing. Religie creștină, creștinătate (1°). Dacă creștinismul nu ar veni să-și împrăștiie maramul... C. NEGRUZZI, I 243. *Legea lui Isus, creștinismul, care deschide ochii muritorilor la lumina creștinească, se lăfșe repede. IPIRESCU, ap. CADE: — creștină 1° s. f. Credința în Cristos, creștinism. Ardând ce-4 da vina și cu creștinăția. DOSOFTEIU, V. S. 184. Să strălucească rădăna creștinăției noastre. ANTIM, P. 185.]*****

— Din lat. **christianus, -a, -um**, idem, (înțelesul de „om” se găsește și la Retoromani, și în dialecte italiene și franceze, dar și la Albanezi, Greci și Bulgari).

CREȘTINĂ vb. 1° } v. creștin.
CREȘTINĂȘ s. m. }

CREȘTINĂTATE s. f. sing. 1°. *Religion chrétienne, christianisme. 2°. Chrétienté.*

1°. (In limba veche și în poezia populară) Religia creștină (1°), credința sau legea creștinească (LB.), creștinism, purtare creștinească. *Creștinătatea cea dereaptă. CORESI, EV. 36/v. Rădăcina creștinăției. CUV. D. BĂTR. II 100. Ceter nedeprini și tocmala creștinăției tuor le arată în toate feaurile. PRUVILĂ (1632), ap. GCR. I 76/v. Păcătoșii rămâne gol de creștinătate. VAR-*

LAAM, C. 14. Când... se va întoarce și cea obraz al doile spre creștinătate... PRAY, 575. Înfrățământul cu destoinicie și cu creștinătate, milosteniului Gheorghe Racoți. NOUL TESTAMENT (1648), lb. I 124^m. Cuconul eu adus pre tată-ădu la creștinătate. DOSOFTEIU, V. s. 98. Leșii au împiedecat acest lucru, spre scăderea creștinătății. LET. I 218^m. Cine își lasă creștinătatea sa, pentru deșărtăciunile lumii, neburăcește să înșală. ANTIM, ap. GCR. II 5^{/s}. Cu osărie și cu bună creștinătate această alcătuită. MINEIUL (1776), 67ⁿ.

2. Toți creștinii, toate țările s. toate popoarele creștine din lume, obștea creștinească (LB.) *Christinătatea* = Christianismus. ANON. CAR. Cum au venit acele cărți dela creștinătate, au și stătut ezirul cu Leșii la pace. LET. II 230^m. Încușătură... pentru întreaga creștinătatea. CATECHISMUL MIC (1774), ap. GCR. II 90^m. Sobiești, croul creștinătății. C. NEGRUZZI, I 168. Cucuzel, podoba creștinătății. CREANGĂ, A. 12.

[Întrebuințat, rar, la plur. (ad 1^a) *Cetatea Irodului Nu s'a dat botezului, Nici creștinătăților*. TEODORESCU, P. P. 32ⁿ.]

— Din lat. *christianitas*, -atem, idem.

CREȘTINĂȚIE s. f.

CREȘTINĂȚURĂ s. f.

} v. creștin.

CREȘTINEĂSĂ s. f. (Bot.) v. avrămeasă (1^a) și cărstineasă.

CREȘTINEȘC, -EASCĂ adj.

CREȘTINEȘTE adv.

CREȘTINI vb. IV^a

CREȘTINIE s. f.

CREȘTINISM s. m. sing.

} v. creștin.

CREȘTIT s. a. v. creștet.

CREȘTOMATIE s. f. *Chrestomathie*. — Colecție de bucăți alese din texte literare din diferiți scriitori (mai ales clasici). [Și: *crestomatie* s. f., *crisomatie* † s. f. COSTINESCU.]

— N. după franc. (grec *χρηστομάθεια*, din *χρηστός* „util” și *μαθών* „a învăța”).

CREȘTOMĂȚIE s. f. v. *crestomatie*.

CREȘTÓS, -OĂSĂ adj. v. *creastă*.

CREȘTŪȘ s. a. v. *cresta*.

CREȚ, CREAȚĂ adj., s. n., m. f. I 1^a. *Frisé, bouclé, moutonné, crépu*. 2. *Auz cereuz cu auz pollé frisé*. 3^a. *Crépu, plissé*. 4^a. *Froncé, crispé*. II. 1^a. *Chevez frisé, bouclé*. 2^a. *Froncé, pli, ride, onde*. 3^a. *Sorte de fil de coton*. 4^a. *Ride*. 5^a. *Nom de fleur*. 6^a. *Variété de raisin*. 7^a. *Chapeau frisé* de certains champignons. 8^a. *Dépression* (de terrain).

I. Adj. 1^a (Despre păr, lână, etc., în opoziție cu neted și lins) Răsemit în inele, în spirală, cf. încărliștat (COSTINESCU), bucliat (DICT.) *Krécz, kracz* = *crispus, crispus*. ANON. CAR. *Iesi Zamfira... cu părul creț*. COȘBUC, B. 20. *Flăcău de munte... cu pletele crețe*. CREANGĂ, A. 85. *Oi cu lână creță*. DIACONU, P. 116. *Covor cu perii creți*. ALECSANDRI, P. P. 77ⁿ. *Dragu mi-i... badu cu chicia creță*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 34. (Compilnt prin: la păr) *Negri sânt și creți la păr*. HERODOT, 119. *Ca a micu mândruș nu vedzi(i): La ochi mierlu, la păr creț*. ARH. FOLK. I 168. **A face creț** = a încreți (2^a). *Hai, murgule,*

murguleț, Nu-ți mai face părul creț. ȘEZ. I 10^b. [Fig. (Despre apă, în opoziție cu lina) **Ca valuri, încrețit. N'o picat în apă lina... C'o picat în apă creță** (glosat prin „mestecat cu sânge”)... **Că nu-i apa ca 'a'ici, Că-i sânge de toinic**. PAPAHAĞI, M. 35^m. S. p. e. (Comerț) **Bumbac creț** (cf. II 3^a) **Sesul de bumbac creț** (1824). URICARIUL, XX 344ⁿ.

2^a. P. e. t. (Despre flinte, despre blană s. veșminte făcute din blană) **Ca părul creț** (I 1^a). *Coconi creți*. TEODORESCU, P. P. 16. *Căciuli crețe*. id. lb. 76. *Cugmă creșă de miel*. ȘEZ. I 10^{/s}. *Porc creț*. II. X 465, cf. II. II 117. (Substantivat) *Creșă* (II. II 146, X 96, XVIII 141) = nume de oale cu lână creță.

3^a. P. a. n. a. Care prezintă ridicături și adâncituri s. cute, fie naturale (ca la piele, frunză, creasta pasărilor, etc.), fie făcute cu mâna s. cu mașina (ca la stofe, haine, etc.): îndoit în cute regulate, plisat, ondulat. *Gura creșă*. ALECSANDRI, T. 189. *Munți... tufoși și creți ca freza unei marchize din veacul XIV*. C. NEGRUZZI, I 195. [Frunza] *e... creșă*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 21. *Mândra cu iie creșă*. id. lb. 34. *Rochie creșă*. MĂNDRESCU, L. P. 77^m. *Coșei cu creșă creșă*. RETEGANUL, TR. 146^m. *Ci-a bătrân de bătrânețe, Ci-a bătrân de fuste crețe*, se zice despre cei berbanți. ZANNE, P. III 154. *Creșă hurează, Peste deal necează*, MARIAN, O. I 221. (Cu funcțiune adverbială) *În cămășă și cu ițărași străși creț pe pulpă*. C. PETRESCU, R. DR. 62. *Calcă creț* = calcă mândru, PĂCALĂ, M. R. 525. **Pânză creșă** = pânză subțire, de bumbac, țesută mai rar și cu firele nebatute, care nu e netedă când o pipăi, ci creponată. **Cisme s. ciobote crețe** = cu pielea de subțurci încrețită, cum le poartă Polonezii. HERZ-GHER, M. IV 245. (Bot.) **Ismă s. mintă-creșă** = plantă ierboasă (*Mentha crispata*) mirositoare, cu frunzele încrețite. *Unce babe dau bolnavului de coleți (ca) să bea ceaiu de mintă creșă*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 43, cf. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 324, ȘEZ. III 181^{/s}. *Foaie verde ismă creșă*. lb. I 174^{/s}. **Ruță-creșă**. *Pentru tine, rușă creșă, Nici n'am somn, Nici n'am vicăși*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 16. cf. 49. **Iarbă-creșă** (v. c.) *Frunză verde, iarbă creșă*. DOINE, II^{/s}. **Măr creț** = măr crețesc. *Foaie verde de măr creț*. ȘEZ. I 106^{/s}. **Peană** (= floare) de măr creț. RETEGANUL, TR. 178^m. **Lemn creț**: cu fibrele dese și scute, ondulate, întortochiate. Astfel de lemn dat la rându, arată figuri diferite, numite a p. *Frasin creț*, care prezintă aceste figuri. Com. ITTU.

4^a. (Impropriu) Sărcit. LB.

II. Subst. 1^a. S. a., m. și f. (Întrebuințat mai ales la plur.) **Păr creț** (I 1^a) dela natură s. încrețit, zulf, cărlionț, buclă. *Să nu faceți creț den chicia capului vostru*. BIBLIA (1688), 85. **Părul sdu de aur în crețuri lungi se lasă**. ALECSANDRI, P. III 286. **Părul lins... u poartă** [Sultănicu] 'm tample... obiceiul adus de pe obârșia Ialomiței, unde nu se știa de crețuri și colțori. DELAVRANCEA, ap. TDRG. **O căciulișă de miel cu creți mărșăuți**. SEVASTOS, N. 90^{/s}. *Să culcașă flori de vară Din evantua babelor, Din crața tuns-a moșilor*. ARH. FOLK. I 179.

2^a. S. a., m. și f. Încrețitură la haine s. lucme (cf. HERZ-GHER, M., IV 245), îndoitură, cută, fald, curmătura, undă. *Kréczury* = crispatione. ANON. CAR. *Crețurile dese ale tunicii ei apartane*. ODOBESCU, III 55^{/s}. **Creții unei mantii de aur**. EMINESCU, N. 28. **Perdeaua se dete într-o parte și dintre creții ei apăru... capul unui inger**. id. lb. 63. **Vântul trezește** [în Mureș] „crețuri multe și

pripite, ce fug spre stânga. IORGA, N. R. A. I 252. Fusta albă cu puchiței îi împrejură trupul în creți deși. I. ADAM, N. Rochia... este împodobită cu falduri, halburale, volane, crețuri, găntane și horbote de târg. PAMFILE, I. C. 361. Botforii... aveau turețe tari, fiind legate cu creții, care aveau o grosime de 15-20 cm., fiind străziși, sau până la 50 cm., când se întindeau. Un creț avea 5 sau 6 curmături. Id. lb. 350. Să țesei din capul ficatilor, Din creșul mașelor. ȘEZ. III 194/15. | Spec. Cu sătură încrețită la iie. Cf. HERZ-GHER., M. IV 245. Partea de dinainte a liiei, din grumaz până'n brâu, dimpreună cu chindșitura dela gât, cusută pe creș, se numește ciupag. Ciupagul se încheie cu spatete, care sus încă are creș, ca să se brodească de gât. BREBENEL, GR. P.

3°. S. a. (Comerț) Ață de bumbac, numită și creț-ișor s. extra-creț, cf. I. P. Cf. MON. OP. 1875, ap. TDRG.

4°. S. a. m. și f. Încrețitură a pielii, sbărcitură, cută. Se uită... la creșii pe care-i face uncoari în frunte. VLAHUȚĂ, ap. CADE. O femeie slabă, cu fața plină de crețuri, intră în casă. SANDU-ALDEA, D. N. 227. Se prefăcu într'un moșneg cu fruntea toată crețe. MARIAN, ap. CADE.

5°. S. f. (Bot.) Nume de floare (nedefinită mai de aproape). Cf. H. XI 246.

6°. S. f. (Bot.) Varietate de struguri (albi H. XVIII 276, DAMÉ, T.). Cf. H. XII 105.

7°. S. f. (Bot.) Pălăria încrețită a unor bureți (cf. HERZ-GHER., M. IV 245), (la plur.) încrețiturile de pe partea de dedesubt a pălăriei unor bureți (com. ITTU).

8°. P. anal. S. a. Depresiune de teren. Și mi-a întâlnit, mări, în creșul crângurilor, vânători ce prind țepurile de coadă, în crenenul munților. DELAVRANCEA, S. 97. Mergem mai departe... căutând într'un creș de dealuri satul Bozeșului. IORGA, N. R. A. I 256.

[Regional și: **erăt**, **erătă** adj., subst. | Dela plur. creșuri a fost reconstruit și un singular **erătură** s. f. De atunci se face pe toată suta de ani câte o creșură pe fața mea. SLAVICI, CONV. LIT. VI 102P. | Adjective: **crețese** (în expresia) Măr crețese v. măr (e vorba, probabil, de o specie de mere cultivate de unul cu numele Crețu) = (Numai în DICT.) **crețos**, **oasă**; — **erefuliu**, de — cu părul creț. Mitocani crețuții. D. ZAMFIRESCU, R. 6; — **crețăt**, **-ă** = plin de crețuri. Gravurile revistelor o pagini crețate. C. PETRESCU, C. V. 169 | Compus: (Comerț) **extra-creț** s. a. = creț (II 3°) Cf. TDRG.]

— Etimologia necunoscută. (Ar putea fi ***ericus**, **-a**, **-um**, derivat lat. pop. din **ericus** = gr. **ερικός**; în loc de **ericus** = gr. **ερικός**; „**er**“, poate sub influența lui **erispus** „**creț**“. DR. III 843-844. O. **Densușianu**, G. S. I 164 reconstruște dela **ericus** „**buclă de păr, cărlionț**“ un ***ericyricus**, **-a**, **-um**, iar G. **Giuglea**, DR. II 395 crede că **creș** e un adjectiv postverbal din (**in**)**creși** pe care-l derivă din goticul ***kraitjan**. Sârbescul **kracav** „**creț**“ e împrumutat din românește, împreună cu alți termeni referitori la viața pastorală (**oale**, **lână creșată**). Un adjectiv **crățeros** există și la Aromâni. DR. II 393). Cf. creț-ișor, crețușcă, încreții, crăt.

CRĚȚĂ s. f. **Craie**. — Carbonat de calciu alb și fărmicios formând straturi geologice importante, mai ales de origine organică; bucată din această materie (amestecată uneori cu substanțe colorante) în formă de bețșor s. de creion, cu care se scrie s. se însemnează pe tablă (s. pe o placă, o stofă, etc. de culoare închisă), tibișit. Spre tămăduirea

acestei boale, întrebuițăm creț alb bine pisat. CALENDARIU (1814) 191/15. **Lată-mă...** cu creionul de creț în mână. GHIGAN, S. 251. **Alb ca creț** : ca varul. **Plin de creț**. LB. [8]: (ung. **kréta**) **crătă** s. f. Să faci o roată cu creț alb (= alb) pă pământ. ARH. POLK. I 215; (Mold.) † **crătă** s. f. CADE.; — (Mold.-Bucov.) **crédă**, **crédă** s. f. (COSTINESCU, POLIZU, BOGDAN, C. M. 136, HERZ-GHER., M. IV 245, etc.). **Chemând un băiet, îi dete condeul dă credă**. C. NEGRUZZI, I 5. **Seria cu cridă pe postavul verde al biliardului**. EMINESCU, N. 37. **Ninsă de cridă albă era și cântina gardurilor**. C. PETRESCU, R. DR. 151. **Scapi [de jăg] dacă... bei în apă cridă pisată**. ȘEZ. III M. (ad 2°) **Răspunac unul dintre noi, cu crida la tabelă**. CREANGĂ, A. 77. | Adjectiv: **cretos**, **oasă** = cu multă creț; ca creta. **Frânzele lor lucii, ... în bătaia luminei cretoase, pârcau tăiate...** în zinc... C. PETRESCU, I. I 4, cf. C. V. 239.]

— N. din lat. **creta** (Formele moldovenești sânt împrumutate din pol. s. rut. **krejda**, **krijda**). Cf. creion.

CREȚĂR s. v. creițar.

CREȚĂȚ, -Ă, adj. v. creț.

CREȚEĂLĂ s. f. v. încreții.

CREȚESC adj. m. v. creș.

CREȚI vb. IV^a v. încreții.

CRETIN, -Ă subst., adj. **Crétin**.

I. Subst. Persoană degenerată din punct de vedere intelectual și cu anomalii fizice, precum corp bondoc, membre subțiri și fără putere, cap mare, față galbenă și pocită, mai adesea și cu gușă; fig. persoană stupidă; cf. **dobitoc**, **bou**, **Cretinul se simțea dator să-mi mulțumescă**. C. PETRESCU, C. V. 241.

2°. Adj. (Incorect, neîntrebuițat) De cretin, tâmpit, idiot. **Rânjetul cretin al măștii**. TEODOREANU, M. II 410.

[Abstract: (fr. **crétinisme**) **cretinism** s. m. sing. = starea cretinului; fig. tâmpenie, idiotie; p. ext. prostie].

— N. după fr. (formă dialectală, din lat. **christianus** „**creștin**“). Cf. dubletul creștin.

CRETINISM s. m. sing. v. cretin.

CRETINȚĂ s. f. (Îmbrăc.) v. cătrînță.

CREȚIȘOR, -OARĂ adj., s. m. și f. **Légerement frisé**. II. 1°. **Sort de fil de coton**. 2°. **Manteau-de-Notre-Dame, pied-de-lion** (**Alchemilla vulgaris**). 3°. **Clavaria coraloides**. 4°. **Betonica officinalis**.

I. Adj. **Pațin creț** (I 1°). DICT.

II. Subst. 1°. (Comerț) S. a. Ață de bumbac numită și creț (II 3°) s. extra-creț. Cf. TDRG., sub creț.

2°. (Bot.) S. m. și f. Plantă ferboasă cu flori mici, verzi-gălbui, numită și **brumărie**, **plască**, **plească**, **umbrarul-doamnei**. Cf. PANTU, PL. Cf. LB., H. IX 306, 338, XI 95, 192, 230, XII 549. [**Pruncului mort**] **i se face un comănoș de pânză de bumbac ori de pânură, pe care-l împodobesc cu creț-ișori**. MARIAN, I 96/15. **Dela noi și pân'la școală, Răsărit-a creț-ișoară**. DOINE, 81/5.

3°. (Bot.) S. f. **Bureți-de-conopidă**. PANTU, PL.

4. (Bot.) S. m. **Vindecea**. PANTU, PL.

[Ș]: **crățişoară** s. f. (Bot.) BARCIANU.
— Diminutivul lui **creț**, derivat cu suf. *-șor*.

CREȚITURĂ s. f. v. **înecefi**.

CRETŌN s. a. (Comerț) *Cretonne*. — Pânză tare și traică a cărei bătătură e de cînepă și urzeală de în. *Perdeaua de creton portocaliu tresaltă*. GARLEANU, ap. CADE. *Perpeta (șurț) e de creton sau de mătase din țarg aleasă*. FRÂNCU-CANDREA, M. 12. [Plur. *-tonuri* și *-toane*].

— N. după fr. (unde derivă dela numele orașului *Creton*, în Normandia, vestit odinioară pentru fabricarea acestui fel de pânză).

CRETŌS, -ŌASĂ adj. v. **cretă**.

CRETŌS, -ŌASĂ adj. }
CRETULIU, -IE adj. } v. **creț**.
CRETURĂ s. f. }

CRETŪȘCĂ s. f. (Bot.) *Reine-des-près (Spiraea Ulmaria)*. — Plantă lerbosă cu flori albe, mirositoare, din care se prepară un ceal diuretic. Se mai numește: barba-caprei, caprifoaie, pepenea, sânziană-voinicească, s-mântănică, taulă. PANTU, PL., DAMĂ, T. 188, BIANU, D. S.

— Derivat din **creț**, cu suf. diminutiv *-ușcă*.

CREVĂT s. a. }
CREVĂTĂ s. f. } v. **crivat**.

CREVĒTĂ s. f. (Iht.) *Crevette* (Crangon vulgaris). — Crustacee, un fel de rac mic, foarte gustos, care se găsește pe la marginile oceanelor și ale mărilor. Cf. ANTIPA, P. 279. *Un coș de crevețe*. C. PETRESCU, C. V. 118.
— N. din fr.

CREZ s. m. sing. (Bis.) *Credo*. — Simbolul credinței creștine (stabilit la Nicea): p. ext. totalitatea principiilor pe care se întemeiază opiniile a. idelle cuiva, credință, convingere; cf. program *Crezul* [țărani]lor le este bătu. PANN, ș. II 31. *Crez pacifist*. C. PETRESCU, CURENTUL, a. 1930, 17 Sept. *Tot postul mare să zică în fiecare zi Tatăl-nostru și Crezul*. PAMFILE, D. 186. *Crez politic, economic*. [Ș]: (în Transilv., formațiune cărturărească, din *cred* + pronumele cu) **credéu** † s. m. sing. = crez. V. HANĒȘ, T. O. 114. *Ōare creștin nu ca învaja Tatăl-nostru, Credeul, zece porunci...* (a. 1675). GCR. I 220/v).

— Forma veche a persoanei I singular la prezentul indicativului a verbalul a *crede*, cu care cuvânt începe simbolul credinței („*Crez într'unul Dumnezeu*...”).

CREZĂMĂNT s. a. }
CREZĂRE s. f. } v. **crede**.
CREZUTIE † s. f. }

CRIBDĂ s. f. *Tricherie*. — (Sărbism, în Oltenia, în jocurile de copii) Înelșătorie, șoală. *Nu mai joc cu tine, că faci cu cribdă!* (Craiova). CONV. LIT. LIV. 166. *Hai să facem o prinsoare, că atunci se vede cribdă!* (glosat greșit prin: „drep-tate, adevăr”). PAȘCA, GL. [Adjectiv: **cribdós, -oasă** adj. (Ol.) = nedrept, care tăgăduște adevărul. CADE.].

— Din sârb. *krivda*, „nedreptate” (și bulg. *krivda*). CADE.

CRIBDŌS, -ŌASĂ adj. v. **cribdă**.

CRIC s. a. Sorte de *sarrau*. — Suman scurt și strâmt (Năsăud). Com. BUGNARIU.

CRIC s. a. *Cric*. — Unealtă cu ajutorul căreia se pot ridica până la oarecare înălțime de pă-mânt greutatea mari, cu trăsuri, automobile, etc., v. artej. [Plur. *cricuri*].

— N. după fr.

CRICĂLĂ s. f. *Hachis*. — (Transilv.) Un fel de tocană (FRÂNCU-CANDREA, M. 99, LB.), făcută cu ceapă multă și cu slănină, îngroșată cu făină, bătută cu oțet și puțină apă. Cf. VICIU, GL., REV. CRIT. III 120, H. X VIII 60, 308, ȚARA OLTULUI III 44. *Lapte acru, păsal, cricălă*. BUDAI-DELEANU, ap. CADE.

— Pare a fi identic cu *cărcală* (Cf. *cărcăli*).

CRICHĒT s. a. *Cricket*. — Joc (de origine engleză) jucat de 22 de persoane, cu o minge mare de piele care este lovită cu o bătă (de 1 m. de lungă).

— N. din fr. s. din engl. *cricket*, idem.

CRICHĒN s. m. (Bot.) *Prunier Reine-Claude*. — (Săsbism, în Transilv.) O specie de prun (*Prunus insititia*), numit și *goldan*, *culcuduse*, *făr-ticeuse verzi*, *prun gogoneț* PANTU, PL.). [Accentuat și: *crichin* s. m. BARCIANU. | Ș]: **criben** s. m. TDRG.; **crihin** s. m. PANTU, PL. | **Fruetul: crichină (cribenă TDRG.)** s. m.]

— Din sâs. *Krächchen* (= germ. *Kriche*) idem. JAHRESBER. X 184.

CRICHĒN s. f. v. **criehin**.

CRICI vb. IV^a trans. și refl. 1^a. *Faire dire, annoncer*, 2^a. *Charger*, 3^a. *Recommander*, 4^a. *S'entendre*. — (Sărbism, în Banat și Oltenia).

1^a. A trimite vorbă (NOVACOVICU C. 5, 8), a da de știre cuiva CADE), a anunța, a spune (SCRIBAN, ARHIVA, 1912, nr. 7).

2^a. A da cuiva o însărcinare (com. N. IONESCU, Sisești-Mehedinți).

3^a. A pune cuiva în vedere un lucru, a stăruî (PAȘCA, GL.), a sfătui pe cineva prietenește dar cu stăruință (com. LIUBA), a recomanda cuiva ceva. *S'or* (= s'au) *ăus să se cunune, da... t-o cricit să nu se facă de rușine în biserică*. ALEXI, L. P. I 248.

4^a. Refl. A se înțelege cu cineva, a cădea de acord. *Mă criclu cu cutare să vie la muncă*. N. REV. R. XIV 349.

— Din sârb. *kričati* „a striga, a preveni” (intrudit cu *crăcni*). A. SCRIBAN, *Arhiva*, a. 1912, nr. 7.

CRICĒMĂ s. f. (Mold.) = *cărcimă*. *Cricmele, vămile de la poduri...* ȘINCAI, HR. III 276. *În toate părțile... chihote drăcești prin cricime și bir-turi*. RUSSO, s. 30, cf. 20, 25.

CRICNI vb. IV^a intrans. v. **crăcni**.

CRICRI ! interj. *Cri-cri*. — Interjecție onomatopiceă imitând cântecul groerului. *Lângă soba veche... un grecor porni înec scărjându-i melan-colic și monoton: cri-cri-cri*. SADOVEANU, M. 188. Cf. TĂRR ! [Ș]: *gri-gri!* interj. DR. II 149).

CRIDĂ s. f. v. **cretă**.

CRIDĂ s. f. (Comerț) *Faillite*. — (Germanism învechit, în Ardeal). *Failliment*, cf. bancrută, concurs (II), moftuzie. [S]: **credă** † s. f. = masă falimentară. Pentru rămășița ce am să mai las din *creda* (glosat greșit prin „ereditate”) *Giuhaneștilor* (a. 1807). *TORGA*, S. D. XIII 329, cf. XII 161. | Adjectiv: **criđal**, -ă = falimentar, de concurs (II). *STAMATI* Comitetul creditorilor *criđali* se numesc creditorii aleși de către corpul creditorilor, spre limpezirea pretențiilor... la masa falitului. *CODICĂ* TIV. A. 4/^o. *Cridală* masă se numește averea unui falit, ce are a se împărți între creditorii lui. *ib.* 5/^o.

— Din germ.-austriac **Krida**, idem (din v.-lt. *criđa* pentru *grida*, propriu „strigare”, cf. fr. *criée*). *LACEA*.

CRİEL s. m.

CRİEB s. m.

CRİERȘOR s. m.

} v. creieri.

CRİERŪNCĂ s. f. (Ornit.) v. *ieruncă*.

CRİFŪIU s. a. *Chanteau, gros morceau*. — (Transilvania) O bucată, felie mare (de pâine, mămăligă, slănină, etc.), cf. (h)artan, haleă, huchium, dărăb (Agristea-Târnavă-mică. *VICIU*, *GL.*, *BRASOV* TDRG., Făgăraș ȚARA OLTULUI, III, 12). *Ai griđă că-ți cade criđușu* † pe picior și te schilărește. ȚARA OLTULUI III, nr. 12. [Plur. „foaie”].

— Face parte din familia reprezentată prin variantele călhău, călfan, călfete, cilihan, călhan, cărhan, cilihan, crihan. La baza lor stă, probabil, slav. *kruch* (paleosl. (*u*)*kruch* „fragment”, rus. *kruchă* „bucată”, bulg. *kruch* „bucată de sare”, sârb. *kruch* „pâine”), care în ruteneste apare și în forma *kricha* (și *kricka*) „fără-mă”.

CRİGĂL s. a. v. *crighel*.

CRİGHEALĂ s. f. v. *crivală*.

CRİGHEL s. a. *Cruche* (de bière). — (Terzaen de berărie). Pahar mare (cu toartă) de o jumătate de litru, în care se servește berea, halbă. *Să-ți dau de-un crighel de bere*. *SADOVEANU*, B. 156. [S]: **crigăl** s. a. *JAHRESBER*. X, 184].

— Din germ. **Krúgel**, idem.

CRİGHINĂ s. f. v. *crivină*.

CRİHĂLĂ s. f. *Humidité*. — (Oltenia) Umezeală. *Aici sunt pământuri ce pătinesc de umezeală, numită crihălă, care se poate scurge*. I. *IONESCU*, M. 463. [S]: **cărhălă** s. f. II. IX 10].

CRİHAN s. a. *Chanteau, gros morceau*. — (Moldova și Transilv. de nord) Bucată mare, haleă de pâine s. de mămăligă (prea vârtoasă), (h)artan, dărăb, cödru, talcau, troșmeiu. Cf. *VICIU*, *GL.*, *PAȘCA*, *GL.*, ȘEZ. II 225, V 7, *COM. SAT.* III, 79, XXXII 16, | Fig. (Ironie) Vlăjgan, hojmalău, lungan. *SCRIBAN*, *ARHIVA*-Iași, 1922, 49].

— Pentru etimologie, cf. *criđușu*.

CRİHEN s. m.

CRİHENA s. f.

} (Bot.) v. *crichin*.

CRİILI s. m. plur.

CRİIR s. m.

} v. creieri.

CRİJĂC † s. m. *Croisé* (chevalerie). — (Mold.) Cruciat, cavaler din ordinul crucii. *Au poștit criaiul [lesec] pre Alexandru-Vodă ca să-î trimiță ajutor împotriva crijaclor la Prusi*. *URECHE*, ap. TDRG. *Oedărmitorului crijaclor (sau să-î zicem românește cruciașar)*. M. *COSTIN*, ap. *GĂDEIU*, II 188. [S] (gresit): † **erjăt** s. m. *Porinându-se criaiul Vladiaș al Poloniei asupra crijașilor (cruciașilor) i-au trimis și Alexandru-Vodă 400 de Moldoveni*. *BĂLCESCU*, M. V. 657.]

— Din rut. **krizak** (pol. *krzyzak*), idem (derivat din *krizi* „cruce”).

CRİJĂT † s. m. v. *erjace*.

CRİJMĂ s. f. (g. d.) v. *cărciumă*.

CRİJMĂ s. f. *Lange* (du baptême).

(Mold., Bucov., Banat) Bucată de pânză nouă, ștergarul (*MARIAN*, *NA*. 174) s. cămașa (ȘEZ. XXXII 16) pe care nașa s. nașul o duce la botez, făcută sul în jurul lumânării (com. *TOPAN* *BILCA*) și în care se înfășoară copilul când se scoate din cristelniță (*DOSOFTEIU*, *MOL*. 152, *MARIAN*, *NA*. 174, *GOROVEI*, *CR*. 324, ȘEZ. XII 10, TDRG., *HERZ-GHER*. IV, 246), fașă; cf. *cușmă*, *Pune...* și o bucișică de *erjmă* pe moormânt. *ȘBIERA*, P. 318.º *Să se îndure de dănuș și să-î boteze...*, *aruncându-i o bucișică de pânză, o batistă sau ce are mai din demnă, în scum de erjmă*. *MARIAN*, *NA*. 79. *Copilul trebuie să fie scldat de naș sau nașă, care cu acest prilej îl deacră de erjmă*. *ION* *CR*. I 148. *Maica Domnului le-a dat oamenilor pânza, ca să aibă erjmă*. *PAMFILE*, I, C. 256. *Nănașă oduce „erjma”: doi metri de giulgiu, o oală și o lumânare*. *Dacă s'ar întâmpla să moară copilul, va fi înveșcat (= îmbrăcat) în giulgiul acesta*. *Dacă trăiește, i se va face din el cămașă*. *ARH-POLK*. I 151 (cf. *HERZ-GHER*, M. IV 246). | P. ext. (Bucov.) *Giulgiu*, care se așează morților pe piept, iar când sânt duși la biserică se așterne înaintea porții bisericii și se așează cosciugul pe el. *HERZ-GHER*, M. IV 246. | P. ext. *Crjmă* = unitatea de 500 șindile legate pentru piață, bot, chișiță, teanc (La *Albac-Turda-Arieș*). *COM. ITTU*. [S]: **erjmă** s. f.; **erjmă** s. f. com. ȘT. *PAȘCA*, *Criscior*; **erjmă** (*erjmă*) s. f. *O bucată de giulgiu, numită erjmă*. *MARIAN*, *NA*. 175. *Crjmă este prima îmbrăcăminte a copilului mic*. *COM. SAT*. V. 8.]

— Din rut. **krizma**, idem (iar acesta din slav.-bis. *krizma*, *krizma* = gr. *κρίσμα* „unsoare, mișuire la botez”).

CRILĂ s. f. I. *Aile* du filet de pêche. II. 1°. *Bonde, troupe*. 2°. *Troupe de batteuse*. *Battue*.

I. (Pesc.) Una din cele două părți ale năvodului, numite și aripă, difane, plase s. natre (*ANTIPA*, P. 150, 404, 454, 457, 460).

II. 1°. Ceată, droaie de oameni s. de copii (*REV. CRIT*. III 120, *ION* *CR*. III 347, *CLAUSANU*, V.), grup (PĂCALĂ, M. R. 138). *S'au osbit* (Tătarii) *în două crile...* și așa, s'au bătut în de ciși. *HERODOT*, 213. *A trila crilă era cu Xerzia-Împărat*. *ib.* 396. *Are o crilă de copii*. *BĂNUȚ*, T. P. 161. *Nu și-e milă, dacă nu de mine, măcar de crila aia de copii...*? *PAMFILE*, D. 71. *Se duc cu crila* = cu ghiotora, foarte mulți (Crijbav-Brasov). *VICIU*, *GL.* (În funcțiune adverbială) *În număr mare, grămadă, droaie*. *Copiii se fin crilă pe udulo*. *CLAUSANU*, V. *Se străneră crilă*. *ION* *CR*. III 347.

2°. *Spec. Ceata de hăitași (gonaci, bă-*

tăiași s. ciocănași) care răzbate pădurea pentru a goni vânatul spre vânători. *Om de crilă* = gonacu, bătăias, ciocănaș (POLIZU, etc.); *a bate în crilă* = a goni vânatul, a-l bătuți (PONTBRIANT, LM., etc.). | P. ext. Hăituaia, goană (la vânat). PONTBRIANT, POLIZU, DDRF.

[Ș]: (ad II, Olt.) **grilă** s. f. ION CR. III 347. | Nume de agent: (Pesc.) **crilăș** s. m. = ajutorul vătăfalui la pescuitul cu lotca (ANTIPA, P. 429). *O lotcă este condusă de vătăf și Țcalaltă de „ajutorul” său, numit în Delta crilăș. Id. 472.* | Verb: (ad I, Romanai) (**in**)**crilui** vb. trans. IV^a = a lega una de alta cele două crile ale unui năvod. [Năvodarii] *gujbele le întărea, Nevoade că crilău. PĂSCULESCU, L. P. 170. Întăriți voi gujbele, Încriliți nevoadele. Ib.*

— Din slav. (paleosl. bulg. sârb.) **krilo** „aripă”. CIHAC, II 83.

CRILĂȘ s. m. v. **crilă**.

CRILIC s. m. = cleric. MARIAN.

CRILUI vb. IV^a v. **crilă**.

CRIMĂ s. f. (Jur.) *Crime*. — Infracțiune gravă (de ex. omorul) săvârșită contra legilor penale s. morale, pedeșită de legi, nelegiuită, fără de lege; spec. infracțiune a cărei reprimă e în căderea Curții cu jurați; (prin exagerare) faptă rea osândită de orânduirele sociale. *Accusată crimă... va feșteli foile istoriei fărăi. URICARIUL, X 19. Căltășile noastre cele mai lăudate Ne sânt ades în lume drept crime reproșate. ALEXANDRESCU, M. 377. Tatăl tău preziese... că vei sfârși prin o crimă. C. NEGRUZZI, III 158. Spre răul... Regilor ptași de crime... Magul... a celtit semnul întora. EMINESCU, P. 70. O crimă în contra patriei. [Ș]: (latinism care n'a prins) **crimen** s. a. STAMATI. *Beția... îl conduce... la crimen. RALET, ap. TDRG.**

— N. din fr. (lat. *crimen* „acuzare”). Cf. **criminal**.

CRIMĂNĂRIU s. a. v. **criminal**.

CRIMBĂ s. f. *Pressoir à fromage*. — (Mold.) Unealtă ciobănească în care se tesucește cașul din strecurătoare. II. XIII 3. — Cf. **crintă**.

CRIMEN † s. a. (Jur.) v. **crimă**.

CRIMINAL, -Ă (Jur.) adj., subst., s. a. I. *Criminel*. II. *Tribunal criminel*.

I. Adj. (substantivat une-ori) Nelegiuit, vinovat de crimă; care constituie o crimă; de crimă, privitor la crime, care e în raport cu o crimă; privitor la judecarea crimelor; de condamnat, de osândit. *Prigonire taste, ori criminală, sau polițescă. CARAGEA, L. 89/a. Poate a să păși cununia și până la al patrule an... pentru vinovăția de criminal. CODICĂ TIV. 13. Accusată... vină grozavă, criminală... merită osândă, pedeapsă capitală. ALEXANDRESCU, M. 258. Îmbunătățire a conștiinței criminale. URICARIUL, X, 10. Juriștii romani... nu au bucat a numi încercarea Gracilor o încercare criminală. MAJORESCU, CR. III 138. Ajunge... în cercetarea instanțelor criminale. Id. D. II, 75. Cei doi Iordachi se făcuă vinovați de speranța criminală că Domnul va fi mazilul. IORGA, L. I 123. Faptă criminală. Procedura criminală. | (Substantivat) Persoană care a săvârșit o crimă. *Criminalii nu pot fi terțați. E o criminală.**

II. S. a. (Încechit și pop.) Judecătorie, tribunal care judecă crimele, p. ext. casă de corecție, pușcărie, închisoare (STAMATI), temniță, gros; (pop.) pedeapsă cu închisoare (HERZ GHER. IV 245). *Judecătorii criminalului... să le dea de știre. PRAVILA (1814) S. Îndată o măgă mare, în criminalul au adus. BELDIMAN, TR. 12. Grosul... criminalul, gemeau de nenorocii ce fură prinși. URICARIUL, X 16. Las'o, ce, trei să te ducă la criminal! CONTEMPORANUL, VI, vol. II 104. Tot am să-i zbor crerii; și de-oiu merge-nă criminal, atăta pagubă să am. Ib. 113.*

[Plur. (ad. II) -nături. | Ș]: (formă greozizantă) **cremenaliôn** (**cremenaliôn**) † s. a. *Judecăt, judecăt, departament de criminalion. TDRG. Prințile de hojie la judecata de cremenalion. DIONISIE, C. 100; (forme populare, îneculte, prin etimol. pop. cu *cremen*, *cremenii*): **cremenal** adj., subst., s. a. *Să zică lumca că te-am ucis eu, și să umplu cremenalu! CONTEMPORANUL, V 2. Cine mândăcă poporul, să mearșă la cremenal! CARAGIALE, T. II 21. Să știu de bine că intru în cremenal! Ib. 6; (prin Transilv. de nord, Bucov., Mold.) **eriminăr (iu)**, **ereminăr (iu)**, **eremănăr (iu)**, **eremenăr (iu)** (adj. subst., s. a. (plur. -nare, -nări și -nar(i)uri) = nelegiuit; individ care a comis o crimă; judecătorie; p. ext. temniță (HERZGHER., M. IV 245). *Petre, cremenarule! ȘEZ. IV 14. Județul dela cremenar. BĂNUT, T. P. II cf. și 181. În poartă de eriminăriu. MARIAN O. I 128. N'am fost nici prinși, nici bătuți, nici închiși, în eriminăriu. SBIERA, P. 267. Pe vremea aia era „județ” de „eriminări” taică-to. BĂNUT, T. P. 181. | Adjective: (după germ. *kriminalisch*) **erimănăle, -ă** † = criminal (I). *Nu ți-a rămas decât a se face erimănăle. C. NEGRUZZI, III 164; — erimănălește, -ească † adj. = criminal (I). *Încinovățire erimănălească. PRAVILA (1814) 132. Condiția erimănălească CODICĂ TIV. 17. Ramul judecătoriei erimănălește. URICARIUL, II 206/m. Prăvili erimănălești și plugărești. Ib. IV 208. | Adverbe: **erimănălește** † = ca un criminal. COSTINESCU].*****

— N. după fr. (lat. *crimialis, -e*) în sensul II și din germ. **Kriminal (gericht)**. Cf. **criminalist**, **criminalitate**, **incrimina**.

CRIMĂNĂLIC, -Ă † adj.

CRIMĂNĂLĂȘC, -EĂȘCĂ † adj. } v. **criminal**.

CRIMĂNĂLĂȘTE † adv. }

CRIMĂNĂLIÔN † s. a.

CRIMĂNĂLIȘT, -Ă subst. (Jur.) I^o. *Criminaliste*. 2°. *Criminel*.

1°. Jurist specialist în dreptul criminal, autor care scrie despre materiile criminale.

2°. (Încechit și pop.) Individ vinovat de crimă, criminal. *Ce bătoacă! Să te arăți dinaintea unui tribunal împreună cu vinovații și criminaliștii! C. NEGRUZZI, III 143. Crimănistule! Te-ai apucat și-ai măsurat cu pașii pământul și-ai pus hotarele, pentru ca oamenii de la hotară să se bată, să se ucidă... și să infunde erimănăriu! PAMFILE, VĂZD. 42.*

[Ș]: (ad 2°, formă încultă) **cremenălișt, -ă** subst.]

— În sensul 1° după fr.; în sensul 2°, derivație românească din **criminal** și suf. -ișt.

CRIMĂNĂLĂȘTE s. f. (Jur.) *Criminalitate*. — Înșușirea a ceea ce este criminal; totalitatea faptelor criminale într-un mediu oarecare. *Criminalitatea a scăzut în deceniul din urmă. [Plur. -ități]. — N. după fr.*

CRIMINĂR (IU) s. a. v. criminal.

CRIMINĂ vb. IV^a = încremeni. PAMFILE, COM. 6. *Crininut de spaimă, auzea ca în via... cuvinte a-mănăunfătoare.* ȘEZ. V 78.

CRIMINĂȘI vb. IV^a refl. *Se fronecr.* — (Fălticeni) A și se încrunta? După ce s-am apus toată pătrâria, s'a criminășit (glosat prin „a se încreși”), de crin să mă facă cu tușă. ȘEZ. XXXII, 106.

CRIN s. m. și a. 1°. *Lis (Lilium candidum)*. 2°. *Seringat (Philadelphus coronarius)*. *Mêlze (Larix sibirica)*. *Flambe (Iris germanica)*.

1°. Plantă originară din sudul Europei, cultivată la noi pentru florile ei frumoase. Ele se fac în vârful unui cotor, au petale mari, de o albeață strălucitoare și au un miros plăcut și puternic. Trece de obicei ca simbol al nevinovăției și se întrebuințează în comparații spre a arăta o culoare albă curată. Se numește și *crin alb* și (prin Transilv.) liliie albă. Cf. LB., LEON, MED. 35, PANTU, PL.³ DAMÉ, T. 185, H. II 142, 207, XI 311. *Crin* = lilium vel rosa flava. ANON. CAR. *Krin* = lilium. LEX. MARS. 224. *Scotiiți crinul satelor* (= câmpurilor) *cum crește*. CORESI, EV. 215/v. *Cununi de crinuri*. DOSOFTEIU, V. S. 140. *Izrail va răsări ca crinul* (1698). GCR. I 325. *Crină cu dulce mirosă*. MINEIUL (1776) O. 105 bis.³ *Gru-mazi albi ca crinul*... KOSAKI, P. 87. *Stat de crin, oablă făptură*. BARAC, A. 15. *Priceste... acești crini nalți și mândri*. C. NEGRUZZI, II 278. *O față mai albă ca argintul crinului*. EMINESCU, N. 4. *Crinul... cauzi de Valois*. I. NEGRUZZI, VI 259. *Trece'n câmp o copilă Cum e crinul înflorit, Cum e bună de iubit*. ALECSANDRI, P. P. 35^b. *Draga mea... Cu feșoara ca crinul*. Ib. 278^b. *Șase-a crinii Preciții*. TEODORESCU, P. P. 254^a. *Frumos ca și un crin*. ALEXICI, L. P. 186. *Câte flori-a pe pământ Toate merg la jurământ, Numai floarea crinului Șede'n poarta raiului*. ȘEZ. I 103. *Am un crin, la rădăcină ceșed, și la răf înflorit* (= Cerul și stelele). Ib. 196 (cf. și Ib. IV 68). *Fruză verde d'a din crini, Te-ai dus, mândro, nu mai vini*. HODOȘ, P. P. 117. *Crinul în goulu se usucă*. ZANNE, P. I 151.

Specii:

crin de apă (a. 1705) GCR. 356 = crin de baltă (= *Butomus umbellatus*) micșuneaua apelor, roșățea. DAMÉ, T. 188, PANTU, PL.³. **crinul fânului** = crin galben. BRÂNDZA, FL. 443, PANTU, PL.³ 81.

crin galben = crinul fânului, stânjini, dreg galbin (*Heimerocallis flava*), PANTU, PL.³ BORZA, BULET. GRĂD. BOT. V, 59, H. X 323. *În contra diareei... băbăreșele recomandă... rădăcină de crin galben, fiartă cu rachis*. ȘEZ. IV, 24.

crin de grădină = crin alb. PANTU, PL.³ **crin de pădure** = alșor (galben), alu de pădure, crin pestriț, fier, liliie-roșie (*Lilium Martagon*), PANTU, PL.³

crin pestriț = crin de pădure. GRECESCU, FL. 569, PANTU, PL.³ 81.

crin roșu (Transilv., Jud. Târnava mare) = gladiole (*Gladiolus gandavensis*), cultivat, sporadic, mai ales de intelectuali ai satelor. Cf. BUL. GRĂD. BOT. V 58, PANTU, PL.³

crin de toamnă = *Hosta coerulea*. PANTU, PL.³ 80. **crin vânat** = săbiuță (*Gladiolus imbricatus*) PANTU, PL.³ 81; stânjini (BIANU, D. S.).

2°. Diferite flori care seamănă mai mult sau mai puțin cu crinul (1°): (Transilv.) Sîrînderică (*Philadelphus coronarius*). Com. ITTU. |

(Jud. Neamț) zad (*Larix sibirica*). Com. ITTU, cf. PANTU, PL.³ 342. | (Transilv.) Stânjeni (*Iris germanica*). PANTU, PL.

[Plur. *crini*, rar *crinuri*. | ȘI: (pe la Hațeg, J. Hunedoara) *elin* s. m. *Clint galbeni și edulți*. H. XVII 62. | Diminutiv: *crinișel* s. m. (în funcțiune adverbială) *Alb crinișel*. DR. V 533; *crinișor* s. m. LM. | Colectiv: (Olt.) *crinărie* s. f. *Crinării* (H. V 97) = diferite specii de crin. | Adjectiv: (rar) *crinós*, -oasă adj. PONTBRIANT, POLIZE; — (rar) *crinós* adj. = alb ca crinul. DDRF.]

— Din slav (slav-bis., bulg. sârb.) *krinŭ* (gr. κρινον), idem. Cf. crâm.

CRINĂ s. f. *Annoie*. — Pădure mică de anini (Boteni, Muscel). H. V 48.

— Poate, contras din *crivină*.

CRINĂRIE s. f. (Bot.) v. *crin*.

CRINĂȘ s. f. *Panier* (allongé, servanț parfois de bereau). — (Ban.) Oboroc lungăreț, făcut din scoarță de telu, cu care se aduce cucuruzul din holdă și care servește și de leagăn pentru copiii mici. CADE. *Krinké*. ANON. CAR. [Plur. *crineci*. | Diminutiv: *crineță* s. f. *Krinkutze*. ANON. CAR.]

— Dintr'o formă sârbească corespunzătoare bulgărescului *krinka* „măsură pentru cereale”. Cf. crintă.

CRING s. a. v. *crâng*.

CRINGĂRE s. f. v. *crengare*.

CRINIȘEL s. m. (Bot.)

CRINIȘOR s. m. (Bot.) } v. *crin*.

CRINIŪ, -IE adj.

CRINOLINĂ s. f. *Crinoline*. — Fustă foarte largă și înfolată, așezată pe niște balene s. arcuiri subțiri de oțel, purtată pe la mijlocul veacului al XIX-lea, cf. *malacof*. *Nemțoaicele se eclipsază de crinolina și roțanele Parizienelor*. C. NEGRUZZI, I 327.

— N. din fr.

CRINÓS, -OASĂ adj. v. *crin*.

CRINTĂ s. f. (Păst.) 1°. *Faiscile*. 2°. *Étal, tranchoir*. 3°. *Baquet à lessiver*. 4°. *Poutre placée à l'avant du moulin*.

1°. (Păst.) Vasul de care se servește ciobanii la stoarcerea zerului din caș. LB., DAMÉ, T. 69, VĂRCOL, H. I 120, 139, 206, 419, II 12, 28, 61, 80, 88, 117, 145 207, III 49, 71, 90, 153, 245, 280, 325, IV 223, VI 221, VII 50, 358, 372, 400, 422, VIII 98, IX 267, 310, 483, X 5, 32, 317, XI 310, 483, 517, XII 29, 239, 316, XIII 126 135, 449, XIV 465, XV 99, 149, 458, XVII 16, 36, 140, 349, 425. Făcută dintr'un butuc scobit (H. VII 390) s. dintr'o bucată de lemn de fag, de brad s. de paltin (LUNGIANU, CL. 222, DIACONU, P. 25), în formă de pină (H. IV 155), dar mai ales de albice, covată s. troacă, scurată la un capăt (PAMFILE, I. C. 33), scobită la o adâncime de 29-30 cm. (GIUGLEA, în DR. III 573), cu fundul drept. *Crinta* e așezată înclinat pe (trei) furci (LUNGIANU, CL. 222) s. picioare. La capătul înclinat are un jghiab s. scoce (în formă de găg leșit în afară de 15-20 cm. GIUGLEA, Ib.), numit (prin Braș și Muscel) ciocul crinții (com. C. LACEA), prin care se scurge

zerul s. Janțul din caș. În crintă vine așezat săculețul cu cașul strâns pe de margini în tiparul de lemn sau de tînichia numit v e a c ă, iar peste săculeț se pune popa (o scândură groasă de stejar). Apăsarea popii asupra cașului din crintă se face prin mijlocirea unei prăjinii, care la un capăt e legată de crintă, ori înțepenită în perete, iar la celalalt e îngreuiată cu un jgheab cîntîrind cam 40-50 kg. PĂCALĂ, R. 450-451. Pe alocuri *crinta* se reduce la o scândură de brad subțire care se așează cașii, ca să se scurgă de zer. G. S. II 360. *Se cred că afund cunosc limba rumânească, când colo „crinta”... zic că e lucru de mîncare.* JIPESCU, O. 55. *Tot pe brînci mi se puneă. După crintă s’ascundeă.* PAMFILE, C. T. 54. *Cașul îl scotea, îl puneă în „săculețul cașului” făcut tot din lînă, și apoi îl storcea în „crintă”.* DRAGOMIR, O. M. 200. *Este părăsită stîna și unelte care serveau la facerea brânzei... crinta...* DIACONU, P. 15.

2^a. P. anal. O masă mai lungă și scundă, cu patru picioare, făcută dintr-o tablă groasă de lemn, cu pîrcan pe de laturi, pe care se toacă carnea (REV. CRIT. III 120), mai ales cînd se taie porcii. (Com. PAȘCA-Crișior, J. Hunedoara).

3^a. P. anal. (Cîmpia Ardealului) Ciubăr mare, cu vrană în fund, în care se spală rufele, părălău. PAȘCA, GL.

4^a. P. anal. (Mor., Transilv.) Lemnul cioplit în patru fețe așezat în marginea podului din față al morii. H. XVII 123.

[Plur. *crînte și crînți*. | Și: *erîntă* s. f. PAMFILE, L. C. 33.]

— Din slav. *krinica* (dîm. din *krina*, cf. v. bulg. *krinica* „vas”, bulg. *krinica* „măsură de cereale”, s.-cr. *krinica* „tîgale”, etc.) care a dat în românește *crînță* cu plur. *crînți*, de unde s’a reconstruit, analogic, un sing. *crîntă*, cu noul plural *crînte*. N. Drăganu, *Dacoromania*, VI 272. Cf. crinecă.

CRIPALCĂ s. f. (Țes.) *Frein* (du métier à tisser). — (Argeș) Scîndurica cu creștături a războiului de țesut, în care țesătoarea bagă întinzătorul, cînd vrea să oprească surul să nu dea înapoi. Se mai numește *cățel* (12^a), *cordenciu*, *piedecă*, *proptar*, *răzuș*, *scară*, *scann*, *tocălie*. DAMĂ, T. 130, 138.

— Ar putea fi sau un derivat (slav) dela slav. *krępiti* „a întări” (decî în înjelesul originar de „întăritor”), sau dela *krępelă* „bătă”.

CRIPÊU † s. a. *Faux-cheveu*. — Mînanchiul de păr strein, pe care femeile îl puneau sub pălărie lor, ca să pară că au păr mai mult. *Șuife streine, cripcuri, pufuri de pudră murdare...* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

— N. după fr. *crépé* „încrêțit”.

CRIPSIÓN † s. a. *Coffre à bagages*. — (Grecism, lesit din uz) Chichiciță, loc închis pentru bagaje, într-o trăsură. *Am mare trebuință pentru o caretă dă drum... să aibă și cripsoane, unde să poată pune cinecvas d’ale drumului trebuincioasă* (Oltenia). IORGA, S. D. VIII 55.

— Din n.-grec. *κρυψώνα* „ascunzătoare”.

CRIPȚĂ s. f. *Crypte*. — (Mal de mult) Loc subteran, ascuns, în care creștinii își îngropau, pe vremea persecuțiilor, morții (cf. catacombă, tainiță); (azi) construcție (mai ales în forma unei bolți, sub biserică) în care se depun sicriile morților, cf. *cavon*, *gropniță*, *bolniță*. *Despicarea unui munte de piatră [acolo unde-l mînăstrea Bistrița]... a trebuit să ocazioneze, în*

anul aceluși munte, cripte sau peșteri, ODOBESCU, I 340. *De-aupra criptei negre a sfîntului morîndt Se scutură sălămăi, de toamnă și de vînt*, EMINESCU, P. 98. *Le-am înmormîntat... într’o criptă familiară*. SHIERA, F. S. 356. *Lumina-i bat’e’n criptă de morminte*. VLAHUȚĂ, P. 68. *Intrări, ...duc la două cripte mecate desigur pentru înmormîntarea citorilor*, IORGA, N. R. A. I 338.

— N. din fr. s. lat. (*crypta*, din gr. *κρυπτή*, dela *κρυπτός* „ascuns”, cf. compusele cu *cripto-*).

CRIPTOGĂM, -Ă adj., s. f. (Bot.) *Cryptogame*. — (Plantă) cu organe de reproducere ascunse (d. ex. ciupercile, mușchii). *Plantă criptogamă. Familia criptogamelor.* [Familia: (fr. *cryptogamique*) **criptogamic, -ă** adj. = de-al criptogamelor. *Boale criptogamice*;— (fr. *cryptogamie*) **criptogamie** s. f. = starea de criptogamă; studiul plantelor criptogame.]

— N. din fr. (gr. *κρυπτός* „ascuns” + *γάμος* „nuntă, căsătorie”).

CRIPTOGĂMIC, -Ă adj. } v. **criptogam**,
CRIPTOGAMIE s. f. }

CRIPTOGRĂF s. m. } v. **criptografie**,
CRIPTOGRAFIC, -Ă adj. }

CRIPTOGRAFIE s. f. *Cryptographie*. — Arta de a scrie (s. de a-și exprima gândurile) prin semne secrete, neînțelese de toți. [Familia: (neobisnuit) (fr. *cryptographic*) **criptograf** s. m. = persoană care se pricepe să scrie cu semne secrete; — **criptograf** vb. I^a = a scrie cu criptograme. *Be-rînda nu criptografiază alte cuvinte slavice*. CREȚU în MARDARIE, L. 17; — (fr. *cryptographique*) **criptografie, -ă** adj. = de criptografie.]

— N. din fr. (gr. *κρυπτός* „secret” + *γραφία* „scris”).

CRIPTOGRAM s. a. v. **criptogramă**.

CRIPTOGRAMĂ s. f. *Cryptogramme*. — Ceva (document, scrisoare, însemnare) scris în caractere (litere, semne) secrete, care nu poate fi înțeles decît de cei inițiați. *La pp. 3, 9...* = se află și *unica criptogramă*. CREȚU în MARDARIE, L. 11. [Și: (învechit) **criptogram** s. a.]

— N. din fr. (gr. *κρυπτός* „secret” și *γράμμα* „literă, scris, scrisoare”).

CRIS † s. a. *Critique*. — Critică. *El [Eder] este acela carele încă nu cutezat a scrie în Crisul (critica) Instanței Românilor din Ardeal...* ȘINCAL, III, I 287/.

— N. din grec. *κρίσις* „interpretare”. Cf. dubletul *criză*.

CRIS, -Ă adj. și subst. 1^a. *Veinard! Heșreuz gaillard!* 2^a. *Robuste, bien découpé*. 3^a. *Vieille fille*. 1^a. (Mold.) Bogat, fericit, favorizat (s. plin) de noroc, vrednic de învidiat. (Intrebunțat numai în expresiile) **Crișu** (s. *crisa*) **eu!** **crișu’** (s. *crisa*) **ei** (ea) **s. crișu** (s. ei)! *Iau să vedem ce bagăș mi-o aruncat boierul... O jumătate de carboanță! Crișu’ ei!*... *A fi tre un ispravnic ie cei noi*. ALECSANDRI, T. 45. *Giftui!* — *Aveca mea se suie la 10,000 de galbeni venit*. — *Fercheznea:* — *Crișu’ ei!* lb. 577. *Prefectul... stă nevrzut... dar, crișul eu! toți mă rănesc...* lb. 712. *Crișu ea!* zice Nicolai, de ce n’am cunoscut-o eu mai înainte! N. GANE, ap. TDRG. *Crișu’ lui!* *Nici mă așteptă! Altă vorbă de la zîndă, Face cum i-e fost*

porunca și se'ntoarce, glonț, la stână. IOSIF, P. 71. Iar miorarul meșter mare, Crișu' el și-a cui îl are! TEODORESCU, P. P. 151°.

2. P. ext. Mare, volnic, robust, puternic (BARONZI, L. 99, POLIZU, LM.), barosan.

3. P. ext. (Numal la PONTBRIANT și POLIZU) Crișu s. f. = fată bătrână.

[Derivat: **crișân**, -ă adj. și s. m. = (ad 1°) *Ion Iac...* cu cărnurile afumate... Hăl, *crișanu' el* ISPIRESCU, ap. TDRG. Sântem mai adunați și stăpâni pe capu-ne împreunăți cu gemini moldoveni d'acu' v'o 20 de ani... de la unirea lu' Cuza, *deliu' și crișanu'!* JIPESCU, O. 140; (ad 2°) *A-rând* [împărțitul] lângă dânsul, pã dedecupt, și *crișana sabie*, GORJAN, H. I 77; — (ad 3°) *Crișan* s. m. = holțu tomatnic. PONTBRIANT (deosebit de *Crișan* = locuitor în regiunea Crișurilor).]

— Etimologia necunoscută (Unii s'au gândit la numele bogatului Cresus (Κρείσος), dar la Slavi, care ne-ar fi putut mijlocul acest nume, el are forma paleosl. *Krešū*, rus *Krešū*, pol. *Kreżus*, iar la Unguri *Kreżus*. L. Săineanu, *Scenasiologie* 172, credea că cuvântul *criș* e o reminiscență din *Criș-împărat* al Alexandriei, iar în *Dicționarul Universal* admite, cu H. Tiktin, *Dicț. rom.-germ.*, că *criș* „bogat” ar fi o aluzie la răul aurifer *Criș*. Posibil ar fi ca *criș* să vie din slavul *kriz* „cruce”, care în ruteneste înseamnă și „moaște sfinte”. Legătura între „cruce” sau „moaște” și „fericire” este firească în concepția creștină).

CRIS s. a. *Saleté*. — Murdărie, tină, j.e.g. O umpluseră lighionile și era crișu' și soiu' pe ea [pe fată]. RĂDULESCU-CODIN, I. 187. [Plur., probabil, *crișuri*].

CRISALIDĂ s. f. (Zool.) *Chrysalide*. — Larva omaltă înainte de a deveni futuri, p. ext. gozoasă, păpușa în care sunt închise larvele. *Omoară crisalidele*. I. IONESCU, P. 333. *Lucrați dar, ca din vechile monumente să iasă, precum futurul din crisalidă, monumente mai mărețe*. ODOBESCU, II 224. (Fig.) *Demagogia n'a fost totdeauna decât crisalidă tiranică de ordin vulgar*. UNIVERSUL, 1939, 15 Dec. [Plur. -ide. | Și: **crizalidă** s. f.]

— N. din fr. (lat. *crisallis*, -idis, din gr. χρυσωλλίς, -ίδος, dela χρυσός „aur”, fiindcă unele crisalide strălucesc ca aurul).

CRISĂN, -Ă adj. v. **criș**²

CRISANTİM s. a. (Bot.) v. **crizantemă**.

CRISĂ vb. I v. **crășea**.

CRISĂ s. f. *Morceau, tranche*. — (Rutenism, în Bucovina, și sârbism, în Banat) Bucățică (de brânză, de mălaiu, etc.), felie (de pâine s. de slănină), drob (de sare), cruşeț. ION CR. IV 27, H. XVIII 173, Com. A. CORMA, *Alidă vecină îi dă împrumut o strachină de fânină, o lingură de sare, o crișoș de cliș*. LIUBA-IANA, M. 5. *Unii... nu-și pot tăia tuoș o crișoș de pită*. IRINEU, S. B. 56. [Augmentativ: (Ban.) **crișoiu** (rostit *crișoău* s. a. = bucată mai mare, halcă. H. XVIII 173).

— În Bucovina, din rut. **kriska**; în Banat, din sârb. **krizka**, idem.

CRĂȘEA s. f. 1°. Sorte d'oiseau. 2°. *Jeune fille naïve, bécasse*.

1°. (Ornit., Galați și pe la Dunăre) O pasăre.

H. III 386. *Cuc răzleț ciupește'n creangă musculife, ridicându-și glasul de-aupra prinitului de criște*. N. REV. R. II 228.

2°. P. ext. (Transilv.) Fată naivă, proastă. PAȘCA, GL.: cf. găscă (găscuțiță, găscuțiță).

[Și: **crișeavă** s. f. (accent?) = Pasărea de apă *Sterna hirundo* (Galați, regiunea Dunării) AN-TIPA, P. 779.

— Poate din *crișcă*, iar acesta derivat din slav. *kricati* „a striga, a țipa” (Cf. însă și bulg. sârb. *krikom* „pe ascuns”).

CRĂȘĂTURĂ s. f. v. **crășea**.

CRĂȘCÎU s. a. v. **crișcă**³

CRĂȘCOVĂ s. f. (Ornit.) v. **crișcă**²

CRĂȘMĂ s. f. (ș. d.) v. **cărciumă** și **crijmă**¹

CRĂSNĂ s. f. (Băeș.) Ontil de mineur. — (În Munții Apuseni). După ce [băleșii] bagă săpătura din steampuri în vâlu, conduc pe un seoc mic apă din eternă și doi oameni limpezesc săpătura. Unul trage cu un dârg de fier în sus, cătră locul de unde vine apa; altul, cu un dârg mic, făcut dintr'o șindilă, trage, numai pe deasupra, în jos. Dârgul cel mic se numește *crisnă*. VICIU, GL. 97. — Cf. germ. *kreisen* „a învărti”.

CRĂȘNIȚĂ s. f. Partie du moulin à vent. — (Tirchilești-Brăila) O parte a morii de vânt. H. I. 369. — Probabil, din slav. **kriznica** „crucciuliță”.

CRISPĂ vb. I^o. *Crisper*. — (Franțuzism) Trans. și refl. (Despre mușchi, nervi, față, etc.) A (se) contracta (încrețindu-se la suprafață) în mod involuntar, a (se) sgârci (fața), a (se) înclășta (degetele). *Se ulța cu groază la hârția rămasă; ea îi crispa năzele, îi lua toată liniștea*. C. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Mânile îi se crispare*. GHICA, S. 180. *Fața îi se crispă, într'o penibilă sforțare de reculegere*. VLAHUȚĂ, D. 325. [Abstracte: **crispăre** s. f. (fr. *crispation*) **crispăție**, **crispățiune** s. f. Zibal urmărise cu neșaf toate contururile, toate **crispățiile** stranii ale degetelor. CARAGIALE, S. 153. *Degetele-i trosneau, într'o crispăție desperată*. VLAHUȚĂ, D. 200. *Bolnavul face sforțări să se ridice într'un cot și încearcă, printre crispățiile de durere, să suradă*. C. PETRESCU, I, II 72. | (Mal ales) Part.-adj. **crispăt**, -ă. *O față crispată*. C. PETRESCU, I, II 16. *Fructul dezmierrării mâinilor crispate*. I. TEODOREANU, M. II. 16.]

— N. din fr. (din lat. **crispare** „a încreții”).

CRĂȘPAN(T) s. a. v. **grinșpan**.

CRISPĂȚIE s. f. } v. **crispa**.
CRISPĂȚIUNE s. f. }

CRISTĂ † s. f. *Crête, touffe*. — (Franțuzism s. latinism, neobișnuit). Mănunchiu de pene (ca pozoabă pe colțuri), penet, panaș. *Coiful de ofel, Cu o cristă de lungi pene, care fâlfăie pe el*. ALECSANDRI, P. III 93.

— N. după fr. (lat. **crista**, -am „creastă”). Cf. dubletul **creastă**.

CRISTĂC s. a. (Pesc.) Sorte de filet de pêche. — (Munt., Olt., Ban., Transilv.) Uncaltea de pescuit, cu coadă lungă, făcută dintr'o plasă („rociu”) în-

tinsă între două lemne încovăiate, în formă de cruce (REV. CRIT. III 120; com. ITTU, Cela-Banat), crăsnic, cristăș (cărstaș). [Ș]: (singular nou, format de la plur. *cristace* pe la Hațeg, la Bata-Cavaș și în Oltenia) **cristăciu** s. a. (cu plur. nou *cristețe*) = rociu, halău de prins pește. VICIU, GL., ANTIPA, P. 388].

— Din bulg. *krústakŭ* „cruce, încrucișare“.

CRISTĂCIU s. a. (Pesc.) v. *cristae*.

CRISTĂIU s. a. (Miner.) v. *cleștar*.'

CRISTĂL s. m. și a. (Miner.) *Cristal*.

I. 1°. Corp omogen, mărginit de fețe netede și regulate, așezate simetric unele în raport cu altele. Cf. PONI, P. 42, Id. CH. 11, MURGOCI-LUDWIG, M. 9. || P. anal. Termen generic dat formelor geometrice pe care (prin înghetare) le ia apa când trece de la starea lichidă sau gazoasă la starea solidă. *Gerul pune streșinilor casei o ghirlandă de cristaluri*. ALECSANDRI, P. III 12.

2°. Spec. Cvarțul transparent și incolor format din silice, care se găsește în rocele granitice și în șisturile alpine (MURGOCI-LUDWIG, M. 68) și care prin transparența, frumusețea și soliditatea lui servește și ca bijuterie. (Adesea întrebunțat ca termen de comparație spre a exprima o limpăditate și transparență mare). *Și sânt acolo orearii de la picioare până la buric și la piept ca de leu, capul de zănu, mâna de cristal*. DOSOFTEU, V. S. 81. *Cristaluri albe, de argint silțros*. PISCUPESCU, O. 319. *Ape foarte dulci și curate ca cristale*. DRĂGHICI, R. 28. *Izvoarele curg răcite, Ca cristale limpezite*. BARAC, A. 46 (cf. și GCR. II 176). *Frumoase cascade de cristal*. C. NEGRUZZI, II 133. *Două zeci și două de bucăți... presărate și tăcite cu pietre scumpe de toate fețele, iar mai ales cu granate și cu cristaluri roșii*. ODOBESCU, III 628. *Zinc... în palate de cristal*. EMINESCU, N. 47. *Al crede că viața-i curată ca cristale*. Id. P. 246. *Ozana cea frumos curgătoare și limpede ca cristale*. CREANGĂ, A. 117. *Voce de cristal = cristalină*.

3°. P. anal. Sticlă albă foarte transparentă, care prin limpezimea și sonoritatea ei imită bine cristalele (2°) și din care se fac oglinzi, vase și obiecte de lux. Se numește și *cleștar*'. *Ei [Dabja vodă] bea vin mai mult din oală roșie decât din pahar de cristal*. LET. II 213. *Stecle cristal, săcriul mare 1½ lei* (a. 1726—1733). BOGDAN, C. M. 160. [La curte erau] *ușile de cristal*. C. NEGRUZZI, I 240.

4°. P. ext. Vasul sau obiectul fabricat din cristalele natural s. artificial. *Largi cristaluri, pline de vinuri și cutce, topaze și rubine*. ALECSANDRI, P. III 384.

II. 1°. P. anal. (Anat.) *Cristalul ochiului* † = partea transparentă a ochiului, în forma unui bob de linte. (Cf. COSTINESCU), *cristalin*.

[Plur. -tate și -tături.]Ș]: (ad 3°) **cristial** † s. a. 2 *ințele nemefști cu cristială* (a. 1716). IORGA, BUL. COM. IST. II 210; — (din pol. *kryształ*, ung. *kristály*) **cristial** s. a. *Chipul ei ca chipul cristalei*. BIBLIA (1688), 10/2. *Lumina soarelui ca printr-un prea curat cristal în luntru pătrunde*. CANTEMIR, IST. 131. *Mănăle... ca de zmeu și ascămene cu cristale*. MINEIUL (1766), 137. *Tocmind meșteri icsuși, au făcut un chloș de cristă, foarte frumos* (a. 1800) GCR. II 178. *Părul mai limpede decât cristale*. BELDIMAN, N. P. II 66. *Masa... era... de diamant... și pre masă paharul de antraz... și de cristă*. ALECSANDRI, PR. 140;

— (Banat) **cristâr** (iu) s. a. *Limpezitul de cristăriu al apelor de munte*. IRINEU, S. B. 23).

— Neologism venit pe mai multe căi în limbă. În vremile mai vechi, din grec. κρυστάλλος (în sensul originar: „ghiață“) s. lat. **crystalus**, intrat uneori prin mijlocire polonă s. ungurească; în vremile mai nouă, prin mijlocire franceză s. nemțescă. Cf. *cleștar*, *creștal*; *cristalin*, *cristaliza*.

CRISTĂL s. f. a. v. *cristal* și *cleștar*.'

CRISTALERIE s. f. *Cristallerie*.

1°. Sticlărie, unde se fabrică s. se vând obiecte de cristal artificial.

2°. Vase, obiecte de cristal.

— N. din fr.

CRISTALIN, -Ă adj. și s. f. a. *Cristalin*.

I. 1°. (Propriu, ca termen științific) (Despre roce, șisturi, etc.) De cristal, format din cristale, de forma cristalină. *Dacă turnăm sticlă topită într-un țipar cubic, obținem un cub, care este o formă cristalină, dar nu este un cristal*. MURGOCI-LUDWIG, M. 7. *Moleculele tind a se aranja în forma cristalină*. SANDU, S. 130. *Toate cristalele care prezintă aceeași axe de simetrie... constituie un sistem cristalin*. PONI, CH. 14.

2°. Adj. (Mai ales fig.) Curat, limpede, transparent s. sonor ca cristalele. *Cristaline unde [ale Trotsului]... C. NEGRUZZI, I 316. Pe-a fântanei apă lină, Cristalină, Se picca, se oglindea*. ALECSANDRI, P. II 60. *Sunetul cristalin al paharelor*. C. PETRESCU, I. I 4.

II. Subst. (P. anal.) (Anat.) Partea lenticulară a ochiului care se află îndărătul irisului și aduce pe retină imaginea obiectelor, *cristal* (II). *Dinapoi irisului... se află cristalinul*. PONI, P. 389.

[Ș]: **cristalit**, -Ă † (ad I 2°) *Cristalitele opoare... marmurează*. PANN, E. III 46].

— N. după fr.

CRISTALIT, -Ă † adj. v. *cristalin*.

CRISTALIZĂ vb. 1° *Cristalliser*. — Trans. și refl. (Propriu, vorbind de un corp) A (se) grupa, a (se) transforma, a (se) solidifica în cristale, a lua forme de cristal. || Fig. (Despre idei, sentimente) A lua s. a da o formă clară și frumoasă, artistică. *Unde-i opera care... să cristalizeze în formele eterne ale artei firca... neamului nostru?* VLAHUȚĂ, ap. CADE.

[Abstracte: **cristalizare** s. f. = acțiunea de a (se) cristaliza; — (fr. *cristallisation*) **cristalizăție**, **cristalizățiune** s. f. = cristalizare; îngrămădire de cristale. | Adjective: **cristalizat**, -Ă adj. = transformat în cristale. *Aurul se găsește rare ori bine cristalizat; în genere fețele sunt curbe și mai adesea formează fire, plăci sau bucăți necrupulate*. MURGOCI-LUDWIG, M. 62. (Fig.) *Ideii cristalizate*; — (fr. *cristallisable*) **cristalizabil**, -Ă = care poate fi transformat în cristale.] — N. din fr.

CRISTALIZABIL, -Ă adj. }

CRISTALIZĂȚIE s. f. } v. *cristaliza*.

CRISTALIZAȚIUNE s. f. }

CRISTALOGRAF s. m. }

CRISTALOGRAFIC, -Ă adj. } v. *cristalografie*.

CRISTALOGRAFIE s. f. *Cristallographie*. — Știința

care se ocupă cu studîul formelor și al legilor care prezintă la formarea cristalelor. Cf. MURGOCILUDWIG, M. 6. [Familiă: (fr. *crystallographe*) **crystalograf** s. m. = învățat care se ocupă cu studiul cristalelor: — (fr. *crystallographique*) **crystalografie**, -ă adj. = de cristalografie.]
— N. din fr.

CRISTALOID adj. *Crystalloide*. — Care are înfățișarea unui cristal, seamănă cu un cristal. *Moleculele substanțelor cristaloidc.* SANDU, S. 130. [Promuz. -to-oid.]

— N. din fr. (din gr. κρῑσταλλος „cristal” și εἶδος „formă”).

CRISTĂR(IU) s. a. (Miner.) v. **cleștar**.

CRISTĂȘ s. a. (Pesc.) v. **crăștaș**.

CRISTĂȚĂ s. f. *Pain de Pâques*. — Un colac cu cruce la mijloc, pe care-l fac fetele mari și-l dau, la Paști, flăcăilor pe care-l iubesc. Cf. ION CR. III 212.

— Variantă a lui **cărătață**.

CRISTEIU s. a. (Pesc.) = **crăsnic**, **cristac**. Com. ITTU, Făget-Banat.

CRISTEIU s. m. 1°. *Râle de genets, roi des caillies* (Crex pratensis). 2°. Nom d'un jeu.

1°. (Ornit.) **Cărăteiu** (L.B., JAHRESBER, XII 135, H. XVII 229). **Cristei friși**. C. NEGRUZZI, I 13. **Cristelul cu răgușitul glas**. Ib. I 191. **Cântec de cristel în diminețile cu cer cristalin**. C. PETRESCU, S. 8.

2°. (În Munții Apuseni) Numele unui joc (la priveghiu). FRÂNCU-CANDREA, M. 174, cf. MARIAN, I. 222, PAMFILE, J. II 319.

[Și: (singular nou, dela pluralul *cristei*; prin Mold. și Basar.) (ad 1°) **cristel** s. m. Com. E. RACOVITĂ, H. X 152, XII 301, PAMFILE, A. În *terburile umede de la uarginea poienii, pornește căruțul înădușit* [= înnașuit] *al unui cristel*. SA-DOVEANU, SĂM. II 599.]

— Variantă a lui **cărăteiu**.

CRISTEL s. m. (Ornit.) v. **cristelu**.

CRISTELNIȚĂ (Bis.) s. f. *Fonts baptismaux, baptistère*. — Vasul de piatră, de lemn s. de metal (mai ales de aramă, așezat uneori pe trei picioare), în care se afundă (în apa sfințită) copilul la botez (MARIAN, NA. 179, HERZ-GHER., M., IV 246), colimivitră, baptisteriu. *Scăldătoarea sfintei cristelnițe, DOSOFTEIU, V. S. 52/p. Acustă creatacniță doto-o-au Antonie* (a. 1678). IORGA, S. D. XV 136. *Popa... a luat copilul în mână și i-a vărit odăit-n cristelniță*. CARAGIALE, M. 13. *Procul toarnă... apă în cristelniță, care are forma lungăreajă și chipul crucii*. ȘEZ. XII 10. [F i g. *Eerei, botezați în cristelnița patrioțimului ungurec*. IORGA, N. R. A. I 332. [Și: **cărăstelniță**, (**crestelniță** †) s. f.]

— Din slav.-bis. **krăstlinica**, idem.

CRISTENEĂȘ s. f. (Bot.) v. **cărăsteneăș**.

CRISTENEĂȘCĂ s. f. (Bot.) = **cărăsteneăș**. H. XIV 349.

CRISTIAL † s. a. v. **crystal**.

CRISTINEĂȘ s. f. } (Bot.) v. **avărăneasă** (1°) și
CRISTINEĂȘCĂ s. f. } **cărăsteneăș**.

Dicționarul limbii române 15. VIII. 1938.

CRISTIR † s. a. (Med.) = **clistir**, BARCIANU. *Cu următorul cristir îi facem [calului] usurare*. CALENDARIU (1814), D. 173. [Verb: **cristirui** † vb. IV^a trans. = a da cuiva clistire. *Cel mai bun leac iaste a-i slobozi sânge, și cu tot de-adinsul a-l cristirui* [pe cal]. Ib. 176.]

CRISTIRUI † vb. trans. IV^a v. **cristir**.

CRISTOFOĂRE s. f. plur. (Bot.) v. **cristofor**.

CRISTOFOR s. a. (Bot.) = **orbalt** (Actaea spicata) TDRG. [Și: *iarba sfântului Cristofor; iarba cristoforului*, Ib.; **cristofoare** s. f. plur. BARCIANU, C. NEGRUZZI, I 101, (cu noul singular) **cristoforără** s. f. PANȚU, PL.; — **cristoforiță** s. f. TDRG.]

— Scurtat din *iarba sfântului Cristofor*.

CRISTOFORĂ s. f. } (Bot.) v. **cristofor**.
CRISTOFORIȚĂ s. f. }

CRISTOMATIE † s. f. v. **crestomatie**.

CRISTÓS s. m. v. **hristos**.

CRISTOV s. a. v. **hrisov**.

CRISTOV subst. = **cărstov**. MUSCEL, 85 (cf și CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XL IV^a, 660).

CRITĂ s. f. v. **creta**.

CRITĂ s. f. *Acler*. — (Mold., Bucov.) Oțel foarte tare și rezistent („lute” H. XIV 447) din care se fac diferitele unelte de tăiat. H. III 291, X 6, 506, XII 300; spec. ambar de oțel. HERZ-GHER., M., IV 246. (Adesea întrebuițat figurat, ca termen de comparație, pentru a arăta tăria unui lucru) *Hier (= fier) și crită... s'au cumpărat*. URICARIU, XXI 396. *Nepăsător de moarte, au inimă de crită*. ALECSANDRI, P. III 254. *Dinți de crită* (= foarte tari). GORUN, F. 48. *Trupul mîldioș și tare cum e crita*. SA-DOVEANU, P. 36. *Brațul de crită* (= tare, vînjos). Ib. SĂM., III 231. *Lemn, de nu prinde topora', că-i tare cum îi crita*. CONV. LIT. XLIV vol. I 659. *Era un moșneg scund și sfîltos, tare cum e crita*. C. PETRESCU, R. DR. 128. *Vinc-un zmeu în solzi de crită, cu trei capete*. EMINESCU, L. P. 125. *Inimă de crită* (= tare, neîndurată). ZANNE, P. I 152. *Tare ca crita și slab ca oul, ghicî cine e?* [Omul]. GOROVEI, C. 258. # **A fi om de crite** = a răbda mult (Lipova-Vaslui) ZANNE, P. IX 454. **A fi lute ca crita**: harale, vîolu (MARIAN). **A fi crită și oțel**: sprinten și energic. HERZ-GHER., IV 246. **A fi crită la minte** (s. la cap): ager la minte, deștept. Ibid. # (Cu funcțiune adverbială) Foarte. **Mănios crită, Beat crită**. (TDRG.) = beat tun. *Acesta cu picioarele în coșul trăsării, era crită* [de beat]. D. ZAMPRESCU, CONV. LIT. XXXIX, 12. [Adjectiv: (Moldova) **critoș**, oășă adj. = rău, arțăgos, violent. *Unde mi-i trimite, m'oiu duce...*, numai de femeia cea lute și critoasă să scop. PAMFILE, D. 115.]
— Din rut. **kricja** idem.

CRITĂREL s. m. v. **crețariu**.

CRITERIU s. a. *Critérium*. — Semnul s. caracterul hotărîtor după care spiritul nostru poate recunoaște ceva, ca deosebit de altceva, după care probăm adevărul s. justețea a ceva; cf. normă. Criteriile interne nu ne permit a bănuii autentici-

tatea diplomei. HASDEU, I. C. 125. *Fre un criteriu formal, după care să se poată decide care judecări merită certitudine și care nu, nu există.* MAIORESCU, L. 108. *Diații nu areau un criteriu precis în înfățișarea diferiților martori.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 117. [Plur. -terii].

— N. după fr. (lat. *criterium* (< grec. κριτήριον „ceea ce servește la judecată”, din κρίνω „a judeca”).

CRITIC, -Ă adj. și s. m. *Critique.*

I. A. d. j. 1°. De critică, făcut cu critică, arătând o cercetare și o judecată pătrunzătoare (a valorii unui document, unei lucrări). *Cercetări critice asupra cătorva forme de cultură română.* MAIORESCU, CR. I, IV. *Vom avea ediții critice...* D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 18. *Studii critice.*

2°. Inclinat să critice, capabil de a examina și a judeca cu pătrundere. *Spirit critic.*

3°. Care anunță o criză, o schimbare (m. ales în rân). *Simpptom critic.* || P. ext. Care poate determina o criză, o schimbare (în bine s. m. ales în rân), hotărâtor, decisiv; primejdios. *Posiția critică a ostriilor sale.* C. NEGRUZZI, II 141. *Situațiunea lor devine din cele mai critice.* MAIORESCU, D. II 77. *Anul critic.* IORGA, L. I 327. *Fremurile cele mai critice...* după nuire. UNIVERSUL, 6 Nov. 1930. *Vârsta critică:* (la copii) vârsta trecerii de la copilărie la adolescență, când sunt expuși la schimbări în caracterul lor; (la bărbați și femei) vârsta când au dorințe ce nu se mai potrivește cu anul lor, cf. menopauză.

II. Subst. Persoana care examinează și judecă operele literare sau artistice, valoarea lor. *De ce, domnilor critici, atâta uricase?* ALEXANDRESCU, M. 257. *Criticilor mei.* EMINESCU, P. 283. *Cunoaște mulți critici, oameni încrediați.* A. RUSSO, S. 4. *Amorul critic Panu.* MAIORESCU, CR. II 339. || P. ext. Persoană care găsește, în orice acțiune, numai defecte și critică totul, cf. cărtitor. *Desușirea nu săpat-o jurnaliștii și criticii.* A. RUSSO, S. 163.

[S]: (ad I 3°) *criticise, -ească* † adj. *Într-o așa criticăși împrejurări și circumstanții.* TICHINDEAL, P. 15. *Negativul (rar) necritic, -ă* adj. = lipsit de critică. *Frumos silogismul! dar necritică făcut.* ȘINCAI, HR. II 51. | Diminutiv (ad II): *criticăstru* s. m. = critic mărunț, fără discernământ critic.]

—N. după fr. (lat. *criticus, -a, -um*, din grec. κριτικός, derivat din κρίνω „judec”) Cf. *criză*.

CRITICĂ vb. I. *Critiquer.*

1°. A judeca, după o cercetare de aproape, și a arăta calitățile și defectele unei scrieri s. a unei lucrări de artă. *N'a înfăleș...* *noima pisiei [pe] care o critică.* RUSSO, S. 7. *Logica...* *nu descopere și nu experimentează, ci judecă și critică.* MAIORESCU, L. 11. *„A critica este ușor; e greu a face mai bine”...* *Dar de aci un urmează...* *că a critica este de prisos.* id. CR. I 209.

2°. Spec. A examina și a scoate în lumină, de preferință s. cu răutate, numai părțile slabe s. rele ale unui lucru, ale unei opere, unei acțiuni; a dojenii, a mustra pe cineva pentru faptele sale, a vorbi de rău, a defăima, a bărfii (3°), cf. blama, cărtii. *Lesne a critica, dar anevoie a alcătui.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 283. *Îndată începe a o și critica [piesa de teatru].* C. NEGRUZZI, I 238. *Lumea e rea, critică orice pas al unei fete.* CONTEMPORANUL, V, vol. II 488.

[Forme învechite: *criticarisă* † IV* =

critica. [Cărtitor] *să nu mă criticariscă.* N. VĂCĂRESCU, CAT. MAN. 632. *Toți calendarurile le cercetăm și le criticăm* (a. 1837). IORGA, S. D. VI 121; — (în Transilv., din germ. *kritisieren*) *critiză* † I* = critica. BĂRCIANU, || Abstracțe: *criticăre* s. f., *criticăt* s. a. *Criticareă producerilor rele.* MAIORESCU, CR. I 317; — (fr. *criticisme*) *criticism* s. a. (FIL.) = sistem filosofic (al lui Kant) care prin critica funcțiilor lor de cunoaștere caută să determine natura și limitele priceperii de care e capabilă inteligența omenească; analiza critică a lucrurilor s. a faptelor; pornirea s. maula de a critica. *Ecce unde poate conduce până și pe un critic de talia lui Gebhardi, cu mult mai presus de Engel...* în privința criticismului, lipsa de analiză monografică. HASDEU, I. C. 68. *Din criticismul lor nemilos se disting aceeoa de amărăciune.* GOGA, T. N. VI 193. | Adjective: *criticăt* (cu negativul: *necriticăt*), -ă; — (fr. *critiquable*) *criticabil, -ă* = care poate fi criticat. *Producerele comparabile și deci criticabile...* C. RAGIALE, N. F. 96].

— N. din fr.

CRITICĂ s. f. *Critique.*

1°. Priceperea, arta de a cerceta, a examina, a judeca și a aprecia valoarea faptelor, stărilor, creațiilor omenești, spec. a producțiilor literare și artistice. *Ale amorului legi? N'an critică, leme poți să le'afeteți.* PANN, E. IV. 132. *Cu facia criticii în mână, vom cuteza noi a'o străbătem* [epoa]. HASDEU, I. C. VII. *În contra lor [la mediocrităților] rezistența...* *era o datoric.* *De aci critica!* *Înă critică destructivă unde trebne, și constructivă unde poate.* MAIORESCU, CR. I, IV. *Critica, fie și amară, numai să fie dreaptă, este un element neapărat al susținerii și propagării noastre.* Ib. I 394. *Critica estetică.* Ib. I 45. *Critica muzicală li este nefavorabilă.* Ib. II 114. *Critica științifică.* *Critica impresionistă.* || P. ext. Disertația, articolul s. studiul (scris) în care se analizează o operă literară s. artistică; totalitatea studiilor critice s. a criticilor. *Îi arătam o critică ce nu nu știu cine făcuse asupra lui.* C. NEGRUZZI, I 250. *Arcopagele au fost mute și critica a tăcut până astăzi.* A. RUSSO, S. 149.

2°. Judecarea și discutarea veracității faptelor și a valorii lucrurilor istorice; examinarea unor texte confruntate cu origiulul (sau comparate cu variantele lor) în privința autenticității manuscrisurilor. *Critica textelor și tehnica edițiilor* (Titlul unei lucrări a lui) D. RUSSO.

3°. P. ext. Judecarea, mai ales severă s. malițioasă, a culții, a însușirilor s. a faptelor unui om. „cercetarea cu judecată și arătarea deplinății lor sau lipselor unui lucru sau persoane, vorbire de rău despre ceva sau despre cineva” (STAMATI), cf. cărtire, censură.

[Plur. *critice* și (mai des) *critici*.]

— N. după fr.

CRITICABIL, -Ă adj. } v. *critica.*
CRITICARISĂ † vb. IV* }

CRITICĂSTRU s. m. } v. *critic.*
CRITICESC, -EASCĂ † adj. }

CRITICISM s. a. v. *critica.*

CRITIENEASCĂ s. f. (Bot.) v. *avrămeasă* (1°) și *cărășnească*.

CRITIZĂ † vb. 1^a v. *critica*.

CRITÓS, OĂSA adj. v. *criță*.

CRIV, -Ă adj., subst. = *griv*. (Ialomîța) Adj. *Câine criv*. H. VII 476. | Substantivat: *Câinii ciobănești se numesc: hoful... cucoș, criva*. H. III 71.

CRIVĂ s. f. v. *crivină*.

CRIVĂC s. a. 1°. *Gourdin*. 2°. *Archures*. 3°. *Râble* (de la barque). 4°. *Manivelle, moulinet, guindal; poulic*.

1°. (Ban.) Bătă mare și groasă (L.B.), cârjă, ciomag, moacă, moarnă. *Krivak* = baculus. ANON. CAR.

2°. P. ext. (Mor.) (Mai ales plur.) Fiecare din lemnele care fixează piatra zăcătoare a morii (DAMÉ, T. 153, cf. H. XIV 351).

3°. P. anal. (Pesc.) O parte a luntrei (H. I 140), lemnul ce intră în construcția scheletului transversal al luntrei (Măgurele, com. M. OLMAZU), carboș, cârjă, chingă, cujbă, cocăria (DAMÉ, T. 126, PAMFILE, I. C. 72, ANTIPA, P. 433, 466), coastele luntrei (com. SANDU-ALDEA). *Flăcăul își propti picioarele în cel dintâiu crivac din fața lui și începu a trage la opăcini*. SANDU-ALDEA, SĂM. VI 324.

4°. Spec. Manivelă, cârjă (la točilă, GHETIE, H. M. 97); p. ext. bara s. fusul cu mănere la cele două capete, care servește la scosul apului din puț; vârtej de ridicat greutatea, macara, scripete.

[8]: (ad 4°) *crivăciu* s. a. DDRG.; *crivăcă* (?) s. f. = crivac (3°) *O dubă mare... făcută din scânduri de stejar bătută pe crivăce*. ANTIPA, P. 77. — Din bulg. s. rut. *krivak* „lemn strâmb”. Cf. *crivală*.

CRIVĂC subst. Centleme parte d'un florin. — Ban mic având valoarea de 1/100 dintr'un florin (BRĂSCU, M. 77), creițar. [Plur. -cece și *ceci*?]

— Din srb. *krivak*, idem (propriu „strâmb”, deci de aceeași origine ca *crivac*).

CRIVĂCIU s. a. v. *crivac*.

CRIVĂL subst. Espèce de *raisin*. — (Teleorman) Un fel de strugure. H. XIV 21.

— Cf. sârb. *krivalja*, idem. Cf. *crivală*.

CRIVĂLĂ s. f. 1°. Pieu ayant 3 ou 4 branches sur lequel on pose le bloc de sel que l'on donne aux serpents. 2°. *Fourche* employée pour prendre les serpents. 3°. *Manivelle* (de la scierie mécanique). 4°. *Encrillon* (de cordier). 5°. *Serre-joint*. 6°. *Tringle* horizontale.

1°. (P.ăst.; Mold., Bucov.) Unealtă ciobănească (H. X 130): crăcaue (Ib. 253, DAN, P. 98) făcute din trei pari scurți bătuți cruciș în pământ (com. ITTU, Tulgheș-Cine) s. dintor'o bucată scurtă de lemn îngemănat (com. A. TOMIAC, Straja) s. despicat la capătul de sus în trei s. patru ramuri s. craci (com. MARIAN), între care se pune drobul de sare pe care-l ling oile (ȘEZ. II 24, JAHRESBER. XVI 223). *Luă drobul cel mare... și aşeză-du-l într-o crivală, dete drumul [mloarelor] să-l lingă*. MARIAN, T. 312.

2°. Bătul despicat la un capăt în două, cu care îndatineză Românii a prinde șerpii de vil. Com. MARIAN.

3°. O parte a joagărului care transmite misca-

rea roatelor, numită și coacă, cocăria, manivelă, vârtej. DAMÉ, T. 173.

4°. Spec. Unealta care servește la confecționatul frâghiilor, cf. *crivea*. *Frângăhile se fac răsuind sau împletind... mai multe vite, cu ajutorul crivalei*. PAMFILE, I. C. 212 (cf. și Ib. 213).

5°. (Dog.) Clește de lemn al tâmplarului, teasc (DAMÉ, T. 114), *crivea*.

6°. (Băleg.) (La Moji) Lemnul aplicat orizontal, ca să înă stălpii șteampurilor. VICIU, GL.

[Plur. -vale, -vele (com. ITTU) s. -văli DAN, P. 98]. | 8: (ad 1°) *grivăli* s. f. com. MARIAN; — (Or.) *crivăli* s. a. (ad 2°) PAMFILE, I. C. III; (Munt.; cf. 6°) lemnul care se pune lângă foc, de la un perete al stănilor până la cel vecin, și pe care se pun lemnele, de se usucă (Mușita-Prahova). Com. GOLOGAN; — (Singular nou, format de la plur. *crivale*: (ad 5°) *crivăli* (crigheală) s. f. DAMÉ, T. 114, PAMFILE, I. C. 117; — *crivă* s. f. 1°. Grebla, hreapca, bucată curbă de lemn, aplicată la capătul de jos al coardei de la coasă (DAMÉ, T. 37, TDRG., CADE.), mai ales de cel care cosesc cereale, care se leagă în snop; *criveaua* servește să adune în mănunchi firele tălate.

2°. Crivală (4°). DAMÉ, T. 87. *Criveaua...* se face din două beșoane lungi, cu vârful ascuțite și prînse în alte două. Laturile lungi se mișcă într'un osiac ce le străbate drept prin mijloc. Acest osiac se înțepenește în ceva... Firele de căneap se să se învârtăscă. PAMFILE, I. C. 213. 3°. (Dog.) Crivea (5°) PAMFILE, I. C. 137. 4°. (Dog.) Unealtă prinț apol de o latură scurtă, iar criveaua începe cu care se sucește teul pentru legatul corcurilor de lemn (DDRIF. ȘEZ. IX 143). 5°. (Munt.) O parte a războiului de țesut, bătul lung, cu care se întinde urzeala la război. cf. *intinzător, întorcător, pochibeasie, răzuc, zapeș, zetcă* (DAMÉ, T. 136, PAMFILE, I. C. 275), s. acela de strâns pânza pe sulul dinalte (șăineanu, D. U.). 6°. Unealtă de țesut (H. IV 133). 7°. (Munt.; mai ales la plur. cf. H. IV 44, DDRIF.) O parte a plugului, care servește la înădrea tănăjelor (PAMFILE, A. 45), cf. *coacăliă, dric, driculeț, mână, celtoare, mănășă, slobozitor, dreptaș, strâmbar, regulator, stinghie, struneală, mutătoare, țeltoare, schimbătoare, tindeche, schimboiu, schimboasie, cecată, sabie, lășătoare, lopățică, garleafă, corloboasie* (C. C. II 149). 8°. Parte a fantăneli de care se leagă funia (cf. *crivac* 4°). La unele fantăni... prăjina nu se leagă de-a-dreptul cu capul cumpenii, ci prin ajutorul unei *crivale*. PAMFILE, I. C. 465.

— Dintr'un derivat al adjectivului slav *krivŭ* „strâmb” (cf. sârb. *krivalja* „un fel de vijă de vie”, pol. *krzywiak* „lemn strâmb”). Cf. *crivac*, *crival*.

CRIVĂT s. a. Lit. — (Mold.) Pat (H. X 47, 509, ALECSANDRI, T. 1773) portativ, cu tăblii la capete (PAMFILE, C. T. 67), în forma paturilor de la oraș (JORDAN, ARHIVA, Iasi, 1921, 190), făcut de fabrică s. de meșteri deosebiți (com. V. C. ȘOAREC, P. Neamțu). *15 crivaturi de bolnavi*. URICARIUL, XIV 219/20. *Patru crivaturi de lemn*. IORGA, S. D. VI 205. *Capitul era culcat în crivat*. DRĂGHICI, R. 26/20. *Haidă s'o aşezăm [perna] pe crivatul lui*. ALECSANDRI, T. 1732. *Doarme fata de mpărătu... înănsu în crivat*. EMINESCU, P. 184. *Așternu (= așterne), măicuță, 'a pat, Ori în pat, ori în crivat, Că rălăli m'o măneat*. MAT. POLC. 1348, cf. ȘEZ. XII 77.

[Plur. -uri și -vate. | ȘI: (Mold.) crevăt s. a. S'au culcat în crevatul său. DRĂGHICI, R. 71/a. cf. 144/a. Un crevat, cu perdelă de ponceau. C. NEGRUZZI, I 117, cf. lb. 226, II 254].

— Din n.-grec. κρεβάτι (κρεβάτι), idem, poate prin filiație slavă (paleosl. krevato, bulg., sârb. krevet), cuvânt pătruns și la Turci (krevet), Unguri (krevet) și Albanezi (krevet). CIHAC, II, 652.

CRIVĂȚ s. m. și a. 1°. Vent du Nord. 2°. Nord. 1°. Numele dat vântului (H. II 5, 50, 92, 127, 156, III 466, IV 15, 47, 68, 77, X 574, XIV 256) care (în opoziție cu austrul s. cu băltărețul) bate tare și rece, în timpul iernii, de la Nord. (H. II 55, XIV 344, HERZ-GHER. IV 246), de la Nord-Est (ZANNE, P. I 21, H. II 22, VII 174) s. de la Est (PISCUPESCU, O. 70, H. II 69, 106, 134, 208, VI 236, XVI, 16, 58), cf. secolul (HEM. 2138), (în Argeș) traistă-goală (PAMFILE, V. 54); p. ext. (rostit criveț) vânt geros, bihorel, șiez, fuș (com. ITTU, Vale-Siblu); p. gener. vânt. Rădăci anstru den ceru și aduce cu vântuța sa crivețu (= a fricu). CORESI, PS. 210. Întinzând crivețul (= aquilonem) preste nemio... BIBLIA (1688) 374. Crivețul viforoși. C. NEGRUZZI, II 73. Iarna vine, vine pe criveț călare. ALEXANDRI, P. S. Pe vântuța lor față Necontenit sânt pămîntii De-un criveț plin de gheață. lb. 263. Cad săgețile... lozind în față, 'n spate, ca și crivețul și gerul. EMINESCU, P. 242. Nu știu niciodată cât o să fie crivețul și ce o să ducă cu el. SLAVICI, P. 157. Să mă jelui vântului, Vântului, crivețului, TEODORESCU, P. P. 279. Dacă în ziua de Bobotează va bate crivețul, vor fi roade la bucate. MARIAN, SE. I 193. Criveț de munte. ȘEZ. V 11. Peste noapte, începe, nene, criveț cu spio [de zăpadă], de i-a fost tîind la spate. RĂDULESCU-CODIN, I, 266. (Mitol. pop.) Ajunseră la muma Crivețului și-o rugară să le spuie drumul. ISPIRESCU, L. 117. 2°. Miazănoapte, Nord-(Est). TDRG, Sârbii... din ceas mai din fund a crivețului carcarime... CANTEMIR, HR. 12. Armele spre criveț să-și fie înțors, adică asupra Leșilor. lb. 20, cf. 43, 147. Urmand pă hotarele cele veci... dreptă spre partea Crivețului, până în Marea Azacului... DUMITRACHE, 427. Vom specifica frustaria Țării Românești despre criveț. HASDEU, I. C. 10. Spre criveț, peste Ozană, vine Târgul Ncamfului. CREANGĂ, A. 72.

[Plur. (mai rar) criveți, criveții (RĂDULESCU-CODIN, I. 326) și crivețe. | ȘI: (Mold.) criveț s. a. TDRG; accentuat (rar) și criveț (Vale-Siblu). Com. ITTU: (Mold.) criveț s. a. H. X, 574. | Adjectiv: (Mold.) crivețean (crivețean), -ă adj. = de miază-noapte, nordic, septentrional. Crivețene nărouă. CANTEMIR, HR. 21. În parte ca aceea crivețeană, apele începând a îngheța. lb. 406. În fundul Islandei, la marginea crivețeană a lumii. HASDEU, I. C. 150].

— Din bulg. krivē, idem.

CRIVĂȚEAN adj. v. crivăț.

CRIVEĂ s. f. } v. crivală.
CRIVEĂLĂ s. f. }

CRIVEIU s. m. = griveiu (câne). H. III 118.

CRIVĚU s. m. Estropiē. -- (Straja în Bucovina) Om soldit. Com. A. TOMIAC.

— Cf. rut. kriv „strâmb”.

CRIVĚȚ s. m. și s. a. v. crivăț.

CRIVĚ vb. IV^a. Băfrec. — (Transilv.) A mânca prea mult, a se îndopa. LB.

— Poate, din slav. (sârb., rut.) kriviti „a strâmba”.

CRIVINA s. f. 1°. Ronceale, taillis, remise (de gîbler). 2°. Endroit marécageux. 3°. Terrain cultivé.

1. Desfăș de mărâcini mari, cu arbori subțiri printre ei, pădurice de arbori tineri spinoși de la coitura nisipoasă a unei ape, unde se adăpostesc iepuri și potârlnici (COSTINESCU, PONTBRIANT, DDRF.); p. ext. loc nisipos cu vegetație spinoasă (PORUCIC, T. E. 470), luncă spinoasă (BRĂESCU, M. 64); pământ foarte nisipos, dar fără pietricele (PORUCIC, T. E. 325); regiune păduroasă (lb. 329); pădurice pe prundul unei ape, unde se găsește lemne mai subțiri decât mâna (H. IV 244, cf. II 78).

2°. (Olt.) Loc umed, mlăștinos (VĂRCOL, V.), loc ierbos în care mustește apa (CONV. LIT. LIV., 166).

3°. (Olt.) Pământ lucrat, cultivat (H. IX 37, G. C. II 214); țarină și livezi cu fânuri (CLAUȘANU, V.).

[ȘI: crighină s. f. BARONZI, L. 128; — crivă s. f. = regiune păduroasă. PORUCIC, T. E. 329. | Adjective: (Olt.) crivinăs, -ă adj. Prunc crivinase = un fel de prune care se coc în Iulle. CLAUȘANU, V.; crivinós, -oasă adj. = nisipos, mlăștinos (?) Pământul crivinós se află în satul Butoești... IONESCU, M. 57].

— Cf. paleosl. bulg. krivina „cotitură” (din krivă „strâmb”).

CRIVINĂS, -Ă adj. } v. crivină.
CRIVINÓS, -OĂSA adj. }

CRIVOĂCĂ s. f. (Pesc.) = crivac.¹

CRIZĂ s. f. Crisac.

1°. (Med.) Faza gravă (schimbare dintr'o dată, în bine s. în rău) în cursul unei boale (acute); interval critic (cu manifestări violente), periculos, dar hotărâtor în desvoltarea, în bine sau în rău, a unei boale (BIANU, D. S.), „opintirea naturii să facă o prefaceare lute într'o boală” (STAMATI); p. ext. schimbare subită în starea fizică sau psihică a cuiva (vorbind de accidente nervoase, ca spasmele, isteria, epilepsia, eclampsia BIANU, D. S.) Pasiunea este o stare anormală a sufletului... și terminarea ei... constituie totdeauna o criză intelectuală și fizică, a cărei scară variază de la plâns până la nebunie. MAIORESCU, CR. I 103. Mihai Vardaru... trecea printr'o criză a sufletului. C. PETRESCU, I. 12. Criză de nervi s. nervoasă = atac de nervi. Criză hepatică.

2°. P. a. n. l. Moment critic, greu, fază primejdioasă și hotărâtoare prin care trece societatea, viața politică, comerțul, industria s. finanțele unui stat, perturbație care schimbă starea normală a lucrurilor, face mai dificilă viața (economică a) unei societăți; lipsă de afaceri, de vânzare, în lumea negustorilor, chesat; lipsă a ceva necesar vieții materiale s. celor sufletești. Criză monetară = lipsă de monedă suficientă în circulație. Criză ministerială = intervalul care se scurge de la demisia unui guvern până la formarea și instalarea celui următor. Trisă cântice ne sânt... cunoscută... trisă crize a vieții României. A. RUSSO, S. 112. Criză de conducători, de oameni mari, de caractere. Epocă de criză a romanului, a poeziei.

[ȘI: (formă grecescă) crisis și s. f. POLIEZU].

— N. după fr. (lat. crisis, din gr. κρίσις „decizie”, dela κρίνω „despart, separ”). Cf. critic.

CRIZALIDĂ s. f. (Zool.) v. **crisalidă**.

CRIZANTÉM s. m. (Bot.) v. **crizantemă**.

CRIZANTÉMĂ s. a. (Bot.) *Chrysanthème*. — (*Chrysanthemum indicum* și *Chrysanthemum sinense*). — Plantă de grădină, care înfloarește toamna târziu și are niste flori mari și frumoase de diferite culori, numită de popor tufănică, cătăline, dimițrițe, flori-de-iarnă, gura-paharului, aurata, mărgărita, roman, romanță-mare, salomii galbene, tătăișe, tătăiși. PANTU, PL.² *Își pături una peste alta oripile limonoului brodat cu crizanteme ruginii*. I. TEODOREANU, M. II 15. [Și: **crizantem**, (Transilv.) **crisantim** (alb) s. a. BUL. GRĂD. BOT. V, 56]. — N. din fr. (din gr. *κρίσος* „aur” și *άνθος* „floare”).

CROĂFENĂ s. f. (Cul.) *Soufflé*. — (Germanism, în Transilv. și Banat) Gogoasă (9). *Ceale mai alese pasteturi, turte, croăfene (perisoare)*. TI. CHINDEAL, F. 446. [Și: **crăfnă** s. f. (Munții Apuseni) Com. ȘT. PAȘCA, **crăpfănă** s. f. (Brașov), **croăpână** s. f. JAHRESBER. X 184]. — Din germ. *Krapfen*, idem. Cf. dubletele **eraflă** și **crăfnă**.

CROĂJNĂ s. f. v. **erosnă**.

CROĂMBĂ s. f. v. **eloambă**.

CROĂMPĂ s. f. v. **crampen**.

CROĂNCĂ s. f. (Ornit.) v. **erone**.

CROĂPĂNĂ s. f. (Cul.) v. **croăfenă**.

CROĂSNĂ s. f. v. **erosnă**.

CROĂT, **-Ă** subst., adj. *Croate*.
P. Subst. Locuitor din Croația.
2. Adj. De origine din Croația; al Croaților.
Limba croată.

[Pronunț. *cro-at*. | Și: (ad 1^a, Transilv., din ung. *horvát*) **horvăt**, **-ă** (†) subst. LB.; (ad 2^a, Transilvania) **horvătesc**, **-ească** (†) adj. *Țara horvătescă*. LB. | Adverbe: **croătește** (pronunț. *cro-ă-șe*) = ca Croații, în felul Croaților. *Vorbește croătește*; — **horvătéște** (†) LB.]. — Din fr. *Croate* și din germ. *Kroate*, idem.

CROAZEĂ † s. f. *Croaice*. — (Franțuzism adus de modă și dispărut de-odată cu ea) Un fel de stofă țesută în patru țete. *Rochie... de croază sau de peneal*. GOLESCU, I. 43. *Fermea de croazea peneal*. FILIMON, C. I 763. [Pronunțat: *cro-a-*. | Rostit și *croază*]. — N. din fr. (propriu: „încreștat”).

CROCHÉT s. a. *Croquet*. — Joc (englezesc) cu bile de lemn care se bat cu un ciocan de lemn cu roadă lungă, urmând, pe sub arcuri înfipite în pământ, un anume drum într-o polană întinsă. *Partidă de crochet*. VLAMUȚĂ, D. 53. *Jocul copilii crochet*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, V. ROM. II, 225. *Pe paștea unde se juca crochet...* C. PETRESCU, I. II 242. [Plur. *-cheturi* și *-chete*]. — N. după fr. (din engl. *croquet*).

CROCHIU s. a. (Pict.) *Croquis*. — (Franțuzism) Schiță, care indică în câteva linii trăsăturile principale ale unei figuri, care redă aspectul ge-

neral al unei opere de artă; p. ext. reprezentare schematică a unui obiect; planul sumar al unei opere literare sau istorice. *Așa se fac crochiurile militărești: ici o pată, dincolo o roată de tun*. D. ZAMPFIRESCU, ap. TDRG. *Virtuositatea acestui original humorist este însă în partea descrisă a crochiurilor sale*. B. DIANU, CURENTUL, III, 1930, 3 Oct. *Crochiu istoric*, ib. 1931, 25 Ian. [Plur. *-chiri*, pronunț. *-chi-uri*].

— N. din fr.

CROCUIB s. a. Trou dans la terre. — (Vâlcea) Groapă în pământ. VĂRCOL, V.

CROCMĂLĂ s. f. v. **crohmălă**.

CROCNET s. a. v. **croceani**.

CROCODIL s. m. (Zool.) *Crocodile* (Crocodilus vulgaris). — Reptilă amfibie de forma unei șopârle uriașe, puternică și foarte mănecioasă, care trăiește de-a lungul fluviilor din țările tropicale și mai ales în apele Nilului, cf. aligator. *Au fost și crocodili, care sânt și în Nilos*. HERODOT, 103, cf. 10, 112, 221, 269. *Bietul copil era ocolit de didighăile cele mai urite din lume: câni... urși, lei, crocodili*. RETEGANUL, P. III 30. (După fr.) *Lacrimi de crocodil*: ipocrite, prefăcute. [Plur. *-dili*. | Și (cf. sârb. *korodil*) **corcodil** † s. m. (plur. *-delli*) *Târătoarele ce să târăse pre pământ: pisica și șoarecele și corcodelul cel de pământ și câte-ă samănu lui*. BIBLIA (1688) 77/2].

— N. intrat în limbă în diferite timpuri pe diverse căi: grec. *κροκόδειλος*, lat. *crocodilus*, slav. *krokodilŭ*, idem.

CROH s. a. v. **groh** și **eruh**.

CROHMĂL s. a. v. **crohmălă**.

CROHMĂLĂ s. f. *Amidon*, *empois*. — (Mold., Bucov.) Serobeală albă, steare, amidon. *O brosură încălțătoare mesteșugului de a face... pâine și crohmălă de cartofe*. C. NEGRUZZI, I 3. *Se rășnește cafea prăjită, se piscază crohmălă*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 43. [Plur. (rar) *-măle*. | Și: **erocmălă** s. f. BARONZI, L. 161, TDRG.; **crohmălă** s. f. DDRF.; **erocmălă** s. f. DDRF.; **crohmălă** s. f. TDRG.; **crohmăl** s. a. HERZ-GHER., M., IV 246. | Adjectiv: (rar) **crohmălós**, **-oasă** adj. BĂRCIANU. | Verb: **crohmăli** (**crohmoli**, **croemoli**, Com. POPOVICI) vb IV^a = a scribi (rufe). HERZ-GHER., M., IV 246; (cu part. a. d. j.) **crohmolit** (negativ: **nerochmolit**), **-ă** = scribi; fig. rigid. *Figura asta cucioasă, originală și crohmolită a boierului tinutaș*. C. NEGRUZZI, I 236.]

— Din rut. **krochmáli** (germ. *Kraftmehl*), idem.

CROHMĂLI vb. IV^a }
CROHMĂLÓS, **-OASĂ** adj. }
CROHMEALĂ s. f. } v. **crohmălă**.
CROHMOALĂ s. f. }
CROHMOLI vb. IV^a }

CROHÓS, **-OASĂ** adj. v. **eruh**.

CROI vb. IV. 1^a. *Couper* (en morceaux); (se) *fen- dre*. 2^a. *Entailler, inciser* (la chair), *tâtoyer*. 3^a. *Battre*. 4^a. (Se) *frayer une voie*. 5^a. *S'enfuir*. II. 1^a. *Couper, tailler* (une étoffe, un vêtement). 2^a. *Faconner, confectionner; former, modeler*. III. 1^a. *Es-*

quisser. 2. Faire un projet, un croquis, un plan; projeter (fig.) 3. Inventer (des mensonges). 4. Induire.

I. 1. Trans. (Vechiu și regional) A tăia (în buciți), a ciunți (o bucată dintr'un întreg), a îmbucătăți, a ciopârți, a fragmenta. *Trupurile sale cu cuștele crua. VARLAAM, C. 261/5. Și-l... croiră cu cuștele și-l legară la patru pari înținu și dedesupt îl fripeară cu focu. DOSOFTEIU, V. s. 170/5. A croi (un neap de pâne) = a tăia HERZ-GHER, M., IV 246. | P. ext. Trans și refl. A (se) sfărteca, a (se) rupe (o bucată dintr'o stofă s. piele); a (se) crăpa (un zid), a (se) sparge (un geam). *Zidul s'a croit (= s'a crăpat) POLIZU. Geamul s'a croit (de lovitură) pe trei locuri (= s'a spart). CIAUȘANU, GL. I-a croit capul în două, lb. Roșcatul (un câne) țină croaie o sușină din blana mea și jucea cu dânsa mormâind. N. BOGDAN, ap. TDRG.**

2. † Trans. și refl. A face tăieturi (mai ales de cuțit) pe corp, a brăzda pielea s. carnea trupului cu tăieturi, a tatua. *În fâpi ascuțite îi aruncară, de să croiră cumplit, DOSOFTEIU, V. s. 28. Croindu-și carnea, cum era la păgâni, nu-i putu... nemica folosi, lb. 28, cf. 61/5.*

3. P. anal. A face (cu lovituri de nuia s. de biciu) vânătăi s. dungi pe pielea corpului omenes s. al animalelor; p. ext. (complementul e o ființă s. obiectul cu care se lovește) a lovi cu putere pe cineva (mai ales cu un obiect subțire: nuia, biciu, com. FURTUNĂ), a bate pe cineva (m. ales cu bățul s. cu biciul). *Pietrele s'ntorcea, de-i croia și hainele le spârgea, DOSOFTEIU, V. s. 29. Începură în lung și în lat a-l măsură, a-l croi și a-l scărpa. TICHINDEAL, P. 110. Căii (șergând) la pas și surugii croindu-le cu biciu la dungi beșcate, pe spinare, GHICA, s. 241 ap. TDRG. Tică-lou!... poruncește să-mi croiască tot drumul cu un harapic. ALECSANDRI, T. 50. Chloci celei îngâmfate... Un biciu bun să-mi croești. OLLĂNESCU, H. O. 257. Acuși vine varga din coardă și că croese, de că merg petecele! CREANGĂ, A. 38. Când îi croește odată cu sabia pe la mijlocul pântului, îi și zboară capul, lb. P. 226. Ca dracul se'ntefeste și 'nă o palmă-mi mai croește. CONTEMPORANUL, II 760. Începură a croi pe Jidani, SEZ, I. 206. Prinde [= Începe] a-mi croi... și dă-i, până se rupe ciomagul, lb. I. 264. Eu îi dau zamă de pește, El cu biciu' mă croește. MARIAN, SAT. 5. (A b-sol.) N'apucară să sfărțeau bine corbele și unde începu să-i croiască cum se cucine. GCR. II 350.*

4. A tăia, a deschide, a (-și) face și a urma un drum (înălțurând piedicile). *Ursan năval' s'aruncă în neagra Tătărine, Croind o părție largă prin deasa ei mulțime. ALECSANDRI, P. III 290. Acel soare co-și croește cărarea strălucitoare Numai pentru mine ează lumina înodlitoare. KONAKI, P. 265. (Fig.) Scriitor care... și croește singur o cale nouă, necălătoare de nimeni... VLAHUȚĂ, ap. TDRG.*

5. (Complementul e „fuga”, construit uneori cu prep. „la” și „de”) A porni cu zorul (RĂDULESCU-CODIN, I. 121), a o tuli, a o rupe (la s. de fugă), a o lua la sănătoasa, a fugi (II) repede (pe locuri neumblate, decît apucând un drum nou pe distanța cea mai scurtă) spre a scăpa de o primejdie. Cf. HERZ-GHER, M., IV 246, CIAUȘANU, GL. (Cotolul și vulpea) *croindu-o la fugă spre pustie amândoi, Tocmai în crâng se opriră o se uita înapoi. PANN, P. III 55. Croește fuga, să nu-i mai auzi rădând. CONTEMPORANUL, I. 292. Țiganul... o croește la pădure. lb. 803, cf. lb. 292, 688. Am croit-o la fugă spre Humulești. CREANGĂ, A. 58.*

După ce s'au despărțit Solomon de (h)jargași, au croit-o prin pădure. SBIERA, P. 116. Românașul o croi la fugă. RĂDULESCU-CODIN, I. 121. El (lupul) a croit-o de-rale 'n tușiș. H. II 31. A croit-o (de fugă) peste miriste. CIAUȘANU, GL.

II. 1. P. Trans. și spec. (Complementul e o stofă, pânză, piele, etc., p. ext. obiectul înșus confecționat din acestea) A tăia cu foarfecele (m. rar cu cuțitul), după măsură, buciți potrivite, spre a confecționa îmbrăcăminte (haine, rufe) s. încălțăminte. *Kroičsk. ANON. CAR. Bunicul... croind oște o pereche de opinci... CREANGĂ, A. 24. Nu se croește cămeșă sâmbăta, că moare aceli ce o purta-o. SEZ, II 196. Mumă-sa pânză-i croia. DOINE, 15. Hainele se croese după măsură. PAMPFILE, I. C. 346. | Absol. Ea coase bine, dar nu stie croi. TDRG. Unul croește și altul cărpește, se zice despre cei îndemânatici. ROMÂNUL GLUMET, I. 44. | Intrans. (construit cu prep. „de”) A croi de haine. COSTINESCU, § P. anal. (și despre alte obiecte, unelte). *Eu sânt lemn de treabă... Că pe mine mă clopesc și iconițe croesc. JARNIK-BĂRSEANU, D. 508. Meșterii mă țarguesc, Icoane mă curuesc. VICIU, COL. 108. | Fig. (Despre judecători) A croi din bucată = a osândi pe cineva fără a aplica legile. COSTINESCU.**

2. P. ext. A face, a confecționa (o haină) după măsură, a da o anumită formă unei haine, a modela, a fasona. *Cămiri trei plina avea de haine scumpe, Pe toată ziua înăd croia la straiș nouă, C. NEGRUZZI, II 237. I-am croit... Vestmânt lung pând'n pământ. GCR. II 326. O! croeste-o [cămășă] cătunească. RETEGANUL, TR. 63. A croi din nou = a reface. PONTBRIANT, § P. gener. (Complementul nu mai e o îmbrăcăminte) Trans. și refl. A (se) forma (o limbă), a (se) înjgheba; a (-și) crea (un nume s. o situație); a modela, a fasona, a face. *Vrea... să-și croiască un nume. ALECSANDRI, P. III 327. Nu se croește nici o limbă după ascumea țipar. MAIORESCU, CR. II 206. L-am croescu cu cheltuială, cu durere; de-acum să și-o croiască [viața s. soarta] el singur. I. NEGRUZZI, I. 29. Pentru oamenii săraci și crupși fatal umilășelor, natura or fi trebuit să-i croiască un sistem nervos mai din top. VLAHUȚĂ, N. 16 ap. TDRG. Pe mine m'ai blăstămat, în temniță m'ai băgat, Ți-ai croit marcă păcat! HODOȘ, P. P. 136. # Cum apucă de se croește, așa se rupe = cum e cineva din iapa lui, așa rămâne până la moarte. CIAUȘANU, GL.**

III. 1. A schița, a însemna (cu creta s. cu creionul) pe o bucată de stofă, (pânză, hârtie, carton, etc.) dimensiunile și forma buciților de tăiat cu foarfecele (s. cu cuțitul) spre a servi la confecționarea îmbrăcămintei. | P. ext. A măsura și a indica prin semne locul pe unde trebuie să se curme s. să se taie materialul de construcție (platră, trunchin, etc. Viștea ungurească J. Cojocna). Com. ITTU. *Picturăș lui Manole croiau, crețeau, ciopârțeau. ODOBESCU, II 513. Croește mai întă [trunchiul], că te-ajungem cu curmatul! Com. ITTU. | A indica pe teren (cu semne s. șasturi) dimensiunile și forma bazei unei clădiri; a împărți (un teren), a rupe (o postată). „a se căpu de material pentru o zidire, a pune temelii unei case” (COSTINESCU). *Se apucă [șredinarul] de croi din nou, și în șase săptămâni abia putu face ceva care să mai semene a grădină [de flori]. INSPIRESCU, L. 153. Mândră țărălă că-mi croia. MATESCU, B. 7. [Șapătorii] croese a. rup altă postată. PAMPFILE, A. 80. Unii gospodari, înainte de a croi marginile șurii, fac un țarc mic de nulete. lb. 211.**

2. A proiecta, a schița planul, a face crochiul unei clădiri. *Până-n zori de zi Mie să-mi croești și să-mi isprăvești Peste Marea Neagră Un pod de aramă.* TEODORESCU, P. P. 413. *Haideți azi să aorăm, Biserica s'o croim.* MARIAN, SAT. 236. | A ridica, a construi. *Cu meșteri nu te-ai loomit, Dar ci singuri au venit, Alădă casă fi-au croit.* MARIAN, I. 241. | Fig. A plănui, a pune la cale, a proiecta. *Așa s'a croit asta.* POLIZU. *A-și croi planul cu deplână sădărire.* KONAKI, P. 290. *Toți croiesc, fac și prefac, Cu să ne vie de hac.* ALECSANDRI, T. 39. [Deputații] *aduc legi d'afară, căci pe la noi nu prea ne taie capu' cum să le croim.* JIPESCU, ap. TDRG. *Cantemir croind la planuri din cuște și pahară.* EMINESCU, P. 177. *Răpirea... copilului se poate întâmpla numai înainte de a-i fi croit Urzitoarele ursita.* MARIAN, NA. 93.

3. Fig. (Cu complementul — uneori neexprimat) — „la minciună” A născoci, a inventa, a spune minciuni. *El tot minciuna croia.* DONICI, F. II. 42. *Pe'ntr'egul croește la minciuni.* C. NEGRUZZI, II 203. *Da late le croește badea Talpă-Lată!* ALECSANDRI, T. 633, cf. 1048. *Când... vei auzi că încep a croi câte una mai deochiată, tu să mă tragi de mâneca hainei.* ODOBESCU, III 46. *Îndată mi-o croi că asta este după scrierea cea nouă.* JARNIK. *În față una-ți vorbește și în dos alta-ți croește.* PANN, P. III 63 (cf. ZANNE, P. II 134).

4. (Neobșnuit) A lăduce, a scoate (prin raționament), Av cerșat să-l pună Domn la Moldova... dară nu l'a au sfeltit; aceasta o croiesc de acolo, că în 1537... Domn se află a fi penșenierul croitului Ferdinand. ȘINCAL, HR. II 199.

[Ș]: **cr** urub vb. IV; — **curui** (curăi) vb. IV = a croi; a lovi, a bate. *C'o bătă mare Curăel peste spinare.* VICIU, S. GL., cf. VAIDA, CABA, S. 88. | Adjectiv: **croit**, -ă (ad I 1°) *Fu croită și zdumnică și fript pe grătari.* DOSOFTEIU, V. S. 55; (ad II 1°) *Un teac de sumane croite... astepta cusutul.* CREANGĂ, A. 62; (ad II 2°) *Jachete croite... pe măsura lor.* C. NEGRUZZI, I 105. *Puşcă... uşoară, croită și compănată chiar după trupul și după puterile mele.* ODOBESCU, III 22. (Fig.) *Scend... înadins croită (= pusă la cale) pentru împărătească simulacră.* Id. Ib. III 69. *Vădană, cu rochița gălbioară, Croită pe tălpoară.* TEODORESCU, P. P. 332. (Fig.) *Căfelii... aveau... urechi mai subțiri și mai bine croite (= fasonate).* ODOBESCU, III 42. *Era... femeie înaltă și bine croită (= volnică, chipeșă).* SLAVICI, V. P. 3. (Ad III 4°) *Minciuni... croite așa de-a'ntr'egul.* ISPIRESCU, U. 121. | Abstracte: **croire** s. f. = acțiunea de a croi. LB.: — **croit** s. a. = meseria, arta de a croi. A înceat croitul; — **croială** (curăială, la Frata-Transilv., com. V. BUCUR) s. f. = croire; felul cum e croită o haină (HERZ-GHER, M., IV 246; plan (al unei construcții); fig. (Transilv.) minciună mare (PAȘCA, GL.); machinațiune; lovitură, bătaie. (Ad I 4°) [Apa] *cu cât curge, are croială (= își face drum), Cu-atăl mai multă a da la toți.* ZILOI, CRON. 336. *Lăundu-se după croiala unor palaturi întortochiate ce căzuse în Egipt.* ISPIRESCU, U. 116. Fig. (ad I 3°) *Incepă să care cu pumnii după ceață lui bietu' Sfântu Petre... Ostentă de atdă croială, se opri.* MUSCEL. (Ad II 2°) *Tu știi să potriviești croiala după modă.* C. NEGRUZZI, II 190. *Văd, de pe croiala hainelor tale și de pe graul limbei, că ești străin.* URICARIU, VII 75; — **croitoră** s. f. = tăietură cu foarfecile în materie (tesătură); haina s. materia croită (LB., COSTINESCU). *Este un croitoriu și*

croește o croitoră Fără un pic de tăietură [= până în războiu]. GOROVEIU, C. 279; — (sărb., bulg. kroj) **croiu** s. a. = croială (BARCIANU, HERZ-GHER, M. IV 246). *Era o stofă scumpă, un crois elegant.* AGARBICEANU, L. T. 79. | Instrument: **croitoare** s. f. = cuțit lat, cu vârful îndoit, cu care se croiește pielea pe o scândură de lungimea unui metru și lățimea 4 dm (LIUBA-IANA, M. 126). Se întrebunțează mai ales de ciobotari (Com. MARIAN).

— Din slav. **krojiti** „a tăia, a croi” (și cu sensul de „a plănui; a intenționa”; bulg. *krojă*, sărb. *krojiti*). Cf. **croitor**.

CROIALĂ s. f. v. croi.

CROISLOG s. a. (Băieș.) *Overture faizant com-muniquer deuz galeries de minea.* — (Munții apseni) O spărțură de dimensiunea unui metru, care face legătura între două galerii din mină, supra-puse. Prin ea se aruncă piatra reșca, care apoi se scoate cu răznelă din mină. PAȘCA, GL.

— Cuvânt de origine germană, care conține în partea finală elementul *Schlag* „deschizătură, spărțură”. Cf. **durșlog**.

CROITŌR s. m. I. 1°. *Découpeur.* 2. *Tailleur.* II. *Cerambyz credo et heres.*

1. Cel care taie, tăietor. Cf. **croi** (I 1°). # *Fiecare pentru sine, croitor de pâine* (CREANGĂ, P. 187, cf. ZANNE, P. IV 49, MARIAN, NA. 655, 845) = fiecare își taie partea sa de pâine, își vede de interesele sale.

2. Spec. Meșterul (mai ales cel de la oraș, HERZ-GHER, M., IV 246) care croește și coase haine. La oraș se face distincție între **croitor de bărbaji** s. **bărbătesc** și **croitor de femei** (s. **de dame** POLIZU). **Croitoriu** = cusetoria de haine. MARDARIE, L. 227 (Ib. 162). **Croitor** = saltor (= sartor). ANON. CAR. *Ciobotarii, croitorii, blănariii.* LET. II 345. *Lei 10 de la staroste de croitori.* RĂȘCANU, L. 16. *Să facă... croitorii steaguri.* ALEXANDRIA, 26. *S-au găsit slujbă la un croitoriu.* BARAC, T. 10. *Găsi o asemenea mălădarie și o și duse la croitor.* ISPIRESCU, L. 309. *Vest-mânt lung Până-n pământ, Croitor croitu-l-a, zugrav zugrăvitu-l-a.* TEODORESCU, P. P. 52. | Spec. Numa... nămește [pe nevasta care a cusut schimburiile mirelui] **croitoriu**, MARIAN, Nu. 347. | (Joc de cuvinte) *Nu toți sunt creatori, ci croitori.* C. NEGRUZZI, I. 255.

II. (Entom.) Insectă (H. IV 54. 85, V 380, IX 122, 473, XI 96, XI 517, XII 158, 238, XVI 30) din familia strălucului, care trăiește pe stejari bătrâni și pe cei de curând tăiați; are coarne lungi și acestea, dimpreună cu capul și fălcile, au forma unor foarfec de croitor (MARIAN, INS. 98), gornic (Ib.).

[Ș]: (în Nordul Transilv.) **croitor** (iu) s. m., LB.; **curuitor** s. m. VAIDA. *Toader croitor* (a. 1652). BUL. COM. IST. IV. 15. | Feminine: **croitoreasă** s. f. = femeie care se îndeletnicește cu meseria de a croi s. de a coase (rufe, haine); cusătoreasă (cf. IORGA, S. D. VIII 98). *Aduse o croitoreasă cu zina.* C. PETRESCU, C. V. 109; — **croitorită** s. f. = a) (Mold., Bucov.) croitoreasă (mai ales) dela oraș (în opoziție cu cea de la sat, numită **nemțoaică**). HERZ-GHER, M., IV 246; b) (Munt.) nevastă de croitor. | Verb (rar) **croitor** IV^a = a se îndeletnici cu meșteșugul de a croi. TDRG.; (cu abstractul) **croitorit** s. a. = croitorie (II. XVII 235). | Abstract și local: **croitorie** s. f. = meșteșugul croitului de haine

(IL II 62, 146, 168); prăvălia s. atelierul unde se lucrează și se vând haine, cf. abagerie (IL IX 28). *Vreau să se facă o școală, unde să înveți fețele, nu carte multă, ci mai cu seamă cusătorie, croitorie.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 247. | A d-jectiv: **croitorésc, -ească** = de-al (s. în felul) croitorilor, de croitorii. *Mâncă numai raii croitoréști cu ochii la ceafă.* BARONZI, L. 86, cf. și ZANNE, P. IV 99).

— Derivat din **croi**, cu suf. -**îter**.

CROITOARE s. f. v. **croi**.

CROITOREĂSA s. f.

CROITOREȘC, -EASCĂ adj.

CROITORII vb. IV*

CROITORIE s. f.

CROITORITĂ s. f.

CROITURĂ s. f.

CROIU s. n.

CRÔJNĂ s. f. v. **croșnă**.

CROM s. n. (Chim.) *Chromc.* — Corp simplu, metalic, foarte vârtos, de culoare argintie, care joacă un rol important în metalurgie. [Familia: **crómic, -ă**, adj. *Acid crómic.*]

— N. din fr. (<gr. χρῶμα „culoare“).

CROMĂT s. m. și adj. (Chim.) *Chromate.*

1°. S u b s t. Sare formată prin acțiunea acidului crómic asupra unei baze.

2°. A d j. Care conține crom. *Oțel cromat.* CADE.

— N. din fr.

CROMĂTIC adj. și s. f. *Chromatique.*

1°. A d j. De culoare, în ce privește culoarea. *Satană... se găsește în aceeași situație cromatică* [=negru] cu *Țiganii*... IORGA, L. II 480. | S u b s t a n t i v a t. *Cromatică* = știință despre prepararea și întrebuințarea colorilor. *Chromatică populară română*, de S. Fl. Marian.

2°. (Muz.) Compus dintr-o serie de semitonuri succesive. *Gamă cromatică.*

— N. din fr.

CROMATISM s. m. *Chromatisme.* — Colorare, coloratune.

— N. din fr.

CROMOFOTOGRAFIE s. f. *Chromophotographie.*

— Fotografie a colorilor.

— N. din fr.

CROMOLITOGRAFIE s. f. *Chromolithographie.*

1°. Procedeu prin care se imprimă, prin litografie, deseneuri în mai multe culori.

2°. Tabloul sau portret obținut prin acest procedeu. *Pânza sârnată o cromolitografie prostută.* I. TEODOREANU, M. II 40.

— N. din fr.

CROMOTERAPIE s. f. (Med.) *Chromothérapie.* — Tratament (al unor boale) prin radiațiuni colorate.

— N. din fr.

CROMOTIPIE s. f. *Chromotypie.* — Imagine în culori obținută prin procederi tipografice.

— N. din fr.

CRÔNTALER † s. m. v. **crontaler**.

CRONC! Interj. *Cronc!* — Interjecție onomatopelică, care imită strigătul corbului, *clonc!* *Aude numai cronc! cronc! prin văzduh și un coșcogea corb se lăsa spre el.* ȘEZ, II 55.

— Onomatopee. Cf. **croacăl, croncau**.

CRONC s. m. (Ornit.) *Corbeau.* — (Maramures) Corb, **clonc**, **croncau**, **croncau**. *Cine strică dragostii dulci, Căre-î carnea cronci'n haclu, ȚIPLEA, P. P. 20. *Hei, corbule, Hei, croncule!* T. PAPAHAĞI, M. 88. [8]: **croacă** s. f. (Ornit.) = (Transilv.) cioară, cf. **cloncă**. *S'o'arșit o croncă neagră și cară cu via'ntreagă.* MĂNDRESCU, L. P. 72.]*

— Substantiv postinterjecțional derivat din onomatopeea **cronc**.

CRONCĂI vb. IV* v. **croncăni**.

CRONCĂN s. m. (Ornit.) 1°. *Corbeau*, 2°. *Vautour*, 3°. Nom générique des oiseaux rapaces. 4°. *Haridelle*.

1°. (Transilv. și Bucov.) Corb, MARIAN, O. II 15; pulă de corb (JAHRESBER. VII 420, XII 135, 152, POPOVICI, R. D. 165). *Atât de cătră Românii din Bucovina, cât și de cătră cei din Transilvania se mai numește corbul, însă numai foarte rar, încă și...* **croncau**, MARIAN.

2°. Vultur. *La stăna unde bacii' moțcă, lupii și croncații apără turma.* JIPEȘCU, ap. TDRG. *Arăca sau păjura... s'ar unui românește croncau.* MARIAN, O. I 152. *Să mă mânduce lupii și croncații, O'apă vor dumanii.* PAMFILE, C. T. 58.

3°. (Munt.) Nume dat, în general, tuturor pasărilor răpitoare mari (care croncănesc), dar mai mică decât vulturul. *Dușman' stricin te ciocăne' a cap; ea cioarile, croncații și vulturii stărcul.* Id. Ib. *Șoimii și vulturii, Cloncații și corbii.* POP. Ib.

4°. Fig. (Prin Dâmbovița) Calificativ dat unui cal mare și slab, gârbovit de bătrânețe. CALUL, 65.

[8]: **corcăn** s. m. (Ornit.) = (Transilv., Banat, Oltenia, Munt.) **croncau** (DR. IV X 1328), corb (Corvus frugileus, DENSUSIANU, T. H. 57, H. V 417), **coroia** (H. XVIII 34); vultur (H. II 253, 319, VII 260) de găini (H. XVIII 174), șoim (H. VII 481). *Korkon* = corvus, ANON. CAR. *Românii... din Banat... numesc pe... corb încă și corcau.* MARIAN, O. II 16 (ib. 26); — prin schimb de sufixe: **croncăr** s. m. (Ornit.) DDRF.

— **croncau** s. m. (Bucov., Mold., Transilv.) MARIAN, O. II 15, JAHRESBER. XII 135, 155, 161; — **crancau (crancau)** s. m. = (Transilv.) **croncau**, corb (MARIAN, O. II 15); (Transilv., Bucov.) cioară (MARIAN, O. II 26, Com. A. TOMIAC, Straja); fig. poreclă dată Țiganilor: cf. **cloncă**, **cloncău**; p. ext. (în Mold.) calificativ dat unui om fără căpătălu, țărăle-brău (ION CR. VI 217), flacău care umblă chiulind, cântând pe ulitele satului (ȘEZ, II 225); spec. crainic (ib.); (în dispreț) calificativ dat de către munteni „pădurarilor și plășilor boieresti care-î chiamă la „boieresc”, făcând o gură căt o sură” (ib.); (Muntenia, peiorativ) slujbaş mare în grad în ierarhia administrativă. *N'ai căzut niste crancaii (= Țiganii) trecând pe drum?* Com. TOPAN, Bilea.

Un crancau bătrân, Alb ca un fund de ceană... MARIAN, SAT. 295, ap. TDRG.; — (cf. **crancau**) **crancau** s. m. (Ornit.) = (Bucov.) cioară, Com. A. TOMIAC, Straja.]

— Derivat din onomatopeia **cronc**, cu sufixul **-an**. (Cf. bulg. *krakon* „corb”, slov. *krakar* „corb”).

CRONCĂNEALA s. f. v. **croncăni**.

CRONCĂNI vb. IV^a. 1^a. *Croasser*. 2^a. *Gémir*. 3^a. *Déchirer*. 4^a. *Fidâncr*.

1^a. A scoate strigătul caracteristic corbului, cloarei s. vulturului (MARIAN, O. II 16, H. IX 406), a cloareii. *Auzi vulturul croncănind în limba sa cea pădurească*. ODOBESCU, ap. CADE. [Miază-noaptea] *croncăni jalnic de douăsprezece ori*. EMINESCU, U. 24. *Corbii croncănind Alergă stol*. COȘBUC, H. 148, cf. POMPHILIU, H. 78, ALEXICU, L. P. 19, MĂNDRESCU, L. P. 38, ȘEZ, II 36, IV 9, RETEGANUL, TR. 57. *Ca cloara mai bine, nimeni nu poate croncăni*. GOLDESCU, ap. DDRF. *Un corb... le tot da ocol, croncănind*. ISPIRESCU, L. 87. *Iată, mări, că-nt' un nor El zărea un corbușor. Ce pe sur tot croncănea și din aripi tot bătea*. ALECSANDRI, P. P. 141 (cf. 146, 251). *Ciorile când croncănesc La zavatic se găduac*. ZANNE, P. I 417. *Neagră corboaică, ce-mi croncănești!* DIACONU, P. 80.

2^a. P. ext. (Despre oameni, în dispreț) A scoate strigăte nearticulate s. cuvinte fără sens. *Ce tot își și croncănești, Inima de-mi amărăști?* SEVASTOS, P. 81.

3^a. TRABS. (Despre corbi s. vulturi). A sfâșia cu ciocul (în timp ce croncăne). *Ducă-i coragi!* (= corbii) *carnea'n fași*. *Acol' să i-o croncănească*. ION CR. III 113.

4^a. INTRAUS. (Mold.) A umbra de geaba. ION CR. II 55.

[Ind. prez. pers. 3: *croncănește* și, pe alocuri, *croncăne*.] ȘI: **croncăni**, **croncăni**, **croncăni**, **croncăni** vb. IV^a; — (derivat din *croncă*; prin Mold. și Maramureș) **croncăi** vb. IV^a. MARIAN, O. II 16, T. PAPAHAĞI, M. 88, (Ad 1^a) *Corbul... de trei ori croncăind...* CANTEMIR, IST. 82. *Un nor de corbi fâlfâie pe d'asupra croncăind*. BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 570, cf. ALECSANDRI, P. I 10, III 120, SBIERA, P. 59, ȘEZ, I 109. (Ironic, vorbind despre Țigani) „*Știi ceva, măi Țiganc?*” — „*Nu știu*”, *croncăi el*. SBIERA, P. 73; (ad 4^a) ION CR. II 55; — (Mold.) **crângăi** vb. IV^a. (Ad 1^a) *Corbul din răfel copaciului crângăia*. CANTEMIR, ap. DIHF. [Stratocamila] *catolohia poeticească prin multă croncăi crângăi*. CANTEMIR, IST. 42. | A bstracțe: **croncă (n) ire** s. f., **croncă (n) fi** (**croncăi**), **crângăi**) s. a. *Croncăiul corbului lăudăru*. CANTEMIR, IST. 83. *Crângăiul corbului* lb. 42. *Croncăiutul ciorilor*. MARIAN, CR. 63; **croncăi-tură** s. f.: — (Formație personală) **croneț** s. a. *Veni un corb zburând cu crocneț*. COȘBUC, P. 132. | Adjectiv: **croncă (n) ițor**, **-oare** = care croncănește, eloncănitor. *Corbi croncănitori*. ALECSANDRI, P. III 8. *Cărduri de corbi negri cu zvon croncănitor*. lb. 341.]

— Derivat din *croncăne*. Cf. *eloncă(n)l*.

CRONCĂNI vb. IV^a }
CRONCĂNITURĂ s. f. } v. **croncăni**.

CRONCĂR s. m. }
CRONCĂU s. m. } (Ornit.) v. **croncăni**.

CRONCONI vb. IV^a v. **croncăi**.

CRONCĂ s. a. v. **cronică**.

CRONCĂ, **Ă** adj. (Med.) *Chronique*. — (Despre boala, în opoziție cu *acut*) Care ține multă vreme, îndelungat, de care nu te mai poți vindeca. *Boală cronică* = (pop.) învechită, fără leac. *Gâlceaga lungă utocina este cu boala cronică*. CANTEMIR, IST. 34. *Un guturalu cronic*. *Bronșită cronică*. [ȘI: (<gr.) **hrônle**, **-ă** † adj.]

— N. după fr. (lat. **chronicus**, -a, -um, din gr. χρόνος „timp”). Cf. **cronică**.

CRONICĂ s. f. 1^a-3^a. *Chronique*.

1^a. Povestire istorică, în care se expun (fără critică, une-ori naïv) după epoci, în ordinea timpului, evenimentele din viața unui popor; p. ext. cartea, scrierea care cuprinde asemenea expunere, cf. *anale*, *letopiseț*. *Cum spune cronică leșască, mai mult de 7000 de călări... n'au avut*. LET. I 216. *Negruzzi șterge colbul de pe cronică bătrâne*. EMINESCU, P. 179. *Cronică rimată* (IORGA, L. II 87), în care expunerea se face în versuri.

2^a. Articol al unui ziar (s. al unei reviste) în care se relatează noutățile importante ale zilei (s. ale lunii, etc.) în legătură cu viața politică, teatrală, muzicală, literară, radiofonică, financiară, etc.: s. p. ec. (DIACONU) titlu de rubrica cu astfel de articole în ziare s. reviste (MOLIN, V. T. 28). *Cronică weekend* a ziarului *Patria*. VLAHUȚĂ, D. 168.

3^a. *Cronică scândaloasă* = zvonurile răutăcioase în legătură cu viața privată a unor persoane. [Scriș și (învechit): *chronică* (MAIORESCU, CR. I 249). Plur. *cronici* (EMINESCU, P. 249) și (mai rar) *crônicas* (id. lb. 179).] ȘI: (<gr.) **hrônica** † s. f. **crônice** † s. a. | Diminutiv (rar): **crôniciuță** s. f. = cronică mică, scurtă, nefsemnată. *O crôniciuță rimată din secolul trecut, scrișă peste Carpați*. HASDEU, I. C. | Nomen agentis: **crôniciăr** s. m. = autor s. scriitor de cronici, gazetar însărcinat cu redactarea rubricii de cronică (2^a) la un ziar; p. ext. cel ce relatează în mod exact întâmplările. *Nu țin crônicas cronicarul Bielskic alor săi* (c. 1625). GCR. I 70. *Din cântrea cronicarilor... nu putai leși vcrsurile* [lui Eminescu] *în care vorbesc Solut și Mireasa...* MAIORESCU, CR. II 313. *De-asa vreme se'verednică crôniciară și rapozit*. EMINESCU, P. 244. *Cronicar dramatic*... C. PETRESCU, C. V. 308. | Adjectiv: **crôniciărește**, **-ească** = de cronicar, ca la cronicari. *În fraze de a crôniciărească puritate*. I. TEODOREANU, M. II 94.]

— N. din lat. **chronica**, -orum {<gr. τὰ χρονικά „fapte succesive în timp”).

CRONICĂR s. m.

CRONICĂREȘC, **-EASCĂ** adj. } v. **cronică**.

CRONICUȚĂ s. f. }

CRONOGRĂF s. m. și a. I. *Chroniqueur*, II. 1^a. Sorte d'histoire universelle. 2^a. *Chronographe*.

I. S. m. † Cronicar, autor de cronici. COSTINESCU.

II. S. a. 1^a. Un fel de istorie universală cu caracter popular, care circula mult prin părțile noastre. Ea începea cu Adam și Eva și, împrumutând povestiri din cele mai variate izvoare, continua cu împărații romani și bizantinii și ajungea până la domnii Bulgarilor și Sârbilor. *Ce spune despre Turci, e luat din vre-un cronograf*. IORGA, L. II 568. *Cronograful lui Moza*.

2^a. Aparat de precizie, cu ajutorul căruia se poate înregistra momentul precis al unei observații sau durata (oricât de scurtă) a unui eveniment.

[ȘI: (<gr.) **hronograf** † s. m. și a. | Adjectiv: **crônografic**, **-ă** = în felul crônografilor s. crônografelor. | Abstract: **crônografie** s. f. = scriere de crônografie.]

— N. după fr. (<gr. χρόνος „timp” și γράφω „scriu”).

CRONOGRÁFIC, -Ă adj. } v. **cronograf**.
CRONOGRÁFIE s. f. }

CRONOLÓGIC, -Ă adj., adv. *Chronologique. Chronologiquement.* — De cronologie, al cronologiei. *Avem dară patru daturi cronologice: 1387, 1393, 1399, 1406.* HASDEU, I. C. 6. *Locul cel dintâiu, atât în privința cronologică, cât și în privința meritului, îl ocupă traducerea poezilor române de d-nul Kotzebue...* MAIORESCU, III IS. *Precizia geografică și cronologică...* IORGA, L. I 105. | A dverb. În mod cronologic. *În introducere.* — și aceste introduceri merita... și cronologic numele lor — se vorbește despre... lb. 247.

[Seris și (Invechit): *chronologic.* | Adjectiv: **CRONOLÓGICESE**, -EĂSEĂ † = cronologic. POLIZU. | A dverb: **CRONOLÓGICEȘTE** = în mod cronologic. POLIZU.]

— N. după fr.

CRONOLÓGICESC, -EĂSCĂ † adj. } v. **cronologie**.
CRONOLÓGICEȘTE † adv. }

CRONOLÓGIE s. f. *Chronologie.* — Știința care încearcă să stabilească epocile, datele și mai ales succesiunea evenimentelor istorice; succesiunea în timp a datelor însemnate în istorie s. a. unor evenimente; istorisire în mod cronologic; sistem adoptat pentru socotirea anilor. *O intervertire a cronologiei.* C. PETRESCU, I. II 250.

— N. din fr. (gr. *χρονολογία*, din *χρόνος* „timp” și *λόγος* „știință”).

CRONOMETRĂ vb. 1^a } v. **cronometru**.
CRONOMETRIC, -Ă adj. }
CRONOMETRIE s. f. }

CRONOMETRU s. n. și m. 1^a-2^a. *Chronomètre.* 1^a. Instrument de precizie pentru măsurarea timpului cu „timpul” în muzică. COSTINESCU. PONT-BRIANT, DDRF., TDRG. *Metoda cronometrelor.* CULIANU, C. SI.
 2^a. Ceasornic de mare precizie. *El devenea posesorul unui cronometru elvețian.* C. PETRESCU, I. II 105.

[Plur. *-metri* și *-metre.* | Verb: (fr. *chronométrer*) **cronometră** 1^a (Sport) = a măsura precis timpul cu ajutorul unui cronometru; (cu abstractul) **cronometrare** s. f. și (fr. *chronométrer*) **cronometra** s. a. (și cu part.-adj.) **cronometrat** (negativul: **necronometrat**), -Ă. *Performanța sa n'a fost cronometrată oficial, astfel că recordul de viteză nu este înregistrat oficial.* UNYVERSUL, 5 Febr. 1931. | Adjectiv: (fr. *chronométrique*) **cronométric**, -Ă = de cronometru. | Abstract: (fr. *chronométric*) **cronometrie** s. f. = măsurare a timpului.]

— N. după fr. (gr. *χρόνος* „timp” și *μέτρος* „măsură”).

CRONȚ interj. Interjecție care imită sfârșirea în dinți a unui obiect tare. [Verbe: **cronțâni** IV^a (LB.) și **cronțâi** IV^a (Com. AR. TOMIAC) = a fărâmița a rupe s. a. mesteca în dinți un obiect tare. a ronțâi; (cu abstractele) **cronțâ (n) ire** s. f., **cronțâ (n) ii** s. a., **cronțâneală** (COSTINESCU), **cronțâială** s. f., **cronțâ (n) itură** s. f. (COSTINESCU).]

— Onomatopee. Cf. **ronțâi**.

CRONȚĂI vb. IV^a } v. **cronț**.
CRONȚĂIALĂ s. f. }

CRONȚĂITURĂ s. f. v. **cronț**.

CRONTALER † s. m. *Couronne, écu* (de six francs). — Monedă veche de argint, bătută de Austria (în veacul al XVIII-lea), care circula și în Principatele române (pe vremea lui Caragea), având (la 1812) valoarea de lei 6-9, (pe la 1814) de lei 14. IORGA, s. D. VIII 91 TDRG., JAHRESBER. X 184, XIX-XX 23. *Crontaleru'* [are valoarea] 6 lei. DIONISIE, C. 224. *Ieri au strigat pristaru' pentru monedă, ca să nu îndrăznească cineva să o ia mai sus...* **CRONTALERI** s. IORGA, s. D. VIII 149. [S]: **crómtaler** † s. m.]

— Din germ. **Kron(en)thaler**, idem.

CRONTĂNEALĂ s. f. }
CRONTĂNI vb. IV^a } v. **cronț**.
CRONTĂNITURĂ s. f. }

CRONTÎR † s. a. = **clondir**. *Au trimis la Delfi un crontir de argint mare și grătaru de fier sub crontir.* HERODOT, 12, cf. 28, 150, etc. [S]: **serontir** † s. a. lb. 8].

— Din bulg. **krondir**, idem.

CROP s. m. v. **unerop**.

CROPĂ s. f. *Salière.* — (Găureni, jud. Năsăud) Groapă de de-asupra ochiului, la cal. (DR. V 284), solniță. Cf. **groapă**.

CROPÎ vb. IV^a v. **incropi**.

CROS † s. a. v. **cloș**.

CRÔSA s. f. (Muz.) *Croche.* — (Franțuzism) Notă muzicală de o optime de ton.

— N. din fr. (sensul propriu e „cărlig”, din cauza prelungirii în formă de cărlig a coardei de de-asupra în redarea grafică a acestei note).

CROȘET s. n. *Crochet.* — (Franțuzism). — Ac lung, cu vârful puțin adus ca un cioc s. un cărlig, cu care se fac împletituri (H. XII 480, SEZ. V 101). e cărligel, (n)gîlîță. *Lucrând cu croșetul la o față mică de masă.* VLAHUTĂ, D. 31, cf. 247. [S]: **croșetă** s. f. II. IX 7. *Lucrez croșitorie, lenjerie, croșeta și reparațiunile cele mai mici și ciocarpi.* CURENTUL, 6 Febr. 1931 MICA PUBL. | Verb: (fr. *crocheter*) **croșetă** IV^a = a împleti cu croșetul, a lucra cu cărligelul, a lucra cu iglița; (cu part.-adj.) **croșetat**, -Ă. *Canapele... acoperite cu rețele croșetate.* I. TEODOREANU, M. II, 241.]

— N. după fr. (propriu „cărligel”).

CROȘETĂ s. f. v. **croșet**.

CROȘNĂ s. f. 1^a. *Crochet* (de portefeuilles). 2^a. *Charge* (de bois). 3^a. *Paquet* (porté sur le dos). 4^a. *Enfant chétif.* 5^a. *Enfure.*

1^a. Cărligul, funia s. cureaua cu un cărlig la un capăt (s. chiar la amândouă), de care se agăță (mai ales de către bămați) pachetele s. alte sarcini care se duc în spinare; p. ext. orice funie s. curea cu care se leagă în spinare o povară.

2^a. P. ext. Legătură, sârclă, maldăr de lemne, vreasuri s. țârs (PĂCALĂ, R. 139), cât poate să ia cineva în spinare (H. IX, 85, XVIII 173, VICIU, GL. și s. GL. PAMFILE, J. III, GR. S. V, 44, com. LIUBA, Banat. IONESCU-SISEȘTI, Mehedint); braț de lemne de foc, rupte potrivit, puse unul lângă altul și legate strâns la amândouă capetele, așa ca să poată fi luate în spinare, iar legăturile (sfo-

riile sau betele cu care [v]or fi legate) să poată fi petrecute și peste mâni sau [peste] piept (RĂDULESCU-CODIN, L.). *Aduseci vr'o căteva crosne de lemne*. GORJAN, H. I 114. *Ne-am săturat... Că-rând fân cu sareina și lemne cu crosnia*. MAT. FOLC. 392. *Jupându-și spinările cu crosniile... prin pădure...* MUSCEL, 33. *Să ne faceți crosnie, or[i] să ne duceți țărăi*. ION CR. II 264.

3. P. a. n. l. Orice sareină (baga), lucruri mărunte, m. ales de ale casei) pe care o duce cineva în spinare (T. GĂLCESCU, GR. S. V 120, CREANGĂ, GL.). [Oamenii...] au și purces, curii cum au puti, unii numai cu croșna și cu copiii în brațe. LET. II 411. *Nu-s deprins a umbra cu croșna în spate, din stăpân în stăpân*. CREANGĂ, A. 151, cf. PAMFILE, J. II. *Ce umbli cu croșna ceca în spinare, de parod cști coropcar?* Com. FURTUNĂ. || Spec. Traista copilului (de școală) s. ranița soldatului. PONTBRIANT.

4. Fig. (Pe la Râșinari) *Crosnă* = copil nevaios. PĂCALĂ, R. 159.

5. (Pe la Năsăud) Bolfă, umflătură. BUGNARIU. [Plur. *crosne*.] ȘI: (ad 4°) *croșnă* s. f.; — (ad 1°-3°) *croșnă* s. f.; — (Mehedinți) *croșne* s. f.; — (în Muscel, Mold., Bran) (ad 1°-3°, cf. slov. *krosnja*) *croșnie* (*croșnie*) s. f.; — (din sârbește, în Ban. și Ol.; din ruteneste, în Mold. și pe la Năsăud) (ad 2°-4°) *croșnă*, (Mehedinți) *croșnă*, (Hațeg) *croșnă*, *croșne* s. f.; — *croșne* s. f. = pârghie cu două rude spre a putea duce ciubărul cu apă (FRANCU-CANDREA, M. 90); cf. do fungă. | Num. de agent: *croșnăr* s. m. = purtător de crosne, hamal care duce în spinare bagaje. COSTINESCU; — *croșnă* (*croșnă*) s. m. = crosnar. PONTBRIANT, DDRF. | Adjectiv: *croșnat* = încercat, împovărat (cu o crosnă în spinare), încroșnat. BARCIANU.

— În românește s'au amestecat, pe cât se pare, două cuvinte slave: *krošna* (bulg., sârb., rut.) „coș (mare), leagăn” cu (bulg., sârb.) *krosna* „leagăn, cadru”. Cf. încrosna, descrosna.

CROȘNĂ s. f.	} v. <i>croșnă</i> .
CROȘNĂR s. m.	
CROȘNĂȘ s. m.	
CROȘNE s. f.	
CROȘNE s. f.	
CROȘNIE s. f.	

CROT subst. *Incision*. — (Prahova) Tăietură. MAT. FOLC. 1210. [Plur. ?].

CROTĂL s. a. și m. 1°. 2°. *Crotale*.

1°. S. a. Un fel de castanietă s. giamparale, compuse din două tăblițe de fier s. de lemn întrebunțate în antichitate. [Îi vier pe satyri] urmărind șgomotosul și bogatul cortegiu al lui Bacchus și făcând să răsună crotalele. ODOBESCU, I 39.

2°. S. m. (Zool.) Șarpele veninos numit și „șarpe cu clopoțel” (din cauza șgomotului pe care-l produce când își mișcă solzii de la vârful cozii). Cf. ȘINCAL, DR. V 558.

[Plur. ad 1°: *-tale*, ad 2° *-tali*]

— N. din fr. (gr. *κροτάλον* „castanietă”).

CROTĂP s. a. v. *proțap*.

CROTÔR † s. m. v. *curator*.

CROU s. a. v. *crov*.

CROV s. a. 1°. *Trou*. 2°. *Vase* (pour porter l'eau).

1°. (Ol., Ban.) Groapă, scobitură făcută în pământ (BOCESAN, GL.); teren mai adâncat, mai așezat, dar uscat, *coscovă*, *cute* (com. ITTU); depresiune mică, rotunjită, aflată într'un câmp plab, fără scurgen; văleca ce amintește culcușul unui lup, cobîță, dolie, cuibiște, văleca în formă de culb. PORUCIC, T. E. 31. *Se la mangol de pământul... și udându-se se face un crov în mijlocul mangalului*. IONESCU, M. 714. *Crovu cu urzici* (mogat prin „loc cu urzici”). GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 329.

2°. (Gorj.) Un vas (de cărat apă), oală. *Mai toarnă-mi un crov!* PAȘCA, GL.

[Plur. *crovuri*.] ȘI: (Ban.) *crov* s. a. (plur. *crovuri*) = loc adâncat, mic șes așezat între dealuri, căldare, cf. *bohna*, *chișaliu*, *pristol*, *xăpode* (Mehadia-Banat, com. ITTU); găurile și ascuzătorile pestelui, dia maluri și de pe sub rădăcini (ANTIPA, P. 779), *cepcă*; — (Ban.) *crov* s. a. (plur. *crov*) = groșoară făcută în pământ cu sapa, pentru a semăna ghinda, cuib (Com. ITTU, Ohaba-Banat). | Augmentativ: (Mehedinți) *crovân* s. a. = groapă pârșită. *Era să dau într'un crovan de pământ, să-mi rup gâtul*. BOCESAN, GL.

— Legătura cu sârb. *krov* „coperiș” nu e clară.

CROVÂN s. a. v. *crov*.

CROZĂN s. f. v. *croșnă*.

CROZNIE s. f.

CRR ! interj. v. *câr*.

CRUCE s. f. A. I. 1°. *Croix* (instrument de suplice antique). 2°. *Croix* (du Christ). 3°. (*Signe de*) *croix*. 4°. *Croix*, *crucifix*. 5°. (Jeune homme, ou jeune fille) grand, beau, robuste; ma chère. II. 1°. *Croix* (décoration). 2°. *Croix* (marque, signe). 3°. *Trêfle* (des jeux de cartes). 4°. *Bannière crucifère*. *Troupe*. *Groupe* de commerçants (considéré comme unité fiscale). 5°. *Couronne en forme de croix* portée par la mariée. 6°. *Broderie en forme de croix*. 7°. *Gerbes mixtes en croix*. 8°. *Jeu d'enfants*. 9°. *Croix* de Malte. 10. *Tout objet en forme de croix*: a) *palonnier*, b) *traverse* de l'avant du traineau, c) *traverse* du joug, d) *cheeron*, e) *croisée* de la ruche, f) *petite croix*, g) *châssis*, h) *cadre* d'une fontaine, i) *traverse* du dévidoir, j) *traversier*, k) *partie du tissu placée entre les réglettes du métier*, e) *rayons* de la roue du moulin, m) *partie du dévidoir*, n) *outil de fromager*, o) *poignée* transversale de la rame, p) *sacrum*, r) *croûtière*, s) *traverse* d'une basse. 11°. *Constellation en forme de croix*. 12°. Diverses plantes dont la fleur ou la feuille est en forme de croix. 13°. Jeu. 14°. Figure d'une danse. 15°. *Amande* de la noix. III. 1°. *Carrefour*, *croisée* de chemins. 2°. *En croix*. B. I. 1°. *Supplice*. 2°. *Croix*, symbole de la foi chrétienne; *signe de croix*. 3°. *Foi chrétienne*. II. Nom des différentes fêtes de la Croix.

A. I. 1°. (Propriu) Spânzurătoare (făcută dintr-o bucată de lemn mai lungă, înfipă în pământ, de-a curmezșul căreia, la jumătate, s. mai sus, era fixată, orizontal, o altă bucată mai scurtă, cu brațe egale) întrebuințată în antichitate cu mijloc de tortură (prin legarea sau prionirea cu cule a brațelor întinse pe scândura orizontală, și a picioarelor pe stâlpul vertical) pentru o anumită categorie de condamnați la moarte prin răstignire. *Altă moarte nu era mai spurcată... decît moartea cruciei*. CORESI, EV. 69/2.

2°. Spec. Lemnul pe care a fost răstignit Mân-

tuitor. *Isus... purta crucea lui*. TETRAEV (1574) ap. GCR. I 2L. | Fig. Durere s. suferință adâncă ce o poartă cineva în suflet în drumul vieții. *Ficare-și duce crucea lui*.

3. P. a.n.l. (Ca amintire a pătimirii pe cruce a Mântuitorului și ca semn de credință în învățăturile lui) Semnul simbolic distinctiv al creștinătății. *Au chipul... cinstita cruce dumnezeiesc*. CORESI, EV. 65/1. | *I s'au arătat [lui Constantia]... chipul crucii, cu stele pe cerin* (a. 1705). GCR. I 357. *La mulți se află cruce sâmnată în frunte*. CUV. D. BĂTR. I 373. *Daed ouă găina o stărpitură de ou și fine cineva stărpitura cea subioară nouă zile și nouă nopți într'o casă pustie, fără semn de cruce ori iconă, iose... dracul*. PAMFILE, D. 53. | Diferite rituri, ordine religioase, călugărești, civile și militare au diferite semne simbolice ale sfintei cruci, precum: *crucea grecească, egipteană, latină, papală, rusească, cărligată, de Malta*, etc. (cf. ilustrațiile la CADE). | Semnul distinctiv aplicat pe costumele și armele soldaților cruciați. | P. a.n.l. **Crucea roșie** = semnul distinctiv (cruce roșie pe fond alb) indicând, în război, neutralitatea ambulanțelor, pe temelul convențiilor de la Geneva; p. ext. instituția însăși, având a îngriji de bolnavii și răniții din război și a veni în ajutorul prizonierilor.

4. Obiect (de lemn, de piatră, de metal, etc.) în forma sfintei cruci, căruia i se atribuie proprietăți divine, ca aceea de a sfîrși locul unde se găsește, de a feri pe om de primejdii, de a gonii pe necuratul, s. a. *O cruce ferească*. CUV. D. BĂTR. I 195. *Parc... o cruce s'io inflege în pământ*. CREANGĂ, A. 48. *Cruce de mărgele*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 41. | *De bulă* = se desădăntă cu crucea, cu cușii, cu sare, în apă. ȘEZ, X 25. *Ce sfânt n'are suflet și face minuni!* [Crucea]. Id. XIII 19. *Dint'eu lemn se face și cruce și măcină* (ZANNE, P. I 203) = totul depinde de creșterea ce se dă copilului, ca să lăsa bun ori rău.

5. P. e.c. a.) Crucefixul (reprezentând instrumentul de tortură și pe Mântuitorul răstignit pe el), pe care preotul îl poartă în mână — ca un simbol — în diferite momente în cursul serviciului divin și pe care credincioșii îl sărută, închinându-l-se. *Proafii ce crucea o purtără*. ALEXANDRESCU, A. 26. *Nu ești, mândră, credinciu, Să calci în biserică, Nici crucea s'o săruși*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 248. # **A fi (s. a. umbla) cu crucea'n sân** = a fi om cu frica lui Dumnezeu, evlavios, drept, cinstit, incoruptibil, nemitarnic (COSTINESCU): întrebuintat, mai des, în mod ironic, la adresa celor care încearcă să preluțe aparența de a avea calitățile de mai sus (COSTINESCU, etc.): a fi ipocrit. PAMFILE, J. II. *Om cu desăcurșire drept... Aia umblă cu crucea'n sân*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, INT. și L. 43. *Fetișoara asta o vezi d-la căt e de scumpă la răș!* *Par'că fi-ar veni a crede că-i de cele cu crucea'n sân*. CREANGĂ, A. 164. **A nu fi cruce de n'chibit** = a nu fi cinstit. RĂDULESCU-CODIN, L. 80.

b.) (J. u. r.) Crucefixul pe care se jură, cu care se iau jurămintele (la instanțele judecătorești). *Aceia-s cea ce a'u* *giurată pre cinstita cruci* (= cruce). COD. TEOD. 202. *Ah! când gândesc că ieri, nu năsi departe, luă crucea și jură pe să-năntara lui...!* C. NEGRUZZI, I 51.

c.) Monumentul (în formă de cruce) ridicat de oameni evlavioși la răspântia s. la marginea drumurilor (mai ales în locul unde poposește drumeții), la fântâni, s. pe locul unde s'au întâmplat nenorociri mari (crime, sinucideri s. a.), troiță (ilustrații la PAMFILE, I. C. 459. PĂCALĂ, R. 465).

3 *cruci de piatră puse în semnele acii biruințe a lui Ștefan vod[ă]* (a. 1650-1675). GCR. I 192. *Vin, mândră, să ne jurăm Sub cruce de lemn de brad*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 256. *Al... Bătut cruce la răspânteni*. PAMFILE, CRC. 106.

d.) **Crucea bisericii**: în vârful turnului bisericii (spre a arăta că e o biserică dreptcredincioasă). *Biserica trecuroa și crucea din vârful cădea*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 241. *Pana cocostăreului Bate fața țargului* [= Crucea bisericii] ȘEZ. IV 97.

e.) **Crucea casei**: pe vârful casei, la creștin (azi, aproape exclusiv la sate) *Casa cu crucea naltă...* HODOȘ, P. P. 74. | P. a.n.l. Vârful (molidului) crescut în anul din urmă, creastă. (Poiana-Sibila) Com. ITTU. *Cântă puiaț cucului Pe crucea molidului*, MARIAN, ap. TDRG. # **Cruce lângă biserică** = se zice când cineva voește să facă un lucru de prisos. RĂDULESCU-CODIN, L.

f.) Monumentul, stălpul în formă de cruce, ridicat pe locul unde e înmormântat un creștin; semnul crucii săpat pe piatra mormântului. *Pe piatra prăvălită pun crucea drept peccet*. EMINESCU, P. 203. *O movilă, în Fundeni, cu o cruce mare de piatră, în care a fost îngropat un tânăr*. II. II 57. *Două lemne'ncălecat Stau la capu-și după moarte*. [Crucea]. ȘEZ. XIII 19. # (Transilvania) **A găta cu crucea** = a muri. LB.: — **a pune (s. a.) pune** **cuiva cruce (crucea s. crucele)** = a înmormânta; p. ext. a omorî pe cineva (m. ales în bătaie). CIAUȘANU, GL. *Bietul... a rupt-o la fugă... iar omul acela după dănuș, ca să-l prindă și să-i pună crucile*. SBIERA, P. 168. *Duce-te-ai și te-ai tot duce! Dragostea să-ți pune cruce!* ȘEZ. I 174. *Nu m'oiu duce Pân' m'or pune la cap cruce*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 74. | **A părăsi**, a lăsa (nepsprăvîtă o lucrare, o afacere, o întreprindere), a sfârși cu ceva. Cf. BARONZI, L. 45. *Au pus cruce tuturor ușurilor*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *I-a pus cruce școalii* = s'a lăsat de ea. PAMFILE, J. II. **A trage o cruce (s. cu crucea) peste ceva** = a uita, a părăsi. [Malca] *trebuia să tragă cu o cruce peste cartea de aci înainte închisă a trezentului ci*. TDRG.

g.) (Mold. și Bucov.) **Cruce de aur (în casă s. cu noi)** = învoacțiune, pentru a fi ferit de necuratul, când se pomeneste numele diavolului (HERZGHER, IV, 247, ION CR. III 280, ȘEZ. I 242, 247). *N'am erzut că au a face cu dracul... Ferească Dumnezeu, cucoane; cruce de aur cu noi în casă! Departe de pe locurile aceste!* CREANGĂ, A. 190. *Sântem patru fete de împără, pe care ne-au luat patru draci — cruce de aur la casă!* SBIERA, P. 149. **Cruce de aur, așa gândiri Satana le dă omului, nu te potrivești ispitei**. CONTEMPORANUL, VI vol I 491.

3. (În comparații, în legătură cu aspectul fizic al unei persoane tinere)... (Flăcău) *căt o cruce = înalt, volnic, svelt, robust* (Siliștea-Buzău, II. II 115); (fată) *o cruce = bine făcătoare, frumoasă din cale-afară*. *Fata-i frumoasă ca o cruce*. BIBICESCU, P. P. 179. *Budini meu, tânăr copil... Când-i răz scara la stele, Parcă o cruce de mărgele!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 41. *De-ar fi mândra cu o cruce, Daed moare, n'a groupă-o duce*. Ib. 148. # **Cruce de volnic (rar de uaiere)** = bărbat în toată puterea (sub raportul fizic și moral), fără frică, viteaz, volnic, (cf. germ. kreuzbrau); femeie de ispravă, harnică, vrednică (cf. și II 47). *Stia să fie cruci de volnic! ei să fie potera în loc!* DELAVRANCEA, S. 171. *Se rușină singur de sluc, cum să se urate ci, cruce de volnic, așa puțin la isină!* ISPIRESCU, L. 388. *Mulțea... e jumătate de cruce, rumân!* [= bărbatul] *e cruce'ntreagă, cruce de*

roinic, JIPESCU, ap. TDRG. Nu puterăm noi, cogcoaga-mite cruci de roinic!., STĂNCESCU, B. 113. | P. ext. (Transilv.) Calificativ adresat de către un bărbat iubitei sale (frumoasă ca o cruce LB.); în loc de „soro”, „fa”, când se adresează o femeie alteia (în acest sens ar putea fi prescurtat și din „soro de cruce”), Aluă, crucea mea, lele, Tu cu ochii faci bețele! JARNIK-BĂRSEANU, D. 40. Cruce mândră, cruce dulce, Cruce, în pământ mă duce, Cruce mândră, cruce dragă, Cruce, în pământ mă bagă, lb. 342. Vecină, cruce vecină, Ce faci la bărbat de cină? DOINE, 257/v.

II. Ori ce figură s. obiect în forma crucii.

1°. Decorații (s. medalii) în formă de cruce; p. ext. persoanele care le posedă. Crucea-Trecerii-Dunării. Crucea-Ellaabeta. Crucea de aur. Crucea de fier. Crucea Sf. Ana. Crucea Sf. Andreia, etc. Mare cruce = rangul cel mai înalt la anumite decorații. Mare Cruce a Coroanei României; Mare Cruce a Legiunii de onoare, etc.

2°. P. anul. Semnul (în formă de cruce) săpat s. scris pe anumite exemplare dintr-o serie de lucruri de același fel, cu scopul de a atrage atenția asupra lor și a le putea distinge cu ușurință. | Spec. Semnul (în formă de cruce) făcut înaintea numelui unui individ „mort” într-o listă de nume personale (MOLIN, D. T. 28) sau a unui cuvânt lesit din uz (într-un dicționar); semnul pus în dreptul unor anumite nume dintr-o listă mai lungă s. în dreptul unor anumite poziții dintr-un registru, calendar, etc., asupra cărora atragem atenția în mod special. Zina aceea, o însemna... cu o cruce. DRĂGHICI, R. 153. Îmi arată lista însemnată cu cruce de sus până jos. GHICA, s. 427. Este... sărbătoare mare și cu cruce... CONTEMPORANUL, III 554. | Semn distinctiv făcut pe pereții unei case s. pe o tablă ridicată pe o proprietate, arătând că sânt de vânzare. A pus cruce la casă. COSTINESCU. Am răzuit o cruce la casa lui. PONTBRIANT. | Semnul distinctiv (în formă de cruce) tăiat în urechea oilor (v. fig. PĂCALĂ, R. 145). | (Mat.) Semnul aditiei, numit „plus”.

3°. (La cărțile de joc, după germ. Kreuz) Cărțile de joc cu semnele în formă de cruce, treflă, spătiu. Ficare arc să rădice câte o carte și... daed rădice de cruce, o înalță în sus. MARIAN, I. 198.

4°. (Transilv.) Steag (cu cruce); spec. prapor (Brașov, com. LACEA); p. ext. comandă. VICIU, COL. 174. Cotea peste drum... Crucea ni s'a'ntora Pe ușă ne-a scos. VICIU, COL. 174. # A scoate crucile = a face procesiune, ducând și praporii. Com. LACEA. | P. ext. † Trupă; spec. unitate de câte doi (până la patru) soldați (pedestrași s. călărași), obligați să plătească căpeteniilor, în mod solidar, o anumită cotă de impozite. Cf. BALCESCU, M. V. 590. [Dorobanți] erau în număr de 5000 [de] cruci, sau 10.000 de oameni și alcătulau pedestrașia cea grea a fării. Id. lb. 590. [Doamna] adunându-și... toate crucile de pedestrași... apucă drumul înapoi. ODOBESCU, I. 115. | P. anal. † Grup de indivizi (m. ales de negustori) obligați să plătească în mod solidar o cotă de impozit (cf. TES. 317, TDRG.). Aceștia toți vor da... și un potronic de cruce răsurd. URICARIUL, I. 52. Să dea câte un leu de cruce pe an, la cutie, lb. III 4, cf. IV 84, 85. Cel care era în stare să plătească singur contribuția întreagă sau toată „crucea” se numea cruce întreagă de toinic. BARONZI, L. I 108 (Cf. I 5°).

5°. Cununa (în formă de cruce) pe care fetele o împleteau în nuntă pentru mireasă și mire; tufa

de brad verde pe care flăcăii, frații de mire, o împodobesc, la nuntă. Fetele... împleteau cununile: cruce întreagă pentru ginere și cruce jumătate pentru mireasă. GHICA, s. 34. Frații de mire... pregătesc mai multe cruce sau tufe de brad verde. MARIAN, NC. 365, ap. TDRG.

6°. (Transilv.) Model, mostră de cusătură pe umărul hiel (cu ilustrație la PĂCALĂ, R. 518).

7°. (Transilv.) Jumătate de clăie de (17) snop (VICIU, GL.) de grâu (PAMFILE, A. 135), așezată în formă de cruce, numită pe alurea (Muscel, Văleca) picior. (Gorj) cărstăce. (Dolj) cărstă (care în slavoene înseamnă tot „cruce”, cărstăță. (Or.) petițe (lb.). Împedecându-se calul... de o cruce de grâu, a căzut cu el cu tot. SINCAI, III. III 158. Se pun în cruce (clăi) snopii. ECONOMIA, 51. Acești trespatur snopi ce fac un picior, fac totodată și o cruce. I. IONESCU, C. 133. # Pune și tu două bețe (s. paie) cruce = fă și tu ceva! PAMFILE, J. I.

8°. (Mold.) Cruce (de spic) de păpușoi, cruce care cascade = jucăria făcută de copil din spic de păpușoi și din întâia foale de subțel. (Descriere la) PAMFILE, J. I 65, cf. lb. A. 86. Cruce de trestie = jucărie făcută de copil din trestie. (Descriere la) PAMFILE, J. I 65.

9°. (Chirurg., după fr. Croix de Malte) Crucea de Malta = o compresă în forma crucii de Malta. BIANU, D. 8.

10°. Partea unui obiect s. a unui corp, prezentându-se în formă de cruce (DDRf.). De atunci au rămas „cepurile cu cruce” în ficcare brad. MARIAN, I. 112.

a.) Crucea căruței (carului s. trăsurii) (II. II 3, 13, 29, 50, 81, 88, 118, 146, 168, 186, 194, 203, 214, 244. III 30, XI 356). Se face deosebite între: Crucea dinapoi = care formează cruce cu inima căruței (SEZ. V 60), speteaza ce leagă capetele crăciilor piscului, brăciinar, brănișor, coardă (cf. DAMÉ, T. 9), iuhă, lehă, spiniă (com. ITTU, Mitoc-Bucov.) și Crucea dinainte = bucată de lemn pusă de-a curmezisul peste propap (DAMÉ, T. 9), cântar (II II 322), eumpănă (lb. XIV 417), lambă (lb. IX 466), lampă (lb. IV II, 156), răseruce (lb. II 132), scară (lb. X 69, XII 276). Cruce(a) mare) = feliharț (Șelîn-Arad, com. ITTU). Crucea înaintășor = oreicul s. răserucea care se leagă de capătul oștei unei căruțe de doi cai, spre a înhăma, la nevoie, la aceeași căruță, doi s. mai mulți cai înalțăși (cf. POLIZEU). Pira! Ū!...! sai binisor pe ici, pe crucea căruței! CREANGĂ, A. 123. La urechile propapului este crucea care întărește și cumpănește partea de dinainte. H. III 72. Pentru ca dracul să nu se mai apropie de car, i-a pus crucea la propap. SEZ. III 241. La roate, oșteea are feliharț, de care se ață crucele de cari trag cai. BREBENEL, GR. P. La căruțe, în mijlocul înimii sau de furcuțe, e înfepentit scara, numită mai rar și cruce. PAMFILE, I. C. 132. Dumnezeu... a pus lămbile pe propap și pe inimă în chip de cruce. RĂDULESCU-CODIN, I. 61.

b.) O parte a saniei, botul, hobotul, obotul, obădul (DAMÉ, T. 22. PAMFILE, I. C. 154, CADE), oplenitca care leagă de-acurmezisul botul celor două tâlpi și face cruce cu propapul.

c.) Partea dela mijlocul căruței jugului numită și lopățică, speteaza, bulfeul, jigla, stinghie, scălug, popul căruței (PAMFILE, A. 44, C. II 150).

d.) (La construcții de lemn) Căpriorul (II 1°), brățar, bandură (com. ITTU, Corbești-Arad), laizună (com. ȘT. PAȘCA, Crișșor).

e.) *Cruci* = bețele puse cruciș înăuntrul stulpinului, în două s. mai multe rânduri, ca să susțină fagurii de miere, prețce, precei, trepce, prețcuțe; (Tecuciu) cuimi, cuiele fagurului (PAMFILE, I. C. 93).

f.) Bețigase în crucișate peste care se întinde strecurătoarea, când se pune peste căldare s. peste hărădu, ca să strecore laptele (com. LACEA, din Bran și Muscel, ITTU, din Vale-Sibiu, PĂCALĂ, M. R. 453, din Râșninar).

g.) Lațli în formă de cruce formând cadrul pentru geamurile ferestrelor; gratiile s. fiarele puse cruciș la ferestre. *Cruci dalbe de fereste*. TEODORESCU, P. P. 40. *Dumnezeu... s'a apucat și a făcut ferestă, la care a pus însă cruce (cerceceana)*. ȘEZ, III 240. *Se duse cu voaca acasă, o legă de crucea unei ferestri*. Ib. IX 50. | P. ext. Înfloriturile ca roșu pe pereții caselor împrejurul ferestrelor. CARDAȘ, C. P. 130.

h.) Rama ce se așază pe gura fântânii și de care se fixează stălpul (com. ITTU, Seitin-Arad).

l.) O parte a vârtelniței, numită și cumpănă, răscrucce, spetează, crucișă, fofelnită, arlipă. DAMÉ, T. 140, PAMFILE, I. C. 259.

j.) *Crucea urzelli* = partea urzitorului s. urzelei unde se împreună chingile (ilustrație la DAMÉ, T. 141, PAMFILE, I. C. 264). *Crucea de jos s. de sus* (TRG.)

k.) *Crucea pânzei* = partea cuprinsă între bețele vârite între firele natei. DAMÉ, T. 135.

l.) (Mor.) Parte a morii (H. X 60, XI, 178): răscrucile ce sunt prinse într-o parte de obzele roții și de alta pe grindeia (DAMÉ, T. 150, 152, PAMFILE, I. C. 183, 185); părpălița s. gânjein din capătul fusului de fier care învârteste piatra alergătoare a morii și care se fixează bine în piatră. *Fusul e legat de colacul roții prin o cruce de lemn, înfepentă într'insul cu cătera pește*. PĂCALĂ, R. 400. *Fusul în jurul căruia se învârteste roata morii e legat de fiecare colac al roatei prin o cruce (patru spițe)* (Sălște). Com. BANCUI. *Tolagul valului se lungeste în sus până'n podul pietrilor, sfârșindu-se aici într-o cruce înfepentă bine în piatra morii*, id.

m.) Parte a rășchitorului. *Rășchitorul... are la un capăt crucea*. PAMFILE, I. C. 13.

n.) Unsaltă a păstorilor numită și mestecătoarea de jîntiță (H. VII 484). *Crucea de la Comarnic* = un lemn cinciunors, numit percer, de care se agață strecura de urdă, când aceasta (urda) se strecură și se usucă bine. PRECUP, P. 15, o.) (Pesc.) *Crucea căstei* = mînerul de lemn transversal de la capătul vâslei, care se apucă cu mâna. ANTIPA, P. 468. *În cealaltă mână [peșcarul] ține de crucea căstei și vâștește pentru a ținea loca în lăutul curcutilui*, Ib. 436.

p.) (Anat.) *Crucea spinării* = (la om) osul simetric și triunghiular (numit os sacrum LB.) din partea posterioară a bassinului, constând din cinci vertebre care continuă șira spinării, p. ext. spate (com. A. TOMIAC), DAMÉ, T. 32, DR. V 179, 274, 317, 318, 319, 320. (cf. germ. *Kreuz*, ceh. *krzyže* (pl.), rus. *krýž*, *krýži* (pl.), pol. *krzyż*, *krzyże* (pl.), engl. *cross* *della* *raina*). *Crucea s. cruciile șalelor* (la bou și vacă DAMÉ, T. 32), la cal (DR. V 318, 320, 274). *Cruciile (spetelor) la cal* (DR. V 41, 317). *Cărăm la apă... de-mi poezia crucea spinării*. COMȘA, N. Z. 39. *Doi imi trag cu zbicele, De-mi vinește crucele și-mi curmă dragostele*. MARIAN, SA. 103. *Cruci la cruci, buci la buci, solduri la solduri*. TEODORESCU, P. P. 375, cf. MARIAN, D. 97. *Mă doare peste cruci*. Com. CORBU, Zagra. | *În cruci* = boală de om. II. XII 60.

r.) *Crucea hamului* = partea frâului numită și cureaua vânării, strap. DAMÉ, T. 50. s.) Drug, lung de 3 m., numit și părăngă, purtat de doi oameni pe umeri, când cără elbărele de struguri. *De mijloc îi otârâ, legată de un curmei, crucea, care are câte o creatură la fiecare capăt; aceste creaturi iatră în torțile otârâului*. PAMFILE, I. C. 218.

11°. (Astr.) Grup de patru stele în formă de cruce (H. IX 233, XI 125, XIV 108, cf. II 4, 14, 102, 149, 177, 196, 214, 263, III 190, IV 58, X 263, 490, 573, XIV 94, 379, XVIII 270, 309) numit și *Crucea de rugiciune* (H. VII 489). Alte numiri de constelațiuni: *Crucea mică* (H. II 82, X 70, 319, 501), *Crucea de sud* (CULIANU, C. 54), *Crucea fatatului* (PAMFILE, CER. 166) = delfinul (CADE), din emisfera australă aproape de polul sudic; b.) *Crucea (cerului cea) mare* (H. II 82, X 70, 319, 501, 521), *Crucea micului soptii* (OTESCU, CR. 13, PAMFILE, CER. 166) s. albelei (TRG.) din direcția polului nordic. *Stelele după care se orientează, e luceafărul... capul bouului, crucea...* FRÂNCEU-CANDREA, M. 121.

12°. (Bot.) Diferite plante ierboase cu florile s. cu frunzele în formă de cruce:

Cruce (?) = smântânică (Galium cruciata) PĂCALĂ, M. R. 17:

Crucea-florilor = dalaș (Paris quadrifolia) PĂCALĂ, M. R. 24:

Crucea (s. cruce de-a) mare, cu foile dispuse în chipul crucii și cu flori albe. H. II 125, III 208, XII 136, 237, XIV 349:

Crucea mică, H. XII 259:

Crucea-pământului = brânca-ursului, talpa ursului (*Heracleum Sphondylium*, *sibiricum*). H. III 19, X 534, XVI 146, LEON, MED. 35, PANTU, PL.³ 81, ȘEZ. XV 32, 151. *Se fierbe crucea pământului, apoi zeama se toarnă în capul bolnavilor*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 171:

Crucea-pâneli = pistolnic (*Abutilon theophrasti*). PANTU, PL.³ 81:

Crucea-Pastii. MARIAN, I. 389. *Când se apropie de sat ero-o furtună mare amestecată cu grindină, se în crucea pastii și dându-se cu ea cruci...* PAMFILE, VĂZD. 49:

Crucea-voinicului (Ban.) = rostopască (*Chelidonium majus*). H. IX 447, XVI 42, LEON, MED. 61, PANTU, PL.³ 81; — norocel voinicului (*Anemone angulosa*, *Hepatica angulosa*, *transilvanica*). PANTU, PL.³ 81:

Floraera-cruții = pistolnic, crucea-pâneli. PANTU, PL.³ 103:

Poamă-in-cruce = varietate de struguri. H. XII 105.

13°. *Crucea babei s. după cruci* = crucea babei (un joc). PAMFILE, J. III 34. | Figură din jocul „în buci”. PAMFILE, J. I 4.

14°. (Cor., Transilv.) A zecea din cele douăsprezece figuri ale jocului de călușeri. PAMFILE, S. V. 59.

15°. (Mold.) Sămbure de nucă (constând din cele patru părți dispuse în formă de cruce). c.o.g.o. *În Moldova, unco femei, care sânt în pericol de a pierde, caută de grabă cruce de nucă*. MARIAN, NA. 15.

III. 1°. P. a.n.a.l. Locul unde se întretaie două cărări s. două (s. mai multe) drumuri, răscrucce, răspantie (PAMFILE, II, com. V. BUCUR, Frata). *Sub brazi i-am îngropat, La crucile drumului*. ALECRANDRI, P. P. 249. *Vin dulce, De la cruce*. SEVASTOS, N. 296. *De-ar fi Craiova la cruce, De trei ori pe zi m'aș duce*. ȘEZ, I 173. *Trecând pe la niște cruci de drum, căzu un joc*.

ib. 246. *Vino, măică, pân'la cruce, De vezi Ncamfu' cum mă duce!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 308, cf. 317. *Se'nprăstiară cu învolocă că peste un an iar să se întâlnească, colo, la crucile drumului.* RETEGANUL, P. III 84. *Îi aștern în cale... la răspântii și în crucile drumului... câte o bucată de pânză curată.* MARIAN, I. 300. | P. a n a l. (Băleș. Transilvania) Local unde se împreună două sau mai multe vine de aur, se a n u. VICIU, GL. # (In) **crucile satului** = (In) mijlocul satului (unde de obicei se întâlnesc mai multe drumuri). *Pe la prânz eram în crucile satului, cu toți fecoții din batalionul meu.* N. GANE, ap. TDRG. **Crucile mesei** = cele două părți laterale ale mesei. CADE. *Se duc amândoi și se pun alătură în capul sau în crucile mesei.* MARIAN, NU, 173. **A se pune cruce** = a se așeza de-a curmezisul s. cruciș în drum spre a opri înalțarea cuiva s. spre a zădărnici îndeplinirea unei acțiuni. **A i se face (s. a-i fi s. a-i sta) cuiva calea (s. drumul) cruce (s. cruci)** = a da de o răspântie, f.ig. de piedică, a nu mai ști încotro, a nu mai putea înainta. *Merseră, până ce li se făcu calea crucei; aici se opriră.* IPIRESCU, L. 220. *Ni s'a făcut calea cruce și nu ne putem duce.* SEVASTOS, N. 210. *Fu m'aș duce... Dar mi-e calea 'n cruce și nu pot străbate De străbătate.* TEODORESCU, P. P. 284, cf. SEVASTOS, P. P. 76, ȘEZ, I. 111. *Dacă mergi și nu mă duci: Făc-ți-se drumul crucei!* BIBICESCU, P. P. 131. *De writ m'aș duce, duce, Calea mi se face cruce!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 211, cf. 214. **A i se face cuiva calea cruce cu cineva** = a se întâlni, a se întruca. ȚĂINEANU, D. U. **A da cu crucea peste cineva** = a întâlni (pe neașteptate) (PAMFILE, J. II), a prinde, a găbi (ION CR. III 47). *Merge că... prin codru... și pe-o hărăle dă cu crucea peste lup.* CREANGĂ, A. 30. *Pete un Român din Vatra-Dornei... cu crucea peste dâșul și prinzându-i li ucise.* MARIAN, T. 200. **A se uita în crucea cuiva:** drept în ochi. *Ne uitărdm la ei și-l răzurdm că nu îndrăncea să se uite în crucea noastră... H... ăsta-i hoțul!* VISSARION, PL. 118.

2. Adv. (In) **cruce** = cruciș. *Cu brațele albe pe piept pune cruce.* EMINESCU, P. 60. *Să pleci spre răsărit și să aduni palele pe care te vei găsi cruce.* PAMFILE, B. 55. | S p e c. (Med. pop.) *Îl unge noaptea în cruce, adică pe piept, pe umere și pe genunchi.* LEON, MED. 103. | P. a n a l. (Despre poziția soarelui) *La (s. în) cruce s. cruci =* când soarele s'el isprăvește urecsul, e drept de-asupra capului (LUNGIANU, CL. 222) și stă gata să scoabre spre asfințit (PAMFILE, V. 32). *Pândind tocmă când era soarele în cruce... se răpede ca prin foc să la trei miele de măr dulce.* CREANGĂ, A. 273. *La amiază, când va fi soarele în cruce...* IPIRESCU, L. 127 (cf. lb. 328). (De aici) **Crucea amiezii** (IL. X 538), **cruce-amiază** (PAMFILE, V. 32, MARIAN, SE, I. 107, ȘEZ, V. 69), **crucea miază-zii** (T. PAPAHAJ, M. 89), **crucea zilei** = în miezul zilei (LUNGIANU, CL. 222), la (de, în) amiază, în răsercure, de-a miază-ză, nămiază (PAMFILE, V. 32). *Cum strălucește soarele, când e în cruce amiază, P. MAJOR, IST. 72. Când va fi soarele cruce amiazăzi, atunci te răpede iute.* SBIERA, P. 25. *S'a dus... la tătul de lapte dulce, când era cruce amiază.* RETEGANUL, P. V. GL. | P. a n a l. **Crucea nopții** = miezul nopții (atunci când se ivesc dăburile necurate) RĂDULESCU-CODIN, I. 8, 45, 63, 153, 161, 622, LUNGIANU, CL. 222, ȘEZ, XXX, 196.

B. I. P. F. I. G. Tortură, supliciu (prin răstignire), *Nu grăiește evanghelistul de ceale scame ce-au*

fost mai înainte de cruce, ce de ce-au fost după înviere. CORESI, EV. 133/4. *S'au făcut om și au suferit cruce.* MINEIUL (1776) 95/6.

2. P. ext. Simbol (abstract) al credinței creștine. *Badea-i căldor, se duce. Nu-i ajute sfânta cruce!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 160. *Se temeau [dracii] de turbino... mai rău decât de sfânta cruce.* CREANGĂ, A. 310. *Rugăciune către îngerul păzitor și către cruce.* PAMFILE, D. 45. # **Uite, asta-i cruce** = hotărâre ultimă și definitivă. *N'am să-i dau... crede-mă, nici o para chioară, iaca, asta-i cruce, na!* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. | Gestul făcut cu cele trei degete (degetul mare, arătătorul și cel mijlociu) ale mâinii drepte, cu care se atinge fruntea, pieptul, umărul drept și umărul stâng, când se rostește o rugăciune, când se imploră ajutorul lui Dumnezeu, când cineva se miră, se îngrozește, etc. *Troieratul pe arie începe cu semnul crucii și cu Doamne-ajută.* PAMFILE, A. 201. # **A-și face cruce (s. semnul crucii)** = a se închina (LB.). *Nici pe dracul să vezi, nici cruce să-ți faci!* = să te ferești înainte de un rău, ca să nu îți sili măt pe urmă să-l eviți cu diferite mijloace. C. NEGRUZZI, I. 249. *Șapte frași, Faceți cruce și jurăți Vii în vezi să nu vă dați.* ALECSANDRI, P. I. 5. *Moraru-și face cruce prinzind în urma mea.* COȘBUC, B. 25. *Că-or mai fi și cutremurile ăste, zice Ivan, mai făcând ceva cruce până la pământ (cruce și mătâni).* CREANGĂ, P. 302. *Cum auziră sătenii, începură să-și facă cruce și să-și scuipe în sân, de frică.* IPIRESCU, L. 138. *În biserică intra, Cruce p' piept că-și făcea.* ȘEZ, II 76. *Mucura... să-și facă cruce, căci îi pune dracul piedecă.* lb. XII 153. *Când pleci la drum, să-ți faci cruce, lb. 155, cf. ION CR. III 149. (Seara, când te culci... mearc cruce să-ți faci, PAMFILE, D. 43, cf. 30). Când... tună și fulgeră... omul trebuc să-și facă cruce.* PAMFILE, V. 72. | P. ext. **A-și face cruce** = a se mira, a fi surprins (la auzul unei vesti), a rămănea înmărmurit, a se (în-) cruci; p. anal. a multui (lui Dumnezeu). *Fă crucea mare, că-i dracul bătrân!* **A-și face cruce cu stânga** (În loc de dreapta, ca de obicei) = a se (în-) cruci, a se mira peste măsură, de ceva cu totul neașteptat; (rar) a preveni a rău, a cobîi (PAMFILE, J. II). *Cu mâni, par'că-i cădă minstru. Să nu ne facem cruce cu stânga. Am văzut altețe mai strănice!* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. (În invocățiuni, când creștinul se apucă de un lucru) **Cruce-ajută!** = Doamne-ajută; (întrebunțat și substantival spre a arăta) începutul s. preparativele unui lucru. *Zi cruce-ajută, și dă înainte la catastih.* ALECSANDRI, T. 400. *Înainte, cu cruce-ajută!* PAMFILE, J. II. *Grăbește, dă-căle, că nu mai e vreme de cruce-ajută!* V. A. URECHE, ap. TDRG. *Întăiu și 'ntăiu am început a încărca cruce-ajută...* ION CR. II 309. | **A injura de cruce s. a ridica cuiva (sfinte) cruci** (PAMFILE, C.) = a injura profundând cele sfinte; p. ext. **cruce** = înjurătură „de cruce”. *Peste cruci și mi sudalme, I-a mai tras și două palme.* CONTEMPORANUL, IV 822. *El te sudue de cruce.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 73. *Nu mă'ntreba ce-am cinat, Trage-mi crucea cui m'a dat.* RETEGANUL, TR. 146. (În blesteme) **Bată (s. ucigă)-te cruce!** *Se schimbă adică, ca să înșele mai lesne, ucigă-i cruce...* ALECSANDRI, T. 61. *Mare cîof îi, bată-i cruce!* ALECSANDRI, T. 396. *Bată-te crucea nănaș, Cu cine mă cununăși!* ȘEZ, I. 111. *Bată-te crucea, birdu. Mult umbrași în rânduul meu!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 304. *Bată-mi-te crucea, drac, Cum te-oiu prinde, te deacră.* lb. 466. | (De aici:) **Ucigă-i** (mai rar **bată-i**) **cruce** = drac, diavol

(ZANNE, P. II 691. ȘEZ. IV 179. HERZ-GHER, M. IV 247). *A treia noapte au venit Ucișă crucea cu iadul întreg înaintea lui. SBIERA, P. 153. || Frate (mai rar: soră)-de (rar pre)-cruce* (ca n. grec. σταυροδέλος) = prieten(ă) intim(ă), tovarăș(ă) nedespărțit(ă) la bucurii, la primejdii și necazuri, frate pre evanghelic (TDRG.), cf. fârtat (surată). (Exemple sub frate 1°) **Frăție de cruce** = tovarășie, prietenie până la moarte între frați de cruce. *Om lega frăție de cruce, pe cât om fi ș-om trâl. EMINESCU, N. 7.* Obiceiul de a se prinde (s. a se lega) cu cineva frate de cruce trebuie să fie la noi mai vechiu decât creștinismul. (Adaosul „pre evanghelic” s’a făcut ulterior, acolo unde frăție de cruce se leagă prin jurământ în fața preotului. Prin Bucovina (HERZ-GHER, M. IV 247) cel ce leagă frăție de cruce își prind brațele crucii. În regiunile în care cei ce se prind frați de cruce se crestează la deget sau la braț și își amestecă sângele. Prin adaosul „de cruce”, care se referă la forma creștăturii, s’a făcut o adaptare a obiceiului păgân la simbolul creștin.

3. Credință creștină, creștinism. *Această cinștită cruce toate amărăciunile... le stinge. CORESI, IV. 66. S’au botcat și s’au jîgădultu cruciei. CUV. D. BĂTR. II 352. Pentru-a crucii biruinți se mîscară. EMINESCU, P. 239. Se va bate crucea droaptă cu crucea dreaptă [= creștin bun cu creștin bun]. ȘEZ. III 97. | Lăge, religie, confesiune. Sântem... de-aceazi cruce cu muscalul. DELAVRANCEA, S. 223. (În jurăminte) *Când aș fi Porț-împărat, pe crucea mea (= pe legea mea!) cu te-ai lîn giupăncasă ’n casă! ALECSANDRI, T. 807. | (Popular, rar) Cap, conducător, șef. Bărbutul crucea micrii, ZANNE, P. II 16.**

II. Numele dat unor sărbători prăznuite în cinstea „cruții”: a.) **Crucea (mare), Înălțarea sf. Crucii, Ziua-Crucii** = la 14 Septembrie (L.B.), PAMFILE, S. T. 48). În ziua aceasta preotul umblă cu crucea prin sat. *Au sosit în Iasi, Septemerie 14, în ziua Crucii, dimineața. LET, II 50. Culesul vieii să înceapă după Crucea-Mare, 14 Septemerie. II, II 165. Baba afumă împrejuri bubii cu un șumaiag de petecă..., în care se pune baligă și boance din Ziua Crucii. ȘEZ. I 55, cf. III 174; b.) **Crucea-mică** = numele popular dat sărbătoarei „Tâlcera capului sf. Ioan”, celebrată la 29 August; c.) **Ziua crucii de vară s. Închinarea (s. scoaterea) sfintei cruci** = Ziua Macaveilor, celebrată la începutul lui August PAMFILE, S. T. I. | **Postul crucii** = intervalul de 8 zile de post, ținut (fără să fie impus de canoane) de țărani înainte de Ziua-Crucii (TDRG.). *Până ce nu va posti Postul Crucii, nu poate scăpa de păgânul. MARIAN, O. I 200, cf. PAMFILE, S. T. 48. | (Muscel) Crucii = scoaterea crucii din gâră, la Bobotează (II 4°). MUSCEL, 16.**

[Diminutive: **crucișoară** s. f. DICT.: — **crucișă** s. f. L.B., BARONZI, L. I 106, TIPLEA, P. P., BUD, P. P., HERZ-GHER, M. IV 247. (Ad A I 4°). **O crucișă mică** (ca. 1826). IORGA, S. D. XXII 322. **Crucișă făcută din lemnul prece sântei Crucii lui Iristos, ȘINCAL, HR. I 222. Inger, ingerău meu, Crucia lui Dumnezeu, Apără sufletul meu. TEODORESCU, P. P. 188. *Îi pun [mortului] în mână droaptă o crucișă din ceruș galbenă. MARIAN, I. 78; (ad A I 5°) Mândra mea, crucișă mea. POMPILIU, B. 46; (ad A II 2°) Nume de onie (după semnul tălat la ureche), PRECUP, P. 25; (ad A II 10°) **Crucișele de cer trag căli. H. IV 177; — cruci(u) lișă (s. crucelișă) s. f. (Ad I 4 a) = medallon (mărtișor). Am la piept o crucelișă Cu*****

*lemn sfânt. ALECSANDRI, P. I 18; (ad A I 4 b) Mândralișă, Mă jur p’astă crucelișă Să te fin ca un bătăș, Ib. 5; (ad A I 4 f) Un mic cimțir își răsfiră crucelișele de lemn. IORGA, N. R. A. I 109; (ad A II 6°) Podună femelască. H. IV 57; (ad A II 11°) O stea, cf. crucea-mică. H. XII 133; (ad A II 12°) Plantă (BARONZI, L. I 132, H. III 148, IV 84, XVI 159) cu floare albastră în chipul crucii, întrebuințată ca medicament contra durerilor de mână și de picior (H. II 139); — plantă cu flori galbene, numită și petimbroasă, bătătarinică, apălaieasă, cel pierit (PANTU, PL. 5), cruguliță (BARCIANU); — **cruculițe** s. f. pl. = arișnie (Lycelm chalcedonia) PANTU, PL. 2; o varietate de struguri (H. II 98, 125, 141, 165, 183, VII 315) albi și foarte dulci (H. II 58, XII 266), cu clochnele mare lung și subțire, tare în coadă, cu bobitele dese (H. II 219), DAME, T. 1; (ad B I 2°, în formule de afurisire) *Bat-o cruculița lele, C’arăuț i-am dat înle, și-arum o răz fără cle. JARNIK-BĂRSEANU, D. 242. Cruculița mă-ti! HERZ-GHER, M. IV 247. | Augmentativ: **crucișoiu** s. a. TDRG. Zi, tu, dăcăile, un moliftou, Că Turcul n’are crucișoiu. TEODORESCU, P. P. 130; (ad A II 10° a) (Buzău) H. II 207; — **crucișoia** s. f. *Nu șocă sfânt p’ăla de fine atârnat ’n eașă stea de icoană și șapte crucișoia. JIPEȘCU, O. 116; (ad A II 10° a) H. II 88, III 315, VII 210. *Făcând p’ăscră ochirile streangurilor în capetele crucișoiaelor, iar învățătorul desfășură hățurite. SANDU-ALDEA, SĂM. IV 947.****

— Lat. **crux, tem**, idem. Cf. cruci, descruci, cruciș, încruciș, răseruce, crucifix, crucifica.

CRUCEALA s. f. v. **cruci**.

CRUCÉIU s. m. v. **crucer**?

CRUCELIȚA s. f. v. **cruce**.

CRUCÉLNIC s. a. 1°. *Réglette. 2°. Décidoir.*

1°. (Banat) Lemnul ce se realizează pe caractere războiului de țesut și de care atârna ștele, numit și părănga șteilor, bătușteilor, fustel, botă. PAMFILE, I. C., 276. LIUBA-IANA, M. 116. ȘEZ. VIII 146. H. XVIII 143).

2°. (Banat) Vârtelnită. H. XVIII 143, 144.

— Derivat din **cruce**, cu sufixal instrumental -elinic. Cf. **crucelinită**.

CRUCÉLNITĂ s. f. Partie de la voiture. — O parte a căruței. H. XVIII 283.

— Derivat din **cruce**, cu sufixal instrumental -elinic. Cf. **crucelinic**.

CRUCÉR s. m. = **erețitar**. *Dacă vci vrea să sapsi în acel loc, vci așta din întâmplare..., un cruceriu, MARIAN, O. II 116, cf. I. 80, N. A. 40. De-nu crucer campăraiu, năncău și bănu. GOROVEI, C. 185. În Banat se pun la capul pruncului... trei cruceri. PAMFILE, D. 4. [Ș]: **cruceriu** s. m. = bănuț? *Bănuț li dă în mână miresci, de-i strânge pentru moarte, când pune cruce de ceruș în mână mortului. SEVASTOS, N. 295. | Diminutiv: (Transilvania) **crucerel** s. m. = mică monedă de aramă în valoare de 2 fileri, VICIU, COL.]**

— Derivat din **cruce**, după modelul germ. *Kreuzer*, idem (moneda avea imprimată pe o față o cruce).

CRUCÉR s. m. (Ist.) *Chevalier de l’Ordre teuto-nique, croisé*. — (Formațiune personală) Cavalier

din ordinul Teutonilor (puritând pe îmbrăcăminte semnul crucii, ca cruciații). *S'au dus asupra cruciilor carii luase Samoghița.* — ȘINCAI, HR. I 310.

— Derivat din **cruce**, cu suf. **-er**. Cf. cruciat, cruciadă.

CRUCEREL s. m. v. **crucer**.³

CRUCI vb. IV^a I. 1^a. *Mettre en crois, croiser.*
2^a. *Croiser, faire des croisements entre animaux.*
3^a. *Blasphémer.* II. 1^a. *Paire le signe de crois, se signer.* 2^a. *S'étonner, s'émerveiller.*

I. (Rar) 1^a. (Probabil, la Alesandri, franțuzism, după *croiser les bras, les jambes*) Trans. A pune, a așeza cruciș, s.p.ec. (despre brațe) a a pune unul peste altul, în formă de cruce, pe piept s. sub cap; (despre picioare) a așeza turcește (s. grecește), a încrucișa (1^a). *Abia am crucișt a ne cruci picioarele, așezându-ne pe covor.* ALECSANDRI, ap. TDRG.

2^a. Trans. și refl. A (se) împreuna specii diferite de animale spre îmbunătățirea rasei, a (se) corci, a (se) încrucișa (4^a); p. ext. a se amesteca. *Forbe... de altminteroa din izvoare de credință, circulează și se cruceșo una pe alta.* GHICA, A. 129.

3^a. Intrans. A injura de cruce, a ridica cruci. ȘEZ. II 225. *În coteț, cătaul crucea și răcrucea.* N. REV. R. III 410.

II. Refl. 1^a. A-și face semnul crucii (în semn de închinare s. de mirare, de spaimă, de necaz, de ciudă, etc.), a se mira, a se ciudi, a se încrucișa (5^a). *Negustorul ca de naiba începu a se cruci.* PANN, §. II 44. *Mamă-sa... s'a cruciț, prind căsătura fetei.* COȘBUC, F. 97. *M'am cruciț, m'am închinat.* ȘEZ. V 151. *S'o cruciț, nu alta!* lb. XXI, 9. *Toți se mirau și se cruceau.* RĂDULESCU-CODIN, L. 34. *Se duce mai aproape și ce vede, se crucește; în cimitir, un Jidan bătea mortmântul unui Român, lb. I. 1.*

2^a. P. ext. A se mira foarte, ca de un lucru nemăpomenit, a se minna, a holba ochii, a rămănea cu gura căscată, cf. a ncremeni, a înlemni, a înmărmuri, a rămănea scris pe perete (CIAUSANU, V.). *Când ajunse... la cărușă, se cruci de cele ce văzu în ea.* D. STĂNOIU, C. I. 31. *El se cruci, când văzu pe Făt-frumos.* ISPIRESCU, L. 101. *Stă omul de mi-l privește, Stă omul de se crucește.* TEODORESCU, P. P. 551. *Biata femeie... se cruci; începu să plângă de bucurie.* RĂDULESCU-CODIN, L. 6. *Când I-am văzut, m'am cruciț.* ȘEZ. XXIII 44.

[Ș]: **Încruciat** vb. IV^a (ad I 1^a) *Pușoa și sabia La brău le încrucea.* MAT. FOLC. 7; (ad II) *Tu cetitoriale! aci stăi, gândeste și încrucează, cum au putut ajunge Moldovenii... de s'au supus și Țigănilor!* ȘINCAI, HR. II 257. *De mirare încrucindu-se, au scăpat cuțitul din mână.* DRĂGHICI, R. 13. *S'o încrucit și-o zis că nu-i lucru curat.* ȘEZ. VI 14; (ad II 2^a) *După ce au cetit cărțile, s'au încrucit.* ȘINCAI, HR. II 247. *Veneam deasă, cu sânul încărcat de coarigi, mere... și amochine... de se încruceau tata și mama, când mă vedeau eu dănele.* CREANGĂ. Numai te încruciești cum îți spunea toate. SEVASTOS, N. 332; — (în) **cruciă** † vb. I^a = a pune semnul crucii pe marginea unor rânduri scrise (COSTINESCU). | Adjective: (în) **cruciț**, **-ă** = așezat cruciș, (în) **crucișat**; mirat. *Ținând mânăle ncrucițe...* C. NEGRUZZI, II 85. *Cu-a sale brațe sub capul lui crucite...* privește... ALECSANDRI, P. 369. *Mă-sa stă, cruciță.* COȘBUC, F. 101. *A ședea (s. a. sta) cu brațele ncrucite* = încruciate; fig. neactiv.

| Abstracte (rar): (în) **crucișe** s. f., **cruceală** s. f., **cruciță** s. f. PONTBRIANT.]

— Derivat din **cruce**. Cf. răscruci.

CRUCIĂ vb. I^a v. **cruci**.

CRUCIADĂ s. f. *Croisade*. — (Ist.) Expediție întreprinsă de cruciați. | Fig. Campanie (de presă) pentru o reformă (socială, morală) s. impotriva unei concepții, unei mișcări, unui abuz. *S'au grăbit... a-și pune cunoșcuta gingășie... a limba-giului... în serviciul sfintei cruciade în contra cosmopolitismului.* MAIORESCU, CR. I, 351. [Ș]: **cruciă** s. f. Pronunț. *-ci-a*].

— Derivat din **cruce**, după fr. *croisade*. Cf. *crucer*, *cruciat*.

CRUCIAT s. m. (Ist.) *Croisé* (soldat). — Soldat (purtând, ca semn de adunare în ostire, o cruce de stofă, pe haină) din armatele care pleacă din Europa creștină apuseană (în secolele XI-XIII) spre a elibera locurile sfinte de sub stăpânirea musulmanilor, (†) *crjac*. [Pronunț. *-ci-ai*]. — N. format după ital. *crociato*, idem.

CRUCIATĂ s. f. v. **cruciadă**.

CRUCIFER, **-Ă** adj. și s. a. (Bot.) *Crucifère*. — Adj. Cu petalele dispuse în formă de cruce. | Subst. *Cruciferele* = familie de plante dicotiledonae cu petale în formă de cruce (varza, ridichea, micșandra, garoafa, etc.).

— N. din fr. (lat. *crux, cruce* „cruce” și *fero* „port”).

CRUCIFICĂ vb. I trans. *Crucifier*. — A răstigni, a proni pe cruce (COSTINESCU); fig. a chinul, a munci. TDRG. [Adjective: **crucificat**, **-ă** = răstignit. | Abstract: **crucificare** s. f. = răstignire].

— N. după fr. (din lat. *crux, cruce* „cruce” și *figere* „a fixa (în cuie)”).

CRUCIFIX s. a. *Crucifix*. — (Mai ales la catolici) Cruce (s. icoană) reprezentând pe Isus răstignit. STAMATI. [Plur. *-fixe*].

— N. din fr. (lat. **crucifixus** „răstignit”).

CRUCIFORM, **-Ă** adj. (Bot.) *Cruciforme*. — În formă de cruce.

— N. după fr. (lat. *crux, crucia* „cruce” și *forma* „formă”).

CRUCILÎTĂ s. f. v. **cruce**.

CRUCIOĂIE s. f. }
CRUCIOIU s. a. } v. **cruce**.

CRUCIȘ adv., adj., s. a. și f. I 1^a. *En cruciș*, (regarder) *de travers*. 2^a. *En travers, en biais*; (se mettre) *en travers* (= s'opposer). II. *Croisé, a forme de crois*. III. 1^a. *Biais; correfour, 2. Chevillette (du dévidoir)*.

I. 1^a. Adv. În formă de cruce, încruciat. LB., GORVEI, C. 622, HERZ-GHER., M., IV 247. *Și-au pus mânăle la pleat cruciș.* DRĂGHICI, R. 136. *Cu săbille cruciș.* BELDIMAN, TR. II. 8^a *au prins amândoi cruciș* (= în luptă dreaptă, cu brațul stâng trecut sub brațul drept al adversarului) și *au început a se amunci.* SBIERA, P. 103. *Călușei tot mărunțai, Cu frâne cruciș pe ei.* HODOȘ, C. 201. *Se'nfășură cruciș peste spate cu curele.* ȘEZ. III 182. | (Cu același sens și) în **cruciș** (LB.). *Oștenii Râmului... gol piciorul încoțea cu*

piele și cu legături în cruciș. N. COSTIN, ap. TDRG. *Femeia îngrenată...* să nu fie mână în cruciș pe pânțele. ȘEZ. I 52. *Mortu*[1]... îl pune în cruciș pe normânt. FUNDESCU, L. P. 41/50. *Îa două topoare și le împântă în cruciș*. MARIAN, NA. 43, cf. 130. # **A se face drumul cruciș** = a se bifurca, a se face cruce (III 2°). *Ne-am dus până unde ne-am dus și ni s'a făcut drumul cruciș și nu ne-am mai putut duce*. TEODORESCU, P. P. 181. **A se uita cruciș**: cu privirile încrucișate, cu'n ochiu la făină și cu altul la slănină, șasiu, chioris (POLIZU, LM. ZANNE, P. II 521); (fig.) dușmănos. *Cine trăiește cu chioris, se înceapă a se uita cruciș*. BARONZI, L. I 52. **A înghiți cruciș** = rău, înecându-se. *La masă nu odată era să înghiți cruciș, când din întâmplare ochii noștri se întâlneau*. N. GANE, ap. TDRG.

2°. Transversal, de-a latul (în opoziție cu de-a lungul) s. de-a lungul (în opoziție cu de-a latul); față'n față (de la un colț al unei camere la altul opus). *Îngraopă cruciș capetele mieilor în două colțuri a[le] casei*. ALECSANDRI, P. P. ap. TDRG. | Adverb: (mai ales în locuținea) **(în) cruciș și (în) curmezis** = în lung și în lat (POLIZU); p. ext. pretutindeni; cu de-amănuntul (L.B., PAMFILE, J. III). *Am jăhuit toată țara ... și cruciș și curmezis*. MAG. IST. IV 339. *Eu am umblat și cruciș și curmezis mai în toată lumea*. GORJAN, H. II 50, cf. III 177. *Se uitară toți la dănsul și cruciș și curmezis*. PANN, P. V. III 56. *După ce umblară lumea în cruciș și curmezis, ajunseră la mama Crăciunului*. ISPIRESCU, L. 117, cf. TEODORESCU, P. P. 177. # **De-a crucișul ț** = pierzi, oblie (LM.). [Nilul] *drept de-a crucișul spre apus... izbucnește*. CANTEMIR, IST. 140. # **A sta de-a crucișul; a se pune cruciș (și curmezis)**, (mai rar) **în lungiș și'n cruciș** = a sta împotriva, a încerca cu toate mijloacele să oprești realizarea unui lucru. *Am să-i gonească pe mări, să le stau de-a crucișul tulindeni*. COȘBUC, JE. 139. *Nu scap eu de tine, nici tu de mine, măcar de s'ar pune nu știu cine și cruciș și curmezis*. ISPIRESCU, L. 63, cf. ISPIRESCU, U. 85. *Ne-am pus noi doar în lungiș și'n cruciș, dar nu i-am putut veni de hac*. REVAȘTOȘ, ap. TDRG.

II. Adj. În formă de cruce. *Drum cruciș* = care se întretăle, brațe crucișe = puse pe piept unul peste altul, vedere crucișă = șasiu, *șesătură crucișă* = cu fire încrucișate. *Două triunghiuri crucișe*. EMINESCU, N. 45. [Măgarul are] pe spete niște dungi crucișe de culoare neagră. INVĂTĂTORUL COPILOR, ap. TDRG.

III. Subst. f. S. a. (Abstract). (Poziția în formă de) cruce, încrucișare. *Și din sus și din jos și din crucișul locului*. CUV. D. BĂTR. I 81. *Când se taie pânza și în casă este femeie îngrenată, înecăcă pe fuștei (două bețe care fac crucișul firelor) și țepi afară*. ȘEZ. VI 44. | (Concret; mai ales la plur.) *Crucișuri* = răspântie, crucea drumurilor. BĂRCIANU.

2°. S. f. (Mold.) *Crucișă* = partea vârtelnice, numită și cruce (eruci), aripi, cumpănă, fofelnită, fofeze, răsceure, spețeană, DAMĂ, T. 140, PAMFILE, I. C. 259, TDRG.

— Derivat din *cruce*, cu suf. adv. -iș.

CRUCIȘĂ vb. I° (s. d.) v. *încrucișa* s. d.

CRUCIȘĂTOR s. a. (Mar.) *Croisier*. — Vaa de război mai ușor și mai lute decât cuirasatele, servind să facă avântostul într-o escadră și să protejeze țărnul. *Ameritacora* [hidroavioaneelor] a fost salutăată cu salve de tun trase de pe cruci-

șoarele italiene și din fortărețele orașului. CURENTUL, 19 Ian. 1931.

— Derivat din (în) *crucișă* după modelul fr. *croiseur*.

CRUCIȘOARĂ s. f. } v. *cruce*.
CRUCIȘĂ s. f. }

CRUCITURĂ s. f. v. *cruci*.

CRUCIULIȘĂ s. f. v. *cruce*.

CRUD, -Ă adj. I. 1°. *Cru*, pas cuit. 2°. *Pas măr, vert; tendre, délicat*. 3°. *Jeune, d'âge tendre. Naif; frais*. 4°. *Vert, non séché; brut*. 5°. (Mineral) *brut* II. *Crucl, féroce, Cruellement*.

I. (Propriu). 1°. (Despre carne; în opoziție cu *fript, copt s. fiert*) Cu sângele în ea, nefript, necopt, nefiert. *Ei mânducă... carne crudă*. DRĂGHICI, R. 39. *Le mănca [pe păsări] așa crudă, cu pene cu tot*. CREANGĂ, P. 245. | P. gener. (despre orice fel de alimente care de obicei se consumă fierte, fripte s. coapte). *În Moldova bolnavii beau borș crud*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 134. *Să bea ou crud*. lb. I 154. *Furi doleanul din foc mai mult crud decât copt*. TEODORESCU, P. P. 131. *Câte fete se rădică, Nu pot face mămăligă. Numai apă-i mai slăbită, Și-aceea o face crudă*. ȘEZ. IV 236. # *Trăiește crudă cu neșărata*: bine și rău, amestec, dar mai mult rău. ZANNE, P. III 536. *E rudă pe tură crudă* = rudă cu altul, de la nouă neamuri (lb. IV 573), șapte ape'nă chisăliță, rudă de pe gar.

2°. (Despre fructe) Neajuns la maturitate, nedesvoltat încă, necopt (și din pricina aceasta) acru și indigest; (despre plante) care a rășărit de curând, de dată recentă; care este (încă) în desvoltare s. în creștere; p. ext. tânăr, delicat, debil, fragil (L.B.). *Crud* = (lat.) imaturus. LEX. MARS. 215. *Să seacore încă fiind crud*. PRAV. MOLD. 154 b. *Încep a cărbăni la cireșii în sdn, crude, coapte, cum se găsesc*. CREANGĂ, A. 48. *Cănepa... era crudă și până la brâu de 'naltă*. lb. 49. *Frunză verde iarbă crudă*. ȘEZ. I 107. *Trandafir cu foaia crudă*. lb. 290. *Omidă, De mână frunza de crudă*. RETEGANUL, TR. 31.

3°. (Despre oameni și animale) În vârstă fragilă, nedesvoltat încă, tânăr (CHIRIȚESCU, GR. 248), neajuns la maturitate (fizică sau psihică) (HERZ-GHER., IV 246), fig. necopt, brădău. *Tinerimea cea crudă și neajunsă în vârsta sănătății și în floarea frumuseții ei*. PISCUPESCU, O. I. *Să nu se'ntinză la vorbe de amor înaintea crucilor și nevinoșilor tineri*. PANN, E. I/V. *De vdrată crud se părea, Dar în trup foarte puternic*. lb. II 9. *Sărmanul găgălic, de cruzi s'au mai dus!* CREANGĂ, P. 31. *Cum te-apuci... Mânzul crud să mi-l deșeli!* CONTEMPORANUL, III 127. *Mă-i era și de juncuș, că erau cruzi și țarau poară...* CONV. LIT. XLIV, I, 42. *Nu necăji băiatul, Jupâne, că e încă crud...* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, II 547. *Tânărul Boldur, irimis de crud la învârtura cărții și a lumii...* C. PETRESCU, R. DR. 95. *Crud la trup și brădă la minte*. SBIERA, P. 152. *Am fost crudă ca iarbă și m'o dobandit scărba*. ȘEZ. II 139. *Copilul crud și slăbănog*. MARIAN, NA. 69. | Fig. *Cu mîntea sa cea crudă au socotit*. LET. II 102/3. *Înșelîndu-o de vdrata sa cea încă crudă...* BOLINTINEANU, P. I 59. *Cupidon... dă pânduri ne'ștelese Vârstei crude și ne-coapte*. EMINESCU, P. 13. *Din cruda copilărie alușese prin streini*. CREANGĂ, A. 200. *Fioruri ale vdratei tale crude*. VLAHUTĂ, P. 74. *Feciorași cu mîntea crudă*. ALECSANDRI, P. P. 37. *Din tîne-*

rețe crude Pierduiu părinți, pierduiu rude. SEVASTOS, P. 8. | P. ext. Copilăresc, nalt; recent, proaspăt. *Acastă apă de crudă tăleaură, precum nici un fundament de adevăr să fie arădă acuma ve cunoaște cetitorii nostri.* CANTEMIR, HR. 263. *Sfatul crud de tineri.* LET. I A. 78/10. *Pașițe verde, cam udat, De-așupra, de roau crud.* BARAC, A. 47. || Spec. **Oaie crudă:** [Oile] fătute întâiu, deosebite fiind cu miel cu tot, se numesc șburate; cele care fată după șburate se numesc crude. H. XV 278.

4. (Despre lemne, etc.) Neuscat, verde, căllău; (despre piele, vine, etc.) neuscat, neagrășit, nepregătīt. *Să-l biciuiască cu cine (de bou) crud.* DOSOFTEIU, V. 8. 6/7. *O uceia pe trup cu cre-reale crude.* id. lb. 181/5. *Fcalul încălțămintelor... iaste cu piele crudă fiște de ce dobitoc (a. 1713).* GCR. II 3. *Două lemne crude... Se sfădesc în codru.* TEODORESCU, P. P. 353.

5. (Băleș; despre minereu) *Fier crud* = piatra conținând fier, cum e scoasă din mină, înainte de a fi preparată. Cf. MOLDOVAN, T. N. 43.

II. Fig. (Despre oameni, animale) Săngeros, violent, care simte plăcere când vede pe altul suferind, nemilos, cf. cumplit, cruant, crăncen. *Krud, -ē = crudus, -a.* ANON. CAR. *Ca niște păgâni cruzi... au trecut peste oameni.* LET. II 100. *Au fost un crăiu, anume Areromeri, om foarte crud (a. 1764).* GCR. II 76. *Daed cinea... ar pedepsi pe creun dobitoc... se poate socoti un om... crud și fără milă.* DRĂGHICI, R. 66. *Crudul Cătălina.* KONAKI, P. 283. *Crudule, om slobozit pistolul la tine!* C. NEGRUZZI, I. 23. *Crudă ca o fiară.* ALECSANDRI, P. I 30. *Crudă mamă mai era!* RETEGANUL, P. I 51. *Tiranul crud Irod.* TEODORESCU, P. P. 106. | Fig. P. ext. (Despre moarte, acțiunii omenești, purtare, suferință, etc.) Care cauzează o mare durere (m. aies morală), fără milă, rău din cale afară, neiertător, vitreg, noemenos, barbar. *Firea s'au arătat prea crudă către om (a. 1794).* GCR. II 152. *Vietuesc în moșie eca crudă și proastă.* TICHINDEAL, P. 14. *Pe sârca'n'a nevoi crude Numai domnul ū aude.* PANN, P. I 74. *Mustrări crude.* KONAKI, P. 211. *Jerfă [a] unei crude fatalități, [femeia] era zilită a bea un nou pahar de durere.* C. NEGRUZZI, I. 49. *Cruda moarte.* ALECSANDRI, P. P. 144. *Crudul chip prin care locuitorilor li s'au fost refuzat petiția lor.* URICARIUL, X 2. *O luptă vană, crudă, fără colință.* EMINESCU, N. 73. *Poetul nu are să reproducă realitatea crudă.* MAIORESCU, CR. I 102. *Expresii crude.* lb. 300. *Cuvântul crud și deceluz al tuturor doctorilor.* VLAHUȚĂ, N. 45. *M'apucă dorul crud.* ALECSANDRI, P. P. 303. *Nime'n lume nu aude Strigătele sale crude.* POMPILIU, B. 41. *Acesta e crudul adevăr.* || Adv. I-a vorbit crud = cu cruzime, fără menajamente.

[Diminutive: **crudăe, -ă** adj.] = cam crud, cam necopt (CIAUȘANU, GL.), nici copt, dar nici crud de tot, fraged, neformat (încă); simplu, innocent. *Rumână, căi trăește, tot crește, adică e crudăe, necopt, nedat cu capu' de malle, nepăfīt.* JIPESCU, O. 16. *Mintea... crudăe a fetilor.* id. lb. 46; — **crudicel, -eă** adj.; — **crudșor, -oară** adj. *Amora' care n'avea orice tânăr crudșor.* PANN, E. III 18; — **cruduț, -ă** adj.] = nedesvoltat bine trupește. HERZ-GHERL, M. IV 246. *Crudușii prunci.* CALENDARIU (1844) 64. || Abstracte: **cruzime** s. f. = Inasusirea de a fi crud (L.B.); fig. ferocitate, barbarie, cruditate. *Cruzime* = cruditas. ANON. CAR. *Păriații izmenesc (= schimbă)... pe copit din cruzimea lor?* PISCUPESCU, O. 8. *Cruzimea te acamădă cu fiarele ce mândăc numai carne vie.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 254.

Moartea cu-a sa cruzime se arată. KONAKI, P. 83. *Mustul... auge amărăciune și cruzime (= gust crud) din tratere (= borhot).* ECONOMIA, 163. *Cruzimea în neclăture de rănduiala vitelor arată înaspoierea gospodăriei noștri.* I. IONESCU, C. 39. *Pedeapsă pe un împărat... pentru cruzimile lui.* ISPIRESCU, U. 19; (Invechit) **cruzie** = cruzime. *Au venit la cruzie de au tăiat pe mulți boiari.* MAG. IST. I 168. *Cu mare cruzie vărsară foarte mult sânge creștinesc.* DUMITRACHE, C. 384. *I se părea că vede toate jertfele cruziei sale.* C. NEGRUZZI, I 159, cf. 294. *Sărăcia [H] icsă înainte cu cruzie.* URICARIUL, III 24; — (din lat. *cruditas, -atem*) **crudatăte** † s. f. = cruzime. *De câte ori eu erut [Domni]șă faci erou tiranie sau ero-cruditate sau altă răutate.* LET. I 105 ap. TDRG. *Au zădărit pre toți oamenii căși s'au aflat acolo... cu mare cruditate.* MAG. IST. II 335; — (neologism, după fr. *crudité*) **cruditate** s. f. = cruzime; purtare s. fel de a se exprima prea crud, fără considerație, fără milă. *Drapelul sub care se introduc aceste deșertațiuni personale și crudități estetice, este totdeauna Națiunea.* MAIORESCU, CR. I 315; — **crudiciune** s. f. = fracte, porumb, dovleci necopti. CIAUȘANU, GL. și V.; — **cruzitură (cruzitură)** s. f. = fracte vire, necoapte, crudiciune; spec. pepene mic (PAMPILE, A. 179). *S'au dus pe la glugile de ciocani, după cruzituri de cucuruzi și s'au sădilit cu porcului prin omăt.* I. CIOCARLAN, SĂM. IV. 152. *Frigrurile se produc din cruzituri.* H. III 120. | Verbe: **inerudă** I* (despre pâine): Pâinea care se începe imediat după scoaterea din cuptor sau fâș se *inerudează*. CIAUȘANU, GL. (subt *crudac*); — **crudi** † IV* = a se îngrijora, a se teme. *Roman... știind că inimile Românilor nu sânt plecate spre sine, crudindu-se pentru acvire (= viitor), au fugit în Podolia.* ȘINCAI, HR. II 14/11.

— Din lat. *crudus, -a, -um, idem.* Cf. *crudelitate*.

CRUDĂC, -Ă adj. } v. *crud.*
CRUDĂTĂTE s. f. }

CRUDELITĂTE s. f. *Cruasăte.* — *Cruzime. Po-brândăn nemila și crudelitatea împăratului...* DOSOFTEIU, V. 8. 247/1.

— N. din lat. *crudelitas, -atem, idem.*

CRUD vb. IV* }
CRUDICEL, -EĂ adj. }
CRUDICIUNE s. f. }
CRUDITĂTE s. f. } v. *crud.*
CRUDȘOR, -OARĂ adj. }
CRUDUȚ, -Ă adj. }

CRUG s. n. I. *Cercle.* II 1°. *Orbite.* 2°. *Firmament.* *La vole lactee.* 3°. *Cycle.* 4°. *Globe (terrestre).* 5°. *Cours.* — (Invechit).

I. Propriu. Cerc, cercăin. LB.

II. Spec. (Astr.) 1°. *Orbită (L.B.)* *El crăguri (conștănta) cu strica.* BIBLIA (1088) 379. *Să poată cuprinde singur mîntea omenească lucruri supi ceru' așa nalte și de mirat ca acele a ceti crăgurile și cărtețile cerești.* LET. I 45/5. *De nouă ori până astăzi pământul colindătoriu Au călătorit pe crugul soarelui nemicoștoriu.* KONAKI, P. 119. *Puterea ce margini n'are Au așezat rănduiala crăgurilor călătoare.* id. lb. 259.

2°. *Crugul cerului s. cereze* = bolta cerească, țârla, firmamentul, crângul (II 2°). *Al făcut ceale deasupra crăgului cercoc.* MINEIUL (1776) 157/5. 22. *Spre deosebirea altor lumini a crăgului cercoc*

(a. 1768). URICARIUL, I 338/2. *Crugul ceriului*, ALEXANDRIA, II. Și 'nainte ne-a mdat, *Pre crugul ceriului*, *Pre semnele pământului*. TEODOR-RESCU, P. P. 163°, cf. SEVASTOS, N. 351/2. ȘEZ. III 41/20. MARIAN, NU. 808. | Calea laptelui. Cf. H. III 39.

3. (Despre soare lună) Ciclu (solar, de 28 de ani; lunar, de 19 ani, după trecerea cărora zilele săptămânii, pentru ciclul solar, și fazele lunii, pentru ciclul lunar, cad la aceeași dată ale anului). În anul 7016, *crugul soarelui 16*, al lui 5. LITURGHIER SLAVONESC (1508), ap. BV. I 7. Cf. IORGA, S. D. XIII 153. *Crugul stă pre lună*, ALEXANDRIA, S. *Aștepta să treacă crugul lunt, pentru ceea ce plânua*. V. DEMETRIUS, ap. CADE.

4. P. ext. Glob, rotogol. Traian cuprinzând *Dachia*, din tot crugul pământesc, cel Romanilor supus, dusece într'însa nenumărate gloate. ȘINCAI, HR. I 10/12.

5. P. a. a. l. (Fiind vorba despre ceea ce se măsoară cu ciclul unor fenomene astronomice) Curs, crâng (II 4°), circuit. *Crugu' anului* = cursul anului. VĂRCOL, V. *Depărându-se soarele de crugul zilei, se face întineric*. RĂȘCANU, L. LXXXIV 20. [Plur. *cruguri*. | Și (cu disimilarea lui r-r în r în pluralul *cruguri*): (ad II 4°) *clug* s. a. Pe *clugul pământului*, *Pe stireția soarelui*, *Pe stelele cerului*. MARIAN, NU. 171. | Diminutiv: (+ *cruculit*) *cruguliță* s. f. (Bot.) = cruculiță (Senecio vulgaris) PANTU, PL.].

— Din rus. *krugū* s. sârb. *krug* „cerc”. Cf. dubletul *crâng*.

CRUGULIȚĂ s. f. (Bot.) v. *crug*.

CRŪH s. a. (Min.) *Caillou, gravier*. — (Mold.) Piatră (H. XII 286) de culoare neagră, lucie (H. XII 300), cotroanță (H. X 505). [S]: **eroh** s. a. = un fel de boacă albă sau galbenă roșieică, netedă și lucioasă, de care că are lustru. H. VI 22. | Adjectiv: **eruhos**, **-oasă** = pietros, tare. *li cruhos* [lemnul], *că de tare ce-i, îi sare așchia, cum pun toporul în el*. ȘEZ. XXIII 44. *Dealul cam eruhos, Oaile s'a ros*. ȘEZ. XIX 183; — **erohos**, **-oasă** adj. = sfârmăcios (despre lut). Com. CORBU (Zagra).] — Din rus. *krucha* „fărămă, bucată” (rus. *kruchá*, idem).

CRUHOS, -OASĂ adj. v. *eruh*.

CRUTȚOR s. m. v. *croitor*.

CRUMP s. m.

CRŪMPĂ s. f.

CRŪMPĂNĂ s. f.

CRUMPEȘTE s. f.

CRŪMPEL s. m.

CRŪMPEN s. m.

(Bot.) v. *crumpenă*.

CRŪMPENĂ s. f. (Bot.) 1°. *Pomme de terre (Solanum tuberosum)*. 2°. *Topinambour (Helianthus tuberosus)*.

V. (Transilv., Banat, Oltenia) Cartof. LB. MĂNDRESCU, UNG. 76, JAHRESBERG, XIX 94; (mai ales la plur.) LEON, MED. 29, BIANU, D. S., PANTU, PL., VICIU, GL., PAMFILE, A. 188, ȘEZ. XV 17, GR. S. I 136, IZ. IV 7-S, CIAUȘANU, GL. 2°. (Oltenia) Napl porcești. CIAUȘANU, GL. *Dar' o fine cu ce poate Tot cu crumpene neocapte*. MARIAN, SA. 157.

[Ș]: **crŭmpănă** s. f.; (Transilvania) **grŭmpene**

s. pl. (?) H. XVII, 48, VICIU, GL.: (Transilv.) **crŭmpină** s. f. *Un ferăcl de crumpin[i] de hele [= cele] mari... turcești*. IORGA, S. D. VIII 150; (Oltenia) **crŭmpen** (și **grŭmpen**) s. m. H. VI 235, IX 29, DAMÉ, T. 188, PAMFILE, A. 188, ȘEZ. IV 44 TDRG.; (Transilvania) **crŭmpiră** s. f. LB., DDRF., ȘĂINEANU, D. U.; (Transilvania) **crŭmpir** s. m. IEM. 2462. ALEXIC, I. P. 226; (mai ales la plural) **crŭmpiri**, **grŭmpiri**, **grŭmciri**. BIANU, D. S., PANTU, PL., VICIU, GL., PAMFILE, A. 188, ȘEZ. XV 17; (Hârgău-Bistrița) **grampiri** s. pl. VICIU, GL.; (Sălaj) **colompire** s. pl. VICIU, GL.; (Maramureș) **corompel** s. pl. T. PAPAHAĞI, M. 147/20; (Oltenia, Banat) **crumpel** (și **crŭmpel**) s. m. (m. ales la plur. -pei), H. IX 115, XVIII 146, 168. *Crumpel de iarnă, timpură*. DR. I 361. *Păstea... crumpel, mazăre*. LIUBA-IANA, M. 102; (Banat, dela un sing. **crumpil*) **crŭmpil** s. m. pl. *Crumpil de lună*, *roza, ednăți*. DR. I 361; (Oltenia, Bihor) **crŭmpă** s. f. (cu plur. -pe H. XVI 9, și -pene VĂRCOL, V.), POMPILIU, BIH. 1008; (Transilv.) **grŭmpă** (**grŭmbă**) s. f. (cu plur. -pe, -be) MĂNDRESCU, UNG. 76, VICIU, GL.; (Olit., Ban., Transilv., Maramureș) **crŭmp** s. m. H. IV, 176, V. 319, DAMÉ, T. 188, VICIU, GL., JAHRESBERG, X 184, PAMFILE, A. 188, GR. S. V. 120, IZ. IV 2, com. ITTU (din Vișeu de sus-Maramureș), A. COSMA (din Timișoara); **cŭmpreri** s. m. plur. GR. S. V 120. | Colectiv: **crumpe-niște** s. f. = țarină unde se cultivă crumpene. H. XVII 343; **crumpește** s. f. c. c. II 214, 224, H. XVIII 283).

— Din germ. *Grandbirne* (la Sași: *Grampirren*), intrat în nol. în parte, prin mijlocire ungurească (*kolompér, kolompéra, krompé, krumpl, krumpli*) sau sârbească (*krumpir*), idem.

CRUMPENIȘTE s. f.

CRŪMPII s. m. pl.

CRŪMPINĂ s. f.

CRŪMPIRI s. m.

CRŪMPIRĂ s. f.

(Bot.) v. *crumpenă*.

CRŪNĂ s. f. *Source, fontaine*. — (Irar) Fântână, izvor. CIHAC, II 85, DORF., BRĂDESCU, M. 64. — Din n.-grec. *κρουνός*, i. e. m.

CRUND, -Ă adj. v. *crunt*.

CRUNT, -Ă adj., adv. I. 1°. *Sanglant, ensanglanté*. 2°. (Combat) *sanglant*. 3°. *Sanguinaire*. 4°. *Terrible, menaçant*. II. *Sauvagement, cruellement, durement*.

I. Adj. 1°. (Sens învechit, păstrat în unele regiuni și în unele expresii) Plin de sânge, mulat în sânge, schidat (pătat, umplut) de sânge, sângerat, încruntat. LB. *Crunt* = cruentus, sanguinolentus. ANON. CAR. *Se vărsa sânge mult, căl [Incăt] era vâlle crunte*. MOXA, 402/2. *Spată cruntă* (a. 1660-1680). GCR. I 176. *Multă posedă (= murdărie amestecată cu sânge) cruntă dintr'ocel ve[ă]at cursă*. DOSOFTEIU, V. s. 12/2. *Adunarea lor cea cruntă'n sânge*. id. PS. 43. *Cu[fi]tul crunt de sângele nevinovatei femei*. LET. I 13/2. *Cu mânăle crunte de sânge nevinovat vei sta înaintea scaunului lui Dumnezeu*. Ib. 87/2. *Nu-mai hoince li erau crunte*. Ib. II 165/2. *Sălbateci... accu nărac, dacă vedeau pe altul crunt, ei se mânca unul pe altul*. ALECSANDRIA, 94. *Scântecie disperarea în ochii crunși (= injectați) de sânge*. EMINESCU, P. 200. *Buzi cruntă'n dinți o mușcă*. COȘBUC, B. 28. *Cobora, Doamne, și te uită, De vezi iarba toată cruntă!* RETEGANUL, TR. 54. O

unblat [mamă-ta, când te-o făcut] cu poalele scurte. *Cu poalele crunte*. ARH. FOLK. I 210, cf. GR. S. V 128. | Spec. Sudorii crunte = sudori cu sânge, săngerose. LB. *Rană cruntă* = rană grea, adâncă. HERZ-GHER., M. IV 247. *Ou crunt* = oul cel dintâlu ouat dela o puică (PĂCALĂ, M. R. 161), pe care sânt ușoare urme de sânge.

2. (Despre un războiu, o bătaie, o lovitură) Care face să curgă mult sânge, săngerose, crâncen, teribil. *Bătălie cruntă, în care a curs sângele cel mai scump al Moldaviei*. M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA ROM. I 120. *Cruntele războaie a[le] lui Napoleon*. C. NEGRUZZI, I 295. *O, cât de crunte s'otrăvitoare sânt pentru tine a lor mușcări!* ALECSANDRI, P. I 117. *Ar fi răbdat bătaia cea mai cruntă... numai să fi găsit bani spre a-și îngropa copilul*. SANDU-ALDEA, D. N. 246. *Cruntă-lupta lor, Că ce pe omor*. ALECSANDRI, P. 66.

3. (Despre fiare, despre om sau faptele lui) Doritor de sânge, violent, crud, barbar, sălbatic, neomenos, aspru, fără milă. *Bărbatu' crunt* [tradus greșit din slav, *kričū* = „strâmb”, confundat cu slav, *krūnū* = sânge] și *killean nu agonizaste Domniul*. CORESI, PS. ap. GCR. I 11. *Leu cu suflet crunt* (a. 1620). GCR., I 60. *Zimbru... fiara cruntă și turbată*. ALECSANDRI, P. II 93. *Muma lui [a lui Carol al VII-lea], o cruntă Bavarză, îi părăsise*. ODOBESCU, I 4. *Pânzele posomortite Ce-arătau faptele crunte snor domni tirani, vicleni*. EMINESCU, P. 179. *Femeie... cruntă și dârjă*. CARAGIALE, S. 81.

4. P. ext. (În legătură cu alte noțiuni) Care inspiră groază, fioros, grozav; încrunțat, amenințător, înfiorător. *Muncă s. osteneală cruntă* = grea din cale afară. LB., (care cere) sudori de sânge. *După cruntă osteneală de doi ani, ies din Blaj hirotoniți proși*. P. MAIOR, IST. 259. *Bani crunți agonisiți*. I. POPOVICI-BĂNĂȚEANU, ap. TDRG. *Să fim osândiți a descrie și cruntele noastre nenorociri?* BĂLESCU, M. V. 439. *Scintilă, priceghoază, Norul crunt înaintează*. ALECSANDRI, P. II 14. *De crunta-mi vijelie tu te aperi o'un tolag?* EMINESCU, P. 240. *Priei cu ochii crunți (= încrunțați) la prezidenț*. AGĂRBICEANU, L. T. 253. *I-a trimis peste munți crunți, unde se bat munții cap în cap*. SBIERA, P. 64, cf. ȘEZ. II 96. *GOROVEI, C. 382. Balaurii trăiesc la orice deauri crunte, unde nu îmbliă nimic, nici pasărele*. ARH. FOLK. I 223.

II. A d v. Crâncen, îngrozitor, fără milă, fioros. LB. *Foarte crunt bătu pe Dachî*. P. MAIOR, IST. 2. *Baba... mânie lei frânge, crunt strigând spre rășnit*. ALECSANDRI, P. I 9. *Crunt Stoian se re-peze și capul îi rețeze*. ALECSANDRI, P. P. 101. **#** *A se uita (s. a privi) crunt la (s. pe) cineva* = încrunțat, cu dumsănie. *În zid de marmur negru se uită crunt și drept*. EMINESCU, P. 206. *Burulcan... crunt la el că se uită*. TEODORESCU, P. P. 601. *Baba priei crunt pe toți meșenii*. ȘEZ. II 190.

[Și: (+ crud) **crund**, -ă adj. = înfiorător, sălbatic (despre munți). *F'oiu duce în munți crunzi*. MARIAN, D. 340. | Verb: (vechiu, popular, din lat. *cruento, -are*) **cruntă** vb. P^o trans. și refl. = (ad l^o) a (se) încrunța, a (se) (în)sângera, a (se) păta cu sânge (LB.). *Toate veșmintele mele cruntai*. CORESI, EV. 175. *Limba ta o cruntezi*. lb. 328/12. *Deaca veri apuca mărcini de-ă veri strânge în mână, ci te cor înghimpa și te veri crunta*. lb. 358/10. *Trupurile sale cu ace te împungea, de se crunta*. VARLAAM, C. 264. *Și se cruntar păreții de sângele ei*. NEAGOE, INV. 60. *Să-rape paloșul, Eu de când mi te-am luat, În sânge nu te-am cruntat*. PAMFILE, C. T. 76. A crunta

mustăfile = a le tăia puțin, a le tușina. BUCUȚĂ, R. V. (cf. *Încrunța I 2°*) *I-a cruntat mâniele, frânghia* = l-a pătruns, curmat (CIAUȘANU, GL.) carnea. *A cruntat să spună ceva* = a dat să spună ceva. CIAUȘANU, GL. | Abstract: **cruntăre** s. f. = acțiunea de a (se) săngera. LB.; **crunteală** s. f. = (cu sens concretizat) parolu. PAȘCA, GL.]

— Lat. *cruentus, -a, -um*, idem. Cf. *Încrunța*.

CRUNTEĂLA s. f. v. crunt.

CRUP adv. *Tout à fait* (livre). — (În vechea Românie, expresie relativ recentă) Numai în expresia *a se îmbăta crup* = a se îmbăta tun.

— În expresia *a se îmbăta tun*, cuvântul *tun* a fost înlocuit, în glumă, prin numele marelui fabricant german de tunuri *Krupp* (numele lui fiind rostit des în instrucția soldaților din regimentele noastre de artilerie înainte de marele războiu, armamentul nostru de artilerie provenind atunci din Germania).

CRUP s. a. (Med.) *Croup*. — Boală molipsitoare care atinge mai ales pe copii. Între doi și opt ani, caracterizată prin niște membrane false care se desvoltă în căile respiratorii, producând astfel sufocarea bolnavului: laringită difterică, gușter. BIANU, D. S. | Specie: *Crup fals* = laringită striduloasă. BIANU, D. S. — N. din fr. (cuvânt englez).

CRUPĂ s. f. *Croupe*. — (Franțuzism) Partea cărnăasă de dinapoi a șoldurilor (coapselor) calului, între crucea șalelor și rădăcina coadei, sapă. *Un călăreț rotas împingea de crupa calului său... desperat că gloaba nu vrea să intre în vagon*. D. ZAMFIRESCU, R. 71. *Cruvașe se ridică tâios și lovi scurt crupa îndărătnică*. I. TEODOREANU, M. II 245. — N. din fr.

CRUPĂ s. f. v. crupe.

CRUPĂTOR s. a. = **cărpător** (Zagra-Năsăud) Com. V. CORBU.

CRUPE s. f. pl. (Cul.) *Gruau, semoule. Orge mondé*. — (Mai ales în Moldova) Uriuală făcută la rășniță, la pină și mai rar la moară, din grăunțe de păpușoi, de orez, de hrîșcă, de sămăntă de căneapă, măcinată mare, din care se prepară găluște, ciorbe și alte mâncări îngroșate cu untură (COSTINESCU, com. G. TOFAN, ȘEZ. XIX, 186. XXIII, 44, cf. H. X 414, 508, 512), bulgur. *Găluștele... cu crupe de păpușoi*. SEVASTOS, N. 293. *Crupele de hrîșcă sânt proa bune*. I. IONESCU, C. 103. *Fac mai toate Românele din Bucovina o amestecătură de făină sau crupe cu apă*. MARIAN, SE. II 206. *Se amestecă acest lapte cu crupe, se fierbe*. ȘEZ. III 18. *Se pun într'o oală crupe spălate și verdețuri*. lb. VI 67. *Crupele se fac la rășniță ori la moară*. lb. VII 75 (cf. VIII 38). *Unele fete fură crupe... de la o vecină*. PAMFILE, S. T. 144. *Borș cu crupe?* PAMFILE, C. T. 322. | (Huedin-Cojocna) Grâu fiert (VICIU, GL.). | Arpăcaș. HERZ-GHER., M. IV 246. | Diminutive: (Mold.) **crupioare** (pronunț. -pi-oa-) s. f. pl. = crupe bune, delicioase. *Cu niște țărăcioare, Cu niște crupioare*. ION CR. IV 7; — **crupușoare** (de grâu) s. f. pl. HERZ-GHER. M. IV 247]. — Din rut. *krupa*, idem.

CRUPETÓRIU † s. n. v. cărpător.

CRUPIÉR s. m. *Croupier*. — Funcționar al stabilimentelor publice de joc, însărcinat cu plata mizelor câștigătoare și adunarea celor care au pierdut. [Pronunț. -pi-er].

— N. din fr.

CRUPIOARE s. f. plur. }
CRUȘOARE s. f. plur. } v. *crupe*.

CRURAL, -Ă adj. (Anat.) *Crural*. — Care (îne de coapsă. *Mușchia crural*; *arteră crurală*; *nerv crural*. lb.

— N. după fr. (din lat. *crus*, *cruris* „picior”).

CRUȘATEA s. f. (Bot.) *Girarde-jaune* (Barbarea vulgaris). — Plantă ierboasă, cu flori galbene-aurii, ale cărei frunze amare se mănâncă uneori ca salată sau se pregătesc ca spanacul (CADE), bărbușoară. PANTU, PL² 82. [Și: (+ crud) *crușată* s. f.]

— Pare a fi un diminutiv (derivat cu suf. -eo) dela *crușit*, -ă „sângerat, roșu” (dela *cruși*). Cf. *crușin*.

CRUȘ(E)ĂLĂ s. f. v. *cruși*.

CRUȘÉU s. m. (Bot.) 1°. *Bois-noir*, *bourdaine* (Rhamnus frangula). 2°. *Bourg-épine*, *épine de cerf* (Rhamnus cathartica).

1°. *Crușin*. PANTU, PL² 82, CADE. *Crușin frângurii* = Rhamnus frangula. Com. LIUBA.

2°. Părul ciutei, salbă-moale, spinul-cerbului, verigaruiu. H. XVIII 138, DAMÉ, T. 186, PANTU, PL² 334. | Spec. *Crușei-pucios* = verigaruiu. DAMÉ, T. 186.

[Și: *crușiu* (*crușăiu*) s. m. DDRF. BĂRCIANU.]

— Pentru etimologie, cf. *crușin*.

CRUȘET s. a. v. *cruși*.

CRUȘET s. a. *Petit morcean*. — (Sărbism, în Banat) Fărâmă, bucată, drob (de sare, de brânză). H. XVIII 172, com. A. COCA. [Rostit: *crușet*. | Acențuat.]

— Din sărb. *krusac* „bucată de sare”.

CRUȘI vb. IV^a. 1°. *Tanner*. 2°. *Colorier* (en rouge). *Essanglantier*. *Se moquer de...* 3°. *Uriner du sang*. *Donner du lait mêlé de sang*.

1°. *Trans*. (Tăbăc. A) Prepara pentru opinci pielea animalelor, cu ajutorul unui preparat („*crușenă*”) din scoarță de arin negru (com. s. FL. MARIAN) s. de stejar (TDRG.), a argăsi, a dubi, a tăbăci. HERZ-GHER, M. IV 247. *Pielea... fără păr se crușește*. PAMFILE-LUPEȘCU, CR. 204.

2°. P. ext. (Scoarța de arin întrebunțată la argăsit, dând o culoare roșie; *trans* și *refl.*). A (se) înroși (HERZ-GHER, M. IV 247), a vopsi (cu bola mohorâtă, roșie) POGOR, HENR. 229. *Unele gospodine fierb numai scoarța de arin, în care pun și scoarță de prun; când scoarța e fiartă bine, se bagă scutele, de se crușesc*. PAMFILE-LUPEȘCU, CR. 147. *A doua zi [dăna ori scutele] se scot, când părul e crușit [de un roșu închis de tot]*. lb. 149. | Spec. A înroși, a păta, a stropi cu sânge. *Cu sângele lor pământul nostru au crușit*. ARHIVA R. I 52. | Fig. A pune cuiva pe nas, a feștel. (Frata, Câmpia Ardealului. Com. V. BUCUR), a face de râs.

3°. (Despre animale) *Intrans* și *trans*. (cu complementul: sânge) A urina (a se uda) cu

sânge. Com. MARIAN, AR. TOMIAC. *Păsărețul-negru... e foarte bun de loc pentru vitele cari crușesc*. MARIAN, O. I 303. *Boii și vacile... se bolnăvesc și crușesc, adică se udă sânge*. lb. II 117. *De multe ori vitele crușesc sânge, urină și sânge*. *Vita care crușește, se usucă pe picioara și pierc*. ȘEZ. IV 127. *De tree [strălege] peste o vită, acoa vită crușește*. PAMFILE, DUȘM. 164. | Refl. *Vaca se crușește* = sloboade lapte cu sânge. GOROVEI, CR.

[Și: *inercuși* vb. IV^a. TDRG. | Part. -adj.: (în) *crușit*, -ă = argăsit (com. s. FL. MARIAN); înroșit (BĂRCIANU), înegrit (DAN, P. 104); pătat, amestecat cu sânge, cruntat (POLIZU), *Pe strada/crușite de flăcări orbitoare*. EMINESCU, P. 122. *Apa fântânelor din preajma sfântului locaș era crușită de sânge*. SADOVEANU, SĂM, V. 1908. *Ceaiu crușit* = devenit de culoare roșie închisă, fiind lăsat să stea prea mult (TDRG.). *Lapte crușit* = amestecat cu sânge. GOROVEI, C. O țesut cu ochii boliiși, *Cu țfari[1] crușifi*. VASILIU, C. 178. | Abstracte: *crușire* s. f. (și mai ales) *crușit* s. a. = argărire, tăbăcire; spec. dubirea, tăbăcirea cu scoarță de arin s. de stejar a pielii nelucrate, pentru opinci (VICIU, GL.); (și): *crușet* s. a. ȘEZ. IV 127) boala internă la boi și vaci, un fel de aprindere, din care cauză se udă cu sânge. Com. s. FL. MARIAN; — *cruș(e)ălă* s. f. = tăbăcire; (concretizat) argăseală, lichidul făcut din scoarță de arin negru cu care se argăsește (s. se colorează în roșu s. galben) pielea (Com. s. FL. MARIAN, AR. TOMIAC, G. NISTOR); culoare, vâpsea roșie (HERZ-GHER, M. IV 247). *Din coaja arinului se face crușală pentru opinci nedabile*. ION CR. II 70. *Cu scoarță de arin și [de] mesteacăn se face și crușală la opincile rase*. PAMFILE-LUPEȘCU, CR. 104, cf. 124, 146. *Crușala se pregătea din coajă de stejar, arin și brad*. lb. 204. *Pielea... se pun în crușală făcută din coajă de pădure, amestecată cu coajă de arin și de stejar*. lb. 205. *M-am crușit opincile într'o crușală rea, și le urtic*. Com. TOFAN, BILCA].

— Din rut. *krusiti* „a (se) înmula”.

CRUȘIN s. m. (Bot.) *Bois-noir*, *bourdaine* (Rhamnus frangula). — Arbust fără ghimpi, de 2-3 m. înălțime, cu flori albe-verzi, cu fructe ca boabele de mazare (întăiu verzi, apoi roșii și în urmă negre); scoarța lui („*cortex Rhamni frangulae*”) se întrebunțează ca purgativ (mai ales pentru vite); lemnul arădă un cărbune, întrebunțat la fabricarea prafului de pușcă. Se mai numește și *crasel*, *crășei*, *crasici*, *crușei*, *lemn-cănesc*, *pasachină*, *pașachină*. PANTU, PL² 82.

— Din rut. *krusina*, idem. Cf. *crușei*.

CRUȘIU s. m. (Bot.) v. *crușin*.**CRUȘMĂ** s. f. v. *crijmă*.

CRUȘTĂ s. f. *Croûte* (d'une plaie). — (Germanism, în Transilv.; franțuzism, în Tara veche) Coajă, scoarță (LB., com. ITTU); spec. coaja care se formează pe piele când începe să se vindece o rană (BIANU, D. S.), poighiță; p. ext. învelș. *Ne pecețuște ficcare într'o cruștă, cum lei închid melcii cutia când dă frigul*. C. PETRESCU, I. II 97. [Adjectiv: *cruștos*, -oasă = cu coajă, cu poighiță, scortos. DICT.]

— N. după fr. și din germ. *Kruste* (lat. *crusta*) idem. Cf. *Incrusta*, *crustaceu*.

CRUSTACÉU, -ÉE adj., s. m. și a. (Zool.) *Crus-*

tacă. — (Animal) al cărui corp e învelit cu o coajă subțire care-l acoperă cu o carapace. *Animal crustaceu*. | (Substantivat) S. m. Animal crustaceu. *Tot felul de... crustacei desguștători și găngăniți, să nu le vezi.* C. PETRESCU, I. 14. | S. a. *Crustacee* = clasa animalelor articulate, cu corpul acoperit cu crustă, ca d. ex. raclii și crabii. BIANU, D. S.

— N. după fr. (din lat. *crusta* „coajă”). Cf. crustă.

CRUSTÓS, OĂSĂ adj. v. *crustă*.

CRUȚ s. m. v. *curuț*.

CRUȚĂ vb. I. 1'. *Ménager, épargner* (un obiect). *Économiser*. 2'. *Ménager* (qqn.). 3'. *Avoir sous sa garde, protéger*. 4'. *Pardonnec*. 5'. *Observer, respecter* (un ordre etc.). 6'. *Hésiter* a. 7'. *Éviter*.

1'. Trans. (Complementul e un lucru) A păstra întreg, neatins, în stare bună, a îngriji cu ceva să nu se strice, să rămână nevătămat. *Cruță struile* (= hainele). HERZ-GHER., M. IV 247. *Ii lai nește opinacufe și și-accea cu le cruțe și umbra mai mult descuță*. RETEGANUL, TR. 148. | Sp.ec. (despre avere, bani, provizii, etc.) A fi păstrător, econom, a strânge, a nu cheltui, a nu prăda, a nu risipi, a fi strâns la pungă. *Cine nu cruță paraua, nici de galben nu i-e milă*. GCR. II 374. *Sacul se cruță dela gură*. ZANNE, P. III 340. *Buruicenușă gălbinișă, Rar bărbat care te cruță*. (= Tutunul). GOROVEI, C. 372. Intrans. (construit cu prep. din, dintru) Iară cu nu mai cruțau den acere. CORESI, EV. 6/10. *N'am cruțată dextru dirapta agonisită a mea* (a. 1678). GCR. I 237. | Fig. (Complementul e o noțiune abstractă). *Cine-șu va cruța sufletulă său... și nu-lă va da pentru Hristos...* CORESI, EV. 71. *În nenorocirea noastră, cărtuța lui n'a cruțat*. BELDIMAN, O. 83. *Meșter a trebuit să fie ocl arhitect...* care n'a cruțat nici una din îndrănelile și mijloacele de frumuseță ale meșteșugului său. IORGA, N. R. B. 42.

2'. Trans. (Complementul e o ființă) A îngriji cu cineva să nu sufere, să nu se opintească s, ostenească prea mult, să nu fie exploataț, a menaja. *Cruță copilul!* HERZ-GHER., M. IV 247. *Cruță-mă!* = slăbește-mă, dă-mi pace! (Mal ales după negațiune) [Lupii] nu vor cruța turma. COD. VOR. 21/10. *Nu va cruța voinici la creama de oaste...* CORESI, EV. 71/10. *Cruța-va per cel measer... și sufletele celor mișei le va mântui* (a. 1710). GCR. I 367. *Nu cruța nici boier, nici sărac*. LET. II 25/10. *Abia ridicat de pe cumplită boală care nu-l cruțase...* C. NEGRUZZI, I. 293. *Frânză verde, bobuș, Am avut cu un drăguț, Dar nu am știut să-l cruș*. EPURE, P. 81. (Fig.) *Nicolae Costin va fi supliniț din amintire, crușând susceptibilitățile familiei*. IORGA, L. I, 102. | Refl. A se codi, a se da în lături, a se menaja. *Kruczu-me* = viribus parco. ANON. CAR. *Hristos nu se cruță a deștinge și a se smeri*. CORESI, EV. 92/10.

3'. Trans. (Subiectul e Dumnezeu s. o persoană foarte puternică) A păzi, a ocroti, a păstra (în viață); a avea milă cu cineva. *Întru înviere miluiești Sionul e a crușă* (l: milui COR.) elu. PSALT. 208. *Pro coconii i lepădară... pe apa Tivierii...* iară Dumnezeu i crușă (a. 1620). GCR. I 59. *Cela ce n'au crușat per fiul său, ce pentru... toți i-au dat...* (a. 1698). lb. 318. *Osteanal acela carele carsă măcar o picătură de sânge, fără a să cădea, ci mai cărtos fiind trebuință a-l crușă, să numește o hiară*. BELDIMAN, N. P. I 176.

Iară greșilor tăi! Crușă pre biata țară! C. NEGRUZZI, I 140. cf. 141. (Construit cu prepoziția „cu”) *Să eă crușă Dumnezeu cu pace și cu sănătate*. ROSETTI, B. 38/10. | (Complementul e viața, sufletul, capul; construit cu dativul persoanei interesate) A nu lua, a lăsa cuiva. *Crușă-mi viața*, *Alcedor*. ISPIRESCU, L. 44. *Frate, crușă-mi viața și lasă-mă stobod*. RETEGANUL, P. I 3. | (Pronominal) A-și păzi, a nu-și cheltui. *S'au potricit neprietnicul și nu și-au crușat sufletul său*. LET. II 266/10. *Cât va fi prin puțină să ne crușăm viața*. DRĂGHICI, R. 170/10. *Mai bine crușă-ți capul, că poate fi-a mai trebui*. CREANGĂ, A. 170. *Iși crușă puterile*. | † Refl. A se păzi. *Nimenca așa pre cluși crușă-se, cum Dumnezeu pre noi toți*. CORESI, EV. 235.

4'. (Mal ales în legătură cu negația nu). Trans. (Complementul e omul) A ierta, a senti, a nu pedepsi, a ridica pedeapsa pentru păcatul, vina s, greșala cuiva, a se îndura de (s. cu) cineva. *Îngerii cela ce greșiră, nu-i crușă, ce... legă-4*. COD. VOR. 169/10. *Nu crușă pre a ta maioc, că-i eradică de locit!* BELDIMAN, O. 15. *Tata, bătrânul, Nu crușă păgânul, Când s'aruncă'n foc*. ALECSANDRI, P. I 54. *Toată suflarea da laudă lui Dumnezeu, care a ocrotit în nevinoșatul, crușându-l de osândă ce era să-l răpuie*. ISPIRESCU, M. V. 8. | (Complementul e vina, păcatul, etc.) *Ți-ăș fi crușat multe din rădăcirile netrebneice... din minciunile erandice de cel mai îndărătnic vopiuș*. ODOBESCU, III 165. | † (Construit cu dativul persoanei interesate) *N'au crușat Dumnezeu îngerilor carii au greșit*. N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 173. *Pentru răbdare, le crușă... mișcilor Domnului... plata*. DOSOFTEIU, PS. 31. *Celor mai mici crușă*. (a. 1698). GCR. I 327.

5'. † Trans. A păzi, † a feri (I 2'), a urma, a respecta (poruncile cuiva). *Crușaiți și cereași toate poruncile Domnului nostru*. BIBLIA (1688) 306. Cf. 250. 279^b (traducând grec. *qelōōōōō*). Construit cu dativul) *De crușatți poruncilor tale*. DOSOFTEIU, MOL.

6'. Trans. și refl. (pronominal) A se da în lături, a se codi, a evita. *Krucz = parco, tenax sum; kruczu-mé = viribus parco*. ANON. CAR. *Hristos nu se crușă a deștinge și a se smeri*. CORESI, EV. 92. *Acerea sa... nu-și crușă a o da pentru Dumnezeu*. VARLAAM, C. 279. *Noi n'am crușă a zice cătră omeneasca fire...* KONAKI, P. 278.

7'. Trans. și refl. A evita, a ocoti. *După răimea ta, nepocătit inimă cruși fie-și mânia* [în ziua de apol] (a. 1618) GCR. I 49. *Drumul cu trăsura crușă incunjurul și lunga așteptare în... gară*. IORGA, N. R. A. I 327.

[Ind. prez. *cruși* și (rar, învechit) *crușez* (MARDARIE, L. 4470), (suspect) *crușese* (ANON. CAR.), | Adjective: *crușat* (cu negativul *ne-crușat*), -ă. *Acesta-i fântâna crușată dirapților*. DOSOFTEIU, V. S. 80/10. Adverbial (învechit) *ne-crușat* = fără crușare. *Coconii fără milă era ucipi, și-i răteza, cu ea scacera spicele, necrușat*. CUV. D. BĂTR. I 354. *Și tăia Erci orbeaște, Necrușat și tirănește* (1821). GCR. II 238. *Trăsnitul... să locească necrușat*. BELDIMAN, O. 42. *La teatru românesc, Relele din fire necrușat se bicineau*. ALECSANDRI, T. 444; *crușător* (cu negativul *ne-crușător*), -oare = care crușă (l.b.), econom; milosiv (PSALT. 239/a), îndurător. *Până într'atâta crușătoriu cuvintelor ce se arată, nu easte semn a minie de coteală deașartă*. CANTEMIR, IST. 83/10. *Peste toate aceste zgomote trucea urletul vântului, uetul valurilor uriașe ale apelor necrușătoare*. SANDU-ALDEA, SĂM. III 328; — (ne)crușălnic, -ă † adj. = (ne)crușător. l.b. | Abstrac-

te: **crufăre** (cu negativul **necrufăre**) s. f. = acțiunea de a (se) cruta, economie, îndurare, milă. *Să nu mai aștepte crufăre, că toți vor fi omorâți.* LET. II 70/s. Pentru unele ca aceste... se aduc **necrufările** domnitor. LET. II 62/s. *Pașuba cea ce o ar avea stuparii din crufărea și fânerea tuturor albinelor...* ECONOMIA, 197. *În zadar tot cu o cară ne mustră fără crufăre.* KONAKI, P. 281. *Fără crufăre de osteneală îi îmbărbăta către fiece-cu lucru.* DRĂGHICI, R. 191. *Crufărea leneșiei este mormântul disciplinării.* BĂLCESCU, M. V. 602. *Nimic din ce e Ungur sau unguresc nu mai află crufăre dăhaintea urgiei.* ODOBESCU, I 534. *Împăratul... pe toți i-a tălat, fără crufăre, de le plânge lumea de milă.* CREANGĂ, A. 78; — **crufăt** s. a. = crufăre. *Plătia-mi rău dreptu bîre și fără de crufat sufletului meu.* PSALT. SCH. 62. *O bateți fără crufat.* DOSOFTEIU, V. S. 7/s; — (neobisnuit, traducând pe slavul *жестота*) **crufătoare** s. f. = milostenie. PSALT. 300/s).

— Cuvântul se găsește și la Albanezi (*kurçipe* „fac economii”, *kurçimtar* „om econom”). După cum arată și serbo-croautil *skri* „sgârçit”, se pare că în latinitatea estică **curtus**, -a, -um primise și înțelesul de „econom” (în opoziție cu *larg* la mână „darnic”), încât un derivat ***curtio**, -are putea însemna „a fi sgârçit, strâns la pungă”. G. Meyer, Alb. Wb. 216 (La lat. *curtus* se gândiseră și autorii Lexiconului Budan. Mai puțin probabil e că ar fi să picăm dela un **crucio*, -are, derivat din *crux*, cu sensul de „a așeza cruci”, bunăoară snopii de grâu, spre a-i scuti de stricăciune).

CRUȚĂLNIC, -Ă adj. }
CRUȚĂTOARE s. f. } v. **cruța**.

CRUȚCĂ s. f. *Fii torță.* — (Mold.) Firul gros de lână, tortul întrebunțat la țesutul sumanelor (s. zeghilor). DDRF., CIHAC, II 82.
— Cf. rus. *krutka* „sucire” (*krutū* „sucit”).

CRŪU s. a. v. **crov**.

CRUZĂTEA s. f. (Bot.) v. **crușătea**.

CRUZĂTURA s. f. }
CRUZIE s. f. } v. **crud**.
CRUZIME s. f. }
CRUZITURA s. f. }

CS- v. X.

CRŪTOR s. m. 1°. *Fondateur, bienfaiteur.* 2°. *Curateur, marguillier.* 3°. *Tuteur.* 4°. *Lendemain d'un anniversaire de naissance.*

1°. Persoana care suportă (sau contribuie în parte la) cheltuielile pentru ridicarea și înzestrarea (cu odore sfinte) a unei biserici s. mănăstiri, fondator, întemeietor de locașe sfinte. COSTINESCU. *Groapa Rodului Buzescu... ctitorul sfintei mândăstire* (a. 1610). GCR. I 44. *Dăruită... ctitorului mândăstirii... DOSOFTEIU, V. S. 33/s. S'au găsit cîteva mii de galbini în mândăstire... puși de ctitori pentru treaba mândăstirii.* LET. II 249/s. *Să slujăcă sfânta liturghie pentru pomenirea ctitorilor.* URICARIUL, I 100. *Fiind și titor la această mândăstire.* Ib. XVII 55/s. *Nicolae-vodă... se vede zugrăvit ctitor.* ȘINCAI, IST. I 328/s. *La mândăstire, nu vedea călugări sau preoți sau oameni săraci... după întocmirile fericitorilor ctitori.* ZILOT, CRON. 71. *Mândăstirea a fost înzestrată de fun-*

datorii și ctitorii ei cu moși multe. I. IONESCU, M. 635. *Radu Racoșă vezi-Logofăt, cu a lui soție Maria, ctitori.* C. NEGRUZZI, I. 314. | P. ext. *Întemeietor de așezăminte de interes general.* *Ctitorii de-ăgeșăminte.* EMINESCU, P. 246. *Pierduseră pe unul din cei mai neobosiți și mai energici luptători ai renașterii naționale, pe unul din ctitorii Statului român modern.* STURDZA, E. 39.

2°. (Transilv., Munt. Impropriu) Supraveghetor, administrator, epitrop la o biserică (s. parohie), curator. LB. [Această carte] s'au cumpărat cu oărdia și cu cheltuiala ctitorilor din sat *Lădușor.* IORGA, S. D. XIII 126. *Ori care preot sau drac... ar îndrăzni [să] înstrăineze [această] carte... fără voia preșturii și a ctitorilor Rădnei...* Ib. 162. *Titori bisericestii s'au așezat: Zarii Gaspar, Popa Toader...* Ib. 191. *Este al doilea ctitor la biserică.* SLAVICI, N. 49. *Curatorii sau ctitori bisericilor.* FRÂNCU-CANDREA, M. 112.

3°. (Transilv., subst. forma titor) Tutor. LB. *Titor* = tutor. ANON. CAR.

4°. (Subt forma titor; Gorj) Zina următoare celei onomastice. PAȘCA, GL.

[8]: **titor** s. m. CIAȘANU, V. S. m.; **ctitor** s. m. HERZ-GHER. M. IV 247. | Femininul: **ctitoră** s. f. *Semiramis Varilionului ctitoră.* PANN, E. II 43; — **ctitoreasă** s. f. *Icoană de ctitorasă.* C. PETRESCU, R. DR. 65. | Abstract: **ctitorie** (titorie LB.) s. f. = fundațiune făcută de un ctitor; calitatea de ctitor; tutorat (V. HANEȘ, P. O. 125). *Am întărit a noastră ecche ctitorie Sf. monastiri de la Munte.* URICARIUL, XIV 107. *Biserica Sf. Nicolae cel domnesc, ctitorie a lui Ștefan-cel-Mare.* IORGA, GH. I. I 51. *Ori cei ctitor abea drepturile sale asupra ctitoriei ce înălțase.* Ib. L. R. 119. | Adjectiv: **ctitoresc** și **ctitoricesc** ț, -ească = în legătură cu un ctitor, s. care depline de o ctitorie. POLIZU. *Căsele ctitoricești.* ZILOT, CRON. 75. *Venitul a unui an a lucrurilor ctitoricești a casei Mitropoliei.* URICARIUL, I 267. *Documentele ctitoricești ale mândăstirilor.* Ib. III 33. *Drepturi ctitoricești.* ODOBESCU, I. 416. *Portrete ctitoricești.* Ib. 419. | Verb: **ctitori** vb. IV* = a fonda (un lăcaș dunnesc). DDRF.]

— Din psl. *kltorū* (< grec. κτίτορ), idem.

CTITORĂ s. f. }
CTITOREASĂ s. f. }
CTITORESC, -EASCĂ adj. } v. **ctitor**.
CTITORŪ vb. IV* }
CTITORICESC, -EASCĂ }
CTITORIE s. f. }
CTITUR s. m. }

CU prep. I. 1°. *Avec; s'emploie dans certains cas où le français dit: et (le père et la mère); (tous, tout) ensemble, ou simplement tous, tout; par (morceau par morceau, jour par jour); à (pièce à pièce, goutte à goutte).* 2°. *S'emploie où le français dit à (vache à lait); de (homme de cœur, bonne foi).* 3°. *Introduit le régime indirect de nombreux verbes.* 4°. *Avec, en société de...* 5°. *Marque la parenté, là où le français dit de (cousin de).* II. 1°. *Avec, à l'aide de... en se servant de...* 2°. *Avec (indiquant la manière: avec pitié, bonté).* 3°. *Avec, en (eu secret, en dérision).* 4°. *Avec, à (dans la comparaison: semblable à, égal à, avec).* 5°. *A, par (marquant la mesure).* III. 1°. *Avec, en même temps que, à l'occasion de...* 2°. *Marque la durée; s'emploie là où le français dit durant des heures, des jours, ou des heures entières.* 3°. *Marque l'antériorité; s'emploie là où le français*

dit: deux jours, deux semaines avant. IV. Avec, à cause de... V. A, là où le français dit: à l'étonnement, à la honte de... VI. Avec, malgré (avec tout cela).

I. Asociativ. În opoziție cu *fără*, cu arată legătura (strânsă) între două ființe sau lucruri, tovarășia, proprietatea sau acțiunea comună, colaborarea, comerțul, concordanța, asemănarea, sau numai faptul de a avea ceva comun sau aceeași situație cu altcineva. În această funcțiune, cu alternează cu conjuncția și. Se zice sau *tata cu mama a venit*, adică „tata a venit în tovarășia mamei” sau *tata cu mama au venit* exprimând aproape același lucru ca *tata și mama au venit*, adică „tata plus mama”. Deși nu în măsură atât de mare ca în românește, acest cu = «și» se întâlnește și în alte limbi, cf. *Demonsthenes cum ceteris erant expulsi*, *it. io con lui volgromio i nostri passi*, germ. *Madonna mit dem Kinde*. Mai ales în limba veche, cu alternează cu și în aceeași frază: *Blagoslovenește creștinii, micii și mării, meșterii cu bogății, robii și slobozii, bătrânii cu tinerii și mulierile cu fetele*. CORESI, EV. 180/20, cf. 117/20. Uneori cu e atât de mult simțit ca o conjuncție, încaț poate sta, pleonastic, și înaintea unor prepoziții. De ex. *Această carte luate scrisă la biroul de Bistriță și cu la sfatul Măriei* [I] Sale. ap. JAHRESBER, X 489.

P. Leagă două substantive (s. un pronume cu un substantiv) care designează ființe sau lucruri. *Petrecându noi toți, cu mulierile și cu feciorii, până afară de cetate* (noi toți împreună cu muleri și copii. BIBLIA 1688) COD. VOR. 25/2. *Corăbille cu corăbiiarii*. BIBLIA (1688) pr. 3/a. *Se duse numai el cu boierii și cu răzătorii săi*. GORJAN, H. 4/20. *Bursuflescu: Cât colt — Hartă: Cu casă, cu livadă, cu toți — Bursuflescu: Cu tot*. ALECSANDRI, T. 255. *De-ai fi cerut pământul cu Roma lui antică...* EMINESCU, P. 202. *O vie cu livadă frumoasă*. CREANGĂ, P. 3. *Aceară ce-ai cînat?* — *Vre-o două pere cu păne*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 123.

Întărit prin alte conj. s. adv. (s. loc. adv.): **Și cu**. *Anania și cu bătrânii și cu viteazii Tertii oarecările*. COD. VOR. 58/2. *Tu și cu ai tăi sfinți orbii*. DOSOFTEIU, V. S. 6. *Moș Nichifor... lasă pe judeș Strul și cu ai săi, cu lacrimile pe obraz*. CREANGĂ, P. 117. *Iar cel Ungurean și cu cel Vrăneș...* ALECSANDRI, P. P. 1. *Doi și cu doi fac patru*. **Împreună (și) cu** + s. + și **cu... depreună** (v. împreună I) **Împreună și cu** preușii. CORESI, EV. 6/2, cf. 14/2. **Și cu** făcătorii păcatelor **depreună** muncii fi-vor. id. lb. 15/20, cf. 19/2. **La un loc cu**. *Culege o poală de somnoroasă, pe care o fierbe la un loc cu o vadră de lapte dulce*. CREANGĂ, P. 214. **Alături cu v. a** lături (II). **(De) față cu v. față**. (III). **Cu... cu tot** = laolaltă, la un loc cu, împreună cu... *Ardea cu case cu tot*. CUV. D. BĂTR. I. 423. *Era să se îneca corabia cu oameni cu tot*. VARLAAM, C. II 31. *Să dea păpușaii câte una pară pe zi, cu chețuială cu tot*. RĂȘCANU, L. 37/20. *Am cu ce să te cumpar pe tine cu nas cu tot*. ALECSANDRI, T. 154. *Dispară cu față cu tot*. EMINESCU, N. 15/20. *Ipate își la femela cu zestre cu tot*. CREANGĂ, P. 168. **Cu toții, cu toatele** (rar nearticulat) = toți s. toate (împreună). *Plecă-și gerunchela sale cu toți și se rugă*. COD. VOR. 24/20. *Sfătuse necurății cu craii și cu mpărății și cu toții se'mițează*. DOSOFTEIU, PS. 13. *Cu toții, săltând de bucurie, s'au apucat de grumazul tălăii lor*. DRĂGHICI, R. S. Florile... *cu toate-ogă-zicea*. ALECSANDRI, P. I 92. *Noi cu toții odornisim și horălam*. C. NEGRUZZI, I 252. *Cu mumiile egiptene stau cu toții*

'n scaun fepeai. EMINESCU, P. 255. *Se pun la masă cu toatele*. CREANGĂ, P. 10. *Toți oamenii din casă: copiii, (h)jargații, (h)jargatele, cu toții era tare învâțați și lecusiți*. SBIERA, P. 246/2. *O lăudară cu toatele și-o cînsără*. RETEGANUL, P. I 55/20. *Curteții cu toți sărca*. ALECSANDRI, P. P. 91/20. *Veniți cu toți să vedem*. TEODORESCU, P. P. 107. **Cu toții împreună**. *În ora de pornire cu toții împreună Dorsea l'a tale pasuri călătorie bună*. ALECSANDRI, P. 138. **Toți cu toții**. *Iar la port deaca soseau, Toți cu toții se duceau*. TEODORESCU, P. P. 558/2.

Repetat: **cu... cu** (legând două noțiuni opuse s. extreme, exprimă totalitatea, suma completă) = fără deosebire, la un loc, unul cu altul, cu toții, într'una. *Băgară cuconi, și cu fe[?] cu feate*. DOSOFTEIU, V. S. 6. *Făcând rugă cu mari cu micii*. id. lb. 35. *Oastea moșchecăscă mai multă n'au fost de 90.000, cu bunii cu răii*. LET. II 118/2. *Iară ecilații au picrit toți, cu tăiat cu înecat*. lb. II 430/20. *Mesenii, cu bunii cu proștii, se plectară și le adunară*. IPSIRESCU, L. 40. *Săntem în păr'er'o cinci milioane de Rumâni, cu din orașe cu din state*. JIPESCU, O. 23. *Las' să vadă orșicare, Cu sărac cu gazdă mare, Cătana ce plată are*. DOINE, 113/2. | Când e vorba de o acțiune continuă săvârșită cu încetul și pe rând, aceasta se arată printr'un substantiv și repetarea lui prin adăugarea lui cu: **zi cu zi** = o zi după alta, în fiecare zi. *Casa... a căzut bucoșlic cu bucoșlic în fărâmiături*. GHICA, CONV. LIT. XIX 291. *Întorcea foaie cu foaie*. EMINESCU, N. 45/20. *Banii sunt muncii para cu para*. DELAVRANCA, P. 53. (La COȘBUC se găsește și **cu zi de zi**, construcție contaminată din **zi cu zi + zi de zi**). *Picării cu strop de strop*. *Fac ai mîrilor potop*. ap. TDRG. *Tu s'o amăi cu zi de zi*. id. ap. id.

2. Cu formează o substantivul (s. cu pron. s. cu adj.) următor o locuțiune atributivă, care, astăzi, e înlocuită uneori printr'un adjectiv. Legătura între substantivul determinat și loc. atributivă formată cu prep. cu se face uneori prin pron. demonstrativ eel. cea. Odiinoară cu era întrebunțat mai des decât astăzi în această funcțiune. Cf. fără (II 1^a a, 2^a) d.e. *Mă duc prin satele cu apropiare* (= apropiate) cu să ed[?] lăna cea de prisos. BELDIMAN, N. P. II 44. *Muiare cu bărbat* (= măritată). PRUV. MOLD. 99. *Prietin cu cînte* (= cîntăit) și *credință* (= credincios). KONAKI, P. 83. *Călătorind prin țări străine și locuri cu depărtare* (= depărtate). DRĂGHICI, R. 5/2. **Și tu ești om cu dreptate** (= drept) și **darnic**. CREANGĂ, P. 300. *Buze cu'ncelcătune* (= înșelătoare). DOSOFTEIU, PS. 45. *Măncatu-s de răutate, cu larba de vaci cu lapte* (cf. vacă mînzată). JARNIK-BĂRSEANU, D. 191. *Pricini cu păcat* (= păcătoase). BIBLIA (1688), pr. 3/20. *Cel cu inima împietrită*. MARDARIE, L. 1038. *Cădzum în loc cu nășip* (= nisipos) COD. VOR. 94/2. *Evangelhelle cu învătățtoare*. CORESI, EV. 2/20 (cf. Evangelhelle învătățtoare). *Să plătească paguba cea cu dobitocul*. PRUV. 68. *Munte cu pădure* (= împădurit) deasă. DOSOFTEIU, PS. 35. *Scrisori bune și cu țarie* (= documentate). BIBLIA (1688), pr. 17/20. *Agustorând pre cele cu legea* (= legale) (a. 1764). URICARIUL, I 307/2. **Și era om viteaz și cu sfat bun**. LET. II 254/20. *Drumuri... așternute cu piatră*. BĂLCESCU, M. V. 6/20. *Era în Iași un tîndr boierinaș cu numele* (= numit) *Toderiță*. C. NEGRUZZI, I 81. *Monahii... cu barbele* (cf. bărbos) *lor albe*. EMINESCU, N. 203. *Scritorii dintre cei mai cu limbă românească ce s'au arut treodată literatura noastră*. MAIORESCU, CR. II 247/2. *Care cu poveri de muncă vin încet*. COȘBUC,

B. 5. *Candela nu se stângea niciodată din fața icoanei cu Sf. Neculai, păzitorul.* DUNĂREANU, SĂM. VI 369. *Să ducă pe Făt-frumos în cămara cu armele.* ISPIRESCU, L. 21. *Păcurar cu oile.* De te-ar bate ploile! JARNIK-BĂRSEANU, D. 279. *Om cu pretenții (= pretențios).* În *țara orbilor, cel c'un ochiu (= chiorul) e împărat.* C. NEGRUZZI, I 248. *Al cu alba = acela pe care-l doare inima, care are interese.* RĂDULESCU-CODIN, I. | (Probabil după opusul fără de (v. fără II 2) s'a format și) *cu de.* *Cu-de-aderărat, v. adevărat (II 1').* (Mai ales) *Cu de toate = cu exemplare din toate, integral, complet.* *Viața cu de toate bună-tățile petrecând.* DOSOFTEIU, V. S. 3. *Ieși ca din pământ o masă încălțată cu de toate bună-tățile.* ISPIRESCU, L. 238.

3'. *Cu formează cu cuvântul următor o întregire predicativă s. un complement nedrept.* Exemple se găsesc în acest dicționar în număr mare la verbele: a fi, a se găsi, a se afla, a locui, a merge, a rămănea, a se însura, a se mărita, a fi dator, a lua, a cumpăra, a semăna, a fi asemenea, a asemăna, a compara, a alătura, a (se) potrivi, a se mulțumi, a fi mulțumit, a dărni, a milui, a uni, a (se) împreuna, a (se) amesteca, a face, a se obișnui, a se deda, a se deprinde, a se îndelețnici, a se purta, a acoperi, a fi plin, a coase, a înceta, a conțeni, a se întâmpla, a împărți, a fi vinovat, a tălcui, a se trezi, a se pomeni, etc.

4'. *Cu sens de reciprocitate, când e vorba de o acțiune care se face de două s. mai multe persoane în comun sau una împotriva alteia:* Intre ei s. ele, unul cu altul, în mod reciproc: unul contra altuia. După verbe (mai ales refl.) ca: a avea a face, a se certa, a se împreuna, a se însoți, a se întâlni, a se lupta, a petrece, a se război, a se săruta, a se sfătui, a se iubi, a trăi, a vorbi, etc. *Întră într-o gloată și se păria cu Iudei.* COD. VOR. II/5. *Fiatu întrebă-se cu secatnicii și răspunse.* Ib. LXVIII/5. *Mă sfătuiu cu luminatul Mitropolitul, CORESI, EV. 6/5. Sîntem datori să ne iubim unul cu altul.* VARLAAM, C. 294. *Vorbind în taină cu Maria-Sa, i-am zis.* ANTIM, P. XXIII/5. *Tractatul ce el încheie cu Balazid.* BĂLCESCU, M. V. 8/5. *N'ai cu mine războiu.* C. NEGRUZZI, I 40. *Când cu baba m'am luat.* *Opt ibovnice-au oftat.* CREANGĂ, P. 108. *Îți jur că mai mult nu m'oiu mai iubi cu morariul.* SBIERA, P. 241/5. *Se luau de gât lupii cu micii.* ISPIRESCU, L. 1. *Mal cu mal nu se căzraacă.* *Glas cu glas nu se locnaacă.* *Ochi cu ochi nu se ajungă.* ALECSANDRI, P. P. 233. *Aseară pe la sfîșitii, Cu alta te-ai întîlnit, Cu alta te-ai dragostit.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 247.

5'. *Se arată un raport de înrudire.* *Codrul — frate cu Romănu!* — *De săcuri se tot pleacă.* EMINESCU, P. 162. *Ochidă, frate cu Orbidă.* CREANGĂ, P. 244. *Suntem pe moșia unei scorpil, soră cu Gheonoaca.* ISPIRESCU, L. 5. *Răsul e frate cu plănuș.* ZANNE, P. II 709.

II. *Instrumental.* Prin cu se indică instrumentul, p. ext. mijlocul, (slușbașul, servitorul) s. materia (propriu și fig.) care servește la săvârșirea unei acțiuni, a unei înfăptuirii, etc. Înlocuit astăzi uneori prin prep.: de, prin, pe, în, după.

1'. *Cu ajutorul..., folosindu-se..., întrebuintând..., prin... Nu sânt dumnezeii ceea ce-s cu mărute (= mâniele) făpti (= făcutii).* COD. VOR. IX/5. *Procolector cei ce grătia cu [= în] numele Domnului.* Ib. CXXXIII/5. *Nu ră giurareși nece cu (= pe) cerul..., nece cu [= p]ământul, nece cu altul oarecarele giurământ.* Ib. CXXXIII/5. *Doamne, nu cu*

urgia ta oblici mere (= pe mine), nece cu mânia ta pedepsi mere. PSALT. SCH. 7/5. *Cu ranele lui noi toți ne-am vindecat.* CORESI, EV. 2/5. *Cu lapte adapă.* Id. Ib. 38/5. *Cu multe săpăști sânt jinul.* PARACLIS (1639) f. 2 v°. *Era mai ales de (= decât) alții și cu [= în privința, la] statul și cu cărtutea.* VARLAAM, C. II 16°. *Cu limba lor înșală.* DOSOFTEIU, PS. 21. *L-au legatu-l cu mâinile de ceale două cărturi.* Id. V. S. 17. *S'au tălmăcit..., cu [= la] porunca prea bunului creștin.* BIBLIA (1688) pr. 1/5. *Și încă cu talantul [= din pilda cu talantul se mai învâdăm că...]* Ib. pr. 4/5. *Te-ai arătat ajutoriu cu (= în) multe featurii.* Ib. pr. 7/5. *Cu (= din) aceea trecute vreme să pricepem ceale viitoare.* LET. I. 5/5. *Lioveniul... s'au împăcat cu bani.* Ib. II 9/5. *Cu acest fel de mulțumită boierii i-au mulțumit.* Ib. II 235/5. *Am scris zapisul cu [= după] zisa lor (a. 1762).* URICARIU, X 76/5. *Împreunădu-se cu focul cu [= de] carele nu s'au ars.* MINEIU (1776) 64°. *Făcut cu încredințarea și îndemnarea noastră.* ANTIM, P. XXIII/5. *Mitropolia n'am luat-o cu sîla, nici cu mite, nici cu rugăciuni.* Id. Ib. XXV/5. *Iem ... se sculă asupra frăținc-ădu Balazid cu războiu.* E. VĂCĂRESCU, IST. 259/5. *Iubca mai mult să-și petreacă vremea cu giocării.* DRĂGHICI, R. 4/5. *Se deosebea din celelalte numai cu (= prin) înbrăcămintea și cu (= prin) umbrelul ei.* GORJAN, H. 5/5. *Dirind cu aceasta o face mai folositoare...* MARCOVICI, C. 5. *Îi amenința cu moartea.* BĂLCESCU, M. V. 393/5. *Erau amândoi Români cu [= prin s. după] nașterea și cu inima.* GHICA, S. IV. *Și cum vin cu drum de fier, toate căntecule pier.* EMINESCU, P. 161. *Arald... cu ochii o'nghețea.* Id. Ib. 208. *A'nceput mă-sa cu ocară.* COȘBUC, F. 97/5. *Unge toți părășii cu sânge.* CREANGĂ, P. 25. *Să apuci încotro-i ceea cu ochii.* Id. Ib. 74. *Să te slujești cu (= de) dănzule, când va fi de trebuință.* ISPIRESCU, L. 4. [Bălaurii] *se așază cu locul în ziduri sparte și părășite.* SBIERA, P. 316/5. *Împăratul a poruncit... pe cioban și pe baba lui să-i fiină împărăția cu toate cele trebuioase.* RETEGANUL, P. III 7/5. *Vreă Baba-Cloașa, ce i-a făcut cu ulcea.* ALECSANDRI, P. P. 9. *nota 1.* *Cară vinul cu urciorul, Că ni s'a fript gâdiorul.* TEODORESCU, P. P. 271. *Ș'atata-i de lat în spate, Nici cu țara nu li-i bate.* ȘEZ. IV 8/5. *Tu cu ochii faci belele!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 40. *Eu îți închin cu păhorul, Dumnezeu fie cu darul!* Ib. 517. | (Numai la DOSOFTEIU) *Cu de Ț (v. II).* *O munciră cu focul și cu... de alte măcări de muncă.* V. S. 19. *Birnia pre alții nu numai cu postul, ce și cu de toată mîntea cea de smerenic.* Id. Ib. 23.

2'. *Cu formează cu cuvântul următor o locuțiune adverbială modală, care poate fi redată adesea printr-un gerundiu.* Cf. fără (II 1, 2). *Derept aceea cu scotiniță (= chibănuind) cucuțatul în Dumnezeu ascultă.* CORESI, EV. 4/5. *Cu blînd și cu milă caută Dumnezeu spr'insul.* Id. Ib. 33/5. *Ne răm juleca cu friică și cu cutremur mult.* Id. Ib. 37/5. *Talantul..., cu dobândă va să ni-ceară Domnul.* BIBLIA (1688) pr. 3/5. *Începură cu volnicie (= în mod arbitrar) a se lăși, a se lărgi.* P. MAIOR, IST. 55. *Când moarte cu-sa sa cruzime se arată.* KONAKI, P. 83. *Mergînd cu un pas repede (= grăbit), curînd a ajuns la porțile unei case.* C. NEGRUZZI, Id. I 27. *Frumoasă copiliță, Spune-mi de unde tii cu zimbet (= zăbind) pe giuriță?* ALECSANDRI, P. I. 208. *E'ninsă'n haine albe cu fața spre altari Logodnica lui Arald.* EMINESCU, P. 199. *Vin necoste dela rău și cu poala primă'n brau.* Vin... fete. COȘBUC, B. 6. *Legă paraua cu zece noduri.* CREANGĂ, P. 3. *Să nu meargă scara'n sat, Că vine cu capu' spart.* JARNIK-

BĂRSEANU, D. 181. || Spec. **Cu adevăr** v. **adevăr** (III 3°), **cu adevărat** v. **adevărat** (II 1°), **cu adevărate** † v. **adeverire**. **Cându-i** v. **dorma cu adevărat**. PRAY. MOLD. 17°. **Acum, fată, cu adevărat este mort Robinson?** DRĂGHICI, R. 34/2. **Cu amar** v. **amar** (III). **Cu (de-)amănuntul** (s. **amănuntul**) v. **amănunt** (I). **Cu anevole** v. **anevole** (2°) **Cu apropiere** = cu aproximație, mai mult sau mai puțin, (†) apropiat. În apropiere, aproape. **Flind satul cu apropiere de târgul Racăului** (a. 1818). URICARIUL, V. 191/2. **Mi-este cu apropiere** = mi-e aproape. CIAUSANU, V. **Cu asupră** v. **asupră** (IV 2°). **Cu (ne)băgare-de-seamnă** v. **băgare**. **Cu bine** = cu bunăvoință, cu bunăvoință, bine (cf. și bine III 1°). **Să le slujim de ce ne învață cu bine**. CORESI, EV. 43/2. **Ar fi cu bine primită a roștului meu...** cuinte. DOSOFTEIU, PS. 60. **N'am pe nime cu bine**, ȘEZ. III 159/2. **Cu binșor(ul)** v. **binșor** (4°). **Cu blând** v. **blând** (1°). **Cu blândete** v. **blândete**. **Cu cale** v. **cale** (1°) **Cu carul** v. **car** (1°). **Cu cărdul** (la DOSOFTEIU, PS. 165) v. **cărd**. **Cu cinste** v. **cinste** (II 1°). **Cu credință** = credincios. **Cu credință să-l primim**. CORESI, EV. 46/2. **Cu depărtare** = departe. **Accastă vie lui era cu depărtare a o căuta** (a. 1811). URICARIUL, X 119/2. **Locurile unde ei se găseau sunt prea cu depărtare de aici**. DRĂGHICI, R. 39/2. **Cu drag** = din toată inima, bucuros, prietenos. **Și toate în-căfătorile lui cu drag să le săvârșim**. CORESI, EV. 75/2. **Soarele...** privea la ei cu drag. EMINESCU, P. 11/2. **Cu dragoste** = plin de iubire. **Cu dragoste părintele primii-na noi**. CORESI, EV. 35/2. **Cu drept(ul)** = adevărat, drept, sincer. **De este cu dreptul să zică cineva**. ANTIM, P. XXVII/2. **Spuneți-mi cu drept**, **Cu mâna la piept**. POP., JAHRESBER, X 491. **Cu dreptate** = drept. **Dacă în una și s'au părat cu dreptate**, **Pentru ce în ocazintă să pale cu strămbătore?** KONAKI, P. 206. **Cu droaia** = în număr mare. **Nunai încă eu și început a curge furnicele cu droaia**. CREANGĂ, P. 264. **Cu dulce** † = plăcut. **Mă vei odihni cu dulce**. DOSOFTEIU, PS. 19. **Cu dulceață** = cu bunătațe, plăcut. [Domnul este] **cătră păcătoși cu dulceață**. CORESI, EV. 23/2. **Cu folos** v. **folos**. **Cu frică**, **cu de-a-frița** v. **friță**. **L-a luat eu frig** (H. IV 163) = a început să-l fie frig. **A lua eu friguri** = a fi cuprins de friguri. **Și par'că mă ta cu friguri**. N. REV. R. 136. **Cu gloată** v. **gloată** (I 1°). **Cu grabă** v. **grabă**. **Cu gresală** = din gresală (v. **gresală** 2°), greșit. **Va ucide pre cineva cu gresală**. PRAY. MOLD. 47. **Cu gresală spun unii că se arseră de Mihaiu-codă** [acele palaturi]. BĂLCESCU, M. V. 347. **Cu (mare, †) mult** **greu** v. **greu** (B. 1°). **Cu griță** v. **griță** (I 1°, 2°). **Cu îndelungare** v. **îndelungă**. **Cu îndelungare v. îndelungă**. **Cu inimă**, **cu toată inima**, **cu dragă inimă** v. **inimă** (II). **Cu întunecare** † v. **întunecare** (I 2°). **Cu iuboste** † = cu drag, bucuros. **Cu iuboste făgăduiră noi frații**. COD. VOR. 29/2. **Cu izbândă** v. **izbândă** (I, 3°). **Cu jale** = jălnic, trist. **De ce plângi cu jale?** ALECSANDRI, P. I. 196. **Se opresc cu toți în cale, se opresc și zic cu jale**. CREANGĂ, P. 275. **Cu (în)lesnire** v. **înlesni**. **Cu luare-a-minte** = atent, cu atenție. **Cu nepăsare** = nepăsător. **Eu aștept cu nepăsare A furtunelor suflare**. ALECSANDRI, P. I. 144. [Frate-meu cel mare] **se dă cu nepăsare după ușă și trage zăvorul**. CREANGĂ, P. 27. **Cu păcat** = condamnabil. **Am scotit că ar fi cu păcat** (a. 1767). URICARIUL, X 200/2. (Mold.) **Cu pielea** † = în pielea goală, la piele. **Ată dată îi poartă pre toate ulițele târgului cu pițala** (dăspuinăți MUNT.), **pre măgari**. PRAY. 678. **L-au desbrăcat cu**

pielea și Lau legat la stâlp la ger. N. COSTIN, ap. DDRF. **Cu primejdie** = primejdios. **I s'au pârut cu primejdie a dormi în acei chioșc**. DRĂGHICI, R. 161/2. **Cu puțină** = posibil, admisibil. **Nu era cu puțină să lase**. BIBLIA (1688) pr. 3/2. **Nu este cu puțină cu făcători de rele să nu-și la răsplătire**. MARCOVICI, C. 18/2. **Cu neputință** (= imposibil). **Cu răutate** = răutăcios. (A-1 fi) **cu rușine** = a se rușina. **Pîndu-i cu rușine a-l vedea la obraz**. MINEIUL (1776) 93. (Neobșnuit) **Cu socotală** = cu condiția... **I-au răspuns cărcimariul că-i va ierta, cu socotală că la toate să zică că-mi place**. BARAC, T. 14. **Să nu-ți fie cu supărare** = să nu te superi. ISPIRESCU, L. 290/2. **Cu temelu** = statornic, definitiv. **Au început Domnii a se așeza mai cu temelu în scaun în Iași**. LET. II 202/2. **Cu umire** = alinându-se. **Să, aude'n câmp lătrare și zărește cu umire O căsuță**. ALECSANDRI, P. III 14. **Cu urit** † = urit, neplăcut. **Era și drumeților cu urit a trece pre acolea**. DOSOFTEIU, V. 8. 65. **Cu viciață** = viu. **Încă mă micr cum am scăpat cu viciață**. CREANGĂ, P. 188. **Cu vitejie** = vitejoste. **Cu voie** (bună) = bine dispus. **M'a făcut maica pe lună, Să fiu tot eu voie bună**. JARNIK-BĂRSEANU, D. 395. | **Cu-de** s. de cu... **Cu de-adevărul** v. **adevărul** (III 3°). **Cu de-adinsul** s. cu (tot) **dinadinsul** v. **adins** (III 1°). **Cu de destul** † = destul. **Și nimina nu iaste cu de destul spre mulțumita lui**. CORESI, EV. 31/2. **De cu frică** † = cu frică. **Eu de cu frică și cu bucurie mă minunez, neștiind ce voiu face**. DOSOFTEIU, V. 3. 160°. (Numai la DOSOFTEIU) **Cu de tot** (toată). **Ziua morții să-i prăznuiască cu de toată bucuria**. V. S. 9. **S'au necoat cu de toată nevoia**. Id. lb. 171. || **Cu cât** v. **cât** (A I 1° b, C I 1°). **Cu cât și v. cât** (A II 5°). **Câte** cu v. **cât** (C IV°). **Cu câți toți** v. **cât** (C I 3°). **Cu atât** (a) v. **atât** (II 3°, III 2°). **Cu cât...** v. **atât** (II 1°, 3°) și **cât** (A II 5°). **Cu atât mai...** v. **atât** (II 3°). **Cu cât mai...** v. **cât** (A II 5°).

3°. În concurență (putând fi înlocuit) cu alte prep.: **În. Pentru ceia ce fură în pizza necuși, cu [în loc de MUNT.] batjocură**. PRAY. 1700. **Așa s'au tras credința până astăzi, cum să hie trimis cu laimă 40000 de galbeni de aur la Ieremia-codă**. LET. I 223/2. **Și-l lăsară boierii acolo cu mare sărăcie**. lb. II 308/2. **Vei rămânea să fii cu mine cu tăccare**. MINEIUL (1776) 51b. **Au început a scoati cu ce chip ș'ar face o traisă**. DRĂGHICI, R. 58/2. **Îi despoia [pe boleri] de averti...** lipsindu-i cu chipul acesta de singurul mijloc cu care puteau ademeni și corupea pre norod. C. NEGRUZZI, I 143. **Dumneata să nu mă iei pe mine cu bătaie de joc**. AGĂRBIȚEANU, P. M. 216. | **De**. **Cu această boală bolia tot rodul fidoșac**. VARLAAM, C. 202. **Pierău cu aceeași moarte ca Andreu**. BĂLCESCU, M. V. 395/2. **Cu bună seamă er'un cuib a tâlharilor acestor de Moldoveni**. C. NEGRUZZI, I 168, cf. SBIERA, P. 15/2. | **După**. **Era rege numai cu numele**. Cf. PONTBRIANT. | **Fată de**. **Purtările sale cele înfepte cu toate treptele de oameni**. GORJAN, H. I 2/2. **Mimi se schimbare cu ei**. D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. **În ce privește, referitor la**. **Te-am găsit Măria-Ta cu chematul Moscalilor**. LET. II 342/2. **Cum rămâne cu moș-tău?** CREANGĂ, P. 187. | **Din**. **De ca dărăma neșine în pădure...** și cu neșocolința lui cu soța săcurea den mână... PRAY. 59. | **După** (= conform, potrivit). **Am scris capitul cu zisa lor** (a. 1766). URICARIUL, XII 323. | **Prin**. **Măntulitor...** ne arată chipul cu care ne putem mântui. BĂLCESCU, M. V. 2/2. | **La fei cu**, **și cu**. **Si-meam bătrânul în mâni să-l primim**. CORESI, EV. 521/2.

4°. În comparații, precedat de: asemenea (I 1°), la fel, potrivit, deopotrivă, egal, în rând, într'un chip, în același. Celora ce se-au tâmplat asemenea (= asemenea) întru credință cu noi. COD. VOR. CLXVIII/10. Nu să vor certa într'un chip străduitor cu agiutătorul. PRAV. MOLD. 166 b, cf. 169P. Vitea în pământ să-mi calce atocma cu praful. DOSOFTEIU, V. s. 25. asemenea cu ființele cele desfrânate, el se depărtează de nenorocii. MARCOVICI, C. 6/1. Muștrări... potrivite cu greșelile noastre. id. D. 4/10. Shozinan... rămase fără nici o slujbă, în rând cu toți supușii fratelui său. GORJAN, II, I 2/1. Te pui pe sine cu Dumnezeu deopotrivă. KONAKI, P. 264. Semnul = se eltește „egal cu”. CLIMESCU, A. 18. 84-1 zile Păsări-Lăpți-Lungilă, mi se pare că e mai potrivit cu năraul și apucăturile lui. CREANGĂ, P. 245. **Cu chip de s, ca (să) †** = așa ca, în așa fel ca, chipurile, cu gândul că, cu intenția. Cu chip de a nu păgubi pe prea înalta mea împărăție. TES. II 309. A pune vinul... pe numele bisericii, cu chip ca să-i scutească (a. 1784). URICARIUL, V 429/1. Neîncreta lucră la copacii, cu chip ca doară va alcătui un caie. DRĂGHICI, R. 154/1.

5°. Cu arată măsura. Beau vinul cu vatra, Pelinul cu ocazia. TEODORESCU, P. 229. Beau eiara cu porția. JARNIK-BĂRSEANU, D. 451. La toți a dat cu sacii, Dar mie mi-o dat cu acii. DOINE, 243. Vinde cu colul, cu bucată, cu topitanul, cu ridicata. || Cu urmat de un numeral, de un pronume nehotărît sau de un adverb, arată o cantitate, un preț, un număr (mare) s. un grad. Dumnezeu te adoage cu mîile binele și darurile. VALLAAM, C. 320P. Pădostoal cu mult se fâlește. DOSOFTEIU, PS. 32. Neamul omenească...laste cu oarece mai puțin decât ingerii zidit. BIBLIA (1688) pr. 3/10. Au întrecut cu zece părți cu rătăcit... pe Ramandin. LET. II 235/10. Au făcut curțile de izvoară, cu două părți mai frumoase după cum era tutălu, lb. II 398/10. Acca e femeie; mai înaltă cu două palme decât mine. C. NEGRUZZI, I 59. Ai să lași cu nouă lei, moș Nichifor. CREANGĂ, P. 113. S'au dus și moșneagul cu vaca la țarg și au vîndut-o cu treizeci de lei argint. SBIERA, P. 274/10. Se poteaua pariciole la un picior cu nouăzeci de oca de fier. ISPIRESCU, L. I. Moș Adam ci-oș a avut mai multe fete decât băieți, cu una. ȘEZ. III 34/10. O durat la draci cîdă franză și larbă pe-un hotar, cu tril mai mult, lb. III 5/10. [Pe țigan] l-a pus să facă cuiele cu care a pironit pe Domnul Hristos, și el, cu un ticălos ce e, a făcut mai mult cu unu, lb. III 35/10. Îi plătesc e'un zlot. TEODORESCU, P. 132. Tu cu căji te-ai sărutat! — Cu vro cinci tot cu opinci, Cu nouă Cu cime nouă, Cu zece Cu căpeneghe. JARNIK-BĂRSEANU, D. 403. Unu dau cu sutele și iubesc tot slutele. SEVASTOS, C. 161/10. | (În concurență cu prep. de). Cu 7 ori voiți mai tare mulți bădăile pre voi. CUV. D. BĂTRI, I 16. Istoria... cu mi de ori mai frumoase decât cele de până acum. GORJAN, II, II, prefața. | **Cu totulul tot v, tot.**

III. Temporal. 1°. Înainte de un cuvânt care cuprinde o idee temporală, cu arată și mîntănită: (de-)odată cu, în timpul, cu prilejul, cu ocazia, la, în, pe (la). (Stă deci în opoziție cu înainte s. după, întocmai cu în latină: ut quateratur, quid ante rem, quid cum re, quid post rem evenit. CICERO). Cu noirea duhului sfânt. CORESI, EV. 93/10. Când ne doădădește Dumnezeu, încredăm-ne cu cu altă lume [= atunci când vom fi pe altă lume] să nu fim osândiți acolo. id. lb. 149/10. Au lăsat cu noapte [= când s'a fă-

cut noapte] curtea pustie și au leșit și acia. LET. I 294/10. Arătează la fire mai aspru decât cum era cu domnia dîntău, lb. II 218/10. Cu întemierrea acestor state, evoluțiile istorice ale Românilor se fac mai lămurite. BĂLCESCU, M. V. 7/10. Cu seara bună, veșmări! ALEXANDRI, T. 202. Precum pulberea se joacă în imperiul unei răză, Mii de fire viorie ce cu raza încetează. EMINESCU, P. 223. În Banat se dă la Paști cu dămneață de pomana morților colaci. MARIAN, I. 386/10. Să meargă cu zori de zi, ca să aducă împărătiului cheia raiului. SBIERA, P. 100/10. Te culci seara cu soare, Și te scoli în prânzu mare. JARNIK-BĂRSEANU, D. 422. Cf. MARIAN, NU. 617/10. | (Întărit) **Atunce cu:** Trăgea nădejde altul de domnie, atunce cu mersul boierilor la Poartă. LET. III 7/10. | **(De) când cu v, cînd (II 1° e).** | (Sintinduse cu una cu cuvântul următor, poate fi precedat de prep. de). Începînd (chiar) cu, din (timpul). De cu noapte au plecat fuga Ghica-vodă den București. LET. I 349. Tot într'u acest an, de cu iarnă, lb. II 283/10. Doarme fără a se trezi De cu zori și până'n seară, De cu seară până'n zi. ALEXANDRI, P. III 396. I se da de știre de cu bună vreme. SBIERA, P. 195/10. De-ar fi lună de cu seară. JARNIK-BĂRSEANU, D. 141. (Întărit) **Fiind bolnavă încă de cu seară.** LET. III 231/10. | **Cu vreme, cu timpul, cu zăbăvă** = la timp potrivit, la timpul său; după mult timp, cîndva, încetul cu încetul, odată și odată. Cf. fără (II 1° a, 2°). Răsipescu-se cu vreme. CORESI, EV. 99/10. Nu cu zăbăvă l-au locuit-i boala. DOSOFTEIU, V. s. 99. Și cu vreme s'au strîns mulțime de au implut locul. lb. LET. I 91/10. Au adus și apă pre oale... care pre urmă cu vreme s'au astupat. lb. II 232/10. Cu vreme s'au întins până la Pelopones. CALENDARIU (1814) 3/10. Din lăna tor cu vreme putea să facă un felu de postav. DRĂGHICI, R. 100/10. Dacă s'o'ndămpla, Cu vreme, România s'ardice frunta sa... Ai lupțelor cumplită pîrtăgi ei vor mai fi. ALEXANDRI, M. 9/10. Și cu vreme, de-oiu trăi, Pîn'într'unul țiu-oiu plăti. ALEXANDRI, P. P. 162P/10. Bădiță, de dragul tău, Toate mor brănele'n tău; Cu vreme-oiu muri și eu. RETEGANUL, CH. 21. Asta va veni cu vreme... (Întărit) **Alte fapțuri stăpîni ce era în Răm, unele...** alte cu vreme îndelungate s'au răsăpiti. LET. I 78/10. | **Cu zile v, zi.**

2°. Înainte de noțiuni temporale ca lună, a n, zi, ceas, etc., arată durata unei acțiuni, unui angajament s. repetiția: An (lun, zile, etc.) întregi s. de-arîndul. Domnul cu venii custă pe așezare. DOSOFTEIU, PS. 29. Au mers cu zi cu noapte [= ziua și noaptea] preu locuri ascunse până la Argeș. LET. I A. 123. Șezînd cu ceasurile amândoi tichisii... lb. III 273/10. Răde nebun cu ceasul. PANN, P. V. I 97. Îmbui, de urit, cu zisă pe colnice părăsire. KONAKI, P. 103. Căficia'n sat la noi Te feșese cu anii. COȘBUC, B. 197. Plugurile rămân singurele pe brazdă în țarină cu săptămînile. CREANGĂ, A. 72. De multe ori nu venea cu zilele p'acasă. ISPIRESCU, L. 123. Să dea drumul cerului, Ca să curgă ploile, Plote cu gârlete, Nopțile și zilele și cu săptămînile. TEODORESCU, P. P. 211P. S'a dus neica cu carul, Nu l'oiu mai vedea cu anul. BIBICESCU, P. P. 35. | **Spec. A tocmii (ganja, lua, lucră, fine, etc.) cu anul (zina, etc.)** = (pentru) un an (o zi, etc.), pe termenul de un an (o zi, etc.). Să se lase de a mai finca moșii cu anul (a. 1803). URICARIUL, IV 155/10. Apoi eu... nu mă tocmesc cu anul. CREANGĂ, P. 151. Aice își fîcără o colibă, și căte unul cu zina rămănea la făcut bucate. ȘEZ. II 201/10. A tocmii oameni cu zina. HERZ-GHER, M. IV 247. **Bu pe**

Vidra nu fi-oiu da, Că am luat-o cu luna și să
f-o duc maică-sa. BIBICESCU, P. P. 324. An cu an
v. an (I¹).

3. Cu arată dacă un eveniment s'a petrecut mai
nainte sau după o dată, ajutând să se precizie și
durata de timp. Au fost înainte de săborul din Ni-
chea cu 20 de ai, DOSOFTEIU, V. S. 5°. În luna lui
august 9 zile... de noapte cu 3 coasuri de câdră
zîmă... au fost cutremur. LET. II 23°. Măritată fiind
mai înainte cu cădăra treame. MINEIUL (1766) 52°.
Cel ce cu puține zile mai înainte și-a lepădat lu-
toasa sarcină. MARCOVICI, D. 15°. Într'o clipă-i
poartă gîndul îndrăt cu mii de cuturi. EMI-
NESCU, 221. Înainte facerii cu șase săptămîni
s'a pomenit că-i plînge copilul în pîntece. FUN-
DESCU, L. P. 21°.

IV. Ideea temporală „de-odată cu...”, „cu prile-
jul...” poate, în anumit context, să fie interpretată
cauza: Din cauza, din pricina, pentru, de. Cu
măria deșartă multe case și năroade și cetăți mari
apăsă-ră-se. CORESI, EV. 13°. Să se bucare cu
acest bine. PRAV. MOLD. 26. Se robise cu pofta
muierescă. DIONISIE, C. 218. Le va fi zădărnice
cheltuieli și osteneala cu venirea pe aici (a. 1803).
URICARIUL, IV 157°. Alergarea de cal... se pre-
lungise până în luna Septemrie, cu așteptarea
D[ului] coate Voronov. C. NEGRUZZI, I 35. Eu
mă las pușin, că mi-a trecut cîolan prin cîolan, cu
nunta noastră. CREANGĂ, P. 5. Se luase de gîn-
duri, cu atîta cheltuieli pe condurii fecilor sale.
ISPIRESCU, L. 232.

V. (Astăzi rar) Final: Spre. Cea ce va ucide
pre altul, ce au fost fiind moșile cuiva, cu acesta
scopos [într'acesta chip MUNT.], cum să
cădăz pe mîna lui... PRAV. 337. Și au zidit, cu
mare minunea reaurilor de pe urmă, pod de pia-
tră peste Dunăre. M. COSTIN, ap. GADEI. Iară Ca-
zaciul nu sosia la Hotin, cu mare măhniciune Le-
șilor. LET. I^o 277. Și au mers Căzaciul... pîn' în cor-
turile turcești, cu mare spăimă în toată tabăra
turească. Ib. I 279. Și cu rușinea lui se întoarce
înapoi la tată-său acasă. CREANGĂ, P. 188.

VI. Concesiv, în locuțiunile: cu toate (s. tot
s. toată) că, cu toate acestea — deși, admitînd că...
chiar așa fiind... chiar dacă admitem... s. tîncem
seamă că... s. de... Atunci ei, cu toată sălbăciunea,
sculându-se... au început a scoate apă. DRĂGHICI, R.
10. Cu toată sînfîșenia dreptului său, astăzi nu e
destul ca o naște să-și atîbă un loc pe hartă. BĂL-
CESCU, M. V. 5°. Eram trist, cu tot timpul fru-
mos a primăverii. C. NEGRUZZI, I 85. Din înina
lor nu s'a șters purtarea necuvințioasă a spănu-
lui, cu toate îndreptările și îmbrădirea lui. CREAN-
GĂ, P. 200. După ce-au crecut pușin, i-au dat împă-
rătosea, cu toată sîrăcia, la școală. SBIERA, P.
130°. Cu toată înțelepciunea și pricepera lui, nici
s'a putut s'o deie la cale pe această femeie. ȘEZ.
V. 135°. Cu toată astă făgăduială, el tot plîngea.
FUNDESCU, B. 21°. | (Numai în PRAV. MOLD.)
Cu aceste (a) cu toate, cu același înțeles. Cu ace-
ste cu toate, giudețul cu giudeca să-și piară
măiorca toate zeatrele. 72°, cf. 41, 74, 103. Iară cu
acestea cu toate [după acestea după
toate MUNT.] să cade tot să îndăcătredze fata.
PRAV. 780.

[Din punct de vedere sintactic e de remarcă că,
dintre toate prepozițiile românești, în limba lîte-
rară de azi, numai după cu (și de-a) substantivul
se articulează și fără a fi determinat mai de a-
propoe. Totuși observăm că, deși zicem *capra cu
iezi, apuc cu mîna, bat cu bicul*, nu articulăm în:
mîndre carnea cu pîne, unde în franțuzește am
traduce prin genitivul partitiv: *je mange la viande
avec du pain*. De asemenea nu se articulează când
urmează complinirea „cu tot”: *servitorul a fugit*

cu banii, dar a fugit cu bani cu tot. Șovăirile în
întrebunțarea articolului după cu sînt dese, mai
ales în textele vechi. Și deaca lui atîrseră cu cu
oajde, (strîngându-l pre el cu legăturile. N. TEST.
1648; cu cureclele. BIBLIA 1688) COD. VOR. 44°.
Deca străluc soarele cu zăduhul (: cu căldură
N. TEST. 1648, împreună cu zăduful. BIBLIA 1688),
scadă iarba. Ib. 111°. Alt exemplu: Mergi, sînd-
toasă, mîmucă, zise cel mic, cu lacrimi în ochi.
CREANGĂ, P. 20, dar: cu lacrimile în ochi, cf.
ISPIRESCU, L. 4. Cine se va înțelepi cu smerenia,
înălța-va ei Domnul cu slavă. CORESI, EV. 93°.
Se zice: cu grișă, cu cale, cu precauțiune, dar cu
nemiluita. În forma articulată: cu mulfii ț. avînd
înțelesul de „mulți”, pe care o găsim la DOSOF-
TEIU (Veniră cu mulfii. V. S. 79, cf. p. 8, 181, 183),
se pare că avem a face cu analogia lui cu toții.]
— Din lat. **cum**, idem. Cf. **nusul**.

CUA- v. ca- și eva-.

CUAC! Interj. Interjecție onomatopeică imitînd
un acces scurt de tuse. *Țafa Mița... se'nneacă?*
cuac! CARAGIALE, N. S. 115.

CUADRAGENĂR, -Ă adj., subst. *Quadragesnaire*.
— (Despre o persoană) Care a împlinit patruzeci
de ani. [Scris și **quadragenăr**.]

— N. după fr. (lat. **quadragesarius, -a, -um**, din
quadragesim „(cîte) patruzeci”).

CUADRĂNT s. m. *Quadrant*. — (Geom.) A patra
parte din circumferința unui cerc; p. ext. in-
strument de precizie, alcătuit dintr'un asemenea
sferă de cerc gradat, întrebunțat pentru măsura-
rea unghiurilor.

— N. după fr. (lat. **quadrans, -antem**, idem).
Cf. tripletele cadran și cvadrans.

CUADRĂT, -Ă adj., s. a. și m. 1°. *Carré*. 2°. *Ca-
drat*.

1°. (Învechit) Adj. Pătrat. *Stănjeni cvadrati*.
ECONOMIA, 70, URICARIUL III 269. *Lungimea
insului... este ceadrăt, adică pă căt îi este lungul,
atît e și lătal*. GORJAN, H. II 77. *Locuri... cve-
drate, adică în patru colțuri*. GOLESCU, I. 98. ||
S. a. Pătrat. *Păreșii... acasa, pe unde ajungea lu-
mina lunii, două cvadrate mari argintose ca
reflectare a ferestrelor*. EMINESCU, N. 38. *Qua-
dratul este un quadrilater*. MAIORESCU, L. 30. ||
Loc. adj. și adv. În cadrăt = în formă pă-
trată; în careu. O cîddire... zidit' n ceadrat. PANN,
E. I 85. [E]scadroane în larg cadrat formate.
ALECSANDRI, P. III 219. || Spec. (Astron.) Po-
ziția lunii, când se găsește în pătratul înfătu sau
în cel din urmă. CULIANU, C. 204. (Mat.) Nu-
mărul multiplicat cu sine însuși. STAMATI.

2°. S. m. (Tipog.) Bucățica de fontă (ale cărei
muchi formează un pătrat) întrebunțată în ti-
pografie spre a umple golurile între literele u-
nui rând s. între rînduri. ȘĂINEANU, D. U.

[Plur. (ad 1°) *cvadrate, țevadaturi*; (ad 2°)
cvadrati. | Și: **cvadrăt, quadrăt** adj., s. m. și a.]

— N. din lat. **quadratus, -a, -um**, idem (1°) (în
parte prin germ. *Quadrat*).

CUADRATURĂ s. f. (Geom.) *Quadrature*. — Re-
ducere a unei figuri oarecare la un patrat echiv-
alent. *Cuadratura cercului*: (propriu) reducere
a unui cerc la un patrat echivalent (ceea ce este
o problemă insolubilă); fig. problemă imposibil
de rezolvat. [Și: **cvadratură, scris și quadratură**.]
— N. după fr. (lat. *quadratura, -am*).

CUADRIGĂ s. f. (Antic.) *Quadrige*. — Trăsucică pe două roate, deschisă înapoi, trasă de patru cai alăturați. Intrebunțată la Greci și la Romani la alergările dela jocurile olimpice s. din circuri. *Generalii triumfători ureau Capitolul în cuadrige trase de patru cai albi.* [Ș]: **evadrigă**, scris și **quadrigă**. Ș: **quadrigu** † s. a. *Nechiază iapa nebună Ce chiar la quadrigu s'o'nhami e bună.* OLLĂNESCU, H. O. 160.]

— N. din lat. *quadriga*, -ae s. -arum, idem.

CUADRIGEMENI, -E adj. plur. (Anat.) *Quadrigenae*. — (În expresia) *Tubercule quadrigenae*, leșturi ale măduvei prelungite, în număr de patru. [Ș]: **evadrigeneni**, scris și **quadrigeneni**.]

— N. după fr.

CUADRILĂT s. a. *Étoffe quadrillée*. — Stoffă cadrilată. *Pernele sânt de cadrilat.* DELAVRANCEA, S. S. [Plur. -aturi].

— Adjectival *quadrilat* (= *cadrilat*), substantivat.

CUADRILATÉR s. a. (ș. d.) v. **cadrilater** (ș. d.).

CUADRILOBĂT, -Ă adj. (Botanică) *Quadrilobé*. — (Floare) care are patru lobi. [Ș]: **evadrilobăt**, -Ă, scris și **quadrilobăt**, -Ă.]

— N. după fr.

CUADRIPETĂL, -Ă adj. (Bot.) *Quadripétale*. — (Floare) cu patru petale. [Ș]: **evadripetăl**, -Ă, scris și **quadripetăl**, -Ă.]

— N. după fr.

CUADRIRÉM, -Ă adj. (Antic.) *Quadrirème*. — (Navă) cu patru rânduri de lopătari suprapuse sau cu câte patru lopătari la fiecare vâslă. Cf. *trireme*. [Ș]: **evadrirém**, scris și **quadrirém**.]

— N. după fr. (lat. *quadrirēmis*).

CUADRISILĂBIC, -Ă adj. *Quadrissyllabique*. — Compus din patru silabe. *Versuri cuadrissilabice.* [Ș]: **evadrissilăbic**, -Ă, scris și: **quadrissilăbic**, -Ă.]

— N. după fr.

CUADRIVĂLV, -Ă adj. (Bot.) *Quadrivalve*. — (Fruet) care are patru valve. [Ș]: **evadrivălv**, -Ă, scris și **quadrivălv**, -Ă.]

— N. după fr.

CUADRIVIU (M) s. a. (Ist.) *Quadrivium*. — (În evul mediu) Diviziune a învățământului cuprinzând cele patru arte liberale matematice (aritmetica, muzica, geometria și astronomia), urmând după *trivium* (m). [Ș]: **evadriviu** (m), scris și **quadriviu** (m).]

— N. după fr. (lat. *quadrivium* „cele patru căi“).

CUADRUMĂN, -Ă adj. (St. nat.) *Quadrumané*. — (Animal) cu patru mâni. *Maimuțele sânt cuadrumane.* (S. f. plur.) Veche desparțitură a mamiferelor înlocuită acum de ordinul primatelor și care cuprindea maimuțele. [Ș]: **evadrumăn**, -Ă, scris și **quadrumăn**, -Ă.]

— N. după fr.

CUADRUPĂD, -Ă adj. și subst. (Zool.) *Quadrupède*. — (Învechit) (Animal) patruped. [Ș]: **evadrupăd**, -Ă, scris și **quadrupăd**, -Ă, adj., subst.]

— N. după fr.

CUADRUPLĂ vb. 1^a v. **cuadruplu**.

CUADRŪPLU, -Ă adj. și subst. *Quadruple*. — (Latinism) Împătrit, de patru ori mai mare. *A plătit cuadruplu amendei. S este cuadruplu lui 2.* [Ș]: **evadrūplu**, -Ă, scris și **quadrūplu**, -Ă.] Verb: **cuadruplă** 1^a = (trans. și refl.) a (se) face de patru ori mai mare, a (se) împătri].

— N. din lat. *quadruplus*, -a, -um, idem.

CUALIFICĂ (ș. d.) vb. I v. **califica** (ș. d.).

CUANTUM s. a. *Quantum*. — (Franțuzism-latinism). Cantitate, sumă (neprecizată) la care se urecă o cheltuială, etc. *Tribunalul va fixa cantumul despăgubirilor.* [Ș]: **evântum**, scris și **quântum**.]

— N. din fr. (lat. *quantum* „atât cât“). Cf. c.ăt.

CUART s. a. *Quart*. — (Franțuzism) Sfert, pătrar. *Un quart de oră.* GHICA, S. 400. (Jur.) *Donațiunea să [nu] treacă peste cuartul bunurilor.* HAMANGIU, C. C. 221. [Plur. *cuarturi*.] [Ș]: **evart**, scris și **quart** s. a.]

— N. după fr. (lat. *quartus*, -a, -um „al patrulea“). Cf. *cuartă*.

CUART s. a. (Min.) v. **evart**.

CUARTĂ s. f. 1^a. Impôt du *quart* de la récolte. 2^a. *Quarte* (mus.). 3^a. (Fievre) *quarte*. 4^a. *Quatrième* (au jeu). 5^a. *Quarte* (escr.).

1^a. † Dare consistând din a patra parte din recoltă; cf. *dijmă*. *Darea decimelor, a nonelor, a ovințelor, a evartelor.* ȘINCAI, HR. III 82^a.

2^a. (Muz.) Interval între patru note consecutive (de ex. *do fa*).

3^a. (Med.) Accese de friguri intermitente care vin la patru zile odată (BIANU, D. S.), *evartană*.

4^a. (La jocul de cărți). Patru cărți consecutive și de aceeași culoare în mâna aceluiași jucător. *Cuartă majoră*.

5^a. (La scrină) Una din pozițiile de apărare. [Ș]: **evartă** s. f., scris și **quartă** s. f.]

— N. după fr. (lat. *quartus*, -a, -um „al patrulea“).

CUARTÉT s. a. (Muz.) *Quatuor*.

1^a. Bucată de muzică scrisă pentru patru voci s. pentru patru instrumente (numit cu un termen francez și) *cuatuor*.

2^a. Ansamblul a patru voci s. patru instrumente. [Ș]: **evartét**, scris și **quartét**.]

— N. din ital. *quartetto*, idem.

CUARTŪR s. a. v. **evartir**.

CUATERNĂR, -Ă adj. *Quaternaire*.

1^a. (Chimie) Compus din patru corpuri simple.

2^a. (Geol.) *Ère quaternară* = perioadă geologică (urmând după era terțiară) în care apare omul și în care trăim acum. *Teren quaternar* = strat geologic din această eră, cuprins între terenul pliocen și terenurile recente.

[Ș]: **evaternăr**, -Ă, scris și **quaternăr**, -Ă.]

— N. după fr. (lat. *quaternarius*).

CUB s. a. și adj. *Cube*.

1^a. (Geom.) Poliedru mărginit de șase fețe pătrate egale. *Arbusti în formă de con, de cub și de piramidă...* C. PETRESCU, R. DR. 94. *Cub de semnat pe o foaie de hârtie.* I. TEODOREANU, M. II 123. || Obiect având forma aceasta.

2^a. (Mat.) Produsul unui număr înmulțit prin

pătratul său, puterea (potența) a treia. 125 este cubul lui 5.

3°. Adj. Unitate de măsură pentru volume cu fețe de un centimetru, de un metru, etc.) egale, cubic. *Sterul e un metru cub*, ap. CADE.

[Familia: (fr. *cubique*) **cubic**, -ă adj. = cu privire la cub, de forma s. caracterul unui cub, cub (3°). *Formă, figură, rădăcină cubică; sistem cubic*. (Substantivat, în Maramures) *Cubicul* = grămadă, conținând 1 m.³ de piatră mărunțită, așezată pe marginea șoselei spre a fi asterunțită pe drum. H. XVIII 15; — (fr. *cuber*) **cubă** vb. P = a evalua în unități cubice volumul unei încăperi; a ridica un număr la cub; — (fr. *cubage*) **cubaj** s. a. = măsurarea s. calcularea în unități cubice a volumului unui corp, unei încăperi; p. ext. volumul s. capacitatea cubată; — **cubăt** s. a. = acțiunea de a cuba; — (fr. *cubisme*) **cubism** s. m. sing. = curent modern în artele plastice apărut pe la 1910, căutând să înfățișeze obiectele și persoanele sintetizându-le sub forme geometrice; — (fr. *cubiste*) **cubist**, -ă adj., subst. = care aparține cubismului; adest al cubismului. *Deceia cubiat*. C. PETRESCU, I. II 226. *Mobilă cubistă*. Id. C. V. 237.]

— N. după fr. lat. **cubus**, gr. κούβος „zar de joc, cub“).

CUBĂ vb. 1° v. **cub**.

CUBÂN, -Ă adj. *Cubain*. — De origine din Cuba. *Muzica, cubană*. C. PETRESCU, C. V. 78. — Derivat din **Cuba** (după fr.).

CUBEĂ s. f. 1°. *Coupoie*. 2°. *Lucarne* destinate a face sorții la fumée.

1° † Cupolă, turn boltit, boltă (mai ales la biserică și mănăstiri) (DDRF.), scrip. *Au căzut toate cubelile mănăstirii peste dăușii* [peste meșteri]. LET. III 192. *Mănăstire frumoasă cu cubele, cu stâlpi de marmură, cu zugrăvile*. ARHIVA, R. II 72. *În vârful aceluia răstănuș scrip sau cubeca*. CANTEMIR, ap. TDRG. | P. ext. † Sala de recepții din palatul Sultanaului (înstrătată cu o cupolă). CANTEMIR, ap. TDRG.

2°. P. ext. Deschizătură (în formă de ferestre-trucă) făcută în partea din față a coperșului la casele țărănești, pe unde iese fumul din pod, bagea, băgeagă, fumar, hogaec, cucu-vale, ochiul podului, fântână, ursoale, marghioță, campadură, cucumea. DAMÉ, T. 98. PAMFILE, I. C. 424.

[Și: (cf. și n.-grec. κουβέτι) **cumbea** † s. f.] — Din turc. **kubbe**, **kumbe**, idem. Cf. și sârb. **kubé** „turlă“.

CUBÉLC s. m. (Zool.) v. **culbee**.

CUBELCEĂSCĂ s. f. (Bot.) v. **culbee**.

CUBERNÁT † s. m. *Gouverneur*. — Governator, gubernat (?) *Onorius, cubernatul grec al acestei cetăți*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 250.

— N. (prescurtat) din lat. **gubernator**, -oris, idem.

CUBERNIUM † s. a. = guvern. IORGA, S. D. XII 52.

CÚBIC, -Ă adj. v. **cub**.

CUBICULARIU † s. m. *Cubiculaire*. — Șezăbelan al imperatorilor romani; camerier. *Sv[ă]ntul Eletherie cubiculariul*. DOSOFTEIU, V. S. 220°. [Și: **cubicularie** s. m. Id. Ib. 84.]

— N. din lat. **cubicularius**, idem (din **cubiculum** „întac, dormitor“).

CUBILCEĂSCĂ s. f. (Bot.) v. **culbee**.

CUBÍST, -Ă adj. și subst. v. **cub**.

CUBITÁL, -Ă adj. v. **cubitus**.

CÚBITUS s. a. (Anat.) *Cubitus*. — Osul principal al antebrațului, de la cot până la încheietura mării. BIANU, D. S. [Și: **cúbit** s. a. | Adjectiv: **cubitál**, -ă = care ține de cubitus.]

— N. din lat. **cubitus**, cf. dubletul cot.

CÚBLĂ s. f. *Pièce de cuir*. — Bucată de piele argășită (scoasă de obicei din spinare), din care se pot face câte două sau patru perechi de opinel. Cf. PAMFILE, I. C. 44. — Cf. **cubleş**.

CÚBLEŞ adj. *Bossu*. — (Despre oameni s. animale) Cu șira spinării încovălată în afară, ghebos, cocoșat (în opoziție cu „întârnat“). CALUL 197°. *E cubleş de spate* = e gheboasă (Polana-Năsand). Com. S. POP. — Din ung. **köhlös** „găunos, concav“.

CUBORÍ vb. IV refl. = **coborí** (I 1°) *Goffi...* *s'au coborít la balta Meotidá*. CANTEMIR, HR. 73, cf. 372, 159.

CUBŪR s. m. v. **cobur**.

CUC adv. = *En haut*. — (În expresia:) **A sări cuc** = în sus. *Când ouzele cu Hufo are să încrețe latinește... îi venea să sară cuc de bucurie*. SLAVICI, N. I 173. † Jocuri de copii: **a bate** (s. a. **face cu**) **mingea cuc** = a bate mingea s. a. svârli piatră drept în sus. ȘEZ. XXIII 44; **a prinde mingea din cuc** = din șor, de pe sus. PAMFILE, J. I 44; (**de-a mingea'n**) **cuc**: când mingea sare drept în sus. Id. Ib. I 24, III 17, ȘEZ. II 62; **de-a cucii** = unul bate mingea și toți ceilalți se ațin cu mâinile să o prindă din șor. PĂCALĂ, M. B. 292. [Și: **de-a cucu** = cu mingea'n cuc. PAMFILE, J. II 65.]

— Din ungurește: **kukra** (hajtan, dobn, emeln) = (a mâna, svârli, ridica) drept în sus.

CUC s. a. 1°. *Gálcau*. 2°. *Boudin*.

1°. (La Gura-Râului-Sibiului) Păcintă. VICIU, GL. 2°. (La Nochrich-Sibiului) Sângerete (sânge încheagat cu ceva carne grasă de porc) afumat. *Am mâncat zamă de cuc*. VICIU, GL.

— Din germ. **Kuchen** „prăjitură“.

CUC s. a. Extrimită inferioare d'un courcier à bois. — Capătul de jos al unui scoc prin care se coboară lemnele de foc; e întocmit astfel ca lemnul să sară departe, săritoare (Mărișel, J. Cluj). Com. ITTU. [Plur. *cucuri*.]

— Desvoltat, poate, din sensul 9° al lui **cuc** sau din bulg. **kukú** „coș, ogeag“, cf. **cucă**.

CUC s. m. v. **cuci**.

CUC s. m. (Ornit.) 1°. *Coucou*. 2°. *Huppe*. 3°. *Bœhnic*. 4°. *Ocuș de Gastropacha neustria*. 5°. *Amanita muscaria*. 6°. *Tulipe*. 7°. Des mots composés avec „coucou“ désignent différentes plantes. 8°. *Pendule à coucou*. 9°. *Jeu d'enfants*. 10°. *Danse paysanne*. 11°. Nom de chèvre.

1°. Pasăre călătoare din familia călărătoarelor, cu pene de culoare sură închisă, care își depune ouăle în culbul altor păsări. Cucul **cucă** (VICIU, GL.), **cucule** (Ib.), **căntă**, **xice** (s. strigă) **cucu** (DR. II 145). De cântecul lui (care se aude la noi de la Banavestire, 25 Martie, și până la

Sânziene, 24 Iunie) se leagă o mulțime de credințe populare (Cf. ȘEZ. I 44, 154, 191, 277, 278, II 67, 195, 196, III 157); când îți cântă cucul în față s. la dreapta, (și-duce noroc; în spate s. la stânga, nenoroc; ca vestitor al primăverii și simbol al singurătății îl joacă un rol însemnat în poezia noastră populară; după legende populare, el este creat dintr'un om (fecior s. fată) cu numele (Mold. și Bucov.) Sava (MARIAN, O. I 3), Ștefan (ib. 4) s. (în Tutova) Lazăr (ȘEZ. II 45). Kuk = cocicx. ANON. CAR. Cine va mânca corb sau cioură... sau cuc... să aibă poacănie (a. 1640). GCR. I 91. Cucu cîntă, EMINESCU, P. 142. Este-un nuc cu frunza rară, Se strîngă cuții de prin fară și cîntă, de se omoară. MARIAN, O. I 41. Porumb ca cucu'. ȘEZ. I 44. Cuc bălan. ȘEZ. IV 135. Toată lumea-i cu drăguță, Numai eu ca cucu'n frunză (= singur). Toată lumea-i cu ne-astă, Numai eu ca cucu'n coastă. Id. II 180. Cuce, cuce, tu te duci. Ib. V 45. Cucele, pasăre sură, să nu-mi cânți pe arătură. Ib. 41. Cucele, pasăre-ur-batră... Ib. 42. Cucele cu pene verzi. Ib. 42. Mierla cîntă, cucul cucă. HODOȘ, C. 93. RETEGANUL, TR. 54. Cuc la pene argintiu. JARŃIK-BĂRSEANU, 145. Strănu-s, ca puș de cuc. Ib. 207. E îmbrăcată ea cucu'n pene (despre o fată avută și frumos îmbrăcată). MARIAN, O. I 47. În imprecății (glume) s. în invocări, Bătă-l cucu' = bătă-l norocul. Fata popii cea bôrnace, Bă-t-o cucul, mult îmi place. RETEGANUL, TR. 90; Stupi-te-ar cucul! PAMFILE, J. | În blesteme. N'ai mai auzi cucu' = de-ai muri până la primăvară. ION CR. 220. Spurca-te-ar cucul! PAMFILE, J. # Cucul, pând nu vede murgurul, nu cîntă = nimic la timp ne-potriviți. Cf. TDRG. Ascultă cucul pând-ți cîntă! = la timp potrivit. Cf. DDRF., TDRG. Tu cânți ca cucul, eu urlu ca lupul = ție (te-bine, mie mie-rău. ZANNE, P. 290. # A auzi'n gură, ea cucul = a fi surd. DDRF. A sta ea cucul pe creacă = gata de ducă, gata să moară. CIAUȘANU, GL. A fi mai sărac ea cucul = foarte sărac. TDRG. (cf. și sârb. kukavac „om sărac”). Lapte de cuc = ceva imposibil. Măicera pofteste și la urdă de curcă, și la lapte de cuc. ZANNE, P. II 282. I-a cîntat cucul (în față sau în dreapta) = a-avut noroc. DDRF. I-a cîntat cucul în pungă = e sărac. DDRF. I-a cîntat cucul în casă = a rămas singur. A avea casa cucului = a nu avea nici un adăpost. ZANNE, P. I 442, cf. ȘEZ. III 160. A avea mila cucului = a fi fără părinți (Covurlui). ZANNE, P. IX 607. | Adverbiai (în legătură cu verbele a fi, a rămăna, a trăi, a lăsa; une-ori complinit prin singur) Singur, izolat; fără rude. LB. POLIZU, TDRG., MARIAN, O. I 48, RĂDULESCU-CODIN, I. 57, 198, 215, CIAUȘANU, GL., HERZGHER, M. IV 248 (cf. și bulg. kukam, kukavom = a trăi singur. BERNEKER, SL. WB.) Scăpănd în acel ostroe... aflându-mă sângur cucu... eram... scorbil. GORJAN, H. II 59. Mai bine să trăiești ficare cuc deoparte. EMINESCU, T. 836. Șe-deau singuri-singurei, cuc, și le fuia urechile de urit. CREANGĂ, A. 73. Niște bătrâni, singuri cucul. DELAVRANCEA, S. 241. I-a răposat și femeia, iar ei a rămas cuc. SANDU-ALDEA, U. P. 218. Se vor cuc singur cuc. ISPIRESCU, L. 55. | Cât (s. pămă-i) cucul = cu nici un chip; niciodată; cât A r de a lui. cât lumea (pămăntul), cât a minui; nici să-ți dea prin vis, să nu-ți mai treacă prin minte, să... CIAUȘANU, GL. Să le dau eu copilete?... ba, cât îi cucu'! ALECSANDRI, T. 420. Mi-l ră-bufni și mi-l culcă binșor la pămănt, de nu mai răzu soarele cu ochii cât cucu'. ISPIRESCU, U. 58. | A fi (s. a (se) face) cuc (de beat) = beat

peste măsură, beat tun, lemn, bușteen, turtă. TDRG., DR. IV 729, HERZGHER, M. IV 248. Încă o dușcă, moș corbu. — Corbu: Care cum s'ar prinde, ai trea D-ta să mă faci cuc! ALECSANDRI, T. 241. Când a fost boierul cuc de beat... SBIERA, P. 224. Pops, amestecând sângele Domnului cu hulerca, se făcu și mai cuc de cum era. ȘEZ. IV 1. | (A cap) cap de cuc = (a fi) nătărău, gogoman, prost. Cap de cuc, cu?... uitasem că sînt impiegat român. ALECSANDRI, T. 114. | (A umbra) de flori de cuc = (a umbra) degeaba, fără nici un rost, de flori-le mărului, DDRF., ZANNE, P. I 170, HERZGHER, M. IV 248. Nu țî-i greu să-ți pierzi vremea de flori de cuc! ALECSANDRI, T. 910.

2°. (Florit; prin Mold. și Bucov.; în ironie) Cuc-armeneș = pupăză. CREANGĂ, GL., HERZGHER, M. IV 248. Freci să te pupu cucul armeneș și să te spurteț CREANGĂ, A. 52.

3°. (Ornit.) Cuc-de-iară = cioară; Țigan. PAMFILE, J.

4°. (Entom.) Stupitul (s. mărșica, s. glasul) cucului = ouăle înelarului (Gastropacha neustria), lipite în formă de inel pe rămurelele arborilor, despre care se crede că provin din sculptatul cucului. MARIAN, O. I 44, PAMFILE, J.

5°. (Banat) Scioică, bureteleș-șarpelui (Amanita muscaria s. Lepiota procerca) Com. ITTU, Făget.

6°. (Bot.) Lalea, tulipan. H. XVIII 267.

7°. În compuse: Ciuboțica cucului = anglicel (Primula officinalis), MARIAN, O. I 43, PANTU, PL., HERZGHER, M. IV 248; — Cisma cucului = nemțșori-de-câmp (Delphinium consolida), BUL. GRĂD. BOT. V 58 (v. cismă); — (Crișior-Hunedoara) buretele șarpelui. Com. PAȘCA; floarea cucului = cuculeasă (cf. și germ. Kuckuckseife; Lychnis flos cuculi s. Coronaria flos cuculi), PANTU, PL.; — laptele-cucului = plantă cu flori galbene și cu suc lăptos, alior (Euphorbia helioscopia) H. IV 44, 52, 84, PANTU, PL.; — laptele cănelui (Euphorbia cyparissias) PANTU, PL.; — limba-cucului = (cf. și germ. Kreckuckuck) planta numită și dragoste, care crește prin poienile și pășunile de la munte (Botrychium Lunaria), MARIAN, O. I 43, PANTU, PL.; — mătăul-cucului = plantă ierboasă cu flori brune s. gălbui, care crește prin pășunile și prin pădurile de la munte (Lusula campestris); — horștii (Lusula pilosa) PANTU, PL.; — pălăria cucului = pliscaviță (Geranium phacum), PANTU, PL.; — scuiptul (stupitul)-cucului = plantă cu flori de culoare roșcată sau liliachie, care crește prin fânețe și poieni în-medie, paștele-calului (Cardamine pratensis), PANTU, PL.; — trifolul-cucului = un fel de măzărică înaltă cu flori gălăbuzii. CADE.

8°. P. ext. (Ceasornic cu) cuc = ceasornic de perete ale cărui bătăi, la ficare ceas (s. la jumătățile de ceas) imită cîntecul cucului.

9°. (Cu aluzie la pasărea ascunsă în frunziș) De-a cucul = joc de copii (H. XVI 161), Jocat ca de-a-ascunsul (TEODORESCU, P. P. 192, PAMFILE, J. I 1, 10, II 10) sau ca rădăcină-p(ă)ătăcină (PAMFILE, J. I 10, cf. și ȘEZ. IX 15, ION CR. III 40).

10°. (Cor.) Dans popular, obișnuit la nunți. SEVASTOS, N. 281.

11°. Nume de capră (PRECUP, P. 25) dat după colorarea asemănătoare cu a cucului.

[Voc. sing. cucule și cuce.] Femininul: cūcă s. f. = femela cucului. Cîntă cuca cea bă-trănă. MARIAN, O. I 42 (cf. HODOȘ, P. P. 71, MAT. FOLC. 1013; calificativ ironic dat Țiga-

nilor, cioară. *Cuca aia de Tigan*. ALEXICI, L. P. I 267. (Bot.) nume de plantă (H. XVII 226) Gropița, în jocul „de-a bambii” (VICIU, GL. ȘEZ. XIII 50, PAMFILE, J. III 4); (ad 9) și un joc de copii: de-a cuca = cu mingea 'n cuc. PAMFILE, J. II 65; — **cuculeasă** s. f. = femela cucului, cucă (MARIAN, O. I 43); (Bot.) floarea-cucului (*Lychnis flos cuculi*), plantă cu flori albe sau roz, înaltă de 30-50 cm., care crește prin livezi (PANTU, PL.²; — **cuculiță** s. f. = femela cucului, cucă. *Cuculița cea bătrână*... MARIAN, O. I 42. | Diminutive: **cuculean** s. m. *Frumos cântă-un cuculean*. MAT. FOLC. 1263; — **cuculeț** s. m. = cuc mic s. drag; un cântec (JIPESCU, O. 91); un joc de copii (H. XII 132). (Ad 1^a) **Cuculeț, pasere sură**. ALECSANDRI, P. P. 245, cf. ȘEZ. I 46, cf. 290, IV 219, ZANNE, P. II 292; — **cuculețe** s. m. BĂRCIANU. # (Jud. Ol.) A se face cuculețe = a se îmbăta. ZANNE, P. IX 608; — **cuculuf** s. m. T. PAPAHAĞI, M. 25; — **cucuseș** s. m. MARIAN, O. I 43; — **cuc(u)șor** s. m. = cuc mic s. drag; (Entom.) insecta *Coccinella septempunctata*, buburuză. MARIAN, INS. 106; — SEVASTOS, P. 82, 203, ȘEZ. II 9, III 157, BIBICESCU, P. P. 343; — **cucut** s. m. JARNİK-BĂRSEANU, D. 400, 422).

— Din lat. **cuc(e)us, -um** (= *cuculus*, de origine onomatopelcă), idem. Cf. răscuci.

CUCĂ vb. I v. **cuca**!

CŪCĂ adv. v. **cuc!**.

CŪCĂ s. f. 1^a. *Gaffe*. 2^a. *Carrelet*. 3^a. Partie du mētier à tisser.

1^a. (Pesc.) în Oltenia și pe lângă Dunăre) Măciucă cu cârlig, cu care se lovește în cap moronul prins la cârlige. ANTIPA, P. 779. *Îi dă în cap cu cuca*. I. IONESCU, M. 86.

2^a. (Pesc.) Instrument cu care se pescuiește pe terenurile inundabile, compus din două lemne în-doite în formă de arcuți și legate cruci; în jurul părții inferioare a celor patru coarne este învelită o plasă, care formează un fel de coteț, a capcană, gaie, năpastă. ANTIPA, P. 396 (ilustrație 193).

3^a. (Pravha) O parte a războiului de țesut. H. XI 390.

— Din slav. (bulg., sârb.) **kuka** „îndoitură, cârlig”.

CŪCĂ s. f. *Tuyau*. — Coșul colector (MANOLESCU, I. 34) la casele țărănești; deschizătură din acoperișul casei servind la ieșirea fumului din pod și prin care pătrunde lumina (PĂSCULESCU, I. P.); un fel de zid rătund de-a-supra coșului de fum, ce nu e scos afară, ci e numai în pod (RĂDULESCU-CODIN, ap. CADEL); p. ext. sobă (H. XIV 102).

— Din bulg. **kukŭ** „coș, ograg”. Cf. e u e.

CŪCĂ s. f. (Îmbrăc.) 1^a. *Bonnet* de cēremonie que le Sultan donnait aux princes. 2^a. *Autorité*.

1^a. (La Turci) Căciulă mare împodobită cu pene de struț purtată în semn de distincție, la ceremonii, de către aga țenicerilor, s. (dacă era mai mică) de către solaci. TRDG. *Ianiciri, spahii și ciohodari împărătești, unii cu înalta cucă, din vârful căreia atârna pe șalele calului o altă pană verde*. ODOBESCU, I 133. | P. anal. (La Români) Căciula înaltă în formă de piramidă, împodobită cu pene de struț și îmbrăcată pe dinafară cu catifea aurie, pe care sultanul o trimetea (prin mijlocirea lui Muzhur-aga) Domnului, cu prilejul urcării pe tron și pe care Domnul o purta la ocazii

festive și la parade. *Cuca carea pun Domniŭ în cap*... CANTEMIR, IST. 398 ap. ȘIO, I/II^a. [Domnul] se îmbracă... și pune cuca în cap. LET. III 290/4. *Au îmbrăcat căftan di domnia Țării muntești și a Moldovei, și au ieșit din sezon cu frumos alatu, cu cucă, au ieșit la Galata*. CAT. MAN. 298, 648. *Au venit în București, pindu-i și cuca în cap*. MAG. IST. V 99. *În vârful piramidei de clase era Domnul, cu canabiță și cucă, cu sabie, topus*... GHICA, S. XV. *Dă-mi căciula țurcănească, Ca să-și dau una domnească*. TEODORESCU, P. P. 502. *Cuca la oricine nu se cucine, ci numai la unul Domnului*. ZANNE, III 136.

2^a. P. ext. Autoritate (supremă), stăpânire (domnească). *Să deșpărtăscă cele 5 județe de cuca Bucureștilui*. IORGA, S. D. VIII 160.

— Din turc.-(pers.) **kuka**, idem.

CŪCĂ s. f. (Ornit.) v. **cuc!**

CŪCĂ s. f. (Top.) *Sommet isolé, point culminant*; cime déboisée. — (Oltenia, Banat, Transilv.) Loc ridicat, colină (DR. III 452), deal înalt (H. IX 3, VĂRCOL, V.) și izolat (CIAUȘANU, V.), care stă singur, despărțit prin ogașe și șesuri (H. XVIII 137) de alte dealuri (LIUBA-IANA, M. 49); vârf de deal (T. GĂLCESCU, GR. S. V 120) mai ridicat decât locul dimprejur (com. ITTU, Cued-Arad), de unde se vede în jur (REV. CRIT. III 120), cf. băteă, bobălnău, bubă, bulz, cioacă, cobză, curecubetă, dălmă, dămb, geană, gălmă, glămelu, gomilă, gomârdoiu, gruiu, holm, hulă, monic, motălvă, movilă, tălvă, tivă, țigămău, tăifă (DR. III 452), țuțuiu, guguleu, țuclău (com. ITTU, J. Arad); spec. (Oravița) vârf de munte de unde s'a tăiat pădurea (com. A. COCA). *Din cuca dealului și pe coaste se respira un cimitir uitat*. IRINEU, S. B. 67. *Mă sulu în deal la cucă*. MAT. FOLC. 167, cf. HODOȘ, C. 54, 80, ȘEZ. VII 121, ION CR. II 53, DENUSIANU, T. H. 158. *Punea o strajă'n cucă* [= deal]. GRAIU.

— Etimologia necunoscută. (Răspândirea cuvântului și în Ardeal ne împiedică să-l identificăm cu **cucă**. Cu greu e de admis că am avea a face cu un lat. pop. ***cucca**, reconstruit din **cuculla** = **cucullus** „un fel de căciulă țugulată, giugă, cum o purtau călugării”. Dacă numirea de **cucă** s'a dat unui deal din cauza poziției lui izolate, am putea avea a face cu o întrebuințare figurată a numelui pasării care trăiește tot singură).

CUCĂI vb. IV, **CUCĂI** vb. IV v. **coacă!**

CUCAVITĂ s. f. *Sale femme*. — Calificativ depreciativ (dat unei femei). *Mai înaltă și de viață, Nu co tine-o cucavită*. DOINE, 249. | (În jocuri de copii) *Cucavita, rarița, Acru, macru, Du-te la drocu!* ALEXICI, I. P. 220. [Accentul?]

— Din sârb. **kukavira** „cuc (pasărea), om fricos, păcătos”.

CUCĂ s. f. v. **cocie**.

CUCERI vb. IV^a I. 1^a. *S'humilier, prier humblement, supplier*. 2^a. *Rendre, liverer*. II. 1^a-2^a. *Conquérir*.

I. 1^a. † Refl. (Adesea în legătură cu „a se ruga”) A se supune cu umilință, a se smeri, a se pleca, a se închina; a se ruga umilindu-se. *Dumnezeescutul, în Pavellă, cucurindu-ne*... CORESI, EV. 444/4. *Și să cuceria lui cu rostul său*. PSALT. (1051). Ib. III 173. *Rugămu-te și ne cuceri. Vă nu se spodobesti să petrecem viața cu pacă*. SARLAAM, C.

208/2, cf. DOSOFTEIU, MOL. 150/2. LET. III 171/2. *Ceia ce să cucerează, vor stăpâni*. GCR. I 266. *Sfinții să se roage, dreptii să se cucere*. ANTIM, P. 63. *Acum mă cuceresc, ca să fiu desădârșit la a-coasta*. URICARIUL, I 81/m. | † (Construit cu dativul) *Cu cuvinte de mulțămire să-i mulțămescă... nu să să cucerească lui*. PRAV. 1241. *Domnul te roagă și te cucerește*. DOSOFTEIU, PS. 121. *Mă cucerească celoră ce voră ceti acestă chrono-grafă, să fie primite cele ce sunt istorisite*. DIONISIE, C. 161. *Nu va zice lumea că o cetate s'a arătat dinaintea lui Sobleschi, fără a i se cuceri!* ALECSANDRI, T. 1490. *Părintele meu cerea Eu fie mă cuceresc*. ȘEZ. VIII 46. | (Rare) Intrans. A se pleca, a se umili înaintea cuiva. *Tădălin-du-ă-să hierile pre la picioare cucerindă*. DOSOFTEIU, S. V. 245/7.

2. (Învechit; rar) Trans. A închina (3°), a preda în semn de supunere. LB. *Măria-Sa... că face cunoscut ca să să închină și să-ă cucerită ceteata*. C. NEGRUZZI, I 172.

II. (Modern, literar, după fr. *conquérir*).

1°. A cuprinde, a ocupa și a supune (o țară, o cetate) cu puterea armelor. LB. *Traian, cucerind Dacia, o coloniză cu Romani*. C. NEGRUZZI, I 200. *Turcii năvălesc în Europa și amenință a o cuceri*. BĂLCESCU, M. V. 8.

2°. Fig. A câștiga, a dobândi, a-și atrage (simpatia, dragostea, bunăvoința cuiva). [Ministrul] *și puse mâna pe genunchi cu o familiaritate care își făcea întotdeauna efectul, fiindcă întotdeauna cucerea omul*. C. PETRESCU, C. V. 104.

[Ind. prez. *cuceresc*, † *cucerdz*, † *căcer*. | Și: *cuceri* † vb. IV^a. | Adjective: *cucerit* (*cucirit*, cu negativul *neucerit*, *neucerit*), -ă (Ad I 1°) Smerit, cucernic. *Era treaz, omenit, blând, cucerit*. DOSOFTEIU, V. S. 74/2. *Ea... își arunță brațele după pătal lui Radu... înălță ochii către cer și rosti cucerită această rugă...* ODOBESCU, I 144. (Ad 2°) *Biruitor... domnește... busulocul... Ca'atr'o biericid, miroasă răzduhul cucerit*. D. ANGHEL, D. P.; — *cuceritor*, -oare (adesea substantivat) = care cucerește (II). *Fainicul cuceritor al Constantinopolii*. C. NEGRUZZI, I 272. *Puterea cuceritoare a Otomanilor*. ODOBESCU, I 403; (neobșnuit) *cucerós, -oasă* † = cucernic; curat, smerit. *Unii aduc la această sărbătorire o purtare cuceroasă și smerită*. MARCOVICI, D. 295. | Abstracte: *cucerire* († *cucirire*, cu negativul *ne-cucerire*, *neucirire*) s. f. (Ad I) Cucernicie, smerenie, umilință, evlavie, virtute. LB. *Smerenie, răbdare, cucerire, ascultare bună, înțelepție...* CORESI, EV. 19/2. (Ad II) Fapta s. acțiunea de a cuceri; p. ext. lucrul s. locul cucerit. *Cucerirea lumii, cuceririle științei*; — (Învechit) *cucerie* (cu negativul *neucerie*) s. f. = cucerie. LB. (Ad 1°) *Îi întimpinără... cu plecăciune și cu cucerie* (a. 1689). GCR. I 287. *Acest mic dar al micu... ca un gălog al desădârșitiei mele cucerit*. BV. I 479. *Cu... cucerie era Iustinian cătră țara sa...* P. MAJOR, IST. 204. *David... împreunăse puterea cu cuceria*. MARCOVICI, D. 133. *Nu îndrăzni să intre, respectând cuceria stăpâne-ăci*. C. NEGRUZZI, I 26, cf. 192, 219. *Domnul le sărută* [crucea și evanghelia] *cu multă cucerie*. ODOBESCU, I 72; — (neobșnuit) *cuceritură* (*cuciritură*) s. f. † = umilință, temenea. DDRF. *Dulăul nici chipurilor cucerite, nice cuciriturilor linguște se uita*. CANTEMIR, IST. 71; — (neobșnuit) *cucerință* (cu negativul *neucerință*) s. f. = (ad 1°-2°) cucerie PONTBRIANT].

— Din lat. **conquerere*, -dre (prin schimb de conjugare, în loc de **conquerere* = clas. *conquiere*). Evoluția semantică a fost: „a procura cu forță”,

„a subjugă”, „a supune”, de unde, refl. „a se supune”, poate după model slav (cf. paleosl. *pokoriti* „a subjugă” — *pokoriti* s. „a fi supus, a se umili”, CDDE. Nr. 318).

CUCERI † s. m. plur. v. cucel.

CUCERIE s. f.

CUCERINȚĂ s. f. } v. cuceri.

CUCERITURĂ s. f. }

CUCERNIC, -Ă adj. 1°. *Soumis; respectueux, dévoué*. 2°. *Honnête, poli; respectable*. 3°. *Pieux*.

1°. Supus, smerit, plecat, respectuos; p. ext. cuvîncios, modest, blând, devotat. LB. *Și'a cucernica-mi prietere Să'nțelegi... a mea iubire*. I. VĂCĂRESCU, P. 73.

2°. Drept, prob. cinstit, cu purtare bună, cuvios; obiectiv. LB. *Om bun... și cucernic cu toți boierii*. LET. II 89/2. *Fac supărăre Măriei-tale cu această pufinită a mea cucernică scrisoare*. ANTIM, P. XXIX, 5. | P. ext. Calificativ de respect dat fețelor bisericesti, bătrânilor și (rar) altora. LB. *Se supune Maicătăței noastre în persoana cucernicului fratelui (= călugărului) Gelazie*. ȘINCAI, HR. II 96/2. *Acest cucernic bătrân...* GORJAN, H. I 39. *Tu, cucernice (= cinstite) cetitoru, toate le ia în parte bună*. GCR. II 56. *Cucernicul părinte*. RETEGANUL, P. II 65.

3°. Evlavios, temător de Dumnezeu, pios, religios; p. ext. bisericos, bigot. LB. *Deplin călugăr și cucernic și blând ca un miel*. LET. II 257/2. *A celui neucernic și urma cu pieri*. I. VĂCĂRESCU, P. 368. *A să face mai buni și mai cucernici*. MARCOVICI, D. 182. *Cucernic să te arăți, iar nu smerit piate fire*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 262. *Un bărbat virtuos și cu trailul cucernic*. COȘBUC, AE. 14. *Era odată un sihastru sfânt, cucernic și celavios*. RETEGANUL, P. II 65.

[Negativul: *neucernic*, -ă adj. COSTINESCU, | Abstract: *cucernicie* (cu negativul *neucernicie*) s. f. = smerenie, devoțiune, cuvînciță, respect; cinste, cuvioșie; sfințenie, evlavie, religiozitate. LB. *Rugăciunea cea cu credință și cucernicie face pre Dumnezeu milostiv*. GCR. II 101. *Fiii sănt datori a păzi cucernicia cătră pîrinți*. CODICA TIV. 26/2. *Slava lui David a rădărit din cucernicia sa*. MARCOVICI, D. 136. | Spec. *Titlu de respect dat fețelor bisericesti*. *O puiu* [cartea] *înaintea cucerniciei roastre* (a. 1741). GCR. I 28. *Cucernicie exagerată* = bigotism. *Cucernicie minci-noasă* = leuzitism. PONTBRIANT. | Adverb: *cucernicește* (cu negativul *neucernicește*) † = cu smerenie, cu cinste, cu dreptate, cu evlavie. LB. | Verb: *cucernici* † IV^a = a se cuceri. LB. | — Derivat din *cuceri*, prin suf. adj. -nie.

CUCERNICEȘTE † adv.

CUCERNIC † vb. IV^a } v. cucernic.

CUCERNICIE s. f. }

CUCERÓS, -OĂSĂ † adj. v. cuceri.

CUCI s. plur. Jeunes gens, célibataires ou jeunes mariés masqués, se livrant à des incantations. — (Dobrogea s. în Sudul Munteniei) Flăcăi și oameni căsătorii de curând, care — potrivit unei datini, mai ales în sate amestecate cu Bulgari (ȘEZ. I 40) — la Lăsata secului s. a doua zi, luni, în săptămâna cea dintâi din Postul mare (MARIAN, SE. I 282) și pe alocuri și vara, pe timp de secetă (PAMFILE, DUȘM. 374) se maschează (cf. ȘEZ. I 41) și merg pe la casele oamenilor și

dansează, dau cântii în tarbacă, sau umblă pe drumuri lovind pe drumeți cu o opincă mulată în norolu, spre a-l feri de friguri; uneori fiind imposibil de identificat, silese, prin bătăi, pe drumeți să le dea bani; vara (pe secetă), aceștia umblă în pielea goală, acoperiți de sus până jos cu buruienii înșirate pe ață, cf. *paparude* (PAMFILE, DUȘM. 374). *Purtându-și amândoi idoli, și pozboliți cu un fealliu de obraz, ghidusește cântând, decântând dintr'însele, alerga tâlhărește, de jăneea calea a bărbați și a femei, săvui cum fac la noi cucii și ceia ce trag în vale.* DOSOFTEIU, V. s. 273. *Se îmbracă bărbații în haine mulerești și se numesc cucii sau căluccii.* ȘEZ. VI 127. *Cel ce se face cuc, trebuie să se facă... de nouă ori în nouă ani, căci altfel... murind, se va face diavol.* lb. I 42.

[Și: *cuc* s. m., *cuciu* k. m.; — (cf. bulg. *kukeri* „cameni mascați“) *căceri* † s. m. plur. *Trîmbițași și lacai și cuceri și tot felul de muzicanți.* LET. II 71/∞ | Verb: *cuculă* 1° = a umbla la urât în ajunul Crăciunului cu „plăzara“ (Sălaj). VICIU, GL.]

— Din bulg. *kukū* „om costumat, mască“ (pătruns și la Clugăli din jurul Brașovului: *kuka*).

CUCIĂȘ s. m. v. *cocie*.

CUCIE s. f.

CUCIMĂ s. f. v. *cușmă*.

CUCIOĂRĂ s. f. v. *cocie*.

CUCIOĂRĂ s. f. v. *cociorvă*.

CUCIRI vb. IV^a ș. d. v. *cuceri* ș. d.

CUCIU ! Interj. și s. m. 1°. *Îot !* (pour appeler un chien). 2°. *Chien*; (fig.) *lèche-bottes*.

1°. Interjecție (adesea repetată) cu care se chiamă cănele. ȘEZ. I 89, XXIII 44, cu 1 ! *Tot apropiindu-se de căne — nea, cuciu, nea, cuciu — și-și pune slămina... în dinți.* ION CR. III 269.

2°. (Subst.) Căne. | Om lingusitor, codău. REV. CRIT. III 120. [Pronunț.: *cu-ciu*]. — Din bulg. *kuĕe* s. ung. *kutya* „căne“. Cf. *cu 1* !

CUCIU s. m. v. *cuc*.

CUCULĂT, -Ă adj. *Humble*. — Smerit, înfrânt, umilit. PAȘCA, GL.

— Probabil, prin asimilare vocalică, din *căciulit* (= care se căciulește).

CUCURĂ vb. 1° refl. (Despre câni) *Frétiller* (en parlant des chiens) — A se gudura. TDRG. *Lupcii să cucura pe lângă tovarășii mei.* GCR. II 84.

— Din *gudura*, apropiat de *cuciu*.

CŪCLĂ s. f. *Echecoaș*. — (Bulgărisim; în Vâlcea) Jurebiță, motcă (de bumbac, de coceni, etc.) VĂRCOL, V.

— Din bulg. *kukla* „păpușă“.

CŪCNĂ s. f. } v. *cuhnie*.

CŪCNIE s. f. }

CUCOĂNĂ s. f. (ș. d.) v. *cocoană* (ș. d.)

CUCOĂNA-CHĂPTERIȚĂ, etc. s. f. (Entom.) v. *coropișniță*.

CUCOĂRĂ s. f. v. *cocor*.

CUCOĂȘĂ s. f. v. *cocoaișă*.

CUCOIU s. a. v. *cucuiu*.

CUCÓN s. m. (ș. d.) v. *cocoon*.

CUCONĂR s. m. (Bot.) v. *coconar*.

CUCÓR s. m. (ș. d.) v. *cocor*.¹

CUCORSTĂRC s. m. (Ornit.) v. *cocostărc*

CUCOȘ s. m. și a. (ș. d.) v. *cocoș* (ș. d.)

CUCOSTĂRC s. m. v. *cocostărc*.

CŪCOVĂ s. f. 1°. *Cygne sauvage*. 2°. *Haridelle*; *grande brinque*.

1°. (Ornit.) Lebădă sălbatică. DOBROWSCHI, POLIZU, JAHRESBER. IX 226, XII 133.

2°. (Oitenia și Transilv.) Calificativ depreciativ dat unui cal înalt și slab, mai mult bătrân decât tânăr, cf. *mărțoașă*. DR. V 179. | P. ext. Poreclă dată femeilor, dar mai ales fetelor înalte și slabe. CALUL, 24/; cf. *cuculeie*.

[Și: *căcovă* s. f. ad 1°-2°].

— După CIHAC II 569, din turc. *koughou* „le-bădă“.

CUCOVÉAU Interj.

CUCOVÉICĂ s. f. } v. *cucueva*.

CUCOVÉȚĂ s. f. }

CŪCU ! Interj. *Coucou* ! — Interjecție onomatopelică, imitând cântecul cucului. P. ext. (prin asemănare cu pasărea pe care o auzi dar n'o vezi, fiind ascunsă în frunzișul arborilor) strigătul copililor când se joacă de-a-ascunsul. [Rostit de obicei cu o mică pauză între cele două silabe. | Verbe: (Transilv., Maramureș și Bucov.) *cucă* I = a cânta (despre cuc). *Mierla cântă, cucul cucă*. HODOȘ, C. 93, cf. BUD. P. P. 39, VICIU, GL., com. A. PROCOPVICI; (cf. rut. *kukvaty*, rus. *kukovatj*) *cucui* IV^a = a cânta (despre cuc); p. ext. (în Dâmbovița) a miorlăi, a necheza, a zbiera (despre galță). H. IV 85. *Primăvara într'un nuc, Stând și cucuind un cuc.* PANN, P. V. III 29 ap. TDRG.]

— Cf. *cuc*.²

CUCUBÉICĂ s. f. v. *cucueva*.

CUCUI vb. IV^a, v. *cucuia* și *cucu*.

CUCULĂ vb. I refl. 1°. *Se percher, jucher*. 2°. *S'at-lifer*.

1°. (Banat, Transilv., Mold.) A se cățara, a se sui și a se așeza pe ceva înalt (unde nu îi e locul), a se urca pe un loc mai ridicat (mai ales despre copii) s. într'o situație care nu se cuvine, a se *cocoia*, a se burica. LB., MARIAN, O. I 48. ȘEZ. V 60, XXIII 44, HERZ-GHER. IV 248. *Kukulédz, kukulédzu-mě* = exalto, exaltor. ANON. CAR.

2°. Fig. A se împoșona, a se împodobi peste măsură (m. ales despre fete și despre neveste tinere). *S'e cuculiat ca o pupăză*. MARIAN, O. II 177. [Și: *cucui* vb. IV^a. REV. CRIT. III 121, PAMFILE, A.]

— Verb refăcut din adjectivul *cuculat*.

CUCULĂT, -Ă adj. 1°. *Avec une bosse au front*;

bombé; pointu. 2. *Huppe*; dont les cornes pous-sent. 3. *Perché, juché*.

1°. Cu cucule; p. ext. bombat (prea tare), umflat; țugnat. *Era gârbov, ghebos și la cap cucuiat*. LET. I 302. *Vârful [stogului] trebuie să fie cucuiat*. ECONOMIA, 54. *Cu ochii cococră, gura lăbărfaț, fruntea-i cucuiată*. PANN. P. V. II 95.

2°. (Despre pasări) Cu moț, moțat (H. III 244, 307); (despre pul de animale cornute) căruia îi dau (incep să-l crească) coarnele. *Pasări, care de care mai frumoase, mai cucuiete și mai boghete*. CREANGĂ, A. 68. *Găină cucuiată*. MAT. FOLC. I 588. *Gâște cucuiete*. SBIERA, P. 319. *Trei iezi cucuieli*. CREANGĂ, P. 20.

3°. Crescut pe ceva; p. ext. urcat pe ceva (unde nu-l e locul), *cocoșat*; (despre copil) sburdalnic, neastâmpărat. HERZ-GHER., M. IV 248. *Kukujat* = exaltat. ANON. CAR. *Pe gătu-i cucuiet, un biet negel*. CONTEMPORANUL I 774. *Phleitan, cucuiet tocmai sus... sus pe scaunul președinției*. ALECSANDRII, T. 1439. *Moș Bodrângă șezând cucuiet pe niște buci*. CREANGĂ, A. 97. *Măi băiete cucuiete!* TEODORESCU, P. P. 192. *Ședea Țiganul, cola, voios și cucuiat pe trei perini, în capul mesei*. SBIERA, P. 127. *Cucuiată, vai de ea, Stă într'un vârș de nisă* [= alina]. GOROVEI, C. II. (Substantivat, în Mold.) Biserica (clădită de obicei pe o ridicătură); p. ext. cimitirul din jurul bisericii. ȘEZ. V 60. *Ca mâne, poidâne, m'or duce și pe mine acolo la cucuieta* [= volu muri]. lb. III 115. *A sta la cucuiata* = a fi mort. BARONZI, L. 42. *A pune la cucuiata* = a da uitării. ZANNE, P. III 136.

[Cu rostire dialectală (în Mold.) *cucuiet*. | Și: *huhuiat*, -ă = moțat. *Găină huhuietă*. MARIAN, NU. 668.]

— Derivat din *cucuiu*, cu suf. adj. -at. Cf. *cucula*.

CUCUIETE s. m. v. *cucuiu*.

CUCUIOĂVĂ s. f. v. *cucuiu*.

CUCIU s. a. și m. 1°. *Bosse* (sau front). 2°. *Boscure*. 3°. *Pointe*. 4°. *Huppe*. 5°. *Cime culminante*. 6°. *Point pâit* d'une citrouille. 7. (Juché) à l'extrémité.

1°. Umflătură care se face la cap când te lovești de un obiect tare (CREANGĂ, GL., REV. CRIT. III 121, LEON, MED. 125, ȘEZ. V 60, XXIII 44, NOVACOVICIU, C. B. 7), *cocor* (POLIZU), țugniu (SCRIBAN, CONV. LIT. 1911, 937, prin Transilv. și) *coc, cocog, neocă, bolfă, motăleă* (ALR. I 6). *Kukuj* = exaltatio. ANON. CAR. *Orându-și frunțile cu vântul și cucue...* C. PETRESCU, C. V. 41. *Când un copil se lovește la cap de ceva, să se toarne în acel loc apă, ca să nu iasă cucuiu în cap*. MARIAN, NA. 338, cf. GOROVEI, CR. 599. *L-am trăsnit odată cu... ulciorul în cap, de și azi are un cucuiu*. ION CR. II 286.

2°. P. anal. (La un obiect) Parca mai ridicată, mai leșită, boț, *dodoloț, gogoneț*. Com. ITTU.

3°. P. gener. (Bucov.) *Vârș* (în opoziție cu rădăcina) Com. A. TOMIAC. *Rădăcina le-a secat, Cucuiul îi s'a uscat*. MARIAN, DESC. 278, cf. TEODORESCU, P. P. 396.

4°. P. anal. (Transilv., Mold. și Bucov.) Moț (de pene, la pasări; de păr, la oameni). MARIAN, O. I 216. *Cucuiu de păr*. Com. A. TOMIAC. *Pui, oi, pul, Vin la cușcă să te'nuciu, Să-ți pun mâna pe cucuiu*. SEVASTOS, N. 305, PĂSCULESCU, L. P. 95.

5°. (Banat) *Vârș de deal* s. deal cu vârful ro-

tund ridicat de-asupra altor dealuri. H. XVIII 137. *Cucuiu de deal*. Com. LIUBA.

6°. (Olt.) Locul stricat dintr'un dovleac păstrat iarna. CIAUȘANU, GL.

7°. Adv. *Cocoșat*, stând chiar pe vârful unui lucru. TDRG. *Unul sus pe col cucuiu, Altu-ocând cōpăstru'n mând...* DULFU, ap. TDRG.

[Plur. -cui, mai rar -cuiuri și -cui ALR. I 6. | Și: **cuciu** (**rocioiu**) s. a. ALR. I 6, **gușuiu** s. a. lb., **huhuiu** s. a. MARIAN, NU. 668; — (cu alte sufixe) **cucōr** (**cocōr**) s. a. (plur. -coară) ALR. I 6; **cucōs** (**coecōs**) s. m. și a. lb.; **cucuiolăv** s. f. = cucuiu 1° ALR. I 6; cucuiu 5°, deal mai ridicat, pisc, vârș (înalt de munte (CADE)); — (forma primitivă) **coe** s. m. lb. | Diminutiv: (Lupsa-Mehedinți) **cucuiete** s. m. = cucuiu, MARDARIE, L. 329. | Pentru răspândirea geografică a cuvântului cf. harta 6 din ALR. I.]

— Diminutiv, derivat cu suf. -uiu, din *coe*, idem, iar acesta din lat. *coecum* „sămbure, bob”, care în limbile romanice numește o mulțime de obiecte rotunde, sferice sau gogonate, precum: ou, nucă, mugur, castană, bășlică, etc. (Cf. Meyer-Lübke, *Rom. Et. Wörth.* nr. 2069). Cf. *coeă*, *cochiță*, *coacăză*, *cocoloș*, *coeoasă*; *cucuiat*, *cucuiu*.

CUCULĂ s. f. *Pomme de terre*. — (Mai ales la plur.: ungurism; pe valea Mureșului și la Moți) Cartofii. FRÂNCU-CANDREA, M. 99, VICIU, GL., IX. IV 7-8.

— Cf. ung. *kukujó*, idem.

CUCULĂU s. m. v. *culbec* și *curcubeu*.

CUCULBEC s. m. (Zool.) v. *culbec*.

CUCULEAN s. m. } v. *cuc.*
CUCULEĂSĂ s. f. }

CUCULEIE s. f. plur. *Hautour*. — Ceva așezat sus. *Băieți, nu mai umbrați pe cuculeie, că vă rumpeți pățul!* REV. CRIT. III 121. [Familia: **cuculeie** s. f. Cuvânt privitor la poziția — *probabil înălțată* — a unui loc. H. XVI 39; — **cuculină** = față înaltă și subțire (Transilv.). PAȘCA, GL.; cf. *cucovă*. — Cf. *cucuiu*.]

CUCULETE s. m. } (Ornit.) v. *cuc.*
CUCULEȚ s. m. }

CUCULICE s. f. } v. *cuculeie*.
CUCULINĂ s. f. }

CUCULIȚĂ s. f. (Ornit.) v. *cuc.*

CUCULIȚĂ s. a. † *Toque de moine*. — Potcap călugăresc (TDRG.), *cucilion*. *Călugărul de-și va lepăda cuculul său*. PRAY. GOV. 164 ap. TDRG. *Îi aflau cu haina ruptă... și cuculul desănit*. DOSPTEIU, V. s., ap. TDRG.

— Din grec. *κουκούλιον* (paleosl. *kukuli*), idem.

CUCUMALC s. m. (Zool.) v. *culbec*.

CUCUMĂR s. m. (Bot.) *Concombre* (*Cucumis sativus*). — (Sârbsm; în Banat). Castravete. PANTU, PL. 82, PAMFILE, A. 180.

— Din srb. *kukumar*, idem.

CUCUMEA s. f. }
CUCUMEAȘ s. m. } (Ornit.) v. *cucutea*.
CUCUMEAȘ s. m. }
CUCUMEAȘĂ s. f. }

CUCUMÉLC s. m. } (Zool.) v. **culbec**.
CUCUMÉLCIU s. m. }

CUCUNĂR s. m. (Bot.) } v. **coconar**.
CUCUNĂRĂ s. f. }

CUCUNÓS † s. m. (Ornit.) Sorte de *faucou*. — Un fel de pasăre răpitoare cu ciocul coroiat. — *Șoimul, uliul, cucanozul, CANTEMIR*, 1ST. 26, cf. 101/m. *O pasire care se chiamă cucunos*, lb. 54/m. [Ș]: **cucunóz** s. m.).

— Din paleosl. **kukonosū** „cu nasul coroiat”.

CUCUNÓZ † s. m. (Ornit.) v. **cucunos**.

CŪCŪRĂ s. f. *Versoir* (en bois) de la charrie roumaine. — (Mold., Bucov., Maramureș, Transilvania) O parte a plugului (primitiv) care răs-tornă brada (H. I 63, III 4, 228, VI 16, X 5, 32, 130, 505, 507, 509, XII 386, XIV 436, DAMÉ, T. 36; pentru extensunea cuvântului cf. C. C. II-III 172-173), corman, cormână, scormoră, cormură, cormulă, scândură, poliță, răs-turnătoare, lespede, lan de fier (C. C. II 147). **KŪKŪRE**. ANON. CAR. *Plug de cele cu două cucure*. I. IONESCU, C. 102. *Adusc dracu-o necastă, Uităndu-mă după dânsa, S'a rupt cucura și bărsa; Cucură am făcut nouă, Dar s'a rupt grânelu'n două*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 390, cf. ȘEZ. XIX, 108.

— Din ung. **kukora** „strâmb” (cf. srb. **kūkara** „oiste”). Cf. dubletul **cucură**.⁵

CŪCŪRĂ † s. f. *Carquois*. — Tolbă de săgeți. *Păcătoșii... gătiră săgeate în cucură* [: in pharetra]. CORESI, PS. 24. *Îa drept acea sirial (cu = unelte) tău; cucura, arcul și pasă la câmp și prinde cănat mic*. PALIA (1581) 104/v. (Arhaism, la scriitorii mai noi) *Brațele-i goale (ale Dianei de la Lavru) unul se încovoie în sus, ce să scoată o săgeată din cucura de pe umeri*. ODOBESCU, I 55. *Din cucura de-aur ce smulge iute săgeată*. COȘBUC, AE. 228.

— Termen savant, imprumutat din medio-grecol. *κυκκουρον* (lat. *cucurum*), idem. Cf. dubletul **cucură**.

CUCURBĂTĂ s. f. (Bot.) v. **eureubetă**.

CUCURBĂU s. a. v. **eureubeu**.

CUCURBEĂTĂ s. f.

CUCURBĂTĂ s. f.

CUCURBETĂRIȚ, -Ă adj.

CUCURBETEĂ, -Ă s. f.

CUCURBETĂCĂ s. f.

CUCURBITĂ s. f.

(Bot.) v. **eureubetă**.

CUCURBITACÉE s. f. plur. (Bot.) *Cucurbitacée*. — Familie de plante dicotiledonate din care face parte dovleacul, pepenele, bostanul, etc.

— N. după fr. (din lat. **cucurbita** „dovleac”).

CUCURICU ! Interj. și s. a. v. **cucurigu**.

CUCURIG s. m. (Bot.) *Eléboro noir, rose de Noël* (Helleborus odorus). — O varietate de spânz întrebunțată la tămăduirea nebunilor; se mai numește: iarbă-de-curățenie, iarbă-serpească, strecurătoare, boțoșel (I. GORLESCU, C. I. 143), boțoșel (PANȚU, PL.³ 86),

lopotași (H. V 374, cf. lb. 352), *Să te păzești să n'ai trebuință nici-odată de cucurigu* [= să nu-ți smintiești mintea]! ZANNE, I 153. | Și: **cucurig** s. m.]

— Din sârb. **kukurek**, idem.

CUCURIGA ! Interj.

CUCURIGĂ vb. I^a

CUCURIGĂGU Interj.

CUCURIGI vb. IV^a

v. **cucurigu**.

CUCURIGU ! Interj. și s. a. și m. I. 1^a. *Cocoricio ! 2^a. Chant du coq. II. 1^a. Coq. 2^a. Grains de maïs écalés au feu. 3^a. Masseur.*

I. 1^a. Interjecție onomatopeică imitând strigătul cocoșului (HERZ-GHER., M. IV 248); p. ext. cântecul însuși al cocoșului. *Cucoșul... a cântat cucuricu*. TICHINDEAL, F. 114. *Când se face ziuă, bucdării aduc un cocos fript, cu pene, și unul din ei cântă cucurigu supt masă*. IORGA, L. I 151. *Începu un cocos să cânte din pod : cucurigu ! SBIERA, P. 215, cf. CREANGĂ, A. 65, 68. Dracu' di cocos, S'o suit și gardul lor : Cucuriga, baci-cri mari! VASILIU, C. 35. # A cânta cucurigu în casă = (despre soție) a-și impune autoritatea absolută în căminic. ZANNE, P. I 453.*

II. Subst. 1^a. S. m. *Cocos. Hăș, cucurigu' dracului, că-i trezi cucușița ! ALECSANDRI, T. 175.*

2^a. S. m. Floricele de porumb, cocoșul, cocoșei. *Căfelușul de-alături, tovarăș de foame, nu dă răgaz grânșilor să sard în cucurigi*. SĂM, I 386. 3^a. S. a. (Cu aluzie la cocoșul care se urcă pe casă, când cântă) Etajul cel mai înalt al unei case, mansardă. *Stă la cucurig*. PAMFILE, J. II 388. | Galeria din urmă (la teatru). *Te-am văzut de sus din cucurig, de la democrație*. C. PETRESCU, C. V. 254.

4^a. S. a. (Mal ales plur. **cucuriguri**) Cel patru mieși al gogei (= nucii) dacă-s nerușți. PAMFILE, J. II 336.

[Ș]: **cucurica** ! Interj. și s. a.; **cuteurigu** ! Interj. și s. a.; **cucuriga** ! Interj.; **cuteuriga** ! Interj.; **căt-căriga** ! Interj.; **căcăriga** ! Interj. | Verbe: **cucurigă** (euteurigă, euteurică) I^a = a cânta (cocoșeste) COSTINESCU. *Duoc-se pe pustii, zbiera, micuna, cuturiga*. AGĂRIBICEANU, P. M. 52. — **cucurigui** (euteurigui) IV^a = cucuriga. DDRF.; — **cucurigi** (euteurigi) = (intrans.) cucuriga; (trans.) a țipa cuiva „cucurigu” în urechi, a striga pe cineva (TDRG.). *Cucoșul dracului!... par'că l-ar pune înadins... vecinul micu (cu) să cucurigească*. ALECSANDRI, T. 252. *Hai s'o cucurigim!* ȘEZ. I 272. PAMFILE, J. II 303. | Abstracte: **euteuricare** s. f., **cucurigăt** (euteuricat) s. a. *Răsună deodată cucurigatul unui cocos*. SANDU-ALDEA, A. M. 89, cf. U. P. 176, 173). | Compus: **cucurigu-găgu** (euteurigăgu) și **cucurigu-dănu** Interj. = cântecul cocoșului. POLIZU. *Apa mi ții nimeri, de se duce bietul [cocoș] de-a dardălișu... și nu-i mai veni să cânte cucurigu-dănu*. MERA, L. B. 210).

— Onomatopee. (Cf. și slav. **kukurkati** = a cânta (despre cocos); rut. **kukuriku**, pol. **kukurykuł**, bulg. **kukurigu** !; lat. **cucurire**, germ. **kikeriki**.)

CUCURIGU-DĂNU Interj.

CUCURIGU-GĂGU Interj. } v. **cucurigu**.

CUCURIGUI vb. IV^a

CUCURMINĂ s. f. (Ornit.) *Pintade*. — Biblică (Frata, în Transilv.). PAȘCA, GL.

CUCURUJEL s. m. *Maladie du blé causée par*

la larve du charançon. — Boala grâului, numită și călcăiu, pricinită de larva unei insecte numită „țipărășul grâului”. CADE.

— Din *cu(r)culejel (din *curculez* „gărgăriță”). CADE.

CUCURUJÓR s. m. (Bot.) v. **cucuruz**.

CUCURÚZ s. m. și a. I. *Cône, pomme* (des confères). *Tige* de *Equisetum Telmateja*. II. 1°. *Mais*. 2°. *Champs de mais*. 3°. *Récolte de mais*. 4°. *Tige de mais*. 5°. *Mais*. III. 1°. *Petasites alba* et *officinalis*. 2°. (Dans des mots composés avec *cucuruz*) Différentes sortes de plantes.

I. S. m. **Fructul** (conic) al coniferelor, între solzii cărora sânt semințele. LB., WEIGAND, B.B. 95, ȘEZ. II 225, ION CR. III 213, H. X 205, T. PAPAIAȘI, M. Piod *cucuruzul bradului*. SBIERA, P. 6. *Când brazil fac cucuruz mulți și iese pe ei un prof galben... va fi îmbelșugare în toate*. ȘEZ. II 65. *Dacă-i cucuruzul [fructul moldului] cam des, apoi popșoi vor lega slab*. ION CR. III 213, cf. PAMFILE, A. 67. *Ceaiul cucuruzului de brad... alină durerea de măscle*. PĂCALĂ, M. R. 256. || P. gener. *Cucuruzi* = conifere. HERZ-GHER, M. IV 248. || (Mold., Munt.) **Cucuruzul ursului** = tulpinele fertile ale plantei părul-porcului, având forma cucuruzului de brad, pe care le mănâncă ursul în postul Paștelor. H. XI 326, PANȚU, PL.

II. S. a. 1°. (Transilv. și Banat) Planta numită (în Muntenia) porumb, (în Mold.) păpușoiu, (prin Ardeal și:) mălaiu, țenchiu. *Kukurudz*. ANON. CARL *Cicoanul cucuruzelor* [sic!]. COD. SILV. 26. *Aicea [la Brasov]... cucuruzu foarte scump*. IORGA, S. D. VIII 146. *Nu cumca să mă gonească larși taurii cei grași din cucuruz*. ȘINCAI, HR. II 82. *Cucuruzul, sau malaiul, pre care îi numesc în Țara Românească porumb...* ECONOMIA, 35. *Se duse la o răpâșă de rășni un pumn de cucuruz*. CĂTĂNĂ, B. P. I 79. *Foaițe de cucuruz*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 116. *Cucuruz în patru foi*. ȘEZ. I 139. *Dacă nu se seamănă cucuruzul până la Armîndne, poși să bagi mesteceul mămăligii în foc*. ZANNE, P. I 7. *Boabe de cucuruz*. PAMFILE, CRC. 206. || **Varietăți** (după PAMFILE, A. 68-69): *cucuruz-alburis*: mare și alb la bob; *cucuruz-american*: cu bobul mare, lat și albicios; *cucuruz-chircă*: cu știuletele scurt, subțire, bogat în boabe și șiruri, firul mînos în știuleț; *cucuruz-cinoantin*: chircă; — *cucuruz-colt-de-cal*: cu bobul mare, lat și albicios; — *cucuruz de cinei luni*: cu știuletele subțire, cu bobul lung și roșietic; — *cucuruz dînt de cal* (s. *dintele calului*): colț-de-cal; — *cucuruz hîngan* (s. *hîngănesc*): cu bobul lungăreț și mare, galben-roșcat, cu firul scurt și știuletele mare; — *cucuruz hufănesc*: peștri; — *cucuruz-mărunt* (s. *mărunțel*): chircă; *cucuruz-măscleat*: alburiu; — *cucuruz modnesc*: cu bobul mare și sporadic; — *cucuruz moldovenesc*: cu bobul mare, știuletele lung și gros; — *cucuruz morângăsc*: cu știuletele mare; — *cucuruz nemțesc*: chircă; *cucuruz portocaliu*: chircă; — *cucuruz românesc*: alburiu; *cucuruz scoromnic* (s. *scorumnice*): cu știuletele subțire, cu boabe mari, aurii; — *cucuruz tătăresc*: cu bobul foarte mic, alb și rotund; — *cucuruz țigănesc*: cu bobul negru; — *cucuruz țurcesc*: cu știulete gros, cu multe rînduri de grăunțe albicioase.

2°. (Mai ales la plur.) *Cucuruz* = holde semănte cu cucuruz, păpușoie (înainte de-a fi culuse) REV. CRIT. III 121. *Fug caștele'n cucuruz*. BIBICESCU, P. P. 184. *Grîndina... flecește... cucuruzele...* RETEGANUL, P. I 6.

3°. **Rodul**, recolta semănturilor de porumb. *Oamenii își strîng cucuruzele*. IORGA, N. R. A. I 204.

4°. S. m. **Știuletele**, tuleul porumbului (înainte de a se fi desfiatc grăunțele de pe coccen. *Mă dat ceciniu o sută de cucuruzi, paguba făcută în holdă de vitele lui* (Cricșior-Hunedoara) Com. ȘT. PAȘCA.

5°. **Spec. (Mold.)** Păpușoia nedesvoltat suficient. I. IORDAN, ARHIVA-IAȘI, 1921, 190.

III. S. m. (Bot.) 1°. Plantă lerbosă (*Petasites alba*) cu flori albe-gălbui care crește prin locuri umbrase prin pădurile dela munte, (Bucov.) c-jocel. PANȚU, PL. || **Varietate** a acestei plante (*Petasites officinalis*), căptăla n. LEON, MED. 28, PANȚU, PL.

IV. S. m. (Bot.) **Compuse**:

a.) **Cucuruz-cioarei?** = *bnicei?* (*Carex obtusata Lili*). PĂCALĂ, M. R. 24.

b.) (Transilv.) **Cucuruz-de-pădure** (s. **cucuruz-pădurilor**) = *mama-pădurii* (*Lathraea squamaria*). ȘEZ. XV 67, PANȚU, PL.

c.) (Transilv.) **cucuruz-sălbatic** = *lăcricioare* (în Ohaba-Săcea, VICIU, GL.); *lumânărică* (*Verbascum Thapsus*). DDRP.

[Plur. -ruji (-ruzi) și -ruze. | ȘI: (ad 2°) **cucurús** s. m. ȘEZ. XXIII, 44. | **Diminutiv**: (Banat) (Bot.) **cucurujór** s. m. = o plantă neidentificată. H. XVIII 168. | **Augmentativ**: (Ban.) (Bot.) **cucuruzoăie** (pronunțat *-zoăie*) s. f.: o plantă (neidentificată) H. XVIII 168. | **Collective locale**: (Transilv.) **cucuruziște** s. f. (plur. -ziști și ț -ziște. LB.) = loc unde se cultivă s. a fost cultivat cucuruz (LB, H. XVII 17, REV. CRIT. III 121 C. C. II-III 221, 223) porumbiște, mălaiște; local de unde s'au tăiat tuleii s. cotorul cucuruzului, tuleiște (H. XVIII 142, 268). *Semăna...* în *măliști* (*cucuruziști*). ECONOMIA, 29.

Niște cucuruziște a locuitorilor din Ciudanovița. LIUBA-IANA, M. 64; — (Transilv.) **cucuruzăștină** s. f. = *cucuruziște*. LB. PAȘCA GL. — **Cuvântul se găsește** (în sensul II) și la Slavii în *caunjurători* (bulg. *kukúruz*, sârb. *kukúruz*, rut. *kukúrdz*, rus. *kykúryza*, pol. *kukur(d)zo*), la Unguri (*kukuricza*) și la Germanii austriei (*Kukuruz*). Punctul de plecare pare a fi limba română, dat fiind rolul mare pe care porumbul și mămăliga îl au la noi. În românește, extensiunea geografică a cuvântului arată că porumbul s'a numit *cucuruz* după fructul său asemănător cu *cucuruzul de brad*. Numele acestuia se poate asemăna cu milanezul *kokorin*, abruzezul *kukuletto de Cèprese* „cucuruz de chiparoz”, în Rouergue *kukoreko* „cucuruz de brad”.

CUCURUZĂȘTINĂ s. f. }
CUCURUZIȘTE s. f. } v. **cucuruz**.
CUCURUZOĂIE s. f. (Bot.) }

CUCUȘEI s. m. plur. v. **cocoșel**.

CUCUȘEL s. m. }
CUC(U)ȘOR s. m. } (Ornit.) v. **cuc**.
CUCUȚ s. m. }

CUCUȚĂ vb. 1°. v. **cocoța**.

CUCUȚĂ s. f. I (Bot.) 1°. *Ciguë, grande-ciguë* (*Conium maculatum*). 2°. *Berce branc-ursine* (*Heracleum sphondylium*). 3°. *Stramoiné, pomme-épineuse* (*Datura stramonium*). II. 1°. *Poison extrait de la ciguë*. 2°. *Montic de chandeliers*.

I. 1°. **Buruiană** foarte otrăvitoare și cu miros

greșos; crește — uneori înaltă cât un om (H. III 261 — prin locuri dospice și umede și se întrebun-
ințență și ca medicament (H. II 11, 26, 130, 142,
243, III 66, 226, 242, IV 43, 52, 84, 415, IX 188,
X 20, 150, 464, 476, 534, XI 230, 327, XII 441, XVI
146); se mai numește: bucinig (LB., PANTU,
PL.), dudăie (PANTU, PL.), barba călugă-
rului. Cucută = slav. blekot. GCR. I 355 (cf.
și 356). *Foi de cucută.* CALENDARIU (1814) 173.
Cucuta crește prin ogrădă. GOGA, P. 17. *Costița*
cu cucute. H. XVIII 122. *Unde era curțile Crescu-*
se cucufile. MATEESCU, B. 99. *Depdnatul se face*
pe mosor din cucută, din soc, rareori din lemn
găurit. BREBENEL, GR. P. Râu e dealul cu cucute
și badea cu mândre multe. JARNIK-BĂRSEANU,
D. 407. *Ca ceara m'am îngâlbinit Ca cucuta m'am*
negrit. VASILIU, C. 151. *Se pisază cucută, se în-*
groșă cu făină de grâu... și se pune ca legătură
la șale. PAMFILE, B. 60. *Din trandafir răsar flori*
de cucută: din pârâinți bun, răi copli se pot naște.
ZANNE, P. I 297. (În comparații) *Sec ca o cucută,*
se zice despre un om slăbănog. H. III 67. † **A**
mănea cucută = a innebuni. ZANNE, P. III 633;
cf. ALECSANDRI, T. 1187.

2. (Transilv.) Brâncea-ursului (*Hieracium*
sphondylium) (LB.), crucea-pământului
(PANTU, PL.² 81).

3. (Banat) Ciomăfaie, cornută (*Datura*
stramonium). H. XVIII 267.

4. (Bot.) Compuse:

Cucută-de-apă = bucinig-de-apă (*Cicuta vi-*
rosa). LB., PANTU, PL., PĂCALĂ, M. R. 22.

Cucută-de-pădure = cu flori albe și cu fructe al-
băstril; crește prin păduri; se mai numește (în
Bucov.) sămență (*Galium schultesii*). PANTU,
PL.

(Transilv.) **Cucută învenimată** = cucută-de-
apă. PANTU, PL.² 83.

Cucută-mare = cucută (1^a) (*Conium macula-*
tum). LEON, MED. 35, PANTU, PL.

Cucută-mică = a.) pătrunjelu-cănelui
(*Aethusa cynapium*). BIANU, D. S., PANTU, PL.;
b.) Cucută-de-apă. PANTU, PL.

Cucută-sălbatică (?) = Îngerea (*Selinum car-*
isifolia). PĂCALĂ, M. R. 22.

II. 1. P. ext. și p. anal. P. Otrava extrasă
din cucută. *Socrate fu osândit să bea cucută.*
CADE.

2. (Transilv.) Luminariu, forma de sticlă
în care se toarnă lumânările. LB.

[Plur. -cucă și (rar) -cucă. | Și: **cucătă** s. f.;
cucătă s. f. | Diminutiv: **cucutiță-de-băiți** s. f.
(Bot.) = mărăraș (*Oenanthe Phellandrium*).
BIANU, D. S., PANTU, PL. | Alt derivat: **cuc-**
cut(e)ală s. f. = femeie rea de gură (Bonț, în
Transilv.). PAȘCA, GL.).

— Din lat. vulg. ***cucuta** (rezultat prin asimila-
țiune vocalică din lat. clasic **cicuta**), idem. Din
românește cuvântul a pătruns la Sârbi (*kukuta*,
găguta).

CUCUȚ(E)ALĂ s. f.

CUCUȚICĂ s. f. (Bot.) } v. **cucută**.

CUCUVĂICĂ s. f. (Ornit.)

CUCUVĂIE s. f. (Ornit.) } v. **cucuvea**.

CUCUVĂIU s. m. (Ornit.)

CUCUVEĂ s. f. 1^a. Hulotte. 2^a. Sobriquet. 3^a. Lu-
cufec.

1. (Ornit.) Pasăre de noapte din familia răpl-
toarelor, mai mică decât buha, cu pene de culoare

surie; trăiește pe lângă casele părăsite, pe coșuri
și prin scorburile copacilor; despre [ipatul (s. cân-
tecul) ei se crede că coboșe a rău, aduce nenore-
cire sau prevestește moartea cuiva din casa pe
care a cântat (H. II. 3, 27, 60, IV 44, VII 451, MA-
RIAN, O. I 196, HERZ-GHER. M., IV 236), ciu-
vlică (H. IV 44), ciovică, cucumea (ib.
V 273). (Se confundă adesea cu buha s. buf-
nița H. XIV 279). *Cofoana*, ...*Cucovaia*, *Caia*...
CANTEMIR, IST. 26/30. *Cântă cucuveaua cu glas*
cobitor. ALEXANDRESCU, M. 40/30. *Și fînțirumul*
singur cu străbme cruci veghiază. O *cucuvea* *sură*
pe una se așează. EMINESCU, P. 18. *Cucuveaie îm-*
bunfănat, să nu te fi aflat, de unde te-ai aflat!
MARIAN, I. 5. *Tițiană, țană, Tipă noaptea prin*
poiană, Strigă noaptea, Vine moartea [Cucuveaua].
ȘEZ. XXI 80.

Specii: a) **Cucuvea-încălțată** (*Nyctale Teng-*
malini): cu coada mai lungă și cu labele acoperite
cu mai multe pene. DOMBROWSKI, 305, CADE.

b.) **Cucuvea-pitică** (*Glaucidium passerinum*): tră-
este prin pădurile de brad; are un strigăt ce se
aseamănă cu al unui câțel răgușit, ciuvică. Cf.
DOMBROWSKI, 304.

2. Fig. (Bilicirești-Dâmbovița) Poreclă dată
unei persoane care are ochii mari și vorbește prea
mult. H. IV 55.

3. (Cu aluzie la locul unde-și face cuibul s. de
unde cântă cucuveaua) Ferestrauca s. ochiul lăsat
în acoperișul casei, pe unde intră lumina și pe
unde iese fumul, fumar, bagea, hobeag, ochiul-
podului, fântână, ursoaie, ursoaie, margho-
țoia, cubea, cucumea. DAMÉ, T. 98,
PAMFILE, I. C. 424.

[Plur. -cele. | Și: (ad 1^a3^a) **cucuvăie** s. f. (cu
plur. **cucuvăi** și **cucuvei**); — (formă nouă de sin-
gular, răscătată după plur. **cucuvei**) (ad 1^a) **cuc-**
văie s. f. MARIAN, O. I 196, JAHRESBER. XII 135;
— (m. ales în Mold. și Bucov.) (ad 1^a) **cucuvică**
(**cocovică**, **cocovăcă**, **cucovică**, **cucuvăică**, **cuc-**
văică) s. f. (cu plur. -veici și -veice). DOMBROW-
SKI, 304, H. VII 260, XIV 249, MARIAN, O. I
196, GOROVICI, CR., JAHRESBER. XII 135, HERZ-
GHER. M. IV 236. *Stafii despletite, cucuveici, Tele*
șurbitie. ALECSANDRI, P. II 122. *Când pe o casă*
o căntă cucuveaua, trebură să moară din acea casă
cineva. ȘEZ. I 18, cf. lb. III 115, VIII 100, XVIII
193. *Nu-4 bine să îngâni cucuvea, când cântă.* lb.
VI 30. *Cucuveica-4 cobitoare* *Și de rău preceștiitoare.*
ZANNE, P. I 453, cf. PAMFILE, DUȘM. 101; — prin
schimb de terminație) (ad 1^a) **cucuvăie** s. f. MA-
RIAN, O. I 196; — (prin contaminare cu **bufniță**)
cucuvăie s. f. = bufniță. H. XIV 334; — **cucu-**
meă s. f. (ad 1^a) H. V 135, 273, IX 5, 6, XIV 85,
235, XVI 30, VĂRCOL, V., ȘEZ. VI 30; (ad 3^a)
DAMÉ, T. 98, CLAUȘANU, GL., PAMFILE, I. C.
424; — **cucumegă** s. f. (ad 1^a) MARIAN, O. I 196;
cucumegă (**cucumece**) s. m. id. lb. | Interjec-
ție: **cucuvău!** (și **cucovău!**) = onomatopee
imitând [ipatul cucuvelei. MARIAN, O. I 197. |
Masculin (neobșnuit): **cucuvăiu** s. m. *Auziți*
ș'un cucuvea *Și de moarte mă'ntristau.* TEODO-
RESCU, P. P. 344].

— Etimologia dintr'o tulpină onomatopeică, din
care derivă numele acestei pasări și în slav. (cf.
bulg. *kukuvija*, *kukuvjka*, *kukumjaka*, sârb. *ku-*
kūvika, *kukūvija*), în grec. (cf. neogr. *κουκουβάγια*).
În alb. (*kukuvajë*, *kukuvajke*) și în ital. (*cocove-*
ggia, *cucomeggia*, neap. calab. sicil. -*vaja*, pu-
gliez -*vaja*). În dalmată (-*vaja*) și în sardă (-*mew*).
Cf. M. Bartoli, *Das Dalmatische* I 306.

CUCUVEĂU: interj.

CUCUVEICĂ s. f. (Ornit.) } v. **cucuvea**.

CUCUVELĂ s. f. (Ornit.)
 CUCUVECĂ s. f. (Ornit.) } v. cucuvea.
 CUCUVIȚĂ s. f. (Ornit.) }

CUDĂLB, -Ă adj.
 CUDĂLBEL, -EA adj. } v. codalb.

CUDRULUI vb. IV^a = budului (Transilv.). LB.
 — Contaminare între budului și cotrobăi.

CUDULĂȚ, -Ă adj. v. codălăț.

CUEDIU s. a. *Petit torrent.* — (Numai la COSTINESCU) Gărlă, părau mic care crește când plouă și curge cu oarecare furie.

CUEST- v. CHEST-

CUFĂR s. a. *Coffre, malle.* — Un fol de ladă s. scriu (ION GR. II 42) cu capace care se deschide pe balamale și se încale, făcută din scânduri subțiri și căptușită de obiedu pe din afară cu carton, cu pânză s. cu piele, în care se transportă hainele și cele trebuincioase pentru călătorie; cf. geamantan, geantă (LB.) JAHRESBER. X 185, 2 *cufer de Beel* (= Viena)... IORGA, S. D. XIII 99, *Să trimiți eușărul meu, care l-am lăsat la Dumneata.* lb. 100. *Venea...* s. *expedizeze cufer.* D. ZAMPIRESCU, R. 78. [Plur. *cufer.*] Diminutive: *cuferăș* s. a. (COSTINESCU), *cuferuț* s. a. (Com. PAȘCA, Crișelor-Hunedoara), *cuferel* s. a. (Com. PAȘCA, Crișelor-Hunedoara). [Nomen agentis: *cuferăr* s. m. = fabricant s. negustor de cufer s. geamantane. COSTINESCU].

— Din germ. *Koffer*, idem, intrat în românește direct sau prin filiația polonă ori sârbească (*kufér*).

CUFĂR s. m. (Ibt.) *Coffre* (poisson). — O specie de peste (Ostracion). TDRG.
 — Din germ. *Koffer* (fisch), idem.

CUFĂRĂR s. m. v. *cufer*.
 CUFĂRĂȘ s. a.

CUFĂRI vb. intrans. IV-a (Transilv.) = *cofări*. LB.

CUFĂRIȚĂ s. f. = *cofăriță*. *Mumă-sa au fost cuferiță, de vindea vinura.* ȘINCAI, HR. II 246, cf. GOLOGAN, C. R. 10.

CUFĂRŪȚ s. a. } v. *cufer*.
 CUFEREL s. a. }

CUFRĂNGE vb. trans. III^a. *Riser, casser.* — (Numai în descântece) A frânge. *Fugi, izdate, Blestemate, Nu-l strănge și nu-l cufrânge. În-de-soare... Nu strănge, Nu frânge, Nu cufrânge.* ALEXICI, L. P. I 205, GR. S. V 129.

— Din lat. vulg. **confrango, ere* (= clasic *confringo, ere*) „a frânge (în două)”.

CUFTĂ s. m. *Marmiton.* — (Ungurism în Transilvania) Ajutor de bucătar. LB.
 — Din ung. *kufuta, kukta*, idem.

CUFTEĂ s. f. (Cul.) v. *chifteă*.

CUFTURIE † s. f. = *cofterie, Cufturie* = pânză subțire (MARDARIE, 126); atlas, cuftan (lb. 222).

CUFUNDĂ vb. I. 1^a. *Plonger, couler.* 2^a. (Se) *noyer.* 3^a. (Se) *couler* (fig.); *couler.* II. 1^a. *S'ou-*

vrir (en parlant du sol). 2^a. *S'engloutir.* 3^a. (S') *enfouir, enterrer; se confondre; s'abîmer.* III (Fig.) *Se perdre, s'évanouir.* IV. *Submerger.* V. *Confondre.*

I. A (se) *cufulunda* exprimă o mișcare de la suprafață în spre s. până la fund, mai ales în sens vertical, astfel ca obiectul cufulundat să fie acoperit în întregime, să nu se mai vadă.

1^a. *Trana și refl.* (Obiectul e o filință s. un lucru, care intră cu totul în apă s. alt lichid: în opoziție cu a pluti) A apăsa asupra unui obiect și a-l face să se ducă la (s. către) fund: a (se) băga, a (se) vări, a se lăsa, a se da afund și de tot (în apă), a (se) adânci (2^a), a (se) afunda (2^a), a (se) înfunda, a (se) scufunda (LB.). *Kufund = immergo.* ANON. CAR. *Aruncând piatra com mare, au odată pre corabie și o au cufulundat.* GCR. II 129. *Răsturnându-se caieul, s'au cufulundat...* în mare. DRĂGHICI, R. 24. *Mă cufulundam* [în apă] de trei ori pe rând. CREANGĂ, A. 65. [Basmana] *avărie-o, măică, pe apă, De-a sta și s'au cufulunda, Măică, nu mai aștepta!* ȘEZ. I 46. *Curcubeta încă merge, cât merge, de-asupra apei, apoi... odată se cufulundă.* ZANNE, P. III 500. | Fig. (Despre astrul care apune) *Se lăsa tot spre apus.* Și'n mare se cufulunda. ALECSANDRI, P. P. 28.

2^a. P. ext. (Trans. și refl.) A (se) înueca în apă, a suprima prin înuec. *Mascarașul... fiind poate fi b[e]at, s'au cufulundat* [în Prut]. LET. II 13. *Unii zicea să-l omoare, Cu laț de spânzurătoare. Alții să-l cufulunde în apă.* ALECSANDRI, P. P. 136.

3^a. Fig. (Refl.) obiectul e o filință, indicarea locului lipsește. A intra la apă (fig.), a i se înfunda cuiva, a o păți, a o sfecli. A umblat cât a umblat, *Dar acum s'au cufulundat =* l-au prins cu ocaua mică. ZANNE, P. II 787. | Trans. A face pe cineva să piardă în ochii lumii. *Macrocordat... a publicat ...o broșură... al cărei scop era d'au cufulunda pe Ghica.* GHICA, S. 691.

II. 1^a. Refl. (Despre pământ) A se adânci, a se deschide, a se scufunda. *Cum nu se cufulundă pământul' subț ei!* ȘEZ. III 100.

2^a. Refl. (Despre cineva s. ceva de pe pământ) A intra în adâncul s. în fundul pământului, a se adânci în pământ, a se scufunda. *M-ar fi părut mai bine 'n pământ să mă cufulund!* EMINESCU, P. 201. *Curțile zânelor se cufulundăcră în pământ, cu zâne cu tot.* RETEGANUL, P. II 17. | P. anal.

A intra cu totul în ceva. *Făcu un culcaș... numai din fulgi... de se cufulunda în puf, când se culca.* ISPİRESCU, L. 287.

3^a. Trans. și refl. A (se) vări, a (se) băga într-o groapă, a (se) afunda (1^a), a (se) înfunda (IV 4^a), a (se) îngropa, a (se) astruca. *Cufulundări-se limbile.* CORESI, PS. IX (= a fundară-se limbile... PSALT. (1651); latinară-se limbile... PSALT. SCH.: „les nations ont été enfoncées...”.) | A dispărea prin nimicire, a (se) dărâma, a (se) năru, a (se) distruge, a (se) prăpădi. *Sodoma... s'au cufulundat.* GCR. II 39. *Sânt convingei... că, dacă ar lipsi ei, țara s'ar cufulunda.* GHICA, ap. TDRG.

III. Fig. (Refl.) A se adânci, a fi copleșit s. absorbit de ceva, a se înueca (II 2^a); a se pierde. *Lumina stelelor începea... a se cufulunda nițel câte nițel în noianul cel de lumină... a luocașărului zăci.* GORJAN, IV 47. *Cele mai scumpe nădejdi s'au cufulundat în adâncurile neșinței.* MARCOVICI, D. 67. *Iar te-ai cufulundat în stele, și în nori și'n oceanuri nalt!* EMINESCU, P. 82. *Unul se'mbăta și'n somn greu se cufulunda.* ALECSANDRI, P. P. 131.

IV. Trans. A acoperi prin inundare, a copleși, a înghiți. *Apă, când se umflă, și pe munți îi cufulundă.* ZANNE, P. I 104.

V. Trans. (Neobișnuit) A confunda. A zâm-

bit și ei, așa, într'o părere, de bunăcuviință, în-
trebându-se cu cine-l cufundă oare. C. PETRESCU,
C. V. 19.

[Prez. ind. *cufund*, (neobiceiuit) *cufundez* †
(IORD. GOLESCU, C. I 298). | Adjective: **cufundat** (cu negativ **neufundat**), -ă. ANON. CAR. *Ochii erau cufundați* [= adânci] (în orbite), *în-fă-șigarea istoriilor*. I. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Cufun-
dat în tăcere*. KONAKI, P. 104. *În liniște adânc*
și'n visuri cufundat. ALECSANDRI, P. I. 240. *Cu-
fundat în gânduri*. CREANGĂ, A. 222. RETEGA-
NUL, P. II 66. (Substantivat) *Pentru noi,*
vrăjmașii și cufundații în păcate, să înceteze fur-
tuna. ANTIM, P. 58; — **cufundător, -oare** = care
se (cu) fundă; (substantivat, după germ. *Tau-
cher*) scafandru (BARCIANU); — **cufundós** (cu
negativ **neufundós**), -oasă adj. = (despre lu-
cruri) afund, profund (LB.), adânc; care are ca-
litatea de a se cufunda. *Farfuria cufundosoasă*; pen-
tru corbă (Brașov). | Abstracte: **cufundare**
s. f. *Scăpăm pe norul neșafetului și de bură și*
de cufundarea fără de măsură (a. 1581). GCR. I
29. *Cu stricăciune sau cercos [zestrea] din neapdrată*
intâmplare (= forță majoră) cum foc, cufundare,
răzmărită..., *paguba este a nevestei*. CARAGEA, L.
46/5; — **cufundătură** s. f. = cufundare (ANON.
CAR.); înnecare; loc cufundat, adâncătură. *Să-
pat de două cufundături care ascund în ele ice-
zurii liniștii, Rățezatul și stăpânește pe toți cu*
slănea lui nimă. IORGA, N. R. A. I 289. *Cufundă-
tura deasă a plutelor*. I. IONESCU, M.; — **cufun-
dura** s. a. = adâncătură, groapă. DDRP.; — **cufun-
zime** s. f. = adâncime. *O cufunzime nemăsurată*.
CONV. LIT. ap. TDRG. | Numede agenți:
cufundăciu s. m. (Ornit.) = pasăre de apă din fa-
milia colymbidelor, numită și fundac, cufun-
dar, corlă, bodărlău (Colymbus glacialis)
MARIAN, O. II 401. DDRP. *Cufundăciu-urechiat* =
Colymbus major (BARCIANU); — (Mold.) **cufun-
dâr** s. m. (Ornit.) = a) cufundăciu, fund-
dar 2° (MARIAN, O. II 401), rățoiu-leșesc
(CHIRIȚESCU, GR. 248); b) pasăre de apă din
familia podicipedelor, numită și fundaciu
(MARIAN, O. II 401, DDRP.). *Cufundariu-cucuiat* =
corlă (Economie cristată) MARIAN, O.
II 401. *Cufundariu-nic* = Podiceps minor, MARIAN,
O. II 402. | Loc. a. d. v. **de-a-cufundul și de-a-cufun-
diștea** = dându-se la fund, cufundându-se. *Huș-
tăluț și cu în șioală, de-a-cufundul*. CREANGĂ,
A. 65. *Intunecat*... a rămas cu al doilea corn în
frunte și-și dete de-a-cufundiștea ciobălc în loc.
MARIAN, INS. 1341.

— Din lat. **cufundo, -are* (de la *fundus*). Cf.
a cufunda, afunda, scufunda și dubletul
confunda.

CUFUNDĂCIU s. m. (Ornit.)

CUFUNDĂR s. m. (Ornit.)

CUFUNDĂTURA s. f.

CUFUNDÓS s. a.

CUFUNDÓS, -OASĂ adj.

CUFUNZIME s. f.

v. *cufunda*.

CUFUREALĂ s. f. v. *cufuri*.

CUFURI vb. IV^a. 1° *Embrenar*. 2° *S'embrenar*;
foier. 3° *Mourir de peur*.

(Cuvânt întrebuințat aproape numai la țară și
nici aici pretutindeni).

1°. Trans. A mână a murdări cu excremente
în stare lichidă; p. ext. a murdări, a spurca. O
vaică *cufurită cufurește* toată turma. ZANNE, P.
I. 687.

2°. R e f l. (Despre oameni și animale) A se

murdări cu (s. a se umplea de) excremente în stare
lichidă (HERZ-GHER., M. IV 248); p. ext. a da
afară excremente apoase (CIAUGANU, GL.), a avea
diaree, a leși (s. a avea scaun) des și subțire, a
avea trespăd s. urdinare, a trespăda, a (se)
urdina (GOLESCU, C. I 314). *Constantin Cufu-
ritul* [= Copronimos], *carere s'au cufurit în scâ-
dătoarea botecului*. DOSOPTEIU, V. s. ap. TDRG.
Să o lăsam să se cufurească [oala]. CALENDARU
(1814) 191. *Mi se pare că-d doare și la nimă,*
că se cufure toată ziua. D. STĂNOIU, C. I. 116.
Boii și vacile... încep să se cufurească. PAMFILE,
B. 72. *Oile, dacă beau apă din idu...*, *se cufur*. DEN-
SUSIANU, T. H. 157. | Intrans. Cu același sens
(LB. DR. IV 390). *Da de ce-a [boii] așa cufuriți?*
— *Și tu cufuri, dacă ai supt*. ȘEZ. I 210.

3°. Fig. A fi apucat în mod brusce de o frică
mare (HERZ-GHER., M. IV 248), cf. a fi căcă-
cios.

[Ind. prez. (mă) *cufuresc* și (mai rar) (mă) *cú-
fur*. | Adjective: **cufurit, -ă** = murdărit, mân-
jit cu excremente; murdărit (POLIZU); (cu sens
de prezent) care suferă de urdinare. *O' o stă cufu-
rită, cufurită-ă* toată circumda. PAMFILE, J. II,
ZANNE, P. I 687. (Substantivat) *S'au născut*
în 24 de ai a Cufuritul feciorul lui Leon. DO-
SOPTEIU, V. s. 103/4. [Măierca] *cea nebună și*
neînțeleptă cu hainele se mândrește, și cufurita
cută în lături să vadă, oare vede-o cineva. TI-
CHINDEAL, F. 175; — **cufuricelós, -oasă** =
(despre oameni s. despre animale) care suferă de ur-
dinare (LB., COSTINESCU), (despre poime) care
produce diaree, căcăcios; fig. (individ) fricos
(PONTBRIANT). | Abstracte: **cufurire** s. f.,
cufurit s. a. *În-a apucat cufuritul; cufureală* s. f. =
cufurire (COSTINESCU); p. ext. boala (omului
s. a animalelor) numită și vintre, pânteca-
re, urdinare, scursoare, diaree (LB.),
H. XVIII 161, LEON, MED. 141, BIANU, D.S., HERZ-
GHER., M. IV 248); excrement în stare lichidă;
fig. frică mare (PONTBRIANT); (individ) fricos
(PONTBRIANT), căcăcios; lucru făcut
de mântulău, cărcală. *De cufureală se tîm-
duese albinele, dându-le vin amestecat cu zahăr*.
ECONOMIA, 199. *Cufureala la oi nu trebuie îndată*
cu grăbă să o oprim. CALENDARU (1814) 191.
La întorsul unei arături te poți mușămi numai
cu o spăricătură, o cufureală ori o lănegreală, lucru
ce nu se poate erta la aratul obișnuit. PAMFILE,
A. 55).

— Din lat. *conforio, -ire* „a murdări cu balegă
lichidă” (din *foria, -diaree*“).

CUFURICÓS, -OASĂ adj. v. *cufuri*.

CUFURITĂ s. f. — Ființă mitologică cu care
se sperie copiii. REV. CRIT. III 121.

CUGELCĂ s. f. v. *cujeică*.

CUGET s. a. 1°. *Pensée*. 2°. *Pensée, dessein*. 3°.
Esprit. 4°. *Raison, Jugement, raisonnement*. 5°. *Ima-
gination*. 6°. *Dessein, réflexion*. 7°. *Pensée, esprit,*
état d'âme. 8°. *Conjection, opinion*. 9°. *Souci, préoc-
cupation*. 10°. *Intention, dessein, projet*. 11°. *Désir*.
12°. *Conscience*. 13°. *Souppon*. 14°. *Sens*.

Cuget se întâlnește des în scrierile mai vechi și
s'a păstrat până azi mai ales în Ardeal, ca sinonim
al lui *gând* și întrebuințat tot atât de des ca și acest
cuvânt.

1°. Acțiunea de a cugeta, procesul gândirii, gân-
dire. *Mai luși decât vedeara ochilor și decât cu-
getul gândului* (a. 1694). GCR. I 312. *Melanholia*
cea mare cugetele nu-4 slăbea. PANN, E. I 77. *Cu-
răștește-4 cugetul de trupeștile poște*. D. STĂ-
NOIU, C. I. 149.

2°. (Precizat adesea prin *de...* sau printr'un genitiv) Rezultatul cugetării, ceea ce gândește cineva, gând, idee. *Cugetele celor fără de Dumnezeu.* MINEIUL (1776), 16^{1/2}. *Descoperindu-și cugetul către unchiu-său Hamza, îi dete steagul. E VĂCĂRESCU, IST. 247. Măgulit de cugetul scâlpării lui de acolo.* DRĂGHICI, R. 147. *Cugetul, gura sufletului, iar patimile, gura trupului.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 290. *M'am dus într'un cuget (HERZ-GHER., M. IV 253) = foarte repede (cf. „Intr'un suflet”, „lute ca gândul”).* # *Cuget bun să...* = idee bună, gând (2°), inspirație să... *Rog pre Dumnezeu să-ți dea cuget bun să plînciți desdărușit lucrul acesta (a. 1650).* GCR. I 147.

3°. Aparatul gândirii, minte (în înțeles nematerial), spirit, gând (8°). *A scrie multă vremea la câmpină au stătut cugetul nostru.* LET. I 3^{1/2}. *Cela ce știe gândurile cugetului tuturor...* MINEIUL (1776), 125^{1/2}. *Fiindcă s'au scris...* cu greu iaste ca să iasă trezindioară den cugetul meu (a. 1800) GCR. II 179. # (Mai ales în expresiile): *a-i trece cuiva prin cuget* = a-i trece prin minte, prin cap, prin gând. *Arătându-i câte nici prin cuget nu-i trecea...* LET. III 250. *Nevoia ne însoași multe, care nici prin cuget ne trec.* DRĂGHICI, R. 50; *a-i da cuiva în cuget* = a-i trănzi, a-i da prin minte. *I-a dat în cuget pricea, a în veac să pricegheze.* PANN, E. I 63.

4°. Putere de a câmpina cu mintea, de a judeca și înțelege ceva, rațiune, minte. *Când... greșim, afară de sine ne aflăm, afară... de al nostru cuget săntem și fără de minte săntem.* CORESI, E III 19^{1/2}. *Fiare fără cuget.* DOSOFTEIU, PS. 47. *Dă...minte omului a cunoaște adevrile, dă putere a cerea, cuget a nevoi...* N. COSTIN, ap. GCR. II 11. # *Judecătă, raționament, minte.* Au răpuns măicile, fiecare după cugetul ei. D. STĂNOIU, C. I 225. # *Cugetul se cunoaște după o lui urmă.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 261. *Loc. a. d. j.: Cu două cugete* = soviător, ezitant (cf. gând 5°). *Bărbatul cu două cugete nu iaste așezat întru cale sale.* (Bărbatul cu inimă îndoită N. TESTAMENT 1648; bărbatul îndoit la suflet BIBLIA 1688). COD. VOR. 111/a. *A sta pe cugete* = a sta pe gânduri, a sta în câmpină. SBIERA, ap. TDRG.

5°. Putere de a închipui, de a imagina ceva cu mintea, idee, gând (3°). Închipuire, imaginație, fantazie. *Tainele tale sunt mai presus de cuget.* MINEIUL (1776), 205^{1/2}. *I se părea că se află cu cugetul prin mijlocul Europei.* DRĂGHICI, R. 150.

6°. Putere de a concepe cu mintea s. de a reflecta, concepție, reflexiune. *Iară noi stricându-ni-se chipuzialele și cugetele și fiind dași rectori...* (a. 1641) GCR. I 110. *De va fi minte întregă, să cunoașcă deșteptul cugetă al dumisale.* DUMITRACHE, 360.

7°. Fel de a gândi, atitudine a minții. *Pacea lui Dumnezeu... va păzi inimile voastre și cugetele voastre.* MARCOVICI, D. I. *Unși suntem în cugete, Unși în Dumnezeu.* ALECSANDRI, P. III 113. *Blazat în cuget...* dar, în fine, poet, poet în toată puterea curântului. MAIORESCU, CR. I 288. # (Cu deosebire): (cu s. întru) un cuget = (cu s. în) același fel de a gândi, în consens, în solidaritate, de acord. *Sfătuiră cu un cugetă deprăur, spre tire afeature sfătuiră.* PSALT. 171/a. *Slujind purerea cu un cugetă dumnezeirii ceii sfinte.* MINEIUL, 1776), 71^{1/2}. *Muicrile lor erau tot într'o minte* ș'un cuget. GORJAN, H. I 5. *Au toți un cuget și un cuvânt.* ALECSANDRI, P. I 73.

8°. (Complicită unori prin c. a.) Fel de a concepe, de a opina, de a crede, concepție, opinie, credință, convingere, gând (11°). *Cugetulă lor iaste că vor rămânea casele lor în veac (a. 1651).* GCR. I 155. *Decât cugetul, nimic alt pe lume se schimbă mai lesne.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 260.

9°. A întinrea continuă a gândului asupra cuiva

sau a ceva, preocupare, purtare de grijă, grijă. *Până când îmi tolu pune sfaturi în biet suflet, zăua durori și noaptea inema'n greu cugetă!* DOSOFTEIU, PS. 39. *O, cât este de multă grija ta, Doamne, și gândul și cugetul tău ce ai spre oameni!* (a. 1654). GCR. I 164. *Tot cugetul tău este ca să do-bândească inelul acesta.* GORJAN, H. IV 151. # *Îngrijorare, neliniște, gând (6°).* *Ne-am apăsă la acest al nostru...* acun, cu neadormit cuget și priveghere. URICARIUL, I 104. # (Rare) *Îmi bate cugetul* = mă preocupă gândul. *Cugetul îmi bate.* Din străin *să-mi fac un frate.* ALECSANDRI, P. P. 308. *A pune (în) cuget* = a intenționa, a-și propune, a(-și) pune în gând. *Să pui în astfel de cuget!* PANN, E. I 7.

10°. (Precizat mai ales prin să... sau printr'un adjectiv calificativ) Intenție, proiect, plan, gând (9°). *Giudec lor Dumnezeu, să cadă den cugetele sale.* PSALT. (SCH.) 6/a. (: ...qu'il échoua dans leurs desseins.) *Să mă piară le era în cuget.* DOSOFTEIU, PS. 48. *Neorând ei nici un cuget al său să iasă la domnie...* LET. II 220^{1/2}. *Azînd Nicolae despre adunarea și cugetul Turcilor...* P. MAIOR, IST. 202. *Acastă mică pedapsă dela dănsul pentru cugetul cel rău, ce au purtat asupra lui.* BARAC, T. 44. *Mihaiu... simțase cugetele violente ale omniului.* BĂLESCU, M. V. 54. *Teama lui era...* să-i ghicească cugetele lui cele violente. ISPIRESCU, L. 128.

11°. (Adesea complinit prin adjective calificative ca „bun”, „rău”, „viclean”, „spurcat”, etc.) Dorință, aplecare, trager de inimă (LM), pornire, patimă, instinct, gând (12°). *Nu răspundec întru sere și fuset giudecșe cugetul celora rectori!* (V'ați făcut judecători de gânduri rele? BIBLIA 1688). COD. VOR. 117/a. *Dintr'înimă amă ies cugete rele, acidera, furtișag...* TETRAEV. (1574), 226. (car c'est du coeur que viennent les mauvaises pensées). *Domnul și cugetele oamenilor că sunt departe.* PSALT. 196/a. *Genește toate cugetele ceale spurcate dela inima mea (a. 1633).* GCR. I 81. *Un cuget, o gândire, Pe toți să ne'nfrățosec.* ALEXANDRESCU, M. 204.

12°. (Uneori precizat printr'un calificativ sau complinit: *cugetul inimii*) Conștiință. *Tot omul înțelept dator iaste cu bun cugetă și cu smerciune...* a socoti (a. 1642). GCR. I 91. *Pic-ți pre voie cuvintele rostului meu și cugetulă inimii mele înaintea ta (a. 1651)* lb. 154. *Toideana în cugetul inimii lor să fie.* URICARIUL, I 289^{1/2}. *A trăi în pace cu cugetul său.* MARCOVICI, C. 10. *Ne-a exploatat pe amândoi fără nici un pic de cuget.* ALECSANDRI, T. 815. *Trebuie să mărturisim cu mîna pe cuget.* id. 1348. *Nu ai cuget, ești un rău.* DONICI, P. II 40. *Uriciunea fără suflet, fără cuget.* EMINESCU, P. 246. *Îți încredințez fata, cu cuget împacat.* SBIERA, P. 190. # *Mai ales: Mustrare (rar): bătaie* de cuget (sau a cugetului) = părădere-rău, remușcare, regret, milă; *fără mustrare de cuget* = fără conștiință, fără scrupule (DRĂGHICI, R. 66). *Au desbrăcat sara fără cea mai mică mustrare de cuget.* LET. II 442^{1/2}. *N'ai mustrare de cuget? Nu-ți pare rău?* C. NEGRUZZI, I 30. *Să-mi cîdă fără pic de mustrare a cugetului că nu mă mai iubește!* id. 186. *Ghiarele mustrării...* într'un cuget sângeros! ALECSANDRI, P. II 15. *Mă mustră cugetul, de atâtea dozezi mincinoase!* ODOBRESCU, I 45. *Mai multă mustrare am simțit în cugetul meu decât oricînd.* CREANGĂ, A. 70. *Acuma i s'au deșteptat și mai tare cugetul și o mustră cumplit.* SBIERA, P. P. 111. *Bătaia cugetului te supune la cîință.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 260. # *Cuget curat (s. drept)* = conștiință liniștită, împacată cu sine. *Cu cuget drept, fără fălărnice.* ANTIM, P. XXV 34. *La bătrînețe ne mîngăie, ară-*

tându-ne un cuget curat, MARCOVICI, C. 5. *Glas de cuget cel mai curat*, I. VĂCĂRESCUL, P. 157. *Să văză dacă dreptul cerea împărat Privește la fapta-mă, ce este cumpilă, Sau numai la cuget, ce este curat*, ALEXANDRESCU, M. 43. *Fiind curată în cugetul ei*, ISPIRESCU, L. 28.

13°. Bănuială, prepus, gând (?). *Dacă treun cuget de gelozie mă necojeste...*, C. NEGRUZZI, I. 75.

14°. † Înțeles, noimă. *Ei, auzind, au priceput cugetul lucrului* (a. 1692). GCR. I. 298.

— Derivat postverbal din *cugeta*.

CUGETĂ vb. 1°. *Penser, réfléchir*. 2°. *Penser à*. 3°. *Réfléchir, hésiter*. 4°. *Penser, se dire* que. 5°. *Penser, croire*. 6°. *S'imaginer, se figurer*. 7°. *Penser*. 8°. *Croire* que. 9°. *Prendre pour*. 10°. *Songer à*, acoir l'intention de. 11°. *Compter*.

Pastrat în Ardeal, unde e sinonim cu *a (se) gândi*, care l-a înlocuit aproape complet în Țara veche.

1°. (Cf. *cuget* 1°; complinit adesea în limba veche prin *in(tru) sine s. in(tru) minte*) A se gândi (4°) (timp îndelungat LB.), a medita. Absol. *Cugetă intru sine, grăind...* (a. 1683). GCR. I. 271. *Cugetat-am intru mentea...* CUV. D. BĂTR. II. 215. *Să cugetaji în sine-vă așa; D-zeu știe mai bine*, DRĂGHICI, R. 38. *Prea culeșia sa cugeta, cu ochii închii pe jumătate*, D. STĂNOIU, C. I. 73. *Apoi începu a cugeta*, ISPIRESCU, L. 34. *Cât am umbat ș'am cugetat, ca aici n'am aflat*, FRĂNCU-CANDREA, M. 156. | Intrans. (urmat de *a su supra*) și trans. *Fără-lege cugetă în stratul său*, PSALT. (SCH.) 165/2. (: il médite l'iniquité dans son lit). *Atâtea noroade să cugete zua și noaptea lungea lui D-zău*, BIBLIA (1688), 8/2. *De pe vremea aceea am prins cu a cugeta cu rădănire asupra omului*, SADOVEANU, SĂM. V. 904. *Prinec a cugeta asupra vorbelor*, ISPIRESCU, L. 27.

2°. (Obiectul cugetării se arată printr'un complement drept s. se indică prin prepoziția *la*) Trans. și intrans. A se gândi la ceva, a urmări o idee, a fi cu gândul la ceva, a-și pune o problemă, a se gândi (3°). *Accea e cugeta*, *Iată ingerul...* TETRAEV. (1574), 202. (: comme il pensait...). *Cugeta cum o face să-l piarză* (a. 1654). GCR. I. 171. *Cunosced Ieș cu duhal său, că așa cugeta accea...* (a. 1746). GCR. II. 37. *Găsești pământ ars de focuri? La vatra ta cugetoasă*, KONAKI, P. 114. *Domnul, cugetând la tatăl său din cer...* EMINESCU, N. 16. *Ferească Dumnezeu, îndalate împărate, să cuget eu, om bătrân, la una cu asta!* CREANGĂ, P. 83. | Refl. (în Transilv., după a se gândi) *Ea la noi s'o cugeta...* FRĂNCU-CANDREA, M. 197.

3°. (Cf. *cuget* 4°) Trans. A căuta să-ți dai seama, să înțelegi, să pătruni cu mintea ceva, a judeca, a raționa. *O'am fost cugetată și aceea; ale noastre păcate...* CORESI, E. VII/2. *Ei os din somn s'au sculat și cugeta ce au pățit* (a. 1675). GCR. I. 222. | Refl. (Ardeleanim, după a se gândi) A sta la gânduri, a chibzui, a cumpăni (întărziind astfel împlinirea unei acțiuni), a (se) gândi (5°). *Și cum zise acestea, Mai mult nu se cugeta, Ci pe loc că mi se da*, GCR. II. 295. *E un moment mare, să mă cuget mai întâiu — gândi eu*, EMINESCU, N. 58. *Grăia se cam cugeta, și Novac îi cucănta*, FRĂNCU-CANDREA, M. 220.

4°. Trans. (Compl. e un subst. sau o propoziție introdusă prin *că...*) A-și da seama, a (ine seama de, a lua în considerare, a se gândi (7°)). *Frică mă cuprinde a pocesti, cugetândă taina*, DOSOFTEIU, V. 8. 11. *Cugetă, că, de mă vei părăsi, voiuri mari negreșit*, C. NEGRUZZI, I. 19.

5°. A fi de părere. *Socotit-am căi mai toate limbile os carte pro limba lor; cu aceea cugetau și*

eu, robul D(o)mnului... *să scoț această carte* (a. 1640). GCR. I. 88. | P. ext. A-și da cu părerea. *Vrednic „rumân” și podarul ăsta, cugetă moșul cătră babă*, CONV. LIT. XLIV, I. 41. | Pronominal (germanism). *Ce bunii jandarmi sunt accetia, imi cugetaiu*, SBIERA, F. S. 121.

6°. (Cf. *cuget* 5°) Trans. A-și închiplui ceva sau pe cineva. *Când cugetez ce fi se va prițiji os vina-fi...* MAG. IST. III. 30/2. (Cu complementul persoanei; neobisnuit) *S'acum, când închid ochii și-l cuget, parc că mă uit la dânsul*, VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

7°. (Cf. *cuget* 7°) Intrans. A se gândi, a se simți. *Trebuc...* *să vorbești și să cugeți românește*, GHICA, S. 169.

8°. (Cf. *cuget* 8°) Trans. (Complementul e o propoziție introdusă prin *că s. prin căci*) A crede, a se gândi (9°). *Așa eăd cugeta acela, că doară toate vor peri*, CALENDARIU (1814), 190/2.

9°. Trans. și refl. † A (se) lua ceva drept altceva, a (se) socoti, a (se) preni. *Ale noastre păcate... mai cărtosoa și mai amărte să le cugetăm*, CORESI, E. 9/2. *Îi cugeta că-i creun D-zău*, DOSOFTEIU, V. 8. 30. *Îi cugeta în loc de D-zău, nebun*, id. 151.

10°. (Cf. *cuget* 10°) Trans. A intenționa, a proiecta, a plănui, a născoci, a se gândi (10°), a avea în gând. *Nedreptate cugetă limba ta*, PSALT. (SCH.) 100/2. (: ta langue invente des méchancetés). # *A cugeta sfaturi* † = a uneli. *Cugetară sfaturce os putară sta*, PSALT. (SCH.) 34/2. (: Bs ont formé une entreprise, dont ils ne pourront venir à bout). *Cugetară sfaturi, carele nu le putară scoate la cap*, LET. II. 120/2. | (Construit cu *să... s. a...*) A plănui, a pune la cale. *Cugetară să împiadece talpete mele*, PSALT. (SCH.) 291/2. (: ceux qui ne pensent qu'à me faire tomber). *Volnicia celor ce ar cugeta și ar creca să strice această bună ordnădială*, RĂG-CANU, L. 6/2. † # *A cugeta (în) bine sau (în) rău (cuiva)...* = a voi binele sau răul (cuiva), a avea gânduri, intenții, bune sau rele față de cineva. *Spământă-se cei ce cugetă mie rău*, PSALT. (SCH.) 61/2. (: ceux qui machinent mon mal). *Cugetară și grăuri în rău, nedreptate în sus grăuri*, lb. 143/2. *Domnul înțelegce cine ce gândeste*, De cugetă bine și ceacă de Domnul, DOSOFTEIU, P. 8. 40. *De-și cugetoază rău împăratul, nu te teama, Mateia...* id. V. 8. 129. *Boierii... vor fugi dela dânsul [Domnul], cugetându-i mult rău* (a. 1799). GCR. II. 164. *Cu acestea ce mă-ai trimis tu, mie tu-mi cugești bine*, ALEXANDRIA, 31.

11°. † A socoti. *Cugetaiu dzilele de ainte și anti de vca pomeniui*, PSALT. (SCH.) 152/2. *Cugetaiu cădrările tale și întorșă piciorcele mele în mărturia ta*, lb. 255/2. (: j'ai fait le compte de mes voles).

[Înd. prez. *cūget* și (rar) *cugetez* (DOSOFTEIU, V. 8. 129/2. MAG. IST. III. 30/2).] Adjective: (rar) *cugetat, -ă* = gândit, pus la cale, pregătit; (mai des) negativ *necugetat, -ă* = (despre oameni) care nu se gândește înainte de a face un lucru, nechibzuit, ușuratec; (despre lucruri) negândit, nepregătit; (despre întâmplări) neașteptat; — (uneori substantiv) *cugetător* (cu negativ *necugetător*), -oare = (cel, cea) care cugetă (LB.); care dă de gândit (PONTBRIANT); (la scriitorii moderni corespunzând lui „penseur” s. „Denker”) gânditor. În prezent *cugetătorul* nu-și oprește a sa minte. EMINESCU, P. 223. *Încăfal era mai mare, cugetătorul mai puternic, omul mai simțitor și mai bun*, IORGA, IST. LIT. I. 409. (Complinit:) *cugetător de Dumnezeu* † = cel ce-și îndreapță (cu stăruință) gândurile spre Dumne-

zeu, plos, evlavios. *Cugetătorile de Dumnezeu, Romane*, MINEIUL (1776), 7 1/2. *Adunarea cea cugetătoare de Dumnezeu*, lb. 16 2/2. # **Bun** (s. de bine) sau (de) **rău cugetător**: = bine sau rău intenționat (cf. *cugeta* 10°); urător (care urează a bine s. a rău). *Edifiu acestei Codici...* ar fi putut înlesni de rău *cugetătorilor un mijloc către plas-tografisire*, COD. TIV. VIII/2. **Junii colindători**, *Buni cugetători*, TEODORESCU, P. P.: — **cugetăciós, -oásă** † = cugetător (adânc). *Oiale ce sânt a cugetăcioase și sântefcioase prăveitură...* DOSOFTEIU, V. S. 197/s; **cugetărét, -eată** † = cugetător, gânditor. *Care lucru este al său firii cel cugetăreaf.* DOSOFTEIU, V. S. 16/2. *Cugetărești ochi a gândului*, id. 58/2. *Cugetăreșe și arhanghelești ceate*, id. 112/2. | Abstracte: **cugetare** s. f. = acțiunea de a cugeta (1°), *cuget* (1°), meditare, reflecțiune. *Petrece întră intriatare și cugetări MARCOVICI, C. 13.* *Pădănd cele mai triste cugetări asupra acestei ticlăose ființe ce se numește om*, C. NEGRUZZI, I 210. *Când se trezi bine din cugetările lui, văzu...* ISPIRESCU, L. 34. | Idee, *cuget* (2°). *Acet fel de cugetări tot omul poate arec*, DRĂGHICI, B. 30. *Cugetări adânc ascunse, idei drepte și înalte*, ALEXANDRESCU, M. 23. *Cugetările care îl preocupau*, EMINESCU, N. 36. (Găcitore): *Ager, sprinț și ușor, Fără aripi pot să șor*, *Printre ploaie, printre nori* (= *Cugetarea*). ȘEZ, IV 97. | Gândire, *cuget* (3°). *Desvoltarea absolută a cugetării*, BĂLESCU, M. V. 22. *Consecutivitatea e în cugetarea noastră*, EMINESCU, N. 33. | Judecată, înțelegere, *cuget* (4°). *Dădăniță foarte răpede, bălbăit și fără pio de cugetare*, CREANGĂ, A. 90. # **Cugetare bună sau rea** = intenție (bună sau rea), *cuget* (10°). *Tot curau vieții coaste eș veți porfăul de bună cugetare*, DRĂGHICI, R. 157. *De parte de rea cugetare, și ndată te-ai izbăvit*, I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 262. | Maximă, sentință, *Cugetări, de Carmen Sylva*, GĂINEANU, D. U.; cu negativul **necugetare** s. f. = lipsă de cugetare (COSTINESCU), *ușurintă de caracter* (PONTBRIANT): — (numai la DOSOFTEIU) **cugetătitură** † s. f. = enigmă (?). *Să gândia a fi nefăcincif* | *despre* | *împletiturile cugetătiturilor și cimitirurilor*, DOSOFTEIU, V. S. 181). — Din lat. *coğito, -are*, idem.

CUGETĂCIÓS, -OÁSĂ † adj. }
CUGETĂRÉT, -EATĂ † adj. } v. *cugeta*.
CUGETĂTITURĂ † s. f. }

CUĞIMĂ s. f. v. *eușmă*.

CUGLA s. f. 1°. *Quille*, 2°. *Bille* (de billard), 3°. *Casque*. — (Germanism, învechit).

1°. (Transilv.) **Popic(ă)** (ALEXI), *chegliă*, 2°. *Bilă* (de billard), COSTINESCU.

3°. † **Chivără**, *Cuglă*, *poate fi chivera*, care nu demult era acest fealiu de chivere la boiari *aloca în fară*, N. COSTIN, ap. GCR. II 3.

[S]: **cúglă** s. f. COSTINESCU.

— Din germ. *Kugel* „bilă, glonț” (în sensul 1° confundat cu *Keşel* „popic”).

CUGULI vb. IV^a. *Manger les restes*. — (Banat) A mânca rămășițele. NOVACOVICIU, C. B. 7. — Cf. *cluguli*.

CUHÁLM s. a. = *coholm*, H. XII 169.

CUHÁR s. m. *Cuisinier*. — (Rutenism) Bucătar. A fieri peștele bine, *cuhariul*, CONTEMPORANUL VI, vol I, 142, cf. 44. [Feminin: (Bucov., dim.) (rut. *kycharka*) **cuhárcă** s. f. = bucatăreasă (mai mult în bătaie de joc), HERZ-GHER., M. IV 248]. — Din rut. *kjehar*, idem.

CUHÁRCĂ s. f. v. *cuhar*.

CŪHNĂ s. f. v. *cohn(ie)*.

CŪHN(IE) s. f. 1°. *Cuisine* (d'été, à la campagne). *Plat, cuisine*, 2°. *Logis des domestiques, chambre*, 3°. *Voiture*. — (Cuvânt dialectal, nefrebuințat de scriitorii noi).

1°. *Bucătărie* (H. IV 157, JAHRESB. III 318, ȘEZ XXXII 16, VICIU, GL., GR. S. V 44, HERZ-GHER., M. IV 248, NOVACOVICI, C. B. 6, com. A. COSMA, Timișoara), de vară (com. C. CHIRICĂ, Costești-Tutova), de campanie (NECULCE, CR. I 156). *Face grajdul, cuhnă, paturile...* IORGA, S. D. XII 107. *Sare din cuhnă*, BOGDAN, C. M. 138. *Lângă o bucătărie (cohnă)*, TICHINDEAL, P. 398. *Podul... bucătăriei (cuhei)* ECONOMIA, 57. *Porci se hrănesc... cu toate spălăturile din cuden*, lb. 100. *Grajd, cuhnă și alte trebuințoase ale casei*, URICARIU, X 258. *D'a rândul pe lângă zidul curții, în șir, cuhnii, odăi de slugi...* GHICA, S. 494. *Carnea de la cuhnă... butelile din pivnițe le grămădea la dânsul*, C. NEGRUZZI, II 236; cf. ALECSANDRI, T. 1163. *Mai în laturile caselor domnești... erau becerile sau cuminile*, ODOBESCU, I 126. *În cunie mersein*, MAT. FOLC. 22. *Pragul de la cună (cui-nă)*, MARIAN, NA. 19. *Casle, de comun, sânt... cu câte 2 sobe (= camere) și o casă sau cună*, LIUBIANA, M. 96. | P. ext. Orice loc (fie chiar și afară) unde se gătește de mâncare. *Pentru fieri, la nuntă se face foc în curte ori în grădina, de-ici cunie*, CONV. LIT. XXIV, 929. | P. ext. Totalitatea alimentelor care servesc la întreținerea unei gospodării, de-ale mâncării. *În-pravnic pre toate oborocel ce se dau la cuhnă domnească și la slujitorii Curții, de carne*, LET. I 105. *Cu jaclul târgului finca cuhna lui*, lb. III 132/s. *Nici de cheltiala cuhnii nu i-au ajans*, ARHIVA R. I 49. *Cuhnia bogată lasă diată proastă* = cel ce petrece în desfătări, proastă stare lasă, ZANNE, P. III 536. | (Crăcești-Maramureș) *Cuhnă* = mâncare, T. PAPAIAGI, M.

2°. P. ext. Clădire mai modestă, cu camere mici, destinate locuinței servitorilor; Încăpere mică. *Mai este în ogrădă și o cuhnă cu 2 odăi pentru slugi*, I. IONESCU, D. 206. *Bordeiele au două încăperi; o cameră numită odăie și un antreu numit cuhnă*, lb. M. 151. *Zoe, care se arătașă grăbită... dinspre cimdări și cuhnii...* SADOVEANU, I. A. 191.

3°. P. ext. † Trăsură închisă, numită și „cămară”. *CADE. Cuhnă cu 6 coi*, BUL. COM. IST. IV 68. *Văzând Buhuz că-i vor ajunge...*, *indată și-au luat caii și au lăsat cuhnile cu co-au arut*, lb. I 193 (LET. II 12). *Au luat în niște cuhnii cu cai...* *vrco sută de chile de orz*, LET. II 276/s. *Într'o cuhnă (cocie) i-au acunș*, lb. 296. *Cuhnă sau car cu șase cai*, ȘINGAI, HR. III 114 (cf. și MAG. IST. I 379).

[S]: (Munt.) **cŭnie** s. f.: — (Olt., Transilv. sudic) **cŭnie** s. f. LEX. MARS.; — (Munt.) **cŭn(ie)** s. f.: — (Transilv.) **cŭhnă** (plur. *cuhe*); — (Maramureș) **cŭhnă** s. f.: — (Transilv.) **cŭcŭnă** s. f.: — (Ban.) **cŭnă** s. f.: — (Transilv., Ban.) **cŭnă** s. f.: — (Ban.) **cŭbnă** s. f.: — (ungurism în Transilv.) **cŭnă** s. f.: **cŭnă** s. f.: **cŭnă** s. f.: **cŭnă** s. f. VICIU, GL.; **cŭnă** s. f. JAHRESB. III 318. | Abstract (neobișnuit): **cŭnărie** s. f. = priceperea, meseria de a găti mâncările. COSTINESCU. | Adjectiv: (Încercare nereușită de a romaniza neologismul *culinar*) **cŭnărie**, -ă † = care ține de bucătărie. PONTBRIANT, GHETIE, H. M. | Alt derivat: (Transilv.) **cŭnărească** s. f. = bucatărească. BĂRCIANU.]

— Din slav. *kŭhina*, idem (Cf. rut. *kuhia*, rus. *kŭhnia*, pol. *kuchnia* dial. *kuchynia*, sârb. *kuhina*,

kühinja, küina, kujna, de unde și ung. *konyha*, idem). — Cf. *culină*.

CUCUCI vb. IV^a. *Tousser*. — (Ban.) A tuși. **POPOVICI-BĂNĂȚEANU**.

— Cf. ung. *köhögni*, idem. Cf. *cohäi*.

CUI pron. v. *cine*.

CUIĂ vb. I^a v. **CUIU**.

CUIB s. a. 1^a. *Nid*. *Niché*. 2^a. *Nid de poule*. 3^a. *Terrier, baugé; repaire; foyer*. 4^a. *Logette* sur le tillac d'un bateau. 5^a. *Amas, monceau*. 6^a. *Trou* destiné à recevoir des semences. 7^a. *Tas de terre* accumulé autour d'une tige pour la chasser. 8^a. *Mortaise*. 9^a. *Caillé; mère du vinaigre*. 10^a. (Bot.) *Nid d'oiseau*.

1^a. Culcuș de diferite forme pe care și-l fac pasărilor prin copaci, prin arbuști, prin scorburi, prin pământ, prin coperișul și pe sub streșinile caselor, din găteje, din pale, ș. a. (căptușit uneori pe dinafară cu humă s. u. alte materii lipicioase, iar pe dinăuntru cu fulgi ș. a.) în care-și depun ouăle, le clocesc, își scot și-și cresc puii. **LIB**. *Ca pasărea, află șie casă, și turturea șie cuib*. **PSALT**. (SCH.) 173^a. (COR. 230). *Ca cultural, coperi cuibul său*. **PSALT**. (SCH.) 314^a (cf. și **GCR**. I 15) (cf. **CUV**. D. **BĂTR**. I 243. *Pasărire au cuiburi*. **VARLAAM**, c. 370. [*Pelicanul*] își face cuibul pre piatră. **GCR**. I 102. *Cuib de pasăre*. **BIBLIA** (1688) 142. *Un cuib de papagal*. **DRĂGHICI**, R. 144. *Spânzură în aer, pe copaci, clătinătoare cuiburi*. **KONAKI**, P. 298. *Cocostârci și rânduncle pârăsit-au a lor cuiburi*. **ALECSANDRI**, P. III 7. *O pupăză, care-și făcea cuib de mulți ani într'un teiu...*. **CREANGĂ**, A. 52. *Nu mai sânt copii, s'aterge după cuiburi*. **COȘBUC**, F. 123. *Iacă, pășărica ce-și are cuibul în turnul bisericii*. **ISPIRESCU**, L. 238. *La casă, când rândunica face cuib, e bine*. **ȘEZ**, I 52. *Daod stnici cuibul cocostârcului de pe casă, ei îi dă foc*. **IB**. 129. *Se la lut din cuibul de rândunică, se moale în apă...*. **PAMFILE**, B. 12. *Dacă face puil aripi, nu-și mai găsești la cuib*; despre copii, dacă părăsesc casa părintească. **ZANNE**, P. I 318. *Fig. Sluga neerednică așteaptă din des își schimbă și-și umple cuibul, ca o pupăză*. **ZANNE**, P. IV 599. | P. a. n. a. l. *Locul unde-și depun insectele ouăle*. *Molile...* cu ganoai și cuiburi sale cojnitete le spurci. **ECONOMIA**, 201. *Cuib de omizi*. **PONTBRIANT**. # **A-și face cuib** = a se stabili. **DDRF**. *Nemții la mănăstire la Mira-și făcuse cuib*. **DDRF**. (cf. **LET**. III 119/a). **A-și face cuib în cuibul altuia** = a trăi cu mulțeria altuia. **ZANNE**, P. IX 608. (Olt.) **Cuibul dracului** = dragoste nelegiuită, adulter. *Nu tei un restu, Să dai în cornul cupului, Să spargi cuibul dracului!* zicea un bărbat altuia pe care muiera-l înșela. **H**. V 146. | P. ext. Toate pasărilor dintr'un cuib. *A sburat tot cuibul*.

2^a. P. a. n. a. l. *Locul în formă de adăncătură, făcut în fân, în paie s. în pământ, unde gănille ouă s. clocesc, cuibar* (pentru pasărilor de curte). **N. REV**. R. (1910) 85. *Fura ouăle din cuiburi, nici cuibarul nu-l lăsa*. **AGĂRBIȚEANU**, LUC. IV 487. *Bătrâna începu să se vâete că i-a murit găina pe cuib*. **ISPIRESCU**, L. 395. *La nițelul Paresimilor se numără ouăle în cuiburi*. **MARIAN**, SE. II 219. *Cantă o potcoacă ce cade de la căp pe drumuri și o pune în cuibul gănilor*. **PAMFILE**, CR. 68.

3^a. P. ext. Culcuș, bărlig, vizuină de fiară sălbatică. *Aspida să fânce în peșteră cu cuibul...* *Să băgă [sfântul] într'un cuib în corle adăcșe ori mânca heri cumplitte*. **DOSOFTEIU**, V. S. 216. *Începuseră și ei [puii vulpei] a sări din cuib*. **GCR**.

II 367. | P. a. n. a. l. *Locuință, sălaş* (pentru oameni); loc de origine, de baștină; reședința (obiceiuită); locul unde în naștere, de unde se răspândește (o acțiune). *Înăuntrul, în colidă, Chira-și așteaptă...* *coincul, Păreții cuibului sânt năbiși și dați la misticie*. **DELAVIANȚEA**, s. 165. *S'a stricat cuibul Sberencilor din Tâbeni*. **SBIERA**, F. S. 83. *Ștefan...* în *Succuca cuibu-și are*. **ALECSANDRI**, P. P. 173. # *În cuibul smeritului lăcuște dracul*. **GCR**. II 374. | *Loc unde se (în ascunși) dusmanii, tâlharii, conspiratorii s. cei organizați în mod clandestin*. *Le-au spart de-atuncea cuibul lor [al Cazacilor] de la prăguri*. **LET**. II 06/a. *Am ars ouăle și bordeiele lor, ca să nu mai rămâde cuib de-ai lor pe acolo*. **IB**. III 230 /a. *Cu bună seamă cr'un cuib a tâlharilor acestor de Moldoveni*. **C. NEGRUZZI**, I 168. *Cuiburi boțevce*. | *Loc din care pleacă anumite inițiative sau organizații*. *Acesta fără iaste acum scamul și cuibul a toate dăcălile*. **LET**. I 8/a. *Să sece influința boierilor și să stărpească cuiburile feudalității*. **C. NEGRUZZI**, I 143. *Școlile noastre devin niște cuiburi de intrigi politice*. **MAIORESCU**, D. I. 83. *Importanța educației și mai ales națională a acestor cuiburi de cultură*. **I. SIMIONESCU**, **UNIVERSUL** (1930), 11 Nov. 4^a. | *Spațiul închis de jur-impriejur, despărțitură făcută pe puntea unei corăbii*, cf. **1 o jă, boxă**. *Cuiburi cei face în scierii [= corabile]*. **BIBLIA** (1688), 5. (: ...tu feras l'arche par loges).

5^a. Spațiul restrâns în care ceva (prețios) se găsește în număr, în cantitate mare. *Cuib de violele* = teren acoperit cu multe viole. *În așul pe care lucrăm găsim oțvea cuiburi de aur*. **PAȘCA**, **GL**. (Fig.) **Domici**, cuib de 'nfelepciune. **EMINESCU**, P. 177.

6^a. Groțișă făcută în pământ, în care se seamănă, punându-se la un loc, mai multe boabe de fasole, de porumb, semințe de castraveți, de pepeni, cartofi, etc. **TDRG**., **HERZ-GHER**., M. IV 248. *Punc...* mai multe cartofe într'un cuib. **I. IONESCU**, C. 59. *În grădina se samăd [fasolele] în cuiburi*. **IB**. 50. *Se face cuib cu călduță și în acest cuib se pun câte șase-șapte boabe de porumb*. **PAMFILE**, A. 69. *Cartofele se pun în cuiburi sau cuibare, ca și fasolea*. **IB**. 189. *Se face cu sapa o mică adăncătură, numită cuib, se pun într'nsa trei-patru sâmnate [de castraveți]*. **IB**. 180.

7^a. Grămețoară de pământ în formă de moșoroiu adunat la prăgiș în jurul firelor de porumb rășărit sau a lozelor de cartofi. *Când cartofele se sâmnate sânt de o palmă de nalte, atunci se prășec, făcându-se pușin cuib împrejuriul tufelor*. **I. IONESCU**, D. 300. *Prin prășire, se face la rădăcina firului de popoișu un mușoroiu...* sau cuib, adică o adunătură de fărâș. **PAMFILE**, A. 73.

8^a. Scobitură, dăltătură, baba (Com. **ITTU**) făcută într' o bucată de lemn sau de piatră (**TDRG**., **DAME**, T. 93), în care se îmbeacă altă bucată, încheietoare (1^a), încheietură (1^a), mușcătură, prescură, cheotoare (1^a). | ↑ **Pluța**, gaura făcută la capătul de sus și de jos al unui stâlp de lemn s. al unei coloane de piatră, cu scopul de a se fixa bine în talpa și grinda unui edificiu. *Patruzecci de cuiburi de argint să faci la cei 20 de stâlpi, două cuiburi la un stâlp, la amândouă părțile lui*. **BIBLIA** (1688) 58. (: quarante soubassements d'argent; quadrangula bases argenteas).

9^a. (Prin Mold. și Bucov.; **Cul**.) Cantitatea de lapte auru care se pune în cel dulce ca să se prindă (Com. A. **TOMLAC**, **Straja**); fermenții de oțet peste care turnându-se vin acesta se oțetește (com. **POPOVICI**); esența, mătca, mătcauă cu ajutorul căreia se face borșul (**PAMFILE**, I. c. 191). *Cuib de lapte acru* (**H**. III 310), ...de lapte cord-

sit (PAMFILE, I. C. 25), de ojet adecdrat (ib. 217). || P. anal. (Mold.; Crom.) Inceputul, baza, esența unei colorii (= germ. Farben-Aussatz). MARIAN, CR. 52. Când o Româncă trece să îmbrumule cuibul acesta, zice: am venit să-mi îmbrumule cuibul (baza culorii negre). ib. 42.

10^a. (Mold.; Bot.) Cuibul-pământului s. **Cuibul-rândunelui** = trănji (*Neottia Nidus avis*). LEON, MED. 35, PANTU, PL.³ 312.

[Plur. **cuiburi**. | ȘI: **cuiub** † s. a. | Diminutive: **cuiburii** s. a. (ad 1^a) MARIAN, NA. 321, GOROVEI, C. 13, T. PAPAHI, M. 47; — **cuibșor** (și rar, **cuibșor**) s. a. (Ad 1^a) ALECSANDRI, P. P. 298, TEODORESCU, P. P. 454, ȘEZ. III 185. *Dragul mamei pușor*, *Al zburat din cuibșor*. MARIAN, NA. 585; (ad 10^a) (Bot.) Trănji (TDRG), PANTU, PL.³ 83; — **cuibuleț** s. a. (ad 1^a) TEODORESCU, P. P. 457, JARNIK-BĂRSEANU, D. 204; — (Transilv. și Bucov.) **cuibuț** s. a. (Ad 1^a) LB., TIPLEA, P. P., HERZ-GHER., M., IV 248. (Ad 3^a) *Cuibuțu rucilor*. GRAIUL, II 41. | Verb: **cuibă** vb. I^a = (intrans.) a-și face cuib, a-și așeza cuibul, a încuibă (1^a); (neobișnuit trans.) a crește în cuib. *La poalele moricilor cuibăză culturi cei falnici*, ODOBESCU, ap. ȘAINEANU, D. U. *Vulturii cuibăză puil*, DELAVRANCEA, ap. CADE. | Alt derivat: **cuibște** s. f. = vâlcea în formă de cuib. PORUCIC, T. E. 31].

— Din lat. pop. ***cuibum** (dela *cubere*; cf. *concupium*). Forma cuib în Istrosomâni și cu'p la Megleniți s'a născut, probabil, prin metateză, din **cub'is*, cu prefacerea, după model slav, a lui *bi* în *bi'*. Cf. *cuibar*, *incuibă*, *descuibă*.

CUIBĂ vb. I^a v. **cuib** și **incuibă**.

CUIBĂR s. a. 1^a. *Nid*. 2^a. *Pondoir*. 3^a. *Couveuse artificielle*. 4^a. *Nicher*. 5^a. *Demeure*, *logis*. 6^a. *Cachette*, *repaire*. 7^a. *Trou* dans la terre pour recevoir les semences.

1^a. **Cuib** (1^a), locul unde pasările sălbatice își depun și-și clocește ouăle. *Drumul acestora... al pasărilor, pribegind... să-și găsească cuibarele din vara trecută*. C. PETRESCU, R. DR. 47. *Cuibar de pupăz*. ȘEZ. I 277. *Picid frunza nucului, Văd cuibarul cucului*, PAMFILE, C. T. 116. *În vârful copacului, sta un cuibar de zgrîpuroaică*, ION CR. II 258.

2^a. **Cuibul** (2^a) în care ouă și clocește găinile și celelalte pasări domestice. *DAMĂ, T., GOROVEI, CR., MARIAN, IONESCU-ȘIȘTEȘTI*, (Mehedinți) I. GRĂMADĂ (Bucovina). *Găina... se pune pe cuibarul*, CREANGĂ, A. 70. *Când, în zile de post, ici ouă din cuibar, trebuie să scuipi în el*. ȘEZ. I 51, cf. III 50, 150. *Adună toate ouăle de prin cuibare*, MARIAN, ȘE. 218. *Ou părăsit în cuibar*, LEON, MED. 92. *Umbil ca o găină care nu-și găsește cuibarul*, ZANNE, P. II 788. || Fig. *Câteva Turcoaică, așezate într'un cuibar de salte*, TDRG. *Izvoare... sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace, în cuibar rotind de ape*, EMINESCU, P. 194.

3^a. (Transilv.) Clocoitoare, mașină de ciocit. *BARCIANU*.

4^a. **Oul** care se lasă în fiecare cuibar, după ce se adună toate celelalte pentru ca găinile să vină să ouă acolo. *LB., PAMFILE, D. 95, GR. BĂN., com. N. IONESCU-ȘIȘTEȘTI* (Mehedinți) *Fura ouăle din cuiburi, nici cuibarul nu-l lăsa, și le ducea la Jidani*, AGĂRBIȘTEANU, LUC. IV 487. *Femele străng de prin cuiburi toate ouăle, lăsând numai cuibarele*, MUSCEL, 40.

5^a. Fig. Sălaş, locuință, cuib (3^a). *Se ducură...copiii, cărora începea a li se urî în cuibarul lor*, BLAVICI, N. 333.

6^a. Loc unde se țin lucruri oprite de lege s.

întâlniri clandestine pentru întrebuițarea lor, cuib (3^a). *O descindere într'un cuibar de stupefiante*, C. PETRESCU, C. V. 297.

7^a. **Cuibul** (6^a) în care se așează, spre încolțire, semințe de plante cultivate. *Firele de pepene se rădesc... lăsându-se mai multe fire sau cuibare de pepeni verzi*, PAMFILE, A. 176. *Cartofele se pun în cuiburi sau cuibare*, ib. 189.

8^a. (Mold.; Crom.) **Cuib** (9^a) de culoare. *PAMFILE-LUPESCU, CR. 151. Inceputul culorilor negre... se numește cu un termen tehnic popular cuib sau cuibar*. MARIAN, CR. 42, cf. 52.

[ȘI: **cuibăre** s. f. = (ad 1^a) **cuib**, **cuibar**. *JAHRESBER. IX 226*. | Diminutiv: **cuibăraș** s. a. = cuibar mic. *PONTBRIANT*; — **cuibărită** s. f. = cuib de furnică. *Urșii mândăncă cuibarifele de furnică*, DDRF.].

— Derivat din **cuib** cu suf. local -ar.

CUIBĂRĂȘ s. a. } v. **cuibar**.
CUIBĂRE s. f. }

CUIBĂRI vb. IV^a I. 1^a. *Nicher*. 2^a. *Chausser* (une plante). 3^a. *Fouiller, dénicher*. II. 1^a. *Abriter, cacher*. 2^a. (Fig.) *Se nicher, se blottir*. 3^a. *Se fier*.

I. **Propriu**. 1^a. **Trans.** și **refl.** (despre pasări) A (se) așeza în cuibar. *Da [găinilor] de mănăscare, apoi le cuibărea... punea cloștile*, ISPIRESCU, L. 309. *Găinile se cuibăresc = se așează pe cuibar*, MARIAN. | (Fig.) A așeza într'un cuib. *Intr'un pantof i-așterne cărpe. Îi face loc și-o cuibărește*, VLAHUȚĂ, ap. CADE.

2^a. **Trans.** A prăși porumbul sau fasolea, făcându-l morosul la rădăcină. *COSTINESCU*. | P. ext. A strânge la un loc, a face grămadă. *TDRG*.

3^a. **Trans.** (Transilv.) A căuta cu de-amanuntul (cum se caută ouăle prin cuibare), a scoate ci. *LB*.

II. Fig. 1^a. **Trans.** A așeza ca într'un cuibar, a ascunde ceva la loc ferit. *Cuibări lumânarea în gazonul mănii*, CIOCĂRLAN, P. P. 41.

2^a. **Refl.** (Despre oameni) A-și face undeva un cuib, un loc bun, a se așeza (ca într'un cuib) spre a sta comod, a se ghemui într'un spațiu cald și moale (ca un cuibar). *Petița se cuibări în poala mă-sii*, VLAHUȚĂ, D. 288. *S'a cuibărit bine în sanic*, SADOVEANU, P. S. 215. *Se va cuibări într'un colț de vagon*, AGĂRBIȘTEANU, L. T. 409.

3^a. **Refl.** (despre dureri) A se încuibă undeva. *Acest junghiu s'a cuibărit... în mușchi de lângă spate*, SBIERA, P. 323.

[Part. adj.: **cuibărit**, -ă = așezat (într'un spațiu mic); stabil, pripășit, aciuat, instalat; deprins să stea numai în casă, ca găina în cuibar (CREANGĂ, GL.). *Un sat cuibărit în fundul unei văi adânci*, VLAHUȚĂ, R. P. 154 (cf. ib. 212). *Călugării, o adunătură de zamparagi... din toată lumea, cuibăriți în mânăstire*, CREANGĂ, A. 113. *Tocărășu cu părul roșcat, cuibărită în blândă scumpă și caldă*, C. PETRESCU, C. V. 122. | Abstracte: **cuibărire** s. f. *COSTINESCU*; — **cuibărit** s. a. = (în sudul Mold.) cotoritul, săpatul viel împrejurul butnucului. II. II 58, 219, XII 19, 132, 225.].

— Derivat din **cuibar**. Cf. **incuibura**.

CUIBĂRIȚĂ s. f. v. **cuibar**.

CUIBȘTE s. f. v. **cuib**.

CUIBU vb. IV^a v. **incuibă**.

CUIBULEȚ s. a. v. **cuib**.

CUIBURĂ † vb. I v. **incuibă**.

CUIB(U)ȘOR s. a. } v. **cuib.**
 CUIBŪȚ s. a. }

CUIER s. m. și a. } v. **cuiu.**
 CUIERI vb. IV^a }
 CUIERIE s. f. }

CUIGLĂ s. f. v. **cuglă.**

CŪINĂ s. f. }
 CŪINĂR, -Ă † adj. } v. **cuhn(i)e.**
 CŪINĂREĂȘĂ s. f. }
 CŪINĂRIE s. f. }
 CŪIN(O)E s. f. }

CUIRĂȘĂ s. f. (ș. d.) v. **chiu(i)rasă** ș. d.

CUIȘOARĂ s. f. (Bot.) }
 CUIȘOR s. a. și m. } v. **cuiu.**
 CUIȘORITĂ s. f. (Bot.) }
 CUIȚ s. a. }

CUITĂ vb. I^a v. **evit.**

CUITĂNȚĂ s. f. v. **chitanță.**

CUITOĂRE s. f. = **încuetoare**, lacăt (Mahala, în Bucov.). Com. A. PROCOPOVICI.

CŪIU s. a. I. *Coin* (Instrument). II. 1°. *Olov*, *patère*. 3°. *Targette*, *valet*, *cheville* de bois. 4°. *Poteau corcier*. 5°. *Jeu d'enfants*. 6°. Terme de comparaison marquant la petitesse. 7°. *Douleur vice*, *élanement*.

I. (În Maramureș) Bucată de lemn tare s. de fier. În formă de prismă cu o ascuțitură lată în partea de jos, ca să poată intra în crăpătura unui butuc și bătându-se (cu malul), să-l despică, până, găvoză, țintă, nadă. *Cuiu de crăpat* (Vișeu). Com. ITTU.

II. P. anal. P. Bucata de lemn și mai ales de metal subțire, de formă cilindrică s. în muchi, ascuțită la un capăt (la „vârf”) și cu „fioare” la celălalt (la „cap”), care se bate în lemn s. în zid și servește la încheierea unui obiect compus din mai multe părți sau la fixarea unui obiect tare de altul, cf. caia, găvoză, piron, țintă. LB. *Cuiu de lemn* (COSTINESCU) = cepul (POLIZU) făcut din lemn de molid, de braud, de fag sau de mestecăin. CIUPALĂ. *Kuny* = clavus. ANON. CAR. *Să cumpere cuiu de șindile de traba cetății*. ROSETTI. B. 65. *Am trimis I cal, să-l dea pre cuiu la cine să ve afla*, lb. 66. *Au pus potcoave de argint la o cămă de cal, numai cu câte un cuiu bătut*. LET. II 254. *Să poruncești la Țigani de la Sibii[ș] să ne fac[ă] 25 [de] mit de cuiu*. IORGA. S. D. VIII 97. *Cuiu și chiroana le-au trimis*. GCR. II 245. *Să-mi tăi cuiu cu tăetoarea*. BARAC. T. 9. *Un cuiu de fier*. DRĂGHICI. E. SI. *Te duceai la bătău... e'o undiță de ac ori de cuiu*. SADOVEANU. I. A. 26. *Ce mer[ș] e'n bierică cu capu'n jos? (Culele dela potcoavă)*. ALEXICI, L. P. 214. *În cap mă bate, în zid am intrat, și toate lucrurile de mine le-au agățat (= Cuiu)*. ȘEZ. IV 98. *Cuiu drăcut de la cașă să-l lepezi*. ȘEZ. XII 158. [Strigoiul] se înțeapă cu o frigare, cu un cuiu, sau un cuișit. PAMFILE, D. 199. † *Mulțea fără bărbat, cu un cuiu fără ciocan*. ZANNE. P. II 300. *Dau cuiule și-mi rămân potcoacele*, lb. I 613. *Cu burete nu se (poate) bate cuiu în perete: pe omul prea bun, nu-l ascultă nimeni*. lb. III 35. *Și-a bătut un cuiu în cap = s'a prins de un lucru care-l aduce mult nezac*. CADE.

Nădejde pe el, ca po-un cuiu de teiu (PAMFILE, J. II): despre unul în care nu putem avea încredere. *Cuiu răstoarnă cărușa* (lb.) = un lucru de nimic produce (uneori) efecte mari. *Cuiu cu (s. pe) cuiu (se) scoate (afară)* = o patimă nouă face să se uite cea dinainte. ȘEZ. II 131, PAMFILE, J. II. (cf. fr. *un clou chasse l'autre*, germ. *ein Nagel schlägt den anderen heraus*). *Trăiește cu viermele în rădăcina hrcanului, până va veni vremea ca cuiu pe cuiu să scoată*. C. NEGRUZZI, I 250. *A fi (a se ști) cu (a avea, a-i sta, a-i intra) un cuiu la (s. în) inimă (s. în coastă)* = a avea o teamă, un nezac mare. PANN. P. V. I 37, ISPIRESCU, L. 98. T. PAPAHAĞI, P. A. 148, 269, PAMFILE, J. II, CIAUȘANU, V. *Împăratului [H] intrase în inimă cu un cuiu acest arz*. LET. III 257, ap. TDRG. *A sta (s. a fi) ca pe cuiu: nerăbdător* (BARONZI, L. 48), a sta (ca) pe jârtec, pe ghimpl. *A face cuiu (de bleah)* = a-i fi frig, a dărdăi de frig. BARONZI, L. 48, PAMFILE, J. II. *O să vă pui să faceți niște cuiu, clătânându-vă dinșiți*. ISPIRESCU, L. 323.

2°. Bucată de lemn s. de metal bătută pe jumătate s. înșurubată în perete s. în ușă, de care se agăță haine s. alte obiecte; flecare din brațele culierului; p. ext. cuier de perete (în casele țărănești). *Luând șocorul, nu eru să-l ducă la bierică, ce-l dușă acasă[și] și-l pusă într'un cuiu*. HERODOT, 61. *Sebia...* Din cuiul cel mic luat. BARAC. A. 57. *Dan desprinde un cuiu vechiu din cuiu*. ALECSANDRI, P. III 283. *Și pune'n cuiu paltonul ud*. EMINESCU, N. 35. *Bucduganul... lovește în ușă, în masă, și se pune în cuiu*. ISPIRESCU, L. 85. *Pătăria undi s'o pui? Dușă apă este-un cuiu*. JARNIK-BĂREANU, D. 78. *Caută bicul din cuiu*, lb. 462. † *A-și pune pofta'n cuiu* = a renunța la un lucru mult dorit. [†] *și pune pofta'n cuiu*. ALECSANDRI, T. 309, cf. CREANGĂ, A. 52, P. 229, ISPIRESCU, L. 209. *Ț'oiu pune cu pofta'n cuiu = te-oiu face să renunți), așuriala dracului!* ȘEZ. III 186.

3°. (În Teleorman, adesea la pluri.) Zăvor de lemn (Com. M. OLMĂZU). (În Suceava) *Cuiu'șuși* = bucata de lemn înfiptă în ușă drept clanță. (cf. *Încuia*).

a.) La car. 2 *cuiu mare* de car. CUV. D. BĂTR. I 194. | Spec. *Cuiu capătului* (PAMFILE, I. C. 130), *cuiu la capete* (H. XII 195), *culele de la capul oșilor* (lb. II 146), *cuiu de bleah* (PAMFILE, I. C. 130), *cuiu de cărbomb* (com. ITTU, Șelint-Arad), *culele de la răscoale* (H. II 140) = care țin roata carului să nu lasă afară, cicoșei (PAMFILE, I. C. 130, DAMÉ, T. 8). *Îi scoase cuiul din capul oșiei de dindărdi*. ISPIRESCU, L. 226. † (Mai ales în Mold.) *Cuiu prin dric(ură)* (H. XII, 195) = cuiul care împreună piscul cu inima și cu vârtejul carului (DAMÉ, T. 10). (Mai ales în Munt.) *Cuiu din inima (s. din inimoiul) drusei s. carului, cuiul inimii* = care trece prin dricuri (H. II 29, 62, 146, IV 56, XI 283, DAMÉ, T. 10, PAMFILE, I. C. 132, PĂCALĂ, M. R. 455). | Spec. *Cuiu din urechi* = care trece prin urechile propapului și prin piscul carului, hula de ț. DAMÉ, T. 9. | Spec. *Cuiu bătut la capătul oșiei de la căruța cu cal, de care se leagă opritorile, m.ă sea*. DREBENEL, GR. P.

b.) La jug. *M'am dus la pădurca mare, Să tăiu cuiu și restică*. GOROVEI, C. 20. | Spec. *Cuiu jugului s. cuiu din (la, prin) jug* (H. II 29, DAMÉ, T. 12, CC. II-II 190), *cuiu jopiței* (PAMFILE, A. 78), *cuiu grindicului* (lb.): care intră prin gaura jopiței, (cătușei) propapului, prin aceea din ceafa (sulul s. grindicului) jugului (s. rariței) și prin propap, și care de obicei rămâne totdeauna la jug, elocălțeu, harmășar, tegliciu. DAMÉ, T. 12, PAMFILE, A. 78, I. C. 138. *Piciorul trece prin tănjală și hobod, care îmbuță jugul prin[tr']*

un cuiu de fier, rar de lemn, numit cuiu din jug. BREBENEL, GR. P. | Spec. Cuiul din capătul grindinelui (C. C. II-III 159) = resteu.

c.) La căreia. Cuiul lopăței: care se vâra la capătul (din stânga) al lopăței căreale. DAMÉ, T. 13.

d.) La plug (H. II 80). Cuiul potângului: care apucă potângul plugului. PAMFILE, I. C. 151.

e.) La grăpă, colți. Grapa are patru fușei, în care sunt cuiule de grăpă. BREBENEL, GR. P.

f.) La războiul de țesut: se vâra într'una din găurile lopăței spre a împiedica sulul de a se da înapoi. DAMÉ, T. 136.

g.) La vârtelnită: fiecare din cele patru fofeze, fuse, ciocane, mâni, mânșe, găște de la capetele răscruclilor vârtelnitel. DAMÉ, T. 140, PAMFILE, I. C. 259.

h.) Cuiule alergătoare: care trec prin capetele celor două fofeze și prin capătul de sus al răzătoarelor alergătoare. DAMÉ, T. 141.

i.) Cuiu de scară (cuiul scării) = fușcel (Vale-Sibiu). Com. ITTU. Se scoboară Dumncezu... Pe scară dalbă de ceară și pe cuiu de tîmăie, VICIU, COL. 101. Urcând cu mare repeziune cuiule scării cerului... MUSCEL, 78.

k.) Cuiule făgurarului = cele câteva rânduri de bețe, pe care se clădesc făguri, cruci, culmi, pretce (Teucuiu). PAMFILE, I. C. 93.

l.) La masa dulgherului. Cuiul gurupului = răsucitorul, cheia, DAMÉ, T. 114.

m.) La vioară: fiecare din cheile care înfrîntă cele patru corde ale vioarei. H. IX 430, XII 142.

4. Fiecare din parii bătuți în pământ, în jurul cărora țărani împletesc cuiule, pe care le lipește apoi cu umă, făcând astfel pereții casei de locuit. PAMFILE, I. C. 448.

5. Cuiu s. de-a cuiul = un joc de copii (nedefinit), PAMFILE, J. III 47.

6. (Termin de comparație pentru un pahar mic). Păhărușu-i cât un cuiu, Când îl pui la gură, nu-i. ȘEZ. I 218 (cf. și JARNIK-BĂRSEANU, D. 388, HERZ-GHER., M. IV 248). | P. ext. Păhărel (de rachiu), fif, cf. țoiu. Un cuiu de hoțire. T. PAPAHAĞI, 14.

7. Fig. (Teleorman) Boală de om (H. IV 90): jungălu (care te împunge cu un cuiu) (cf. LEON, MED. 108, GRIGORIU-RIGO, MED. I 95). # A seza cuiu la inimă = cărcel, crampe la stomac, CIAUȘANU, V.

[Rostit prin Banat: *cușu* s. a., cu diminutivul *cușcel* s. a. TDRG. | Diminutive: *cuiuț* s. a. GORVEI, C. 183. T. PAPAHAĞI, M. 115. *Cuiuțe* de potocoa. BUD. P. P. 4; — (în Munții Apuseni) *cuiț* (pronunț. *cu-iz*; întrebunțat mai ales la plur., *cuițe*) s. a. = cuiu mic (mai ales de opincă, și pe talpa bocancilor). Com. ȘT. PAȘCA; — *cuișor* (pronunț. *cu-i*; în Banat *cuișor*) s. a. = cuiu mic (COSTINESCU) | spec. broșă, cataramă (PONTBRIANT, POLIZU), dințele de la cataramă (COSTINESCU). *Kuniahor* = clavicular, ANON. CAR. Bătuț-au însuși *Neagoe-Vodă*, cu cuișoare, un măr de aur curat. MAG. IST. IV 259. (La plur., *Comerț*; cf. fr. *clous de girofle*, germ. *Gewürznelgelein*, tot așa la Slavi, cf. BERNEKER, SL. WB. 366). *Cuișoare* = fructele unui arbust din țările calde, care au forma unui cuiu mic; se pun în bucate spre a le da aromă (LB) și se întrebunțată și în medicină (BIANU, D. S.). *Scorfișor*, *cuișoare*, sare de ajuns (a. 1749). GCR. II 42, cf. 45, 100. *Cuișoare*, *sofran* de Beciu (a. 1770). IORGA, S. D. VIII 81. *Pomi* ce fac cuișoare. GORJAN, H. II 63. *Au luat un șip* (o sticlă) *cu vin și l-au fierț*... cu cuișoare și cu zahăr. SBIERA, P. 219. *Cuișoare*... și turta-lupului... le pisăzi cu

făina, ȘEZ. X 57 (cf. lb. 113). (Bot.) *Cuișor* = s. m., arbustul exotic care produce cuișoarele. (GORJAN, H. 63); (Transilv., Mold.) plantă ornamentală, originară din America, cultivată la noi prin grădini, cu flori galbene-aurii, cu fructul galben s. negru, cu gust plăcut, cuișoare, lemn de cuișoare (*Ribes aureum*). PANTU, PL. 83, BULET. GRĂD. BOT. V 66; — *cuișor* (pronunț. *cu-i*; în Ban. *cuișor*) s. f. = cuișor (COSTINESCU); cuișoriță (POLIZU); p. ext. podoaibă femeiască (nedefinită), H. X 436, 489; — spec. (Bot., mai ales la plur.) *cuișoare* s. f. = numire ce se dă unor flori s. arbuști decorativi (H. I. 235, XI 5, 116, 192, 502, 516, XII 24, 138, XVI 42) și adică: a.) Planta ornamentală numită și *cuișor* (*Ribes aureum*). PANTU, PL. 83, BULET. GRĂD. BOT. V 66; b.) (Bucov.) ceara albini (*Asclepias cornuti*), PANTU, PL. 83, BULET. GRĂD. BOT. V 54; c.) garofițe (*Dianthus Carthusianorum*), DAMÉ, T. 124, PANTU, PL. 83; d.) garofița-de-grădini *Dianthus barbatus*, ȘEZ. XV 35, BULET. GRĂD. BOT. V 57; e.) garoafă (*Dianthus Coryophyllus*), PANTU, PL. 83; f.) garofițe (*Dianthus chinensis*), lb.; cuișori (*Caryophyllus aromaticus*), POLIZU, PANTU, PL. 83; g.) cuișor (*Ribes aureum*), PANTU, PL. 83; cuișoriță (*Holosticum umbellatum*), PANTU, PL. 83. *Frunză verde cuișoare*... SEVASTOP. P. 97. *Pe vadul de la vale Semănate cuișoare*. ȘEZ. III 124; — *cuișoriță* (și *cuișoriță*) s. f. = a.) plantă lerbosă, cu flori galbene-aurii, cereștel (*Geum urbanum*), PANTU, PL. 83; b.) vindecăa (*Betonica officinalis*), lb.; c.) rosetel cuișoare, ridichioară (*Holosticum umbellatum*), DAMÉ, T. 186, PANTU, PL. 83. | Verb. (Cism.; Brașov; cf. ung. *szegezni*, idem) *cuiă* vb. I* = a bate cuiule de lemn în talpa încălțămintelor în găurile făcute mai înainte cu sula (de cuiat). Com. C. LACEA; (cu abstractele) *cuiat* s. a. și *cuiere* s. f. (Crișor, Jud. Hunedoara, com. ȘT. PAȘCA). *Sulă* de cuiat = sulă cu care face pantofarul găuri pentru cuiu (Brașov) Com. C. LACEA. | Colectiv și local: (neîntrebunțat) *cuierie* s. f. = fabrică s. depozit de cuiu. PONTBRIANT. | Nume de agent: (neîntrebunțat) *cuiér* s. m. = fabricant s. negustor de cuiu. PONTBRIANT. | Nume de instrument: *cuiér* s. a. = bucată de lemn s. de metal (prinsă adesea în perete), prevăzută cu cuiu s. cu cărlige, în care se acată balne s. a.; mobila de lemn din casele țărănești, fixată de perete, prevăzută cu o poliță (pe care se așează farfurii) și cu cuiu s. cărlige (de care se acată oale, ulcioare, mănunchiul de busuioc s. a.) LB. cf. *sărciner* (H. IX 59); mobila (mai ales prin localuri publice) de lemn s. metal, având de obicei trei picioare, pe care stă, și mai multe brațe, în care vizitatorii își acată balnele s. pălăriile, umbrelele, etc.; spec. (la grebla de apă) lemnul care ține parii, zimții, rigla (Sebeș-Sibiu). Com. ITTU. ȘEZ. I 105, RETEGANUL, TR. 178, MARIAN, NA. 659. *De-asupra lașișilor sânt cuierele*, pe care atarnă căncele. PRĂNCU-CANDREA, M. 10. | Verb. (derivat din *cuiér*; neobșnuit): *cuieri* IV* = a pune, a așeza prin cuiu, în cărlige, a acată, a atârna în cuiu. COSTINESCU].

— Din lat. *cuneus*, -um, idem.

CUIBU s. a. † v. *cuib*.

CUIUNGERESC, -EASCĂ † adj. } v. *cuiungiu*.
CUIUNGI-BĂȘA † s. m. }

CUIUNGIU † s. m. Orfèvre. — (Turcism; puțin întrebunțat). Aurar. ȘIO., II 43. *Poruncim tutu-*

ror cuiungilor din București să-I cunoașteți de ciungi-bază... al vostru (a. 1788) ap. ȘIO. [Adjectiv: **cuiungere, căsă.** † *Totul breaslă cuiungerească* (a. 1775) ap. ȘIO. | Compus: **cuiungi-bază** † s. m. = căpetenie a aurarilor.]

— Din turc. **kujumğy**, idem.

CUIUȚ s. d. v. **cuiu**.

CUIVĂ, pron. neh. v. **cineva**.

CUJBĂ vb. I^a v. **cujbă** și **ineubă**.

CŪJBĂ s. f. I^a. *Tige de bois souple, tordue et passé au feu, que les paysans emploient en guise de corde. Râble, liure. 2^a. Lanière de fouet. 3^a. Crémaillère. 4^a. Montant du métier à tisser. 5^a. Sorte de chenet pour sécher le bois.*

1^a. Unealtă făcută dintr'o nua pârilită în foc și bine răsucită (în formă de verigă s. colac), de care se servese țaranii, în loc de frânghie, ca să lege cu ea diferite obiecte, cf. **gânj**, **vânj**.

Spec.:

a.) Legătură la car, făcută dintr'o nua pârilită la foc (H. IX 89, cf. XVII 8), cf. **gânj** (I^a c.).

b.) O parte (nedefinită) a plingului (H. IX 6, XII 31), cf. **gânj** (I^a d.).

c.) (Vâlcea, Argeș; la luntre) Gânj de nua răsucită (ori de curea) ce se fixează de luntre și prin care se bagă opacina (lopata, vâsla) pentru a văslă pe apă (PĂSCULESCU, L. P.), carbos, cărjă, chingă, erivae, eocărlă (DAMÉ, T. 126, PAMFILE, I. C. 72), **gânj** (I^a f.). *Ja'ntârji voi gubele, Cetcuși (= ceuși) nevoadele. PĂSCULESCU, L. P. 176.*

d.) (Munții Apuseni) Legătura de nua sucită, cu care se leagă o sarcină de vreascuri (Crișior-Hunedoara). Com. ȘT. PAȘCA.

2^a. (Ban.) Partea biclului care se leagă de codriște, baieară, (Munții Apuseni) grumăzare (com. PAȘCA, Crișior J. Hunedoara). *Păcurarii (= ciobanii)... mai poartă și sbiciu din lână, cu pleacă și cu gujba din care se face lațul spre a se pune în codoriște. LIUBA-IANA, M. 113.*

3^a. Unealtă de care se folosește mai ales ciobanii la fierberea bucatelor (H. I 288, VIII^a, 101, IX 497, XVI 30) constând dintr' un crâmpelu de lemn băgat în zid, de care se leagă un lântuș (s. o sfonară) spre a atârna tucul (RĂDULESCU-CODIN, DRAGOMIR, O. M. 218) sau dintr' un lemn încovășiat, implantat oblic (și bine întepenit) în pământ, având la capătul de sus o creștătură s. un cârlig pentru agățarea ceanului în care se fierbe mămăliga s. se pregătește urda (LB., H. X 70, XI 16, XIV 186, XVI 30, ȘEZ. II 225, XXIII 44, XXX 286, PĂCALĂ, R. 76, VASILIU, P. L. 257, PRECUP, P. 14, Com. MARIAN, A. TOMIAC, Straja, TOPAN, Bileca), vârtel (ȘEZ. VIII 88, PAMFILE, I. C. 195) cocale I^a (H. XVII 95), cf. erăcană I^a (H. XIV 416). *Lângă gard... atârna ceanul pe o cujbă de lemn. SĂM. IV 726. Au așezat-o [caldarea] pe o cujbă la foc. SBIERA, P. 222. Ceanul... se pune... în cujbi. ȘEZ. V 5.*

4^a. (La războiul de țesut) Fiecare din cele două brațe în formă de unghiu drept, de care sânt agățate brăgălele și vâtelele cu ajutorul cărora se bat firele, brațe, furci, mâni, stâlpi, ciocane (VICIU, GL., PAMFILE, I. C. 171, com. I. GOLOGAN, Satulung-Brașov).

5^a. (Gorj; mai ales la plur.) Grătarul de fier din preajma vetrei, pe care se pun lemnele (verzi) să se usuce. DAMÉ, T. 169.

6^a. (Bot.; Bucov.) **Cujba ciobanului** = *Conoccephalus conicus*, PANTU, PL^a 81.

[Plur. **cujbe** și (rar) **cujbi**.] | Scris și **cușbă**.

| Și: **côjbă** s. f. (Fris, Transilv.) Com. N. DRĂGANU; **gôjbă** (**gușbă**) s. f. | Verb: (Transilv.) **cujbă** I^a, **cujbi** IV^a = **incujba**; a bate. *La prisă și la cujbi* [= la bătut]. PLOPȘOR, c. 92; (cu abstractul): **cujbare** s. f. = **incujbare** (GHETIE, R. M.); șerpuitură. *Un păru de apă vie cu un șerpe în cujbări* Se 'nedrăca pe sub copaci. KONAKI, P. 181; (cu part.-adj.) **cujbăt**, -ă = **incovolat**, LB. | Compus: (Mitol. pop.) **Cujbă-lemn** s. m. = Strâmbă-lemn, Jimbă-lemn. DR. II 413].

— Din sârb. **gužba** „vincolo con cui è legato l'aratro al giogo” (RJEČNIK, 496) sau ung. **guzsba** (cf. bulg. **gъzъ** „legătură pe cap în formă de cealmă”) înrudit cu **gânj** și **vânj**.

CŪJBĂ-LEMNE s. m. (Mitol. pop.) v. **cujbă**.

CUJBĂN s. a. (Îmbrăc.). Sorte de *vétement*. — (Turcism în cantecele dobrogene). Un fel de halnă domnească. *De cujban l-am desbrăca, De cujban și de caftan*. POP., ap. ȘIO. [Și: **gujban** s. a. DR. I 277].

— Probabil, variantă din **guguman**. V. **Bogrea, Dacoromania** I 277.

CUJBÎ vb. IV^a v. **cujbă** și **ineubă**.

CŪJDĂ s. f. (Bot.) 1^a. *Arnica de montagne* (Arnica montana); 2^a. *Doronicum cordifolium*.

1^a. (Transilv.) Arnica. PANTU, PL^a.

2^a. Plantă terboasă cu flori galbene, care crește pe stâncile umede și pe marginea pâraielor (PANTU, PL^a), iarba-căprioarei (BĂRCIANU).

CUJÉCĂ s. f. *Quecnouille*. — (Mold. și N. Transilv. Furcă de tors. DR. I 294. *M-am lepădat cujeica jos, ce torcam*. DOSOFTEIU, ap. TDRG. [Plur.-jeici. | Și: (în Maramureș) **cujecă** s. f. (H. XVIII 20 MARIAN, NA. 258), **cujecă** s. f. T. PAPAHAĞI, M.; — **cujecă** s. f. **Imbă** cu **cujecă**... **lungă** tare. ARH. FOLK. I 220; **cojocă** s. f. H. VI 143, XIV 351].

— Din rut. **kyjčika** (< *kyžěl*) idem. N. Drăganu, *Dacoromania* I 294.

CUJÉLCĂ s. f. v. **cujecă**.

CŪJMĂ s. f. v. **cușmă**.

CUJMÉTE s. a. v. **cușmete**.

CŪJNİȚĂ s. f. v. **cúșniță**.

CUJŪLĂ s. f. v. **cujecă**.

CUJULÉ s. f. = **gujule**. *Încunjură casa de trei ori împrejur, ca să nu se apropie cujuli de acea casă*. MARIAN, SE. II 203.

CUL s. m. și adj. 1^a. *Soldat, armée. 2^a. Rapide, réhément*. — (Turcism literar; popular la Românii din Serbia).

1^a. † Soldat, oaste. *Puternicul împărat dela tine și de la tot culul așteaptă izbândă*. ȘIO. I, vol. II 143.

2^a. Adj. (La Românii din Serbia) Iute, aprig. *Da Miu cónă auzca, Cel mai cul că venea*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 77.

— Din turc. **kul** „soldat”.

CŪLĂ s. f. 1^a. *Tour. 2^a. Petite forteresse. 3^a. Salle, careau roâté destiné à abriter des richesses; trésor. 4^a. Souterrain; repaire de brigands*.

1^a. † Turn circular, cupolă, boită (POLIZU,

DDRF., ȘIO I, II 148); (Ban.) turn de observație (NOVACOVICIU, C. B. 7). „Edictele” adică din șapte turnuri. M. COSTIN, 674, ap. GADEL. *Chioscul împăratului... este în cula mare împotriva porții Sotului.* ARHIVA ROM. II 13. *O mulțime de cule foarte nalte și înguste.* GORJAN, H. IV 18. *Se porneau pe rotunjăca culilor, numeroase ciubuce sau nercuri.* ODOBESCU, I 442.

2. (Olt.) Clădire fortificată, având numai la partea de de-asupra ferestre mici; servea ca locuință strategică pichetelor de străjire și de pază și ca refugiu de apărare pentru populația moșilor boieresti de la munte. Au făcut o culă cu arme și cu tunuri. MAG. IST. IV 257. *Boierănașii olteni căși mai rămăseseră... la fară... se închiseseră în culele ce arca la moșile lor, cu soțiile sale și cu copiii și cu slugile, într'armați.* REV. P. IST. II 386. *Văzutu-și-a ochii vreo clădire așa de mare și veche, afară de culele boieresti?* N. REV. R. I Supl. II 153. *Culele — micile castele ale Vălceștilor — s'au părogănit.* VLAHUȚĂ, R. P. 119. *Împăratul... se suia cu otașii în culele de pe dealuri și de-acolo trăgea amaratic în carne de dușmani.* RĂDULESCU-CODIN, L. TR. 12.

3. Spec. † Turn boltit în palatul domnesc, în care se depozita zahereana strănsă din țară și unde se păstra haznaua (visteria). ȘIO. *Pavându... au început a strânge zaheră din țară... băgând în cetate, de au umplut culele.* DIONISIE, C. 210. *Băști sau cămări boltite purtând o culă rotunjită pe de-asupra.* ODOBESCU, I 128. | P. ext. Visteria, haznaua (domnească), tezaurul public (ȘIO.); comoră, ladă (s. clăuș) cu bani. *Din cula domnească* Lefuri să 'mpărțescă. TEODORESCU, P. P. 50. *Sub ea [sub piatră] au pus ei [Jidovii] o culă de bani.* RĂDULESCU-CODIN, L. TR. 33. *Jidovii... au lăsat culă de bani în pământul nostru.* PAMFILE, COM. 35.

4. Subterană, beciu (boltit); spec. ascunzătoare, hruibă care servește ca adăpost pentru hoții să-și încheie într'o culă întucosuă. GORJAN, H. II 172. *Căpitanul de tâlhari își aduna ceata într'o culă sub niște dărâmături de ziduri.* ISPRESCU, L. 143. | P. ext. Gazdă de hoji. BRĂDESCU, M. 64.

— Din turc. (cf. și alb., bulg., grb., n.-gr.) kula, idem.

CULAIU, -IE adj. v. culaș.

CULAJE s. f. plur. (Mold. de sus) Lozi de răchită din care se fac coșuri. ANTIPA, P. 779.

CULANT, -Ă adj. Coulant. — (Franțuzism).

1. Curgător. *Nu cești putea tăgădui că limba franceză e mai... culantă.* I. NEGRUZZI, IV 85.

2. Fig. (Despre un om, mai ales când e vorba de afaceri) Cu care te învoești ușor, care nu-ți face greutăți, cu care termini repede și satisfăcător. — N. din fr.

CULARE s. f. 1^a. Laiche, rosseau. 2^a. Crevasse; cacerne.

1^a. Stuful de la poalele bălților (ANTIPA, P. 223), stuf gros (REV. CRIT. IV 290). *La stuf în culare se pornește atunci când intră în el peștele de bală.* ANTIPA, P. 676. | Holdă burulenoasă (Covurluța). ION CR. III 346.

2^a. Scufundătură adâncă și largă pe un deal (GR. S. V 120). *Și d'a dreptul îmi țesea La culare, în drumul mare.* MAT. FOLC. 161, 1244. | Peșteră largă. Hai băgăm oile în culare, de noapte. (Uricani, în Jiu). VICIU, GL.

— Etimologia necunoscută (După I.-A. Candrea din lat. pop. **culbare*, din public. CADE.).

CULĂȘ-Ă adj. Pasre. — (Sărbism, în Banat; despre cal) Gălbui deschis. H. XVII 4. [Cu alt sufix: **culăiu, -ie** adj. = gălbui (despre bol și vaci; în Dobrogea) H. II 252, 273].

— Din srb. kulaš, idem.

CULĂȚĂ s. f. (Mil.) Culasse. — Partea dinapoi a țevii unui tun (în opoziție cu gura). DICT.

— N. din it. culatta, „partea dinapoi”.

CULBĂCEĂȘĂ s. f. (Bot.) v. culbec.

CULBĒC s. m. (Zool.) 1^a. Escargot, Pupille de l'œuf. 2^a. Chignon. 3^a. Anneau, boucle, viroic.

1^a. (Mold., Bucov.) Melc, bourel (ALECSANDRI, T. 1770, LEON, MED., GOROVEI, CR. 89, PAMFILE, J. I 364, ȘEZ. IV 98); spec. melc de vie (GRIGORIU-RIGO, M. P. I 144). *Ca cubelci să ară de soare.* DOSOFTEIU, PS. 189. *Jiganii ce se găsece la udeală, cumu-s cubelci.* GCR. I 117. *100 cubelci (a. 1815).* BUL. COM. IST. IV 140. *Varurile venau mereu furioase... lăsând pe maluri colbeci și scoici.* DUNĂREANU, SĂM. IV 367. *Coarnele culbecilor.* C. PETRESCU, I. II 9. *Albă cosa culbecului Din fundul pământului.* MAT. FOLC. 1421. *Toate-ale gospodăriei nu le-oiu putea duce ca un cubelciu cu casa'n spate.* CONV. LIT. XLIV v. I 651. *Ce umbil cu casa'n spinare!* [Culbecul]. ȘEZ. IV 99, cf. GOROVEI, CIM. 118, 119. *Aiți ad cubelciu alb uscat și anflă print'o foavă cerușă în ochiul bolșac.* DAN, P. 383. | **Cubelci ochilor** = lumina ochilor (Rau, Hârda). ION CR. III 281. | Spec. (La Teacuta) Cochilia melcului după ce a leșit animalul (numit „melc”) din ea. I. IORDAN, ARHIVA, a. 1921, 199.

2^a. P. anal. Părul femeilor legat și înfășurat în formă de coarne; conciu, cf. coc. *Mi-am făcut colbeci.* (Micș, Turda) VICIU, GL.

3^a. P. anal. Inel, cercei, ochiu, belciug. LB.

[8]. **colbēc** s. m. ȘEZ. VIII 3, **culbēc** s. m. PAMFILE, C. 21, 22, I. C. 97, MARIAN; **colbēc** s. m. ȘEZ. VIII, 3, MARIAN; **colbēc** s. m. și a. (cu plur. ad 3^a: **colbēciori**, LB.); **cubēle** s. m., **cubēliu** s. m.; — (+ och) **colbēc** s. m. = bourel, VICIU, GL.; **cucubēle** s. m. SĂINEANU, D. U.; (cu schimb de terminație) **cucubău** s. m. VAIDA, H. XVIII 19, VICIU, S. GL.; **cubău** s. m. VICIU, GL.; **cucubēu** VICIU, S. GL., H. XVIII 14; — (+ melc) **cucumăle** (cucumăle) s. m. = melc. GR. S. I 191; **cucumăliu** s. m. ZANNE, P. III 86; (seurtat) **comăliu** s. m. = melc, bourel, VICIU, GL, cf. VICIU, COL. 154; — (în reclative copilărești, se găsece compusele cu *culo*, *colo* și cu *berc*): **colbēle (iu)**, **colbēle (iu)**, **colbēre**. *Melciu, melciu, colbēle (iu, colbēle (iu))*. HASDEU, COLUMNA, 1883, 205-206. | Derivate: (Transilv. de nord) **colbēleolăie** s. f. = melc. Com. N. DRĂGANU, Născud; — (în ghicitori, apropiat intenționat, spre a face mai grea ghicirea, de *culme*) **culmēciu** s. m. *Culmēciu, culmēciu, țurțarel într'un picior* (Cu-rechin). PAMFILE, CIM. 35; — **culbēcășă** (Culbēcășă) s. f. = (Bot.) luțernă, ghiddeiu, trifoiu, trifoliaș-sălbatic (*Medicago falcata*, germ. Schneckenklée) PANTU, PL² 84; spec. (Bot.) *Culbēcășă-cultivată* = luțernă (Medicago sativa) PANTU, PL² 84; — **culbēcășă** (colbēcășă, colbēcășă, colbēcășă, cubelcească, cubelcească) s. f. = (Bot.) culbēcășă. POLIZU, PANTU, PL² 84. | Adjectiv: **culbēcăt, -ă** = de forma melcului, în spirală. BĂRCIANU.]

CULBECĂȚ, -Ă adj.

CULBECĂȘĂ s. f. (Bot.)

CULBĒCIU s. m. (Zool.) } v. culbec.

1. **CULCĂ** vb. I. I. 1. *Coucher, se coucher*. 2. *Faire coucher, loger, héberger*. 3. *Gésir* près de mourir. 4. *Coucher* avec... II. 1. (Se) *coucher, s'étendre*. 2. *Poser, étendre, renverser, chavir*. 3. (Se) *rabattre, (se) ployer, (se) coucher*. 4. *Tuer, étendre mort, abattre*.

I. 1°. Refl. (Despre viață, adesea în opoziție cu *a se scula*) A se așeza la odihnă, la somn (de obicei noaptea, în pat). *Kulka-mo* = decumbo, cubo. ANON. CAR. *Kulk* = lat. *cubo*. LEX. MARS. 197. *Luci soarele și [pull leilor] adurăr-se și în straturile sale* (= în culcușurile lor) *culcă-se*. PSALT. 216. *Încățătură vrcadnică să o povestească și stând și culcându-se* (= zina și noaptea, totdeauna). BIBLIA (1688), 3 pr. 15. Pentru nevoia trupului dormia pufănt, culcându-să numai într-o cămașă. GCR. I 253. *În pat se nălunde drept Copila, să se culce*. EMINESCU, P. 261. *D-ta te-î culca în cărușă, și cu te-ou străjui toată noaptea*. CREANGĂ, P. 128. *Pân' eram de nu lubcam, Unde mă culcam, dormeam*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 12. *Io așa-n încălță, Să mă culc tot legănăt*. MĂNDRESCU, L. P. 15. *Se culcă îmbrăcat*. HODOȘ, P. P. 39. *Au fost silit ca să meargă să se culce flămând*. DRĂGHICI, R. I 49. # *Scalță-te de dimineață și te culcă mai târziu*. ZANNE, P. I 29. *Care cum își va așterne, așa se va și culca*. Ib. III 6. *Cine se culcă nemăncat, codri viciază*. Ib. IV 3. | (În unire cu alte cuvinte lurdate ca sens, precum: a dormi, a dormi, a odihni, a așipi). *Mearse de să culcă, să doarmă în umbra unui zid vechiu*. GCR. I 294. *S'au debrăcat și s'au culcat la dormit*. SBIERA, P. 143. *Nu mă voi culca și m'oua hodini, Iar tu nu dormi*. MARIAN, V. 92. *Culcându-se să așpească sub umbra unui pom...* GCR. I 149. # **A se culca pe urechea cea** (s. pe cea ureche, pe urechea cea, pe-o ureche) = a aștepta mult și bine, în zadar să se împlinească o făgăduință, o speranță. ZANNE, P. II 459. *Tot cu am să-și fia clironoa... Culcă-te pe cea ureche!* ALECSANDRI, T. 819. *Cum ead cu, frate-mieu se poate culca pe-o ureche, din parțile voastră!* CREANGĂ, P. 188. *Nu crez să se fi culcat pe urechea aia și să fi stat numai așa, cu degetul în gură*. SPIRESCU, L. 257. (Cf. fr. *coucher avec les poises*). **A se culca (odată) cu găinile**: până a nu husera (COSTINESCU), înainte de a se face noapte. (Franțuzism: ea te *coucher!*) **Mergi de te culcă!** = lasă-mă în pace, fugi de-aci! COSTINESCU. # **Intrans.** (cu același sens ca și verbal reflexiv). *Culcă, culcă și te-abuă, Până mânc-n dalbă ziad*. BIBICESCU, P. P. 280. # **Trans.** A așeza la odihnă pe cineva care nu poate s'o facă singur (un copil, un bolnav). [Bătrânii] *îi lagrifiră [pe ogar] și-l culcără între ei în pat*. SPIRESCU, ap. TDRG.

2°. **Trans.** A adăposti peste noapte pe cineva (care n'are dormi), a găzdui. *Îi culcără pre amândoi în cămara cea de nuntă*. DOSOFTEIU, V. S. 139. *Dă poruncă să-î culce în casa cea de aramă înfocată*. CREANGĂ, P. 249.

3°. (În legătură cu „a muri”) A se pregăti (de moarte). *Se culcără de murid*. DOSOFTEIU, V. S. 55/2. *De necaz, s'a culcat să moară* = e foarte necăjit.

4°. Refl. A avea relații sexuale cu cineva. *S'au culcăt cu dâna*. PRAV. 74. *Tot ce să culcă cu dobitoic, cu moarte să se omoară*. BIBLIA (1688) 55. *Nu să mă culcără amândoi*. DOSOFTEIU, V. S. 55/2. *În duințul bisericii să culca cu murici*. HERODOT, 511. *Nu o sili ca să se cunune cu dânsul sau să se culce cu el*. GORJAN, H. IV 178. *Am o mândră... Cu cămașa de fuior, M'as culca cu ea să mor...* HODOȘ, P. P. 52.

II. 1°. (Despre viață), adesea în opoziție cu a

sta (în picior), a șede) Refl. A sta întins în toată lungimea corpului în poziție orizontală, cf. a se trăni, a se lăsa, a se întinde, a se lungi, a se tolași. *Fiul tău... supt pom să se culce* (a. 1800). GCR. II 175. *Am un bou roș[ui]: unde se culcă, iarba nu crește*. (Focul) GOROVEI, C. 151. *De ce se culcă bou!* — Că nu poate să șeză. TEODORESCU, P. P. 249. # **Trans.** A așeza în poziție orizontală. *A culcă rîniții pe rogojină*.

2°. (Despre obiecte) Refl. și **trans.** A (se) așeza, înclinând (u-se) pe (s. în) ceva, a (se) pune pe (s. peste) ceva. *Tăind [copacul], să-î culce drept în car*. PANN, P. V. I 87. *După aceea se întoarnd plugul cu a doua brazde, ce, culcându-se în cea dintâi, acopere cartofele*. I. IONESCU, C. 57. O, *lasă-mi capul meu pe sin, Iubito să se culce*. EMINESCU, P. 280. *Fruntă albă-n părul galben Pe-al meu braț înțet s'o culci*. Id. 58. *Colaci învărta, pe lopată mi-î culca*. TEODORESCU, P. P. 147. # **Spec.** (Despre urechi) A ciuli, dându-le înapoi. *Iapa... urechile-și culca*. ALECSANDRI, P. P. ap. TDRG. | (Despre coasă) A se lăsa în jos. *Coasele slabe în trap și în gură se culcă, se încrețec, îi se bălțează gura*. PAMFILE, A. 126.

3°. (Despre plante, care în mod normal cresc în sus) Refl. și **trans.** A (se) apleca, a se îndoi în jos și a rămănea plecat lângă (s. pe s. în) pământ. *Buciumul [vițel] să se culce* (= să se aplece, să se îndoaie și să se îngroape în pământ) în oricare parte. ECONOMIA 159. *De se va culca... de furtună, atunci trifoiul este pierdut*. I. IONESCU, C. *Bucate cad, se culcă, se înclăusec*. ION CR. III 225. *Și te-o bătut mare vânt și te-o culcat la pământ*. MARIAN, I. 551/2. # A frânge, a tăia, a doborî, a răsturna; cf. *îmburda, hului, prăbuși, hăl Mergi de culcă bradul cea gros!* (Arad) Com. ITTU. *Acele foi [de ceapă]... se culcă, adică se frâng cu de-a sila*. PAMFILE, A. 194.

4°. **Trans.** (Complementul e o viațete; de obicei complinit prin *la pământ*) A doborî, a ucide. *C'o lovitură îl voi culca la pământ*. ISPIRESCU, L. 222. [Ho!] *pe care i-om găsi, să-î culcăm la pământ cu puștile noastre*. GCR. II 365. *...și-ți istoricește... că a... culcat la pământ ursul*. ODOBESCU, I 48/2. *Cum îl locește, îndată îl culcă număidecăt*. ȘEZ. II 9/2.

[Abstracte: **culcäre** s. f. = acțiunea de a (se) culca; vremea, momentul când se culcă cineva s. când îl duci pe cineva să se culce (H. I. 162, HERZ-GHER., M. IV 249). *În loc de pat moale, culcäre grea* (a. 1689). GCR. I 287. *Purcelul... noaptea, la culcäre, leopădă pielea cea de porc*. CREANGĂ, P. 80. *Poftește pe oaseși la culcäre*. Id. 249. *Lă-o vini somn și s'o[r] așadza la culcäre* (= se vor duce să se culce). ȘEZ. IV 202/1. *La culcäre* (= da-te să te culci, culcă-te), *fată mare, lasă baba să mai toarod!* ZANNE, P. II 529. # *Dela culcäreă găinilor până la căntarea cocșilor* = de seara până dimineața. COSTINESCU; — **culcăt** s. a. = culcare. *Culcătul* = cubito. ANON. CAR. *Șederea mea și culcătul tu-mi ști, Doamne*. DOSOFTEIU, V. S. 467. *Când le găteam de legat, Venea vremea de culcat*. MARIAN, SA. 60. *Deodată cu culcătul găinilor, o tulăsc la fugă*. ȘEZ. III 179/2. *Să mănăim, și apoi la culcăt!* DR. I 18/2. **Pe la culcäte** = timpul culcării. MARIAN, SE. I 108. | **Adjectiv:** **culcăt** (cu negativ **neculcăt**), -ă. (Ad I 1°) *Oare-n pat cine-î culcăt!* GCR. II 327. *Olga dormea, culcătă pe o canapea, c. NEGRUZZI, I 60; (ad I 1°)* (Pentru vechiul „a zăcea” se generalizează: A sta culcat (= germ. liegen). HERZ-GHER. M. IV 249. *Cărușa în care stă culcăt [vănătător de dropli] înaintează pe căi fără de urme*. ODOBESCU, I 15/20; (ad II 2°) *Ale turzurilor, umbre peste*

unde stau culcate. ALEXANDRESCU, A. 13/2. *Umbră culcată*: aplecată, lungită, din pricina soarelui gata să apună. PAMFILE, C. T. 192; (ad II 3°) *Holdă culcată* = căzută, picată, tulită, plecată, pâlită, învâluită, poticnită. PAMFILE, A. 115—116; (S ubstantivat, eliptic din *palma culcată*) *culcată* s. f. = măsură cu la palma: degetele mâinii lipite laolaltă și mâna așezată pe degetul cel mic: *De tr[e]zi palme și-o culcată* (Hațeg și Jiu). VICIU, GL. || Alt derivat: (în graiul copiilor) *culcăța* adv. *Mergi culcața* = fă nani, culcă-te frumuseț (germ. geh heidi). HERZ-GHER, M. IV 249.

— Din lat. *colloco*, -are (propriu „a așeza la un loc cu cineva s. ceva...”), care în limba latină populară ajunsese să însemneze, ca în limbile române, „coucher” (sens atestat la Catul). Cf. *culcaș* și dubletul *colocata*.

CULCÉR † = s. m. = **clucer**. *Culcer* = clavier. ANON. CAR. LEX. MARS. 193.

CULCUBĂU s. m. (Zool.) v. **culbec**, (Meteor.) **curebeu**.

CULCUDȘĂ s. f. (Bot.) }
CULCUDȚĂ s. f. (Bot.) } v. **coreodușă**.

CULCŪȘ s. a. I. 3°. *Lit. couché; litère*. 2°. *Gîte improvisé, couchée*. 3°. *Lit conjugal. Foyer*, (fig.). 4°. *Pailler, litère*. 5°. *Tantere, bauge, gîte*. 6°. *Repaire, cachette*. 7°. *Tracce laissée par le gibier où il s'est couché*. 8°. *Couche*. II. *Piloselle (Hieracium pilosella)*.

I. 1°. (Pentru oameni) Loc de odihnă (LB.), de dormit, pat. *Mihu se scodrolea în culcușul său*. ELAVICI, N. I 106. *Ochii tăi ai cu albuș* *Scotă Junii din culcuș*. HODOȘ, P. P. 68. || P. a. n. a. l. Strat moale, pe care se așează fructe, ouă sau alte obiecte fragile s. supuse stricăciunii. *Chel-nărul aduce două fructiere cu struguri... pe culcuș de frunze*. PETRESCU, I. I 4.

2°. Loc de odihnă s. de dormit improvizat, în tocmă în diferite feluri, în lipsa unui pat adecvat. *Se[și]ntul să sculă din culcuș*. DOSOFTEIU, V. S. 144/2. *Din acestea [ceace ce ofera bacii] costă vândătorii să-și întocmească culcuș și cind*. ODONESCU, I 18/2. *Cotoșmanul făcu un culcuș atâpănelui său*. ISPIRESCU, L. 287. *Ca să-i fie mai moale culcușul, au așternut niște iarbă*. DRĂGHICI, R. 54/2. *Fig. și acolo... sădrăcia își făcu culcușul*. ISPIRESCU, L. 205. || Loc de mas peste noapte, adăpost (cf. *culca* I 2°). *Își odărnă un culcuș, unde să mîc pește noapte*. ISPIRESCU, L. 162. *Stau își așeză calul într'un grajd, și dăde și el în urma culcușului*. CĂTANĂ, P. B. II 43.

3°. Pat conjugal (cf. *culca* I 4°). *Intra-voiu odr-tru mulara mea și la culcuș*. BIBLIA (1088), 185/2. *Pe cînd tu vîncezi cerbul din pădure, altui mă ișef, vîncează în culcușul tău*. ODONESCU, I 97/2. || Cîmbiu. *Să n'arbă la bătrînețe batăr culcușul său*. S. NĂDEJDE ap. TDRG.

4°. Locul unde se culcă animalele domestice. (Pentru păsări) *Culcușul găinilor*. ȘEZ. III 149/2. *Fetele de la Tiș Fură rața din culcuș*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 452. (Pentru porci) *Paie trebuie băgate în cocina [porcilor], ca să-și poată face culcuș bun*. ECONOMIA, 100. *Porcuțel sculca în culcuș, într'un colton sub cătră*. CREANGĂ, P. 70. *Cînd porcii cură paie'n gură la culcuș, are să fie frig*. ȘEZ. IV 119/2. || S pec. Așternut de paie în grajd, pentru cai sau bol. COSTINESCU.

5°. Locul unde se culcă, se adăpostesc sau stau ascunse fiarele sălbatice, cf. *culb*, *bărlog*. *Mănia leului, cînd pîndește din culcușul său*. URICARIU, VII 84/2. *Într-o vîle... își făcuze culcușul*

o vulpe. GCR. II 262. *Pot să prind șerpela din culcuș, cum ai prinde d-ia un puia de găină din pătură*. CREANGĂ, P. 122. *În culcușul [ariciului] răsare un fel de iarbă*. H. IV 48. *Văzînd ursul... că afară-i senin, se bagă iarăși la culcuș*. MARIAN, SE. I 250. *Culcuș de iepuri*. TEODORESCU, P. P. 374.

6°. (P. ext.) Vînzînă, ascunzătoare pentru oameni (vînzători, hoji, etc.). *Vînzătorii au sărit iute din culcușurile lor de pîndă și au încunju-rat pasărea*. SBIERA, P. 69/2.

7°. (Vînzăt.) Urma unde a căzut un animal sălbatic. Com. ITTU.

8°. P. a. n. a. l. (Min.) Strat, înclinarea vîneli [de aur]. FRÂNCU-CANDREA, M. 41. *Culcușul de marnă verde... ar face să se presupună existența sărui acolo*. I. IONESCU, P. 31. || Stratul de apă dintr-o fîntînă, casa apei. Cînd apa într'un puț se tulbură, e se seșteie, adică se scoate tot nămolul sau norolul din el, ca să se formeze vechiul *culcuș* sau casă de apă. PAMFILE, I. C. 462.

II. (Bot.) **Culcuș iepurelui**. H. VI 214. **Culcușul vacii** = vulturică (*Hieracium pilosella*). PANTU, PL., DAME, T., LEON, MED., cf. H. VI 114, XII 373, XVI 207, 280. „[E] numit așa, că crește tot petece, cât s'ar culca o vacă; are foile mai mici, late, ca la susaiu, flocoase și moi la pipăit.” H. XII 21.

[Plur. -*cusuri*. | Și: *culcășă* s. f. = mămăligă care se mănîncă seara (în opoziție cu cea care se mănîncă dimineața și care se numește *cula șă*). POLIZU.]

— Derivat din *culca*, cu suf. abstr. și local -*uș*.

CULDŪȘ vb. IV^a = (Transilv.) **colduș**. Com. ȘT. PAȘCA, Crișcor. *Kulduschek* = mendico. ANON. CAR. *B cutropit cu datoria și umblă sprînsaru' din loc în loc, culdînd făr de judecata pravilii*. IORGA, S. D. XIII 243. *Mă, Tăgane... să tot culduești și să te saturi cu lăpăduț*. ALEXICI, L. P. 240.

CULDŪȘ s. m. și det. v. **colduș**.

CULEGĂR s. a. (Tipog.) }
CULEGĂR s. a. (Tipog.) } v. **culege**.

CULEGE vb. III. 1°. *Cueillir*. 2°. *Récoller, ramasser*. 3°. *Collectionner, réunir, rassembler, recueillir, ramasser*. 4°. *Cueillir (des fleurs)*. 5°. *Ramasser*. 6°. *Déduire*. 7°. *Composer (typog.)*.

1°. Trans. A lua rupînd, desfăcînd, unul câte unul și alegînd, roadele plantelor (mai ales poame) din locurile unde cresc (pe pomii sau pe jos). *Culege* = colligo. ANON. CAR. *Prunele se culeg, mercele se scutură*. TDRG. *Acimilechă... culcașă smocănele*. DOSOFTEIU, V. S. ap. GCR. I 225. *Inul... după ce se coace, trebuie alții să-l culeagă*. DRĂGHICI, R. 78/2. *Se sui în păr, ca să culeagă o pară*. C. NEGRUZZI, I 90. *Să culeg la struguri*. HODOȘ, P. P. 70. (Mai des despre struguri) *Derep'ce spărași (= de ce ai stricat) gardul lui și culegu-o [via] toți ce trcc pre cale f (= și pot să ciugulească via, să fure din struguri)*. PSALT. 160/2. *Strugurii... putrezi și necopii se pot culege macar cînd*. ECONOMIA, 162. *Rare ori se culege bobul mai înainte de Vineri*. I. IONESCU, C. 100. | *Fig. Din buze culeg dulcașul*. BARAC, A. 20. *În ziua cînd culege cea întâi dulce sărutare pe buzele ei*. C. NEGRUZZI, I 21.

2°. Trans. (refl.) = pasiv; complementul e o poamă; p. ext. via; adesea în opoziție cu *a semăna*) A rupe, a aduna și a strînge la un loc (toate) roadele, a recolta. *Să culeagă poamele pîncă la cutare vreme*. PRAV. 308. *De-și va culcege neștine cîia... ibid. 56. Vîn bun, însă pufin, și pen-*

tru aceea de vreme să se culeagă. CALENDARIU (1814), 69. | A ridica, a lua (vânatul de peste cânt în crânci). *Ridică crânciul, din care culege vânatul.* ŒZ. IV 114. | P. a. n. l. și fig. A lua, a dobândi, a recolta. *Vii să legi pe vrâjmașul, să-i culegi dobânda.* DOSOFTEIU, PSALT. 27. *Se întoarseră la locul luptei, spre a culege jaful.* BĂLCESCU, M. V. 392/20. B... atacând chestia cu multă ardoare, culese aplauze. CARAGIALE, M. 53. *Mi se pare că întru altă se cam mărginesc foile de dafin ce am putut culege în cariera mea cinegetică.* ODOBESCU, III 22. *Din cârși culegi multă înțelepciune.* CREANGĂ, A. 22. | *Cinc seamănă vânt, culege furtună.* ZANNE, P. 88. *Seamănă la tinerețe, ca să ai ce culege la bătrânețe.* lb. II 772.

3. A aduna la oaltă din diferite locuri; a colecționa. *Anticarul... Culege vechea aramă ce nu mai are cură.* ALEXANDRESCU, M. 11. *Și dobitoacul au găsit pe șesul Bahluului, tot l-au cules.* LET. II 121/12. | Refl. (Neobișnuit; despre oameni) A se aduna la un loc (cei ce fuseseră răspândiți). *E timp de a se culege pe acasă și de a se adăposti la gura sobei.* GHICA, S. 338. | *Zău, gândesc că tot om alege, om alege, pân'om culege* (= vom aduna la urmă rămășițele, după ce alții au ales partea bună). CREANGĂ, P. 166. **A culege** (pe cineva) **de pe drumuri** = a lua pe cineva câzuit în sărăcie și a-i oferi mijloace de traiu (cf. HERZ-GHER., M. IV 219).

4. A rupe (plante, fructe, flori) de pe jos, adunându-le la un loc. *Ca o nebulă, alcargă... și câtă, culege icburi.* KONAKI, P. 89. *Copila... vine să culeagă fragi.* ALECSANDRI, P. I 71. *Împărăteasa... culese în poale... lăcrămioare.* EMINESCU, N. 28. *Malca culegea niște dămbrovițe, să ducă lui Ite.* CREANGĂ, P. 123. *Să crească pelin și iarbă, Pulculeana să culeagă.* HODOȘ, P. P. 50. | P. ext. **A culea un buchet** (= flori din care a făcut un buchet) **de mărgăritărele.**

5. A ridica de pe jos diferite obiecte (alegându-le dintre alte lucruri). *Culegea nește așchii și nește surecele aduna.* CORESI, ap. GCR. I. 24. *Își culegea boarfele de pe jos.* CREANGĂ, P. 148. *Mireasa se pleca, Pe covor... și înelul culegea.* ALECSANDRI, P. P. 177. *Culege bolovanii, ca să te ucidă.* SBIERA, P. 241. *A-și culege mâcațele [de pe jos] = a fi fost bătut cum se cade.* ZANNE, P. II 269.

6. (Germanism; entnemen; la scriitorii vechi transilvăneni) A deduce, a trage concluzii. *Din ecale ce scrie el... se culege că acest înțră Dunăre și înțră Tisa era.* P. MAIOR, ÎST. 180. *Vifeii creac mai bine, mai frumoși, mai sănătoși și mai tari ca vârtute, precum poți culege* (= precum se vede) *din vîșcii cei mînzăși.* ECONOMIA, 81.

7. (Tipogr.) A compune literă cu literă textul unui manuscris, a zețui.

[Imp. *culege*, aor. *culeșii* († și în Banat *culeș*), part. *cules*. | Adjective: *cules* (cu negativul *neules*), -easă LB. (ad 1° fig) *Mihnea nu era fiul catolice, dar și lui i se impuse... o nevastă... culeasă printre multele rude... catolice ale regelui.* IORGA, L. I 72; (ad 2°) *De-și va culeage neștina via și vor rămînea alte vîi neuculese ale vecinilor...* PRAY, 56; (ad 3°) *Cheția înțeleșului, făcută și culeasă dintru multe scripturi sfinte* (ca. 1678). GCR. I 236. *Cântice... culese prin munții Elceției.* ODOBESCU, I 94/2. *Suntem amîndoi niște bieți orfanii, culeși de stăpîna noastră.* ALECSANDRI, T. 911; (ad 7°; Tipogr.) *Cronica mea este deja culeasă la tipografie.* CARAGIALE, M. 77/; (substantivat) *culegător*, -oare (cu femininul, neîntrebunțat, *culegătoreasă* POLIZU) = om (femeie) tocnit(ă) ca să culeagă recolta; (Tipogr. uneori complinit: *culegător tipograf* GCR. II 353) zețar.

Kulegător = collector. ANON. CAR. *Am luat culegătorii la păpușoi.* HERZ-GHER., M. IV 249. *Culegătorii începuseră a lucra.* SADOVEANU, LUC. VI 357. *A intrat la un tipograf. La optprezece ani era culegător.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. | **Abstracte** (uneori concretizate): **culegere** s. f. = acțiunea de a culege; (rar) recoltare, recoltă, cules; (de obicei) colecție. *Culegere de vie.* MARDARIE, L. 152, 288. *Culegere de proverbur.* GCR. II 361. *O culegere de cântice populare.* ODOBESCU, I 179; — **cules** s. a. (plur. -lăsurii) = recoltă (acțiune și timp), adunat, strâns; spec. (*culesul viilor*) recolta strugurilor (H. II 58, 219, X 464, XII 19). **Kules** = Collectio, vindemia. ANON. CAR. *V'a apuca voao triceritul, culesul...* BIBLIA (1688), 90/2. *Vremea culesului de popușoi și de vie.* URICARIUL, I 255/2. *Iară când s'au trezit la vremea culesului, le-au ieșit și vedritul, câte patru bani de vadră.* LET. II 64. *Gospodarii ar putea dobândi pe an câte două culesuri.* I. IONESCU, C. 26. *La culesul viei, nu merge cu struguri în trăistă.* ZANNE, P. III 407. *Din culesul căneșii Pând'a ruptul cămășii.* JARNİK-BĂRSEANU, D. 265. **Culesul poamelor.** COMȘA, N. Z. 52. | **Instrument: culegăr** s. a. (ad 7°; Tipogr.) = instrumentul în care se așează literele și albitura necesară la scoaterea corecturilor din forma pusă în mașină. MOLIN, V. T. 29; — **culegău** s. a. (plur. -găie; Tipogr.) = culegar (MOLIN, V. T. 29).

— Din lat. *colligo*, -ectum, -igere, idem. Cf. *colectă*, *colecți(un)e*, *colectiv*.

CULÊȘ s. a.
CULÊȘĂ s. f.
CULÊȘĂ s. f.
CULEȘER s. a.

(Cul.) v. *coleașă*.

CULEVRÎNĂ † s. f. (MIL) *Coulevrine*. — (Franțuzism la BĂLCESCU) Tun vechiu cu țeava lungă și subțire. *El lădă... patru culevrine și alte tunuri de câmpie.* M. V. 134.
— N. după fr.

CULÎC s. m. (Ornit.) Nom de divers échassiers. — (Rusism) Diferite pasări (cf. PAMPILIE, VĂZD. 90) de apă, din familia picloroangelor, și adică: a. *Himantopus rufipes* (DOMBROWSKI, 324) și *candidus* (CADE); b. *Recurvirostra avocetta* (DOMBROWSKI, 324); c. *Fulicaria, șneap* (Numenius arquatus) MARIAN, O. II 304, TDRG.; d. **Culic mare** = *Hacmatopus ostralegus* (DOMBROWSKI, 324). [S]: *culicula*, MARIAN, O. II 304.] — Din rus. *kulîkă* „sitar”.

CULÎCHIU subst. v. *chiulichiu*.

CULÎCIU s. m. (Ornit.) v. *culie*.

CULÎNĂ s. f. *Cuisine*. — (Latinism, învechit; în Transilv. și Bucov.) Bucătărie; cuine. Cf. VICIU, GL. *Locuință... modestă, cu două camere și o culină.* SBIERA, F. S. 353. *Servitoarea are de lucru prin culină.* AGĂRBICEANU, LUC. V 374. *Să găz pe pragul dela cuiună (culină).* MARIAN, NA. 19.
— N. din latin. *culina*, -am, idem. Cf. *cuinnie* și *culinar*.

CULINAR, -Ă adj. *Culinaire*. — Ce ține de bucătărie, privitor la bucătărie. *În probleme culinare te încerci a fi isteț.* EMINESCU, P. 255. *Arta culinară uzează grozav pe om.* CARAGIALE, M. 248.
— N. după fr. Cf. *culină*.

CULIŌN s. a. *Toque* (de moine). — Acoperemânt de cap purtat de călugări și călugărițe, rotund și fără margini (mai înalt la călugări și mai scund la călugărițe), făcut din păsă sau catifea neagră (rosie la protopop, albastră la preoții de rând, ȚĂINEANU, D. U.), confundat pe alocuri (Codlea, jud. Ialomița, COM. SAT. I 49) cu potcapul, de care se deosebește prin formă (potcapul are fundul răsfrânt de jur împrejur) și înălțime, cf. cauc, comanac. *Înaltine mergea popa Ghiță... cu culion în cap.* D. STĂNOIU, C. I. 35. *Culionul în cap, și crui popă de când lumca.* ȘEZ. XVIII 171. *Femele cu conciu au aspectul capului asemănător cu al călugărișelor cu culion în cap.* MANOLESCU, I. 197. [Pronunțat *-li-on*. Plur. *-li-oare*].

— Din n.-grec. *κουκούλιον*, idem, (înțeles greșit: *cu culion*).

CULISĂ s. f. 1^a—3^a *Coullase*.

1^a. Bucată de pânză pictată și întinsă pe un pervaz de lemn, întrebunțată pe scenele teatrelor spre a forma decorul, „perdelele marginase la teatru, păreții scenei” (STAMATI, D.). *Stănică se duce pân' la culise și strigă...* C. NEGRUZZI, III 78. (Fig.) *Nu cumca îndărătul culșelor țieții e un rezior a cărui existență n'o putem explica?* EMINESCU, N. 81.

2^a. P. ext. (La plural) Spațiul între culise (1^a) sau îndărătul scenei unde stau actorii înainte de a se arăta publicului.

3^a. P. a. n. l. (La plural) Locul în afară de clădirea bursei, unde în secret și fără mijlocirea agenților se pun la cale afaceri de bursă (mai ales ilicite); p. ext. locuri unde, pe ascuns, se discută și se aranjează chestiuni de interes public, ale căror amănunte nu trebuie să le cunoască opinia publică; p. ext. ceea ce se petrece în afară de cunoștința publică, dedesubtul unei întâmplări sau afaceri. *Prin culisile Camerei se răspândea tot felul de revelații exagerate și de comentarii false.* MAIORESCU, D. I 27. *Știe, de pildă, culisile aceluși episcop tragicomic.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 12. — N. după fr.

CULIȘÉR s. m. v. *coleşă*.

CULIȘMÂN s. m. *Garde*. — (Sângiorgiu-Bistrița) Păzitor, strajă (Com. N. DRĂGANU), boacătăr, caraulă.

CULM s. m. (Bot.). *Laiche*. — Papură (Typha latifolia). PANȚU, PL.²

CULMĂR s. a. v. *culme*.

CULME s. f. 1^a. *Cime, sommet, crête, 2^a. Falte, Falstage, 3^a. Crête d'un mur, 4^a. Point culminant, Crinière, Comble (fig.) 5^a. Traversée de bois pour étendre et essorer le linge ou les vêtements, 6^a. Croisée de la ruhe, 7^a. Tissu paysan multicolore.*

1^a. Partea cea mai înaltă (arătată uneori prin adv. „sus”) a unui munte sau deal (complinit uneori: *culme de deal sau culmea dealului*), înălțimea ascuțită și prelungită orizontal, creastă, coamă, spinare; cf. *cunună, vârf (LB)*. *Au arat pe o culme de deal la Botoșeni.* LET. I 141. *Cetatea... rămase singură pe culmea încrețită.* C. NEGRUZZI, I 175. *Pe culmea luminată... se vedă boii la un loc.* ALECSANDRI, P. II 106. *Din zarea culmii, șir de dealuri cu priecio, COȘBUC, P. 124. O giradă mare și două mai mici, așezate pe culmea dealului.* CREANGĂ, P. 158. *Ajungh-te mândr' ajungă, Ajungh-te doru'n culme, Ca să mori ca mine'n lume!* HODOȘ, P. P. 129.

2^a. Muchea orizontală formată de cele două pla-

nuri înclinate ale unui coperiș. *Culmile strălucite ale unui oraș.* EMINESCU, N. 70. | Grînda orizontală în care sunt fixați căpriorii coperișului, coamă, samară, slemne (sîlmnă), comană, coroană. DAMĂ, T. 93, PAMFILE, I. C. 422. *Culmea... se întinde în lungul clădirii.* ȘEZ. VII 186.

3^a. P. a. n. l. Muchea de sus a unui zid, creasta zidului. *Este semu de accomunat, când culmea zidului cate dreptă.* HAMANGIU, C. C. 145.

4^a. P. gener. Partea cea mai de sus, punctul cel mai înalt, partea culminantă. *Lăsa pe culmea girezii (— grămeții) oșaguri, prin care să poată ieși aburii.* I. IONESCU, CAL. 216. | *Spec.* (La col) Pozoaba calului. CUV. D. BĂTR. I 274. (La col) Podoaba din vârful colului. PONT-BRIANT. | Fig. (Literar) Gradul cel mai înalt la care se poate ajunge. *Împărăția turcească începuse a apune din culmea mării la care ajunsesse.* BĂILESCU, ap. TDRG. O. *culmea hului și a batjocurii?* C. NEGRUZZI, I 229. *Atorul... ajunge la culmea sublimului.* MAIORESCU, CR. I 204. *Culmea mizeriei.* EMINESCU, N. 42. *Răbdarea răndătorului care ajunse la culme.* ODOBORESCU, I 47. | La (neobisnuit: în) *culme* = foarte, cât se poate de mult. *Ignorant în culme, HAȘDEU, IST. 142. Împăratul Roș[ui] era un om păcișit și răutăcios la culme.* CREANGĂ, P. 247. *Suprănt la culme.* id. A. 105.

5^a. Prăjină lungă, atârnată de grinzii în casele țărănești, pe care se așează haine, țoale, tort s. alte obiecte. Cf. PAMFILE, I. C. 404, 415, MANOLESCU, I 23, PĂCALĂ, R., 62, VASILIU, P. I. 257, ION CR. IV 305, BREBENEL, GR. P., DIACONU, P., 53, BUCUȚA, R. V., ȘEZ. VII 189, VIII 95, PĂSCULESCU, L. P. Sunt câte odată două *culmi*, una pentru haine femelești, alta e pentru bărbat. ION CR. IV 305. *Culme* se pune și afară, spre a se usca pe ea cărnuri, legume (RĂDULESCU-CODIN), sau albituri, în care caz se găsește sub streșină, de-a lungul târnațului (VULIA, T. H. 110), sau în podul casei, spre a se atârna pe ea, d. e., spre păstrare, corde cu struguri. Este și o prăjină lungă, atârnată la oarecare înălțime, și pe care se culcă găinile. COSTINESCU. *Baba cou-tă... pe sub pat, pe culme și-i dete niște țoale, de puse pe dânsa.* IȘPIRESCU, L. 396. *De-asupra patului o culme, pe care stau aruncate câteva haine ponosite.* CONTEMPORANUL, VI vol. I 400. *Pe culme i-am uceat-o [câmașa].* POPILIU, B. 26. *Rochița de pe culme,* TEODORESCU, P. P. 305. *Ștergărele vârgal, Pe culme aruncat.* [Curebeul]. GOROVEI, C. 123. *Peste zi șod deapartă, Seara mă încorci, Dimineața mă descorci.* [= *Culmea, grînda cu strale*]. lb. 120. | *Ce e pe mine, și pe culme:* de atîta dispun, asta e toată averea mea. ION CR. III 118.

6^a. (Aplc.; la plur.) *Culmi* = două sau mai multe rînduri de bete pe care se vor clădi fagurii, cf. *cruci, prețec, trepce, prețecute, ciulele fagurelui.* PAMFILE, I. C. 93.

7^a. Tesătură țărănească (H. II 84, XVII 239), tesută cu mare măiestrie (FRĂNCU-CANDREA, M. 10), vârgată (cf. PĂCALĂ, M. R. 523), în formă de fașe, cu multe colori, întinsă pe părete ca podoabă. (TDRG. ms.). Sămbătă seara, înainte de cunună, două femei, mai de aproape [în]rîndite cu mireasa, duc la mire: cămașa de mire și *culmea*. II, XVII 239.

[Pur. *culmi* și (rar, numai într'un descăntec, în Maramureș, în rimă) *culmuri*. *Pâte codru Pod. Pâte drumuri Culmuri, Pâte prînzuri Lanțuri.* T. PAPAHAĞI, M. 142. | S]: (formă latinizantă fesiță din uz) *côlmine (côlmină* ARISTIA, PLUT.) și s. f. (numai în expresia): **la culmine**. Această *mizerie ajunsă la culmine*. GHICA, A. 767. | Diminutive: *culmiță* s. f. *Culmița dealului*, TEODORESCU, P. P. 614, ION CR. II 261, DIACONU,

P. 166. *Culmița codrului*. DENSUSIANU, T. H. 297; — *culmulțiță* s. f. CADE. | Alte derivate: *culmîș* s. a. = locul pe unde trece culmea unui deal. Când puse piciorul pe *culmîș*, pământul i se învârti sub tălpi. DELAVRANCEA, ap. TDRG.; — *culmîr* s. a. = culme 7.^a (TDRG. ms., cf. H. II 282.)

— Din lat. *culmen*, idem.

CULMÉCIU s. a. v. *culbec*.

CULMINĂ vb. I-a. 1^o2^o. *Culminer*.

1°. (Astr.) (Despre aștri) A atinge punctul cel mai înalt pe bolta cerului. DICT.

2°. Fig. A ajunge stadiul extrem al unei situații, a atinge apogeul (cf. *culme* 4°). Cf. STAMATI.

[Abstracte: *culminare* s. f. = ajungerea la culme, atingerea a punctului extrem al unei situații, etc. *Poezii rele a oșror eroare consistă în neobservarea regulii de culminare*. MAIORESCU, CR. I 107; — (fr. *culmination*) *culminațiune* s. f., *culminăție* s. f. = (ad 1°) momentul trecerii unei stele prin meridian (CULIANU, C. 19); (ad 2°) apogeu; mărire, „vârfă” (STAMATI). *Culminațiunea finală* [a sentimentului]. MAIORESCU, CR. I 57. | Adjective: (< fr. *culminant*) *culminant*, -ă (ad 1° Astr.) *Punctul culminant* = punctul cel mai înalt pe care îl atinge un astru la orizont; p. anal. (ad 2°) punctul cel mai de sus, cel mai înalt, extrem, al unui loc, al unei situații, etc. *M'am suit până la galeria cea mai înaltă, care este în punctul culminant al insulei*, GHICA, s. 536. (Fig.) *A trăit cu intensitate momente culminante*. N. ROȘU. UNIVERSUL, 1930, 6 Nov.]

— N. după fr.

CŪLMINĂ † s. f. v. *culme*.

CULMINĂRIȚĂ s. f. *Texture paysanne*, servanță draper les murs. — O pânză foarte lungă și lată (cam de 50 cm.), țesută în diferite culori, care se pune de jur împrejurul pereților de lângă tavan, în casele țărănești. FRÂNCU-CANDREA, M. 99.

— Pare a fi derivat, cu suf. -iță, dintr-o formă mai veche „*culminare*”, iar aceasta din lat. „*culminaria* (din *culmen* „culme”)”. CADE. Cf. *culmar*.

CULMINĂȚIE s. f. } v. *culmină*.
CULMINAȚIUNE s. f. }

CŪLMINE s. f. } v. *culme*.
CULMÎȘ s. a. }
CULMIȚĂ s. f. }
CULMULȚĂ s. f. }

CULÓ adv. v. *colo*.

CULOAR s. a. *Couloir*. — (Franzuzism).

1°. (Arhît.) Încăpere relativ îngustă și lungă din interiorul unei case în care răspund camerele de pe același plan s. sălile aceluiași edificiu public, sală, coridor, tindă, gang; spec. coridorul îndărătul lojilor unui teatru, s. cel ce duce în sala de ședințe a unui parlament. *Culoarele fa-cultății*. C. PETRESCU, s. 241. *Culoarele ministe-relor*. CURENTUL, 29 Nov. 1930. | P. anal. Sălțița de-a-lungul compartimentelor unui vagon, coridor. *Radu Comșa ieși pe culoar, deschise ferestra...* C. PETRESCU, I. II 190.

2°. P. anal. Fașie (îngustă) de pământ cedată unui stat din pământul altui stat, spre a-l da pu-tință să comunice cu un popor cu care n'are gră-niță comună s. spre a-l lăsa ieșire la mare. *Retroce-siunea culoarului polonez*. UNIVERSUL, 6 Nov. 1930.

[Pronunț. -lo-ar. | Scris (și rostit mai ales) : *lu-or și lu-or*.]

— N. din fr.

CULOARE s. f. v. *culoare*.

CULOĞLU † s. m. *Fantassin* (turc). — (Turcism) Soldat pedestru (la Turci) ȘIO. *Lăasă în București ... o mie de ianicieri și o mie culogli, drept garni-zoană*. BĂLCESCU, M. V. 140.

— Din turc. *kul oğlu*, propriu „fiu de rob”.

CŪLPĂ s. f. (Jur.) *Faute*. — Act sau omisiune constituind o călcare (intenționată sau nu) a unei obligațiuni contractuale sau a unei prescripțiuni legale sau, în general, a datoriei care impune omului de a se comporta leal în raport cu semenii săi, cf. greșeală (care nu se întrebuintează ca termen juridic), vină (ARISTIA, PL.), vinovă-ție (STAMATI). *Este obligat a... însopta* [lucru-rile]... *nestricate din doi sau de culpă*. HAMAN-GIU, C. C. 134. [Adjective (substantivate une-ori): *culpăș*, -ă, (învechit) *câlpeș*, -ă, *culpăciu*, -e † (POLIZU) = (cel) ce a comis o culpă, culpabil. *Destinație vrăjmașă, Spune-mi, ce sânt eu culpăș?* CAMPINIU, ap. DR. I 54. *Pedeapsă...* se aplică *cul-pașilor*. ALECSANDRI, ap. TDRG. *Maică Procu-rată...* de am fost culpăș fic, m'ai osândit. ODO-BESCU, I 168, cf. 504].

— N. din lat. *culpa*, -am, idem. Cf. *culpabil*.

CULPABIL, -Ă adj., subst. (Jur.) *Coupable*. — (Spre deosebire de *culpă*, care e numai termen jur-idic, *culpabil* se întrebuintează și în graul de toate altele, despre o ființă) Care a săvârșit o culpă, o greșeală, are o vină, vinovat, greșit, culpăș, culpăș; (despre o faptă s. un act) vrednic de pedeapsă. *Dacă sânt culpabili, să fie su-puși la toată asprimea legii*. MAIORESCU, D. I 57. | Substantivat. Persoană vinovată de o culpă (COSTINESCU). [Plur. -pabili, -pabile. | Cu ne-gativul: *neculpabil*, -ă adj., subst. = nevinovat, inocent. PONTBRIANT. | Abstract: (fr. *culpabilité*) *culpabilitate* s. f. = stare de greșeală, con-siderată drept condițiune a unei responsabilități civile sau penale; vinovăție].

— N. din fr. (lat. *culpabilis*, -e, idem).

CULPABILITATE s. f. (Jur.) v. *culpabil*.

CULPĂCIU, -E † adj. }
CULPĂȘ, -Ă adj. } v. *culpă*.
CŪLPÊȘ, -Ă adj. }

CULT, -Ă adj. *Culticé*. — (Despre oameni) Care are cultură (3°), instruit (și bine educat), cf. în-vățat, civilizat, cultivat, cf. înaintat. *Om, popor cult*. *Națiune, țară cultă*. I. M. *Faceți iniția-pe poporul român mai cult și mai activ*. MAIORE-SCU, CR. III 171. [Negativul: (rar) *necult*, -ă adj. = înecult].

— N. din lat. *cultus*, -a, -um, idem.

CULT s. a. *Culte*.

1°. Omega de înbire și respect adus de om dum-nezeirii (s. unor sfinți) prin acte rituale s. cere-monii; p. ext. ceremonial, serviciu religios (cf. ARISTIA, PLUT.) *Cultul divin*.

2°. P. ext. Religione (considerată în manifestă-rile exterioare), biserică, credință (COSTINESCU), lege. *Cultul creștin, ortodox, păgân, catolic, pro-tes-tant; cultul idoliilor* = idolatrie (CADE). | *Culte* (mai de mult și la sing.: *cult*) = diversele religii s. confesiuni ale unui stat. *Miniștrul cul-tului sosisse*. C. NEGRUZZI, I 318. *Să se desocetra-*

lizeze... administrația cultului și administrația școlii. MAIORESCU, D. II 158. *Participarea Ministerului de Culte la lucrările sinodului.* URICARIUL, X 379. *Libertatea tuturor cultelor este garantată.* HAMANGIU, C. C. XVI.

3. Sentiment de respect, venerație, adorație, considerație și dragoste adâncă față de cineva s. ceva. COSTINESCU. *Prea pușini din Români rămaseră credincioși cultului Muzelor.* C. NEGRUZZI, I 335. *Cei dedați cultului suvernilor naționale.* HASDEU, I. C. 144. *Cutul dreptății.* SBIERA, F. s. 200. *Eu am cultul prieteniei.* C. PETRESCU, C. V. 189. *Cutul eroilor, al patriei.*

[Plur. (rar) culturi; (ad 2^a) culte].

— N. din lat. *cultus*, -us (din *colere* „a cultiva, a onora”), idem.

CULTIVĂ vb. I. *Cultiver.* — A cultiva înseamnă a îngriji ca o vîetate sau orice e capabil de a fi desăvârșit să ajungă într-o stare mai bună și să dea roade cât mai îmbelșugate.

1^a. Trans. (Ref. = pasiv) (Despre pământ) A lucra, a face (prin lucrările agricole: arat, semănat, etc.) să fie fertil; (despre plante) a sădi, a semăna, a planta și a îngriji să se desvolte și să rodească, a crește II 1^a; (despre animale) a prăsi, a îneca, a crește. *Cultiva florile cele mai frumoase.* C. NEGRUZZI, I 73.

2^a. Fig. (Trans.) (Complementul e o noțiune abstractă) A se ocupa serios de ceva, a se îndelnic și sărguincios cu ceva, a studia cu răvnă (spre a face să se perfecționeze). *Cine n'are dor să ează țara sa în fericire... Cultivând artele păcel pe al său pământ bogat?* ALEXANDRESCU, M. 163.

3^a. P. ext. (Complementul e „prietenia”, „bunăvoința” cuiva s. „relațiile” cu cineva: construit uneori cu dativul persoanei interesate) A întreține (prin relațiuni, vizite, grijă, servicii personale) contactul sufletesc cu cineva care ne poate fi de folos; p. ext. (complementul poate fi o persoană), a căuta să câștigi și să menții bunăvoința cuiva. *Un căldor străin... cultiva cunoștința locurilor.* C. NEGRUZZI, I. 69. *Ca să răzbești la București, dragul meu, prima condiție e să-ți cultivez relațiile.* C. PETRESCU, C. V. 66. *A-și cultiva sănătatea = a-și îngriji sănătatea printr-o deosebită preocupare de starea sa fizică și morală.*

4^a. Trans. (Complementul e o persoană s. o funcțiune sufletească a ei) A îngriji de desvoltarea morală s. intelectuală (a unui copil), a forma, a desvolta, a educa, a perfecționa (prin instrucție); p. ext. a instrui pe cineva, a crește. *Afi cultivat și ași tălărit inima și mintea D-v.* GHICA, A. 787. *A-și cultiva spiritul = a-și desăvârși mintea prin studiu.* COSTINESCU. || Ref. l. A se face, a deveni (om) cult, a învăța, a se instrui. *Un copist avizat a se cultiva pe apcate.* EMINESCU, N. 36. | (Despre limbă) A (se) perfecționa printr-o întrebuințare deasă și îngrijită. *Limba națională... necurmată de războaie... nu lăsaseră a se cultiva.* C. NEGRUZZI, I 276.

[Înd. prez. *cultiv* și (învechit) *cultivez*. | Și: *cultivă* † vb. IV-a; — *cultiverisi* † vb. IV-a; — (după germ. *kultivieren*) *cultivirui* † vb. IV-a. *Pădurile să se tale, să se hăzuiașcă și să se cultiveriască.* COD. SILV. 29. | Adjective: *cultivat* (cultură †, cultiviruit †), -ă = plantat, semănat; educat, instruit, cu multă învățătură, perfecționat, cult; îngrijit; (cu negativul) *necultivat*, -ă = needucat, neîngrijit; incult, necolpit. *Ori ce limbă cultivată din limba poporului au luat începutul său.* P. MAIOR, IST. 272. *Proprietățile ceale a leaze ale norodului cultiviruit.* TICHINDEAL, F. 297. *Spirit cultivat.* ALEXANDRESCU, M. 189. *Lim-*

ba necultivată. C. NEGRUZZI, I 278. *Stil artistic cultivat, înflorit.* I. BIANU, BUL. COM. IST. I 306; — (fr. *cultivable*) *cultivabil* (cu negativul *necultivabil*), -ă, *cultivabile* † adj. = de cultivat, care se poate cultiva. *Teritoriul cultivabile.* I. IONESCUL, D. 77; — *cultivator*, -oare adj., subst. = (cel) care cultivă ceva; lucrător (de pământ), agriculter, crescător (de animale); spec. (s. a.) un fel de plug cu mai multe cuite late, întrebuințat pentru mărșirea pământului, extirpator, seormonitor (CADE); fig. Îngrijitor, educator (TDRG.). | A bstracte: *cultivare* (cu negativul *necultivare*), *cultivire* † s. l., *cultivat* s. a. = acțiunea de a cultiva; lucrarea (pământului); educare, creștere. *Șerban Negreț... ca un adevărat tată cultivirii românești dorcașe a se lumina filii patriei.* ap. IORGA, L. II 339j. — N. după fr. (lat. *cultivare*).

CULTIVABIL-Ă adj.

CULTIVERISI vb. IV-a

CULTIVI † vb. IV-a

CULTIVIRUI † vb. IV-a

} v. *cultiva*.

CULTUC s. m. și a. }

CULTUCEL s. a. }

v. *coltuc*.

CULTUN s. m. (Îmbrăc.) = *căltun*. *O păreche de cultuni. Pentru țarnă foarte buni.* (Tișeuți, în Bucov.) MARIAN, NU. 817.

CULTURĂ s. f. 1^a–3^a. *Culture*. 4^a. *Civilisation*.

1^a. Acțiunea de a lucra, de a cultiva pământul și produsele lui; totalitatea lucrărilor pe care le întreprinde omul (servindu-se de animale s. de mașini) spre a face solul să producă roade, arta de a lucra pământul și de a îngriji plantele făcând să producă roade. *Cultură de vii, de pomi, de oi.* *Mare cultură* = exploatarea unei întinderi mari de pământ după cele mai perfecționate procedee; *cultură intensivă* = exploatarea unei teren mic întrebuințând îngrășăminte și alte mijloace spre a da roade cât mai multe (CADE). *Logofăt la vie cași, cunoșcând perfect cultura.* (Mica publicitate). UNIVERSUL, 1930, 31 Oct. || P. a n a l. *Prăsrre, creștere (de animale).* *Cultura albinctor, a viermilor de mătase.* LM.

2^a. P. ext. Preocupare intensă cu științele și artele, studiu sărguincios urmărind propășirea (științei și artelor). *Cultură științifică.* MAIORESCU, L. 27.

3^a. P. ext. Instrucție, învățătură, educație, cultivare a minții s. spiritului. *Această libertate de alegere în elementele de cultură îl făcea să citească numai ceea ce se potrivea cu predispușerea sa sufletească.* EMINESCU, N. 36. [Cele mai multe zăre și poezii]... sunt creațiuni de cultură. MAIORESCU, CR. I, p. V.

4^a. Totalitatea manifestărilor spirituale și sufletești ale unui popor, cristalizate în cursul timpului prin activitatea celor mai mari gânditori, cercetători și artiști ai lui și reflectată prin însușirile lui de rasă, prin credința religioasă și concepția despre vîetă și lume. *Civilizația — legi, tehnică, viață economică, organizație — este mijlocul de realizare al unei culturi. Lesing, marele luminatoriu al culturi Germaniei.* TICHINDEAL, F. II. *Însușirea culturi.* MAIORESCU, CR. III 160.

[Negativul: (rar) *necultură* s. f. = lipsă de cultură, incultură. COSTINESCU. | Adjective: (fr. *cultural*) *culturală*, -ă = (privitor) la cultură. *Liga culturală*; (cu adverbial) *culturalicește* = din punct de vedere cultural. *Un popor superior culturalicește.*

— *N.* din lat. *cultura* (fr. *culture*, germ. *Kultur*, mai ales, în sensul 4°), idem.

CULTURAL -*A* adj. } v. *cultură*.
CULTURALIȘTE adv. }

CULUAR s. n. v. *culoar*.

CULUC † s. a. (*Corps de garde*). — (Turcism în Mold.) Strajă, pază (militară), corp de gardă, grup de soldați însărcinați cu paza unui loc, cf. caraul (ă), sentinelă, vardiă, post, pichet, patrulă. *La Râm, pretorienii, adică pedestrișii de dican, le zicea, cum la Turci culucuri*. LET. I 20. *Culucul Camnăței*. LET. II 275/28. *Patru culucuri să pue Hatmanul la patru locuri: Tâlrăși, la Ferdele, la Broșteni și la munteanime*. IORGA, s. D. XXII 20. | P. ext. Locul unde se află culucul (garda), pichet. *Străjile lipsite toate, la culuce nime nu-î*. BELDIMAN, TR. 27. [Plur. *îcăuri* și *îăce*].

— Din turc. *kulluk*, idem. Cf. *culuceiu*.

CULUCIU † s. m. *Garde* (de noapte). — (Turcism în Mold.) Păzitor de noapte, gardian, boacătăr, caraul (ă) 2°. *Așezându-se... culucii prin răpănteni, pentru finerea bunel rândueli*. DRĂGHICI, ap. TDRG. *Culucii strigă: Raita! ALECSANDRI*, T. 1105.

— Din turc. *kullukçy* „servitor, gardian”. Cf. *culuc*.

CULVIE † s. f. v. *colivie*.

CUM adv., conj. A. I. 1°. a) *Comment, de quelle manière?* b) *Comment? quel-Il?* c) *Comment? Se peut-il que?* d) *Combien? à quel prix?* e) *Comment? pourquoi?* f) *Ce que, quel* (apărs des verbes tels que *savoir, demander*, etc.). 2°. *Comment! comme...! combien...!* 3°. a) S'emploie là où le français dit (il n'y a) *pas moyen, d'aucune manière, nullement, absolument pas*. b) *le plus... possible*. II. 1°. *Comment, comme* (après des verbes exprimant une interrogation indirecte). 2°. *Combien, comme; (selon) que, (tant) que, (moins) que*. B. I. 1°. *Comme, ainsi que, aussi bien que, de même que*. 2°. *Comme, tel que*. 3°. *Comme, ainsi, par exemple*. II. *Comme si*. C. 1°. *Comme, selon que*. 2°. *Concernant*. 3°. *Comme, ainsi que*. D. 1°. *Comme, tandis que, pendant que*. 2°. *Dès que, à l'instant même où*. E. *Comme, étant donné que*. F. *De sorte que, si bien que*. G. *Que si*. H. 1°. *Si... que, quel... que*. 2°. *Quoique*. I. *Pour, afin de*. J. *Que* (croire, savoir que; dire, affirmer que).

A. *Cum* e particula modală prin excelență, prin care ne informăm, arătăm s. ne mirăm de modul cum se prezintă sau se întâmplă ceva.

I. *Adverb*.

1°. În propoziții întrebătoare:

a.) În ce mod, în ce fel, în ce chip, pe ce cale? *Kum* = *quomodo* (ANON. CAR.), *qualiter* (LEX. MARS. 240). *Cumu și se-au depeșis ochii tăi?* CORESI, EV. 165/28. *Cum era să piară de sete, în vreme ce se afla pe apă?* DRĂGHICI, R. 22/28. *Cum a fost obziduirea mea? Ce sânge am vărsat?* C. NEGRUZZI, I 140. *Cum vine vorba asta?* HERZGHER., M. IV 249. *Cum să vorbim amândoi?* JARNIK-BĂRSEANU, D. 68. (Pe alocuri formulă cu care încep ghicitorile) *Cumu ce-î, ce-î? Scroaia cu porci. Căci ei auge, 'N tuje fue?* (= *Iepuroaia*). ARH. POLK. I 193. | *Cum de?* *Cum face el, de se lipse picioarele iar la loc?* SBIERA, P. 249. *Cum ai făcut, de ai venit după noi?* IPIRESCU ap. DR. III 262.

b.) Întrebăm *Cum?* când n'am auzit s. n'am înțelese ceva bine: *Ce (A I 1° a)? Aud?*

e.) În întrebări oratorice, spre a exprima surprindere, mirare, părere de rău, neîncredere, contrarietate, etc.: *Ce zici? Pentru ce? Adevărat să fie? Se poate (una ca asta)? Cum nu iaste lucrul satanei?* CORESI, EV. 93/1. *Cum poți socoti că... va face misuna?* MARCOVICI, D. 11/28. *Cum? Ce trei să zici?* C. NEGRUZZI, I 147. *Mămuca ne vede. — Cum? Eu o văd că doarme*. CREANGĂ, P. 8. | Mai adesea, deodată cu întrebarea se arată și motivul nedumeririi, surprinderii, etc.: *Oare? S'ar putea să nu...? Zori de ziuă se răvarsă și ochi încă n'am închis, Cum să-î închid, când ei varsă Păraie de foc aprins?* KONAKI, P. 106. *Cum era să se întindă mai mult? Că de-abia acum se prinsese și el cu mâinile de vatră*. CREANGĂ, P. 140. *Cum nu-î dorul mare căne?* *Că dela Oșorhei vine*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 305. *Eu gurișă cum i-oiu dat? Că mă tem că m'o mușca*. Id. lb. 379. (În ironie) *(Da) cum nu!* = (da) vorbă să fie! *În de unde? Eu gândesc că 'a'a da după mine și s'a face și ca bună. — I, hă! da, cum nu?* CREANGĂ, P. 164. Cf. 292, 314. | *Apoi (s. păi) cum?* = de sigur, se înțelege. *Și di plug își are-a lui; păi cum, firește!* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.

d.) Prin cum ne informăm de pret: *Cu cât? Cu ce preț? Cum dai calul?* DR. V 85.

e.) Prin cum ne informăm despre cauza s. motivul unui eveniment s. fapt: *De ce? Pentru ce? Ce (A I 2° a)? Nu mai chiu, — Ba nu!... tu cum ai chiuit de trei ori?* CREANGĂ, P. 55. *Ba, zău, cum s'o părăsesc, Când ca ea nu mai găsc?* JARNIK-BĂRSEANU, D. 32. | *Cum de* (cf. ce A I 2°?) *și tu s'apachie, cum de te hlizești cu signii din curte, ha?* ALECSANDRI, T. 910. *Cum di n'am murit?* HERZGHER., M. IV 249. (Contaminare între cum de și cum să) *Cum de să se prăpădească o așa bunătaie de junec?* IPIRESCU, L. 102.

f.) În legătură cu verbal „a ști”. *Ce (ști despre)? Vestirul l-au întrebă... cum știe pentru oastea Moscului?* LET. II 330/38. *I-au întrebă pre toți pentru Lupul Sărdarul: Cum știu fost-au hain?* LET. II 461/38. | *Care? Cum îți iaste numele?* (= cum te numești?) MINEIUL (1776), 186 1/2.

2°. *Exclamațiv*.

a.) Introduce o exclamație de mirare, indignare, părere de rău, mânie, neaz, ciudă, nerăbdare, etc.: *ce (A I 2° a), că (I 2° b), căci (I 2°), cine (I 1°)*. *Cum am îndrăznit până într'atâta să vă mănăsc?* DRĂGHICI, R. 10. *Eu nu pot ceti românește. — Cum! apoi dar ce înveți tu?* C. NEGRUZZI, I 4. *Cum nu vii tu, Tepeș-Doamne...!* EMINESCU, P. 249. *Cum ai îmbătrânit! Cum te-ai schimbat!* *Cuculețule năuc, Cum n'am pușcă, să te pușcă!* ȘEZ. I 46/38. | (Adesea urmat de cuvintele exclamațive: *Dumnezeu, dracu', naiba, focu', păcatele (mele), amaru', etc.*) *Dar oare pe acesta cum, mama dracului, l-a fi mai chemând?* CREANGĂ, P. 245. *Cum, naiba, dor să nu-mi fie?* JARNIK-BĂRSEANU, D. 144. | *Cum de?* *Cum de nu e cade trăsnetul să ardă pe niște asemenea necredincioși!* C. NEGRUZZI, I 49. *Cum de voi n'aști auzi?* TEODOR-RESCU, P. P. 560. *Cum așa (de)?* Cf. LB. *Cum așa, de nu știi nici de unde vii, nici încotro te duci?* CREANGĂ, A. 141. (Numal în LB.) *Decum așa?* = vorbă să fie!, într'adevăr? ce spus? *Cum (să s. de) nu!* = de ce nu? de sigur! firește, mai încape vorbă? e cu puțință să nu? se poate altfel? *vezi bine! Îi cunoști?* — *Cum nu!* SANDU-ALDEA, A. M. 137. *Și nu vă era toată mila?* — *Cum nu, cuconșule, mla ne era*. CONTEMPORANUL, IV 305. *Tu, ciocărlane, nu cumva știi unde se află mândăritrea de tătăle?* — *Da cum să nu știu, stăpână?* CREANGĂ, P. 93. *Mândruțică, ochii tăi, Bine seamănu cu-ai mei!* — *Da cum, foc, n'or sămăna, Că-s făcuși pe scuma ta*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 402.

b.) Mai ales după vocative s. interjecții: Cât (A I 1^a) de (mare, mic, mult, tare, greu, ușor, iute, încet), în ce măsură... în ce grad. Cf. a. (I 2^a b), căci, (I 2^a), ce (A I 4^a b). *Doamne, Domnul nostru, cum ți-ai făcut nume!* DOSOFTEIU, Ps. 27. *Ofi... cum m'au amăgit!* MARCOVICI, C. 18/2. *Scumpă Moldovă!*... *Cum te lovește soarta cumplită!* ALECSANDRI, P. II 116. *Cât mă umilise de tare!* cum îmi căzuze trufia! C. NEGRUZZI, I 6. *Cum răvărșă luna plină lăgășită ei splendoare!* EMINESCU, P. 227. *În noaptea cu lună, Cum cădăie codru' și gene și sună!* COȘBUC, B. 253. *Dragii mămicuțel, dragi! Cum așteaptă ei cu bucurie!* CREANGĂ, P. 25. *Aoleu! cum mi-e frig (= ce frig mi-e!)*, zise Mama-pădurii, îmi călănănece dinții! ISPIRESCU, L. 384. *Vai de mine, cum m'as duce Seara la gură dulce!* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 133. (Contaminare din cum și cât de...) *Cum de. O, cum fulgeră de strâșnic!* C. NEGRUZZI, I 58.

3. În propoziții afirmative și narative.

a.) În anumite locuțiuni: **nu e cum** = nu e cu puțință. *A stare împotrirea oștilor ce-i veneau asupra, nu era cum.* M. COSTIN, ap. TDRG. **Cum și ce (fel)** = explicit, amănunțit. *Deci i-om spus cum și ce, moare de dor ca să te cerceteze.* BARAC, ap. TDRG. **Nu știu cum** = ceva ce nu poate fi definit. *E un „nu știu cum” și un „nu știu ce”.* EMINESCU, ap. DDRF. **Nici (de) cum** = în nici un chip, de loc, de fel, subit nici un cuvânt, nici ca cât (A II 2^a) Cf. ea (A I 3^a). *Să nu bea vin nice cumă.* PRAY, MOLD. 145^a. *Nici cum nu s'au increzul.* LET. II 290/2. *Dar Dimitrisco Vodă nu primea nici de cum.* lb. II 334/2. *Ei nici cum nici așa nu s'au putut da scama.* MAG. IST. 127/2. *Dachi nice cum nu se înfrâna o trucea preste Dunăre.* P. MAIOR, IST. 2. *Fulgurile cele încușate nu luceta nici cum.* DRĂGHICI, R. 73/2. *Nu au putut nici de cum să doarmă.* id. lb. 162/2. *Nu știți că... moartea nici cum nu ne îngrozește!* C. NEGRUZZI, I 22. *Cred că ne înțelegeam? — Ba nu ne înțelegeam nici de cum!* id. I 9. *Noi nici cum l-om da!* TEODORESCU, P. 49. *Nici de cum nu te-am iubit!* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 258. *Nici ca cum, cu același înțeles.* Cf. COSTINESCU, HERZ-GHER, M. IV 249. *Copacii neroditori... nici ca cum fac poame.* DRĂGHICI, R. 42/2, cf. 67. *Nu poate nici ca cum să se întănească cu oamenii.* GOROVEI, CR. (Dial.) **Nici de cum! cumului**, cu același înțeles (în Medieștii). N. REV. R. a 1910, p. 85). *Nu voi să se arate înaintea noastră nici de cum cumului...* GORJAN, H. II 130. **Cum... cum (nu)** arată că pe vorbitor îl interesează numai faptul relatat, nu și felul lui, pe care nu ține să-l precizeze, cf. d e c e, d e n e c e (A I 2^a c). *În cele din urmă, cum, cum, după de scamă o! o broască festoasă se ține după cărful nulecii.* ISPIRESCU, L. 34. *Cum îl primea, cum nu-l primea Aripă-frumoasă pe zmeu, deștut că îl trădă!* RETEGANUL, P. III 70/2. *Acum, la bătrânețe, una-două, baba bătrână apucă grea.* Cum, cum nu! FRANCU-CANDREA, M. 258.

b.) Urmat de un comparativ: Cât mai. *Să o mdrite cumă mai de sărg.* PRAY, MOLD. 112 b. *Să peniți... cămă mai curvud.* DOSOFTEIU, V. 8. 164 b. *Aștepta să vadă cum mai de grabă izbândă Leșilor.* LET. II 223/2. *Pășaste... cum mai frumos.* PANN, E. II 70/2. *De câte se apuca, toate le poțirecu cum mai bine.* SBIERA, P. 304/2. *Seceri mari și seceri mici, Cum mai bine de voinici.* TEODORESCU, P. P. 150. **Cum mai de**, cu același înțeles. *Să vie cum mai de sărg la curte.* M. COSTIN, ap. GADEL. *Rugați pre Dumnezcu Sabaot, că-l vom bate pre Daric cum mai de curând.* ALEXANDRIA, 62.

„II. În cazuri ca: *L-a întrebat: cum se hrănesc vitele?* sau *Iată, cum trece vremea!* pauza (no-

tată în scris prin două puncte sau virgulă) dinaintea propoziției interogative sau exclamative putea dispărea; atunci cățiața se preface în conțutul verbului precedent și adverbul cum primește funcțiunea unei conjuncțiuni, păstrându-și totuși înțelesul său modal. În întâlnim nu numai după „întreba”, ci și după alte verbe care exprimă mai ales un act psihic (curiozitate, gândire, emoție, afect) s. o comunicare. Conjuncția cō, prin care e introdusă de obicei propoziția secundară dependentă de asemenea verbe, se întrebănează foarte rar (*Au cugelat mult cō cum ar face ca să măntuioacă pe sârmana fată de chinurile ei.* SBIERA, P. 296); de obicei se omite (ca și înaintea de „când”, „cât”, „cine”, „ce”, etc.). (Că) în ce chip, fel, mod. *Seatul voinicilor fu cum se ucigă fughi.* COD. VOI. 94/2. *Are a întreba drepțului județ cumu-și va sătura trupul său.* CORESI, EV. 35/2. *Te vei cutremura cumu-și va plăti Dumnezcu.* CUV. D. BĂTR. II 451. *Văzură toate lucrurile cum stau.* LET. II 334/2. *Nu-i place gludețul lui cum l-au gludecat.* PRAY, 886. *Sânt prea mulțumit cum trăiesc.* PANN, P. V. 1 35. *Povestii... cum a omorât-o.* GORJAN, H. I 6/2. *Neștiind cum s'o mângăia, am început și cu a plânge.* C. NEGRUZZI, I 52. *Un punct se mișcă... Iată-I Cum din haos face numă.* EMINESCU, P. 222. *Privind în urma lor Cum se duceau...* Rămase gânditor, COȘBUC, P. 74. *M'au căzut cușcrii cum dormeam.* CREANGĂ, P. 11. *Harap-Alb se înfășănează înaintea Împăratului-Roș, spindură de unde, cum, cine și pentru ce anume au venit.* id. lb. 249. *Ei nu știa cum să facă, cum să dregă, ca să împlinească roia acului împărat.* ISPIRESCU, L. 11. *Mă duxei Miercuria'n țără Să răz boii cum se cădă.* *Vocile cum se plătesc.* Măndrele cum se iubesc. JARNÎK-BĂRSEANU, D. 97. (Repetat) *Iacă cum și iacă cum.* *Moșne luga.* MARIAN, T. 157. (Cu omiterea verbului) *Tot protopopul să nu primească nice un preut în popor, până nu ca aduce carte dela protopop,* (în care să se arate) unde au fost înainte, cumu s'au purtat. SAVA (1675), ap. GCR. I 220/2. *Vino, bade, sbrile, De-auscită muștrările, [să vezi] Cum mă muștră măucea, Bade, pentru dumnezău.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 269. **Cum de.** *Buncle bătrâne nu se puteau dumeri cum de sunt atât de înrășiți drăgușii lor.* C. NEGRUZZI, I 6. *Rău m'ai scos, dragă, din fire!*... *Mult mă mir cum de m'ai scos!* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 29. (La ISPIRESCU și) **Cum de să.** *Îi era ciudă cum de să calce vorba tatălui său.* L. 42. *Plesni de neceaz cum de să fie et ocărit.* id. 48, cf. 106. (Pleonastic) **Cum și (în) ce chip (s. fel):** *Să cade să scrie carte... cum și în ce chip l-au sudut.* PRAY, 968. *Nu știu însă cum și ce fel ne aduse vorba a pomeni despre grauri.* ODOBESCU, III 23/2. **Cum și ce.** *Să vadă cum și ce.* SADOVEANU, B. 235. *A nu avea (s. ști) cum* (urmat de s. de un infinitiv) = a nu avea modalitatea, posibilitatea, mijlocul de a..., a fi exclus să... *Văzând Leșii, că cu alt mijloc de acolo n'au cum să iasă...* LET. I 242/2. *Oameni gingași... boicri... n'au cum putea răbda la foame și la osteneală.* ALECSANDRI, T. 217. *Pentru atâtă încredere, nu am cum să-ți mulțumesc.* ODOBESCU, III 9/2. *Dulce f-ă gură, lele!* *Mai dulce n'are cum f-ă, Că-a ca strugurul din vii.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 25. *Aitfel n'ai cum să te zici,* id. lb. 298.

2. Adesea prin cum — urmat mai ales de prep. de — se arată și o gradăție, o cantitate, un grad: Cât (A I 1^a a și A II 1^a), cât de mare s. mult, oricât de... *Scotește cumă de puțină sânt ce se spăscă!* CORESI, EV. 359/2. *Grașala de are fi cum are fi de mare.* PRAY, 1031. *Scotiți!... cum este oadna și mânia lui Dumnezcu pe țara acasta!* LET. II 455. *Nu-ți poți face o idee cum m'om spă;*

riat! C. NEGRUZZI, I 30. *Muma amelu!*... cum era de cătrărit și amărită, se urcă. ISPIRESCU, L. 26. † **După cum de (mult, etc.)** = după cât de. Să să cearte cu oca până la o sană de treame, după cum de mult va fi fost furtușagul. PRAV. 118. Nu (așa) ... cum = nu atăta... cât, nu numai... ci mai ales. I-au biruit Ștefan-Vodă, nu așa cu veteja, cum cu moșteșagul. LET. I 126/2. Fîind acumu și îmbătrînit, nu așa din vîrstă, cum de ostencele slujind Porții. Id. II 82/2. Nu mi-e de durerea lui, Cum mi-e de necazul meu. JARNIK-BĂRSEANU, D. 182. **Cum e mal...** = cât se poate mai s. de... Iaste precuarvariu și iaste minciunos și om cumu-i mai rău. PRAV. 928. *Pită albă ată pe masă, Cum îi pita mai frumoasă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 119. *Vînșor de nouă ai, Cum e mai bun pentru traiu, Ib. 488.*

B. Din particula modală s'a născut cea comparativă. Să mai ales (ca lat. *quomodo...*, *ita s. sic*) în corelație cu așa s. cu alte adevere care arată o situație de același fel s. analog. Adevsea apare întărit prin „întocmai”, „și”, etc. Astăzi în multe cazuri apare înlocuit prin *precum s. după cum*.

I. Avem a face cu o asemănare reală.

† Precum, după cum, (împreună cu corelativul corespunde lui): de o potrivă, la fel, în același fel, tot așa.

a.) (Leagă două părți ale aceleiași propoziții). *Fie voia ta, cum în ceriu, așa... pre pământ.* (sec. XVI). GCR. I/2. *Toate... să închină lui I(ri)sto... cum în leagă veache, așa și în leagă nouă.* VARLAAM, C. 39 b. *Lui Dumnezeu iaste urîtă, așa lăcomia, cum și lăcomul N. COSTIN, ap. GCR. II 9/2. Au luat banii lor, cum creștinilor, așa și Turcilor.* LET. III 132/2. *Sare... ce se va vînde... de cătră cămpăritor, cum și de cătră cămăraș de ocnă.* RĂSCANU, L. 66/2. *Să fose jurământ atăt jălăitoriu!... cum și pîrlit.* PRAVILA (1814) 10. *Partea bisericăoasă cum și politicăoasă...* (a. 1815). URICARIU, I 298/2. *Soarta ce... vei fi pregătît famili(e) mele, cum și mie însumi.* MARCOVICI, D. 6/2. (Neobșnuit) **După cum** † = ca. Și nu vor să mai slujească cu aceeași pornire după cum într'altă dată. OXISTERI (1750), ap. GCR. II 48/2.

b.) Lengă părțile unei fraze cu predicat diferit. (Când predicatul se exprimă o singură dată trebuie să întrebăm pe ce: *Bărbatu-meu e cum e pînă ceoa bună.* CREANGĂ, P. 175. *sau e ca pînă ceoa bună.*) Și toți... să fie așa cumu și eu sîntu (să fie ca mine. N. TEST. 1648; în c e f e a l i u și eu sînt. BIBLIA 1688). COD. VOR. 81/2. *Cum au ieșit narodul acela... să ieșim și noi.* CORESI, EV. 261/2. *Să va certa cu aceea certare, cumu să va certa și cela, ce va face greșala.* PRAV. 1145. *Vă cești duce cumu se duce sprăvul.* DOSOPTEIU, Ps. 12. *Nenorocirile pe care nu le-am pînănit eu, cum și aceea de care nu m'am putut apăra.* MARCOVICI, D. 5/2. *Rău sînt pare, cum îți pare și fie, și cum trebuie să le fi părănd tuturor!* C. NEGRUZZI, I 30. *Ai fost om cum sunt și dășii.* EMINESCU, P. 226. *Bună să-ți fie inina, cumd're, cum și-ți căștătura.* CREANGĂ, P. 30. *N'or mai ședea lucrările tot așa moarte, cum sînt.* Id. Ib. 230. *Vei rîde, tată, cum ai rîde și de aurorile mele.* ISPIRESCU, L. 15. *Se întoarce acasă cum plecase.* Id. Ib. 96. *Cum e brădul sîndōtu, Așa-i badca de frumos.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 39. *Atăta-s de supărat, Cumu-i ceriul înarorat; și atăta-s de scărbit, Cumu-i ceriul de cernit!* Id. Ib. 221. *Cum îți ești așterea, așa vei dormi.* **Cine (s. care)** cum = fiecare în felul... Alții vor fi cine cum va fi fost și el. CUV. D. BĂTR. II 459. *Care cumu-i el, așa trea să fie și alții.* TICHINDEAL, F. 57. **După cum.** *Romanii... măgulise pe femei, și încep a le răpi, după cum niște lupi flămânzi răpesc niște oi slă-*

bănoage. BELDIMAN, N. P. I 15. *Dă porneod să-ți culce în oasa cea de aramă înfocată, ca să doarmă pentru recănie, după cum pățise[ră] și alți pețitori.* CREANGĂ, P. 249. *După cum (s. cât) sine ciuru' apă (scris greșit: ciuru'n apă) = după puterea lui, așa puțin.* RĂDULESCU-CODIN, I. (Eliptic). Ca I 4'. *Se apună să încerce rablele și galbenii în dinți!... strănse unul, strănse doi în dinți; știi: cum fierul [de tari].* T. CERCEL, SĂM. IV 768. *Dar răsuflă cum [se răsuflă] de moarte.* JAHRESBER, VI 69.

c.) (Propozițiunea secundară introdusă prin cum cuprinde o întregire explicativă, s. o motivare). *Mai cărtos cînd se va afla, cî eraciul iaste dascal, cumu le dzic acestora doftori.* PRAV. 504. *Am cheltuit ca la o casă a mea, cum cheltuește fiececine la casa sa.* ANTIM, P. XXVIII/2. *Soinuleș să-mi placă mie, Cum e bun de haidac.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 506. I J. **Cum se zice = sau, adică.** *Om de gios, cum se zice fărăn.* PRAV. 396. (Așa) **cum este = fiind.** *Usești, așa cum este, gârboicit și de nimic, Uniceșul fără margini e în deștul lui mic.* EMINESCU, P. 221. *Tatu-tău, cum îi e supăricios, are să zică... să tei băietul.* CREANGĂ, P. 173. (Contaminare între ca și cum) **Ca cum.** *Acest... curdnt... cu multe featuri de nume se arată...ca cum se zice apă cîc.* BIBLIA (1688), pr. 4/2. † **Cumuși = așa cum, după cum, de fapt... și lăsdnd mulfinea, luară pre ci cumuși** (i) **era în corabie.** TESTAMENTUL DE BELGRAD (1648), ap. GCR. I 128/2. *Începu a poșuji preotulul, cumuși era obiceiul.* S. TAINE, ap. TDRG. *Răgaro pre Sfântul în bou, cumuși (i) **era înfocat.** DOSOPTEIU, V. 8. 136 b. *Au înfruntat... pre împărat... făcându-i eretic...* cumuși (i) (= precum era de fapt) era. Id. Ib. 109 b. *Măcar oă apa, cumuși (i) **era fierbinte, eu larg gălile înghitea... seate să-și potolească să nu se fie putat.*** CANTEMBIR, IST. 141/2. *Cumuși (i) **era toată ordia lor, așa sta.** MAG. IST. III 84/2. † **Cum și = ca și, la fel cu, asemenea ca,** după cum (și), încaț și. *E Jidoșilor și Eleantor site nu proaste făcea Dumnezeu cu mărle (= mănile) lu Paucelu, cumu și (așa cum. N. TEST. 1648; căt și. BIBLIA 1688) spre lăncezi purta măcertergura de sudorile greafeci capului.* COD. VOR. 4/2. *Datori sântem... a mulfemi lu Dumnezeu, cumu și Ior.* CORESI, EV. 148/2. *Venit-au... Duca-Vodă, luând domnia cum și cea dintîi, cu mijlocul acrușă.* LET. III 31/2. *A se înnoi... cum și mai înainte acela cea veche.* TES. II 309.**

2. Comparații se face cu un substantiv sau adjectiv precedent:

a.) Cu un substantiv: *Ca și care, decăt care. Să se focă un palat, cum seamîn pe lumc să nu albă.* ISPIRESCU, L. 104. *Se făcu un roinic, știi colca, cum și-e drag să te uși la el.* Id. Ib. 300.

b.) Cu un adjectiv: **cum e** = ca (și), decăt care. *Au găsit în herca lui 27 de pietre roșii, așa de late... cumu-i această figură ce scrie acela.* LET. II 36/2. *Împărăș... Cum astăzi nu-s.* COȘBUC, B. 18. *Sfărnîndu-și... lopeșile în pământul tare cum e eremenca.* C. PETRESCU, R. DR. 154. *Apă limpede cum îi lacrima.* CREANGĂ, P. 290. *O zdău gingaș... cum nu se mai afla sub soare.* ISPIRESCU, L. 35. *Avea omul acela o fată, dar așa fată frumoasă, cum nu era în toată lumea ca ea!* RETEGANUL, P. V. 16/2. **După cum = de(căt)** cum. *Au făcut curșile de iznoară, cu două părți mai frumoase duple cum era.* LET. II 398/2. *L-a scos afară mai vîteoz după cum a fost!* FUNDESCU, L. P. 102/2. **De cum** (după comparative) = decăt cum. *Mi-ar porea nici mai mari nici mai mici de cum mi-par azi.* EMINESCU, N. 31/2.

3'. În enumerări s. cînd se dă ceva ca exemplu: *Astfel, ca (A II 3')* de exemplu, de pildă, bunăoară. *Alte jigani, ce să găseac la udeală, cumu-s cu-*

belci... ȘAPTE TAINÉ (1645), ap. GCR. I 117/2. *Cela ce va ajuta furului... de-ă va da niacare lucruri, ce sânt de treaba lui, cumu-i srecadel sau topor.* PRAY. 127. *Să să sârute unul pre altul cumu-i la Paști.* lb. 956. *Si din mulerle cu care am fetit mai trûese și astăzi, cum e Rogozoa, Palecoșoa, PITIȘ, ȘCH. IV R. N. 1. 104.* (Eliptic; frazism). *Aduce vătămăre provinciilor poloneze mîrginașe, cum Pocuția, Rutenia, BĂLCESCU, M. V. 202.* | Loc. adv. **Cum ai (s. s'ar) zice** = (ca) de pildă, adică. *Cum ai zice, ca într-u un somn.* CORESI, EV. 371/2. *Cela ce va trimite, cumu s'ar zice, pre Ioan să ucigă pre Petru.* PRAY. 1233. *Cela ce-ă când și când nebun, iară nu în toate zile, cumu s'ar zice: patru luni iaste nebun, și cinci-pase luni iaste înțelept...* lb. 1042.

II. † **Comparație ireală (hipotetică).** Ca (A I 3'), ca și când, ca dacă, parcă. *Se-ă aducet Pavelu intru zbor cumu (ca cumu. N. TEST. 1648) ară vrea cere a întreba.* COD. VOR. 52/2. *În loc cum ai zice...* CORESI, EV. 377 I. *Ca cela ce su muieri vor hi căm w'are aca.* CUVĂNT PENTRU CURĂȚIE (1618), ap. GCR. I 52/2. *Pentru cruce așa socotesc oamenii [moarte] cumu s'ar e hi.* VARLAAM, C. 60. *Cela ce ar și va omori muierea, cumu (= e ca dacă) se-are (ca și cum MUNT.) omori pre tată-său.* PRAY. 343. *Să va certa cu moarte, ca și cumu (cum MUNT.) o are fi răpit.* lb. 747. *Cucintile mele nici într'o samă nu le băgaș, cum n'ai fi auzit de nimirile!* HERODOT, 364/2. *Ucișă cum ar hi fost vr'o tălăruță.* DOSOFTEIU, V. S. 38. *Nemărui neflind nici o milă de săraca de țară, cum ar fi fost țara fără de Donn.* LET. II 229/2. | (Astăzi, rar) *Întinzind gâtul într'un tic monoton, cum nu i-ar ajunge acoral.* C. PETRESCU, C. V. 277. (De obicei avem azi forma contaminată) **Ca (și) cum** (urmată de condițional). *Va fi așa...* ca cumu ne... rugăm. CORESI, EV. 323/2. *Au oborit pre Turci ca cum i-ar mătura cu o mătură.* LET. II 357/2. *Nu altă, ce ca cum într'un lavrinț...* să fim intrat, ni să pare. CANTEMIR, IST. 75/2. *Pre cruce s'au îndălțat...* ca cămu ar fi fost vinocat. MINEIUL (1776), 202. *Fulgerile cele necontente înăfășo o privire ca cum ar arde cerul.* DRĂGHICI, R. 112. *Se gândi nișel, ca cum s'ar fi pregătit nescul corbe spre răspuns.* GORJAN, H. I 6/2. *Treari ca cum ai vedea un duh nerădit.* BĂLCESCU, M. V. 569. *Tu ești uitat, uitat ca cum n'ai fi mai fost.* C. NEGRUZZI, I 65. *Ca cum te-ar pișca un purice, nu se mai bagă în samă.* CREANGĂ, P. 258. *Face ca și cum nu m'ar cunoaște!* DDRF. *Ca cum ar duce oasă în poală!* ZANNE, P. I 576. (Fără predicat, frazism neobisnuit). *Eu mă purtam cătră dănuș ca cum un Turc.* ODOBESCU, I 283. | † **Cum nu și** = ca și cum nu. *Strica-să-ovr aceale tocmale, cămu nu și s'are fi făcut.* PRAY. MOLD. 114/b.

C. Particulă care arată că ceva e în conformitate, se potrivește cu altceva. S'a desvoltat din cum comparativ. Adesea în corelație cu așa. I'. În conformitate cu... în felul în care... la fel cu..., potrivit cu... (Din: cum cate obiceiul și după obicei s'a născut forma contaminată după cum e obiceiul. Acest după cum — cu variantele după cum LET. II 311/2, depru cum BĂLCESCU, M. V. 346, de pe cum URICARIUL IV 213/2 — a înlocuit azi tot mai mult pe vechiul cum). *Le-pândă...* în temniță bărbași și muieri cumu (după cum. BIBLIA 1688) și îndălți preuți mărturie-scu-mi. COD. VOR. 38/2. *Cum (după cum. BIBLIA 1688) zice scriptura.* CORESI, EV. 188/2. *Cumă crezi, fie fie, id. lb. 346/2.* *Cum se va afla c'au înțes cut den veaci, așa să rîmădie neclătit.* PRAY. 10. *Să să cearte cu un fur, după cum va fi preful acelu lucră.* lb. 132. *Haine petrițe foarte frumoase, cum era deprins a purta feacie cralor.* CĂ-

RARE PRE SCURT (1685), ap. GCR. I 276/2. *Can-temir-Vodă n'au finit parola, cum s'au apucat (= după cum făgăduise) când l-au pus Donn.* LET. II 258/2. *Este el, cum îi arată sabia lui și armura, Caealer de ai credinței?* ALEXANDRESCU, M. 14/2. *O ceară moale, pe care o întorc cum mi-e voia.* C. NEGRUZZI, I 77. *Toate cum au fost.* COȘBUC, F. 76. *Apoi dar...* dd... *fă cum știl!* CREANGĂ, P. 9. *Nu-i după cum gîndeste omul, ci-i după cum treu Donnul.* id. lb. 223. *Ei domniră cum se domnește.* ISPIRESCU, L. 61. *Nu să plîngă cum se plînge, Făr' căraa lacrimi de sânge.* JARNIK-BĂRSEANU D. 241. *Să cumperi șeava după cum e calul.* ZANNE, P. I 651. (Neobisnuit în legătură cu un adverb, care însuși exprimă modul s. conformitatea) *N'au făcut cumu-i turgerește și apostolotea.* VARLAAM, C. pr. 42. | **Cum se cade** v. c. † **Cumuși** = după cum, precum, în felul în care... *Va fi sărguit sluga și va fi ucis omul într'acea dată, cumuși(i) i-au zis stăpînul.* PRAY. MOLD. 180 b. *Că cumuși sânt Leșii de se gătează prea îneci, până a venire Lachi...* *Tomșa l-au fost înșelat pre Despot.* LET. I 185/2. | **Decum** = după cum, precum: (după un comparativ s. după adv. „altfel”, „altmintrelea”) decât cum. *Pricină ce îndeamnă pre giudeț să începuze certarea celui vinocat decumă scriu pravilele.* PRAY. MOLD. 158 b. *Ce osîndă sau rușine-m(i) va fi, căce-mi vor rușina...* *ciolanele, decumă dzic!* DOSOFTEIU, V. S. 16. *Or' care cameș...* făcându-le multă asupră împărăteșilor, și luându-le mai mult de cum au fost obiceiul. lb. 166. *Văzînd și hiclesgul boierilor...* de cum era rîu [= din rîu ce era] de felul lui, înec și mai rău s'au făcut. LET. II 238/2. *Și 'n'acea zi se vor auzi mai multe vaiele de cum s'auziră de când cu lumea.* BĂLCESCU, M. V. 569/2. *Acuma s'au fost răzbinut țigancu asupra împărăteșii, poate și mai aspru încă de cum credea.* SBIERA, P. 110/2. † **Care** (mai rar cine) cum poate = (fiecare) în felul în care s. după cum s. cât poate, potrivit cu felul s. firea sa. *Fugea toți, carii cum putea.* LET. II 339/2. *Cine cum putuse, se dușese.* lb. II 340/2. [Edul] cel mișcoș, fuștiu! lute sub un chersin; se înghemucește acolo, cum poate. CREANGĂ, P. 23. *M'oiu duce și eu, cât călare, cât pe jos, cum oiu putea.* id. lb. 197. *Am trăit cum am putut.* JARNIK-BĂRSEANU D. 415. (Pe alocuri în Ardeal). **Decum** = necum, cu atât mai puțin, dar înec, dar mite. *Decum să mă lauzi, ci încă m'ai defăimat.* lb. A ajuns împărăteșă mândră, de nu era alta așa ca ea, nici între zâne, decum între oameni. MERA, B. 40. (Neobisnuit, cu același sens) **Nu decum.** *Ei! am gust să trîesc cu Marghioala, așa-mi place, nu mă poate propi nici Vodă, nu decum primariul.* NĂDEJDE, ap. TDRG.

2. Ia, cu privire la... I să va tăia capul, fără nici o socotină cumu-i va fi căraa. PRAY. 1614.

3. Așa. *Cu Siliuanu voao credinciosul fratele cumu-mi pare (cumu mi se pare. N. TEST. 1648; după cum socotesc. BIBLIA 1688 = așa cred) într-u puținel scriu.* COD. VOR. 164/2. *A! nu mă vrea țara? Nu mă creși voi, cum înțeleg?* C. NEGRUZZI, I 139. *D'apoi, cum eăd eu, tu numai nu dai în gropi, de prost ce ești!* CREANGĂ, P. 52.

D. Din particula modală și comparativă s'a născut cea temporală. Ideea „la fel cu...” devenind „simultan cu...” Nota aceasta a simultaneității e totdeauna cuprinsă în cum, deosebindu-l de „când”, care arată timpul, indiferent de cele ce urmează: *cînd e iarnă, purtăm căciula* se deosebeste de cum vine iarna, punem căciula. Când vrem să stărîm și asupra momentului sau începutului acțiunii, întrebunțăm pe de cum: *de cum vine iarna, punem căciula* = cât ce vine, îndată ce începe iarna. Adesea cum împreună

cu verbul său corespunde unui gerundiu cu înțeles temporal.

1°. (Pe) când, în timp ce, cf. a așa (II 2°), că (II 1° a). *Pre la stepena uși... cămă eram stând... văzu.* DOSOFTEIU, V. S. 12. *Ciuhodarii...* [stau] *din stînga, cum merge Domnul la biserici, iar cum țasă, din a-dreapta.* LET. III 298/2. *Și cum sta și cum cânta, Cămeșuca-și depărta.* ALECSANDRI, P. I 99. *Cum ședea el lângă ea, ca-și întinase un braț și-i cuprinse mijlocul.* EMINESCU, N. 127. *Mi se strînge inima, cum stau și-ascult!* COȘBUC, P. 128. *Și cum venea, cât de colo vede cele două capete.* CREANGĂ, P. 25. *Cum mergea el, gîndindu-se, se pomeni la marginea unui cîleț.* ISPIRESCU, L. 43. *Iată, măiri, cum grăia, Că'n de-parte auzea Un nechez, ce ncheza.* ALECSANDRI, P. P. 72^{1/2}. (După o noțiune temporală, corespunde locuțiunii relative „în care”). *Din ceasul cum te-am văzut, ducându-te Marghișilor, m'ai agiuna la inimă.* ALECSANDRI, T. 354. | (În corelație cu „numai înacă”, „numai ce lată” sau cu o interjecție exclamativă). *Cum sfătuiam bătrânii, ei în de ei, despre acestea, numai înacă se aude sub vatră: „Tată și mamă! eu îi fac.”* CREANGĂ, P. 79. *Cum vorbea, numai ce iată că vede viind un om.* id. lb. 126. *Cum ospăta el, buff! cade... în groapa cu jărătece.* id. lb. 32. † **Cum...** așa (v. a așa II 2°). *Cămă era în cort... așa vede pe Sedntul Dimitrie.* DOSOFTEIU, V. S. 88 b. † **Așa cum.** *Făcea rugă întru sine așa cum era spăzurat.* DOSOFTEIU, id. lb. 36 b. *Așa cămă sta ei legați... să acorni viitor mare.* id. lb. 148. **Cum...** și cum sta ei în cumpene, să-l ție, să nu-l ție, calul se și scutură de trei ori. CREANGĂ, P. 195. † **Cumuși.** *Cumuși* [1] *innoptat pur mare noaptea într'ocacețe pârji, să feace turbureală în mare.* DOSOFTEIU, V. S. 152.

2°. *Indată ce, cât ce... Cl e t (B 2°), a așa (I 2°).* *Ștefăniță-Vodă, cum au răzut bălul cu cărșile, s'au pur mântat.* LET. II 219/2. *Cămă îi duseră și-l puseră acolo... să tîmădui.* MINEIUL (1776), 160^{1/2}. *Oastea toată se au supune, cum i se ea fâgădui mai mare simbric.* C. NEGRUZZI, I 138. *Cum țepi din sat, apuci de-a-dreptul prin pădurea lupului.* ALECSANDRI, T. 606. *Ea, cum plecase Făt-Frumos, s'a închis într'o grădină.* EMINESCU, N. 27^{1/2}. *Și cum zice, înalță și Dănilă pe burduf.* CREANGĂ, P. 59. *Adormi, cum puse capul jos.* ISPIRESCU, L. 212. *În casă cum a intrat, Măică-sa o a'ntrebat.* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 231. | **Care cum...** = *indată ce cineva... Care cum venea, înapoi nu se mai întorcea.* ȘEZ, II 154^{1/2}. † **Cumuși, indată cum, cum ce...** = *indată ce. Să le ta [bucatele] acesta ispravnic, cumuși* [1] *au muri stăpânul.* PRAV. MOLD. 32^{1/2}. *Indată cămă leșim în ostroie, mearșăm cine unde i-au fost drag.* DOSOFTEIU, V. S. 152. *De ziuă 'ndată cum s'a luminat, în acunoscoate haine s'a schimbă.* PANN, P. V. I 37. *Carole se lipi indată cum îi puse la loc.* ISPIRESCU, L. 6. *Un alt om, cum ce vedea pe hoful, I-ar fi dat pe mîna judecătorilor.* RETEGANUL, P. I 28. | (În corelație cu „cum”, „indată”, „odată (și)”, „așa”, „pe loc”, „unde”, rar „de cât”) *Indată ce...* imediat, pe loc. *Și cumuși zise acestea cuvente, așa fu nerăzuit.* ȘAPTE TAINÉ (1645), ap. TDRG. *Turcii cum au trecut Nistral, cum au început a prădare.* LET. II 221^{1/2}. *Bitollă... cum au răzut apa, cum au năvălit în apă.* lb. I 329^{1/2}. *Și cum au mers la vezirul, au și pârît pe Dimitrașco-Vodă.* lb. II 334^{1/2}. *Care [vin] indată cum au băut, cum au mărnuiri toți, de beji.* lb. II 352^{1/2}. *Cum l-am răzut, decăt l-am cunoscut.* lb. *Cumu-l făcură papă, indată se 'ndreptă.* TICHINDEAL, F. 9. *Cum vor vedea [bolerii] că Măria-Ta ești cu putere, indată tor alerga, și-l vor lăsa [pe Tomșa].* C. NEGRUZZI, I 138. *Cum zice, și vine la apă; și cum vine, și începe.* CREANGĂ, P. 21. *În căca*

i-a și trimes laptele; și cum i-a băut împăratul, pe loc a adormit, ca mort. id. lb. 97. *Cum ajunse fata la podul de argint, unde îi țiești leai înainte.* ISPIRESCU, L. 17. *Ea vine după noi; și, cum ne ajunge, cum ne mîndănc pe amândoi.* MERA, B. 35. *Cum m'a răzut, cum m'a întreat.* VISSARION, FL. 146. *Cum se'nălănc, cum se puse.* TEODORESCU, P. P. 132^{1/2}. *Cum mă culc, cum te vizer!* JARNÍK-BĂRSEANU, D. 16. | (Spre a arăta momentul când o acțiune începe, se întrebuintează cu predilecție): **De cum** = *de indată ce (v. indată), din momentul în care s. când, de când, cât ce, imediat ce.* *De cum te-am pârșit, nu mă odănc.* I.B. *De cum miți de ziuă, norodul se grămădi în biserici.* C. NEGRUZZI, I 226. *De cum a dat în fapt de zori, Veneau cu fete și feciori.* COȘBUC, B. 18. *L-am simțit eu, de cum am venit.* SADOVEANU, P. S. 43. *De cum venea primăvara, se cășora pe toate gardurile.* BOȚEZ, B. 138. *Se îndrăgoști de dăna, de cum o văzu.* ISPIRESCU, L. 26. *Am venit, De cum luna s'a ieit.* ALECSANDRI, P. P. 360 b/2. (În corelație cu „până (ce)” s. „tot”). *De cum se strîng pînile [= grăul] și pînă ce dă frigul... se jin lanf... sărbătorile.* I. IONESCU, C. 233^{1/2}. *Din zori, de cum s'aprină, Tot căntă rîndunica, Sub streșini ciripind.* COȘBUC, P. 151. *Acasă stă stafie iese... în toată noaptea, de cum încearcă bine și pînă ce căntă cucușii.* ȘEZ, I 90^{1/2}. *Cine n'are noroc, n'are.* *De cum naște până moare.* MĂNDRESCU, L. P. 27^{1/2}. **De cumuși**, cu același înțeles. *Că, de cumuși se smulce... a se izbăvi de ac aștea nevroiza-se.* CORESI, EV. 334^{1/2}.

E. Cauzal: Pentru că, fiindcă, deoarece, din cauză că, căci (II 1°). (Această funcțiune a lui cum s'a născut din cea comparativă. Une-ori e chiar greu de a distinge dacă avem a face cu o comparație sau cu un raport de cauzalitate: *Oamenii, cum la oameni* (= ca omul — fiindcă așa sînt oamenii) — *au început a porecli pe Moș Nichifor.* CREANGĂ, P. 136. *Fata babei, ticleană cum era, luă ciurul, și fuga în casă.* id. lb. 234. *Adesea cum împreună cu verbul său corespunde unui gerundiu cu înțeles cauzal; se construște cu indicativul). Alții altu ceea striga în gloată, cum nu putea înțelege (deaceia nu putu înțelege.* N. TEST. 1648; neputând să înțeleagă. BIBLIA 1688) *...alesu drept corova.* COD. VOR. 34^{1/2}. *Dă har lu Dumnezcu... cumă pur tine au ferit și te-au hrănit.* CORESI, ap. GCR. I 24^{1/2}. *Cum ei mergînd ca vîntul se coarță și se întreabă, Nu eă în fundul nopții o umbră de roșeață.* EMINESCU, P. 213. *Sunt cum obosit, cum n'am dormit toată noaptea.* RETEGANUL, P. II 72^{1/2}. | (Mold.) † **Cumuși.** *Sedntul, cumuși* [1] *era dîntăiu bucuros să mărțurisăcă de numele lui Hristos, nice de... împăratul nemici nu se temu.* VARLAAM, C. pr. 18. *Cumuși era învătăși a sfîncere pădurile... prin păduri larăși și-au strănu.* LET. I 115^{1/2}. † (Pleonastic) **De vreme ce cum.** *De vreme ce cum Dumnezcu n'are sfârșit, nice pedcapsa... nu se cutine a arez sfârșit.* E. VLĂCĂRESCUL, IST. 249^{1/2}.

F. Consecutiv: *Încăt (II), astfel ca, că (II 2°), căt (B. 1°).* *Cum ai zice [= încăt ai putea zice] că nu sînt alte mai bune decă bunădăși să nu dea vîndecare.* CORESI, EV. 352^{1/2}. *De m'ar îngriji cineva cum să-mi pricasă mic.* ISPIRESCU, L. 15. † **Așa cum s. așa... cum** = *asa... încăt.* *Fu ea un mort, așa cum mulți grăiră c'au murit.* CORESI, EV. 77^{1/2}. *Așa zice c'au iubit tot lui Dumnezcu, cum și fiul său unul născut datu-l-au izbăvire drept noi.* id. lb. 396^{1/2}. † **Până într'atăta cum.** *Pentru păcatele noastre, până într'atăta cum veți mănca carnea feciorilor voștri...* LEVITIC (sec. XVI) GCR. I 5^{1/2}, cf. 5^{1/2}, 5^{1/2}.

G. † **Condițional:** *Dacă, în caz că. Să cor*

certa mai puţin decât cumă are fi mari. PRAY. MOLD. 93 b.

H. Concesiv (Uneori e greu de precizat dacă funcţiunea conjuncţiei e concesivă sau comparativă: *S'a tologit, așa îmbrăcat cum era, pe un diecan*. CREANGĂ, p. 302).

P. Oricum, oricât, cumva, într-o cătra. (În relație cu „tot“) Și cumu-i de păcătoasă, Tot se tine că-i frumoasă! JARNIK-BĂRSEANU, D. 440. Frățitoare cum vei fi, Mândră, eu te voi iubi! lb. 334. (Mai ales când predicatul se repetă) *Lae' să mă chema cum m'a chema; ce ai d-ta de acolo?* CREANGĂ, p. 149. *Era bucurăsoasă... să-l văd cum l-a vedea*, id. lb. 111. *Trecurăm cum trecurăm până acum, stăpâne*. ISPIRESCU, L. 6. *Șerpoica se mulțumi ea cum se mulțumi, dar în gândul ei născoci planuri*. MERA, B. 30.

2. † Cum... iară = deși... totuși, cu toate că... tot. *Cumă iaste această drept...*, a ne durca și în toate grilele a ne da... iară noi unele (= buzele) nu desfacem, să ne rugăm. CORESI, EV. 523/2m. cf. 526/2m.

I. † (Totdeauna urmat de să) Introduce propoziții finale: Ca' (A I 17), pentru ca, cu intenția, cu scopul, cu destinația de a..., spre a... *Asemu voi spureți miazăului, cu voia zborului, cumu (ca să N. TEST. 1648; BIBLIA 1688) demăncăd să aducă el la noi*. COD. VOR. 50/2m. *Descinără-se întru Chesaria, cumu se adrate Fiatu (să să adune*. N. TEST. 1648; BIBLIA 1688) lb. 68/2m. *Pre voi am adus afară den Ighipet, cum robi acetora să nu fiți*. LEVITIC (sec. XVI), GCR. I 4/2m. *Să cearem dela Dumnezcu țărce, cumu... să putem birni dracii*. CORESI, EV. 60/2m. *Pentru aceea luu Hristos... moartea pre cruce, cumă toată lumea să slobozească dea păcate*. id. lb. 69/2m. *Adunași-ră... cum să spui voao aceea ce va veni*. PALLA (1581) ap. GCR. 56. *Cu rugăciunile tale îndrepteză-mă spre lucrure bune, cumă alaltă vreme a etești meale fără vină să petrec*. PARACLIS (1639), 21 r/2m. *Cela ce va ucide pre altu... cu acesta acopoz, cum să (ca să MUNT.) cadă [moșile] pe mna lui...* PRAY, 337. *De s'ar fi pus și chezoș cumă să-i dea bucatele toate de față...* PRAYLA DE TĂRGOVIȘTE (1652), ap. GCR. I 162/2m. *Curând mare cuednătară, Dându-și inimii credință, Cum să hie cu aceiași*. DOSOFTEIU, PS. 16. (Astăzi, rar) *Ți va pune toate puterile, cum să-și sfârșească slujba*. ISPIRESCU, L. 14. † Cum ca să. *Hristos au luminat besareca sa...*, cum ca să poată vedea și să cunoască ficine prețul odoarelor ei. ȘAPTE TAINE (1645), ap. GCR. I 114/2m. *Crede giudeful cum să nu-i fie dat stăpânul puteare într'acesta clipă cumă ca să-l ucigă*. PRAY. 189. † Cum că să. *Cum că să se dea din partea Țării Rumânești nouzeci de mii [aleri], bani gata*. TES, II 311. † Cum de să. *Sfat făcureț Farisei(i) pre Isus, cumă de el să-l piară*. EVANG. LUI RADEL, ap. DR. III 267.

J. Simpla instrument gramatical servind să introducă propoziția secundară. (Fîind egal în această funcțiune cu să și că, s'au născut contaminările cum să — nunal în limba veche — și că cu să, care se întrebunțează și astăzi, având însă o muanță de stil de cancelarie).

a.) † După verbe care exprimă o cugetare, o știință: *Că III 29. Lu Hristos, crezură orbii, cumă iaste el și Dumnezcu*. CORESI, EV. 250/2m. *Și cu acest semu socoti Zopir cum va lu Pavilonul*. HERODOT, 206/2m. *Acesta lucru iaste la stărea futuror, cum kiese Donn iubește sluga cea bună*. VARLAAM, C. 300/2m. *Pentrucă știa Dumnezcu cum ia ce zi ești mănca dent'inaul, se vor deschide ochii voștri*. BIBLIA (1688), ap. GCR. 188. *Nu-i va trebui mai mare decât să crează, cum un neam sânt cu Moldovenii*. LET. I 9/2m. † Cum să = (ca) să. *Acosta socotiră Iidovii și*

arhierii lor atunce, cumă să leapede ei și pre Hristos. CORESI, EV. 69/2m. *Crede giudeful cum să nu-i fie dat stăpânul puteare*. PRAY. MOLD. 1800. *Au socotit niște dumnezecștii părinți, cum să nu se opească acela post*. PRAYLA (1652), ap. GCR. I 160/2m. *Cum că. Crezi cum că... să demăndă-duește*. VĂCĂRESCU, ap. GCR. II 162/2m. *Cugela în sineși cum că depărtarea de acvasta sa i-au adus această intristare*. GORJAN, H. I 4/2m. *Ai uitat cum că la vândătorie... eu mă pricep?* ODOBESCU, III 9/2m. cf. 10/2m. *Crede că nu te îndocști cum că te iubești*. C. NEGRUZZI, I 19. *Uitând cu totul Cum că lumea asta'ntracgă e o clipă suspendată*. EMINESCU, P. 222.

b.) † După verbe care exprimă o observare a o cunoaștere. *Că (III 2° b). De să va afla cum au fost om rșu*. PRAY. 643. *Înlegănd... cumă șdntul Dimitriei-și [1] fine tara agiolorul spre dîșii*. DOSOFTEIU, V. S. 88 b. *Văzu miarica cumu e lemnul bun la mănca*. BIBLIA (1688), ap. GCR. 188. *Văzând împăratul pre copil cum are mințe*. COD. PUȘC. 82. † (Urmat de conj. dubitativ) *Cum să. Având prepus pentru niște lucruri... cum să se fie făcut cu încredință și demnarea noastră*. ANTIM, P. XXIII/2m. (Și astăzi) *Cum că. Au înțeles Constantin Duca-Vodă cum că au fugit boierii în țara ungurească*. LET. II 298/2m. *Bertoldo, carele înțelesese curintește slujitorului cum că erași este Domu bun*. BERTOLDO (1709), ap. GCR. II 169/2m. *Am văzut scria într'un loc cum că... munți... sânt... acoperiți cu omăi*. DRĂGHICI, R. 68/2m. *Am constatat cum că autorii antici... sunt tot așa [de] pini de amănunte... ca și manualul tău*. ODOBESCU, III 63/2m. *Din inima lui simte un copac cum că rășore*. EMINESCU, P. 235, cf. 268, 84. *Cu cunoșc și ei cum că într'ederăr a fost ucis*. SADOVEANU, B. 235. *Atunci toți au cunoscut Cum că Hristos s'au născut*. POP, ap. GCR. II 322/2m.

c.) † După verba dicendi și declarandi: *Că (III 2° c) Ce giurări cumu (că N. TEST. 1648) necă să mănăncă necă să bea până când...* COD. VOR. 52/2m. *Acet lucru adevădăscă, zicind cumă nu putem a doi Domni stuji*. CORESI, ap. GCR. I 23/2m. *Mărtoriaș cu acest zapis și scrisarea noastră cum noi ne-am sculat de bună voia noastră*. HRISOV DE VÂNZARE (1614), lb. 45/2m. *Iar Radul i-au spus cu gura lui naștea noștră cum au dat acei cal al Oprei*. HRISOV DE JUDECATĂ (1626), lb. 74/2m. *Cela ce va dzice cum n'au știut unde iaste roma*. PRAY. 158. *Spun... cumă Bolgarii acea un împărat*. DOSOFTEIU, V. S. 88 b. *I-au dat țitire cum oștile lui Răzvan se vâd*. LET. I 218/2m. *Au început... a părire pe Muntei... cum zint haini și bogăți*. lb. II 268/2m. *Au mărtoriaș... cu jurământ mare cum nu știe nimic*. HRONOGRAF (1700), ap. GCR. II 74/2m. | (Și astăzi) *Cum că. Serie cronicularul... cum că Abrecht Laxhi... au apczat pre Despot la Domnie...* LET. I 180/2m. *Și-e vor face zapis cum că nu va avea nici o nevoie*. ACINTOI (1716), ap. GCR. II 18/2m. *Au mărtoriaș cum că i-au omorât stăpânul-său*. LET. II 214/2m. *L-au luat... în chizălie cum că nu va fugi din Moldova*. lb. II 256/2m. **P(r)e-cum că. O spus pi cum (c'e) o fost**. HERZ-GHEIL, M. IV. † Cum să = să. *Pașă... au trimis... la Seremet sol pre un Turc, de i-au zis cum să silenască el la împăratul Moscului*. LET. II 381/2m. *Au jurat cu Brat cum să nu mai suferă crăiu asupra sa*. M. COSTIN, ap. GĂDEL † **Așa cum să = să**. *Ei dzice: Iudeii se sfătuiră să te roage așa cum demăncăstă se-l aduce [pe] Pavelu întru zbor*. PRAXAPOSTUL (sec. XVI), ap. GCR. I 5°/2m. (Urmat de conj. dubitativ) † **Cum să = că s. să** († condițional). *Așa s'au tras cuednățul până astăzi, cum să hie trimis cu taină 40.000 de galbeni*. LET. I 223/2m. *Au zis cum să fiu făcut 24 de capete asupra Măriei-Tale*. ANTIM, P. XXVI/2m.

d.) † După alte verbe: Să, că, *Lacomii...*, *necoacuscumu vor strânge comoară pre pământ*, *Id. EV. 52/.* *Cela ce va primi suu va ascunde pre cela ce face greșala, iaste sâmn cumu-î mulțămăște pentru...* PRAV. 1242. † **Cum să** = (ca) să, *Așteaptă cum toți să se întoare.* CORESI, EV. 46/.

[Și: **cumuși** † adv.; — (In Munții Apuseni) **că-mure**? = cum, cum ai zis? FRÂNCU-CANDREA, M. 99].

— Din lat. **quomo[do]**. Cf. **cum-se-cade**, **cumva**, **necum**, **oarecum**, **oricum**, **pre-cum**.

CUMÂN † s. a. (Bot.) = **chimen**. (Încercare de latinizare, care n'a prins) *Kumên* = cuminum, ANON. CAR.

— N. după lat. **cuminum**, *idem*.

CUMANĂC, CUMĂNĂC s. n. v. **comănac**.

CUMĂND s. a. } v. **comândă**.

CUMĂNDĂ vb. I (s. d.) }

CUMĂNIE † s. f. v. **companie**.

CUMĂR s. a. — *Pot de chambre*. — (Mold.) Oală de noapte, țuca l. DAMĂ, T. 74, PAMFILE, I. C. 389.

— Din neo-gr. *κουράδι* „oală”. CIHAC, II 653.

CUMĂRĂC s. a. v. **comanac**.

CUMĂRĂT, -Ă adj. *Astringent*. — (Despre gustul vinului) *Astringent*, care strânge la limbă (FUNDENI-BUZĂU) H. II 58.

CUMĂRNIC s. a. (Păstor.) v. **comarnic**.

CUMĂȘ s. a. 1°. *Brocart* destiné aux vêtements des hoiards. 2°. *Étoffe précieuse pour robes. Robe de fiancée*. 3°. *Trésor, bijou* (fig. en parlant de personnes).

1°. † Bucata, couponul de țesătură s. stofă scumpă (de culoare m. ales roșie s. albastră) de mătase (s. de bumbac) necesară la confecționarea unei haine boierești (POLIZU, ȘIO.); p. ext. halnă boierească scumpă (cf. POLIZU). *Îi dăruia [pe boieri] cu grele cumășuri*. LET. III 192/.

2°. *Văzând Domnul aice în Iași o mândrie la pământeni, purtând fieștecare cumășuri scumpe și blâne...* LET. III 262.

3°. (Azi, prin Mold.) Stofă (m. ales de mătase) pentru rochii (ȘIO.), postavul treburilor pentru o rochie (Com. V. C. ȘOAREC, Piatra-Neam); spec. rochia ce numi o lau miresii (Lopești), în Covurlui). H. III 268. *Giurevericalele și cumășetele de rochi costasec 120 pungi de bani*, FILIMON, ap. ȘIO. *Fânciua până este fecioară s'ă usandă cu un cumăș alb*. PISCUPESCU, O. 131/.

4°. *Ți-am odus... un cumăș de rochie*. X. REV. R. I 36. *În vârf cumăș La poală gurelaş*. GOROVICI, C. 275.

5°. P. anal. (La sing.) Fel de om, pramatic, sculă (POLIZU, ZANNE, P. III 128), (mai ales în ironie) poemă. *Îi știu pe toți ce cumăș sânt*. CARAGIALE, S. U. 54/.

6°. *Ce mai cumăș de muliere era! Să întoareți cineva lumea cu zusul în jos, și tot nu cred să mai găsească un ust fel de drăguț de femeie!* ZANNE, P. III 137.

[Plur. *-mășe* și *-mășuri*. — Și: **comăș** s. a.].

— Din turc. **kumăș** „stofă de mătase”; fel de om” (și bulg., sârb. *kumáš*, n.-grec. *κουμάδι*).

CUMĂT s. m. *Echechin*. — (Sârblism, în Banat) Jurat (H. XVIII 315), consilier comunal (CADE), Jură... *o-ă cumăt*. HODOȘ, P. P. 175. [Și: **cumăt** Com. A. COCA].

— Din v. sârb. **kümeti** (azi sârb. **knjet** „frunțag al satului; jude”; bulg. **knjet** „bătrân al satului”, *gradski knjet* „primar”).

CUMĂTĂ vb. I refl. v. **încumeta**.

CUMĂTRĂ s. f.

CUMĂTRĂ s. f.

CUMĂTRIE s. f.

CUMĂTRÎTĂ s. f.

} v. **cumătru**.

CUMĂTRU, -Ă subst. 1°. *Compère, commère* (parain ou marraine par rapport aux parents de l'enfant baptisé ou des jeunes mariés). 2°. *Compère, commère* (terme d'amitié familière). 3°. Danse paysanne. 4°. *Geranium macrorrhizum*.

1°. Titlu de înrudire spirituală care se dă nașului (nașei) — pe alocuri și nunului (nunei) — din partea părinților fiinilor (LB., MARIAN, NU. 209, ȘEZ. IX 160). Această înrudire spirituală e respectată la noi (GOROVICI, CR.). Codicele Justinian oprea căsătoria între naș și cumătră, iar pravilele noastre vechi pedeseau „amestecarea de sânge” între cumetri. Pe alocuri se face distincție între *cumătru (mic)*, *cumătră (mică)* și *cumătru (mare)*, care e nașul (nuna) mirelui (LIUBA-TIANA, M. 25, MARIAN, NU. 712) sau — în alte regiuni — nașul în timpul nunții (ALR. II 192). În multe regiuni (de ex. prin Banat, Oltenia, Ardealul vestic, etc.) cuvântul s'a pierdut fiind înlocuit mai ales prin (nă)naș. ALR. I 547. *Ceia ce-și cerească cu cumătrele* (Munt.: *cumetriele*), *acesta se chiamă sânge amestecat*. PRAV. 607, cf. CUV. D. BĂTRI. II 348. *Cantemir-Vodă era cumătru cu cucra-său Ioan Racovici*. LET. II 268/.

L-au poștit să-i botez cu un cucron, cu să-i fie cumătru. Ib. II 52/.

Să te faci cucra și cumătru cu un lăry întreg. C. NEGRUZZI, I 239. *Nu voia nimeni să se prindă cumătru și să-i botez*. SBIERA, P. 187. *Bunicul bunicului micu fusese cimpoleș la cumătria lui Moș Dedia din Vânători, fiind cumătru-mare Clubăr-Vodă*. CREANGĂ, P. 105. † **Ochi de cumătru** (s. **cumătră**) = plin de dragoste, simpatie, griță pentru cineva. Cf. ZANNE, P. IV 321, 323, PAMFILE, J. III. *Ca sîta la cumătru* = foarte des (COBL. POPOVICI). De aici: **de-a sîta cumătrei** (ALECSANDRI, P. P. 593) s. **de-a sîta la cumătru** (MARIAN, T. 36) e numele unui joc de copil.

2°. P. ext. Titlu pe care radele celui botezat îi dau nașului (RĂDULESCU-CODIN, I.); p. gener. nume cu care țărani și țărăncile noastre se adresează celor de aceeași vârstă, în semn de familiaritate s. prietenie. *Cumătru Ion unde-i!* ALECSANDRI, T. 1534. *Zi, cumătre Zaharia, ce se mai aude cu comora?* C. PETRESCU, R. DR. 244. *Hai, cumătră, cum o fi*. *Că cumătru n'a mai ști*. ȘEZ. I 219. *La cumătru sub părete Sunt trei puice cuciete* [Fereastră]. GOROVICI, C. 148. *Soptea că ciobota, de aude și cumătru*. ZANNE, P. II 739. † (Și despre animale, în povești populare care înclipe în lumea animalelor relații din viața socială a omnilor; cf. JUPĂN) *Cumătrul lup se și arătă în prag*. CREANGĂ, P. 27.

3°. (Mold.) *Cumătru* = un dans popular. H. II 119, VI 10.

4°. (Bot., Transilv.) *Cumătră* = *Geranium macrorrhizum* o plantă de leac și de poadoab, bine-mirositoare (BULET. GRĂD. BOT. V 58), pri-bolu. PANTU, PL. 84.

[Accentuat mai de mult (cf. ÎNDREPTAREA LEGII 109, 114, 124) și astăzi prin multe locuri (cf. ALR. I 547, ALR. II 192/.) *cumătru*, *cumătră*.] Plur. *-metri*, *-metre*; pe alocuri — mai ales prin Mold. — *mătri*, *mătre*, *Voce*, *-metre* (rar *mătrale*), *mătră* (rar *mătro*). | Și: **cumătră** (cu plur. cu-

metre) s. f. (Banat) TDRG., (Braşov) ALR. I 547, **comătră** s. f. (Arleşeni, în Munţii Apuseni) ALR. I 547. | Diminutive: **cumătrél** (cumătrél) s. m., **cumătrifă** (cumătrifă s. f. Titlu de alinare dat unei persoane dragi, cf. bădiţă, leliţă. *Cale bună, cumătră!* PANN, P. V. I 69. *Da ce ai, cumătrătele?* ION CR. II 248. *Noaptea bună, cumătrăle, Feri-te-ar sfîntu' de rele!* ZANNE, P. IV 323. *Să te găsească sănătoasă, Voichio, şi pe dumneata, cumătrifă!* C. NEGRUZZI, III 18/_m. *Şi bădiţa Cu leliţa Se duse la cumătrăta, Cumătrătel mă jeliu.* MARIAN, SA. 66. *Hi! la treabă, cumătrifă, că lupu' ŝi-a dat de lucru.* CREANGĂ, P. 29, cf. ŢEZ. II 216, lb. III 20, GOROVEI, C. 185. **Cumătrifă** = un dans popular. II XII 158. | Abstracţie: **cumetrie** (cumătrărie) s. f. = (ad 1°-3°) relaţinea s. gradul de înrudire spirituală între cumetri; calitatea de cumetri; (Mold.) ceremonia botezului şi (mai ales) ospăţul dela botez (dat în cinstea naşilor). *Nuntile ce să vor face dăntu sînge amestec, ce să zice den cucrăii sau den cumătrăii, ce va fi den svântul botez...* PRUV., 859. *Au început neprietniia a curănta de rău pe Constantin-Vodă, pînă acca cumătrărie la mare scoteală.* LET. II 52/_m. *Dacă moare finul, se pierde cumătrărie.* BARONZI, L. 52/_m (F. I) *Între praful de puşod şi spiritul ofensiv al acestor reformatori n'a fost niciodată vre-o cumetrie (= unire, potrivire)* GOGA, T. N. VI 1297. *Veselia de la nunţi şi cumătrăii.* ALECSANDRI, P. III 260. *Pe urmă încep mesele şi cumătrăile.* C. NEGRUZZI, I 239. *Acum a făcut şi nunta şi cumătrăria tot odată.* CREANGĂ, P. 102. *Ducându-se părănii de-acasă în cumătrărie, rămăserăm numai noi, copiii.* SBIERA, F. 8. 89. *A făcut bucatele trebuincioase pentru cumătrărie.* MARIAN, NA. 192. *Cumătrărie fu chefoasă şi plină de bunătaţi, căci moşnegii se fincau bine.* ŢEZ. II 200. # (Mold.) **A strica cumătrăria** = a rupe prietenia (cu cineva) ZANNE, P. IV 322. **Cumătrărie grasă s. cumătrărie în genunchi** = ospăţ la botez cu lăutari, la care la parte şi preotul... MARIAN, NA. 242. (Bucov.) *Noroc şi bucurii şi la anu' cumătrăii!* urare făcută la nuntă. HERZ-GHER, M. IV 249; — **cumătrărie** s. f. = ospăţ la botez, cumătrărie. *Să fiu la cumătrărie dus ŝi'n capu' mesei pus.* ŢEZ. IV 157 ap. TDRG.].

— Din lat. **comater** (atestat în sec. VII) s'a născut forma **cumătră** (în Banat). Afară de această accentuare — comună tuturor limbilor române apusene şi care e şi la baza paleosl. **kumătra** — în latinitatea estică trebuie să fi existat (după **cumpăter** > alb. **kumptër** > kundër, paleosl. **kupetra** > **cinsocer** > **cucuru**, alb. **krushk**) şi accentuarea ***comămater**, care a dat în româneşte ***cumătră** (***coamătră**). Din amestecul celor două forme s'a născut **cumătră** şi **cumătră**. După feminin s'a creat masculinul **cumătru** (care a înlocuit pe ***cumpătru** < **comăter**). S. Puşcariu, *Daco-romania III* (1922-23), 395, 822, P. Skok, *Revue des Etudes Slaves X* (1930), 186 ş. u. — Cf. în cumetri.

CUMBĂNI vb. IV^a. **Balancer**. — A cumpăni (= balansa)? *Mery juneii şicierind ŝi necete cumbănind, Fete mari tot ori [hori] făcînd.* PAMFILE, CRĂC. 86.

CUMBĂNIE s. f. v. **companie**.

CUMBARĂ † s. f. 1°. **Bombe, grenade**. 2°. **Mortier** (d'artillerie). — (Turcism, ieşit din uz şi păstrat doar în poezia populară).

1°. † **Bombă, granată, obuz, ghileua**. *Pe Nistru cu podurile au pus cumbaralele şi glonşurile cele de puşte.* LET. II 291/_m. *Aruncănd den cetate cumbarale şi dănd foc Nemîii, rămăseră biruţii Moldovenii.* LET. II A. 70/_m. *Împrejurul aceştii curţi...*

adnt... pive, cu care aruncă cumbarallie. GOLESCU, I. 26.

2°. P. ext. **Aruncător de obuze, mortieră, pluă**. *Moscalii au început a bate Orul din puşte şi din cumbarale.* LET. II 420/_m. *Se îmbia unii cu alţii din tunuri şi din cumbarale.* DUMITRACHE, 443. *Sârşi, Turci, sârşi, agale, Cu tunuri, cu cumbarale, Că Musealii ne'mpresoră.* TEODORESCU, P. P. 482, cf. 489.

[Plur. -rale. | Şi: **combară** † s. f. TDRG.; — **gumbară** † s. f. TDRG.; — (+ **bombă**) **bumbară** s. f. BĂLCESCU, M. V 658. | **Nume de agent**: (turc. **kumbarağı**) **cumbarăgiu** (**bumbarăgiu**) † s. m. = tunar, grenadir. *Bumbarăgiu şi ucenicii lor.* LET II 73/_m; (cu compusul, turc. **kumbarağıbaşy**) **cumbarăgi-başă** †, **cumparăgi-başă** † s. m. = comandantul cumbarăgiilor. *Au chemat pe eniccraga... pe cumbarăgi-başa.* MS. (a. 1715) ap. TDRG. *Mehmet Aga, ce era cumparăgi başă împărătesc.* MAG. IST. II 325.]

— Din turc. **kumbara**, idem.

CUMBARĂ s. f. = **cumătră**. (Jorăşti-Covurlui) ION CR. V 278.

— Ca şi arom. **cumbară**, din n.-grec. **κουμπάρου** „cumătră” (femininul dela **κουμπάρος** < lat. **comater**).

CUMBARĂGI-BAŞĂ † s. m. v. **cumbara**.

CUMBARĂGIU † s. m. v. **cumbara**.

CUMBEĂ † s. f. v. **cubea**.

CUMBUR s. a. (Îmbrăc.) v. **cobur**.

CUMETI vb. IV^a v. **încumeji**.

CUMETREL s. m. } v. **cumătru**.
CUMETRĂNIE s. f. }

CUMETRI vb. IV^a v. **încumetri**.

CUMETRIE s. f. } v. **cumătru**.
CUMETRIFĂ s. f. }

CUMFĂTURI † s. a. plur. = **cofeturi**. *Am dat... 6 lei cumfăturii... I culie pentru ciai...* (a. 1771). IORGA, s. D. XII 86.

CUM-GODÊ (MITE) adv. *En tout cas*. (Ban. Haţeg.) *Neapărat, negreşit; oricum.* CADE. *Să iei cîmcode.* DENSUBIANU, T. H.

— După sârb. **kakogod** „oricum”, prin substituţiunea lui **kako** prin sinonimul lui românesc **cum**.

CUMINCIO, OĂRĂ adv. v. **cuminte**.

CUMINECĂ vb. I. 1°. **Communion; donner la communion**. 2°. **Laver** (un péché) 3°. **Participer** à. 4°. **Etre affilié** (à une église). 5°. **Communiquer**.

1°. **Trans. şi refl. A (se) împărtăşi** cu sfinţele taine, a da (a primi), după spovedanie, din partea preotului, împărtăşenia s. **cuminecătura** (la catolică euharistia) constănd din vin şi pâine sfinţită (simbolizând sîngele şi trupul Mântuitorului) spre a (se) curăţi de păcate, a (se) grîi. LB. *Cu trupul dămezecăci şi sînge cuminecîndu-se.* CORESI, EV. 28/_m. *Să nu cumerocămu cu sfîdănta pelia (= trupul) lui şi curatul sîngele lui (a. 1619).* GCR. I 55, CUV. D. BĂTR. II 123. *Să să ispoveduiască şi să se cuminece de patru ori într'un an.* VARLAAM, C. 41/. *Chiamă creştinii pre popa la bolnav, să-4 cuminece (a. 1675).* GCR. I 218. *Femeile... să se măr-*

turisească și să se cuminece. MARIAN, NA. 37. Nu-
slobod a-i spânzura, Pân'nu l-i cumineca. ȘEZ. I
109. Când m'olu cumineca, Să rie și vlădica. JAR-
NIK-BĂRSEANU, D. 458. (Refl. = pasiv.) *Cela
ce steagă ceară sau aruncă cu plumbi... să nu să
cuminece* (a. 1645). GCR. I 116.

2. (Neobisnuit) TRANS. A spăla un păcat prin
cuminecătura. S'ar mira de line-altarul Ce păcat
ai să cumineci! COȘBUC, B. 80.

3. Refl. (Construit cu dativul s. cu prep. „de”)
† A se face părtaș, a avea parte de..., a se îm-
părtași. Înfricoșatei și sfintei taine fără de
oșadă cuminecându-ne, viețile de veaci moștrani
să fimă. CORESI, EV. 505/2. De trupul lui Hrist[o]
să ne cuminecămă. VARLAAM, C. 47, cf. 261.
Te-ai cuminecată de dulceață. DOSOFTEIU, V. S.
165.

4. † Refl. (Construit cu prep. „în” s. „cu”)
A fi înțeles în tainele unei credințe, a aparține
(unei biserici), a se împreuna (cu sf. biserică). Și
cumerează-se în Elfecodru, și mănăcără cumă-
dărele morților. PSALT. (SCH.) 225/2: (Et ini-
tiati sunt Beelphegor). *Cela ce nu'impreună să
cuminecă cu sâbornica besarcă... DOSOFTEIU, V. S.
91.*

5. † Intrans. A fi s. a se pune de acord, a
comunica, a avea legături (cu cineva); a se uni.
Cf. TDRG. *I-au venitu-i porocă să cuminece cu
pătrahul Antonie. DOSOFTEIU, V. S. 62.*

[Ș]: cuminecă (în textele rotacizante: cume-
căt) † vb I.; cuminecă vb. I.; cuminecă vb. I. |
Part. adjectiv: cuminecăt (cu negativul ne-
cuminecăt). — A LB. De se va delunga numai unulă
de taine necuminecăt, au nu un oborită toată
sp[ă]lăsenia sa... popa? (a. 1640). GCR. I 88. Trupuri
albe și spălate De popa cuminecate... MARIAN, IX.
468. | Abstracte: cuminecăt s. I., cuminecăt
s. a. = împărtașire, împărtașit. *Îm-
părtașia cerului grăiește-se venirea lui Hristos, și
ce e a duhului sfânt cuminecarea. CORESI, EV. 479.
cf. DOSOFTEIU, V. S. 2 pr.; — cuminecătură s. f.
= a treia din cele șapte taine ale credinței creș-
tine, împărtașanie, grăianie; p. ext. a-
mestecul pâinii și vinului (din sf. potir), cu care se
cuminecă creștinii. LB. Să se sfințească cuminecăt-
urii cinstitului trup și sângelui Domnului nostru.
CORESI, EV. 30/2. Flămânzuște de... scânta cume-
necătură, de scânta anafură. VARLAAM, C. 14. În-
jur... de cuminecătura. ANTIM, P. 129: — (cf.
lat. comunicatio, -oem) cuminecăturiune † s. f. =
cuminecare. Cuminecăturiune sfântului duh. LI-
TURGHIA (a. 1679), ap. CP. 219.*

— Din lat. pop. *comunicio, -are (= lat. clas.
communicare) „a comunica, a împărți ceva
împună cu alții” și (la scriitorii bisericesti) „a cu-
mineca”. Cf. dubletul comunica.

CUMINECĂCIUNE † s. f.

CUMINECĂTURA s. f. } v. cumineca.

CUMINICĂ vb. I.

CUMINICARISĂ † vb. refl. IV^a = cumineca.
Au urmat căsind pe lângă acel pisc de năsip, cu
nădejde că... s'ar fi cuminicarit cu uscatul, dar
inzador. DRĂGHICI, R. 213/2.

CUMINTE adv. adj. subst. I. 1^a. Sagement, rai-
sonnablement. 2^a. Tranquillement. II. 1^a. Raison-
nable. 2^a. Intelligent. 3^a. Sagement. 4^a. Prudent. 5^a.
Sage, honnête. 6^a. Sage, bien élevé, tranquille.
III. Sage.

I. 1^a. A d v. (Despre acțiunile omenești). Cu înțe-
lepciune, rațional, înțelept, înțelept (III 1^a).
Ce cuminec-ă să trăiești, Când fi-e dat să stăpânești
Numai o viață! COȘBUC, P. 127. Vorbește cuminte
cu toți oamenii cei cuminiți. Com. MARIAN.

2. Liniștit (despre acțiunile unui copil). *Stat
cuminte, nu ne mai supăra.*

II. (Despre om) 1^a. A d j. (Adesea în opoziție
cu „neban”) În (s. cu) toate mințile, cu mintea
întregă, cu judecată normală; (în opoziție cu „In-
drăcît”) vindecat de nebanie. *Afiară omul... îndrăc-
cat și cuminte, lângă picioarele lui Isus. CORESI,
EV. 373. Cela ce va fi cuminte și va face vro-o
greșală... și gludecându-l și grăind mărturice... în-
tr'acel ocaz va nebuni, atunci gludec-ți li va certa
cu bani. PRAV. 1043. | (Despre oameni, în opozi-
ție cu dobitoacele) Rezonabil, înzestrat cu rațiune,
care are facultatea (înăscută) de a judeca. *Cu
minte = rationalis. LEX. MARS. 241. Acum pen-
tru om ce judeci? Este mai cuminte [decât dobi-
tocul]? KONAKI, P. 292. | Subst. Om cu jude-
cată. Un nebun aruncă o piatră'n bălă și zece
cuminiți n'o pot acoste. CREANGĂ, A. 70, cf. ȘEZ.
I 218.**

2^a. A d j. (În opoziție cu „prost”) Care are în-
telegera și judecata dreaptă a lucrurilor, min-
tos, înțelept (I 3^a). priceput, județos,
inteligent. *Om cu minte = sapiens. LEX.
MARS. 244. A fost cuminte om! COȘBUC, P. 71.
Văzând împăratul un tânăr așa de cuminte, prinse
dragoste de el. SPIRESCU, L. 22. | P. anal.
(Despre pasări) Câte pasări sânt în munte, Nu-
i ca cucul de cuminte. RETEGANUL, TR. 183.*

3^a. (În opoziție cu „prost”, „năuc”, etc.) Ager,
istez, pătrunzător, deștept, priceput, diba-
ciu. *Cu minte = peringenosus. LEX. MARS. 235.
Mai cuminte olt decât găina. ZANNE, P. IV 35
(se zice despre copiii care vor să dea sfaturi celor
mai bătrâni). | Subst. Om deștept (în opoziție
cu naiv, prost). TDRG. *Cumintele săpăduște,
Prostul trage nădejde. ȘEZ. I 219 (cf. și CIAU-
ȘANU, V. TDRG).**

4. A d j. Prudent, prevăzător, circumspect, chib-
zuit, precaut, înțelept (I 4^a). *Cu menie =
prudens. LEX. MARS. 239. Acel[s]a, ce un om
cuminte, noaptea mai mult nu umbra. PANN, E. I. 40.
Iedul cel cuminte făcea molcum la hora. CREAN-
GĂ, P. 25. Cei doi frați, mai cuminiți, și-au făcut
niște ocale frumoase de răzlogi. SBIERA, P. I.
Ai mai răzut o'un băiet cuminte și bubă frumoasă?
ȘEZ. II 74.*

5^a. A d j. (Despre femei și fete, după fr. „sage”)
Cinstit, credincios, cast, moral, cu purtări bune,
înțelept (I 5^a). *Tânăra cădăură, proprietară,
gospodină și cuminte, dorca soț. UNIVERSUL, 1930,
31 Oct.*

6^a. A d j. (Despre copii) Liniștit, astâmpărat,
bine crescut, rezonabil (HERZ-GHER, M. IV 249),
ascultător, respectuos.

III. Fig. (Nefind vorba de oameni) Plin de cu-
minție, înțelept (II). *În ai umbrei întunec-
ric Te ascămă unul prinț Ce se uită odăne în ape
Cu ochi negri și cuminiți. EMINESCU, P. 28. Văd...
ce cuminte-ți firea! COȘBUC, P. 129.*

[Uneori invariabil și în funcțiune atributivă s.
predicativă: *Cei cuminte măcar de un ban, nu pu-
tesc[ă] să creadă. BELDIMAN, TR. 13. [Pecioa-
rete] cele cuminte. TDRG. | Diminutive: eu-
miniclor, -oară = cuminte (când e vorba de copii);
cam s. destul de) cuminte. Fetisgă... cumi-
ncioară. MARIAN, SAT. 68. Fetisgă... era mai mări-
goară și mai cumincioară decât băiatul. MARIAN,
O. I 15. Văzând... pe acel copil... că-i atât de cu-
minciol și de curățel, l-a luat la curte. SBIERA,
P. 73. Cumincioara tăcută! HERZ-GHER, M. IV
249; — cumințel, -ică adj. | Verb: (în) cuminți IV-
trans și refl. = (despre un nebun) a face să-și
capete din nou s. a ajunge să aibă din nou minte,
a fi (iarăși) cu mintea întreagă; (despre un om
sănătos) a face s. a deveni mai înțelept, mai ager,
mai istez, mai deștept, mai priceput; (despre un*

nebanatic) a (se) învăța minte, a(-și) băga mințile în cap; (despre femei) a face s. a deveni cumințe (II 5^a), a se purta bine; (despre copii) a face s. a deveni cumințe (II 6^a), mai astâmpărat. *Lipsa de păcă a incumințit oamenii*. I. IONESCU, D. 106. *O, m'am cumințit de-atunci; răd așa de-areare!* COȘBUC, P. 124. *Lasă, că te cumințesc eu, să vie Dinu, ș'om vorbi noi, Jupâneasă Ilino!* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. După ce bat pușin din picioare, [copiii] se cumințesc C. PETRESCU, I. II 89. *Am edutat... să mă cumințesc*. SBIERA, P. S. 233. *Se incumințesc și i-am dat pace*. MARIAN, T. 322. *Se cumințit omul nostru*. RETEGANUL, P. IV 25. | Partic. a d j. **cumințit**, -ă = care s'a făcut (s. a fost făcut) cumințe. *O, zee cumințită, Izbdnda mea ar fi mai mare, de-ai fi tu dulcea Afrodită*. ALECSANDRI, P. III 557. | Abstract: **cumințire** s. f., **cumințit** s. a.: — **cumințenie** s. f. = cumințenie. *Să intrăm în calen cumințelii*. ALECSANDRI, T. 1221. *Asculta... în cuminția trecutului, la acele vesti din bătrâni*. EMINESCU, N. 47. *Se bizuia pe ajutorul stăpânilor săi, dar mai mult se bizuia pe chiar a sa cuminție*. SLAVICI, N. II 143. *Adunase 'n creier toată cuminția lui*. COȘBUC, B. 44. *Ieri oi fost dat la beție; Astăzi veniți la trezie, Dar n'ai prins la cuminție*. ALECSANDRI, P. P. 208; — **cumințenie** (cu negativul **ne**cumințenie) s. f. = înțelepciune (2^a), judecată dreaptă, pricepere, chibzuială, prudență, purtare de om așezat; p. ext. (ironic) om (care se consideră) cumințe. HEIZ-GHER., M. V. 249. *La biserică, îmi place seriozitatea și cumințenia cu care stau toți în casa Domnului*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

— Compus din cu + minte.

CUMINTEL, -ICĂ adj. }
CUMINȚENIE s. f. } v. cumințe.
CUMINȚI, vb. IV^a }
CUMINȚIE s. f. }

CUMIR † s. m. *Idole*. — (Slavonism literar) *Idol*. *Mincinoaur cumir, chip cioplit*. DOSOFTEIU, V. S. ap. TDRG.

— Din paleosl. *kumirŭ*, idem.

CUMIS s. a. *Koumiss*. — Băutură răcoritoare favorită la Turci, făcută din lapte de răcitor fermentat (ȘIO, I-II, b), întrebuințat în medicină, ca și chefirul, la boalele de stomac și ca tonie. ȘIO., BIANU, D. S. *Ale lui buze arae cu cumis le rouează*. STAMATI, ap. ȘIO.

— Din turc. *kumyz* (cf. și pol., rus. *kumys*), idem.

CUMIT s. a. *Qualité, bonté* (d'un objet). — (La Moji) Calitatea, bunătatea unui obiect s. lucru. *Am edutat cumitul pământului ce creau să cum-păr* (Blistra, jud. Alba). Com. ITTU. [Plur. *cumite* și *cumituri*].

CUMNĂCIOARĂ s. f. v. **cumnat**.

CUMNĂT, -Ă subst. I. 1^a. *Beau-frère*. 2^a. *Second parain*. II. *Belle-sœur*.

I. S. m. *Cumnat* arată înrudirea prin alianță cu a.) fratele soției s. soțului; b.) cu soțul surorii (în Banat: *gînere-de-soră*, Com. E. PETROVICI); c.) cu soțul surorii soției (în Banat: *fășiu, șogor*) s. cu soțul surorii soțului (în Banat: *gînere-de-soră*, Com. E. PETROVICI), cf. LB. *Tatăl încă are voie să-și ucidă fata, când o va găsi curvind... în casa cumnatu-său*. PRAV. 887. *Se feriră de Bogdan, fiind Cantimireștilor cumnat*. LET. II 302/3. *În linia cea lătrănică, cumnatul cântă cumnatu-său, să ascocete a doua spiță*. COD. ȚIV.

10/a. *Se trezea la ușa ci cu Dănilă, cumnatu-său*. CREANGĂ, P. 38.

2^a. (Valen Timocului) **Cumnat-de-mână** = naș de-al doilea, însoțitorul mirilor, a cărui mamă moștește pe noua nevastă. BUCUȚĂ, R. V. § (Oit.) Persoana care invită cu plocca la nunță (H. IX, 7), cf. frate-de-mână.

II. S. f. *Cumnată* arată înrudirea prin alianță a.) cu sora soției s. a soțului; b.) cu soția fratelui (în Banat: *noră-de-frate*, Com. E. PETROVICI); c.) cu soția fratelui soției s. al soțului, cf. (în Banat) *fătășișă*. LB. *Căzu în curvie cu e cumnată a sa, miare frășine-său*. VARLAAM, C. 23/4. *S'au fatora cumnată-ta câtră norodul ei*. BIBLIA (1688), 192. *Auzind fratele său de o așa precurcie a cumnatate sale, rămasă uitit*. GORJAN, H. I 6/a. *Ați căldorit bine cu cumnată până acolo la Iași*. URICARIUL, XXIV 445/6. *Cumnatelor, zise ca într'o zi... Nu puteam trăi în casa aceasta*. CREANGĂ, P. 12. *Trăia în pace și liniste cu soția și cumnatate sale*. ISPIRESCU, L. S. *Unde sânt două cumnate, Rămân case necăplate*. ZANNE, P. IV 323.

[Pentru I 1^a, în legătură cu pron. posesiv, și *cumnată-micu* (-tău, -său). VISSARION, PL. 169, DR. IV 1568. *Cumnatu-micu* (-tău, -său) și *cumnată-mea* (-ta, -sa) se întrebuințază și la genitiv, dativ și vocativ sing. (rar) pentru posesiv, vocativul e *cumnate* (rar *cumnatule*) și *cumnată* (mai rar *cumnato*). La genitiv dativ masc. se aude (după frășine), rar, și *cumnăține* (-micu). DR. IV 898. | Diminutive (desmierdătoare): (ad I 1^a) **cumnățel** s. m., (ad II) **cumnățea** (și, mai des, **cumnățică**, plur. pentru amândouă: **cumnățelce**) s. f. *Asta ziccam și cu cumnățelul... și nu creu să mă creadă*. ALECSANDRI, T. 1098. *Fă colaci mari de doi saci, Pentru cumnățelii burlici*. CREANGĂ, P. 97. *Aici, frate Badiule, Cumnățele Marcule*. Ib. 127. *La trei cumnățel... Trei cai gătâțel*, 8E2, I 9; — **cumnățioară** s. f. *Prunculăa cumnățioară*. GIULEA-VĂLSAN, R. S. 186. | Abstract: **cumnăție** s. f. = înrudirea dintre cumnați și cumnate. LB. | Adjectiv: **cumnățesc**, -ească = de (s. de la) cumnat(ă), a(l) cumnatului s. cumnatei. MARIAN, NA. 60. | Adverb: **cumnățeste** = cu cumnații, în felul cum fac cumnații. *Îl credem pe Nicolae Costin, când ni spune cumnățeste ce om bine creau era ocaz coplandru domnesc*. IORGA, L. I. 111. | Verb: **cumnății** vb. IV^a refl. = a se face cumnați. *Eu trag nădejde să petrec cu soru-ta, să ne cumnățim*. RĂDULESCU-CODIN, I. 234. Cf. în-cumnății].

— Din lat. *cognatus*, -a „rudă”. În latina vulgară și în limbile romanice însemnează „cumnat, -ă”.

CUMNĂTĂ s. f. }
CUMNĂȚEA s. f. } v. cumnat.
CUMNĂȚEL s. m. }
CUMNĂȚESC, -EASCĂ adj. }
CUMNĂȚEȘTE adv. }

CUMNĂȚI vb. IV^a v. în-cumnății și cumnat.

CUMNĂȚICĂ s. f. }
CUMNĂȚIE s. f. } v. cumnat.

CUMPAIOARĂ s. f. v. **cumpănă**.

CUMPÂN s. a. v. **cumpănă**.

CUMPÂNĂ s. f. I. 1^a. *Balance, bascule*. 2^a. *Balances* (de la Justice). 3^a. *Balance* (constellation). 4^a. *Bras de la balance*. 5^a. Part de fromaj rețue

par les propriétaires des brebis. II. 1°. *Levier*. 2°. *Brançard* d'une benne. 3°. *Rarrière*. 4°. *Balancier* du danseur de corde. 5°. *Brimballe*. 6°. *Levier de l'écluse* d'un moulin ou d'une scierie. 8°. *Crochet de suspension* (d'un gouvernail de radeau). 9°. *Valée* (de chariot). 10°. *Partie du dévidoir*. 11°. *Fil à plomb*. 12°. *Niveau* à bulle d'air. 13°. *Faute*. 14°. *Pendule*. 15°. *Crochet*. 16°. *Jeu d'enfants*. III. 1°. *Ligne de parlane* des eaux. 2°. *Misail*. 3°. *Équilibre*. 4°. *Mesure*. 5°. *Jugement*. 6°. *Influence*. 7°. *Hésitation*. 8°. *Épreuve*, danger. 9°. *Tempête*, cataclysm.

I. Instrument pentru cântărit corpurile.

1°. (Propriu) Aparat de cântărit constând dintr-o pârghie mobilă cu două brațe egale în lungime și greutate (spre deosebire de cântar, ale cărui brațe nu sunt egale), la capetele cărora atârână (sau sunt puse pe ele) două terexii (discuri, scafe, taligiere, șâlei, găvane, blide) de metal, dintre care într-una se pune corpul de cântărit și în cealaltă greutatea, balanța. La *cumpenele* primitive terexiile sânt de lemn (PRECUP, p. 15) s. din două jumătăți de baston cu mixel scobit (PĂCALĂ, M. R. 423) s. (la stână) din două cazane (cf. T. PAPAHAĞI, M.), iar în partea de dedesupt și exact în mijlocul pârghiei e o scobitură concavă, care se așează între brațele bifurcate ale unui picior imobil (cf. *furcă* II 1°) fixat în pământ. *Cumpenele* mai vechi aveau cârlige de care se țineau s. cu care se agățau în cuin. Altelecare pârghiei o arată limba, care se mișcă s. bate în sens invers: când la cele două brațe ale pârghiei greutatele sânt egale, ele sânt s. a jung la *cumpână*, se *cumpene*: limba *cumpenei* are o poziție verticală. Ceva (se) trage, (cineva s. ceva) (se) pune în *cumpână*, cu *cumpâna* se cântărește, se măsoară (T. PAPAHAĞI, M.) s. (se) *cumpenește* ceva. *Kumpân[e]* = mensura, pondus, statera. ANON. CAR. *El* [falsificatori] *fac* [banii] *mai mici, de nu ajung la cumpână*, PRAV. 276. *Cumpene și cântare*... IORGA, S. D. XX 90. *Să nu aiibă voie a vinde marja lor cu cotul ori cu cumpâna*, URICARIUL, II 42. *Cumpână de cântărit moarele de produse*, I. IONESCU, P. 536. *Îi va da atâți galbeni care să tragă la cumpână cât și mătăsăria*, ISPIRESCU, L. 390. *Hai să'mpărșim dragostea... cu cumpâna* [= în părți egale] HODOS, P. P. 32. *Mintea lui ea o cumpână se căteasa*, CONTEMPORANUL, VI, vol. II 213. *Adă-mi cumpenele, să trag acești galbeni*, TDRG. | S pec. *Cumpână de galbeni* (IORGA, S. D. XII 68 din a. 1754) = cumpână mică de cântărit galbeni. | Fig. *Care lucru noi prin multă ercime în cumpâna scoteli cumpânădu-L*, GCR, I 599. *Puterea... care cântărește lumea în cumpâna sa cea dreptă*, KONAKI, P. 262. *Sânt tainice plăceri Ce'n cumpâna vieții Plătesc ani de durci*, ALECSANDRI, P. I 125. *Luă o buclă din părul său argintiu, o aruncă în cumpâna păcatelor...* I. NEGRUZZI, V. 313. *Cumpâna gândirii-mi și azi nu se mai schimbă*, EMINESCU, P. 91. | P. ext. *Cântărire. Căi este luna de grea la cumpână?* ... *Luna are un funt, pentru că are patru fântâni*, BARAC, T. 27.

2°. (Jur.) Semnul simbolic al justiției. *Dacă soarta-lar fi pus într-o treapă mai 'naltă, unde să fie arbitru soartei oamenilor, sau să fie cumpâna Temidei, asupriții...* ar fi pierdut pierzându-l. C. NEGRUZZI, I 244.

3° (Astr.) A noua din cele 12 constelații ale zodiacului, balanța. *Soarele în zodia cumpenei ero*, CANTEMIR, IST. 131.

4°. S pec. Fiecare din cele două brațe ale *cumpenei* (Fig.) *Va trage o cumpână în accl an și va fi în mare primejdie*, MARIAN, SE. II 206.

5°. (Păst.) Cantitatea de brânză (s. de cas) pe care o primesc proprietarii de oi de la simbriași. *Brânza se dă cu cumpâna*, H. XVII 8. *Oile lor, la mulsăoarea de cumpână, să dea mult lapte...* DAN, P. 100. *În cursul unei veri primește fiecare mertva [= proprietar]... 10-12 cumpene de brânză*, PRECUP, P. 8.

II. P. anal. Diferite unele, obiecte s. părți de obiecte care prin forma și întrebuințarea lor se aseamănă cu forma (pârghiei) *cumpenei*.

1°. Pârghie de ridicat greutatea (GĂINEANU, D. U.); spec. (la Tulgheș-Ciuc) lăstarul (părănga, durgăna, rudă) cu care se mișcă din loc un obiect mai greu (Com. ITTU), cf. cântar (III 5°). *Aș fi făcut o cumpână... când era să ridicăm grinda cea mare*, DRĂGHICI, R. 118.

2°. (Mold.) Unealta cu care se transportă vasele cu struguri din vie la tease. TDRG.

3°. S pec. Drugul, bărna (mobilă) pusă spre a opri (vremelnic) trecerea (pe un drum s. peste linia ferată), barieră. POLIZU, DDRF. | (Ban.) *Cumpână de drum* = oprițoarea de la intrarea unui drum în pădure, ficuță dintr-o grindă cioplită, fixată cu capetele în doi stâlpi puși pe ambele margini ale drumului, așa ca în jurul unuia să se poată suci, spre a lăsa liberă trecerea (Hășgias, în Banat) Com. ITTU. | P. anal. Bătul pe care un băiat (s. o fetiță) îi pune între mire și mireasă la țesura mirilor din casă în tindă. *Dacă cel ce a oprit mireasa e o copilă, atunci taie cumpâna cu o săframă*, MARIAN, N. 560.

4°. Prăjina cu care și în echilibrul dansatorilor pe sârmă. Cf. IM.

5°. *Cumpâna fântâni s. pufului* = Bârna de lemn servind ca pârghie cu două brațe neegale (dintre care la cel mai scurt sânt agățate diferite greutatea care-l trag în jos, iar la cel mai lung atârână o prăjină lungă de care e legată ciutura (s. găleata) cu care se scoate apa din puț s. fântână. Pârghia se sprijină în furca unui stâlp (fixat în pământ), numit (în Ardeal) gearmân, hantariș (PAMFILE, I. C. 461) s. (în alte regiuni) furca pufului, smăre (com. ITTU, Duda-Arad), cf. cântar (III), cf. LB., DAMÉ, T. 179, VICIU, GL., HERZ-GHER, M. IV 250. O *cumpână se 'naltă aproape de puț*, ALECSANDRI, P. III 90. O *fântână își mișca gemând cumpâna ei în vânt*, EMINESCU, N. 51. *Fântâna... nu are nici roată, nici cumpână*, CREANGĂ, P. 204. *Mugenau ritele ce sete, lungind pături cât cumpenele de fântâni*, C. PETRESCU, R. DR. 151. *Când e ziuă, hoha 'n sus și hoha 'n jos; când e seara, hoholăre hoha* [Cumpâna fântânei], ȘEZ. IV 101.

6°. (Mor.) Pârghia cu care se ridică s. se lasă zăgazel la moară. DDRF. | Vârtejul, schimbătoarea, poșada unei mori de vânt, DAMÉ, T. 162, PAMFILE, I. C. 190. | (Mold.) Cântarul (III 3°), buhaiul (III 2°), capra (III 6°) pe care se ridică piatra de moară pentru a o fereca. H. XII, 571.

7°. O parte a joagărului (DAMÉ, T. 175 cf. fig. 2), PAMFILE, I. C. 111) | pârghia cu care se ridică stavila. PĂCALĂ, M. R. 460.

8°. Cântarul (III 4°), scoaba de la plintă, de care se agăță cârma. | *Cumpâna lemnului* = cântarul, punctul de suspenziune al lemnului. CUPALĂ, PL.

9°. Crucea (H. II 322) s. cântarul (III 2°) căruțel.

10° (Olt.) O parte a vârteșului, cf. cruce, răscruce, spetează, crucișă, fofelniță, aripă. DAMÉ, T. 140, PAMFILE, I. C. 250.

11°. (Zid.) *Cumpâna* (certică) CADE) = o unealtă a zidarului constând dintr-un fir lung de capătul căruia atârână o greutate conică de fier s. de plumb, și care servește la determinarea di-

rectililor verticale, cf. firul cu plumb. CULIANU, C. 9, DAMĂ, T. 104, PAMFILE, I. C. 118 (fig. 105), H. II 63, 84, 89, 118, 146, 180, 204, 214, 244, 254, III 4, 19, IV 11, X 506, 512, XIV 377, XVI 22. *Cumpână de plumb*, COSTINESCU, *Cumpâna zidarilor*, PONTBRIANT.

12. (Dulg.) *Cumpâna orizontală* (CADE) s. *hidrostatică* (POLIZU) = aparatul ficut dintr'un tub cilindric de sticlă în care se pune apă și care servește dulgherilor spre a determina fețele orizontale ale corpurilor, *poloboc*. Cf. H. II 89, 118, III 18, VII 375, X 69.

13. Coama (TDRG.), culmea casei țărănești. TDRG., CADE.

14. Pârghia, pendula, regulatorul funcționului. POLIZU, TDRG.

15. Brațul (s. cele două brațe bifurcate) pe care e stă așezat (s. de al cărui cârlig se agață) receptorul telefonului. *Telefonul ridicat din cumpână nu răspunde chemărilor*. C. PETRESCU, C. V. 143.

16. P. ext. *De-a cumpâna* = un joc de copii, constând din cumpânirea lor pe o pârghie, cf. (în Bucov.) *huță*, *hușunătoare*, *puate*. PAMFILE, I. II 319. *Nu mai vorbește decât de schimbări, cumpână, coadă, smec...* C. PETRESCU, I. II 57.

III. Fig. 1^a. (Geogr.) *Cumpâna apelor* = linia de despărțire a cursului apelor. *Din bazinul Prutului valea sa se despărțea printr'o cumpână de ape ce trecea peste colina*. C. C. II-III 107. *În Cumpâna vulturii* = locul unde curentul unei ape duce obiectele ce plutesc pe ea atât în vultoare cât și pe râu în jos. Cf. F. E. ATILA, P. 56. *Vadul... e de obicei în gâtul vulturilor și în cumpâna lor*. Ib. 47.

2. *Cumpâna nopții* = miezul nopții, la cântatul cocșilor. CIAȘANU, V. *Care bate brava porții, Aeu, la cumpâna nopții!* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 301. *De unde să aduc eu foc, acum, în cumpâna nopții!* MUSCEL, 38, cf. ȘEZ. XX 104.

3. P. ext. *Cumpânire*, echilibră. POLIZU. *Cumpâna cântarului*. CANTEMIR, IST. 152. *Când s'a întors ca să se cante îndrăpți, a prăpădit cumpâna* [= și-a pierdut echilibrul și a picat în apă. SHIERA, P. 200. *În ținea (în) cumpână* = a echilibră, a ținea în echilibră, a contrabalansa. PONTBRIANT, TDRG. *Nimic nu garantează mai bine propriile drepturi ale fiecăruia cu respectul ce trebuie să arem noi înșine pentru drepturile care le (în) în cumpână*. GHICA, S. 194. Loc. adv. *În cumpână* = ținându-și echilibrul. *Și înaintă în cumpână cu ceașca de cafea*. I. TEODOREANU, M. II 41.

4. Limită, margine, măsură. *În județ... judeca-se-a voao, și în cumpâna ce veți cumpâni, cumpâni-se-a voao*. TETRAEV. (1574) 209 (: on vous mesurera de la même mesure que vous aures mesurés les autres). *Mândruț mai mult preste cumpână*. DOSOFTEIU, V. S. 34-. *Intru împlinirea banilor să păzești cumpână, a nu se face sădnicie*. URICARIU, V 133/-. *Măsură, moderațiune, cumpât*. *Cumpâna, nepoate, E bună la toată*. PANN, ap. DDRF. *Dorul... intru care omul pierde cumpâna deșădrăzită...* KONAKI, P. 126.

5. *Cumpâneală*, judecată. *Unde cumpână lipsește, rea întocmire se păzește*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 251. *Cumpâna strămbă, strămb te duce după lume*. Ib. id. *În cumpână (s. cumpene)* = a cântări (I 2^a), a aprecia, a judeca. *Draci... aduc scriso toate păcatele tale... de le pun în cumpână*. CUV. D. BĂTR. II 453. *Se vor pune... în cumpenele cerești... purtările omenești*. ALEXANDRESCU, M. 264.

6. *Înfluență*, trecere, greutate. *Le-au dovedit, Brâncoveanu cu cumpâna lui la Turci, și,*

aducându-l la București, l-au spânzurat. LET. II 47/-.

7. (Mai ales în expresiile a sta în (s. la) cumpână, a fi în cumpână, a pune pe cineva în cumpână) Îndoială, ezitare, dilemă, nehotărâre, sovărire; Incurcătură. *A scris, multă vreme la cumpână ou stătut cugetul nostru*. LET. I 3/-. *Dumitrașcu Vodă atunci sta în cumpene, de socota, cum ar face să fie mai bine*. Ib. II 338/-. *Stăm în cumpână, sau să învici, sau să murim*. DOSOFTEIU, V. S. 146/-. *Când lua pe Turci de goană, când, gonit, se înturna; Sta în cumpână războiului, nicăieri nu atârna*. GCR. II 245, cf. BELDIMAN, N. P. I 20. *Cercea lor pune în mare cumpână și aneală pe Bathori*. BĂLCESCU, ap. TDRG. *Se pune ea în cumpene, cum să dărag și ce să-i facă*. CREANGA, P. 29. *Boierul sta în cumpână*. *Nu știa cui să dea dreptate*. ISPIRESCU, L. 176. *S'o scoale nu cutcea, Gându'n cumpână-i era*. TEODORESCU, P. P. 451.

8. P. ext. (Întregit, adesea, prin atributul „mare”, „multă”, „grea”; mai ales în Mold.) Primejdie, pericol, încercare, nenorocire, neajuns, greutate. *Prăvim cumpilte ercăm și cumpână mare pământului nostru* (ca. 1670) GCR. I 196. *Iaste cumpână... să o și omoare*. PRAV. 585. *Adusă a mulți neocoteala și nebunia mare cumpână acestui pământ*. LET. 226/-. *Au fost hălăduit pământul Moldovii de supt cumpâna păgânilor*. Ib. II 49/-. *Era cumpână să se primejdiască împotrât*. Ib. II 126/-. *Cu multă și mare cumpână... pre neprităniți ou fărâmat*. CANTEMIR, HR. 201. *O maște întreagă în cumpână a-și pierde filiața*. C. NEGRUZZI, I 278. *Mi-a spus trăjitoarea c'am să trec o cumpână mare*. CONTEMPORANUL VI, vol. II 7. *Ascultă la eou de cumpână, c. PETRESCU, R. DR. 243. Bărbații vorbonu de cumpenele războiilor*. MARIAN, NA. 247. *A scăpat de o cumpână*. ȘEZ. IX 150. *Timpurii de grea cumpână*. ZANNE, P. III 226. *În cumpână de viață s. de moarte, (rar) de peire = pericol de moarte, au și început a vărsare otrava cu mare cumpână de viață*. LET. I 238/-. *Stă în cumpână de moarte*. PRAV. 446. *Adusă și pe Domnul la cumpâna morții*. LET. III 237/-. *Lumca stă în cumpână de peire*. BĂLCESCU, M. V. 559.

9. Spec. (Mold.) Furtună mare (cu grădina). Com. S. FL. MARIAN), vreme strâmbă (ȘEZ. III 82), cataclism. *Nu vezi ce cumpână? Suic malul și intră în coasă, de te abicește!* SADOVEANU, M. 186. *Scăderea lunii preceasta cumpână*. Ib. I. A. 147. *Să nu sune clopotele la biserică, când vor vedea o cumpână* — nor cu tunete și trănete. PAMFILE, V. 153. *Cutremuri, intunecări de soare... și alte cumpeni*. Id. Ib. 50. *Dracu se ascunde sub copaci, sub rite, sub oameni și mai cu seamă sub oină și mățe; de aceea le alungă oamenii de lângă ei, în vreme de cumpână*. ȘEZ. IV 182.

[Plur. *cumpene* și (în sensul II 8^a) *cumpeni*.] ȘI: (Mold.) *cumpână* s. f. | Diminutiv: (în Români din Serbia și în Romanișii) *cumpăloară* (cumpeloară) s. f. TEODORESCU, P. P. 594. MAT. FOLC. 59. *cumpioară*. MAT. FOLC. 1074, 1075. *Polozu'*. *Lai atârnat La cea mai mică cumpioară, Ca să mă faci de oară*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 9. *Donă furci și-o cumpioară, Mi-e pus la spânzurătoare*. PĂSCULESCU, L. P. 272.]

— Din paleosl. *kūpona*, idem (din lat. *compania*).

CŪPÂNĂ s. f. v. cumpână.

CUMPÂNĂȘ † s. m. = companist. *Au isărlă... pe toți breșlașii și cumpânașii*. DIONISIE, C. 106. *Slugile cumpânașilor... să rămâie birnici* (a. 1814) TDRG.

— Derivat din *cumpanie* (= companie) cu suf. -aș, are derivă nume de agenți.

CUMPĂNEALĂ s. f. v. *cumpăni*.

CUMPĂNI vb. IV^a I. 1°. *Peșer, soupeșer; se peșer, 2°. Așeter; se racheter, 3°. S'accorder; s'harmôniser* 4°. *Comparer, mettre en balance, 5°. Peșer, ezaniner, 6°. Mesurer, calculer, II, 2°. Franchir le zénith, 2°. Surpasser, l'emporter sur, 3°. Se pencher par-essus, 4°. Pencher vers, avoir l'intention de; Se décider à, Convaincre, III, 1°. Vaciller, osciller, se balancer, 2°. Balancer entre... osciller, hésiter, IV, 7. (S')équilibrer, 2°. Contrebalancer, compenser, équilibrer, 3°. Se modérer, V, 1°. Agoniser, 2°. Placer en équilibre.*

A *cumpăni* se întrebuințează azi mai mult în sens figurat, fiind înlocuit în sens propriu mai ales prin *echilibră* (și în cazurile când cântărirea se face cu *cumpăna*, nu cu cântărul), adesea și prin *a măsura*.

I. 1°. *Intrans.* A avea o greutate, a trage la cântăr s. în (s. la) *cumpăna* (L.B.), a cântări I 1°. *Kumpensək* = mensuro, pondero, ANON. CAR. *Un cercel de aur care cumpănaia giunătă de silcua, PALIA (1581), 90— Cât cumpăneș sau cât de grei sânt banii cei de argint... CALENDARIU (1811) 152* || *Trans.* A determina cu ajutorul cumpenei greutatea unui obiect, a cântări I 1°, a măsura. *Cumpăna... educănd, drept le cumpăniur, PANN, P. V, I 125. | A cumpăni (ceva) în mână = a încerca cu mâna greutatea unui lucru. (Fig.) Mândria gravă a Domnului, care cumpănește în mână-i soarta unui neam, VLAHUȚĂ, ap. CADE. || Refl. A se așeza în (s. pe) *cumpăna* spre a-și constata greutatea, a se cântări. POLIZU.*

2°. *Trans.* A plăti, a (ră)s-cumpăna, a oferi pentru ceva lucruri de preț (aur, bani) în greutate egală cu greutatea lucrului cumpărat, cf. a cântări (I 2°). *De tie negrul vânzător, Eu îți sunt cumpărător, Că vroau bine să-i plătesc, Cu aur să-i cumpăneșc, ALECSANDRI, P. P. 105, Căr... pe mândra mea De cinci ori s'o cumpăneșc... Cu răbări, BIBICESCU, P. P. 277. | Refl. Șă se poată răbăsi-cumpăna, cumpăniindu-se pe sine... de două ori cu aur, ȘINCAL, HR. II 227/m. | Fig. (Refl. = pasiv) A (se) aprecia, a (se) evalua, a (se) prețui. *PONTBRIANT. De se va cumpăni [unsoarea] cu ceata (= falma) bună, puțin preț va avea (a. 1683), GCR. I 272.**

3°. *Refl.* A fi asemăna, a fi la fel, a se potrivi, a se asemăna, a se lăvi. ȘEZ. VII 179. *Hai, fată, să ne iubim, C'omândoi ne cumpănim* (variantă: *ne potrivim*) și la ochi, și la sprâncene, Ca dol golumbeii la penă, HODOȘ P. P. 72. | Fig. (o tainică melancolie... o îndoaioasă sfială, care mai adesea se cumpăneșc cu o minte dresată și sâmbătoasă, cu un suflet compătimitor, cu o inimă mihoasă. ODOBESCU, ap. TDRG.

4°. *Trans.* A pune în *cumpăna*; a compara, a pune față în față. *Să cumpănim viața și moartea, MARCOVICI, D. 77. Cumpăniind între ele nevoia cu ajutorul... KONAKI, P. 267. Cumpăniind... faptele ceale bune... cu pornirea și mânia... BELDIMAN, N. P. I 187.*

5°. *Trans.* A pune în *cumpăna*; a examina, a cerceta cu deamănuntul, a cântări cu mintea, a considera, a chibzui, a se gândi bine, a socoti, a judeca toate eventualitățile înainte de a lua o hotărâre. *Să-și facă moară cineși la vadul său... Iară de-a fi făcut vreunul... vad nou, să-l strice și să urmeze vadurilor vechi, însă să cumpă[n]ească apa cu murari (= morari) și câte vaduri or găsi, la toate vadu[ri]le să-și facă moară, DOC. (a. 1745, Cernăuți). IORGA, S. D. XXII, 390. Cumpăniind*

epitropul, cu bună rânduală, cheltuielile copifului... PRĂVILA (1814) 89. Nu trebuie pădurile... după plăcerea cutea a se tăia... până ce starea lor nu va fi cumpănită prin lapitiși și cu știință pădurari, COD. SILV. Numa cumpănea în inima sa frumusețile Herzeliei, BELDIMAN, N. P. II 76. Oare să se însoare, ori să nu se însoare? Acest gând l-a cumpănit douăzeci de ani, C. NEGRUZZI, I 71. Cumpăniind situația din fața noastră... GOGA, T. N. VI 1329. Cumpănește lucrul bine, POMPILIU, P. P. 34. A cumpăni din ochi = a examina spre a putea stabili valoarea, a cântări din ochi.

6°. A măsura, a calcula, a alege bine. *Cumpănește voroacele tale, BELDIMAN, N. P. I 33. Își cumpăna... cele mai mici gesturi, VLAHUȚĂ, ap. CADE.*

II. Fig. (Comparați) se face cu brațele cumpenei, care cad s. se ridică într-o parte).

1°. *Intrans.* (Despre soare) A trece peste punctul culminant dela amiază, a începe să coboare spre apus. *O cumpăniit soarele de-amiazi, VASILIU, P. L. 257.*

2°. *Trans.* A se ridica mai sus, a fi mai presus, a întrece, a covârși, a precumpăni. *Un singur om nu trebuie să cumpănească interesele unui armii, C. NEGRUZZI, II 141. Cei slabi, când se'mpreună, cumpăneșc pe cei mai tari, ALECSANDRI, T. 165.*

3°. *Refl.* A fi gata să cadă într-o parte (de ex. un gard), a se îmbăia să cadă (CIAUȘANU, G.L., HERZ-GHER, M. IV 250). || *Trans.* A pleca (Com. AR. TOMIAC) într-o parte.

4°. Fig. (în Mold. și Transilv.; construit cu *să* s. cu *la*) *Refl.* A avea de gând (la origine: a se apleca cu gândul într-o direcție), a intenționa; a se hotări, a se decide; a plănui. *Împărțit-va (= se va despărți) mularca de bărbat pentru (= din cauza) vrăjmășia părinților, când să vor cumpăni să-i facă nevoie și să o vatăme intru ceva, PRĂV. 615. Împărțit se cumpăna să întoarsă oastea laopol. LET. II 352/m. Se cumpănaia să se omoare, COD. PUȘC. 81. Într'acesta chip se cumpeni, ca... mai mult mândii ajițitoriu să se arde, CANTEMIR, IST. 83. Întru insuficiența bucuriei, mai să cumpăneșc a o sărate, DRĂGHICI, R. 231. Stă el, își faci măsuri: „măi mă cumpăni să mă mă duc odată”. ȘEZ. II, 101. Se puse Ilcana pe un somn dulce, de gândea că... de-ar fi șapte nopți legate la oală, înod s'ar cumpeni să le doarmă, RETEGANUL, P. I 57. || *Trans.* (factiv), A face pe cineva să se decidă într'un fel, a stimula, a îmboldi, a îndemna, a stărui (cu vorba s. cu sfatul), a determina, a convinge (pe cineva la ceva s. să facă ceva); a sfătui, a consilia. *Vrec, acum ești arat și fericit; numai, eu te cumpăni la asta, potesc cu și tu să-mi faci mie asemenea, RETEGANUL, P. I 28. Moșnegii accia... I-au cumpăni să pașă astă pagubă, lb. IV 78, cf. III 76.**

III. 1°. *Refl.* (Construit absolut s. urmat de *să...*) A se mișca în dreapta s. la stânga (ca în l.m.b.a cumpenei), a oscila câtva timp (ca cele două brațe ale unei cumpene), a se clătina, a se pleca când într-o parte, când într'alta, a-și pierde echilibrul; a se legăna (HERZ-GHER, M. IV 250), a se dălna (COSTINESCU) spre a-și ținea echilibrul. *Mă cumpăniomăi, să nu cumca să scapăt să car, MINEIUL (1776) 28. Mândru cultur ce'n văduș se cumpăneșc, ALEXANDRESCU, M. 22. Când mă apropiasi, îi vedzulu că se cumpăneșc ușor și dă din mână, SADOVEANU, P. S. 46. Un om beat se tot cumpănaia încoace și încolo, ȘEZ. I 257.*

2°. *Refl.* A se apleca cu gândul s. cu voința când într-o parte, când într'alta, a sta în *cumpăna*, pe gânduri, la îndoaia, a nu se putea decide, a ezita, a șovăi. *De ce se cumpănaia el cu scutul său, de acelu smentii mai rău, VARLAAM, C. 40. Omul se cumpăneșc nebușcat intru virtute și răfii, MARCOVICI, D. 407. Pofti tu crede că între a ta iubire*

și între libertate m'au cumpâni eu? ALECSANDRI, ap. DDRF. Se cumpâni o clipă și se întoarce îndărăt. C. PETRESCU, I, II 119.

IV. P. Intrans. (Despre cumpână) A ajunge în stare de echilibru, a se echilibra, A luat un cântar, și de-o parte a prins a pune la bucăți de aur, ca să cumpânescă. GEZ, V 136. || TRANS. (fact.) A aduce, a ține a sa a așeza astfel încât (după oarecare oscilări) să ajungă în stare de echilibru, a echilibra. *Pro aceea cărărușă... mă cumpânita, să nu cadă într'acea prăpastie.* DOSOȘTEIU, V, S. 46. „Incalec[ă] caii 'ntr'o clipă, trupurile-și cumpân[e]z[ă]...” PANN, E. II 150. *Panthia începe a cumpâni (= a o balansa, spre a-i da avântul necesar) sulfa sa.* BELDIMAN, N. P. 97. *Noșile... pe furis Pasurile măsurate... cumpânăc (= umblam pe vârful picioarelor balansându-mă).* KONAKI, P. 215. *Văd răsul nostru... o coajă de nucă, pe care icsușina omului o cumpâneste pe mări.* VLAHUȚĂ, ap. CADE.

2. Fig. (Absol. sau construit cu un substantiv predicativ) A echivala, a contrabalansa, a ține în cumpână, a fi egal cu... *La uncl, aprinteneala cumpâneste slăbiciune. Iar la altele vătutea fine loc de'nțelepciune.* KONAKI, P. 267. *Mull răs o faptă bună în ceruri cumpâneste.* ALECSANDRI, P. III 308.

3. Trans și refl. A (se) modera, a (se) înfrâna, a (se) cumpâna. *Tinerțul poet... nu prea știa să-și cumpânescă bine ardenturile prozile ale înfocatei sale muzc.* ODOBESCU, I 63.

V. P. Refl. A se cumpâni (într-o moarte și viață) = a fi în agonie, a trage de moarte (Ruchr, în Muzel) Com. C. LACEA. † A i se cumpâni cuiva mieșa = a-i fi viața în cumpână, în primejdie. *Mulți [= multora] li s'au cumpânit mieșa.* DOSOȘTEIU, V, S. 85. † A i se cumpâni cu capul (s. cu moartea) = a plăti cu capul, a i se răsplăti cu moartea. *Cândă veri naște, cu moartea să fi să cumpânescă.* GCR. I 64. *Dintr'aceasta i să cumpânescă cu capul.* DOSOȘTEIU, V, S. 29.

2. Trans. (fact.) A așeza (o prăjini) după principul cumpânii dela fântână. [Unde] pot fi înlocuite... cu orice prăjină, belăii sau nucleu... înfigându-le în mal [și] cumpânindu-le pe pietre, furei, cericane... P. R. ATILA, P. 32.

[Ind. prez. cumpânesc, (învechit, rar), cumpân, (neobșnuit) cumpânesc † | S]; (Mold.) cumpâni, (Transilv.) cumpeni vb. IV. † Adjective: cumpânit (cu negativul necumpânit), -ă. *Lucrări bine cumpânite.* MARCOVICI, D. 13. *N'am făcut nici un pas necumpânit și n'am picat.* ALECSANDRI, T. 1060. *O cumpânită (= potrivit) de-părțare între răsdări.* I. IONESCU, C. 87. (Adverb) (Ne)cumpânit = disproportionat, Muma-pădurii era o miere mare, făcută necumpânit. RĂDULESCU-CODIN, I. 314. *Cu toată dreptate cumpânit alcătuit.* BUL. COM. IST. IV 88. *Totdeauna vorbește drept și cumpânit, ca și când ar cell din carte.* SLAVICI, N. I 5; — cumpânitor (cumpânitor), -câre. *Al zellor pârinte Ce pune mări, pământ și cer în mers cumpânitor (= echilibrat).* OLLĂNESCU, O. 53. *Pentru aiată prază vorbesc și motive cumpânitoare (= cu greutate, preponderant)* CAT. MAN. 259, 571. *Naționalitatea cea mai cumpânitoare (= covârșitoare) prin numărul ei.* I. IONESCU, D. 74. *Are să le împărțescă niște lucruri foarte cumpânitoare (= important).* MARIAN, T. 123. (Substantivat) Administrator (de moșie) cf. vechi. *Era cumpânitor peste moșie.* CONV. LIT. XLIV, vol. II, 132. [Abstracte: cumpânit s. a. (și mai ales) cumpânire s. f. (la scriitorii mai vechi, adesea complicit prin dreptă, potrivit, înțelept s. a., spre a reda ideea de) cumpătare, cercetare amănunțită și dreptă, chibzuită, prudentă, etc. A birului așezare să se sădărăscă cu dreptă

cumpânire, URICARIUL, I 186. *Cu a îmbelor părți potrivit cumpânire și bună încoire.* Ib. III 267. *Le otodărnește toate cu pârinatească și dreptă cumpânire.* MARCOVICI, D. 27. *Nebuneasca lui sumeșe se sfârșit în sfârșit de statornicia cumpânire a lui Petru.* C. NEGRUZZI, I 177. *Cumpânirea argumentelor.* MAIORESCU, CR. II 124. Negativ: necumpânire s. f. = lipsă de cumpânire, de echilibru. COSTINESCU; — cumpânită (cumpânită, cu negativul necumpânită, necumpânită) s. f. = cumpânire. COSTINESCU. *Cu mica leafă ce avea... și mai ales cu o mare cumpânită și economie își ținea casa.* C. NEGRUZZI, I 333. „E proastă lumca!” strigă Ana, scoasă din cumpânită. SLAVICI, N. 78. *Cuvântul lor prin de înțelepciune și de cumpânită.* STURDZA, E. 56; — cumpânitor † s. f. = cumpânire, măsură, greutate, cantitate; seamănă. *Nu era... cumpânitor arămii (= n'a mai cântărit arama).* BIBLIA (1688) 248. *Trimise și altă cumpânitor de aur la Apostol.* MINEIUL (1776). 34/2; (concretizat) cumpânitor s. f. = scrâmblo mic, huță. PAMFILE, I. C. 472; — (Postverbal) cumpân † s. a. = judecată, cumpână III 57; primejdie, cumpână III 8. *De-ar fi aru! Mihai Vodă cumpân bun, ar fi scăpat.* LET. II 323/2. *Văzând... că se află la cumpân de moarte.* GCR. II 120].

— Derivat din cumpână.

CUMPARIE † s. f. }
CUMPARIST † s. m. } v. companie.

CUMPÂNITURĂ † s. f. v. cumpâni.

CUMPARĂ vb. 1. P. Acheter. 2. Racheter. 3. Evaluer, appréciere. 4. Corrompre, soudoyer. 5. Acheter, obtenir.

1. Trans. (În opoziție cu „a vinde”) A dobândi un lucru plătindu-l cu bani, a ajunge în posesiunea definitivă a unui lucru plătit contravaloarea lui, a achiziționa. Se cumpără o de-a-măntul s. cu toptanul (POLIZU); cu bani gata (lb.) s. pe (s. în) credit (BARCIANU), se cump (POLIZU), ieftin s. lesne. *Kumpér = emo.* ANON. CAR., LEX. MARS. *Ucenicii trimiși era să cumpere bucate.* CORESI, 151. *Tot cât au dându, și cumpără satul acela (a. 1579).* GCR. I 17. *S'au cumpăratură ocine și s'au așezatură.* Ib. 143. *Cela ce va cumpăra lucru de furtașag, să aibă certare.* PRAY, 242. *Părcchi de boi am cumpărat.* BIBLIA (1688) 33. *Am cumpărat din banii miei o corabie nouă și bună.* LET. II 128. *Care este vinul cel mai bun? — Care nu-i cumperi cu bank.* GCR. II 170. *Vremea [= timpul rău] vine lemnle și nevoia le cumpără.* C. NEGRUZZI, I 250. *Venea... cu un car nou ce și-l cumpărăse chiar atunci.* CREANGĂ, P. 40. *Dragostele dintr'al sat.* *Ca pita de cumpărat: Când o cumperi, te îmbrucă, O mândăci, dar nu te saturei.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 79. *Cine cumpără în datorii, plătește de două ori.* ROMÂNUL GLUMET I 46. † Așa (cum) am cumpărat(-o), așa (o și) rând (= o) repet așa, cum am auzit (-o). DDRF., TDGR. *A cumpăra cărăbuni de la faur (s. orz de la găte.* ZANNE, P. I 231) = scump. *A cumpăra vremea = a câștiga timp.* DDRF.

2. A răscumpăra. *Omul slava cu lucrul o cumpără.* CORESI. EV. 386/2. *Cu zina de astăzi se cumpere pe cele rău prăpădite.* MARCOVICI, C. 65.

3. A judeca, a prețui (pe cineva), a ști cât face, cât plătește. *Nu se cumpără omu pe câciulă = nu se judecă cineva după exterior.* ZANNE, P. III 39. *I-am cumpărat cu pe nenea Ion = știu eu cât plătește, câte parale-l face pielea, știu ce-l poate capul, I-am păscut eu.* CIAȘANU, GL.

4. P. ext. A câștiga bunăvoiața culva plătindu-l

banii, a corupe, a mitui. POLIZU. A cumpărat mar-
torii.

57. (Literar, după fr.) A obține, a dobândi, a
realiza ceva cu mare greutate. PONTBRIANT. A
cumpăra biruința cu primejdia vieții sale. BĂL-
CESCU, M. V. 121.

[Prez. cumpăr, -peri..., să cumpere. | Adjective:
cumpărat (cu negativul necumpărat), -ă. Kumpă-
răt = emptus. ANON. CAR. *Robi cumpărați cu bani*.
BĂLCESCU, M. V. 393. *Rofile... cumpărate din ce-
late*. HODOȘ, P. P. 48; — cumpărător, -oare = care

se poate cumpăra; de cumpărat. *De-ar fi dorul
ednător și badea cumpărător, Eu pe dorul vînde-
laș Pe badea cumpăra-l-aș*. ALECSANDRI, P. P.
200. (Substantivat) Persoană care cumpăra;
care mituiește. LB. *Kumperetor* = emptor. ANON.
CAR. *Prețul ce l-au dat cumpărătorii etc.*. URI-
CARIUL, I 10/2. *Lci 500 de la cumpărătorii des-
tinei*. RĂSCANU, L. 10; — cumpărăos, -oasă (sub-
stantivat, adată într-o poezie pop. din Văleca, a
cărui variantă are „drăgălet“): *Haiducul moșiloror*.
Cumpărosu fetelor Drăgoșos necesator. SEZ.
X III 200, cf. DR. II 424. | Abstracte: cumpă-
răre s. f. *Tărgul și cumpăratea*. HERODOT, 369;

(cf. lat. *comparatus*, -um) cumpărat s. a. *Bani tre-
buincioși spre cumpăratul a 36.000 podelo*. URI-
CARIUL, I 233. *Cei nevoiași și săraci, cari numai cu
cumpăratul [= din ceace cumpără] se uitase*.
MARIAN, SE. II 23. (Mal ales în loc. a d.) De
cumpărat = cumpărător, care se poate cumpăra.

Umblu din sat în sat, Ca vite de cumpărat. JAR-
NIK-BĂRSEANU, D. 196; — cumpărătoare s. f. =
cumpărare, actul cumpărării, dobândire prin cum-
părare. *Cumpărătoare cu toptanul*. POLIZU. A ară-
tat trei zapise de cumpărătoare pe Schei. BUL.
COM. IST. IV 221. *Lasă pământul lui de cumpă-
rătoare (= care fusese cumpărat, nu moștenit sau
dăruit) rudei Iordachi*. BUL. COM. IST. V 311.

[Bani] trebuincioși spre cumpărătoare... de
36.000 podelo. URICARIUL, I 236/2. *Această sfântă
carte s'au lăsat cu cumpărătoare (= prin cum-
părare) de mine Gheorghe*. IORGA, S. D. XV 269.
Cumpărătorul ea vrea să strice cumpărătoarea.
CARAGEA, L. 20/2. *Îl vedem făcând o cumpă-
rătoare de moșie*. IORGA, L. I 63; — cumpărătura

s. f. = cumpărare (acțiunea și mai ales rezultatul
ei), marfa cumpărată, (mai ales la plur.) obiecte
cumpărate în diferite prăvălii (germ. *Einkläufe*.
HERZ-GHER, M. IV 250). *Kumperetur* = emptio.
ANON. CAR. *Să-i fie lui directă ocină și cumpă-
rătură în ceaci*. DOC. (a. 1591). GCR. I 38. *Păsași
(= mergeți) și ră duceți cumpărătura grăului vo-
stru*. BIBLIA (1688) 32/2. *Dreaurile (= actele)
de cumpărături ce au avut de la Petru-Vodă...
au perit*. URICARIUL I 150. *O parte de sata...
carce au avut-o cumpărătură de la Badea Lim-
boiei*. Ib. II 3. *Care vie ne-au fost și nouă cum-
părături*. Ib. XXIV 432. *Un brâu de Tarigrad,
care (= căruia) i-au fost cumpărătura 12 lei
în Tarigrad*. IORGA, S. D. XI 58. *Să la Vel-
Logof[ă] rănduitul venit pe suta cumpărături
subției câte trei lei noi*. RĂSCANU, L. 7/2. *„Da,
da“... vorbi moșul, lăsând cumpărătura pe masă*.
DUNĂREANU, CH. 14. *Să vadă dacă se află hăr-
tia lor de cumpărătură dela Dorna*. SADOVEANU,
B. 216. *Moșia asta e cumpărătură = nu e moște-
nită, ci e cumpărată*. CIAUȘANU, GL.]

— Din lat. *comparo*, -are, care a înlocuit pe *emo*,
-ere, pierdut în toate limbile romanice. Acest *com-
paro* (din *con+par* „egal, asemenea“) a înlocuit pe
simplu *paro* „a procura“ (cf. *sercus acre paratus* =
„scelav procurat cu bani“) din cauza omonimiei a-
cestuia cu *paro* „prepar“ (cf. Ernout-Meillet,
Diet. etym. de la langue latine p. 700).

CUMPARATOARE s. f. v. cumpăra.

CUMPARĂTURĂ s. f. v. cumpăra.

CUMPARIE s. f. *Association*. — Grupă, asociație,
tovărășie de lucrători. *Lucrăm câte zece cumpării
să mișcăm o bătăie*. COM. M. ITTU.

— Din *companie* (= companie), cu etimologie
populară după *cumpăra* (facilitată de disimilația
m-n > m-r).

CUMPARŌS, -OĂSĂ adj. v. cumpăra.

CŪMPĂT s. a. 1°. *Incertitudo, doute*. 2°. *Pruden-
ce; maltriac de soi-même, calme*. 3°. *Opinion*. 4°.
Tact, justice. 5°. *Moderation, mesure*. 6°. *Occasion*.
7°. *En cachette*.

1°. Dispoziție sufletească de îndoială și de neho-
tărire, când trebuie să cumpențim, să chibzuim,
să reflectăm încotro trebuie să apuci, ce trebuie să
faci. (Numai în expresia): **A sta în cumpăt** = a
chibzui (fr. *débiter, réfléchir*). DDRF.

2°. Chibzuință, reflexiune, discernământ critic,
prevedere, precauțiune; p. ext. echilibru sufie-
tesc, judecată dreaptă și liniștită. (Mai ales în
loc. adv. **cu cumpăt (bun)** = în mod prevăzător,
chibzuit; **fără cumpăt** = în mod nechibzuit,
nebuște). *Încălecară, beți, ameiți și fără de nici un
cumpăt*. LET. A. 16/2. *Fără cumpăt tângădui* [*En-
gel*] *pre Machidoncani, cum mai us au lăsmănt*.
P. MAIOR, IST. 199. *Omul cel muncitor și cu cum-
păt bun nu pierce nici odată*. MARCOVICI, D. 57.

Observându-se cumpăt și armonie intru toate...
SBIERA, F. S. 385. *Se purta oarecum fără cumpăt*.
ISPIRESCU, M. V. 36. ≠ **A (și) pierde** (s. a. **pră-
pădi**) **cumpătul** = a-și pierde capul, calmul, sân-
zele-rece. *La al dolica* [tun]... *cu toții cumpătul
au prăpădit*. BELDIMAN, T. 54. *Nu-și pierdu cum-
pătul, la un ceas așa grec*. C. NEGRUZZI, I 226.

*Leși... pierd cumpătul, pierd capul, seări armele
în cădăh*. ALECSANDRI, P. III 225. *Își pierdu
cumpătul de supărăre*. ISPIRESCU, L. 27. *Dacă-
î dai cuița lilac pisat în mâncare, îl faci să-și piardă
cumpătul, umblând nebușatic*. GOROVEI, CR. 136.

A (și) ține cumpătul = a (și) păstra echilibrul,
cumpăna dreaptă. *Prahosa, să fii cuminate? Ține
cumpăt la cuvinte*. COȘBUC, B. 176.

3°. P. ext. † *Părere, opinie*. *Când vor fi tot unii
ce alții, amândună părțile și la tot meșterugul să
vor tocmi într-o fire și într'un cumpăt...* PRAY, 508.

4°. Tact, cumpenență, dreptate. *Sultan Mehmet...
împărși... cu bun cumpăt s. cu pace în zilele lui*.
GCR. I 149. *Era pe acea vreme Mitropolit Chir
Misaie, foarte om cu cumpăt*. LET. II 34.

5°. *Moderatiune, înfrânare (LB)*, sobrietate; mă-
sură dreaptă. *Kumpăt* = moderatio, mediocritas.
ANON. CAR. *Irana lui cea fără de cumpăt, ce să
zăce mândri și băuturi*. PRAY, 496. *Cumpăt trebuie
în vorbe*. TICHINDEAL, F. 76. *Partea cea chel-
tuitoare era de cătră cea lucrătoare a norodului
hărărită și priclită în toată vremea, spre a nu să
inamulți peate cumpătul stăviri*. PISCUPESCU, O. 20.

*Se triseră în el porniri de om risipitor: era pată
să dea tot; nu mai avea măsură, nici cumpăt*. SLA-
VICI, N. II 210. *Ferice-î acela ce'n cumpăt trăce,
Pe a căruși masă modestă lucește Doar soașița veche*.
OLLĂNESCU, O. 150-160. *Visual se bea cu cum-
păt*. DOINE, 269. † † Dietă, regim. I. MOL-
NAR-PIVARU.

6°. † *Orânduială (LB)*, potrivire. † **Cumpătul
vremii** = împlinirile vremii, starea lucrurilor
(dintr'un timp dat), conjunctură. *Împărășilor Tar-
igradului căutând, și Domni Volohii, după cum-
pătul vremii, și rudenii, și cucerii cu craii lor
să facă, precum au și făcut*. CANTEMIR, HR. 346.

7°. † *Loc. a d v*. **Pre supt cumpăt** = într'ascuns,
în tăină, pe din dos, pe furie; cu perfidie, cu vi-
cloșug. *Deaca să apropié cătră Hs.* [farseni], *pre*

supt cumpăt ține cuvânt, de grăt. VARLAAM, C. 293. *L-au acos... pre supt cumpăt, îmbrăcându-i în haine proaste.* LET. III 38/10. *Îl trimise pe supt cumpăt cu cărți la un frate al ei.* GAVRIL, NIF. 10. *Pe supt cumpăt, fără știrea Doamnei.* URICARIUL I 286. *Face adese ori fățiș și pe supt cumpăt, cercetări.* Ib. IV 130. *Doamna lui Șerban-Vodă pre supt cumpăt, peste voia Domnului... au dat fata, de o au adus...* aici, MAG. IST. III 66. *Cuvânt lămurit dă ezinare nu au dat, ci pă supt cumpăt au zis precum că o are luată în arcadă.* IORGA, S. D. XIV 134. (Arhaizant) *Unii boleri șopteau că s'ar fi zărit într'acea noapte oameni d'al lui Stoica... strecurându-se pe sub cumpăt în casele răposatului Ilie.* ODOBESCU, I 78, cf. 533.

[Fără plur. | Negativul (rar): **necompăt** † s. a. = lipsă de cumpăt, de înțelepciune, judecată proastă. *Acel necompăt al Notariului... aci îl voia arăta.* P. MAIOR, IST. 65.]

— Din lat. **compitum**, -i „răspântie” (de ex. răspântia la care se găsea Hercules). S. PUȘCARIU, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXVIII 680. Cf. **cumpăta**.

CUMPAȚĂ vb. I^a. 1°. *Dispozer.* 2°. *Inspirer, pousser à.* *Se résoudre à.* 3°. *Ménager, épargner.* 4°. (Se) *modérer, (se) maîtriser, (se) calmer. Couper (un alcool).*

1°. **Trans.** A potrive (cu înțelepciune), a (o)rândui, a face rânduială (LB.), a dispune, a da. *Kumpetěz.* ANON. CAR. *Așa au cumpătat D-zeu, de la cea ce i-au făcut rău... să aibă bani de cheltulală la vreme de nevoie.* LET. II 170/10. *Așa au cumpătat vremea, de au fost tot bună și călduroasă.* MAG. IST. IV 166.

2°. **Trans.** A îndruma, a îndemna, a sfătui, a decide, a pune la cale, a îndrepta (LB.), a potrive s. aduce pe cineva să facă un lucru. (POMPIU, BIIH. 1009). *Ține, Doamne, ce mi-ai dat, Că bine m'ai cumpătat, Numa copu' nu mi-ai spart!* H. XVIII 91. *Mulfumescu-și șie, Doamne, Că, de când m'am mărțat, Tot bine m'ai cumpătat.* MĂNDRĂSCU, P. P. 105. *Vezi, crâșorul mamil, la ce paroste grea m'ai cumpătat tu pe mine; și ag fi tare bucuroasă să mă pot decotorosi de ea.* MERA, L. B. 10. *Frunză verde lemn uscat, Mândrele m'or cumpătat Cu să plec sara în sat.* HODOȘ, C. 91. || Refl. A se îndemna, a se strădui. *Mulți împărășii... s'au cumpătat de-au cercat, până... au găsit izvoari vieții.* PRAY. MOLD. 1°.

3°. **Trans.** A cruța, a păstra, a economisi; a mența LB. *Oricât o am cumpătat, tot am sfârșit merindea mea.* BARAC, ap. TDRG. | A ținea bine. *Mândrele m'or cumpătat, Răduș negru și uscat... Da și cu le-oiu cumpăta.* HĂDULESCU-CODIN, M. N. 70.

4°. **P. ext. Trans.** (uncori = fact.) și refl. (uncori = pasiv) A (se) modera, a (se) tempera, a (se) restrânge, a (se) face să păstreze măsura, a (se) slăbi, a (se) micșora (intensitatea unei stări s. acțiuni); (despre oameni) a (se) stăpâni, a (se) abține, a (se) potoli; (despre băuturi) a le slăbi țaria (amestecându-le cu apă). *Creștinii nu se știură cumpăta.* MAG. IST. IV 287. *Un spirit ce iaste tare se cumpătează cu apă.* POGOR, HENR. 29. *Sfântă Sămbătă, Tu mi-l cumpăta.* FRANCU-CANDREA, M. 182. *Rea bucată-i dragostea! Cin' apucă a o'nevăși și n'o știe cumpăta, N'are cap (= nu mai poate) a o lăsa.* RETEGANUL, TR. 152.

[Ind. prez.: **cumpăt** (rar, **cumpet**) și **cumpătez** (rar **cumpetez**). **Cumpătează** calea = aleargă calea. PSAL. (HUR.) 31/10. | Adjective: **cumpătat**, -ă. *Câte ai zis, toate adevărate și cumpătate.* HERODOT. 359. *Purtarea cea cumpătată.* ISPIRESCU, L. 40. *Începutul iernii vă fi mai cumpătat (= blând)*

CALENDARIU (1814) 72. *Pofte mai cumpătate.* MARCOVICI, D. 6/10. **Negativul: necompătat**, -ă adj. = fără cumpăt, nechibzuit; nemăsurat, impulsiv, nestăpănit (PONTBRIANT, DDF.), desfrânat, neordonat, fără rânduală (LB.); necurător (LB.); (ca adverb) neconcent (LB.). *Ascultă... la vorbele lor cele neadrate și neompătate.* ISPIRESCU, L. 247. *Iubirea neompătată de patrie a cetățenilor.* ODOBESCU, I 81; — **cumpătător**, -oare. | Abstracte: **cumpătare** s. f. = moderațiune, temperanță, sobrietate, abținere, înfrânare (dela băuturi și mâncări) (cu negativul **neompătare** s. f. = întemperanță COSTINESCU). *Svedul după a sa obicinuită cumpătare, mai nainte au apucat.* LET. II 67. *Folosește-te cu grabă, dar cu măsurată cumpătare, de toate prilejurile.* MARCOVICI, D. 12. *Cumpătarea cel mai mare dar celui înțelept.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 252. *La mâncare Să aibi cumpătare, și la băutură Să fii cu măsură.* ZANNE, III 460. (Calificativ reverențios, întrebunțat pentru Domn, în actele scrise). *Io Constantin Basarab Voevod a toată Țara-Rumânească, fiul Cumpătării Voastre, cel după Sfântul Duh lubit...* (a. 1702), IORGA, S. D. XXI 86; — (rar) **cumpătate** s. f. = cumpătare. DICT. *Fără șir și cumpătate (= fără ordine și măsură).* DDF.].

— Derivat din **cumpăt** (poate dintr'un lat. pop. ***compato**, -are „a duce la răspântie”, apoi „a pune la cale”).

CUMPEIOARĂ s. f. v. **cumpănă**.

CUMPENEALĂ s. f.

CUMPENI vb. IV^a

CUMPENITOARE s. f.

v. **cumpăni**.

CUMPIOARĂ s. f. v. **cumpănă**.

CUMPLEȘNIȚĂ s. f. (Entom.) v. **coropișniță**.

2°. **CUMPLI** vb. IV^a. 1°. *Tuer, exterminer, achever.* 2°. *Disparaitre, finir.*

1°. † **Trans.** A sfârși (pe cineva), a ucide, a omorî, a prăpădi, a extermina, a pierde, a face să dispară. *Măru (= măn pe) vrăjmașii miei și-i o-giungu și nu me tornu păru se cumpli-i.* PSALT. 28/10. *Și dzise se cumpăli ei (= să piază ei COR., să răspîrdză pre însii DOS., să-i nimicească BIBLIA 1938).* Ib. 225/10. *Ferește Domnul toți cei ce iubesc eu, și toți păcătoșii cuple.* Ib. 301/10. *Să cuple sămânța lor.* CORESI, PS. 298. *Cumpliți-se în desert zilele lor și anii lor cu deșert (= risipi., zilele lor și puse capăt anilor lor.* BIBLIA 1938). PSALT. 158/10. || **Fact.** (Arhaism; despre pofta de mâncare) A face să la sfârșit, să nu mai existe. *Potolindu-și foamea și pofta mândreii cumplind-o...* COȘBUC, A. 153.

2°. † **Refl.** (Despre oameni) A se prăpădi, a pieri. *Cumpliți-se și periră dreptu (pentru) fără-legea sa.* PSALT. (SCH.) 143/10. *Domni ai limbilor (= popoarelor păgâne)... se dat și se cumpli după aceea.* CORESI, EV. 91/10. | (Despre noțiuni abstracte: sufletul, numele, vederea, etc.) A pieri, a se pierde, a dispărea, a lua sfârșit, a se termina; a se stinge. *Fașa Domnului spre făcătorii reu; cumpli-se din pământ pomeana lor.* (: ut perdat deus de terra memoriam suam; — pour exterminer leur mémoire de la terre). PSALT. (SCH.) 60/10. *Cumpli-se numele lui (: delectur nomen eius; — son nom sera effacé).* Ib. 236/10. *Cumpli-se ochii miei în cuvântul tău.* CORESI, PS. 340. | (Refl. = pasiv) *Hiclianii cumpli-se (: exterminabuntur; — les méchants seront retranchés).* PSALT. (SCH.) 67/10.

[Abstracte: **cumplire** † s. f. = †sfârșit, capăt; nelndurare (LB.), cruzime, groznicie (LB.); faptă cumplită; sgărcenie, lăcomie (COSTINESCU). *Spune-mi* (= spune-mi), *Doamne, cumplirea mea și măsura zilelor mele câte-a.* PSALT. (SCH.) 47/2. *În cumplirea cântărilor.* ib. 103/2. *Mare e Domnul și lăudat foarte, și mărire lui nu e cumplire* (= nu are sfârșit) ib. 299/2. *Să nu mai pomenim câte răutăți și cumpliri au făcut.* CANTEMIR, IIR. 20/2. *Nici le va trebui [pravilelor] atâtă cumplire.* GCR. II 87. *Împotriva cumplirii, nici cea mai mică lenețire.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. 252. *M'au dat iar la palatal unui tată cu cumplire, Sau mai bine-a unui tiran fără de milostivire.* KONAKI, P. 233. *Sufer groznică cumplire.* I. VĂCĂRESCU, F. 497. (Arhaizat) *Groznică cuprind-e cumplire de-omor.* COȘBUC, A. 140; — **cumplit** † s. a. (plur. rar: -plite) = totalitate, conținut complet; capăt, margine, sfârșit, limită extremă. *În tot pământul ieși spusa lor și în cumplitul lumii cuceritele lor* (: în finea orbis terrae...); — *Jușu' au bout du monde.* PSALT. (SCH.) 31/2. *Turbură-se ămblice și spământă-țe ce eiu în cumplitete scameelor tale.* ib. 122/2. *Spune-mi, Doamne, cumplitul meu.* CORESI, PS. 102. *Toată lumea și cumplitete ei tu ai fapt* (: et plenitudinem eius tu fundasti), ib. 243. *Cumplitete* (= totalitatea) *datoriilor mele.* DOSOFTEIU, MOL. 105 b. # **(Până) în (la) cumplit** = vecinie, pentru vecie, pentru totdeauna, până la capăt (s. sfârșit). DDRF. *Dracului scăzură armele în cumplit.* PSALT. (SCH.) 12/2; (: lui mieci defecerunt... în fine m). *Întoarce fața sa, se nu odată pără la cumplit.* ib. 15/2; — **cumpliciune** † (cumplieciune) s. f. = cruzime, grozvie. *Văzând oamenii cei buni și drepți cumpliciunea celor nemilostivi.* VARLAAM, C. 274/2. *Pe a lui Batic cumplieciune și a Tatarilor vrăjmașie, bărbătește au timpit.* CANTEMIR, IIR. 19; — (învechit) **cumplitate** s. f. = sgărcenie excesivă. DDRF. *Despre cumplitate sau sgărcenie.* PANN, P. V. III 77. *A fost un sgărcit odată, care meru grămăde, zi și noapte totdeauna pe bani ședeia și de cumplitate multă singur trăia.* ALEXANDRI, ap. DDRF.).

— Din lat. **compleo**, -ire (= -ere) „a împini, a face până la sfârșit” (cf. **complet**), devenit: „a sfârși”. Cf. **cumplit**.

CUMPLIT, -A adj. I. *Entier, total, achevé.* II. 1°. *Féroce, impitoyable, terrible; affreux, horrible.* 2°. *Terriblement, cruellement; extrémement.*

I. † Adj. Integral, total, deplin, **complet**, întreg (I 9°); desăvârșit. *Mielșorul ce foamea omoritoare Ți-l gătește n-a stă seară spre cumplită săturare.* KONAKI, P. 262. *Sănătatea... să întrecuș și să așeză cu viețuire lină și cumplită.* PISCUPESCU, O. 147.

II. Din cazuri ca *întunecare s. ger cumplit, durere cumplită, acie cumplită*, care la început însemnau „întunecare s. ger, complet, durere, sete extremă”, s'a născut pentru **cumplit** sensul nou de „grozav”.

I°. (Despre ființe) Nelndurat, aspru (LB.), crud, feroce, nemilos, sălbatic, rău la suflet (COSTINESCU), violent (DDRF.); groznic (LB.), oribil, strâșnic, înspăimântător, teribil (PONTBRIANT°); grozav, extraordinar. *Lupi sircopi și cumpliti.* VARLAAM, C. 181/2. *Cela ce va fi vrăjmaș și cumplit spre muioria lui, bădându-o fără de vină.* PRAY, 007. *Și-au rădăcut craiu și pre acel mare cumplit, pre Atla.* LET. I 85/2. *Balaur cumplit.* ib. 87/2. *Cel cumplit la inimă, în teei se chinuște.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 253. *Tiran... cumplit.* KONAKI, P. 263. *Crud și cumplit este omul acesta.* C. NEGRUZZI, I 162. *Era... cumplit la mânărea sa.* BIEI, SADOVEANU, SĂM. V 969. *Acest proclot și*

vrăjmaș cumplit. CREANGĂ, P. 57. *Lăpușeanu cel cumplit, stă pe scaun poleit.* ALEXANDRI, P. P. 175. (Despre lucruri și noțiuni abstracte) Peste măsură (de mare, de tare, de aspru, de crud, de dureros, etc.), îngrozitor, extraordinar, groznic; foarte mare (LB.) *Cumva-l lăngoaara cumplită trupu-l, așea și mărire deartă iaste cumplită sufletului.* VARLAAM, C. 292/2. *Acolo va hă chină cumplit.* COD. TOD. 100/2. *Îi dă moarte mai cumplită decât altor.* PRAY. 336. *Dumnezeu să-și dăruiască după aceste cumplite vremi a anilor noștri, cândea și mai slobode vecuri.* LET. I 5/2. *I-au omorit cu grele și cumplite morți.* ib. II 234/2. *Rușine și necinate pizmași mei să pață și muștrăți cumplite.* DOSOFTEIU, PS. 24. *Dureri cumplite.* KONAKI, P. 81. *Accastă cumplită pagubă a încaat în lucrării inima ticălosului bădrin.* MARCOVICI, C. 4. *Se aculase cei străini de neam... cu oaste atâtă de cumplită.* CALENDARIU (1814) 110/2. *După o îndelungată și cumplită tăcere, căzu îngenușiat.* C. NEGRUZZI, I 26. *Pe-nu ger cumplit Nevasa-mi cu pruncii pe cămp rămășere.* ALEXANDRI, P. I 41. *Vifor cumplit.* CREANGĂ, P. 143. *Rochiuri cumplite* (= foarte tari), C. PETRESCU, I. II 135. *Dor cumplit.* ALEXANDRI, P. P. 145. *Vânt despre rădrit Foarte iute și cumplit.* TEODORESCU, P. P. 164. *Poporul cel cumplit.* JARNE-BĂREANU, D. 485. *Ce cumplit foc se mai vede!* RETEGEANUL, TR. 45. *Ceasul cel cumplit = ceasul morții.* DDRF. | *Cumplit la bani* = avar, meschin, foarte zgăreit. PONTBRIANT. | (Substantivat) Individ aspru, crud, rău, nelndurat, violent, strâșnic. *Cumplitul, și când doarme, la cruzimi se găndește.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 252.

2°. A d v. Aspru, nelndurat (LB.), grozav. *Cela ce va fură... să va certa... cumplit.* PRAY. 108. *Țigani muncindu-se foarte cumplit de cătră dregători finutul.* URICARIUL, XIX 27. *Cumplit s'ar fi măhnit* [Moș Nichifor]. CREANGĂ, P. 110. *Neas-tămpăr ce-l chinuia mai cumplit de cât moartea.* ISPIRESCU, L. 45. | P. ext. Extrem, foarte, peste măsură. *Linile semenului astrologic se mișeau cumplit.* EMINESCU, N. 48. *Boicrui... s'a micrat cumplit.* CREANGĂ, P. 65. *O ducea cumplit de bine.* CONTEMPORANUL, I 405. *Pământul călîndu-se și cutremurându-se cumplit, pe unele locuri a crăpat tare.* ȘEZ. I 232. *Când broaștele și buraticii oră-căcșe cumplit, are să plouă.* lb. IV 119. *Puacră căldarea cu laptele pe foc și-o lăudă ca să fiarbă așa de cumplit, de săreau stropii tot cât curtea.* RETEGEANUL, P. III 24.

[S]. **Incumplit**, -ă adj. *Fară dași spre incumplite munci.* CAT. MAN. IX 32. *Cele incumplite viitoare răutăți.* MAG. IST. II 130. *Boect incumplit.* KONAKI, P. 55. *Nu-i bogat și pămant Cum îi Danu d'incumplit.* VASILIU, C. 701.

— Participiul verbului **cumpli**. Cf. dubletul **complet**.

CUMPRERI s. m. plur. v. **crumpenă**.

CUM SE CADE adv., adj. 1°. 2°. *Comme il faut.*

1°. *Locuțiune adverbială.* Cum se cuvine, cum trebuie, cum șade bine, cum se potrivește, convenabil; cum se cere, bine, la locul lui; perfect, de-a binelea, strâșnic, tare. *Va îneca postul cumu se cade.* CORESI, EV. 49/2. *Când va face, cum nu să cade euala ce va fi rănit.* PRAY. 493. *Au dăruit pre craiu cum s'au căzută.* MAG. IST. 312. *Cu frumos alina, după cum se cade unui Domn.* LET. III 200/2. *Limba noastră, pre care toți socot că o știu, dar nime nu o știe cum se cade.* C. NEGRUZZI, I 5. *Apoi învie cum se cade.* ISPIRESCU, L. 119. *L-a spălat cum se cade = l-a oărit bine, l-a bătut.* ZANNE, P. III 377.

2. Locuțiune adjectivală. Cu o purtare bună, onest și cuvințos, de treabă, cinstit, drept. *Dar cât era de harnic! Cât de „cum se cade” cu lumca!* CONV. LIT. XLIV, vol. II 78. *Să joace un picet, ca niște oameni cum se cade.* SA-DOVEANU, M. 165. *De-acum ai femeie cum-se-cade.* CREANGĂ, P. 177.

— Din cum + se cade (cf. cădea IV 2).

CUMUL s. a. *Cumul*. — Reunirea mai multor calități, funcțiuni s. acțiuni (juridice) de către o singură persoană; spec. ocuparea din partea aceleiași persoane în același timp a mai multor funcțiuni plătite (de stat) sau de autorități publice. *Cumul de acțiuni, de infracțiuni, de crimă.* POP. D. J. *Abuzul cumului.* HAMANGIU, C. C. XXXVIII *Legen... cumului.* UNIVERSUL, 6 Nov. 1930. [Accentuat (ca în lat.) și: *cumul*].

— N. după fr. (lat. *cumulus*, „grămadă, îngrămădire”). Cf. *cumula*, *cumulus*, *acumula*.

CUMULĂ vb. P. *Cumuler*. (Jur.) TRANS. A lega, a întruni mai multe acțiuni (judiciare) și a le rezolva deodată. A ocupa în același timp mai multe funcțiuni publice (plătite); a întruni (în același timp) mai multe calități oficiale. *Cumulez funcțiunea de director cu aceea de corector.* I. NEGUIZEI, I. 278.

[Adjective: *cumulat*, -ă adj. Când... *interesul curent se adaugă către capital... atunci imprimatul se zice cu interese compuse sau cumulate.* CULIANU, A. 258; — (< fr. *cumulatif*) *cumulativ*, -ă = care rezultă din cumulare; care implică ideea de acumulare; care face posibilă o întrebuințare multipă. *Contractul cu titlu oneros este cumulativ, atunci când obligațiunea unei părți este echivalentele obligațiunii celeilalte.* HAMANGIU, C. C. 223 (Adverbial) *Prin contractul de mariaj se poate face cumulativ donațiunea bunurilor prezente și viitoare.* Ib. 219.] Substantiv: (< fr. *cumulard*) *cumulard* s. m. (în sens peiorativ) = persoană care deține deodată mai multe funcțiuni publice plătite. *Barzi, Care n'acordă prin poeme să devie cumularzi.* EMINESCU, P. 229. *Sinecuriști și cumularzi se recrutează în majoritatea cazurilor din clientela cluburilor politice.* CURENTU, 6 Nov. 1930.] Abstract: *cumulare* s. f.].

— N. după fr. (lat. *cumulo*, -are „îngrămădese”) Cf. *cumul*.

CUMULĂRD s. m. }
CUMULATIV, -Ă adj. } v. *cumula*.

CUMULĂS s. m. (Meteor.) *Cumulus*. — Îngrămădire de nori groși și mișcători, care seamănă cu niște munți acoperiți cu zăpadă.

— N. din fr. (lat. *cumulus*, „grămadă”). Cf. *cumul*, *cumula*, *acumula*.

CUMUȘI † adv., conj. v. *cum*.

CUMUȚ, -Ă adv. v. *eoamă*.

CUMVĂ adv. 1°. *En quelque sorte, dans une certaine mesure; s'emploie là où le français dit surtout (ne va surtout pas, etc.). 2°. *Peut-être, qui sait? par hasard, jamais (si jamais).**

1°. Într'un fel (s. într'un chip) oarecare, oarecum. *Doară vor putea cumva [cu m de-are putea N. TEST, 1048; e a de vor putea BIBLIA 1088] a-glunge în Finichia.* COD. VOR. 86/2 *Tenură-se uocnică, au doară cumva pierdută ei bunătațe.* CORESI, EV. 82/2. *Vrând să afile cumvași De are în el vrămași.* PANN, P. V. 1. 95. *Mie unuia, dacă cumva mi-a pierdut vreo rădătoare, apoi a fost toomai din acela în care...* ODOBESCU, III 15/2. *Mal*

voi ei să faci ceva cumva, așa ca să se depărteze, dară în deșert. ISPIRESCU, L. 35. | **Nu (care) cumva (și)** (urmat de să, rar și neobișnuit de a + un infinitiv) = nici într'un caz, subit nici o condițiune, de loc. (Astăzi cumva stă după verb: *Să nu faci cumva sălă s. înalțea verbului cu repețirea conj. să; să nu cumva să faci sălă, pe când în limba veche se putea spune și: Să nu cumva faci sălă mulerii.* PRAY, 577). *Să nu cumva... să întărâtăm noi Dumnezeu spre noi.* CORESI, EV. 12/2. *Plugarial... Să nu cumva îndrăznească a leși den hotarul său.* PRAY, I. *Pentru ca să ceaghe să nu cumva să o strice.* Ib. 590. *Să nu cumva să auză.* VARLAAM și IOASAF (1650), ap. GCR. I 134/2. *Oastea rusească să nu cumvași să se apropie de hotarele sale.* DUMITRACHE, C. 361. *Jurându-mă... cu nu cumva să dea cheia atât tatălui său.* EROTOCRIT (ca. 1800), ap. GCR. II 170/2. *Păzește-te a nu cumva scotiți că... sălăpănăre a-cesta deplăd taste cu neputință.* BELDIMAN, N. P. I 168. *Să nu cumva să deschideți [ușa], până ce nu-ți auzi glasul meu.* CREANGĂ, P. 19. *Dar nu cumva să faci de altfel.* Id. Ib. 212. | (Cu același înțeles) **Nu care cumva** s. m. (cf. citate la core II 5°). *Să nu care cumva să vorbiți ceea? DELAVRANCEA, ap. TDRG.*

2°. Poate, din întâmplare, eventual, † cândal (Precedat adesea de prep. de). *Temea-se, se nu cumva (cândai BIBLIA 1688) cădem în locul cea dinainte.* COD. VOR. 91/2. *În mără (= mână) lua-te-voi, se nu cumva poticești de plătă piciorul tău.* PSALT. 191/2. *Se tenură... să nu cumva... să-l betejană.* CORESI, EV. 241/2. *Giuru-mă pre marelă meu Dumnezeu, cu nu cumva să mă mănă spre mine.* PALEEA (1900-1925), ap. GCR. I 66/2. *Să ne tenam... să nu cumva să cădem credința logodirei noastre.* VARLAAM, C. 290. *De să ca cumva împreună trapește.* PRAY, 846. *Să nu se cumva mănă Domnul.* DOSOFTEIU, PR. 15. *Am făcut [această trudă] să nu să treacă cumva cu uitarea de unde taste părăsit [letopisetul lui Urech].* LET. I 214/2. *M'am tenut... să nu cumva cad în vreo primejdie a cieții.* Ib. II 342/2. *De ne vor și cumva prinde... să stăm bărbătește.* MINEIUL (1776) 150/2. *Scotea... nu cumvași să se fălească Sazonia cu stema Lehi.* DUMITRACHE, 361, Cf. 400. *Brazdele în care au rămas rădăcini de dudăși, de cumva țărăși s'au prins și creac, trebue grăpate.* ECONOMIA, 16. *De ai cumva iluzii, oști pierdută și ești ridicul.* EMINESCU, P. 232. *După aceea, când îi spunca cumva cineva căte ceva de pe undea, care era cam așa și nu așa, Ipate flutura din cap.* CREANGĂ, P. 179. *De n'au murit cumva vrenunul din ei, apoi de bună samă că trăsese cu toții încă și astăzi.* SBIERA, P. 48/2. *Merge descăntătoare și vede de cumva s'a vesteși buruana.* MARIAN, A. 39. *Iar cumva de n'ei vol... Apoi foarte vei greși.* TEODORESCU, P. P. 117. *În politică cum se bagă. Eu de ruscule n'acabă, și de cumva nu găsește, Doamne, rân se necăjește.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 439. *Cumva de m'oiu îneca, Sufletul vot samă-a de.* DOINE, 18/2. | (În întrebări) **Nu cumva?** = (În gura vorbitorului) oare (din întâmplare, eventual) nu? (În gura ascultătorului) nu-mi prea vine să cred. *Nu cumva aș putea să-l angajez în trupa mea?* ALECSANDRI, T. 865. *Nu cumva ai trebuința de slugă, voinică?* CREANGĂ, P. 200. | (Întărit) *Oare nu cumva ne-nca Martin a dat raita pe la d-ta pe-acasă?* Id. Ib. 31. *Nu care cumva (și) să = (întrebător) oare nu? (amenințător) să nu! Nu care cumvași săpând groapa lor să cădem... într'înua?* ZILOT, CRON. 67/2. *Nu care cumva ai scotit că răpindu-mi tineretele... să le închezi ca într'o oară?* DELAVRANCEA, S. III. *Nu care cumva săntă Lumă... știe pe unde s'ar afla bărbatul meu?* ISPIRESCU,

L. 56. ...*Îi rugau să se lase de a face călătoria aceasta, ca nu cere cumva să meargă la pielea capului său.* id. lb. 4. | **Care cumva** = ceva din întâmplare; (loc. pron.) oarecare. *Numai cându-i să va prijeji carca cumva* (MUNT. cumva), atunce să-i spui județului. PRAV. 352. *De va fi cel rănit mănec niscare bucate greale și va fi băut niscare băutură carca cumva* (MUNT. cumva) sau de va fi îmblat în soare. lb. 501. † **Alt care cumva** = de altfel, într'un alt chip. *Unde-i credința tare, acolo nemici nu strică, nice marca, nice vântul...* nice altă faptă carca cumva. VARLAAM, C. 200^p.

[Accentuat: (În Transilv. și) cămra, LB. | (În vechit) și: cumvâș.]

— Compoziție din cum și va (= vrea).

CUMVĂȘI adv. v. cumva.

CŪNĂ s. f. v. cuhn(i) e.

CUNABŪ, -ŪE adj. (Crom.) v. eonabiu.

CUNCŌRN † s. m. *Licorne*. — Animal fabulos cu un corn în frunte. Inorog. *Iubitul ca fiau lui cuncornă* (dilectus quemadmodum filius unicornium). CORESI, PR. 69.

— Compoziție artificială (cu un corn) spre a traduce pe paleosl. inorogŭ (grec. *μύθαιον*).

CUNEĂLĂ † s. f. *Lapin*. — (Rar, grecism literar din secolul XVIII) lepură de casă. *Între cuneale și neștiță* [= nevăstulică] era mare vrajbă. MS. (s. XVIII), CONV. LIT. XXV, 319. *Țara cunecalelor*. lb.

— Din n.-grec. *κουνέλα* (= srb. *kuneli*, lat. *cuniculus*), idem. DR. IV 804.

CUNEIFŌRM, -Ă adj. *Cunéiforme*. — În formă de pană (de lemn). *Scriere cunéiformă*; cu semne în formă de pană (de lemn), obișnuită în timpurile străvechi în Asia, Persia și Media. (A n a t.) *Oase cunéiforme* = cele trei oase ale tarsului. [Pronunț. -ne-].

— N. după fr. (lat. *cuneus* „pană (de lemn)” și forma „formă”).

CUNETĂTI vb. IV^a refl. *S'installeer*. — (Nordul Transilv.) A se așeza, a se instala: *S'o cunetătit la oi*. REV. CRIT. IV 87. — Cf. cunțl.

CŪNHĂ s. f. v. cuhn(i) e.

CUNICĒR † s. m. v. cuniță.

CŪNIE s. f. v. cuhn(i) e.

CUNITĂ † s. f. *Sorte d'impôt* (taxe sur le bétail mis à pacager; Mold.) — Impozit plătit pentru cizelle de vite streine de țară, aduse în Moldova pentru pășunat (NECULCE, CR. II 407) sau cumpărare de către străini, în Moldova, și (luate aici pentru pășunat. Cf. CIHAC, II 87, TDRG, DR. IV 804. *De primăvară*, [au scos] *poșonării și cunițe, câte opt potronici de vită, ca și văcărulit*. LET. II 415/26, cf. III 178/26. *Grigorie-vodă să scoa cuniță câte 50 parale pe vită*. LET. III 218/26. *Și de văcărulit, cuniști, bucatele lor să le plătească*. URICARIUL, I 55/26. *Banii cunișei, ce vor fi plătiți, să-i dea cunicerii înapoi*. lb. I 90/26. *Căii bărsănești...* ce se vor afla... la icrnică, tot ca da cunișa, câte 40 bani noi de tot calul. lb. 91/26. *Țofei cei străini, ori Sârbi, ori Greci, ori Armeni, sau ori din ce parte de loc vor fi, care vin unii la icrnică și alții la voratice, și ori că vor avea căștile lor atătătoare, sau că nu vor avea, toți aceia vor da cunișă câte patruzeci bani noi pe toată vita*. lb. IV 40, cf. V

304/26. *I-au făcut rădicătură de 25 viti; adică 15 viti la un văcărulit și 10 viti la o cunișă*. IORGA, s. D. VI 102. *Pe o sută cincizeci cai, tepe, de văcărulit sau de cunișă...* nimăru un ban să nu dea. lb. XXI, 141. *Desătina, goștina, vădrăritu', cunita leșacă și armenescă de vară*. lb. XXII, 16. [Și: † **cunișa** s. f. | Derivat: † **cuniceș** s. m. = slujbașul însărcinat cu adunarea cunișei. *Străinii ce cumpără vite aici în Moldova...* și nu le va pășuna aici în țară... să nu se supere de cuniceșii. URICARIUL, IV 41/26].

— Din rut. *kuniceja* „răscumpărarea pe care o plătește Domnul cel ce lna de nevastă o șerbă a acestuia”; „răscumpărare pentru vite” (BALKAN-ARCHIV, I 162) s. rus. *kunica* „suma cu care se răscumpăra o șerbă când se mărita în alt sat” (la origine, probabil, această răscumpărare se făcea în piel de jder, căci *kunicea* are acest sens originar). Cf. DR. IV 804.

CUNJURĂ vb. I v. înconjura.

CUNOAȘTE vb. III. I. 1^a. *Connaitre*. 2^a. *Comprendre*. 3^a. *Juger*. 4^a. *Se connaître* etc. 5^a. *Connaitre, savoir*. 6^a. *Se savoir*. II. 1^a. *Connaitre, savoir, découvrir, reconnaître*. 2^a. *Reconnaître, comprendre*. 3^a. *Préciser; définir, pressentir*. 4^a. *Connaitre, éprouver* (un sentiment etc.). 5^a. *Être connu, en usage, se rencontrer*. III. *Connaitre* (une langue, un métier). 2^a. *Reconnaître* qqn. *Faire la connaissance de* qqn. *Se connaître, être en relations*. 3^a. *Se faire reconnaître; faire savoir à* qqn. 4^a. *Reconnaître, percevoir* la jour l'identité de qqn. 5^a. *Distinguer, reconnaître* de. 6^a. *Connaitre* qq. 7^a. *Se connaître* (soi-même). 8^a. *Connaitre* (au sens biblique). IV. 1^a-2^a. *Reconnaître, accuser, admettre*. 3^a. *Reconnaître un service; être redevable de*. 4^a. (8^a) *reconnaître pour*. 5^a. *Reconnaître l'autorité de* qqn. 6^a. *Connaitre, ne tenir compte que de*.

I. 1^a. A-ți da seama și a ajunge să știi bine cum este ceva, să ai cunoștință de ceva, să pătrunzi cu mintea în ceea ce nu se vede imediat, în tainele unui lucru. A b o i. *Cel ce cunoaște mai bine, acela prețuiește și mai bine*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 255. *Lucașăfulul...* unde-ajunge, nu-i hotar, nici ochiu spre a cunoaște. EMINESCU, N. 276. *Bu cunoașc bine pe-aiți, și poate mai încolo să ai nevoie de unul ce mine*. CREANGĂ, P. 199. | T r a n s. *Bărbatul fără munte nu cunoaște și înțeleptul nu înțelege aceasta*. PSALT. 193/26. *Elu cunoașcu* [știe] DOȘOFTEIU, PS. | *făptura noastră* (: il sait bien de quoi nous sommes faits). lb. 212/26. *Să se cearte și stăpănului...* pentru că ce au cunoscut ei-nele lui și n'au spus. PRAV. 24. *Necunosțința pravilei...* nu dă să aibă certare mare; însă nu celuia ce nu va cunoaște nice un feal de pravile, ce numai celuia ce nu va cunoaște pravila ceia ce nu o cunoașc toți. lb. 863. *Neamul omeneșc necunoscedu-și blagorodnia...* BIBLIA (1688) 3 pr. 21. *Dumnezeu...* cunoaște acuzările inimii. ANTIM, P. XXV/26. *Ceoa ce vom cunoaște...* să arătăm... prin vin gralu. URICARIUL, IV 342/26. *Anevioa a cunoaște ceoa ce altul gândeste*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 254. *Tu cunoști această dorință a mea*. MARCOVICI, D. 6/26. *Cunoaș urmările acestei grozave patimi!* C. NEGRUZZI, I. 45. *Se vede că ești străin și nu cunoști lucrurile pe aici*. CREANGĂ, P. 202/26. *Cunoaș firea badii*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 50. *Nu cunoaște lumea = e lipsit de experiență*. FONTBRIANT. † *Poște iarba pe care o cunoști = nu face afaceri și nu te înruși cu străini*. RĂDULESCU-CODIN, I. 142. | (Construit cu o propozițiune completivă) *Să înțelegă* [farișel] *putearea lui* [Hristos] și slava lui și să cunoască de ce se sădrăștește spre ei prorociile. CORESI, EV. 104/26. *Să cunoască județul pentru ce-l iartă*. PRAV. 187.

Un direcționar nu iaste datoriu să asculte pre Domnul fără... să spândure pre neștin, cunoșcând ei că nu-i vinovat. Ib. 1068. Cunoaște cui de ce li e cojocul: cu cine al a face. ZANNE, P. III 125.

2. † Trans. A-și forma o idee lămurită despre ceea ce constituie esența s. caracterul culva s. a unui lucru, a cuprinde cu mîntea ceva, a înțelege, a pricepe; a vedea clar în... (POSTBRIANT). Cunoaște ceale ce citești BIBLIA (1688) 8 pr. 4. Fără de acela [învățatură], cu greu este a cunoaște pre D-zeu. RĂȘCANU, L. LXXXIII/2. Ei nu cunosc pe ziditorii lor, petruți nu s-au învățat nimene. DRĂGHICI, R. 39. | † Absolut. Omul în cinste nu cunosc (: nu înțelegea CORESI, PS., n'a au înțeles DOSOFTEIU, PS.: homo, cum în honore esset, non intellexit), adăuse-se eiței neînțelepțe și podobi-se lor. PSALT, 95/2.

3. † Trans. (construit mai ales cu că) și absolut. A aprecia, a socoti, a judeca, a considera, a crede. Să li se dea o certare cumplită, cum va cunoaște giudețul. PRAV. 302. Nu iaste datoriu omul să fugă de cuvintele ceale de sudalmă, când va cunoaște că, de va fugi, mai rău va fi. Ib. 451. Dacă veți cunoaște că au cuvinte de a se potri cu ale solului... NEAGOIE, INV. 219. Care preț cunoșcându-l pentru mai bun folosul D-salei și mai cu liniștire... au văduț numita moșie, URICARIU, II 12. Nici odată va mai urma lucru ce va cunoaște că nu ar fi spre bine. DRĂGHICI, R. 38/2.

4. Refl. A se pricepe la ceva, a se dumiri, a-și găsi resturile. Strănuț te tot paște, De nu te mai poți cunoaște. EMINESCU, P. 162 (Franzism). Se cunoaște în pictură. | † Intrans. (construit cu la) Cunoaște bine la aceasta. DOSOFTEIU, V. 8. 274.

5. Trans. A se alege cu ceva. Nu-s deprins a umbra cu croșna în spate, din stăpîn în stăpîn, și creau să cunosc ceea când tolu de la dumnea. CREANGĂ, P. 151. | A avea parte de ceva. De când s'a dat beșii bărbatu-ădu, ea nu mai cunoaște ci bună cu ei.

6. † Refl. A se afla, a ieși la iveală, a se da pe față. Atunce s'au cunoscut ce au grăt Lupul la Poartă. LET. II 273/2.

II. 1. Trans. (Obiectul cunoașterii e o parte caracteristică a unui lucru, un aspect caracteristic al unui fapt) A observa, a remarca, a descoperi, a descoperi. Toți rămi cunoaște păcatele unu alătu. CORESI, EV. 36/2. Omul acela ce-i vor jura bucatele și acuvia poate să ceare pre toate casele pre unde-și va prepune, sau va cunoaște nisarc seamă de furtușag. PRAV. 100. Nu cauți să vezi și să cunoști frumusețate meale. GCR. I 324. Bătrânii având fireasca înfălegire de a cunoaște gândul copiilor... DRĂGHICI, R. 107/2. Înca-ă-mă să cunosc bunul. MARCOVICI, C. 9/2. Apoi, cumetre, dacă cunoști rău[!], de ce nu fugi de ei? ALECSANDRI, T. 1539. † A (nu) și cunoaște lungul (s. vârf) nasului = a (nu)-și da seama de ce li se cuvine, a fi îndrăzneț, a se obraznici. ISPIRESCU, V. 109/2. Absol. Adam vîzu și cunoscu și suspină tare. GCR. I 64. | (Construit cu o propoziție completivă) A băga de seamă, a se dumiri că... Și acum cunosc că spăsit-au Domnul Hristosul său. PSALT, 33/2. Pre (= din) multe locure den sfânta scriptură cunoscuțu că de bune lucrări cinste va să dea, iară de păcate muncă. CORESI, EV. 40/2. De nu vor fi mărturiile oamenii de credință, și va cunoaște giudețul că îmbă fără ispravă, atunci să va certa miuara. PRAV. 518. Cele ce am cunoscut a fi lipsă spre îndestularea dreptății... URICARIU, I 321. Nu poate să facă pace fără de a cunoaște oștile sale că au făcut er'o izbîndă. E. VĂCĂRESCU, IST. 257/2. Boierul nu cunoaște că acela nu-i școlerul. SBIERA, P. 263.

† Refl. (= pasiv). A se vedea, a se remarca, a se distinge, a se observa. Să să cunoască pre cuvinte... ce feal de nebune va fi avînd. PRAV. 167. De abia s'au fost cunoscut nasul că-i tăiat. LET. II 210/2. O porțiță... care... de din afară nu se cunoaște (= era invizibilă). DRĂGHICI, R. 102. Casa cea de aramă... era toată numai un stoiu de ghiață și nu se mai cunoaște pe din afară nici ușă, nici ușori, nici gratii. CREANGĂ, P. 255. Nici nu se cunoaște (= nu se vedea urmă) de unde au mîncat și au băut, că doar mîncare și băutură era acolo, nu șagă. Ib. 260. Mă, da eu își beau trei zile și trei nopți fără să mă cunosc (= fără să mă se remarce). SANDU-ALDEA, SĂM. V. 885. Intră iarăși în sânul mamei de unde a ieșit, fără să se cunoască locul unde a picat stropul. ISPIRESCU, I. 34. Se cunoaște că e străin. | (Construit cu propoziții complete). N'au mesteac cu apă, ce cu scupit, ca să se cunoscă că dulceața toată dea scupirea precuratului... au fost. CORESI, EV. 169/2. Să cunoaște că nu-i al lui acel lucru. PRAV. 248. Se cunoaște că nu le credem, căci, dacă le-am crede... n'am cădea poruncile. E. VĂCĂRESCU, IST. 249. Se cunoaște că meditează trece nouă moarte. C. NEGRUZZI, I 143. Floarea, până n'o pui la nas, nu cunoști ce miro ar. ZANNE, P. I 168. Copilul, ori ce-i place, aceea cre, fără a cunoaște de-i folosește sau nu. Ib. II 74.

2. † Trans. A trage (s. a ajunge la) o concluzie (bazat pe anumite indicii s. premise), a deduce, a constata. Den aceasta cunoscut liabour, derep' ce că Hristos pentru noi ascuțit său puse. CORESI, EV. 469/2. Trebuie să cunosc dintru aceasta o iconomie a sfintei pronii. DRĂGHICI, R. 163/2. (Refl. = pasiv) Dent'aceasta cunosca-se credința lui. CORESI, EV. 59/2. | (Urmat de o complinire) Ajunge aceasta ca să cunoaștem ed... BIBLIA (1688) 6 pr. 2. | † Intrans. (mai ales în legătură cu prep. dintru, din, de pe, de) Dent'acast lucru să cunoaștemu fraților și să ne învățăm... CORESI, EV. 19/2. De aceasta vor cunoaște... că ai miei uccanii sântei. Ib. 40/2. Stă în mîntea giudețului să cunoască de pre lucrurile ce vor fi fost preu pregiurul acelu greșeale... PRAV. 1012. Sdântul Apostol, cunoscedî din dușul sedni, au ieșit la dănsii fără de nice o fried. DOSOFTEIU, V. 8. 126-7. | (La imperativ) A lua aminte. Cunoaște, că tot darul pogoră de sus. NEAGOIE, INV. 7. Căltătorule... cunoaște că amoriul cel mai strapnic din priteșug se naște. KONAKI, P. 88.

3. Trans. (refl. = pasiv) (Învechit) A-și da seama (din anumite indicii) că are să urmeze ceva, a prevedea (moartea cuiva). Un bătrîn odinioară sfârșitul său cunoscedî... chemă să vie la sine pe fiul său. PANN, P. V. III 112. cf. II 59. | P. ext. A-și da cu socoteala, a ghici; a-și da seama de(spre) ceva. Când va avea neștină fără cu altul... și cunoscedî el cumu-i vine judecata... PRAV. 71. Amu D[oa]mne cunoscut că dai cetate pre mîntule pizmașilor ei. DOSOFTEIU, V. 8, ap. GCR. I 254. Cunoscedî deslegarea întrebării, au răs. GCR. II 207. Cunoscedî viclenia, zise... ISPIRESCU, L. 20. | † (Construit cu de) Să cunoscă pădînii de binele lui D-zeu. VARLAAM, C. 304-5. Numai acela cunoaște de fericirea lumii aceștia. GORJAN, H. IV 8.

4. Trans. (Complementul e o simțire, o stare sufletească). A simți, a avea (un sentiment), a fi cuprins de... Cunoscedî oarecare nădejde de mîntuire, îndată am îndoit puterile noastre. DRĂGHICI, R. 22/2. De când s'a născut, într'a sa inimă fried deloc nu a cunoscut. PANN, E. II 137/2. O simțire, pe care n'o cunoscuie nici odată. EMINESCU, N. 71/2. (La negativ; literar) A nu fi obicinuit, deprins cu ceva, a nu fi expus la... a nu încerca (6'). Iulia nu cunoaște ce-i minciuna

[= nu minte niciodată]. KONAKI, P. 232. *Noi nu avem nici timp, nici loc și nu cunoaștem moarte.* EMINESCU, P. 279.

5. Refl. (= pasiv) A se vedea, a rămănea în uz, a fi obișnuit. *Au făcut și cose domnești, cum se cunoașu și până astăzi.* GCR. I 72.

III. P. Trans. (Complementul e rezultatul experienței, deprinderii, studiului, cercetării) A ști, a fi deprins (în practica unui lucru, unei meserii) PONTBRIANT, a fi înținat în s. familiarizat cu (o operă, un scriitor), a înțelege, a vorbi, a ști o limbă; a-și fi însușit cunoștințele temeinice într-o specialitate. *Leși cunoașcând meșteșugul, sta între băști neclătiți.* LET. I 217/2. *Prin tine a umbra am cunoașcut.* MINEIUL (1766) 126 1/2. *Pușuă în apuză niște cartofe, a căror întrebuițare n'o cunoaștea până atunci.* DRĂGHICI, R. 80/5. *Cunoaște pe Omer.* PONTBRIANT. *Cunoaște limba germană = știu nemăște.*

2. Trans. (Obiectul cunoașterii e o filință) A ajunge să știi de aproape cine este cineva. *Răspuns dukul hielean și dzice: Isusu-l cunoașu și Pavel stia.* COD. VOB. 6/2. *De va fi vednd tădă o miere litoare și feciorul n'o va ști, nice o va cunoaște.* PRAY. 367. *Vrcan om de carii l-au fost cunoașcând mă dinainte.* GCR. I 117. *Cunoști-mă Domnule? — Ba nu te cunosc.* GORJAN, H. IV 124. *Mă cunoașcu vecinii toți, Tu nu m'ai cunoscut!* EMINESCU, P. 126. *Plopii! Mă cunosc ei bine, de copil.* COȘBUC, F. 125. *Mă duc în țări străine, Unde nu cunosc pe nime.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 110. *Îl cunosc din vedere, din nume, personal.* TDRG. *Bolnavul nu mai cunoaștea pe nimeni = își pierduse luciditatea.* | A apuca pe cineva în viață. *N'a cunoscut-o pe măicușă, care a murit din facere.* | A da (întâmplător) de cineva (în drum) și a afla cine este. *Ai avut noroc că m'ai cunoscut; că, de nu mă cunoaștea, mergeai precum ai venit!* RETEGANUL, P. V 66. (Refl. = recipr.) *Umbland ei răznu.* ... se cunoașu cu Pan, un zeu pădurea. IPIRESCU, L. 107. | Trans. A face (personal) cunoștință cu cineva; refl. (= recipr.) a se prezenta (spunându-și numele). *Alcandri... își făcu primele studii într-o școală... unde cunoscu pe viitorii prieteni Kogălniceanu și Millo.* ADAMESCU, ap. TDRG. | Refl. (= recipr.) A se ști unul pe altul. *'Noi ne cunoaștem', am răspuns.* C. NEGRUZZI, I 39. *D'apoi chitești dumneata că nu ne cunoaștem noi cu Ștefan a Petrei!* CREANGĂ, A. 58.

3. † Refl. A se arăta, a apărea, a se ivi, a se face cunoscut. *Neascultând, ați fost ceale de câtră Domnul, den zloa care s'au cunoscut voa.* BIBLIA (1688) 133. *Să nu te cunoști omului până nu va săvârși a mănoa.* Ib. 103. | Fact. † (Construit cu dativul) A face cunoscut (ceva cuiva), a înștiința. *N'ai cunoscut robului tău cine va șadea pre scaunul Domnului meu.* BIBLIA (1688) 241.

4. (Veclui și pop.) Trans. A-ți da seama (după anumite semne), a deduce cu cine al a face, a descoperi că cel ce se înfățișează e tot cel pe care-ți știai mai de mult, (azi înlocuit în limba literară prin) a recunoaște. *Cela ce va ucide pe tată-său... necunosându-l, cum s'or zice; noaptea s'au schimbat în alte haine...* PRAY. 373. *Când voiu ești cu, am să vă dau de știre, că su ma cunoașteți.* CREANGĂ, P. 19. *Dar oare nu m'or cunoaște, măi Chiriță?* Ib. 171. *Cunosându-l, îl întrebă cum a învint.* PUNDESCU, L. P. 43. *Eu i-am nulfămit cu ginășie, cunosând într'insul pe Petrea.* SBIERA, P. 23. *Văzând aice pe Petrea Piperul, a cunoscut într'insul pe cumnatul său.* Ib. 133/2. *Erau schimbate, de nu le mai cunoaștea.* IPIRESCU, L. 9. *Cunoscu scrisoarea că-l a boierului.* RETEGANUL, P. I 18. *N'ai văzut pe dragul meu?* — *Poate că l-oi fi văzut, Dară nu l-am cunoscut.*

JARNIK-BĂRSEANU, D. 23. | P. anal. (Obiectul cunoașterii nu e un om, ci o manifestare de a lui s. de-a altui filințe). *Oile ceale de turtă înțeleșu și cunoscu glasul păstorului său.* GCR. I 76. *Mă se pare, precum își cunoscu voroava, să nu fi fost tu cel ce m'ai chemat.* MINEIUL (1777) 52. *Ei, cunosând graul lui, s'au oprit.* CREANGĂ, P. 59. *Frednicia omului se cunoaște după port.* ZANNE, P. III 315. | Refl. (= pasiv) *Cela ce va răni pre altul cu rană cu accaia, să nu să cunoașcă ce feal de rană iaste.* PRAY. 497. *Cămeșă lui... de mult lip ce atea, nu să mai cunoaștea de era aceeața până vreedată.* DRĂGHICI, R. 90. *Zina bună se cunoaște de dimineață!* | (Mijlocul de recunoaștere s. de identificare se arată prin prep. de pe, după) *Să cunoaște omul pre obiciale.* PRAY. 227. *Să cunoaștea numai de pre gra.* DOSOPTEIU, V. s. 137. *Se cunoaște după fape, ca măgarul după urechi.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IX 69. *De nu l-ai mai cunoaște de pe stord și scrișoare.* *Cunoaște-l de pe durerea cu care plângând își scrie.* *Cunoaște-l de pe-a lui lacrimi.* KONAKI, P. 99. *De pe barbete și musteți se cunoaște că era străin.* I. NEGRUZZI, I 37. *După naframă și tură l-au putut cunoaște.* SBIERA, P. 134. *Și-l cunoaș pe fluerat.* HODOȘ, P. 62. *Ei [dracul] se cunoaște de pe ochi, că-l sânt roșii.* ȘEZ. I 241. *Te cunoști de pe coșifă Că ești de-a măicușă-ta țifă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 249. *Copacul după fruct se cunoaște.* ZANNE, P. I 145.

5. Trans. (refl. = pasiv) A distinge, a deosebi, a recunoaște o persoană (mai rar un lucru) din mai multe de același fel. *Nămiamicăuă tămpă-l-ice de nu cunoaștea oile.* CORESI, E. 488. (Construit cu prep. din. După: *cunosc pe cineva din mai mulți s'au zie și; cunosc din celalalt*) *Dăru cunoaște păcătoșii din direpși.* VARLAAM, C. 48/2. *S'a gândit mult cum să facă cu să cunoscă bine copitul ei din al buclătrăci.* RETEGANUL, P. IV 37/2. *Nu se puteau cunoaște unul din celalalt.* Ib. id. *Toate muicirele căde să trag din blestemata aia dă miare sânt cu cap de drac, dă nu să cunosc din dălelate.* ȘEZ. III 33/2. | P. ext. † Trans. (refl. = pasiv) A descoperi, a scoate la iveală. *Șiăpând a cui a fost [comora] să nu să cunoscă cine au fost.* PRAY. 312. *Până a nu eș cunoaște meștecătării de sânge...* Ib. 858. [Dacă] sânt mulți împreună... și numai unul dintr'insii face o greșală... [și dăcă] sofiile lui (= tovarășii lui) n'au înțeleș, nice l-au vădzut, nice giudețul poate să-l cunoască. Ib. 1051.

6. Trans. A ști felul de a fi al cuiva, a avea cunoștință exactă despre caracterul s. apucăturile unei persoane, a fi informat asupra obiecturilor, caracterului și calităților morale ale cuiva. *Doanne, înșpilitu-me-al și cunoscu-me-al.* PSALT. 288/2. *Turburd iute acel duh...* cu bine să cunoscă pre drăciul. CORESI, E. 81/2. *Un filosof... l-au cunoscut, cu meșteșugul său, cum iaste fur.* PRAY. 889. *Cunoaște-ți întâiu omul, apoi tainele tale îi descopere.* GCR. II 235. *Îl cunosc pe boleriți noștri, căci am trăit cu dănsii.* C. NEGRUZZI, I 138. *Eu nu fi-șor doră vreedată să ajungi să ne cunoști!* EMINESCU, P. 240. *Trăbuc săl mănăcina un car cu sare cu cineva, cu să-l poți cunoaște.* ZANNE, P. IV. 105. *Îl cunosc de om cinșit.* POLIZU.

7. Refl. A avea o idee exactă despre sine însuși, a-și da seama de caracterul, calitățile și defectele sale. *Ce-ar fi mai cu greu? — A se cunoaște pe sine singur.* GCR. II 13. *Cunoaște-te pe tine însuși!* | Trans. (Construit cu dativul) A avea conștiința a ceva ce-ți aparține, a-ți da seama despre ce e al tău. *Îl cunoaște puterea.* PONTBRIANT.

8. † Trans. (Ca în lat. *cognoscere eorum, norem*) A avea raporturi sexuale cu cineva. *Adam cunoscu pre Eva, miarea lui.* BIBLIA (1688) 34.

Însufirea să dislocușă... Dacă bărbatul nu va afla fecioară pe aceia ce au primit-o ca pe o fecioară, și va rădi aceasta, fără să o mai cunoască. COD. TIV 21/5.

IV. 1. † Trans. (Ca lat. *cognoscere*) A mărturisii, a declara (în fața unei instanțe judecătorești); p. ext. a sustinea, a da asigurări, a atesta. *Giudețul să silcoasă pre miare și să o îndemne să lăcușcă cu bărbatul, când va cunoaște [bărbatul] că iaste gata să des chicioșie, cum să nu o cantime.* PRAV. 622. *Să cunoască toți [marturii] înainte giudețului...* lb. 730. † (Și astăzi, pop. în Mold.) Refl. A mărturisii despre sine; a se considera, a se declara. *Să cunoască creștin.* DOSOFTEIU, V. 8. 127/5. *Să mă fac Arhiercu, cunoască-mă pre mine mai păcătoș.* ANTIM, P. XXX/5. *Mă cunoșc prea fericită, când...* lb. priveșc. DUMITRACHE, C. 6. *Mă cunoșc că-s rinoar.* SEZ, I 107. *Mă cunoșc rinoată. Că m'am cerut măritată.* SEVASTOS, P. P. 227.

2. Trans. (mai ales în limba veche; construit uneori cu dativul) A admite ca adevărat (un fapt), a nu tăgădui, a nu nega, (azi înlocuit în limba literară prin) a recunoaște. *Fără-leaga mea cunoșc eu și păcatul meu nu acunșu (= ascunșu).* PSALT., 55/5. *Vor cunoaște și singuri greșala.* PRAV. 858. *De sărg veși cunoaște-că ispravă.* DOSOFTEIU, PS. 12. *Imi cunoșc eu păcatul.* MINEIUL (1776) 138 1/2. *Au făcut pe tânăru să-și cunoască greșala.* DRĂGHICI, R. 13/5. *Să-și cunoască răutatea.* KONAKI, P. 259. *Nu-mi nașionalitatea să ne-o cunoașteți.* BUTEANU, ap. GHICA, A. 325. *Nu-mi cunoșc nici o viad.* SEVASTOS, P. P. 125. (Construit cu o propoz. completivă) *Și acunșu cunoșc eu spăsi-uu Doamul Hriatorul său.* PSALT. 33/5. *Au cunoșc pe Barnoveș-Vodă Turcii că au fost drept.* LET. I 203/5. *Să cunoșc că este creștin.* IORGA, S. D. XXI 27. *Pentru ce nu părășește rețele nărușuri, când odată cunoști că-ți aduc necinește?* MARCOVICI, D. 10/5. *Dumnezeu, acunșu cunoșc că de venimărită este bunătatea ta!* DRĂGHICI, R. 61/5. *Simt, cunoșc, căd că sânt un rinoar necredale de iubirea ei.* C. NEGRUZZI, I 47. *Însuși lucrătași Ardealului...* cunoșc că sistemle au întrecut hotarul lucrurilor terlate. RUSSO, S. 80. *Cunoșc că ești mai tare decât mine.* RETEGANUL, P. IV 16/5. † (Construit cu prep. la) *Zic: nu cunoșc la un aș rezon fără moite; zice: aduc martori, domnule sergent.* CARAGIALE, T. II 14.

3. (Vechiu și pop.) Intrans și trans. (uneori cu complementul *har*). A recunoaște un serviciu făcut nonă de către cineva. A recunoaște un serviciu pentru ceva, a răspândi. *Daniile... să fac... când cineva dăruște cuiva...* ca să-și cunoască *har* și mulțămire în viață trăind. PRAV. TIV. 78. *Lasă-mă... să mulțămesc întâiu ziditorului meu și apoi mă coiu întoarce a cunoaște și facerea ta de bine.* DRĂGHICI, R. 21/5. *O să-și cunoască vr'un har pentru atca toate.* GORJAN, H. 16. *Dacă mă vei cunoaște bine, apoi să ești că până mâne fi-a fi ficia sănătoasă.* SBIERA, P. 302/5. *Scăpați-mă și d'asta și pe urmă bua e Dumnezee; oiu și să cunoșc și eu!* lb. RĂDULESCU-CODIN, I. 27. *Fă-mi bine cu bani, că fi-oiu cunoaște cu ceata.* HERZGHER, M. IV 250. † A datora ceva cuiva. *Fiat meu... fiantul și vicașia mea te cunoșc dela tine.* PANN, E. V 15/5.

4. (Vechiu și pop.) Trans. (complementul e o persoană) și refl. (uneori = pasiv) A (se) considera drept, (azi, înlocuit în limba literară prin) a (se) recunoaște. *Eu amă proslăviciu-mă, că fiut tâu cunoșc eu-mă... iară tu proslăviciu te, că părătiale meu creșezi-te.* CORIEȘ, EV. 184/5. *Să-ți cunoască că le este Domn.* LET. III 277/5. *Nu-mindu-se și cunoșcându-se sultan... a orânduit gu-*

bernaturii. E. VĂCĂREȘCUL, IST. 250/5. *Omul, în aste versuri află-le și te cunoaște!* KONAKI, P. 259. *Să te cunoșc de stăpân.* GORJAN, H. I 154. *Viești mele te cunoșc mântuitor pe tine.* PANN, E. V 18/5. *Nu voi în nici un chip să-ți cunoască de general-căpitan al fării.* BĂLCESCU, M. V. 410. *Toate vietățile pământului se temea de dănuș și-și cunoștea ca stăpân.* SBIERA, P. 304/5. *Cunoșc pe Făt-Frumos de frate.* FUNDESCU, L. P. 32/5.

5. † Trans. A recunoaște, a accepta autoritatea cuiva, a cinsti, a respecta. *Întu lume era și lumea... lui nu-l cunoaște.* GCR. I 20. *Cine cunoaște cinstul tău nume, șede cu nădejde.* DOSOFTEIU, PS. 30. *Împărăția să aibă a cunoaște pe cel alez, trimițându-l...* caftan. E. VĂCĂREȘCUL, IST. 255/5. † (Mai ales la negativ) *A nu cunoaște = a nu (ținea socoteală s. seamă (de cineva s. de ceva), a nu considera, a nesocoti, a nu vrea să știe (de cineva s. de ceva), a ignora, a detesta.* lb. *Sumeț, mândru, nebun, lacom, trecea preste toți, nu cunoștea pe nimc.* LET. II 225. *Eu nu cunoșc altă faptă afară de datoria iubirii de oameni.* DRĂGHICI, R. 23/5. *De când este în funcțiune, nu mai cunoaște pe nimeni.* COSTINESCU, Cel încălțat cu papuci nu cunoaște pe cel în opinci. ZANNE, P. III 273. (Refl. = recipr.) *De când s'au certat nu se mai cunoșc = nu se mai salută, nu se mai văd, nu mai vorbesc unul cu altul.*

6. Trans. (Pop. în Bucovina) A prețui (pe cineva) *Ne-om cunoaște noi = (germ.) wir werden uns schätzen lernen.* HERZGHER, M. IV 250.

[Aor. *cunoșc* și part. *cunoșc* și imper. *cunoaște*.] † Și: *cunoaște* vb. III; — (negativ, frazmuș, după *ne-cunoaște*) *cunoaște* † vb. III = a ignora; a nu recunoaște; a nesocoti. *Clugul... de mai multe ori necunoșcuse și trădase autoritatea împărătească.* BĂLCESCU, M. V. 413/5. † Adjective: *cunoșc* (cu negativul *ne-cunoșc*), -ă = (lucru s. fapt) care se cunoaște, se știe de toată lumea, asupra căruia lumea are o idee lămurită. (Ad I 1^a). *Mijlocul otodarmuirii sale noșo necunoșc iaste.* GCR. II 11. *O lume necunoșc.* KONAKI, P. 263. *Umblă nemernicind prin necunoșcute locuri.* DRĂGHICI, R. 41. *Vicașia lor ne este mai bine cunoșc.* BĂLCESCU, M. V. 7. *Nu cunoșc fi-ți cunoșc ceva pe aici?* CREANGĂ, P. 95. (Ad II 1^a) (Despre ființe și lucruri) *Remarcă, observat, aflat; oblicuit.* A lăsat pe oameni a trece necunoșc (=*neobservați*). C. NEGRUZZI, I 205. (Ad III 2^a și 4^a) *Cela ce va vinde otrăv omului necunoșc (= de care nu se știe cine este) ... să se cearie.* PRAV. 417. *Întărd, cered și n'afliă pe nimc cunoșc.* GCR. I 255. *Doamna necunoșc nu se pare a-ți fi compatriot.* C. NEGRUZZI, I 45. *Doi oameni cunoșc și unul cu altul, călătoreau odată, vara, pe un drum.* CREANGĂ, A. 143. *Trădăturile ei i se păreas din ce în ce mai cunoșc.* SĂM, VI 326. *Păriniș necunoșc.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 121. † A face *cunoșc* = a face să se cunoască personal; a prezenta (pe cineva cuiva); (despre pasiuni) a arăta, a da pe față; (în sens pasiv, despre credință) a se vesti, a se răspândi. *Sfânta scrișură cunoșcută se face și la mari și la mici.* BIBLIA (1688) S pr. 9. *Pofte... pe care nu îndrăzesc a le face cunoșcute oamenilor.* MARCOVICI, D. 6/5. *Pe dată îi face cunoșc Curții și fecelor sale.* CREANGĂ, P. 208. *Împirescu, L. 34.* A face *cunoșc cuiva ceva* = a da de știre, a înconștința; a aduce la cunoștință pe cineva; a avertiza, a preveni (PONT-BRIANT). *Vom trimete... să le facă cunoșc că au purces la Londra.* DRĂGHICI, R. 6. *Face cunoșc împăratului această holărire a fării.* BĂLCESCU, M. V. 412/5. *Măria-să... ră face cunoșc că să vă închinăți.* C. NEGRUZZI, I 172; (ad III 5^a). *Boala cunoșc* (= identificată, diagnosticată) e pe jumătate vindecată. ZANNE, P. II 492; (ad III

6) *El era un om foarte încântat și cunoscut* (= cu reputație, celebru), pe vremea lui, C. NEGRUZZI, I 245. *Cunoscut ca un cal alb* [s. breaz]. ZANNE, P. I 359; (ad IV 4°). *I s'au dat această oarlie...* cu să fie cunoscut de (= considerat ca) mazi. URICARIUL, XIV 237. *Fu fără zăbavă de toți a-ceștia cunoscuți* (= recunoscuți) de proroc. E. VĂCĂRESCU, IST. 247/2; (ad IV 5°). Cândă apro-pia-se-torū anli cunoscuta (= respectat) fi-veri. PSALT, 321/2. (Substantivat) cunoscut (cu negativul necunoscut), -ă s. m. și f. = (ad III 2° și 4°) persoană pe care o cunoaștem, cu care sântem în relațiuni. *Fratele nu ea putea ajuta acolo nici acra, nici soful...* nice cunoscuții. CORESI, EV. 37/c. *Cunoscuții mei*. CUV. D. BĂTR. II 449. *Niște cunoscuți, veniți de la împăratul, DOSOFTEIU, V. s. 88/1. Bătăia clopotului...* ūi vestește moartea unei rade, a unui prieten, a unui cunoscut. C. NEGRUZZI, I 243. *Un necunoscut a pus pe hârtie...* câteva fapte dintr-o anii 1819 și 1821. IORGA, I. II 77. (În corelație cu prieten) *Cunoscut, da. Nu prieten!* C. PETRESCU, I, II 115. (S. m.; literar) *Merge de la cunoscut* (= lucruri cunoscute) la ne-cunoscut. ȚĂINEANU, D. V. (S. f. Mat.) *Ecuație cu două necunoscute*; — *cunoscător* (cu negativul necunoscător), -oare = care cunoaște, care știe; pricepe; recunoscător. LVB. COSTINESCU, (Ad I 1°) *Necunoscător de lucrurile acestea...* CREANGĂ, P. 211. (Ad I 2°) *Se găseră alți vduători Mai cunosători și ziseră Că-l urmă de căprioară, TEODORESCU, P. P. 174; (ad III 1°) [Antioh era] tare și drept cunoscător* (= cu experiență) la giu-decături. LET. II 313/2; (ad IV 3°) *Bulgarii nemul-fămitorii și necunoscătorii* (= necunoscătorii). DOSOFTEIU, V. s. 26/2. (Substantivat, după fr. *connaisseur*, germ. *Kenner*) *cunoscător* (cu negativul necunoscător), -oare s. m. și f. = persoană care cunoaște bine lucrurile, expert, învățat, pricepe, specialist. *Monahi, cunoscătorii vieții pămân-tenic*. EMINESCU, ap. DDRE. *Cunoscător în ale câmpului*. DDRE. *Cunoscător de mărfuri*. BARCIANU. | Abstracte: *cunoscătere* (cu negativul necunoscătere) s. f. (rar) *cunoscătură* s. n. = acțiunea s. rezultatul acțiunii de a pătrunde cu mintea. *Cunoscăterea adevărului*. CORESI, EV. 529. *Au început a răspădi binele...* cu acunoscătere de bine (= necunoscătință). LET. III 31/2. (Filos.; după germ. Erkenntnistheorie) *Teoria cunoscăterii* (m. des. a cunoscăteii); *posibilitățile de a cunoaște. Aducând pre toții la cunoscutul dreptății*. DOSOFTEIU, V. s. 93/2; — (neobșnuit) *cunoscătură* s. f. = cunoscătință. CATEHISMUL CALVINESC, ap. CDDE nr. 4461.

— Din lat. pop. **cognosco*, -ere (din clas. *cognosco*, -ere), idem. Cf. *cunoscătință*, *cunoscăte*, *recunoscăte*.

CUNOPIDIE † s. f. (Bot.) v. *conopidă*.

CUNOȘTINȚĂ s. f. 1°-4°. *Connaissance*. 5°. *Soumission*. 6°. *Reconnaissance*, *gratitude*. 7°. *Conscience*, *connaissance*.

1. Facultatea s. puterea spirituală a omului de a cunoaște, de a înțelege, de a pricepe, de a cuprinde cu mintea s. cu simțurile și de a distinge lucrurile; judecată, rațiune, control de sine. *Ce se vede cu ochii nu înceapă să fie idealul în cunoscătință*. LET. I 302/2. *Cu priceghoarea deșteptată vei dobândi pacea cea blagoslovită a cunoscăteii sufletului*. GCR. I 275. *Mintea sa nu-și întinde a cunoscăteii putere...* KONAKI, P. 263. † (Expresii favechite) **A aduce pe (cineva) la (buna s. dreap-tă) cunoscătință** = a pune pe cineva în situația de a cunoaște, a-l ajuta să înțeleagă, să priceapă. *Tu, ființă aburătoare, M'ai adus la cunoscătință Să pi-pău a la credință*. KONAKI, P. 152. *Dumnezeu*

vocește cu prin ispite să-l aducă la buna cunoscătință. DRĂGHICI, R. 17/2. *Pe nebunul nu-l aduci la cunoscătință*. PANN, P. V. I 85. **A-și veni în (s. la) KONAKI, P. 79) cunoscătință** = a-și da seama, a se convinge. *Ūi vor veni întru cunoscătință, pă-ră-sindu-se de toată dărăpănarea*. GORJAN, H. IV 3. *Și-au veni în dreptă cunoscătință că aprăderca copariului era prea din adina iconomia lui D-cău, pentru [ca] să-l facă să albe...* DRĂGHICI, R. 74/2. *Începură a-și veni în cunoscătință și a se căl. ISPI-RESCU, I. 38. A (nu) avea ceva în cunoscătință = a (nu) ști, a (nu) fi orientat asupra unui lucru s. unui fapt, a (nu) cunoaște. LM. A da (s. a supune) **în cunoscătința cuiva** = a înștiința, a face să știe, să cunoască (Cf. POLIZU). *Dă în cunoscătință pur-tările vremii și schimbările norocilor*. PANN, E. I VII/2. **A aduce la cunoscătința cuiva** = a informa pe cineva despre ceva, a înconștința. TDRG. M'o trimis... să aduc la cunoscătință Măriei Voastre că el, ci-o, poate să vă facă podal. CREANGĂ, P. 80. 2. Noțiune, idee (despre un lucru, LB.), informa-ție (ce se primește, se câștigă, se agonisește, se dă) despre ceva, ceea ce se știe despre ceva. *Cunoscătință de starea județului*. URICARIUL, IV 294/2. | (La plural, ca fr. *connaissances*) *Cunoscă-tințe* = totalitatea noțiunilor, informațiilor și ide-ilor exacte pe care ni le însușim prin studiu și practică într-o anumită direcție. *Ei introduseră cele dintâi cunoscătințe de agricultură*. BĂLESCU, M. V. 7/2. *O călătorie...* spre a dobândi nouă cunoscă-tinți. C. NEGRUZZI, II 148. *Avea multe cunoscă-tințe* = era erudit, instruit, savant, învățat. PONT-BRIANT. *A posedă, a dobândi cunoscătințe necesare...* TDRG. A (nu) avea (mare s. desăvârșită) *cunoscătință de ceva* = a (nu) ști, a (nu) fi (bine) informat (de s. despre cineva s. ceva), a (nu) cunoaște (bine). *Nu are desăvârșită cunoscătință a științei pronii*. DRĂGHICI, R. 75/2. *Aveau ameli cunoscătință* [= aflaseră] de vicija lui. ISPIRESCU, I. 221. *Ave cunoscătință de hunc* = știe să se poarte, să trăiască în societate. COSTINESCU, PONT-BRIANT. **A avea (s. a fi în) cunoscătință de cauză** = a fi bine orientat asupra unui lucru. **A lua (la) cunoscătință (de ceva)** = a fi înștiințat, a afla (BARCIANU); a se informa. *Luă cunoscătință de iapă și de împrejurimea curții*. ISPIRESCU, I. 76. **A lua la cunoscătință** = a accepta.*

3. Știință, pricepere, înțelegere (PONT-BRI-ANT); instrucție, învățături (LM). *Toată cunoscătința celor dumnezești lucruri*. BIBLIA (1858) 5 pr. 7. *Ceteania de istorii mare folos și cunoscătință și învățături dă*. GCR. I 146. *Învățând Esop...* cu cunoscătință cu cunoscătința sa... lb. II 208. *Prin cunoscătință rădăc-mă*. MINEIUL (1776) 72/2. *După cunoscătința ce-mi dădese bătrânul, umplini dăgăni*. GORJAN, H. IV 113. *Răsărit-au lumii lumina cunoscăteii*. CALENDARIUL (1814) 14/2. *Fu numit, pentru cunoscătința sa de franțuzește...* *prezident al departamentului*. IORGA, I. II 408. *Popul cunoscăteii și a științei binelei și al răului*. MARIAN, N. A. 786. *Se aduce la cunoscătința publică că...* = se dă de știre pentru toți că...

4. (În legătură cu verbele a face, a avea, etc.) Raport, relațiune creată între două persoane după ce s'au cunoscut reciproc, legătură (socială) între oameni (care se cunosc) (Cf. *cunoaște* III 2). *LB. Fărmăcătorii au cunoscătință cu dracii*. VARLAAM, C. 238. *Lupt...* acund cunoscătință cu *Devel Gherci Hunul...* LET. II 150/2. *Au început a face cunoscătință cu oamenii Dracului*. LET. III 248/2. *O femeie oarecare era în cunoscătință cu maiol-sa*. DOSOFTEIU, V. s. 97/2. *Robinson dar făcând cunoscătință cu căpitănil aceli corăbii...* *dorea foarte să călătorească*. DRĂGHICI, R. 30. *Fă cunoscătință cu fata, u'o lua numai pe auzite*. C. NEGRUZZI, I. 251. | P. e. t. (Ca fr. une *connaissance*)

Persoană (hărbat s. femeie) cunoscută. Și ce frumos scrieseam, Domanule, a zis Niță măhnit cunoștinții sale. CARAGIALE, M. 135. Între Cazaici așdă cunoștințe, pre mulți au amăgit lângă sine. LET. I 197/20. (În sens colectiv) Iust' n frică toată cunoștința. DOSOFTEIU, PS. 102.

5. (Învechit) Recunoaștere, supunere, ascultare. Măgulindu-se [Mihaila] cu sperarea că cu vorba îi va aduce [pe nobili] la cunoștință... BĂLCESCU, M. V. 469.

6. (Învechit) Recunoștință (COSTINESCU), grațitudine. Îi va da spre cunoștință un car de alună. DONICI, F. 57.

7. Conștiință. Vin amândoi în cunoștința greșelii lor. N. COSTIN, ap. TDRG. Batjocura dracilor într-o cunoștință (= conștient) m'am făcut. MINEIU (1770) 49²/₃, cf. 135²/₃. BAR, zise Tăi, că nu mă lăsa suficientă cunoștință. BARAC, T. 47, cf. GCR, I 273. (După fr. perdre connaissance) A(-și) pierde cunoștința = a nu mai ști de sine (de ex. când leșină).

[Plur. -tințe și (Mold.) -tinți.] Și: cunoștință s. f. | Negativul: necunoștință s. f. = neștiință; ignoranță, prostie; ingrățitudine, nerecunoștință. Săul nu cunoșca necunoștința mare în ziua aceea. BIBLIA (1688) 204²/₃. Întunecareal necunoștinței. MINEIU (1776) 6²/₃. Mincinoasă plăcucine și prefăcut prietesc... Ingușirea... să prefăce în răutate, obrăznicie și necunoștință (= nerecunoștință, ingrățitudine). GOLESCU, I. 113. Vorbește în necunoștință de cază = fără să știe exact de ce e vorba, fără să fie informat.]

— Derivat din cunoaște cu suf. abstr. -ință. Cf. în cunoștința.

CUNOȘTINTE † s. m. *Connaissance*. — Persoană cunoscută, cunoștință 4°. Preotul de ea trece dăntre cunoștinții lui într'altă țară... PRAVILA GOVORA, ap. GCR. 118. Toți cunoștinții lui sîdărd departe d'insul. VARLAAM, C. 113²/₃. De cătră cunoștinții tăi rușine [vei avea], lb. 139²/₃. Să sfârșid rudele meale și cunoștinții miei mă ultiară pre mine. SICRIUL DE AUR (s. 1683) ap. CP. 198. Toți căji mă veți v-dea mori, cu dragoste sârtașii-mă, soții miei ocum, tubliți și cunoștinții miei. MOLITVENIC (s. XVII), 25. Plăngeți... frași, soții și rodurile și cunoștinții. lb. 27, ap. DR. I 296.

— Din lat. *cognoscens*, -tem „cunoaștor”. CIPARIU, *Crestomatia* 118, 148, *Principia* 198; N. DRĂGANU, *Dacoromania* II 278.

CUNȚĂ s. f. v. cușnă.

CUNȚENI vb. IV^a

CUNȚENITĂ s. f. } v. conțeni.

CUNȚI vb. IV^a refl. *S'habituier*. — (Maram. și N.-E. ardelen) A se îndatina, a se familiariza, a se învăța, a se obișnui (cu ceva). T. PAPAHAĞI, M., Com. BUGNARIU (Năsăud). Te-ai cumțit. T. PAPAHAĞI, M. [Și: cumțit vb. IV^a. | Adjectiv: cumțit (cumțit), -ă = învățat, obicinuit. Că inșina mi-î învățată Tăi cu dor și supărăț; și inșina mi-î cumțită Tăi cu dor și năcărăț. T. PAPAHAĞI, M. 50/20. Nu putem fără tabac (= tutun), că-s cumțit cu chips [= pipă]. lb. 172/20. | Abstract: cumțire s. f. = îndatinare, familiarizare. Com. BUGNARIU, Năsăud.]. — Cf. cunețăt.

CUNTIRI † vb. IV^a (ș. d.) v. conțeni.

CUNUNĂ vb. I. I. 1°. *Couronner*; *entourer*, *protéger*. 2°. *Couronner* (fig.) 3°. *Couronner*, *récompenser*. II. 1°. *Marier*. 2°. *Célébrer un mariage*. 3°. *Assieler comme parrain (marraine) les jeunes*

marisés à la cérémonie nuptiale. 4°. *Se marier, épouser*. III. *Couronner* (de la couronne royale).

I. † (Înlocuit azi prin *incununa*).

1°. (Proprin). *Trans*. A pune în capul cuiva o cunună (de flori, LB.). (Refl.) *Nu creea să mă la, Până nu s'o cununa Cu cununa raiului*. TEODORESCU, P. P. 90. | P. anal. A împrejmuji (cu ceva, ca o cunună), a izola de jur-împrejmuji; p. ext. a ocroti, a proteja. *Tu blagoslovești derepții, Doamne, că cu arma în bură role curarut-ai noi*. PSALT. (SCH.) 7/4. (: *environner* de ta bienveillance comme d'un bouclier). *Cu un scut curuna-vei (: du beschirmest) pre cl. PSALT. (1651) 23/2*.

2°. A împodobi, a încununa (în semn de recompensă, de distincție). *Hristos al sdu tuturor împarte... deschidind derepților raiul, cununând cea ce se-ai muncit legiului... CORESI, EV. 180. Finis coronat opus, adică sfârșitul cunună lucrul*. RADU POPESCU, ap. IORGA, L. I 146.

3°. A răsplăti, a încununa (II, 2°, cf. *cununa* I 2°). *Izbăci de putredire viața ta, curarut-te cu mesecare și cu miluire*. PSALT. (SCH.) 211. *Nu cunună Dumnezeu carii se lasă de necole de reale, ce pre cela ce... face bine*. CORESI, EV. 25/2. *Dumnezeu gătit-au cununi, să cunune pre toți care-și omoară trupurile pentru el*. lb. 72/20. | A răscumpăra. *Va întrebunța în tot chipul înaltă sau prudență spre a cununa numeroase iupte și ostentale... cu o eternă fericire*. URICARIUL, I 180/20.

II. (Astăzi numai în sensul) A pune cununa pe capul mirelui și miresei, ca simbol al cununiei.

1°. *Trans*. (Despre părinți) A uni legitim (prin căsătorie) un bărbat cu o femeie, a însura (un băiat), a mărita (o fată), a căsători pe cineva. LB. *Kunun = copulu în matrimoniu*. ANON. CAL. *El dorice... să-și cunune toți copiii într'o zi*. ISPIRESCU, L. 39. *Împăratul o cununat pe fata lui cu muldewanul*. ȘEZ. II 157. *Franză verde de căpune, Zi mă-tei să te cunune*. ALECSANDRI, P. P. 329.

2°. (Despre preoți) A îndeplini serviciul religios al cununiei, a conșinși prin acest serviciu căsătoria cuiva. *Care popă va cununa... fugiți de alt popor... să i se frate*. GCR, I 217. *Popă... Nu cununa sora cu frate*. POMPILIU, P. P. 34. *Este-un popă d'ăi unși, și cunună d'ăi fugiți*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 58.

3°. (Despre nun) A asista pe cineva (ca nun) la cununa, a face serviciul de nun în timpul serviciului religios al cununiei. *De multorei boteza și cununa pre mulți*. LET. III 10/20. *Ludău-o... Măhăloch... cununându-i Măria-sa*. lb. III 251/20. *Să cununi pre toate fetele ce se mărită*. C. NEGRUZZI, I 239. *Bată-te focu, nănaș, Cu cine mă cununași!* GCR, I 293. *Cununa-i-aș, cununa, Da la fină ce-î tolu da!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 99. *S'a însurat cur-golea cu fata sârăciei și i-a cununat ucigă-ri toaca*. ZANNE, P. IV 392.

4°. Refl. (Despre mire) A se uni prin căsătorie, a se căsători LB., a se însura, a se mărita. *Cela ce va lua două muleri și să va cununa cu amândouă... iaste de ocară*. PRAV. 509. *Căstară fată de rod de împărat și făcăr sunta și să cununară*. GCR, II 68. *Au primit și ea și s'oș cununară cu dănsul*. LET. II 206/20. *A treia zi se cunună împăratul cu fata Genarului*. EMINESCU, N. 29. *O silă împăratul (ca) să se cunune*. cu el. ISPIRESCU, L. 25. *Om [= vom] trece Tărnăvamară ș'acolo ne-om cununară*. MĂNDRESCU, P. P. 53. *Să fi luat scama bină Cu cine te-împreună, și cu cine te cununi*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 171. *Se duc la biserică, să se cunune*. II. II 32. *Măieșă, de nu mi-ă da [de nevastă] Pe fecerată m'oiu furo, La lună m'oiu cununa (= voui trăi în căsnicie nelegitimă)*. ȘEZ. I 10.

III. † (Încolcit azi prin *incorona*) Trans. (cu acuzativul persoanei) s. refl. A (se) *incorona*, a (se) *incunună* (cu coroană de suveran) LB. Cu alară și cu cînte cororan-ai clu. PSALT. (SCH.) 11/4. GCR. I 11. *Lu pune-și în scapn părintele și cu a sa dîncăpă cunună-l*. COD. TEOD. 24/4. *Coștăniu cunună pre Roman, să fie împărat*. MOXA, 392. *Deci [!] cunună cu împărăție*. lb. 400.

[Cu rotacism: *curura*, | Adjective: **cununăt** (cu negativul **ne**cununat), -ă. (Ad I) *Acel jună păstor... cu părul cununat cu flori*. ODOBESCU, I 200; (ad I 3') *Rămășă necununată [cu cunună martiriului]*. DOSOFTEIU, V. s. 86_a; (ad II 4') *Când să va afla să nu fie cununăși muiarea cu bărbatul, ce (= ci) vor lăcu...* fără lege. PRAV. 526. *Călușărlia... iaste cununată cu D-zău*. lb. 735. *Te voiu lua împărăteasă cununată [= cu cununie]*. DOSOFTEIU, V. s. 169_a. (Substantivat) *Nămărlul morților... și ai cununăților*. I. IONESCU, D. 66. (În descăntece) *Caftă cununat*. ȘEZ. IV 26/4. MAT. FOLC. 58, 575. *Mieru cununată*. lb. 674. # **A nu fi cununat cu cineva** (s. cu nime) = a nu avea nici o obligație morală față de cineva (s. de nimeni). ZANNE, P. IV 327; (rar) **cununător, -oare** = care cunună, care face serviciu de nun la cununie; — (substantivat) (ad II 2-3') persoană care cunună (LB.), nun (COSTINESCU). | Abstracte (rar): **cununăt** s. a. *Kununatul* = copulatio. ANON. CAR. (rar) **cununăre** s. f. MARDARIE, 125, 205, LB.; — (de obicei) **cununie** s. f. = una (a șasea) din tainele bisericii creștine, unirea legitimă, printr-o anumită slujbă religioasă, între un bărbat și o femeie; p. ext. căsătorie, nunță; (concretizat) cunună (I 3') care se așază în capul mirilor în fața altarului. Loc. ad.). *Cu cununie = legitim; fără cununie = ilegitim. Să-l întreabe ce gînd are spre taina cununii[ei]*. PRAV. 513. *Amestecarea de sânge să face... fără de nunță... [când] să împreună cu dănsa încă înainte de cununie*. lb. 538. *A șoasca [taină este] cunună*. GCR. I 115. *Fiu de băteț cu de cununie*. URICARIUL, XVII 37. *I-am plătît... pentru slobozenia cununii[ei]*. IORGA, S. D. XIII 145. *Îi face jurământ a lua pe flică-sa în cununie*. BELDIMAN, N. P. I 158. *Prelungirea cununilor, cel mai mare păcat*. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 257. *Un om poznăz au fost schimbat er'o trei femei cu cununii*. DONICI, P. I. 29. *Asista la cunună D. Ipolit P. cu D-na colonela D. C. NEGRUZZI, I 53. Inainte de a merge la cununie, să ne îmbădim*. ISPIRESCU, L. 37. *Ce nod cu gura se înnoadă și cu mînie nu se dezoada?* [= Cununia]. FUNDESCU, L. P. 177. *Tată-meu... Murind a lui soția, Vola s'o ia [pe roabă] cu cununie*. TEODORESCU, P. P. 116. *Când o mera în cununie, Icoanălo-o prima a plînge*. MĂNDRESCU, L. P. 182. *Lunădările de cununie*. ȘEZ. I 152. *Mircaș cu mircaș la cununie să nu se nădănească*. lb. III 44. *N'a mai avut a face cu alt bărbat, decât cu cel drept al ei, cu cununie*. lb. IV 180. *Înai, mândră, la cununie*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 49. *M'ai dus la tine Cu multă rușine, Fără cununie, Fără veselie*. lb. 503. *Dumnică la cununie și Luni la Mitropolie [= la divorț]*. ZANNE, P. IV 328. *Incl de cununie...* PAMFILE, CER. 89. *Cunună micrii are trei cornuri, și a bărbatului patru*. ȘEZ. III 32. *A-i pune cuiva cununile pe cap (s. pe frunte) = a-i cunună*. *Petru Mocilă... slujă la Trei Ierarhi și pune ca naș cununile pe fruntea soților*. IORGA, L. R. 162, cf. PITIȘ, SCH. I 150. *Nu-și vor împlini destiul pe a-cest pământ decât după ce-și vor pune cununile pe cap*. C. PETRESCU, C. V. 178. *A-i sădruta cuiva cununie = a lua parte la cununie*. ZANNE, P. IV 327). — Din lat. **corono, are**, idem. (Sensul II se găsește și la celelalte popoare ortodoxe învecinate: grec. στεφανώω, alb. kurunzoj) s. c. kunoré, bulg.

cénacam, sârb. *vjenčati*, rus. *венчати*). Cf. *incununa* și *doublet* corona.

CUNCĂ s. f. I. 1°. *Couronne*. 2°. *Couronne* (de laurier); *couronne* (flur), *récompense*; *dignité*; *charge*; *gloire*. 3°. *Couronne* pour les jeunes mariés. 4°. *Couronne royale*; *diadème*. *Couronne d'épines*; *palme de martyr*, *auréole de bienheureux*. *couronne de gloire*. II. 1°. *Glanc* (d'oignons). 2°. *Tortis* d'épis. 3°. *Chaîne* circulaire de montagnes. *Couronne* (des dents). 4°. *Arc* en ciel. 5°. *Tortillon* (gâteau). 6°. *Trellis*. 7°. *Sablère*. 8°. *Margelle* du puits. 9°. *Cheviet* de métier. 10°. *Chantier* du train de bois. 11°. *Brin* de fil enroulé en pelote. 12°. *Couronne* (partie du pied du cheval). 13°. *Plancher* (de meules du moulin). III. 1°. *Jeu* de cartes. 2°. *Le 1-er septembre*. 3°. *Fauelle* (*Coronilla varia*). 4°. *Coquelourde* (*Lychnis coronaria*).

I. 1°. *Împietitură* (lanț, ghirlandă în formă circulară) făcută din flori, frunze s. ramuri (naturale s. artificiale), coroaană (1°). *Cununile* se pun pe aluneca cu podoaabă (cf. LB.) pe capul fetelor (duminea și în sărbători, cf. TIPLEA, P. P. 168) s. se împodobesc cu ele coarnele s. găturile vitelor (cf. PAMFILE, J. I 66); în alte regiuni se anină la icoane, în crucea proporiilor de la biserică, în crucea mormintelor s. se pun pe morminte, se agăță de brațele troițelor, pe pereții bisericilor (cele făcute din flori sau verdeață artificială, în amintirea morților); (în Munții Apuseni) cele făcute din flori de săuziene, se aruncă pe casă sau se pun în țarină, alinate de-un lanț (cf. PAMFILE, s. V. 16, 91, 94). *Kununé* = sertum, corona, ANON. CAR., LEX. MARS. 197, 246. *Cununi de ruj* de trandafir, DOSOFTEIU, V. s. 139_a. *Foia împleti* o cunună de flori. MARCOVICI, C. 95. *Cu-acele crengi frumoase să împletim cununii voioase*. ALECSANDRIU, P. II 92. *O cunună de mîrgăritore era agățată sub fruntea ei netedă*. EMINESCU, N. S. *Meryca leica p'angă tău*. *Cu cunună de sașău*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 17. *Îa Icoana vdră'n mână, Cunună de tîncețe*. PAMFILE CRĂC. 89. *Cunună de flori* (Brașov) Com. LACEA, (la Varfalău-Turda) VICIU, GL.

2°. *Spec. Cunună (de lauri)* se accorda, în anticlitaxă, învingătorilor (în război s. la concursurile sportive) și poezilor, iar azi (împietită și din alte flori) se dă primilor premiați la sfârșitul anului școlar (s. la concursurile școlare) s. învingătorilor la concursurile sportive. *Kununa* = laurea. LEX. MARS. 223. *Cununile tale caule de dafne sânt spălate cu lacrimile lor*. BELDIMAN, N. P. I 183. *Cununile de lauri ce'n război-am adunat...* C. NEGRUZZI, I 116. † Fig. *Distincțiune, recunoștință, podoaabă (morală), răsplătă, recompensă. Premii-erși nevastății a slarei curură* (: coronă BIBLIA 1688). COD. VOR. 163/4. *După urma lui Hristos cine va merge, cunună va dobîndi*. CORESI, EV. 71/4. *Cunună de biruințe*. MARDARIE, L. 180. | P. ext. † *Dregătorie, demnitate, slujbă cîștigată prin vrednicie. Care va birui, să ia cunună dela elu (ce se zice, dregătorie)*. CORESI, EV. 90/4. † † *Glorie, faimă, renume. Măndroceci... făcînd și cînte și cunună Samului...* HERODOT, 236.

3°. *Împietitură, coroaană* făcută din flori s. rămărele de prun, mirt, etc. ce se pune pe capetele mirilor în timpul cununiei; p. ext. coroaană de făși de metal întrebuintată spre același scop; (în Bucov.) podoaabă constînd dintr-o floare de țarg și din mai multe „corlele” de culoare galbenă, albastră și roșie, ce se pune pe capul miresei (peste părul făcut „gătă”) când se duce la cununie. MARIAN, NU. 288. *Culcându-se cu mine, mi-au pus cununile în capul micu*. HERODOT, 333.

La punerea cununelor, un nuntăz aruncă în toate părțile nucii și alune, DACIA LIT. 37. Aici, la Ludoaș, este datina frumoasă de a se încunună mirii cu cunună de flori, de cele mai multe ori de flori adevărate. IORGA, N. R. A. I 193. Spune-mi tu, când te-am rugat să împărțim cununa (= să ne cununăm)? Sânt destule fete în sat și-mi găsești cu una! COȘBUC, B. 198. La Români grășeni se fac din crenguile de pomi roditori... Și poartă numele de „cunună de nuntă”. MARIAN, NU. 296. A fost cununată nu cu cunună de prun sau de alt pom roditoriu, ci cu cunună de rug. Ib. 440. La nunta mea... Soarele și luna Mi-au ținut cununa. ALECSANDRI, P. P. 2. Bine-i stă la ceru cu lună Ca și mândrei cu cunună. JARNIK-BARSEANU, D. 38. De fi-ar fi acat mâna Când mi-ai pus tu cununa (= m'ai luat de nevastă). Ib. 171. De-oi fi dat gura cuiva, Uște-mi-se cununa. Ib. 243.

4. (Vechiu și pop.; complicită mai adesea prin împărțeașă). Coroană 2. (LB.); fig. stemă, diademă; aureolă. Pus-ai în capul lui curură de pietri curate. PSALT. (SCH.) 33/36 [Ingerul] arca curură la cap ca soarele. CUV. D. BĂTR. II 192. Cunună împărțești. Ib. II 460. Iși dăde cununa fiu-său, lui Mihail. MOXA. 386/38. Steme, adică cunună. VARLAAM, C. 74/5. Deci Orău drept crăiei ungrești este Neamul, că la dănuș este cununa crăiei ungrești cu Pojnuș. LET. I 215/36. Îmbrăcat în porfă și cu cunună de aur în cap. MINEIUL (1776) 138/5. Ținea amândoi cu mâinile o coronă, înată de aur, frumoasă... și o pusură în cap la mine. IORGA, S. D. XIII 33. I cunună cu diamanturi (a. 1745). URICARIUL, XI 221/36. Trimisă lui Alexandru plocon... feate frumoase, tot cu haine roșii și cu cunună de aur în cap. ALEXANDRIA, 128. Toți, care încotro fuga luoră, Lăsându-și țară, codă și coronă. BUDAI-DELEANU, T. 15. Te-ai prici o viață n'ntreagă În cununa ta de rază [= raze]. EMINESCU, P. 252. În doi umerei dol lucreri și cu coronă cap. RĂDULESCU-CODIN, I. 176. O luat cununa de la 'mpărat. ARH. FOLC. I 181. # Nevastă bună este bărbatul cunună. ROMÂNUL GLUMET, I 34. # P. ext. # O fașie de pânză (colorată) cu care se leagă părul, ca să nu cadă pe frunte. Fîind păroși, se leagă cu cunună. HERODOT, SI. # Spec. Cunună de spini: așezată (în batjocură) drept coroană pe capul lui Isus (care se cheama regele Iudeilor); p. ext. cununa mucenicului (s. muceniciei) = martiriu; recompensă, răsplată cerească (pentru credință). Cu cununa muceniciei te-am încununat; deci cu ingerii dănușind, roagă-te cincoțată pentru sufletele noastre. MINEIUL, (1776) 115/5.

II. P. anal. 1. Cunună de ceapă (s. de usturoiu) = funie (?), șir de ceapă (usturoiu). LB. După scoatere, cepele... se fac cunună... Cununile se spânzură în pod pe căpșorii. PAMFILE, A. 191. Trei cunună de usturoiu și-o cunună de ceapă. MARIAN, O. I 215.

2. (Transilv.) Împletură (în formă de cere s. de cruce) pe care o fac secerătoarele, la terminatul secerășului, la un gospodar, din spice de grâu, pană. Fiecare săltan, când termină cu seceratul, împletește din spice o frumoasă penă sau cunună. FRÂNȚUC-CANDREA, M. 137. Printre coarnele crucii bagă spice de grâu rupte din cunună, de la secerat. MARIAN, NU. 267. Cununa se atâră de peretele deasupra nucii și când gazda casei a isprăcit cu sămănatul grâului, o împântă... unde a tras cu plugul cea din urmă brazdă. PAMFILE, A. 137.

3. P. ext. (cf. lat. corona montium). Șir de muniș s. păduri care împrejmușe un loc în formă de cere s. arc. Ardcalul... împrejur taste ca o coronă frumoasă. GCR. I 178. Pământurile... ni-

șipose de sub cununa munților. I. IONESCU, M. 50. Malul miroșilor ai unui lac albastru, ce ogliunde în adâncu-i toată cununa de dumbrave ce-i încunjură. EMINESCU, N. 65. Măgurile cenușii ale Parângului alătușe cununa muntoasă a județului Gorj. VLARUȚĂ, ap. CADE. # A sta cunună împrejurul cuiva (s. a ceva) = (despre mai multe persoane) a sta împrejurul cuiva. (s. a ceva. d. ex. a mesel), formând un cerc închis. Când se punca la masă, copiii stau împrejurul cunună deplină. ISPIRESCU, L. 303. # Șirul întreg de dinți, dantură. Din cununa dinților, Din rădăcina măselelor. MARIAN, D. 165. Din cununa măselelor, Din rădăcina dinților. Ib. 20. # A avea (s. a fi cu) dinți cunună = a avea toți dinții. CIAUȘANU, GL. TDRG. # (Maramureș) Cununa dealului = locul neted de-deasupra dealului, ce se întinde în formă de cerc. ȚIPLEA, P. P. T. PAPAĞAGI, M. 78. 101.

4. (Mold.) Cununa cerului = curcubeu. PAMFILE, V. 157.

5. (Mold.) Cunună de aluat = colaci. Au rămas două cunună de aluat, doi colaci. ALECSANDRI, T. 146.

6. Un rând de nulele împletite de-alungul gardului (PAMFILE, I. C. 430); împletitura dela capetele stoborilor, prin care aceștia se țin întăriți, șorompolu (Com. ITTU). Și cum e mai sus cununa gardului De fața pământului, Așa și cu să fiu mai presus... de cât toate fețele. MARIAN, V. 53. [Via] se desgroapă și se tale... Aceste curățături... se folosesc la facerea gardurilor (pe de-a'ntregul) sau la cununile de garduri. PAMFILE, I. C. 216. Cununile ca să fie îndesate se bat cu malul. Ib. 430.

7. (În limba veche și azi în Maramureș și Transilv.) Cununa casei (s. de la casă, H. XVIII, 269) = grinzile care încheie părății pe deasupra și pe care se reazămă căpșorii, vântură, eoz(t)oroabă, lătunoale (com. ITTU, cf. VICIU, GL.). De vei zidi casă noșă, să faci cunună (gr. otrăvâ) casii tale. BIBLIA (1688) 142/5. Peste corzile caselor, numite costoroabe, se așază grinzile... În cunună se încheie căpșorii. PAMFILE, I. C. 440. # Pe la Cojocna, curuna nu încheie părățile, ci vine pe capetele grinzilor așezate în latul, afară de direcția părătelui. Pe curună vin întăriți căpșorii, corăii, caferii. Cf. brăciașar, jug, frunțar. Com. ITTU.

8. (Bucov.) Cununa fântânii = colacul fântânii. HERZ-GHER, M. IV 250.

9. (Bucov.; plur.) Cele două tălpi ale războiului de țesut (CADE), butuci, craci, drugi, fofeze, grindele, lemne, plazuri, talpeții s. tălpișii. PAMFILE, I. C. 271.

10. (Banat) Lemnul care leagă (prin puerce) trunchii ptelei într'un căpșăin, țar, radă, strujac, chială. Cununa, numită și chingă s. legătură, se aplică totdeauna în fruntea ptelei, dar la plătărit pe apă lină și la huzer (Hisias-Banat). Com. ITTU.

11. (Mold.) Cununile ghemului = firecare din inelele de ață (bumbac, lână) care se deapănă pe ghem. TDRG.

12. (Anat.; sens pe care-l avea și lat. corona) Cununa copitei s. unghiei = inelul, umflătura înelară formată de porțlucua unde se termină părul și unde începe copita (la cal) s. uogala (la alte animale) (DR. V 304), coroană (II 57). Umflătură ce se face la cununa unghiei. LEON, MED. 148. # (La om, în Ironie) Cununa unghilor = negral de sub unghie. ION CII. II 270. Pe ceoa răs Cătăli-!. Pe cununile unghilor, Scoateți-I. MARIAN, N. 386. Să mă speli pre mine Din vârcul capului Până'n cununile unghilor. MARIAN, V. 87, cf. T. PAPAĞAGI, M. 130/36.

13^a. (Mor.) *Corună* = frunțar s. masă (a pletronor). DAMÉ, T. 153.

III. 1^a. (Mold.) Joc de cărți. H. III 20.

2^a. (Transilv.) *Cununa anului* = ziua sfântului Simeon Stălpnicul (I Sept.) PĂCALĂ, M. R. 196. *Blagoslaviți curura anului cu dulceața ta*. PSALT. (SCH.) 122^a. *De porunca Paștilor...* *Cununa anului, sf. Toader...* ȘEZ, V. 146.

3^a. (Bot. Transilv.) *Coroniște* (*Coronilla varia*). TDRG., PANȚU, PL.² 84.

4^a. (Bot. Transilv.) *Floarea cununii* = cărcu-beu (*Lychnis Coronaria*). PANȚU, PL.² 85.

[Plur. *-nuni* și (rar) *-nune*. — Și: *corună* (în regiunile rotacizante: *curură*) s. f., *corună* (ION CR. II 270, H. III 20), *corună* s. f. (PAMFILE, I. C. 186, IORGA, s. D. XIII 33). | Diminutive: *cununiiță* s. f. = cunună mică; (în Basarabia) fâșia de hârtie s. de mănăstire colorată, pe care e zugrăvită imaginea lui Isus și pe care preotul o pune pe fruntea mortului (MARIAN, I. 324); (la Năsăud) cerelețul de 3-6 cm. diametru, făcut din coajă de măr pe lângă care e învârtit ceva bumbac sau secul colorat și pe care-l duc fetele cu dăneșe, în seara de Sân-Vâșău, la casa unde merg în găzduire (MARIAN, SE. I 76); (Bot.: Transilv.) *coroniște* (*Coronilla varia*). PANȚU, PL.² 77; (Bot.: Munt.) *teişor* (*Spiraea ulmifolia*). PANȚU, PL.² 84; (Bot.) *sasch* în *Vinca herbacea*, *vinca minor* BĂRCIANU, ION CR. IV 241, DAMÉ, T. 185, PANȚU, PL.² 265, BUL. GRĂD. BOT. V 69; (Bot.: la plural) *plevaiță* (*Xeranthemum annuum*) PANȚU, PL.² 84, 229. (Ad I 1^a) *Să-mi rup două-trei florițe, Să fac mândră cununiiță*. RETEGANUL, TR. 94; (ad I 3^a) *Cununiița la cea verde Cum te acote dintre fete Și te dă între neveste*. MARIAN, NU. 299. *Dă-mi, Voico, cheiește, Să-mi descui lădițele, Să-mi scot cununiițele, Să-mi cunun fetițele*. TEODORESCU, P. P. 193; (ad I 4^a) *Mircea are, ca și Constantin, cununiiță neînchisă, cu trei ramuri ascuțite, care era păstrată pentru stăpânitorii neătârnați, ce n'aveau totuși demnitatea de împărați*. IORGA, CH. I. I 113 (Ad II 1^a) *O cununiiță de ceapă*. MARIAN, O. I 215; — *cununie* s. f. (cu plur. *-nele*) s. f. *Să rup două florițele* [= florițele] *Să-mi fac două cununii* [= cununele], *Să-mi cunun doi băni și-o hînd* (Tulcea). MAT. FOLC. 1473; — *cununăș* s. a. (Ad I 1^a) *Scală, dragă, Cununăș de vinețele, Ia năstrop la dircapla, Cununăș de vinețele*. MUSCEL, II.]. — Din lat. *corona*, *-am*, idem. Cf. dubletul *coroană*.

CUNUNĂȘ s. a.

CUNUNICĂ s. f. } v. *cunună*.

CUNUNIE s. f. v. *cunună*.

CUNUNIIȚĂ s. f. v. *cunună*.

CUNUPIDĂ † s. f.

CUNUPIDIE † s. f. } (Bot.) v. *conopidă*.

CUOȚIENȚ s. a. (Mat.) v. *coțienț*.

CUPĂ s. f. I. 1^a. *Jatte pour traire les brebis*. 2^a. *Auger* (du moulin), *joutille*. 3^a. *Espace entre les coins du cheval*. 4^a. *Pochure*. 5^a. *Poche à mortier*. 6^a. *Main à farine*. 7^a. *Caboche*. II. *Conpe*. III. 1^a. *Measure de capacité d'environ 1 1/2 litre*. IV. 1^a. *Campanula abietina*. 2^a. *Clochettes-des-champs et Liseron-des-haies* (*Convolvulus silvaticus* et *seplum*). 3^a. *Gentiane* (*Gentiana acanthis*). 4^a. *Gants-de-Notre-Dame* (*Aquilegia vulgaris*).

I. 1^a. (La sate) (Păst.) Vas de lemn scobit (din înfimă de fag LUNGIANU, CL. 222), mai rar de tînieșă (H. VIII 259) întrebuințat de ciobani la

stănă (H. I, III, V, VII-VIII, X-XVIII). Are de obicei două urechisă torși (perforate) de care se leagă torșile găleții (HEM. 2840 DIACONU, P. 25). Servește la mulsul oilor: se leagă de-asupra găleții pentruca laptele să curgă mai întâi în *cupă* ca să nu stropescă s. să facă prea multă spumă; din *cupă*, după ce se umple, laptele se revarsă peste margini în găleată (PAMFILE, I. C. 32, cf. H. I 99, 252, 284, III 71, 265, V 280, VI 3, VII 134, 389, 442, VIII 17, 77, 98, 250, VIII/1 213, X 45, 108, 120, 307, 424, XI 274, 339, XII 275, 327, 462, XIII 13, 438, XVI 100, 176, 271, 353, ȘEZ. XXIII 44); *cupa* mai servește ca străchină la luatul s. scosul laptelui dintr'un vas mai mare (care fiind prea greu nu se poate muls ușor) (cf. H. VIII 191, XIII 151, 174, 258, XVI 282), ca vas în care se pune cașul (H. X 68), s. din care se mănâncă și se bea (cf. Ib. VII 262, XII 275, XIII 36, ȘEZ. VIII 92, PRECUP, P. 15). *Brânza lor...* *gălețile, cupile, comarvicu...* GCR. II 258. *Bacul...* *aduse zară, urdă, caș și brânză, toate în cupe de lemn*. N. GANE, ap. TDRG.

2^a. (Mor.) Receptacol făcut din schinduri încheiate bine și fixate la colacul (= circumferența) roții; în aceste *cupe* cade apa din lătoc (REV. CRIT. IV 142, PĂCALĂ, M. R. 460, cf. H. I 23, II 81, IV 156, HEM. 1969), mănănd roata, bîld, căuș, cîntură (DAMÉ, T. 150). | P. anal. *Aripa morii de vânt*. LM. TDRG. H. XVI 10.

3^a. (Transilv.) Cavitate, gropița, gaura din dinții calilor (până la șase ani). DR. V 278, 289. *Căii să cunosc de ai* [= ani] *după cupe*. T. PAPA-HAGI, M. 125.

4^a. Transilv. (mai ales la plural). *Cupe* = grupe ce se fac în câmpul unei țesături. *Dacă pânza nu iese dreaptă, la suprafață face cupe, iar la margini cate*. BRBENEI, GR. P.

5^a. (Zid. În Pralova) Căuș cu care ia zidarul varul. DDRF.

6^a. Coafă, lopățica cu care se ia mălăul. LUNGIANU, CL. 222.

7^a. (În giuam) Cap, glăvidă. *Cupă goală* = cup sec (Bonț. Transilv.). PAȘCA, *GL.

II. (La oras) Vas de sticlă (s. de metal) mai mult larg decât adânc, din care se bea s. cu care se ia un lichid (cf. uleca, oleuță, năstrăpă); (după fr. *coupe*) un fel de pahar cu picior, în formă de potir cu gura lată din care se bea vin (LB.) s. șampanie (PONTBRIANT), cf. enl. *Cupé* = *cupa*. ANON. CAR. 2 *cupe d'argintu cu boaze politite*. CUV. D. BĂTR. I 203. *Aduce cupa în biserică*. LET. III 290/2. *Două cupe piulță*. URICARIUL, XVI 205, 2 *cupe un leu, 2 urcioare*. IORGA, S. D. VIII 39. *Cupa lui Anacron*. C. NÉGRUZZI, I 101. *În cupe vin de ambră*. EMINESCU, P. 116. *Sclavii dau cupile 'n mână la oșpeți*. COȘBUC, *Æ*. *Ridicând cupa de șampanie spumoasă...* C. PETRESCU, R. DE 248. *Mari cupe de aur pline cu băuturi scumpe*. RETEGANUL, P. II 15. | Fig. *Din cupa desăfătării amărăciuna naște*. ALEXANDRESCU, M. 67. *Știa să încheie cupa veseliei dulcelui amor*. ALECSANDRI, P. I 227. *A băut din cupa plăcerii până la fund*. I. NEGRUZZI, VI 528. | Calic. *Albinele se cufundau ameteți în cupa florilor*. C. PETRESCU, I. II 19.

III. Măsură de capacitate, făcută dintr'o singură bucată de lemn (Com. s. FL. MARIAN), din doage s. din metal.

1^a. Unitate de măsură pentru lichide, mai mare de un litru, numită și *cupă mare* (com. V. BUCUR, Cămpia Ardeleană), *cofă*, oca. LB. HERZ-GHER, M. IV 250. 1/2 de *cupe zama de lăudă*. IORGA, S. D. XII 67. *O cană de o cupă*. Ib. XIII 160. *O cupă-doza de vin*. Ib. XIII 40. *Tornău... 3 cupe de oțet*. CALENDARIU (1814).

183/10. O cupă de vinars de drojii. ECONOMIA, 170. Add-mi o cupă de miere și-mi add-o cupă de vin. Durerca să mi-o alina. ALECSANDRI, P. P. 310. Ica în toată scara o cupă de lapte dulce. CREANGĂ, P. 97. O cupă de zer. II. IV 155, 223. Cinci cupe de vin ecchlu. MARIAN, SA. 42, cf. MĂNDRESCU, P. P. 67, JARNIK-BĂRSEANU, D. 137. O oală care era ca de-o cupă de mare. RETEGANU, P. III 56. Da cu n'am băut nimic, Făr'o cupă de holiică. ȘEZ. III 53.

2. (Mor.) Vasul mic de lemn cu care se ia vama la moară, căpăț, cop, mertic, găf (Saciul-de-sus). Com. ITTU.

IV. Bot. Diferite nume de plante: a) (Munții Apuseni) **Cupa-oi** = clopoței (*Campanula obeliscata*). PANTU, PL. 84.

b) **Cupa-vaie** = volbură-mare (*Convolvulus sepium* și *silvaticus*); plantă cu tulpina acătătoare, cu flori albe, mari, ce crește pe lângă garduri și prin tufisuri. Cf. LB., PANTU, PL. 84.

c) (Mold.) **Cupe** = ghințură (*Gentiana exilis* s. *Gentiana acutis*), plantă cu tulpina foarte scurtă, cu o singură floare mare, albastră azurie. PANTU, PL. 85.

e) (Borșa-Maramureș) **Cupe** = căldărușă (*Aquilegia vulgaris*). BULET. GRĂD. BOT. V 52.

[Plur. cupe și (rar, mai ales în Moldova) *cupi* URICARIUL XVI 205/6, H. V 280. | Diminutive: **cupiță** s. f. = cupă mică; măsură de capacitate întrebuțată la măsuratul „lapților” de oale. Com. V. BUCUR, FRATA, PAȘCA, GL., cf. și H. XVIII 37; (ad II). *Kupiczo* = cupula. ANON. CAR.; — **cupușoară** s. f. **cupușoară**. ANON. CAR., LB., **cupișoară** s. f. (ad I, 1^a, 2^a). LB. *Kupshor*. ANON. CAR. *Receptacol concav*... în formă de cupușoară. GRECESCU, FL. 6. (Ciobanii) *ou niște cupușoare mici tot de lemn; cu acestea se servec la turnat dintr'un vas în altul*. H. X 450; — **cupică** s. f. (Bot.) O plantă (neidentificată). H. XVIII 18. | Augmentative: **cupop** † s. a. I *cupă mică dela Coste; I copoc d'argint dela Costandin stolnic*. CUV. D. BĂTR. I 125. | Alt derivat: **cupăre** s. f. (Păst.) = polia din mutarea (= stâna) ciobanilor, așezată lângă zaplazul de jos, pe pociumbi sau întărită în bărnele mutării; pe ea se așează cupele, felile, lingurile, vasele toate, poenl (= pachetul) cu fărina, schimburiile ș. a. (N.-E. Transilv.). PRECUP, P. 12.]

— În sensurile I și IV cuvântul continuă pe lat. **cuppa** „vas vinarim”, păstrat și în celelalte limbi romnice. În sensul II e același cuvânt, intrat însă în graiul orășenilor din una din limbile învecinate (ung., sârb., bulg. *kupa*, n.-gr. *κοῦπα*, cf. alb. *kupë* „pahar, vas de băut, strachină”); în timpul mai nou și din fr. *coupe*. În sensul III vine din ung. *kupa* „măsură de două fele”. Cf. dubletul **cofă** și derivatul **cupar**.

CŪPĂ s. f. **Cănr** (au jeu de cartes). — Din cele patru colori ale cărților de joc, cea roșie în formă de inimă (corespunzând lui „roșu” la Jocurile de cărți nemțești). — Din neogrec. *κοῦπα*, idem.

CUPĂR † s. m. *Echanson*. — Ca și ploșcarul, **cuparul** era un boierinas, ajutor al paharnicului, având să umple cu vin cupele la masă, după ce paharnicul umplera cea dintâi cupă. IORGA, CIL. I. II 156, c. GIURESCU, BUL. COM. IST. V. 137. **Kupar**. ANON. CAR. *Au venit înaintea noastră Șandru din Ruși, ficiorul Cupariului din Filipești*. GCR. I 28. *Niculina Scachil, biv cupar scriu și mărturisesc*... lb. I. 102. *Sugrumă pre o flițoare a împăratului și o îngropă, și pre maghir* (= buclătar) și pre cupar și pre conșel. HERODOT, 229. *Au tocnit trebile cuparul, să nu se facă erco im-*

părechere între boieri. LET. III 7/10. *Vel Cupar... pune vată în două pahară*. lb. III 301/10, cf. URICARIUL, XIX 389. *Fiind Cupariul* [supranumele Rusetilor din Moldova] *cel bătrân la Tarigrad*... MAG. IST. III 3/10. *Cuparul îl aduse potirul de aur din care bea Donnici*. ODOBESCU, I 78/10. *Otu spune... cuparilor să împle cupele cu vin*. EMINESCU, N. 7. | Abstracte: **cupărie** † s. f. = slujba de cupar; serviciul hânturilor. TDRG. *De ze cîntea până afară din târg, sau până la vre un boier, tot cu căruța cea de cupărie după dănsul, că preste tot ceasul bea ori vin cu pelin ori vată*. LET. II 413/10. *Din boierii cele din lăuntru fiind și una cupărie, care este o boierie cinstită*... URICARIUL, I 80/10. *Hrisoo pentru venitul cupăriei*. CAT. MAN. I 2; — **cupărit** † s. a. = dijmă în natură pentru pînța domnescă. *Marecordat acustește pînța Icaștilor din Iași de comână, de beznă, de brancețe, de buor, de cupărit și de toate beicurile*. IORGA, S. D. I 103. | Adjectiv: **cupăresc**, **-ească** † adj. = privitor la slujba de cupar; ceea ce aparține cuparului, cupăriei s. familiei Cuparu. *Din partea cupărescă giunditate de parte din partea părintelui său Cupariului*. GCR. I 381.

— Derivat din **cupă** (II) cu suf. nom. agent. -ar.

CUPĂRE s. f. v. **cupă**.¹

CUPĂRESC, **-EASCĂ** † adj. } v. **cupar**.
CUPĂRIE s. f. }

CUPĂ s. f. v. **cupeu**.

CUPENIE s. f. v. **cupi**.

CUPERI † vb. IV v. **coperi**.

CUPET s. m. 1^a. *Négociant*. 2^a. *Courtier*.

1^a. † (Slavonism literar, întrebuțat odinioară în Țara-veche, mai ales în Mold., cu titlulară pentru Negustor. *Eu Jupua Târnăvia cupet*. IORGA, S. N. 106. *Șărbana cupet*. lb. S. D. I 233. *Întărește stăpânire peste niște părți de moșie din satul Zavelni, lui Hivice, cupetul și soției sale Despa*. CAT. MAN. 234/10. *Eu Theodor cupet din Botogani*. URICARIUL, XXII 375/10. *Cotae cupetul s. Hilat cupetul, bătrânul târgului Vastain*. BOGDAN, C. M. 33. | (Azi, rar, batjocoritor). *Eu n'am prăvălie, domnule, cu nu sânt cupet, sunt paricoler*. CARAGIALE, T. II 167.

2^a. *S p e c*. (Transilv. și, rar, Banat; uncort complicit prin: *de cai*) Negustor de cai sau mijlocitor (CALUL, 303) la încheierea târgului; cel ce cumpără cai s. alte vite și peste puțin timp le vinde larăși (lb. 512), sfărnuar (lb. 239/10, 322, 370, 386, 412, 415, 415/10, 425, 451, 476, 487, 542), samsar (lb. 386, 438), neguțator (lb. 386, 451), tușer de cai (lb. 476, 493), pilar (lb. 6), șefar (lb. 487), ciușer (lb. 542), geambaș. [Accentuat (ad 2^a) și **cupeț** (CALUL, 303).] 81: (ad 2^a) **cupet** s. m. CALUL, 352, 451; **cupet** s. m. CALUL, 476. | Verb: (ad 1^a) **cupeti** † vb. IV^a = a negustori. *Așeză târgovici și bani le dăte a cupețire*. BOGDAN, C. M. 33. | Abstract: (ad 1^a) **cupetie** † s. f. = negustorie. *I'd poruncim domnia mea ca de sărg pe toți cei străini, Armeii și Jidovii, care să-i propiși a face cupeții cu crăcuș*... BOGDAN, C. M. 34. *Se bagă la toate cupețiile Moldovenilor*. lb. 331.

— Din psl. **kupici**, (bulg. *kupce*, rut. *kupce* „negustor”), idem; în sensul 2^a prin mijlocire ungarească: **lôkupeez** „negustor de cai”. Cf. **pre-cupeț**.

CUPETI † vb. IV^a v. **cupeț**.

CUPEȚIE † s. f. v. **cupeț**.

CUPEȚ s. a. 1^o3^o. *Coupe* (Voiture ou compartiment).

1°. Trăsură de lux, închisă, de obicei cu două locuri alăturate înăuntru. *Lanțul trăsurilor și cupeturilor se prelungea atât în urmă, încât tramvaiele se îngrămădeau imobilizate.* C. PETRESCU, C. V. 293. | Automobil de formă asemănătoare, cf. limuzină.

2°. Compartiment într'un vagon. *Intră în cupetu și seose cu carte.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 446. [Plur. -peuri (pronunt. -pe-nri).] | S1: **cupeț** s. f. (cu plur. **cupete**). TDRG. (Ad 1°) *Am sîrit chiar într-o cupețe... un domnișor oacheș.* IORGA, N. R. B. 14.

— N. după fr. (dela *couper* „a tăia”, fiindcă aceste trăsură făceau impresia că au fost tăiate, rămânând numai cu partea de dinapoi).

CUPĂ vb. IV^a. 1°. *Coudre trop lâche. Goder.* 2°. *Coincez; attaque; rosser.* 3°. *Abaisser le contre de la charrie.*

1°. Trans. (Olt. și Banat) A coase cu împunături rare (s. mai rare decât ar trebui și neegale, RĂDULESCU-CODIN), strângând prea tare ata (să se ca pânza să se încrețească, astfel se face pungă. CIAUȘANU, V.) | Refl. (Olt.) A se strânge: *Fiecare pânzei se cupese.* BOCEANU, GL. | (Despre pânza coaptă în țesut) A se cocoloși, a se sărbăci, a se zgărci. *Pânza cea mică, pentru bătrâni, umpluse țesut, pre câtă vreme cealaltă se cupise și se strânse la mijloc.* ION CR. III 173.

2°. P. ext. (Olt.) A prinde pe cineva (Com. I. IONESCU, Șișești-Mehedinți) într'un colț (VALCOL), a-l strămtora (BOCEANU, GL.); a lua pe neșteptate, a cuprinde (T. GĂLCESCU, GR. S. V. 120); p. ext. a încoții și a bate strășnic: *Pe Panduri i-au cupit rău Turcii la munte.* RĂDULESCU-CODIN, L. 102. *La-a cupit în porumbi, nu mai scapă.* BOCEANU, GL.

3°. (Cu rostirea regională *cupci*) A pleca partea cea lată a fierului plugului în jos (ca să prindă în pământ (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC. [Adjectiv: **cupit**, -ă = încrețit, zbârcit, cu ete: fig. (în Teleorman, Vâlcea) strângător, zgărțit (Com. OLMAZU, Măgurele, BOCEANU, GL.), mână strânsă, (om) care cu greu se îndură să dea ceva altuia (ION CR. VI 151), chîrnog. *Dinile pe cari le făcea erau ca vai de ele: cupite, lăbărțate și numai lăturoale, ca orice lucru făcut pe apucate.* SĂM. I 120. *N'am văzut om cupit ca unchiu-tău.* BOCEANU, GL. *Și tată-său era un cupit d'ăia, de-și mîna de sub unghie!* PAMFILE, COM. 35. | Abstracte: **cupire** s. f., **cupit** s. a.: (concretizate) petec rău pus la cămasă. *Voinești-Vâlcea.* ION CR. VIII 187); — **cupitură** s. f. = (Ban.) pânză încrețită. Com. LIUDA: — **cupenie** s. f. = zgărțenia mare (Olt.) RĂDULESCU-CODIN.]

— Din sârb. **kupiti** „a strânge, a îngrămădi, (refl.) a se încreți”. În Bucov., din rut. **kupiti**.

CUPID, -Ă adj. *Cupide*. — (Franțuzism) Lacom, pofitor, nesățios (de bani, de câștig), hrăpăreț. *Interesat. Cine știe dacă la cupidiului Tanti Matildei nu s'au adunat de pe ocup rubedenii îndepărtate și cupide!* C. PETRESCU, C. V. 172.

— N. după fr. (lat. **cupidus**, -a, -um, idem. cf. **cupiditate**).

CUPIDITATE s. f. *Cupidité*. — Lăcomie mare de bani „răvnă nemăsurată de a se îmbogăți” (COSTINESCU), „nesățiu la plăceri, la avere”. ARISTIA, PLUT. *Luzul, cupiditatea și lăcniciunea îmbogățirii...* toate contribuie a demoraliza pe

poporul roman. OLLĂNESCU, ap. TDRG. *Cupiditatea din ochi, de câte ori deschidea poșeta să plătească...* C. PETRESCU, I. II 228.

— N. după fr. (lat. **cupiditas**, -atem, idem).

CUPIL † s. m. v. **copil**.

CUPIȘOARĂ s. f. } v. **cupă** 1.

CUPITĂ s. f. }

CUPITURĂ s. f. v. **cupi**.

CUPLEȚ s. a. — *Couplet*. — Bucată în versuri, cântată s. recitată, cuprinzând mai multe strofe cu același refren și având de obicei un conținut ușor, glumeț sau satiric (cu aluzii la stări actuale). Cf. STAMATI, D. *Cuplețul acela ce mi-l adreasa mie.* C. NEGRUZZI, III 439. *Acea tainică simfonia. În cuplete de teatru s'oa defac ca pe o marfă?* EMINESCU, P. 229. *Poeziile cu refren (cupletele).* MAIORESCU, CR. I 59. *Răsunau... cuplete săltărețe.* I. TEODOREANU, M. II 40. [Plur.: **cuplete**] Derivat: **cupletist**, -ă subst. = cântăreț (cântăreț) de cuplete.]

— N. după fr.

CUPLEȚIST, -Ă subst. v. **cuplet**.

CUPOL † s. a. v. **cupă** 1

CUPOLĂ s. f. *Coupole*. — (Arhit.) Partea concavă a tavanului unui dom, a unei turle s. a. unui mare edificiu public, boltită (Fortif.) parte a unor fortificații, lucrată în metal, care se poate ridica și coborî în mod mecanic și care cuprinde tunuri și pe cel ce le servese; (Marină) mic turn boltit blindat și cu care se înarmează vasele de război și care se poate învârti în direcția în care se îndreaptă tunurile pe care le cuprinde. *După datina bizantină curată... fiecare din rotunziturii, din abside, are un coperiș în formă de țes, o cupolă, și deasupra se ridică o cupolă mai mare, ce se vede de departe.* IORGA, CH. I II 19. *Să-i intrăm sub cupola parlamentară.* GOGA, T. N. VI 2.

— N. după fr. (din it. *cupola*, din *cupa* „cupă”).

CUPON s. a. 1^o3^o. *Coupon* (1° d'effo, 2° de titre, 3° de billet), 4°. *Coupe* (de bois).

1°. (Comerc.) Ceea ce a rămas încă revândut dintr-o bucată mai mare de stofă, rest.

2°. (Fin.) Partea unui titlu de rentă, al unei acțiuni bancare, etc., care se taie la fiecare scadență pentru încasarea dobânzei respective. *Doctoral Strussberg nu găsea cu ce să plătească couponul sczut.* GHICA, S. 454. *Ne va impune cu forță să plătim couponul.* MAIORESCU, D. I 32. *Acționarii... încașează dreptul cuvenit în baza și în schimbul couponelor de acțiuni.* ȘTEFĂNESCU, C. 433. *Toți tale cupoane și câștur frunză.* C. PETRESCU, I. II 55.

3°. Jumătatea rămasă la cotor dintr'un bilet de teatru.

4°. (Silv.) Fiecare din părțile în care e împărțită o pădure în exploatare, săciu, tăietură, rost, parchet. Com. ITTU.

[Plur. **cupoane**].

— N. după fr. (dela *couper* „a tăia”).

CUPRĚU, -EE adj. v. **cupru**.

CUPRINĂ s. f. (Bot.) v. **coprină**.

CUPRINDE vb. III^a. A. I. 1°. *Saisir, embrasser, cindre.* 2°. *Embrasser, cindre.* 3°. (S')junir,

(s) englobor. 4. *Prendre racine*. II. 1°. *Cerner*. 2°. *Barrer la route, renfermer*. 3°. *Encahir, conquérir, Saisir* (par voie judiciaire). 4°. *Dominer*. 5°. *S'emparer de, saisir* (en parlant d'un sentiment, d'une sensation, du sommeil etc.). (Réfl.) *Être pris de*. 6°. *Gagner*. 7°. *Secourir, S'enrichir*. 8°. *Eutendre*. 9°. *Embrasser du regard*. 10°. *Comprendre*. 11°. *Se consacrer à, s'occuper de*. B. I. 1°. *Embrasser, couvrir, contenir, comprendre*. 2°. *Courir, recévir de*. 3°. (En parlant du feu) *Gagner*. 4°. *Envelopper*. 5°. *Couvrir* (des dépenses); *contenir* (arithm.) 6°. *Monter à* (une somme de...). II. 1°. *Contenir, renfermer*. 2°. *Prévoir, spécifier* (une obligation). 3°. *Décrire*.

A. Sensul fundamental (concret): a prinde, a apuca, a îmbrățișa, a închide din toate părțile, în întregime s. într'un întreg (ființe s. lucruri), a (în)cerceți.

I. Trans. 1°. A apuca (cu s. în mână s. în brațe), a prinde (ca într'un cerc) în întregime, de jur împrejur (fără a strânge însă), circumferența s. grosimea (unui lucru s. ființe); (despre o haină, un guler, o cingătoare) a fi în destul de mare spre a înfășura, a închide de jur împrejur, a încelega (întregă) grosimea corpului s. a unei părți de corp. *Fiat Romei se aprinde, Hidra'n mână-o cuprinde ș'o sugrună și o sfarmă*. ALECSANDRI, P. II 17. *Apa se lăsea de tare, de cuprinde pământul în brațe*. CREANGĂ, P. 245. *La anu' n'o cuprinde sumanu'*: se zice despre femei bune de sămânță. ZANNE, P. 389.

2°. (Complementul e o persoană). A înălțul brațele în jurul gâtului cuiva, a îmbrățișa (1°) în semn de iubire. *L.B. Pacl...* *cădu spr'ins (= pe el), de-l cuprinse și dzise...* COD. VOR. 16/n. *Lasă să te priletească măcă-ta și să te cuprindă*. DOSOFTEIU, V. S. 152/n. *Nu zi ba, când te-oiu cuprinde*. EMINESCU, P. 7. *Fata împăratului... începu a-l cuprinde și a-l ruga să meargă*. SBIEREA, P. 112. *Vai de mine, mor, mă frâng și nu pot să te cuprind; Da, dacă m'oiu mă cuprinde, și mai bine te-oiu cuprinde*. ȘEZ, II 198. | (Complint uneori prin în brațe, cu brațele, pe după gât, de grumazi). *Se înțeoa cu amândouă mâinile și cuprindea pre Dimitrașcu-Vodă de grumaz și-l săruta pe față*. LET. II 348/n. *Se alipi [Sutănică] de bătrân; o cuprinde pe după gât cu brațele ei*. DELAVRANCEA, S. 16. *Tată-său cuprindându-l în brațe, îl sărută*. CREANGĂ, P. 198. *Atunci se răpede și cuprinde pe împăratul în brațe*. RETEGANUL, P. IV 33. | Refl. (cu sens reciproc) *Tăinic se'ntâlcește'n prag Dor cu dor să se cuprindă, Drag cu drag*. COȘBUC, B. 7. | Fig. (Transilv.). A primi bine o oaspe, (acordându-i toată atenția). LM.

3°. Trans. și refl. (cu sens reciproc) A (se) uni, a (se) lega, a (se) contopi într'un tot, a (se) îngloba. *Tatăl datoriu taste a cuprinde [în dilată] și pre fiul său ce u țesit din cea pârntescă*. PRAV. 146. *Prileteșug!... Ce amoriu... aprinzi... Când cuprindă două inimă într'un gând și într'o unire...* KONAKI, P. 81. *El vocete să cuprindă acest loc în ocolul grădinii sale*. COSTINESCU, *Veceka Galie cuprindea și Belgia de astăzi*. TDRG. | Spec. Trans. (refl. = pasiv) A socoti, a calcula împreună (mai multe sume), a cumula, a considera împreună (mai multe lucruri, fapte s. împrejurări). COSTINESCU, PONTBRIANT. | P. ext. A rezuma, a expune ceva pe scurt (în puține cuvinte). LB.

4°. Trans. (Despre plante) A prinde rădăcini. *Frunză lată nu întindeți, Rădăcină nu cuprindeți*. T. PAPAHAĞI, M. 134.

II. Trans. 1°. (Complementul e o persoană s. o armată; complint unei-ori prin din s. de toate părțile) A împresura, a înconjura, (cu scopul de

a prinde, de a pune mâna pe, a supune cu puterea pe cineva), a învălui. *Venind oastea leșcușci, ne-au cuprins din toate părțile*. LET. III 17. *Parocsa pre uscat și pre mare, să cuprindă de toate părțile pre necuratul jidov*. MINEIUL (1776) 146/v. *Romanii ce îl cuprinescă cădea sup't lovirele lui*. BELDIMAN, N. P. 1 16. *Întredre străjile, Iancule, Iancule, Că te cuprind Ungurii*. MARIAN, I. 14. *Daric de ceate prinde Cum că potero-l cuprinde*. lb. IX. 10. | † A prinde, a da de cineva (surprinzându-l), a pune mâna pe cineva. *Atuncea îl cuprinsă Grecii acolo, nefind gata de închisoare*. HERODOT, 511. *Turcii... să ne cuprindă în București...* GCR. II 127.

2°. A include (dintr'o parte) o trecătoare, un drum, un loc, a tăia (caiva) calea. *Calca cuprinsu-le-o, Bine întrebata-le-o*. MARIAN, DESC. 159. *Înainte ț-o țesit...* *Năframă înainte ț-o latins, Călea ț-o cuprins*. ȘEZ, I 177, cf. TEODORESCU, P. P. 36. | (Absolut). [Către hălăuși] *Iute la pândă, la filorți! Cuprindeți bine, din muche'n cale!* ODOBREȘTI, III 88.

3°. A ocupa prin curcure (o țară, o cetate), a supune, cotopti (COSTINESCU); a se face stăpân pe (ste) ceva, a lua (ceva) în stăpânire cu puterea (COSTINESCU), cf. a călca. *Luo Isaf toate câte au cuprinsu în pământul lui Hanan*. BIBLIA (1688) 27/. *Au trimis un Agă... să cuprindă scunul*. LET. I. 238/n. *Așa cuprindăse tot finutul Cernăușilor, de-l ținea*. lb. II 263/n. *Să se ducă în sus... să cuprindă Dunărea*. lb. II 336/n. *Toate fărle a tuturor neamurilor ghețebli... va să cuprindă*. CANTEMIR, HR. 67/. *Limble dumsane... vin... să cuprindă, să încece Tot pământul*. ALECSANDRI, P. II 12. *Se va scula Rusul... va cuprinde Tarigradul*. ȘEZ, I 222. *Nănașul mircei, cu oastea acceasta, se duc și aduc mirce — ce se numește că „cuprind țara”*. DENSUCIANU, T. II. 236. (Complint) *Luca părcălabul au cuprins în stăpânire sa așteia Pulbereni*. URICARIUL, XXIV 424. | (Transilv.). A sevestra, a popri. *Trebuia să-și păticească darca, căci de nu, cuprinde calul*. RETEGANUL, P. I 78.

4°. A stăpâni, a domina. *A dragostelor fire Nu-4 supusă... Ci prin toate ca răzbat...* *Uscatul tot îl cuprinde*. KONAKI, P. 83. | (Absolut.) *Finăz toate și cuprindăndă, ca un Dumnezeu adevărat*. MINEIUL (1776) 97/v.

5°. (Complementul: omul s. simțirile lui; subiectul: diferite manifestări fizice s. psihice) A fi stăpânit, prins, apucat (de patimă (LB.), de sentimente, emoții, treburile, s. a.). *Zăvestia cuprinde pre omenii cei nelăcătați*. GCR. I 118. *Frică mă cuprinde a porosti*. DOSOFTEIU, V. S. 11/n. *De aceasta să mira toți și-l cuprindă minune*. lb. 67/. *Din multele griji care ne coprindu...* GCR. II 124. *Patima... cuprinde simțirile mele toate*. KONAKI, P. 82. *Mirarea mă cuprinde*. MARCOVICI, C. 12/v. *Spaima ne coprinde*. MARCOVICI, C. 32. *L-au cuprins un somn dulce și ușor*. DRĂGHICI, R. 50/v. *Ameteala... mă cuprinescă*. C. NEGRUZZI, I 9. *Unde sânt așteza viciți! Moartea rece le-a cuprins*. ALECSANDRI, P. II 18. *O coluptate sufletească îl cuprinse*. EMINESCU, N. 47. *I-a cuprins o jale pe-amândoi*. COȘBUC, F. 70. *Un tremur o cuprinde în tot trupul*. CREANGĂ, P. 26. *Mai rău setea-l cuprindea*. TEODORESCU, P. P. 440. *Săbea din piciorii și-l cuprindău săndori răci*. ȘEZ, I 101. *Capul jos ca ei puca, Somn de moarte-o cuprindesă*. RETEGANUL, TR. 21. | Refl. (= pasiv) *Sfinșii să cuprinsă ca de un somn*. MINEIUL (1776) 131/v. *Robinson... s'au cuprins de o amefală cu grecii*. DRĂGHICI, R. 9. *Creștinul se coprinde de nădejdi și de tenere*. MARCOVICI, D. 4. *Oi, care, de vor mânca, îndată se cuprind de o boală*. I. IONESCU, C. 104. *V'ași cuprins de*

groază și de descurajare. ALECSANDRI, T. 1518. Se cuprinseser de atâta dragoste, că îmbrășișau pe toți căși înălțându. ȘEZ. VIII 66.

6°. (Construit, uneori, cu dativul persoanei interesate; întrebuințat și absolut) A(-și) căștiga (IV 1°), a(-și) agonisi; a(-și) face rost de ceva (cf. TIPLEA, P. P.); p. ext. (complementul e o persoană a căruia iubire, prietenie, complicitate voină o avem) a dobândi, a cuceri, a câștiga (IV 2°); a avea (s. a trage) de partea sa pe cineva, (prin miță, prin jurământ, prin farmecul personal). *Pre unul din accole capete la împărăție îl cuprinsese Mateiu-Vodă cu dărite.* M. COSTIN, ap. GADEL. Cuprinzându-i cu giurământ să fie taina... GCR. I 200. *Nu'mon deget oiu întinde, Cinci și șase mi-oiu cuprinde.* MĂNDRESCU, P. P. 61. *Din pași oiu pași mândruț, Din gur' oiu grăi blânduț. Și mi-oiu cuprinde-on drăguț.* Ib. 62. | (Despre promisiuni) † A căștiga, a primi, a avea. *Făgăduirile lui Dumnezeu cu credință numai să le putem cuprinde la noi.* GCR. I 42. | Refl. (= pasiv) † A se încasa, a se lua (despre bani). *Să se vândă, și cu banii ce se vor cuprinde, să se cumpere străie proaste.* URICARIUL, XI 334.

7°. † Trans. (refl. = pasiv) A da cuiva (ajutor s. cele de trebuință), a înzestra cu..., a prevedea cu... *Îndatorind prin aceasta pe ocărnuire a te cuprinde și cu ajutor.* URICARIUL V 180. *Pe toți să-i cuprindă cu ajutorul și domnească milă.* Ib. V 427/20, cf. VII 129, XI 325/20. | Refl. A(-și) face rost de câte ceva, a se îmbogăți cu, a prinde chlag. *De n'or fi fost oastea, era cum era, te mai cuprindea, apucau vre-o pârche de juncă-nse, vre-o țifică.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I, 496. *Pe urmă se întindea văzând cu ochii și se cuprindea din ce în ce mai mult.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. (cf. comp. 18).

8°. † A cuprinde cu auzul = a auzi, a se informa din auzite. *Noi, cât am putut a cuprinde cu auzul, atât că scriem.* HERODOT, 215. *Nu putem cuprinde cu auzul [= nu putem avea informații] întru Livi.* Ib. 270.

9°. Trans. (Complinit prin „cu ochii”) A vedea, a îmbrășișa cu privirea. *Cât putea cuprinde cu ochii, nu vedea altă decât fântâni și țezoare.* DRĂGHICI, R. 28. *Bieți ochii slabi și numai doi, Puține zări cuprind.* COȘBUC, P. 76. *Cât cu ochi cuprindes, Brazdă neagră răsturna.* TEODORSCU, P. P. 141. *Atâți smci veniți, încât nu ț-ar fi putut nimeni cuprinde cu ochii.* RETEGANUL, P. II 53.

10°. (Complinit uneori: „cu minten”, „cu firea”). A înțelege, a pricepe. *LB. Kuprind = comprehend, concipio.* ANON, CAR. *Aceaste toate a le cuprinde cu firea, fiind om, preste puțință iaste.* HERODOT, 15. *Cine poate cuprinde toate misterele naturii?* LM. | P. ext. (Neobișnuit). A învăța (L.H.), a cunoaște.

11°. Refl. A se ocupa (cu ceva), a se îndeletnici cu... *LB. Cu acel gând se cuprindes.* HERODOT, 72. *Aceștii mai vartos lăcușe, în sate, cuprinzându-se cu păstora.* P. MAIOR, IST. 147. *El... pun mare preț pe curățenie, și se cuprind mai cu seamă cu temăritul.* MOLDOVANU, T. N. 62.

B. Din sensul de „a acoperi suprafața a unui lucru s. loc”, s'au născut următoarele înțelesuri:

I. Trans. 1°. A acoperi suprafața unui loc, a ocupa (cu mărimea sa), a umplea (în întregime) un spațiu; a se întinde. *Local care toate le cuprindes, iaste mai mare decât toate.* GCR. II 13. *Șititica cuprindes loc mult.* LET. I 97. *În 22 a lui August... au cuprins Turcii tot locul acela cu corturi.* Ib. I 247/2. [Cometa] cuprindea cu lungimea sa giurătate de cer. Ib. II 22/20. *Era făcut un ocol mare, mai mare decât cuprindes curtea domnească*

din Iași. Ib. II 351/20. *Fiește care dughengiu să măture podul [= strada]... cât cuprindes dughiana sa.* RĂȘCANU, L. 31/20. *Chedral ramurile-și tind'. Care mult căzduh cuprindes.* GCR. II 176. *Moreonii, ocapa, prajii... trebuc să cuprindă toată grădina.* I. IONESCU, C. 47. *Omul cuprindes un loc în eremic, Dumnezeu e eremica însăși.* EMINESCU, N. 53. *Și cloșca care cuprindes ouă multe, aici un puiu nu scoate.* ZANNE, P. I 421.

2°. † Trans. A acoperi, a îmbrăca (suprafața externă a unui lucru cu un strat de...), a prinde (în ceva). *L-au cuprinsă cu aur [jertfelnicul].* BIBLIA (1688), 246/20. | (Complementul e o persoană) *Zidul se auză și o cuprindea Pân' la giezănoare.* GCR. II 290.

3°. (Despre foc) Trans. A învăli din toate părțile și pe întreagă suprafața (cu flăcări), a încinde (1°). *Focul nu cuprindes, Carnea mi-o aprindes.* ALECSANDRI, P. P. 118. *Para [focului]... Pe dusmani să mi-i cuprindă, De la mic și pân' la mare.* ȘEZ. I 47.

4°. (Despre căldură, praf, nori, întunec) Trans. A învăli (6°), a învăli (3°), a acoperi (astfel ca să nu se mai vadă), a coplesii, a acoperii. *Lamina întru întunecare luminează și întunecareul pre ce nu o cuprindes.* GCR. I 308. *Un nor de colb îi cuprindes.* EMINESCU, N. 15. *Iată că vine un nor mare... și cuprindes în întunecare toată curtea împărătească.* ȘEZ. I 225. *Am o caoă surta, Vine din pustie, Cuprindes luncile și brâncile.* [Negura] SBIERA, P. 322. | (Despre omăt, noapte, iarnă, etc.; complementul e omul) A apuca pe neașteptate, a surprinde, a ajunge (ceva pe cineva). *I-au cuprins pe Turci o negură, cât nu se vedea unul cu altul.* GCR. I 71. *I-au fost cuprins un omăt mare, de au stătut caii.* LET. II 48/20. *Iarna să nu te cuprindă Fără vântă, fără brândă.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 35. *Ne cuprindes noaptea.* H. IV 147. *Pe când era în pădure la vânat, I-a cuprins un întunec, de nu știa el încotro s'apuce.* ȘEZ. I 225.

5°. Trans. (O sumă de bani de plătit) A acoperi (1°), a împlini (o cheltuială, o datorie). *Tot n'au cuprins suma veniturilor toate câte s'au cheltuit.* LET. II 154/20. *Nu putea cuprinde cu banii ce ieșea necoale fării.* Ib. III 247. *Sânt multe dări... și nu pot cu alte feluri a te cuprinde.* Ib. III 252. (Refl. = pasiv) [Cheltuielile] neputându-se cuprinde toate din venituri... LET. II 180/20. *Nu se va cuprinde trebuința numai cu rupașii.* URICARIUL, IV 152. | (Despre om) † A se ajunge (V°) cu ceva, a(-fi) destul ceva, a leși la socoteală cu... *Dregătorii înșaturilor nu se pot cuprinde cu leașa care o au.* URICARIUL, I 362/20. | Spec. Trans. și refl. (Aritm.) A intra (II 5°), a încăpea, a merge (un număr în altul). *Namărul șase cuprindes de trei ori numărul doi; cinci se cuprindes de două ori în zece.* LM.

6°. † A atinge, a se urca (la suma de). *Au cuprins acele havalice câteva sute de pungi de bani.* LET. II 461/20, cf. Ib. III 179/20. | (Construit cu dativul) † A(-i) aduce cuiva ceva. *Nu știm bacșișul cât le va fi coprins, iar bătaie au luat.* DUMITRACHE, C. 417.

II. 1°. Trans. (Despre un vas, s. despre o mobilă în care se pot înclide lucruri) A înclide în sine, a conținea. *LB. Tot vasul miroasă a ce cuprindes.* BARONZI, I, 1 49. *Acasă duia cuprindes o grămadă de lucruri.* PONTBRIANT. | Trans. și refl. (Despre conținutul unei cărți, despre o lege, o epocă, etc.; în limba veche, complinit uneori cu „în sine”). A conținea, a implica. *Aceste două porunci... cuprind în sine pre toate calețele.* GCR. I 22. *Taine să zic câte cuprind în sine un acusur dar.* Ib. I 243. *Așe grăucea de Psaltire, că cuprindes toate lucrurile carile-s de folos.* Ib. I 363.

Odisia lui Omir, întru care să cuprindă toate rădăcirile lui Odisiej... lb. II 82. Această cuprindă poruncile lui Dumnezeu, BIBLIA (1688) 5 pr. 7. Sufletul unei nații să cuprindă în legi. CODICA TIV. V/1. Cuprindă în sine începutul și stăpânirea erorilor și despoșilor. CAT. MAN. 150/22. Cealul cel de pe urmă [al] lui Iuliu să apropie, în mîntul acesta nu să cuprindă altă decît o filcă. BELDIMAN, N. P. 1 163. Cea dintîiu epocă... cuprindă tot acotul al XIV-lea, BĂLCESCU, M. V. 8/2. Din multele idei... ce se cuprind în capetele omenestii... MAIORESCU, CR. I 81/22. | (În limba veche, construit cu prepoz. pentru) † A fi vorba (de ceva), a (se) vorbi (despre ceva), în-tredbînd și pe însuși orășanii de știu ci că cuprindă în hrîsoarele cele vechi ale lor și pentru pămînt, BUL. COM. IST. IV 119. În cea dintîiu [parte a logice] ... să cuprindă pentru idei sau încheipiri. GCR. II 253.

2. Trans. și refl. † A (se) prevedea (într'un document, hrîsov s. altă dispoziție scrisă) o obligație, a (se) înscrie, a se specifica. Cuprindea acel izvod opt auto de punși de bani, LET. II 324/22. Nici să ceară cai de olac mai mulți de cît se cuprindă la meuzil-ferman ce au la mîinile lor, TES. II 310. Se coprindă la acele date mai înainte sfiate porunci...; cî cumpărându-se oi... lb. II 312.

3. (Învechit) A descrie, a răita, a ogîndi. Să grîjescă să coprindă storca limbii prin mijlocul a crevniil gramaticii... L. VĂCĂRESCU, B. V. II 320.

(Prez. cuprind, să cuprindă și (în Muntenia) cuprînz, să cuprînz; aor. cuprînci, part. cuprîns, ger. cuprînzînd, imper. cuprînde. | ȘI: (Munt.) coprine vb. III². | Adjective: cuprîns (s. coprîns cu negativul necuprîns, necoprîns), -ă. (Ad A I 2°) Așa nîmîiți, cuprînci, ne lipim strîns unul de altul. C. NEGRUZZI, I 77. Am văzut pe-acele trecînd doi tineri, cuprînci de după cap. RETEGANUL, P. I 39/22; (ad A II 1°) Orac... nu-i puțină să scupe, preținîndu-i e cuprîns. BELDIMAN, O. 21; (ad A II 5°) Era cuprînsă de tremur. GCR. I 230. Cuprîns de frică, lb. I 357, II 28. Era cuprîns de mîhnire și intristat, LET. II 139/22. Vornicul... cuprîns (= lovit) de damba și înaintat în erastă. URICARIUL, VIII 126/22. Cuprîns de eidenii, E. VĂCĂRESCU, IST. 247/22. Cuprîns de lacrimi, KONAKI, P. 83. Cuprîns de visuri, DRĂGHICI, R. 111/22. Un vulpoi coprîns de boală, ALEXANDRESCU, M. 279. Cuprînsă de spaimă, C. NEGRUZZI, I 54. Cuprîns de amezcă, nu mai știam unde mă găsec. CREANGĂ, P. 196. Sufletul mi-l simt cuprîns De melancolie, COȘBUC, P. 130; (ad A II 7°) O călu-gării... pot să între epitropi, însă de vor fi cuprînci cu ațecarea, PRAVILA (1814), 88. Nici să sufăr... greutatea ce trag... necojîndu-se pînd și cei cuprînci și însuși hoierii... URICARIUL, IV 168. Localitii sunt coprînci, și de aceea au și prisoaie. I. IONESCU, D. 345. Altă era de cuprîns, de și-a umplut mîinile... de turmele și tamarăcurile lui, CREANGĂ, A. 19. În satul micu era un om coprînc... care, pe lângă ero-o șoptecete de pogoane de pîndînt în farînd, mai înrîrtea un negoș de vite, SANDU-ALDEA, A. M. 133. Era putere de a trage belșug și peșitori buni și cuprînci, lo casă, SEVASTOS, N. 11. La... gospodarii bine cuprînci... se fac suri sau sire de fân. PAMFILE, A. 163; (ad A II 10°) Cu multă proastă a mea minte necuprînsă (= nelnțelegătoare)... GCR. I 157. Dumnezeu... este nemîrgînită, necuprînsă, necuprînsă (= de neln(eles)) ... lb. II 151. Turcii fiind înțelepți și cuprînci la minte, nu s'au potrivit, LET. II 273/22. Ceale ce-s nelezne cuprîncă la pricepere... DOSOFTEIU, V. S. 146... Noian necuprîns de mînte, KONAKI, P. 258. Ce taină necoprînsă (= enigmă) este omul pentru sineși, MARCOVICI, C. 1122; (ad A II 11°) Nefînd cuprîns (= ocupat) de ostire,

ii era urit să găzdușă, fără ostire, LET. II 396/22. Veznic cuprîns cu studiatul... [Florea] ieșă rar la un pahar de bere, AGĂRBIȚEANU, L. T. 82. Domnul Grecu era meru cuprîns, și, chiar cînd venea, mîngîcirile lui erau scurte, lb. 180; (ad B I 1°) Pămînt cuprîns (= acoperit) de imasuri și fînațuri. I. IONESCU, C. 33. Cîd pămînt în cei vîde, E cuprîns de zăstrea mea, ALECSANDRI, P. 93; (ad B I 3°) Dragostele... M'au veseșit Ca atejarul înfrunzi, Cînd de bramă e atîns Sau de mare foc cuprîns, ALECSANDRI, P. P. 244; (ad B I 4°). Cera-mi pare cuprîns de întucere, ALECSANDRI, P. I 178; (ad B II 1°) Ea! Toată lumea era cuprînsă în acest curînt, EMINESCU, N. 74; (ad B II 2°). S'au găsit acolo [în poruncă] coprîns (= însemnat, scris) cî la leat 1188... s'au dărînt la amîndouă fîrile, TES. II 308; — cuprînzător (s. coprînzător, cuprînzător † cu negativul necuprînzător, necoprînzător), -oare. Înțelepciune a tuturora cuprînzătoare (= coplehensivă), DOSOFTEIU, V. S. 131. S'au slobozit înalt balaurul, cuprînzător (= conținînd) poruncilor pomenite, URICARIUL I 131/22. Scrisorile cele vechi cuprînzătoare pe (= referitoare la) vatra țărului s'au răzlețit de la mîna noastră, lb. I 147. Ațecura cuprînzătoare în (= conștînd din) lucruri mișcătoare ori nemîșcătoare, CODICA TIV. V/22. Ațecurina a episcopiceștii Comisii, cuprînzătoare (= a-deverind) cîl acest epitrop au dat pentru toate, CODICA TIV. 15. † Torăroștia în nume cuprînzător = societate în nume colective, COD. COM. (a. 1840), ap. TDRG. (A-verb) Concis, fără vorbă multă, Scurt și cuprînzător, sîrut mîna mîtușei, CREANGĂ, A. 48. | Abstracte: cuprîns s. a. (plur. -prînsuri) (Mai adesea concretizat) (Ad A II 1°) Împrejurimile (POLIZU); p. ex. l. curte înfîrțată (a unui castel). Au spart porțile de la al doilea coprîns, C. NEGRUZZI, III 370; (ad A II 3°) Ocupare, cuprîndere (a unei țări), înfălegînd Mihai-Vodă de cuprînsul Țării Muntenești de Ieremia-Vodă... LET. I 221/22; (ad A II 4°). Stăpînire, întinase coprînsul său și peste moșia lui, ÎSPIRESCU, L. 48; (ad A, II 7°) Proprietate, gospodărie. Un coprîns de grîdină cu pomi, IORGA, S. D. I 237. Un nobil oarecare, ce avea coprînsuri, stare, PANN, P. V. III 40. Să se dreagă și să se sporocască moștile și coprînsurile hoierilor, TES, II 312. Bietul sîrănu nu mai era stăpîn pe casa, pe titete și pe coprînsul lui, ÎSPIRESCU, L. 4; (ad B I 1°). Întindere, spațiu pe care-l cuprînde cineva s. ceva, înut, împrejurime, hotar, a ret. Îndreptare... tuturor lucrurilor cuprînsului acestui pămînt al Moldovei, URICARIUL, I 220. Cuprînsul stăpînînt al acestii otomănești, E. VĂCĂRESCU, IST. 251. Ațea prilej... a face căldături... în tot cuprînsul ostrotului, DRĂGHICI, R. 219. Din larg cuprîns de multe zări, Nuntași din nouzeci de țări S'au răcolit, COȘBUC, B. 18. Natura și-a prîmînit hainele, e cerea proaspăt în cuprîns... ADAM, R. 174. O țecere grea se lăsa în cuprînsul gării, SANDU-ALDEA, A. M. 196. Glazul lui răgușit... se risipea în întindereț fîncețelor, în cuprînsurile tăcute, SADOVEANU, LUC. VI 100. Balaurul acela ce băntue cuprînsurile dela Leona, ÎSPIRESCU, U. 34. N'o lasă tătăl său în aretul (cuprînsul) grîdinei acelea, RETEGANUL, P. V 68; (ad B II 1°). Conținut. Nu mă țără cuprînsul acestei scrisori de a le descrie, C. NEGRUZZI, I 283. Cele mai rele [poezii]... sînt cele ce au prîmit în cuprînsul lor elemente politice, MAIORESCU, CR. I 40. Cereșia unei conformități între cuprîns și întindere, lb. I 61; — necuprîns = înfînt, Zboor' atăția fluturi în necuprînsul firii, GOGA, P. 111; — (întrebînduț din ce în ce mai rar și înlocuit prin neologisme) cuprîndere (s. coprîndere) s. f. (Ad A I 2°) În-lăntuire cu brațele. Mîinile spre a ta sîrutară și

cuprindere, aceluia ce s'au tins pre cruce. GCR. I 101. *Lacrimi, vactee... Cuprinderei, Imbrățișare.* KONAKI, P. 85; (ad. A II 3°) Ocupare, cucurire. *Ladislau... se încearcă a pune o stavilă furiei lor de cuprindere.* BĂLCESCU, M. V. 8; (ad. A II 10°) Înțelegere, judecată. *În cea dintâi [parte a Loghice]... să cuprindă pentru idei sau închipuirii, adecă pentru goala cuprindere a minții.* GCR. II 253; (ad. B. I 1°) Înțindere, spațiu, cuprins, Ori câte [stele] în a cântinii cerului cuprindere se cuprind... CANTEMIR, ap. GCR. I 323. *O circumferență de cuprindere de cinci sute de pași de loc.* E. VĂCĂRESCU, IST. 257/a; (ad. B II 1°) Conținut, cuprins. *Înra acolo și verauri... și cuprinderea lor astfel de ori cine să citea.* PANN, E. II 20. *Am început a-și spune în scurt cuprinderea broșurii.* C. NEGRUZZI, I 223; (ad. B. II 2°). † Prevădere, dispoziție. *După cuprinderea crănoarelor domnești, să scutească de obște.* GCR. II 220. *Vor fi datorii a împlini lucrul și îndatoririle... după cuprinderea așezământurilor Moldovei.* Ib. II 222. *Luând în... socotință toată cuprinderea anafarului... găseșu cu cale a se mai adăugea tratuirii... URICARIUL, I 213. Legile pământurilor... după cuprinderea plăcuii înăfșimii Tale... alcătuire soma de 22016 lb.* Ib. I 225. *Acastă mândărire are orășleare cuprindere de miltre de luminății Domni.* Ib. III 48. *Cuprinderea coranului în perlipșia este această.* E. VĂCĂRESCU, IST. 248/a. *Obșteasca Adunare a văzut cuprinderea ofișului înăfșimii Voastre.* GHICA, s. 969; — **cuprinsătura** s. f. = cuprindere. *Kuprinacturē.* ANON. CAR.]

— Din lat. *comprendo* (=comprehendo), -ensum, -endēre, idem.

CUPRINSĂTOR, -OARE † adj. }
CUPRINSĂTURĂ † s. f. } v. *cuprindē.*

CŪPRU subst. (Min.) *Cuivre*. — (Numele științific pentru) Aramă. MURGOCI-LUDWIG, M. 61. [A]djectiv: — (neobisnuit, după fr. *cuivré*) *cupreă*, e = arămă. I.M. *Verde cu reflex cupreu.* GRECESCU, FL. 310.]

— N. din lat. *cuprum*, idem.

CUPȘOARĂ s. f. v. *cupă*.

CUPTĂTOR s. a. v. *cupitor.*
CUPTĂTOR (IU) s. a.

CUPTOR s. a. 1°. *Four*. 2°. *Fournée* (de pâine). 3°. *Poêle des maisons paysannes; poêle*. 4°. *Rebord du poêle* (sur lequel on couche). 5°. *Poêle* (à frire). *Fourneau*. 6°. *Niche de l'alambic*. 7°. *Cuisine d'été*. 8°. a.) *Four à briques*, b.) *chaufour*, c.) *charbonnière*. d.) *fourneau*. 9°. *Autel*. 10°. *Fournaise*. 11°. *Grosse chaudière*. (Mois de Juillet).

1°. Instalație de zid (de cărămidă), de piatră, de lut s. pământ, care servește (în locul țestului) la coacerea pâinii (mălaiului, cozonacilor, turtel, colindetilor, plăcintelor, prăjiturilor). *Cuptorul* se compune dintr'o boltă (boltitură) numită *ceul* cuptorului, făcută din zid de cărămidă, de piatră s. de pământ (lipită și spoită pe dinafară), ce se ridică de-așupra vetei și sub care se face focul. Această boltă are în partea din față o deschizătură (prin care se introduc lemnele și aluatul de copt), numită (în opoziție cu fundul) *gura* (ușa, huda s. vrană) cuptorului, care se închide cu ușa (vranița) fundul — de tablă — ori lespedea — de piatră s. de pământ ars. La *cuptoarele* a căror gură dă în tindă, de-așupra gurii cuptorului e făcută o firidă (ochiu, răsufătoare) cu un diametru de 10—15 cm., care (dacă bolta cup-

torului nu dă într'o cameră de locuit) e în una din părțile laterale sau în fundul cuptorului și se astupă cu o piatră s. cu o cărămidă potrivită după ce aluatul s'a pus la copt. Fumul din cuptor iese și prin această firidă, dar mai ales prin coșul (hogeacul, budurețul, horuul) ce se ridică de-așupra gurii cuptorului. Bolta cuptorului se ridică pe o temelie (temeiu, strună, talpă, stra) de zid (de piatră, de cărămidă, de lut bătut s. de bărne de lemn de stejfar fixate pe patru stâlpi) peste care se face o pardoseală (de cărămidă s. de piatră) lipită, numită *vatră*. Această depășește, ca suprafață, aria de la baza boltei și se prelungeste, mai ales în fața gurii cuptorului și mai puțin în părțile laterale. Dacă bolta dă într'o cameră, prelungirea laterală a vetei e mai lată, încât se poate șede a s. dormi pe ea ca pe prispă. Pe prelungirea vetei din fața ușei se scoate fărâncet (după ce cuptorul „e ars”) cu *coiorbă* (coiorva, dărgul, drăglul, drăglă, tragla, traga, trăgătoare). Focul în cuptor se întetește și se împănțește cu jinturilor (răschiturilor), *vătra* (r) iul. *Vatra* din interiorul cuptorului se curăță bine de cenusă (înainte de a se „arunca” aluatul la copt) cu mătăuzul (un ghemotoc de cărpe legat la capătul unei prăjine) ud. Pe *alocuri cuptorul* e în casă, având gura în tindă, iar bolta într'o cameră unde se doarme. Dacă bolta e captușită pe din afară cu zid, în formă cubică, având de-așupra o terasă, pe această dorm copiii. *Cuptorul* se mai construiește în chiler (ib. 111), în coamă (PĂCALĂ, M. R. 409), în cășoale (ib. 426—427) s. într'o baracă de acinduri, afară, lângă casă. *Cuptore* = furnus. LEX. MARS. 210. *Fumul mergea depre acel pământ ca fumul cuptorului.* PALA (1581) 73/. *Îarba... astăzi în țară, iar mânc... în cuptoriu.* VARLAAM, C. 225/s. *Cupitoare și căminuri se vor surpa.* BIBLIA (1688), 77/s. *Măncarea tu e colo în cuptoriu.* BARAC, T. 6. *Hogea s'apueă odată (ca) să-și facă un cuptor.* PANN, H. 18. *Pe vatra cuptorului, în cenusă, mai lăcurea cățiva cărbuni.* EMINESCU, N. 21. *Pe cuptorul uns cu humă și pe coșocul păreți,* Ib. P. 192. *Căpitane... dogorești ca un cuptor.* DELAVRANCEA, s. 125. *Numai iată ce dă de un cuptoriu nălipit.* CREANGĂ, P. 287. *Am un ițălău (= grajd) plin de iepce curte.* [Cuptorul cu pite]. ALEXICI, L. P. I 213. *Zgură de la cuptor părăsit.* TEODORESCU, P. P. 375. *Când se aprinde funinginea de la gura cuptorului, are să vremuiască.* ȘEZ. III 50. *Ea m'a pus să arz cuptorul.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 105. *Cu bărbatul băutor, Nu-i face pită'n cuptor.* Ib. 465. *La cuptorul cald, puține lemne trebuca.* ZANNE, P. III 137. *Cuptorul se întinde cu trupul lui în casa cea mare.* PAMFILE, I. C. 401. *Lut din fundul cuptorului.* Ib. B. 50. *Sunt cuptoare mari pentru pâine, nevrăute, pe spinarea lată a căroră dorm adesea copiii țăranului.* CASA, 108. † Instalație de copt pâine în brutărie.

2°. P. ext. Cantitatea de pâine (plăcinte, etc.) care se coace într'un cuptor. *Un cuptoriu de plăcinte, cățiva pui părălăși în frigare... erau gata.* CREANGĂ, P. 10. *Să-mi mândăni nouă cuptoare de pâine.* ISPIRESCU, L. 322. *La mândare ce-acea? Tot nouă cuptori de pâine.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. s. 29.

3°. Instalație care servește la încălzitul camerelor de locuit. E de pământ s. de lut s. de (lespezi de) piatră, de țigle s. de cărămidă nearsă s. arsă s. de teracotă (căhăli, oale, cîripe). Se numește și *cuptor bărdănesc* (CASA 230), *jărănesc* (ib. 244), *moldovenesc* (ib. 174, 184, 229). Cf. cămin, *vatră*. † P. ext. (Transilv. și Banat) Sobă (de fier, tablă s. fontă). NOVAČOVICI, C.

B. 6, CASA 284, etc. *Cuptorul de căhăle, înalt, masiv*. AGĂRBIȚEANU, L. T. 74. *Focul'n cuptor nu făcea nici bătar în dzăua de Bobotzard*. D. STĂNOIU, C. I. 51. *La locul de frunte, e căminul sau cuptorul de căhăle*. PĂCALĂ, M. R. 417. *Zis-a marea să mă'naor, Să-i aduc un ajutor, S'o mai dea de cel cuptor*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 372.

4. *Prispa s. terasa din preajma s. de de-asupra cuptorului (1')*, pe care se doarme, ca *amenință*. *Lesincinchi s'au suit pe un cuptor, făcându-se că-l bolnăv*. LET. II 421/2. *Cum n'o să fie friguroase și plâpânde, când sunt crescute la umbră și pe cuptoriu?* C. NEGRUZZI, I 100. *Așa numai, să se mute de pe vatră pe cuptoriu, știe și hleabul de baba mea*. CREANGĂ, P. 130. *Îl puse pe cuptor, de dormi, până se trezi*. ISPIRESCU, L. 181. *A luat moșcaga' puceală'...* *În suit pe cuptor...* GEZ. II 108. *Când eram la mama fată, Mă culcam destul pe vatră, Pe vatră și pe cuptoriu, Ba și jos a une-ori*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 443. *Mândru mea, de mândră mare, Nici o ție bună n'are; Îia cea de sărbători Și-o (înc după cuptoriu!* Ib. 443. *În fundul sobei e drumul pe cuptor (cuptor)*. PAMFILE, I. C. 414. # *A-i cădea (s. a-i pica) pe cuptor*, se zice despre o fată care a avut relațiuni cu un flăcău și-l silește să o la în căsătorie. *Nu mă cădea pe picior, Că ți-oiu picu pe cuptor*. PAMFILE, I. C. 302. *Dragostea dintre fată și flăcău e atât de mare, că fata juge la flăcău, în „code pe cuptor”*. ION CIL. II 95. *A aduce (părântilor) noră pe cuptor* = a se însura. *Într'o bună dimineață feciorul mamei îi și aduce o noră pe cuptoriu*. CREANGĂ, A. S. *Ă trăi pe cuptor* = a fi lenes. ZANNE, P. III 138.

5. *Mașina de gătit s. de fier (din bucătărie) plită*; spec. despărțitura acestei mașini în care se coc prăjitură, cozonaci, etc., cocătoarea plită, ler.

6. (Mold. și Munt.) *Cotlonul de zid (s. dintr'un cerc de fier sprijinit pe patru picioare) în care se vatră căldura de fier (țuca s. rachiul. Velița este o căsuță în care se face un cuptor sau cotlon, în care se așază căldura sau cotlonul*. PAMFILE, I. C. 227. *Povarna are un east cuptor, compus și ei din 1, 2, 3 sau 4 alte cuptoare*. Ib. 235.

7. (La Hațeg) *Bucătărie de vară*. VUIA, T. H. 102.

8. (Industr.) *Instalația de zid, de piatră sau de metal, care, încălzită la temperatură înaltă, servește la arderea obiectelor de lut, la transformarea pietrei în var, la topirea metalelor, etc.* *Koptor* = forșax. ANON. CAR.

a.) *Cuptor de (= pentru) cărămizi, țigle, etc.* = grămadă mare de cărămizi, țigle, etc. clădite astfel, ca să poată fi încălzite până la incandescența („arse”) pe dedesubt; pe dinafară sânt acoperite cu un strat de lut care face ca focul să ardă înăbușit. cf. PAMFILE, I. C. 383, 386, 80 *vii să-mi aduci aminte să dăm cuptorului [de lăulele] foc*. PANN, P. V. II 18.

b.) *Cuptor de var* = varniță. COSTINESCU. *Pentru a face un cuptor de var sau varniță, se sapă într'un perete de pământ de sus până la o adâncime de 3-5 metri...*, apoi se lan bolovani de piatră și se zălesc întâiu pe cele trei funduri, apoi în față li se face un fel de gură, de la care, drept către fund, cuptorul se boltește cu bolovani cari se țin între ei. Îndată ce s'a clădit partea de sus a cuptorului, se pun mereu bolovani până aproape de suprafața pământului. Peste partea de deasupra a cuptorului se întinde un strat de pământ, ca făcără și căldura focului să nu se împrăștie. PAMFILE, I. C. 380.

c.) *Cuptor de cărăbuni (de lemn) = cărbunărie*. POLIZU.

d.) *Furnal, topitoare, instalația dintr'o fabrică, unde se topește și se toarnă metalele*.

9. (În limba veche) *Altar, vatră de jertfă prin ardere, la păgânii din antichitate. Nici cuptoare fac, nici foc așfă, vrând să facă jertfă*. HERODOT, 56/2.

10. † *Loc de tortură închis (în forma cuptorului de copt), încălzit până la incandescență, în care se aruncau spre a fi arși de vii cei persecutați pentru credința lor. Că puri (= pui) ei ca cuptoriu aprinsu în vremea fața ta; Domnul cu mîra so zmețește ei și mărăndu ei focul*. PSALT. (SCH.) 34/2. CORESI, PS. 49). *Și-4 vor arunca în cuptoriul de foc*. CORESI, EV. ap. GCR. I 17. *Bătătu și hăgatu în foc, în cuptoriu, stătu necătămătu*. DOSOFTEIU, V. S. 19/2. † P. ext. † *Loc de tortură prin foc în iad. Duceți-vă în iadu în cuptoriul de foc*. CUV. D. BĂTR. II 458. # *A fi la gură de cuptor* = a se găsi în mare primejdie. ZANNE, P. III 138.

11. † *Fig. Căldură mare, văpale, vîprie. Tocmai pe la unu' după miezul nopții, par'că începe să mai poată respira omul*. CARAGIALE, M. 194. † P. ext. (Popular) (Luna) *Italie*. LB. JIPESCU, O 77, H. III 4, XII 133. FRÂNCU-CANDREA, M. 120. *În luna lui Cuptoriu*. CUV. D. BĂTR. II 136. *Fănu de otac de se uned mai greu decât acul făcut în luna lui Cuptor*. I. IONESCU, C. 189. *Cărămida se lucrăză de la sfârșitul lui Cîreșar până la sfârșitul lui Cuptor!* I. IONESCU, M. 707. *Taci-ți gura, fecmie; să răcoseai în luna lui Cuptor!* D. ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XXXVIII, 648. *Ștriga cî moare de frig, desî era pe la nămiezi și soarele ardea ca în luna lui Cuptor*. ISPIRESCU, L. 321. *Acu-i luna lui Cuptor*. *Murele toate-a la flori*. RETEGANUL, TR. 125.

[Plur. -toare (regional -toară) și (rar) -tori, † și: (influențat de *copt*) **coptor (iu)** s. a., (Mold.) **cuptor (iu)** s. a. (Munt.) **cupteor** s. a. | Diminuative: **cuptorăș (cuptorăș, coptorăș)** s. a. = cuptor mic; **cameniță**. LB. DAMÉ, T. PĂCALĂ, M. R. 427. *Cetca...* *Înainteai unui cămășar sau cuptorăș*. GORJAN, H. II 206. *Gura unu cuptorăș... în care... se înfierbântau uncelele schingiuirilor*. C. NEGRUZZI, I 311. *Arde inimioara'n mine Ca un cuptorăș de pâne*. SEVASTOS, P. P. 42. *Am un cuptorăș, Plin cu țepurasi [Dinți și gura]*. GEZ. IV 106; — **cuptorê** s. a. POLIZU; — (Transilvania) **cuptorô** s. a.; — (Banat) **cuptorită** = cuptor mai mic, făcut deo parte, lângă gura cuptorului de pâne. VICIU, GL. *Ibovnicul se pitău în cuptorîța din cuiuă (= bucătărie)*. CĂTĂNĂ, P. R. III 69. | Nomen-agentis: **cuptorâr (coptorâr)** = persoana care face cuptoare de copt pâne s. sobe de încălzit, sobar (COSTINESCU); brutar, simgiu (COSTINESCU). | Verb: (din *coptor + cuptor*) **cuptori** vb. iv² = a săpa pământul făcînd ca un cuptor în el [La facerea unei flintăni]: *Nu cuptoriți, că se rîstoroară pământul pe voi!* (Bran) Com. S. PUȘCARIU. | Alte derivate:

(Transilv.) **cuptorie** s. f. = acoperământ de lemn care adăpostește cuptorul. DENSUSIANU, T. H. CASA, 300; — **cuptorire** s. f. = bolta (unei peșteri). *Ajunseu pe sub bolta sau cuptorirea peșterii*. GORJAN, H. II 73; — (Transilv.) **cuptoriș** s. a. = săpătura din fundul gropel, la o parte, în care se așază cocișagul. VICIU, GL.; — **cuptorîște** s. f. = † loc unde e un cuptor (CDDE nr. 371); (Transilv.) casa acoperită, dar cu pereții încă nelipși. VICIU, GL.

— Lat. ***coetorium** (dela *coquere* „a coace”), păstrat la Albanezi (*koptor*) și în Italia meridională (abruz. *culture*, etc.).

— **CUPTORĂR** s. m. v. **cuptor**.

CUPTORĂŞ s. n.
 CUPTORĂL s. n.
 CUPTORĂ vb. IV^a
 CUPTORĂ s. f.
 CUPTORĂŞ s. n.
 CUPTORĂŞTE s. f.
 CUPTORĂŢĂ s. f.
 CUPTORĂŢ v. n.

v. **cuptor.**

CUPTŢG s. n. = **căptuh** (Polana Sibilului). Com. GH. MUNTEANU.

CUPTŢRĂ s. f. (Băeş.) *Rognon* (miner.) — (Mun-
 ții Apuseni) Piatră, în mină, care abia se ține de
 fatregul din care face parte. Com. ȘT. PAȘCA.
 — Pare a fi un postverbal din **cupțori**.

CUPTŢRĂ s. f. v. **cupțură**.

CUPTUȘĂLĂ s. f. v. **căptuși**.

CUPTUȘĂRE s. f. = **căptușire**. *Grinduta... și
 stăpîli cei de apă... slujesc spre cupțușarea fundoa-
 nelor, cu scânduri*. TOMICI, C. A. 38.

CUPTUȘI vb. IV^a v. **căptuși**.

CUPTŢV s. n. v. **căptuh**.

CUPTŢĂ s. f. (Bot.) v. **cupă**.

CUPTŢS s. n. (Muz.) = **cobuz** (la Români din
 Serbia). *Porcăraș bătrân, Din cupus cîntând, Din
 cupus de os, Mult cîntă frumos, Din cupus de
 fag, Mult cîntă cu drag*. GIUGLEA-VĂLSAN, R.
 s. 183.

CUPTUȘĂRĂ s. f. v. **cupă**.

CUR s. n. a. și m. I. 1°. *Cul. 2°. Fese. 3°. Anus.*
 I. *Partie posterieură, dos, bont.*
 — Cuvântul nu avea în limba veche, cum nu are
 nici astăzi la clasele de jos, nuanță trivială.

I. Propriu. 1°. S. a. Partea musculoasă, cu
 cele două buci, de dindărăt, mai jos de mijloc,
 la corpul omului și al animalelor; *șezut, fund,*
dos. Kur = culnis (sic!) ANON. CAR. Cur =
podex. LEX. MARS. 237. I-au bătat... cu două zute
de toicpa la cur. LET. II 326/n. Căluș... au căzut
în cur. Ib. III 218/n. Jigănilor alta, fără numai
urletul în vînt și trînduții cu curul la pămînt, nu
le rămănea. CANTEMIR, IST. 188/n. Văzînd o
cracă bună, s'a pus cu curul pe ea. PANN, II 40/n.
Copilului dă-i cu palma peste cur, să-l vie mînte
la cap. Id., ap. DDF. # Căinele, pînă nu îi dă
apa de cur, nu însoată. Ib. Toată vara cu cojoc,
Și iarna cu curul la foc. ZANNE, P. I. 86, # (Loe,
a d v.) În cur s. din cur = șezînd. Mănea din cur.
 HERZ-GHER., M. IV 250. *Ce-mi ești bun, dacă*
dormi în cur! se zice pentru cel nevoiaș. ZANNE,
 P. II 544. *Cu curul în două luntre:* (despre un om
 șovăitor, nesigur, interesat) care e în același timp
 și cu unul și cu alții, într-o chestiune controver-
 sată, în lupta (politică, etc.) între două partide,
 nehotărît, nefiind în stare a lua o hotărîre, șo-
 vînd. *Goleacu-Negru umbilă șezînd, cu curu' în*
două luntre. GHICA, A. 341, cf. C. NEGRUZI, I.
 250. *Aci capul, aci curul,* se zice despre un om bon-
 doc, scurt și gros. CIAUȘANU, V. *Cu curul cît*
târna, cît bania. Id. Ib. *Capul și-a mai fost odată*
la cur = (ironic) ție capul prost, tont; păcat că-l
 porți pe umeri. Id. Ib. *Gura bate curul =* vorba
 nesocotită se pedepsește. Cf. C. NEGRUZI, I. 247.
 (A se da) *de-a curu'n (cura'n ȘEZ. VI 23) cap =*

de-a tumba, de-a berbeleacul. *Cîndă broaștele cîntă*
întăiu primăvara, e bine să te dai de trei ori de-a
„cura'n cap'... Ib. VI 23, cf. GOROVEI, CR. (A se
pune s. da) în cur și în cur = cu toate puterile,
 încercînd toate. *Să te dai și'n cur și'n cap, nu*
ei izbiti în nici un fel. CIAUȘANU, V. A-și pune
cu cîleldu'n cur = a pierde vremea. ZANNE, P. II
 31. *Nu-i dă curul de pămînt (de căldăie) =* nu-și
 vade capul, de multe treburi; nu mai știe pe unde
 să-și scoată cămașa, de ocupat ce este; are o mie
 și o sută pe capul lui. CIAUȘANU, GL. *Iute s. rea*
de cur = desfrînată, curvă. Id. Ib. și V. Cf. *Iute*
de muscă. A. dat averea pe cur = și-a cheltuit
 banii cu curvele. HERZ-GHER., M. IV 250. *A se*
acula cu curu'n sus = a fi bosumflat, dispus spre
 ceartă, rău dispus. *A se ținea de curul culca, a*
se băga în cur = a se ținea de cineva, a-l lîngua.
 Cf. HERZ-GHER., M. IV 250. *A pune palma în cur*
culca, cu același înțeles. Cf. Id. Ib. A-și pune pal-
ma'n cur (Brașov) = a fi nepăsător, după o faptă
 rusinoasă, necuvîncioasă. *A rămănea cu curul pe*
ghiafă = rușinat (cf. HERZ-GHER., M. IV 250),
 înșelat. *Mănea-mi-ar curul!* (Ocară). H. IV 258.
Mă doare'n cur (de tine) = puțin îmi pasă (de
 tine)! CIAUȘANU, V. *Ce-i pasă curului lui? s. curul*
lui și patru bani = puțin îi pasă, nu se sînchi-
 sește de nimic, nu dă vînt rece de el. Id. GL.
A pătruns pîul cu curul, de frică s. îi făcea curul
de frică = o bagă pe mîneacă, o șfiecește, tremură
 de frică. Cf. Id. V. *Se rade lumca de tine și cu*
curul = ai ajuns batjocura lumii, de poveste. Id.
 Ib. *Îți plouă și-ți ninge în cur =* ești fără chef,
 bosumflat.

Compoziții:

(Bot.) **Curul-boului** = măcieș. PANŢU, PL.
 (Bot.) **Cur-cu-besică** = reuf. Cf. BĂRCIANU.
Curul-găinii = I. (Bot.) 1°. = pădăie. PANŢU,
 PL. 86, LEON, MED. 54, cf. H. XI 336; 2°. = pod-
 bal. PANŢU, PL. 86; 3°. = susaiu. Cf. HERZ-
 GHER., M. IV 250. II. (Med.) **cur-de-găină**! Pe-
 cingine. LB. PANŢU, PL. 85, LEON, MED. 125,
 GRIGORIU-RIGO, M. P. I. 144, PAMFILE, B. 53.
 (Bot.) **Curul-puiului**, nedefinit; probabil **cur-de-**
găină. Cf. H. II 125.

Cur-gol (ea) = tînar s. fată sîracă. Cf. HERZ-
 GHER., M. IV 250. *S'a însurat cur-golca cu fata*
sîrăcei și i-a cununat ucigă-țoaca. ZANNE, P.
 IV 362.

(Disprețutor) **Cur-de-muiere** = femeie. Cf. e ap
 (II 2°).

(Med.) **Cur-de-ou** = ucleior. I. GOLESCU, C. I. 312°.
Curul-pupii = sulul dela stativ pe care e bum-
 bacul (Bistrița). Com. C. REBREANU.

2°. S. m. P. restr. Bucă (2°). *Cel ce umbilă,*
își cîntină trupul, mijlocul, ghiobocul, curii. I. GO-
LESCU, C. I. 284. Cu niște curi mari, CIAUȘANU,
 GL. # **A-și bate curii** = a-și bate joc. COSTINE-
 SCU.

3°. S. a. P. restr. ANUS, gînoază, gaura cu-
 ralului. *Dacă băgăm mîna înăuntru în curul cu-*
lului... CALENDARIU (1814), 173/n. Am un cioban
cu cîrpa în cur [Bostanul]. GOROVEI, C. 29. Am
un porc în brînci, Și din cur îi mîndăci, [Cupto-]
ru]. Id. Ib. 122. Pupă-mă'n cur! (Injurătură), Cine
sare gardari multe, îi dă cîte un par în cur. C.
 NEGRUZI, I. 251. Cf. PANN, P. V. II 28. *Se bagă*
(cără) cu ruța (cîmașa) în curul sîracului, se
 zice despre cel care se bagă nepoftiți în vorbă sau
 într-o adunare. ZANNE, P. III 339. *A trage prin*
cur = a uza, a murdări (haine, ruțe), CIAUȘANU,
 V. *Cîmașa par'că e trasă prin cur =* e baciuit, e ca
 fondul de căldare. Id. GL. *Par'că e cu miere în cur*
 = cu lipiciu, atractiv, de care nu te poți despărți.
 Id. Ib. *Știu cu ce-ai în cur =* știu eu de ce ești
 supărat, (mînios). Id. Ib. *Îți mîndăci din cur*
 (unul altuia s. unul dela altul) = nu se deslipese

unul de altul, sânt frați de cruce, sânt prieteni ne-
despărțiți (la toartă). Id. Ib. *Moare în curul lui* =
acolo îl pică mukul, nu se desparte de el. Id. Ib.

II. P. a. n. l. (La obiecte) Partea dindărăt, fund,
capătul dinapoi. *Curul carului*. H. XVII 236. *Curul*
pământului = capătul lumii. CIAUȘANU, V. *La*
curul pământului = foarte departe, unde a dus
mutul lăma, la dracul'n praznic. Id. Ib. *Cur de stog*
= partea de jos a stogului. TDRG. *Curul lemnu-*
lui = capătul cel gros al unui trunchiu, hazer,
butuc (Tulghes, Ciuc). Com. ITTU. *O altă fâșie*
...c capul, iar alta ...c curul [la zmeu]. PAMFILE,
II 329. # *A întoarce (toate) cu curu'n sus* =
a răsturna, a face vralte, a da de-a-valma. Cf.
HERZ-GHER, M. IV 250.

[Plur. *cururi*, (ad I 2) *curi*. # Diminutiv: *cu-*
rișor s. a. și m. (ad I 1) *Cur*. Cf. MARIAN, SE. II 108.
Milloccol ca nojița, Curioara = la tângăria, se zice
fetelor și nevestelor fudule, însă urite la trup.
ZANNE, P. II 273. *Petre, Petrișor, Șcade în curi-*
șor, și dă cu săgețile în toate părțile. (Stupul).
GOROVI, C. 260; (ad I 2) *Să cumpărăm un boldi-*
șor, să împungem bolii la curioșii, să meargă
mai târșiori. POP., ap. GCR. II 334/5. | Adjective:
curôs, -oasă = cu cur mare. DICT.; —
cûres, -ă = cu cur mare (Com. PANTU, CIAU-
ȘANU, V.), scurt și gros (E. MOROLIANU, GR. S.
V. P. I, p. 44). | Verb: curi IV^s refl. = a-și purta
curul pe undeva, a se duce pe unde n'are treabă.
Ce te tot curești pe aici? ION CR. IV 305. | Alte
derivate: *curăr* s. a. = cureaua dela ham care
trece peste părțile posterioare ale calului, bucar
(DAMÉ, T. 59); scândura dela răzholu pe care
șade țesătura (DENSUȘIANU, T. H.); căpătâiul
din urmă al plutei (CIUPALA, PL.); — *curimân*
s. m. = cu cur mare, cureș. Cf. CDDE.]
— Din lat. *culus*, idem.

CURĂ s. f. v. *curea*.

CURĂ vb. I^s I. 1^s. *Nettoyer, effacer*. 2^s. *Défr-*
cher. 3^s. *Egrener*. 4^s. *Kplucher, peler*. 5^s. *Cribler*
le blé. 6^s. *Châtrer*. 7^s. *Faire périr, extermir*.
II. 1^s. *Guérir*. 2^s. *Epuiser le délitere*. 3^s. *Se dé-*
barrasser. 4^s. *S'excuser*.

I. Trans. 1^s. A curăți de murdărie (COSTI-
NESCU, CIAUȘANU, V.), a șterge. *Necurăția no-*
astră tu curi. PSALT. 121/5. (Fig.) *Cură* (cură-
țeaște COR, HUR, șterge DOS.) *fărădelegăte*
meale. Ib. 98/5. *Cură hârbeica, cujița* (Jina). GR.
S. VI 234.

2^s. A curăți un loc de copaci, a tăia o pădure și
a o curăți de buturugi, de crengi, spre a putea
ara pe locul acela s. a-l lăsa de pășune, a des-
țeleni, a lăzui, a defrișa. *Încă au făcut*
folos moșiei, că s'au curăți pădure și crângi
(a. 1735). IORGA, S. D. XIV 54. *S'au apucat*
oamenii de au curat acea pădure (a. 1776). URICA-
RIUL, VII 21/5. *Unde și câț loc să cure* [clăca-
șul]. CARAGEA, L. 25.

3^s. A desface boabele de pe știuleții de porumb,
a curăți de boabe; a curăți de foi știuletele, a
desface foile care înfășură știuletele de porumb (cf.
ION CR. IV 221, GR. S. V. F. I, 120) de foi (cf.
ION CR. IV 221, LUNGIANU, CL. 223). *Mă așca-*
sem între flăcăi și curam de zor. SANDU-ALDEA,
A. M. 133.

4^s. A curăți (poame, legume, nulele, ouă, etc.)
de coajă. *Și le cură pre dănscele* [toiegele] *Iacov*
bellituri albe, și... să arăta... albeașă, ce au curat,
împitrită. BIBLIA (1688) 22 b. *Să lei patlagenele,*
să le curi de coaja lor cea mohorâtă (a. 1749) ap.
TDRG. # *A cura ouă (roșii) cuiva* = a cinsti,
a băga în seamă pe cineva, de frică s. din cauza
respectului ce inspiră. ZANNE, P. IV. 38. *Baba*
asta era grozav de înțepată. Eu nu cura ouă nimu-

lui în lume, ca nu știe ce e frica. Ib. [Rumânul]...
Când te crede mic, joz, nu-ți proa cură ouă roșii.
JIPESCU, ap. Id. Ib. IV 38.

5^s. A curăți grăul de neghină (cu ciurul) (Zagra).
Com. CORBU.

6^s. A scopi (un pore). *Am curat (curățit) un porc*.
CIAUȘANU, GL.

7^s. ? A face să piară, a prăpădi, a pierde.
Și picimurii miei curat-ai (curat-ai) SCIL, pier-
duși-i HUR, l. măturași DOS., cumpli-
tu-1-a-1 COR.). PSALT. 29/5, cf. 207/5, 134/5.

II. Refl. 1^s. (Despre ochi) A se curăți de boală,
a se vindeca. *Ochiul se cura, se lumina*. GR. S. V 129.

2^s. (Despre vâtele fătate) A se curăți de placentă.
Com. DRĂGANU, cf. CIAUȘANU, V.

3^s. A se scăpa s. curăta) de ceva s. de cineva.
Nu se poate cura de ici (Jina). GR. S. VI 235. *Cura-*
n-aș de dracul cu tine! = de te-aș da dracului
pomân (numai să șcan ce de necuratul, cu fața
curată). CIAUȘANU, GL.

4^s. A se curăți de o învinuire, a se desvinovăți,
a se scuza (Cf. CIAUȘANU, V., GR. S. VI 234);
a arunca vin pe cineva. *Toți să cură cu priceal;*
unul, că m'am înșurat... altul... BIBLIA (1688)
pr. 3/5. *Curându-să [ei] că nu pot [postii], unii*
de bătrânece, alții de boala trupului. MĂRGĂRI-
TARE (1691), ap. TDRG. *El făcea pre Dumnezeu*
vineoat, căci i-au dat muliere; și muliere, iar, să
cura pre șarpe. ANTIM, P. 135. *S'eu curat unii*
pe altul, CIAUȘANU, V. *Numa, ici să cură acuma,*
că așa cu așcu (Jina), ap. GR. S. VI 235.

[Ind. prez. *cur, curi, cură* (rar, *curcaș* Zagra,
I. Năsiud, com. CORBU). # Adjective: *cur-*
răt, -ă v. c.; — *curător, -oare*. (Ad I 1^s) *Să undă*
limba ta acea curătoare de stride. DOSOFTEIU,
V. S. 167^b; (ad II 2^s) *curătoare* = locul în care
a stat vîtelul într-o vacă. Com. MARIAN, # Ab-
stracte: *curare* s. f. = curățire; spec. desfa-
cerea foilor de pe porumb (ION CR. IV 221); —
curăt s. a. (Ad I 3^s) *La curată' de porumb*. LUN-
GIANU, CL. 223. *Dar nici o clacă nu era mai fru-*
mouăș ca aceea pentru curat porumbul de foi.
SANDU-ALDEA, A. M. 133; (negativ): *necu-*
rat † s. a. = necurăție. PSALT. 55/5, 76/5; — *cu-*
rătură s. f. v. c.; — *curăciune* † s. f. v. c.]

— Cuvântul românesc e o monim, în care s'au
amestecat două verbe latine: *colo, -are* „a curăți,
a strecura, a limpezi” (cf. *străcuroa și arom,*
cur laptilii „strecor laptele”) și euro, -are, care,
pe lângă sensul de „a îngrijii”, îl avea și pe cel de
„a curăți (prin îngrijire, spălare, etc.)”, cf. *cura'*,
Cf. *curat, curătură, curăța, curăți*.

CURĂ vb. I^s. (Med.) *Soigner* (un malade). —
Trans. A căuta cu scopul de a vindeca (pe un
bolnav s. o boală); refl. a se îngrijii, a se căuta,
a se supune unui tratament, unei cure. *Trebuie să*
găsească vreo buruiană sau apă pe la atâtea academi-
ii... să-mi curece negreala trupului. EROTOCRIT,
ap. DR. I 50. [Și: (învechit) *curarisii* vb. IV^s = a
(se) îngrijii a (se) căuta cu doftorii, a doftorii, vindeca.
STAMATI, D. *Se curarisca cu țuică fiartă*.
CONTEMPORANUL V. vol. II 145. | Abstracte:
curare s. f. ARISTIA, PL., *curarisire* s. f.; *curăt*
s. a., *curarisit* s. a. | Adjective: *curăt (cura-*
risit), -ă; — (fr. *curable*) *curăbil, -ă* = care se
poate cura, vindeca, lecuți, tămădui (cf. *incu-*
rabil); — (fr. *curatif*) *curativ, -ă* = care lecu-
tește, vindecător, tămăduitor. (Substan-
tivat) *întrebuințază curative* = medicamente
vindecătoare). COSTINESCU; — *curant* (învechit;
curant), -ă (în expresia) *Medic curant* = cu care
te cauți de obiceiul s. cu care ai început o cură.
Se cură... cu medicul curant. GHICA, S. 583.]
— N. după germ. *kurleren* (lat. *euro, -are* „a
îngrijii”).

CURĂ vb. I v. cure.

CURĂ s. f. Cure (médicale). — Căutarea unei boale (de obicei grave s. cronice) printr'un tratament indicat (ape, regim, schimbare de aer, etc.), „Ingrjiire cât (ine o boală, cătare cu doftori, cu doftorii” (STAMATI, D.). *Cura* se face s. se urmează. *Vorb...* nu-i plăcea, *Pilodcă* cură făcea. PANN, P. V. III 11. *Vara* nărdleşc multime de bolnaci la cură, C. NEGRUZZI, I 317. *Cură de slăbit* (I. TEODOREANU, M. II 108), de soare, de struguri, de aer (BIANU, D. s.). [Plur. cure și curi].

— N. după fr. (lat. *cura*-, am „grjiă”, „ingrijire”).

CŪRĂ vb. III v. cure.

CURĂBIE † s. f. v. corabie.

CURĂBIL, -Ă adj. (Med.) v. cura.³

CURĂBŪS † s. m. (Entom.) = cārăbuş. De toate gadinele și broaște și curăbuşii (sec. XVI). MANUSCRIPUL DELA IEUD 4/5.

CURĂCIŪNE † s. f. *Proprcté, purté, chasteté*. — (Numai la ANON. CAR.) Curăţenie, castitate. *Kurcesuné* = puritas, castitas, munditio. [Cu negativul] *necurăciune* † s. f. *Nékurcesuné* = impuritas.]

— Din lat. *curatio*-, onem „grjiă, îngrijire”. Cf. *cura*, *curăţenie*, etc.

CURĂGIU s. a. v. curaj.

CURĂJ s. a. 1°. *Courage*. 2°. *Bonne humeur, griserie*. 3°. *Festin, bombance*. — (Neologism pătruns și în popor, unde a desvoltat sensuri nouă).

1°. Târzie de suflet (I.M.), care ne face să înfruntăm cu îndrăzneală primejdiiile, să îndurăm bărbătește loviturile soartei și suferințele fizice și morale, să ne adaptăm repede la greutățile care ne surprind; îndrăzneală (STAMATI, D.), îndrăzneală, cutezanță, inimă (II 6°), bărbăție (2°), înecumetare, putere (NOVACOVICI, C. B. 6), voinicie. (Contrariul: *timiditate, sficnă, frică, lașitate*; un grad mai mare de curaj e *temeritate*). Cineva a r. l. a. prinde, capătă, dă, (1și) face curaj, pierde curajul. *Luăm curajul a cădea înaintea puternicului tron al Majestății Voastre* (a. 1774). ERICARIUL, I 174/5. *An priceput mășcăvitul neam că Romanii și-au pierdut curajia*. ȘINCAI, HR. I 129/5. *Unli ca aceștia gândesc că sunt cu corăjie și voinici*. TICHINDEAL, F. 318. *Făceam coraj din gură, ca să fug de tot dinaintea ta*. GORJAN, H. II 180. *Fără corăjie de a mai traduce și alte cărși în limba românească...* id. lb. IV (Introducere). *Acesta i-au dat un oarșicare curaj*. DRĂGHICI, R. 116/5. *Și acum chibzuia tocmă să spargă Capul vrăjmașului ca și-o nucă*. *Așa de mare curage îl apucă*. BUDAIDELEANU, ap. VAIDA. *Cei fără de corajuri*. PANN, E. II 1/5. *Unirca, Ce le hrănea corajul...* din inimi a lipsit. ALEXANDRESCU, M. 32/5. *Om cu corajiu și ercnic*. BĂLCESCU, M. V. 594. *Ochii lui, albaștri ca azurul, plini de foc, dovedeau curaj*. C. NEGRUZZI, I 30. *Flica de împărat prinse curajiu*. ISPIRESCU, L. 57. *Bogătuia răspunse cu coraj*. id. lb. 178. *Petru nu-și pierdea corajul*. FRANCU-CANDREA, M. 262. *Om slab de corăjie* (Oravila). FOM. DR. COCA. *Zise țiganul făcându-și curajiu...* *Condeșcure*, L. P. 159/5. *La furat, trebuie oameni sprinteni, oameni luși și oameni cu curajiu*. REȚEGANUL, P. I 60/5. *Lăneș însă nu pierdu curajul*. id. lb. IV 117/5. *De-și iubești viața, du-te la găște, iar de-și a urit de ea, atunci probește-ți corajia*. CĂTANĂ, P. B. II 137. *Cora din voi aveți*

coraj să faceți porneală să sburați! GRAIU, I 103/5. *Vinea cu corăje mare*. lb. II 95/5. *Papălapte arc corăjia în izmene*. BREBENEL, GR. P. *La acultă, ciobănaș*. *Te văd Român cu coraj*: *Să meryea, să o tului, în păduri să odhnim*. TEODORESCU, P. P. 479. *Cu... mare corăje se apropiă*. MARIAN, SA. 262. *Numai Lița, fată'n dor*. *Cu curaj cât un fclor, îndrăzni și fură pere*. ALEXICI, L. P. I 181/5. *Săbloara și-o scotea... și la unghie o'ncerca*. *Vedea bine că prindea*. *Corăjii și le lua și spre scarpă că mergea*. PĂSCULESCU, L. P. 173/5. *Fără curaj, nu poți scăpa de nici un neoz*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 246. *Cu coraj de găină moartă*. ZANNE, P. I 478. *A avea curajiu de cură beată*. id. lb. I 456. [Loc. a d. j. și a v. **Cu curaj** = curajos. *Sufletul... să fie serin, pacinic și cu curaj*. CALENDARIU (1844), 70.] (Exclamativ) *Curaj, copii!*

2°. (Popular) *Vole bună* (PAMFILE, C. T., cf. L.B.), *dispoziție (veselă)* (cf. VAIDA) a omului care a băut (cam mult, dar nu e încă beat de-a-binele) (cf. HERZ-GHER, M. IV 239), *chef* (7°). *Ne iau tot felul de biruri, acum s'o pus să ne iec și corajul*. CONV. LIT. XLIV, I 652. *Nu-i curaj, când n'ai la viață nici un ban de cheltulială!* CONTEMPORANUL, II 25. *N'am cu coraj acuma să mă neguez*. SADOVEANU, B. 98. *Minteni am corăjie mai bună*. BANUȚ, T. P. 33. *De ce bea... Fața nească, Cheful că venca, Corăji că făcea*. PAMFILE, C. T. 45.

3°. (Popular, prin Țara Oltului) P. ext. *Petrecore*, băutura, *chef* (6°): *Căsu[d] iau răchiu, mai fac și ele câte-o corăj*. GR. S. I 136. *Di ce nu te zloboz[i] la corăj!* lb.

[Plur. -juri. | Ș]: (uneori numai grafic) **curăgiu** | Forme învechite, inculte s. populare, redând în parte forma italienească a neologismului: **corăj**, **corăis** s. a., **curăje**, **curăjă**, **curăie**, **curăgie**, **corăjă**, **corăje** (CABA, SAL., V. HANEȘ, T. O. 114), **corăjle** (cu plur. **corăjii**), **corăjle** s. f. | Adjectiv: (fr. *courageux*) **curajos** (cu negativul **necurajos**), -oasă = cu inimă, limos, (cu o nuanță de ironie) voinicos, îndrăzneț, bărbat (II), bărbătos, temerar. || Verbe: (Banat) **curăji** IV^s intrans. și refl. = A (se) provedea, a avea din destul. *Se corăjăscie bine* = se provede cu de toate. NOVACOVICI, C. B. 6-7: — **curajiu** IV^s. *Mi-au dat curajiu* (a. = plină de curaj) *nădejde*. OBRADOVICI (1805), ap. V. B. II 461.]

— N. după fr. *courage*, mai de mult din ital. *coraggio*, idem.

CURĂJĂ s. f.

CURĂJE s. f.

CURĂJI vb. IV^s

CURĂJIE s. f.

CURAJOS, -OASĂ adj.

CURAJU † vb. IV^s

} v. curaj.

CURĂLĂR s. m.

CURĂLĂCE s. f. (Bot.)

} v. curea.

CURĂLNIC s. a. v. curelnic.

CURĂLUȘĂ s. f.

CURĂLCĂ s. f.

} v. curea.

CURAMA † s. f. sing. *Contribution, collecte, écot*. — (Grecism-turcism, ieșit din uz) *Contribuție, cotizație, colectă*. DICT. *Să să plătească creditori!* *mei cu curamă...* și cu... *mă leg să implentez pă acia care i-am păgubit* (a. 1788). IORGA, S. D. XII 112, cf. VI 248. *Vor face curamă țargociei*. id. lb. VI. 264. *Vodă era sigur că isnaful avea să*

alerge dela unul la altul, ca să faci curând; iar pedepşa încoata, îndată ce starostele venea la Curte cu un pucuroi de mahmudele, GHICA, 8. 38.

— Din n.-grec. κορυφαῖος „cotă” (din turc. gurama „concursul creditorilor”). Cf. 810.

CURĂN s. m. slug. v. coran.

CURĂND, -Ă adv., adj. I. 1°. (En) courant. 2°. Coulant, s'écoulant; qui verse. II. 1°. Bientôt, vite, aussitôt, depuis peu. 2°. Tôt. III. 1°. Rapide, bref. 2°. Prompt à. 3°. Vif, prompt.

I. Gerundiu. 1°. † Alergând, fugind, mergând repede, cutreierând. Cf. cure (I 1°) Lângă cest izvor, featele vor îmbla încoace și încota, curându pe zid. PALIA (1581), ap. GCR. I 36/20. Mulți, curând spre războiu... N. TEST. 1648 ap. CP. 385. Curânduă preste toată lumea [apostolul Iacob], s'au răstignit. DOSOFTEIU, V. s. 55°. Așijderea curând (variantă: curuind) după acești Cazaci... au intrat în țară. SIMION DASC. LET. 246/20.

2°. (Despre lichide, pâraie, etc.) Curgând (cf. cure I 3°, curge I 1°). Au pogoară-să ca o apă curând? BIBLIA (1795), ap. GCR. II 159/20. Aud pe cer tunând, Jos la băltă fulgerând, Ploaia'n codru răpând, Apa văgăș curând, Și micrișia zăcărând. MAT. FOLC. I 388. | P. anal. (Despre lacrimi, sânge, spermă, etc.) Curgând (cf. curge I 1°, cure I 10°). Sânge fierbinte curându, CORESI, EV. 547/20. Văzându-l sângele curându ca izvorul. DOSOFTEIU, V. s. 59. Curânduă sâmbăna den trupul lui. BIBLIA (1688), 81°. | Care face să curgă. Cf. cure (I 7°), curge (I 4°). Pământ care iaste curându lapte și miare. BIBLIA (1688) 80.

II. În legătură cu verbe ale mișcării, acest gerundiu poate fi interpretat ca un adverb temporal: Curând apucă înainte (MARDARIE, L. 3244), care la început însemna „apucă înainte fugind”, ajunsă să însemneze: „apucă repede înainte”. Mai în urmă, acest înțeles se generaliză în legătură și cu alte verbe decât cele ce însemnau o mișcare.

1°. (Astăzi) Peste puțin timp, lute (III 2°), repede, degrabă, îndată, numai decât, imediat, cf. d e sărg de loc. Kurund = cito. ANON. CAR., LEX. MARS. 193. Ieși curundu dintru Ierusalim (curându N. TEST. 1618; de grabă BIBLIA 1688). COD. VOR. 42/5. Ca iarba curundu (curundu HUR., d e sărg DOS.) uscă-se ca veazdele de zlac curundu (curundu H., d e sărgu D.) cad. PSALT. 65/20. Rancle tale curându se vor vindeca. CORESI, EV. 52/5. Nici fără negrije îmbla sau cu leane, ce curându și tare. Id. Ib. 157/20. Curundu-l junghiară. CUV. D. BĂTE. I 428. Nește bani... curându veri cheltui. PARACLSI (1639), 57 r/5. Fericești [= fericiți] de acia ce, deoa se sfădescă, și curundu se împacă. COD. TOD. 92 r/5. Iară Pilat se miră că au murit așa curundu. CAZANIA DELA GOVORA (1642), ap. GCR. I 100/20. Va muri curundu (MUNT.: curând), preste puțină zile... PRUV. 495. Curundu deprinsă de'navară tot mes-tegușul cârtăi. DOSOFTEIU, V. s. 64/20. Ași țegit curându den coala carca au poruncit Domnul voa. BIBLIA (1688), 132°. Udrea după accea curându au venit și ei, și s'au închinat la Simion-Vodă. LET. I 226/5. Mai curund sau mai de sirgu. N. COSTIN, ap. GCR. II 11/20. Dar era și cam grabnic la mână, dar apoi curund se întorcea. LET. II 412/5. Trei lucruri, au curându ou cu zăbăvă, mijlocose stricăciunea omului. ANTIM, ap. GCR. II 6/20. Fiial căpităniului unei corăbii, care curând era să pucească la Londra. DRĂGHICI, R. 5/20. Vremea e turbure, curând a să tune. C. NEGRUZZI, I 58. Tot ce-ă falnic și frumos, Curând trece, curând moare. ALECSANDRI, P. I. 175. S'ajungă curând în cale, s'atătură călări. EMINESCU, P. 212. Tot aștepta, doar o veni Flăcăul mai curând. CO-

BUC. P. 158. Se coace curund. (Hațeg), ap. HEM. 1531/20. Curând (= îndată, de loc) să vină. NOVA-COVICE, C. B. 6. Căle și zidari. Curând că silii Luercul de-l porniș. ALECSANDRI, P. P. 187/20. Curund, Mai curund, Cu greblele o greblați, Cu foarfecele-o forfecăți. MARIAN, D. 5. S. Vai de min' mult m'am temut, C'o veni iarna curând S'oiu lua bărbat urî. JARNIK-BĂRSEANU, D. 411. Doamne, sparge bildu'n fund, Să scop de urli curund! MĂNDRESCU, L. P. 114/20. Buruiana rea crește curând. ZANNE, P. I 125. Cine cal străin înleceă, curând deaceleă. Id. Ib. I 344. Sacul plin curând se vară. Id. Ib. III 343. † Cât († cum) mai curând s, cât de curând = cât mai lute, mai de grabă. Iară de nu o va mărita cum mai curund (MUNT.: curând), să-l coarte pre stăpân cu oca. PRUV. 654. Cum mai curund să fugă îl grăbia. CANTEMIR, HR. 407. Să eade cum mai curându să zidească o beșcarică. MINEIUL (1776), 169/5. Aștepta să se întoarcă înapoi cât de curând. BELDIMAN, TR. 53/20. Cât de curând vor înfelege plicina țicrii. DRĂGHICI, R. 107/20. Cât mai ușor și mai curând să moară. TICHINDEAL, F. 119. În curând = în scurt timp, nu peste mult timp. Toate în curund le-au potolit. CANTEMIR, HR. 254. Și cu venirea ta (care crezi că va fi în curând) te vei încredința că... C. NEGRUZZI, I 63. Trimisui-mi-ai la scrișori, Că'n curând, bade, te'nșori. JARNIK-BĂRSEANU, D. 251. Peste curând, cu același înțeles. Voiu să-ă scriu peste curând. GHICA, A. 468. Năodăduesc ad mă întore peste curând. ISPIRESCU, L. 10. De curând = înainte cu puțin timp, nu de mult, † de proaspăt. Botezat de curând, MARDARIE, L. 2193. De curând venise de la câmp. LET. I 197/20. Fiind mers de curând despre aceste părți de loc. Ib. II 133/20. Și jurământul și pacea ce legase atunci de proaspăt (variante: de curând și de curând), tocindă să se întoarcă pre urmă pro unde și venise. SIMION DASC. 77/20. O casă de curund albă cu ear. CANTEMIR, HR. 253/20. Unde știți că s'au născut împărat țânăr de curând? CÂNTECE DE STEA (1784), ap. GCR. II 139/20. Demozela Agapița, de curând leșită din pensionat, are zestre de o mic [de] galbeni. C. NEGRUZZI, I 72. Au fost la moxă la fiul de împărat venit de curând. ISPIRESCU, L. 23. (Neobșnuiti) Până la curând = în grabă, de grabă. Pără la curundu (la curându) COL., i de curundu VOR., de sărgu HUR., în de sărgu DOS.), aleargă curându lui. PSALT. 305/20. † Mal curând = mai de grabă; mai ușor, mai lesne, mai bucuros, mai bine. Au murit otrăvit de cumnată-sa... trăgând domnia mai curând la feciori săi. LET. I 227/20. Mai curând ai putea lua în căsătorie sora decât cumătra. SEVASTOS, N. 27/5.

2°. De timpuriu, din (s. de) vreme. Primăvara nu trebuie sămăntă curând la loc gras orz mult. CALENDARIU (1783), ap. GCR. II 26/20. Cere ce mai ai de cerut cu un ceas mai curând. ISPIRESCU, L. 29.

III. Adj. Prin raportare la substantiv, adverbul primește funcțiune adjectivală.

1°. † Repede, lute (III 2°), (despre timp) scurt. Lîmba mea trestie a cărtăriiur curundu scrietoriu (curându scrietoriu COR., repede scrietoriului H. ce reapele scrie D). PSALT. 86/5. N'au fost vreme așa curându să se mazițoacă (= nu era să fie maxilit așa de grabă) Aron-Vodă. N. COSTIN, ap. TDRG. † L o c. a d v. (vechii și dial.) (In) curându vreme = peste puțin timp, nu peste mult. Împăratul Crtului, Minoș, așa fiind năroca la războiu, curându vreme se făcu tare. HERODOT, 70. Curându vreme deprinsă psaltirea. DOSOFTEIU, V. s. 208°. După accea curându (variantă: curându) vreme scrie că s'au împăcat Ștefan-Vodă cu frate-său Iliaș. SIMION DASC. LET. 29/20. În curându vreme țegă naște făt. CANTEMIR, HR.

375, cf. 1ST. 246/2. *In curândă vreme murind și copilul.* PRAVILA (1814), 161. *Lama...* în curândă vreme... s'a deprins cu toborâșia lui Robinson. DRĂGHICI, R. 101. *Deei curândă vreme după întâmplarea ceoa, cenind Ungurii...* P. MAIOR, 1ST. 124. *Filid flăciul vred[n]ic, în curândă vreme făcu pe nădrăsan să-l iubească.* STĂNCESCU, B. 33. **De curândă vreme, de curând timp** (LB.) = nu de mult (timp). *Lipsise și el din gară de curândă vreme.* N. COSTIN, ap. TDRG. *Întâmplările săcârșite de curândă vreme în Sirla.* OLLĂNESCU, ap. id.

2. Adj. (Numal în COD. VOR.) Ager (I 1°), sprinten. *Să fie tot omul curându* (: ager. BIBLIA 1688) a auzi, și amână a grăi. 113/3.

[8]: (cu asimilație vocalică) **curând**, **ă** adv., adj. (tot așa la Aromâni). || Diminutiv: **curuzel** † adv. *Kuruzdel* = cto. ANON. CAR. || Verb: (in-) **curândă** (**curundă**) † P refl. = a se grăbi, a se luți. *Mulțiră-se nepuțințele lor, și după aceea încurundară-se* (curândară-se COR. sărguiră-se HR., sărguiră DOS.) PSALT. 21/73.

— Din lat. **currendo** (gerundul lui *currere*) „alergând”. (Sensul de „repede” îl are și sicil. *kurrunu*, veneț. *kurandō*, friul. *kurind*). Cf. *cure*.

CURÂNDĂ † vb. I^a v. **curând**.

CURÂNT, **Ă** adj. (Med.) v. **cura**.*

CURĂR s. a. v. **cure**.

CURARIS vb. IV^a v. **cura**.*

CURĂRUȘA s. f. v. **curea**.

CURĂSTĂ s. f.

CURĂSTRĂ s. f.

CURĂSTRU s. m. sing.

v. **colastră**.

CURĂT, **Ă** adj., subst. I. 1°. *Effeüllé, égrené. 2. Confesse. 3. Guéri. 4. Dégagé* (du brouillard). 5. *Ruiné. 6. Relevé* (d'un engagement). 7. *Nettoyé*. II. 1°. *Propre. (Jour de) maigre. Proprement. 2. Pur* (d'alliage, de mélange); *authentique. Vrai. Auguste* (titre impérial). 3. *Serein, clair* (en parlant du ciel). 4. *Clair* (en parlant de la voix); *clairement*. 5. (Femme) *qui n'a pas ses règles*. 6. *Chaste*. 7. (Vase) *propre. 8. Honnête, intégrè. 9. Sincère, loyal, pur. Bienveillant. 10. Exact, propre. Exactement, clairement, proprement. 11. Vraiment, absolument, tout à fait. 12. Incontestable, sûr. 13. Strictement. 14. Naturel* (en parlant de la mort). 15. *Libre de sortilège, normal, naturel. 16. Sain, pur. 17. Net.*

I. Cu sensul anul participiu trecut pasiv, devenit adjectiv.

1°. Curățit de foi s. de boabe. (Cf. *cura* I 3°). *Bine că mi-am văzut porumbul curat.*

2°. Curățit de păcate, grijit (III 4°), spovedit. *Să arătăm noi toate păcatele noastre...* să ne ispedim pururea taînța Domnului, ... *Să lepădăm aceea păcatele noastre, ca să fim curăț și găști.* CORESI, EV. 20/20. *Cheamă pe proful local, ca să-l mărturisească și împărtășească...* ca să nu neacrog în cealaltă lume negriți, ci curat și împănat cu eucetul. MARIAN, I. 18/20.

3°. Curățit de boală, vindecat, tămăduț. (Cf. *cura* II 1°). *Dela aceia judecată lua, au curățit era de stricăciune* [= lepră], *au necurați...* oarele era netindecută de stricăciune. CORESI, EV. 424/20.

4°. Curățit de negură, limpezit. *Vărfurile munților sânt curate de dănsa* [= de negură]. CALENDARIU 1814) 84/2. || Fig. Liberat de primejdii,

fără piedici. *Nepuțându-și afla cale curată ca să se întoarcă...* SIMEON DASC., LET. 204/20.

5°. Fig. Curățit de bani, sărac, scăpat (Bont, în Transilv. PAȘCA, GL.), lefter.

6°. † Absolvit, liberat, iertat. *Curat vei fi de jurământul acesta.* BIBLIA (1688) 16.

7°. Curățit de murdărie, neatins. *Voia fi... curat de tină.* DOSOFTEIU, Ps. 52.

II. Cu sens de adjectiv care exprimă o însușire intrinsecă (nu câștigată).

1°. (Contrariul lui *murdar*) Fără pete, praf, murdărie, etc.; nemănjit, nepătat, nelătinat, ne-solos. *Curat* = mandus. ANON. CAR., LEX. MARS. *Izvoară... curate ca cristalul.* DRĂGHICI, R. 28/20. *Aerul curat.* C. NEGRUZZI, I 60. *Lăcrămi curate ca diamantul.* EMINESCU, 27/20. *Nurorile... așezară baba într'un așternut curat.* CREANGĂ, P. 13. *Își luă niște haine curate.* IPSIRESCU, L. 16. *Când gospodul boiește, trebuie să aibă vase curate și să fie și ea curată.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 8. *Dacă vrei să nu-ți mai vie o boală acută, aruncă scăldăturile la un loc curat* (loc pe care nu se aruncă murdăriile, precum la rădăcina pomilor, etc.) GOROVEI, CR. *Unde nu sunt boi, țesutele sunt curate* = unde nu muncește nimeni, mănărea lipsește. ZANNE, P. I 334. || (A scoate s. a țes) **basma** (s. **batistă**) **curată** v. **basma**.

Zina întâiu după prima (= z'ntăi a) fiecărei luni se zice **Lunea curată, Marțea curată**, etc., în care s'au îndatnat a face vrăji, a merge la proot spre a le face mollive, etc. H. XVIII 312. La acești „moși” Românil din Banat dan de pomană... de sec (post) și anume: păsule (fasole) slăită... Acestia se numesc **moși cel curăț**. MARIAN, I. 382/20. || Substantivat: (numal la sing.) Foale s. calet pe care se trece ceva de pe ciornă s. de pe noțte. *E adăcărăt că în tipar s'au îndreptat unele păreri din manuscrisul pe curat.* IORGA, L. II 278. *Hărțuțe rupte din cistele noastre de curat care se păstrau la canclerică.* BOTEZ, B. 60. || Adv. *Lucruri* (de mâncare) *simple, dar sădntoase și curat gătite.* ODOBESCU, III 39/20. *Culburile lor sânt foarte curat căldite.* id. III 27/20.

2°. (Contrariul lui *mestecat*) Care nu conține alte materii, fără corpuri străine, pur. *Un colac De grău curat.* TEODORESCU, P. P. 16. *N'a plouat ploaie curată, Dar cu ciună-mestecată.* ALECSANDRI, P. P. ap. TDRG. *Vin curat.* LB. *Bani curăț* = drepti, muncii, ce-l poate lua cineva ori-când. | S pe c. (Despre metale prețioase, bani, etc.; în opoziție cu spurcat, calp fals) Fără aliaji, prisne, lamură. *Kestecătură* = purus. ANON. CAR. *Banii cei răi sânt... mestecătură...* *aurul cel curat... ei-l spurcă și-l mestecă.* PRAV. 276. [Banul] *de aur curat...* *de argint curat și să fie deplin în la câmpună.* lb. 282. *Aurul cel curat...* *singur, nu să cunoaște căt lăste de curat.* HERODOT, 361/20. *Arcele sale cu totul era de aur curat.* PANN, E. II 12/20. || P. ext. Veritabil, adevărat. *Mă-v îndănt o atieică prouă drept un diamant curat.* ALEXANDRESCU, M. 36S/20. *Răia e de două soiri: răie curată și răia căpșencă.* ȘEZ, II 70/20. || Scump, nobil. *Cu sândege cca curat!* (: scump N. TEST. 1648; cinstit BIBLIA 1688). COD. VOR. 142/20. *Dumnezeu au dat schimb pentru spăcinea noastră cinstit și curatul sânge al fiului său.* CORESI, EV. 74/20. *S'au făcut semu într'un năr curată* (a. 1746). IORGA, S. D. XXI 340 (După paleosi. *ăstină kamezi*) *Piatră curată* = piatră scumpă, nestimată. *Mai desicdrate de* (= decăt) *aurul și de pietri curate* (: curată HUR.; = scump p. DOS.). PSALT. 31/20, cf. 33/20. || (După grec. *οἰσαστός*; „cinstit”, care traduce pe lat. *Augustus*, ca titlu al împăraților romani) † Împărat roman. *Veghiat se fie întră știutul curatului* (: la judecata împăratului N. TEST. 1648; la a lui se va t os judecată BIBLIA 1688) COD. VOR.

3°. (În opoziție cu acoperit, posomorît; despre timp, văzduh, etc.) Fără nori, senin. A-tunci în ziua aceea va fi vreme curată. CALENDARIU (1814), 77°. *Văzduhul curat dintr'ace[a]* și DRĂGHICI, R. 139°. *În zori seninul pare mai vesel, mai curat*. ALECSANDRI, P. I 125. | (Cu funcțiune adverbială) *Deacă soarele dimineața curat cu obicinuita sa față rădare*. CALENDARIU (1814), 77°.

4°. (Despre glas) Lîmpește, clar, deslușit (COSTINESCU). *Un glas așa de dulce și de curat*. CONTEMPORANUL, V, vol. I 197. | (Cu funcțiune adverbială) *Lui Roman tîlărulimba și țarăș curată grăi*. DOSOFTEIU, V. s. 134°. *Voravila... curată*. MINEIU (1776), 180°. *Veși binevoi a le încăpe pe de rost, pentru ca să le poai căvărta curat și pe înfece*. C. NEGRUZZI, I. 8.

5°. (Despre femei) Fără menstruație. Cf. *curățenle* I 2°. *La lehușă nu-i bine să ucărșo femela când nu-i curată (în mențurafii)*, căci copilul capătă o boală de cap, numită roșii. ȘEZ. VI 23.

6°. Care nu (mai) are s. nu a avut (în timpul din urmă) relații sexuale; (mai ales despre fecioare) cast, virgin, nepribănit. Cf. ION CR. I 121. GOROVEI, CR. *Kurat* = castus, ANON. CAR. *Preablogovita curată față Marita*. CORESI EV. 2/°. *Or[i]oare fecioară, sau și răduș curată și de cînste*. PRAV. 436. *Când va vrea să arate fata, cum au fost fecioară curată... cum au fost fecioară înțregă... când vor mărturii și cecini cum au avut ceaste de fecioară curată și ș[i] au petrecut ei [e]sta cu cînste*. lb. 801. *Pe apriga nerastă o mândrie înșafată îndeamnă de pre[ac]curie să se păzească curată*. KONAKI, P. 285. *Când sament grăud, să fii... curat de noaptea*. GOROVEI, CR. | *De-i făcut de bărbat Curat, Necurat, Sără-i ochii lui din cap*. MARIAN, V. 138. | **Prea-curata (fecioară)** = Maica-Domnului, Precista.

7°. (Contrariul noțiunii spurcat; despre vase) O altă curată.

8°. (Contrariul lui pătat, vînoșat, etc.) Neputal, nevinovat, integru, cîstnit. *Trebuieste și eliașa dereaptă și curată*. CORESI, EV. 4/°. *L-au și acos din vîsternicie, cu mare bînăt pentru acea slujbă curată*. LET. II 272°. *Constinși curate*. ALECSANDRI, P. III 215. *Viteaș a e curată cu cristalin*. EMINESCU, P. 246. *Dacă n'ar fi sîmburele cel rău într'însul, omul ar fi curat ca mirul*. MARIAN, I. 51°. # *Mai bine sărac și curat*. ROMÂNUL GLUMET, I 43°. **Cu fața curată** v. f a ț a ț (I 1°). (Cu același înțeles) **Cu obraz curat**. *Puge... la sfînta Duminec scăpînd cu obraz curat*. CREANGĂ, P. 216. | **Substantivat** †: *Nici să se meastece... curății spurcașilor*. CORESI, EV. 426°. *Tot curatul în casa ta va mânca pre eale* [jertvele]. BIBLIA (1688), 109°.

9°. (Despre inimă, suflet, cuget, conștiință, cuvînt, etc.) Sincer, deschis, leal, nefățarnic, din inimă, bine intenționat, cu conștiința împăcată, fără mustrare de cuget, pur. *Credința curată și neșpurată*. COD. VOR. 116°. *Nevinovatul cu mîrșale (= mîrlîne) și curatul cu یرعا (= inimă)*. PSALT. 40°. *Drogosita ceia curată*. CORESI, EV. 47°. *Cine te cearcă cu rugă curată îl grîștește la lipsă*. DOSOFTEIU, PS. 30. *Al nostru cuget n'au arîtat curat*. LET. II 104°. *Veniți... cătră curată lumină*. *Cu să cunoașteț cîdrarea pe care firea ne mîndă*. KONAKI, P. 259. *Domnul M. are cele mai frumose și curate sentimente pentru bînșe acestui județ de frontieră*. UNIVERSUL, a. 1933, din S XII, col. 3, p. 2. *Eu fi-am spus curatul adevăr*. ISPIRESCU, L. 42. *Omii prin căteva cruci făcute cu duh curat, îl izgoni [pe diavol]*. ȘEZ. I 286°. *A fost drogote curată, Dela Dumnezecu lăsată*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 57. | *Binevoitor, bun, în oa-*

rece chip nu-i vedea cu ochi curății. MAG. IST. II 6/°. | *A d v. Cei ce curată și luminat cred într'u* 10°. CORESI, EV. 528/°.

10°. Exact, precis, sigur, lîmpește. *La cei mai curății scriitori, n'om aflat*. CANTEMIR, HR. 51/°. *Curată înfelegere*. MINEIU (1776), 4/°. *Țîndușă pe fiștecare un socoteală curată* (a. 1820). URICARIU, II 64/°. *Răspunsul tău era mai curat... de cel ce eu socoteam într'u mine*. BELDIMAN, N. P. I. 24. *Înceamarea, de s'au dat pe fiștecare an samă curată sau ba*. CODICĂ ȚIV. 36/°. *Ce semn mai vorești, dadaco, decăt acest mai curat?* PANN, E. I 90. *Au fost pe la toți și le-am spus curată vorbă: N'o pofit boierii*. ALECSANDRI, T. 992. | **Curată socoteală** = lucru clar, indiscutabil. *De-i loci bărbatu'... se duce de-a tumba peste nondă mări și nouă firi... curată socoteală*. ALECSANDRI, T. 11. *Curată socoteală: crai nu-mai împărat, dar nu erat om, acum ești om, fără să fii împărat*. DELAVRANCEA, ap. THOR. | **Vorbă curată** = spusă pe sleau, fără înșunțur; la dreptul vorbind. *Vorbă curată! Nici nu ai doilea Nimrod... nici nu al doilea Sfînt-Hubert... cu unu n'om să mă fac*. ODOBESCU, III 13/°. | *A d v. Exact, precis, sigur, lîmpește, lămurit, deslușit, pe față, pe sleau, fără înșunțur, de-a-dreptul, hotărît*. *Să arate curată că...* CORESI, EV. 457/°. *În capul [= capitulul] ce urmează și mai curat să va videa*. CANTEMIR, HR. 75/° cf. 261/°. *Încoiala... zice curat, că...* (a. 1755). URICARIU, VI 174/°. *Despre amăndouă părțile dovedind-se curat că toată valea Naminicului... cate a Zoșii...* (a. 1798). lb. XXIV 428/°. *Îi zice curat în ochi* (a. 1848). lb. X 4/°. *M'om nitat prea bine la dînsul și îi cunoașcu prea curat*. GORJAN, H. II 161. *Chezașul, când nu a zice curat precăt-ă) să pune chezaș*. CARAGEA, L. 35/°. *Susano... își spun curat, pe șleah, că mi-estîi drăguț*. ALECSANDRI, T. 706. *C'apoi atunci curat își spun că nu mai ai ce căuta la casa mea*. CREANGĂ, P. 193. *Iar tu de omor să nu le spui lor, Să le spui curat* *Că m'am înșurat C'o mândră crăiasă*. ALECSANDRI, P. P. 2°/° | (Întărit prin alte adevăre) *Cred că și curată*. CORESI, EV. 267/°. *Spînd aicea și curată*. lb. 304/°. *Nu poșcu...* să judece așa întocmai curat. PANN, E. II 82/°. *Soare luminat, Spune-mi tu curat și adevăr*. RETEGANUL, P. IV 3/°. (După fr. purment et simplement). *Suceșezuina poate fi acceptată curat și simplu (= pur și simplu, fără condiții) sau sub beneficiu de inventariu*. HAMANGIU, C. C. 166.

11°. *A d v. Chiar* (II 1°), precis, într'adevăr, întocmai, absolut, nunal (cf. LB). *Nu putea s'o vadă pe ca ochi[i] lui curat*. PANN, E. I 63. (*Țăpătescu*): *Eu campir, ai?... Caraghioș! (Pristan-du): — Curat caraghioș!* CARAGIALE, T. I. 99. *M'a venit din ceru un cuc, M'a căntat curat în față*. CONTEMPORANUL, II 13. *Asta-i curat vorba ceșu: pofim pungă la masă, dacă fi-ai adus de-acasă*. CREANGĂ, P. 234. 252. *Măi, măi, măi! aceștia-s curat sîrdice trimbiș de la Dumnezecu, pe capul meu*. lb. 261. *Cușta asta cum mai samăndă cu casa mea! curat casa mea!* ȘEZ. I 54/°. *Îi dracu' curat* (ca în nemțește: er ist der reine Teufel)! HERZ-GHER, M. IV 251.

12°. *A d j. Incontestabil, fără discuție. Au stăruit... a socoti aceate mîndăstiri ca o lor curată proprietate* (a. 1833). URICARIU, V 343/°. *Acea sabie... E a tată-meu curat*. PANN, E. II 51/°.

13°. *A d v. Strict. Actele curat consecratorii...* HAMANGIU, C. C. 167.

14°. *A d j. (Despre moarte) Naturală, normală. Alții spun cum moartea lui n'au fost curată, ce să-i fie otrăvit doftorii*. LET. II 7/°.

15°. *A d j. Asupra căruia nu zace nici un Messem s. vreo afulisanie, neafurisit, nevrăjit, fără*

draci. *Apele sunt curate și sfinte* = spiritele necurate nu locuiesc în ape. GOROVEI, CR. Când eului trage într-un loc unde începe să bată cu copila, să stii că dedăsuți nu-i curat = locul acela este în stăpânirea unui spirit necurat, al dracului. Id. lb. [Comorile]-s de două feluri: curate, adică care-s jurate omului, și necurate, a) [Căror stăpân e necuratul]. ȘEZ. I 281/2. Sărace dragostele, Cîrpece ca pasările, Pe toate gardurile, Sub toate streșinile; Dară nu-s toate curate, Ols cu dracu' mestecate. JARNIK-BĂRSEANU, D. 17. Par'că nu ai fost curată, T'a fost gura fermecată. HODOȘ, P. P. 95. Ori casa asta nu-i curată, ori s'a cutremurat pământul. CREANGĂ, P. 302. # Nu-i (lucru) curat = nefiresc, blestemat, pus la cale (de demoni); se petrece ceva cum nu trebuie, nu e așa cum se arată, nu e lucru cinstit. Cf. TDRG. Nu era curat; trei-patru ceasuri toată oasaga l-au gonit [pe urs], și de-abia l-au ucis. LET. II 291/2. Bine că am scăpat de beca; că nici lucru curat nu'a fost aici! CREANGĂ, P. 68. Ei pricepuse că beia aia d'atuncea nu fusese lucru curat. ISPIRESCU, L. 107. Că doară pasările îi cunoșteau, ele știau că nu-i lucru curat. RETEGANUL, P. IV 68/2. De cine dorul se leagă, Nu-i paia lucru de pagă. Că de mine s'a legat, Și nu e lucru curat. TEODORESCU, P. P. 276.

16. Adj. Binecuvântat de Dumnezeu, credincios, sfânt. *Curată învătătură*. CORESI, EV. 297/2. *Duhuri curate din ceruri!* KONAKI, P. 270. Mă fur în ceas curat să-i torc hoine de mătăsă. ALEKSANDRII, P. I 9. # Substantivat (și pus — în gâclitor — în opoziție cu necuratul) Sfânt. *Țugulul curatului în mijlocul satului*. (Biserica). PAMFILE, C. 17.

17. (După fr. *bénifice* net sau după germ. *Rein-gewinn*) Venit curat = net, socotit după scăderea tuturor cheltuielilor.

[Diminutiv: *curățel*, -eă (și mai des) -ică] adj. = curat și dragălaș, frumos, prezentabil, spălățel, plăcut, simpatic (l.b.): Ingrjițit. *Era și curățel fata* (glosat prin: frumuseică). RĂDULESCU-CODIN, I. În căsuța asta curățelă... șede un proot. C. NEGRUZZI, I. 323. Fieca... pozicioare... uncoiri destul de curățele. CARAGIALE, N. F. 100/2. A roștit două cuvântări mai curățele în Cameră. C. PETRESCU, I. II 260. *Remus O. tânăr, curățel*, REBREANU, J. 44. *Intrărăm într-o ceainărie ce se părea mai curățele*, CONTEMPORANUL, III 570. *Îi plăcea moșcagului să albă tot lpe tine și curățele*. CREANGĂ, P. 106. *Fîindcă atca darul de a fi curățel, toți stăcili din sat îi piamaiau*. ISPIRESCU, L. 229. *E culcat un Dumnezecu. Mititel și belășel și la față curățel*. POP., ap. GCR. II 327/2. *Frumos că m'am pieptănat, Curățele m'am îmbrăcat*. MARIAN, V. 103. | (Cu funcțiune adverbială) *Cenușoțca... se spală curățel*. MERA, B. 127].

— În cuvântul românesc s'a amestecat lat. *colatus*, -a, -um (dela *colo*, -are) și *curatus*, -a, -um (dela *curo*, -are); Cf. *curo*; *curățel*, *necurat*.

CURĂȚĂ vb. I^o ș. d. v. *curăț* și *d*.

CURĂȚEL, -ȚEA și -ȚICA adj. v. *curat*.

CURATELĂ s. f. (Jur.) *Curatelle*. — Instituție juridică stabilită de lege pentru completarea ca peccatului juridice a minorului emancipat sau pentru a fi îngrijite interesele unor persoane ce sînt în imposibilitate (fizică sau morală) de a le administra; cf. *tutelă*, *epitropie*, *interdicție*.

— N. din lat.-jur. *curatela*, -am, idem (creat după modelul lui *tutela*). Cf. *curator*.

Dicționarul limbii române 15. VII. 1939.

CURĂȚENIE s. f. I. 1°. *Proprieté, purté, Nettogage*. 2°. *Régles*. 3°. *Purté, chasteté*. 4°. *Gúcrison*. 5°. *Purgation*. 6°. *Ordre* (dans le ménage). II. (Fig.) *Purté, innocence*. — (La origine, *curățenie* era abstract verbal, cu înțelesul fundamental de „curățire”; cu timpul a început să înlocuiască pe *curăție*, abstract adjectival).

1. Propriu 1°. Acțiunea de a ouări și calitatea (starea, înfățișarea) unei persoane curate s. unui lucru curat; curățire; lipsă de murdărie, de infecție. *Să aibă purtare de grijă pentru buna orânduială... și curățenie a toței ogrăzi*. URICARIUL, III 22/2. *Era acolo șase vase de pială, stîndă după curățenia Jidoviloră*. MOLITVENIC (1698), ap. GCR. I 317/2. *Se bucura... de dulceața și curățenia aerului*. ISPIRESCU, L. 8.

2°. Menstruație. Cf. *curat* (II 5°) *Să fie și fîncia curată, după curățenia ei cea din toată luna*. PISCUPESCU, O. 139/2.

3°. Castitate. l.b. Cf. *curat* (II 5°). *Curățenia feciorii*. MINEIUL (1776), 104. *Dacă nu viclenit cinstea curățeniei ei [femeii tale], dîndu-o pe mîna altor bărbați...* CODICA TIV. 18/2. *S'aduci căldmare curățeniei [i] fecioarești*. PANN, E. I 56/2.

4°. (Med.) *Tratament* (al unei boale), *vindecare*, *tămăduire*. Cf. *curo* (II 1°) *curat* (I 3°), *curăț* (I 10°). *Socotina spre înlămpinarea curățeniei boalelor lipicioase* (a. 1813). URICARIUL, I 200/2.

5°. (Med.) *Purgativ*, *curățire*. BIANU, D. s., MARIAN, INS. 61. (Tot așa n.-grec. καθάρσιον, bulg. očistitelno, cf. PAPAHAĞI, P. A. nr. 296). *O cutie plină de curățenie* (a. 1782). IORGA, S. D. VIII/2. *Curățenia apală și curăț*. PISCUPESCU, O. 213. *N'are nimic, Să-i dați mîine un purgative*. ȘTIH, *curățenia, leacul lui pentru toate*. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV, 376.

6°. *Curățire*, *dereticare*, *grijitură*. *Fă curățenie prin odăi, că ne vin onspet!*

II. Fig. *Curățire* (cf. *curăț* [I 3°]). *Ispășirea păcatorilor, purificare* (GOROVEI, CR.); *fieea omului curat* (II 2-3°); *nevinovăție, cinste, corectitudine, integritate, simțire curată, sinceritate, lealitate*. *S'a un împlut zilele curățeniei* (: sfârșirea zilelor curățitului. COD. VOR.; *plinărea zilelor curățirei*. BIBLIA 1688) N. TEST. 1648, ap. COD. VOR. 32/2. *Ș'Angelo se desartă în potiriu den pra curată coastă, pentru curățenia tă*, MARGARITUL (1691), ap. GCR. I 293/2. *Ștind a lui curățenie a cugetului...* (a. 1815). URICARIUL, VII 70/2. *Relele năruveri...* *supără curățenia sufletului tău*. MARCOVICI, D. 10/2. *El ne iubeste din toată curățenia inimii sale*. DACIA LIT. 275 (Eliptic) *Iubea pe împăratul său, din curățenie, fără vicleneg*. DRĂGHICI, R. 192/2. *Era împodobită de o firească curățenie*. ISPIRESCU, U. 21/2. *Duceea colacilor se sârbătorește cu multă curățenie și duh plecat de cătră sântei*. ȘEZ. I 37/2. *Cel care petrecu un mort, sar poate un foc, spre semn de curățenie*. GOROVEI, CR. *Curățenia sufletului, cel mai mare dar*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 257.

[Negativul: *necurătenie* s. f. = *murdărie*; *spec. excremente*. (Ad I 1°) *Din multele bategi și alte necurătenii ce i se acață pe țite...* CALENDARIU (1814), 183/2. [Moasa] *se spală și se șterge de cămașa lăzuzei, ca să dea necurătenia tot pe dânsa*. LEON, MED. 5. [Pupăza] *să nu poată scoate pul, până ce nu-i ta cloci în necurătenie de om*. MARIAN, O. II 171; (ad II) *Vede toate necurătenile oamenilor*. ISPIRESCU, L. 57.] — Derivat din *curăț*, prin suf. abstr. -enie. Cf. *curățite*.

CURĂȚI vb. IV. I. 1°. *Nettoyer*. *Se laver, se net-*

toyer. 2. Nettoyer, trier, acréter. 3. Délever, purger de. 4. Chasser, exterminer. Périer. 5. Ezpulser le délire. 6. Purifier. 7. Peler, écorer, nettoyer. 8. S'délaireir (se dit du ciel). 9. Châtrer, nettoyer. 10. Gârir. 11. Défricher. 12. Dépouiller, rainer. Tout perdre. 13. Dérober. 14. (Se) purger. 15. S'abstenir. 11. (Fig.) Sauver (sou âme), purifier. 2. Laver, effacer (une souillure). 3. Se purifier. 4. Se justifier. Rejeter (une faute) sur un autre. 5. (S')expliquer.

1. Propriu. 1°. (În opoziție cu murdări, mârji, mârji) A face (să fie) curat, a face să dispară murdăria de pe ceva. A curăți exprimă ideea generală, care se cuprinde în toți termenii speciali ca: a spăla, scoate petele, șterge, peria, mătura, plivi, etc. Construcții: Curăți grădina de buruieni, ghețele de noroi sau curăți buruienile din grădina, noroiul de pe ghețe; fără complement la acuzativ exprimat: curăți prin grădina; reflexiv și pronominal: mă curăți (pe ghețe) sau îmi curăți ghețele, Kurceț = purgo. ANON. CAR. Kurcecsk = mundo, purgo. Ii. Kurcec = emundo. LEX. MARS. 202. Kurcecsk = epurgo. Ii. 204. Popa ce nu-și i la mătura sfârșita blăciro și să o curătească... PRAVILA DELA GOVORA (1640), ap. GCR. I 91/2. Ca opa spală și curăteaste, VARLAAM, ap. I. 197/2. Iși perie uniformă... curăți arucele... C. NEGRUZZI, I. 7. Mogorogea, băiet griljule, își curăți cubotele frumose și te pune la uscat pe vatră. CREANGĂ, A. 105. După ce puze de apă pe Prâlcă și-i curăți, îl îmbrăși, ISPIRESCU, L. 93. El se apucă îndată de curăți și princuri apa din fântâni. Id. Ii. 359. Nici nuștră un unel înecă, Nici pușcă un mai cureți. BIBICESCU, P. P. 144. Eu de-aș și e'ar mai cerei, Drănuși I las curăți. ȘEZ. II 82/2. În apă îl băga, Îi curăta și-i spăla. Ii. IV 155/2. Am un purcel Cu trupul de lemn, Cu limba de oțel: Înainte curătește și în urmă netezește. (= Gîlăul). GOROVEI, C. 172. Curăți mai întâiu partea dinlăuntru a paharului și a bîlăului, ca să fie și cea din afară curată. ZANNE, P. IV 39. # A-și curăți obrazele † = a se desvinovăți, a se scuză. Cf. a se spăla pe mînă. Și ei își curăția obrazele cum n'au știut nimic. LET. II 376/2. | Refl. A se face curat, a face să dispară murdăria de pe mînă, de pe față, de pe haluc, etc. Străpîși-me cu sînpun și curătescu-me. PRALIT. 90/2. Iasop [este] o iarbă carea Jidovii o mîla în sânge, de să stropia și se curăția. MARDARIE, L. 4575. După îngropare... să curătească. HERODOT. 230/2. Eu m'am mîncat, Să mă spăl, Să mă curătească. DESCÂNTECE (1781). ap. GCR. II 137/2. Te spală, te curătește. Oci mery să-ți cumpăr cămașe. PANN, P. V. 1 157.

2°. Trans. A da la o parte, a îndepărta, a înlătura ceva murdar, rîn, stricăcios, infecțios, etc. spec. a desinfecța (o rînă), a algei III 1° (neghina din grâu). Pralut... pușce de-i curăția... de copaci și de plașii. LET. II 382/2. Să lui struguri și-i pune să se arînteze la soare 4, 5 zile, curătește broboanice ceale putrede. CARTE DE BUCAETE (1749), ap. GCR. II 45/2. Unele, precum neghina din grâu curătește-le... RÂSCANU, L. 3/2. Trebuie să se curăte sîmînța ce este a să sîmînța. DRĂGHICI, R. 78/2. Să curăția Grădina de schinuri (= spini). ALECSANDRI, T. 655. Pingurii din... curăte de mîrșiciuni țarina sa. C. NEGRUZZI, I. 8. Incalteți și-am curățiți și cu casa de druci! CREANGĂ, P. 305. Se apucă înasuri cu mîna lui să le curăte de rugină. ISPIRESCU, L. 3. În ajunul căratului, acasă loc se prăsește, adică se curăte de buruienile cari crescuseră pe el. PAMFILE, A. 144. Să curăți gunoii vitelor lui Augia împărat. ISPIRESCU, U. 41/2. Capul pură-său îna și de sânge-i curăteța. JARNIK-BĂRSEANU, D. 495. Tran-

dafirul de ghiampi mai întâiu să-ți-i curăți, apoi la nas să-ți-i aduci. ZANNE, P. 297. | Fig. Să curăți din neamul nostru această obiceiuri. ȚICHINDEAL, P. 179.

3°. Trans. A scăpa, a mîntui ceva s. pe cineva (de ceva rău), a înlătura, a face să dispară, să plece. Au curăți țara de păgîn. MAG. IST. I 228/2. Să ne curătim odată limba de varcarie. P. MAIOR, IST. 257. [Î]i ducem la spînzurătoare, ca să curătim satul de un trădător. CREANGĂ, P. 330. M'ai curătim de dușmanii mei. SBIERA, P. 87/2. | Refl. A se scăpa, a se mîntui, a se descuratorosi de cineva s. de ceva. RĂDULESCU-CODIN, L. ȘEZ. II 226/2. S'au sfătuit cu taină, ce vor face, ca să se poată curăți de dănușul M. COSTIN, ap. GĂDEI, Dimitrașco-Vodă, după ce au eșuat că s'au curătit de Leș... s'au dus la scana. LET. II 228/2. Nu s'au mai putut curăți țara de dănușul Ii. II 253/2. Se curătește țargul de bețivi. BELDI-MAN, TR. 9. Era mulți bolnavi, de care bucuria s'ar fi curățiți spitalmaisterul, BARAC, T. 21. Credinciosul împăratului, crezând că s'a curătit de oaspeți... CREANGĂ, P. 255. Oare n'ar fi mai bine să șod cu în fundul rădănușii și lui să-i dau cu ceea 'n cap și să mă curăte de dănușul SBIERA, P. 73/2. Nu te teme, împărate... ne curădim noi de el! ISPIRESCU, L. 327. Bărbații o fin de o potdăb, iar cînd o au, Cercul ad se curătească de ea (= Barba). GOROVEI, C. 21. Nu se curăte (scapă) de dănușul, ca de răie, ZANNE, P. II 607.

4°. Trans. (Complementul e o persoană) A alunga, a face să dispară; p. ext. a prăpădi, a stînge (RĂDULESCU-CODIN, I.), a omori (Id. L.). Oiu curăți pre Turci. LET. II 261/2. E bine totdeauna ca pre unni ca acela să-i curăte omul de pre aici. BARAC, T. 42. Mai întâiu, mă hotărîsem să te curăți... CARAGIALE, T. I 70/2. Dacă-i prindeam puindu-mi foc, spui, în frica lui Dumnezeu, că-i curătam. BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. CADE, Lumea toată-aș curăți, CONTEMPORANUL, I 833. Am puș... pușca'n el, și i-am curătiți. RĂDULESCU-CODIN, L. Și-a luat palouli și-a crepat-o drept în mijloc și-a curătițt smei din ea. RETEGANUL, P. V. 78/2. Și odată i iau cu putere și-i curăte pe Păcăruș de pe fața mîndăntului. RĂDULESCU-CODIN, I. 132. III! Smcule, era să mă curăti în pî mine; da eu te curăți cu pî tine. — Nu mă curăte, băiete, se roagă smcul. Id. Ii. 233-4. | Refl. (mal mult în glumă) A se prăpădi, a muri. În cîteva zile s'a curătat bietul om.

5°. Refl. (Despre mamifere, dar mai ales despre vaci) A lepăda placentă. COM. MARIAN, HERZ-GHER, M. IV 251.

6°. Trans. (Despre metale, vin, etc.) A face curat (II 2°), a îndepărta substanțele străine din ceva, a lămurii. Focul... în multe chipuri lucrează, că înalzește și arde, luminează și curătește. CORESI, Ev. 192/2. | Refl. Materia cea grosă [din apa Nilului]... se curătește și se îndulcește. CANTEMIR, IST. 140/2. Se curăte vint. I. IONESCU, C. 200.

7°. Trans. A îndepărta coaja, pelița, găoaca, solzii, folie, etc. de pe fructe, cartofi, mîci, ouă, peste, porumb etc. Ii. Alexandru... înfipse un cuțit într-o pară, și o curăte cu răbdare minuțioasă. C. PETRESCU, I. I 9. Cînd popșoiu urmează să se curețe acasă, de cele mai multe ori el claca nu lipăște. PAMFILE, A. 220. | A îndepărta (cu scobitoare) resturile de mîncare dintre dinți. Iși curăte dinții.

8°. Refl. (Despre cer) A se face curat (II 3°), a se elibera de nori, a se îmenina. Au început... cerul a se curăți. DRĂGHICI, R. 112/2.

9°. Trans. A jugăni, a castra. Ii. DAME T. 120.

10°. Trans. A scăpa pe cineva de ceva infec-

flor, a vindea de o boală (de piele), a cura'. *Timpiu stricatul pre el...* și zise: „Doamne, de-ai crea tu, putea-măi curăți!” — *Hristos zise lui: „Voiu, curățește-te!”* Și acelu curăți-se stricăciunea de-a pre el. CORESI, EV. 225/226. Pre bolnavi vindecați, pre gubavi curățiți. TETRAEVANGHELIIARI (ca. 1650-1675), ap. GCR. I 194/20. *Ranete trupurilor și ale sufletelor... cu... doftoric... le curățești.* MINEUL (1776) 159. *Pre cel leproși curățește.* CALENDARIU (1814), 30/. *Apă curătoare!... Tu curăți maluri măloase, Pietri ruginoase și fete frumoașe.* Curăți-mă și pe mine! MARIAN, V. 118. *Mătricea dăta (cutare) o curățâșă.* ȘEZ. IV 213/20. *Am o gănsed potcovită... Cu gura pahar cătește.* Multe boale curățește (= Fântâna). GOROVEI, C. 144. || Refl. *Copila să-nflorească.* Pe loc să se curățească. ALECSANDRI, T. I 979. *Am să-i duc znicile de măr dulce și pojarăniță; în două trei zile se curăță [de bube dulci].* CONTEMPORANUL, VI, vol. II 103.

11. Trans. A tăia o pădure și a o lăzu de buturugi, de crengi, pentru a putea ara pe locul aceea s. spre a-l lăsa de pășune, a cura' (I 2°), a face curățură (2°) LB. *Vreun lac... spinos și plin de pădure... de-l va fi curățiți.* PRAY. 13. *De va lăsa neștine pojar în pomul său, pentru ce să-l curățească [Munt. curățească].* IB. 76, cf. 194. *I-au plătit să-i curățească niște livezi (a. 1738).* URICARIUL, X 204/20.

12. Trans. (Complementul e o persoană) A despoia. *De bani, pe mine chiar m'a curătit.* CONTEMPORANUL, II 731. *Tot prinde la boieri, De curăți de aceri.* ALECSANDRI, P. P. 159/20. *Îi proprești și-l cinstești și de cal îl curățești.* VASILIU, C. 76. || Refl. (mai mult în glumă) A se arde, a-și pierde toți banii, a rămănea letter. *Am jucat la casino și'n zece minute m'am curătat.*

13. Trans. A fura, a șterpea, a șterge. *Ieri noapte [lupul] era să-mi curățe purcașua din tindă.* NÂDEJDE, ap. TDRG.

14. (Med.) Trans. și refl. A da cuiva s. a lua un medicament (o „curățenie”) pentru a curăța ceva. *Copilul are temperatură. Trebuie să-l dăm ceva să se curățe s. să-l curățim.*

15. Refl. (Atestat numai în BIBLIA 1688) A se abține. *De vin și de rachiu se va curăți.* 98.

II. Fig. 1°. Trans. (Complementul e o persoană s. sufletul, inima, mintea, etc.; construit cu prep. de, + din) A face curat, a scăpa (de păcate LB.), a mântui. *Sufletele noastre curățindu intru ascultarea de-a-dezvrului.* COD. VOR. 143/20. *Pre noi să spale și să ne curățeaze de păcatele noastre.* CORESI, EV. 508/20. *Nu va curăți Domnul pre cela ce va lua numele lui în deșert.* BIBLIA (1688), 53°. *Frica lui Dumnezeu curățește inima.* ANTIM, ap. GCR. II 4/20. *Ce vină port cu simțuri rele se trezeaz în mîncă! Și totuși sînt necurați.* Mă va curăți hotărîrea occasat! A-GARBICEANU, L. T. 340. *Ai vroite tu să mor eu, Dar n'a eroiu Dumnezeu, Că de moarte m'a scăpat, Să te curăți de păcat.* ALECSANDRI, P. P. 138/20. | Absolut: *Cu îndurarea inimii cunoaște, curățește, miluiește.* MOLITVELNIC (ante 1633), ap. GCR. I 81/20.

2°. Trans. (Cu complementele: păcat(e), fără-de-legi, spurcăciune, groseli, etc.) A face să dispară, a șterge, a îmbunătăți, a îndrepta. *Curățește (= ștergea DOS.) toate fără-legile tale.* PSALT. 211/20. 17. *Doamne, curățează păcatul meu.* CORESI, PS. 90. *Apa curățește spurcăciunea păcatorilor.* Id. EV. 158/20. *Jidovul... de are fi făcut oște păcate și acorăvîi, pentru darul botezului toate să vor curăți și va rămănea cum are fi fost născut o dooara.* PRAY. 1107. *Curățește toate greșălele noastre.* CUV. D. BĂTR. II 216. *Să le alegem cele mai bune și să curățim cele rele și*

aducătoare de stricăciune obștici (a. 1764). URICARIUL, I 201/20. *Mijloacele ce se pot întrebușina în locul obicelurilor... nefolositoare, pe care le-am curătit.* I. IONESCU, C. V. 0.

3°. Refl. (Absolut s. construit cu prep. de) A se scăpa, a se mântui de ceva, s. p. e. a se scăpa de păcate prin mărturisire și cuminăcătura, a se face curat (I 2°) *Se curăți cu rușii (= cu dănișii) și merge în băscarecul.* COD. VOR. 32/20. *Atuncce nevinovat voiu fi, și me curățească (mă voiu curăți DOS.) curăți-mă-voiu COR. HUR.) de păcate mari.* PSALT. 32/20. *Prentul avea sîmna, de cunoștea cine să curăta.* VARLAAM, C. 365°. *Nu putu răbda aruncala idolilor, ci s'au suit la munte, curățindu-și [i] pre el cu așan.* PROLOGUL (1675), ap. GCR. I 222/20. *Să postez trei luni, să mă curățesc de toată înmăciuna.* DOSOFTEIU, V. 8. 150°. *Așa și el se curățește de scărba ce-l zăcea la inimă.* LET. I 106/20. *S'au mai curăți Brâncovanul-Vodă de griță.* LET. II 276/20. *Să se curățească de acel nume de hain ce-i iesise.* LET. III 17/20. *Curănd îți ici răspătîrca și te curăți de o griță.* GORJAN, II. IV 99. *Să mă curățeșc.* Să mă limpezesc. De toată ura. MARIAN, L. 15/20. *De vei mânca de șapte ori brean, te curăți de păcate, ca cum te-ai împărtași.* ȘEZ. I 127/20. *Cum ară toate stăle, De-și curăți [a] păcatele!* ALECSANDRI, P. P. 218/20.

4°. † Refl. A scăpa de o învinuire, a se justifica. Cf. PONTBILIAN, POLIZU. *Nu te curăți în eu d'alde astea, că un l'ai săzut!* GORJAN, II. I 25. || Refl. A se curăți pe altul = a arunca vina pe altul. Cf. POLIZU.

5°. † Trans. și refl. A (se) lămurii, a explica. *A tuturor scriitorilor păreri într'un loc le adună și le curățește.* CANTEMIR, HR. 72/20. *Idilele se curăți și se lămuresc, trecînd prin buzele noastre.* MARCOVICI, C. 39/20.

[Prez. ind. curăți (curătesc), curăți (curăți, curătești), curăți (curătește), curățim, curățiți, curățiți (curătesc). Prez. conj.: să curățe, curăte, curățească. | Și: (mai ales cu sensurile I 4°, 7° și 12°, mai ales în Muntenia) curăță vb. I°, cu prez. curăți și † curătez. | Negativul: necurăți vb. I° † = (intranz.) a trăi în fără-de-lege, a fi nelegiuit, a păcătui; (refl.) a se murdări, a face pe sine. *Puse-i chipul celora ce vor erca să necurățească* (: ce viețuiesc fără de lege. N. TEST. 1648; ce vor să facă necurăție BIBLIA, 1688) COD. VOR. 170/20. *Feriu (= pizina) oște Domnului nu necurățiu de dezent meu.* PSALT. 27/20. *Copiii care se necurătează...* GOROVEI, CR. | Adjective: curățit (curățat), cu negativul necurăți, necurătat), ă. (Ad I 7°) *Kuracat = purgativ.* LEX. MARS 239. *Hainele și armele sînt bine curățate.* IPIRESCU, L. 3; (ad I 2°) *Misia e curățită și deșertată de oaste grecească.* P. MAIOR, IST. 205. *Trăntori, de care trebuie curățit stupul...* C. NEGRUZZI, I 141. *Monument, curățat cu o minunată măiestrie de pecingiuna uricioasă cu care îl năcălăse acolii.* ODOBESCU, II 502. *Porcul este curățit de păr.* PAMFILE, CRĂC. 200. *Oasele curățate de carne.* IPIRESCU, U. 86/20; (ad I 6°) *Argint lămurit și de șapte ori curățit.* BIBLIA (1688), pr. 4/; (ad I 7°) *Îi tăinae... jumătate din pora curățată.* C. PETRESCU, I. I 9; (ad I 9°) *Fiind evnuh, adesea curățită, s'au călugărit.* DOSOFTEIU, V. 8. 78; (ad I 11°) *Ocină, cu mînașle mele curățită (a. 1681).* PAMFILE, A. 2; (ad I 12°) *În donă cuvinte te previn: e curățat (= letter) complet.* C. PETRESCU, C. V. 73; (ad II 1°) *Simfirie toate îmi sînt curățite.* DOSOFTEIU, PS. 24. *Curățit lângă Măntuitorul lucrăști.* ARHIVA, B. I 68; (ad II 2°) *Păcate... necurățite prin abdat.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 249/20. *Pentru ca... nici înmăciune necurățită și neșterasă să lășăm, pus-am ascoteală.* CANTEMIR, HR. 110/20; (ad II 3°) *Chi-*

purii albe curățite Tot de popa sporocite. De păcate lăpășite. MARIAN, SA. 11; — **curățitor, -toare.** *Kneccitor* = mândator, purgator. ANON. CAR. (Ad I 3°) *Te-ai arătat...* curățitoria de tiranii patriei. BIBLIA (1688), pr. 7/a; (ad I 6°) Apă binefăcătoare... Mândră și curățitoare. MARIAN, D. 119; (ad II 1°) *Cine se îmbracă în Hristos, toate bunătățile are, deosece că curățitoriu iaste trupor sufletelor și trupurilor.* CORESI, EV. 45/a. [Măica Domnului] curățitoare cea caldă a celor greșiți. MINEIUL (1776), 151^{1/2}. Substantiv: (Ad II 3°) *Fără-de-legile necurățitoriloru* (aprinșori în necurăție. N. TEST. 1648). COD. VOR. Curățitor de haine, de ghete. Curățitoare = scoaba fierară. H. IX 439, X 585, 170/a. | Abstracte: **curățire (curățare)** s. f. (ad I 1°) Curățire de pctc, de grăsimi. COSTINESCU; (ad I 2°) Robinson... nu știa... câtă curățire acuce acurului [tunetului]. DRĂGHICI, R. 72/a; (ad I 10°) Fântâna oaci... era de curățire și de sănătate bolnavilor. VARLAAM, C. 155. Ai dat... curățire leproșilor. MINEIUL (1776), 131^{1/2}; (ad II 1°). Să dea lumii curățire greșitorilor. MINEIUL (1776), 32. Femeilor ce au murit îndată după naștere și cărora n'a apucat a li se cetti rugăciunea de curățire... MARIAN, I 310/a. Curățire după pocăință. MARDARIE, L. 291; **curățit (curățat)** s. a. (ad I 1°) Nu mai isprăvește cu curățitul; (ad I 2°) Prășitul, care se numește și curățit, se face cu o spad. PAMFILE, A. 144. Hai cu leca la plivit, La plivit, la curățit. ALEXANDRI, P. P. 319/a. (S pec.) Curățit se numește tăierea din faguri a trântorilor care sunt în stare de larvă. DAMÉ, T. 120. Curățitul vici (H. X 464) percului (PAMFILE, CRĂC. 200); (ad I 7°) In ogrădă sau sub un adăpost... se face curățitul (= desăcătul boabelor de pe stințele de porumb). PAMFILE, A. 220. Începu a zori la curățit. SANDULDEA, A. M. 143; (ad I 9) Jugănit. Cf. DAMÉ, T. 120; — **curățitoră** s. f. = curățire (ANON. CAR.); gunoier, murdăria care se adună când curățit ceva; ceea ce rămâne în ciur după ce se cerne grăul, curățitură (9°); curățura (2°) (L.B. II 111 310, X 290). Nu va mai putea să-și lucreadze eia, sau curățitura (MUNT.: curățura). PRAV. 14. Câteva licezi și curățitorii făcute de rezeși (a. 1820). URICARIUL, VI 172/a. Aceasta este călup spre curățirea lemnelui și mai vărtos spre ștergarea curățiturii locului, unde se face leamnele. COD. SILV. 13. Găina curățitură viscoză și erabia mein. ZANNE, P. I 473; — **curățiciune** † s. f. = curățenia sufletului. *Te-ai făcut curățiciune prin păcatele noastre.* DOSOFTEIU, PS. 505. Cu totul deplină curățiciune. Id. V. S. 20°; — (numai în PSALT., sub forma negativă) **necurăție** † s. f. = necurățenia sufletului. *Gindecă lor Dumnezeu; se cadă den eugetele sale, după multă necurăție (necurățimea HUR.) lor leopedei ei, că mândiară-te, Doanuc. 7/a.* — Derivat din **curat**.

CURĂȚICIUNE † s. f. v. curățit.

CURĂȚIE s. f. I. 1°. Proprietă, netetă, purtă. 2°. Chasteț. II°. Purification, purtă, honuțetă, correction, intégrité, franchise. — (La origine curăție era abstract adjectival, arătând o însușire. Cu timpul s'a confundat cu abstractul verbal *curățenie* „curățire”, care l-a înlocuit în mare parte).

I. (Propriu) I^o. Calitatea, starea, înfățișarea unei persoane curate s. unui lucru curat, lipsă de murdărie, de infecție, curățenie (I 1°). După curățile (curăția HUR. DOS.) mărilor (= mărilor) meate da-m[i]-va. PSALT. 26/27a, cf. 27/27a. În casa lor să era putea cănta Sf. Liturgie, însă numai pentru curăție grămă aceasta. LET. II

21/a. Această curăție mare și aceste locuri bine întocmite. ISPIRESCU, ap. CADE.

2°. Castitate, curățenie (I 3°); virginitate. *Curăția de feție au lubit.* CORESI, EV. 303/a. *Pen-tru curăție, cum nu să cade nici celora ce simt (= sânt) însurăți.* CUVANT PENTRU CURĂȚIE (1610), ap. GCR. 45/a. [Sfântul Dimitrie] curăție [înca. VARLAAM, C. pr. 16]. Kahaava lăudă curăcia și lubi curăția. DOSOFTEIU, V. S. 203. Accuata până la bătrânețe s'au finat ficioria în curăție. Id. Ib. 13°. *Procut, de se va afla cu o fată și-i va strica curăția.* PRAV. (1640), ap. TDRG. Ici și colea a ei haină s'a deapins din sponci s'arată Trupul alb în golciune, curăția ei de fată. EMINESCU, P. 184. *Fata își ridică bustul... ca și cum o secretă dorință ar fi îndemnat-o să se arate în toată curăția ei.* D. ZAMPFIRESCU, R. 31.

II. Fig. Curățire, ispășirea păcatelor, purificare; firea omului curat I 2°; nevinovăție, cinste, corectitudine, integritate, sinceritate, lealitate, curățenie (II). *Spart-ai de curăția lui, acuanul lui.* PSALT. 180/a. *A toate păcatele curăție iaste smerenia.* CORESI, EV. 17/a. *O fericiți de postnici și agiunătorii cu curăție!* CUV. D. BĂTR. II 467. *Curăția ragilor tale.* DOSOFTEIU, V. S. 12°. *Curăția sufletului.* MINEIUL (1776), 125^{1/2}. *Curăția inimii lubcaste.* TICHINDEAL, P. 249. *Îmbrățoșindu-să cu rădăni, și păzându-să cu curăție, [această lucrare] va rădic în mijlocul soțietății Moldovenilor un traic monument.* CODICĂȚ TIV. VIII/a. *Același ze al lui Dosofteiu pentru curăție credinții se doarese mai multe dintre tipăriturile hiericești ale lui Brâncoveanu.* IORGA, IST. LIT. XVIII, 44. *Cei drepti și în curăție Teogăptă cu bucurie.* TEODORESCU, P. P. 113.

[Negativul: **necurăție** s. f. I^o. Murdărie. I.B. *Veți curății necurăția [lemnului].* BIBLIA (1688), 85. *Iaste plin de necurății și de putoare multă.* GRECEANU (a. 1691), ap. GCR. I 292/a. *Praf, tină și celelalte necurății* (a. 1815). URICARIUL, V 438/a. *Cănil... se hrănesc... cu tot felul de necurății.* DRĂGHICI, R. 221. *L'am umplut cu totul de necurății.* PANN, P. V. II 50. *Ori ochiul lor să vadă vreo necurăție.* C. NEGRUZZI, II 297/a. | 2°. Excrement. *Necurăție de om.* BIBLIA (1688), 74. | 3°. Menstruație. *Multerile fiind întră necurăția firei.* VARLAAM, C. 55°. *Ea [era] curățindu-se de necurăția ei.* BIBLIA (1688), 227. | 4°. Desfrânare. *Curăcia, necurăția.* CORESI, ap. GCR. I 29/a. *Fugiți de curcie și de toată necurăția.* MAG. IST. IV 237/a. | 5°. Păcat, nelegiuire, blestemăle, infamie, faptă urtă, obicei rău, viciu, patimă. *Întră necurăția ale idollor slujbe.* COD. VOR. 138/a. *A ta rugăciunea să ne izbăvească de toată necurăția.* CUV. D. BĂTR. II 215. *Întră necurății să indețnicia lumca.* VARLAAM, C. 61. *Omul... se va apropia... cătră sf[i]nte și necurăția lui pre dănsul va per.* BIBLIA (1688) 87. *Tu irtăși necurăție inimii mele.* IOAN DIN VASLUIU (1710), ap. GCR. 365/a. *Băturile, primbărlile și alte necurății.* MAG. IST. 241/a. [Soarele] vede toate necurățiile oamenilor, și d'ăia își lasă arșița așa de cu zăpușcă. ISPIRESCU, L. 57.]

— Derivat din **curat**, prin suf. abstr. -ie. Cf. **curățenie**.

CURĂȚITOARE s. f. } v. curățit.
CURĂȚITURĂ s. f. }

CURATIV, -Ă adj. (Med.) v. **cura**¹.

CURĂTOARE s. f. v. **cura**² și **cure**.

CURATOR s. m. 1°. *Curateur*. 2°. *Marguillier*. 1°. (Jur.) Persoană însărcinată să asiste pe minorul emancipat în anumite acte juridice, să ad-

ministrele bunurile sau să îngrijescă de interesele unei alte persoane, cf. tutor, epítrop, † vechil, † ispravnic (I 3°). *Curator*, este acela cărui se dă curatoria, adică puterea de grijă pentru averea vreunui sprevrânic. CODICĂ TIV. A. 5/^m. *Epítropul nu poate să cumpere din lucrurile copilului, nici curatorul*. PRAVILA (1814), 90. *Curator*, adică purtătorul de grijă. ib. 93. *Spre a cărui în locul lui [II] dete de curator pe Pancratie Sennyel*. BĂLCESCU, M. V. 402. *Împăratul... dispărușe pe un metropolit... numind în locul un curator... carele să administreze diocesea*. HAȘDEU, I. C. 147. *Minorele emancipat va avea un curator până la etatea majoră, care se va numi de consiliul de familie*. HAMANGIU, C. C. 110. *Curator imobilului părăsit*. id. ib. 453.

2°. (Dis. Transilv.) Epítrop al bisericilor LB. FRANCUS-CANDREA, M. 112. *Jupân Sion Samoil, curatorul în Chizd-Varșarhei* (a. 1780). BUL. COM. IST. II. 215. *Nierghes Pană, curatorul bisericii nouie din Făgăraș* (a. 1791). IORGA, S. D. XII 188. *Rogu-te, unde șade epítropul bisericii? — Curatôrul* D. STĂNOIU, C. I. 48.

[Accentuat mai demult și azi prin Transilv. *curător*, LB. Ș]: (Invechit) *curătore* s. m., *corător*, (pop. și) † s. m. (ad 2°) IORGA, S. D. XII 186 (a. 1783). *corătâr* s. m. | Abstracț: *curătorie* s. f. = „dîregătoria, sarcina curatorului” (STAMATI, D.), *curatela*. *Curatoria* este [o] putere, dată mai cu seamă cuiva, spre ocărnuirea averii acelor, caril nu pentru nevrâmsleie, ci din altă oarecare pricină, nu-și pot ocărnuil lucrurile sale. CODICĂ TIV. 34/^s. *Despre epítropul s. curatorie* (a. 1817). URICARIUL, IV 307/^s.

— N. (ad 1°) din lat.-jur. *curator*, *orem* (propriu „ingrijitor”), (ad 2°) din germ. *Kurator*, idem. Cf. *curatela*.

CURĂTOR adj. și s. a. v. *cură*.

CURĂTORE s. m. } v. *curator*.
CURATORIE s. f. }

CURĂTURĂ vb. I^o v. *curătură*.

CURĂTURĂ s. f. 1°. *Emondage*. 2°. *Terrain défriché*. 3°. *Coteau planté de vigne*. 4°. *Fondrière*. 5°. *Epluchure, raclure*. 6°. *Criblure*. 7°. *Déliere*. 8°. *Croûton*.

1°. (Numai în DICȚ.) *Cură(t)re, cură(t)ură*. Cf. *cura* (I 1°) *Curătura* *efetelor de vic, a arborilor de ramurile uscate*. LM.

2°. *Loc curat* (cf. *cura* I 2°) s. curățit de pădure, de rădăcini, de cioturi, de mărcini, de huc, de splin, pentru a putea fi arat (H. II 207, III 140, 310, VI 8, IX 90, 231, X 154, 260, XVI 272, PAMFILE, A. 25, CARDAȘ, C. P. 280, CIAUȘANU, V., PORUCIC, T. E. 239, BOCEANU, GL.) s. lăsat pentru fânate (POPOVICI-CHIRILEANU, B. 71, DIACONU, P. 28, GR. S. V. 234) s. pentru plantarea villor (cf. H. III 139); pământ destelenit (NECULCE, CR. I 152), polană destelenită (cf. PAMFILE, A. 2); ogor bine îngrișat (Piatra-Neamțu, com. V. ȘOAREC), laz (LB., POPOVICI-CHIRILEANU, B. 8), gărănă. Uneori *curătura* e înconjurată de pădure (H. XIV 398, cf. polană) s. pe ea s'a lăsat pe ici și pe colo câțiva semil[n]ceri (ZANNE, P. II 116), crâng (CIAUȘANU, V.), Cf. runc, arsură (II 5°), arșiță (II). Va afla c'au tăiat pădure, sau au săpat, de au făcut laz (Munt. *curături*) *pre locul altuia*... PRAV. S., cf. lb. 194. *E înu-mi m'am rugat ca să-mi lasc accu curături* (a. 1600). IORGA, S. D. XI 273. *Am vădut... a noastră... moșie... cu fână... și curături* (a. 1601). URICARIUL, XXV 59/^s. *De poponul de popușoiu și de pîring ce-l făcea omenil cu sapele, pin cu-*

rături, să nu moară de foame, el le lua câte un zlot. LET. II 274/^m. *Mulți din locuitorii obicinues de fac curături pentru arat și pentru coșit fân, tăind de-a rândul copacii din pădure mercie de o fac cîmp...* (a. 1792). URICARIUL, I 348/^s. *Căcașul să nu poată să facă curătură fără voia în scris a stăpânului*. CARAGEA, L. 25/^m. *Urșil... fac mari striciciuni la porumbii din curăturile oamenilor*. I. IONESCU, M. 90. *Care licead am făcut-o eu, din curătură, și alți răzași n'au tresbă la licead, fiindcă eu singur cu mâna mea am făcut-o din curătură*. BRĂESCU, M. 29. *Gospodarii își îngriăcuu... numai casele cu porțile și cu coșarele lor; de acumena micile lor curături sau țarine cu semănături*. PAMFILE, I. C. 436. *Pășunatul și coșitul prin „curături” de pe margini de păduri*. PĂCALĂ, M. R. 304. *Căci pe atunci era un deal plin cu rii, păduri, curături și pârâșii*. MUSCEL, 31. *Fuscina azi cu oșprele pe curătură, dar nu-i țarbă de loc*. BOCEANU, GL. *Care unde-și făcea curătura, rămănea stăpân*. PLOȘOR, C. 143. *Când te văd în bătură, îmi uit plugu 'n arătură, Sapa 'nftid 'n curătură*. ALECSANDRI, P. P. 243/^s. *Umbilă măcută-ta Pe arături, pe curături, Să-mi strângă fermecături*. DOINE, 258/^m. *Cântă cucu'n curătură*. PAMFILE, C. T. 167. † *Ai dinți[i] în gură, Ca parii la curătură: puțini și rari, ai îmbătrânit*. ZANNE, P. II 116.

3°. P. ext. Deal, povârniș acoperit cu vil. ARH. FOLC. II 10.

4°. Surpătură, alunecare de pământ (cf. GHETIE, R. M. 101).

5°. Orice se curată, se rade, se cojește de pe ceva (LM, POLIZU). Cf. *cura* (I 4°). *Și nici clea n'a surcele, Ci curături de nucile*. MAT. FOLC. I 444.

6°. Ceea ce rămâne în cur după ce se cerne grâul, codină. REV. CRIT. III 121. (La plur.) *Curături* = grunțele care cad prin cîr, când se cerne grâul (Bistra, Câmpeni, Lupsa, Abrud). VICIU, GL. Cf. *cura* (I 5°). *Găina curătură viecează și vrabia mea*. ZANNE, P. I. 473.

7°. Placenta vacii (com. DRĂGANU) s. (în batjocură) a femeii (Zagra, I. Năsăud, com. CORBU). Cf. *cura* (II 2°).

8°. Colțuc de pâne (GHETIE, R. M. 101), *curșură*, *curșonoiu*.

[Plur. -turi, † Diminutiv: *curături* s. f. = loc care a fost arat și semănat întâia oară, după ce s'a scos din el pădurea s. crângul. RĂDULESCU-CODIN, I. *Să-și dau o curătură, Să pui bobife pe ea*. Id. ib. † Verb: (neobișnit) *curătură* I^o = a cură(i) a pîlvi. *Merg la farină, să le mai curățurez*. PANN, H. 21/^s]

— Derivat din *cura*, prin suf. abstr. -ătură. (Cf. lat. *curatura*, -am „grijă” și colatura „ceea ce s'a strecurat”).

CURĂTURĂ s. f. v. *cură*.

CURĂTUREA s. f. v. *curătură*.

CURB, -Ă adj., adv., s. f. I-II. *Courbe*.

I. A d j. (Geom.) Care nu este nici drept (s. compus din drepte) nici frânt: (despre o linie) adus în formă de arc, arcuit, încovoiat; (despre un plan) boltit (convex s. convex). *Apozefele articulare sunt niște lame... a căror față nu este dreaptă... ci curbă, concavă a celor de sus, și convexă a celor de jos*. KRETZULESCU, A. 20. *Flăcăul îi cerceta cu luare-ăminie ascușul curb* [al baltăgului] și părțile late. SADOVEANU, B. 275. *O răduca curbă de lemn poate fi întrebunătățit numai pentru o curbură anumită*. APOLZAN, U. 19. *Ogaril... se întorceau curbi* (=aduși de spate) *spre stăpâna lor*. I. TEDOREANU, M. II 72. † A d v. *Automobilul viră curb în fața țilei*. C. PETRESCU, C. V. 78.

II. S. f. 1°. (Geom.) Lînie curbă. *Lungimea unui arc de curbă nu se poate compara cu o lungime de dreaptă.* MELAK, G. 139. *Argeşul cu Dămboviţa... deacinează curbe graţioase, rătăcind în meandre leneşe, ca şi cum s'ar feri să nu fie prinse de Dunăre.* MEHEDINŢI, R. 13. *A descrie o curbă.* TDRG. | P. a n a l. Incovoiură, cotitură în formă de arc, căminură (a unui drum, a unei cărări, a şinelor, a unei ape curgătoare). *Curbă de racordare a unei căi.* Com. ITTU. *Tramvaiul a sărit din şine la curba din Strada Romană. Luând o curbă prea repede, automobilul a dărapat.*

2°. Lînia care descrie grafice fazele succesive prin care trece ceva s. variaţiile unui fenomen; p. ex. t. lînia care uneşte o serie de puncte stabilite în urma unui calcul sau determinate de observaţie (CADE.). *Guvernal pregătita o nouă curbă de scădere a salariilor.* REBREANU, J. 301. *Curba de scumpete. Curba temperaturii unui bolnav.*

3°. Lînia arcuită a unui obiect, contur arcuit, incovoiură, boltitură. *Curba inoacăntă a gâtului.* I. TEODOREANU, M. II 15. *Îngemănata curbă a sănilor.* id. lb. II 226.

4°. (Top.) *Curba nivelului* = lînia care rezultă din intersecţiunea terenului cu un plan orizontal, cf. relief.

[Verb. (după franc. *courber*) **curbă** 1° trans. şi refl. = a (se) incovoia (despre un arc), a (se) îndoi (despre genunchi); p. ex. t. a se găbovi (de bătrâneţe); a se închina, a face un compliment; fig. a se pleca voinei cuiva, a da, a arăta cuiva supunere; — (cu part. -adj.) **curbăt, -ă** = arcuit, incovoiat, îndoit; — (şi cu abstractele) **curbătura** s. f. = îndoitură, boltă; gârbovire (produsă de o sarcină, boală s. bătrâneţe); (Med. din fr. *courbature*) osteală mare cu durere în tot corpul, deşelare. BIANU, D. S.; (cu a djectival, după fr. *courbaturé*) **curbaturat, -ă** (Med.) = desolat, cu dureri în tot corpul; — (fr. *courbure*) **curbură** s. f. = (concretizat) îndoitură. *Toţi aceşti cromosomi se aşază în planul ecuatorial al celulei, cu curbura spre centru.* SANDU, S. 139. (Arb.) *Baze de curbură.* GHICA-BUDEŞTI, MON. IST. I 123. | Compus: **curbîliniu, -ie** (Mat.) = cu lîni curbe, închis în lîni curbe.

— N. din fr. (lat. *curvus, -a, -um*). Cf. dubletul **coarbă**.

CURBĂ vb. 1° v. curb.

CURBĂN s. a. 1°. *Offrande, holocauste.* 2°. *Victimă.*

1°. † (La Turci) Jertfă, sacrificiu, ofrandă religioasă, constând dintr'un animal butreg, fript şi împărţit participanţilor (COSTINESCU, ŞIO, II/4. 44); p. ex. t. ospăţ, banchet. *Vrea varcarii să giughe pre tinerii, să-i facă corban încoafărului ce răsur naintea soarelui.* DOSOPEŢU, V. S. 13/4. *Năvălură unul din măceclari cu doi berbeci, lăcomind pentru bacşiş şi-i tălură... în chip de curban, pe obicliul Tarcilor, dă bună venire.* DUMITRACHE, C. 416. *Țiindu-4 [capul], mîncându în mînd, La cepegi-başa II lăchină, Făcându acest corban, În vreme de răimăzan.* E. KOGĂLNICEANU, ap. GCR. II 117.

2°. † Animalul sacrificat (TDRG.). *Cu pe aur la cuptoriu i-a lapitil şi cu jertfitul curban au luat pre dănsi.* CANTEMIR, ap. ŞIO, II/4. 44.

[Sî: **curbăm** † s. a., **curbân** † s. a. (în poezia pop.) **curbân** s. a. şi la masă le punca (pe japănese), *Mare gurban că făcea.* MATEESCU, B. 29. | Compus: (turc. *kurban-bairam*) **curbân-bairam** † s. a. = (la Turci) sărbătoarea sacrificiului, serbată la 70 de zile după bairamul propriu xis. ŞIO, II 44.] — Din turc. *kurban* (bulg. *korban*, sârb. *kurban*), idem.

CURBÂN-BAIRAM s. a. v. **curban**.

CURBĂT, -ĂTĂ adj. v. **curbet**.

CURBATURĂT, -Ă adj. (Med.) v. **curb**.

CURBĒT † s. m. *Étranger, intrus.* — Venetic, strălin. *Între ei mai era încă un curbet posomorît.* *Un Livide Neculachi, suflet scârnav şi urît.* BELDIMAN, TR. 4. [ŞIO, II 143 interpretează cuvîntul din unica atestare, la Beldiman, ca „intermediar”, iar TDRG. ca „prieten intim”, derivându-l din turc. *kurbet* „vechinătate”, „prietenie strănsă”. | Şi: (Mold.) **curbăt, -ătă** adj. = corect. A. SCRIBAN, ARHIVA, a. 1912, nr. 7].

— Din turc. *gurbet* „călătorie, emigraţie”, cf. alb. *kurbet* „străinătate”, *kurbat* „şigan”, sârb. *gurbat* „şigan lăleţ”.

CURBILNIU, -IE adj. v. **curb**.

CURBÎNĂ s. f. v. **coarbă**.

CURBULŢI vb. IV^a. *Foullier.* — (Ungurism. în Munţii Apuseni) A scotoi. FRÂNCU-CANDREA, R. 51.

— Din ung. *koberolni* „a hoinări”.

CURBŪRĂ s. f. v. **curb**.

CŪRCĂ s. f. (Ornit.) 1°. *Dinde.* 2°. *Vêtement de femme.* 3°. *Pionpion.* 4°. *Messonge.* 5°. *Jeu d'enfants.* 6°. *Fumicierre* (Fumaria officinalis)

1°. *Femele curcanului, numită şi (Transilv.) corcodină (L.B.), corcotină, (Banat) ciur-ză (MARIAN, O. II 276). Curca piercăneste, pineşte, ciorăneşte, chlorăe, căune, curcăeşte, cărăe, cutcuneşte, fleoncăneste, păcăe, piscue, piscoc, turue.* DR. II 134. *Kurbă = gallus indicus.* ANON. CAR. *Nişte curci îmbătrânite... sta sub şură tremurând.* ALECSANDRI, P. I 206. *De e curcă, Ce se'necură... În calca ră nătorilor? ODOBESCU, III 9. Pe valca lui Ieşuş, O curcă cu două gaşi.* ŞEZ. IV 105. *Daşi te spără pui de curcă, cocil.* lb. XII 170. † (A fl. a sta, a sedea, a umbra) ea o curcă (beată, ploată) = fără vlagă, zăpăcit; lipsit de curaj; abătut (HERZOGHER, M., IV 251), trist. ROMÂNUL GLUMET 41, DR. IV 179. *După ce trece dulciie, Şed fete ca curcile.* ZANNE, P. II 124. (Mold.) *A face sporul curcilor, nici un spor.* ZANNE, P. IX 600. *A mânca picior de curcă* (= în Munt. picioare de gălină) = a divulga un secret. DDRF. *Când te-oi ocări eu, au să te rădă şi curcile.* PAMFILE, C. *Dragoste de curcă chioară lb.*

2°. (La Hida, Transilv.) Haină femeiască, numită pe alocuri frij(turi) (VICIU, GL.), (pe Târnave) elichină, (pe Mureş) mănecariu (VICIU, S. GL.). Femele au pe cap cărpă de boltă [= cumpărută de la prăvălie], de păr;... peste cămeşă un pleptar, apoi un vestmănt — asemenea recălului — făcut din materie de boltă şi blănit cu piele de oaie, numit *curcă*. MOLDOVAN, T. N. 60.

3°. *Poreclă dată infanteriştilor.* PAMFILE, C. 4°. Fig. *Minclină, încercare nereuşită* (Boa), în Transilv.). PAŞCA, GL.

5°. (La Potcoava, J. Olt) *D'o curca* = joc de copil. H. XI 117.

6°. Bot. *Iarbă de curcă* = fumărită. TDRG. [Pur. *curci* şi (rar) *curce*. — Şi: *curcioaică* s. f. = curcă. DDRF. *Să ştii că de Sfântă-Mărie o să tai curcioaică a mai grăd.* DELAVRANCEA, S. 133; — (singular nou format de la pluralul *curci*) (ad 5°) *curcea-babel* s. f. PAMFILE, J. III 47. — Diminutiv: (ad 1°) *curcătu* s. f. MARIAN, O. II 276. — Masculul: (la Cugir, Hu-

nedonra; cf. și bulg. *kurkôj*, cu același sens.)
curcôiu s. m. = curcan. Com. T. L. BLAGA.]
 — Din bulg. *kurka*, idem (cu sensurile 1^a și 2^a).
 Din românește e împrumutat n.-gr. *κουρκάς*, idem.
 Cf. *curcan*.

CURCÂN s. m. (Ornit.) 1^a. *Dindon*. 2^a. *Décrapit*, *niale*. 3^a. Surnom donné aux territoriaux roumaines pendant et après la guerre de 1877. 4^a. *Amarante* (*Amarantus caudatus*).

1^a. Masenul cureii; pasăre de casă (Meleagris gallopavo) din familia gallinaelor, de origine din America nordică, având corpul acoperit cu pene (mai ales cenușii și albe). Având o fire irascibilă, când este întăritat își sburlește în umflă, înfoaie) penele, ridicând coada în forma de evantallu, l se înroșește ca sângele creasta bogată și golașă, «moțul» și gusa înconjurată de «mărgele» (de culoare violetă, în stare normală). Se mai numește: (Banat, Transilv.) *corcodan*, (L.B. MARIAN, O. II 276). *Curcanul* chiorcăie, bolborosește, păcăie, liorbăește, colcuie, glugue, hurnește, pufnește. DR. II 134—135. *Curcanul* = gallo d'Indie. MAN. GOETT. 11. *Aduc viței mici, curcani, găini*. LET III 306/2. *În loc de plată, Aș poști cățea curcani*. ALEXANDRESCU, M. 281. *La curcani ednătăi creasta și cu pazuri melanconici meditănd umbli'n ogrădă*. EMINESCU, N. 42. *Umblat-au Israeli... c'un sclior legat de gât și c'un curcan fript, c'o s'a proslăvit*. CREANGĂ, A. 139. *Un știr a căruți floare cât mătura, tremura în unda lacului, ca mărgelele unui curcan*. BOYCEZ, B. 204. *După dănaa alergau curcanii loarbând din gusa cu mărgele roșii*. C. PETRESCU, R. DR. 242. *Căpitanul de haiduci puse de tăle un curcan*. ISPIRESCU, L. 142. *În sărbători, Românul bogătas castă ed aibă la masă... o bună friptură de curcan gras*. BIANU, D. S. # *La cincizeci de ani zboară și curcanul*. ZANNE, P. IX 610. *Ca un curcan = fudul*. HERZ-GHER., M. IV 251. *A se umfla (în pene) ca un curcan* = a-și da aere, a se îngâmfă, a se împănna. ZANNE, P. I 458. *Unde se rata pe lângă dăna și se îngâmfă, cu un curcan!* ISPIRESCU, L. 311. *A avea beregata curcanului* = a înghiți repede și nemestecat. ZANNE, P. II 17. *Nici curcă, nici curcan* (cf. fr. „ni chair, ni poisson”) = lipsit de o atitudine hotărâtă. Cf. ZANNE, P. I 457.

2^a. Fig. Calificativ dat unui om foarte bătrân (L.B.): (Ironie) unul prost (PONTBRIANT).

3^a. P. ext. Supranume dat dorobanților români (din războiul de la 1877-1878) din cauza penei de curcan pe care o purtau la căciulă. *Ne dase nume de curcani Un hătru bun de giume*. ALECSANDRI, PENEȘ CURCANUL. *Trageți hora, măi Curcani!* Ib. P. III 459. | P. anal. (În Brașov, la serbarea „Junilor”) Jume îmbrăcat în port național și cu căciulă ca a dorobanților, căciular. JAHRESEBER. VIII 84. | Gardist. CADE.

4^a. Bot. (Munt.) **Moțul curcanului** = husufo-cul roșu. H. IV 53, 194.

[S]: **curcân** s. m. — Diminutiv: **curcânăș** s. m. MARIAN, O. II 276. | Aite derivate: **curcânăr** = (s. m.) păzitor de curcani și de curci (PONTBRIANT); (s. a.) cotet de curci. A plecat *Dobrița, Cu măturița, Să mătura găinarul cu gănițele, Curcânarul cu curcile*. GR. S. VI 108; (În Romanși, prin haplogie în loc de **curcânăreasă*) **curcânăreasă** s. f. = păzitoare de curci. *Logofăt' a lăsat-o pe soția lui și a luat pe scriitoarea, iar pe soția d'ntai a pus-o curcânăreasă'n curte*. GRAIUL, I 98; **curcânărie** s. f. = (ad 3^a) poliție. ADEVĂRUL LITERAR III/IV 116.; **curcânie** s. f. = găinărie. *Bine că în-am aflat cotăriele și curcâniile*. ALECSANDRI, T. 529.]

— Derivat de la **curcă**, cu suf. moțional -an.

Din românește e împrumutat n.-grec. *κουρκάνας*, idem (1^a).

CURCÂNĂR s. m. și a. }
CURCÂNĂRIE s. f. }
CURCÂNIE s. f. } v. *curcan*.
CURCÂNĂREASĂ s. f. }

CURCEA-BĂBEI s. f. v. *curcă*.

CURCEĂG s. m. Cheval dont les yeux sont de couleur différente. — Cal cu ochi de culoare diferită (Botosani, în Mold.). CALUL. 159.
 — Poate, derivat din *corei*, cu suf. -(e)ag.

CURCÎ vb. IV^a ș. d. v. *corei*.

CURCIOĂICĂ s. f. v. *curcă*.

CURCODĂNA s. f. (Bot.) *Fumeterre* (Fumaria officinalis). — Fumăriță, iarbă-de-curcă. PANȚU, PL².
 — Propria „curcă”, deci identic cu *corcodan*.

CURCÔIU s. m. v. *curcă*.

CURCUBĂ s. f. Pîece de bois creuse servant de saunière. — Lemn scobit în care se tine sare (Mitoeni Dragomirnei, în Bucov.). Com. I. GRĂMĂDĂ.
 — Cf. *curcubetă*.

CURCUBĂTĂ s. f. (Bot.) }
CURCUBĂTĂ s. f. (Bot.) } v. *curcubetă*.
CURCUBĂTĂNIT, -A adj. }
CURCUBĂTĂRI s. f. plur. }

CURCUBĂU s. m. (Zool.) v. *culbee*.

CURCUBĂU s. a. }
CURCUBĂU s. a. } v. *curcubeu*.
CURCUBĂL s. a. (Bot.) }

CURCUBĂTĂ s. f. I. 1^a. (Bot.) *Citronelle, potiron*, (*Cucurbita Pepo*). 2^a. *Sarrasine* (*Aristolochia clematidis*). 3^a. *Bryone blanche* (*Bryonia alba*). II 1^a. *Calebasse*. 2^a. *Coloquinte* (terme de dérision). III *Arce-en-ciel*.

I. 1^a (Bot.) (Transilv.) Plantă cățărătoare, cu tulpina acoperită cu peri rigizi, întinsă pe pământ, cu căreei ramificați, cu frunzele mari și aspre la pipăit, cu flori mari galbene; se cultivă prin grădini și țarine pentru fructele ei mari (lungărețe s. rotunde și cu coaja lucie) care servesc ca nutreț pentru animalele de casă (m. ales pentru porci), bostan, dovleac, lubeniță. (ECONOMIA 100, 125 I.B. LEON, MED. 24, REV. CRIT. III 121 PANȚU, PL²) *Kukurbetel* = curcubita, ANON. *Car. Capetle coal ruse ale Cumanilor le tăia ca niște curcubete*. P. MAIOR, IST. 78. *Cucurbăta se întinde de-a-lungul, se ridică și pe alocurea se răsucesce până în vârful parilor*. SLAVICI, N. I 33. *Mănos am fost și-oiu fi Pe coada cucurbetii, De ce-i lată și nu-i albă, Să zed la umbră'i v'odată*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 131. *Plequnî... ca o cucurbetă*. RETEGANUL, P. II 67. | Specii: Bostan-alb, dovleac-tărecesc (*Cucurbita Melopepo*), cu fructul (comestibil) mare, turtit, cu semințe mici și cu miezul gălbui. PANȚU, PL² | *Tigvā* (*Cucurbita lagenaria*, *Lagenaria vulgaris*): cu flori albe, cu fructul mare, bombat și adesea sgrumgat în partea de sus; verde și cărnos în tinerețe, devine gălbui și lennos la maturitate și servește (după ce a fost gollit de semințe și de miez și uscat) ca

HLR. 104 au crezut că în cuvântul românesc se ascunde lat. *curvus*, -a, -um „curb” s. *concurvo*, -are „a încovăla”. Probabil, cuvântul acesta — care se găsește și la Aromâni (*curcubeu*) și Megleniți (*curcubel* s. numal *bel*) — cuprinde în partea finală pe lat. *bibit* „bea”. Numele popular, atestat de Plautus, era în latină *arcus bibit* „arcul bea”, păstrat în ven. *arcumbe* și bazat pe credința, răspândită și la noi, că *curcubeul* intră cu un capăt în apă, ca să-și stămpere setea. G. Giuglea, *Revista Filologică* II 49-54 presupune o formă **arcus-combibus* [lus]. Mai de grabă, prin tr-o substituție a lui „arc” prin „cer”, s'a putut forma un *arcus bibit* și, cu o frecvență asimilațiune vocalică — ca în *eluta* > *eucuta* — **curvus bibit*, căruia românescul *curcubeu* îi corespunde exact. Denumirea *curcubeului* prin *arcus* (sau un compus al acestuia) se întâlnește în cea mai mare parte a Sardiniei (*grikki*, *lrikkiola*, etc.) și în Italia de Sud (*girkuvronga*, *lrikkiola*, etc.) sau de Est (*Il scrilli di San Marc*). S. Pușcariu, *Dacoromania* V 902 și VI 315). Din românește e împrumutat rut. *korkobec* „*curcubeu*”.

CURCUBEU s. m. (Zool.) v. *eulbec*.

CURCUBIȚĂ s. f. v. *eurcubeu*.

CURCUBIȚICĂ s. f. (Bot.) v. *eurcubetă*.

CURCU-BÔULUI subst. sing. v. *eurcubeu*.

CURCUEĂ s. f. (Bot.) v. *corcoduș*.

CURCUEL s. m. (Bot.) v. *corcoduș*.

CURCUDȘ s. m. (Bot.) v. *corcoduș*.

CURCUIE s. f. *Bétail maigre*. — (Mold. și Bucov.) Vită (mai ales vacă) slabă (Straja, în Bucovina). Com. A. TOMIAC. *Cătă mâncoare îi dau, și tot curcuie rămâne*. ȘEZ XXIII 44.

CURCULEȚ s. m. (Entom.) v. *eurculeț*.

CURCULEZ s. m. (Entom.) *Calendre, charançon* (Calendra granaria). — (Mold., Munt.) Gărgăriță. POLIZU, MARIAN, INS. 90. [Și: *curculeț* s. m.]. — Pentru etimologie, cf. *gărgăriță* și bulg. *kolcolca* „urechelniță”.

CURCUMĂ s. f. *Curcuma*. — Praf extras din rădăcina plantei *Curcuma longa*, cunoscut și sub numirea de *șofran* de India (COSTINESCU) și întrebuintat de bolangii la facerea colorii galbene.

— N. din fr. (span. *curcuma*, iar acesta din arab. *kurkum* „șofran”).

CURCUMINĂ s. f. (Ornit.) v. *eurcumină*.

CURCȘ s. a. *Fruit*. — Poamă, fruct: *Pântecăria o capeți dacă mîndăniți curcșuri crude*. ȘEZ. III 13. — Cf. *corcoduș*.

CURCŪT s. a. Sorte de *bouillie* de farine de maïs. — (Invechit și rar) Un fel de supă s. terciu de făină de porumb (DDRF). cu bucițele de pâine (ȘIO). *S'a ars baba la curcut, suflă și'n iaurt*. ZANNE, P. II 556. *Cinc are piper mult, pune și în curcut*. Ib. IV 77.

— Din n.-grec. *κουργούτ* (<ture *kurkut*), idem (cf. și bulg., rus. *kurkut*, idem).

CURCŪȚĂ s. f. v. *eurcă*.

CURDEĂSCĂ s. f. Nom d'une *danse paysanne*. —

Numele unui dans țărănesc cu lăutari (PAMFILE, J. III 9), obținut la nunți (SEVASTOS, N. 281), numit și *brăul* în doi (VARONE, D. 47).

CURDISĂ † vb. IV^a trans. *Arranger, placer*. — (Grecism-turcism întrebuintat la începutul veacului al XIX-lea de scriitorii munteni) A așeza, a rândui. *Și-4 dușe până între satul Madara i Grădeanu, acolo curdisă ordica ca 2 coasuri*. DUMI- | Abstractu (κορδίζω) **curdisă** † s. f. = rânduit. *Eu în acest fel de trebă, cum le văz la ei curdisite, au intru* (a. 1820), ap. IORGA, s. N. 141. | Abstract: (gr. κορδίζω) **curdisă** † s. f. = rândunială. *Smintindu-mi curdizma cășcrii* [i], ce eu luminată carte de slobozenie lucrez... IORGA, s. D. VII 46.]

— Din n.-grec. κορδίζω „acordez, trag, întind” (> bulg. *kurdisam* „rândusec”, iar acesta din ture. *kurdy* (aoristul lui *kurmak* „întind, rândusec”).

CURDISĂ † s. f. v. *curdisă*.

CURDŪS s. m. sing. }
CURDŪN s. m. sing. } v. *curdiug*.

CŪRE vb. III intrans. I. 1^a. *Courir, Accourir*. 2^a. *Fuir, s'enfuir*. 3^a. *Couler, Ruisseler*. 4^a. *Flotter*. 5^a. *S'abaisser* vers. 6^a. *Se décolorer*. 7^a. *Faire couler*. 8^a. *Se jeter dans*. 9^a. *Circuler* (en parlant du sang). 10^a. *Couler* (en parlant des sécrétions de l'organisme). 11^a. *Couler, s'écouler*. 12^a. *Perdre* (en parlant d'un récipient). 13^a. *Jaillir, sortir de, tomber*. 14^a. *Retomber, pendre*. 15^a. *Affluer*. II. (Fig.) 1^a. *Couler d'abondance*. 2^a. *Se dérouler, se passer*. 3^a. *Passer, s'écouler*. 4^a. *Découler, résulter*.

Verbul *curc*, des întrebuintat de scriitorii vechi și păstrat în cele mai multe regiuni ale țării în anumite expresii și în anumite timpuri și moduri (de ex. la imperativ, forme simțite cum ca Interfecți!) în graiul viu sau în poezia populară, e înlocuit azi în limba literară prin „a curge”, cu care are comun aoristul (*cursci*) și participiul (*cursi*). (Exemplele care cuprind aceste forme, când sînt din secolul al XIX-lea înalte, au fost date sub *curge*).

I. Propriu. 1^a. (Despre ființe) A alerga (II 1^a-3^a). a fugi (III), a merge lute, a se grăbi (III 1^a). Cf. LB. H. IX 65, XVIII 172, com. LIUBA, DEN-SURIANU, T. H. 61, (Valea Someșului) com. N. DRĂGANU, GR. RĂN., cf. *Incursu. Cel ce cură reapede*. MARDARIE, L. 341. *Loc unde cură calii și alegă cîrșele*. Id. Ib. 1434. *Kur* = fluo, curro. ANON. CAR. *Luo voinici și sutagi și curae* (alergă N. TEST, 1648; au alergat BIBLIA 1688) spre cf. COD. VOR. 34^a. și *cursemă* (ducându-ne N. TEST, 1648) *pre lângă un ostrov*. Ib. 87^a. *Se vede furu, curcat* (CURAL COR., *curcat* HUR, *alergai* DOS.) cu *rusul* (= cu dănsul). PSALT. 97^a. *Curae înainte, de spus*. COREBI, EV. 528^a. *Curseră, să spuie ucenicilor lui*. TETRAEV. (1574), 253. *Curra, să frîngă apă*. PALIA (1581), ap. CP. 176. *De va cura* (MUNT. *alerga*) *atunci cel rînit sau cel bătut după dăns și-l va ucide*... PRAV. 441. *Cu picioarele curcat și sărei*. COD. TOD. 72 v^a. *Iară oamneli dumiilor-coastre au cursă după'nșii și i-au [o]giuns* (sec. XVII). IORGA, D. B. 15. *Oamenii... curseră la sfîntul*. VARLAAM, C. P. Grigorie... *îndată au curs intru ajutoarii*. ȘINCAL, HR. I 187^m. *Nu cură după mine*. FRÂNCU-CANDREA, R. 51. *Curi după ei*? Com. LIUBA. *Curi!* = fugi. IZ. IV 2. *Pă-te că curi după ei, numa să nu-4 prinzi*. ALEXICU, L. P. 230^v. *Eu, de m'oiu lua după tine a cura, da apă oia putea fugi, de oiu da cu pieptu' de porțile iadului*. ARH. FOLK. I 189. *Curi, bătăci, cu grăbire, Că vin lotrii cu topoare*;

Curi, bătăi, că-i scăpa, Că fi-i scumpă vicia, REV. CRIT. IV 143. Iată cură s'o ajunga. DENSUȘIANU, T. H. 176/20. Se sculă fata'n picioare, Cură tul' la vrăjitoare. DOINE, 135/20. Cine s'a putea d'afloară Să ne-oduce'u leu legat... Nime'n lume nu s'afła, Numa-un junel ne'naurat Cură'n grajdul ferecat. VICIU, COL. 142. | (Cu complement lăter) Calea ziselor' tale ațergua (alerțat-am DOS., cursă HUR.) PRALT, 253/20. | Factitiv: A alerța pe cineva, a-l pune pe fugă. Cine eșă cură pe aici? = vâ face să alerțai? (Jiu) VICIU, GL. Cură'm prescura (pe locul unde a fost grâu s. alte bucate) = alerțam prescura (Hațeg). Ib. | F i g. A se îndrepta spre... a se refugia la..., a alerța (II 3°). La dânsul [la Dumnezee] sâ cură'm întră greutățile noastre. VARLAAM, C. 228^b. | (Entom.) Cură în foc = fluturare-de-lum înă. MARIAN, INS. 204.

2°. A fugi (II), a o rupe (s. a o lua) la fugă, a o tulă, a se împraștia. Când galbina mi-ajungă, Odată că-mi sforăia, Cură Turcii ea bură. MAT. FOLC. 125.

3°. (Despre lichide, pâraie, râuri, etc.) A curge (I 1°) MARIAN, V. 90, ȘEZ. II 225/20, RĂDULESCU-CODIN L., VICIU, COL., HERZ-GHER., M. IV 251. TÎPlea, P. P. GL., CIAUȘANU, V., CABA, SĂLEA, HANEȘ, T. O. 114. Kurr = fibo. LEX. MARȘ. 290. Și nu scoțescu-se ca apa ce curge (apa ce... curge HUR., apa trecătoare DOS.). PRALT, 110/20. Cură izcor. CORESI, EV. 154/20. Rânu... cură. id. Ib. 38/20. Văile pururea cură. MOLITVENIC (Sec. XVI-XVII), 16 v°. Cură spre tot pământul Arapici. PALIA (1851), 18/20. Apa nu cură în ară deaca să ducea, iarăși cură apa. VARLAAM, C. 173. Stăturaș apele ceale ce cură dea sus. BIBLIA (1688), 154^b/20. Apa Nilului... lin și frumos cură. CANTEMIR, IST. 125/20. Au ncerit la un păru ce cură spre Sănu. SIMEON DASC. LET. 143/20. Rotarul domnii Lidilor la și Lidilor ara apa lui Ais, carile cură din muntile Armenici. HERODOT, 29/20. Să se scură apa, ca să nu cură pre marginea sau latură stogului... ECONOMIA, 54. Cură râul din lat în mal fagat. ȘINCAL, HR. I 9/20. Izvorăle... cură Cu necoprită pornie. KONAKI, P. 42. Un rău limpede cură. PANN, E. III 136/20. Oamenii dibăiașă apa să cură încoțora cură. RĂDULESCU-CODIN, L. 78. [Cucul] apa cântă ce căldură, De stă Oltul și nu cură. JAENIK-BĂRSEANU, D. 106. Unde apa pică, Pietrele despici; Unde apa cură, Nime n'o fulbură. VICIU, COL. 162/20. Cură valea. T. PAPA-HAGI, M. 22/20. La mine e dor mult, Cură gâră (— din beșug) pe pământ. RĂDULESCU-CODIN, L. # Cu o picătură ce cură, butea se umplă până în gură. GOLESCU, ap. DDRF. | P. anal. (Despre ploaie) A cădea (I 1°) timp îndelungat (în abundență). Și răvară plouă, Cură ce șuvolește. TEODORESCU, P. P. 210^b. Ștoboz-nă, mândră'n gură, C'afară plouă, de cură. MĂNDRĂSCU, L. P. 126/20. (P. ext.) Nourul cură (= se scurg)... ca o vale. DOSOFTEIU, Ps. 51.

4°. A fi dus de apă, a merge pe apă, a se rostogoli, a pluti, a curge (I 2°). # Cere cât nu cură pe apă = scump de tot, cere și pe tată-său și pe mamă-să. CIAUȘANU, GL.

5°. P. anal. A se înșira, a se întinde (la vale) Cf. curge (I 3°). Toi [i] manți cur cu curărite în Răpedea. T. PAPA-HAGI, M. (sub cursură).

6°. Refl. A se decolora, a leși (III 6°) la soare. Iarba nu se cură. E. MOROIANU, GR. S. V. p. 44. Mătașea se cură (glosat greșit prin: se cură ță). RĂDULESCU-CODIN, L.

7°. Factitiv: A face să curgă (I 4°), a da. Și deaurile cor cura lapte (φεινομα γάλα). BIBLIA (1688), ap. TDRG. Nu va cură mălina [— nu va da danțelem]. Ib. 146^b.

8°. (Despre o apă curgătoare) A se vărsa în...,

a curge (I 5°). Care cetate este în gura apei Donului ce cură în marea Mcottis. MAG. IST. I 293/20. 9°. (Despre sânge) A circula, a curge (I 6°). Uitat-ai sângele ce cură prin vinele copilor tăi? BĂLCESCU, M. V. 56b.

10°. P. anal. (Med.) (Despre secrețiunile unor organe ale trupului, ca lacrimile, laptele din sânii femeii, sudoarea, bielele, etc., despre sânge, puroia, etc.) A leși mereu, a picura, a se scurge a porni, a curge (I 7°). Om căruia-i cură puroiu din ochi, urduros. MARDARIE, L. 714. Cură-i apumice. CORESI, EV. 319. O miare cra, de-i cură sânge (fiind în curgere de sânge. BIBLIA 1688). id. Ib. 380/20. Le cura sângele din unghii. CUV. D. BĂTR. II 334. Lacrimi pre fețele lor cură. VARLAAM, C. 151. Și ecla ce se va atinge de trupul celui că-i cură sâmanța. BIBLIA (1688), 81^b. Bielele lui cură preste barba a lut. Ib. 212^b. Cură sângele pe ulice, ca răurile. LET. II 65/20. Când îi cură sângele din nas. GOROVEI, CR., cf. TEODORESCU, P. P. 440, MARIAN, D. 108. Crapele țâțele, Cură-le laptele. TEODORESCU, P. P. 371. Cură-i icerile. ȘEZ. III 142/20. Cură-i adu'. Ib. IV 31/20. Cură-i piștu. Ib. IV 190/20. M'iu e'auzoa, Lăcrămi că-i cura, Calu 'năleca. MAT. FOLC. 197. [Fetelor] le cură mușii pe nas. MAT. FOLC. 417. | Fig. A-i cură s. a i (se scura) ochii după... de plâns, de dragoste. ZANNE, P. II 357.

11°. (Despre alte lichide s. materii care se pot turna, ca făină, laptele, etc.) A cădea curgând; a leși, a izvorii, a da, (despre ceara care se topește la căldură) a se scurge pe margini, a pică, a se prelunge, a curge (I 8°), a trece (s. a se strecura) prin... Tămăia... cură ca rășina. DOSOFTEIU, Ps. 91. Munji... cărsă ce nește ceară. id. Ib. 353. Cură mir den trupul lui. id. V. S. 68^b. Incepu herul a cură ce apa. id. Ib. 34^b. Descoperind somochinele, cură laptele d'br'insc. id. Ib. 106. Să-i cură zeama, o calcă [poama]. PANN, P. V. I 115. Te rog grăbește, că cură vinul. RETEGANUL, P. III 87/20. [Mustul] îi putca fine 'n buzna și nu cură. PLOPSOR, C. 141. Dacă la botz cură creca lumina (= se scurge o lumânare). GOROVEI, CR. Cură ceara la vale. MAT. FOLC. 259. Din Vileca cură otrăv. BIBICESCU, P. P. 358. Sărac te și n'am nimele, Păr'o moară 'utr'o răchită, Și-mi cură fărina 'n tină. MĂNDRĂSCU, L. P. 126/20.

12°. (Despre un butoi, o oală, s. alt vas) A lăsa să iasă, să picure lichidul dinăuntru, a pică, a curge (I 9°). Cură putina, coafa, butea. LM.

13°. A se desprinde de ceva, a se desfășura de pe ceva, a leși de undeva (și a cădea mereu jos, bucată după bucată), a curge (I 10°). Dintr'atâta fierbințeașă lafoasă... cură acătene. DOSOFTEIU, V. S. 130^b. Un copil lărdre urzitoare, iar boicreșia fine cele 6 fire ce cură de pe moșoră. BREBENEL, GR. P. Când vorba că isprăces... Case mari că tremura, Și dărie că mi-și cură, Domnia se apătămăta. MAT. FOLC. 51. Măral se clătea, Merce cură, Găzda le strânga. VICIU, COL. 164/20. Nu mă 'ngăna, corbulc, Că-mi lau pusca la cătare, Când oiu da, cură penele la vale. MAT. FOLC. 330. Și-o pus mână la pârșirăș, Și curăa numai țârșe. MARIAN, NU. 770/20. Braz [i] înalți s'o legăna, Cătoara mi-o cura. GRAIUL, I 118.

14°. A atârna (I 1°) (desprinzându-se de ceva) a cădea, a curge (I 11°). Vai, sărac Nean-tule, Cum îți cură zdărmașle... Lă-să cură, Că-ș destule. ALEXICI, L. P. 217/20. Crepe-țțele, Cură-i mădăle! T. PAPA-HAGI, M. 130/20. (P. exagerare) Imi cură oasele (de oboști)! = nu mai pot, de oboști ce sunt! CIAUȘANU, GL.

15°. A se îngrămădi din toate părțile, a năvăli, a năpădi, a curge (I 12°). Bogăția se cură (să

cură cor., de cură dor., se ară pre aproape cure HUR.), nu aduceți încrem. PSALT. 118/1, 20, 26. Auziți ca apa curcea-1. VARLAAM, C. 330°. Pre acele vremi curea în Moldova cu boi de neșof, cu cai. M. COSTIN 13 ap. GADEL. Curca de prin toate astroactele Căzaci. LET. I 291/1. Trimisă cură... de slobozil, de curca omneni în țară, de peste Niștru. Ib. II 94/1. † Laudă-te gură Că pumli cură. PANN, P. V. III 106.

II. Fig. 1^a. (Despre sunete, vorbă, disensuri, frază, etc.) A lesi cu ușurință, fără sforțare, armonios, a ținea, a dălnui, a curge (II 1^a). Den rostul lui cură învătăurile mai iubite și mai dulci. MĂRGĂRITARE (1691), ap. V. B. I 319. Din gura-i bunacătire îi cura. CANTEMIR, IST. 55/1. Din gură vers îi cură. TEODORESCU, P. P. 61^a.

2^a. † (Despre evenimente, pricină, treburi, lucruri) A se întâmpla (unul după altul), a se desfășura, a se petrece (în și), a decurge, a curge (II 3^a). De vor cură lucrurile împăratului cum zici tu, să omoară ai mei feciori. HERODOT, 363/1. Pe această poveste cură și aflatul sloavelor. LET. I 29/1. Norocul cel rău al țării noastre au cura așa ca să nu scape de pradă. LET. II 109/1. Care pricină de judecată într'aceta chip au cura (a. 1763). UNICARIU XXII 242/1. cf. LET. III 249/1.

3^a. (Inverchit, despre viață, vreme, zile, etc.) A trece, a se scurge, a curge (II 5^a). Cură și trece vremea. CORESI, EV. 457/1. Incepând dela izvorul în care vicia cură, Ce pricelste înțiasă? KONAKI, P. 270. Vicia-mă... cură luect, repetată de o străină gură. EMINESCU, P. 19.

4^a. † A rezulta, a proveni, a deriva, a-și avea originea, a lesi (V 1^a, II 5), a curge (II 6^a), a se trage. I-au închis magaziele ce avea cu băutura, care [= din care] i-au cure atâte mil de lei pagubă. LET. III 205/1. Din care jalobă i-au cura și mazăle. LET. III 258/1. Tăcearea... n'au cura din lipsa lăcitorilor romani din Volohia. CANTEMIR, HR. 300/1. Întâmpându-se și acum năpădire de Neașuri și catane în pământul acesta, nu puține fafari și prăzi au curăz ticloșilor pământului. (a. 1737). IORGA, S. D. XVI 3.

[Aor. curaci († curșu), part. curș, imper. curi, ger. curând (cf. acest cuvânt).] În unele texte vechi, scris cu rr. De onace după rr latin e a devenit d, și ca a devenit a, se găsește și varianta cură vb. III și — alături de cl cure, curcam, să cure, etc. — și forme cl. ci cură, noi curăm, voi curăți (CUV. D. BĂTR. II 51), ci cur, să cură, imperat. plur. curăți, la imperfect curam, curi, cura, curam, curăți, cura[n]. Aceste forme — și adjectival verbal curător — au făcut ca verbal să fie asimilat în unele părți celor de conj. I și să se formeze și un infinitiv cură vb. I (BIBLIA 1688, ap. TDRG.), confundându-se cu cura (din lat. colare și curare). În regiuni în care se întrebuințează mai mult imperativul curi! n'a născut și un curi vb. IV, chiar și curul vb. IV^a. Curi de întoarcere oile! — Am curit toată ziua. H. IX 65. Am curit cu nouă cașite, cu nouă suflete (Descântec). GRAUL II 146. A curuit din (dela, lu) mine (Cara, j. Cluj). Com. R. PAUL. Până șchiopu' o curi, Vinca lupu și lăca oile. ALEXICI, L. P. I 206/1. † Adjective: curș, -ă (ad I 1^a); numeral, substantivat, în expresia înaintea-cură † = înaltele-mergătorul) Prorocia Zahariei tatăl în traintecurul Ioan. PSALT. 334/1. Loc. adv. (Banat). Cura-acie-d'ăia = în urmarea aceea. NOVACOVICI, C. B. S.; — curător, -toare. (Ad I 1^a) Alergătoriu, curătoriu. MARDARIE, L. 3089. Prorocul Ioan, înaintea curătoriu. DOSOFTEIU, V. S. 1^a p. 4, cf. 25. Sfântă Mari! Curătoriu cerului și-a pământului. MARIAN, SE. I 106. Mă gur, sfântă Joi, Curătoriu cerului. H. XVII 339; (ad I 3^a). Izvor de apă curătoriu (izvor de apă săltătoare

re BIBLIA 1688). CORESI, EV. 152/1. Ape curătoare. VARLAAM, C. 226. Stropii la gârle curătoare se vor întoarcere. CANTEMIR, IST. 156/1. Fântâni curătoare. MINEULI (1776), 3. Apă curătoare. ECONOMIA, 14 cf. MARIAN, V. 87, 88. III 79/1. Crișute, Crișutule... Apă limpezoră... Tu mi-ști curătoare, Să-mi fi-i! vorbitoare. MAT. FOLC. 32. Zăua, noaptea-i curătoare. T. PAPA-HAGI, M. 43/1; (ad I 7^a) Și unde edica, Piatră se făcea, Piatră curătoare (= din care curge, țâsește). Cu nouă izvoare. MAT. FOLC. 21; (ad I 8^a) Apa Tiburului, curătoare (= care se varsă) în Marca-Albă. LET. I 11/1; (ad I 10^a). Pre all om curătoriu de sânge (= căruia îi curge sângele) I-au iscalit (= vindecat). DOSOFTEIU, V. S. 87; (ad I 3^a). Den căru de denari pururea curătoare (= dănuitoare). BIBLIA (1688), 152. (S substantivat) curătoare s. f. = vas de lemn, de mărime mijlocie, făcut din doue și desfundat la un capăt (cf. DAMÉ, T. 80, 85, PAMFILE, I. C. 219) numit și dejă, în care curge vinul din jgheab (cf. DAMÉ, T. 83) și din care se toarnă apol în butii (H. IV 115); toitoare mică (Buzău, com. ST. POPESCU); vas la stână (H. II 28); vas oval de lemn în care se face saramură pentru telemea (GR. S. VI 50). I-am vândut dunnearul pogoane de vie gae... cu vase, bufi, trei... curătoare cu o rădă. BUL. COM. IST. V 242. Un argat scoala spirit dintr'un poloboc și-l căsura într'o curătoare. D. ZAMPFIRESCU, ap. CADE.

curător s. a. un fel de caș (cf. BARCIANU). (probabil care se face în curătoare). Un curător de caș = un caș întreg, fie el mare, fie mic, dar nu bucată. (Jina. Sibiu). Com. V. LAZĂR, | Abstracte: curere (curare și curare) † s. f. (Ad I 1^a). Denei fu curere mare oamerciloru (curarea N. TEST. 1648; în alegerea de nărod. BIBLIA 1688). COD. VOR. 33/1. (Loc. adv.) De-a-curere = de-a-fuga. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 215. Soarili do-a-curari venea și lui Ghioi Dumitru-1 spanca. Id. Ib. 215; (ad I 3^a) Doar izvorul dintr'acetași curere (fântână N. TEST. 1648; gaură BIBLIA 1688) izvoari-va! COD. VOR. 125/1. Spârșeci apelor curere (curărea SCH, curărea COR, curăre vor.) PSALT. 322/1; (ad I 9^a) Stătu curărea sângelei cl. VARLAAM, C. 338, 340^a. Oprind curarea sângelei Venetichiei, cei ce-i curare sânge au 18. COD. PUȘC. 89; (ad I 10^a) I s'au slobozit curărea [seminței] între coapse. ÎNDREPTAREA LEGII (1652), ap. TDRG.; (ad I 2^a; fig.) Curărea gândurilor celor spurcate. VARLAAM, C. 341; (ad I 3^a) Așa să săcășim sufletea curărea noastră. CORESI, EV. 62/1. Curărea lor cătră sfârșit apropiat. Id. Ib. 457/1, cf. 457/1; — curător s. f. = vas în care curge vinul, curătoare. Cf. H. XII 19; — euré s. a. = mers, curs, drum. PĂSCULESCU, L. P. Lui Antofiță să-i sprie Ținutul morarilor, Adăpostul somnilor, Și focal coacelor, Și curătu scoicilor. Id. Ib. 177/1. Curătu ocleilor. Id. Ib. 177/1.

— Din lat. curro, *cursi (= ecurri), cursum, curere. Cf. eurge, curând; eurent; seure; țncura.

CUREĂ s. f. 1^a. Courroie, lanțere: a) lanțere (de fouet); b) cuir à rasoir; c) bricole (de porteur); d) lact (de chausserie); e) bande molletière; f) ceinture de cuir; g) courroie de transmission. 2^a. Mesure d'environ 16 pieds. Bande de fer ou de terre longue et étroite. 3^a. Danse paysanne. 4^a. Jeu d'enfants. 5^a. Stipe capillaire.

1^a. Fâșie lungă și îngustă, tăiată dintr'o piele (argășită). Kură = cutis, pellic, lorum. ANON. CAR. Alte arni n'au..., fără numai hanșeri și au curăli împletite ca niște funi. HERODOT, 387. Întinzându-o patru inși, o ucidea (= bătea) pre

trup cu curele crude. MINEIUL (1776) 187/5. Piele de vacă și de capră... pentru hanuri, curele, cisme. IORGA, S. D. XII 177. (Loc. a. d.) De curea = făcut din curea. Ciurul... având o cheiță (cu = chentore) de curea, ca să-l poată acșia în culo... BREBENEL, GR. P. Piele de curea, se zice unei femei nerușinate. PAMFILE, J. I 118. | P. a. l. Fășie de piele jupuită de pe corpul vin (al celor condamnați la supliciu). Beliră o curea din moalele capului până glos la picioare. DOȘOFTEIU, V. S. 73, 2. Să-i belcească două fășii cureale de căldura până după ceafă. Id. Ib. 36/5. # A scoate curele dia pielea cuișă = a-l bate rău. PAMFILE, J. I 118.

După cum se întrebuințează, cureaua are diferite forme și sensuri speciale. Astfel:

a.) Curele de bicu = fășii înguste de piele, împletite sau nu, din care se face bicul. Un drăguț de bicușor de curele, împletit frumos. CREANGĂ, A. 3. Peste făci îl izbea C'o bicușor de curea. ȘEZ. IV 133.

b.) Curea de bricu = banda de piele pe care se ascute (= trage) bricul. POLIZU.

c.) Fășia de piele cu care se leagă un obiect (s. mai multe la oaltă), spre a le duce s. purta mai ușor; spec. chinga tambalului (H. II 120) a puștii, a ranței, ș. a. Le pă într'o cură 60 de legături, HERODOT, 239. Mihail... șade la foc, unge curelile, unge mustățile. GCR. II 369. Rău mă doare 'n piept și 'n șele De pușoi și de curele! JARNIK-BĂRSEANU, D. 303. Mai Neamtuie, nu fii jete, Când vezi sânge pe curele = cele dela ranță! Izvor din spatele mele! Ib. 315. La capătul limbii era legată o cură, o sfoară tare ori o sarmă. ION CR. III 81. | P. ext. Fășie s. chingă făcută din orice alt material flexibil (tesătură de căneapă s. bumbac, cauciu, etc.) servind la purtatul unor obiecte. Arză-te focul, răchită, Că ești neapăr și părțită, Și un ești încă 'nfrunzită, Ca să-mi fac curea la fîlată Din coaja la nedulită. ALECSANDRI, P. P. 312. # A avea inima legată cu curele = a fi tare la inimă. ZANNE, P. II 294.

d.) Șiretul de piele cu care se leagă de picior încălțămînta (opincile), noștii. Curenta încălțămîntei. MARDARIE, L. 119. Încălțămîntele lor fiind împletite cu curele roșii, era strânsă legate peste picior. GCR. II 90. Curculele dela opinci. CALENDARIU (1814) 87. Mai dragi [mi sunt] copilete... Când se zăie pe curele [ale opincilor] Și-mi dau buze subțirele. JARNIK-BĂRSEANU, D. 77. Mă duc legat cu curele de 'ncălțai. Ib. 306. (Bucov., Bot.) Curelele-de-opinci a Domnului Hristos = broșcarită (Potamogeton natans). PANȚU, PL 5.

e.) Cingătoare (de piele) care se încinge în chip de fașă de mai multe ori peste corpul omeneș și spre a strânge îmbrăcămintea s. peste pulpa piciorului. Piatăca aceala o leagă cu curea peste picior. GCR. II 3. Îi înalțuca trupul tot cu pânză roșie și cu curle. HERODOT, 116. Ghindaniul... a cărora niucieri să înfășoră cu curlii preșur pulpe, Ib. 264. # A strânge în curele = a constrânge, a ține de scurt. ZANNE, P. III 141.

f.) Cingătoare îngustă de piele cu care omul se încinge peste mijloc s. peste pântee (peste pantalonii s. cioreci) și care se încheie cu o cataramă (s. cu nasturi), cf. brău, brăcinar, centură, cordon; cingătoare mai lată, împodobită cu ținte s. cu cusături, având o deschizătură în care se păstrează bani, tutun, sau alte obiecte mărunte și care se încheie (strângându-se peste pântee) cu două s. mai multe catarame (HERZ-GHER. M. IV 251) s. cu nasturi, șerpar (I.B.), chimir 2, cf. H. VIII 243, X 22, 47, 210, 436, 500, XIV 437, VICIU, GL. Se încinsu... cu o curea lată. C. NEGRUZZI, I 23. Curaua de'ncina

cu țarțamurile ei mi-o adus-o din Târgul Bistriței. CONV. LIT. XLIV. vol. I 658. Le-a purta puin' cură [florile], Să-i treacă de jalca mea. ȘEZ. I 15. Curle fîntolate, Ib. I 45. Cum ajunse în pădure, omul seoasă din cură cernice, amnar și lască. Ib. I, 66. Budea cu cură cu bumbi... Ib. II 212. Bagă-ți banii în curea. JARNIK-BĂRSEANU, D. 372. Frum-sețea nu-i la ea, Că-i în tîră la rumenca Și la ta'șu în curea (adecă în banii dela părinte). Ib. 441. Cu banii rar se culcau în 'cură'... căci nu știau momentul când puteau fi surprinși. DRAGOMIR, O. M. 219. Să-mi bag mîna'n curea Să-mi scot o cărticea. FRÂNCU-CANDREA, M. 209. Unii ciobani au mijlocul încins cu 'curăli di fânt'. DIACONU, P. 19. Noaptea sopără și zina cere. [Curea]. ȘEZ. IV 163. | P. a. l. (Neobîșnuit) Curelele pământului = meridianele și paralele. Com. S. PL. MARIAN. # A (nu)-l ține curea (pe cineva) = a (nu)-l da mîna, a (nu) ceteza, a (nu) se bizni, a (nu) avea curaj. COSTINESCU, BARONZI, L. I 86, ZANNE, P. III 140, CREANGĂ, GL., CIAUSANU, GL. Să deie ochi cu mine, dăci-l ține curea. ALECSANDRI, T. 397. Mai poțtească de-acum și alți leași în satul acela, dacă le dă mîna și-i ține curea. CREANGĂ, P. 332. A (nu)-l da curea = a (nu)-l da mîna. ZANNE, P. III 141. A se întinde cât îl ajunge curea (variantă: plapoma); numai cât îi permit mijloacele, puterile, talentul, etc. Cf. ZANNE, P. II 592.

g.) Fășie de piele (s. de căneapă), cu cele două capete îmblinate; spec. unealta cismarului cu care acesta ține fixată pe genuchi încălțămînta; (T. e. n.): curea de transmisivă: care servește la transmiterea unei puteri dela un arbore (al mașinării) la altul (ORBONAȘ, MEC. 152); o parte a sucele: a ț.a. coarda (DAMÉ, T. 140. PAMFILE, I. C. 262). Gănj înghințului Șarpe potociei, Sudoare de om, Poruncă de domn [Curea la moară]. GOROVEI, C. 129.

2. (Mai ales la țărani din Tara veche și din Bucov.) Măsură de lungime (= 16 picioare). Fășie lungă și îngustă de pământ (BRĂDESCU, M., PORCUC, T. E. 316, Com. AR. TOMIAC, Straja), sfoară (RĂDULESCU-CODIN, I. 178), postată, delniță, lanț. Când se întîmplă să cîndă cineva căte o curea de moșie, se vindă stînjeneț cu 5 pînă la 6 galbeni. I. IONESCU, M. 528. S'au împărțit moștile satelor în curele. PLOPȘOR, C. 143. Acolo [la marginea satului] era o cură de moșie. RĂDULESCU-CODIN, I. 178. | Bucată de pădure lungă și îngustă, fășie, margine, dungă, șirincă, limbă, strujoaie (Cugir j. Hunedoara). Com. ITTU.

3. (Mold.) Dans cu lăutari. PAMFILE, J. I 290, H. III 5. Încolțeau cureaua și spălau pe agișii de parale. GH. R. II 173.

4. (Banat) Curea s. curea roșie: un joc de copil. H. XVIII 165, PAMFILE, J. III 48.

5. (Bot.) Iarba curele = năgară (Stipa capillata). TDRG., CADE.

[Plur.-rele. | Foarte răspîndită e rostirea regională cură, cu plur. curăte (curăli). | Diminutive: curelășă (curălășă) s. f. = curea mică, scurtă, îngustă (de ex. dela harapnic, dela chipia, etc.); un fel de horă (ȘĂINEANU, D. U.); un joc de cărți. I.B. HERZ-GHER. M. IV 251. Nici măcar o curălușă nu va lua. CALENDARIU (1814) 109. Se adunau... spre a juca între ei conșina, mariașul și curălușa. FILIMON, C. II 325. [Harapnicul] cu opt curălușe. SADOVEANU, P. S. 214. [Locotenentul] își trece pe sub bărbie curălușă [căști]. C. PETRESCU, I. II 3. Curălușă ussă, Pe sub pământ dusă. [Râma]. ȘEBIERA, P. 321. GOROVEI, C. 114, 363: — (prin asimilare, la Săcădate-Sibiu) curărușă s. f. VICIU, S. GL.: — curelăță (curălăță) s. f. I.B.: — curelice s. f.

(Bot.) = barba caprei (BARCIANU), bureti-de-conopidă (POLIZU, PANTU, PL.² 85); buret-creț (PANTU, PL.² 85); nufăr (TDHG). | Adjective (rar) **eurelós** (eurálós) -oasă = flexibil, moale (ca o curea) (LM); ațos, fibros (LB); p. ext. vânjos (LB); — (În Mehedinți: ad 2°) **eurálít**, -ă = (despre o moșie) hotărnicit, delimitat(ă). CDDE. | Nume de agent: **eurelár** (eurálár) s. m. = fabricant, lucrător, meșter de curele (LB, COSTINESCU, H. II 263, XVII 63, HERZ-GHER. M. IV 251), pielar, șelar, hâmurar (cf. COSTINESCU, ȘAINEANU, D. U.). **Kurelar** = corliarus, ANON. CAR. *Srântul Achilla curelar era de meșteruș*. DOSOFTEIU, V. S. 67/-, lb. 133/-. *Volenți curdâr*. URICARIU, IV 173/10, cf. IORGA, S. D. VI 186; — **eurelărăsă** s. f. = soția curelarului. LM. | Abstract — local — colectiv: **eurelărie** s. f. = meșteșugul curelarului, atelierul, prăvălia curelarului; (adesea la plur.) marfa curelarului. *Să lucrăm în țară pieții. Lăna, părul de ghită [= vite], lăpteturii, eurelăria*. JIPEȘCU, O. 69. *Produsele manufacturate erau numeroase: pielăriile, cojoacăriile și eurelăriile*. ODOBESCU, I 480. *Piel de tot felul, blănuri eurelărie...* lb. II 95.

— Din lat. *currigla*, -am, idem. Cf. *incurela*.

CUREAC s. n. *Reste d'une meule de foin ou de paille*. — Fânt (s. palele) de la stog, pe sfârșit (ȘEZ. XVIII 168), *euretee*.

— Poate, derivat din *cur*, cu suf. -*cae*.

CUREAC s. a. *Petite clairière*. — Mică curătură în mijloc unei păduri. POLIZU, URICARIU, 401. — Cf. bulg. *korija* 'spădure (oprită), braniște.

CUREĂȘTĂ s. f. v. *colastră*.

CUREC s. a. (Bot.)

CURECHER s. m.

CURECHERIE s. f.

CURECHÊȘTE adv.

CURECHÎÓS, -OĂȘĂ adj.

v. **eurechiu**.

CURECHÎȘTE s. f.

CURECHÎȘTINĂ s. f.

CURECHÎȘĂ s. f.

CURECHIU, -IE adj.

CURECHIU s. a. (Bot., Cul.) 1°. *Chou*. 2°. *Chou-Cabus, Senecilla carpatica*. 3°. *Légume vert*.

1°. (În toată jumătatea de miază-noapte a țării) **Varză**; p. ext. mâncarea făcută din varză crudă (*Curchiu dulce s. verde*) s. conservată (*Curchiu acru s. murat*). Cf. LB, PANTU, PL.² 85, CREANGĂ, GL., POPOVICI, R. D. 165, JAHRESBER, XIX 94, CABA, SZ. 88, HERZ-GHER. M. IV 251, H. X 43. *Kurekya* = caulis. ANON. CAR. *Guzul...* *acpat și de rădăcinile curechiului ce mai nainte atrăcase...* CANTEMIR, IST. 192/1. *Franze acru de varză (eurechiu)*. CALENDARIU (1814) 179/10. *Am dat și o puțină de curechiu*. BUL. COM. IST. IV 142. *Legumele se lupar în ceale coctoașe și [ceale] foloașe. De accasta se fân: tot felul de eurec...* ECONOMIA, 124. *Daodă suntem silți (ca) să zicem zeamă de varză, în loc de curechiu murat...* C. NEGRUZZI, I 349. *Slănină și fână în pod este deavolu, brânză în puțin, asemenca; curechiu în poloboc, slavă Domnului!* CREANGĂ, A. 38. *Curchiu să faci cu carne*. CONTEMPORANUL, III 292. *Am un [așur] Pe un picioruș [: Căpăfâna de curchiu]*. SBIERA, P., 321, 323. *Ar vrea să fie și cu curechiul usc, și cu slămina 'n pod: cere lucruri imposibile, care se exclud unul pe altul, care nu pot fi în același timp*. ȘEZ. II 72.

Cu să rădă de cel ce merge călare în timpu [1] frîguros al iernii: li mai trebuie ș'o căpăfâna do curechiu în mână (când degeră picioarele sau mânele, le învâlcac în curchiu verde). ȘEZ. II 73. *Trupul, capul mi-l tot ușa, Pe-un picior stau tof-deușna, Am cămăși anumărate și le port toate 'mbrăcate*. [: *Curchiul*] lb. IV 163. *Se hăuce curechiul murat pe un fund ori pe masă, se presară și se freacă cu sare și se pune într'o oală, așezându-se un rând de curechiu și un rând de carne*. lb. VI 80. *Chiroști (= piroște) cu curechiu*. HERZ-GHER., M. IV 251. *La caz de durere de cap, e bine a pune la frunte și ceață franze de curechiu verde sau și murat*. GOROVEI, CH. 52. *Cău[d] eram de-o săptămână, Farac ceapă din grădini și curchi de la vecină*. PAPAHAĞI, M. 100. | (Râusor-Făgăraș) **Curchiu gușat** = varza nedesvoltată, cu crește numai în fol și nu învâlcac căpăfâna; la o margine sub fol, în coccan (cotor) se face o umflătură, cât o nucă, VICIU, GL. | **Butea cu curechiul** = un joc social obținut la priveghi. TDHG.

2°. În compoziții:

a.) (Moldova și Transilv.) **Curchiu-de-iarnă** = varza-de-iarnă (*Brassica oleracea*). PANTU, PL.² 85.

b.) (În Rodna-Transilv.) **Curchiu-de-munte** (*Senecilla carpatica*) = planta ierboasă din familia compozitelor, cu flori galbene aurii, ce crește în regiuni subalpine. PANTU, PL.² 85.

3°. † (La plural) **Verdețuri**, † **verze**. *N'au mănecat chirechuri* (lemma pentru „verde[?]”). DOSOFTEIU, V. S. 68/10.

[8]. (regional) **euréc** s. a. (cu asimilare) † **chiurechiu** s. a. | Adjective: **eurechis**, -ească = care are asemănare cu curechiul. *Napi eurechis*. CDDE. -**eurechiós**, -oasă = ierbos, ca varza. BARCIANU; — **eurechiu**, -ie = verde, întunecat (ca varza). *Seucle...* *capătă o culoare eurechie sau verde întunecat*. MARIAN, CH. 39. | Adverb: (Mold.) **eurechêște** adv. = (tălat) în felul înguste, mărunț (cum se taie varza). *Să ne tălăm eurechêște*. ȘEZ. XX, 7. | Nume de agent: (Transilv.) **eurechér** s. m. = cultivator s. vânzător de curechiu. (CIHAC, BARCIANU); (Entom.) copiosnită (care se înțe în lucrile unde se cultivă varza). DR. IX 435. | Colectiv-local: (Transilv.) **eurechierie** s. f. (CIHAC, BARCIANU). (Transilv.) **eurechiștină** s. f. (Com. VAIDA) și (Transilv. și Mold.) **eurechêște** s. f. = vârzărie, teren cultivat cu curechiu. H. X 90, 154, 507, 511, REV. CRIT. III 121, MARIAN, INS. 259, PORUCIC, T. E. 470, CABA, SĂL. 88. *În lucrile cele băltoase... se pot face cele mai grase răluri și eurechisti*. ECONOMIA, 15. *Câni nușii s'au adanat...* în eurechiste. CONTEMPORANUL III 292. | Alte derivate: (Entom.) **eurechiță** s. f. (Mold.) = fluture de curechiu, fluture alb (*Pontia brassicae*). MARIAN, INS. 258.

— Din lat.-vulg. **colie (u)lus**, -um (= cauliculus), idem.

CURELĂR s. m.

CURELĂREĂȘĂ s. f.

CURELĂRIE s. f.

CURELĂCE s. f. (Bot.)

v. **cureă**.

CURELNIC s. a. 1°. *Filet à papillon*. 2°. *Cabane à volaille*.

1°. (În Banat) Mică plasă rotundă, cu un baston lung cu care copiii prind fluturi, păsărele, pestișori, s. a. CADE.

2°. (În Banat) Coțec de găini (făcut din nulele) Com. A. COCA.

[9]. **eurálnie** s. a. (Banat, ad 2°) H. XVIII 145,

(Oltenia ad 2°) **curuclnic** s. a. g. s. v. 120, Mehedint[ul] Com. N. IONESCU, BOCEANU, MEH.]

— În sensul 2° avem un derivat din slavul **kurŭ** «cocoș» (cf. bulg. *kurnikŭ* «cote[ș]»). În sensul 1° e, poate, un alt cuvânt.

CURELÓS, OÁSĂ adj. }
CURELŪȘĂ s. f. } v. **cură.**
CURELŪȚĂ s. f. }

CURÉNT, ȚĂ adj., adv., s. m., s. a. I. *Courant*, *couramment*. II-III. *Courant*.

1. Adj., adv. 1°. Adj. (Franțuzism; despre apa adusă pe țevi în locuințe) Curgător. *Apă curentă*, care curge (de la robinet).

2. Adj. † (Despre serice) Cărsiv (2°). *Ediția acestei Codici, închipuită prin litografie, în asemănarea caracterului curent sau de mână.* CODICĂ TV. VII/5.

3°. P. anal. Curgător, ușor, fluent. Adj. *O formă mai scurtă, mai curentă.* MAIORESCU, CR. I 372/. *O lectură curentă și însoțită.* BOTEZ, B. 133. | Adv. *Nu încep curent limba arabă.* EMINESCU, N. 85/. *Cărtărilor de școală nouă... scriau curent limba internațională a științii.* IORGA, IST. LIT. XVIII, 12.

4°. Adj. (Despre an, lună) Prezent, de acum, în care ne aflăm. *Anul curent* (scurtat: a. c.) *Luna curentă* (scurtat: l. c.). *La 29 curent*, TDRG. (Substantivat, după omiterea sublințesului „lună”). *La 29 ale curentel.* TDRG. | Care vine la rând zilnic. *Va scrie hârtiile curente* (a. 1817). URICARIUL, V 27/. *Afacerile curate.* **Cont curent** v. cont. *Mână curentă* = registru de contabilitate în care se înscriu la zi toate operațiunile comerciale, *Journal*.

5°. Adj. (Despre monede) Care circulă, care are curs legal. *Monedă curentă.* | Fig. Care predomină, care circulă, admis (de toată lumea). *Împotriva părții curente* *cu Miran Costin* *ar fi scris cartea De neamul Moldoșilor după reînțocirea sa din Polonia (1686), eu am susținut că aceasta este una din cele dintâi scrieri ale sale.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 115. *A devenit un adevăr curent.* GOGA, T. N. VI 193.

6°. (Despre preț) Actual, în curs⁸ (3°), obișnuit la un moment dat. *Prețul curent al producțiilor* (a. 1889). URICARIUL, XIV 246/5.

7°. Obișnuit, neîntrerupt, continuu. Adj. *De aci înainte ei apar în mod curent pentru martorii krisoacelor și cărților domnești.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V. 149. | Adv. Într'una. *Neîntrerunând curant pe Dlugosz...* *Nicolae Costin...* *apuc...* *foarte puțin.* IORGA, IST. LIT. I 91.

8°. Care merge, se ține, se scotoțește în lung. *Metră curant* = măsură în lungime (fără să se considere la măsurare, lățimea și înălțimea).

II. S. m. 1°. Mișcarea apei în direcțiunea pantei, curgere, **curș**⁹ (I 2°); p. ext. cantitatea apei curgătoare. *A înnoia în senul curculului, contra curculului.* | Spec. *Curș marin* = curgere a unei mase din apă mării s. a. oceanului într'o anumită direcție și care este independentă de acțiunea vântului. *Pe când vânturile alină apa marea aproape în același loc, curșul, din contră, ea niște adevărate fluvii, o poartă dintr'un ținut al mării în altul, ba unori cu o înălțime mult mai mare decât a fluviilor.* MEHEDINTI, G. F. 74. | P. anal. Mișcare a unor mase de aer dintr'o regiune spre alta.

2°. Succesiune, progres, mers, curs. (în expresiile): *A pune s. a. ținea pe cineva în s. la curant* = a-l pune în cunoștință, a-l informa despre mersul, dezvoltarea, progresul unui lucru. *A se pune* (s. a. se ținea, a fi) în (s. la) **curant** = a se informa, a fi bine informat, a avea cunoștință despre ceea ce se întâmplă, despre mersul lucrurilor (în știință,

în literatură, etc.). *El vorbește cu indignare în cronica sa, ținută în curant cu împrejurările, de prădăciunile Cazacilor.* IORGA, IST. LIT. I 244. *Să mă pună în curant cu obiectiunile lui intime.* C. PETRESCU, I. II 85. *Se întorcase, se pusese la curant.* id. Ib. II 144. (Spec.) **A fi în (s. la) curant** cu regătrile (de contabilitate), cu o lucrare = a fi la zi, a nu rămănea înapoi. Cf. TDRG.

3°. (Fizică) Electricitate care se propagă într'un conductor. *Curant electric* (continuu, alternativ, indus, inductor, de polarizare).

4°. P. anal. Masă (mică) de aer mai rece ce năvălește s. vine pe nesimțite din afară într'o încăpere. *Să se facă pușia curant* *ca să se prăincaască*... *arec.* REBREANU, J. 42. *Frunza uscată, lătită de curant, fugi.* C. PETRESCU, I. II 61. *M'a tras un curant.* *E curant (teribil).* TDRG. *A stat în curant și a căpătat guturaiu, a răci.*

III. S. a. Vederi, idel, păreri care se propagă la un moment dat, fiind adoptate de un număr mare de oameni, cf. direcție, opinie, atitudine. *Curajul de a le fi introdus [impozitele] în contra curculului de împopularitate.* MAIORESCU, D. II 2. *Văzând acest curant osii, însuși mi cu...* *am...* *secundat această dorință.* SBIERA, F. 237. *Ei apar cu emisia unor curante destructive.* GOGA, T. N. VI 1538. *Curantul germanofil pierduse prin moartea regelui Carol, (pe) cel mai puternic sprijin.* KIRITTESCU, R. 85. *Decizia 21 e luată și ea în curantul de retragere.* id. Ib. 440. *Un curant comercial intens...* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 29. *Curantul*, titlul unui jurnal.

[Plur. ad II - *renți*, ad III - *rente* și (învechit) - *renturi*.] | §: (formă încultă) **corént, ă** adj., adv., s. m., s. a. Cf. POLIZU. | Verb: **curentă** 1° (ad II 5°) = a intercala într'un circuit electric, cf. **electrocuta**; (în Transilv., învechit, după german. *Kurrentieren*) a căuta pe cineva peste tot (spec. pe un dezertor s. pe cel ce nu s'a prezentat înaltea Justiției); — (cu part.-adj.) **curentăt, ă** = alina de un curent electric. *Tovarășul său, care lucra alături, a fost de asemenea curentat și a căzut cuprins de flăcări.* UNIVERSUL, 1933, S. Decembrie.]

— N. după fr.

CURÉNT, ȚĂ adj. v. **cură.**

CURENTĂ vb. P^o v. **curant.**

CURÉȘ, ȚĂ adj. v. **cur.**

CURÉȘ s. a. v. **cură.**

CURÉȚEC s. a. v. **curăție.**

CURÉȚIC s. a. *Partie d'une meule de foin.* — (Dâmbovița) *O parte dintr'o copită (de fân).* Com. RĂDULESCU-CODIN. *Un curețec de fân.* H. IV 65. [§: **curéțec** s. a.]. — Cf. **curăc.**¹

CURFÂN s. m. (Bot.) v. **curpen.**

CURFIURSTINĂ † s. f. v. **curfiurst.**

CURFIURST † s. m. (*Prince*) *electeur.* — (În vechiul imperiu german) Prințep care avea dreptul să participe la alegerea împăratului elector. [Carol XII] *s'au fost sculat, asupra altor și împăraților, cu oaste: asupra eraiului Poloniei...* și *Curfiurst de Brandenburg și Curfiurst de Saxonia.* LET. II 61/5. [Feminin (neobișnuit: din germ. *Kurfürstin*) **curfiurșină** † s. f. = soție de elector. *Văduca curfiurșină a Pfațului.* CALENDARIU (1844) 31.]

— Din germ. *Kurfürst*, idem (și polon, rus. *Kurfürst*).

CURGÂN s. n. *Tumulua*. — Movilă străveche, mare și făcută din pământ negru (PORUCIC, T. E. 25), gorgan. [S]: *curhân* s. a. lb.]
— Din rut. s. rus. *kurgan*, idem. Cf. gorgan.

CURGE vb. III intrans. I. 1°. *Couler*. 2°. *Flotter*. 3°. *Descendre*. 4°. *Paire couler*. 5°. *Se jeter dans*; (fig.) *entrer dans*. 6°. *Circuler* (en parlant du sang), *couler*. 7°. *Couler* (en parlant des sécrétions de l'organisme) 8°. *Jallir, couler*. 9°. *Perdre* (en parlant d'un récipient). 10°. *Se détacher, se dérouler, tomber*. 11°. *Pendre*. 12°. *Affluer*. II. (Fig.) 1°. *Couler d'abondance*. 2°. *Avoir cours* (en parlant de la monnaie). 3°. *Se dérouler* (en parlant des événements). *se passer*. 4°. *Courir* (en parlant d'un délai, d'intérêts, etc.). 5°. *S'écouler, passer*. 6°. *Décoller, résulter*.

Verbul *curge* a înlocuit, începând din secolul al XVIII-lea, pe vechiul *curc* în limba literară și în multe părți și în limba vorbită.

I. Propriu. 1°. (Despre lichide, pâraie, râuri, etc.) A se mișca, a înalta neconținut la vale. Cf. *cure* (I 3°). *Efrathu*... *curge asupra Indiei și a Persiei*. ÎNTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI (ca. 1750), ap. GCR. II 61/2. *Un izvor de apă curgea din munte*. DRĂGHICI, R. 49/2. *Izvoare... curg și seacă*. KONAKI, P. 114. *Mă duceam, de priceam Prutul cum curge*. C. NEGRUZZI, I 61. *Pârâiele umflate curg lute*. ALESCANDRI, P. III 24. *A vosstre vieși cu toate sunt cu undele ce curg*. EMINESCU, P. 256. *Se duse pustniac pe marginea gârlei care curgea aproape de coliba lui*. SPIRESCU, L. 140/2. *Că nu curge ceea valse, Să mă pot spăla de jale; Că nu curge cel izvor, Să mă pot spăla de dor!* JARNÎC-BĂRSEANU, D. 217. # *Curge gâră (RĂDULESCU-CODIN, L.) = din belșug, abundent, de gâră (2°). Apa curge (variante: trece), pietrele râmăd. Cf. ZANNE, P. 101. Arc să curgă multă apă pe gâră [s. pe Dunăre] (= va mai trece mult timp) până să ajungi a cunoaște tainele împărăției, ca noi*. SPIRESCU, L. 307/2. *De nu curge, macar picătură (= dacă nu prea merge treburile, dacă nu e câștigul mare, tot iese câte ceva, tot mă alec cu ceva) și cine mișcă, tot pică*. CREANGĂ, P. 110. Cf. C. PETRESCU, C. V. 125. 2°. P. anal. (Despre ploaie) A cădea (I 1°) mereu (în abundență). *Patruzeci de zile și patruzece de nopți o curs ploaia cu din coș*. ȘEZ, II 3/2 (cf. cu găleata). (Despre materii care pot fi turnate) *În baia zănelor... arc să curgă [bani de] aur*. SPIRESCU, L. 163/2. *Mi-o curge fărâna [pe coșciug]*. TEODORESCU, P. P. 287°. # Fig. A se răvășa. *Rău de foc ca curge pe dinaintea lui, curgând pământul de fărâdelegi*. MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. *Plaiuri pe care alba lună Revără-nu val de aur ce curge printre flori*. ALESCANDRI, P. III 5.

2°. A fi dîns de apă, a merge pe apă, a se rostogoli, a pluti, a cure (I 4°) *Ce pe apă nu curge = nimica toată. Luă și dînsul niște haine, numai să nu zică neștine că nu s'a gătit, și de cheltulăie ce pe apă nu curge, și plecă și el*. SPIRESCU, L. 33.

3°. P. anal. A se înștra, a se întinde (la vale). Cf. *cure* (I 5°) *Românii... se ascensură... și prin căile ce curg printre munții și dealurile din părțile acestea*. MARIAN, T. 172. *Mai toate drumurile sunt de-a-curmezișul pământurilor, adecă perpendiculară pe felul cum curg pământurile*. PAMPPIE, A. 19.

4°. Facitiv. A face să curgă, a da, a cure (I 7°). *Accea baie... curge aur*. SPIRESCU, L. 149. *Ea a început să curgă, în loc de apă, noroiu*. FUNDSCU, L. P. 114/2. *Părăias de lângă moară Curge limpede cernăla*. DOINE, 179/2.

5°. (Despre o apă curgătoare) A se vărsa în..., a cure (I 8°). *Mai multe râuri curg în Ron*. COSTINESCU. # Fig. A se infiltra, O intristare!... tu

curgând acum în inima mea. MARCOVICI, C. 91. 6°. (Despre sânge) A circula, a cure (I 9°). *În vinele noastre curge sânge de Daci și de Romani*. (Fig.) *Viteală nouă curgea prin vine*. N. GANE, ap. ȘAINEANU, D. U.

7°. P. anal. (Med.) despre secrețiunile unor organe ale trupului, ca lacrimile, laptele, sudoarea, etc. s. despre sânge, puroiu, a cure (I 10°) *O lacrimă curge din ochiul cel negru al mamei lui Dumnezcu*. EMINESCU, N. 4/2. *Sângele cerebului odată a și început a curge*. CREANGĂ, P. 226, cf. ISPIRESCU, L. 138. *Icre le curge*. ȘEZ, I 125/2. *N'o curge sânge (= nu va fi lucru mare) să-mi ței și mie și la copii câte ceasă*. RĂDULESCU-NIGEȘI, ap. TDRG. (Adesea complinit — spre a arăta scurțerea imbelșugată — prin pârău s. șiroiu). *Sângele pârău curgea*. ALESCANDRI, P. P. 59/2. *Cad eoinicii în bătaie, Sângele curgea pâraie*. IODOS, P. P. 229. *Lăcrimile-mi curg pârău*. JARNÎC-BĂRSEANU, D. 151. *Pe unde-om trece doi, Sângele-a curge șiroiu*. RETEGANU, TR. 59/2. *Curgea sudoarea șiroaie de pe dînsul*. SBIERA, P. 122/2. | (În ironie) *Calul, căruia-i curgea grăsimca pe nas (= era foarte slab) de... sdrăvăn ce era*. MARIAN, O. II 169. # P. ext. Facitiv. (Despre unele organe ale trupului s. despre o rană, un bubol, etc.) A secreta, a face să picure, a lăcrima, a puroia, a supura, etc. *Incep calului a-i curge ochii*. CALENDARIU (1844), 176/2, cf. 180/2. *Zidul că mă strânge, Tăștoara-mi curge, Copilașu-mi plânge*. TEODORESCU, P. P. 406/2. *Îi curge nasul*. *Bubolul a spart și curge*. # **A face să curgă sânge** = a fi pricina unui război, unei încălțări sângeroase.

8°. (Despre alte materii, care pot fi „turnate” s. „vărsate”: făină, etc.) A leși (afară), a izvori (despre ceara care se topește) a se curge pe margini, a plia, a se prelinge, a cure (I 11°), a cădea din. *Dacă curg luminile nănilor (dacă se scurg lumânările)*. GORVEI, CR. *De sub platră în curată Curgea fîna curată*. ALESCANDRI, P. P. 300/2. # **A-i curge cuiva laptele în pîsat** = a-i merge din plin, a avea câștig mare. *Pe-atuncea bine era, că lui Barbu-i curgea și laptele în pîsat și galbinii în cobză*. ALESCANDRI, T. SS, cf. 181.

9°. (Despre un butoi, o oală, s. alt vas) A lăsa să se scurgă (s. să lasă, să picure) lichidul dinlăuntru, a pică, a cure (I 12°). *Acet vas curge*. PONTBRIANT.

10°. (Despre boabe, grăunțe, etc.) A se desprinde din ceva, a se desfășura de pe ceva, a pică de undeva și a cădea mereu jos, bucată după bucată, a cure (I 12°). *Din când în când... firul nu mai curge*. SLAVICI, N. 33. *Să nu spun minciună, dar peste o dimiriște de fasole i-au curs atunci din turcețe*. CREANGĂ, A. 99. *Incep a curge de printre încreșturile hainei sale mărgăritare, de umplu locul*. SPIRESCU, L. 40/2. *Paiete și atunah încep a curge în toate părțile*. SEVASTOS, N. 317/2. *Pe drcu... îi cunoști... când după el curg scântei*. ȘEZ, I 243/2. *Cată șperd în vatră, atăca oală să curgă (= să lasă) din găina noastră*. GORVEI CR.

11°. A atârna (I 1), a cădea în jos (s. în valuri), a cure (I 14°). *Pârău... curgea în căte până pe apate*. EMINESCU, N. 35/2. *Brateci curgeau moi și grele de-a-lingul trupului*. VLAHUȚĂ, N. 198. *Care de care mai chipos și mai imbrăcat, de se târău aște și curgeau oghelele după dînsii*. CREANGĂ, P. 249. *Oine mult înbește somnul, hănele după el curg ca aluatul*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 737.

12°. A veni într-una cu grămada, din toate părțile, a năvăli, a năvădi, a se succede neconținut, a cure (I 15°). *Curge(o) oile pe drumuri, toate gata*

a fâta. BELDIMAN, TR. 71. În curând au să ne curgă [la bal] o mulțime de flămânzi. ALECSANDRI, T. 733. Dela Turnu'n Dorohoiu, Curg dumani în puhoiu și s'așază pe la noi. EMINESCU, P. 161. Curg mușterii. DDRF. Băieții încep a curge toți care din cotro. CREANGĂ, P. 59. N'ajunsesse să-și răsucescă mustăcioara, și foile de zestre curgeau. ISPIRESCU, L. 184. În zori de zi... de pe toate dealurile curg Moși și Moaște. MARIAN, NU. 71/10. Sus bat dobele, Jos curg negurile; Care cum ajunge, Capul și-l rupe, Numele și-l schimbă (= Moara). GOROVEI, C. 232. P. anal. Va fi curgând vrotațe în țară. ZILOT, CRON. 335/10. Ne-cazurile curg pe sate. ȘEZ, II 28/10. # Capul să trăiască (s. de-ar fi sănătos), că belcie curg (gâră)! = omul sănătos suportă toate greutățile. Cf. PANN, P. V. II 88, CREANGĂ, P. 219.

II. Fig. 1°. (Despre sunete, vorbă, discursuri, frază, etc.) A leși lute, cu usuriță, fără sforțare, a ținea, a dăinui, a cure (II 1°). Zămetul de-al-bine... Curg-ntr'una. COSBUC, P. 58. Ne blăstăm, de-i curgea foc din gură! CREANGĂ, A. 101. Vorba îi curgea din gură ca miera. ISPIRESCU, L. 20. Curgeau gâră micuținele din el. ȘEZ, III 181/10.

2°. (Invechit, despre bani, preț, etc.) A fi în circulație, a circula, a avea curs. După prețul ce curge a [1] cerei (a. 1821). lb. XIV 13/10. Cf. curent (I 6°).

3°. (Ieșit din uz; despre evenimentele, pricină, trebură, lucruri, etc.) A se desfășura, a se petrece unul după altul, a decurge, a se întâmpla, a continua, a cure (II 2°). Acele ce intru ocea ereme curg (a. 1764). lb. I 290/10. Nerânduială nu mai mică... am aflat că curgea despre zidirea bisericilor (a. 1764). lb. 312/10. Însă povestea și pricina zidirii ei într'acest chip curge. ARHIVA R. II 62. Acest mijloc de neceste care curgea la oțărnuirea împărăției. E. VĂCĂRESCU, IST. 275/10. Catmacamul dă de știre Pașei de cele ce curg. BELDIMAN, TR. 81. Pricina pentru mândăritreșt locuri, moșii... așa să curgă (a. 1828). URICARIUL, VII 112/10. Atâtea împrejurări care au curs în timpul aceștia. D. STURDZA, ap. MAIORESCU, D. II 246.

4°. (Despre un termen s. despre dobândă) A se socoti, a începe, a decurge. I se mai acordă pentru a delibera asupra acceptării sau repudierii succesiunii un termen de 40 zile, care va începe a curge din ziua expirării (a) celor 3 luni date pentru încetar. HAMANGIU, C. C. 170. Cereea de dobândă făcută în contra unuia din debitorii solidari, face a curge dobânda în contra tuturor debitorilor. Id. lb. 247.

5°. (Despre viciajă, vreme, zile, etc.) A trece, a se desfășura, a se scurge, a cure (II 3°). Vor începe să curgă pentru tine zile fericite. MARCOVICI, C. 78. Dulce este viciaje ce curge lin, departe De-al omenirii șgomot. ALECSANDRI, P. I 132. Pe zi ce curgea li era tot mai mare groază. AGĂRBI-CEANU, P. M. 112.

6°. A rezulta, a (pro)veni, a deriva, a-și avea originea, a leși, a decurge, a cure (II 4°). Curg mult folos (a. 1748). URICARIUL, I 62/10. Dintu care pricină... curge multă și mare stricăciune (a. 1755). lb. VI 176/10. Bunătățile cele sufletești, care curg din sfânta învătătură. RĂȘCANU, L. LXXXIV/10. Care danie curge dela un Ionidă (a. 1818). URICARIUL, XV 251/10. Din ce îți curge oceața? Din nepuțință, sau că m'ai urit? GORJAN, H. I 73. Aceața nu curge din altă decăt pentru că eri am săpat mult la flori. DRĂGHICI, R. 83/10. Orișice obrăznicie Curge tot din moșice. PANN, P. V. III 37.

[Adjective: curge, -ă (ad I 7°) Sângele... cursă...din coasta ta. MINEIUL (1776), 173/10; — curgător, -toare. (Ad I 1°) Apă curgătoare (LB.), în opo-

ziție cu apă stătătoare. Pesti de apă curgătoare. ALECSANDRI, P. II 195. Ozana cea frumoasă curgătoare și limpede ca cristalul. CREANGĂ, A. 117. Stai ploaie curgătoare, Că te-ajunge sfântul soare. ȘEZ, I 187/10. (ad I 3°) Spații iluminate de un albastru apăsător, umed și curgător. EMINESCU, N. 46/10; (ad I 4°) Grăurile ceale curgătoare de mire. MINEIUL (1776), 60/10. cf. 64. Norii cei curgători de apă. CALENDARIU (a. 1844), 30; (ad II 1°) Are fraza... curgătoare a omului rafinat, care se joacă cu condeiul. VLAHUȚĂ, ap. CADE. Stil curgător = fluent. (Cu funcțiune adverbială) Vorbește curgător și la locu' lui. ȘEZ, II 72/10; (ad II 2°) (Invechit, înlocuit astăzi prin) Curent = în curs. După prețurile curgătoare (a. 1805). URICARIUL, II 144/10. Cheltuielile cele curgătoare după ereme de acum (a. 1813). lb. V 1/10. 292.000 lei, în monedă curgătoare (a. 1813). lb. XIV 302/10. Atuncia se cucine a se întoarce cheltuielile după curgătorul preț. CODICĂ TIV. 56/10. Prețul postenurilor să fie în Succava după prețul curgător din Lemberg. BOGDAN, C. M. 22; (ad II 4°). 6 zapise, începătoare dela 1808 Ianuarie 9 și curgătoare până la 1809 August 2 (a. 1812). URICARIUL, XIV 273/10; (ad II 5°) (Invechit și înlocuit astăzi prin) Curent. Au curgător. LB. Hrisoav din curgătorul au (a. 1773). URICARIUL, IV 27/10. În 14 Aprilie din anul curgătoriu, ȘINCAI, HR. III 182/10. cf. ȘIERA, P. 425. (Substantivat) Așteptăm cearea curicrului dela 29 ale curgătoare (— luni curente). GHICA, A. 747; — cursător, -oară (ad I 1°) Cursători fântâni. DOSOFTEIU, V. S. 101/10; (ad I 4°) Așa și oceața a triodului cursătoare de mire curte. TRIOD (1700), ap. V. B. I 408. | 2° Abstract: curgere s. f. (ad I 1°) Curs (I 2°), curent (II 1°), seurgere. Să iciră curgerile mării. BIBLIA (1688), 238/10. Cine au gătit ploii cei buhoioase curgera? lb. 380/10. Cu oătă lină curgere ce are (Nihil), oceaște 5015 (de) mile în 40 de zile te căldătoare. CANTEMIR, IST. 139/10. Și-i plăcea să le vadă curgerca [izvoare]lor cea șerpuită. ISPIRESCU, L. 18; (ad I 7°) Cu curgerile lacrășurilor și rădărit pământului. MINEIUL (1776), 49/10. Curgerile sudorilor tale. lb. 92/10. Curgere de sânge = hemoragie. Cf. LB. BIANU, I. S. Curgere de sânge din nas = epistaxă. BIANU, D. S. Curgere albă = flori albe, leucoree. Id. lb. (Agric.) Grânele ce sânt supuse la multe... boale... Așa... curgere din pricina sloaței. I. IONESCU, C. 174; (ad II 1°) Ce curgere de voroasă (= dovență) poate fi așa de înduculată? ARHIVA, R. I 51. Pre norodul cel înșătat... îl satură de curgerile învătăturilor. MINEIUL (1776) 68; (ad II 2°) Curs. Încemnarea banilor ce sânt în curgere în împărățiile din Evropa. CALENDARIU (1814), 131/10; (ad II 3°) ? Origine, desfășurare, decurgere, istorie. Arătând... curgerca numelui său, moșii, strămoșii lui cine au fost. LET, III 125/10. Cf. URICARIUL, XIV 117/10. Norocitele și stălețele curgeri ale armiei împărătești mării, au apropiat sfârșirea ostirii (a. 1774). URICARIUL, I 81/10. Curgere celor căzute părăsindu-o. MINEIUL (1776), 26/10. Să ne piroforisim pre larg... curgerca pricinii aceștia (a. 1805). lb. IV 141/10. Curgerca, starea și oțărnuirea împărățiilor otomane. E. VĂCĂRESCU, IST. 246/10. Curgerca tralului nostru. ARHIVA R. I 53. Curgerca pricinii, PANN, ș. II 29/10; (ad II 5°) Invechit! Trece, decurge, (de)curs, rămăș, Așa și din cele nedrepte și făr-de cale prin multa curgere de ani, asemenea român statornice. RĂȘCANU, L. 3/10. Și dela Adam curgerca anilor leai 7139. MAG. IST. I 125/10. În care curgere de ereme s'au întâmplat acele turbării ce la tinal lui Poliopt se cuprind. ZILOT, CRON. 63/10. Istru toată curgerca zilei se aștează a călca în urmele ei. BELDIMAN, N. P. I 59. Ca să nu uite curgerca zi-

lor, au socotit să facă un calendariu. DRĂGHICI, R. 54/2. A vieții neamintită curgere. MARCOVICI, C. 35/2. S'au orânduit zisa curgere de vreme (se termen) pentru desertarea locurilor. DOC. sec. XIX, ap. TDRG. (Loc. adv.) În curgere de... = în cursul) de..., în timp de... În curgere de 40 ani (a. 1812). URICARIUL, IV 337/2. În curgere de opt luni și jumătate (a. 1812). Ib. XIV 274/2. În curgere războiului (a. 1814). Ib. I 185/2. Acastă jalobă poate a se mișca în curgere de un an. PRAVILA (1814), 22. În curgere de două sau trei censuri putem ajunge acolo. DRĂGHICI, R. 8, cf. 153/2. Relele ce ai pățimit în curgera anului trecut. MARCOVICI, D. 15/2. Niciodată în curgera eacurilor pregătirea de războiu a tuturor națiunilor nu fusese mai puternică. C. KIRIȚESCU, R. 15. Și în toată curgera vieții nu s'ăvârșise. ION CR. II 208. It va merge rău în curgera anului (= în timpul anului). GOROVEI, CR. 43 | (Despre corpurile cerești) Curs, mers, mișcare. (Cf. cure I 1°). Și au împărțit [Noe] anul după curgera soarelui și a 12 luni. LET. I 47/2. Anais avea bucurie a privi... lucrurile ceale minunate a fiilor, cărgerea stelelor. BELDIMAN, N. P. II 110; (ad II 6°) † Mers, desfigurare; rezultat, urmare, consecință. Întrebat fiind de dânsul despre curgera războiului aceluia, i-au răspuns că Craiul Vladislav nu bine va petrece. ȘINCAI, HR. II 7/2; — cursătură † s. f. (ad I 1°). Un pârâu mergea cu mare cursătură. DOSOFTEIU, V. S. 461.

— Forma curege s'a născut din participiul *curs* și ariostul *curge* (de la verbal cure) după analogia lui *merge* (cu part. *mers* și nor. *merses*), spre a evita, la prezentul indicativului (*curs*), o omonimie supărătoare. Hasdeu, *Cuv. d. bătr.* I 421. Cf. *curs*, *cursoare*, *cursură*, *scurge*, *decurge*.

CUR-GOLEA s. m. sing. v. *cur*.

CURHÂN s. a. v. *curgan*.

CURÎ vb. IV v. *cure*.

CURÎ vb. IV^a v. *cur*.

CURÎ vb. IV^a *Fumer*. — (Rusism în Basarabia) A fuma (igări s. țigarete). ION CR. IV 105. — Din rusa *kurîti*, idem.

CURIĂL, -Ă adj. v. *curie*.

CŪRIE s. f. 1°. — 2°. *Curie*. 3°. *Corps electoral*. 4°. *Cour de cassation*.

1°. (În antichitate) Una din cele treizeci de grupe sau subdiviziuni ale tribului primitiv la Romani; p. ext. localul unu astfel de subdiviziui; localul unde se întrunea senatul roman; p. ext. senat însărnat cu administrarea unui municipiu.

2°. Administrația pontificală la catolici. *Curia romana*.

3°. (Pe timpul dominației habsburgice) Corp electoral. Au dat... o reformă electorală, tinzând spre tot universal prin crearea unei nouă curii electorale. SBIERA, P. S. 330.

4°. (Jur. † Transilv., învechit) Curtea de casajie.

[Pronunț. cu-ri-e. | Adjectiv: (lat. *curialis*, -e) **curiâl**, -ă (pronunț. -ri-al) = aparținător curiei, cu privire la curie.]

— N. din lat. *curia*, idem.

CURIER s. m. 1°—4°. *Courier*.

1°. Persoană trimisă (m. ales de guvern, de suveran s. de un comandament) să ducă în grabă anumite ordine s. rapoarte confidentiale la des-

tinățile. (STAMATI, D.), cf. *mergător*, *olăcar*, *ștafetă*. *Din zina curierilor curierilor care... se vor înfrunțe...* DUMITRACHE 401. *Împărăatul Rusiei au scria ștafetă prin grabale corier*. DIONISIE, C. 120, cf. (*grabale curierii*) 171. *Un curierii pliu de praf strigă în glas mare pe Numa*. BELDIMAN, N. P. I 157. *Curicri peste curieri venea de la Ștefan*. ARHIVA R. I 101. *Încă un curier că se înfățișează înaintea lor*. ISPIRESCU, L. III.

2°. Persoană care aduce gazetele, scrisorile, telegramele, etc.: *spec. împărțitor de scrisori*, *factor postal* (POLIZU), *Ascăptat curierul la poartă*. I. TEODOREANU, M. II 352.

3°. P. ext. Totalul scrisorilor ce se primesc s. se trimite deodată, *curșă*, *poștă*. POLIZU. *Pro-mite cu venitorul curier și a copie după acea prostație*. GHICA, A. 744. *Vă rog a-mi răspunde cu înțoarcere curierului*: neînțâriat.

4°. Nume dat unor rubrici de jurnal (s. unor publicații periodice), care cuprind dări-de-seamă s. informații asupra unui lucru. *Curierul de ambe seze al lui Eliade*. *Curierul model*, *Curierul teatrelor*.

[Pronunț. -ri-er. | Și: (învechit, ad 1°) **curieriu** s. m.; (învechit, din germ. *Kurier*, în Transilv.) **curir** s. m. L.R. | Derivat: (rar; fr. *currieriate*) **curierist**, -ă subst. (pronunț. -ri-e și -rie) = cel ce redactează curierul (4°) unei publicații periodice, cf. *e. onie ar.*]

— N. din fr.

CURIERIST, -Ă subst. v. *curier*.

CURIMÂN, -Ă subst.

CURIMĂNOS, -OĂȘĂ adj. } v. *cur*.

CURIOS, -OĂȘĂ adj. 1°—2°. *Curios*.

1°. (Despre persoane) Pofțitor de vesti nouă (L.R.), foarte doritor să vadă, să audă, să învețe, să știe amănunte asupra unui lucru s. a unui fapt (COSTINESCU), dornic de a cerea lucruri s. fapte nouă, interesante; p. ext. (în sens defavorabil) îndiscret, voind să afle lucruri care privesc pe alții. *Aceste răspunsuri făcuse pe craiul tot mai curios*. GUR. II 170. *Omneni prea curioși (băgători de seamă la toate lucrurile)*. GORJAN, H. II 10. *Un împărat curios reea să afle'n ce chip este omul cel mai leneros*. PANN, P. V. I 109. *Se găsece omneni curioși, ce vor să le știe toate*. C. NEGRUZZI, I 71. *N'am văzut niciodată actorie...*, *la curios să văd ce lighioaică sânt*. ALECSANDRI, T. 532. *Și Rodu Popescu... e un om curios de politie europeană*. IORGA, L. I 147.

2°. (Despre ființe s. lucruri) Care produce dorința de a vedea s. de a cunoaște; p. ext. ciudat (COSTINESCU), rar, neobișnuit (PONTBRIANT), straniu (L.M.). Interesant, demn de a fi văzut, auzit și cunoscut, minunat, șod (L.R.) *Ce nu s'au făcut spre depărtarea acestei curiozice ciune*. URICARIUL, VII 76. *Cred că va afla frumoasi întâmplările amânduror și-i vor păre[ș] curiozi*. CAT. MAN. II 343/2. *Curioz luera!* DRĂGHICI, R. 78/2. *Figura astu curioasă, originală...* a boierului [șințaș. C. NEGRUZZI, I 236. *Curioză scoteală!* RUSSO, S. 10. *Curioză coterie este tradiția!* Ib. 73. *Se miră adeseori singur de curiozitate ideii ce-i vin în minte*. MAIORESCU, CR. II 141.

[Pronunț. -rioș, rar -rioș. | Și: (mai ales în Mold., din ita. *curioso*, învechit) **curioz**, -oăz adj. Negativul (rar): **necurios**, -oasă adj. = lipsit de curiozitate. *A putut stu departe săpământ multe, nepădător și necurios măcar s'o vadă*. BREBANU, J. 182; — **curioznic**, -ă † adj. = straniu, bizar. *Curioznică...* arătare... din fiziognomie. GUR. II 144. | Derivat: (cf. franc. *curiosité*) **curiozi-**

iâte s. f. = dorința, interesul, pornirea omului de a vedea, de a afla, de a cunoaște ceva deosebit (cf. L.B. COSTINESCU; p. ext. (în sens defavorabil) indiscreție (I.M.); p. ext. caracterul ciudat al unui lucru s. al unei ființe care ne deșteaptă interesul de a-l cerceta, de a-l cunoaște; (întrebunțat uneori la plural) ciudățenie, raritate, minunăție, lucru interesant. (Ad 1°) *Cu cât mai mult înveșă...*, cu atât mai tare crește și curiozitatea lui. MARCOVICI, D. 389. *Îi veni foarte cu greu...* cu să împlinescă curiozitatea fratelui său. GORJAN, H. I, 6. *Pentru curiozitate, adică pentru mirare, mă trimisă eu să merg la dumneai.* Ib. IV 130. *De curiozitate pe oarecine-ăntrebat.* PANN, S. I 106/≈. *Aream curiozitatea să văd pe D-na B. C. NEGRUZZI.* I 64. *Cată să le satisfacem curiozitatea.* Ib. I 109. *Înțeleptul Evreu se uită cu oarecare curiozitate la fața visătoare a lui Dan.* EMINESCU, N. 52. *Îată una din scrisori. Să și-o citești, de curiozitate.* SADOVEANU, SĂM. VI 1068. *Își contemplă cu o mare curiozitate chipul.* C. PETRESCU, C. V. 46. *Aruncându o privire de curiozitate spre salon, Liana a zărit...* pe... Anghela. REBREANU, J. 206. (Ad 2°) *Curiozitatea acestui palat ne trăsă [= trase] (ca) să îl primim de aproape.* GORJAN, H. IV 18. *Cum să nu se socotă curiozitate un călugăr care nu-i ipocrit?* C. NEGRUZZI, I 313. *Seriele care se încercă o silă o limbă... nu merită a fi calificate decât (de) curiozități literare fără valoare practică.* MAIORESCU, C. I 191; (negativul) **necuriozitate** s. f. = lipsă de curiozitate, indiferență. COSTINESCU, PONTERRIANT; — (din ital. *curiosità*) **curiozită** † s. f. (plur. -tale). *Pentru curiozita, voiu să-ți fac o întrebare.* PANN, E. III 89/≈.

— N. după fr. (iat. *curiosus*, -a, -um, propriu „cu grijă, cu interes”) și, mai de mult, din ital. **curioso**, idem.

CURIOSZ, -OAZĂ adj. }
CURIOZITĂ † s. f. } v. curios.
CURIOZITATE s. f. }
CURIOSNIC, -Ă † adj. }

CURIR † s. m. v. **curier**.

CURIOȘ s. a. și m. v. **cur**.

CURLĂ s. f. (Ornit.) v. **corlă**.

CURM s. a. *Attache*. — (Oit. și Munt.) Crâmpelu de funie cu care se leagă vitele când se duc la pășune (RĂDULESCU-CODIN), funie scurtă cu care se leagă bolii în loc de căpăstru (ION CR. VI 151), **curmeiu** (CIAUȘANU, V.). *O cerboaică legată de gât cu un curm de teiu.* GORJAN, H. I 29. *Îl primea de grumaz și-l legă cu un curm dela zăpodii.* T. CERCEL, SĂM. IV 767. *Tate curmu' și stoborii.* *Că s'a întărdat feciorii.* MAT. POLC. I 426. *A luat roca de curm.* RĂDULESCU-CODIN, I. 249. *Să-ți iei cu curmul de gât.* CIAUȘANU, V. 119. *Tate-4 curmu' și-4 dă drumu = lasă omul să plece!* ZANNE, P. IX 455. [Plur. *curmuri*].

— Din alb. **kurm** „bucată tăiată din ceva (de ex. dintr'un pește), coclan, trup”. (Ar putea fi și un substantiv postverbal din *curma*. Ști Aromânii au **curmu** „ruptură de frânghie, crâmpeliu de sfoară, căpătălu”). Cf. **curmeiu**.

CURM s. m. (Bot.) v. **curmal**.

CURMĂ vb. I. I. 1°. *Couper, raccourcir* (un tronc d'arbre). 2°. (Se) *fendre, éclater. Couper en deux. Séparer (en deux)*. 3°. *Attacher les cheveux d'un ruban. Screr trop, blesser*. 4°. *Se pencher*. 5°. *Faire*

un détour. 6°. *Traverser*. II. 1°. *Interrompre brusquement, mettre fin à. Cesser*. 2°. *Interrompre. Cesser de*. 3°. *Se décider; prononcer une sentence; étendre (une action)*.

I. (Despre lucruri). 1°. **TRANS.** A tăia un lemn (un trunchiu, bustean, butuc) de-a curmezii, cu scopul de a-l scurta (ȘEZ. XXIII 44), a tăia în două (L.B. HERZ-GHER. M. IV 251); p. ext. a tăia o bucată din lungimea unui lemn (Banat, com. ITTU), a scurta, a trunchia, a rețeza (PAMFILE, J. I, Straja, în Bucov. Com. A. TOMIAC); a doborî un trunchiu tăindu-l de la rădăcină. **Kurm** = seio, [rumpo]. ANON. CAR. *Văzându-l curmând lemne, se puse cu dânsul de vorbă.* ȘEZ. VII 65. *Au înhățat toporul și au început a o tăia dela rădăcină; și când au fost curmat partea cea mai tare, numai ce vezi că se campențește hașca și se izbește jos cu...* **vuc.** SBIERA, P. 3. *Trunchiul acesta trebuie curmat, căci altcum nu-l putem pune la car.* Com. ITTU.

2°. **P. ext.** **TRANS.** și **REFL.** A (se) tăia în două (orice obiect), a (se) frânge dela mijloc (prin apăsare), a (se) rupe (în două), **O curmăd** [pe sfânta] cu fiercutul în două buciți. DOȘOFTEIU, ap. TDRG. *Curcelele dela opinci...* se curmă. CALENDARIU (1814) 87/≈. *Cercecelele ferestrelor se curmu sau prăsiuna zidurilor vecii.* EMINESCU, N. 38/≈. *Ai fi crezut că brațele le curmă trupul.* DELAVRANCEA, S. 28. *I s'au curmat mâinile, de au picat palmele de la încheietură jos.* SBIERA, 31. || (Neobișnuit) **TRANS.** † A despărți în două. *Munții Carpați... curmează fara accuza de cătră Ardcal.* LET. I 91, ap. TDRG.

3°. **TRANS.** (Despre părul femellor) A lega de-a curmezii (cu o sfoară, cu o panglică, ș. a.) pe la mijloc. *Bu să-ți dau părul pe spate; cu să-ți curm pe la mijloc c'o panglică albastră.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *O, Maica mea, în cărca ta Păr gaiben n'oi [= nu vei] mai curmu.* F. R. ATILA, P. 459. || **P. ext.** (Despre o legătură care începe strâns o parte a corpului, despre o frânghie s. un mâner, s. despre dunca tăioasă a unui obiect pe care-l ducem în mână s. îl purtăm pe umeri) A strânge tare, a pătrunde în carne, a tăia la... *Mă curmă găitanul [botinei].* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Au mai finut-o el cât au mai finut-o [rănița], dară dela un timp l-au curmat la mână și au scăpat-o jos.* SBIERA, P. 6/≈. *Mi-4 lega cu trei ștreanguri de mătase.* *De mi-4 curma pân' la oase.* MATESCU, B. 73. || (Transliv. și Bucov. fig.) **A curma foamea pe cineva [la mafe, la inimă]** = a simți dureri (în stomac) din cauza foamei, a fi foarte flămând. *Îl curmose foamea, de flămânzi ce era.* SBIERA, P. 148. *I s'au făcut foame mare, cât o curma la mafe.* Ib. 297.

4°. **REFL.** (Despre o persoană) A se pleca cu corpul asupra cuiva (s. peste cineva) (Brad, în Bihor, Com. ITTU); a se îndoi, a se pleca de mijloc. *Hagiul se curmă de mijloc... și căzu pe spate.* DELAVRANCEA, H. T. 40.

5°. † **P. ext.** **INTRANS.** (Construit cu „din cale, din drum”) A se abate din drum, a o apuca în altă direcție. *Deaca curmăd din calc, văzum nainte-ne izer mare.* DOȘOFTEIU, V. S. 79/≈. || (Despre hotarul unei moșii) † A o apuca (s. merge) deodată într-o nouă direcție, a o coti brusce. *Hotarul moșii[ei] să începe în gios de casă... drept în gura moșii[ei] și curmă pe coastă în gios drept în luncușă, deasupra casii Făcăului (a. 1630).* ȘTEFANELI, D. C. 3.

6°. **TRANS.** † A străbate, a traversa. *Curmăd toată fara rusească, întră în fara leacăscă.* CANTEMIR, HR. 76/≈. || **A curma pământul** = a da țării n două, a umbra țării și mării (CIAUȘANU, V.); fig. a face luntre și punte; a se da în vânt pentru...; a se face pe dracu 'n patru. Ib.

II. P. Trans. (Despre o acțiune s. despre o stare) A tăia dintr'odată șrul, a întrerupe brusc (zilele, viața, tăcerea, ecarta, cântecul, suferința, veselia, etc. cuiva), a face să se termine repede, cf. sfârși, conțeni, înceta, isprăvi, găta (LB. ȘEZ. XXIII 44, HERZ-GHER. M. IV 251). *Voia rîga per d-zdu și-și ca curma viața ta, VARLAAM, C. II 34/2. Sfătuiind... să curmează și simetia, până în cădă era în Vasile Vodă. LET. I 293/2. Pot curma veselia lui, GCR. I 133. Curme de-acum moartea zilele meale. BELDIMAN, N. P. I 161 [Obiectul] cu îndată l-aș curma, DRĂGHICI, R. 276/2. A, dac'ea ta vieță... De asprele urșite nu ar fi fost curmată... ALEXANDRESCU, M. 27. Sgomotul gloței ne curmă vorba, C. NEGRUZZI, I 41. Dă-mi voie... să arăt... cauzele ce trebuie să îndemne pe ednătorul înțelept a curma, pentru un moment, isprăvile sale. ODOBESCU, 39. Părea un junghiu că-ă curmă suflare și vieță. EMINESCU, P. 209. Moșneagul curmă scurt cântecul. DUNĂREANU, CH. 79. Am curmat poezia. D. STĂNOIU, C. I 184. Un tar grozav la mulți bezmeticii le-a curmat zilele. CREANGĂ, P. 202. Cuoșans lui lo-au curmat ecarta. SBIERA, P. 218. Gându-se cum să-și curme vieța (= să se sinucidă)... IȘPIRESCU, L. 206. Împărțeaua tăcea așteptând timpul, în care va curma bănușele aduse asupra ei. RETEGANUL, P. II 28. | P. anal. Trans. (Obiectul e omul) A face să nu mai existe, a distruge, a nimici, a termina. *I-au ucis, de i-au curmat. CALENDARARIU (1844) 122. Am să-i curm pe-ai tîi de recî. COBUC, P. 40. | Refl. (uncori = pasiv) A se sfârși, a înceta. *Vai de voi, boșafilor, că se va curma mînpătura voastră. GCR. I 9. Toată scîporea și mînturta lor desape dășli s'au curmat. LET. II 70/2. Să-și aducă scrisori ce or acî pe moștele lor... cu să se mai curme gîlcecele. Ib. II 463/2. Socolitu-s'au... a se curma pîra despre ambe părțile. Ib. III 170/2. A se curma judecata ce trebui să se pule prin hotărîtoare închidere. BUL. COM. IST. IV 89. Să se curme băștile fîrînilor. I. IONESCU, C. 62. Toate nădejile solilor se curmă. BĂLCESCU, M. V. 201. Au și început a curge furnice cu droaia... de nu se mai curmău vinul. CREANGĂ, P. 264. Viața dacî li se curmă, Mor, întocmai ca tot omul. TEODORESCU, P. P. 101. I s'au curmat zilele (= a murit). ȘEZ. III 114/2.***

2. A. Absolut. A încheia (o conversație), a pune capăt, a încheia (discuția), a rețeza (vorba). „Și ai putut lua o asemenea sumeacă hotărîre?” am curmat eu, C. NEGRUZZI, I 45. *I-am curmat-o (vorba, pretenția) scurt. CIAUȘANU, GL. | Trans. și refl. (Construit cu prepoziția adin s. cu)* A înceta, a conțeni. *Ei toiți n'au mai curmat din alergări în zilele următoare. AGĂRBICEANU, L. T. 227. Din spaimă curmași. MARIAN, D. 81. Cu ecarta mai curmași. SEVASTOS, N. 59. Stancu Lupu... din băut nu se curma. ȘEZ. VII 23.*

3. Trans. A încheia (un țarg, o învolală); a se hotărî într'un fel (ȘEZ. XXIII, 44), a stabili; spec. (despre o sentință judecătorească) a lua o hotărîre, a da sentința; (trans și refl.) a (se) încheia o acțiune judiciară, a (se) stînge. *Precum îi părea, așa le curma judecata. LET. II 460/2. Se curma judecata ce trebui să se pule prin hotărîtoare închidere. BUL. COM. IST. IV 89. Te învești așa, cu să curmăm treaba! SBIERA, P. 184.*

[Ind. prez.: *curm* și (învechit) *curmez*. | A. d. j. e. c. t. i. v. e. *curmăt*, *-ă* = despre lucruri] rățezat, tălat; (despre o cărare) întrerupt; frânt; (despre o parte a corpului închină cu o legătură) strâns, pătruns (de legătură); p. ext. (despre părți de corp) subțiat la încheieturi (m. ales despre brațele oamenilor grași, cf. CIAUȘANU, GL.); (despre

corpul albinelor s. al viespiilor) supt, frânt de mijloc; (despre bătrîni) gîrborit; (despre stări s. acțiuni în continuitate) întrerupt, sfârșit, conțenit, încetat; (Transilv., despre om) lovit de soartă (PĂȘCAN, GL.); distruș cu desăvîrșire, nimic, stăpînit; (despre o învolală s. despre un proces) încheiat. (Ad I 2'). *Cărușe... curmate în cursul lor de muzoniale de cărtice. EMINESCU, N. 95; (ad I 3') El avea fața albă ca laptele... și mijlocul curmat ca la o copilă. CONV. LIT. ap. TDRG. Bombonica... avea obrazul grîșuș, mînușetele curmate. CONTEMPORANUL, IV 391. Înaintă... deschizînd brațele grîșușii, curmate, C. PETRESCU, I. II 254. Simfîndu-se ca așa de curmată de foame și arsă de sctc, și-a adus aminte de... SBIERA, P. 211. Aceste mîni curmate, 'N sdrîm 'nfășurate, 'N'au cu cin' se bate. TEODORESCU, P. P. 499 (cf. și MAT. FOLC. 196). Ariciul ia un beșgas ș'o loretse peste mijloc, și de atunci albina e curmată la mijloc. ȘEZ. VII 142; (ad II) Din acea zi să socotește curmat numai cel personal dorit a celui înșrînat. COD. TIV. 48/m; — (negativul) *necurmat*, *-ă* adj. = neîntrerupt, neînțenit, conțenit, neconțenit, nesfârșit. *Să-i mîrești cu glas necurmat. GCR. I 164. Blesstem jalnic și necurmat. ALEXANDRESCU, M. 65. Războiule necurmate între Poloni și Moldoveni. BĂLCESCU, M. V. 434. Începu necurmatele dispute. C. NEGRUZZI I 268. Ploi necurmate. ȘEZ. II 257; (A. d. v. e. r. b.) Fără încetare, neconțenit, neîntrerupt, mereu, într'una. *Au plouat în câteva zile necurmat. LET. II 154/2. Un funcționar ce necurmat... s'a sărguit... a servei patriei. URICARIUL, XIII 379. Să-i slobozîm sânge, necurmat, CALENDARARIU (1814) 175. Urtul... mceru și necurmat în inima copilei se prefira. ODOBESCU, III 201. Jandarmii patrolau necurmat. AGĂRBICEANU, L. T. 252. Au fugit necurmat. SBIERA, P. S. 25. Dac' 'n horă ai intrat, Joacă și tu necurmat! ZANPE, P. IV 382; — (rar) *curmător*, *-toare* adj. = care curmă; hotărît, deciziv. *Lășine neconțenite și de viață curmătoare... KONAKI, P. 85. Zicătoarele: Stăpînu! bun face sluga bună și la stăpînu! bun stau slugile mult timp dobîndînd o consacrare curmătoare dela faptele ce se văd petrecîndu-se la Principele Moruz. I. IONESCU, D. 316; — (Substantiv) *curmător* s. a., ferestrău de pădure, cu care se «curmă» butucii. COM. ITTU. | Abstracție: *curmăt* s. a., *curmăre* (cu negativul *necurmare*) s. f. = acțiunea de a curma; † eliziune (a unei vocale) (PONTBRIANT); conțenire, încetare, sfârșit. *A lor coroaș... să nu aibă curmare (a. 1640). B. V. I 107. Moște... stăpînuindu-se fără curmare (= necurmat, neîntrerupt) în curgere de șo [de] ani... URICARIUL IV 337. Nu s'a văzut nici o noșie care să fi pretrecut cu necurmare (= într'una, conțenit) zile line și norocite. MARCOVICI, D. 254. O parte din lucrurile mișcătoare... să t se lase... cu îndatorirca de a le preda la curmare (= încetare) uzufuctului. HAMANGIU, C. C. 137. Să fiu chipul acesta fără curmare în foc. IȘPIRESCU, L. 220. Ziua și noaptea, fără curmare. ION CR. II 254].*****

— Cuvînt străvechii, care se găsește și la Aromâni (cu sensurile «curm, încetare», apoi «mă ostenece» — cf. *curmat* de obosăld, la noi — «mă separ, întarc») și la Megleniți (cu sensurile «încetare, întrerups și «desprij de ceva»). Îl regăsim și la Albanezi: *kurmue* „țalu în părți”, dela care se pare — după cum indică forma *curmezis* — că l-am împrumutat. (După cum au propus Laurian și Massimiu, apoi L. Săineanu, *Dief. unie.* și în urmă G. Giuglea, *Dacoromania* III 620 și 771, verbul românesc ar putea conținea și un lat. pop. **curmare* ca *trunchias*, împrumutat din grec. κορυζή „trunchiu” cf. κορυζή

„couper ou fendre en forme de bêche“, păstrat și în alb. *kurm* „trup, bucată tăiată dintr'un peste, din carne, coceab“, apoi în Calabria: *curma* „trunchiul de copac“ și în Spania: *curma* „bucuc (legat de nicioare)“. Alt cuvânt a scurma). Cf. *curm*, *curmeiu*, *curmătură*, *curmezis*, *precurma*.

CURMĂ s. f. (Bot.) v. *curmală*.

CŪRMĂ † s. f. *Tranchant*. — Ascuțit, tăios. DDRF. *Diamantul cu plumb se lucrează și cu praful său și cu curma fierului... se despică*. CANTEMIR, IST. 189/10.

— Postverbal dela *curma* „a tăia în bucăți“.

CŪRMĂ s. f. = *cărmă*. *Poartă curma stăpânirii Prințul Gheorghe*. CALENDARIU (1814) 91/5.

CURMĂL s. m. (Bot.) *Dattier*. — Arbore din familia palmierilor, cu trunchiul gros și înalt până la 20 m.; crește în regiunile calde (Asia sud-americană și Africa de nord); fructele lui se numesc „*curmale*“; se cultivă și la noi, în casă s. prin florării, ca plantă decorativă (*Phoenix dactylifera*), f. e. n. c. finic. PANȚU, PL. 85. *Stăpări de... lemn de curmală*. MARDARIE, L. 125. *Stearul care la noi leapădă frunza, acolo [pe malurile Mediteranei] e totdeauna verde, ca și dașinal, portocalul, lămâiul, curmalul...* MEHEDIŢI, G. P. 169. [Și: (Munt., vechiu) *hurmal* s. m.; (suspect) *curm* s. m. PONTBRIANT].

— Format, pe teren românesc, din *curmală* (după modelul *prun-prună, nuc-nucă*, etc.).

CURMALĂ s. f. (Comert) *Datte*. — Fructul curmalului, cu un gust plăcut, † finic. 39 *parale oca curmale misir*. BOGDAN, C. M. 70, cf. URICARIUL, IV 131. *Aici crece stafidele... hurmalele*. PISCUPESCU, O. 62. *Scoase din dinșii vro cățea pomelii și pușintele hurmale*. GORJAN, I 25. *Gășind o mulțime de finice, adică hurmale... măncam și umblam încoaci și în colic*, lb. II 43. *Frunză verde trei curmale, Drum pe deal și drum pe vale*. SEVASTOS, P. P. 122, cf. 199. lb. N. 321. [Și: *hurmal* † s. m.; (rar) *curmă* (*hurmă*) s. f. PONTBRIANT, TDRG.]

— Din n.-gr. *κωρύχιά* și din turc. *hurma* am avut mai întâiu *curmă* (*hurmă*), cu plur. *curmale* (*hurmale*), dela care s'a format noul singular *curmală* (*hurmală*).

CURMALĂU s. m. *Monstre*. — (Straja în Bucov. A. TOMIAC). Nănilă. *Un curmalău de șarpe*.

CURMĂN s. a. = *corman*. H. XVIII 306.

CURMĂNI vb. IV¹. *Entailer*. — (Otenia) *Trans*. A strânge peste mijloc, a gătuł cu o sfoară, cu un laț (despre corpul omeneș și despre arborii legați cu sârmă și curmăniți până la rețezare prin creștere) (Com. I. POPESCU-VOITEȘTI); refl. (despre o sfoară) a străbate, a lăsa dungă, urmă a-dăncă, a curma. S'a *curmănit* sfoara 'n mână. VĂRCOL V. [P. art. a d]. *curmănit, -ă*

— Presupune un substantiv **curman*, derivat din *curm*, cu suf. augm. -*an*, care a trecut și la Ruteni (*kurman* = *kurmej*) „streang făcut din câli“).

CURMĂȚĂ s. f. (Ornit.) *Moineau*. — Vrabie (Săliște, J. Sibiu) Com. BANCUI. [Diminutiv: *curmățel* s. m. lb.].

— Participiu-adjektiv al verbului *curma*, substantivat. (Numirea aceasta i s'a dat vrăbiei din cauza coadei scurte, care face impresia că e rețezată).

CURMĂȚEL s. m. (Ornit.) v. *curmăță*.

CURMĂȚĂRĂ s. f. 1°. *Incision transversale*. 2°. *Gorge* qui coupe une montagne. 3°. *Entaille, meurtrissure* que laisse une corde trop serrée; *fossette* au poignet d'un bébé potelé; *pétiote* (de la guêpe). 3°. *Premières douleurs de l'enfantement*.

1°. (Rar) Secțiune transversală, incizie (LB.) transversală, făcută pe suprafața s. de jur-impresurului unui corp. *Kurmătură* = secție. ANON. CAR. # *Ba e curmătură, Ba e forfecătură* (= despre cel îndărătnic și cărcotaș). ZANNE, P. III 142.

2°. (Top.) Depresiune care curmă continuitatea unui munte, adâncitură transversală pe culmea unui deal s. munte, ce servește ca trecătoare (cf. H. XI, 322, com. s. FL. MARIAN), locul unde culmea unui deal este gropită (H. X, 29), deșălătură, șea (com. ITTU, Sibiu); vale prăpăstioasă între doi munți, două culmi s. două dealuri (PORCIUC, T. E. 29); p. ex t. locul unde se schimbă direcția și înclinarea unei pante (PORCIUC, T. E. 28). *Am dat... pe un loc în curmătură 24 florinți*. IORGA, S. D. XIII 198. *De acolo [hotarul] se zice... până în curmătură dintre obârșia apcii Zăbala*. URICARIUL, IV 271. *S'au pus piatră hotar drept în mijlocul curmăturii moviilor*. lb. XX 406. *Linia de hotar este trasă sîrind din curmătură la poale, din prăcia în nuche*. I. IONESCU, M. 56. *Vită'n bătătură nu se pomenea... ciului pe curmătură, pe izlazii bozii și dudău*. VLAHUȚĂ, CL. 24. *Trecând apoi prin o șea sau curmătură a muntelui...* TURCU, E. 121. *Trecătorile acestea sînt însă de două și de trei ori mai înalte decât pasurile de pe valea Jiului și Oltului. Sînt mai mult un fel de curmături*. MEHEDIŢI, R. 7. *Cucule, pasire sură... Să nu-mi căniți la curmătură*. SEVASTOS, P. P. 206. *A apucat la deal... pe o curmătură*. MARIAN, T. 180. *Un plaiu totdeauna trece culmea prin curmătură* (Vale, J. Sibiu). Com. ITTU.

3°. Urmă, adâncitură, dungă rămasă în carne s. în trunchiul unui copac, în locul unde a fost curmat cu o sfoară sau o sârmă; locul (la încheieturi) unde se subiază brațele copilor grași; spec. locul de la rădăcina cornului unui bou, curmat de funie (com. s. FL. MARIAN); locul unde se curmă corpul albinei sau al viespii (com. s. FL. MARIAN), talie.

4°. (Banat, la plur.) *Curmături* = simptomele nașterii (MARIAN, NA. 44), începutul durerilor nașterii (care „*curmă*“ de mijloc pe femei), strănsuri.

— Derivat din *curma*, cu suf. abstr. -*ătură*.

CURMEĂ s. f. *Age* (de la charrue). — Grindeiul plugului. JAHRESBER, XIX 79. DDRF, TDRG.

— Etimologia necunoscută (Poate, un derivat de-a curma, *Weigand, Jahresbericht* XIX 79 propunea un lat. **columella*, crezând însă mai de grabă că *curmea* s'a născut prin schimb de sufix din *corman*).

CURMÊI ! Interjecție care imită mișcările cotului care umblă după piscică. HERZ-GHER, M. IV 251.

— Onomatopee.

CURMÊIU s. a. 1°. *Bout de corde*. *Corde de tille*. 2°. *Attache, liere* 3°. *Sarment*.

1°. Capăt, bucată scurtă de funie (frânghie, odgon) rămasă după ce a fost tăiată s. ruptă, întrebunțată (de oameni săraci) la incins (în loc de brâu), la legat și mai ales la legatul vitelor, *curm* (RĂDULESCU-CODIN), cf. streang (cf. CREANGĂ, GL., BOCEANU, GL., Com. FL. MARIAN); p. ex t. funie (HERZ-GHER, M. IV 251, com. A. TOMIAC) de calitate proastă făcută mai ales din

coajă de teiu (DAMÉ, T. 11). [Pluta] să anină cu un laf de curmeziu de un par bătu în baltă. I. IONESCU, C. 153. Nu pot suferi... cunșine de roze pe curmele împietite. OLLĂNESCU, O. 117. Cârșu lui... era ferecat cu teie, cu curmele. CREANGĂ, P. 106. Intr'un beciu... e'un curmeiu de gât lepat... Ia aruncat [pe căne]. CONTEMPORANUL III 293. Unde-i curmeiu, să-mi răpun zicele? lb. VI, vol. I. 509. Alcea n'ou aștat nimeni decât curmeiu legat de hașcă. SBIERA, P. 3. Cu copitele crăpate. Cu curmeiu de teiu legate. MARIAN, SA. 316. Dacă roște să rămâie și mai departe în mândărire, să se desingă de curmeiu cu care e lăcșia. lb. SE. II 180. Intre cele două găuri [ale jugului cailor, la treierat] se fac alte găuri, pe unde se potrec capetele unui curmeiu. PAMFILE, A. 204. O strășne bine'n curmeiu, De-i planșie coastele. PĂSCULESCU, L. P. 249. Mă porneac la țarmaroc. Cu bărbatu' de dărtog, De mi-o da un leu și opt, L'oiu da cu curmeiu eu tot. ȘEZ, I 13. De fi-i barbatul arit, Leagă-i c'au curmeiu la gât. ȘEZ, XIX 173. # Și curmeiu a fost funie! — și eu am fost odată ce-am fost! PAMFILE, J. II. A fiuca toți într'un curmeiu — a fi solidari, uniți. VASILIU, P. L. 257. A lega tei(e) de curmei(e) — a căuta subterfugii; a spune vorbe fără temelu. ZANNE, P. II 829. N-unul cel mare nu prea creș, și tot leagă teie de curmeiu, dar la urma urmei n'are încotro. SEVASTOS, N. 317. Leagă teie de curmeiu, până ce se vad țepiș... din casă. MARIAN, NU. 131. A face din teiu curmeiu — a face tot posibilul, a încerca toate mijloacele. A găsi teiu de curmeiu — a găsi prețute. A și găsit teiu de curmeiu pentru a lipsi de acasă. CONV. LIT. IX 57, ap. TDRG. | Fig. Fir (al vieții). Făcuse cucoana Frânișina patruzeci de noduri la curmeiu vieții. RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.

3°. Tinzătorile (lambele, baierile, gânșurile fundului) carului, a codăriei. PAMFILE, I. C. 135.

3°. (Munt.) Mlădă. Joardă seosă în fiecare an de vița de vie (DR. IV 459). N'am putea duce talade... Bălașu' ceia curmeie de vișă și vreascuri [ca să facă foc cu ele]? DELAVRANCEA, S. 183.

[Cu alte sufixe: (OH) curmēte s. m. = curmeiu (MARDARIE, L. 329), bucată de frânghie (Ștești în Mehedinți. Com. N. IONESCU), legătură, gușă (PAȘCA, GL.); curmēt s. m. = cărăveu de funie. BOCEANU, GL. Ia curmeiu' ăla și leagă calu'! ld. MEH.]

— Derivat din *curm-*, cu suf. *-eiu*. (Din românește e imprumutat rut. *kurmei* „ștreang făcut din căl(ă)”. Cf. *eurman*.)

CURMĒT s. m. }
CURMĒTE s. m. } v. curmeiu.

CURMEZIȘ adv., adj., s. a. I. 1°. En ou de travers, en biais. 2°. De côté. II. Transversal. III. 1°. Direction transversale. 2°. Traversac. 3°. Petite bande de terre (entre deux chemins).

I. A. d. v. Prin *curmeziș* (în opoziție cu *lungiș*); se indică direcția s. poziția care tale („curmă”; ceva în sensul lățimii).

1°. Transversal, de-a latul (drept s. oblic) *Kurmeziș*, ANON. CAR. *Ir de acolo a* (= va) *Iua curmeziș*, de a'a *impruca cu celaltal cambur*. LET. II 330/3. *Sabia cea împărțitească o pune curmeziș pe umărul său*. lb. III 302/3. *Din moșă drept curmeziș ce să hotărești cu Dorofteiașcă...* STEFANELLI, D. C. 151. *Am mers curmeziș spre apus*. URICARIUL VIII 6/3. *Frații ei...* stau cu *secură curmeziș în apă*. M. KOGĂLNICEANU, DAC. LIT. 41. *M'a răstănit Cruciș, curmeziș Jos cu fa-ța'n ans, În cruce de lemn dulce*. PĂSCULESCU, L. P. 10. # A grăi *curmeziș* = a exprima o părere

contrară. ZANNE, P. II 578. **Cruciș și curmeziș** — în toate sensurile. În lung și în lat, în toate direcțiunile, pretutindeni. *Au făbuit toată țara... și cruciș și curmeziș*. MAG. IST. IV 339/3. *Au umblat și cruciș și curmeziș, mai în toată lumea*. GORJAN, II, II 50. *Foarte mult am umblat: Țara cruciș și curmeziș*. TEODORESCU, P. P. 177. *Se uitară toți la dănașul, și cruciș, și de-amănuntul*. PANN, P. V. III 56. **A se pune cruciș și curmeziș** — a lucrea toate mijloacele, a se face luntre și pante. *Prometea se puneă și cruciș și curmeziș, ca să-și ocrotească făpturile*. ISPIRESCU, U. 85. | (Compus) **Ceștișat** (dial. *costișet*)-**curmeziș** = curmeziș, de-a coasta (despre cusătura măneii). ȘEZ, II 224/3. 2°. Dintr'un parte, pieziș, ponciș. *Se uita curmeziș spre fecior, parc'ar fi vrut să-l ceară ceia*. D. ZAMPFIRESCU, ap. CADE.

II. (Rare) A. d. J. Transversal (l. b.), care tale ceva în lat. *Laturile curmezișe sau transversal nu mai sunt terminate în linie dreaptă*. ODOBESCU, I 389. *Brăul e...* în duagi *curmezișe*. VORONCA, ap. CADE.

III. S. a. 1°. Direcție transversală, parte care tale ceva de-a latul. *Fața despre rădărit, în uliță; fundul, despre apus; curmezișul, la mijloc*. URICARIUL, III 269. *Am cerat să mă duc...* spre drept *curmezișul piciorului făcătului alb*. lb. IV 93/3. | Loc. ad. v. # **Curmezișul** = transversal, de-a curmezișul. *Prin moșă gănuoasă drept în jos, până în Bahluș, și în lat, curmezișul, până unde se întâmpină cu hatarul Prigorciilor*. BUL. COM. IST. IV 84; cf. CUV. D. BĂTR. I 252. **De-a curmeziș (ul) și (rar) de-a curmezișă** = transversal, de-a latul. *Au puresc sprinten... și tăind de-a-curmeziș i s'au făcut ziuă dincoace de Udriș*. LET. II 142/3. *Au scris locul per care îl arăta ei...* în lungine *cale de 32 de ceasuri și de-a-curmeziș în lat cale de două căsuri*. lb. III 129/3. *Orânduindu-se din locul Moldovei numai 32 ceasuri de-a-lungul și 2 ceasuri de-a-curmeziș pentru ascădmântul și lăcușu' lor, a Nohailor*. lb. III 169. *Acetele costoroabe se leagă de-a-curmezișul cu 12 curmezișuri*. I. IONESCU, C. 168. *O ia de-a-curmeziș; De la nori, către soare*. CREANGĂ, P. 221. *Diavolul se puneă de-a-curmezișul în drumul meu* (= îmi încheiea drumul). ISPIRESCU, U. 1. *Luând satul de-a lungul și de-a curmezișul...* MARIAN, SE. II 15. (Complinit de un genitiv) *Părintele Manea făcuse...* nu tocmai plăcuta căldorie *de-a curmezișul Mesopotamiei*. SLAVICI, SĂM. IV 230. *O ia de-a curmezișul pământului*. CREANGĂ, P. 213. *Așeză cuștina de-a-curmezișul farfuriei*. C. PETRESCU, I. II 86. *Găitane late de-a-curmezișul pieptului*. ISPIRESCU, U. 43. **În curmeziș** (adesea complinit printr'un genitiv) = transversal, (fig.) pe căi piezișe; în lat, de-a-latul; (după un adjectiv arată o gradație a acestuia) foarte, grozav de... *În curmezișu' imblându viremu* (= sosirăm) *întru Co*. COD. VOI. 24/3. *De...* vești merge către mine în *curmeziș, voi merge și eu...* cu mânia. BIBLIA (1688) 9/3. *Aice iaste Marca Neagră, la curmeziș...* HERODOT, 235. *Vești merge în curmeziș...* BIBLIA (1688), 91. *Cestialte oști luase țara în curmeziș*. MAG. IST. II 157. *Trece satul'n curmeziș și dumbrăvile'n lungiș*. ALECSANDRI, P. P. 240. *În curmezișu' plâinilor La masa haiducului*. VASILIU, C. 57. *Să țevi la drum, să-l treci în curmeziș*. ȘEZ, III 152. *Bogat în curmeziș* [= putred de bogat]. PAMFILE, J. II. *Fata împăratului usgurec îi frumoasă în curmeziș*. ȘEZ, XIX 56. **În lung (iș) și'n curmeziș** = de-a-lungul și de-a-latul, în lung și'n lat. *Moșă măsurată în lung și'n curmeziș*. URICARIUL, II 6/3. *Curând a'a apucat Cămpul nered de arat, În lungiș și'n curmeziș*. ALECSANDRI, P. P. 387. *Să te'duci țara în lungiș și în curmeziș*.

ȘEZ. VII 107. A se da în lungiș și'n curmezis = a încerca toate mijloacele, a se da peste cap, a face pe dracu'n patru. În *curmezis* țigauul și'n lungiș s'a dat, Două oi în urmă tot a căpătat. CONTEMPORANUL, III 406.

2. Obiect ce se pune de-a curmezisul unui lucru (ca să-l înțerească), traversă. | Spec. (La construcții, unelte, ș. a.) Bucata de lemn pusă (s. fixată) transversal, de-a latul unei (părți de) construcții s. unelte, cu scopul de a o întări. | (Constr.; Mold., în opoziție cu lung) Material de lemnărie la casă (II XII 227), cele două bărne care încheie pereții laterali ai casei, ce se fixează de-așupra pobocnicilor și furcilor. Peste furci se pun două lunguri, în fața și în dosul casei și două curmezisuri, pe cele două laturi mici. PAMFILE, I. C. 419. În fiecare unghiu se bat în pământ furci tari, de 2 m, care se unesc prin „lunguri” și „curmezisuri”. GR. S. VI 47. | (Mor.; mai ales la plur.) Brațele (numite și spetezele, chin-gile, corzile, stinghile, legătura brântului) morii. PAMFILE, J. C. 190, DAMÉ. T. 162 (fig. 2/3). | (Dulgh.) Puntea (chin-ga, mijlocușul, podul războiului) fle-restrăului. DAMÉ, T. 86, PAMFILE, I. C. 121. | (Dugh.) Stinghia (chin-ga, popul, calafatul, săpiatul, stâlpul, puntea, ușa) unui fund de vas. DAMÉ, T. 89, PAMFILE, I. C. 166. | (Dulgh., mai ales la plur.) Stinghile (spetezele) de lemn care leagă scândurile fundului carului. PAMFILE, J. C. 134. | (În Filipoi, în balta Brăilei) Lemnul transversal subțire de care se anină sforacul dela gară la leasă. ANTIPA, P. 607.

3. „Un curmezis de pământ = o „scurtătură”, sau un „trunchiu” între două drumuri.

[Plur. (adj.) -zișe și (subst.) -zișuri. | Și: curmezisă s. f. (în loc. adv. de-a curmezisă). Verb. curmezisă P și (rar) curmezisî IV* = a tăia, a trece (un drum, ș. a.) de-a curmezisul (PAMFILE, A.); p. ext. a abate, a îndrepta în altă direcție, a îndruma; (refl. = pasiv) a se contrazice. Se curmezisază acest semn de eretic. CORESI, EV. 519/s. Au curmezisat spre cei strămbi pre cei drept. BIBLIA (1688), ap. TDRG. Pela cornul cel de luncă un lup bătrân... îmi curmezisă drumul. GANE, CONV. LIT. ap. TDRG.; — (cu adjectivul-part.) (în) curmezisat, -ă † = (a d. j.) așezat de-a-curmezisul; p. ext. nepotrivit; echivoc, cu două înțelesuri (despre cuvinte. MARDARIE, L. 107, 210); contradictoriu, care (se) contrazice; (adv.) exprimând o părere contrarie, în sens opus. Iară semnul cuvintelor curmezisate crucea e, ce și până astăzi grăesc cuvinte curmezisate necredincioși. CORESI, EV. 518/s. Oarece călugăr va grăi cuvinte curmezisate igumenului său. PRAVILA DELA GOVORA, ap. TDRG. De nu veți pedepsi, ce veți mearge către mine în curmezis, rotu mearge și cu cu voi cu mână încurmezisată. BIBLIA (1688) 91/s. Cine va lua post și va răpși și va grăi curmezisat, că nu va fi fotosul lui. PRAVILA DELA GOVORA, ap. TDRG. A grăi cuvinte curmezisate = a se împotrivi cu vorba. ZANNE, P. 11 578; — (cu abstractul) încurmezisare † s. f. = împotrivire, opoziție, obiecțiune, atitudine contrară. Când se va întoarce [moștenitorul din robie], atunci-și va lua moștenirea... fără de nici o încurmezisare. ÎNDREPTAREA LEGIEI, ap. TDRG.].

* Derivat dintr'un substantiv *curmez (alb. *kurmec, de unde verbul kurmezse „tău în părți, mișcă corpul strămbându-l”), cu suf. adv. -ș. Cf. curm, curma, curmeiu.

CURMEZIȘĂ vb. trans. I^a v. curmezis.

CURMEZIȘĂ s. f. } v. curmezis.
CURMEZIȘI vb. IV^a }

CURNĂȚĂU s. m. (Bot.) v. cornat.

CÛRNIC s. a. *Poulailler*. — (Bulgărean, prin Munt. și Dobr.) Coteț de găini. H. II 239, VII 95, XIV 350.

— Din bulg. kurnikă, idem.

CURNÛT, -Ă adj. v. cornut.

CÛROPALĂT † s. m. *Majordome* (de la cour byzantine). Majordom la Curtea bizantină. *Hoteria ce să chema curopalat, adică purtătorul de griza Curții; poate să să înfolească ca Postelnicul cel mare în Țara Moldovii*. CANTEMIR, HR. 326. *Stătând împărat Mihail, ce au fost curopalat*. DO-SOFTEIU, V. S. 62/s. [Și: *coropalăt* (textul prezintă *cororopalat*) † s. m. CANTEMIR, HR. 325]. — Din medio-gr. *χοροπαλάτης*, idem.

CÛRÔS, -OĂSĂ adj. v. cur.

CÛRPÂN s. m. (Bot.) } v. curpen.
CÛRPÂNĂ s. f. }

CÛRPÂNĂ s. f. (It.) Sorte de *plac*. — (Tulcea) Un fel de peste. (II XIV 376), probabil *corpăna* ca.

CÛRPATÔIU s. a. } v. cărpător.
CÛRPĂTÔR s. a. }

CÛRPEN s. m. și a. I P. *Sarment*; *brax* (de courges), *vrille*, 2. *Chandelier* (d'adulte à 12 branches), 3. Expression d'un jeu d'enfants signifiant: *neuf*. II. P. *Herbe-aux-gueux*, 2. *Chamérisier*, 3. *Clématite dressée*, 4. *Atragène-des-Alpes*, 5. *Cocriste*, *crête-de-coq*, 6. *Coulcoucrée*, 7. *Lonicera Tartarica*.

I. Mădăliță lungă și subțire de viță de vie s. de altă plantă cățărătoare, care crescând se încolăcește și se agăță de alte plante s. de obiecte pe care le înfălțeste în cale; (mai ales la plur.) tulpina unor plante țărătoare, ca bostanul, castraveții ș. a. (ȘEZ. VII 179), lujer, vrej, funie, covrag (PAMFILE, A. 180); p. ext. ramuri tinere, nule, vreji, jorđe (în Olh. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 60). *Kurpën* = vepres, ANON. CAR. *Cu curpenii până'n mare se lățește* [via]. DO-SOFTEIU, P. S. 271. *Cojnițele se fac... de curpeni*, ECONOMIA, 204. *Răscolind cu niște pari un jarelec compus de curpeni de viță sălbatică*, FILIMON, C. II 70. *Via se taie, adică se curdă de vițele uscate*. *Acetcea se numesc curpeni*, I. IONESCU, P. 248. *Garzul inalt* (fost de curpeni de țedără. SADOVEANU, P. 80. *Legăturile... se fac cu curpeni de viță sălbatică*. ANTIPA, P. 581. *Un curpân de bostan*. ȘEZ. IV 4. *Prin bostăndrie vede un curpân ce se întindea peste apă*. ION CR. III 360. *Acete curdățituri* [ale vițelor] *se numesc curpeni*. PAMFILE, J. C. 216. *Cunosc pepenii copii după cărcelul...* *cu care este legat fructul de curpân*. Ib. A. 177. † A se urea în curpeni = a se cățăra, a se urea în spirăli, cum se urea via pe harac. Cf. DDRF. *A pune treaba pe curpân* = a o lua dela început. ION CR. II 248. *A o lua pe curpen* = a o lua cu rost (Covurii). ZANNE, P. IX 455. || Fig. Rând de generații ale unei familii, ale unui neam. *Eu adun fărâșitul neamului meu, că mine să măntue un curpen de oameni*. I. ADAM, SĂM. II 157.

2. P. ext. (Mold.) *Curpân* = sfesnicul (cu 12 foțefi) făcut de fier împleticit, unde se pun lu-

mănarile înaintea catapitesmei (Broteni, J. Suceava). G. T. KIRILEANU, CONV. LIT. XLIV, 3.

3. (Dâmbovița) Numărul 9 („nouă”) în jocul epilor „de-a pietricelele” (din cauza formei lui înecărligite). Se numără: unica, dodica, trecea, patrica, cingălu, mângălu, jala, pala, *curpena*, gu. H. IV 258.

II. (Bot.) Diferite plante cu curpeni: cf. H. XI 327, XVI 146, PANTU, PL.²

1. (Transilv.) *Curpena* numit și *curpen-alb* (BARONZI, L. I 132, PANTU, PL.), *curpen-de-pădure* (DAMÉ, T. IST. PANTU, id) = viță-a-nibă (*Clematis vitalba*). PANTU, PL. LEON, MED. 36, SEVASTOS, N. 57. Se la *curpân*, se pizează și se leagă la mână cu buruiană de friguri. GRIGORIURIGO, M. P. I 74.

2. *Curpen-alb*, de munte = caprifol (*Lonicera Xylosteum*). PANTU, PL.² 86, com. LIUBA.

3. *Curpen-drept* = luminoasă (*Clematis recta*). PANTU, PL.² 86.

4. *Curpen-de-munte*: plantă ierboasă (*Atragene s. Clematis alpina*) cu talpina cățăroitoare, care crește pe stânci în regiunea subalpină și face niște flori mari solitare albe sau violete. Se mai numește în (Transilv.) năprasnic, (Transilv.) *curpeniță*. PANTU, PL.² 86.

5. (Transilv.) *Curpen-scurt* = clocotei (*Clematis integrifolia*). PĂCALĂ, M. R. 22, PANTU, PL.² 86.

6. *Curpen* = mutătoare (*Bryonia dioica*). DDRG.

7. (Banat) *Curpân-tătărăsc* = *Lonicera Tartarica*. Com. LIUBA.

[Plur. *curpeni* și (rar) *curpene*. Și: (dial.) *côrpân*, *côrpene* s. m.; *côrpâna* (*côrpâna*) s. f. (plur. *curpeni*) = vrej de cartofi. HERZ-GHER, M. IV 252; — (Transilv.) *côrfân* s. m. Un sălcim când, a cărui *curfeni* apucase a se încolăci peste gură. COMȘA, N. 14. | Diminutiv: (Transilv.) *côrpînă* s. f. (Bot.) = *curpen-de-munte*. PANTU, PL.² 86. | Adjectiv: *curpenos*, *oasă* = cățăroar (ca *curpenul*); cu cărcel. DDRF. | Colectiv-local: *curpenis* (s. *curpinis*) s. a. (plur. *nișuri*) = desigur prin care abia poți trece din cauza mlădițelor ce creșe în toate direcțiile. Pe unde-am trecut: Hășiș, *curpeniș*. MATEESCU, B. 59. E'n hășiș, în *curpeniș*, Unde n'ai loc de cărmis. Ib. 59, cf. MAT. FOLC. 169, GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 80. PĂSCULESCU, LP. 237. | Verb: (în) *curpeni* IV^a refl. = a se cățăra, a se încolăci, a se strecura. DDRF; (cu abstractul) *curpenire* s. f. DDRF.]

— Din alb. *kurpen*, „*clematis vitalba*”.

CURPENĂ s. f. (Bot.)

CURPENE s. m. (Bot.)

CURPENI vb. IV^a

CURPENIȘ s. a.

CURPENIȚĂ s. f. (Bot.)

CURPENOS, OASĂ adj.

CURPINIȘ s. a.

v. *curpen*.

CURS s. a. I. 1. Course, fuit. Parcours, trajet, Indicateur (de chemins de fer). 2. Cours, courant. 3. Ecoulement. 4. Cours (des astres). II. 1. Cours des événements, histoire. 2. Cours du temps.

I. Propriu. P. Mers (repede), umblet (grăbit), fugă (I 2^a), alergare (LB.), alergătură. Cf. cure (I 1^a). Kurs = cursus. ANON. CAR. Cu prispit curs deade să-î țesu înaintea. P. MAIOR, IST. 71. Cursul calilor. ALEXANDRIA, 15. Un cal cu ager curs. C. NEGRUZZI, II 24/30. Corbiu tofi după ea [după lapă] și i-nu îndreptat cursul să meargă pe unde sta boierul la pândă. SBIERA,

P. 90/30. | P. ext. Mers, drum (făcut de tren, vapor, poștă, etc.); spec. cărtică cuprinzând arătarea orelor de plecare și sosire). Roata lumii nu-î așa cum gândește omul, ce [=] în cursul său se întoarce. LET. I 279/30. Cursul poștelor în deșchitate fără. CALENDARIU (1814), 132/30.

2. (Despre ape curgătoare, lichide) Curgere, curent; p. ext. cantitatea, întinderea, calea s. direcția unei ape curgătoare. Cf. cure (I 3^a), curge (I 1^a), cursoare (I 1^a), cursură (I 1^a). Ca apa în cursul său, cum nu să oprească. Așa cursul lumii nu să contenească. M. COSTIN, ap. GCR. I 292/30. Ostrov... care... taste încungurată de cursurile oceanului. DOSOFTEIU, V. S. 225. Ieși Elisee la cursurile apelor. BIBLIA (1688), 295/30. Să mă întorc? Mai de grabă își va întoarce Dunărea cursul îndrăpîr, C. NEGRUZZI, I 139. Prin cursul apei cu glezete lor așăjau valurile. EMINESCU, N. 16/30. Trețuia să cadem izvorul, înainte de a urmări cursul tot mai limpede, mai răpede, mai binefăcător al râului, IORGA, IST. LIT. XVIII, 59. | P. ext. Dunărea are un curs foarte lung. | Spec. Cursul apei = linia pe unde apa curgătoare curge mai repede, cf. șipot, fir, șară, coamă. Com. ITTU.

3. † (Despre secrețiunile unor organe ale trupului, precum: lacrămi, sânge, parou, etc.) Scurgere, curgere (cf. cure I 9^a, curge I 7^a), cursură, cursoare (I 2^a). Slatu cursul sângeului ei (cursura BIBLIA 1688). CORESI, EV. 380/30. Pădă de cursul ochilor. DOSOFTEIU, V. S. 227. Se va rușă pentru el protol... de cursul lui (= de curgerea spermei). BIBLIA (1688), 81^a.

4. P. anal. Miscarea reală s. aparentă a corpurilor cerești. Cf. LB. Pre mine, deam cât mă'ncață cursurile stelelor. VARLAAM și IOANAF (1648), ap. GCR. I 133/30. Precedând din cursul ceresc că era Dumnezeu să certe lumea cu două certări, cu apă și cu foc. LET. I 44/30. Chibzindu... din cursul soarelui vremea mesii. DRĂGHICI, R. 150/30. Stelele... pară ar opri cursul lor, ca să asculte. MARCOVICI, C. 33/30. Să-î învâf [pe Alexandru] cursul planetelor. ALEXANDRIA, II. Astro-nomul ar dori ca cursul Uranului să se pripăsească. BĂLCESCU, M. V. 4/30.

II. Fig. 1. † Expunerea evenimentelor; cronică, istorie. Titus Livius au scriu cursul a toată împărăția Rămăului. LET. I 4/30. Ca să nu să uite lucrurile și cursul fărăi. Ib. I 214/30. Am făcut acest curs, pentru să se delege mai bine lucrurile fărăi noastre. Ib. I 292/30.

2. Trecere, dăinuire, durată, succesiune, interval (de timp), curgere, cursoare (II 3^a); dată. Cf. DICT. Cf. cure (II 3^a), curge (II 5^a). Când au fost cursul anilor 1556, GEOGRAFIA ARDEALELUI (a. 1660—1680), ap. GCR. I 176/30. Acest chip au aflat Robinson ca să nu uite cursul anului. DRĂGHICI, R. 56/30. Atd de lungă fu noaptea, fiindcă coincu în opris cursul, ISPIRESCU, L. 202. Curs de vreme (s. vremi) = termen, dată. De să va zlogi același zlog în două cursuri de vreme... CARAGEA, L. 32/30. (Loc. prep.) În curs de s. în cursul... = cât (tine, durează) ceva, cf. curgere. În cursul ședinței. PONTBRIANT. Nu avea decătă trisperece ceasuri, în cursul cărora se nevoia a-și sădăși toate slăbile. DRĂGHICI, R. 152/30. Ea se afla într'unul din aceste momente rari în cursul scurtei noastre vieți. C. NEGRUZZI, I 78. În cursul zilei, roaba babei s'a-propie de ei. EMINESCU, N. 21/30. În curs de o lună de zile. ODOBESCU, III 534/30. Iii în cursul operei de față. HARDEU, I. C. IX. (Fără prep. „în”). Tot cursul vieții noastre că veți porădu de buna eugetera. DRĂGHICI, R. 157/30. Cu noroc să cănițici curs de ani nenuntrați. PANN, E. V 97/30. Întâmplările din cursul zilei, din cursul anului.

[Plur. *curşuri*. | Verh: (neob'gnuit) *curş* 1° = a fugi, a da raita. *Daună luni dropotrică ce vor cursa vecinic împrejuru' celui mândru soare*. S. BODNĂRESCU, ap. TDRG.]

— Din lat. *cursum*, -um „curgere (a unei ape), alergare, drum (al soarelui)”. Cf. *curş*, *decurs*.

CURS s. n. 1°. *Cours* (des affaires, etc.). 2°. *Cours* (des monnaies). 3°. *Cours* (des marchandises). 4°. *Cours*, *leçon*.

1°. Desvoltare, desfășurare, decurgere, mers, șir, urmare, înălțare. Cf. *cure* (II 2°), *curge* (II 3°). *Spre a putea căștiga ramul giudcătoresc un curs regulat și temelnic...* CODICĂ TIV. VI/100. *Cursul trebilor cu atâta înăvrire început de către Exec[en]ța Sa Generalul Kiselef...* (a. 1835). URICARIU, VIII 122/5. *Au trimis...* spre a-i da [prin]ciplul legiului *curs* (a. 1827). Ib. V 12/5. *Cursul împrejuru' cerii coaste*. DRĂGHICI, R. 117/25. *Omul, intrând iarăși în cursul încheierilor ante, ... face planuri*. MARCOVICI, D. 3/50. *Clăcușecan, a domniat, cu frânele rigide ale constituției sale, cursul evanimentelor*. UNIVERSUL, 1930, 6 Noemvrie. *Cursul boalei = evoluția ei*. *Procesul e în curs = durează*. # (După fr. *donner un libre cours à...*) *A da curs liber lucrărilor* = a le lăsa să curgă nestărujenite, *durerii* = a o lăsa să izbuzească.

2°. Desvoltare, desfășurare, decurgere, mers, șir, urmare, înălțare. Cf. *cure* (II 2°), *curge* (II 3°). *Și dum[nesc]ia vei primi după cum ea fi cursul* (a. 1804). IORGA, S. D. XII 152. *Deia aparica ce au luat cursul monedii* (a. 1814). URICARIU, I 40/25. *Anticural, la patimă supus, Culege vechea-aramă ce nu mai are curs*. ALEXANDRESCU, M. 11/5. | P. a n a l. *Afirmările acelea ceau curs atunci* (= erau crezute). ADAM, ap. TDRG.

3°. Preț (al mediu) cu care se cumpără și se vând diferite valori s. mărfuri, valoare. *Inventarierea mărfurilor după cursul zilei*. ȘTEPĂNESCU, C. 288. *Cursul rentei, bursei, pieței, târgului*. COSTINESCU.

4°. Lecție, prelegere (ținută de un profesor; serie de lecții (la Universitate). *Cursul public al școlilor naționale* (a. 1828). URICARIU, VII 177. *După ce isprăvi cursul, înrădănd feluri de cărți, s'a întors cu atestatul*. PANN, S. I 44/50. *Kogălniceanu începu a preda un curs de istorie*. C. NEGRUZZI, I 334. *Urmează cursuri la Universitate, Cursurile Facultății de litere*. Azi nu e curs = profesorul nu ține prelegere. | Spec. *Cursul inferior* al liceului cuprinde cele patru clase dintâie, cel superior cuprinde celelalte patru clase. *Isprăvise cele patru clase ale cursului inferior*. TEODOREANU, M. II 21. *Trecut de doi ani în cursul superior de licen*. C. PETRESCU, C. V. 9. *Curs preglitor*, care prepară pentru examenul de admitere ca elev (student) înscris. *Curs seral*, care se predă seara. *Mircea lușea în grădina cu mai mulți camarazi, adică făcea: „curs seral pentru adulții clasici”*. TEODOREANU, M. II 55. | P. ext. *Tratat științific asupra unei materii*. *Mi-am cumpărat cursul de chimie*.

[Plur. *curşuri*. | (În Transilv., latinesc cu fonetism ungurese): *curşur* † s. a. *Să poată intra și la cursusul școlii candidaților de prozie* (1820). IORGA, S. D. XII 208. | Derivat (formațiune recentă, întrebuințată mai des, de la 1919 încoace): *curşist*, -ă (subst.) = cel s. cea care urmează (s. a urmat) un curs special de scurtă durată (timpul unei vacanțe s. câteva luni), (impromptu) student, -ă (CONTEMPORANUL, IV 82, notă); spec. (imediat după războiu, în Transilvania) profesor s. profesoră de școală secundară (fără titluri universitare) numit(ă) în baza unui examen ad hoc după frecventarea unor cursuri sumare organizate

în vara 1919. *Curşistii vor fi înușiți la liceul din Sighișoara și vor fi prezenți la inaugurarea cursului*. CURENTUL, 1934, 1 Martie.]

— N. după fr.

CURSĂ vb. 1° v. *curş*.

CURSĂ s. f. 1°. *Piège* (souricière, traquet, laet, pannas, taupière, chausse-trappe). 2°. *Danger*. 3°. *Ruse*, *embûche*.

1°. Unealtă (de lemn, fier, sârmă, leasă, etc.) s. laț de prins animale, capcană, ef, cinie' (2°), clapeă, clucă, clupșă, clupșă, bateă, bată, țigă, zancă. *Cursa* se întinde, se pune, † se ascunde; animalul (omul) cade (ZANNE, P. IV 324), dă, intră, se bagă în cursă. *Kursă* = laqueus. ANON, CAR. *În cursa aceasta ce ascuseră legă-se piciorul lor*. PSALT. (SCH.) 13/5. *Cursă gatorilor pșoacelor mele*. Ib. 100/7. (: laț. DOSOFTEIU, PS.). *Arătă o fărâmă de carne într'o cursă*. GCR. I 354. *Va întinde... curse la vre o vie... pentru să prinzi pre carii atrică roada*. PRAY. 61. *Să sări piște ori ce cursă, totu-mai ca câprioara*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 258. *Bietele doblotoace, neștiind cursa piște care cras să dce, treceau fără grijă*. DRĂGHICI, R. 05. *Fără veste Tainica cursă ce i s'a întins se 'nchide*. ALEXANDRESCU, M. 63. *Cine nu știe ce-i o mică cursă de sârmă pentru prins șoareci! Aceiași formă, însă cu mult mai mare, se înțelege, o are cursa de prins pești*. F. R. ATILA, P. 122. *Cursa... în pescuitul racului*. Ib. 128 (cf. Ib. fig. 18, p. 127). *Capcana (cursă) se închide și prinse laba lupului ca într'un clește*. ȘEZ. III 113. # *Fulpea bătrând nu cade în cursă*. ZANNE, P. I 702 = omul viclean nu poate fi înșelat.

2°. Fig. Primejdie, pericol. *Durerile iadului încunguroră-mc, apucară-me cursele morții*. PSALT. (SCH.) 25/5. (: laquei mortis; — lațurile. DOSOFTEIU, PS.). *Ne-ai scos, Doamne sfinte, suflet[ele] de (= din) curse cumplite*. GCR. I 214. *Drum bus, cucoane, și fără nici o cursă*. ALEXANDRI, T. 1380. *Cât am fost cu nealins multe curse am învins*. ALEXANDRI, P. P. 315.

3°. Fig. Mijloc viclean de a prinde, p. ext. de a atrage, a seduce, a amăgi pe cineva, n. a dă, momeală. *Sfârșim-at-ai cursele vrăjmașului*. MI-NEUL (1776) 191/50. ROM. GL. I 5. *Curse vicleșugii*. ALEXANDRESCU, M. 114. *Este o cursă; se vede că... îi place să cate să atragă pe ori și cine 'n lanșu-i*. I. NEGRUZZI, IV 137. *Badiului vicleșug nu-i pasă Nici de cursă dumnănească, Nici de oaste 'mpărtașă*. ALEXANDRI, P. P. 124. 180. *Nu cunoștea... ce sunt ispitile și cursele dragotei*. IPIRESCU, L. 125. # **A pune (s. a întinde) o cursă cuiva** = a încerca să înșele pe cineva prin momeală, prin vorbe dulci; a pune pe cineva la încercare prin fel de fel de ademeniri. *Puseră păcătoșii cursă mie, și de dzisele tale nu rătăciu*. PSALT. (SCH.) 261/5. *Să nu fi pus cursă altuia, n'ar fi căzut singurul într'însa*. SBIERA, P. 215. **A (a)trage în cursă (s. în curse)** = a momi. *Și-au dat lui-și nume a fi fiu de Dumnăzcu, pentru ca să se tragă cu mai multă leșare în cursele sale*. BELDIMAN, N. P. I 163. **A se arunca (a cădea, a da, a (se) prinde) în cursă** = a intra (fără judecată s. din greșală) într'e încercătură mare din care nu poți ieși. *Scotind că va cădea în cursă, și-au luat voie spre țara ungurească*. LET. II 126/50. *Ana însă, mai puțin subtilă, căzu în cursă*. C. PETRESCU, C. V. 57.

[Nomen agentis: *curşar* s. m. = cel care face s. vinde curse. LM., CADE].

— Din alb. *kurthë*, idem, sau de aceeași origine ca el (care nu poate fi turcească, cum presupunea G. Meyer, Alb. Wb.).

CURSĂ s. f. *Course*.

1°. Distanța străbătută de cineva (cu trăsură, mai rar, călare), drum. Poate mai te-ai îndupleca a face o cursă [călare pe măgar]. C. NEGRUZZI, I 329.

2°. P. ext. Plata pentru un drum făcut cu trăsură, cu automobilul, etc.; plata pentru un drum făcut de un comisionar, etc. *Leafa servitoarei, cursa cu birja*. C. PETRESCU, C. V. 170.

3°. Drum (dus și întors), alergătură (1°). *Băiat până la 15 ani pentru cursa în oraș caută...* (Mica publicitate) UNIVERSUL, 1930, 2 Noembrie.

4°. Alergare de cal pe întrecere, Cf. *Încurcare, încurătură*. Am fost la curse, Cursele dela hipodrom. Curse de obstacol, de trap.

— N. după fr.

CURSĂ † s. f. (Comert). *Pastile du séral*. — (Leș și din ux; mai ales la plur.). Pastilă aromatică și parfumată, importată din Orient, întrebunțată ca mirodenie, pastilă de Serail (ALECSANDRI, T. 1781). Din *Tarigrad...* diferite mirese orientale, precum: *curse*. BOGDAN, C. M. 182. *Întâia călândreasă intra la mirceaș purtând o călție de argint cu flori suflate în aur, din care ieșea fum de udagaci și de curse*. GHICA, S. 33. *Vutcă de vanilie și de cursă*. Id. Ib. 36. *Bun rachi...* îi pe cursă... ca la leși. ALECSANDRI, T. 536, cf. 82.

— Din n.-grec. *χοῖτος* „pastilă” (din turc. *kurs*, idem).

CURSĂR s. m. v. *cursă*.**CURSĂRIU** † s. m. v. *corsar*.

CURSĂTOR, -OARE adj. } v. *curge*.

CURSĂTURA † s. f. }

CURSĂR s. m. *Coursier*. — (Franțuzism, leșit din uz). Cal falnic, COSTINESCU, cf. *bidivin*. *Urmează a da casa meșterilor cal atât la acel cu plată din visterie, cum și la cursierii (a. 1814)*. URICARIUL, I 205/2. *O surdă nechezare de ageri cursieri*. BOLINTINEANU, ap. ȘAINEANU, D. U. *Se finca de coama cursierului*. C. NEGRUZZI, I 42. (În ironie, despre măgar). *Toți magarii din Ems...* cu urechiații lor cursieri. Id. Ib. I 330. [Pron. -si-er].

— N. din fr.

CURSIST, -Ă subst. v. *cursă*.**CURSIV, -Ă** adj., s. f. *Cursiv*.

1°. (Franțuzism; despre scris) Repede; cf. *curent*. *Scrisoare cursivă*.

2°. (Tipogr.; despre caracter) Aplecat, imitând scrișul curenț (I 2°), italian. MOLIN, V. T. 29. *Litere latine cursive*. ODOBESCU, I 459. | Substantivat. *Scriere de mână s. de tipar cu aceste caractere. Scrierea este o cursivă din sec. XVII*. I. BOGDAN, BUL. COM. IST. I 127. *Citatele din acest dicționar sunt tipărite cu cursiv*.

[Derivat: (neobisnuit) *cursivitate* s. f. = înfățișarea cursivă a scrișrii. *Cursivitatea și unduirea la care a ajuns scrișul romancierului*. CURENTUL, 1934, 24 Februarie.]

— N. după fr.

CURSIVITATE s. f. v. *cursiv*.

CURSOARE † și dial. s. f. I 1°. *Cours*, 2°. *Écoulement*, 3°. *Diarrhée*. II. 1°. *Courant* (fig.) 2°. *Développement*, *évolution*, 3°. *Cours* (du temps).

I. Propriu. 1°. Curgere (a apeli), curenț, *cursă* (I 2°), *cursură* (I 1°). Cf. *curge* (I 1°),

cure (I 3°). *Fântâni... și alte cursuri de ape*. MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. *Se înle... lipită de fund, ea să nu o la la vale cursoarea (curentul)*. ANTIPA, P. 329. *Acceste carmace... se pun numai la cursuri mari, curenț și miștele le împing la fund*. Id. Ib. 331. Cf. 193.

2°. (Despre secrețiunile unor organe ale trupului) Curgere (cf. *cure* I 10°, *curge* I 7°), *cursă* (I 3°), *cursură* (I 2°). (Înlocuit astăzi mai ales prin) *curgere*, (dacă e vorba de sânge) *hemoragie*. *Să stânga focal de cursărite sângeului arinții sale*. DOROFTEIU, V. S. 170, cf. 215°. *Bolind la ochi de cursoare*. Id. Ib. 3. *Cursoarea lui [de spermă] securată va fi*. BIBLIA (1688), 81^b/s. *Va cura cursoare de sânge*. Ib. 82^a/s.

3°. Spec. (Banat) Diaree, urdinare (H. XVIII 271), *cursură* (I 3°), *cufureală*.

II. Fig. 1°. (Numai la BĂLCESCU, arhaizant, pentru neologismul) *Curent*. *Cursoarea ce țara pe Mihail și îi împingea în Ardeal era puternică*. M. V. 338.

2°. (Numai la LAMBRIOR) Desvoltare, evoluțiune, *cursă* (1°). *În mijlocul acestei cursuri pacinice a limbii românești*, ap. TDRG.

3°. Trece (de timp, de an), *cursă* (II 2°). *Întreacea cursoare de ani... ce se vor fi făcut (Romanii)... nu știu*. SPĂTARUL MILESCU, ap. TDRG.

— Derivat din *curs* (participiul lui *curge*), cu suf. abstr. *-oare*. (Cf. lat. *cursorius*, *-a, -um*). Cf. *cursură*.

CURSONOIU s. a. v. *cursură*.

CURSURA s. f. I 1°. *Cours*, 2°. *Écoulement*, 3°. *Diarrhée*, 4°. *Croăton*. II. *Cours*, *durée*. — (Vechiu și regional).

I. Propriu. 1°. Curgere (a apeli), curenț, *cursă* (I 2°), *cursoare* (I 1°). *Pe părul lui Stăndraicu, pe cursura părului până în piatră (a 1782)*. IORGA, S. D. XII 223. *Se suie [hotarul] pe o cursură în vârful muntelui (a. 1792)*. URICARIUL, IV 271/2. | P. anal. Întindere (a unui șir de munți). *Tot munșii cur cu cursărite la Răpedea*. T. PAPAHAĞI, M.

2°. (Despre secrețiunile unor organe ale trupului) Curgere (cf. *cure* I 10°, *curge* I 7°), *cursă* (I 3°), *cursoare* (I 2°); (înlocuit astăzi prin) *scurgere*, (când e vorba de sânge) *hemoragie*. *La bărbat la carcie se va face cursură [de spermă] den trupul lui...* BIBLIA (1688) 81^b/s. *Cursura de captură de porcu*. PISCUPESCU, O. 323/s.

3°. (Banat) Diaree, urdinare, *cursoare* (I 3°), *NOVACOVICIU*, C. B. 5. cf. *cufureală*.

4°. Colțuc de pâne (Bucium, Lupșa VICIU, GL.), *curșunolu*.

II. Fig. *Cursă* (II 2°), durată. *De se începe cursura răfoșului*. (1669—1671), ap. CA. 535.

[Derivat: *curșunolu* s. a. (disimilat din **curșunolu*) = umflătură ce se face adesea la pâne în timpul coacerii (Zagra, J. Năsăud, com. CORBU), *cursură* (I 4°), colțuc de pâne.]

— Din lat. *curșura*, -am „alergare”.

CURȘUȘ † s. a. v. *cursă*.

CURT, -Ă adj. s. subst. I *A queue courte*, II. 1°. Nom de chien (à queue courte), 2°. Nom donné à l'ours. — (Ungurism. În Banat și Transilv.)

I. Adj. (Mai ales despre câne s. despre găini) Scurt de coadă, cu coada scurtă (LB), tăiată, ciuntată, (com. PETROVICI, Timșoara); fără coadă (VICIU, GL.), *bert*, cf. *clumpav, clopărtac, retezat*, *Kurt* = decurtatuz. ANON. CAR. *Găină curtă*. RETEGANUL, P. III 15. ALEXICU, L. P. I 213. *Câne curt*. Com. AL. COCA, Oravița.

II. 1°. Subst. Nume de câne (cu conda tăiată). *Curtu' n'are coadă*. LIUBA-ANA, M. 114.

— *Curtu* = numele ursului. H. XVIII 25.
— Din ung. *kurta*, idem.

CURTĂ vb. I-^a. *Courtiser*. — (Cuvânt orășe-nesc) TRANS. (cu acuzativul persoanei) A face culva (mai ales unei femei) curte (IV), a curteni (3°). *Cu prăjituri, cu vin mi fl-o curta*. GORUN, P. 162. *Ea știe că o curtează* [Misu] *de atâtea vreme*. CARAGIALE, ap. TDRG. || Refl. (= pasiv; formă incultă, mahalagism) A da culva voie să-i facă curte. *Ce să te curtezi cu amplotiatul dumitale*. CARAGIALE, J. II 35. [Și: (după model grecesc; învechit) *curtarisi* † vb. IV-^a POLIZU; — (din fr. *courtiser*) (Transilv., neol. rar) *curtăz* vb. I-^a. *Nu-s fată să-mi curteze*. HANEȘ, T. O. 114. | Part. adj.: *curtăd*, -*ă*. *Studenta fiind curtăd de un coleg*... UNIVERSUL, 21 I 1934, p. 2. | Abstracte: *curtăre* (curtarisire) † s. f. = acțiunea de a face curte].

— Derivat de la *curte* (IV^a), după analogia franc. *courtiser*; cf. *curtezan*.

CURTĂGIU s. a. (Comerț) v. *curtaj*.

CURTĂJ s. a. (Comerț) *Courtage*.

1°. Ocupația profesională a curtierului.
2°. Remunerată primită drept comision, de către un curtier. ȘTEFĂNESCU, C. 10.
[Și: (învechit) *curtăgiu* s. a.].
— N. după fr.

CURTARISI † vb. IV-^a v. *curta*.

CURTE s. f. I. 1°. *Cour*. 2°. *Clătore*. HALO, 3°. *Château*. 4°. *Palais*. 5°. *Résidence princière*. 6°. *Ciencz*. II. 1°. *Cour d'un souverain*. 2°. *Garde personnelle d'un souverain*. III. *Cour* (d'appel, de cassation, etc.). IV. *Cour* (qu'on fait à qqn.)

I. 1°. (Adesea la plur.) Spațiul din jurul unei clădiri, deschis și lipsit de pomi, împrejmuit de jur împrejur cu zid s. cu gard, în care mai adesea se găsește diferitele acareturi (cf. PAMFILE, I. C. 426); se numește în unele regiuni (Mold.) și ogradă îngrădită (L.B. STAMATI), bătătură (H. IX 144, 364), obor (H. I 386, II 89), ocol (COM. ȘT. PAȘCA, Munții Apuseni). Uneori se face deschidere între curtea din față și cea din dos. COSTINESCU, *Kurtē* = aula. ANON. CAR. *Dereptilor nu numai casele, ce și curțile blagoslovite sânt*. CORESI, EV. 226. *Murid broastele den case și den curți și den țarine*. BIBLIA (1688) 44°. *Yor face focu în curte, la Gioi mari, sau la Blagovesteni*. GCR. II 218. *Fetița mea... merydând în curte, ca să se joace*... ODOBESCU, 42. *Iar în ogradă, — nu „curte” — era o poată — nu „cusod” de pășuri*... I. TEODOREANU, M. II 54. *Fata țeși din curte ca fulgerul*. ISPIRESCU, L. 13. *Jucas și beas... în ocol (curte)*. RETEGANUL, P. V 34. *N'ai car cu șase boi, nici curtea plină de oi*. JARNIK-BĂRBEANU, D. 404. *Auzi, măică, edinii bat, oare'n curte cinc-a'ntrai?* MARIAN, SAT. 108. *Să țeși... din casă în tindă, din tindă în curte afară*. Ib. D. 328. *Să mergă mai departe decât curtea (ograda) casei*. Ib. NA. 127.

2°. P. ext. Imprejmuire făcută de jur-imprejurului casei de locuit, gard. *Vei face curte (alăv) cortului*. BIBLIA (1688) 58°. *Palat cu curte de zid*. GORJAN, H. I 138. || P. a. anal. Pe răboj ței are fiecare proprietar „foaia” sa, mărghită de câte o curte, sau „împrejmuire” de creștături. PĂCALĂ, M. R. 144. | *Curtea soarelui s. a. lunii* = carcan. Asoară luna avea curte (Brașov).

3°. (La plur.) Totalitatea edificilor care (la

[ară s. la oraș) constituie o gospodărie bogată, case. *Să aibă... a da lui Dimitroșcu două părechi de curți în Stolici*. LET. II 338/2. *Am vândut o giunătăte de sol... cu curți bune și cu fânași*. GCH. I 75. *Zidi în oraș desebe, nește curți prea frumoase*. GCR. I 133. *În curțile lor cei vedea cămăruile pline de pânjină*. Ib. II 12. *Curțile albe ca argintul, cu cerdacuri și scări, a căror scânduri curate și cerute scripeau în lună*. EMINESCU, N. 56. *Apasă peste câmp de-a dreptul, spre niște curți mari*. CREANGĂ, P. 301. *Și a trimis slugile Prin toate ulițele, Prin toate curțile, Prin toate cetățile*. MARIAN, NA. 822. | (Fig) *Te-am pierdut și te-am aflat, Chiar în fundul codrului, La curțile dorului*. JARNIK-BĂRBEANU, D. 52.

4°. P. ext. Casă mare (L.B.), pompoasă (VALDA), cu mai multe apartamente (COSTINESCU), palat (HERZ-GHER, M. IV 252); s. p. ec. casă boierească (CREANGĂ, GL., BUD, P. P.); locuința proprietarului, bolerul dintr'ub sat (CARDAȘ, C. P. 327); conacul cu ferma moșierului (PORCIUC, T. E. 316). *Fie curtea lor pustinic și în fațele lor nu fie cire se vie*. PALAT. (SCH.) 134. *Ingerul l-au dus pre la sălașele lui Dumnezeu... iară sufletul n'alcasă o curte ghizdare*. DOSOFTEU, V. S. 49/2. *Via să afii mângâiere, Via la curtea mea bogată*. ALECSANDRI, P. I 19. *Își ia... [Ipate] inima'n dâni și se duce la curte*. CREANGĂ, P. 156. *O ducea la boacra la curte*. CONTEMPORANUL, III 95. *Mecanic bun agricultor...; soția [bună pentru] administrația curții*. (Mica Publicitate) UNIVERSUL, 22 I 1931. *Curte albă'ntr'un picior* [Buretele]. GORVEI, C. 33. † (învechit) *A linca de curtea cuiasa* = a depinde de cineva (ZANNE, P. III 142), a fi în clientela culva (influent).

5°. (Adesea la plur.; mai ales complinit prin împărătesc, crăcesc, etc.) Palatul de reședință al Domnitorului. L.B. *Cela ce va lipsi scrisoarea cea cu o-cări... la curtea domnăscă... să va certa*. PRAY. *Și-au pus scaunul de domnie, făcând curți de piatră*. LET. I 189, 978. *Nu sămăna curtea nimică o domnie*. LET. II 309. *Cheltuielile ce trebuiesc spre întocmirea zidirei curții pământiești, care au primit jurisdicțiune în vremea trecutului războiu*. URICARIUL, I 190. *Într-o parte de cetate era curțile împărătești, foarte cu ziduri tari împrejur*. HERODOT, 74. *Trimițând lui Vodă știre Că... ar vre[ă] să vie la Curte*. GCR. II 113. *I-au venit lui Bertoldo a minte să mergă să vadă și cl cetatea și curtea crăiască*. Ib. II 169. *Mergând cu la Curte și vorbind în taină cu Măria-Să...* ANTIM, P. XXIII/2. *Fugi de-a curților pohfală!* KONARI, P. 258. *Slavă de fum... împărătește în curțile sădănititorilor*. MARCOVICI, C. 18/2. *Capul vinocutului se spânzura în poarta curții*. C. NEGRUZZI, I 143. *Baluri la Curte*. ALECSANDRI, T. 351. *Ajunseră la curtea împăratului*. ISPIRESCU, L. 22. *Curtea-Veche; Curtea-arsă*. (ZANNE, P. IV 318, 319); (ruine de) vechi Palate domnești în București.

6°. P. a. anal. (În limba veche) bisericăscă; de obicei la plural) Cerul (considerat ca reședință a lui Dumnezeu și a sfinților); ralu. *În casa lui Dumnezeu sădăți fost-au beseracii, în curțile lui Dumnezeu înflori-car*. CORESI, EV. 107. *Să vor duce... în curțile și în palatele cetății celei de sus*. GCR. I 106. *Eu n'aibă în ceru curți?* DOSOFTEU, V. S. 49. *Arată-ți în curțile sfinților și în pomana de vecie*. MOLITVENIC (sec. XVII) 26.

II. 1°. (În limba veche) Bolerimea care ocupa funcțiunile la palatul domnesc (BOGDAN, O 372), bolerii mari (în opoziție cu curtenii cel mici Ib.); (modern) suitea, personagiile (civile și militare) din serviciul suveranului s. al membrilor familiei sale. *De împărății noștri... rugăcămii a face... și de toate curțile și de palate și de toți voinicii*. CORESI, EV. 523. *Purciază Naoman cu trufă și cu*

areu și cu curte multă. VARLAAM, C. 367. *Urându-i toată curtea și boierii, s'au corcovit o seamă de boieri den curtea lui, anume Găneștii...* LET. I 167/2. *Prea cu puțintel oamenii de curte rămăsece.* Ib. II 257/2. *Decât iaste cu mai mulți oameni curtea lui și mai plină de boieri, de atâta iaste mai cinstită.* GCIL II 8. *Prințul sta ocolit d'o numeroasă curte.* ALEXANDRESCU, M. 300. *Un tânăr elegant coconaș, a cărui costum era după moda Curții.* C. NEGRUZZI, I 16. *Curtea tânărului Constantin Duca... fu o Curte veselă, risplitoare și fără grijă, de boieri tineri.* IORGA, L. I 259. *Împărțitul, chiar în puterea nopții, se scosolă, rădăc toată curtea în picioare.* CREANGĂ, P. 101. *În ziua aceea, bucătarul curții se îmbătaseră.* ISPIRESCU, L. 23. *Or trimis [fetele] curte la curte, Că ele-a fete de frunte.* JARNIK-BĂRBEANU, D. 433. *De curte = aparținând curții, în slujba palatului s. a. suveranului.* LB. *S'au agiunau cu o samă de boieri de curte și au prins pre unchiu-său.* GCR. I 190. *P. ext. Suveran al unei țări (în legăturile lui cu strălătatea). Întru aceasta ar fi primit mai înainte învoarea înaltei Curții proteguitoare.* URICARIUL, VIII 130. *Trecea lordului Durham, ambasadorul Marci-Britanii, lângă Curtea Petersburgului.* C. NEGRUZZI, I 35.

2. (În limba veche) Garda personală a suveranului, numită și vitejii (BOGDAN, O. 401) (în sec. XVII) slujitorii (ib. 404), (în Tara Românească) roșii (ib. 407), ostași de curte (ib. 372), formând o clasă socială intermediară între boierime și țărănime (ib. 404). *Prea să dea leafă curții și nu areu de unde.* MOXA, 389. *Împreunatu-s'au Petru-Vodă cu nepoiu-său...* amândoi cu curte multă și cu gloate mari. SIMION DASC. LET. 255. *Ștefan-Vodă strâna-s'au boierii țării, și mari și mici, și altă curte măruntă.* Ib. 43. *Este și altă curte ce se cheamă Spahii.* Ib. 109. *Lei 39 de la Başbuluș a curții.* RAȘCANU, L. 8/2. *El [Împăratul] a chemat pe cătaful curții.* ISPIRESCU, L. 3.

III. (Jur.) Tribunal superior, judecătoria înaltă (COSTINESCU); p. ext. membrii laolaltă ai unei astfel de instanțe înalte de judecată. *Curte de apel (s. apelativă) = tribunalul superior unde se judecă apelurile făcute în contra sentințelor tribunalelor de primă instanță.* *Curte de casație = instanța supremă de judecată care are dreptul de a cassa o hotărâre de judecată, când se constată că s'au călcat ori s'au aplicat rău legile, sau nu s'au păzit formele legale;* *Curte de compturi (s. conturi) = instanță juridică însărcinată cu controlul cheltuielilor publice;* *Curte cu jurați (s. juri) = instanța de judecată, care judeca delictele de presă și crimele;* *Curte marțială = tribunal militar excepțional în timp de război, în timpul stării de asediu, consiliu de război.* *Câte tribunale și câte curți aveți?* GHICA, S. 584. *Hotărâri... pronunțate de Curțile de apel și de casație.* MAIORESCU, L. 45. *Pentru toată România este o singură curte de compturi.* HAMANGIU, C. C. XXXVI. *Cauza se va corecta și se va judeca de urgență de către curtea apelativă.* Ib. 67. *Pornea spre Tribunalul și Curți de Apel, unde se toceau a [d.]ocații.* C. PETRESCU, R. DR. 28.

IV. (Literar, după fr. cour, germ. Hof, etc.) Omagiu respectuos și măgulitor acordat unei persoane sus puse s. unei femei, spre a-i câștiga bunăvoința s. simpatia, cf. curtenie, curtezan. *Între rolul (tipărit greșit: toial) neînsemnatilor tineri ce o supărau cu curtea lor, ea deosebi pe Iancu.* C. NEGRUZZI, I 25. # **A face (glumet: a turna) cuiva curte** = a-i adresa cuvinte măgulitoare spre a-i câștiga favoarea (PONTBRIANT, TDRG.), (fam.) a trage (unei femei) clopotele. *Se duse la cumnată-sa și începu a-i face*

curte. GORJAN, H. IV 203. *O să fii aștit a-i face și curte acum.* ALEXANDRI, T. 270. *Să crăcînat în fața unui grup de domnișoare... și le talco-curte, de școala militară VLAHUȚA,* cf. TDRG. *Serios...* *Îi face curte Monică!* I. TEODOREANU, M. II 155. *E fată nostimă și deșteaptă; îi face curte numai așa, ca la toată lumea.* REBREANU, F. 34.

[Diminutive: **curticică** (plur. -cele) și (mai rar) **curtică** (pl. -cele) s. f. = curte mică (mai ales la orăș). *Ne bagă într-o curticică ascunsă a palatului.* GORJAN, H. I 127. *Toată ziua în curticica lui.* CARAGIALE, S. 44. *Am început să mîncăm în curticica birului, în torzișura leandrilor.* BOTEZ, B. 208. *Slujnicea la curticica.* BĂRLEA, B. I 36; — **curțioară** s. f. = ogradă, împrejurire mică în jurul unor case mari; curte, palat mic. COSTINESCU].

— Din lat. **curtis*, -em „curte” (= clas. *co(h)ors*, -tem „curte îngrădită; suită, gardă”). Cuvântul se găsește și la Albanezi (*kurt*) și la Neo-greci (*κourto*). Sensul de „palat” îi are și n.-grec. αὐτὴ „curte”, iar cel de „proprietate” bulgărească *deorobe* (plur. de la *dror „curte”). Cf. curtean, incurții și dubletul cohortă.*

CURTEAN s. m. 1°. *Domestique* (dans un château). 2°. *Homme de Cour, courtisan.*

1°. *Personă angajată spre a face serviciu la o curte (I 3°-4°) (HERZ-GHER, M. IV 252), servitor, argat.* *Kurtea = aulleus.* ANON. CAR. *Kurtian = aulleus.* LEX. MARS. 189.

2°. *Spec. (Mai ales în limba veche) Personă care îndeplinea o slujbă la curtea (I 5°) domnească; boier făcând parte din suita Domnitorului s. primit adesea la Curte, curtezan (5 1°). Preuți de mândria slujitorii și a curtenilor domnești... să nu să teamă.* VARLAAM, C. 378. *Logofăt mare, giudecătoria și alesătoriu de oșine, ispravnic pre o frunte de oameni de țară, ce sînt curteni.* SIMION DASC. LET. 22/2. *Au ales din curteni de țară pre Racoviștești.* LET. II 202. *Să nu se mai facă, supt mare blestem, dactina de stupi și gorșina de mazări, pre archierii... pre neșugitorii, pre curteni și pre alte breale.* URICARIUL, V 249. *Ispravnic de la Ștefan... ce s'au glăit acum la niște curteni.* Ib. XIV 112. *Împărat săvîit e codrul... are... curteni din neamul cereb.* EMINESCU, P. 111. *Om de serviciu la o Curte domnească, împărătească.* *Împăratul merge la biserică cu toți sfetnicii săi și cu toți curtenii tineri și bătrîni.* *Între curtenii împăratului care mergea la biserică era și grădinarul.* ISPIRESCU, L. 167.

3°. † (M. ales la plur.) Soldat (recrutat din classa micilor boieri, BOGDAN, O. 372) din garda (călăreată) BĂLCESCU, M. V. 592, URICARIUL, XXII 425/2) personală a Domnitorului (DDRF); se numea și viteaz (BOGDAN, O. 401, 404), (sec. XVII) † slujitor (ib. 404, 405), † ostaș de curte (ib. 372). *Curtenii aceștia formau o clasă socială intermediară între boierime și țărănime (ib. 404; cf. BĂLCESCU, M. V. 654). Făcea morți în boieri, în curțeni, în țărani.* MOXA 375/2. *Când judecă pe un boier cu un curtean, ochii Domnului să fie spre boier.* M. COSTIN, ap. DDRF. *Blăstănat era boierul de pe atunci ce areu supt ascultarea lor breala, cumu-i la veii-Logofăt curtenii, la veii-Vornic hănsarii.* LET. II 26/2. *Mulți feciori de boieri de țară, și mozii, și curteni, și slujitori, și din țărani... și-au părăsit pînții și frații, de acele năczuri, de s'au dus pînți-alte țări.* Ib. 27/2. *Au adus și câteva pălcuri de Căzaci... și lefeșii și curteni și hănsarii.* Ib. II 239. *Oșaze cu trei stanguri de oșteni și trei cete de curteni.* ALEXANDRI, P. II 109. *Curtenii erau stobozii de vecinătate; îi apăsau însă birurile.* BOGDAN, O. 400. *Tara Românească a avut și ea curtenii*

săi... în documentele secolului XV ei sunt citați ca a doua clasă militară, după boieri. Ib. 406. || (În limba veche) † Funcționar al Curții făcând slujbă în melele de sare. DDRF.

[Plur. -teni († -teani). | Feminin: **curteână** s. f. și **curteacă** s. f. = damă de curte, de onoare, atasă la lângă suverană. *Se plimba cam rana de curteence sale.* ISPIRESCU, U. 12. *Nimeni nu înțelegea, afară de crâșă și curteence ei.* RETEGANUL, P. II 15. | Adjective: **curteence** (**curtine**), **căseă** = de curte (L.B.) de curtean. *Iaste dator... pentru niști dădji curtinești (a. 1679).* IORGA, S. D. VI 90. *Și-mi cântă un cântecel, și nu-i cântec curteenc.* *Și-i cântec împărătesc.* PĂSCULESCU, L. P. 56; — (Transilv. și Olt.) **curtenef** (cu negativ **necurtenef**), **cătă** (Olt.) = bărbat, băhărnice, care nu stă degeaba, care-și prinde mâna de orice lucru [în curtea lui], care-l bun de casă (Șișești, în Mehedinți, com. N. IONESCU), isteț, incusit, îndemânatoc (CIAUȘANU, V.); politic, clopîit, curtenilor (PONTBRIANT, CIAUȘANU, V.); îndrăzneț, obraznic (Mehedinți N. REV. ROM. D. XIV 349). | Adverb: **curteneste** = în felul celor dela Curte. L.B.]

— Derivat dela **curte**, cu suf. -ean. Cf. **curteni**.

CURTEÂNĂ s. f.

CURTEÂNCA s. f.

} v. **curtean**.

CURTELĂRE s. f. Logement. — (Maramures) Incartirure, găzduire, gazdă. *Isaif... în curtelare la Isahar.* T. PAPAIAHI, M. 187.

— Derivat verbal din **cartel**, cf. **incortela**.

CURTENESC, EASCĂ adj.

CURTENESTE adv.

CURTENET, EATĂ adj.

} v. **curtean**.

CURTENI vb. IV^a. 1^a. (S')engager au service de la Cour. (s')introduire à la Cour. 2^a. Recommander. 3^a. Faire la cour, flatter, courtoiser. Féliciter qqn. 4^a. Valter; faire des courbettes. Accueillir. 5^a. Se polir, se raffiner.

— (Cuvânt învechit și păstrat numai în forma adjectivală verbal **curtenitor**).

1^a. **Trans.** † A lua (s. a introduce) pe cineva în serviciul unei curți (boieresti s. domnești). *Un doftor ce adusăe ei, și îl curtenisă, dându-i mare laudă de încăpat.* LET. III 237^m. *Neapoe Ciocărlie... care-și curtenisă un nepot.* IORGA, S. D. VI 265. || Refl. † A intra, a se angaja în serviciul unei curți. *S'au dus de s'au curtenit la Hanni.* LET. II 62^m. *S'au curtenit la Chinan pașa.* MAG. IST. IV 346^m. || Fig. A intra în "curtea" (= biserică) lui Hristos, a trece la creștinism. *Aceștia s'au curtenit la Domnul Hristos și înclăciuăna pîgîncăuse o'mfruntară.* DOSOFTEIU, V. s. 44^m.

2^a. **Trans.** † A recomanda, a susține pe cineva, a pune o vorbă bună pentru cineva. *Mă iartă de câte rîntă[[i]] [[i]] am făcut și mă curteence la împăratul tău.* DOSOFTEIU, V. s. 5^m. || (Construit cu dativul persoanei) A sprijini pe cineva, a-i ajuta. DDRF.

3^a. **Trans.** (Cu acuzativul persoanei) A face curte (IV) cuiva (m. ales unei femei), a căuta să intri în grațiile cuiva, a curta. *El, dacă vede că alt îi zîmbește, Umbă după dăna și o curteence.* PANN, P. V. II 97. *Chirifa... Mare ghiduş era [Baronul] și nostim... s'o cercat să mă curteence o bucată de drum.* ALECSANDRI, T. 72. || (Neobișnuit) A felicita (cântând să câștig bunăvoința cuiva), a omagia (prin lingusiri). *Sosi în 12 Noembrie la Alba-Iulia, spre a curteni pe Mihai-Vodă despre norocita sa biruință.* BĂLCESCU, M. V. 407. † (Construit cu dativul persoanei)

Dracul s'au dus să curteencească lui Amurat. ȘINCAI, HR. I 397^m.

4^a. † **Trans.** A vizita (cerceta, căuta) pe cineva la locuința sa, în semn de prețuire (L.B.); refl. a se prezenta (la curte), a face temenele, a se închina (COD. PUȘC. ap. REV. FIL. I 83); a se pleca înaintea cuiva, a se face plăcut cuiva. CDDF, nr. 464. *Kurtenesk* = pedibus tuo, aulicis-mum ago. ANON. CAR. Bucuroș[[i]] am fi și noi, ca fraji și ca unchiu, să te putem corteni întru frîșecă dragoste. IORGA, S. D. XII 211. || P. anal. (Învechit) A primi bine (DDRf) vizita cuiva la sine acasă, a cuprinde (L.B.).

5^a. (Neobișnuit) Refl. A se clopi, a învăța maniere elegante (umbland pe curți boieresti). *Din zori de zi te scoală, îmbracă-te, pornește La casă de la casă, spre a te curteni.* C. NEGRUZZI, II 252^m.

[S]: (rar) **corteni** † vb. IV^a | Adjective: **curtenit, -ă** (Ad 3^a) = vedea *curtenit, salutat, stimat.* C. NEGRUZZI, I 73. *A făcut poezi de tubire... pentru a face plăcere unei cocoane curtenite, care lua, ca și curtenitorul, lucrul foarte ușor.* IORGA, L. II 485; — **curtenitor (corteniitor), -oare** adj. = politicos (L.B.); (adverb) în mod politicos; (substantivat) curtezan. (Florile)... încredințară taina lor unui curtenitor flutur[e] albastru. EMINESCU, N. 29^m. *Tineri se ridicau, pentru a oferi curtenitor... jălburile de paie.* C. PETRESCU, I. I 12. *Un secretar apărea, învădă curtenitor domnele.* I. TEODOREANU, M. II 69. | Abstracte: **curtenire (cortenire)** s. f. *Excelsenția Sa... au zăbovit în Eperșy eadla timp, la a căruia curtenire (= primire omagială) începând cu... mi-au spus, că... ȘINCAI, HR. II 17^m; — **curtenie** s. f. = † serviciu la curte, maniere dela curte (I 5^a); (la sciriții mai noi redă pe fr. *courtoisie*) politete, afabilitate, complezență. (Ad 1^a) *L-au opritu-i de la curtenie o eidențe de noapte.* DOSOFTEIU, V. s. 115^m. *Au înredat toate curtenille meselor domnești și împărătești.* COD. PUȘC. ap. RF. I 83. (Ad 3^a) *Curtenia formelor adevărat demne de un parlament... ODOBESCU, I 498. Vin să cunoșc un bărbat cu renume stinat și sălăit de-o lumec... — Curtenia-ți mă bucură țore!* GORUN, F. 77. |*

— Derivat dela **curtean**.

CURTENIE s. f. v. **curtenit**.

CURTEZAN, -Ă subst. I. 1^a-2^a. *Courtisan.* II. *Courtisane.*

I. S. m. 1^a. (Învechit) Curtean (2^a). STAMATI, COSTINESCU, POLIZU, Numa... *afli pe Crainal la masă, încunjurat de curtezani săi.* BELDIMAN, N. P. II 6. *Curtezani în mirare Acultau.* ALEXANDRESCU, M. 281^m. *Ce socoți, Bogdan... izbădăvom oare?* — *Să nu te îndoiști, Mărio-ta, răspune curtezanul.* C. NEGRUZZI, I 138.

2^a. (Azi) Persoana care face curte, care liguște pe cineva (mai ales o femeie) spre a-i câștiga favoarea. *Curtezanul, văzându-i numai, te face să-i urăști.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 258. *De să duce la vro treabă mai dea, unde stăi femel, curtezan îi fac îndată.* PANN, P. V. II 115. *Se căzu încunjurată de o droaie de curtezani.* C. NEGRUZZI, I 20. *Tăndrul Razi — curtezan cum e, de felul lui — se introduce 'n casa Doamnei Mădărescu.* VLAHUȚĂ, D. 230.

II. S. f. Femele de moravuri ușoare (care se deosebeste de o prostituată prin spiritul ei, prin manierele elegante). *Aici sede o curtezană care sîna ptece în baie și la oglindă.* C. NEGRUZZI, I 323. P. 248. *Cu zîmbiri de curtezană.* EMINESCU, P. 307. *Atunci se depărtează sperjura curtezană.* OLLĂNESCU, O. 110.

[Și: **curtizán**, -ă subst.]

— N. după fr.

CURTICEA s. f.**CURTICICĂ** s. f.} v. **curte**.

CURTIER s. m. (Comerc.) — *Courtier*. — Agent, mijlocitor însărcinat — în schimbul unei prime — cu vânzarea s. cumpărarea de mărfuri, cu plasarea de fonduri, cu încheierea unor operațiuni de bursă, cu contractarea unor asigurări, cu publicarea de reclame, etc., cf. *samsar*, mijlocitor. *Valoarea mărfii estimată de un expert curtier sau agent de mărfuri*, ȘTEFĂNESCU, C. 48. *Fizicarea atribuțiilor curtierilor*, GOLOGAN, CR. 83. [Pronunț. -i-er.]

— N. după fr.

CURTINĂ s. f. (Mil.) *Courtine*. — Zid care unește flancurile a două bastioane. *De pre bastioanele și de pre curtințele fortului lor... fiecare pușcaș turc poate acceza cu înlesnire... cel puțin cincizeci agresori*, ODOBESCU, III 591/m. — N. din fr. Cf. dubletul *cortină*.

CURTIȘARE † s. f. — *Habitation*. — (Neobișnuit) Sălășuire. MARDARIE, L. 117.

— Pentru forma acestui derivat neobișnuit, cf. *incurși* (de la *curte*).

CURTIȘOARĂ s. f. v. **curte**.**CURTIZĂ** vb. I-a v. **curta**.**CURTIZÁN**, -Ă subst. v. **curtezan**.**CURTOAZIE** s. f. v. **curtuazie**.

CURTUAZIE s. f. — *Courtoisie*. — (Frunțuzism) Politete, bună creștere, curtenie. *Răspândean foarte bună curtoaziei mele*, GHICA, A. 637. *Filipescu... fusese primit cu multă curtuazie de țar*, KIRIȚESCU, R. 96. *Se închină... cu o curtuazie larg gestuionată de muschelar*, C. PETRESCU, C. V. 337. *Visitele ar rămâne[a] simple curtoazii protocolare*, UNIVERSUL, 14 Dec. 1923. [Istosit: -ta-u. | Seris și: **curtoazie** s. f. **curtuazie**].

— N. după fr.

CURTUBÉȘ s. m. (Ornit.). — *Roitelet*. — (Ebnat) Pasărea (*Troglodytes parvulus*) numită de obicei sfredelus, ochiul-boului, împărțat, pancieruș (MARIAN, O I 305), pitulice.

CURTUOAZIE s. f. v. **curtuazie**.**CURUÉLNIC** s. a. v. **eurelnic**.**CURUÉRIU** s. m. v. **curier**.

CURUGIU † s. m. *Vétéran, invalide*. — (Turcism literar) Soldat turc cu serviciul militar împlinit, veteran s. invalid scutit de a mai merge la războiu (ȘIO, II/2, 44) și întrebuintat numai la paza orașului (TRDG.). *Din slujitori bătrâni [fac] oturaci, curugii*, M. COSTIN, ap. GADEL. — Din turc. *korugy*, idem.

CURUÍ vb. IV^(e) v. **croi** și **cure**.**CURULĂLĂ** s. f. v. **erol**.**CURUTÓRIU** s. m. v. **croitor**.**CURUÍU** s. m. (Ornit.) v. **corolu**.

CURŪL, -Ă adj. *Curule*. — (*Scoun*) *curul*: scaun de filde pe care aveau privilegiul de a se așeza numai unii înalți demnitari romani. | P. ext. și despre funcțiunea persoanelor care aveau acest privilegiu. *Consulatul era o magistratură curulă*. — N. din lat. *curulis*, -e, idem.

CURŪLA s. f. *Pomme de terre*. — Cartof. PAMFILE, A. 189.

CURULŪC s. m. Procédé de séchage du tabac sur des perches. — (Turcism, în Dobrogea) Usarea tutunului, modul de a usca tutunul pe șire întinse și suspendate între niște pari de lemn crestați și la distanță de 4 metri, ȘIO.

— Din turc. *kuruluk*, „secetă“.**CURUNĂ** vb. I v. **curuna**.**CURŪNĂ** s. f. v. **curună**.**CURŪND**, -Ă adv. adj.} v. **curând**.**CURUNZEL** † adv.

CURŪȚ s. m. *Insurgé hongrois du XVI-me siècle; rebelle*. — Numire dată țărănilor care, în Ungaria, sub conducerea lui Gh. Dozza, au apucat crucea împotriva Turcilor la anul 1514 și au porait un micel mare în rândurile nobililor asupritori; p. ext. rebel, insurgent, revoluționar împotriva dinastiei habsburgice pe vremea principelui Tököly, Rákoczy ș. a.; cf. *lobonț*. *Pre care curuț îl găsea în lături, pe talnă îl și ucidea*, NECULCE, ap. TRDG. *Răsmirița curușilor din Ungaria ce s'au fost stărnit prin povățuirea lui Gheorghe Doza*, ȘINCAI, HR. II 135/2. *Multă moarte în crași s'au făcut de ai noștri*, MAG. IST. II 191. *Înt' o zi Vidrenii, petrecându-și în [muntele] Găina, au fost surprinși de Curuți și de Lobonți*, FRANCU-CANDREA, M. 72. *Scoterea din țară a Curușilor Tököly*, IORGA, L. I, 313. † A umbra ca *curuși* = (Transilv.) a alerga dincoace în colo. STAN, M. 151. [Și: **curuț** † s. m. | Colectiv: **curușime** s. f. = totalitatea curușilor, ceată, armată de curuși. *Pornindu-se curușimea, au fugit din Ardeal*, ȘINCAI, HR. II 176/m].

— Din ung. *kuruc*, idem (din germ. *Kreuz-fahrer*, „cruciat“).**CURUȘIME** s. f. v. **curuș**.

CURVĂ s. f. I. 1°. *Putain, femme publique*, 2°. *Jeu d'enfants*, 3°. *Monette*, II. 1°. *Dévergondée, débauchée*, 2°. *Putain de...* (appliqué à des objets dont on est mécontent), 3°. *Terme de mépris appliqué à un homme*, 4°. *Variété de haricots*. — (Cuvânt uzual la scriitorii vechi și în graiul popular, dar evitat în limba claselor culte și în literatură).

I. 1°. Fată s. femeie care-și vinde trupul pentru bani; p. ext. fată s. femeie care curvește, trăiește în desfrâu, are dese raporturi sexuale cu diferiți bărbați. I se mai zice în graiul popular și familiar: *bulă* (1°), *buleandă*, *cățică*, *fleoarăță*, *gudă*, *hailă*, *hastură*, *pațachină*, *spălătură*, *spintecătură*, *ștoarfă*, *tărfă*, *țoină*, iar la craș și în limba scrisă *prostitutații*, *femeie publică*, cf. *curtezană*, *dr. m.ă*; *adulteră*, *preacurvă*. *Kurvė* = meretrică, adulteră, scortum. ANON. CAR. *Așa și Raură, curva, luo încodnicii și pre altă cale-l scoase*. COD. VOR. 121/u. *Se cedeai far, careai cu rusul* [= cu dânsul] [= cu curca parca ta parea [= puneai]. PSALT. (SCH.) 97/2. *Cel fecior mic... răsiși avușia lui; via [= trăia] cu curcele*, CORESI, EV. 21/2. *O curvă ce-și [i] țesură bărbatul și să încredințază cu altul*. VARLAAM, C. 288/2.

Tatăl curvei, poate... pre fiu-său să-I trimiță să-și uciagă pre soru-să. PRAY. 382. *Vicleana curcă Dalia*. NEAGOE, INV. 210. *Rahaava era curcă în cetatea Erihonnului*. DOSOFTEIU, PS. 292. *Pre curca și pre curcariul i-au corărit cu păcatele*. MI-NEIUL (1776) 197-5. *Când bărbatul ca dovedă pre muierca lui de curcă, e sloboz o a desparjă*. CARRAGEA, L. 43-5. *Curca cu lingușitor, veri pri-mari*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 257. *Mă dedeu de demierdărilor și blestemărilor cu curcele din Damasc*. GORJAN, H. II 202. *Puiu' curcii n'are nume, L-o aduc curca din lume; Puiu' curcii n'are tată, L-o făcut curca de fată*. MĂNDRESCU, L. P. 146. *Cobori, Doamne, foc în țară, Să arză curcele'n pară, Să le-arunce în pustie, Leac de curcă să nu fie*. HODOȘ, P. P. 131. *Sănduleasă cel frumosaș, Cu ochi de curcă-aleasă*, lb. II 137. *Fieci de curcă* = om imoral. HERZ-GHER, M. IV 252. † *A lua (s. a apuca înainte) ca curca prăjina* = a se certa, a sări înainte cu gura. ZANNE, P. I 268, PAMFILE, J. II. A-și da, ca curca, *poatele peste cap* = a nu ținea socoteală de nimic. PAMFILE, J. II. | *Cel mai injurios calificativ ce se poate da unei femei. Cea ce va dzice ere unui muier curcă, carea cu adevărat mainte ca fi tot curcă...* PRAY. 923. *Mă străng că-s curcă mare*. BĂRLEA, C. P. II 219. *Au început a face [= a numi]... pe femeia lui curcă*. STEFANELLI, D. C. 154. † (La plural are uncori sensul de) *Bordel. Doarme noaptea la curce*.

2°. *Curva 'n țarg* e un joc copilăroșe (în Buzău) H. II 32.

3°. (Ornit.) Pescar (de mare) (*Larus leucocephalus*). ANTIPA, P.

II. Cu funcțiune atributivă și predicativă.
1°. (Despre o femeie) Care umblă după bărbai, prostituată, desfrănată, imorală, libertină, stricată, adulteră. *Căi iaste de mare dragostea mirelui cătră necasta sa cea bună și ercincioasă, atăta iaste mai mare manie cătră aceia co-i curcă, de nu șine credința mirelui său*. VALLAAM, C. 290-5. *Bărbatul ce va arca muieră curcă...* să-i omoară *pe amândoi, și curca și curcariul*. PRAY. 403. *Muierca îmbătoare și curcă face prepusari spre sine...* lb. 419. *Fieci de muieră curcă*. BIBLIA (1688) 182. *Bărbatul temător își țineasă necasta curcă*. PANN, P. V. II 134. ALEXANDRIA, 19. *La biserică când te duci, cel vedea toate femeile curce*. ȘEZ. XII 157.

2°. (Despre obiecte de genul feminin, cărora li se atribuie, prin personificare, calități femeiești) Tichloasă, blestemată (cu nuanța de „șirată”, isteță” pe care o are) hoată, șmecheră. *Dar curca de moară, Când o răcut atăca cară, Pune coada pe spinare ș'apucă la lunca mare*. ȘEZ. III 243. *Un căne de Turc bătrân țieca dănt'o boldăric cu o curvă de sabie*, lb. IV 10.

3°. (Calificativ dat unui bărbat) Fără caracter; mincinos, fățarnic, fals, linguștor. Etc. *Curvă cu două fețe* = linguștor. ȘEZ. II 47; cf. *talcr cu două fețe*.

4°. (Bot.; prin Vasiliu și Tecuciu) *Fasole curce* = un fel de fasole (H. XVI 320) cu boabe jumătate roșii și jumătate albe. PAMFILE, M. A. 185.

[Diminutive: *curvulee* s. f. = (desmierdător, glumeț) curvă mică și frumosaș; cam curvă; (Ornit.) pescar (de-mare). ANTIPA, P. (Ad I 17). *Când era lănăru, mare curvulee-a fost*. (Piatra-Neamț) Com. V. C. ȘOAREC. *Tăndurica bradului, Curvuleeă satului* [Scripa]. GOROVEI, CIM. 338; — (Transilv.) *curvuliță* s. f. (Ad I 17) *Loc în raiu, tu, soru, n'ai, Curvuliță fostu-ai*. ALEXICU, L. P. I 140; — *curvuliță* s. f. *He, he, he, curvuliță de fată, că rău n'ai înșelat*. SBIERA, P. 278. Fig. *Aschiza bradului, Curvuliță satului* [Scripa]. GOROVEI, CIM. 338; *curvuliță* (curvestină) s. f.

= curvă mică, cam curvă, teleleică, tărăfă, trafiroaică; p. ext. (glumeț) calificativ aliniător pentru copile (CIAȘANU, V.). *S'a umplut lămea de curvulițe*. ȘEZ. III 34; — *curvulină* s. f. *Spunc-mi, blestemato, vorbește-mi, curvulină* [sic!] GORJAN, H. II 193; — *curvulină* s. f. Com. s. PUȘCARIU. | Adjective: *curveșe, căseș* adj. = de curve, în felul curvelor; p. ext. înșelător, trădător, ademenitor, viclean (POLIZU). *Kurcesk* = meretricus, nequam. ANON. CAR. *Căntări curcești*. CORESI, EV. 548-5. *Prefăcările ei cele curcești*. GORJAN, H. II 203. *I-e ulitatu' (= privirea) tot curceac, și-i e portu' voiniceac*. ȘEZ. VII 60; — a dverb: *curvește* = în chip curcesc, ca o curvă, în mod desfrănat, înșelător, fraudulos. *Acolo răslpi acuzăia lui vicșindu curcește*. CORESI, E. 25-5. | Abstracte și colective: (cf. ung. *kurvaság*) *curvusag* (curvișag) s. a. = desfrău sensual, prostituție, curvie (1°). STAN, M. 151. *Măndră, ochii tăi din cup Nu-s făcuți a gădușag, Că-s făcuți a curvusag*. MĂNDRESCU, P. P. 131; — (neobșnuit) *curvime* s. f. = vicia de prostituată (POLIZU); totalitate curvelor (POLIZU); — *curvut* = curve multe. | *Compus* (din *curvă-aleasă* în poezia pop.); *curvaleasă* (curvuleasă) s. f. *M'a făcut muica frumosaș, Cu chipul de jupâncaș Cu ochii de curvaleasă*. ȘEZ. I 287. *Sănduleasă... Cu ochii de curvaleasă*, lb. I 76.]

— Din v.-slav, *kurvā*, idem (bulg., serb., rus. *kurva*, neo-gr. *κορφή*, alb. *kurca*, ung. *kurca*, idem) Cf. *curvar*, *curvi*, *curvie*, *preacurvă*.

CURVALEASĂ s. f. v. curvă.

CURVĂNTĂ † s. f. Prêtresse de Cybèle. — (Grecism literar) Preteasă a zeiței Cybela, cf. b. a. cantă. *Și* [cuviosul Constantin] *petrecând odinioară puțina vreme fără mâncare, l-au dodeltu-l o curvântă, fată de Jidov*. DOSOFTEIU, V. S. 239-5.

— Din grec. *κορυστήρις* (fem. lui *κορυστήρ*), idem (apropiat, prin etimologie populară, de *curvă*) V. Bogrea, *Dacoromania*, IV 806.

CURVĂR adj. și s. m. 1°-2°. — *Paillard, coureur*. — (Cuvânt evitat în limba literară).

1°. A d.j. (Maf ales în limba veche) Care curvește, desfrănat, stricăt, muleratic. *Doamne, laudă ție dau, că nu sânt ca alții oameni; răpitori, nedrepti, curcari*. CORESI, EV. 11-5. *Au dat lor chipul fiului cel curcariu*. GCR. I 280-5. *Era curcar peste scamă*. LET. A. I 99-5. *Alexandru beizade...* era căldreș bun și curcar foarte. LET. II 10-5. *Flind ei curcariu nu-și iubea femeia lui*. MAG. IST. 98-5. *Era om fără frica lui Dumnezeu, jucaș, curcar, mincinos*, lb. II 30-5. *A avut un mentor curcar și cerigă*. C. NEGRUZZI, II 205-5. *Când mamela își pupă copilul în spate, este semn că ei se vor face curcari*. ȘEZ. XII 162. *Muierca temătoare țavășă pe bărbat curcar*. ZANNE, P. II 291.

2°. S. n. b. t. (În limba veche) Bărbat muleratic și desfrănat, care umblă mult după femei, care vizitează mult curvele (GOSTINESCU); † adulter. *Curvar* = putaniere. MAN. GOETT, 13. *Nu se putu sătura curcariul...* să se indulcească de pohtele lumiei aceștia. CORESI, EV. 27-5. *Derept grăco voao, că cameșii și curcarii trecură în* [în] *părășia cerinului*. TETRAEV, 257. A șase[a] [poruncă]: *să nu fii curcari*[u]. PALLA (1581) ap. GCR. I 33-5. *Curcariilor, strămbilor!* CUV. D. BĂTR. II 49. *Ori cine-șii ia găsi fata...* curcind cu cineva, poate să-i facă moarte, însă ca să uciagă împreună cu dănsa și curcariul. PRAY. 378. [De] v. acide *curcariul pe bărbat, să se coarte*, lb. 385. *Fiește care om...* să nuncesă un dănnecesu...; *curcariul și prescurariul pe dumnezeoala Afrodita*, GCR. II

39. *Curvarul să plătească și la visteria obștei.* PRAVILA (1814) 175. *Eu am trimis pe curvarul dardonic să zgudue Sparta?* COȘBUC, *Æ* 188/5.

[Cu alte sufixe: *curvôiu* s. m. = curvar, om muleratic. *De când m'am lăsat de oi, Toți mă strigă că's curvoia.* MĂNDRESCU, L. P. 161. *Săm (= săntem) niște tâlhăroi și beșteri și curvoi.* BUD. P. P. 50; — (neobișnuit; din ung. *kurvós*) *curvâș* † s. m. = curvar. *Kurvás* = salax. LEX. MARS. | Adjective (substantivate uneori): *curvânic*, -ă † = (despre persoane) curvar; adulter. *Kurvarnik* = adulter moec(c)hus. ANON. GAR. *Oare cui va fi rușina de mine și de curvintele mele în ruda aceasta curvarnică și păcătoasă.* CORESI, EV. 65/4, cf. 74/5; — *curvâret*, -eată † = curvar. *Să-ți ispedește păcatele mele: ...[sânt] o curvâretă!* DOSOFTEIU, ap. TDRG; — *curvâros*, -oasă = curvar (Bucov.). HERZ-GHER. M. IV 252; — *curvâresc*, -ească = despre lucruri s. despre atitudinile de curvar. | Ver: *curvări* IV^a intrans. = a curvi (HERZ-GHER. M. IV 252), a duce viață de curvar, desfrânată. | Abstracte: *curvârit* s. a. = curvie; desfrânare, prostituție. HERZ-GHER. M. IV 252. *Nu se sătura de curvârit.* LET. I 206/5; — *curvârie* s. f. = viață depravată, curvie, desfrânare, prostituție, curvăsărie. POLIZU, DDRF; (concretizat) bordel, casă de prostituție. TDRG. *Kurvaria* = (lat.) flagitiu; (ung.) *kurvasagh*. LEX. MARS. 206. *Fugi la lume, la o casă de curvârie.* DOSOFTEIU, V. s. 92/5. *Trei fete le-au dat la curvârie.* Ib. 100/5. *Ținca crâmă... lăcaș de beție și de curvârie.* LET. III 35/5. *Mult fi-o spus mamuca... Să îi țegăi ai curvârii.* VASILIU, C. 37.]

— Derivat din *curvă*, cu suf. nom. ag. -ar sau imprumutat de-a dreptul din v.-slav. *kurvâri* (cf. și alb. *kurcar*) idem, cf. *precurvar*.

CURVĂRET, -EATĂ † adj.

CURVĂRI vb. IV^a

CURVĂRIE s. f.

CURVĂRNIC, -Ă † adj.

CURVĂRÓS, -OASĂ adj.

CURVĂȘ † s. m.

v. *curvar*.

CURVASALĂC s. a.

CURVASĂRESC, -EASCĂ adj.

CURVASĂREȘTE adv.

CURVASĂRI vb. IV^a

v. *curvăsărie*.

CURVĂSĂRIE s. f. *Paillardise*. — Curvie, curvasag. *Să duse la o casă de curvăsărie* (= bordel) MINEIU (1776) 179 2/5. *De vro-o mișelie. De vro-o curvăsărie.* MAT. POLC. I 658. [Verb: *curvăsări* IV^a = a curvi, a duce o viață depravată, a curvări; (refl., rar) a se prostitua. COSTINESCU; — (cu abstractele): *curvăsărit* s. a., *curvăsărire* s. f. PONTBRIANT; — (neobișnuit) *curvasălăc* s. a. ALEXI. | Adjectiv: *curvăsăresc*, -ească = de om desfrânat. POLIZU. | Adverb: *curvăsărește* adv. = ca o curvă. POLIZU].

— Născut prin contaminare (etimologie populară) din *curvasara* (= *curvăsărie*) și *curvârie*, dat fiind că în *curvasarale* negustorii duceau adesea o viață desfrânată.

CURVĂLNIC s. a. v. *curvânic*.

CURVĂESC, -EASCĂ adj.

CURVĂȘTE adv.

CURVĂȘ s. a.

v. *curvă*.

CURVĂ vb. IV^a *Paillarder*, *forniquer*. *Comm-*

tre un adultere, violer la foi conjugale. Se prostituer. — (Cuvânt evitat în limba literară).

Intrans. (despre bărbați și femei) A avea mereu contact sexual nelegitim, a trăi în desfrân; † (despre bărbați) a se ține cu o femeie nemăritată s. cu altă femeie decât a sa. (despre femei) a trăi cu alt bărbat decât al său; a călca credința conjugală, a comite un adulter, a fi adulter, a precurvi (I.B.) *Kurvesk* = moec(c)hor, adulteror, scortor. ANON. CAR. *Acția rău au grăitu cum voru curvi și au făcut [culcrice. CUV. D. BĂTRĂNI II 324. Cinc curvește amă încăfătura calcă. CORESI, EV. 18/5. Methodie au curcit cu o muiare. MOXA 387/5. Varda curcila cu un filastru. Ib. 388/5. Nu curci (: nu prea iubire să faci COD. VOR; nu precurvi BIBLIA 1688; tu ne commets pas adultère). N. TEST. (1648), ap. COD. VOR. 119. Sfetnici tineri turci, cu curii ziua petrecea și se demierda, iar noaptea cu turcoie curvind. SIMION DASC., LET. 164/5. În sărbători mai mult să 'mbată și gioacă și curvâsc. VARLAAM, C. 310/5. Muiarea ce va fura de la cea ce curvește cu dânsa, să se cearte. PRAV. 183. Cea ce-și] ea ucide fata în ceasul ce o ea afla curvind cu cineva, nu să va certa. Ib. 324. Au curcit *Thamara*, noru-ta. BIBLIA, (1688) 29/5. *Rahaava* se pârâsi a curvi cu bărbații cei mulți. DOSOFTEIU, PS. 293. *Ei umbli... curvind și făcând lucruri făr' de treabă.* MAG. 181. V 167/5. *Cinc curvește cu muiare măritată, să să oadănescă la surghinile.* CARAGEA, L. ST. *Cu alte femei încă ar fi curvit.* ȘINCAL, HR. III 130/5. *Am curcit cu sora ta. S'am răpit pe flica ta.* ALEXANDRI, P. P. 79. *Să nu fure, să nu omoare, să nu curcea* (scurtat din *curvâsc*), roștire dialectală pentru *curvâsc*), că... e păcat. T. PAPAHAĞI, M. 170. | Pronominal. *Cela ce-și curvâsc cu radele... cu moarte să să certe.* PRAV. 667. | Trans. A strica (o căsnicie, a păngări (cinstea căsnică); p. ext. (factiv) a face pe o femeie să devină curvă, a prostitu. *Să nu păngărești pre fata ta, ca să o curvești pre dânsa.* BIBLIA (1688) 85/5. *Au făcut [fata] nebunie intra filii lui Israel, a curci casa tădăni-său.* Ib. 142/5. *Trupul său a-l slăbi, A-l demierda, a-l curci.* ȚICHINDEAL, P. 273. † Refl. A se prostitu. *La Argos s'au fost curvind cu corăbiculari corabiei.* HERODOT, 5. *Când beau... și bărbații și fimeii și copiii, tot de-acalmă să curvâsc.* Ib. 71. [Prez. ind. -vesc și (regional) -vâsc. | Abstract: *curvire* s. f.].*

— Derivat din *curvă* (cf. și paleosl. *kărvyty sě*, srb. *kurciti*, idem). Cf. *precurvi*.

CURVIE s. f. 1°. *Fornication, prostitution*, 2°. *Adultere*, 3°. *Inceste*, 4°. *Fornication*, 5°. *Lăcheté, trahison*.

1°. Contact sexual între un bărbat și o curvă; desfrâu sexual; prostituție, *curvușag*. A face curvie = a curvi. *Se jerască și aire* (= pe sine) *de... sânge și de neocultură* (= omor) și de curvie. COD. VOR. 31/5. *Curvie feceră* [= iubiri feceră, COR.] *intru începutele sale.* PSALT. SCH. 226/5. *Impluși de toate nedereptățile, de curvie, necleguş...* CORESI, ap. GCR. 112/5. *Cu curvie sau fie cu ce lucru rău...* CUV. D. BĂTR. II 156. *Călugărițele ce[au] viu* (= trăit) *în mândărie și în curvie ac[au] datu pre sine...* Ib. II 340. *Gândi să-și] dea featele la curvie.* VARLAAM, C. 29/5. *Hotră* nu chiamă... *cela ce le amăgește cu alte meșterșuguri, de le îndeamnă spre curvie.* PRAV. 656. *Va zăloți casa, pentru că să faci acolo curvie* (= qu'on s'y livre à la prostitution). Ib. 667. *Rahaava pârâsi curviea de bărbații cei mulți.* DOSOFTEIU, PS. 292. *Au socotit să cheme în casa lui pe Afrodita, adică curvia.* ANTIM, P.

80. Au luat protopopul gloabă... pentru un prepus de curvie. IORGA, S. D. XIII 250. Negelul densupra nasului... însemnează plecare spre curvie. GCR. II 144/10. Curvia și beția mîntea fi-o mișcă, ochii fi-l întorcă! I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 257. Nu știu ce este păcatul curviei. C. NEGRUZZI, I 231. Cum s'a iecut curvia? ȘEZ. III 34. | (M. ales la plur.) Răstămății, fapte imorale. Se umpluse tot zămul de curvii. LET. I 10/10. Că pin satu căn[d] îmbla, mulți [= multe] curvii îm[i] făcea. VARILIU, C. 34. | † Loc (s. casă) de curvie (MARDARIE, L. 43, 111) = casă de prostituție, de toleranță, bordel. Veni într'accasă lume ca într'o casă de curvie. VARLAAM, C. 288-.

2. † Relații sexuale între femei și bărbați în afară de căsătorie (I.B.), preacurvie, adulter: cf. concubinaj. Curvie = adulterium. ANON. CAR. Fecior din curvie făcut [= bastard]. MARDARIE, L. 168 (ib. 210). Nu-ș[i] va piarde nuțiară dzeastrele sale, de vreme ce nu vor arăta la vedear curviea ei deplin. PRAY. 549. [Bărbatul] după ce o va fi prins făcând preacurvie, nu o va putea dupăcia să mai părăsă pentru această curvie. Ib. 555. Noru-ta iaste grea den curvie. BIBLIA (1688) 29-. Fără îndoială să dovedește că pruncul este din curvie. COD. TV. 21/20.

3. † Contact sexual pervers s. între rude de sînge, † amestecătură de sînge, incest. (I.B.): cf. sodomie, pederastie. Sodomic, ce să dăce curvie cu copii. PRAY. 667. Sînge amestecat nu sodomic, ce să dăce curvie. Ib. 668. Pentru ceia ce vor face curvie cu dobitoace. Ib. 836. Făcud curvii cu oamenii... DOSOFTEIU, V. 8. 51-2. Cu soru-sa și cu alte rude curvie au făcut. CANTEMIL, HR. 164/20.

4. † Poftă nelălmîșă de a avea contact sexual. Ce cerea pravoslavia și leagea creștinească nu finca... și curvie nespud era într'insul. SIMION DASC. LET. 100/20. Iară de să ca așa cum s'au gînit cō sânt rudă, g'au făcut nuntă, să să ciarte mai mult... de cum are fi făcut gresală fără nuntă, ce să chiamă curvie (: si elles avalent commis l'inceste sans mariage, c'est à dire par fornication). PRAY. 853.

5. † Faptă de curvie, de om fără caracter: violență, trădare, miselie. Vedeti ce cate omnia și curvie grecească! LET. II 249/20.

— Derivat din curvă, cu suf. abstr. -ie. Cf. preacurvie.

CURVIME s. f. }
 CURVIȘĂG s. a. }
 CURVIȘANĂ s. f. } v. curvă.
 CURVIȘINĂ s. f. }
 CURVIȘINĂ s. f. }

CURVIOU s. m. v. curvar.

CURVOȘTINĂ s. f. }
 CURVLEĂSĂ s. f. }
 CURVULEĂ s. f. } v. curvă.
 CURVULIȘCĂ s. f. }
 CURVULIȚĂ s. f. }
 CURVUȘĂG s. a. }

CUȘ interj. v. coș și cuș-chi.

CUSĂC s. m. v. cosac.²

CUSĂC s. m. (Dulgh.) Traverse. — (Turcism, în Muntenia) Stinghie, lemn transversal ce ține zidul de-asupra unei uși. Cusacul adică stinghii de uluci. DOC. (a. 1791). ȘIO. (Derivat: (cf. ture. kuşak) cușacăie (-dăcuri) † s. a. = stinghie de

corabie. ȘIO. Scînduri, crivaci, cușacăcuri, care chereata au venit poruncă dela Impărăție să se dea la Ați-pa pentru școici și pentru ustuacurii (a. 1693) Ib.).

— Din ture. kuşak „cîngătoare“ (bulg. kuşak „brâu“, sârb. kušak „stinghie“). ȘIO.

CUȘACLĂC † s. n. v. cușac.

CUȘĂI vb. IV^a v. cușel.

CUSĂTOR, OĂRE adj. subst. }
 CUSĂTOREĂ s. f. }
 CUSĂTOREĂSĂ s. f. } v. coase.
 CUSĂTORIE s. f. }
 CUSĂTORIȚĂ s. f. }
 CUSĂTURA s. f. }

CUȘB- v. cujb-

CUȘCĂ s. f. 1^a. Cage, poulailler, chenil. 2^a. Cage. 3^a. (Chez les Juifs) Tabernacle. Fête des Tabernacles. 4^a. Sorte de bolte en treillis qui sert à battre le maïs. 5. Masure, cabane.

1^a. Coteț (în formă de colivie mai mare), poiată pentru pasări de curte, căsuție pentru câni, pentru iepuri de casă, etc. PAMFILE, I. C. 143, 446. Hărănește o pasăre într'o cușcă. LET. II 152/20. Au făcut îndată o cușcă... și apoi au mers să se culce, apăsărându-și cușca de crecut. DRĂGHICI, R. 144/20. O cușcă de iepurași de casă. ODOBESCU, ap. CADE. Se mișcă să așeze bucată de zahăr între gratiile cuștei... C. PETRESCU, I. II 184. În „ogradă“ — nu „curte“ — era o „poiată“ — nu „cușcă“ — de pasări... I. TEODOREANU, M. II 54. Grijeam de o pasăre care era închisă în cușcă de drot [= sărbăni]. RETEGANUL, P. V. 81/20. Puia, puia... Vină'n cușcă să te puia. ALECSANDRI, P. P. 331/20. † Cine intră'n cușcă, trebuie să cînte coșoște. ZANNE, P. I 458. | Spec. [Pițigoiul] e prins de oameni... prin un fel de bostan bortiți și scobiți înăuntru, pre care li numesc ei cușci de bostan. MARIAN, O. II 148. | P. ext. (În glumă) Unele mame [lăuze]... după ce li s'a cîtit rugăciunea de 40 de zile... de bucurie că au scăpat dela așa numita „cușcă“, adică de oprirea cu să umble undeva fără rugăciunea aceasta, dau și puțină masă... Id. NA. 280.

2^a. Închisoare cu gratii de fier în care se țin fiarele sălbatice. Prinzînd viu pre Sultan Balazî, l-au băgat în cușcă de fier. LET. I A. 9/20. Duși se simțea ca într'o cușcă de lei. SLAVICI, N. II 307. Pe el îl închide în o cușcă de fier. RETEGANUL, P. III 78/20. | P. anal. Se hrănesc și Noe de stat la cușcă [adică închis în corabia lui ca un animal în cusca lui]; or fi voit să iasă. ȘEZ. II 3/20.

3^a. Spec. Un fel de cort, chioșc sau frunzar, în care stau de mîncă Evreii la sărbătoarea de toamnă, numită „sărbătoarea cuștilor“ (Sukoth), care cade la 15 Tisri (CADE), tabernacul (TDRG.). Cf. COSTINESCU, GOROVEI, CR., HERZ-GHER., M. IV 252. Alunci cînd Jidovii s'adună și intră la cușcă, se pun pe rugăcini. PAMFILE, VĂZD. 113. | P. ext. Numele acestei sărbători. Cf. COSTINESCU, com. FURTUNĂ. Jidanul care trebuie să moadă pe vremea cuștilor... PAMFILE, DUȘM. 23, notă.

4^a. P. anal. Un fel de grătar de nulele (numit și coteț, leasă s. lepolu) în care se bate porumbul. Cf. DAME, T. 62.

5^a. P. anal. Casă strămtă, proastă, colibă. HERZ-GHER., M. IV 252. Să scap de cușca asta, în care mă usuc. ALECSANDRI, ap. ȘAINEANU, D. U.

[Plur. cuști, cuște și cușce, cușci. | Și: cûșlă s. f.

(ad 5°). *Umblă din cușlă în cușlă*. CIAUȘANU, V. | Diminutiv: **cușchiță** s. f. CIHAC, II 88; — **cușeliță** s. f.]

— Din rut. (rus.) *kuška „coteț”*.

CUȘCAIE s. f. v. **cușcaiu**.

CUȘCAIU s. a. *Traincau* (pour transporter le bois). — Săniuță de lemn pe care se coboară lemnele de foc, după ce au fost fasonate, de la munte la vale (Prahova și Argeș). Com. CANTACUZINO. [ȘI: **cușcaie** s. f.]

CUȘCHERÁP s. a. (CuI.) *Róti à la broche*. — (Turcism, în Tara-veche) Frigărul (2°) de berbeco s. de miel. *Urmează apoi... cușchepurile, ciula-male de pasăre și de vânatul. URECHE, ap. TDRG. [Ptur. -bapuri.]*

— Din turc. *kus-kebabı „frigărul de pasăre”*. Cf. TDRG.

CUȘ-CHI! interj. — (Ungurism) Interjecție prin care se alungă cânil (VISKI, CAMP. 221) s. porcii (VAIDA). Ieși (afară)! [ȘI: **cușii-chi** interj. VISKI, CAMP. 221, **cușii!** interj. HERZ-GHER., M. IV 260, (prescurtat) **cuș!** interj. Marș de-aici! T. PAPA-HAGI.]

— Din ung. *kuss ki!*, idem sau din germ. *kusch-d[eh]* (acesta din fr. *couche-toi!* „culcă-te”).

CUȘCHIȚĂ s. f. v. **cușcă**.

CUSCHIG s. a. v. **coșciug**.

CUSCINTĂ † s. f. v. **conștiință**.

CŪSCRĂ s. f. v. **cuscru**.

CUSCRĂIU subst. sing. Jeu d'enfants. — (În expresia) *De-a cuscrăiu!*, numele unui joc de copil. V. IV 93.

CUSCRÉNIE s. f.

CUSCRÉTURI s. f. plur.

CUSCRÍ vb. IV°

CUSCRÍE s. f.

CUSCRÍOR s. m.

CUSCRÍȘORĂ s. f.

CUSCRÍȘOR s. m.

CUSCRÍȚĂ s. f.

v. **cuscru**.

CŪSCRU, **Ă** subst. 1°. *Père (mère) de l'un des jeunes mariés par rapport au père et à la mère de l'autre. 2°. Frère et sœur de l'un des jeunes mariés par rapport au père et à la mère de l'autre. 3°. Garçon d'honneur. 4°. Incité à la noce. 5°. Prétendant. 6°. Compère. 7°. Pulmonaire officinale.*

1°. *Cuscri* se numesc între sine tații, iar *cuscre* mamele bărbatului și femeii însoții prin căsătorie, deci soacru și soacra în raport cu celălți socri (LB., MARIAN, NU. 65. BĂRLEA, B. I 125, HERZ-GHER. IV 252, II. II 14, Cf. X 508, XIV 66). După „cumnați!”, socri se socotesc ca al doilea neam de rudenie (ȘEZ, XXIII 44) spiritală. Prin unele regiuni (de ex. pe la Hațeg) părinții mirelui se numesc *cuscrii mari*, în opoziție cu *cuscrii mici*, adică părinții miresei. (DENSUSIANU, T. H. 236), corespunzător titlurilor de soacru mare și soacru mic. Cineva este s. se face *cuscru* (*cuscră*) cu altcineva. Nuntele ce să vor face dentru sânge amestecat, ce să zice den *cuscrii... sau cumătrii... PRAV. MOLD. 120 b. Au făcut pace Brâncovanul-Vodă și cuscru-său. LET. II 312/s. Trimițând... la prie-*

tenii și cuscrii lui... să-i dea oști. MAG. IST. I 212/s. Au fugit Vasile-Vodă la cuscru-său Hmil. Ib. 300/s. Te faci cuscru și cumătru cu un Idrig întreg, C. NEGRUZZI, I 239. Cuscrul și ginerele! Poștește-i sus! ALECSANDRI, T. 336. Mih... nu-și unai știe rubedenițe și cuscri și finii. SLAVICI, N. I 83. M'au văzut cuscrii cum dormeam! CREANGĂ, P. 11. Incep a veni una câte una... cumnatele, cuscrele, nănașele. MARIAN, NA. 135. Te-oș iubi și-mi ești cam cuscră. ȘEZ, I 290/s. # S'a suit la cuscră'n pat = e beat. ZANNE, P. IV 329.

2°. P. ext. (regional și impropriu) Frații și surorile mirelui față cu părinții mirelui și cu frații și surorile acestuia... și invers (MARIAN, NU. 65); rudă prin alianță, cumătru, cumătră (CABA, SĂL., cf. LB.). Ieși, mireasă, din cămară, Străgă-ți cuscrii de pe-afară. BĂRLEA, B. I 185.

3°. (Regional, rar) (La nuntă) (Masc.) Tânăr care însoțește mireasa, terfar (LB.) Mirele își alege și doi frați de mire și un stejar, și aceștia se numesc *cuscri*. FRĂNCU-CANDREA, M. 151. | (Fem.) În timpul când se apropie ridicarea zosteri de pe ladă, două copile câte c'o năfrămă în mână, sunt suite și așezate lângă ladă. Aceste copile se numesc *cuscre*. Cf. chemător, vornicele, vătăf; vătăjița, vornicița, drușea.

4°. P. ext. (Transilv.) Nuntaș. MARIAN, NU. 65/s. REV. CRIT. III 121. Este datină... de a se pune înaintea ficăruș *cuscru* câte un *șipău*. MARIAN, NU. 512/s. S'a dus în cuscri = s'au dus la nuntă s. cu nuntasii. REV. CRIT. III 121. Vin *cuscrii* = vin nuntasii. Id. Ib.

5°. S. m. Pețtor (la fată): A fost asară la noi un cuscru, dar nu mi-o plăcut de el. (Vălcăul rom., Sălaj). VICIU, GL.

6°. (Neobișnuit; încercare stângace de a reda pe francezul „compère”) Tovarăș (în acțiuni necorecte), complice. Nu e de mirare ca șarlatanii să aibă sofi, *cuscri* (comperti). OHICA, A. 696.

7°. (Bot.) *Cuscru* = *cuscrișor* 2° (Bărzava, Arad) com. ITTU.

[Feminin: **cūseră**. | În legătură cu pronumele posesiv găsim la masculin și forma *cuscră-meu* (a. 1773) GCR. II 98/s. | Diminutive: **cuscrișor** s. m. = cuscru mic (MARIAN, NU. 65/s.); (Bot.) plantă ierboasă (*Pulmonaria officinalis*), cu peri aspri, cu frunzele cu pete albe, cu florile roșii, apoi violete, rar albe. Se mai numește și: *cuscru*, *cuscrior* (com. ITTU), *larba-plumănel*, *plumănăritea*, *sudoare*, *mierea-ursului*. PANȚU, PL. Cf. PĂCALĂ, M. R. 7:— **cuscrior** (pronunț. *-ri-or*) s. m. (Bot.) = *cuscrișor* (Rășinari, Sibiu) com. ITTU; — **cuscruleț** s. m. = cuscru mic. Fă, *cuscruleț*, cum te 'ndemnaiu eu. HEM. 2039/s; — **cuscrișoră**, **cuscruliță**, **cuscriță** s. f. = cuscră mică s. dragă. MARIAN, NU. 65/s. *La aminte, binisor, de cumea ai zări la horă... pe surata Floarea or pe cuscrulița Adriana... spunt-le dela mine multă sândăte. JIFESCU, O. 131. | Abstracte: **cuscrie** (LB.), **cuscrénie** s. f. = înrudire spirituală între conscri, înconscriere; p. ext. înrudire, afinitate; (concretizat: la plur.) *cuscrii*. Legătura ce se face între unul din cei însoții și între rudenile celuiialt însoțit se numește *cuscrie*. CODICĂ TIV. 7/s. Cineva este în *cuscrie* cu, (rar cătră) altcineva, † tocmește s. leagă *cuscrie* s. este legat cu *cuscrie* cu altcineva; cineva face *cuscrie* cu altcineva = își dă fata după fiul cuiva sau își însoară bălatul cu fata altcuiva; se înrudește cu altcineva prin căsătoria fiului sau a fiicei sale. s. INCUSCREȘTE. *Rogu-nă dați-o lui, să-i fie muiore, să tocmeim* [= întocmim] între noi *cuscrie... PALIA* (1581) 137/s. *Cia ce-și curruac eu... cuscriile* (: cuscrele MUNT.), *acesta se chiamă sânge**

ameteocat. PRAY. 667. Potofocești, Vișnicocștii, Korofoeni, toți cu cuscrie legați... LET. I 228/20. Iară lui Ilmil hatmanul... intrase în gând cuscria cu Vasile-Vodă. lb. I 295/20. Au jurat lui Nicolai-Vodă, cum [că] îi ca aluși cu dreptate, și nu se va uita la cuscria lui [cu] Iordache Ruset Vornicul. lb. II 91/20. Să aibă... a cerca... de cuscrii, de cununi... (a. 1751). URICARIUL. V. 424/20. Rudeniul din cuscrie. PRAY. (1814) 109. Nu căutați la neomuri și la cuscrie. TICHINDEAL. F. 126. Cu toată cuscria ce ei arată că ar avea cu dănsul, nu poate cădea datoria postului său. C. NEGRUZZI, I 281. Pune-ți pofta'n cuia despre cuscrie cu mine! ALECSANDRI, T. 347. Frăția, cumetria, cuscria. JIPEȘCU, O. 37. Cuscrie grosă Intr'a noastră cusă, se zice când se îndrăgesc rudă cu rudă. ZANNE, P. IV 329. (Fig.) Este cuscrie întră limbă românească și întră cea slovească. P. MAIOR, IST. 247. | Colectiv: **cuscerături** s. f. plur. = slujbași mai mici, subalterni (propriu: rude opoștite pe lângă un funcționar mai înalt); cf. nepotism. *Solghibirii stau acolo și alte cuscerături pe lângă ei.* (Abrud). VICIU, GL. | Verb: **cuscri** vb. IV^a refl. = a se încuseri. COSTINESCU. *Cu mânia se cuscrește accozu*. CALENDARIU (1844) 59; — (cu abstractul) **cuscrie** s. f., (la negativ) **necuscrie** s. f. = (lipsă de) înrudire (prin alianță). *Și astăzi necuscrie acea necuscrie întră limbă românească și între cea ungurească.* P. MAIOR, IST. 1941.

— Din lat. **consoecr.** -(e)rum (păstrat și la Veleghii; *consepro* și la Albanzi: *krushk.* -d. Din românește e împrumutat bulg. *kushră* „invitat la nunta din partea mirelui s. a miresei”. DR. III 232).

CUSCRULEȚ s. m. } v. **cuscu**.
CUSCRULIȚĂ s. f. }

CUȘCULIȚĂ s. f. v. **cușcă**.

CUȘCȘ subst. sing. Comerț. *Couscous*. — Un fel de pastă alimentară în formă de boboțe. GR. S. VI 331, un fel de trahană care se pune să fiarbă la supă (ȘIO). [Ș]: **cușcș** s. a. = un fel de mâncare. H. VII 172.]

— Din turc. *kuskus* „un fel de mâncare făcută cu grâu, cu bulion și cu carne”. Cf. ȘIO.

CUSCȘȚ s. a. (Cul.) v. **cușcuș**.

CUSCȘȚĂ s. f. (Bot.) *Cuscute*. — Torțel (Cuscuta epitimum). BARCIANU.

— N. din lat. Cf. *deuscutea*.

CUȘEDEA vb. II. *Concein*. — (Numai la prez. ind., pers. III sing.) *Se cusede și nu se cușede* = se cade s. nu se cuvine și nu se cade s. nu se cuvine. FRÂNCU-CANDREA, M. 51.

— Compus din **cu-** și **șede**, după analogia lui *cușine*, A. Philippide, *Zeitschr. f. rom. Phil.* XXXI 398.

CUȘEI vb. IV^a. *Goăter*. — (Rutenism, în regiunile nordice). A gusta (TIPLEA), a bea puțin, o leacă (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC). *Fi dă de trei ori să cușească, de trei ori și să pună și pe trimă.* ARH. FOLK. I 203. *Câte poame-pă pământ toate huc [= chiar toate] le-am eușei.* *Nici una nu-i mai amară Ca poama de mrioară și sofu' de-a-dous-oară.* TIPLEA, P. P. 9. [Ș]: **cușă** vb. IV^a (Straja, Bucov.)

— Din rut. *kušati* „a gusta”. — Cf. **cuștuli**.

CUȘER, -Ă ad. 1^a. *Rituel* (en parlant des aliments des Juifs); *juif*. 2^a. *Clair, pas suspect* (pour les Juifs). 3^a. *Nettoyé, sans le sou*.

1^a. (Despre mâncări și băuturi, la Jidani, în opoziție cu trif) *Curat, gătit după ritual; (pentru creștinii) evreesc. Nu beau vin curat.* ALECSANDRI, T. 1537. *Brânză cușădă, care o fac Jidani cu mâna lor.* H. X 478.

2^a. P. ext. (pentru Evrei; în regiunile cu mulți Evrei). *Curat. Nu-i coșăr = nu-i lucru curat.*

3^a. P. ext. *Ușurat* (de bani), *lefter*. *M'am cărit în erăpmă c'o mulțime de parole, și-am țoșit cușăr, fără nici un ban.* ȘEZ. XXIII 44.

[Ș]: **coșăr**, -ă; **coșăr**, **coșer**, -ă. | (Fără acord) *Pastrama de găscă cusar a lui Katz.* BOTEZ, B. 217. — Din evreescul *käšcher* „curat, ritual”.

CUȘERCȘȚĂ s. f. v. **coșară**.

CUȘINI s. f. plur. *Coïsson mobile* (d'un chariot). — (Basarabia, cu rostire regională: *cușini*) Fundul căruții. GRAIU, II 12.

CUSITÖR (IU) s. m. sing. (Met.) v. **cositor**.

CUȘLĂ s. f. v. **cușă**.

CUȘMĂ s. f. 1^a. *Bonnet de fourrure*. 2^a. *Sorte de pelerine*. 3^a. *Sorte de champignon*. 4^a. *Chevalot du métier à tisser*.

1^a. (Mold., Bucov. și N. Transilv.) Căciulă de blană (de obicei de miel), cf. muhaia. H. XIII 199. CREANGĂ, GL., DAMÉ, T., ȘEZ. V 60. JAHRESBER. XVI 223. HERZ-GHER., M. IV 252. *Kucmă = pileus, cucullus, ANON. CAR. I-a în căzut cusma din cap.* MAG. IST. IV 305/20. *Decebal a trimis pre unii dintre cei ce purta cusme (cumănace) la Traian.* ȘINCAL, HR. I 4/20. *Cusma albă cu fundul de piele.* URICARIUL, IV 135. *Să-și facă o cucimă.* lb. XVI 204. *Cusme furcănești.* C. NEGRUZZI, I 121. *Să-mi pun cusma pe-o ureche.* ALECSANDRI, P. I. 62. *Ei tuțlește cusma pe cap, o îndesă pe urechi și habar n'are.* CREANGĂ, A. 39. *Cusmă creată de miel.* ȘEZ. I 10. *Bădiș cu cusma lungă...* MĂNDRESCU, L. P. 66. *Pă cel deal, pă cel colnie Mere-un tinercul volnic.* *Cu cusmă neagră de miel.* T. PAPAHAĞI, M. 112. *În cap [păstorii] au cusmă.* PRECUP, P. 16. *Cusmă cu urechi = căciulă fără vârf, cu două prelungiri laterale care acoper urechile și se leagă sub bărbie.* HERZ-GHER., M. IV 252. † *Cusa o are sub cusmă.* = e săracă lipit pământului. ZANNE, P. III 85. *A-și pune cusma de nebul în cap = a face pe nebunul.* I. NEGRUZZI, V. 398. *A umbra cu cusma'n mână după cineva = a se ruga umilitor, a se umili.* *Cu cusma'n mână iarna să ămbli după dănsul.* C. NEGRUZZI, I 253/20. cf. MARIAN, V. 170. *A-i lesi cuiva părul prin cusmă* (DOINE, 292/20) = a-i lesi părul prin căciulă, a fi sărac lipit pământului. (Neobișnuit) *Cusmă frigiană* = bonetă frigiană. *Se mișo batalioane A plebei proletare* *Cu cusme frigiene și arme luctoare.* EMINESCU, P. 122. **Cusmă de noapte** † = tichie. Numai cu izmenele și cu cusma cea de noapte. LET. III 233. | (Adverbia) *Când ai să pui cloșcă, duci ouăle la cuiar în căciulă.* ca să țasă puii *cusmă* (mulți și unul lângă altul semănând, cu fulgi lor moi, cu o căciulă) 'n cui și să țasă *cuculeți*. GOROVEI, CR. 65.

2^a. (Ban. și Mehedinți) Pătură (N. REV. R. a. 1910, p. 85) de lână grosă (GR. BĂN.) terminată printr-o gluză, care se încheie sub bărbie (cu o cataramă). O poartă mai ales păstorii peste alte haine, ca să-l aperse de ploaie (cf. LIUBA-IANA, M. 19, H. XVIII 141, 146). *Leno, Leno, draga mea, Așterne tu cusma mea, Amândoi ședem pe ea.* RETEGANUL, TR. 21. † (Ban.) Tesătură grosă de cămură s. de păr de capră (JAHRESBER. III 319) în care se învelesc copiii de țată peste scutece (cf. LIUBA-IANA, M. 14).

3. (Bot. Mold., Bucov.) Un fel de burete de pădure comestibil (când e galben). (Straja) Com. A. TOMIAC. **Cusma șarpelui**: un fel de burete. H. XII 397.

4. (La războiul de țesut) Cavaf(t)a (cioacanal, brânzarea, calul, jugul) care ține ține și brâgla. Com. ITTU.

[Și: (Mold., Bucov., Transilv.) **cujmă** s. f.; — **cucimă** s. f., **cugimă** s. f. | Diminutive: **cusmă** (cujmă) s. f. s. f. = cusmă mică, pentru copil (HERZ-GHER., M. IV 252); (Bot.; Bucov.) = bumbișor (*Erigeron acris*) PANTU, PL.² 86. **Cușmușă drumărie** MARIAN, NA. 407. SA. 322. | **Augmentativ: cușmân** s. a. = căciula mare. **Cușmanul din capul tău**. MAT. FOLC. 193, cf. 149. MATEESCU, B. 36. | Nume de agent: (Mold., Bucov.) **cușmâr** s. m. = căclular, cocjocar care face cușme. TDRG., HERZ-GHER., M. IV 252). — Din rut. **kuéma**, idem.

CUȘMÂN s. a.

CUȘMĂR s. m.

} v. **cușmă**.

CUȘMELIE s. f. v. **coșmelie**.

CUȘMÊTE s. m. *Quignon*. — (Olt.) Bucată, codru de pâne s. de mămlăgă (BOCEANU, GL., VĂRCOL, V.); bucătură, calup, șucap. CIAUȘANU, V. *Dă-i un cușmete de pâne, să plice de aci*. BOCEANU, GL. *Un cușmete de alănină*. DR. I 275. [Și: **cujmete** s. m. VĂRCOL, V.]

CUȘMULIȚĂ s. f. v. **cușmă**.

CUȘNIȚĂ s. f. v. **coșniță**.

CUȘNIȚĂ s. f. 1°. *Foyer de forge*. 2°. *Forge; fonderie; brasier*. 3°. *Selle de charron*.

1°. Unealtă a fierarului (H. I 140, 204, II 84, 118, 222, III 291, IV 11, 157, V 389, 414, VI 200, IX 202, X 261, XI 7, XII 105, 118, 140, XIV 87, XVI 11, 48); vatra (de platră), lungă și lată ca de un metru, subțire și ușoară, pe unde se introduce țevile foilor (H. II 30) și pe care lucrează fierarul (PAMPILE, J. I), vatra cu folie (GIULEA-VĂLSAN, R. S. 337), locul unde sufă Țiganul cu folie (VĂRCOL, V.); locul unde-și așază fierarul blăul și celelalte instrumente (H. III 73); nicovală (CIAUȘANU, V.) *Vă aburiti... par'că ași tot suflat cu foile la gușniță*. GORJAN, H. II 100. *Porunci să arză cușnița ziua și noaptea și să find chipul acesta, fără curmare, în foc*. ISPIRESCU, L. 220. *L-a blestemat și Dumnezeu... să-l arză para focului în cușnițe și în tad*. ȘEZ. III 35.

2°. Coliba Țiganului fierar (H. VI 235), făurărie, fierărie, potcovărie (COSTINESCU, H. I 8, II 30, VII 70), covăile mică (com. A. PROCOPOVICI). *Tudorache fierarul așezase cușnița în mijlocul bălăturii primăriei...* VISSARION, FL. 122. *Îi stropești [negli] cu pleaftura Țiganului, miuită în apă din cușnița*. PAMPILE, B. 50. *Așază cușnița 'n drum, Lucrează fără cărbuni*. MAT. FOLC. 375. | P. ext. (Ban., Olt.) Topitoare de fier (BARCIANU, com. Dr. COCA, Oravița); fabrică de cuie (DDRF.); foc mult (NOVACOVICU, C. B. 8). *Se vede... un deposit mare de zăură, ceea ce face a se crede că acolo a fost o cușniță, la care venea apa și învârtea roata ce purta folie*. I. IONESCU, M. 51. # **Ca la cușniță** = murdar; nemăturat (vorbind de îmbrăcămintea unui om s. de o odale). CIAUȘANU, V.

3°. O unealtă a dolgherului s. rotarului (H. VII 30); eobăla, corniță, scaunul de înspățat. DAMÉ, T. 42, PAMPILE, I. C. 170.

[Și: **cujniță** s. f.; **găjniță** f. s. f.; **cūsniță** s. f.; **cūniță** s. f.; — **cūntă** s. f. H. IX 364].

— Din slav (bulg., sârb. *kuznica*, rut. *kuzinica*).

CUȘNIȚĂ s. f. v. **coșniță**.

CUSOIU s. a. v. **cosoiu**.

CUSOTÔR s. m. sing. (Met.) v. **cositor**.

CUST s. m. sing. v. **custa**.

CUSTĂ vb. I. I. 1°. *Viere, exister, être*. 2°. *Consister*. II. *Laisser en vie*. — (Frumos cuvânt de origine latină, atestat în textele vechi din regiunile nordice, din Moldova și Banat și păstrat azi numai prin Bihor și Munții Apuseni).

I. Intraans. 1°. A trăi, a viețui (LB.), a rămănea s. a fi în viață; a exista, a fi în ființă; a dăinui, a dura, a fi. (VICIU, COL.) Cf. DICT. *Kuziti, kuziti, kuzite* = conservor, vivo. ANON. CAR. *Și dzice frajtorii săi: eu sânt Iosif. Custă încă sată-miea. PALIA (1851), 183/0. Mă voiia turna la tine, să custarcm (= de vom trăi)*. lb. ap. CCR. 53. *Muicra au zis că nu va vini la def'nju pâră va custa* (a. 1600, Câmpulung). IORGA, S. N. 56. *El iubia să nu moară nice odată, ce să custe totdeauna, să mănănce și... să bea*. VARLAAM, C. 277. *Să custe în mulți ai*. id. lb. 350. (Cu complement intern) *Acest voinic bogat cerea traiu mult să custe*. id. lb. 277. *Custă 40 de dzile plângând și postindu-se*. id. lb. II 25. *Vădz că nu voia custă mult; căt va vrea Dumnezeu* (a. 1650). IORGA, D. B. 86. *Va să custe vreama ne'ccată*. DOSOFTEIU, PS. 282. *Nu să cade să custe oamenii cei fără Dumnezeu*. id. lb. 41°. *De acum încă până cum custă, dă-ne păstori buni și sufletești*. SICRIUL DE AUR (1683), ap. CCR. 126. *Că dacă 'n'oiu căpăta, Cu biru' rău voia custă*. FURDUI (1818), ap. GCR. II 227/0. *Acolo... nu avea nădejde să poată custă*. P. MAIOR, IST. 16. lb. 17. *Așa au custat (= conviețuit) Romanii în Dacia cu Gotii...* id. lb. 33. *Inscripțiile, care până în ziua de astăzi custă, mai cu samă în Ardeal*. ȘINCAI, HR. I 7/0. Cf. I 11/0. *Așa... între dealuri și munși, custă (trăia) un om sărac*. FRÂNCU-CANDREA, M. 267. *Aninul în apă custă mult*. Com. ITTU. *Nu mă da dup' aista, Cât pe lume voia custă*. POMPIU, B. 63/0. (Formulă de salut. întrebuintă prin Munții-apuseni și prin Bihor) *Să cuști în ce bine!* FRÂNCU-CANDREA, M. R. 51. # *Ia lată Oă se gată, Iia 'ngustă Oă mai custă* = cu îla îngustă averea (îne mai mult (Mehelen, în Zarand). ZANNE, P. III 188.

2°. † (Latinism, la ȘINCAI) A consta, a consta. *Picnul, Cuppul și Novele care mai nalate numi din câte un turn custă*. HR. I 83/0.

II. Factitiv. (Subiectul e Dumnezeu) A (înea în viață), a lăsa să trăiască, a trăi (factitiv). *De mă va custă Dumnezeu... LB. Să te custe Dumnezeu întru domnie, cu tot orașul împreună* (a. 1579). IORGA, D. B. 3. *Până când ne va custă milostivul Dumnezeu... vom sili să slujim Mărie-tale*. SICRIUL DE AUR (1683), ap. GCR. I 269/0. *Dăruște, Doamne, a ta bunătate, să ne custe Domnul*. DOSOFTEIU, PS. 62. *Deci și dumnezeoasă, învâțătorii, preuși și diaconii, pe cari va custă Dumnezeu... (Apa-de-mijloc, Maramures)*. IORGA, S. D. XVII 8. | (Aștăzi păstrat, mai ales în formule de salutare) *Dumnezeu să te custe!* (Mălerău, J. Mureș-Turda) com. A. CIORTEA. *Custe-te, Dumnezeu!* (POMPIU, BIH. 1009) s. *Custă-te, Doamne!* id. lb. *Dumnezeu te custe!*, când țui îau rămas bun oamenii (Bihor, com. A. P. BANUȚIU). *Zo te custe!* (N. DRĂGANU, DR. I 308-312).

[Și: **costă**, **custă** vb. I. Păr' de [== cât] vom costa, întru tot vom nevoi să ră dăm știre de ce vom ști (a. 1617). ROSETTI, B. 84. (Nemăflind înțele, a fost înlocuit prin) *gustă* vb. I. *Cât oiu gusta 'o'iu trăi, Fată mare n'oiu iubi*.

DOINE, 27/8 | Abstracte: **custăre** s. f. = vieță, tralu, existență; (cu negativi) **neustare** s. f. = pierire, moarte. *Nici pot fi mai multe [matca la albine] într'o coajniță, fără numai una, dela a căreia custăre sau neustăre cură toată mântuirea.* ECONOMIA, 175. 3000 *să fie pentru hrana și custărea episcopului.* ȘINCAL, HR. III 285/1; (Postverbal) **cust** s. m. sing. = vieță, tralu. I.B. *Trăgea nădejde... de cust mult, și nu știa că preste acia noapte va muri.* VARLAAM, C. 277^b. *Lăuda-voiu pre Doannul la vieță, în tot custulă meu, fără de greață.* DOSOFTEIU, PS. 486. *Optăzile de ai a custului său.* id. V. S. 47. *Ce felu de cust (și λογής ζούν) ca să custe sau ce chip de tralu ea să trăiască.* CANTEMIR, ap. TDRG. *Și David în tot căstul lui Saul au umbat fugind spre scutirea cietii sale.* CALENDARIU (1814), 123/8 | Adjectiv: **custăt**, -ă = (care a) trăit, viețind. *Grăsește despre Constanție, tatăl lui Constanțiu, ca de cel înainte de sine custat.* P. MAIOR, IST. 26.]

— Din lat. **consto**, -are „a rămânea neschimbat” Cf. dubletele **consta** și **costa**.

CUSTĂ vb. I v. **costa**.

CUȘTĂ vb. I v. **custa**.

CUȘTI! Interj. } v. **cuș-chi**.

CUȘTI-CHI! Interj. }

CUȘTIINȚĂ s. f. † v. **conștiință**.

CUȘTIREAȚĂ s. f. v. **coștereață**.

CUȘTULĂ vb. I refl. *Coquiller*. — (Baru-mare, Hutej) A se coji. Se zice când coaja mălăului (s. a pânii) se desface de miez. Tot așa și când „crește” pâinea. VICIU, GL.

CUSTOD † s. m. v. **custode**.

CUSTODE s. m. I. *Gardien, surveillant*. II. *Réclame* (TIPOG.)

I. Paznic (ARISTIA, PLUT.), gardian, păzitor, străjer (COSTINESCU); spec. funcționar subalterna la o bibliotecă, la un muzeu (cf. L.M.), însărcinat cu paza cărților împrumutate și a obiectelor expuse; (Jur.) persoană în paza căreia se dă un obiect pus sub sechestru. *Fiindu-ne... custod Lorand.* ȘINCAL, HR. I 256/10.

II. (Tipogr.) (In cărțile și manuscrisele vechi) Cuvântul s. silaba cu care începe pagina următoare, tipărit (s. scris) sub ultimul rând al paginii precedente. Cf. MOLAN, V. T. 29. *Manuscrisul are signatură, dar n'are custozii și n'a fost paginat.* CREȚU, MARDARIE, L. 10.

[Și: **custod** † s. m.; **custodiu** (pronunț. -diu) † s. m. COSTINESCU; — (în forma lat., ad II) **custos** s. m. sing. 37 caiete de câte 8 foi, fără custos și paginatură. B. V. I 23. | Abstract neobișnuit: **custozie** s. f. = funcțiunea de custode. Am fost deșărdăcat din custodia ei [= a bibliotecii]. SBIERA, F. 296.]

— N. din lat. **custos**, -odem idem. Cf. **custodie**.

CUSTODI † vb. IV^a } v. **custodie**.

CUSTODIA vb. I^a }

CUSTODIE † s. f. I^a. *Garde*. 2^a. *Gardien, surveillant*. 3^a. *Surveillance*.

1^a. † Străjă, corp de gardă (format din o sută de oameni), steag. *Custodia acceia ce dzice evanghelistul însămnăcăz acia sută de voinicii ce străjuia.* VARLAAM, C. 120^b. *Strajea custodiei să atrăjuiască cu sută sa, care era un steag de voinici*

de oaste. DOSOFTEIU, V. S. 67^b/10. *Aveți custodie.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. | Spec. Pază la mormânt. STAMATI, D. *Peectind piatra cu custodia.* BIBLIA (1688), ap. TDRG.

2^a. † P. ext. Paznic, gardian, păzitor, custode (I). *Oastea grecească... fără de nici o întărire, ba nici cu custodii, adică cu păzitori...* P. MAIOR, IST. 211. *Când ar zice cineva astăzi... custodie... pușini lar înțelege.* C. NEGRUZZI, I 258.

3^a. (Astăzi, latinism neobișnuit) Pază. *Spinescu a crcut desființarea sechestrelor cu... lăsarca mîrfurilor în custodia comercianților.* UNIVERSUL, a. 1933, din 30 Noemvrie.

[Accentuat în vechime și: **custodie**. | Verb: **custodia** † IV^a (pronunț. -di-a), **custodi** IV^a † = a păzi (cu o custodie 1^a) DICȚ. *Custodindu-se = păzindu-se cu paznic.* ARISTIA, PLUT.]

— Din lat. **custodia**, -am „pază, paznic”, pătruns în limba veche prin mijlocire paleoslavă: **kustodija**, idem.

CUSTODIU s. m. v. **custode**.

CUSTOR s. m. sing. (Met.) **cositor**¹.

CUSTORĂ s. f. v. **custură**.

CUSTORI vb. IV^a v. **cositor**¹.

CŪSTOS s. m. sing. } v. **custode**.

CUSTOZIE s. f. }

CUȘTULÊT s. a. } v. **cuștului**.

CUȘTULI vb. IV^a }

CUȘTULUI vb. IV^a *Goăter*. — (Ungurism în Ardeal). A gusta. CABA, SZ. 96. *Să cuștuluce para osta.* STAN, M. 152.

[Și: **cuștuli** (CABA, SZ. 96), **coș'oli** vb. IV^a. | Derivat: **cuștulêț** s. a. = gustare (VAIDA, cf. CABA, SĂL.); bucatele, băutura menită a fi gustată, cu scop de a te încredința despre gustul pe care-l au. Cf. VAIDA.]

— Din ung. **késtolni**, idem (din germ. *ko'sten*). Cf. **cușei**.

CUȘTULUI vb. IV^a v. **costa**.

CUSTURĂ s. f. I. 1^a. *Lame*. 2^a. *Plaque*. 3^a. *Lame de la fauz*. 4^a. *Scie*. 5^a. *Lame de scie*. 6^a. *Couteau*. 7^a. *Eustache*. 8^a. *(Couteau) qui ne coupe pas*. 9^a. *Fer de l'établi, du rabot*. 10^a. *Contre*. 11^a. *Disoperculeur*. 12^a. *Doloire*. 13^a. *Tranchet*. 14^a. *Pointe de montagne ou de roche*. II. *Voleur*.

I. (Propriu). 1^a. Limbă de metal ascuțită, lamă, tăieș de cuțit. *Legat pe de metal bătută cu custuri ascuțite.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *O coadă de asupă lungă și acedă în vârf o custură lată și tăietoare îmbucată în coadă.* I. IONESCU, C. SI. *În-aști pușini s'ar putea tăia d'în grdu cu o custură pusă în vârful unui băț...* id. M. 344. *Un cuțit de gatră... barem cu două tășuri (custuri)...* MARIAN, NA. S.

2^a. † Placă de metal, lamă. *Fă pre iale [pe căli] custuri bătute, pucere fărâncienului...* [= în lăminas; qu'on en fasse de larges plaques pour couvrir l'autel]. BIBLIA (1688) 108^b.

3^a. Spec. Fierul coaselor. Cf. DAME, T. 37, PAMFILE, A. 125.

4^a. P. ext. Ferăstrău, fieroz cu care se tăie scândurile (Lapsa). VICIU, GL. *Ferăstrăile de mână: firczele și custurile [sunt înlocuite de joagăre].* PAMPFILE, I. C. 109.

5^a. Pânza ferăstrăului de la joagă. DAME, T. 175, PAMPFILE, I. C. 111, 112.

6^a. Un fel de cuțit (Oravița, com. COCA, GO-

ROVEI, CR., cf. CREANGĂ, GL.), făcut de țigan (fierar), cu mânerul, de obicei, de lemn (CIAUȘANU, V.); cuțit cu pânza tare subțirică și fără plăsele (ȘEZ. II 225/m, com. MARIAN); cuțit ce nu se închide (BUD, P. P.), cuțit cu un singur tăluz (MARIAN, D. 55), cuțitaș mic (REV. CRIT. IV 85, cf. H. IV 17, X 512), briceag (T. PAPA-HAGI, cf. GHETIE, R. M.), burleac, Cf. *cosor* (1°). *Custura* iaste în *teacă*? CANTEMIR, HR. 221/m. O *custură* de bronz, ODOBESCU, II 261. *Frunze geruite*, de nu le-ai răzui nici cu *custura*. DELAVRANCEA, s. 184. *Alisandru scoase o custură, o ascute p' o piatră*. ȘEZ. VI 144. *Vom scormoni pământul cu săpăliga sau custura*. COMȘA, N. Z. 45. *Despicio-a...* cu vârful *custurii*... STĂNCEȘCU, B. 29. *Furam legume din grădini și custuri dela cecini*. BUD, P. P. 21. *Taic-i gura cu custura*. GOROVEI, CR. 586. *Cu custura luam cristătura de p' botă*. T. PAPA-HAGI, M. 170/m.

7. S.pec. Cuțit făcut (de fierar CIAUȘANU, V., ȘEZ. XXIII 44) dintr'o bucată de coasă, cu plăsele simple de lemn (com. MARIAN); ascuțit bine, sunește de multe ori de briciu (ȘEZ. VIII 88). *C'o custură alcătuită dintr'o frântură, lelea Ileana curăți cățiva pești*. SADOVEANU, I. A. 93. *Vine moartea mănuioasă, C'o custură și c'o coasă*. ȘEZ. II 7/. *Moșule cu barba sură, Te-aș rade și n'am custură*. PAPA-HAGI, M. 63/s.

8°. Tăls de cuțit ruginit, rân (cf. I.B.); cuțit care nu tăie, prost, cloarsă (1°), blescă (2°). I.B., DICȚ., TEODORESCU, P. P. 125, com. MARIAN, H. IX 87, com. TOFAN. *Găisăror o custură ruginită*. PLOPȘOR, C. 41. *Mă sului pe-o custură ruginosă și poate că povătea fu cum mincinosă*. RETEGANUL, P. III 26/m. *Ce crei să faci cu custura ceasă?* (Bilec, Bucov.) com. TOFAN.

9°. Dalta înșepentă în diferite unele ale dulgherului (cf. H. XVI 48, XVII 152), în rindea (cf. DAMÉ, T. 114, PAMFILE, I. C. 120), în masa de tras doage (cf. DAMÉ, T. 87, PAMFILE, I. C. 161), etc. *Rindea cu două custuri*. DDRF. *Butucul* [băgat în strung] la *conturul* ce-i determină *custurile* sau *gripcele*. PAMFILE, I. C. 169.

10°. Parte a plugului (ECONOMIA, 20, H. X 77, 110, 451, 466, 479, 505, 507, XII 288, XVI 238, XVIII 26), cu care se strânge plugul (H. XVIII 142); parte a fierului lat (cf. DDRF.); vargă de fier, numită și cuțit, ca de un deget s. cerea și mai tală, care limbină fierul cel lat cu grindeul și care stă de regulă între fierul cel lung și între bărsă, pusă ca să nu se infunde colung, adică ca să nu se prindă diferite buruiene și rădăcini de dânsul (MARIAN, D. 55); undrea (cf. HEM. 1175/m); fierul lat (PAMFILE, A. 36). *Pocnind în același timp necontenit în fierul plugului, și mai alex în custură și în otic, făcând ca să tasă suneț dintr'inselc*. MARIAN, SE. II 206.

11°. (Apic.) Unealtă cu care se curăță, se reteză, se scot fagurii din stup. DAMÉ, T. 120, MARIAN, INS. 146, D. 55 H. II 117, X 21, 68, 499.

12°. (Mun[il]-Apusenii) Cuțit cu care se tale capetele cercurilor. COM. ITTU.

13°. (Cism.) Cuțitul cismarului. DAMÉ, T. [La Pavel ciobotarul] șanuri, calupuri, astrăgăciu, bedreag, dichiclu și alte custuri tăioase... CREANGĂ, A. 81.

14°. P. anal. Colină de forma unei custure (BUD, P. P.), munte cu vârf ascuțit (H. XVIII 137); (la plur.) stânci lungi și înalte (DENSUSIANU, T. H. 268), râpi prăpăstioase de munți (T. PAPA-HAGI, M.). *Custurile Rătezetului*. DENSUSIANU, T. H. 303. *În mijlocul masivului* [Rătezetului], *deasupra platformei superioare, se ridică un șir de creste lungi ciopărite, cu numirea caracteristică populară de „custuri”*. VUIA, T. H. 51. *Moșnenii din Cloșani arată că li se călește proprietatea*

dela custura Godcanului până la căpătâul muntelui Scărișoara... I. IONESCU, M. 37. *Nouă cerbi d'ei suri Din nouă custuri*. DENSUSIANU, T. H. 268.

II. Fig. (Oravița, Banat) Om cu purtare slabă, cu aplecare spre furt. Cf. COCA. Cf. *custurâr*.

[Plur. *turi* și rar *turc* (MARIAN)]; gen-dat. sing. *snei custuri* și *custure*. | ȘI: *custure* s. f. H. XVII 152, REV. CRIT. IV. 85; — *custură* s. f. ȘEZ. V. 91/m; — *cusutură* s. f. H. X 507, I. IONESCU, M. 397; — *cuțitură* s. f. *custură* 10°. *Cuțitura ține în respect fierul cel lat cătră grindeul* (Suceava). H. XII 281. | Diminutiv: *custurice* s. f. = cuțitaș mic cu un singur tăluz, MARIAN, D. 55. (ad I 8°) *Căci cu am o custurice rea, și-a fi căt pentru treaba mea*. Id. NU. 814. [Num. de agent: *custurâr* s. m. = borfaș, hoț de mârșăuș (REV. CRIT. III 121), *custură* (II).] | Verb: *costori* IV^s (atestat numai la part.) *costorît*, & adj. = curățit, îngrijit. REV. CRIT. I 171. Cf. DDRF.]

— Cuvântul se găsește și la popoarele învecinate: bulg. (în Vest) *kustura*, *kustura* „cuțit fără prăsele”, sârb. *küstura* „cuțit rân”, slov. *kostrus* „briceag”, ung. *kusztor(a)* „briceag”; dar în aceste limbi nu pare a fi derivat nici dela slav. *kosti* „os” (cum credea Dumkē, Jb. XIX 80), nici dela slav. *kosa* „coasă” (cum credea Ionescu, H. XII 281). De aceea Slaviști ca Berneker (SEW. 652) s. Skok (Slavia IV (1925) 338) îl cred împrumutat dela Români, unde se găsește și în dialectul aromân (*custură* „briceag”). Laurian și Maximu și apoi Tikliti, Diez, germ. rom. credeau că *custură* s'a desvoltat din *cuțitură* (ca *tustrei*, *negustor* din *toți trei*, *neguțător*), iar acesta ar fi un derivat cu sufixul *-tură* dintr'un verb **cuții*, din lat. **cutire* „a da pe cutie”, din care derivă și *cuțit*. Sensul fundamental al lui *custură* ar fi fost „ceea ce s'a dat pe cutie” s. „ceea ce trebone dat pe cutie”, deci „tăluz (care are nevoile de a fi ascuțit)”.

CUSTURĂ s. f. v. roase.

CUSTURĂR s. m.

CUSTURĂ s. f.

CUSTURICE s. f.

v. *custură*.

CUSUR s. a. I. 1°. *Lacunc*. 2°. *Reliquat*. 3°. *Monnaie rendue*. II 1°. *Défaut*. 2°. *Allusion*. 3°. *Erreur, faute*.

— (În Tara veche cu Bucov.).

I. 1°. † Ceea ce lipsește dintr'un întreg, lipsă. *Cusurul podurilor să vor face din podele vecini...* (a. 1815). URICARIUL, I. 233/m.

2°. (Învechit) Rămășiță, rest; s.pec. parte neachitată dintr'o datorie. A rămas *cusur* (suma de...) în restanță; fără *cusur* = întreg, integral. *Să arate... căți ban[i] au datu-le și ce cusur au mai rămas* (a. 1782) IORGA, s. D. XII 104. *Urmasa datoriei, fără cusur* (a. 1814). URICARIUL, I. 207/m. *Au rămas cusur de 7339 lei* (a. 1815). URICARIUL, X 258/m. *Nouă sute și atâția de lei ce au rămas cusur dator din avocatul vânilor* (a. 1820). IORGA, s. N. 149. *Mi-au cerut numitu' sârdar să-4 dau acei taleri 50, ce arăd că rămăsox cusur* (a. 1820). Id., s. D. VII 71/m. *Neiudând în urmă rămășița și cusururi...* (a. 1822). URICARIUL, V. 176/m. *Afară de cusurul celui mai mic tenit a acestor școli...* (a. 1827). Ib. VII 94/m. *Plata deplin a cusurului lefilor anului trecut...* (a. 1828). Ib. III 12/m. *A primit tot cusur' de bani după izvodul de zăstre...* (a. 1829). IORGA, s. D. XXI 211. *După curățirea tăciurii, trebue pociumbii sau rădăcinile să se acotă și cusururile (resturile) ze or mai fi de curățit*. COD. SILV. 33. *Auzi? Să mă deie la mânăstire pentru un cusur de două sălașe de figani!* ALECSANDRI, T. 351.

3. Spec. Restul (dela o monedă s. dela o sumă ce prisosește) ce are de primit cel care a făcut vre-o cumpăratură. Dându-i în mână un ban, Zicându-i: Ia, fine asta și mergi colea la băcan, Să-ți dea mezelicuri, pâine și o carafă de vin, Cusurul mi-l va da mâine. PANN, ap. TDRG. Dă-mi cusurul la un franc. RĂDULESCU-CODIN, I. Dă-mi cusur la 100, CIAUȘANU, GL.

II. (Azi mai ales în aceste sensuri figurate).

1. Ceea ce lipsește unei persoane s. unul lucru, pentru a fi cum ar trebui să fie; ceea ce la o persoană s. la un lucru nu este cum ar trebui să fie; imperfecțiune fizică s. morală; defect, bețeșug (RĂDULESCU-CODIN), lipsă, greșală (4*), meteahnă (COSTINESCU), păcat, slăbiciune, vîfîu. Cineva are vreun cusur s. găsește cuiva vreun cusur. Neapărat cusururi îl găsim. DRĂGHICI, R. 41. Trădăveirea sau alte cusururi. id. lb. 141/2. Ne vei ierta cusurul, ca la niște fini mai mici. PANN, P. V. III 83/2. Dar bine, Măria-Ta, ce cusur am eu? — Mi-a spus că ești hof, mârșe, lingșitor. FILIMON, ap. TDRG. Să facem între noi o lavoală, ca să scap și eu de așa urît cusur [de a spune minciuni]. ODOBESCU, III 45/2. De ce te legi de oameni și de cusurul lor? I. NEGRUZZI II 75. Cusur, necusur, numai decât să-mi spui la cine a făcut infamul aluzie. CARAGIALE, M. 258. Un cusur înăi îi găsea boierul Manolache... acela cu ne creca să se însoare... cusur de care necontent nu încreca să-l lămăduiască. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 212. N'au dat nici peste una care să-ți fi fost după plac, pentru că ficeeria îi găsea câte un cusur oarecare. SBIERA, P. 216/2. Toate patimile cele rele și cusururile oamenilor. ISPIRESCU, L. 101/2. Are bălăut 'er un cusur? RĂDULESCU-CODIN, I. Clur(h)ui-te-ar cu ciurul Cin' [i-a făcut cusurul?]. TEODORESCU, P. P. 126. Eu n'am din natură Nici limbă, nici gură, Dar spun la oricare Cusurul ce-l are, Și nu se mînie, Ci eu să mă fie. (Oglinda). GOROVEI, C. 255. # Cusururile obrazului cu gâtelea să îndreptează. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 259. Nu e om fără cusur. PANN, ap. GCR. II 372/2. Cine cîntă neacăță fără cusur, necusurat rămîne. ZANNE, P. IV 510. Până nu bagi cu omul în plug, nu știi ce cusur are. PĂSCULESCU, L.

2. Aluzie. Cu un cusur subțire, îți bătuși joc de agava turcească. ODOBESCU, L. 436 (cf. cu un sul subțire. CARAGIALE, T. I 80), cu un cuvînt subțire. Îl lua cu vorba pe departe și cu un cusur subțire îi făcea să priceapă că are să fie fericit. ISPIRESCU, L. 289.

3. (Învechit) Lucru rău, rătăcire s. abatere de la ce este drept, greșală (3*), eroare, vină. Să nu se îndeplinească făr de nădejde cel mai mic cusur și lenecire. TES, II 308. Săvârșirea poronclor... să urmeze fără vreun cusur (a. 1814). URICARIUL, I 203/2. Intocmai... să fiți următorii... făr de a face căsuși de pușină sminteală sau cusur. DOC. (a. 1814), ap. TDRG. Divanul de-acum să fie, întru toate lucrătorin, și celor puase la cale făr cusur următoriu. BELDIMAN, TR. 116. Îi ceru certăciune despre cusururile de nemulțumire... GORJAN, H. II 112. # A nu face cusur Ț = a nu neglija, a face negreșit. Orânduindu-i de ai doile să ducă pe Pașa pînă la trece în hotarul Hotinului, ca să nu se facă vreun cusur la nimic. LET. III 202/2. Să nu faci cusur [raelle] de a porni la Târigrad cât de multe oi. TES, II 312, cf. 310.

[Plur. -sururi.] Derivat: **cusurgiu** s. m. = om care găsește cusururi la toată lumea, la orice. Nu-l mulțumești cu nimic: e un **cusurgiu**.

— Din turc. **kusur**, idem (și alb., bulg., sârb., arom. **kusur**, n.-grec. **κουσούρι**). CIHAC, II 570. ȘIO.

CUSURĂȘ s. a. v. **cosor**.

CUSURĂU s. a. v. **cosor**, **cosărău** și **cosoroabă**.

CUSURGIU s. m. v. **cusur**.

CUSUT s. a.

CUSUT, -Ă adj.

CUSUTÖR, -ÖARE adj. subst. } v. **coase**.

CUSUTOREĂȘ s. f.

CUSUTORIE s. f.

CUSUTÖR (IU) s. m. sing. (Met.) v. **costor**.

CUSUTURĂ s. f. v. **coase** și **costură**.

CUT s. a. *Quartier* d'un village; *hameou*. — (Rutenism, în Bucov. și Mold.) Parte de sat (PAMFILE, C. T.), mahala, cocloac (cf. HERZOGHER, M. IV 241, PORUICIC, E. 20); cătun (I 2. 3*); *Cotul Măfului*, unde trăse familiile Măfu PAMPFILE, J. II. Am fost în cutul Puhenilor, în partea satului, în care locuiește familia Puha. Am fost în cutul din sus (Bolca, Bucov.) Com. TOFAN. Satul... ce se chiamă acum Rohotestii, cu înbe cuturil[er]... (a. 1095). IORGA, S. D. VI 143, cf. 153. O scrisoare... întăritură pe tot satul Trebeșul, pe amândouă cuturile (a. 1702). URICARIUL, XIV 206/2. Bereștii, cu cutulă Râpe (a. 1821, Mold.). IORGA, S. D. XXI 180. Orășeni, cu deosebire cutul numit Rușii, s'au opus la asta. SBIERA, P. 80, cf. 30. Ieșim din Suceava pe „ulfa Cutului”. IORGA, B. 50. Dacă satul este prea mare, cetele colindăză numai o parte din sat, un col, unde de obicei sunt cunoscuți de gospodari. PAMFILE, CRC. 40. Să dai puști, să dai pistoale, Cota 'ntreg să mi se scoale. Puștile de-4 slobozi. Cota 'ntreg s'a 'neceli. PAMPFILE, C. T. 139. Că voi lucru ași lucrat Cu vădănilă din sat, Și tot lucru v'ași făcut Cu vădănilă din cut, ȘEZ. XIX 55. De la Buimac mai în jos, Acolo-ă cutu' frumos (Bucov.) lb. XX 97.

[Plur. **cături**.] # Și (prin confuzie cu **cuti**) **cot** s. a. | Derivat: **côtiste** s. f. = cătun. *Pân' în glodeșu' ei [= ce] este în cotește[a] Drăgoeștiu' cei mari* (a. 1775). IORGA, S. D. VI 5.

— Din rut. **kut** „colț, unghiu”.

CUT s. m. *Cherai bolteuz*. — Cal șchiop de un picior. DR. V 180.

— Din bulg. **kură**, idem. (cu singularul refăcut dintr'un plural neatestat **cutji**). S. POP. Cf. **cuțo-vlah**.

CUTĂ vb. IV* v. **cută**.

CUTĂ s. f. 1*. *Pii*. 2*. *Ride*. 3*. *Tranche*.

1*. Îndoitură, încrețitură, creață; spec. urma rămasă într'o țesătură s. într'o hârtie care fusese îndoită, dungă, fald. Pînă face *cute*; se îndeale pe *cute*. *Pusta în cute* [= „plăsată”] e *îngustă*... ODOBESCU, I 418. Cutele veșmântului ascund sânu-i feciorcsc. id. III 55/2. Pantaloni *cute* să nu faci. GORUN, P. 94. *Îndată cucoana Cristina ridică bărbia și scoate din cutele capului ochelari mărghiniți cu aur*. SADOVEANU, P. S. 175. *Ohioașu luă din cutele rochiei sale un ac erăjit*... ȘEZ. I 163/2. | Fig. O veche vioră, o cărei sonoritate e totdeauna gata să ne mîngăie sufletul pînă în cele mai profunde și tainice cute. CARAGIALE, N. F. 16/2.

2*. Încrețitură, sbărcitură, creț (în pielea de pe obraz). *Cutele fine în jurul ochilor*... păreau urmele unui surăz încrățor. REBREANU, J. 27. *Cu ochii decolorați și cu subțiri cute în jurul buzelor*. C. PETRESCU, C. V. 9. *Aceste fețe... părțile în focul luptelor... nu prind cute*. DELAVRANCEA,

s. 174. *Olguța se încrustă: o cută între sprâncene, cu răsfățări adânci.* I. TEODOREANU, M. II 96. [P. anal. (La plante) Încrustură; spec. lamelele din partea interioară a pălării unei ciuperci. *Acheniile cu multe cute subțiri.* GRECESCU, FL. 30. Dacă deschidem o floare în ajunul înfloririi, constatăm că antera din față e pe deplin izbăvită, pe când cele două laterale sunt ascuțite încă parțial în cele două cante longitudinale, pe care le formează glumca superioară. SANDU, S. 87.

3. (Itar) Felle (de pepene) tăiată în lungime, creastă (de ridicle). *O cută de pepene Trece printr-o fire repede.* (= Savelca). MAT. FOLC. I 534. *Dintr'o ridicle, patru feluri de mănăcri se fac: rasă și nerasă, cute și felii.* PANN, P. V. I 129.

[Diminutive: **cutuliță** s. f. (ad I 2°) *Doză d'o ras bine cutulițele (buretelui lăptos) pline cu lapte, de sub pălărie, frigându-se, se face plăcut la mâncare.* H. IV 71. || Verb: **cută** I° = a încreți. I. P. VOITEȘTI, TECT. I (cu abstractul) **cutăre** s. f. = încrețitură, încrețire. id. lb. I. *Linii tectonice ale pământului (linii de ruptură sau regiuni de cutare ale scoarței globului)...* MURGOCI, SĂM. VI 72 (și cu adj.) **cutăt**, -ă = încrețit, plisat, cu cute, DICT. *Dalb zăbun Cu nasturi cutați* [= nu netezi], *Pe piept răvărași.* POP. ap. GCR. II 332/3. *Foi., cutat-venulate.* GRECESCU, FL. 130; (cu negativ) **necutat**, -ă. *Marginea... petalclor... necutată.* id. lb. 176.]

— Din bulg. **kuta**, idem. Cf. scutee, scuti.

CŪȚĂ s. f. *Morceau* (de lamă). — (Muscel și Muntii-apuseni) (Atestat numai la plur.) *Cușe* (de slănină) = făși de slănină pentru afumat. RĂDULESCU-CODIN.

CŪȚĂ s. f. *Mauvaise langue*. — (Ungurism) Femele guralivă, purtătoare de vorbe, mincinoasă. REV. CRIT. III 121, ȘTAN, M. 152. *O cută de femeie.* REV. CRIT. III 121. *Este o cută.* lb. *Nu-î mai tacu cuța (gura).* lb.

— Din ung. **koca** „scoafă, femele rea”. Cf. cațâf.

CUTĂC s. m. *Bille* (de bois). — (Rutenism, în Bucov.) Butuc scurt (de patru metri). Com. AR. TOMIAC.

— Din rut. **kucák** „retezat, tălat la capăt”.

CUTĂI vb. IV^a. Trans. I°. *Fouiller*. 2°. *Nettoyer*. — (Ungurism, în Bucov.).

I°. A căuta, mai ales prin oale (Bilca). Com. TOFAN, cf. *cotrobăl*.

2°. A curăți (Bălăceana) Com. AR. TOMIAC.

— Din ung. **kutatni** „a căuta”. LACEA.

CUTANEU, -EE adj. (Anat.) *Cutané*. — Care ține de piele, cu privire la piele. *Glande cutanee*. — N. din fr. (din lat. *cutis* „piele”).

CUTĂRE pron. adj. *Tel, certain*. — Când nu putem (sau nu voim) să-l spunem cuiva pe nume — corespunzând deci lui „N. N.” cu care înlocuim, în limba literară, numele unei persoane — întrebunțăm pronumele nedefinite *cutare*, care are deci tocmai întrebunțarea opusă a lui a nume și se apropie de oarecine, înșeștine. În limba veche se făcea mai des uz de acest cuvânt, care azi se întâlnește mai ales în maxime, sentințe, proverbe și descăntece populare. În funcțiune adjectivală se întrebunțează aproape numai înaintea numelor de flinte, locuri s. lucruri. Cf. oarecară, oarece, ceva, ăla (vorba ăluia). Repetat, are uneori sensul de „unul... altul”, „acesta... acela”. *Prorocul tădi pr'ins o'au luat cutare și cu-*

tare [astăzi: *cutare* lucru]. VARLAAM, C. 368 b. *Iată până în cutare loc și-am vădzut bou și până în cutare; de-acuî nu-î știu ce s'a făcut.* 41. *Cela ce va face tocmală cu altul, până în cutare creame de nu-î va da cutare lucru, ca să aibă voie să ia cutare sat.* lb. 210. *Cela, ce va arăta la judec', cum cutare martur... nu iaste om de credință...* lb. 928. *Deciând: cutărel(e) unde ai pus argie aceluî strein?* EVANGHELIE (1692), ap. GCR. I 307/3. *M-ă cutării tatăl și măică-mea, și cutării m-ă unchiu, și moșu-micu cutărcle.* DOSOFTEIU, V. s. 77. *De va vrea cineva să facă milostenie... crecătind pre amărutul și zicem: Pentru ce este cutărcle sărute și cutărcle lipăit sau cutărcle bogat?* MĂRGĂRIȚARE (1691), ap. TDRG. *Zicem că dacă ar hi cutare și cutare, ar hi într'alt chip; iară nu sânt vremile supt cărma omului, ce dictat om supt vremi.* LET. I 304/3. *Arătând că au venit... aceste cărși, și sânt a cutăruia.* lb. III 256/3. *Pre Gligorie-vodă l-au închis la cutare cetate...* lb. III 273/3. *Îi zice cum că cutare episcopie rămăind vădăv de pătorul ei...* lb. III 320/3. *Ce te călți, cutare?* (Descăntec. a. 1784), ap. GCR. II 138/3. *Zic cutare că-î urit, Cutare posomorit.* MUMULEANU, lb. II 250/3. *Nedându-să banii până la cutare vream...* PRAVILA (1814) 48. *Se va arăta în scria: atăția bani, cutare lucru.* id. lb. 114. *Răspunze ei: răsă imi parc. Nea cutare și cutare. Că imi uitău...* PANN, H. 50/3. *Cine sunteți De?* — *Sunt cutare, îi răspund eu, declinându-î numele și pronumele.* GHICA, ap. TDRG. *Ai procesuri cu cutare?* ALECSANDRI, T. 144. *Să te vezi în tipar dat și pe uliți căte-odată, cu degetul arătat, S'auzi: ăsta e cutare!* ALEXANDRESCU, M. 245/3. *Cuvinte vechi și locale, care nu pot fi intrat în cântie decât la cutare epeod depărtată și în cutare parte din țară.* ODOBESCU, I 217. *Pentru membri a cutării comisiuni sunt bunii cutare și cutare...* id. I 476. *Am avut pe cutare și pe cutare la casa mea.* SLAVICI, N. I 89. *Cutare fără preseși până chiar și expunerea ecumenicelor de politică curentă;... cutare alții își torturează mintea pentru a da iluzia de simțire unor stăruire de iact.* IORGA, L. II 3. *Toate acestea sunt tot moștile noastre; numai în cutare loc să nu treci, căci acolo-ă moșia zinelor...* BRIERA, P. 36/3. *Dacă mi-ți da copilul cutării boierii, apoi m'oiu lăsa de a face alce mândărie.* id. lb. 259/3. *Robul cutăruia o să sară peste șanș mai abilit decât surul cutăruia.* MARIAN, SE. II 83. *Taci... că și-oiu da împărăția cutare sau cutare; taci, fiule, că și-oiu da de soție pe cutare sau cutare fată de împărat.* ISPIRESCU, L. 2. *Cutare! (numele copilului), vezi luminiașă aceea?* MARIAN, NA. 319. *Îar [cutare] tănărul El să-mi fie sândoș.* POP. ap. GCR. II 326/3. [Cutare] să rămăind curat, Lumină, *Cu argintul curat.* DENSUSIANU, T. H. 99. [Se declină ca pron. care, dar, în limba veche forma articlăată era mai des întrebunțată decât astăzi. Ex.: *Eu sânt cutărel(e)...* COZMA (1692), ap. GCR. I 297/3. *Cutarele m'au suduit și m'au bătut...* PRAV. 1216. *Passă să acizi pre cutare om sau să bați pre cutărcle.* lb. 1213. *Veastea... că cutăria (cutăria MUNT.) i-au stricat fecioria cutărcle.* lb. 803. *Cutăruia stăreț.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Cutăruia.* INDEPTAREA LEGII (1652), lb. || ȘI: (cu sufixul adverbial te): **cutărele** Banat, com. BRANIȘTE), **cutărie** (VAIDA), (sîncopot) **cutărite** (id.) || Diminutiv: **cutăriță** și **cutărieșă** subst. neart. *Și Maica Sfânta Măria în casă intra și pe cutărișă-î lua și-î spăla.* MAT. FOLC. I 569. (*Cutare, cutărișă*), *Făi de bun plăcic, Ce te glăusești, Ce te frăusești?* TEODORESCU, P. P. 390 b. *Fă, cutărișă, m'oi să-mi dai...* ION CR. II 305. *Cutare și cutărică dintre prietenii bune-si.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.]

— Din lat. **ecce-talis**, -em. Cf. atare, acătare.

CUTARÊTE pron., adj. }
 CUTĂRICĂ s. m. neart. }
 CUTĂRIȚĂ s. m. neart. } v. *cutare*.
 CUTĂRITE pron., adj. }
 CUTĂRIȚE pron., adj. }

CUTCUDĂCI vb. IV^a. }
 CUTCUDĂI vb. IV^a. } v. *coteodac*.
 CUTCUDĂȚI! Interj. }
 CUTCUDĂȚU s. m. sing. art. }
 CUTCUDEȚĂ vb. I^a. }

CUTCUI vb. IV^a. *Glouglouter*. — (Despre curcâ)
 A bolborosi. H. I 22.
 — Onomatopee.

CUTCURĂ vb. I^a }
 CUTCUREȘI vb. IV^a } v. *coteodac*.
 CUTCUREZĂ vb. I^a }

CUTCURICĂ vb. I^a v. *cueurigu*.

CUTCURIG s. m. (Bot.) v. *cueurigu*.

CUTCURIGĂ vb. I^a }
 CUTCURIGI vb. IV^a } v. *cueurigu*.
 CUTCURIGU! Interj. și s. a. }
 CUTCURIGUI vb. IV^a }

CŪTE pron. invar. = *câte* (cf. *cât* IV (Mold.))
Cute trei cîndîn în genuchil... BELDIMAN, N. P. II 86. *Cute patru vitejii aceștia căuta*. id. ib. I 97. *O vinî un balaur și i-o'ncunjurat pî cutitri* (= căteși trei). GRAUL I 339 (Covurlina).

CŪTE s. f. I^a. *Pierre à aigulcar, queuz*. 2^a. *Gru-meau* (dans le pain). 3^a. *Rigole*.

I^a. (Prin partea vestică și nordică a României) Piatră de ascuțit coasa și alte instrumente tăioase, (înlocuit, în Sud mal ales, prin) gresie (I 2^a) s. piatră, cf. arcer. ION CR., V 152, ȘEZ. II 126/∞, XXIII 44 (Timișoara) com. A. COEMA, (Bucovina) com. TOFAN, T. PAPAIIAGI, M., H. IX 88, FORUCIC, T. E. 325. Cf. H. XII 283, 300. *Arcerul, cutea, gresia* se face din piatră tare și cu fața potrivită de aspră. Cu ea, udă, ascuțim gura coasei (Tutova). ION CR. III 228. *Cute* = bucată de piatră de formă lungireată, pușin mal trasă la capete. Cu [ea]... se ascut coasele. VASILIU, C. *Cutea*... se [ine într'un toc, ce se prinde da brâu cu un cârlig. DAMÉ, T. 37. *Briciu ascuțit pre cute*. DOSOȚTEIU, PR. 173. *Cuștit pre cute se ascute*. CANTEMIR, IST. 146/∞. *Ea ascose...* o *cuta*, o *perie* și o *năframă*. EMINESCU, N. 21/∞. *Uitându-se la săuce*, au văzut-o că nu-i *ascuțită*. *Îi trebuia dar o cute* ca s'o *ascutească*. SBIERA, P. 232/∞. *Are tocilă, cutii și pile pentru o ascuți uneltile de lucru*. LIUBAIANA, M. 122/∞. *Căței de usturoiu după ce au fost pisați o' cute...* ION CR. II 290. *A ascuțit-o [barda] cu cutea*. ȘEZ. I 187/∞. *S'apu mai săntem și dela Mitoc, Unde 'nghioșă cutea'n tioc*. ION CR. IV 10. (În funcțiune adverbială) *Beut cute* = foarte beat, beat turtă. *S'o făcut mămăliga cute, de vărtoasă* = s'a învârtit, „s-o încutiosât”. ȘEZ. XXIII 44. *E cute, de frică* = a încremenit de frică. Com. MARIAN. *S'o făcut căcota' cuti 'ntr'insu'* = a încremenit de frică. Cf. HERZ-GHER., M. IV 252. } *Cutea* se întrebunțează, în loc de cremene, și spre a scoate din ea scântei cu amarul. HERZ-GHER., M. IV 252.

2^a. P. a n a l. Miezul apăsot și cleios, având forma unei dungl, din pâinea necoaptă, slănină, cîisă. Cf. LB.

3^a. Alvie, canal natural pe coasta unui deal. Com. ITTU.

[Plur. *cute* și *cuși*. HERZ-GHER. M. IV 252.]
 Și: *cûtie* s. f. D. ZAMFIRESCU, ap. TIRG.]

— Din lat. *cos, cotem*, idem (cu schimbarea lui o în u nelămurită încă).

CŪTE s. f. (Muz.) *Chalumeau* de la cornemuse.— Parte a cimpoiului, făcut din soc și vîrțită în carabă. Cf. PAMFILE, J. II 327.

CŪTE s. f. Sorte de tabac. — (Bucov.) Un fel de tutun, făcut din frunze netăiate, pentru lulea. ION CR. V 152.

CUTEZĂ vb. I. 1^a-2^a. *Oser, avoir du courage*. 2^a. *Avoir l'audace de...* 1^a. *S'attaquer à...*

I^a. Absol. (În opoziție cu a se teme, a se sfilii, a se codii, a se rușina) A avea curaj (să faci ceva, să-ți arăți sentimentele s. părerile fără încuraj, să vorbești pe față, verde), a-și lua înimă'n dinți, (mai distins și mai puțin expresiv decât popularul) a îndrăzni, (mai blând decât) a fi temerar. *Cutează, Paule!* COD. VOR. 49/∞. *Nu se poate aproia nice cutează*. CUV. D. BĂTR. II 150. *Insus...* dzise lor: *cutează*, că sunt eu. VARLAAM, C. 259. *Venit-au și de la Hanul fermant...* să meargă să prinză pe Brâncovanul-codă. *Ce pre fermantul Hanului nu cuteza Dinațrașco-codă*. LET. II 334/∞. *Nu cuteza nici coca parte, nici ceca*. ib. II 423/∞. *Mi-e rușine de a v'o supune, dar cu toate aceste cutez*. I. IONESCU, M. 17. *Speriat la ei se uită...* i se pare că visază, *Ar zămbi și nu se'ncrede, ar răcni și nu cutează*. EMINESCU, P. 193. *Ne-am iubi, nu cutezăm, Ne-am lăsa, nu ne'ndurăm*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 61. *Hub, huburează De pe deal nechează și nime nu cutează* (= Tănețuț). GOROVEI, C. 371. # *Când căni veghează, Lupii nu cutează*. ZANNE, P. I 365. † *A cuteza împotriva* = a se împotrivi cu temeritate. *Ei au cutezât împotriva împărăteștii porunci* (a. 1819). URICARIUL, I 130/∞. *Mintea...* poronci călci și împotrivi cutează. KONAKI, P. 293. } (Învechit) Refl. A îndrăzni. *Acesta, necutezându-se, fiindcă nu este de bagina lui țărcoel, au dat cartea de blăstăm în mîna lui Dumitracu* (a. 1763). URICARIUL, XX 405. } (Construcție neobișnută) *Pe unde și-au cutezat sufletul său și acelialăți oameni ce s'au zis mai sus* [= au îndrăznit să mărturisescă pe conștiința lor], *cu dănuși împreună și pe unde ne-au arătat aceluia, au pus semne...* (a. 1763). ib. XX 405.

2^a. Trans. (Complinit de obiceiul printr'un infinitiv introdus prin prep. a — în limba veche fără această prep. — s. printr'o propoziție introdusă prin s'ă ori prin *de* = „și") A îndrăzni (2^a), a avea îndrăzneala de a..., a avea curajul să faci ceva (nelegal, interzis s. nevințios), a se încumeta (1^a), a-și lua voința. *Nu cuteză să aduc giudeț de ocară*. CUVĂNT PENTRU CURĂȚIE (ante 1618) GCR. I 40/∞. *Nimea nu cuteză cătră Hristos să aducă pre ei*. CORESI, EV. 235/∞. *Cum cutezi tu deschide ruga ta spre omul ce iaste făcut pre chipul lui Dumnezeu?* (1600—1625). GCR. I 61/∞. *Nu cuteză dzăce*. DOSOȚTEIU, PS. 129. *Boierii și fara nu cuteza să zică într'alt chip*. LET. II 229/∞. *Iar cine va cuteza a face împotriva acestui nizam, să se pedepsească strajnic*. TES. II 312. *Și nu cuteza nimeni să se apropie de dănuși*. ALEXANDRIA, (1796), ap. GCR. II 167/∞. *Nu cuteza să se depărteze de lăcașul său*. DRĂGHICI, R. 57/∞. *De va cuteza cineva prin vicieșug a face alături între adocați*. PRĂVILA (1814). O, *princine! cutează Mai curând de te'narucează*. PANN E. II 136/∞. *Cum cutezi să te înfăoșezi alce în starea ce te răd?* C. NEGRUZZI, I 93. *Cine m'ar videa cu-*

trierând orașul cu valiza pe spinare, ar putea poate a crede că sunt un vagabond. ALECSANDRI, T. III. Am cutezat a trage cu pușca și'n cârdurile de găște sălbatic... ODOBESCU, III 23/4. Tipenie de om un cuteză să mzi treacă pe aici. CREANGĂ, P. 121. Io cunosco firea badii, Că eu mine s'ar iubi, Dar nu cuteză-a grăi... Cutezăz, bade, grăiește, Și cu mine te tubeste. JARNİK-BĂRSEANU, D. 50. # Poamea se uită la ușa muncitorului, dar nu cutezăz să intre în casă. ZANNE, P. III 558. | (Construcții neobisnuite) Nu-și cutezăz lucrul. PARACLIS (1639) 56r. Și de voiș să mă leopăd, nu povia de loc s'o cutez. PANN, E. I 95/100. | Refl. (Cu același sens) — Nu li-i cutezăz-te să te cauți în față. DOSOFTEIU, PS. 175. Ești... fără minte a te cutezăz cu Dummedzū... să te lupți. Id. V. s. 168⁹. Se iaptea să omoare o scamă de boier. Ce apă aceea nu se cuteză să-i omoare, pentru țoară. LET. I 237/3. Nu se cuteză să le dea războiu. Ib. II 149/m. Iar cine se va cuteză a face mișoare împotriva înalteilor poruncii... TES, II 310. Trimisă... ca să-i cuprinză drumul Hanului, de s'ar cuteză să iasă din Vozia. DUMITRACHE, C. 380.

3°. (Ieșit din uz) Intrans. (Construit cu dat.) A se da la cineva, a se atinge de cineva, a ataca pe cineva, a se împotrivi cuiva, a îndrăzni (4°). Ruza [de] dea[un]pt de se va căl[ă]i, birul[ă]i-veri nepriatnicii și nu-[[i] vor cutezăz. PARACLIS, 55 v/100. Nu-i cutezăz nimenea pentru frica lui (= fiindu-i frică de) Izidgeră. MOXA, 363/5. Utezdând lui Dummedzū. DOSOFTEIU, PS. 261. Dracii se cutemura de frica ei și să depărta, acuzându-i. Id. V. s. 30. Hukurează breză, Șede'n deal de rîncează, Și nime nu-i cutezăz (= Pușca). GORVEL, C. 312. | (Neobisnuit) Trans. Nepotul Pristieniței, Aia pe tînc te-o afla, Te-or afla, Te-or cuteză. PAMFILE, CRC. 85.

[Se conjugă: *cutez, -tezi, -tează, -tezăm...*] [Adjective: *cutezăz, -ă* = făcut s. rostit cu îndrăzneală; curajos, îndrăzneț. *Mai oger și mai cutezăză de-căt ieri sănt astăzi împotriva ta.* DOSOFTEIU, V. s. 95. *Lucru cutezăz; — cutozător* (cu negativul *necutezător, -toare*) = curajos (fără să conțină nota de „lipsă de respect” pe care o are îndrăzneț). (Adesea substantivat) *Negreșit că ceasul morții ar fi sunat pentru arai cutezător.* C. NEGRUZZI, I 21. *O, tu, Vlad Teșă!* hain cutezător! ALECSANDRI, P. III 326. *Cutezătorul Nin-Musa intră palid, cu ochii la pământ.* COȘBUC, B. 15. *Duh nestămpărat și cutezător,* în predicile sale de pe amvonetele bisericilor, înțepa ca vespa. CREANGĂ, A. 136. *Sparse împărăția vecinului lor cutezător.* ISPIRESCU, L. 111. *I-oia închisa cu capul C'un palos cutezător.* TEODORESCU, P. P. 103⁹. | Abstracte: *cutezare* s. f. = curaj, îndrăzneală, lipsă de sfilă. *Cu cutezare grădeca.* COD. VOR. 81/5. *Luând îndrăznire și cutezare...* DOSOFTEIU, V. s. 3. *Se îngrozea Vlahii (sau Românii) de cutezărea la carca se îndemna de Petru și de Așan.* ȘINCAI, HR. I 222/m. *Ah! doamna mea!... țară cutezărea mea.* C. NEGRUZZI, I 50; — (modern, literar, format după analogia lui *speranță*) *cutezăz* (cu negativul *necutezăz*) s. f. = curaj, îndrăzneală. *Băzându-ne ocazită cutezăză prechiar promisiunea noastră verbală...* (a. 1776). URICARIUL I 180/1. *Căți, însă, dintre clișeii au rămas întinse din neștiința și necutezața lor = lipsă de curaj.* I. IONESCU, M. 164.]

— Din lat. pop. *cutiozo, -are* (din grec. *κορτιζο*) „a juca în zaruri”; păstrat în unele părți ale Italiei și la Albanezi. O. Densusianu, *Romania XXVIII* 66; M. Bartoli *Das Dalmatische I* 290; G. Parodi, *Miscellanea Ascoli* 480. [La Istroromâni *cutezăz*, după negațiune și în legătură cu un infinitiv, a ajuns să dea verbului următor o no-

țiune prohibitivă; nu te cutezi obrăi = „du cumva să te întoreci”).

CUTEZĂNȚĂ s. f. v. *cuteză*.

CŪ-TŪ! Interjecție cu care se goneste vîitelul s'ă nu sugă (cf. LB.) s. cu care se mână vîitelul (cf. CIAUȘANU, V.) [Amândouă silabele sunt accentuate la fel: *cŭ-tŭ!* | V e r b: *cuti IV** = a abate vîitelul dela vacă, să nu mai sugă. CADE.]— Cf. *co-tŭ!*

CUTŪ vb. IV* v. *cu-i!*

CŪTI! Interj.

CUTŪ, CUTŪI vb. IV* } v. *cuti*.

CUTIE s. f. 1°. *Boite, etui.* 2°. *Tiroir.* 3°. *Caisse, cassette.* 4°. *Hospice dea enfanțas trouvée, crèche.* 1°. Receptacol de lemn subțire, de metal s. de carton în care se păstrează diferite obiecte și care se poate transporta ușor; cf. *raclă, cășiță* (2), *to c, badoacă, lădiță, casetă, besactea.* *Cutie* are capac și fund. *Capul într-o cutie L'au trimes la mpărăție.* KOGĂLNICEANU, ap. ȘIO. *Cutie* de bronz, [de] carton, [de] hârtie, [de] lemn; *cutii de piele fină pentru pălării; cutii de tinichea pentru cafea, ceai, zahăr; cutii de tutun, țigări; cutii de muzică montate pe lemn sau așezate în tablouri.* TARIIF (1870) lb. *Par'că-i văd pe astronomul... Cum, ușor, ca din cutie, scoate lumile din haos.* EMINESCU, P. 231. *O dezarmonic, cu o cutie cu fard alături de o eranghelie.* I. TEODOREANU, M. II 156. *Cuțitul de desăcut cutii de conserce.* C. PETRESCU, I 13. *Atunci bătea la vecini, rugându-i să-i dea o cutie de chibrituri.* Id. C. V. 44. *Îi întinse cutia cu țigări.* Id. lb. 103. *Tăie două stinghii subțiri... bătu un fund la cutie.* Id. I. 182. *Hrisoavele... sunt puse într-o cutie de argint.* ISPIRESCU, L. 196. *Teica [este]... o cutie mișcătoare în care curge grăuntele dela coș înainte d'a trece între piciorii morii.* DAME, T. 152. *Hainele din fetie Pusc'n lădă și'n cutie.* JARNİK-BĂRSEANU, D. 172. | *Cutie de pălării, de colorii, de șah, etc.* | (Ca s. *par'că e*) *scos din cutie*, se zice de o persoană dechisită, gătită cu afectate. *Te eăz îmbrăcat bine, cu giubea, cu anteria, cu fermec, cu papuci galbeni și cu fea de țarigrad, par'că ești scos din cutie.* FILIMON, ap. ȘIO. *Gincra cu din cutie.* CONTEMPORANUL, VI. vol. II, 5. | Spec. *Coșul (13°) teascul.* Cf. DAME, T. 82. PAMFILE, I. C. 222. | *Cutie* oloinței. Id. lb. 237/m. | *Cutie de scrisori:* cutie publică în care se pun scrisorile de trimis prin poștă s. particulară în care factorul depune scrisorile la domiciliu. *Dacă ar pune scrisorile la cutie dimineața, seara ar primi-o negreșit la București.* REBREANU, J. 252. | (Tip.) *Ochii de coște în care se șa literele (COSTINESCU), cloșneag.* | *Ladă în care hingherul bagă cânil prîng.* ȘIO. *Hingherii pândind să-i bage pe mozul în cutie.* MARION, ap. ȘIO. | (Fizică) *Cutie de rcozonanță* = lădiță ce se adăog diapazonului pentru a întări sunetul. CADE. | (Anat.) *Cutie craniană,* cavitatea osoasă în care e așezat creierul, țeastă, scăfăriele.

2°. Spec. Sertar de masă, de dulap, etc., cf. *chichifă, puia, sipet.*

3°. † Casă de bani, casetă. [Averea] să se dea la cutie obștii. PRAVILA (1814) 100. *Dela 1834 se plăteș de cutiile autelor.* BĂLCESCU, M. V. 633. *Cheltuielile... se făceau din venitul cutiilor sătești din județul Dorohoiu.* I. IONESCU, D. 101. *Toate cafele ce vor ieși pe hac să deie la cutia bisericii* (a. 1814). URICARIUL, XIV 8/m. *Cutie să fie în sama starostelii.* BOGDAN, C. M. 79. *Cutie milelor* s. (mal rar) de milostenie = casetă în care se strîngeau milostenii pentru săraci. BUL.

COM. IST. IX 173. Ventulă cutiei de milostenie ce s'au așezat mai de nainte de câtră alți luminași Domni (a. 1799). ap. ȘIO. Să se neroiașcă... spre adăpirea venturilor casei milii, spre adunarea celor din multe părți analoguri a cutiei... (a. 1803). URICARIUL, I 125/1, 150 lei la cutia mileror (a. 1803). lb. IV 148/1, cf. II 65. La cutia de mîle din București (a. 1825). IORGA, B. R. 267. Să îl sî de ce lor a tria parte din aceea ci, iar celcandte două părți, una mîndăstirii și alta cutiții militor... CODICĂ TIV. 19/1. # A umbla cu cutia = a cereși, mai ales, pentru biserici. ȘIO, cf. ZANNE, P. III 142. | *Vornic de cutie v. VORNIC.*

4. (Complit mai adesea prin de copii BARIANU, de prunci s. de creștere POLIZU) Azil de copil lepdătați, „leagăn”. Domnii Cuzea a spus să-l dea la cutie, la doici, să-l crească. GRAUL, II 136.

[Diminutiv: **cutioară** s. f. O gingașă cutioară de hîrtie velină albă. ODOBESCU, III 24/1. Cutioară deschidea, și, tabac deocă lua, Murgulu la nas îi du. TEODORESCU, P. P. 451; — **cutioță** s. f. Scoate căte un fir din frumoașele lui mușteți și le punca într'o cutioță. C. NEGRUZZI, I. 208. Am o cutioță, și'n cutioță o răfușcă; Răfușca cu aripele felcuzia, Cu coada vînt trîgea în nazul cui nu găcea. (Luntrea). GOROVEI, C. 215. | Num e de agent: **cutiier** s. m. = ț cașier, perceptor (POLIZU), mîmular, cercezar, tolbaș, vânzător ambulant de mărunțișuri. CIAUȘANU, V. *Cutiierul* este păstrătorul comorei comunei. BOLIAȘ, ap. DDRF. *Cutiieri* [erau] în trecut 7 persoane, care, se zice, controlau pe aleși, sindic și părcălab în administrarea comunei. RĂDULESCU-CODIN. | Pronunț. *-ti-e, -ti-oa-, -ti-u-*].

— Cuvînt turcesc (**kuty**, idem), care a pătruns la toți vecinii noștri din Peninsula Balcanică: bulg., sârb. *kutija*, alb. *kuti*, n.-gr. *κωυτί* (și arom., megl. *cutie*).

CUTIE s. f. v. *cutie* 2

CUTIE s. f. (Comerț) v. *cutnie*.

CUTIÉR s. m.

CUTIOARĂ s. f.

} v. *cutie*.

CUȚIT s. a. I. 1°. *Couteau*. 2°. *Sabre*. 3°. *Couteau de la balance*. II. 1°. *Douleur* algică, *point de côté*. 2°. *Chagrin*, *douleur*.

I. Propriu. P. Instrument de tăiat, făcut dintr'o lamă de metal, numită *tăiș*, custrură, *pînză* (cf. ȘEZ. II 225/1) s. limbă, și dintr'un *măner* s. mînzunchiu cu s. fără plăsele. Se ține uneori în teacă (COSTINESCU) s. în toc, la brâu s. în tureac. E făcut de fierar s. se cumpără din târg (PAMFILE, I. C. 118). Cf. H. I 22. 269. II 311, III 228, IV 278, V. 54, 280, VII 154, 358, 406, 484, VIII 142, 151, 298, 327, VIII 161, IX 438, X 290, 400, 465, 505, XII 29, 327, 416, 462, XIII 25, XV 503, XVI 338. Cf. custrură, buleac, briceag, etc. *Cușit de masă*, de bucătărie, de măcelar, de bratar, de vîntătoare (POLIZU), de cismar (ld.) de *cojoacă* pentru croit (LIUBA-IANA, M. 123), de *altoit* (COSTINESCU, cf. PAMFILE, I. C. 218) de *tăiat și jupuit* oi (H. VII 226), etc. Diferite feluri de *cușite*, numite odinioară după locul de confecționare erau: *Cușite danska* (= de Danzig), *negre de Beciu* (= Viena), *Splinoce* (a. 1726-1733). BOGDAN, C. M. 159. *Kueit* = culter. ANON. CAR. Să se junghe cu cușitulă. COREȘI, EV. 33/1. *Intr'aceasta chip va plăti și cela ce va fura scoarea la vremea seceratului sau cușit la vremea tăiatului tîllor*. PRAV. 27. *Nici cu cușitul lui va tăia... nici, fiind carnea tăiată cu cușit grecesc, va mânca*. HERODOT, 107. *Să fiți, struguri* [= strugure] *blesmat, de lemn strîmb spînzurat, de cușit cărn*

tăiat. ISTORIA POAMELOR (1773), ap. GCR. II 98/1. *Pentru argintării, 12 cușite cu furculițele lor...* (a. 1792). IORGA, S. D. VIII 22/1. *12 pereche cușite de masă* (a. 1809). URICARIUL, X 254/1. *Vorbele lui erau loviri de cușit pentru Zoc*. C. NEGRUZZI, I 19. — *Scoose... Din trîstă-i un cușit de-oțel*. COȘBUC, P. 75. *Scoose un cușit dela brâu*. ISPIRESCU, L. 108. *Infuge un cușit în pămînt*. PAMFILE, COM. 41. *Iai de nouă ori căte puțină cenușă cu un vîrf de cușit...* ld. B. 38. *De cînd a fost Gheorghe și a zis să merg la curte, parcă mi-a dat c'un cușit prin inimă*. I. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Coșitul mic nu-i bine a-l lăsa singur în casă, că într'u necuratul la ei; ei trebuie să punca lângă albia lui o mîtură ori un cușit*. ȘEZ. I 52/1. *Cu cușitul asupra altuia să nu te răstăști, că fuge inșerii de tine*. lb. I 125/1. *Iau cușitul să-mi tain pită*. JARNIK-BĂREANU, D. 175. *Și cine nu-o despărlit, Fic-i moartea de cușit*. DOINE, 96/1. *Băgă mîna pe tureac, Scoate cușit de cusap*. RETEGANUL, TR. 21/1. *Din cealău e gelatit, Din bîrdăși bîrduit. Din cușit e cutițit*. PAMFILE, CRĂC. 52. *Limba cea este cușit cu două tăișuri*. ZANNE, P. II 221. *Apă rece cu cușitul = cu ghița*, de-ți taie dinții. CIAUȘANU, V. *A lua (pe cineva) în cușite = a-l ciopărți*. Nărdălin *cu niște fii* [eră] [= fiare]. *În cușite îl luară*. E. KOGĂLNICEANU, ap. GCR. II 116/1. *În cușite e numele unui joc de copil, descris de PĂCALĂ, M. R. 205. A avea pînea (pita) și cușitul în mînă = a avea toată puterea, a dispune. Tu, cu pînea și cușitul, Mori, flîmînd, nepriceput*. COȘBUC, B. 13. *Arc...* în mînă și pînea și cușitul, și taie de unde vrea și cît îi place. CREANGĂ, P. 248. *Acuma mi-ai pita și cușitul în mînă!* SBIERA, P. 108/1. *A fi la (s. pe) HERZ-GHER, M. IV 253 s. a. a ajunge la cușite* (DICT.) (cu cineva) = a fi s. a. a ajunge dușman nempăcăt, de moarte, certăți rău, învrăjbiți pe cap (CIAUȘANU, V.), a trăi rău cu cineva (PAMFILE, J. II) (Expresii analoge la Aromăni, Albanexi și Neogreci dă PAPAĞAGI, P. 146, 260). *Au fost multă vreme la cușite cu directorul și cu familia acestuia*. CARAGIALE, N. S. 67/1. *A... și B... sînt la cușite*. (Neobșnuit) *A pune pe alții la cușite = a-i învrăjbi. Las' pe mine... cî-i puiu cu la cușite*. RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. *A pune cuiva cușitul în (la) POLIZU* găt = a forța pe cineva să facă ceva fără voie. *Și nu vî pune nimeni cușitu' în găt*. C. PETRESCU, I. II 208. *A ajunge (cuiva) cușitul la os = a ajunge la mare strîmtoare, a nu mai ști ce să facă. Dăcă ajunge cușitul la os și petreci ca cînela în car, trînge ca vernele în rîdăcina hreanului...* C. NEGRUZZI, I 250. *A-i sări cușitul din teacă = a fi la anaghe, la aman, a-și pieșni buza, la mare strîmtoare, a fi strîns cu usa*. CIAUȘANU, V. | P. anal. Instrument de lemn, de os s. de metal cu care se taie hîrtia, folie unei cărți, etc. *tăietor*. | (Tip) *Mașina de tăiat hîrtia și cărțile*. MOLIN, V. T. 14. | *Cușit de lemn* (T. PAPAĞAGI, I 106) cu care se taie mîmăliga (ȘEZ. VIII 88) s. cașul (H. XI 274, XVII 36). | *Fierul lung al plugului* (PAMFILE, I. C. 150, H. IX 172), numit și *fierul mic* (PAMFILE, I. C. 150, H. II 3, XVI 238) s. *tăietor* (H. XI 469). Cf. H. II 322. | *Cușitul pieșii* (al rotarului) cu care se netezește lemnul rotunzit prin scoabe. LIUBA-IANA, M. 121. | (La războiul de țesut) *Cușitul* cu care se bat betele H. II 31. | *Partea meltoșului numită și limbă*. DAMÉ, T. 139, PAMFILE, I. C. 206. | *Vîrful cușitului* se numește un fel de alesătură. PAMFILE, I. C. 291.

2. † (Impropriu) *Sabie*. *Și scoose cușitul lui* (L'épée) și *lori robul inădui presap proșii și tăie lui urcaches*. TETRAEV. (1574). 248.

3. P. anal. (La balanță) Prizma triunghiulară care, mișcîndu-se ușor în jurul uneia din muchii, face ca balanța să fie cît mai sensibilă. CADE.

II. Fig. Lovitură de cuțit; p. ext. junghiu (PAMFILE, C. H. IV 48). Omul zace sau *bolește* de cuțit. H. II 122. Dugmanii care vreau să omoare pe altul prin *cuțit*, arsece (prin vrăjtit H. II 178, 208, 247, IV 47, 48, 68) un *cuțit*, ca să fie la cutare din coaste, în piept, în spate sau în alt loc (H. II 69). Atunci se zice că *i-a pus cuțitul*. Cf. H. II 122, 156. Celuia de vrăjitor i s'a pus *cuțitul* i se descântă de *cuțit*, de călătoare (H. II 156), cu un *cuțit cununat* (ȘEZ. IV 20/a), pentru a-i lua *cuțitele* (H. IV 48). *Icși dela (cutare) din rânză*. Din osânză. Cu toate junghiurile, Cu toate cuțitele. ȘEZ. IV 20^b. *Fuși, cuțit cuțitat*. Brâncă... *cuțitată*. *Bubă cuțitată*. GR. S. VI 89. # **A-I da un cuțit (ascuțit)** (s. a da cuiva cuțite) prin inimă = a-l face să simtă s. a-l pricinii cuiva o durere, o supărare mare. Cf. ZANNE, P. V 237. *Atât îi trebul uchișului să auză, ca să-l dea un cuțit ascuțit prin inimă... O grijă mare îi coprinac*. ISPIRESCU, ap. ZANNE, P. V 238. **A-I intra (cuiva) un cuțit la inimă** = i-a intrat un fior rece, o mie de grijă. CIAUȘANU, GL. A i se pune cuiva un **cuțit în inimă** = a intra la mare grijă s. frică. *Iară pre Șărbăn Logofătul și pre Constantin Stolnicul... i-au prinsu-i; ci scăpând ceilalți frați ai lor, i-au căutat Duca-rodă a slobozi pre cei doi, și tarăși la locul lor la boierie i-au lăsat. Ci punându-se înecă mai mare cuțită întru inimile lor, această cerea zi și noapte*. LET. 5 II 17. **A fi pe cuțit** = în ceașca morții, gata să-și dea sufletul. CIAUȘANU, GL. A fi (s. a sta) pe **cuțite**: a fi nerăbdător de a afla ceva sau de a pleca (ZANNE, P. V 238): a fi (s. a sta) pe jăratec, pe cărbuni, pe ghimpi.

[Diminutive: **cuțităș**, (rar) **cuțităș** (LB.) = cuțit mic; (în Mold.) **briceag**. CREANGĂ, GL. HERZ-GHER., M. IV 253. *Kucitash* = *cutellus*. ANON. CAR., LEX. MARS. 197. *Tăind cu un cuțităș mic...* HERODOT. 228. *Introducea în gură cu degetele și cu lama cuțitășului*. I. TEODOREANU, M. II 202. *Na cuțitășul meu, taie făcăt cusurata de la mâneca lui*. CREANGĂ, A. III. *Scosese cuțitășul și tăie ericulita de cere arau așdrante* [rodilte]. ISPIRESCU, L. 359. *Măna sub brău că băga. Cuțitășul că scotea*. TEODORESCU, P. P. 547^b. *L-au lovit cu cuțitășul cel de condac și l-au giunghiat, de l-au omorât*. PRAY. 1024. | Nume de agent: **Cuțitar**: s. m. = cel ce face, vinde s. ascute cuțite, bricege, foarfec, etc. *Kucitar* = *cultarius*. LEX. MARS. 17. *Casa cuțitarului fu cumpărată...* și *cedată* lui Brâncoveanu. IORGA, B. R. 237/a. *Că eu cuțite ascutele Dela cuțitariu oiu lna*. MARIAN, D. 330. | Abstract-colectiv-local: **cuțitășrie** s. f. = prăvălia s. atelierul cuțitarului; meșteșugul cuțitarului; obiectele fabricate s. vândute de cuțitar; cantitate (mare) de cuțite. Cf. LM. *Olăriturile...* *cuțitășria*, *argintășria* [la expoziție]. ODOBESCU, II 94. | Verbe: **cuțiti** IV^a = a lucra, a ciopli cu cuțit s. cu cuțitoaia, a **cuțitoi**. PAMFILE, CRC. *Din gențiu e *gcutit*, Din bârdiță *bărdut*, Din cuțit e *cuțitit**. Id. lb. 52: — (în) **cuțiti** I^a = a înțepa cu (s. cu) un cuțit; (ad II) a produce junghiu (GRAIUL). (Absolut) *Nu săgeta, Nu încușita, Nu umfla*. MAT. FOLC. I 550. *Nu cuțitășreși, Nu junghiașreși, Și lăsași pe (cutare) Stricurat, luminat*. lb. 1502. *Nu înjunghia, Nu încușita, Că pe... cutare l-oiu lăsa Curat, luminat*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 45. *Bubă bubelor, Sora ciușelor, Nu cușita, Nu face carne rea*. ȘEZ. XII 186. GRAIUL, I 137. (Trans.) *Nu-l săgetași, Nu-l cuțitași*. MAT. FOLC. I 504, cf. ȘEZ. III 197/a. (Ref.) = pasiv) *Acolo să te cuțitezi, Acolo să te săgetezi, Acolo să te înjunghezi*. PAMFILE, B. 19: — (cu adjectivul) **cuțităș**, **ă** = care produce junghiu, atins de cuțit (II). *Fuși, cuțit cuțitat, Brâncă cuțitată, Bubă cuțitată*. GR. S. VI 89: — (cu abstractul) **cuțitășură** s. f. = (ad II) jun-

ghiu, înțepătură (GR. S. VI 155). *Așa să se la junghiușite, cuțitășurile din inimă*. ȘEZ. VII 54. *Obrațitășurile, Cuțitășurile*. CR. S. VI 155.]

— Din lat. pop. ***cutillus**, -um (dela un verb **cutire*, derivat din *cos*, *cotem*), cu sensul originar de „tras pe cute, ascuțit”. I. U. Jarnik ap. Miklosich, *Consonantismus* I 70. (Mai puțin probabilă e etimologia **acutillus*, din **acutire*, derivat din *acutus*, propusă de CDDE. nr. 468). Cf. a-cuțl, *cusură*, *cuțitoaie*.

CUȚITA s. f. (Pesc.) *Ouverture* de la ciale (ă pëcher). — Gura leșel, numită și *coș*. Cf. ANTIPA, P. 535, 125, 129, BARONZI, L. I 94/a. com. PANTU; cf. *coteș* (4^a).

— Cf. rut. *cutée* „aparat de prins pește, făcut din trestie”. Cf. *coteș*.

CUȚITĂ vb. I^a

CUȚITĂR s. m.

CUȚITĂRIE s. f.

CUȚITĂȘ s. a.

CUȚITĂTURĂ s. f.

CUȚITI vb. IV^a

v. **cuțit**.

CUȚITOAIIE s. f. I. 1^a. *Cuțitoas*. 2^a. *Planș*. 3^a. *Tour*. 4^a. *Bostoir*. 5^a. *Gaffe*. 6^a. Partie de la charrie. II. *Goujon*.

I. Propriu. I^a. (Neobșnuit) *Cuțit mare. Decul fine mai adesea în mână un mare cuțit în forma unei scere, puțin încovoiată, pe care cu necredut evăntă unii autorii au semănt-o cuțitoaci cu cărtig a lui Chronos*. ODOBESCU, II 283.

2^a. Instrument tăios, ascuțit numai pe o parte (ca cuțitul), însă cu două mâner de lemn (spre a se apuca cu amândouă mâinile), așezate într-un plan plezis față de col al fierului (LB., H. IV 255, com. MARIAN, PAMFILE, I. C. 119, com. N. IONESCU, LB., COSTINESCU, HERZ-GHER., M. IV 253) s. numai cu un mâner (Câmpu-lui-Neag, com. ITTU) s. având forma jumătății cifrei 8 (id.); *cuțit ascuțit fixat într-o laită lungă, în scaun (Bilec, Bucov., com. TOFAN); răsătoare (H. VII 375), mezdreață (PAȘCA, GL., com. ITTU)*. Se întrebulează de dulghier (H. II 62, 100, 118, 222, III 18, 49, 118, IV 11, 45, 56, V, 165, IX 406, X 33, 69, 506, 539, 572, XI 506, XII 118, DAMÉ, T. 112), de rotari (DAMÉ, T. 43), de dogari (H. X 539, DAMÉ, T. 43), de tăbăcari, etc., pentru netezitul lemnului (com. N. IONESCU, PAȘCA, GL.), pentru despicatul șindilelor (com. ITTU), pentru netezitul pe dinăuntru și pe din afară al cimbarelor legate (id.), pentru rasul pieilor, etc. *Lăcătorel trage în (H. XVII 237) s. dă la cușitoas PAMFILE, J. 11). Cușitoas, afredel. I. IONESCU, M. 711, cf. P. 255. Bileci* [= bucești de trunchiu de brazi] *desfăcute cu barda în clești, se dau la cușitoas, căpătând prăștia sau dranișia*. PAMFILE, I. C. 109. *Stălpini... în patru fețe [se fac] cu cușitoaia*. PĂCALĂ, M. R. 479. *Teale, cușitoi și alteie*. JIPESCU, O. 69.

3^a. Strug. Cf. MARDARIE, L. 34/a.

4^a. Unealtă cu tălșul adus și lat, cu care potevarul curăță unghiele cailor. Cf. COSTINESCU, DAMÉ, T. 108, H. II 195, 244, VII 375.

5^a. (Pesc.) Instrument prevăzut cu o *cușitoaie*, numit și *rișacă*, cu care pescarii scot carmele la suprafață (descria la) ANTIPA, P. 352.

6^a. Parte a plugului (H. XII 386), probabil: fierul plugului. Cf. *cusură* (10^a).

II. P. a. n. a. l. (Ht.) Pestișor subțire și lungăreț, care se găsește prin nisip (H. IX 437), cu pete mici (lb. IV 250), *svărlugă* (ANTIPA, F. I 199, F. R. ATILA, P. 504, H. IV 10, IX 220). Cf. BARONZI, L. 94/a, IV 44, IX 308, 506, XI 274.

[Plur. *-toaie, -toi* (LB.) HERZ.-GHER. M. IV 253. | §]: *cuțitôiu* s. a. = cuțit mare (arcuit la vârf H. II 255); *cuțitoaie* (I 2. DAME, T. 43); (Ih.) un peste (H. IX 506, BARONZI, U. 91/), probabil *cuțitoaie* II. *Sfântul cu un cuțitôiu fu locit în păntece*. DOSOFTEIU, V. S. 21. *I-au pus la cuțitoaiele* (traduce pe ixoronion) *ecale de hier*. BIBLIA (1688) 228°. | Verb: *cuțitof* IV^a = a lucra cu cuțitoala, a trage în cuțitoale. PAMFILE, I. C. 119. *Să cuțitoim* (la dulgherie). H. IV 50. *Măiestrii... cuțitoace sau trag în cuțitoale*. I. XVII 237. *Se cuțitoace lemnele*. Com. MARIAN. *Am să aduc cuțitoaia și am să cuțitoace dranița, să fac niște funduri* (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOPAN; — (cu adjectivului) *cuțitof, -ă*. O bilă e o mică scurtătură de brad, spintecată apoi în clești, care, date la cuțitoaie (cuțitof), se dau prăstii (Polovraci). PAMFILE, J. II; — (cu abstractul) *cuțitof* s. a. H. IV 253, PAMFILE, I. C. 119.]
— Argumentativul lui *cuțit*, derivat cu suf. *-oiu* (-oale).

CUȚITOF vb. IV^a }
CUȚITÔIU s. a. } v. *cuțitoaie*.

CUȚITÔRIU s. m. sing. (Met.) v. *cositor*.*

CUȚITŪRĂ s. f. (Agric.) v. *custură*.

CUȚITŪȚ s. a. v. *cuțit*.

CŪTIU ! Interj. v. *coti*.

CUTIŪȚĂ s. f. v. *cutie*.

CUTNĒ † s. f. (Comert) }
CUTNĪ s. f. (Comert) } v. *cutnie*.

CUTNĪE s. f. (Comert) Sorte de *satinette*. — (Ieșit din uz) Stofă orientală de mătase amestecată cu bumbac (TEODORESCU, P. P. 81). *4 feloane de cutni moh(o)rdă... I stihar de cutni albu* (1588). CUV. D. BĂTR. I 201. *Cutni alăgie, de una 50 [de] bani* (a. 1726-1733). BOGDAN, C. M. 159. *2 rochi [de] cutnie* (1764). IORGA, B. R. 340/=. *Postelnic [de] cutnie de Brusa roșii* (1821), ap. ȘIO. *Postelnicul... îmbrăcat cu antiriu de cutnie ca gusa porumbului*. FILIMON, C. I 601. *Două ogheluri de cutnie*. ALECSANDRI, T. 432. *Un boier cu barba de un cot, îmbrăcat cu antereu de cutnie în dungi*. ȘEZ. XII 45. *Ți-a cumpărat... o cutnie pentru rochi, Cea mai aleasă, Ca să-și fie de mireasă*. TEODORESCU, P. P. 164°. *Cu scurtele de cutnie*. Id. Ib. 314°. *O' o rochiță stacojie, Stacojie, din cutnie*. H. XII 184. *Cațaveci de cutnie...* SEVASTOS, N. 14/=. *V'aduc pe Dumnezeeu; Mititel și'njăpăci...* *Cu scurtele de borangie, Cu scurte de cutnie*. PAMFILE, CRĂC. 56. [Plur. (cu înțelesul de specii de cutnie): *cutni*. | §]: *cutni* s. f., *cutnă* † s. f., CUV. D. BĂTR. I 201; (în regiunile unde cuvântul a dispărut din grai și se mai găsește numai în poezia populară, prin apropiere de *cutnie* s. de *cutie*) *cutnie* s. f. *Și rochiță de cutnie și brău lat din Taligrad*. MAT. POLC. I 67. *cutie* s. f. *Și rochiță de cutie, Brău lat din Taligrad*. Ib. 70.]

— Din turc. *cutni*, idem (< arab. *kutan* „coton”, de unde ital. *cotone*, fr. *coton*, germ. *Kattun*), cf. bulg., sârb. rus. *kutnia*. ȘIO.

CUTOVLĂH s. m. *Macedo-roumain*. — Nume dat de Greci, mai mult în batjocură, Românilor din Peninsula Balcanică, Aromâi, Macedo-Român. *Românii, carii sînt în Grecia și te zicem noi Covelahi*. CANTEMIR, HR. 157. [§]: *Covelăh* † s. m.]
— Din grec. Κοιτῶβλοχοε, însemnând „Valah schiop”.

CŪTRĂ s. f. *Mégère, maquerelle; intrigant, traître*. — (Cuvânt insultător, de ocară H. II 32). Femele fătărnice (ION CR. IV 188), bărfitoare, intrigantă și stricată, care îndeamnă pe alte la desfrânări (COSTINESCU), mijlocitoare între îndrăgostiți; p. ext. persoană (femele s. bărbat) care umblă cu fătărăii și cu minciuni, trădător, ne-sincer, prefăcut, taler cu două fețe. *Accastă cutră de babă m'ă duse la o casă*. GORJAN, H. I 160. *Toată lumea eea de treabă Ca de o sîdre ciumat ce-i fi, De tine, cutră, s'a ferî*. GORUN, F. 171. *Ca pisica sâr la ea... „Te omor, cutro!” — și-i infig mână'n gât*. CERCEL, SĂM. III 666. *Cutra de Leah, după ce-și sâră inima cu rușina ce păși Ștefan...* ISPIRESCU, ap. CADE. *Eu-s cutra ta, să-mi dai parole de acorțăt* ȘEZ. VI 180. *Vezi, nevasta e o cutră, Sparge oala, sparge sticla, Zice că bărbatul strică*. PAMFILE, C. T. 156. [Diminutiv: *cutrăuță* s. f. = femele intrigantă. ȘĂINEANU, D. U. I] Verb: *cutrai* IV^a = a umbla din loc în loc cu scopul de a face rău (Gorj). PAȘCA, GL.]

— Din bulg. *kutra* (propriu „sărmană, blătă”), cuvânt pe care și-l spun femeile una alteia (fără să albe însă înțeles deprecativ). Cf. *Sbornik za narodni umotvorenija* vol. VIII 228, n. 1.

CUTREIER s. a. v. *cutreiera*.

CUTREIERĂ vb. I 1^a. *Parcourir; errer, vagabonder*. 2^a. *Frequenter, hanter*. 3^a. *Traverser*. 4^a. *Se glisser, se faulxer*.

1^a. A umbla prin... din loc în loc, a străbate în lung și în lat, a colinda dela un capăt la altul; p. ext. a bate drumurile, a hoinări, a vagabonda. *Trans. Să voroviră... să imble că cutriere pământul... cutrieră locuri de'nechinăciuni...* DOSOFTEIU, V. S. 78°. *Băișle din giur, împregjur cutreieram*. CANTEMIR, IST. 125/=. *O rănturitoare [= aventurieră]... cutrieră lumea pentru plăcerile ei*. C. NEGRUZZI, I 44. *Trei călători fantastici cutrieră pământul*. ALECSANDRI, P. III 141. *Am căzut cărdurile de dropii, cutrierând... acele scări fără margine*. ODOBESCU, III 14/=. *El se angaja dela început să cutriere toate satelile din cercul de alegere*. AGĂRBICEANU, L. T. 193. *Vara... căntând și chigănd, cutrieram dumberivile și luncile...* CREANGĂ, A. 117. *După ce cutreierase fările... se întorcea la moșia sa*. ISPIRESCU, L. 62. *Voinicele pribegea, Nouă fără cutreiera*. TEODORESCU, P. P. 438. *A cutreiera* (= a umbla de-a-rândul, germ. *durchwandern*) *hudișile*. HERZ.-GHER. M. IV 253. *Sărmanul om... cutreieră lumea în lung și'n curmezis*. ȘEZ. V 50/=. | *Intrans.* (absol. s. construit cu prep.) *20 de ai [= ani] cutrierădă prin orașele Ialiei*. DOSOFTEIU, V. S. 64. *Cutreieram* (= hoinăream) *edî era zina de mare și nu ne mai oduceam aminte de casă decât doar edî începea... foamea*. Z. BARSAN, SĂM. I 100. *El cutreiera cu bureșoara sa pe spate din sat în sat*. SBIERA, P. 282/=.

2^a. *Trans.* A cocota (adesea), a umbla (me-reu) prin... a lua la rând, a frecventa. *Cutrierădă cu ruș și cu lumini spintele besericii*. DOSOFTEIU, V. S. 93. *Cutreiera cărciumile, și tot cerea vinurile*. TEODORESCU, P. P. 561.

3^a. *Trans.* A trece (s. a umbla) prin..., a parcurge, a străbate. *Mitocul... după ce cutrieră câmpia, vine de se căsă în Putna*. I. IGNEȘCU, P. 11. *El cutrieră în grabă palatul ducal, biserica San Marco, piazza... cu speranța de a întâlni undeva pe Lucreția*. I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Un fel de foc... îl cutreiera... toți mușchii*. EMINESCU, N. 10/=. *O... rază de lună... cutreiera aerul*. Id. Ib. 8/=. *Mereu îmi cutrieră sufletul spăima că te voi pierde*. AGĂRBICEANU, L. 7. 298.

4^a. *Refl.* (Neobșnuit; atestat numai la ODO-

BESCU) A se strecura, a străbate. *Voim acum să se cerodă a descură ifele istorice prin care s'a cutreierat această legendă.* I. 213. *Au fost felurile acele popoare ce s'au cutreierat pe acul.* II 252.

[S]: (În Mold. și Transilv.) **cutrieră**, (mai rar) **cutriară** vb. I. || Adjective: **cutreierăt, -ă**. *Treări, cutreierat* (= străbătut) de un flor. SADOVEANU, M. 107; — **cutreierător, -oare** = care cutreieră; (substantivat) aventurier (DICT.). || Abstracte: **cutreierare** s. f., **cutreierăt** s. a. (ad 1^a) *Cutreieratul* (= călătoritul în lung și în lat al lumii. RUSSO, S. 102/2. *Ce om de vicăși, ce drăguș creștin. Numai căl preai plăcea cutreieratul* (= hoinăreala). *Femelle... Și blestematul joc de zar.* GORUN, P. 133. *Imbă de-a cutriaratu* = hoinărind. HERZ-GHER., M. IV 253; — **cutreierătură** (**cutrierătură**) s. f. *Lăsdad cutrierăturile și mutările locurilor, mearse la mânăstire.* DOSOFTEIU, V. S. 61; — (Substantiv postverbal, creat de EMINESCU) **cutrier** s. a. = mișcare neconștientă încoace și încolo, propagare. *Papura se mișcă'n freacă de ai undelor cutrier.* P. 251.]

— Din lat. **contribulo, -are** „a călca, a zdrobi cu picioarele”. Cf. a **treiera**.

CUTREIERĂTURĂ s. f. v. **cutreiera**.

CUTRĂMUR s. a. și m. I. *Secousse; tremblement* (de terre), *vaz de marée*. II. *Frison, terreur*. — (Intrebuințat, mai ales în limba veche, adesea ca pluralul tantum).

I. (Cf. **cutremura** II 1^a) (Cu) **cutremurătură**, **scuturătură**, **sguduitură**, mișcare violentă încoace și încolo; fig. turburare; spec. (cu s. fără complinirea de pământ) violentă mișcare sismică a pământului. Cf. **fierbătoare** (1^a). *Treșnet sau cutremuri de pământ.* MARDARIE, L. 3800. *Preimi ci tremuri* (cutremur VOR., DOS.) și *topiră-se toți ce viu* (= vițuescu) în *Hanana*. PSALT. 311/2. *Îată cutremuru mare fu în mare.* TETRAEV. (1574), 212. *Noi vom sta înainte-ă, cu cutremuri.* CORESI, EV. 37/2. *Vedeă-voiu pre voi cu cutremuri și cu... friguri.* CUV. D. BĂTR. I 16. *Să feăceără... fulgere și cutremuri.* DOSOFTEIU, V. S. 83^a. *De cutremuri... izbădești cetatea ta.* MINEIUL (1766), 164/2. *Între aceste eremi s'au făcut mare cutremur...* MAG. IST. 112/2. *Îndată ce prin cutremur pământul rovină deschide.* KONAKI, P. 265. *Proba însă cea mai limpede, că scuară planetei se mișcă, e cutremurul.* MEHEDINȚI, G. F. 127. [Cerul] nu se mișcă niciodată, în afară de cutremuri. PAMFILE, CER. 6/2. *Cutremurile de pământ.* ȘEZ. III 90/2. *Când se întâmplă cutremure de pământ, omul e foarte îngrijat.* Ib. II 193/2. *Cutremur* (de mână). IORGA, S. D. XVII 78. *Cutremurul pe pământ, ocea ce clădești în sumă de ani, într'un minut fi te face de nici cel mai cunoaști.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 260.

II. Fig. (Cf. **cutremura** II 2^a). **Cutremurare**, **fior**(i) (de spălmă, scărăb, voluptate, etc.); p. ext. **frica** mare, **groză**. *Lucrați Domnului cu frică și bucură-vă lui cu cutremuri* (tremuri HUR.) PSALT. 3/22. *Să lucrăm Domnului cu frică și cu cutremură.* CORESI, EV. 412/2. *Cutremurulă sufletului ei îmblânzi.* Id. Ib. 384/2. *Noi vom sta înainte în cutremuri?* Id. Ib. 538/2. *Frica coastă și cutremurul va fi pe toate fiările pământului.* BIBLIA (1688), 6^a. *Cutremur mare pre toți cuprinsese.* ARHIVA, II 47. *De venire ta... temându-se Iordanul, cu cutremur s'au întors.* CALENDARIU (1814), 16/2. *Plin de cutremur, zărește acanul celui prea drept.* MARCOVICI, C. 14/2. *Frică și cutremur cade spre noi.* TICHINDEAL, P. 189. *Flori cântau în aer... și marmural lor împlca lumea de un cutremur voluptos.* EMINESCU, N. 66/2. *Se duc acasă plin de frică și cutremur.* ȘEZ.

V 35/2. | (În imprecațiunii) *Lovcase-ă cutremurul lui Cain...* (a. 1718). URICARIU, XI 301/22. cf. Ib. II 243/22.

[Pur. -**tremure, -tremururi** și -**tremuri**. | În MINEIUL (1776) e tipărit de două ori (106/2 și 103/2) **cutremul** în loc de **cutremurul**.]

— Postverbal dela **cutremura**.

CUTREMURĂ vb. I. I. 1^a. *Faire trembler, ébranler.* 2^a. *Faire trembler, terrifier.* II. 1^a. *Trembler.* 2. *Tressaillir, s'effrayer.*

I. Trans. 1^a. A face să tremure, să se sguduie, să se scuture, să se clătească. *Cutremurăși* (scuturăși) DOS., scutură-să HUR.) pământul. PSALT. 114/2. *Duhul ce era, era însuș dracul, de-ă cutremura.* CORESI, EV. 82/2. *Cel ce... cutreieră gatul mării...* MINEIUL (1766) 152. *Cai sirepi ce fug ca cântul.* De **cutremură pământul**, ALECSANDRI, P. II 14. *Un răcnet mare.* **Cutremură pădurea și sguduie și munții.** ODOBESCU, III 92/2. *Trămbița de alarăd cutremura castelul.* VLAHUȚĂ, N. 175. *Și'n tafturi de se umfla* [calul], **Pământul cutremura** și'ncepă de rănceza. TEODORESCU, P. P. 521^a.

2^a. A face pe cineva să se înfioare, să tresară, să se cutremure, a înfiora (1^a), a înspăimânta, a îngrozii. *În cutremură făptele lui.* ANTIM, ap. GCR. II 5/2. *Spăima cutrămură* [nervii]. CALENDARIU, (1844), II 61. *Cu focal blând din glauși și tu mă dori și mă cutremuri.* EMINESCU, P. 254.

II. Refl. 1^a. A tremura, a se scutura, a se sgudi, a se clăti; spec. (despre pământ) a suferi violente sguduituri sismice. *Cutremură-se* (scutură-se HUR., clătitu-său DOS.) pământul. PSALT. 89/2. *Cutremuratu-me* (tremuratu HUR., m'am scuturat DOS.) *cu auziale.* Ib. 237/2. *Cerul... să cutremura.* CUV. D. BĂTR. II 336. *Pururea tremura trupul lui...* și *i se cutremura trupul.* CORESI, EV. 58/2. *Spăimântară-se ucenicii și se cutremură...* Ib. 234/22. *Și, făcându-se zădă, se cutremură pământul și marea.* HERODOT. 443/2. *Așa da din tunari, căl se cutremura locul.* LET. II 221/2. *Pământul să cutremura, și el au căluz ca un mort.* DRĂGHICI, R. 74/2. *Înima se cutremură în ea.* EMINESCU, N. 82/2. *Duși se cutremura în tot trupul.* SLAVICI, N. II 325. *Dracul... când chiuie odată, se cutremură pământul.* CREANGĂ, P. 54. *Răceși de se cutremurau codrii.* IPIRESCU, L. 17. *Când se cutremură pământul, Dumnezeu se uită la ei; și ei, de frică, tremură.* ȘEZ. II 65/2. *Cu picioru'n us'o dat, Ușa s'ou cutremurat.* DENSUȘIANU, T. II. 205/2.

2^a. A se înfiora, a rămănea înmărmurit, a se înfricoșa, a se îngrozii. *Să stripe cu glas mare și să faci gălăceard, să să cutremura toți.* PRAV. 219. *Deoa vădzu prea sălăta m'nunc, să cutremură.* DOSOFTEIU, V. S. 7 b. *S'au cutremurat Lesii... văzându-și... rășipa ostilor.* LET. I 245/2. *Mă cutremura de județul fiului tău.* MINEIUL (1776), 42/2. *Numele Hecatei mă înfricoșază, mă cutremur auzindu-l.* BELDIMAN, N. P. II 111. *Toată flinta mi se cutremură.* MARCOVICI, C. 19/2. *Cât pentru șine, mă cutremur la singura idea de a te iubi.* C. NEGRUȚI, I. 45. *Sufletul lui se cutremura la gândirea că nu va putea scutura greutatei acestui amor.* EMINESCU, N. 71/2. *Auziră la o depărta o strigătură puternică. Toți se cutremură.* RETEGANU, P. II 41/2. *Mareu... Pe loc se cutremura.* TEODORESCU, P. P. 661^a.

[Regional și: **cutrămură, cutrimura** (HERZ-GHER., M. IV 253) vb. I. | Adjective: **cutremurăt, -ă** = (t cu sens trans.) care face să tremure, să se sguduie; (de obicei cu sens pasiv) cuprins de tremur, îngrozit. *Că înfricoșată și cutremurată e* [pilda] *celora ce călăz leagea în Dumnezeu.* CORESI, EV. 282/2. *Atunce toată lumea cu-*

tremurată ea fi. id. lb. 36/2. *Stă cutremurată. DOȘTEIU, V. S. 140. „Da, mi-duc!” răspuns cutremurată Ion Flores. AGĂRBICEANU, L. T. 334; — cutremurător, -oare = care cutremură. *Veste cutremurătoare. BĂRCIANU. | Abstracte: cutremurată s. a., cutremurare s. f. (MĂRDARIE, L.), cutremurătură s. f.]**

— Din lat. **contremulo*, are (cf. *contremo, contremico* „a se cutremura” și *contremulus, -a, -um* „tremurând”). Cf. tremura, cutremur.

CUTREMURĂTURĂ s. f. v. *cutremura*.

CUTRIERĂ vb. I

CUTRIERĂTURĂ s. f. } v. *cutreiera*.

CUTRIIRĂ vb. I

CUTROPÎ vb. IV^a v. *cutropi*.

CUTRUÎ vb. IV^a v. *cutră*.

CUTRULĂ vb. IV^a. *Fouiller*. — (Transilv.) A căuta examinând cu atenție totul (prin ladă, bîldar, în pod, etc.) Cf. BUGNARIU, NĂS.

— Cf. ung. *kotoráni* „a mătura, a răni”. Cf. *coțrobăi, coțărăii, coțuruzii*.

CUTRUPÎ vb. IV^a ș. d. v. *cutropi* ș. d.

CUTRUZII vb. IV^a. *Fouiller*. — (Unghism, în Transilv.) — A scoate, a coțrobăi. *Burduful [cu bani] îl acunsesse într'un celar, că-l mai cutruzuzia mama, când o pălea suca de băut. ȘEZ. XXX 197.*

— Din ung. *kotorázni*, idem.

CŪTU s. m. art. (*Petit chien*. — (Termen de desmierdare) Căne (ȘEZ. II 225/2), mic, cățel (I^a). (Intrebunțat mai ales ca interjecție cu care se cheamă cânil (mic) Cf. II, X 498. ȘEZ. II 225/2, (Brasov) com. PANȚU, VICIU, GL. *Ana...* zice că e *cuțu!* lui cel mic și se gudură [pe lângă Dan]. VLAHUȚĂ, D. 228. *Na cuțu! Na, mă cuțu!* C. PETRESCU, I. II 93. *Cât pentru ogar, trebuia... să-l fi dat (tu) ceva de mâncare și să-l fi chemat: cuțu, cuțu! ori griveci, griveci!* ISPIRESCU, ap. TDRG. | *Să fiu s. să-mi zici cuțu, dacă...* = să mă tratezi ca pe un căne, să nu-mi zici pe nume, dacă... *De oia mă îneca lipoveni de azi înainte, să-mi ziceți cuțu. ALECSANDRI, ap. TDRG. [Feminin: cŭtă = cățelușă. O! duduțuț, Să fiu duțuț, Să fiu cuțu, Dacă nu te voiu slăvi. ALECSANDRI, T. 435. Că vine o cuțu brează, Cu dinții mușcând. VICIU, GL. | Diminutiv: cuțulăș s. m. (Bucovina). | Alt derivat: cuțulan s. m. = cățelandru (I^a) Un cuțulan de stănd. Iăfoș... VLAHUȚĂ, D. 74.]*

— Cuvinte asemănătoare se găsesc în multe limbi: it. *cucio*, sicil. *guzzu*, franc. dial. *goussou* (cf. franc. *posse*); alb. *kuç* „câne” (în graiul copilor); bulg. sârb. *kuće* „câne”, turc. *K'üçük* „cățel”, ung. *kuszú*, „cățel” etc. Ca exclamație pentru chemarea s. alungarea cânelor e de asemenea frecvent: alb. *kuç*, pol. *kuću kuću!* *kuć kuć*, sârb. *kući, rut. cuou, etc.*

CUTUBĂ s. f. *Bâche* (de cărioale). — (Banat) Acoperământul unei trăsurii s. unui car, constând din cercuri de lemn peste care se întind pânze (Oravița). Com. A. COCA; cf. *coșvilitir*. — Cf. *coțumbă, coțulbă*.

CUTUBĂTURĂ s. f. (Ornit.) v. *codobatură*.

CUTUI vb. IV v. *coțai*.

CUTULĂ s. f. *Outil du forgeron*. — Unenită de fierărie, nedefinită. (H. V 104, 375, XVI 189).

CUTULAN s. m. v. *cut*.

CUTULIȚĂ s. f. v. *cută*.

CUTULUȘ s. m. v. *cut*.

CUTUMIAR, -Ă adj. (Jur.) *Contumier*. — (Franțuzism barbarism) *Drept cutumiar* (CURENTUL, 1930, 24 Noemvrie) = drept nescriș, dar consacrat prin uz, obiceiulnic, consuetudinal. Cf. *Obiceul pământului*.

— N. după fr.

CUTUN s. m. sing. v. *cătun*.

CUTUPENI vb. IV Refl. *S'efforcer*. — A se opinti, a face sforțări, a se forța la ceva: *Nu te mai cutupeni să te urci, căci pomul este înalt. ȘEZ. XXXII 136.* — Cf. *coțopăni, coțobăni*.

CUTUREĂ s. f. *Écharde*. — (Muscel; atestat numai la plur.) *Cufurele* = așchii mărunte, surcele. RĂDULESCU-CODIN, I. [Verb: *cuturi* IV^a = a strânge cuturele, id. lb.]

— Cf. ngr. *κοτόσσο(ov)* „trunchia”. V. *Boğrea, Dacoromania* III 729.

CUTURI vb. IV^a v. *cuțura*.

CUTURIE s. f. *Jaseuc*. — (Oltenia) Mulere care umbli cu vorba de colo până colo, codoasă. CONV. LIT. 54, p. 166. [Derivat *cuturiște* s. f. = care înșeală, trage chiulul (Godinești) GR. S. V. p. 120.]

— Cf. *cuță*.

CUTURISI vb. IV^a v. *cutorosii*.

CUTURIȘTE s. f. v. *cuțurie*.

CUTUZII vb. IV^a v. *coțoz*.

CUVĂNT s. a. 1^a. *Mot, terme*. 2^a. *Mot, parole*. (Partie du) *discours*. (Jeu) *de mots*. 3^a. *Discours*. 4^a. *Verbe, parole divine, parole de l'évangile, homélie*. 5^a. *Nouvelle, bruit*. 6^a. *Symbole*. 7^a. *Prophétie*. 8^a. *Procebe*. 9^a. *Mot d'ordre, ordre*. 10^a. *Conseil*. 11^a. *Parole, promesse; parole d'honneur*. 12^a. *Accord*. 13^a. *Réponse, explication*. 14^a. *Parole, témoignage*. 15^a. *Echange de mots, discussion*. 16^a. *Raison, motif*. 17^a. *Motif de plainte*. 18^a. *Crainte*. 19^a. *Raison, bon droit*. 20^a. *Parole, voix*. 21^a. *Histoire, conte*. 22^a. *Verbe*.

Cuvânt avea în limba veche o întrebunțare mai deasă și mai multe accepțiuni decât astăzi, când, în foarte multe cazuri, a fost înlocuit prin „vorbă” (cf. ALR. I 93).

1^a. Grup de sunete (s. mai rar, un singur sunet) care reprezintă ultima unitate independentă, cu același înțeles (s. înțelesuri) pentru toți membrii unei comunități lingvistice, pe care o putem obține prin analiza unei fraze, vorbă, cf. termen, expresiune, graiuri (1^a), glas (2^a). *Bine știm că cuvintele trebuie să fie cu banii; că banii aceia sânt bani, carii înțeli în toate țările; așa și cuvintele: acealea sânt bune, carele te înțelegi totzi. N. TEST. (1648), ap. GCR. I 126/2. = Acest obiceiul de a mesteca în vorbă cuvinte grecești nu de mult îl înară boierii. P. MAIOR, IST. 200/2. Ar voi... să etie adecădrul cuvânt (= expresie) al ficădrui lucr. MĂRCOVICI, D. 389. Robinson îl învâșă năște cuvinte asădmine, [pe] care papagalul le fină minte. DRĂGHICI, R. II 161/2. Imi săruta mănecle, fără să poată articula un singur cuvânt. C. NEGRUZZI, I 52. Ea se uită, se tot uită, un cuvânt măcar nu spune. EMINESCU, P. 193. Beția de cuvinte. MAIORESCU, CR. II 5/2. În limba română cuvântul *id e e* se poate întrebunța în patru înțelesuri deosebite. id. L. 17. Cuvintele: „pop” și „profesor” se încep cu pociu [= litera p]. CREAN-*

GĂ, A. 140. *Pe unde iese cuvântul, iese și sufletul*. PAMFILE, J. II. (Gram.) *Cuvinte simple, derivate, compuse; cu mai multe acțiuni, omonime, sinonime; împrumutate; familiare; triviale*. # (Cf. fr. *mot à mot*) **Din cuvânt în cuvânt** = fără nici o modificare în expresiuni sau în ordinea lor, pe rând și fără omisiuni, vorbă cu vorbă, cf. verbal. *Din cuvânt în cuvânt a o lălmăi...* nu ne vom leneși. CANTEMIR, ap. GCR. I 360/10. *Să cunoașteți că din [cronich] cel bulgăresc această poveste din cuvânt în cuvânt s-a fie luat*. PSALT. (1710), lb. I 362/10. **În (toată) puterea cuvântului** = în înțelesul adevărat, pe deplin, cu desăvârșire. *Pe băși își descarcă mânia în toată puterea cuvântului*. CREANGĂ, A. 36. (După fr. *mots croisés*, germ. *Kreuzwort*) **Cuvinte încrucișate**, aranjate astfel într-o figură geometrică, încât cele citite orizontal să albea câte o literă comună cu cele citite vertical. **Adio și n'am cuvinte!** (C. PETRESCU, DR. 186) se zice în vorbirea familiară cuiva care pleacă supărat și cărula vrei să-i arăți prin această expresie că nu-ți pasă de supărarea lui. (Cf. (ducă-se) opt și cu-a brânzei nouă! duce-se 'nvărtindu-se!)

2. p. ext. (La plur. sau la sing.) Ceea ce exprimă cineva prin cuvinte: expresie, spusă, zise, vorbe, vorbire; istorisire; subiect (de vorbă), graiu (I 2^a, 3^a); p. ext. text. *Grăse cuvinte de rău sau bărfese*. MARDARIE, L. 3321. Nu [cu] cuvântului numai, ce și cu lucrul se arate credința. COD. VOR. 107/10. *Nu-a cuvinte necer glăci (= ziceri) ce se nu se audă glasul lor (nu sânt graiuri) nice cuvinte cărora nu s'au aud glasurile lor*. DOS.; due a dăselor cuvinte a cărora nu s'au aud glasurile HUR.) PSALT. 30/10. *Milostenia și postul și cuvântul de rugăciune*. CORESI, EV. 32/10. *Oare cu care cuvinte voi să laud pe acei mucenici de astăzi?* MOLITVELNIC (ante 1633), ap. GCR. I 84/10. *Vor începe a să pricea din cuvinte*. PRAV. 330. *De va dzice neștine altuia „tu ai barbă mare”, iaste cuvânt ce să prinde și drept sudalmă...* lb. 882. *L-au sudul, au cu cuvântul, au cu lăccara*. lb. 959. *Cuvinte amăgitoare*. N. TEST. (1618), ap. CP. 376. *Păcatele... lucrute... cu cuvântului sau cu lucrul sau cu cugetul*. MOLITVELNIC (1609), ap. GCR. I 186/10. [Antioh-vodă] *oătră toți cu glumi și cu cuvinte dulci vorbes*. LET. II 62/10. *Aice n'am putut lăsa cu cuvântul și pentru [= a trebulit să vorbes și despre] rândul Măntărilor*. lb. II 120/10. *Se înărăbia cu Panaitachi Terzimanul, căruia i se trecea cuvântul [= al cărui cuvânt avea trecere] la Vezirul...* lb. III 142/10. *Cela ce e om bun, miluaste și dă, și socotește cuvintele sale...* PSALT. (1710), ap. GCR. I 368/10. *Nu să cade să pui la socoteală cuvintele unui om supăralnic*. ANTIM, lb. II 6/10. *Frunte[a] de să ca clăti, cuvinti râte vli [= vel] auzi...* TREPETNIC (1779), ap. GCR. II 123/10. *Intenciază chibzuiric și purtarea sa pe niște cuvinte sau pōreri nestatornice...* MARCOVICI, D. 8/10. *Mai odag încă un cuvânt*. I. IONESCU, C. VIII. *Cuvintele lui Schiller ce le cetisem... îmi veniră în minte*. C. NEGRUZZI, I 54. *Neajunsuri ar putea să-și vină după urma cuvintelor mele, recunosc, iubite autorule...* ODOBESCU, I 11/10. *A dorulul țării Cuvinte dă duioaselor mistere*. EMINESCU, P. 45. *Spumegă deșfrul în mișcări și în cuvinte*. Id. lb. 246. *Ah, ce fioros de dulce de pe buza ta cuvântul!* Id. lb. 253. *O, eternule psalmist, Mare fice cuvântul!* COȘBUC, P. 131. *Cuvântul din poveste înaintea mult mai este*. CREANGĂ, P. 190. *Și să nu-mi uit cuvântul...* Id. A. 41. *Părintele, părinte, D'auzi cuvintele mele*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 487. | (Modern, după fr. *avoir, demander, prendre la parole*) *A avea, a cere, a da, a lua cuvântul* = dreptul de a vorbi într-o adunare. (După germ. *mit anderen Worten*) *Cu*

alte cuvinte = exprimând același lucru în alt fel; va să zică. **Am cu tine un cuvânt** = am să-ți spun o vorbă (cf. I.B.), am să mă răfuesc cu tine. **A face cuvânt** (la CANTEMIR, IST. 87; *cuvinte*) † = a cuvânta, a vorbi. *De judecătă voroavește lor Dumnezeu, și de vicăși de lucrare foarte cu socotință face cuvântă*. CORESI, EV. 306/10. (Dialectal) **Îmi face cuvânt cu cineva** = intru în vorbă, stau de vorbă cu cineva, conversez. Cf. BUD, P. P. **A începe cuvânt** = a începe vorba. *Iarăși a'nceput cuvânt Străinul...* COȘBUC, P. 71. *„Marfa-i în odaia cea mare de dincolo” începu iarăși cuvânt gospodina*. SADOVEANU, B. 98. **A da cuvânt** † = a spune, a vorbi. *Am dat cuvânt de înedjitură*. PRAV. MOLD. 122. **A-i tăia (s. curma) cuiva cuvântul** = a-l întrerupe din vorbă. *Dară împăratul îi tăie cuvântul*. ISPIRESCU, L. 23. **A-i tăia cuvântul cu miere**, a întrerupe pe altul, spre a-l aduce o veste plăcută. ZANNE, P. III 676. *Nici mai rămâne cuvânt* = nici nu mai începe discuția, nici vorbă nu poate fi. *Lingurarilor, nici mai rămâne cuvânt, li se lungise urechile de foame, așteptând*. CREANGĂ, A. 54. **A ascunde cuvântul** † = a ține în secret, a se prefăca. *Craiul... imbla cu înșelăciune, ascundând cuvântul*. M. COSTIN, ap. GĂDEL (După germ. *Vorsort*) **Cuvânt-înainte** = precuvântare, prefață. *LB. În anul 1696, s'au tipărit cealouave românești în Sibila, intru ai cărora cuvânt-înainte se cetete...* ȘINCAI, HR. III 174/10. **Intr'un cuvânt** † = deodată, împreună, în unanimitate, într'un glas. *Avă vâdnă că strigă cu toții într'un cuvânt, au luat caftan și au pus în spatele lui Dimitrașco-Beizadea*. LET. II 269/10. *Apoi noi intr'un cuvânt din partea a tot pământul zicem...* (a. 1820). URICARIUL, I 265/10. (Astăzi, cf. germ. *mit einem Worte*) **Intr'un (s. cu) cuvânt** = pe scurt, în rezumat, va să zică. *Intr'un cuvânt, orice damdă l-ar fi edzcut...* nu s'ar fi putut opri de a se coti [= a-și da cu cotul] cu vecina sa. C. NEGRUZZI, I 16. *Intr'un cuvânt...* „*turdus*” nu este căduși de pușca graurele române. ODOBESCU, III 29/10. *Zi, cu un cuvânt, neam riu*. ZANNE, P. IV 488. **Dintr'un cuvânt** = fără a sta la gânduri, imediat. *Eu răspund dintr'un cuvânt, Făr' să pun ochii'n pământ*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 44 (Gram., după fr. *partie du discours*) **Parte de cuvânt** = parte a vorbirii; substantiv, pronume, etc. (În limba veche) **Cuvinte aoperite**, ce să dzice cu tălcuri, cu ocalea, pentru să nu înțeleagă toți, iară numai cei înedjăți. PRAV. 965. **Cuvinte deșarte** = fără temei, neserioase, neadevărate. *Nici să grăm cuvinte deșarte*. CORESI, EV. 313/10. *Și cărți străine am cercat, ca să putem afla adevărul, ca să nu mă află scriitor de cuvinte deșarte, ce de dreapte*. LET., ap. GCR. I 69/10. **Cu un cuvânt subțire**, cu multă finețe, cu vorba adusă pe departe. *Îl luă cu vorba pe departe și, cu un cuvânt subțire-l făcea să priceapă că are să fie fericit*. ISPIRESCU, ap. D.D.R. **Cuvântul cel bun** = vorbă bună, bună primire. HERZ-GHER., M. IV 253. (Formulă de mulțumire, la despărțire) *Mulțăm de cuvântul cel bun*. Id. lb. (După fr. *jeu de mots*, germ. *Wortspiel*) **Joe de cuvinte** = spirit, glumă, bazată pe asemănarea exterioară a cuvintelor, cf. calambur.

3. (Invechit; astăzi înlocuit prin) Cuvântare, discurs, orație (cf. COSTINESCU). Cineva ține, face, rostogolește, grăește, spune, zice un cuvânt. *Chemat-au boierii în casa cea mare și acest cuvânt au grăit cătră boieri*. N. COSTIN, ap. CADE. *Au făcut dascălul... logos, adecă cuvânt*. DIONISIE, C. 167. *Un cuvânt al episcopului Maxillon asupra caracterurilor mōrirei lui Ius Hristos*. MARCOVICI, C. 5/10. *Și mai întâiu decăt alte începu acest cuvânt, Zicând...* PANN, P. V. 1. 138. *Au flișt un cuvânt foarte frumos la îngropăciunea lui*. ȚICHINDEAL, P. 217. *Svîndu-mă în picioare pe un*

seam, le-am făcut acest cuvânt... C. NEGRUZZI, I 198. *Ilioneș zis-a cu vorbe așezate cuvântul. COȘBUC, 23/20. Te rog să strângi pe toți boierii cei mari ai împărăției, că am să le spun înaintea lor un mare cuvânt. ISPIRESCU, L. 117. | Spec. (sens păstrat până astăzi în popor) Cuvântare la înmormântarea cuiva, discurs funebru. I-a făcut (cutare) un cuvânt foarte frumos. „Cuvânt de încredințare”.*

4°. (Bis.) Învățătură (sfântă), predică, precept, pildă, parabolă; scriere cu subiect moralizator. Cf. LB. (Adesea complicită) Cuvântul lui Dumnezeu = verbum Dei LB. Sfânta Scriptură. Și așa tare cuvântul Domnului creștea și se întăria. COD. VOR. 7/2. Fiți făcători cuvântului, nu numai ascultători. lb. 114/2. În tot pământul ieși spusa lor și în cumplitul lumii cuvintele (grăulure) COR. IUR. DOS.) lor. PSALT. 31/2. Au puzit cuvântul sfânt. CORESI, EV. 90/2. Ale cuvintelor grauri. id. lb. 477/2. Cuvântul Ardeului Pavel apostol de-a ieșirea sufletelor. După cum și mai sus am dat cuvânt de învățătură. PRAV. 870. Mărgăritare, odoare cuncto de multe feșturi... a[le] lui Zlatoust. (1691). ap. GCR. I 290/2. Ne silim să sâmbânăm cuvântul pretutindene ca grâu. (a. 1803). URICARIUL, I 279/2. Umbra Hristos prin fară Lăind cuvântul său frumos. COȘBUC, B. 33. Cuvinte din scriptură. CREANGĂ, P. 33.

5°. (Învechit) Știre, veste. Informație, relație, faimă, glas ț (4°); svon, vorbă. Cineva trimite, face, scoarște, scoate (afară) cuvânt. Cuvântul lere, se pornește, se poartă, se pomeneste. Iaste... un bun carole mai de ainde nu va fi acul... cuncto de un rdu sau de furtușag. PRAV. 101. Un varșor Pers... vine asupra Grecilor și cuvânt face cum asupra Athinei oștețe. HERODOT, 406. Scurându-se cuvânt [= ieșind s răspândindu-se svonul] prin tabără că au fugit hatmanii... LET. I 241/2. Se purta cuvântul [= mergea vorba, se svonise] cum cu cruiul șveceș cu și hanul Derlet Gherci au fost pricina moștiliei lui. AXINTI, ap. TDRG. Dimitrașco-Voda se gătea pre taină să prinză pre Brâncococanul-Vodă, precum îi poronciă Poarta... și și-au făcut... tre o cinci șase steaguri de lefești... și făcuse cuvânt [= răspândind vorba] că va să meargă în sus cu podghenz la Moscali, cu să nu se priceapă Munteții. LET. II 334. Și s'a pornit apoi cuvânt COȘBUC, B. 17. Trimete-1 pe Gheorghidă c'un cuvânt, și viu cu la tuc. I. TEODOREANU, M. II 38. Cuvântul B ca vântul. BARONZI, L. I 57/2.

6°. † Simbol. [Înt'r un „tălc” al cuvintelor „găină vie” și „chedrul”:] Drept ca găină vie, viuului și al crișului să înțelegem cuvântul... Ce însă al său trup nu se putred, că drept cuvântul chedrul e neputredul al Domnului trup. CORESI, EV. 425/2.

7°. † Proloc. S'au plinit cuvântul apostolului Filip. BIBLIA (1688) pr. 8/2.

8°. † Proverb, zicală, maximă, dicton, adagiu. De aceasta taste cuvântulă aderărat; că altul taste cela ce sâmbân și altul cela ce scacără. VARLAAM, ap. GCR. L. 109/2. Cum zice un cuvânt leșco: Sula de our zidul pătrunde. LET. I 227. Cf. vorba ălula.

9°. Dispoziție, ordin, poranță, lozincă. Cineva dă, însă, trimite, face ț, ascultă, așteaptă cuvânt. Treneșce cuvântulă său și vcedec ci. PSALT. 230/2. Lazăr... foarte de grabă (de) cu cuvântul lui Dumnezeu ieși. PROPOVEDANIE (1600—1650), ap. GCR. I 137/2. Lucrurile lumii... așnt zădite de cuvântul lui Dumnezeu celui puternic. LET. I 3/2. După aceea dat-au Ștefan-Vodă cuvânt la toată țeara, oșteni să se aștrigă la Hărău, la zioa sfântului Nicolai. lb. I 140/2. Când au murit... au lăsat cuvânt fiului său... să închine

[sara la Turci... lb. II 200/2. Viadnd că toată lumea lui asculta cuvântul, în valurile Volgăi cerșeam cu spada vad. EMINESCU, P. 200. Au lăsat cucoamei sale cuvânt acasă, ca nu cumva să se afle să facă vreo judicată fără dânsul. SBIERA, P. 223/2. Cele zee cuncto ale lui Dumnezeu, ale lui Moisi = decalogul. Cf. CUV. D. BĂTR. II 100. #A ținea (s. pări) cuvântul cuiva, a asculta de cuvântul cuiva, a nu ieși (afară) s. a nu se abate din cuvântul cuiva, a nu muta cuvântul cuiva ț = a împlini ordinel cuiva, a se supune întocmai dorinței, dispozițiilor s. poruncii cuiva. [f]i țân cuvântulă. DOSOFTEIU, PS. 43. L-ai pusu-1 mal mare, toate să-1 asculte... Câte sânt pre lume cuvântul să nu-1 mute. id. lb. 28. Au girat... că din cuvântul lui nu va țosi. LET. II 250/2. Se ăleea să-1 păzească cuvintele. ISPIRESCU, L. 42. Din cuvântul lui nu se abătea. id. lb. 18. A înțeleg (s. a ști) de cuvânt = a se supune, a asculta de spusele sau ordinele date (cf. POLIZIU). Ascultă și a-țeleg de cuvânt. PANN, E. II 102/2. | Mold., loc. a d.v.) De cuvânt = îndată, numai de cât, pe loc. Știi una, jupâne?... acoperi-te cu cerșca, ca să nu te vadă [tălharii]. — Jidaniș meu, de cuvânt, se tuptă în fundu' cărușei. ALECSANDRI, T. 19. Iar ipate, de cuvânt, se prinde în joc lângă o fată. CREANGĂ, P. 163. | (Modern, după fr. mot d'ordre) Cuvânt de ordine = dispoziții date de un superior, de conducătorii unei rășcoale, unui complot, etc.; cf. parola, lozincă.

10°. † Îndem, sfat (LB.) Când va trimite neștine pre altul să fure... și ci va mearge de va fura pre cuvântul celui... PRAV. 125. Cela ce va... face vreo greșală pre cuvântul altuia, acesta... nu greșește cu înșălcăciune. lb. 997.

11°. Promisiune, făgăduință (LB.), asigurare, legământ. De vor fi numai logodiți, sau într'alt chip legați cu cuvântul. PRAV. 861. Să fie sub ascultarea lui, ca să-1 fie cuvântul deplin. M. COSTIN, ap. GĂDEL. Accate futeoile între pescarii români se fac cu obiectu fără nici un act scris, mai cu seamă la Românișii turcoșeni, la care „cuvântul e sfânt”. ANTIPA, P. 706. Eu mă prind să și-1 dau în girezi. Vu-1 cuvânt gospodăresc? CREANGĂ, P. 156. Aminte să-1 aduci De-ale noastre vorbe dulci, De-ale noastre dragi cuvinte, Ce-au rămas necăprăvite! JARNIK-BĂREANU, D. 267. Omul se leagă cu cuvântul, nu cu frâul. PAMFILE, J. II. # Om de cuvânt, care se ține de cuvântul dat, în care te poți încrede când îți făgăduiește ceva, parolist. Dându e om de cuvânt și, dacă i-a promis, să fie sigur că n'a uitat. REBREANU, J. 161. Oameni cuminși și de cuvânt. ȘEZ. IV 16/2. | (Modern, după fr. parole d'honneur, germ. Ehrenwort) Cuvânt (de onoare) = promisiune s. asigurare care angajează cinstea cuiva. Pe cuvânt, că-1 așa! HERZGHER, M. IV 253. A crede pe cineva pe (s. de) cuvânt = a crede fără a mai controla adevărul celor spuse de cineva. A(-și) da cuvântul = a promite, a se lega. HERZGHER, M. IV 253; cf. CANTEMIR, ap. TDRG. Iși zăduse „cuvântul”. ISPIRESCU, L. 43. A-și ținea cuvântul (cf. LB.) s. a se ținea de cuvânt s. a s'a la cuvânt ț s. a rămănea de cuvânt ț (CANTEMIR, ap. TDRG.) = a împlini o promisiune, a se ținea de angajamentul luat. M'am finit de cuvântul. DOSOFTEIU, V. S. 97/2. Creștinului nicodată! [Turcul] cuvântul nu ține. LET. I. 228/2. Și aderărat, Domnul munteneșce au stat la cuvânt. MUSTE, ap. DDRF. Numi de s'ar ține[și] eroitorășca de cuvânt! C. PETRESCU, I. II 213. Da te-ai finit de cuvânt, moș Niehfor. — Apoi dă, jupâne Strul, vorba-i vorbă. CREANGĂ, P. 114. A-și călea, a-și schimba, a-și trage cuvântul (înapoi LB.) = a nu se (mai) ținea de făgăduială. Nu-și schimbă cuvântul. DOSOFTEIU, PS. 42. Eu nu mi-ois schimba cuvântul. KONAKI, P. 102.

12^a. (Aproape ieșit din uz) Înțelege, acord, pact, legământ, convenție. *Deci, cum era cuvântul, așa unii au purces. HERODOT, 483. Iar cu cuvântul și cu voia tuturor s'au rânduit (a. 1704). URICARIUL, XXI 155/2. *Iti adună la reziru', după cuvântul ce arăsesă cu dănaul. GORJAN, H. I 61/2. (Iar, la plur.) Și erau cuvinte între dânșii, a doua zi să locuiesă pre Turci. AMIRAS, ap. TDRG. # A face cuvânt ț, a-și da cuvânt în de sine ț, a se lega la un cuvânt, a pune cuvânt cu cineva ț, a lega cuvânt cu cineva ț = a se înțelege, a cădea la o învoială cu cineva; a face un legământ, a se conjura. *Și se legă la un cuvânt cu Țarul Moscului. LET. II 300/2. S'au dat cuvânt în de sine și au purces bulucuri spre Idry. M. COSTIN, ap. TDRG. Dimitrașcu-vodă, cum legase cuvântul cu împăratul Petru, așa au rămas până în sfârșit. AMIRAS, ap. DDRF. Căci cu goimul cuvânt pusese ca, când înorogul ar veni, îndată știre să-i facă. CANTEMIR, ap. TDRG. | (Despre mai multe persoane) A ținea la un cuvânt ț = a ținea la legământul făcut, a fi una. *Au și legat frăție, ... de ținea la un cuvânt. LET. II 259/2. A se înțelege s, a se ajunge la cuvinte = a se învoi, a se înțelege, a cădea de acord. *Mihailu... se înțelegea cu el la cuvinte. ISPIRESCU, M. V. 55/2. A fi, a se uni, a se face, a se tomi la (s, într'un s. pre ț) un cuvânt cu cineva = a se uni în păreri, a avea aceeași opinie, a fi (toți) de o singură părere, într'un gând, a se înțelege, a cădea de acord, a ținea laolaltă; a se conjura. *Când să se prileji să nu fie cruciali toți într'un cuvânt, ... atunci cum crede pre cci mai mult. PRAV. 507. Scriu toți dascalii, tocinindu-să toți într'un cuvânt. Ib. 1115. Au strins dărdăbanii, cării toți pre un cuvânt era cu ceilalți slujitori. LET. I 231/2. Deci și Leșii era la un cuvânt cu Neștii. Ib. II 255/2. Și fiind Măntuiri toți la un cuvânt, au dat pe Nicolai-vodă la mâinile Neștilor, MUSTE, ap. TDRG. Unindu-se toți la un cuvânt, au făcut mare jălbă. DIONISIE, C. 202.******

13^a. † Răspuns (L.B.); propunere, lămurire, explicație. *Cu cuvânt lui dai? L.B. L-au trimis la împăratul Moscului cu cuvânt de pace. NECULCE, ap. TDRG. Voiu aduce cuvânt hotărât dela stăpâna casii. GORJAN, H. I 90. Eu le-am scris cuvânt curat: Ba cu legat nu m'oiu da, Până capul sus mi-a sta. MARIAN, I. 44. | (Complinit) Cătră mănușele gloatelor cuvântă cu răspuns deade. CORESI, EV. 419/2. Pentru care lucru trem să arătăm cuvânt răspuns într'acest chip. PRAV. 805. Eu nu știu să dau cuvânt. Ce fel de pățimasă sânt. Atăi știu: cu cum o eăz, întră flocări simț că șez. I. VĂCĂRESCU, P. 539/2. Așteptăm cuvântul d-lui ministru al Justiției. UNIVERSUL, 1933, 8 Decembrie.*

14^a. † Afirmațiune, mărturisire, declarație, depozitie. *Nu drept cuvântul tău credem; înșine ună auzit-am. CORESI, EV. 154/2. Cuvântul copilului nu era arăta la gludeț gresala zodomiei. PRAV. 833. Hristos vrând să arate că Mesia nu-i numai fiul lui David, aduce cuvântul lui David înaintea. PSALTIRE DE BELGRAD (1651', ap. GCR. I 153/2).*

15^a. † Discuție, ceartă, vorbă (res). *Vru a se întreba în cuvinte cu robii lui. CORESI, EV. 280/2. Pără de multe cuvinte și fără nice o gâlcăură. PRAV. 215. Când să va prileji doi oameni să să ia o să prici din cuvinte, ... deatr'aceale cuvinte să va rîni unul la inimă... Ib. 318. T'ai împrecunatu-[i] cuvântul tău cu rea inspirătură. DOȘOFTEU, V. S. 145. Să luoră în ceartă și în cuvinte. MINEIUL (1770, 120'2/2). | (Azi, prin Nord-Estul Transilvaniei) N'am arat cu ei nici un cuvânt legănat = n'am avut nici o vorbă cu ei, deci mă nuir de ce s'a măniant pe mine (Zagra, I. Năsăud). Com. I. CORBU, (In Mold.) Nu-i cuvânt = nu încape vorbă, nu se discută, n'am ce zice. *Doamne, măi Chirică, bun suflet de femeie mai am!... Bună,**

stăpâne, nu-i cuvânt; dar știi că este o vorbă; când nici nu gîndești, atunci te trîntește... CREANGĂ, P. 168.

16^a. Motiv, rațiune, rost, bază, justificare, dreptate, pricină, cauză (I 2^a), cale (7^a), chip (A III 4^a). (Expresii analoge la popoarele balcanice la PAPAHAĞI, P. 151). *N'ai cuvânt să te plîngi. POLIZU. Nu este un cuvânt ca să faci cutare lucru... DDRF. De ce avea cuvânt a grăi, să dzică c'au făcut pentru cutare lucru... PRAV. 994. Să nu mai aiă alt cuvânt de răspuns (1752). URICARIUL, X 188/2. Să se deie la acii ce au trebuință... ca nu, fără cuvânt, ... să nu opinișă a se da celor ce cu adevărat au trebuință (1803). Ib. I 125/2. Aceasta însă fără cuvântă, acordând nimica a face numele Sării cu Imaul. E. VĂCĂRESCU, IST. 247/2. Se poruncește boierilor... fării să se lase de cerele fără cuvântă și fără cuvînță. TES. II 312. Cuvântul pentru care s'a făcut dania (1717). URICARIUL, IV 334/2. Dacă logodnăul, fără cuvânt, să lespădă de canonic, păgubește areona și darurile. CODICĂ ȚIV. II/2. Răspitori sânt căji își prăpădesc fără cuvânt acerra lor. CARAGEA, L. 3/2. Și cu acest cuvânt se va scoate din dilată legiuita partea lor. PRAVILA (1814), 153. Une va gândi că această mea a fost fără cuvânt? MARCOVICI, C. 73. Nu este cu cale a-i defăimă, fără să gîndeam mai întâiu după dreptul cuvânt. DRĂGHICI, R. 115/2. Acești toți cuvântul a vă mira. GORJAN, H. IV 16. Am cuvinte să crez că la Diavol ad hoc... rol nobil o să joc. ALEXANDRESCU, M. 169/2. Aceasta am scris-o și lui Măgheru, arîndă la toți cuvintele teinice, pe care te rușini la. GHICA, S. 425. Boierii însă tremurau. Ei aveau două mari cuvinte a fi îngrijii. C. NEGRUZZI, I 142. Dacă tu știi problema astci vieți cu care lupi, Ai vedea, că am cuvinte pana chiar să o fi rupt. EMINESCU, P. 228. O frunză vestică nu-și dau Cuvânt să zici că-i toamnă. COȘBUC, B. 56. Unii un cuvânt a crede. C. PETRESCU, R. DR. 128. De altfel, Carolina... trăsese acolo și din alte cuvinte. C. GANE, TR. V 393. Dacă alții au, nu-i cuvânt să furi ca să ai și tu. PAMFILE, J. II. # Subt (s. cu s. pe) cuvânt că... (s. de s. pentru cuvântul că... = pentru motivul că... subt motiv s. pretext că... Care obiecturi, cu cuvânt că sânt din ecclie, să sârșua spre a avea lăturire. PRAVILA LUI IPSILANTE (1780), ap. GCR. II 124/2. Iem, fratele lui Baiazid, se sculă... cu războiu, cu să-i ia împărăția, cu cuvânt că-i mai cuvine lui. E. VĂCĂRESCU, IST. 259/2. Advocatul... a contestat această lucrare, pe cuvânt că s'a trecut între clăcași și 28 de oameni care n'au făcut clăc. I. IONESCU, D. 414. Sunt bătrâni și bătrâne care nu-și gustă aliești de loc, numai pentru cuvântul că e făcūid de Turc. ȘEZ. III 76/2. Aceste pascri... nu se omoară, sub cuvânt că pe omoritor l-ar pedepsi Dumnezeu. H. IV 47. „Comerțul nostru în lămpînă adăca... felurite piedici...; sub cuvânt de epizootic e iste chiar ameninț de a-și vedea inehiese... acie franturii...” În textul francez... vorbe „sub cuvânt de epizootic” sânt traduse prin „sans prétexte d'épizootie”. MAIORESCU, D. III 28. Subt (s. cu) cuvânt de ț = subt titlu de..., drept, ca. *Și să-i deie [logodnică], supt cuvânt de glorie, și prețul areonci. CODICĂ ȚIV. II/2. Afură numai, dacă el a fi hotărât prin testamentul său ată cca, pentru acle lănte el, cu cuvânt de moștenire sau de danie. Ib. 21/2. Subt (s. cu) cuvânt ca... = cu condiția ca... (Pentru expresii asemănătoare în limbile balcanice, cf. PAPAHAĞI, P. 151). *Eu l'am cumpărat calul cu 100 [de] fiorini, cu cuvânt ca să-și dau bani jumătate... BARAC, T. 50. Se urcă în tren, să nu se mai întoară, sub nici un cuvânt. C. PETRESCU, I. II 145. Oie să te scot la lumă; dară numai subt aiest***

curdnt. ce să nu spu nimărnia, unde m'oiu azunde. SBIERA, P. 311/2. A da cuvânt ↑ = a da seama. Nece urii vine (= nici unei vini) fiind, de carea se putem da cuvântu (= neputând da sa mă). N. TEST. 1648; pentru carea vom putea să dăm seama mă. BIBLIA 1688). COD. VOR. 13/2. cf. 158/2.

17. Motiv s. libertate de a reclama ceva, reclamatie, plângere, vot. De au cătră neșire (= oarecine) cuvântu (treabă N. TEST. 1648), neșiritori sânt și antipati sânt. COD. VOR. 13/2. N'au putut avea nici un cuvânt, sau putere împotri Vrănceilor (1814). URICARIUL, II 4/2. Afi pus cu toși jurământ Să n'acem drepturi și curdnt. COȘBUC, F. 33.

18. ↑ Teamă. Ce nece urul cuvântu nu facu (ce nu-mi e friică nemică de aceasta. N. TEST. 1648 nici de una samă nu bag. BIBLIA 1688). COD. VOR. 20/2. Și de drac nici un cuvânt nu avea! (după grec μὴ λόγωv ἔξῃ BIBLIA 1688), ap. TDRG.

19. Drept, dreptate. Cf. POLIZU. Aici n'ai curdnt. DDRIF. Opu iaste tuturor gata a fi, cum se dea cuvântu giudeșului. COD. VOR. 138/2. Cu ce cuvântu gonești-mă...? CORESI, EV. 377/2. I-am făcut de au rămas fără de curdnt (1804). URICARIUL, IV 95/2. Giudecătoria trebuie să cercețe... și cerceza tănărului, de este drepdnt, cu curdnt, cu putință și mai filosoftoare lui. CODICĂ TIV. 27/2. # (Plesnamic) Cu drept cuvânt = pe bună dreptate, în mod întemeiat. Nu cu drept curdnt poprinde-să... (1820). URICARIUL, IV 217/2. [Amice]... cu drept curdnt, te așteptai să fi răpălită... prin laude meritate. ODOBESCU, III 10/2. Cu drept curdnt citorul va fi călăit din cap. EMINESCU, N. 33/2. Cu drept curdnt vorbă este = e într'adevăr așa. HERZ-GHER., M. IV 253.

20. Facultatea de a vorbi, voce, glas (19). gralu. Cuvântulă omului. CORESI, EV. 89/2. Ce niște vite fără curinte (= necuvântătoare). PRAXIUL (sec. 16), ap. TDRG. Te-a înzestrat Dumnezeu cu înțelegere și cu cuvânt. MARCOVICI, D. 11/2. Cu un locit de trăniet a rămas fără curdnt. PANN, E. I 105/2. Toși strigau cu-a lor curdnt: „Inainte, înainte!” RETEGANUL, TR. 71/2.

21. ↑ Povestire, anecdotă transmisă prin tradiție orală. O samă de curinte (titlu, la partea diinaltea cronice lui) I. NECULCE.

22. (În filosofia platonice: λόγος) Dumnezeu considerat ca principul care cuprinde în sine arhitipurile tuturor lucrurilor. La început era cuvântul și cuvântul era Dumnezeu. | (Teol.) A doua față a sfintei Treimi, fiul lui Dumnezeu. Întruparea fiului și cuvântulă la Dumnezeu. CORESI, EV. 1/2. Cumă și s'au pironit mîinile... curinte? (la vocativ). MINEIUL (1776), 60 1/2. Pre curdntulă cel împreună fără început cu Tatăl și cu Duhal descoperindu-l lumii, lb. 3/2.

[Piar. -vinte, ↑ -vente. | Diminutiv: cuvîn-țel s. a. (nd. 1-2" = vorbă (scurta), o căt de mică vorbă. Vor mărturisii, precum noi, dela noi, macar un cuvînțel să nu fim adoos. CANTEMIR, HR. 52/2. Nu-mi răspunzi măcar un cuvînțel? GORJAN, II. 73. Nu puteam scoate nici un cuvînțel. SBIERA, F. 15. Văzură că el nu răspunde nici un cuvînțel (= nimic). ISPIRESCU, I. 247. Ferit-a Dumnezeu să-l fi alțos oănda măcar c'un singur cuvînțel? MARIAN, T. 294. Spune, mândră, maică-ta Să n'grădească ulfa, Tot cu pari și cu nucile și cu cuvînțele grele. JARNIK-BĂRSEANU, D. 268].

— Din lat. conventum „înțelegere” (cf. cuvânt 12" și pluralul curinte, care corespunde lui conventa) și conventus, -us „adunare”. Treccera de înțeles dela „adunare” la „conversație” și apoi la „vorbă” o găsim și în alb. kurent „discurs, conversație” și în n.-grec. xovβήvva „conversație”, apoi în grec. βούλα „adunare” și „conversație,

predică, omliie” v.-bulg. съборъ „adunare, sobor” și bulg. збор „adunare” și „conversație”, sârb. збор „conversație” (trecut și la Români din Banat respective găsim desvoltarea semantică dela „a se aduna, a fi împreună” la „a conversa” și „a vorbi”: rom. curdnta, alb. ku(vë)ndoj „vorbesc”, n.-grec. xovβevtídω „convervez” și μάλω „vorbesc”; bulg. зборувам, sârb. зборити „a vorbi”; grec. άγορεύω „a [inea vorbiri” (dela άγορά „adunare”); paleosl. beseda „conversație, vorbă” (înruit cu sediti „a ședea”); sârb. dicinuti (trecut și la Români din Banat: dicinți) „a conversa, vorbi” (dela divan „adunare”). Cf. Berneker, SL. WB. 52-53. Sandfeld. Linguistique balkanique 34-55.

CUVANTA vb. 1-2". Parler. 3". Parler à, causer avec. 4". Parler, prêcher, faire un discours, réciter. 5". Louer, glorifier. 6". Béair. 7". Donner un ordre.

Intrebuințat odinioară destul de des, curdnta are azi un caracter arhaic și popular, fiind înlocuit în limba comună mai ales prin a vorbi. (În dialectul istro-român curintă e termenul curent pentru „a vorbi”).

P. A vorbi, a spune, a grăi (1"), a-și exprima gândul prin graiu, a zice, cf. a comunica, a(-) leși (cuiva) din gură (cuvânt), enunța, anunța, declara, expune, exprima. Apropiă-să-veor robii cei buni și vor curdntă. VAILLAAM, C. 301. Dar să curdntăm de începutul Paveandogului. DIONISIE, ap. TDRG. [Planul scrierii] precum mai de multe ori am curdntat mai înainte, nu-mi împădăc [să spun mai mult]. ECONOMIA, 173. Doresc să curdntă mai încolo în lucrul acest. P. MAIOR, IST. 264. Pușintele au curdntat, ȘINCAL, HR. I 4/2. Cel ce fine lucrul, curdntază mai drept. CARAGEA, L. 94/2. Sveon de glasuri curdnta: „Să trăești, Măria To!” ALECRANDRI, P. II 109. Cuvdntând aceasta, s'au acotat de lanț. SBIERA, P. 91/2. Intă cum curdntază cle. ISPIRESCU, L. 15/2. În fine să mai curdntăm ceea și despre numele... acestei pasări. MARIAN, O. II 292. Iară, mândro, c'om fost beat și nu știu ce-am curdntat. JARNIK-BĂRSEANU, D. 229. Socră-su nu curdnta, Nici o vorbă lui a-4 da, Cu di frumos ei era, VASILIU, C. 73. | (Neobișnuit) ↑ A descrie. Și foarte cu greu lucru iaste, nu numai a-4 face [podul], ce și a-4 curdnta. HERODOT 361. | (Refl. cu înțeles pasiv) A se spune, a se vorb. Intre altele se curdntază și aceasta, cum că sunt străin și nu s'au curdntat să fie cu Mitropolit. ANTIM, P. XXVIII/2. | (Complit. cf. grăi 1"). Greceanu curdnta cu glas voinesco. ISPIRESCU, L. 220. Donnaul se închina și din gură curdnta. ALECSANDRI, P. P. 27/2. Apoi Donnaul Dumnezeu Curdnta cu graiul său, Iar când Donnaul curdnta, Lumile se deștepta și cu drag îl asculta. Id. lb. 28/2. Irina din gură a curdntat: Turcilor, păgânilor, ia lăsați-mă n'apoi! SEZ. I 44/2. Merge badea... Din gură curdntând, HODOȘ, P. P. 45. (Cu complement intern) Curdnt mare curdntând. DOSOFTEIU, PS. 16. Adevărat graiu curdntază. CAT. MAN. II 108, 422. Spre a-4 curdnta niște vorbe. ISPIRESCU, U. 93/2. Vin' pân' la mine... să-ți curdntez două, trei cuvinte. TEODORESCU, P. P. 51. # A cuvânta de bine s. de rău (pe cineva) ↑ = a spune lucruri bune s. rele (despre cineva), a vorbi de bine s. de rău (pe cineva). Pre Petru lăudând și de bine curdntându... DOSOFTEIU, V. S. 155. Au început neprimicini la curdnta de rău pe Constantin-Vodă. LET. II 52/2. (Construit cu dat.; neobișnuit) Să-4 curdntăză bine. DOSOFTEIU, PS. 129.

2". A avea facultatea de a articula cuvinte (ca omul), a vorbi. (Cf. cuvânt 20"). Toate ființele curdntau omenește. DELAVRANCEA, S. 240.

3°. (Construit cu dativul persoanei, mai rar cu prep. *la* s. cătră *l.B.*) A începe vorba cu cineva, a se adresa cuiva cu vorba, a deschide vorba despre ceva (spre a obține ceva); a pune o vorbă bună pe lângă cineva, a interveni pentru cineva. *In ceas ce i-am cuvântat dumncului, dumncului au fost bucuros* (a. 1779). IORGA, s. D. XII 101. *Orice cuvânta la împărat, i se asculta cuvântul*. DIONISIE, c. 185. *Credincioasa Semeînharici mi-au cuvântat pentru tine*. BARAC, ap. TDRG. *Astfel dulce-i cuvânta*. ALECSANDRI, p. 1 108. *Mândru o a 'ntrebat și i-a cuvântat*. MARIAN, v. 155. | (Rar) Trans. A-i *cuvânta* (pe cineva) = a-i agrăi. (VICIU, GL.), a se adresa cuiva cu vorba, a-i adresa cuvântul.

4°. A face declarații solemne; a vorbi cu voce ridicată (HERZ-GHER, M. IV 253), a ține un discurs, o predică (cf. cuvânt 3°), a recita, a declama. *Cuvânta* (:grăiam DOS.) *lor*. PSALT. 268/2. *Un vătaș... cuvântă și zise către săntul*. VARLAAM, c. 60. *Profeții [Șași]lor sânt datorii... Dumnicu... să cuvinteze...* GOLESCU, I. 11. *Veți birui a le înșepta pe de rost, pentru ce să le poști cuvânta curat și pe înșeala*. C. NEGRUZZI, I. S. *Se pregătea întotdeauna să cuvinte, desputat, de banalele superstitii ale contemporanilor*. C. PETRESCU, c. V. 207. *Frumos cuvintezi tu, dară eu știu că binecuvântarea părinților întărește oasele fiilor*. ISPIRESCU, L. 201. *Dumnezeu... după ce a cuvântat*. De mână i-a luat și prin raiu i-a preumblat. MARIAN, Nu. 786. | (Numai în PSALT. SCH., după slav. *velo-récovati* „a se fiți) A *mare-cuvânta* † = a ridica glasul contra cuiva, a se răsti la cineva. *Se înceacă-se în spămintărie și în rușire cei ce mare-cuvântă spre mere* [= mine] (: ceux qui s'élevaient contre moi) 64/2, cf. 64/2, 73/2, 105/2.

5°. † Trans. A slăvi, a premări, a binecuvânta (3°). *Cuvintează a tu înecare cu dulce voia*. MOLITVENCU (sec. XVII), 6 v. 1/2. *Peațele cerești... cu laude cuvintează pre cel născut dintru tine*. MINEIUL (1776), 13 1/2.

6°. Absolut și trans. A binecuvânta (1°-2°). *Preutu' cuvintează*. HERZ-GHER, M. IV 253. *Dumnezeu l-a cuvântat*. VICIU, COL 64° CF. GL.

7°. A da ordin. Cf. cuvânt (6°); cf. fr. *il faut obéir quand l'honneur parle*. *Nici ca să se cuvinteze a se lua năpaste, nu este bine* (a. 1756). URICARIUL, II 70/2.

[Prez. Ind.: *cuvintez, cuvintezi, cuvintează și cuvântez, cuvântezi, etc. s. cuvânt, cuvînși, cuvântă, l.B.*] Abstracte: **cuvântare** (cf. negativi **ne**cuvântare) s. f. Facultatea de a vorbi, exprimarea prin graiu (cf. cuvânt 2°). *El era mut ca un dobitoac și fără nimic cuvântare*. CRITIL și ANDRONIUS (1794), ap. GCR. II 150/2. *Având cuvântare, [omul] poate accelea ce gândește, și la alții să descopere*. CALENDARIU (1814), 105/2. | Vorbă, cele spuse; conversație. *l.B. Logodnă se zice cea mai întâi cuvântare de tocmală a nunții*. CARAGEA, L. 41/2. *Cuvântarea arată cea ce în suflet tu ascuns hrănești*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, p. VIII 247. *Vorbe exprimând o cugetare, cuprins, text*. (Cf. cuvânt 2°). *Pe copaci au săpat slove ca această cuvântare: ... KONAKI, p. 88.* | P. ext: rațiune, minte. *l.B. Omul fără înrăfătură și fără cuvântare dându-se cu totul patimilor, se face mai sălbatic* (a. 1803). URICARIUL, III 25/2. *Ai deslegat din necuvântare* (= lipsă de judecată, prostie) *pre cei ce cugeta ceale departe*. MINEIUL (1776), 127/2. | Discurs, predică, cuvânt (3°) HERZ-GHER, M. IV 253. *Cuvântările de Dumnezeu*, MINEIUL (1776), 1067/2. *Retorică, adică învățătura și întocmirea frumoasei cuvântări*. RETORICA (1798), ap. GCR. II 162/2. *Așa o am îmbrăcat într-o formă de cuvântare în stihuri atotăită*. BARAC, lb. II 236/2. *Sfârșind accu-*

stă depășită cuvântare, merge în mijlocul bisericii. C. NEGRUZZI, I 149. *Cuvântările care... se vosteau la înpropietăciunea Domnilor devenir foarte rare*. IORGA, IST. LIT. I 433. (Mal) *înainte-cuvântare* † = prefață, predoșlovie, precuvântare, cuvânt-înainte. MARDARIE, L. 2636, LET. I 3/2. *Mare cuvântare* † = față, răstire. *Nu eă lăudareți nice grăireți nalte în mândrațe, nice să laud mare-cuvântări din rostul vostru*. DOSOFTEIU, lb. I 250/2; — **cuvântăt** s. a. *Intr'această tornă alt războiu mai credinc de' cuvântat* (= de vorbit despre el, de povestit, de relevat) *nu s'au întămpiat*. DUMITRACHE, 391. | Adjective: **cuvântăt, -ă** = grăit, rostit. *Rugăciunea trebuie să izvo-rască din inimă și din suflet, iar nu să fie cuvântăt numai din buze*. MARCOVICI, D. 25. *Nici se vor cuvântăci* (= binecuvântăci) *cină pricestul*. CORESI, EV. 415/2; — **cuvântător** (cu negativi **ne**cuvântător), -toare. Care are facultatea de a vorbi: p. ext. ca rațiune. *Învățat, înțelept (l.B.). Oile cuvântătoare*. CORESI, EV. 483/2. *Indignarea turmii celei cuvântătoare*. IORGA, IST. LIT. I 430. *Ciută cuvântătoare, nu mută*. TEODOR-RESCU, P. P. 180. *Deci fieștecare om ce este în-vățat, se cheamă om cuvântător*. RÂSCANU, L. LXXXIII/2. *Cuvântătorii sfânti stăpân*. MINEIUL (1766) 204/2. *Întelegerea cea cuvântătoare a omului are puteare de pravă*. PRAVILA (1814) IV. *Acceasta nu numai că e sântăți spre stricăciune, ci și sufletului cuvântătoru ură*. TICHINDEAL, P. 394. *Atât de nesimțitori ne-am face, încât n'am avea... deosebire de dobitoacele cele necuvântătoare*. DRĂGHICI, R. 50. *Fii mai iertătorii și cuvântătorii* (= gata să dai cuiva cuvânt) VICIU, COL. 114. *Vorbitor, predicator (l.B.), propovăditor. Părintele Grigorie de Dumnezeu cuvântătorul*. CALENDARIU (1814), 17. S. Ioan Cuvântătorul de Dumnezeu, C. NEGRUZZI, I 214; — **cuvântăreț, -eță, cuvântăreț** † m. DOSOFTEIU, PS. 172) = cuvântător, p. ext. Înțelept; mester la vorbă, care vorbește frumos, orator (funebru HARBONZI, L. I 106/2), predicator; (despre limbă) sonor, exprimând cu înlesnire orice cugetare. *Leii... ce niste oameni cuvântăreți genunchind picioarele ni să 'achiară*. DOSOFTEIU, v. 8. 81°. *Cuvântărețu turmă*. id. lb. 23°. *Gândul cel cuvântăreț*. TICHINDEAL, P. 394. *Mores fiind mai cuvântăreț și mai îndrăzneț, au răspuns*. LET. III 137/2. *Limba aceeaș franțozăscă, atât de înfrumusețată și cuvântăreță*. CAT. MAN. II ISI. 452. | Alte derivate: (rare) (Numai la DOSOFTEIU) **cuvântăriu** † s. m. sing. = cuvânt (2°), zisă, spusă. *Cuvintele (cuvântăriul DOS.) tale feris*. PSAL. 256/2, cf. 258, 261, etc. (Numai la BELDIMAN; formațiune personală) **cuvântătorie** † s. f. = oratorie, elocință. *Părăsit de toată putearea cuvântătoriei sale*. N. P. I 53. (Numai la RUSSO; formațiune personală) **cuvântologie** † s. f. = lexicografie. *Românii au dat prea mare înșușire filologiei, sau mai bine cuvântologiei, care o știință de anticar, și au ridicat-o până ce au făcut din ea temelia unei limbă*. S. 81, 168;— (Numai la DOSOFTEIU) **ne**cuvântărită † adj. f. = nechibzută. *Pfiind o giudecăță ocară, o necuvântărită cinate*. V. S. 182°. — Din lat. **convento**, -are „a se intruni mereu”. Pentru dezvoltarea semantică, cf. etimologia lui **cuvânt**. Cf. binecuvântăta.

- CUVĂNTĂREȚ † adj. m.
- CUVĂNTĂREȚ, -EȚĂ adj.
- CUVĂNTĂRIU † s. m. sing. } v. cuvânta.
- CUVĂNTĂTORIE † s. f.
- CUVĂNTOLOGIE † s. f.

CUVENI vb. IV I. 1°. *Convenir, venenir* à, être

dă, 2. *Étra concenable, concenir, aller bien, fal-loir*, 3. *Aller ensemble, s'accorder, aller à*, 4. *Mé-riter*, II. 1°. *Ressembler*, 2. *Convenir, plaire*, 3. *Convenir, reconnaître*.

I. Unipersonal. Refl. P. (Construit cu dativul personal, mai rar cu prep. la). A avea drept la ceva, a reveni de drept cuiva; p. ext. a merita ceva. *Dereptilor cuvine-se* (= să cuvine DOS.) *laudă*, PSALT. 56/2. *Lui se cuvine toată cinstea și slava și închinăciunea*. CORESI, EV. 43/2. *Tuturor creștinilor nu le se cuvine nici le e dată de nevoie să-și derepteaze poticanala păcatelor*. Id. Ib. 24/2. *Cu calea au fost a să osteni pre lângă aceale ce s'ar cuveni stăpânirii*. N. COSTIN, ap. GCR. II 9/2. *Pe urmă, cu hotărârea giudecării se vor da sub stăpânirea celor ce li se cuvine*. RĂȘ-CANU, L. 33/2. *Nici să are nici să semine lucruri ce se cuvine răcilor*. TES, II 312/2. *Primeaste cuvenite dăruri care numai fie se cuvin*. KLAİN, ap. GCR. II 151/2. *Amoria... Na-ți și arc, na-ți și săgeată... Căci la invalizi ca mine ele nu se mai cuvin*. KONAKI, P. 226. *Unul zleca că i se cuvine numai lui bourul*. SBIERA, P. 1/2. *Mie mi se cuvine această ciuste*. CREANGĂ, P. 184. *Aceat măr se cuvine celei mai frumoase zelte*. IPIRESCU, U. 5. *Asa îl s'a cuvenit lor; aceea le-a fost răpăpata*. RETEGANUL, P. II 63/2. *Dragă leie, ian fă bine și-mi dă ce mi se cuvine*. MARIAN, SAT. 39. *Mingea se cuvine la cel ce țile s'oa trântescă mai bine, adică slujba la cel mai destoinic*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV 448. *Ți se cuvine bătaie*. POLJIZU. I (Neobisnult) *Intrans*. (Construit cu dativul personal). *Cu amar n'am răș-gândit De ce-atât mi-a cuvenit* (= am meritat atâtea suferințe). *Când în lume n'am greșit*. SEVAS-TOS, C. 245/2.

2°. Refl. (Construit cu s. fără dativul personal și compilat printr-un infinitiv s. prin să) A fi conform cu cerințele morale, religiei, bunel cuvinte; a se cădea, a fi bine, a fi cu cale, a fi convenabil, a fi cuvințos, a ședa (s. sta) bine cuiva; p. ext. a treliu. *Nu se cuvine* (= nu să cade N. TEST. 1648; *nu trebuie BIBLIA 1688) frașii mel ceta dragii această așa a fi*. COD. VOR. 125/2. *Neavoașoa și ce nu se cuvine să nu lucrăm*. CORESI, EV. 313/2. *Peatr-aceasta să cuvine să iasă supt numele și supt scototina*. Măricei-Tale, SIL-VESTRU (1648), ap. GCR. I 125/2. *Și foarte să cuvine să-l sălăvești și să-l mărești*. NEAGOE-VODĂ, ÎNVĂȚĂTURI (1654), Ib. 164/2. *Mie nu mi se cuvine, ca unul arhieru, să grăesc pe nimenca de rău*. ANTIM, P. XXVI/2. *Lu-n sfătuit... în ce chip se cuvine... să viețuioască*. E. VĂCĂRESCU, IST. 251/2. *Nicu mi roagă ca să-i dau voie să vie să mă vadă singur!*... și nu țtiu de se cuvine. ALECSANDRI, T. 303. *Vara se cuvine... a micșura această porție de sare* [la vite]. I. IONESCU, C. 5. *Porțe în privința timpului când se cuvine ca rănă-torul să-și pună pușca și pofta în cuia*. ODOBESCU, III 38/2. *O prinde orice lucru, căci așa se și cuvine*. EMINESCU, P. 304. *Nu se cuvenea să-l su-pere*. SLAVICI, N. I 155. *Până unde se cuvine, mai mult să nu te întinzi*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 247. *Loc. adv. Cum se cuvine* = după cum se cere, cum se cade, cuvințos. *Să ne cu-rămăm cum să cuvine, să fim destoinici a ne îm-precua trupul și săngetul Domnului*. MOLITVEL-NIC (1689), ap. GCR. I 284/2. *Cantă de conș cum se cuvine unci bunuc gospodine*. C. NEGRUZZI, I 147. *N'apucară să sfârșoacă bine vorbele, și unde începu să-i crolăscă cum se cuvine*. IPIRESCU, ap. GCR. II 356/2. *Te'nvașt dela mine Ca să mori cum se cuvine*. ALECSANDRI, P. P. 101/2.

3°. Refl. A se potrivii, a cadra cu..., a aparține la... *De grab' și bine, una cu alta nu se pra cuvine*. IORD. GOLESCU, ap. DDRF. *Cuca la oricine*

nu se cuvine, ci numai la unul lui Dumnezcu. Id., ap. ZANNE, P. III 136. *În gramatică... se nu-măso* [bunuc] „comun” cele ce se cuvin la mai multe persoane sau lucruri, iar „propriu” cele ce... se atribuiesc numai unei persoane sau unui lucru. MAIORESCU, L. 45.

4°. Refl. Ți A fi vrednic de, a se învrednici. *In-suși ține mîna, de apucă pe Petru, derep'ce că credința aceluia cuvenită-se de această*. CORESI, EV. 268/2.

II. Sensuri și funcțiuni neobisnulte.

1°. † (În traduceri vechi bisericești, redând pe paleosl. *podobiti sô*) Refl. unipers. A se ase-măna, a fi (s. deveni) asemenea cu, Ți a se (s)po-dobi. *Podobiu-mă (cuveni-mă COR.) neșturatul puștii*. PSALT. 207/2. *Cuvine-se a bărbat în-țelept ce zidăște casa sa spre pătră*. TETRAEV. (1574), 211.

2°. *Intrans*. (Galicism. la ALECSANDRI) A con-venca (I 1°). *Dar din cinezei de buhneși!... Nici-unul nu-i cuvenea*, ap. TDRG.

3°. *Trans*. (La DELAVRANCEA). A recunoaște, a aproba, a facevința (1°). *Mai toți îi cuveneaș parca*, s. 24.

[Se conjuță cu *ceaf*, însă numai la persoana a treia.] Abstract: (neobisnult) **cuvenire** s. f. = cuvință. *Mai cu cuvenire este*. CANTEMIR, ap. DDRF. I Adjectiv: **cuvenit** (cu negativul **ne-cuvenit**), -ă. *Parte de mostenire cuvenită* [fiicăru mostenitor]. LM. *L-am ascultat cu atențiuca cu-venită*. TDRG. A lua măsurile cuvenite. Id. *Te rog transmite familiei d-tale cele cuvenite*. *Cuvenitele închinăciuni din parte-ne* (a. 1774). URICARIUL, I 178/2. *Supt cele cuvenite (appertinentice) să în-țeleț aice acele ce să alcătuiesc cu un lucru întru acurmată nire*. CODICĂ TIV. 50/2. *Am luat-o cu toată amorașă cuvenită operă unui literat*. C. NEGRUZZI, I 7. *Diaclul însă nu a adăgat cuvenita parțicuă*. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 119. *Săceniă dua pe leneș la locul cuvenit, și-i fac felul*. CREANGĂ, P. 332. *Au făcut slujba cuvenită și pentru Buncăscire*. MARIAN, SE. II 221. (La unii scriitori bucovineni și cu înțelesul „conveni”. Am primit și *papa pe urmă încoiala cuvenită*. SBIERA, P. 8/2).

— Din lat. **convenio, -ire**. Cf. **cuvință**, **cu- vînțios** și **diabietul conveni**.

CUVENINȚĂ s. f. v. **cuvință**.

CUVĚRTĂ s. f. v. **cepertă**.

CUVERTURĂ s. f. *Couverture*. — Acoperămînt (de postav, de pânză, de mătase, de dantelă, etc.) care se pune peste ceva s. cineva s. în care se învește ceva s. cineva. *Învelitoare, pătură*. *Cuvertura de pichet* [a patului]. I. TEODOREANU, M. II 59. *Cuverturile bolnavilor*. CURENTUL, 1930, 20 Noiembrie.

— N. după fr.

CUVĚȚĂ s. f. *Cuecette*. — (Franțuzism).

1°. Globul dela capătul de jos al tubului unui barometru, în care intră mercurul. Cf. PONI, P. 71.

2°. Vas de tociu, de porțelan, etc., fixat în pe- rete, dedesubtul unui robinet și care servește la spălat. Cf. *lighean*, *la roar*. *Cust cameră goșă, cuecăt, cuecantal bala*. (Mica publicitate) UNI-VERSUL, 1934, 2 Martie, p. 12.

3°. Vas întrebuințat la dezvoltarea elieșelor fo- tografice.

[Se pronunță de unli cu *ti*, ca în franțuzește, și mai ales cu *iu*: *chiucetă*.]

— N. din fr. (diminutiv din *cuve* < lat. *cupa*).

CUVINȚIOS, -OĂȘĂ adj., adv. 1°. *Concenable, qui convient*. 2°. *Conforme*. 3°. *Compétent*. 4°. *Suf-*

fișant. 5. *Juste, raisonnable, 6. Nécessaire, 7. Précius, 8. Convencabil, poți, respectueuz, Poliment.*

Mal de mult — mai ales pe la începutul sec. al XIX-lea — întrebuințat cu mult mai des decât azi, când apare înlocuit prin diferite neologisme, cu sens mai precis.

1. (Sens învechit). Care se cuvine (III 1°) s. îl revine cuiva după drept s. după merit, cuvenit, Cf. *cuvință* (2°). N'au făcut cinstea cea *cuvințioasă* soldat lui. E. VĂCĂRESCU, IST. 254/2. Să *dobândesc* și *ele* [dobitoacele] în lume *cuvințioasă* lor fericire. DRĂGHICI, R. 131. *Cinstea* cea *cuvințioasă*. PANN, ș. I 23/2.

2. (Sensuri învechite) Potrivit, convenabil, corespunzător, conform. S'au găsit Grigorie-Vodă de merindele *cuvințioase* pentru cale. LET. III 174/2. Să le îndrepteze greșalele cu mijloc *cuvințios*. CLAIN, ap. GCR. II 155/2. Până a se rândui la numita Teară-Rumânească nu *cuvințios* Domn. TES. II 307/2. Cetind-o [anaforana], s'au făcut *cuvințiosul* sfat și *socolniță* (a. 1804). URICARIUL, I 14/2. La vremea *cuvințioasă* să-4 fie marfa gata (a. 1810). Ib. XIV 239/2. Carne bună și cu preț *cuvințios* (a. 1813). Ib. V. 20/2. Să facă fabrică în *cuvințioasa* rânduială (a. 1815). Ib. I 227/2. *Credințioasele* slujbe... care ni le-au făcut cu toată străduința, în locuri și timpuri *cuvințioase*. ȘINCAI, HR. I 331/2. Dacă la vremea *cuvințioasă* cade multă zăpadă... CALENDARIU (1814), 88/2. Altă logică mai *cuvințioasă* și mai cu bun nume la *theologică* decât a Sfântului Ioan Damaschin n'am găsit. LOGHICA (1826), ap. GCR. II 253/2. [A fost discutat] pentru alegerea și aşezarea hrănilor, care câte mai *cuvințioasă* și mai arătată firii omenești. PISCUPEȘCU, O. 189/2. Publicaristindu-să o lege după chipul *cuvințios*, nu poate nimic a se apăra, zicând că nu i s'au făcut cunoscut. CODICĂ TIV. I/2. Stăpânirea... ea pune la cale pentru partea ce să afiș în patina nebuniei, rânduind *cuvințios* curtor. PRAVILA (1814) 103. Știe să pretuliasă un ceas și să-4 silcoasă a-4 da *cuvințiosul* rod. MARCOVICI, C. 54. Aștepta din zi în zi să lui vin în crăstoa *cuvințioasă*. GORJAN, H. II 181. Acum asistă vremea *cuvințioasă*... împlinim și cea... de urmă datorie. DACIA LIT. 40. A poruncit... să se facă... un *cuvințios* loc. PANN, N. E. II 6/2. Ar fi bine să dăm fiestecăria plântă pământul și hrana ei *cuvințioasă*. I. IONESCU, C. 61. N'a fost cu puțință a asigura la publicul teatral un abonament *cuvințios* pentru un artist de meritele lui M. Milo. SBIERA, P. 192. † A d v. Potrivit. Fel-ăsa orașului avea depline puteri de a „regula” pe fiecare după cum îi părea lui mai practic sau *cuvințios*. ROGDAN, C. M. 45.

3. † Competent. Comisia epitropicească va cere catalografi a acți acri prin domnul dela *cuvințioasă* gudecătorie a statului aceluia. CODICĂ TIV. 39/2.

4. † Suficient, îndestulător, destul de mare, cuvios (3°). Când dozește... dau bănuială *cuvințioasă* de ființa ei... CARAGEA, L. 99/2.

5. † Motivat, just, cuvenit, cuvios (3°). Torăria se strică și înaintea vadalnic, fiind la mijloc erco *cuvințioasă* pricină. PRAVILA (1814) 87. Neputându-se dizlega fără decet pentru *cuvințioasă* pricină... CODICĂ TIV. 11/2.

6. † Necessar, trebuitor. Am avut purtarea cea *cuvințioasă* de grijă pentru slăbiciunea ta. BELDIMAN, N. P. II 59. Ale căror opti desfăcându-le, eu vitejia cea *cuvințioasă* le prăpădi. E. VĂCĂRESCU, IST. 256/2. Stăpânirea înzestrată cu *cuvințioasă* putere... MARCOVICI, D. 486. Școala... nu are *cuvințioasă* lărgime. URICARIUL III 14/2.

7. † Prețios, cu *cuvință* (8°). Au dăruit-o cu

un dar mare și foarte *cuvințios*. CHESARIE (1765), ap. GCR. II 78/2.

8°. (Astăzi) Conform cerințelor societății, moralei s. religiei; cu (bună) *cuvință*, convenabil, politico, decent, reverențios, cum se cade, cu cale. O discuție *cuvințioasă*. MAIORESCU, CR. I 243/2. Moș Ioan Roată, un cinstit și *cuvințios*, cum sânt mai toți țărani români de pretutindene. CREANGĂ, A. 151. I-au dat sfat *cuvințios*. CONTEMPORANUL, I 162. Merse cântana în palatul împărtășec și, după ce făcă cele *cuvințioase*, și după ce-4 salută cu se cade... zise. RETEGANUL, P. III 18/2. † A d v. El îi mulțami *cuvințios*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. CADE. Harap-Alb... se înfățișază *cuvințios* înaintea împăratului. CREANGĂ, P. 257.

[Negativul: *necuvințios*, -oasă. Multe lucruri *necuvințioase*. ANTIM, P. XXVIII 27. [El] poftice pre Domn să facă cele *necuvințioase*. MAG. IST. II 5. A-4 supăra pe mazărl cu *necuvințioase* urmări (a. 1803). URICARIUL, IV 150/2. Prea *cuvințioasă* Maria Eghipteanca, care era mai întâiu *necuvințioasă* [= cu rele purtări, ca femeile], cum s'au mântuit? DRĂGHICI, R. 94. [Constantin cel Mare e un borfas] *deși-mi vine foarte cu greu să aduc așa *necuvințioasă* pără împotriva sfântului împărat. ODOBESCU, III 71/2. Purtarea *necuvințioasă* a spânului. CREANGĂ, P. 206.]*

— Derivat din *cuvință*, cu suf. adj. -ies.

CUVINȚĂ † vb. I^o v. *incuvința*.

CUVINȚA s. f. I^o. (Qual de) droit. *Juste titre, 2. Connaissance, déeance, bienséance, devoir, 3. Obligation, 4. Conformité, 5. Egard, point de vue, 6. Dignité, 7. Raison, 8. Magnificence, grâce, 9. Ressemblance, 10. Connaissance.*

1. (Rar) Ceea ce i se cuvine (I 1°), îl revine de drept cuiva, echifate, merit. Cu *cuvință* (= pe bună dreptate) se socotește acei 15.000 lei (a. 1807). URICARIUL IV 108/2. Până să facă [dascălul] morală unora și până să bată pe cei de *cuvință* [= pe cei cărora li se cuvenea, care merituau bătaie], clopotul suna de ieșire. DELAVRANCEA, ap. TDRG.

2. (De obicei) Ceea ce se cuvine (I 2°) cuiva, ce se cade, e cu cale să facă cineva, politețe, deocență, purtare bună, *cuvințioasă*, politicoasă, cf. bună-*cuvință* (subt bun IV 3°). Lui Dumnedzău în *cuvință* slujind... DOSOFTEIU, V. 8. 13. În țările și în *cuvință* bună se îmbracă. PENTICOSTAR (1694), ap. GCR. I 313/2. După un ceas de joc, orice urmă de *cuvință* încetă. DELAVRANCEA, ap. CADE. † Loc a d v. și a d j. Cu (s. de, după, rar în) *cuvință* = cum se cuvine, cum se cade, cum trebuie, potrivit, nemerit, cu cale (I^o). corcot, bine, frumos, în ordine, metodic, *cuvințios*, convenabil, cumințe, înțelepțete, (în opoziție cu) fără (s. † peste) *cuvință* = nepotrivit, *necuvințios*, necoresct, fără (de) cale. Hrană cu *cuvință* dau sufletelor noastre. CORESI, EV. 39/2. Socotind a fi lucru cu cale și cu *cuvință*. LET. III 170/2. Cu *cuvință* am găsit a serie și acest lucru. Ib. III 295/2. Intr'acest chip era brăul fecioarei; iar coșitețele... ne le lăsa a zburli preste *cuvință* din vânturile ceale subfiri. ILIODOR (1773), ap. GCR. II 91/2. Fără nici o *cuvință* era judecățile. MAG. IST. II 21/2. Așa trebuie rățezăți jagurii, ca să se poată cu *cuvință* aşeza stupii pre iarnă. ECONOMIA, 195. Vă încotăm acele ce socotim de *cuvință* spre folosul și împodobirea năravurilor noastre. DRĂGHICI, R. 4/2. Nu sântem vrednici a te pomeni după *cuvință*. GORJAN, H. IV 231. A împlini... după *cuvință* înalta sarcină ce era pusă asupra-le. MARCOVICI, D. 150. Nu e de *cuvință* unui om căsătorit... a lăuda astă... patimă. C. NEGRUZZI, I. 74. Te las în voia ta să

pu la cale cum îi găsi mai bine de cuviniță. A. LECANDRI, T. 1228. Tu, autor al manuscrisului de cămătoare, s'ai socotit de cuviniță a numără și turturele printre pasările de vânat? ODOBESCU, III 37/2. Nu înțelegem poate după cuviniță... arta renașterii. IORGA, ap. TDRG. Am făcut și eu un praznic... și am găsit de cuviniță să te poftesc și pe d-ta, cunătre. CREANGĂ, P. 30. Le întâmpinăm după cuviniță. ISPIRESCU, M. V. 27/22. | **A fi de cuvinița cuiva** = a se cere (ceva) dela cineva, a fi o datorie (morală) a cuiva. Cuviniță ne iaste a face. CORESI, EV. 306/2. Cuviniță iaste noao (cu cuviniță iaste N. TEST. 1648; să ca de noao. BIBLIA 1688), id., lb. 505/2. Las'acum așa amu iaste cuviniță noao a împlea toată dreptatea. TETRAEV. (1574), 204.

3°. Ceea ce trebuie, e dator să faci cineva, trebuiță, datorie, obligațiune. Să cerceteze pe dascal de păzece cuvinița lor (a. 1803). URICARIUL, I 280/2. Loc. a d j. **De cuviniță** = trebucinos, necesar. Cea de cuviniță alcătuire a bunei rânduielii (a. 1814), lb. I 185/2. **Cele de cuviniță** = cele trebucinoase, necesare. Las' dacă nu i-a da odihna pe nas, zise boierul în gândul său, după ce ordănuți cele de cuviniță. CREANGĂ, P. 301.

4°. (Invechit) Ceea ce se potrivește cu..., e conform cu..., potrivire, conformitate. „Ceasul” zice [= însemnând] cuvinița eremiei. CORESI, EV. 184/2. Mai cu cuviniță. BIBLIA (1688), pr. 4/2. Fîind atîta întinerice de oameni, din frumuseț și din stat nici unul nu era vrednicu a să alătura lui Xerxia, nici a fi mai destoinic unu mai cu cuviniță [GL: potrivit] cu să aibă cinstea acestor fără de număr oameni. HERODOT, 415. După cuviniță = în conformitate cu, conform. Să arăți credința cea întru tine după cuvinița dreptății. TES, II 308/2. Înprigeaște și de finecea casii sale după cuvinița treptii întru care se află. MARCOVICI, D. 139.

5°. Priviță. Inducese sufletul den toate cuvinițele. CORESI, EV. 241/2.

6°. † Vrednicie. Cf. **cuvieni** (I 3°). Când cuvinița nu aducem, și dumnezeia pesteră și se oprește. CORESI, EV. 268/2.

7°. Motiv, îndreptățire... Nimic nu se poruncește... fără de a se arăta... cuvinița pentru care se dă porunca. E. VĂCĂRESCUL, IST. 251/2.

8°. † (Mai ales cu atributul mare, după slav. velileapota s. lat. magnificentia) Slavă, măreție, strălucire, fast, decor, grație, frumusețe. Slavă și mare frumusețe (cuviniță DOS.) puri [= pui] sprînsu. lb. 34/2. Cf. lb. 290/2. Stele luminate ce lucesc pre noapte. De dau cuviniță. DOSOFTEIU, PS. 27. Fără de tată, cu dumnezeiască cuviniță s'au născut. MINEIUL (1776) 68 3/2. cf. 130. 118 7/2. Calul... se purta cu mare cuviniță, pășind înainte lin și cu bună odornuire. ILIADOR (1773), ap. TDRG. Zina începîră anulul nu este totdeauna de mare cuviniță. MARCOVICI, D. 2, cf. C. 55. Ajungînd la așa unei cîmări foarte strălucită și de mare cuviniță, văzu un tîndr. GORJAN, H. I 67, cf. 78, 84.

9°. † (Slavonism; cf. **cuvieni** II 1°) Asemănare. A doa cuvinița ci: iubește vecinul tău. TETRAEV. 1574), 239. După chipul său și după cuviniță zidi-t-au din 'noaput omul. MOLITVELNIC (sec. XVII) 12 v 3—4, cf. 8 v 13.

10°. (Franțuzism) Ceea ce e convenabil, conveniență. Artele folositoare și cuvinițele celeitate. RĂLESCU, M. V. 7/2.

[Încercare de latinizare: **cuviniță** † s. f. Ar fi contra oricărei curențe nu numai de-a primi din partea vasailor o asemenea hârtie, ci nici a intra cu dănsii în asemenea vorbe. GHICA, A. 745. Mai găsim de cuviniță o ordănuți (a. 1817), URICARIUL, V 25/2. | (Negativul) **neuviniță** s. f.

= lipsă de cuviniță, faptă, purtare s. vorbă ne-cuvinițoasă; † lipsă de credință religioasă, ne-credință (I.B.). Ncuvință mi s'au pare a-i trimite. N. TEST. (1648) (= pentru că socotea-lă mi se pare a fi trimițându-l. BIBLIA 1688); ap. COD. VOR. 72/2. Lucrurile care se fac cu necuviniță și fără de cale. ANTIM, ap. GCR. II 28/2. Bîncile murdare și încercute cu necuvinițe. DELAVRANCEA, ap. TDRG. Era un noroc pentru mine, dacă unul din copii săvârșea o necuviniță. C. PETRESCU, I. II 235. Incuviință pe împărăteasa cu fel de fel de necuvinițe. RETEGANUL, P. II 27/2. | Verb: **cuviniță** † I° v. în-cuviința.]

— Din lat. **convenientia**, -am „potriveală, armonie” (modelat, ca sens, după verbul a se **cuvieni**). Cf. **cuvinițos** și **diabietul convenientă**.

CUVINȚEL s. a. v. cuvânt.

CUVIOS, OĂSĂ adj., subst., adv. I°. *Sembiabile*. 2°. *Convenabile, tempéré, Convenablement*. 3°. *Juste, raisonnable*. 4°. *Enclin à*. 5°. *Raisonnable, suffisant*. 6°. *Polit, respectueux*. 7°. *Pieux, Révérend*. 8°. *Sage, intelligent*. 9°. *Imposant, beau*. — Mult mai des întrebunțat în limba veche decât astăzi.

I°. † Asemenea, asemănător. Cf. **cuvieni** (II 1°). *Dumnezeu, cine e cu fire* (cere e soț ție HUR. cinei de-așeamene ție DOS., cine e **cuvinos** [ție COR.] PSALM. 129/2. Nu e **cuvinos** (cuvinos SCH., **cuvios** COR., VOR., așeamine COR., așeamene DOS., soț HUR.) [ție în *Dumnezeu, Doamne*. lb. 177/2. cf. 177/2.

2°. † Potrivit, convenit, **cuvinițos** (2°), **convenabil**, **corespunzător**, cu socoteală. Cf. **cuvieni** (I 2°). *Iar cum mi se pare lucru mai **cuvios**, cu coin zice HERODOT, 309/2. Și vara adăușell nu sânt ca aice la noi, ce călduri **cuvioase** [= temperate, suportabile] puia primăvara, cum este la noi la Maia, la Iunie*. LET. I 27/2. *Ceale înțelepte și **cuvioase** socotele*. M. COSTIN, ap. GĂDEL. Nimic nu este mai **cuvios** decât a avea în ce răzîmă supărarea. LET. III 35/2. Măhramile ceale de sters... să fie **cuvioase** dono. LITURGHIE (1702), ap. GCR. I. 346/2. *Cine mult gîndește, mai de multe ori ce-i mai **cuvios** nemecește*. CANTEMIR, IST. 83. Să aflăm dar și ajutorul în vreme **cuvioasă**. MINEIUL (1776), 165 1/2. *Despre **cuvios** (= la timp potrivit) culcarea a strugurilor*. ECONOMIA, 161. *A fieșecăruia după a sa rînduială... **cuvioase** vestiminte și potoahe*. ȚICHINDEAL, F. 63. | Adv. *Tot chipul de flori...* ca cum cu mâna în grădină, pre rînd și pre socoteală ar fi să dîte, **cuvios** se împărășia. CANTEMIR, IST. 125/2.

3°. † Drept, îndreptățit, motivat, convenit, **cuvinițos** (5°). *Din **cuvioase** cauze*. I.B. Aflînd **cuvioasă** pricină de a poroi pe Turci să trimită oști către marginea Poloniei... ȘINCAI, HR. III 10/2. cf. ECONOMIA, 147.

4°. † Cu aplicare, ales, dispus spre... *Cine nu lăcomțește și nu iubește arușia, spre milostenie foarte **cuvios** fi-ca și milostiv și îndurătoriu*. CORESI, EV. 83/2.

5°. † Destul de mare, suficient, **cuvinițos** (4°); însemnat, respectabil. *Cunoscoră amăduși **cuvioase** hărășirile dela împărăși*. N. COSTIN, ap. GCR. II 2/2. S'au așezat **cuvios** număr de familii... **sărbestii**. ȘINCAI, HR. III 171/2.

6°. (Invechit.) **Cuvinițos** (8°), cu cuviniță, convenabil, politicos, decent, reverențios, respectuos, de omieie (I.B.), omenos, cum se cade, cu cale. *Tu sînjeai la masă, Cu față **cuvioasă**, Vorbă **cuvioasă**, TEODORESCU, P. P. 429°. *Mult mie **cuvioasă** și frumos se poartă*. POP., ap. DDRF.*

7°. (Uneori întărit prin adv. *pres*; se întrebunțea ca atribut dat sfinților, fetelor bisericuți

și mai ales călugărilor). Cucernic, (bine) credincios, evlavios, pios, cu frica lui Dumnezeu; p. ext. sfânt (LB). *Spăscuțe-mă, Doamne, că s'au preocupat de mine (cuviosul HUR., precuviosul DOS.)* PSALT. 17/2. *Ferocitate Domnului sufletele preocupatelor (cuviosilor DOS., precuviosilor HUR.)* sâ, lb. 202/2. *Nevoindu-ne mai vârtos a fi derepti și cu bună gorire și cuvioși, cum se cade creștinilor.* CORESI, KV. 549/2. *Sfântul și precuviosul fecioară. VARLAAM, C. 12. Vitea și petreacrea acelor d'ntre sfinții cuvioși părinții noștri Varlaam și Ioasaf, scriși de precuviosul... părintele nostru Ioan Damaschin, (a. 1648), ap. GCR. I 129/2. Cu toată mîntea, înțelepția, arătarea, spunerea și îndreptarea a cuviosului intru ieromonah chir Ignatie. PRAV. DE TÂRCOVÎȘTE (1652), lb. I 157/2. Precuviosilor egumeni, sacriilor proșii. BIBLIA (1688), lb. I 279/2. Cînta biruitorului laudă cuviosă. MINEIUL (1770), 6/2. Se dete cu totul spre fapte sufletești și cuvioase. GORJAN, H. IV 201. Mulți din supuși tăi cei mai de jos sînt mai cuvioși și mai curăți decît tine în ochii judecătorului gândurilor. MARCOVICI, D. 314. Platon, scenic a]]] cuviosului starei Paisie. C. NEGRUZZI, I 215. Ea mergea bucurosa la biserică, se spovedea foarte des; iar cînd fărații îi ziceau că prea e cuviosă, ea se rosea. ODOBESCU, I 6/2. Biserică'n ruina Stă cuviosă. EMINESCU, P. 18. La Neamț'u sînta mîndăstire, Stau cînd toți frații în Hristos, în gîndul drept și cuvios și cîntă versuri din psaltire. COȘBUC, B. 105. Tîngui cuviosoa Velasia. C. PETRESCU, I. II 242. Cuviosul Pavel... și cîru hram biserică îl cinstește în ziua de 6 Noemerie. PAMPFLE, S. T. 73. Sfaturile cuviosului starii, CREANGĂ, A. 76. Femei cuvioase. TEODORESCU, P. P. 412/2. | Substantivat. Călugăr (călugăriță); sfânt (sfântă). Văzu niște cuvioase pe lîngă un schit trecînd. PANN, 3. II 18/2. Lasă-mă în pace, cuvioase, că se încălzește lumea cu mine. CREANGĂ, A. 139. Au ieșit din lumea asta și-au dat în lumea cuvioșilor. RETEGANUL, P. III 33/2. | A d. v. Cu cuvioșe, cucernic. Urînd: „pace tuturor”. La care blagoslovenie preotasa și cu fețele răspund cuvios în hor: „și duhului tău, amin”. I. NEGRUZZI, ap. TDRG.*

8. † Cuminte, înțelept, inteligent. Iară Chiroș, crecînd și arătîndu-se dîntre vîrstnicii lui mai cîtez și mai cuvios (Notă: cuminte). HERODOT, 52/2. Cuviosoa țecusînță atunce mai tare razele sale sloboade. ARHIVA R. I 50.

9. † Arătos, frumos; impanător, mareș, chîpșe, plăcut, distins. Voinic frumos și cuvios. MOXA, 398. Intr'acea țară cocon frumos și cuvios ca acelu nu s'au arătat. VARLAAM ȘI IOASAF (1648), ap. GCR. I 132/2. La stat era om cuvios. LET, I 172/2. Era... mîndușilă la stat, dar cinstea și cuvios la chip, lb. II 176/2. O zidi [bolnița] din temelia... care stă până astăzi foarte cuviosă. MINEIUL (1770), 169/2. Chipul său cel cuvios, barba sa cea lungă. BELDIMAN, N. P. 105. Unul din cei mai de frunte și mai cuvioși dîntre fariaci. MARCOVICI, D. 131. Doamnă frumoasă, Mult mi-e cuviosă. TEODORESCU, P. P. 78/2. Trei icbede albe, Albe 'n pene și frumoase, La privire cuvioase. lb. 421/2. | A d. v. Frumos. Au început cultural a cînta atîta de dulce și cuvios... COZMA (1692), ap. GCR. I 297/2.

[Pronunț. -ei-os. | În unele texte vechi n mulat (cuvios) se recunoaște în grafiele *cuvios* și *cuvios*. | Negativul: *neuvios*, *onșă* adj., subst., adv. (Ad 3) Să se ridice deasupra rîilor această necuviosă dare (a. 1760). URICARIUL, I: 32/2; (ad 7). Răcniri spurcate și necuvioase? CORESI, ap. GCR. I 30/2. Grauri necuvioase. DOSOFTEIU, PS. 21. Tot rîul și tot cugetul necuvios. ANTIM, P. 81. Iară începătura acestui lucru urit și ne-

cuvios (omorirea lui Ștefan Cornea de către boierii) s'au făcut de Mihail Hatmanul. M. COSTIN, ap. GADEI. Acel mai mare din lucrurile... necuvioase și necozitate ce s'au înmulțit (a. 1764). URICARIUL, I 300/2. Scurtare de vicia lui cea necuviosă i-nu zosit. MAG. IST. II 202/2. Făcînd eu și alte necuvioase și pagube (a. 1788). IORGA, S. D. XII 112. Necuvioasele armării ale amorului. PANN, E. I IX. Voi sunteți satane necuvioase. SEZ. VIII 74. Fii necuvios. TEODORESCU, P. P. 413. (Substantivat) Necuviosul = diavolul. FURTUNĂ, V.; (ad 9). Arînd ei [Isop] un trup cu acela necuvios (= urit, schimonosit). ISOPIE (ca. 1705), ap. GCR. I 351/2. | A d. verb: *cuvioșește* † = (ad 7) cinstit, evlavios, cu pietate. De care luera cuvioșete sfîntul Augustin aducește. CANTEMIR, ap. DDRF. | Abstracte: *cuvioșie* (cu negativul *neuvioșie*) s. f. = (ad 6-7) bună-înțelegință, politețe, respect, omenie; cucernicie, evlavie, sfințenie. Întru fețele lor s'au vedea toată cuvioșia și cinstea. BELDIMAN, N. P. I 92. Vedeți a lui cuvioșie creștinească. ARHIVA R. I 70. Faptele bune și cuvioșia acestui bărbat, potoliră cărtirile poporului. C. NEGRUZZI, I 241. Iși arată însuși necuvioșia. PANN, P. V. I 13. (Însoțit de pronumele posesiv, titlu de cinste dat călugărilor s. altor fețe bisericesti). Cuvioșia-sa părintele protopop. I. M. CUVIOȘIILE-ROASTE arhimandriți și egumeni. MELHIEDEK (1773), ap. TDRG. Cuvioșia-sa au arătat aceste scrișori (a. 1797). URICARIUL, XVI 234/2. Cuvioșia-sa ieromonahul Teofan (a. 1810), lb. VI 352/2. Cuvioșia-ta ești preot ori nu-mai călugăr? STĂNOIU, C. I. 11. | Verb: *cuvioș* I^a † = a face pe cineva vrednic de ceva, a-l învrednici, a-l primi, ad. euveni (I 4^a). Doamne, cu dulceața ta cea de vecie cuvioșăzădă prîstăvitul dela noi. MOLITVENIC (sec. XVIII), 2 v / 2. Cuvioșăzădă-l în necchita-ți lumină. lb. 13 v / 2. — Derivat din *euveni*, priu suf. adj. -ios.

CUVIOȘA † vb. I^a

CUVIOȘEȘTE adv.

CUVIOȘIE s. f.

v. *cuvios*.

CUVÎT ! Interj.

CUVÎTĂ vb. I^a intrans.

v. *covîț*.

CUZĂCICĂ s. f. (Bucov.) *Mendiante*. — Cerpitoare (Straja). Com. TOMIAC. [Pronunț. *cu-zaci-că*.]

— Cf. rut. *kozacka* „căzăcioaică”.

CŪZNIȚĂ s. f. v. *cușniță*.

CUZUNĂC s. m. (Cul.) v. *cozonac*.

CUA v. CA s. CUA

CVĂDRANS s. a. † *Quart* (d'une succession). — (Jur.) A patra parte dîntre moștenire (trei din douăsprezece părți). *Părțile din moștenire se numesc... cvadrans, 3 din 12 [părți]. PRAVILA (1814) 145.*

— N. din lat. *quadrans, -tis* „a patra parte dîntre un cerc”. Cf. tripletele *cuadrant* și *cuadrant*.

CVADRĂT, -Ă adj., s. m. și a. v. *cuadrat*.

CVADRUPĂ vb. I^a v. *cuadruplu*.

CVĂNTUM s. m. sing. *Quantum*. — (Latinism) Cantitate, număr, mărime, sumă. *Comsiunea ve judeca asupra daunelor-interese și asupra evantumului lor.* HAMANGIU, C. C. XXXIII. Să se

declare Camera satisfăcută cu acest cantum de lămuriri etc. MAIORESCU, D. II 260.

— *N.* din germ. **Quantum**, idem (lat. **quantum** „cât”) Cf. dubletul **căt**.

CVART s. a. v. **euart**.

CVART s. a. (*In-*)**quarto**. — A patra parte dintr-o coală de hârtie. (Tip.) Format de tipăritura, la care coala se împătură în patru, sfert. Cf. MOLIN, V. T. 29. [Plur. **cvarturi**.]

— *N.* din germ. **Quart**, idem. (lat. **quartus** „al patrulea”). Cf. **euart**.

CVART s. a. **Quartz**. — (Min.) Mineral foarte răspândit în natură, de aspect — de cele mai multe ori — incolor, transparent sau translucid, formând cea mai mare parte din nisipuri. Compus din siliciu aproape pur, are duritatea mai mare decât sticla. Cf. **eremene**, **bicaș**, **beabe**, **beancă**, **bență**. [Plur. **-furi**.]

— *N.* din fr. s. din germ. **Quarz**.

CVARTĂ s. f. v. **euartă**.

CVARTĂL s. a. 1°. **Quartier**. 2°. **Trimestru**. — (Germanism).

1°. (Învechit; în Mold.). A patra parte dintr'un oraș, cartier; p. ext. o parte de oraș (STAMATI), mahala (ALECSANDRI, T. 1771). *Pe la cartierurile capitalei se vor împărți în (a)cei săraci bani* (a. 1834). URICARIU, VIII 193/m. *Su-burra... era cvartalul cel mai desfrănat al* OLLĂNESCU, ap. TDRG. *Comisar de cvartal*. ALECSANDRI, T. 1097. *Au spart și jefăit toate elicile... din cvartalurile unde manifestau*. CUVĂNTUL MOLD. 1930, 7 Septembrie.

2°. (Învechit; în Transilv.) A patra parte dintr'un an, trei luni, trimestru. Cf. PANȚU, PR. 32.

[Plur. **-faturi**.] §: **cfartală**.

— *N.* în sensul 1° din rus. **cvartală**, idem, în sensul 2° din germ. **Quartal**, idem. Cf. **fartal**.

CVARTET s. a. (Muz.) v. **euartet**.

CVARTIR s. a. 1°. **Quartier**. 2°. **Demecur**.

1°. (Armată, în vechiul Regat; învechit). Cartier (2°). *Să izbească fără de veste pe flota rusească... și pe oștile rusești ce se afla la cvartiruri, fără să grije*. DUMITRACHE, C. 436. *Strimtorindu-se orășenii pentru cvartiruri*. DIONISIE ECLÉS, 233. *Casa lui Filip Leag... unde atunci se afla în cvartir șeful cancelar al contelui K. GHICA*, s. 457. *Neamțul era iară să vie în țară cvartir să ceară*. ALECSANDRI, T. 127. *Compus* (germ. **Quartiermeister**, rus. **kvartirmeister**). **Cvartir-mai(e)-stru** † = ofițer însărcinat cu așezarea și hrana unui cor de trupe, † **vel conaechiu**. *Au luat în robie un cvartir-maistru (adecă cel-conaechiu) și câștiga Moldovenii*. LET, II 69/m. *Marele clucer, care era cvartir-maistru cel mare al armatei*. RĂLCESCU, M. V. 595.]

2°. (Mai ales prin Transilv.; învechit) Locuință (provizorie), gazdă (II 2°). *Să se mure cu furtivul acolo*. GORJAN, H. IV 102. *Un argat capăt pe lună tain... și cvartir*. I. IONESCU, D. 522. *Te-am căutat la cvartir și mi s'a spus că te-ai mutat*. AGĂRBICEANU, L. T. 79.

[Plur. **-tiruri și -tirc**.] §: **cuartir**, **farțir** † s. a., scris mai de mult și **cfartir**, **quartir**. **Verb**: **cvartiri** IV° = cartirul.]

— Din germ. **Quartier**, idem (în vechiul Regat, poate, prin mijlocirea rus. **kvartira**). Cf. dubletele **cartier** și **cortel**.

CVARTIE-MAI(E)STRU (Mil.) s. m. } v. **evartir**.
CVARTIRUL vb. IV° }

CVAS s. a. **Kvas**. — (Rusism) Băutură acră și răcoritoare, asemenea borșului, pe care o beau Rușii. *Cvas nu vor să beie*. C. NEGRUZZI, II 176/m. | **Cvas grecesc** = un fel de vin dulce. BOGDAN, C. M. 22 [Plur. **cvasuri** LM. | §: **efas** s. a.] — Din rus. **kvass**, idem.

CVĖSTOR s. m. } v. **chestor**.
CVĖSTURĂ s. f. }

CVI v. **cu**.

CVIETĂNȚIE † s. f. v. **chitanță**.

CVIETISM s. a. sing. v. **chietism**.

CVINTĂ s. f. 1°. **Impôt du cinquième**. 2°. **Quinte**. 1°. † Dare consistând din a cincea parte din recolta. *Darca decimelor, a nonelor, a cvintelor, a cvartelor*. ȘINCAL, HR. III 82/m.

2°. (Muz.) Interval între cinci note consecutive. Cf. STAMATI, ARISTIA, PL. *Cel mai mare* (tub al cimpoiului) *dă fundamentala, iar celalt cvinta*. PAMFILE, J. III 40.

[§: **cuintă** s. f.]

— *N.* din lat. **quinta** „a cincea” și fr. **quinte**.

CVINTEL s. a. v. **chintie**.

CVINTESĂNȚĂ s. f. v. **chintesănță**.

CVIT adv. s. a. 1°. **Quitte**. 2°. **Impôt**.

1°. Adv. (Numai în loc. invar.) *A fi cvit s. a țevi la cvit* = a nu mai datori nimic (unul altuia), a se achita, a se fi răfuit, a nu mai avea nimic de împărțit. Cf. DICT. *Când unul, când altu' la cvit iesc*. PANN, ap. ȘĂINEANU, D. U. *Săntem cvit de acum*. ALECSANDRI, ap. id.

2°. † S. a. Impozit pe fabricatul țucii. *Acă vcință să fie scutită, fără a fi supusă ere unei plăți de avact, cvit, sau vre-o altă dare* (a. 1819). IORGA, S. D. VI 54.

[§: **cfit**.] Plur. (ad 2°) **cfituri**. † Verb: (<rus. **kvitovatii**), **cvitul**, **cfitul** IV° (în Transilv., după germ. **quittieren**, idem) **cvită**, **cvită** I° (ALEXI) = a plăti o datorie, a achita (2°); a da chitanță, a descăra (DICT.); (numai la POLIZU) a chetui, a risipi (banii); refl. Cf. **fitul** (I°) = a se achita. CIHAC, II 88. | Abstracte: **cvituire** s. f. *Curatorul mesii este datoriu... să facă către judecătore raport pre larg pentru cvituirea creditorilor*. CODICĂ ȚIV. 261/m. **cvituială** s. f. POLIEU.]

— *N.* din germ. **quitt**, idem. (I°), sau (în Mold.) din rus. **kvit**. JAHRESBER, II 201. Cf. dubletele **fit**, **chit**.

CVITĂ vb. I° v. **cvit**.

CVITĂNȚĂ s. f. v. **chitanță**.

CVITUL vb. IV° s. d. v. **cvit**, s. d.

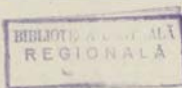
CVOȚIENT s. a. (Mat.) v. **coțient**.

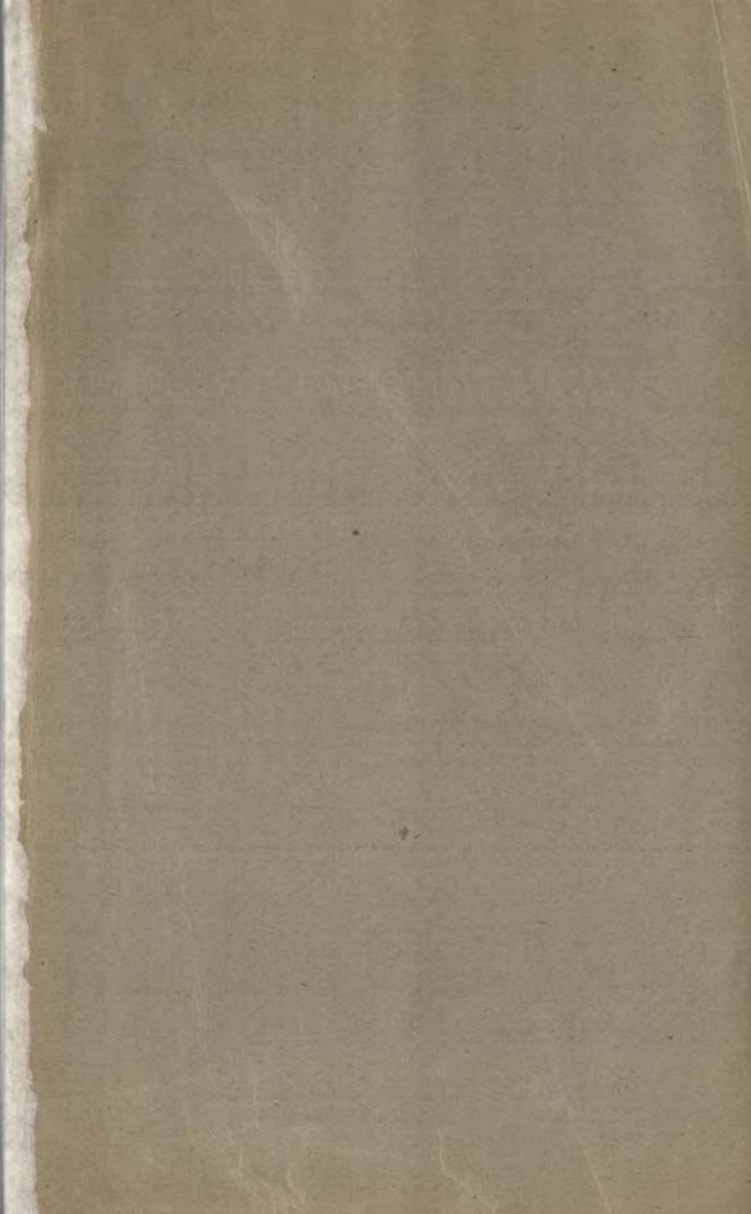
BIBLIOGRAFIE

(Completare la Bibliografia dată la sfârșitul tomului II, partea 1).

- AL LUPULUI, P. G. = *Nicolae Al Lupului*, Poada Gurenilor. Povestiri din alte vremi. Tip. „Prietenii Științei”, Craiova, 1929.
- ALR I . . . = *Atlasul Lingvistic Român*, publicat sub înalțul Patronaj al M. S. Regelui Carol al II-lea de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea I (ALR I), vol. I: *Părțile corpului omenească și boalele lui*, de Sever Pop, in-fol. 150 de hărți. Cluj, Muzeul Limbii Române (Institutul cartografic „Unirea”, Brașov), 1938. (În fracțiune se dă la numitor numărul chestiunii, nu al hărții, iar la numărător numărul cartografic al comunei anchetate).
- ALRM I . . . = *Micul Atlas Lingvistic Român* publicat sub înalțul Patronaj al M. S. Regelui Carol II de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea I (ALRM I). Vol. I: *Părțile corpului omenească și boalele lui* de Sever Pop. 2 hărți introd. + 208 hărți colorate, in-fol. Anexă: *Introducere* de Sever Pop. 51 p. in-8°. Cluj, Muzeul Limbii Române (Institutul cartografic „Unirea”, Brașov). (În fracțiune se dă la numitor numărul chestiunii, iar la numărător numărul cartografic al comunei anchetate).
- AN. IST. NAȚ. I . . . = *Anuarul Institutului de Istorie Națională* publicat de Alex. Lăpădatu și Ioan Lupșan. An. I ș. u. Cluj, 1922 ș. u. [Universitatea Regele Ferdinand I, Cluj].
- ARH. FOLK. = *Anuarul Arhivei de Folklor*. Academia Română. Publicat de Ion Mușica. Anul I. — Cluj-București, 1932.
- A. O. = *Arhivele Olteniei* sub direcția D-ralui Ch. Laugier și C. D. Fortunescu. Anul I (1922) etc. Craiova.
- B. (1938) = *Biblia adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și a Noului Testament*, tradusă după textele originale ebraice și grecești de preoții profesori Vasile Radu și Gala Galaction, din înalta inițiativă a M. S. Regelui Carol II. București, Fund. pt. Literat. și Artă „R. Carol II”, 1938.
- BĂRLEA, B. = *I. Bărlea*, Balade, colinde și bocete din Maramureș. Vol. I-II. București, Ed. Casei Școlare, 1924.
- BOTEZ, B. = *Joachim Botez*. Însemnările unui belfer. București, Fund. pt. Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1935. (Scritorii români contemporani).
- BREBAN, HER. = *Vasile Breban*. Graful comunei Hereclean, jud. Sălaj. Teză de licență. 1933. (Arh. Muzeului Limbii Române, Nr. T. 38).
- BUJOREAN B. L. = *Dr. George Bujorean*, Boii, leacuri și plante de leac cunoscute de țărâna română. Sibiu, 1906. (Bibl. populară a Asoc. „Astru”, An. 20, Nr. 230-233).
- BUL. COM. IST. V = *Buletinul Comisiunii istorice a României*. Vol. V. C. C. Giurescu. Contribuțiuni la studiul marilor dregători în secolele XIV și XV. București, „Datina Românească”, 1927.
- BUL. FIL. = *Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide”*. Director Iorgu Iordan. Vol. I ș. u. Iași, 1934 ș. u.
- BULL. LINGU. = *Bulletin Linguistique*, publicat par A. Rosetti. Vol. I ș. u. București-Paris, 1933 ș. u. (Faculté des Lettres de Bucarest. Laboratoire de Phonétique expérimentale).
- C. GANE TR. V. II = *C. Gane*. Treceți vieți de Doamne și Domnițe. Vol. II. București, Fund. pt. Literatură și Artă „R. Carol II”, 1935.
- CHIRIAC, S. = *Călătoriile călugărului Chiriac dela Mânăstirea Secul*. Publicate cu o introducere și adnotări de G. Giuglea. București, Tip. Cărilor Bisericești, 1937.
- COD. PEN. II = *Codul Penal „Regele Carol II”* din 18 Martie 1930. București, Alcalay, 1930.
- COL. LĂCUSTEANU, AM. = *Amintirile Colonelului Grigore Lăcusteanu*, publicate de Radu Crutzeșcu, cu o introducere critică de I. C. Filitti. București, Fund. pt. Literat. și Artă „R. Carol II”, 1934. (Biblioteca documentară).
- C. PETRESCU, O. P. = *Cezar Petrescu*, Oraș patriarhal. Vol. I-II. București, Cugetarea.
- CUPARENCO, V. = *Ioan Cuparencu*, Învățătura practică a medicinei veterinare. Iași, Tip. Goldner, 1909.
- DENSUSIANU, T. H. = *Ovid Densusianu*, Graful din Țara Hațegului. București, Socec, 1915.
- DICT. SILV. = *Dictionar tehnic silvic* (Român-Francez-German-Englez-Italian-Ungar-Rus) de A. Ionescu și Șt. Sprâncate. București, Tip. „Tirajul”, Popa Savu, 1939.
- GRECU, P. = *Vasile Grecu*, Cărți de pictură bisericească bizantină. Cernăuți, Tip. Glasul Bucovinei, 1936.
- GREGORIAN, CL. = *M. Gregorian*, Graful din Clopotiva. București, Socec, 1937. (Extr. din GR. S. VII).
- HOLBAN, R. = *Maria E. Holban*, Un raport francez despre Moldova (1828) al consulului Logan. Buletinul Comisiei Istorice a României, vol. IX, București, Tip. Datina Românească, 1930.
- IORGA, A. D. = *N. Iorga*, Anciens documents de Grolt roumain. Vol. I-II. București-Paris, 1930-1931.
- IORGA, A. M. = *N. Iorga*, Acțiunea militară a României. În Bulgaria cu ostași noștri. Valenii-de-Munte, Tip. Noamul Românesc, 1913.
- IOVESCU, N. = *Ion Iovescu*, Nuntă cu bucluc. București, Cugetarea, 1935.

- JUN. LAT. = *Junimea Literară*, Revistă literară și științifică, redactată de I. I. Nistor. Anul I ș. u. Cernăuți, 1904 ș. u.
- LOKOTSCH, E. W. = *Karl Lokotsch*, Etymologisches Wörterbuch der europäischen (germanischen, romanischen und slavischen) Wörter orientalischen Ursprungs. Heidelberg. Carl Winter, 1927.
- MAN. GÖTT. = *Ștefan Pașca*, Manuscrisul italian-român din Göttingen. Studii Italiene, II (1928), pag. 119-136.
- MĂRUȘCA, BR. = *Iulia Mărușca*, Graiul românesc din Bihor, com. Brusturi, pl. Tileagd. Teză de licență. 1933. (Arhiva Muzeului Limbii Române, Nr. T. 36).
- MOLIN, R. B. = *R. S. Molin*, Români din Banat. Arhivele Olteniei, Nr. 33 (1927) și 34 (1928). Craiova.
- NAUM, IST. ART. = *Al. Naum*, Istoria Artei de la începutul creștinismului până în secolul al XIX-lea. Vol. I. Vechea artă creștină în Apus. București, Tip. Cultura, 1925.
- NECULCE, CR. = *I. Neculce*, Cronica lui... Ediție îngrijită de Al. Procopovici. Vol. I-II. Craiova, Scrisul Românesc, 1932.
- NICA, VAM. = *N. C. Nica*, Lexicon vamal cuprinzând: denumirea comercială (uzuală) a mărfurilor, prevăzute cu art. respectiv de taxare, cu taxele vamale și modul de taxare, conform tarifului vamal român din 1929. București, 1930. (Tip. Scrisul Românesc, Craiova).
- NOM. PROF. = *Nomenclatura profesiunilor și întreprinderilor*. București, Institutul de Demografie și Recensământ, 1933.
- NOVACOVICIU, C. B. II = *Evilian Novacovicu*, Cuvinte bănățene. Partea II. Oravița, Tip. Iosif Kader, 1931.
- ORBONAȘ, MEC. = *I. Orbonaș*, Manual de atelier mecanic. București, Fund. pt. Literat. și Artă „R. Carol II”, 1935.
- PAMFILE, A. B. = *Tudor Pamfile*, Agricultură la Români. Studiu etnografic cu un adăus despre măsurătoarea pământului și glossar. București, Socce, 1913 (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii, XVI).
- PAMFILE, C. T. = *Tudor Pamfile*, Cântece de țară adunate de... București, Socce, 1913. (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii, XII).
- POPA, V. = *V. I. Popa*, Velerim și Veler Doamne. Roman. București, Cultura Națională,
- PRIBEAGUL, P. R. = *Petru Tăcra, Pribeagul*, Pietre rămase. (Contribuție la Monografia județului Arad). București, Imprimeria Națională, 1936.
- REBREANU, J. = *Liviu Rebreanu*, Jar. Roman. București, Adevărul, 1934.
- ROMANESCU, ZET. = *Vasile Romanescu*, Istoria unei cărți. I. Zețarul. București, Cartea Românească.
- SADOVEANU, I. A. = *M. Sadoveanu*, Împărăția apelor. București, Cartea Românească, 1928.
- ȘANDRU-BRINZEU, JINA. = *D. Sandru și F. Brinzeu*, Printre ciobanii din Jina. Extras din Grai și Suflet VI (1934). București, Socce, 1934.
- STOIAN, PĂST. = *I. Stoian*, Păstoritul în Râmnicul-Sărat. Grai și Suflet VI (1934) București.
- STOICA, VÂN. = *Coriolan Stoica*, Călăuza vânătorului. Cluj, Cartea Românească, 1938.
- TEODOREANU, L. = *Ionel Teodorescu*, Lorelei. Roman. București, Cartea Românească, 1935.
- TOMICI, C. A. = *I. Tomici*, Cultura albincilor sau învățătura despre ținerea stupilor în magajinuri. Buda, Tip. Universității, 1923.
- T. PAPAHAĞI, C. A. = *T. Papahagi*, Cercetări în Munții Apuseni. Extras din Grai și Suflet II. București, 1925.
- T. PAPAHAĞI, C. L. = *T. Papahagi*, Contribuții lexicale. București, Socce, 1939.
- T. PAPAHAĞI, I. = *T. Papahagi*, Images d'ethnographie roumaine. București, Cultura Națională, 1928.
- T. PAPAHAĞI, M. = *T. Papahagi*, Graiul și folklorul Maramureșului, București, Cultura Națională, 1925. (Academia Română. Din viața poporului român. XXXIII).
- VARONE, D. = *G. T. Niculescu-Varone*, Dicționarul jocurilor românești. București, „Văcărești”, 1931.
- VARONE, J. R. = *G. T. Niculescu-Varone*, Alte jocuri românești necunoscute. Noi contribuții la folklorul nostru coreografic. București, „Văcărești”, 1931.
- VASILIU, P. L. = *Alexandru Vasilu*, Povești și legende culese de... București, Cultura Națională, 1928. (Academia Română. Din viața poporului român. XXXVI).
- VOICULESCU, L. = *V. Voiculescu*, Toate leacurile la îndemână. București, Fund. Principele Carol.
- VUIA, T. H. = *R. Vuia*, Țara Hațegului și regiunea Pădurenilor. Pg. 35-152, din Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj. Vol. II (1924-1925). Cluj, „Ardealul”, 1926.

DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE

INTOCMIT ȘI PUBLICAT DUPĂ INDEMNUL REGELUI CAROL I
VA APĂREA ÎN TREI TOMURI ÎMPĂRȚITE ÎN CĂTE 1-3 PĂRȚI
DE CĂTE 700-1000 PAGINI FIECARE

AU APĂRUT:

Tomul	I p. I	(A.—B.)	Lei 900
"	I p. II	(C.)	" 900
"	II p. I	(E.—I)	" 900
"	II p. II fasc. 1	J—Lacustru	" 100

Pentru procurarea fasciculelor apărute și pentru înscrierea la cele următoare doritorii se vor adresa: ACADEMIEI ROMÂNE, București și la librăriile care au în comision publicațiile ei.

Pentru profesori, institutori, învățători, bibliotecile școlare și instituțiile culturale se acordă reduceri cu plata în rate.

Depozitul general, la Academia Română, București, Calea Victoriei 125

PREȚUL LEI 900.—

53,40

